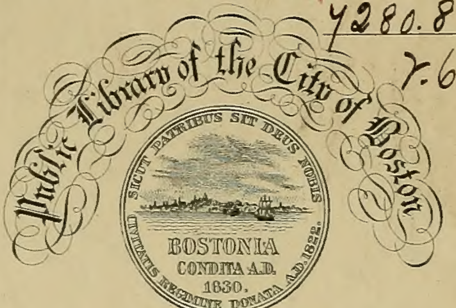

PROPERTY OF THE
Shelf No.
7280.8
Y.6
Public Library of the City of Boston
SICUT PATRIBUS SIT DEUS NOBIS
BOSTONIA
CONDITA A.D. 1630.
CIVITATIS REGIMINE DONATA A.D. 1822.
From the Bates Fund.

GROOT ALGEMEEN HISTORISCH, GEOGRAPHISCH, GENEALOGISCH EN OORDEELKUNDIG
WOORDEN-BOEK,

BEHELZENDE

Het voornaamste, dat vervat is in de Woorden-boeken van

MORERY, BAYLE, BUDDEUS, enz.

ALS DE GEHELE

KERKELYKE EN WERELDLYKE GESCHIEDENIS,

Of een kort begrip van de Levens en merkwaardigste Bedryven van de Patriarchen, Rechters, Joodsche Koningen, Propheten, Apostelen, Vaders der eerste kerke, Pauzen, Kardinalen, Bisschoppen, Prelaten, voorname Godgeleerden, befaamde Ketters, en der zelver gevoelens, benevens een Historisch verhaal van de Concilien en Kerkvergaderingen, de instelling en voortgang van de Geestelyke en Wereldlyke Ordens, en de Levens van der zelver Stichters;

Voorts de Levens-bedryven der Keizeren, Koningen, Keurvorsten, Vorsten, Opper-veldheeren, vermaarde Krygshelden, uitmuntende Staatsdienaren, geleerde Mannen, en der zelver werken, Wysgeren, eerste Uitvinders van Kunsten, Dichters, en in het algemeen van alle de genen, die zich in alle soorten van beroepingen door hunne Wetenschappen, of uitmuntende Bedryven hebben vermaard gemaakt;

ALS MEDE

EEN HISTORISCH VERHAAL EN ZEDEKUNDIGE UITLEGGING

Van de oude Heidensche Verdichtselen en Fabelen, der zelver gewaande Goden en Godinnen, de aloude Eeuw-, Ren- en Schouwspelen, benevens de gene, die tegenwoordig by openbare en andere plegtigheden gebruikelyk zyn; als mede alle andere Ceremonien en Gewoontens; de benamingen der Waardigheden en Eerampten; verscheide Klooster-geloften en Gezindheden van Christenen, Joden en Heidenen; Wetten, Willekeuren, Plakkaten en Ordonnantiën, die in de Geschiedenissen der byzondere Ryken en Staten aanmerkelyk zyn;

VERDER

EEN GEOGRAPHISCHE, STAATKUNDIGE EN HISTORISCHE BESCHRYVING

Van de Keizerryken, Koninkryken, Vorstendommen, Republyken, Landschappen, Eilanden, Gebergtens, Rivieren, Steden, Kasteelen, Kloosters, en andere aanmerkelyke plaatsen der Oude en Nieuwe Wereld-beschryving, met aanwyzinge van der zelver Gelegenheit, Naam, Uitgestrektheit, Oorsprong, Staatsbestier, Regeringswyze, Godsdienst, Wetten, Zeden, Gewoontens, enz. enz.

EINDELYK

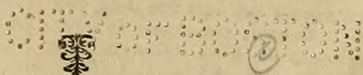
EENE ZEER NAAUWKEURIGE GENEALOGISCHE BESCHRYVING

Van de Doorluchtige Afkomsten der aloude en hedendaagsche gekroonde Hoofden en aanzienlyke Geslachten des gehelen Aardbodems, der zelver verdeeling in Stamhuizen en Liniën, en van alle de voornaamste Familiën, byzonderlyk de Zeventien Nederlandsche Provincien betreffende.

Alles in eene nette order naar het Alphabeth en volgens de schikking, die de bovengemelde en andere vermaarde Schryvers in hunne Woorden-boeken in andere Talen gehouden hebben, opgestelt, vertaalt, en met een aanzienlyk getal Artykelen doorgaans en alom, doch voornamentlyk ten opzichte van de zaken der Nederlanden, *waar van andere Woorden-boeken weinig of niets melden, uit allerlei zo gedrukte als geschrevene Boeken, Papieren, echte Berichten en Bewyzen vermeerdert, verbetert, beschaaft, verandert en opgeheldert, met al het gene tot kennisse van* GESCHIEDKUNDE, TYDREKENING EN WERELD-BESCHRYVING *kan dienen.*

LETTER I. K. L.

SESDE DEEL.

Te Amsterdam, *Te Utrecht*, *'s Gravenhage*, By BRUNEL, WETSTEINS en SMITH, WAESBERGE, DE COUP, HUMBERT. WILLEM VAN DE WATER. *Leyden*, SAMUEL LUCHTMANS. De Weduwe A. MOETJENS, VAN DOLE, VAILLANT.

MDCCXXIX.

Met Privilegie.

GROOT ALGEMEEN
WOORDEN-BOEK.

I.

I: Deze letter wordt of als een klinker (*vocalis*), of als een medeklinker (*consonans*) gebruikt. Plato zeide, dat de I tot eige uitdrukkinge van fcherpzinnige en verheve zaken ftrekte. De zelve wordt by verfcheide volkeren verfcheidentlyk uitgefproken. De oude Romeinen plagten de I dikwils in een U te veranderen; by voorbeeldt: *Decumus*, *Maxumus*, in plaats van *Decimus*, *Maximus*; zy plagten ook de letter *E* menigmaal voor een I te gebruiken. Ze betekent in de getallen een. Men zal hier, gelyk in de voorgaande letters is waargenomen, de letter I als klinker laten voorgaan, en J als medeklinker laten volgen. *Gellius l. X. c. 19. Scaliger de caufis linguæ Lat. l. I. c. 40. Lipfius de recta pronunt. Lat ling. c. 8.*

IA, de dochter van Athlas, en zufter van Maja, was de moeder van *Mercurius*. Homerus fpreekt van haar in zyne dichtboeken van de Griekfche oorlogen in 't vierde boek. Van haar wordt ook gemeld in 't Woordenboek van Chr. Etienne, alwaar 't veertiende boek der Griekfche krygsgezangen aangehaalt wordt, maar waarfchynlyk zyn beide deze aanwyzingen misflagen, vermits 'er in 't vyfde boek van *Arnobius* gefproken wordt van eene dochter IA, die in een fiolet verandert wierdt, om dat het woordt *Ia* in 't Griekfch een fiolet betekent.

IACCHUS, *Jacchus*, een bynaam van *Bacchus*, naar 't Syrifche woordt *Janko*, of *Jacco*, 't welk een zuigend kindt beduidt, in welke gedaante Bacchus meermalen verbeeld is geweeft. Eenigen menen zulks van 't Griekfche woordt Ἰακχέω voort te komen, 't welk geluidt maken met fchreeuwen, of huilen, betekent; 't gene de feeftbedienfters van Bacchus in hare razerny-fpelen plagten te doen. *De abt Danet.*

IBAR, van ouds *Mofchius fluvius*, eene rivier in Servië. Zy vereenigt zich met de kleine Morava regt tegen over de ftadt Ibar, en gaat zich in de grote Morava uitftorten beneden Niffa. De ftadt van dien naam legt tegen over het gebergte van Argentaro en de grenzen van Albanië. *Baudrand.*

IBAS, biffchop van Edeffa, wiens naam vermaard is in de vierde en vyfde algemene kerkvergaderingen. Hy is een van de voornaamfte voorftanders geweeft van den aartsketter Neftorius; maar naderhandt de waarheit erkent hebbende, voegde hy zich by de rechtzinnige kerke. Toen hy Neftorius nog voorftondt, fchreef hy een brief aan een Perfiaan, met name *Maris*, in welken hy *Rabulus*, zyn voorganger, befchuldigde, van Theodorus, biffchop van Mopfuefta, dien hy bovenmaten prees, onrechtvaardiglyk te hebben gedoemt; en deze brief behelfde byna alle de leerpunten van de verdwaalden. Eenigen tydt na zyne verzoening met de kerk floeg by vier priefters van zyn kerkgebiedt in den ban, die alle van dit vonnis zich beriepen, en zyne geeftelykheit befchuldigde hem van verfcheide misdaden. Om 'er over te oordeelen, deden de kerkvoogden en prelaten eenige vergaderingen houden binnen Tyrus, en naderhandt te Berytus; maar de befchuldigingen valfch en ongegrond bevonden zynde, wierdt hy ontflagen. Dit viel voor in 't jaar 448. Het volgende jaar wierdt hy door Diofcorus en zyne aanhangers afgezet op het onwettige fynode van Ephezen. Zy deden hem verfcheide gevangeniffen ondergaan, en behandelden hem op eene zeer wrede wyze. Middelerwyl Ibas zich beroepen hebbende wegens deze onrechtmatige afzetting op de algemene kerkvergadering van Chalcedonië, las men voor in de negende zitting de verrechtingen van het fynode van Tyrus en Berytus, en wat de vyanden van dezen prelaat ook mogten inbrengen om zyne afzetting te onderfteunen, wierdt hy met eene algemene toeftemming van alle de vaders vry gefproken, en op zynen biffchoppelyken fetel herfteld, op welken Nonnus onwettiglyk in zyn plaats door Diofcorus geftelt was. Nochtans fprak men niet van den brief, dien hy aan Maris gefchreven hadt, de welke een onderwerp van een groot kwaadt was in de volgende eeuwe: want Theodorus, biffchop van Cefarea in Cappadocië, krachtig ingenomen voor Origenes en den ketterfchen Acephalus, raadde den keizer Juftinianus, dat hy, om de vrede aan de kerk weder te geven, zou doemen de fchriften van Theodorus van Mopfuefta en de vervloekingen, die Theodoretus van Cyr geftelt hadt tegen de vervloekingen van St. Cyrillus, als mede den brief van Ibas, verfcheide zaken bybrengende, de welke verdicht en ftrydig waren tegen de kerkvergadering van Chalcedonië. Deze vorft, al te ligtgelovig, bragt zo veel te weeg, dat men hem doemde op de vyfde algemene kerkvergadering, gehouden binnen Conftantinopel in 't jaar 553. Dit is 't gene men noemt de zaak van de drie kapittels, de welke de fcheuring van vele kerken en verfcheide prelaten veroorzaakte, en die niet dan langen tydt daar na vernietigt wierdt. *Concil. Chalcedon. act.* 8 *&* 9. *Conc. gen. feff. 6. Liberatus cap.* 24. *Baronius A. C.* 448, 449, 451, 453 *&c. Cabaffus Ant Concil.*

IBAYCAVAL, of NERVIO, in 't Latyn *Nerva*, *Nervius*, *Nanfa*, *Nefua*, eene rivier van Biscaje, in Spanje. Zy heeft haren oorfpronk op de grenzen van oud-Caftilië en de ftadt van Trevinno, loopt voorby Meflana, en gaat zich ontlaften in de zee van Biscaje te Bilbao. *Baudrand.*

IBEK, (Azzeddin Ibek, of Ibeg) eerfte fultan van de Turkfche Mammelukken, of Turkomannen, die in Egypten geheerfcht hebben. Hy was mondfchenker geweeft van *Malek al Saleh*, fultan van Egypten, uit den ftam der Jobiten, of van Saladin. Deze fultan geftorven en zyn zoon Turanfchah vermoord zynde, trouwde Schagreddor, zyne weduwe, met Ibek, die zich tot fultan deedt verkiezen door de Mammelukken, in maatfchappy van *Malek al Afchraf*, een zoontie van zes jaren, die de laatfte geweeft is van de Jobiten, die in Egypten geheerfcht hebben. Ibek hielp dit kindt wel haaft van kant, en regeerde alleen met de fultaninne, zyne vrouw; maar zyn ryk duurde zeer korten tydt. De zelve fultaninne, die hem tot den troon verheven hadt, ftiet hem daar weder van door eene geweldige doodt, om onafhankelyker en vryer te kunnen heerfchen, in handen hebbende de beftiering van haren zoon, die maar vyftien jaren oud was. Ibek wierdt gedood in 't 655 jaar der Hegire, na dat hy zes jaren en elf maanden het ryk beftiert hadt. Hy hadt zyn zoon tot opvolger, die bygenaamt wierdt *Al Malek al Manzor*. Zyn vader voerde den bynaam van *Malek Al Moëzz. Herbelot Bibl. Orient.*

IBEK, (Cothbeddin Ibek) een flaaf van Schehabeddin, fultan van de dynaftie der Gauriden, die koning wierdt van Delli, in Ooft-Indië. Hy wierdt voor eerft tot gouverneur aangefteld van die provincie voor den tydt van zes jaren voor den fultan. Maar zo haaft was die vorft niet geftorven, of Ibek maakte zich daar van onafhankelyk meefter, en voegde zelfs by dezen ftaat verfcheide provincien van Indoftan. Hy regeerde veertien jaren federt de doodt van Schehabeddin, en verdiende, dat de overwinningen, die hy in Indië behaalde, befchreven wierden in een byzonder boek, 't welk voor tytel voert: *Tage al Mather. Herbelot Bibl. Orient.*

IBEK, *Khalil Ben Ibek Al Safadi Salaheddin*, is geftorven in 't 749 jaar van de Hegire, en heeft een boek gefchreven, wiens tytel was: *Adab al Kateb al Adib*, dat is: van de hoedanigheden, de welke een goed geheimfchryver moet hebben.

IBELIN, eene ftadt van Paleftina, eertyds *Geth*, of *Gath*, genoemt. Zy is vermaard geworden onder den naam van *Ibelin*, om dat zy de verzamelplaats is geweeft van de legers der kruisvaarders in 't jaar 1099, wanneer Godefroi van Bouillon, na de verovering van Jeruzalem, by Afcalon den Sultan van Egypten verfloeg, die deze ftadt met een machtig leger te hulp kwam. Deze Mahometaanfche vorft te laat gekomen zynde, en na dat de plaats bemachtigt was, kon den veldflag niet ontgaan, alwaar hy honderd duizend mannen dood liet op het flagveldt, zonder te rekenen de genen, die voor de poorten van Afcalon verfmoort, noch ook die verdronken waren. Van de zyde der Chriftenen was geen een man van aanzien gefneuvelt, noch ook geen een ruiter en zeer weinig voetvolk. De buit voor de Chriftenen was zeer aanzienlyk. *Hift. des Croifades liv. III. l'an.* 1099.

IBERG, of IBURG, eene kleine ftadt aan de rivier Colbeck in Weftphalen, met een flot, waar op men zegt dat Wittikind de Grote gerefideert heeft. De biffchop Benno van Osnabrug nam hier ook zyne zitplaats, en ftichtte aldaar in het jaar 1168 eene abdy van Benedictynen, waar op zyne nakomelingen hunnen zitplaats aldaar gehad hebben, tot dat Ernft Auguftus in het

einde van de XVII eeuwe de gemelde abdy naar Osnabrugge heeft verplaatst. *Bucel. G. S. P. I. Tromsd.*

IBERIA is, volgens het zeggen der Spaansche schryvers, eene stadt geweest, door *Iberus*, eenen der eerste afkomelingen van Noach, in Catalonië op die plaats gebouwt, daar het hedendaagsche Tortosa staat.

IBERIE is een van de namen, die de ouden aan Spanje gegeven hebben, of ter oorzake van een koning, *Iber* genaamt, of wel van de rivier *Iberus*, de welke de Ebro is. *Strabo. Plinius. Pomponius Mela.*

IBERIE, in Asië. Zie GEORGIE.

IBIS, een vogel, heel wel gelykende naar den oievaar. Hy voedt zich niet dan met slangen. Men vindt 'er gevlakte, bonte, witte en zwarte. Flavius Josephus, die juist niet altydt de waarheit zegt, verhaalt, dat, als Mozes ten oorlog trok in Ethiophië, hy een grote menigte van zulke vogels in kooien deedt sluiten, om door de woestynen te trekken, en zich te bevryden voor de slangen, die daar in groten getale gevonden worden. Zo haalt als hy op die plaatsen gekomen was, liet hy deze vogels los, de welke alsdan alle de doorgangen van de slangen reinigden; zo dat 'er geen een van zyne krygslieden gedood wierdt. Daar worden vele van deze vogels in Egypten gevonden. *Joseph. Joodsche Oud.* II. 5.

IBNU GIULGUL, een Arabisch schryver, die eene tydtekening van de levens der Philosophen gemaakt heeft. De schryver van den levensloop van Pharabius maakt 'er gewag van, als ook Vossius *de scient. Math. c.* 67. §. 25.

IBORG. Zie IBERG.

IBRAHIM, de zoon van Valid, dertiende Kalif van 't geslacht der Ommiaden, volgde zyn broeder Jezid op, de derde van dien naam, in 't 126 jaar der Hegire, na de geboorte van Christus 743: maar zyn ryk duurde niet langer dan zeven maanden en eenige dagen: want *Marvan*, bygenaamt *Hemar*, de welke zich alreets opgeworpen hadt ten tyde van Jezid, zyn voorzaat, onder voorwendsel van de doodt van Valid te wreken, kwam uit Mesopotamië, alwaar hy het gebiedt voerde, met een machtig leger te Kennaferin, met voornemen van Ibrahim binnen Damascus, de hoofdstadt van het Kalifschap, te belegeren. Hy trok hem te gemoet met honderd en twintig duizend man, alle byeen geraapt volk. De zelve wierden door Marvan zo gemakkelyk verslagen, dat Valid genoodzaakt was zich zelven in zyne hoofdstadt op te sluiten, die niet naliet zyne poorten te openen voor den overwinnaar. Marvan trok dus zegeryk in Damascus, zette Valid af van het Kalifschap, en bragt hem tot een gemeen burger leven in 't begin van 't 127 jaar van de Hegire volgens *Khondemir*. Een ander schryver zegt, dat hy drie maanden na zyne afzetting gedood is; en een ander doedt hem leven tot het 132 jaar van de Hegire. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM. Deze Ibrahim, die den tytel van Iman of van opperhoofdt van den Godsdienst voert, als mede dien van den staat der Musulmannen, is niet van 't getal der twaalf van de nazaatschap van Ali. Hy was de zoon van Mohammed, zoon van Ali, zoon van Abdallah, de zoon van Abdas, en oudste broeder van de twee eerste Kalifen van 't huis der Abassiden. Maar hy zelf is nooit opentlyk voor Kalif erkent geweest. Wel is waar, dat twee personen hun uiterste best gedaan hebben om hem voor dusdanigen te doen uitroepen in alle de Musulmansche provinciën; maar hy is nooit wettelyk daar voor erkent geweest, dan in de provincie van Khorasan. Deze Ibrahim heeft dan niet anders dan den tytel van Iman, dat is eigentlyk te zeggen, van het hoofdt van het huis van den Propheet Mahometh, en bygevolg van grootpriester en opperhoofdt van den Musulmanschen Godsdienst. Wanneer Marvan, bygenaamt Himar, de laatste Kalif van het geslacht der Ommiaden, het gerucht ter ooren kwam, het welk de naam van dezen Iman alom verwekte in de provinciën van zyn keizerryk, maakte hy zich meester van zyn persoon, en bragt hem ter doodt, doende hem zyn hoofdt in een zak vol kalk steken, in 't 130 jaar van de Hegire. Hy verklaarde voor zyne doodt, dat zyn broeder *Sefah* hem moest opvolgen in de waardigheit van Iman. Deze verklaring hadt hare uitwerking; want deze broeder, geholpen zynde van het krygsvolk van Abou Moslem, wierdt de laatste Kalif van 't geslacht der Abassiden, de welke deze waardigheit behieldt tot het 656 jaar van de Hegire. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM, de zoon van Massoud, achtste sultan van het geslacht of de dynastie der Gaznavden, en zo men *Mohammed* den Blinden mede rekent, de negende. Hy was de kleinzoon van den sultan *Mahmoud*, zoon van Sebecteghin, den stichter van deze dynastie, en volgde zynen broeder Ferokhzad op. Deze sultan onderhieldt de vrede, die zyn broeder gesloten hadt met de Selgiuciden, op voorwaarde, dat zyn volk geen stroperyen zou doen in zyne landen. Hy verkreeg den naam van een zeer rechtmatig en Godsdienstig vorst, niettegenstaande de gedurige oorlogen, die hy voerde tegen zyne naburen in Indostan. Hy bevocht 'er zo grote voordeelen, dat hy verdiende den tytel te voeren van *Modhaffer* en van *Mansor*, de welke *overwinnaar* en *zegepraler* beduiden. Hy heerschte twee en veertig jaren; want hy stierf in 't 492 jaar van de Hegire, het welk overeenkomt met het jaar onzes Heeren 1098. Ibrahim bouwde een groot getal mosqueën, bidplaatsen, en gasthuizen. Hy bragt de nachten, welke hy tot het gebedt niet besteedde, door met de ronde te doen door de stadt Gazna, alwaar hy grote aalmoezen deedt uitdeelen onder alle de behoeftige lieden. Hy vastte drie maanden in 't jaar. Hy hadt zes en dertig zonen, de welke alle groten roem behaalt hebben door de wapenen, of door de wetenschappen, en veertig dochters, die alle uitgehuwelykt zyn geweest aan lieden van aanzien, en aan grootleeraars van de wet; want Ibrahim wees alle verbondt af met andere vorsten, de welke middelerwyl hem zulk eene grote eerbiedigheit betoonden, dat zy hem den opperheer en meester van alle de sultans noemden. Hy heeft verscheide steden doen bouwen in zyne staten, en ook in Indië; die hy den naam van *Khair Abad*, *Iman Abad*, gaf; dat is, *de woning van de goedheit*; *de verblyfplaats van 't geloof*, en meer andere diergelyke namen. Alzo hy heel wel kon schryven, schreef hy alle jaren den Alkoran af met zyn eigen handt, welken hy naar Mekka zondt met zeer kostelyke geschenken. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM, de zoon van den Kalif Mahadi, broeder van Haron Raschid, en oom van Amin en van Mamon, die alle drie Kalifs geweest zyn. Hy zong zeer wel, en speelde volmaaktelyk op alle snaartuigen. Hy was heel donkerbruin van aangezicht, het welk hy hadt van zyn moeder Schakelah, eene zwarte slavinne van het vrouwenslot, die zyn vader getrouwt hadt. Zyn dikke buik deedt hem den schimpelyken toenaam geven van *Tin*, 't welk in 't Arabisch een zeker soort van vygen beduidt, die heel zwart en vleeschig zyn. Hy was anderszins een zeer eerlyk en liefdadig man, en is gehouden voor den allerwelsprekendsten redenaar en den voortreffelykften dichter onder allen van zyn huis, de welke zyne voorzaten geweest zyn. Hy wierdt tot Kalif uitgeroepen in Bagded korten tydt na de doodt van zyn neef Amin, terwyl zyn broeder Mamon en zyn wettige opvolger nog in de provincie van Khorasan waren. De oorzaak van dezen opstandt in Bagded sproot daar uit, om dat Mamon, die alreets voor Kalif erkent was geweest, tot zynen opvolger verklaart hadt *Ali*, den zoon van Moussa, welke een van de Imans en opvolgers was uit den rechten stam van Ali, schoonzoon en volle neef van Mahometh. Deze verkiezing verbitterde uittermaten alle, die van het huis en bloedverwantschap van Abbas, in welkers familie het Kalifschap te beurt gevallen was, by voorgang voor die van den bloede en nazaatschap van Ali. Middelerwyl was Mamon zo krachtig ingenomen met het recht, het welk deze Iman tot het Kalifschap hadt, dat hy besloot zyne eige kinderen, en alle die van zyn geslacht daar van te beroven, om het zelve na zyne doodt over te dragen op dat van Ali. Deze daadt groot misnoegen onder de Abassiden verwekt hebbende, die zich in Bagded bevonden, kwamen zy byeen, en zetten met eene algemene toestemming den Kalif Mamon af, waar na zy den eedt van getrouwigheit zwoeren voor Ibrahim, zyn oom, de welke zich op dien tydt onder hen bevondt. Dit gebeurde in 't 202 jaar van de Hegire, na de geboorte van Christus 817. Mamon, onderrecht zynde van het gene 'er voorgevallen was, vertrok zonder tydverzuim van Khorasan, en naderde de stadt Bagded met een machtig leger, 't welk hy heel vaardig hadt. Ibrahim, wiens party niet sterk genoeg was om de stadt in zyne gehoorzaamheit te houden, nam voor van den troon te stappen, en zich verkleed ten huize van eenig vriendt te verschuilen, hebbende niet langer dan twee jaren, min eenige dagen, genot gehad van het Kalifschap. Ibrahim hieldt zich eenigen tydt verholen; maar Al Mamon deedt zulke nauwe onderzoekingen doen, dat hy eindelyk ontdekt wierdt; en alzo deze Kalif hem met geen ander inzicht deedt zoeken, dan om het genoegen en de eer te hebben van hem te vergeven; zo dra hy hem zag, zeide hy tegen hem al schertzende: *Gy zyt dan de Kalif der Moren*; waar op Ibrahim hem antwoordde: *Ik ben niets, dan het gene gy my door uwe genade gemaakt hebt.* Al Mamon, willende zich met zyn oom, die veel geest hadt, vermaken, hieldt de boertery aan, en noemde hem den slaaf van de kinderen van de zwarte heulblom, waar op te letten is, dat *Abd*, slaaf in 't Arabisch, ook een Moor betekent, en dat *Balad al Abid*, het landt der slaven, niet anders is, dan het landt van de Moren. Daarenboven door de zwarte heulblom, die zeer gemeen is in Egypten, en uit wiens stengel de opium gehaalt wordt, die al zo zwart is als de bladen, wordt deze provincie, die aan Morenlandt grenst, genoegzaam beduidt. Ibrahim, door deze woorden geraakt, beantwoordde aanstonts den Kalif met een Arabisch vierling, waar van de zin luidt: *Gy vergelykt my by de zwarte heulblom, tusschen welkers stam en bladen ey middelerwyl geen onderscheidt maakt. Schoon ik uitwendig een slaaf schyne te wezen, nochtans heb ik een vry gemoed van binnen; en alhoewel de natuur myn aangezicht met zwartigheit overtrokken heeft, zo heeft zy evenwel myne ziel met wittigheit en met glansch begaaft.* Het eerste paar vaarzen van dit vierling stak den Kalif een weinig, mits hy van den zelven stam was, als Ibrahim, zyn moederlyke oom. Dit bewoog hem om met zoetigheit aan den zelven Ibrahim te zeggen: *Ik heb u doen buiten de schertzery gaan, en ongevoeliglyk tot ernst komen.* Als toen antwoordde hem Ibrahim met een ander vierling, 't welk zeer eerbiedig was, en den Kalif, zyn neef, ten vollen vergenoegde. Ibrahim stierf in de stadt Samara in 't 224 jaar van de Hegire. Khondemir verhaalt verscheide andere omstandigheden en byzonderheden, die kortheitshalven hier achtergelaten worden. *Herbelot Biblioth. Orient.*

IBRAHIM, de zoon van Aglab, was een Arabisch kapitein, die van den Kalif Haroun Raschid tot gouverneur van Egypten en Afrika wierdt aangestelt in 't 184 jaar van de Hegire, en na de geboorte van Christus 800. Het nazaatschap van dezen gouverneur rechtte zich op in Afrika, voerde den naam van *Aglabiah*, of van *Aglabiten*, en maakte eene dynastie uit van vorsten, die daar geheerscht hebben tot het 296 jaar van de Hegire, als wanneer de Fathemiten, in 't zelve jaar meester van die hele landstreek geworden zynde, hem daar uit gejaagt hebben. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM, Turksch keizer, was de jongste zoon van Achmeth,

meth. Hy volgde zyn broeder Amurath den IV op in 't jaar onzes Heeren 1640. Wanneer deze laatſte dood was, hadden de hofbedienden van de Porte grote moeite om hem uit eene plaats te krygen, alwaar hy als een gevangen leefde ſedert drie of vier jaren, vrezende, dat het eene veinzing mogt wezen om hem voor ſchuldig te verklaren. De Sultanin, zyne moeder, deedt hem de waarheit verſtaan, hebbende hem het dode ligchaam van zyn broeder laten zien. Hy kwam voor den dag, en gekroont zynde begaf hy zich tot alle ſoorten van welluſten, die hem zeer nadeelig waren. Het verlies van eene van zyne Sultaninnen, die de ridder van Boisbaudrand ſchaakte in 't jaar 1644 tuſſchen Rhodus en Alexandrië, zette hem aan om 'er zich van op Maltha te wreken. Hy wendde zyne wapenen tegen 't eilandt Kandië, en veroverde Kanea in 't jaar 1644. Middelerwyl wierdt hy zeer wreed; de wulpſchheden deden hem de zorg der rykszaken verwaarlozen, en hy maakte zich by al de wereldt onverdragelyk. Het krygsvolk en de officieren ſpanden te zamen tegen hem. Zy raadpleegden den Mufti en de andere aanzienlykſte lieden van de wet, en begonnen hunne onderneming met het ter doodt brengen van den grootvizier. Naderhandt wilde men Ibrahim afzetten, de welke, eene grote kleinachting en eene opgeblazene zotheit betoont hebbende, de gemoederen der muitmakers zo krachtig ophitſte, dat zy hem verwurgden op den 18 Auguſty in 't jaar 1649, en zyn zoon Mahometh op den troon ſtelden. *Mezeray Contin. de Chalcond.*

IBRAHIM, vizier en gunſteling van Solyman den II. Men zegt, dat hy van Genua geboortig was, en dat hy, Turkſch geworden zynde, de gunſt van dezen Mahometaanſchen vorſt gewonnen hadt; maar alzo hy altydt voordeelige gevoelens over hadt voor de Chriſtenen, beweegde hy dezen Ottoman, om de wapenen tegen de Perſianen op te vatten. Deze oorlog was niet voorſpoedig. Solyman vatte misnoegen tegen hem op. Zyne gunſt verwekte hem den nydt van zyne vyanden. De Sultanin Roxane was een van de machtigſte. Zy beweegde den Groten Heer om zich van Ibrahim te ontdoen: zy bereikte haar oogwit; en vermits hy gezworen hadt nooit zyn gunſteling te doen ſterven, zo lang als hy zou leven, bragt men hem daar toe, dat hy hem zou laten om hals brengen, terwyl hy ſliep, alzo de ſlaap een ſoort van doodt was. Dit liet hy uitvoeren, na dat hy hem verſcheide verraderyen verweten, en zelfs eenige brieven getoont hadt, de welke hy aan den Roomſchen keizer, Karel den V, wilde zenden. Dit geſchiedde omtrent het jaar 1546. *Mezeray Contin. de Chalcond.*

IBRAHIM van Schiraz, of van Firouzabad, om dat hy afkomſtig was van de ſtadt van dien naam, die niet verre van Schiraz gelegen is, en aan de zelve provincie van Perſië behoort. Hy wordt voor eenen van de voortreffelykſte rechtsgeleerden gehouden van alle de Muſulmannen. Hy leefde heel afgezondert buiten den wereldſchen handel, zich byzonderlyk tot de Godsdienſtigheit gewennende. Men heeft van hem verſcheide Arabiſche boeken, waar van het voornaamſte is, dat voor tytel heeft: *De deugtzame menſch*, en waar over Ibrahim Almeſri, een groot leeraar onder dat volk, verklaringen gemaakt heeft. Men heeft nog van hem eene opwekking tot de ſtudie van de rechtsgeleertheit, en een ander boek, genaamt *Proeve*, het welk eene uitlegging is van de voornaamſte artykelen, of, gelyk de Muſulmannen die noemen, de grondregelen van hunne wet. Men gelooft ook, dat hy de ſchryver is van een werk, het welk van de wederlegkunſt, of de wyze van betwiſten over ſtoffen, die in de ſcholen voorgehouden worden, handelt. Het is eigentlyk het gene *onderzoeking van de waarheit* genoemt wordt. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM *Al Merouzi*, een zeer vermaard rechtsgeleerde onder de Muſulmans, van welken men verſcheide werken in 't Arabiſch heeft. Hy woonde te Bagded, alwaar men by hem, als by een orakel van de wetten, om raadt kwam, en zyn roem verſpreidde zich alom zodanig, dat eene der poorten van deze grote ſtadt, naby de welke hy zyne woning hadt, naar hem genaamt wierdt *Darbe Al Merouzi*, of *de Poort van Merouzi*; die in de vierde wyk van Bagded ſtaat. De toenaam van *Merouzi* is aan dezen leeraar gegeven, om dat hy geboortig was van de ſtadt Merou, eene van de vier hoofd-of-koninklyke ſteden van de grote provincie van Khoraſan; en deze ſtadt wordt doorgaans bygenaamt *Schahgian*, om de zelve te onderſcheiden van eene andere ſtadt van de zelve provincie, de welke ook by onderſcheidt *Merovalroud* genoemt wordt. Hy veranderde op 't laatſte van zyn leven van woonplaats, en trok van Bagded naar groot-Cairo, in Egypten. Hy ſtierf in die zelve ſtadt in 't 340 jaar van de Hegire, en wierdt begraven by Imam Schafei. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBRAHIM, *Ben Ibrahim Meheran*, bygenaamt *Esſaraini*, om dat hy geboortig was van een klein ſteedtie van Khoraſan, genaamt Eſſarain, dat afhankelyk is van de koninklyke hoofdſtadt, genaamt Niſchabour, even ver van deze en van Georgian afgelegen. Het was een zeer vermaard Arabiſch leeraar, van welken men zegt dat de geleerdſte lieden van Khoraſan en van Iraca hunne geleerdheit geput hebben. Hy heeft verſcheide werken gemaakt, waar van het voornaamſte is een boek van verſchilpunten, in het welke hy de wet der Muſulmannen verdedigt tegen de godlozen en Godverloogchenaars. Hy ſtierf in 't 418 jaar van de Hegire, en wierdt naar Eſſarain, zyne geboorteplaats, vervoert. *Herbelot Bibl. Orient.*

IBROS, in 't Latyn *Iberia*, is eertyds een klein ſteedtie van het Betiſche Spanje geweeſt, maar tegenwoordig is 't maar een klein dorp, in Andaluſië gelegen, een myl van Barka, naar de Noordzyde. *Baudrand.*

IBURG. Zie IBERG.

IBYCUS, een Griekſch lierdichter, was berucht ten tyde van de LX Olympiade, in 't jaar 214 na de ſtichting van Rome. Hy ſchreef verſcheide werken, waar van Henrik Etienne eenige ſtukken byeen heeft verzamelt. Men zegt, dat hy van de ſtruikrovers vermoord is, en dat hy al ſtervende een hoop kraanvogels tot getuigen van zyne doodt geroepen heeft, die hy rondom hem zag vliegen. Eenigen tydt daar na een van de moordenaars eenige kraanvogels gezien hebbende, zeide tot zyne makkers: *Zie daar de getuigen van de doodt van Ibycus*, welke woorden aan de overheit overgebragt zynde, liet de zelve die ſtruikrovers op de pynbank brengen, alwaar zy de daadt bekenden, en opgehangen wierden. Hier van is het ſpreekwoordt gekomen van *Ibyci grues*, *de kraanvogels van Ibycus*, tegen de kwaaddoenders, welker misdaadt ontdekt is. Antipater maakte het grafſchrift van Ibycus. Het vers, 't welk Auſonius op hem gemaakt heeft, is genoeg bekend:

Ibycus ut periit vindex fuit altivolans grus.

Dat is: De hoogvliegende kraanvogel is de wreker geweeſt van de doodt van Ibycus. *Plato in Parmenon. Cicero Tuſc. IV. Pauſanias l. II. Plinius l. XXXVI. c. 5. Athenæus. Euſebius. Eraſmus in Adag.*

ICABOD, de zoon van Pineas, en kleinzoon van Eli, hogepriester der Iſraëliten. Zyne moeder vernomen hebbende, dat de ark weggenomen was, kwam van hertzeer in barensnoodt, en ter zelver ſtonde een kindt ter wereldt brengende, als zy daar van ſcheidde, gaf zy het den naam van *Icabod*, *om dat*, zeide ze, *de heer was weggevoert uit Iſraël.* *I Samuel IV. 21.*

ICARIA, een Attiſch gebergte, welkers inwoonders van de Egeërs afkomſtig zyn. Zy waren de eerſten, die eene geit voor den godt Bacchus ſlachtten, om dat zy de wyngaarden verwoeſt hadt; en 't is ook by hen, dat het aloude klucht-of-treurſpel uitgevonden is geweeſt. Van 't eilandt Ikarië zie NIKARIE. *Spon Reize door Italië.*

ICARIUS, de vader van Erigone. Deze wierdt gedood van de boeren, die hy hadt te drinken gegeven, en de welke hem in een waterput wierpen. Een klein teefje ontdekte dit aan zyne dochter, de welke zich zelven uit wanhoop verhing: maar Jupiter, om hunne geheugenis te vereeuwigen, herſchepte Icarius in het teken van Boötes, Erigone in dat van de Maagdt, en het teefje in het teken van den Hondt. *Hygin. lib. II. Aſtron.*

ICARUS, de zoon van Dedalus. Zy waren beide gevangenen van Minos, koning van Creta, en hadden zich zo behendiglyk uit de gevangenis gered, dat men geloofde, dat zy weggevlogen waren. De oude dichters voegen 'er by, dat Icarus, wien de vader vleugels van waſch aangedaan hadt, te naby de zon gekomen zynde, zyne vleugels geſmolten zyn, en hy in de Egeëſche zee is gevallen, die daar van den naam van de Ikariſche zee, en een daar in leggend eilandt dien van Ikarië bekomen heeft. Dedalus en Icarus vluchtten heimelyk overzee in twee kleine ſchuitjes, waar van het een, te weten dat van Icarus, verongelukte. Dit was de oorzaak, dat men zeide, dat zy 't ontvlogen waren, zo men geloof wil geven aan Palephates *de incredibilibus c.* XIII. Virgilius heeft dit uitgedrukt met twee woorden, zeggende, dat zy gevlucht waren *remigio alarum*, *door te roeien met hunne vleugelen.* Samuel Bochart zoekt naar een anderen oorſpronk van den naam van het eilandt Ikarië. Zie zyn *Canaan l.* I. *c.* 8.

ICASIA, eene treffelyke jonkvrouw, was eene van die, welke Theophilus, keizer van Conſtantinopel, dede uitkiezen in 't jaar 830 in alle de provincien van zyn keizerryk, om de zelve in zyn paleis te verzamelen, en zulk een uit hen allen tot bruidt te nemen, de welke hem 't meeſt zou behagen. Zy hadt den keizer gelokt door den glans van hare ſchoonheit, maar deze vorſt, haar eenige woorden gezegt hebbende, en haar antwoordt niet goedkeurende, betoonde haar terſtondt zyne koelheit, en trok den gulden appel te rug, dien hy haar ter zelver tydt meende te ſchenken, ten teken van zyne verkiezing. Daar op begaf hy zich tot Theodora, aan de welke hy den gulden appel en het ryk opofferde. Icaſia ſloot zich zelven op in een klooſter, daar zy nonne wierdt, en maakte verſcheide verſtandige werken. *Maimbourg Hiſt. des Iconoclaſtes.*

ICENIERS, *Iceni*, volkeren, de welke, volgens de ſtelling van Cambden, de graafſchappen van Suffolk, Nortfolk, Cambridge, en dat van Huntington bewoont hebben. Het was een dapper volk, en zeer den oorlog toegedaan. Het hadt een verbondt met de Romeinen aangegaan, en verbrak het zelve naderhandt. Een leger zamengetrokken hebbende, verſchanſten zy zich zo zy beſt konden; maar de Romeinen vielen hen aan langs den eenigſten kant, daar hunne legerplaats toegankelyk was, en verſloegen hen na een kloekmoedigen tegenſtandt. P. Oſtorius voerde op dien tydt het gebiedt voor de Romeinen in Engelandt. *Cambden Brit.*

ICESIUS, van Sinopolis, eene ſtadt van Paphlagonië, in klein-Aſië, was een ryk wiſſelaar, die beſchuldigt wierdt, een valſche munter te wezen. Zyn naam is doorluchtig in de hiſtorie, om dat hy de vader geweeſt is van den vermaarden *Diogenes*, een Cyniſch Philoſooph. *Diogenes Laërtius.*

ICETAS, dwingelandt van Sicilië na de doodt van Dion. Hy behieldt Akradine en Napels, terwyl Dionyſius Syracuza en Timoleon Leptine bemachtigden. Hy deedt Timoleon den oorlog aan, en poogde hem te doen vermoorden: maar een van de moordenaars, die hy uitgezonden hadt, zyn opzet ontdekt

bende, wierdt hy eindelyk overwonnen, en door Timoleon gedood in 't twede jaar van de CX Olympiade.

ICHAR, of ISCHAR, eene rivier in Bulgarië. Zy neemt haren oorsprонk in de gebergten van Argentaro, en stort zich uit in den Donauw, regt tegen over de plaats, daar de Aluta in zee stroomt. Eenige landbeschryvers houden haar voor die rivier, de welke eertyds opper-Mesië van neder-Mesië afscheidde; en die *Ciabrus*, *Ciambrus*, *Cebrus*, en *Cius* genaamt wierdt, en die van andere landbeschryvers voor de *Morava* gehouden wordt. *Baudrand.*

ICHBOROUG, ICHBARAW, een dorp van 't graafschap van Nortfolk, in Engelandt. Het zelve wordt van sommigen gehouden voor 't oude *Icianum*, of *Icianos*, het welk anderen te Therford plaatsen. *Baudrand.*

ICHMIAZIN, of *Egmiasin*, een groot vlek in Persië, in de provincie van Erivan gelegen, drie of vier mylen van deze stadt naar de Westzyde. In dit vlek is een klooster, alwaar de patriarch van de Armeniers zyn verblyf houdt, en in het welke een zeer kostelyke patriarchale kerk is. Men ziet 'er nog twee andere kerken, en 't is om deze reden, dat men deze plaats menigmaal den naam geeft van *Tre Chiese*, of *Uck-Klisse*, het welk *drie-kerken* betekent. Zie Drie-kerken. *Maty.*

ICHNEUMON, een gedierte, 't welk in Egypten voortgebragt, en van Belon *de Oostindische rat* genoemt wordt. Aan het zelve wordt van anderen de naam van de *Egyptische vischotter* gegeven. Het heeft de grootte van een kat, als mede zo een tong, zulke tanden en teeldeelen. Het is overdekt met een vel, 't welk met witte, gele en aschgrauwe vlekken doorspikkelt, en zo haairig is, als dat van een wolf. Zyn snuit, welke naar dien van een varken gelykt, dient hem om in de aarde te wroeten. Dit gedierte heeft korte en ronde ooren, zwarte poten, met vyf klauwen aan de twee achterste. Zyn staart is lang en dik rondom de lenden. Men ziet aan 't buitenste van zyn aarsdarm een zeer breden ingang, de welke zich ontsluit als het warm weder is, en als hy zyn naars toe heeft; het welk gelegenheit aan zommigen heeft gegeven om te zeggen, dat dit een halfslachtig gedierte was. De Ichneumons laten zich tam maken in de omleggende plaatsen van Alexandrië, en worden gevoed met slangen, hagedissen, slakken, ratten, kameleonen, kikvorschen, en anderegediertens van dien aardt. Zy zyn vyanden van den krokodil, wiens eieren zy vermorselen, waar zy 'er maar eenige vinden. Zy kruipen hem zelfs in de buik, terwyl hy slaapt, en gaan zyn lever opknabbelen. Dit dier kan den windt niet verdragen, en zo dra hy des zelfs tocht gevoelt, vlucht het in zyn hol. Het werpt zo veel jongen, als een teef, en bevrydt zich voor de koude, door zich met springen te oeffenen. Zomtyds wentelt het zich in een als een egel. Het is zeer stout, en recht zich overeind wanneer het eenig gedierte in 't oog krygt. Het valt grote honden aan, bespringt paarden, en zelfs kameelen, en met twee of drie pootslagen velt het eene kat ter neder. Zo haast heeft het zyn prooi niet in 't gezicht gekregen, of zich op de twee achterste poten oprechtende, kruipt het zachtjes langs de aarde, tot dat het met een vollen sprong zich op zyn vyandt kan werpen. Het heeft grote vyandschap tegen den aspik, het welk een kleine, doch heel fenynige slang is, en als het die wil aantasten, heeft het de behendigheit van zich in de modder te wentelen, of in het water te dompelen, en zich daar na in het gulle zandt om te rollen, het welk het in de zon laat drogen, om 'er zich een soort van harnas van te maken. De naam van Ichneumon is hem gegeven van het Griekſch ἰχνεύειν, dat is, *zoeken*, *verspieden*, om dat dit dier de krokodil en den aspik zoekt om ze te doden. *Dictionaire des arts.*

ICHOGLANS zyn de hofpagien van den Groten Heer, die in het Serail gehuist zyn. *Ich*, of *itch*, beduidt *binnen*, en *Oglan* betekent *pagie*, of *knecht*; gelyk of men zeide *binnenknecht*, of *hofpagie*. De Turken, door een heel byzondere staatkunde, zoeken zich niet te doen dienen dan van Christen slaven, veel liever dan van Turksche dienaars: uit hoofde van deze grondstelling, dat deze ongelukkige slaven, het geheugen van hun vaderlandt, en de vriendschap van hunne bloedverwanten verloren hebbende, geen ander oogwit meer zullen hebben, dan de belangen van hun meester waar te nemen; het gene niet dan zeer selden in een vryen dienstknecht kan gevonden worden, om dat dusdanige doorgaans de belangen van zyn meester uit geen ander inzicht behertigt, dan om'er te beter zyn voordeel uit te trekken. 't Is ook met dat oogmerk, dat de Grote Heer, om lieden te hebben, die t'eenemaal voor hem ingenomen zyn, de Ichoglans opgerecht heeft, de welke hy tot de hoogste ampten van 't ryk verheft, naar mate dat hy hunne genegenheit tot zynen dienst gemerkt heeft: want men heeft 'er gezien, die zelfs tot de waardigheit van Spahiler Agasi, of generaal van het paardevolk, gekomen zyn, welke bediening na die van grootvizier, van Mufti, en die van Bostangi de aanzienlykste is onder de Turken. Men trekt de Ichoglans op met grote zorgvuldigheit in de Seraillien van Pera en van Adrianopel, of in het grote Serail te Constantinopel; en in drie paleizen hebben zy hunne *Oden*, of, volgens hunne verschillende genegenheden vinden zy daar leermeesters, die hen onderwyzen, de eenen in de Turksche, Arabische, Persiaansche of andere talen; de anderen in de geheimenissen van den Alkoran. Anderen worden geoeffent in 't behandelen van schietgeweer; deze in 't uitwerpen van hunnen *Gerit*, of dolk: die in 't spannen van den boog en snel uitschieten van hunne schichten: anderen leerdt men te paardt steigen: met een woordt, zy worden allen onderrecht in al het gene een welbedreven jongeling behoort te weten. Zy hebben doorgaans tot hun hoofdt een oud officier van het Serail, die *Capi-Aga* genoemt wordt, de welke hunne oeffeningen doedt verrechten met eene byna ongelooflyke strafſigheit, hen harde kastydingen opleggende om de minste gebreken; 't zy met hen onder de ballen van de voeten te doen slaan, of met hen af te matten door zware dienstplegingen: want de Turken houden voor een grondregel, dat het onmogelyk is, dat een officier wel weet te gebieden, 't en zy hy alvorens heeft leren gehoorzamen. Hunne kleding is eenvoudig, en van een laken, 't welk niet te grof, noch niet te fyn is, en dat van de Engelschen naar Constantinopel gebragt wordt. Wanneer de Ichoglans eenige zware oeffening doen, schorten zy hunnen rok op, en hechten hem vast aan hunnen gordel, latende hun onderbroeken zien, die gemaakt zyn van een soort van trilly, of van zeemleder. Zy eeten byna niet dan ryst, en komen tot gene bedieningen voor den ouderdom van veertig jaren, 't en zy de Grote Heer door eene heel byzondere genade hen daar van wil verschonen. *Memoires Historiques.*

ICHONUPHIS, een priester van Heliopolis, welken Eudoxus van Cnidus en Plato gingen bezoeken in Egypten, om van hem naauwkeuriger den loop van de zonne en van 't jaar te leren. *Diogen. Laërt. in Eudoxo.*

ICHTERSHAUZEN, of *Unterichshauzen*, aan de rivier Gera in Thuringen, eene halve myle van Arnstadt gelegen, is een marktvlek en ampt, behorende aan den hertog van Saxen-Gotha. Voortyds was het een nonnenklooster, van de orde der Cisterciënzen; maar de keurvorst Johannes van Saxen heeft het wereldlyk verklaart; waar op het in den jare 1572 by de gemaakte landsverdeeling, en naderhandt in 't jaar 1573 door een keizerlyken leenbrief, als een ampt onder des vorstendoms rykslеen is gesteld. Hertog Bernhard begon hier in het jaar 1676 een residentieslot te bouwen, en eer dat nog tot standt kwam, verplaatste hy zynen hofstoet naar Meinungen in het Hennebergsche, en stondt dit ampt aan Saxen-Gotha af. *Mulleri Annal. Sax. pag.* 651. *Gregorius ietzflorirendes Thuringen. Rudolphi Gotha dipl. P.* II. *cap.* 34.

ICILIUS. Daar zyn twee gemeentsmannen van het Roomsche volk van dien naam geweest. De eerste was *Lucius Icilius*, die in 't jaar 397 na de stichting van Rome den Aventynschen berg aan 't volk dede geven, om daar huizen op te timmeren; de andere was *Spurius Icilius*, de welke in 't jaar van Rome 161 eene wet deedt maken, door de welke het aan ieder verboden was een wykmeester van het volk in zyne redenvoering te onderbreken, terwyl hy zyn aanspraak dede. *Dionys. Halicarnas. Hist. l.* X & XVI.

ICKAN, (Pieter) een Engelschman, geboren te Kantelberg, heeft gebloeit binnen Parys in de dertiende eeuwe, in 't jaar 1274. Hy schreef verscheide werken, onder anderen een stamboek van de koningen van Engelandt, enz. *Balæus & Pitseus de script. Angl.*

ICOLMKILL, een van de Westelyke eilanden van Schotlandt, niet ver gelegen van 't eilandt van Mull, heeft zeven Engelsche mylen in de lengte, en omtrent een in de breedte. Het zelve is aangenaam en vruchtbaar; men vindt 'er vele overblyfsels van de oudheit. St. Columbus heeft 'er een kluis gehad. Daar was ook een nonnenklooster, een parochiekerk, en een groot getal van kapellen, die alle kostelyk opgebouwt waren; eenige door de koningen van Schotlandt, en andere door de kleine koningen van de eilanden. De bisschoppen der eilanden hielden daar hun verblyf sedert de Engelschen het eilandt van Man verovert hadden. Onder de oude puinhopen ziet men nog een kerkhof, op het welke men niet alleen al den adel van de eilanden begroef, maar, gelyk het blykt uit veel onderscheide grafsteden, 44 koningen van Schotlandt, 4 van Ierlandt, en 8 van Noorwegen begraven leggen. Dit is ook niet ongelooflyk, zo het zeggen van de Schotten wel gegrond en waarachtig is, dat zy hunne koningen van den zondvloedt af kunnen ophalen. Daar leggen zes andere kleine eilandtjes naby dit, uit de welke de nonnen hunne inkomsten hadden. *Buchananus.*

ICONOMACHI, of ICONOCLASTÆ. Zie het artykel BEELDENDIENST.

ICTEUS, een vermaard kampvechter. Hy bragt zyn leven door in eene gedurige onthoudinge, op dat hy meer krachten zou hebben om zyne kunst te oeffenen. De eerzucht werkte in hem uit het geen de Godsdienst en de ware deugdt in anderen plagt te doen. *Plato de Leg. l.* VIII. *Ælianus Var. Hist. L.* II. *Pausan. in Æl.*

ICTHYOPHAGES, dat is, *Vischeeters*, een naam, dien men gegeven heeft aan de volkeren, de welke van visch leefden. Zodanigen waren die, de welke langs de Arabische golf woonden; en de anderen, die in Caramanië, of in de Indiën, woonden. *Herodot. L.* III. *Strabo. Plinius. L.* VI. *Ptolom.*

ICTINUS, een vermaard bouwmeester, die omtrent de LXXXIV Olympiade leefde. Hy heeft het kasteel van Athene gebouwt, en ook den tempel van Minerva, genaamt *Partheno*, dat is te zeggen, de tempel van de Maagdt, om dat de ouden den naam van Maagdt aan deze godinne gegeven hebben. Hy heeft ook den tempel van Apollo gebouwt naby den berg Cotylius in Arkadië, in Peloponesus. Dit gebouw was van een steen gewelft, en wierdt voor een van de voortreffelykste gebouwen van de oudheit gehouden. *Pausanias l.* VIII. *Arcad. Vitruvius l.* VII.

IDA, een gebergte van Troas in klein-Asië. Het zelve is vermaard door het oordeel van Paris. Diodorus, die 'er de beschryving van gemaakt heeft in 't zeventiende boek van zyne Historische Boekzaal, verzekert, dat dit het hoogste gebergte van de buurschap van den Hellespont is; Athenæus voegt 'er by, dat men op dit gebergte den oorsprong vondt van negen rivieren, en het zal om deze reden wezen, dat Horatius dit gebergte noemt

noemt *Ida undosa*, dat is: *het waterachtig Ida.* Troje is gebouwt geweest aan den voet van den berg Ida. Strabo meldt 'er ook van. Hy spreekt van zekere Idasche golf, die haren naam van dit gebergte heeft, en gelegen is tusschen Mysië en het eilandt Lesbos. De zelve wierdt ook genaamt *Adramyttenus Finis*, en hedendaags voert zy nog den naam van *de Golf van Adramytti.*

IDA, een gebergte van Kandië. De bosschen van dezen berg Ida wierden door het hemelsch vuur verbrand 73 jaren na den zondvloedt van Deukalion, en het gebruik van yzer te smelten is eerst by dit voorval uitgevonden door de Dactylen, de welke op dit gebergte woonden. Dit verhaalt Tharsyllus, aangehaalt by Clemens Alexandrinus in 't eerste boek van zyne tapyten. Zie ook de *Marmora Arundeliana*, den uitlegger van 't eerste boek van de Argonauten van Apollonius van Rhodus. *Ferrari Lexic. Geogr. Belon Obs. l.* I.

IDA, eerste koning van Bernicië, die gezamentlyk met Deira naderhandt het koninkryk van Northumberlandt in Engelandt opgerecht heeft. Ida zondt zyn zoon Octa en Ebissa, zyn neef, uit, om gelegenheit te gaan zoeken, van hen te kunnen huisvesten in 't Noorden, en om de Zuidelyke gewesten te verzekeren, als wanneer zy den oorlog tegen de Picten zouden voeren. Zy volvoerden het gene hen aanbevolen was met zo veel voorzichtigheit, dat zy en hunne opvolgers het Noorden van dit gewest in vrede bezaten byna den tydt van 180 jaren. Zy erkenden den koning van Kent voor hunnen opperheer, als wezende de oudste stam, sedert dat Ida den tytel van koning aangenomen hadt, in 't jaar 47. Gelyk Ella zich eenigen tydt daar na koning van Deira dede noemen. Deze twee koninkryken wierden vereenigt in den persoon van Oswy, en alsdan begon men aan hen beide den naam van het koninkryk van Northumberlandt te geven. Ida bezat alle nodige hoedanigheden van een koning, onbeschroomd in den oorlog, en gematigt en zacht ten tyde van vrede. Hy heeft 12 jaren geregeert. *Moreri in 't Engelsch.*

St. IDA, gravin van Boulogne in Pikardië, de moeder van Godefroi van Bouillon. Zy was de dochter van Godefroi, bygenaamt de Gebaarde, hertog van Lotharingen, en van Dodo, beide gesproten uit het geslacht van Karel den Groten. Zy wierdt geboren in 't jaar 1040, en trouwde met Eustachius den tweden, graaf van Boulogne, van welken zy drie zonen hadt: *Eustachius* den III, graaf van Boulogne, *Godefroi van Bouillon*, hertog van Lotharingen en koning van Jeruzalem, en *Balduinus*, koning van Jeruzalem na de doodt van zyn broeder. Van hare dochters is 'er eene getrouwt geweest met keizer Henrik den IV. Haar man overleden zynde omtrent den jare 1107 bleef zy weduwe, en leide een heilig leven. Zy stierf in 't jaar 1113, den 13 April. Haar ligchaam wierdt vervoert naar de abdy van Vast. *Bollandus & Baillet vies des saints.*

IDAARD, of YDAARD, een der acht dorpen van de Vriesche grietenye Idaarderadeel, in Oostergoo, welke grieteny van dit dorp zynen naam heeft ontleent. Het zelve wordt met Egum en Friens door een Gereformeerdt predikant bedient, staande onder de classis van Leeuwarden. *Winsemius.*

IDAARDERADEEL, of YDAARDERADEEL, eene Vriesche grieteny, gelegen in het kwartier van Oostergoo, en omtrent in het midden van de gezegde provincie. Ze paalt ten Oosten aan de grietenyen van Tietjerksteradeel en Smallingerlandt, ten Zuiden aan Utingeradeel en Rauwerderhem, en ten Westen en Noorden aan Ferwerderadeel. In deze grieteny leggen acht dorpen, namentlyk het voorgemelde *Idaard*, *Egum*, of *Ægum*, *Roordahuizum*, *Friens*, *Grouw*, *Warrega*, *Warstiens* en *Warten.* De landen van deze grietenye worden met eenige andere, ten Oosten en Zuiden daar aan grenzende, de water-of lage landen genaamt, om dat zy, als het zwaar regent, meestendeels onder water staan, zo dat zy zonder behulp van dyken, sluizen en watermolens den eigenaars geen dienst zouden kunnen doen, als bestaande meest in weiden voor koeien. De aldaar gelegene stinzen zyn *Roorda* en *Popma.* De vaart of het water de Aaar loopt door deze grieteny, van Leeuwarden af, naar Stavoren. *Winsemius en Schotanus Beschryv. van Vriesl.*

IDACIUS, een Spanjaardt, geboortig van Jamego, in de provincie van Gallicië, leefde omtrent het jaar 445, in den tydt van keizer Valentinianus den III, en was bisschop niet van Jamego, gelyk als zommigen willen, maar van Chaves. Wanneer in het jaar 461 de Sueven in Gallicië stroopten, wierdt hy door de zelve gevangen genomen, maar na verloop van drie maanden wederom los gelaten. Hy stierf eindelyk in een hogen ouderdom in het jaar 468. Hy heeft eene Chronyk geschreven, in welke hy met den keizer Theodosius begint, en met het jaar 467 eindigt, welke, nevens andere, Jacobus Sirmondus heeft uitgegeven. Ook schreef hy: *Fasti Consulares. Isidorus de vir. illustr. c. 9. Sigebertus in Cat. Trithemius Bellarminus. Vossius. Cave hist. Litterar. p.* 249.

IDACIUS CLARUS, bisschop, de welke om zyne Godvruchtigheit en geleerdheit zeer vermaard is geweest. Hy heeft gebloeit in Spanje omtrent den jare 380. Hy is bisschop geweest van Ossobonen, in de Betische provincie. Hy liet zich vervoeren van een brandenden maar bitteren en ongeschikten yver tegen de Priscillianisten. Hy schreef tegen hen een werk op de wyze van een verdedigschrift, in het welke hy aan den dag bragt de snode streken en eerloosheit van die van deze secte, en hy deedt zien, dat zeker toverkunstenaar, genaamt Marcus, en geboortig van Memphis in Egypten, een leerling van Manicheus en meester van Priscillianus geweest was. Deze zelve schryver voegt 'er by, dat deze Idacius berooft is geweest van de gemeenschap der kerk met Ursacius, ter oorzake van de doodt van Priscillianus, wiens beschuldigers zy geweest waren, en dat hy, in ballingschap gezonden zynde, aldaar zyn leven geeindigt heeft onder de regering van Theodosius en Valentinianus. St. Isidorus vermeldt niets van de boeken tegen Varimond, een Ariaansch diaken, die den naam van *Idacius* voeren, de welke men heeft in het vierde deel van de Boekzaal der Vaderen. Geen een der ouden heeft aan hem dit werk toegeschreven, en alzo de schryver van zyne voorreden zegt, dat hy het zelve in de stadt Napels geschreven heeft, is het zeker het werk niet van Idacius. Men gelooft, dat het is van Virgilius van Tapsus. De schriftelyke verantwoording van Idacius is verloren. *St. Hieronym. in Priscill. Isidorus c. 2. de vit. illustr. Sulpicius Severus L. 2. Hist. Sacra. Bellarminus de script. Eccl. Vossius de Hist. Lat. Baronius A. C.* 381. *Coccius sac. IV. M. Du Pin Biblioth. des aut. Eccles. IV. siecle.*

IDALUS, een berg in Cyprus, van welken de godin Venus den toenaam van *Idalia* heeft bekomen. *Virg. I. Æneid. Serv. in Horat.*

IDANHA A VELHA, of *de oude* bygenaamt, is eene der vyf steden van het Portugeesche landschap Beira, aan de grenzen van de Spaansche provincie Extremadura, aan de kleine rivier Ponsul gelegen. Van ouds hadt zy den naam van *Igeditania*, en was zeer vermaard, gelyk ook de beroemde koning Wamba in deze stadt is geboren. De koning Sancho de I, na dat hy de zelve den Moren hadt ontweldigt, schonk ze aan de Tempelheeren. Zyn neef Sancho de II bouwde die plaats na de verovering wederom op, en in de XVI eeuw heeft koning Johannes de III haar met stads rechten beschonken. Men rekent, dat omtrent 600 huisgezinnen zich daar in bevinden. Niet verre daar van daan legt een kleine plaats, *Idanha à nova* genaamt. Koning Philips de II van Spanje, de kroon van Portugal bemachtigt hebbende, maakte Don Pedro de Alcaçova Caruniro graaf de la Idanha. In het jaar 1704 wierdt Idanha à Velha van den Spaanschen generaal Don Joseph de Salazar ingenomen, maar kort daar na van de Portugezen wederom verovert. *Manuel de Faria y Sansa epit. de las hist. Portuguef. P.* III. *c.* 3, 5, 19. *P.* IV. *c.* 2. *Mariana hist. d'Esp. l.* VI. *c.* 12. *Colmenar Delic. de Portugal p.* 735.

IDAS, een Messeniër, de zoon van Aphazeus, of, volgens het gevoelen van zommigen, van Neptunus, is geweest een van de genen, die zich met Jason op den tocht begeven hebben om het gulde vlies te halen. Hy bekwam van zyn vader zeer goede paarden, van de welke hy zich bediende om Marpessa weg te voeren. Zy was de dochter van Evenus, koning van Etolië, eene provincie van Griekenlandt. Haar vader hadt besloten haar aan niemandt ten huwelyk te geven, ten zy aan dien, de welke haar zou verdient hebben door het winnen van den prys van de paardeloop. Hy deedt zelfs allen sterven, de welke zich al te vermetel voorgestelt hadden, en zette hunne hoofden op de stads muren, om een schrik onder de anderen te brengen, die eenige aanzoek om haar zou willen maken. Vervoert van hertzeer van zyne dochter verloren te hebben, wierp hy zich in de rivier Lycormas, die naderhandt naar zynen naam genoemt is, en die hedendaags den naam van *Fidari* draagt. Idas, met zynen roof vluchtende, wierdt van Apollo ontmoet, de welke, aangelokt door de schoonheit van deze dochter, hem de zelve betwistte. Maar Mercurius, door Jupiter afgezonden, gaf de keur aan Marpessa van dien van de twee te volgen, den welken zy begeerde. Deze vorstin, beducht zynde, dat Apollo haar mogt verlaten, als zy oud geworden zou wezen, koos liever zich by Idas te begeven. In het vervolg ondernam Idas, Teuthras, koning van Mysië, van den troon te stoten; maar hy wierdt door Telephus, een van de zonen van Hercules, overwonnen, aan welken de gemelde Teuthras zyne dochter en ryk tot vergeldinge hadt toegezegt. *Homerus l. X. Iliad. Apollodorus. Hygin.*

IDATHYRSUS, koning van de Europische Scythen, zoon van Saulius, heerschte na des zelfs doodt, en na Calvida, zynen oom. Daar is zelfs grote waarschynlykheit, dat hy onmiddelyk Thomyris heeft opgevolgt, gelyk hier na, daar men van Saulius zal handelen, gezegt zal worden. Hy was de vader van eene overschone dochter, de welke van Darius, den zoon van Hystaspes, koning van Persië, ten huwelyk wierdt verzocht. Idathyrsus sloeg zyn verzoek af, en weigerde haar, waar van Darius zich zo gehoont voelde, dat hy hem den oorlog aanzeide, en een leger van zeven honderd duizend strydbare mannen op de been bragt. Darius, om zyne heirscharen van Persië in Scythië over te voeren, deedt twee scheepsbruggen opslaan, de eene over den Bosphorus van Thracië, en de andere over den Donauw. Idathyrsus trok Darius te gemoet, en leverde hem slag, in welken hy tachtig duizend mannen doodde, en hem op de vlucht dreef. *Suidas.* Doch Justinus, die aan dezen koning den naam niet geeft van Idathyrsus, maar die hem *Jancirus* noemt, verhaalt, dat Darius zich mistrouwende van de Iöniërs, die van den vyandt aangezocht wierden de brug af te breken, om den te rug tocht aan de Persianen te beletten, achteruit trok zonder handgemeen te worden, en liet in Europa zeventig duizend mannen, onder het gebiedt van Megabazus, een van zyne veldoversten, de welke Thracië en Macedonië te onder bragt. Herodotus verhaalt dezen tocht heel langwylig in het vierde boek *K.* 83 en de volgende. Hy noemt dien koning van de Scythen *Indathyrsus.* Uit hem moest deze Historie getrokken zyn geweest, en niet uit *Suidas*, waar van hy ten minste de plaats behoorde genoemt te hebben. Zie ook *Justinus* na *l.* II. *c.* 6. Deze schryver zegt niet, dat Darius zich mistrouwde van de Iöniërs, maar alleenlyk, dat men de brug over den Donauw mogt afbreken.

IDDO, of EDDO, overste van de Nethinianeërs, of Gabaoniten, welken de Propheet Ezra door eenigen van de voornaamsten van de stadt Jeruzalem deedt aanzeggen, dat hy eenige manschap moest zenden en leveren om aan 't vervoeren van stenen te arbeiden, en hout te hakken, om den tempel te bertimmeren. *I. Ezr. VIII.* 17.

IDEGOU, en IDI KOUB, een Mogolsche naam. Een vorst van dien naam, die opperheerscher was in het landschap van Igur, grenzende aan Kathaï, erkende in 't 606 jaar van de Hegrie de macht van Genghiskhan, kwam hem als onderdaan den eedt van getrouwheit zweren, en wierdt van den overwinnaar weder naar de landen van zyn gebiedt gezonden.

Een andere IDEGOU is een van de voornaamste kapiteinen van Tamerlan geweest, en voerde verscheide kwade feiten uit voor den dienst van zyn meester. Jemandt heeft hem den naam van *Schiathin de Timur* gegeven; dat is te zeggen, *een van de Duivels van Tamerlan.* Hy is gouverneur van de provincie van Kerman geweest. *Herbelot Biblioth. Orient.*

IDELPHONSUS, graaf van Toulouze. Zie ALFONSUS.

IDOLOTHYTA, of *afgoden-spyzen.* Dit is de naam, dien de Apostel Paulus gaf aan de spyzen, de welke aan de afgoden opgeoffert wierden, en die men daar na voorstelde om plegtelyk gegeten te worden zo van de priesters, als van de omstanders, die deze spyzen als dan alle met gekroonden hoofde nuttigden. Daar heeft zich onder de eerste Christenen eene zwarigheit opgedaan ten opzichte van de nutting van deze afgoden-spyzen, en in de algemene kerkvergadering van Jeruzalem is hen geboden geweest zich van 't eeten der zelven te onthouden. Middelerwyl, vermits de spyzen, die aan de afgoden opgeoffert waren geweest, zomwylen op de markt verkocht, en naderhandt op de maaltyden van de Christenen voorgestelt wierden, wilden de naauwzinnigen daar van niet eeten, hoe wel dat zulks als dan geen feit van Godsdienst meer was. St. Paulus, dien men hier over hadt raadgepleegt, antwoordde aan de Corinthiërs, dat het geoorlooft was van die spyzen te eeten, zonder te onderzoeken, of de zelve aan de afgoden opgeoffert waren geweest, of niet, mits dat zulks geen ergernis aan de zwakken veroorzaakte. Middelerwyl heeft het gebruik van gene afgoden-spyzen te eeten onder de Christenen altydt standt gegrepen, en in 't boek der Openbaringe van Johannes worden die van Pergamus berispt, om dat 'er onder hen eenige lieden gevonden wierden, de welke het volk dwongen om van de spyzen te eeten, die aan de afgoden opgedragen waren geweest. In de eerste kerk is het verboden geweest aan de Christenen door verscheide kanons van de algemene kerkvergaderingen iets van deze afgoden-spyzen te gebruiken. *Handel. I.* 1. *Corinth. VIII. Openb. II.*

IDOMENEUS, een van de Cretenzers, die de Grieken hulp boodt in 't beleg van Troje. Op zyne te rug komst ontstondt 'er een zwaar onweêr op zee, wanneer hy eene gelofte deedt van het eerste, dat hem uit zyn huis zou te gemoet komen, aan de goden te offeren, zo hy gelukkig met zyn schip te huis kwam. Hy hadt naderhandt berouw van eene zo onvoorzichtige gelofte, dewyl hy aan landt komende 't eerst van al zyn eigen zoon ontmoette, den welken hy offerde, of wilde offeren; maar zyne onderzaten verdreven hem uit zyne landen, en hy vertrok zich naar Kalabrië, alwaar hy eene stadt bouwde. *Servius in III. Æneid. vs.* 121.

IDOMENEUS van Lampsacus, een historieschryver en Philosooph, was de leerling van Epicurus. Hy heeft geleeft ten tyde van Ptolomeus Lagus in de CIX Olympiade, 't jaar 450 na de stichting van Rome. Hy schreef een boek van het gene Socrates betrof; eene historie van Samothracië, en andere dingen. *Diogenes Laërtius in Socr. & Epicuro. Plutarchus in Demost. Pericl. Arist. Phoc. Athenæus lib. XIV. Strabo lib. XIII. Suidas.*

IDOTHEA. Daar wordt gesproken in *Homerus* van twee dochters van dien naam: de eene was de dochter van Proteus, die haar vader zo verre bragt, dat hy den tydt aan Menelaus voorzeide, op welken hy weder naar zyn landt moest komen; en de andere is de dochter geweest van Pretus, koning van de Argianen, de welke met hare zusters van Melampus genezen wierdt. *Homer. Odyss. IV.*

IDRA, een klein onbemuurd steedtie. Het is de hoofdstadt van de provincie van Dalekarlië in Zweden, en gelegen aan de rivier de Elfinan, omtrent vyf en twintig mylen beneden de plaats, daar zy zich in het meir Silian uitstort. *Baudrand.*

IDRIA, eene kleine stadt in het opper-gedeelte van 't hertogdom Krain, op de grenzen van het graafschap Gorts gelegen.

IDRIS, een Arabisch heer, van het huis en de secte van Ali, die naar Afrika vluchtte, om de vervolging van Abdala te ontgaan, omtrent den jare 770. Hy wierdt zeer wel bejegent in het Tingitaansche Mauritanië, of het Westelyke Barbarye; en om dat hy van Mahometh afkomstig was, hielden hem alle die volkeren voor heilig, en erkenden hem voor vorst of Kalif: zo dat hy de eerste geweest is, die deze Mahometaansche secte ingevoert heeft. Hy liet een zoon na, geboren van eene Christen slavinne, van het geslacht der Gotthen, die den zelven naam van *Idris* gevoert heeft, en die een van de machtigste koningen van Afrika is geworden. Hy is 't, die de stadt Fez gesticht heeft in 't jaar 793. *Marmol Africa lib. II.*

IDRO, in het latyn *Idrus*, een steedtie in het gebiedt van het Venetiaansche landschap Brescia. Zommigen doen den naam afdalen van *Hydra*, die grote slang, welke men zegt dat de Griekse Hercules in deze landstreek heeft gedood; maar anderen van het woordt ὕδωρ, water, dewyl 'er een zee by legt, die daar van daan *Lago d'Idro* genaamt wordt. Deze paalt boven aan het bisdom van Trente, en is niet ver afgelegen van de *Lago di Garda.* Midden door het zelve loopt de rivier Chiesa. *Toneel des oorlogs in Italië p.* 549, 551.

IDSARCUS GRAVIUS, een Vries, was een priester; en heeft gewerkt aan de tydboeken van zyn landt; de welke hy vervolgt van 't jaar 763 af, tot het jaar 1514 toe, in 't welke hy geleeft heeft. *Suffridus Petri de script. Fris. Dec. IX. c.* 7.

IDSCHENHUIZEN, of IDSKENHUIZEN, een der veertien dorpen van de Vriesche grietenye Doniawerstal, onder het kwartier van de Zevenwolden. In dit dorp wordt het gerecht van de gemelde grietenye gehouden. Het zelve wordt in het geestelyke met de dorpen Tzerkgaast en St. Niklaasga door een hervormd kerkenleeraar bedient, staande onder de classis van Zevenwolden. *Winsemius.*

IDSEGA, of IDZEGA, een der acht en twintig dorpen van de Vriesche grietenye Wimbritzeradeel, onder het kwartier Westergoo, wordt met Oudego door een gereformeerd predikant bedient, behorende onder de classis van Sneek. Onder de parochie van dit dorp stondt in de Roomsche tyden een nonnenklooster van S. Augustinus orde, Nazareth genaamt. *Oudheden van Vriesl. II Deel.*

IDSEGAHUIZEN, een der zeven en twintig dorpen van de Vriesche grietenye Worseradeel, onder het kwartier van Westergoo. Het heeft, in gemeenschap met Piaam, een gereformeerd predikant, staande onder de classis van Bolswerd en Workum. *Winsemius.*

IDSTEIN, een steedtie in het Nassausche, omtrent den Rhyn, in een vermakelyk dal gelegen. Het zelve legt aan de Catzenelboogsche grenzen, een half uur van Swalbach, en is tot nu de residentie van zekere vorstelyke linie, uit het huis van Nassau, die daar van den naam voert. Niet verre van daar legt het huis Adolfseck, door den keizer Adolphus op een ronden hogen steenrots gebouwt. *Topogr. Hass. p.* 55.

IDSTEIN, eene vorstelyke Nassausche linie, uit de Saarbrugsche oorspronkelyk. Des zelfs stichter was *Johannes*, derde zoon van graaf *Lodewyk* van Nassau-Saarbruk, die voor zyn aandeel de heerlykheit Idstein en Wisbaden kreeg. Hy wierdt den 24 November in het jaar 1603 geboren, en liet na van zyne beide gemalinnen, Sybilla Magdalena, dochter van Georg Frederik, markgraaf van Baden, en van Anna, dochter des graven Georg Philips van Leiningen-Dagsburg, verscheide kinderen, van welke *Gustaaf Adolph*, geboren in den jare 1632, in het jaar 1664 in den slag by S. Gothard bleef. *Frederik Lodewyk*, geboren in het jaar 1633, stierf in 't jaar 1656; en *Johannes*, geboren in 't jaar 1638, stierf in 't jaar 1658; maar zyn jongste zoon, *Georg Augustus Samuel*, overleefde hem. Hy was den 26 February in het jaar 1665 geboren, wierdt in het jaar 1688 in den vorstenstandt verheven, en trouwde nog in het zelve jaar met Henriëtta Dorothea, dochter van Albrecht Ernst, vorst van Oettingen, by welke hy twaalf kinderen verwekte; maar de prinssen zyn alle gestorven. *Europ. Heraut P. I. p.* 628. *Souverainen van Europa.*

IDUMEA, eene provincie van Palestina, de welke in de H. Schrift *Edom* genoemt wordt. De zelve is gelegen tusschen het Steenachtige Arabië, Judea, en tusschen de Rode en de Middelandsche zeën. Hare scheidpalen zyn niet altydt de zelve geweest; voornamentlyk zo men de Heidensche schryvers hier in wil geloven. Strabo, Plinius, en verscheide andere schryvers spreken van de Idumeërs. De zelve daalden af van *Ezau*, kleinzoon van Abraham, en om deze reden verboodt Godt aan de natuurlyke Joden, een afkeer van hen te hebben. De Idumeërs hadden lang voor de Joden hunne byzondere koningen. Eerst wierden zy bestiert door oversten, of vorsten, en daar na door koningen. Zy bleven hunne eige meesters tot op het ryksbestier van David, die hen t' onderbragt, en de volkome vervulling van Izaaks Godspraak te wege bragt: *dat Jakob over Ezau heerschen moest.* De Idumeërs droegen het juk der koningen van Juda met veel ongeduldt; en op het einde van Salomons regering kwam *Adad*, een Idumeër, die zeer jong naar Egypten was gevoert, weder in zyn landt, en liet zich voor koning uitroepen; maar heerschte waarschynelyk niet verder dan in het Ooster-Idumea: want de andere Idumeërs, die in 't Zuiden van Judea woonden, bleven den koningen van Juda onderdanig tot op het gebiedt van Joram, den zone Josaphats, tegen wien zy opstonden. Joram voerde wel oorlog tegen hen, maar kon hen niet t' onderbrengen. Amazias, zoon van Joas, koning van Juda, behaalde wel eenige voordeelen op hen, en maakte zich meester van Petra, sloeg hen tien duizend mannen af, en deedt 'er andere tien duizend van boven de rots afspringen, waar op Petra gebouwt lag; maar de overwinning hadt weinig of geen gevolg. De koning Uzzia ontwrong hen Elat, eene stadt aan de Rode zee; maar Rezin, koning van Syrië, ontrukte haar den Joden weder, en dreef ze daar uit. Zommigen zeggen, dat Assaradon, koning van Syrië, hun gansche landt verwoestte, en Holofernes bragt hen t'onder, gelyk alle de naburige volkeren, die het Beloofde Landt omringden. Als Nebukadnezar Jeruzalem belegerde, voegden zich de Idumeërs by hem, en spoorden hem aan om die stadt tot den grondt toe te verdelgen, en geen eenen steen op den anderen te laten. Die boosheit bleef niet lang ongestraft: want vyf jaren na de verovering van Jeruzalem wierden alle de vorsten en volkeren, die aan Judea grensten, door Nebukadnezar overrompelt, en de Idumeërs inzonderheit van alle macht berooft. Judas de Machabeër greep hen meer dan eens gelukkig aan, en sloeg hen in verscheide ontmoetingen: maar Johannes Hirkanus overwon en dwong hen de besnydenis aan te nemen, en alle de geboden der wet te onderhouden. Zy bleven ook den laatsten koningen der Joden onderworpen tot op de laatste verwoesting van Jeruzalem. Ook kwamen zy die stadt te hulpe, en trokken daar binnen, om haar te verdedigen, maar bleven daar niet binnen tot den einde toe. Zy trokken daar uit, en weder

der naar Idumea, met een vetten buit. *Geneſ. XXXVI*, 41. *XXVII*, 29. *I. Kon. XI*, 22. *Chron. XXV. II. Kon. XIV*, 21. *Judith III*, 14, 24. *Jeſ. XXI*, 11. *Jerem. XII*, 6. *X*, 7. *Ezech. XXV*, 12. *Joſe-ſephus Oudh. l. I, c.* 11. *l. X, c.* 11. *XIII*, 17. *Oorlog. l. IV, c.* 6. *Tornıel. Salıanus.* enz.

IDUS. Aldus noemen de Romeinen den 13 of 15 dag van de maandt, komende dit woordt af van het oude Latynſche woordt *Iduare* (gelyk maken) dewyl de Idus de maanden omtrent in twee gelyke delen onderſcheiden: want in de maanden Maart, May, July en October komen de *Idus* op den 15 dag, maar in de overige vallen zy op den 13, zo dat zy altydt acht dagen op de *Nones* volgen. *Siccama Calendar. Rom. Giraldus de ann. & menſ. Rom. Roſin. antiquit. Rom. l. VI. c.* 4. *Struvii Synt. ant. Rom.*

IDYLLIA, in 't Griekſch εἰδύλλιον, of Ἰδύλλιον, een ſoort van gedicht, in 't welke de herders ingevoert worden, die te zamen ſpreken, verbeeldende eenvoudiglyk en natuurlyk de gevallen, die hen overgekomen zyn; waar van de naam is voortgekomen van *Idyllen* of *herdersgezangen*; en die van *Bucolica*, van den naam van oſſeweiders, als ook die van *Ecloga*, ter oorzake van de keur, die men maakte van de beſte zangdichten, om ze in 't licht te geven. Theocritus by de Grieken, en Virgilius by de Latynen, hebben in dit ſoort van gedichten uitgemunt. *Scaliger Poetic.*

IDZU. Daar zyn twee kleine ſteedties van dezen naam, de welke de hoofdſteden zyn van de twee koninkryken of provinciën van het eilandt van Niphon. Het eene is gelegen naby de Weſtkuſt van Jamaiſtero, en het andere naby de Zuidkuſt van Quanto. *Baudrand.*

IERLANDT, in het Latyn *Hibernia*, en *Irlandia*, een eilandt en koninkryk van Europa, gelegen in den Groten Oceaan.

Namen, gelegenheit, verdeeling, rivieren en meiren van Ierlandt.

Dit koninkryk wordt doorgaans van de Latynſche ſchryvers *Hibernia* genaamt. Pomponius Mela geeft nochtans aan het zelve den naam van *Juverna*; Ptolomeus dien van *Iverna*; Strabo en Stephanus Byzantinus noemen dit eilandt *Ierna*. De Engelſchen en de inboorlingen van dat landt geven aan het zelve verſcheide namen, te weten: *Irish*, *Yreland*, *Erin*, enz. Echter verzekert men, dat de naam van dit eilandt voortkomt van het woordt *Hier*, het welk in de landtale het Weſten betekent, als gelegen zynde naar de Weſtzyde van Engelandt. Ook wordt het by de ouden zomtyds Weſtelyk Britannië genoemt. Dit eilandt is gelegen naar den Weſtkant van dat van Engelandt en van Schotlandt, en is veel kleiner dan de twee andere: want men verzekert, dat het zelve niet meer dan honderd en twintig mylen beſlaat in zyne lengte, zeſtig in de breedte, en omtrent 250, of 260, in zynen omtrek. Cambden beweert nochtans, dat het groter is. Het wordt verdeelt in vyf provinciën, die eertyds den tytel van koninkryk gevoert hebben. De eerſte is *Lagenië*, of Leinſter, naar het Ooſten, vervattende zeven graafſchappen; namentlyk: *Dublin*, *Caterlagh*, *Werford*, *Kilkenni*, *Queenes-towne*, *Kings-towne* en *Kildare*. De twede is *Ultonië*, of *Ulſter*, bevattende tien graafſchappen, te weten: *Louth*, *Down*, *Antraim*, *Colrane*, *Tirkonel*, met het eilandt *Derrie*, of *Owen*, *Fermanagh*, *Cavan*, *Monaghan*, *Armach* en *Tirone*. De derde is *Connacië*, *of Connaught*, en heeft zes graafſchappen, als: *Slego*, *Maïo*, *Galloway*. *Clare*, *Roſecomen* en *Letruam*. De vierde is *Mommonië*, of *Monmouth*, en begrypt zes graafſchappen, namentlyk: *Desmond*, *Korke*, *Waterford*, *Keri*, *Limmerik* en *Tipperari*. De vyfde en laatſte is *Medie*, of *Meath*, en verdeelt in Ooſterſch en Weſterſch. In deze provincie wordt ook gevonden het graafſchap van *Longford*, het welk van zommige landbeſchryvers in Connacië geplaatſt wordt. *Dublin* is de hoofdſtadt van het ganſche eilandt, met een hogeſchool, en is ook de verblyfplaats van den Engelſchen onderkoning, en de ſetel van een aartsbiſſchop. *Armach*, dat van zommigen ook voor een hoofdſtadt gerekent wordt, heeft insgelyks een aartsbisdom, en daar zyn 'er nog twee andere, het een te Cashel, en het andere te Thoam. Maginus telt 'er vyftig bisdommen, maar hedendaags telt men niet meer dan twaalf. Het aartsbisdom van Dublin heeft negen onderhorige biſſchoppen; dat van Armach vyf; dat van Cashel twaalf, en dat van Thoam elf. Ierlandt kan ook verdeelt worden in graafſchappen, welker ſteden zo gering van aanzien zyn, dat de meeſte veel eer den naam van dorpen verdienen. De rivieren van Ierlandt zyn de *Sanon*, die in zyn loop vier meiren uitmaakt, en heeft een grote golf aan zyn uitgang. De *Sewer*, die voorby Cashel henen ſtroomt; de *Broodwater* te Lismore in Mommonië; de *Barrow* te Caterlagh in Lagenië; de *Boine* te Trim in Medië, of Meath; de rivier en het meir van *Earn*, en de *Ean*, die uit het meir vloeit van Eaug in Ultonië; de golven van *Batro*, van *Bellatimer* en van *Dingey*. De *Liffer* maakt een meir, het welk in zyn midden een klein eilandtje heeft, op het welke het hol van St. Patricius gevonden wordt, doorgaans genaamt *Patricius vagevuur*, van het welke een menigte van verdichtſels vertelt worden.

Het landt en des zelfs inwoonders.

Het blykt genoegzaam uit de kennis, die men hedendaags heeft van de Ierlanders en van hun landt, dat Pomponius Mela goede gedenkſchriften en berechten gehad heeft, wanneer hy ten tyde van den keizer Claudius ſchreef, dat de grondt van dit eilandt zeer vruchtbaar was, byzonderlyk in weilanden. Ook is genoeg, dat men alleenlyk voor den tydt van weinige uuren het vee op het veldt dryft, om dat, zo men het vee langer daar op liet, het gevaar zou lopen van te barſten, doordien 't zelve zich niet kan verzaden door dit ſmakelyk voedſel. Het landt is daarenboven vruchtbaar in bomen, in wildt, en viſſchen; de lucht is 'er zeer aangenaam, maar vochtig en dikachtig, waar door het gebeurt, dat 'er de ſtralen van de zon niet heel brandende zyn: echter is de koude in den winter niet onverdraaglyk. Daar is weinig korengewaſch, ter oorzake van den aanhoudenden regen; maar men heeft 'er een zeer grote menigte van zaffraan. Hunne boſſchen zyn overvloedig van allerlei wildt. Men verhaalt iets merkwaardigs van Ierlandt, te weten, dat de aarde in het geheel geen vergiftig gedierte kan verdragen, en voornamentlyk geen ſlangen; men zegt zelfs, dat deze aarde, elders vervoert wezende, dit ongedierte doedt ſterven. Het hout van zyne boſſchen brengt geen wormen noch ſpinnen voort; waar uit Berthius aangemerkt heeft, dat het paleis van Weſtmunſter, in Engelandt, en 't hof van 's Gravenhage, in Hollandt, uit Ierlandt gebragt is. Solinus heeft tegen de waarheit geſchreven, in zyn 22 hoofdſt. dat 'er geen honingbyën in Ierlandt gevonden wierden, en dat zelfs de ſtof en de ſtenen van dit eilandt, op andere plaatſen vervoert zynde, de byën deden ſterven, die daar door hunne korven verlieten: want daar wordt een grote menigte van dit gedierte in dat landt gevonden, alwaar zy zelfs in onderaardſche gaten en holle ſtammen van bomen den honing maken. De rykdom der Ierlanders beſtaat in boter, in kaarsſmeer, in wolle, in leer, in kazen, zalm en andere waaren: maar de Engelſchen dryven daar byna alleen koophandel. Men zegt, dat 'er niet ver van de ſtadt van Armach een ſtaande water is, in het welke men een langen ſtok tot in den grondt toe geſtoken hebbende, den zelven na verloop van eenige uuren daar weder uit haalt; het uiterſte deel, het welk in den grondt, of in de modder, geſtaan hadt, in yzer, en het andere, het welk met water overdekt was, in ſteen is verandert. De landzaten zyn redelyk welgemaakt, maar wraakgierig, grof en weinig beſchaaft, en daarenboven zeer geneigt tot ſtelen. De lucht van hun eilandt, alhoewel zwaar, veroorzaakt gene ziekten. Zy zyn ſelden krank, en als zy daar toe vervallen, bereiden zy zich met goeder herte tot de doodt. Echter ſterven zy merendeels van ouderdom. De Ierlanders zyn kloek en ſterk van aardt, en kunnen honger, dorſt en allerlei ongemakken verdragen. In hunne driften laten zy zich vervoeren tot het uiterſte; want zy zyn doorgaans of zeer goed, of ongemeen kwaad van aardt. Vele Ierlanders, die de uiterſte geweſten van het eilandt bewonen, of in de boſſchen hunne ſchuilplaatſen hebben, zyn heel verwildert. Zy trouwen zeer ſelden buiten hunne geboorteplaatſen, en men heeft zulk eene grote achting voor de huwelyken, die daar aangegaan worden, uit hoofde van de opvoeding der kinderen, dat menigmaal de moeders hunne eige kinderen verlaten, om die van anderen op te kweken. De Ierlanders worden ook beſchuldigt Godslaſteraars te wezen; zyn uit de natuur tot ledigheit geneigt, en vyanden van de ſlaverny. Dit is de oorzaak, dat die genen, die een weinig op dit eilandt gevordert zyn, de ſpraak en de heerſchappy der Engelſchen haten. De edellieden zyn liefhebbers van de jacht en van de zangkunſt; de gemene man, die niet genegen is tot werken, vraagt een aalmoes, of begeeft zich tot roven. Die genen, die onder de Ierlanders eenige genegenheit voor de letterkunſt hebben, zyn boven maten ingenomen met de ſchoolſitteryen. Zy maken in het geheel hun werk daar van, en hunne ingeboorne koppigheit zet hen nog krachtiger aan tot de beſpiegeling van de bovennatuurkundige twiſtpunten. Hunne ſpraak is ganſch byzonder, en hun uitgalm zeer hard.

Het ſtaatsbeſtier en de Godsdienſt.

De hiſtorieſchryvers van Ierlandt verhalen zaken, die zo weinig ſchyn van waarheit hebben, wanneer 'er dient geſproken te worden van de oprechting van den ſtaat van heerſchappy op hun eilandt, dat men die ſtilzwygende zal voorbygaan, om den Lezer door diergelyk verhaal geen verdriet aan te doen. Zy zeggen, dat hun eerſte koning *Slanius* leefde in het jaar 1566 voor de tydrekening der Chriſtenen, en tonen vervolgens aan honderd en negentig koningen, tot *Roderik* den III, zoon van *Terdelbach*, die onder de gehoorzaamheit van Engelandt gebragt wierdt in het jaar 1162. Het zy genoeg, dat men aanmerke, dat de Ierlanders hunne byzondere koningen of heerſchers gehad hebben, tot den tydt toe van *Henrik* den II, aan zyn zoon *Jan*, beide koningen van Engelandt, die hen gewapenderhandt ten onder bragten. Sedert dien tydt zyn de koningen van Engelandt altoos beheerſchers van Ierlandt gebleven, tot dat *Henrik* de VIII zich tot koning van Ierlandt liet uitroepen, om dat de eerſte naam niet heerlyk genoeg ſcheen te wezen. Zy hebben 'er een onderkoning, die ook den naam voert van beſchermer en opperrechter, met een zeer aanzienlyke macht. Daar zyn ook Raadsheeren, die beſtaan uit den kancelier en den ſchatbewaarder van het ryk, met de graven, vryheeren, en kerkvoogden van het landt. Ieder provincie heeft ook haren gouverneur. Dit koninkryk heeft zware onluſten van een burgerlyken oorlog moeten ondergaan ſedert de zamenzwering van het jaar 1641, tot het jaar 1649. Cromwel, die, bekleed met de waardigheit van algemeen krygsbevelhebber, daar henen gezonden wierdt, deedt het beleg van Dublin opbreken, en verſloeg den grave van Ormondt, die voor den koning was. De Chriſtelyke Godsdienſt is aldaar opgerecht in de vierde of vyfde eeuwe. Thans bloeit 'er de Hervormde Godsdienſt, hoewel 'er nog een zeer groot getal Roomſchgezinden gevonden wordt. Dit landt is een oorlogstoneel geweeſt ten tyde van Willem, koning van Engelandt en zyn ſchoonvader, koning Jacobus; maar de laatſtgenoemde vorſt zich

haar Vrankryk begeven hebbende in het jaar 1690, hebben zyne krygsbenden daar niet langer ftandt kunnen houden dan tot het jaar 1692, in het welke gansch Ierlandt t'eenemaal onder de macht van Willem is gebragt. *Ptolemaeus. Plinius. Strabo. Pomponius Mela Hemingford Ann. Giraldus Cambrensis de exped. Hibern. Neubrigensis l. II. Rogerius Hoveden. Ann. Matth. Paris. Cambdeni Britannia. Ann. Rer. Hibern. Th. Cave Anaceph. Britann. Stanihorstii Hist. Brit. De Larrey Hist. d'Angl. d'Ecosse & d'Irlande. Waraeus de Hibern. Roder. Flahersii Ogygia. Wilh. Okelly Descr. Hibern.*

IERSIKE. Zie YRSEKE, of YRSICKE, enz.

IF, een klein eilandt, met een flot, in de Middelandsche zee, aan de kuften van Provence, digt by Marseille, gelegen. Na de doodt van den koning van Vrankryk, Henrik den III, bemachtigde het zelve de groothertog van Florence, Ferdinand de I, en wel onder voorwendsel, dat, gedurende de toenmalige onlusten in Vrankryk, het zy de Spanjaarden, of de Hervormden, zouden getracht hebben zich meester daar van te maken, maar inderdaadt met het inzicht, om het zelve voor zich te behouden; gelyk als hy dit eilandt nog meer liet versterken, en met een vaste goede bezetting voorzien. Doch toen koning Henrik de IV den Franschen troon hadt beklommen, rustte hy niet, voor dat hy, uit hoofde van het te Florence den 1 May des jaars 1598 door den beruchten ftaatsdienaar en namaals kardinaal d'Offat gesloten tractaat, en met betaling van eene fomme van meer dan 20000 daalders, alles herftelt hadt. *Lettres d'Offat.*

IGG, een klein fteedtie van Duitschlandt, in de provincie van neder Karniole, aan de rivier de Igg, vier mylen van Laubach naar het Zuid Oosten. *Baudrand.*

IGLACUS, een Engelschman, en monnik van de orde van St. Benedictus, leefde in groot aanzien in de VIII eeuwe. Hy heeft eenige historische verhandelingen nagelaten, namentlyk het leven van den abt *Siguvinus*, en andere. Balæus en Vossius maken gewag van dezen schryver. *Balæus & Pitseus de script. Angl. Vossius de Hist. Lat.*

IGLAU, in het Latyn *Iglovia*, of *Iglavia*, een volkryke en fterke ftadt in Moravië, by de Boheemsche grenzen, aan de rivier Inglau gelegen, 24 Duitsche mylen van Praag, en 10 mylen van Lintz. Zy is wegens laken-verwen vermaard. Van haar draagt ook een afzonderlyke kreits den naam. *Zeileri Topographia. Balbini Miscellanea.*

IGLESIAS, in het Latyn *Ecclesiæ*, of *Villa Ecclesiæ*, is eene ftadt op het eilandt van Sardinië, naby de Weftkuft, zeventien mylen van Cagliari. De zelve is gebouwt van de puinhopen en overblyffelen van het oude *Sulcis*, en heeft een bisschoppelyken ftoel, die onder dien van Cagliari ftaat. Zy heeft ook een tamelyk fterk kasteel; maar de ftadt is van weinig aanzien. *Baudrand.*

S. IGNATIUS, bisschop van Antiochië, en martelaar, was de opvolger van Evodius, de welke aldaar door den H. Petrus aangeftelt was, als hy de kerk binnen Rome ging stichten. Deze opvolging is voorgevallen omtrent het jaar van Christus 66, of 68. Deze heilige kerkvoogdt, welke, nevens St. Polycarpus, een discipel van de Apostelen was geweest, en voornamentlyk van St. Johannes, bekleedde dit ampt gedurende den tydt van veertig jaren, voorzien met begaafdheden, de welke waarlyk die Apostolische tyden waardig waren. Maar de derde vervolging, de welke die van Trajanus geweest is, ontstaan zynde in het jaar 107, en St. Ignatius, hebbende het geloof van Jesus Christus ftandvaftiglyk voorgeftaan, zelfs in de tegenwoordigheit van den voornoemden keizer, wierdt hy veroordeelt om voor de wilde beeften te Rome geworpen te worden. Hy onderging het martelaarschap binnen de gemelde ftadt op den tienden December, in het tiende jaar der regering van Trajanus, in het jaar 107 naar de gemene tydrekening. Andere schryvers, door het Martelaarsboek van *Ado* misleid, ftellen zyne doodt in het jaar 104, onder het burgermeesterschap van Atticus Suranus en van Marcellus. Anderen verschuiven de zelve tot de jaren 112 en 116. Het is geschied, terwyl men hem naar zyne fterfplaats geleidde, zynde met ketenen voor den naam van Godt overladen, dat hy de zendbrieven, die van hem overgebleven zyn, geschreven heeft. Binnen Smyrna schreef hy die, de welke hy zondt aan die van Ephezen, van Magnesië, aan de Trallianen en aan de Romeinen; en binnen Troas heeft hy eenige andere gemaakt voor de gelovigen van Philadelphia, van Smyrna, en voor St. Polycarpus. Eusebius en S. Hieronymus maken alleen gewag van deze zeven zendbrieven, de welke uit dien hoofde oorspronkelyke of echte genoemt worden: maar men schryft hem nog vyf andere toe, waar van hy 'er drie aan Philippus van Macedonië geschreven heeft. Deze zendbrieven, de welke aangehaalt zyn by de oude kerkvaders, zyn alle met den Apostolischen geest vervult, vol van yver van de eerfte martelaren, en leerryk, hebbende deze H. man uit den eigen mondt der Apostelen zyne lere ontfangen. Isaak Vossius en Usher, aartsbisschop van Armach, in Ierlandt, hebben een nieuwen druk van deze brieven in het licht gegeven. De eerfte, die de zelve heeft uitgegeven in het jaar 1646, heeft zich bedient van een Grieksch handschrift, het welk voor elf honderd jaren oud gehouden wordt, en genomen is uit de boekzaal van den groothertog van Toskanen. Hy neemt alleen voor oprecht aan de zeven zendbrieven, de welke in het handschrift van Florence gevonden worden. Usher, die de zelve heeft laten drukken binnen Oxford in het jaar 1645, en binnen Londen in het jaar 1647, heeft twee handschriften tot zyn dienst gehad, de welke hy in Engelandt gevonden heeft. Hy rekent 'er niet meer dan zes, en verwerpt den laatften zendbrief, dien hy aan den H. Polycarpus heeft geschreven, en die in zyn handschrift van de aloude Latynsche overzetting niet te vinden was, maar de welke in dat van Florence te lezen ftaat. Zommigen zyn van gevoelen, dat St. Ignatius gemartelt is op den 1 February in het jaar 108: maar anderen geven een anderen tydt voor, gelyk reets gezegt is. Men heeft nog andere afdrukken van deze zendbrieven, als die van Vedel binnen Geneve in het jaar 1623, van den vader Hugo Menard van Parys, en meer andere. De befte druk van deze zendbrieven is die van Amfterdam in fol. in het jaar 1697, in welken men de befte aanmerkingen heeft, die 'er ooit op deze brieven gemaakt zyn, nevens de onderzoekredenen van *Usher*, van *Pearson* en andere. Verders is het zeker, dat de drie Latynsche zendbrieven, van welke twee geschreven aan den H. Johannes, en de derde aan de H. Maagdt, opgeraapt en verdicht zyn: want alle de oude kerkvaders hebben gene andere zendbrieven aangehaalt dan alleen die zeven, van welke Eusebius gewag maakt, en die van den H. Polycarpus verzamelt zyn geweest; maar daar wordt getwyfelt, of de zeven zendbrieven, volgens den druk van Vossius, waarlyk van S. Ignatius zyn, en of de zelve zich in hare oorspronkelyke zuiverheit en onvervalschtheit bevinden. Dit is het gevoelen van verscheide geleerde mannen tegen de mening van Salmasius, van Blondel en van Daillé. Whifton, hoogleeraar in de wiskunft, beweert in een werk, het welk hy heeft uitgegeven, dat de zendbrieven van den H. Ignatius, de welke men meent aan hem valschelyk toegeschreven te wezen, de waarachtige zyn, en dat die gene, de welke voor de oprechte gehouden worden, verdicht zyn, of veel eer niet anders dan uittreksels van andere zyn, vervult met valschheden en bedriegelyke byvoegfels. Het is waarschynlyk, dat deze schryver weinig lieden zal overreden; en misschien zal het wel het veiligfte en raadzaamfte wezen, alle deze zendbrieven voor verdicht te houden, of ten minfte voor zodanig vervalscht en verdraait, dat het niet mogelyk is de waarheit van de valschheit in dit ftuk te onderscheiden. *S. Polycarpus Epist. ad Philip. S. Irenæus l. V. c. 28. Advers. Hæres. Origenes Hom. VI. in Evang. Lucæ. Eusebius l. III. Hist. c. 30. S. Athanasius Epist. ad Ep & de Synod. Arim. & Seleuciæ. S. Hieronymus c. 16. Catal. & l. III. advers. Pelag. S. Johannes Chrysostomus in ejus encom. Socrates l. VI. c. 8. Theodoretus Dial. 1, 2 & 3. Evagrius l. I. c. 16. Simeon Metaphrastes. Honorius van Autun. Vincentius van Beauvais. Baronius. Bellarminus. M. Du Pin Biblioth. des Auteurs Eccles. trois premiers siecles.*

St. IGNATIUS, patriarch van Conftantinopel, was de derde zoon van den keizer Michiël den I Curopalata, bygenaamt Rengaba, en van Procopia, dochter van den keizer Nicephorus. Toen hy nog wereldsch was, wierdt hy *Nicetas* genoemt. Hy was geboren in 't jaar 799. Zyn vader Michiël, die Curopalata was, dat is te zeggen groothofmeester van het keizerryk, wierdt tot de keizerlyke waardigheit verheven in het jaar 811, na de doodt van zynen schoonvader Nicephorus: maar Leo de Armeniër ftiet Michiël van den troon in het jaar 813. Deze onrechtmatige bezitter van de kroon ontmande twee zonen van Michiël, namentlyk Theophylactus en Nicetas. De laatfte wierdt in een klooster gestoken, en nam aldaar den naam aan van *Ignatius*, welken hy sedert dien tydt altoos behouden heeft. Leo, in het jaar 820 gedood zynde, wierdt opgevolgt in dat zelve jaar door Michiël, bygenaamt de Stamelaar, die in het jaar 829 zyn zoon Theophilus tot opvolger gehad heeft. Gedurende dien tydt was Ignatius abt of overste van het klooster geworden, in het welke hy zich begeven hadt, en hadt zelfs drie kloosters gebouwt. Theophilus in het jaar 841 geftorven zynde, herftelde de keizerin Theodora, de welke eene vorftin van uitmuntende begaafdheden was, en als voogdes over haren zone, Michiël den III, het bewindt over de ftaatszaken van het keizerryk gedurende zyne minderjarigheit voerde, het oud gebruik van het eeren der beelden. Ignatius, wiens seldzame deugden en verdiensten in zyne afgezonderdheit uitblonken, wierdt onder de regering van Michiël den III en in het jaar 847, na de doodt van St. Methodius, patriarch van Conftantinopel, door de bisschoppen gezamentlyk verkoren om deze hoge trap van waardigheit te beklimmen. De gemelde keizerin Theodora keurde deze verkiezing goed, na dat zy verstaan hadt uit het antwoordt van een kluizenaar, met name Johannicus, den welken zy deswegen hadt doen raadplegen, dat deze verkiezing door Gods Geest ingegeven was. Deze vorftin hadt een broeder, genaamt Bardas, de welke zich door een ongeoorloofde drift en begeerlykheit tot het bloedschendige misbruik van zyne eige schoondochter hadt laten vervoeren. Ignatius beftrafte hem over deze misdaadt, en, om dat hy zyn boos leven niet vertert hadt, joeg hy hem uit de kerk, in welke hy op den feestdag van de Drie Koningen van het jaar 857 gekomen was, om deelachtig te wezen aan de altaargeheimenissen. Bardas, om zich hier over te wreken, overreedde den keizer voortaan alleen zyn ryk te beftieren, en een bevel te laten uitgaan, waar door den patriarch geboden wierdt zyne moeder en zufters het haair van het hoofdt te snyden, om de zelve voor altoos in een klooster op te sluiten. De H. kerkvoogdt, volftandiglyk en kloekmoediglyk geweigert hebbende het keizerlyk bevel na te komen, wierdt op het eilandt Terebinthus in ballingschap gezonden, en Photius wierdt in zyn plaats geftelt op den 15 December in het zelve jaar. Deze liet zich tot patriarch wyden door Gregorius, bygenaamt Asbetus, en voor dezen bisschop van Syracuza, de welke door den H. Ignatius om zyne grove misdaden was afgezet. Photius bewoog den keizer Michiël om valsche verklaringen tegen Ignatius te laten beleggen, en bragt zo veel te wege, dat hy in eene ftrenge gevangenisse wierdt opgesloten, en in ketenen geboeit naar het eilandt Meteline vervoert. Het oogmerk

merk van Photius was om door deze harde mishandelingen den H. Patriarch te noodzaken, vrywillig afſtandt te doen van zyne waardigheit; maar dewyl men bemerkt hadt, dat 'er geen middel was om hem te doen buigen, deedt Photius in het jaar 858 eene kerkvergadering byeenkomen binnen Conſtantinopel om Ignatius van zyn ampt af te zetten. Daar na zondt hy eenige gemachtigden naar Rome aan paus Nicolaus den I, om hem te verzoeken, dat hy eenige gezanten naar Conſtantinopel wilde zenden, om vonnis over Ignatius te vellen. Wanneer deze pauſſelyke gezanten, namentlyk Zacharias en Radoaldus, aangekomen waren, beriep Photius in het jaar 858 eene kerkvergadering van 320 biſſchoppen binnen Conſtantinopel. Ignatius was middelerwyl van Meteline naar Terebinthus vervoert, alwaar men hem de vryheit vergunde om zyn verblyf te Pozen, een huis, het welk de keizerin, zyne moeder, aan hem geſchonken hadt, te mogen houden. Hy wierdt voor de kerkvergadering gedagvaard, en gedwongen om afſtandt te doen. Gewaar geworden zynde, dat de pauſſelyke afgezanten omgekocht waren, betrok hy zyne zaak voor den ſtoel van Rome. Men liet echter niet na hem voor de kerkvergadering te brengen, en verſcheide getuigen, tegen hem voortgebragt, te horen, de welke alle verklaarden, dat zyne wyding niet wettig, noch oprecht was, en op deze getuigeniſſen wierdt hy veroordeelt en van zyn prieſterlyk gewaadt ontbloot. Daar na wierdt hy in eene naauwe gevangeniſſe opgeſloten, en door geweldt gedwongen zeker geſchrift met het trekken van een kruis te ondertekenen, wiens inhoudt was, dat hy zich voor onwaardig de biſſchoppelyke waardigheit kende, en door ongeoorloofde kuiperyen tot de waardigheit van patriarch verheven was; dat hy daar van geen wettig bezitter was geweeſt, maar alleen een overweldiger. Wanneer men deze ondertekening van hem hadt afgeperſt, wierdt hy in het paleis van Pozen in ruſt en ſtilte gelaten, tot 'er tydt toe, dat Photius in het hoofdt gekregen hebbende hem zelf openlyk en eigenmondig zyn afſtandt in de kerk te doen uitſpreken, zyn huis rondom met een wacht bezet heeft, zelfs op den feeſtdag van Pinxteren. Ignatius, kondſchap van dezen aanſlag bekomen hebbende, ontkwam het gevaar in het kleedt van een boer, en ſtak naar de eilanden over, alwaar hy zich verborgen hieldt, geſtadiglyk van woonplaats veranderende, uit vreze van ontdekt te worden. In de maandt van Auguſty ontſtondt 'er een aardbeving binnen Conſtantinopel, de welke van het volk aan de onrechtvaardige vervolging van Ignatius wierdt toegeſchreven; waar door de vorſten zich verplicht vonden om te beloven, dat zy hem voortaan in veiligheit en ruſt zouden laten leven, en dat hem geen het minſte ongelyk zou aangedaan worden, uit hoofde, dat hy zich verſteken hadt, noch aan die genen, de welke hem verborgen hadden. Deze belofte wereldkundig gemaakt zynde, kwam Ignatius te voorſchyn, en wierdt naar zyn klooſter gezonden om aldaar in volle vryheit zyne dagen te eindigen. De aardbeving hieldt op, en de Bulgaren wierden bekeert. De paus keurde af al het geen zyne gezanten gedaan hadden, en verklaarde de afzetting van Ignatius en de inwyding van Photius nietig en van geher waarde. Middelerwyl liet Photius, zoekende Ignatius nog meer te onderdrukken, een afvallig man, die een verdichten brief bragt uit den name van Ignatius, geſchreven aan den paus Nicolaus tot nadeel van den keizer, by den kop vatten. Hier op wierdt Ignatius gegrepen, en in de gevangeniſſe opgeſloten, tot dat men ontdekt hadt, dat de brenger van dezen brief een ſchelm en een bedrieger was. Hy wierdt als dan uit den gevangeniſſe gelaten; maar Bardas liet hem zo naauw in het oog houden, dat hy zelfs den dienſt van de Miſſe niet kon verrechten, noch met iemandt ſpreken. De doodt van Bardas, die in het jaar 866 op bevel van den keizer Michiël om hals wierdt gebragt, kon de herſtelling van Ignatius nog niet bybrengen; in tegendeel liet Photius eene kerkvergadering byeenkomen, in welke hy den paus Nicolaus liet veroordeelen. Eindelyk Baſilius de Macedoniër zynde alleen keizer gebleven in het jaar 867, wierdt Ignatius met alle bedenkelyke pracht en plegtigheit herſtelt, en Photius kreeg bevel om zich als balling in een klooſter te vertrekken. Na deze herſtelling wierdt de achtſte algemene kerkvergadering gehouden, die de vierde van Conſtantinopel geweeſt is. St. Ignatius kreeg eenigen tydt daar na moeielykheit met den paus Adrianus ten opzichte van Bulgarië, en Photius, zyn voordeel trekkende van deze oneenigheit, kwam weder binnen Conſtantinopel. Ignatius ſtondt hem van zelfs toe zyne vergiffenis en kwydſchelding te mogen verzoeken, op die voorwaarde nochtans, dat hy gene prieſterlyke bedieningen zou mogen verrechten; maar Photius, die van zins was zich te doen herſtellen, wilde deze voorwaarde niet aannemen, en deedt verſcheide wydingen, zelfs gedurende het leven van Ignatius, de welke tot algemene droefheit van alle vrome lieden ſtierf in het jaar 878, in den ouderdom van 78 jaren. Na zyne doodt maakte Photius zich meeſter van den ſtoel van Conſtantinopel. *Nicetas David in ejus vita. Baronius in Annal. & Mart. Baillet vies des Saints. Du Pin Bibl. des Aut. Eccleſ. IX. ſiecle.*

IGNATIUS was diaken en koſter, of, gelyk anderen zeggen, bewaarder van de geheiligde vaten van de kerk van Conſtantinopel. Daar na wierdt hy tot het aartsbisdom van Nicea verheven, en heeft uitgeblonken onder de regering van de keizerin Irene, en van Nicephorus, in het einde van VIII en in het begin van de IX eeuwe. Hy ſchreef de levens van Taraſius en Nicephorus, beide patriarchen van Conſtantinopel. Het eerſte van deze twee wordt in Surius gevonden, alwaar Ignatius een monnik genaamt wordt, en van Suidas krygt hy den naam in het Griekſch van διάκονος καὶ σκευόφυλαξ, dat is, diaken en vaatbewaarder.

IGNATIUS LOJOLA. Zie LOJOLA.

IGNY, een vlek met eene abdy. Het zelve is gelegen in Champanje, vyf mylen van Rheims, naar de Weſtzyde. *Baudrand.*

IGUR, of AIGUR, een geſlacht van Ooſterſche Turken; het welk *Ogouzkhan* kwam byſpringen, terwyl hy een zwaren oorlog voerde tegen zyn vader en zyne ooms, ter oorzake van den Godsdienſt. Deze afgodiſche vorſten konden niet dulden, dat Ogouz hunne bygelovigheden afgezworen hadt, om belydenis van den eeuwigen Godt te doen. Om deze reden taſten zy hem aan met alle hunne macht; en hy zou genoodzaakt geweeſt zyn voor hun geweldt te buigen, zo de naburige volkeren, de welke zynen nieuwen Godsdienſt omhelſt hadden, hunne troepen met de zyne niet hadden zamengevoegt. Ogouz, door dezen byſtandt verſterkt, en nog meer door dien van den Hemel begunſtigt, behaalde de overhandt op alle zyne vyanden, en gaf aan zyn krygsvolk den naam van *Igur*, of *Aigur*, welk woordt in hunne landſpraak beduidt verdediging, beſcherming en verbondt. Hy verzamelde eene nieuwe krygsmacht, en zyne onderdanen, federt dien tydt krachtig aangegroeit zynde, bewoonden een gedeelte van Turkeſtan, het welk aan de provincie van Cathaï grenſt. Deze landaardt of geſlacht van Igur heeft een taal, de welke gemeen is met die van de Cathaïſche inwoonders, als mede een almanak. De zelve hebben in het vervolg van tydt den Chriſtelyken Godsdienſt omhelſt; want zy hadden byzondere biſſchoppen ten tyde van Genghiskan; maar zy hebben den zelven niet aangehouden, of afgodendienaars, of Mahometanen. *Idi koub*, of *Idigow*, koning van het landt van Igur, begaf zich onder de gehoorzaamheit van Genghiskan, en erkende hem voor zyn opperheer, na dat hy gezien hadt, dat de zelve zich meeſter hadt gemaakt van alle de andere provincien van Cathaï en van Turkeſtan. *Herbelot Biblioth. Orient.*

IHOR, eene ſtadt en koninkryk van Indië, op het halfeilandt aan de overzyde van den Ganges. Het zelve is gelegen naar het Zuidelykſte gedeelte van den Indus, naby Malacca, welke plaats de koning van Ihor menigmaal aangetaſt heeft. De ſtadt, van welke het koninkryk zynen naam ontleent heeft, is gebouwt op den oever van een rivier, de welke zich in de zee ontlaſt naby de landhoek van Sincapura. Daar is eene goede haven, en men zegt, dat het grootſte gedeelte van de ſtadt den naam heeft van *Batuſaber*, en het minder gedeelte dien van *Cotta Sabran*.

IHOR, INGOR, een Ruſſiſch vorſt, was een zoon van Rurik, die ganſch Ruslandt onder zyne gehoorzaamheit hadt. Hy bemachtigde het vorſtendom Kiow, en liet de genen, die het bezaten, op een liſtige wyze doden. Maar als hy in het jaar 950 de Drzewlani, zeker, onder zynen eigen vorſt ſtaande, volk, ſchatting wilde opleggen, wierdt hy door de zelve gedood. Zyne weduwe echter, *Olha*, of *Olga*, die naderhandt de regering voerde, wreekte zyne doodt wredelyk: want als de Drzewlani haar een huwelyk met hunnen vorſt, Miskina, voorſtelden, liet zy die ten einde aan haar afgezondene perſonen levendig begraven, en het andere, uit 50 aanzienlyke mannen beſtaande, gezantſchap insgelyks vermoorden. Vervolgens liet zy de Drzewlani weten, dat zy tot het byleger zich zouden gereed maken, naardien zy gereed ſtondt, met het grote gezantſchap op te breken. Wanneer deze niets kwaads vermoedden, en haar met 50000 man te gemoet trokken, wierden zy van een veel ſterker leger zodanig ontfangen, dat zy alle op de plaats bleven. Vervolgens trok Olga voor de hoofdſtadt des lands, en belegerde de zelve een geheel jaar lang, tot dat 'er van beide kanten wierdt vrede gemaakt. Naderhandt nam zy te Conſtantinopel in het 954 den Griekſchen Godsdienſt en den naam van *Helena* aan; maar haren zoon kon zy tot het Chriſtendom niet overhalen. Zy legt te Pareſlan begraven, en wordt van de Ruſſen als eene heilige gehouden. *Dlugoſſ. hiſt. Pol. l. I. Prinz a Buchan de Muſcoviæ ortu.*

IKSWORTH, of IKWORTH, een klein marktſteedtie van de landſtreek van Twingo-Hundred, in het graafſchap van Suffolk gelegen. Deze plaats heeft haren naam ontleent van de aloude Iceniërs, de welke daar omtrent gewoont hebben. De overblyfſels van eene prooſtdy, of monnikenklooſter, geſticht door Gilbert Blunt, en van een ſtadhuis, het welk daar nog te zien is, geven genoegzaam te kennen, dat het in vorige tyden een aanzienelyke ſtadt is geweeſt. Het zelve wordt beveſtigt door een pot vol oude Romeinſche munten, de welke aldaar voor eenige jaren wierdt opgegraven. *Cambden Brit.*

ILA, een van de eilanden, gelegen naar het Weſten van Schotlandt, regt tegen over Cantyr. Men rekent, dat het zelve twintig Engelſche mylen in zyne lengte, en zeſtien in zyne breedte begrypt. Op dit eilandt is een overvloedt van koorn, van vee en ander wildt. Des zelfs voornaamſte ſteden zyn Kilmany, Dunweg, en Crome; behalven de welke 'er nog eene talryke menigte van welbevolkte dorpen gevonden wordt. Dit eilandt legt op 56 graden breedte. *Moreri in 't Engelſch.*

ILAK, de hoofdſtadt van een klein landt van den zelven naam. Zy is gelegen in de provincie van Usbek, in Groot-Tartarië, naar de Noordkant van de rivier de Cheſel, en twintig mylen van de ſtadt Alshash. *Baudrand.*

ILAK, of JALAK, eene ſtadt van Nubië, tuſſchen de twee armen van den Nyl gelegen, tien dagreizen van Galova, en men rekent 'er dertig tot Markathath, in Morenlandt. De inwoonders van deze ſtadt, de welke onder een byzonder vorſt ſtaat, dryven koophandel met die van Egypten langs den Nyl, welke rivier zy afvaren tot aan het gebergte van Genadel, alwaar de grote waterval van die rivier te zien is. Op die plaats zyn zy genoodzaakt hunne koopmanſchappen te ontſchepen, en de zelve te landt tot Afovan, mede aan den Nyl gelegen, toe te doen voeren. De

vorst van Ilak, de welke zyn gebiedt door het gansche eilandt uitstrekt, het welk tusschen de twee armen van den Nyl besloten legt, erkent nochtans den koning van Nubië voor zyn opperheerscher, wiens staten van eene grote uitgestrektheit zyn, en in het geheel onafhankelyk van den keizer van Morocco. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILAL, een sterk kasteel in Mazanderan gelegen, binnen het welke de moeder van Mohammeth Khovarem Schah haar vertrek nam met alle de schatten, de welke zy hadt kunnen bergen na de nederlage van haren zoon, die van Genghiskhan vervolgt wierdt. Deze sterkte wierdt gedwongen by gebrek van water zich aan de Tartaren, die de zelve belegerden, over te leveren. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILAMESCH AL HANEFI is de schryver van een Arabisch boek, genaamt: *Ossoul aldin on eddin*, dat is; *de grondregels van de wet.* Dit werk steunt op de grondstellingen van den leeraar Abou Hanifah, een van de vier opperhoofden van de rechte gezindheden van het Mahometaandom. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILANTZ, de hoofdstadt van een der drie afdeelingen van 't landt der Graubunders, en wel van die gene, welke het Grauwverbondt genaamt wordt, aan den boven-Rhyn, niet verre van des zelfs oorspronk, gelegen. Deze stadt is niet heel groot, en in de zelve worden de vergaderingen van dit opperverbondt, en op haar beurt of tour die der drie verbonden of bondgenootschappen gehouden. *Maty Dict.*

IL ARSLAN, derde sultan van den stam der Khovaresmianen, was de oudste zoon van Atsiz. Zyn jongste zoon, met name *Solyman Schah*, die hem de kroon wilde betwisten, maakte zich inderdaadt meester van de landen van zynen vader. Maar Il Arslan liet hem geen tydt om zyn streng te kunnen versterken, en hem verrascht hebbende, hieldt hy hem gevangen gedurende den ganschen tydt van zyne regering, de welke niet langer dan zeven jaren duurde. Niettegenstaande deze vorst zo korten tydt geheerscht heeft, behaalde hy echter zeer aanmerkelyke overwinningen zo in de Trans-Oxaansche provinciën, aan de overzyde van de Gihon, als in die van Khorasan. Hier door gebeurde het, dat de staat der Khovaresmianen in zynen tydt zeer aanzienlyk begon te worden, die van de Selgiuciden hoe langer hoe meer vervallende. Deze Sultan stierf, in het 547 of 557 jaar van de Hegire: want de historieschryvers verschillen daar omtrent van gevoelen. Hy liet zyn zoon *Solthan-Schah* tot opvolger. Het woordt van *Il*, gestelt voor dat van *Arslan* in den naam van dezen sultan, als ook van verscheide andere, beduidt in de Khovaresmiaansche tale *sterk* en *dapper*. Zommige schryvers beweeren, dat dit woordt een Mogol of Tartaar betekent. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILBURG. Zie EILENBURG.

ILCHESTER, een klein steedtie van Engelandt. Het zelve is gelegen in het graafschap Sommerseth, aan de rivier de Il, vyf mylen van de stadt Wels. Ilchester heeft zitting en stem in het Parlement van Engelandt. *Baudrand.*

St. ILDEFONSUS, ISLEFONSUS of ALFONSUS, leerling van S. Isidorus van Seville, abt in Spanje, en naderhandt aartsbisschop van Toledo, heeft geleeft in de zevende eeuwe. Hy begaf zich heel vroeg in het klooster van Agali, in de voorstadt van Toledo, in het welke hy zich door kloosterbeloften aan Godt verbondt. Hy wierdt diaken gewyd door Helladius, bisschop van die stadt, en voegde zich by S. Isidorus van Seville. Na des zelfs doodt keerde hy te rug naar Toledo, en wierdt tot abt van Agali benoemt. Hy verscheen in het jaar 653 op de achtste kerkvergadering, die 'er binnen deze stadt gehouden was, over de welke hy als toen nog tot geen herder was aangestelt. St. Eugenius, bisschop van Toledo, in het einde van het jaar 657 gestorven zynde, wierdt Ildefonsus in zyne plaats verkozen in het jaar 658, en hy bestierde deze kerk gedurende den tydt van negen jaren, tot den 23 February van het jaar 667, op welken dag hy gestorven is. Hy wierdt ter aarde bestelt aan de voeten van zynen voorganger in de kerk van St. Leocadia. Hy heeft een boek gemaakt van de kerkelyke schryvers, om tot vervolg te dienen van dat van St. Isidorus. Hy hadt reets verscheide andere werken geschreven, van welke zyn opvolger Julianus de lyst heeft uitgegeven in het einde der werken van St. Isidorus. Van alle deze werken is 'er alleen overgebleven dat van de eeuwige reinigheit van Maria, in welke hy tegen Jovianus klaarlyk bewyst, dat zy hare maagdelyke zuiverheit in hare kindschheit behouden heeft; tegen Helvidius, dat de zelve maagdt is gebleven na dat zy Jesus Christus ter wereldt hadt gebragt, en tegen de Joden, dat zy zonder hare maagdom te krenken ontfangen heeft. Men schryft hem toe de levensbeschryving van veertien doorluchtige mannen, de welke nagelaten is in eenige drukken van St. Isidorus, en op andere plaatsen gevonden wordt. Zes Predikatien van Marias Hemelvaart; twee van de geboorte van de H. Maagdt; en een van hare zuivering, de welke alle den naam voeren van Ildefonsus van Toledo; maar de zelve zyn van veel later schryvers gemaakt. Zyne werken zyn uitgegeven door *Feuardent*, en ingevoegt in de Boekzaal der Vaderen, uitgezondert de verhandeling van de doorluchtige mannen, de welke met de werken van St. Hieronymus, van Gennada, en van Isidorus gedrukt zyn geweest. De vader Lucas d'Achery heeft in het eerste deel van zyn *Spicilegium* in het licht gegeven eenige brieven van Ildefonsus van Toledo, van Quiricus en van Idatius, bisschoppen van Barcelona. De styl van den oprechten Ildefonsus is zinspreukig en bondig, en zyn werk is vol van Godvruchtige aanmerkingen en heilzame gedachten. *Trithemius & Bellarminus de script. Eccles. Miraus Biblioth. Eccles. Possevinus in Appar. Baronius A. C. 667, num. 5 & 6, & in Martyr. Vossius de Hist. Lat. Mariana T. IX. Biblioth. P. P. edit. 2. &c. M. du Pin Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques VII siecle.*

ILDEFONSUS, of IDELFONSUS, graaf van Provence. Zie ALFONSUS.

ILE, of YLE, *Epidium*, een eilandt van Schotlandt, een van de Hebridische eilanden, tusschen Schotlandt en Ierlandt gelegen. Op dit eilandt zyn twee of drie goede vlekken, Kilmani, Dunweg, en Crume, nevens tien of twaalf dorpen.

ILEDEN, of ILDING, een schoon heerenhuis in het karspel Kingston, in Oost-Kent. Het zelve is aan de Noordzyde van Barham Down, als men naar Dover reist, gelegen, van stenen gebouwt, met vermakelyke bosschen, tuinen en anderszins versiert, en heeft een schoon uitzicht over het dal naar Sandwich, naar het eilandt Thanet, als mede op zes mylen in zee.

ILEFELDT, te voren een klooster der Premonstreiter monniken in het graafschap Hohenstein, omtrent 2 mylen van de Ryksstadt Nordhauzen, Noordwaarts, gelegen. In het jaar 1190 is het van Eligerus, graaf van Hohenstein, gesticht; maar in het jaar 1543 door den toenmaligen abt, Thomas van Stange, in eene Luthersche school verandert, in welke 130 jongelingen gratis in de studiën worden onderwezen, en verscheide der zelven in alle stukken vry onderhouden. De keurvorst van Hannover is 'er heer van; doch hebben de graven van Stolberg het recht, om eenige open plaatsen te vervullen. *Leuchfeld Antiq. Ilefeld.*

ILEK KHAN, de zoon van Cara Khan, koning van Turkestan, voerde lange jaren den oorlog tegen Noub, of Noë, den zoon van Mansor den VII, sultan van het geslacht der Samaniden. Hy bevocht op hem verscheide overwinningen, en veroorzaakte naderhandt grote onlusten aan Mansor den II, die hem opvolgde. Abdalmalek, de opvolger van Mansor, door Mahmoud, den zoon van Sebekteghin, in den strydt overwonnen zynde, verzocht den bystandt van Ilek Khan. Deze vorst bewilligde zyn verzoek, en vertrok van Caschgar met een machtig leger: maar in plaats van de vyanden van den sultan te gaan opzoeken, kwam hy met zyne krygsmacht recht voor Bokharath, de koninklyke hoofdstadt van de Samanidische sultanen, aan, en noodzaakte Abdalmalek om zich zelf in zyne handen over te geven. Kort daar na zondt hy hem gevankelyk naar Dizghend, eene sterke plaats, de welke heel ver in Turkestan gelegen is. Echter wierdt Ilek Khan over zyne trouwloosheit gestraft: want hy bleef korten tydt meester van Khorasan, en wierdt in volle slagorder door Mohmoud uit het veldt geslagen.

Daar is nog een andere ILEK KHAN geweest ten tyde van Tamerlan, de welke zyn hof hieldt binnen Marghinan, eene stadt van Maovaralnahaz, of van Trans-Oxane. Iemandt zou kunnen denken, dat de naam van Ilek Khan en die van *Ilkhan* de zelve zyn, zo men die een weinig harder uitspreekt. Nochtans zyn deze twee namen altoos zeer onderscheiden geweest by de Oostersche schryvers. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILER, in het Latyn *Ilargus*, en *Ilarus*, eene rivier van Duitschlandt, de welke haren oorspronk heeft op de grenzen van Tirol, boven Oberdorf, en naby die van de Leck. Zy loopt door geheel Zwaben, vloeit voorby de abdy van Kempten, digt by Memmingen, het welk naar het Oosten van dezen vloedt legt, en zich by Ulm in den Donauw ontlast.

ILFORDCOMB, een klein marktsteedtie in het Noorder gedeelte van het graafschap van Devon gelegen, op den oever van de zee van Saverne. *Moreri in 't Engelsch.*

ILHA GRANDE, een eilandt in Brasilië, alwaar de rivier Janeyro in zee loopt. Het zelve beslaat omtrent 18 mylen in zynen omtrek, en heeft gehele bosschen met citroenen en oranjeappelen. *Froger Relation du Voyage de Mr. de Gennes pag.* 87.

ILHEOS, in het Latyn *Insulæ*, eene stadt van Zuid-Amerika, op de kust van Brazil, dertig mylen van de baai van aller-Heiligen, en van de stadt van St. Salvador naar het Zuiden. Ilheos is de hoofdstadt van een kapitany, de welke haren naam voert, en gelegen is tusschen die van Bahia en van Porto Seguro. *Baudrand.*

ILIA, (UBERTINUS VAN) van Casal, bloeide in het jaar 1325. Johannes Gerson beschuldigt hem van onrechtzinnigheit in de uitlegging van het gezang van Simeon. Waddingus noemt hem een dapper, maar onbezonnen verdediger van de Reguliere tucht. Hy heeft een groot foliant nagelaten, het welk binnen Venetië gedrukt is in het jaar 1485, en voor tytel heeft: *Arbor Vitæ Crucifixi*, dat is; *de Boom des levens van den gekruisten. König Bibl. vet. & nov.*

ILINOIS, (HET MEIR VAN) in Kanada, in Noord Amerika, ten Zuiden van het bovenmeir, en ten Westen van dat van de Hurons gelegen, in welk laatste het zelve zich uitstort. Dit meir heeft omtrent honderd en twintig mylen van het Noorden naar het Zuiden, en veertig van het Oosten naar het Westen, is overal bevaarbaar en zeer vischryk. Het zelve maakt op de Westkust naar de Noordzyde een grote golf, de welke *de baai van de stinkers* genoemt wordt, om dat de landzaten, die op des zelfs oever leven, eertyds een moerassig landt bewoont hebben, het welk zy naderhandt, ter oorzake van den stank van zyne wateren, hebben verlaten. *Maty.*

ILINOIZEN, zekere volkeren van Nieuw-Vrankryk, in Noord-Amerika. Zy bewonen de Zuid-en Westzyde van het meir, het welk hunnen naam heeft, en leven in gemeenschap in grote dorpen, bezorgen den landbouw van Indisch koorn, vergaderen eenige vruchten van bomen, die in hun landt groeien,

zon-

zonder dat zy de handt daar aan moeten slaan, en halen voor het overige hun onderhoudt uit de visschery en de wilde ossejagt, en het vangen van andere wilde dieren, welkers vleesch zy heel wel kunnen bewaren, zonder het zelve in te zouten. Zy weten ook de huiden daar van te bereiden om 'er klederen van te maken. *Mary.*

ILINSKOI, eene stadt in Syberië, aan de rivier Ilni, die in de rivier Tunguska valt. Deze streek wordt van Tunguzen en Russen bewoont. *Hamb. Remarq an.* 1699.

ILIONE, oudste dochter van den koning van Troja Priamus, trouwde met Polymnestor, koning van Thracië. *Homer. Il. Virg. Æn. l. I. vs.* 657.

ILIONEUS was de zoon van den Trojaanschen Phorbas, en neef van den koning Priamus. Hy verselde Eneas naar Italië, en zeer welsprekend zynde, gebruikte hem de zelve in vele gezantschappen. *Serv. in Æn. l. I. vs.* 525.

ILIPULA, *Monte Ilipula*, of *Ilipulitano*, is een gebergte van het koninkryk van Grenade, in Spanje, twee mylen van de stadt Grenade af gelegen, naar het Oosten. Men ziet op dit gebergte menigvuldige overblyffels van vervalle gebouwen, de welke gehouden worden voor die van eene stadt, die van ouds *Ilipula minor* genaamt wierdt. *Baudrand.*

ILITHUYA is een der namen van *Diana*, de welke van de vrouwen onder dezen naam wierdt aangeroepen, als zy in den arbeidt zaten. Anderen onderscheiden haar van Diana. Zie *Gregorius Giral li Hist. Deorum synt. XII.*

ILIUM. Zie TROJA.

ILKELEY, ILKLEY, in het Latyn *Ilkelceja*, *Olicana*, is in vorige tyden een klein steedtie der Briganten geweest; maar tegenwoordig is het alleenlyk een dorp van het graafschap van Jork, naby het vlek Otley. *Baudrand.*

IL KHAN, de laatste koning van de Mogols uit het geslacht van *Ogouz Khan*. Hy was de zoon van Menkeli, of Mengheli Khan. Het is ten tyde van dien vorst geweest, dat Tour, de zoon van Feridoun, koning van Persië, van zyn vader de provincie van Maovarahnahar, een landt aan gene zyde van de Gihon, tot zyn aandeel bekomen hebbende, de overwinning van Turkestan wilde ondernemen. Om zyn voornemen werkstellig te maken was het nodig, dat hy Il Khan den oorlog aandeedt, dewyl deze vorst het grootste gedeelte daar van bezat: maar hy ontmoette van dien kant zulk een krachtigen tegenstandt, dat hy zich verplicht vondt een verbondt aan te gaan met Sounege, den laatsten koning van het geslacht van Tatar, de welke aangezet door een verouderde nydigheit, die altoos tusschen de twee landaarden van de Mogols en van de Tartaren geduurt hadt, zyne gansche krygsmacht met die van Tour te zamen voegde. De Persiaan, met zulk een machtigen onderstandt versterkt, drong door tot in het binnenste van de landen van Il Khan, alwaar hy hem slag gelevert hebbende, streden beide de legers met zulk eene ongehoorde hardnekkigheit, en met zulk een voorspoedigen uitslag tot voordeel van de Persianen, dat 'er van dat geheele talryke en machtige leger van Il Khan, in het welke de gansche landaardt van de Mogols onder hem geoorloogt hadt, niemandt dan Kian, de zoon van Il Khan, en een van deszelfs neven, genaamt Tegouz, met hunne vrouwen, hun leven hebben kunnen behouden. Deze vier menschen alleen, by dag zich onder de doden verborgen hebbende, gebruikten des nachts hunne paarden, en hebbende de engtens van het gebergte bereikt, stelden zy zich in veiligheit. Zo men geloof moet geven aan de Historie van de Mogols, zo is het, dat deze vier vluchtelingen, niet wetende, wat weg 't best in te slaan, zo diep in de gebergtens verdoolt geraakt zyn, dat zy geen uitkomst konden vinden. Na dat zy langen tydt radeloos gedoolt en gezworven hadden, namen zy een besluit om op den top van het gebergte te klimmen, langs een weg, daar de opgang hen het gemakkelykst voorkwam. Op de kruin van den berg geraakt zynde, vertoonde zich voor hunne oogen een wyduitgestrekt en zeer vermakelyk veldt, met verscheide aangename waterstromen doorsneden, en beplant met een grote menigte van allerlei vruchtbomen, welk gezicht een zoete verwondering in hun gemoedt verwekte. Op deze genoeglyke plaats begonnen zy zich op hun gemak te verkwikken en van hunne geledene vermoeidheit te herstellen, besluitende aldaar hunne vaste woonplaats te houden. Op dit gebergte, genaamt *Erkené Koun*, zynde het hoogste en het vermaardste van de gansche provincie van Mogulistan, rechtten Kian en Tegouz hunne kleine volkplanting op, de welke door verloop van tydt zo krachtig aangroeide, dat de menschen en het vee byna tot het oneindig vermenigvuldigt zynde, het zeer noodzakelyk was, dat dit volk buiten een plaats trok, de welke niet machtig meer was om voor hunne landzaten genoegzaam voedsel te geven, noch, om zo te spreken, meer bekwaam hare inboorlingen te bevatten. Deze noodzakelykheit dwong hen om een inval te wagen in hunne oude landen; welke onderneming hen zo wel gelukte, dat zy in zeer korten tydt zich volkomentlyk meester maakten van hunne vorige heerschappy. Het is eene volstandige overlevering onder de Mogols, dat alle die genen, de welke uit het geslacht van Kian gesproten zyn, den bynaam van *Kiat* hebben gekregen, en dat het nazaatschap van Tegouz *Derlighin* is genoemt geweest. *Herbelot Bibl. Orient.*

ILKUSCH, ILCUSSIE, in het Latyn *Ilcussum*, een steedtie van opper-Polen, in het Palatynschap van Crakau, acht mylen van de stadt van dien naam gelegen. Deze plaats is aanzienlyk wegens hare mynen, uit welke men loot, en ook zilver, haalt. *Baudrand.*

ILL, eene rivier in de Elzas, die aan de Baselsche grenzen in het Burgundische gebergte Jura ontspringt. Zy loopt door de gansche Elzas, het welk men zegt dat ook daar naar genoemt wordt, gelyk ze dan ook in oude brieven *Alse* genaamt wordt. Ze komt in den beginne uit het gebergte voort, loopt tot Brundrut door de heerlykheit Morsperg, door het graafschap Pfirt, en het Sundgau. Boven Mulhauzen vallen de rivieren Halle en Large, als mede andere beken, daar in, en als dan loopt ze door Mulhauzen. Beneden Mulhauzen, by Illzach, valt de rivier Tolder daar in; loopt verder naar Slettstadt, Benfeldt, Erstein, Gravenstaden, Straasburg en Wanzenaw. Aldaar lopen de rivieren Ill en Sauvel insgelyks zamen, en vallen met andere wateren in den Rhyn. In de stadt Straasburg wordt die rivier de *Breusch* genoemt, het welk men reets uit 's konings Hilderiks vrybrief voor het klooster S. Stephanus te Straasburg kan zien. Hoewel in de Elzas eene andere rivier is, die ook by Straasburg langs den muur loopt, mede de *Breusch* geheten. Maar dewyl een gedeelte van de zelve nog boven Straasburg by S. Arbogastbrug in de Ill valt, heeft deze den naam van Breusch bekomen. *Gebwiller in Panegyr. Caroli p.* 37. *Hertzog Elsass. Chron. P. III. p.* 7. *Zeileri Itin. Germ. & Topogr. Alsat.*

ILLESCAS, (GONSALVUS) een Spanjaardt, abt van San-Trontes, prioor van Duenas, in het sticht van Palentia, heeft geleeft in de XVI eeuwe, en is gestorven in het jaar 1580. Hy heeft de Historie der pauzen geschreven, onder den tytel van: *Historia Pontifical y Catholica, en la qual se contienen las Vidas de todos los Pontifices Romanos.* Dit werk bestaat uit twee deelen, en eindigt met het jaar 1570. *Ludovicus de Bahia* heeft het zelve vervolgt tot het jaar 1605. Hy heeft 'er twee deelen bygevoegt, en Marcus van Guadalaxara, een monnik van de Karmeliter orde, heeft 'er een vyfde by gemaakt. Gonsalvus Illescas heeft nog meer andere werken geschreven. *Miræus de script. sæc. XVI. Nicolaus Antonio Bibl. Hisp.*

ILLIERS D'ENTRAGUES. Dit stamhuis is in een regte lyn afgedaalt van de aloude graven van Vendôme, door het huwelyk van *Philippus van Vendôme*, jonger zoon van den graaf *Bouchard*, met *Jolanthe van Illiers*, de welke bedongen had, in haar huwelyksverdrag, dat de twede zoon, die uit het zelve zou voortkomen, gehouden zou wezen den naam en het wapen van *Illiers* aan te nemen. Uit dit huwelyk is gesproten *Johannes van Vendôme*, bygenaamt *van Illiers*, die de vader is geweest van *Godefridus*, heer van Illiers, die geleeft heeft in het jaar 1366. Hy was de vader van *Petrus*, ridder, heer van Illiers, die tot zoon gehad heeft *Florentius*, heere van Illiers, baljuw en gouverneur van Chartres. Het is deze, die aan het hoofdt van eene talryke bende van edellieden, de welke hy op zyne eige kosten in het veldt hadt gebragt, de stadt Orleans tegen de Engelschen, die de zelve onder Karel den VII belegerden, zo net van pas te hulp kwam. Florentius van Illiers stierf in het jaar 1461, en liet onder andere kinderen na by Johanna van Coute, zyne gemalin, kleindochter van Johannes le Mercier, heer van Nogent, *Johannes*, heer van Illiers, de welke met Margareta van Chourses trouwde, en by de zelve niet dan dochters won, van welke de oudste, genaamt *Johanna*, uitgehuwelykt wierdt aan Jacobus van Daillon, heer van Lude, kamerheer van den koning, landdrechter en kapitein van den adel over Anjou; en de andere, namentlyk *Helena van Illiers*, trouwde in het jaar 1534 met Johannes van O. Florentius van Illiers hadt een broeder, *Milo van Illiers*, bisschop van Chartres sedert het jaar 1459, tot het jaar 1480, de welke opgevolgt wierdt van *Renatus van Illiers*, de zoon van Florentius, die stierf in het jaar 1507. *Karel*, heer van Illiers, jonger zoon van Florentius, trouwde met Oliva van Saintré: en uit hun huwelyk kwam voort een eenige zoon, die van gelyken *Karel* genaamt wierdt, heer van Illiers en van Chantemesle, gouverneur van het landt van Dunois. Hy trouwde met Perrette van Avaugour, by welke hy teelde *Odardus van Illiers*, heer van Chantemesle, ridder van de orde van Sint Michiël, hoofdman van honderd wapendragende mannen, gouverneur van Perche, en veldmaarschalk, welk ampt in die tyden zo verheven was als het gene men hedendaags het algemene stedehouderschap noemt. Hy trouwde met Magdalena Bertrandi, dochter van Johannes Bertrandi, zegelbewaarder van Vrankryk, en naderhandt kardinaal en aartsbisschop van Sens. Odardus van Illiers teelde in zyn huwelyk *Jacobus van Illiers*, heer van Chantemesle en van Vaupilon, de welke in het jaar 1588 trouwde met Charlotta Catharina van Balzak, dochter van François van Balzak, ridder van de ordens des konings, gouverneur van Orleans, en van Jacquelina van Rohan; uit welk huwelyk onder andere kinderen gesproten is *Leo van Illiers*, bygenaamt *van Balzak d'Entragues*, heer van Chantemesle, Vaupilon, Malherbes, Marcoussi en van Gié; de welke teelde by Catharina d'Elbene, zyne huisvrouw, *Leo* den II, die hier na volgt; *Henrik*, *Josephus*, *Joachim*, *Annas*, *Alexander*, *Catharina*, *Maria*, en *Elizabeth*: de drie laatste zyn kloosternonnen geweest. Leo de II trouwde met Anna Maria van Ricun van Sourdiak, by welke hy teelde *Leo* den III, die hadt *Pelagius van Illiers*, marquis van Gié, die in het jaar 1701 overleden is, en van zyn huwelyk met Francisca van Bets niet dan eene eenige dochter heeft nagelaten. *Alexander van Illiers*, de zoon van *Leo* den II, bygenaamt *van Balzak-d'Entragues*, heer van Malherbes, enz. *Lodewyk*, abt van Valencien, grootaalmoezenier van den koning. *Henrik*, de twede zoon van Leo den I, en van Catharina van Elbene, won by zyne gemalin Magdalena van Grimonville *Jacobus*, marquis van Illiers; en *N. van Illiers*, scheepskapitein. *La Roque Histoire de la Maison de Harcourt liv. XIII. Ch.* 9. *Tristan l'Hermite Traite de la Toscane Françoise. Le Laboureur additions aux Memoires de Castelnau Tom. II.*

ILLOCK, eene kleine stadt, met een sterk slot, in Sclavonië,

vonië, 6 mylen van Esseck, aan den Donauw gelegen. Zy wierdt in het jaar 1688 van de uit 3000 man bestaande Turksche bezetting, by het naderen der keizerlyken, verlaten, maar alvoren in brandt gestoken. *Ricaut Ottom. Porte P. II.*

ILLUMINATI, of ALUMBRADOS, zekere Spaansche Letters, die omtrent het jaar 1575 te voorschyn kwamen. Deze secte is zo talryk geworden, dat men by de tien duizend van de zelve telde. Maar als hare hoofden te Cordua van de inquisitie gestraft wierden, verdween ze byna geheel en al, tot dat ze in het jaar 1623 in het kerkgebiedt van Sevilië wederom in grote menigte voortkwamen. De bisschop, Don Andreas Pacheco, generaal inquisiteur van Spanje, liet zeven van de voornaamste der zelven verbranden, en dwong hunne aanhangers, hunne dwalingen wederom af te zweren, of zich uit het koninkryk weg te maken. Het tegen hen uitgegeven plakkaat maakt van 70 dwalingen gewag, onder welke deze de voornaamste zyn, dat zy door middel van het inwendige zielsgebedt en door de vereeniging met Godt (waar op zy roemden) in zo een standt van volmaaktheit waren, dat zy noch goede werken, noch de Sakramenten van noden hadden, ja dat zy de grootste schenddaden zonder zonde konden begaan. Naderhandt, als zy in Spanje uitgeroeit waren, ontstondt een ander soort van ketters, die insgelyks den naam van *Illuminati* voerden. Deze leerden, dat de menschen met Godt zodanig moesten vereenigt worden, dat alle hunne handelingen Goddelyk wierden, en dat, als zy deze vereeniging hadden bereikt, zy alsdan Godt alleen in zich moesten laten werken, zonder zelf iets te doen; dat Godt niets beminde dan zich zelf, en dat, wanneer men hunne lere aannam, men als dan gene geestelyken nodig hadt. Op bevel van koning Lodewyk den XIII wierden deze menschen in Vrankryk in het jaar 1635 uitgeroeit. *Vittorio Siri. Spond. ad an.* 1625. *n.* 7. *Gualter. in Chron. mundi cap.* 28. *Micral. Hist. Eccl. lib. III. Heideggerus Hist. Papatus. Arnold Ketter-Hist. P. III. c.* 7.

ILLUSTRATI is de naam van een te Casal, in 't Montferrat, opgerechte zamening van geleerden, welke voor een zinnebeeldt de zon, met de daar tegen over staande maan, heeft, met deze woorden daar by geschreven: *Lux indeficiens*, dat is: *het nooit verminderende licht.*

ILLYECZHASI, (STEPHANUS) van Illyeczhas, palatyn des koninkryks Hungarië, oppergespan te Treutschin en Liptow, rechter der Cumanen, wierdt in het jaar 1546 geboren. Hy was hofmeester by den vorst Bathorus in Zevenbergen, en raakte wegens eenige schriften, tegen keizer Rudolph den II uitgegeven, in ongemak, zo dat hy nevens Johannes Jovius hard aangeklaagt wierdt, en men reets hadt besloten hem in verzekering te nemen. Maar hy ontvluchtte het, wanneer hy naar Wenen door den aartshertog Maximiliaan van Oostenryk deswegen wierdt ontboden, op zyn slot Trenschin, en vervolgens met grote gunst naar Polen, alwaar hy twee jaren bleef, en van Stephanus Botschkay, die het vorstendom Zevenbergen hadt gekregen, in het jaar 1605 wederom geroepen, en hem Trenschin, nevens andere goederen, wierden wederom gegeven. Hy hielp dezen Botschkay naderhandt met raadt en daadt, en wierdt door hem naar Wenen gezonden, om met keizer Rudolph den II over de vrede te handelen, de welke hy ook eindelyk met den zelven sloot, waar voor hy de sloten Bozin en S. Georg kreeg, als mede het slot Hodolix in Moravië hem wierdt ingeruimt, hoewel Botschkay kort na zyne te rug komst in het jaar 1606 stierf. Gedurende zyn gezantschap hadt hy zonderling de gunst van den aartshertog Matthias verworven, welken hy hadt belooft, van hem nog by het leven van keizer Rudolph den II de Hungarische kroon te verschaffen, en na dat hy met dezes aartshertogs vertrouwste bedienden, graaf Paulus Sixtus Trautsohn, Karel van Lichtenstein en Siegfried Breuner verscheide geheime onderhandelingen hadt gehad, droeg hy de te Presburg vergaderde Hungarische standen deze zaak voor, die behalven den kardinaal Franciscus Forgatsch zich met hem vereenigden, en hy nam in opper-Hungarië, te Catschan, des aartshertogs Matthias zaken ook waar, en bragt de zelve in het jaar 1608 tot een zo gewenscht einde, dat hy nog in het zelve jaar, ten dele door den gedwongen, ten dele door vrywilligen afstandt van keizer Rudolph den II, de Hungarische kroon kreeg, en te Presburg gekroont wierdt. Wanneer nu daags na deze kroning de nieuwe koning Matthias maakte, dat men tot de verkiezing van een nieuwen palatyn tradt, viel deze waardigheit Stephanus Illyecshazi, reets Hungarische rykshofmeester zynde, te beurt, wordende palatyn des zelven koninkryks, hebbende dat ampt sedert de doodt van graaf Thomas Nadasti in het jaar 1562 open gestaan. Terwyl hy dit ampt met allen vlyt en zorgvuldigheit waarnam, en de Turken, die de gesloten vredestractaten anders wilden uitleggen, tot andere gedachten zocht te brengen, kreeg hy eene ziekte in de maag, en begaf zich, om beter genezen te worden, uit Hungarië naar Wenen, alwaar hy den 6 May in den jare 1609, oud 63 jaren, stierf. Zyn lyk wierdt naar Bozin gevoert, en in de aldaar van hem gebouwde kapel begraven. Hy was den Lutherschen Godsdienst tot aan zyne doodt toegedaan, begeerde ook in zyne laatste krankheit een Protestant by zich, waar van hy de toestemminge van koning Matthias verzocht; maar hy overleedt eer hy de zelve verkreeg. Men zegt, dat hy over de 25 tonnen gouds heeft nagelaten, en aan den koning Matthias van Hungarië een aanzienlyk legaat gemaakt. Zyne gemalin was Anna, dochter van den grave Petrus Erdoedi, Ban van Dalmatië, Croatië en Sclavonië, by welke hy geen kinderen heeft verwekt. Uit dit geslacht is ook afkomstig *Nicolaas*, graaf Illyecshazi van Illyecshaz, erfheer van de heerlykheit Trentschin, Wsiethin en Brunow, erfelyke oppergespan van het Trentschiner en Liptouwer gespanschap, keizerlyke geheime raadt, kamerheer, en Hungarische hofkancelier; welke plaats hy onder de regering der keizeren Josephus en Karel den VI heeft bekleed.

ILLYRICUS, (MATTHIAS FLACIUS) een van de voornaamste Godgeleerden van de Augsburgse belydenis, wierdt geboren binnen Albona, in Istrië, een gedeelte van het landt, het welk van ouds Illyrium of Illyrië genaamt is, waar van hy den bynaam van *Illyricus* ontleent heeft, op den 3 Maart in het jaar 1520. Hy studeerde in de vrye letteren te Venetië onder Egnatius; en hebbende van den ouderdom van zeventien jaren af eene krachtige genegenheit in zich zelven gevoelt tot de studie van de Godgeleerdheit, besloot hy zich in een monnikskloofter te begeven, om dat hy zich ontbloot vondt van de nodige middelen om de noodwendigheden van de hogescholen te bekostigen, en dat aldus het eenigste middel om zyne genegenheit te voldoen was in een klooster te studeren. Hy gaf zyn voornemen te kennen aan een provinciaal van de Franciskaner monniken, een bloedverwant van zyne moeder; maar deze provinciaal raadde hem, dat hy zich veel liever naar Duitschlandt zou begeven, dan zich in een klooster opsluiten. De gemelde overste, Baldus Lupatinus genaamt, verdient met recht een plaats in het martelaarsboek der Protestanten, om dat hy, na twintig jaren lang de strafheden van een smertelyke gevangenis ondergaan te hebben, ter oorzake, dat hy van kettery verdacht was, in zee geworpen is. Flacius volgde zynen raadt, en kwam te Basel in het jaar 1539, en gevolglyk in den ouderdom van 19 jaren. Na dat hy zich aldaar eenige maanden opgehouden hadt, trok hy naar Tubingen, van waar hy naar Wittenberg reisde in het jaar 1541, en aldaar een leerling wierdt van M. Luther en van Melanchthon. Hy won zyn kost met de jeugt in de Grieksche en Hebreeusche talen te onderwyzen. Hebbende aan Pomeranus, en daar na aan Luther ontdekt het geen zynen geest kwelde rakende de zonde, de gramschap van Godt, en de voorbeschikking, liet men opentlyke gebeden voor hem doen, en men hieldt hem de vertroostingen van Gods woordt voor, in dier voegen, dat deze aanvechtingen verdwenen. Hy ontfing van Melanchthon ongemene tekenen van genegenheit en van liefdadigheit. Men zocht voor hem eene huisvrouw op, en men gaf hem een openbaar ampt in de hogeschole in het jaar 1544. De leerlingen door den oorlog in Saxen verlopen zynde, begaf hy zich naar Brunswyk, en kwam in byzondere achting door het geven van zyne geleerde lessen. Hy ging zyne vorige bediening te Wittenberg weder aanvaarden in het jaar 1547, en korten tydt daar na kantte hy zich met groten ernst tegen het zogenaamde *Interim*, en tegen alle de middelen, welke Melanchthon gaf; en op dat hy meer vryheit mogt hebben om tegen het Pausdom uit te varen, zonder iemandt te ontzien, trok hy in de maandt van April in het jaar 1549 naar Maagdenburg, welke stadt toen ter tydt in den Ryksban was. Hy gaf daar verscheide werken in het licht; maar het aanzienlykste voorwerp van zynen arbeidt is buiten twyffel geweest de kerkelyke Historie, de *Honderdtallen van Maagdenburg* (*Centuriæ Magdeburgenses*) genaamt, over welke hy het voornaamste bestier hadt. Hy vaardde de bediening, de welke hem in het jaar 1557 opgedragen wierdt in de nieuwe hogeschool te Jena, aan, en bekleedde aldaar het ampt van hoogleeraar gedurende den tydt van vyf jaren; na welken tydt hy zich naar Regensburg begaf, alwaar hy voortging met het uitgeven van eene grote menigte van boeken, niet hebbende kunnen overeenkomen met zyn amptgenoot Victorinus Strigelius. Zy waren in geschil wegens de bekeering van den mensch, en wegens de krachten van den vryen wil. Zy hielden, volgens het zeggen van Micrælius, in het jaar 1566 openbare schooltwistingen in de tegenwoordigheit van de hertogen van Saxen binnen Weimar. Zy gingen beide tot de uitersten over. Strigelius helde over naar den kant van die genen, de welke Adiaphoristen en Synergisten genoemt worden, en veel aan den vrye wil toegaven, en beweerden, dat de erfzonde geen ander nadeel aan de ziele toebragt dan alleenlyk de zelve lichtjes aan te raken. Flacius in 't tegendeel hieldt het tegendeel staande. Deze redentwist duurde dertien zittingen. Men gaf de openbare stukken daar van in het licht, met eene voorreden van *Musæus*, de welke een van de aanhangers van Flacius was. Van Regensburg wierdt hy naar Brabandt geroepen met nog eenige anderen in het jaar 1567, om aldaar het bestier der kerken te schikken volgens de instelling van de Augsburgsche belydenis: maar de vervolging verstrooide eerlang alle deze kerken, in dier voegen, dat hy zich verplicht vondt naar Straasburg te vertrekken, en van daar naar Frankfort, alwaar hy gewaar wierdt, dat zyn roem krachtig vervallen was, want hy vondt zich van het grootste gedeelte van zyne aanhangers verlaten, ter oorzake dat hy van het Manicheëndom beschuldigt wierdt, onder voorwendsel, dat hy leeraarde, dat de zonde gene toevalligheit, maar de wezentlykheit zelfs van onze ziele was. Hy stierf binnen Frankfort op den 11 Maart in het jaar 1575. Hy was een man, de welke uitmuntende begaafdheden bezat; hy hadt een vluggen en spitsvinnigen geest, eene grondige geleerdheit, een groten yver tegen het Pausdom, doch zyn onbesuisde, oplopende en twistgierige aardt bedorven alle zyne loffelyke hoedanigheden, en verwekten grote onlusten onder de Protestanten. Hy maakte geen zwarigheit van ronduit te zeggen, dat men de vorsten door de vreze van opstandt moest in toom houden. Men hadt geen reden om rouwig over zyn afsterven te wezen; want de oneenigheden, die naar recht altydt schandelyk zyn, waren toen ter tydt veel nadeeliger, dan zy te voren plagten te wezen, ter oorzake van de voordeelen, de welke de Rooomschgezinden daar uit trokken, om de opkomende hervorming te verydelen. Zommigen hebben gezegt, dat de eenigste goede daadt, die Flacius ooit gedaan heeft, geweest

weeſt is die van te ſterven. Maar dit ſchynt de zaak al te ver te trekken. Hy heeft een grote menigte van boeken in het licht gegeven, en niemandt van zynen tydt wiſt met zo veel vrucht en voordeel de oude boekzalen te doorſnuffelen dan hy. Hy bragt uit de zelve een alouden Misdienſt voor den dag, welken hy het drukken. De tytel van dit werk, gedrukt binnen Straasburg by Chriſtophorus Mylius in het jaar 1557, is deze: *Miſſa Latina, quæ olim ante Romanam circa ſeptingenteſimum Domini annum in uſu fuit, bona fide ex vetuſto authenticoque codice deſcripta à Matthia Flacio Illyrico*, in welk werk hy menigvuldige geeſtryke aanmerkingen omtrent de Miſſe bybrengt. Rakende zyne verzameling, gedrukt onder den tytel van: *Catalogus teſtium veritatis*, men beſchuldigt hem daar omtrent van letterdievery, en van handſchriften gerooft te hebben. Men zegt, dat hy zomtyds zyn naam heeft verandert; want men houdt ſtaande, dat de *Achilles Gaſſarus*, de welke een werk heeft uitgegeven van *Otfridus*, monnik van Weiſſemburg, niemandt anders is dan deze Flacius Illyricus. Spondanus ſchynt een groven misſlag begaan te hebben, ſprekende van de *Honderdtallen van Maagdenburg*, dewyl hy zegt, dat men begonnen heeft de zelve in druk te laten uitgaan in het jaar 1560, en dat het vierde Deel het eerſte van allen in het licht is gekomen. Zie zyne jaarboeken op 't jaar 1560, *num.* 31, *pag.* 601, het welk een onbetwiſtbare misſlag is: want de drie eerſte Deelen zyn gedrukt geweeſt eer dat het vierde uitkwam. De lyſt van de Boekzaal van Frankfort, uitgegeven in het jaar 1604 door Bekman, ſtelt het jaar 1559 voor de drie eerſte Deelen, en het jaar 1560 voor het vierde. Draudius ſtelt ook den druk van de drie eerſte in het jaar 1559. Sagittarius verhaalt, dat zyn afdruk van de drie eerſte was van het jaar 1562; dat het vierde Deel gedrukt is in het jaar 1560, het vyfde en zesde in het jaar 1562, het zevende en achtſte in het jaar 1564, het negende in het jaar 1565, het tiende en elfde in het jaar 1567, het twaalfde in het jaar 1569, en in het jaar 1574 is het dertiende, het welk ook het laatſte is geweeſt, in het licht gekomen. Het is waarſchynlyk, dat de druk van Spondanus gelyk is geweeſt aan dien van Sagittarius, dat geen van beide de eerſte druk van de drie eerſte Deelen gehad heeft. Varillas, de getrouwe naſchryver van dezen misſlag van Spondanus, heeft den zelven by zo vele andere geſtelt, dat men bezwaarlyk kan begrypen, hoe dat een verſtandig man zo veel fouten heeft kunnen begaan. Men mag hier niet vergeten, dat de *Clavis Sacræ Scripturæ* van Illyricus een van zyne beſte boeken is. Zie wat Simon hier van zegt in zyne Oordeelkundige Hiſtorie van het Oude Teſtament: lees ook Johannes Albertus Faber *Artic. XCVI* van zyn *Decas Decadum*. Zyne aanhangers wierden naar zynen name *Flacianen* en *Illyrikanen* genoemt. *Bayle Dict. Crit.*

ILLYRIE, of ILLYRICUM, een groot landt van Europa, gelegen tuſſchen Pannonië ten Noorden, en de Adriatiſche zee ten Zuiden. De ouden hadden het zelve geheel verdeelt in Liburnië en Dalmatië. Het eerſte wierdt door de Romeinen t'onder gebragt tien jaren voor den tweden Puniſchen oorlog, en Dalmatica is niet voor den tydt van den keizer Auguſtus verovert. De landzaten waren wreedaards, en beruchte zeeſchuimers. Maar tegenwoordig wordt dit landt, het welk byna onder de macht van de Venetianen en van de Turken is, uitgezondert de Republyk van Raguza, en eenige andere plaatſen, byna geheel en al onder den naam van Sclavonië of Dalmatië begrepen; gelyk op zyn plaats gezegt zal worden. Men kan deswegen te rade gaan Johannes Lucius in zyn boek *de Regno Dalmatiæ. Cluverius* en andere. De golf van Illyrië, de welke de golf van den Drin is, wordt de golf van Venetië genoemt.

ILM, eene rivier in Thuringen, ontſpringt in het Thuringer woudt, anderhalf myle boven Ilmenau, en draagt den naam van een ilmenboom, alwaar hy zynen oorſpronk neemt. Hy loopt door Ilmenau, Langewiezen, de ſtadt Ilmen, Kranichfeld, Tannerode, Bercke, Weimar, Sultze, en valt beneden Camburg in de rivier de Saale. Eene andere rivier van dezen naam loopt in het landt van Brunswyk door Einbeck, en een grote myle beneden die ſtadt in de rivier de Leine. *Albini Meiſniſche Chron. Fabricii Orig. Saxon Letzneri Daſſelſche Chronyk.*

ILM, in het Latyn *Ilma*, eene ſtadt, nevens een ſlot en ampt, aan de rivier de Ilm, in Thuringen, 2 mylen van Arnſtadt gelegen. Zy behoort den vorſt van Swartsburg-Rudelſtadt toe, en moet met Ilmenau in het Hennebergſche niet verwiſſelt worden. In het jaar 1450 is deze ſtadt, gedurende de oneenigheit tuſſchen de Swartsburgſche graven, van den keurvorſt van Saxen, Frederik den Goeden, drie weken na malkander met 18000 man te vergeefſch belegert. *Gregorii Thuringen p.* 197. *Olearii Synt. Rer. Thur. Tom. I. p.* 227. *Tromsd.*

ILMEN, een meir in Muskovië, naby groot-Novogrod. Men zegt, dat het zelve zich met het meir van Ladoga vereenigt, het welk een van de grootſte van dat landt is, en dat het ook eene ſtadt van zynen naam op zyne oevers heeft.

ILMENAU, een ſtadt en ampt aan de rivier de Ilm en den ingang van het Thuringer woudt gelegen, maar tot het gevorſtte graafſchap van Henneberg behorende. Deze plaats behoorde voortyds de graven van Keſernburg toe, en keizer Rudolph liet, volgens een ryksbeſluit, op een Ryksdag te Erfurt omtrent het jaar 1290 genomen, ruim zeſtig roofſloten aan den Harts en het Thuringer woudt, onder welke ook Ilmenau was, verwoeſten. Naderhandt kocht de vorſt Hendrik van Henneberg Sleuſingen voor 20000 marken zilver het huis en de ſtadt Ilmenau, nevens het dorp Kirchheim, en eenige andere lenen, van den grave Gunther van Keſernburg in het jaar 1343. Na de doodt van Hendrik kreeg zyn broeder Johannes onder anderen ook het ampt Ilmenau. De zelve verpandde het wel in het jaar 1351 aan de graven Hendrik en Gunther van Swartsburg voor 570 marken zilver; maar het zelve kwam door huwelyk van zyne nicht Margaretha, zuſter van vorſt Wilhelm den III, met graaf Gunther van Swartsburg, in het jaar 1407 wederom aan Henneberg. Dit was het weduwegoedt van Sophia, twede gemalinne van vorſt Poppe van Henneberg, gebore hertogin van Brunswyk, en jongſte dochter van hertog Ernſt, de welke in de ſtadt ſchone gebouwen liet oprechten, en aldaar het hoſpitaal ſtichtte. Na dat de Hennebergſche ſtam in den jare 1583 geheel was uitgeſtorven, is, uit krachte van het den 1 September des jaars 1554 te Kahla gemaakte erfverbondt, dit landt aan de hertogen van Saxen gekomen, en gemeenſchappelyk beſtiert, tot dat in het jaar 1660, als de verdeeling te Weimar geſchiedde, by welke het ampt en de ſtadt Ilmenau aan hertog Wilhelm van Saxen-Weimar is gekomen, alleenlyk dat de bergwerken in gemeenſchap zouden blyven, wordende nog tegenwoordig by des zelfs nakomelingen, en wel byzonder van de Weimarſche linie, bezeten, welke ook uit dien hoofde aan de Henneberg-Sleiſingſche ſtemmen op den Ryksdag en Frankiſche kreitsdagen mede deel heeft. Anderszins is Ilmenau wegens zyne bergwerken reets ſedert lang vermaard, die voornamentlyk koper uitleveren, en heeft als eene bergſtadt de vryheit van munt te mogen ſlaan. *Zeileri Itin. Germ. p.* 399. *Olearii Synt. Rer. Thur. p.* 221. *ſeq. Spangenberg Hennebergſche Chronyk pag.* 131 *ſeq. Mulleri Annales Saxon. pag.* 442.

ILMENAU, of ELMENAU, eene rivier in het Luneburgſche, heeft haren oorſpronk by het dorp Bockel, in het ampt Gifhorn; neemt vervolgens elf kleine ſtromen in, die Auen genoemt worden, waar van daan de rivier *Elmenau*, of liever *Elf-Auen*, genoemt wordt. Zy loopt voorby het Luneburgſche, en valt niet verre van Wieſen in de Elve. De ſtadt Luneburg bedient zich van deze rivier met groot voordeel tot den koophandel naar Hamburg. *Zeiler. Topogr. Brunsvic. p.* 16.

ILMENT, *Ilmetus*, van ouds *Arabicus Fluvius*, een grote rivier van Perſië. Zy loopt door de provinciën van Sigiſtan en van Mackeran; ontfangt in haren vloedt de Gal, de Ghir en de Ilmentel, en ontlaſt zich eindelyk in den Oceaan, tuſſchen den mondt van den Indus en de kaap van Guadel. *Baudrand.*

ILMISTER, een ſtadt met een markt van de landſtreek van Abduk, in het Zuider gedeelte van het graafſchap van Sommerſet. *Engelſch Dict.*

ILMSTADT, voortyds ELOFFSTADT, of ELFFSTADT, eene ryke abdy van Premonſtratenzen, en vlek, in de Wetterau, 1 myle van Friedberg en 2 van Frankfurt gelegen. Zy is in het jaar 1075 van den vromen Weſtphaalſchen graaf, Godfried van Cappenberg, geſticht, en in den dertigjarigen oorlog zeer beſchadigt, gelyk zy dan toenmaals haar ſchoon orgel en bibliotheek heeft verloren. *Serar. Vita Comitis B. Godofredi. Wincelm. Beſchr. v. Heſſen P. II. k.* 4. *p.* 163.

ILOW, een in het opper-Hungariſche graafſchap Trenſchin gelegen ſterk ſlot, het welk de keizerlyken in het jaar 1708 met geweldt den malkontenten ontnamen.

ILOW (CHRISTIAAN, VRYHEER VAN) was uit een adelyk geſlacht in het landt van Sternberg, in de Mark Brandenburg, geſproten, en was door zyne in den dertigjarigen oorlog het huis van Ooſtenryk in de Palts en Sileſië gedane dienſten tot de waardigheit van keizerlyke luitenant generaal veldmaarſchalk verheven, hebbende zich zonderling by den hertog van Friedlandt bemind gemaakt, die hem op eene zonderlinge manier op zyn kandt hadt getrokken, want hy hadt hem eerſt by het keizerlyke hof in kleinachting gebragt; naderhandt hem geraden, van het zelve de graaflyke waardigheit te verzoeken; en als hem dit wegens de gemelde beſchuldigingen was afgeſlagen, hem aangezet zich daar over te wreken. Als daar op de hertog het opperbevel moeſt nederleggen, was Ilow mede een der genen, die in den naam van het ganſche leger zich onderſtonden het keizerlyke bevel niet te gehoorzamen. Om deze reden, en om dat hy aan de Pilsniſche zamenzwering deel hadt gehad, wierdt hy, als de executie in het jaar 1634 te Eger zou voltrokken worden, nevens andere vertrouwde vrienden van Wallenſtein overvallen en dood geſtoken, waar tegen hy onder alle anderen den meeſten tegenſtandt hadt gedaan, en den overſte luitenant Gordonman tot een tweegevecht uitgedaagt. Hy was met Albertina, dochter van den grave van Wratiſlau te Furſtenberg, getrouwt.

ILPENDAM, een dorp in Noord-Hollandt, onder de ſtadt Purmerende, is aldus genaamt, om dat hier van ouds een dam tegen het vlietie den *Ilp* was opgeworpen. Ilpendam, voorzien met een fraai ſlot, ſtondt eerſt onder de heeren van Purmerende, en wierdt naderhandt bezeten van eenen jonker *Jakob van Ilpendam*, die te Bruſſel in het jaar 1567, door laſt van den wreden hertog van Alva, onthalſt wierdt. De kerk van dit dorp was in de Roomſche tyden ter gedachteniſſe van St. Sebaſtiaan ingewyd, maar wordt ſedert de verandering van Godsdienſt door een eigen Gereformeerd kerkenleeraar bedient, ſtaande onder de claſſis van Edam. *Goudhoeven. Zoeteboom. Oudh. van Noord-Holl.*

ILS, in het Latyn *Iliſſus*, eene rivier van het hertogdom van Beyeren. Zy heeft haren oorſpronk op de grenzen van Bohemen, en loopt in den Donauw by Ilſtadt, het welk een gedeelte van de ſtadt Paſſau is. Men verzekert, dat 'er in deze rivier oeſters gevangen worden, in welke men zomwylen paarlen vindt. *Baudrand.*

ILSENBURG, een vlek en ampt, nevens een ſlot, in het graafſchap Wernigeroda, alwaar graaf Ernſt van Stolberg, die in het jaar 1710 zonder mannelyke erven ſtierf, heeft gereſideert. Het was voormaals een Benedictyner klooſter, het

welk in den beginne van de XI eeuwe Arnolphus, bisschop van Halberstadt, stichtte, en het oude slot, van keizer Hendrik den I aangelegt, en hem door keizer Hendrik den II vereërt, daar toe gebruikte. Eenigen willen, dat Buco, de XII bisschop van Halberstadt, des zelfs stichter is geweest; maar de zelve heeft het slechts wederom vernieuwt, na dat het door den oorlog verwoest was. In het jaar 1549 is het geheel verwoest. *Abels Pruiss. Staats-Geogr. Bucel. G. S. P. II. p.* 48.

ILST, eene stadt in Vrieslandt. Zie YLST.

ILUS, de vierde koning van de Trojanen, was de zoon van Tros en van Callirhoë, en de broeder van Ganymedes en van Assaracus, die de vader van Capys en de grootvader van Achilles geweest is. Hy heerschte vier en vyftig jaren, omtrent sedert het jaar des werelds 2740, tot het jaar 2794, wanneer zyn zoon *Laomedon* hem is opgevolgt. Zommigen zeggen, dat hy Tantalus overwonnen en uit zyn ryk verjaagt heeft. *Apollodorus l. III. Diodorus l. IV. Homerus. Virgilius.* enz.

ILZ, of IZILZ, *Liza*, een stadt van Polen, in het waiwoodschap van Sendomir. De zelve is gelegen aan den voet van het gebergte, en is met een sterkte voorzien, van welke de bisschop van Crakau meester is.

IMAM, een naam, welken de Mahomethanen aan hunne priesters geven. Deze Imams, welken de zorge over de mosqueën is aanbetrouwt, moeten ervaren zyn in den Alkoran, die in de Arabische taal geschreven is, en in die taal door het gansche keizerryk van de Turken niet toegelaten wordt te lezen, hoewel het meeste gedeelte van het volk deze taal ook niet kundig is.

IMAUS, een vermaard gebergte van Asië. Het zelve wordt in woest Tartarië *Mothegar*, en in het andere *Belghian* en *Althaï* genoemt, alwaar de grafsteden van de Tartarische koningen gevonden worden. In het keizerryk van den groten Mogol heeft dit gebergte den naam van *Dalanguer* en van *Naugracut. Plinius, Strabo*, en *Ptolomæus* maken daar gewag van.

IMBERCOURT, een der voornaamste bedienden van den laatsten hertog van Burgundië, Karel den Stouten, hadt meest de zelve gevallen als de kancelier van dezen hertog, Hugonet, waar over des zelfs artykel kan nagezien worden.

IMBRAEL, een en twintigste Kalif of opvolger van Mahometh, begon te heerschen in het jaar 834, na de doodt van zynen vader Mahometh. Vermits hy een dood vyandt van de Christenen was, voerde hy een gedurigen oorlog met den keizer van Constantinopel, en behaalde op zyn leger verscheide voordeelen. Hebbende de stadt Amorium in Phrygië verdelgt, voerde hy de voornaamste van het vyandelyke leger gevankelyk weg. De keizer Theophilus liet hem verzoeken, de zelve op vrye voeten te stellen, belovende daar voor een losgeldt van twee maal honderd en vyftig duizend bezanten of gladde goude penningen te betalen: maar hy gaf hem tot antwoordt, dat deze somme niet genoegzaam was; waar van de keizer zulk een hertzeer opvatte, dat hy het bestierf in het jaar 842. Imbraël heerschte tot het jaar 849, en liet zyn ryk over aan Memon. *Marmol Africa l. II.*

IMERETTE, of IMIRETTE, een koninkryk, het welk van de landbeschryvers in Migrelië, in het algemeen genomen, geplaatst wordt. De Turken noemen dit landt *Pacha Tchough*, of *Pacha Koutchou*, dat is te zeggen een klein vorstendom. Het zelve legt besloten tusschen den berg Caucasus, Colchos, of Mingrelië, tusschen de Zwarte zee, het vorstendom van Guriël, en de provincie van Georgië, of Gurgistan. Het begrypt in zyne lengte honderd en twintig mylen, en zestig in zyne breedte. Imerette is vol bosschen en gebergten; maar men ziet 'er ook zeer schone valeien en zeer vermakelyke vlakten. Men kan daar veel ligter de levensbehoeften bekomen dan in het koninkryk van Mingrelië, of van Colchos. De geldspeciën zyn 'er gangbaar; en daar wordt zelfs geldt geslagen. Men vindt 'er verscheide vlekken en yzermynen. Wat de zeden en de gewoonten van die volkeren belangt, de zelve komen byna overeen met die van Mingrelië. De koning heeft drie bekwame sterkten, de eene, genaamt *Scander*, legt Zuidwaarts, en de twee andere, namentlyk *Regia* en *Scorgia*, Noordwaarts, naby Phasis. Het is nog niet lang geleden, dat hy nog een plaats van grote aangelegenheit, genaamt *Cotatis*, gehad heeft, de welke de Turken bemachtigt hebben. De koningen van Imerette hebben lange jaren het gebiedt gevoert over de Abkassers, Mingreliërs, en over de volkeren van Guriël, na dat zy alle het juk van de keizers van Constantinopel, en naderhandt dat van de keizers van Trebisonde, hadden afgeschud: maar in de XVI eeuwe verwekten deze drie landaarden een opstandt; en de Grote Heer, onder voorwendsel van hen voor te staan, bragt hen, de eene na de andere, onder zyne gehoorzaamheit en schatting. De Abkassers hebben eenige jaren lang deze schatting opgebragt; maar naderhandt hebben zy zich van dezen last ontheft. De schatting, die de vorst van Mingrelië moet betalen, bestaat in zestig duizend ellen laken, en de vorst van Guriël moet voor zyne schatting alle jaren opbrengen zes en veertig kinderen, zo jongetjes, als meisjes, van den ouderdom van tien tot twintig jaren. De koning van Imerette heeft zich ook onder verbindtenis laten zetten van jaarlyksch tachtig kinderen aan den Groten Heer te zenden. De zelve heeft deze vorsten in het bezit van hun landt gelaten, om dat het schier onmogelyk is om 'er den Mahomethaanschen Godsdienst te doen onderhouden, dewyl 'er byna niet anders goeds gevonden wordt, dan de wyn en het varkenvleesch; en dat de woningen hier en daar verspreid zyn, in dier voegen, dat, op wat plaats men ook eenige sterkten wilde aanleggen, elk van die niet meer dan zeven of acht huizen zou kunnen in toom houden. De koning van Imerette laat zich *Meppa* noemen, het welk in de Georgiaansche spraak koning beduidt; en zelfs geeft men hem den naam van *Meppa der Meppen*, dat is, koning der koningen. Hy zegt, dat hy afkomstig is van het geslacht van den koninklyken propheet David, door Salomon. *Chardin Voyage de Perse en* 1673.

IMHOF, een vryheerlyk geslacht, het welk in Frankenlandt de heerlykheden Spilsberg, of Schwanbach, Gintzelhofen, neder-Meiting en Lentershofen bezit. Van *Rudolph*, *Sigismund* en *Hendrik*, uit dit geslacht, wordt gewag gemaakt, dat zy omtrent het jaar 1267 te Laningen gewoont hebben. Omtrent dien zelven tydt heeft zich dit geslacht in Graubunden bekend gemaakt; want *Wilhelm* is in den jare 1289, en des zelfs zoon, *Jägli* in het jaar 1332 landman te Davos geweest. Omtrent het jaar 1340 leefden twee broeders, *Johan* en *Conraad*, van welke de laatste te Neurenberg woonde, en vele nazaten hadt, welke aldaar met roem de voornaamste eerampten bekleedden: want nog in het jaar 1713 leefde aldaar *Johan Wilhelm*, die door zyne genealogische werken een onsterflyken naam heeft verworven. In het einde van de XVI eeuw was *Georg Imhof* aan het Wurtenbergsche hof, en plantte zynen stam in Zwaben voort, wiens nakomelingen zich *Imhof van en te Kirchen*, *Tellisfurt*, *enz.* noemden, van welke *Hans Ernst* in het jaar 1712 leefde. Tot deze Zwabische linie schynt ook te behoren *Johan Joseph*, vryheer van Imhof, die in den beginne van de XVIII eeuwe als keizerlyke opper-Oostenryksche regerings-Raadt bloeide. In het jaar 1606 begaf zich *Karel* naar Bohemen, en wierdt aldaar appellations-Raadt, maar trok in het jaar 1610 van daar wederom weg. In het jaar 1713 bloeide *Rudolph Caspar* als keizerlyke kamerheer, Rykshofraadt en Wolfenbuttelsche geheime Raadt, mede-directeur van oorlogs-en accyszaken. Hy wierdt in verscheide gezantschappen, voornamentlyk in 't jaar 1709 aan het koninklyke Spaansche hof te Barcelona, en in het volgende jaar aan het keizerlyke hof, gebruikt. Des zelfs broeder, *Anthon Albrecht*, was in 't jaar 1706 koninklyke Poolsche en keurvorstelyke Saxische kamer-president, en hielp de Altranstadsche vrede sluiten. Hy heeft daar op zeven jaren lang in de vesting Königstein gevangen gezeten, en is eindelyk den 10 December in den jare 1715 te Dresden gestorven, na dat men hem twee dagen te voren een steen, van de grootte van een hoenderei, hadt uitgesneden. *Bucelin. Stemm. P. I. Sprechers Chron. Burgerm. van den Zwabischen Reichs-adel. Weingarten Fursten-Spiegel.*

IMMIRENII, volkeren in het Zuider gedeelte van Persië, de welke het Christen geloof omhelst hebben omtrent het jaar 500, ten tyde van den keizer Anastasius. Zy verzochten een bisschop, die hen toegezonden wierdt. *Theod. Lect. lib. II. Niceph. l. XVI. c.* 37.

IMOLA, eene bisschoppelyke stadt in Italië, in Romanië, in den Kerkelyken staat. Zy wordt van de Latynen *Forum Cornelii* genoemt, en Plinius, Strabo, Ptolomæus en Procopius maken 'er gewag van. Cicero spreekt ook van de zelve met deze woorden in het twaalfde boek van zyne Gemeenzame Brieven: *Erat autem Cluternæ noster Hirtius, ad Forum Cornelium Cæsar, uterque cum firmissimo exercitu &c.* Men is van gedachten, dat deze stadt van de Romeinen gebouwt is; dat Narses de zelve verwoest heeft, en dat de Lombarden haar weder hebben opgebouwt. Deze stadt heeft langen tydt onder verscheide meesters gestaan, tot dat Cesar Borgia de zelve verovert heeft, onder de regering van paus Alexander den VI, en naderhandt is zy onder het gebiedt van den Roomschen stoel gekomen. Men heeft synodale instellingen van *Radulphus Paleota* in het jaar 1614, en van *Ferdinand Millini* in het jaar 1622, bisschoppen van Imola. *Strabo l. V. Plinius l. III. Procopius l. II. de bello Goth. Blondus l. VIII. Hist. Leander Alberti Descr. Ital. &c.*

IMOLA. Zie JOHANNES *van Imola*, en TARTAGNI.

IMPEL. Zie EMPEL.

IMPERIALE, een rivier, welke by de stadt Oneglia, op de kust van Genua, in het Ligustische meir valt.

IMPERIALE is eene stadt in Zuid-Amerika, in het koninkryk Chili, met den tytel van bisdom, en behoort den Spanjaarden toe. Ze wierdt in den jare 1551 van Valdiva, die dit landt hadt verovert, gebouwt, maar de zelve wierdt in het volgende jaar door de Indianen dood geslagen, wanneer naderhandt deze stadt zodanig is vervallen, dat zy nooit wederom tot haren vorigen staat heeft kunnen komen. Zy legt zes mylen van de Zuidzee op een verheven stuk lands, daar men naauwlyks kan opkomen, hebbende de rivier Canten ten Zuiden, nevens een andere ten Westen. Het landt rondom is vruchtbaar aan koorn, wyn en vee, en de rivieren zyn vaarbaar. De bisschop van deze plaats is de twede in Chili, en heeft over de 8000 Indianen onder zyn opzicht. Men vindt hier ook heerlyke goudmynen, die echter uit gebrek van slaven en wegens de gedurige oorlogen niet hebben kunnen bewerkt worden. In het jaar 1600 wierdt deze plaats door de Indianen ingenomen, na dat zy een geheel jaar lang belegert was geweest, en de meeste inwoonders van honger gestorven waren. Zy verbrandden de stadt, verwoestten het daar omtrent gelegen landt, en belegerden vervolgens Soforno. In dezen oorlog wierden Valdiva, nevens Angel, Santo, Cruz, Chilla en Villa Ricca ingenomen. Vervolgens wierden de Indianen op hunne macht zo stout, dat zy dapper tegen de Spanjaarden streden, en een grote menigte der zelven dood sloegen. *De Laet Descr. nov. orb. l. II. c.* 10.

IMPERIALI, een der voornaamste Genueesche geslachten. *Johannes Imperiali* wierdt in den jare 1617 Doge van Genua. Des zelfs zoon, *Johannes Vincentius*, was hertog van S. Angelo in het koninkryk van Napels. Hy deedt de republyk van Genua

zeer

zeer grote dienſten, en wierdt van Philips den IV van Spanje in gewigtige zaken zo wel aan het Roomſche hof, als aan dat van Mantua gebruikt. Daar benevens was hy een geleerd man, die ook by verſcheide Italiaanſche akademiën was aangenomen, en heeft eenige dichtkundige werken gemaakt. Maar hy wierdt wegens zyne verdienſten zeer benyd, waarom hy op een tydt uit Genua wierdt gebannen; gelyk hier na breder zal gezegt worden. Uit dit geſlacht was ook *Joſephus Renatus Imperiali*, wien Innocentius de XI generaal ſchatmeeſter van de pauſſelyke kamer maakte, en daar benevens tot rechter in een zekere twiſtzaak onder de bedienden der koninginne Chriſtina aanſtelde. Doch als deze zaak tot genoegen van de pauſſelyke kamer afgedaan wierdt, was de gemelde koningin zeer op hem gebeten, dat hy alzo by der zelver leven niet kon kardinaal worden. Maar Alexander de VIII maakte hem kardinaal den 13 February des jaars 1690, en legaat van Ferrara. *Ghilini Theatr. d'huom. letter. Imperiali Muſæum hiſt. Giuſtiniani & Soprani ſcript. della Ligur. Miſſon.*

IMPERIALI, (Johannes Baptista) een vermaard geneesheer, wierdt te Vicenza in Italië geboren in het jaar 1568. Hy ſtudeerde te Verona, en naderhandt binnen Bologne, en maakte zulke voortgangen in de kennis der talen en andere wetenſchappen, dat hy een van de geleerdſte mannen van zynen tydt geworden is. Hy muntte boven al uit in de Philoſophie en in de geneeskunde, de welke hy met groot voordeel leeraarde binnen Padua, en ſtierf in het jaar 1623. Hy heeft verſcheide werken geſchreven, en was de vader van *Johannes Imperiali*; de welke geſchreven heeft: *Muſæum Phyſicum, ſeu de humano ingenio*, en *Muſæum Hiſtoricum, ſive de viris doctrina illuſtribus*. Hy heeft in deze laatſte verhandeling de lofreden van zyn vader opgemaakt.

IMPERIALI, (Johannes Vincentius) hertog van S. Angelo, in het koninkryk van Napels, was geboortig van Genua, en heeft een byzondere grootachting verkregen in het begin van XVII eeuwe. Hy heeft merkelyke dienſten aan zyn vaderlandt gedaan, zo te landt, als ter zee, en Philips de IV, koning van Spanje, heeft hem gebruikt tot het verrechten van zyne ſtaatszaken binnen Mantua en binnen Rome. Zyne ſeldzame bekwaamheit ontſtak den nydt zyner vyanden tegen hem binnen Genua, alwaar de Raadt hem uit zyn vaderlandt bande; maar deze ongunſt wierdt hem tot geen ſchande gerekent. Johannes Vincentius Imperiali was een groot liefhebber van de vrye letteren, en heeft verſcheide gedichten in de Latynſche en Italiaanſche tale gemaakt. Men heeft verſcheide werken van zyn maakſel, als: *Lo Stato Ruſtico*; *Gl'indovini Paſtori*; *La ſanta Tereſa*, enz. Byna alle de ſchryvers van Italië ſpreken van hem met groten lof. Hy heeft een plaats gehad in verſcheide akademiën, en is geſtorven binnen Genua omtrent het jaar 1645. *Ghilini Teat. d'huom. Lett. Imperialis in Muſæo Hiſt. Giuſtiniani & ſoprani ſcript. della Ligur, &c.*

Het geſlacht van Imperiali is een van de voornaamſte van Genua, en van de acht en twintig adelyke. Dit geſlacht heeft ook kardinalen gehad, en is in verſcheide takken verdeelt.

IMPERIALI, (Laurentius) kardinaal, een Genuees van geboorte. Zynde klerk van de kamer en gouverneur van Rome geweeſt, wierdt hy tot kardinaal verheven door paus Innocentius den X in het jaar 1652. Hy ſtierf binnen Rome op den 21 September in het jaar 1673, in den ouderdom van 62 jaren, en in het negentiende van zyn kardinaalſchap.

IMTRAN, monnik van Corbië. Zie RATRAMNUS.

INA, een Weſt-Sax, die in het jaar 690 op Kedwalla volgde. Hy deedt zynen eerſten veldtocht in Kent, om van de doodt van Moho, broeder van zynen voorzaat, dien men hadt verbrand, wraak te nemen. Victred was toenmaals koning van Kent, die om eenige weinige ſtoute menſchen zyn ryk niet wilde in gevaar brengen, en deswegen Ina met eene grote ſomme gelds te vrede ſtelde. In het jaar 710 overwon hy Gerent, koning van Walles. Hy doodde insgelyks Kenwolf, met den toenaam Clito, welke tytel toemaals alleen den genen, die van koninklyken bloede waren, gegeven wierdt. Na dezen en andere veldtochten ging hy in het jaar 726 naar Rome, en is aldaar geſtorven. Hy was de eerſte, die den paus den S. Pieters penning toeſtondt; want hy te Rome voor de Engelſche jeugdt eene ſchole, als men zegt, opgerecht, en tot der zelver onderhoudt op ieder huis den S. Pieters penning (*denarius Petri*) of in het Engelſch *Romeſcot*, heeft gezet. *Matthæus Weſtmonaſter. ad an.* 727.

INABA, eene ſtadt van het eilandt van Niphon, een van die van Japan. Zy is in het Noorder gedeelte van Jamaiſtero gelegen, en de hoofdſtadt van een koninkryk, het welk haren naam heeft.

INACHO, in het Latyn *Inachus*, een klein riviertje in Griekenlandt. Het loopt door Epirus, en ſtort zich uit in de golf van Larta. *Baudrand.*

INACHORI was in vorige tyden een klein ſteedtie van Kandië; maar hedendaags is het niet meer dan een dorp op de Weſtkuſt van het eilandt gelegen. *Baudrand.*

INACHUS is de oprechter van het koninkryk van Argos, in Peloponneſus, geweeſt in het jaar der wereldt 2197. Hy heeft zynen zoon *Phoroneus* tot opvolger gehad. Joſephus, Tatianus, Appianus Alexandrinus, en verſcheide anderen zyn van gevoelen geweeſt, dat deze vorſt de tydgenoot van Mozes was; maar Euſebius van Ceſarea heeft ſedert aangetoont, dat hy begon te heerſchen omtrent 346 jaren voor den uitgang der kinderen Iſraëls uit Egypten. De nieuwsgierigen zullen deswegen ook Petavius nevens andere ſchryvers, de welke hier onder aangehaalt worden, kunnen nazien. Ondertuſſchen mag men ook niet vergeten, dat de dichters verſiert hebben, dat Inachus de vader van Io is geweeſt, de welke door Jupiter tot oneer gebragt wierdt. Strabo, Pauſanias, Plinius en meer anderen ſpreken van eene rivier in Peloponneſus van dien naam, de welke van Sophianus *Planuza* genoemt wordt, en het is de zelve, van welke Virgilius in het zevende boek van zyn *Æneis* gewag maakt in het volgende vaars:

Celataque amnem fundens pater Inachus urnâ.

Men vondt 'er ook eene in Akarnanië, de welke in de rivier Acheloïs loopt, en Ovidius ſpreekt van de zelve in het vyfde boek van zynen Romeinſchen Almanak:

Inachus unus abeſt, imoque reconditus antro.

Euſebius l. I. Chron. Petavius l. IX. de doct. Temp. c. 18. *Salianus A. C.* 2199. *Riccioli Chron. reform. l. I. T. I.* Jan Faber, in zyne aantekeningen op *Apollodorus*, merkt met reden aan, dat 'er niets in de Griekſche Hiſtorie zo oud is, dan de naam van *Inachus*, en dat dit woordt by de dichters *Gods* betekent; om dat hy begrypt, dat het Griekſche woordt ἄναξ, het welk aan de goden toegeëigent wordt, en dat van *Inachus* beide de zelve zyn; en dat het een en het ander zynen oorſpronk heeft van een andere taal dan van de Griekſche. Deze woorden ſchynen voort te komen van het Pheniciſche woordt *Anak*, het welk de naam is van een vermaard geſlacht in Paleſtina, en het welk in de H. Schrift *Anakim*, genoemt wordt. De Pheniciërs hebben hunnen naam van dat zelve woordt ontleent. Zie *Samuel Bochart Canaan l. I, c.* 1. Het kan wel gebeuren, dat eenige van de eerſte inwoonders van Griekenlandt den naam van *Kinderen van Anak*, of Pheniciërs, gehad hebben, en dat de woorden, van welke men zo even geſproken heeft, daar van zyn voortgekomen, de welke in het begin aan de menſchen, en naderhandt aan de goden zyn gegeven.

INAL, een eigen naam van den twaalfden ſultan van het twede geſlacht der Mammelukken, bygenaamt *Borgiten*, of *Cirkaſſers*. Hy nam den tytel aan van *Malek Al Aſchraf*, en heerſchte acht jaren en twee maanden na de afzetting van *Malek Almanſor Othman*, zyn voorganger. Deze ſultan, hoewel hy 80 jaren oud was wanneer hy op den troon wierdt geplaatſt, was zo onwetende, dat hy zelfs geen kennis hadt om zynen naam onder de opene brieven te tekenen, het welk gelegenheit gaf aan den Kalif *Caiem Bemrillah* en aan eenige anderen van tegen hem te morren. Inal, dit gerucht horende, zette den kalif af, onder voorwendſel van een zamenzwering, de welke hy tegen hem geſmeed hadt, en zondt hem naar Alexandrië in ballingſchap, zynde de Kalifs van Egypten toen ter tydt in het geheel afhankelyk van de ſultans. Deze afzetting van den Kalif viel voor in het 863 jaar van de Hegire, en de doodt, of veel eer de afſtandt van den ſultan, in het jaar 865, het welk overeenkomt met het jaar onzes Heeren 1460, Inal hebbende zyne kroon overgelaten aan *Malek al Moviad*, zyn zoon. Deze Inal was een ſlaaf geweeſt. *Herbelot Bibl. Orient.*

INARUS, een voornaam heer van Egypten, verwekte een opſtandt in het landt tegen de Perſianen, die 'er zich meeſter van gemaakt hadden. Hy doodde Achemenides, een Perſiaanſch vorſt, in een veldſlag, na dat hy meer dan honderd duizend mannen van zyn volk ter neder geſabelt hadt. Maar hy wierdt eindelyk verſlagen door Megabazus, opperbevelhebber van het Perſiaanſche leger, de welke hem uit eene ſtadt, in welke hy zich wel verſterkt hadt, deedt uittrekken, met belofte van hem de genade van zyn koning te doen hebben. Inarus gaf zich over op het woordt van Megabazus, en liep van zelf in zyne doodt: want Amenophis, de moeder van Artaxerxes, eiſchte wraak van hem over de doodt van Achemenides, en bragt zo veel te wege door haar klagten en kermen, dat haar eiſch bewilligt wierdt. Inarus wierdt aan een kruis gehecht, en daar na het hoofdt afgehouwen. Diodorus ſpreekt van den opſtandt van Inarus in zyn elfde boek. Maar hy verhaalt niet, op wat wyze Inarus gevat wierdt, noch hoe hy geſtorven is. Hy zegt alleenlyk, dat de Egyptenaren tot een vergelyk kwamen met de Perſianen. Men is van gedachten, dat het overige voor verdicht moet gehouden worden. Herodotus maakt gewag van dezen Inarus *l.* III. *c.* 12. & 15. Hy zegt, dat hy uit Libyë afkomſtig was.

INAS, elfde koning van Weſt-Saxen, of van de Weſterſche Saxen van Engelandt, is een vorſt van groot aanzien geweeſt om zyne dapperheit en Godsdienſtigheit in de VI eeuwe. Hy verſloeg de Zuidelyke Saxen, ſtichtte verſcheide kerken en kloooſters, voerde eene ſchatting in voor den H. ſtoel; en naderhandt in pelgrimadie naar Rome gereiſt zynde, eindigde hy aldaar zyn leven in een monniksklooſter. *Beda, du Chesne & de Larrey Hiſt. d'Anglet.*

INCAS, of YNCAS, is de naam, dien men aan de keizers van Peru geeft. Zie Peru.

INCHAFFRA, dat is te zeggen, *het eilandt der Miſſen*, aldus genaamt ter oorzake van een vermaard klooſter van monniken, van de orde van Sint Auguſtinus, geſticht in het jaar 1200 door den graaf van Strathern in Schotlandt. Het wordt onder de afhankelykheit van het graafſchap van Strathern gerekent. *Cambd. Brit.*

INCH-KEITH, een klein eilandtie in de rivier Forth, regt

regt tegen over Leith, in Schotlandt. Men gelooft, dat het 't zogenaamde *Victoria* van Ptolomæus, en die plaats is, op welke de stadt Caer gestaan heeft. Daar was eene sterkte, de welke door de Engelschen verovert wierdt ten tyde van Jacobus den V, koning van Schotlandt, en weder na een hardnekkigen tegenstandt ingenomen. *Moreri in 't Engelsch.*

INCHOFFER, (MELCHIOR) een Hoogduitsch Jesuit, geboren binnen Wenen in het jaar 1584, begaf zich in de gemeenschap van Jesus binnen Rome in het jaar 1607. Hy hadt reets menigvuldige blyken van zyne kennisse gegeven in de studie van de Rechtsgeleerdheit. Hy leeraarde langen tydt binnen Messina de Philosophie, de wiskunst, en de Godgeleerdheit, en gaf aldaar een boek in het licht in het jaar 1630, het welk hem eenige moeielykheden veroorzaakte. Dit boek hadt voor tytel: *Epistolæ B. Mariæ Virginis ad Messanenses, veritas vindicata*, in fol. Men weet, dat die van Messina beweren, dat de H. Maagdt hen met een van hare brieven vereërt heeft. Andere natiën dryven den spot daar mede: maar daar zyn gemeenschappen, die alle dingen voorstaan, als ze maar verstrekken kunnen om de byge lovigheit te handhaven. Hy was verplicht naar Rome te vertrekken, om zich tegen de klagten, die 'er tegen hem wegens dit boek ingebragt waren, te verantwoorden in de vergadering van de rechters over verbode boeken. Zyne rechters waren geheel voldaan en vergenoegt met de redenen, die hy bybragt tot zyne verdediging, en bevolen hem alleenlyk den tytel van het boek te veranderen, en daar in zekere zaken duidelyker en wydlopiger uit te leggen, het welk hy deedt in een tweden druk, uitgegeven binnen Viterbo in het jaar 1633, na dat hy den vorigen tytel van het boek verandert hadt in dien van *Conjectatio ad Epistolam Beatissimæ Mariæ Virginis ad Messanenses*, en daar in, met verlof van zyne rechters, verandert, uitgedaan en bygevoegt al het gene hem goed docht. Hy hieldt eenige jaren zyn verblyf binnen Rome, en stierf eindelyk binnen Milaan op den 28 September in het jaar 1648. Zyne andere schriften zyn: *Tractatus Syllepticus, in quo quid de terræ solisque motu vel statione secundum sacram Scripturam & S. S. Patres sentiendum, quâve certitudine alterutra sententia tenenda sit, ostenditur. Romæ* 1633. in 4. *De Sacra Latinitate, hoc est de variis linguæ Latinæ Mysteriis, ex origine, progressu, fine, cæteràque instituti sui ratione ad Evangelii Prædicationem, Latinæ Ecclesiæ exaltationem, Romanique imperii majestatem spectantibus. Messinæ* 1635. in 4. en binnen Munchen in het jaar 1638. in 8. *Historia trium Magorum. Romæ*, 1639. *Annalium Ecclesiasticorum Regni Hungariæ Tomus I. Romæ*, 1644. in fol. De lykreden van *Nicolaus Richardi*, een Dominikaner monnik, hofmeester van den H. stoel. Hy gaf eenige andere boeken in het licht, onder de welke hy zynen naam niet gestelt heeft. Men is van gevoelen, dat hy onder andere werken een hekelschrift heeft gemaakt tegen de Jesuiten, zynde over hun gedrag niet wel voldaan. Dit werkje heeft voor tytel: *Monarchia Solipsorum*, en is ook in 't Fransch gedrukt. Behalven de werken, die men van hem heeft, en de welke genoegzame bewyzen zyn van zyne geleerdheit, hadt hy 'er nog verscheide andere onder handen, de welke buiten twyffel de grote uitgestrektheit van zyne grondige kennis van zaken zouden hebben aan den dag gebragt, ten ware de doodt hem in het volvoeren der zelve onderbroken hadt. *Sotuel Bibl. Scriptor. Societatis.*

INCITATUS, de naam, welken de keizer Caligula aan zyn paardt gaf, om dat het een vurig en moedig beest was. Hy was zodanig op dat dier verzot, dat hy het zelve als een redelyk mensch toesprak, en huisbedienden voor 't zelve onderhieldt, die het in een kostelyk huis dienden, en alle de genen, de welken uit den naam van dit paardt genodigt waren, prachtig ter tafel onthaalden. De ruif en de eetbank van dit beest waren van yvoor, en de stal van marmer gebouwt. Deze keizer verzocht het zelve menigmaal te gast, en alsdan zette hy het vergulde garst voor, en schonk hem zelfs zyn drank in een zeer kostelyken beker. Hy hadt aan dit paardt een groten halsbandt van fyne paarlen geschonken, nevens purpere schabrakken en pronkklederen, met fyn goudt gestikt. Zyne buitensporigheit ging zelfs zo verre, dat hy het tot het burgermeesterschap wilde verheffen; en zo deze vorst nog eenigen tydt in het leven was gebleven, zou men een paardt gezien hebben, het welk tot burgermeester van de machtigste wereldstadt benoemt was. *Suetonius in Caligula.*

INCLUSI waren zeker soort van monniken, die voor zich by de steden, dorpen of kloosters afzonderlyke cellen maakten, en zich in de zelve opsloten, op dat zy hunne gedachten beter tot Godt konden hebben. Maar zy dorsten uit zo een celle niet wederom uitgaan, uitgenomen als het de hoogste noodt vereischte, en de bisschop hen eerst met zynen zegen hadt vryheit gegeven. *Du Fresne II*, 2, 44.

INCOGNITI is de naam van een te Venetië opgerecht gezelschap van geleerden, die de rivier den Nyl tot een zinnebeeldt hebben, met dit byschrift: *Incognito epur noto*, dat is: *onbekend, en toch bekend.*

INCORRUPTICOLEN, APHTARDOCITEN, of PHANTASIASTEN, zyn zekere ketters, die te Alexandrië onder de regering des keizers Justinianus ontstonden, en de kerkvergadering van Chalcedon wederstonden. Zekere staat des geschils der Eutychianen gaf hier toe gelegenheit, of namentlyk het ligchaam van Christus van zyne ontfangenisse af vergankelyk, of onvergankelyk was geweest. Severus hieldt 't daar voor, dat het vergankelyk was geweest; maar Julianus Halicarnasseus beweerde het tegendeel, en gaf voor, dat het zelve noch honger, noch dorst lyden, noch moede kon worden, maar dat hy het volgens het uiterlyke aanzien alleenlyk, maar niet werkelyk deze en andere dingen hadt geleden; waarom zy Phantasiasten wierden genoemt. Evagrius meldt, dat de keizer Justinianus deze ketters toegedaan is geweest, en de rechtgelovigen heeft vervolgt; anderen wederom verdedigen den keizer daar omtrent. *Evagrius lib. IV. Procopii Anecdota. Liberatus in Breviario. Leontius Byzant. de Sectis. Nicephorus lib. XVII. Gabr. Prateolus. Spanheim ad sec. VI. Schurtzfleisch Justinian. Orthodox. Baron. ad A. C.* 835.

INCUBUS is een naam, welken de heidenen aan zekere halve goden gaven, die voortyds *Fauni* en *Satyri* wierden genoemt. Dit woordt is afkomstig van *Incubo*, ergens op leggen; want men gaf voor, dat deze halve goden naar der vrouwen gezelschap verlangden, en 's nachts by hen lagen. Maar dit is een fabel, vermits *Incubus* niets anders is dan eene geringe onpasselykheit des ligchaams, die van de Grieken *Ephialtes*, van de Duitschen *de Alp*, en in Nederlandt de *Nacht-merrie* genoemt wordt. Het komt van eene bezwaring, die door dikke en koude dampen ontstaat, welke de hersenen inneemt, en belet, dat de levensgeesten door de zenuwen en aderen kunnen doordringen. *Augustinus de Civit. Dei l. XV. c.* 23. *Struvii Synt. Antiq. c.* 1. *p.* 148.

INDAGARUS, een bisschop van de Manicheën, leefde in het jaar 524, en wierdt te zamen met zyne werken verbrand, op bevel van Cabas, koning van Persië, om dat hy zyn zoon Pharsuasa verleid hadt, en ter oorzake van dit zelve voorval rocide hy alle de andere aanhangers van de Manicheesche gezindheit uit, de welke hy tot dien einde hadt laten byeenkomen. *Cedren. in Hist.*

INDAGINE. (JOHANNES DE) Zie JOHANNES HAGEN.

INDAL, een stadt of vlek van Zweden, in Medelpadië, van welke provincie zy de voornaamste plaats is. *Baudrand.*

INDEPENDENTEN zyn zeker soort van Presbyterianen in Engelandt, welke in de voorlede eeuwe in den oorlog tusschen Karel den I en het Parlement opkwamen, en zonderling door Olivier Cromwel wierden ondersteunt. Zy hebben hunnen naam daar van daan bekomen, om dat zy geloofden, dat ieder gemeente, het zy groot, of klein, een volkome jurisdictie voor zich zelf hadde, en dus noch van een bisschop, noch van een Synode, of kerkvergadering, afhing. Hoewel zy daar benevens toestaan, dat de Synoden een Goddelyke instelling hebben. Een byzonder gebruik onder hen is, dat zy die genen, die zich in hunne gemeente willen begeven, by wege van zeker verbondt daar in aannemen, en hen daar toe verplichten, dat een ieder by zyne gemeente de predikatie des Goddelyken woords horen en de H. Sakramenten zal gebruiken. In andere stukken komen zy met de Presbyterianen overeen, en door een voor zekeren tydt te Londen getroffen vergelyk zyn zy ook, wat de kerktucht aanbetreft, hen nog nader dan voor dezen bygekomen. Hier by is aan te merken, dat ook de Wederdopers en meer anderen in die dingen, welke tot de kerkelyke regering behoren, Independenten zyn. *Jonstoni Hist. Britann. Beverleg examen de Independentiismo. Hoornbeek Epistola ad Duræum. Hornius Hist. Eccles. pag.* 576 *seqq. & alibi. De Larrey Hist. d'Angl. Benthems Engel. kerk-en school staat.*

INDERSTORFF, of UNTERDORFF, een klooster in Beyeren, en proostdy der Reguliere koorheeren van S. Augustyn, in het bisdom van Freysingen. Het zelve is van Otto den IV, paltsgraaf van Wittelsbach, om den pauselyken stoel te vrede te stellen, welken hy nevens keizer Hendrik den V hadt vertoornt, in het jaar 1126 gesticht, en wierdt te dier tydt na de aldaar zynde Nikolaas-kerk in Wörth genoemt. Maar na dat het daar by gelegen vlek *Inderstorff* van Otto, vryheer van Inderstorff, nevens al het onderhorige aan dit klooster, met dit beding, vereërt wierdt, dat het zelve altydt zyn wapen en den naam van de geschonke plaats zou voeren, is de laatste benaming in de eerste verandert, en tot nog toe behouden. Hier worden de gebeenten des stichters, als mede van zyn vader, enz. in kopere kisten bewaart, en hebben anders by de 40 adelyke familiën, in deze plaats haar graf, voor welke eere het klooster van ouds aan ieder van deze familiën een paar vilte schoenen tot een geschenk jaarlyks moesten opbrengen. *Keur-Beyeren pag.* 177.

INDICTIE, een omloop van vyftien jaargetallen, beginnende van 1, en eindigde op 15, door den keizer Constantinus, in plaats van de Olympiaden, ingevoert, de welke geëindigt zynde, komt men weder tot een, altoos weder beginnende van 15 tot 15 jaren. Zommigen zyn van gevoelen, dat dit gebruik ingevoert is uit hoofde van een jaarlyksche schatting, opgerecht voor den tydt van 15 jaren. De oudste schryver, die van de Indictie gesproken heeft, is S. Athanasius, aartsbisschop van Alexandrië, wanneer hy verzekert, dat de kerkvergadering van Antiochië is gehouden onder het burgermeesterschap van Marcellinus en van Probinus, ten tyde van de veertiende Indictie, zynde het jaar onzes Heeren 341. Zommigen rekenen het begin van de Indictie van de tyden af van den Roomschen keizer Julius Cesar; anderen beweeren, dat de keizer Augustus de eerste insteller daar van geweest is: maar de beste tydrekenaars zeggen, dat de keizer Constantinus de Grote de Indictiën heeft ingestelt, en dat zulks geschied is in de maandt van September in het jaar 312, wanneer hy die heerlyke zege bevochten hadt naby Ponte-Mole, in de nabuurschap van de stadt van Rome, op den dwingelandt Maxentius, de welke aldaar in den veldslag overwonnen wierdt, en in den Tyber verdronk. Men moet aanmerken, dat de historieschryvers spreken van drie soorten van Indictiën;

dictiën; de eerste, genaamt *de Constantinopolitaansche*, begint met het gemene jaar der Grieken op den eersten dag van September. De twede, genaamt de *keizerlyke*, of *die van Cesar*, heeft haar begin op den 24 dag van September, zynde de dag, op welken de grote keizer Constantinus de overwinning behaalt heeft op den dwingelandt Maxentius, en de derde Indictie, genaamt *de Roomsche*, of *Pausselyke*, van welke men zich bedient in de bullen van het Roomsche hof, begint op den eersten dag van January met het jaar van Julius Cesar. Zommigen menen, dat de zelve den eersten van kersdag begon. Men moet deze drie soorten van Indictiën wel onderscheiden, als men de oude schryvers doorbladert, en de kerkvergaderingen nevens de andere overblyffelen naziet van de Griekfche en Latynsche oudheden: want *de Constantinopolitaansche Indictie* begint met den eersten September van het jaar 312; *de Keizerlyke* op den 24 September in het zelve jaar 312, en *de Roomsche* op den eersten January in het jaar 313. Al het gene 'er voorviel, by voorbeeldt, op den 5 September van het jaar 313, was in de twede Constantinopolitaansche Indictie, en in de eerste keizerlyke en Roomsche Indictien. Al wat 'er gedenkwaardigs gebeurde op den 25 September in het jaar 313, kwam in de twede Constantinopolitaansche en keizerlyke indictiën, en in de eerste Roomsche. Eindelyk, al wat 'er geschiedde op den 10 January van het jaar 314, viel in de twede Indictie van Constantinopel, van het keizerryk en van Rome

Om de Indictie van ieder jaar gemakkelyk te kunnen uitrekenen, zal men hier een wegwyzer of tafel aan de handt geven, de welke daar in bestaat, dat men by zulk een jaar van de Christelyke tydrekening, als men zelf zal willen, 3 byvoege, en alsdan door 15 verdeele, waar na het getal, dat 'er over zal blyven, dat van de Indictie wezen zal. Maar hier ziet men een Tafel, na de welke men veel gemakkelyker zal kunnen te werk gaan.

Tafel om de jaren van de Indictie na te zien.

313	613	913	1213	1513
328	628	928	1228	1528
343	643	943	1243	1543
358	658	958	1258	1558
373	673	973	1273	1573
388	688	988	1288	1588
403	703	1003	1303	1603
418	718	1018	1318	1618
433	733	1033	1333	1633
448	748	1048	1348	1648
463	763	1063	1363	1663
478	778	1078	1378	1678
493	793	1093	1393	1693
508	808	1108	1408	1708
523	823	1123	1423	1723
538	838	1138	1438	1738
553	853	1153	1453	1753
568	868	1168	1468	1768
583	883	1183	1483	1783
598	898	1198	1498	1798

Om de Indictie van eenig jaar te vinden, moet men nazien, of het ook een is van die gene, de welke in deze tafel aangetekent staan, in welk een geval het wezen zal het eerste jaar van de Indictie, zo niet, zo moet men het naaste getal nemen, het welk voor het jaar gaat, waar van men de Indictie zoekt. By voorbeeldt voor het jaar 1688 neemt men 1678, en hebbende van daar af op getelt tot 1688, zal men elf vinden. De Indictie van het jaar 1689 zal twaalf hebben, en aldus geschiedt het met de andere.

Zo het een geval is, dat de Constantinopolitaansche of de keizerlyke Indictiën betreft, zo moet men 1 van ieder getal van deze tafel uitdoen, zettende 2 voor 3, en 7 voor 8.

312 | op deze wyze te rekenen. Op den 1 September voor
327 | de Constantinopolitaansche Indictie, en op den 24 Sep-
342 | tember voor de keizerlyke Indictie.
enz.

INDIE, van de landzaten *Indostan* genaamt, een groot landt van Asië, het welk zich uitstrekt van 106 tot 150 graden lengte, en van 7 tot 41 graden Noorder breedte.

Verscheide benamingen, grenzen en rivieren van Indië.

Indië heeft zynen naam ontleent van de rivier *Indus*, de welke het zelve aan de Westzyde bespoelt. De Franschen geven ook aan dit landt den naam van *Indes Orientales*, en de Spanjaarden dien van *Las Indias Orientales*, om het zelve van Amerika te onderscheiden, het welk zy *Las Indias Occidentales* noemen; maar oneigentlyk. De Nederlanders noemen dit landt *Oost-Indië*, om de zelve reden. 's Lands inboorlingen, en boven al die van deze zyde van den Ganges, noemen het *Indostan*, gelyk reets gezegt is. Dit ver-uitgestrekt landt heeft tot grenspalen, volgens de oude en hedendaagsche schryvers, het koninkryk van Persië naar het Westen, van het welke Indië door een grote kust van gebergten gescheiden wordt. Het heeft ten Oosten de rivier de Ganges, nevens de Damasiaansche bergen en den Meander, de welke dit landt van China afscheiden. Ten Zuiden heeft het de golf van Bengale en de zee van Indië; afdalende tot aan Calekut, en ten Noorden wordt het door den berg Imaus van Tartarië afgescheiden, van waar de keizer, welken men den Groten Mogol noemt, gekomen is. De voornaamste rivieren van Indie zyn de *Inaus* en de *Ganges*. De eerste vloeit uit een gebergte, het welk een gedeelte van den Caucasus uitmaakt, en ontfangt in haren vloedt negentien andere rivieren, van de welke de *Hydaspis* en de *Hypasis* de vermaardste zyn. De Ganges, die zynen oorspronk neemt in de gebergten van Scythië, de welke een gedeelte van den berg Caucasus uitmaken, is heel breed, gelyk 'er op een andere plaats gezegt is.

Verdeeling van Indië.

Zommigen verdeelen Indië in een vast landt, het welk voor het grootste gedeelte onder de gehoorzaamheit van den Groten Mogol staat, en in twee halfeilanden, het eene aan deze zyde, en het andere aan de andere zyde van den Ganges gelegen. De ouden hebben enkelyk gezien op deze laatste verdeeling, waar van het Oostelyke deel genaamt wierdt Indië aan de overzyde van den Ganges, en het andere Indië aan deze zyde van den Ganges. Verscheide hedendaagsche schryvers verdeelen Indie in drie delen, het welk overeenkomt met het gene reeds gezegt is. Het eerste deel, het welk sedert omtrent honderd en vyftig jaren het keizerryk van den Mogol is geweest heeft Tartarië ten Noorden, de staten van Persië ten Westen, verscheide Indiaansche volkeren ten Zuiden, naar den kant van de rivier Guenga, en de gebergten, en ten Oosten de koninkryken, de welke merendeels den naam van hunne hoofdsteden voeren, als *Agra*, *Lahor*, *Delli*, *Jenupar*, *Kachemire*, *Chitor*, *Bando*, *Jeselmere*, *Naugracut*, *Bengale*, *Buchar*, *Guzuratte*, *Sambal*, en meer andere, gelyk op andere plaatsen breder gezegt wordt. De twee andere delen zyn twee byzondere halfeilanden, de welke door de golf van Bengale gescheiden zyn. Het een, het welk naar de Westzyde, of aan deze zyde van den Ganges (*citra Gangem*) legt, is byna verdeelt onder twee opperheerschers, namentlyk dien van *Golkonde* en dien van *Visapour*, of *Idalkan*. Daar zyn nog de koningen van Samorin en van Cochin, met verscheide Naiken, of vorsten, die onder schatting staan. Men vindt 'er nog de koninkryken van *Dekan*, van *Onor*, van *Balcelor*, van *Ganara*, nevens menigvuldige andere. By deze mag men voegen de kust van *Malabar*, op welke de koninkryken leggen van *Calekut*, van *Cochin*, van *Coulan*, en andere, die meest alle hunnen naam hebben van hunne hoofdsteden. De zelve zyn gelegen naar het Wester gedeelte van dit halfeilandt. In het Ooster gedeelte legt de kust van *Cormandel*, op welke zyn *Negapatam*, *Maliapour*, *S. Thomas*, en de koninkryken van *Bisnagar*, *Narsinge*, *Golkonde* en *Orixa*. De Portugezen en de Hollanders hebben verscheide plaatsen op deze kusten. Het ander halfeilandt, het welk gehouden wordt voor het derde deel van Indië, legt naar het Oosten, en is eigentlyk *India extra Gangem*, of Indië aan de overzyde van den Ganges. Het zelve wordt doorgaans in driën verdeelt. Het eerste deel, naar het Noorden, is het grootste, en begrypt de landen van den koning van *Ava*, van *Pegu*, van *Arakan*, het aloude landt der *Bramen*, of *Brachmannen*, en meer andere. Het andere bevat de staten van den koning van *Siam*; en het derde, het welk het meest naar het Oosten gelegen is, besluit in zich *Cochinchina* en *Tunquin*: zo dat 'er in Indië aan de overzyde van den Ganges gevonden worden de koninkryken van *Ava*, *Arrakan*, *Cochinchin*, *Martaban*, *Pegu*, *Siam*, *Tunquin*, *Camboia*, en andere. Maar men mag hier niet voorbygaan te zeggen, dat de oude landbeschryvers getuigen, dat 'er in vorige tyden negen duizend verscheide soorten van volkeren in Indië geweest zyn, en vyf duizend aanzienlyke steden, van welke *Niza* de vermaardste was, en, naar men meende, de geboorteplaats van Bacchus geweest is.

Van het landt en de inwoonders.

De kust van Indië, de welke byna geheel onder de *Zona Torrida*, of de dorre luchtstreek, legt, is zeer onderhevig aan de geweldige hette van de zon, de welke echter door den regen en de winden gematigt wordt. Men mag evenwel verzekeren, dat 'er de lucht verschillend is naar de verscheidenheit van de landstreken. Men rekent 'er in het gemeen niet meer dan twee jaargetyden, te weten de somer en de winter. Dit laatste jaargetyde duurt daar vier maanden, namentlyk in Juny, July, Augusty en September, gedurende welken tydt het byna onophoudelyk regent: ook is het ter oorzaak van dezen aanhoudenden regen, en niet zo zeer om de koude, dat men daar dit jaargety, het welk hier te landt zo ongemakkelyk valt, het winterfaizoen noemt. De somer duurt 'er de acht andere maanden. De aarde is 'er wonderlyk vruchtbaar: nochtans groeit 'er weinig tarwe, maar een zeer grote menigte van ryst en gerst. Men verhaalt ook, dat 'er geen olyfbomen, noch eenige van onze boomvruchten, die met kraakstenen en zaadpitten van binnen voorzien zyn, gevonden worden; maar tot vergoeding van die zyn 'er andere zeer aanzienlyke landvruchten, namentlyk de palmboom, de welke dadels voortbrengt, en verscheide andere vruchtbomen; om niet te spreken van de citroen- en oranjebomen, die 'er in overvloedt groeien, noch van de vygen, de Indische of kokusnoten, en granaatappelen, als mede verscheide andere heilzame gewassen, die tot de geneeskunst dienstig zyn, gelyk de speceryen en andere gezonde kruiden. De boom, die de kokusnoten voortbrengt, is een soort van dadelboom, waar uit de Indianen hunne levensbehoeften halen, zynde een heel zonderling boomgewas. Hy voor-

voorziet hen van drank door zyne sappen ; zy maken broodt en olie van zyne vruchten, vaten, drinkschalen en lepels van zyne notedoppen, garen en stoffen van een klein velletje, of dun vliesje, het welk onder de schors van dezen wonderbaren boom legt. De stammen en takken dienen tot het timmeren van de huizen der Indianen, en de bladen om de zelve te dekken. Die zelve bladen zyn hen ook dienstig, om 'er in plaats van papier op te schryven. De drank, dien deze boom hen geeft, heeft byna de smaak van wyn, en wordt binnen vier en twintig uuren zo zuur als azyn. Om dit sap uit den boom te krygen, kloven zy de schors, en steken daar een klein stokje in, langs het welke deze drank afdruipt, en valt in de vaten, de welke de Indianen daar onder zetten. Indië brengt ook zuikerriet voort, en verscheide soorten van zonderling gedierte, ook paarlen en kostelyke gesteenten, nevens zulk eene grote menigte van goudt en zilver, dat de ouden zich hebben laten voorstaan, dat het zandt, de stenen, ja zelfs de zoden, van stofgoudt gemaakt waren. De genen, die van het begin des werelds deze gelukkige landstreken bewoont hebben, zyn daar nooit uit getrokken om eenige nieuwe volkplantingen aan te kweken, of voort te zetten, en het is ook om deze reden, dat men niet verwondert moet staan, als men nagaat, dat de ouden die ongeloofiyke verscheidenheit van volkeren, van welke reets gesproken is, aangemerkt hebben. Onder deze waren de Brachmannen, of Gymnosophisten, Philosophen van het landt, de aanzienlykste, zo wel als de Gangariden, de welke zulk een machtigen koning hadden, dat Alexander de Grote den zelven nooit heeft durven aantasten. De hedendaagsche Indianen zyn meest alle zwart van huidt, zynde door de zon verbrand, doch sterk en welgemaakt van gestalte; maar lui en zeer onkuisch. Zy eeten op bedden of tapyten, op den grondt gespreid, en gebruiken veel betel. Hun gewoonlyke drank is dadelwyn, of een ander soort van drank, van ryst gemaakt. Zy rekenen den tydt by maanjaren; zyn ervaren in de geneeskunst en in de sterrekunde, en hebben ook eenige weinige kennis van de wiskunst; maar in alle andere wetenschappen zyn zy heel onwetende. De Heidenen verbranden meest alle hunne lyken; en de vrouwen der overledenen rekenen het zich tot eere in de brandende houtmyt te springen, om tot assche verbrand te worden, de welke men in grote vaten bewaart.

Regering en Godsdienst van Indië.

De weinige ommegang, dien de volkeren van Europa met de Indianen plagten te hebben, heeft gelegenheit gegeven tot oneindige verdichtsels, de welke verscheide oude schryvers, zelfs de voornaamste, voor onbetwistbare waarheden verhaalt hebben. Volgens hun zeggen heeft Bacchus, of Liber, den welken zy verzekeren in dit landt geboren te zyn, de eerste over de Indianen gezegepraalt, en hunne koninkryken onder zyne macht gebragt. Sedert dien tydt is het zeker, dat de koningen van Persië eenige gedeelten van Indië bemachtigt hebben, tot dat Alexander de Grote, na dat hy Darius overwonnen hadt, zyne zegeryke wapenen tot daar toe voortgezet heeft in de jaren 426 en 427 na de stichting van Rome, en aldaar in een veldslag Porus, koning der Indianen, verslagen heeft. Maar men moet hier ook niet vergeten het gene verscheide schryvers gezegt hebben, te weten, dat langen tydt voor Alexander Semiramis, gemalin van Ninus, aan het hoofdt van hare krygsbenden in Indië gevallen zynde, aldaar veel roemruchtige blyken van een heldhaftige dapperheit heeft gegeven. Wat hier van zy, het is zeker, dat sedert den tydt van Alexander de Indianen behoorlyk aan hunne vorsten gehoorzaamt hebben, zonder dat zy van eenige uitheemsche mogendheit ontrust zyn geworden, tot 'er tydt toe de Portugezen, aangevoert door Vasco de Gama, zich daar hebben begonnen neder te zetten in het einde van de vyftiende eeuwe; het welk zy naderhandt met behoorlyk voordeel van hunnen landaardt hebben voortgezet. Ook hebben zy in Indië zeer ryke koopsteden, als *Goa*, en zyn daar vry machtig. In vorige tyden hebben zy daar veel meer macht en gezag gehad. De Hollanders hebben uit hunne achteloosheit hun voordeel getrokken. De Grote Mogol, die vorst is over een gedeelte van Indië, gelyk men reets gezegt heeft, is Mahometaansch, en wordt voor den rykston koning des werelds in allerlei kostelyke gesteenten gehouden. Daar zyn nog andere vorsten in het landt, de welke niet zo machtig, maar zo eerzuchtig en hovaardig zyn in hoge eertytels, dat menigmaal de optelling van hun huisraadt, van hunne olifanten en van hunne juwelen daar onder begrepen zyn. De Indische volkeren zyn of afgodendienaars, of Mahometanen, of Joden, of Christenen. De laatste zyn 'er thans in groten getale. Het grootste gedeelte der afgodendienaars woont naar het Zuiden van Indië, alwaar eenige een opperheerschenden Godt aanbidden: anderen doen beloften aan de boze geesten, om te ontgaan, zo zy zeggen, of ten minste te verminderen, de straffen, aan welke zy schuldig zyn. Zommige bidden de bomen aan, andere de hoofdstoffen (*elementen*), de rivieren, de pyramiden, enz. en zyn daar omtrent zeer buitensporig. Daar zyn 'er ook, die geloof geven aan de zielverhuizing van 't eene ligchaam in het andere, en grote eerbiedigheit bewyzen aan al dat leven ontfangen heeft, zelfs aan het ongedierte, maar byzonderlyk aan de ossen en koeien. Zy hebben zekere monniken, de welke zich in ongemene gestalten houden, gelyk altoos met opgeheve armen te staan, en meer andere diergelyke posturen. Verders leest men in de hedendaagsche Historie van Indië, dat 'er in de koninkryken van Narsinge en van Cranganor, als mede in de naburige provinciën, eene zekere overlevering is, dat de Apostel *Thomas* aldaar het Euangelie gepredikt heeft. Het is om deze reden, dat de Christenen, die daar gevonden wierden, zich Sint Thomas Christenen noemden. Men verhaalt van hem verscheide wonderbare dingen, de welke zy beweeren uit hunne jaarboeken getrokken te wezen, en van de kleine kinderen van Malabar in de gemene landsprake gezongen wierden. Voor de laatste ontdekking van dit landt door de Portugezen hadden zy bisschoppen gekregen van een Nestoriaansch patriarch van het Oosten, waar door zy met die dwalingen besmet waren. Maar in een synode, gehouden binnen Goa in het jaar 1589, namen zy alle de plegtigheden aan van de Roomsche kerk, als op het artykel van GOA gezegt is. Maffæus verhaalt, dat het ligchaam van St. *Thomas* gevonden wierdt onder de puinhopen van eene kerk, de welke eertyds tot zyner eere gebouwt was binnen de stadt Meliapour, en naar Goa overgebragt in een kostelyken tempel, welken de onderkoning liet optimmeren op bevel van Emanuël, koning van Portugal. Middelerwyl moet men hier niet vergeten te zeggen, dat in het einde van de derde eeuwe *Pantænus*, die van een Stoïsch Philosooph een yverig voorstander van den Christelyken Godsdienst geworden was, door gansch Indië ging prediken, alwaar hy van Demetrius, bisschop van Alexandrië, heen was gezonden. Men verhaalt, dat hy 'er het Euangelie van *Mattheus* gevonden heeft, het welk de H. *Bartholomaeus*, het geloof predikende, daar ter plaatse gebragt hadt. Onder de regering van den keizer Constantinus den Groten kreeg *Meropius*, geboortig van Tyrus, lust om Indië te gaan bezichtigen, en reisde daar henen, verselt van *Ædesius* en *Frumentius*, twee van zyne bloedverwanten. De eerste wierdt 'er gedood, en de twee anderen verkondigden daar het H. Euangelie. Naderhandt zynde na hun vaderlandt te rug gekeert, wierdt *Frumentius* van St. Athanasius tot bisschop van Indië gewyd, de welke hem ook eenige priesters tot medehelpers gaf, om weder met hen naar Indië te reizen. Dit wordt verzekert door Socrates, Theodoretus, Sozomenus en Rufinus. Vincentius le Blanc verzekert daar omtrent, dat hy, te Casubi zynde, een koopman van Astrakan gevonden heeft, die hem een boek toonde, het welk in de Grieksche taal geschreven was, en in het welke deze historie byna op de zelve wyze verhaalt wierdt. Deze aanmerkingen zullen voor tegenwoordig genoeg zyn; want van de Brachmannen en Gymnosophisten is reets gesproken, en het zelve zal in 't vervolg geschieden ten opzichte van den Groten Mogol en van alle de staten van Indië in het byzonder. Door de Indianen, by de welke Ædesius en Frumentius het Euangelie gepredikt hebben, moet men verstaan de Moren, de welke van de oude Indianen genoemt wierden. Zie *Henricus de Valois over Socrates*, *l. 1. c. 19*.

Om nu verder den tegenwoordigen toestandt van Indië te verhalen, mag men zeggen, dat daar te lande zeer grote koophandel gedreven wordt, en voornamentlyk in indigo, in salpeter, in speceryen, in zyde stoffen, en byzonderlyk in katoenen, van de welke het gemeen volk scitzen of geschilderde lywaten maakt, de welke, als bekend is, een zeer groten aftrek hebben. Maar het gene 'er het aanmerkelykste is, zyn de mynen van allerlei kostelyke gesteenten en de parelvisschery. Daar zyn voornamentlyk drie ryke mynen van diamanten, een op Raolconde, het welk vier dagreizen van Golconde legt; eene te Gany, het welk 'er zeven dagreizen af gelegen is, en de derde te Soumel, in het koninkryk van Bengale. De geldspeciën, die daar te lande meest gangbaar zyn, worden Roupies, Latyns en Pagoden genoemt. De Indianen zyn tot den oorlog genegen. Sedert den ommegang, dien zy met de volkeren van Europa gehad hebben, laten verscheiden het gebruik van boog en pylen achter, om zich de handeling van het schietgeweer aan te wennen, daar zy met snedigheit weten mede om te gaan. Zy hebben onder hunne krygstroepen eenige gewapende olifanten, de welke ieder een klein kasteeltje op hunnen rug dragen, in het welke vier of vyf mannen staan, die met schichten en werpspiessen gewapend zyn. De Grote Mogol heeft 'er de meeste, en evenwel houdt men voor gewis, dat hy 'er niet meer dan 80 of 90 houdt, welk getal merkelyk verschilt van het gene Peruchy hem toevoegt, verhalende, dat 'er deze vorst doorgaans vyf duizend onderhoudt, en nog veel meer naar de rekening van Pyrard, die verzekert, dat hy 'er dertig duizend in het veldt kan brengen. Indië is vol afgodendienaars, en byzonderlyk de twee halfeilanden van beide de zyden van de golf van Bengale. Zy aanbidden een oneindig getal van beelden onder verscheide gedaanten, en het meeste deel van die zyn heel belagchelyke figuren. Men vindt 'er menschen van zulk eene bygelovigheit, dat zy menen besmet te wezen, zo zy by geval iemandt aanraken, ten zy dit geschiedde in oorlogstydt; en om zich van diergelyke besmetting te zuiveren, onthouden zy zich van eenige spyze te nuttigen, tot dat zy zich driemaal in het water gedompelt hebben. Anderen willen niet eeten, ten zy het gene zy zelfs toebereid hebben, of ten minste van het gene door hunne Bramins, de welke de bedienaars van hunne afgoden zyn, toegemaakt is. Zy hebben ook een zonderlinge eerbiedigheit voor de koeien, gelyk reets gezegt is, en die genen, de welke aan de zielsverhuizing van het eene ligchaam in het andere geloven, houden staande, dat 'er gene andere dan alleen de zielen van menschen, die hun leven met een seldzame deugdzaamheit hebben doorgebragt, het voorrecht zullen hebben van in het ligchaam van eene koeie over te varen. Maar de staat der vrouwen is 'er op verscheide plaatsen te beklagen, daar de zelve gebouden zyn, na de doodt van hunne mans zich zelven op de brandende houtmyt te werpen, op welke der zelver dode lyken verbrand worden: zo dat zy verplicht zyn zich door de zelve vlammen te laten verteren,

ren, zo zy voor hun gehele leven niet voor eerloze vrouwlieden willen aangezien worden. De genen, die kinderen hebben, worden daar van verſchoont, mits dat zy nooit weder trouwen. Men verhaalt, dat de ſtrengheit van deze wet haren oorſpronk heeft van dat de vrouwen hunne mans door vergift ombragten, om met andere te kunnen trouwen: in dier voegen, dat een van hun koning een gebodt liet uitgaan, dat zy hunne mans nooit zouden overleven; welk bevel den loop van diergelyke vergevingen heeft geſtuit. Maar het gene uit een ſtaatkundig inzicht geboden was, heeft men naderhandt aangehouden als een punt van eere en Godsdienſt.

Het getal van de afgodendienaars is veel groter in Indië dan dat van de Mahomethanen, en het zelve kan aangemerkt worden onder zeven verſcheide ſoorten van menſchen, namentlyk, de *Bramins*, de *Ketris*, of *Raſpouten*, de *Benjans*, de *Joguen*, de *Charaden*, de *Verteas*, en de *Taquiers*. De Bramins dragen hunnen roem, dat zy de opvolgers zyn van de aloude Indiſche philoſophen, de welke zo vermaard zyn geweeſt onder den naam van *Brachmannen*. De zelve zyn toegeëigent aan den Godsdienſt en aan de bediening van de tempels en van de afgoden, en eeren byzonderlyk eenen Godt, den welken zy *Parabram* noemen, en dien zy voor het beginſel van alle dingen erkennen, en voor den ſchepper van het geheel al. Zy zeggen, dat hy drie zonen geteelt heeft, de welke maar alleen eene godheit uitmaken; en om dit getal en deze eenigheit van natuur uit te drukken draagt ieder Bramin een ſnoer in drie koorden verdeelt. Zy dragen een tulbandt op het hoofdt, twee hemdrokken, een, die boven de knie komt, en de andere hangt wat lager, nevens rode ſchoenen. Zy zyn zeer naarſtig en yverig in de ſtudie van de wiskunſt, en houden daar voor een vermaarde ſchool in eene ſtadt, genaamt *Benarez*; maar hunne voornaamſte ſtudie is de oprekening van de zon- en maaneclypſen. Het volk is dusdanig ingenomen met de bekwaamheit en verdienſten van deze Bramins, dat zy aan hen niet alleen het ganſche beleidt van den Godsdienſt, maar ook menigmaal het beſtier over eenige koninkryken vertrouwen. De *Raſpouten* worden ook van zommigen onder het getal van de *Benjans* geſtelt, die van de gezindheit van *Samarath* zyn, nevens de welke zy de zielsverhuizing geloven. Maar byzonderlyk verzekert zy, dat de zielen van de menſchen overgaan in de ligchamen van de vogelen, de welke hunne vrienden waarſchouwen van het goedt en het kwaadt, het welk hen ſtaat over te komen; om welke reden zy op 't gezang en de vlucht van de vogelen met eene ſeldzame bygelovigheit letten. Hunne bezigheit is den wapenhandel te oeffenen; want het woordt van *Raſpoute* beduit eigentlyk een oorlogsman. De *Ketris*, of *Katris*, eeten allerlei gedierten, uitgezondert koeien en oſſen, en zyn alle kooplieden. De *Benjans* zyn die gene, de welke zich met den koophandel bemoeien, en die meermaals onder den naam van *Cheraſs*, dat is, bankiers, of wiſſelhandelaars, den loop van den koophandel voortzetten, in welk ſtuk hunne behendigheit voor die van de Joden niet behoeft te wyken. Deze leven alleenlyk van de ryſt, van boter, zuivel, vruchten, groente, konfituren en broodt. Tot boete van hunne zonden baden zy zich twee maal des daags, zo mannen, als vrouwen. Als de man overleden is, en zyn ligchaam door het vuur verteert wordt, laat de vrouw van den Benjan zich op de zelve houtmyt verbranden. Zy kennen zich zo veel nederiger en minder in waardigheit als de Bramins, dat zy uit eerbiedigheit nooit met der zelver dochters trouwen. De *Jogues*, of *Joguis*, zyn als pelgrims, of landlopende monniken, die van het eene koninkryk naar het andere trekken, liefſt de warme landen zoekende, en doorgaans in woeſtynen een afgezonderd leven lydende. Zy leven van aalmoezen, en worden als heilige mannen geacht, om dat zy verſcheide dagen in zeer ſtrenge onthoudinge doorbrengen, zomtyds zonder te eeten of te drinken. Men vindt 'er eenige, die gedurende vele jaren zich zelven onthouden aan de deur van de kerk, geheel naakt, en daar blyven bloot ſtaan voor de ſtrengheden van de zon en van den regen, zonder ooit een voet van hunne plaats te verzetten, dan alleen om de noodzakelykheden van de natuur. Met alle deze uitwendige verſtervingen zyn zy meeſt alle grote bedriegers, niet zo zeer uitſchynende door deze valſche Godsdienſtigheit, als wel door middel van eenige onbekende gewaſſen en artzenykruiden, en ook eenige ſtenen, welker kracht en uitwerking zy op hunne reizen geleert hebben, van de welke zy zich alsdan bedienen om het volk te misleiden en op te houden. Zy hebben een ſoort van overſte, dien zy alle jaren in eene algemeene vergadering verkiezen, en zyn gezag duurt niet langer dan een jaar. De *Charoden*, of *Soudras*, is een ſoort van volk, het welk den wapenhandel volgt, gelyk de *Raſpouten*, met dit onderſcheidt, dat zy altoos onder het voetvolk, en dat de Raſpouten doorgaans te paarde dienen. De *Verteas* leven in gemeenſchap gelyk de monniken, en zetten zich zodanig tot armoede, dat zy niet anders eeten dan de brokken en den overſchot van de tafels van liefdadige menſchen. Zy hebben zulk een groten afſchrik van iets te eeten, dat leven heeft ontfangen, dat zy altydt warm water, en dat ſterk gekookt heeft, drinken, om dat zy zich laten voorſtaan, dat het water eene ziel heeft; en zouden zelfs geloven die ziel in te drinken, zo het vuur de zelve niet hadt doen uitwaaſſemen. Het is met dit oogmerk, dat zy altoos kleine bezemsjes, als zy gaan, in de handt hebben, en den weg overal, daar zy ſtappen, ſchoon maken, uit vreze van de ziel van een klein aardwormtje te doden. Zy zyn geheel in 't wit gekleed, en gaan altydt blootshoofds. Zy laten het haair van hun kin kort affnyden, of, om beter te zeggen, zy trekken het uit. De verkeering met vrouwlieden is hen verboden door de belofte, die zy deswegen gedaan hebben. De *Taquiers* zyn een ſoort van monniken, de welke gedurende den ganſchen loop van hun leven zich vrywillig onderwerpen aan zekere verſtervingen, die zeer ſtreng en hard zyn. Zy ſlapen byna nooit op de aarde, noch geheel uitgerekt, maar meeſt op een dik tauw, dat in de lucht hangt, en dat zy tuſſchen hunne benen trekken. Men vindt 'er, die altydt met de armen omhoog geheven ſtaan, en andere, die alle maanden negen of tien dagen zonder eeten toebrengen. De Mahomethanen zyn 'er onderſcheiden in *Sounis* en in *Chiais*, van de welke de eene de gezindheit van *Abubeker* volgen, en de andere die van *Ali* aanhangen. De Grote Mogol en de aanzienlykſten van zyn hof houden zich aan die van de Sounis, de welke van de Turkſche niet verſchilt. Maar daar zyn vele byzondere lieden in zyne landen en onder de *Rabias*, of vorſten, die hem ſchatting betalen, de welke belydenis doen van de gezindheit van de Chiais. Men vindt in Indië eenige Chriſtenen, de welke inboorlingen van het landt zyn, en, als boven reets gezegt is, S. Thomas Chriſtenen genaamt worden. De Roomſche Godsdienſt wordt 'er niet gevolgt dan van eenige Europeeſche kooplieden, of van de Portugezen, die te Goa zyn, en eenige bezendelingen of Roomſche prieſters, die naar Siam en naar eenige andere plaatſen van Indië gaan. In de plaatſen en geweſten, onder de gehoorzaamheit der Hollanders ſtaande, wordt de Hervormde Godsdienſt geleeraart.

Hier dient nog bygevoegt het geen in het byzonder het halfeilandt van Indië betreft, het welk aan deze zyde van de golf van Bengale legt. Dat ganſche landt, genomen van de golf van Cambaje af, tot aan die van Bengale, naby Jaganate, en van daar tot aan de kaap van Comori, was over omtrent twee honderd jaren alleen onder de heerſchappy van eenen koning, die een machtig vorſt was; maar tegenwoordig is het zelve verdeelt onder verſcheide mogendheden, die zich daar van meeſter gemaakt hebben. De oorzaak van deze verdeeling was, dat de Raja, of koning, *Ram-ras*, de laatſte van dien, de welke dezen ſtaat in zyn geheel bezeten hebben, onbedachtelyk drie ſlaven, die hy hadt, al te hoog verheven hadt, zelfs hen alle drie tot gouverneurs aanſtellende. De eerſte kreeg het landvoogdyſchap van Dekan; de twede dat van de provincie, die ſedert dien tydt het koninkryk van Viſapour is genoemt geweeſt, en de derde wierdt begiftigt met het gouvernement van die ganſche landſtreek, de welke het koninkryk van Golkonda genoemt wordt. Deze drie gouverneurs verwekten met een onderling verdrag een algemenen opſtandt, doodden hunnen oppervorſt Ram-ras, en namen naderhandt den tytel aan van *Cha*, of koning. De nakomelingen van Ram-ras, zich niet ſterk genoeg bevindende om deze ongerechtige bezitting te beletten, verſterkten zich in een landt, het welk gemeenlyk Karnatek genoemt wordt; en by de landbeſchryvers den naam van *Bisnagar* heeft, alwaar zy nog hedendaags *Rajas* zyn. Al het overige van dezen ſtaat wierdt ter zelver tydt verdeelt onder alle deze Rajas, en Naïken, de welke men daar vindt. De koningen van Golkonda hebben zich tamelyk lang in ſtaat gehouden. Die van Viſapour is altoos in oorlog tegen den Groten Mogol, die zich ſedert weinig jaren meeſter van Dekan gemaakt heeft, hebbende tot gevangenen gemaakt den koning Nejam-Cha, de zesde van het geſlacht van den gouverneur, de welke dit koninkryk onrechtvaardiglyk in bezit hadt genomen.

Schryvers, de welke van Indië ſpreken.

Deze ſchryvers worden hier aangehaalt zo als zy 't eerſt voorkomen, zonder op de order van den tydt te letten, in welken zy geleeft hebben. Deze zyn: *Strabo*, *Pomponius Mela*, *Plinius*, *Ptolomaus*, *Berlinger*, *Cluverus*, *Marius Niger*, *Munſterus*, *Mercator*, *Ortelius*, *Merula*, *Maginus*, *Bertius*, *Sanſon*, *Du Val*, *Ferrari & Baudrand in Lexic. Geogr. Robbe Meth. de Geogr. La Croix Geogr. Juſtinus*, *Quintus Curtius*, *Arrianus*, *Euſebius l. III & V Hiſt. Socrates l. I. c. 15. Theodoretus l. I. c. 13. Sozomenus l. II. c. 23. Rufinus l. X. Oroſius*, *Maffaus Hiſt. Ind. Chriſtophor. de Coſta Voiage de Las Ind Orient. Petrus Alvarez Cabral*, *Johannes de Barros*, *Vincentius le Blanc*, *Jaric*, *Linſchot*, *La Boulage le Goux*, *Texeira*, *Barboſa*, *Botero*, *Pyrard*, *S. Franciſcus Xaverius in epiſt. Spondanus in Annal. Trigautius*, *Davity*, *Tavernier*, *Thevenot. Bernier Relat. du Mogol &c. Dapper. Ph. Baldaus. De Bruin*, *enz.*

Van de maatſchappyen van Ooſt- en Weſt-Indië der Vereenigde Nederlanden zie hier na de artykels OOST-INDISCHE MAATSCHAPPY en WEST-INDISCHE MAATSCHAPPY *der Vereenigde Nederlanden*.

INDELYKE. Zie YLIKKE.

INDIGETES is de naam, dien de ouden aan hunne helden plagten te geven, als zy onder het getal der goden geſtelt waren, gelyk *Hercules*, *Romulus*, *Caſar*, en meer anderen. Virgilius maakt daar gewag van met deze woorden *lib. I. Georg.*:

Di patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater.

Van gelyken beſchryft Ovidius in zyne Herſchepping, XIV *boek*, den vlyt van Venus, om haren zoon Eneas onder het getal der goden te brengen:

. . . . . fecitque Deum, quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem, temploque, arisque recepit.

De nieuwsgierigen zullen de zelve zaak vinden by verſcheide andere ſchryvers, als *Macrobius l. I. c. 9. Cicero in Somn. Scip. Juſtus Lipſius*, en anderen.

De ouden hebben ook den naam van *Indigetes* gegeven aan die volkeren van Spanje, de welke hedendaags in Ampourdan wonen, in het vorstendom van Catalonië, en op de grenzen van Vrankryk, en van het graafschap van 't Roussillon.

INDOORNIK, een Geldersch dorp, gelegen in de Opper-Betuwe.

INDOSTAN, dat is te zeggen het landt, het welk anderszins het keizerryk van den Groten Mogol genoemt wordt. Zie MOGOL. (HET RYK VAN DEN GROTEN)

INDOUS, zeker soort van Heidenen in Indië, aan deze zyde van den Ganges. Zy zyn geen Benjans; want zy doden allerlei slag van beesten, en eeten die, uitgezondert ossen en koeien. Zy geloven in eenen Godt alleen, en de onsterffelykheit van de ziel; maar zy bederven dit geloof met ontallyke bygelovigheden. Zy zitten doorgaans in een kring, als zy eeten, en laten niet toe, dat een Benjan zyn voet daar binnen zet, om dat zy een afkeer van dat volk hebben. Hun beroep bestaat meestendeels in den wapenhandel, en de Grote Mogol gebruikt hen tot de bewaring van de sterkste plaatsen van zyn koninkryk. *Mandeslo Tom. II. Olearius.*

INDRE, eene rivier van Vrankryk, de welke van de Latynsche schryvers *Indrus*, *Ingeris*, en *Anger*, genaamt wordt. Zy heeft haren oorsprong in de provincie van Berri naar de grenzen van la Marche, een weinig beneden S. Severus. Zy loopt voorby la Chastre, Chateau Roux, Meun aan de Indre, Buzançais, en Palluau, en voorts in Touraine lopende besproeit zy Chastillon aan de Indre, Loches, Le Fau, Cormeri, Monbafon, Azaile-rideau; en stort zich eindelyk in de Loire beneden Candes, tusschen den mondt van den Cher en die van de Claise.

INDULPHUS, LXXVII koning van Schotlandt, begon te regeren omtrent het jaar onzes Heeren 959. Hy genoot een gewenschte vrede gedurende de zeven eerste jaren van zyne regering; maar de Denen, verstoort, om dat hy het bondgenootschap van de Engelschen voor het hunne gestelt hadt, en dat 'er een eeuwigdurend eedgespan tegen hen tusschen beide deze koningen gesloten was, bragten eene vloot in zee, onder het gebiedt van Hago en van Helvicus, om Schotlandt te bemachtigen. Maar verscheide reizen zynde te rug gedreven, staken zy in zee, zich gelatende als of zy weder naar hun landt wilden zeilen: maar zy keerden kort daar na wederom, en deden eene landing te Boin, in het Noorden. Indulphus trok tegen hen te veldt, en leverde hen slag. Wederzyds wierdt met gelyke dapperheit en hardnekkigheit gestreden, tot dat Graham en Dunbar, met de inwoonders van Lothian in het gezicht van de Denen gekomen zynde, hen een schielyken schrik op het lyf joegen, en hen noodzaakten binnen hunne schepen of op eenige andere plaats hunne behoudenis te zoeken. Indulphus, zyne wapenen afgelegt hebbende, om met meer spoedt hen te kunnen nazetten, wierdt gedood door een pylschoot uit een schip, of, gelyk zommige anderen zeggen, door eene vyandlyke bende nedergemaakt, de welke hy met te weinig krygsvolk op de hielen zat. *Buchan.*

INDULT, of pausselyke vergunning, is eene volmacht om de geestelyke prebenden te kunnen begeven, of tot de zelve eenige personen te benoemen, of voor te stellen, door den paus aan iemandt toegestaan. Dusdanig is het Indult of de pausselyke vergunning van de koningen of souvereine vorsten; als ook het Indult van de parlementsheeren van Parys. By het verdrag, of Concordaat, gesloten binnen Boulogne tusschen paus Leo den X en den koning François den I in het jaar 1516, om de kerkelyke willekeur te vernietigen, heeft de koning de macht gekregen om lieden tot de bisdommen en andere consistoriale proven van zyn koninkryk te benoemen. Ter zelver tydt stondt de paus door eene byzondere bulle de macht toe aan den koning van iemandt tot de kerkelyke ampten van Bretagne en van Provence te verkiezen. De bisdommen van Mets, van Toul en van Verdun aan den koning te beurt gevallen zynde door de Munstersche vrede, getroffen tusschen den keizer en den koning van Vrankryk op den 20 Maart in het jaar 1648, hebben de pauzen Alexander de VII in het jaar 1664 en Clemens de IX in het jaar 1668 een Indult toegestaan voor die drie bisdommen. De voornoemde Clemens de IX vergunde een diergelyk Indult in het jaar 1668 aan zyn koninklyke Majesteit voor de geestelyke inkomsten en waardigheden van het graafschap van Roussillon, van Artois, en van de Nederlanden. Het Indult van de parlementsheeren van Parys is eene macht om hunne benoeming te geven tot een van de openstaande kerkampten door de doodt van eenig geestelyk heer, hebbende de koning het recht van eenmaal by ieder begever die plaats te verzoeken door de gansche uitgestrektheit van zyn ryk. De genen, die deze macht hebben, en die men *Indultarissen*, of *vergunnelingen*, noemt, zyn de kancelier, de voorzitters, de requestmeesters, de Raadsheeren, de oppergriffiers, de vier geheimschryvers, en de eerste deurwaarder van het parlement. De Indulthebber mag zich zelven benoemen, zo hy een klerk is; zo niet, alsdan benoemt hy een klerk, en verkrygt brieven van de kancelery, de welke een schriftelyk bevel behelzen aan den begever, daar in genoemt, van aan dien klerk te begeven het eerste kerkelyk ampt, dat door iemands doodt zal komen open te vallen, staande het zelve aan zyne begeving. Ieder koning van Vrankryk verzoekt van elk een benoeming gedurende zyne regering. Wat den oorsprong dezer Indulten of vergunningen belangt, de paus Martinus de V stondt omtrent het jaar 1424 een Indult toe tot begunstiging van de heeren van het parlement, het welk zy niet wilden aanvaarden. Eugenius de IV gaf 'er een ander in het jaar 1434; maar het zelve wierdt niet in het werk gestelt, om dat men het dekreet van de kerkvergadering van Basel wilde onderhouden, het welk de verwacht wordende gunsten vernietigde, en gevolgt wierdt van de kerkelyke willekeur in het jaar 1438. Eindelyk op de byeenkomst van keizer Karel den V en koning François den I in het jaar 1538 gaf paus Paulus de III, die zich als bemiddelaar daar liet vinden, het Indult aan de parlementsheeren van Parys, vernieuwende dat van Eugenius den IV. Het zal niet ondienstig wezen op deze plaats te spreken van het Indult der kardinalen, het welk hen is toegestaan by een schriftelyk verdrag, het welk paus Paulus de IV met hen aanging in het jaar 1555, en het welk van ieder paus by zyne verheffinge bevestigt wordt. Dit verdrag, of besluit, behelst, dat de kardinalen de vrye begeving der kerkelyke ampten, die van hen afhangen, zullen behouden, zonder daar aan onderhevig te wezen, dat de paus hen in de openstaande bedieningen zou mogen voorkomen, noch ook by vrywillige nederlegging, zo de afstanders voor het verloop van twintig dagen na het nederleggen van hun ampt mogten komen te sterven. Dit Indult geeft ook de macht aan de kardinalen van een geestelyk ampt te begeven, zelfs aan wereldlyke personen, of in bezit, of met den tytel. *Blondeau Biblioth. Canoniq.*

INDUS, eene vermaarde rivier, die haren naam aan Indië geeft. De zelve heeft hedendaags verscheide namen, als *Sindus*, *Hynd*, *Indo*, *Diul*, *Indel*, en *Caircede*, volgens de verscheide landen, die zy besproeit. Zy heeft haren oorsprong op den berg Paropamisus, een gedeelte van den berg Caucasus, de welke van zommigen *Naugracot* genaamt wordt, en ontfangt in haren vloedt negentien rivieren, van welke de voornaamste zyn de *Hydaspis* en *Hypasis*, alwaar Alexander de Grote zyne overwinningen bepaalt heeft, *Send*, *Behat*, *Nilab*, *Ravée*, *Coul*, en andere. Zy ontlast zich in de Indische zee. De schryvers spreken verscheidentlyk van deze rivier, en voornamentlyk Plinius ten opzichte van de overwinningen van Alexander den Groten, de welke van de nieuwsgierigen zullen kunnen nagezien worden, nevens de andere, die ter plaatse, daar men van Indië spreekt, bygebragt zyn.

INDYK, een dorp in het baljuwschap van Woerden. Een ander dorp van dezen naam is gelegen in Vrieslandt, in de grietenye van Wimbritseradeel, onder het kwartier van Westergoo.

INDYKEN, een der veertien dorpen van de Vriesche grietenye Doniawerstal, onder het kwartier van de Zevenwolden. *Winsemius.*

INFANT is uit de Latynsche tale genomen, en beduidt een *Kindt*, wordt in Spanje en Portugal als een afzonderlyke tytel aan de koninklyke zonen (alleenlyk de kroonerven uitgenomen, die in Spanje prinssen van Asturië, en in Portugal prinssen van Brasilië heten) gelyk als in het tegendeel *Infante* aan de koninklyke dochters gegeven wordt. Men vindt, dat Ferdinand de I den tytel van Infant van Spanje onmiddelyk na de tytels van zyne koninkryken, en voor den tytel van aartshertog van Oostenryk plaatste. Het zelve deedt ook Rudolph de II, schoon hy maar van den stam der koningen van Spanje, en geenzins de zoon van een Spaansch koning was. Oudtyds hebben niet alleen de zonen van de in Spanje regerende Mauritaansche koningen, maar ook eenige andere Spaansche groten onder de Christenen, zich den tytel van Infant toegeëigent; want men vindt in de geschiedenissen van de XI eeuwe van twee jonge voorname heeren, met name *Diego* en *Fernand*, gewag gemaakt, welke *los Infantes de Carrlon* genoemt wierden. De genen, die van koninklyke Infanten afstamden, heeft men van ouds *Infançones* genoemt. Doch deze laatste tytel is op zommige plaatsen zo gemeen geworden, dat alle *Ricos hombres*, of groten, zich den zelven hebben aangematigt: ja in Arragon hebben alle zo wel wettige als onwettige kinderen, zo van het mannelyke, als vrouwelyke geslacht, welker voorvaderen in den oorlog bedieningen hebben gehad, *Infançones* willen genoemt zyn, en in Lissebon hebben alle burgers die vryheden, welke voortyds aan de *Infançones* gegeven wierden. De verdeeling der goederen, welke onder de koninklyke Infanten plagt te geschieden, wordt in de Spaansche tale de *Infantazgo* genoemt. De nog tegenwoordig in Spanje zynde hertogen van *Infantado*, zegt men, dat hunnen naam daar van daan bekomen hebben, dat men hen eenige landeryen ingeruimde, welke voormaals aan de koninklyke kinderen, voor een apanage, gegeven wierden. Niet verre van de stadt Granada is een plaats, *el lampo de los Infantes* genoemt, dewyl aldaar in den aanvang der XIV eeuwe twee Castiliaansche Infanten, *Johannes* en *Petrus*, in een treffen tegen de Moren gebleven zyn. *Laur. Valla de reb. gest. Ferdin. Aragon. Reg. Tom. I. Script. Hisp. f.* 739. *Hieron. Blanca Comment. rer. Aragon. f.* 729, 736. *De iis. Portugal. P. II. Dec.* 107. *f.* 164. *Marian. Hist. la Espana l. IX. c.* 8. *l. XXIII. c.* 15. *Hist. de los Reyos Godos l. IV. Discurso* 8. *p.* 263. *Thuan. l. XLVI. Goldest tom. III. Constit. f.* 566. *Becman Synt. dign. ill. Diss. III. c.* 4. §. 3, 4. *Diss. XI. c.* 4. §. 4.

INFANTADO, een hertogdom in Castilië, het welk uit de steden *Alcozer*, *Salmeron* en *Valdeclivas* bestaat, en daar van daan zyn naam heeft, dewyl het vele Infanten van de koninklyke familie hebben bezeten. In den beginne wierdt het alleenlyk de Staat van Infantado genoemt, maar in het jaar 1475 wierdt het een hertogdom, en een uit het geslacht van *Mendoza* daar mede beleent, van wien het aan de graven van *Pastrana*, uit het huis *de Silva*, is gekomen. *Imhof van de Grand. van Spanje.*

INFANTE, *Capo Infanté*, is een kaap van de kust der Kaffers in Afrika. De zelve is omtrent vyf en veertig mylen van de kaap de Goede Hoop gelegen, naar de Oostzyde. Daar is digt by de kaap van Infanté een zeer bekwame baai, die haren naam heeft. *Baudrand.*

INFANTE, *Rio Infanté*, eene grote rivier van Neder-Morenlandt in Afrika. Zy heeft haren oorfpronk in Monomotapa, alwaar zy den naam heeft van *Cumissa*, en krygt dien van Infanté in Kafferlandt, en ftroomt uit in de Kafferfche zee naar de Weftzyde, tuffchen het woefte landt en dat van Natal. *Baudrand.*

INFECONDI, in het Latyn *Infæcundi*, dat is *onvruchtbaar*, worden de leden van een in het jaar 1650 binnen Rome opgerecht genootfchap van geleerden genoemt, die tot een zinnebeeldt een onvruchtbaren akker hebben, op welken het fneeuwt, met dit opfchrift: *Germinabit*

INFERIÆ, eene offerhande by de Romeinen, welke men den *diis manibus* of *inferis*, dat is, den geftorven zielen, bragt, ten einde zy gerust zouden blyven ruften, en niet langer omwandelen. De drank, dien men daar toe gebruikte, noemde men *aqua arferia*, zynde wyn, melk en bloedt, en de offerhande zelf beftondt zo wel uit menfchen, als uit dieren. *Kirchmannus de fun. Rom c. 4, 2. Gutherius de jure man. 2, 11. Pitifcus.*

INFIRMARIUS was in de kloofters de opziender over de zieken, of een der broederen, die de kranken onder zyn opzicht hadt, en de zelve moeft verzorgen. *Infirmaria* was de ziekenkamer, of het ziekenhuis. *Du Fresne II. 2, 69.*

INGELHEIM, in 't Latyn *Ingelheimum* en *Engilinhemum*, een fteedtie aan den Rhyn, in de onder Palts, tuffchen Ments en Bingen. Keizer Karel de Grote zou, naar het zeggen van sommigen, aldaar geboren zyn; maar dit is valfch: want Eginhard zegt uitdrukkelyk, dat Karel de Grote Ingelheim eerft, na dat hy was keizer geworden, heeft gebouwt Keizer Lodewyk de Godvruchtige heeft het zelve voltooit, gelyk hy 'er ook in den jare 840 is overleden. In den jare 1106 wierdt keizer Henrik de IV in deze ftadt door zynen zone van de keizerlyke verfierfelen berooft. Anderszins is deze plaats wegens de Conciliën, die welke daar gehouden zyn, beroemd.

Kerkvergaderingen van Ingelheim.

In het jaar 788 wierdt Thaffilo, hertog van Beyeren, in eene vergadering van kerkvoogden, door zyne eige onderdanen befchuldigt, en van verraadt overtuigt zynde, door de ftanden veroordeelt om het leven te verliezen. Maar Karel de Grote veranderde deze ftraffe in dier voegen, dat dezen hertog nevens zynen zone Theodo alleenlyk het haair zou afgefneden, en zy beide als ballingen naar het kloofter van Loresheim gezonden worden, van waar zy naderhandt naar dat van Jumieges gebragt zyn. In het jaar 826 ontfing Lodewyk de Goedertieren aldaar een gezantfchap van paus Eugenius den II. Het verfchil over het aartsbisdom van Rheims tuffchen Hugo van Vermandois en Artoldus hadt de gemoederen verdeelt in de tiende eeuwe. Agapetus de II zondt Marinus, zyn gezant, by den keizer Ottho, om hem te zeggen, dat hy een algemene kerkvergadering van de Gaulen en van Germanië zou te zamen roepen, eensdeels om dit verfchil te vereffenen, anderendeels om de twiftzaken af te doen tuffchen den koning Lodewyk den IV, bygenaamt de Overzeefche, en Hugo den Witten. Deze kerkvergadering wierdt beroepen in het jaar 948 binnen Ingelheim. Beide de koningen woonden de zelve by, zynde op een en de zelve bank gezeten. Lodewyk bragt voor den dag alle de rampen, die Hugo hem hadt aangedaan, en droeg zich zelven op om zyne zaak op dusdanige wyze, als de kerkvergadering zou mogen goedvinden, waar te maken en te rechtvaardigen, zelfs met hem een flag te leveren. Op deze klagten fchreef de kerkvergadering aan Hugo, dat hy in dit ftuk zynen plicht moeft nakomen, op ftraffe van den kerkelyken ban. Arnoldus verkreeg de bevestiging van het aartsbisdom van Rheims, en zyn medeëifcher wierdt buiten de gemeenfchap der kerke gefloten, tot ter tydt toe hy tot boetvaardigheit gekomen was. Men heeft daar eene andere kerkvergadering gehouden in het jaar 972, ten opzichte van de kerkelyke tucht, en S. Ulricus, biffchop van Augsburg, kreeg verbodt van zyn bisdom te verlaten, om zich in een kloofter te begeven, gelyk zyn wenfch en voornemen was. Zie *Eginhardus in vita Caroli M. Pagi Crit. in Baron. Tom. III. ad an. 742. n. 24. Goldasti Apologia pro Henrico IV. Freheri Orig. Palat. Valefii Not. Gall. p. 188. Zeileri Itin. Germ.*

INGELHEIM, een vryheerlyk geflacht aan den Rhyn, het welk van het in de Neder-Palts gelegen vlek INGELHEIM, als zynde des zelfs ftamhuis, zynen naam heeft bekomen. *Henrik*, die omtrent het jaar 948 leefde, wordt van dit geflacht eerft aangehaalt. *Eberhard* ftierf in het jaar 1300, en liet twee zonen na, van welke de jongfte, *Karel*, zich *Benffer van Ingelheim* fchreef, welken naam zyne nakomelingen beftendig hebben gevoert, tot dat zy in het jaar 1580 met *Johan Karel* uitftierven; maar de oudfte, *Philips*, fitchtte eene afzonderlyke linie, die nog bloeit, en de vryheerlyke waardigheit heeft verkregen. Van deze is voornamentlyk *Georg Hans*, of *Johan*, aan te merken, wiens zoon, *Anfhelmus Franciscus*, van het jaar 1679, tot het jaar 1695 aartsbiffchop van Ments is geweeft, zynde te voren onder de kanunniken aartspriefter, en een tydlang ftadhouder te Erfurt geweeft. *Philips Lodewyk*, amptman te Miltenberg, en overfte luitenant, ftierf in 't jaar 1657, en liet *Frans Adolph Frederik* na, die eerft keurvorftelyke Mentfifche geheime Raadt en vitsdom in het Ringau, en naderhandt keizerlyke geheime Raadt en prefident van 't kamergerecht te Wetzlar wierdt. Hy trouwde eene vryvrouw van Dalberg, en verwekte by de zelve 20 kinderen van beide geflachten, van welke nog in 't jaar 1706 veertien leefden, die meeft den geeftelyken ftandt hebben aangenomen. *Humb. v. Rh. adel tab. 43, 45. Imhof N. P. I. p. 669 feq. Hamb. Remarq. an. 1703. p. 122 feq.*

INGELLUS, EGILLUS. Dezen naam hebben drie koningen van Zweden gevoert. De eerfte regeerde van het jaar 378 tot het jaar 382. De tweede volgde zyn en vader Haquin den II te Ringo in den jare 390 in de regering, en wierdt op de jagt van een wild zwyn gedood. De derde was de zoon van Amundus, en regeerde van het jaar 883 tot het jaar 893. Men gaf hem in zyne jeugt wolfsherten te eeten, waar door hy zeer wreed is geworden. Toenmaals waren vele kleine koningen van Zweden, van welke Ingellus op twee verfcheide tyden twaalf te gaft nodigde, en hen in het paleis tot pulver liet verbranden. Wanneer overal daar over een grote opftandt ontftondt, verbrandde hy zich ten laatfte zelf. *Pufendorf Zweed. hift. Crantzius in Suecia.*

INGELRAM, *Angelram*, of *Engelram*, biffchop van Mets, was in byzondere achting in het einde van de achtfte eeuwe. Hy was eerfte aalmoezenier en aartskapellaan van Karel den Groten. Omtrent het jaar 769 volgde hy St. Chrodegangus op, en verfcheen op de kerkvergadering van Frankfort. Na dien tydt wierdt hy van Karel den Groten naar Rome gezonden: ook is hy van den paus Adrianus gebruikt geweeft om een kort begryp van de kerkelyke inzettingen over te brengen, het welk echter in Vrankryk zo fchielyk niet wierdt aangenomen. Dit is voorgevallen in het jaar 781. Ingelram heeft den eernaam van aartsbiffchop gehad, en is in ftaatszaken van aangelegenheit gebruikt geweeft. Hy ftierf op den 25 December in het jaar 791. *Hincmarus Epift. 3. c. 1. 5. Alcuinus Epift. 24. Paulus Diaconus de Epifc. Meten. Sammarth Gall. Chrift. De Marca de Concord.*

INGELTRUDIS, dochter van Theodoretus, graaf van Matrien, trouwde in het jaar 812 met Pipin, den I van dien naam, koning van Aquitanië. Zy ftierf in het jaar 838, en haar lighaam wierdt in de kerk van de H. Radegondis van Poitiers ter aarde befteld. Op eene andere plaats wordt van hare kinderen gefproken, namentlyk in 't artykel van PIPIN den II. Karel, aartsbiffchop van Ments, en Bertha, die getrouwt is geweeft aan Gerardus van 't Rouffillon. *Eginard Annales. Sammarth. &c.*

INGEN, een dorp in de Neder-Betuwe, tuffchen Tiel en Nimwegen. Alhier is een kommandeurfchap van de Malthezer ridders.

INGEN. Zie MARSILIUS VAN INGEN.

INGEN, (WILLEM VAN) wierdt geboren te Utrecht omtrent het jaar 1651, en van der jeugt af aan tot de kunft geneigt zynde, heeft hy in zyne geboorteftadt de beginfelen daar van geleert, en voorts zich daar in door den kunftfchilder Antoni de Grebber laten onderwyzen. Hy kreeg daar op luft om Rome te zien, om zich naar de kunftige voorbeelden meer te oeffenen; alwaar hy in gunft van den kunftfchilder Karel Marat kwam, by wien hy een jaar in de fchilderkunft uithieldt, en na dien tydt verfcheide grote kunftwerken, zo in kerken, als elders, gemaakt heeft. Van Rome trok hy naar Venetië, daar hy zich by le Febre (die de voornaamfte kunftftukken van Paulus Veronees en anderen in koper heeft gebragt) begaf. Van daar kwam hy te Napels, en eindelyk weder te Amfterdam, daar hy ook, vele fraaie penceelwerken gemaakt hebbende, is geftorven. *Houbraken Schouwb. der Nederl Schild. III Deel.*

INGENIEUR, in het Nederduitfch *vernufteling*, is een naam, welken men geeft aan alle die genen, de welke hun byzonder werk maken van de krygsbouwkunft, ter oorzake van de vernuftige vindingen, die zy menigmaal in het werk ftellen, zo tot verfterking, als beftorming of verweering van fteden en kaftelen. De eerfte veftingbouwers, die van de krygsbouwkunft, aangemerkt als een byzondere kunft, gefchreven hebben, zyn geweeft *Ramelli* en *Cataneo*, beide Italianen. Na deze zyn voor den dag gekomen *Johannes Erard*, krygsbouwkunftenaar van Henrik den Groten en van Lodewyk den XIII; *Simon Stevin*, veftingbouwer van Maurits, vorft van Oranje; *Marolois*; de ridder *de Ville*; *Lorini*; de graaf van Pagan; *Allain Maneffon Mallet*, de welke een boek heeft uitgegeven, genaamt: *Les Travaux de Mars, ou l'Art de la Guerre*, in drie deelen in folio, vol van geleerdheit, met figuren, en verfcheide andere hedendaagfche, die heel krachtig tot het vermeerderen van deze kunft, en om de zelve te brengen tot de volmaaktheit, daar zy tegenwoordig in is, mede gearbeid hebben. (*Felibien Principes des Arts.*) *M. de Vauban* heeft heel byzondere zaken, dienftig tot de beftorming en tot befcherming van plaatfen, de welke van zyne vinding zyn, en door de welke hy zynen naam en kunft by de liefhebbers zal vereeuwigen.

INGENUUS, landvoogdt in Pannonië, wierdt door het krygsvolk tot keizer uitgeroepen, onder de regering van Gallienus, die zich toen ter tydt tot allerlei fchelmftukken en misdaden overgaf. Hy hadt echter geen geluk in dezen opftandt; want hy wierdt verflagen en gedood binnen Murfa, eene ftadt van Pannonië, omtrent het jaar 261. Anderen verhalen, dat hy zich zelf ombragt, uit vreze van in de handen van zynen vyandt te vallen. *Trebellius Pollio Hift. de triginta Tyrann. Aurelius Victor in Ep. Hift*

INGENUUS, een Chriften krygsman, de welke het marteláarfchap onderging binnen Alexandrië in het jaar CCL. *Dionyf. Alexandr. in ep. quæ exftat apud Eufebium H. E. l. VI. c. 41.*

INGERBURGIS, of INGELBURG, of *Gerburg*, koningin van Vrankryk, was de dochter van Waldemar den I van dien naam, koning van Denemarken, en van Sophia. Zy wierdt uitgehuwelykt aan Philippus Auguftus binnen de ftadt Amiens in het jaar 1193, en daags daar na gekroont. Maar acht en twintig dagen daar na verftiet haar de koning binnen

Compiegne, onder voorwendsel van bloedverwantschap, en trouwde in het jaar 1196 met Agnes van Meranië. Canut de IV, koning van Denemarken, deedt zyne klagten deswegen by paus Celestinus den III, de welke groot gerucht maakte, en in de kerkvergadering, gehouden binnen Dyon in het jaar 1199, blixemde Petrus van Cappadocië, die pausselyk afgezant was, den kerkelyken ban uit tegen den koning, en deedt alle de kerken door gansch Vrankryk sluiten. Philips bragt zyne klagten in by den kardinaal Guilielmus van Champanje, aartsbisschop van Rheims, en by de andere kerkvoogden, die in deze verstoting gestemt hadden, en sloot Ingerburgis op in het kasteel van Estampes in het jaar 1200. Maar ziende naderhandt, dat de kerkvergadering van Soissons, gehouden in het jaar 1201, hem niet wilde ontslaan, als op voorwaarde, dat hy zyne huisvrouw wederom moest nemen, nam hy de zelve tot zich, zonder met de bisschoppen, noch met de pausselyke gezanten te spreken. Eenigen tydt daar na zondt hy Ingerburgis wederom naar het kasteel van Estampes, en nam haar weder by zich in het jaar 1213. Zy stierf in den ouderdom van 60 jaren binnen Corbeil in het jaar 1236, en wierdt aldaar begraven in de proostdy van sint Jan, alwaar men haar grafschrift nog ziet. Eenige schryvers verhalen, dat zy eenige verborge gebreken hadt, die haar by de koning, haren man, onaangenaam maakten. Zy heeft geen kinderen voortgebragt. *Guillaume le Breton & Rigold Vie de Phil. August. Mezeray. &c.*

INGERMANLANDT, in het Latyn *Ingria*, eene Zweedsche provincie, grenst ten Oosten aan Muskovië, ten Westen aan Lyflandt, ten Noorden aan Pleskovië, en legt tusschen het meir Ladoga en den Finlandschen zeeboezem. Haar omtrek bestaat van het Zuiden tot het Noorden 40, en van het Westen tot het Oosten 46 mylen. Het is een vruchtbaar landt, het welk een overvloedt van koorn en wyn heeft. Deze provincie behoorde voortyds aan de Muskoviten, welke ze echter in het jaar 1617 by een vredeverdrag aan de Zweden afstonden. In den beginne van de XVIII eeuwe heeft de Czaar dit landt wederom ingenomen, en aan den vorst *Menczikoff* den tytel van hertog van Ingermanlandt gegeven, de welke den zelven by zynen onlangs gebeurden val weder verloren heeft. Dit landt is wegens de vele elanden, welke hier gevonden worden, vermaard. De beste plaatsen daar in zyn, *Noteburg Nienschans, Ivanogrod, Kapurga, Jamagorad, Gam*, enz. *Olearius Persian. Reizebeschr. Zeileri Beschr. van Zweden p.* 44. *Hermannides Descr. Sueciæ. Beschr. van Zweden P. II. c.* 5.

INGEVONS, *Ingævones*, oude volkeren van Europa. De zelve worden zomtyds onder de volkeren van Germanië gerekent, en woonden naar het Noorden van het rechte Germanië, van het welke zy door de Oostzee gescheiden waren. Zy bewoonden Scandinavië, Vunen, en eenige andere eilanden, met het Cimbrische Chersonesus, het welk het hedendaagsche Jutlandt is, zo dat hun landt zou besloten hebben al het gene tegenwoordig in de drie koninkryken van het Noorden begrepen wordt; als mede, volgens eenigen, de Hamburgers, Lubekers en Bremers, en lager Chaucen, als Oost-Vriezen, Overysselaars, enz. *Baudrand.*

INGLARES (ALOYSIUS) was in het jaar 1622 te Nizza in Italië geboren, wierdt in het jaar 1637 een Jesuit, en leeraarde de wis- en de redeneerkunde eenige jaren in 't openbaar. Naderhandt wierdt hy leermeester van den prins Karel Emanuel van Savoje, en predikte vervolgens in de voornaamste steden van Italië, tot dat hy in den jare 1653 te Messina stierf. Zyne schriften zyn de volgende: *Ariadne rhetorum; Inscriptiones, epitaphia & elogia; Schola veritatis, principibus aperta, Christus Jesus; Conciones quadragesimales*, enz. *Sotuel Bibl. S. J.*

INGO. Dezen naam voerden drie koningen van Zweden. INGO de I, zoon van Olaus den I, regeerde van het jaar 900 tot 't jaar 907, en is in den oorlog tegen de Russen gebleven. INGO de II, bygenaamt de Godvruchtige, heeft van het jaar 1059 tot het jaar 1064 geregeert, en de overblyfselen van den heidenschen Godsdienst uitgeroeit, waarom by van het volk is doodgeslagen. INGO de III, bygenaamt de Goede, was de zoon van koning Philips, en wegens zyne Godvrezendheit beroemd. Hy regeerde van het jaar 1110 tot het jaar 1129, en zyne gemalin is na hare doodt als eene Heilige geëert. Deze koning wordt van zommige schryvers, die den heidenschen koning Ingo, hebbende omtrent het midden van de III eeuwe geleeft, mede tellen, INGO de IV genoemt. *Pufendorf Zweedsf. Hist.*

INGOBERGA, van anderen *Negebridis* genaamt, was de vrouw van Charibert, koning van Vrankryk. Deze vorst hadt haar getrouwt by het leven van haren vader Clotarius den I, en naderhandt verlieft geworden zynde op Maroflede, of Mirefleur, kamenier van de koninginne, verstiet hy haar, hebbende reets by haar geteelt *Bertha*, of *Editberga*, gemalin van Ethelbert, koning van Kent, in Engelandt. Ingoberga was eene byzondere weldoenster van de kerken van de heilige Gratianus en Martinus van Tours, en van die van Mans. Zy stierf in het jaar 589, in den ouderdom van 70 jaren. *Gregorius Tur. l. IV. c.* 26. & *l. IX c.* 26.

INGOLSTADT, in het Latyn *Ingolstadium*, eene welversterkte stadt in opper-Beyeren, aan den Donauw gelegen. Zy heeft anders *Engelstadt* geheten, en men wil deze benaming van de Angel Zwaben afleiden. Voortyds is het maar een dorp geweest, behorende tot het klooster Altach, en naderhandt van keizer Lodewyk van Beyeren en van zyne nakomelingen tot eene stadt gemaakt. Dit Ingolstadt is de voornaamste vesting in Beyeren, door hertog Wilhelm in den jare 1537 aangelegt, maar naderhandt nog meer versterkt. Ook is hier een sterk slot, aan den Donauw leggende. De hoofdkerk is die van O. L. Vrouwe, door hertog Lodewyk met den Baardt in het jaar 1420 gebouwt, waar in een heerlyk Mariënbeeldt gezien wordt. De hogeschool, onder de Roomschen eene der vermaardste, is in het jaar 1472 door hertog Lodewyk den Ryken gesticht. De zamening der Jesuiten is ook zeer schoon, en met eene voortreffelyke bibliotheek voorzien. Van het tuighuis wordt ook veel werk gemaakt. De huizen zyn meest alle van buiten geschildert, of wit gemaakt, de straten breed en regt, en de grondt effen, doch daar is weinig neêring, en het getal der inwoners is niet groot. De koning Gustaaf Adolf belegerde deze plaats in het jaar 1632 te vergeefsch, en de markgraaf Christiaan van Baden wierdt door een kanonkogel aan zyne zyde dood geschoten. *Cluveri Germ. Zeileri Itin. Germ. Middendorp de acad. Bertius de Reb. Germ. Misson Reisbeschr. Ertels Beyer. Atlas. Pufendorf de reb. Suecicis.*

INGOLSTETTER, (JOHANNES) een Hoogduitsch geneesheer, was van Neurenberg, alwaar hy geboren wierdt in het jaar 1563. Hy vorderde zeer in de letterkunst, in welke hy met groten iuifler en achting lessen gaf binnen Amberg, in de Palts. Hy stierf daar den 15 February van het jaar 1619, in den ouderdom van 95 jaren. Johannes Ingolstetter heeft verscheide werken geschreven, en onder anderen een ten opzichte van een goude tandt, de welke, zo men beweerdt, een jong kindt in Silesië, wiens vader Christoffel Muller genoemt was, van nature in den mondt gehad heeft. Voorts: *Isagoge in Rhetoricam Aristotelis; Dissertatio de naturâ occultorum & prodigiosorum*, enz. *Melchior Adam in vit. Med. Germ.*

INGONDIS, of INGONDE, dochter van Sigebert den I van dien naam, koning van Mets, of van Austrasië, en van Brunehaud. Zy trouwde met Hermenigildus, vorst van Spanje, de zoon van Leuvigildus, koning der Visigotthen in Spanje. Dit geschiedde in het jaar 580. Zy bekeerde dezen vorst, die Ariaansch was, tot het R. Katholyke geloof, het welk hare schoonmoeder zodanig in gramschap ontstak, dat zy haar met de grootste smaadt en verachting handelde. Ondertusschen, wierdt Hermenigildus, die de Grieken tot zyne hulp geroepen hadt, gevangen, en onderging het martelaarschap binnen Toledo op den 13 April, zynde Paaschavondt, van het jaar 586, gelyk elders gezegt wordt. Ingondis wierdt van de zelve Grieken weggevoert; maar eer dat zy te Constantinopel aankwam, stierf zy van hertzeer in Afrika. Dit gebeurde omtrent het jaar 585. Zy heeft een zoon, genaamt *Athanagildus*, nagelaten. *Gregorius Tur. l. V, VI. & seq. Isidorus in Chron.*

INGRASSIA, (JOHANNES PHILIPPUS) een Siciliaansch schryver, die binnen Palermo in het jaar 1603 verklaringen heeft uitgegeven van het boek van *Galenus* van de benen. Men heeft ook een verhandeling van hem aangaande de tegennatuurlyke gezwellen. *Bibl. Sicula.*

INGULPHUS, een Engelschman, geboortig van Londen, volgens het zeggen van eenige schryvers, was de zoon van een hoveling van Eduard, en stondt ook in de gunst van de koninginne Editha. Eerst is hy een monnik geweest van de abdy van Fontenelles in Normandië, en naderhandt abt van Croilandt, in Engelandt, van de orde van St. Benedictus. Zyne grote bekwaamheit bragt hem in groot aanzien. Hy was een geleerd man, en bezat andere begaafdheden, de welke eene algemene grootachting waardig waren. Hy deedt eene reis naar Jeruzalem; en op zyne te rug komst schreef hy de Historie van de kloosters van Engelandt sedert het jaar 664, tot het jaar 1067, zynde dit het eerste jaar, in het welke Guilielmus de Bastaardt, van welken Ingulphus geheimschryver was, heeft begonnen te heerschen. Zommigen hebben gemeent, dat Petrus van Blois dit werk vervolgt heeft, het welk men vindt in de verzameling der Engelsche schryvers van *Henricus Savil.* Men zegt, dat Ingulphus geleeft heeft tot omtrent het jaar 1109. *Bellarminus de Script. Eccl. Vossius lib. II. de Hist. Lat. cap.* 47. *Pitseus. Baleus.*

INHAMBANO, een koninkryk van Afrika in Neder-Morenlandt, tusschen het landt der Kaffers en Monomotapa, naar het Oosten van het meir Zambre. Deze volkeren en het landt zyn weinig bekend.

INHAMIOR, een koninkryk van Afrika, in Neder-Morenlandt, op de grenzen van het landt der Kaffers. Het is langs de rivier Cuama gelegen, en men zegt, dat het zelve sedert eenigen tydt van Monomotapa afhangt.

INISKILLING. Zie ENNESKILLING.

INITIA was by de oude Grieken een Godsdienst, welke ter eere van verscheide afgoden, voornamentlyk voor Ceres, geviert wierdt. De zelve bestondt daar in, dat zich iemandt aan een afgodt met zekere plegtigheden liet toewyden, en hem den ganschen tydt zyns levens beloofde te zullen dienen, waarom men hem verscheide offerhanden 's nachts in stilheit offerde, en aan den Initiatus alle geheimen van dezen Godsdienst, die anders iedereen niet kon zien, getoont wierden. *Lomeierus de Lustrat. c.* 16. *Pitiscus l.* 959. *Raschelius diss. de teletarum & mysteriorum traditione. Wittenb.* 1708. Zie ELEUSIS.

INN, of INS, in 't Latyn *Oenus*, of *Ænus*, eene rivier, die in den berg Besnina in Graubunden ontspringt, door het Inndal, Tyrol en het landt van Beyeren loopt, en by Passau zich in den Donauw ontlast. Men vindt 'er paarlen, de welke daarom de *Passauer paarlen* genoemt worden. *Thurneysser van Kalten und warmen Wassern l. V. c.* 26. *Zeileri Itin. Germ. p.* 150. *Missons Reizeb.*

INNER-EYRA of INERRERA, een vlek van Zuid-Schotlandt. Deze plaats, die zitting en stem hadt in het Parlement

ment van Schotlandt voor de vereeniging van de twee koninkryken, is gelegen in het graafſchap van Argile, aan de golf van de Finn, vyf mylen van de ſtadt van Kilmore, naar het Weſten. *Baudrand.*

INNERLOTHI, want aldus wordt het by de Schotten geſchreven, maar niet *Inner Lote*, gelyk men in zeker Woorderboek leeſt, is eene ſtadt in de provincie van Loquabir. Het is in vorige tyden een aanmerkelyke plaats en voorname koopſtadt geweeſt, wegens hare gelegenheit, maar gedurende de oorlogen tegen de Denen verwoeſt geweeſt zynde, heeft zy nooit haren vorigen luiſter kunnen wederkrygen. Het omleggende landt is zo aangenaam en vermakelyk, dat de koningen van Schotlandt het zelve voor hunne gewoonlyke verblyfplaats verkozen hadden op een kaſteel, genaamt Evonia. Dit landt is tegenwoordig aanmerkelyk door eene ſterkte, binnen de welke eenig krygsvolk tot bezetting legt, om de Hooglanders in toom te houden, de welke men nooit t'eenemaal heeft kunnen te onderbrengen. *Atlas in 't Engelſch.*

INNERNESSE, eene oude ſtadt in het Noorden van Schotlandt, zynde de voornaamſte plaats van het graafſchap van den zelven naam, van het welke de hertog van *Gordon* erfſelyke ſherif of landvoogdt is. Aldaar wordt ſterke koophandel gedreven, dewyl die plaats aan de rivier de Neſſe legt, de welke vaarbaar is, en dit afzonderlyk heeft, dat, ſchoon deze rivier in een koud landt vloeit, nochtans nooit toevrieſt, maar dat het ys, daar in geworpen, ſmelt. Deze rivier ontſpringt uit eene zee, Loghneſſe genaamt, zynde 30 mylen lang, maar van ongelyke breedte, op zommige plaatſen meer dan 12, en op andere niet boven de 8 mylen bedragende. De rivier dient inzonderheit om veel timmerhout uit de omleggende ſtreken naar Innerneſſe te brengen. Men vindt hier goede zalm. *Cambden. Brit. p.* 670. *Hermannides deſcript. Brit. p.* 455.

INNEROURIE, een vlek van Noorder Schotlandt. Het zelve hadt voor de vereeniging der ryken zitting en ſtem in het parlement, en is gelegen in het graafſchap van Buchan, aan den mondt van de Ourie, en vyf mylen beneden de oude ſtadt Aberdeen. *Baudrand.*

PAUZEN.

INNOCENTIUS de I van dien naam, paus, geboortig van Alba, volgde Anaſtaſius den I op zondags den 18 May van het jaar 402. Hy kantte zich krachtig tegen de vervolgers van St. Johannes Chryſoſtomus, en gebruikte tot dien einde den kerkelyken ban. Hy ſchreef ook aan Johannes van Jeruzalem, die de party opnam van Pelagius tegen St. Hieronymus, en gelegenheit gaf aan dezen aartsketter om zyne dwalingen in het Ooſten te verbreiden. Sedert dien tydt bewogen zynde door de brieven, die St. Auguſtinus aan hem ſchreef uit zynen eigen naam, als van wegens de kerkvergadering van Mileven, veroordeelde hy den zelven Pelagius met Celeſtius, hoewel eenigen valſchelyk gezegt hebben, dat deze paus dit door de vingeren hadt gezien, en zelfs dat hy hunne party hadt aangenomen. Zoſimus ſchryft, dat de paus Innocentius, om de ſtadt Rome van de belegering van Alarik in het jaar 409 te verloſſen, aan de Heidenen verlof heeft gegeven om aldaar hunne offerhanden te mogen doen: doch dit zeggen is mede valſch; want alle de ſchryvers van dien tydt verzekeren, dat deze paus zich niet te Rome bevondt, toen deze ſtadt door de Gotthen wierdt ingenomen, en Oroſius voegt daar by, dat Gods voorzienigheit hem daar uit getrokken hadt, gelyk zy Loth uit de ſtadt Sodoma hadt laten gaan, op dat hy geen ooggetuige zou wezen van de rampen en van de ſtraffe van deze ſtadt. Innocentius doemde verſcheide andere ketters, gaf ſchone en heilzame wetten, en ſtierf met een algemene achting, na dat hy de kerk omtrent vyftien jaren beſtiert hadt, volgens de Martelaarsboeken van Beda en van Ado; en een korten tydt later, naar het zeggen van anderen. Dit is geſchied in het jaar 417, en de paus Zoſimus volgde hem op, de Roomſche ſtoel hebbende opengeſtaan twee en twintig dagen, naar het gevoelen van Anaſtaſius. Hy heeft verſcheide zendbrieven nagelaten, de welke genoegzame blyken van zyne geleerdheit geven, als mede van de goede zorg, die hy voor de ganſche kerk droeg. De nieuwsgierigen zullen de zelve kunnen te rade gaan, en voornamentlyk die hy aan *Victoricius*, biſſchop van Rouaan, en aan Exuperius van Toulouze geſchreven heeft tot handhaving van de kerkelyke tucht. *S. Auguſtinus Epiſt.* 90, 93, 94, *&c. S. Hieronymus epiſt.* 8. *Gennadius de viris illuſt. c.* 43. *Oroſius lib. VII. Zoſimus lib. V. Baronius in Annal. A. C.* 402 *& ſeq.*

INNOCENTIUS de II, een Romein, van te voren kardinaal diaken met den tytel van den H. Engel, hadt den naam van *Gregorius*, en was de zoon van Johannes de Paparefcis. Hy was eerſt Reguliere kanunnik geweeſt van S. Jan van Lateran, en naderhandt abt van de St. Nicolaus en Primitivus. Paus Urbanus de II verhefte hem tot het kardinaalſchap in het jaar 1088. Hy volgde paus Gelaſius naar Vrankryk. Calixtus de II zondt hem als kerkelyken gezant naar Duitſchlandt, en bekleedde meer andere voortreffelyke ampten tot ter tydt toe hy door zyne bekwaamheit en verdienſten op den pauſſelyken ſetel geplaatſt wierdt. Hy was de opvolger van Honorius den II op den 14 February van het jaar 1130. In dien zelven tydt wierdt Petrus, de zoon van Leo, tot tegenpaus verkozen, en nam den naam aan van Anacletus den II. De Romeinen, de Milanezen, Rogerius, hertog van Sicilië, en verſcheide anderen, hielden de ſtreng van dezen laatſten, waar door Innocentius zich verplicht vondt om naar Vrankryk te vertrekken. Hy hieldt kerkvergaderingen binnen Clermont, binnen Rheims, en te Pui in Velay, op dien zelven tydt, als hy voor wettig paus verklaart wierdt in eene andere kerkvergadering, de welke de kerkvoogden van Vrankryk hielden binnen Etampes. St. Bernardus woonde deze kerkvergadering by, en handhaafde krachtiglyk de belangen van Innocentius, de welke alle de anderen, nevens hem, zeer ter herte namen. Deze paus kwam binnen Luik op den derden zondag van den Vaſten, zynde den 22 Maart van het jaar 1131. Den volgenden zondag kroonde hy daar den Roomſchen keizer, en op zondag den 25 October van het zelve jaar 1131 kroonde hy den koning Lodewyk den Jongen binnen Rheims. Na dien tydt wederom naar Italië vertrokken zynde, hieldt hy daar de kerkvergaderingen van Placentia en van Piza; en binnen Rome gekomen zynde met den keizer Lotharius, zalfde hy hem daar in het jaar 1133. Het is de zelve, dien hy eertyds binnen Luik in kerk van St. Lambert gekroont hadt, gelyk reets gezegt is. Ondertuſſchen poogde St. Bernardus de verwoedheit van de ſcheurlingen tot bedaren te brengen, de welke, na dat zy hunnen tegenpaus Anacletus verloren hadden, zynde geſtorven op den 7, of, volgens het zeggen van anderen, op den 25 January in het jaar 1138, zekeren kardinaal, genaamt Gregorius, die den naam van Victor den IV aannam, in zyn plaats geſtelt hadden; maar deze laatſte deedt vrywilligen afſtandt van het gewaande pausſchap, en aldus wierdt de ruſt en vrede in de kerk herſtelt door de goede zorge van St. Bernardus. Innocentius, binnen Rome te rug gekomen zynde, hieldt aldaar de twede algemene kerkvergadering van Lateran op den 8 April in het jaar 1139, en doemde Abelard en zyn leerling Arnold van Brixen. Op den 10 July van het zelve jaar wierdt paus Innocentius den II door Rogier, koning van Sicilië, tegen welken hy den oorlog voerde, gevangen genomen. Dit verſchil wierdt ook beſliſt door het verlenen van de leenopdragt wegens het koninkryk van Sicilië aan den zelven koning, de welke daarom aan hem den eedt van getrouwheit en hulde deedt. Innocentius ſtierf den 24 September van het jaar 1143, na dat hy dertien jaren, zeven maanden en tien dagen den pauſſelyken ſtoel bekleed hadt. *Ottho Friſing. in Chron. S. Bernardus in Epiſt. Baronius in Annal. Ciaconius in Innoc. II. Ludovicus Jacob Bibl. Pontif. &c.*

INNOCENTIUS de III, geboortig van Anagnia uit het ſtamhuis der graven van Signi, of Signia, wierdt tot paus verkozen na de doodt van Celeſtinus den III. Zyn vorige naam was *Johannes Lotharius.* De paus Celeſtinus, zyn voorganger, hadt hem kardinaal gewyd in het jaar 1190, met den tytel van St. Sergius en Bachus. Anderen zeggen, dat het Clemens de III geweeſt is. Hy hadt geſtudeert binnen Rome, binnen Parys en binnen Bologne met een algemene toejuiching wegens zyne bekwaamheit en verheventheit van geeſt. Hy hadt ook reets menigvuldige blyken van zyne geleerdheit gegeven door verſcheide verhandelingen van zyn maakſel, waar in hy nog voortging terwyl hy paus was, gelyk in het vervolg zal gezegt worden. Zommige ſchryvers hebben verhaalt, dat hy niet ouder als dertig jaren was, wanneer hy de pauſſelyke kroon op het hoofdt kreeg op den 8 of 9 January van het jaar 1198. Maar het is zeker, dat hy den ouderdom van zeven en dertig jaren bereikt hadt. Het zelve zy gezegt ten opzichte van alle die genen, de welke ſtaande hebben gehouden, dat Innocentius de III Reguliere kanunnik was van S. Jan van Lateran; dewyl het genoegzaam bewuſt is, zelfs uit zyne eige zendbrieven, dat hy kanunnik van S. Pieter was, na dat hy het zelve ampt te voren binnen Anagnia hadt bekleed. Wel is waar, dat hy, toen hy tot paus verkoren wierdt, niet dan diaken was, en dat men hem voor zyne kroning tot prieſter wydde, en daar na tot biſſchop; maar men moet niet vergeten te zeggen, dat, dewyl zyne zeden en deugdt voor zyne geleerdheit en doorluchtig geſlacht in het minſt niet wilde wyken, men grote moeite gehad heeft om hem tot het beſluit te brengen van de pauſſelyke waardigheit aan te vaarden, en zelfs, zegt men, zou hy die nooit aangenomen hebben, 't en ware zyne verkiezing door zichtbare tekenen van Gods wille beveſtigt was geweeſt. Hy wilde zich in geen zilver tafelgoedt laten dienen, maar verkocht het zelve, en deelde de waarde daar van uit aan den armen, de welke hy zelf ter tafel diende, zich vergenoegende met het gebruik van vaatwerk, dat van hout en glas gemaakt was. Hy ſpande zyne krachten in om de Chriſten vorſten tot eendragt te brengen, hebbende de herwinning van het Heilige Landt tot zyn oogwit. Hy vervolgde de Albigenzen, die zich in Languedok en elders onthielden. Onder zyn kerkbeſtier zyn verſcheide kloosterordens opgerecht, als de Dominikaner, Franciſkaner, van de Trinitariſſen, of kloosterbroeders van de H. Drievuldigheit, en van meer andere. In het jaar 1198 zondt de paus Innocentius den kardinaal Petrus van Capua naar Vrankryk om den koning Philips Auguſtus te verplichten tot het wedernemen van zyne huisvrouw Ingerburgis, en ſchreef wegens deze zaak aan den koning en aan den biſſchop van Parys. In het jaar 1215 hieldt hy een algemene kerkvergadering te Lateran, in welke hy de voorzittersplaats bekleedde, en ſtierf in het jaar 1216, op den 16 July, binnen Peruza, daar hy gedurende de grote hette gekomen was om de verſchillen te beſliſſen, die 'er tuſſchen die van Piza en van Genua gerezen waren, wier hulp en medewerking hy nodig hadt tot de verovering van het H. Landt. Deze doorluchtige paus heeft verſcheide werken geſchreven, namentlyk verklaringen van de zeven boet-Pſalmen, en drie boeken van de verachting der wereldt. Men drukte reeds binnen Rome in het jaar 1543 zyne Zendbrieven, de welke Bini in zyne uitgave van de kerkvergaderingen ſtelde. De zelve wierden herdrukt in het jaar 1595 binnen Keulen in twee boeken, waar van het eerſte bevatte vyf honderd en zeven en vyftig zendbrieven, en het andere twee honderd

vier

vier en zestig bevätte. Maar in het jaar 1635 hebben de leeraars van het collegie van Foix binnen Toulouze vier boeken van dezelve zendbrieven, genomen uit hun boekzaal, in het licht gegeven. Dit werk is gedrukt in twee stukken in folio, met de aantekeningen van Franciscus Bousquet, naderhandt bisschop van Montpellier, de welke ook het leven van dezen paus in druk heeft laten uitgaan. Paulus du Mag, Raadsheer in het parlement van Burgundië, heeft insgelyx verscheide brieven van Innocentius den III laten drukken in een deel in octavo. Men schryft dezen paus nog andere werken toe, namentlyk ophelderingen van den Meester der Spreuken; *De officio Missæ, seu de sacro Altaris Mysterio lib. VI; Sermones de Tempore & Sanctis; de Sacramento Baptismi; de Claustro animæ; de Purgatorio; de Consecratione Pontificis; de laude Charitatis; de Sanctorum veneratione*, enz. Men zegt ook, dat hy verscheide gezangen voor de Roomsche kerk heeft gemaakt. De nieuwsgierigen kunnen nazien *Blondus, Platina, Sabellius, Nauclerus, Sigonius, Matthias Paris, den abt van Ursperg, Petrus de Val Cernay, Henricus Gandavensis, Trithemius, Sixtus Senensis, Bellarminus, Possevinus, Spondanus, Bzovius, Oldericus, Rainaldi, Ludovicus Jacob Bibl. Pontif. enz.*

INNOCENTIUS de IV, geboortig van Genua, te voren genaamt *Sinibaldus*, gesproten uit het huis van *Fieschi* van de graven van Lavagne, wierdt tot paus verkoren op den 24 Juny van het jaar 1243. De pausselyke stoel hadt meer dan twintig maanden open gestaan sedert de doodt van Celestinus den IV. Sinibaldus was kancelier van de Roomsche kerk geweest, en Gregorius de IX hadt hem tot het kardinaalschap verheven in de maandt van September in het jaar 1227. Zyne seldzame deugdt was de gansche wereldt door bekend, en zyne bekwaamheit in de Rechtsgeleerdheit was zo uitmuntende, dat hy daar door den eernaam verkreeg van *vader van het recht*; het welk zo zeer niet te verwonderen was, dewyl hy daar in gestudeert hadt onder de voortreffelykste meesters van zynen tydt, gelyk ook de genen, die na hem gekomen zyn, zich tot eere en roem gerekent hebben deze wetenschap gehaalt te hebben uit de schriften van dezen paus, zo menigmaal by de rechtsgeleerden aangehaalt. Keizer Frederik de II hadt langen tydt met de Roomsche pauzen overhoop gelegen; maar men verwachtte, dat de vriendschap, de welke 'er geweest was tusschen den paus en dezen vorst, zou verstrekken tot het vereffenen van deze verschillen: doch men vondt zich bedrogen; want Frederik, die te Benevento was toen Sinibaldus binnen Anagnia paus gemaakt wierdt, kon zich niet onthouden van te zeggen, dat hy wel voorzag, dat de vriendschap tusschen hem en Innocentius zo groot niet zou zyn als tusschen hem en den kardinaal van Fieschi. Dit gebeurde ook in der daadt zo, en de nieuwe paus begaf zich naar Vrankryk, en zo haast als hy daar aangekomen was in de maandt van December des jaars 1244, beriep hy eene kerkvergadering binnen Lions voor het volgende jaar 1245. In deze vergadering wierdt de keizer Frederik in den ban gedaan, en daar wierdt gesproken van een krygstocht naar het H. Landt te doen. De paus gaf 'er den roden hoedt aan de kardinalen, om hen, gelyk hy zeide, door het gezicht van deze koleur indachtig te maken, dat zy moesten bereid wezen hun bloedt voor de H. kerk te vergieten; het welk men ten opzichte van het doden der zogenoemde ketters in het vervolg getrouwelyk heeft in acht genomen. Na de sluiting van deze kerkvergadering kwam de paus te Clugny by den koning S. Lodewyk, die zich vaardig maakte tot zyne overzeesche reize. Frederik de II stierf in het jaar 1250, en het jaar daar na vertrok de paus van Lions, daar hy zes jaren en een half zyn verblyf hadt gehouden, en keerde weder naar Italië, alwaar hy zich binnen Peruza ophieldt, en niet voor het volgende jaar 1252 naar Rome ging. Ondertusschen wierdt hy naar Napels geroepen, om zich weder in het bezit van dit koninkryk te stellen, maar Manfredus versloeg zyn leger, versterkt met den onderstandt, dien hy van de Saracenen van Luceria bekomen hadt. Deze rampspoedt verhaastte merkelyk de doodt van Innocentius, de welke stierf den 7 December des jaars 1254, na dat hy de Roomsche kerk elf jaren, vyf maanden en veertien dagen bestiert hadt. Men heeft de werken van dezen paus menigmaal gedrukt binnen Venetië, binnen Lions, te Frankfort, en op andere plaatsen, met dezen tytel: *Apparatus libris quinque distinctus in totidem libros Decretalium.* Valentinus Foster, die de Historie van het Roomsch burgerrecht geschreven heeft, en Johannes Fichard, schryver van de levens der hedendaagsche rechtsgeleerden, spreken merkelyk tot zyn voordeel, en eigenen hem verscheide werken toe. Men zal ook kunnen nazien *Juvenatius, Villani, Blondus, Fazel, Sigonius, Summoneta, Matthias Paris, S. Antoninus, Nauclerus, Trithemius, Sixtus Senensis, Bellarminus, Spondanus, Bzovius, Ludovicus Jacob, enz.*

INNOCENTIUS de V wierdt te voren genaamt *Petrus van Tarantaize*, om dat hy in die stadt geboren was, de welke hedendaags onder Savoie legt. Hy was een monnik van de orde van St. Dominicus, in welke hy door zyne grote bekwaamheit tot gewigtige ampten verheven wierdt. Hy was leeraar geweest binnen Parys, hoogleeraar in de Godgeleerdheit, en opperkloosteroverste van de provincie van Vrankryk. Paus Gregorius de X maakte hem aartsbisschop van Lions, op het verzoek van de kapittelheren van de kerk van Lions. Omtrent twee jaren daar na, in het jaar 1275, de zelve opperkerkvoogdt Gregorius zich in de gemelde stadt bevindende om aldaar de twede algemene kerkvergadering te houden, gaf aan dezen aartsbisschop den kardinaalshoedt, maakte hem bisschop van Ostia, en grootpenitentier van de Roomsche kerk. Hy deedt eene redenvoering in de kerkvergadering van Lions met een algemene toejuiching: ook deedt hy eene lykreden over St. Bonaventura in de kerk van de Franciskaner monniken. Na de doodt van Gregorius den X wierdt hy binnen Arezzo tot paus verkoren op den 21 January, en gekroont binnen Rome op den 22 van de volgende maandt van het jaar 1276: maar hy bekleedde den pausselyken stoel niet langer dan vyf maanden en vyf dagen, en terwyl hy met vlyt arbeidde om de rust in Italië te herstellen, stierf hy op den 22 Juny van het zelve jaar. Men heeft van hem uitleggingen van de vier boeken der Spreuken, uitgegeven binnen Toulouze in het jaar 1652, en eenige andere verhandelingen, namentlyk verklaringen op de vyf boeken van *Mozes*, op het Hooglied van *Salomon*, op de Euangelien, op de zendbrieven van *Paulus*, en andere. Men heeft meer dan honderd dwalingen uit zyne schriften getrokken; maar St. Thomas heeft een schriftelyke verantwoording voor hem gemaakt op bevel van Johannes van Verceil, generaal van de Dominikaner monniken. *Onuphrius in Chron. Trithemius. Philippus de Bergamo. Sixtus & Antonius Senensis. Leander Alberti de Vir. illust. Præd. Bellarminus. de script. Eccl. Possevinus in Appar. Sacr. Bzovius & Spondanus in Annal. Ludovicus Jacob Bibl. Pontif.*

INNOCENTIUS de VI, geboortig van Limoges, en bisschop van Clermont, wierdt voor zyne verheffing tot de pausselyke waardigheit *Stephanus d' Albert* genaamt. Hy volgde Clemens den VI op, die hem tot kardinaal gewyd hadt in het jaar 1342, als mede bisschop van Ostia en groot-penitentier van de kerk, de welke hy negen jaren, acht maanden en twintig dagen bestiert heeft. Dit was sedert den 18 December van het jaar 1352, tot den 12 September van het jaar 1362. De pausselyke stoel was toen ter tydt binnen Avignon, en het Roomsche hof hadt hervorming nodig. Hy arbeidde onophoudelyk om de kerkelyke tucht te doen bloeien, en wendde alle zorgvuldigheit aan om den oorlog, die 'er tusschen de koningen van Vrankryk en van Engelandt ontstaan was, tot een goed einde te brengen. Maar hy stierf van ongenoegen, ziende byna gansch Europa in de wapenen. Hy heeft verscheide stichtingen gedaan. Die van het Karthuizer klooster van Villeneuve Lez Avignon is een van de aanzienlykste. Het is ook deze plaats geweest, die hy tot zyne begraafplaats verkozen heeft. Men heeft de beschryving van zyn leven in het licht gegeven.

INNOCENTIUS de VII, *Cosmus Meriolati* van Sulmona, wierdt tot paus verkoren na de doodt van Bonifacius den IX op den 17 October van het jaar 1404, in een tydt, dat de Roomsche kerk door eene geweldige scheuring zynde Petrus de Luna, onder den naam van Benedictus den XIII, tot tegenpaus verkoren, in grote verwarring was. Voor zyne verheffing tot het pausschap hadt hy de stoelen van Ravenna en van Bologne bekleed, en verscheide gewigtige ampten waargenomen, die hy om zyne bekwaamheit wel waardig was. Hy was zeer ervaren in de rechtsgeleerdheit, en was zeer behendig en voorzichtig. Bonifacius de IX hadt hem kardinaal gemaakt in het jaar 1389, en naderhandt wierdt hy tot hoge bedieningen gevordert. Hy wierdt op den pausselyken setel geplaatst op voorwaarde, dat hy afstandt van die waardigheit zou doen, zo dra als Benedictus de XIII het zelve deedt; maar hy hadt geen lust om zyne belofte na te komen. Innocentius was inderdaadt een man van ongemene begaafdheden; en daar is niet meer dan eene zaak, daar hy mede beschuldigt wordt, te weten, dat hy zyne bloedverwanten al te zeer genegen was. De Romeinen hebben hem eenige redenen van misnoegen gegeven na zyne kroning. Om de zelve te straffen liet 'er de neef van den paus elf ter doodt brengen. Deze strafheit veroorzaakte groter buitensporigheden. Zy namen hunne toevlucht tot Ladislaus, koning van Napels, welken zy binnen hunne stadt lieten komen. Dit verplichtte Innocentius zich naar Viterbo te begeven, van waar hy niet voor het jaar 1406 naar Rome wederkeerde. Hy was kwalyk voldaan van Ladislaus, en stelde tegen hem de straffen van den kerkelyken ban in het werk. De Romeinen riepen Innocentius in hunne stadt te rug, alwaar hy aan eene beroerte overleden is op den 6 November van het jaar 1406, na dat hy twee jaren en twee en twintig dagen den pausselyken stoel bekleed hadt. *Spondanus in Annal. enz.*

INNOCENTIUS de VIII, een Genuees, genaamt *Johannes Baptista Cibo*, van een doorluchtig geslacht, wierdt tot de pausselyke waardigheit verheven na de doodt van Sixtus den IV. Hy wierdt geboren in het jaar 1432, en met grote omzichtigheit opgetrokken. Zo dra als hy verkering met menschen begon te hebben, wierdt hy naar Napels gezonden, alwaar hy vry vele jaren in het hof van de koningen Alfonsus en Ferdinand van Arragon doorbragt. Na dien tydt kwam hy te Rome, en tradt als huisgenoot in dienst van den kardinaal van Bologne, broeder van den paus Nicolaus den V, het welk niet weinig tot zyne verheffinge geholpen heeft. Paulus de II gaf hem het bisdom van Savona, en Sixtus de IV voegde dat van Melfi daar by, verheffende hem tot kardinaal op den 7 May in het jaar 1473. De zelve paus liet hem als legaat binnen Rome, daar hy uittrok ter oorzake van de pest, en vertrouwde hem naderhandt het gezantschap van Siëna. Het is langs deze eertrappen geweest, dat de kardinaal van Melfi op den pausselyken stoel is geklommen, op welken hy geplaatst wierdt op een zondag, zynde de 29 Augusty van het jaar 1484. Dewyl deze paus zeer goedaardig en weldoende was, liet hy niet na opentlyke blyken daar van te geven by zyne komste tot het pausschap; want hy beslište de verschillen der Italiaansche vorsten, en vereenigde weder met den H. stoel alle die genen, de welke de straffigheit van zynen voorzaat van den zelven verwremt hadt. Hy arbeidde ook krachtig om de Christen vorsten tot eendragt te brengen, en tegen de Turken aan te zetten; maar dit voornemen was van geen gevolg, en verstrekte nergens anders toe, dan om de Apostolische kamer met een aanmerkelyken schat te verryken. Hy nam een gedeelte daar

van

van tot zyn eigen gebruik, en het andere wierdt besteed om den oorlog voort te zetten tegen den Koning van Napels, en tot het herstellen van het schouwburg van Adrianus. Een van de eerste verrechtingen van Innocentius, sedert zyne verheffing tot den H. stoel, is geweest een zamenzwering te sm den onder alle de groten van het ryk tegen Ferdinand, koning van Napels. Hy liet Robert van Sanseverino te Rome ontbieden, om aan hem het opperbevel over zyn leger op te dragen in den krygstocht tegen dezen vorst: maar dewyl hy geen reden hadt van vergenoegt te wezen met het gedrag van dezen veldoverste, dankte hy hem af, en sloot een vredesverdrag met Ferdinand. De voorwaarden van dit verdrag waren, dat de koning van Napels een algemene vergiffenis zou verlenen aan de oproerigen en wederspannigen, en betalen aan den H. stoel de schatting, die hy schuldig was. Hy volbragt geen van beide, en verydelde alle de aanslagen, die de paus in het werk stelde om voldoening wegens deze verbreking te krygen. Na dien tydt hadt Innocentius geen gedachten meer tot den oorlog, en wendde al zyn vlyt aan om de stadt Rome de aangename vruchten van de vrede te doen genieten. Hy bezorgde den overvloedt en den lagen prys van de eetwaren, en liet de dieven en struikrovers met alle strengheit ter doodt brengen. Hy rechtte nieuwe kerkelyke ampten op, welker verkoping hem inderdaadt zeer veel waard was. Hy verkreeg op den raadt van den koning van Vrankryk, Karel den VIII, dat men hem in handen stelde den prins Gem, of Gemes, broeder van Bajazeth, keizer der Ottomannen; het welk hem wierdt toegestaan, op voorwaarde, dat deze vorst geen voet buiten de stadt Rome zou zetten. Zie GEM. Petrus van Aubusson, grootmeester van de ridderorde van Maltha, verkreeg een kardinaalshoedt voor dezen dienst. Innocentius is de eerste paus geweest, die 'er zynen roem op gedragen heeft, dat hy onechte kinderen, voor zyne komst tot de pausselyke waardigheit, geteelt hadt by zekere jonkvrouwe van Napels, alwaar hy lange jaren aan het hof gewoont hadt, gelyk reets gezegt is. Dit waren twee zonen, de welke hy met ongelooflyke schatten verrykte. Den oudsten, genaamt Franciscus, deedt hy trouwen met de dochter van Laurens de Medicis, met name Magdalena, de welke voor een van de schoonste vorstinnen van haren tydt gehouden wierdt. Andere schryvers zyn van gevoelen, dat het eerste van de twee bastaard kinderen van Innocentius een zoon, en het andere eene dochter is geweest, welke laatste aan Gerardus Usumari, een Genuees, nevens ontallyke schatten en rykdommen ten huwelyk gegeven wierdt. Maar zeker hedendaagsch schryver verzekert, dat men zich vergist heeft, zo wegens de kunne, als wegens het getal van deze onwettige kinderen, zeggende, dat de zelve zestien in getale zyn geweest, te weten acht zonen, en acht dochteren; van waar dit puntdicht zynen oorspronk genomen heeft:

Quid quæris testes, sit mas an fœmina Cibo,
Respice natorum, pignora certa, gregem.
Octo Nocens pueros genuit, totidemque puellas;
Hunc meritò poterit dicere Roma Patrem.

Dat is, „ Zoekt gy getuigen, of Cibo man of vrouw is; ziet „ den hoop maat aan van zyne kinderen; deze zyn genoegzame „ bewyzen daar van. Innocentius heeft acht zonen en even zo „ vele dochters geteelt: dus zal Rome hem met recht den naam „ van Vader mogen geven".

Hy was welgemaakt van persoon, en zeer beleeft, maar geldgierig, onwetende en zonder verstandt. Hy stierf op den 25 July in het jaar 1492, in den ouderdom van zestig jaren, na dat hy de kerk zeven jaren, tien maanden en zeven en twintig dagen bestiert hadt. Hy hadt van den Sultan een aanmerkelyk geschenk bekomen, te weten het yzer van de lancie, met welke de zyde van onzen Zaligmaker geopent is. Het zal niet ondienstig wezen in het kort aan te tonen, op wat wyze Innocentius deze gift gekregen heeft. Bajazeth de II, van welken hier boven gesproken is, beschroomt zynde voor zyn broeder, zelfs na dat hy hem genoodzaakt hadt zich naar Rhodus te vertrekken, deedt al wat in zyn vermogen was, om den grootmeester van Maltha, Petrus van Aubusson, daar toe te brengen, dat hy hem den zelven wilde overleveren, of ten minste verhinderen, dat hy met de Turken geen onderling verstandt hielde. De grootmeester verbondt zich onder zeer voordeelige voorwaarden om den zelven wel in het oog te houden. Dit verdrag wierdt getekent op den 8 December in het jaar 1482. Eenigen tydt daar na liet hy hem naar Vrankryk gaan, en eindelyk stemde hy toe, dat Innocentius de VIII hem onder zyne macht zou hebben, en genieten de geldsommen, die Bajazeth opschoot, te weten 40000 dukaten 'sjaars, en daarenboven 35000 tot onderhoudt van zynen broeder. Petrus van Aubusson verkreeg tot vergelding daar van den kardinaalshoedt, gelyk reets gezegt is, en hadt de voorzichtigheit van zich met het gezag van den koning van Vrankryk te dekken; want het geschiedde door toedoen van het Fransche hof, dat de Turksche prins Gemes in handen van de pausselyke gezanten gestelt wierdt in het jaar 1488. Bajazeth hadt reets grote aanbiedingen laten doen aan den koning van Vrankryk, alleenlyk om hem te verplichten om zynen broeder onder eene goede lyfwacht in zyn ryk te willen houden, in dier voegen, dat hy niet in staat mogt wezen om te kunnen ontsnappen, en weder naar zyn landt te keren, om daar een nieuwen oorlog aan te vangen. Deze aanbiedingen waren, dat hy zou overleveren alle de overblyfsels van onzen Heilandt, van de Apostelen, van de Heiligen, zo mans als vrouwspersonen, die zyn afgestorven vader Mahometh binnen Constantinopel by de verovering van die stadt gevonden hadt, als mede in de andere steden, die hy van de Christenen hadt gewonnen. Hy herhaalde de zelve aanbiedingen, de welke hy reets aan den grootmeester van Rhodus hadt laten doen, te weten, dat hy zyn uiterste best zou doen om het Heilige Landt te bemachtigen, en het zelve in handen van den koning te stellen, en bood ook een zeer aanmerkelyke weide aan tot des zelfs onderhouding. Deze brief van Bajazeth kwam te laat; men hadt reets beloofd, zynen broeder onder de bewaring van Innocentius den VIII te stellen. Zo dra hy dit vernomen hadt, schreef hy aan den paus, en poogde door geschenken hem op zyne zyde over te halen. Hy schonk hem onder anderen het yzer van de lancie, gelyk gezegt is, het welk hy alvorens aan den grootmeester hadt aangeboden, en verzekerde hem met beloften van alle jaren zeer stiptelyk en zonder uitstel, of vertraging, te zullen betalen 40000 dukaten, mits dat de paus hem nooit zou los laten, onder wat voorwendsel of aanslag het ook mogt wezen. Men vertelt, dat het opschrift van het kruis ten tyde van zyne regering binnen Rome gevonden is. Zie by den Vader Gretserus de pogingen, die men heeft aangewend om de tegenwerpingen te beantwoorden. *Onuphrius & Ciaconius in vitis Pontif. Du Chesne & Papirius Masson in Innoc. VIII. Bayle Dict. Crit.*

INNOCENTIUS de IX, van Bologne, te voren genaamt *Johannes Antonius Fachinetti*, kardinaal, met den tytel van de Vier kronen, wierdt tot paus verkoren na Gregorius den XIV op den 29 October van het jaar 1591, en gekroont op den 3 November. Paus Pius de IV hadt hem met een kerkvoogdyschap voorzien in Kalabrië, en hy hadt de kerkvergadering van Trente bygewoont. Na dien tydt hadt Gregorius de XIII hem tot kardinaal gewyd, en hy was altoos om zyne deugdzaamheit en byzondere verdiensten in grote achting geweest. Men mag hier niet verzwygen twee voortekens van zyne verheffing tot den pausselyken stoel, de welke by verscheide schryvers verhaalt worden. Het eerste is, dat hy zyne gehoorzaamheit bewyzende aan zynen voorganger, de dridubbelde kroon hem op het hoofdt viel; en het andere, dat hy in het konclave zyn celletje hadt op de zelve plaats, daar men gewoon was den pausselyken troon gedurende de consistoriën te plaatsen. Men verwachtte grote zaken van hem; maar hy stierf op den 30 December, twee maanden na zyne verkiezing. *Spondanus in Annal.*

INNOCENTIUS de X, een Romein, te voren genaamt *Johannes Baptista Pamfilio*, wierdt op den H. stoel geplaatst na de doodt van Urbanus den VIII op den 15 September des jaars 1644. Gregorius de XV hadt hem als zyn gezant naar Napels gezonden. Urbanus de VIII maakte hem datarius van zyn neef, den kardinaal Franciscus Barbarini, in het jaar 1625, ten tyde van zyn gezantschap in Vrankryk en in Spanje, alwaar hy bleef, met een tytel van patriarch van Antiochië, en van Apostolisch afgezant, en op zyne te rug komst schonk hy hem den kardinaalshoedt. Innocentius liet genoegzaam blyken, dat hy weinig erkentenis van genote weldaden over hadt, dewyl hy na zyne verheffinge tot het pausschap alle die van het huis van Barbarini uit Rome verdreef. Wel is waar, dat hy hen twee jaren na hunne ballingschap te rug riep, en zich door een voortreffelyk verbondt met hen verzoende in het jaar 1653; maar alzo men hier niet voorgenomen heeft zich in te laten tot het verder onderzoek van de beweegredenen van deze verzoening, noch tot breder ophaling van het onwaardig staatsbestier van dezen kerkvoogdt, als zynde aan de nieuwsbegerige wereldt niet onbewust, heeft men gedacht genoeg te zullen wezen, dat men alleenlyk aanmerke, dat Innocentius op den 7 January in het jaar 1655, in den ouderdom van een en tachtig jaren, gestorven is, van welke hy 'er tien jaren, vier maanden en twee en twintig dagen op den pausselyken stoel heeft gezeten. Men verhaalt wonderlyke zaken, die 'er by zyn afsterven zouden gebeurt zyn. Het is aan dezen paus geweest, dat men de vyf stellingen van de Sorbonne tegen de Jansenisten gezonden heeft om de zelve te doen veroordelen. Alhoewel hy in het eerst geen grote genegenheit toonde om deze zaak te doen onderzoeken, echter liet hy in het vervolg niet na van 'er zyn oordeel over te vellen, gelyk hy gedaan heeft in het jaar 1653, wanneer hy zyne bulle in het licht gaf, by welke hy deze stellingen veroordeelde. Men kan het vervolg hier van nazien in het *Journal de S. Amour*, en in de *Histoire des Disputes sur la grace.*

INNOCENTIUS de XI, te voren genaamt *Benedictus Odeschalchi*, was geboren te Como in Italië, in den Staat van Milaan. Zyn eerste beroep is dat van den wapenhandel geweest. Zommige schryvers verzekeren, dat hy, in den krygsdienst van de Spanjaarden tegen Vrankryk zynde, door een musketschoot aan de regter schouder gewond wierdt, van welke kwetzure hy zyn leven lang eenig ongemak overgehouden heeft. Men is van gedachten, dat de haat van Innocentius den XI tegen de Franschen gesproten is uit een hoon, dien een Franschman hem in den oorlog hadt aangedaan; en schoon Benedictus Odeschalki deze smaadt voor dien tydt ongewroken liet, echter heeft hy die op zyn beurt op de gansche landaardt weten te wreken, wanneer hy paus was geworden. Hy verliet den kryg om zich tot het geestelyk leven te begeven, en ging binnen Napels studeren, alwaar hy de leeraarsmuts opzette: waar na hy zich naar Rome begaf, onder de regering van paus Urbanus den VIII, die hem tot eersten Apostolischen geheimschryver aanstelde. Hy bediende dit ampt met zo veel luister, dat hy verheven wierdt tot dat van voorzitter van de kamer, en naderhandt tot de waardigheit van Apostolischen commissaris, en tot die van gouverneur van Marca di Roma. Hy verkreeg van paus Innocentius den X den kardinaalshoedt op den 6 Maart in het jaar 1645, kort daar na het gezantschap van Ferrara, en naderhandt het bisdom van Novara, in

in welke waardigheit hy het gedrag van die in wellusten leefden afkeurende, een zeer stichtig leven leidde, door het welke hy zyn bisschoppelyk ampt verheerlykte. De Franschen geven voor, dat zyne milddadigheit en zyne hoofsche streken hem den kardinaalshoedt bezorgt hebben door toedoen van Donna Olympia, nicht van paus Innocentius den X. De *Mercure Galant* van de maandt Augusty des jaars 1689 verhaalt, dat Benedictus Odeschalki, zoon van een zeer ryk bankier van Como, eens met Donna Olympia speelende, met voordacht en uit toegevendheit voor haar zyn geldt verloor. Verders leest men in een klein boekje, gedrukt binnen Avignon by Johannes Bramereau in jaar 1652, en dat voor tytel heeft: *La juste Balance des Cardinaux vivans*, het volgende: „ Na de doodt van Urbanus den VIII begon Odeschalki zyn hof te maken by Donna Olympia, nicht van paus „ Innocentius den X, en haar verscheide malen prachtiglyk onthaalt hebbende, begon zy met vlyt en nadruk zyne belangen „ ter herte te nemen; en wel voornamentlyk uit hoofde van zeker blyk van mildadigheit, het welk verdient aangemerkt te „ worden. Odeschalki zynde haar gaan bezoeken in het begin „ van het pausschap van Innocentius den X, haar oom, wilde „ het geval, dat 'er een zilversmidt in haar huis gekomen zynde, „ om haar een voortreffelyk stuk werks te laten zien, te weten „ een schone en kostelyke zilvere kas, die hy te koop veilde, „ de welke Donna Olympia met aandacht bekeken hebbende in „ de tegenwoordigheit van Odeschalki en van verscheide andere „ heeren, die het antwoordt aanhoorden, dat zy deedt, te weten, dat dit wel een kunstig en heerlyk stuk werks was, maar „ dat zy, een geringe weduwe zynde, deze onkosten onmachtig „ was te doen; en dit gezegt hebbende vertrok zy in de binnenkamer. Terstondt riep Odeschalki den zilversmidt, vroeg „ hem den prys van het werk, en sloot den koop voor acht „ duizend kronen, waar na hy, zonder iets anders te zeggen, „ dit kostbaar kasie van zynent wegen Donna Olympia liet aanbieden, de welke, een geschenk van die waarde ontfangen „ hebbende, heel verrukt stondt over zulk een ongewone milde „ gave, den paus ging spreken, en het ampt van klerk van de kamer „ tot zuivere gift voor dezen prelaat verzocht, en naderhandt den „ kardinaalshoedt, dien hy door toedoen van den kardinaal Palotta gekregen heeft". Deze woorden luiden aldus in de copy van het oorspronkelyk Italiaansch boek, genaamt *La giusta statera de Porporati*, gedrukt binnen Geneve in het jaar 1650, in het welke verder te lezen is, dat, alhoewel hy een onderwerp van een zeer geringe bekwaamheit was, echter een ryk en prachtig kardinaal zynde, ten tyde van zyne minder kerkbedieningen een groot liefhebber geweest is van wandelingen, toneelvermaken, gastmalen, maar dat hy in, 't tegendeel sedert zyn kardinaalschap een heel afgezonderd leven leidde. Zyn leefregel was zeer streng, en hy wierdt voor een heel Godsdienstig man gehouden. Om die reden wierdt hy na de doodt van paus Clemens den X tot den Apostolischen stoel verheven op den 21 September in het jaar 1676, na dat de zelve opengestaan hadt sedert den 22 July van het zelve jaar, op welken dag zyn voorganger overleden was. Sedert dien tydt heeft hy allen vlyt aangewend om stiptelyk na te komen al het gene zyn hoog ampt van hem vereischte. Hy ondersteunde den keizer in het voeren van den oorlog tegen de Turken met aanmerkelyke geldsommen, die hy hem tot bescherming van het gehele Christendom opschoot. Hy begunstigde de Jansenisten merkelyk meer, dan iemandt van zyne voorzaten ooit gedaan hadt, het welk ook van dat gevolg was, dat de aanhangers van Jansenius met veel groter yver, dan zy plagten, de zaken der pauzen behertigden. Hy onderdrukte zeker getydboekje van de onbevlekte ontfangenis van Maria, en verscheide aflaten. Dit behaagde de Jansenisten. Zy verspreidden deze twee dekreten, en voegden daar eenige aanmerkingen op den kant by. Het eerste der zelven wierdt uitgegeven binnen Rome op den 17 February in het jaar 1678, en behelst, dat het boek gedoemt wordt, het welk voor tytel heeft: *Officio dell'immacolata concettione della santissima vergine nostra Signora, approvato dal sommo Pontefice Paolo V. il quale a chi devotamento lo recitara concede indulgenza di Cento Giorni, come apparisce nel suo breve dato in Roma li X Juglio MDCXV. in Milano per Francesco Vigone*; en het ander kwam in het licht binnen Rome op den 17 Maart in het jaar 1678, en schaft een groot getal van aflaten af. Hy verboodt strengelyk den naam en de gebeenten te eeren van *Antonius Cala*. Men hadt van overlang dezen doden man in het ryk van Napels als een heilig kluizenaar geëert; maar Innocentius de XI geboodt in het jaar 1680, dat deze dienst zou vernietigt worden, en dat men de gebeenten van Antonins Cala zou brengen op een gemeen kerkhof, om 'er onder de andere verstrooit, en nooit weder van daar gehaalt te worden. Hy voegde daar een bevel by, dat zyne beeldtenissen, kleederen, en alle andere overblyfsels uit alle gewyde plaatsen zouden weggebragt worden. Innocentius was zo onverzettelyk in zyne verschillen met de kroon van Vrankryk, dat de gehele wereldt overtuigt is geweest, dat, als 'er gelegenheit is van zich te kunnen wreken, de lieden, die hun werk maken van een streng en zedig leven te leiden, onvergelykelyk in dit stuk zyn. Men beweert, dat een paus, die meer tot zyne byzondere wellusten genegen was geweest, maar met behendigheit zyne eige driften aan de staatkundige belangen hadt weten op te offeren, meer voordeel aan het Christendom zou toegebragt hebben. De Franschen, aan welker afgezanten hy de vryheit der wyken, tegen alle de vertogen van hunnen koning, aan hem deswegen gedaan, benomen heeft, zyn ten hoogsten op hem verstoort, en men zegt, dat dit het werk van zyne heiligverklaring krachtig heeft te rug gezet, dewyl hy zich menigmaal sterk tegen hunne aanslagen heeft aangekant. Hy was zo ongeleerd, dat, zo men zegt, de geheimschryvers verplicht waren hem in het Italiaansch uit te leggen het gene zy voor hem in de Latynsche taal geschreven hadden. Zie de *Menagiana pag.* 52 van den eersten Hollandschen druk. Daar in staan deze woorden: „ Favoriti, geheimschryver van den over„ leden paus, hem de brevetten voorlezende, die hy voor hem „ opgemaakt hadt, en hem de zelve in de Italiaansche spraak ver„ talende, begon de paus van blydschap te wenen, en zeide: „ *Cosa diranno di noi nella Posterita, quando vederanno cosi bella* „ *Latinita nostra*. Dat is: *Wat zal de nazaatschap al van ons* „ *zeggen, als zy den verheven styl van onze Latynsche taal zullen* „ *lezen*"! De brief, van den koning van Vrankryk geschreven aan die van het konklave, en gedagtekent te Versailles den 24 Augusty in het jaar 1689, geeft zeer veel te kennen in weinig woorden tot nadeel van de getuigenis van den afgestorven paus. De gansche inhoudt van dezen brief wordt gevonden in de *Mercure Historique & Politique du Mois d'Octobre* 1689 *pag.* 1026. Men moet Innocentius den XI dien lof nageven, dat hy zyne uiterste krachten heeft ingespannen om de pracht en kostelykheit van de vrouwelyke kleding te besnoeien, en de oneerbare dragt van de zelve buiten gebruik te helpen: want niets hebbende kunnen vorderen op het gemoedt van de vrouwelyke kunne door zyne menigvuldige waarschouwingen en berispingen, noch ook door andere krachtige middelen, die hy in het werk stelde, ten einde men zo ligtvaardig niet meer zou gekleed, noch met de boezem, schouders en armen naakt gaan; en zelfs vernomen hebbende, dat de schrik, die geheel Italië bevangen hadt gedurende het beleg van Wenen door de Turken, deze buitensporigheden niet kon beteugelen, gebruikte hy eindelyk zyn laatste hulpmiddel, te weten den kerkelyken ban. Hy liet een gebodt afgaan op den 30 November in het jaar 1683, waar by alle dochters en vrouwen bevolen wierdt, hunne schouders en boezem tot aan den hals te dekken, en de armen met eenige dikachtige, maar geen doorschynende, stoffe, op straffe voor alle de gene, die binnen zes dagen niet zouden gehoorzaamt hebben, van op de daadt zelf in den kerkelyken ban te vervallen, enz. Deze paus is gestorven in het jaar 1689, op den 12 Augusty. *Bayle Dict. Crit.*

INNOCENTIUS de XII, te voren genaamt *Antonius Pignatelli*, een Napolitaan, kwam tot het prelaatschap onder Urbanus den VIII. Naderhandt wierdt hy aangestelt tot inquisiteur van Maltha, tot gouverneur van Viterbo, tot kerkelyken afgezant binnen Florence, in Polen en te Wenen, tot bisschop van Lucca, tot geheimschryver van de vergadering der bisschoppen en Regulieren, en tot kamermeester van Clemens den X. Hy hadt de zelve bediening onder Innocentius den XI gehad; die hem bisschop van Faënza, gezant te Bologne; en eindelyk aartsbisschop van Napels gewyd hadt. Sedert de doodt van Alexander den VIII, die voorgevallen is op den eersten February in het jaar 1692, wierdt hy tot paus verkozen op den 12 July, en nam den naam aan van Innocentius den XII. Hy wierdt gekroont op den 15 van de zelve maandt, en stierf op den 27 September in het jaar 1700, in den ouderdom van 86 jaren. *Mem. du Temps.*

INNOMINATI is de naam van zekere te Parma, in Italië, opgerechte akademie, of genootschap van geleerde mannen.

INO, dochter van Cadmus, en gemalin van Athamantes, zynde de zoon van Æolus, koning van Thebe. De dichters verzieren van haar, dat zy, ziende dat haar gemaal den by haar verwekten zoon *Learchus* tegen een muur verpletterde, van voornemen om ook zo met haar en met haren tweden zone *Melicertes* te doen, dezen laatsten omarmde, en met hem in zee sprong, waar op zy beide onder het getal der goden wierden geplaatst, doch met verandering van hunne namen, doordien Ino naderhandt *Leucothea*, en Melicertes, of Melicertus, van dien tydt af *Palæmon*, en by de Latynen *Portumnus* genoemt wierden. (Zie ATHAMAS.) De zelve Ino wordt van zommige dichters voor de minne van *Bacchus* gehouden, en van anderen voor de zelve, die van de Heidenen onder den name van *Matuta* vereert wierdt. *Ovid. Metamorph. lib. III, IV. Pomey Panth. Myth. pag.* 189, 225.

INOA was een feest, het welk men ter eere van het water *Inns* in het gebiedt van Lacedemonië vierde, met eenige broden in het water te werpen. Wanneer de zelve daar in bleven, hieldt men het voor een goed teken; maar als het water de zelve uitwierp, was het een ongelukkig voorbeduidsel. Zo een feest plagt men ook te Megara en te Corinthus te vieren. *Meursius Græcia Feriata.*

INOLOWCZ, een waiwoodschap, tot het Poolsche landschap Cujavië behorende, het welk drie districten in zich vervat, namentlyk dat van *Bydgosty*, dat van *Brobonicz* en dat van *Inolowcz*. Het zelve strekt zich uit van de zee Goplo en de stadt Cruswick tot aan de rivier de Weichsel en aan de Pomersche grenzen. De beste plaatsen, in dit landschap leggende, zyn *Cruswick*, *Bydgosty*, *Dibow*, *Gnienkow*, *Solec*, *Strelon* en *Wratislau*. De plaats Inolowcz, geheel klein zynde, wordt in het Latyn *Inoloczium*, of ook *Juniuladislavia* genoemt. Aan de grenzen der beide waiwoodschappen Lenczicz en Sendomir legt eene stadt, die insgelyks *Inolowcz* heet; alwaar voortyds een prachtig slot wierdt gevonden. *Connor state of Poland P. I. lett.* 5.

INQUISITIE of *geloofsonderzoek*, is zekere hoge rechtbank, of vierschaar, door de pauzen tegen die over kettery of kwaad leven beschuldigt worden aangestelt. De zelve heeft haren oorspronk gehad in de XIII eeuwe, wanneer paus *Innocentius* de III eenige Cisterciënzen, by welke zich ook *Dominicus* voegde,

voegde, nevens andere geestelyke personen in Vrankryk zondt, om de lere der Albigenzen en Waldenzen te onderzoeken. Maar naardien men nog geen regel hadt vastgestelt, wierdt door de kerkvergadering, in den jare 1229 te Toulouze gehouden, onder anderen besloten, hoe zich tegen deze gewaande ketters te gedragen. In het eerst droeg paus Gregorius de IX dit geloofsonderzoek op aan de bisschoppen; maar ziende naderhandt, dat de zelve naar zyn zin te zacht te werk gingen, vertrouwde hy deze zaak aan de Dominikanen. Doch deze, daar omtrent al te streng zynde, wierden nevens den bisschop, die hen toegedaan was, uit de stadt Toulouze verjaagt, maar kort daar na wederom binnen gelaten, wordende hen zeker doorslepen Franciskaner monnik toegevoegt; maar echter kort daar na alle om het leven gebragt. De graaf Raimond van Toulouze vervolgde deze geloofsonderzoekers ten uiterste; maar na des zelfs doodt verkregen zy onder zynen opvolger Alphonsus alle vryheit. Ondertusschen hadt keizer Frederik de II in den jare 1244 een scherp bevelschrift laten vervaardigen, nemende deze onderzoekers in zyne bescherming, met bevel van de schuldig bevondenen ten vure te doemen, en die hunne gevoelens zouden herroepen, tot eene eeuwige gevangenisse te verwyzen; maar terwyl hy kort daar na met paus Innocentius den IV overhoop raakte, wierdt dit plakkaat niet afgekondigt. Na de doodt van dezen keizer, in den jare 1250 voorgevallen, vondt de paus gelegenheit, de Inquisitie in Italië in het jaar 1251 in te voeren, dragende dit werk op aan de Franciskaner en Dominikaner monniken, met beding, dat altydt de bisschoppen rechters in deze geestelyke vierschaar zouden zyn, en de byzitters door den Magistraat zouden aangestelt worden. Het geloofsonderzoek dus vastgestelt zynde, wierdt het zelve meest overal in Italië ingevoert, behalven in het koninkryk van Napels, ter oorzake van zeker misverstandt, het welk 'er toen tusschen den paus en den koning was. De republyk van Venetië hadt al in het jaar te voren zekere geestelyke en wereldlyke rechters aangestelt, de welke onder het gezag van den Doge naar de zogenoemde ketters onderzoek moesten doen, waarom die republyk dit geloofsonderzoek niet voor den tydt van paus Nicolaus den IV, en nog onder zekere bedingen, aannam. Eenige provinciën van Duitschlandt en Vrankryk namen de Inquisitie aan, maar vernietigden wel haast wederom de zelve. In Spanje namen die van het koninkryk van Arragon de zelve eerst aan: doch toen de koning Ferdinand en zyne gemalin Izabelle bemerkten, dat vele bekeerde Joden en Moren wederom afvielen, voerden zy, op aanraden van Franciscus van Torquemada en van den kardinaal Petrus Gonzales van Mendoza, aartsbisschop van Sevilië, in den jare 1478 de Inquisitie ook in Castilië, en naderhandt in gansch Spanje en de andere staten van dit koninkryk in, uitgenomen in het koninkryk van Napels, en de Nederlanden, om dat in de zelve altydt grote opschuddingen ontstonden, wanneer men dit geloofsonderzoek daar wilde in gebruik brengen. In Portugal voerde koning Johannes de III de Inquisitie in. In Vrankryk zochten wel de hertog van Guize en des zelfs broeder, de kardinaal van Lotharingen, de koningin Catharina insgelyks daar toe te bewegen; maar de zelve weigerde de Inquisitie aan te nemen, latende het onderzoek der ketteryen door hare bisschoppen doen, en de straffe door den wereldlyken rechter uitvoeren. In Spanje en Portugal zyn de koningen beschermers van de Inquisitie. Deze benoemen ieder in hun ryk een voorzitter, de welke door den paus wordt bevestigt. De president benoemt de onderzoekers voor ieder rechtbank, behoudens dat de zelve alvorens door den koning goedgekeurt worden. De opperste Inquisitie-Raadt van Spanje houdt zyn verblyf te Madrid, en die van Portugal te Lissebon. Het hoofdt van dezen Raadt is de aartsbisschop van Toledo, als generaal geloofsonderzoeker, wordende ondersteunt door vyf Raden, welker een een Dominikaan moet zyn, van drie secretarissen, een voorname man van adel, die reets ergens Alkaïde, of wereldlyk rechter, is geweest, een ontfanger, en wel van 20 dienaren, de welke kopere kruissen aan hunne mantels dragen. Behalven deze zyn 'er nog eene grote menigte van bedienden, en die anderszins tot de Inquisitie behoren, wordende *Familiares* genoemt, die als spionnen of medehelpers zyn, en de verdachte personen in verzekering nemen. De zelve staan onder geen andere rechtbank, dan die van de Inquisitie, waarom de voornaamste heeren van Spanje zich daar toe laten gebruiken, welker getal men wil dat wel 20000 beloopt, en welker gezelschap *la Santa Hermandad*, of de Heilige Broederschap, genoemt wordt. De hoge Raadt heeft een volkomen gezag over alle andere geestelyke rechtbanken van de Inquisitie, invoegen geen van de zelve, zonder toestemming van de generale Inquisitie, eenige straf kan doen uitvoeren. Men vindt deze rechtbanken te Sevilië, Toledo, Cordona, Granada, Murcia, Valladolid, Barcelona, Saragossa, Valencia, Compostel, Cuenço, Logrono, Derena, Palermo, Mexico, Carthagena, Lima, in de eilanden van Majorka, Sardinië en in de Kanarische.

Wyze, op welke de Inquisitie geoeffent wordt.

De Inquisitie, ingevoert in de staten van den paus, van den koning van Spanje, en van dien van Portugal, heeft de macht om onderzoek en uitspraak te doen over leerstukken, strydig tegen die der Roomsche kerke, over de toverkunst, de Sodomitische zonde, de Polygamie, enz. De koning van Spanje benoemt by den paus een algemeen Inquisiteur, of geloofsonderzoeker, over alle zyne ryken, de welke door den paus bevestigt wordt. Deze algemene Inquisiteur benoemt naderhandt de byzondere Inquisiteurs van ieder plaats, de welke nochtans hunne bedieningen niet mogen verrechten zonder de toestemming van den koning daar toe te hebben. Verder stelt de koning een Raadt daar omtrent aan in die plaats, daar de opper-Inquisiteur, of voorzitter van dit gerechtshof, zyn verblyf houdt, en deze Raadt heeft een souvereine macht over alle geloofszaken en andere stukken, die de Inquisitie aangaan. De voornaamste heeren van het ryk laten zich, als boven gezegt is, tot amptenaren van de Inquisitie aanstellen, onder den naam van *Familiares*, en het groot ontzag, dat men deze Familiares toedraagt, en de schrik, dien dit rechtsgebiedt in de gemoederen brengt, maken, dat een beschuldigde zich laat wegvoeren zonder een woordt daar tegen te spreken, zo dra zo een deze woorden tegen hem gesproken heeft: *Van wegens de H. Inquisitie.* Geen buur durft daar tegen morren. Zelfs een vader levert zyne kinderen over, en een man zyne huisvrouw, en zo het gebeurde, dat 'er eenige opstandt voorviel, zou men in de plaats van de schuldigen gevangen nemen alle die genen, de welke geweigert hadden de sterke handt te bieden om de ontsnapping van den gevangen te verhinderen. Men sluit de gevangenen op ieder in een ysselyk donker gat, alwaar zy verscheide maanden moeten zitten zonder gehoort te worden, en men wacht zo lang, tot dat zy van zelfs de redenen van hunne inkerkering te kennen geven, en hunne eige beschuldigers zyn. Ter zelver tydt kleden zich alle de bloedverwanten van den beschuldigden in den rouw, en spreken van hem als van een dood man: zy durven geen smeekschriften ingeven om genade voor hem te verwerven, noch zelfs zyne gevangenis naderen, zo beschroomd zyn zy van voor verdacht gehouden, en mede in hun ongeval ingewikkelt te worden. Dit gaat zelfs zo ver, dat de bloedverwanten zomtyds naar vremde landen vluchten, want iedereen is beducht van als medeplichtig gevat te worden. Als 'er gene bewyzen tegen de beschuldigden ingebragt worden, wordt hy, na een langdurige gevangenis, vrygelaten; maar hy verliest daar by altydt het beste van zyne goederen, die met de onkosten van de Inquisitie verteert worden. Het geheim van deze rechtspleging wordt zo stiptelyk onderhouden, dat men nooit den bestemden dag weet, op welken het vonnis zal uitgesproken worden. Deze rechtszitting wordt voor alle de beschuldigden eens 's jaars gehouden op een dag, die van de Inquisiteurs daar toe verkozen wordt. De sententie van dit gerechtshof wordt genoemt *Auto da Fé*, dat is, een vonnis van geloof, of over het stuk van Godsdienst, en het zelve wordt aanstonts van de straffe der misdadigers gevolgt. Deze uitspraak der Inquisiteurs wordt wereldkundig gemaakt met buitengewone plegtigheden. In Portugal wordt 'er een grote stellagie van hout opgerecht, die byna de gansche gemene plaats of markt beslaat, en tot drie duizend menschen kan bevatten. Daar op wordt een altaar opgerecht, kostelyk versiert; van beide zyden worden 'er eenige ryen van verheve gestoeltens gestelt, op de wyze van een trapswyze opgaande zitplaats, om de Familiaren en de beschuldigden te plaatsen. Regt daar tegen over staat een heel hoge predikstoel, op welken een van de Inquisiteurs den naam van ieder beschuldigde, de een na den ander, afroept, om de misdaden, met welke hy beticht wordt, en het vonnis van zyne veroordeling, dat tegen hem wordt uitgesproken, te horen voorlezen. De gevangenen, die uit den kerker komen, kunnen ligtelyk nagaan, hoedanig hun noodlot wezen zal, uit de verschillendheit van de klederen, die men hen heeft aangetrokken. Die genen, de welke in hunne gewoonlyke kleding te recht gestelt worden, raken vry met eene boete. Anderen, die een *San-Benito*, dat is een soort van een gelen rok, zonder maauwen, daar een rood S. Andreas-kruis op staat, aan hebben, zyn verzekert van hun leven, maar zy verliezen hun goedt, of ten minste een groot gedeelte daar van, het welk verbeurt is ten voordeele van de koninklyke kamer, en om de onkosten van de Inquisitie goed te maken. Anderen, die op hun *San-Benito* een menigte van vlammetjes van rode saai hebben, zonder eenig kruis daar by, zyn overtuigt van weder afvallige ketters te zyn, en al eens genade verkregen te hebben; en deze worden gedreigt, zo zy op nieuw veranderen, van levendig verbrand te worden. Maar die, behalven de verbeeldde vlammen op hun *San-Benito*, hun afbeeldsel daar op dragen, omringt met gedaantens van boze geesten, zyn ter doodt veroordeelt. De straf wordt tot twee malen toe opgeschort voor de genen, die beloven het Jodendom te verzaken, en getrouwelyk alle hunne geloofsgenoten te beklappen: maar voor de derde maal is 'er geen vergiffenis meer over. De Inquisiteurs, zynde geestelyken, spreken het vonnis des doods niet uit. Zy stellen alleen een geschrift op, het welk zy den beschuldigden voorlezen, in het welke zy aanmerken, dat de schuldige van dusdanige misdaadt overtuigt zynde, en door zyn eigen getuigenis het zelve bekrachtigt hebbende, de Inquisitie met hertzeer hem overlevert aan den wereldlyken rechter. Deze acte wordt in handen van zeven rechters gestelt, die, aan de linker kant van het altaar gezeten zynde, de misdadigers veroordeelen om verbrand te worden, na dat zy alvorens gewurgt zullen zyn, ten zy het Joden zyn, in welk geval zy levendig verbrand worden. De gemene plaatsen, of markten, daar zulke rechtsoeffening doorgaans geschiedt, worden in de Portugeesche tale *Roussi* genaamt. Men recht daar een houtmyt op, met een paal in het midden, aan welken de misdadige zittende door den scherprechter gewurgt, en daar na verbrand wordt. De processie derwaarts geschiedt op de volgende wyze. De Dominikanen gaan met het vaandel van St. Dominicus vooruit; daar op volgen de overige geloofsonderzoekers, alle met waschkaarssen in de handt, en ten laatste volgen de beschuldigden, de een na den anderen, barvoets en met ongedekten hoofde, behalven die ter doodt veroordeelt zyn, de welke mutzen dragen. Men draagt ook een groot

groot krucifix, welkers aangezicht den genen, die van de doodstraffe verschoont zyn, wordt toegekeert, maar de ter doodt verwezenen zien het van achteren. Aan der zelver zyde worden ook de beenderen van die in de gevangenisse gestorven, of die eerst na hunne doodt in de Inquisitie gekomen en weder opgegraven zyn, in zwarte kisten, beschildert met vlammen en duivelen, nevens der zelver afbeeldsel, in levens grootte, van plysterwerk gemaakt, en beschildert, op een staak voorgedragen. Op de gerechtplaats gekomen zynde, neemt ieder zyn plaats. Daar op treedt een prediker op den stoel, doende een sermoen rakende het bekeeren der Joden en ketters. Dit sermoen geëindigt zynde, treedt een van de geloofsonderzoekers op, en roept den eenen beschuldigden na den anderen. De aangeklaagden gaan na malkander van hunne plaats, en worden door een Alkaïde voor den geloofsonderzoeker gebragt, die hen hun vonnis voorleest. Alle vonnissen opgelezen zynde, komt een geloofsonderzoeker, nevens eenige priesters, by de genen, de welke niet aan het leven gestraft worden, geeft hen een slag met een roede, en ontslaat hen daar door van den ban. De anderen geeft de geloofsonderzoeker over aan den wereldlyken arm, verzoekende daar benevens de daar tegenwoordig zynde rechters om de barmhertigheit Gods, hen genadig te zyn, en zonder zo min bloedt te vergieten, als mogelyk is, hen te willen handelen. Daar op worden zy naar den houtstapel gebragt, en ieder aan een afzonderlyken paal gebonden. Maar voor dat de zelve wordt aangestoken, vraagt de scherprechter, in welken Godsdienst zy menen te sterven? Antwoorden zy, dat zy als Christenen menen te sterven, zo worden zy gewurgt, en daar op verbrand, maar anders worden zy levendig verbrand. Dit geloofsonderzoek heeft insgelyks het opzicht over de boeken, zodanig, dat zonder des zelfs bewilliging geen boek mag gedrukt worden, gelyk als ook de uit andere ryken derwaarts gebragte boeken door de Inquisitie onderzocht worden. *Phil. van Limborch Hist. van de Inquisitie.*

Van de Inquisitie van Goa.

De Portugezen hebben te Goa twee Inquisiteurs. De eerste, dien men den opper-Inquisiteur noemt, is altydt een wereldlyk priester, en de twede is een monnik van de Dominikaner orde. De Inquisitie heeft nog bedienden, de welke gevolmachtigden van het H. gerecht genoemt worden. Deze maken een vry groot getal uit, en daar zyn 'er van alle kloosterordens. Zy wonen de opmaking van het rechtsgeding by, en zitten mede over de te rechtstelling van den beschuldigde; maar zy komen niet in het gerechtshof zonder van de Inquisiteurs ontboden te zyn. Daar zyn anderen, die men *Qualificatores* van het H. gerecht noemt, aan welke de zorg wordt overgelaten van de boeken te onderzoeken, en de stellingen daar in aan te merken, welke strydig zyn tegen het gevoelen der Roomsche kerke; en deze zyn 'er niet tegenwoordig, als de zaak gevonnist wordt, maar komen alleenlyk in de gerechtsbank om verslag te doen van de zaken, die hen zyn aanbevolen geweest. Sedert eenigen tydt zyn 'er een *Promotor*, een *Procureur*, en *Advokaten* voor de beschuldigden, die de zelve verzoeken: maar menigmaal dienen deze veel eer om hunne geheimste gevoelens te ontdekken, dan om hen te verdedigen. De andere beampten van de Inquisitie zyn de *Familiaren*, de welke een soort van deurwaarders of gerechtsdienaars zyn. Deze bedienden menen door dezen eertytel genoeg verheerlykt te wezen, zonder eenigen loon te trekken. Zy dragen ieder een soort van penning op de borst, op welken het wapen van de Inquisitie staat. De Inquisiteur, verselt van een geheimschryver en een vertaalder, bezoekt alle de gevangenen van twee tot twee maanden; maar menigmaal is dit niet dan eene uiterlyke plegtigheit, en men geeft byna nooit acht op hunne klagten. De buitengemeenste halsgedingen worden gehouden tegen die genen, de welke van de zonde van Sodomie of van het Jodendom beschuldigt worden. De beschuldiging van het Jodendom raakt de *Christianos novos*, of de nieuwe Christenen. Men geeft dien naam aan de genen, die van Joodsche ouders afkomstig zyn, de welke door Ferdinand den V, koning van Arragon en van Castilië, in Portugal toegelaten wierden om den Christelyken Godsdienst te omhelzen, het welk zy deden, ten minste in schyn; en dewyl de naam van Jode door het gansche landt zeer hatelyk is, zo heeft men altydt de Christen geslachten van die der bekeerde Joden onderscheiden, de welke men nieuwe Christenen genoemt heeft. Binnen Goa is 'er niemandt dan de opper-Inquisiteur, die recht heeft, of zich het zelve aanmatigt, van zich naar den predikstoel te laten dragen, en men heeft voor hem veel meer ontzag over dan voor den aartsbisschop, of voor den onderkoning. Zyn gezag strekt zich uit over alle slag van leken en geestelyken, uitgenomen den aartsbisschop, zynen stedehouder, die altydt een bisschop is, den onderkoning, en de gouverneurs, de welke den onderkoning verbeelden. Echter mag hy hen allen doen in hechtenis houden, na dat hy bericht gegeven heeft aan het hof van Portugal van de misdaden, met welke zy beschuldigt worden, en van daar geheime bevelen te rug heeft ontfangen van den souvereinen Raadt van de Inquisitie van Lissebon. De Raadsheeren van deze rechtbank komen selden byeen, in plaats dat de andere Raden gewoonlyk tweemaal daags vergaderen. Wanneer men over de pleitzaken vonnist, hebben de aartsbisschoppen, buiten de gedeputeerden, die daar by verschynen, van die plaatsen, daar de Inquisitie ingevoert en opgerecht is, het recht van zich op de gerechtsbank te laten vinden. Zo haast als het zo genaamde *Auto da Fé*, dat is geloofsvonnis, of uitspraak over het stuk van geloof, geveld is, geeft men het *San-Benito*, of groten scapulier van geel linnen, met een sint Andries kruis daar op, met rode verwe geschildert, van achteren en van voren, aan die genen, de welke geoordeelt zyn de doodt niet schuldig te wezen: maar die ter doodt veroordeelt zyn, trekt men een *Zamarra* aan het lyf, het welk een ander soort van scapulier is, wiens grondt graauw is, en het afbeeldsel van den misdadiger staat daar op naar het leven afgemaalt, van achteren en van voren, boven den brandenden houtstapel, met opgaande vlammen, en alom met boze geesten bezet. Hunne namen en hunne misdaden staan onder aan het afbeeldsel geschreven. Ten opzichte van die genen, de welke hunne misdaden na de uitspraak van het vonnis bekent, en aldus vergiffenis verkregen hebben, wordt een *Zamarra* aangetrokken met omgekeerde vlammen, slaande met het spits naar omlaag, het welk men *Fogo revolto*, dat is, omgekeerd vuur, noemt, om dat zy de straf van het vuur ontkomen zyn. Men zet die genen, de welke schuldig bevonden zyn aan de toverkunst, een bordpapieren muts op het hoofdt, die naar omhoog spits toeloopt, op de wyze van een broodzuiker, en die men *Carochas* noemt. Deze mutzen zyn overal beschildert met de gedaante van boze geesten en vurige vlammen. Alle de beschuldigden aldus uitgedoscht zynde volgens de hoedanigheit van hunne misdaadt, wordt 'er eene processie gehouden op de wyze, als hier boven is beschreven. *Verhaal van de Inquisitie te Goa.*

Van de Inquisitie van Toulouze.

Deze Inquisitie, die de eerste is, daar men van heeft horen spreken, wierdt opgerecht door paus Gregorius den IX, onder de regering van Raimundus den VII van dien naam, graaf van Toulouze, in het jaar 1229. Al het gene de pauzen tegen de Albigenzen in het werk gestelt hadden voor dien tydt, kan niet gerekent worden dan voor eenige buitengewone onderzoekingen, en niet voor een rechte Inquisitie. Hoedanig dit gerechtshof in den beginne wierdt gedwarsboomt is in het begin van dit artykel verhaalt: doch graaf Raimund van Toulouze gestorven, en Alphonsus, broeder van S. Lodewyk, hem opgevolgt zynde in het jaar 1269, begonnen de Inquisiteurs eigentlyk op dien tydt hun recht in volkome vryheit te oeffenen. Na de doodt van Alphonsus in het jaar 1271, dit graafschap met de kroon van Vrankryk vereenigt zynde, behielden zy het zelve gezag onder die koningen; maar na verloop van tydt de Albigenzen verstrooit zynde, begon de Inquisitie, die geen recht hadt dan alleen over zaken van kettery, te vervallen, behalven dat deze rechtbank door hare wreedheit reets al haar gezag byna verloren hadt; blyvende eindelyk van haar gezag niets anders over dan eene geringe macht, als het onderzoek der boeken en andere diergelyke dingen. Niettemin zondt het parlement hen zomwylen zekere pleitzaken toe, in welke eenig vermoeden van kettery was. Zy behieldt ook langen tydt een recht, het welk hen vergunt was by hunne oprechting, en daar in bestondt, dat zy alle jaren de lyst van de nieuwe regenten en schepenen van Toulouze voor zich lieten brengen, om te onderzoeken, of 'er onder de verkorene heeren waren, die men van kettery verdacht hieldt: maar dit recht is hen ontnomen omtrent het jaar 1646 door een vonnis van den Raadt, en gegeven aan den aartsbisschop van Toulouze, op dien grondt, om dat de bisschoppen, door de kerkelyke inzettingen, gebore Inquisiteurs zyn ieder in zyn sticht. Evenwel laten de Jakobyner monniken niet na, nog hedendaags zo veel te wege te brengen, dat 'er een monnik van hunne orde voorzien wordt met de bediening van Inquisiteur. Hy trekt zelfs eenig jaargeldt, en het huis, daar hy woont, met eenige kloosterbroeders, afhankelyk van het grote klooster, wordt nog de Inquisitie genaamt. Maar hy heeft niet meer dan den enkelden tytel, zonder eenige uitvoering van zyn ampt. *La Faille Annales de la ville de Toulouse.* Zie ook *Liber Sententiarum Inquisitionis Tolosanæ ab anno Ch.* 1307, *ad annum* 1323.

Van de Inquisitie te Venetië.

De rechtbank van de Inquisitie, opgerecht binnen Venetië, is byna zo afhankelyk van de wereldlyke regering, als alle de andere wereldlyke rechtbanken. Deze rechtbank bestaat uit den pausselyken afgezant, die binnen Venetië zyn verblyf houdt, uit den patriarch van Venetië (zynde een van de Venetiaansche edelen) uit den vader Inquisiteur, dat altydt een Franciskaner monnik is, en uit de twee voornaamste Raadsheeren, de welke byzitters of assistenten zyn, en zonder welker overstaan alle hunne pleitgedingen nietig en krachteloos zyn, en mogen de vonnissen niet werkstellig gemaakt worden. Ook gebeurt het wel, onder voorwendsel, dat eenige zaak de belangen van den Staat betreft, dat alsdan de Inquisitie geen recht heeft om daar over te vonnissen. De zogenoemde ketters zyn byna de eenige, over welke de Inquisitie te Venetië recht pleegt, en zelfs is zy ten dien opzichte niet heel streng. Deze Inquisitie trekt nooit eenig voordeel van de verbeurd verklaarde goederen van een veroordeelden, hebbende de Republyk gewilt, dat de zelve op de erfgenamen zouden vervallen. Ze heeft ook geen gezag over de verbode boeken, en vermag gene andere te veroordeelen, dan die van de Republyk zelf veroordeelt worden. Deze Inquisitie kan niet beletten, dat de Grieken en Armeniërs de vrye oeffening van hunnen Godsdienst hebben, en dat het volk de aflaten gaat verdienen zo wel in hunne kerken, als in die van de R. Katholyken. De Joden worden ook binnen Venetië geduld; maar zy dragen rode hoeden, om van de anderen onderscheiden te worden. Zy zyn niet aansprekelyk over het stuk van den Godsdienst alleen: in dier voegen,

voegen, dat over Godslaftering, of over andere diergelyke misdaden, die zy begaan, de wereldlyke rechter hun vonnis uitwyst. Deze Inquifitie heeft zulk een bepaalde macht, dat de Republyk toelaat, dat men in de hogefchool van Padua aan iemandt de leeraarsmuts geeft, zonder dat hy alvorens de geloofsbelydenis, die van de pauzen bevolen is, gedaan heeft: zo dat perfonen van andere gezindheden tot leeraars in de Rechsgeleerdheit en in de geneeskunde aldaar verheven worden. *De Saint-Didier Ville & Republique en Venife.*

Van de Inquifitie, of van de Congregatie van het H. gerecht binnen Rome.

De zelve is opgerecht door paus Paulus den IV, verbetert door Pius den IV, en door Sixtus den V recht in order gebragt. Deze vergadering beftaat uit twaalf kardinalen, die door den paus benoemt worden, nevens een groot getal van biffchoppen en Godgeleerden, die den naam van Raadgevers hebben, en van de welke die geen, de welke het ampt van commiffaris waarneemt, altydt een van de Dominikaner orde is. Deze twaalf kardinalen worden genoemt algemene onderzoekers of Inquifiteurs, om dat hunne macht zich over alle de andere uitftrekt. De provinciale Inquifiteurs worden van hen afgevaardigt naar de provinciën, daar de Inquifitie is ingevoert, en zy vergaderen alle weken twee maal, te weten 's woensdags in het konvent della Minerva, daar de fetel der Inquifitie is, en 's maandags voor den paus. *Jean Des-loir inquifiteur de la Foy c. 1.*

INQUISITORES waren ten tyde der Romeinfche keizeren zekere magiftraatsperfonen, of gevolmachtigden, welke naar de wingeweften wierden gezonden, om de verfchillen, over de fchattingen en accynzen ontftaan, by te leggen en af te doen. By de Frankifche en Engelfche koningen waren het zekere gemachtigden, die ook rechtszaken onderzochten. *Du Frefne II, 2. 83.*

INS. Zie INN.

INSPRUK, in het Latyn *Olnipons*, is de hoofdftadt van Tyrol, en voormaals de refidentie der graven van Tyrol geweeft. Zy legt in een zeer vermakelyk dal aan de rivier de Inn, over welke een fraaie brug is gemaakt. Zy is voorts fchoon, wel gebouwt, en met fraaie huizen voorzien; heeft tegen over het flot Amras, als mede tegen over Hall in het dal geen muren, en fchoon zy van andere kanten drie poorten heeft, is zy echter maar als een open plaats te rekenen. De meefte daken zyn plat, en voor de huizen zyn bogen, onder welke men kan doorgaan. De voorfteden zyn ook wel gebouwt. Otto, hertog van Meran, heeft deze plaats met ftads vryheden begiftigt. Maar na dat het huis van Oostenryk Tyrol in bezit kreeg, hebben zy ook aldaar hunne hofhouding gehad, en ten dien einde den nog aldaar ftaanden aanzienlyken burg gebouwt. Dit is een ruim en plomp gebouw, als zynde op verfcheide tyden by ftukken opgebouwt. De kancelery legt midden op de markt, hebbende een goud dak, door den aartshertog Frederik in het jaar 1425 aan de ftadt vereert, het welk, naar men zegt, 200000 dukaten zwaar is. De zelve aartshertog Frederik zou ook die 28 metale beelden, die in de Barvoeter kerk ftaan, hebben laten maken, hoewel de keurvorft van Beveren de zelve voor het meefte gedeelte by zynen laatften inval in het landt heeft laten wegvoeren. In die zelve kerk wordt ook het prachtig graf van keizer Maximiliaan den I gevonden, en vele kapellen, in welke verfcheide aartshertogen van Oostenryk begraven leggen. Een half uur daar van daan legt het aartshertoglyke luftflot Amras, aan den voet van een berg, alwaar een grote voorraadt van allerhande rariteiten gevonden wordt. Keizer Maximiliaan de I heeft in jaar 1494 hier ter plaatfe met Blanka, hertogin van Milanen, een prachtig byleger gehouden. De keurvorft Maurits van Saxen hadt keizer Karel den V haaft in deze ftadt gevangen bekomen. Keizer Ferdinand de II trouwde hier in het jaar 1622 met de hertoginne Eleonora van Mantua. In het jaar 1655 deedt de koningin Chriftina van Zweden hier hare opentlyke belydeniffe van den Roomfchen Godsdienft. In het jaar 1703 wierdt deze plaats van den keurvorft van Beyeren verovert, maar kort daar na wederom, nevens het ganfche landt, verlaten. *Zeileri Itin. Germ. Befchryving van Tyrol. Miffons Reizen.*

INSTERBURG, een fraaie plaats in het Brandenburgfch Pruiffen, in Bartlandt, alwaar de rivier Infter (die in Nadravia, by Lafteinen aan de grenzen van Samogetië ontfpringt, en in zynen loop de kleine rivieren Ragup, Bodup, Jodup, Eimen, Nipot en Strige in zich neemt) zich met de rivier Angerab vereenigt, uit welke aldaar de rivier Pregel ontftaat. Deze plaats heeft een flot, en ftads gerechtigheit; maar is zonder muren. Echter behoort een groot ampt daar toe, het welk voor het befte ampt des konings van Pruiffen in dit landfchap gehouden wordt, doordien het 13 mylen in de lengte en 8 in de breedte beflaat. Anders is het aan de Brandenburgfche erven in Franken van de kroon Polen, by het uitfterven van de keurvorftelyke linie, in het Welauifch verdrag toegekent. In de peft in het jaar 1712 is dit ampt byna geheel uitgeftorven, en voornamentlyk de Zwitferfche familiën, welke zich eenige jaren te voren aldaar hadden nedergeflagen. Het bier, dat hier gebrouwen wordt, zegt men dat geheel zwart en zo fterk is, dat men het als brandewyn kan in brandt fteken. De voorwerken Dzauper en Altenhoff zyn door eene fchone allée van lindebomen aan malkander gehecht. *Pruiffifche Staats-Geographie.*

INSTITOR, (HENRICUS) een Duitfcher, van de orde van St. Dominicus, heeft gezamentlyk met Jacobus Springer, monnik van de zelve orde, en Inquifiteur van Auvergne, een werk gemaakt, verdeelt in drie boeken, tegen de vrouwen, die met toverkunften omgaan, genaamt *Malleus Malefelicarum*, gedrukt binnen Venetie in het jaar 1576, te Frankfort in het jaar 1580, en binnen Lion in het jaar 1620. Hy hadt nog een boek gemaakt van de inftelling en van de goedkeuring van de mirakelen en van de aflaten van den Rozenkrans van de H. Maagdt, het welk niet gedrukt is geweeft. Sedert dat zyn ampgenoot gekomen was tot de bediening van Inquifiteur, heeft hy eene verhandeling van de paufelyke macht gefchreven tegen die van de heerfchappy van Rofellis, gedrukt te Venetië in het jaar 1499. *M. Du Pin Bibl. des Auteurs Ecclefiaftiques XV fiecle.*

INSTITOR, of INSTITUTOR, (JOHANNES) een Karthuizer monnik in Zwaben, leefde in de XV eeuwe. Hy fchreef omtrent het jaar 1400 *de Objection. Bibl.* Men fchryft hem nog eenige andere werken toe. *Petrejus Biblioth. Cart.*

INSUBRIE, *Infubria*, was oudtyds de naam van het tegenwoordige hertogdom van Milaan, of veel eer van een gedeelte van het zelve, namentlyk van dat gene, het welk tuffchen de rivieren de Adda en den Ticinus gelegen is. De inwoners van deze landftreek wierden Infubriërs, in het Latyn *Infubres*, genoemt, en waren, naar men zegt, oorfpronkelyk uit Gallië.

INSULÆ wierden zulke gebouwen genoemt, die hunne muren op zich zelf hadden, en niet aan de naaftgelegene aangebouwt waren. Zommigen zeggen, dat de kleine huizen te Rome *Infulæ*, maar de grote *domus* genoemt wierden, het welk echter niet kan beweezen worden: want men vindt *Infulæ*, die groter plaats befloegen dan de grootfte gebouwen. *Infularii* worden wel geringe menfchen genoemt, maar niet daarom, om dat alle *Infulæ* kleine gebouwen waren maar om dat in de grote *Infulæ* vele woningen waren, in welke vele geringe menfchen te huur woonden. Vervolgens betekent het woordt *Infularii* de bezitters van diergelyke gebouwen, welke zy aan anderen verhuren, en groot geldt daar van trekken. *Gravius Præf. tom. IV. Ant. Rom. Pitifcus p. 964, 965.*

INTAPHERNES, een van de zeven voornaamfte heeren van Perfië, die zamenfpanden om den onwettigen Smerdes van den troon te ftoten, de welke zich onrechtvaardiglyk in des zelfs bezit geftelt hadt. Hebbende federt dien tydt een opftandt verwekt, wierdt hy van Darius ter doodt veroordeelt met alle zyne bloedverwanten, die mede fchuldig aan den opftandt waren. Eer dat zy gerecht wierden, ging de vrouw van Intaphernes dagelykfch voor de deur van het paleis van Darius, fmekende dezen koning om genade, de welke door hare tranen bewogen zynde de vryheit fchonk aan dien zy onder alle zou verkiezen. Deze bedrukte vrouw, ziende, dat zy niet al wat zy wenfchte kon verkrygen, verzocht het leven van haren broeder; waar over Darius verwondert ftaande, de reden van deze keuze wilde weten; wanneer deze vrouw hem ten antwoordt gaf, dat zy, zo het de noodt vereifchte, ligt een anderen man kon krygen, en andere kinderen voortbrengen; maar dat zy, dewyl haar vader en moeder overleden waren, geen ander broeder kon krygen. De koning, over dit antwoordt ten hoogfte verwondert, fchonk het leven aan haren oudften zone en aan haren broeder, de welke hy in vryheit liet ftellen. Intaphernes en de andere medeplichtigen wierden ter doodt gebragt. *Herod. l. III.*

INTERAMNA, of INTERAMNIUM, was van ouds de in het hertogdom van Spoleto gelege ftadt *Terni* genaamt, ter oorzake om dat zy van den eenen kant van de rivier de Nar, en van den anderen van een uit die rivier afgeleide gracht omringt was.

INTERCESSORES wierden in de middelfte eeuwen de vikariffen of beftierders van een openftaande bisdom genoemt, om dat zy het beftier van het zelve zo lang waarnamen, tot dat 'er een nieuwe biffchop verkoren was. *Du Frefne II. 2. 98.*

INTERCIDONA, of INTERCIDONUS, eene der drie Heidenfche godheden, welke door de zwangere vrouwen wierden aangeroepen. Zie DEVERRA. *Pomey Panth. Myth. pag. 225.*

INTERDICT, kerkelyke ban, of gebodt, door het welke de Roomfche kerk de bedeeling van de Sakramenten en de bediening van den Goddelyken dienft verbiedt en opfchort in eenige plaats, 't zy een koninkryk, of provincie, ftadt, parochie, of gemeente. Zommigen zeggen, dat deze Interdiĉten hunnen oorfpronk in het Weften gehad hebben, en dat zulks in Vrankryk gefchied is onder de regering van Karel den Groten, in het begin van de IX eeuwe; maar dat des zelfs gebruik naderhandt meer toegenomen heeft in Vrankryk, in Italië, en in Duitfchlandt, ten tyde als de vorften en grote heeren zich volftrekte meefters en fouvereine heeren van de provinciën maakten, van welke zy niet meer dan gouverneurs, marquizen, of graven waren: want de biffchoppen, om deze nieuwe heeren binnen de palen van hunnen plicht te houden, ftelden het Interdiĉt in het werk, ziende, dat zy den kerkelyken ban, die reets tegen hen was uitgefproken, verachtten. Het geen dit gevoelen begunftigt, is, dat de uitwerking van de Interdiĉten meeft daar in beftaat, dat de zelve uitgeblixemt worden tegen provinciën, fteden en gemeenten om de vorften, of de republyken, tot reden te brengen. Daar zyn 'er, die geloven, dat het gebruik van de Interdiĉten veel ouder is, om dat Gregorius van Tours eenige voorbeelden daar van fchynt by te brengen in de zesde eeuwe. Zy voegen daar by, dat men zien kan uit een brief van St. Auguftinus, gefchreven aan den graaf Bonifacius, dat het Interdiĉt in de V eeuw gebruikelyk is geweeft, en dat men in de Griekfche kerk zich daar van al bedient hadt ten tyde van de IV eeuwe; het welk zy bewyzen uit een brief van St. Bafilius, welke de 244 is. Wat hier van zy, daar is

geen reden te twyffelen, of de Interdicten hebben in zwang gegaan in de IX eeuwe. Men leest in de werkjes van Hinkmarus, aartsbisschop van Rheims, dat zyn neef Hinkmarus, bisschop van Laon, in een parochie een Interdict deedt in het jaar 870. Zie daar, wat men in de Historie sedert dien tydt verder vindt wegens de Interdicten. Ademar verhaalt, dat Alduinus, bisschop van Limoges, in het jaar 994 een Interdict liet afkondigen tegen de kerken en kloosters van zyn bisdom, en hy noemt dit soort van kerkelyken ban een nieuwen kanon; waar uit blykt, dat het Interdict geen oude zaak is. In de kerkvergadering van Limoges, gehouden in het jaar 1034, wordt gezegt, dat Odelricus, abt van St. Martialis van Limoges, aan de kerkvaderen van de vergadering een nieuw hulpmiddel voorstelde, daar in bestaande, dat men den kerkelyken ban zou uitblixemen tegen alle de genen, de welke naar de vrede van de kerk niet wilden luisteren; dat men de zelve na hunne doodt niet zou ter aarde laten bestellen; dat men den kerkelyken dienst en de bedeeling van de Sakramenten, uitgezondert den doop voor de kinderen, en de laatste kerkrechten voor de stervenden, zou opschorten, en de altaren zonder versierselen laten. Fulbert, bisschop van Chartres, die op dien zelven tydt onder de regering van den koning Robert geleest heeft, spreekt ook van twee Interdicten in twee brieven, die hy aan den koning schreef. Paus Gregorius de VII, in het einde van de XI eeuwe, bediende zich zeer dikwils van dit soort van kerkelyke bestraffing, en Ivo, bisschop van Chartres, maakt daar gewag van in verscheide van zyne zendbrieven. Deze paus geboodt, dat de deuren van de kerk door de monniken zouden toegesloten worden, en dat men hunne klokken niet meer zou laten luiden. Calixtus de II, omtrent het jaar 1120, verboodt den Goddelyken dienst in de landen van de heeren, die hunne belofte niet volbragten om naar het H. Landt te trekken, alleenlyk toelatende den doop der kinderen, en de biecht aan de stervenden. Eugenius de III verboodt omtrent het jaar 1150 het vieren van den kerkelyken dienst in de kerken van zekere ongeregelde kloosternonnen. Paus Alexander de III verboodt omtrent het jaar 1170 aan de kerkvoogden van Engelandt den kerkelyken dienst en de bediening van de Sakramenten, uitgenomen den doop voor de kinderen, en de biecht voor de stervenden. Omtrent het jaar 1200 stondt Innocentius de III de predikatien toe gedurende het Interdict, en de bediening van het vormsel. De zelve paus gaf ook verlof van het Avondmaal aan de kruisvaartsheeren te mogen bedienen, en ook aan de vremdelingen in de plaatsen, die onder 't Interdict stonden. Gregorius de IX liet ook omtrent het jaar 1230 toe, dat men eens des weeks een gemene Misse deedt, zonder de klokken te luiden, en met geslote kerkdeuren. Omtrent het jaar 1300 vergunde paus Bonifacius de VIII de macht om biecht te horen gedurende het Interdict: ook stondt hy toe, dat men dagelyksch eene Misse zou doen, en dat de kerkdienst verrecht wierdt, doch zonder zang, zynde de kerkdeuren gesloten, en zonder klokluiding; uitgezondert de plechtige feestdagen van Kersmis, van Paaschen, van Pinxteren, en van de Hemelvaart van O. L. Vrouwe, dat de dienst zou gezongen worden, met ope kerkdeuren, en met 't gelui der klokken. Maar doordien dit Interdict zeer kwade gevolgen baart, en aanleiding geeft tot een ongeregeld leven, en godloosheit, hebben de pauzen goedgevonden, zeer selden zich daar van te bedienen. *Johannes Morin in Observat. Ecclesiast.*

INTERIM is de naam van zeker formulier van geloofsartykels, het welk keizer Karel de V na de doodt van Luther in het jaar 1548 den Protestanten wilde opdringen. Deze naam ontstondt daar uit, om dat dit opstel maar voor een tydt zou dienen, en *Ondertusschen* (want dit betekent het woordt *Interim*) gebruikt worden, tot dat eene algemene kerkvergadering de toen zwevende verschillen over den Godsdienst zou beslecht hebben: want als de keizer het Smalkaldische verbondt verbroken hadt, en vervolgens de verschillen over den Godsdienst wilde uit den weg ruimen, besloot hy op een Ryksdag te Regensburg, die zaak aan eenige gemachtigden over te geven. Maar dewyl deze zamen niet konden overeenkomen, wierdt dit werk heimelyk aan drie Theologanten opgedragen, namentlyk *Julius Pflug*, bisschop van Naumburg, *Michaël Helding*, titulair bisschop van Sidon en wybisschop van Ments, en *Johannes Agricola*, hofprediker van den keurvorst van Brandenburg. Deze stelden gezamentlyk dit boek op, en verzekerden den keizer, dat dit ontwerp niets behelsde, dat den Roomschen Godsdienst nadeelig was, behalven deze twee punten, het huwelyk der priesteren en het gebruik des kelks in het H. Avondmaal. Dit opstel zondt de keizer aan den paus, om des zelfs toestemming daar op te hebben, welke hem de zelve echter weigerde, naardien hy vreesde, dat de keizer zich mogt zoeken tot hoofdt der kerke van Duitschlandt op te werpen, vermits hy zich thans bemoeide, geloofsverschillen te beslissen. Vervolgens liet Karel de V eenige spreekwyzen daar in veranderen, en gaf daar op het zogenaamde *Interim* den 15 May in het jaar 1548 op den Ryksdag te Augsburg in het licht. Maar dit opstel behaagde noch den Roomschgezinden, noch den Protestanten, welke beide hevig daar tegen schreven. De paus hadt wel voor, eenige prelaten naar den keizer te zenden, en dit *Interim* te laten verbeteren; maar zommige kardinalen en bisschoppen, te Bologne vergadert, rieden hem zulks af. Ondertusschen protesteerden vele Luthersche predikanten ook daar tegen, voornamentlyk op die plaatsen, daar de overheit dit *Interim* hadt aangenomen, het welk in vele Ryksteden, uit vreze voor des keizers gramschap, geschiedde, zodanig, dat in Zwaben en aan den Rhynstroom 400 predikanten deswegen wierden afgezet, waar uit naderhandt de Interimsgeschillen ontstonden, wanneer eenigen, aan welke de naam van *Adiaphoristen* wierdt gegeven, 't daar voor hielden, dat men in eenige onverschillige zaken het *Interim* wel kon aannemen, het welk anderen niet wilden toestaan, onder anderen zeggende, dat de deur voor het Pausdom daar door weder zou geopent worden. De gevangen keurvorst van Saxen wilde het ook niet aannemen. Insgelyks wederleiden Robert Cenalis, bisschop van Avranches, en een vermaard Godgeleerde van de faculteit te Parys, dit *Interim* in zyn boek, *Antidotum* genaamt. Van de andere zyde handelde Karel de V die plaatsen, welke het *Interim* niet wilden aannemen, zeer streng; want hy beroofde onder anderen de steden Maagdenburg en Constants, om dat zy zich daar tegen aankantten, van alle hare vryheden, welke laatste plaats van dien tydt af, en nog tegenwoordig, onder de gehoorzaamheit van Oostenryk staat. *Sleidanus Hist. XX boek. Thuanus lib. V. Sarpius Hist. Conc. Trident. lib. II. Pallavicini Hist. Conc. Trident. Hortleder tom. II. lib. IV. c. 4. Seckendorf Hist. Luther. Maimbourg Hist. du Luther.*

INTERLACKEN was voortyds eene prooftdy van Reguliere koorheeren van de orde van S. Augustyn, door de vryheeren van Oberhofen en Ried gesticht in het Canton van Bern, tusschen de Tzrientzer en Thurner zee gelegen. Sedert deze prooftdy by de verandering in den Godsdienst wereldlyk is verklaart, wordt zy door een landvoogdt bestiert.

INTERREGNUM, dat is, *Tusschenregering*, in 't Duitsche ryk. Duitschlandt heeft verscheide tusschenregeringen gehad; maar de langste is geweest in de XIII eeuwe. Na de doodt van Henrik den II (a) en Albert van Oostenryk (b) stondt de keizerlyke troon eenige weken open; maar in de voorgemelde eeuwe duurde de tusschenregering vier jaren lang. Zommigen beginnen de zelve te rekenen van den tydt van Frederik den II af, dewyl deze niet alleen van den paus was in den ban gedaan, maar ook door Innocentius den IV op de kerkvergadering, in den jare 1245 te Lion gehouden, van de keizerlyke waardigheit berooft wierdt (c), waar door zich eenige geestelyken lieten bewegen, dat zy de party van hunnen rechtmatigen koning verlieten, en den landgraaf van Thuringen Henrik Raspo aanhingen. Anderen rekenen deze tusschenregering af van het jaar 1251, en dus sedert de doodt van Frederik, in het zelve jaar gevolgt. Maar deze nemen niet in acht, dat des zelfs twede zoon Conraad van de Duitsche vorsten rechtmatig verkoren (d) en als Roomsch koning, nog by het leven van zynen vader, den zelven in de regering toegevoegt zynde, een goed recht hadt, het welk hy tegen alle mededingers met alle macht zocht te beweeren. Dus tasten ook mis die van de doodt van Conraad in den jare 1254 hunne rekening beginnen: want daar is geen reden voor, waarom men Willem, graaf van Hollandt, uit het getal der Roomsche koningen zou willen uitsluiten, en zyne in Duitschlandt gevoerde regering tot de tusschenregering brengen (e). Eindelyk begrypen het die genen ook niet al te wel, die den eersten aanvang van de tusschenregering op het jaar 1256 brengen, in welk jaar Willem stierf. Men doedt dan beter, als men van het jaar 1257 af aan, en dus van den aftocht van Richard (f) naar Duitschlandt van dien tydt af, tot in het jaar 1273 toe, geheel geen koning hadt, en alzo eene tusschenregering van 16 jaren heeft gehad. Wel is waar, dat de staat van het Duitsche ryk, als men den zelven van naby beschouwt, ook voor dezen tydt zeer slecht was, leggende de een met den anderen overhoop, als of 'er geen koning was. Frederik de II en zyn zoon Conraad de IV waren in de laatste jaren den meesten tydt in Italië. Graaf Willem van Hollandt hadt de handen vol met zyne eige zaken. De graaf van Waldek hadt de stoutheit den koning zyne gemalin af te nemen, en zo lang te houden, tot dat zy door zekere somme gelds vry gemaakt wierdt (i). De aartsbisschop van Keulen wilde hem zelfs met het paleis, waar in hy te Neus woonde, doen verbranden (k). Alle koophandel lag in 't voetzandt. De gemene straten, de wegen, de bosschen waren in 't gansche Ryk onveilig, en overal met rovers bezet. Deswegen begonnen de aan den Rhyn gelegene steden, op aanraden van een burger van Ments, Rathbod (l), een verbondt onder malkander op te rechten, om daar door zo wel den koophandel weder op te beuren, als mede om de grote stroperyen te weeren. Die van Keulen, Worms, Straasburg en Basel waren de eersten, die een onderlinge vrede voor tien jaren maakten, en zamen een verbondt sloten. Willem van Hollandt bekrachtigde het zelve, en wanneer de vereenigde steden over de gemaakte order te Straasburg, te Basel, te Oppenheim, te Ments, of elders byeenkomsten hielden, wierdt het getal der bondgenoten van dag tot dag sterker, en men telde in den jare 1255 reets daar onder de volgende steden, als: Ments, Keulen, Worms, Spiers, Straasburg, Basel, Zurich, Freyburg, Brisach, Colmar, Slettstadt, Wetzlar, Gellenhauzen, Frankfort, Marburg, Aigsveldt, Grunberg, Hirschveldt, Valtda, Mulenhauzen, Munster, Bremen, Hagenau, Weissenburg, Nieuwstadt, Wimpen, Heidelberg, Lanterenburg, Oppenheim, Friedberg, Aschaffenburg, Seligenstadt, Bingen, Erpach, Bacherach, Wesel, Poppard, Andernach, Bon, Neus, Aken, en nog zes andere steden, welker namen niet gemeld worden (m). Niemandt was meer te onvrede over dit verbondt dan de vorsten van het Ryk en de omleggende adel: want beide zochten in dezen tydt in troebel water te visschen, en de eene stadt na de andere aan zich te trekken, of ten minste de tollen aan den Rhyn naar hun welgevallen te doen verhogen. Doch de steden zich zo naauw met malkander verbonden hebbende, moesten de vorsten het eerste niet alleen achterwege laten, maar ook de tollen wederom verminderen, en op den ouden voet brengen (n). Ja zy wierden zelfs gedwongen zich naar den tydt te schikken, en zelfs in dit verbondt, het welk zy zo zeer haatten, en het welk hen een

doorn

doorn in het oog was, te treden. De geestelyke en wereldlyke vorsten, welke in het gemelde verbondt zyn getreden, zyn de volgende: *Gebhard*, aartsbisschop van Ments, *Cuno*, aartsbisschop van Keulen, *Arnold*, aartsbisschop van Trier, *Richard*, bisschop van Worms, *Henrik*, bisschop van Straasburg, *Gerard*, bisschop van Basel, *Jakob*, bisschop van Mets, *Henrik* (o) abt van Fulda, enz. *Lodewyk*, paltsgraaf aan den Rhyn, *Cuno*, wildgraaf, *Wither*, graaf van Katzenellebogen, *Frederik*, graaf van Leiningen, *Berthold*, graaf van Ziegenheim, *Poppo*, graaf van Thuringen, *Ulrich*, graaf van Pfirt, *Sophia*, landgravin van Thuringen, en nog meer anderen (p). Sommige in Zwaben en in Saxen gelegene steden volgden het voorbeeldt van die aan den Rhyn gelegen. Goslar, Quedlenburg, Brunswyk, Gottingen, Einbeck, Nordheim, en meer andere verbonden zich tegen hunne vyanden malkander de behulpzame handt te bieden (q): hoewel alle deze verbonden, in zo onrustige tyden gemaakt, niet lang duurden (r), als wordende verbroken, naardien de bondgenoten onder malkander oneens wierden, en zamen in bloedige oorlogen raakten. By voorbeeldt, de bisschop van Straasburg en de stadt van dien naam was in het verbondt met die aan den Rhyn, en echter belette zulks niet, dat zy beide met malkander in zware onlusten geraakten. De bisschop Gualtherus van Geroldseck matigde zich in de stadt veel gezag aan; de burgery van Straasburg daarentegen, die hare vryheit met nadruk zocht te verdedigen, viel uit de stadt, en verwoestte het slot Haldenburg, den bisschop toebehorende, zodanig dat 'er geen steen op den anderen bleef. Gualterus nam daar op de geestelyke wapenen in de handt, en dewyl hy met zyne krygsmacht de stadt niet kon bedwingen, deedt hy ze in den ban, hebbende alvorens de gansche geestelykheit nadrukkelyk geboden, de stadt te verlaten, en zich buiten de zelve by hem te begeven. De aartsbisschop van Trier en verscheide abten namen de party van den bisschop, gelyk als in het tegendeel de graven van Kiburg, van Habsburg, van Ravensburg, van Oxenstein en Freyburg de zyde van de stadt aan. Richard van Cornwall, omtrent dezen tydt uit Engelandt naar Duitschlandt gekomen zynde, zocht wel deze onlusten in haren eersten aanvang te smoren; maar de partyen waren zodanig op malkander verbittert, en Richard hadt zo weinig aanzien, dat noch de stadt, noch de bisschop naar hem wilde luisteren: in 't tegendeel, de burgers van Straasburg vielen op de steden Mulhauzen, Colmar, en andere vyandlyk aan, en als zy de zelve met weinig tegenstandt hadden verovert, moest de bloedige slag by Hausbergen in den jare 1262 aan den ganschen oorlog den uitslag geven. De bisschop, schoon hy door zyne dappere tegenweer toonde, dat ook een geestelyk zielenherder wel een soldaat kan zyn, week te rug, en verloor niet alleen zyne beste manschap, maar moest ook zien, dat de voornaamste edelen van de overwinnende burgers gevangen weggevoert wierden. Gualterus zelf kon het met twee van edelen te naauwernoodt ontvluchten, en deswegen waren de voorslagen van vrede, die de bisschop na deze grote nederlage den Raadt liet voorstellen, zo lang vruchteloos (s), tot dat deze onrustige man zelf door honger en hertzeer stierf (t), en zyn kapittel daar door vryheit gaf, om een verzekerd vergelyk met de burgery te kunnen oprechten. Ondertusschen moesten het de aan den Rhyn leggende keizerlyke tafelgoederen en domeinen ontgelden, dewyl alle nog onmachtige vorsten zich met dit overgebleven kleine rest zochten te verryken (u). Inzonderheit maakte de Paltsgraaf aan den Rhyn, Lodewyk de Strenge, geen zwarigheit, de geestelyken zelfs de wieken te korten, en vele van hunne goederen aan zich te brengen, waar over hem de paus in den ban deedt (x). Men kan in het algemeen zeggen, dat de tydt van de tusschenregering byna voor de gezamentlyke geestelykheit in Duitschlandt rampspoedig is geweest. Wanneer Engelbert, aartsbisschop van Keulen, de stadt van dezen name, met hulp van den hertog van Limburg, van den grave van Kleef, en van anderen, van hare vryheit zocht te beroven, nam Willem, graaf van Gulik, de party der onderdrukten met allen yver aan. Het geluk begunstigde dezen heer ook zodanig, dat hy niet alleen de bisschoppelyke troepen by Mariënwaldt in een slag versloeg, maar ook Engelbert in persoon gevangen kreeg, en drie gansche jaren op het slot Niddek liet in verzekering houden (y). Niet beter ging het den aartsbisschop Gerhard van Ments, wien de hertog Albrecht van Brunswyk, nevens den graaf van Eberstein, die verachtelyk van hem hadt gesproken, in een veldslag gevangen kreeg, dezen by de voeten deedt ophangen (z), en den anderen niet eerder los liet, voor dat Richard van Cornwall met 8000 marken zilver hem kwam lossen (aa). De abten van Fulda wierden uit de naby gelegene roofsloten door de edelen gedurig bestreden. Het is bekend, hoe veel moeite Henrik, de prelaat van dit klooster, heeft moeten doen, eer hy den graaf Barthold van Ziegenhain, die zo vele onlusten verwekte, kon beteugelen (bb). Zyn opvolger was nog ongelukkiger: want deze in de voetstappen van Henrik tredende, en verscheide roofsloten, inzonderheit Frankenstein, Nederslitz, Warburg, Swartzenfels, en meer andere, liet slechten, wierdt de adel zodanig tegen hem verbittert, dat die van Eversberg, Steinau, Brandau, enz. zich met malkander verbonden, het klooster opbraken, en den abt, midden onder het bedienen van de Misse, onder den voet stieten. (cc). Zelfs de bisschoppen van Hildesheim moesten zeer vele moeielykheden uitstaan, wanneer Johannes van de graven van Woldenberg en de heeren van Eskerde verscheide goederen kocht, onder welke de stadt Peine was, op welke het huis van Brunswyk insgelyks oordeelde eene welgegronde aanspraak te hebben (dd). Zo verward als het onder de geestelykheit toeging, zo ellendig en bekommerlyk, ja zo veel te slimmer, was het met de wereldlyken gelegen. In die gewesten van Duitschlandt, daar machtige hertogen regeerden, die den moedigen adel tegenstandt konden bieden, scheen men midden in deze onlusten wel nog in tamelyke rust en voorspoed te leven: maar daarentegen was het in die provincien, alwaar gene machtige vorsten regeerden, des te slimmer gesteldt. In Zwaben was geen hertog; in Frankenlandt geen regent sedert de geweldige doodt van Conradinus geweest (ee), en naardien de Zwabische adel buiten dat by vele geloofwaardige schryvers den naam heeft, dat zy reets in de tyden van den Zwabischen keizer Philips meer hadden gerooft en geplundert, dan andere dingen uitgevoert (ff), zo is het geen wonder, dat de adel, in die grote tusschenregering, wanneer 'er noch keizer, noch hertog was, en dus geen rechter in Israel, hoe langs hoe meer hun aanzien en macht uitbreidde. Ondertusschen tasten die genen mis, die zeggen, dat de onmiddelyke Ryksadel in die grote tusschenregering zynen oorsprong heeft gekregen: want men heeft klare bewyzen, dat voornamentlyk de Zwabische onmiddelyke adel reets voor dezen tydt is opgekomen, en des zelfs eerste oorsprong niet dan onder de regering van den Zwabischen keizer Philips moet gezocht worden (gg). Men zou denken, dat de ridderschap in Thuringen in deze tusschenregering meer rust hadt genoten, dewyl dit landt zyne eige vorsten behieldt: doch het is 'er wel verre af: want dewyl Henrik in Brabandt, bygenaamt het Kindt, en Henrik de Doorluchtige, markgraaf van Meissen, op Thuringen teffens aanspraak deden, zo ontstonden daar uit binnenlandsche en bloedige oorlogen. De Thuringsche edelen vischten meest al in troebel water. Zy namen nu de party van dezen, dan van genen aan. Zy bouwden byna onverwinnelyke bergsloten op vele plaatsen, en het kan zyn, dat de zelve in den beginne tot eige zekerheit van den adel zouden dienen; maar naderhandt wierden ze van hen tot roofsloten gemaakt, en zyn gebruikt om de reizende personen te beroven. Heldenstein, Kragenburg, Strantzenau, Luchtewaldt, nevens ontallyke andere, waren van dat soort, en wierden van den Thuringschen adel toen ter tydt versterkt. Als Rudolph van Habsburg, die een groot vyandt van deze ganerven en roofsloten was (ii), op den troon kwam, liet hy 66 van de zelve in Thuringen verwoesten, waar uit men van de menigte der overigen door geheel Duitschlandt gemakkelyk kan oordeelen (kk). In het hertogdom van Brunswyk en het bisdom van Paderborn begonnen vele edelen tegen hunne rechtmatigen heeren op te staan, en deden gelyk de Zwaben, de Thuringers, en de Franken deden; voornamentlyk gaven de twee adelyke geslachten van Asseburg en Wolffenbuttel den hertog Albert van Brunswyk zodanig veel werk, dat hy genoodzaakt was met den bisschop van Paderborn een verbondt tegen hen te maken (ll). Die van Wolffenbuttel wierden uit hun vast slot, van den zelven naam, verdreven, en de Assenburgers niet alleen uit hunne vesting Asseburg (mm), Herlingsberg (nn), maar ook uit het gansche Brunswyksche landt gejaagt, van alle hunne goederen berooft, en zodanig vernedert, dat zy in langen tydt niet wederom op de been konden komen (oo). Wanneer nu op deze wyze in Duitschlandt het roven en plunderen geen einde nam, kwamen vele machtige vorsten, inzonderheit Otto van Brandenburg, Albrecht van Thuringen, de hertogen van Brunswyk, en de Holsteinsche graven in den jare 1265 te Quedlenburg by malkander, en maakten een onderling verbondt om deze onheilen met alle macht te weeren (pp). De paus Gregorius zelf, ziende, dat de geestelykheit by den openstaanden keizerlyken troon grote gevaren onderhevig was, en ongemeen veel schade leedt, vermaande de keurvorsten, wederom tot eene verkiezing te treden, of dat zy te vrezen hadden, dat hy met zyne kardinalen, uit krachte van zyne waardigheit, een keizer zou verkiezen (qq); en hier door wierden de genen, die het recht van verkiezing reets toenmaals hadden, bewogen te Frankfort zamen te komen, wanneer zy den graaf Rudolph van Habsburg verkoren. Dus nam die grote tusschenregering, de welke wel eigentlyk geen 28, maar 16 jaren, en dus lang genoeg, geduurt hadt, een gewenscht einde.

(a) *Vita Meinwerci, episcopi Paderborn.* §. 93. *p.* 557. (b) *Conradus Vecerius in Vita Henrici VII. p.* 66 *&* 67. (c). Zie het artykel van keizer Frederik den II. (d) Zie *Acta electionis Conradi IV. ap. Leibnitium in Prodromo Codicis Diplomatici n.* 9. *p.* 9. (e) Zie het artykel WILLEM den II, graaf van Hollandt. (f) Zie het artykel van ALFONSUS en RICHARD. (g) *Monachus Paduanus lib. XI. Rerum Insubr. p.* 592, 593 *seq. Chron. Augustanum p.* 376. (h) *Chron. M. Belgicum p.* 245. (i) *Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, ad ann.* 1254. (k) *Albertus Stadensis ad ann.* 1254. *p.* 320. (l) *Albertus Stadensis ad ann.* 1255. *p.* 320. (m) Zie *Tabulæ fœderis magnæ Rhenensis apud Leibnitium T. II. Codicis Diplomatici p.* 90 *&* 97. (n) *Ibid. p.* 95. (o) *Cornelii Breviarium Fuldense p.* 438 *in Paulini Syntagmate Rer. Germ.* (p) Zie *Tabulæ fœderis Rhenensis p.* 96 *&* 97. (q) *Nicolaus Schatenius p.* 2. *Annal. Paderb. lib. XI. p.* 91. *Heineccius l III Antiquit. Goslar. ad ann.* 1257. *p.* 236. (r) *Chronicon Augustanum p.* 375, *&* 378. (s) *Paralipomena Urspergensia p.* 334, *&* 359. (t) *Annales Colmarienses P. I. p.* 8. *ad an.* 1263. (u) *Chronicon Colmariense P. II. p.* 38. *Dicit Imperii res, quas quilibet Dominorum poterat confiscavit.* (x) *Urbani Epist. de controversa electione Richardi* §. 9. *p.* 17. (y) *Chron. M. Belgicum p.* 26. *Leveldi à Northof Catalogus episc. Coloniensium p.* 9. (z) *Anonymi Chronicon, apud Maderum in Antiquit. Brunsvic. ad ann.* 1256. *p.* 171. *Crantzius l. VIII. Sax. c.* 21. (aa) *Supplementum Lamberti Schafnaburgensis ad ann.* 1256. *p.* 258. (bb) *Breviarium Fuldense, in vita Henrici IV. p.* 437. *edit. Paulinian.* (cc) *Browerus l. IV. Annal. Fuld. p.* 311. *Breviarium Fuldense, in vita Bertholdi IV. pag.* 438. (dd) *Chronicon Hildesheimense, ap. Paulinum p.* 96. *ap. Leibnitium T. I. p.* 755. (ee) Zie het artykel van CONRADINUS. (ff) *Conradus*

Urspergensis p. 313. (gg) *Conradus Urspergensis p.* 311. (hh) Zie het artykel THURINGEN. *Siegfridus Presbyter l. XI. ad ann.* 1247 *seq & hist. Landgraviorum Thuringiæ cap.* 56 *&c. Paulini Annal. Isenacenses p.* 47. (ii) *Jo. Vitoduranus p.* 27. *Chronic.* (kk) *Lamb. Schafnaburgensis continuator, ad ann.* 1290. *p.* 260. (ll) *Nic. Schatenius P. II. Annal. Paderb. l. XI. p.* 91. (mm) *Anonymi Chronicon Brunsvicense, ap. Maderum p.* 20. (nn) *Meibomius in notis ad Henrici Rosla Herlinsbergam, T. I. p.* 785. (oo) *Crantzius l. VIII. Sax. c.* 21. *Bunting P. I. Chron. Brunsvic. p.* 214. (pp) *Schatenius P. II. Annal. lib. XI. p.* 108. *Bunting P. I. Chron. Br. p* 224. (qq) *Fragment. Urstisianum p.* 93.

INTHAL. Zie ENGADIN.

INTHIEMA, (FREDERIK VAN) een Vries van geboorte, studeerde in de rechten, en wierdt te Loven Doctor gemaakt. Hy wierdt vervolgens burgermeester te Workom, en daar na advokaat in het provinciale hof te Leeuwarden. Hy vertrok in den jare 1592, de Godsdienst in deze landen verandert wordende, naar Embden, wordende door den grave van Oost-Vrieslandt tot zynen Raadt benoemt. Hy heeft geschreven: *De malorum Regum gubernatione lib. III*; *Querela Batavorum*; *Consilia Juris*, en een Latynsch gedicht van de geboorte, begravinge en wederopstandinge van Christus. *Sweertius Athenæ Belg.*

INTORCETTA, (PROSPER) een Jesuit, geboren in Sicilië in den jare 1625, predikte 't Euangelie in China, en gaf een boek uit van de staat- en zedekundige kennisse van de Sinezen, volgens het gevoelen van *Confucius*, gedrukt binnen Goa, in Indië, in het jaar 1669. *Spizelius de Vit. Scriptor. pag.* 1076.

INTROITUS wierdt in de oude kerk een zeker vaars uit de H. Schrift genaamt, het welk men in de *horæ*, of uuren, in den beginne van den Godsdienst plagt te zingen. Hier van daan hebben naderhandt de zondagen in de Vasten hunnen naam bekomen, als by voorbeeldt: *Invocavit*, om dat men op dezen zondag de woorden zong: *Invocavit me, & exaudiam ipsum*, dat is, *hy zal my aanroepen, en ik zal hem verhoren. Psalm XCI*, 15. *Du Fresne II*, 2, 114.

INTRONATI is de naam, welken de leden van een te Siëna, in het Florentynsche gebiedt, opgerecht genootschap van geleerden hebben aangenomen. Hun zinnebeeldt bestaat in een uitgeholde en van binnen met zout opgevulde meloen, welke in plaats van een zoutvat dient, met dit byschrift: *meliora latent*, dat is, het beste is verborgen.

INVERLOCH is eertyds een aanmerkelyke stadt van Schotlandt geweest; maar is door de Denen verwoest, en hedendaags niet dan een vlek van het graafschap van Locquabir, naby den mondt van eene rivier, gelegen elf mylen van de stadt van Dunstaffag, naar het Oosten. *Baudrand.*

INVESTITURE. Zie VERLEI, of *begeving van kerkelyke ampten*, enz.

INVITATORIANUS. Dus noemen de Cisterciënzer monniken den gene, die in het koor moest intoneren of beginnen te zingen. By des zelfs afwezendheit deedt het de naaste na hem, die *Subinvitatorius* genoemt wordt. *Schmidius Lex. Eccles. Pars II. p.* 69.

INVOCATI is de naam, welken zich de leden van een te Siëna opgerecht genootschap van geleerden hebben gegeven. Zy hebben ten zinnebeeldt een gloeiend yzer, het welk op een ambeeldt met een hamer wordt gesmeed, met dit omschrift: *In quascunque formas*, dat is, op allerhande manieren.

IO, de dochter van Inachus en van Ismena, wierdt van Jupiter bemint, die haar, om haar voor den minneyver van Juno te verzekeren, in een koe veranderde. Maar deze minnenydige godin verzocht van hem de zelve te mogen hebben, en die verkregen hebbende, gaf zy haar in bewaring van Argus, een man met honderd oogen, die van Mercurius gedood wierdt. Juno, hier over vertoornt, zondt een grote vlieg, die deze koe overal zo lang vervolgde, tot dat zy eindelyk in zee liep, de welke naar haren naam de Jönische zee genaamt wierdt. Men verhaalt, dat zy genoegzame krachten heeft gehad om tot de oevers van den Nyl over te zwemmen, dat zy aldaar hare eerste gedaante weder heeft aangenomen, en van de Egyptenaren onder den naam van *Isis* is aangebeden. Men voegt daar by, dat Jupiter *Epaphus* by haar geteelt heeft, en dat zy, voorby haar vader gaande, zich zelve bekent maakte, schryvende haren naam met den voet in het zandt. *Ovidius l. I. Metam. Pausanias in Corinth.*

IONIE, *Jönië*, eene provincie van klein Asië, de welke hedendaags *Sarchan* genaamt wordt. Ze is gelegen tusschen Eolië en Karië. Des zelfs aanmerkelykste steden plagten te wezen *Miletum*, *Ephezen*, *Smyrna*, *Colophon*, *Heraclea*, *Erythrea*, *Clazomene*, en andere. Herodotus zegt, dat de gelegenheit van deze steden ten uiterste voordeelig, en dat het landt zeer vruchtbaar was. De Jöniërs waren den oorlog toegedaan, beminden het danssen en de zangkunst, en hadden een groot getal van vermaarde tempels, en heerlyke volkplantingen in andere gewesten. Van de Jönische gezindheit wordt hier na afzonderlyk gesproken. De zogenoemde *Jönische zee* is niet die gene, de welke langs Jönië loopt, maar dat gedeelte van de Middelandsche zee, die tusschen Griekenlandt en Sicilië, naar den kant van Epirus, Achaje en Peloponnesus legt. Eenigen zyn van gedachten, dat *Jö*, de dochter van Inachus, aan deze landstreek haren naam heeft gegeven: maar anderen zyn van gevoelen, dat de Jöniërs hunnen naam hebben gekregen van *Javan*, of *Jon*, den zoon van Japheth. *Herodotus lib. I & seq. Strabo. Plinius. Pausanias. Diogenes Laërtius. Ortelius. Leunclavius.* enz.

JONISCHE, de oudste secte der Grieksche Philosophen, de welke in drie, te weten de *Jönische*, de *Italiaansche* en de *Eleatische* verdeelt wierden. *Thales* van Miletum was de grondlegger van de eerste, en hadt tot zyne opvolgers *Anaximander*, en naderhandt *Anaximenes*, beide geboortig van Miletum. *Anaxagoras* van Clazomene volgde hen op, en verplaatste zyn school van Asië naar Athene, alwaar hy *Socrates* tot zynen leerling kreeg. *Gerardus Vossius de Philosoph. sectis.*

IONISCHE ZEE, of de zee van Griekenlandt, is een soort van een grote golf van de Middelandsche zee. De zelve legt besloten tusschen de Westkust van Morea en die van Epirus, de welke haar aan de Oostzyde bepalen, gelyk de Oostkusten van Italië en van Sicilië haar omvangen naar het Westen. Zy heeft den mondt van de golf van Venetië aan de Noordzyde. *Baudrand.*

IPEKOLSGA, of YPEKOLSGA, een der acht en twintig dorpen van de Vriesche grietenye Wimbritzeradeel.

IPELO, of YPELO, een buurt in Twenth, onder Over-Yssel, behorende onder Ryssens-gerecht. *Houve.*

IPEPA was van ouds een bisschoppelyke stadt van klein Asië. Zy was gelegen in Lydië, naby de grenzen van Jönië. Hedendaags legt zy in Natolië, eenige mylen beneden Smyrna. *Baudrand.*

IPER, (JOHANNES) bekend onder den naam van *Johannes Ipertus*. Hy wierdt aldus genaamt, om dat hy van Iperen geboortig was. Hy leefde in de XIV eeuwe, en was abt van St. Bertin. Hy schreef de Historie van zyn klooster, de welke behelsde al het geen 'er was voorgevallen sedert het jaar 690, tot het jaar 1294. *Meyer* heeft veel licht en voordeel gehaalt uit dit werk tot het maken van zyne Jaarboeken van Vlaanderen. Hy stierf in het jaar 1383. *Valerius Andreas Bibl. Belg. Meyer. Miræus.* enz.

IPERLEE. Zie YPERLEE.

IPHEREUS, dertiende koning der Assyriërs, volgde Manceleus op, en heerschte 10 jaren, sedert het jaar der wereldt 2446, tot het jaar 2465. Augustinus noemt hem *Saphrus*, en rekent hem den veertienden koning, om redenen, die hier menigmalen zyn aangehaalt, daar men spreekt van de opperheerschers van Assyrië. *Eusebius in Chron. S. Augustinus l. XVIII de Civit. c.* 8. *Torniel A. M.* 2446. 2465.

IPHIANASSA, dochter van Prætus, koning der Argiërs, in Peloponnesus, die, gekomen zynde met hare zuster Lysippa in zekeren tempel van Juno, eenige tekenen van verachting gaf voor deze godinne, voorstellende het huis en de rykdommen van haren vader voor dezen tempel en des zelfs sieraden, of, gelyk zommigen verhalen, stellende hare eige schoonheit voor die van deze godinne, terwyl hare zuster het zelve gevoelen hadt. Juno, zeggen de dichters, door de verwaandheit van deze twee dochters getergt, ontroerde zo sterk hun beider zinnen, dat zy zich inbeeldden, dat zy in koeien verandert waren. Men liet een vermaard geneesheer halen, genaamt Melampus, aan welken Prætus een gedeelte van zyn koninkryk en die gene van zyne twee dochters ten huwelyk beloofde, die hy wilde verkiezen, indien hy hen beide genas. Deze geneesheer, de gramschap van deze godinne tot bedaren gebragt hebbende door veelvuldige slagoffers, bereikte het oogwit van zyne onderneming, en nam Iphianassa tot zyn huisvrouw. Lucretius geeft ook dien naam aan *Iphigenia*, dochter van Agamemnon en van Clytemnestra.

IPHICLUS, zoon van Phylacus, vorst van Thessalië, hebbende lange jaren getrouwt geweest, zonder kinderen by zyne huisvrouwe Astyocha te telen, wierdt van Melampus geraden, dat hy zou gebruiken 't roest van een mes, het welk te voren in een eikeboom gestoken hadt, afgeweekt in wyn, en dit geneesmiddel tien dagen lang vervolgen; het welk gedaan hebbende, kreeg hy drie zonen na malkander, namentlyk *Protesilaus*, *Podarces*, en *Philoctetes*. Iphiclus was een van de Argonauten, die Jason verselden op zyn reize om het gulde vlies te bekomen. *Apollodorus.*

IPHICRATES, algemeen veldoverste der Atheniënzen, in den ouderdom van 20 jaren, in het jaar na de stichting van Rome 359, maakte zich roemruchtig, niet zo zeer door zyne grote daden, als wel door de goede krygstucht, die hy deedt onderhouden. Hy voerde den oorlog tegen die van Thracië, en herstelde Seuthes, bondgenoot der Atheniënzen. Hy tastte de Lacedemoniërs aan in het jaar van Rome 364, en gaf in verscheide andere voorvallen roemwaardige blyken van zyn goed beleidt en edelmoedigheit. Hy leefde nog in het jaar 380 na de stichting van Rome. Plutarchus en anderen, die verzamelingen van bondige spreekwyzen gemaakt hebben, verhalen 'er verscheide van Iphicrates. Op een tydt, dat hy zyne legerplaats liet versterken op een plaats, daar geen de minste schyn van gevaar was, zeide hy aan die genen, die daar over verwondert stonden: *Het is een slechte verontschuldiging voor een veldoverste te zeggen: Ik hadt daar niet om gedacht.* Een gek van goeden huize hem verwytende zyne geringe en slechte afkomst, gaf hy hem tot antwoordt: *Ik zal de eerste van myn geslacht wezen, en gy de laatste van het uwe.* Een redenaar, hem toeroepende in een talryk gesselschap: *Wie zyt gy om u zo grootsch te houden?* en na dat de zelve een langwylige optelling van alle de krygsampten gemaakt hadt, voer hy hem toe: *Ik ben niet met al van het gene gy ophaalt, maar wel die gene, die het gebiedt over de anderen voert. Plutarchus in Apoph. Cornelius Nepos in Vitis excell. Imperat. cap. II. Justinus lib. VI. Xenophon Hist. Græc. l. V. & seq.* Deze Iphicrates is ook een voortreffelyk redenaar geweest, en heeft verscheide werken geschreven, van welke men de lyst kan vinden in de Attische Boekzaal van *Johannes Meursius*.

IPHIGENIA, dochter van Agamemnon en van Clytemnestra. De ouden hebben verdicht, dat zy naar het altaar

geleid

geleid wierdt, om voor Diana geoffert te worden; dat deze gòdin haar wegvoerde, en eene hinde in haar plaats nam; dat Iphigenia, sedert dien tydt priesteresse zynde, haren broeder Orestes verloste, die in den tempel gekomen was om zich van zyn vadermoordt te verontschuldigen. Zommige geleerden zyn van gevoelen, dat dit verdichtsel uit een geheiligde waarheit, te weten uit het slagtoffer van de dochter van Jephtha, getrokken is. *Ovidius l. XII. Metam. Cappel de Voto Jephta.*

IPHIS, dochter van Lygde, wierdt in een jongeling hervormt. Een ander van dien naam verhing zich zelf uit wanhoop, dat zy Anaxaretes niet hadt kunnen bewegen. *Ovidius l. IV. & IX Metam.*

IPHITUS, de zoon van Praxonides, uit het geslacht van Oxylus, en koning van Elis in Morea, verkreeg een onsterffelyken roem met de Olympische spelen weder in zyn landt in te voeren 442 jaren na den tydt, dat de zelve eerst door Hercules waren ingestelt.

De schryvers komen niet alle overeen wegens het jaar van deze beruchte zake, voor de welke Varro in de Griekfche Historiën niet dan enkelde verdichtsels en duisternissen erkende. De gevoelens zyn dien aangaande zeer verschillende; maar die van Torniel, van Salianus, Petavius, Spondanus, en van verscheide andere schynen 't naast met de redelykheit overeen te komen, dewyl zy deze herstelling, of invoering der Olympische spelen rekenen in het jaar der wereldt 3276, in het eerste jaar der regering van Jonathas, zoon van Osias, koning van Juda, en in het twede van Phaceus, zoon van Romelias, koning van Israël, in het jaar 3983 van de Juliaansche tydkring, 409 jaren sedert de verovering van Troje, beginnende 22 of 23 jaren voor de stichting van Rome, en 776 voor de tydrekening der Christenen ten tyde als Æschylus Archon van Athene was. Hier mede schynt wegens deze zaak genoeg gezegt te wezen, en de nieuwsgierigen kunnen te rade gaan met *Torniel, Salianus, Spondanus A. M.* 3278. *Petavius l. V. de Doctr. temp. a cap.* 37. *ad* 45. *& in Ration. temp. P. II. lib. I c.* 11. *& l. III. c.* 1. De andere schryvers, die door deze en door Josephus Scaliger *l. I. Emend. temp.* aangehaalt worden, zyn hier niet genoemt. *Riccioli Chron. Refor. T. I. lib. III. c.* 2.

IPS, of IBS, een klein steedtje van het aartshertogdom van Oostenryk, in Duitschlandt, is gelegen aan den Donauw, naby den mondt van het kleine riviertje *Ibs*, veertien Duitsche mylen beneden Lintz. *Baudrand.*

IPSWICH, een goed, doch klein steedtje van Engelandt, de hoofdstadt van het graafschap van Suffolk, gelegen aan de rivier Orwel, elf mylen van de stadt Norwich naar den Zuidkant. Deze plaats is vermaard door dat binnen hare muren geboren is *Thomas Wolsey*, die van kapellaan van koning Henrik den VIII van Engelandt verheven wierdt tot de waardigheden van eerste staatsdienaar, van kancelier van Engelandt, van aartsbisschop van Jork, van kardinaal, en van pausselyken Legatus a Latere, maar eindelyk in ongunst is gestorven. *Maty. de Larrey.*

IRANSCHA, zoon van Touranschah, vierde sultan van den derden stam der Selgiuciden, die in Kerman, of in Persisch Karamanië, heerschten. Hy bezat de goede hoedanigheden niet van zyn vader, en zyne wreedheit ging zelfs zo verre dat zyne onderdanen, zyne dwingelandy niet langer kunnende dulden, in het algemeen tegen hem den eedt des doods zwoeren, en hem in stukken hakten in het 494 jaar der Hegire, na de geboorte van Christus 1100, in het vyfde jaar van zyne regering. Hy wierdt opgevolgt van zyn vollen neef, genaamt *Arslan Schah*, zoon van Kermanschah, en kleinzoon van Cadherd, aanlegger van dezen derden koninklyken stam der Selgiuciden. *Herbelot Bibl. Orient.*

IREBY, een klein marktsteedtje in het Zuider gedeelte van Cumberlandt, naar den Zuidkant van de rivier de Elne, die van daar in de Iersche zee uitstroomt. *Moreri in 't Engelsch.*

IREGUA is een heel klein riviertje van oud-Castilië, in Spanje, het welk zich ontlast in den Ebro, in een dorp, genaamt *Puente de Madres*, tusschen Logrono en Calahorra. *Baudrand.*

S. IRENÆUS, bisschop van Lion, was een leerling van St. Polycarpus, van welken hy naar de Gaulen gezonden wierdt, alwaar hy zich ophieldt te Lion, en het priesterampt van deze kerk, die toen ter tydt door Photius bestierd wierdt, bekleedde. De belyders, die ter oorzake van de bescherming des geloofs binnen deze stadt in gevangenis gehouden wierden, zonden S. Irenæus naar Rome, om aan den paus bekend te maken al het geen 'er was voorgevallen, en hem daar over te raadplegen. Dit geschiedde in het jaar 178. Zy vonden ook zwarigheit wegens de voorzegging van Montanus; en de paus, daar van verwittigt zynde, bevestigde hen in het geoorloofde gebruik van alle de schepsels, dienstig tot voedsel van den mensch. St. Irenæus zag te Rome den aartsketter Valentinus, gebroken van ouderdom, en twee van zyne leerlingen, Florinus en Blastus, die door Eleutherius van het priesterschap afgezet waren, en twiste tegen hen. Maar geen tydt genoeg gehad hebbende om hen mondeling te overtuigen, vatte hy de pen op om hunne dwalingen te wederleggen. Op zyne te rug komst te Lion wierdt hy tot bisschop verkozen, en bestierde deze kerk gedurende de vervolging der afgodische vorsten met zo veel zorgvuldigheit en yver, als hy naar mate van zyne godsdienstigheit en oprechte kerkzucht kon te weeg brengen. Hy beriep twee kerkvergaderingen, de eerste tegen de ketters, en de twede tegen de Quartodecimannen, en deedt ter zelver tydt het dekreet bevestigen, het welk te voren gemaakt was wegens de viering van het Paaschfeest, op zondag na den veertienden dag na de maandt van Maart. De kerkvoogden van Asië waren van dit gevoelen niet geweest;

Iz

daarom wierden zy door paus Victor, opvolger van Eleutherius, afgescheiden van de gemeenschap der kerke. St. Irenæus was hier over verzet, en schreef aan dien paus, in den naam van de bisschoppen, die zyne kerkvergadering bygewoont hadden, een brief, door welken hy hem ootmoedelyk smeekt zo veel heilige kerkvoogden buiten hare gemeenschap niet te willen sluiten. Middelerwyl vervolgde Severus met grote wreedheit de gelovigen van Lion; en hun bisschop, die hen door zyne woorden merkelyk versterkte, wierdt gevangen, en met hen gemartelt in het jaar 201, en niet in het jaar 205; gelyk anderen hebben voorgegeven. Deze treffelyke kerkvoogdt wordt hoog geprezen van Tertullianus, Hieronymus, Epiphanius en andere schryvers, als een man, die waardig was die Apostolische tyden te beleven, zynde een uitmuntend voorbeeldt geweest van heiligheit en geleerdheit, en een opvolger van de Apostelen. Eusebius maakt gewag van een zendbrief, dien hy schreef aan Blastus wegens de scheuring in de kerke. Hy spreekt nog van een anderen, geschreven aan Florinus aangaande de heerschappy van Godt; en verders van meer andere boeken, in welke hy handelt van de wetenschap en het onderzoek van verscheide zaken, daar in aanhalende het boek der Wysheit van Salomon, en den Zendbrief van Paulus aan de Hebreen, als kanonyke boeken; mitsgaders een boek van de wyze van prediken onder de Apostelen. Etherius Viennensis verzocht S. Gregorius den Groten om zyne werken, die hem tot antwoordt gaf, dat men de zelve alsdan nog niet hadt kunnen bekomen. Het origineel was in de Griekische taal geschreven, en van het zelve is niet overgebleven dan het gene 'er behouden is in St. Epiphanius en Eusebius. St. Irenæus schreef vyf boeken tegen Valentinus en de andere ketters, die niet dan in de Latynsche tale overgebleven zyn. Hierom geloofde Erasmus, dat hy niet dan in het Latyn geschreven hadt. Maar de geleerden hebben dit gevoelen verworpen, dewyl men anders bevindt by Photius en andere schryvers. Daar zyn verscheide afdrukken van deze boeken uitgekomen door de zorg van den zelven Erasmus en van den Vader Feuardent, die de zelve liet drukken te Parys in het jaar 1575, en te Keulen in het jaar 1596. Jakob van Billi en de Vader Frontonius de Hartog hebben ook krachtig daar aan gearbeid. *Tertullianus advers. Valentin. Eusebius. lib. V. Hist. & in Chron. S. Basilius lib. de Spir. S. cap.* 29. *S. Epiphanius in Panar. hær.* 31. *Theodoretus dial.* 1. *S. Hieronymus in Cat. cap.* 35. *ep.* 29. *ad Theod. in cap.* 36. *Ezech. in c.* 64. *Isaiæ &c. S. Augustinus lib. I. advers. Julian. S. Gregorius ep. ad Æther. Vienn. Gregorius Turonensis l. I. Hist. c.* 27. *& l. I. de Glor. Mart. c.* 5. *S. Johannes Damascenus in Parall. Photius cod.* 120. *Sixtus Senensis l. IV. Bibl Usuardus & Ado in Mart. Bellarminus. Baronius. Possevinus. Miræus. Godeau, enz.* Hendrik Dodwel heeft in het jaar 1689 te Londen uitgegeven zes onderzoekredenen aangaande S. Irenæus, die zeer nut zyn om de werken van dezen oudvader wel te verstaan.

S. IRENÆUS, diaken en martelaar in Toskanen onder de regering van den keizer Aurelianus in het jaar 275, wierdt in hechtenis genomen op 't bevel van Turgius, of Turcius, gouverneur van Toskanen, die hem te voet, overladen met ketenen, liet geleiden naar Chiosi. Turcius, daar aangekomen zynde, liet de hoofden afslaan van de Christenen, die 'er in de stadt waren, en hieldt Irenæus nog in het leven, om hem wrede pynigingen te doen ondergaan. Hy deedt hem op een pynbank uitrekken, verplettert door ontallyke stokslagen en met brandende tortschen zyn lighchaam branden. Deze H. martelaar stierf midden in deze vreesselyke smerten met een wonderbare volstandigheit en gedult. In dien tydt was 'er in de stadt zekere adelyke vrouw, die Christen was, en *Mustiola* genaamt wierdt, zynde van het bloedverwantschap van den keizer Claudius den II. Turcius, die getracht hadt haar van Godsdienst te doen veranderen, getergt door het verwyt, het welk zy hem deedt over zyne wreedheit, deedt haar vangen, en met verloode roeden geesselen, tot dat zy den geest gaf. De Martelaarsboeken maken gewag van beide deze martelaars op den 3 July. De gedenkstukken zyn niet oorspronkelyk, maar schynen geschreven te zyn met genoegzame eenvoudigheit. *Baillet Vies des Saints.*

S. IRENÆUS, bisschop van Sirmich in de IV eeuwe, ten tyde van de vervolging van Diocletianus en Maximianus. Hy wierdt gevangen op 't bevel van Probus, gouverneur van Pannonië, voor zyn rechterstoel gebragt, en wredelyk gepynigt. Hy onderging deze pynen met een onverzettelyke standvastigheit, en wierdt eindelyk veroordeelt om onthoofd te worden. Dit halsvonnis wierdt werkstellig gemaakt op den 6 April, of beter op den 25 Maart in het jaar 304. De Historie van zyn martelaarschap is getrokken uit de stukken van zyn vonnis. De zelve is uitgegeven door *Bollandus* en door *Dom Thierry Ruinart. Le Nain de Tillemont Mem. pour servir a l'Histoire Ecclesiastique Tome V. Baillet vies des Saints.*

IRENÆUS, graaf ten tyde van den keizer Theodosius den Jongen. Hy verscheen in het jaar 431 op de algemene kerkvergadering van Ephezen van wegens dien vorst, en was daar een voorstander van Nestorius. Na dien tydt wierdt hy door Theodoretus tot bisschop van Tyrus gewydt; en de keizer verjoeg hem uit zynen stoel, van welken hy, behalven de gunst aan den aartsketter bewezen, en het rechtmatig vermoeden, van dat hy aangestoken was van zyne kettery, verdiende onthoost te wezen, te meer, omdat hy aan twee vrouwen te gelyk getrouwt was. Men moet hem niet nemen voor *Irenæus*, bisschop van Cesarea, die de kerkvergadering bywoonde, die door Juvenalis van Jeruzalem beroepen wierdt in het jaar 454, en die den zendbrief ondertekende, die geschreven was aan de priesters, kerkvoogden en andere monniken van Palestina. Zie de stukken van de kerkvergadering

vergadering van Ephezen. *Theodoretus Epist.* 110. *ad Domn. Antioch. Baronius A. C.* 431, 448, 454.

IRENÆUS, een zeer welsprekend man, die van Herodes den Groten, koning van Judea, menigmaal gebruikt wierdt in staatszaken. Hy overreedde *Antipas*, dat hy zich naar Rome begaf, om voor de rechtbank van den keizer Augustus zich aan te kanten tegen de pogingen van Archelaus om het koninkryk van Judea en zyn recht daar te doen gelukken. *Josephus Oudh. XVII.* 11.

IRENÆUS *van Tyrus*, een Chaldeeusch schryver, aan welken Ebed Jesu vyf boeken van kerkelyke Historiën toeschryft, in welke voornamentlyk gehandelt wordt van de dwalingen van Nestorius. *Ebed-Jesu Catal. des ecrivains Chaldeens.*

IRENE, keizerin van Constantinopel, is niet alleen om hare seldzame schoonheit, maar ook om haar verstandt berucht. Zy was de gemalin van Leo den IV, keizer van Griekenlandt. Deze vorst stierf in het jaar 780, en liet haar weduwe met een zoon, genaamt Constantinus de VIII van dien naam, die tien jaren oud was. Irene bestierde terwyl het keizerryk, en ontdeedt zich van twee broeders van haren overleden man, die haar staatsbewindt zouden hebben kunnen verstoren. Het geschiedde door hare bewerking, dat de zevende algemene kerkvergadering in het jaar 787 gehouden wierdt, zynde de twede van Niceen, tegen de beeldestormers. Na dien tydt ontnam Constantinus het ryksbestier aan zyne moeder, dompelde zich in allerlei ongeregeldheden, en verwekte hier door menigvuldige vyanden. Irene nam haar slag waar in de tydsgesteltenis, die hare staatzucht begunstigde. Zy liet haren zoon in hechtenis nemen in het jaar 797, en uit begeerte om te heerschen ontzag zy zich niet van hem de de oogen te laten uitsteken. Na zulk een onmenschelyke gruweldaadt, waar van de hemel zelf een schrik hadt, dewyl, volgens het zeggen van Theophanius, de zon zeventien dagen lang verduistert bleef, heerschte zy alleen gedurende den tydt van vyf jaren, twee maanden en zestien dagen, sedert den 16 Augusty van het jaar 797, tot den laatsten dag van October van het jaar 802, wanneer Nicephorus, zich hebbende tot keizer doen uitroepen, haar in ballingschap zondt op het eilandt van Meteline, alwaar zy na verloop van eenige maanden gestorven is. De historieschryvers getuigen, dat Irene in de staatkunde wonderlyk bedreven was, en dat zy beducht zynde voor de macht van Karel den Groten, die haren voortgang kon stremmen, de behendigheit hadt van hem op te houden met de hoop van een echtverbondt met haar, door het welke hy het keizerryk van het Oosten in zyne handen zou krygen. De huwelykshandeling was reets verre gevordert, en de gezanten van Karel waren zelfs te Constantinopel om het zelve te sluiten, wanneer zy door Nicephorus verjaagt wierdt. *Cedrenus in Comp. Zonaras T. III. Theophan. & Baronius in Annal. Genebrardus in Chron.* enz.

IRENOPOLIS, eene oude stadt van klein-Asië in Cilicië gelegen. Zommige schryvers verzekeren, dat zy naderhandt *Neronias* genaamt, en aldaar de stoel geweest is van een bisschop, onderhorig aan dat van Seleucië, en naderhandt van Anazarbe. Anderen stellen ook een bisschoppelyke stadt van dezen naam naby Babylonië, onder het patriarchschap van Antiochië. *Ferrari in Lexic.*

IRIS, eene rivier van klein-Asië, die haren oorsprong heeft in Cappadocië, naby de grenzen van klein-Armenië, en vloeit door de provincie van Pontus. Zy ontfangt in haren loop naby Comana de rivieren Varo, Ceranno, en de Lycus naby Amasia, en nade handt stort zy zich uit in de Zwarte zee. Le Noir geeft haar den naam van *Irio*, en andere schryvers dien van *Casalmach.* Strabo en Plinius maken daar gewag van, als mede Valerius Flaccus.

IRIS, dochter van Thaumas en van Electra, en zuster van de Harpyen. De ouden geloofden, dat zy de boodschapster van Juno was, gelyk Mercurius de bode van Jupiter: maar dewyl de naam van *Iris* een regenboog beduidt, wilden zy daar door te kennen geven, dat zy de tydingbrengster was van Juno, dat is te zeggen van de lucht; en dochter van Thaumas, dat is van de verwondering. *Hesiodus in Theog. Ovidius lib. II. Metamorph.*

IRMANOS, *os sette Irmanos*, dat is: *de zeven broeders.* Dit zyn zeven eilanden, een groot, en zes kleine; maar alle te zamen even onvruchtbaar. De zelve zyn ontdekt door de Portugezen ver in den Ethiopischen Oceaan, tusschen het eilandt van Madagascar en de Maldives. Men ziet aan de Oostzyde van Sette Irmanos een ander plokje van kleine eilandties, die van zommige schryvers genoemt worden *Os-tres-Irmanos*, dat is, *de drie broeders*, en van andere *Osters Irmanos*, dat is: *de Oostersche broeders. Baudrand.*

IRMENZUIL, de voornaamste afgodt der oude Saxen, als mede van die van Drenthe en Twenthe. Zommigen zeggen, dat deze naam niets anders betekent dan *de zuil van Hermes*; en Hermes is, als bekend is, de Grieksche naam van *Mercurius.* Anderen menen, dat Irmenzuil by verkorting dus genoemt is voor *iedermans zuil*; en alzo *iederman* zo veel zegt als *iedereen*, heeft die naam willen te kennen geven, dat die afgodt van iedereen geëert wierdt. Nog anderen zeggen, dat Irmenzuil zo veel is als *iedermans heul*; en dit past, naar hun zeggen, allerbest op *Mars*, die by de Duitschers voor de heul en laatste toevlucht in alle zaken en verlegenheden gehouden wierdt. Weder anderen dryven, dat dit afgodenbeeldt voor *Hercules*, of *Apollo* is opgerecht. Maar het is waarschynlykst, dat Irmenzuil eigentlyk te zeggen is *Arminius zuil*, of *Hermans zuil*, ter eere van welken heldt de oude Duitschers de zelve hebben opgerecht. Uit *Adamus Bremensis* blykt, dat het slechts een van hout gemaakte zuil of standbeeldt is geweest. By *Rhegino* vindt men ook *Hermenzuil* gespelt, het welk best op den naam van *Herman*, *Harminius*, of *Arminius*, staat; en in een oud Woordenboek (*ap. Hackenberg Diss. VIII, n.* 6,) wordt de volgende uitlegging gevonden: *Hirmenzuil, een Collossusbeeldt, of een zeer hoge zuil van Arminius.* In het leven van *Karel* den Groten, en in de jaarboeken, door *Pithœus* uitgegeven, leest men, dat Karel, hebbende het kasteel Eresburg, in Westphalen (thans ook Stadberg genaamt) veroverd, deze Irmenzuil, of dit afgodenbeeldt, in den jare 772 heeft aan stukken gebroken en verbryselt: waarom men valschelyk voorgeeft, dat de zelve nog tegenwoordig in de kerke te Hildesheim voor een kandelaar gebruikt wordt. Thans staat op des zelfs plaats een klooster, of proostdy, afhankelyk van het klooster Corbey, of Corvey, in Saxen, achter wiens kerk men een kolom ziet, ter plaatse, daar men meent dat dit beeldt gestaan heeft, met dit opschrift:

DUX OLIM FUI SAXORUM
ATQUE
DEUS.
MARTIUS ME POPULUS
COLUIT
POPULUS, QUI ME RITE ET PERPETIM
COLIT,
EORUM CIVITAS
PRINCEPS ESSE SOLET, ET PRIMO LOCO
PRÆLIUM COMMITTERE.

Dat is te zeggen: „ Ik was eertyds de veldheer en godt der Saxen. „ Het Martiaalsche, of oorlogzuchtige volk heeft my geëert. „ Het volk, dat my behoorlyk en gestadig eert, des zelfs stadt „ plagt de voornaamste te zyn, en eerst den stryd te beginnen". Zie hier de gedaante van dit beeldt, volgens de beschryving van *Krantzius*, *Seb. Munsterus*, en anderen, by *Ernstius* in zyne aanmerkingen (11 boek, het 7 hoofdstuk). Het zelve verbeeldde een gewapend man, rondom met bloemen, uit de aarde groeiende, tot aan zyn middel bewasschen: want hy wierdt voor den oorlogsgodt gehouden, en gezegt uit een bloem gesproten te zyn. Dit schynt, zegt de laatstgemelde schryver, dus verzonnen te zyn, om aan te tonen, hoe menigmaal de zwaarste oorlogen uit de minste oorzaken spruiten, zo dat ook een bloem den mensch de wapenen doedt opvatten. Deze afgodt was voorts met een zwaardt omgord, dragende in zyn regterhandt een vaandel met een purpere bloem, en in de linkerhandt een weegschaal. Op zyn helm zat een haan, een teken van zware oorlogen. De weegschaal gaf te kennen, dat men in het ondernemen van oorlogen alles wikken en wegen moest, om niet van ligtvaardigheit, of ongerechtigheit beschuldigt te worden. De borst was naakt, en droeg een beer; een zinnebeeldt van dapperheit en onverzaagtheit. Op zyn schildt stondt een leeuw. De boven aangehaalde *Adamus Bremensis*, nevens *Urspergensis*, *Beatus Rhenanus*, en *Huldericus Mutius* beweeren, dat hy in een open veldt, onder den bloten hemel, stondt; en aangebeden wierdt: doch in het Leven van *Karel* den Groten, boven mede reets aangetrokken, staat het volgende: „ Hy is tot Ermenzuil toe gekomen; heeft dien tem„ pel vernielt, en al het goudt en zilver, dat 'er gevonden wierdt, „ weggenomen"; waar mede *Rhegino*, *Henricus de Hervordia*, by *Meibomius*, en anderen overeenstemmen: zo dat dit beeldt in vele tempelen der oude Duitschers, of Saxen, wierdt aangebeden. *Adam. Bremens. l. I. c. 6. Werner. Rolevink Antiq. Saxon. P. II. c. 3. Krantzii Saxonia l. II. c. 9. Munsterus Cosmogr. l. III. Fabricii Orig. Saxon. l. VI. Meibomii Irmensula Wasserbach de statua Arminii. Voyage Litteraire de deux Religieux Benedictins de la Congregation de S. Maur; of Republyk der Geleerden January en Febr.* 1726. *pag.* 80, 81. *ook Maart en April* 1728. *pag.* 239. *enz.*

IRNERIUS, die ook *Wernerus*, of *Guarnerius*, genaamt wordt, een Hoogduitsch Rechtsgeleerde, leefde in de XII eeuwe. Hy wordt gehouden voor den eersten, die het oude gebruik van het Roomsche recht, verdorven sedert den inval der barbaren, vernieuwt en weder in zwang gebragt heeft. Hy hadt groot vertrouwen gehad in Italië by de vorstin Mathildis, en hebbende den keizer Lotharius bewogen, dat hy een bevel liet afgaan, dat het wetboek en de *Digesta* in de scholen zoude voorgelezen worden, was hy de eerste, die dit beroep in Italië oeffende. Zyn gewoonlyke oeffening was de antwoorden der Rechtsgeleerden en de wetten, die de een tegen de andere strydig schynen, overeen te brengen. Hy stierf, volgens het zeggen van zommige schryvers, omtrent den jare 1190, en wierdt te Bologne, daar hy hoogleeraar geweest was, ter aarde bestelt: maar het is bezwaarlyk te geloven, dat hy tot dien tydt toe zou geleeft hebben; want voor eerst heeft Lotharius de II ten hoogste niet langer geleeft dan in het jaar 1138, en het is een klaarblykelyk bewys, dat Forsterus daar niet heel naauw op gelet heeft: want hy zegt, dat de herstelling van het Roomsche Recht is ingevoert omtrent den jare 1150: dienvolgens is 'er geen reden, dat men gelove, dat hy ten opzichte van de doodt van Irnerius zyn jaartelling stiptelyker opgemaakt heeft. Ten twede wordt deze zaak gebragt op het jaar 1133. Maar hoe kan men voor waarheit aannemen, dat door het aanraden van een jongeling eene zaak van zulk eene grote aanlegenheit is uitgevoert? Het schynt honderd maal waarschynlyker, dat Irnerius zynen raadt niet anders deedt gelukken, dan door middel van het groot gezag, het welk hy verkregen hadt door zyne geleerdheit en voorzichtigheit, en boven dien moet men niet denken, dat dit geschied zy eer hy ten volle veertig jaren bereikt hadt. Indien hy dan tot den jare 1190 geleeft

geleeft hadt, zou hy naby de honderd jaren hebben geleeft, en in dit geval zou Forfterus geenzins te verontfchuldigen zyn van zulk een ongemenen ouderdom niet aangemerkt te hebben. Voeg hier by, dat een kancelier van een keizer byna altydt oud genoeg is. Het zou genoeg zyn, om het zeggen van Forfterus t'eeremaal omver te werpen, dat men beweerde, dat de gemelde Mathildis, by welke hy zulk een groot vertrouwen aan Irnerius toefchryft, die vorftin is geweeft, de welke zo milddadig was ten opzichte van de Roomfche pauzen, en geftorven is in den jare 1115; of wel die koningin van Italië, die flierf in den jare 1101, en de gemalin was van Koenraad, zoon van keizer Hendrik den IV, en dochter van Rogier, koning van Sicilie. Gedurende den twift, die 'er ontftondt tusfchen den leeraar Calixtus, en Berthout Nihufius, om te weten, of Irnerius de ftudie van het burgerlyk Recht vernieuwt hadt door het gezag van de gravinne Mathildis, of door dat van den keizer Lotharius den II, wierdt de hogefchool van Bologne te rade gegaan, de welke gelykformiglyk naar den eifch van Nihufius antwoordde. Men vindt in haar antwoordt, dat het by getrouwe overlevering blykt, dat Irnerius de rechtsgeleerdheit begon voor te houden in den jare 1128. Deze overlevering wordt bekrachtigt door het opfchrift van het afbeeldfel van Irnerius, het welk te zien is onder verfcheide andere in het collegie van Bologne, luidende in deze woorden: *Irnerius omnium primus leges commentatus eft anno* MCXXVIII. Dat is: „ Irnerius heeft de eerfte van allen verklaringen gemaakt op het wetboek in den jare 1128". Nicolaus Alidofio, in zyne voorreden van een boek, genaamt: *Li Dottori Bolognefi di legge canonica e civile*, verzekert, dat deze leeraar, de jongelingen in de Philofophie onderwyzende te Bologne, een bevel kreeg van den keizer Lotharius den II, dat hy het burgerlyke recht zou leeraren, en dat hy dit begon te doen omtrent den jare 1128. Echter zou men niet zonder reden mogen geloven, dat hy dit gedaan heeft eenige jaren achtervolgens uit zyne eige beweging, en dat hy daar toe niet gemachtigt was door het bevel des keizers, dan in het jaar 1137. Dus is het zeker, dat hy voor het jaar 1150 geftorven is, en niet in het jaar 1190: want men is bewuft, dat Jakob de Porta Ravegnana de opvolger is geweeft van Irnerius in het hoogleeraarsampt in de Rechtsgeleerdheit, en dat hy de zelve in het openbaar te Bologne heeft geleeraart van het jaar 1150. Zie *Nihufius in Irnerio*. Men zet deze zaak nog verder voort; want men zegt, dat Lotharius, het gebruik van alle andere wetten vernietigende, geboodt, dat het Recht van Juftinianus zyn oude kracht en gezag hernemen zou in alle rechtbanken. Heiss, in zyn Hiftorie van het keizerryk, op het jaar 1133, fchryft in dezer voegen: Deze plegtigheit geëindigt zynde, hervatte de keizer de reis naar Duitfchlandt, alwaar hy door aanrading van zeker Rechtsgeleerde, genaamt *Wernert Urfperg*, anders *Irnerius*, die een zeer geleerd en welbedreven man was in het oude Recht van Juftinianus, geboodt, dat men zou rechtplegen door het gehele keizerryk, op den voet en achtervolgens het aloude Wetboek, welkers gebruik federt vyf of zes honderd jaren geftaakt was: in dier voegen, dat deze wetten door ganfch Italië, Duitfchlandt, en naderhandt in Vrankryk en Spanje, ingevoert zyn, alwaar de volkeren te voren zich bedienden van zeker eigen Recht, het welk zy onder zich hadden, en van gewoonten, die zy in het byzonder volgden. Calvifius, zonder te fpreken van Werner, zegt op het jaar 1137, dat Lotharius in Apulië de Roomfche wetten vondt; dat hy de zelve gaf aan die van Piza, met bevel, dat men de zelve zou uitleggen, en zich daar naar fchikken in alle rechtbanken van het keizerryk. Hy voegt daar by, dat dit boek federt dien tydt geplaatft wierdt in de boekzaal van Florence. Zeker ander hiftoriefchryver zegt dit voorgevallen te zyn ten tyde als de keizer tegen Rogier, koning van Sicilië, te velde trok, omtrent het jaar 1135, en merkt aan, dat 'er tot het handfchrift van de Roomfche wetten, gevonden in Apulië, een overzetter nodig zynde, dit aan Irnerius aanbevolen wierdt. De vermaarde Calixtus, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Helmftadt, heeft beweert, dat dit onwaar is, en is in dit gevoelen gevolgt door den geleerden Conringius, zyn amptgenoot: maar Barthout Nihufius fchreef voor het tegenftrydig gevoelen, en hekelt wakker den hoogleeraar Calixtus. Het is zeker, dat de overlevering het gevoelen van dezen laatften geenzins begunftigt, en dat zy aan Irnerius den naam geven van eerften herfteller van het Roomfche Recht. Zeker fchryver, die reets aangehaalt is, fpreekt van hem met deze woorden: „ Irnerius is de eerfte geweeft, die de oude Roomfche wetten „ uitgebreid, en door zyn voorbeeldt aan anderen een voorbeeldt „ van het recht op te helderen gegeven heeft: om welke reden „ hy de *Lantaarn van het recht* genaamt wierdt, en den bynaam „ kreeg van den herfteller der Roomfche wetten". Een ontallyke menigte van fchryvers hebben de zelve zaak bevestigt. Hy is ook de man geweeft, zo men zegt, die den keizer Lotharius, van welken hy kancelier was, bewogen heeft om in alle hogefcholen in te voeren het gebruik van geleerde mannen tot leeraars te verheffen, en dat hy het formulier daar van heeft opgeftelt; waar door het gebeurt is, dat men van dien tydt af plegtelyk tot het leeraarfchap gevordert heeft Bulgarus, Hugolinus, Martinus, Pileus en eenige anderen, die de Roomfche wetten begonnen uit te leggen. Deze heerlyke plegtigheden hadden hun begin te Bologne: van daar wierden de zelve verfpreid in de andere hogefcholen, en gingen over van de faculteit van de Rechts- tot die van de Godgeleerdheit. Men beweert, dat de hogefchool van Parys, dit gebruik aangenomen hebbende, het zelve voor de eerfte maal werkftellig maakte ten opzichte van Petrus Lombardus, welken zy tot leeraar in de Godgeleerdheit verhefte. *Bayle Dict. Crit.*

I.

IRNSUM, of YRNSUM, een van de zes dorpen der Vriefche grietenye Rauwerderhem, in het kwartier Ooftergoo. Hier heeft de ftins *Douwina* geftaan. *Winfemius.*

IRON, of IRAN, eene kleine ftadt, gelegen in de Spaanfche provincie Biskaje, aan de grenzen van Vrankryk, in het Pyreneefche gebergte, aan de rivier Bidaffoa. Ze heeft niets merkwaardigs dan eene fchone kerk.

IROQUOIS, of IROQUOIZEN, volkeren van het Noorder Amerika, in Kanada. De zelve zyn wild van aardt, en afgodendienaars, beftaande uit verfcheide vereenigde natiën, vyanden van de Huronnen, en van de inwoners van nieuw-Vrankryk. *Le Carbot Hift. Amer.*

IROS, en IRUS, gebergten in Indië naar den kant van Gedrofië, en op den boordt van de rivier Indus. *Arrianus* maakt daar gewag van.

IRSINGEN, in 't Latyn *Urfinium*, een Benedictyner klooster beneden Kaufbeüeren, aan de rivier Wertach in Zwaben gelegen, welkers abt onder de Ryksftanden behoort, en op de Ryksvergaderingen te gelyk met de andere Zwabifche prelaten een *votum curiatum* heeft. Dus heeft hy ook in de jaren 1520, 1521, 1524 en 1654 de Ryksaffcheiden te Augsburg, Worms, Neurenberg en Regensburg mede ondertekent. De ftichters van dit klooster zyn *Henrik*, markgraaf van Zwaben te Ramfperg, en des zelfs kinderen *Godfried*, *Berchtold* en *Irmengard*, geweeft. De grondt van het zelve wierdt in den jare 1182 in een bofch gelegt; maar na verloop van 3 jaren koos men daar een andere vermakelyke plaats toe op den Irfingifchen berg. Nochtans behaagde het den eerften abt *Cuno*, met bewilliging van den ftichter, in de vlakte naar beneden te bouwen. In de krygsonluften, voornamentlyk toen keizer Lodewyk en Frederik van Oostenryk tegen malkander oorloogden, heeft dit ficht veel geleden, maar nog meer fchade veroorzaakte het zelve de verkwifting van den abt *Petrus*, uit het adelyk geflacht van *Baisweil*, zo dat byna alle monniken wegliepen. Maar de fpaarzaamheit van zynen opvolger *Koenraad* hielp het klooster weder zodanig op de been, dat het de ftadt Baisweil voor 10000 dukaten heeft kunnen kopen. *Brufch. de Mon. Germ. Bucelinus Germ. S. P. II. Crufius Annal. Suev. P. II. c. 12. Merian. Topogr. Sueviæ, voce* Urfinium.

IRTHING, eene rivier in Cumberlandt. Zy heeft haren oorfpronk in de uiterfte gewesten van Cumberlandt en van Northumberlandt; en haren loop nemende naar het Zuid-Westen, fcheidt zy eenigen tydt deze twee graaffchappen van een, en na dat zy de Cambek in haren vloedt ontfangen heeft, ftroomt zy uit in de rivier Eden. *Moreri in 't Engelfch.*

IRTIS, eene rivier van Moskovifch Tartarië. Zy heeft haren oorfpronk in de gebergten van Altay, van ouds genaamt *Imaus*, loopt en langen ftreek weegs naar het Noord-Oosten. Naderhandt haren loop nemende naar het Noorden, valt zy in de Tobolk, naby de ftadt van dien naam, en ftort zich eindelyk uit in den Oby. *Baudrand.*

IRUS, die, gelyk Homerus verhaalt, zo arm was, dat men voor een fpreekwoordt plagt te gebruiken: *Iro pauperior*, dat is: *armer dan Irus*; op welk voorwerp Ovidius hem aanhaalt met deze woorden:

Irus & eft fubito, qui modo Crœfus erat.

Dat is: *Hy is fchielyk zo arm als Irus geworden, die weinig te voren zo ryk was als Crefus.*

IRWIN, een klein fteedtie van Zuid-Schotlandt, in het graaffchap van Cunigham, gelegen aan den mondt van de rivier Irwin, aan de golf van Cluyd, zeven mylen van Reinfrew. Deze plaats hadt zitting en ftem in het Parlement van Schotlandt voor de vereeniging van beide deze koninkryken. Daar was eertyds een bekwame haven, de welke men hedendaags niet kan naderen dan met kleine vaartuigen, ter oorzake van de zandbanken, die 'er door den tydt vergadert zyn. *Baudrand.*

IS, eene ftadt van Sufanië, met een rivier van den zelven naam. Stephanus Byzantinus fpreekt van deze plaats, en Herodotus maakt daar ook gewag van met deze woorden: „ Daar zyn „ acht dagreizen van Babylonië tot aan zekere ftadt, genaamt „ *Is*, die gelegen is op den oever van een klein riviertje van dien „ naam, het welk zich in den Euphraat uitftort". *Stephanus de Urbib. Herodotus lib. I. of Clio.*

ISAACITES. Zie JARCHI. (SALOMON)

ISAAK. Zie IZAAK.

ISABELLE. Zie IZABELLLE.

ISÆUS, een redenaar, was geboortig van Chalcis, en leefde in de CIX Olympiade, in het jaar van Rome 410. Hy kwam te Athene, alwaar hy leerling was van Lyfias, en zich vermaard maakte door zyne welfprekendheit. Hy hadt ook doorluchtige fcholieren, van welke Demofthenes de vermaardfte was. Ifæus maakte 64 redenvoeringen, van welke niet meer dan tien zyn overgebleven, gelyk te lezen is by de fchryvers, die hier aangehaalt worden. *Plutarchus in vit. decem orat. cap. 5. & Photius Bibl. Cod. 64 & 263.* Zie de lyft van zyne werken in de *Bibliotheca Attica* van *Johannes Meurfius.*

ISAGORAS, een Atheniënzer, die den oorlog voerde tegen Cliftenes. *Herodotus l. V. of Terpfichore.*

ISAGORAS, een treurdichter, leerling van Chreftius, leefde onder de regering van den keizer Antoninus den Philofooph. *Philoftratus* maakt gewag van hem.

ISAI, of *Jeffe*, die ook *Naäs* genoemt wordt, zoon van Obed, en vader van David. Hy kwam ter wereldt omtrent den jare 2855, en ftierf in het jaar 2974. De H. Schrift maakt verfcheide malen en op verfcheide wyzen gewag van hem, het

E 2 welk

welk men zal kunnen zien by *Torniel* en *Salianus in Annal. Vet. Test.*

ISAIA, propheet. Zie JESAIA.

ISAIAS, patriarch van Constantinopel in de XIV eeuwe. Zekere andere ISAIAS, zoon van Adam, stalmeester van Sapor, koning van Persië, was ooggetuige van het martelaarschap van S. Jonas en Barachisus, die op het bevel van dezen vorst gedood wierden. Hy heeft een verhaal daar van geschreven, het welk aangehaalt wordt by *Metaphrastes* en *Surius Tom. II. ad* 29 *Mart.*

ISAMBERT, (NICOLAUS) geboortig van Orleans, leeraar en lesgever van de Sorbonne, is in achting geweest in de XVII eeuwe om zyne grote geleerdheit. Hy heeft verscheide werken gemaakt van de scholastyke Godgeleerdheit, en nog eenige andere stukken, die genoeg bekend zyn. Hy stierf op den 14 May in het jaar 1642, in den ouderdom van 77 jaren.

ISATIS. Tatianus maakt gewag van zekeren *Isatis* onder de oudste schryvers voor den tydt van Homerus: maar van hem wordt in geen ander schryver gesproken; waarom zommigen hebben willen geloven, dat men behoorde te lezen *Isis*, voor *Isatis*.

ISAURA, (CLEMENTIA) eene jonkvrouw van Toulouze, doorluchtig door haar geleertheit en deugtzaamheit. Men beweert, dat zy geleeft heeft in het begin van de XIV eeuwe, omtrent het jaar 1320, en dat zy de spelen of feesten van Flora, die men jaarlyksch te Toulouze viert in de maandt van May, heeft ingestelt. Men zegt ook eene lofreden op tot hare eere, en men kroont de marmere beeldtenis van Clementia, die op het stadhuis staat, met kranssen van allerlei welriekende bloemen. Men verzekert, dat zy een vast inkomen heeft nagelaten voor den prys, die 'er gegeven wordt aan dien gene, dien het 't best gelukt is in eenige werken van geest. Men verkiest de drie beste, die de anderen in geleerdheit overtroffen hebben, onder welke de eerste een goude, en de twee andere ieder een zilvere bloem tot een prys van hunnen arbeidt erlangen, de welke door de schepenen van Toulouze worden uitgedeelt. Echter beweert Catel, dat de naam van *Clementia Isaura* een verzierde naam is, en dat zeven inwoonders van deze stadt onder zich deze pryzen hebben vastgestelt in het jaar 1323. *Papyrius Masson in Elog. Clement. Isaur. Du Faur Agnost. lib. II. cap.* 20. *Catel Memoir. de Languedoc. &c.*

ISAURIE, eene provincie van klein-Asië, die hedendaags een gedeelte van Karamanië uitmaakt, het welk onder de heerschappy der Turken is. De hoofdstadt is *Isauria*, genaamt *Isauriopolis* in de verzameling der kerkvergaderingen, ter oorzake van een synode, dat daar gehouden wierdt. Ammianus gaf haar den naam van *Claudiopolis*; en Thevet zegt, dat zy hedendaags *Saura* genoemt wordt. De Isauriërs wierden gehouden voor wilde menschen, die tot onrust en opstandt genegen zyn. Evagrius, Nicephorus, en meer andere schryvers melden menigmaal van hunne stroperyen, die zy gepleegt hebben in de landen van het keizerryk in de IV en V eeuwen; het welk zy na dien tydt nog vervolgt hebben. Voor dien tydt hadt P. Servilius hen overwonnen, en uit dien hoofde heeft hy den naam van *Isauricus* verkregen. *Joan. Freinshemius in supplementis Livianis.*

ISBROECHTEN, ISBRECHTUM, of YSBRECHTUM, een der acht en twintig dorpen van de Vriesche grietenye Wimbritzeradeel, onder het kwartier van Westergoo. Het dorp wordt in het geestelyke met Tjalhuizum en Tirns door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Sneek. *Winsemius.*

ISBOZETH, een van de zonen van Saul. Hy heerschte gedurende den tydt van zeven jaren en een half over tien geslachten, na de doodt van zynen vader, in het jaar der wereldt 2979, schoon David reets tot koning gezalft en erkent was door de andere twee geslachten. Hy was de kroon verschuldigt aan Abner, zoon van Ner, die opperkrygsoverste van het leger was, en die na de doodt van Saul hem hadt doen erkennen voor opperheerscher over het volk, en hem tegen de krygsmacht van David gehandhaaft. Middelerwyl, deze Abner tegen Isbozeth misnoegt zynde, ging over tot de party van David, en deedt alle de andere geslachten insgelyks tot hem overgaan in het jaar 2985. Eenigen tydt daar na, Bahana en Rechab, twee van de voornaamste van het geslacht van Benjamin, vermoordden dezen vorst op zyn bedde, en bragten zyn hoofdt aan David, zynde van gedachten, dat zy door dit middel tot een hogen staat zouden verheven worden. Maar David zulk een afschuwelyken moordt vervloekende, in plaats van hun feit te vergelden, deedt hen een wrede doodt sterven, en liet zeer prachtige lykdiensten aanrechten voor Isbozeth. Dit geschiedde in het jaar der wereldt 2987. *II. Kon. c.* 2, 3, 4. *Josephus Oudh. VII.* enz.

ISBURG, of YSBURG, een sterke stadt op de grenzen van Moskovië en van Litthauwen, de welke door de Polakken op de Moskoviters verovert wierdt in het jaar 1569, en korten tydt daar na door de zelve Moskoviters herwonnen; om dat 'er noch krygsvolk, noch genoegzame mondbehoeften gevonden wierden om de plaats te verdedigen.

ISCARIOT, een dorp van Palestina, in den stam van Ephraïm, de geboorteplaats van den verrader *Judas. S. Hieronymus de Loc. Hebræor.* Men heeft bevonden onwaar te wezen, dat S. Hieronymus eenig gewag maakt van zekere plaats, genaamt *Iscariot*, in het aangehaalde boek, dewyl hy alleenlyk zegt in zyne verklaringen op *Mattheus* hoofdt. X, vs. 4, dat Judas *Iscariotes* was bygenaamt naar eene plaats, van welke hy geboortig was, of van het geslacht van Issachar. Het overige is van de vinding van den schryver. Zie de overzetters op die plaats van *Mattheus*.

ISCHA, of *Blida*, in het Latyn *Oescus*, is eertyds eene stadt van de Triballiërs geweest in neder-Mesië. Tegenwoordig hoort zy onder Bulgarië, en is gelegen aan den mondt van de rivier Ischo, omtrent drie mylen beneden Nikopolis, of Nigepolis. *Baudrand.*

ISCHEL, een klein steedtie van opper-Oostenryk, in Duitschlandt, gelegen aan de rivier de Traun, een weinig beneden zyne uitstroming in het meer, genaamt Traunzee. Eenige landbeschryvers houden haar voor het aloude *Tuatio*, een klein steedtie van het Norische Ripense, het welk van anderen te *Leonpach*, een dorp van het zelve landt, geplaatst wordt. *Baudrand.*

ISCHER, eene rivier in de Elzas, by het zogenoemde Rietlandt zynen oorspronk hebbende, en zich by Rheinau in den Rhyn stortende.

ISCHIA, een eilandt van Italië, op de kust van Napels. Op het zelve is een bisschoppelyke stadt van den zelven naam, met eene sterkte, op welke Ferdinand zich verschanst hieldt, terwyl koning Karel de VIII het koninkryk van Napels bemachtigde in het jaar 1493. Karel Nevil en Leander Alberti hebben een heel naauwkeurige beschryving gemaakt van het eilandt van Ischia. De ouden hebben den naam van *Ænaria* aan de stadt gegeven.

ISCHO, of *Ghigen*, in het Latyn *Oescus*, een klein riviertje van Bulgarië, heeft zyn oorspronk op den berg Argentaro, en loopt in het kleine steedtie Ischa. *Baudrand.*

ISDEGERDES, of ISDIGERDES, koning van Persië, was de zoon van Varanes den IV, welken hy opvolgde in het jaar 400. Zyne deugtzaamheit en oprechtigheit van zeden was alom zo ruchtbaar, dat, alhoewel hy heidensch was, de keizer Arkadius op zyn doodbedt in het jaar 408 hem tot voogdt aanstelde van zynen zoon Theodosius den Jongen. Maar dewyl hy zyn koninkryk niet kon verlaten, noch zelf de zorg op zich nemen van de opvoeding van dezen jongen keizer, zondt hy hem een heel bekwaam man, genaamt Antiochus, die door zyne geleerdheit dit hoge ampt waardig was. Isdegerdes sloot een verbondt van honderd jaren met de Romeinen; waar door men een grote en gunstige gelegenheit aan de handt hadt om het Christelyk geloof in Persië voort te planten: want Maruthas, bisschop van Mesopotamië, die in gezantschap aan dezen koning gezonden was, genas den zelven van een gevaarlyke hoofdpyn, en verloste zynen zoon van de kwelling des duivels. De Persiaansche priesters en kerkbedienaars hielden in den tempel, in welken hy de zon ging aanbidden, een man verborgen, die gedurende de offerhande overluid uitriep, dat men hem de kroon van het hoofdt moest rukken, dewyl hy de Christenen in zyn ryk duldde. Isdegerdes stondt hier over verzet; maar Maruthas deedt hem zo wel de waarheit ontdekken, dat 'er op het bevel van dezen koning verscheide van de afgodische priesters ter doodt gebragt wierden. Naderhandt vervolgde hy de Christenen, om dat men een tempel onder de voet gehaalt hadt, in welken de Persianen het vuur aanbaden, en stierf in het jaar 421. *Socrates l. VII. Sozomenus lib. VIII. Nicephorus l. XIV.*

ISDEGERDES de II van dien naam, koning van Persië, was de zoon van Varanes den V, welken hy opvolgde in het jaar 441. Hy heerschte gedurende den tydt van 17 jaren en 4 maanden, en onderhieldt de vrede met de Romeinen, gelyk men kan opmaken uit de historieschryvers, die 'er overgebleven zyn. Men stelt zyne doodt in het jaar 458.

ISDEGERDES de III, of JESDAGIRDES. Zie HORMISDAS de IV.

ISE, of YSE, (ALEXANDER VAN) Gereformeert predikant te Grenoble, en naderhandt hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Die in 't Dauphiné, was een natuurlyke zoon, gesproten uit zekere familie, van welke sedert *Jakob van Ise* van Saleon als Raadsheer in het parlement van Grenoble heeft gezeten. Deze predikant heeft een werk gemaakt aangaande de vereeniging van de twee Godsdiensten, in het welke hy niet heel ver afgeweken is van de Roomsche grondregelen. Dit werk was genaamt: *Propositions & Moyens pour parvenir a la reunion des deux Religions en France.* Het zelve kwam uit in Augusty des jaars 1677, en behelst 608 bladzyden in 4. zynde afgedeelt in twee delen. Men zou hem ter oorzaak van dit werk afgezet hebben, zo door de tydsgesteltenis het provinciaal Synode niet was genoodzaakt geweest zich van een zachter middel te bedienen. Men was vergenoegt met de verklaringen, die hy deedt voor zyne doodt. Het proces, het welk hy gehad heeft ter oorzake van eenige geldsommen, die 'er opgenomen waren voor de Waldenzen, is van die gevaarlyke en bedroefde gevolgen niet geweest, gelyk zeker Roomsch schryver heeft uitgestrooit. Men heeft vernomen uit zekeren brief van het jaar 1678, dat M. Cregut eene schriftelyke verantwoording in het licht hadt gegeven, in welke hy dezen predikant met zeer zwarte verwen afmaalde. De tytel daar van was deze: *Apologia necessaria non minus quam æquissima Antonii Cregutii, contra accusationem imprævisam, inexpectatam & iniquam Friderici Spanhemii, Professoris Leidensis*, gedrukt te Amsterdam in het jaar 1678, en vervattende 48 bladzyden in 8. Hier by zy gevoegt, dat hy van wegen en uit den naam van de kerken van de valleien van Piëmont afgezonden wierdt naar Engelandt, ten tyde van Cromwel, tot het vereffenen van eenige verschillen, die de ophaling der geldsommen, geschikt voor de Waldenzen, betroffen, en dat hy het Nationale Synode van Loudun als gedeputeerde van de provincie van 't Dauphiné bywoonde. *Bayle Dict. Crit.*

ISELMONDE. Zie YSSELMONDE.

ISELSTEIN, enz. Zie YSSELSTEIN.

ISENBARD wordt gezegt een heer te Altorf, in Zwaben, niet verre van de Ryksstadt Ravensberg, alwaar tegenwoordig het

het klooster Weingarden staat, geweest te zyn, de zoon van Warinus, hofmeester (*Major domus*) van Carloman, broeder van den koning Pipin. Hy en zyn broeder Warinus de II hadden St. Ottmarus, abt van S. Gall, in de gevangenis laten sterven, waar over zy in ongenade van Karel den Groten raakten. Maar het geval wilde, dat Karel, op de jagt zynde, gevaar liep van door een wilden stier verscheurt te worden, van welken hem deze Isenbard redde, en tot beloning niet alleen pardon, maar ook de zuster der keizerinne ten huwelyk kreeg. Deze Irmentrud wierdt van een arme vrouw, die zy hadt beschuldigt, dat zy van een man niet op eenmaal drie kinderen kon hebben, toegewenscht, dat zy van zo veel kinderen, als 'er maanden in het jaar waren, mogt bevallen. Dit gebeurde, en Irmentrud liet uit schaamte elf van deze kinderen aan de rivier de Schertz brengen, om ze te laten verdrinken. Isenbard ontmoette de dienstmaagdt, die op de vrage, wat hy droeg, tot antwoordt gaf, dat het jonge wolve, of jonge honden, waren. Isenbard, nieuwsgierig om de zelve te zien, ontdekte deze zaak, bezorgde, dat die elf kinderen heimelyk opgevoed, en tot eenige jaren gekomen zynde op zyn geboortedag de moeder onverwacht voorgestelt wierden, waar over zy zodanig verschrikte, als zy, na verkrege vergiffenis, daar over verblyd was. De namen dezer kinderen, van welke de geen, die was te rug gehouden, *Welp*, of *Welph*, ter gedachtenis wierdt genoemt, zyn de volgende: 1] *Welp*, of *Welfus*, stamvader der graven van Altorf; 2] *Cuno*, stamvader der hertogen van Frankenlandt; 3] *Thassilo*, die der graven van Hohenzollern; 4] *Eho*, die der graven van Heiligenberg. 5] *Werner*, die der graven van Toggenburg; 6] *Gebhard*, die der hertogen van Alemannië; 7] *Eberhard*, die der graven van Eberstein; 8] *Arnold*, die der graven Oettingen; 9] *Berthold*, die der graven van Wölpe; 10] *Adelbert*, die der graven van Kalw; 11] *Hendrik*, die der graven van Catzenellebogen; en 12] *Rudolph*, bisschop van Wurtsburg. Maar dit verhaal dient meer tot vermaak, dan dat het iemandt als eene waarheit kan aannemen. Dus is het ook met een twede verhaal daar omtrent gelegen, als men zegt, dat Isenbard in een veldtocht van Karel hadt verzocht van te mogen naar huis gaan, dewyl zyne vrouw bevallen was, waar op de keizer zou hebben geantwoord: „ Dat het wel de „ pyn waard was, om een jonge *Wölp*, of om een jong hondt, „ te willen naar huis gaan"; waar op Isenbard zou geantwoord hebben, dat het kindt ter gedachtenis dezen naam zou dragen, en dat 'er de keizer gevader van zou zyn. En om van alle goede dingen drie te hebben, ontbreekt het ook aan geen derde fabel, wanneer zommigen de vrouw van Isenbard uit het geslacht der Roomsche *Catulen*, of *Catilinen*, willen afleiden. Deze vertellingen worden by P. Bucelinus *in hist. Agilofingica* en andere diergelyke schryvers, maar niet by de ouden gevonden, uit welke eenigermaten genoegzaam blykt, dat 'er aan het Karolingische hof een of meer *Isenbaarden* geweest zyn, van welke ook een Karel den Groten op de jagt van een stier heeft gered, welkers getuigenissen *Feller* in de Genealogische Historie van het Brunswyk-Luneburgsche huis *c.* 1, *p.* 5 aanhaalt.

ISENBURG. Zie EISENBURG en YSENBURG.

ISENDYK. Zie YSENDYK.

ISENDOORN. (GYSBERT) Zie YSENDOORN.

ISENGHIEN, of ISENGUIEN, een klein steedtje van Nederlandt, voerende den tytel van graafschap, gelegen in Vlaanderen, twee mylen van Kortryk naar de Noordzyde. *Baudrand*.

ISEO, een klein steedtje van den Staat van Venetië, in Italië, in Brescia, gelegen op den Zuidelyken oever van het meir van Iseo, aan het welke dit plaatsje zynen naam geeft. *Baudrand*.

ISEO, (HET MEIR VAN) gelegen in den Staat van Venetië, op de grenzen van Brescia en van Bergamasco. Het zelve heeft geen grote uitgestrektheit van het Oosten naar het Westen; maar vervat omtrent vyf mylen van het Zuiden naar het Noorden. De rivier Oglio loopt dwars door dit meir heen in zyne volle lengte. *Baudrand*.

ISER, in het Latyn *Isara*, eene rivier in Beyeren, welke aan de grenzen van Tyrol ontspringt, van daar naar Munchen, alwaar een brug over de zelve geslagen is, voorts naar Freysingen, Landshut, enz. loopt, de rivier Amber en andere rivieren in zich neemt, en eindelyk in den Donauw valt. *Zeileri Itiner. Germ.*

ISERE, in het Latyn *Isara*, eene rivier van Vrankryk, de welke haren oorspronk neemt op de gebergten van Tarantaise, in de parochie van Teignes. Zy vloeit voorby den voet van de steenrots van Montmeillan, in Savoje, en naderhandt neemt zy haren loop naar Grenoble in 't Dauphiné, alwaar zy den Drak in haren vloedt ontfangt te St. Marcellyn en te Romans, en zich in de Rhône stort omtrent een myl beneden Valence. Men twyffelt niet, of deze rivier is de *Tisere* van Ptolomeus, en de *Scoras* van Polybius. De Gaulen gaven haar den naam van *Isar*, van het Grieksche woordt ΙΣ, het welk *kracht* beduidt, om die van haren loop uit te drukken. Ook wordt deze rivier geplaatst van Plinius onder sterkstromende beken. *Chorier Hist. du Dauph. Plinius lib. III. c.* 4. *Papyrius Masson Descr. flum. Gall. Vibius Sequester de flum.*

ISEREK, een schoon slot, op een hoogte in het keurvorstendom van Beyeren gelegen, in het bisdom Freysingen, en het pleeggerecht van Mosburg, tusschen Landshut en Freysingen, alwaar de rivier de Ammer in de Iser valt, is, na dat de Zweden het oude slot in het jaar 1648 hadden in de assche gelegt, herbouwt. *Keur-Beyeren p.* 360.

ISERLON, eene stadt in het Westphaalsche graafschap Mark, by de rivier Lenne, niet verre van Unna gelegen. Zy dryft sterken handel met yzerdraadt, en heeft dikwils door den brandt grote schade geleden; onder anderen zyn 'er in het jaar 1712 over de 300 huizen afgebrand.

ISERNIA, eene stadt van Italië, met den tytel van bisdom, is gelegen in het graafschap van Molise, eene provincie van het koninkryk van Napels. *Leander Alberti. Magin. Descr. Ital.*

ISERNIA, (ANT. RAMPINUS VAN) een Rechtsgeleerde, wierdt gedood in het jaar 1353 door een vryheer, tegen welken hy een vonnis geveld hadt. Hy heeft verklaringen gemaakt op de Constitutien van Sicilië en op het gebruik der leengoederen. Zyne achting was zo groot, dat hy de Euangelist der Rechtsgeleerden van het koninkryk van Napels genoemt wierdt. Anderen gaven hem den naam van Lootsman wegens de uitlegging van het leenrecht. Zie *G. Pancirol. in Ictis.* 2. 69.

ISIDAS, een Lacedemoniër. Na den veldslag van Leuctra bragten de Thebanen krygsvolk binnen Gythium, een haven, die aan Lacedemonië hadt toebehoort. Isidas, willende hen daar uit jagen, nam met zich honderd zyns gelyken, geboodt hen zich met olie te bestryken, en dat andere, die degens onder hunne klederen droegen, hen zouden volgen. Hy trok de eerste voor uit, heel naakt, met zyne krygsgesellen. De Thebanen, geen vrees of achterdocht hebbende voor lieden, die in dezen toestandt tot hen kwamen, wierden alle door de Lacedemoniërs gedood, die door krygslist zich meester maakten van Gythium. *Polian. Stratag. l. II.*

ISIDORUS zoon van Basilides, volgde de dwalingen van zyn vader, en maakte werken om de zelve te verdedigen. Onder anderen schreef hy eene verklaring op hunnen Propheet *Barcoph*; een boek van aanmaningen; eenige zedelessen, en eene verhandeling van de twede ziel. Deze werken worden aangehaalt door S. Clemens van Alexandrië op verscheide plaatsen van zyne *Stromata*, alwaar hy eenige plaatsen van Basilides zelf aanhaalt, uit welke genoegzaam blykt, dat zyne lere wegens het martelaarschap, wegens de natuurlyke goedheit en kwaadheit, wegens de wellusten, en meer andere dusdanig is, als de zelve afgemaalt staat in de schriften van St. Irenæus, Epiphanius, en van de andere schryvers, die over deze kettery geschreven hebben. S. Justinus spreekt in zyne zamenspraak tegen Tryphon van de Saturnianen en Basilidianen, en S. Epiphanius merkt aan, dat 'er nog eenigen van zynen naam, maar weinig in getale, overgebleven waren. Isidorus leefde in de III eeuw. *M. Du Pin Bibl. des Aut. Ecclesiast. III. prem. siecl.*

ISIDORUS, patriarch van Constantinopel, is hooggeacht onder de Grieken om zyne geleerdheit en verdiensten. Hy wierdt gestelt in de plaats van Johannes, die verjaagt wierdt in het jaar 1347. Onuphrius maakt van hem geen gewag: maar Johannes Cantacuzenus, die zich in dit jaar op den keizerlyken setel van Constantinopel plaatste, heeft hem in zyn historie niet vergeten *lib.* IV.

ISIDORUS, kardinaal, was van Thessalonika, of van Constantinopel. Hy was eerst monnik van de orde van St. Basilius, en naderhandt bisschop van Reussen, en hebbende de kerkvergadering van Florence bygewoont, gehouden in het jaar 1439, wierdt hy kardinaal gemaakt door paus Eugenius den IV. Eenigen tydt daar na zich naar Constantinopel hebbende begeven, om aldaar den Godsdienst van de Latynsche kerk op te rechten, zynde een landt van scheurlingen, stondt het volk tegen hem op, en wierp hem in de gevangenis. Echter raakte hy daar uit, en kwam weder te Rome, van waar paus Nicolaus de V hem te rug zondt naar Constantinopel, binnen welke stadt hy zich bevondt wanneer de zelve door de Turken ingenomen wierdt in den jare 1453, en schreef wegens dit onderwerp een brief, die overgebleven is. Zommige schryvers zyn van gevoelen geweest, dat hy toen ter tydt in zyn kardinaalsgewaadt gedood wierdt; maar hy verkleedde zich in een slaaf; en na verscheide gevallen kwam hy te Rome, alwaar hy tot patriarch van Constantinopel benoemt wierdt, en stierf aldaar in het jaar 1463. Dit is breder te zien in de verklaringen van paus Pius den II, uitgegeven onder den naam van *Gobelin*, in het grote Jaarboek van Vlaanderen. *S. Antoninus. Spondanus. Rainaldi. Aubery.* enz.

ISIDORUS, aartsbisschop van Thessalonika, schryver van eenige Griekschè Homiliën over den Euangelist *Lucas*, die bewaart worden in de boekzaal van het Vatikaan. *Sixtus Senensis lib. IV. Bibl. S.*

ISIDORUS, bisschop van Badojox, *Pacensis*, aan den welken een Jaarboek wordt toegeschreven. *Vaseus c.* 4. *Chron. Vossius de Hist. Lat.*

ISIDORUS, diaken, van welken Johannes Damascenus gewag maakt. Men weet niet recht, in wat tydt hy geleeft heeft; maar alleenlyk, dat hy een Tydbeschryving gemaakt heeft. *S. Johannes Damascenus l. III. de Imagin.*

ISIDORUS, monnik van Nitrie, en naderhandt priester van Alexandrië, handhaafde de dwalingen, die aan Origenes toegeschreven worden, en wierdt in verscheide netelige zaken ingewikkelt in het einde van de IV eeuw, en in het begin van de V. Dit kan men klaarder zien in de Jaarboeken van *Baronius*.

ISIDORUS, een Philosooph, wiens leven by *Photius* gevonden wordt, beschreven door Damascius, *Cod.* 181, 242.

ISIDORUS, krygsbediende van den keizer Theodosius den Jongen, die tot verscheide waardigheden verheven wierdt, en een van de overstens van de lyfwacht was in den jare 436. Van hem wordt menigmalen gewag gemaakt in het Wetboek van *Theodosius* en by verscheide schryvers van dien tydt. *Jac. Gothofredi Prosopogr. Cod. Theodos.*

ISIDORUS, bygenaamt *Mercator*, of *Peccator*, dat is: *koopman*, of *zondaar*, leefde waarschynlyk in het einde van de VIII eeuw. Men heeft onder zynen naam eene verzameling van kanons, de welke by kerkvergaderingen en zendbrieven afgedeelt is. De kanons der kerkvergaderingen, gehouden in Griekenlandt, in Afrika, in Vrankryk en in Spanje tot het jaar 683, zyn daar in geplaatst, na de twyffelachtige dekreten van zestig pauzen, dat is, sedert St. *Clemens* tot St. *Sylvester* toe, en de dekreten en zendbrieven van de anderen sedert den zelven *Sylvester* tot *Zacharias* toe, die stierf in het jaar 752. Men kan besluiten uit het zeggen van Hincmarus van Rheims, dat deze verzameling doorging in zynen tydt, onder den naam van *Isidorus van Sevilië*. Riculfus, aartsbisschop van Ments, bragt dit werk in Spanje, en maakte daar van verscheide afschriften, die hy in Vrankryk verspreidde omtrent den jare 790, of 800. Na dien tydt ging dit werk door onder den naam van *Isidorus de zondaar*, zynde dit een hoedanigheit, die verscheide bisschoppen in vorige tyden plagten te voegen by hunne ondertekening. Maar in andere afdrukken heeft hy den bynaam van *Mercator*. Dit is al het gene men weet van den schryver van deze verzameling. *Baronius in notis ad Martyr. 4. April. De Marca lib. III. Concord. c. 5. & l. VII. c. 20. Doujat Hist. du Droit Can. &c.*

ISIDORUS CHARACENUS, een Grieksch schryver, die geleeft heeft ten tyde van Ptolomeus Lagus, heeft verscheide historische verhandelingen geschreven. Athenæus en Plinius maken gewag van hem, en deze laatste spreekt ook van *C. Cecilius Claudius Isidorus. Plinius lib. XXXIII. cap. 10.* Zie *Vossius de Hist. Græc. lib. III. & lib. IV. cap. 10. de Math. cap. 43. & c. 69. §. 9.*

S. ISIDORUS *van Alexandrië*, priester en kluizenaar, was geboren in Egypten, en misschien binnen Alexandrië zelf, omtrent het jaar 318. Hy bragt verscheide jaren in eenzaamheit door. Hy wierdt tot priester van Alexandrië gewyd door St. Athanasius, die hem opleide het ampt van gasthuismeester van de kerk, wiens bediening bestondt in het ontfangen van armen en vremdelingen. Hy voegde by een zeer strenge levenswyze een gedurige studie. Hy bleef altydt zeer naauw vereenigt met S. Athanasius, den welken hy zelfs naar Rome verselde. Na de doodt van dezen heiligen man verdedigde en handhaafde hy edelmoediglyk zyne geheugenis tegen de Arianen, en hadt zyn deel aan de vervolging, de welke Lucius, Ariaansch patriarch, aan de kluizenaars deedt ondergaan. Sedert dien tydt bragt Isidorus zyn leven door, nu in de stadt, dan in zyne oude eenzaamheit van Nitrie. Hy was in 't kort in zeer grote achting by Theophilus, patriarch van Alexandrië, die hem naar Rome zondt met Acacius van Berea, om Flavianus, bisschop van Antiochië, met den paus Damasus te verzoenen, en naderhandt naar het hof van Theodosius. Theophilus wilde hem zelfs op den setel van Constantinopel verheffen na de doodt van Nectarius; maar naderhandt eenige verwydering tusschen hen beide ontstaande, zo ter oorzaak van zeker priester, welken Isidorus hadt ondersteunt tegen Theophilus, als om dat hy zekere somme gelds, die tot onderstandt van de armen hem in handen gestelt was, niet hadt willen besteden tot het bouwen van de kerk. Theophilus beschuldigde Isidorus in een byeenkomst van zyne geestelykheit, en alhoewel Isidorus zyn onschuldt reets hadt doen blyken, wierdt hy door Theophilus uit zyne kerk verdreven. Isidorus vertrok zich naar de woestyne van Nitrie, van waar Theophilus hem deedt verjagen, met nog drie honderd andere kluizenaars, welke hy beschuldigde aangestoken te wezen van de dwalingen van Origenes. Zy vluchtten naar Palestina, van waar Theophilus hen andermaal liet verdryven. Dus waren zy genoodzaakt zich naar Constantinopel te begeven in het jaar 400, alwaar zy wel ontfangen wierden van St. Chrysostomus, die alles aanwendde om hun vergelyk met Theophilus te bewerken. Uit dit geval is ontstaan het begin en oorzaak van de vyandschap van Theophilus met Chrysostomus. Na de ongerechtige veroordeeling van dezen laatsten zagen de kluizenaars naar een goed heenkomen, zo zy best konden. Sommige schryvers zyn van gedachten geweest, dat Isidorus naar Rome is gegaan om de zaak van S. Chrysostomus aldaar te verdedigen; maar daar van is geen de minste waarschynlykheit. Hy stierf te Constantinopel in het einde van den jare 403, of in het begin van het jaar 404, in den ouderdom van 85 jaren. *Hieronymus Epist. ad Principiam. Pallad. Hist. Lausiac. l. VIII. Dialog. de vitâ Chrysost. Theodoretus Hist. L. IV. c. 21. Sozomenus L. 8. c. 3 & 12 Socrates l. VI. c. 9. Hermant vie de St. Chrysost. Bulteau Hist. Monast. d'Orient. Baillet Vies des Saints van den 15 January*, zynde de dag, op welken de Grieken de gedachtenis van dezen Isidorus vieren.

S. ISIDORUS *van Cordua*, bisschop van die stadt, in Spanje, leefde onder de regering van de keizers Honorius en van Theodosius den Jongen. Hy schreef verklaringen over de boeken der Koningen, de welke hy omtrent den jare 412 opdroeg aan Orosius, leerling van S. Augustinus. De schryvers noemen hem *Isidorus den Ouden*, om hem te onderscheiden van *Isidorus van Sevilië*, bygenaamt *de Jonge. Trithemius de Script. Eccl.*

ISIDORUS *van Mileten*, een geleerd bouwmeester en wiskunstenaar, arbeidde met Anthemius aan de kerk van S. Sophia, en aan verscheide andere gebouwen, de welke zy gezamentlyk maakten op bevel van den keizer Justinianus. Hy hadt een kleinzoon, die te Constantinopel geboren wierdt, en die om deze reden *Isidorus Byzantinus* genaamt wordt. Deze herbouwde de stadt Zenobia in Syrië. *Felibien vies des Architect.*

S. ISIDORUS *van Pelusium* (*Pelusiota*), aldus bygenoemt om dat hy zich vertrok in eene eenzaamheit, naby de stadt gelegen, de welke beide deze namen gehad heeft. Hy was priester, en de vermaardste leerling van St. Johannes Chrysostomus. Van zyne kindsche jaren af hadt hy een monniksleven geleid, en zich van de wereldt afgezondert. Evenwel kon hy zyne begaafdheden zo wel niet verduisteren, of de glansch van zyne geleerdheit en Godsdienstigheit schenen helder uit ver boven de duisternissen van de woestyn. Suidas zegt, dat hy drie duizend brieven geschreven heeft. Nicephorus verzekert, dat hy verscheide werken gemaakt heeft, en spreekt wel van tien duizend zendbrieven, en Sixtus Senensis voegt daar by, dat hy heeft gezien in de boekzaal van St. Marcus te Venetië een handschrift, het welk behelsde 1248 van die zendbrieven, die men niet heeft. Die gene, die 'er overgebleven zyn in vyf boeken, zyn kortbondig en schoon; en S. Isidorus legt daar in uit met zo veel bestendigheit, als kortheit, een groot getal van Schriftuurplaatsen, en Theologische vraagstukken. De aardigheit en sierlykheit van zynen geest blinken overal uit in zyne spreekwyzen. Jakob van Billy heeft deze zendbrieven in het licht gegeven. Conr. Rittershusius, Rechtsgeleerde, gaf de zelve uit by de Commelynen in het jaar 1605, en naderhandt heeft men alle de werken van St. Isidorus gedrukt te Parys in het jaar 1638 in een boek in folio. Hy leefde ten tyde van de algemene kerkvergadering van Ephezen, gehouden in het jaar 431, als blykt uit zyne brieven, geschreven aan St. Cyrillus van Alexandrië, en stierf op den 4 February omtrent den jare 440. *Facundus lib. II. defens. trium Capit. Evagrius lib. I. Hist. c. 15. Nicephorus. Calixtus lib. XIV. Hist. c. 24, 28, 30, 53. Suidas in Lexic. Usuardus in Mart. Photius Bibl. in Ephr. cod. 228. & in Steph. Gobar. cod. 232. Wilh. Tyr. lib. XIX. c. 12. & lib. XX. c. 5. Sixtus Senensis. Bellarminus. Baronius. Possevinus.* en anderen. Hy wordt beschuldigt de zelve gevoelens als Pelagius gehad te hebben; en inderdaadt hy spreekt op de zelve wyze als de zelve, en veroordeelt de tegenstrydige gevoelens; maar het is eene beschuldiging, die insgelyks zyn meester, St. Chrysostomus, en de gansche Grieksche kerk betreft.

S. ISIDORUS *van Sevilië*, aldus genaamt, om dat hy aartsbisschop van die stadt was, leefde in de VII eeuw. Hy wordt bygenaamt de Jonge, om hem te onderscheiden van St. Isidorus van Cordua, van welken reets gesproken is. Hy was de zoon van Severinus, gouverneur van Carthagena, broeder van Fulgentius, bisschop van de zelve stadt, en van Leander, aartsbisschop van Sevilië, de zelve, die kennis hadt te Constantinopel met St. Gregorius, naderhandt paus van Rome, en toen ter tydt Apostolische afgezant, en die hem aanmaande tot het ondernemen van zyn wonderlyk werk op de zedelessen van *Job*. Isidorus volgde zynen broeder op in het kerkbestier van Sevilië omtrent den jare 597, of 598, schoon anderen zeggen, dat het was in het jaar 595. Hy is het grootste licht van de kerk van Spanje geweest, en de kerkvaderen, te zamen gekomen op de VIII kerkvergadering van Toledo, gehouden in het jaar 653. Zeventien jaren na zyne doodt voegen by het gezag en geloofwaardigheit van St. Augustinus, en by die van paus Gregorius, die van dezen groten bisschop, dien zy noemen *den uitmuntenden leeraar van hunne eeuwe, en het nieuwe sieraadt van de Katholyke kerk.* Zy voegen daar by, *dat hy wel de laatste van de kerkvaderen was volgens den tydt, maar geenzins de laatste volgens zyne geleerdheit; en dat het gene het wonderbaarste in hem scheen, was, dat hy een zeer uitmuntende geleerdheit bezat, schoon Godt hem hadt laten geboren worden in een later eeuw.* Hy was gedurende den tydt van byna 40 jaren als een Godspraak van de gansche kerk van Spanje, en stierf op den 4 April in het jaar 636. De werken, die 'er van dezen kerkvoogdt overgebleven zyn, geven genoegzaam getuigenis van zyne Godsdienstigheit en geleerdheit. Daar zyn twee afdrukken van zyne werken. De eerste is van *Margarin de la Pigue* te Parys in het jaar 1580, en de andere van *Dom Jakob van Bruel*, monnik van de abdy van St. Germain des Prez, insgelyks te Parys in het jaar 1601, en in het jaar 1608 te Keulen. Daar zyn de twintig boeken van *Origines*; een Jaarboek; verklaringen op de Historische boeken van het Oude Testament, en meer andere. Hem wordt ook toegeschreven eene verzameling van kanons. De nieuwsgierigen kunnen te rade gaan met St. Braulio, aartsbisschop van Saragossa, *in Præf. ad lib. S. Isid.* Redemptus Diaconus, leerling van St. Isidorus; St. Ildephonsus *in Addit. ad Lib. de vir. illustr. S. Isid. De VIII kerkvergadering van Toledo c. 2. Sigebertus c. 55. Mariana lib. VI. Hist. Hisp. c. 5, 67. Trithemius. Philippus de Pergamo. Vaseus. Baronius. Arnoldus Wion. Bellarminus. Possevinus. De Marca. Miraus. Vossius.* enz.

ISIGONIUS, van Niceen, is onder 't getal van de oude schryvers gestelt door *Aulus Gellius*. Hy heeft verscheide verhandelingen van verdichtsels, van wonderen, en van ongelooffelyke en ongehoorde dingen geschreven. *Aulus Gellius lib. IX. c. 4. Plinius lib. VII. Hist. Nat. c. 2. St. Cyrillus* spreekt van zeker schryver van dien naam *l. III. advers. Julian.*

ISIS, eene rivier, die haren oorsprонk neemt op de grenzen van de graafschappen van Glocester en van Wiltshire, en die haren loop heeft tusschen de graafschappen van Oxford en van Berk, en ook tusschen dat van Dorcester, alwaar de Teems zich met haren vloedt vermengende, zy beide zamengevoegt een en den zelven naam van den Teems voeren. Deze rivier bevochtigt Crecklade, in het graafschap van Wiltshire; in dat van Glocester spoelt zy de oevers van Letchlade, in het graafschap van Bark die van Inglesham, en in dat van Oxford vloeit zy voorby Oxford en Abington. *Moreri in 't Engelsch.*

ISIS, godin, van de Egyptenaars aangebeden, is de zelve, aan welke de Grieken den naam van *Iö* gegeven hebben, en de Romeinen dien van *Cybele*, dat is; *de Aarde*, of *de Natuur*.

Dit

Dit blykt klaarlyk uit de gelykenis van de afbeeldſels en van de figuren, die de ouden van deze twee godheden nagelaten hebben. Cybele droeg een toren op haar hoofdt; was verſelt van leeuwen, en bieldt in haar handt een ſpeeltuig, op de wyze van een platte trommel, en wierdt genaamt *magna Mater*, dat is; de *grote* of *algemene moeder*. Iſis hadt ook een toren op haar hoofdt en een leeuwin tot geſelſchap. Zy hadt een zyſſen in de handt, en wierdt menigmaal *de Aarde*, of *de Natuur*, genoemt. Om deze reden ziet men de zelve menigmaal uitgeſchildert met verſcheide borſten. Apulejus zegt, dat aan deze godheit eerbiedt bewezen wierdt door de ganſche wereldt, hoewel onder verſcheide namen en onder verſcheide gedaanten, of afbeeldingen. Men merkt aan, dat deze Iſis eene koningin van Egypten is geweeſt, die daar heerſchte met haar man, den koning Oſiris, omtrent den jare der wereldt 2500, voor de geboorte onzes Heeren 1553. Ze wordt ook van zommigen gehouden voor *Iö*, die door Jupiter weggevoert wierdt; als mede voor *Ceres* en voor de *Maan*. Dewyl zy een vrouw van groot verſtandt, en van een ſeldzame kloekmoedigheit was, liet zy een ſchip bouwen en uitruſten, op het welke zy naar de afgelegenſte en woeſte landen der barbaren zeilde. Dusdanig waren toen ter tydt de landen van de Gaulen en die van Duitſchlandt, alwaar zy het volk onderrechtte in het oeffenen van den Godsdienſt en in de kunſt van den landbouw. Hier door verkreeg zy alom zulk een groten roem onder die volkeren, dat zy haar hielden voor de godin zelfs van de aarde, en haar als eene godheit aanbaden. De volkeren van Egypten vierden tot hare eere byzondere feeſten, en bekranſten haar beeldtenis met korenaairen. Men moet hier niet vergeten, dat de ſlagtoffers, die men deedt voor deze gewaande godheit, ganſch oneerlyk en vuil waren, en dat het om deze reden aan de prieſters verboden was van de zelve te ſpreken. Het is ook ten dien opzichte, dat de kerkvaderen zo geweldig zyn uitgevallen tegen die genen, die dezen godsdienſt volgden. Tertullianus ſchynt wel de driftigſte te wezen, en maakt gewag in zyn verantwoordſchrift van de burgermeeſteren Piſo en Gabinius, die te Rome een verbodt lieten afkondigen tegen de plegtigheden, die tot hare eere verrecht wierden. De Raadt vernieuwde menigmaal deze bevelen, gelyk te zien is by *Suetonius*, by *Tacitus* en by *Dion*. Middelerwyl beminde de keizer Commodus zo krachtig deze oneerlyke dienſtplegingen, dat hy, volgens het zeggen van *Lampridius*, om aan deze godheit des te groter eerbiedt te bewyzen, zyn hoofdt heel kaal liet afſcheeren, en zelfs de beeldtenis van Anubis droeg. De nieuwsgierigen bewaren de Egyptiſche gedenkpenningen van Julianus den Apoſtaat, op welke Iſis afgebeeld ſtaat in een ſchip; en andere beeldteniſſen van deze godinne, daar zy een ſchip op haar handt draagt. Apulejus getuigt ook, dat zy het voorzitterſchap hadt over de zee, even of zy de eerſte was geweeſt, die de kunſt van de ſcheepvaart, of ten minſte tot dien einde het gebruik der zeilen, hadt uitgevonden. Zie de hiſtoriſche uitlegging van het verdichtſel van Oſiris in het begin van het derde Deel van *de Algemeene Boekzaal*, alwaar aangetoont wordt, dat Iſis eene oude koningin van Egypten is geweeſt. Men heeft te Parys een hoofdt ontdekt van deze godinne Iſis, terwyl de Hr. *Berrier* in zyn huis liet arbeiden, digt by de kerk van St. Euſtachius, naar den kant van den tuin. Men vondt voor eerſt de grondmetzeling van de muren van een omvang van de ſtadt van Parys, die mogelyk te voren gedient hadden voor eenig ouder en aanzienelyker gebouw, dan voor een tempel, of voor een koninklyk paleis. Daar na dieper in de aarde gegraven zynde, ontdekte men een verwoeſten toren, een hoofdt van eene vrouw van brons gegoten, een weinig groter dan een natuurlyk hoofdt, het welk een toren op hadt, zynde de oogen daar uit genomen, miſſchien om dat de zelve van zilver waren, dewyl zulks genoegzaam in gebruik was in de aloude beeldteniſſen. De geleerden hebben geoordeelt, dat dit het hoofdt was van deze godinne, de welke beſchutſter van Parys geweeſt was gedurende het heidendom, en dat dit de beeldtenis van Iſis was, zo ter oorzake van den toren, die op haar hoofdt ſtaat, als om dat deze godin te Parys aangebeden is geweeſt. Verſcheiden zelfs zyn van gedachten geweeſt, dat de naam van Parys een Griekſch woordt was, en voortkomt van Παρὰ Ἶσις, *Para Iſis*, uit hoofde dat deze ſtadt gebouwt was digt by den vermaarden tempel van de godinne Iſis: zo ver, dat die van Parys een ſchip genomen hadden tot wapenſchildt van hunne ſtadt, om dat deze godin aldaar in een ſchip was aangekomen. Men heeft altydt gelooft, dat 'er een tempel was, aan Iſis toegewyd, in de uitgeſtrektheit van het gebiedt van de abdy van S. Germain des Préz. Het is bezwaarlyk na te gaan, of te beſcheiden, of de zelve gebouwt was op de zelve plaats, daar hedendaags de kerk van de abdy is, of wel in het dorp van Iſſy, in het Latyn *Iſiacum*, of eindelyk op eenige andere omleggende plaats. Wat 'er van zy, evenwel is deze tempel in ſtandt gebleven tot den tydt van de oprechting des Chriſtendoms in Vrankryk; en wanneer de zelve omver geworpen wierdt, heeft men nieuwsgierigheitshalven het afgodenbeeldt van Iſis overgehouden, het welk geplaatſt wierdt in een hoek van de kerk van St. Germain des Préz, wanneer die gebouwt wierdt door den koning Childebert, en toegewyd aan St. Vincentius, met inzicht om het zelve te doen dienen tot een zege-of praalboom van de verwonne afgodery door den Chriſtelyken Godsdienſt. Deze afgodt is bewaart geweeſt tot den jare 1514, wanneer de kardinaal Briçonnet, die abt van dit klooſter was, het zelve aan ſtukken liet breken, vernomen hebbende, dat eenige vrouwen uit eenvoudigheit waſchkaarſſen voor dit beeldt aangeſtoken hadden. Deze beruchte tempel van Iſis wierdt bedient door prieſters en offeraars, de welke, zo men te Iſſy gelooft, op een kaſteel woonden, van het welke men de puinhopen in de voorlede eeuwe nog heeft kunnen zien. Aan deze prieſters wierdt tot hun onderhoudt toegelegt het ganſche gebiedt en leengoedt van Iſſy en van de omleggende plaatſen, tot Parys toe, waar van zy het genot behouden hebben tot 'er tydt toe, dat Clovis, koning van Vrankryk, dezen tempel liet omver halen, en des zelfs bedienaars onderdrukte, tot uitvoering van den raadt, dien St. Remigius hem gegeven hadt, zeggende hem deze woorden:

Incende quod adoraſti.

Dat is: „ Steekt in brandt het gene gy aangebeden hebt". Deze eerſten Chriſten koning gaf een gedeelte van deze inkomſtem aan de abdy van S. Genoveva, en zyn zoon Childebert bewees het overige aan de abdy van St. Germain, de welke hy liet bouwen. *Spon Recherches curieuſes d'Antiquité.*

ISIS was de moeder van Horus, en hadt haren zoon onderwezen in de wetenſchappen, die zy van Hermes geleert hadt. Plato, in het twede boek der wetten, ſpreekt van eenige liedties, of wel eer deunties van Iſis, die in Egypten in zwang gingen. *M. Du Pin Bibl. Univerſ. des Hiſt. Prof. Tom. I. p.* 41.

ISITEN, de naam van eene ſecte van den Turkſchen godsdienſt. Zy nemen dien naam aan van hunnen eerſten leeraar, die genaamt wierdt *Iſa-Merdad*, die beweert heeft, dat de Alkoran van Mahometh geſchapen was, en dat de zelve niet van eeuwigheit is, het geen voor een afſchuwelyke godslaſtering onder de Turken gehouden wordt. Wanneer men hen tegenwerpt dit vloekwoordt van hunnen Propheet: *Dat die gene voor ongelovig gehouden zy, die zegt, dat de Alkoran geſchapen is geweeſt*, geven zy tot antwoordt, dat Mahometh op die plaats ſpreekt van het oorſpronkelyke ſchrift, maar niet van het afſchrift; dat het waar is, dat dit origineel in den hemel is, en van Godt zelf geſchreven; maar dat de Alkoran van Mahometh alleenlyk een afſchrift is van dit origineel; het welk in den tydt gemaakt is. *Ricaut de l'Empire Ottoman.*

ISLE DE FRANCE, in 't Latyn, *Inſula Franciæ*, eene kleine provincie in Vrankryk, de welke zich tuſſchen de rivieren de Marne en Oyſe, langs den Noordelyken oever van de Seine benedenwaarts uitſtrekt. Het gouvernement van Iſle de France is een van de twaalf gouvernementen in Vrankryk, het welk ten Noorden aan Pikardië, ten Weſten aan Normandië, ten Zuiden aan het gouvernement van Orleanois, en ten Ooſten aan dat van Champagne grenſt. Deze provincie wordt verdeelt in 10 kleine landſchappen, de welke zyn: *Iſle de France* voor zich zelf, *la Brie François*, een gedeelte van *Gaſtinois*, *l'Hurepoix*, *le Mantois*, *le Vexin François*, *le Beauvaiſis*, *le Valois*, *le Soiſſonnois*, en *le Lionnois*.

ISLE DIEU, of ILE DIEU, in het Nederduitſch, *Gods eilandt*, een eilandt in de Aquitaniſche zee, omtrent 2 mylen van de kuſt van het Franſche landſchap Poitou. Van zommigen wordt het *l'Iſle d'oeufs*, of het *eier-eilandt*, genaamt, dewyl de wilde ganzen aldaar in grote menigte hunne eieren gewoon zyn neder te leggen.

ISLE DE GALE. Zie AGULHA.

ISLE, (JOURDAIN DE L') was, gelyk eenigen hem daar voor houden, een nabeſtaande der graven van Vlaanderen, maar gezeten in Gaſconje, alwaar hy met eene vrouwe van de maagſchap van paus Johannes den XXII getrouwt was. Hoewel hy zich tot hoofdt van eene bende moordenaars hadt opgeworpen, en met de zelve de omleggende landen uitgeplundert, als mede door de kerken te ontheiligen, vrouwen ſchenden, en met moorden van byna al wat in zyne handen viel, behalven andere euveldaden, de zwaarſte doodt dikwils verdient hadt, is hy echter gedurende de regering van koning Philips den V, wegens den bovengemelden paus, altydt verſchoont gebleven. Maar zo haaſt als Karel de IV de regering van Vrankryk aanvaardde, en Jourdain onderſtondt, een koninklyken gerechtsbediende, willende zyn ampt verrechten, te doden, liet hem de prevooſt van Parys by den kop vatten, en ter galg verwyzen, het welk ook, ongeacht de pauſſelyke voorbede, zo wel door het Parlement, als door den koning zelf, bekrachtigt, en in den jare 1321 aan hem uitgevoert wierdt. *Mezeray Hiſt. de France Tom. II. p.* 370.

ISLIP, of GISLIP, van ouds *Ghiſlip* genoemt, is een fraai vlek in de Engelſche provincie Oxfordshire, by den zamenloop der rivieren Cherwel en Rea, tuſſchen Oxford en Woodſtok, Ooſtwaarts gelegen. De koning Eduard, bygenaamt door de Engelſchen de Belyder, was aldaar geboren. *Cambdenus Britannia. Beeverell Delic. de l'Angl. p.* 591.

ISLINGTON, eene ſtadt van het graafſchap Middelſex, naby Londen, aanmerkelyk om hare minerale wateren, die van de naburige landlieden met nuttigheit gebruikt worden. *Moreri in 't Engelſch.*

ISMAEL, zoon van Abraham en van Hagar, die de dienſtmeidt van dezen aartsvader was, wierdt geboren in het jaar der wereldt 2124, zynde zyn vader toen ter tydt 86 jaren oud. Sara, huisvrouw van Abraham, moeder geworden zynde van Izaak, zette haar man aan om Iſmaël met zyne moeder uit zyn huis te verdryven; het welk hy deedt in het jaar der wereldt 2144, en gaf hen water en broodt mede op hunne reize; maar na dat deze voorraadt verteert was, wierdt Iſmaël met zulk een heten dorſt bevangen, dat hy op het punt ſtondt van den geeſt te geven; en Hagar, die haar zoon niet kon zien ſterven, leide hem op de aarde aan den voet van een boom, en ging van hem af. Een engel verſcheen haar, die haar digt daar omtrent een fontein toonde, en haar beval goede zorg voor haren zoon te dragen, het welk zy deedt. Wanneer Iſmaël den vereiſchten ouderdom bereikt hadt

ons te kunnen trouwen, gaf Hagar hem eene Egyptische dochter tot zyne vrouw, by welke hy twaalf zonen teelde, van welke de Arabiers, de Agareniers, de Ismaëliten, de Saracenen en anderen afgedaalt zyn. Mahometh beroemt zich ook in zynen Alkoran gesproten te zyn uit het geslacht van Ismaël, die gestorven is in den ouderdom van 137 jaren, in het jaar der wereldt 2261. *Gen. XVI, XVII, enz. Josephus Oudh. I, 12. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Test.*

ISMAEL, zoon van Nathanias, uit het koninklyk geslacht der vorsten van Judea. Hy kon niet dulden, dat Godolias, die Nabuchodonosor tot gouverneur van Judea gelaten hadt, wanneer hy de Joden gevankelyk wegvoerde naar Babylonië, voor hem in dit ampt gestelt was, en doodde hem op een gastmaal omtrent het jaar 3447. Daar na begaf hy zich naar Egypten, met zich gevankelyk nemende Jeremias en Baruch, die hem deze reis wilden afraden. *Jerem. k. XL. Josephus Joodf. Oudh. X, 11. Torniel A. M.* 3447. *num.* 10. *Salianus. Spondanus. enz.*

Koningen van Persie.

ISMAEL de I van dien naam, eerste Sophi of koning van Persië, was de zoon van een klein heer, genaamt Siec-Aidar, en van de dochter van Usuncassan. Hy rechtte het koninkryk van Persië op in het jaar 1499. Hy bereikte het oogmerk van zyne grote onderneming door middel van den godsdienst; want hy gaf een nieuwe uitlegging van den Alkoran in het licht, en beroemde zich gesproten te zyn uit Ali, schoonzoon van Mahometh, zo dat hy voor ketters en afvalligen van de Mahometaansche wet deedt houden alle de genen, die zyne gevoelens niet ondertekenden. Hy stierf in het jaar 1522, na dat hy verscheide overwinningen bevochten hadt over zyne vyanden, en zyn nieuw koninkryk wel bevestigt. Hy wierdt geacht voor een groot en staatkundig man, en hy heeft menigmaal de Christen vorsten aangezocht om hunne wapenen by de zyne te voegen, en gezamentlyk de Ottomannen te beoorlogen. Anderen verzekeren, dat Ismaël eerst begon te heerschen in het jaar 1505, en dat hy stierf in het jaar 1528. Hy liet vier zonen na. Ismaël en zyne opvolgers hebben den naam van *Sophi* aangenomen, niet ter oorzake, dat de zelve in de Grieksche taal *wys* beduidt, maar om dat dit woordt in de Persiaansche spraak *wolle* betekent, van welke de vorsten hunne tulbanden maakten. *Pizard. Hist. Pers. lib. X. Leunclavius Ant. Turc. lib. XVI. & in Pand. Paulus Jovius lib. V. Elog. Johannes de Barrot. Marmol. enz.*

ISMAEL de II, of *Schac Ismaël*, Sophi van Persië, volgde Tamas op in het jaar 1576. Hy was in de gevangenis gezet, en raakte daar uit om den troon te beklimmen. Hy verzekerde zyn bezit door de doodt van acht van zyne broeders, die hy alle liet ombrengen. Zyn ryk duurde niet langer dan twee jaren, en hy wierdt met vergift omgebragt door eene van zyne zusters, genaamt Peria, om dat hy al te grote genegenheit tot den Turkschen godsdienst hadt, die van de Persianen gehouden worden voor ketters van de wet van Mahometh.

ISMAEL, bygenoemt *al Adib*, dat is: *menschkundige* of *zedelyke Philosooph*. Hy was in der daadt een groot wysgeer en een uitmuntend geneesheer. Hy leefde onder de regering van Malek Schah in de stadt Herat, een van de vier hoofdsteden van Khorasan. Men verhaalt, dat deze geleerde man, op zekeren tydt door de stadt wandelende, zag een jong gesel, een vleeschhouwer van zyn ambacht, die onder het villen van een schaap het vet, dat nog heel warm was, van de huidt nam, en opat. Deze daadt deedt hem het hert omkeeren, en oordeelen, dat deze jongeling eerlang in eene zware ziekte zou vallen, waar door hy zich verplicht vondt een van zyne buren te verzoeken, dat hy hem wilde waarschouwen, als 'er dezen jongen vleeschhouwer eenig ongeval mogt overkomen. Inderdaadt, korten tydt daarna kreeg de zelve zulk een geweldigen overval, dat men hem voor dood liet leggen. Zyn buurman, dit vernomen hebbende, liep aanstonts naar dezen kranken, en indachtig wordende het geen de geneesheer hem gezegt hadt, wilde hy hem daar van verwittigen; schoon hy geloofde, dat het te vergeefsch zou wezen. Ismaël kwam aanstonds naar het huis van den vleeschhouwer, dien men reets het aangezicht bedekt hadt, gelyk aan een doden geschiedt. Hy ligtte den doek op, daar hy mede bedekt was, en hem alleenelyk het hooft met de oorkussens optillende, gaf hy hem het leven na verloop van drie dagen. Daar was niemandt van de omstanders, die alsdan niet geloofde, dat de geneesheer hem van de doodt hadt opgewekt; om dat 'er niemandt buiten hem de oorzaak van dit schielyk overval van dezen kranken kon nagaan, en hy verkreeg door deze gevallige, doch seldzame genezing alom zulk een achting, dat hy voor een Goddelyk man gehouden wierdt. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISMAEL, zoon van Phabeus, (in de overzetting van Arnauld d'Andilly staat *Fabius*) wierdt hogepriester van de Joden gemaakt door Valerius Gratus, gouverneur van Judea, die deze hoge bediening van Ananus ontnam, om die aan hem te geven. Hy behieldt de zelve niet langer dan een jaar, en wierdt genoodzaakt zyn ampt over te geven aan *Eleazar*, zoon van dien gene, dien hy kort te voren was opgevolgt. Hy was de negen en zestigste opperpriester sedert de doodt van Aaron, en de zevende na de geboorte onzes Heeren. *Joseph. Oudh.* XVIII. 3.

ISMAEL, tweede zoon van Phabeus, hogepriester, volgde Ananias op, den zoon van Nebedeus, door de gunst van Agrippa. Hy wierdt verplicht naar Rome te vertrekken met Chelcias en tien van de voornaamsten van Jeruzalem, om zich te rechtvaardigen voor Nero over eenige beschuldingen, die de gouverneur Felix tegen hem hadt ingebragt. *Flavius Josephus* nam met hen deze reis aan, en deedt hen op weg groten dienst. Ismaël keerde niet weder naar Jeruzalem, en Chelcias bleef mede achter. De keizerin Popea, huisvrouw van Nero, die godsdienstig was, verkreeg vergiffenis voor hen by den keizer, en hieldt hen op als gyselaars. *Joseph*, zoon van Cobi, of Cabeus, wierdt in de plaats van Ismaël gestelt. Hy bekleedde dit ampt niet langer dan twee jaren. *Joseph. Oudh. XX Tirinus Chronol. Sacr. c.* 42.

ISMAEL, zoon van Seifaleslam, was koning van Jemen, of van Gelukkig Arabië, het welk byzondere vorsten gehad heeft uit den stamme van de Ajoubiten, of Jobiten, van het 550 jaar der Hegire, tot 't jaar 600. Hy was de kleinzoon van Doghanghir, zoon Ajoub, en bygevolg broeder van den groten Saladin. Hy beroemde zich gesproten te zyn uit het geslacht van de Ommiaden, hoewel hy een Curd van afkomst was, en evenwel nam hy de groene verwe aan, die eigen was aan het geslacht van Ali, gezwore vyanden van de andere. Hy liet zich tot Kalif uitroepen, en in deze hoedanigheit droeg hy aan zyn kleedt een sleep, die twintig ellebogen lang was, en van zommigen de mouw van de Kalifs genoemt wordt. De heeren van het landt, niet langer zulke buitensporigheden kunnende dulden, lieten hem door moordenaars om hals brengen, en stelden in zyn plaats op den troon eenen van zyne broeders, die nog heel jong was; maar deze, hen niet behagelyker zynde dan de oudste broeder, wierdt korten tydt daarna met vergift omgebragt op hun bevel: in dier voegen, dat het koninkryk van Jemen eenige jaren lang zonder koningen en zonder vorsten onder het juk van een verwarde heerschappy zuchtte. *Ommar Nasser*, moeder van deze twee laatste vorsten, was vertrokken na de doodt van hare kinderen naar de stadt Zebid, alwaar zy leefde van de goederen, die haar overgebleven waren van het stamhuis van de Jobiten, van het welke zy afkomstig en erfgenaam was, wanneer een van hare slaven haar een man opdroeg, genaamt *Solyman*, zoon van Schahinschah, zoon van Omar, vorst van het zelve geslacht, die gevonden was te Mecca onder een bende van Dervis, of bedelaars. Deze Solyman hadt eertyds het huis van zyn vader verlaten, en zich begeven onder een hoop landlopers, die over het gebergte reisden met yzerbeslage stokken, of kolven, die zy op hunne schouders droegen, en zich reizigers lieten noemen, schoon zy inderdaadt niet dan struikrovers en dieven waren. De vorstin Ommar Nasser hadt hem zo haast in het oog niet gekregen, of zy besloot hem te trouwen, en door dit huwelyk koning van Jemen te maken. Zy volvoerde waarlyk haar voornemen; maar deze nieuwe koning, die niet dan onder slecht en onbeschaafd volk opgevoed was, bevondt zich dusdanig ontbloot van de nodige en vereischte hoedanigheden van een koning en heerscher, en gevolglyk wierdt zyn ryk zo kwalyk bestiert, dat zyne onderdanen genoodzaakt waren hem af te zetten, en de koningin, zyne huisvrouw, zich van hem te scheiden. Men verhaalt, dat Solyman, zich tot dezen rampzaligen staat vervallen ziende, schreef aan zyn oudoom *Malek al Adel*, koning van Egypten, om eenigen onderstandt te bekomen tegen zyne wederspannige onderzaten. Maar hy gaf genoegzaam te kennen door den brief, dien hy hem over dit onderwerp liet toekomen, wat man hy was; want de zelve begon met deze woorden: *Van wegens den koning Solyman, in den name Gods, goedaardig en vreedzaam*, waar uit men ziet, dat deze zwakke sterveling zyn eigen naam stelde voor dien van Godt. Deze gekheit was oorzaak, dat Malek al Adel geen achting over hadt noch voor zyn brief, noch voor zyn persoon. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISMENIAS, van Thebe, een uitmuntend zangmeester. Men zegt, dat hy gevangen wierdt door Athias, koning van Scythië; dat hy in zyne tegenwoordigheit op de fluit speelde, en dat de vorst, bemerkende de verwondering van zyne hovelingen, zeide, dat hy het hinneken van zyn paardt stelde voor het geluidt van het speeltuig van Ismenias. *Plutarchus in Apoph. &c. Plinius lib. XXXVII. c.* 1.

ISMENO is een klein riviertje van Achaje in Griekenlandt. Zy bespoelt de wallen van de stadt Thebe, en stroomt uit in de Golf van Negrepont, een myl van de stadt van dien naam naar de Westzyde. *Baudrand.*

ISNY, in het Latyn *Isena*, eene ryksstadt in Zwaben, in Algow gelegen. Waar zy eigentlyk haren naam van heeft, is onzeker, naardien eenigen den zelven van het woordt *yzer* willen afleiden, het welk zo veel wilde zeggen als *Ysenau*, maar anderen van de Egyptische afgodinne *Isis*; wederom anderen van het daar voor by lopende water. Graaf Mangold van Veringen stichtte hier omtrent het jaar 1096 eene abdy van Benedictynen, waar by naderhandt eene stadt is gebouwt. Zy kwam na verloop van tydt aan de Truchsessen van Waldburg, van welke Otto in het jaar 1636 de vryheit dezer stadt voor 8000 guldens kocht. Dus is zy van keizer Karel den IV onder de vrye Ryksteden aangenomen, mits dat zy den keizeren jaarlyksch 100 guldens op St. Martinsdag moet opbrengen. Zy is nog wel eene vrye Ryksstadt, maar staat onder Oostenrykschebescherming. De Raadt, bestaande uit 10 persoonen, is Luthersch; maar de burgery voor 't grootste gedeelte R Katholyk. Voortyds dreef zy een sterken linnenhandel, en het wevers gildt stondt dikwils tegen den Raadt op, tot dat hunne verschillen in het jaar 1598 wierden afgedaan. In het jaar 1631 leedt deze stadt door brandt grote schade. Die onder de Rhynsche prelaturen gerekende Ryksabdy van *S. Georgius* te Isny is, als boven gemeld is, in het jaar 1096 van graaf Mangold van Veringen, uit een door zyn broeder graaf Wolfraad in het jaar 1042 gebouwde kerk gesticht, en rykelyk met inkomsten voorzien, van paus Pascalis den II in het jaar 1106 in bescherming van den Roomschen stoel genomen, en van keizer Frederik Barbarossa met vele giften en gunsten beschonken. In het jaar 1306

1305 hebben de Truchſeſſen van Waldburg de erffelyke beſcherming over de gemelde abdy van de graven van Veringen en Nellenburg gekocht, en dit recht tot nu toe bezeten, doch naderhandt met de zelve in een langdurigen ſtrydt wegens hunne Ryks onafhankelykheit gelegen, welk verſchil echter onder den abt *Michiel* in het einde van de XVII eeuwe in der minne is bygelegt. *Lunig Spic. Eccl. des Reichs-Archiv. III deel. Cruſii Ann. Zeileri Chron. Suev. & Topograph. Limnai Jus publicum. Knipſchild de civ. Imp. Europ. Herolt P. I. p.* 761. *Bruſchius de Monaſt. Germ. p* 274. *Bucel. in Germ. Sacr. P. I. & II. Tromsdorff accur. Geogr. Luca Graven-Zaal p.* 693 *ſeq.*

ISO, monnik van St. Gal, ſtierf in het jaar 871. Hy heeft twee boeken geſchreven van de wonderlyke daden van St. Othmarus, verbreidingen op *Prudentius*, en een Latynſch Woordenboek, byeen verzamelt uit verſcheide taalboeken, het welk men zegt nog gevonden te worden in de boekzaal van St. Gal. *Konig Bibl. vet. & nov.*

ISOCRATES, een van de grootſte redenaars van het oude Griekenlandt, wierdt geboren te Athene in het jaar van Rome 318 ten tyde als Lyſimachus hoofdſchout van die ſtadt was. Hy was de zoon van Theodorus, die, zich verrykt hebbende door het maken van allerlei ſpeeltuigen, genoegzame middelen bezat om hem met zorgvuldigheit op te brengen. Iſocrates hadt Prodicus, Gorgias en eenige andere tot leermeeſters, de welke hy wel haaſt overtrof door zyne welſprekendheit en geleerdheit. Hy wilde van eerſt af aan in het openbaar redeneren; maar dit voornemen hem niet gelukt zynde, vergenoegde hy zich met eenige leerlingen onder zich te hebben, die hy in het byzonder onderwees. Hy verouderde in die zorgvuldigheit van volmaakte redenaars te maken, en betoonde t'allen tyde zulk een grote liefde voor zyn vaderlandt, dat hy, het zelve verwoeſt ziende door Philippus van Macedonië, zich van honger liet vergaan, in den ouderdom van volſtrekte acht en negentig jaren, onder den hoofdſchout Charondas. Dit was in het jaar van Rome 416, in de CX Olympiade. Hy liet verſcheide redenvoeringen na, van welke 'er weinige zyn overgebleven. *Plutarchus vit. dec. orat. c.* 4. *Dionyſius in vita Socr. Cicero in Brut. lib. III. de Orat. Photius cod.* 260. enz.

ISOLA, een ſtadt van Italië, met den tytel van bisdom. De zelve hoort aan Calabria Oltra, een provincie van het koninkryk van Napels. Vellejus Paterculus noemt haar *Æſulum*, en anderen zeggen *Æſula*. Horatius ſpreekt ook van de zelve *l.* III. *car.* 29.

ISOLA, in 't Latyn *Alietum*, eene ſtadt in Iſtrië, aan de golf van Trieſte, in een klein eilandt, het welk door eene brug aan het vaſte landt gehecht wordt.

ISOLA, eene kleine ſtadt in 't graafſchap Anghiera, in het hertogdom van Milaan, wordende door de rivier Oveſca omringt, waar van daan het den naam van een eilandt ontfangt. Een weinig beneden aan de rivier Anza legt een ſteedtie van den zelven naam.

ISOLA *della Scala*, een fraai en welbewoond ſtedeke tuſſchen Foſſa di S. Andrea en de kleine rivier Tejone, in het Venetiaanſche landſchap Verona. De *Scaligers*, of de vermaarde heeren *della Scala*, hebben het eerſt gebouwt, en waren gewoon den ſomer aldaar door te brengen. *Schaupl. des kriegs in Ital. pag.* 565.

ISOLA DEL PRENCIPE. Zie ANTIGONIA.

ISOLA (FRANCISCUS DELL) heeft zich door zyne gezantſchappen aan verſcheide hoven in Europa beroemd gemaakt. Hy was van Beſançon, en ging in keizerlyken krygsdienſt omtrent het jaar 1639. Van dien tydt af zocht hy met den grootſten yver het keizerlyke belang te bevorderen, en liet niets achterwege, het geen maar eenigzins kon dienen om dit oogmerk te bereiken. Hy was nog maar 30 jaren oud, wanneer hem keizer Ferdinand de III tot zynen gezant of reſident in Engelandt aanſtelde, en hy wiſt zich in dat ampt zodanig te gedragen, dat men aan het keizerlyke hof beſloot zyne bediening nog voor 4 jaren te verlengen. In 't jaar 1665 was hy buitengewoon afgezant aan het hof van koning Philips den IV van Spanje. Gelyk hy nu met den mondt het Ooſtenrykſche belang bevorderde, deedt hy het zelve ook met zyne bekwame pen; het welk onder anderen blykt uit zyn tractaat, genaamt: *Bouclier d'etat & de juſtice*, waar in hy alle eiſchen, welke Vrankryk in zeker boek, met den tytel van: *Droits de la Reine ſur divers etats de la monarchie d'Eſpagne*, 1667, tegen Spanje maakt, grondig wederlegt. Men wil ook, dat hy zich door nog meer andere ſchriften tegen Vrankryk een groten naam gemaakt heeft. Maar hy wierdt daar door by de Franſchen zeer gehaat, en zy zochten allezins gelegenheit hem in hunne ſchriften zeer hevig te hekelen. Onder anderen heeft wel alleraardigſt en op eene gevoelige wyze Verjus, die naderhandt onder de Franſche gevolmachtigden by de Ryswykſche vredehandeling in den jare 1697 mede was, tegen hem geſchreven. Wegens zyne verdienſten wierdt hy baron gemaakt, en hy zou wegens zyne ſtaatkunde de Nimweegſche vredehandeling bygewoont hebben, ten ware de doodt zulks belet hadt. Voor het overige zegt men dat hy bekwamer was den oorlog voort te zetten, dan vrede te maken. Zelfs willen zommigen, dat hy met allerhande verdachte brieven aan de hoven te zenden, voorgevende de zelve ontdekt te hebben, het gezegde te meer heeft doen geloven. Toen hy gezant in Polen was, zocht hy aldaar, gelyk als elders, het Ooſtenrykſche belang zo goed als het mogelyk was te bevorderen, waar door hy echter zo wel by den koning, als voornamentlyk by de koninginne, die een Franſchen prins den troon toedacht, in grote ongenade geraakte. Men houdt hem ook voor den voornaamſten aanlegger van dat prins Wilhelm van Furſtenberg in Keulen gedurende de vredehandeling den 14 February des jaars 1674 in verzekering wierdt genomen. *Bayle Dict. Crit.*

ISOLANI, (JACOBUS) kardinaal, was te Bologne geboren. Hy maakte grote voortgangen in de burgerlyke en geeſtelyke Rechten, en na dat hy zyne huisvrouw verloren hadt, begaf hy zich tot den kerkelyken ſtaat. Paus Johannes de XXIII, zyne bekwaamheit en verdienſten kennende, begiftigde hem met den kardinaalshoedt in het jaar 1413, en liet hem zyn vikaris binnen Rome, alwaar hy gevangen wierdt door het krygsvolk van Ladiſlaus, koning van Napels. De kardinaal Iſolani verkreeg zyne vryheit door de goede zorge van Jacobus Sforce Attendole. Philips Maria Viſconti, hertog van Milaan, maakte hem gouverneur van Genua. Men gebruikte hem in meer andere gewigtige ſtaatszaken, en hy ſtierf te Milaan den 19 February van den jare 1431. Hy heeft Raadplegingen geſchreven en andere Rechtsgeleerde werken. *Panzirolus de clar. Leg. interpr. Bumaldi Bibl Bon. Sigonius Ughel. Aubery.*

ISOLANI, (JOHAN LODEWYK, GRAAF) generaal der Croaten, was uit een geſlacht, het welk, gelyk men zegt, zynen oorſpronk heeft uit de ſtadt Nicoſië, in Cypren, en wel uit het geſlacht van *Luſignan*, het welk langen tydt dat koninkryk geregeert heeft. Een van dit geſlacht, genoemt *Pompejus Scipio Doiſimild*, kwam te Bologne ſtuderen. Den tytel van graat verkreeg hy door het aangeërfde graafſchap Minerbio, het welk echter hem in het jaar 1532 van paus Clemens den VIII wierdt afgenomen. Uit dit geſlacht was de graaf *Johan Marcus Iſolani*, zoon van graaf *Hercules*, die in den Hungariſchen oorlog in dienſt van keizer Rudolph den II tegen de Turken ging, in Croatië eenige goederen aan zich bragt, en in het jaar 1598 in de gevangeniſſe by de Turken, waar in hy by het overgaan van Stoel Weiſſenburg was geraakt, te Conſtantinopel ſtierf, wiens zoon, zynde deze graaf *Johan Lodewyk Iſolani*, is geweeſt, die de heerlykheden Eych en Friedſtein door de gunſt van keizer Ferdinand den II aan zich bragt, en heeft bezeten. Hy was in zyne jeugt in krygsdienſt van keizer Rudolph den II tegen de Turken, en wierdt van de zelve in het jaar 1602 gevangen genomen, maar ontvluchtte het door toedoen van een Italiaan in Zevenbergen; bleef vervolgens in 's keizers dienſt, als mede van des zelfs navolgeren, keizer Matthias en keizer Ferdinand den II, tot dat hy overſte van een regiment Croaten wierdt. Na dat hy vervolgens in Boheemſchen en Paltsſchen krygsdienſt was geweeſt, diende hy in het leger des hertogs van Friedlandt in het jaar 1626, toen graaf Ernſt van Mansfeldt, na de nederlage by Deſſa, van den zelven vervolgt, en naar Hungarië gedreven wierdt, wanneer hy nevens den overſte Pechman de artillery by Neuſtadt in Hungarië, zynde met Mansfeldſche dragonders bezet geweeſt, veroverde. In het jaar 1630 was hy onder den hertog van Savelli in Pomeren, en in het jaar 1631 in den ſlag by Leipzich, na welken men hem naar Croatië zondt om volk te werven, en voor alle Croaten met een hoger gezag wierdt voorzien. Hy leedt in het jaar 1632 aan zyn regiment, door den inval van hertog Bernhard van Saxen, by Silbach grote ſchade, en woonde in het zelve jaar den ſlag by Lutzen by. In het jaar 1623 diende hy onder den gemelden hertog van Friedlandt in Sileſië, alwaar hy eene gelukkige actie met twee keurvorſtelyke Saxiſche regimenten, onder de overſten Taube en Dehne, hadde, maar echter door het keurvorſtelyke Saxiſche ontzet wederom te rug wierdt gedreven. In het jaar 1634 wierdt hy opperveldheer over de Croaten, en trok onder koning Ferdinand den III te velde; nam Hochſtadt in; was mede by den ſlag van Nordlingen, en by de belegering van Regensburg tegenwoordig; veroverde Saltzungen en Meinungen; deedt in het jaar 1636 mede een inval in Vrankryk, en was vervolgens onder het leger van den generaal graaf Gallas in Burgundië, in het jaar 1637 in Heſſen, in het jaar 1638 in Pomeren, en bleef den krygsdienſt tot zyne doodt toe, die in Maart des jaars 1640 voorviel, waarnemen.

ISOLANI, (ISIDORUS) van Milaan, een monnik van de orde van St. Dominicus, was in achting in de jaren 1520 en 1530. Hy ſchreef verſcheide werken, namentlyk: *De Imperio militantis Eccleſiæ lib. IV; De Regum & Principum omnium inſtitutis; de Æternitate mundi, adverſus Averroën, lib IV; Quæſtiones de igne inferni; de Purgatorio*; enz. *Miræus de ſcript. ſæc. XVI. Ghilini Teat. d'Huom. Letter. P. II. Leander Alberti. Alfonſus Fernandes*, enz.

ISONZO, in 't Latyn *Iſontius*, eene rivier, ontſpringende op de Alpen van Karinthië in Duitſchlandt, en lopende door Frioul naar Italië, gelyk als zy aan verſcheide ſteden water geeft, en 5 mylen Zuid-Ooſtwaarts van Aquileja in den zeeboezem van Trieſte valt. Deze rivier is aanmerkelyk, om dat aldaar in den jare 489 de koning van Italië, Odoacer, van den koning der Gotthen, Theodoricus, wierdt verſlagen; als mede wegens de overwinning, door de Turken aldaar in den jare 1177 onder Azabeuk, veldheer van Mahometh den Groten, tegen Jeremino Novello, grave van Verona, een vermaard krygsheldt van dien tydt, behaalt, als die nevens zyn zoon, de meeſte officiers en 3000 Venetianen in den ſlag ſneuvelde; waar op de Turken 100 dorpen in brandt ſtaken. *Alberti Deſcript. Italiæ. Magini Deſcr. Italiæ.*

ISOTTA, of ISOTA NOGAROLE, van Verona, wiens geleerdheit voor een wonder, en wiens deugdzaamheit voor een mirakel gehouden wierdt, leefde in de vyftiende eeuwe. Zy was de dochter van Leonardus Nogarole, en ervaren in de taalkunde, in de Philoſophie en in de Godgeleerdheit; hadt zeer veel in de kerkvaderen en andere ſchryvers gelezen, en voornamentlyk

lyk in de werken van St. *Hieronymus* en in die van *Augustinus*, en ging de geleerdfte redenaars van haren tydt in welfprekendheit te boven. Deze dochter fchreef verfcheide brieven, vol van geleerdheit; en zeker fchryver meldt, dat 'er vyf honderd vier en zeftig eigenhandig van haar gefchreven waren in de boekzaal van *Thuanus*. Zy deedt ook redenvoeringen in de tegenwoordigheit van paus Nicolaus den V, en van Pius den II, en wel voornamentlyk ten opzichte van een kerkvergadering, gehouden te Mantua, in welke zy den paus en de Chriften vorften aanmoedigde tot den oorlog tegen de Turken. De kardinaal Beffarion, die eenige van hare werken gezien hadt, was over de zelve zo verwondert, dat hy met geen ander inzicht naar Verona vertrok, dan om met haar te fpreken. Lodewyk Fofcaro, ambaffadeur van de republyk van Venetië, een zeer geleerd man, bezocht haar menigmaal, en het gebeurde ten gevalle van een woordentwift, die zy beide hadden, om te weten, wie van twee meer gezondigt hadt, Adam of Eva, dat zy een zamenfpraak maakte, die heel vol geeft was, in welke zy de party van de eerfte vrouw opneemt en verdedigt, tot roem van hare kunne. Hermolaus Barbarus fchreef dikwils aan haar, en de geleerden van haren tydt raadpleegden haar met een byzonder vermaak. Zy ftierf in den ouderdom van acht en dertig jaren in het jaar 1466, zonder ooit te hebben willen trouwen. *Genoveva Nogarole*, zufter van Ifota, was ook geleerd, en daar zyn verfcheide jonkvrouwen van dit geflacht geweeft, die insgelyks met groot verftandt zyn begaaft geweeft. *Cefar Capacio*, *Jofeph. Betufii*, *Paulus Ribera* en *Francifcus Auguftinus de la Chiefa* hebben tot haren lof gefchreven; als mede *Hilarion de Cofte Elog. des Dames illuftr. Leander. Aubery.* enz.

ISPAHAN, of HISPAHAN, hoofdftadt van Perfië, gelegen in de provincie van Yerak, op de hoogte van 32 gr. 45 min. Ze is in eene grote vlakte gelegen, en van alle kanten op de afgelegenheit van drie of vier mylen heeft zy een reeks van bergen, die haar op de wyze van een amphitheater omringen. Men zegt, dat zy eerftelyk *Sipaham* genaamt wierdt, en dat Tamerlan, in Perfië zynde, haar den naam van *Ifpahan* gaf, de twee eerfte letters verplaatfende. De hedendaagfche Perfianen fchryven altydt *Isfaham*, hoewel zy zomtyds *Isfahan*, en zomtyds *Ifpahan* uitfpreken. Jofeph Barbaro en C. de Bruin noemen haar *Spahan*; en Contarino, afgezant van de republyk van Venetië aan het hof van Perfië in het jaar 1473, noemt haar *Spaän*, en *Afpahan*: maar haar rechte naam is *Ifpahan*. Men is van gedachten, dat zy gebouwt is op de puinhopen van het aloude *Hecatompylis*, om dat deze ftadt honderd poorten hadt. Zy vervat meer dan acht Duitfche mylen in haren omtrek, zo men daar onder begrypt hare grote voorfteden, die byna zo groot van uitgeftrektheit zyn als de ftadt Parys: zo dat het al is, wat men doen kan, zo men in eenen dag rondom de ftadt loopt. De verfterkingen van de ftadt dienen tot geen befcherming; zelfs de fterkte van Ifpahan, in welke men den fchat van den koning bewaart, en achter het paleis ftaat, vaft zynde aan de ftads muren, heeft niet dan eenige flecht gebouwde torens. De rivier de Zenderoud, of Zenderut, deelt zich daar in twee armen, waar van de eene door het koninklyk park loopt, en van den anderen trekt men een waterloop, dien men door onderaardfche buizen doedt lopen tot in den tuin van den Sophi. Deze rivier geeft genoegzaam water aan de ganfche ftadt, en daar zyn weinig huizen, die geen fonteinen hebben, hoewel de putten al zo goed water hebben, als dat van de rivier is. De huizen zyn byna alle vierkant, en meeft van boven plat, daar men op gaat, en zelfs daar men in den fomer op flaapt, om de frifchheit van de lucht te genieten. Zy zyn niet hoger dan tot twee of drie verdiepingen opgetrokken: de ftraten zyn naauw, byzonderlyk in het midden van de ftadt.

De *Meidan*, het welk de grote markt is, is de fchoonfte plaats, die 'er in ganfch Perfië te zien is, en zyn weêrga wordt in Europa niet gevonden. Des zelfs gedaante is langwerpig vierkant, omringt van huizen, alle van gelyke hoogte en bouwing, en van gebakke fteen gemetfelt. De winkels, die in de verdieping zyn van de bogen, die 'er rondom ftaan, zyn bezet met de winkels van wiffelaars, zilverfmids, juweliers en andere ryke kooplieden. Daar zyn ook huizen voor gafthouders en herbergiers. Deze grote plaats is rondom beplant met zekere bomen, die altydt groen zyn, en welker takken afgehakt worden, in dier voegen, dat men de winkels tuffchen de bomen ziet, het welk een fierlyk gezicht maakt. Rondom de plaats loopt een beek, wiens water langs henen de voeten der bomen vloeit, door een gracht van uitgehouwen fteen, en welkers wateren te zamen vloeien in twee grote kommen aan de twee hoeken, om door onderaardfche waterleidingen weg te lopen. Ieder ambacht heeft zyn byzondere wyk, of ftraat, in de nabuurfchap van den Meidan. Op het einde van eene der galderyen van dezen Meidan ftaan twee balkons, op welke men alle avonden, met zonnen ondergang, of als de koning daar voorby komt, hoort zingen. Het paleis van den koning ftaat regt tegen over den Meidan, en de voornaamfte poort komt daar op uit. Men ziet voor deze poort veertig ftukken gefchut, voor een gedeelte in het landt gegoten, en voor een ander gedeelte daar gebragt van Ormus, wanneer deze ftadt den Portugezen ontnomen wierdt; maar de zelve zyn zonder affuiten, en op balken gelegt, in dier voegen, dat zy buiten ftaat zyn van dienft te kunnen doen. Het paleis is alleenlyk omringt met een hogen muur, zonder verfterking. By dag ziet men daar niet meer dan drie of vier wachthouders; en des nachts ftaan 'er vyftien aan de poort, en omtrent dertig voor het vertrek van den koning. Dit vertrek wordt genoemt *Deka*, en de plaats, daar de koning gemeenlyk gehoor geeft aan de gezanten van de uitheemfche vorften, en daar de Raadt van juftitie gehouden wordt, heeft den naam van *Divan Chané*. De plaats, daar de Sophi zomwylen de grote heeren van zyn hof ter maaltydt onthaalt, wordt genoemt *Tab-Chané*. Boven de grote poort van het paleis is een groot paviljoen, heel hoog verheven, en voorzien met venfters van alle kanten, op het welke de koning zyne zitplaats neemt om de vertoningen te zien, die 'er in tydt van algemene vrolykheden gefchieden. Aan den ingang van het paleis ziet men aan de regter handt eene poort, die in een tuin uitkomt. In het midden van de zelve ftaat een kapel, die den ganfchen omvang van die plaats bevrydt, en maakt daar van een vrye fchuilplaats voor al die genen, die vrezen in de gevangenis gezet te worden, het zy om burgerlyke, het zy om criminele zaken. Deze is voor hen een verzekerde plaats, zelfs tegen de gramfchap des konings. Zy blyven daar zo lang tot dat hunne zaken afgedaan zyn, of dat zy genade van den vorft verkregen hebben, mits zy onderhoudt hebben om van te beftaan. De moordenaars en anderen, die een doodflag begaan hebben, worden daar geduld; maar de Perfianen hebben zulk een affchrik van den dieftal, dat zy niet toelaten, dat de dieven zich op deze plaats begeven, 't en zy voor heel weinige dagen. In het jaar 1637 was 'er een fultan, gouverneur van een provincie, de welke by den koning in ongunft geraakt zynde, en reden hebbende om voor zyn leven beducht te wezen, zich met zyn ganfche geflacht in deze vryplaats nederzette, en daar onder tenten leefde, die hy in de tuin hadt laten opflaan. Aan de andere zyde van den Meidan is nog een vrye fchuilplaats in een mosquee, binnen welke verfcheide inwoonders zich bergden ten tyde als Tamerlan de wederfpannigheit van deze ftadt ftrafte omtrent het jaar 1390. Deze Tartaar bewees hen genade, maar liet de muren om ver halen, die de binnenplaats befloten, de welke naderhandt door Schach-Ismaël herbouwt zyn. Men ziet in de ftadt Ifpahan een menigte van mosqueën, bazards, of markten en carvanferas, of herbergen, en gemene pakhuizen voor de reizigers en kooplieden. Ifpahan is een fchone koopftadt, en niet alleenlyk de Indianen, Tartaren, Turken, Armenianen, Georgianen, en Joden, maar zelfs de Franfchen, Italianen, Spanjaarden, Engelfchen en Hollanders, dryven daar groten koophandel; in dier voegen, dat men daar vindt de fchoonfte en befte koopmanfchappen van Afië en van Europa. De gewoonlyke geldfpecie van deze ftadt en van ganfch Perfië is van zilver, of van koper, en daar wordt heel weinig goud geldt geflagen. Daar zyn drie kloofters van monniken; van welke het eene is van Spaanfche Auguftyner monniken; het andere van Italiaanfche Karmeliten, en het derde van Franfche Kapucyner monniken. De voornaamfte voorftadt is die van *Tzulfa*, binnen welke twaalf kerken ftaan, en meer dan drie duizend welgetimmerde huizen. De lieden, die daar wonen, zyn Armenifche Chriftenen, die fchatting betalen. De Georgiaanfche Chriftenen beflaan byna de ganfche voorftadt van *Hafenabath*. De Kebbers, of ongelovigen, hebben hunne woonplaatfen in de voorftadt van Kebrabath. *Olearius Perf. Reiz. C. de Bruin Reiz. door Perzie*, enz.

ISRAEL, de naam, welken de engel gaf aan *Jakob*, na dat hy tegen hem geworfteld hadt. De zelve beduidt *overwinnaar Gods*, of *vorft Gods*. Sedert dien tydt hebben de afkomelingen van dezen aartsvader den naam van *Ifraëliten* behouden, wordende verdeelt in twaalf ftammen of geflachten. Men zal dit breder verhandelt vinden daar men fpreekt van Judea en des zelfs volkeren, enz.

ISRAEL, naderhandt genaamt *Alp-Arslan*, twede fultan van het geflacht der Selgiuciden. Zie ALP-ARSLAN.

ISSA, zoon van Ali, bygenaamt de Geneesheer, is de fchryver van een Syrifch Woordenboek. Hy was een Chriften, gehoortig van Syrië, en oeffende het beroep van de geneeskunde. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISSA, zoon van Ali, bygenaamt de Oogmeefter, is de fchryver van een boek, genaamt *Tadhkerat Al Cahhalin*, handelende van de ziekten der oogen en der zelver geneesmiddelen. Dit werk is getrokken uit *Galenus*, en wordt gevonden in de boekzaal van den koning van Vrankryk, onder N. 962.

ISSA, zoon van Moufla, kleinzoon van Aboul Abbas Saffah, eerfte Kalif van de Abbaffiden. Zyn grootvader hadt hem tot opvolger verklaart van *Abougiafar Al Manfor*; maar Abougiafar, geen ontzag hebbende voor de fchikking van zynen oudften broeder, onttroonde hem, en deedt zyn eigen zoon, genaamt *Mahadi*, voor zyn wettigen opvolger erkennen in het 147 jaar van de Hegire, na de geboorte onzes Heeren 764. *Herbelot Biblioth. Orient.*

ISSA, zoon van Izaak, zoon van Zeraat. Hy heeft ook den bynaam van *Abou* of *Abu Iffa*, en heeft een *Mecalat*, of redenvoering, gefchreven, welke hy opdraagt aan eenigen van zyne vrienden. Hy verdedigt in de zelve die genen, die zich tot de ftudie van de Philofophie begeven tegen het verwyt van ongodsdienftigheit en godloogchening. Dit werk wordt gevonden in de boekzaal van den koning van Vrankryk, onder N. 792. Hy heeft ook een werk gemaakt, het welk genaamt is: *Meffail Iffa*, en beftaat uit naauwkeurige vraagftukken over de Philofophie. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISSA, zoon van Iffa, een zeer geleerd man, die de fterrekykers wederleide, die een tweden algemenen zondvloedt voorzegt hadden onder de regering van Mohammed Khovarezm-fchah. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISSA *Al Malek Al Dhaher*, fultan van Mardyn en van een groot gedeelte van Mefopotamië. Hy leverde zich vrywillig over in de handen van Tamerlan, om het kafteel van Mardyn te behouden, zynde het zelve de befte en gewigtigfte plaats van het gehele landt. *Herbelot Bibl. Orient.*

ISSASCHAR, een stadt in den stamme van dien naam, naby de zee van Galilea gelegen. *Simon Diction. de la Bibl.*

ISSASCHAR, aartsvader, vyfde zoon van Jakob en van Lea, wierdt geboren in het jaar der wereldt 2258. Hy was hoofdt van een der stammen Israels, de welke zich tot den landbouw begaf, volgens de voorzegging, die Jakob daar van deedt eer hy stierf. *Gen. XXX, 49. Torniel in Annal. Vet. Testam.*

ISSEDON, een stadt van Scythië, gelegen aan de andere zyde van den berg Imaus. Eenige hedendaagsche schryvers beweeren, dat het de stadt *Ciracoram* is, thans in Groot-Tartarië. De ouden maken gewag van een andere grote stadt van dezen naam in Scythië, en men gelooft, dat deze laatste *Suchur* is, die van anderen *Sychun* genaamt wordt, en gelegen is in de provincie van Tangut, of Tanju, naar den kant van Cathai.

ISSELT, (Michiel van) geboortig van Amersfoort, maakte zich vermaard in de zestiende eeuwe door zynen yver voor het Roomsche geloof. Hy was een geestelyk persoon, en hadt de wetenschappen geleert in de hogeschool van Loven. Hy verliet het landt by het doorbreken van het licht der hervorminge, en stierf den 17 October in het jaar 1597. Hy heeft nagelaten de Historie van den oorlog van Keulen; Merkwaardige zaken, voorgevallen ter oorzaak van den Godsdienst sedert het jaar 1566, tot zyn sterfdag toe, en verscheide andere Godgeleerde verhandelingen. Hy vertaalde ook de werkjes van *Grenada* uit het Spaansch in de Latynsche taal; en bragt over in de zelve taal de Italiaansche predikatien van *Cornel. Musso*, bisschop van Bitonto, de welke hy met het leven van den schryver in het licht gaf. *Valerius Andreas Bibl. Belg.*

ISSENGEAUX, of ISSIGNAUX, een klein steedtie van Vrankryk, in Velay, een myl van de Loire en twee mylen van de stadt Puy gelegen, naar den kant van het Oosten. *Baudrand.*

ISSOIRE, eene stadt van Vrankryk in neder-Auvergne, aan de rivier de Couze, naby Allier, tusschen Clermont en Brionde, zes mylen van de eene en van de andere afgelegen. *Baudrand.*

ISSOUDUN, eene stadt van Vrankryk, in Berry, onder het bisdom van Bourges, van welke stadt zy zeven of acht mylen afgelegen is, aan een klein riviertje, de Thiol genoemt. De Latynen noemen deze stadt *Exelodunum*, of *Exseldunum*. Zy is wel versterkt met een goed kasteel, voorzien met muren, torens en wallen.

ISSUS, eene stadt van Cilicië, ook genaamt *Lajazzo*, of *Ajazzo*, naby de golf van dien naam en den berg Aman. Het was in de nabuurschap van deze plaats, dat Alexander de Grote het leger van Darius versloeg. De stadt Nicopolis legt niet ver van daar; maar het is valsch, dat deze de zelve zou zyn, van welke hier gesproken wordt.

ISTACHER, eene der oudste steden in Persië, en voortyds eene koninklyke residentieplaats; maar het is tegenwoordig in een dorp verandert, uit welkers puinhopen de stadt *Ziaras* haren oorspronk heeft. Zy lag eene myle van de rivier Araxes, thans Bendamir genaamt. *Baudrand.*

ISTEVONEN, in het Latyn *Istævones*, waren eertyds volkeren van Germanië, naar den Westkant van de Hermionen, en naar het Zuiden van de Vandaliërs, van de andere zyden bepaalt door den Rhyn en door de zee. Zy begrepen alle deze volkeren te zamen, de Vriezen, de Bructeren, de Angivariërs, de Ansibariërs, de Chamaven, de Dulgibiniërs, de Marzen, de Tubanten, de Sikambren, de Ubii, de Tongren, enz. Zy bezaten een gedeelte van Zwaben, een gedeelte van Frankenlandt, en al het gene men vindt aan den regter kant van den Rhyn van de opper en neder-Rhynsche kreitzen, en van die van Westphalen en van de Nederlanden, en een klein gedeelte van Saxen. *Baudrand.*

ISTER, een Griekscn schryver, leerling van Callimachus, leefde ten tyde van Ptolomeus Evergetes, en liet verscheide werken na, die menigmaal by de ouden aangehaalt worden. Daar is nog een ander geweest van dien naam, geboortig van Alexandrië, en ook een geleerd man, het welk de weetgierigen zullen kunnen nazien in Vossius *lib. IV. de Hist. Græc. c. 12.*

ISTMISCHE SPELEN, *Isthmia*, of *Isthmica*, waren zekere Grieksche schouwspelen, welke men alle drie jaren ter eere van *Neptunus*, of, volgens anderen, ter eere van *Melicertus* plagt te houden, welke laatste, als de fabel zegt, in zee gesprongen, en daar op in een zeegodt zou hervormt zyn. Het was een der vier grootste feesten in Griekenlandt, by welke de voornaamste helden hunne dapperheit en bekwaamheit deden blyken. De prys, die aan de overwinnaars wierdt gegeven, was eerst een kroon, of een krans van myrthen; maar wierdt naderhandt, op Solons aanraden, in goudt verandert, wiens somme van den gemelden wetgever op 100 drachmen was vastgestelt. Sisyphus, koning van Corinthen, zegt men, dat omtrent het jaar 1350 voor Christus deze spelen heeft ingestelt. Ze hadden hunnen naam van den Isthmus of de zeeëngte van Corinthen, alwaar zy geviert wierden. *Scholiastes Pindari ad Isthmioniaa. Fabri Agonistica. Meursii Græcia feriata.*

ISTHMUS betekent een smalle streek lands tusschen twee meiren, door welke twee vaste landen aan een worden gehecht, of een halfeilandt met het vaste landt verknocht. In Hoog-en Neder-Duitschlandt noemt men het eene *zeeëngte*. Het Grieksche woordt Ἰσθμὸς beduidt eigentlyk zo veel als de nek, of het geen het hoofdt met het ligchaam vereenigt. Daar tegen over stellen de Grieken het woordt πορθμὸς, eene landëngte, of een smalle streek van de zee, tusschen twee vaste landen. De voornaamdste vyf *Isthmi* of zeeëngten zyn: 1) die tusschen Egypten, Arabië en Palestina, door welke Afrika en Asie aan malkander worden gehecht; 2) die van *Corinthen*, tusschen Morea en Livadië; 3) die van *Panama*, tusschen het Noorder en Zuider Amerika; 4) die tusschen Malakka en Siam in Oost Indië; 5) die van Caffa, tusschen Chersonesus Taurica, en Crimisch Tartarie. Men heeft oudtyds, inzonderheit ten tyde van den keizer Nero, den Isthmus van Corinthe zoeken door te steken, om daar door van Morea een volkomen eilandt te maken, het welk echter nooit is gelukt, en ook in dien tydt onmogelyk was, om dat men toen het maken van sluizen nog niet hadt uitgevonden.

ISTHUANFIUS, (Nicolaus) vice-palatyn des koninkryks Hungarië, was uit een edel Hungarisch geslacht geboren, en studeerde in zyne jeugt te Padua, als mede te [illegible]. Daar op begaf hy zich onder den grave Nicolaus S[illegible], wierdt secretaris by de keizeren Maximiliaan den II en Rudolph den II van de Hungarische kancelery, vervolgens landrechter in Hungarië, en eindelyk keizerlyke Raadt en vice-palatyn van het gemelde koninkryk. In het jaar 1576 wierdt hy by den Turkschen vizier naar Offen gezonden, om de sloten Divniam en Socrock, welke de Turken ingenomen hadden, wederom te vorderen, maar kon zyn eisch niet erlangen. Hy woonde vervolgens vele krygstochten in Hungarië by, voornamentlyk in het jaar 1594 de belegering van Stoel-Weissenburg, en vele andere. Hy wierdt, nevens den bisschop Stephanus van Witzen, en Bartholomeus Petzen in het jaar 1598 naar Zevenbergen gezonden, om de hulde in den name van den keizer Sigismundus, volgens het verdrag met Sigismundus Bathori gemaakt, te ontfangen. Maar by zyne afwezendheit kwam Sigismundus Bathori wederom heimelyk in Zevenbergen, en doordien hy van het gemelde verdrag berouw hadt, nam hy de regering zelf wederom aan, doch vergunde evenwel hem en de commissarissen weder te rug te mogen keren. Hy wierdt daar op tot het sluiten der vredestraktaten met de Turken gebruikt. Wanneer hy in het jaar 1608 een reis naar Presburg deedt, om de verkiezing en kroning van koning Matthias van Hungarië by te wonen, en langs den Donauw tot vermaak reedt, overviel hem eene beroerte, waar door hy aan de regter zyde geheel lam wierdt. Hy leefde echter nog eenigen tydt daar na met goed verstandt, zo dat hy zyn begonnen historisch werk kon volvoeren, en stierf in den ouderdom van 80 jaren, zonder erven na te laten, zynde de laatste van zyn geslacht. Zyne gemalin was de dochter van Andreas Bott, Ban van Dalmatië, Croatië en Slavonië. Hy heeft geschreven: *De rebus Hungaricis libri XXXIV*, van het jaar 1490, tot het jaar 1605, of van de doodt van Matthias Corvinus tot op den keizer Matthias. *Vita, operibus præfixa.*

ISTICHIA, een klein steedtie van Morea, gelegen in het landt van de Mainotten, naby de golf van Coron, twee mylen van Chialifa naar de Zuidzyde. Zommige landbeschryvers houden haar voor zeker klein steedtie, eertyds genaamt *Leuctra*, of *Leuctrum*, het welk nochtans van de meesten te Maina geplaatst wordt. *Baudrand.*

ISTIGIAS, een klein steedtie van Groot-Tartarië, gelegen in Mawaralnahra, naar de Noordzyde van Busdafcan. Zommige landbeschryvers houden het zelve voor de aloude hoofdstadt van Bactriane, genaamt *Chariaspa*, *Zariaspa* en *Bactra*, de welke van anderen te Balch geplaatst wordt. *Baudrand.*

ISTOZ. St. Clemens van Alexandrië maakt gewag van zeker schryver, genaamt *Istoz*, die een boek hadt geschreven van de volkplanting der Egyptenaren, en een ander van de eigenschappen der gevechten. Het eerste boek wordt aangehaalt door Stephanus *de Urbibus*. Men gelooft, dat hy de zelve is, van welken Athenæus *lib. VI Dypnosoph.* spreekt, zeggende: „ Ister, „ zoon van den Istrischen Menander, Cyreniër en Macedoniër, „ is een historieschryver, die slaaf en leerling was van Callima-„ chus". *Hermippus* in het twede boek van de slaven, die door hunne geleerdheit zyn doorluchtig geweest, zegt, dat hy van Paphos was. Deze schryver heeft nog meer andere werken nagelaten. *M. Du Pin Bibl. univ. des Hist. Prof.*

ISTRES, in het Latyn *Astromela*, een oud vlek van Provence, een province van Vrankryk, is gelegen aan den Westerlyken oever van de zee van Martegues, twee mylen van Berre, en weinig minder van Ferrieres, naar het Westen. *Baudrand.*

ISTRIE, eene provincie van Italië, door de Hoogduitschers *Histerreich* genaamt. Zy is gelegen in den staat van Venetië, tusschen de golf van Trieste en die van Quarner, zynde bepaalt door Friaul, een gedeelte van de Alpen, die van de Italianen *Monte della vena* genoemt worden, en door de Adriatische zee: in dier voegen, dat zy byna een halfeilandt uitmaakt. De voornaamste steden daar in zyn *Capo d'Istria*, eertyds genaamt *Justinopolis*, *Parenzo*, *Pola*, *Citta nova*, en andere, die alle aan de Venetianen toebehoren. Het huis van Oostenryk bezit aldaar Trieste en Pedena, met nog eenige kleine vlekken. Het landt, en wel byzonderlyk langs henen de zee, is ongezond; maar zeer vruchtbaar in goede wynen, in olyven, in bosschen, en daar wordt zelfs marmer gevonden. De republyk van Venetië houdt daar een gouverneur, en trekt van daar zeer merkelyke inkomsten. *Plinius lib. III. c. 18. Strabo l. III. Leander Alberti Descr. Ital. Maginus en Cluver. Geogr. Manzal Istr.*

ISTRIE. Zie CAPO of CABO d'ISTRIA.

ISUS, zoon van Joram, was de zestiende hogepriester sedert de doodt van Aaron. Hy volgde zynen vader op in deze waardigheit, en liet de zelve na aan zynen zoon *Axioram*. Zommigen stellen in zyn plaats *Azarias*, of *Joatib*. *Tirin. Chron. sacr. cap. 42.*

ISVAGLIE, (PETRUS) kardinaal en aartsbisschop van Rheggio, was geboortig van Messina. Men zegt, dat hy grote diensten deedt aan zyn vorst, Ferdinand van Arragon, die hem den kardinaalshoedt bezorgde. Garimbert is van dit gevoelen niet. Wat 'er van zy, paus Alexander de VI gaf hem een plaats in het collegie der kardinalen op den 25 September in het jaar 1500, en zondt hem korten tydt daar na in gezantschap naar Hungarië en Bohemen. Hy verrechtte zeer wel het gene hem toevertrouwt was, en op zyne te rug komst wierdt hy in andere zaken gebruikt. Julius de II stelde hem aan het hoofdt van een vliegend leger, om zich behendiglyk meester te maken van Bologne, welke stadt die van het huis van Bentivoglio als toen in bezit hadden. Dit gelukte hem niet; een gedeelte van zyn krygsvolk wierdt ter nedergemaakt, en hy redde zich zelf niet zonder grote moeite te Casenna. Hy stierf korten tydt daar na op den 24 September van den jare 1511. Zyn lighchaam wierdt naar Rome overgevoert, en bygezet in de kerk van St. Maria Maggiore, van welke hy aartspriester was. *Guicciardin lib.* IX *&* X. *Hist. Bzovius & Spondanus in Annal. Garimbert lib.* IV. *Ciaconius. Aubery.*

ITALIANEN, volkeren van Italië, die de Romeinen opgevolgt zyn. Zie hier wat men moet aanmerken wegens hunnen yver en genegenheit tot de wetenschappen en de vrye kunsten. Sedert het verval van het keizerryk zyn 'er verscheide staten opgerecht in Europa, daar de natiën, die onder de gehoorzaamheit van het keizerryk gebragt waren, ieder een byzonder taal of spraak verkozen tot gemeen gebruik der volkeren, niet nalatende de Latynsche taal te behouden voor die van de geleerde lieden. Onder alle die volkeren zyn de Italianen geacht geweest als de opvolgers van de oude Romeinen, wegens de letterkunst en wegens de wetenschappen; en waarlyk zy hebben meer verhevenheit en aardigheit van geest, en zelfs iets, dat veel fynder is, dan het meeste deel van de andere natiën. Men meent die schone hoedanigheden te moeten toeschryven aan de goedheit van het klimaat, en aan de zuiverheit van de lucht, die de Italianen inademen: maar deze reden is niet wigtig genoeg: want men vindt die verhevenheit van geest niet in de Italianen, die geleest hebben sedert den tydt van Janus en Saturnus tot de Punische oorlogen, begonnen in het jaar van Rome 489, en 265 voor de geboorte van Christus; noch ook in die genen, die geleest hebben sedert den inval der Gotthen in het jaar 409, tot de eeuw van Patrarcha, in het jaar 1304. Paulus Jovius beweert om eene tegenstrydige reden, dat de Liguriërs plomp en grof van geest zyn, om dat de lucht daar zo zuiver niet is als in alle de andere gewesten van Italië, en hy zegt, dat zommige de geesten van deze provincie vergeleken by de onvruchtbare rotzen, en by den kwaden grondt van dat landt. Ondertusschen heeft de abt Giustiniani een groot getal verheve geesten en geleerde mannen, die in Ligurië, of aan de rivier van Genua, geboren zyn, bekend gemaakt. De Italianen schynen eene byzondere bekwaamheit tot de dichtkunde, tot de oudheden, tot de vrye kunsten, tot de rechtsgeleerdheit en tot de staatkunde te bezitten; maar hunne dichtkunde heeft doorgaans meer luister dan bestendigheit; en willende zich boven het gemeen verheffen tonen zy menigmaal heel weinig rechtmatigheit van geest en van goed oordeel. Wat de staatkunde betreft, zy zyn overtollig in opmerkingen, en men gelooft, dat dit gebrek daar uit spruit, dat zy te sterk genegen zyn om hunnen *Cornelius Tacitus* na te streven. De Noordsche volkeren hebben zich laten voorstaan, dat de Italianen niet bekwaam waren tot een hoge geleerdheit, die, naar hun zeggen, bestaat in een langdurige lezing, en in geleerde en oordeelkundige opmerkingen op de schryvers; maar men heeft een menigte van diergelyke geleerden gezien in Italië, ten tyde van de vyftiende eeuwe, en de verscheide lessen van Joseph Castalion van Ancona, en de werken van Laurentius Pignorius, van Octavius Ferrarius, en meer anderen doen genoegzaam blyken, dat die volkeren, indien zy zich tot de studie wilden begeven, de Nederlanders zouden kunnen evenaren. Men kan bezwaarlyk de Italiaansche schryvers rechtvaardigen wegens het verwyt, het welk hen gedaan wordt van twee andere aanmerkelyke gebreken. Het eerste is een zeker soort van die Romeinsche verwaandheit, die hen alle andere natiën doedt verachten, waar door zy in haat geraakt zyn van het meeste deel van de Hoogduitschers, van de Engelschen en van de Hollanders. Het andere gebrek is de geringe Godsdienstigheit, die men bemerkt heeft in hunne werken, die zy niet uitdrukkelyk tot dienst of bescherming van de kerk gemaakt hebben. Echter moet aan de gansche natie niet toegeschreven worden het geen alleenlyk van zommige schryvers mag gezegt worden, als by voorbeeldt van *Bernardinus Ochinus*, van Siëna, van *Matthæus Grimaldi*, Rechtsgeleerde van Padua, de twee *Socinen*, van Siëna; *Johannes Paulus Alciatus*, uit het Milanees, *Petrus Aretinus*, van Arezzo, en andere vrygeesten. *Paulus Jovius Elog.* 112. *P. Rapin instruction pour l'Histoire. Bembus. Kempius Bibl. Angl. Baillet Jugem. des sçav. Tom.* I.

ITALICA, een stadt van Spanje, wierdt aldus genaamt, wanneer Scipio Africanus haar tot een stadt maakte. Zy wierdt zeer aanmerkelyk, en was de geboorteplaats van *Trajanus* en van *Adrianus*. Zy bleef een geruimen tydt in het genot van de voorrechten der steden, die *Municipia* genaamt wierden, en daar na wilde zy onder het getal wezen van die gene, die volkplantingen of koloniën genoemt worden. Adrianus verwonderde zich ten hoogste, dat zy deze verandering verzocht hadt; want hem dacht, dat de voorrechten van een municipiale stadt veel meer te achten waren dan die van een volkplanting. Men vindt hedendaags niet anders dan eenige vervalle huizen en gebouwen van Italica. Zommige schryvers plaatsen des zelfs gelegenheit naby Seville, op een plaats, die tegenwoordig *Sevilla la Vieja* genoemt wordt. De stadt *Corfu* in Italië wordt ook *Italica* genoemt van zommige volkeren van Italië, die bondgenoten waren om den oorlog tegen de Romeinen te voeren. Deze oorlog wierdt de gezamentlyke, de Marsische of Italiaansche genoemt, en nam een begin in het jaar 662 na de bouwing van Rome, om dat zy deze stadt verkozen hadden om te wezen de hoofdstadt van hunne republyk; maar zy behieldt dien naam niet lang; want de oorlog geëindigt zynde in het jaar van Rome 664, hernam zy haren ouden naam *Corfinium*, of *Corfu*. Zeker hedendaags schryver is niet van gevoelen, dat 'er eene stadt in Italië geweest is, die den naam van *Italica* gehad heeft. *Appian. in Ibericis. Aulus Gellius l. XVI. Lud. Nonius in Hispania c.* 17. *Vellejus Paterculus l. II. Diodorus in Excerptis. Strabo l. V.*

ITALICUS, stedehouder van Italië onder Valentinianus den Ouden in het jaar 374. Verscheide wetten van het Theodosiaansche Wetboek zyn aan hem opgedragen. *Jac. Gothofredi Prosopograph. Cod. Theodos.*

ITALIE, een landschap van Europa, het welk door het Roomsche Ryk aanzienlyker is geworden dan eenig ander gedeelte der wereldt, en hedendaags onder verscheide vorsten verdeelt is.

Namen, gelegenheit en grenzen van Italië.

De oude schryvers komen niet alle overeen, van waar dit landt den naam van *Italië* gekregen heeft. Zommigen doen dezen naam voortkomen van de ossen en stieren, die aldaar uittermaten vet zyn, en van de Grieken 'Ιταλοί genoemt wierden. Anderen zyn van gevoelen, dat die naam aan dit landt gegeven is door zekeren koning, genaamt *Italus*. De Grieken noemden het ook *Hesperia*, of ter oorzake van de avondster, die zy ἕσπερος, en de Latynen *Vesper* noemen, om dat dit landt naar de Westzyde van Griekenlandt legt, of wel ter oorzake van *Hesperus*, die zich daar heen begeven hadt, zynde uit Afrika verjaagt door zynen broeder Atlas. Het hadt ook den naam van *Oenotria* en van *Saturnia*, genomen van *Saturnus*, die in dit landt geheerscht heeft: insgelyks dien van *Ausonia*, van *Ausonius*, zoon van Ulysses en van Calypso, die dit landt op zekere plaats bevolkte; en meer andere namen, genomen van de namen der vorsten, die in dit landt hebben geheerscht, of van de volkeren, die daar de machtigste zyn geweest. De gelegenheit van Italië is zo voordeelig, dat men zich geenzins moet verwonderen, dat het zelve zo veel gemakken heeft. Het legt naar het midden van de gematigde hemelstreek, tusschen 28 en een half graden; 42 en een half graden langte; van 37 en een half graden tot 46 en een half breedte. Zyne palen zyn het Alpische gebergte aan den Noordkant, die het van Duitschlandt afscheidt; naar het Oosten heeft het de Middelandsche zee, bygenaamt de Adriatische; naar de Zuidzyde de beneden of Toskaansche zee; en naar het Westen een gedeelte van de Alpen, met de rivier de Var, die het bepaalt aan den kant van Vrankryk en van Savoje.

Oude en hedendaagsche verdeeling van Italië.

Italië is niet altydt op de zelve wyze verdeelt geweest; maar deze verdeeling is van tydt tot tydt verandert, naar mate dat de volkeren zich daar metter woon kwamen nederzetten, of dat de landzaten zich uitbreidden door hunne overwinningen. Na dat de Gaulen zich meester hadden gemaakt van dat gedeelte van Italië, het welk zich uitstrekt van de Alpen en den Apennyn, tot aan de rivier de Iesi, die in de Adriatische zee valt, naby de stadt Ancona. De Romeinen gaven aan deze landstreek den naam van Italisch, overzyds en Cisalpisch Gaule, en voegden naderhandt daar by dien van *Circumpadana*, en *Togata*, om daar door te kennen te geven, dat dit landt rondom den Po legt, en de inwoonders naar het voorbeeldt van de Romeinen daar lange rokken droegen. Men vondt in dit Cisalpisch Gaule verscheide andere volkeren, als de Liguriers, Venetianen, Carnianen, Istriërs; en in de dalen van het Alpische gebergte de Taurynen, Salassen, Lepontiërs, Euganiërs en de Rhetiërs, die naderhandt een byzondere provincie uitmaakten. Aan de overzyde van dit Gaule waren onder aan den voet van den Apennynde Hetrussen, of Toskaners, daar na de Umbriërs; vervolgens de Sabynen en Latynen, de Æquen, de Volscen en Herniciërs, enz. Verder op, in het midden van het landt, woonden de Samniten, Pampaniërs en de Picentynen. Daar na op een ander plaats ontmoet men den Apuliërs, Kalabriërs, Salentynen, Lucaniërs, de Brutianen, en het groot Griekenlandt, een gedeelte van het hedendaagsche Sicilië. Sedert dien tydt is Italië verscheidentlyk verdeelt geweest, volgens de vorsten, die zich daar nedergezet hebben. Men heeft eertyds gerekent elf voorname landschappen en vyftien provinciën in oud-Italië, te weten Latium, en Campanië, Apulië en Messapië, Lucanië en Brutium, Samnium, Picenum, Ombrië, Etrurië, het Cispadaansche Gaule, Ligurië, het landt der Venetianen, Istrië en het Transpadaansche Gaule. Alle deze provinciën hadden verscheide volkeren, gelyk gezegt is. Men verzekert, dat deze de zelve verdeeling is, die 'er gemaakt was ten tyde van den keizer Augustus. De keizer Adrianus verdeelde Italië in zeventien provinciën, de eilanden daar onder begrepen. De zelve zaak bleef op dien voet ten tyde van den keizer Constantinus. Onder deze provinciën waren de Annonarische, of oogstryke, die de vruchtbaarste waren; en Suburbikarische, of ondersteedsche, die de naastgelegenste aan de stadt Rome waren. Verscheide schryvers hebben van

deze Suburbikarische provinciën geschreven. Italië was verdeelt in achttien delen, onder de regering van de Lombardiërs. Ptolomæus heeft daar opgestelt vyf en veertig verscheide volkeren, en Strabo acht landschappen. Leander Alberti en anderen delen het af in negentien landstreken: maar het is beter die verdeeling te trekken uit des zelfs verscheide heerlykheden. Tegenwoordig is Italie in verscheide staten verdeelt, doch zodanig, dat des zelfs oppergedeelte, of Lombardië, nog tegenwoordig onder het Duitsche Ryk behoort, en de Italiaansche prinsen, daar in gevonden wordende, hunne lenen merendeels van den Roomschen keizer ontfangen. Dus wordt het zelve hedendaags in tien staten verdeelt, te weten, die van den paus, van Spanje, Toskanen, Savoje, Mantua, Modena en Parma; waar by komen vier republyken, twee grote, namentlyk die van Venetië, en die van Genua, en twee kleine, te weten die van Lucca, en die van St. Marin. De republyk van Venetië bezit een gedeelte van Istrië, Frioul, de Trevisaansche Mark, het Paduaansche, het Veronois, het Vicentynsche, Bressan, Bergamasco en andere plaatsen. De republyk van Genua bezit het gene men noemt de rivier van Genua: die van Lucca heeft een gering deel, en die van St. Marin bezit nog weiniger. Men zegt nochtans, dat deze laatste, die begrepen is onder den staat van Urbino, en onder de bescherming van de pauzen staat, dit opschrift op hare brieven stelt, wanneer zy schryft aan de republyk van Venetië: *Alla nostra carissima Sorella, la Serenissima Republica di Venetia*, dat is: *Aan onze zeer geliefde zuster, de doorluchtigste republyk van Venetië.* Hier wordt niet gesproken van het gene tot het bisdom van Trente behoort, noch van eenige andere vorstendommen, als die van Mirandola, Castiglione, Guastalla, Massa, Monaco, Masserano, Piombino, en andere.

Gebergten, rivieren, gedaante, meiren, en eilanden van Italië.

De Alpen scheiden Vrankryk, Duitschlandt en Zwitserlandt van Italië. De zelve hebben verscheide namen, gelyk elders gezegt is. De Apennyn doorsnydt gansch Italië in de lengte. Daar zyn ook Monte-Musso, naby Suessa, en Monte Barbaro, tusschen Bajes en Puzzolo. Tusschen Napels en Nola legt de beruchte berg Vesuvius, die in het landt genoemt wordt Monte di Somma. In Apulië is de berg van den H. Engel, of Monte Gargano. De rivieren van Italië zyn de *Po*, van de Grieken genaamt *Eridanus*, die door Piëmont, het Mantuaansche, Montferrat en andere plaatsen loopt, en zich ontlast in de Adriatische zee, gelyk elders gezegt is. De *Doire*, of *Doria*, de *Sessia*, de *Tezina*, de *Adda*, die door het midden van het meir van Como loopt, de *Oglio*, die zich uitstort in het meir van Iseo, de *Menzo*, die het meir van Carda doorsnydt. Deze rivieren lopen af van 't Alpische gebergte, en vallen in den Po. De rivieren *Tanaro*, *Trebia*, *Taro* en de *Reno*, die uit den Apennyn komen, ontlasten zich insgelyks in de zelve rivier. De *Arne*, die door Toskane loopt, loopt voorby Florence en Piza, en stroomt uit in de zee. De Tyber loopt door Rome, en ontfangt in zynen vloedt de *Chiana*, de *Treverone*, de *Nera* en andere. Daar zyn nog de *Garigliano*, de *Vulturne*, de *Silaro* en andere. Italië heeft de gedaante van een menschen been, of van een laars, welkers uiteinde van den voet tegen Sicilië in de zee te stoten. Deze gelegenheit doedt het alleenlyk aanzien in zyne lengte, die genomen wordt van het dal van Aosta, tot aan de uiterste gewesten van Kalabrië, daar Rheggio legt, door een tusschenstreek van vier honderd en vyftig mylen. Zyne breedte is byna op alle plaatsen gering; uitgezondert aan den voet van de Alpen, daar men de zelve zou mogen rekenen op twee honderd en tachtig mylen. In Toskane is het meir van Trasimene, hedendaags genaamt *di Perugia*, met het Vulsynsche meir en dat van Bracciano. In Campagna di Roma zyn het Fucynsche meir, dat van Fundi, met het meir Albanus, tegenwoordig *Lago di Castello Gandolpho*. Men mag hier ook niet vergeten dat van Como, eertyds Larius, die van Iseo, van Lugano, Gardo en andere. De voornaamste eilanden zyn: Corsica, Sardinië, Ischia, Capreo, Sicilië, en eenige andere.

Van het landt, des zelfs inwoonders, hunne taal, gewoonte van de uuren te rekenen, steden en hogescholen.

De lucht van Italië is in het algemeen gezond, zacht en gematigt, uitgezondert in den Kerkelyken Staat; en de aarde is byna overal zo vruchtbaar, dat men daar altydt een gedurige lente schynt te hebben. Dit landt is ook heel vruchtbaar in tarwe, in bloemen en in vruchten van allerlei soort, zonder te spreken van de jagt en verscheide soorten van gedierten, die in Vrankryk en elders doorgaans niet gezien worden. Om deze reden hebben verscheide schryvers aan Italië den naam gegeven van *Lusthof van Europa*. Men vindt 'er mynen van yzer, van aluin, van zwavel, en eenige goud en zilvermynen; met een groot getal van rotsen van marmer, van albast, en andere schone stenen, die dienstig zyn tot de prachtige gebouwen, die 'er overal opgerecht worden; zonder te spreken van eenige kostelyke gesteenten, die 'er in Kalabrië, in Toskane en in Lombardië gevonden worden. De volkeren, in het algemeen gesproken, zyn beschaaft, handig, voorzichtig en vernuftig; liefhebbers van elkander in staatszaken te onderhouden, en spreken als goede staatkundigen. De welsprekendheit is hen aangeboren; en hen ontbreekt geen verstandt, noch beleidt, noch kloekmoedigheit; schoon men hen menigmaal het bywoordt van lafhertige of bloodaards toevoegt. Maar by deze goede en loffelyke hoedanigheden hebben zy 'er ook heel kwade; want zy zyn zo wraakgierig, dat de begeerte om voldoening te eischen over eenige gewaande smaadt erflelyk is in hunne geslachten. Behalven dit zyn zy achterdochtig, en nayverig in alle dingen. Zy beminnen grootdadige tytels en beruchte namen; en gelyk zy voortkomen door voordeelige kerkbedieningen, maken zy groot werk van het geestelyk Recht. Voorts kan men nazien het geen boven op het woordt ITALIANEN van deze natie gezegt is.

De Italiaansche spraak is getrokken uit de oude Latynsche, die de Gotthen, Wenden, Hunnen, Lombarden, en andere vremde volkeren, merendeels verbastert en bedorven hebben. De beschaafdste taal is de Toskaansche, en meest in gebruik onder de aanzienlykste lieden; maar de zelve moet gesproken worden van een Romein, die een zeer zachte en lieffelyke uitspraak heeft. Het is om deze reden dat de Italianen voor een spreekwoordt zeggen: *Lingua Toscana â bocca Romana*, dat is: *de Toskaansche spraak in een Roomschen mondt.* Byna alle de steden van Italië hebben hare byzondere landspraak, en men heeft aangemerkt, dat de Florentynen hunne woorden door de keel uiten, de Venetianen tegen het verhemelte van den mondt, de Napolitanen door de tanden, en de Genuezen door de lippen. De Italianen beginnen hunne uuren te rekenen met het ingaan van den nacht; en van deze zyn die gene, die van de sterrekundigen Italiaansche uuren genoemt worden; zo dat het getal der zelve des middags verlangt en volgens de saisoenen verkort wordt; alhoewel hunne burgerlyke dag, die de natuurlyke dag en nacht bevat, altydt is van vier en twintig uuren. De wyze van rekenen is verschillende van die van de oude Romeinen, de welke ongelyke uuren hadden, gelyk de sterrekundigen spreken, dat is, dat de natuurlyke dag twaalf uuren hadt, zo by somertydt, als in den winter; en op dit onderwerp zegt Plautus in het vyfde bedryf van zyn *Pseudolus*, dat de wintersche uuren langer zyn dan die van den somer: *Ebibere, in horâ unâ, P. S. Hibernâ, addito.*

De Italiaansche steden zyn schoon, welgebouwt en prachtig. Daar te landt wordt Rome *de Heilige* genoemt, Napels *de Edele*, Florence *de Schone*, Genua *de Trotsche*, Milaan *de Grote*, Ravenna *de Oude*, Venetië *de Ryke*, Padua *de Geleerde*, en Bologne *de Vette*. Daar is geen landt in de wereldt, daar zo vele bisdommen zyn, als in Italië, zynde het getal van de zelve vermeerdert door de pauzen ten tyde van de kerkvergadering van Trente, om daar door des te meer stemmen te hebben. Daar zyn ook verscheide hogescholen, als te Padua, te Venetië, te Turin, te Pavië, te Siëna, te Rome, te Ferrara, te Macerata, te Fermo, te Napels, te Salerno, enz.

Van het landbestier en den Godsdienst.

Italië is eertyds door verscheide koningen beheerscht geweest; en sedert heeft het eenige republyken gehad, tot 'er tydt toe men dit landt heeft zien komen onder de macht van het Roomsche keizerryk, wiens roem het zelve zo doorluchtig en zo aanzienlyk heeft gemaakt. De schryvers, die gewag maken van de koningen van Rome, sprekende in het algemeen van het landbestier van Italië, misgrypen zich. Deze koningen hadden niet dan een klein landt: de burgermeesters zelf bragten maar allengskens hunne naburen t'onder, en de republyk heeft de zelve niet dan heel laat overwonnen. Wanneer het Roomsche keizerryk begon te vervallen in de vyfde eeuwe, hebben de Gotthen, Lombarden, Franken, Normannen, Saracenen, Duitschers, Spanjaarden en andere natiën verscheide malen zich aldaar nedergezet. De Gotthen, Wandalen, Herulen, Hunnen en andere Barbaren waren de eersten, die, na dat zy zich meester gemaakt hadden van Rome, zich in Italië onthielden. De keizer Julianus verdreef het meeste deel van deze barbaren in de zesde eeuwe, door middel en het wys beleidt van zyne veldoversten Belisarius en Narses, en maakte een begin van het exarchaat van Italië, het welk hy binnen de stadt Ravenna oprechtte. De Lombarden, die, zo men gelooft, daar heen geroepen waren door Narses, maakten zich meester van Ravenna, en rechtten in het jaar 568 een koninkryk op in 't Cis-Alpische Gaule, het welk naar hunnen naam *Lombardië* wierdt genaamt, en standt gehouden heeft omtrent twee honderd en vier jaren, tot dat het zelve is vernietigt door Karel den Groten in het jaar 774. Deze grote monarch geeft zeer aanzienlyke landen aan den H. stoel, gelyk elders gezegt is. Voor den tydt van de Lombarden hadden de Ostro-Gotthen een koninkryk in Italië gehad, sedert het jaar 493, onder Theodoricus, tot het jaar 552, onder Totila. Van deze wordt op een ander plaats gesproken, als ook van de exarchen en koningen der Lombarden onder hunne namen, als mede van de koningen van Rome, van de Roomsche keizers en van de pauzen onder den naam van ROME. Die plaats is eigener om daar van te handelen, als deze van Italië. Hier dient alleenlyk bygevoegt, dat gedurende de IX, X en XI eeuwen de Saracenen grote stroperyen gepleegt hebben door gansch Italië, en zich gehuisvest in Sicilië in het jaar 1058. De Normannen verdreven hen van daar, en behielden hunne plaats. Na dien tydt hebben de Franschen en Spanjaarden daar verscheidentlyk het landbestier gehad. Hier wordt niet gesproken van de andere vorsten, van welke gewag gemaakt is in de verdeeling van Italië, om dat 'er van de zelve in het byzonder wydlopiger gehandelt wordt. De Roomsch-Katholyke Godsdienst is de eenigste, die 'er in Italië geduld wordt, daar het opperhoofdt van den zelven, te weten de paus, zyn verblyf houdt. Daar worden gene andere Godsdiensten geduld, behalven alleenlyk de Joden in eenige steden, en in eenige andere verrechten de Grieken en de Armeniers hunnen Godsdienst naar de gewoonte van hun landt.

Schryvers, die van Italië spreken.

Sallustius, Julius Cæsar, Vellejus Paterculus, Titus Livius, Florus, Dionysius Halicarnass. Polybius, Plutarchus, Dio Cassius, Appianus, Herodianus, Procopius, Zosimus, Xiphilinus, Justinus, Valerius Maximus, Solinus, Cornelius Nepos, Tacitus, Aurelius Victor, Spartianus, Julius Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Sextus Rufus, Eutropius, Ammianus Marcellinus, Paulus Diaconus, Cassiodorus, Jornandes, Orosius, Baptista Egnatius, Blondus, Sigonius, S. Antoninus, Villani, Rosinus, Contareno, Volaterranus, Guicciardin, Paulus Jovius, Coeffeteau, l'Abbate Tesoro, Baronius, Spondanus, Bzovius, Rainaldi, Davity, Strabo, Plinius, Ptolomæus, Pomponius Mela, Stephanus Byzantinus, Bullingerus, Marius Niger, Leander Alberti, Laurentius Corvinus, Munsterus, Mercator, Zurita, Ortelius, Laurens Anania, Botero, Merula, Maginus, Cluverus, Ferrari, Sanson, Briet, du Val. Verscheide Reizebeschryvingen van Italië, als mede de dichters Virgilius, Lucanus, Ovidius en andere. Hier zy bygevoegt, dat verscheide steden van Italië, en byna ieder staat, zyne historieschryvers heeft, die aangehaalt worden daar men van deze staten en van deze steden spreekt, wordende hier de zaken niet dan in het algemeen verhandelt.

ITALUS, zeker koning, die zynen naam aan Italië gegeven heeft; zo men aan de getuigenissen van de dichters geloof moet geven.

ITAPOA, een vlek en volkplanting van de Spanjaarden, is gelegen in Paraguay, een gewest van Zuiderlyk Amerika, aan de rivier de Parana, in de provincie van dien naam, en op de grenzen van die van Rio de la Plata. Dit vlek wordt ook *L'Incarnation* genoemt. *Baudrand.*

ITENS, of YTENS, een dorp van de Vriesche grietenye Hennaarderadeel, onder het kwartier van Westergoo, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Bolswaardt en Workum.

ITHAI, zoon van Ribai, uit het geslacht van Benjamin, en van de stadt van Gath, was een heel getrouw dienaar van den koning David, en wilde hem niet verlaten in zynen tegenspoedt; was tegenwoordig by het innemen van Jeruzalem, en woonde de nederlaag by van *Absalon*, wiens derde veldoverste hy was. II *Samuel* XV. 19. XXIII. 29.

ITHAKA, een eilandt van de Iönische zee naby Cefalonië. Men geeft aan het zelve hedendaags den naam van *Isola del Compare*, of *di Val di Compare*, en de Turken, naar het zeggen van Leunclavius, noemen het *Phiachi*, of *Theachi.* Het wordt *Nericia* genaamt in de schriften van Dionysius Africanus. Strabo en Plinius maken ook gewag van dit eilandt. Het is vermaard door de geboorte van *Ulysses.* Virgilius zegt op dit onderwerp *lib.* III *Æneid.*

Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssi.

Dat is: *Ik ben geboortig van Ithaca, medegesel van den rampspoedigen Ulysses.*

ITHAMAR was de zoon van Aaron, hogepriester. De waardigheit van het opperpriesterschap der Joden bleef in zyn geslacht tot in de vyfde voortteeling, en Ely daalde van hem af. *Exod. XXVIII.* 38. *Levit. X.*

ITHANCHESTER, van ouds *Othonia ad Ansam*, was een klein steedtie van de Trinobanten. Hedendaags is het een dorp van het graafschap van Essex, in Engelandt. Het zelve is gelegen op den oever van een kleine golf, een halve myl van Maldon naar de Oostzyde. *Baudrand.*

ITHATIUS. Zie IDACIUS.

ITHOBAL de I, priester van Astharte, bemachtigde het koninkryk van Tyrus na de doodt van den koning Pheles in het jaar 936 voor de geboorte van Christus. Onder zyne regering ontstondt een grote droogte, die voorviel ten tyde van Achab. Jezabel was de dochter van dezen Ithobal, die de stadt van Botrys, in Phenicië, en die van Osa, in Afrika, gesticht heeft. Hy heerschte 32 jaren, en hadt tot zyn opvolger Badezorus. I. *Kon. c.* 17. *Josephus Oudh. VIII. tegen Appion. I. M. Du Pin Bibl. univers. des Hist. Prof.*

ITHOBAL de II, koning van Tyrus, heerschte ten tyde van Nabuchodonosor, koning van Babylonië. Hy is de laatste koning van Tyrus geweest; want Nabuchodonosor, met een leger in Syrië gevallen zynde, belegerde de stadt Tyrus in het zevende jaar van zyne regering, in het jaar 409 voor de geboorte van Christus, veroverde de zelve met geweldt, en verwoestte de oude stadt tot den grondt toe. De Tyriërs vertrokken zich op het eilandt, daar zy eene nieuwe stadt bouwden, en bestiert wierden door koningen, die van Babylonië kwamen, of door priesters. *Anal. Phœnicior. apud Joseph. contra Appion.* De verwoesting van Tyrus was voorzegt door *Ezechiel k. XXVIII. M. du Pin Bibl. univ. des Hist. Prof.*

ITHOMÆA, een feest, het welk de Messeniërs ter eere van *Jupiter Ithomata* vierden, en daar by een strydt, wie den anderen in het spelen overtrof, aanstelden. *Meursius Græcia feriata.*

ITHOME, een stadt van Phtiotis. Daar is een stadt van den zelven naam in Messenië, die verovert wierdt door de Lacedemoniërs na een tienjarig beleg, in het eerste jaar van de XIV Olympiade. Zy hadt eene sterkte op een gebergte, die het gebiedt over de stadt voerde. Daar is een derde stadt van dien naam in Thessalië. *Catalect. Homeri. Thucydid. lib. I. Plinius l. IV. Strabo l. VIII. Stephanus de Urbibus.*

ITHYPHALLI, van ἰθὺς het welk zo veel is als εὐθὺς, *erectus*, en φαλλὸς, mannelyk lidt, waren zekere priesters van Bacchus, de welke in vrouwe klederen gingen, en onder het houden van het feest der Bacchanalen mannelyke leden openbaar droegen, die elkeen kon zien. *Castellanus de festis Græcorum in Dionysia. Pitiscus.*

ITIER, of ITERII, (PETRUS) kardinaal bisschop van Acqs, was geboortig van Perigord, en een van de vermaardste Rechtsgeleerden van zynen tydt. Hy wierdt door zyne bekwaamheit tot dit kerkvoogdschap van Gascogne verheven, na de doodt Matthæus. Innocentius de VI maakte hem kardinaal op den 17 September in het jaar 1361. Urbanus de VI hadt insgelyks grote achting over voor de verdiensten en deugdzaamheit van Itier, en verhief hem tot bisschop van Alba. Hy stierf te Avignon op den 19 May in het jaar 1367, en zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van de Dominikaner monniken, alwaar zyn grafschrift te zien is, in het welke hy den eertytel heeft van uitmuntend leeraar in de Rechten (*Doctor Legum egregius*). *Onuphrius & Bousquet in Innoc. VI. Frison Gall. Purp. Du Chesne & Aubery Hist. des Card. Sammarthan. Gall. Christ.*

ITON, een klein riviertje van Vrankryk, het welk zynen loopt heeft door Normandië, Evreux bespoelt, en zich kort daar na in den Eurus ontlast. *Baudrand.*

ITRE, of ITTRE, is (1) een slot, nevens een heerlykheit, in Brabandt; 2) een ander slot in Henegouwen. Van het zelve nam voortyds een voornaam geslacht zynen naam aan, oorspronkelyk van de graven van Oosterbandt, en waar uit vele geleerde mannen zyn voortgekomen; gelyk als *Artus* in 't jaar 1180 te Nantes; *Thierius* in den jare 1319 te Paderborn, en *Petrus*, een kardinaal, eerst bisschop van Aix, en naderhandt in 't jaar 1366 te Albano. De zelve waardigheit bekleedde *Petrus* in het jaar 1417 te Sarlat; *Stephanus* te Orange, en *Lucius* in den jare 1544 te Chur. Dit geslacht stierf met den uitgang der XVI eeuwe uit, waar op des zelfs goederen zo wel als de tytel, door huwelyk, aan het geslacht van *Riflart* zyn gekomen. In den jare 1703 wierdt *Leopold Ignatius* van Riflart, vryheer van Ittre, opper opziender en gedeputeerde van Brabandt, in den marquizen-standt verheven. *Bucel. stemm. P.* III. *L'Erect. de tout. les terres du Brabant.*

ITRI, een klein steedtie van het koninkryk van Napels, in het landt van Labour, tusschen Fondi en Gaëta. Men ziet daar omtrent de puinhopen van eene oude stadt, die genoemt wierdt *Mamurrha*, of *Mamurrharum urbs. Baudrand.*

ITTE, dochter van Frederik, heer van Bar, eersten hertog van Mozelane, of opper-Lotharingen, en van Beatrix, dochter van Hugo Le Blank, en zuster van Hugo Capet, koning van Vrankryk. Zy trouwde met Ratboton, graaf van Altenburg, en wierdt moeder van Vernier den I, graaf van Habsburg, van Ottho den II, en van Albert den II, graaf van Habsburg, en van eene andere *Itte*, gemalin van Rudolf, graaf van Thierstein, in Zwitserlandt, stam van het huis van Oostenryk. De eerstgenoemde Itte stierf op den 23 July in het jaar 1026, en wierdt begraven te Mury.

ITTER, eene heerlykheit, den landgrave van Hessen-Darmstadt toebehorende, in opper-Hessen, gelegen aan een rivier van den zelven naam, welke in de XIV eeuwe de keurvorst van Ments en Hessen onder zich deelden, wanneer de beide laatste bezitters, *Heineman* en *Adolph*, welke omtrent het jaar 1361 leefden, uit heerschzucht zodanig malkander op het lyf vielen, dat de een den anderen in het bedt dood stak, en daar op in het klooster Haine als een gevangen zyn leven moest eindigen. Naderhandt heeft de keurvorst van Ments zyne hem toegevallene helft aan het huis van Hessen verkocht, hoewel anderen melden, dat het aan de graven van Waldek, en deze aan de heeren Wolf van Guttenberg, in weêrwil van den landgrave van Hessen, hadden in pandt gegeven. Op het in deze heerlykheit gelegen slot Vehlen resideerde de landgraaf *George* de jongste, en heeft daar benevens verscheide kostelyke gebouwen aangelegt. *Tromsd. Winckelm. Beschr. v. Hessen lib. II. cap.* 7. *p.* 236. *Spen. Hist. insign. l. III. c.* 23. *§.* 17.

ITTIG, (THOMAS) een Luthersch Theologant, wierdt in het jaar 1643 den 31 October te Leipzich geboren. Na dat hy in zyn vaderlandt den grondt zyner studiën hadt gelegt, ging hy naar Rostok, en hoorde aldaar in de Philosophie Christiaan Kortholt, naderhandt hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Kiel, en andere hoogleeraren. In het jaar 1662 keerde hy weder naar Leipzich, alwaar hy Sluter, Rappolt, Frankenstein en Thomasius vlytig hoorde. Naderhandt trok hy naar Straasburg, om in de letterkundige wetenschappen het onderwys van Bœklerus, en in de Godkunde dat van Danhauer, Sebastiaan Schmid en Bebel te genieten. Hebbende zich alhier twee jaren opgehouden, keerde hy weder naar huis, woonde de lessen van Schertzer by over de Godgeleerdheit, en wierdt daar op als byzitter der Philosophische faculteit aangenomen. In het jaar 1670 wierdt hy farheer aan de S. Janskerk; en in het jaar 1674 van de kerk van S. Thomas. In het jaar 1686 wierdt hy aartsdeken aan de S. Nikolaaskerk, en in het jaar 1698 gewoonlyke hoogleeraar in de H. Godgeleerdheit. In het jaar 1699 droeg men hem het pastoraat en superintendentschap op, waar benevens hy byzitter in het Consistorie wierdt. Hy stierf in het jaar 1710, den 7 April, hebbende vyf jaren ziek gelegen. Zyne schriften zyn de volgende: *Dissertatio de hæresiarchis ævi Apostol. ejusque proxima; Appendix de hæresiarchis; Prolegomena ad Josephi Opera; Bibliotheca Patrum Apostolicorum Græco-Latina; Historia Synodorum nationalium in Gallia à Reformatis habitarum; Tractatus de bibliothecis & catenis patrum; historia*

Eccle-

eccleſiaſtica ſeculi I ſelecta capita. Om niet te ſpreken van de Theologiſche en Philoſophiſche verhandelingen, ook niet van vele Hoogduitſche ſchriften, rakende inzonderheit den meer dan te bekenden twiſt van den tydt der Genade, door hem uitgegeven. *Programma funebre. Vita curricul. Nieuwe bibliotheek van Halle tom. I.*

ITTINGEN, een Karthuizer klooſter in het eedgenootſchap van Thurgow, aan de rivier Thur, niet ver van Frauenfeldt gelegen. Het was eerſt in het jaar 1150 van den abt van S. Gall tot een prooſdy der Reguliere Koorheeren van S. Auguſtyn geſticht, maar verliep naderhandt, tot dat het in het jaar 1461 aan de Karthuizers wierdt overgegeven.

ITUREA, het welk van Guilielmus van Tyrus *Bakar* genaamt wordt, is een landt van Paleſtina, aan de overzyde van de Jordane, tuſſchen Syrië en Arabië. De Itureën maakten een vermengt volk uit in de geſlachten van Gad en Ruben. Zy zyn vermaard geweeſt door hunne handigheit in het behandelen van den boog. Zie St. Hieronymus *in locis Hebraicis*, en de overzetters op het XXV hoofdſtuk van het boek der Scheppinge, in het welke geſproken wordt van *Jetur*, hunnen ſtichter.

ITYS, of ITYLUS, zoon van Thereus, koning van Thracië, en van Progne. Deze laatſte vermorſelde hem, en ſtelde hem ter ſpys voor aan zyn vader; om zich te wreken over de ontëering, die hy begaan hadt aan hare zuſter Philomela. *Ovidius Metam l.* VI. *Fab.* 7.

ITZEHOE, in het Latyn *Itzehoa*, eene kleine ſtadt in het Holſteinſche landſchap Stormarn, in het ampt Steinburg, aan de rivier Stör, van welke een gedeelte daar van, de Nieuwſtadt genaamt, geheel omringt is, 2 mylen van de Elve, Zuid-Ooſtwaarts van Glukſtadt in het Deenſche aandeel gelegen, is zeer wel gebouwt, doch niet zonderling verſterkt, en wegens de naby gelegen Marſch en Störſtromen een neringryke plaats, behorende mede onder de zogenaamde vier ſteden. In het vrouwenklooſter, aldaar in het jaar 1265 geſticht, en het welk nog tegenwoordig door eene abdiſſe wordt geregeert, leggen vele oude graven van Holſtein begraven. *Zeileri Deſcr. Holſt. Angeli Chron Holſ. Danckwerth Beſchreibung van Sleſwich und Holſtein P. III. c.* 15. *p* 286, 287.

IVAN, of JOHANNES ALEXIEWITZ, grootvorſt van Ruslandt, was de tweede zoon van Alexius Michaëlowitz, geboren in den jare 1663. Wanneer zyn oudſte broeder Foedor, of Theodorus Alexiewits, in het jaar 1682 ſtierf, was hy wel de naaſte tot de erfopvolging; maar dewyl hy zwak van gezicht en van verſtandt was, wilde men hem in een klooſter ſteken, en zyn ſtiefbroeder Petrus op den troon zetten. Daarentegen poogde de princeſſe Sophia door den veldheer Galyczin, dat Johannes als grootvorſt, en zy als regentin wierdt aangeſtelt. Eindelyk, dewyl inzonderheit de geeſtelykheit niet wilde gedogen, dat men den prins Ivan voorbyging, beſloot men eindelyk hem nevens zyn broeder Petrus te gelyk op den troon zetten. Maar deze broederlyke regering duurde maar 6 jaren lang; want wanneer in 't jaar 1689 de princes Sophia en de veldheer Galyczin eene nieuwe zamenzwering voorhadden, namen de voornaamſten van het ryk een beſluit, dat Petrus alleen zou regeren; dat Ivan in ſtilte zou leven, Sophia in een klooſter, en Galyczin naar Siberië in ballingſchap gaan. Deze afgezette grootvorſt ſtierf in den jare 1696, nalatende van zyne gemalinne Proſcovia, dochter van een Bojaar, 5 dochters, van welke de vierde *Anna* in het jaar 1710 de gemalin van Frederik Wilhelm, hertog van Courlandt, en in het volgende jaar des zelfs weduwe wierdt. *Theatr. Europ. T. XIII.*

IVAN, of JOHANNES BASILOWITZ de I, grootvorſt van Ruslandt, was de zoon van Baſilius, wien zyne neven de oogen lieten uitſteken. Hy trok tegen de Tartaren te velde, en veroverde in den jare 1477 de veſting Novogrod, waar door hy, zo men zegt, van den buit 300 wagens met enkel goudt en zilver liet wegvoeren. Daar door leide hy een goeden grondt tot de navolgende volſtrekte regering, ſchoon de Tartaren nog niet alle uit het landt waren. Hy liet zich ook allereerſt vorſt van alle Ruſſen noemen. De koningen van Caſan zette hy naar zyn handt; maar eindelyk wierdt hy door de zelve in een zware nederlage overwonnen. De reſidentieplaats Moskow liet hy met muren omtrekken. In deze ſtadt woonden toenmaals nog eenige Tartaren; maar de grootvorſtin ſchreef deswegen aan de Tartariſche koningin, en verzocht, dat de zelve mogten vertrekken, om dat zy eene belofte hadt gedaan, van ter plaatſe, daar hunne woningen ſtonden, eene kerk te bouwen, welk verzoek haar wierdt toegeſtaan. Deze grootvorſt ſtierf in den jare 1492. By zyne eerſte gemalinne hadt hy 5 zonen, maar by de andere maar een, met name *Gabriël*, de welke naderhandt *Baſilius* wierdt genoemt, en in de regering volgde. *L. B. de Herberſt. Comm. de reb. Moſcov. Petri Petreji Muſcow. chron.*

IVANOGROD, een bekwame ſterkte in Zweden, zynde gebouwt op eene ſteenrots, naby de rivier de Narva, regt tegen over de ſtadt van dien naam. De zelve wordt zomwylen *Ruſſiſch Narva* genoemt, om dat zy aan de Moskoviters heeft toebehoort; maar die zy afſtonden aan de Zweden door het verdrag van Stokholm in het jaar 1618: doch in den jare 1704 hebben zich de eerſtgenoemden daar weder meeſter van gemaakt. *Baudrand.*

IVANOZERO of *S. Jans-zee*, is een grote zee in Moskovië, in het hertogdom Rezan, uit welke de rivier Don, of Tanaïs, ontſpringt, en daar het nieuwe kanaal begint, door het welke men uit de Ooſtzee in de Caſpiſche en Zwarte zee kan komen.

S. IVANUS was de zoon van Geſtimulus, koning van Dalmatië, die in den jare 845, in een ſlag, met keizer Lotharius den I gehouden, ſneuvelde. Hy ging naar Bohemen, en leefde aldaar 42 jaren in onderaardſche hollen, als een kluizenaar, tot dat hy in den jare 910 in een hogen ouderdom overleedt. Naderhandt is hy onder de Heiligen geſtelt, en op zyn, niet ver van Tetin gelegen, graf is in 't jaar 1020 een Benedictyner klooſter gebouwt, waar by keizer Leopoldus eene kerk ſtichtte. Zyn leven vindt men van *Pontanus*, *Salius*, *Chanowski* en *Bridelius* beſchreven. *Balbin. Miſcell. lib. IV. Dec. I. Hagec. Chr. Boh.*

IVELINE, (HET BOSCH) was eertyds een boſch van Vrankryk in Beaucé, naar de Ooſtzyde van Chartres, naby het vlek van *St Arnaud.* Maar het zelve is hedendaags byna geheel omvergehakt. *Baudrand.*

IVELLUS, (JOHANNES) van Devon, in Engelandt, wierdt geboren in het jaar 1522, en ſtierf in het jaar 1573. *Laur. Humfred* heeft zyn leven uitgegeven Hy heeft geſchreven tegen *Th Aarding.* Alle zyne werken wierden te gelyk in het licht gegeven in het jaar 1585. *Rivet T. II. Oper. p.* 1048.

IVELMOUTH, een klein golfje van het graafſchap van Sommerſet, in Engelandt. Het zelve wordt gemaakt door den mondt van den Ivel, in de Saverne, naby het vlek van Watchet, beneden Bridgewater. *Baudrand.*

IVENAK, eene kleine ſtadt in het Meklenburgſche vorſtendom Wenden, aan de Pomerſche grenzen naby Stavenhagen gelegen, heeft een oud ſlot, op het welke voormaals eenige vorſten van Wenden hunne reſidentie hielden.

IVES. Zie IVO.

IVETEAUX (FOULQUES VAN) was leermeeſter van Lodewyk den XIII, koning van Vrankryk. Hy was ook leermeeſter van M. van Vendome; maar de nydt en nayver van zekere menſchen waren oorzaak, dat hem dit ampt afgenomen wierdt een jaar na de doodt van Hendrik den IV, volgens het zeggen van Michaël le Vaſſor in het eerſte deel van zyn *Hiſtoire de Louïs* XIII, *pag.* 668. Le Vigneul-Marville verhaalt, dat hy, na eenige jaren in des konings dienſt doorgebragt te hebben, vermoeid van het hooffche leven, zich vertrok op zyn ſchoon huis in de voorſtadt van St. Germain, alwaar hy als een openbaar Epicuriſt het zelve leven leidde tot een heel hogen ouderdom, het welk hy heeft beſchreven in het beruchte klinkdicht, beginnende met deze vaarzen:

> *Avoir peu de Parent, moins de train que de rente,*
> *Rechercher en tout tems l'honnête volupté,*
> *Contenter ſes dezirs &c.*

Dat is: *Weinig bloedverwanten te hebben, minder ſtoet dan jaarlykſche inkomſten, t'allen tyde een heerlyke verluſting te zoeken, zyne begeerten te voldoen*, enz.

Zyn geſlacht was van Caen, alwaar het zelve nog heeft uitgemunt door hoge ampten en ongemene verdienſten. De oudſte broeder van Iveteaux was algemeen ſtedehouder van deze ſtadt geweeſt, en kocht naderhandt een ampt van requeſtmeeſter. Hy hadt een zoon, die Raadsheer geweeſt is in den Groten Raadt, en andere kinderen. Men zeide van dien gene, die het voorwerp van dit artykel is, dat hy geſchoeнt was gelyk andere zich hullen, en dat hy zich hulde gelyk anderen geſchoent waren, om dat hy kaſtoor-ſchoenen droeg en mutzen van Spaanſch leêr, zynde toen ter tydt alleen de mutzen van ſatyn in gebruik; want die van leêr zyn naderhandt eerſt modiſch geworden. Met al zyn verſtandt en verheve geleerdheit was 'er een grote buitenſporigheit en ongerymdheit in zyn gedrag wanneer hy oud geworden was. De begeerte der wellusten verblindde hem, en maakte hem zelfs belagchelyk by die genen, die meeſt zyne zwakheden verontſchuldigden. Op een dag, tot zyn ongeluk, uit zyn huis komende, vondt hy voor zyne deur een jonge bedelaarſter, die van haar zelven lag, en des te ſchoonder ſcheen, als zy verſcheurt of arm was, (*tanto piu bella, quanto piu lacerata*). Iveteaux deedt haar onderſtandt doen. Hy bekeek haar, en wierdt van haar weder bekeken, en zy kwam hem zo wel naar zyn zin voor, dat van dat oogenblik af deze *Circe* de volkome meeſteres wierdt van zyn hert en van zyn huis. Zy was de vrouw van eenen van die kroegſpeelders, die van de eene herberg naar de andere door de ſtadt de vreugdt der dronkaards gaan vermeerderen. Zy ſpeelde uitermaten wel op de harp, en paarde het zoet geluidt met een vergoodde ſtem. Hier door wierdt Iveteaux tot in zyne ziel geraakt, dewyl hy de grootſte liefhebber des werelds was van de zangkunſt en van de ſpeeltuigen. Sarazyn, zyn boezemvriendt, ſpreekt in zyne zamenſpraak van de minnary van een fierlyk geel lint, het welk juffrouw *Dupuis* (dit is de naam van deze vrouw) rondom den hoedt gebonden hadt van dezen goeden man, in welken de min begon te ſuffen. Dewyl hy zich inbeeldde, dat het buitenleven het heilzaamſte en gelukkigſte van allen is, en hy gelukkig wilde wezen, verkleedde hy zich in een herder, en de aardigheit aannemende van een *Paſtor fido*, of getrouwen herder, met zyne ſchone, den herdersſtaf in de handt, en het maaltje op zyde, hebbende op het hoofdt een ſtroohoedt, van binnen met rozekoleurde ſatyn bezet, dreef hy vreedzamelyk voort langs henen de wandeldreven van zyn tuin zyne ingebeelde kudden, zong deuntjes voor het vee, en behoedde hen voor de wolven. Wanneer mevrouw Du Puis op de harp ſpeelde, kwamen eenige nachtigalen, die daar toe gewent waren, buiten hun kouw, en ruſtten als ontgeeſt op het ſpeeltuig. Eindelyk,

Des jardins, des tableaux, la musique, des vers,
Une table fort libre & de peu de couverts,

dat is: *Noch tuinen, noch schilderyen, noch zangkunst, noch gedichten, noch een vrye tafel zonder veel genodigde*, konden de lust van Iveteaux verzadigen; hy doelde dagelykscht op nieuwe vermaken, of om die te vermeerderen, of om de zelve gevoelyker en aangenamer aan de zinnen te maken; maar hy mogt doen wat hy wilde, de ongemakken, die 'er in dit leven niet ontbreken, kwamen zyne vreugdt verstoren. Hy wist *zyne gezondheit te bewaren*, hy wist,

A rien d'ambitieux ne mettre son attente.

Dat is: *zyne zinnen niet te vestigen op iets, dat staatzuchtig was; hy wist zich bemind te maken by den vorst, en selden hem te bezoeken; hy hadt het genoegen van de zyne verheven te zien tot eenige waardigheden: hy genoot grote eer zonder moeite, en hadt weinig kinderen zonder vrouw*, gelyk hy verhaalt in zyn klinkdicht, het welk de gansche Philosophie behelst: maar hy kon zyne vryheit niet bewaren, noch moeielykheden en pleitzaken vermyden. Zyne bloedverwanten veroorzaakten hem veel ongenoegen, het ongelukkig huwelyk van zyne eenige dochter ontrustte hem, en een moordt, begaan in zyn huis, zouden byna zyne gansche gerustheit des gemoeds verstoort hebben. Middelerwyl was 'er niets ter wereldt in staat, dat hem kon in zich zelve doen keren; hy stierf gelyk hy geleeft hadt. St. Evremont zegt, dat hy, op het punt zynde van den geest te geven, geboodt eene sarabande te spelen, op dat zyne ziel des te zoeter (*allegramente*) en met vrolykheit zou vertrekken. Dit wat de levensloop van dezen Philosooph, van dien wyzen man van zynen tydt, die leermeester van een groot koning geweest was. Wanneer hy van zyn leerling sprak, zeide hy nooit *de koning*, maar alleen *Lodewyk de* XIII, uit spyt, dat deze vorst niet dan door zyne staatsmannen het ryk bestierde. *De Vigneul-Marville Melangos d'Histoire &c. Vol. I. 146. Bayle Dict. Crit.*

IVETOT, een heerlykheit van het landt van Caux, in Normandië. Zommigen schryvers, gelyk du Haillan, hebben geschreven, dat dit landt opgerecht is geweest tot een koninkryk door Clotarius den I, tot voldoening van een manslag, dien hy begaan hadt in de kerk, en op een goeden vrydag, aan den persoon van Gautier, die heer van Ivetot was. Op een andere plaats, daar van paus Agapetus den I gesproken wordt, heeft men aangemerkt de redenen, om welke men deze verheffing voor verdicht moet houden.

IVETTE, of JUHORA. Guagnin plaatst dit landt in de Yszee. In de gemene landkaarten wordt het geplaatst tusschen de rivieren Oby en Tobol. Uit dit landt zyn eerstelyk de Hungaren gekomen. Zy zetten zich in het begin neder by den Palus Meotis, maar trokken van daar naar Pannonië, aan welk landt zy den naam van Hungarië gaven onder Attila. De Moskoviters behalen groten roem van deze provincie. Zy zeggen, dat de inwoonders, die hunne onderdanen zyn, het Roomsche ryk verwoest hebben. Hunne landtale heeft eenige overeenkomst met die van de Hungaren. *Moreri in 't Engelsch.*

IVI, (DE BERG) in het Latyn *Mons Jovis*, is een gebergte van Spanje, in Catalonië. Het zelve is gelegen naby Barcelona, en men heeft een kasteel daar op gebouwt, tot verdediging van de stadt. Zommigen noemen dezen berg *Montjouy*. *Baudrand.*

IVICA, YVICA, of EBUSUS, wordt ook *Pithyusa major* genoemt, en is eene van de Pithyusische eilanden digt aan Spanje. Het legt in het Westen tegen de kusten van Valencië, en heeft omtrent 20 mylen in het rondt. Het geeft nog al veel koren, wyn en vruit. Het zout is echter het voornaamste van hare inkomsten, want een gedeelte van Spanje en Italië wordt daar mede voorzien. De haven van de vesting Ivica is goed. Plinius verhaalt, dat gene vergifte beesten op dit eilandt kunnen duren. *Colmen. Delic. de L'Espagne.*

IVINGO, een klein steedtie, met een jaarmarkt, van het landt van Colstow, in het Oostelyke gedeelte van het graafschap van Bukkingham. *Moreri in 't Engelsch.*

IVO, bisschop van Chartres, en deswegen in het gemeen *Ivo Carnotensis* genoemt. Hy was van Beauvais uit Vrankryk geboortig. Zyne ouderen waren Hugo van Altylo en Hiltemberga. Hy was een leerling van Lanfrank, wierdt in het jaar 1067 de eerste abt van S. Quintin te Beauvais (a), en in het jaar 1092 bisschop van Chartres (b). Hy kantte zich tegen den koning van Vrankryk, Philips den I, aan, als de zelve in het jaar 1092 zyne gemalin Bertha van Hollandt verliet, en met Bertrada van Montfort, gemalin des grave van Anjou, trouwde, welke echtscheyding en twede huwelyk, als strydig tegen de wetten van de kerk, hy geenzins wilde toestemmen, ten zy de paus zelf het verstoten van zyne gemalin zou rechtmatig geoordeelt hebben. Hy was door zyne Godvruchtigheit en geleerdheit in zulk een aanzien geraakt, dat men hem in zynen tydt voor een orakel hieldt, en iedereen zich byna van zynen raadt bediende: weswegen de koning zyne toestemming zocht te verkrygen. Maar het was te vergeefsch, want Ivo hitste veel meer den paus en alle bisschoppen van Vrankryk aan, om zich tegen den koning aan te kanten. Deze liet hem door den grave van Chartres in de gevangenisse zetten, en bragt het ook zo verre, dat Ivo by eene kerkvergadering van Rheims in het jaar 1094, alwaar zyn dood vyandt Richerius, aartsbisschap van Sens, voorzat, wierdt aangeklaagt, als of hy het koninklyk gezag hadt beledigt. Maar hy appelleerde aan den paus, en deze nam zich die zaak zo nadrukkelyk aan, dat Ivo geen leedt wedervoer (c). Hy stierf den 22 of 23 December in het jaar 1117, of 1116, in den ouderdom van 80 jaren (d). Hy heeft de *Canones Ecclesiastici* onder den tytel *decretum* byeen gebragt, en nog andere boeken geschreven, welke *Johannes Baptista Louchet* in het jaar 1647 in een groot stuk uitgaf. Het gansche werk bestaat in twee delen, waar van het eerste behelst de dekreten, en het andere 287 brieven, 22 predikatien en een Chronyk (e). Zie (a) *Sigebert. Chron. ad ann.* 1067. *Fundatio Ecclesiæ S. Quint. in vita S. Romanæ virg. ap. Dacher. XII. Spicil.* (b) *Baron. Annal. Eccl. T. II. ad an.* 1092. *n.* 2 *seqq. & Pagi in Critica T. IV. ad d. a. n.* 3 *seqq.* (c) *Ivonis epistola. Orderic. Vital. l. VIII. &c.* (d) *Pagi Crit. in Baron. T. IV. ad ann.* 1117 *n.* 13 *seqq.* (e) *Pagi d. l. n.* 15 *seqq. conf. Vossius de hist. Lat. l. II.* 47. *Cave.*

IVOIS, in het Latyn *Epoisus*, of *Ivodium*, eene stadt in het hertogdom van Luxenburg, aan de grenzen van Champagne, tusschen Montmedy en Sedan, by de rivier Cheza, of Chiers, gelegen. Men zegt, dat deze benaming van Jupiter afkomt, die oudtyds aldaar een tempel hadt. *In het jaar 1022 heeft keizer Hendrik de II, in tegenwoordigheit des konings van Vrankryk, Robert, daar een concilie gehouden. Naderhandt is deze plaats grotelyks versterkt. In het jaar 1552 veroverden de Franschen de zelve, en namen den daar in gebiedenden grave van Mansfeld, Petrus Ernestus, gouverneur des hertogdoms Luxenburg, gevangen. By de vrede in het jaar 1559 van Chateau en Chambray kwam Ivois wederom onder de Spanjaarden; doch wierden de muren en vestingwerken geslecht. Tien jaren daar na deden de Franschen op nieuw grote schade in die stadt. Maar de Spanjaarden maakten ze naderhandt wederom sterk. In het jaar 1637 namen de Franschen onder den maarschalk van Chatillon, na eene belegering van acht dagen, deze plaats in. In het zelve jaar maakten zich de Spanjaarden door een onverwachten inval wederom meester daar van. In het jaar 1638 wierdt het wederom, maar ook te vergeefsch, belegert. Maar in het volgende jaar, den 2 Augusty, moest het zich aan den maarschalk van Chatillon overgeven, die de vestingwerken liet slechten. In het jaar 1662 schonk de koning van Vrankryk den grave van Soissons, Eugenius Mauritius, en des zelfs erven, die stadt en provoostschap, nevens al het onderhorige van Ivois, zodanig, dat voortaan dit stuk lands den tytel van hertogdom van Carignan zou voeren; en deze gift wierdt den 21 Maart des zelven jaars in het parlement te Mets aangetekent. *Thuan. hist. l. VIII, X, XXI. Le Vassor hist. de Louis XIII Tom. IX. Descript. Germaniæ inferioris.*

IVREA, in het Latyn *Eporedia*, anders *Lamporeggio* genaamt, is de hoofdstadt van het landschap Canavese in Piëmont, aan de rivier Doria, nevens een fort, genaamt Castiglio, als mede eene sterkte en een slot. De bisschop aldaar behoort onder den aartsbisschop van Turin. Men wil, dat deze stadt 100 jaren voor Christus geboorte heeft gestaan. Voortyds behoorde zy onder de markgraven; maar de zelve door keizer Ottho den Groten overmeestert zynde, is zy eene Ryksstadt geworden. Doch keizer Frederik de II en Wilhelm, graaf van Hollandt, gaven deze stadt in de jaren 1242 en 1252 wederom aan Thomas den II van Savoje, grave van Mauriënne, over, gelyk als ook de markgraaf Johannes van Montferrat aan Amadeus den VI, grave van Savoje, zyn recht, het welk hy op deze stadt hadt, afstondt. In den jare 1641 wierdt zy van de Franschen te vergeefsch belegert, maar den 28 September des jaars 1704 moest zich deze plaats na een harde belegering eindelyk aan de Franschen overgeven, die naderhandt de vestingwerken volkomen slechtten. *Alberti Italia. Schauplatz des krieges in Italien pag.* 173.

IVREA, een markgraafschap. Het zelve heeft altydt zyne eige regenten gehad, van welke onder anderen *Ansgarius*, markgraaf van Ivrea, omtrent het jaar 870 bekend is. Zyn zoon was *Adelbertus*, die by Gisla, dochter van Berengarius den I, koning van Italië, verwekte *Berengarius* den II, en uit zyn twede huwelyk *Ansgarius* den II, markgrave van Ivrea en hertog van Spoleto, de welke door koning Hugo van Italië in het jaar 940 wierdt verdreven. Berengarius de II, markgraaf van Ivrea, bestreedt Hugo, koning van Italië en Arelat, waar wierdt door den zelven gedwongen naar Duitschlandt te wyken, en by keizer Ottho den Groten hulp te zoeken. Maar toen de Italianen Ottho meest verlieten, keerde hy weder naar Italië, en nam den koninklyken tytel aan. Doch dewyl hy zo wreed regeerde, riepen de Italianen den keizer Ottho te hulp, die hem in den jare 964 gevangen in Duitschlandt bragt, alwaar hy na verloop van 2 jaren te Bamberg overleedt. Zyn zoon *Adelbert* de II, markgraaf van Ivrea, voerde wel den koninklyken tytel, maar hadt weinig macht. Des zelfs zoon, *Wilhelm Otto*, heeft de linie der graven van Burgundië gesticht. Ondertusschen is dit markgraafschap aan het Duitsche Ryk gekomen, van het welke het de hertogen van Savoje als een leen bezitten. *Sigonius de regno Italiæ. Guichenon Hist. gen. de Savoye.*

IVRY, eene kleine stadt van Vrankryk, in Normandië. De zelve is vermaard door een veldslag, dien de Franschen zich daar onder elkander leverden in het jaar 1590. Zy is gelegen aan de rivier Eure, vier mylen van Dreux Noordwaarts. *Baudrand.*

IXAR, eene kleine stadt van Spanje, in Arragon, gelegen aan de rivier van Martyn veertien mylen van Saragossa, Zuidwaarts. De zelve heeft den tytel van hertogdom, het welk men zegt het eenigste van Arragon te wezen. *Baudrand.*

IXE, een stadt van Jetsingen, op het eilandt van Niphon. Zy is de hoofdstadt van een koninkryk, het welk haren naam voert. *Baudrand.*

IXION, koning van de Lapithen, trouwde met de vorstin Dia, dochter van Deïoneus, aan welken hy beloofde kostelyke ge-

geſchenken te doen, volgens de gewoonte van het landt. Maar naderhandt weigerde hy zyne belofte na te komen; om welke reden zyn ſchoonvader hem zyne paarden ontnam. Ixion bedekte zyne gevoeligheit, en hebbende Deioneus ten zynen huize te gaſt genodigt, deedt hy hem door een ſoort van een valluik in een brandoven vallen, in welken een heel groot vuur geſtookt was, het welk hem aanſtonts verteerde. Naderhandt hadt hy berouw over deze wreedheit, en Jupiter, zo de dichters zeggen, nodigde hem aan zyne tafel om hem te vertrooſten. Ixion, ſpyzende met de goden, wierdt verlieft op Juno, en poogde haar te verleiden: maar deze godin gaf daar van kennis aan haren man, de welke Ixion willende toetzen, eene wolk vormde, de welke volkomentlyk Juno geleek, en deedt de zelve voor hem verſchynen in een afgezonderde plaats. Maar de verliefde koning liet alsdan niet na de geile bewegingen van zynen drift in te volgen, en dewyl hy geen tegenſtandt ontmoette, voldeedt hy zyne begeerte. Jupiter, geenzins meer twyffelende aan zynen ſnoden aanſlag, blixemde dezen vermetelingen, en ploſte hem neder in de helle, alwaar hy met ſlangen vaſtgemaakt wierdt aan een radt, het welk geſtadiglyk rond draaide, gelyk Ovidius te kennen geeft door dit heerlyk vaars:

Volvitur Ixion, & ſe ſequiturque fugitque.

Dat is te zeggen: *Ixion wordt rond gedraait, en volgt en ontvlucht zich zelf.* De dichters voegen daar by, dat uit deze wolke de Centauren geboren zyn, half menſch en half paardt. Die genen, die eenige waarheit naſporen in de verdichtſels, zeggen, dat Jupiter een machtig koning was, de welke Ixion na zyne begane misdaadt in zyn huis herbergde, en dat deze ondankbare zyne huisvrouw wilde onteeren, in wiens plaats eene dochter geſtelt wierdt, met name Nephele, de welke in de Griekſche taal een wolk beduidt. *Hyginus Fab. LXII. Diodorus lib. IV. Fulgentius lib. II.*

IYO, een ſtadt van Japan in het Weſtelyke gedeelte van het eilandt van Xicoco, en de hoofdſtadt van het koninkryk van Iyo. *Baudrand.*

IZAAK, aartsvader, zoon van Abraham en van Sara, wierdt geboren in het jaar der wereldt 2108. Zyne moeder was onvruchtbaar, en reets gekomen tot den ouderdom van negentig jaren, en zyn vader was honderd jaren oud. Zyn naam beduidt *lagchen*, ter oorzaak dat Sara gelagchen hadt, om dat een engel, ſchoon zy zulke hoge jaren bereikt hadt, haar boodſchapte, dat zy een zoon zou baren. Daar kan niet komen by de tederheit, die de vader en moeder voor dit kindt hadden, eensdeels om dat hy een eenige zoon was, en ten anderen om dat Godt hen den zelven gegeven hadt in hunnen ouderdom. Middelerwyl wilde Godt het geloof en de getrouwigheit van Abraham beproeven; hy geboodt hem zyn zoon Izaak met zich te nemen, en hem op een gebergte, het welk hy hem zou aanwyzen, te gelieden, en hem aldaar tot zyner eeren te ſlagofferen. De vader gehoorzaamde, en nam zyn zoon, die toen vyf en twintig jaren oud was, met zich op reis. Zy waren twee dagen op weg, en kwamen niet voor den derden dag op de beſtemde plaats, de welke is het gebergte van Moria. Joſephus, de eerwaarde Beda, en eenige andere ſchryvers zeggen, dat het dit gebergte is, op het welke na dien tydt de tempel gebouwt wierdt. St. Auguſtinus en anderen willen, dat dit de berg Kalvarie is, die tot dit buitengemeen ſlagoffer geſchikt was. Wat hier van zy, Abraham liet aan den voet van het gebergte die genen, die hem verſelt hadden, en nam zyn zoon alleen met zich, aan welken hy het nodig hout om het ſlagoffer te verbranden te dragen gaf. Hy zelf droeg het vuur en het zwaardt. Dus gezamentlyk het gebergte opklimmende vroeg Izaak, waar de offerhande was? waar op Abraham hem antwoordde, dat Godt daar in zou voorzien. Weinig tyds daar na rechtte hy een altaar op, leide daar op het hout, het welk zyn zoon hadt medegebragt, bondt Izaak, leide hem neder op den houtſtapel, greep het zwaardt, en hefte den arm op om hem de keel af te ſteken. Wanneer Godt, bewogen door de ſtandvaſtigheit van den vader en de onderwerping van den zoon, door een engel de handt van Abraham te rug hieldt, die alsdan in de plaats van Izaak een ram offerde, die daar omtrent met zyne horens in warring geraakt was. Izaak trouwde naderhandt in het jaar 2179 met Rebecca, dochter van Bethuël, zoon van zyn oom Nachor; en deze bruidt, na verloop van negentien jaren van onvruchtbaarheit, beviel van een tweeling, namentlyk, Jakob en Ezau, in het jaar der wereldt 2199. De hongersnoodt noodzaakte hem zyn landt te verlaten, en zich naar Gerar, in de landen van Abimelech, koning der Philiſtynen, te begeven, alwaar hem Godt zo overvloedig zegende, dat de inwoonders en de koning zelf hem verzochten te willen vertrekken, om dat hy al te machtig wierdt. Izaak, ziende, dat hy tot een zeer hogen ouderdom gekomen was, wilde zyn zoon Ezau zegenen; maar Jakob, door de aanrading van Rebecca, ontfing deze zegening. Izaak ſtierf in den ouderdom van 180 jaren, in het jaar der wereldt 2288. *Geneſ. XXI, enz. tot XXXV. Joſephus Oudh. I. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Teſtam. Petavius Doctr. temp. & Riccioli Tom. I. Chron. Reform. lib. VI. cap. 5 & 6.* Zie ook *Calmet Woordenboek van den Bybel 1 Deel.*

KEIZER VAN CONSTANTINOPEL.

IZAAK, de I van dien naam, was geſproten uit het geſlacht der Comnenen. Hy bezat een groot verſtandt, en hadt een groten roem in den oorlog verkregen. In dezer voegen begunſtigt zynde door Michiël Cerularius, patriarch van Conſtantinopel, en door het krygsvolk, ſtondt hy op tegen Michiel den VI, bygenaamt de Oude, keizer der Grieken, en nam zyne zitplaats op den keizerlyken ſetel. Hy wierdt gekroont op den 1 September in het jaar 1057. Men verwachtte grote zaken van zyn ryksbeſtier; maar hy onteerde het zelve door zyn al te grote gierigheit en verwaandheit. Hy zondt ook den patriarch Michiel in ballingſchap. Men verhaalt, dat Izaak, op de jagt zynde, van den donder geſlagen wierdt; welk toeval hem zulk een ſchrik in 't lyf joeg, dat hy het keizerlyk gewaadt uittrok, en de kroon afſtondt ten voordeele van Conſtantinus Ducas in de maandt van December in het jaar 1059. Om het overige van zyn leven in ſtilte en ruſt door te brengen begaf hy zich in het klooſter der Studiten. *Cedrenus, Curopalata. Guldas.*

IZAAK de II, bygenaamt *Angelus*, dat is de *Engel*, wierdt verkozen in het jaar 1185 door het volk, het welk verbittert was op de geweldenaryen van Andronicus Comnenes, den welken hy op eene wrede wyze liet ter doodt brengen, en de oogen uitſteken van zyne twee zonen Johannes en Manuel. Izaak, op den troon verheven zynde, leidde een los en ongebonden leven. Hy onderſtondt eenige oorlogen tegen die van Myſië, en tegen de vyandlyke volkeren der Grieken, hoewel hy niet dan zeer geringe voordeelen bevocht. Alleenlyk hadt hy het geluk van de dwingelandy van eenige kleine vorſten en heeren te vernietigen. Zyn ryk duurde 9 jaren, 7 maanden, en eenige dagen, ſedert den 12 September des jaars 1185, tot den 10 April van den jare 1195, wanneer hem zyne oogen wierden uitgeſteken door zynen ondankbaren broeder Alexis, dien hy vrygekocht hadt uit de handen der Turken. Izaak wierdt in een donker gat geworpen, uit het welke hy verloſt wierdt in het jaar 1203 door de Franſchen en Venetianen, en hy ſtierf in het einde van het volgende jaar. *Nicetas, Rogerius & Genebrardus in Chron. Du Cange.* enz.

IZAAK, exarch van Ravenna in het jaar 639, plunderde de kerk van Lateran, en wierdt op een wonderlyke wyze over die misdaadt geſtraft, naar het zeggen van Anaſtaſius. *Paulus Diaconus Hiſt. Anaſtaſius in Theod.*

IZAAK, bygenaamt *Porphyrogeneta*, om dat hy en Griekſch vorſt was, en naar het zeggen van zommige ſchryvers geſproten uit het geſlacht der Comnenen, de welke een geruimen tydt het keizerryk van Conſtantinopel beſtiert hebben. Hy leefde nog in de XIII eeuwe; maakte de afbeeldingen van de Griekſche helden en van de Trojanen, de welke Janus Rutgerſius van Dordrecht in het licht gaf met kanttekeningen. *L. V. Variar. Lect. c.* 20, *&c.* Leo Allatius liet dit boek drukken voor de twede maal te Rome, in zyne Verzameling van de Rederykers en Griekſche Sophiſten; het werk van Rutgerſius, Raadsheer van Guſtavus Adolphus, koning van Zweden, is uitgegeven te 's Gravenhage in het jaar 1625.

IZAAK was die gene, die St. Johannes Chryſoſtomus beſchuldigde. Zie *Gennadius de vir. illuſt.*

IZAAK, prieſter van Antiochië, die in de vyfde eeuwe eenige gedichten geſchreven heeft tegen de Neſtorianen en de Eutychianen, en nog eenige andere ſtukken. *Gennad. de vir. illuſt.*

S. IZAAK, kluizenaar van Conſtantinopel in de IV eeuwe. Na dat hy lange jaren in de woeſtynen van het Ooſten geleeft hadt, kwam hy te Conſtantinopel ten tyde van den keizer Valens, en timmerde een celletje naby de ſtadt, op een afgelegen plaats, in het welke hy zich opſloot. Wanneer Valens van Conſtantinopel vertrok om tegen de Gotthen, die ganſch Thracië verwoeſtten, te veldt te trekken, voorzeide hem Izaak, dat hy niet zou wederkomen. Valens liet hem in den kerker werpen, en dreigde hem te zullen doen ſterven als hy wederkwam. De voorzegging van Izaak wierdt beveſtigt door den uitſlag. Valens wierdt gedood in een veldſlag tegen de Gotthen, voorgevallen op den 9 Auguſty in den jare 378. Theophanes verhaalt, dat Izaak in zyne gevangenis het oogenblik wiſt, op het welke deze keizer geſtorven was. Sedert dien tydt vervolgde Izaak zyne vorige levenswyze. Hy was in byzondere achting by den keizer Theodoſius, en verſcheen in het jaar 381 op de kerkvergadering van Conſtantinopel. Twee van zyne vrienden, Saturninus en Victor, lieten voor hem een kluis bouwen buiten de ſtadt, naar den kant van de zee, alwaar hy zyne leerlingen verzamelde. Hy ſtierf, naar het zeggen van eenigen, in het jaar 383, den 26 May. Anderen zeggen, dat hy tot omtrent den jare 410 geleeeft heeft. Hy moet onderſcheiden worden van zeker monnik IZAAK, die een ſmeekſchrift inleverde tegen St. Johannes Chryſoſtomus; en ook van zeker ander kluizenaar IZAAK, die in dien zelven tydt in de woeſtyne van Seta leefde, die wegvluchtte, om dat hy tot prieſter niet wilde gewyd wezen, en op wiens naam Caſſianus twee byeenkomſten belegt heeft, in welke van het gebedt gehandelt wierdt. De Grieken ſtellen den feeſtdag van Izaak, kluizenaar van Conſtantinopel, op den 30 May. *Socrates l. VI. c. 31. Sozomenus l. VI. c. 40. Theodoretus Hiſt. l. IV. c. 34. Theophan. in Chron. Bollandus. Baillet vies des Saints.*

IZAAK, zoon van Ali, en kleinzoon van Joſeph Ben Teſaphin, keizer van Marocco, gevangen en gedood in zyne hoofdſtadt door Abdalmoumen, in het 543 jaar van de Hegire, na de geboorte van Chriſtus 1148. Izaak was de laatſte van het geſlacht en de opvolging van de Marabonten, of Almoraviden, en Abdalmoumen de eerſte van de Almohaden. *Herbelot Bibl. Orient.*

IZAAK ABOULFEDA, bygenaamt *Al Khalili*, ſchryver van de Hiſtorie van de ſtadt en van de Reize van Hebron, daar het graf is van den aartsvader *Abraham* in Paleſtina. *Herbel. Bibl. Orient.*

IZAAK HAZAN, Rabbi, aldus genaamt, om dat hy deurbewaarder was van de ſynagoge van Toledo. Hy leefde in het

jaar 1270, en arbeidde aan de Astronomische tafels, genaamt die van Alfonsus, om dat de zelve opgestelt waren door de goede zorge van Alfonsus den X, koning van Leon en van Castilië. Genebrardus maakt gewag van eenige andere Rabynen van dien naam. Maar onder deze mag men niet vergeten zekeren IZAAK, bygenaamt *Benimiram*, Arabisch geneesheer, die ten tyde van Averroës heeft geleeft, en eenige verhandelingen van de Philosophie geschreven, als: *De Definitionibus & Elementis*, en van de geneeskunde; *de Victus ratione, de febribus, urinâ, diætis*, enz. men verhaalt, dat hy geneesheer was van Salomon, koning van Arabië.

IZAAK (JOHANNES) een Jood en Leviet, die zich tot het Christen geloof bekeerde, en hoogleeraar wierdt binnen Keulen. Hy maakte zyn werk van de oprechtigheit van den Hebreeuschen text te verdedigen, en antwoordde zeer geleerdelyk op de tegenwerpingen van *Guilielmus Lindanus*, uitleggende alle de plaatsen, de welke hy en meer anderen na hem verzekeren door de Joden vervalscht en verminkt te zyn; in dier voegen, dat, naar het oordeel van *Rivet*, na zynen arbeidt, het onnodig is over de zelve stoffe meer te schryven. *Rivet in Isagoge ad S. Script. cap.* 8. §. 28.

IZABELLE, of ELIZABETH *van Vrankryk*, koningin van Spanje, was de oudste dochter van koning Hendrik den II, en van Catharina de Medicis. Zy wierdt geboren te Fontainebleau den 2 April des jaars 1545. Zy wierdt eerst verlooft aan Eduard den VI, koning van Engelandt: daar na, na de doodt van dezen vorst, liet Karel, de zoon van Philips den II, koning van Spanje, haar ten huwelyk verzoeken; doch zyn vader, weduwenaar van Maria, koningin van Engelandt, zyne twede gemalin, verzocht haar voor zich zelf; het welk dien prins zo geweldig speet, dat men niet twyffelt, of dit is de oorzaak geweest van het misverstandt, het welk 'er altydt gebleven is tusschen den vader en den zone, en den laatsten tot zynen ondergang verstrekt heeft. Echter trouwde Izabelle, belooft aan Philips uit krachte van het verdrag van Cambresis, met den zelven op den 22 Juny des jaars 1559 in O. L. V. kerk van Parys. Men noemde haar de vorstin van vrede, om dat door dit huwelyk de rust tusschen de twee mogendheden herboren wierdt. Zy kreeg by den koning, haren man, twee dochters, *Izabelle-Clara-Eugenia*, van welke hier na gesproken wordt, en *Catharina*, huisvrouw van Karel Emanuël van Savoje. Zy kwam in den jare 1565 op de grenzen van Spanje, alwaar zy het genoegen hadt van koning Karel den IX, haren broeder, te zien, nevens de koningin, hare moeder, en stierf op den 3 October des jaars 1568 te Madrid in de kraam, niet zonder vermoeden van vergift. Deze koningin wierdt uittermaten betreurt van hare onderdanen, en haar lyk wierdt bygezet in het koninklyk klooster van het Escuriaal op den 8 Juny des jaars 1573. „Men „spreekt zeer nadeelig van hare doodt (zegt Brantôme) als of „de zelve door eenig geheim middel verhaast was geweest. Ik „heb horen zeggen van eene harer staatjufferen, dat deze vor„stin, wanneer zy de eerste reis haren man zag, hem heel aan„dachtiglyk bekeek, het welk de koning, die zulks niet wel op„nam, haar deedt vragen: *Que mirais, si tengo cagnas?* (*hoe be„kykt gy my dus; ziet gy, of ik gryze haairen heb?*) *Sammarthanus Hist. Gen. Brantôme aux vies des dames illust. Thuanus.*

IZABELLE, of ELIZABETH van Castilië, koningin van Spanje, was de dochter van Jan den II, koning van Castilië en van Leon, en van Elizabeth van Portugal, des zelfs twede gemalin, en zuster van Hendrik den IV, gezegt de Onmachtige. Zy wierdt geboren den 23 April des jaars 1451, en trouwde op den 19 October des jaars 1469 met Ferdinand den V, koning van Aragon. Izabelle kreeg tot erfdeel de staten van Castilië in den jare 1474, hoewel de andere alle bedenkelyke middelen aanwendden om des zelfs nicht Johanna haar tegen te stellen: doch hare kloekmoedigheit, en de voorspoedige wapenen van haren gemaal hielden haar in het bezit van hare erffenis, en voornamentlyk na den beruchten veldslag del Toro, voorgevallen in den jare 1476. De staten van Castilië en van Aragon aldus vereenigt zynde, namen Ferdinand en Izabelle gezamentlyk den tytel van koning en koningin van Spanje aan. Izabelle toonde een wonderlyken yver voor den Roomschen Godsdienst in de overwinning van het koninkryk van Grenade, de Moren ontweldigt, en in de ontdekking van Amerika door Christoffel Columbus. De pauzen, 't zy door toegevendheit, of om andere redenen, bejegenden hem met fierlyke loftuitingen, gevende aan Ferdinand en aan des zelfs navolgeren den tytel van *Katholyken koning*. Dit geschiedde in den jare 1496. Izabelle wilde genoemt wezen in alle de gemeene acten en in de opene brieven, in welke anders alleen de koningen gestelt worden. Zy was eene kloekmoedige vorstin, die niet dan grote ontwerpen in 't hoofdt hadt, en die de zelve met eene zonderlinge voorzichtigheit werkstellig maakte. Men voegt daar by, dat zy altydt te paardt zat, en dat deze oeffening, zynde voor haar wat te zwaar, op 't laatste haar schadelyk is geweest. Dewyl Izabelle zeer Godsdienstig was, deedt zy verscheide Godvruchtige stichtingen; ook is zy het geweest, die de Inquisitie in haar ryk oprechtte. Na de doodt van Jan, haren eenigen zoon, gestorven in den jare 1497, welken zy hadt laten trouwen met Margareta van Oostenryk, dochter van keizer Maximiliaan den I, besteedde zy alle hare zorgvuldigheit tot de optrekking van de vier princessen, hare dochters, die haar overgebleven waren. *Izabelle*, de oudste, was de eerste gemalin van Emanuël, koning van Portugal; en *Maria*, de derde harer dochteren, was de twede gemalin van dien zelven vorst. De twede, genaamt *Johanna*, trouwde met Philips, aartshertog van Oostenryk; en *Catharina*, de laatste, wierdt de gemalin van Hendrik den VII, koning van Engelandt. Deze koningin stierf op den 26 October des jaars 1504. Men zegt, dat zy altydt den Raadt bywoonde, en dat zy de staatzaken zo in tydt van oorlog als van vrede met eene wonderbare voorzichtigheit wist te behandelen. *Mariana Hist. Hisp. Lib. XXIV & seq. Antonius Nebricensis Decad. rerum à Ferd. & Eliz. gestarum.*

IZABELLE-CLARA-EUGENIA was de dochter van Philips den II, en Izabelle van Vrankryk, en te Segovia, op den dag van S. Clara, den 12 September des jaars 1566, geboren. Naardien de naam van Spanje en Spaanschen zo zeer van de Nederlanders, wegens de aldaar gepleegde wreedheden en tyranny, gehaat was, zo dat zelfs koning Philips geen kans zag om zyne provinciën weder met geweldt onder zich te brengen, bedacht hy een vondt om de zaak over een anderen boeg te wenden, en te zien, of hy zyn oogmerk daar door mogt bereiken. Hy gaf daarom zyne gemelde dochter aan den kardinaal en aartshertog van Oostenryk ten huwelyk, met alle de Nederlanden als heer daar van, met gedachten van door dit huwelyk aan de eene zyde de Nederlanden te blindhokken, en aan te lokken, om zich weder onder den aartshertog en Izabelle te begeven; aan de andere zyde, om de verheerde Nederlanden af te houden van zich by de Vereenigde te voegen. Zy zouden nu geen Spaanschen koning, maar hunne eige prinssen hebben, een vorst van Duitsch bloedt, en welker kinderen geborene Nederlandsche prinssen zouden zyn, enz. Echter waren in het V artykel van de opdragt, de landen verbonden aan Spanje, en den Spaanschen Raadt; by het VI artykel hadt Spanje de macht, wanneer eene dochter erfgenaam wierdt, de Nederlanden weder aan Spanje te hechten door het huwelyk met een Spaanschen prins. By kinderloosheit van deze prinssen vielen ze Spanje weder te beurt, als ook geschied is. De Staten waren te wys om den strik niet te zien, die aan hunne voeten gelegt was, en 'er zich niet buiten te houden: want zy wisten wel, dat alle kinderen uit dit huwelyk, en vervolgens hunne nakomelingen, by het aanvaarden der regeringe, plegtelyk zouden moeten zweren, in het Roomsche geloof te zullen leven en sterven, ook geen andere religie toe te laten: immers Spanje miste zyn oogmerk ten aanzien der Vereenigde provinciën. Izabelle was ondertusschen eene kloekmoedige vorstin. Onder de belegering van Oostende, in 't jaar 1601, onthieldt haar man zich meest in de S. Albertus schans, en zy binnen Nieuwpoort. Op den 2 Augusty kwam zy zelf in het leger met eenige koetzen, terwyl het geschut wederzyds dapper speelde. Zy schoot ook zelf eenige grove stukken af. Op zekeren tydt, in het beraadslaan over den voortgang van die belegering, en het inbrengen van merkelyke zwarigheden om die plaats te veroveren, zou zy zich hebben laten ontvallen: *geen schoon hembdt te willen aantrekken voor dat die stadt in hare macht was.* Dat zy haar woordt heeft gehouden is niet te vermoeden, want de belegering duurde meer dan drie jaren. Zy trouwde in het jaar 1599, zynde 33 jaren oud, met den aartshertog Albert van Spanje; van daar begaven zy zich naar de Nederlanden, kwamen daar in het begin van September, en wierden zeer prachtig binnen Brussel ingehaalt. In de maandt July des jaars 1621 overleedt Albert: na zyne doodt trok Izabelle een nonnekleedt aan, en regeerde voorts de Nederlanden, als landvoogdesse, tot het jaar 1633. Haar viel eene zinking op de borst, daar eene ziekte toesloeg, die haar den 21 November in het 67 jaar van haren ouderdom, wegnam, tot grote droefheit van hare onderdanen, alzo zy het bewindt loffelyk gevoert hadt. Zy hadt grote genegenheit om by haar leven den oorlog in de Nederlanden geëindigt te zien. Aitzema stelt hare doodt op den 1 December; Commelyn den 3, en Caspar Ens den 2 November des jaars 1633. *Hooft*, en anderen.

IZABELLE *van Aragon*, dochter van Alfonsus, hertog van Kalabrië. Zie ARAGON.

IZABELLE LOUIZE, infante van Portugal, was de dochter van Don Pedro, koning van Portugal, en van Maria van Savoje. Zy wierdt geboren te Lissebon den 6 January in den jare 1669. Dewyl zy naar alle gedachten het koninkryk van Portugal stondt te erven, lieten verscheide vorsten het oog op haar vallen, en onder anderen de hertog van Savoje, die op het punt van zyn vertrek stondt om haar te gaan trouwen. In het vervolg kwamen de vorst van Toskanen, de keurvorst van de Palts, en verscheide andere vorsten op: maar zy was geschikt om geen van alle te trouwen. Zy verloor de koningin, hare moeder, in het jaar 1683, en scheen over deze doodt onvertroostelyk. Deze vorstin hadt den last op zich zelf willen nemen van hare dochter te onderrechten, en in alle goede zeden op te trekken, en hadt tot dien einde een uitgestrekter Catechismus gemaakt, als die men aan de kinderen geeft, en haar by geschrift eenige wyze aanradingen en zedelessen nagelaten, die naderhandt in het licht gekomen zyn. De infante verstondt de Portugeesche, Italiaansche, Spaansche en Fransche talen; was bedreven in de Historie van Portugal, in de landmeetkunde, in de zeden der natiën, en in de beginselen van de Latynsche tale. In dien tydt, als men van gedachten was haar te doen trouwen, wierdt zy van eene ziekte bevangen, die haar in het graf sleepte. De geneesmiddelen veroorzaakten haar onlydelyke smerten. Zy stierf den 21 October in den jare 1690, en wierdt begraven in de kerk van de Kapucyner monniken van Lissebon, in het gewaadt van de orde van St. Franciscus. Haar leven en dat van de koningin, hare moeder, is beschreven door den Vader Orleans, Jesuit, en gedrukt te Parys in 12. in het jaar 1696.

IZABELLE, een schans in het Noord-Oosterdeel van Brabandt, een halve myl van Sluis gelegen. De Spanjaarden, die deze sterkte opgeworpen hadden ten tyde van de aartshertoginne *Izabelle*, hebben 'er dezen naam aan gegeven. *Baudrand.*

IZALGUIER (Anselmus) was gesproten uit het adelyk geslacht van de Izalguiers van Toulouze, de welke den tytel van ridder hebben gevoert sedert het jaar 1330, met den tytel van heeren van Castellan, van Estretefons, van Auterive, en van Clermont. Hy maakte een besluit van te reizen van zyne jeugt af, en na dat hy de voornaamste steden van Europa en van Asië hadt bezichtigt, trok hy naar Afrika. Izalguier, hebbende dit deel der wereldt doorreist tot in het koninkryk van de Zwarten, hieldt zich op in de stadt Cago, de hoofdstadt van dit ryk, alwaar hy verliefs wierdt op eene jonge zwartinne, genaamt Salucasaïs, de welke zeer ryk en van adelyke geboorte was, en wiens vader en moeder korten tydt daar na stierven. Deze eenige dochter, zich in een vryen staat bevindende, bewilligde het verzoek van Anselmus; en hoewel zy Mahometaansch was, en wist, dat hy een Christen was, stemde zy toe met hem te trouwen. Anselmus, zynen Godsdienst uitwendiglyk bedekt houdende, ging dit huwelyk aan, en na dat hy eenige jaren in het landt gewoont hadt, overreedde hy zyne huisvrouw om zich zamen naar Vrankryk te begeven. Zy vertrokken heimelyk van Cago, verselt van eene dochter, die zy in hun huwelyk gewonnen hadden, en van zes slaven, en gingen te scheep in de eerste haven met alle rykdommen, die zy konden mede nemen. Zy kwamen te Toulouze aan landt in het jaar 1413, alwaar Salucasaïs en hare dochter met de slaven den H. Doop ontfingen, en den Christelyken Godsdienst omhelsden. De dochter, die *Martha* genoemt wierdt, was eene zwartin, gelyk hare moeder, (uitgezondert een klein wit streepje, het welk zy op het voorhoofdt hadt, en twee vingeren van hare linker handt, die wit waren) maar zy hadt schone oogen, en de andere trekken des aangezichts waren heel wel geschikt. In den ouderdom van achttien jaren trouwde zy met Eugenius, gesproten uit het doorluchtig stamhuis van Fandoas, en uit dit huwelyk kwam een zoon voort, die genoemt wierdt *de Moor van Fandoas*, om dat hy zwart was, gelyk zyne moeder. Anselmus, sedert zyne te rug komst te Toulouze, verwekte twee andere dochters by zyne gemalinne, de eene wit, en de andere zwart, en stierf korten tydt daar na. Hy hadt eene beschryving van zyne reizen gemaakt, en een Arabisch en Turksch Woordenboek, met de vertaling in het Fransch en in het Latyn; maar die werken zyn niet in het licht gekomen. Zyne weduwe en hare twee jonger dochters begaven zich in een nonnenklooster. Men moet hier byvoegen, dat een van de slaven van Anselmus, Abenelaï genoemt, eene wonderbare kennis van de kruiden bezat, van welke hy uitstekende braakmiddelen maakte voor menigte van krankheden. Men zegt, dat hy de man geweest is, die Karel den VII, zynde nog dauphin, genezen heeft, de welke te Toulouze krank geworden was aan eene zeer gevaarlyke hete koorts in het jaar 1416, en dat deze vorst hem tot vergelding schonk duizend gouden kronen, het welk in dien tydt eene aanmerkelyke somme gelds uitmaakte. *La Faille Annales de Thoulouse.*

IZATES, koning van de Adiabeniërs, was de zoon van de koningin Helena. Zy omhelsden de Joodsche wet omtrent het jaar der genade 45; en gedurende een groten hongersnoodt deden zy aanmerkelyke werken van milddadigheit onder de Joden. Orosius verhaalt, dat de eenen en de anderen Christenen wierden. Izates was de zoon van *Monobazus*, bygenaamt *Bazeus*, en *Helena* was zyne zuster, de welke hy trouwde. *Josephus Oudh. XX.* 2.

IZLI, of ZEZIL, eene kleine stadt van het koninkryk van Algiers in Barbaryë, in het Telesynsche, tien mylen van de stadt van dien naam Zuidwaarts gelegen. Men houdt haar voor het oude *Gitlui*, *Giglua* en *Gilva*, eene kleine stadt van het Cesareesche Mauritanië. *Baudrand.*

IZQUIERDO, (Sebastiaan) was in het jaar 1601 te Alkaraz in Spanje geboren, en begaf zich in het jaar 1623 in de societeit van Jesus. Na dat hy te Murcia en te Alkala des Henares een tydlang bestierder (*Rector*) der scholen was geweest, wierdt hy biechtvader van den kardinaal van Sandoval, aartsbisschop van Toledo, en Raadt van de inquisitie, waar op hy omtrent het jaar 1680 is overleden. Zyne schriften zyn de volgende: *Pharus scientiarum; opus Theologicum, & Philosophicum; praxis exercitiorum spiritualium; de quatuor novissimis; de mediis necessariis ad salutem æternam. Sotwel bibl. S. J. Witte Diar. biogr.*

J.

JAARSVELDT, een dorp in Zuid-Hollandt, aan de rivier de Lek, regt over Ameide, en omtrent drie en een halve uure van Utrecht gelegen, onderhorig aan de stadt Schoonhoven. Het heeft een heerlyk slot, of huis, gehad, met dikke muren voorzien, doch thans merendeels vervallen. De Franschen bemachtigden het zelve by hunnen vyandelyken inval in den jare 1672: maar verlieten het weder van zelf, na dat zy het zelve hadden uitgeplundert, alzo zy zagen, daar weinig voor-of nadeel van te kunnen hebben. Doch daar na vernemende, dat het met eenige Staatsche soldaten bezet was, en dat de rondom leggende landlieden hunne overgeblevene goederen daar in gebragt hadden, tasten zy het voor de twede maal aan, en maakten zich daar meester van. Zy plunderden het slot daar op voor de twede maal, staken het vervolgens in brandt, en lieten den daar aan staanden toren met buschkruidt springen. Het dorp Jaarsveldt is met eene vry grote kerk voorzien, hebbende een dikken toren, die in een spits eindigt. De predikant van dit dorp staat onder de classis van Gouda en Schoonhoven. *Hist. van het Utrechsche Bisdom II Deel, Valkenier verward Europa pag.* 817.

JAAZANIA, de zoon eens Maachatiters, is een van die geweest, de welke zich onder de bescherming van Gedalja begeven hebben, na dat zy vernomen hadden, dat de zelve door den koning van Babel tot opperbestierder in Judea was aangestelt. *II Koning. XXV, vs.* 23.

JAAZANIA, zoon van Jeremias, uit het geslacht der Rekabiten, was een van die de Propheet Jeremias, op des Heeren bevel, aangezocht heeft om wyn te drinken, 't welk zy weigerden te doen, vermits zulks tegen hunne wet strydig was. *Jerem. XXXV*, 1.

JAAZANJA, de zoon Saphans, was de gene, wiens afgodery, daar hy, met meer andere Israëlieten, schandiglyk toe vervallen was, van den Propheet Ezechiël gezien wierdt. *Ezech.* VIII.

JAAZANJA, de zoon van Azzur, was die gene, de welke, staande in 't midden van vyf en twintig mannen by de Oostpoorte van Jeruzalem, van den Propheet Ezechiël gezien wierdt, en tegen welken hy van Godt geboden wierdt eenige voorzeggingen te doen. *Ezech.* XI.

JABADJU, een eilandt in den Oosterschen Oceaan, waar van Ptolomeus in 't zevende boek, 't twede hoofdstuk, meldt, even of men zeide, *Jabas eilandt*, zynde aan te merken, dat 't woordt *dju* in de taal van 't grootste gedeelte der Oostersche volkeren een *eilandt* betekent. Dit eilandt is zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van zeker soort van gerst; 't welk de reden is, dat de geleerde Bochart van gevoelen is geweest, dat de naam van *Jabadju* aan 't gemelde eilandt eigentlyk toekomt van 't Arabisch woordt *Jabad*, of *Aibad*, 't welk een soort van kruidt, of koren, betekent, heel goed en bekwaam om 't vee vet te maken; maar dat 'er, om des zelfs uitspraak te verzachten, een *B* van 't woordt genomen is. *Baudrand* bekent geen zekere kennis van de gelegenheit van dit eilandt te hebben. *Sanson* houdt het zelve voor *Japan.*

JABAHANITEN, eene zekere secte van Mahomethanen, de welke voorgeven, dat de alwetenheit Gods zich tot de volkome kennisse van alle dingen niet uitstrekt, en dat de zelve door de ondervinding volmaakter wordt. Zy stellen ook vast, dat Godt de wereldt volgens de verscheide voorvallen bestiert, om dat zy Godslasterlyk voorgeven, dat hy van eeuwigheit geen volstrekte kennisse van alle de byzonderheden, die 'er te gebeuren staan, gehad heeft. *Ricaut de l'Empire Ottoman.*

JABBOK, of JEBBOK, in het Latyn *Jabochus*, eene kleine rivier in Palestina, ontspringt uit het Arabisch gebergte, bevochtigt Arbel en Pnuel, valt by Salem in de rivier de Jordaan, en scheidt de stammen Manasse en Gad van malkander. Jakob ging over deze rivier. *Gen. XXXII. Num. XXI. Deut. II,* 3. *Jos. c. XII. Andrichomii Theatr. Terræ Sanctæ p.*32. *Cellarii not. orbis antiq.*

JABEL, Lamechs zoon, uit 't geslacht van Caïn, is der herderen vader geweest, die op 't veldt onder opgeslage hutten woonden. Door 't woordt van *vader* is te verstaan *aanlegger* of *insteller.* Echter is hy de eerste niet geweest, die de kudde heeft gedreven, vermits Abel lang voor zynen tydt de schapen gehoed heeft. Doch Jabel heeft de eerste de wyze van schapen te weiden daar by gevoegt, doende de zelve door de herders van het eene gewest naar 't andere geleiden; zo dat zy geen vaste verblyfplaats, en niet dan hutten tot hunne woning hadden; gelyk ook sedert dien tydt de Scythen, Arabieren, enz. hem in diergelyk gebruik gevolgt zyn. *Genes. IV. vs.* 10. *Calmet.*

JABES, eene stadt van Judea, in den stamme Gilead, welkers inwoonders alle door 't zwaardt gesneuvelt zyn, om dat zy geweigert hadden, de Israëliten tegen die van 't geslacht van Benjamin te hulp te komen. Nochtans zyn 'er vier honderd jonge dochters, die aan de overigen des geslachts Benjamin uitgehuwelykt wierden, overgehouden. Naderhandt, omtrent 't jaar der scheppinge 2963, verwoestte Naäs, der Ammoniten koning, 't gansche landt van Gilead, sloot de stadt Jabes heel naauw in, en wilde met de inwoonders, schoon zy hem aangeboden hadden de stadt over te leveren, geen andere noch zachter vrede aangaan, dan die van hen daar uit te laten trekken, mits alvorens aan ieder van hen allen het regter oog uitgerukt wierdt. Saul versloeg de Ammoniten, en ontzette de stadt. *Het Boek der Recht. XXXI. en I Kon. XI.*

JABES, de vader van Sallum, die Zacharia, koning van Israël, gedood heeft. *II Kon. XV.* 10.

JABIN, koning van Azor, die Jozua aandeedt, en van den zelven verslagen wierdt.

JABIN, der Cananiten koning, hieldt de Israëliten twintig jaren lang onder slaverny. Deze eindigde in 't jaar twee duizend zeven honderd en veertig door het heilzaam beleidt van Barach, die Jabins leger, van het welke Sisera opperbevelhebber was, t'eenemaal versloeg. De Schrift merkt aan, dat die koning negen honderd gewapende oorlogswagens te velde bragt. *Joz. II. Recht. IV en V. Torniel A. M.* 2584. *n.* 22. 2721. *n.* 1.

JABLONOVSKI, een graaflyk geslacht, 't welk van des zelfs in groot Polen gelegene goederen en heerlykheden den naam van *Jablonov* voert. Het zelve heeft eigentlyk zyne afkomst van de oude graven van Zaremba. *Stanislaus Jablonovski*, grootveldheer van de kroon en kastelein van Crakau, stierf in 't jaar 1702, nalatende twee zonen en eene dochter. De jongste van deze was in 't jaar 1703 kroons-vaandrager in Polen. Doch de oudste was kommanderende generaal over de Saxische troepen, met welke de koning Augustus in 't jaar 1697 naar Polen trok. Naderhandt wierdt hy waiwode van Reussen, en in 't jaar 1713, wegens eene voorgenome zamenzwering tegen den koning, naar Saxen gevoert, en op Koningstein gevangen gezet. Doch in 't jaar 1717 wierdt hy, uit krachte van de geslote vrede tusschen den koning en de Poolsche bondgenoten, weder vry gelaten.

Raphaël Lefzcinski, graaf van Lefno, en grootftalmeefter van de kroon, die de dochter, *Anna* genoemt, ten huwelyk gehad heeft, teelde by haar *Stanislaus Lefzcinski.* Zie LESZCINKKI. *Okolski orb. Pol. p.* 3. *Hamb. Remarq.* 1702.

JABLONSKI, een adelyke familie in Polen en Bohemen, uit het ftamhuis van *Jafienczyck* gefproten. In 't jaar 1273 begaf zich *Gallus*, als Boheemfche afgezant, op de tournooi-of fteekfpelen, die de keizer Rudolph de I binnen Lions hadt doen aanrechten, alwaar hy ook boven de anderen in wakkerheit uitblonk. *Hynick* wierdt in den jare 1417, in den aanvang van den Hufliten kryg, op koninklyke order gelaft de zelve uit hunne fchuilhoeken en fterkten te verdryven. *Andreas* en *Wilhelmus* raakten in 't jaar 1546, met zekeren Wentzel van Sampach in gefchil wegens de ryke nalatenfchap van *Johannes Jablonski*: doch dewyl de laatfte van drie kon bewyzen, dat de gemelde Johannes uit den ftam van Sampach gefproten was, fchoon hy den naam en het wapen van Jablonski aangenomen hadt, wierdt hem die betwifte erffenis toegewezen. In 't jaar 1578 is deze ftam uit 't huis van Sampach, 't welk den naam van Jablonski voerde, te Praag uitgeftorven. Omtrent dezen tydt was *Johannes Jablonski*, uit het ftamhuis van Jafienczyck, oppervoorraadmeefter in Bohemen. *N. van Jablonski* heeft in 't jaar 1685 zyn naam, als Poolfche onderveldheer, in den Turkfchen oorlog roemruchtig gemaakt. *Okolski orb. Pol. T. II. Hagec. Bohem. Chron. P. I. pag.* 335. *Balbini Epit. Bohem. p.* 594. *it. Tab. Stemm. p.* 72.

JABLUNKA, een onbemuurd vlek in 't opper-Silefifche vorftendom Tefchen, aan de rivier Elza, 19 mylen van Breflau, tuffchen hoge bergen gelegen, is met een vaft bergflot, 't welk in 't jaar 1573 wierdt aangelegt, verfterkt, en een pas uit Silefië naar Neder-Hungarië. Het zelve wierdt in 't jaar 1624 door den margraaf Johan George van Brandenburg verovert, en wederom in 't jaar 1626 door den grave van Mansfeldt bezet. In 't jaar 1644 wierdt deze plaats door den vorft Ragotzy ingenomen, en 't volgende jaar van de keizerlyken herwonnen, die ze kort daar na weder aan de Zweden moeften overlaten. In den Hungarifchen oorlog in 't jaar 1708 hebben de misnoegden verfcheide aanvallen op dit flot gedaan, maar het zelve niet kunnen vermeefteren.

JABNE, eene ftadt en zeehaven der Philiftynen. Uzzia, koning van Juda, ontwrong ze hen met de fteden van Gad en Asdod, die hy deedt flechten. *II Chron. XXVI*, 6.

JABOK. Zie JABBOK.

JABOLENUS (PRISCUS) een rechtsgeleerde, die ten tyde van Antoninus den Godvruchtigen in groot aanzien was. Hy heeft veertien boeken van Zendbrieven nagelaten, als mede een kort begryp van de boeken van Labeo. Hy heeft de gevoelens van Caffius in vyftien boeken byeen verzamelt. Plinius fpreekt van hem in zynen vyftienden brief van 't zesde boek, en zegt, dat hy een goed vriendt van Pefcennius Paulus Chevalier is geweeft. *Guido Panzir. in Ict. I.* 32. *Bertrandus p.* 74.

JACA, of JACCA, eene Spaanfche ftadt, ten Noorden van Arragon gelegen, is voorzien met een fterk flot, en heeft een bisdom, 't welk 't aartsbisdom van Saragoffa onderhorig is. Zy is gelegen aan den voet van het Pyreneefche gebergte, zeftien Spaanfche mylen van Saragoffa ten Noorden, acht van de Franfche grenzen, en acht van Huefca in Arragon naar 't Noord-Weften. De inwoonders geven voor, dat deze ftadt van Bacchus is aangelegt; maar anderen zeggen, dat ze van Pompejus gebouwt is. Philips de II liet deze plaats in bekwamen ftaat van verdediging ftellen. *Colmenar Delices de l'Efpagne p.* 666.

JACATRA, eene ftadt in Ooft-Indië, op 't eilandt Java, die door de Hollanders verovert zynde, den naam van *Batavia* bekomen heeft. Zie BATAVIA.

JACAYA, een Turkfch vorft, zoon van Mahometh den III. Zommigen zyn van gevoelen, dat hy een bedrieger is geweeft; in 't tegendeel houden anderen hem voor een wettig en rechtmatig vorft, en befchryven aldus zyn levensloop. Mahometh de III, Turkfch keizer, die ftierf in 't jaar 1603, hadt by drie verfcheide vrouwen drie zonen geteelt: namentlyk *Muftapha*, dien hy deedt wurgen; *Jacaya*, van welken hier gefproken wordt, en *Achmeth*, die hem in 't ryk is opgevolgt. Lapara, moeder van Jacaya, was een gebore Chriften, de welke voorziende, dat haar zoon een flagoffer van Staat ftondt te worden, om aldus de kroon voor zyn oudften broeder Muftapha, die nog leefde, te verzekeren, verzocht den Sultan om verlof, van zich naar Magnefië te mogen begeven, voorgevende van lucht te moeten veranderen om eene gevreesde ziekte voor te komen. Terwyl zy nu daar henen op weg was, liet zy een gerucht uitftrooien, dat Jacaya van de kinderpokjes geftorven was, en deedt met de gewoonlyke plegtigheden een ander kindt in zyne plaats begraven. Zy beval de zorg van haren zoon aan een gelubden kamerdienaar, die hem, in 't gewaadt van een Griekfch monnik, naar Macedonië geleidde, en des zelfs afkomft aan den aartsbiffchop van Theffalonika openbaarde, de welke hem tot den ouderdom van zeventien jaren opgevoed, en naderhandt gedoopt heeft. De vurige begeerte, die deze jonge vorft hadt om te bezien, wat het geval voor hem befchoren mogt hebben, deedt hem 't kleedt van een *Dervis* of Turkfch priefter aantrekken, om voor de wereldt onbekend te wezen. Dus verkleed zynde trok hy uit Theffalonika, en bezocht heimelyk de voornaamfte fteden van Griekenlandt. Te Scopea aangekomen zynde, vernam hy 't affterven zyns vaders, als mede, dat zyn oudfte broeder Muftapha uit de wereldt was. Jacaya, ziende, dat hy wettig erfgenaam van de kroon was, hoopte den keizerlyken fetel te beklimmen. Dus trok hy naar Afië, gehoort hebbende, dat aldaar eenige Baffaas tegen den nieuwen keizer opgeftaan waren. Hy maakte zich aan hen voor den echten zoon van Mahometh bekend, trok zelf met hunne heirfcharen te velde, tegen den onderveldheer van Achmeth, dien hy flag leverde; maar in 't gevecht gewond zynde, was hy genoodzaakt naar Griekenlandt te wyken. Na dat hy de gunft van den Baffa Druis, een man van 't grootfte aanzien en vermogen aan 't Turkfche hof, en een geheime vriendt van de Baffaas van Afië, hadt weten te winnen, en den zelven aan zyne zyde over te halen, trok hy in een Perfiaanfch monnikskleedt naar Conftantinopel: maar terwyl de zamenzwering tegen Achmet gefmeed wierdt, ftierf deze Baffa: zo dat de vorft Jacaya, ten fpoedigfte uit Conftantinopel moeft vertrekken, voegende zich onder 't gevolg van een Poolfch afgezant, dien hy tot Crakau toe volgde. Na dat hy eenigen tydt in dienft van dezen Poolfchen heer hadt doorgebragt, maakte hy zich bekend aan een Toskaanfch gezant, die hem voor den koning bragt. Zyne Majefteit onderzocht alle de bewyzen, die hy van zyne geboorte en afkomft opgaf, beftaande in de verklaringen van de Sultaninne, zyne moeder, die van den gefneden knecht, en die van den aartsbiffchop van Theffalonika, en verder eenige brieven van de Baffaas van Afië. Ter zelver tydt kwam 'er een Chiaoux, of Turkfch afgezant, van Achmeth aan 't hof van Polen. Deze was voormaals tot de Baffaas van Afië afgezonden geweeft, terwyl Jacaya nog by hen was, en hy zelf dezen vorft voor wettig erkent hadt. De Chiaoux verzocht den koning, den zelven aan zyn meefter Achmeth te willen overleveren, 't welk de zelve afgfloeg. Jacaya, bemerkende, dat hy daar te lande gevaar van zyn leven liep, om dat de Chiaoux onder de handt eenige Tartaren hadt omgekocht om hem van kant te helpen, begaf zich fpoediglyk naar Wenen in Oostenryk by den keizer Matthias, die hem gunftiglyk ontfing. Maar deze ongelukkige prins, die niet dan op zyns vaders kroon doelde, gewaar wordende, dat de keizer niet gezind was hem in zyn voornemen met eenige hulpmiddelen of macht te onderfteunen, befloot onderftandt by den hertog van Toskanen te gaan verzoeken, die hem de uiterfte blyken van zyne gunft en goedheit gaf, en grote geldfommen opfchoot. Middelerwyl ftelde de groothertog, doch te vergeeffch, alle mogelyke middelen in 't werk, om den koning van Spanje en de andere Chriften vorften in te boezemen, dat zy zich van zulk eene gunftige en bekwame tydsgefteltenifle wilden bedienen, om Achmeth van den troon te ftoten, en 't Turkfche ryk te drukken. Naderhandt kwam de prins Jacaya in Vrankryk met Karel van Gonzaga, hertog van Nevers, daar na hertog van Mantua. Doch eenige verwydering of verfchil tuffchen hen ontftaan zynde, haalde Jacaya zich veel fchande en befchimping op den hals. Men twyffelt zelfs, of hem door den hertog niet eenige lagen gelegt zyn. Dit is zeker, dat hy federt dien tydt als verdwenen is, zonder dat men ooit heeft kunnen weten, wat hem wedervaren is. Zommigen zyn van gedachten geweeft, dat hy zich in een Karthuizer-klooster begeven heeft: doch 't is wel te denken, dat de Karthuizer monniken, fchoon zy hem in zyn leven verborgen en onbekend hadden gehouden, hem ten minften na zyne doodt voor de gehele wereldt bekend zouden gemaakt hebben, als een doorluchtig voorbeeldt voor de nakomelingen, en een voorwerp van roem en luifter voor hunne orde. *De Rocoles les impofteurs infignes.*

JACCETIUS, of DIACETIUS, of DIACCETO, (FRANCISCUS CATANEUS) wierdt geboren te Florence den 16 November 1466. Hy was een leerling van Marfilius Ficinus, en maakte zodanige voortgangen in de Philofophie, dat hy een van de fchranderfte Platoniften wierdt van zynen tydt, en ook een voortreffelyk redenaar. Hy volgde zyn meefter op in 't beroep van lesgever in de natuurkunde. Deze hadt in Jaccetius daar toe zulk eene byzondere bekwaamheit gevonden, dat hy oordeelde, dat de zelve daar toe van nature gefchikt was. Hy gaf verfcheide boeken in 't licht, en ftierf te Florence in 't jaar 1522; wierdt in de kerke van 't H. Kruis in 't graf zyner voorouderen gelegt, en liet dertien zonen na. Een van die, zynde een rederyker, kwam te Florence ongelukkiglyk aan zyne doodt, alwaar hy, zich in eene zamenzwering tegen den kardinaal Julius de Medicis ingewikkelt hebbende, onthoofd is. Het is te denken, dat broeder Angelus van Catanea *Jaccetius*, van de Dominikaner orde, in 't jaar 1566 tot biffchop van Fiefoli gewyd, en in 't jaar 1574, den 5 May, in den ouderdom van 81 jaren, geftorven, ook een van die dertien zonen is geweeft. Daar is nog eene *Francifcus Cataneus Diacetius*, die ook biffchop van Fiefoli is geweeft, en den voorgezegden broeder Angelus in 't bisdom is opgevolgt. Deze verfcheen op de algemene kerkvergaring van Trente, en fchreef verfcheide boeken, onder anderen een van 't pauffelyk gezag. Deze laatfte ftierf op den 4 November 1595, en was waarfchynlyk van de zelve familie. Ten tyde van *Catharina* de Medicis, zekere Lodewyk de Diaceti, een Florentyner van geboorte, die grote goederen met 't inpachten der tollen in Vrankryk overgewonnen hadt, was heer van Chateau-Vilain in Champagne, en deedt die plaats aan den koning in 't jaar 1589 wedergeven. Hy was met eene jonkvrouwe van Atri, eene van de ftaatjuffers van Catharina de Medicis, getrouwt. Men heeft van den zelven veel goeds, en ook in tegendeel veel kwaads verhaalt. Euphrofinus Lapinus heeft in een fierlyken ftyl het leven van den eerftgemelden Jaccetius befchreven. *Mezeray Hiftoire de France tome III. Bayle Dict. Crit.*

JACCHOEUS (GILBERT.) een geneesmeefter en hoogleeraar in de hogefchole te Leiden, leefde in 't jaar 1630, en heeft verfcheide boeken van de natuur-en geneeskunde gefchreven. *Meurfius Athen. Bat. Imperialis in Muf. Hift. &c.*

JACCHINUS, geboortig van Empoli, eene Tofkaanfche ftadt, was een geneesmeefter en navolger van Galenus. Hy fchreef eenige uitleggingen van 't negende boek van Rhafis in 't jaar 1579. *Georg. Matth. Konig Biblioth. vet. & nov.*

JACCHUS, een naam, welken de Heidenen hun afgodt *Bacchus* gaven, afkomstig van het Griekfche woordt ἰακχέειν, fchreeuwen, of roepen. *Claudian. lib. I. de rapt. Pomey Panth. Myth. p.* 50.

JACHEN, een berucht arts van Egypten, die ten tyde van den koning Sannis geleeft heeft, te weten omtrent 't jaar der wereldt 3320. Hy genas de kranken door verborgene kunften, en verdreet de ziekten door zekere toverletters, waar door hy zich alom roemruchtig maakte. Men zegt, dat hy op deze wyze eene peftziekte, die gansch Egypten verwoeftte, heeft doen ophouden. Hem wierdt door de Egyptenaars, tot erkentenis van zulke byzondere weldaden, een tempel toegewyd, tot welken zy in tydt van gemene ziekten hunne toevlucht namen, en flagoffers bragten. Zy bragten ook eenig vuur van onder zyn altaar, waar mede zy door de ftadt een menigte van takkebosfen aanftaken, om de lucht van alle vergiftige dampen te zuiveren. *Suidas.*

JACHIADES (Joseph) een Jood, die eenige uitleggingen op den Propheet Daniel gemaakt heeft. Dit boek is in 't jaar 1633 door de zorge van Conftantinus l'Empereur in 't licht gekomen. *Konig Biblioth. vet. & nov.*

JACHIN, vierde zoon van Simeon, een van de twaalf aartsvaderen. Hy trok met zyn vader en grootvader naar Egypten; en is 't hoofdt van een ftam geweeft, de welke naar hem den naam van 't geflacht der Jachiniten bekomen heeft. *Genef. XLVI*, 10. *Num. XXVI*, 12.

JACHIN, of JAKIN, was het een en twintigfte van de vier en twintig priefterlyke geflachten der Joden. *I. Chron. XXIV*, 17.

JACI, GIACI, of ACI, in 't Latyn *Acis*, een bekwaam vlek van Sicilië, in 't dal van Demona gelegen, naby de golf van St. Tekla, aan den voet van den berg Gibel, benoorden omtrent drie mylen van de ftadt Catanea. Deze plaats wordt befchermt door een fterk flot, op een rondom ftylen rots gebouwt. *Baudrand.* Daar is ook eene rivier in Sicilië, die den zelven naam voert, gelyk op 't woordt Aci gezegt wordt.

JACOB, zoon van Izaak en Rebekka, aldus genaamt, om dat hy, uit zyns moeders ligchaam komende, zyn ouder broeder *Ezau* by de hiel vaft hieldt, en naderhandt des zelfs voorrecht van eerftgeboorte voor een fchotel linzemoes kocht. Jacob wierdt geboren in 't jaar 2199 na de fcheppinge der wereldt. Het recht van eerftgeboorte, 't welk zyn broeder aan hem verkocht, was 't priefterfchap, 't gene, volgens 't zeggen van verfcheide fchryvers, den eerftgeborenen toekwam. Het is ook om deze reden, dat Paulus aan Ezau den naam van *ontheiligde* geeft, om dat hy eene geheiligde zaak beftondt te verkopen. Naderhandt veinfde Jacob Ezau te wezen, zyn handen met ongefchore beefte-vellen overtrekkende, om aan zyn broeder, die heel ruig was, des te gelyker te zyn. In deze geftelde heit ging hy tot zynen kranken en blinden vader Izaak, in alles zich naar den raadt van zyne moeder Rebekka gedragende, en ontfing aldus den zegen van zynen vader, de welke alle de voorrechten, den eerftgeboren toekomende, op hem maakte. Maar hy, vrezende zyns broeders gramfchap, befloot zyn oom Laban, die in Mefopotamië woonde, te gaan bezoeken. In 't jaar der fcheppinge 2276 op reis zynde, en omtrent Haran komende, zag hy in zyn flaap eene ladder, langs welke de engelen op en neder klommen. Hy wierdt van Laban met byzondere tekenen van liefde ontfangen, en ging met hem een verdrag aan, van t' zynen huize zeven jaren lang te dienen om zyne dochter Rachel ten huwelyk te krygen. Zy was jonger dan Lea, maar overtrof haar in fchoonheit; om welke reden Jacob haar tot zyne vrouwe begeerde te hebben, en zich zelf vrywillig voor zo vele jaren in dienft verbondt. In 't jaar 2283, de bepaalde tydt verfchenen zynde, wierdt Jacob van zyn fchoonvader bedrogen, die, in plaats van hem de fchone Rachel ter vrouwe te geven, de leepoogige Lea in zyn bedt deedt leggen, welk bedrog Jacob bewoog om andere zeven jaren in zyn dienft door te brengen, op dat hy die mogt ter vrouwe bekomen, die hy zo tederlyk beminde. Dus trouwde hy met Rachel, maar Godt, zyne genegenheden niet begunftigende, liet toe, dat Lea vruchtbaar, en hare zufter onvruchtbaar was. Binnen den tydt van vier jaren teelde hy by de eerfte *Ruben, Simeon, Levi*, en *Juda*. Rachel, haar zufters vruchtbaarheit benydende, bragt Jacob daar toe, dat hy hare dienftmeidt Bala befliep, die hem *Dan* en *Naphthali* baarde. Lea gaf hem ook hare dienftmaagdt Zilpa, by welke hy *Gad* en *Afer* won. Eenigen tydt daar na wierdt Lea wederom bevrucht, en vermeerderde haar geflacht met *Iffafchar, Zabulon*, en eene dochter, *Dina* genaamt. Rachel na eene langdurige onvruchtbaarheit beviel van *Jozeph* in 't jaar 2289. Na dat Jacob twintig jaren federt zyne komfte en verblyf ten huize van Laban doorgebragt hadde, kwam hy weder in 't landt Kanaän. Hy hadt op zyne aankomft een gezicht van engelen, 't welk hem die plaats *Gods akker* deedt noemen. Eenige dagen daar na worftelde hy een gehelen nacht met eenen van die engelen. De morgenftondt aangekomen zynde, deedt Jacob van den engel zich zegenen, en kreeg den naam van *Ifraël*, 't welk *fterk tegen Godt*, of *met Godt*, beduidt. Eenige fchryvers zeggen, dat 't de Heere zelf is geweeft, die met hem worftelde. Hier na ontmoette hy zynen broeder Ezau in 't jaar 2296, en zy namen een vriendelyk affcheidt van malkander. Eenigen tydt daar na ftierf Rachel in den arbeidt, barende een zoon, die *Benjamin* genaamt wierdt. Dit was in 't jaar 2305 na de fcheppinge der wereldt. Deze doodt veroorzaakte aan Jacob een grote droefheit, die nog groter wierdt door 't verlies van Jozeph, dien hy meende geftorven te zyn; doch die van zyne broeders uit nayver aan de Midianitifche kooplieden, die naar Egypten reisden, verkocht was, gelyk men elders van hem fprekende verhaalt. Na dien tydt vernam Jacob, dat Jozeph in 't Egyptifche ryk tot hogen ftaat gekomen was. In 't jaar 2329 ging hy in den ouderdom van 130 jaren hem bezoeken, en betuigde vergenoegt te zullen fterven, nademaal hy de vertrooftinge gehad hadde van hem te zien. Hy leefde daar zeventien jaren, en voelende het einde zyner dagen naderen, deedt hy Jofeph eene belofte doen, dat hy zyn ligchaam in 't graf zyner vaderen zou doen beftellen; en als toen verkoos hy Manasse en Ephraim, zonen van dien zelven Jozeph, gaf ook aan ieder van zyne kinderen een byzonderen zegen; voorzeide hen, wat hen ftondt te gebeuren, en ftierf in den ouderdom van 147 jaren, zynde 't jaar der wereldt 2345, na den zondvloedt 689, en na de geboorte van Abraham 307. Hier dient niet nagelaten ten opzichte van de meervuldigheit der vrouwen, die Jacob te gelyk getrouwt hadt, te zeggen, dat hy daarom van onkuifchheit geenzins mag befchuldigt worden: want behalven dat het in dien tydt een man geoorlooft was verfcheide vrouwen in den echt te hebben, zo komt 'er by, dat 'er niets zo zeer dan de voortteeling en vermenigvuldiging der kinderen betracht wierdt, om welke reden Auguftinus in zyn boek van den huwelyksbandt fchryft, dat deze H. man, en alle de andere aartsvaderen, een kuifcher leven leidden met het gebruik van verfcheide vrouwen, dan vele van de Chriftenen met eene vrouw plegen te leven. Jacob bezat ook de wetenfchappen, volgens de Rabbynen, en voornamentlyk de fterrekunde, die hy aan zyne kinderen leeraarde. *Genef. XXV. tot XLVII. Malach. I. Ecclefiaft. XLIV. Rom. IX. Jofeph. Oudh. S. Epiphanius de vitis Proph. Eufebius in Chron. Sulpitius Severus Hift. Sacr. Torniel. Salianus & Spondanus in Annal. Sacris Vet. Teft.*

JACOB, Matthans zoon, is een van die genen, waar van *Mattheus* in de geflachtlyft van den zone Gods naar den vleefche fpreekt. *Matth. I. Torniel A. C.* 3962. *n.* 2.

JACOB, een Hungaar, een opperhoofdt van de zogenaamde Herders-fecte. Men zegt, dat hy in zyne jeugt zich in de Cifterciënzer orde begeven hadt, en dat hy, om de wet van Mahometh aan te nemen, de zelve naderhandt verlaten heeft. Anderen verhalen, dat hy niet Mahometaanfch is geweeft, maar alleenlyk aan den Sultan van Egypten belooft hadt, eene grote menigte van volk uit Vrankryk te lokken. Hy fprak zeer goed Franfch, Hoogduitfch en Latyn, en bezat eene wonderlyke vernuftigheit om 't gemene volk door zyne woorden te misleiden. Hy deedt zich als een propheet of voorzegger eeren, en moedigde de landlieden aan tot een krygstocht, voorgevende, het H. Landt uit der Turken geweldt te zullen verloffen, en de doodt van St. Lodewyk te wreken: doch, volgens zyn zeggen, behoorden hier toe niet dan arme en geringe lieden gebruikt te worden, op dat door zulke zwakke voorwerpen de macht Gods in 't verdrukken der wereldfche mogendheden des te heerlyker zou uitblinken. Hy beroemde zich, dat Maria en de engelen verfcheide malen aan hem verfchenen waren, en langen tydt met hem over gewigtige zaken gefproken hadden. Hy deedt diergelyke afbeeldingen op de ftandaarden fchilderen, die voor zyne krygsfcharen gedragen wierden; maar hy voerde in zyn eigen vaandel een lam, dat een kruis vaft hieldt. Na dat hy eene grote menigte herders en akkerlieden byeen verzamelt hadt, verdeelde hy de zelve in verfcheide benden, welker beftier hy aan verfcheide bevelhebbers, die hy den eernaam van meefters gaf, toe vertrouwde. Hy behieldt voor zich den naam van meefter of regent van Hungarië. Zy maakten reets een getal van dertig duizend mannen uit, wanneer zy in 't jaar 1251 naar Amiens, eene ftadt in Pikardië, trokken. Daar na kwam Jacob te Parys, alwaar hy de vermetelheit hadt van in de kerk van St. Euftachius door gebeden en zegeningen gewyd water te maken, en in plegtig biffchoppelyk gewaadt te prediken. Hun getal aangroeiende tot op omtrent de honderd duizend koppen, begonnen zy zich te verdeelen, om, als zy voorgaven, naar verfcheide plaatfen overzee over te fteken. Jacob, met eenigen, die hy by zich gehouden hadt, wierdt, boven het verbodt van den biffchop, met name Gulielmus de Buffy, binnen Orleans, als een propheet of waarzegger, ontfangen. Van daar trok hy naar Bourges, daar hy, doch te vergeeffch, het volk trachtte te misleiden: en alzo de koningin Blanka alom aan de overheit en andere ftedevoogden bevel hadt afgezonden om deze wargeeften uit te roeien, vatten de inwoonders van Bourges, die hen ongemoeid hadden laten vertrekken, fchielyk de wapenen op, trokken hen in talryke menigte achter na, en achterhaalden hen twee mylen van de ftadt. Jacob wierdt van een vleefchhouwer doodgeflagen, en zyn meefte volk fneuvelde op de plaats. De overigen wierden aan 't gerecht overgelevert, door 't welke zy allen ten galge veroordeelt zyn. Ter zelver tydt wierden de andere aanhangers van deze Herdersfecte by Marfeille ten dele gedood, ten dele opgehangen. Het zelve gefchiedde te Aigues-Mortes, te Bourdeaux, en elders: zo dat, na de doodt van Jacob, deze gehele aanhang genoegzaam uitgeroeit was. Zie *Paftoureaux Hiftoire de St. Louis, op 't jaar* 1688.

JACOB, zoon van Leits, eerfte ftichter van de heerfchappy der Soffariden, of koperwerkers, aldus genaamt naar zyn vader *Soffar*, 't welk een koperflager beduidt. Zyns vaders ambacht hem te verdrietig vallende, keerde hy zich tot de wapenen, en wierdt een ftruikrover. Voor zyne komfte in 't koninklyke huis van Darham, vorft van de provincie van Segeftan, hadt hy reets een ryken buit gemaakt, wanneer hy een fteen, daar hy tegen ftruikelde, opvatte, en, mits het heel duifter was, den zelven in zyn mondt ftak, menende, een koftelyk gefteente gevonden te hebben. Doch gewaar wordende, dat het zout was, het welk by de Oofterfche volkeren een zinnebeeldt van gaftvryheit is, deedt hem zyn argwaan den buit verlaten. De vorft, van dit voorval onderrecht zynde, begon eenige achting voor hem te hebben, en dit was de eerfte trap van zyne verheffing. Hy wierdt trapswyze

wyze, om dat alles onder zyn beleidt gelukte, tot de hoogste bedieningen in den oorlog verheven. Na de doodt van den vorst was hy opperbevelhebber over alle de troepen van Segestan, de welke, zich ten zynen voordeele verklarende, aan hem de vrye opperheerschappy van 't gehele landt, zelfs met uitsluiting van de eige zonen zyns meesters, opdroegen. Naderhandt deedt hy de naburige volkeren aan, nam verscheide van hunne steden in, en vondt zich in staat in 't 255 jaar van de Hegire, na de geboorte van Christus 868, om met macht in Persië te vallen, welk koninkryk hy voor 't meeste gedeelte onder zyn gebiedt bragt. Twee jaren daar na bemachtigde hy 't overige van de provincien van Khorasan, en Balkhe, die 'er de hoofdstadt van was: trok van daar naar de provincie van Thabarestan, die weinig tegenweer boodt. Hy eindigde dezen oorlog door eene overwinninge, die hy in 't jaar 259 bevocht op *Mohammed*, welke over alle de provinciën, die hy nog maar kortelings te onder hadt gebragt, heerschte; en hebbende den zelven tot krygsgevangen gemaakt, bragt hy de heerschappy der Thaheriten ten einde, en gaf het begin aan die van de Soffariden, of koperslagers, opvolgers van Jacob. Omtrent de Babylonische landstreek gekomen zynde, met voornemen van den Kalif Motamed in Bagded te belegeren, zondt deze tegen hem zynen broeder, een welbedreven veldoverste, van welken Jacob genoodzaakt wierdt met merkelyk verlies van zyne troepen te rug te wyken. Vyf jaren daar na, zyn leger in goeden staat gestelt hebbende, trok hy voor de twede maal naar Bagded: maar stierf onderwegen aan een kolyk, na elf jaren, sedert zyne eerste komste in Persië, geheerscht te hebben. Hy liet zyn ryk over aan zynen broeder *Amrou*. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JACOB, zoon van Jozeph, en kleinzoon van Abdal-Moumen, stichter van de dynastie of heerschappy der Almohaden in Afrika. In 't jaar des Heeren 1194 door Alfonsus den IX, koning van Castilië, tot een tweegevecht uitgedaagt zynde, trok hy uit Afrika naar Spanje, versloeg de Castilianen, en de overige der Almoraviden, die zeer met malkander overhoop lagen, en stichtte aldaar de heerschappy der Alhomaden, die tot het jaar onzes Heeren 1273 in standt is gebleven. Deze Jacob voert ook den eernaam van *Almansor*. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JACOB, zoon van David, bygenaamt *Tahamasb*, was een geleerd man, en van een aangenamen ommegang. Hy hadt zich zo aangenaam by den Kalif Mahadi gemaakt, dat deze vorst hem den toegang in alle zyne vermaken hadt vergunt, en met hem zeer gemeenzaam verkeerde. Deze gunst ontstak tegen hem den nydt van alle de hovelingen, die alle middelen beraamden om hem van kant te helpen. De vorst droeg voor hem een byzondere zorg, terwyl hy van de wonde, die hy, van zyn paardt vallende, door 't breken van zyne dye gekregen hadt, genezen wierdt. Maar dewyl zyne ziekte langdurig was, trachtten de benyders van zyn geluk in dien tusschentydt een verkeerden indruk van zyn gedrag in zyns meesters gedachten te prenten: maar de vorst ontfing hem na zyne herstelling met de vorige gunstbewyzingen. Echter wilde hy de zekerheit van 't gene hem gezegt was nasporen. Hy was beschuldigt een geheim voorstander van de secte der Schythen te wezen, de welke gezworene vyanden van de Abassiden waren, en door hen aangemerkt wierden als ongerechtige bezitters van de opperheerschappy over 't geslacht van *Ali*. De vorst dan, om zyn gunsteling te toetzen, verzocht hem, dat hy den spyt, die hem door een man van den stam van *Ali* wierdt aangedaan, en welken hy niet langer in 't leven kon dulden, wilde wegnemen. Hier by voegde hy een geschenk van eene merkelyke somme gelds om hem tot deze daadt aan te moedigen. Daarenboven gaf hy hem eene van de schoonste dochters, die hy uit zyn vrouwenslot dede komen, ten huwelyk. Jakob beloofde alles, wat men van hem begeerde, uit te voeren, met voornemen nochtans van niets daar van te doen. Hy deedt den bloedverwant van Ali, die ter doodt geschikt was, in zyn huis komen, en onthaalde hem zeer heuschelyk. Maar deze man vermoedende, dat Jacob aanbevolen was hem te doen sterven, zeide hem op een tydt: *Schenk my 't leven, 't gene in uwe macht is, en door dit middel zult gy het verwyt ontgaan, dat u anderzins in den dag des oordeels door myn grootvader Ali buiten twyffel staat aangedaan te worden, zo gy myn bloedt vergiet, 't gene hy als zyn eigen aanmerkt.* Deze woorden wonnen 't hert van Jacob, die reets tot gunst geneigt was. Hy gaf hem 't geldt over, dat hy van den vorst, mits hy hem doden zou, ontfangen hadt, en dede hem op 't spoedigste zyne behoudenis door de vlucht zoeken, daar by voegende, dat hy overtuigt was van de waarheit der zinspreuk van *Hakani*: *Bemint eeuwiglyk Ali, en alle die van zyn geslacht zyn: want zy de anderen zo ver in voortreffelykheit te boven gaan, dat de slimste onder hen waardiger is dan een gemeen eerlyk man, en dat een afkomeling van Ali, die de anderen van den zelven stam in deugdt overtreft, volmaakter is dan een engel.* De dochter, die aan Jacob ten huwelyk gegeven was, maakte dit voorval aan 't hof bekend. De Kalif, vernomen hebbende, dat de gevangen het ontvlucht was, deedt hem nazetten. Hy wierdt gevat, en in 't paleis, daar men hem zorgvuldiglyk bewaarde, opgesloten. Kort daar na liet de Kalif Jacob roepen, en vroeg hem, hoe hy met zyn gast geleeft hadt; waar op Jacob antwoordde, dat hy zyn bevel hadt uitgevoert, en zwoer by het hoofdt en 't leven van den Kalif, dat hy hem gedood hadt. De Kalif, door deze valschheit gehoont, en den meineedigen willende overtuigen, deedt den nazaat van Ali te voorschyn komen. Jacob wierdt ontroert op dit gezicht, en in de gevangenis gesmeten, alwaar hy, na vele harde en pynelyke behandelingen ondergaan te hebben, ellendiglyk zyn leven eindigde. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JACOB, zoon van Sakit, is onder de Muselmannen voor een van de geleerdste verstanden gehouden, die de Arabiers ooit, 't zy in taalkunde, of welsprekendheit gehad hebben. Hy leefde onder de regering van Motavakel, tiende Kalif van de Abassiden, en was aan de secte van Ali, de welke van dezen Kalif met alle geweldt vervolgt wierdt, zeer naauw verbonden. In 't 244 jaar van de Hegire wierdt Jacob voor Motavakel ontboden, die hem vroeg, wien van zyne twee vorstelyke kinderen, *Motaz* en *Moviad*, of wel van de twee kinderen van Ali, namentlyk *Hassan* en *Hussain*, hy 't meest beminde; waar op deze leeraar vrymoedig antwoordde: *Waarlyk, Canbar, een vryman van Ali, was naar myne gedachten hoger in waarde dan gy en beide uwe kinderen te zamen.* De Kalif, door deze kleinachting vertoornt, geboodt, dat men hem de tong door den hals zou trekken: waar uit het ligtelyk te besluiten is, dat hy na eene zo harde mishandeling niet lang geleeft kan hebben. *Herbelot Bibl. Orient.*

JACOB AL BARDAI, of AL BARADEI, of *Baradæus*, en *Zanzalus* bygenoemt, was geboortig uit Syrië, en een leerling van Severus, patriarch van Antiochië, ingedrongen door den keizer Anastasius. Hy ging de lere van deze ketters in Mesopotamië en door gansch Armenië prediken, en men geeft voor, dat de Eutichianen den naam van *Jacobiten*, dien zy nog hedendaags voeren, van hem ontleent hebben. Deze Jacob wierdt bygenaamt *Bardai*, volgens 't zeggen van zommige schryvers; om dat zyne kleding van zekere stoffe gemaakt was, heel gelyk aan die, de welke men onder den zadel der lastdragende beesten pleegt te leggen, en die van de Arabiers *Barda* genaamt wordt. 't Is een soort van een wolle deken; maar 't is waarschynlyker, dat hy dien bynaam gehad heeft van de stadt *Bardaas* in Armenië, daar hy geboortig of afkomstig van was. De Christenen van Arabië waren Jakobiten onder de koningen, *Mondars* genaamt, en hunne oneenigheit met de Melchiten of rechtgelovigen, de welke onder het ryksbestier van Justinianus en des zelfs opvolgers eenige opschudding verwekt heeft, zette de gemoederen, die reets daar toe ingenomen waren, zo sterk aan, dat zy tot den Mahometaanschen Godsdienst overgingen, gelyk ook in de volgende ceuwe gebleken is. De Jakobiten hebben de kerken van Egypten en Syrië, sedert dat de Arabiers die provinciën bemachtigt hadden, byna honderd jaren lang in bezit gehad, tot 'er tydt toe, dat de Kalif Hescham, zoon van Abdalmalek, aldaar de Melchiten herstelt heeft. Dioscorus, patriarch van Alexandrië, hadt de gevoelens van Eutiches aan de meeste menigte van die volkeren ingeboezemt, en eenige Eutichyaansche bisschoppen naar Nubië en Ethiopië gezonden. Zyne lere heeft zich door Syrië en Armenië verspreid, waar van zyn Catechismus, te Rome in de Arabische tale gevonden wordende, tot een grondlegging diende. Hy leefde omtrent het jaar 550, en moet dus met *Jacobus Edessenus*, noch met *Jacobus*, bisschop van Sarug, niet vermengt worden. *Ludolf. comment. hist. Æthiop. l. III. c. 4. n. 31. Cave. Spanheim Hist. Eccl. N. T. Herbelot Bibl. Orient.*

JACOB-BEN-HABIB, een Joodsch Schriftgeleerde, die in de zestiende eeuwe geleeft, en de twee volgende boeken, van *En Jaacob* en *Ben-Jaacob* geschreven heeft. *Genebrardus in Not. Chron.* XVI. *S.*

JACOB-BEN-HAJIM, of CHAJIM, een Joodsch Schriftgeleerde, heeft in de zestiende eeuw zynen naam bekend gemaakt door 't verzamelen van de *Masorah*, die hy te Venetië in 't jaar 1525, nevens den Bybelschen text, de Chaldeeusche uitleggingen, en de verklaringen van eenige Joodsche Rabbynen, heeft doen drukken. Deze druk des Bybels in 't Hebreeusch, en allen, die de grote en kleine *Masorah* gevolgt hebben, door R. Iacob Hajim byeen verzamelt, zyn by de Joden in grote achting. Voor zynen tydt vondt men niets naauwkeurigs wegens de Masorah, 't geen eigentlyk een woordenzifting van de boeken des Bybels is, om 't lezen der zelven vast te stellen en te bepalen. Deze schriftkundige Jood heeft aan 't hoofdt van de grote Masorah een voorreden gemaakt, waar in hy van de nuttigheit zyns werks spreekt. Met eenen legt hy uit, wat de woorden *Keri* en *Ketib* betekenen, door welke de verschillende lezingen van den Hebreeuschen text des Bybels te verstaan zyn. Hy staat niet toe, dat deze verscheide lezingen op den kant van de afdrukken en in de verzamelinge van de Masorah zouden aangetekent worden, om dat 'er waarschynlyke redenen van twyffeling wegens de wyze van lezen gevonden wierden. Hy merkt ook in zyne voorreden aan, dat de Joodsche Talmudisten met de schryvers van den Masorah niet altydt overeenkomen. Behalven de verscheide lezingen, die door de Masorah-volgers te zamen gevoegt en door dezen Jacob op den kant van zyn boek aangetekent zyn, heeft hy eenige andere aanmerkingen, die tot de Masorah niet behoren, daar by gevoegt, die hy zelf uit geloofwaardige handschriften getrokken heeft. Hier dient men wel op te letten, om dat vele geleerde lieden de zelve van de Masorah niet onderscheiden hebben. *R. Simon.*

JACOB BEN ISHAK AL KENDI is bekend onder den naam van ALCHINDUS, onder welken boven ook reets van hem is gesproken, daar men hier uit *Herbelot* nog eenige byzonderheden zal byvoegen. Hy was de grootste sterrekundige van zynen tydt, en leefde ten tyde van 't Kalifschap van Al Mamon. Hy was een Jood van geboorte en Godsdienst, 't gene menigmaal aanleiding gaf tot verscheide verschillen met de leeraars der Musulmannen, de welke alle de wonderheden, die

hy

uitwerkte, aan de toverkunst toeschreven. Een van deze leeraars aan hem gevraagt hebbende, waar in eigentlyk die seldzame bekwaamheit bestondt, door de welke hy de anderen zo verre overtrof, antwoordde Jacob: *De reden is, dat gy niet weet 't gene ik weet; en dat ik weet 't geen gy niet weet.* De leeraar vergde hem eenige bewyzen van zyne kundigheit te willen bybrengen; 't welk Jacob hem verzekerde te zullen doen, en elk een kring rondom zich getrokken hebbende, schreef de Musulman twee woorden op een papier, 't welk hy toezegelde, en aan den Kalif, die by dezen woordentwist tegenwoordig was, overgaf, op dat Jacob naar 't gene daar binnen geschreven stondt raden mogt. 't Bewys scheen zwaar; maar Jacob, zyne boeken en 't werktuig der wiskunst by de handt genomen, en eenigen tydt in diepe gedachten opgetogen geweest hebbende, zeide stoutelyk tot den leeraar, dat 't eerste van de twee woorden, die hy geschreven hadt, een landgewasch, en 't twede een dier betekende. 't Papier wierdt geoopent, en men vondt 'er binnen geschreven *Assa Moussa, de roede van Mozes*, het gene niet minder verwondering by den Kalif, als achting voor Jacob verwekte, de welke opgeblazen door den uitslag van dezen woordentwist, en ziende, dat de leeraar nog in zyn omtrek, zonder daar iets te verrechten, bleef staan; zeide al schertzende tot den Kalif, dat, zo hy 't hem wilde toelaten, om nog verdere bewyzen van zyne kunst te geven, en aan de wereldt bekend te maken, hoe ver hy den Musulman in geleerdheit overtrof, hy van zyn leeraarsrok zich een broek zou maken. Deze schimpstreek door de gehele stadt Balkhe in Khorasan verkondigt zynde, vatte een wetkundige, die een leerling van dezen Musulman was, zulk een hevig misnoegen op tegen Jacob, dat hy schielyk van Balkhe naar Bagded, daar Jacob was, vertrok, met voornemen van hem 't leven te benemen. Hy voorzag zich ten dien einde van een mes, kwam op een dag, wanneer 'er eene talryke byeenkomst was, ten huize van Jacob, en in de gestalte van een leerling, die van hem in de sterrekunde onderrecht wilde wezen, stapte naar hem toe. Zo dra hadt Jacob hem niet gezien en gehoort, of hy sprak hem onbeschroomd aan: *Gy zyt hier met voorbedachtheit gekomen om my te doden; maar verandert aanstonts van voornemen, 't gene gy met dat mes meent uit te voeren, en ik belove u in de sterrekunde te onderwyzen.* Deze man, verslagen door deze woorden, wierp 't mes ter aarde, en wierdt een van zyne leerlingen, onder de welke hy merkelyk uitscheen, zynde die geweest, de welke doorgaans *Albumazar* genaamt wordt. *Herbelot Bibl. Orient.*

JACOB-BEGH, twede zoon van *Assan-Begh*, was de achtste vorst van de twede heerschappy der Turkomannen in Asië, die den bynaam van 't *witte schaap* voerde. Hy begon in 't jaar des Heeren 1481, na zyn broeder, dien hy beoorloogde, 't oppergebiedt te voeren. Deze vorst, die van zyn oudsten broeder tot landvoogdt van Diarbek was aangestelt, kantte zich tegen hem, mede in de gemenen opstandt eenen van zyne broeders, Macsoud genaamt, ingewikkelt hebbende, overwon hem in een veldslag, daar hy onder de vluchtelingen gedood wierdt, na eene regering van zes maanden. Hy zelf stierf in den ouderdom van 28 jaren te Carabach, omtrent Tauris, van de zynen, zo men gist, door vergift omgebragt in 't jaar onzes Heeren 1490. Hy liet aan zyn zoon *Baisancor* een wyduitgestrekt gebiedt na, 't welk kort daar na in handen van Schah-Ismaël, te voren zyn krygsgevangen, raakte. *Herbelot Bibl. Orient.*

JACOB, (FLORENTIUS) een Augustyner monnik en baccalaureus van de Sorbonne in het einde van de zestiende eeuwe. Hy hadt de vermetelheit van by eene openbare stellinge te beweeren, dat de paus over de tydelyke goederen der koningen van Vrankryk vermogt te gebieden. Hy wierdt met zynen voorzitter Thomas Blanzi gedoemt. Hy verdiende op de wyze van dien Barrevoeter, met name *Joh. de Bonne Courci*, van welken is gesproken, gehandelt te worden. *Spondanus A. C.* 1595. *n.* 13.

JACOB GERKHI, of TCHERKHI, een vermaard leeraar, die een boek, *Scharh al Esma* genaamt, 't welk eene uitlegging der namen en eigenschappen Gods is, geschreven heeft. Deze leeraar, deze woorden van den Alkoran uitleggende: *Vraagt van Godt vergiffenis van uwe zonden; daar na verandert uw leven, u zelven met hem vereenigende door de oeffening van goede werken, die onderstennt zyn door 't geloof: want hy is een Heere, die barmhertigheit en genade doedt, die zyne schepsels bemint, en van de zelve wil bemint wezen*, zegt, dat het laatste woordt van dit vers, te weten, *Voudoud*, een byzondere eigenschap Gods is, de welke men niet dan door de volgende woorden kan uitleggen. Godt is dat overheerlyk wezen, die in 't gemeen alle zyne schepsels bemint, en hen goed doedt. Hy is een zonderlinge vriendt en minnaar van alle de zuivere en oprechte herten, die hem beminnen: maar (dus vervolgt deze schryver) de liefde, die de schepsels Godt toedragen, is niets anders dan een voortbrenging en uitwerking van de liefde, die de Schepper voor hen heeft: want, zo wy de zaak in zich zelven wel inzien, mogen wy noch 't goedt, 't welk in ons is, noch 't gene wy aan anderen doen, aan niemandt dan aan Godt alleen toeschryven: in dier voegen, dat men met waarheit mag zeggen, dat Godt, met ons te beminnen, eigentlyk zich zelven bemint. *Herbelot Bibl. Orient.*

JACOB-JAN, een Armenier, te Zulfa geboren, was in 't jaar 1641 Negeach-Bachi, of opperhoofdt van de schrein-houtwerkers des konings van Persië. Hy was een man van eene wonderlyke vindinge, en de bedrevenste en voortreffelykste handwerker van het gehele ryk. Hy heeft verscheide kunsten uitgevonden. Onder 't reizen door Europa wist hy alles, wat tot de drukkunst behoort, zo naauwkeurig na te gaan, dat hy op zyne te rug komst te Ispahan eene drukkery opgerecht, en zelfs de letters gegoten heeft. Hy drukte in de Armenische tale de zendbrieven van *Paulus*, de zeven Boet-Psalmen van *David*, en was van voornemen den ganschen Bybel te drukken: maar 't ontbrak hem aan een bekwaam middel om den inkt te bereiden; en van den anderen kant beroofde deze drukkery menigte van afschryvers van hunne kostwinning, de welke gedurige klagten deden, om den voortgang van deze kunst, die hun beroep verdurf, te beletten. Het ampt van eersten opzichthebber over de schreinhoutwerkers mag niet dan van een Mahomethaan bedient worden; dus geschiedde het door een byzondere vergunning, dat *Jacob-Jan* in deze bediening behouden wierdt, en wel voornamentlyk om zyne verhevenheit van geest. De koning poogde hem door menigvuldige aanzoeken tot de Mahometaansche wet over te halen: doch deze kunstige werkman wilde nooit, hoe voordeelige beloften hem ook gedaan wierden, den naam van Christen verloochenen, noch zynen Godsdienst verzaken. *Tavernier.*

JACOB (LODEWYK) een monnik van de orde der Karmeliten, Raadsheer en aalmoezenier des konings, heeft eene plaats onder de letterkundige lieden bekomen in de zestiende eeuwe. Hy was te Chalons in Burgundië geboren. Hy was in de Godgeleerdheit en in de vrye kunsten zeer ervaren, en onvermoeid in den arbeidt. Men moet de boeken, die hy nagelaten heeft, maar nazien, om te kunnen bespeuren, dat hy eene grondige kennisse van boeken gehad, en zeer veel gelezen moet hebben. De aanmerkelykste van zyne schriften zyn: *Bibliotheca pontificia; Traites des plus belles bibliotheques; Bibliographia Parisina & bibliographia Gallica universalis, ann.* 1643, 1644 *& seq.*; *de claris scriptoribus Cabillonensibus Gabrielis Naudæi tumulus, &c.* Deze vader Lodewyk Jacob hadt nog andere werken onder handen, die byna voltooit waren, doch 't verlies van dien groten man heeft ons van de zelve berooft. Hy stierf binnen Parys, ten huize van den procureur generaal de Harlai, den 10 May van 't jaar 1670, en wierdt in de kerk der vaders Karmeliten ter aarde besteld.

JACOB VAN OUDSHOORN, XLIV bisschop van Utrecht. Hy volgde op Frederik van Zirik, en wierdt met acht en dertig tegen twee stemmen, die voor Jacob van Zuden, van welken in het volgende artykel zal gesproken worden, waren, tot bisschop verkoren. Hy was deken te Utrecht, en uit Hollandschen adel gesproten, wiens geslachtrekening voor een gedeelte by *Buchelius* in zyne aantekeningen over *Beka* (*p.* 112) kan gezien worden. Graaf Willem van Hollandt droeg den voorgemelden Jacob van Zuden, en hadt hem gaarne op den stoel geplaatst; maar dit hem mislukt zynde, voornamentlyk door het beleidt van Floris, proost van Utrecht, liet de belgzuchtige graaf des zelfs heerlyk en vermakelyk huis, Ten Doorn genaamt, afbranden, en al wat 'er in was plunderen. Oudshoorn is door Henrik den II, aartsbisschop van Keulen, tot bisschop gewyd: doch heeft zyne bevestiging van den paus niet bekomen dan door kracht van geldt, waar door, zegt de schryver van zyn leven, hy zyne gansche familie in den grondt zeilde. Voorts zegt hy, dat hy een man is geweest van eene uitstekende vromigheit. Doch hy is in het zelve jaar, dat hy verkoren en bevestigt was, te weten in den jare 1322, op den 22 October, aan eene ongeneeslyke ziekte, en volgens het zeggen van zommige schryvers niet zonder vermoeden van vergift, gestorven. *Oude Holl. Kronyk. Batavia Sacra II Deel.*

JACOB VAN ZUDEN, tytelvoerende bisschop van Zuden in Syrië, en wybisschop van Utrecht, was een Utrechtenaar van geboorte, gesproten uit den ouden adelyken stam der *Denemarkers*, en, behalven de voorgemelde waardigheden, bekleed met die van kommandeur van de orde van St. Jan, en kanunnik van St. Marten te Utrecht. Na het overlyden van Frederik van Zirik, XLIII bisschop van Utrecht, kwam Willem de III van Henegouwen, graaf van Hollandt, enz. te Utrecht om het verkiezen van dezen Jacob van Zuden tot bisschop te bekuipen: doch dit mislukte, gelyk in het voorgaande artykel is aangewezen, en de graaf wreekte zich daar over op het huis of slot van den Domproost, gelyk wy mede reets gezegt hebben. Van Zuden zich deze maal van zyne hope versteken ziende, maar bemerkende, dat Jacob van Oudshoorn aan eene ongeneeslyke ziekte ging kwynen, en handt over handt in krachten verminderde, zo dat 'er geen lang leven voor hem te hopen was, zondt in allen spoedt een bode naar den Roomschen paus, met verzoek, dat de zelve de begeving van het Utrechtsche bisdom de eerste maal, dat het zou open vallen, aan zich wilde behouden: doch hy wierdt des niettegenstaande in zyne verwachting bedrogen, alzo *Johannes*, gesproten uit de heeren van *Diest*, na de doodt van Jacob van Oudshoorn tot bisschop wierdt verkoren, als op zyn artykel breder zal verhaalt worden. Vorders was deze Jacob van Zuden, volgens het getuigenis van zynen levensbeschryver, een ryk en milddadig man, wel gezien en geacht by de naburige vorsten, en die voorheen een groten naam hadt gehad. Ant. Matthæus zegt, dat hy het is geweest, aan wien graaf Willem de III van Hollandt, volgens zekeren brief, door hem bygebragt, in het jaar 1025 het landgoedt Ten Groenendyk heeft toegewezen, na dat hy alvorens met zes stolen, dat is met zes priesters, die stolen aan hadden, een eedt hadt gedaan, dat het voornoemde landgoedt de geestelykheit toekwam. Zie *Ant. Matthæus Analect. Tom. IX. Oude Holl. Kronyk. Batav. Sacra II Deel.*

S. JACOB (RIDDERORDE VAN) in Portugal. Als gansch Spanje de wapenen aantrok, om de Moren, die het beste deel daar van bezaten, te verdryven, wierdt de ridderlyke orde van S. Jacob te Uklez opgerecht, waar onder zich mede vele Portugeesche edelen begaven, het welk die orde in Portugal wakker deedt voortzetten: maar naderhandt die twee koningen van Castilië en Portugal elk een byzonder staatsbelang krygende, deedt

ook met een de ridders van malkander verwyderen. Omtrent dezen tydt leefde Dionysius in Portugal, en nam de ridderschappen met zich tegen de Moren te velde, en om dat zy zo sterk in macht en rykdommen in zyn ryk geworden waren, onttrok hy haar van de gehoorzaamheit der Castiliaansche meesters, en gaf ze Jan Fernandez tot hun meester in zyn ryk, waar toe paus Nikolaus de IV en Celestinus de V hem verlof zouden verleent hebben. Zy zyn op de zelve wyze gekleed als de Castiliaansche ridders van S. Jacob, te weten in 't wit; alleenlyk voeren deze een gouden draadt langs 't lemmer van 't rode kruis, en leven verder volgens de zelve instellingen van de Castiliaansche ridders. Zy hebben sedert hunne scheiding altydt hunne eige meesters verkozen, die hun verblyf te Alkaçar hielden, 't geen naderhandt te Palmela, in de zamenwoning van geestelyken, die zy daar hebben, overgebragt is, waar aan zestig kommanderyen gehoorzamen, en te zamen omtrent honderd en twintig duizend dukaten opbrengen. Het meesterschap wierdt naderhandt door koning Jan den II aan de kroon gehecht, en is in 't jaar 1580 mede aan de Castiliaansche koningen gekomen, maar eindelyk in 't jaar 1640 de Portugeesche kroon weder in hare eige heerschappy herstelt zynde, is deze ridderschap ook weder aan die koningen onderdanig geworden, die het bestier van de orde, sedert dien tydt, waargenomen hebben. *De Marca Hist. d'Esp. Schonebeek II Deel.*

S. JACOB (RIDDERORDE VAN) in Hollandt. Volgens het getuigenis van Albertus Miræus zou Floris de V, graaf van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, in het jaar 1290 deze ridderorde hebben opgerecht. De reden, die hem daar toe bewoog, kan men in geen geschiedenisboeken achterhalen; maar wel, dat hy in dit jaar in 's Gravenhage was, aldaar open hof hieldt, en twaalf van zyne beste edelen tot ridders sloeg: als *Diderik*, grave van Kleef, *Lancelot*, grave van Hamilton, afgezant van den koning van Schotlandt, *Godevaart*, heer van Boucholt, afgezant van Westphalen, *Henrik*, grave van Henneberg, afgezant van Keulen, *Dirk*, heer van Brederode, *Jan*, heer van Heusden, *Jan*, heer van Arkel, *Dirk*, heer van Linden, *Ottho*, heer van Aspeeren, *Jakob*, heer van Wassenaar, *Gysbrecht*, of *Gysbert*, heer van Amstel, en *Hugo*, heer van Vianen, die hy een draagbandt van goudt, en volgens Butkens van zilver vergult, versiert met zes schulpen, gelyk men gemeenlyk S. Jacob toeëigent, wiens beeldtenis, op een gouden penning onder aan dien draagbandt, wegende te zamen anderhalf marken zilvers, schonk. Ieder ridder gaf zyn schildt, met zyn stamwapen voorzien, aan Jan Paypaart, heraut van Hollandt, die ze tot een eeuwige gedachtenisse op de grote zaal ophing; doende de ridders voorts den eedt in handen van Jan, bisschop van Utrecht, op het H. Euangelieboek. In het zelve jaar heeft graaf Floris voor dit broederschap een steekspel aangerecht, daar zyne voornaamste ridderschap op genodigt was; waar van de kampioenen waren *Dirk*, heer van Brederode, die *Hollandt* riep; *Jan*, heer van Heusden, die *Kleef* riep; *Dirk*, heer van Linden en ter Lee, roepende *Aspremont*, en *Arend*, heer tot Ysselstein, die *Amstel* riep. Volgens Elias Ashmole zou onder de papieren van Hollandt nog een handschrift van de instelling gevonden worden. De bovengemelde Miræus, een vroom en oprecht schryver, heeft het gansche verhaal van deze instelling in een oud Nederduitsch handschrift gevonden, en, zo als hy het gevonden heeft, in het licht gegeven. Zie zyn werk *de Donationibus Belgicis lib. II.* Anders kan men weinig van deze orde by de schryvers naspeuren. *Van Leeuwen Batavia illustr. Schonebeek Hist. van alle Ridd. en krygs-ordens II Deel. Oudheden van Delflandt p.* 340 *en* 420, 421. *edit. in* 8.

S. JACOB MET HET ZWAARDT, (RIDDERORDE VAN) in het Spaansch genoemt *S, Jago della spada*, is de oudste ridderorde in Spanje. De gevoelens der schryvers wegens de instelling van deze orde zyn zeer verschillende. Eenigen schryven het begin daar van aan Ramirus, koning van Leon, toe, die in 't jaar 843 op den troon klom, en dat de oorzaak van de instelling de overwinnig by Clavios, van dien koning tegen Abderam, koning van Cordua, bevochten, in 't jaar 844 is geweest, en verzekeren verder, dat deze koning Ramirus S. Jacob, op een wit paardt zittende, een vaandel met een rood kruis voerende, en en die hem de overwinning over deze ontelbare menigte ongelovigen beloofde, zag, door wiens hulp hy, onder 't geroep van: *Dios ayuda y St. Jago*, overwinnaar bleef; dat hy ook daar na, om deze gedachtenis te vieren en te vereeuwigen, zyne krygsknechten dit zelve kruis deedt dragen, en de orde instelde, als mede al zyne ordanen tot eene belofte verbondt, om jaarlyksch van ieder bunder graan of wynlandt een maat terwe of vlesch wyn aan de kerk van Compostell, daar men zegt dat 't ligchaam van dezen Apostel bewaart wordt, te offeren. Andere tydrekenaars geven aan deze orde Don Ferdinand den I van Castilië tot insteller, en brengen een aloud voorrecht, met gulde letteren geschreven, en in 't jaar 1030 van dezen vorst aan 't klooster van den H. Geest te Salamanka gegeven, tot bewys by. Maar de meeste Spaansche schryvers, en onder die de Kronyk van deze orde, brengen de hervorming, of wel de instelling zelf op Alphonsus den IX, die van 't jaar 1158 tot het jaar 1214 over Castilië heerschte, ook wel op Ferdinand den II, die in Leon van 't jaar 1157 tot het jaar 1188 den koninklyken scepter zwaaide. De oorzaak zegt men is de gedenkwaardige slag *de las navas de Tolosa* geweest, waar in Alfonsus de zwaarddragende hulpbende 't allereerst invoerde, nademaal te voren nog geen krygsgemeenschappen waren, die hunne goederen en leven ten beste van de Christenheit tegen de ongelovigen opofferden; en dat de naarstigheit van den kardinaal Hyacinthus aan de kanunniken van St. Eloy, die een gasthuis, om de pelgrims te herbergen, by Compostell hadden, en volgens St. Augustyns regel leefden, mannen ter bescherminge toevoegde, waar van vervolgens eene Petrus Ferdinand à Ponte, haar eerste meester, de gedachten tot een krygsgenootschap ontwierp, en van paus Alexander den III eene bulle verwierf, waar in de krygers hunne levenswyze en andere zeer goede instellingen, wetten en bestiering van de orde voorgeschreven wierdt, die hen ook verbondt, de gemene toegangen naar dat gasthuis, en het ryk tegen der Moren invallen te beschermen, en de huwelyksche zuiverheit te onderhouden. Hun eersten aanwasch kregen zy in de koninkryken van Gallicië en Leon onder Don Ferdinand, die hen de landen van Valduerna en Villa Favila tot onderhoudt schonk. Vervolgens vondt de grootmeester geraden zyne ridderschap den regel van St. Augustyn voor te schryven, en vereenigde zyne krygers met de geregelde kanunniken van 't klooster van St. Eloy, daar men de zaken van de orde beraadslaagde, en maakte dit tot hoofdt en zynen setel, zo lang tot dat men een meesterlyke verblyfplaats zou hebben. Met gemene toestemming namen zy een kruis van rood laken, hebbende de gedaante van een zwaardt, dat zy tot hun teken gebruikten, en op een wit laken kleedt, op de borst genaaid, droegen. By het zwaardt voegden zy nog het beeldt van St. Jacob, die met een schelp geschildert wierdt, en dit meent men heeft het begin gegeven aan de *Venera*, die op het goude kruis legt, 't geen de ridders op de borst droegen, dat naderhandt op verscheide wyzen verandert is, gelyk de volgende eeuwen leren, dat de meesters hun zegel met die van de zamenwonenden verschillig gehad hebben; want men vindt 'er, die aan de eene zyde van 't zwaardt een ster, en aan de andere zyde een halve maan stelden, en de zamenwoners gebruikten aan de eene en aan de andere zyde van 't zwaardt twee kleine kruisjes. Dit gebruik van de *Venera* is zo geacht geweest by het aangroeien van de orde, dat paus Alexander de IV in de bulle, die de inzettingen bevestigt, de zelve aan niemandt dan aan de ridders, priesters en monniken van deze orde toelaat. Deze ridderorde wordt anders ook *de Ryke* genoemt. Ze heeft 87 kommanderyen, de welke men zegt dat te zamen 271710 dukaten opbrengen. De eerste ordensmeester was, als boven gezegt is, *Petrus Ferdinand à Ponte*; maar dewyl de volgende ordensmeesters zeer machtig wierden, heeft *Ferdinand* de Katholyke in den jare 1499 dit gewigtig ampt met de kroon vereenigt, het welk vervolgens door de Roomsche pauzen is bevestigt. De ridders hebben de vryheit in het kapittel met gedekten hoofde voor den koning te zitten. Zy dragen op een wit kleedt een rood kruis, in de gedaante van een zwaardt; hebben ridders en geestelyken, als mede vrouwen, in hunne orde; voeren nevens het kruis nog twee schelpen in het ordensvaandel, als het teken van St Jacob, en de koningen van Spanje en van Portugal zyn in hunne landen bestierders van dit grootmeesterschap, om dat het zelve zeer grote inkomsten heeft, want men wil, dat de onder grootmeester jaarlyksch 15000 pistoletten inkomen heeft. De vrouwspersonen mogen, in die orde aangenomen zynde, niet trouwen, maar de ridders hebben de vryheit in den echt te treden, en hun getal beloopt op 600 personen. *Gryphius en Schonebeek van de Ridderordens.*

JACOBA, eenige dochter en erfgenaam van Willem, hertog van Beyeren, graaf van Hollandt, enz. de zesde van dien naam, wierdt na haar vaders doodt gravin in den jare 1417. Hertog Willem hadt haar by zyn leven aan Jan, dauphin van Vrankryk, ten huwelyk gegeven; maar die echt hadt geen langen duur, alzo hy kort daar na stierf, zynde, als men zegt, door vergift van kant geholpen. De rampzalige partyschappen van de Hoekschen en Kabeljaauwschen woedden toen op het hevigste tegen malkander. Graaf Willem hadt de Hoekschen voorgestaan, die over zyne doodt treurden: de Kabeljaauwschen verheugden 'er zich in, dat hun verdrukker onder de aarde lag, op hope van 't hoekje te boven te zullen komen. De Hoekschen oordeelden het raadzaam en nodig, dat vrouw Jacoba terstondt gehuldigt wierdt; de Kabeljaauwschen stonden het tegen; gaven opentlyk voor, dat Hollandt, noch Zeelandt nooit onder vrouwen gebiedt rust hadt gehad, en wat dies meer was; voorts dat, schoon zy grave Willem gezworen hadden, van niemandt dan zyne dochter tot gravinne aan te nemen, zy dien eedt door dwang hadden gedaan, en uit dien hoofde niet verplicht waren den zelven na te komen. De Hoekschen, ziende, waar de Kabeljaauwschen heen wilden, bragten volk in de wapenen, en deden vrouw Jacoba in alle steden van Hollandt huldigen, behalven te Dordrecht, welke stadt haar niet wilde erkennen, zo om dat de Kabeljaauwschen aldaar meester waren, als om dat zy *Johannes*, gekozen bisschop van Luik, en vaders broeder van Jacoba, voor den rechten erfgenaam hielden. De heeren van Egmondt, tot dien tydt toe ballingen geweest, kwamen weder in 't landt, en daar door wierdt de Kabeljaauwsche zyde zeer gesterkt. Jacoba dan onder zo grote verwarringen gravin geworden zynde, oordeelden de Hoeksche heeren, dat het ten hoogste noodzakelyk was haar ten eerste aan eenen uit te trouwen, die in staat was om de Kabeljaauwschen tegen te gaan en t'onder te brengen. Men besloot aan den uiterste wille van den overleden grave, haren vader, te voldoen, en haar aan Jan, hertog van Brabandt, te besteden, gelyk geschiedde, na dat men alvorens eene vrylating daar toe hadt verkregen van het concilie van Constants, alzo de zelve nodig was ter oorzake om dat Jacoba des zelfs volle nicht was. Dit huwelyk wierdt dan in den jare 1417 voltrokken; maar was tegen den zin van Jacoba. Zy was toen 17 jaren oud, maar eene lyvige, frissche en kloekmoedige princes; en Jan was schraal en tenger, daar by van een slecht beleidt in het regeren van landt en volk. Haar oom, de voorgemelde Johannes, gekozen

bisschop

biſſchop van Luik, maar die zyn bisdom verlaten hadt, in hope, dat hy, met de hulp der Kabeljaauwſchen de voogdyſchap over vrouw Jacoba bekomen hebbende, met den tydt wel middel zou vinden om zyne nicht te verſtoten, en zelf graaf te worden, was dit huwelyk immers zo onaangenaam, als het des lands Staten behaagde. Hy werkte evenwel zo veel uit by de Kabeljaauwſchen, dat hy voogdt over vrouw Jacoba geſtelt wierdt, niet van alle de Staten, maar van de Kabeljaauwſche alleen, in weêrwil van de Hoekſche. De Kabeljaauwſche party was te Dordrecht de allerſterkſte, en de hertog Johannes of Jan zette zich daar vaſt, en deedt met de zynen de Hoekſchen, die hem de voogdyſchap geweigert hadden, alle leedt, dat hy kon; zondt brandbrieven aan vrouw Jacoba, die in Henegouwen was, met zware bedreigingen, indien zy hem niet gehoorzaamde. Zy, die zyn oogmerk wiſt, ontzeide hem alles, en niet begerende onder zyne voogdy te ſtaan, hadt zy, voor haar vertrek, heer Jan van Montfoort, ontfanger van Hollandt, de zorg over het landt opgedragen. Jan van Beyeren trok de Egmonden, de Arkels, en de verdere ballingen tot zich, onder belofte, dat hy hen weder zou herſtellen in de bezittinge hunner goederen. De ballingen bragten daar op eenig krygsvolk op de been, en vermeeſterden Gornichem, met kenniſſe van Jan, die zich niet ontzag kort daar na heimelyk binnen die ſtadt te komen, en aldaar met de ballingen een mondgeſprek te houden. Jacoba, dit verſtaan hebbende, ſnelde uit Henegouwen naar Hollandt; verzocht hulp van die van Utrecht en Amersfoort, die, met een groten haat tegen de ballingen ontſteken, haar de zelve niet weigerden: ook wierdt door hunnen byſtandt en dapperheit, onder het beleidt van Brederode, Gornichem ſtormenderhandt ingenomen. Doordien nu Jan van Beyeren, uit Dordrecht en den Briel met de zynen uitlopende, Hollandt veler wegen zeer verwoeſtte, vermaande Jacoba haren man zyne onderdanen te beſchermen; moedigde ook de Hollanders aan, en belegerde Dordrecht. De Brabander lag met zyn volk in de heerlykheit van Myle: Jacoba met de haren, Hollanders en Zeeuwen, in het dorp Papendrecht: traag gingen de Brabanders, hitzig de Hollanders in hun werk voort. Hertog Jan was een ſlaphertig vorſt, en vrouw Jacoba in het tegendeel eene kloekmoedige princes. De belegerden bemerkten het ook wel haaſt; vielen dikwils op de Brabanders, en weinig op de Hollanders uit. Dit was de oorzaak, dat de vadzige Jan, in de zevende week der belegering, zyne legerplaats in brandt ſtak en naar huis toog. Hertog Jan van Beyeren, dit vernemende, viel op de wegtrekkenden uit, leide hen eene achterlage, en verſloeg'er niet weinig van. Het zou ellendig met den Brabander geſtaan hebben, indien vrouw Jacoba, daar kennis van krygende, hem in der yl geen hulp hadt toegezonden, waar door 'er nog velen hun leven behielden. Met het overblyfſel kwam hertog Jan te Geertruidenberg: doch vrezende, dat het hem altydt zou verweten worden, dat hy zyne gemalin in de pekel hadt laten zitten, keerde hy met eenige weinige perſonen weder te rug. Jacoba wilde met geweldt de belegering voortzetten; hy daarentegen was haar zo lang aan, dat zyze ook ten laatſte in 't jaar 1418 verliet; maar zo, dat dit met de uiterſte gramſchap geſchiedde, alzo zy hem verweet, dat zy door zyne ſchuldt Dordrecht niet kon bemachtigen. Jan van Beyeren, daar door moedt grypende, kwam voor Rotterdam, het welk hy ligt bemachtigde, wordende van de gemeente als graaf gehuldigt. Vrouw Jacoba, voor meerder onheil en afval vrezende, verliet haren laſhertigen man in Brabandt; kwam in Hollandt en binnen Gouda; voorzag de ſteden van nodige behoeften, en hieldt zo door hare kloekmoedigheit, als voorzichtigheit, het werk nog in ſtandt. Ondertuſſchen wierdt Hollandt verwoeſt, en de nering der Hoekſche ſteden bedorven, doordien de Kabeljaauwſchen de Maas, de Merwe, en de Waal bezet hielden. Om den ganſchen ondergang van het landt voor te komen wierdt te Workum eene byeenkomſt aangeſtelt, daar de edelen van Hollandt, de afgezondenen der ſteden, en verſcheide vorſten, die of door bloedverwantſchap, of eigen belang aan het verſchil deel namen, byeen kwamen. Jacoba kwam daar zelf met hare moeder Margareta, maar hertog Jan zondt zyne afgezondenen derwaarts. Op die zamenkomſt wierdt eindelyk na lang krakeelen de vrede geſloten, onder voorwaarde, dat Jan Zuid Hollandt zou behouden: doch met geen ander recht, dan waar mede hy Workum, van zynen vader hem toegeſtaan, bezeten hadt; dat hy de ſteden, die hem hulde hadden gedaan, zou ontſlaan van den eedt van getrouwheit, en dat hy zich van den graaflyken tytel zou onthouden, en zich daar voor, en ook voor zyne nakomelingen, eeuwig aan hertog Jan van Brabandt en vrouwe Jacoba, insgelyks mede voor hunne nakomelingen, verbinden. Daar tegen zou vrouw Jacoba hem niet alleen eene grote ſomme gelds betalen, maar hem ook voor den tydt van drie jaren, wanneer zy zou mondig zyn, afſtaan de regering, en hertog Jan van Beyeren als voogdt en ruwaardt van Hollandt erkennen, gedurende welken tydt de regeerders der ſteden ook uit beider name moeſten aangeſtelt worden, en aan beide den eedt van getrouwheit afleggen. Het verdrag en de brieven daar van zyn gedagtekent den 19 February des jaars 1419. Na dat verdrag begaf vrouw Jacoba zich naar Henegouwen, daar zy tot gravinne wierdt gehuldigt. Het ſpeet haar, dat zy zulk een laffen echtgenoot hadt, door wiens vadzigheit zy zo een aanzienlyk ſtuk van haar gebiedt hadt verloren. Het geviel hem daarentegen niet te wel, dat de heldenmoedt zyner gemalinne zyne laſhertigheit dies te meer ten toon ſtelde; en nog meer andere oorzaken van misnoegen waren 'er, die in haat veranderden, en de verwydering tuſſchen hen hoe langer hoe groter maakten, daar het volgende geval eindelyk de laatſte handt, om zo te ſpreken, aan leide. Hertog Jan, haar gemaal, door zommige Brabandſche edelen opgerokkent, dankte alle Hollandſche ſtaatjuffers van vrouw Jacoba af, en ſtelde Brabandſche in hare plaatſen. Dit verbitterde haar zeer: zy hieldt den hertog voor, dat zy zich niet gaarne zou laten afſcheiden van juffers, die te gelyk met haar opgevoed waren, en die aan hem niet konden verdacht zyn; dat het haar eenigſte vermaak was, met de zelve, zo wel als zy van een vrolyken inborſt zynde, haren tydt in genoegen door te brengen, om niet altydt op hare onheilen te denken, en dat zy daarenboven zo wel eene vrye princes, als hy een vry prins was. Doch het mogt niet helpen. Hoe dat Jacoba zich meer tegen deze verandering aankantte, hoe meer de hertog, die door zyne vleiers wierdt opgezet, krachtiger aandrong om daar omtrent zyn zin te hebben. By dit alles kwam nog, dat hy de voogdyſchap van hertog Jan, haar oom, buiten kenniſſe van Jacoba en de Staten, nog voor zeven jaren verlengde. Al dat ſcheen haar onlydelyk. Zelfs de Staten van Brabandt namen deze verlenging van voogdy zeer euvel, als een openbaar teken van des hertogs ſlaphertigheit en onbekwaamheit om zelf te gebieden; daar by was vrouw Jacoba, als gezegt is, naar Henegouwen geweken. De Staten van Brabandt verzochten derhalven Philips, graaf van St. Pol, den broeder van Jan, die van den koning van Vrankryk tot gouverneur van Pikardië was aangeſtelt, dat hy wilde komen orde ſtellen, en de voogdy over hunnen hertog op zich nemen. Hy kwam, en zocht de zaken te bemiddelen; doch vondt zo vele verwarringen, en zulke misſlagen in zyns broeders bedryf, dat hy in 't aannemen van de voogdyſchap bewilligde. Vrouw Jakoba wierdt mede ontboden, om het landt te helpen regeren. Zy kwam, maar hertog Jan verwyderde zich hoe langs hoe meer van haar, en hieldt zich op binnen 's Hertogenboſch; verbondt zich met den hertog van Kleef tegen de Staten van Brabandt, als vyandt, waar uit zware ongelegentheden en oorlogen ontſtonden. Kortom, de ſtaat van Brabandt, Hollandt en Zeelandt, was beklagelyk; men deedt overal niet dan plunderen, moorden, branden en blaken. De Kabeljaauwſchen wierden ſterk; vrouw Jacoba en de Hoekſchen zwak: zomtyds ſcheen 'er echter een luchtje voor de laatſten. Doch met de oneenigheit tuſſchen Jacoba en haren gemaal kwam het eindelyk zo verre, dat zy eerſt met hare moeder Margareta naar Henegouwen vluchtte, weigerende ſedert vlak uit weder by hem te komen, zeggende, dat hy onbekwaam tot het huwelyk was, en dat zy kinderen moeſt hebben, om aan Jan van Beyeren het vermaak niet te geven, dat zyne nakomelingen, ten minſte na zyne en hare doodt, zouden regeren. Dus gezind zynde is ze eerſt naar Calais, en van daar naar Engelandt overgeſtoken, en deedt vervolgens by den paus om hare echtſcheiding aanhouden; maar zy was te haaſtig met een nieuwen man te verkiezen: zonder pauſſelyk vonnis of vergunning trouwde zy in den jare 1423 met hertog Humphrey of Humfrid van Gloceſter, oom van den koning van Engelandt. Hy kwam met haar over, hebbende een deel krygsvolk met zich gebragt. Hertog Jan van Brabandt, daar over vol toorn en ſpyt, verzocht hulp by den hertog van Beyeren, nu ruwaardt van Hollandt. Haaſt zou hy hem bygeſprongen zyn tegen vrouwe Jacoba, ook om zyn eigen voordeel en belang; maar ſtierf nog in 't zelve jaar 1424. De hertog van Brabandt wierdt van de Kabeljaauwſchen in Hollandt ontboden, onaangezien zyne gemalin reets een anderen man hadt, daar als ruwaardt ontvangen, ſtelde jonker Jakob van Gaasbeek tot ſtadhouder, en was dus weder oorzaak van nieuwe rampen in Hollandt. Vrouw Jacoba zette de Hoekſchen aan om, nu de hertog van Beyeren dood was, op haar voordeel acht te geven. Hy zelf kwam te Schoonhoven, en wierdt heerlyk van de burgery ontfangen. Daar op raakte Hollandt allerwegen weder in vuur en vlam. Hertog Philips van Burgundië, bygenaamt de Goede, hadt rekening gemaakt, dat uit het huwelyk van zyn nicht Jacoba met den Brabander gene kinderen zouden komen, en alsdan bedongen, indien hy haar overleefde, haar erfgenaam en graaf van Hollandt, Zeelandt, enz. te zullen zyn. Ter dier oorzake verdroot het hem zeer, dat zy haren eerſten man verlaten hadt, en met den hertog van Gloceſter getrouwt was, by wien zy kinderen mogt krygen; daarom ſpande hy met hertog Jan van Brabandt aan, en deedt vrouw Jacoba een zwaren oorlog aan, waar door zy eindelyk in grote verlegenheit wierdt gebragt. Hare moeder, haren gehelen ondergang vrezende, bondt daar op in den jare 1425 eene onderhandeling aan, en ſloot eindelyk, in wederwille van Jacoba, een vergelyk, onder beding, dat de zelve zou geſtelt worden in handen van Philips van Burgundië, die haar in de eene of de andere ſtadt zou bewaren, tot dat de paus uitſpraak zou gedaan hebben over het krakeel wegens hare twee mannen; dat men haar zo veel van hare inkomſten zou laten, als genoeg was tot eene rykelyke hofhouding; maar dat de regering van Henegouwen ondertuſſchen zou blyven aan den hertog van Brabandt, en die van Hollandt en Zeelandt aan den hertog van Burgundië. Acht dagen na dat dit verdrag gemaakt was, wierdt Jacoba overgegeven, en vervolgens naar Gent gebragt, en aldaar in het hof bewaart, zo nochtans, dat zy eene fraaie hofhouding hadt, waar toe de Hollanders haar overvloedig geldt verſchaften. Doch zy ontkwam het niet lang daar na in mans klederen, door hulp van Dirk van Merwede, en vluchtte naar Hollandt. Te Workum, Vianen, Schoonhoven en Gouda wierdt zy met blydſchap verwelkomt. Dat namen die van Leiden, Delft en Haarlem zeer euvel op; want zy hielden het met Philips. Toen de hertog van Gloceſter hoorde, dat zyne gemalin in Hollandt was, zondt hy onder Filwater haar veel volk te hulp. Philips trok 'er tegen aan, en behieldt, na een bloedigen ſlag by Brouwershaven, de overhandt. Het overblyfſel van Gloceſters ſchepen en troepen keerde weder naar Engelandt. Dit gebeurde in 't jaar 1526.

In 't volgende kwam het pauffelyk vonnis, verklarende vrouw Jacoba ten onrechte van haren man, den Brabander, gescheiden, en onwettig aan Glocester getrouwt te zyn; weshalven zy zich weder by haren naasten bloedvriendt Amadeus van Savoje hadt te begeven, om van hem in bewaring gehouden te worden tot dat zy met haren vorigen man verzoent zou zyn. Zo haast als Glocester daar van verwittigt was, verliet hy haar, en trouwde fluks met eene andere. Zyne verlatene gemalin hadt geen lust om naar Savoje te gaan, maar onthieldt zich te Gouda en te Schoonhoven. Zy vergaderde volk en belegerde Haarlem. Philips vloog tot ontzet; Jacoba trok hem tegen, en het kwam by de Goudsche sluis tot een veldslag, daar Philips de nederlaag kreeg, die zo groot was, dat de Alphensche dyk, tot Leiden toe, met dode lyken als bezaait was; maar daarentegen verloor Jacoba den strydt by Wieringen, in welken van de zyde van Philips een natuurlyke zoon van den hertog sneuvelde, het welk hy zo hoog nam, dat hy een groot getal gevangene Kennemers door beuls handen liet onthoofden; waar tegen Jacoba, om wraak te nemen, eenige schepen regt op Enkhuizen aan zondt, die daar op den vollen middag over de honderd burgers gevangen namen en onthoofden. Het kwam evenwel eindelyk, na vele verwoestingen door gansch Hollandt, in 't jaar 1428 tot een vergelyk. Het zelve wierdt bemiddelt door den kardinaal Henrik van Beaufort, van Rome in Nederlandt gekomen zynde, en de vrede tusschen Jacoba en Philips, door zyn toedoen, te Delft gesloten op deze weinige voorwaarden: Jacoba zou Henegouwen, Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt behouden, daar de Burgunder, zo lang zy leefde, ruwaardt van zou zyn, en na hare doodt in alles haar erfgenaam; zy zou in het vervolg buiten zyne kennisse en die der Staten met niemandt mogen trouwen. Daar na bleef Hollandt vier jaren in rust. Doch de verliefde aardt van Jacoba bedurf weder alles: zy verliefde op heer Frank van Borsselen, ridder, heer van Borsselen, enz. een welgemaakt en daar by verstandig man, door hertog Philips in zyne plaatse tot stadhouder en gouverneur over Hollandt, enz. aangestelt; trouwde heimelyk met hem, en het bleef ook een langen tydt verborgen; maar eindelyk kreeg 'er de Burgunder kennis van. Dit diende hem om vrouw Jacoba voorts gansch uit haar bezit te zetten. Hy kwam in aller yl uit Vrankryk naar Hollandt; kreeg heer Frank door list gevangen, en voerde hem naar Vlaanderen. Vrouw Jacoba hieldt zeer ernstig aan om zyne verlossinge; maar Philips hadt daar geen ooren toe. Jacoba bragt daar op eene kleine vloot by malkander, en zeilde met de zelve de Schelde op, om haren gemaal te verlossen. De zelve zat in het kasteel van Rupelmonde, daar zich hertog Philips, het geen vrouw Jacoba tot zyne verlossing zou ondernemen, wel voorziende, met eenig krygsvolk mede hadt in geworpen. Jacoba kwam 'er met hare kleine vlote voor, en liet den hertog om de vryheit verzoeken van hem te mogen zien en spreken, het welk Philips haar op deze wyze toestondt, dat de gevangen boven op den muur van het slot zou gebragt worden, en dat zy in een vaartuig op de achtersteven staande dus met hem zou spreken. Doch Jocoba hadt van Borsselen nauwlyks in het oog gekregen, of zy sprong van het vaartuig op het landt, om met den hertog van Burgundië te handelen en hem los te krygen, tot welken prys het ook mogt zyn. Dit was het geen de hertog zocht. Jacoba stondt voor de vryheit van haren man aan haren neef, hertog Philips, af Henegouwen, Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, zonder eenig recht of aanspraak daar op te behouden; en de Staten stelden zich, om zwaarder onheilen voor te komen, daar niet tegen. Daar voor wierdt haar vergunt met Frank van Borsselen opentlyk te trouwen. Indien zy te zamen kinderen wonnen, zouden die erfgenamen der nagenoemde landen zyn; te weten, hertog Philips zou Borsselen belenen met het graafschap Oosterbandt: vrouw Jacoba zou bezitten het landt van Voorn, met den Briel, de heerlykheit van Zuid-Bevelandt, Tertholen, de stadt Leerdam, de heerlykheit van Lede en Schoonrewoert, met alle de tollen van Hollandt en Zeelandt. Indien zy kinderloos bleef, zou na hare doodt alles weder vervallen aan hertog Philips en zyne nakomelingen; en indien Philips zonder lyfserven overleedt, dan zou alles aan vrouwe Jacoba en hare nakomelingen wederkeren; die daar op te S. Martensdyk, in Zuid-Bevelandt, opentlyk met heer Frank van Borsselen, verheven tot grave van Oosterbandt, en door Philips ridder van 't gulde Vlies gemaakt, trouwde. Dit geschiedde in den aanvang van 't jaar 1433, en vrouw Jacoba kreeg dus een man naar haren zin, ten koste van haren hooggraaflyken staat en luister: doch zy hadt 'er niet lang het genot van: hare geledene rampen en ontallyke moeielykheden hadden haar tot de teering doen vervallen, waar van ze omtrent drie jaren daar na, te weten in 't jaar 1436, op het slot te Teilingen den geest gaf, van waar haar lyk naar 's Gravenhage wierdt overgebragt, en in de hofkapelle by haren grootvader hertog Albrecht, en by hare grootmoeder begraven. Frank van Borsselen overleefde haar vele jaren, tot het jaar 1470 toe; bleef na hare doodt houtvester van Hollandt, en by de hertogen Philips en Karel van Burgundië welgezien. Zy heeft gene kinderen gehad, zo dat hare graafschappen aan het huis van Burgundië kwamen. Het eerste verdrag met Philips hadt haar al vry wat droefgeestig gemaakt, en naar Zuid-Bevelandt met zwaarmoedigheit heen gedreven. Het was daar eene gewoonte, gelyk op meer andere plaatsen, dat men op zekeren dag van 't jaar den papegaai schoot, die van hout op den top van een hogen mastboom gestelt wierdt; zulkerwyze, dat hy bezwaarlyk met den boog afgeschoten kon worden. Die het deedt, wie het ook was, wierdt koning genoemt, en van alle kanten met gaven beschonken. Terwyl vrouw Jacoba daar was, wierdt dit papegaaischieten ook aangestelt. Zy wat uitspanning en eenige verligting in hare droefheit zoekende, kwam met eenige in 't schutters veldt, en voegde zich by die om prys schoten. Na dat alle schutters, elk op zyn beurt, met den handboog te vergeefsch naar den vogel geschoten hadden, tradt ook vrouw Jacoba toe, en trof hem zo wis, dat de papegaai nederviel. Niet alleen Ter Goes, maar al het omleggende landt, juichte over dit bedryf der gravinne, en wel voornamentlyk liep het vrouwenvolk als onbendig om de koninginne geluk te wenschen, en met een geschenk te begroeten: het was Jacoba zo aangenaam, de ongeveinsde goedhertigheit van deze geringe menschen te zien, dat zy hare goede genegenheit met eene eeuwige kwydschelding der Vlastienden in eenige deelen van Zuid-Bevelandt beloonde, het welk gebeurde in den jare 1428. Jacoba was waarlyk eene kloekmoedige princes, en hare edelmoedigheit hadt wel een beter lot verdient, en een beter man dan hertog Jan van Brabandt was, dien zy gedwongen en tegen haren zin trouwde, en die al mede veel tot haar ongeluk gedaan heeft. Terwyl ze zich op het laatste van haar leven op het huis te Teilingen onthieldt, zynde nu van gravin van Hollandt, enz. houtvesteresse en duinbewaarster, en haar man, Frank van Borsselen, houtvester, vermaakte ze zich met de konynen-jagt, en met zomtyds een kannetie te legen, en dan over haar hoofdt in den vyver te werpen, waar van 'er bywylen nog wel eenige gevonden, en naar haren naam vrouw *Jacoba's kruikies* of *kanneties* genoemt worden. Men vindt 'er hier en daar eenige by de liefhebbers der vaderlandsche oudheden en seldzaamheden, onder anderen op het huis te Groeneveen, nu Papenbûrgh, in Kennemerlandt, als boven op het artykel GROENEVEEN gezegt is. De naauwkeurige Pars, die 'er in zyne *Katwykſche Oudheden* tweederhande afbeeldingen van geeft, voegt daar by, dat 'er, behalven in de vyvers van de huizen te Teilingen en op het Zandt, ook omtrent de grondvesten van het huis te Rozenburg, gelegen tusschen Leiden en 's Gravenhage, in het jaar 1635, naar het getuigenis van M. van den Hoeve in zyn *Handv. Kronyk* (*fol.* 129) eenige van die kanneties gevonden zyn. *Vossius Jaarboeken van Hollandt. Scriverius van de Graven van Holl. Heemskerk Batavische Arkadia pag.* 568 *en Pars Katwyksche Oudheden pag.* 122, 137.

JACOBA'S KRUIKIE of KANNETIE. Zie het voorgaande artykel.

JACOBÆUS, (OLIGER) was te Arhus, op 't halfeilandt van Jutlandt, van zeer treffelyke ouders geboren op den 6 July des jaars 1650: want, om niet verder achter uit te deinzen, zyn vaderlyke overoudgrootvader *Jakob*, zoon van *Matthias*, was bisschop van Funen geweest. *Matthias Jacobæus*, Jakobs zoon, was eerste geneesmeester van Christiern den IV, koning van Denemarken, en zyn vader *Jakob*, zoon van *Matthias*, was bisschop van Arhus, en droeg alle mogelyke zorg voor de opvoeding van zynen zone. Maar na zyns vaders doodt in 't jaar 1671 wierdt Oliger van zyne moeder, dochter van den beruchten *Caspar Bartholinus*, naar Coppenhagen gestuurt; en, na dat hy aldaar alle de gewoonlyke trappen der geleerdheit in de hogeschole was opgeklommen, vertrok hy uit zyn vaderlandt, om de voornaamste hoven van Europa te gaan bezichtigen. Met dit opzet doorreisde hy geheel Vrankryk, Italië, Duitschlandt, Hungarië, Engelandt en de Nederlanden. Hy vondt op deze reizen 't gene hy eeniglyk zocht, te weten de bekwame middelen om tot de uiterste volmaaktheit in alle wetenschappen, maar byzonderlyk in zyn beroep van de geneeskunde, te kunnen geraken. Hy trok groot voordeel uit de onderrechtingen der geleerden, die hy in die gewesten ontmoette, en wierdt zelfs van hen wonderlyk geacht. Hy oeffende zich eenigen tydt te Livorno onder den vermaarden ontleder Stenon, en men behoeft maar die beruchte mannen te noemen, als *Redi*, *Malpighius*, *Karel Patin*, *Borelli*, *Brown*, *Sydenham*, *Boyle*, *Morison*, *Drelincourt*, *Diemerbroek*, *Ray*, *Swammerdam*, *Spanheim*, *Crusius*, *Grævius*, *Du Vernay*, *Du Hamel*, *Ettmuller* en meer andere voortreffelyke lieden, met welke hy meermalen verkeert, en sedert dien tydt onderlinge kennis altydt onderhouden heeft, om te bewyzen, dat hy niets nagelaten noch vergeten heeft van 't gene hem eenigzins dienstig kon wezen om een geleerd en volmaakt man te worden.

In zyn vaderlandt te rug gekomen zynde in 't jaar 1679, ontfing hy brieven van den koning, de welke hem met de waardigheit van hoogleeraar in de genees-en-natuurkunde begunstigde in de hoofdstadt van 't ryk. Hy begon zyn ampt te verrechten in het jaar 1680. Zyn voornaamste werk was alle de eigenschappen en verschillende voortbrengingen der natuur te doorgronden; 't geen hem 't zwaartste scheen, en 't merkwaardigste en 't verhevenste voorkwam, bewees en leide hy uit aan zyne leerlingen. Met een woordt, zyn eenigste vlyt was de plaats, die hem vertrouwt was, met roem en eer te bekleden. Ook wierdt hy wel haast naar verdiensten beloont: want, zonder te spreken van de eertytels en voorrechten, met welke de hogeschool hem verheerlykte, wierdt hem van Christiern, koning van Denemarken, de zorg opgedragen om dat vermaarde Rariteiten-kabinet, daar zyne voorzaten reets zo lang aan gearbeid hadden, te vermeerderen en in een goeden staat te brengen. In 't jaar 1698 voegde de tegenwoordige koning van Denemarken by dit treffelyk ampt nog den eertytel van raadsheer van zyne gerechtsbank. Dus verheerlykt, bemint en geacht van alle zyne landslieden bragt hy zyn leven door in eene zoete stilte, als wanneer een onverwacht geval voor altydt zyne heilzame rust kwam storen, door 't wegrukken van zyne huisvrouwe Anna Margareta Bartholini, Thomas dochter, de welke, na den tydt van zeventien jaren in den huwelykschen staat met hem vereenigt geweest te hebben,

ſtierf den 18 Auguſty in 't jaar 1698, latende hem vader van zes zonen. Dit verlies trof hem zo diep in 't hert, dat hy tot zwaarmoedigheit verviel, die in 't vervolg zich tot een dodelyke ziekte zette. Hy hoopte in een twede huwelyk een ſpoedig geneesmiddel voor zyne mistrooſtigheit te vinden, om welke reden hy, volgens den raadt van zyne vrienden, een twede trouw-verbondt hadt aangegaan met Anna Tiſtorph. Maar deze voorzorge was te vergeefſch; zyne ziekte nam hoe langer hoe meer toe, en na drie jaren gekwynt te hebben ſtierf hy in den ouderdom van 51 jaren. Hy was een goed huishouder, een goedaardig meeſter, een gedienſtig buurman, en een trouw vriendt. Hy was heel ſtichtig van leven, en betoonde een wonderlyke Godvruchtigheit op zyn doodbedde. Zie hier de lyſt van zyne werken: *De ranis Diſſertatio, Romæ* 1676. *in* 8. *& Pariſiis. Bartholomæi Scalæ; equitis Florentini hiſtoria Florentinorum, edita ab Oligero Jacobæo, ex bibliotheca Medicæa. Romæ* 1677. Jacobæus was dit handſchrift aan den beruchten Maghabecchi verplicht. *Oratio in obitum Bartholini* 1681. *in* 4. *Compendium Inſtitutionum Medicarum. Hafniæ* 1684. *in* 8. *De ranis & lacertis Diſſertatio. Hafniæ* 1686. *in* 8. *Franciſci Arioſti de oleo montis Zibinii ſeu petroleo agri Mutinenſis edita ex MSS. membranis ab Olig. Jacobæo. Hafniæ* 1690. *in* 8 *Panegyricus Chriſtiano quinto dictus.* 1691. in fol. *Gaudia arctoi orbis ob thalamos auguſtos Friderici & Ludovicæ.* 1691. in fol. *Muſæum regium, ſive catalogus rerum tam naturalium, quam artificialium, quæ in Baſilica bibliothecæ Chriſtiani quinti Hafniæ aſſervantur. Hafniæ* 1696. *Jacobæus* hadt een byzondere begaafdheit tot de dichtkunſt, en heeft verſcheide gedichten gemaakt op verſcheide voorwerpen, waar van 'er maar een gedeelte is in druk gekomen. *Programme contenant l'eloge de ce ſçavant en Latin; & Memoires pour l'hiſtoire des Sçiences &c. Octob.* 1702. *pag.* 283. *&c.*

JACOBATIUS, (CHRISTOFFEL) kardinaal, die eerſt kanunnik van St. Pieter, en naderhandt biſſchop van Maſſano geweeſt is. Paus Paulus de III maakte hem kardinaal in 't jaar 1536, op de aanbeveling van keizer Karel den V. Hy ſtierf den 7 October van 't jaar 1540, en was een neef van *Dominicus Jacobatius. Victorel. in Jacob. Aubery Hiſt. des Card. Miræus. Poſſevinus.*

JACOBATIUS, (DOMINICUS) kardinaal, biſſchop van Luceria, was een Romein, zoon van Chriſtoffel. Hy wierdt in de geeſtelyke rechts-en Godgeleerdheit opgetrokken, en deedt daar in genoegzamen voortgang om in verſcheide zaken van 't Roomſche hof gebruikt te kunnen worden, onder de regering van Sixtus den IV, Innocentius den VIII, Alexander den VI, Julius den II, en Leo den X. Deze laatſte maakte hem kardinaal den 2 July van 't jaar 1517. Jacobatius bereikte alsdan den ouderdom van 74 jaren. Het bisdom van Luceria was hem reets gegeven, als hy naderhandt de bisdommen van Maſſano en Groſſetto bekwam. Hy ſtierf den 2 July in 't jaar 1527, of, volgens anderen, in de maandt van January van 't jaar 1528. Jacobatius heeft eene verhandeling van de kerkvergaderingen geſchreven, waar van 'er een menigte van afdrukken gevonden wordt.

JACOBATIUS, (JAKOB) een rechtsgeleerde, was van Benevento, en heeft geſchreven: *Defenſorium pacis contra excommunic. Papæ. König Biblioth. vet. & nov.*

JACOBELLUS was een van de voornaamſte aanhangers van *Jan Hus.* Hy wordt ook zomwylen *Jacobus Miſnenſis* genaamt, dewyl hy in de ſtadt Meiſſen, of, volgens anderen, in die van Myſen, gelegen in Bohemen, geboren was. Hy wierdt niet alleen van zyne vyanden, maar zelfs van zyne vrienden *Jacobellus*, dat is *Jakobie*, of *de kleine Jakob* genaamt; doch 't is niet te vermoeden, dat hem die naam tot ſpot of beſchimping gegeven is. Men geeft voor, dat hy in dien tydt de eerſte is geweeſt, die geleert heeft, dat men 't H. Avondmaal onder beide gedaanten moeſt uitdelen, en dat *Petrus Dreſdenſis*, gelyk ook *Jan Hus*, zulks van hem hebben aangenomen, alhoewel 'er onder de geleerden daar over nog dikmaals getwiſt wordt. *Æneas Sylvius. Balbinus. Dubravius Hiſt. Bohem. Hagecius Böhmiſche Chronic. Fabricius Annal. urb. Miſniæ. Albinus Meiſniſche Chronic. Spanheim Hiſt. Eccleſ. N. T. Van der Hardt Acta Concilii Conſtant. Thomaſii Diſſert. de Petro Dresdenſi. &c.*

JACOBI, (JACOBUS) gaf in 't jaar 1634 een Joodſche tydrekening, op rym geſtelt, in 't licht. De zelve was uit de heilige Schrift en uit Joſephus getrokken. *König Biblioth. vet. & nov.*

JACOBILLI (FRANCISCUS) van Foligno, een meeſter in de wiskunſt, en leerling van *Johannes Antonius Maginus.* Hy gaf eenige werken in 't licht, en ſtierf te Rome den 5 Juny in 't jaar 1623. Men kan daar omtrent te rade gaan met *Lodewyk Jacobilli*, ſchryver van de Boekzaal van Umbrië, en verſcheide andere werken, als van 't leven der Heiligen, de Hiſtorie van Foligno. enz.

JACOBILLI (VINCENT) van Foligno, heeft geleeft in de zeſtiende eeuwe. Hy heeft zyn naam vermaard gemaakt door verſcheide verſtandige werken, die hy in proſe en in rym heeft uitgegeven. Hy wierdt tot ſtadbeſtierder van Terni aangeſtelt, en ſtierf op weg, als hy bezit van dat ſtedevoogdſchap ging nemen, den 15 November in 't jaar 1601.

JACOBILLI, (VINCENT VAN) die in den zelven tydt leefde als de andere, waar van men geſproken heeft. Hy bediende de paus Gregorius den XIII te Avignon, en naderhandt de koningen Henrik den III en Henrik den IV, en hieldt zyn verblyf in Provence, daar hy geſtorven is den 9 Auguſty in 't jaar 1602. *Lud. Jacobilli Biblioth. Umb.*

JACOBINA, zekere bezetene vrouw, die in Italië verſcheen in de vyftiende eeuwe, en die *Cœlius Rhodiginus* zelf zegt in zyn landt gezien te hebben. Deze ſchryver verhaalt, dat zy een duivel in haren buik hadt, die duidelyk genoeg ſprak om te kunnen verſtaan worden. Ganſch Italië wilde haar zien, en vele lieden van aanzien, nieuwsgierig om de waarheit te weten, deden haar ontkleden, om te beproeven, of 'er geen bedrog onder ſchuilde. De naam van dezen kwaden geeſt was *Cincinnatulus.* Hy betoonde vreugde te ſcheppen in 't horen van zyn naam, en gaf verwonderlyke antwoorden aan die hem eenige vragen voorleiden wegens verholene en zware dingen, ook over voorgevallene of tegenwoordige zaken: maar hy gaf altydt een valſch antwoordt op voorſtellingen, die nog te gebeuren ſtonden, of hy bedekte zyne onkundigheit met een verward geluidt, of een gedommel, zonder eenige beſcheide woorden voort te brengen; waar van de ſchryver, dien men hier heeft aangehaalt, zegt ondervinding gehad te hebben. Het is in het achtſte boek van zyne Oude Lezingen, *k.* 10.

JACOBINUS (ACHILLES) van Montmorio in Abruzzo, heeft geſchreven over de verhevenheit der natuurkunde. *König Bibl. vet. & nov.*

JACOBINUS (JAN) heeft de heldendaden van Sigismundus, vorſt van Tranſylvanië, beſchreven. *König Biblioth. vet. & nov.*

JACOBITEN, Ooſterſche Chriſtenen, aldus genaamt naar zekeren *Jacobus*, geboortig uit Syrië, en een leerling van Eutyches en Dioſcorus, welkers kettery hy door ganſch Aſië en Afrika zo ſterk voortzette in 't begin van de zesde eeuw, dat eindelyk alle de andere verſchillende ſecten, daar de Eutichianen in verdeelt waren, zich in de zevende eeuw, in die van de Jacobiten vereenigden. Zy hebben een byzonderen patriarch in Aſië, die te Caraemit, een ſtadt van Meſopotamië, zyn verblyf houdt, en die, den welken zy tegenwoordig in Afrika hebben, is de patriarch van Alexandrië, die de dwalingen volgt van Dioſcorus met de Cophthen. Hun patriarch van Aſië neemt den tytel aan van patriarch van Antiochië, hoewel 'er een Griekſche ſcheuring is, die zynen ſtoel te Damaſcus heeft. Insgelyks hun patriarch in Egypten liet zich patriarch van Alexandrië noemen, hoewel 'er een andere voor de Grieken in die grote ſtadt is. Maar ſedert hebben de Jacobiten zo ſterk de overhandt boven de Grieken gehad, dat zy zich byna altydt meeſter gemaakt hebben van den patriarchalen ſtoel, van welken zelf die van Ethiopië afhankelyk is, alwaar de Chriſtenen of de Eutichiaanſche of de Jakobitiſche lere volgen, uitgezondert die door de Jeſuïten bekeert zyn; gelyk uit de berichten van Ethiopië te zien is, die te kennen geven, dat de keizer David afgezanten aan paus Clemens den zevenden afvaardigde, om aan hem zyne gehoorzaamheit en onderwerping te bewyzen. Verders, dat paus Pius de IV den vermaarden Andreas Oviedo Jete daar henen zondt onder de regeringe van den keizer Claudius, zoon van David, en dat Gabriel, patriarch van Alexandrië, in 't jaar 1595 zynen aartsdiaken en twee monniken naar paus Clemens den zevenden afzondt, om den zelven van zyne onderdanigheit en goede begeerte te verzekeren, die hy hadt om zyne ganſche kerk met den H. ſtoel vereenigt te zien. Deze afgezanten erkenden de Roomſche kerk voor moeder van alle de kerken: maar evenwel heeft men na eene zo pleetige geloofsbelydenis geen 't minſte gevolg gezien: en 't zy dat deze patriarch van gevoelen verandert is, gelyk de Ooſterlingen menigmaal plagten te doen, of dat zyne opvolgers niet goedgekeurt hebben 't gene hy gedaan hadt: het is zeker, dat 't patriarchſchap der Cophthen van Alexandrië, altydt beſmet is met de kettery van de Jacobiten. *Maimbourg hiſtoire du ſchiſme des Grecs.*

Hier na kan men aanmerken 't gene Richard Simon verhaalt aangaande den tegenwoordigen ſtaat der Jacobiten. Hy zegt, dat men onder dien naam moet begrypen in 't algemeen alle de Monophyſiten van den Ooſten; dat is alle die genen, die maar een natuur in Jeſus Chriſtus erkennen, 't welk de Armeniers, de Cophthen en de Abyſſinen zyn. Hy voegt daar by, dat de genen, die eigentlyk Jacobiten genaamt worden, een heel klein getal uitmaken, zynde niet meer dan veertig huisgezinnen, die voornamentlyk in Syrië en Meſopotamië wonen. Daar is verſchillendheit, tuſſchen hen, om dat 'er een deel met de Roomſche kerk vereenigt is, en dat 'er de andere altydt van geſcheiden blyft. Deze laatſte zyn zelfs niet wel vereenigt, hebbende onder zich twee tegen elkander ſtrydige patriarchen, waar van de een te Caraemit zyn verblyf houdt, en de andere te Derſapharan. Buiten deze twee patriarchen is 'er nog een, die met de Latynen van een gevoelen is, en te Aleppo woont. De vader Sacchini, Jeſuit, heeft in de Hiſtorie van zyne orde geſproken van eene zamenhandeling, die de vader Chriſtoffel Roderik, afgezant van den paus, in Egypten gehad heeft met de Cophthen, die Jacobiten zyn, rakende de vereeniging van de twee kerken. Verders blykt daar uit, dat de geleerdſte van deze ſecte met de Roomſche kerk overeen komen, en niet verſchillen dan in uitdrukkingen. Zy zeggen zelfs, dat hunne uitdrukkingen nergens toe ſtrekken dan om hen van de Neſtorianen te onderſcheiden.

JACOBONI (JULIUS) een zeer nieuwsgierig liefhebber van de oudheden. Om zyne genegenheit te voldoen doorreiſde hy eenige provincien van Italië. Terwyl hy te Rome was, hadt hy 't gebruik van de boekzaal van den kardinaal Donat Cæſio, den welken hy in zyn gezantſchap naar Bologne vergezelſchapte. Hy heeft daar ook doen drukken in 't jaar 1583 het byvoegſel, 't welk hy gemaakt heeft op de aanmerkingen van *Joh. Baptiſta Fontein.* Hy handelt in dat boek van de aloude familie van 't huis van de *Cæſii* binnen Rome, uit 't welk *Cæſius Sabinus* geſproten is, dien hy zegt geleeft te hebben ten tyde van den keizer Domitianus, in 't jaar na de ſtichtinge van de ſtadt Rome 847, en na de geboorte van Chriſtus 95. Hy eindigt deze tydbeſchryving met *Quintus Cæſius Salvinus*, wiens moeder voor hem een eerlyke

ke grafflede deedt oprechten onder 't burgermeefterfchap van P. Cornelius Anulinus en M. Aufidius Fronto: te weten in 't jaar 951 na de bouwing van Rome, in 't jaar 199 na de geboorte onzes Heeren. *Mart. Hankii de Rom. rerum fcriptor. P. I.*

JACOBSDAL, een koninklyk lufthuis in Zweden, omtrent een halve myl van Stokholm gelegen, is buiten twyffel eene van de vermakelykfte en luftigfte buitenplaatfen van 't ganfche koninkryk. De koningen van Zweden plegen zich aldaar in den fomer te onthouden. Daar zyn fchone en aangename boomgaarden, heldere bronnen en grotten, de welke deze plaats verheerlyken en vermakelyk maken.

St. JACOBS-WOUDE. Zie ESSELIKKER-WOUDE.

S. JACOBUS, bygenaamt *de Grote*, Apoftel, was een zoon van Zebedeus en Salome. Hy wierdt door Chriftus tot het Apoftelfchap beroepen met zyn broeder *Johannes* den Evangelift. Zy hadden beide den naam van *Boanerges*, dat is, *donderkinderen*. Zy woonden, naar alle waarfchynlykheit, te Bethfaïda, eene ftadt in Galilea, en waren viffchers van hun beroep, gelyk ook hun vader, in wiens fchuit zy met St. Pieter met viffchen bezig waren, wanneer Jefus Chriftus hen eene overwonderlyke vangft liet doen. Hoewel zy Chriftus reets gekent en gevolgt hadden, voegden zy zich nog niet t'eenemaal by hem voor al eer Jefus, hen ontmoet hebbende, terwyl zy met hunnen vader Zebedeus hunne netten vermaakten, hen tot zich riep: als dan verlieten zy hun huis, en volgden Chriftus naar Capernaüm. Zy waren tegenwoordig by de genezing van de fchoonmoeder van St. Pieter, en de herleving van de dochter van Jaïr, opperhoofdt der Joodfche kerk. Zy waren getuigen met St. Pieter van de verheerlyking des Heeren op den berg Tabor. De inwoonders van een vlek in Samarië gelegen, de poorte voor Chriftus gefloten hebbende, wierden Jacobus en Johannes dusdanig in gramfchap ontfteken door den fmaadt, dien men hun meefter aandeedt, dat zy de macht verzochten om 't vuur te kunnen uit den hemel doen nederdalen, om de Samaritanen te vernielen, en hun dorp te verteren, gelyk Elias in vorige tyden gedaan hadt. Chriftus antwoordde hen, dat zy niet wiften, wat geeft hen moeft aandryven. Zy deden door hunne moeder aan Chriftus vragen, dat als hy in zyn ryk zou wezen, de eene aan zyne regter, en de andere aan zyne linker zyde mogt zitten. Jefus, zich tot hen kerende vroeg hen, of zy den kelk, dien hy zelf moeft drinken, zouden kunnen drinken: waarop zy ja antwoordden. Als dan zeide Jefus tot hen, dat zy in der waarheit zynen kelk mede zouden drinken, maar dat het aan hem niet ftondt hen beide aan zyn regter of linker zyde te plaatfen, en dat dit toekwam aan de genen, voor welke zyn vader zulks bereid hadt. St. Jacobus en Johannes wierden met St. Pieter door den Heere verkozen om hem in den hof aan den olyfberg te vergefelfchappen. Na de verryzenis van Chriftus trokken deze twee broeders naar Galilea, en kwamen voor 't Pinxterfeeft weder te Jeruzalem, alwaar zy met de andere Apoftelen den H. Geeft ontfingen. Men gelooft, dat St. Jacobus uit Judea trok, voor 't vertrek van alle de andere Apoftelen, om het Euangelie aan de verftrooide Joden te verkondigen. Wat 'er van zy, hy keerde weder in Judea, en gaf 'er blyken van zynen yver om de Joden de Chriftelyke religie te doen omhelzen; het welk hem hatelyk by de zelve maakte, aan welke Herodes Agrippa willende behagen, deedt hy St. Jacobus, den broeder van St. Johannes, door 't zwaardt fterven. St Jacobus is de eerfte martelaar onder de Apoftelen geweeft, en ftierf in 't vier en veertigfte jaar na de geboorte van Chriftus. St. Clemens van Alexandrië, aangehaalt door Eufebius, verhaalt, dat de genen, die St. Jacobus befchuldigt hadt, ziende, dat deze Heilige met eene feldzame volftandigheit ter doodt ging, zich inwendig zo geraakt voelde, dat hy zich aanftonts bekeerde, en met hem de marteldoodt onderging. Eenigen zeggen, dat hy Philetus en Hermogenes, beide toverkunftenaars, gedoopt heeft. *Matth. IV. IX. X. XXVI. Marc. III. IX. XIV. Luc. VIII. IX. Handel. der Apoft. XII Eufeb. Hift. lib. II. c. 9. Hieron. de viris illuft. Epiph. hæref. 58. & 78. le Nain de Tillemont Mem. pour fervir à l'hift. de l'Eglife tome I. Baillet Vies des Saints.*

De Spanjaarden, fteunende op eenige onbekende overleveringen, geven voor den H. Apoftel Jacobus tot hunnen Apoftel gehad te hebben, hoewel geen een oud fchryver daar iets van meldt. De biffchop van Compoftell, willende deze gewaande reize van dien Heilige aanhalen, om de onafhankelykheit van zyne kerke van die van Toledo te verdedigen, in de grote kerkvergadering van Lateran, onder paus Innocentius den III, kon de krachtige redenen van Roderik Ximenes, zynen aartsbiffchop, geenzins beantwoorden, die de gemelde reize opentlyk ontkende. De kardinaal Baronius, die in zyne aanmerkingen op 't Roomfche Martelaarsboek, deze ingebeelde overlevering der Spanjaarden geftaaft hadt, naderhandt door menigvuldige redenen, gegrond op verfcheide zendbrieven der pauzen, en op vele getuigeniffen van vermaarde fchryvers, overtuigt zynde, veranderde van gevoelen in zyne Jaarboeken, en verwierp de mening der Spanjaarden. 't Is genoeg bekend, hoe veel hy daarom heeft moeten lyden, en hoe onordentlyk hy door de fchryvers van deze natie is behandelt geweeft. Zy beroemen zich nog het ligchaam van St. Jacob in zyn geheel te hebben; hoewel die van Thoulouze voorgeven dat 'er een brok of gedeelte van in hunne kerke van St. Saturninus bewaart wordt. Daarenboven zegt Nicolaus Chorier, hiftoriefchryver van 't Dauphiné, dat de overblyffelen, die de Spanjaarden bewaren, zyn van een zeker heilig man van die provincie, *Jacobus* genaamt (doch heel onderfcheiden van den Apoftel) die begraven was geweeft een myl van Grenoble, en welkers hoofdt in Gallicië gebragt wierdt. *Baronius T. IX. Annal. A. C. 816. Spondanus in epit. A. C. 44. Godeau Hift. Eccl. l. I. n. 18. Chorier Hift. de Dauphin. T. II l. I. fect. 8. p. 15. Calmet Woordenboek van den Bybel, vertaalt door Gargon.*

Men ziet binnen Jeruzalem eene kerk aan St. Jacobus toegewyd, die op drie honderd fchreden van de poort van Sion gebouwt is. 't Is eene van de heerlykfte en grootfte kerken van de ftadt. 't Rond verwelffel, dat in 't midden ftaat, wordt door vier grote pylaren onderfchraagt, en is van boven open, gelyk dat van 't H. graf, 't geen 'er een helder licht veroorzaakt. Daar zyn van voren drie altaren in drie choren, de eene naaft de andere, naar het Ooften. Aan de linker handt in 't midden inkomende, ziet men een klein kappelletje, 't welk de plaats is, daar men gelooft dat de H. Apoftel onthoofd is op 't bevel van Herodes, om dat het eertyds de gemene marktplaats geweeft is. Deze kerk hoort de Armeniers toe, die daar een welgebouwt klooster hebben, in 't welke altydt een biffchop is, en twaalf of vyftig monniken, die 'er den gewoonlyken dienft verrichten. Men zegt, dat de kerk en de huisveftingen gebouwt en gefticht zyn door de koningen van Spanje, om 'er de reizigers van hunne natie te herbergen. Digt daar by is een huis, 't welk men eert als de woonplaats van St. Thomas, den Apoftel, volgens de overlevering van dat landt. Men verhaalt een wonderbare zaak van dit huis, te weten, dat de Mahomethanen en de Joden niet kunnen in dit huis komen, dan met verlies van hun leven. Hierom houdt men het zelve altoos gefloten, uit vreze, dat 'er een ongelovige door onoplettenheit mogt inkomen, en zich voor de ftraffe des Hemels bloot ftellen. *Doubdan Voyage de la Terre Sainte.*

S. JACOBUS, bygenaamt *de Kleine*, of *de Rechtvaardige*, Apoftel, was de zoon van Alfeüs, in de heilige Schrift *de Rechtvaardige* en *de Broeder* genaamt, dat is, de neef van Chriftus. Hy was ook de neef van den Apoftel Judas, hoewel eenige Roomfche fchryvers deze twee waarheden in twyffel hebben getrokken. Hy wierdt verkozen om de kerk van Jeruzalem te beftieren, en in deze bevoegtheit van biffchop fprak hy de eerfte na S. Pieter op de algemene kerkvergadering, gehouden door de Apoftelen te Jeruzalem in den jare 49, of 50 na de geboorte van Chriftus. Paulus noemt hem een pylaar der kerke. Hy leidde zulk een Godsdienftig en ftichtig leven, dat Jofephus van gevoelen is, dat de verwoefting van Jeruzalem ontftaan is om de Joden, die hem gedood hadden, te ftraffen. Ananus de II, Joodfche hogepriefter, deedt hem ter doodt veroordelen, en leverde hem over in de handen des volks. Eufebius, na Hegefippus, zegt, dat de Joden hem met geweldt willende dwingen de Chriften lere opentlyk te verloochenen en af te zweren, hy de zelve in 't tegendeel met eene onbefchroomde volftandigheit hadt verdedigt, en dat zulke vrymoedige belydenis, gedaan op de trappen des tempels, de Pharizeën, zyne gezwore vyanden, zodanig hadt verbittert, dat zy hem uit razerny van boven neder wierpen, waarop een volder hem met zyn handfpaak de herffens infloeg. Dus heeft hy het martelaarfchap ondergaan in den jare 62 na de geboorte van Chriftus, na dat hy het Euangelium omtrent 29 jaren verkondigt hadt. S. Epiphanius zegt, dat deze Apoftel de vryheit hadt van binnen de geheiligde ftede te treden, het welk niemandt dan den hogepriefter volgens de wet geoorlooft was. S. Chryfoftomus voegt 'er by, dat het vel zyner kniefchyven en voorhoofdt door zyne geftadige volharding in het gebedt zo verhard waren als de huidt van een kameel, leggende gemenelyk gedurende zyn gebedt vlak op den grondt uitgeftrekt. Men heeft een zendbrief van hem, gefchreven aan de verftrooide geflachten van Ifraël, dat is te zeggen, aan de gelovigen onder de Joden, die in verfcheide geweften verfpreid waren: doch men twyffelt of de zelve wel echt is. Behalven dezen zendbrief fchryft men hem een kerk-dienft toe, dien men onder zynen naam heeft in verfcheide uitgaven van de Boekzaal der Vaderen. Nog fchryft men S. Jacobus een Euangelie toe, 't welk met reden mede onder de apocryphe boeken getelt wordt. Men haalt hier de oude fchryvers niet aan, dewyl de nieuwsgierigen de zelve kunnen nazien by de navolgende. *Torniel A. M. 4018, num. 2. 4082, n. 7 & 8. Baronius in App. Annal. & A. C. 34. 5162. Bellarminus Lib. I. de Verbo Dei, cap. 18. De fcript. Ecclef. &c. Henri de Valois p. 250. Annot. in Hift. Eufebii Jean Morin de ordinat. facris. Le P. Combefis T. II. Auct. G. L. pag. 845. Pamelius in Tertul. Calmet Woordenboek van den Bybel, vertaalt en vermeerdert door Gargon.*

S. JACOBUS, bygenaamt *de Wyze*, was te Nifibis in Mefopotamië geboren, en leefde in de vierde eeuwe. Na dat hy een heel ftreng leven in de wilderniffe geleid hadt, en door zyne belydenis onder den keizer Maximinus zeer beroemd geworden was, als ook door de menigvuldige wonderheden, die hy uitwerkte, wierdt hy tot biffchop van zyne geboorteftadt verkoren. Hy veranderde daarom zyne wyze van leven niet, noch deedt geen minder mirakelen dan te voren. Men zegt zelfs, dat hy de doden tot 't leven verwekt heeft. Hy heeft de algemene kerkvergadering van Niceen bygewoont, alwaar hy de kettery van Arius doemde. Theodoretus verhaalt, dat hy zich te Conftantinopel bevindende, op dien tydt, als men Alexander, biffchop van die kerke, wilde dwingen om Arius aan te nemen, de Chriftenen heeft geraden hunne toevlucht tot Godt te nemen door vaften en gebeden, hem gezamentlyk zeven achtereen volgende dagen te bidden, op dat hy hen wilde vergunnen 't geen hen 't voordeeligfte was. Toen de Perfianen drie verfcheide reizen, te weten in de jaren 338, 346, en 350, de ftadt Nifibis belegerden, behertigde deze Godsdienftige man by deze gelegenheit te gelyk de plicht van ftadvoogdt en van biffchop: want hy ftortte niet alleen vurige gebeden voor den welftandt van zyn volk, maar hy moedigde hen zelfs aan door krachtige beweegredenen om een muur

muur op te rechten, in de plaats van dien de belegeraars in eene van die belegeringen afgebroken hadden. Hy klom zelf op de stads muren, en verscheen 'er wonderbaarlyk in 't purper gekleed, als of hy een keizer geweest was. Men vertelt verders, dat Godt door zyn gebedt eene ontelbare menigte van muggen zondt, die de belegeraars zulk een ongemak aandeden, dat zy genoodzaakt waren het beleg in wanorder op te breken. Dit geval wordt niet alleen verhaalt by *Theodoretus*, die 't leven van dezen Heilige beschreven heeft, in een werk, dat voor tytel voert: *Philotheus*, en die nog van deze omstandigheit spreekt in zyne Historie, in 't 30 hooftstuk van het twede boek; maar wordt ook gemeldt van *Philostorgus*, dien men niet vermoeden kan, Jacobus van Nisibis begunstigt te hebben. St. Athanasius spreekt van dezen Heilige als van een bisschop, die voor de kerke geschreven heeft. Dat St. Hieronymus den zelven in 't getal van de kerkelyke schryvers niet gestelt heeft, is, gelyk Gennadius wel aanmerkt, om dat die vader de Syrische taal niet kundig was, hebbende de Syrische schryvers, daar hy van spreekt, niet dan in hunne overzettinge gelezen: dus is 't niet te verwonderen, dat hy van de werken van St. Jacobus van Nisibis niet spreekt, gemerkt de zelve in de Griekschе taal niet overgezet waren. Gennadius heeft 'er de lyst van gemaakt. Hy zegt, dat het werk van dezen schryver zes en twintig boeken behelst; maar hy noemt 'er maar drie en twintig. Ieder boek handelt van een byzonder voorwerp, als van 't geloof tegen de ketteryen, een van de liefdadigheid in 't algemeen, enz. Men kan 'er een naauwkeurige lyst van zien in de vierde eeuw van de kerkelyke Boekzaal van *M. Du Pin*. Deze heilige man, volgens 't zeggen van Gennadius, is gestorven onder Constantius (misschien in 't jaar 350) en wierdt, op 't bevel van Constantinus, in de stadt Nisibis begraven. Maar eenigen tydt daar na Julianus in deze stadt gekomen zynde, 't zy dat hy den roem van dezen H. man niet kon verdragen, of dat hy de gedachtenis van Constantinus eenige kleinachting zocht aan te doen, geboodt, dat men de overblyfsels van zyn ligchaam buiten zou brengen: zo dat weinige maanden daar na de keizer Jovianus genoodzaakt is geweest, om 't keizerryk te redden, deze stadt aan de Persianen over te geven, onder welker gebiedt de zelve nog tegenwoordig is. Dit is 't gene Gennadius verhaalt van S. Jacobus van Nisibis. Zie ook *Theodorus* in zyn leven, *lib. II. Hist. S. Hieronymus in Chron. A.C.* 341. 346. 350. *Gennad. in Cat. c.* 1. *Ado in Chron. Baronius A. C.* 325. *n.* 26. 338. *n.* 18. *& seq.* 363. *num.* 18. *M. Du Pin Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques IV. Siecle.*

S. JACOBUS, heremyt van Sancerre, en gestorven in Berri. Indien men den schryver van zyn leven gelooft, was hy een Griek van geboorte, zoon van Felix en Hermene. Hy was in krygsdienst in het Oosten ten tyde van den keizer Leo Armenius. Zyn broeder Herpelyn, die het eenzaam leven verkozen hadt, bewoog hem om zyn voorbeeldt na te volgen. Zy leefden eenigen tydt te zamen omtrent Constantinopel, en naderhandt zich op twee verscheide schepen begeven hebbende, vergingen Herpelyn, en Jacobus op de kusten van Afrika gesmeten zynde, keerde weder na Constantinopel. Van daar ging hy te scheep naar Italie, en kwam op 't eilandt Corsica, alwaar hy voor een verspieder gevangen wierdt; maar de bisschop Pantaleon zyn onschuldt ontdekt hebbende, liet hem naar Rome vertrekken. Jacobus, voor paus Sergius den II gebragt zynde, vertrok van Rome naar Genua, daar hy zich veertien jaren lang onthieldt. Eindelyk kwam hy in Vrankryk in 't jaar 859, en na dat hy in 't kerkgebiedt van Clermont eenigen tydt gewoont hadt, begaf hy zich naar dat van Bourges, alwaar hy in een klooster van St. Benedictus bleef, en van daar naar de eenzaamheit van Sancerre vertrok, daar hy zyne dagen eindigde omtrent het jaar 865. Men viert zynen feestdag op den 19 November. *Vita apud Mabillon. part. II. Bulteau Hist. Monast. d'Occident. lib. V. Baillet vies des Saints.*

S. JACOBUS *van Hautpas*, van de orde der Hospitaliers, waar van 't voornaamste huis of 't opperhoofdt van de orde in 't gebiedt was van Lucca in Italië. Men onderhieldt op de kosten van dit gasthuis een doorgang over de rivier de Arne, in den Staat van Florence, op den groten weg van Rome, daar men gewoon was grote schattingen en rechten te betalen, die door dit gasthuis vry gelaten zyn, en de gene, die 'er mede vereenigt waren: zo dat de reizigers vry doorgingen zonder iets te betalen. Behalven den grootmeester, generaal van die orde, die in Italië zyn verblyfplaats hadt, was 'er nog een kommandeur generaal voor die van Vrankryk, als blykt uit eenige grafschriften, die in de kerk van St. Magloire te Parys te zien zyn, in de voorstadt van St. Jacob, 't welk eertyds een gasthuis geweest is, toebehorende aan die orde. De parochie van St. Jacob van Hautpas heeft dien naam om geen andere reden aangenomen, dan ter oorzake van de buurschap van dit gasthuis, het welk den naam van St. Magloire aannam, als wanneer de Benedictyner monniken, die van de gasthuis-orde opvolgende, aldaar het ligchaam van dien Heilige overgebragt hebben. Het is hedendaags in 't bezit van de priesters van 't oratorie, die 'er een vermaarde kweekschool hebben. De Hospitaliers van S. Jacob van Hautpas droegen op hunne mantels een wit kruis, getrokken op de wyze van een Griekschе Tau, welkers voet puntig eindigde. *Du Breüil antiquité de Paris.*

Koningen van Aragon.

JACOBUS, de eerste van dien naam, koning van Aragon, volgde in den ouderdom van zes jaren zyn vader Pieter den II, bygenaamt de Katholyke, die, in de belegering van Muret by Thoulouze, gedood wierdt in een veldslag, voorgevallen in 't jaar 1213 tegen Simon van Montfort. In den ouderdom van zestien jaren trouwde hy met Eleonora, dochter van Ferdinand, koning van Castilie, en tien jaren daar na verliet hy de zelve met toelating van den paus. Hy veroverde ook de koninkryken van Majorka, Minorka, Valencia, en andere landen van de Moren, die 'er ongerechtige bezitters van waren. Hy overwon de vorsten, die in zyn ryk opgestaan waren ten tyde van zyne minderjarigheit, en verkreeg den eertytel van overwinnaar. Hy tradt ook in onderhandeling met St. Lodewyk, koning van Vrankryk, in 't jaar 1258, wegens eenige landen in Languedok, ter oorzaak van het graafschap van Montpellier, 't welk hem uit hoofde van zyne moeder Maria van Montpellier toebehoorde, en beloofde den oorlog aan te vangen tegen de ongelovigen van het Oosten; maar hy zondt alleenlyk eenige schepen daar henen. Zyne onmatige genegtheit tot de vrouwen veroorzaakte hem menigmaal eenige onlusten en verschillen met de kerkvoogden. Hy stierf den 27 July in 't jaar 1276, in den ouderdom van zeventig jaren, na drie en zestig jaren geregeert te hebben. Jacobus was getrouwt met Jolante of Violante, dochter van Andreas, koning van Hungarië, en teelde by haar *Pieter* den III, zyn opvolger; *Jacobus* koning van Majorka; *Sanches*, aartsbisschop van Toledo; *Izabelle*, die uitgehuwelykt wierdt aan den koning Philips den III, bygenaamt de Stoute; *Jolante*, en *Constance*, vrouw van Alfonsus den X, en van Emanuel, gebroeders; de eene was koning, en de andere vorst van Castilië. *Maria* en *Eleonor* zyn in hunne minderjarigheit gestorven. *Surita l. II. hist. &c. Mariana l. XIII. & XIV. Hier. Blanc de reb. Arragon.*

JACOBUS de II, zoon van Petrus den III, volgde in 't jaar 1291, zyn broeder Alfonsus den III, bygenaamt de Weldoender. Hy hadt Sicilië verovert, het welk hy beweerde hem toe te komen uit hoofde van zyne moeder Constantia van Sicilie, vrouwe van Petrus den III, met den tytel van koning van dat eilandt, hadt ook dien van hertog van Apulië, en vorst van Capua, aangenomen. Naderhandt volgde hy zyn broeder Alfonsus den III op, en deedt zich kronen binnen Saragossa op den 24 September van 't zelve jaar 1291. Jacobus hadt zyn broeder Frederik in Sicilië gelaten, daar deze zich koning van maakte, gelyk wy elders gezegt hebben. Jacobus, in 't begin van zyne regering, sloot de vrede met de Franschen: en was ongelukkig in een oorlog, dien hy tegen de Moren en die van Navarre aangevangen hadt. Op eene algemeine byeenkomst van de ryks-standen dede hy bescheiden, dat de koninkryken van Arragon, van Valencië en Catalonië nooit mogten gescheiden worden. Hy stierf te Barcelona den 2 November in 't jaar 1327, in 't zes en dertigste jaar van zyne regering, en 't zes en zestigste van zynen ouderdom. Hy teelde by Blanka, dochter van Karel, koning van Napels, een zoon, *Jacobus*, die aan Eleonora van Castilië verlooft was, en daar van afstondt voor de voltrekking van 't huwelyk, om ridder te worden van St. Jan van Jeruzalem, waar van hy grootmeester wierdt van de orde van Montesa. Verders hadt hy *Alfonsus* den IV, zyn opvolger; *Petrus Raimund*, *Johannes*, en vyf dochters, te weten *Constantia*, *Maria*, *Blanka*, *Jolante* en *Izabelle*, alle aan grote vorsten uitgehuwelykt, uitgezondert Blanka, die zich tot den nonnenstaat begaf. *Surita l. II. Ind. Mariana l. XIV. Villani l. VII. &c.*

Koningen van Cyprus.

JACOBUS *van Lusignan*, koning van Cyprus, was de zoon van Petrus den I, en Eleonora van Aragon. Eerst voerde hy den tytel van vorst van Tabarië, en maakte zich beroemt in verscheide ontmoetingen in den oorlog. Hy wierdt gevangen in een veldslag door de Genuezen, die hem tot het jaar 1383 tot krygsgevangen behielden. In dit jaar stierf Petrus de II, of anders Petrinus, zyn neef, wanneer de Genuezen hem in vryheit stelden, op voorwaarde, dat hy aan hen Famagosta met des zelfs gebiedt zou afstaan. Jacobus wierdt binnen Nicosië gekroont, volgde Leo, of Leonet, koning van Armenië, in 't ryk, en stierf in 't jaar 1410, nalatende, onder andere kinderen, *Janus*, of *Johannes* den II, en *Hugo*, die van paus Martinus den III tot kardinaal gewyd wierdt in 't jaar 1426. *Etienne de Lusignan, hist. de Cyp. Folieta, l. IX. Hist. gen. Du Cange de Hist. Const.*

JACOBUS, die zich koning van Cyprus maakte, was de natuurlyke zoon van Johannes den III, koning van Cyprus, door hem by Maria van Patra geteelt. Deze vorst hadt hem voor de kerk geschikt, en deedt hem de orde van onderdiaken aanvaarden. Maar na zyne doodt, die voorviel in 't jaar 1458, nam Jacobus de wapenen op tegen Charlotta, eenige dochter en erfgenaam van den zelven Johannes den III, en met hulp van de sultaan, Melek Ella, dreef hy haar uit 't ryk, en zette zich op den troon. Naderhandt, in 't jaar 1470, trouwde hy met Catharina Cornaro, dochter van Marcus Cornaro, Venetiaansch edelman, die van de republyk van Venetië aangenomen, en ook van de zelve met huwelyksgoedt voorzien wierdt, als eene dochter van St. Marcus. Jacobus stierf den 5 Juny in 't jaar 1473, zyne vrouw bezwangert latende. Zy beviel van een zoon, *Jacobus* genaamt, die in 't 1475 gestorven is. *Etienne de Lusignan hist. de Cyp. Guichenon Hist. de Savoye. Æneas Sylvius.*

Koningen van Engelandt.

JACOBUS de I, koning van Engelandt, maar de VI van dien naam onder de koningen van Schotlandt, was een zoon van Hendrik Stuart Darley, en van Maria, koningin van Schotlandt, geboren te Edenburg den 19 Juny des jaars 1566. Hy kwam vroeg op den troon door den verwarden toestandt over het geval van zyne moeder in de koninklyke familie gekomen: want

want als deze haren gemaal hadt laten om het leven brengen, en zy deswegen kort daar na van de regering moest afstandt doen, wierdt de jonge prins den 29 July in den jare 1567 voor koning verklaart. Hy wierdt onder het opzicht van eenige groten op het slot Sterling opgevoed, zynde ondertusschen de regering in handen van de graven van Murray, van Lenox, van Marr, en van Morton, tot op het jaar 1578, gedurende welken tydt vele onlusten in het landt voorvielen, wanneer de aanhangers van de gevluchte koninginne altydt zochten de tegenwoordige regering overhoop te werpen, zelfs toe te leggen, om den koning in verzekering te nemen, en hem naar Vrankryk over te brengen, doordien deze party van de Franschen ondersteunt wierdt, wanneer daarentegen de koningin Elizabeth van Engelandt van de andere party was, schoon het den naam hadt, dat zy de koningin Maria met hare onderdanen zocht te vereenigen. Ondertusschen moesten de Schotten ook tegen haar op hunne hoede zyn, naardien Elizabeth by deze gelegenheit voor de kroon van Engelandt eenig gezag over de Schotten zocht te krygen. In den jare 1578 rieden hem zommigen, die den graaf van Morton benydden, dat de koning de regering zelf aanvaardde: doch men kan ligt begrypen, dat by de minderjarigheit van den koning, en doordien de regering niet in order was gebragt, alles zeer verward stondt, zo dat de partyschap en scheuringen nog groter wierden. Voornamentlyk waren de groten op de twee gunstelingen van den koning, de graven van Lenox en Aran, zeer gebeten, zodanig, dat zy zich zelfs in den jare 1582 van des konings persoon meester maakten, en hem dwongen, den graaf van Lenox uit het landt te zenden. Doch Jacobus raakte in den jare 1583 wederom uit hunne handen, en wilde nu alleen regeren, schoon hy den graaf wederom alles toeliet, en daar door de onlusten in het ryk vermeerderde: want naardien deze graaf van de Fransche party en het huis van Guize toegedaan was, kon de koningin Elizabeth en de Schotten, die zyn party hielden, zyne gunst niet dulden. Daar uit rezen binnenlandsche beroerten onder de groten, stroperyen en andere diergelyke voorboden van den oorlog op de grenzen tusschen Engelandt en Schotlandt; zelfs hieldt men den koning verdacht, dat hy voorhadt den Protestantschen Godsdienst te verlaten, waar van de geestelykheit reets predikte. Eindelyk behieldt de Engelsche party de overhandt. Jacobus liet zich van de koningin Elizabeth gezeggen, floot met haar een verwerend en aantastend verbondt, zondt den grave van Aran van het hof, en nam die zynentwegen gevluchte heeren wederom aan. Kort daar op volgde de geweldige doodt van zyne moeder in Engelandt, en hy geliet zich in het eerst deswegen zeer kwalyk vernoegt. Doch als men hem voorstelde, dat hem zulks omtrent zyn erfrecht aan Engelandt zou schadelyk zyn, liet hy zich wederom gezeggen, en verbondt zich met de koningin Elizabeth tegen de Spanjaarden, niettegenstaande de zelve alles in het werk stelden om hem op hunne zyde te brengen, gelyk zy ook, hem niet kunnende overhalen, in het jaar 1589 de R. Katholyke Schotten tegen hem deden opstaan, hoewel de koning, die in persoon tegen deze rebellen te velde trok, van den oproer haast een einde maakte. Wanneer hy in dit jaar zocht te trouwen, hadt Elizabeth gaarne gezien, dat hy de princesse van Navarre, de zuster van Hendrik den IV, hadt genomen. Hy hadt ook, doordien men hem de zelve hadt aangeprezen, wel gedachten daar toe, indien hy niet om de Deensche princesse hadt aangehouden, by welk voornemen hy ook bleef, het zy dat hem na verloop van 14 dagen de zelve wierdt toegestaan, gelyk zommigen willen, of om dat de princesse van Navarre reets by jaren, haar broeder zonder geldt en in de Ligistische onlusten mede ingewikkelt was. Als deze zyne Deensche bruidt buiten verwachting lang uitbleef, voer hy tot in Noorwegen, alwaar zy door storm was overvallen, te gemoet, en overwinterde nevens haar te Kronenburg, waar op zy in het voorjaar des jaars 1590 naar Schotlandt trokken. Doch hier waren door des konings zachten aardt vele onlusten ontstaan. De Spanjaarden hadden eene sterke party onder de Roomschgezinde Schotten gemaakt; de Protestanten, en voornamentlyk de Presbyteriaansche geestelykheit, waren te onvrede, dat de koning die van de Roomsche kerk duldde, en hielden hem zelfs deswegen aangaande den Godsdienst verdacht; des konings getrouwste bedienden verwekten by anderen een nayver, en de koning wist zyn aanzien niet te gebruiken, veel min van deze verbitteringen hier door een einde te maken. Daarom raakten zy dikwils onder malkander handgemeen, en zelfs tegen den koning; want de misnoegden overvielen dikwils de sloten, en dwongen hem op een tydt in den jare 1593 werkelyk zyn hof te verlaten. Het scheen, dat 'er tusschen hem en de koninginne van Engelandt goede vriendschap was, doch inderdaadt was het een groot mistrouwen, 't welk door eenige misnoegden, die zich dikwils aan het Engelsche hof begaven, door de vyandlykheden, die de twee volkeren op de grenzen tegen malkander pleegden, en eindelyk daar door wierdt onderhouden, dat Elizabeth zich nooit recht wegens de opvolging tot de kroon van Engelandt voor Jacobus wilde verklaren, waar over hy in den jare 1598 vele Protestantsche heeren verzocht, dat zy door hunne bemiddeling zulks by de koningin wilden te weeg brengen. Doch elkeen wees het van de handt, en de koningin verklaarde zich hier over niet eerder dan op haar doodbedde, wanneer zy mondeling tegen hare bedienden betuigde, dat de koning van Schotlandt haar naaste erfgenaam was. Hy kreeg dan in April des jaars 1603, tot groot genoegen van de Engelschen, de kroon, hoewel hy hunne verwachting niet voldeedt, buitenslands de Engelsche natie niet zonderling geacht maakte, en daarentegen in zyn volk kwade gedachten verwekte, dat hy hare vryheit trachtte te besnoeien, gelyk zulks terstondt het eerste Parlement hem te kennen gaf, en hem dus naderhandt niet zeer genegen was; alhoewel hy nu dikwils gebrek aan geldt hadt, wilde hy liever onbehoorlyke middelen gebruiken, met, by voorbeeldt, hooge waardigheden in het koninkryk, zonder het Parlement te vragen, voor eene somme gelds te verkopen, dan het Parlement goede woorden geven; waar by nog kwam, dat hy de Spanjaarden te veel gehoor gaf, wier vriendschap een kwaad gevolg aan zyne besluiten gaf. Voornamentlyk was men van gevoelen, dat hy zich door de bisschoppen liet regeren, en tot allerhande heerschzuchtige gedachten brengen, vermits hy deze woorden *No Bishop no King*, dat is, *waar geen bisschop is, daar geldt ook geen koning*, dikwils in den mondt voerde, en van de Presbyterianen, onder welke hy toch in Schotlandt was opgevoed, zo groten afkeer hadt, dat hy altydt kwalyk van hen sprak, en zich met alle kracht bemoeide, de zelve wederom in Schotlandt te onderdrukken, naardien zy by zyne minderjarigheit den bisschoppen boven het hoofdt waren gewasschen. Jacobus sloot dan kort hier op de vrede met de Spanjaarden, tot grote verwondering van de Staten der Vereenigde Nederlanden. Doch men zegt, dat hy hier toe wierdt bewogen, dewyl hy by den aanvang van zyne regering het Parlement te onvriendt hadt gemaakt, en dus, indien 'er binnenlandsche onlusten mogten ontstaan, de handen buitenslands gaarne wilde vry hebben. Doch hy bragt in dit Parlement de vereeniging van Engelandt en Schotlandt, onder den name van Groot-Britannië, tot standt. In den jare 1605 lekte het verschrikkelyke buskruid-verraadt uit, waar door de koning met het gansche Parlement den 5 November zou zyn in de lucht gesprongen. Het meest wierden de Roomschgezinden deswegen verdacht gehouden, welken Jacobus thans minder genegenheit toonde dan zy verwacht hadden. Daar op wierden alle Jesuiten, met hunnen gehelen aanhang, gebannen, en de onderdanen moesten een nieuwen eedt van getrouwheit doen, waar over de koning naderhandt met Bellarmyn strydschriften wisselde. In het jaar 1609 hielp hy den stilstandt tusschen Spanje en de Nederlanden bevorderen, waar by hy gaarne het voordeel der Spanjaarden hadt gezocht, indien de koning van Vrankryk zulks niet hadt belet. Schoon hy dan, ongeacht de Spaansche vertogen, zyne princesse in den jare 1613 met den keurvorst van de Palts liet trouwen, liet hy zich echter naderhandt door de Spanjaarden overreden, dat hy het belang van de Protestanten, waar mede zyn schoonzoon zo veel werks hadt, niet ter herte nam, invoegen de Spaansche afgezonden, de graaf Gondomar, zich zodanig in zyne gunst hadt ingedrongen, dat hy met hem als met zyn vertrouwsten bediende omging. Voornamentlyk deedt Gondomar den koning het vermaak, dat hy slecht Latyn sprak, wanneer de koning zyn grootste vermaak nam, met hem de fouten aan te wyzen. In het jaar 1616 bewogen hem de Staten der Vereenigde Nederlanden door hunnen afgezant Oldenbarneveldt, dat hy den Briel, Vlissingen, en Rammekens, welke plaatsen de Engelschen sedert den tydt van de koninginne Elizabeth in pandt bezaten, hen wederom inruimde, en van de schuldt, die de Nederlanden aan de kroon van Engelandt schuldig waren, een goed gedeelte liet vallen, waar toe het gebrek aan geldt by den koning wel de voornaamste oorzaak gaf. De snode practyken der Spanjaarden openbaarden zich inzonderheit, alzo zich Jacobus door hen liet verlyden, om den prinsse van Walles aan de Infante van Spanje ten huwelyk te beloven. Hy liet zich dit zodanig aan gelegen zyn, dat hy geen beter huwelyk meende te kunnen bedenken, en 't zelve, niettegenstaande het onderscheidt van den Godsdienst, toestondt. Hy deedt zyn Parlement, daar over zeer geraakt, de krachtigste verzekering, dat dit huwelyk den Protestantschen Godsdienst binnen en buiten het koninkryk zekerlyk zou doen bevorderen. Hy begunstigde zelfs de Spanjaarden, gedurende den tydt, dat men hier over handelde, zelfs tot nadeel van zyn eige eere, ongemeen. De beroemde Raleigh, die eerst met zyn weten en toestemming een tocht naar de West-Indiën hadt gedaan, wierdt door hun bedryf aan het leven gestraft, na dat Jacobus alvorens aan Gondomar den gehelen toestel tot dezen tocht ontdekt hadt, waar door de Spanjaarden gelegenheit kregen, zich behoorlyk in de weer te kunnen stellen. Tot hunnen gevalle wierden den R. Katholyken in Engelandt ongewoonlyke vryheden vergunt, en als het Parlement daar over klaagde, ontsloeg de koning het zelve, en besloeg vele van des zelfs leden in boete. Om de zelve reden liet hy ook zyn schoonzoon, na dat de zelve in de Boheemsche onlusten was ongelukkig geweest, in Hollandt gebrek lyden. Ieder meende, dat hy het verbondt met Oostenryk zou breken, en het Parlement van Engelandt drong sterk daar op aan. Doch hy deedt niet anders dan vele vruchteloze bezendingen naar Duitschlandt te zenden, en voorslagen tot een vergelyk te doen, doch waar mede men te Wenen, alwaar men de zwakheit van Jacobus wel kende, den spot dreef. Hy verbeeldde zich ondertusschen, dat hy by het huis van Oostenryk grotelyks gezien was, om dat zich het zelve met hem zocht te vermaagschappen, en het hof van Madrid wist, aangaande deze zake, uiterlyk zulk een ernst te betonen, dat Jacobus meende, dat alles reets klaar was, en in den jare 1623 zyn prins geheel onverwacht naar Spanje zondt, met oogmerk om het huwelyk aldaar te voltrekken. Doch als men de voltrekking te Madrid nog zes gansche maanden uitstelde, ging het werk ten eene maal te rug, alleenlyk onder voorwendsel, dat men aangaande den Paltzgraaf niets wilde bedongen hebben. Dit vergramde Jacobus, en gaf voor, dat hy het huis van Oostenryk wilde beoorlogen, waar toe hy zelf werkelyk den graaf van Mansfeldt volk en geldt gaf. Doch eer men het dacht, was zyne gramschap gestilt, en de graaf van Mansfeldt kreeg uitdrukkelyk bevel, de Spanjaarden op generlei wyze te benadeelen. Dus ver-

verliep het ganſche werk, en de zaken van de Palts bleven voor als na onder de afgezondenen berusten. Des niettegenstaande nam de koning zyne toevlucht tot Vrankryk, en hieldt daar om eene princeſſe voor zynen prins aan, wanneer wed rom by het huwelykscontract den Roomſchgezinden allerhande voordeelen belooft wierden, en men zegt zelfs, dat de koning belooft heeft, het Roomſche geloof te zullen omhelzen, zo haaſt hy zich zonder gevaar dieswegen kon verklaren. Doch alvorens dit huwelyk voltrokken wierdt ſtierf de koning den 27 Maart in den jare 1625 aan een koorts, of, gelyk anderen willen, door vergift: want door de moeder van den hertog van Bukkingham zou hem een pleiſter in de zyde zyn gelegt, waar op hy terſtondt erger wierdt, en grote ſmerten gevoelde. Het kan zyn, dat hy dit ten minſte zelf voor de oorzake van zyne doodt heeft gehouden: want als de geneesheren, die niets daar van wiſten, uit het veranderen van de pols oordeelden, dat de ziekte gebroken was, gaf hy tot antwoordt, dat zy mis hadden, en dat Bukkingham beter van de zake onderrecht was. Hy hadt by zyne gemalinne, Anna van Denemarken, twee prinſſen en vier princeſſen verwekt. De oudſte prins, *Hendrik Frederik*, een prins van grote hoop, ſtierf voor hem in den jare 1612, zelfs, naar 't zeggen van zommigen, niet zonder kennis, ten minſte met weinig droefheit van zynen vader, die hem wegens de liefde, die hem het volk toedroeg, benydde. De twede zoon was *Karel*, en volgde hem in de regering. De eene princeſſe *Elizabeth* was met den ongelukkigen paltsgraaf, Frederik den V, getrouwt, en ſtierf in den jare 1632, en de drie andere van hare zuſteren zyn jong geſtorven. Jacobus de I was een ſlegt regent, en van een lagen geeſt. Hy hadt grote verbeelding van zich, om dat hy koning was, en deedt dus zyn beſt om zyn aanzien ſtaande te houden; doch hy wiſt niet, waar hy het zou aangrypen, noch waar mede hy zyn gezag zou onderſteunen. Hy was, gelyk menſchen van lage geboorte, eigenzinnig en onbeſtendig. Hy verkoos vele gunſtelingen, doch zonder overleg; want van de twee voornaamſte, die hy als koning van Engelandt by zich hadt, was de graaf van Sommerſet een ondeugend man, en die van Bukkingham een man zonder verſtandt. Het beſte in hem was zyne geleerdheit, doch die was groter dan zy by een koning vereiſcht wordt, gelyk zyne by malkander gedrukte werken getuigen. Hy was van zyne jeugt af aan meer aangezet tot de geleerdheit dan tot de kunſt om wel te regeren, en hadt zich al vroeg daar toe gewend, zo dat hy, wanneer hy nog gene 20 jaren bereikt hadt, over de Openbaring van Johannes ſchreef. Zyn yver voor den Godsdienſt was niet oprecht, want gelyk hy alles deedt, als hy maar eenig voordeel of roem daar door wiſt te behalen, zou hy ook gemakkelyk tot de andere party hebben kunnen overgehaalt worden. Hy was niet oprecht van herten, maar vol van mistrouwen en vreze. *Buchananus Hiſt. Scot. l. XXXVIII. ſeq. Larrey Hiſt. d'Anglet. T. III. Cambdenus de reb. Eliſab. Thuanus. Vaſſor hiſt. de Louis XIII.*

JACOBUS, de II van dien naam onder de koningen van Engelandt, en de VII onder die van Schotlandt. Hy was de twede zoon van koning Karel den I, van Henriëtta, dochter van Hendrik den IV van Vrankryk, geboren te Londen den 24 October in den jare 1633, en wierdt kort daar op voor hertog van Jork uitgeroepen. Ten tyde van de onluſten tuſſchen zyn vader Karel den I en het Parlement van Engelandt wierdt hy in den jare 1646, na dat de parlaments-troepen Oxford hadden ingenomen, door het zelve naar Londen gezonden, en onder het opzicht van den grave van Northumberlandt geſtelt. Doch in den jare 1648 bragt hem de overſte Bamfield in vrouwen klederen by zyne zuſter, de princeſſe van Oranje, naar Hollandt. Na zyns vaders doodt ging hy naar Parys by zyne moeder, en gaf, oud zynde 20 jaren, verſcheide blyken van zyne dapperheit in het Franſche leger, onder 't bevel van den grave van Turenne. In het jaar 1655 verliet hy den Franſchen krygsdienſt, en hielp het Spaanſche leger in Vlaanderen, onder Don Jan van Ooſtenryk en den prinſſe van Condé kommanderen, welke laatſte dikwils zyne dapperheit roemde. In het jaar 1660 keerde hy met zyn broeder naar Engelandt te rug, wierdt terſtondt daar op graaf van Ulſter in Ierlandt, en Lord Admiraal van Engelandt gemaakt. In het jaar 1665 bevocht hy eene overwinning op de Hollandſche vloot, door den admiraal Opdam aangevoert, de welke in dezen ſlag met vyftien oorlogſchepen bleef. In het jaar 1672 geboodt hy de Engelſche en Franſche vloten, en vocht twee malen tegen de Hollanders, doch niet zo gelukkig als te voren. In den eerſten ſlag veranderde hy tot drie malen van ſchip, wordende het gene, daar hy op was, telkens van 't geſchut doorboort en onbruikbaar gemaakt. In het volgende jaar beleedt hy opentlyk den R. Katholyken Godsdienſt, en wierdt in den jare 1678, als de zamenzwering der Roomſchgezinden aan den dag kwam, van D. Oates en meer anderen beſchuldigt, dat hy het hoofdt van de zelve was, en het Parlement was zodanig op hem verſtoort, dat hy, op aanraden van zyn broeder, met zyne gemalin en kinderen, zich naar de Nederlanden begaf, en eenige maanden te Bruſſel bleef. Het Parlement maakte daar op eene acte, uit kracht van de welke hy van de ſucceſſie wierdt uitgeſloten. Deze acte wierdt door het Lagerhuis opgeſtelt, en door den lord Ruſſel in het Hogerhuis gebragt; doch aldaar door de biſſchoppen en de hofparty verworpen, voornamentlyk terwyl de koning zelf daar tegenwoordig was. Na dat de gemoederen wederom een weinig bedaart waren, kwam de hertog te rug, en wierdt naar Schotlandt gezonden, om aldaar den Staat te regeren, en zou byna op zyne reize derwaarts verdronken zyn. In den aanvang van het jaar 1681 wierdt een Parlement te Oxford gehouden, 't welk zich zeer misnoegt tegen den hertog toonde, waar over de koning zeer geraakt zynde het zelve terſtondt deedt ſcheiden. De graaf van Shatsbury, een vyandt van den hertog, wierdt in verzekering genomen, en over hoogverraadt beſchuldigt; doch dewyl de rechters de bygebragte getuigeniſſen niet genoegzaam oordeelden, wierdt hy vry geſproken; en begaf zich daar op naar Hollandt. In het jaar 1683 beſchuldigde zekere Keeling de Nonconformiſten en anderen over eene zamenzwering tegen den koning en den hertog, waar door de zaken van gedaante veranderden. De gemelde Mylord Ruſſel, de overſte Sidney, en meer anderen, wierden hier op ter doodt gebragt, de graaf van Eſſex raakte in den Tour, alwaar men naderhandt bevondt, dat hem de hals was afgeſneden, zynde als nog onbekend of hy zelf, dan iemandt anders zulks heeft gedaan. De hertog van Monmouth, Mylord Gray, en Sir Thomas Armſtrong wierden ook over hoogverraadt beſchuldigt, en moeſten deswegen vluchten, waar op men hen indaagde. Doch de hertog kwam in het kort wederom aan het hof. De hogeſcholen, nevens de geeſtelykheit, verklaarden zich alle voor hem, en van de meeſte plaatſen van het koninkryk wierden addreſſen aan hem gezonden, om hem te ſtrelen. De Nonconformiſten hieldt men voor zyn party, of ten minſte, dat zy het niet oprecht met hem meenden. Daar op wierdt hy Lord oppercommiſſaris van Schotlandt gemaakt, wanneer hy in het Parlement den perſoon van den koning verbeeldde, en tot verzekering van zyne ſucceſſie een acte wiſt te doen maken. De graaf van Argyle wierdt wegens hoogverraadt veroordeelt, doch hy nam de vlucht, en week naar Hollandt, zo dat eindelyk de hertog, niettegenſtaande allen tegenſtandt, op zyn broeder Karel den II, die den 6 Februaryin den jare 1685 ſtierf, volgde, en den 23 April, nevens zyne gemalinne, Maria van Modena, te Weſtmunſter gekroont wierdt. Zo haaſt als hy den troon hadt beklommen, deedt hy bekend maken, dat alles in den ſtandt zou blyven, als het tot nu toe was geweeſt, en proteſteerde krachtig, dat hy de Engelſchen by hunne vryheden zou beſchermen. Waar op men ook zulk een vertrouwen ſtelde, dat het grootſte gedeelte van de geeſtelykheit ſcheen daar mede vergenoegt te zyn. In de volgende maandt May landde de graaf van Argyle met eene party in Schotlandt aan, en verklaarde zich tegen de regering van Jacobus; doch doordien hy niet boven de 2000 man kon op de been brengen, wierdt hy door den grave van Dumbarton verſlagen, gevangen genomen, en te Edenburg den 30 Juny onthoofd. Voorts landde de hertog van Montmouth, natuurlyke zoon van koning Karel den II, te Lima aan, kreeg een groten aanhang, wierdt daar voor koning uitgeroepen, verſloeg ook in een treffen de troepen van den koning; doch wierdt ten laatſte te Segge-moor, niet verre van Bridge-water, ten eenemaal geſlagen, en naderhandt verkleed zynde gevangen, en den 15 July voor den Tour te Londen onthoofd. Hier op ontſtondt tuſſchen den koning en het Parlement een verſchil over dat de koninklyke R. Katholyke officiers in het leger tot hoger waardigheden wierden verheven; dat zy in den Staats-Raadt zitting namen, en dat de koning nog meer andere gewigtige ampten aan hen opdroeg, zonder dat zy den eedt, door de Lords opgeſtelt, behoefden af te leggen. Daar op namen de onluſten van tydt tot tydt toe, en wel het meeſt deedt de geeſtelykheit, voormaals hem genegen zynde, verbitteren, dat hy op de univerſiteiten R. Katholyke collegien oprechtte, hen over het uitgegeven geſchrift wegens de vryheit van het gewiſſe beval leſſen te houden; dat hy vele Proteſtanten van hunne bedieningen afzette; dat hy eene geeſtelyke commiſſie van zulke perſonen, die hem in alle delen voorſtonden, beſtelde, en tot rechters over alle voorvallende geſchillen in de Engelſche kerk benoemde, welke commiſſie den biſſchop van Londen van zyn ampt afzette, en den aartsbiſſchop van Kantelberg, nevens zes andere biſſchoppen, die de declaratie van de vryheit van gewiſſe niet van den predikſtoel wilden doen aflezen, gevangen naar den Tour zondt, die echter op aanhouden van de gemeente wederom los gelaten wierden. Daar benevens vergunde de koning, tegen de wetten van het ryk, dat de R. Katholyke Godsdienſt opentlyk in kapellen en kerken wierdt gepredikt; hy beſnoeide de vryheit van de ſtanden, en benam de ſteden haar recht om leden van het Parlement te verkiezen; hy vernietigde de zogenaamde Charter; ſtelde in Schotlandt een R. Katholyken onderkoning aan, die den Proteſtanten allerhande verdriet aandeedt, en over de onderdanen met geweldt regeerde. Hier door nu bragt hy zyn eigen verderf te weeg: want zyne onderdanen altoos vrezende, dat hy den Godsdienſt en de vryheit zou het onderſte boven keren, en de blyken en bewyzen van de echte geboorte des prinſſen van Walles niet duchtig oordeelende, zonden de geeſtelyke en wereldlyke Lords een ſmeekſchrift aan den prinſſe Willem van Oranje, die wegens zyne gemalin de rechte erfgenaam tot de kroon was, en baden hem van op middelen, om zo wel zyn eigen, als hunne rechten te handhaven, te willen denken. Hier op nam de prins van Oranje deze zaak met eenige gedeputeerden van de Staten Generaal in beraadt, deedt het zelve aan de voornaamſte Duitſche hoven, en maakte grote toeruſting om in Engelandt te landen; en ſchoon de Franſche en Engelſche afgezondenen dit ondernemen zochten te beletten, en de koning Jacobus in Engelandt allerhande voordeelige voorſlagen deedt, om de gemoederen wederom te winnen, en ten dien einde zelfs aanboodt, eenige dingen, tegen de Engelſche wetten ſtrydende, af te ſchaffen, en een Parlement te beroepen, kon hy echter daar niets mede winnen. Ondertuſſchen zeilde de prins van Oranje den 1 November des jaars 1688, onderſteunt van de Staten Generaal, van den keizer en van andere mogendheden, tegen Jacobus zamen verbonden, dewyl de koning van Vrankryk des zelfs party hieldt, uit Hollandt, en kwam met een vloot van 635 ſchepen, grote en kleine by malkander ge-

gerekend, en met 21000 man, behalven de vrywilligers en vluchtelingen, in Engelandt, zeilde de Engelſche vloot, in Duins leggende, zonder aangetaſt te worden, voorby, ten dele door een opgevat misnoegen onder de ſoldaten, en ten dele wegens tegenwindt; landde hier op den 5 November by Torbay aan; wierdt van een grote menigte van den Engelſchen en Schotſchen adel begeleid, en trok naar Exceſter, alwaar hy zyn ondernemen openlyk bekend maakte, en hier door nog meer van den adel, nevens een grote menigte van het landvolk, op zyne zyde kreeg. Ondertuſſchen hadt de koning Jacobus niet alleen eenige bekendmakingen tegen den prins uitgegeven, maar ook een ſterk en welbeſteld leger op de been gebragt, waar op hy zich voornamentlyk vertrouwde, wanneer hy den prins George van Denemarken tot generaliſſimus, en den Lord Dartmouth tot admiraäl benoemde. Daar benevens hadt hy ook een grote artillery van 40 karthouwen en tien mortiers, en hieldt het veldt by Salisbury. Doch na dat 'er eenige regimenten weggeliepen, en de Lord Delamere en de graaf van Danby (by welke de princeſſe Anna en de biſſchop van Londen hunne toevlucht hadden genomen) in het Noorden een tamelyk leger op de been hadden, en daarenboven valſchelyk wierdt voorgegeven, dat de prins van Oranje tegen koning Jacobus in optocht was; daar by ziende, dat de prins George nevens de hertogen van Grafton en Ormond, met den Lord Churchil, hem verlieten, week hy naar Londen. Daar op trok de prins voort, en verſloeg de troepen van den koning by Reading. De koning zondt den graaf van Feversham, om hem te verzoeken, dat hy te S. James wilde komen, en alvorens zyn leger afdanken. Doch de graaf wierdt op bevel van den prins in verzekering genomen, waar op de koning beſloot naar Vrankryk te vluchten, waar henen hy zyne gemalin nevens den gewaanden prins vooruit hadt gezonden; doch men kreeg hem verkleed aan de kuſt gevangen, en wierdt van het ſcheepsvolk zeer onheuſch gehandelt, vervolgens digt by Feversham weder aan landt gezet: doch zo haaſt hy bekend wierdt van den naburigen adel met alle beleefdheit onthaalt. Ondertuſſchen, de koning afwezend zynde, vergaderden verſcheide Lords te Guidhall, onder welke de aartsbiſſchop van Kantelberg zich bevondt, kozen de party van den prins van Oranje, verklaarden zich, dat zy hem in zyn ondernemen, om den Proteſtantſchen Godsdienſt nevens de wetten en vryheden van 't ryk te beſchermen, wilden byſpringen, en zonden den graaf van Pembroke, den Lord Weymouth, den biſſchop van Ely en den Lord Culpepper aan den prins, om hem hun beſluit voor te dragen, die dan nevens vier Raadsheren en acht gemenen van de ſtadt Londen hun addres den prins overgaven. Ondertuſſchen zonden de Lords, te Londen vergadert, een ſchryven aan den koning te Feversham, en verzochten hem wederom te rug te willen komen, waar op hy ook den 15 December te Rocheſter en op den volgenden dag te Londen kwam. Doch hy ontweek voor de twede maal, en keerde wederom te rug naar Rocheſter, onder het geleide van de graven van Dumbarton, Aran, en meer anderen. Van daar begaf hy zich 's morgens omtrent twee uuren op weg naar Vrankryk, nadat hy te voren alle ſchriften om een Parlement te beroepen hadt verbrand, en een brief, door hem zelf geſchreven, achtergelaten, van inhoudt, dat hy om redenen zich hadt weg begeven, dewyl de garde van den prins omtrent elf uuren 's nachts te voren poſt by Whitehall hadt gevat, en daar benevens door drie Lords 's morgens omtrent een uur, gelyk als een order hadt gekregen, om voor twaalf uuren zyn paleis te verlaten. Ondertuſſchen verwoeſtte het gemene volk te Londen de nieuwopgerechte kapellen, nevens die van de Spaanſche en Florentynſche afgezanten; de Lord kancelier Jeffries en meer anderen, die men ſchadelyk voor de republyk oordeelde, wierden in verzekering genomen, en de eerſte ſtierf kort daar na in den Tour. Eindelyk, na dat men overal hadt uitgeſtrooit, dat de Ierlanders een bloedbadt voornamentlyk te Londen zochten aan te rechten, kwam het gemene volk op de been, en de Lord Major, nevens de ſchepenen en de gemeente van de ſtadt, lieten den prins van Oranje bidden om te Londen te willen komen. Den 22 December, na de aankomſt van den prins, kwamen de geeſtelyke en wereldlyke Lords in het Hogerhuis byeen, hebbende weinige dagen te voren een vergelyk (*Aſſociatie*) ondertekent, en verzochten den prins, dat hy de regering wilde aannemen, en tegen den 22 van de aankomende maandt January eene vergadering doen beleggen, in welke de leden van het Parlement, die ten tyde van koning Karel den II hadden gedient, zouden verſchynen. Als nu de gemelde vergadering den 22 January wierdt gehouden, bedankten zy vooral den prins voor het geen hy reets gedaan hadt, en droegen hem de regering van Ierlandt op. Na verloop van acht dagen verklaarde de vergadering, doch met veel tegenſtandt in het Hogerhuis, den Engelſchen troon open te zyn; en na dat de vergadering een opſtel hadt gemaakt, om alles wederom op een vaſten voet te brengen, verklaarden zy den prins en de princeſſe van Oranje voor koning en koningin, zodanig, dat het beſtier in den name van beide, doch de werkelyke macht alleenlyk by den koning zou zyn. Wat de ſucceſſie betreft, wierdt beſloten, dat voor alle anderen de erfgenamen van de tegenwoordige koninginne en voorts de princeſſe *Anna* nevens de hare, of wederom, by gebreke van de zelve, die van den prinſſe in de regering zouden volgen. Kort daar op wierden Willem en Maria openlyk voor koning en koniginne uitgeroepen. Die van den Schotſchen adel te Londen baden den koning, het roer van de regering in handen te nemen, en eene vergadering aldaar te beleggen, gelyk hy deedt. Wanneer nu het Schotſche Parlement zat, kreeg het twee brieven, den eenen van den koning Jacobus, en den anderen van den koning Willem. Doch alvorens het den eerſten brief opende, maakte het eene acte, by welke het zyne vergadering voor rechtmatig hieldt, en verklaarde eindelyk den 12 April in den jare 1689 den Schotſchen troon insgelyks open te ſtaan. Daar op maakten zy een opſtel van hunne rechten en vryheden, en deden den prins en de princeſſe van Oranje, op de zelve wyze als de Engelſchen hadden gedaan, voor koning en koningin uitroepen. De koning Jacobus, bemerkende, dat de Schotſche vergadering op zyn brief geen acht ſloeg, porde den burggraaf van Dundee, die uit de vergadering was gebleven, aan, om door hulp van de biſſchoppen eene twede vergadering te doen beleggen; doch alles was te vergeefs. Hier op verloor Dundee in een ſlag zyn leven, waar door het belang van Jacobus nog meer wierdt verachtert. Hier op zeilde hy den 10 Maart van Breſt, landde in Ierlandt aan, en bragt in het kort byna het ganſche koninkryk onder zich, uitgenomen Londonderry, welke plaats hy van het einde van April tot den 1 Juny belegerde, wanneer de belegerden zeer veel moeſten uitſtaan, doch zich in alle delen dapper hielden. Zyn leger wierdt daar op met groot verlies te rug gedreven, zo, dat hy bagage, geſchut en ammunitie moeſt laten ſtaan, en daar benevens de Franſche generaal Monmon in een uitval wierdt gedood. Zo ging het ook de troepen van Jacobus, die voor de ſtadt Inskilling lagen. De koning Willem zondt den hertog van Schomberg over, die den 24 Auguſty in den jare 1689 niet verre van Bangor landde, en na een beleg van weinig dagen Carickfergus veroverde, waar op Jacobus alle Ieren van 16 tot 60 jaren oud opontboodt. In den volgenden October vermeeſterde de hertog van Schomberg Charlemont, en verdreef de Ieren van hun poſt te Newry, waar omtrent 's konings leger ſterk 30000 man, ſtondt. Wanneer nu de Franſche R. Katholyken onder het leger van den hertog het zelve in handen van Jacobus trachtten over te leveren, kwam hy het Engelſche leger hoe langer hoe nader. Doch de verraderlyke aanſlag lekte uit, en mislukte. In dien tydt doodden die van Inskilling 5000 tegen hen gezondene Ieren. Hier op volgde de aanmerkelyke ſlag by de rivier Boyne, in welken Jacobus de nederlaag kreeg, en daar op wederom naar Vrankryk week, wordende Ierlandt daar op geheel door de troepen van koning Willem herſtelt. Eindelyk liet zich Jacobus voor het laatſte by la Hogue zien, alwaar hy een gedeelte van het Franſche leger kommandeerde, maar moeſt zien, dat de beſte ſchepen van de Franſche vloot door de Engelſchen onder den admiraal Ruſſel wierden in den brandt geſtoken. Schoon hy nu dikwils wederom in Ierlandt of Engelandt zocht in te breken, waar toe in de maandt February des jaars 1696 een gevaarlyke aanſlag geſmeed, en hy ten dien einde reets met eene vloot te Calais gekomen was, met toeleg om koning Willem te vermoorden, wierdt echter deze aanſlag in tyds ontdekt. Hy moeſt dan in Vrankryk blyven, alwaar hem koning Lodewyk de XIV het ſlot S. Germain en Laye tot zyne reſidentie inruimde, daar hy ook den 16 September in den jare 1701 ſtierf. Zyne eerſte gemalin was Anna Hyde, oudſte dochter van Eduard, naderhandt graaf van Clarendon, by welke hy *Karel* en *Jacobus*, die jong ſtierven; *Maria*, gemalin van koning Willem, en de koningin *Anna* verwekte. De twede gemalin was Maria Beatrix Eleonora van Eſte, dochter van Alfonſus den II, hertog van Modena, met welke hy in November des jaars 1673 trouwde, en die den 7 May in den jare 1718 in Vrankryk is overleden. Hy hadt by de zelve verſcheide kinderen verwekt, als *Karel*, hertog van Cambridge; *Catharina Izabelle*; en *Charlotta Maria*, maar die alle jong ſtierven. Daar benevens eene dochter, dood ter wereldt gekomen, die te S. Germain den 11 September in den jare 1689, en *Maria Louize*, den 28 Juny in den jare 1692 aldaar geboren, en den 18 April in het jaar 1712 overleden. Buiten deze is *Jacob François Eduard*, gewaande prins van Walles, bekend, die zich na zyns vaders doodt *Jacobus* de III, koning van Groot-Britannië, liet noemen. Behalven deze heeft hy ook eenige natuurlyke kinderen nagelaten van Arabelle Churchil, zuſter van den hertog van Marleborough, als *Jacob*, hertog van Berwik, graaf van Tinmouth, baron van Boswor, maarſchalk van Vrankryk; en *Hendrik*, hertog van Albemarle. Deze wierdt in den jare 1680 van den paus grootprioor van de S. Jansorde in Engelandt gemaakt, en in het jaar 1702 tot generaal luitenant over de Franſche galeien, doch hy ſtierf in het zelve jaar; en eene dochter, met name *Henriette*, die met een edelman in Ierlandt trouwde. By *Catharina Sidley*, gravin van Dorcheſter, baronneſſe van Arlington, hadt hy eene dochter, die met den baron Hendrik Waldegrave trouwde; en *Catharina*, die eerſt met den baron van Raby, daar na met Jacob, graaf van Angleſey, en ten laatſte in den jare 1706 met Johan, graaf van Bukkingham, trouwde. *H. V. P. Epiſtola de nuperis Angl. motibus. Burrigde Hiſtoria rerum mutat. in Anglia. Petrus Joſephus Aureliatenſis Hiſt. de revolutions d'Angleterre. Hiſtoire de Erenem. tragiques d'Angleterre. Hiſtoire ſecrete de Jacques II. Hiſtoire de Guillaume III. Perizonii Fun. Mariæ. Imhof Gen. Brit. P. pr. c. 9. Miſſons Reis-beſchryving.*

KONINGEN VAN SCHOTLANDT.

JACOBUS de I, de CII koning van Schotlandt. Hy was een zoon van Robert den III, en wierdt, nog prins zynde, in Engelandt gevangen genomen, als hy op den weg naar Vrankryk te Flanborough in Yorkshire was aangeland, om zich te ververſchen, terwyl in dien tydt tuſſchen de beide natiën een ſtilſtandt van wapenen was gemaakt; doch hy kwam in den jare 1423, na dat losgeldt was vaſtgeſtelt, en gyſelaars daar voor waren

ren gegeven, weder in 't ryk. By zyne wederkomst bezwaarde zich het volk over de onrechtvaardigheit, welke zy na de doodt van zyn vader door de kwade regering van den regent hadden uitgestaan, dies hy, om het gemeen tot stilstandt te brengen, eenigen van den adel liet in verzekering nemen, tot de naastkomende zitting van het Parlement, tegen den 27 May in den jare 1423 uitgeschreven. Ondertusschen beklom hy nevens zyne gemalin den 20 April dezes jaars den troon. Het Parlement vergadert zynde, maakte men vele nuttige wetten, inzonderheit tegen de dieven en straatrovers. Daar op beraadslaagde men, hoe men des konings losgeldt zou betalen, doordien de schatkamer geheel was uitgeput; en dewyl de edelen ten dien einde sterk aanhielden, alzo hunne zonen tot gyselaars waren gegeven, wierdt ten dien einde eene belasting van het 20 deel op alle roerende goederen gelegt, doch het volk stelde zich daar tegen: weshalven de koning, ziende, dat de eerste betaling met tegenzin wierdt opgebragt, hen van het overige ontsloeg. Het Parlement nam Mardo, hertog van Albanië, laatsten regent, in verzekering, als mede twee van zyne zonen, den graaf van Lenox, nevens des zelfs schoonzoon, en nog 24 van den voornaamsten adel. De jongste zoon van den gouverneur Jacobus wierdt door dit ongeval, zyn geslacht overgekomen, razende van spyt, dies hy Dumbarton afbrandde, Joh. Howard, neef van den koning, nevens 32 van des zelfs volk, doodde, en daar op met zyn Raadsman, den bisschop van Lismore, naar Ierlandt vluchtte, alwaar hy stierf. In het zelve jaar wierdt de gemelde Mardo nevens zyne twee zonen en schoonzoon door het Parlement te Sterling veroordeelt en onthoofd. Daar op veroverde men binnen korten tydt alle de plaatsen, die het met de rebellen hielden. In het jaar 1426 wierden Johan Stuart van Dernly, generaal over de Schotsche ruitery in Vrankryk, en de aartsbisschop van Rheims als afgezondenen naar Schotlandt gezonden, om het oude verbondt met Vrankryk te vernieuwen, en een huwelyk tusschen de dochter van Jacobus en den zone van Karel den VII, in dien tydt nog kinderen zynde, voor te stellen, het welk ook wierdt aangenomen. Na verloop van twee jaren trok hy in de boven-landen, om de gerechtigheit aldaar te herstellen, verbeterde het kasteel Innernes, om de rovers te beteugelen, die het landt met schattingen plaagden, liet 40 van de voornaamste belhamels gevangen zetten, doch Macrory en Macarthar ophangen, en overtuigde de anderen, om hunnen plicht waar te nemen. Alexander, de grootste man in het gansche ryk, was daar mede ingewikkelt, doch wierdt door zyne vrienden wederom met den koning verzoent, en by het hof in genade aangenomen. Maar wederom te huis gekomen zynde, verzamelde hy zyne makkers, plunderde en verbrandde de stadt Innernes, en belegerde het kasteel, doch ontweek by het aannaderen van des konings troepen naar Loghaber, en doordien hy 10000 man by zich hadt, besloot hy het af te wachten. Doch dewyl de Cattans en Camerons, twee rovende volkeren, hem afvielen, dankte hy zyn leger af, en week in de Westelyke eilanden, met toeleg om naar Ierlandt te vluchten. Als hy echter zich des konings genade onderwierp, wierdt hem wel op de voorbede van de koningin het leven geschonken, doch hy gevangen gezet. Kort daar op raakten de Cattans en Camerons onder malkander overhoop, en vernielden zich zelf. Doch Donald Balock, neef van Alexander, wilde over des zelfs doodt wraak nemen, overrompelde en versloeg des konings troepen in Loghaber, die door Alexander en Alan Stuart graven van Caithnes en Mar, gekommandeert wierden, en verwoestte het landt te vuur en te zwaardt; doch hy vluchtte met zyn roof in de eilanden, op het aannaderen van 's konings troepen, die hem tot hier toe vervolgden. Maar als de Schotten hem verzochten, hun landt om eenen mensch niet te verwoesten, en hem 300 van de voornaamste rovers overleverden, stondt hy van zyn voornemen af, en liet de gemelde rovers alle naast malkander ophangen. De beruchte rover echter, met name Donald Mak van Rosse, hieldt niet op, nevens zyn aanhang, de naburige streek, en onder anderen eene arme weduwe uit te plunderen; en als deze dreigde daar over aan den koning te klagen, liet hy haar door een smidt hoefyzers onder de voeten slaan, op dat zy, als hy zeide, des te schielyker by den zelven zou kunnen komen. Evenwel, zo haast als deze vrouw herstelt was, gaf zy den koning daar van berecht. De zelve gaf daar op terstondt bevel, dat men met Mak Donald, in dien tydt in de gevangenisse zittende, en met 12 van zyne makkers op de zelve wyze zou handelen, en hen hoefyzers onder de voeten spykeren. Dit gedaan zynde wierden zy door de gansche stadt omgevoert, en een heraut ging voor uit, om de menschen de oorzaak van zulke ongewoonlyke straffe bekend te maken. Daar op wierdt de kapitein nevens zyne makkers opgehangen, en hunne ligchamen aan galgen, aan de wegen gezet, ten toon gehangen. Des konings uiterste zorg was hier op, Donald van de Eilanden op te zoeken, en horende, dat hy in een huis van zekeren edelman in Schotlandt verborgen lag, zondt hy derwaarts, en liet hem opeischen. Dewyl nu deze edelman vreesde, dat hy het op den weg mogt ontsnappen, en de schuldt daar van op hem gelegt worden, sloeg hy hem terstondt 't hoofdt af, en zondt het zelve aan den koning. Wanneer men nu op deze wyze het roven hadt gedempt, bezorgde de koning, dat 'er in het gansche koninkryk recht en gerechtigheit wierdt gehandhaafd, en dat overal rechte maat en gewigt gebruikt wierden. Ten dien einde wierden in den jare 1430 den 14 October vele heilzame wetten gemeen gemaakt. Omtrent dien tydt beviel de koningin van tweelingen, waar over openbare vreugdevuren wierden aangestoken, wanneer de koning Archibald Douglas en John Kenneday het leven schonk, die over eenige onbetamelyke woorden, tegen de regering uitgesproken, in verzekering waren genomen. Douglas wierdt tot peet van de koninklyke kinderen verkoren, en des zelfs zoon tot ridder geslagen. Naderhandt bemoeide zich de koning de geestelykheit te hervormen, en hunne geweldenary te stuiten. Hy stichtte opentlyk scholen, en bewees den geleerden grote gunst, was zelf tegenwoordig by hunne opentlyke onderhandelingen, en belastte den bestierders van de universiteiten, gene andere dan bekwame en verstandige lieden tot de geestelyke ampten te beroepen. Hy liet ook uit andere landen bekwame kunstenaars en handwerkslieden komen, en bevorderde den koophandel, waar door de steden wederom met inwoners bevolkt wierden. Wanneer het volk klaagde, dat allerhande kwaadt, als zuipen, masqueraden, dansen en pracht in klederen, door zyne hofbedienden, met hem uit Engelandt gekomen, in het landt wierdt ingevoert, en nog dagelyksch overhandt nam, verhielp hy deze wanorders onder zynen adel, ten dele door ernstige bestraffingen, en ten dele door zyn eigen voorbeeldt, als mede door heilzame wetten. Door de doodt van den dapperen Alexander, graaf van Mar, natuurlyke zoon uit het koninklyke huis, kreeg de koning Buchan en Bar, dewyl Alexander gene erven naliet. Doordien hy nu ook nog andere dingen van den adel hadt ingetrokken, verwekte hem de graaf van Athol, zoon van Robert den II uit zyn eersten echt, doch van de kroon uitgesloten, allerhande moeielykheden, die zyne doodt deden verhaasten. Ondertusschen kwamen eenige afgezondenen uit Vrankryk, des konings dochter Margareta overbrengen, die aan den Dauphin ten huwelyk was beloofd. In dien zelven tydt kwamen ook afgezondenen uit Engelandt, om dit voornemen te dwarsbomen, en den koning van Schotlandt te bewegen, om eene gedurige of- en defensive alliantie met Engelandt te sluiten. Na dat zulks in het Parlement was voorgestelt, vondt men de geestelyke Lords van verschillende gevoelens. Doch de adel verklaarde zich doorgaans voor Vrankryk. Dus bleef het daar by, dat de princesse naar Vrankryk wierdt gezonden, die naauwlyks de Engelsche vloot ontsnapte, welke op haar paste. Daar op rustte zich de koning Iacobus ten oorlog uit tegen Engelandt, en deedt een hoofdgeldt onder het volk, om daar door een vloot in zee te brengen, uitschryven, doch vondt zyne onderdanen zo onwillig, dat hy zelfs dat geen hen wederom gaf, wat hy reets van hen hadt bekomen. Ondertusschen viel Perci uit Northumberlandt op de Schotsche grenzen aan, wien William Douglas, graaf van Angus, met een diergelyke sterke manschap opzocht, een treffen met hem waagde, 1500 man van deszelfs volk doodde, en vele gevangenen kreeg, en daarentegen van de zynen niemandt anders dan Alexander Johnsohn, een dapper edelman, verloor. Kort daar op tastte koning Jacobus het kasteel Roxboroug aan, door de Engelschen bezet, en zou het buiten twyffel ingekregen hebben, indien men hem niet hadt genoodzaakt zyn leger af te danken, na dat zyne gemalin hem hadt bekend gemaakt, dat 'er een zamenzwering tegen zyn persoon was, waar van de graaf van Athol het hoofdt was. Als nu hier op de koning de zaak onderzocht, kreeg Athol door zyne spions aan het hof van al wat 'er omging berecht, dies hy eindelyk, om zyn eigen gevaar voor te komen, het opgevatte moorddadig besluit dusdanig in het werst stelde. Na dat hy eenige bedienden des konings met geldt hadt omgekocht, kwam hy nevens zyne overige makkers tot voor des konings kamer. Aldaar staande, kwam een der bedienden van den koning van binnen, dien zy terstondt doodden, en schoon zekere hofdame hen in de deur zocht op te houden, drongen zy echter door; de koningin trachtte wel haren gemaal te dekken, maar men scheurde haar weg, en vermoordde den koning met vele wonden den 12 February in den jare 1437. Straks daar op vergaderden alle de ryksstanden, en vervolgden de moordenaren met allen yver, om de liefde, die zy hunnen koning hadden toegedragen, te tonen. Zyn opvolger was de jongste van zyne tweelingen, naardien de oudste reets was overleden. Zyne gemalin was Johanna, dochter van den grave van Salisbury, uit het koninklyke bloedt van Engelandt, de schoonste vrouw van haar tydt, op welke hy by zyne aanwezenheit in Engelandt verlieft was, en waar uit het Engelsche hof besloot, dat zulks een goede gelegenheit was om hem tot hunne party over te halen *Buchanan. Hist. Scot. Boëthius l. XVII, XVIII. Lesley Hist. Scot. Monstrelet l. I.*

JACOBUS de II, de CIII koning van Schotlandt. Hy volgde zynen vader Jacobus den I op in het zevende jaar van zyn ouderdom, waar door een groot verschil onder den adel wierdt veroorzaakt, wie ondertusschen tot onderkoning zou worden verkoren. Die daar om aanhielden waren Archibald, graaf van Douglas, de rykste en machtigste heer in Schotlandt van dien tydt, nevens Alexander Levingston en William Creigthon, beide van goeden huize, en die door hun verstandt by het verhandelen van staatszaken onder de vorige regering in groot aanzien waren gekomen. Op deze beide vielen de stemmen van den ganschen adel, en waren ronduit tegen den grave van Douglas, die zelfs omtrent zo machtig als de koning was, zo dat Alexander Levingston tot regent, en William Creigthon tot kancelier wierden verkoren; doch naauwlyks was men gescheiden, of de vrede wierdt door factiën gebroken, zo dat de kancelier het met den koning op het slot te Edenburg hieldt, en daarentegen de regent met de koningin te Sterling een partyschap maakte. Douglas, dien het zeer hadt gespeten, dat men hem hadt verworpen, verheugde zich met dezen verwarden toestandt; en die van Annandale, onder zyn gezag staande, plunderden de naburige landstreken en deden vele vyandlykheden. De regent en de kancelier schreven wel deswegen aan hem, doch hy maakte geen verandering daar omtrent, en verboodt in het tegendeel alle zyne onderdanen niet te verschynen, indien zy voor het gerecht wierden gedagvaard.

Ondertusschen wist de koningin haren zoon met list uit handen van den kancelier te krygen, ten dien einde op het slot te Edenburg komende, met voornemen om hem te komen bezoeken, en voerde hem in een kist ongemerkt met zich weg; deedt hem, voor dat hy van zyne bedienden vermist wierdt, te Leith in een schip zetten, en bragt hem nog den zelven avondt naar Sterling, waar door het aanzien van den kancelier grotelyks verminderde: want men klaagde hem in dien tydt aan als den aanlegger van alle voorgevallene wanorders, en in een geheime Raadsvergadering wierdt besloten, hem op het slot te Edenburg te belegeren; waar op hy by Douglas om hulp aanhieldt: doch die liet hem tot antwoordt weten, dat het gemene best niets daar by zou verliezen, wanneer hy en de regent malkander kwamen den hals te breken. Dit bragt een grote vrees onder de beide partyen, en veroorzaakte, dat men tot een schielyk vergelyk kwam, waar op de kancelier het slot overgaf. De koningin en haar twede gemaal, Jacobus Stuart, wierden hier op nevens meer anderen in de gevangenisse geworpen, als die tegen den regent opstonden, doch haast weder los gelaten, wanneer hy terstondt over vele kwade stukken aangeklaagt wierdt. Niet lang daar na overviel de kancelier den koning naby Sterling, en bragt hem met 4000 ruiters naar Edenburg, alwaar hy met grote vreugde wierdt ontfangen. De regent, ziende, dat men hem te slim was, en hy niet verder kon komen, vergeleek zich met den kancelier. Ondertusschen zuchtte het landt onder de roveryen en stropingen van den aanhang van Douglas. Ten laatsten wist de kancelier hem en zyn broeder met list aan het hof te krygen, wanneer men beide, op zyn en des regenten bevel, aan des konings tafel op het lyf viel, en hen terstondt het hoofdt voor de voeten deedt leggen, en eenige van hunne aanhangeren insgelyks doodde. Omtrent dezen tydt vaardde de koning zelf de regering aan, en William, toenmaals graaf van Douglas, bekende schuldt, deedt een voetval voor den koning, verkreeg ook vergiffenis, en kwam by den koning in zonderlinge genade, die hem daar toe gebruikte om zich aan den gewezen regent en kancelier, althans buiten dienst zynde, te wreken. Zelfs bragt hy het zo verre, dat zy opgeëischt wierden, van hun ryksbestier rekenschap te geven, doch zy weigerden zulks, onder voorgeven, dat hunne vyanden hunne rechters niet konden zyn. Daar op maakte Douglas, dat zy voor rebellen verklaart, en hunne goederen verbeurt wierden. Dit veroorzaakte een openbaren oorlog tusschen de twee partyen, waar van ieder een afzonderlyken aanhang onder den adel hadt. Douglas belegerde Creigthon in het slot te Edenburg, doch sloot eindelyk met hem een verdrag, en Creigthon wierdt wederom kancelier gemaakt. Daar op ontstonden tusschen eenige adelyke personen, om de rust van den koning te storen, eenige hevige twisten. Douglas bragt te weeg, dat de Levingstons by den koning in ongenade geraakten, zo dat de vader, die regent was geweest, wierdt gevangen gezet, en dat een van zyne zonen zelfs wierdt onthoofd. De tydt van den stilstandt nu verlopen zynde, raakten de Engelschen en Schotten dikwils zamen handgemeen, doch omtrent altydt met gelyk verlies. Hier op wierdt de stilstandt voor een tydt van zeven jaren vernieuwt. Des niettegenstaande braken die aan de grenzen woonden den zelven, en roofden veel uit Schotlandt, waar op een nieuwe oorlog volgde, doordien de Schotten uit weêrwrake byna gansch Cumberlandt verwoestten. Na dat nu de Engelschen onder den grave van Northumberlandt en 't bevel van Maiks een leger op de been hadden gebragt, gingen zy daar mede over de rivier Solway en Annan, legerden zich by de rivier Sars in Schotlandt, en zonden partyen uit, om in het landt te stropen. Doch zy wierden van den Schotschen generaal Wallece aangetast, zo dat van den kant der Engelschen over de 3000, en van de Schotten maar 600 bleven, en van de eerste vele der voornaamsten gevangen raakten. Daarenboven kregen de Schotten groten buit, maar verloren hunnen generaal Wallece, die omtrent na verloop van drie maanden aan zyne wonden stierf. Hier op wierdt in den jare 1448 met Engelandt een stilstandt voor den tydt van 3 jaren gesloten. In het volgende jaar trouwde de koning met Maria van Gelderlandt, van het Fransche bloedt. Met den grave van Douglas deden zich nieuwe onlusten op, invoegen hem de koning verdacht hieldt, dat hy onder de handt met de Engelschen zamenspande, en nog anderen van den adel aan zyn streng zocht te krygen. Dewyl hy dan machtig was, en dus de koning hem niet zo gemakkelyk kon krygen, liet hy hem aan het hof halen, met belofte van een vrygeleide, het welk door zyne edelen ondertekent en verzegelt wierdt. Zo haast als hy was aangekomen, ging de koning aan een zyde, hieldt hem zyne onbehoorlyke aanslagen voor, en voornamentlyk zyn verradelyk verbondt, en vermaande hem daar van af te staan. Schoon nu Douglas op alles geheel ootmoedig antwoordde, verzocht hy, rakende het laatste punt, uitstel, om zich daar over eerst met zyne bondgenoten te kunnen beraden. Doch de koning ontstak daar over in zodanigen toorn, dat hy hem terstondt op de plaats dood stak, onder het uiten van deze woorden: *Indien gy de ligue niet wilt breken, zo wil ik het doen.* Dit geschiedde in February des jaars 1452. Daar op volgde de oudste broeder van den grave, die nevens zyne overige broederen en vrienden tot de wapenen greep, den koning als een meineedige verklaarde, het vrygeleide, door hem en zynen Staats-Raadt ondertekent en verzegelt, aan de staart van een paardt bondt, en den oorlog opentlyk deedt aanzeggen, die dan op verscheide plaatsen van het koninkryk door de gene, die de beide partyen aanhingen, gevoert wierdt. Hier op liet de koning de standen vergaderen, en verklaarde de Douglassen voor rebellen. Wanneer nu eenige van der zelver aanhang verliepen, zocht Douglas hulp in Engelandt, doch te vergeefs. Eindelyk, als zyne vrienden by hem aanhielden om slag te leveren, en hy weinig lust daar toe hadt, veroorzaakte zulks, dat 'er nog meer anderen hem verlieten; waar op hy naar Engelandt vluchtte, van dien kant de Schotsche grenzen ontrustte, en zich ten laatsten met Donald in de Eilanden vereenigde. Deze gelegenheit namen de Engelschen waar, en vielen onder Percy van Northumberlandt in Schotlandt, doch wierden van George Douglas, graaf van Angus, verslagen, het welk veroorzaakte, dat zich wel haast Donald van de Eilanden onderwierp. Deze binnenlandsche onlusten nu geëindigt zynde, nam de koning voor Engelandt te beoorlogen, dewyl het den stilstandt gebroken hadt. Toen kwamen eenige afgezondenen van den hertog van Jork, nevens andere personen van den Engelschen adel, den koning smeken, om hen tegen hunnen koning by te staan. Ten dien einde trok hy met een groot leger op, doch wierdt door den geveinsden pausselyken afgezonden, die hem met den ban dreigde, doch van den koning van Engelandt daar toe aangezet was, in zyn voornemen te beletten, en dwong hem zyn leger af te danken. Maar het bedrog gewaar wordende, riep hy het leger wederom byeen, en nam de stadt Roxboroug in. Doch wanneer hy het slot wilde belegeren, kwamen eenige afgezondenen van den hertog van Jork, die hem voor zyne genegenheit bedankten, maar daar benevens verzochten het beleg te staken. Dit verdroot den koning zodanig, dat hy de belegering voortzette, doch hy wierdt in den jare 1460 op een ongelukkige wyze door een van zyne eige kanonnen, het welk aan stukken sprong, van zyn leven berooft. De adel, verschrikt over zyne doodt, verburg hem, en de koningin, die op den zelven dag was in het leger gekomen, dreef den adel tot mannelyke dapperheit aan, om de belegering voort te zetten, en bragt haren zoon, in dien tydt zeven jaren oud, in het leger, alwaar hy terstondt voor koning wierdt uitgeroepen. Eindelyk gaven zich de Engelschen na een sterke tegenweer over, en het kasteel wierdt geslecht, om een nieuwen oorlog voor te komen. *Buchananus hist. Scot. Lesley hist. Polydori Virgilii hist. Angl.*

JACOBUS de III, de CIV koning van Schotlandt. Hy begon te regeren in den ouderdom van 7 jaren, en liet zich van den adel in Kelso huldigen. Daar na bragt men hem onder de voogdy van zyne moeder op het slot te Edenburg, en hy bleef aldaar tot dat de ryksstanden vergaderden. He teerste werk van den adel was, dat zy in Engelandt vielen, een groot gedeelte daar van plunderden en verwoestten, en na vele sloten geslecht te hebben met groten buit te rug keerden. In het zelve jaar wierdt de koning Hendrik van Engelandt van den hertog van Jork verslagen, vluchtte daar op in Schotlandt, zocht aldaar hulp, stondt de Schotten Barwik af, om hen te eerder op zyne zyde te brengen, en stelde een huwelyk tusschen den prins van Walles en de zuster van koning Jacobus voor, het welk echter niet voltrokken wierdt. Wanneer de standen van Schotlandt vergadert waren, ontstondt onder hen een grote twist, wie gedurende de minderjarigheit van den koning regent zou zyn. De koningin meende voor anderen daar toe gerechtigt te zyn. James Kennedi, bisschop van S. Andrews, een man van geringe afkomst, doch van groot aanzien, nevens Douglas, graaf van Angus, zagen gaarne, dat de standen een regent verkoren, en van dit gevoelen waren ook de meesten van den adel. Eindelyk wierdt de zaak dusdanig bygelegt, dat het Parlement een zeker getal tot regenten verkoos, onder welke de eene helft de vrienden van de koningin, en de overige die van Kennedi en Douglas waren. Daar op kwamen de afgezondenen uit Engelandt om een stilstandt van wapenen aanhouden, de welke ook voor 15 jaren gemaakt wierdt. In het volgende jaar, namentlyk in het jaar 1463, stierf de koningin. Alexander, hertog van Albanië, wierdt by zyne te rug komst uit Vrankryk door de Engelschen gevangen genomen, doch wederom op vrye voeten gestelt; hoewel de Schotten zulks voor een vredebreuk hielden, en de Engelschen met den oorlog dreigden. Kort daar op wierdt het koninkryk door Donald van de Eilanden ontrust, die zich tot koning opwierp, in het vaste landt viel, en den grave van Athol gevangen kreeg, die in een kerk was gevlucht; welke Donald insgelyks plunderde. Doch zyne vloot leedt op de te rug reize schipbreuk, en hy wierdt geheel ontzinnig, het welk zyne vrienden bewoog, dat zy den buit en de gevangenen te rug zonden, en de kerken, die zy geplundert hadden, met allerhande giften beschonken, om Godt daar door wederom te verzoenen. Naderhandt wierden de staatszaken door James Kennedi met groot verstandt waargenomen, zo dat ieder een groot genoegen daar in nam. Omtrent het zesde jaar van zyne regering kwamen de Boyds aan het hof in aanzien, doordien de voornaamste van dit geslacht was aangestelt, om den jongen koning in de krygskunde te onderwyzen, die door zyne vleiery het gemoedt van den koning wel wist te winnen. Omtrent dien tydt vernieuwde de aartsbisschop van Jork zyne aanspraak op de kerk van Schotlandt, dat namentlyk de zelve onder zyne jurisdictie behoorde; doch de paus verwierp zulks by een openbaar dekreet. Ondertusschen raakten de Boyds hoe langer hoe meer in aanzien; Robert, het hoofdt van de zelve, wierdt na de doodt van Kennedi regent, en zyn zoon trouwde met des konings oudste zuster. Ter zelver tydt zondt de koning een ambassadeur naar Denemarken, en liet om Margaretha, dochter van den koning, aanhouden, welk huwelyk schielyk toegestaan en voltrokken wierdt. Denemarken deedt daar op vrywillig afstandt van des zelfs aansprake op Orkney, Schotlandt, en alle andere rondom Schotlandt gelegene eilanden. Wanneer nu Thomas Boyd om die reden buiten 't ryk was, wierdt zyn streng daar door gebroken. De koning en de koningin wierden den 10 July des jaars 1470 zamen

men getrouwt; waar op hy gedurig den ondergang van de Boyds zocht, zelfs dat hy ze ook aan de buitenlandsche hoven vervolgde. Hy overreedde zyne zuster, zich van Thomas Boyd te scheiden, zo dat deze gansche familie geheel onderdrukt wierdt. Naderhandt wisten den koning zyne bedienden te overreden, dat het billyk was, dat ieder een in zyn gansche ryk van hem afhing, en welzo, dat hy alleen de macht van te straffen, vry te spreken, het leven te schenken, en te belonen hadt; waar op hy de bisschoppen en abten benoemde, die te voren door de kanunniken verkoren wierden; en toen Patricius Graham een pausselyke bulle kreeg, van gezant en primas van Schotlandt te zyn, belette hem de koning veelmalen in zyn ampt, nam hem zelfs eindelyk zyn bisdom af, en hieldt hem tot aan zyne doodt gevangen. In den jare 1476 greep Johan van de Eilanden tot de wapenen, en viel in eenige provinciën, doch onderwierp zich wederom ten laatste. Daar op was byna een oorlog tusschen de Schotten en Engelschen ontstaan, welke laatste een schip, James Kennedy toebehorende, en zo groot als men 'er ooit in zee hadt gezien, aangevallen en geplundert hadden. Doch als men daar vergoeding van gaf, wierden de verschillen in der minne bygelegt. Naderhandt luisterde de koning naar de tovenaars, die hem voorspelden, dat hy door zyne eige onderdanen zou ten val komen. Daar op schafte hy zyne edelen af, en regeerde alles met raadgeving van geringe lieden, onder welke inzonderheit Robert Cockrain was, die wegens zyn sterk ligchaam en grote stoutheit van een handwerksman een groot staatsbediende wierdt. Wanneer nu de adel zamen beraadslaagde, om het hof van zulke geringe personen te zuiveren, wierdt de koning dit gewaar, en Johannes, jongste broeder van den koning, van de toenmalige regering wat te vry gesproken hebbende, wierdt door last des konings in verzekering genomen, en moest zich volgens des zelfs order dood bloeden. Alexander, zyn ander broeder, wierdt ook gevangen gezet, doch ontvluchtte naar Vrankryk. Kort daar op sloot men een traktaat met Vrankryk, dat Cecilia, dochter van den koning Eduard van Engelandt, met den zone van koning Jacobus zou trouwen, ten welken einde men ook van beide zyden geiselaars gaf. Doch niet lang daar na volgde een oorlog, waar toe de Schotten van de Franschen, en de Engelschen door Douglas en Alexander, des konings broeder, die zich toenmaals beide in Engelandt onthielden, aangestookt wierden, zo dat koning Jacobus een leger byeen verzamelde, en tot naar Lauder trok, om Engelandt aan te tasten. Hier op deedt Archibald Douglas, graaf van Angus, den adel midden in den nacht in de kerk te Lauder byeenkomen; hieldt eene langwylige redenvoering, beklaagde zich in de zelve zo wel over de tegenwoordige Raden, als ook over den toestandt van het ryk, en vermaande hen te maken, dat deze geringe menschen van het hof mogten komen, het welk hen allen zeer aangenaam was. Wanneer nu Douglas met zyne vrienden naar de tenten van den koning gingen, om op des zelfs kwade raadslieden aan te vallen, en de zelve voor het hoofdt van het leger te laten doden, zondt de koning, daar van verwittigt, Cockrain hen te gemoet, om te weten wat zy begeerden. Maar terwyl deze derwaarts op weg was, greep Douglas hem by zyn gouden keten, leverde hem aan den maarschalk over, en ging daar op voort tot in 's konings slaapkamer, alwaar hem niemandt tegenstandt boodt, en dus nam hy ook de overige Raden in verzekering. De soldaten drongen terstondt daar op aan, dat men de zelve zou doden, en wilden de riemen van hunne paarden daar toe geven, om ze daar aan op te hangen. De voornaamste beschuldigingen tegen hen waren, dat zy den koning hadden geraden, kwade munt te slaan, zyne koninklyke bloedvrienden van kant te helpen, en den tovenaren gehoor te geven. Na dat de executie voltrokken was, wierdt het leger afgedankt, dewyl noch de koning hen, noch zy den koning betrouwden. Gedurende deze onlusten hadt Alexander, des konings broeder, den koning van Engelandt bewogen, tegen de Schotten den oorlog te verklaren. Gelyk hy ook nevens den hertog van Glocester en des konings broeder, Richard, met een leger te Edenburg kwam, na dat Barwik zich aan hen hadt overgegeven. De koning besloot zich in het slot, en de adel nam de zaken van het ryk waar, bragt een leger op de been, begon met den Engelschen generaal over eene vrede te handelen, by wien zich uit liefde tegen den broeder van hunnen koning een grote menigte Schotten hadt gevoegt, en begeerde, dat het zo lang beloofde huwelyk tusschen des konings Eduards dochter en den zone van Jacobus zou voltrokken worden. Hier op antwoordde de hertog van Glocester, dat hy gelastigt was om het huwelyksgoedt wederom te eischen, en het slot Barwik weder in te nemen, het welk men ook toestondt, zo dat het slot den 26 Augusty in den jare 1482 aan hen wierdt overgegeven. Doch Alexander, des konings broeder, wierdt door voorspraak van den adel wederom verzoent, en tot regent gemaakt: maar als des konings bedienden hem beschuldigden, dat hy het te veel met het gemeen hieldt, was hy van nieuw genoodzaakt zich weg te begeven, en wierdt in zyne afwezendheit veroordeelt. Kort daar op viel hy nevens James Douglas met 500 ruiters in Schotlandt, doch wierdt geslagen. Na dat tusschen Engelandt en Schotlandt een stilstandt voor 7 jaren was gesloten, en de koning Jacobus de III zyne deugtzame gemalin hadt laten begraven, als mede in het zelve jaar zyn broeder Alexander hadt verloren, kwam hy wederom tot zyn vorige levenswyze, dat hy namentlyk den adel van alles uitsloot, en gemeen volk tot staatsdienaars aannam. Het hoofdt van de hofparty was John Ramsey, die wegens zyne jonkheit te Lauder van de doodt was verschoont, waarentegen zyne makkers waren gedood, en was zo kwaadaardig, dat niemandt van den adel kon met hem omgaan. De koning zocht eenigen van den adel aan zyne zyde te brengen met hen goede woorden te geven; doch zyn toeleg was om hen van langzamerhandt uit te roeien, en ontdekte zulks den grave van Angus, George Douglas, van gedachten, om hem tot zyn party over te halen. Doch de graaf riedt hem dit schadelyk voornemen af, en openbaarde het den adel. De koning dan ziende, dat hy misleid was, greep tot de wapenen; de adel deedt het zelve, en verkoos den koninklyken prins tot hunnen generaal, die het zelve ook gaarne aannam, op dat het koninkryk niet in de handen van de Engelschen mogt vallen. De koning ging over de rivier de Forth, sloeg zyn leger te Blaknes neder, en schreef aan den koning van Vrankryk en aan den paus om hulpe. Doch de adel dwong hem terstondt om slag te leveren, waar in zy in den aanvang moesten wyken, doch eindelyk de overwinning behaalden, zo dat de koning zelf wierdt op de vlucht gedreven. Naderhandt vergaderde de adel, en maakte den koninklyken prins koning. Dit gebeurde in het jaar 1488. *Buchananus Hist. Scot.*

JACOBUS de IV volgde zynen vader, Jacobus den III, op, omtrent zestien jaren oud zynde. Straks in den beginne van zyne regering liet hy den gouverneur van het slot van Edenburg opeischen, om het zelve over te geven, het welk ook geschiedde. Daar op ging hy naar Sterling, alwaar het slot met zyne bezetting zich ook overgaf. Insgelyks onderwierp zich Andreas Wood, en bragt met zyne twee schepen vyf Engelsche oorlogschepen in Leith op, door den koning Eduard uitgezonden om de kusten te plunderen. Kort daar na hieldt hy met Stephanus Bull, door den gemelden koning, om zich over het vorige geval te wreken, uitgezonden, een zeeslag, waar in na een heet gevecht de Engelsche schepen zee kozen, en aan het einde van de rivier de Tay strandden, de welke hy zo voorts vermeesterde. Na dat het volk in Noord-Schotlandt van dit twede gevecht was verwittigt, keerde elk naar huis. Hier op beriep de koning een Parlement, in het welke hy zo veel schranderheit liet blyken, dat zelfs de tegenparty aangezet wierdt zich aan hem te onderwerpen. Omtrent dien tydt kwam Pieter Warbek in Schotlandt, en overreedde den Ryksraadt, dat hy de rechtmatige erfgenaam van de Engelsche kroon was, weshalven men hem met alle eerbetuigingen daar voor erkende, ja koning Jacobus gaf hem zyne nabestaande, de dochter van den grave van Huntley, tot gemalin, en stondt hem met een leger by, om Engelandt aan te tasten, waar mede hy ook Northumberlandt plunderde. Maar Jacobus, ziende, dat hy onder de Engelschen geen aanhang kreeg, begon het bedrog te merken. Koning Hendrik de VIII van Engelandt rustte zich uit om dit te wreken, maar wierdt door een binnenlandschen opstandt daar in belet. Naderhandt viel Jacobus wederom in Engelandt, maar te vergeefs. Niet lang daar na wierdt Hialas, een Spaansche afgezant, die over een huwelyk met den prins Arthur van Engelandt was komen handelen, verzocht, door zyne bemiddeling de vrede te helpen bewerken. Ten dien einde hieldt men een zamenkomst te Jedburg in Schotlandt, alwaar de Engelschen Pieter Warbek wilden uitgelevert hebben, doch Jacobus zulks niet willende toestaan, wierdt eindelyk een stilstandt voor eenige maanden gesloten, binnen welke Warbek zich uit Engelant wegmaakte. Vervolgens wierdt werkelyk de vrede gesloten, en Margareta, de dochter van koning Hendrik den VII van Engelandt, verloofde zich met den koning Jacobus. Na dat het huwelyk voltrokken was, vermaakte zich de koning met tournooien ridderspelen, waar by vele uitlanders tegenwoordig waren. Daarna begon hy schepen te bouwen, onder welke zonderling drie ongemeen groot waren, behalven vele van middel-soort. Een der grootste was zo aanzienlyk, dat men diergelyk nog nooit in zee hadt gezien. De koningen van Engelandt en Vrankryk wilden hem hier in navolgen, en ieder liet ook een groot schip bouwen, maar de zelve waren zo zwaar, dat men ze in 't geheel niet kon gebruiken. Na dat koning Jacobus aldus zyn schatkamer hadt uitgeput, voerde hy het oude gebruik van de zogenaamde Wardship wederom in, daar in bestaande, dat de koningen het vruchtgebruik van de goederen der minderjarige kinderen trokken; en hoewel zulks zeer hard voor de natie was, hadden echter de onderdanen zo veel liefde voor hunnen koning, dat zy daar door tot geen opstandt gebragt wierden. Hy besloot hier op een reis te doen naar het H. Landt, om naar zyne gedachten daar door de zonde te boeten, dat hy tegen zyn vader de wapenen hadt opgevat; doch hy wierdt door den oorlog daar in belet: want na dat de keizer, de Venetianen en de Zwitsers in een ligue tegen Vrankryk getreden waren, nam ook de koning van Engelandt hunne party, en deedt van nieuws zyne oude aanspraak op Normandië, maar koning Jacobus wilde niet volkomen de eene of de andere party kiezen, doch was meest tot de Franschen genegen; zondt deswegen aan de koningin Anna van Vrankryk zyne vloot tot een geschenk, en de Schotsche geestelykheit, door Fransch geldt gewonnen, zocht hem geheel en al van de Engelsche party af te trekken. Ten dien einde wierdt Forman, bisschop van Murray, naar Engelandt gezonden, om tweedragt te verwekken, namentlyk met een zeer grote erfsenis te eischen, die de prins Arthur zyne zuster, de koningin van Schotlandt, hadt vermaakt. Maar Hendrik de VIII zondt hem met goede woorden weder weg, en dus raakte zyn voornemen te niet. Ondertusschen vertraagde Jacobus, graaf van Arran, als admiraal van de gemelde vloot, ten dienste van Vrankryk daar henen gezonden, met vlyt het werk zo lang, tot dat de Franschen hunne schepen wederom onttakelt hadden. Toen kwam hy eerst te Brest aan, wanneer het gemelde grote schip insgelyks wierdt onttakelt en aldaar leggen bleef. Ondertusschen wierdt Robert Carr, opper-opziender van de middelste grenzen van Schotlandt, door de Engelschen op zekere vergadering vermoord,

moord, het welk, nevens het geval met Andreas Barton, een vermaard Schotsch zeekapitein, die ook gedood, en wiens schip van Howard, den admiraal der Engelschen, in vredes tydt genomen was, een volkomen opstandt veroorzaakte, zo dat de graaf van Hume in Engelandt viel, en van daar een ryken buit te rug bragt, maar ondertusschen een groot getal van zyn volk in eene hinderlage had verloren. Maar la Motte, Fransche afgezant, overreedde nevens de geestelykheit koning Jacobus, dat hy Engelandt om gemelde redenen een oorlog te water en te landt aankondigde, byaldien Henrik de VIII de wapenen, tegen Vrankryk en den hertog van Gelder opgevat, niet wilde nederleggen. Als nu Henrik zulks niet wilde doen, bragt koning Jacobus een leger op de been; maar wanneer hy te Linligthquo in de vesper was, kwam een oud aanzienlyk man in boere klederen, en met een linnen gordel omgord, midden door het gedrang van het volk by hem, en waarschuwde hem, dat hy van zyn voornemen zou afstaan, of anders zou hy met zyne aanhangers geen geluk hebben. Dit gezegt hebbende verdween hy, en niemandt wist wie hy was geweest, noch waar hy gebleven was, gelyk Buchananus zegt dit van David Lindsey, die zelf daar by tegenwoordig was geweest, gehoort te hebben. De koning zette des niettegenstaande zynen tocht voort, schoon hy, gelyk als anderen melden, te Jedborough wederom was gewaarschouwt, wanneer hy met zyne edelen in een kamer zat. In Engelandt gekomen zynde, veroverde hy de sloten Norham, Werck, Etelford, enz. met storm, en verwoestte het daar omtrent gelegen landt. Maar na dat hy was verliest geworden op de vrouwe van den here van Ford, die hy hadt gevangen gekomen, verzuimde hy zyne zaken, zo dat zyn leger uit gebrek van levensmiddelen van tydt tot tydt verliep, tot dat eindelyk eenige weinige edelen nevens hunne vrienden en onderdanen in het leger overig bleven, die ook tegenzin in hem kregen. De meesten rieden hem, dat hy zyn tydt niet zo vruchteloos zou slyten, maar Barwik belegeren: doch hy hadt 'er geen lust toe. Ondertusschen daagden de Engelschen hen tot een veldslag uit. Men hieldt krygsraadt daar over, en de meesten gaven den raadt, dat de koning wederom naar huis zou trekken, en met een zo kleine macht geen slag wagen, daar by voegende, dat hy reets aan Vrankryk dienst genoeg gedaan hadt. Maar de Fransche afgezant en de met geldt omgekochte hovelingen drongen daar op, dat de koning bleef staan. Wanneer de Engelschen op den bestemden dag niet aanvielen, badt de Schotsche adel den koning wederom naar huis te willen trekken, doordien hy het nu met eere kon doen, en voegden daar by, dat de Engelschen met vlyt vertraagden, dewyl zy zeer wel wisten, dat zyn leger eindelyk geheel zou verlopen, en byaldien hem deze raadt niet geviel, zou hy toch van zekere nabygelege brug zich meester maken, die hy ligt met zyn grof geschut kon dekken, en dus den Engelschen den toegang over de rivier de Till afsnyden. Hier op antwoordde hy, dat hy met de Engelschen wilde vechten, al waren zy 100000 man sterk. Dit verdroot den adel geweldig, en Douglas, graaf van Angus, bemoeide zich nogmaals hem tot den gegeven raadt over te halen, maar alles was te vergeefs, doordien hem de koning in toorn belastte naar huis te keren, byaldien hy vreesachtig was. De oude graaf kon zich dan van tranen niet onthouden, en betuigde voor den koning, dat zyne vorige verrechtingen genoegzaam aan de Wereldt hadden doen zien, dat hy geen vreesachtig man was, hem daar op het gevaar nogmaals voor oogen stelde, en dus zyn afscheidt nam, latende tot een blyk van zyne getrouwheit voor den koning en het vaderlandt zyne zonen en vazallen aldaar blyven. De andere edelen, ziende, dat hy in manschap veel zwakker dan de vyandt was, verkregen eindelyk van den koning, dat hy zyn leger op een voordeelige plaats neërsloeg. En de Engelschen, dit bemerkende, regelden hunnen optocht zodanig, als of ze in Schotlandt een inval wilden doen, wisten aldus den koning Jacobus van zyn post af te trekken, en vielen op hem aan te Flodenhill. De Engelschen verdeelden zich in twee legers, ieder van welke zo sterk als dat der Schotten was. Het eene wierdt gekommandeert door den admiraal Thomas Howard, Eduard Howard, en Marmaduk Constable; en het andere door den generaal graaf van Surrey, Eduard Stanley en den lord Dacres. De koning Jacobus voerde zelfs als hoofdt het Schotsche leger aan, de graven van Huntley en Hume kommandeerden den regter vleugel, en de graven van Lenox en Argyle den linker; maar Hepburn bleef met den Lothiaanschen adel in reserve. De Gordons versloegen in den beginne den linker vleugel der Engelschen, waar op Lenox en Argyle, door dit gelukkig gevolg aangemoedigt, hunne gelederen openden, en daar door in grote wanorder raakten, het welk niet alleen van dien kant, maar ook den ganschen ondergang van het leger dreigde, hoewel des konings volk en de brigade van Hepburn noch aanhielden met vechten. De slag duurde tot in den nacht, wanneer de legers malkander verlieten, en men niet kon zeggen wie de overwinning behaalt hadt, zodanig, dat de lord Hume en zyn volk, dat achter aan was gebleven, zeer gemakkelyk den buit verzamelden. Doch als den volgenden dag de Engelsche Lord Dacres met een party wierdt uitgezonden, om van de vyanden kennis te nemen, en de Schotsche artillery van volk verlaten vondt, maakte hy terstondt de overwinning ruchtbaar, dat namentlyk de Engelschen de zelve behaalt hadden. Wat koning Jacobus betreft, de Engelschen zeggen, dat hy in het treffen gebleven is; maar de Schotten, en voornamentlyk een van zyne dienaren, gelyk als Buchananus getuigt, gaven voor, dat hy na de vlucht de rivier de Twede gepasseert, en op bevel van den Lord Hume gedood was, die ook hier over te recht is gestelt, doch by gebrek van genoegzaam bewys vrygesproken. Het gemeen vleidde zich daar mede, dat hy naar Jeruzalem was getrokken en wel eens zou wederkomen. De Schotten verloren 5000 man, en het getal van de geblevene Engelschen was omtrent ook zo groot, maar bestondt meest in gemene soldaten. Daarentegen sneuvelde een grote menigte van den Schotschen adel, onder welke Alexander Elphinston, die in gedaante, gestalte en kleding den koning zeer gelyk was, in den slag bleef, wiens ligchaam naderhandt gevonden en voor des konings lyk gehouden wierdt. *De Larrey. Polydorus Vergilius. Hector Boëthius. Buchananus hist. Scot.*

JACOBUS de V, de CVI koning van Schotlandt, was de zoon van den voorgaanden koning Jacobus den IV, van de Engelsche princesse Margaretha, en in den jare 1512 geboren. Hy volgde zynen vader op in het jaar 1513, nog zeer jong zynde, waarom de standen, volgens des overleden konings testament, zyne moeder tot regentin aanstelden. Dit was de eerste maal, dat de Schotten zich onder eene vrouwelyke regering begaven, maar moesten wel daar toe bewilligen, dewyl men aan bekwame mannen gebrek hadt, die ter oorzake van de veelvuldige binnenlandsche onlusten, als mede in den laatsten slag, meest gesneuvelt waren. Daarenboven hoopten zy ook door dit middel dies te eerder vrede met Engelandt te maken, gelyk ook op verzoek van de regentinne aan haren broeder, koning Henrik den VIII van Engelandt, volgde. Maar het ryk wierdt daar door wel haast door verscheide partyschappen verdeeld: want toen de koningin met Archibald Douglas trouwde, en dit huis door dit huwelyk en met hulp der Engelschen het gezag aan zich zocht te brengen, wederstonden hem de anderen, van welke Alexander Hume de voornaamste was, zochten heimelyk hulp by Vrankryk, drongen daar op, dat de koningin, uit hoofde van het testament, wegens een twede huwelyk, niet langer regentin kon zyn, en maakten, dat aan Johan Stuart, hertog van Albanië, een heer uit koninklyken bloede, de regering wierdt opgedragen. De zelve was toenmaals in Vrankryk, alwaar hy opgevoed was, en moest van daar ontboden worden, waar van daan het kwam, dat het Fransche hof altydt meer gelegenheit kreeg zich met de Schotsche zaken te bemoeien; zo dat de koning François den nieuwen onderkoning terstondt met geldt en volk ondersteunde. De zelve kwam nu in Juny des jaars 1515 in Schotlandt aan, en niemandt wist ondertusschen in Schotlandt, wie 'er te zeggen hadt, wanneer het landt door roven en moorden verwoest wierdt. Als hy het ryksbestier hadt op zich genomen, was hy genoodzaakt, zich in alles van vremden te bedienen, om dat hy noch de tale, noch de rykszaken verstondt. Op aanraden der genen, op welke hy zyn vertrouwen stelde, zouden de voornaamste van verscheide partyen in het koninkryk hunne hoofden hebben moeten verliezen, en deswegen vluchtte de koningin weduwe met haren gemaal naar Engelandt. Zy zocht den jongen koning mede te nemen. Maar de onderkoning wierdt dit gewaar, onttrok hem aan haar opzicht, en bestelde drie edele Schotten, die by beurten de opvoeding zouden waarnemen. Hy trok in het jaar 1517 wederom naar Vrankryk, na dat hy gedurende zyne afwezendheit eenige regenten hadt aangestelt; en deze reis van den onderkoning was tusschen de koningen van Vrankryk en Engelandt afgesproken, gelyk als ook omtrent dien tydt de koningin met haren gemaal wederom naar Schotlandt trok. Hy kwam by het einde des jaars 1521 wederom, ten dele, dewyl de Schotten, by welke gedurende dien tydt alle zaken zeer verward stonden, hem lieten te huis komen, ten dele ook, om dat het hof van Vrankryk, het welk van dien kant den Engelschen wat werk wilde geven, hem daar toe bewoog. Ook verwyderde men zich werkelyk met Engelandt, en de beide legers stonden reets tegen malkander over. Doch het kwam toenmaals tot gene dadelykheden, maar men sloot een stilstandt voor eenige maanden. Hier toe was de onderkoning gedwongen, dewyl de Schotsche adel geen lust scheen te hebben om tegen de Engelschen te vechten, waarom hy op het einde des jaars 1522 wederom naar Vrankryk ging, om van daar hulp te halen. Hy bragt de zelve ook, hoewel tamelyk laat, en met weinig voordeel in het jaar 1523, dewyl namentlyk de Schotten wederom tegen de Engelschen niet wilden vechten, en het grootste gedeelte van den adel de vrede zocht. Om deze vrede te behouden namen zy den tydt waar, dat de hertog van Albanië in den jare 1524 wederom naar Vrankryk reisde, voerden den jongen koning naar Edenburg, en verklaarden hem aldaar meerderjarig, waar op hy de regering zelf aanvaardde, en het gezag van den onderkoning nam aldus een einde; ook hadt men thans veel beter gelegenheit om met het Engelsche hof over een stilstandt van wapenen te handelen, welken men voor eenige jaren sloot. Maar hier op volgden haast eenige binnenlandsche onlusten. Douglas, gemaal van de koninginne weduwe, kwam niet dan tot haar uiterste leedwezen wederom te rug: want zy hadt een afkeer van hem gekregen. Terstondt hingen de genen, die met de koningin en haar party niet te vrede waren, hem aan, en hy zocht, met oogluiking des konings van Engelandt, die de vrienden der koninginne, als Franschgezinden, niet veel trouwde, het grootste gezag by hove aan zich te trekken. Ten dien einde maakte hy zich met zyne medestanders meester van het slot te Edenburg, en daar benevens van den persoon des konings, wien hy een lyfwacht van personen, die hem getrouw waren, toevoegde, en hem, om des te beter van hem verzekert te zyn, tot een wellustig leven aanleiding gaf. Doch hy behieldt hem maar twee jaren, want hoewel de party van de koninginne zich te vergeefs bemoeide hem met geweldt uit de handen van Douglas te trekken, ontvluchtte echter de jonge vorst op een tydt in den jare 1527 by nacht, en begaf zich op het vaste slot Sterling. Hy riep daar op de standen byeen, en betuigde hen met eede, dat hy by de party van Douglas geen oogenblik zeker was geweest a

weeſt, wanneer zelfs iemandt hem onder de oogen hadt gezegt, dat zy hem liever in ſtukken wilden laten hakken, dan dat hem zyne tegenſtrevers met geweldt zouden wegnemen. Hy verkreeg deswegen met weinig moeite, dat het geſlacht van Douglas als verraders wierden veroordeelt, welke zich echter ook van hunne zyde ſterk maakten, en het landt met hunne ſtroperyen verwoeſtten, zo dat de koning een geheel jaar lang met hen bezig was, tot dat de koning van Engelandt daar tuſſchen beide kwam, en een vyfjarigen ſtilſtandt te weeg bragt, hoewel Douglas zich niet zeker genoeg in Schotlandt hieldt, en deswegen naar Engelandt ging, alwaar koning Henrik hem van onderhoudt verzorgde. Jacobus bemoeide zich vervolgens het ryk in order te brengen, en voornamentlyk, om het zelve van de zeer machtige rovers vry te maken, tegen welke hy ten dele zelf te veldt trok, als wel inzonderheit tegen de wilde inwoners der eilanden in de Schotſche zee, en de zelve onder gehoorzaamheit bragt. Het ſcheen ook, als of alles wederom in ruſt was geraakt, wanneer in den jare 1533 nieuwe onluſten met Engelandt ontſtonden: want dewyl Douglas gedurig by den Engelſchen koning was, zette hy hem eindelyk tegen Jacobus op, die reets wegens zekere handelingen met keizer Henrik den VIII eenigermaten verdacht was. Maar de oorlog wierdt voor dit maal nog geſtaakt: want als de Engelſchen naauwlyks een inval op de Schotſche grenzen hadden gedaan, kwam de koning van Vrankryk tuſſchen beide, en maakte vrede. Wanneer de koning in ruſt zat, nam hy voor om te trouwen, niettegenſtaande hem zyne hoflieden zochten daar van af te trekken, en wel voornamentlyk het Hamiltonſche huis hem dit zocht te beletten, als het welke de hoop hadt, wanneer hy zonder erven ſtierf, op den troon te komen. De keizer hadt hem ten dien einde eenige hem nabeſtaande princeſſen voorgeſlagen. Maar men merkte, dat de toeleg alleenlyk was, hem van Vrankryk en Engelandt af te ſcheiden. Daarentegen zocht hem de koning van Engelandt door dat zelve middel aan zyn kant te trekken. Want doordien hy gaarne hadt gezien, dat Schotlandt zich met hem tegen den paus vereenigde, liet hy Jacobus niet alleen van de hervorming ſmaak geven, maar nodigde hem ook tot eene mondelyke onderhandeling, daar benevens hem belovende, van hem zyne dochter te zullen geven, en hem tot ryksopvolger, en terſtondt tot hertog van Jork te verklaren. Maar de Hamiltons en de Roomſche geeſtelykheit hielden hem van deze reis te rug, als die hem een kwaad vermoeden wegens de oprechtheit des konings van Engelandt inboezemden, zelfs eindelyk hem een grote ſomme gelds aanboden, het welk toch altydt zeer veel by hem kon te weeg brengen. Hy was ook van zelf meer tot Vrankryk genegen, wanneer hy al lang geleden door gezanten om de oudſte koninklyke princeſſe Magdalena hadt laten aanhouden. François hadt haar hem wel wegens hare zwakheit, die haar om kinderen voort te brengen onbekwaam maakte, geweigert, en daarentegen gezocht eene andere Franſche princeſſe voor hem te verkiezen: maar zyne liefde was zo ſterk en beſtendig, dat hy in den jare 1536, zonder aan iemandt zyn inzicht te ontdekken, zelf naar Vrankryk overvoer. De Hamiltons lieten wel op een tydt by gelegenheit van een opgekomen onweêr, toen de koning juiſt ſliep, 't ſchip te rug keren. Maar hy wierdt daar over zo toornig, dat hy het de Hamiltons niet wilde vergeven, en zeilde echter weder voort. Zo haaſt als hy en de princeſſe Magdalena malkander zagen, was die zaak tuſſchen hen uitgemaakt, hoewel zy reets lang te voren hunne liefde tegen malkander door brieven onderhouden hadden, en dewyl de koning van Schotlandt zulke ongemene moeite om die princeſſe hadt gedaan, kon hem François de zelve niet wel weigeren, hoewel men zegt, dat hy zeer ongaarne zyne toeſtemming daar toe heeft gegeven. Vervolgens wierdt het byleger den 1 January in het jaar 1537 gehouden; doch deze koningin ſtierf in de maandt van July des zelven jaars, weinige weken na hare overkomſt in Schotlandt. Behalven van de geeſtelykheit, by welke zy wegens den Godsdienſt verdacht was, wierdt zy van iedereen in Schotlandt beklaagt, zodanig, dat men harentwegen aldaar de eerſte rouwklederen heeft gedragen. De koning trouwde haaſt weder met Maria van Guize, op welke hy al te voren het oog hadt geworpen, bemerkende, dat hy zyne eerſte gemalin niet lang zou hebben. Deze dubbelde verbindtenis met Vrankryk mishaagde den koning van Engelandt, maar die naderhandt het daar op toeleide, om Jacobus tot nader vereeniging met hem te brengen, wanneer hy daarom den zelven van nieuw tot eene onderhandeling te Jork liet nodigen. Maar de geeſtelykheit en de Franſche party hadden den koning van Schotlandt zodanig ingenomen, dat hy te Jork, niettegenſtaande hy het hadt belooft, niet kwam. Daarentegen hitſten hem de geeſtelyken tegen Henrik als tegen een ketter op, maakten ook, dat hy zelfs den tytel van beſchermer des geloofs (*defenſor fidei*) aannam, hem daar benevens rykelyk met geldt verzorgende, hem ook tegen den adel ophitſende, en om die gènen te vervolgen, die wegens den Godsdienſt verdacht waren, ten einde hy verſcheide goederen kon verbeurd verklaren. Eindelyk brak in het jaar 1542 de oorlog met Engelandt uit. Jacobus voerde zyn leger in perſoon aan, maar raakte ondertuſſchen in grote onluſten met den adel: want om dat de meeſte niet terſtondt naar zyn believen wilden doen, ſcholdt hy ze voor trage menſchen en voor verraders uit: ja, als Maxwell zich met 10000 man aanboodt de Engelſchen ſlag te leveren, gaf hem wel de koning daar verlof toe, maar gaf daar benevens uit haat tegen die groten aan zynen gunſteling, Olivier Sinclair, een man van ſlechte afkomſt, in het geheim een patent, uit kracht van 't welke hy het opperbevel over het leger zou voeren. Dit maakte Sinclair bekend, waar op de Schotten een hoop van 500 Engelſchen in het gezicht kregen, en daar door zodanig in wanorder raakten, dat die weinige Engelſchen gelegenheit vonden, het ganſche Schotſche leger te verſlaan, wanneer byna alle officiers wierden gevangen genomen. De koning, reeds eenigen tydt by zich zelf ongeruſt geweeſt, en door allerhande zware dromen met verſchrikkelyke vertoningen geweldig aangetaſt zynde, trok zich dezen ongelukkigen ſlag zo aan, dat hy weinige dagen daar na den 13 December in het jaar 1542 ſtierf. Hy liet van zyne laatſte gemalin na eene eenige dochter, *Maria*, die acht dagen voor zyne doodt ter wereldt kwam, en naderhandt koningin van Schotlandt wierdt. Deze koning bezat veel goeds, het welk echter by zyne opvoeding niet toekwam, alzo men hem niet naar behoren onderwezen hadt, en daarenboven hem een ledig en wellustig leven hadt zoeken te doen leiden, waarom hy ook zeer tot de liefde voor vrouwsperſonen was overgegeven, en verſcheide natuurlyke kinderen verwekte. Hy was daar benevens zeer geldgierig, doordien men hem eerſt zeer ſchaars geldt hadt gegeven, en nademaal hy, zelf tot de regering gekomen zynde, niet alleen de koninklyke inkomſten verwaarloosde, maar ook van alle huisraadt verſteken was, 't welk hy van nieuw moeſt kopen. Dit was voorts in hem te pryzen, dat hy zeer matig in eeten en drinken was, en onvermoeid in het arbeiden, gelyk als hy, voornamentlyk in de tochten tegen de rovers, dikwils dag en nacht achter malkander in een harden winter zonder eeten en drinken kon doorbrengen. *Buchananus Rer. Scotic. lib. XIII, XIV. Drummondus Hiſt. Scot. De Larrey Hiſt. d'Anglet. Mezeray Hiſt. de France.*

JACOBUS VI en VII. Zie de koningen van Engelandt van dezen name.

Koning van Majorca.

JACOBUS *van Aragon*, koning van Majorca, leefde in de veertiende eeuwe, en was een goed vorſt. Petrus, koning van Aragon, beroofde hem van zyne ſtaten door een ongehoorde wreedheit omtrent het jaar 1343, of 1344, hoewel paus Clemens de zesde en de andere vorſten van dien tydt zich tegen deze dwingelandy geſtelt hadden. Deze koning hadt een zoon, ook Jacobus genaamt, die de derde man geweeſt is van Johanna, de eerſte van dien naam, koningin van Napels, gravin van Provence, enz. Dit huwelyk wierdt voltrokken in 't jaar 1363: maar deze vorſtin hem den tytel van koning niet willende toeſtaan, kon Jacobus zodanige verſmaadheit niet verdragen; waar door hy ook genoodzaakt is geweeſt haar te verlaten drie maanden na de voltrekking van hun huwelyk. Hy ſtierf van hertzeer in 't jaar 1375, en wierdt begraven in 't klooſter van St. Franciſcus van Soria. *Noſtradamus hiſt de Prov. p.* 429. *Bouche l. IX. Mariana l. XV. c.* 18. *Summonte. Surita.*

Geestelyke keurvorsten.

JACOBUS de I, keurvorſt en aartsbiſſchop van Trier, was een geboren vryheer van Sirck, of Sarch. Hy wierdt in het jaar 1430 verkoren, maar kwam eerſt in den jare 1436 in het bezit, nadat hy aan Rabanus van Helmſtadt, die door den paus tegen hem was aangeſtelt, 60000 florenen voor zyne eiſchen hadt betaalt. In het jaar 1456 gaf hem de paus vryheit, een hogeſchole in Trier aan te leggen; doch hy ſtierf kort daar na. *Bucel. G. S. Brouw Annal. Trev.*

JACOBUS de II, keurvorſt en aartsbiſſchop van Trier, was de oudſte zoon van Chriſtoffel den I, markgrave van Baden, geboren in den jare 1471. Hy wierdt in 't jaar 1503 van zyn voorzaat, Johannes den II, als coadjutor van het aartsſticht aangenomen, en nog in het zelve jaar zyn opvolger, ſchoon het domkapittel den paltsgraaf Georg daar toe hadt verkoren. Hy ſtondt by keizer Maximiliaan den I in zeer grote gunſt, en bragt zich door zyne geleerdheit in zonderlinge hoogachting, gelyk hy in het jaar 1505, op den Ryksdag van dien tydt, de buitenlandſche afgezanten in de Italiaanſche, Latynſche, Franſche en andere talen in den naam van het Ryk heeft geantwoord. Maar hy verduiſterde dezen roem door zyn zeer onmatig leven, het welk veroorzaakte, dat een ſchoenmaker van Coblents hem in het jaar 1511 het leven benam. *Imhof N. P. l. IV. c.* 8. §. 9. *Bucel. G. S. P. I. Brow. Ann. Trev.*

JACOBUS de III, keurvorſt en aartsbiſſchop van Trier, was uit het adelyk geſlacht van Eltz geſproten, en in het jaar 1567 verkoren, zynde alvorens deken geweeſt. Straks in den beginne zyner regering raakte hy met de ſtadt Trier, die hare Ryks-vryheit wederom zocht te verkrygen, in oorlog, en hadt het geluk, dat hem de zelve in het jaar 1580, uit krachte van een keizerlyk vonnis, wierdt in handen gelevert. Hy heeft ook het oppergezag over de abdy van S. Maximus, als mede de abdy Prum aan het ſticht gebragt, en ſtierf in 't jaar 1581. *Bucel. G. S. P. I. Brow Annal. Trev.*

Andere doorluchtige personen van dezen naam.

JACOBUS *van Bourbon*, de I van dien naam, graaf van la Marche en van Ponthieu, vryheer van Montaigu in Combraille, van Condé, van Carenci, konneſtabel van Vrankryk, enz. was de derde zoon van Lodewyk, hertog van Bourbon, en van Maria van Henegouwen. Hy verſelde den hertog van Normandië naar Bretagne, die naderhandt koning Johannes geweeſt is, en bevondt zich in 't jaar 1346 in den veldſlag van Creci, daar hy gekwetſt wierdt. *Jacobus* van Bourbon hieldt zelf Karel den tweden van dien naam, koning van Navarre, binnen Parys gevangen. Hy ontfing den

degen van konnestabel van Vrankryk in 't jaar 1354; na de doodt van Karel van Spanje, en stondt die waardigheit af, twee jaren daar na, ten voordeele van Gautier, den VI van dien naam, graaf van Briënne, en hertog van Athene. Hy wierdt in den veldslag van Poitiers gevangen, en, na 't getroffen verdrag van Bretigni, bevondt hy zich in den veldslag van Brignais, by Lions, gezegt *Te laat gekomen*, alwaar hy eenige wonden ontfing, aan de welke hy stierf binnen Lion op den 6 April van 't jaar 1361. Zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van de Jakobynen binnen deze stadt. Deze vorst was getrouwt in 't jaar 1335 met Johanna van St. Paul, oudste dochter en erfgenaam van Hugo van Chatillon, genaamt van St. Paul, vryheer van Leuse, van Condé, van Carenci, enz. en hy teelde by haar *Pieter*, die met zyn vader aan de wonden, die hy in den slag van Brignais gekregen hadt, overleden is; en *Johannes*, graaf van la Marche.

JACOBUS *van Bourbon*, de twede van dien naam, graaf van la Marche, van Castres, enz. grootkamerling van Vrankryk, was de zoon van Johannes en Catharina van Vendôme, en kleinzoon van Jacobus den I. Hy trok in 't jaar 1396, in 't gezelschap van Johannes van Burgundië, hertog van Nevers, naar Hungarië, en wierdt in den slag van Nicopolis gevangen. In 't volgende jaar kwam hy weder in Vrankryk, hebbende eene goede somme voor losgeldt betaalt, en kreeg de bediening van grootkamerling van Vrankryk. Hy koos de party van 't huis van Burgundië tegen dat van Orleans. Hy belegerde Puiset in Beaussé, daar hy krygsgevangen gemaakt wierdt, en wierdt niet eer in vryheit gestelt, voor dat de vrede gesloten was in 't jaar 1412. Jacobus van Bourbon was getrouwt in 't jaar 1406 met Beatrix van Navarre, tweede dochter van Karel den III, en van Eleonora van Castilië. Hy won by haar eene eenige dochter, met name *Catharina* van Bourbon, vrouw van Bernard van Armanjak, graaf van Pardiak. Naderhandt weduwenaar geworden zynde tradt hy in 't jaar 1415 in een twede huwelyk met Johanna, de twede van dien naam, koningin van Napels en Sicilië, gravin van Provence, enz. zuster van Ladislaus, bygenaamt de Kloekmoedige en de Overwinnaar. De graaf van la Marche nam alsdan den tytel aan van koning; maar deze vorstin behandelde hem heel kwalyk, zelfs zo verre, dat zy hem in gevangenis deedt zetten: zo dat hy verdriet hebbende in haar gedrag, weder naar Vrankryk keerde, en 't kleedt aannam van de derde orde van St. Franciscus te Besançon, daar hy gestorven is den 24 September van 't jaar 1338. Zyn ligchaam wierdt begraven in de kapelle, die hy gesticht hadt in 't klooster van S. Clara. *Froissart & Monstrelet Les histoires de Charles VI & de Charles VII. Sammarth &c.*

JACOBUS *van Bourbon*, vryheer van Argies, van Preaux, enz. grootkeldermeester van Vrankryk, was de derde zoon van Jacobus, graaf van la Marche, gelyk gezegt is. Hy bevondt zich by de verovering van Ardres, 't welk aan de Engelschen ontnomen wierdt in 't jaar 1377. Hy volgde koning Karel den VI naar Vrankryk in 't jaar 1382, en daar na begaf hy zich op rennen-steekspelen, die binnen Parys aangerecht wierden op de inkomst van Izabelle van Beyeren in 't jaar 1389. Hy wierdt van den koning begiftigt met het ampt van grootkeldermeester van Vrankryk in 't jaar 1397, en stierf omtrent 't jaar 1417. Jacobus van Bourbon is getrouwt geweest met Margareta, vrouw van Preaux, enz. by welke hy *Lodewyk* teelde, die in den slag van Azincourt bleef in 't jaar 1415; *Pieter* die de nazaatschap voortzette; *Jacobus*, van welken men in 't vervolg zal handelen; *Karel*, aartsdiaken van Sens; *Johannes*, die jong gestorven is, en *Maria*, die erfgenaam van hare broeders is geweest. *Sammarth. Hist. Geneal. &c.*

JACOBUS *van Bourbon*, baron van Thuri, enz. was de zoon van Jacobus, vryheer van Argies, enz. Hy wierdt in zyne jongheit tot den geestelyken staat geschikt, en men bezorgde hem verscheide goede bedieningen, als het thresorierschap van de heilige kapel te Parys, het dekenschap van St. Marten te Tours, en het aartsdiakenschap van Sens. Hy verliet alle deze geestelyke ampten in 't jaar 1417, om te trouwen met Johanna van Montaigu, dochter van Johannes, vryheer van Marcoussis, grootmeester van Vrankryk, en verklaarde zich ten voordeele van den Dauphin Karel van Vrankryk. Naderhandt begaf hy zich in de orde der Celestyner monniken, en trok het geestelyke kleedt aan in 't klooster van Ambert in 't bosch van Orleans. Dit geschiedde na de doodt van zyne vrouwe, die te Valere in Touraine overleden was in 't jaar 1420. Hy ging in 't jaar 1422 naar Provence, om de kloosters van zyne orde te bezichtigen. Eenigen tydt daar na begaf hy zich onder de Barrevoeter monniken. Hy wierdt vermoord op zyn te rug reize van Italië, daar hy weder getrouwt was, gelyk Jan Gerson heeft aangemerkt in zyn werk, genaamt *Utrum Monachus pro studio possit negligere divina, Consid. IX.*

JACOBUS *van Savoje*, vorst van Achaje en van Morea, graaf van Piëmont, heer van Ivrée, enz. was de zoon van Philips van Savoje, graaf van Piëmont, en van Izabelle van Villehardouïn, princesse van Achaje en van Morea, zyne eerste vrouw. Hy hadt veel deel in de oorlogen van de graven van Milanen, en van Savoje, en genoegzamen voorspoedt, voornamentlyk tegen den marquis van Saluzzo. Deze gelukkige uitslagen boezemden hem zulk eene grootachting van zich zelve in, dat hy zich liet voorstaan, dat niemandt zyne ondernemingen beletten noch stuiten kon. Dus nam hy voor in 't jaar 1359 in Piëmont eene schatting op de koopmanschappen, die in Savoje gebragt wierden, te leggen. Amadeus de zesde, graaf van Savoje, bygenaamt de Groene graaf, verwierp deze behandeling, en zondt commissarissen naar Piëmont, onder de welke een edelman was van 't huis van Provana; dien Jacobus liet doden. De graaf van Savoje, door dit geval ten hoogste gehoont, vatte de wapenen op tegen den graaf van Achaje, nam hem in een gevecht gevangen, en bemachtigde zyne beste steden, zo dat deze ongelukkige vorst zich onderwierp aan alle de voorwaarden, die de overwinnaar hem wilde voorschryven, om uit de gevangenis te raken. Hy stierf den 17 May des jaars 1366, en wierdt begraven in de kerk van St. Franciscus van Pignerol. Jacobus van Savoje trouwde in zyn eerste huwelyk in 't jaar 1339 met Beatrix van Est, dochter van Renald, marquis van Ferrara, en in 't twede met Sibylla van Beaux, dochter van Bertrand, vryheer van Courtheson, maarschalk en stedehouder generaal of vikaris van Achaje, enz. en in een derde huwelyk, in 't jaar 1362, trouwde hy met Margareta van Beaujeu. By zyne twede vrouw hadt hy *Philips*, een ontaarde vorst, die tegen zynen vader de wapenen opnam; en by de derde teelde hy *Amadeus*, die twee dochters naliet; en *Lodewyk*, die zonder kinderen gestorven is. *Guichenon Hist. de Savoje.*

JACOBUS *van Savoje*, hertog van Nemours en van Genevois, marquis van St. Sorlin, enz. gouverneur van 't Dauphiné, Lionnois, Forets, Beaujolois en Auvergne, was de zoon van Philips van Savoje, hertog van Nemours, en Charlotta van Orleans. Hy wierdt geboren in de abdy van Vaulvisant in Champagne den 12 October van 't jaar 1531. Twee jaren daar na verloor hy zynen vader. Zyne moeder was voogdes over hem, en trok hem op met veel zorgvuldigheit. Zy geleidde hem in 't jaar 1536 naar Anneci in Savoje, ten tyde als de koning François de eerste den oorlog verklaarde aan Karel hertog van Savoje. Aldus behieldt zy door hare voorzichtigheit en vertrouwdheit de landen van haren zone, die in den ouderdom van 15 jaren aan 't hof van Vrankryk kwam. Zyne hoedanigheit en byzondere bekwaamheit hielpen hem voort aan dit hof, alwaar hy in alle voorvallen zyne deftigheit betoonde. Hy volgde koning Henrik den tweden naar Lotharingen, en van daar kwam hy in Piëmont. In 't jaar 1551 begaf hy zich naar Mets, en in 't volgende jaar bevondt hy zich in den veldslag van Dourlens, en naderhandt in dien van Renti in 't jaar 1554. In 't jaar daar aan volgende trok hy naar Piëmont, om de belegering van Ulpian by te wonen, en was in 't gevecht een van de vier Franschen tegen vier Spanjaarden, daar de schryvers verscheidentlyk van spreken. De Franschen waren: de hertog van Nemours, Classé Vassé de Jonge, Gasper van Bolliers van Manes, en Montcha van 't huis van Simiane. De vyanden waren de marquis van Pesquaire, de marquis van Malespina, Franciscus Caraffa, neef van paus Paulus den IV, en Arborco de Condé. De hertog van Nemours en de marquis van Pesquaire liepen twee reizen op elkander zonder zich te raken, en de derde reis stieten zy hunne lancien aan stukken: Vassé en Manes wierden gedood, en Montcha stiet zyne lancie door 't lyf henen van Caraffa, die op 't slagveldt stierf. Deze hertog woonde nog den krygsdienst by in Italië onder den hertog van Guize, en wierdt alstoen kolonel generaal van de ruitery. Hy bemiddelde de inneming van Bourges in 't jaar 1562: van daar wierdt hy naar 't Dauphiné gezonden, en versloeg den baron des Arets, die naderhandt tot de party van den koning overging. Hy bevondt zich in 't jaar 1566 op de vergadering der algemene standen, gehouden binnen Moulins, en bragt te wege, dat het koning Karel de negende ontkwam binnen Meaux, daar die van de Ligue gereed stonden om hem in te sluiten. De koning, te Parys aankomende, bekende, dat *zonder zynen neef, den hertog van Nemours, en de Zwitsers zyne trouwe vrienden, zyn leven of vryheit in zeer groot gevaar waren.* In 't volgende jaar bevondt hy zich in den veldslag van St. Denys; daar na verselde hy den hertog van Anjou, wederstondt den hertog van Tweebrugge in 't jaar 1569, en vertrok sedert uit het hof. Hy keerde daar weder in 't jaar 1574, en korten tydt daar na kwam hy te rug binnen Anneci, daar hy gestorven is den 15 Juny des jaars 1585. Jacobus van Savoje was een welgeschikt vorst, liefdadig en vroom, begaafd met een groten geest en veel ervarenheit. Hy sprak verscheide talen, en schreef met een wonderlyke ligtigheit in rym en onrym. Hy was in 't jaar 1566 getrouwt met Anna van Est, dochter van Hercules den tweden, hertog van Ferrara, en van Renata van Vrankryk. Deze vrouw was weduwe van François van Lotharingen, hertog van Guize, en hadt altydt grote achting gehad voor den hertog van Nemours. Hy teelde by haar *Karel Emanuel* en *Hendrik*, hertogen van Nemours; en *Margareta*, die in hare kindschheit gestorven is. *Brantome Memoir. Thuanus Hist. Guichenon Hist. de Sav. Chorier Hist. de Dauph.*

JACOBUS, graaf van Murray, in Schotlandt, doorgaans genaamt *de Overste van Sint Andries*, om dat hy het opperbestier van deze kerke van Schotlandt gehad hadt, was de natuurlyke broeder van Maria Stuart, koningin van Vrankryk en Schotlandt, en verkreeg van deze vorstin het graafschap van Murray in 't jaar 1567. Naderhandt zeer machtig in Schotlandt geworden zynde, vervolgde hy de groten, met opzet van hen te onderwerpen, en om door dat middel minder zwarigheit te ontmoeten in 't ongerechtig bezit van de kroon, die hy sedert langen tydt voor zich zelven geschikt hadt. Hy nam de wapenen tegen de koningin Maria op ten tyde als zy met den grave van Bothwel in een derde huwelyk getreden was; en na dat hy dezen graaf uit Schotlandt hadt doen verdryven, dede hy de koningin gevangen houden, de welke door de standen van 't ryk wierdt ontbloot. Naderhandt wierdt Jacobus de zesde, zoon van Hendrik Stuart, en van deze vorstin, die den ouderdom van niet meer dan een jaar hadt, tot koning gekroont, en de graaf van Murray wierdt tot regent van 't ryk verkoren gedurende de minderjarigheit

heit van dezen vorſt. Het oppergezag in handen hebbende, dede hy eenige van de medeplichtige, die den koning Hendrik Stuart, tweden man van de koninginne Maria, gedood hadden, om hals brengen. Hy beſchuldigde deze princes ook van mededeel aan zyne doodt gehad te hebben, en handelde haar zeer onmenſchelyk: maar te paardt rydende langs de ſtraten van Limnouch in 't jaar 1570 wierdt hy door een piſtoolſchoot gedood. Hy is 't geweeſt, die den Roomſchen Godsdienſt uit Schotlandt verbannen heeft. *Wilh. Cambden Hiſt. Eliſabeth.*

JACOBUS *van Savoje*, graaf van Romont, baron van Vaux, was de twede zoon van Lodewyk, hertog van Savoje, en van Anna van Cyprus. Zyn vader gaf hem zyn eige ſtaatsinkomſten te Quiers den 26 February des jaars 1460. Hy was een vroom en moedig vorſt, maar haaſtig en een vyandt van ruſt. Hy hadt een byzondere genegenheit voor Karel den Stouten, laatſten hertog van Burgundie, in wiens dienſt hy tradt tegen koning Lodewyk den XI. Hy wierdt begrepen in de vrede van 't jaar 1475; maar hy hadt 'er weinig voordeel van. Men zegt, dat een Zwitſer, die een wagen, geladen met ſchaapsvellen, naar Geneve voerde, in 't landt van Vaux mishandelt zynde geweeſt, zyn beklag deedt aan de Eedgenoten. De Zwitſers eiſchten recht over deze zaak van 't graafſchap van Romont, en beoorloogden het zelve, om dat de graaf hen gene ſpoedige voldoening gaf. 't Geluk rechtvaardigde de gerechtigheit van hunne wapenen. De hertog van Burgundië nam de zaak op voor zyn vriendt. en kreeg de nederlaag in twee beruchte voorvallen, in de veldſlagen van Grandſon en van Morat in 't jaar 1476. Na de doodt van dien hertog voegde zich Jacobus van Savoje by Maximiliaan van Ooſtenryk, die met Maria, eenige erfgenaam van Burgundië, getrouwt was, en die hem alstoen vereerde met de ridderorde van 't gulde vlies in 't jaar 1478, en benoemde hem naderhandt tot een van de voornaamſte Raadsheeren van zynen zoon Philips. Jacobus bewees hem byzondere goede dienſten in verſcheide voorvallen, in de belegering van Terouane in 't jaar 1479, in den veldſlag van Guinegatte, enz. Hy wierdt mede begrepen in de vrede van 't jaar 1482, en ſtierf in 't kaſteel van Ham in Pikardië den 30 January in 't jaar 1486. Jacobus, graaf van Romont, was getrouwt in 't jaar 1460 met Maria van Luxemburg, dochter van Pieter, graaf van St. Paul, van Marle, enz. de welke naderhandt een twede huwelyk aanging met François van Bourbon, graaf van Vendôme. enz. Hy won in dit huwelyk eene eenige dochter, *Louize Françoiſe* van Savoje, vrouwe van Hendrik, graaf van Naſſau, enz.. *Philippe de Comines Mem. l. II. Paradin l. III. Guichenon Hiſt de Sav. &c.*

JACOBUS *de Voragine*, *Varagine*, of *Viragine*, aartsbiſſchop van Genua, heeft dien naam gekregen van een klein vlekje, daar hy geboren was, 't welk in de ſtaten van de zelve republyk van Genua gelegen is. Hy was in groot aanzien in de XIII eeuwe, en zyne bekwaamheit maakte zo veel geruchts, dat men hem trok uit de orde van St. Dominicus, daar hy monnik en provinciaal van was, om hem op den ſtoel van de kerke van Genua te plaatſen, de welke hy met grote zorgvuldigheit beſtierde. Hy wordt voornamentlyk geroemt ter oorzake van zyne liefdadigheit, die hy de armen en behoeftigen toedroeg. Voſſius, ſteunende op de berichten van Blondus en Philippus van Bergamo, heeft gedacht, dat het die prelaat is geweeſt, aan welken paus Bonifacius de VIII aſſche in de oogen wierp op den eerſten dag van de vaſten: maar het is zeker, dat het Porchet Spinola geweeſt is, een barrevoeter monnik, en opvolger van Jacobus van Voragine, aan welken Bonifacius zyn afkeer tegen de Gibellinen betoonde. Jacobus van Voragine wierdt aartsbiſſchop van Genua gewyd in 't jaar 1292, en ſtierf in 't jaar 1298. Hy was de eerſte, die den Bybel in 't Italiaanſch vertaalt heeft, hoewel zyne overzetting niet gedrukt is. Men ſchryft hem eene tydrekening van Genua toe, daar Philippus van Bergamo van meldt, als ook eenige predikatien, en nog verſcheide andere ſtukken. De minſte van alle is zyne Hiſtorie van Lombardië, die bekend is onder den naam *Legenda Vauroa*, of *Speculum Sanctorum*, en daar men geen groot werk van maakt, ter oorzaak van de verdichtſelen, die 'er onder de waarheden gevonden worden. *Philip. de Bergamo l. XIII. Supp. Chron. Leander Alberti l. IV. de Vir. illuſt. ord. Præd. & Deſcr. Ital. pag.* 13. *edit. Venet.* 1581. *Sixt. Sin. lib. IV. Biblioth. S. Bzovius in Cont. Baron. Poſſevin. in App. Sacro. Voſſius lib. II. de Hiſt. Lat. cap.* 60. *Spondanus A. C.* 1092. *num.* 8. *Ant. Sien. de illuſt. dom. Giuſtiniani & Soprani della Ligur.*

JACOBUS, diaken van de kerk van Heliopolis in Phenicië. Men weet niet wel, in wat tydt hy geleeft heeft, maar alleenlyk, dat hy de ſchryver van het leven van St. *Pelagia* de boetvaardige is.

JACOBUS HERACLIDES, of BASILIDES, een bedrieger, gelyk velen menen, die voorgaf afkomſtig te wezen van de oude waiwoden van Moldavië en Wallachië, heer van 't eilandt van Samos, en marquis van Paros, in den Archipel. Hy hadt een deftig wezen, en ſprak zeer wel de Griekſche, Latynſche, Italiaanſche en Franſche talen. Vele voorname Poolſche heeren omhelſden zyn party met zo veel drift, dat zy hem gewapenderhandt aanſtelden tot waiwode van Moldavië en Walachië, na dat zy een veldſlag tegen den wewoide Alexander gewonnen hadden in 't jaar 1561. Jacobus dede zich in zyn vorſtendom beveſtigen door Solyman den II, Turkſch keizer, na dat hy de gunſt van de Baſſaas en den Vizier door kracht van geſchenken gewonnen hadt. Maar hy regeerde niet langer dan drie jaren: want de Walachiërs, eenig vermoeden opgevat hebbende over zyne hoedanigheit, vielen hem aan in zyn paleis, en bragten hem om hals. Deze waiwode nam alstoen de pronkſieraden van zyne waardigheit, en begaf zich ter doodt met eene weêrgaloze volſtandigheit. *De Rocoles les impoſteurs inſignes.*

JACOBUS PALEOLOGUS, een Griekſch edelman; geſproten uit het huis, door 't welke het keizerryk van het Ooſten beſtiert is geweeſt, ten tyde als Conſtantinopel in 't jaar 1453 door de Turken wierdt ingenomen. Alzo hy in zyn landt een ellendig leven leide, kwam hy te Rome, en trok een monnikskleedt aan in het Dominikaner klooſter. Maar alzo men eenig vermoeden van kettery tegen hem hadt opgevat, raakte hy in de Inquiſitie: doch hy vondt middel om het te ontvluchten in 't jaar 1559, en begaf zich naar Duitſchlandt, daar hy zich by de Proteſtanten voegde. Van daar in Polen gekomen zynde vereenigde hy zich met de Arianen; en hunne dwalingen verbreidende, verleidde hy een groot getal van menſchen in dat koninkryk, als ook in Moravië, daar hy henen gezonden was. Middelerwyl de keizer Maximiliaan de twede hier van verwittigt zynde, deedt hem vatten, en naar Rome brengen, alwaar Jacobus zyne gevoelens afzwoer. Maar de zelve naderhandt op nieuw verkondigt hebbende met een ſeldzame ſtoutmoedigheit, wierdt hy gevonniſt om levendig verbrand te worden, het welk wierdt uitgevoert in 't jaar 1565. *Florimond de Raimond Orig. de l'heret. liv. IV. chap.* 12. *Spond. A. C.* 1575. *n.* 2. Fauſtus Socinus heeft een lange verhandeling tegen hem geſchreven, die gevonden wordt in 't begin van zyne ſtrydſchriften, waar uit men zien kan, dat Paleologus verſcheide gevoelens gehad heeft, die ſtrydig waren met die van Socinus.

JACOBUS PANTALEON. Zie PANTALEON.

JACOBUS PHILIPPUS *van Bergamo*. Zie FORESTA.

JACOBUS *van Cluſa*. Zie CLUSA.

JACOBUS *van Bononië*, de oude *Gloſſator* genaamt, een vermaard rechtsgeleerde in de XII eeuwe, die nevens *Martinus*, *Bulgarus* en *Ugolinus à Porta* van keizer Frederik den I in de Ronkaliſche velden wierdt beroepen, om het recht des keizers op Italië te verdedigen. Hy is omtrent het jaar 1161 geſtorven. *Panciroll. de clar. leg. interpret. l. II. c.* 16.

JACOBUS *van Edeſſa*. Ebed Jeſu in zyn Naamlyſt van de Chaldeeuſche ſchryvers ſchryft hem eenige jaarboeken en eene Tydbeſchryving in de Syriſche taal toe.

JACOBUS *van Forli*, of *van Frioul*, een vermaard geneesmeeſter, die zich beroemd heeft gemaakt in 't jaar 1430. Hy is bekend onder den naam van zyn geboorteplaats. Hy heeft eenige uitleggingen geſchreven over de werken van *Hippocrates* en *Galenus*, enz.

JACOBUS *van Guiſe*. Zie GUISE.

JACOBUS *van Hauteville*. Zie HAUTEVILLE.

JACOBUS *van Paradis*. Zie CLUSA.

JACOBUS *van Viterbo*, monnik van de orde van St. Auguſtyn, aartsbiſſchop van Napels, heeft geleeft in 't begin van de veertiende eeuwe. Hy was een man van grote geleerdheit en uitmuntende Godvruchtigheit, en door deze hoedanigheden wierdt hy verheven tot het aartsbisdom van Napels. Hy volgde in 't jaar 1302 op Philips Minutuli, en ſtierf in 't jaar 1308. Men ſchryft hem verſcheide werken toe, als *De regimine Chriſtianorum*; *Quodlibeta*, enz. *Trithem. de Script. eccleſ. Herreta in alph. Auguſt. Miræus. Ughel. &c.*

JACOBUS *van Vitri* was geboren in een klein vlek van dien naam, naby Parys gelegen, hoewel anderen verzekeren, dat het Argenteüil is geweeſt, daar hy zielbezorger was. Hy was reets Reguliere kanunnik van Ogniez geweeſt, en bekwam een roemwaardigen naam in de dertiende eeuwe. Hy volgde de Kruisheeren in het Ooſten, daar hy langen tydt geleeft heeft, en wierdt 'er biſſchop van Acon gewyd, 't welk Ptolemaïs, of Acre, is. Naderhandt wierdt hy door paus Gregorius den IX in 't getal der kardinalen geſtelt in 't jaar 1230, welke paus hem ook met het bisdom van Freſcati begiftigde. Dit waren nog al de waardigheden niet, tot welke hy door zyne verdienſten verheven wierdt; hy wierdt nog benoemt tot het gezantſchap van den heiligen ſtoel in Vrankryk, Brabandt, en het Heilige Landt; en in de bedieningen van deze aanzienlyke ampten gebruikte hy altydt eene voorzichtigheit, die wonderlyk voordeelig aan de kerk is geweeſt. De voortreffelyke werken, die hy heeft nagelaten, getuigen nog hedendaags, hoe groot de kracht en beſtendigheit van zyn vernuft en Godvruchtigheit zyn geweeſt. Behalven zyne redenvoeringen op de Euangelien en de Zendbrieven, die gedurende het jaar in de heilige Miſſe gelezen worden, en de welke Damiaan du Bois dede drukken binnen Antwerpen in 't jaar 1575, heeft hy nog drie boeken geſchreven van de Ooſterſche en Weſterſche Hiſtorie, dat een van zyne naauwkeurigſte en meeſt gezochte werken is. Men heeft het zelve te danken aan de goede zorge van *Andreas Hojus*, van Brugge, verdeelt in het eerſte deel van de Ooſterſche Hiſtorie; en onder de ſchryvers, die de voortreffelyke daden van de Franſchen beſchreven hebben, de welke men heeft onder den tytel van *Geſta Dei per Francos*, zullen de nieuwsgierigen kunnen zien de voorreden van de Hiſtorie van den kardinaal van Vitri, de welke Caniſius aanhaalt in het vyfde deel van zyne Oude Lezingen. Hy heeft nog twee boeken geſchreven van het leven van de heilige Maria van Ogniez, die men by *Surius* vindt op den 23 Juny; een boek tegen de Saracenen; en nog een ander van de doorluchtige vrouwen van Luik. Deze grote man ſtierf binnen Rome den 30 April in 't jaar 1244. *Andreas Hojus in vita Jacobi de Vitri. Henr. Gandav. de vir. illuſt. c.* 37. *S. Antonin. P. III. t.* 24. *c.* 7. § 1. *Vincent. de Beauvais Spec. Hiſt. l. XXX. c.* 10. *Trithem. de Script. eccl. Bellarmin. de Script. eccl. Poſſevin. in App. Sacr. Voſſius de Hiſt. Lat. lib. II. cap.* 27. *Spond. Bzovius. Rainaldi Ann. Eccl. Friſon Gall. purp.*

Cia-

Ciaconius. Onuph. Panv. Genebrard. Philipp. de Bergamo. Gesner. &c.

JACOMOT, (JAN) van Bar in Lotharingen, was in aanzien in 't jaar 1601. Hy heeft een treurspel gemaakt, 't welk *Ehud* genaamt is. Zyne gedichten zyn ingelascht in 't twede deel van de *Delices de Franc. pag.* 350. Zie ook *J. P. Lotichius part. IV. Bibl. Poët. pag.* 132.

JACOPON *de Benedictis*, van Todi in Italië, stierf in 't jaar 1306. Hy voorzeide aan paus Bonifacius den VIII, die hem in den kerker hadt doen werpen, zyne gevangenis en onderdrukking. Hy liet eenige goede aanwyzingen en heilzame gedachten na. *Konig Bibl vet. & nov.*

JACQUERIE was de naam van een bende oproerige boeren, die in 't jaar 1358, ten tyde als de koning van Vrankryk, Johannes de II, door de Engelschen wierdt gevangen gehouden, en het ryk door binnenlandsche factien ontrust was (zie JOHANNES de II, koning van Vrankryk) tegen de edelen opstonden, en alles plunderden en verwoestten. Deze opstandt geschiedde in Beauvoisis. Hun hoofdt was een boer, met name *Caillet*, wien de edelen uit spot *Jacques bon-homme* (dat is: *Jakob Goedbloeds*) noemden, waar van daan de naam *la Jacquerie* kwam. Zy waren eerst honderd in getal; maar naderhandt vermeerderde zich het zelve in Brie en in Pikardië tot op negen duizend. Hoewel anderen den naam van de boere rokken van dien tydt, *Jaques* genaamt, afleiden. Zy verwoestten vele sloten, maar maakten zich door hunne wreedheit zeer gehaat. Zy verover den door verradery der burgers de stadt Meaux, alwaar juist alle vrouwen van het koninklyke huis zich bevonden. Doch de edelen, die daar in waren, verweerden zich, schoon zy weinig in getal waren, zo dapper, dat toenmaals over de 3000 boeren sneuvelden. De Dauphin versloeg ook meer dan 2000 van de zelve, en koning Karel de Kwade van Navarre kreeg *Caillet* gevangen, en liet hem onthoofden; waar door deze opstandt gestilt wierdt. *Froissard. Mezeray T. II. p.* 444. *P. Daniel Hist. de France T. II. col.* 582 *seq.*

JADA, of JADE, JADUA, een kleine rivier in 't graafschap Oldenburg, de welke drie of vier Duitsche mylen van haren oorspronk by een dorp, 't welk insgelyks *Jade* genoemt wordt, een tamelyk breden vloedt maakt. De zelve stort zich uit in de Noordzee, en stroomt voorby eene landstreek, de welke daar van het Butjadiger of Butjadinger landt genaamt wordt.

JADA, zoon van Onam, en vader van Jether en Jonathas, van den stam van Juda. I. *Chron. II.* 28. *en* 32.

JADAI, een Israëliet van 't geslacht van Juda, die vele kinderen gehad heeft. *I. Chron. II.* 47.

JADDAN, of JEDDU, zoon van Nebo, een Israëliet, die na zyne wederkomst uit de gevangenis van Babylonië verplicht was zich van zyne vrouw te scheiden, om dat zy niet Joodsch was. *Ezra X.* 43.

JADDUAH, of JEDDUA, een Israëliet, de welke uit de gevangenis van Babylonië te rug komende een geweest is van de genen, die 't verbondt tekenden, 't welk Nehemias met Godt vernieuwt hadt. *Nehemias X.* 21.

JADDUS, of JADDOA, hogepriester der Joden, volgde Jonathan op. In zynen tydt, te weten omtrent den jare 3721, of 3722 na de scheppinge des werelds, 421 na de stichting van Rome, in de CXII Olympiade, en 332 voor de geboorte van onzen Heilandt, besloot Alexander de Grote, die op de Joden verstoort was, om dat zy hem de nodige dingen tot onderhoudt van zyn leger niet hadden willen bezorgen, gedurende de belegering van Tyrus, zich over hen te wreken, en Jeruzalem te belegeren. Dewyl hy aankwam om zyn voornemen uit te voeren, trok Jaddus hem te gemoet, gekleed in zyn hogepriesterlyk gewaadt, en omhangen met alle des zelfs sieraden: wanneer Godt op zulk eene wonderlyke wyze 't hert van dien vorst veranderde, dat hy zynen naam, dien de hogepriester met goudt geschreven voor 't voorhoofdt droeg, aanbadt. Men zegt zelfs, dat Alexander binnen Jeruzalem kwam, en voor hem slagtoffers deedt branden, om zyne gunst te verwerven. Josephus en verscheide andere schryvers verhalen deze zaak. Jaddus bediende het hogepriesterschap der Joden omtrent tien jaren, wanneer Onias, de eerste van dien naam, hem opvolgde. Men mag hier niet nalaten te spreken van 't gene verscheide schryvers van hem zeggen, te weten, dat Jaddus de zorgvuldigheit gehad heeft van aan Alexander voor oogen te stellen, welke de goden waren, die de Heidenen aanbaden. Men voegt daar by, dat die vorst zyn gevoelen goedkeurde, en zelfs daar over aan zyne moeder Olympias geschreven heeft. 't Is hier op dat St. Cyprianus zinspeelt in 't werk, dat men hem toeschryft van de ydelheit der afgoden. *Joseph. Oudh. XXI.* 8. *Eusebius in Chron. S. Augustin. l. VIII. de Civit. Dei c.* 45. *Rigaut in Tertull. Cyprian. & Minuc. Fel.* Het boek *de Vanitate Idolorum* is wel 't werk van St. Cyprianus, maar daar wordt op die plaats van Jaddus niet gehandelt, maar van de Heidensche offeraars, de welke hem bekenden, dat hunne goden menschen waren. Zie de aanmerking van Johan. Fell, bisschop van Oxfort, op deze plaats van St. Cyprianus.

JADERA. Zie ZARA.

JADES, een Griekseh schryver, die een boek van de zangkunst geschreven heeft, daar Priscianus van meldt. Men weet niet recht in wat tydt hy geleeft heeft; maar dit alleenlyk, dat hy onderscheiden is van eenen anderen van dien zelven naam, die een beeldhouwer was, en daar Plinius van spreekt. *Priscian. l. de ponder. Plinius l. XXXIV. c.* 8. *Hist. Nat.* Deze laatste wierdt misschien *Jas* genaamt. Zie *Plinius.*

JADIGHIAR MIRZA, zoon van Mirza Mohammed, de zoon van Baisankhor, zoon van Scharokh, de zoon van Tamerlan, beoorloogde Abousaid, den zoon van Mohammed, zone van Miranschab, de derde zoon van Tamerlan, zich by Hassan Bech, ook Usum-Cassan genaamt, vervoegende, en na dat hy hem gedood hadt, trok hy in 't jaar 873 volgens de oude tydrekening naar de stadt Asterabad, die hy belegerde: maar hy ontmoette 'er Houssain Mirza, koning van Khorasan, uit den stam van Omar Scheich, de twede zoon van Tamerlan, die de stadt te hulp kwam, en hem versloeg. In 't jaar 874 begaf zich Jadighiar naar Tauris by Usum-Cassan, die hem voor de twede maal van krygsscharen voorzag, met de welke hy Houssain overwon, en hem noodzaakte naar den kant van Fariab en Balkhe te vluchten: maar deze vorst, door deze overwinning meester van Khorasan geworden zynde, begaf zich op zulk een onmatige wyze tot de wellusten, en verzuimde zo ver zyne belangen, zonder de minste voorzichtigheit te gebruiken, dat Houssain den tydt en de gelegenheit hadt om hem onverhoeds op 't lyf te vallen. Hy deedt hem alleen met duizend ruiters aan, overviel hem in 't midden van zyne ongeregeldheden, en benam hem 't leven naar de oude tydrekening in 't jaar 875. Deze vorst was de laatste van 't geslacht van Schahrokh, de zoon van Tamerlan. *Herbelot Bibl. Orient.*

JADMER. Zie EDMAR.

JADON is, volgens 't zeggen van Josephus, de naam van dien propheet, die van Godt tegen Jeroboam gezonden wierdt, en die zich door een valschen propheet hebbende laten misleiden, van een leeuw verscheurt wierdt. Dit geschiedde omtrent 't jaar des werelds 3064. *Joseph. VIII.* 3.

JAEL, de vrouw van Heber den Keniter, die in het jaar der wereldt 2740 Sissera, generaal van het leger van Jabin zynde, een spyker door de slaap van het hoofdt sloeg, na dat dezelve van de Israëliten verslagen, en daar op in hare tent gevlucht was, om 'er een weinig in te rusten. *Rechter. IV.* Zie SISSERA.

JAEN, eene stadt van Spanje in Andalusië, met een bisdom, onderhorig onder dat van Seville. De zelve is aanmerkelyk, om dat ze in vorige tyden den tytel van koninkryk gevoert heeft. Jaën is gelegen aan de rivier de Frio, negen of tien mylen van Grenade. By de Latynen wordt ze *Giennium*, *Gienna* of *Oningis* genoemt. De inwoners hadden ook den naam van *Aurigo*, *Gyrisoënni*, en *Iltulgi*: nochtans spreken de Spaansche schryvers verscheidentlyk daar van. Zie de historie van deze stadt, beschreven door *Bartholomaus Ximenes Paton*, onder den tytel van: *Historia de la Ciudad de Jaen*, en die van zyn koninkryk, uitgegeven door *Francisco Rus de la Puerta*, onder den tytel van: *Historia del Reino de Jaen*, en *Gaspar Salzedo de Agurre Relacion del Obispado de Jaen.*

JAERSVELDT. Zie JAARSVELDT.

JAFA, een vlek van Galilea, digt by Jotapat, in den stamme van Zabulon. Het was de grootste, sterkste en meest bevolkte plaats van de gansche provincie. Flavius Josephus hadt 'er een omvang van een dubbelde bemuring daan gemaakt, om de aanvallen der Romeinen te wederstaan, ingeval zy die plaats zochten te belegeren: maar hoe sterk hare verschanssingen ook waren, zy konden de kracht van hare bespringers niet wederstaan. Terwyl Vespasianus bezig was met het beleg van Jotapat, zondt hy Trajanus, die naderhandt keizer is geweest, naar Jafa, en gaf tot dezen krygstocht twee duizend voetknechten en duizend ruiters. Deze Romeinsche heirscharen doodden of dreven op de vlucht twaalf duizend van de inwoonders, die genoegzame kloekmoedigheit gehad hadden om dezen Romeinschen veldheer te gemoet te trekken, en hem den doortocht te betwisten. Titus kort daar op volgende met een onderstandt van vyftien honderd man, wierdt Jafa met storm ingenomen, die de Romeinen in twee aanvallen op de plaats deden. Men zette menigte van ladders aan, en beklom de plaats van alle kanten: zo dat de Galileërs na een ligten tegenstandt de muren verlaten hebbende, Titus, van de zynen gevolgt, binnen de plaats kwam. Als toen gebeurde het, dat de burgers al 't gene men van manhaftige lieden zou kunnen verwachten, in 't werk stelden om hun leven en hunne vryheit te behouden en voor te staan. De vrouwen zelfs, door eene weêrgaloze dapperheit, de welke hunne kunne te boven ging, wierpen zich op de Romeinen, doodden 'er eene grote menigte van, en verkochten haar leven ten dierste. Deze tegenweer duurde zes uuren lang: maar eindelyk de dapperste gesneuvelt of buiten staat gestelt zynde, viel het overige in handen van de Romeinen. Zy vermoordden t'eenemaal al de manschap, die zy op de straten of in hunne huizen ontmoetten, en spaarden alleenlyk de vrouwen en kinderen, die zy alle in slaverny wegvoerden. Dit gebeurde op den 15 Juny in 't derde jaar van de regering van Nero. *Josephus in zyn leven*, en *III boek.* 21 *hoofdst.* van den *Joodsch. Oorlog.* Deze stadt is *Japhia* genaamt by *Jozua XIX.* 12. *Simon Dict. de la Bible.*

JAFEI (ABDALLA BEN ASAAD AL JEMENI) is gestorven in 't 768, of 770 jaar van de Hegyre. Hy heeft verscheide historische werken gemaakt, waar van 't voornaamste is 't gene van 't eerste jaar der Hegyre begint, en met 't 750 jaar eindigt. Deze Historie behelst de levens van de genen, die de Musulmannen als Heiligen hebben aangemerkt. Hy heeft nog eenige andere werken geschreven. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAFER-EL-SCADEK, zesde Kalif, opvolger van Mahometh, in de secte van de Persianen, of Schiais. Hy is de eerste geweest, die geboodt, dat een Christen, een Jood, of een afgodische, die de wet van Mahometh wilde aannemen, den eigendom zou hebben, als volle en eenige erfgenaam, van alle de goe-

goederen van zyn geslacht, met uitsluiting van zyne broeders en zusters, en zelfs, dat het hem geoorlooft zou wezen, aan zyn vader en moeder, nog in 't leven zynde, hun aandeel te geven, Daar van komt het, dat vele Armeniers, Georgianen, en andere Christen onderdanen van den koning van Persie, tot den Mahomethaansche Godsdienst overgaan, om alle de goederen van hunne familie te kunnen erven; en menigmaal verloochenen de andere kinderen hun geloof, en nemen de wet van Mahometh aan, om van hun erfdeel niet berooft te wezen. *Tavernier.*

JAFFA, van ouds *Joppe*, eene stadt van Palestina, aan de Middelandsche zee, vier en twintig mylen van Jeruzalem. Zy is, volgens de berichten van verscheide schryvers, eene van de oudste steden van de wereldt, hebbende haren naam gekregen van haren stichter Japheth, den zoon van Noach, die de zelve eenige jaren voor den zondvloedt gebouwt heeft. Zy is van ouds altydt vermaard geweest om de gemakkelykheit van hare haven, die de naaste by Jeruzalem is: Hiram, koning van Tyrus, liet zyne schepen, die met cederhout en marmersteen geladen waren, daar aankomen, om aan Salomon toegevoert te worden tot de bouwing van den tempel. 't Was in deze haven, dat de propheet Jonas scheep ging, om naar Tarsus, eene stadt van Cilicië, over te varen; en velen zyn van gevoelen, dat het digt by deze plaats geweest is, dat Jonas van den walvisch uitgeworpen wierdt. De inwoonders, die afgodendienaars waren en de afgoden van de Sydoniërs aanbaden, wierden tot het licht van 't Euangelie gebragt ten tyde van St. Pieter, die daar eenigen tydt zyn verblyf heeft gehouden. De Ongelovigen, meester van 't Heilige Landt geworden zynde, verdurven alle de zeehavens, om den toegang daar van aan de Christenen te beletten. Maar Godfried van Bouillon, eerste koning van Jeruzalem, dede het kasteel van Jaffa hermaken, en voorzag het zelve met een sterke bezetting. De Saracenen hebben verscheide malen grote tochten gedaan om deze stadt te veroveren; maar hunne pogingen zyn altydt vruchteloos geweest; tot het jaar 1188, als Saladin de zelve bemachtigde en t'eenemaal dede slechten. De koning St. Lodewyk liet ze herbouwen in 't jaar 1252, en versterkte ze met een kasteel: maar genoodzaakt zynde naar Vrankryk te keren, wierdt deze stadt door den Sultan van Egypten weder ingenomen in 't jaar 1268. Sedert dien tydt hebben de Turken zich van de zelve meester gemaakt, en in den staat gebragt, daar ze hedendaags in is. Ten opzichte van de geestelyke bestiering, heeft deze stadt een bisdom gehad, 't welk onderhorig was aan dat van den Patriarch van Jeruzalem. Wegens het tydelyke stondt zy onder 't gebiedt van eenige graven: maar die eertytel is met de stadt te niet gegaan, gelyk het geschied is met alle de andere vorstendommen en graafschappen, die in 't H. Landt opgerecht waren, ten tyde van de regering der Franschen. Hedendaags bestaat geheel Jaffa in eenige slechte huizen, en heeft een klein slot met twee torens, te zamen gevoegt met een muur van gehouwe stenen. Het wordt bewaart door eenige Turken en Arabiers, voor den Bacha van Gaza, daar het afhankelyk van is. Men ziet van alle kanten de puinhopen en overblyfsels van de oude gebouwen, zonder dat 'er iets geheel gebleven is van de kapel van St. Pieter, van de woning van Simon de Leerbereider, (hoewel men voorgeeft, dat het huis der Vaders of Roomsche geestelyken, die hier wonen, op deze plaats gebouwt is) daar St. Pieter gehuisvest is geweest, noch van 't huis van Tabitha, dien hy daar van de doodt verwekte. Zelfs kan men niet bespeuren, waar alle deze gebouwen gestaan hebben. *Doubdan Voiage de la Terre sainte. De Bruyns Reizen door Palestina, fol. 245, 246.*

JAFNAPATAN, een stadt en koninkryk van Indië, op 't eilandt Ceilon. De zelve is op de Noordsche kust gelegen, naar den kant van 't eilandt van Cormandel. De Hollanders zyn 'er meester van, en hebben 'er een sterk kasteel.

JAGELLO, groothertog van Litthauwen en naderhandt koning van Polen, onder den naam van *Uladislaus* den V. Zyn grootvader Gedeminus was eerst ritmeester, en aan des groothertogs van Litthauwen Vithenes hof geweest, maar hadt met des zelfs gemalin tegen hem eene zamenzwering gesmeed, hem gedood, die gemalin getrouwt, en zich in den aanvang der XIV eeuwe tot groothertog opgeworpen. Voor zyne doodt hadt hy zyne heerlykheden onder zyne zeven zonen verdeelt, van welke eindelyk Olgerdus den groothertoglyken tytel, nevens de meeste landschappen, ten deele vielen. Jagello was de zoon van dezen laatsten, die in den jare 1318, na zyns vaders doodt, de regering aanvaardde. Hy nam niet lang daar na een gering karel, eerst een bakker geweest zynde, tot zynen voornaamsten staatsbedienden aan, gaf hem zyne zuster ten huwelyk, en liet zich door den zelven overreden om zyns vaders broeder, Keystutus, vyandelyk aan te tasten, wien hy ook eindelyk overweldigde, en in de gevangenisse liet wurgen. Des zelfs zoon Vitoldus nam de vlucht by de Duitsche ridderorde, en als hem de zelve bystondt, maakte hy zich door een inval in Litthauwen zo sterk, dat Jagello raadzaam oordeelde, hem door heimelyke tractaten te rug te roepen; wanneer hy zyne vaderlyke landen wederom kreeg, maar daarentegen zich verplichtte, Jagello altydt getrouw te zullen zyn. Terwyl dit gebeurde, was Lodewyk, koning van Hungarië en Polen, in 't jaar 1382 zonder mannelyke erven gestorven, en zyne jongste dochter Hedwig van de Polen voor koninginne aangenomen. Hare nieuwe onderdanen begeerden, dat zy zou trouwen, en daar gaven zich wel haast verscheide vryers aan. De voornaamste waren Ziemovitus, hertog van Masovië, Wilhelm, hertog van Oostenryk, en deze Jagello. De eerste kreeg geen gehoor. De twede behaagde de koningin wel, maar niet den Polen. De derde, schoon zyne eenigermaten onaanzienlyke gestalte de koninginne niet aanstondt, behieldt echter de overhandt, dewyl hy eene altoosdurende vereeniging des groothertogdoms van Litthauwen met het koninkryk van Polen beloofde, en zich verbondt, niet alleen voor zyn persoon het Christelyk geloof te zullen aannemen, maar ook het zelve insgelyks in Litthauwen in te voeren. Onder deze voorwaarden (van welke hy die, zynen doop betreffende, terstondt vervulde, en zich in den zelven *Uladislaus* het noemen) wierdt in den jare 1386 het huwelyk voltrokken, en hy daar benevens door den aartsbisschop Bozenta van Gnezen als koning van Polen gekroont. Niet lang daar na begaf hy zich met eenige priesters in Litthauwen, verwoestte aldaar de heidensche tempels, roeide hunne afgodische godspraken (*orakels*) uit, bluschte het zogenaamde heilige vuur uit, en bragt binnen den tydt van een jaar, ten dele door den vlyt der by zich hebbende geestelyken, ten dele ook door zyn eigen voorbeeldigen yver en door zyne beweeglyke redenen, deze gansche natie tot het Christendom. Naderhandt stichtte hy de hogeschool te Crakau, waar toe reets de koning Casimir den grondt hadt gelegt, en liet ten beste van de studerende jeugdt verscheide geleerde lieden uit Bohemen komen. De Litthauwers huldigden wel den koning en de koningin Hedwig, zo wel als de Polen; maar ondertusschen gaf hen Jagello, onder voorwaarde van getrouwheit, afzonderlyke hertogen, in het eerst zynen broeder *Skirgelo*, en naderhandt in den jare 1392 zynen bovengemelden neef *Vitoldus*, welke tot het jaar 1430 met groot gezag en bekwaamheit regeerde, en Jagello dikwils goede diensten deedt. In het jaar 1414 wierdt de Litthauwsche adel met gelyke privilegien als de Polen begiftigt. Niettemin kon de volkome vereeniging der beide natiën niet eerder dan in het jaar 1566 bewerkt worden. Het merkwaardigste, onder Jagelloos regering voorgevallen, zyn de bloedige oorlogen, welke hy met de Duitsche ridderorde in Pruissen en Lyflandt heeft gevoert. In den beginne hitsten zy Jagelloos broeder, Andreas, op, en zetten hem met geweldt in het bezit van de provincie van Ruissen. Maar onder het beleidt van Skirgelo en Vitoldus wierdt de party van Andreas overweldigt, en hy zelf gevangen naar Polen gezonden. Ondertusschen lieten de gemelde ridders niet na, op allerhande wyze het Poolsche en Litthauwsche gebiedt te ontrusten, ja zy bragten eindelyk een leger van 83000, of, gelyk als de Poolsche schryvers melden, van 140000 man op de been, en zochten daar mede Jagello geheelyk te onderdrukken. Maar deze hadt insgelyks een grote macht van Polen, Litthauwers, Ruissen en Tartaren byeen getrokken, welke van sommigen op 150000 man begroot wordt, met welke hy hen in den jare 1410, niet verre van Mariënburg in Pruissen, een zo bloedigen slag leverde, dat 'er 60000 van de zynen, daarentegen 30000 tot omtrent 40000 van het vyandlyke leger op de plaats bleven, onder welke mede de grootmeester Ulrich van Jungingen gevonden wierdt. Jagello verkreeg 15000 gevangenen, en eene gehele overwinning; nam daar op Dantzich, Elbingen, Thoorn, Kulm, Koningsbergen en andere Pruissische steden in, en behaalde nog in het zelve jaar eene twede overwinning op die ridders; wanneer eindelyk deze laatste vrede maakten, die door bemiddeling des keizers Sigismundus vry voordeelig voor hen uitviel. Zy ondernamen naderhandt dikwils het een en het ander tegen deze vrede, maar konden niets tegen Jagello uitrechten. In het jaar 1411 reisde hy naar Hungarië by den koning Sigismundus, en ontfing van den zelven de Poolsche rykstekenen, welke door Elizabeth, grootmoeder der koninginne Hedwig, naar Hungarië waren gebragt. In het jaar 1412 gaf hem de gemelde Sigismundus in onderpandt, voor een opschot van 80000 Boheemsche guldens, een gedeelte van het Zipserlandt, het welk nog tegenwoordig tot Polen gerekent wordt. In het jaar 1422 droegen hem de standen van Bohemen hunne kroon op; maar hy weigerde de zelve aan te nemen, en prees hen zyn neef Coributh aan; Hy heeft vier gemalinnen gehad, welke hy alle plegtelyk heeft laten kronen. De eerste was de bovengemelde Hedwig. Tegen deze vatte hy, terstondt in het twede jaar na zyn trouwen met de zelve, door ophitsen van eenen Gnievosz, een kwaad vermoeden op, dat zy by zyn afwezen in Litthauwen van haren vorigen minnaar, Wilhelm, hertog van Oostenryk, een bezoek hadt aangenomen. Maar de aanklager wierdt schuldig verklaart, en zy behieldt den roem van eene deugtzame princesse tot aan haar einde, wanneer zy in den jare 1399 in barensnoodt stierf. Naderhandt trouwde hy met Anna, by welke hy *Wilhelm*, grave van Cilly, met Anna, dochter van koning Casimir den III getrouwt, geteelt heeft. Deze in het jaar 1416 gestorven zynde, trouwde hy met Elizabeth, eene dochter van den Waywode van Sendomir, Otto Pileczy, en weduwe van den kastellein, Johan Laczy. Dewyl deze tweemalen geschaakt was, en een kwaden naam hadt, mishaagde deze koningin den meesten Polen, en vele beschuldigden haar, dat zy Jagello een minnedrank moest bygebragt hebben. Zy stierf in het jaar 1419, en drie jaren daar na nam hy zyne vierde gemalin Sophia, dochter van Andreas, vorst van Kiouw. Deze wierdt van Vitoldus, hertog van Litthauwen, van ongetrouwheit beschuldigt, en als men eenige van hare vrouwspersonen op de pynbank bragt, noemden de zelve zes manspersonen op, die hare liefde zouden genoten hebben. Jagello echter hieldt haar, na dat zy een plegtigen eedt van onschuldt hadt gedaan, en teelde by haar twee zonen, *Uladislaus* en *Casimir*, welke beide na malkander koningen van Polen, en de eerste teffens koning van Hungarië is geworden. Hy zelf stierf in een hogen ouderdom den laatsten May in het jaar 1434. Men zegt, dat zyne laatste krankheit daar uit is ontstaan, dat hy al te laat in den nacht het gezang der nachtegalen toeluisterde. De mannelyke stam van Jagello is in

het jaar 1572 met den koning van Polen *Sigismundus Augustus* uitgestorven. *Strykowski. Ostewicz en Kojalowicz in histor. Lithuan. Hartknoch de reb. Polon. l. 1. c. 2. Starovolsc. Polon. Kadlubho de reb. Polon. Connor State of Poland P. I. lettr. 2. & 6. Herb. de Bulst. l. XIII. p. 207.*

JAGERNDORF, in het Latyn *Carnovia*, een vorstendom in opper-Silesië, aan de Moravische en Boheemsche grenzen, het welk voor het kleinste in Silesië wordt gehouden. Daar toe behoren de twee steden *Jagerndorf* en *Löb*, of *Lubschutz*, nevens eenige vlekken en adelyke riddergoederen. De stadt Jagerndorf is de hoofdstadt, legt aan de rivier Oppa, 4 mylen van Ratibor, heeft een slot, waar op eertyds de hertogen resideerden, en was van ouds tamelyk versterkt. In den beginne regeerden over dit vorstendom tevens de hertogen in opper-Silesië te Teschen, die van Uladislaus den II afstamden. Naderhandt, als 'er eene verdeeling onder hen geschiedde, bleef Jagerndorf by het vorstendom Ratibor, en kreeg daar op van deze linie eige hertogen, van welke het zelve door huwelyk der princesse Barbara, dochter van Nicolaus den I, in het jaar 1473 aan de vryheeren van Schellenberg is gekomen. Maar wanneer deze zonder erven stierven, viel het aan de kroon van Bohemen als een open leen, en in den jare 1523 wierdt *Georg*, markgraaf van Brandenburg, daar mede beleent. Na dat ook des zelfs zoon *Georg Frederik* zonder kinderen in het jaar 1603 stierf, kreeg het de keurvorst *Joachim Frederik* van Brandenburg, die het aan zyn prins *Johan Georg* overliet, maar wien, om dat hy in de Boheemsche onlusten de party van keurvorst Frederik den V van de Palts hadt gehouden, de keizer in den jare 1623 in den ban deedt, en Jagerndorf aan den vorst van Lichtenau gaf, wiens nakomelingen het nog tegenwoordig bezitten. De pretensie, welke Brandenburg daar op heeft gehad, heeft het zelve voor den Zwabischen kreits in het Glogausche vorstendom in het jaar 1686, en dit wederom naderhandt voor een somme gelds aan den keizer afgestaan *Henelii Silesiographia c. 7. §. 64. Lucæ Silesische Chronyk. Topograph. Siles.*

JAGERSBURG, een lusthuis van den koning van Denemarken. Het legt op 't eilandt van Zeelandt, vier mylen van Coppenhagen. Het hof van Denemarken heeft 'er doorgaans alle jaren vyf of zes weken zyn verblyf, om 'er zich met het vermaak van de jagt te verlustigen. *Maty Dict.*

JAGERSBURG, een schoon luit-en jagt-slot, nevens een warande, in het graafschap Catzenellebogen, 2 mylen van Darmstadt, den landgraven van Darmstadt toebehorende. Het zelve is door landgraaf Lodewyk den V gebouwt. *Winckelman Beschr. van Hessen p. 52. 105.*

JAGERSBURG, een oud jagthuis in de Nieuwe Mark Brandenburg, aan de zee en een groot bosch gelegen.

JAGERSPREIS, een koninklyk Deensch luit-slot in het eilandt Zeelandt.

S. JAGO, ridderorde in Spanje. Zie S. JACOB.

S. JAGO-CAVALLERO, een kleine stadt op een der Spaansche eilanden, genaamt Antilles, twintig mylen van de stadt San Domingo ten Oosten gelegen. Digt daar by is een berg, van welken, als 't geregent heeft, de wateren in menigte in de rivieren nederstorten, en eenige kleine stukjes goudt afspoelen, het welk de slaven van 't landt dan gaan opzoeken. De inwoonders van deze stadt zyn alle huidekopers, dat is te zeggen, dat zy hoophandel dryven in ossehuiden, en smeer of talk, die zy binnen San Domingo te koop brengen. *Wytfelt des Indes Orientales. P. Du Tertre Histoire des Antilles.*

JAGODNA, of JAGNIERO, een klein maar goed steedtje van Turkyen in Europa. 't Zelve is gelegen in Servië, digt by Moravië, tusschen de steden Nissa en Semendria, zestien mylen van de eerste, en vyf en twintig van de laatste. *Maty Dict.*

JAGOS, een volk van 't koninkryk van Ansico, in neder-Ethiopië, of, volgens 't zeggen van anderen, in 't koninkryk van Congo. Zy zyn kloek van gestalte, zeer vaardig van ligchaam, maar wild van aardt, en menscheneeters. Zy hebben openbare slagthuizen, daar zy menschen-vleesch verkopen. Men zegt zelfs, dat een vader niet schroomt zich met het vleesch van zyn eigen kindt, noch 't kindt zich met dat van zynen vader te spyzigen. Zy begraven de doden niet, maar eeten de zelve, zo dra als 'er de adem uitgegaan is. Zy hebben geen vaste woonplaatsen, en lopen langs 't landt, als de Arabieren, niet dan van roven en moorden bestaande. Hunne wapenen zyn boog en pylen, met een hakmes. Zy bidden de Zon en de Maan aan, en hebben boven dien een eindeloos getal van afgoden. De Jagos zyn byna door gansch Afrika verspreid; maar de grootste menigte van deze barbaren plegen hunne stroperyen in 't koninkryk van Ansico. *Dappers Beschryv. van Afrika.*

JAGUANA, of *Santa Maria del Porto*, een kleine stadt op de Oostkust van 't eilandt Hispaniola, vyftig mylen van St. Domingo. Zy is voorzien met een zeer bekwame haven, die van de Engelschen en Hollanders bevaren wierdt voor dat de Spanjaarden den koophandel verboden. Deze plaats wierdt verovert, en ten dele verwoest door de Engelschen onder den grave van Newport in 't jaar 1591. *Moreri in 't Engelsch.*

JAHIA, of *Johannes*, de zoon van Abdalla, een kleinzoon van Hasan, de zoon van Ali. 't Is van hem, dat zommigen den rechten stam van de *Imans* afleiden, om dat hy afkomstig was van den oudsten zoon van de kinderen van Ali; maar de Persianen menen, dat hy gesproten is uit den stam van den jongsten zoon, om dat hy tot Kalif binnen Coufa beroepen was. Deze Jahia kwam te voorschyn onder de regering van den Kalif Haroun Raschid in de provincie van Ghilan, aan de Caspische zee, alwaar hy reets veel volk van zynen aanhang zamen getrokken hadt, die openbare belydenis deden van de secte van Ali. Om de wortel aan deze nieuwe zamenrotting af te snyden besloot de Kalif, den weg van zachtigheit in te slaan, en zondt een vertrouwd man by hem, met een zeer wydlopigen vrygeleibrief, die met 't zegel van alle de Cadhis, of de voornaamste rechters van den staat, bekrachtigt was, en ondertekent van de aanzienlykste heeren van de twee stamhuizen van *Haschem* en *Abbas*, die alle zyne bloedverwanten waren, op dat hy zich in alle veiligheit by den Kalif begeven mogt. Jahia, zulke krachtige verzekeringen ontfangen hebbende, kwam aan 't hof; maar zo haast was hy daar niet gekomen, of hem wierdt een list bestoken. Zekere Abdalla, gesproten uit een geslacht, het welk ten allen tyde in vyandschap met dat van Ali geleeft hadt, beschuldigde Jahia, dat hy zich voor een Propheet hadt uitgegeven, en dat hy getracht hadt hem tot zyn party over te halen. De Kalif, deze zaak zeer voorzichtig behandelende, om zich des te beter daar van te verzekeren, dede den beschuldiger en den beschuldigde voor hem komen. De eerste volhardde by zyne beschuldiging; de andere, na dat hy zulks krachtiglyk ontkent, en zyn gebedt gedaan hadt om zich tot den eedt te bereiden, door welken hy zich moest verontschuldigen, kwam by den beschuldiger, zette de vingers van zyn regterhandt tusschen die van de handt van zynen beschuldiger, en sprak deze woorden overluid: *Heere, Almachtige Schepper, zo ik ooit dezen man aangezocht heb om my te volgen, of voor propheet te erkennen, laat toe door uwe overheerlyke rechtvaardigheit, dat ik ellendiglyk verga: maar zo dit niet waar is, straft mynen beschuldiger met het zelve ongeluk.* Zyn tegenparty, genoodzaakt den zelven eedt te doen, en dien zelven dag gestorven zynde, wierdt 'er geenzins getwyffelt, of hy hadt de straf van zyne meineedigheit ondergaan: zo dat de Kalif sedert dien tydt grote eer aan Jahia bewees, en den zelven als een heilig man aanmerkte, welkers gebedt van Godt verhoort was geweest. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JAHIA, zoon van Adda, een Jakobitisch Christen, geboren in de stadt Tacrit in Mesopotamië, is een wysgeer van de Peripatetische of Aristotelische gezindheit geweest, en heeft verscheide werken van *Aristoteles* in de Syrische en Arabische talen overgezet. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA, bygenaamt *Al Nahaovi*, heeft het boek van Aristoteles, 't welk hy *Bari Arminias* noemt, zynde een verbasterde naam uit 't Grieksch getrokken, en die *vertaling* beduidt, in de Arabische tale overgezet en uitgelegt. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA ABOULMANSOR, bygenaamt *Almoussali*, om dat hy te Mosul in Mesopotamië geboren was, heeft een boek geschreven, dat voor tytel voert: *Agani*, zynde een verzameling van Arabische liedtjes, die op order van het alphabeth gebragt zyn. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN ABILMANSOR, een van de grootste sterrekykers, die geleeft hebben onder het Kalifschap van Almamoun Abulmassar maakt groot werk van hem, en haalt hem dikwils aan. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN ALI AL MONAGGEM hadt door zyn vriendelyken ommegang en seldzame wellevendheit de gunst weten te winnen van den Kalif *Moctasi*, de welke hem dikmaals toeliet aan zyn tafel te spyzen. Hy heeft een Historie van de Arabische rederykers geschreven, die met *Baschar* begint, en met *Marvan* eindigt. Hy stierf in 't 300 jaar van de Hegyre. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN AIDAR CARATI, zevende vorst van de dynastie, die opgerecht wierdt in Khorasan ten tyde van de overwinningen van Tamerlan, onder den naam *Sarbedarianen*, en die door dien zelven overwinnaar gehandhaaft is geweest. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JAHIA BEN ALI BEN GESALA heeft een boek van de geneeskunst geschreven, welkers verscheide stoffen in tafels verdeelt zyn, gelyk die van de Ephemeriden, of dagregisters. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN JAKSCHI BEN IBRAHIM heeft eenige uitleggingen geschreven over een boek, 't welk voor titel heeft: *Scheràat al Eslam.* Dit boek van verklaringen wordt in de boekzaal van den koning van Vrankryk gevonden onder N. 590. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN MODHAFFER BEN MOBAREZ, zesde vorst of Sultan van de dynastie van de *Modhaferianen*, of *Mozaffers*, in Persië. Deze heerschappy wierdt vernietigt onder de Sultanen Schah Schegia, en Schah Mansour door Tamerlan. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHIA BEN MOHAMMED, achtste Kalif van Moaheditten, of Almohaden, gelyk ze van de Spanjaarden genoemt worden, welke in Afrika en Spanje geregeert heeft, 't welk de Arabieren *Magreb u Andalous* noemen. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAHLEEL, de derde zoon van Zabulon, een van de twaalf Patriarchen, heeft zyn naam aan den stam van de *Jahleëliten* gegeven. *Gen. XLVI. 14. Num. XXVI. 26.*

JAHORLIK, eene kleine rivier, welke in het Poolsche waiwoodschap Braklaw, in klein-Reussen, van het Noorden tegen het Zuiden vloeit, en in het jaar 1703 tot eene grensscheiding tusschen het koninkryk van Polen en Turkyë is gemaakt.

JAICUBI, eene rivier van groot-Tartarië. Zy loopt door 't landt der Kalmukken, ontfangt de Cosir, en ontlast zich in de Caspische zee, tusschen de Jaïk en de Chesel. Sanson noemt ze in zyne grote kaarten *Yem*, en zegt, dat ze door den zamenvloedt van de Rudha en de Margha gemaakt wordt. *Maty Diction.*

JAICZ, en *Jaicza*, *Gaitia* en *Jaitia*, eene stadt van neder-Bosnië, den Turken toebehorende. De zelve is op een berg gelegen, met een sterk slot, heeft eene rivier aan den voet van den

den berg en legt naar den kant van de grenzen van Kroatië, tuſſchen Bagnaluca en Wits. Jaicza is eertyds de verblyfplaats van de koningen of opperheerſchers van Bosnië geweeſt.

JAIK, van ouds *Rhymnus*, eene grote rivier van groot-Tartarië. Zy heeft haren oorſpronk te Paſcatir in Moſkovie, en lopende naar 't Zuid-Weſten ſcheidt ze de Kalmukkiſche Tartaren van die van Nagais, die onder 't koninkryk van Aſtrakan zyn. Zy ontlaſt zich in de Caſpiſche zee, tuſſchen de rivieren de Wolga en de Chelel. *Baudrand.*

JAIN KEMOUTCHI (Ezzedoulat Saad Ben Mansour) heeft eenige uitleggingen geſchreven over de boeken *Eſcharut* en *Tenbihat* van Avicenna. De bynaam van dezen ſchryver komt vreemd voor: want hy beduidt een man, die op zynen tydt ſterft, dat is te zeggen, op het bepaalde uur, dat Godt hem geſtelt heeft. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAJUS, (Claudius) een vermaard Jeſuit, was uit Genevois in Savoje geboortig, en ſtondt by keizer Ferdinand den I in zo grote gunſt, dat hy hem het bisdom Trieſte aanboodt, het welk hy echter weigerde aan te nemen. By de kerkvergadering van Trente bekleedde hy de plaats van den kardinaal en biſſchop van Augsburg, en wiſt door zyne grote hoedanigheden zich dusdanig bemind te maken, dat vrienden en vyanden hem even zeer in hoogachting hielden. Zyn yver om den Roomſchen Godsdienſt te verbreiden was ongemeen, maar tot het geſprek over den Godsdienſt, tot het welke hem de Saxiſche leeraars nodigden, kon hy niet beſluiten, doordien hy bezig was binnen Wenen een collegie tot ſtandt te brengen. Hy ſtierf in het jaar 1552 in de laatſtgemelde ſtadt, en heeft nagelaten: *Speculum præſulis ex S. Scriptura*, enz. *Sotwel Bibl. Soc. Jeſu.*

JAIR, een rechter der Iſraëliten, was geboortig van Gilead in den ſtamme van Manaſſe. Hy ſtreek vonnis over de Joden na Thola de zesde rechter, in 't jaar 2827 na de ſchepping des werelds, omtrent het jaar 1227 voor de geboorte van onzen Zaligmaker. Onder hem wierdt het Joodſche volk door de Philiſtynen en Ammoniten onder ſlaverny gebragt, om hen over hunne afgodery te ſtraffen. De zelve duurde achttien jaren. Jaïr was hun rechter twee en twintig jaren lang, daar onder begrepen die van hunne ſlaverny. Hy ſtierf in 't jaar des werelds 2848. De heilige ſchrift zegt, dat hy dertig zonen gehad heeft, die heeren over zo vele ſteden waren. Hier ſtaat aan te merken, dat deze Jaïr onderſcheiden moet worden van een anderen Jair, die de zoon van Segub is geweeſt, waar over de weetgierigen *Torniel* kunnen nazien. Men moet hem ook niet nemen voor dien *Jair*, of *Jaïrus*, welkers dochter Chriſtus weder levendig maakte. *'t Boek der Recht X. kap. Joſeph. Oudh. V. boek. Torniel A. M.* 2583. *n.* 27. & 2827. *n.* 1.

JAIR, de vader van Mardochai, oom van de koningin Eſther. *Eſther II.* 5.

JAIRUS, overſte of opperhoofdt van de Synagoge te Capernaüm, badt Chriſtus zeer ootmoedelyk, dat hy zyne dochter wilde genezen. De Zaligmaker beloofde 't hem; maar Jaïrus te huis komende, vondt de zelve dood. Jeſus alle die in 't huis waren hebbende doen vertrekken, wekte deze dochter op, en gaf haar levendig weder aan haren vader. *Matth. IX.* 18 enz. *Marc. V.* 22. *Luc. VIII.* 41.

JAKSON, (Thomas) wierdt in 't jaar 1579 te Witton, in 't hertogdom van Durham, van voorname ouders geboren. Hy wierdt in 't jaar 1622 binnen Oxford tot de waardigheit van leeraar verheven, en weinig tyds daar na vikaris of ſtedehouder gemaakt van S. Nikolaas-kerk, in de provincie van Nieuwkaſteel aan de Tinn, van waar hy tot 't voorzitterſchap in de vergadering van 't Lighchaam van Chriſtus beroepen wierdt. Naderhandt wierdt hy tot gewoonlyke kapellaan des konings van Engelandt, prebendaris van Wincheſter, en deken van Peterboroug aangeſtelt. Hy was taal-en letterkundig, en hadt de boeken der kerkvaderen wel doorlezen. Het blykt genoegzaam uit zyne ſchriften, dat hy een man van een groot oordeel is geweeſt. Hy leidde een regelmatig, en zelfs een ſtreng leven; was edelmoedig, gulhertig, liefdadig en beleefd, zich weinig kreunende aan de aardſche dingen, en zyne ſtichtige Godvruchtigheit ſtrekte iedereen tot een voorbeeldt. Wat hy rakende de geloofsſtukken geſchreven heeft wordt zeer geprezen. Dit werk, als ook zyne andere ſchriften, op verſcheide tyden uitgegeven, zyn in 't jaar 1673 in drie boeken in folio byeen verzamelt en gedrukt. Zie *les Memoires de David Lloyd. Athenæ Oxonienſes.* Zyn leven is geplaatſt aan het hoofdt van zyne werken.

JAKIM was de opperſte van den twaalfden ſtam van de vier en twintig prieſterlyke geſlachten onder de Iſraëliten. I. *Chron.* XXIV. 12.

JAKIM, de zoon van Simei, van den ſtamme van Benjamin. *I. Chron.* VIII. 19.

JAKIN, of JACHIN, is de naam, dien de koning Salomo gaf aan de kolom, de welke aan de rechte zyde ſtondt van den omloop van den tempel van Jeruzalem. Deze kolom en die van den linker kant, beide *Boaz* genaamt, waren van brons gegoten. Men kan de beſchryving van de zelve nazien *I. Koning. VII,* 15. *enz.*

JAKOB. Zie JACOB en JACOBUS.

JAKOB en JAN, zonen van Soza, waren mannen van de uiterſte dapperheit, en voerden 't gebiedt over tien duizend man in de belegering van Jeruzalem door Titus Veſpaſianus. Zy maakten zich roemruchtig door verſcheide heldendaden; maar hunne deugtzaamheit beantwoordde hunne manhaftigheit niet. Zy bezwalkten de zelve door ontallyke barbaarſche wreedheden, die zy 't volk aandeden. *Joſeph. Joodſch. Oorlog.*

JAKOB en SIMON, beide zonen van Judas van Galilea. Zy lieten genoegzaam blyken, dat zy niet min vermeten en oproerig waren als hun vader geweeſt was, zich gewapenderhandt ſtellende tegen de optelling des volks, gedaan wordende door laſt van Cyrenius, of Quirinus landvoogdt van Syrie, op uitdrukkelyk bevel van den keizer Auguſtus. Zy verwekten het volk tot opſtandt, en waren oorzaak van menigvuldige onheilen en misdryven, die 'er door het gantſche landt gepleegt wierden: maar zy wierden eindelyk gevangen en gekruiſigt, op bevel van Tiberius Alexander, landvoogdt van Judea. *Joſeph Oudheden XX.* 3.

JAKOB, geboortig van Idumea, voegde zich by de party van Simon, zoon van Gioras, tegen zyn eigen vaderlandt, en heeft niet weinig toegebragt tot de verwoeſting van het zelve, en om het door oneindige rampen te onderdrukken. *Joſeph. Joodſ. Oorl.*

JAKOBA. Zie JACOBA.

JAKOTIN, een vlek met een ſterk kaſteel. 't Is gelegen in neder-Volhynië, aan de rivier de Supoi, omtrent zeventien mylen van de ſtadt Kiow naar den kant van het Ooſten. Deze plaats behoort de Moskoviters toe. *Baudrand.*

JAKS, of JAEKTSIE, eene ſtadt, die de Heer Burgermeeſter *Witſen* zegt in Daurië in groot-Tartarië gelegen te zyn. Ze legt omtrent tien mylen van de rivier Amur, naar het Noorden, en veertig van Albazin, eene ſtadt, den Moskoviters toebehorende, naar het Ooſten.

JAKUTI, een volk van groot-Tartarië. De Heer *Witſen* in de landkaart, die hy van dat landt heeft uitgegeven, plaatſt ze naar den Ooſtkant van de rivier Lena, daar zy in de Noordzee valt, en naar het Noord Ooſten van den kant van de Tungoeſen: zo dat zy het Weſtelyke deel van dat landt bewonen, het welk in de gewoonlyke kaarten *Mongal* genoemt wordt.

JALA, een ſtadt en koninkryk van Indië, naar de Ooſtzyde van 't eilandt Ceilon. De lucht van dat landt is heel beſmettelyk, en om deze reden wordt het zelve weinig bewoont.

JALAK, eene ſtadt in Nubië, op een eilandt in de rivier den Nyl leggende, en 10 dagreizen Noordwaarts van Ghalva gelegen. De berg Ganadel maakt hier de eerſte watervallen van den Nyl. Alle waaren worden hier op kameelen geladen, en te landt naar Aſuam gebragt, op het verſte naar het Zuiden toe van die aan den Nyl gelegene ſtadt in Egypten, en van Jalak omtrent twaalf dagen gelegen. *Geog. Nubienſis p.* 17.

JALAMLAM, een plaats van Gelukkig Arabië, daar de reizigers van 't landt, die naar Mekka gaan, byeenkomen, en een Karavane van reizende kooplieden uitmaken, waar van deze plaats den naam van *Micat Ahel Jemen*, dat is, *tuſſchenruſt der Jemaniten*, gekregen heeft: want *Jemen* is de naam, dien de Arabiers aan Gelukkig Arabië geven. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JALINES, in 't Latyn *Jalina*, *Macaria*, is van ouds eene ſtadt geweeſt; maar tegenwoordig is 't maar een dorp, op de Noordkuſt van 't eilandt Cyprus gelegen. *Baudrand.*

JALOFFEN, of JALOFES, volkeren van Nigritië in Afrika, tuſſchen de twee uitſtromingen van den Niger, Senega, en Gambea genaamt. Hun landt wordt ook 't koninkryk van Senega genoemt. In zyne lengte van het Ooſten naar het Weſten begrypt het honderd en vyftien mylen, en in zyne breedte, langs de kuſt, behelſt het zeſtig. De keizer van dit landt wordt de Grote Jalof genoemt, en voert in zyne eertytels den naam van opperheerſcher van dertien of veertien koninkryken. De koningen van Baool, van Cayor, van Juala, en van Ale zyn leenmannen van dezen keizer, en des zelfs heerſchappy ſtrekt zich uit van de groene kaap of voorgebergte af tot aan Caſſan. In dit gehele keizerryk vindt men gene beſlote ſteden, maar alleenlyk opene dorpen en vlekken. De hoofdſtadt van 't koninkryk van Senega, daar de grote Jalof zyne hofhouding heeft, wordt *Tubakatum* genoemt. De hette is 'er ongemeen, want in de maandt van January voelt men daar meerder warmte dan hier te lande in de maandt van May. Dit landt brengt geen druiven voort; maar men maakt 'er den wyn van daddelen. Het koorn, dat daar *Mayz* genoemt wordt, is een ſoort van hirſen. De tobak komt 'er zeer wel voort, maar zy ontzien den arbeidt om hem te onderhouden. De weilanden voeden een ontallyke menigte van groot en klein vee. De Jaloffen, die naar den Noordkant wonen, zyn maar zwartbruin van kouleur: maar die naar het Zuiden wonen, hebben een heel zwarte huidt. Zy zyn alle de toverkunſt zeer toegedaan. 't Meeſte gedeelte beſtaat uit landbouwers, viſſchers, of herders. Daar zyn weinig kooplieden en handwerkers. De voornaamſte koopmanſchappen van 't landt zyn oſſen-en koehuiden, yvoor, waſch, Arabiſche gom, witte amber, goudt en zilver. Het meeſte voordeel, dat de buitenlandſche kooplieden hebben, is op 't yzer, koper, koraal, kriſtal, kanten, en brandewyn. Hunne gewoonlyke wapenen zyn boog en pylen, met een ſabel op de wyze van de Turken. Eenigen onder hen dragen een lancie in de regterhandt, een groten ſchildt in de linker, en een houwer op zyde. Hunne ruiters zyn zeer vaardig en vlug. Zy weten zich overeind ſtaande in den ſadel te houden, terwyl hun paardt op 't ſnelſte rent, en werpen hunne ſchichten voor en achterwaarts uit op eenen zelven tydt. Als zy den oorlog voeren, houden zy zich niet op met de ſteden of plaatſen te belegeren, maar verbranden aanſtonts de vlekken en dorpen van hunne vyanden. 't Is onder hen een teken van een algemene nederlaag, als men de koninklyke trommel verlieſt, die zy *Omlambe* noemen, en met zulk een zorgvuldigheit bewaren, als de oude Romeinen hunne arenden plagten te doen. Het koninkryk is erffelyk, maar het byzonderſte is, dat alle de broeders van den koning tot de kroon opvolgen voor dat zyne zonen

daar eenig recht toe kunnen hebben, en deze komen niet op den troon, voor dat alle hunne ooms gestorven zyn. De Grote Jalof heeft gene schattingen, dan op de vremde kooplieden. Zyne grootste inkomsten bestaan in de geschenken, die andere vorsten hem doen, als mede in het verkopen van slaven, die hy van zyne naburen in den oorlog bekomt. Maar de koning van Juala trekt een geringe jaarlyksche schatting van ieder van zyne onderdanen. Deze volkeren hebben eene byzondere achting voor hunne opperheerschers; en gemerkt de Grote Jalof de machtigste is, wordt hem ook eene buitengemene eerbiedigheit bewezen. Zyne onderdanen durven hem nooit naderen voor dat zy hun hoofdt met stof bestrooit hebben, met hun bloot ligchaam, en op de kniën kruipende. Wat hunnen Godsdienst aangaat, zy onderhouden de wet van Mahometh; maar voor 't meeste deel hebben zy noch kerken, noch byeenkomsten, noch Godsdienstoeffening. De Marabouten, of Mahomethaansche priesters, houden hen in hunne onwetenheit, om hen te doen geloven 't geen hen behaagt. De gerechtigheit wordt 'er heel slecht geoeffent, want alle, die de grootste geschenken doen aan den koning, krygen doorgaans 't meeste recht. Zy hebben een vremd gebruik, dat is, dat de broeders en zusters van een overleden alle de goederen erven, tot nadeel en uitsluiting van de eige kinderen; en dat op deze onbillyke grondredenen, om dat zy zekerlyk de naaste bloedvrienden zyn, daar het onzeker is, of die kinderen eigentlyk den afgestorven toebehoren. *Dappers Beschryv. van Afrika.*

JALON, de zoon van Ezra, uit den stamme van Juda, waar van gesproken wordt I *Chron.* IV. 17.

JAMAGOROD, of GAM, in het Latyn *Jama*, eene sterke vesting in Ingermanlandt, drie mylen van Nerva, aan eene zeer vischryke beek, welke in het gemeen de Jamische beek genoemt wordt. Zy is niet groot, maar met sterke stene muren en acht rondeelen omtrokken. Daar benevens heeft zy eene voorstadt, welke voortyds de Russen bewoonden, die onder de bescherming der Zweden stonden. Zy wordt anders voor den sleutel van het Moskovische ryk, en voor onverwinnelyk gehouden, tot dat de koning Gustaaf Adolf haar in het jaar 1617 veroverde. In het jaar 1703 is zy van de Russen weder ingenomen en daar op van nieuw versterkt. *Olearii Pers. Reisbeschr. Hermannida Descr. Suecia p.* 469. *Beschryving van Zweden P. II. p.* 150.

JAMAICA, een eilandt van Noorder-Amerika. Het legt op 18 graden Noorder breedte, of, zo als eenigen schryven, tusschen de 17 en 18; twintig mylen Zuidwaarts van 't eilandt Cuba, en even zo veel ten Westen van Hispaniola, of, volgens Herrera, 25 mylen. Christoffel Columbus heeft dit eilandt ontdekt en het den naam *San Jago* of *St. Jakob* gegeven: maar het zelve heeft den ouden naam, dien het van zyne bewoonders gekregen heeft, behouden. Men rekent, dat dit eilandt in zynen omtrek honderd en vyftig, in de lengte vyftig, en in de breedte twintig of meer mylen begrypt. De lucht is 'er warm, maar gezond, en 't landt is vruchtbaar in graangewasch, in vruchten, en in zuikerriet. De katoen groeit 'er in overvloedt, en de weilanden voeden 'er eene grote menigte van vee. Dit eilandt is ontdekt in 't jaar 1494 door Christoffel Columbus, wanneer hy langs de kusten van 't eilandt Cuba zeilde, om te onderzoeken, of Cuba een eilandt of een vast landt was. De Spanjaarden hebben zich daar nedergezet in 't jaar 1509, en hebben de ingeborene inwoonders elders vervoert, om hunne verovering te verzekeren. Zy maakten 'er menigte van zuiker en tobak. De Engelschen veroverden dit eilandt in 't jaar 1655. Daar zyn maar drie steden, waar van Seville de voornaamste is, die van de Spanjaarden eerst *Seville de l'Oro* genaamt is geweest, om dat de inwoonders op hunne aankomst veel goudt aan hen toebragten. De twede stadt is *Melilla* genaamt, en aanmerkelyk door de schipbreuk van Columbus. De derde is *Oristan*, op de Zuidkust. De stadt van *la Vega* of *St. Jago de la Vega*, waar van Columbus en zyne nazaten den naam van hertogen gevoert hebben, is tegenwoordig verdelgt. Het eilandt Jamaïca zou zeer gemakkelyk voor de aankomende schepen wezen, als de toegang zo moeielyk niet was: maar daar is geen zeehaven, noch vaste ankergrondt, en alle de omleggende toegangen zyn 'er zeer gevaarlyk ter oorzake van de klippen en ondiepten, die men daar ontmoet. *De Laat Hist. der Nieuwe wereldt. Britannisch Ryk in Amerika II Deel, p.* 222 *enz.*

JAMAISOIT, een groot gedeelte van Japan, op de Westkust van 't eilandt Niphon. Dit landt wordt gemeenlyk in twaalf grote provincien of koninkryken verdeelt, te weten *Aqui*, *Bingo*, *Bitco*, *Foqui*, *Nangato*, *Tomo*, enz. met de steden van den zelven naam.

JAMAMA, een stadt en provincie van Gelukkig Arabië in Asië. Zy is gelegen aan de rivier Astan, naar de grenzen van Woest-Arabië, op de hoogte van de golf van Balsera, of 't meir Elcatif.

JAMBA, een Indiaansche stadt en koninkryk op 't halfeilandt aan deze zyde van den Ganges, in de landen van den groten Mogol. De stadt is op den oever van een rivier gelegen, tusschen den Ganges en de gebergten, die dit koninkryk van dat van Lahor scheiden: ook is Calseri eene schone stadt van dit landt.

JAMBIS, een stadt en koninkryk van Indië op 't eilandt Sumatra. De stadt is vyf of zes mylen van zee gelegen, naar den kant van Palimban, en de zelve is vermaard door haren koophandel.

JAMBLICHUS, een Griekseh schryver, die in de twede eeuwe na Christus geleeft heeft onder den keizer Antoninus, bygenaamt de Wysgeer. Hy heeft de historie van de minneryen van Rhodis en Sinonids beschreven. Hy was te Babylonië geboren, en beroemde zich de toverkunst verstaan te hebben, gelyk Photius verhaalt. Zommigen menen, dat hy de schryver is van dat werk, 't welk wy onder zynen naam hebben, van de geheimenissen der Egyptenaars, der Chaldeën, en der Assyriërs, 't welk Marsilius Ficinus overgezet heeft, en dat binnen Londen in 't Grieksch en in 't Latyn gedrukt is geweest: maar anderen schryven het zelve met meer reden toe aan zekeren Jamblichus, daar in 't vervolg van zal gesproken worden. *Photius cod.* 94.

JAMBLICHUS, een Platonisch wysgeer, leefde in de vierde eeuwe. Hy was geboren te Chalcis, een stadt in Syrië, en heeft Porphyrius tot meester gehad. Zy waren beide voortreffelyke wysgeeren, maar men meent, dat zy hunne kennis onteert hebben door bygelovigheden van de toverkunst. Jamblichus was in aanzien onder den keizer Constantinus den Groten, onder de regering van zyn zoon, en onder die van Julianus den Apostaat, die aan hem drie brieven geschreven heeft, die wy nog hebben. Hy heeft verscheide werken gemaakt, het leven van *Pythagoras*, van *Alypius*, redenvoeringen of aanmoedigingen tot de Philosophie, enz. *Eunapius* heeft het leven van dezen wysgeer beschreven. Men kan ook met *Suidas* te rade gaan.

JAMBLICHUS, koning van de Arabieren, en broeder van Alexander. Hy wierdt door Augustus van zyn ryk beroofr na den veldslag van Actium, om dat hy de party van Antonius hadt aangehangen, gelyk 't meeste deel van de koningen van het Oosten gedaan hadden. De zoon van dezen vorst, die den zelven naam als zyn vader voerde, wierdt door dien zelven keizer in 't ryk herstelt in 't jaar 22 voor de geboorte van Christus, en in 't 10 van de regering van den keizer Augustus. *Dion l.* LIV.

JAMBOLI is een van de vier gedeelten van Macedonië, zo als 't tegenwoordig bestaat. Het begrypt de landen, die van ouds *het eerste* en *twede Macedonië* genoemt wierden. Het strekt zich uit van de golf van Salonichi Zuidwaarts tot aan Romanië Noordwaarts, hebbende 't eigentlyke Macedonië ten Westen, en Oostwaarts den Archipel. Zyne voornaamste plaatsen zyn *Philippi*, *Embouli*, *Seres*, *Cavalla*, *Contessa*, *Libanova*, *Erisso*, *Castel-Rampo*, *Ajomama*, *Sidero-Capso*, en *Cassandria*. *Baudrand.*

JAMBRI, een Joodsch geslacht, dat zyn verblyfplaats hadt te Medaba. Zy doodden Johannes, den broeder van Judas Machabeus en van Jonathan: maar deze laatste heeft 'er wraak over genomen; want alzo hy vernomen hadt, dat die van dezen stam met grote pracht eene dochter van eenen van de aanzienlykste onder de Arabieren ten trouw geleidden, de welke aan eenen van hen verlooft was, en dat zy de plegtigheden van de bruiloft zouden gaan vieren, verschuilde hy zich met eene bende krygsvolk op een plaats, daar zy moesten voorby komen; viel hen onverhoeds op 't lyf, als zy het 't minst verwachtten, en doodde hen alle in 't jaar des werelds 3894. *I. Machab. IX.* 36 *enz.*

JAMES, (THOMAS) opziender van de boekzaal van Oxford omtrent 't jaar 1625. Hy heeft de lyst van de handschriften van de boekzalen van Oxford en van Cambridge, in Engelandt, uitgegeven, in twee boeken. In het eerste ziet men de lyst van de boeken door malkander verwart en in wanorder; in de twede vindt men de lyst van de zelve boeken gescheiden en in order gestelt, volgens de vier faculteiten, zynde daarenboven de orde van 't alphabeth daar in gehouden, zo omtrent de namen der schryvers, als ten opzichte van de werken zelf. Dit werk wierdt binnen Londen gedrukt in 't jaar 1600 in quarto; en het is een van de naauwkeurigste boeklysten van dat soort. *Baillet Jugem. des Sçavans. sur les Critiq. hist.*

JAMES-BAY, in 't Latyn *Jacobi Sinus*, is een gedeelte van de grote baai van Hudson. Zy strekt zich Zuidwaarts uit regt over 't bovenmeir. Thomas James, een Engelschman, heeft ze ontdekt, en zynen naam aan 't zelve gegeven in 't jaar 1631. *Maty Dict.*

JAMES-KAAP. Deze kaap, die ook *de Kaap der Staten*, de *Kaap Cod*, en de *Witte Kaap* genoemt wordt, legt in Noord-Amerika, op den hoek van 't halfeilandt, dat den naam van Nieuw Hollandt heeft, en regt tegen over de stadt Pleymouth legt. *Baudrand.*

JAMESTOWN, eene stadt in het Ierlandsche graafschap Letrim, in de provincie Connaught, of Connacië, aldus genoemt van *Jacobus* den I, die de zelve heeft laten bouwen. Zy legt aan de rivier Shannon, en is met goede muren omringt. Maar onder de regering van koning Karel den I zyn des zelfs gebouwen, in den burger-oorlog van dien tydt, verwoest.

JAMESTOWN, een stadt van Noord-Amerika, in Virginië. De Engelschen, die dit landt in bezit hebben, hebben deze stadt aan de rivier Powhatan gebouwt, een weinig hoger dan daar zy in de Noordzee valt. Zy hebben haar den naam van *Jamestown* of *Jakobsstadt*, gegeven (*Jacobipolis*) ter eere van *Jacobus* den eersten, koning van Groot-Britannië. *Brit. Ryk in Amerika I Deel.*

JAMETS, in 't Latyn *Gemmacum*, eene kleine stadt van Lotharingen, naar de grenzen van Luxemburg, de Franschen toebehorende. Zy is sedert eenigen tydt versterkt en aan een klein riviertje gelegen, tusschen Montmedi, Damvilliers, Stenai en Longoi.

JAMIN, de twede zoon van Simeon, een van de twaalf Patriarchen, die zynen naam heeft gegeven aan 't geslacht van de *Jaminiten. Genes. XLVI.* 10. *Num. XXVI.* 12.

JAMINA. Zie LUEG.

JAMLEK, de zoon van Amatsja, van den stam van Juda, is benoemt geweest om een van de opperhoofden te wezen van de familien van dien stam. *I. Chron. IV.* 34.

JAM-

JAMNIA, of JABNIA, een ſtadt van Paleſtina, in den ſtamme van Dan, gelegen aan de zee. Plinius noemtze *Jamnis*, en Ptolomeus geeft haar den naam van *Haven der Jamniten*. Ten tyde dat de Chriſtenen in 't bezit van Judea waren, hadt Jamnia een bisdom, 't welk aan dat van Ceſareën onderhorig was. Het is hedendaags een dorp, *Zania* genaamt, gelegen omtrent tien duizend ſchreden van Joppe naar het Zuiden, en omtrent vyf en twintig van Azot. *Baudrand.* Daar is nog een ander JAMNIA geweeſt in den ſtam van Naphthali, 't welk ook *Jamaih* genoemt wierdt. *Simon Dict. de la Bibl.*

JAMPOLI, in 't Latyn *Hyampolis*, *Anemoria*, een oud vlek van Beotië. Het legt in Livadie, een provincie van Griekenlandt, Noordwaarts naar den Iſthmus van Corinthe, en ten Ooſten naar den kant van het kleine ſteedtje Thisbe. *Baudrand.*

JAN. Alle koningen, vorſten, graven, doorluchtige en befaamde mannen van dezen naam zie in order na malkander op den naam JOHANNES.

JANAGAR, een ſtadt van 't keizerryk van den groten Mogol, in Aſië. De zelve is gelegen in de provincie van Soret, naar 't binnenſte van de golf van den Indus. Men gelooft by giſſing, dat het de aloude ſtadt *Aſtacopta* is, aan den Indus gelegen, aan deze zyde van den Ganges. *Baudrand.*

JANANAH, eene ſtadt van een landſchap in Afrika, 't welk de Arabiers *Vacovak* noemen. *Herbelot Bibl. Orient.*

JANBOU is de oorſpronk van een fontein, en de naam van een kaſteel, 't welk in een van de provinciën van Arabië gelegen is, en *Hiiaz* genaamt wordt, is maar acht dagreizens van de ſtadt Medina gelegen, en een van de ruſtplaatſen van de reizigers van Mekka, die daar altydt ſtil houden ter oorzake van deze bronader, van de welke zy den naam heeft. Dit kaſteel leyt maar een dagreizens van de Rode zee, om welke reden de Afrikanen, die zich te ſcheep op deze zee begeven, op deze plaats by 't geſelſchap komen van de reizigers, die van Turkyen naar Mekka trekken. De omleggende landen van deze plaats zyn minder onvruchtbaar dan de andere, die men op deze reize ontmoet: want men vindt 'er een grote menigte van palmbomen, die zeer ſmakelyke dadels voortbrengen. Daar zyn ook bekwame landen, om bebouwt te worden, daar zeer goed korengewaſch voortkomt. *Herbelot Bibl. Orient.*

JANCIRE, koning der Scythen. Zie IDATHYRSUS.

JANCOMA, of JANGOMA, een koninkryk van Indië op 't halfeilandt aan de overzyde van den Ganges, in 't koninkryk van Pegu. 't Is gelegen tuſſchen de rivieren Macon ten Ooſten, en de Menan ten Weſten.

JANCOWITZ, JANCHAN of JANCKOWEITSCHY, een marktvlek, nevens een ſlot, in den Czalaner kreits, in Bohemen, by welke in het jaar 1645 den 24 February de Zweedſche generaal Torſtenſohn eene volkome overwinning op het keizerlyke leger, door de generaals Hatsfeldt en Götz aangevoert, heeft bevochten. *Pufend. de Reb. Suecicis.*

JANEIRO, RIO DE JANAIRO, of GANABARA JANVARIUS, een Amerikaanſche rivier in Braſilië, welke zich van den Zuidkant van dit landt in de zee ſtort. Dezen naam voert ook zekere provincie, in welke de ſteden *S. Sebaſtiaan*, met eene goede haven voorzien, *Angra de los Reyes*, *Caſa de Piedro*, en andere, leggen. Zy behoort den Portugezen toe, en wierdt eerſt in het jaar 1515 van een Franſch Proteſtant ontdekt, maar dien de Portugezen in den jare 1558 daar uit verjoegen. In deze provincie zyn in het einde van de XVII eeuwe verſcheide goudmynen ontdekt. De rivier *Janeiro* wordt by haren uitloop in het Mardel Nord van de beide forten *S. Jean* en *S. Croix* beſchermt, en de Portugeeſche vloten plagten zomtyds van daar uit naar huis te keren. In het jaar 1710 deden de Franſchen op de kuſten van deze provincie onder N. le Clerc eene landing met 700 man, maar wierden van de Portugezen zo kwalyk ontfangen, dat zy byna alle ſneuvelden, of gevangen wierden, en de zes oorlogſchepen moeſten onverrechter zake wederom naar het eilandt Martenico te rug keren. Maar in het volgende jaar gelukte het hen beter, wanneer zy in September onder du Gue Frouin van de ſtadt Sebaſtiaan, en naderhandt ook van het kaſteel zonder eenigen tegenſtandt meeſter wierden, zich twee maanden lang in het landt ophielden, en na veel ſchade met het verbranden der Portugeeſche koopvaardyſchepen gedaan te hebben, met een aanzienlyken buit te rug keerden. *Europ. Fama CXXVIII Deel. de Laat Beſchr. van de Nieuwe Wereldt.*

JANICULUS, een berg binnen Rome, aan de overzyde van den Tyber, op welken Janus, koning van Italië, eertyds wierdt aangebeden, en daar het graf van Numa, den tweeden koning van Rome, geweeſt is. Porſenna, koning van Etrurië, hadt zyn leger op dezen berg nedergeſlagen, wanneer hy deze ſtadt belegerde. Het gezicht van Rome is zeer ſchoon en vermakelyk op dezen berg, om dat de zelve veel hoger is dan de andere. Op dezen berg heeft S. Pieter de marteldoodt ondergaan. Hedendaags wordt hy *Montorio* genaamt, als of men wilde zeggen *Mont d'or*, of *Goudberg*, om dat de aarde van dezen berg goudachtig van koleur is. *Titus Livius lib. I. Plinius lib. XVI.*

JANITORES waren by de Romeinen de knechts, welke de deuren bewaarden, en meeſtentyds nevens een hondt in den voorhof (*atrium*) lagen. Zommigen waren aan een ketting geſloten, maar anderen wandelden vry, na dat men goed of kwaad vermoeden van hen hadt. Hun werk was om op de uitgaanden en inkomenden acht te geven, en die niet mogten binnen gelaten worden te rug te keren; als mede om het vuur, het welk voor de huisgoden (*Lares*) was aangeſtoken, op een klein altaar geſtadig te onderhouden. Zommigen hadden ook *Janitrices*, (deurwaarſters) welke meeſt oude vrouwen waren. *Sagittarius de Janais vet. c. 16. Popma de oper. ſerv p. 133. Priſcus l. 926, 927.*

JANITZAREN, zekere krygslieden van 't voetvolk in het Turkſche leger. Deze naam komt voort van *Jegni*, 't welk *nieuw* beduidt, en *Tcheri*, dat *ſoldaat* betekent, waar van gemaakt wordt *Jegnitzcheri*, dat is, *nieuwe ſoldaat*. Deze krygsbenden wierden eertyds niet opgerecht dan van Chriſten kinderen, die om de armoede van hunne ouders genoodſaakt waren zich aan de ongelovigen over te geven, in plaats van den *Carach*, of ſchatting, die de Grote Heer vordert van alle de Chriſtenen, welke vryheit van conſcientie in zyn landt willen hebben. Het getal der Janitzaren is niet bepaalt. 't Zelve is minder of meerder in menigte, naar mate dat de krygsſcharen door de veldtochten verzwakt worden. In vorige tyden was het getal van de zelve vaſtgeſtelt op dertig duizend. Naderhandt zyn zy vermeerdert tot honderd duizend koppen; maar dit getal is hedendaags merkelyk vermindert, al wilde men ſchoon daar onder rekenen alle die genen, die deze hoedanigheit met gereed geldt kopen, 't welk zy aan den *Kiaia*, en *Serdars*, of aan den *Aga* (overſte) van de Janitzaren betalen, met dat opzicht alleen, om zich ontzagchelyk te maken, of om geen ſchatting meer te moeten betalen, of uit inzicht van eenige byzondere belangen. De ſoldy of dagelykſche krygsloon der Janitzaren beloopt van twee tot twaalf Aſpers 's daags, hier buiten gerekent de *Doliman*, of de rok van Theſſaloniſch laken, die de Grote Heer alle jaren tot een geſchenk vereert op den eerſten dag van hunnen Ramazan, of groten feeſtdag. Wanneer een Janitzaar eenigen byzonderen dienſt doedt, of door eenige brave daadt zich zelven beroemd maakt, zo wordt zyne betaling door den Groten Heer met eenige Aſpers verhoogt, behalven dat hy hem verzekert, dat hem deze betaling altydt zal volgen, zelfs als hy onbekwaam wierdt om dienſt te kunnen doen, vermits hy een *Okurak* of *Aſarela* gemaakt wordt, of geſtelt onder die, de welke voor hun leven lang een vaſte ſoldy trekken. De Janitzaren binnen Conſtantinopel zyn verplicht in hunne *Oda* of kamer te blyven: want alle de Janitzaren hebben binnen Conſtantinopel honderd en zeſtig kamers, daar zy op zware ſtraffe hun verblyf moeten houden. In deze woningen bevinden zich zomtyds wel twee of drie honderd Janitzaren min of meer, naar het vrede of oorlog is, en zy zyn gehouden zich op zeker uur naar hunne woning te begeven; waar na de *Odabaſchi*, of meeſter van de woningen, of by zyn afwezen de *Aſhgi*, of keukenmeeſter van de zelve, aantekent alle de genen, die 'er ontbreken, om hen te doen ſtraffen, zo zy zonder verlof zyn uitgebleven; of wel om hen alleenlyk te beriſpen, indien zulks door eenige onvermydelyke noodwendigheit is geſchied. Ieder Janitzaar is verplicht in de ſchatkiſt van zyne kamer, of in de gemene ſchatkiſt der Janitzaren, te betalen, ten tyde van vrede, anderhalf, en by oorlogstydt zeven ten honderd van al het geldt, dat hy van zyne betaling ontfangt; maar met deze bepaling, dat men verplicht is hem een plaats te geven van drie voeten breed en zes voeten lang, daar hy zyn wolle bedt kan uitſpreiden, en hem daarenboven voor het middag-en avondmaal een ſchotel ryſt voor te zetten met een ſtuk ſchapenvleeſch, met broodt en water, want 't is genoeg bekend, dat de Mahomethanen, uit een grondregel van Godsdienſtigheit, geen wyn drinken. Zo dat een Janitzaar gemakkelyk 't grootſte gedeelte van zyne betaling kan overhouden. De kleding van de Janitzaren is een *Doliman*, of een lange rok, met korte mouwen: de zelve wordt om 't midden van 't lyf gebonden met een *Couſſak* of linnen gordel, die met veelderhande koleuren geſtreept, en op 't einde met een goude of zilvere franje geboord is. Over dezen Doliman dragen zy een *Spahi*, of bovenkleedt, van blaauw laken, 't welk ongeſchikkelyk hangt, op de wyze van onze overrokken. In plaats van een tullebandt hebben zy een *Sarcola*, of een ſoort van een vilten muts, met een lange kap van de zelve ſtoffe, die hen van achteren over de ſchouders hangt. Op de feeſt-of pronkdagen verſieren zy hunne *Sarcola* met verſcheide lange pluimen, die in een kokertje ſtaan, 't welk op 't voorſte van hunne muts is vaſt gemaakt. De Janitzaren dragen gemeenlyk maar een langen ſtok of Ooſt-Indiſchen rotting in de handt. Maar hunne wapenen voor den oorlog in Europa zyn een ſabel en een ſnaphaan, of een vuurroer. Zy dragen ook een kruidtaſch, die op hun linker zyde hangt, aan een leren riem, op de wyze van een ſluier, en zy ſlingeren de lont rondom hunne armen, als armbanden. In Aſië bedienen zy zich doorgaans van boog en pylen, om de ſchaarsheit van 't buskruidt, 't welk 'er zeer raar is, maar zy zyn altydt gewapend met een *Haniere*, of een ſoort van een dolk of handmes, met het welke zy t'allen tyde de menſchen dreigen, die van hen iets eiſchen. De bogen en pylen worden aan de Janitzaren bezorgt door de *Alkiteſterdars*, of generaal ondertheſauriers. De Janitzaren trouwen zeer ſelden, en zelfs als zy al oud zyn, om dat men zich in Turkyen inbeeldt, zo wel als elders, dat een man, die getrouwt is, zo onvertzaagt niet meer is, als een, die niet als voor zich zelven moet zorgen. Echter belet men hen niet te trouwen, en zelfs, als zulks met toeſtemming van hunnen krygsoverſte geſchiedt, worden zy verſchoont van in hun kamer te moeten ſlapen; maar alle vrydagen zyn zy verplicht hun wapenoeffening te komen doen by hunne kamerhoudigg, en zich te vertonen aan hunnen *Wekilharg*, of den theſaurier van hunne woningen, indien zy hunne betalinge niet willen miſſen. Wanneer hen een kindt geboren wordt, vermeerdert de Grote Heer hun ſoldy met eenige Aſpers 's daags. Doch dit krygsvolk is thans zo aanzienlyk niet meer als het wel eertyds is

is geweest. Zy zyn zo ontzaghelyk geweest, dat zy zich hebben durven bemoeien met de bestiering van 't ryk. In 't jaar 1648 hadden zy de stoutheit van den Sultan *Ibrahim* af te zetten, en hem in de Zeven torens te wurgen; maar sedert dien tydt hebben de grootvizirs, om het gezag van hunne opperheerschers, en ook zelfs hun eigen vermogen te handhaven, allen vlyt aangewend om den hoogmoedt van de Janitzaren te beteugelen, en met voordacht de dapperste onder hen in 't beleg van Kandië laten sneuvelen, toestaande, dat de anderen mogten trouwen, of eenig handwerk oeffenen, tegen de aloude gewoonte en krygstucht der Janitzaren, het welk hun lighaam zeer verzwakt heeft: want het zelve thans niet bestaande dan uit eenige onbedrevene en onervarene lieden, die vadzig en door ledigheit machteloos geworden zyn, weten zy die middelen niet in 't werk te stellen om de trotschheit van hunne voorzaten staande te houden. Niettemin hebben zy in 't jaar 1678 genoegzame kloekmoedigheit gehad om zich by de *Spahis* te voegen, om *Mahometh* den IV van den troon te stoten, en zynen broeder *Solyman* den III daar op te plaatsen. Gedurende dezen oproer hebben zy de voornaamste opperhoofden van 't ryk om 't leven gebragt, de rykste burgers van Constantinopel geplundert, en een gedeelte van de stadt verbrand. *Memoires historiques.*

JANITZAREN-AGA. De Turken geven dien naam aan den gene, die 't oppergebiedt over de gehele bende der Janitzaren heeft. Deze bediening is byna gelyk aan die van kolonel generaal. Deze Aga is de opperste van alle de Agaas of officiers van 't voetvolk van het Turksche ryk. Zyn naam komt van het Turksche woordt *Aga*, 't welk *meester* en *heer*, en ook een stok betekent, die een teken van gebiedt is, welken staf van kommando hy in de handt draagt wanneer 'er eenige plegtigheit verrecht wordt. De Janitzaren dragen in de grote steden ook een diergelyken stok, ten teken van hunnen voorrang in den dienst. Deze generaal wierdt eertyds genomen uit de Janitzaren; maar sedert de Grote Heer bemerkt heeft, dat 'er partyschappen gemaakt wierden, en dat op des zelfs verkiezing meermalen zulk een afgunst en haat volgde, dat hy van zyne officieren veracht wierdt, zo verkiest hy den zelven hedendaags uit de *Inchoglans* van zyn vrouwen-slot. De Aga heeft zeer aanmerkelyke inkomsten, die hem toegewezen zyn op de *Tanars*, die aan zyne bedieninge onderhorig zyn, en de Sultan doedt hem menigvuldige geschenken, byzonderlyk wanneer de Janitzaren zich wel gekweten hebben in eenig voorval van aangelegenheit, en ook, als hy 't geluk treft van aan den Sultan te behagen; de genen, die aan hem de grootste geschenken doen, bekomen door zyn toedoen de hoogste bedieningen in den oorlog: want in Turkye worden de ampten niet begeven aan de genen, die de zelve 't meest verdienen, maar aan die de meeste *beursen* geven ('t welk eene spreekwyze onder hen is om grote geldsommen uit te rekenen) ieder beurs belopende ter waarde van omtrent vyf honderd ryksdaalders. Deze bevelhebber gaat niet uit binnen Constantinopel, of hy heeft altydt een groot gevolg van Janitzaren by zich, voornamentlyk als 'er eenige gevaarlyke opstandt in 't ryk is voorgevallen, gelyk in 't jaar 1687 gebeurde: want in dien tydt is 't dat de Janitzaren de gelegenheit waarnemen om hunne betaling te eischen, of de zelve te doen verhogen, dreigende de stadt te zullen plunderen, gelyk zy in verscheide gewesten van dit ryk gedaan hebben, doodslaande alle die hen wederstandt boden. Deze Aga, om allen oproer voor te komen, en zyne bevelen te beter te doen uitvoeren, heeft by zich in diergelyke voorvallen een gevolg van dertig of veertig *Mungis*, of provoosten van de Janitzaren, met vyf of zes honderd mannen van die krygsbende, om de kwaaddoenders te vatten, en in zyne gevangenis te brengen. Maar deze hebben menigmalen weinig ontzag voor den Aga gehad, en de provoosten van zyn gevolg over 't hoofdt gezien, die wel haast van de krygslieden, die hen verselden, verlaten wierden; daar de anderen zich by de muitmakers vervoegden om deel aan de plundering te hebben. De Janitzaren-Aga heeft volle macht over het leven van de Janitzaren; maar hy doedt de zelve niet dan by nacht ter doodt brengen, uit vreze, dat hunne makkers, medelyden met hen hebbende, een opstandt mogten verwekken, om hen van de doodt te verlossen. De *Falaka*, of stokslagen onder de ballen van de voeten, is de straffe van minder misdaden: maar als hunne misdryven de doodt verdienen, doedt hy hen wurgen, of in een zak naaien, en in eenig meir of rivier werpen. Wanneer de Janitzaren Aga sterft, vervallen alle zyne goederen ten voordeele van de gemene schatkist der Janitzaren, zonder dat 'er de Grote Heer iets van geniet. *Memoires Historiques.*

JANIZARI, een kaap of voorgebergte in Asië, naar den kant, daar de zeeëngte van Gallipoli of der Dardanellen begint, wordende voortyds *Promontorium Sigæum* genaamt. Hier omtrent legt een dorp, *Trojaki*, of *klein Troja* genoemt, wordende van Griekse Christenen bewoont. De Turken noemen het zelve *Giaour-kioi*, (het dorp der ongelovigen) gelyk zy alle plaatsen noemen, alwaar gene mosqueën zyn, en aan alle Christenen den naam van *Giaurs* geven. Die genen, die daar naar toe reizen, kunnen alle levensmiddelen voor een geringen prys kopen, als jonge hoenders, eieren, patryzen, ryst, boter en voortreffelyk fruit. Omtrent een myl daar van daan vindt men goede muskadelle wyn, uit het eilandt Tenedos, de emmer vol voor omtrent drie guldens. Men kan op dit voorgebergte de gehele schone landstreek rondom Troas nevens de rivieren Zanthus of Scamander en Simois zien, welke beide van den beruchten berg Ida, twee mylen van den groten Troas gelegen, afkomen. Deze twee in de geschiedenissen zo beroemde rivieren zyn niet breder dan omtrent de rivier de Gobelin te Parys. In den somer zyn zy dikwils geheel droog. Beneden het oude Troja komen zy te zamen; lopen aldaar onder een houten brug, welke van stene pylaren wordt gedragen, en ontlasten zich omtrent een halve myl aan gene zyde van het voorgebergte Janizari, digt by het nieuwe kasteel van Asië, in die zeeëngte. *Grelot Voyage de Constantinople.*

JANIZI, of TISBE, of THISBE, eertyds *Ogygia*, is eene kleine stadt van Beotië, in Griekenlandt, geweest; maar heden is 't een dorp van Livadië, gelegen aan de golf van Lepanto, en den Isthmus van Corinthe. *Baudrand.*

JANNA, de zoon van Jozeph, en vader van Melchi. Hy wordt onder de voorouders gerekent van Jozeph, den bruidegom van Maria, de moeder van Jesus Christus. *Luc. III.* 24.

JANNA, JANNINA, eene stadt van Griekenlandt, gelegen aan een klein meir, dat haren naam heeft, naar den kant van den oorsprong van de rivier Peneus, omtrent dertig mylen van Larissa naar het Westen. Zy leent, volgens 't zeggen van eenige landbeschryvers, haren naam aan gansch Thessalië, waar in zy tegenwoordig begrepen wordt. Zy wordt gehouden voor 't aloude *Cassiope Dolopum*, dat in Epirus was. Zy is aanmerkelyk, om dat ze de verblyfplaats is van een landvoogdt, en van een Grieksch aartsbisschop. *Baudrand.*

JANNES en JAMBRES zyn de namen, welke de Apostel Paulus aan twee personen geeft, die Mozes hebben wederstaan. De geleerden verschillen onder zich, of deze namen uit de Egyptische of uit de Hebreeusche tale moeten afgeleid worden, dan of zy niet uit de Latynsche woorden *Johannes* en *Ambrosius* aldus zyn verandert. Zy verschillen ook daar over, waar van daan Paulus de zelve gehaalt heeft. Sommigen oordeelen, dat zy in zeker boek van dien tydt hebben aangetekent gestaan: Anderen houden daar voor, dat hem de zelve by overlevering bekend waren. Nog anderen willen, dat door eene openbaring de bovengemelde namen den Apostel zyn bekend gemaakt. *Buxtorf Lex. Talmud. p.* 45. *seqq. Drusius in annot. ad Num.* XII. 1. & 2. *Tim. III*, 8. *Joh. Gregor. observ. in quadam S. S. loca c.* 15. *Leo Allatius de Engastrimytho c.* 20. *Pfeifferus in dubiis vexat.*

JANNIZARI. Zie JANIZARI.

JANNIZERI is een soort van pausselyke kancelerybedienden, welker ampt is, de pausselyke bullen over te zien en te veranderen. Men noemt ze ook *Participantes*, dewyl hunne inkomsten uit de Annaten, of eerste jaars inkomsten der geestelyke ampten, en andere uitgaven der pausselyke kancelery komen.

JANOAH, eene stadt van den stamme van Ephraïm. Zy wierdt ingenomen door Tiglath Pilefer, koning van Assyrië, ten tyde van Pekah, koning van Israël. II *Kon.* XV. 29.

JANOEZ, (BARTHOLOMÆUS) een Spanjaardt, die in de veertiende eeuw geleeft heeft. Hy heeft onder de regering van paus Urbanus den vyfden een boek gemaakt, 't welk deze drie dwalingen behelsde: ten eersten, dat de Antichrist moest komen in 't jaar 1360, 't welk dat zelve jaar was, als hy dit boek schreef, en hy bepaalde zelfs den tydt van zyne komste op den Pinxterdag. Ten twede, dat alle bejaarde gelovigen moesten misleid worden, zonder hope van boetvaardigheit. Ten derde, dat alle de Joden, Heidenen en Mahomethanen, door den Antichrist misleid, zich zouden bekeeren. De aartsbisschop van Toledo deedt dit boek verbranden; en de schryver zwoer zyne dwalingen af. *Prateol. Bzovius A. C.* 1359. *n.* 9. *Spond. ibid. n.* 4.

JANOWITS, een vlek van den kreits van Caurzim in Bohemen, is Zuidwaarts negen mylen van Praag gelegen, en berucht door de overwinning, die de Zweden daar op de keizerschen bevochten in 't jaar 1645. *Maty.*

JANSENIUS, (CORNELIUS) eerste bisschop van Gent, was geboren binnen Hulst in Vlaanderen. Hy hadt de talen geleert. Hy leerde naderhandt in de abdy van Tongerloo; daar na wierdt hy priester van St. Marten binnen Kortryk, en in 't vervolg deken van St. Jakob binnen Loven, alwaar hy Doctor en hoogleeraar in de Godgeleerdheit wierdt. Philips de twede, koning van Spanje, zondt hem naar de kerkvergadering van Trente, daar hy zich niet min door zyne zedigheit, als door zyne geleerdheit, beroemd heeft gemaakt. Na zyne wederkomst wierdt hy tot bisschop van Gent verheven. Zyne geloofsgenoten zyn hem verplicht wegens verscheide werken, zynde genaamt: *Harmonia Evangeliorum; Commentarii in totam Historiam Evangelicam; in Proverbia Salomonis & Ecclesiasticum; Annotationes in Psalmos Davidis & in Sapient.* enz. Jansenius stierf binnen Gent den 10 April in 't jaar 1576, in den ouderdom van zes en zestig jaren. *Miræus de Script. Sæc. XVI. & in elog. Valer. Andr. Bibl. Belg. Raissi Belg. Christ. Sanderus de illust. Gand. Genebrard. in Chron. Sammarth. T. II. Gall. Christ.*

JANSENIUS, (CORNELIUS) bisschop van Yperen, is een van de vermaardste Godgeleerden geweest van de XVII eeuwe. Hy was geboren in een dorp, genaamt Accoy, digt by Leerdam, in Hollandt, in 't jaar 1585. Hem is menigmalen van de Roomschgezinden verweten, dat hy uit eene Gereformeerde familie gesproten was, en dat hy de zelve religie een tydlang gevolgt hadt. Zeker Jesuit van Bourdeaux, met name Mozes du Bourg, zegt in een klein boekje, dat voor tytel voert: *Histoire de Jansenisme, contenant sa conception, sa naissance, son accroissement, & son Agonie*, uitgegeven in 't jaar 1658, „ Dat de vader van Cornelius Jansenius de Kalvinistery „ beleedt, hoewel zyn zoon de jaren van verstandt bereikt heb- „ bende, zich Roomsch-Katholyk verklaart heeft". De Vader Labbé hadt voor hem de zelve zaak beweert in de Voorreden van zyn boek, genaamt *Triumphus Catholicæ veritatis*, gedrukt te Parys in 't jaar 1651. De vader Hazart vernieuwde dit in een Nederduitsch werk, wiens tytel is: *Triomf van de Pauzen van Rome*; 't welk hy uitgegeven heeft binnen Antwerpen in 't jaar 1681. *Zyn vader*,

vader, zegt hy, *was een Geus, maar wat hem betreft*, ſprekende van Corn. Janſenius, *als hy ouder geworden was, gaf hy uitwendige blyken, als of hy R. Katholyk was.* Maar deze hebben alle gemis. De Hr. Leydecker merkt aan, dat *hy van eerlyke ouders geboren is, die den Roomſchen Godsdienſt volgden. Zyn vader was genaamt Jan Ottje, die met het handwerk van timmeren zyn koſt won; zyne moeder was Lyntje Gysberts, gelyk de nazaten getuigen, naar wie hun zoon Cornelis Jansz. genoemt is geweeſt, volgens 't oud Nederlandſch gebruik; maar volgens de Latynſche en geleerde tale heeft hy den naam van* Cornelius Janſenius *bekomen.* Hy ging te Loven ſtudeeren in 't jaar 1602, en begaf zich zo krachtig tot de ſtudie, dat hy ziek wierdt, zo dat hy geraden wierdt van lucht te veranderen. Hy trok naar Parys, alwaar hy zekeren Jan du Verger de Hauranne ontmoette, die zich zo berucht gemaakt heeft onder den naam van den Abt van St. Cyran, met welken hy een trouwe vriendſchap binnen Loven geſloten hadt. Op de goede voorſpraak van dezen vriendt raakte hy als leermeeſter in een voornaam huis; en gemerkt hy een geleerd man was, maakte hy zich wel haaſt by lieden van aanzien bekend. Eenigen tydt daarna begaf hy zich naar Bajonne, om zich by zynen ouden vriendt, die daar henen getrokken was, te vervoegen. Zy ſtudeerden te zamen met een buitengewone naarſtigheit, en bekwamen zulk eene achting by den biſſchop van Bajonne, dat hy aan du Verger een kanunnikſchap in de hoofdkerk van zyn bisdom, en aan Janſenius het opperbeſtier van een collegie of kweekſchool bezorgde. Hy hadt vyf of zes jaren doorgebragt ten huize van dezen Jan du Verger de Hauranne, zich geſtadig bezig houdende met het doorlezen van de kerkvaders en de werken van St. Auguſtinus, het welk hy met zulk eene buitengewone naarſtigheit vervolgde, dat de moeder van du Verger menigmaal aan haren zone gezegt heeft, dat hy dien goeden Nederlander door al te krachtig ſtuderen zou om hals brengen. De bovengemelde biſſchop tot het aartsbisdom van Tours, 't welk door 't afſcheid-geven van Sebaſtiaan Saligai, den broeder van den marquis d'Ancre, open gevallen was, verheven zynde, bragt zo veel te weeg, dat Du Verger te Parys kwam. Janſenius hier door van zyn vriendt geſcheiden, en niet wel van de beſcherming van den nieuwen biſſchop verzekert zynde, begaf zich van Bajonne weder naar Loven, alwaar hy overſte van 't collegie van St. Pulcheria gemaakt wierdt. Maar dit ampt mishaagde hem, om dat hy geen genoegzame gelegenheit vondt om zich naar zyne gehele geneigtheit tot de ſtudie te begeven. Dit was de oorzaak, om welke hy zich niet wilde verbinden om de waardigheit van hoogleeraar der Philoſophie aan te vaarden. Hy wierdt tot die van hoogleeraar in de Godgeleerdheit met veel luiſter verheven in 't jaar 1617, en geſtelt onder 't getal van de gewoonlyke profeſſoren, in welk beroep hy zulk een achting verkreeg, dat de hogeſchole van Loven hem tweemaal naar Spanje zondt, tot het verrichten van zaken van aangelegenheit; hoewel zyne vyanden verkeerdelyk uitgeſtrooit hebben, dat hy uit Spanje gevlucht was, uit vreze, dat die van de Inquiſitie hem zouden gevat hebben, om dat hy zyne nieuwe lere daar verbreid hadt. De koning, zyn meeſter, ſtelde hem aan tot hoogleeraar in de heilige Schrift in 't jaar 1630 in de hogeſchole van Loven, en vyf jaren daar na verhief hy hem tot het bisdom van Iperen. Een werk, 't welk Janſenius hadt uitgegeven tegen Vrankryk, bragt veel te wege tot het bekomen van dit prelaatſchap. Het is een werk van veel kracht, en voert ten tytel: *Alexandri Patricii Armacani, Theologi, Mars Gallicus, ſeu de Juſtitia armorum & fœderum Regis Galliæ libri duo.* Hy was 'er een korten tydt in 't bezit van; want hy ſtierf den 6 May in 't jaar 1638. Hy hadt meer dan twintig jaren gewerkt over een boek, in 't welke hy uitlegt de grondſtellingen van St. Auguſtinus wegens het ſtuk der Genade. Dit boek, na zyne doodt uitgegeven, heeft in de Roomſche kerk grote opſchuddingen veroorzaakt, en veel werk aan de pauzen gegeven: want het zelve heeft aanleiding gegeven, dat 'er ontallyke andere boeken in 't licht gekomen zyn, waar van 'er eenige behelzen al 't gene men voor en tegen die ſtellingen zou kunnen voortbrengen. Alle, die de lere gevolgt hebben, die Janſenius beweert heeft, hebben den naam van *Janſeniſten* gekregen, en hebben de Jeſuiten tot hunne hoofdvyanden. Men heeft nog eenige andere boeken, die hy geſchreven heeft, namentlyk eene redenvoering *de interioris hominis reformatione*; *Tetrateuchus, ſive commentarius in IV. Evangelia*; *Pentateuchus, ſive Commentarius in V. libros Moſis*; *'t Antwoordt van de Godgeleerden van Loven*; *de vi obligandi conſcientias, quam habent edicta regia ſuper re monetaria*, en *de juramento, quod publica auctoritate magiſtratui deſignato imponi ſolet.* Men moet nog zeggen, dat het Roomſche hof zich opentlyk tegen het grafſchrift van dezen biſſchop heeft gekant. Want op den 10 December van 't jaar 1655 heeft de biſſchop van Iperen de Robes, uit het huis van de graven van Annap, by nacht den ſteen doen wegnemen van de grafſtede van zynen voorganger Cornelius Janſenius, op welken ſteen uitgehouwen en te lezen ſtondt de lof van zyne deugdt en geleerdheit, en voornamentlyk van zyn boek, genaamt *Auguſtinus*, van dezen inhoudt: *Dat deze getrouwe uitlegger van de geheimſte gedachten van St. Auguſtinus een Goddelyken geeſt tot dit werk beſteed hadt; dat hy met een onvermeiden arbeidt zyn levenlang daar aan gewerkt hadt, en dat de kerk de vruchten daar van hier op aarde zou ontfangen, gelyk des zelfs ſchryver de vergelding daar van genoot in den hemel.* De gemelde biſſchop kwam tot het verdelgen van deze grafſtede op uitdrukkelyk bevel van paus Alexander den VII, en met toeſtemming van den aartshertog Leopoldus, beſtierder van de Nederlanden, niettegenſtaande het kapittel zich daar tegen ſtelde, zelfs zo verre, dat een van de voornaamſte onder hen de vrymoedigheit gehad heeft van te zeggen, dat het in de macht van een paus of koning niet ſtondt dezen grafſteen te onderdrukken; zulk eene genegenheit en achting betoonden zyne amptgenoten voor Janſenius. Zie den Hr. *Leydecker* in zyne Geſchiedeniſſe der Janſeniſten, een boek waard om gelezen te worden.

JANSENIUS, (Jacobus) Doctor in de H. Godgeleerdheit en deken van S. Pieter te Loven, was in den jare 1547 te Amſterdam van R. Katholyke ouders geboren. Na dat zyn vader vroeg geſtorven was, zondt hem zyne moeder in het jaar 1564 naar Loven, alwaar hy de Philoſophie in het Porcenſiſche kweekſchool, en de Godkunde in het collegie van paus Adrianus den VI leerde. Hy wierdt daar op Licentiaat in de H. Godgeleerdheit, in 't jaar 1575 eerſte preſident in het nieuwelings geſtichte collegie der Auguſtynen, en in het jaar 1579 preſident in 't pauſſelyke collegie. Vervolgens wierdt hy in den jare 1580 hoogleeraar in de H. Godgeleerdheit, den 29 Auguſty in het jaar 1584 Doctor en meeſter, en volgde in het jaar 1595 in de plaats van Thomas Stapleton. In het jaar 1614 wierdt hy deken by de Collegiale kerke van S. Pieter. Maar nademaal hy reets oud was, en daar benevens met het Chiragra geweldig geplaagt, moeſt hy zyne bediening door anderen laten waarnemen. Hy ſtierf den 30 July in den jare 1625. Zyne ſchriften zyn de volgende: *Inſtitutio Catholici Eccleſiaſtæ*; *in ſacrum Miſſæ canonem*; *Liturgica*; *Commentarius in Cantica Canticorum*; *Commentarius & Expoſitio in Pſalmos Davidicos*; *Expoſitio in Prophetam Job*; *Expoſitio in Evang. S. Johannis*; *Vita Coccinea, ſeu Enarratio paſſionis.* Johannes Maſius heeft zyn leven beſchreven. *Miræus de Script. Sec. XVII. Andreæ Bibl. Belg.*

JANSON, (Abraham) een ſchilder, geboortig van Antwerpen, is in aanzien geweeſt in de XVII eeuwe, ter zelver tydt als *Paulus Rubbens*, die in de zelve ſtadt geboren was, zich vermaard maakte door zyne kunſtryke werken. Zyn geeſt dreef hem tot het verbeelden van voorname Hiſtoriën, en de kracht van verw in zyne ſchilderyen was wonderbaar. *Memoires Hiſtoriques.*

JANSON, (Arsenius) een monnik van La Trappe, die, als hy nog wereldſch was, de graaf van Roſemberg genoemt wierdt. Hy was te Parys geboren den 12 February in 't jaar 1655. Na de oeffeningen, daar men de jonge lieden doorgaans in pleegt te onderrechten, wierdt hy tot den wapenhandel geſchikt, in welk beroep hy vele tekenen van dapperheit gaf, en de bedieningen, die hem toevertrouwt wierden, met roem voltrok; maar een walg van de wereldſche zaken krygende, en door een drift tot 't monniken-leven gedreven wordende, begaf hy zich naar La Trappe, alwaar hy het monnikenkleedt aantrok den 7 December des jaars 1702. Hy wierdt in 't jaar 1704 verkoren om de hervorming te gaan brengen in de ſtaten van den groothertog; en hy wierdt met zyne by zich hebbende medegenoten met alle tekenen van achting door den groothertog ontfangen. Hy gaf hen de abdy van Buon-ſollazzo, en daar eindigde Arſenius Janſon zyn leven op den 21 Juny des jaars 1710. Men heeft zyn leven onder dezen tytel uitgegeven: *Compendio della vita de Franceſco Arſenio di Gianſon, Monaco Ciſtercienſe della Trappa, Chiamato nel Secolo il Conte di Roſemberg, morto nella badia di Buon-ſolazzo, il di* 21. *Giugno* 1710. *Scritta dall' Abbate e Monachi della ſuddetta Badia, all' Eminentiſſ. e Reverendiſſ. Signor. Cardinale di Gianſon Tourbin* in 12.

JANSON, (Nicolaus) een berucht Franſch boekdrukker. Hy ging zich nederzetten binnen Venetië in 't jaar 1486, alwaar hy de eerſte geweeſt is, die daar de kunſt van drukken begon te volmaken. Men mag zeggen, dat hy den grondt gelegt heeft van de achting, welke de Venetiaanſche drukkery naderhandt bekomen heeft door de Manutii. *Sabellic. Cocc. hiſt. Venet.*

JANTHE is de naam, door de dichters aan eene nymphe van den Oceanus gegeven, als mede aan een ander vrouwsperſoon uit de ſtadt Pheſto, tot het koninkryk Creta behorende. Van deze laatſte heeft men verdicht, dat, als zy zich aan Iphis, wordende van haar voor den zoon van Lygdis en Theletuſa gehouden, welke echter tevens een vrouwsperſoon was, hadt verlooft, en men reets bruiloft hieldt, de godin Iſis daags te voren Iphis in een mansperſoon veranderde; waar op de twee godinnen Venus en Juno, nevens den afgodt Hymenæus, in eigen perſoon het huwelyk van dit paar mede bygewoont hebben. *Ovid. lib. IV. Metam.*

JANTRA, in 't Latyn *Jatrus*, *Iſterus*, een rivier in Bulgarië. Zy heeft haren oorſpronk op den berg Argentarus, ſpoelt aan Ternovo, en ontlaſt zich in den Donauw vier of vyf mylen beneden Nicopolis. *Baudrand.*

JANUARIUS, ſtadvoogdt van Rome in 't jaar 319, of ten minſte plaatshouder van den ſtadvoogdt van die ſtadt. Naderhandt wierdt hy aangeſtelt tot overſte van de lyfwacht, of zyn ſtedehouder in 't jaar 329. Daar wordt van geſproken by *Jac. Gothofredus Proſop. Cod. Theodoſiani &c.*

JANUARIUS. Men vindt acht of negen martelaars van dien naam, en eene *Januaria*, martelareſſe. Zie de *Acta ſincera & ſelecta* van den vader *Ruinart.*

JANUARIUS, de eerſte maandt van 't jaar, heeft een en dertig dagen. De zelve wierdt in den ouden Almanak van *Romulus* niet gevonden; maar is door *Numa* daar in gevoegt, die hem geplaatſt heeft op de zonnekeer van den winter, in de plaats van de Maart, die eertyds de eerſte maandt van 't jaar geweeſt is, en die door *Romulus* op de evenlangheit van dag en nacht in de lente geſtelt was. Deze maandt wierdt *Januarius* genoemt ter eere van *Janus*, om dat de Romeinen het voorzitterſchap van alle beginſelen aan dezen godt toeſchreven, en dat 't nieuwe jaar met deze maandt begon, of wel ter oorzake, dat Janus met twee aan-

aangezichten geschildert wierdt, om daar door zyne byzondere voorzichtigheit te verbeelden, met welke hy de voorgaande en toekomende dingen gadesloeg, en het by gevolg wel redelyk was, hem een maandt toe te eigenen, die 't einde van 't voorleden jaar, en 't begin van 't aanstaande kon beoogen; en alhoewel de Kalenden, of de eerste dag van deze maandt, gelyk ook alle de andere eerste dagen van de maanden, onder de bescherming van *Juno* stonden, zo was evenwel deze dag byzonderlyk aan Janus toegewyd, aan welken men op dezen dag eene offerhande plagt te doen van een wafel van nieuw meel, die men *Janual* noemde, als mede van 't nieuwe zout, van wierook, en ook wyn, die men hem offerde. Op dezen dag begonnen alle de werklieden hun handwerk, ieder in zyn kunst en beroep, gelyk ook alle de genen, die zich in de letterkunst oeffenden, en de geleerde lieden deden, in 't ontwerp, dat zy voorgenomen hadden, om dat zy het jaar met werkzaamheit en vernuft beginnende, des zelfs loop op de zelve wyze zouden vervolgen: gelyk wy zien by Ovidius *Fast. l. I. vs.* 165. De aangestelde burgermeesters namen op dien dag bezit van hun burgermeesterschap, en traden in de bediening van hun ampt, byzonderlyk sedert den tydt der keizers, en eenigen tydt te voren, onder het burgermeesterschap van *Quintus Fulvius Nobilior*, en van Titus Annius Luscus, in 't jaar 601 na de stichtinge van Rome. Alsdan begaven zy zich naar het Kapitool, verselt van een grote menigte van volk, alle in 't nieuw uitgedoscht, en daar slagtten zy voor Jupiter Capitolinus twee witte stieren, die onder 't juk nog niet gebruikt waren, onder het branden van wierook, en allerhande soorten van geurige kruiden, die zy in den tempel aanstaken. De *Flamines*, of Romeinsche priesters, deden gezamentlyk met al het volk hunne wenschen gedurende dit brandoffer voor den welstandt van het ryk en den voorspoedt van hunne keizers, nadat zy hen alvorens den eedt van getrouwigheit gezworen, en goedgekeurt hadden al 't gene de zelve in 't verloop van 't voorleden jaar hadden uitgevoert. Deze wenschen en eedt wierden ook gedaan van alle de andere leden van de overheit, als mede van het volk. Tacitus verhaalt in 't XVI boek van zyne Jaarboeken, dat men 't binnen Thrasea voor eene misdaadt rekende, zo iemandt voorbedachtelyk nagelaten hadt alle jaren dezen plegtigen eedt van die van de regering by te wonen, en tegenwoordig te zyn by de algemene wenschen, die voor 't welvaren van 't vaderlandt en 't welwezen des keizers gedaan wierden. Ovidius spreekt daar in het brede van *Fast.* I, 75. Op dezen dag leiden de Romeinen allen haat af, en letten zorgvuldiglyk toe, dat zy zich geen enkeld woordt lieten ontvallen, 't welk van eenig kwaad voorteken kon wezen; gelyk Plinius bericht. De vrienden droegen byzondere zorg van aan elkander eenige geschenken te zenden, de welke *strenæ*, dat is, *nieuwejaarsgiften*, genoemt wierden. Men is de instelling daar van verschuldigt aan T. Tatius, koning van de Sabinen, na het verdrag, dat hy met Romulus hadt aangegaan; want men beweert, dat de zelve, om te betonen de achting, die hy hadt voor alle de genen, die hem wel gedient hadden in de verschillen, die hy met de Romeinen te vereffenen hadt, in 't begin van 't jaar aan elkeen van hen een lauwertak vereerde, die uit het bosch van de godinne *Strenua* gehaalt was, met byvoeging van een kostelyke bejegening en een toewensching van een gelukkig nieuwe-jaar. Het is in dezer voegen dat *Symmachus* daar van spreekt in 't tiende boek, de acht en twintigste brief, tot de keizers Theodosius en Arcadius: *Strenarum usus adolevit auctoritate Tatii Regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Strenuæ anni novi auspices primus accepit.* Dat is: *Het gebruik van de nieuwe-jaars-giften is opgekomen door 't gezag van den koning Tatius, die de eerste de takken van den heilzamen boom, als goede voortekens van 't nieuwe-jaar, uit het bosch van de godinne Strenua gehaalt heeft.* De Romeinen deden hun uiterste best om zich vrolyk te houden, en boven al op den eersten dag zich wel te verlustigen, zich inbeeldende, dat in 't verloop van 't gehele jaar hen dus alles wel zou gelukken. Dit is 't geen op den eersten dag van Januarius verrecht wierdt. Van de andere dagen zal men hier niet spreken, kunnende de Lezer daar over de artykels ALMANAK en FEESTEN nazien.

JANUM, een dorp van de Vriesche grietenye Dantumadeel, over de Ee, aan de kant van Ferwerderadeel, in het kwartier van Oostergoo gelegen. Het wordt in het geestelyke met Birdaard door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Dokkum. *Winsemius.*

JANUS, eerste koning van Italië, die de volkeren van dat landt door zyne voorzichtigheit en deugdt tot de oeffening van goede zeden bragt, en *Saturnus*, die door *Jupiter* verjaagt was, tot zyn medgesel in de bestiering van zyn ryk aannam. Na zyne doodt wierdt hy als een godt aangebeden, en verbeeldt met twee aangezichten, om dat hy, naar 't zeggen van Plutarchus, een ander wezen of gedaante in zyn ryk hadt ingevoert, door het beschaven van die wilde en woeste menschen, en de instelling van een burgerlyk leven. Anderen geven voor, dat het was om zyne regering met *Saturnus* te beduiden, en dat om deze reden op het gemuntte geldt van dien tydt een beeldtenis met twee hoofden geslagen was, 't eene 't hoofdt van *Janus*, en 't andere dat van *Saturnus* verbeeldende; op de andere zyde stondt een schip, 't welk de aankomst van Saturnus in Italië over zee aantoonde. Deze godt hadt het voorzitterschap van 't begin en 't einde van alle zaken; om welke reden men ook plagt te zeggen, dat hy het jaar opende en sloot; en wanneer men een oorlog zou aanvangen, wierden de deuren van zynen tempel te Rome geopent, de welke na het maken van de vrede weder gesloten wierden. Men zal hier aanmerken, dat deze tempel Janus van de Romeinen driemaal is gesloten geweest: de eerste maal onder de regering van *Numa*; de twede maal na den tweden Punischen oorlog, en de derde maal na den slag van Actium tusschen Augustus en Marcus Antonius. Dewyl hy voor de opening of 't begin van alle zaken gestelt was, gaf men hem een stok in de regter, en een sleutel in de linker handt. Eenigen menen, dat *Janus* en *Noach* een en de zelve geweest zyn, en dat hy aldus genaamt wierdt van 't Hebreeusche woordt *Jajin*, 't welk *wyn* betekent, om dat hy de eerste den wynstok geplant heeft. Verders, dat hy met twee aangezichten verbeeld wierdt, om dat hy den aloude wereldsstandt voor den zondvloedt gezien hadt, en ook de nieuwe wereld-bevolking na de daling van de wateren; dat men hem een schip gaf, tot voorbeeldt van de arke, daar hy mede gered was; dat hy voor 't begin en 't einde gestelt was, om dat hy 't einde van de eerste wereldt, en 't begin van de twede gezien hadt, die hy ook in eeniger voegen geopent hadt, en om deze reden is 't, dat men hem een sleutel in de handt heeft gegeven. *Vossius de Theologia Gentili. Dempster. Antiq. Rom.*

JANUS *van Damascus*, een oud geneesmeester van Syrië. Hy heeft zeven boeken van de kunst van ziekten te genezen, en een groot getal andere verhandelingen geschreven.

JANVILLE, een klein steedtje van Vrankryk, is gelegen in 't Orleansche, tusschen Orleans en Chartres, omtrent negen mylen van beide deze steden. *Baudrand.*

JAOCHEU, een grote stadt van de provincie van Kiangsi, in China. Zy is de hoofdstadt van een gebiedt van den zelven naam, en heeft het rechtsgebiedt over zes steden. Zy is vermaard ter oorzake van 't keurlyk porcelyn, dat aldaar in de stadt van Feulcang gemaakt wordt, van zekere aarde, die men van omtrent de stadt Hoiecheu brengt, op de grenzen van de provincie van Nanquin, alwaar men die aarde niet kan bereiden, om dat de waters daar toe onbekwaam zyn. Digt by de stadt Ynkan legt de berg Xehun, van welken een beek stroomt, wiens vloedt altydt een hemel-boog verbeeldt. *Martin Martini Descript. de la Chine, dans le Recueil de M. Thevenot vol. III.*

JAOUSCHI (NOUREDDIN ALI BEN JAOUSCHI) is gestorven in 't 850 jaar der Hegyre. Hy heeft een boek geschreven, *Anovar Leämel Alabrar* genaamt, of de verlichtingen, door welke de rechtvaardigen zyn of moeten verlicht worden in hunne werkingen. *Herbelot Bibl. Orient.*

JAPAN, een eilandt in de zee van China. Het landt, dat dien naam voert, legt naar de Oostzyde van China, tusschen de 31 en 40 graden breedte, en tusschen de 171 en 188 graden lengte. Het is eigentlyk eene verzameling van verscheide eilanden, die al te zamen den naam van *Japan* voeren. De drie voornaamste van deze eilanden zyn *Niphon*, dat is, *oorspronk van 't licht*, het welk eertyds, gelyk men voorgeeft, drie en vyftig koninkryken of vorstendommen vervatte. *Ximo* is het twede eilandt van aangelegenheit, behelst negen koninkryken, gelyk door zynen naam beduid wordt, en het derde, 't welk *Xicoco* is, heeft 'er drie. Alle deze eilanden van Japan bevatten een zeer groten omtrek. Want die van Niphon in 't byzonder behelst omtrent zes honderd mylen, volgens 't zeggen van Willem Adam, een Engelschman, die de zelve lange jaren bewoont heeft. Het naaste eilandt aan China legt nog zestig mylen van daar. Deze eilanden zyn van Nieuw-Spanje, dat Oostwaarts legt, drie honderd Fransche mylen afgelegen. Eenige hedendaagsche schryvers verdeelen geheel Japan in zeven delen, of landschappen. Het eilandt *Niphon* heeft vyf voorname delen, te weten, *Jamaisoit*, *Jetsengo*, *Jetsengen*, *Quanto* en *Ochio*. *Jedo* is hedendaags de hoofdstadt, en eertyds heeft *Meaco* dit voordeel gebad. De andere voorname steden zyn: *Amucusa*, *Buomy*, *Ximano*, *Suranga*, *Satsuma*, *Tonsa*, *Amanguchi*, *Arima*, *Ava*, *Bungo*, *Dongo*, *Farina*, *Firando*, *Oyama*, *Ozaca*, en meer andere. Het gansche landt is vruchtbaar, heel gezond, en dikwils met sneeuw overdekt. Het zelve brengt voort hirsen, gerst, ryst, en allerhande vruchten. Men vindt 'er veel goudt en zilver, ook paarlen, olifanten, kameelen, en andere dieren, uitgenomen hoornbeesten, die 'er heel raar zyn. Daar zyn ook verscheide rivieren, poelen, en bekwame zeehavens.

De zeden en ommegang der inwoonders zyn geheel byzonder. Zy zyn doorgaans trotsch en verwaand, en voornamentlyk ten opzichte van de vremdelingen: maar buiten dat beminnen zy de rechtvaardigheit en 't goed vertrouwen. Een hedendaagsch schryver noemt hen met reden onze zedelyke tegenvoeters; en in der daadt zy gaan altydt bloots hoofds, zo mannen als vrouwen; als zy de lieden, die zy ontmoeten, willen groeten, halen zy hunnen voet uit de schoen; en wanneer zy de vrienden, die hen komen bezoeken, zullen ontfangen, zetten zy zich neder in hun vertrek. Het zwart is by hen een koleur van vrolykheit, en het wit is een teken van rouw. Hoe zwarter hunne tanden zyn, hoe zy ze schoonder en sierlyker achten; zy gebruiken nooit eenigen drank, die niet warm is. De Europische zangkunst mishaagt hen; gelyk hunne wyze van zingen de Europeanen verveelt. Zy verachten ook onze spyzen en toebereidingen; alle hunne geneesmiddelen, die zy innemen, zyn zoet van smaak; zy laten zich nooit aderlaten, en geven aan hunne kranken niet dan gezoute kost. Zy zyn zo zeer tot den oorlog genegen, dat zy hun zwaardt nooit afleggen, zelfs niet binnen 's huis. De Japonezen zyn zo wantrouwende, dat zy geen vremde schepen digt aan landt laten komen. De Hollanders, die daar koophandel komen dryven, worden gevolmachtigden gegeven, welke de koopmanschappen uit het schip doen brengen, die zy dan schatten; en doen het zelve weder laden met goudt, zilver, enz. het welk men gehouden is te ontfangen, zonder vryheit van de keur te hebben, hoewel men zegt, dat zy in den koophandel nooit bedriegen. Men zegt, dat de taal der Japonezen heel woordryk is, en dat zy voor ieder zaak verscheide woorden heb-

ben, de eene tot eere, en de andere tot verachting; zommige voor de vorſten; andere voor het volk.

De regering van Japan is verdeelt in twee Staten, te weten, de geeſtelyke en de wereldlyke. De naam van Bonzen is eigen en gemeen aan alle bedienaars, die den dienſt verrechten van de goden, die de Japonezen aanbidden. Zie BONZES.

De Japonezen hebben twee ſoorten van goden. De eerſte zyn de boze geeſten, die zy onder verſcheide gedaanten aanbidden, niet op hope, dat zy 'er eenig goed van zullen verkrygen, maar uit vreze, dat zy hen eenig kwaad zullen doen. Het twede ſoort beſtaat uit koningen, overwinnaars, en geleerde mannen, die zy onder het getal van hunne goden geſtelt hebben. De voornaamſte zyn *Amida* en *Xaca*; waar van de eerſte onder verſcheide afſchuwelyke gedaanten verbeeld wordt. In eenen van zyne tempels, die binnen Jedo ſtaat, wordt hy gedragen op een zevenhoofdig paardt. De voornaamſte en koſtelykſte van zyne tempels is digt by Meaco, en vervat honderd voeten in de lengte. In dezen tempel ziet men duizend afgodenbeelden van zuiver goudt. Wat *Saca*, of *Xaca*, betreft, daar van vertellen de Bonzen duizende van ſeldzaamheden. Zy zeggen, dat hy acht honderd maal onder verſcheide gedaanten geboren is, eer dat hy van eene vrouwe voortgebragt wierdt; en toen hy daar uit geboren was, kwam hy ter wereldt door de zyden van zyne moeder, die hy met zyne tanden opgeknaagt hadt. De waarheit is, dat hy een bedriegelyk ſluitredenaar was, die, al wat hy wilde, aan 't volk inboezemde. Zyne moeder, van hem zwanger zynde, droomde, dat haar een witte olifant uit den mondt kwam. Om deze reden worden de olifanten van die koleur in byzondere achting gehouden in Indië, in China, in Tonquin, in Siam en in Peru. Zy worden gedient in goud vaatwerk, en menigte van grote heeren gaan hen bezoeken, en bewyzen aan hen de zelve eerbiedigheit, die zy gewoon zyn aan hunne koningen te betonen. Eene van de drie voornaamſte ſekten der Japonezen is die van de aanbidders van *Xaca*. Zy leven in gemeenſchap, en ſtaan te middernacht op om lofzangen te zingen; komen alle avonden byeen, om de redenvoering aan te horen, de welke hun overſte tot hen doedt over eenig voorwerp van de zedeleer. Daarna houdt hy hen eenige punten voor, die zy by zich zelven overwegen. Zomtyds ſtelt hy hen voor oogen een ſtervend menſch, en verhaalt hen de verwytingen, met welke het ligchaam en de ziel wederzyds tegen elkander uitvallen op het laatſte oogenblik. Deze inwendige bedenking duurt een uur lang. Als die geëindigt is, geeft ieder rekenſchap aan den overſte van de gedachten, die hem in den zin gekomen zyn, en de beſluiten, die zy deswegen gemaakt hebben. Men rekent tot twaalf verſcheide ſekten, of twaalf onderſcheide religiën in Japan; en iedereen heeft de vryheit van zulk eene te volgen, als hem behaagt, het geen ter wereldt geen verſchil veroorzaakt, om reden, zeggen zy, dat de verſtanden niet vereenigt zyn door bloedverwantſchap, gelyk de ligchamen. Onder deze ſekten zyn 'er drie, die wel voor de voornaamſte gehouden worden. De eerſte verhoopt geen ander leven dan het tegenwoordige, noch kent geen andere zelfſtandigheit, dan die aan de zinnen voorkomt. De twede, die aan de onſterffelykheit van de ziel gelooft, en een ander leven verwacht, wordt van de deftigſte lieden gevolgt, en deze wordt de ſekte van den Allerhoogſten Godt genoemt. De derde is die van de aanbidders van *Xaca*. Hunne Bonzen mogen by de Roomſche monniken vergeleken worden. Eenige ſchryvers zeggen, dat de algemeenſte verdeeldheit, die men zou kunnen maken van de ſekten der Japonezen, hier in beſtaat, dat men vaſtſtelle, dat de eenen voor hunnen hoofdregel hebben, zich met den uitwendigen ſchyn op te houden, en dat de anderen de wezentlykheit zoeken, die op de zinnen geen aandoening heeft, en die zy de waarheit noemen. De gene, die op den uitwendigen ſchyn voortgaan, nemen aan, dat 'er een ander leven is na het tegenwoordige, tot eeuwige vergelding van de deugtzame lieden, en tot eeuwige ſtraffe van de kwaden. Het ſchynt, dat hunne mening overeenkomt met die van *Amida*, die van *Xaca*, en die van *Fotoque*. Zy zeggen, dat 'er op de vier draaiſpillen van de wereldt zekere landen gevonden worden, welker inwoonders in eene volkome vergenoeging leven, de welke hen eene overheerlyke gelukzaligheit doedt genieten; dat Fotoque alle de wetten van Japan gemaakt heeft, en dat alle, die ze onderhouden, zo haaſt dit leven niet zullen verlaten, of zy zullen op deze plaatſen komen, daar zy zullen herboren worden, en dat Fotoque hen zal hervormen, en geven hen twee en dertig gedaanten, en tachtig hoedanigheden, met welke zy vergenoegt zullen leven in hunnen ſtaat, en heel vrolyk wezen. De vrouwen zullen in die landen niet toegelaten worden; maar de gene, die onder haar door de goede onderhouding van de wetten van Fotoque gelukzalig zullen geworden zyn, zullen in 't wezen van een man hervormt worden: want zonder dat zeggen zouden zy de vergelding van hun goed leven niet kunnen bekomen, gemerkt zy van natuur onrein en verfoeielyk zyn. Wat aangaat de overtreders van de wetten van Fotoque, deze zullen na dit leven vertrekken naar eenige onderaardſche plaatſen, en zy zullen daar zes ſoorten van ſtraffen lyden, daar zy nooit een einde van zullen zien. Dusdanig is de algemene lere van die den uitwendigen ſchyn volgen; die van de andere ſekten zeggen daar omtrent het geen hen goed dunkt; maar deze ſtemmen in dit middelpunt van eenigheit te zamen, en hun gevoelen wordt meeſt van de onwetenden, en van ſlecht volk gevolgt. De Bonzen zelf bekennen opentlyk, dat die gehele ſtelling van *Camus* en *Fotoque* wel eer gegrond ſtaat, of uitgevonden en verziert is, om de domme en onkundige lieden, en die zwak van begrip zyn, om den tuin te leiden, dan dat 'er iets van al dat zy leren waar zou wezen. Maar de gene, die de inwendige en ongevoelige wezentlykheit zoeken, verwerpen den hemel en de hel, en leren zaken, die meeſt met het gevoelen van *Spinoza* overeenkomen. Zy verwaarlozen het uitwendige, en begeven zich alleenlyk tot de inwendige beſpiegeling; zy verwerpen alle onderwyzingen, die in woorden beſtaan, en betrachten niets anders dan de oeffening, 't welk zy *Soquarin Soqubut* noemen, dat is, *het hert*. Zy ſtellen vaſt, dat 'er maar een beginſel van alle dingen is; dat dit beginſel zich overal laat vinden; dat het hert van den menſch, en het inwendige van alle de andere wezens, niet onderſcheiden is van dit beginſel, en dat alle de wezens wederkeren tot dit algemene beginſel, als zy vernietigt worden. Zy voegen daar by, dat dit beginſel van alle eeuwigheit beſtaat; dat het eenig, helder en doorſchynende is; dat het onbekwaam is om te kunnen waſſchen of afnemen. Het zelve heeft geen gedaante, en redeneert niet, maar leeft in ledigheit en in ſtilte, en geniet een volkome ruſt. Zy leren, dat alle die in dit leven volkomentlyk dit beginſel zullen gekent hebben, de volmaakte eerlykheit van Fotoque en zyne opvolgers bekomen; verders, dat de genen, die nooit tot dien hogen trap van kenniſſe geraken, verſcheide malen herboren worden, en van de eene op de andere plaats vervoert worden; maar dat zy in de andere wereldt alle zullen verteert worden in 't algemeen beginſel van alle dingen. Zy zeggen ook, dat de wetenſchap niet verſchilt van de onwetenheit; dat het goed en het kwaad geen twee wezens zyn, en dat het eene van 't andere niet geſcheiden is. Zy zwemen in hun gevoelen naar dat van de aanhangers van Epicurus op dat punt, daar zy aan Godt de beſtiering van de wereldt benemen, als eene zaak zynde, die ſtrydig is aan de overheerlyke geruſtheit, in welke, naar hun gevoelen, al zyn geluk beſtaat. Zy gaan zelfs verder dan Epicurus; want zy benemen aan Godt de redenering en het begrip. Buiten twyffel vrezen zy, dat deze hoedanigheden zyne ruſt zouden ſtoren, gelyk zy beproeven, dat de werking van redeneren met eenige vermoeidheit verſelt is. Onder de Japonezen is ook een groot getal van mannen en vrouwen, die belydenis doen van een ſoort van kloosterleven. Daar zyn 'er van twee ſoorten, de eene van de andere zeer verſchillende. Die onder den naam van Graauwe en Witte bekend zyn, het welk de koleur van hunne kleding is. De vrouwen verſchillen van gelyken in hunne kledinge, en het getal van beide is zo groot, gelyk men ziet uit de brieven van St. *Franciſcus Xaverius*, dat 'er in eene kleine provincie over de acht honderd huizen van diergelyke Bonzen of monniken wonen. Onder alle de ſekten, die van deze Japanſche monniken gevolgt worden, wordt 'er niet een gevonden, die ſpreekt van de ſcheppinge des wereldts, of van den oorſpronk van de ziele. Deze Bonzen of kloosterlieden bedienen zich van menigvuldige ſoorten van bedrog en kunſtſtreken, om zich aanzienlyk onder de Japonezen te maken, en boven al met hen te doen geloven, dat, vyf geboden van hunne wet onmogelyk zynde om van iemandt te kunnen onderhouden worden, zy aan die voor hen voldoen. Deze regels zyn, ten eerſten, dat niemandt zal mogen doden noch gedood vleeſch eeten; ten twede, dat men niet zal ſtelen; ten derde, dat men geen onkuiſchheit zal plegen; ten vierde, dat men geen leugentaal zal ſpreken; ten vyfde, dat men geen wyn zal drinken. Men moet ook niet vergeten te zeggen, dat 'er een groot getal van hogeſcholen in dezen ſtaat is, en dat de keizer van Japan dien zy *Cuba* noemen, en die een vry oppergebiedt voert, een zeer groot getal van koningen en andere kleine vorſten onder zich heeft. Het volk aanbidt hem als een godt, zy zouden hem in de oogen niet durven aanſchouwen, en zy ſpreken nooit van hem dan met het aangezicht op de aarde nedergebukt. De heeren hebben recht over 't leven en doodt van hunne onderdanen.

De Portugezen ontdekten Japan in 't jaar 1542, en St. Franciſcus Xaverius, daar henen getrokken zynde in 't jaar 1549, predikte het R. Katholyk geloof, waar van hy den naam van den *Apoſtel van Japan* verkregen heeft. Maar deze Chriſtenen lydende eene harde vervolging in 't begin van de XVII eeuwe, in 't jaar 1615, zag men binnen Rome de afgezanten van een koning van dat landt, die hunne onderdanigheit aan den H. ſtoel kwamen bewyzen. Maar de zaken zyn 'er ſedert geheel verandert: want den keizer van Japan door iemandt ingeboezemt zynde, dat de Portugezen zich wilden meeſter maken van zyn landt met de hulp van de R. Katholyken, gaf de zelve daar op laſt om alle de Chriſtenen te doden, zonder onderſcheidt van ouderdom of kunne; en men heeft ſedert het prediken van den Chriſtelyken Godsdienſt in Japan verboden en belet.

Men zal hier niet onderzoeken, of de ouden eenige kennis van Japan gehad hebben: want zo zy 'er eenige van gehad hebben, moet de zelve zeer gering geweeſt zyn. Nicolaus Sanſon is van meninge geweeſt, dat het *Jabadiſche eilandt* van Ptolomeus dat van *Niphon* kan wezen. Anderen zyn van dat zelve gevoelen geweeſt. Het zal niet ondienſtig zyn hier iets te zeggen van het gene hunne wyze van ſchryven betreft. Het penceel, of de priem, die zy in plaats van een pen gebruiken, is van koper, of van zilver gemaakt. Hun inkt is niet vloeibaar, gelyk de onze, het is eene dikachtige ſtof, wiens koleur zwart of rood is, en die zeer koſtelyk is. Hun ſchryfpapier is veel fynder en gladder dan het onze, maar zo wit niet. Men ſchryft 'er maar op eene zyde; de andere kant is blaauw geverft, en op eenige plaatſen met eenige ruiten of vierkanten van zilver bezaait. De Japonezen bedienen zich van vier ſoorten van ſchriften. De eerſte en de oudſte is de gene, die van de regterhandt naar de linker getrokken wordt, op de wyze der Hebreën, Chaldeën, Syriërs, Arabiers

rabiers en Egyptenaaren. De twede is die van de linkerhandt naar de regter gaat, gelyk de onze en die van alle de Europische volkeren. De derde is gelyk aan die van de oude Grieken, die den tweeden regel begonnen daar de eerste eindigde, altydt van de regterhandt naar de linker, en van de linker naar de regter wederkerende. De vierde wyze van schryven is de regelen van om hoog naar om laag kolomswyze af te halen, naar 't gebruik van de Chinezen en 't meeste gedeelte der Indianen, aan de regter zyde beginnende. Vermits de Japonezen uit China oorspronkelyk zyn, hebben zy hunne letterkunst en wyze van schryven, en hunne tekens of figuren nagevolgt. Hunne spraak is gansch hoogdravende, en heeft iets grootsch en prachtigs in naar den aardt van de natie, welkers zeden en ommegang heel trotsch en hovaardig zyn. *Maffæus Hist. Indic. St. Franc. Xaver. lib. III. & IV. Epist. Marc Polo, a Costa, Linschot, Guilliaume Adam, Guerrero, Solier, Turselin. Briet Geograph. Thevet Cosm. Robbe Geogr. Sanson.*

JAPARA, een stadt en koninkryk van Indië, op 't eilandt Java, met eene goede haven.

JAPHAN. Zie JAVAN.

JAPHETH, de zoon van Noach. Hy ging met zyn vader in de arke gedurende den zondvloedt in 't jaar des werelds 1656. Hy was de ouder broeder van Sem. Daar zyn 'er, die van 't gevoelen van St. Augustinus zyn, en beweeren, dat Sem de oudste was, gelyk in de *Vulgata* staat. Zyn vader stervende gaf hem dezen zegen: *Godt breide Japheth uit, en hy wone in Sems tenten, en Kanaan zy hem een knecht.* Japheth hadt zeven zonen, waar van alleenlyk twee, namentlyk *Gomer* en *Javan*, kinderen kregen, of ten minste van de nazaatschap van de andere wordt niet gemeld. Deze hebben een gedeelte van Asië en gansch Europa bevolkt. *Genes. V... X. Joseph. Oudh. I. Genebrard. in Chron. Lyra in cap. V. Gen. Salian. & Spond. in Annal. Sacr. Vet. Test. Torniel A. M.* 1656. *num.* 2. 1666. *num.* 4. 9. 10. 1931. *num.* 20. 21. *Bochart Geogr. Sacra lib. III.*

Van dezen zone van Noach hebben de oude dichters hunnen *Japet* gemaakt, den zoon van den Hemel en van de Aarde, en zeer machtig onder die van Thessalië, de welke by de nymphe Asia *Hesper*, *Atlas*, *Epimetheus* en *Prometheus* teelde.

JAPHETH, een landschap digt by Cilicië, 't welk door Holophernes, bevelhebber van de legers van Nabuchodonosor, verwoest wierdt, volgens *Judith* II, 15.

JAPHIA, koning van Lachis, die door Jozua verslagen en gedood wierdt. *Jozua* X. 3.

JAPHIA, de zoon van David, koning van Israël, een van de genen, die hem binnen Jeruzalem geboren wierden. *II. Samuel, V.* 15.

JAPHLET, of JEPHLAT, de zoon van Heber, uit het geslacht van Aser, is de vader geweest van *Basah*, van *Bimhal* en van *Hasvath*, I. *Chron.* VII. 32. 33.

JAPIDEN, of JAPODEN, waren oude volkeren, van welke Dionysius Halicarnassæus, Strabo, Plinius en anderen gewag maken. In het gemeen houdt men daar voor, dat zy die landstreek hebben bewoont, alwaar tegenwoordig het hertogdom Karinthië, en voornamentlyk de Wendische Mark legt. Zy hadden zich door hunne dapperheit by de naburen ontzagchelyk gemaakt, en behaalden zelfs binnen den tydt van twintig jaren geen geringe voordeelen op de Romeinen. Dit bewoog den keizer Augustus, dat hy in het jaar van Rome 720 in hun landt, Japidea genoemt, met grote macht viel. Maar zy verweerden zich als vertwyfelde menschen, en wilden eindelyk liever, ziende zich overmand, alle door het zwaardt of door het vuur sterven, dan zich het Romeinsche juk onderwerpen; dieswegen zy byna geheel uitgeroeit wierden. *Strabo lib. IV. VII. Plin. lib. III. c.* 18, 19. *Appian. Alexandr. in Illyric. Cellar. Geogr. antiq. Germania Austriaca p.* 69, 70.

JAPIGIE, een landt van Italië, gelyk dat van Chersonesus, of 't halfeilandt, van waar de Isthmus zich uitstrekt van Tarento tot aan Brinde. Het is een gedeelte van Apulië, dat anders *Messapië* genoemt wierdt. *Strabo l. VI. Plin. l. V.*

JAPIS een Etoliër, die uit zyn vaderlandt verdreven zynde, zich naar de uiterste gewesten van de Adriatische zee begaf, en op den Po eene stadt stichtte, die naar hem haren naam heeft, en de welke ook den naam van Japidië aan die landstreek, en dien van Japiden aan de inwoonders gegeven heeft. *Plinius l. III.*

JAQUELOT, (Isaak) geboren te Vassy, een klein steedtje van Champanje, het welk byna niet bekend is dan door het beruchte bloedbadt, het welk de hertog van Guize en de kardinaal zyn broeder aldaar onder de Hervormden aanrechtten in 't jaar 1561. Hy kwam 'er ter wereldt den 16 December 1647, zynde zyn vader een bedienaar van de Hervormde kerk van die zelve plaats. Het was een deugtzaam man, en achtbaarder door zyne deugden dan door zyne geleerdheit. Hy stierf heel oud, en byna zo als hy van den predikstoel kwam, altydt zich beylytigt hebbende nooit in de bedieninge van zyn ampt te verslaauwen, zelfs tot 'er doodt toe. Zyn zoon met een goeden uitslag zyne eerste studiën geëindigt hebbende, begaf zich ook tot de oeffening van het leeraarsampt. Hy wierdt tot predikant beroepen in den ouderdom van 21 jaren, en aan zyn vader tot amptgenoot gegeven. Hy verkreeg een groten naam, en verscheide kerken zochten hem om 't zeerst tot hunnen herder; maar hy wilde de kudde, die hem was toevertrouwt, niet verlaten, zynde van de zelve geacht en geliefd. Hy vertrok uit Vrankryk na de herroeping van het edict van Nantes, en begaf zich aanstonts naar Heidelberg, alwaar de keurvorstin weduwe van de Palts hem blyken gaf van hare achting. Op 't einde van den winter van de jaren 1685 en 1686 begaf hy zich naar 's Gravenhage, daar hy een nabestaanden bloedverwant hadt, den heer Carré, bedienaar van de Walsche kerke binnen 's Gravenhage, die hem met veel genegenheit ontfing, en in zyn huis nam. Hy was 'er niet lang zonder zich bekend te maken; want de Heeren Staten van Hollandt besloten hebbende twee bedienaars van de Fransche vluchtelingen te onderhouden, wierdt Jaquelot tot eenen van die twee verkozen. Men gaf hem een plaats van aanzien, zynde aangestelt om op alle de laatste zondagen van de maandt des morgens te prediken. Hy voldeedt wonderlyk, en hy hadt een toeloop van toehoorders, wanneer hy 's Gravenhage verliet, even als toen hy daar gekomen was. Hy hadt eene langdurige en kwynende ziekte, daar hy met grote moeite en gevaar van herstelt wierdt, waar door zyne studiën merkelyk onderbroken wierden. Naauwlyks was hy tot gezondheit gekomen, of eenige lieden, die hem niet mogten zien, misschien om dat hy nalatig was geweest in zyn hof by hen te maken, deden hem eenige kwade diensten op het synode van de Walsche kerken. *Jurieu* hadt zyne brieven geschreven op de *Tableau du Socinianisme.* Daar kwamen vervolgens twee kleine stukjes in 't licht tegen het gemelde werk, onder den tytel van *Avis sur le Tableau du Socinianisme*, zonder den naam van den schryver of drukker te melden. Jaquelot wierdt 'er mede beschuldigt, en om de beschuldiging te versterken wierdt 'er gezegt, dat hy aan de gelukzaligheit van de Heidenen geloofde, om dat hy in eene byzondere byeenkomst de zelve niet hadt willen verdoemen; maar dat hy enkelyk gezegt hadt, dat hy de zelve aan Gods oordeel stelde. Dus wierdt hy voor het Walsche synode geroepen, dat te Leiden vergadert was in het jaar 1691. Hy meende te kunnen bespeuren uit de behandeling, met welke de voorzitter van de vergadering in 't begin hem toesprak, dat men van voornemen was hem te verderven, en om dezen slag af te keren beriep hy zich, zonder langer te vertoeven, op de hoge Regering. Het synode benoemde gemachtigden om de zaak in 's Gravenhage te onderzoeken. Men bewoog Jaquelot om voor de zelve te verschynen. Hy ontkende de schryver van het bovengemelde werk te zyn, en wist zyn gevoelen wegens de Heidenen zo wel uit te leggen, dat hy de gemachtigden genoegen gaf: zo dat hy na eenige broederlyke vermaningen vry gesproken wierdt. Om den indruk t'eenemaal weg te nemen, die het voorschreven werk, genaamt *Avis sur le Tableau*, waar van hy voor den schryver gehouden wierdt, in den geest van het gemeen mogt gelaten hebben, predikte hy van de Godlykheit van Jesus Christus, en liet zyne predikatiën in druk uitkomen. Zyne langdurige ziekte hadt een groot werk verachtert, aan het welke hy overlang gewerkt hadt rakende het wezen Gods. Tot gezondheit herstelt zynde vervolgde hy dit werk, en voltooide het zelve. Het kwam in 't licht binnen 's Gravenhage in 4. in 't jaar 1697, onder den tytel van: *Dissertations sur l'Existence de Dieu, ou l'on demontre cette verité par l'histoire universelle de la premiere Antiquite du monde, par la refutation du systeme d'Epicure & de Spinosa; par les caracteres de Divinité, qui se remarquent dans la religion des Juifs, & dans l'etablissement du Christianisme. On y trouvera aussi des preuves convaincantes de la revelation des livres sacrés.* In dit werk steekt veel geleerdheit, en misschien al te veel. Men heeft in 't gemeen gezegt, dat de schryver de kracht van zyne voornaamste sluitredenen daar in verduisterde door al die kwalyk geschikte letterkunst. In 't jaar 1699 gaf hy in 't licht in 8. een werk, genaamt *Dissertations sur le Messie*, mede gedrukt in 's Gravenhage. Dit boek, 't welk zeer vele fraaie aanmerkingen behelst, is, naar 't schynt, te sterk opgehoopt met Schriftuurplaatsen. Het was misschien beter geweest een kleiner getal daar van aan te halen, en de kracht van de zelve wel te doen gevoelen. De koning van Pruissen in 's Gravenhage gekomen zynde, en predikatiën van Jaquelot gehoort hebbende, wilde hem voor zyn gewonelyken Franschen predikant te Berlyn hebben. Hy gaf hem eene goede wedde, en Jaquelot vertrok naar Berlyn in 't jaar 1702. Wanneer hy nog in 's Gravenhage was, hadt hy menigmaal aan zyne vrienden laten blyken, dat hy veel te zeggen hadt op het Woordenboek van den Heere Bayle, om alle het gene de zelve zeide ten opzichte van de Manicheën. Van dien tydt af nam hy voor hem te wederleggen; maar hy voltrok dit voornemen niet eer dan toen, wanneer hy te Berlyn was. Toen gaf hy een boek uit, genaamt *La Conformité de la Foi avec la raison, ou defense de la Religion contre les principales difficultés, repanduës dans le Dictionaire Historique & Critique de Mr. Bayle. A Amsterdam, chez Desbordes & Pain.* Bayle bleef niet in gebreke daar op te antwoorden, en Jaquelot deedt een tegenantwoordt drukken onder den tytel van: *Examen de la Theologie de Mr. Bayle, repandue dans son Dictionaire Critique, dans ses pensées sur les Cometes, & dans ses Reponses à un Provincial, ou on defend la conformité de la Foi avec la raison contre sa reponse. à Amsterdam, chez l'Honoré.* Men weet van goeder handt, dat Jaquelot een beknopter tytel aan zyn antwoordt gegeven hadt: maar de drukker verzocht dit op de wyze, gelyk hy nu uitgekomen is, om dit werk des te beter te kunnen aan den man helpen. Bayle was niet nalatig, hy gaf eenige onderhandelingen in 't licht, in welke hy het onderzoek van zyne Godgeleerdheit beantwoordde, en Jaquelot kwam weder op in 't jaar 1707 door een werk, genaamt: *Reponse aux entretiens, composés par Mr. Bayle contre la conformité de la Foi avec la raison, & l'examen de sa Theologie. à Amsterdam, chez l'Honoré.* Het is waarschynlyk, dat het verschil verder zou gelopen hebben, zo de doodt aan beide partyen geen stilzwygen hadt opgelegt. Het is in deze twistreden tegen den Heere Bayle dat Jaquelot zich verklaart heeft van het gevoelen te zyn van de Remonstranten, beweerende, dat hunne stellingen beter zyn dan het gevoelen van de Hervormden. Hy was bezig met het voltrekken van een werk van aangelegenheit aangaande de Godlykheit van de Schrift,

terwyl hy genoegzaam door een schielyke doodt wierdt weggerukt op den 15 October 1708, in 't einde van zyn 61 jaar. Men heeft sedert zyn overlyden eenige van zyne predikatien gedrukt. Hy was een man van een doordringend verstandt, hadt een goed oordeel, en bezat eene grote geleerdheit. Zyne al te grote levendigheit belette hem zomtyds in zyne predikatien alle de nodige geschikkelykheit te gebruiken. Hy hadt geen heldere stem, maar vergoedde zulks door de fraaie zaken, en de goede wyze van die voor te dragen. Hy sprak als een meester, en bezat zich zelven wonder wel. Hy was zeer aangenaam van ommegang, een zeer eerlyk man, ligtelyk vergevende aan de genen, die hem misdaan hadden. Hy was, met een woordt, een man van veel bekwaamheit. *Histoire des ouvrag. des sav. Nouv. de la rep. des lettres. Memoires du Tems.*

JAQUERIE. Zie JACQUERIE.

JAR, (IJAR) de twede maandt der Hebreën, hebbende dertig dagen. De zelve komt voor een gedeelte in onze April, en voor een gedeelte in May. Ze was niet merkwaardig door eenig buitengewoon feest, dan alleenlyk door dat van 't ontzet van het slot van Sion door Simon Machabeus. Het feest van dit ontzet wierdt gevierd op den drie en twintigsten dag van deze maandt. *Sigonius Cat. Hebr. Torniel A. M.* 2545. *n.* 28.

JAR ALI, de zoon van Eskander, en kleinzoon van Cara Iffuf, beide Turkomannische vorsten van de dynastie van 't zwarte schaap. Deze vorst, ziende den ondergang van zyn vader, die door Schahrok, den zoon van Tamerlan, verslagen was, vluchtte tot Schirvan Schah, die hem verriedt, en in de handen van Schahrok overleverde. Deze zondt hem gevangen binnen Samarkande, daar hy gestorven is. *Herbelot Bibl. Orient.*

JARAUNA, een vast slot in de provincie Dauria, aan de rivier Uda gelegen, het welk met Cozakken is bezet, en den Czaar van Moskovië toebehoort. De Heidenen, die hier omtrent wonen, worden *Konni Tungusi* genoemt.

JARBAS. Zie HIARBAS.

JARCHAS, de geleerdste onder de Indische Philosophen, die *Brachmannen* genoemt worden. Hy was een groot sterrekyker, naar 't bericht van St. Hieronymus, die zegt, dat Apollonius van Tyane naar Indië getrokken zynde om hem te zien, hem daar vondt zyne leerlingen onderrechtende, gezeten in een setel van goudt. Philostratus zegt, dat Jarchas een geschenk deedt aan Apollonius van zeven ringen, aan welke hy den naam van de zeven planeten gegeven hadt, om 'er ieder dag van de week eenen te dragen, en dat deze ringen zekere toverkunstige krachten hadden en wonderlyke uitwerkingen. *S. Hieronymus ad Paulinum. Philostratus lib. III.*

JARCHI, (SALOMON) of *Raschi*, of *Isaaki*, een Jood, die geboren wierdt in 't jaar 1104. Hy was, naar 't gevoelen van zommigen, van Lunel in Languedok, en volgens anderen van Trojes in Champanje. Hy begon te reizen in den ouderdom van 30 jaren. Hy bezocht Italië, Griekenlandt, Jeruzalem, Palestina en Egypten, daar hy den Rabbi Maimonides ontmoette. Hy trok zelfs naar Persië, Tartarië en Moskovië, en eindelyk naar Duitschlandt, van waar hy naar zyn vaderlandt te rug kwam. Hy bragt zes jaren door met reizen, en hadt drie dochters, die alle aan beruchte Rabbynen of Joodsche leeraars uitgehuwelykt zyn. Hy verstondt volkomentlyk den Talmud en de Gemara. Hy vervult zyne aanmerkingen op den gehelen Bybel met Talmudische dromeryen, die een menigte van letterkundige en zedelyke uitleggingen behelzen. Men heeft het grootste gedeelte van zyne verklaringen in 't Hebreeuwsch gedrukt, en eenige van die zyn in 't Latyn overgezet door de Christenen, gelyk de verklaringen op *Joël* door Genebrard; die over *Obadja*, *Jonas* en *Zephanja* door Pontac; en die over *Esther* door Philippus Daquin. Hy heeft ook verklaringen gemaakt van den *Talmud*, de *Pirkeavoth*, en andere werken. Hy wordt voor een geleerd man gehouden in de genees- en sterrekunde. Hy stierf binnen Trojes in den ouderdom van 75 jaren in 't jaar 1180. Zyn lyk is naar Praag in Bohemen overgevoert. *Buxt. Bibl. Rabb.* Anderen zeggen, dat hy *Isaaki* genoemt is geweest. Zie *Simon Hist. Crit. du Vieux Testament. Bartolocci Bibl. Rabbinic. M. Du Pin Histoire des Juifs depuis Jesus Christ jusqu'à present.*

JARDAN, *de kaap Jardan*, van ouds genaamt *Ichtys Promontorium*, gelegen in Belvedere, in Morea, tusschen de golf van Arkadië, en die van Zonchio.

JARDES, een bosch van Kanaan, naby Macheron, in den stamme Rubens, in het welke vele Joden zich verschuilden na de verdelging van Jeruzalem. Bassus ging het zelve met zyn leger omcingelen, en na een zeer hardnekkig gevecht bleef hy overwinnaar, en doodde drie duizend Joden. *Joseph. Oorl.* VII. 26.

JARDINS, (FRANCISCUS DES) een zeer vermaard beeldhouwer, geboortig van Breda, heeft onder anderen het voortreffelyke standbeeldt van koning Lodewyk den XIV op de zo genaamde plaats *des Victoires* te Parys gemaakt. Hy stierf in den jare 1694.

JARDINS, (MARIA CATHARINA DES) vermaard door hare Romans, heeft gebloeit in de zeventiende eeuw. Zy was geboren binnen Alençon. Zo haast als zy den ouderdom van negentien of twintig jaren bereikt hadt, begon zy hare oogen te slaan op de geringheit van hare goederen, en zich arm bevindende, en bezet met zo veel geest, als hoogmoedt, trok zy naar Parys, met voornemen van zich aldaar bekend te maken, en van staat te veranderen. Zy tastte niet t'eenemaal mis in dit voornemen. Door haren groten geest deedt zy wel haast van zich spreken, en ieder zocht kennis met haar te hebben. de Hr. van Ville-Dieu, een geschikt edelman, en in goeden staat, was een van de eersten, die kennis maakten met juffrouw des Jardins. Hy achtte en beminde haar, en hoewel zy geen schoonheit bezat, trouwde hy met haar; maar kwam eenigen tydt daar na te sterven. De bedroefde weduwe begaf zich in een klooster: maar na dat zy daar een korten tydt hare droefheit gesleten hadt, kwam zy daar weder uit, keerde weder tot de wereldt, en trouwde in een twede huwelyk met den Hr. van la Châte, dien zy ook overleefde. Geraakt zynde door dit twede ongeval verzaakte zy t'eenemaal den huwelykschen staat, en nam voor het overige van hare dagen in een aangename rust door te brengen. Zy maakte echter haar werk van te luisteren naar de lieffelykheden van hare minnaars, en van hen op rym en met brieven te beantwoorden; welke geschriften van een uitnemende en sierlyke uitvoeringe zyn. Dit zegt Richelet in de Levens van de Fransche schryvers; maar hy schynt daar niet naauwkeurig genoeg te wezen. Men beweert, dat zy wel eer voor de doodt van beide hare mans gehoor begon te geven aan de strelingen van de minnaars, en dat haar losse manier van leven in 't tegendeel na haren tweeden weduwelyken staat begon af te nemen. Het blykt uit eenige van hare brieven, dat zy een reis naar Hollandt gedaan heeft. Zy geeft daar in eene lieffelyke beschryving van 's Gravenhage. Zy is 't, die door hare korte historitjes den smaak heeft doen vergaan van die langwylige Romans van acht of tien deelen. Zy heeft een zeer levendigen styl van schryven, maar veel te ongebonden, en men moet de bevalligheit by de ondervinding hebben, om 'er zo omstandig van te handelen. Haar onrym komt voortreffelyker voor dan hare gedichten. Zy beklaagt zich in een van hare stukken van het laatste soort, dat men een van hare Romans hadt opgehouden. Misschien is het die geweest, in welken zy onder verzierde namen wilde beschryven de historie van een voorname hofdame, die kwalyk getrouwt was. Alle de werken, die men haar toevoegt, zyn in tien boeken verzamelt, en te Parys gedrukt in 't jaar 1702. Hier volgt de boeklyst van hare werken, waar van men de beste met kapitale letteren aanwyst: LES DESORDRES DE L'AMOUR. PORTRAIT DES FOIBLESSES HUMAINES. *Fables ou histoires allegoriques. Nouveau recueil de Pieces Galantes. Cleonice ou le Roman Galant. Oeuvres Melées. Manlius, Tragicomedie. Nitetis, Tragedie. Le Favori, Tragicomedie. Carmante. Alcidalie. Les Galanteries Grenadines. Les Amours des grands Hommes. Memoires du Serail. Nouvelles Afriquaines. Memoires de la vie de Henriette Sylvie de Moliere. Les Annales Galantes de Grece*; die van klein belang zyn. LES EXILES; en LES ANNALES GALANTES zyn, naar het schynt, de beste werken, die zy geschreven heeft, de ongerymdheden uitgezondert. LE JOURNAL AMOUREUX.

Daar is in de Spaansche Nederlanden nog eene juffer *Des Jardins*, tydgenoot van de voorschreve geweest. Deze, van welke in dit artykel gesproken is, is gestorven in 't jaar 1683.

JARDUMGI PERLAS, de zoon van Fagiouli, en broeder van *Coublan Khan*. Hy was oom van Bortan Behadir, en veldoverste van zyne legers. Van hem heeft het geslacht van de Mogols, *Perlas* genaamt, zyn oorspronk en naam bekomen. Het woordt *Jardumgi* beduidt nog hedendaags in de Turksche spraak een man, die een ander te hulp komt. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JARED, de zoon van Mahaleel, is geboren in 't 461 jaar na de schepping des werelds, zyn vader oud zynde 65 jaren. Hy was de vader van Henoch, zo beruchtt in de H. Schrift in 't jaar 623, het welk het 162 jaar van zynen ouderdom was. Hy stierf in het jaar 1422, in den ouderdom van 962 jaren. *Genes. V. v.* 15. 18. 20. *Salian. en Torniel. A. M.* 461. 1422.

JARETTA is eene van de grootste rivieren van Sicilië. Zy heeft haren oorspronk in de vallei van Demona, tusschen het gebergte van Madonia, en den berg Gibel, en na de rivier Dataino in haren vloedt ontfangen te hebben, vloeit zy langs de grenzen van de vallei del Noto, en stort zich uit in de golf van Catanea. Eenige landbeschryvers houden haar voor den *Simæthus* of *Symæthus* der ouden, de welke anderen menen te wezen de rivier van St. Paulus, die zich in de zelve golf ontlast, twee mylen van de Jaretta, naar den kant van het Zuiden. *Baudrand.*

JARHA, een Egyptenaar, dienaar van Sesan, van 't geslacht van Juda, aan welken deze Israëliet zyne dochter ten huwelyk gaf, om dat hy geen mannelyke erfgenamen hadt. Hy won by haar Attaï, die het nazaatschap voortzette. I. *Chron.* II. 34 *enz.*

JARIB, de derde zoon van Simeon, eenen van de twaalf aartsvaderen. *I Chron. IV.* 24.

JARIB, of JOARIB, was het hoofdt van den eersten priesterlyken stam der Hebreën, en van hem is 't dat de dappere *Mattathias* zyne afkomst heeft. *I Ezra VIII.* 16. *I Machab. II.* 1. *en XIV.* 29.

JARIM of JEARIM, een gebergte in 't geslacht van Juda, naar den kant van het Noorden. *Jozua XV.* 10.

St. JARLATH, eerste bisschop van de kerk van Toam in Ierlandt. Hy bloeide omtrent het jaar 550. Daar zyn eenige voorzeggingen onder zynen naam overgebleven, wegens zyne opvolgers op den stoel van Toam; maar het zyn verdichte stukken van een later eeuw. Daar wordt van Iarlath vermeld in het leven van S. *Bredanus. Waræus de clar. Hiberniæ script. l. I.*

JARMUTH of JARAMOTH, eene vryplaats, die den Levîten van den stam van Gerson toebehoorde. De zelve is gelegen in het Zuider gedeelte van den stam van Issachar. *Jozua XXI.* 29. Daar is nog eene andere stadt geweest van dien naam, in den stamme van Juda, wiens koning door Jozua gedood is. *Jozua X.* 23. *XV.* 35.

JARNAK, een vlek van Vrankryk in Angoumois, met den tytel van graaffschap, is gelegen aan de riviere Charente, tusschen Châteauneuf en Cognak. Het zelve is vermaard door den veldslag, dien Henrik van Vrankryk, hertog van Anjou, naderhandt koning Henrik de derde, hoofdt van de R. Katholyken, aldaar won in de maandt van Maart in 't jaar 1569 op de Hugenotten, daar de vorst van Condé het bevel over hadt. Deze wierdt 'er gedood door Montesquiou, gelyk elders gezegt is. De Hugenotten waren meester van Jarnak, 't welk zy versterkt hadden; en behielden daar de brug. De hertog van Anjou kon de plaats niet heimelyk veroveren, gelyk hy voorgenomen hadt. De naam van Jarnak is ook doorluchtig door de verdiensten van zyne heeren van 't huis van *Chabot*, daar boven van gesproken is. *Guido Hendrik van Chabot*, marquis van Jarnak, is luitenant generaal van den koning geweest in het gouvernement van Saintonge en Angoumois.

JAROMIR, eene stadt in Bohemen, in den Koniggratzer kreits, aan de rivieren de Elve en de Uxau gelegen, is van den hertog Jaromirus gebouwt, en wordt hedendaags als een steedtie tot der koninginne lyfgeding gebruikt. In den oorlog der Hussiten wierdt ze van Ziska ingenomen, en tegen het gemaakte verdrag verwoest. Keizer Karel de IV heeft hier een klooster van Regulieren gesticht. *Hagec. Boheemsche Chronyk. Balbin. Epit. rer. Boh. Tromsd.*

JAROMIRUS, hertog van Bohemen, een zoon van Boleslaus den II, wierdt door last van zyn broeder Boleslaus den III ontmant; maar van keizer Henrik den II in het jaar 1005 in des zelfs en des gestorven broeders Wladebojus plaats hertog gemaakt, en eindelyk door den tweden broeder Udalrik uit de regering gestoten. Hy stierf omtrent het jaar 1040. *Hagec. pag. 162. Stransky c. 8. p. 350. Balbin. Epit. l. II. c. 14. p. 157. Miscell. Dec. I. l. VII. Sect. I. c. 17. p. 64.*

JAROPOL, hertog van Kiow, eene stadt van Ukranië in Polen, bragt door zyne snode raadgevingen alle de vorsten van Ruslandt tot een zamenzwering tegen Boleslaus den III, koning van Polen, omtrent het jaar 1126. Deze, onder voorwendsel van vriendschap, zonden een gezantschap aan dezen koning, die niets kwaads vermoedende zich van zyne vyanden omringt en bezet vondt. De waiwode van Crakau, die het bevel voerde over het grootste gedeelte van de ruitery van Polen, achteruit getrokken zynde op 't eerste gerucht van deze verrassing; de koning Boleslaus, niet min door deze lafhertigheit verstoort zynde, als door de trouwloosheit van zyne verraders, zondt hem een hazevel, een spinrok met vlas, en een koorde, om hem daar door te kennen te geven, dat hy door zyne vlucht aan een haas gelyk geworden was, en dat het hem beter zou passen, de dingen der vrouwen, dan de wapenen der mannen te handelen, en eindelyk, dat hy tot beloning van lafhertigheit de zwaarste straf verdiende, 't welk de koorde beduidde. Deze waiwode uit wanhoop van deze verwytingen verhing zich zelven in een kerk, aan de klokseelen; en sedert dien tydt heeft de kastelein van Crakau altydt voorgegaan voor den waiwode, zo in waardigheit, als in gezag. *Gaguin in vit. Boleslai Kirz.*

JAROSLAUS, grootvorst van Ruslandt, was de zoon van Wolodomir den I. Zyn vader hadt hem by de verdeeling in den jare 1005 de provincie Rossow, en aan zyn jongsten broeder het hertogdom Kiow gegeven. Maar daar mede niet te vrede zynde, nam hy Kiow met list in, en kreeg daar in alle zyne vaderlyke schatten. Vervolgens begonnen zy te oorlogen, wanneer Jaroslaus met zyn bondgenoot Pieczyngis wierdt op de vlucht gedreven. Hy behaalde wel naderhandt over zyn broeder Suentopulcus, hertog van Twere, de overwinning; maar wierdt daarentegen tweemaal van de Polen, welke Suentopulcus hadt te hulp geroepen, verslagen. Des niettegenstaande bragt hy eindelyk de vorsten in Ruslandt onder zyne gehoorzaamheit, en wierdt in het jaar 1015 heer over het gansche landt, waar op hy in den jare 1038 de Polen veel schade deedt. Zyne ondernemingen, die hy tegen de Grieken te water en landt voorhadde, wierden door een geweldig schipbreuk te lyden wel belet; maar als de zelve zyne grenzen verontrustten, behaalde hy te landt verscheide overwinningen. Hy stierf in het jaar 1052, in den ouderdom van 76 jaren, vyf zonen nalatende, welke Ruslandt onder zich verdeelden. *Dlugoss. Hist. Polon. l. II, III. Hubn. Gen. Taf.*

JAROSLAW, een stadt en provincie van Moskovië, met den tytel van hertogdom. Deze provincie is vry aanzienlyk naar den kant van de rivier de Wolga, en het landschap van Rostow. De stadt, aan de zelve rivier de Wolga gelegen, is groot en aanmerkelyk, en heeft een houten slot. De andere steden van de provincie van Jaroslaw zyn Romanova, Ribiena, en andere. Daar hebben eertyds byzondere vorsten geweest, die Johannes Basilius, groothertog van Moskovië, van hunne staten ontbloot heeft.

JAROSLAW, een stadt van Polen, in het waiwoodschap van Premislow, in zwart-Ruslandt. Deze stadt is gelegen aan de rivier de Sau, en heeft een goed slot. Zy is ook vermaard door de jaarmarkt, die 'er alle jaren gehouden wordt op den 15 Augusty. Jaroslaw is byna geheel verbrand in 't jaar 1625.

JARRIGIUS (PETRUS) geboortig van Tulle in 't Limosin, is een van de beruchtste predikers geweest, die 'er ooit onder de Jesuiten gevonden zyn, maar van den anderen kant een zeer oneerlyk man, gelyk onbetwistelyk kan bewezen worden uit de zaken, die hy zelf in zyne herroeping bekent. Hy vatte zulk een geweldig misnoegen op, om dat hy in zyne orde tot die bedieningen niet kon geraken, de welke hy meende waardig te zyn, dat hy voornam van religie te veranderen, en Protestantsch te worden. Hy maakte dit opzet bekend aan den Hr. Vincent, bedienaar van de Hervormden binnen Rochelle, die hem middelen aan de handt gaf om naar Hollandt te vertrekken. Hy deedt zyne belydenis in 't Consistorie van de kerk van Rochelle op Kersdag in 't jaar 1647. Te Leiden gekomen zynde predikte hy voor een zeer talryke vergadering over de beweegredenen van zyne bekeering, en in 't vervolg trachtte hy hen te overtuigen, dat hy het Pausdom geenzins meer toegedaan was. De Heeren Staten vergunden hem eene wedde; maar de Jesuiten deden met de uiterste vinnigheit alle kwade berichten uitgaan tegen hem, en zochten alle mogelyke middelen om zynen naam te schenden. Zy deden hem door den rechter van Rochelle veroordeelen om opgehangen en verbrand te worden. Maar al dit geweldt diende nergens toe, dan om hun hertzeer bekend te maken, 't welk zy gevoelden door 't verlies van zulk een man, en om aan Jarrigius, die vinnig en wraakgierig was, gelegenheit te verschaffen om zich van hen te wreken. Dit stelde hy in 't werk door 't schryven van een boek, aan het welke hy voor tytel gaf: *Les Jesuites mis sur l'Echafaut*, dat is: *de Jesuiten op 't schavot gezet*, in welk werk hy hen op eene zo schampere wyze behandelde, dat 'er nooit iets zo stekende tegen die Societeit is geschreven. Hy antwoordde ook in 't byzonder aan den Vader Beaufais, die hem lelyk beklad hadt. De wys, op welke hy de Jesuiten in deze twee werken behandelde, zou hebben kunnen doen geloven, dat de verbreking van vriendschap eeuwigdurend zou geweest zyn. Ondertusschen de Jesuit Ponthelier, die alstoen in den Haag was in 't gevolg van den gezant, wanhoopte niet van dezen man weder op den ouden weg te kunnen brengen; en hy wist hem zo wel te vleien, dat hy hem 't opzet inboezemde van zich weder tot de gemeenschap van de Roomsche kerk te begeven. De zaak wierdt uitgevoert in 't jaar 1650. Jarrigius vertrok van Leiden, en begaf zich in 't huis der Jesuiten binnen Antwerpen; hy gaf aanstonts zyne herroeping in 't licht, waar in hy bekende, dat een vergiftige vervoerdheit van wraakgierigheit hem de Jesuiten hadt doen verlaten, en dat 'er geen een deel was van de schandelyke predikatie, die hy binnen Leiden gedaan hadt, het welk, om de waarheit te zeggen, niet een Godslastering was, die des te zwaarder van Godt verdiende gestraft te worden, om dat het gevoelen van zynen geest zyne eige woorden wederleide. Zyne herroeping is heel wydlopig, en behelst, tot zyn eige schande, een menigte van valsche beschuldigingen, met welke hy het gehele genootschap der Jesuiten schendt, en dat alleenlyk om zich van de twee vaders Rousseau en Beaufais, die hem hadden doen tot de galg en ten vure veroordeelen, te kunnen wreken. Sedert dien tydt, dat hy deze herroeping gedaan heeft, weet men niet waar of wat hem wedervaren is. Velen zyn van gevoelen, dat de Jesuiten hem tusschen vier muren hebben opgesloten. Dit zou ligtelyk kunnen wezen, maar men kan echter geen andere redenen bybrengen, om welke dusdanig een man t'eenemaal zou verdwenen zyn. Jarrigius wordt beschuldigt in de beantwoordingen, die op zyne herroeping gemaakt zyn, dat zyne zeden niet stichtig zyn geweest ten tyde als hy zich voor een Hervormden uitgaf. Konig spreekt ook niet voordeelig van hem in zyn *Bibl. vet. & nov. Benoist Hist. de l'edit de Nantes.*

JARRIK, (PETRUS) een Jesuit, was te Toulouze geboren. Hy onderwees de jeugdt in de Philosophie en Godgeleerdheit binnen Bourdeaux, en stierf te Saintes in 't jaar 1616. Hy heeft in 't Fransch geschreven: *Le Thresor de l'Histoire des Indes*, dat is: *De schat van de Historie van Indië*, het welk Matthias Martinez in 't Latyn heeft overgezet. *Alegambe de script. Soc. Jesu.*

JARRY, (MAGDELON) heer van Wrigni au Maine, een dichter, redenaar, en historieschryver, die zich door zyne geleerdheit vermaard heeft gemaakt. Hy heeft een Historie van Vrankryk geschreven, wiens tytel is: *Des Faits des François*, dat is: *van de Daden der Franschen.* Het zelve is niet in 't licht gekomen. Zyne Latynsche en Fransche gedichten zyn zeer geroemt geweest. Hy is gestorven in 't jaar 1573. *La Croix du Maine Bibl. Franc. p. 304.*

JARROW, een klein steedtie in 't bisdom van Durham, bezuiden de rivier de Tine, drie mylen van zyne uitstortinge in de zee. Deze plaats is aanmerkelyk, om dat zy de geboorteplaats is van den Eerwaarden *Beda. Moreri in 't Engelsch.*

JARS VAN GOURNAY, (MARIA) die door hare geleerdheit vermaard is geweest in de zeventiende eeuwe, was de dochter van Willem van Jars, heer van Neufoi en van Gournay, en van Johanna van Hacqueville, zuster van den heere van Hacqueville, president van den groten Raadt, en moeie van den Hr. van Onzenbray, voorzitter in 't Parlement van Parys, en van Karel van Hacqueville, bisschop van Soissons, enz. Deze wonderbare dochter hadt van hare kindschheit af eene grote geneigtheit tot de letterkunst, en begaf zich daar toe met zo veel zorgvuldigheit, dat zy wel haast in geleerdheit die gene overtrof, die tot hare onderrechting aangestelt waren. Zy verloor haren vader terwyl zy nog jong was. De Hemel bezorgde haar eenen door verbondt, die haar beminde, en haar zulks in alle voorvallen deedt blyken. Deze was Michiel van Montanje, voor welken zy altydt gevoelens vol van dankbaarheit en onderwerping gehad heeft. Om hem zulks, zelfs na zyne doodt, te betonen, verbeterde zy zyne proefstukken, en deedt ze herdrukken, die zy opdroeg aan den kardinaal Richelieu. De vrouw burggravin van Gammaches, dochter van den voorschreven Montanje, gaf den naam van zuster aan deze jonkvrouwe van Gournay, die haar een boek opdroeg, dat voor tytel voerde: *Le Bouquet de Pinde.* Zy maakte verscheide andere werken, die na hare doodt uitgegeven zyn, onder den naam van *L'Ombre de la Demoiselle de Gournay*, en naderhandt in twee delen onder dien van *Avis.* Deze geleerde dochter studeerde onophoudelyk,

houdelyk, en de voortreffelykste mannen achtten 't zich tot eere aan haar te schryven, en van haar brieven te ontfangen. Na hare doodt vondt men in hare studeerkamer eenige brieven van de kardinalen van Perron, Bentivoglio en van Richelieu, van St. Franciscus van Sales, van de Hr. van la Roche-Pozay, bisschop van Poitiers, van den Hr. van Godeau, bisschop van Vence, van Karel den I, hertog van Mantua, van den graaf van Alais, van de heeren Du Puy, de Balsak, Mainard, Heinsius, en van verscheide anderen. De vrouw des Loges, en Anna Maria Schuurman hadden ook brievenhandel met haar; insgelyks Justus Lipsius, Cesar Capacio, geheimschryver van de stadt Napels, Karel Pinto, dichter van den zelven staat, en meer anderen, die zeer voortreffelyke lofredenen tot haren roem voortgebragt hebben: gelyk onder anderen Dominicus Baudius, die haar noemt: *La Sirene Françoise, & la dixieme Muse*, dat is: *de Fransche Sireen, en de tiende Zanggodin.* Zy is gestorven in den ouderdom van 88 jaren binnen Parys op den 13 July in 't jaar 1645, en wierdt in de kerk van St. Eustachius begraven. De heeren François en Karel Oger, Menage, Valois, Patin, François en Felix la Mothe le Vayer, en verscheide anderen maakten grafschriften tot haren lof. *Dom Pierre de St. Romuald T. III. Du Tres. Hist. Louis Jacob, en la Bibl. des Femm. sçavantes. Hilarion de Coste Elog. des Dames illust.*

JARSEY. Zie JERSEY.

JASEN was de vader van verscheide kinderen, die alle wakkere en manhaftige mannen geweest zyn, en die byzondere diensten aan David, koning van Israël, gedaan hebben. *II Samuël XXIII*, 32.

JASENITZ, een klein steedtie van 't hertogdom van Pomeren. 't Zelve is gelegen naby den uitloop van den Oder in zee, in de Grote Haf, drie mylen beneden de stadt Stettin. Eenige landbeschryvers houden haar voor 't oude *Laciburgium*, 't welk anderen by Rostok plaatsen. *Baudrand.*

JASIBLI, van ouds *Cacyparis*, eene rivier van de vallei Del Noto, in Sicilië. Zy spoelt aan Cassaro en Jasibli, daar zy zich in de Jonische zee uitstort, tusschen de stadt Noto en die van Syracuza. *Baudrand.*

JASION, die van zommigen ook *Jasius* genoemt wordt, is de zoon geweest van Jupiter en Electra, de welke van Ceres zeer gelieft wierdt, en van welken zy Pluto, den godt der rykdommen, gehad heeft. *Diodor. L. VI. Ovid. Trist. lib. II. lib. IX. Metamorph.*

JASMUND, JASMOUTH, een voorgebergte in het eilandt Rugen, by het welke den 8 en 9 Augusty in den jare 1715 een scherp gevecht tusschen de Deensche en Zweedsche vloot voorviel, in 't welke van den kant der Denen de vice-admiraal Juel, en van de Zweedsche zyde de beide admiraals Hench en Lille dood bleven. De Denen bleven meester van de zee, en de Zweden namen de vlucht in de haven Karelskroon.

JASOBHAM, de zoon van Zabdiël, hoofdt van vier en twintig duizend Israëliten. Hy was in dienst op den eersten dag van de maandt, 't welk de maandt Nisan is, die met onze maandt van Maart overeenkomt. *I. Chron. XXVII.* 2.

JASON, zoon van Aiso, koning van Thessalië. Men stelde hem na zyns vaders doodt onder de voogdy van Pelias, die hem Chiron tot leermeester gaf, en vervolgens, om van hem ontslagen te worden, hem naar Colchis zondt, om van daar het gulde vlies te halen. Want de godspraak hadt Pelias voorzegt, dat hy door zo een persoon groot levensgevaar hadt te verwachten, die maar met een schoen zou by hem komen, het welk naderhandt Jason deedt, hebbende de twede schoen in een rivier verloren, over welke hy de godin Juno, in de gedaante van een oud wyf, bragt. By deze gelegenheit rustte Jason het vermaarde schip Argos uit, ging daar mede onder zeil, en wierdt, aan het eilandt Lemnos gekomen zynde, aldaar van de koninginne Hypsipile niet alleen aan tafel maar ook in het bedt ontfangen. Van daar ging hy naar Colchis, doodde door hulp van Medea, dochter des konings, en op hem verlieft, den draak, die den schat bewaarde, en trouwde tot een teken van dankbaarheit met haar. Maar hy bleef haar niet getrouw, en nam Creusa, dochter van Creon, koning van Corinthus, tot zyne vrouwe, het welk Medea zodanig verbitterde, dat zy hen beide in het koninklyk paleis verbrandde. Anderen weten nog meer van Jason te verhalen, als dat hy van Venus een vogel, Jynx genaamd, hadt ontfangen, welke de kracht hadt iemands liefde te verwekken. Na dat hy Medea daar mede hadt betovert, zou de zelve hem een zekere zalve hebben gegeven, om zich voor die ossen te kunnen bewaren, die uit hunnen mondt en uit hunne neusgaten vuur spogen. Daar op was hy by haren vader Aeta gegaan, en hadt hem om het gulde vlies verzocht, het welk hem de zelve met zeker beding beloofde te geven, dat hy namentlyk de gemelde ossen zou onder het juk brengen, en de tanden, die hy hem zou geven, zaaien, en naderhandt die daar uit voortgekome grote mannen doden, welk alles Jason deedt. Daar op hadt hem Aetas zyn woordt niet willen houden, maar veel eet getracht hem en zyne medegesellen van kant te helpen. Anderen zeggen, dat hy hem zyne dochter Medea gegeven, en dat hy digt by Pontus zekere tuinen hadt aangelegt, die zynen naam voerden. *Hyginus. Ovid. l. VII. Metam. Seneca Med. Valerius Flaccus de Argon. Eusebius in chron. Apollodorus.*

JASON, van welken gemeld wordt in de Handelingen der Apostelen, was reets bekeert toen Paulus in Macedonië kwam prediken. Het was by hem, dat deze Apostel huisvesting nam met die van zyn gezelschap gedurende hun verblyf binnen Thessalonika. De Joden van de stadt, die niet hadden kunnen verdragen den voortgang, dien het Euangelie in hunne Synagoge maakte, namen met zich een hoop van 't graauw des volks, en kwamen het huis van Jason aantasten, met voornemen om Paulus en Silas weg te voeren: maar de zelve daar niet gevonden hebbende, namen zy Jason weg, en bragten hem voor de stads regering, die hen te rug zondt, op voorwaarde, dat zy de beschuldigden zouden vatten. Paulus in zynen zendbrief aan de Romeinen, geschreven binnen Corinthe in 't jaar 57 na de geboorte van Christus, groet hen in den name van Jason en van Sosipater, de welke hy zegt van zyne bloedverwanten te zyn. Sosipater was van Berea in Macedonië. Hy wierdt bekeert van Paulus, na dat deze Apostel uit Thessalonika verdreven was, welken hy eenigen tydt vergezelschapte. De H. Schrift meldt niet verder van Jason en Sosipater. De Grieken zeggen, dat de eerste geweest is bisschop van Tarsus, en de twede bisschop van Konië. *Handel. XV en XX. Rom. XVI. De Tillemont Memoires pour servir à l'Histoire de l'Eglise Tom. I. Baillet Vies des Saints au 12. de Juillet*, op welken dag in de martelaarsboeken van Jason en Sosipater vermeld wordt.

JASON, een Jood, was een broeder van Onias, hogepriester der Joden. Hy bragt zo veel te weeg by Antiochus Epiphanes, dat hy door kracht van geldt deze waardigheit van zynen broeder verkreeg. Daar na, ziende, dat hy ten top van zyne begeerten geklommen was, poogde hy de Joodsche plegtigheden te vernietigen, en die van de Heidenen in te voeren. Dit geschiedde in 't jaar des werelds 3879, en twee jaren daar na wierdt hem van Menelaus, den broeder van Simon, van 't geslacht van Benjamin, de voet gelicht: zo dat Jason van het opperpriesterschap ontbloot wierdt. Eenigen tydt daar na, op het gerucht, dat 'er liep, dat de koning Antiochus overleden was, trok hy gewapenderhandt binnen Jeruzalem, dreef Menelaus op de vlucht, en bragt vele van de inwoonders om hals. Echter kon hy zich in zyne waardigheit niet herstellen, tot de welke hy door zulke onbillyke middelen gekomen was. Hy wierdt genoodzaakt uit de stadt te vertrekken. Aretas, koning van Arabië, joeg hem uit zyn ryk, daar hy naar toe was gevlucht. Hy wierdt op de zelve wyze in Egypten gehandelt; zo dat hy zich naar Lacedemonië begaf, alwaar hy ellendig gestorven is. Zyn lighaam wierdt zelfs niet ter aarde bestelt, 't welk men zelfs aan de misdadigers niet plagt te weigeren. *I. Machab. I. II. IV. en V. Joseph. Oudheden en Joodf. Oorl. Torniel. & Salian. in Annal. Sacr.*

JASON, bygenaamt *Denores*, een Cypriër van afkomste, leefde in 't laatste van de XVI eeuwe binnen Padua, alwaar hy om zyne geleerdheit zeer hoog geacht wierdt. Hy heeft ook eenige werken gemaakt.

JASON, (MAINUS) een der vermaardste rechtsgeleerden van zynen tydt, wierdt in het jaar 1435 van een dienstmaagdt, welke zyn vader Andreas Mainus, uit Milaan gebannen zynde, bevrucht hadt, geboren. Zyn vader keerde weder te rug naar Milaan, en liet dezen zoon aldaar opvoeden, wanneer hy veel harder van zyn leermeester wierdt gehandelt, die in het tegendeel de echte kinderen van Andreas Mainus veel bescheidener behandelde. Vervolgens wierdt hy naar Pavië gezonden, om zich aldaar in de rechtsgeleerdheit te oeffenen. Maar hy verviel haast tot een ongeregeld leven, en verloor door met de kaart te spelen veel geldt en al zyne boeken, zo dat hy in een ellendigen staat was. Maar deze noodt, in welken hem zyn vader een tydt lang liet steken, werkte zo veel goeds by hem uit, dat hy zo wel in de gemelde stadt, als in Bologne, het in de rechten zo verre bragt, dat hy zelfs in het jaar 1471 bekwaam wierdt geoordeelt over de zelve opentlyke lessen te houden. Dit deedt hy tot op het jaar 1486 te Pavië, van waar hy naar Padua wierdt beroepen. Niettegenstaande hy grote besolding trok, en hem jaarlyksch 1000 dukaten wierden gegeven, daar in 't tegendeel de hoogleeraren voor hem naauwlyks 200 of 300 dukaten kregen, was hy echter niet vergenoegt, maar begeerde van tydt tot tydt opslag; en als men hem eindelyk zyne besolding niet meer wilde verhogen, ging hy na drie jaren te Padua geweest te zyn van daar weg, en begaf zich naar Piza, alwaar hy een deftig jaargeldt kreeg. Maar in het jaar 1491 wierdt hy wederom naar Pavië te rug geroepen, alwaar hy zo vermaard was, dat hy by de 3000 leerlingen kon tellen. In het volgende jaar wierdt hy naar Rome gezonden, wanneer hy den nieuwverkoren paus Alexander den IV een zeer schone gelukwensching deedt. En als hy naderhandt by den keizer Maximiliaan, die met Blanka Maria, dochter van Galeacius Maria Sforce, hertog van Milaan, getrouwt was, eene diergelyke gelukwensching hadt afgelegt, wierdt hy heerlyk beschonken, als mede ridder en paltsgraaf (*Comes Palatinus*) gemaakt. Wanneer daarna Lodewyk Sfortia in het jaar 1490 hertog van Milaan was geworden, hieldt hy insgelyks eene nette redenvoering, en wierdt vervolgens des zelfs Raadt. Door te veel lezen by de kaars en in beslote plaatsen, veelmalen tot op den morgenstondt door hem gedaan, wierdt hy byna geheel blind, zo dat hy gansche 9 jaren na malkander zyne lessen moest opschorten. Doch op aanhouden van koning Lodewyk den XII van Vrankryk, die hem met het slot Piopera hadt beleent, en hem daarenboven vele goederen vereert, liet hy zich bewegen, dat hy wederom van nieuw begon over de rechten lessen te houden. Hy stondt by dezen koning in zo grote gunst, dat de zelve in eigen persoon onder het geleide van vyf kardinalen en meer dan honderd andere groten, zyne lessen bywoonde, en hem de grootste eer aandeedt, zodanig, dat hy hem aan de hoger handt stelde, en zeide, dat de koninklyke hoogheit op deze plaats voor de waardigheit zyns leermeesters moest wyken. Als hem zyne goederen door 's konings hofmeester wierden ontnomen, beklaagde hy zich daar over by den gemelden koning,

ning, die ook zynent wegen een brief schreef, maar weinig daar mede vorderde. Hoe groter roem hy zich nu voor anderen hadt verworven, zo veel te meer wierdt hy ook van velen deswegen benyd, en voornamentlyk was Philippus Decius zyn gezworen vyandt, zodanig, dat als zy eens malkander in een naauw straatje ontmoetten, malkander met stenen wierpen. Men merkt van hem aan, dat hy zich voor zyne *Libellen* en *Responsa* ongemeen duur liet betalen, zo dat men hem 50, 100 en meer dukaten voor zulk een schrift moest geven, wanneer anderen voor zynen tydt met vier te vrede waren. Maar dit was nog het beste, dat hy de genen, die hy bediende, beloofde, wanneer zy het rechtsgeding mogten verliezen, de schade te vergoeden. In zyne laatste jaren wierdt hem door den hertog van Milaan vergunt, van zich niet verder met lessen te bemoeien. Hoewel hy ook niet in staat zou geweest zyn om zyn vorig ampt waar te nemen. Want men wil, dat hy op het laatste niet al te wel by zyn verstandt was, en daar door in kleinachting geraakte. Voornamentlyk deedt zyn broeders zoon zeer kwalyk by hem, en gaf hem zelfs slagen. Hy hadt maar eenen natuurlyken zoon, *Polydamas*, die ook een rechtsgeleerde is geweest, en in dienst van de republyk van Genua stondt. Hy was niet getrouwt, waarover hem koning Lodewyk de XII van Vrankryk eens aansprak, dien hy antwoordde, dat hy daarom het trouwen liet, om dat hy nog eens door 'skonings voorspraak hoopte kardinaal te worden. Hy stierf den 22 Maart des jaars 1519, in den ouderdom van 84 jaren, te Pavië, verscheide schriften nalatende, als: *Commentarius in Pandectas & Codicem*; *Responsa vol. IV*, en eene verklaring van de tytel *de Actionibus. Pancirollus de claris legum interpretibus lib. II. cap.* 127. *Jovius in elogiis c.* 66. *Thomasius de plagio literario n.* 471. *Bullart Academie de Sciences tom. I. Bayle Dict. Crit.*

JASON *van Argos*, een vermaard spraak- en letterkundige. Men weet niet in wat tydt hy geleeft heeft. Hy wordt aangehaalt by *Athenæus* en *Stephanus* van Byzance. Hy heeft vier boeken van Griekenlandt geschreven, in welke hy spreekt van Alexander den Groten. *Suidas.*

JASON *van Byzance*, een Grieksch schryver. Hy heeft eene historische verhandeling gemaakt van de treurspeldichters, in welke hy spreekt van de levens der schryvers en van het voorwerp van hunne treurspelen.

JASON *van Cyrene*, een beroemd historieschryver. Hy leefde in de CL Olympiade, in 't jaar 547 na de stichting van Rome, ten tyde van Ptolomeus Philometor. Hy schreef vyf boeken van de merkwaardige daden van de Asmoniten, of Machabeën, en de schryver van 't twede boek der Machabeën stelde het in 't kort, gelyk hy zelfs bekent. *II. Machab. II. Sixtus Sin. l. II. Bibl. S. Bellarminus de script. Eccl. Torniel A. M.* 3893. *n.* 8. *Cornelius à Lapide prol. in lib. Mach.*

JASPRIN, JASPERIN, eene kleine stadt in opper-Hungarië, in het graafschap Pest, aan de kleine rivier Zagiwa.

JASQUE, een vorstendom in 't koninkryk van Persië, op de kust van Kerman. Het landt, 't welk zich uitstrekt tusschen de kaap van Jasque en de kaap van Guadel, die de twee meest Zuidelyke uithoeken van Persië maken; en van de zeekust af, tot aan de provincie van Kerman, wordt bezeten door drie kleine vorsten, waar van de eene Mahomethaansch is; en de andere twee, die hunne landen na 't Oosten hebben, zyn afgodendienaars. De eerste is de machtigste van driën, en naast gelegen by de landen van het gouvernement van Ormus. Hy voert den naam van vorst van Jasque, dien zyne voorouders gehad hebben. De koning Cha-Abas de I, hebbende Ormus gewonnen, noodzaakte dezen vorst aan hem jaarlyksche schatting te betalen: maar Cha-Sephi, nog heel jong zyn grootvader opgevolgt zynde, gaf gelegenheit aan den vorst van Jasque om zich van die schatting te ontslaan. Cha-Abas de II wilde zich over dezen smaadt wreken, en zondt een leger van twintig duizend mannen, onder het bestier van den Chan van Ormus, die in een moeras verviel, en daar in smoorde. De koning begaf het ampt van Chan aan den broeder van den overleden, die in de landen trok van den vorst van Jasque; maar die vorst won den veldslag; en zich genoegzaam in veiligheit oordeelende te wezen, nam hy voor eene reis naar Mekka te doen, om daar zyne dankzeggingen over zyne bevochte zege te doen. De Chan bericht gekregen hebbende van zyn vertrek, zondt twintig gewapende vaartuigen uit, om hem op de kusten van Arabië in te wachten, alwaar hy gevangen, en van daar naar Ormus gevoert wierdt. Alzo de hette op dien tydt zeer groot was, hadt zich de Chan in 't gebergte begeven, tien of twaalf mylen van de stadt, daar de vorst van Jasque in een opgeslagen hut van den Chan gebragt wierdt. Middelerwyl kwam de vrouw van dezen vorst, die zyn ongeval verstaan hadt, en eene mannelyke dapperheit bezat, met allen spoedt, en met geen of weinig gerucht, aan 't hoofdt van zes honderd ruiters, aangevoert door den onderveldoverste van de heirscharen van haren man, en den Chan onverhoeds in zyne tent op middernacht bespringende, doodde zy hem met haar eigen handt, hakte het grootste gedeelte van zyn volk, dat zy in slaap vondt, in de pan, en verloste haren man in 't gezicht van de Persianen, die den tydt niet hadden om zich te herstellen. De koning zondt een nieuwen Chan met dertig duizend ruiters, om dezen wederspannigen tot zyn plicht te brengen: maar de vorst van Jasque, geholpen zynde van de twee afgodische vorsten, zyne naburen, bevocht wederom de zege. Hy verloor nochtans den onderveldoverste van zyn leger, die in de handen der vyanden verviel. Het was die, de welke zyne vrouw vergezelschapt hadt, als zy hem kwam verlossen uit de handen der Persianen. De koning vernomen hebbende, dat deze veldoverste krygsgevangen gemaakt was, schreef aan den Chan, dat hy hem den zelven zou toezenden, om op hem de doodt van zyne twee broeders te kunnen wreken, die voor hem Chan van Ormus geweest waren, en waar van de eerste in een moeras verdronken was, als hy te veldt trok om den vorst aan te tasten; en de twede door de vorstin zelf gedood was. Deze Chan vondt een van de wreedste straffen uit, daar men ooit van heeft horen spreken: hy deedt het ligchaam van dezen overste met brandende waschlichten doorrygen, en hem alle dagen in dezen jammerlyken staat door de stadt leiden op een kameel, van elf uuren af tot een uur na de middag. Hy wierdt in dezen toestandt drie achtereenvolgende dagen omgeleid, en deze krygsheldt, voelende dat zyn vleesch gansch gebraden wierdt, onderging deze pyniging met eene wonderbare standvastigheit. Maar eindelyk het hoofdt van de Hollandsche maatschappy, een schrik hebbende van zulk een onmenschelyke mishandeling, verzocht den Chan, dat hy dien ongelukkigen veldheer niet langer wilde laten pynigen, op welk verzoek hy op den oever van de zee gebragt wierdt, daar men hem het hoofdt afsloeg. *Tavernier Voyage de Perse.*

JASSI of YASI, een stadt van Moldavië. Zy is gelegen aan de rivier de Pruth, vyf en twintig of dertig mylen van de grenzen van Polen. Jassi heeft een sterk slot, en binnen deze stadt houden de waiwoden van Moldavië menigmaal hun verblyf. De zelve is in vorige tyden door de Kozakken ingenomen geweest.

JASUB, de zoon van Issachar, een van de twaalf aartsvaderen, die het hoofdt was van een stam, dien men naar zynen naam den stam der *Jasubiten* noemde. *Num.* XXVI, 24.

JASUS, zevende koning van Argos, volgens Pausanias en Apollodorus, de zoon van Triopas, begon te regeren in 't jaar 1542 voor de geboorte van Christus. *M. Du Pin Bibl. univ. des Hist. prof.*

JATHNIEL, vierde zoon van Meselemja, de zoon van Cores, benoemt om een van de tempelsluiters van Jeruzalem te wezen. *I. Chron. XXVI.* 2.

JATI, van ouds *Bathis*, eene rivier in Sicilië. De zelve vloeit in de vallei van Mazara, haren oorspronk nemende op de gebergten, daar het vlek van Jato gelegen is, van het welke zy haren naam heeft; en ontlast zich in de golf van Castel-a-mar. *Baudrand.*

JATIMIAH, *Aboubec Abdalhalim Ben Jatimiah*, die ook den tytel van *Takieddin* gevoert heeft, was van de Hanbolitische secte, en stierf in 't 768, volgens anderen, of 748 jaar der Hegyre. Hy heeft een boek geschreven, welkers tytel in 't Arabisch beduidt: *Ontdekking van 't onderscheidt, 't welk 'er is tusschen de Heiligen of de vrienden des Duivels, en die van Godt*, dat is, onder de ware Godsdienstigen en de schynheiligen. Hy heeft ook geantwoord aan een bisschop van Sidon in Syrië, die tegen den Mahomethaanschen Godsdienst geschreven hadt. De Arabische tytel van dat boek betekent: *Gezonden Antwoordt. Herbelot Bibl. Orient.*

JATO, van ouds *Jetas*, en *Jata*, een klein steedtje in Sicilië, gelegen op den top van een steil gebergte, naby Belice Dextro, tusschen de steden Mazara en Palermo. Keizer Frederik de II verjoeg de Saracenen uit die plaats, en verdelgde ze: maar sedert dien tydt is 'er weder een nieuw vlek op gebouwt. *Maty.*

JATRE, (MATTHÆUS) een monnik, welkers orde noch vaderlandt men niet weet. Hy leefde in de XIII eeuwe. Men ziet uit zyne werken, dát hy een priester is geweest, en geleeft heeft sedert de regering van den keizer Alexius Comnenus, en die van Alexius den Engel, dat is, sedert het jaar 1200: want hy spreekt in zyne schriften van zekere waardigheden, van welke die keizers de eerste instelders zyn. Men heeft van hem twee aanmerkelyke werken, in Grieksche vaarzen geschreven op eene maat, die eigender is voor de muzyk dan voor een gedicht. Het eene handelt van de bedieningen van de kerk van Constantinopel, en 't andere van die van 't koninklyke huis van de zelve stadt. Deze werken zyn in 't Grieksch en in 't Latyn gedrukt binnen Parys in 't jaar 1648, met de vertaling van Jakob Goar, die ook op 't laatste werk eenige aanmerkingen gemaakt heeft, by het welke hy heeft gevoegt het boek van Georg Codinus rakende de bedieningen van Constantinopel, om tot byvoegsel te dienen. *Hankius part. II. cap.* 8.

JATTHIR, eene stadt in den stamme van Dan, toebehorende aan de Leviten van den stam van Keath. *Jozua XV.* 48. *en XXI.* 14.

JAUER (HET VORSTENDOM) is een der voornaamste van gansch Silesië, het welk aan de grenzen van Bohemen en de Lausnitz paalt, alwaar van gene zyde het hoge Reuzengebergte, en van deze zyde de rivier de Queis de scheiding maken. Aan de andere zyde paalt het aan de Silesische vorstendommen Sagon, Glogan, Liegnitz en Sweidnitz. Het is verdeelt in het Jauersche, het Lembergsche, het Buntzlauische en het Hirschbergsche, en is zeer wel bewoont, hebbende een groten en voornamen adel, en dryft sterken handel met de aldaar gemaakte lywaten en sluiers. Van ouds behoorde het Jauersche vorstendom aan den eersten hertog van Breslau en Liegnitz, doch na de doodt van Henrik den II in den jare 1241 behieldt het zyn zoon *Boleslaus* de II, bygenaamt de Kale. Na hem kwam het van tydt tot tydt aan zyn jongsten zoon *Boleslaus* den Roemruchtigen, of *Bolcko* den I, die daar benevens het Sweidnitzische en Monsterbergsche vorstendom bezat, het welk dan onder zyne nakomelingen wederom verdeelt wierdt, doch het Sweidnitzische en Jauersche gedeelte is onder den hertog *Bolcko* den laatsten, die in den

jare

jare 1638 ftierf, wederom vereenigt, en aan des zelfs weduwe Agnes, aartshertogin van Oostenryk, voor haar leven overgegeven, waar op, by hare doodt in den jare 1392, het zelve volkomen, uit hoofde van de met keizer Karel den IV, zullende met Anna, erfdochter van Hendrik den II, laatften hertog van Jauer, trouwen, geflote huwelykstraktaten, op haren zone, den keizer *Wenceflaus*, is gevallen; van welken tydt af deze twee vorftendommen altydt verdeelt zyn gebleven, en door een gevolmachtigden koninklyken lands-hoofdman beftiert geworden. Het zyn ook de eigentlyke goederen van den kroonprins van Bohemen. Zy hebben een volkomen jurisdictie, zonder verder appel, het rode zegel genoemd, waar in de landshoofdman het voorzitterfchap heeft.

JAUER, van ouds *Jawor*, in het Latyn *Jaurovia*, de hoofdftadt van het bovengemelde vorftendom, legt zeven mylen van Breflau, en drie van Liegnitz, in eene vermakelyke vlakke landftreek, een myl van waar het Reuzengebergte zynen aanvang neemt. Als Silefië onder de zonen van den verdreven hertog Uladiflaus in den jare 1164 verdeelt wierdt, was Jauer reets als eene ftadt met pallifaden befloten, en de hertog *Boleflaus*, bygenaamt de verhevene, kreeg de zelve, by wiens nakomelingen zy ook gebleven is, waar op ze ook in den jare 1244 zyn oudneef, hertog *Henrik* de III van Breflau, bezat, en voor zich den vorftelyken burg tot zyne beftendige refidentie verkoos en bouwde, van wien zy in den jare 1266 op *Henrik*, bygenaamt de Godvruchtige, of de Vrome, en in den jare 1290 op *Henrik* den V, bygenaamt de Dikke, van Breflau en Liegnitz, is gekomen, die deze ftadt onder anderen aan zyn broeder, den hertog *Bolcko*, afftondt. Zy is met fterke muren en een gracht verfterkt, en eene vliet, de woedende Neiffe genoemd, vloeit daar voorby. Voor den dertigjarigen oorlog was zy zeer wel bewoont en bebouwt, en dreef een groten handel met lywaten, waar van daan nog de Silefifche lywaten in Hollandt het Jauerfche linnen genoemt worden. Doch als in den jare 1646 de Zweden deze ftadt bezaten, kwamen in den jare 1648 de keizerlyken uit Liegnitz met lift in de zelve, plunderden de huizen, en ftaken ze in brandt, waar door de gansche ftadt met den burg in de affche wierdt gelegt, van welken tydt af de neêring verlopen is, en zy niet wederom heeft kunnen adem halen. In den jare 1648, by de Weftphaalfche vrede, kreeg zy de vryheit om eene Lutherfche kerk in de voorftadt te mogen bouwen, waar by nog in den jare 1708, volgens de Altranftadfche traktaten, eene fchole wierdt gevoegt; en in den burg of het flot heeft de gevolmachtigde koninklyke landshoofdman van de vorftendommen Sweidnitz en Jauer zyne refidentie. *Dlugloff. hift. Polon. Schikfus Chron. Silef. Henelii Silefiogr. Nafonis Phoenix redivivus ducatus Swidn. & Jaurov.*

JAULLA, een klein koninkryk van Ooft-Indië, op 't eilandt Ceilon naar de Ooftzyde, daar zy zich naar het Zuiden wendt, tusfchen het koninkryk van Panova, en het vorftendom van Matura. Het zelve wordt ook *Jale* genoemt, ten opzichte van den naam van des zelfs hoofdftadt, die niet heel aanmerkelyk is, als ook het grootfte gedeelte van de andere plaatfen van dat landt. Daar is zelfs geen zeehaven op die kuft. *Baudrand.*

JAUNSTAIN, een vlek van neder-Carinthië, in Duitfchlandt, is gelegen op de grenzen van Carniole, drie mylen van Volckmark, naar den kant van het Zuiden. *Baudrand.*

JAUREGUI, of JAUVREGUI, (JAN) is de geen, die prins Willem den I van Oranje met een piftoolfchoot op eene verradelyke wyze zocht van kant te helpen. Hy was te Bilbao (Hooft zegt te Victoria) in Bifkaje geboren, en kwam in het jaar 1682 te Antwerpen, alwaar hy by een Spaanfch koopman, Gafpar d'Annaftro, in dienft was, en zyne brieven affchreef. Deze Annaftro, dewyl hy een tydlang herwaarts ongelukkig in den koophandel was geweeft, en dus op het punt ftondt van Antwerpen met een ftille trom te verlaten, ten zy hy zich op een ongemene wyze kwam te redden, raakte bygeval met eenen zyner landslieden, Petrus de Yfunca, die toenmaals op Liffebon negotiëerde, in eene vertrouwelyke zamenfpraak. Deze riedt hem, dat hy den prinffe van Oranje zou vermoorden, en verzekerde hem daar benevens, dat hy reets met den koning van Spanje zynentwegen een fchriftelyk vergelyk hadt gefloten, uit krachte van het welke hem de zelve, als hy den gemelden prins zou vermoorden, 80000 dukaten aan geldt, of zo vele renten, nevens een kommandery van S. Jakob, en andere aanzienelyke bedieningen, beloofde te geven. Annaftro nam dit voorftel aan; maar doordien hy zich niet betrouwde om het zelf uit te voeren, overreedde hy daar toe zyn comptoirknecht Jauregui, die een jong, ftout, en daarenboven een zeer bygelovig menfch was. Maar dewyl zy het niet konden eens worden, of men den moordt met een piftool, of met den degen zou in het werk ftellen, vermits Jauregui zich ontfchuldigde, dat hy nooit een geladen geweer hadt afgefchoten, oeffende hem Annaftro zo lang in het fchieten, tot dat hy oordeelde, dat hy bekwaam was zyn voornemen in het werk te ftellen. Jauregui nam dus zyn kans waar, en dewyl toenmaals in Antwerpen allerhande vreugdebedryven wegens den aanwezenden hertog van Alençon, dien de Nederlanders op aanraden des prinffen van Oranje, hertog van Brabandt en graaf van Vlaanderen, hadden gemaakt, waren aangeftelt, ging deze moordenaar den 18 Maart des jaars 1582 in het paleis van den prins, op een tydt als hy met zyne zonen en eenige groten aan tafel zat. Als nu de prins na de maaltydt met zyne gaften door de voorkamer wilde in zyn kamer gaan, en dezen in het voorby gaan de tapyten tonen, op welke Spaanfche foldaten ftonden, lofte Jauregui, die zich heimelyk onder den hoop hadt gemengt, het piftool op den prins, dat de kogel onder het regter oor in en door het gehemelte des monds heen vloog, komende, na het los breken van eenige tanden, beneden het flinker kakebeen weder uit. De aanwezende heeren gaven den moordenaar terftondt eenige gevaarlyke wonden, en de hellebardiers gaven hem volkomen den reft; maar de prins, die in het eerft zyne wonde niet was gewaar geworden, riep, dat men den dader niet zou doden; dat hy hem zyn fchelmftuk vergaf. Men deedt vervolgens onderzoek by den moordenaar, en vondt by hem, behalven eenige in de Spaanfche tale gefchrevene brieven, een bloten dolk, welken hy echter, om dat hem onder het los fchieten het opgefprongen roer den duim hadt afgeflagen, niet hadt kunnen gebruiken. Onder die brieven waren allerhande gebeden, in welke hy aan verfcheide Mariënbeelden en Heiligen zekere beloften deedt, byaldien zy hem in zyn ondernemen zouden helpen, en men vondt voornamentlyk een berecht, waar in hy voorgaf dat hy deze daadt op bevel van koning Philips den II hadt uitgevoert, enz. Deze berechten vertoonde de heer van S. Aldegonde terftondt aan den Magiftraat en het volk van Antwerpen, het welk door kwaad vermoeden op de Franfchen, als of zy de aanleggers van dezen moordt waren, zich reets tot een opftandt fchikte. Dewyl men ook hadt vernomen, dat Jauregui een der bedienden van Annaftro was geweeft, en deze eenige dagen voor het begane feit naar Brugge was gegaan, verzekerde zich de Magiftraat van des zelfs huisgenoten, onder welke *Antony de Venero*, zyn kaffier, en een Jakobyner monnik, *Antony Timmerman*, van Duinkerken geboortig, waren. Beide bekenden, dat zy met Annaftro deel aan deze daadt hadden, en voornamentlyk zeide de laatfte, dat Jauregui kort te voren hem zyn voornemen in de biecht hadt bekend gemaakt, en gevraagt, of hy zulks met een goed gewiffe kon doen, waar op hy hem hadt geantwoord, dat byaldien hy daar toe niet was met geldt omgekocht, maar deze daadt enkelyk tot Gods eere en ten befte van den R. Katholyken Godsdienft kwam te ondernemen, hy dit wel mogt doen, en dat hy hem vervolgens daar van hadt geabfolveert. Zy wierden vervolgens den 28 Maart des bovengemelden jaars opgehangen, en naderhandt zo wel als het lighaam van dezen moordenaar gevierendeelt. *Strada Dec. II. lib. IV. Recueil de l'Affaffinat commis en la perfonne du prince d'Orange par Jan Jauregui Efpagnol an.* 1582, 4. *Hooft. Van Meteren.* enz.

JAVA, een groot eilandt van Afië, in de Indiaanfche zee. Het zelve is gelegen naby Sumatra, waar van 't alleenlyk door een arm van de zee gefcheiden is. Java begrypt over de twee honderd mylen in de lengte, en byna vyftig in de breedte. Dit eilandt is onderhorig geweeft aan verfcheide vorften; men heeft 'er negen koninkryken geteld, namentlyk *Bantam*, *Jakatra*, *Japara*, *Tuban*, *Jortan*, *Paffarvan*, *Panarucan*, *Palambuan* en *Materan*, die alle fteden van dien naam hebben. Men bericht, dat 'er hedendaags niet meer dan twee zyn, te weten dat van Bantam en dat van Materan, waar van de laatfte keizer van Java genoemt wordt. Het landt is 'er wonderlyk vruchtbaar, en boven al in fpeceryen, peper, benzoin, zuiker, ryft, als mede in goud- en kopermynen. *Materan* is de hoofdftadt van 't eilandt. De Engelfchen en vooral de Hollanders handelen daar zeer fterk, en de laatften maakten zich daar in 't jaar 1617 meefter van *Jacatra*, het welk zy *Batavia* genoemt hebben, en daar de verblyfplaats is van den gouverneur of generaal van de Maatfchappy, en het voornaamfte comptoir van Ooft-Indië. De landzaten zyn byna alle Mahomethaanfch. *Texeira l. I. Maffæus Hift. des Indes l. V. Linfchot c.* 17. 20. *&c. Magin Icogr. Scalig. Exerc. CLXVII.* Zie voorts BANTAM en BATAVIA.

JAVA, een eilandt, 't welk het kleine eilandt genoemt wordt. Des zelfs inwoonders zyn afgodendienaars en menfcheneeters. *Linfchot, c.* 20. *Marc. Polo l. V. c.* 10.

JAVAN, de zoon van Japheth, wierdt geboren omtrent vier of vyf jaren na den zondvloedt. De Joniërs waren zyne afkomelingen. Hy liet vier zonen na: *Eliza*, hoofdt van de Eoliërs, *Tharfis*, ftichter van Tarfus, en hoofdftam van de volkeren van Cilicië; *Kithim*, hoofdt van de volkeren van Cyprus, en *Dodanim*, 't hoofdt van die van Rhodus. *Gen. X. Torniel A. M.* 1631. *n.* 22. De genen, die verder onderrecht willen zyn aangaande de nakomelingen van Javan, moeten Sam. Bochart in zyn *Phaleg* te rade gaan, *l* XIII. en de Philologifche uitleggingen van *Jean le Clerc fur le Ch. X. de la Genefe.*

JAVARIN. Zie RAAB en NAVARINO.

JAVERSAK, (N.) is een van die fchryvers geweeft, de welke zich opdeden ten tyde van dat grote gefchil tusfchen *Balfak* en den vader *Goulu*. Hy was geboortig uit eene ftadt naby Angoulême gelegen, en naar het zeggen van Sorel, in zyne *Bibl. Françoife pag.* 132, *edit.* 1667, was het Coïgnak. Hy trok naar Parys met een boek tegen *Phylarchus* (dit was de naam, dien de Vader Goulu aan zich gaf) en te gelyk tegen *Narciffus* (dus wierdt Balfak van den vader Goulu genaamt) onder den naam van *Ariftarchus* aan *Nicander*. Zyne oordeelkundige aanmerkingen waren op zekere plaatfen heel flecht, want, by voorbeeldt, hy beweerde, dat men in 't Franfch behoorde te zeggen, *ruette*, en niet *ruëlle*; dat is: *een fteegje*, als ook *un livraire*, en niet *un libraire*; *een boekverkoper*, om dat men in 't Franfch *un livre*, en niet *un libre* zegt. Deze nieuwe fchryver wierdt op een tydt befprongen in zyne herberge, en zelfs in zyn bedt, met den degen en een fchietgeweer; maar alzo hy jong en dapper was, greep hy de kling, en vervolgde zynen vyandt tot op de ftraat; en hy vocht zo wel, dat de eer van deze kloekmoedige verdediging aan hem bleef. Dit belette niet, dat 'er iemandt gevonden wierdt, die den volgenden dag de Pont neuf (de Nieuwe brug) dede weêrgalmen van 't verhaal van dit geval, op een heel andere wyze als het zelve gebeurt was. Nooit zyn 'er twee zaken zo verfchillende

de van malkander geweest, als de wyze op welke dit voorval by *Sorel* verhaalt wordt, en die, op welke het zelve in een uitgegeven werkje, genaamt: *La defaite du Paladin Javersac, par les Alliés & Confederés du Prince des Feuilles*, verhaalt is. In dit boek wordt gezegt, dat de befaamde ridder geboortig was van Cognak, alwaar hy rechtszaken bepleit hadt; dat na het uitgeven van zyn boek zich eene zamenzwering opdeedt om hem op volle straat te overvallen; maar dat men genoodzaakt was geweest hem op zyn kamer aan te randen, om dat hy zich den gehelen dag daar opgesloten hieldt; dat men hem onverhoeds vatte, slapende tusschen de armen van de huisvrouw van zynen huiswaardt, op een donderdag den 11 April in 't jaar 1628, ten negen uuren 's morgens, en dat men hem uit de slaap ontwaakte met een regen van stokslagen, die niet eer ophieldt voor dat het den aanlegger behaagde, gemerkt de ongelukkige Javersak niet anders deedt dan zich volkomentlyk in zyn noodlot te schikken. Het besluit van het schimpschrift is, dat de vrienden van Phylarchus, *gevoegt in dezen by de tegenparty, gezworen hebben, zo veel Javersakken uit te roeien, als 'er zich zullen opdoen, en te doen zien aan alle rechte Dichters, dat 'er, buiten de gulde eeuw, als ook de kopere en yzere eeuwen, die zo vermaard zyn in de verziersels der dichters, nog een houte eeuw te komen staat, waar van de aloude dichtkunst niet gesproken heeft, en aan welkers ellenden en rampen zy veel meer deel zullen hebben dan andere menschen.* Men heeft zich hier bedient van den druk van 't jaar 1665, dat is, van de werken van Balsak in fol. Een zeer geleerd man heeft gezegt, dat Balsak de schryver van dit stuk was, en dat het zelve 't beste is, dat 'er ooit voor den dag is gekomen rakende dit woordengeschil. Men vondt eene goddeloze lastering in den tytel van dit schimpschrift: want de vader Goulu wierdt 'er in beschuldigt deze daadt uitgevoert te hebben, niettegenstaande de heiligheit van zyn beroep. Javersak verklaarde hem daar van onschuldig te wezen, en leide het Balsak te last: maar wel oordeelende lieden konden noch Phylarchus, noch Narcissus daar van beschuldigen. Evenwel dit is gewis, dat men voorgegeven heeft, dat Balsak dodelyk krank wezende, en zich erinnert hebbende, dat 'er in zyne jonge jaren iets tusschen Javersak en hem voorgevallen was, een van zyne vrienden tot hem gezonden heeft op zyn landhuis, zeven of acht mylen van Angoulême gelegen, om hem te verzoeken, dat hy hem wilde komen bezoeken, om het genoegen en vermaak te mogen hebben van hem voor zyne doodt te omhelzen; dat hy hem inderdaadt met een verruktheit van een ongelooflyke blydschap omarmde, en in zynen schoot een tranen-vloedt van liefde stortte, die zoetelyk in hunnen geest het geheugen van hun oud geschil uitwischte; dat Javersak daar door zo geraakt wierdt, en dat hy ter zelver tydt met de tranen in de oogen een klinkdicht maakte, om voor eeuwig het verlies van zynen vriendt te betreuren. Sedert dien tydt heeft men nadere omstandigheden vernomen rakende Javersak. Zyn boek is gedrukt en herdrukt geweest in 't jaar 1628, onder den tytel van: *Discours d'Aristarque à Nicandre, sur le jugement des esprits de ce tems, & sur les fautes de Phylarque.* Het eerste, dat men daar in ontmoet, is een bericht van den drukker. Het zelve bestaat uit louter onwaarheden; want daar in wordt verhaalt, dat men zich van alle soorten van listen moest bedienen om de omzichtigheit te bedriegen, met welke de schryver belette, dat zyn werk in 't licht zou komen. Hy beminde het zelve zo weinig niet, dat hy het voor de verwoedheit van den nydt wilde bloot stellen. Daar na vindt men een lasterlyken brief, dien hy geschreven hadt aan den Hr. Bergeron, Raadsheer des konings, en voorzitter in de kancelery, waar in hy onderstelt, dat de gezegde Hr. Bergeron eenige moeielykheden hadt toegebragt tot de vergunning van het privilegie, om hem het voordeel te benemen van de eerste te wezen, die iets uitgaf wegens dit geschil tusschen Balsak en Goulu, en om den tydt te geven aan la Motte Aigron van hem voor te komen; zo dat hy in dezen brief zeer toornig schynt te wezen. Ten derde ziet men zyne voorreden, in welke hy verhaalt de grote krachten, die zyne vyanden ingespannen hebben om den druk van dit geschrift te beletten. Eindelyk vindt men zyn boek zelf. Dit is het eenigste werk niet geweest, 't welk Javersak heeft in 't licht gegeven: in 't zelve jaar 1628 kwam 'er een werk uit, onder den tytel van: *Discours d'Aristarque à Calidone sur ce qui s'est passé entre lui & Balsac.* De druk kostte hem honderd kronen, en 't was hem niet mogelyk den zelven te laten uitgaan binnen Parys noch met privilegie, noch anderszins. Hy zegt, dat zyn vader verscheide treffelyke bezendingen gehad, en ampten van de grootste aangelegenheit bekleed heeft, en dat hy kan bewyzen, dat zyne voorouders den adelyken standt verkregen hebben door recht van oudheit in verscheide heerlyke bedieningen van de kroon van Navarre. Hy vertelt ook, dat hy aan Balsak hadt voorgedragen, hem als een ridder, of wel als een Philosooph te voldoen. Hy doedt een heel wydlopig verhaal van het ongeluk, dat hem overgekomen was van in zyn bedt overvallen te worden. Hy ontweek een weinig den stokslag van eenen der drie gerechtsdienaars, die in zyn kamer kwamen; *maar ik reken het voor een al te eerlyke zaak*, zegt hy, *om niet te bekennen, dat hy my een slag over den arm toebragt, zeggende*: „ Men hadt u verboden tegen Balsak te schryven". Hy voegt 'er by, dat zyne waardinne aan haar kleine vinger gekwetst wierdt, en dat hy hem met den degen in de vuist tot op de straat vervolgde, en dat honderden van getuigen, die hem in 't hemdt op den ingang van de deur gezien hadden, zulks overal voor hem gezegt hadden; dat hy een vollen stoot op de borst toebragt aan den gene, die hem geslagen hadt, en dat vyftig menschen, die zyn kling zagen byeen buigen tot aan 't gevest, bespeurt hadden, dat hy een yzergevlochten borstrok aan hadt. Hy merkt aan, dat hy twee of drie dagen te voren de eer gehad hadt van een marquis in een verschil by te staan. Zekerlyk is 't wel te denken, dat hy bekwamer moet geweest zyn om te vechten, dan om boeken te schryven, en dat hy Balsak wel haast zou ter neder gelegt hebben in een twist, die met den degen in de vuist zou hebben moeten beslist worden. Men moet zich herinneren, dat hy nooit eenig vermoeden gehad heeft, dat de vader Goulu oorzaak van dezen overlast geweest was. *Ik weet niet*, zegt hy, *waarom Balsak voor my beschroomd is, zo hy niet schuldig is; en vermits hy meent zich zelven overal zo wel veronstschuldigt te hebben van dit schelmstuk, het zelve aan Phylarchus te last leggende, die zich veel vromer getoont heeft, en die veel beter gevoelen van zyn verstandt heeft om 'er zich van te verdedigen. Ik hadt zulke krachtige overtuigingen tegen Balsak, en oordeelde zo wel van de deugtzaamheit van Phylarchus, dat het my niet mogelyk was, het minste kwaad vermoeden tegen hem te hebben. Ik geloof, dat myn boek hem meer heeft vertoornd dan myn persoon.* Eindelyk staat 'er aan te merken, dat het ligt is om na te gaan, dat hy een Hugenot geboren was, maar niet, of hy het als nog was: want het gene hier aangehaalt wordt is dubbelzinnig; *Dewyl zy van myne waardinne verstaan hadden, dat ik by haar gehuisvest was; na dat zy zulks onderzocht hadden, vroegen zy, van wat Religie ik was. Men antwoordde, dat men zulks niet wist; maar ten minste dat ik menigmaal naar de kerke ging. Men hadt hen wel mogen zweren, dat 'er geen R. Katholyk gevonden wordt, die een oprechter geloof zou kunnen hebben dan ik.* De Hr. Bergeron liet een brief drukken met dit opschrift: *Contre les impertinences & Faussetés, mises par le Sieur de Javersac en une lettre, qu'il a mise au commencement d'un livre. &c.* De zelve is geschreven aan den Hre. Balsak, en gedrukt in 't jaar 1628. Daar kwam nog een geschrift in druk onder den tytel van: *Le non Passionné sur le livre, intitulé: la Defaite du Palladin Javersac.* Dit stuk is oneindelyk gunstiger voor Palladin dan voor zyn tegenparty: maar wat het boek betreft, 't welk in dat zelve jaar gedrukt wierdt, onder den tytel van: *Achates à Palemon pour la defense de Phylarque*, in 't zelve wordt Javersak schrikkelyk gehavent. *Bayle Dict. Crit.*

JAVOLENUS PRISCUS, een beroemd rechtsgeleerde ten tyde van de keizeren Trajanus en Adrianus, onder welke hy de provinciën Afrika en Syrië heeft geregeert. Om zyne grote ervarenheit in de rechten hieldt men dikwils raadt met hem, gelyk ook uit zyne schriften, in het Latyn uitgegeven, als: *ex Cassio l XV; ex Plantio lib. V; Epistolarum lib. XIV*, blykt, waar van die stukken in het Wetboek gevonden worden. *Bertrand. de vita JCt. l. I. c. 9.*

JAWOROW, een plaats in het Poolsche landschap Rood-Ruissen, inzonderheit wegens zeker warm badt vermaard, het welk in het nabygelegen dorp Sclovia ontspringt, en geoordeelt wordt tegen vele ongeneeslyke krankheden dienstig te zyn. Sixtus Leo, een geneesheer, heeft een afzonderlyk traktaat daar van geschreven. De koning Joh. Sobiësky plagt zich dikwils in deze plaats te vermaken.

JAY, (Claudius le) een Jesuit, een van de tien eerste medegesellen van St. Ignatius. Hy arbeidde sterk in Duitschlandt, weigerde verscheide prelaatschappen aan te nemen, stichtte aldaar het Collegie van Wenen in Oostenryk, en stierf op die plaats met den naam van een seldzame Godvruchtigheit in 't jaar 1552. Hy schreef een boek, genaamt *Speculum Præsulis. Sacchinus Hist. Soc. Jesu. Ribadeneira & Alegambe de script. Soc. Jesu.*

JAY, (Nicolaus le) baron van Tilly, zegelbewaarder van de ordens van den koning, eerste voorzitter in 't Parlement van Parys, enz. was geboren uit een oude familie van Parys, die veel voortreffelyke mannen heeft voortgebragt. Du Tillet spreekt van Johan le Jay, voorzitter in de gerechtskamer van 't Parlement van Parys in 't jaar 1344. Hy trouwde een vrouw van zyn bloedverwantschap, of, volgens anderen, de zuster van Johan van Dormans, kardinaal, bisschop van Beauvais, kancelier van Vrankryk, en teelde by haar *Pieter le Jay*, geheimschryver des konings, en provoost der kooplieden van Parys in 't jaar 1380; *Nicolaus le Jay*, geheimschryver van den koning en rekenmeester, die leefde onder de regering van François den I, die hem verkoos, om met den konnestabel van Montmorenci, en eenige andere heeren, keizer Karel den V op de grenzen van het koninkryk te gaan ontfangen, en hem tot in zyne staten van Vlaanderen te vergeselschappen. Dit gebeurde in de jaren 1539 en 1540; *Jan le Jay*, mede geheimschryver van den koning in 't jaar 1552, teelde by Wilhelmette Hotman, zyne gemalin, *Nicolaus le Jay*, heere van Bevilliers, en geheimschryver des konings, en naderhandt Raadsheer en controlleur in 't jaar 1571. Deze trouwde met Magdalena Gron, vrouwe van Tilly, en won by haar onder andere kinderen *Nicolaus le Jay*, de derde van dien naam, van welken alhier gesproken wordt; *Lodewyk*, ridder van Maltha, en *Jakob le Jay*, Raadsheer van Staat, die nazaatschap naliet van Genoveva van Rubentel, zyne huisvrouwe. Nicolaus le Jay was eerst Raadsheer in de kamer van de requesten van 't paleis in 't jaar 1600; naderhandt wierdt hy procureur des konings voor 't Chatelet, daar na burgerlyke stedehouder in 't jaar 1610. Hy bragt door zyne voorzichtigheit het volk van Parys tot bedaren, het welk gereed scheen te staan om eenig onweêr te verwekken na de beklagelyke doodt van den koning Henrik den Groten. In 't jaar 1613 wierdt hy tot voorzitter in de grote kamer ontfangen, en bekleedde dit ampt den tydt van zeventien jaren, met eene seldzame deugtzaamheit en goeden naam. Koning Lodewyk de Rechtvaardige benoemde hem in 't jaar 1630 tot eersten voorzitter na de doodt van den Hre. van Champigni, en hy stierf in 't jaar 1640. Deze heer heeft een zeer grote achting bekomen door zyne deugt, voor-

voorzichtigheit, en genegenheit voor de letterkunſt en de geleerden. Zyn lyk wierdt begraven binnen Parys in de kerk der Minimen van de koninlyke plaats, alwaar zyn grafſchrift en beeldtenis nog te zien zyn, die zyne neven daar voor hem hebben opgerecht. *Blanchard. elog. des prem. Preſid. de parl. de Par.*

JAYCK, een grote rivier in Siberië. Zy neemt haren loop naar de Ys-zee, van daar ten Zuiden, tuſſchen de Nagaiſche Tartaren en het koninkryk Thumen, insgelyks tuſſchen de Zavolhenſiſche en Calmukkiſche Horde, en valt eindelyk in de Caſpiſche zee. Het landt wordt genoemt *Paſcatir*, of *Siberië*. Het volk, aldaar wonende, ſpreekt nog tegenwoordig de Hungariſche tale, vermits hier de Hunnen eertyds hunne zitplaats hadden. *Wil. de Ruberquis de legatione p.* 88.

JAYCZA, GIESA, JAYTZA, of GAITZA, eene kleine verſterkte ſtadt aan de rivier Plena, in Boſnië, aan de Croatiſche grenzen, heeft een vaſt ſlot, gelegen op een zeer hogen berg. Deze ſtadt wierdt in het jaar 1463 door den koning van Hungarië den Turken ontweldigt, welke de zelve nog in het zelve jaar, maar te vergeeſſch, wederom zochten te veroveren. Echter is zy naderhandt onder Solyman den II in het jaar 1527 in hunne handen gekomen, en een zitplaats van een Sangiach of gouverneur geworden.

JAZA, een ſtadt van de Leviten, van 't geſlacht van Merari, in den ſtam van Gad. Zy is aanmerkelyk door een groot meir, 't welk door de afſtroming en den zamenloop der wateren van de rivier Arnon gemaakt is. Dit meir wordt *het meir van Jaza* genoemt. *Jozua XXI.* 36. *Simon Dict. de la Bibl.*

JAZAKKEN, volkeren van Groot-Tartarië in Aſië. De Hr. Burgermeeſter Witſen, in zyne nieuwe kaart van dat landt, plaatſt hen naar 't Ooſten van de rivier Piſida, langs den Noordelyken Oceaan, in een gedeelte van het landſchap, 't welk in de gemene landkaarten *Mongal* genoemt wordt.

JAZYGEN, volkeren van Sarmatië in Europa, de welke Boleſlaus de Kuiſche, koning van Polen, in 't jaar 1264, en Leſcus in 't jaar 1282 byna t'eenemaal uitroeiden, gelyk by Cromer en Michovius verhaalt wordt. Vele van deze volkeren begaven zich naar opper-Hungarië, en niet naar Transſylvanië, gelyk anderen gemeent hebben, en zyn die genen, de welke Jazygen Metanaſten genoemt worden. Zie *Cromer lib.* IX. *&* X. *Michovius l. III.*

JEANNIN, (PETRUS) een man, die zyn opkomſt en verheffing aan zich zelve en zyn verſtandt verſchuldigt was, dewyl hy van gemeen advokaat, die hy was in het Parlement van Burgundië, tot de opperſte ampten van den tabberdt gekomen is, en tot ſtaatsbedienaar van een van de machtigſte koningen wierdt aangeſtelt. Terwyl hy nog maar advokaat was, hadt zeker ryk man hem horen redeneren aangaande de voorzitting, die de ſtadt Baume beweert te hebben voor die van Autun in de vergadering der Standen, de welke zo verrukt wierdt door de kracht van zyne bewyzen, en door die van zyne redenvoering, dat hy beſloot hem tot zyn ſchoonzoon te nemen, zo 'er wederzyds eenige overeenkomſt van ſtaat mogt wezen. Deze man, zynde tot dien einde hem gaan bezoeken, en hem hebbende gevraagt, waar in zyne goederen en middelen hoofdzakelykſt beſtonden, bragt Jeannin zyn handt eerſt aan zyn hoofdt, en toonde hem daar na eenige boeken, op eenige planken geſchikt, zeggende: *Daar ziet gy al myn have en goedt, en myn gehele welvaren.* Het vervolg van zyn leven heeft genoegzaam doen zien, dat hy aan hem meer goederen hadt getoont, dan dat hy hem een groot getal van koopbrieven, obligatiën en verſcheide kiſten met ſchatten hadt gewezen. De Staten van Burgundië verkozen hem tot opziender over de zaken van hunne provincie, en beſpeurden uit de behandeling, met welke hy de zelve beſtierde, dat zy een heel goede verkiezing gedaan hadden. Wanneer de koninklyke bevelen binnen Dion gebragt wierden om 'er op den dag van St. Bartholomeüs den zelven moordt te plegen, die 'er te Parys en in de meeſte ſteden van Vrankryk begaan was, ſtelde hy zich met alle kracht daar tegen, betuigende, dat het niet mogelyk was, dat de koning, alstoen Karel de IX, by zulk een onmenſchelyk en yſſelyk beſluit zou volharden. Eenige dagen daar na kwam 'er een poſtloper aan om het moorden, dat beſtemt en bevolen was, te doen ophouden en te verbieden. Korten tydt daar na wierdt hy aangeſtelt tot beſtierder van de kancelery van Burgundië. Deze bediening wierdt van het ampt van Raadsheer in 't Parlement, het welk de koning, om hem te begunſtigen, weder oprechtte, en daar hy geen onkoſten om gedaan hadt, gelyk het hem ook niet gekôſt heeft om de plaats van voorzitter in het Parlement du Mortier en alle de andere waardigheden, die hy bekleed heeft, te verkrygen. Wel is waar, dat hy ten tyde, dat de Ligue haren aanvang nam, niet gewaar geworden zynde, dat de zamenzwering tot geen ander einde verſtrekte, dan om den wettigen vorſt van zyn ryk te beroven, en dat hy zich hebbende laten misleiden door de verzekeringen, die de aanhangers van deze ſtreng aan hem deden, van niets anders te beoogen dan de handhaving van den R. Katholyken Godsdienſt, voor welken hy een vurigen yver hadt, die party met alle kracht aankleefde: maar men mag zeggen, dat deze daadt, die naar allen ſchyn nadeelig voor hem moeſt wezen, de oorſprong van zyn geluk en van den welſtandt van het ryk is geweeſt. Het was een werk van de Voorzienigheit, de welke begeerde, dat een verſtandig en deugtzaam man zich tot deze ongerechtige party zou begeven, om hunne kwaadaardigheit te ontdekken, en om eindelyk het voornaamſte werktuig van des zelfs ondergang te worden. Hy wierdt door den hertog van Majenne, op welken hy 't meeſt gezet was, naar Spanje gezonden, om 'er met Philips den II te handelen. Daar was het dat hy twee dingen beſpeurde, te weten de aanſlagen van de gene, die hem hadt gezonden, en de eiſchen van dien vorſt, tot welken hy was afgevaardigt. Hy bemerkte, dat de koning van Spanje, de landkaart van Vrankryk in de handt hebbende, niet ſprak dan van de ſchone provinciën en de grote ſteden, in welker bezit hy ſtondt te treden, zonder verder een eenig woordt van den Godsdienſt, noch van die genen, de welke den naam van des zelfs beſchermers hadden, te ſpreken. Op zyne terugkomſt deedt hy den hertog van Majenne heel anders uit zyne oogen zien, en overtuigde hem, dat de belangen van de kerk niet anders dan een enkeld voorwendſel waren, van het welke de koning van Spanje zich bediende om het Franſche ryk aan zynen wettigen koning te ontweldigen. Zo haaſt als de veldſlag van Fontaine-Françoiſe den laatſten doodſteek aan de zieltogende Ligue toegebragt, en des zelfs opperhoofdt tot zyn plicht hadt doen wederkeren, beſloot de koning het gemoedt van Jeannin te winnen, verzekert zynde, dat hy een geheelen Raadt in dit hoofdt alleen zou hebben. Wanneer deze vorſt, na verſcheide tekenen en menigvuldige blyken van achting, hem hadt te verſtaan gegeven, dat hy hem in zynen Raadt begeerde te plaatſen, zeide Jeannin tegen den koning, dat het niet rechtmatig was, dat zyne Majeſteit een ouden aanhanger van zyn tegenparty boven zo vele doorluchtige mannen verkoos, welker getrouwigheit nooit by hem verdacht was geweeſt: maar de koning antwoordde hem, dat hy wel verzekert was, dat het den gene, die getrouw was geweeſt aan een hertog, aan geen getrouwigheit zou ontbreken voor een koning, en ter zelver tydt gaf hy aan hem de plaats van eerſte voorzitter in het Parlement van Burgundië. Door dit middel hadt hy gelegenheit en het genoegen van een hoofdt in het Parlement van de provincie, in de welke hy geboren was, aan te ſtellen, en de jaargelden van de Raadsheeren van het gemelde Parlement tot vyf honderd ponden te doen verhogen; het welk een openbare blyk was van de genegenheit, die hy zyne amptgenoten toedroeg, en van de gunſt, de welke zyn meeſter aan hen bewees. Sedert bleef hy geſtadig by Henrik den Groten, en hadt het voornaamſte deel aan zyne vertrouwendheit. In het hof wierden geen twiſtzaken afgedaan, noch eenige geſchillen bygelegt, daar hy de ſcheidsman niet van was; daar wierden gene ſtaatszaken van aangelegenheit buiten het ryk behandelt, tot welke hy de middelen niet aan de handt gaf, en die hy doorgaans niet tot een gelukkigen uitſlag bragt. Hy wierdt belaſt met de vredehandeling tuſſchen den koning van Spanje en de Vereenigde Staten van Nederlandt, een van de moeielykſte verrechtingen, die 'er ooit geweeſt zyn. Hy bragt dit werk ten einde, en wierdt van beide de partyen even veel geacht. Scaliger, die getuige van zyne voorzichtigheit was, en hem niet genoegzaam kon verheffen; als mede Oldenbarneveldt, een van de grootſte geeſten van zynen tydt, betuigden, dat zy door zynen omgang altoos in de kennis van ſtaatszaken en in der zelver behandeling merkelyk gevordert hadden. De kardinaal Bentivoglio zeide, dat hy hem eenmaal in den Raadt hebbende horen redenêren, hy met zulk een kracht en gezag het woordt deedt, dat de vorſtelyke grootſchheit van den koning geheelyk op zyn gelaat ſcheen uit te blinken. Het is gebeurt, dat de koning zich eens beklagende by zyne ſtaatsbedienaars over het ontdekken van zeker geheim, het welk door een van hen lieden aan den dag was gebragt, de volgende woorden daar by voegde, vattende den voorzitter Jeannin by de handt: *Ik ſtaa in voor dezen vromen man. Het ſtaat aan ul. uw gemoedt te onderzoeken.* De koning zeide hem korten tydt voor zyne doodt, dat hy zorg moeſt dragen om zich van een ſterk telpaardt te voorzien, om hem by alle de ondernemingen, die hy voorhadt, te kunnen volgen: welke dingen nooit niemandt dan by enkele giſſingen heeft kunnen raden. De koningin moeder, na de doodt van Henrik den IV, liet op hem de zwaarſte ſtaatszaken van het ryk beruſten, en vertrouwde hem het algemeen opzicht toe over alle de geldmiddelen en ſchatten van de kroon, de welke hy met zulk eene getrouwigheit en rechtvaardigheit beſtierde, dat het weinige goedt, het welk hy aan zyn geſlacht heeft nagelaten, hier van een overtuigend bewys is. Koning Henrik de IV, die ſpyt hadt van hem geen meerder voordeelen toegebragt te hebben, plagt in verſcheide voorvallen te zeggen, dat hy eenige van zyne onderzaten vergulde, om hunne kwaadaardigheit te bedekken: maar wat den voorzitter Jeannin betrof, dat hy altoos veel goeds van hem geſproken hadt, zonder hem 'er eenig toe te brengen. Hy ſtierf den 31 October in het jaar 1622, in den ouderdom van 82 jaren. De kardinaal Richelieu zeide, dat hy geen nutter noch beter onderrechtingen vondt dan in de gedenkſchriften en de ſtaatshandelingen van Jeannin; en de doorblading van des zelfs ſchriften was ook zyne gewoonlyke bezigheit in zyne afgezonderdheit van Avignon. *Les Hommes illuſtres qui ont paru en France par Perrault.*

JEBUS, de zoon van Kanaan, en hoofdt van de volkeren, genaamt Jebuſiten, die den naam van Jebus aan de ſtadt Jeruzalem gaven, gelyk gezegt wordt by St. Hieronymus. De zelve konden ook nooit uit de gemelde ſtadt door de Iſraëliten verjaagt worden, dan ten tyde van den koning David. Echter hadden die van het geſlacht van Benjamin en van Juda hen te onder gebragt, en men weet niet, waar henen zy getrokken zyn, na dat David hen verdreven hadt; hoewel van deze volkeren ten tyde van Ezra nog gewag gemaakt wordt. *Jozua XV.* 18. *Recht. I.* 19. *II. Kon.* 5. *Ezra, IX. Torniel A. M.* 1931. *n.* 37. 2594. *n.* 9. *Salianus.* enz.

JECHIEN, de hoofdſtadt van een koninkryk van dien naam. De zelve is gelegen op de Noordkuſt van Jetzengen, een landſchap van het eilandt Niphon, in Aſië. *Baudrand.*

JECHONIA, of JOJAKIN, koning van Juda, was de zoon van Jojakim, die hem tot medekoning van het ryk aannam van het twede jaar af van zyne regering; waar door de strydigheit wordt vereffent, die 'er schynt te wezen tusschen den text van het boek der Koningen, alwaar gezegt wordt, dat hy achttien jaren oud was, toen hy begon te heerschen, en den inhoudt van het boek der Chronyken, in het welke alleenlyk van acht jaren gewag wordt gemaakt. Het was omtrent het jaar 3435 na de schepping des werelds, dat hy begon alleen te regeren: maar het volgende jaar bragt hem Nabuchodonozor gevangen binnen Babylonië met zyne moeder, zyne vrouwen, zyne gesnedenen, en de andere voorname vorsten van zyn ryk. Hy bleef, als in een gevangenis, in dezen staat, tot het jaar 3472 toe, wanneer Evilmerodach zyn vader opgevolgt zynde, hem de eerste plaats vergunde onder de vorsten van zyn hof. Hy wordt by Jeremias *onvruchtbaar* genoemt, hoewel men in het vierde boek der Koningen leest, dat hy verscheide kinderen geteelt heeft; het welk gevolglyk op een figuurlyke wyze gezegt is in den zin van den Propheet, of om uit te drukken, dat hy geen koning nagelaten hadt, of wel de rampen van dit stamhuis aan te tonen, het welk door zyne misdaden de wraak des Hemels over zich hadt gehaalt; en om deze reden voegt 'er de heilige Text by: *want noch zal 'er geen man uit zyn zaadt voortkomen, die zitte op den troon van David. II. Kon. XXIV. I en II Paral. Matth. I. 12. Jeremias XXII. Joseph. Oudhed. Hieronymus. Torniel. Salianus. Spondanus in Annal. Vet. Testam.* enz.

JECKER, een rivier in het sticht van Luik, welke in Brabandt, aan de grenzen van het graafschap Namen, by een kleine plaats, Latin genaamt, ontspringt, naderhandt voorby Borchworm en Tongeren heen loopt, en eindelyk by Mastricht in de Maas valt.

JEDAJA, een Israëliet van den stam der offerpriesters, welkers kinderen, ten getale van negen honderd en drie en zestig, uit de gevangenis van Babel wederkeerden. *Ezra* II, 36. Daar wordt gesproken van een anderen JEDAJA *I Chron. IV*, 37. Deze was de zoon van Simri, en de vader van Allon; en by Nehemias III, 10 wordt 'er gemeld van een JEDAJA, de zoon van Harumaph, die mede holp tot de herstelling van de stadt Jeruzalem. Zie ook *I Chron. XXIV*, 7.

JEDBRUK, of JEDBURG, het welk in zommige landkaarten *Mydbruk* genoemt wordt, is een klein steedtie van Zuid-Schotlandt. Het zelve is de hoofdstadt van de provincie van Tivedale, en acht mylen van de stadt Barwik gelegen, naar het Westen. *Baudrand.*

JEDDO, de hoofdstadt van Japan, en de verblyfplaats van hare keizers, is gelegen op 't eilandt Niphon, naby de strandt van een grote golf, die heel ondiep is, ter oorzaak van verscheide zandplaten; het welk de reden is, dat 'er niet dan kleine vaartuigen kunnen aan landt komen. In deze golf wordt een grote menigte van tongen, spieringen, paling, oesters, en meer andere visch gevangen. De huizen van deze stadt zyn van enkelde klei gemaakt, maar met hout bedekt, om de vochtigheit te beletten. Men ziet 'er een groot getal van paleizen, de welke door de voornaamste ryksvorsten bewoont worden, en die alle van een zeer prachtige bouworder zyn, met verscheide poorten, heel kunstig gemaakt, voorzien; maar wel voornamentlyk de grote, die men de keizerspoort noemt, uit hoofde, dat de keizer langs die poort binnen die paleizen treedt. De vorstelyke gebouwen van den keizer, van zyne vrouwen, en van verscheide koningen van Japan zyn merendeels geplaatst op den verhevensten grondt van de stadt. Men zal hier na van het keizerlyke paleis spreken. Op het hangen van eenen van deze heuvels ziet men een lust-toren, genaamt de Toren van den keizer, en aan den voet van den berg een tempel, die met zeer kostelyke werken versiert is. Deze tempel is in zulk eene hoge achting, dat niemandt dan de keizer, de prinssen van den bloede, en de opperpriester het voorrecht hebben van daar binnen te mogen treden. De straten van deze stadt zyn heel talryk, en voor het grootste gedeelte over de 1480 voeten lang. Onder anderen is 'er een, die byna twee uuren lang is. Zy gebruiken zulke goede voorzorge tegen den brandt en tegen de dieftallen, dat zy in alle straten een of meer pakhuizen opgerecht hebben, in welke men de kostelykste goederen bergt, als 'er eenige brandt is ontstaan. Op den uitgang van ieder straat staan poorten, daar de wyken door afgedeelt worden, en by nacht de wacht gehouden wordt, om te beletten, dat die van de eene wyk naar geen andere kunnen vluchten, als 'er brandt is, of om dat de dieven niet zouden ontsnappen. Het keizerlyk paleis van Jeddo is omringt met drie wallen en zo vele grachten. Men ziet 'er verscheide prachtige vertrekken, waar van het eerste twee verdiepingen hoog is, die van elkander met een randt van goude bolletjes onderscheiden zyn. Tusschen het eerste vertrek en de eerste wal onthoudt zich de lyfwacht, bestaande uit drie duizend mannen, die alle dagen afgelost worden. De voorgevel van het vertrek des keizers is een groot vierkant gebouw, aan beide zyden met twee gelyke vleugels voorzien. De zelve zyn alle drie negen verdiepingen hoog, en lopen pyramiedswyze af: en op hun toppunt staan twee dolfynen, die met goude platen belegt zyn. De gehoorzaal, de welke met grote vergulde pylaren ondersteunt wordt, staat regt over het grote gebouw, dienende tot overgezicht aan dit prachtige timmerwerk. De soldering is met goude platen bedekt, of met beeldwerk en landschappen uitgesneden. In dit vertrek zit de keizer op een verheven setel, glinsterende van goudt en allerlei edelgesteenten, 't zy dat hy de uitheemsche gezanten ter gehoor toelaat, of dat hy de hulde van de koningen en de vorsten van zyn keizerryk ontfangt. De tuin van dit paleis is van een grote uitgestrektheit, en versiert met allerhande keurlyke vruchtbomen, bloemen en kruiden. De grote tempel van *Amida* is een van de kostelykste gebouwen, die 'er in de stadt Jeddo te zien zyn: maar het afgodenbeeldt, het welk zy daar in aanbidden, komt met die pragt niet overeen. Dit wangedrocht is geplaatst op een altaar, bekleed met een zilvere plaat, die een halve vinger dik is. Op het zelve staan goude drinkschalen achter en voor het beeldt, gezeten op een zevenhoofdig paardt, van welke ieder hoofdt duizend eeuwen betekent. Dit beeldt vertoont het lighchaam van een man met een hondehoofdt. De schabrak van het paardt is heel kostelyk met paarlen, goudt en dierbare gesteenten uitgewerkt en gestikt. De letters, die op het voorste van het altaar geschildert staan, geven te kennen wat de gehele toerusting van dezen afgodt beduidt. Het verbaal van den Vader *Frejus* behelst, dat de keizerin, vrouw van den keizer Cubus, in zyn paleis een tempel hadt, in welken zy dien zelven afgodt Amida aanbadt onder de gedaante van een jongeling, op het hoofdt hebbende een kroon, die met goude stralen omringt was. Jeddo wordt van zommige schryvers *Jedo*, en *Yendo* genoemt. Men verhaalt, dat 'er in het jaar 1658 zulk een geweldige brandt binnen Jeddo ontstondt, dat de schade, die daar door veroorzaakt wierdt, over de 48 millioenen aan goudt bedroeg. *Ambassade des Hollandois au Japan. Le P. Frejus Relation de* 1565.

JEDI, of IDDO, gezegt de Ziender, dat is een Propheet, heeft de geschiedenissen van de beide *Rehabeams*, koningen van Juda, beschreven. Het blykt uit II *Chron.* XIII, 22, dat hy dat werk *Midrasch*, dat is *Onderzoeking*, noemde. Meer is van het leven en de bedryven van dezen Propheet niet bekend. Zie II *Chron.* IX, 29. XII. XV.

JEDIAEL, de derde zoon van Benjamin, een van de twaalf aartsvaders. Hy hadt maar een zoon, genaamt *Bilha*. *I Chron. VII*, 6. 10.

JEDUTHUN, een Leviet en zangmeester onder de Joden. Men zegt, dat hy de maker is van drie Psalmen, de welke zynen naam voeren, zynde de XXXIX, de LXII, en de LXXVII. Echter wordt 'er alleenlyk gezegt, dat de gemelde lofzangen hem ter handt gestelt waren, om de zelve op zangnoten te brengen; maar niet dat hy ze zelf gemaakt hadt: ook wordt 'er gezegt in het opschrift van deze Psalmen, dat ze gezangen van David zyn. Men kan deswegen de Uitleggers te rade gaan. II *Chron.* V. 12.

JEFFERIES, of JEFFREYS, (SIR GEORGE) van Bulstrode, Lord kancelier van Engelandt. Hy was in den beginne Recorder van de stadt Londen, en doordien hy het belang van des konings hof meer dan het gemene best ter herte nam, was het den 25 November in den jare 1680 op het tapyt, dat het Lagerhuis by eene afzonderlyke addresse zou gezocht hebben hem van alle zyne opentlyke bedieningen te doen beroven. In het jaar 1681, in het einde van de maandt April, maakte hem koning Karel de II tot een der opperrechters, en tot een van zyne Raden te Ludlouw, in plaats van die zogenaamde Marches of Wales. In het zelve jaar wierdt hy opperrechter te Chester; en den 7 November verkreeg hy voor zich en zyne erven de waardigheit van baronet. In het jaar 1682, den 29 September, volgde hy den ridder Edmund Sanders op in het ampt van Lord opper-rechter van 's konings bank. In het jaar 1684, als hy uit kracht van de laatstgemelde bediening de gewoonlyke ommegang (*circuitus*) deedt, maakte hy met dreigen en op andere wyze, dat vele steden hunne chartres of privilegien den koning overleverden. Na dat Jacobus de II den Engelschen troon hadt beklommen, moest hy op des zelfs bevel in de provinciën omtrekken, en over die genen, die de party van den hertog van Monmouth hadden gehouden, de executie uitvoeren; wanneer hy ongemeen streng te werk ging, en by zyne te rug komst zich beroemde, dat hy meer menschen door beuls handen hadt laten doden, dan alle rechters in Engelandt, sedert den tydt van Willem den Veroveraar gedaan hadden. Dit is ook eenigermaten waarschynlyk, dewyl alleen op de twee plaatsen Taunton en Wels 239 personen door hem veroordeelt zyn om opgehangen en gevierendeelt te worden. Daarbenevens was hy zeer gierig; gelyk hy onder anderen van een eenig edelman 14000 ponden sterlings nam, om zyn leven te behouden. Straks na deze bloedige expeditie maakte hem de koning Lord kancelier van Engelandt, en in het jaar 1686 byzitter van de tegen de landswetten aangestelde geestelyke commissie. In deze beide ampten bevorderde hy met alle kracht, en daar benevens met eene onverdraaglyke onbescheidenheit, die van Jacobus den II gemaakte aanslagen om den hervormden Godsdienst en de vryheit te onderdrukken. Als derhalven de Engelsche natie dit juk zocht af te werpen, en in het jaar 1688 de prins van Oranje deswegen de stadt Londen met zyn leger naderde, was hy een van de eersten, die de vlucht namen. Doch als hy met een vaartuig naar Hollandt of naar Hamburg zocht te vluchten, wierdt hy den 12 December te Wapping, in een klein huis, in bootsmans klederen, betrapt, naauwlyks uit de handen van het op hem zeer verbitterde gemene volk gerukt en gevangen in den Tour gebragt. Hy kreeg aldaar door onmatig drinken een hete koorts, waar aan hy den 28 April des jaars 1689 overleedt, wanneer hy vervolgens in de kapel van den Tour, niet verre van het graf des hertogs van Monmouth, wierdt begraven. Den 6 November des zelven jaars besloot het Lagerhuis van 't Parlement, dat men alle zyne goederen zou verbeurd verklaren; en den 23 May in het volgende jaar wierdt hy in de koninklyke amnestie-akte uitdrukkelyk uitgezondert. Men vindt niet, dat hy van zyne gemalin Anna eenige kinderen heeft nagelaten. *The compleat history of England T.* III. *Theatr. Europ. T.* XIII. *Heylyn's help to English History.*

JEHALLELEL, de vader van Azaria, een Leviet, leefde

leefde ten tyde van Jehizkia, koning van Juda. Hy was een van die genen, de welke den tempel van Jeruzalem reinigden. *II. Chron. XXIX.* 12.

JEHAN-ABAD, eene ſtadt van het keizerryk van den Groten Mogol. Zie GEHAN-ABAD.

JEHASIA, de zoon van Tikva, een Iſraëliet, die na de wederkomſte uit de gevangenis van Babel een bevel ontſing om een naaukeurig onderzoek te doen van alle de Joden, die vreemde vrouwen medegebragt hadden, en om de zelve te noodzaken daar van te ſcheiden, om dat dit door de wet verboden was. *Ezra* X. 15.

JEHIEL. Daar wordt in de H. Schrift geſproken van drie perſonen van dien naam. I. *Chron.* XVI. 5. De zelve waren van het geſlacht van Levi, leefden ten tyde van den koning David, en hunne bediening was de lofzangen van Godt op te heffen voor de Arke; en in het I boek der *Chronyken*, XI, 44 wordt 'er gemeld van eenen JEHIEL, de zoon van Hetham, een Aroëriter, en die een van de dapperſte krygslieden was van het leger van den koning David. In het zelve boek, V. 7, wordt 'er geſproken van eenen JEHIEL, van het geſlacht van Ruben, de welke van eenen ſtam was.

JEHIAS, of JEHYA, een Leviet, was een van de portiers voor de Arke, wanneer de zelve ten tyde van den koning David in den Tabernakel gebragt wierdt, de welke tot dien einde opgerecht was. I. *Chron.* XV. 24.

JEHOUDA, de zoon van Sagivan, bygenaamt *Al Farſi* heeft een zeer ſierlyke voorreden gemaakt op het boek, genaamt *Calilahve Damnah*, het welk gevonden wordt in de boekzaal van den koning van Vrankryk onder N°. 1220. *Herbelot Bibl. Orient.*

JEHOUDA AL MOSLEMAN, een verloochende Jood en Muſelman, is ſchryver van eene verzameling van verdichte en bygelovige Alphabethen, de welke voor tytel hebben: *Ketab Alanovar*, dat is: het boek der verlichtingen. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JEHOVAH is de overheerlyke naam van Godt, de welke gemenelyk door dien van *Tetragrammaton*, dat is: *vierletterig*, beduidt wordt, om dat de zelve met vier letters in de Hebreeuſche taal wordt geſchreven. De Joden noemen hem *Sem hammephoras*, dat is: *uitgelegde naam*; om dat zy de uitdrukking daar van niet kennen, en den zelven uitleggen door den naam *Adonai*, Heere. Om deze reden is het dat zy nooit dien naam van Jehovah lezen, maar in zyn plaats altoos *Adonai* gebruiken. Het ſchynt zelfs, dat de zeventig Overzetters, de welke van de ſchryvers van het Nieuwe Teſtament gevolgt zyn, op de zelve wyze gelezen hebben: want zy vertalen hem in het Griekſch, Κύριος, *Heere*; hoewel het Hebreeuſche woordt, volgens zyne eige woordbeduiding, betekent, *die is*, voortkomende van het woordt *hàva*, *zyn*, of *wezen*; en het zelve wordt onderſcheiden van de andere namen van Godt, in het gene door deze zyne wezentlykheit wordt bewezen, in plaats dat de andere maar eenige van zyne eigenſchappen betekenen. De Joden houden dezen heiligen naam in zulk eene grote eerbiedigheit, dat het hen op den hals verboden is den zelven uit te ſpreken. Eertyds was 'er niemandt dan de Hogepriester, de welke alleenlyk eens 's jaars den zelven mogt uitſpreken, in de plegtige zegening op het feeſt van vergiffenis. Men kan dien aangaande *Buxtorf* nazien, in zyn Woordenboek van de Hebreeuſche taal, in het welke hy verſcheide boeken van de Joden aanhaalt wegens dien naam, aan welken zy de kracht toeſchryven van wonderbare uitwerkingen te kunnen doen, wanneer de zelve wel uitgeſproken wordt. In dezen zin zeggen zy, dat Mozes alle zyne wonderen uitgewerkt heeft door den naam van *Sem hammephoras*. De leeraars zelfs van den Talmud, de welke de wonderbare werken van Jeſus Chriſtus niet ontkennen, zeggen, dat hy de zelve ook uitgevoert heeft door de kracht van dien zelven naam, den welken hy uit den tempel genomen, en in zyne huidt beſloten hadt. Zy verhalen in den Talmud in de verhandeling *Avodazara*, de hiſtorie van zekeren R. Chavina, die veroordeelt wierdt om levendig verbrand te worden, om dat hy den naam van *Jehovah* uitgeſproken hadt. In de *Miſna*, in de verhandeling *Joma*, wordt vertelt, dat het volk zich ter aarde wierp, als zy den opperprieſter dezen naam hoorden uitſpreken. De leeraars van de verborge Joodſche Godgeleerdheit hebben 'er grote geheimen in ontdekt, van welke zy ſpreken in hunne boeken. Zelfs de oude kerkvaders maken daar gewag van. Euſebius in zyne Euangeliſche Voorbereiding, en Theodoretus in zyne vragen over het boek Exodus, bekennen, dat het aan het Joodſche volk verboden was dien naam uit te ſpreken. Joſephus, die van het geſlacht der hoge offeraars was, getuigt, dat het hem niet geoorlooft was de uitſpreking van dezen naam uit te breiden. Het blykt uit de ſtukken, die 'er overgebleven zyn van de *Hexapla* van Origenes, in welke het Hebreeuſch met Griekſche letters geſchreven ſtaat, dat hy op alle de plaatſen, daar in 't Hebreeuſch *Jehovah* ſtondt, het woordt *Adonai* geſtelt hadt; het welk de hedendaagſche uitſpreking der Joden beveſtigt. Men vindt ook niet, dat Hieronymus het woordt *Jehovah* gebruikt in zyne overzetting van den Bybel, noch in zyne andere werken. Hy volgt daar in de oude Griekſche vertaalders, de welke dit woordt gemeenlyk *Heere* overzetten. De Maſſoretiſche Joden, die de klankſtippen by den Hebreeuſchen text van den Bybel gevoegt hebben, hebben dit woordt met heel andere ſtippen, dan die het zelve eigen waren, getekent; het welk een bewys is, dat zy de oprechte uitſpraak van dit woordt niet hebben gekent, of dat zy het zelve door het onderſtellen van andere klankſtippen hebben willen bedekken. Evenwel is het zeker, dat deze naam eertyds met klinkletters, de welke aan den zelven eigen waren, is uitgeſproken geweeſt; en hier van heeft men zelfs genoegzame bewyzen by de oude ſchryvers. Diodorus van Sicilie en eenige andere Heidenſche ſchryvers hebben aangemerkt, dat de Godt der Joden *Jao* genoemt wierdt. Dit zelve woordt *Jao* wordt ook gevonden in de werken van St. Irenæus, van Clemens Alexandrinus, en van Theodoretus. Deze laatſte heeft aangemerkt in zyne vragen over het boek Exodus, dat de Joden *Jao*, en de Samaritanen *Jave* uitſpraken. *Richard Simon.* Zie de Philologiſche verklaringen over het boek *Exodus k.* IV *en* VI, alwaar men ook beweert, dat men *Jahavoh* lezen moet, en dat dit woordt betekent *dien, de welke de oorzaak is van de beſtaanlykheit*, of *die doedt in wezen zyn al het gene Hy wil.*

JEHU, de tiende koning van Iſraël, was de zoon van Joſaphat, en kleinzoon van Namſi. Hy wierdt gezalft in het 3151 jaar na de ſcheppinge des werelds op het bevel van Godt, door een leerling van Eliza, om te wezen koning van Iſraël, en het ganſche huis van Achab uit te roeien, het welk hy uitvoerde, want hy doorſchoot Joram met een pyl, deedt Jezabel ombrengen, en daarna doodde hy zeventig kinderen van Achab, die zelfs door de groten van Samarië nedergemaakt wierdt, uit vreze van dezen nieuwen koning tot vyandt te krygen. Na deze uitvoeringen, om des te gemakkelyker alle de prieſters van Baal, de welke Jezabel zo begunſtigt hadt, uit te roeien, veinſde hy veel meer eerbiedt aan Baal te willen bewyzen, dan deze vorſtin ooit te voren gedaan hadt. Deswegen wakkerde hy alle de prieſters van dezen afgodt aan om byeen te komen, zonder dat 'er een mogt afwezig zyn, en als de zelve alle in den tempel vergadert waren, deedt hy hen door zyn krygsvolk om hals brengen, en het beeldt van Baal vermorſelen. Godt zelf prees dezen yver van Jehu, maar Jehu, de welke zo yverig ſcheen te wezen in het volvoeren van de bevelen Gods, volhardde niet op de zelve wyze, maar verviel ongelukkelyk tot afgodery. Hier om was het dat Godt hem ſtrafte door Hazaël, koning van Syrië, de welke zyne provinciën en landen verwoeſtte. Hy ſtierf in het jaar des werelds 3178, na dat hy acht en twintig jaren geheerſcht hadt. *IV. Kon. VIII. enz. II. Kron. XXII. Joſeph. Oudh. VI. Torniel A. M.* 3150. 3151. 3178.

JEHU, een Propheet des Heeren, was de zoon van Hanni. Hy voorzeide Baaza, koning van Iſraël, alle de rampen, de welke zyn geſlacht ſtonden over te komen. Eenige ſchryvers zyn van gevoelen geweeſt, dat Ela, de zoon van Baaſa, dezen Propheet heeft doen doden in het begin van zyne regering, omtrent het 3105 jaar na de ſchepping des werelds; maar anderen ſtemmen met hen daar in niet overeen, hun gevoelen hier op grondveſtende, dat een Propheet van dien naam de bedryven van Joſaphat beſchreven heeft. Wel is waar, dat andere ſchryvers verzekeren, dat 'er twee van den zelven naam geweeſt zyn. De weetgierigen kunnen de ontknoping van deze zwarigheit by de uitleggers nazien.

JEHUD, JUD, of JUDDI, eene ſtadt in het landt van Kanaän, van de verdeeling van den ſtamme van Dan. *Jozua* XIX. 45.

JEHUDA, of *Ben-David Feſſean*, bygenaamt *Hijug*, een Rabbi, leefde in de elfde eeuwe. Hy is de eerſte Hebreeuſche ſpraakmeeſter van het Weſten geweeſt, volgens het zeggen van Genebrardus, de welke nog van eenen JEHUDA, een Hebreeuſch Leviet, meldt in de twaalfde eeuwe. *Genebrard. in Chron.*

JEHUDI, de zoon van Nethanja, wierdt van wegens Jojakim, koning van Juda, afgevaardigt, om het boek van de voorzeggingen van den Propheet *Jeremias* te gaan halen, het welk *Baruch* aan het volk den vorigen dag hadt voorgelezen. Hem was ook bevolen het zelve aan den koning en aan de vorſten van het hof voor te lezen: maar naauwlyks hadt hy 'er drie of vier hoofdſtukken van gelezen, of de koning ſcheurde het aan ſtukken, en wierp het in het vuur, zonder dat iemandt eenige beweging maakte om zulks te beletten. *Jeremias* XXXVI. 14. 21. 23.

JEKAMJA, de zoon van Sallum, en vader van Eliſamah, uit het geſlacht van Juda. I. *Chron.* II. 41.

JEKUTHIEL, de zoon van Ezra en van Jehudijah, en de vader van *Zanoah*, uit het geſlacht van Juda. I. *Chron.* IV. 17. 18.

JELLEBERT. Zie TJALLEBIRT.

JELLUM, IHELUM, of HELLUM, een dorp van de Vrieſche grietenye Baarderadeel, in het kwartier van Weſtergoo, daar het ſlot *Mammema* ſtaat. Het wordt in het geeſtelyke met het dorp Beers door een Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Leeuwarden. *Winſemius.*

JELPHE, of JULPHA, eene voorſtadt van Ispahan, de hoofdſtadt van Perſië, wordende door Armeniſche Chriſtenen bewoont, die van den Perſiaanſchen keizer vele vryheden genieten. Zy hebben hier een patriarch, die van den koning van Perſië, niettegenſtaande hy een Mahomethaanſch vorſt is, zeer geacht wordt, en twaalf biſſchoppen. In het jaar 1609 wierden duizend Armeniſche Chriſtenen op een maal door den koning van Perſië Abbas gedood, onder ſchyn, dat zy zich den paus hadden onderworpen. *Herbert p.* 68.

JELSUM, een dorp van de Vrieſche grietenye Leeuwarderadeel, in het kwartier Ooſtergoo, daar de State *Hinnema* gelegen is. Het heeft een kerk, met een hogen en ſpitſen toren, die door een eigen Gereformeerd predikant bedient wordt, ſtaande onder de claſſis van Leeuwarden. *Winſemius.*

JELTINGA, of JELTKAMA, een adelyke State in

Vrieslandt, in het Noorden van het dorp Buitenpost, in de grietenye van Achtkarspelen, in Oostergoo, gelegen. De laatste van dit geslacht was genoemt Jonker *Otto van Jeltinga*, en overleedt in den jare 1706. *Winsemius.*

JELTSCH, GOLTZSCH, een sterk slot en pas aan de rivier de Oder in Silesië, tusschen Breslau en Brieg, den grave van Sauerman toebehoorende. In het jaar 1634 kwam het in handen van de Saxen, en in het jaar 1646 in die der Zweden, waar op het door de keizerlyken in 't jaar 1647 te vergeefs wierdt belegert, en allereerst na de Westphaalsche vrede door de Zweden is verlaten. *Lucæ Silesische Chronyk. Tromsder.*

JEMIMA is de naam, dien Job gaf aan de eerste dochter, die hy na zyne herstelling teelde. Dezen naam, die van een Hebreeusch woordt voortkomt, het welk den dag betekent, wierdt haar gegeven, om dat zy van eene uitnemende schoonheit was. *Job* XLII. 14. *Simon Dict. de la Bibl.*

JEMPING, eene stadt van China. Zy is de vyfde van de provincie van Fokien, en des zelfs gebiedt, het welk heel bergachtig is, begrypt nog zes andere steden. *Baudrand.*

JEMPTERLANDT, het welk by de Latynsche schryvers *Jemptia* genoemt wordt, was eertyds een provincie van Noorwegen, den koning van Denemarken toebehorende; maar tegenwoordig is zy onder het gebiedt van den koning van Zweden, sedert den vrede, die binnen Bromsbroo gesloten is, in het jaar 1645. In deze provincie wordt geen eene aanmerkelyke stadt gevonden, dan alleenlyk drie kasteelen, namentlyk *Ressund*, *Docre* en *Lith.* De zelve grenst aan Angermanië naar het Oosten; heeft Helsingen ten Westen, Medelpadië ten Zuiden, en Noorwegen ten Noorden.

JEMUEL, de oudste zoon van Simeon, een van de twaalf aartsvaders. *Gen.* XLVI. 10.

JENA, eene stadt, universiteit, slot en ampt in Thuringen, aan de Saal, twee mylen van Weimar gelegen, in eene vermakelyke landstreek, doch met hoge bergen omringt. Zommigen willen, dat Jena de oudste plaats van dat landt is, en van de beke *Jembda*, die niet verre daar van daan loopt, zynen name heeft ontfangen. De eerste aanlegger van deze stadt is onbekend, naardien eenigen de Thuringers, anderen de Zwaben en Hermunduren, of, dat wel het waarschynlykst is, de Sorben en Wenden daar voor houden, dewyl de zelve in deze landstreek gewoont, en verscheide dorpen rondom Jena, als Closwitz, Geschwitz, Osmaritz, Cunitz, Nerkwitz, Löbnitz, en meer andere, aangelegt hebben. En dus schynt het, dat uit verscheide dorpen eene stadt is geworden; want dit is zeker, dat de voorsteden van Jena dorpen zyn geweest, en in de oude papieren hunne vorige namen nog hebben. Deze plaats hadt van ouds verscheide heeren. In den aanvang behoorden zy aan de markgraven van Meissen, gelyk ook markgraaf Ekkard de II, door graaf Sifrid van Nordheim in den jare 1002 vermoord, hier begraven legt. Naderhandt is de eene helft aan de graven van Lobdaburg en aan die uit hen gesprote graven van Arnshaug gekomen. Hier op kreeg de markgraaf Frederik met de gebete wang het eene vierde gedeelte in den jare 1301 met Adelheit, gravinne van Arnshaug, ten huwelyk, en heeft het twede vierde gedeelte in den jare 1315 gekocht van de heeren van Elsterburg en Arnshaug, en dus wederom aan het markgraaffelyke huis gebragt. Wanneer markgraaf Frederik de strydbare met zyn broeder Wilhelm in den jare 1411 de verdeeling maakte, viel Jena den jongsten te beurt, hoewel zy in den jare 1423 met malkander ruilden, zodanig, dat de stadt en het ampt Jena aan keurvorst Frederik den strydbaren, Leipzich daarentegen aan markgraaf Wilhelm is gekomen. Hier op kreeg Sigismundus, de twede zoon van den keurvorst Frederik, Jena, en na des zelfs afsterven hertog Wilhelm de Dappere, die in den jare 1446 met Anna, dochter van keizer Albert, daar het byleger hieldt. Na des zelfs doodt kreeg de keurvorst Frederik de Goede deze plaats, en na des zelfs afsterven viel zy de Ernestynsche linie te beurt. De keurvorst Johan Frederik liet aldaar in den jare 1548 eene kweekschool aanleggen, welke, de keizerlyke privilegien ten dien einde verkregen hebbende, in den jare 1558 in eene volkome hogeschole wierdt verandert; gelyk men ook kort daarna een schepensbank en een hof-gericht aldaar kwam oprechten. Naderhandt is deze stadt by het Weimarsche aandeel gevoegt, doch de universiteit is by de Ernestynsche linie tot nog toe in gemeenschap gebleven. Na de doodt van hertog Wilhelm viel by de onder de nagelate prinssen gemaakte verdeeling de stadt en het ampt Jena den jongsten hertog Bernhard te beurt, die zyne residentie daar bragt, en eene eige linie stichtte, die met des zelfs prinsse, hertog Johan Wilhelm, wederom is uitgestorven. Hier op is Jena aan de Eisenachsche linie gekomen, die het zelve als nog bezit. De plaats is niet groot, heeft een vorstelyk slot, en is met drie kerken voorzien, onder welke die van S. Michiel de voornaamste is, hebbende een altaar, onder het welke men kan doorgaan. De collegiekerk hadden voormaals de Dominikanen, doch is kort na het oprechten van de akademie nevens de daar by staande gebouwen daar aan getrokken. In dit collegie is de bibliotheek en het munt-kabinet merkwaardig. Buiten de stadt legt de Huisberg, nevens den zogenaamden Vossetoren, de Gleisberg, wegens de heerlyke kruiden vermaard, de Lutherbron, alwaar Luther zich dikwils onthieldt, de vorstelyke bron, en andere; ook zyn rondom de stadt wynbergen. In den dertigjarigen oorlog moest deze plaats veel lyden, naardien de zelve nu van de Zweden, dan van de keizerlyken uitgeplundert wierdt. Ook heeft de pest daar dikwils zeer gewoed, voornamentlyk in den jare 1578, in welk jaar men de universiteit naar Saalfeldt moest verleggen, als mede in den jare 1636. In het jaar 1660 onstondt hier een hevige oproer van de studenten, die echter, na dat de aanleggers ten dele ware om het leven gekomen, en ten dele gevangen genomen, wel haast ophieldt. *Ditmarus. Beyeri Geographus & architectus Jenensis. Sagittarii hist. templi Jenensis. Pfefferkorns merkwaardigheden van het landgraafschap Thuringen. Mulleri Annal. Saxon. Olearii Synt. Rer. Thur.*

JENA, (Godfried van) koninklyke Pruissische geheime Raadt en kancelier van het hertogdom Maagdenburg te Halle. Hy was den 24 November in den jare 1624 te Zerbst geboren, alwaar zyn vader en grootvader het burgermeesterampt hebben bekleed. Zyne voorvaderen hebben zich eerst in het graafschap Swartzenburg en in Thuringen nedergelaten; doch in de XIII eeuwe zich naar het hertogdom Maagdenburg begeven. Na dat hy in de kweekschole te Zerbst, als mede te Wittenberg, Marburg en Giessen hadt gestudeert, en daar op de Nederlanden, Engelandt, Hollandt, Vrankryk en Italië was doorgereist, is hy van den keurvorst van de Palts, Karel Lodewyk, tot hoogleeraar in de rechten te Heidelberg, en naderhandt in den jare 1655 van den keurvorst Frederik Wilhelm van Brandenburg tot hoogleeraar te Frankfort aan den Oder aangestelt. In den jare 1662 wierdt hy geheime Raadt en kancelier van het vorstendom Minden, en kort daar na als afgezant naar Regensburg, en van daar aan den keurvorst van Ments, Beyeren en de Palts gezonden. In den jare 1680 wierdt hy kancelier van het hertogdom Maagdenburg, hoewel hy dit ampt niet voor zyne wederkomst van Regensburg in den jare 1687 aanvaardde. Hy liet gene erven na, waarom hy zyn huis met 60000 ryksdaalders, tot onderhoudt van tien adelyke jüffers, vermaakte, en daar benevens een hospitaal, de Christelyke Liefde genoemt, voor arme gebrekkelyke Gereformeerden stichtte. Hy stierf te Halle den 8 January in den jare 1703, en legt in de slotkerk begraven, alwaar voor hem een prachtig grafschrift is gemaakt. Hy was ook zonderling vermaard wegens zyn traktaat *De ratione status*, het welk verscheide malen herdrukt is. *Hamb. Rem. an.* 1707. *p.* 300. *Becmannus Anhalt. Hist.*

JENCKOPING, of *Jeneköping*, in het Latyn *Jenekopia*, eene Zweedsche stadt in Smalandt, het welk eene provincie van Oost-Gothlandt is. Zy legt aan den Zuidelyken oever van de zee Weter, is geheel van hout gebouwt, en zeventien Duitsche mylen Westwaarts van Colmar gelegen. Deze plaats heeft geen muren, maar het slot is met een opgeworpen wal bewaart, en aan een zee gelegen. Deze stadt bestaat uit een eenige lange straat, wordende enkelyk van handwerkslieden bewoont. Men maakt 'er ook fyne tapyten. De koningen van Zweden hielden voortyds hier hunne byeenkomsten; en Steno Sture is hier in het jaar 1503 schielyk gestorven. Wanneer koning Christiaan de IV van Denemarken in het jaar 1612 Jencköping wilde innemen, staken de Zweden zelf het slot in brandt, maar bewaarden de vesting. *Zeilerus. Hermannides Suec. Beschryving van Zweden P. II. pag.* 77.

JENDO. Zie JEDDO.

JENISCHIUS, (Paulus) wierdt geboren binnen Antwerpen den 17 Juny van het jaar 1558, en stierf binnen Stutgard op den 18 December in het jaar 1647. Hy was een geleerd man, en verstondt verscheide talen. Zyn boek, dat genaamt was *Thesaurus Animarum*, veroorzaakte hem een moeielyke vervolging: hy wierdt gebannen, en zyne ballingschap duurde langer dan vyftig jaren, het welk hy heel gerustelyk ondergiug, en altoos een volkome gezondheit genoot, tot het laatste jaar toe van zyn leven smakelyk eetende en gerust slapende, en zich zelven met de zangkunst, de welke hy grondig verstondt, bezig houdende. Hy begaf zich ook tot de studie van het H. Schrift, en de handwerkskunde. Hy hadt negentien kinderen geteelt, van welke 'er niet meer dan vier in het leven waren gebleven, toen hy kwam te sterven. Zyne gezondheit wierdt in het laatste jaar van zyn leven hard aangetast, en hy stierf met zeer gevoelyke smerten. Deze schryver is onbekend geweest by de boekzaal-schryvers van Nederlandt. *Bayle.*

JENIZA, of JENITZA, eene kleine stadt in Macedonië, door de Turken gebouwt, regt op die plaats, alwaar voortyds *Pella*, de geboortestadt van Alexander, heeft gestaan, tusschen de rivieren Bevoda en Castora. Deze stadt legt 28 mylen Zuidwaarts van Thessalonika, en even zo verre Oostwaarts van Edessa.

JENO, of GENO, in het Hungarisch *Desne*, een sterke plaats in het opper-Hungarische graafschap Orod, tusschen de twee rivieren Fekete keres en Fekier keres, digt by Giula gelegen. In den jare 1693, den 28 May, moesten de Turken deze plaats by verdrag aan den prins Karel Thomas van Lotharingen, die by afwezendheit des generaals Heusler de keizerlyke troepen kommandeerde, overgeven.

JENSIEMA, een adelyk huis of slot in de Groninger Ommelanden, staande in het dorp Oldehove, onder het Westerkwartier, en hebbende aan die van *Broersma* toebehoort. *Houve.*

JENTIVEN, een soort van Heidenen in Indië, en voornamentlyk in het koninkryk van Golkonda, en in dat van Cambaje. Zy geloven in eenen Godt, en de onsterffelykheit van de ziel, maar zy nemen ook de zielsverhuizing aan. Hierom is het dat zy een afschrik hebben van bloedvergieten en van het slagten der beesten, uit vreze van hun vader, of iemandt van hunne bloedverwanten te doden. Het is een onwetend en onbeschaafd volk, het welk zich in het stuk van den Godsdienst blindelings houdt aan het gene hunne Bramans, of leeraars hen voorschryven. *Mandeslo Tom. II. Olearius.*

JENUPAR, een stadt en koninkryk van Indië, op het halfeilandt aan deze zyde van den Ganges, en in de staten van den Gro-

Groten Mogol. De ſtadt is gelegen aan de rivier de Coul, byna aan den voet van het gebergte, tuſſchen Delli en Lahor. Behalven deze ſtadt zyn 'er nog die van *Nicondat*, en eenige andere.

JEPES, een vlek van Spanje, in het gebiedt van Toledo.

JEPHTHA, de negende rechter der Hebreën, volgde in dat ampt Thola en Jaïr op. Hy was de zoon van eenen Gilead en een zyner bywyven, en geboren te Mispa. Zyne broeders dreven hem ten huize uit, waar op hy naar zeker landt trok, het welk in de H. Schrift Tod genoemt wordt, alwaar hy hoofdman van een bende ſtruikrovers wierdt. De Joden, door de Ammoniten onderdrukt wordende, namen hunne toevlucht tot de dapperheit van Jephtha, die van alle kanten krygsbenden verzamelde, en tegen de vyanden van Gods volk ten oorlog trok in het jaar des werelds 2849. Hy deedt een belofte, zo hy de overhandt behaalde, dat hy het eerſte voorwerp, het welk hem op zyn te rugkomſt zou te gemoet komen, zou ſlagten. Hy verſloeg de Ammoniten; doch hy hadt wel haaſt reden van berouw over de roekeloosheit van zyne belofte te hebben: want wanneer hy naar huis wederkeerde, kwam zyne eenige dochter, die van den Jood Philon *Zeïla* genaamt wordt, heel verrukt van blydſchap, hem te gemoet. Jephtha, uitzinnig van wanhoop, gaf haar zyne belofte te kennen, zy moedigde hem zelf aan om de zelve te volvoeren; en inderdaadt, na verloop van twee maanden, die zy verzocht hadt om haren maagdom te betreuren, volbragt hy zyne belofte ten koſte van het leven van deze dochter. Ondertuſſchen hielden zich die van het geſlacht van Ephraïm gehoont, om dat Jephtha hen niet mede ten oorlog hadt genomen, en na dat zy hun gevoelen en hertzeer daar over getoont hadden, ſtonden zy tegen hem op. Jephtha verſloeg twee en veertig duizend mannen van hun volk in het jaar des werelds 2850; en ſtierf in het jaar 2854, het welk het zesde jaar van zyne regering was. *Recht. II. 12. Joſephus V boek.* De oude vaders zyn heel verdeelt wegens het doen van deze buitenſporige gelofte van Jephtha. Zommigen zyn van gedachten, dat de zelve roekeloos was, en onrechtvaardiglyk voltrokken wierdt. Anderen geloven, dat deze gelofte aan Godt aangenaam geweeſt is, en gedaan door de beweging van zynen geeſt, van welken de H. Schrift zegt, dat hy vervult was; en Paulus ſtelt hem onder die genen, welker geloof hy aanbeveelt. Daar zyn 'er ook geweeſt, die zich hebben laten voorſtaan, dat de dochter van Jephtha niet geſlagt is geweeſt; en dat men haar alleenlyk in een afgezonderd huis heeft opgeſloten, in het welke zy haar leven in den maagdelyken ſtaat geëindigt heeft. De dochters van Iſraël waren gewoon jaarlykſch byeen te komen, en gedurende den tydt van veertien dagen de doodt van deze onvergelykelyke dochter te bewenen. Men zal hier alleenlyk nog byvoegen, dat Agamemnon in dien zelven tydt geleeft heeft, en dat eenige ſchryvers geloven, dat het verhaal van offeren van zyne dochter Iphigenia voor het welvaren van het leger der Grieken ontleent is van deze geſchiedeniſſe van de dochter van Jephtha. Zie de verhandeling van Lodewyk Cappel *de Voto Jephthæ*, de welke ſtaat op het einde van zyne aanmerkingen over het Nieuwe Teſtament.

JEPHUNNE, of JEPHONE, een Iſraëliet van het geſlacht van Juda, was de vader van den vermaarden *Kaleb*, de welke benoemt zynde om het landt Kanaän te gaan beſpieden, het volk aanwakkerde om het zelve te veroveren, en daar door het voorrecht kreeg van binnen dat landt te komen. *Num.* XIII. 7.

JERAHMEEL, de zoon van Hezron, van het geſlacht van Juda. Hy hadt twee vrouwen; de eerſte was genaamt A-chija, en baarde hem *Ram*, *Buna*, *Oren*, en *Otſem*; en de twede, met name Hatara, bragt hem *Onam* ter wereldt. Jerahmeël gaf zynen naam aan een landſtreek van Judea, in welke David veinſde zyne ſtroperyen te zullen plegen, terwyl hy dadelyk de landen der Philiſtynen verwoeſtte. Dit gebeurde ten tyde als hy by den koning Achis zyne toevlucht genomen hadt. *I. Sam. XXVII.* 10. *I. Chron. II.* 25.

JERAHMEEL, de zoon van Kis, van den prieſterlyken ſtam onder de Joden. *I. Chron. XXIV.* 29.

JERAHMEEL, de zoon van Hammelech, was een van die genen, de welke van Jojakim, koning van Juda, bevel kregen om den Propheet Jeremias, en Baruch, zyn geheimſchryver, te vangen; maar zy konden hen nergens vinden. *Jeremias* XXXVI. 26.

JERBEY, of *Irebey*. Dit was van ouds een klein ſteedtie van Groot-Britannië. Hedendaags is het niet dan een dorp, gelegen in het graafſchap van Cumberlandt, vyf mylen van de ſtadt van Carlisle naar het Zuid-Weſten. *Baudrand.*

JEREMAI, de zoon van Haſum, een Jood, die genoodzaakt was zyne vrouw te rug te zenden na de wederkomſt uit de gevangenis van Babylonië, om dat de zelve niet Joodſch was. *Ezra* X. 33.

JEREMIAS. Daar zyn twee mannen van dien naam geweeſt uit het geſlacht van Gath, de welke de party van Saul verlieten, om zich aan de zyde van David te voegen, gingen hem vinden in Siklag en deden hem byzondere dienſten. *I. Chron. XII.* 10. 13.

JEREMIAS, de Propheet, uit den prieſterlyken ſtam, was de zoon van den prieſter Helkia, van het vlek van Anathoth. Hy begon zyne voorzeggingen te doen in het dertiende jaar van de regering van Joſias, dat is, in het jaar des werelds 3406, of 3407; maar de rampen, met welke Jeremias en de Propheteſſe Holda de Joden dreigden, kwamen hen niet over ten tyde van dien koning. Wanneer zyne voorzeggingen getoont wierden aan Jojakim, de welke door den koning van Egypten op den troon van Juda gebragt was, deze vorſt, ziende de ongelukken, die hem voorzegt wierden, verſcheurde dit geſchrift met een pennemes, en wierp het in het vuur. Maar Godt geboodt den Propheet de zelve bedreigingen weder in een ander boek te ſchryven, en 'er nog verſcheide andere by te voegen. Middelerwyl verwekte deze heilige vryheit, die de Geeſt Gods, van welken hy gedreven wierdt, hem dede gebruiken, een groten haat tegen hem onder de Joden. Hy wierdt twee of drie malen in de gevangenis gezet; en de hovelingen van Zedekias, niet kunnende dulden, dat Jeremias, niettegenſtaande hy gevangen zat, geſtadiglyk aanhieldt met den Joden hunne misdaden te verwyten, en hen de rampen, met welke zy gedreigt wierden, te voorzeggen, wierpen hem in een donker gat, het welk heel modderig en met allerlei vuiligheit vervult was. Buiten twyffel zou hy in dezen kuil geſtikt hebben, ten ware een inboorling van Morenlandt, genaamt Abdemelech, de welke door zyne byzondere bekwaamheit by den koning Zedekias in groot aanzien gekomen was, van dezen vorſt verlof verkregen hadt om den Propheet uit het duiſter hol, daar hy in geworpen was, te mogen trekken. Daar na wierdt de ſtadt Jeruzalem verovert door de inwoonders van Babylonië, in het jaar 3428 na de ſchepping des werelds, gelyk Jeremias voorzegt hadt. Nabuzardan, opperveldheer van het leger van Nabuchodonozor, vergunde hem de vryheit van in vrede binnen Babylonië te gaan leven, of in Judea te blyven. De propheet verkoos zyne verblyfplaats in Judea, om 'er het weinige volk, dat daar gebleven was, te kunnen behouden. Hy gaf zeer goede onderrechtingen aan Godolia, die tot landvoogdt over Judea gelaten was; maar de zelve verwaarlooſt hebbende, wierdt hy met al het volk van zyn gevolg gedood. Daar na wilden de Joden, die voor de verſtoordheit van den koning van Babylonië beſchroomt waren, hunne veiligheit zoeken met naar Egypten te vluchten. Jeremias ſpande alle zyne krachten in om hen in dit voornemen te wederhouden; en als hy zag, dat zy met hem en zyne vertogen den ſpot dreven, volgde hy hen met zyn diſcipel Baruch in Egypten; verweet hen hunne afgodery met zynen gewoonlyken yver en volſtandigheit, zo dat zy niet langer kunnende verdragen de rechtmatige verwytingen, die hy hen doorgaans deedt, hem ſtenigden binnen de ſtadt Taphne in het jaar 3447 na de ſchepping des werelds, in het jaar 147 na de ſtichting van Rome, in de XLIII Olympiade. Deze Propheet hadt het geluk van in zyn moeders ligchaam geheiligt te zyn geweeſt, gelyk hy van zich zelve geſchreven heeft. St. Epiphanius zegt, dat de Egyptenaars een groot betrouwen op zyne beſcherming hadden, en aan zyne grafſtede byzondere eer bewezen, het welk ſtrydig is met het gevoelen van verſcheide oude ſchryvers, en boven al tegen dat van St. Victorinus, martelaar; die van gedachten zyn geweeſt, dat hy nog niet dood was, en dat Godt hem in 't leven behieldt om tegen den Antichriſt op het einde van de wereldt te ſtryden. De Prophetie van Jeremias behelſt twee en vyftig hoofdſtukken. Hy heeft ook Klaagliederen geſchreven, en aan hem worden nog verſcheide andere werken toegeëigent. *S. Epiphanius de Vitis Prophet. S. Hieronymus. S. Auguſtinus, Joſephus. Calmet Woordenboek, door Gargon.*

JEREMIAS de I van dien naam, patriarch van Conſtantinopel, was aartsbiſſchop eer dat hy tot het patriarchſchap verheven wierdt, omtrent het jaar 1520, in welke waardigheit hy Theoleptus opvolgde. Het volgende jaar ging hy naar Jeruzalem het H. Graf bezoeken, en daar ontſtondt op de reize eene verdeeldheit onder de geeſtelyken, die hem verſelden. Een gedeelte van hen keerde weder naar Conſtantinopel, en daar wierdt een zekere Johannicus in de plaats van Jeremias geſtelt, het welk zonder moeite geſchiedde, dewyl men aan den Groten Heer beloofde een groter ſchatting te zullen betalen dan deze Jeremias hem opbragt. De vorige patriarch te rug gekomen zynde, bragt zo veel te wege, dat hy in zyn ampt op nieuw beveſtigt, en zyn tegendinger verjaagt wierdt. Ibrahim, grootvizier van Solyman, die zyn vriendt was, hadt hem in deze zaak groten dienſt gedaan. Men verhaalt, dat de Turkſche vorſt hem wilde dwingen om hem het overige, het welk Johannicus hem opgedragen hadt, te doen betalen, en dat Jeremias liever den patriarchalen ſtoel wilde verlaten, dan zich daar toe verbinden: maar dat de Grieken, bekoord door de zedigheit en zachtzinnigheit van hunnen kerkvoogdt, hem in zyn opzet wederhielden, en met blydſchap het overige van de ſchatting voor hen betaalden. Daar na ontweek hy een zeer gevaarlyken ſlag voor zyn volk, het welk de Turken wilden verjagen uit de ſteden, de welke zich hardnekkiglyk tegen de Turkſche wapenen te weer hadden geſtelt. Hy ſtierf in het jaar 1545. *Emanuël Malaxe l. II. Turcogr. Genebrardus & Onuphrius in Chron. Spondanus in Annal.*

JEREMIAS de II, aartsbiſſchop van Lariſſa, wierdt in den ouderdom van zes en dertig jaren op den patriarchalen ſetel der Grieken verheven in het jaar 1572, eenigen tydt na dat Metrophanes een vrywilligen afſtandt daar van gedaan hadt. De Grieken ſpreken van dezen kerkvoogdt Jeremias als van een man, die een ſcherp verſtandt en byzondere geleerdheit bezat. De Proteſtanten van Duitſchlandt zonden de Augsburgſche geloofsbelydenis aan hem, die hy zeer beleefd ontfing, en eenige zaken, daar in voorkomende, in zyn *Cenſura Eccleſiæ Orientalis* zedig wederleide, waar op hem *Lucas Oſiander* met klem van redenen heeft geantwoord. Vervolgens kwamen 'er nog eenige andere twiſtſchriften van de twee partyen in het licht, doch zonder vrucht, doordien de patriarch onverzettelyk op zyne gevoelens bleef ſtaan. Hy wierdt door den Turkſchen Sultan verdreven, en weder herſtelt. Hy ontfing de hervorming van den Almanak, die door paus Gregorius den XIII gemaakt was. Zyne benyders be-

beschuldigden hem by den Groten Heer van brievewisseling en vriendschap te onderhouden met den Roomschen paus; en op bevel van dezen vorst wierdt hy in de gevangenis geworpen, en daar na in ballingschap gezonden ontrent het jaar 1585. Men verzekert, dat Gregorius de XIII alles, wat in zyn vermogen was, aanwendde om hem zyne vryheit te doen wedergeven, met opzet van hem tot het kardinaalschap te verheffen. *Emanuël Malaxe*, *Possevinus*, en anderen, die by *Spondanus in Annal.* aangehaalt worden.

JEREMIAS DE DECKER, een beroemd Nederlandsch dichter, wierdt geboren te Dordrecht omtrent den jare 1610, uit een geslacht, afkomstig uit het hertogdom van Brabandt, het welk aan verscheide edele stammen is vermaagschapt geweest, en aanzienlyke ampten in de kerk en den Staat bekleed heeft. Zyn vader was genoemt ABRAHAM DE DECKER, de welke, naar het voorbeeldt van zyne edele magen, den oorlog volgde, en, in de hoedanigheit van vaandrig, de stadt Ostende in die vermaarde driejarige belegering, kort na het begin der XVII eeuwe, tegen den aartshertog Albert van Oostenryk hielp verdedigen; maar hebbende daar na den Roomsch-Katholyken Godsdienst verlaten, en den Hervormden omhelst, vondt hy zich, als zynde om die reden van zyne bloedvrienden verlaten, genoodzaakt den degen voor den koophandel te ruilen; waar op hy zich met zyne vrouwe, Maria van den Bremden, eerst te Dordrecht, en vervolgens te Amsterdam nederzette. Deze Abraham de Decker was een man zeer belezen, en de Latynsche tale zeer wel machtig; gelyk hy dan de Romeinsche geschiedschryvers *Florus* en *Eutropius* uit de Latynsche in de Nederduitsche tale heeft overgezet, welke vertalingen door zynen zone Jeremias in den jare 1665 zyn in 't licht gegeven. Jeremias verstondt niet alleen de Latynsche, maar ook de Fransche, Italiaansche en Engelsche spraken, en de Nederduitsche, zyne moedertaal, heeft een groot gedeelte van hare tegenwoordige beschaafdheit en zuiverheit aan zynen vlyt en wakkerheit te danken. Hy was zeer vaardig van geest, en heeft verscheide zyner gedichten al wandelende in zyne eenzaamheit, zonder veel nagelbyten, gemaakt, daar hy op ziet, wanneer hy elders in zyne gedichten zegt:

Verschoont my, zo myn dicht naar geest riekt, noch verstandt;
Myn hoofdt, wanneer ik dicht, rust selden op myn handt.

Evenwel hebben zommigen eenige hardigheit in zyne uitdrukkingen menen te vinden, het welk aan zynen leeftydt, in welken de Nederduitsche taal en dichtkunst van vele basterd klanken en vremde woorden, als tegenwoordig, nog niet gezuivert was, moet toegeschreven worden. Zyne gedichten zyn laatst te Amsterdam in den jare 1726, onder den tytel van *Alle de Rymoeffeningen van Jeremias de Decker*, by malkander gedrukt in twee stukken in quarto. In ondicht heeft hy uitgegeven, de *Roomsche Historie van Ælius Sejanus*, door *P. Matthieu* in het Fransch beschreven, en door hem in het Nederduitsch overgebragt, zynde gedrukt te Amsterdam in den jare 1661. Hy overleedt aldaar in de maandt van December des jaars 1666, na dat hy weinige dagen te voren door eene geweldige en aanhoudende koorts was aangetast. Zyn leven is door den advokaat *M. Brouërius* voor den laatsten druk zyner werken gestelt.

JERGENBERG. Zie GEORGENBERG.

JERIBAI, de zoon van Elnaham, een dapper man van het leger van David, koning van Israël. Hy heeft zich laten vinden by de verovering van Jeruzalem. *I. Chron. XI.* 46.

JERICHO, eene stadt van Palestina, eertyds genaamt *de Palmstadt*, om dat ze gelegen is in het midden van eene vlakte, de welke met een grote menigte van palm-of dadelbomen beplant is. De laatste koningen van Judea hadden vermaak geschept in de zelve met zeer heerlyke gebouwen te versieren, en Herodes Ascalonita, bygenaamt de Grote, heeft daar eenigen tydt zyn verblyf gehouden in een zeer prachtig paleis. Daar was ook een renperk voor de paarden, het welk tot een koninklyke oeffenschool verstrekte, daar de adel in de rykunst en in het wedlopen geoeffent wierdt, met een hoog opgebouwd schouwburg om openbare spelen aan te rechten. De vlakte van Jericho is omtrent negen en een halve myl lang, en vyf mylen breed. Josephus verzekert, dat hier de plaats was, daar de oprechte balzem gevonden wierdt, van welken deze stadt haren naam van *Jerico* ontleent heeft, het welk *goede geur* betekent: maar tegenwoordig ziet men daar geen bomen meer, die dezen balzem voortbrengen, en zelfs worden 'er zeer weinige dadelbomen gevonden, om dat deze plaatsen niet meer onderhouden of bebouwt worden. Alleenlyk groeien daar eenige wilde en doornachtige bomen, onder anderen een, de welke kleine pruimen voortbrengt, uit welke men een olie of balzem trekt, die wonderbare uitwerkingen doedt in het genezen van allerhande wonden. De *Roos van Jericho* wordt in de H. Schrift geprezen, en by de Reisbeschryvers vermeld; schoon men zou mogen twyffelen, ofze het zelve is als 't geen de hedendaagsche schryvers onder dien naam begrypen. Het is eene plant, die de gedaante van een vlierboom heeft, en hare bloem groeit als een kranske, dat uit verscheide bloemen zamengestelt is, en niet kwalyk de vlierbomen gelykt. Eerst is die rood, en wordt daar na witachtig. Het gansche veldt van Jericho is met dusdanige planten en bloemen vervult, en men vindt ze ook in zommige gewesten van Arabië. Deze bloem is onverganklyk, en verdroogt en sluit zich, byna als de vlierbloem, eer die zich opent en vergaat. Haar worden vele krachten toegeschreven, doch zonder grondt; als men haar eenigen tydt in 't water zet, opent zy zich en bloeit, maar zo haast als zy eenigen tydt buiten 't water staat, sluit zy zich wederom toe. Men heeft gebeuzelt, dat ze dit alleen op Kersnacht, ter gedachtenisse van de geboorte des Zaligmakers, doedt; maar de ondervinding heeft genoegzaam geleert, dat 'er alle dagen en nachten, wanneer men deze roos in het water legt, bekwaam toe zyn. In de bosschen van de vlakte van Jericho staan nog eenige kleine wilde bomen, de welke zekere vruchten dragen, heel gelyk aan kleine ronde appeltjes, en goudgeelachtig van koleur, die van binnen, in plaats van zaadpitten, een ronde kraaksteen, gelyk een erwet hebben, en niet onaangenaam van smaak zyn. Andere brengen een soort van appelen voort, de welke goudachtig vermiljoen-rood van glansch zyn, heel schoon op het oog, maar het binnenste is niet dan met een stinkend water opgevuld, en als deze vruchten verdort zyn, blyft 'er niets over dan het zaadt. Het is waarschynlyk, dat het diergelyk een soort van appelen is, de welke, gelyk zommige schryvers verhalen, omtrent den oever van de Dode zee groeien, en appelen van Sodom en Gomorrha genoemt worden; die het gezicht door hunnen wonderlyken glansch verrukken, maar van binnen vol van een stinkende en bittere assche zyn. Naby de stadt Jericho, naar het Noorden, legt het gebergte van veertig dagen, aldus genaamt, omdat Christus op dezen berg veertig dagen gevast heeft. Het zelve is heel hoog en styl, en de spelonk, in welke de Zaligmaker zich verschuilt heeft, is zeer moeielyk om te beklimmen. De keizerin Helena liet daar een kapel bouwen met een altaar, op het welke zomwylen de Mis gedaan wordt. Men ziet 'er beelden van engelen, en van Heiligen in schildery, die krachtig en uitmuntend van verwe zyn; een weinig hoger staat een andere grot of hol, het welk met verscheide beeldtenissen van de boodschap van Maria, van engelen; en van Apostelen beschildert is, met eenige oude Griekſche letteren, de welke door den tydt een weinig uitgewischt, maar nog heel glanssig van verwe zyn. Men houdt daar voor, dat het op deze plaats geweest is, daar de engelen eenig voedsel aan onzen Heilandt gebragt hebben, na dat hy veertig dagen gevast hadt, en de aanvechtingen van den bozen geest te boven gekomen was; waar van de laatste, volgens het schryven van den Euangelist Mattheus, voorgevallen is op den top van een berg, de welke men gelooft deze geweest te zyn, op welken Gods Zoon door den helschen geest gevoert wierdt, om hem alle de ryken der wereldt te laten zien. Zommige schryvers geven voor, dat het waarschynlyker is, dat onze Heere in het bosch van de Jordaan geweest is, gedurende het voltrekken van zyne vasten van veertig dagen, dewyl de H. Marcus zegt, dat hy onder de beesten leefde, en dat het gemelde gebergte voor alle beesten, zelfs voor wilde dieren, ontoeganklyk is, gansch onvruchtbaar, zonder weg, noch voetpadt, en zonder kruidt, noch hegge: maar de overlevering strydt tegen hun gevoelen, en men mag zeggen, dat 'er aan den opgang van dezen berg een genoegzame menigte van beesten gevonden wierdt, en dat 'er ook een goed gedeelte van die op zommige plaatsen van den rots kon bestaan, dewyl men daar zommige reizen de stekels en voetsporen van egelzwynen bespeurt heeft. Op veertig of vyftig schreden van dezen berg van veertig dagen ziet men de fontein van Eliza, die aldus genaamt wordt, om dat deze Propheet hare wateren, die voortyds bitter en onsmakelyk waren, verzoet heeft. Deze bron vloeit voorby Jericho; naderhandt verdeelt zy zich in verscheide kleine waterstromen, de welke de velden bevochtigen, en in de Jordaan uitstromen. *Doubdan en C. de Bruin Reizen door het H. Landt. Calmet Woordenboek van den Bybel.*

JERMYN, of JERMAIN, (HENRIK) de zoon van Thomas Jermyn, van Rusbroke, in het graafschap van Suffolk, schatbewaarder van koning Karel den I, en grootstalmeester van de koninginne des zelfs gemalinne. Hy geleidde deze vorstin naar Engelandt, ten tyde als haar man in oorlog was tegen de aanhangers van Cromwel. Hy liet haar te Burlington, in de provincie van Jork, aan landt zetten; van waar hy haar in veiligheit, midden door de vyandlyke legerplaats, binnen Oxford by den koning haren gemaal bragt. Uit aanmerking zo van deze trouwe diensten, als uit hoofde van meer andere tekenen van zyne getrouwigheit, maakte hem de koning door zyne opene brieven van den 8 September, in het negentiende jaar van zyne regering, baron van het ryk, met den tytel van *Lord Jermyn baron van S. Edmondbury in Suffolk.* Vervolgens geleidde de Lord Jermyn de koningin weder uit het ryk, en bestierde hare kleine huishouding den tydt van zestien jaren, zynde een lidt van den geheimen Raadt van den koning in vremde landen, en door hem gebruikt in verscheide gezantschappen aan het hof van den koning van Vrankryk. De koning, zo vele trouwe diensten, die de Lord Jermyn aan hem betoont hadt, in acht genomen hebbende, verhief hem tot graaf van St. Albans, in het graafschap van Herford, door zyne opene brieven, gedachtekent binnen Breda den 27 April in het jaar 1660, weinige weken voor zyne herstelling. Daarna maakte hy hem grootkamerheer. *Dugdale.*

JEROBOAM de I van dien naam, koning van Israël, was de zoon van Nabat. Salomon hadt hem laten optrekken, en na dat hy verstaan hadt, dat hy erfgenaam van zyn ryk zou wezen, om dat de Propheet Ahias aan hem tien geslachten daar van hadt toegezegt, snydende voor zyn aangezicht zyn rok in twaalf stukken, van welke hy 'er tien aan hem gaf, deedt hy al wat in zyn vermogen was om hem te onderdrukken, en noodzaakte hem naar Egypten te vluchten. Na de doodt van Salomon in het jaar des werelds 3059 kwam Jeroboam, verselt van de andere, by Roboam, om hem te verzoeken, dat hy hem wilde ontlasten van een gedeelte der bovenmatige schattingen, de welke zy moesten opbrengen; en na een onverwacht antwoordt van dezen koning begaven zich tien van deze geslachten onder

de

de beſcherming van Jeroboam. Hier uit ontſtondt de verdeeling van de koninkryken van Juda en Iſraël. Jeroboam, van het laatſtgenoemde ryk koning geworden, en beducht zynde, dat, zo het volk naar Jeruzalem trok, het zelve zich allenskens wederom aan de gehoorzaamheit van hunnen wettigen vorſt Roboam mogt onderwerpen, liet twee goude kalveren maken, van welke hy het eene binnen Bethel en het andere binnen Dan plaatſte, en geboodt zyne onderzaten de zelve aan te bidden, trachtende in den dienſt der afgoden dat gebruik na te volgen, het welk binnen Jeruzalem gepleegt wierdt in den dienſt van den waren Godt. Dit geſchiedde in het jaar des werelds 3061. Weinigen tydt daar na zondt den Heere een Propheet tot hem, de welke voor een van de altaren, daar Jeroboam ſtondt, zyn ſtem ophette, en voorzeide, dat 'er een zoon uit den ſtam van David zou geboren worden, met name Joſias, de welke op dit altaar alle de prieſters, die op het zelve wierook zouden branden, ontzielen zou; en dat, tot klaarblykelyk bewys der waarheit van het gene hy zeide, het altaar in het zelve oogenblik in twee ſtukken zou barſten. Deze voorzegging wierdt volbragt door Joſias twee honderd en vyftig jaren na hare uitſpraak. Jeroboam, de vrymoedigheit van dezen Propheet niet kunnende verdragen, ſtak zyne handt uit om aan een van zyne bedienden te bevelen, dat men hem zou vatten; maar de zelve verdorde aanſtonts. De vorſt badt hem, zyne vorige gezondheit hem te doen weder erlangen; het welk geſchiedde; maar dit kon hem echter tot geen beterſchap brengen; hy ſtierf eenigen tydt daar na, en vermoorde in zyne godloosheden in het jaar des werelds 3081, na dat hy omtrent 21 of 22 jaren geheerſcht hadt. I. *Kon.* 11. 12. 13. *enz.* II. 9. 10. 13. 14. II. *Kron.* 9. 10. *enz.* *Joſephus Oudh. VIII. b. Torniel, Salianus & Spondanus in Annal. Vet. Teſtam.*

JEROBOAM de II heerſchte met zyn vader Joas, en begon alleen te regeren over het volk van Iſraël omtrent het jaar des werelds 3211, volgens de optellinge van Torniel en van Salianus. Hy was een kloekmoedig en gelukkig vorſt in den oorlog; ook heeft hy die van Syrië dikwils verſlagen, en van hen herwonnen alle de plaatſen en landen, die zy van zyn ryk in bezit hadden, daar aan hechtende de ſteden van Damaſcus en van Hamath, zo dat onder zyne regering de landen van zyn ryk byna tot aan de zelve grenzen uitgeſtrekt waren, als ten tyde van Salomon. Echter wierdt hy van Godt zo gunſtiglyk niet gezegent, tot beloning van zyne Godsdienſtigheit, dewyl hy een afgodendienaar was; maar alleenlyk tot voltrekking van de beloften, die Godt aan zyn grootvader Joahas gedaan hadt. Hy ſtierf in het een en veertigſte jaar van zyne regering, in het jaar des werelds 3251. II. *Kon.* 14. *Joſephus Oudh.* IX. *b. Genebrardus l. I. Chron. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Teſtam.*

JEROENS-POLDER, of S. JEROENS-POLDER, op het Zeeuwſche eilandt Schouwen, wierdt in den jare 1530 geheel door de zee overſtroomt, maar naderhandt evenwel wederom bedykt. Hy is in den jare 1641 groot bevonden 108 gemeten en 235 roeden. *Boxhorn Kr. van Zeelandt.*

JEROHAM, de zoon van Elihu en vader van Elkana, die de vader geweeſt is van den Propheet Samuël. Hy was afkomſtig van Ramathaim Tſophim, in het gebergte van Ephraïm. I. *Sam. I.* 1.

JERON, in het Latyn *Jerona*, *Jovis Urii Fanum*, is eertyds eene plaats van Bithynië geweeſt, in klein-Aſië. Hedendaags is het eene kleine ſterkte van Natolië, gelegen aan de zee-engte van Conſtantinopel, naby de ſtadt Scutari. *Baudrand.*

JERONROMELIAS, van ouds *Polichnium*, is een vlek van Turkye in Europa. Het zelve legt in Romanië, naby de ſtadt Conſtantinopel. *Baudrand.*

JEROSLAUW, eene ſtadt van Moskovië, de hoofdſtadt van eene provincie van dien naam, de welke den tytel van hertogdom voert. Ze is gelegen op den oever van de rivier de Wolga, en met een ſlot voorzien.

JEROVILIA, of *Anfilòra*, in de Latynſche taal, *Argos*, *Amphilochium*, *Amphilochia*, eene ſtadt in Griekenlandt. Zy is gelegen in Epirus, naar het Ooſten van de ſtadt Larta. Het is een tamelyk grote ſtadt, en heeft vele overblyfſels van hare oudheit behouden. *Baudrand.*

JERRE, in het Latyn *Jerrà*, *Ederà*, een klein riviertje van Vrankryk. Zy loopt door Brie, en ontlaſt zich in de Seine, by Villeneuve S. George, omtrent vier mylen boven Parys. *Baudrand.*

JERSEY, of JARSEY, in 't Latyn *Càſareà*, een eilandt in de Britanniſche zee, vyf mylen Weſtwaarts van de Franſche kuſt en dertig van Engelandt gelegen. Voortyds behoorde het nevens Garnſey onder het hertogdom van Normandië; maar ſedert de doodt van Robert, hertog van Normandië, en die van Willem den Veroveraar, zynen zone, zyn beide tot op heden by het Engelſche graafſchap Hampshire gerekent. De gedaante van dit eilandt is eenigzins ovaal, zynde van Southwoonpool tot aan den berg Orgnilcaſle 10 mylen lang, en van Dubon-Point tot Pleymouths-baai 6 mylen breed, en hebbende in zynen omtrek 10 karſpelen en 2 kaſteelen, namentlyk Montorgual en Elizabeth. Dit eilandt is vermakelyk, en de grondt vruchtbaar, dragende goed koren en gras. De omleggende zeën geven in den ſomer zeer veel viſch, voornamentlyk aal en kreeften, en worden voor de vetſte en grootſte op de Engelſche kuſten gehouden. De inwoners, zo van dit, als het andere eilandt Garnſey, zyn oorſpronkelyk van de Normannen en Britten, ſpreken bedorven Franſch, en dryven groten koophandel met kouſſen: want de wol valt hier zeer fyn en wit. De meeſte ſchapen hebben daar 4 horens. Dit eilandt hieldt in de onluſten van koning Karel den II het langſt zyne party, en gaf zich niet eer over, voor dat Karel de II na den ſlag by Worcheſter naar Vrankryk week. Om deze getrouwheit zondt deze koning na zyne herſtelling aan de inwoners van dit eilandt in den jare 1663 een zeker zilver gedenkſtuk, het welk hunne voornaamſte perſonen zouden mogen dragen. *Cambdens Britan. pag.* 775.

JERSEY, of JARSEY, (GRAVEN VAN) in Engelandt. *Eduard Villiers* ontfing allereerſt dezen tytel in het jaar 1697. Zyn vader was Eduard Villiers, ridder en maarſchalk, en zyne moeder, Franciſca, dochter van Theophilus Howard, grave van Suffolk, en zyn grootvader was Eduard, vice-graaf Grandiſon in Ierlandt, halve broeder van den vermaarden George Villiers, hertog van Bukkingham, die in het jaar 1628 wierdt dood geſtoken. Hy was eerſt ridder en ſtalmeeſter van de koningin Maria de II. In 't jaar 1691 wierdt hy Pair van Engelandt, met den tytel van vice-graaf Villiers van Dartford, en baron van Hoo. In het jaar 1697, den 24 September, wierdt hy graaf van Jerſey gemaakt. In het zelve jaar wierdt hy een der opperrechters des koninkryks van Ierlandt, en een der Engelſche plenipotentiariſſen op de Ryswykſche vrede. Kort daar na zag men hem als buitengewoon ambaſſadeur by de Staten Generaal, en bekleedde daar benevens de plaats van koninklyke geheime Raadt. In het jaar 1698 volgde hy den grave van Portlandt in de hoedanigheit van buitengewoon gezant aan het Franſche hof, en van daar te rug komende, volgde hy den hertog van Shrewsbury in de waardigheit van opper-ſtaatsſecretaris. In het jaar 1700 wierdt hy nevens den grave van Portlandt, om de traktaten wegens de Spaanſche monarchie te ſluiten, als plenipotentiaris benoemt, en Lord kamerheer van het koninklyke huis gemaakt. Hy hadt daarenboven, gedurende de regering van koning Willem den III, de eer, dat hy een der opperrechters van het koninkryk van Engelandt was. Met Barbara, dochter van Wilhelm Chivins, geheime kamerheer by koning Karel den II, verwekte hy 1) Wilhelm, van wien ſtraks zal geſproken worden; 2) *Hendrik*; 3) *Maria*, getrouwt met Thomas Thynne van Oldwindſor. De oudſte zoon, *Wilhelm*, trouwde met de eenige dochter van Frederik Herne, eſquir van Londen, Judith genaamt, die hem *Wilhelm* en *Barbara* baarde. *Peerage of England I, p.* 355. *Heylyns help to Engliſh hiſtory pag.* 361. *The compleat hiſt. of England vol.* III. Zie VILLIERS.

JERSEY, (NIEUW-) een gedeelte van Nieuw-Albion in Amerika, het welk in *Ooſt-* en *Weſt-Jerſey* verdeelt wordt. Het eerſte legt tuſſchen de 39 en 41 graden Noorder breedte, en grenſt Zuidwaarts aan den Oceaan, en Ooſtwaarts aan de rivier Hudſon. Dit landt heeft eene heerlyke landsdouw, zo wel wegens de gematigde lucht, als het vruchtbare aardryk. Ook is hier een ſcheepryke rivier, en een bekende baai, Zandhoek genaamt, alwaar men zeer vele walviſſchen, ſtokviſſchen en makreelen vangt. Voornamentlyk zyn in deze rivier Hudſon vele ſteuren en andere viſſchen met ſchubben. Men heeft hier ook velerhande bomen, als kaſtanie- ceder- eiken- en dennebomen. Het landt brengt veel Engelſch en Indiaanſch koorn, vlas, hennep, enz. voort. Men heeft 'er ook geen gebrek aan allerhande ſoort van vogelen, noch aan fruit. De lands waaren zyn paarden, runderen, varkens, koorn, boter en kaas, welk alles naar de Barbados, Jamaïca en andere daar omtrent leggende eilanden, als mede naar Portugal, Spanje en de Kanariſche eilanden verzonden wordt. De walviſch-olie en vlokvederen, apen, enz. worden naar Engelandt gebragt. De inwoners des lands zyn by die van de kolonie te rekenen veel minder in getal, en zyn derhalven de buitenlanders, die aldaar aangebouwt hebben, meer voordeelig dan nadeelig, zo dat deze voor hen geheel niet behoeven te vrezen. De Zuid- en Weſtelyke landſtreken leggen aan de zee en aan de rivier Delaware, voeren den naam van *Weſt-Jerſey*, en hebben alle voordeelen van het andere gedeelte. De Engelſchen, die hier komen te wonen, kopen het landt van de inwoners van het landt, waar door zy hunne gunſt en vriendſchap zoeken te verwerven. Het landt legt meeſt hoog, is gezond, en heeft geen ongemak van de zogenaamde Musketo vliegen. Men heeft hier pik, teer en harts, als ook een groot dier, Mooſe genoemd, van welkers leder voortreffelyke kolders gemaakt worden. De voornaamſte ſteden in dit landſchap zyn, *Shrewsbury*, *Middle-town*, *Burgin*, *Newarck*, *Elizabeths-town*, *Woodbrigge*, en *Piſcataway*. Zie *Britanniſch Ryk in Amerika I Deel, pag.* 112 *enz.*

JERUBBAAL, of JEROBAAL, een naam, de welke aan *Gideon*, rechter van Iſraël, gegeven wierdt, na dat hy den tempel van Baal in den brandt geſtoken, en het boſch, daar deze afgodt in aangebeden wierdt, hadt laten afhakken. *Recht. VII.* 1.

JERUEL, eene woeſtyne van Judea, regt tegen over de welke Joſaphath, koning van Juda, een zeer talryk leger van Ammoniten, Moabiten, Idumeërs, Arabiers en Syriërs, die hem aangetaſt hadden, verſlagen heeft. *II. Chron. XX.* 16. *enz.*

JERUZALEM, de hoofdſtadt van het Heilige Landt, de welke van de Turken *Cuts* genoemt wordt. De zelve heeft ook verſcheide andere namen gehad, te weten, die van *de ſtadt Davids*, van *de ſtadt van Vrede*, en meer andere, de welke in het navolgende Latynſche vaars uitgedrukt worden:

Solyma, Luſa, Bethel, Jeroſolyma, Jebus, Elia,
Urbs ſacra, Jeruſalem dicitur atque Salem.

Zy was gelegen in den ſtamme van Benjamin; maar wierdt echter

echter aangemerkt onder den ſtam van Juda te behoren. Ze was zo volkryk van perſonen uit de prieſterlyke ſtammen, dat men verzekert, dat ten tyde van David en van Salomon hun getal tot op zes en dertig duizend beliep. Sommigen zyn van gevoelen, dat deze ſtadt geſticht is van Melchiſedek, koning en hogeprieſter, van welken zy den naam van *Salem* gekregen heeft, dat de Jebuziten de zelve ſedert dien tydt verovert hebbende, aldaar eene ſterkte aangelegt hebben, die na hunnen naam *Jebus* genoemt wierdt, en dat men van dezen laatſten naam en van dien van *Salem* den naam van *Jeruzalem* gemaakt heeft: doch deze ſterkte van Jebus kon niet verhoeden, dat Jozua omtrent het jaar des werelds 2484 de ſtadt bemachtigde, en den koning Adoniſedek liet om hals brengen, met vier andere vorſten zyne bondgenoten, de welke den voortgang van zyne wapenen wilden ſtremmen. Sedert de doodt van Jozua wierdt deze plaats wederom van de Jebuziten vermeeſtert; maar de zelve bleven maar voor een korten tydt in het bezit daar van, vermits de Iſraëliten haar ten eerſte herwonnen, uitgezonderd de ſterkte Jebus, de welke het bovengedeelte van de ſtadt was, en de veſting Sion genoemt wierdt: want de zelve is onder de macht der Jebuziten gebleven tot 'er tydt toe dat David haar in het jaar des werelds 2986 ingenomen, en aan haar den naam van *de ſtadt Davids* gegeven heeft, het welk de reden is, dat, hoewel zy den Benjamiten toebehoorde, als zynde van hunne verdeeling, de zelve echter gerekent wierdt van den ſtamme van Juda te wezen. De Iſraëliten hadden daar met de inboorlingen van het landt zo lang gewoont, tot dat deze ſtadt ten laatſte overwonnen wierdt. Salomon liet verſcheide gebouwen oprechten binnen Jeruzalem, namentlyk dien koſtelyken Tempel, van welken in het vervolg zal geſproken worden, een koninklyk paleis, en verſcheide andere. Na zyne doodt nam Sezak, of Seſoſtris, koning van Egypten, de ſtadt in, en gaf de zelve ter plundering over gedurende de regering van Roboam, in het jaar 3064 na de ſchepping des werelds. Zy wierdt herwonnen door Joas, koning van Iſraël, onder de regering van Amaſias, koning van Juda, in het jaar des werelds 3210, wierdt hernomen door de Aſſyriërs ten tyde van Manaſſes, omtrent het jaar 3361; en wederom ingenomen door Nabuchodonozor; koning van Babylonië, onder de regering van Jechonias, in het jaar 3436. Deze Babyloniſche koning liet 'er Zedekias, dien hy tot opperheerſcher aanſtelde; maar geen voldoening in zyn gedrag vindende, kwam hy met een ontzaglyk leger voor Jeruzalem, en na een langdurig beleg veroverde hy de ſtadt. Deze belegering nam een begin op den tienden dag van de tiende maandt van het jaar 3446 na de ſchepping des werelds, en de plaats wierdt verovert op den vyfden dag van de vierde maandt. De Babyloniërs trokken in de ſtadt door de viſchpoort; en maakten zich geheel meeſter van die plaats, vernielden alles te vuur en te zwaardt, wat hen voorkwam, en bedreven 'er met eene onbeſchryffelyke verwoedheit zulke gruwelen, als alleen van een barbaarſch overwinnaar kunnen gepleegt worden. Nebuzardan deedt het vuur ſteken in het paleis van den koning, verbrandde den Tempel en de andere gebouwen, en liet de ſtads muren omver halen; zo dat deze ſtadt tot den grondt toe verwoeſt wierdt. Na verloop van zeventig jaren, te weten in het jaar des werelds 3516, zondt Cyrus de Joden gevangen naar Judea, en zy herbouwden onder Zorobabel en Ezra de ſtadt Jeruzalem en haren Tempel. De zelve wierdt wederom verovert en geplundert door Antiochus Epiphanes in het jaar 586 na de ſtichting van Rome, en in het jaar des werelds 3886. Maar korten tydt daar na herwon Judas Macchabeus deze ſtadt.

Verſcheide andere vorſten van Syrië hebben, hoewel te vergeeſſch, hunne macht ingeſpannen om de zelve te bemachtigen. Pompejus, vergramt op het Joodſche volk, liet toe, dat zyn krygsvolk buitenſporige wanorders in deze ſtadt pleegde in het 690 jaar na de ſtichtinge van Rome; en Herodes Aſcalonita, de zelve vermeeſtert hebbende, veroorzaakte daar onbeſchryffelyke rampen in het jaar 717. Wel is waar, dat hy deze ſtadt naderhandt merkelyk heeft verheerlykt door de prachtige gebouwen, die hy daar liet oprechten: maar deze ſtadt, ver van haar voordeel met de predikinge van Jeſus Chriſtus te doen, is het voornaamſte werktuig van zyne kruiſſiging geweeſt: ook heeft deze ſtrafwaardige ondankbaarheit zulke ſchrikkelyke uitwerkingen van Gods rechtvaardige wraak op zich gehaalt, dat men moeite zou hebben om 'er de weêrga van te vinden. De Zaligmaker voorzeide deze ſtraffen aan de vrouwen, de welke, aangedaan door den jammerlyken toeſtandt, in welken hy zich bevondt, gevoelyk weenden, als de Joden onzen Heilandt naar den berg Calvaria ſleepten, om hem daar aan een kruis te hechten. Hy vermaande deze weemoedige vrouwen niet om zynenthalven, maar om haar zelfs wille, tranen te ſtorten, en wel meeſt om de aanſtaande rampen van de ſtadt Jeruzalem, de welke zy door de Goddelyke wrake wel haaſt zou gevoelen. De ſpoedige uitſlag van deze voorzegging bewaarheedde zyne woorden, en het laatſte ongeluk van deze ſtadt is voorgevallen in het zeventigſte jaar na de geboorte van Chriſtus. Titus belegerde Jeruzalem ten tyde als de plegtigheden van het Paaſchfeeſt geviert wierden, de welke een ontallyke menigte van menſchen uit alle geweſten van Judea derwaarts gelokt hadden. Na een beleg van vier maanden maakte hy zich meeſter van den Tempel op een Zaturdag den 4 Auguſty; maar, alvorens hy deze overwinning behaalt hadt, was 'er zulk eene grote ſchaarsheit aan krygs-en mondbehoeften ontſtaan binnen de ſtadt, dat men zelfs de verwerpelykſte en vuilſte zaken tot nooddruft gebruikt hebbende, eindelyk het menſchenvleeſch niet geſpaart wierdt, om de levendige met de affchuwelyke overblyfſels van hunne eige land-en ſtadgenoten te kunnen ſpyzigen. Eene moeder bragt haar kindt om, het welk aan de borſt lag, en verlengde eenige dagen haar ramſpoedig leven ten koſte van het gene zy onlangs aan het tere wicht gegeven hadt. De Tempel wierdt in de aſſche gelegt, en Titus gaf aan al zyn krygsvolk volſtrekt verlof om de ganſche ſtadt te vuur en te zwaardt te vernielen, de welke by deze gelegenheit ten overvloede gevoelde al wat een onverzoenlyke plunderaar en gemachtigde brandſtichters en dwingelanden tegen weêrloze en overwonne burgers machtig zyn uit te voeren. Het oppergedeelte van de ſtadt, genaamt *de Sterkte Sions*, kon zich langen tydt verweeren: echter leverde Godt de zelve in handen van den belegeraar, zo dat hy op den 8 September, zynde een Zabbath, volkomen meeſter wierdt van Jeruzalem; waar na het ganſchelyk door de vlamme verteert wierdt. Ter naauwernoodt bleef 'er een voetſtap over van deze prachtige en heerlyke wereldſtadt, de welke de koningin van het Ooſten, en de ſetel van den Godsdienſt geweeſt was gedurende den tydt van elf honderd jaren, ſedert dat de koning David den koninklyken troon van zyne nazaten binnen hare muren geveſtigt hadt. Titus geboodt deze bloedgierige moordenaarſter van de Propheten tot den grondt toe te verwoeſten, uitvoerende het geen door den Zone Gods voorzegt was, *dat men 'er den eenen ſteen op den anderen niet zou laten.*

In het jaar der Genade 132 begon den keizer Adrianus de ſtadt Jeruzalem weder op te bouwen, en zondt eenig krygsvolk uit tegen de Joden, die tegen hem opgeſtaan waren, onder het beleidt van een doortrapt bedrieger, genaamt *Barchochebas.* (Zie van hem boven op zynen naam.) Zy hadden een twede ſtadt onder de aarde gebouwt, om zich daar binnen te kunnen verſchuilen, als zy in noodt en gevaar zouden wezen; maar al hunne voorzorg was te vergeeſſch, en de Romeinen verſloegen hen zo menigmaal, dat byna ganſch Judea ontvolkt was. Adrianus verboodt aan de Joden den toegang van Jeruzalem, en Euſebius voegt 'er by, dat hy hen zelfs beletite de zelve van verre, of van eenige verheve plaats, te beſchouwen: zulk een dodelyken haat hadt hy opgevat tegen dit wederſpannige en hardnekkige volk. Hy gaf aan deze ſtadt den naam van *Ælia Capitolina*, en om de zelve geheel te ontheiligen, liet hy boven de poort van Bethlehem een geſneden varken zetten, van welk onrein dier de Joodſche landaardt den meeſten afkeer heeft. De keizer, niet vergenoegt met dit openbaar kenteken van ſlaverny, liet op den berg Calvaria een tempel bouwen ter eere van Venus, eenen anderen ter eere van Jupiter, op de plaats der verryzenis van onzen Zaligmaker; en eenen voor Adonis binnen Bethlehem; en alle deze gebouwen zyn in hunnen ſtandt gebleven tot den tydt van Conſtantinus. Men verhaalt; dat de Kalvarieberg toen ter tydt binnen de ſtads muren beſloten was; gelyk 'er de zelve voor haren ondergang vier verſcheide in haren omvang vervatte; namentlyk de bergen van Sion, van Gion, van Akra en van Moria, de welke die berg is, op welken Abraham zynen zoon Izaak wilde ſlagten.

De keizer Conſtantinus de Grote bevolkte op nieuws de ſtadt Jeruzalem, en verſierde haar met verſcheide Godvruchtige gebouwen, ſedert dat zyne moeder, als men zegt, het hout van het kruis aldaar gevonden hadt. Onder de regering van den keizer Heraclius wierdt Jeruzalem verovert door Coſroës den II, koning van Perſië, in het jaar 614. Sedert dien tydt, in de VII en VIII eeuwen, hebben deze ſtadt en het ganſche Heilige Landt byna altoos ten roof geſtaan aan de Saracenen, tot den tydt toe van Karel den Groten, aan welken Aaron, koning van Perſië, in het jaar onzes Heeren 807 dit ganſche landt, met het graf van den Zone Gods, overleverde, voor zich alleenlyk den eernaam overhoudende van des zelfs ſtedehouder. Maar na de doodt van dezen roemruchtigen vorſt, de welke de eerſte koning van het Weſten is geweeſt, die heer van het Heilige graf gemaakt wierdt, zetten de ongelovigen hunne geweldenaryen voort met de zelve onmenſchelykheit.

De Franſche vorſten, de welke in de kerkvergadering van Clermont in het jaar 1096 het kruis hadden aangenomen, om een tocht naar het Heilige Landt te doen, in het einde van de elfde eeuw; en hebbende Godefroi van Bouillon tot hun opperhoofdt en aanvoerder, veroverden de ſtadt Jeruzalem op den 15 July in het jaar 1099, waar door het koninkryk van Jeruzalem toen ter tydt een begin genomen heeft, van het welke Godefroi de eerſte koning is geweeſt. Hy heeft verſcheide opvolgers gehad, die door de gedurige invallen der Saracenen ontruſt wierden. Onder de regering van Guido van Luſignan, echte man van Sibylla, de welke het ryk geërft hadt, wierdt hen de ſtadt Jeruzalem door Saladin, koning van Perſië en van Egypten, na dat hy verſcheide overwinningen op de Chriſtenen bevochten hadt, eindelyk ontweldigt op den 2 October in het jaar des Heeren 1187, met het ganſche Heilige Landt, uitgenomen de ſteden Tyrus, Tripoli, Antiochië en eenige andere welverſterkte plaatſen. Aldus, na verloop van 88 jaren, nam het koninkryk van Jeruzalem een einde, wiens eernaam, de welke van verſcheide grote vorſten met roem en heerlykheit gevoert is, hedendaags het getal der tytels van den Groten Heer vergroot. Nooit was 'er droefheit ter wereldt zo gevoelyk, noch zo algemeen, als die 'er ontſtondt op het ontfangen van deze rampſpoedige tyding, de welke in Europa gebragt wierdt op het einde van het bovengemelde jaar van 1187.

Middelerwyl hebben de Chriſten vorſten, en boven al de koningen van Vrankryk, verſcheide malen ontzagchelyke legers in het veldt gebragt om deze ſtadt uit de handen der ongelovigen te redden; maar door ontallyke rampzalige toevallen zyn hunne ondernemingen, als mede die van andere mogendheden, telkens verydelt geworden.

Alſir,

Alſir, ſultan van Egypten, bemachtigde in het jaar 1288 verſcheide ſteden van de Chriſtenen, zo dat 'er in het ganſche landt voor hen niets meer overgebleven was, dan Sint Jan van Akre of Ptolemaïs, welke plaats door den ſultan Melek Araf, die Alſir opgevolgt was, belegert wierdt in het jaar 1291, en na de zelve veertig dagen lang onophoudelyk beſprongen te hebben nam hy die ſtormenderhandt in op den 19 May, en vermoordde alle die 'er binnen waren, uitgezondert de gene, de welke in de ſchepen gevlucht waren. Na het overgaan van Akre zyn 'er geen Chriſten krygsbenden, dan alleenlyk eenige reizigers, naar Jeruzalem getrokken. Door dit ongeval is dat heilige erfdeel onder de macht en heerſchappy der Kalifs of vorſten van Egypten gebleven, tot het jaar 1517, wanneer Selim de I, Turkſch keizer, het zelve door de wapenen t'onder heeft gebragt.

Den tegenwoordigen ſtaat der ſtadt Jeruzalem betreffende, de zelve is thans niet zonderling bevolkt, beſtaande de inwoonders meeſt in Mahomethanen, inboorlingen des lands, voor een groot gedeelte krygsvolk van den gouverneur en beampten van den Kady, en voorts Dervis, en andere Turkſche monniken, en in Joden. Daar zyn ook Arabiers, Grieken, Armeniers, Maroniten, Abyſſiniërs, Neſtorianen en andere ketters, behalven de Roomſche monniken van St. Franciſcus orde, die 'er het ſchone klooſter van St. Salvator, en nog een woning by het H. graf hebben. Men rekent haren omtrek op drie kwartier uurs, te weten buiten de wallen om te gaan. Ze is redelyk digt betimmert: doch het meeſte gedeelte der ſtraten is eng en krom. Men telt 'er zes poorten, namentlyk: 1. De *poort van St. Stephanus*, in de H. Schrift de *Veepoort* geheten, ſtaande aan de Ooſtzyde der ſtadt, en wordende door de oude Chriſtenen alzo genoemt, om dat S. Stephanus, digt by deze poort, buiten de ſtadt geſtenigt wierdt. 2. De *poort van Herodes*, of *S. Jeremias*, of ook wel de *poort Ephraïms*, ſtrekkende zich aan de Noord-zyde, en wordende alzo geheten, of om dat ze door Herodes geſticht is, gelyk als eenigen willen, of om dat ze naar het paleis van dien vorſt, digt daar by leggende, gebynaamt is. 3. De *poort van Damaſcus*, de welke zich mede aan de Noord zyde ſtrekt, en dien naam voert, om dat men daar door naar Damaſcus gaat. Door deze poort treden de pelgrims binnen Jeruzalem, als zynde naar den kant van Rama en Joppe gelegen. 4. De *poort van Hebron*, of liever van *Joppe*, of *Bethlehem*, is aan de Weſt-zyde der ſtadt, en alzo geheten, om dat zy aan den weg naar Joppe, en Bethlehem, gelegen is. 5. De *poort Davids*, of *van den berg Zion*, ſtrekkende zich aan de Zuid-zyde en hebbende haren naam van den gemelden berg, ter oorzake dat men door de zelve derwaarts gaat. 6. De *Meſt-poort*, ſtaande aan de Ooſtzyde, en wordt alzo genaamt, om dat de meſt, drek en vuilnis, door de zelve ter ſtadt uit gebragt wordt. Door deze wierdt Chriſtus, wanneer de Joden hem hadden gevangen genomen, binnen Jeruzalem gevoert. Zy wordt gezegt de oudſte der ſtadt te zyn; die van David en Herodes volgen daar aan; de andere worden nieuwer geacht. Behalven deze zes poorten is 'er nog een zevende, de *Vergulde poort* geheten, mogelyk om dat zy met vergulde ſieraden gepronkt, en derhalven boven de andere uitgeblonken heeft, doch deze is ſedert langen tydt toegemetſelt, ter oorzake van eene zekere voorzegging, waar van de Turken de uitwerking trachten te beletten, te weten, dat de Chriſtenen Jeruzalem door deze poort zullen innemen. Nog verder gaat ten dien opzichte hunne bekommering: want alle vrydagen, op den middag, worden alle de andere poorten geſloten, en niet wederom geoopent, voor dat het middag-gebedt geëindigt is, dewyl hen door eene andere voorzegging gedreigt wordt, dat de Chriſtenen hen op een vrydag, gedurende het middaggebedt, zullen overrompelen. Door deze vergulde poort kwam onze Heilandt op de eſelinne binnen Jeruzalem gereden. Na de zelve, als men de ſtadt van hier rond wil gaan, volgt die van S. Stephanus, en zo wyders alle de andere.

De muren van de ſtadt Jeruzalem zyn redelyk fraai, en van gehouwe ſtenen gebouwt, hebbende op eenigen afſtandt verſcheide vierkante torens, met ſchietgaten voorzien. Dit muurwerk heeft de hoogte van omtrent zes vademen, en de dikte van ruim drie voeten. Het zelve wierdt om de ſtadt gemaakt in den jare 1559 door den Turkſchen keizer Solyman. Eenigen willen, dat het door zyn vader Selim al was begonnen, na dat hy Jeruzalem in den jare 1517 op de Egyptiſche Sultans hadt verovert.

De berg Zion legt op een gelyke hoogte met de ſtadt, daar hy ten deie is ingetrokken; doch ten Noorden, alwaar hy wel de meeſte hoogte heeft, ſtrekt hy 'er zich buiten, en men verhaalt daar omtrent, dat de geen, die de wallen hadt doen optrekken, een Genueeſche renegaat, of verloogchenaar, zou zyn geweeſt, die 'er toenmaals Baſſa was, de welke het werk voltooit hebbende, en de Turken ziende, dat dit gedeelte van den berg over de ſtadt geboodt, kregen zy argwaan, en geloofden, dat het met geen ander oogmerk was gedaan, dan om den Chriſtenen beter gelegenheit te geven, om de ſtadt t'eeniger tydt wederom te vermeeſteren; ten welken inzichte zy hem het leven zouden hebben benomen; want het is gevaarlyk de minſte reden van achterdocht aan de Turken te geven.

Het voorgemelde monnikenklooſter belangende, het zelve is gelegen tuſſchen de poort van Bethlehem, en die van Damaſcus, in het Weſter en het hoogſte gedeelte der ſtadt, en voert den naam van dat van den *Heiligen Zaligmaker*. Hun getal beſtaat gemeenlyk uit tuſſchen de dertig en veertig perſonen, daar de Vader gardiaan, of *Reverendiſſimo*, het gebiedt over heeft. Deze is gemeenlyk een Italiaan, of onderdaan des konings van Spanje, en in de zelve achting als een biſſchop, gelyk hy ook, wanneer hy den dienſt op heilige dagen doedt, den myter en biſſchopsſtaf voert. Na hem volgt als twede perſoon de Vader procurator, welke een geboren Spanjaardt moet zyn. Somtyds bekleedt deze waardigheit ſlechts een *Frater*, of lekebroeder, en 't is zyn werk verſtandhouding met alle grote perſonadiën van Chriſtenen te houden, en alle de brieven te ſchryven en te beantwoorden; ook heeft hy de handeling van het geldt. De derde perſoon is de Vader vikaris, die een Franſchman moet zyn. De andere geeſtelyken zyn merendeels Spanjaarden en Italianen. Men heeft 'er gemeenlyk ook eenige Franſchen, doch weinig Duitſchers.

Alle de Vaders, die uit 't Chriſtenryk derwaarts worden gezonden, zyn gehouden, ter plaatſe, daar het hen door den Vader gardiaan verordent wordt, zich neder te zetten, 't zy te Jeruzalem, of elders in het Heilige Landt, en aldaar drie jaren te blyven, na welker verloop zy weder te rug mogen keren, indien het echter den *Reverendiſſimo* behelt: want zo hy redenen mogt hebben van hen daar te willen houden, moeten zy zonder tegenſpreken gehoorzamen. Ondertuſſchen hebben zy hier een ſober leven, vermits zy den meeſten tydt, ter oorzake van de menigvuldige vaſtendagen, geen vleeſch mogen eeten, en zeer weinig ververſching van viſch krygen; zynde Jaffa, of Joppe, 't welk 12 uuren van Jeruzalem gelegen is, de naaſte zeeplaats, en als 'er iets wordt gebragt, is het, gelyk als het ſpreekwoordt zegt, voor pater en mater, en niet voor het gehele konvent. Derhalven verlangen de meeſte om weder naar hunne vaderlandſche klooſters te mogen keren, daar zy het vry beter hebben.

Aangaande de Joden, de zelve komen 'er zich dikwils metter woon ter neder zetten, inzonderheit wanneer zy tot hoge jaren zyn gekomen, met het inzicht van 'er te ſterven, en in of aan het dal Joſaphats begraven te worden, ten einde in het algemene oordeel te ſpoediger afgevaardigt te worden: want volgens het gevoelen der Iſraëliten ſtaat het zelve hier ter plaatſe te worden gehouden.

Het heilige graf behoort wel onder de gehoorzaamheit der Turken; maar de Franciſkanen hebben het zelve in bezit, hoewel men nog twyffelt, of dit wel het rechte graf van den Zaligmaker is. In den Turkſchen oorlog, in het einde van de XVII eeuwe, wilden de Turken het zelve aan de Chriſtenen verkopen; maar daar kwam niet van, om dat zy eene al te grote ſomme gelds eiſchten. De verdere beſchryving van dit graf kunnen de nieuwsgierigen by de Reisbeſchryvers, en onder anderen by *C. De Bruin ſol.* 282 *enz.* nazien.

Tempel van Jeruzalem.

David, ziende, dat hy een koſtelyk paleis, het welk van cederhout getimmert was, bewoonde, en dat de Arke des Verbonds onder opgeſlage legertenten moeſt ſchuilen, beſloot een overheerlyken Tempel te bouwen, in welken de zelve als in eene zekere verblyfplaats zou blyven. De toeſtel van dit gebouw wierdt aangevangen, en de naburige koningen leverden daar toe de keurlykſte bouwſtoffen van hun landt. Maar Godt was vergenoegt met den goeden wille van David; en liet niet toe, dat hy met die handen, de welke hy, gedurende zo vele oorlogen, door hem gevoert, met bloedt beſpat hadt, hem een vredetempel zou oprechten. Nathan bragt hem op Goddelyk bevel deze boodſchap; en David gehoorzaamde met eene volkome onderwerping. Op zyn krankbedt liet hy de voornaamſten onder de Joden byeenkomen, en onder menigvuldige goede en ſtichtige vermaningen, de welke hy tot hen deedt, hen aanbevelende gehoorzaamheit aan zynen zone Salomon, verzocht hy hen byzonderlyk om hem met hunne mildadige giften in het opbouwen van dezen koſtelyken Tempel by te ſpringen en te onderſteunen. Hy moedigde zelfs Salomon aan tot deze roemwaardige onderneming, waar van hy reets den meeſten toeſtel gemaakt hadt. Dewyl Salomon geen zaak zo krachtig ter herte nam als de opbouwing des Tempels, geboodt hy zyne onderzaten, hem dertig duizend werklieden te bezorgen, en verdeelde onder de zelve het werk, tot het welke hy hen gebruikte, in dier voegen, dat de arbeidt hen niet zwaar kon vallen. Daar waren, behalven deze werklieden, nog zeventig duizend vremdelingen, die zich in het ryk ter neder gezet hadden, de welke ſtenen en andere bouwſtoffen aanbragten, en tachtig duizend andere, de welke metſelaars waren; en onder deze waren 'er drie duizend en twee honderd, die als meeſters en beſtierders van de werklieden waren. Deze vorſt ving den bouw van den Tempel aan in het vierde jaar van zyne regering, zynde het 3023 jaar na de ſchepping des werelds, en in de twede maandt der Hebreën, genaamt *Jar*, de welke ten dele onze maandt van April uitmaakt. Dit wonderbare gebouw begreep zeſtig ellebogen in de lengte en zo veel in zyne hoogte, en was twintig ellebogen breed. Het binnenſte des Tempels was geheel met cederhout bedekt, en opgeheldert met goude loofwerken, die in het hout geſneden wierden, en men kon niets uitvinden, het welk aan de pracht en ſierlykheit van dit werk kon evenaren. Hy liet nog een groot getal koſtelyke vaten maken, welker beſchryvingen in de H. Schrift en by Flavius Joſephus te lezen ſtaan: maar onder alle deze heerlyke werken, de welke hy met onbeſchryffelyke onkoſten deedt maken, was 'er een, het welk eene byzondere beſchryving vereiſcht. Het zelve was een koperen waſchvat, vyf ellebogen in zyne hoogte, tien in de lengte, en dertig in zynen omvang vervattende, en hieldt omtrent drie honderd tonnen waters. Dit grote vat wierdt onderſteunt door twaalf kopere oſſen, van welke 'er drie naar het Ooſten ſtonden, drie naar het Weſten, drie naar het Noor-

den, en drie naar het Zuiden. Het zelve was verrykt met allerlei pronkwerken, loveren, bloemkranssen, verbeeldingen van dieren, en met al het gene de kunstigste handen van de uitmuntendste meesters hadden kunnen uitvoeren. Dit grote vat, of, gelyk het in de H. Schrift genaamt wordt, de Zee, diende om de priesters te zuiveren, wanneer zy in den Tempel gingen, om 'er hunnen dienst te verrechten; gelyk Mozes in zynen tydt ook een grote kopere bak tot diergelyk een gebruik hadt laten maken. Na dat Salomon dezen bouw des Tempels ganschelyk voltooit, en al wat 'er tot den dienst der slagtoffers nodig was bezorgt hadt, besloot hy dezen Tempel in te wyen, en de Arke te vervoeren van de plaats, daar Godt de zelve hadt doen plaatsen. Om deze plegtigheit zo veel als het mogelyk was te verheerlyken, liet hy al zyn volk vergaderen, het welk zich in grote menigte by deze overvoering liet vinden. De koning zelf ging voor de Arke, de welke van de priesters gedragen wierdt, en liet ontallyke slagtoffers doen. Als zy by den Tempel gekomen waren, droegen de priesters de Arke Gods in het Heiligdom, en in het binnenste vertrek, het welk voor de zelve gewyd was; en zo haast als zy daar uit gekomen waren, betrok een wolk den ganschen Tempel, zo dat de priesters zich niet langer daar binnen konden onthouden. Deze plegtigheit duurde vyftien dagen, om dat de zelve opgevolgt wierdt van het feest der Loverhutten, waar door 'er nog acht dagen by die van de kerkwyïng gevoegt wierden, na verloop van welken tydt Salomon het volk te rug zondt, na dat 'er gedurende deze plegtigheit twee en twintig duizend ossen, en honderd en twintig duizend schapen geoffert waren. Hier uit kan men ligtelyk afmeten, hoe wonderbaar en hoe vol van verborgendheden de wying van dezen Tempel, die in zich zelven zo vele geheimenissen besloot, moet geweest hebben; dewyl de koning Solomon den zelven ten overvloede voorzien hadt van al het geen 'er tot de verrechting van den Godsdienst en tot de plegtigheden der slagtoffers nodig was. Sisak, koning van Egypten, plunderde den Tempel, na dat hy, gelyk 'er gezegt is, de stadt Jeruzalem, onder de regering van Rehabeam, verovert hadt. Nabuchodonosor plunderde de zelve ook, en deedt den Tempel verbranden; maar Cyrus zondt de Joden naar Jeruzalem te rug onder het beleidt van Zerubbabel, en zy hertimmerden, met zyne vergunning, hunnen Tempel, en naderhandt met toestemming van Darius herbouwden zy de stadt en den Tempel. Sedert dien tydt is de zelve door Antiochus Epiphanes ganschelyk uitgeplundert en ontheiligt geweest. Judas Machabeus zuiverde den Tempel met de uiterste zorgvuldigheit. Herodes Ascalonita timmerde den zelven byna geheel weder op, met eene kostbaarheit, de welke niet alleen een klein koningie van Judea, maar wel eer een keizer van de gansche wereldt waardig was. Wanneer de stadt Jeruzalem door de Romeinen onder Titus bemachtigt wierdt, ontheiligden zy den zelven door onreine Goddeloze slagtoffers: alle de priesters, die zich daar in verschuilt hadden, wierden uit hunne schuilplaatsen getrokken en ter doodt gebragt; en eindelyk wierdt dit onvergelykelyk gebouw in de assche gelegt op den tienden dag van de maandt Augusty. Hy was te voren op den zelven dag door Nabuchodonosor in den brandt gestoken. Josephus rekent, dat de zelve, sedert zyne eerste voltooijing door Salomon, tot deze brandstichting toe, elf honderd en dertig jaren, zeven maanden en vyftien dagen gestaan hadt; en zes honderd negen en dertig jaren en vyf en veertig dagen na des zelfs herbouwing onder Zerubbabel. Titus liet binnen Jeruzalem een Tempel bouwen ter eere van Jupiter Capitolinus, en hy belastte de Joden, tot de ophouwing van dezen Tempel, met de zelve schattingen, de welke zy op Gods bevel voor hunnen tempel hadden moeten opbrengen. Deze schattingen wierden nog betaalt ten tyde van Origenes. Onder de regering van den keizer Julianus den Apostaat verkregen de Joden van dezen vorst verlof om den Tempel te mogen herbouwen, en groeven reets den grondt uit; maar zo haast zy met bouwen wilden beginnen, schoten 'er verscheide malen vurige kloten uit de aarde, de welke eenige werklieden en alle de bouwstoffen verbrandden, zo dat zy eindelyk genoodzaakt waren het werk te laten steken. Zy hadden uit hovaardy zilvere houweelen, schoppen en aardmanden laten maken; maar, behalven het gene men hier aangemerkt heeft, deedt eene aardbeving verscheide gemene portalen, onder de welke de Joden gedolven wierden, instorten, en wierp de oude grondleggingen uit van het laatste gebouw. Op het woordt *Garizim* is gezegt, dat men op dien berg een tempel gebouwt hadt, de welke gelyk was aan dien van Jeruzalem, en door Johannes Hyrcanus verdelgt is geweest. Verscheide Christenschryvers hebben hun werk gemaakt van op te halen en uit te leggen al het gene men in de H. Schrift, als mede in de schriften der Joden, vindt aangaande de order, naar welke de Tempel is gebouwt geweest. De voornaamste zyn *Vilalpandus*, in zyne uitleggingen over Ezechiël, *Lodewyk Cappel*, in zyn kort begryp van de Joodsche Historie; *Constantinus l'Empereur* in zyne Verhandeling over den Talmud, genaamt *Middoth*; *Johannes Lightfoot*, in een daar toe geschikt boek, het welk in het eerste deel van zyne werken, gedrukt binnen Rotterdam, te lezen is; *Goeree* en *Lundius* in hunne *Joodsche Oudheden*, enz. Belangende den tegenwoordigen *Tempel Salomons*, of, om beter te zeggen, de mosquee, die men zo noemt, de lieden daar te lande zeggen, dat hy op de grondvesten van den ouden tempel gesticht en van binnen, hoewel in een veel kleiner begrip, van de zelve gedaante is, als de eerste is geweest. Naar men verhaalt begrypt hy in den omvang omtrent honderd schreden: want men moet dit alles op het zeggen der ingezetenen geloven, om dat Joden noch Christenen daar in of omtrent mogen komen, ja zelfs gene voeten zetten op het gansche plein, dat 'er zich om heen strekt en zeer groot is; en die 'er op betrapt wierdt, zou zekerlyk moeten Turksch worden, of zich laten verbranden.

Kerk van Jeruzalem.

De kerk van Jeruzalem, door de Apostelen opgerecht, is altoos geacht geweest voor de eerste van de wereldt naar hare oudheit. De zelve wierdt geheiligt door de doodt van onzen Heilandt, door de afdaling van den Heiligen Geest, door het prediken der Apostelen en door het martelaarschap van den heiligen *Jacobus den Kleinen* of *Minder* (*Minor*), dien men haren eersten bisschop noemt; voorts gebragt onder die van Cesarea, en by de zevende kanon van de kerkvergadering van Niceen wierdt vastgestelt: *dat, uit krachte van het oude gebruik, de bisschop van Ælia, dat is, van Jeruzalem, zou geëert worden, behoudens de eige waardigheit van de hoofdkerk.* Het is ook uit hoofde van hare stichting, dat de zelve de Moederkerk genaamt wordt, en dat des zelfs geestelyke voogden dikwils hun uiterste vermogen hebben aangewend, om zich voor opperbisschoppen van Palestina te doen erkennen. Men leest in een zendbrief van St. Leo, geschreven aan Maximus van Antiochië, dat de vaderen van de kerkvergadering van Epheze zich hebbende laten vervoeren door de aanzoekingen van Juvenalis, bisschop van Jeruzalem, tegen den bisschop van Cesarea, wegens het opperkerkgebiedt van Palestina, St. Cyrillus en de andere Apostolische gezanten zich daar tegen aangekant hebben, om de maatregels, die in de kerkvergadering van Niceen wegens die twee kerkstoelen genomen waren, standt te doen grypen. Men verstaat ook uit den zelven zendbrief van dien paus, (te weten den twee en zestigsten, die begint: *Quantum dilectioni tuæ placeat*) dat Juvenalis zyn oogmerk bereikt heeft in de kerkvergadering van Chalcedonië, in welke besloten wierdt, in de achtste zitting, dat voortaan de stoel van Antiochië onder zich zou hebben Phenicië, en Arabië, en dat die van Jeruzalem Palestina onder zyn gebiedt zoude hebben. De gezanten van den paus keurden dit besluit goed, en de aangestelde commissarissen deden uitspraak, dat het zelve werkstellig zou gemaakt worden. Maar de bisschoppen van deze oude kerk konden geen vreedzaam genot van dit voordeel hebben, als in de vyfde algemene kerkvergadering, de welke de twede is van Constantinopel, gehouden in het jaar 553. Wilhelm van Tyrus bericht, dat, na de veroordeeling van *de drie kapittels*, de kerkvoogden de hoofdkerken van Cesarea in Palestina en van Scythopolis, die in vorige tyden afhankelyk geweest waren van den patriarch van Antiochië, en die van Berytus, en van Rubenzen in Syrië, de welke aan den stoel van Alexandrië onderhorig waren, onder het kerkgebiedt van den stoel van Jeruzalem gebragt hebben. In de kerkvergadering van Niceen, gelyk reets is aangewezen, was hem wel de tytel en plaats wegens de voorzitting toegestaan; maar het rechtsgebiedt wierdt echter voor den aartsbisschop van Cesarea behouden; zo dat hy patriarch was zonder onderhorige bisdommen te hebben. De kerkvoogden van de vyfde algemene kerkvergadering, oordelende, dat zulks tegen de welvoeglykheit scheen te stryden, en willende de eerste kerk van de wereldt verheerlyken, besloten, dat de voorgenoemde stoelen onder dien van Jeruzalem zouden staan. De keizer, om het nadeel, het welk de stoel van Cesarea daar by leedt, te vergoeden, gaf aan die plaats wederom de waardigheit van opperlandstadt (*proconsularis*), met de welke zy te voren verheerlykt was geweest. Deze kerk heeft vele doorluchtige mannen tot bestierders gehad, en verscheide vervolgingen moeten ondergaan van de afgodendienaars, ketters, Saracenen, enz. Dit zy genoeg voor het tegenwoordig.

Kerkvergaderingen van Jeruzalem.

De kerk van Jeruzalem heeft niet alleen het voorrecht van de oudste te wezen, maar daar by nog dat van de Apostelen en gelovigen binnen haar gebiedt te hebben zien op algemene kerkvergaderingen byeenkomen. De eerste van deze kerkelyke byeenkomsten, aangemerkt in het eerste hoofdstuk van de Handelingen der Apostelen, is gehouden ter oorzake van de verkiezing van Matthias in de plaats van Judas. De H. Petrus opstaande in het midden der discipelen, de welke ten getale van omtrent honderd en twintig vergadert waren, stelde hen voor de noodzaaklykheit van iemandt te benoemen, die de plaats van Judas zou vervullen. Josephus, genaamt Barsabas, bygenaamt de Rechtvaardige, wierdt voorgedragen met Matthias, en het lot viel op den laatsten. De twede kerkvergadering wierdt gehouden wegens de verkiezing van de diakens: gelyk in het zesde hoofdstuk van de Handelingen der Apostelen gezegt wordt. De Grieken waren de oorzaak daar van. Zy morden tegen de Hebreën, om dat hunne weduwen niet geacht wierden in de uitdeeling der aalmoezen. Om deze reden lieten de Apostelen in het jaar des Heeren 34 de discipelen byeenkomen, en deden hen goedkeuren, dat 'er zeven mannen van een beproefde deugdzaamheit en een onberispelyk leven verkozen wierden, de welke met dezen dienst zouden belast worden, het welk uitgevoert wierdt, en de Apostelen leiden hunne handen op hen. De derde kerkvergadering, de welke eigentlyk de kerkvergadering der Apostelen binnen Jeruzalem genoemt wordt, is van meerder aangelegenheit geweest. De zelve is gehouden in het jaar der genade 49, of 50, ter oorzaak van de nakominge der wet, tot de welke men de Heidenen wilde verplichten; waar van gewaagt wordt in de Handelingen der Apostelen in het vyftiende hoofdstuk, alwaar staat, dat 'er eenige, die

die van Judea binnen Antiochië gekomen waren, aldaar leeraarden, dat de gene, die volgens de wet van Mozes niet besneden waren, geen zaligheit konden bekomen. Paulus en Barnabas kantten zich tegen die genen, de welke dusdanige lere verbreidden, en kwamen binnen Jeruzalem om deze zaak aan de Apostelen voor te dragen, die deswegen in eene kerkvergadering traden. Petrus sprak eerst, en zy maakten een besluit in den brief geschreven aan die van Antiochië, met deze woorden: *Het heeft den Heiligen Geest en ons goed gedacht Ulieden geen anderen last op te leggen dan die, de welke nodig is*, enz. Zommige schryvers stellen tusschen de kerkvergaderingen, gehouden door de Apostelen, de byeenkomst, van welke in het XXI hoofdstuk van de Handelingen der Apostelen gemeld wordt, alwaar te zien is, dat zommige Christenen, die naar de Joodsche wet overhelden, een gerucht verbreid hebbende, dat Paulus een doodvyand was van de wet van Mozes, Jacobus hem geraden heeft, dat hy openbaarlyk het ontzag, het welk hy voor den Godsdienst van zyne voorvaderen hadt, zou bewyzen. De Apostel Paulus volgde zynen raadt, en zy reinigden zich op de wyze der Nazareners, met vier mannen, die zich woeschen, en hy betaalde zelfs de onkosten voor hen. Narcissus, bisschop van Jeruzalem, beriep eene kerkvergadering van veertien andere bisschoppen omtrent het jaar 197. De zelve wierdt gehouden onder de regering van paus Victor den I, ter oorzaak van het vieren van het Paaschfeest. Omtrent den jare 335 liet de keizer Constantinus de Grote aan de kerkvoogden van het Oosten, die binnen Tyrus vergadert waren, zeggen, dat zy zich naar Jeruzalem begeven moesten, om de kerkwying van een heerlyken tempel, den welken hy naby het graf van den Zone Gods hadt doen bouwen, by te wonen en te verheerlyken. Eusebius verhaalt, dat deze inwying geschied is met alle de kerkelyke plegtigheden; en dat, gedurende de heilige dagen, die tot dien einde geschikt waren, zommige van de vergaderde bisschoppen predikten, andere eenige zamenkomsten bywoonden, in de welke zy de H. Schrift uitleiden; en die genen de welke deze begaafdheden niet bezaten, hielden zich bezig met eenige andere geestelyke oeffeningen te verrechten, gelyk de gemelde Eusebius bericht. Wanneer de rechtzinnige bisschoppen van Jeruzalem vertrokken waren, de aanhangers van Arius, de welke men Eusebianen noemde, ziende, dat zy toen ter tydt de overhandt hadden, traden in een kerkvergadering, en namen den gemelden aartsketter Arius aan in de gemeenschap van de kerk. Anderen zyn van gevoelen, dat deze vergadering de zelve is, of wel een vervolg van die van Tyrus, de welke van St. Athanasius genoemt wordt *Exordium Synodorum Arianarum*, dat is: het begin van de Ariaansche kerkvergaderingen. In het jaar 350 beriep Maximus van Jeruzalem eene kerkvergadering, in welke alle die genen, die binnen Tyrus de afzetting van St. Athanasius ondertekent hadden, openbare verklaringen opstelden, tot ontkentenis en herroeping van al het gene zy tegen de eer van dezen groten man gedaan of gezegt hadden, hun misdryf aan de geweldenaryen van de Arianen en Eusebianen toeschryvende. Dit is het geen St. Athanasius verzekert in den Zendbrief, welken hy schreef aan de eenzame monniken, waar door Socrates, die het tegendeel beweert, van onwaarheit kan overtuigt worden. Juvenalis, kerkvoogdt van deze stadt, hieldt in het jaar 454 eene provinciale kerkvergadering om 'er de kerkvergadering van Chalcedonië te doen aannemen. De bisschoppen schreven een Synodalen brief aan de priesters en monniken van Palestina, om aan de zelve kennis te geven van het geen 'er was vastgestelt, en om hen aan te moedigen tot standvastigheit en volharding in den Katholyken Godsdienst. Men vindt nog een Synodalen zendbrief van eene kerkvergadering, gehouden binnen Jeruzalem in het jaar 518 in het begin van de regering van den keizer Justinus. In het jaar 526, Petrus, bisschop van Jeruzalem, na dat hy brieven ontfangen hadt van Mennas, patriarch van Constantinopel, door de welke hem bericht wierdt, dat Severus van Antiochië, Petrus van Apamea en Zoara, met de andere Acephalen, in een Synode, gehouden binnen zyne stadt, gedoemt waren, beriep een kerkvergadering, in welke al het geen 'er besloten was in die van Constantinopel aangenomen en bevestigt wierdt. In het jaar 533 is 'er een Synode binnen Jeruzalem gehouden, in het welke de vyfde algemene kerkvergadering goedgekeurt wierdt: ook wierdt 'er in deze laatste byeenkomst vastgestelt aan de kerkvoogden van Jeruzalem de waardigheit van patriarchen toe te staan, gelyk reets is aangetoont. Sophronius, die in het jaar 633 tot patriarch verkozen wierdt na de doodt van Modestus, hieldt eene kerkvergadering tegen de Monotheliten, en zondt de stukken daar van aan den paus Honorius, en aan Sergius van Constantinopel. Men vindt in de Verzameling der kerkvergaderingen van een Synode gewag gemaakt, dat binnen Jeruzalem is gehouden omtrent het jaar 726 tegen de ketters, genaamt Agonycliten, de welke altoos al staande hun gebedt deden. Wilhelm van Tyrus maakt gewag van eene kerkvergadering, die, na het innemen van Jeruzalem, gehouden wierdt door de kruisvaarders, onder Godefroi van Bouillon, in het jaar 1099, in welke Daubertus tot patriarch verkoren wierdt. De zelve schryver spreekt van eene andere beruchte kerkvergadering, tot een diergelyk opzicht gehouden in het jaar 1107, als mede van eene, die beroepen is geweest tegen keizer Henrik den IV. Verder van een kerkvergadering, gehouden tegen Arnoldus, die zich in den patriarchalen setel ingedrongen hadt in het jaar 1115, en nog van eene andere, die gehouden is geweest in het jaar 1136, of 1142, door Alberik, gezant van den heiligen stoel, ter oorzake van de inwying van een kerk. Op deze kerkvergadering is de zaak betwist tegen Maximus, een Armenisch bisschop.

Tydrekenkundige opvolging der patriarchen van Jeruzalem.

In het jaar onzes Heeren 33. *Jacobus* de Kleine, of Mindere; gemartelt in het jaar 62, of 63.

In het jaar 62 St. *Simon Cleophas*.

111.	*Justus* de I.	
	Zachaus.	
	Tobias.	
	Benjamin de I.	
	Johannes de I.	
	Mattheus.	
	Benjamin de II.	
	Philippus.	
	Seneca.	
	Justus de II.	
	Levi.	
	Ephrem.	
	Judas.	
138.	*Marcus.*	
	Cassianus.	
	Publius.	
	Maximus de I.	
	Julianus de I.	
	Cajanus.	
	Symmachus.	
	Cajus.	
	Julianus de II.	
	Capito.	
185.	*Maximus* de II.	
	Antonius.	
	Valens.	
	Dulcinius.	
	St. Narcissus.	
	Dius.	
	Germanio.	
	Gordius.	
	St. Narcissus herstelt en gestorven in 't jaar	216.
	Alexander. . . . gestorven in 't jaar	253.
266.	*Hymeneus*, gedurende den tydt van	30.
296.	*St. Zambdas.*	2.
298.	*Hermo*, of *Thermo.*	14.
312.	*St. Macarius* de I.	19.
331.	*Maximus* de III.	20.
351.	*St. Cyrillus.*	35.
386.	*Johannes* de II.	30.
416.	*Parachilus.*	13.
428.	*Juvenalis.*	29.
458.	*Anastasius.*	19.
476.	*Gerontius*, ingedrongen.	
477.	*Macarius* de II.	8.
485.	*Salustius.*	7.
492.	*Elias*, verjaagt door den ketter *Severus.*	21.
513.	*Johannes* de III.	12.
525.	*Petrus.*	21.
546.	*Macarius* de III.	2.
548.	*Eustochius.*	
561.	*Johannes* de IV.	34.
595.	*Amos.*	6.
601.	*Hesychius.*	8.
609.	*Zacharias.*	
	Modestus.	
633.	*Sophronius.* . . . gestorven in 't jaar.	636.

De stoel stondt open gedurende de heerschappy der Saracenen; en men weet alleenlyk den namen van eenige patriarchen.

759.	*Theodorus.*	
787.	*Elias.*	
795.	*Johannes* de V.	
. . .		
802.	*Thomas.*	
1006.	*Orestes.*	
1088.	*Simeon.*	
	Duibertus; eerste patriarch na de verovering van Jeruzalem door de Latynen aangestelt in het jaar	1099.
1107.	*Ebremarus*, afgezet.	
1107.	*Gibelinus.*	
1112.	*Arnoldus*, of *Arnulphus.*	7.
1118.	*Guarimundus.*	6.
1128.	*Stephanus.*	10.
1130.	*Guilielmus.*	2.
1146.	*Fulcherius.*	16.
1159.	*Amaury.*	13.
1180.	*Heraclius.*	21.
.	*Albertus.*	
.	*Thomas* de I.	
.	*Robertus.*	
.	*Jacobus.*	
.	*Thomas* de II.	

De andere patriarchen zyn niet bekend. Men zal verscheide aanmerkenswaardige zaken vinden, aangaande het bestier van de kerk van Jeruzalem ten tyde der Apostelen, en des zelfs eerste bisschoppen, in het derde Hoofdstuk van de verhandeling van

Henrik Dodwel *de jure Laïcorum sacerdotali*, gedrukt binnen Londen in het jaar 1686.

Om geen zaken achter te laten, die de stadt Jeruzalem betreffen, zal men hier nog een tydtafel byvoegen van alle de koningen, de welke sedert de regering van Godefroi van Bouillon binnen Jeruzalem geheerscht hebben: want wat de andere belangt, de zelve zal men in het artykel van JUDEA optellen. Deze opvolging neemt een einde met de regering van Johannes van Brienne, om dat keizer Frederik de II, de welke met Jolante, dochter van den gemelden Johannes, trouwde, en dat alle de gene, die den tytel van koningen van Jeruzalem hebben gevoert, geen voet lands in Palestina bezeten hebben. Eerstelyk wordt het jaar gestelt, in het welke de koningen hebben begonnen te heerschen, en in het vervolg vindt men den tydt, hoe lang zy geregeert hebben.

Tydrekenkundige opvolging der koningen van Jeruzalem.

In het jaar	1099.	*Godefroi van Bouillon.*	1. jaar
	1100.	*Balduinus* de I.	18.
	1118.	*Balduinus* de II, bygenaamt du Bourg.	13.
	1131.	*Fulco*, graaf van Anjou en Melisende.	11.
	1142.	*Balduinus* de III.	21.
	1163.	*Amaury* de I.	11.
	1174.	*Balduinus* de IV, bygenaamt Mezel of de Melaatsche.	12.
	1186.	*Balduinus* de V.	1.
	1186.	*Guido van Lusignan* en *Sibylla*.	8.
	1194.	*Amaury* de II.	11.
		Henrik, graaf van Champagne.	
	1209.	*Johannes van Brienne*, tot het jaar	1223.

Daar is reets gezegt, dat Johannes van Brienne in het jaar 1223 zyne dochter Jolante uittrouwde aan den keizer Frederik den II, en dat hy, na dat deze laatste binnen Tyrus gekroont was, verplicht is geweest afstandt te doen van alle de rechten, de welke hy hadt op het koninkryk van Jeruzalem, ten gevalle van zyne dochter, hoewel men overeengekomen was, dat hy gedurende zyn leven in des zelfs bezit zou blyven. Voorts kunnen de genen, die grondiger kennis begeeren te hebben van al het gene de stadt Jeruzalem als ook den Tempel van Salomon, hare kerke, de kerkvergaderingen, de welke daar gehouden zyn, enz. betreft de boeken van de H. Schrift, en boven alle die der Koningen, en de Handelingen der Apostelen te rade gaan. Zie voorts *Josephus Oudh. en Oorl Eusebius. Socrates. Theodoretus. Sozomenes. Orosius. Beda. Guilielmus Tyr. Gesta Dei per Francos. Jacobus de Vitri. Bochart Geogr. Sacra. Adrichomius descr. Terræ S. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Testament. Spondanus in Annal. Eccl. De kerkvergaderingen, de Reisbeschryvingen van het H. Landt. enz.*

JERVENLANDT, een district in de Lyflandsche provincie Estlandt, tusschen den Finlandschen en Lyflandschen zeeboezem, waar in de steden *Wittenstein*, *opper Pahlen*, *Felin*, *Lais*, *Karkus* en *Iarvast* leggen. *Zeilerus*

JERXHEIM, een Brunswyksch slot, met een ampt, aan de Halberstadsche grenzen, het welk de hertoginne weduwe van Brunswyk, Sophia, koninklyke princesse van Polen, tot hare douaire kreeg, en in den jare 1571 heeft laten bouwen.

JERYA, hoofdman van de lyfwacht van Zedekia, koning van Juda. Hy was de zoon van Selemja en kleinzoon van Hananja. Hy kreeg bevel om den Propheet Jeremias te vatten, en hy nam hem in hechtenis ten tyde als hy uit Jeruzalem trok, om zich naar het landt van Benjamin te begeven. Hy beschuldigde hem, dat hy zich aan de Chaldeën ging overgeven, het welk de Propheet beweerde valsch te wezen. De koning Zedekia, op de aanrading van de groten van zyn hof, liet Jeremias in een diepen put werpen, in welken hy langen tydt heeft moeten blyven. *Jerem.* XXXVII. 13

JESANA, eene stadt van den stamme van Ephraïm, de welke nog eenige andere onder zyne afhankelykheit hadt. *Abija*, koning van Juda, veroverde de zelve van Jeroboam, koning van Israël. II. *Chron.* XIII. 19.

JESI, in het Latyn *Aesium*, *Aesis*, een stadt van den Kerkelyken Staat in Italië. De zelve is gelegen in Fiumesino, in de streek van Ancona, naar het Zuid-Westen. Deze plaats is niet heel groot, maar zy heeft een bisdom, het welk het voorrecht heeft, dat het alleen aan den paus onderhorig is. *Baudrand.*

JESILSBACHS, een naam, den welken de Persianen aan de Turken geven, om dat hunne Emirs, of recht afdalende nakomelingen van Mahometh een groenen tullebandt dragen. Dit woordt beduidt *groene hoofden*, en komt voort van *Jesil*, groen, en van *bachs*, *hoofdt*. De andere Turken dragen een witten tulbandt. Zy noemen de Persianen *Kisilsbachs*, dat is: rode hoofden, om dat dit de koleur is van de nakomelingen van Ali. *Ricaut de l'Empire Ottoman.*

JESIMON, een stadt en bosch van den stamme van Juda. David heeft zich verscheide malen omtrent dit bosch onthouden, wanneer hy van Saul vervolgt wierdt. I. *Samuel.* XXIII. 24.

JESLEMERUS, JESLER, of JEZLER, (JOHANNES) een Zwitsersch Godgeleerde, van den hervormden Godsdienst, wierdt geboren te Schafhauzen in den jare 1542, studeerde te Straasburg, Heidelberg, Marburg en Parys, en wierdt, weder te huis gekomen zynde, eerst preceptor, en daarna rector van de Latynsche schole in zyne geboortestadt. Men riep hem vervolgens uit de schole, om de Godgeleerdheit te leeraren; en maakte hem naderhandt een lidt van den Raadt, of van de stads regering; maar hy keerde twee jaren daar na weder tot het leeraren der Godgeleerdheit, en kreeg de eerste plaats onder de Theologanten. Hy overleedt den 31 Augusty des jaars 1622, en heeft nagelaten: *Schematismi, universum Christianismum complectentes; De virtute; Commentarii in Officia Ciceronis; Vitæ Patriarcharum & Prophetarum; Vocabularium Latino-Germanicum; De Fructu mortis dominicæ; De diuturnitate belli eucharistici.* enz.

JESLUM, een dorp van de Vriesche grietenye Ferwerderadeel, in het kwartier Oostergoo, heeft een kerk, met een spitsen toren, de eenigste in deze grietenye. De predikant van dit dorp bedient ook Manswert, en staat onder de classis van Dokkum. *Winsemius.*

JESOLO is de naam, die gegeven wordt aan de puinhopen van het aloude Equilium, of Æquilium, eene bisschoppelyke stadt van Italië, de welke door de Hunnen is verwoest. De zelve legt in de Trevisaansche mark, vyf mylen van Venetië, naar den Noordkant, en een myl van Citta Nuova, het welk in de plaats van het oude *Equilium* gekomen is. *Baudrand.*

JESSE, de vader van David. Zie ISAÏ.

JESSE, voor dezen eene abdy of nonnenklooster van de Cisterci-orde digt by Groningen, waar van by Ubbo Emmius het volgende bericht gevonden wordt: „ Niet verre van Groningen, „ onder het stads gerecht, is door een Groninger priester, met „ name *Diderik*, in het jaar 1216 een nieuw klooster gesticht, 't „ welk naar de plaats, daar het gebouwt wierdt, het klooster „ *Esse* wierdt genoemt, naderhandt den naam van *Jesse* kreeg, „ maar thans zyn eersten naam wedergekregen heeft. Ottho, „ bisschop van Utrecht, daar ter plaatse gekomen zynde, heeft „ de stichting nog in 't zelve jaar bezichtigt en bevestigt. Het „ was eerst in een soberen staat, maar heeft binnen korte jaren „ een groten opgang gemaakt. Daar wierden maagden van de „ Cisterci-orde geplaatst, en 't konvent kreeg eene overste, die „ den naam van abdisse voerde". *Miræus* tekent het zelve aan in zyne Kronyk van de Cisterci-orde. *Ubbo Emmius de Rebus Fris. lib. IX.*

JESSEINS, *Jessana*, is in vorige tyden een vlek van het Lyonnoïsche Gaule geweest. Hedendaags is het niet dan een dorp van Champagne, gelegen aan de Aube, twee mylen beneden Bar-sur-Aube. *Baudrand.*

JESSELMERE, of GISLEMERE, eene stadt en koninkryk van Indië, op het halfeilandt aan deze zyde van de rivier den Ganges, en in het keizerryk van den Mogol gelegen. Dit landt legt tusschen de gebergten. De stadt Jesselmere is groot en volkryk. Daar worden 'er nog eenige andere gevonden, die vry aanzienlyk zyn, als *Radimpore*, en andere.

JESSEN, een steedtje en Superintendentschap in den Keurkreits en keurvorstelyk ampt Sweinitz, legt beneden Lochau, of Annaburg, tegen over Sweinitz, 3 mylen van Juterbok. Zyne benaming is afkomstig uit de Wendische tale, in welke *Jesse* zo veel beduidt als een seisse. *Peckenstein Theatr. Sax. P. III. pag.* 154. *Albini Meisn. land-Chron. pag.* 91. *Zeileri Topogr. Sax. sup. pag.* 107.

JESSENIUS, of JESSINSKY, (JOHANNES) geboortig van Groot-Jessen, was Doctor in de geneeskunde, lyfarts van de keizeren Rudolph den II en Matthias, als mede keurvorstelyke Saxische lyfarts, ook rector en kancelier van de akademie te Praag. Hy was de zoon van *Balthazar Jessinsky*, die naar Breslau uit Hungarië trok, alwaar zyn vader *Stephanus* richter of hoofdman van het gespanschap Thurocz was geweest. Hy wierdt geboren den 27 September des jaars 1564, en was wegens zyne geleerdheit vermaard. Doch hy mengde zich al te veel in de Boheemsche onlusten, en wierdt door de Standen naar Hungarië gezonden, maar op zyne te rug reize gevankelyk naar Wenen gevoert, doch kort daar na tegen een gevangen Italiaan gelost. Uit de gevangenis gaande schreef hy deze vyf letteren aan den muur: I. M. M. M. M. welke velen te vergeefsch hebben zoeken uit te leggen, tot dat eindelyk Ferdinand, aartshertog van Oostenryk, de zelve verklaarde, te weten: *Imperator Matthias Mense Martio Morietur*, dat is: „ De keizer Matthias zal in de „ maandt van Maart sterven" Daarentegen schreef Ferdinand aan den muur: *Jesseni mentiris, mala morte morieris*, dat is: „ Jessen, gy liegt, en gy zult een kwade doodt sterven". Beide wierdt eenigermaten waar bevonden: want de keizer stierf in Maart, en Jessenius wierdt door Ferdinand, na dat hy in de nederlage der Bohemers in den jare 1620 was gevangen genomen, in 't jaar 1621 te Praag opentlyk door beuls handen van het leven berooft. Men heeft van hem vele geneeskundige schriften, als: *Epistola de sanguine; Zoroaster; Institutiones Chirurgicæ; Historia Anatomiæ; Tractatus de Ossibus; Speculum urinarum; De generatione & vita humanæ periodis.*

JESSIN, een steedtje en ampt in de Mekelenburgsche heerlykheit Rostok, aan de rivier Rekenitz, niet verre van Gnoien gelegen. *Topograph. Sax. inf. p.* 229.

JESSO, of YEZO, een vast landt van eene grote uitgestrektheit naar de Noordzyde van Japan, waar van het zelve door de Straat van Sungar is afgescheiden. Men weet niet zeker of het een eilandt, of een vaste kust is. Als men aan het bericht der Sinezen geloof wil geven, is het een gedeelte van Tartarye, het welk aan het koninkryk van Yupi, en van Niulhan grenst, gelyk in de landkaart van China en van Japan, de welke de vader Martini uit dat landt heeft medegebragt, kan gezien worden. Daarenboven leest men nog in de schriften der Sinezen, dat 'er aan de andere zyde van het landt van Leaotung, naar het

het Noord Westen, landen gevonden worden, de welke zes duizend stadiën in hunnen omtrek bevatten, dat is; naby de vier en twintig graden: maar in de nieuwe Reisbeschryvingen wordt van eene engte gesproken tusschen Tartarye en het landt van Jesso, de welke men de engte of straat van Jesso noemt; het welk niet overeenkomt met de mening der Sinezen. De inwoonders van Jesso kleden zich met vachten van dieren, en dragen, naar men zegt, een kopere plaat op hunne borst, om de schoten der pylen af te weeren. Het is een strydbaar volk, en ontzagchelyk by de Japonezen. Zy hebben geen anderen Godsdienst, dan dat zy den hemel en de sterren aanbidden; en men bespeurt onder hen geen burgerwet nog eenige ordentelyke bestiering. De Hollanders hebben bevonden, dat deze volkeren zo wild en onbeschaafd van aardt niet zyn, als zy uitwendig schynen, en dat, wanneer zy met de vremdelingen omgang hebben, zy zich met hunne beste klederen opschikken. Hoewel dit landt heel naby Japan gelegen, en dat 'er niet dan de straat van Sungar tusschen beide is, evenwel hebben de keizers van Japan de afgelegene landen van de kust nooit kunnen ontdekken; niettegenstaande zy 'er volk hebben heen gezonden, met allerlei voorraadt wel voorzien, om deze gewesten te ontdekken, want de zelve hebben daar niet dan eenige plompe en onbeschaafde berglieden ontmoet, de welke hen geen genoegen konden geven op het gene zy hen vroegen. Men is van gedachten, dat dit landt zich uitstrekt tot aan Noord-Amerika, en dat het gelegen is naby de beruchte zeeëngte van Anian, naar de welke men sedert zo vele jaren gezocht heeft, zonder die te hebben kunnen ontdekken. *Martini Descriptio Chin. Thevenot Relation de la Terre d'Eso, Tom. III. Ambassade des Hollandois au Japon, part. I.*

JESUA, een Leviet, was het hoofdt van een geslacht, en het negende lot viel hem toe in de priesterlyke bedieningen. I. *Chron* XXIV. 11.

JESUA, een Leviet, was belast ten tyde van Ezechias, koning van Juda, onder het beleidt van Core, met de uitdeeling aan de andere Leviten van hunne gedeelten in de zaken, die van het volk vrywillig opgedragen waren. II. *Chron.* XXXI. 15.

JESUA, of JOZUA, de zoon van Josadak. Hy volgde zynen vader op in het ampt van hogepriester der Joden in het jaar des werelds 3510, voor de geboorte van Christus 541, en kwam te rug van Babylon in het jaar 3517 met Zerubbabel en de andere Joden, na dat zy zeventig jaren lang gevangen waren geweest. Hy heeft zeer veel geholpen tot het hertimmeren van de stadt Jeruzalem en van des zelfs Tempel. Hy is de drie en dertigste opperpriester geweest, en heeft dit ampt gedurende den tydt van negen en twintig jaren bekleed, dat is te zeggen tot het twintigste jaar toe van de regering van Darius Hystaspes, volgens het zeggen van Philo. Hy heeft zyn zoon *Joachim*, of *Jojakim* tot opvolger gehad. *Ezra* III *Nehemia* XII. *Ecclesiast.* XLIX. 14. Verscheide schryvers zyn van gevoelen, dat deze Jesua vyftig jaren lang deze verheve bediening geoeffent heeft, en verzekeren, dat hy gestorven is in het zes en dertigste van zyne regering. *Spondanus Annal. Eccles. A.* 3595.

JESUA, een Spaansch Rabbi uit den stamme Levi, die in de XV eeuw leefde, heeft een werk gemaakt, het welk moet gelezen worden van alle de genen, die zich willen begeven tot de studie van den Talmud. Dit werk voert voor tytel: *Halicoth Olam*, dat is: *de wegen van de eeuwigheit*. Hy legt daar in uit met eene byzondere nettigheit de wyze van redeneren van de leeraars van den Talmud, de manier van hunne tegenwerpingen voor te stellen en van de zelve te beantwoorden; want daar is in den Talmud geen zaak zo moeielyk en zo verwart, als deze. Daar is een grote menigte van drukken in het Hebreeusch geweest van het werk van dezen Joodschen leeraar. Constantinus L'Empereur, hoogleeraar te Leiden, heeft dit werk in de Hebreeusche en Latynsche tale laten drukken binnen die stadt in het jaar 1634. Zie *Buxtorf Bibl. Rabb.*

JESUAL, een koninkryk van Indië, in de staten van den Groten Mogol. Het zelve is gelegen tusschen dat van Patna, het welk ten dele naar zyne Westzyde legt, met de rivier den Ganges, en tusschen het koninkryk van Udessa, het welk met het gebergte naar het Oosten is gelegen. *Rajapore* is 'er de hoofdstadt van.

JESUATEN, eene kloosterorde van monniken, gesticht door St. *Johannes Colombinus van Siëna* in de XIV eeuwe. De zelve worden ook *Hieronymiten* genaamt, naar St. *Hieronymus*. Paus Urbanus de V bevestigde deze orde in het jaar 1367, en andere pauzen hebben aan de zelve grote voorrechten vergunt. Zy hebben aan deze monniken, behalven den naam, die reets gemeld is, dien van Apostolische klerken gegeven. Clemens de IX heeft deze orde vernietigt in het jaar 1668. De Jesuaten deden de drie kloostergeloften, en droegen een aschgraauw kleedt zonder bovenkap. Zy geneerden zich met den arbeidt hunner handen, en bemoeiden zich noch met andere geestelyke, noch wereldlyke dingen. *Moses Jesuata in vitâ S. Joan. Colomb. & Hist. Relig. Spondanus A. C.* 1367. *n.* 6. *&c.*

JESUIAB AZRONITA heeft een werk geschreven tegen *Eunomius*, eenige twistredeneringen tegen een ander ketter, twee en twintig vragen aangaande de verbondzegels van de kerk, eene verantwoording, eenige zendbrieven en de instellingen van kerkelyke vergaderingen. *Ebed-Jesu Catalog. des Ecrivains Chaldeens.*

JESUIAB HADIBITA heeft verscheide werken geschreven, onder anderen een boek aangaande den Doop, en een ander, in het welke hy van de inwyingen in het byzonder spreekt. Hy heeft ook een geschreven van de inwying van eene nieuwe kerk, als mede lofzangen, gebeden, zendbrieven en boeken van geloofsgeschillen. Hy is zeer beschaaft in zyne redeneeringen. *Ebed-Jesu Catalog. des Ecrivains Chaldeens.*

JESUITEN, of Religieuzen van de zamening van Jesus, de welke van de kerkvergadering van Trente Reguliere klerken genoemt worden. Zy erkennen St. *Ignatius Lojola* voor hunnen stichter, de welke deze zamening heeft opgerecht in het jaar 1534. Paus Paulus de III bevestigde de zelve mondeling in het jaar 1539, en in het volgende jaar bekrachtigde hy deze orde door eene openbare bulle, die aldus begint: *Regimini militantis Ecclesiæ*, de welke verleent wierdt op den 27 van de maandt van September. Maar alzo deze paus hun getal tot zestig bepaalt hadt, heeft hy dezen hinderpaal weggenomen op den 14 Maart in het jaar 1543 door eene andere bulle, de welke begint: *Injunctum nobis*. De pauzen Julius de III, Pius de V, Gregorius XIII, en verscheide andere hebben aanmerkelyke voorrechten aan deze gemeenschap toegestaan, waar door de zelve zeer machtig is geworden, en zich byna door de gehele wereldt heeft uitgebreid. Ook heeft de zelve verscheide vermaarde schryvers voortgebragt. De Jesuiten verbinden zich, behalven de drie gewonelyke kloostergeloften, door eene vierde aan den paus, wegens de zendingen tot voortplanting van het geloof. Hun generaal of overste is het opperhoofdt van de orde voor zyn leven, en houdt zyn verblyf te Rome in het professiehuis, genaamt van Jesus. Hy heeft vier algemene vikarissen, of assistenten, als van Italië, van Duitschlande, van Vrankryk, en van Spanje en Portugal, de welke echter geen beslissende stem hebben, maar alleenlyk het recht van mede te mogen beraadslagen. St. *Ignatius*, hun stichter, is hun eerste overste geweest. *Jacobus Lainez*, een Spanjaardt, is hem in dit ampt opgevolgt. Hy wordt voor een zeer ervaren man in de Godgeleerdheit gehouden, en in deze bevoegtheit verscheen hy op de kerkvergadering van Trente. Hy stierf in den ouderdom van 53 jaren den 19 January in het jaar 1565. St. *Franciscus Borgia*, te voren hertog van Kandië, is de III generaal van deze orde geweest. *Everardus Mercurianus*, een Luikenaar, is hem opgevolgt; en *Claudius Aquaviva*, gesproten uit het stamhuis der hertogen van Atri, binnen Napels, was zyn opvolger. *Mutius Vitellesch*, van een adelyk en oud geslacht van Rome, was de zesde generaal. Hy stierf in het jaar 1645. Na hem is tot het generaalschap verheven *Vincentius Caraffa*, van Napels, en *Franciscus Picolomini*, van een adelyk geslacht, dat zynen oorsprong van Siëna heeft, bestierde deze orde na de doodt van den voorgaanden. Op hem zyn gevolgt *Alexander Godofredus*, *Gosuinus Nickel*, een Duitscher, *Johannes Paulus Oliva*, en anderen. Die van deze gemeenschap worden behalven de nieuwelingen (*Novitii*), die een proef van twee jaren moeten ondergaan, in vier classen verdeelt, te weten in vast verbondene (*Professi*), de welke alle vier geloften hebben gedaan en voor de voornaamsten gehouden worden; in geestelyke medehelpers (*Coadjutores spirituales*), doende alleen de drie gewone geloften; in de tydelyke medehelpers (*Coadjutores temporales*), zynde niet dan lekebroeders, maar staande echter onder de drie geloften, en eindelyk in klerken (*Clerici*), die, de drie geloften gedaan hebbende, zich aan de studiën overgeven, voor dat zy tot hoger priesterlyke waardigheden verheven worden, en of onder de vast verbondene, of onder de geestelyke medehelpers gerekent worden. Men noemt hen ook *Scholastici*, of studenten, want zy zyn in hunne kleding daar in onderscheiden, dat zy boven den rok nog een kleedt met mouwen dragen, gelyk als voortyds de studenten te Parys, ten tyde van Ignatius Lojola, droegen. Nog staat aan te merken, dat niet ligt iemandt in hunne societeit wordt aangenomen, ten zy hy zonderlinge gemoeds gaven bezit, ryk van middelen, of van hoge afkomst is. Tot beter behertiging der zaken wordt Italië in vyf provinciën verdeelt, als de Romeinsche, Siciliaansche, Napelsche, Milaansche en Venetiaansche; Duitschlandt in tien provinciën, als die van opper-Duitschlandt, den neder-Rhyn, boven-Rhyn, Oostenryk, Bohemen, Hollandsch- en Spaansch-Vlaanderen, Polen, Litthauwen en Engelandt. Vrankryk wordt verdeelt in 5 provinciën; als Vrankryk, Aquitanië, Lion, Toulouze en Champagne; Spanje in tien, namentlyk Toledo, Castilië, Arragon, Betika, Sardinië, Peru, Nieuw-Spanje, Mexico, de Philippynsche eilanden, Paraguaja en de onder-provincie Chili; waar by komen uit Portugal deze 5 provinciën, als Portugal, Goa, Malabar, Japan, Brasilië en China. In deze genoemde en de daar onder staande provinciën wierden reets in den jare 1679 23 professiehuizen, 178 collegiën, 88 kweekscholen, 160 residentieplaatsen, 48 afzonderlyke proefhuizen, en 160 zogenoemde *missiones* gevonden, in welke 17655 personen, tot deze zamening behorende, en onder de zelve 7870 gewyde priesters, waren. Het is ligt te denken, dat dit getal sedert grotelyks is vermeerdert, doordien deze societeit in lang zo zware rampen niet heeft gehad, als voor dezen. Want in 't jaar 1598 wierden zy uit Vrankryk door het besluit van het Parlement van Parys verbannen, wordende beschuldigt van Jan Castel aangezet te hebben om koning Henrik den IV te vermoorden: zelfs wierdt tot gedachtenisse van dit verbannen by de grote poort van de Louvre eene pyramide met een zeer stekend opschrift opgerecht, de welke tot op hunne herstelling in den jare 1605 daar bleef staan. In Engelandt liet insgelyks de koningin Elizabeth in 't jaar 1602 een scherp plakkaat tegen de Jesuiten uitgaan, het welk naderhandt onder de regering van koning Jakob den I, na 't ontdekte buschkruidt verraadt, wierdt vernieuwt, zodanig, dat zy alle moesten het landt ruimen. Een diergelyk ongeval kwam hen over in den jare 1605 in de republyk van Venetië, in 't jaar 1607 in 't koninkryk van Polen, en in 't jaar 1619 in Bohemen, Silesië, Moravië en Hungarië, hoewel zy naderhandt aldaar nog veel meer aanzien en rykdommen hebben bekomen. Thuanus meldt, dat ook in 't jaar 1604 paus Clemens de VIII tegen

tegen hen wierdt opgezet, nademaal zommige Jesuiten onderstonden te beweeren, dat het geen geloofsartykel was, dat de paus de rechtmatige opvolger van S. Pieter was, en dat men door brieven aan een priester op eene andere plaats kon biechten, en het zou voor hen zeer kwalyk zyn afgelopen, ten ware de gezant van den koning van Portugal by den paus voor hen hadt gesproken. De Jesuiten hebben tot nu toe altydt met andere ordens in de Roomsche kerk overhoop gelegen, als by voorbeeldt met de aanhangers van S. Thomas, of de Dominikanen, en Jansenisten, de welke hen van Pelagianery beschuldigen, welken in 't tegendeel de Jesuiten verwyten Manicheën en voorstanders van de absolute voorbeschikking te zyn. Ook twisten de Jesuiten over de zedelere, de welke zy, gelyk de Jansenisten zeggen, geheel bederven en vervalschen. Voorts zyn zy het ook niet eens met de Dominikanen wegens zekere gevoelens en gewoonten, welke de Jesuitische zendelingen den nieuwbekeerden in China hebben toegestaan, als kunnende wel met den Christelyken Godsdienst bestaan, welke echter van de Dominikanen als bygelovig en heidensch verworpen worden; om niet te spreken van andere strydigheden tusschen hen en de Benedictynen, Theatynen en tusschen de Vaders van het Oratorie: ook zyn zy van eenige hunner geloofsgenoten, als van *Pascasius*, *Pascalis*, *Scioppius*, *Arnaldus*, en andere, hevig aangetast, en in hunne schriften lelyk uitgeschildert. Ondertusschen is deze societeit wegens hare diensten aan de Roomsche kerk door den paus altoos beschermt. *Ribadineira vita S. Ignatii. Orlandini historia S. J. Constitutiones S. J. Hospinianus de orig. Monach. Thuanus Hist. L. XXXVII, & CXXXI. Jacobus Poya de orig. S. J. Bonannus ord. religios. Catalogus. Hasenmulleri hist. Jesuit. Lucii hist. Jesuitica. Montaltii literæ provinciales. Mysteria Jesuitarum. Jesuitismus. Lucii Cornelii monarch. solips. Alph. de Vargas de stratagem. Jesuit. Sekkendorf hist. Luth. l. III. Heideggerus in hist. Papat. Dissertatio de superstitioso mortuor. apud Chinens. cultu in analectis hist. philosoph. p. 263. seqq.*

JESUITISSEN, *Jesuitissæ*, of, gelyk als zy in de Nederlanden genoemt worden, *Paters-kloppen*, een soort van nonnen, de welke omtrent het jaar 1540 haar begin hebben genomen. Want wanneer omtrent dezen tydt de vader der Jesuiten, Ignatius Lojola, te Rome zyne orde liet bevestigen, trok ook een vrouwspersoon, met name *Elizabeth Rosella*, van Barcellona derwaarts, die voortyds den gemelden Lojola veel dienst hadt gedaan, om hare instelling insgelyks te laten bevestigen. Van dien tydt af kwam 'er eene afzonderlyke vergadering van nonnen te voorschyn, die zich van tydt tot tydt door vele delen van Europa, en meest in Duitschlandt, verspreidde; en gelyk zy in alle dingen de Jesuiten zochten na te volgen, stelden zy ook, naar hun voorbeeldt, verscheide zo hoge als lage bedieningen in, en verbonden zich de geloften van armoede, kuischheit en gehoorzaamheit te onderhouden. Na dezen droegen zy eene afzonderlyke kleding, welke zy echter tegenwoordig naar haar goedvinden mogen veranderen. Maar doordien allerlei onordentlykheden onder deze Jesuitissen wierden gepleegt, vondt paus Urbanus de VIII geraden deze gehele societeit door eene afzonderlyke bulle in den jare 1630 te vernietigen. Nochtans worden zy nog hier en daar gevonden, maar meest in de Nederlanden, ook te Keulen, Wenen, Praag en Breslau. *Thuanus L. XXXVII. Horenbeek in exam. bullæ Urbani VIII contra Jesuitissas. Zimmerman comment. de Presbyteriss. veter. eccles. Colerus Dissertatio de Jesuitissis. Heideggeri Histor. Papat.*

JESUPOL, een klein steedtie of vlek, versterkt met een kasteel, gelegen in Pokutien, in Polen, aan den uitloop van de Bistricz in den Niester.

JESUS, de zoon van Sirach, van Jeruzalem. Zyn boek de *Prediker* begint met een aanmaning tot de wysheit, en behelst heerlyke spreuken en grondregels van zedekunde, tot aan het XLIV hoofdstuk, alwaar de schryver de lofredenen begint op te stellen van de aartsvaderen, van de Propheten, en van de doorluchtige mannen onder de Joden, het welk hy vervolgt tot aan het LI en laatste hoofdstuk, het welk een gebedt tot Godt behelst. Men heeft van overlang den Hebreeuschen text van den Prediker niet gehad, of misschien is de zelve nooit in de wereldt te vinden geweest. De Latynsche overzetting is op vele plaatsen verschillende van den Griekschen text. Dit boek is gemaakt omtrent het jaar 3798 na de schepping des werelds, en wordt van de Grieken πανάρετος, dat is, *vol van alle deugdt*, genoemt. Een kleinzoon van dezen schryver, die den zelven naam voerde, heeft dit boek sedert dien tydt overgezet. Hier dient voorts nog gezegt, dat de schryvers niet overeenstemmen wegens het jaar, in het welke deze laatste geleeft heeft; hoewel zy byna eenpariglyk bekennen, dat het geweest is in het acht en dertigste jaar der regering van Ptolomeus Evergetes, of Physco, koning van Egypten, het welk echter Bellarminus en eenige andere schryvers aan *Jesus*, den zoon van Syrach den ouden, toeschryven. De weetgierigen kunnen nazien het gene deswegen gezegt wordt van *Scaliger*, *Petavius*, *en anderen over Ecclesiastes*.

JESUS, de zoon van Phabis, is de zestigste hogepriester der Joden geweest sedert den tydt van Aaron, en de zeven en twintigste sedert hunne te rug komst uit de slaverny van Babylon. Hy was *Ananel* opgevolgt in het 4026 jaar na de schepping des werelds. Hy behieldt deze waardigheit tot het jaar 4031, wanneer Herodes de Grote hem noodzaakte dit ampt neder te leggen, op dat hy het zelve zou kunnen geven aan *Simon Boëthus*, van de stadt Alexandrië, wiens dochter, met name Marianna, hy tot zyne vrouwe wilde nemen. *Josephus Oudh. XV. 12. Tirin. Chron. Sac. cap. 42.*

JESUS, de zoon van Sias, hogepriester der Joden, de zes en zestigste sedert de doodt van Aaron, en de vierde na de geboorte onzes Heeren. In het jaar 4057 volgde hy Eleazar den III op, door bevel van Archelaüs. Hy bekleedde deze waardigheit niet langer dan drie of vier jaren, en droeg de zelve over aan *Joazas*, de welke reets eenigen tydt te voren hogepriester geweest was. *Josephus Oudh. XVII. 15. Tirin. Chronol. Sacr. c. 42.*

JESUS, de zoon van Danneus. Hy wierdt tot het hogepriesterschap verheven in de plaats van *Ananus* in het jaar 65 na de geboorte van onzen Heilandt. Hy behieldt deze waardigheit niet langer dan twee jaren, en deedt afstandt van de zelve ten voordeele van *Jesus*, den zone van Gamaliël, op bevel van Agrippa, de welke dit ampt reets aan hem gegeven hadt. *Joseph. Oudh. XX. 9. Tirin. Chron. Sacr. c. 42.*

JESUS, de zoon van Gamaliël, hogepriester der Joden, was de opvolger van Jesus, den zoon van Danneus, in het jaar onzes Heeren 67. Hy is de een en tachtigste hogepriester geweest na het afsterven van Aaron, en de negentiende na de geboorte van onzen Zaligmaker. Hy bleef niet langer dan twee jaren in het bezit van dit ampt, om dat zyn voorzaat, die deze bediening niet dan gedwongen en tegen zyn zin hadt afgelegt, hem onophoudelyk veel moeite en verdriet aandeedt, en hem noodzaakte om de zelve aan *Matthias*, den zoon van Theophilus, over te doen. *Tirin. Chron. Sac. c. 42.*

JESUS, de zoon van Saphas, uit den stam van de Joodsche hogepriesters, wierdt tot landvoogdt van Idumea aangestelt in het begin van den oorlog der Joden tegen de Romeinen, en zich met zyn broeder Johannes vereenigt hebbende verwekte hy een groten en gevaarlyken opstandt in Galilea tegen *Flavius Josephus*, de welke gouverneur daar van was. Daar scheelde weinig aan, of zy deden hem in het gevaar bezwyken. *Joseph. Joodsch. Oorl. II. 33.*

JESUS, de zoon van Tobias, en aanvoerder van een bende rovers. Hy was een dapper man, en gaf blyken van zyne kloekmoedigheit aan de Romeinen, wanneer zy de stadt Tarichea belegert hadden, door de gestadige en geweldige uitvallen, die hy op hen deedt, alles te vuur en te zwaardt vernielende, het geen hem te voren kwam. Wanneer hy gewaar wierdt, dat de inneming van de stadt onvermydelyk was, trok hy daar uit om zich elders heen te begeven. Op een tydt als *Valerianus*, een veldheer der Romeinen, de stadt Tiberias was komen opeischen, om zich aan de gehoorzaamheit der Romeinen te onderwerpen, ontnam deze Jood hem en al zyn krygsvolk alle hunne paarden, en deedt hen groot gevaar van hun leven lopen. *Joseph. Oorl. III. 33 en 34.*

JESUS, de zoon van Gamala, een man van een uitmuntende deugdt, en de aanzienlykste onder de hogepriesters der Joden. Hy spande alle zyne krachten in om zyne natie te verplichten om de wapenen tegen de oproerigen op te vatten, de welke den naam van Yveraars aangenomen hadden, en ysselyke ontheiligingen in den Tempel van Jeruzalem bedreven. Hy kantte zich tegen de Idumeërs, de welke zich kwamen voegen by deze goddelozen, maar de zelve eindelyk tegen zyn wil en dank binnen de stadt gekomen zynde, was hy een van de eersten, nevens Ananus, de welke van hen aangetast wierden, om wraak te nemen over den hoon, welke, gelyk zy beweerden, hen was aangedaan; braakten duizend vuile en hatelyke smaadwoorden tegen hen uit, en na dat zy de zelve op de schamperste en geweldigste wyze mishandelt, en met stokslagen, onder welke zy den geest gaven, overladen hadden, kwamen zy nog tot die onmenschelykheit, dat zy hen van de begravenis beroofden. *Ibid. IV. 18.*

JESUS, een Jood, van het geslacht der hogepriesters, de welke den onvermydelyken ondergang van Jeruzalem voorziende, door de geweldenaryen, die door Simon en Johannes binnen die stadt gepleegt wierden, zich met Josephus in de legerplaats der Romeinen gered heeft. *Ibid. VI. 9.*

JESUS, de zoon van Thebuth, uit het hogepriesterlyke geslacht, bevondt zich by de verovering van de stadt en den tempel van Jeruzalem door Titus Vespasianus, en stelde aan Titus, tot behouding van zyn leven, ter handt twee kandelaren, de tafels, de drinkbekers, en de vaten, die zeer zwaar van goudt waren, nevens de overhangsels, priesterlyke gewaden, dierbare gesteenten, en verscheide andere vaten, die tot het doen der offerhanden gebruikt wierden. *Ibid. VI, 41.*

JESUS CHRISTUS, te gelyk waarachtig Godt en waarachtig mensch, wiens naam *Zaligmaker* en *Gezalfde* beduidt. Hy wilde van eene vrouwe, hoewel de zelve inderdaadt nog maagdt was, geboren worden. Zyne ontfangenis wierdt geboodschapt aan de heilige Maagdt door den engel Gabriël, de welke haar verzekerde, dat de Heilige Geest over haar zou komen. De dag zyner geboorte wordt van eenigen de 6 January, van Scaliger in het einde van September, van anderen in Juny, maar van de meesten den 25 December gestelt, waar van hier na breder zal gesproken worden. De stadt Bethlehem heeft het geluk gehad van onzen Heilandt binnen hare muren te zien ter wereldt komen. Dit geschiedde nochtans in een slechten stal, alwaar een krib der beesten hem tot een wieg strekte. Een engel bragt de boodschap aan de herders, de welke op het veldt hunne kudden hoedden, dat de Zaligmaker geboren was, en beval hen binnen Bethlehem den zelven te gaan aanbidden; en ter zelver tydt hoorden zy een hemelsch maatgezang van engelen, de welke de heerlykheit van Godt in de hemelen, en de vrede aan de menschen op aarde zongen. Op den achtsten dag wierdt hy besneden, volgens de wet van Mozes, en ontfing in zyne besnydenis den naam van *Jesus*. Drie wyzen uit het Oosten kwamen onzen Heilandt aanbidden, gewaarschouwt door de verschyning

van

van een buitengewone sterre, de welke hen naar Bethlehem geleidde. Men droeg hem op in den Tempel op den vierden dag na zyne geboorte, en men kwam stiptelyk na al het gene in de wet van Mozes voorgeschreven was wegens de vrykoping van de eerstgeborenen. Eenigen tydt daar na wierdt Joseph, de bruidegom van Maria, gewaarschouwt van het kindt *Jesus* op te nemen nevens zyne moeder, en naar Egypten te vluchten, om de verwoedheit van Herodes te ontgaan. De schryvers komen niet wel overeenrakende den tydt, welken de Zone Gods in Egypten gebleven is. Zommigen beweeren, dat hy 'er twee jaren, en anderen, dat hy 'er drie jaren heeft doorgebragt. De kardinaal Baronius telt 'er acht. Eusebius verhaalt, dat op de aankomste van Jesus Christus de boze geesten de vlucht genomen hebben. Origenes, St. Athanasius en Sozomenus voegen daar by, dat de beelden der afgoden nederstortten, volgens de voorzegging van Esaias: *Zie daar, de Heere zal opgaan op eene ligte wolke; hy zal komen binnen Egypten, en de beeldtenissen der valsche goden zullen waggelen op zyne aankomste.* Na dat Gods Zoon den ouderdom van twaalf jaren bereikt hadt, woonde hy de openbare twistingen by over de vraagstukken van den Godsdienst in het midden der leeraars, en redeneerde met zulk een uitmuntende wysheit, dat hy alle zyne toehoorders in verwondering verrukte. Na deze daadt wordt 'er in de H. Schrift niet meer van hem gesproken tot den dag toe, op welken hy van den H. Johannes den Doop ontfing, het welk in het dertigste jaar van het leven onzes Heeren geschied is. De Euangelisten verhalen naderhandt zyne afgezonderdheit in de woestyne, zyn vasten van veertig dagen, zynen strydt met den helschen geest en zyne overwinning. Na dien tydt begon hy te prediken in Judea, de Apostelen tot zich te roepen, en alle die wonderen te doen, van welke in de H. Bladen gewag wordt gemaakt. Het zal genoeg wezen hier aan te merken, dat Jesus in het derde jaar van zyne prediking, zynde zyn drie en dertigste jaar, Lazarus van de doodt opwekte; dat hy zyne zegepralende intrede binnen de stadt Jeruzalem deedt op den 29 Maart; en dat hy den 2 April daar aan volgende, het welk een Donderdag en de veertiende dag van de maandt van Nisan is geweest, het Paaschfeest met zyne discipelen hieldt, de voeten waschte van zyne Apostelen, en het H. Nachtmaal instelde onder de gedaante van broodt en wyn. Op dien zelven dag wierdt hy 's avonds gevangen van zyne vyanden, aangevoert door den verrader Judas. Des anderen daags, niettegenstaande den feestdag, wierdt hy ter doodt veroordeelt, na dat hy gegeesselt, met doornen gekroont, en met de uiterste smaadt en verachting mishandelt was. Hy wierdt op dien zelven dag na den Kalvarieberg geleid, en aan een kruis gehecht, tusschen twee booswichten. De oude kerkvaders zyn van gevoelen geweest, dat de Zone Gods met vier spykers is vastgehecht geweest, twee aan de handen, en twee aan de voeten; en dat 'er in het midden van het kruis een hout vooruitstak, op het welke zyn ligchaam rustte. De Zaligmaker na drie uuren lang aan het hout des kruisses met smert en pyn gehangen te hebben, gaf den geest in het drie en dertigste jaar der Genade, in den ouderdom van drie en dertig jaren, twee maanden en eenige dagen. Joseph van Arimathia hadt de edelmoedigheit van het ligchaam van onzen Heilandt by Pilatus te gaan verzoeken, en bestelde het zelve ter aarde in een nieuw graf, het welk hy hadt laten maken. Echter mag men op deze plaats niet nalaten te zeggen, dat Godt openbare blyken heeft willen geven van het deel, het welk hy nam in de doodt van zynen Zone, door verscheide wonderdaden, die 'er in het zelve oogenblik, als Jezus van de wereldt scheidde, gebeurt zyn. Hy stondt van den dode weder op op den derden dag, en verscheen eenige malen aan zyne moeder Maria en aan zyne discipelen gedurende den tydt van veertig dagen, na verloop van welken tydt hy in hunne tegenwoordigheit ten hemel voer. Zyne hemelvaart geschiedde op den olyfberg, op welken hy hen geleid hadt, en van waar hy door zyne eige kracht opwaarts vloog, en aan de regterhandt van zynen Vader zich nederzette. Zie de Euangelisten *Mattheus*, *Marcus*, *Lucas*, en *Johannes*. *Ludolphus in Vita Christi.* enz.

Alle de schryvers, de welke handelen van de geboorte van den Zone Gods, zyn meest alle van verschillende gevoelens wegens het jaar van de schepping des werelds, van de regering van Augustus, van de Olympiade, of tydrekening der Grieken, na de stichting van Rome, en wegens het burgermeesterschap, onder het welke de zelve is voorgevallen, en ieder van hen meent zyn gevoelen door onbetwistbare en overtuigende bewyzen goed te maken. De kardinaal Baronius, Torniel, Spondanus, Gordonius, Scaliger, Calvisius, Vossius, Lange en verscheide anderen houden staande, dat de Zaligmaker der menschen geboren is onder het burgermeesterschap van *Cn. Cornelius Lentulus*, en van *M. Valerius Messalinus*, het welk van zommigen gestelt wordt in het jaar 751 na de bouwing van Rome, en van anderen in het jaar 752. Onuphrius, Pererius, Sigonius, Cuspinianus, Salianus en anderen hebben liever de geboorte van Jesus Christus willen stellen in het einde van de maandt December van den jare 752, onder het XIII burgermeesterschap van *Augustus* met *M. Plautius*. Wat het jaar des werelds betreft, Sixtus Senensis rekent het zelve in het jaar 3962, Torniel in het jaar 4051, Salianus in het jaar 4052, Genebrardus in het jaar 4080, Pererius, die van Baronius hier in gevolgt wordt, stelt het jaar 4022, Cornelius à Lapide het jaar 3951, Petavius het jaar 3085, Capel het jaar 3999, Calvisius het jaar 3947. De Grieken verschillen in dit stuk van de Latynen duizend en vyf honderd jaren. Men mag het zelve zeggen aangaande het jaar van den Doop, en de doodt van den Zone Gods. Men zal zich hier in deze geschillen niet inlaten, maar den Lezer naar de boven aangehaalde schryvers wyzen. Een omstandiger artykel van het leven en de wonderwerken van Jesus Christus, dan het bestek van dit werk lydt, kunnen de weetgierigen vinden by *Calmet* in zyn *Bybelsch Woordenboek*, vertaalt en vermeerdert door den Hre. *M. Gargon.*

JESUS EN MARIA-ORDE, een ridderorde, ten tyde van paus Paulus den V te Rome bekend, hoewel men des zelfs stichter niet eigentlyk weet. Die ridders droegen by openbare plegtigheden een wit kleedt, en zy waren verpligt een paardt met een gewapenden man tegen de stroperyen der vyanden van den kerkelyken staat te onderhouden. Hun ordensteken was een hemelsblaauw kruis, in welkers midden de namen *Jesus* en *Maria* tegen malkander over stonden. De grootmeester wierdt te Rome uit twee ridders, met goedkeuring van den paus, tot deze bediening verkoren. *Bonanni Catal. ord. equ. n.* 58.

JESUS CHRISTUS, eene krygsorde in Portugal. Zie CHRISTUS.

JESUS CHRISTUS, de naam van eene ridderorde, ingestelt binnen Avignon door paus Johannes den XXII, in het jaar 1320. De ridders van deze orde dragen een kruis van goudt, met rood geëmailleert, en gezet in een ander kruis, het welk met goudt van gelyk maaksel, maar met brandschilderingen, die van de ridderorde van Christus in Portugal verschillende zyn, beslagen. *André Favin Theatre d'Honneur & de Chevalerie.*

JESUS, (HET EILANDT VAN) een klein eilandt van nieuw-Vrankryk. Het zelve is in de rivier van Sint Laurens, beneden en niet verre van het eilandt van Mont-Rojal af gelegen. *Baudrand.*

JETCHEU, eene stadt van de landstreek van Jetsengen op het eilandt van Niphon. Zy is de hoofdstadt van een koninkryk, het welk haren naam draagt, en in het welke de berg Jetcheu gelegen is, de welke vlammen uitbraakt. *Baudrand.*

JETHER, de zoon van Gideon, rechter van Israël. Zyn vader geboodt hem Zebah en Tsalmuna te doden; maar de jongeling dorst deze daadt niet bestaan, schoon hy door de tegenwoordigheit van zynen vader daar toe was aangezet geweest. *Recht.* VIII. 20.

JETHER, een Ismaëliet, de man van Abigaïl, zuster van den koning David, en vader van Amasa. *I. Chron. II.* 17.

JETHER, de zoon van Sammaï, van den stamme van Juda. Hy stierf zonder kinderen. *I. Chron. II.* 32.

JETHER, uit den zelven stamme, heeft drie zonen gehad, namentlyk, Jephunne, Pispa, en Ara. I. *Chron.* VII. 38.

JETHER, de eerste zoon van Ezra, van het geslacht van Juda. I. *Chron.* IV. 17.

JETHETH, de zoon van Ezau, zoon van den aartsvader Jakob. Hy is een van de vorsten van Idumea geweest. *Genes.* XXXVI. 40.

JETHRAN, een gebergte van het steenachtige Arabië, tusschen Faran ten Noorden, en Eilan ten Zuiden gelegen. Het zelve begrypt in de lengte zes mylen, en strekt zich uit naar de Zuidkusten van de Rode zee toneelswyze opgaande, in dier voegen, dat de Zuidewindt beginnende vinnig door te waaien, met zulk een kracht en geweldt naar den kant van de zee weder afstuit, dat 'er geen een schip binnen de baai kan komen, de welke aan den voet van het gebergte legt, en verscheide zeevaarders, hebbende gepoogt deze baai binnen te zeilen, hebben schipbreuk geleden. *Geogr. Nub. p.* 107.

JETHRO, of *Raguel*, de schoonvader van Mozes, was een priester in het landt van Midian, en wordt van Artapanus, by Eusebius, koning van Arabië genaamt, buiten twyffel om dat in die landen de koninklyke waardigheit met die van het priesterschap te zamen gevoegt was. Mozes, die Egypten verlaten hadt, trouwde in het landt van Midian in het jaar des werelds 2503 met Zephora, de dochter van Jethro, en leefde veertig jaren met hem. Sedert dien tydt, de voornoemde Jethro vernomen hebbende de wonderdaden, de welke Godt door zynen schoonzoon hadt uitgewerkt, in de verlossing van de kinderen van Israël uit de slaverny van Pharao, kwam hem in de woestyne bezoeken omtrent het jaar 2545. Door zynen raadt verdeelde Mozes het volk in verscheide stammen, en stelde krygsoversten aan, hoofdmannen, en minder krygsbeampten, om recht te doen en in den oorlog te dienen. *Exod. IV*, 18. enz. *Eusebius Dem. Evang. Lib. IX. c.* 27. *Sulpicius Severus l. I. Hist. Sacr. Torniel & Salianus in Annal. vet. Testament.*

Om niets achter te laten van het gene de weetgierigen hier zouden kunnen zoeken, zal men hier aanmerken, dat de geleerden menigmaal grote zwarigheit ontmoet hebben in het vierde Hoofdstuk van Exodus met het achttiende overeen te doen stemmen: want in het eerste wordt gezegt, dat, als Mozes uit het landt van Midian vertrok om naar Egypten te komen, hy zyne huisvrouw, en zyne kinderen, namentlyk Gerson en Eliezer, met zich heeft genomen, en ondertusschen leest men in het laatste van de voorgemelde Hoofdstukken, dat, ten tyde als Jethro zelfs in persoon Mozes was komen bezoeken, hy des zelfs huisvrouw Zephora en zyne twee zonen medegebragt heeft. Dit heeft aan de kerkvaderen en aan de uitleggers aanleiding gegeven om te geloven, dat Mozes door den engel, welke aan hem op den weg van Egypten verscheen, gedreigt zynde zyne huisvrouw en twee kinderen naar zyn schoonvader te rug gezonden heeft, die hem de zelve naderhandt wederombragt, gelyk reets gezegt is. De uitleggers vinden ook zwarigheit in den tydt, in welken Jethro by zyn schoonzoon gekomen is, en in de verscheide namen, de welke hy in de H. Schrift gekregen heeft. Zie *Salianus & Torniel*

A.

A. M. 2544. *n.* 3. 2545. *n.* 47 49. *&c. Tertullianus l. contra Judæos. S. Hieronymus in cap.* 5. *ad Galat. S. Augustinus q.* 11. *&* 12. *in Exod. l.* 4. *de Bapt. c.* 24. *Serm.* 86. *de temp. enz.*

JETSENGEN, of JETSESEM, een landschap van Japan. Het zelve is een van de vyf voornaamste van het eilandt van Niphon, en strekt zich uit in de gansche breedte van het eilandt, van het Noorden naar het Zuiden, hebbende Quanto ten Oosten, en Jetsengo aan de Westzyde. Men telt 'er tien koninkryken of provinciën in. *Baudrand.*

JETSENGO, of JETSEN, een van de vyf landschappen van het eilandt van Niphon, het voornaamste van Japan. Het zelve legt tusschen dat van Jetsengen ten Oosten, en ten Westen tusschen dat van Jamaisoit. In dit landschap worden twaalf koninkryken, of provinciën getelt, en binnen het zelve legt de stadt Meaco, de welke in vorige tyden de hoofdstadt van gansch Japan is geweest. *Baudrand.*

JETUR, de zoon van Ismaël, en kleinzoon van den aartsvader Abraham. *Genes.* XXV. 15.

JETZE, eene rivier in het Luneburgsche, nemende haren oorsprong in de oude Mark by het klooster Dambeck, by Saltzwedel, en lopende vervolgens door het Luchanische en Dannebergsche by Hitzaker in de Elve. *Zeiler Topogr. Brunsvic. pag.* 16.

JEUNE, (Johannes le) kardinaal, bisschop van Amiens en naderhandt van Teruane, was een Franschman, geboren in de gemelde stadt van Amiens, in de provincie van Pikardië. Hy is zeer hoog geacht geweest in de XV eeuw. Hy was de zoon van Robert le Jeune, een advokaat, de welke zich door de trouwe diensten, die hy aan den hertog van Burgundië hadt bewezen, tot hoger staat hadt verheven, en het landvoogdyschap van Amiens en van Arras verkreeg. Johannes, zyn zoon, wierdt tot kardinaal gewyd in het jaar 1439 door paus Eugenius den IV, wiens leven hy beschreven heeft. Hy verscheen op de kerkvergadering van Florence, en woonde de verkiezing by van Nicolaus den V, na de doodt van Eugenius den IV, en zyne verdiensten en bekwaamheit waren zo groot en van iedereen zo hoog geacht, dat het weinig scheelde, of hy zou in de plaats van dezen laatsten op den pausselyken setel zyn geplaatst. De zelve Nicolaus zondt hem als zyn afgezant naar Ferrara. Hy stierf binnen Rouaan in het jaar 1451. Men vermoedt, dat hy door vergift is omgebragt. *Friso Gall. Purp. Auberi Hist. des Card. Monstrelet in Chron. Gazet Hist. Eccl. de Pais-bas. Sammarth. Gall. Christ. Valerius Andreas Bibl. Belg. Locrius.* enz.

JEVEN, een kleine rivier in Holstein, omtrent Rendsburg, loopt in de rivier de Eyder. *Dankwerk Sleesw. en Holst. P. III. c.* 3. *p.* 183.

JEVERN, eene schone heerlykheit, welke voortyds den graven van Oldenburg, maar tegenwoordig den vorsten van Anhalt-Zerbst toebehoort. De zelve grenst ten Westen en Zuiden aan Oost-Vrieslandt; maar ten Oosten zyn haregrenzen de rivier Jade en het graafschap Oldenburg. Ten Noorden wordt het van de zee ingesloten. De grootte strekt zich op 3 mylen uit in de lengte, en even zo veel in de breedte, bestaande het zelve uit drie landeryen, als *Rustringen*, *Ostringen* en *Wangerlandt.* Daar toe behoort de stadt en vesting *Jever*, als mede de voogdyen *Hohenkirchen*, *Minsen*, *Oldorff*, *Rustringen*, *Sillenstädt*, *Tettens* en *Wadwarden*, buiten de sloten *Knorrimhausen*, *Loppelt*, *Marienhauzen*, *Middoch*, *Rickelhauzen*, *Schagen*, *Tidenfeld*, *Vischhauzen*, en meer andere. Van ouds waren de inwoners gansch vry, enkelyk dat zy een onder hen verkoren landrechter of voogdt gehoorzaamden. Maar wanneer hunne jonge manschap naderhandt veel moedwil bedreef, wist zich *Edo Wimeke*, uit het geslacht van *Papinga*, by zyne landslieden, en Rustringer Vriezen, zo bemind te maken, dat zy hem als een strydbaar man in den jare 1353 tot hunnen hoofdman en regent verkoren; by wiens nakomelingen de regering van deze heerlykheit ruim 200 jaren is gebleven. *Edo Wimeke* de jonge liet van zyne gemalin Hedwig, of Heilwig, gravinne van Oldenburg, een zoon na, *Christoffel* genaamt, die ongetrouwt stierf, en twee dochteren, *Anna* en *Maria*, van welke de laatste alleen als erfgenaam overbleef, maar niet trouwde. Deze, dewyl zy van den grave van Oldenburg veel moest uitstaan, droeg haar vaderlyk erflandt Jevern, alle gezamentlyk allodiale goederen zynde, aan keizer Karel den V, als hertog van Brabandt en grave van Hollandt, te leen op; zo dat het op den Ryksdag te Augsburg in den jare 1548 den Burgundischen kreits wierdt ingelyft. Deze Maria benoemde door een in den jare 1573 gemaakt testament, het welk van den gouverneur der Spaansche Nederlanden wierdt bevestigt, graaf Johannes den XVI van Oldenburg, als erfgenaam, die ook daar mede te Brussel wierdt beleent, en het rechtsgeding, door den grave van Oost-Vrieslandt voor het Brabandsche hof ten dien einde aangestelt, won. Maar als de zoon van den grave Johannes, *Anthon Gunther*, in het jaar 1667 zonder lyfserven stierf, vermaakte hy deze heerlykheit aan zyn zusters zone, den vorst *Johannes* van Zerbst. De koning van Denemarken, gaarne deze heerlykheit willende in bezit hebben, nam ook in het jaar 1675, ter gelegenheit van den oorlog van dien tydt in het Ryk, de zelve in bezit, voorgevende, dat hy als graaf van Oldenburg recht daar toe hadt; Waar by nog kwam, dat Vrankryk in het jaar 1682 deze heerlykheit als een Burgundisch leen, zynde hem, als hertog van Burgundië, toegevallen, den koning van Denemarken tot vergelding van de met hem geslote alliantie hadt vereêrt; waar op hy de vorstelyke amptenaren daar uit verjoeg. Het huis van Anhalt beklaagde zich wel daar over, gelyk ook de gezant van Burgundië daar tegen op den Ryksdag; maar dewyl Vrankryk toenmaals machtig was, en de party van Denemarken aannam, konden zy niets uitrechten. Eindelyk wierdt den 16 July in den jare 1689 te Coppenhagen een vergelyk gemaakt, by 't welke het huis van Anhalt-Zerbst alle goederen, welke het zelve in de graafschappen van Oldenburg en Delmenhorst, ook op Buthiadingerlandt hadt, en op welke het volgens graaf Anthon Gunthers testament als allodiale en fide-commis goederen recht pretendeerde, buiten de verwachting op Kniphauzen, zou afstaan, en daarenboven 100000 ryksdaalders binnen vyf jaren betalen; daar entegen moest de koning van Denemarken van al zyn recht van aanspraak op Jevern afstandt doen. Van dezen tydt af is deze heerlykheit by het huis van Anhalt-Zerbst gebleven. *Hamelmanni Oldenb. Chron. Imhof N. P. Sagittarii Histor. princ. Anhalt. p.* 201. *Europ. Herold P. I. p.* 542.

JEZABEL, of IZEBEL, was de dochter van den koning der Sydoniërs, de welke van Sulpitius Severus *Bassa*, en van andere *Ethbaal* genoemt wordt. De zelve trouwde in het jaar des werelds 3117 met Achab, koning van Israël, een zeer godloos vorst, wiens ingeborene kwaadaardigheit nog toenam door zyn echtverbondt met deze vrouwe, de welke ten uiterste tot den dienst der afgoden genegen was: ook heeft zy hem zo ver vervoert, dat hy Goddelyke eerbewyzingen aan den afgodt Baal betoonde, voor welken men een altaar hadt opgerecht, en hem de bosschen toegewyd hadt. Achab, om aan zyne vrouw behagelyk te wezen, liet zich tot zulk eene buitensporigheit vervoeren, dat hy de Propheten des Heeren deedt om hals brengen. Elias nam de vlucht, en na eene driejarige droogte verkreeg hy regen van den hemel. Maar Jezabel niet kunnende opkroppen de slachting van achthonderd en vyftig priesters van Baal, de welke Elias hadt laten doden om hen te straffen over hunne godloosheden, na dat die seldzame wonderdaadt van het hemelsche vuur, 't welk het slagtoffer en het hout, het welk men op het altaar gelegt hadt, ontstak, voorgevallen was, gelyk op eene andere plaats gezegt is, liet zy hem aanzeggen, dat zy hem, eer dat den dag ten einde was, zou mishandelen, gelyk hy aan hare propheten gedaan hadt, het welk hem noodzaakte zyne behoudenis in de vlucht te zoeken. Middelerwyl vermeerderden de zonden van Achab en van Jezabel alle dagen: maar het gene hen voor de oogen Gods afschuwelyk en onverdragelyk maakte, was de doodslag van den onschuldigen Naboth, welke op bevel van den koning vermoord wierdt om zynen wyngaardt aan Achab te geven in het jaar 3137. Elias voorzeide de wraak, die de Hemel over deze misdaadt zou nemen; en inderdaadt, Achab wierdt gedood in het jaar 3138, en wanneer Jehu zich tot koning van Israël verheven hadt, wierp men Jezabel in het jaar 3151 door het venster, en haar ligchaam wierdt van de honden verscheurt. II. *Kon.* XVI. XVIII. XIX. XXI.

JEZANJA, de zoon van Hosaja, was een van die Joden, de welke voor de Chaldeën beschroomt zynde, hunne toevlucht namen tot den Propheet Jeremias, om hem te smeken, dat hy hun voorspreker by Godt wilde wezen om zyne bescherming te verwerven. *Jeremias* XLII. 1.

JEZD, eene stadt, die het meest naar het Oosten gelegen is in de provincie van Fars, de welke eigentlyk Persië genoemt wordt, even gelyk *Hamadan*, zynde eene stadt, die het digtste naar het Westen is gelegen. De eerstgemelde plaats legt op 89 graden lengte, en op 32 breedte naar de Noordzyde, volgens de landkaarten van *Nassireddin*, en van *Ulug-Beg.* De Persiaansche landbeschryver plaatst de zelve tusschen Ispahan en de provincie van Kerman. Daar zyn verscheide beruchte mannen in geleerdheit uit deze stadt en des zelfs gebiedt voortgekomen. De zyde stoffen, die daar gewerkt worden, maken, dat zy eene voorname koopstadt is, en de Parsis of de aanbidders van het vuur, de welke binnen deze stadt gedurende den tydt van verscheide eeuwen hunne vuurtempels gehad hebben, en van welke 'er nog hedendaags verscheide stammen zyn overgebleven, die in deze stadt woonachtig zyn, hebben de gelegenheit verschaft tot de spreekwyze, *Ghebr Jezdi* of *Ghianour d'Iezd*, om een van de plompste en hardnekkigste ongelovigen uit te drukken. *Herbelot Bibl. Orient.*

JEZDEGIRD. Verscheide koningen van Persië uit het geslacht van de Sassaniden, hebben dezen naam gevoert. De eerste is geweest *Jezdegird*, de zoon van Schabour Doulactaf, dat is te zeggen: *Sapor met zyne schouders*, of wel eer zyn kleinzoon: want Khondemir stelt zekeren *Baharam* tusschen hen beide, en geeft aan dezen Jezdegird den naam van zoon van Baharam, in het welke hy van Ebn Batrik gevolgt wordt. Ondertusschen beweert Abulfarage, dat hy de zoon is van Sapor, en rekent uit, dat hy geheerscht heeft ten tyde van de keizers Arcadius en zyn zoon Theodosius den jongen: maar de Persische schryvers verdienen gestelt te worden voor de Arabische in het gene de Historie van hun landt betreft. Jezdegird, zoon van Baharam, of van Sapor, volgde zynen vader of zynen grootvader op, welkers deugden hy niet navolgde, dewyl hy by de Persianen gehouden wordt voor een ontuchtig, geldgierig en bloeddorstig vorst, en die van zyne eige onderzaten den bynaam van *Aitam* gekregen heeft, een woord, het welk in zyne eigentlyke beduidenisse betekent en schoffeerder, een moordenaar en een afperser. Deze vorst voerde den oorlog tegen de keizers van Constantinopel, de welke weigerden de schatting aan hem te betalen, die zy aan zyne voorzaten hadden opgebragt. Theodosius de Jonge maakte vrede met hem, en zondt een afgezant aan zyn hof, met name *Marutha*, die een bisschop was. De Christen Godsdienst deedt toen ter tydt grote voortgangen in Persië, zo door de predikatiën van Marutha, en van zyne medgesellen, als door de bescherming, die Jezdegird hem verleende; en het is misschien uit inzicht van deze begunstiging geschied, dat de afgodische

dische en blinde Persianen de regering van dezen vorst gelaakt hebben. Zy verhalen, dat hy de uitwerking van Gods wraaknemende handt beproeft heeft, zynde gedood door een hoefslag van een zeer schoon paardt, het welk men bygeval aan de poort van het paleis hadt gevonden, en nooit is weder gezien, zo dra het zelve zyn slag op de borst van dezen koning hadt toegebragt; waar uit ligtelyk te bespeuren is, dat het even eens in Persie, gelyk het in Europa pleegt te geschieden, namentlyk dat alle de genen, de welke de geestelyken begunstigen, voor Heiligen worden aangezien, en dat in het tegendeel de genen, de welke hen niet volkomen al het gene zy begeeren toestaan, voor godlozen worden gehouden. *Herbelot Bibl. Orient.*

JEZDEGIRD, koning van Persië, de kleinzoon van Cosroës, wierdt gedood door Othman, vorst der Saracenen, in het jaar 632. Men heeft zynen naam gegeven aan een zeer beruchte tydrekening onder de Arabische sterrekundigen, de welke het *Jezdegirdsche tydbestek* genoemt wordt, en begint met den dag van zyne doodt, te weten den 16 Juny in het jaar 632. De Persianen hebben zich van deze tydrekening bedient tot het jaar 1079, wanneer *Albu Arsalan*, een Saraceen, koning van Khorasan, van Mesopotamië, en van Persië, hebbende acht van de geleerdste sterrekundigen doen byeen komen, de jaarrekening van Jezdegird heeft hervormt, en eene andere ingevoert, de welke met den 14 dag van dit jaar begon. Deze tydrekening wierdt genaamt *het Tzelaseesche*, dat is *het hoogwaardig tydbestek*, voortkomende van het woordt *Tzelaf*, het welk *majesteit* betekent. Hedendaags bedienen zich de Persianen van den Arabischen Almanak. *Ollarius Pers Reizen. Scaliger de emend. temp.*

JEZDEGIRD *Ben Baharam* was de zoon van Baharam Gour, koning uit het geslacht van de koningen van Persië, welken men *Jezdegird* den II zou kunnen noemen. Alle de historieschryvers roemen eenpariglyk zyne seldzame, zo zedelyke als staatkundige deugden en begaafdheden, dewyl hy de kloekmoedigheit en daar by het geluk gehad heeft van zich de schattingen door de Grieksche keizers te doen opbrengen, met alleenlyk een talryk leger op de been te houden, zonder hen te beoorlogen. Deze vorst hadt twee zonen, *Firouz* en *Hormouz*, de welke hy in alle goede zeden liet optrekken: maar de jongste van de twee voor den oudsten verkoren hebbende, om 'er zyn opvolger van te maken, was hy oorzaak van eene gevaarlyke oneenigheit tusschen deze twee broeders, de welke eindelyk in een bloedigen oorlog uitborst, in welken Hormouz de nederlaag kreeg en gevangen wierdt door zyn broeder Firouz, na dat hy maar een jaar geheerscht hadt. Jezdegird droeg een byzondere zorg voor zyn krygsvolk, het welk hem van zynen kant wederom ongemeen beminde, gelyk is gebleken wanneer zy met een grote blydschap tegen de Grieken ten oorlog trokken, en zich, zonder de minste buitensporigheit begaan te hebben, te rug begaven, zo dra als hun vorst te kennen gaf, dat hy vergenoegt was met de schatting, die de Grieksche keizer aan hem hadt overgemaakt. *Herbelot Bibl. Orient.*

JEZDEGIRD *Ben Scheheriar*, de welke de III van dien naam genoemt mag worden, was de laatste niet alleen van den stam der Sassaniden, maar ook van alle de genen, de welke van zyn geslacht in Persië geheerscht hebben. Hy verloor den veldslag van Cadesien tegen de Arabieren, onder het Kaliffschap van Omer, en niet van Othman, gelyk zommigen hebben voorgegeven, in het 15 jaar van de Hegire, ten tyde van den keizer Heraclius, en in het jaar onzes Heeren 636. Na dat zyn leger t'eenemaal verstrooit en op de vlucht gedreven was, doorliep hy al dolende en zwervende de provinciën van Kerman, van Segestan en van Khorasan, tot het jaar 31 van de Hegire, in het welke hy verraden wierdt door eenen van zyne eige onderdanen, die gouverneur van Merou was, en de krygsmacht van Tarkhan, koning der Turken, tegen hem naar Persië uitgelokt hadt. Men verhaalt, dat Jezdegird door dezen verrader, die zich by het Turksche leger gevoegt hadt, verslagen zynde, de vlucht nam tot voor eene rivier, de welke niet waadbaar was; en willende aan den schipper een armbandt van grote waarde geven, om hem over te zetten, antwoordde hem deze plompe en onbeschaafde karel, dat hy met zyn armbandt niet van doen hadt, en dat hy alleenlyk vier penningen van hem begeerde, zo hy overgezet wilde wezen. Gedurende dezen woordentwist achterhaalden hem de ruiters, die hem nazetten, en benamen hem het leven. Het is in het begin van de regering van dezen vorst, de welke valt op het 11 jaar van de Hegire, en op het jaar des Heeren 632, dat men het bestek van de tydrekening moet vaststellen, de welke van de tydrekenaars *de Jezdegirdsche tydrekening* genoemt wordt, en niet op den tydt van zyne nederlage te Cadesien, noch ook op zyn afsterven binnen Khorasan, dewyl zyn rampspoedt in den strydt is voorgevallen in het jaar 15, en zyne doodt in het 31 jaar van de Hegire. Echter is het waar, dat de Oostersche volkeren het begin van dit tydbestek eerder schynen aan te wyzen door het verval van het Persische ryk, dan met het eerste jaar van de heersching van dezen vorst. *Herbelot Bibl. Orient.* Zommige historieschryvers zeggen, dat deze Jezdegird de zoon van Siroës geweest is, maar alle de Oosterlingen beweeren, dat hy de zoon van Schaheriar is, de welke wel een byzonder man, maar afkomstig was van Siroës, de zoon van *Cosroës Parviz*, zoon van *Nouschirvan*, bygenoemt de Rechtvaardige. Dewyl 'er gezegt is, dat Jezdegird de laatste Persische koning is geweest, die in Persië geheerscht heeft, zou men deze tegenwerping kunnen doen, dat het geslacht van *Ismaël Sofi* uit Persië moet gesproten wezen; maar verre van dat dit zo zy, de koningen van Persië beweeren voortgekomen te zyn van een Arabisch geslacht, het welk zy den

J.

Haidarischen stam noemen, de welke heel naauw verbonden is aan dien van *Ali*, schoonzoon van *Mahometh*, wiens leer en gezindheit zy met een ongemenen yver aanhangen.

JEZER, de zoon van Gilead, van den stamme van Manasse, was het hoofdt van een stam, de welke naar zynen naam de stam van *de Jezriten* genoemt wierdt. *Num.* XXVI. 30.

JEZER, de derde zoon van Naphthali, een van de twaalf aartsvaderen. Hy was het hoofdt van een stam, de welke naar zynen naam *de stam van de Jezeriten* genoemt wierdt. *Genes. XLVI. 24. Numer. XXVI. 49.*

JEZID de I, vyfde kalif of opvolger van Mahometh, heerschte na de doodt van zyn vader Moavia in het jaar 682; maar hy spoorde des zelfs kloekmoedigheit en heldhaftige ondernemingen niet na. Al zyn vermaak bestondt alleenlyk in het maken van minnedichten. In het twede jaar van zyne heersching verkozen de Arabiers van Cufa Hussein, en twede zoon van Ali, tot kalif, waar door Jezid zich genoodzaakt vondt een machtig leger op de been te brengen, van het welke hy het opperbevel aan zyn broeder Abdala gaf, de welke Hussein verradelyk liet om hals brengen, ter zelver tydt als zy gereed stonden om in de vlakte van Garabala, in de nabuurschap van Cufa, slag te leveren. Jezid vervolgde naderhandt het gansche geslacht van Ali, en liet een grote menigte van den Arabischen adel om 't leven brengen, het welk hem by alle zyne volkeren een gevaarlyken haat verwekte. Op dien zelven tydt veroorzaakte Muctar, die uit den stam van Ali gesproten was, een algemenen opstandt door geheel Persië, doende zich tot kalif uitroepen, en stoutmoediglyk uitstrooiende, dat Jezid bekwamer was om een dichter dan om een koning te wezen. De regering van dezen lafhertigen vorst duurde niet langer dan drie jaren: en die van zynen zone Maala, die hem opvolgde, eindigde zes maanden daar na. *Marmol de l'Afrique l. II.*

JEZID, de II van dien naam, elfde kalif, of opvolger van Mahometh, regeerde na de doodt van Omar den II. Dewyl hy zyn oudste broeder was, wierdt hy na de doodt van Solyman Hascin verkozen; maar beducht zynde voor een opstandt onder het krygsvolk, het welk Omar begeerde tot hunnen kalif te hebben, liet hy de kroon over aan zyn jongsten broeder, welken hy naderhandt weder is opgevolgt. Hy begon te heerschen in het jaar 723, en was eerlang verplicht een leger in het veldt te brengen tegen een anderen Jezid, de welke zich kalif van Persië deedt noemen, en de stadt Damascus kwam belegeren. Marvan, opperbevelhebber van het leger van Jezid den II, trok dezen dwingelandt te gemoet, en hem gedood hebbende bragt hy het koninkryk van Persië wederom onder de gehoorzaamheit van zynen wettigen vorst. In het jaar 724 geboodt hy, op de aanrading van een Jood uit Phenicië, alle de beelden uit de kerken der Christenen weg te nemen; maar het grootste gedeelte van de steden zich hier tegen gestelt hebbende, stierf hy in het begin van het jaar 727 eer dat dit bevel werkstellig gemaakt wierdt. Ter zelver tydt dreef de keizer Leo, tot den welken Omar de II een afvallig Christen gezonden hadt, om hem te bewegen tot het omhelzen van het Mahomethaandom, met grote kracht en yver het verderf der beelden door, en vervolgde de blinde voorstanders van de zelve.

JEZIDEL *Gelid*, dertiende kalif, of opvolger van Mahometh, heerschte na zynen vader Gualid, de welke in het jaar 746 gestorven was; maar zyne regering duurde niet langer dan anderhalf jaar. Hy hadt den bynaam van *Gelid*, dat is, *Schoon*, bekomen, om dat hy een vorst van een buitengemene schone gestalte was. Deze kalif bemachtigde het eilandt Cyprus, het welk hy ter plundering overgaf, en van waar hy alle de inwoonders naar Syrië deedt vervoeren. Hy liet ook aan den patriarch van Damascus de tong afsnyden, om dat hy tegen de aanhangers van de Manicheesche en Arabische gezindheden gepredikt hadt, en zondt hem in ballingschap naar Gelukkig Arabië, alwaar de ongelovigen hem ter doodt bragten. St. Petrus martelaar wierdt ook om de zelve reden gedood. Eenigen tydt daar na wierdt Jezid op eene verraderlyke wyze door de Saracenen vermoord. *Marmol de l'Afrique l. II.*

JEZID *Ben Mahleb Ben Abou Safrah* is een van de voortreffelykste krygshelden van zynen tydt geweest. Hy was opperveldheer van het leger van Solyman den VII, kalif van den stam van de Ommiaden. Door het geweldt van zyne wapenen bragt hy de volkeren van de provincie van Georgian onder zyne macht, en daarna wendde hy de zelve naar den kant van die van Thabarestan, alwaar Akschid, die het landvoogdschap van die provincie bekleedde, zich met zulk een machtig leger tegen hem kantte, dat hy de krygsscharen van Jezid wel haast op de vlucht dreef. De volkeren van Georgian de tyding van zyne nederlage bekomen hebbende, en menende zonder gevaar van straf tegen hem te mogen opstaan, sloegen het grootste gedeelte van zyn krygsvolk dood, het welk hy tot de bewaring van het landt daar gelaten hadt. Op dit gerucht maakte Jezid vrede met Akschid, om met zyne gansche krygsmacht die van Georgian aan te tasten. Men verhaalt dat Akschid, om de vrede van Jezid te kopen, aan hem een geschenk gedaan heeft van zevenmaal honderd duizend drachmen zilver, van vier honderd lasten saffraan, waar in dit landt zeer vruchtbaar is, en van vier honderd slaven, de welke ieder een kostelyken zyden tullebandt in een geslagen zilver bekken droegen. Na dat Jezid dit verdrag getroffen hadt, trok hy te veldt tegen het leger van Georgian, van het welke *Marzaban* krygsoverste was. Deze niet durvende in het open veldt met Jezid den slag wagen, besloot zich in eene van zyne sterkste vestingen, in welke Jezid hem overheerscht hebbende, hem het hoofdt liet afslaan, gelyk ook aan een groot getal van de voornaamste bevelhebbers en aanleiders van het leger der wederspannigen geschiedde. Daar na liet hy vier duizend van de oproerigste

O sol-

soldaten ophangen, en gaf aan zyn krygsvolk verlof om de gansche provincie uit te plunderen. Men kan nog eenige andere daden van Jezid lezen in de Oostersche Boekzaal van *Herbelot*.

JEZIDEN, zekere volkeren, die in Turkyë en Persië wonen, en aanhangers zyn van de gezindheit van hun opperhoofdt *Jezid*, naar welken zy *Jeziden* genaamt worden. Deze vorst was een Arabier van afkomst, en doodde Hassan en Hussein, den zoon van Ali en schoonzoon van Mahometh, en wierdt om deze reden voor een moordenaar van zyn bloedverwantschap en voor een ketter gehouden by de Mahomethanen, de welke sedert dien tydt den naam van Jeziden hebben gegeven aan alle de genen, de welke van een anderen aanhang of gezindheit zyn als zy. Daar worden omtrent tweemaal honderd duizend van deze Jeziden zo in Persië als in Turkyë gevonden. Zy spreken de zelve taal, die de Curden, of volkeren van de provincie van Curdistan hebben, en deze taal komt zeer naby de Persiaansche. Daar zyn twee soorten van Jeziden, de welke *witte* en *zwarte* genoemt worden. De witte gaan gekleed op zyn Turksch, en kunnen niet dan door hun hemdt onderscheiden worden, het welk aan de halsrondte niet gespleten is, gelyk de andere, maar alleenlyk een ronde opening heeft om 'er het hoofdt door te steken, welk maaksel van hembden een geheim in zich besluit; en gebruikelyk is, zo zy voorgeven, ter gedachtenis van een goude en lichte kring, die uit den hemel gedaalt is op den hals van hunnen Cheik, of vorst en opperhoofdt van hunnen Godsdienst, na dat hy een vasten van veertig jaren volbragt hadt. De zwarte Jeziden zyn als de geestelyken of monniken van hunnen aanhang, hoewel zy getrouwt zyn. Zy laten zich den naam van *Fakirs*, dat is, *arme*, geven; maar zy laten geenzins na met grote drift naar de rykdommen en schatten te staan, en zo veel als in hun vermogen is de armoede te schuwen. De Turken hebben een afkeer van dit volk, zo ten opzichte van hunnen Godsdienst, die strydig is met dien van het Mahomethanendom, als ook om dat zy in vorige tyden de bloedverwanten van dien valschen propheet Hassan, en Hussein om het leven gebragt hebben. De grootste schande en oneer, die zy een mensch kunnen nageven, is hem den naam te geven van een *Jezied, de zoon van Jezid*. Zy noemen hen ook de esels, de welke in den dag van het algemene en laatste oordeel de Joden naar de helle zullen moeten dragen. Zy vorderen hen zware en buitensporige schattingen af, en brengen hen schier tot wanhoop, waar door het gebeurt, dat de Jeziden van hun kant den Turken, als hunne gezworene vyanden, een dodelyken haat toedragen; en als zy eenig dier in hunne gramschap of verwoedheit vervloeken, noemen zy het zelve *Muzelman*, dat is, een Turk.

De Jeziden hebben een zonderlinge genegenheit voor de Christenen, en noemenze hunne medevaders, gelovende dat hun Jezid de zelve is als Jesus Christus; of wel, om dat hun hoofdt Jezid eertyds de partyschap van de Christenen opgenomen, en met hen een verbondt gesloten, heeft tegen de Mahomethanen, de welke hy in volle slagorder overwon, hebbende beide de veldoversten Hassan en Hussein in het gevecht doen sneuvelen. Echter zyn de Jeziden noch Turken, noch Christenen, hoewel zy veel meer genegenheit voor den Godsdienst van den Messias dan voor dien van Mahometh over hebben. Zy rekenen tot eere wyn te drinken en varkens-vleesch te eeten, waar van de Turken en Joden een afschrik hebben. Hunne onwetenheit in geloofszaken gaat zo verre, dat 'er geen eenig boek tot grondregel van hunnen godsdienst onder hen gevonden wordt. Zy erkennen den Bybel voor een Goddelyk boek, zonder den zelven echter te lezen, en zommigen onder hen geven ook geloof aan den Alkoran, om welke reden zy doorgaans plegen te zeggen, nevens de Turken, dat deze drie boeken uit den hemel gedaalt zyn. Zy geloven ook verscheide wonderdaden van Jesus Christus, de welke in de H. Bladen niet gevonden worden, als, by voorbeeldt, dat hy op den dag van zyne geboorte zou gesproken hebben; dat hy een dood mensch, die over duizend jaren gestorven was, tot het leven heeft opgewekt, en diergelyke dingen meer. Zy sporen de Christenen en Turken na in het doen van beloften en bedevaarten; maar zy hebben gene kerken, daar zy Godt kunnen aanbidden, en komen nooit in de Turksche tempels of mosqueën, 't zy uit nieuwsgierigheit, het geen zy van gelyken ten opzichte van de Christen kerken zouden plegen, zo zy niet bedacht waren van door de Turken mishandelt te worden. Zy hebben gene feestdagen, noch plegtigheden; en hun gehele Godsdienst, dien zy aan den Allerhoogsten bewyzen, bestaat alleenlyk in het zingen van eenige geestelyke liedties ter eere van Christus, van de H. Maagdt, van Zacharias, en zomwylen van den valschen Propheet Mahometh. Wanneer zy hun gebedt doen, wenden zy het aangezicht naar het Oosten toe, gelyk de Christenen, en tegen het gebruik van de Turken, de welke zich naar het Zuiden keren. Het hoofdzakelykste stuk van hunnen Godsdienst is den bozen geest niet te vervloeken, en zelfs zynen naam niet te noemen, want zy vrezen, dat hy eenig gevoelen of aandoening van deze vloekwoorden mogt hebben, zo hy ooit wederom in de gunst en genade van Godt geraakte, en met hem verzoent wierdt, het welk zy voor eene mogelyke zaak houden; en van den anderen kant zyn zy beschroomt van na dit leven in zyne handen te vallen, en van hem, als zynde de uitvoerder van de Goddelyke rechtvaardigheit, met meerder strafheit behandelt te worden, om zich over hunne misdaden te wreken. Als zy van den duivel willen spreken, noemen zy hem den paauw-engel, of den gene, die van de onwetenden vervloekt wordt. De Jeziden begraven hunne doden zonder eenige plegtigheit, op wat plaatse de lyken ook mogen gevonden worden. Echter laten zich de voornaamste en rykste lieden op zekere Godvruchtige plaatsen ter aarde bestellen; en men speelt by hunne begravenis eenige gezangen op een guitern, parende hunne stem met den klank van dit speeltuig. Het is hen niet geoorlooft de doodt van een zwart Jezied te bewenen: maar alsdan moet men zich verheugen, als op een feestdag, om zyn ingang in den hemel te vieren. Deze zwarten of monniken worden in zulk eene achting en eerbiedt gehouden, dat men, sprekende van de klederen van eenen onder hen, aan de zelve een byzonderen naam geeft, hoewel de zelve niet dan door de verwe van de andere onderscheiden zyn. By voorbeeldt, zy zullen een monnikshemdt met zyn gemenen naam niet beduiden, maar anders uitspreken, als of men zeggen wilde, een lang wit linnen overkleedt van een priester. Zy zeggen niet zyn mantel, maar zyn kerkrok; niet zyn tulbandt, maar zyne driekroon, of zyn myter. Ondertusschen zyn deze Jeziden merendeels niet dan herders, en hunne beste oeffening is de geiten op de gebergten te hoeden. Het is aan een Jezied niet geoorlooft een schaap de keel af te steken, noch een hoen te doden, of eenig ander dier te slagten, maar wel de zelve te eeten, na dat zy van de witte Jeziden gedood zyn.

De Jeziden zyn in het gemeen kloeke en onvermoeide menschen, de welke by hopen, gelyk de Arabiers, reizen, en dikwils van verblyfplaats, byna alle veertig dagen, veranderen. Zy wonen onder zwarte legertenten, geweven van geitenhaair, met groot riet omzet, en met doornen door een gestrengelt. Hunne tenten staan rondswyze geplaatst, in dier voegen, dat 'er in het midden een brede wapenplaats open blyft, daar zy hunne kudden als beschanst houden om 'er in veiligheit te wezen. In somertydt legeren zy zich in de vlakten, en langs de rivieren. In den winter vertrekken zy zich in de gebergten. Hunne wapenen zyn boog en pylen; een slinger en een sabel op zyn Turksch. Hun beroep is de kudden te hoeden, en de aarde te bezaaien, waar van de Turken byna al het voordeel trekken, en hen ter naauwernoodt zo veel over laten, dat zy 'er van kunnen bestaan. Zy planten doorgaans geen wyngaarden, noch onderhouden eenige tuinen, en leven alleen van vleesch en zuivel. Hun broodt is geheel dun, en zy bakken het zelve op een yzere plaat, met een helder vuur. Wanneer zy eenigen wyn kunnen bekomen, drinken zy dien tot overdaadt toe; en het gene nog het meest te verwonderen is, zy durven hem zomtyds den naam van het bloedt van Jezus Christus geven, want op hunne gastmalen, een van hen een beker vol wyn aan den anderen toebrengende, zegt deze woorden: *Vat aan den kelk van het bloedt van Christus*, en de geen, die dezen beker ontfangt, kust de handt van dien gene, de welke hem den zelven overbrengt, en drinkt met eerbiedigheit. Deze plegtigheit, en meer andere gebruiken, gelykformig aan die van de Christenen, zouden kunnen doen geloven, dat zy van de Arianen afkomstig zyn, of van eenige andere ketttersche gezindheit, de welke aldus by verloop van tydt bedorven is; of ten minste, dat zy eenige overeenstemming met die ketters gehad of onderhouden hebben. Wat hunne huwelyken belangt, hunne gewoonte is hunne bruidt voor twee honderd kronen te kopen, de welke men aan den vader van de dochter toetelt; en dit is onder hen de gezette prys van de vrouwen, van wat geslacht of aanzien de zelve ook zyn, 't zy arm, of ryk, schoon of lelyk. Hier van komt het, dat de mans hunne vrouwen doorgaans als slavinnen handelen. Zy zyn zelfs gerechtigt de zelve te verstoten, om tot oversten van de zwarte verheven te worden; of het kluizenaarsleven te verkiezen, maar niet uit eenig ander inzicht of beweegreden. Alle de genen, die hunnen baardt laten scheren, worden onder hen voor ketters gehouden. Zelfs is het hen geenzins geoorlooft den zelven, hoe weinig het ook zyn mag, te korten, en het wordt by hen voor een grote zonde gerekent, als men den baardt niet laat groeien zo lang als het mogelyk is. *Michel Fevre Theatre de la Turquie.*

JEZIEL, een Israëliet, de zoon van Hazmaveth, was een van die genen, de welke David te hulp kwamen, wanneer hy zich te Siklag onthieldt, en hem aanmerkelyke diensten bewezen. *I. Chron. XII. 3.*

JISP, by zommigen ook wel *Gisp*, *Ghysp*, *Jesp* en *Isp* genaamt, een Hollandsch dorp, het welk, volgens *Soeteboom*, zynen naam schynt gekregen te hebben van het watertie *Jisp*, daar het zelve wel eer aan gelegen was, en het welk nog tegenwoordig achter het dorp heen loopt. Dit dorp hadt van ouds maar eene kapel, staande onder de parochie van Wormer, maar kreeg in den jare 1434 eene eige parochiekerk, als blykt uit den brief van Philips den Goeden van Burgundië, graaf van Hollandt, by *Soeteboom* en in de *Oudheden van Kennemerlandt* aangehaalt. Na dat deze kerk omtrent honderd jaren gestaan hadt, brandde ze door een onbekend toeval by nacht af, en wierdt daar na zeer sierlyk wederom opgebouwt. De zelve heeft voor dezen zo schone glazen gehad, op welke verscheide geschiedenissen, en daar by de wapens der graven, hertogen, enz. geschildert waren, als eenige andere kerk van Hollandt. Soeteboom tekent aan, dat het wapen van Jisp een lepelaar is, om dat men daar, voornamentlyk in het Oosteindt van het dorp, daar merendeels visschers woonden, tot vermaak een lepelaar op de vischmarkt, gelyk elders de ojevaars, plagt te onderhouden. Dit dorp is vermaard wegens verscheide ervarene ledezetters, die aldaar gewoont hebben. Ook is de redery op den walvischvangst aldaar vele jaren met goed gevolg gedaan. Men moet hier nog byvoegen, dat zommigen wanen, dat Wormer en Jisp altydt een eenig dorp zyn geweest, en eerst van malkander gescheiden in den jare 1611. Doch dit is gansch onwaarschynlyk, dewyl ieder dorp van ouds om de gemene lasten in het byzonder aangeschreven wierdt, en een byzonderen ban hadt, gelyk in de Handvesten

van Kennemerlandt bewezen wordt. Maar Jisp is met Wormer een schoutsambacht geworden in het jaar 1518, als blykt uit de brieven, die door koning Karel, naderhandt keizer, deswegen verleent en afgekondigt zyn. Zy zyn dus vereenigt gebleven tot den jare 16[illegible], wanneer zy, door brieven der Heeren Staten van Hollandt en West Vrieslandt, van malkander zyn gescheiden. Zie de *Handv. van Kennemerlandt pag.* 538, en uit de zelve de *Aantekeningen op de Oudh. van Kennemerl pag.* 409. Kerk en predikant van Jisp behoren thans onder de classis van Haarlem. Zie ook *Soetebooms Saanlandsche Arkadia pag.* 467 *enz.*

JIZRAEL, of *Abizar*, een stadt van het geslacht van Juda, het landt van Ahinoam, de twede huisvrouw van David. *I. Samuel XXV.* 43. *Jozephus Oudhed. VI.* 14. Daar is nog een andere stadt van den zelven naam in Palestina geweest, van den stam van Issaschar, waar van het volgende artykel spreekt.

JIZRAEL, JEZRAEL, of *Azal*, eene stadt van den stam van Issaschar, berucht doordien zy de residentieplaats is geweest van den koning Achab, en nog meer, om dat zy de geboorteplaats van *Naboth* was, de welke door de goddeloze Jezabel beschuldigt wierdt lastertaal tegen Godt uitgebraakt, en den koning door zyne kwaadsprekende tong ten hoogste gehoont te hebben, welke verdichte verklaringen zy door omgekochte en valsche getuigen deedt staande houden, om welk opgeraapte misdaadt Naboth gestenigt wierdt. De doodt van dezen man was aan Achab waard de verbeuring van een wyngaardt, den welken hy digt by de tuinen van dezen koning hadt, en dien hy aan hem niet wilde verkopen, noch verruilen. *I. Kon. XX.* 10. *Jozephus Oudh. VIII.* 7.

JIZREEL, eene stadt van het geslacht van Juda. *Jozua XV.* 55.

JIZREEL is de naam, welken Godt begeerde dat de Propheet Hoseas zou geven aan den eersten zoon, welken hy by zyne huisvrouwe Gomer zou telen: uit reden, dat Godt eerlang het bloedt van Jizreël wilde bezoeken op het stamhuis van Jehu, en de heerschappy doen ophouden van het huis van Israel. Maar men dient aan te merken, dat het meeste gedeelte van de overzetters van gevoelen zyn, dat dit alleen een gezicht in den geest is geweest, dat Hoseas inderdaadt Gomer niet getrouwt heeft, en dat hy wezentlyk by haar gene kinderen heeft overgewonnen. *Hoseas I.*

JOAB, de zoon van Zeruja, de zuster van David, was de opperveldoverste van de legers van dien vorst, en gaf in alle voorvallen voortreffelyke blyken van zyne dapperheit. Deze goede hoedanigheden bezwalkte hy in het jaar des werelds 2985 door den moordt van Abner, welken hy schandelyk het leven benam, uit vreze, dat hy by David de eerste plaats zou hebben, waar over deze vorst ten hoogste gevoelig was. Het kasteel van Sion wierdt in het volgende jaar door zyn beleidt en kloekmoedigheit verovert op de Jebuziten, de welke die plaats in bezit hadden, en onverwinnelyk meenden te wezen, en daarom kreupele en blinde lieden op de wallen stelden om de wacht te houden. Joab bemachtigde in er andere plaatsen, en versloeg in verscheide ontmoetingen de vyanden van David. In het jaar 3005 verzoende hy Abzalon met zynen vader, en naderhandt, als deze vorst tegen zynen vader was opgestaan, doodde hy hem in den slag, welken hy hem leverde, in het jaar 3009. Onderwylen liet Joab zich in de party van Adonia tegen Salomon inwikkelen; maar deze laatste vorst hieldt dit altydt in zyn gedachten, en toen hy op den troon verheven was, liet hy Joab om hals brengen in het jaar 3021, niettegenstaande hy aan den voet van den altaar een vrye schuilplaats gezocht hadt, en door deze doodt strafte hy hem over zynen opstandt en over den doodslag van Abner en van Amasa, den welken hy ook verraderlyk vermoord hadt. *II. Kon. I. Chron. Jozeph Oudh.* VII. *boek.*

JOACHAS, of JOAZAS, gelyk Jozephus hem noemt, volgde zyn vader Jehu op in het ryk van Israël, in het jaar des werelds 3179. Hy was een afgodendienaar, gelyk zyne voorzaten, en wierdt daar om van Godt gestraft door Hazaël en Binadab, koningen van Syrië, de welke een yslelyk bloedbadt onder zyn volk aanrechtten omtrent het jaar 3184. Tot het uiterste gebragt zynde, nam hy zyne toevlucht tot Godt, hem biddende, dat hy hem en zyn ryk wilde beschermen. De Heer verhoorde genadelyk het gebedt van dezen rampzaligen vorst, herstelde de rust in zyn ryk, en het toe, dat hy zyn eerste geluk en voorspoedt wederkreeg. De H. Schrift zegt, *dat Godt alstoen een verlosser aan Israël gegeven heeft*, het welk grote zwarigheit gebragt heeft aan de overzetters om te weten, of deze verlosser geweest is Joas, of Jeroboam, de eene de zoon, en de andere de neef zynde van Joachas, of wel de Propheet Eliza. Deze koning stierf in het jaar des werelds 3195, na dat hy 16 of 17 jaren geheerscht hadt. *II. Kon. XIII Jozephus Oudh. IX. boek.*

JOACHAS, die ook *Sallum* en *Jechonia* by den Propheet Jeremias en by Ezra genoemt wordt, was de zoon van Jozias, koning van Juda. Na de doodt van zyn vader in het 3425 jaar na de schepping des werelds deedt hy zich op den troon zetten, door een partyschap van het gemene volk, tegen het recht van zynen oudsten broeder Eliakim. Necho, koning van Egypten, kreeg hem gevangen, na dat hy drie maanden geheerscht hadt, en hy stierf en hertzeer korten tydt daar na, het welk eene rechtvaardige straf over zyne godloosheden was. *II. Kon. XXIII. Jozephus Oudh. X boek.*

JOACHIM, of JOJAKIM, te voren genaamt *Eliachim*, was de zoon van Josias, en broeder van Joachas, de welke van Necho, koning van Egypten, onttroont wierdt, om dezen in zyne plaats te stellen. Deze vorst heerschte elf of twaalf jaren, en niettegenstaande hy ten tyde van zyne regering zeer vele grote en voorname Propheten gehad heeft, is hy echter tot allerlei misdaden vervallen. Wanneer hem de Prophetie van Jeremias wierdt voorgehouden, verscheurde hy de zelve met een pennemes, gelyk elders reets gezegt is. Nabuchodonozor, kwalyk voldaan over het verbondt, het welk Joachim met den koning van Egypten, zynen vyandt, hadt aangegaan, tastte zyne staten aan, veroverde de stadt Jeruzalem in het jaar 3428, nam alle de schatten en rykdommen weg, die hy daar vondt, en voerde hem zelfs gevangen naar zyn landt, volgens het gevoelen van sommige schryvers. Anderen zyn van gedachten, dat men hem om deze oorzake wel heeft in hechtenis laten nemen, maar dat Nabuchodonozor hem zyn ryk deedt wedergeven, van het welke hy korten tydt daar na door een opstandt berooft wierdt, in het jaar 3436. Hy wierdt van de Chaldeen genomen, en op een stinkende vuilnishoop geworpen, gelyk Jeremias voorzegt hadt. *II Kon. XXIV. Jozephus Oudhed. X boek. Jeremias XXII. XXXVI. enz. De Lira, Abulensis &c. Comment. in lib. Reg. Torniel & Salianus in Ann. Vet. Testam.*

JOACHIM, de zoon van den voorgaanden. Zie JECHONIA.

JOACHIM, de man van de H. *Anna*, de vader van de maagdt Maria, en de grootvader van Jesus Christus. Zyn huwelyk was langen tydt onvruchtbaar geweest, en uit dien hoofde wierden zyne offerhanden door den hogepriester Issaschar verworpen, de welke hem deswegen zeer harde verwytingen deedt. Joachim was zo beschaamd van zich op zulk eene bitze wyze van den hogepriester behandelt te zien, dat hy niet weder by hem dorst komen. Hy ging zich buiten op het veldt onder zyne schaapherders verschuilen, en bleef daar veertig dagen in vasten en gebeden. Hy wierdt toen door een engel vertroost, de welke hem kwam boodschappen, dat hy by zyne huisvrouwe Anna eene dochter, met name *Maria*, zou telen. Deze engel bragt ook de zelve boodschap aan Anna, de welke van overgrote droefheit een vloedt van tranen uitstortte, niet wetende, waar of wat haren man wedervaren was. Deze engelsche tyding was haar buiten twyffel ten hoogsten aangenaam; want zy was zeer gevoelig over hare onvruchtbaarheit, hebbende nooit eenig kindt ter wereldt gebragt. Daar zyn 'er geweest, die de gedachten hebben gehad, dat een enkelde kus, en niet de voltrekking van den huwelykspligt van haren man haar bezwangerde: maar anderen verzekeren, dat hy de gemene middelen daar toe in het werk heeft gestelt; want anders, zeggen zy, zou de geboorte van *Jesus Christus* zo wonderbaarlyk niet wezen, als de zelve is. De wonderlykste zaak van al is, dat, hoewel men gene zekere kennis heeft van den naam, van de hoedanigheden, en van de geschiedenis van den vader en van de moeder van de H. Maagdt, men evenwel niet nagelaten heeft te verzekeren al het gene men hier dien aangaande gezegt heeft, en zelfs vierdagen in te stellen voor den H. Joachim en voor zyne huisvrouwe. Het is merkwaardig, dat den man vele jaren na zyn huisvrouwe die eer is aangedaan: want hy is niet eer met een vierdag verheerlykt dan op den 2 December in het jaar 1622, zynde de dag, die hem is toegewyd, de 20 Maart. Maar de feestdag van de H. Anna is ingestelt in het jaar 1584, hoewel de zelve niet geviert is dan sedert het jaar 1622. Zy is de patronesse van eene kloosterorde van nonnen, genaamt de kloosterzusters van sint Joseph, en daar wordt krachtig van hare mirakelen gesproken. Het dorp van Ker Anne in Bretagne is daar door wonderlyk vermaard geworden, en voornamentlyk sedert dat men een oud beeldt van deze Heilige, dat heel diep onder de aarde gedolven lag, heeft opgegraven. De plaats, op welke men dit afbeeldsel zou vinden, wierdt aan een landman, zegt men, door eene hemelsche uitwerking geopenbaart in het jaar 1625. Zo haast als dit beeldt was opgegraven, geschiedde door des zelfs kracht een grote menigte van mirakelen, zo dat men wel haast in staat was om een schone kerk voor haar te stichten; want uit de aalmoezen en Godvruchtige giften van vele bygelovige menschen, die van alle gewesten by hopen daar henen kwamen, konden ligtelyk deze onkosten gevonden worden. De bisschop van Vannes verkreeg de nodige aflaten voor die genen, de welke dit beeldt zouden komen te eeren, en hy gaf de bestiering van deze nieuwe kerk over aan de hervormde Karmeliter monniken, en verlof aan den broeder Hugo van sint Franciscus, een monnik van de zelve orde, om de wonderen, die 'er sedert eenigen tydt op die plaats geschied waren, wereldkundig te maken. Sommigen hebben gemeent, dat 'er drie dochters uit het huwelyk van Joachim en Anna zyn voortgekomen; maar anderen zyn van gevoelen, dat Anna drie malen is getrouwt geweest, en dat zy by ieder man eene dochter gehad heeft. Zie voorts het artykel St. ANNA.

JOACHIM, of JOJAKIM, de zoon van Jesus, Jozua, of Jesua, hogepriester der Joden, volgde zynen vader op in de zelve bediening, en was de vier en dertigste na de doodt van Aaron, en de twede na de terug komst uit de gevangenisse van Babylonië. Hy wierdt tot dit ampt verheven in het jaar 3568 na de schepping der wereldt, in het jaar 483 voor de geboorte van onzen Heilandt. Hy bekleedde het zelve tot het jaar 3590, dat is, omtrent twee en twintig jaren, en liet deze waardigheit over aan zynen zone Eliasub. *Nehem.* XII. 10. Philo zegt, dat deze Joachim acht en veertig jaren het ampt van opperpriester bekleed heeft, te weten sedert het een en twintigste jaar van de regering van Darius Hystaspes, tot het twaalfde van Artaxerxes. Spondanus en Tirinus hebben hem hier in gevolgt: maar dit is het gevoelen niet van den schryver van de *Genealogie de l'Ame. Simon Dict. de la Bible.*

JOACHIM, monnik van de orde van Cisteaux, naderhandt abt van de vergadering van Flora, van de zelve orde, was geboortig van Kalabrië, in het koninkryk van Napels, in Italië.

Deze man, die zo veel gerucht gedurende zyn leven gemaakt heeft, en die nog hedendaags een groot voorwerp van voor-en tegenspraak is in de Roomsche kerk, die in twyffel is aangaande de oprechtigheit van zyne lere volgens hare gevoelens, was van levenswyze en gedrag gansch buitengemeen, en men heeft van hem nooit iets middelmatigs, 't zy in het goede, of in het kwade, gezegt: want zommige Roomschgezinden hebben hem willen doen doorgaan voor eenen van hunne vortreffelykste leeraars, voor een groot propheet, en voor eenen van de grootste Heiligen, die hunne kerk ooit gehad heeft: in het tegendeel wordt hy van anderen gehouden voor een bedrieger, een schynheilige, en voor eenen, die opgeblazen was van verwaandheit. Anderen zyn van gevoelen, dat men, zonder vooringenomenheit sprekende, en zonder hem te verongelyken, zeggen mag, dat hy noch propheet, noch bedrieger, maar alleenlyk een ingebeelde voorzegger of dromer is geweest; en dat hy, hebbende een zeer levendige verbeelding, maar een klein voordeel, en geringe kennis, alle zyne innerlyke bedenkingen voor Godspraken aanzag, het welk hem krachtig aanzette om zaken te voorzeggen, van welke eenige enkel by geval gelukten en volgens zyne voorzegging uitgevallen zyn. Het is zeker, dat hy, de H. plaatsen zynde gaan bezoeken binnen Jeruzalem in den ouderdom van 15 jaren, wanneer hy op zyn best in de schryf-en letterkunst eenigzins bedreven was, in zyn hoofdt kreeg, dat Godt in de kerk van het H. Graf aan hem een volmaakte kennis hadt ingestort van alle de geheimenissen van de H. Schrift, en voornamentlyk van de Openbaringe van Johannes, van welke hy den sleutel meende te hebben, dien niemandt tot dien tydt toe hadt kunnen vinden. Wel is waar, dat hy bekende, geen hemelsche openbaring gehad te hebben, noch ook de gave van voorzegging te bezitten, maar hy voegde daar by, dat hy van Godt den geest van kundigheit ontfangen hadt, waar door hy de voorzeggingen zo van het Oude als van het Nieuwe Testament klaarlyk verstondt. Ten opzichte van zyn lere, deze wierdt veroordeelt in de vierde kerkvergadering van Lateran, gehouden onder paus Innocentius den III, in het jaar 1215, alzo hy beweerde dat ieder Persoon van de H. Drieëenheit zyne byzondere wezentlykheit hadt, waar van de eene de andere voortbragt, in welk stuk hy opentlyk tot de *Tritheïsmus* of *drie-godendom* verviel, dat is te zeggen in de kettery van die genen, de welke drie goden stelden. Zie hier een overtuigend bewys van de ydelheit van zyne voorzeggingen. In het jaar 1190 liet Richard, koning van Engelandt, aan Tankredus, koning van Sicilië, een verzoek doen, van den abt Joachim naar Messina te roepen, om van hem te vernemen hoedanig de uitslag van den kruistocht naar het H. Landt zou wezen. Hy begaf zich daar henen, en verklaarde met een stemmig wezen, dat deze kruisvaart onnut en vruchteloos zou zyn, en dat de voorbeschikte tydt van des zelfs verlossing nog niet gekomen was. Hier op leide hy uit het gezicht van Johannes in zyne Openbaringe, daar hy spreekt van den zevenhoofdigen draak, de welke het kindt wilde inslokken, het welk moest geboren worden van eene vrouwe met de zon bekleed. Hy zeide, dat Saladin het zesde hoofdt van dit wangedrogt was, de welke de stadt Jeruzalem in het jaar 1187 verovert hadt; dat hy inderdaadt door de Christenen stondt overwonnen te worden, die de H. stadt weder zouden bemachtigen; maar dat, volgens het geheimenis van de getallen, in deze verschyning aangemerkt, dit niet eer zou geschieden dan zeven jaren na deze verovering van Saladin, dat is, in het jaar 1194. Hy ging zelfs verder, en voegde daar by, dat het zevende hoofdt van den draak de Antichrist was, en dat de zelve reets binnen Rome geboren was; dat in het jaar 1199 het zevende zegel van het boek zou aan stukken barsten, en dat men korten tydt daar na zou zien de heerschappy, de vervolging en den ondergang van den Antichrist, en het Euangelie de gansche wereldt door verkondigt. Dit zeggen kwam zo vremd en buitensporig voor, dat hy zelfs in deze byeenkomst krachtig wierdt wederlegt en tegengesproken door de aartsbisschoppen van Auch en van Rouaan, door de bisschoppen van Evreux en van Bajonne, en door verscheide andere geleerde mannen, die daar tegenwoordig waren: zo dat de koning Richard geen werk meer maakte van dezen gewaanden voorzegger, aan welken de koning Philips, die een man van een verheven geest en vast oordeel was, niet eens gehoor hadt willen geven. De abt Joachim wierdt te rug gezonden naar zyne zogenaamde eenzaamheit van den hogen steen in Kalabrië, alwaar hy schreef over de Propheten en de Openbaringe van Johannes. Deze wonderlyke man is in achting geweest in het einde van de elfde eeuwe, en heeft verscheide werken in het licht gegeven, namentlyk Verklaringen over *Ezaïas*, over *Jeremias*, en over de *Openbaring*, eene Overeenstemming van het Oude en Nieuwe Testament, en die beruchte voorzeggingen van de Roomsche pauzen, de welke van velen zyner geloofsgenoten voor bedriegeryen en beuselingen zyn gehouden. Hy stelde drie staten van den mensch; den eersten vleeschelyk, sedert den val van Adam tot de komste van Christus; den tweden te gelyk vleeschelyk en geestelyk, sedert den tydt van Christus tot dien van St. Benedictus, en den derden geheel geestelyk, sedert dien Heiligen tot het einde van de wereldt. De eerste was, volgens zyn zeggen, eigentlyk voor de getrouwde lieden; de andere voor de kerkelyke personen, en de derde voor de monniken. De abt Joachim stierf omtrent het jaar 1202. In de kerkvergadering van Lateran, gehouden in het jaar 1215, gelyk reets gezegt is, wierden zyne werken onderzocht, en onder anderen zekere kleine Verhandeling, de welke hy geschreven hadt tegen den Meester der Spreuken (*Magister sententiarum*). De kerkvergadering hadt in dit geschrift een kwade stelling gevonden, in welke hy beweerde, dat de wezentlykheit door de wezentlykheit wordt voortgebragt, en zy doemde de zelve als kettersch, en deze veroordeeling is in het geestelyke Recht ingelascht. Hierom is het, dat alle de Roomsche schryvers, die van ketters spreken, den abt Joachim mede daar onder stellen. Ondertusschen is 'er in dien tydt een abt van zyne orde geweest, met name *Gregorius Landus*, leeraar in de Godgeleerdheit, de welke voorgenomen hebbende zyn leven te beschryven en zyne voorzeggingen op te helderen, gemeent heeft het van zynen plicht te wezen den abt Joachim van deze kettery te rechtvaardigen, de welke hem door de kerkvergadering van Lateran te last was gelegt. De nieuwsgierigen zullen dit kunnen nazien in het boek van dezen schryver, gedrukt binnen Napels in het jaar 1660, in folio. De schriften van den abt Joachim, en voornamentlyk zyn Eeuwig Euangelie, zyn niet alleen afgekeurt van de kerkvergadering van Lateran, gelyk meermalen gezegt is, maar ook door paus Alexander den IV in het jaar 1256, en door de kerkvergadering van Arles in het jaar 1260. Zie *Baronius* op het jaar 1190. *Carolus de Visch in Bibl. Cister. Arnoldus Wion. Miræus. Gabriel Barri. Josephus Scaliger.* Een boek binnen Padua gedrukt in het jaar 1625, met den tytel: *Profetie de l'Abbatte Giachino*, en de schryvers by *Carolus de Visch* aangehaalt, *p.* 171. enz. *Maimbourg Histoire des Croisades l. VI. la Chaise Histoire de S. Louis L. XII.*

JOACHIM de I, de *Duitsche Nestor* genoemd, keurvorst van Brandenburg, zoon van Johannes den Groten, wierdt den 21 February in het jaar 1484 geboren. Zyn leermeester was de bekende historieschryver Joh. Cario, die hem zo wel in talen en wetenschappen onderwees, dat hy de afgezanten in hunne eige talen kon antwoorden. Zyne geleerdheit bragt hem de hoogachting en vriendschap van koning François den I van Vrankryk en van paus Leo den X te weeg. Men zegt, dat hy van den eersten een pensioen hadt bekomen, waar over keizer Karel de V een kwaad vermoeden tegen hem opvatte. Van zyne sterrekundige kennisse kunnen de door hem uitgegeve voorzeggingen (*Prognostica*) getuigen, in welke hy onder anderen zyn huis de koninklyke en grootste waardigheit in de Christenheit voorzegt, het welk men meent dat in Frederik den I, koning van Pruissen, is vervult: hoewel men twyffelt, of hy zich niet met de keizerlyke, en zyn broeder, den keurvorst van Ments, met de pausselyke waardigheit heimelyk heeft gevleit. Hy tradt in den jare 1499 de regering aan, en stichtte in het jaar 1506 de akademie te Frankfurt aan den Oder, het welk hem zyn vader op het doodbedt nog hadt aanbevolen. In het jaar 1517 kreeg hy de Nieuwe Mark van de Duitsche orde in Pruissen erffelyk, na dat keurvorst Frederik de II de zelve in het jaar 1455, by wege van herkoop, hadt aan zich gebragt. In het jaar 1524 kreeg hy ook, na de doodt van den laatsten grave Wichman van Rupin, als leenheer, dit graafschap, en in het jaar 1529 wierdt te Grimnitz een nieuw vergelyk met Pomeren getroffen, waar by het huis van Brandenburg in plaats van den leensplicht in de vaste hoop van opvolging en medebelening bevestigt, en daar benevens vastgestelt wierdt, dat 'er telkens by de Pomersche huldiging een Brandenburgsche Raadt zou tegenwoordig zyn, aan wien mede hulde zou worden gedaan. En dit vergelyk is niet alleen door den keizer bekrachtigt, maar ook in het jaar 1530 zo wel by de leensverheffing, als ook werkelyk by de huldiging, waargenomen. Hy was voorts tegenwoordig by de verkiezing van Karel den V tot keizer in het jaar 1519 te Frankfurt gedaan, en men wil, dat hy nevens zyn broeder Albert, keurvorst van Ments, tot die verkiezing wel het meeste hebben gedaan. In het jaar 1521 ging hy op den Ryksdag naar Worms, alwaar hy zyne welsprekendheit te vergeefsch aanwendde om Luther tot het herroepen van zyne lere te brengen. In het jaar 1528 bragt hy den heere van Minckwitz, die den bisschop van Lebus, Georg van Blumenthal, in den Furstenwaldt hadt overvallen en geplundert, tot gehoorzaamheit, en nam het slot Tenpitz in, werwaarts de rovers gevlucht waren. In het jaar 1530 was hy op den Ryksdag te Augsburg, alwaar hy op aanhouden der geestelyke keurvorsten keizer Karel met eene schone Latynsche redenvoering verwelkomde, gelyk hem ook wierdt opgedragen aldaar den pausselyken nuntius te ontfangen, en den protesterenden standen, als mede de Zevenbergsche gezanten, die hulp tegen de Turken zochten, te antwoorden. Hy was een beminnaar der rechtvaardigheit, het welk hy onder anderen aan eenen zyner liefste hovelingen toonde, dien hy, om dat hy een koopman in een bosch hadt geplundert, terstondt liet ter doodt brengen. Voor het overige was hy hard tegen de hervorming van Luther, zo dat hy ook met zyne gemalinne Elizabeth, dochter van koning Johannes van Denemarken, kwalyk leefde, om dat zy den Lutherschen Godsdienst hadt aangenomen; zo dat ze zich uit vreze van kwalyk gehandelt, of zelfs vast gezet te worden, naar Saxen moest begeven. Hy stierf den 11 July in het jaar 1535 te Stendal. *Script. Brandenburgici. Item de Historia reformationis.*

JOACHIM de II, keurvorst van Brandenburg, zoon van den voorgaanden, wierdt den 9 January in het jaar 1505 geboren, door Johannes Funccius onderwezen, en onder het opzicht van zynen neef, keurvorst Albert van Mentz, opgevoed. Na dat hy eenige jaren bereikt hadt, nam hem zyn vader mede aan het hof van keizer Maximiliaan den I, die grote achting voor hem hadt, en volgens het eenparige getuigenis van de Brandenburgsche schryvers eene der dochteren van zynen zone Philippus den I van Spanje aan hem belooft hadt, maar die voor het byleger stierf, schoon de naam van deze princesse onbekend is, en de Oostenrykische schryvers niet daar van gewagen. Doordien

dien hy van zyne jeugdt af dikwils de Ryksdagen hadt bygewoont, verkreeg hy daar door eene grondige ſtaatkunde. In het jaar 1532 trok hy keizer Karel den V met 2000 paarden tegen de Turken te hulp, en wierdt van hem, om dat hy zich in een treffen by Leopoldsdorf wel gekweten, en een Turkſchen Baſſa gedood hadt, met een riddergordel, volgens gebruik, beſchonken. Na dat hy in het jaar 1535 de keurvorſtelyke regering in de Oude en Middel-Mark hadt aangevaard (want de Nieuwe Mark, nevens Croſſen, kreeg zyn broeder Johannes) verkreeg hy in het jaar 1538 het erfrecht op Croſſen. In het jaar 1539 nam hy opentlyk te Spandau, nevens zyn ganſche hof, den Lutherſchen Godsdienſt aan, het welk hem zyne moeder Elizabeth, zyn neef markgraaf Georg van Frankenlandt, en zyn leermeeſter Funccius hadden geraden, maar waar van hem zyne beide ſchoonvaders, en zyn neef, keurvorſt Albrecht van Mentz, met alle krachten zochten af te houden, den welken hy in een brief, die nog voorhanden is, antwoordt (a). In dit zelve jaar verhoogde hy ook de beſolding der hoogleeraren te Frankfurt. In het jaar 1540 liet hy het keurvorſtelyke ſlot te Keulen aan de Spree van grondt op bouwen. In het jaar 1542 wierdt hem het opperbevel over het Ryksleger tegen de Turken opgedragen, het welk hy ook aannam, en een tocht naar Hungarië deedt, op welken men echter wegens ziekte en andere beletſelen weinig uitrechtte. In den Smalkaldiſchen oorlog hieldt hy het wel met den keizer, overreedde ook den landgraaf Philips van Heſſen, zich den zelven te onderwerpen, maar was kwalyk te vrede, dat de landgraaf gevangen genomen, en nevens den keurvorſt Johan Frederik zo hard gehandelt wierdt, want hy zou den kardinaal Granvelle, die het woordt *eenig* in *eeuwig* zo meeſterlyk hadt weten te veranderen, op een tydt gedood hebben, byaldien hem anderen niet door goede woorden wederhouden hadden, en hy bragt door zyne voorſpraak te weeg, dat het doodvonnis over keurvorſt Johan Frederik geveld verandert wierdt. Het zogenoemde *Interim* liet hy zich niet opdringen, maar verkreeg veel meer van den keizer de vernieuwing van die hem reets te voren toegeſtane vryheit van gewiſſe. Maar hy liet zich door zekere beledinging, welke die van Maagdenburg hem hadden aangedaan, daar toe bewegen, dat hy zyn broeder Johannes van de party van deze ſtadt, die ter gelegenheit van het *Interim* in den keizerlyken ban was gedaan, door eene te Tangermunde gehoude mondelinge onderhandeling aftrok, en den keurvorſt Maurits van Saxen de zelve eerſt in perſoon en naderhandt met volk tot de overgave hielp dwingen. Maar naderhandt, wanneer zyne voorſpraak, om de vryheit voor den landgraaf Philips te verwerven, niet wilde helpen, was hy blyde, dat de keurvorſt Maurits deze vryheit, nevens die van den Godsdienſt, door de wapenen bewerkte. Na het Paſſauſche verdrag bemoeide zich de keurvorſt te vergeefſch, zyn neef, markgraaf Albrecht, van zyne ondernemingen af te trekken, en ontzeide hem alle hulp; vernieuwde daarentegen de erffelyke broederſchap met Saxen en Heſſen te Naumburg den 6 Maart in den jare 1555, in welk jaar hy ook de veſting Spandau liet aanleggen, welke zyn navolger eerſt heeft voltrokken. In het jaar 1558 was hy na den vrywilligen afſtandt van Karel den V by de kroning van Ferdinand, en in het jaar 1562 by de verkiezing van Maximiliaan den II tegenwoordig. In het jaar 1564 gaf hem de keizer hoop tot het onmiddelyke Ryksleen van het huis van Anhalt, gelyk zulks de volgende keizeren beveſtigden, en naderhandt in het jaar 1685 met het Maagdenburgſche leen by dit huis op een vaſten voet gebragt hebben. Hy nam, nevens zynen broeder Johannes, in zyn ouderdom, volgens een met keizer Ferdinand getroffen vergelyk, den tytel van hertog van Croſſen in Sileſië aan. Ook verkreeg hy in het jaar 1569 van koning Sigismundus Auguſtus van Polen, wiens zuſter hy ter gemalinne hadt, voor zich en zyn huis het leen van Pruiſſen op den Ryksdag te Warſchau. Men merkt voorts als iets byzonders van hem aan, dat hy van vele gewigtige dingen, voornamentlyk van de doodt zyner beſte vrienden, namentlyk van landgraaf Philips van Heſſen, van hertog Albrecht van Pruiſſen, en van anderen, zonderlinge aandoening heeft gehad, gelyk hy ook zyne doodt eenige dagen te voren zou voorzegt, en weinig uuren voor de zelve, wanneer hy nog geen ziekte gevoelde, het beeldt van den gekruiſten Chriſtus op de tafel met kryt getekent hebben. Hy ſtierf in 't jaar 1571, den 3 January, door vergift, het welk hem een hof-Jode Lippold, uit vreze dat hy zou rekenſchap moeten doen, in een dronk malvazier bybragt. *Scriptores Brandenb.* (a) *Sagittarius in Hiſtoria elect. Brand. zegt, dat deze brief onder de brieven van Melanchthon gevonden wordt.*

JOACHIM FREDERIK, keurvorſt van Brandenburg, zoon van keurvorſt Johan Georg, was geboren den 27 January in het jaar 1548. Zyne moeder was Sophia van Liegnitz, de welke negen dagen na zyne geboorte kwam te ſterven. In zyn zevende jaar wierdt hy biſſchop van Havelberg, en twee jaren daar na van Lebus. Ondertuſſchen onderwees hem Thomas Hubner met allen vlyt, en hy ging in het jaar 1565 in krygsdienſt van keizer Maximiliaan den II naar Hungarië. In het volgende jaar wierdt hy na de doodt van zyn neef Sigismundus beſtierder van het aartsſticht Maagdenburg, welke verkiezing Maximiliaan door een brief aan dat kapittel goedkeurde. Hy ruimde eerſt den Dom en de andere kerken, ſtichten en kloosters aan zyne Lutherſche geloofsgenoten in, en trouwde zelfs in het jaar 1570, het welk tot nu toe geen biſſchop hadt durven doen; waar over men hem zyn plaats en ſtem op den Ryksdag, maar niet op de kreitsdagen betwiſtte: waarom hy zich ook van den eerſten onthieldt. Doch hy bezat voor het overige alle voorrechten en gerechtigheden van een aartsbiſſchop van Maagdenburg ruim dertig jaren in ruſt, gedurende welken tydt hy met zommige graven van Mansfeld onluſten hadt, als voor eerſt wanneer hy in het jaar 1566 het ſlot Rotenburg aan de rivier de Zaal zeker graaf van dat huis, die het in dat jaar hadt verovert, wederom af-, en den grave zelf gevangen nam; naderhandt wanneer hy nevens keur-Saxen het aandeel der Vorderortiſche linie wegens vele daar op beſtende ſchulden in het jaar 1570 als leenheer in bezit nam, en in het jaar 1575 het ſterke huis Mansfeldt zelfs veroverde en bezette. In het jaar 1571 viel hem de Sommerſche burg, na de doodt van Chriſtoffel van Steinberg, wederom te beurt. Ook werden de ampten Sandau en het klooſter Jerichau door die van Salderen en Kruſemark ingeloſt. In het jaar 1574 onthaalde hy Hendrik den III van Vrankryk, tot koning van Polen verkoren, op zynen doortocht te Halle, maar ſtelde hem ook de afſchuwelykheit van den twee jaren te voren aangeſtelden moordt van Parys nadrukkelyk voor oogen. In het jaar 1576 wierdt het biſſchoppelyke ſlot te Wolmerſtadt voltrokken. In het jaar 1578 kreeg hy de medebelening van het hertogdom Pruiſſen. In het jaar 1579 ſloot hy met keur-Saxen een verdrag te Eiſleben. By het zelve deedt de keurvorſt van alle aanſpraak op het aartsſticht, en inzonderheit op de ſteden Maagdenburg en Halle, welke hy wegens het burggraafſchap, of wegens de in de belegering van het jaar 1551 gemaakte tripel aliantie kon maken, als mede van de aanſpraak op de Mansfeldſche bergwerken, en behieldt alleenlyk den tytel van burggraaf, nevens de vier ampten Gommeren, Elbenau, Ranis en Gottau, waar benevens hy in het Mansfeldſche Eiſleben, Rammelburg, Bornſtadt en Voogſtadt kreeg. Vervolgens ontfing deze aartsbiſſchop de huldiging van de ſtadt Maagdenburg, welke in geen 65 jaren gedaan was. Hy raakte wel in het jaar 1583 met de zelve in nieuwe onluſten wegens de geeſtelyke en wereldlyke jurisdictie, maar de zelve wierdt door de bemiddeling der keurvorſten van Saxen en Brandenburg haaſt wederom bygelegt. In het jaar 1580 hielp hy de *Formula concordiæ* (formulier van eendragt) het welk in het klooſter Bergen digt by Maagdenburg gemaakt was, bevorderen. In het jaar 1596 was hy by de kroning van Chriſtiaan den IV van Denemarken tegenwoordig. In het jaar 1598 erfde hy van zyn vader het keurvorſtendom en de Mark van Brandenburg, en gaf het aartsbisdom over aan zynen zone Chriſtiaan Wilhelm, toen 8 jaren oud. Het eerſte, dat hy als keurvorſt deedt, was, dat zyne gezanten te Gera in Voigtlandt met markgraaf Georg Frederik het zogenoemde Gerauſche verdrag oprichtten, 't welk voor het grootſte gedeelte die van keurvorſt Albert Achilles gemaakte beſtelling ten grondſlag hadt, en 't welk in het volgende jaar in de byeenkomſt van den keurvorſt en den markgrave nagezien en bekrachtigt, en in het jaar 1603 van markgraaf Georg Frederiks erven van markgraaf Chriſtiaan en Joachim Ernſt aangenomen en goedgekeurd wierdt. In dit verdrag, het welk in het vervolg onverbrekelyk zou onderhouden worden, wierdt het recht der eerſtgeboorte ingevoert, en vaſtgeſtelt, dat de keurvorſt alle landen van de Mark, ook de Nieuwe Mark, als mede het Pruiſſiſche leen, na de doodt van hertog Albrecht Frederik, insgelyks het hertogdom Croſſen en de landen van Pomeren, Mekelenburg, Holſtein, Anhalt, Brunswyk, Luneburg, enz. alleen en onverdeeld zou hebben; dat 'er in Frankenlandt niet meer dan twee regerende markgraven zouden zyn, en dat de zonen, die nog mogten geboren worden, zich met het geen hen zou aangewezen worden zouden moeten vergenoegen. Ook wierdt vaſtgeſtelt, hoedanig men zou doen met de princeſſen rakende het huwelyksgoedt; namentlyk eene princeſſe van de Mark zou 20000, en eene van Frankenlandt 12000 florenen, zonder landt, ontfangen. En ten einde dit vergelyk onverbrekelyk mogt onderhouden worden, zou ieder prins, voor dat hy zyn aangewezen (in de mark 6000 florenen) kon ontfangen, het welk met zyn achttiende jaar begon, door een geſchrift onder eede zou verzekeren, dat hy daar mede te vrede was, en dit nakomen (a). Wanneer in dit jaar 1603 markgraaf Georg Frederik ſtierf, nam hy van deze nalatenſchap het hertogdom Jägerndorff, het welk hem deze markgraaf reets 8 jaren te voren hadt vermaakt, in bezit, maar de Frankiſche landen gaf hy aan zyne halve broederen Chriſtiaan en Joachim Ernſt over, waar mede hy den eerſtgenoemden voor de Nieuwe Mark, welke hem uit het vaderlyke teſtament moeſt te beurt vallen, te vrede ſtelde. In dit jaar liet hy ook de veſting Driezen naar den kant van Polen aanleggen. In het jaar 1605 richtte hy het collegie van den geheimen Raadt te Berlyn op, en maakte eene order omtrent de politie en de klederen. In het zelve jaar 1605 verkreeg hy, na eenige moeielykheden daar over met zyn broeder in Frankenlandt gehad te hebben, de voogdy over den ſimpelen hertog Albrecht Frederik van Pruiſſen, en liet zich huldigen; en als hem in het volgende jaar wederom eenige onluſten wegens de Pruiſſiſche ſucceſſie wierden aangedaan, zondt hy eenige Raden op den Ryksdag naar Warſchau, welke van eenige ſoldaten op de opentlyke wegen kwalyk gehandelt, en de ſecretaris zelfs om het leven gebragt wierdt, het welk de koning aan de daders, die men kon achterhalen, zwaar ſtrafte. In het zelve jaar liet hy ook de Frankfurtſche akademie haar jubeljaar houden, en in het jaar 1607 ſtichtte hy de doorluchtige ſchool te Joachimsdal, welke naderhandt naar Berlyn is verplaatſt. In het jaar 1608 liet hy de Domkerk te Keulen aan de Spree, van de H. Drieëenheit genaamt, inwyden, ſchafte ook eenige plegtigheden af, waar uit men beſloot, dat hy van langzamerhandt tot den Hervormden Godsdienſt wilde overgaan. Hy ſtierf in dit jaar den 18 July op weg niet verre van Köpenick, van welke plaats hy wegens de kramp in de maag, hem overgekomen, naar Berlyn zich wilde ſpoeden. *Scriptores Brandenburgici, Magdeburgici, Boruſſici.* (a) *Het Gerauſche verdrag wordt gevonden in Lunigs Reichs-Archiv. part. ſpec. cont. 2. c. 4. ſ. 3. n. 20.*

JOACHIM ERNST, markgraaf van Brandenburg, en stichter van de jongste Frankische linie van Anspach, wierdt te Keulen aan de Spree in het jaar 1583, den 3 Juny, geboren, in zyne jeugdt op de hogeschole te Frankfurt aan den Oder gezonden, en in het jaar 1584 tot coadjutor van den grootmeester der orde van St. Jan verkoren. Hy hadt Denemarken, Vrankryk, Engelandt en de Nederlanden bezien, en na dat hy in het jaar 1603 de regering over de hem toegevalle helft der Frankische landen, beneden het gebergte, hadt aangenomen, als mede zyne regering in Anspach hadt beschikt, ging hy uit genegenheit tot den oorlog wederom naar de Nederlanden, en verloor in het jaar 1606 in het harde treffen by Roeroort twee paarden onder het lyf. In de jaren 1609 en 1610 ondersteunde hy zynen broeder, den keurvorst en paltsgraaf van Nieuwburg, in zynen eisch op de Gulikschelanden: want hy viel, als het hoofdt der Unie, in de Elzas, verstrooide het krygsvolk, 't welk de bisschop van Straasburg en de aartshertog Leopoldus naar Gulik zonden, en nam Dachstein, Molsheim, nevens andere plaatsen in de Elzas in. In den beginne der Boheemsche onlusten ging hy eerst met het leger van de Unie naar Zwaben, floeg zich by Ulm neder, en zocht den keurvorst van Beyeren te beletten in Bohemen te vallen; maar de Fransche gezant bemiddelde wel haast, dat de Unie zich verplichtte de Bohemers, zo lang die onlusten daar zouden duren, niet te ondersteunen. Hy trok daar op in de neder-Palts, maar kon tegen den slimmen generaal Spinola niet van belang uitrechten, zo dat hy zelfs daar over by de vereenigde Standen in miscredit geraakte; en boven dien wierdt de Unie in in den jare 1621 verbroken. De markgraaf stierf den 25 February in het jaar 1625 aan eene beroerte. Zyne gedachtenis wordt onder de geleerden levendig gehouden door de zogenoemde *Sidera Brandenburgica*, of de vier om Jupiter zich draaiende kleine planeten, welke zyn sterrekundige *Simon Marius* in het jaar 1609 heeft ontdekt, en hem ter eere aldus genoemt: hoewel in het volgende jaar de Italiaansche wiskunstenaar *Galileus* ook voorgaf de zelve gezien te hebben, enze ter eere van het Florentynsche huis *Sidera Medicea* noemde. *Scriptores Brandenburgici.*

JOACHIM, (GEORGIUS) een wiskunstenaar, bygenaamt *Rheticus*, om dat hy geboortig was van een dorp der Graauwbunders, of Rhetiërs, genaamt Veldkirchen, daar hy ter wereldt kwam den 16 February van het jaar 1514. Hy wierdt om zyne bekwaamheit van alle lieden van aanzien zeer bemind, en door de zelve verkreeg hy het hoogleeraarsampt in de wiskunst te Wittenberg, alwaar hy de sterrekunde leeraarde met een algemene toejuiching. Het geen hy hadt horen zeggen van het gevoelen van Copernicus, aangaande de beweeglykheit der zonne, en dat de aarde rondom dezen planeet draait, kwam hem zo redelyk en verstandig voor, dat hy dezen geleerden man ging bezoeken, zynen roem droeg van zyn leerling genoemt te worden, en des zelfs boeken na zyn overlyden in het licht gaf. Georgius Joachim hadt 'er zelfs een grote menigte geschreven, van welke hy gewag maakt in den brief, dien hy schreef aan Petrus Ramus, en voornamentlyk over de sterrekundige rekentafels, volgens het gevoelen van den zelven Copernicus; *De doctrina Triangulorum lib. II.* enz. Een Hungarisch baron, die Joachim kende, verzocht hem in zyn huis binnen Caschauw te komen wonen, alwaar hy hem een kamer in zyn huis gegeven hebbende, die onlangs gebouwt was, het hertzeer hadt van te zien, dat hy eene zware beroerte kreeg, aan welke hy stierf den 4 December in het jaar 1576, zynde het twee en zestigste van zynen ouderdom. *Thuanus Hist. Simlerus in epit. Bibl. Gesner. Melchior Adam in vit. Phil. Germ. Vossius de Math. Quensted de patr. illust. vir.*

JOACHIMSDAL, in het Latyn *Vallis Joachimica*, eene bergstadt in Bohemen, in den Elnboger kreits, of, gelyk anderen willen, in den Satzer kreits, digt aan de grenzen van het Saxische Ertsgebergte, alwaar allereerst die munt is geslagen, die daar van nog altydt den naam van daalders behoudt, gelyk als men de zelve ook daarom in het Latyn *Vallenses* of *Joachimici* noemt. Zy behoorde voortyds aan de graven van Slick, waarom ook op de eerste daalders der zelver afbeeldsel op de eene zyde stondt. Deze stadt wierdt eerst in het jaar 1516, na dat de zilverbergwerken ontdekt waren, gebouwt, daar het te voren een slecht dorp was, en *Conraadsgrun* genoemt wierdt. *Zeiler Topogr. Bohem. p.* 36. *Balbin. Miscell. Dec. I. l. I. c.* 17. *p.* 48. *& l. III. c.* 4. §. 7. *p.* 34. *Vogt ietzl. Bohemen p.* 100.

St. JOANNICIUS, een kluizenaar in Bithynië in de VIII en IX eeuwe, wierdt geboren in het veertiende jaar der regering van den keizer Leo Isauricus, in het jaar 730 na de geboorte van Christus, of wel eer onder de regering van Constantinus Copronymus, in het jaar des Heeren 755. Hy volgde den oorlog, en wierdt in den krygsdienst aangenomen onder de regering van de keizers Copronymus en Leo den IV, onder welke hy de beelden bestormde; maar onder de regering van de keizerinne Irene veranderde hy van leven en gevoelen, en streedt sedert met een zo blinden yver voor de beelden, als hy de zelve te voren bestreden hadt. Hy verliet vervolgens de wereldt en vertrok zich op den berg Olympus in Bithynië, alwaar hy twaalf jaren in afgezonderdheit doorbragt. Op het einde van zyn leven zich in het klooster van Eristus begeven hebbende, stierf hy in het zelve in het jaar 845, na dat hy, volgens het gevoelen van zommigen, 116 jaren, of, naar de rekening van anderen, 90 jaren geleeft hadt. *Metaphrastus apud Surium. Baillet au* 4. *de Novembre*, op welken dag de gedachtenis van dezen sint geviert wordt.

JOANNICUS, (CLEMENS) ontfing den laauwerkrans als gekroond dichter van den keizer Maximiliaan den I. Om hem nu zyne dankbaarheit voor deze eere te betonen, deedt hy hem de opdragt van de levens der koningen van Polen in treurdicht opgestelt. Hy heeft ook *Treurvaarzen* (*Tristia*) gemaakt naar het voorbeeldt van die van *Ovidius*, en verscheide andere gedichten. Zeker schryver zegt, dat hy in de kundigheit van de Griekschc en Latynsche talen tot volmaaktheit geraakt was. *König Bibl. Vet. & Nov.*

JOARIB, of JOJARIB, was de naam van het eerste van de vier en twintig priesterlyke geslachten onder de Joden. Het zelve hadt het ongeluk van tweemaal den Tempel van Jeruzalem te zien verbranden, terwyl de priesters van dit geslacht in bediening waren: de eerste maal door Nabuchcdonozor, en de twede maal door Titus Vespasianus. *I. Machab. II. Nehem.* IX. 10. *Tirinus Chron. Sacr. c.* 47. *en* 50.

JOAS, een Abi-Ezriter, en vader van Gideon, rechter van het Joodsche volk, woonde in Hophra. *Recht.* VI. 11.

JOAS, koning van Juda, was de zoon van Ahasia, en volgde hem op in het jaar des werelds 3157. Athalia, de moeder van dezen Ahasia, maakte zich meester van het ryk, en deedt alle die van het koninklyke huis waren om het leven brengen. Daar was niemandt overgebleven dan deze alleen, van welken hier gesproken wordt, die nog in de wieg lag, en door de goede zorge van Jozabath, zuster van den overleden koning, en huisvrouw van den hogepriester Jojada, gered en in het leven behouden wierdt. Deze bragt den jongen vorst op den troon in den ouderdom van zeven jaren, en liet de wrede Athalia, die aan verscheide misdaden schuldig was, om het leven brengen. Joas deedt al wat men van een Godvruchtig koning zou kunnen verwachten, zo lang als hy den raadt van Jojada volgde; maar deze man in het jaar des werelds 3184 gestorven zynde, begon de koning gehoor te geven aan pluimstrykers, aanbadt de afgoden, en bedreef zulke verfoeielyke gruwelen, dat hy daar door de gramschap van Godt over zich en over het gansche ryk van Juda haalde. Zacharia, de zoon van Jojada, zulke ysselyke godloosheden niet kunnende dulden, bestrafte hem daar over. Maar Joas, die, gelyk de H. Schrift zegt, den vader in den zone niet eerde, en al, wat hy aan de gedachtenis van Jojada, die hem de kroon op het hoofdt hadt gezet, verschuldigt was, vergeten hadt, liet Zacharia stenigen in het jaar 3192. Godt, om dit ongehoord schelmstuk te straffen, liet toe, dat het vervolg van het leven van dezen vorst met zo veel ellende en rampspoedt vervult wierdt, als het begin van zyne regering gelukkig en voorspoedig was geweest. Hy zondt tegen hem de Syriërs, die met een zeer gering getal van krygsvolk zyn leger versloegen, en zyn persoon schandelyk mishandelden. Na dat hy hunne handen ontkomen was, vol van overgrote benauwdheit, hadt hy zelfs de vertroosting niet van gerustelyk zyn leven te eindigen: want twee van zyne dienaars, zynde de een een Ammoniet, en de andere een Moäbiet, vermoordden hem op zyn bedde in het jaar des werelds 3196, na dat hy veertig jaren geheerscht hadt. *II. Kon. XI. XII. XIII. II. Chron. XXIII. XXIV. Jozephus Oudhed. IX. enz.*

JOAS, koning van Israël, kwam op den troon na de doodt van zyn vader Joachas in het jaar des werelds 3195. Hy hadt reets eenigen tydt te gelyk met hem het ryksbewindt waargenomen. Deze koning ging den stervenden Propheet Eliza bezoeken, en verzocht met tranen in de oogen zynen bystandt. De man Gods beloofde hem, dat hy zo vele overwinningen op de Syriërs zou behalen, als hy reizen met zyn werpspies op de aarde zou stoten; en dewyl hy niet meer dan drie stoten gaf, betoonde de Propheet een groot ongenoegen daar over, en zeide tegen hem, dat, indien hy tot zeven stoten toe op den grondt hadt gegeven, hy geheel Syrië zou verwoest hebben. Joas won de drie veldslagen, die Eliza hem voorzegt hadt, en nam zynen zoon Jeroboam den II tot deelgenoot van het ryksbestier aan in het jaar 3199. Amasia, koning van Juda, deedt hem den oorlog aan, maar zo rampspoedigIyk, dat Joas, na hem verscheide malen verslagen te hebben, de stadt Jeruzalem bemachtigde, en hem zelf gevangen nam. Hy liet hem vry, onder voorwaarde, dat men hem eene schatting zou betalen boven de schatten en kostelykheden, die hy naar Samaria wegvoerde, alwaar hy in het zelve jaar stierf, zynde 't jaar des werelds 3210, na dat hy 16 jaren hadt geheerscht. *II. Kon. XIV. II. Chron. XXV. Jozephus Oudh. IX.* 10. *enz.*

JOAZAR, de zoon van Boetus, was de vier en zestigste hogepriester sedert Aaron, en de twede na de geboorte van Christus. Hy volgde *Matthias* op, de welke door Herodes genoodzaakt wierdt dat hoge ampt neder te leggen, wegens een oproer, die 'er binnen Jeruzalem ontstaan was, en aan welken hy als medeplichtig verdacht wierdt gehouden. Joazar bleef niet langer dan een jaar in het bezit van deze bediening, en de Etnarch Archelaus nam hem die af, om de zelve aan *Eleazar*, den broeder van den gemelden Joazar, te geven, om dat hy hem beschuldigde van die genen begunstigt te hebben, de welke na de doodt van zynen vader Herodes tegen hem waren opgestaan, en zich te hebben gevoegt by die genen, de welke hem de koninklyke waardigheit betwist hadden. Echter wierdt hy herstelt, en volgde *Jesus* op, den zoon van Sir, gedurende den tydt van drie jaren. Hy trachtte de Joden te overreden, om zich tegen de opvolging van Cyrenius niet aan te kanten. Daar door behaalde hy zich zodanig den haat van het volk, dat hy genoodzaakt was afstandt van zyn ampt te doen, en het zelve over te laten aan *Agnanus*, den zoon van Seth. *Jozephus Oudh. XVII.* 15. *XVIII.* 3. *Tirinus Chron. Sacr. c.* 42.

JOAZAR, of GOZAR, de zoon van Nomicus, was een van die gene, de welke met krygsbenden naar Galilea gezonden wierdt om Flavius Josephus daar uit te verdryven, die 'er landvoogdt

voogdt van was; maar zyn aanſlag gelukte hem niet. *Joſeph. Jud. Oorl. II.* 43.

JOB, zo vermaard door zyn gedult en verwonderlyke lydzaamheit, en die deswegen tot een doorluchtig voorbeeldt wordt gegeven in een van de kanonyke boeken van het Oude Teſtament, wierdt, volgens het gevoelen van zommigen, geboren omtrent het jaar des wereldts 2329 in het landt van Hus, tuſſchen Idumea en Arabië. Zy vooronderſtellen, dat hy de zelve is, van welken in het boek der Scheppinge geſproken wordt onder den naam van *Jobab*, die Boza tot zyne moeder hadt, en Zara tot vader, die de zoon was van Rahuël, de zoon van Ezau. De H. Schrift zegt, dat hy rechtvaardig was, eenvoudig en Godvrezend, en dat hy niet vergenoegt zynde met zich zelf van het kwaadt te onthouden, niet naliet zyne kinderen in de vreze des Heeren te onderwyzen, doende Hem vele ſlagtoffers tot verzoening van de misdaden, de welke zy kwamen tegen Hem te begaan. De boze geeſt niets vindende in het leven van Job, het welk beriſpelyk was, beſchuldigde zyne gedachten en oogmerken, bewerende voor den rechterſtoel van Godt, dat hy Hem alleenlyk diende uit inzicht van de tydelyke voordeelen, die hy van Hem ontfing. Godt, willende dezen ſnoden laſteraar beſchaamd maken, en nog meer hem van bedrog overtuigen, gaf hem de macht om hem van alle zyne goederen te beroven. De boze geeſt ſtelde dit vermogen met al zyne kwaadaardigheit in het werk; en om des te beter dezen H. man met een oneindig getal van rampen en ongelukken te overladen, liet hy op een en den zelven tydt al zyn vee door de rovers plunderen, zyne ſchapen door het hemelſche vuur vergaan, zyne kameelen door de vyanden wegvoeren, en alle zyne kinderen omkomen onder de puinhopen van een groot huis, het welk hy deedt inſtorten, terwyl zy over tafel zaten. Job ontfing ter zelver tydt alle deze jammerlyke tydingen, zonder dat zyne deugdt in het minſte daar door ontroert wierdt. Hy wierp zich ter aarde, zegende Gods heiligen naam, en ſprak deze woorden uit, die ſedert zo vermaard zyn geworden: *De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zy gelooft.* Zyne wonderbare deugdt en ſtandvastigheit bragten den Satan tot wanhoop, de welke daarenboven van Godt de macht verzocht om hem aan zyn ligchaam te mogen aantaſten. Godt, om zyne kwaadaardigheit nog meer te ſchande te maken, ſtondt hem dit toe, en toen ſloeg de Satan den verduldigen Job met yſſelyke etterwonden, die zyn ganſche ligchaam bedekten. Hy vondt zich tot zulk eene armoede gebragt, dat hy zich op een meſthoop moeſt nederzetten om te ruſten, en dat hy met potſcherven den etter en de verrotting, die uit zyne wonden droop, en de wormen, die daar in menigte uit kropen, genootzaakt was af te ſchrabben. Zyne huisvrouw, oordelende uit deze rampen en wederwaardigheden, dat de Godsdienſtigheit van dezen H. man ſchynheilig en ydel was, trachtte hem tot Godslaſterige en wanhopige redenvoeringen te brengen: maar Job was te vrede met, om haar den mondt te ſtoppen, alleenlyk deze woorden te zeggen: *Gy ſpreekt als eene der zottinnen ſpreekt; zouden wy het goede van Godt ontfangen, en het kwade niet ontfangen?* Drie van zyne vrienden by hem gekomen zynde, om hem te vertrooſten, deden niet dan hem beſchimpen, zeggende met ſmaadt en ſchamperheit, dat hy buiten twyffel grove misdaden tegen Godt moeſt begaan hebben, dewyl hy met zulke ſchrikkelyke plagen van Godt geſtraft wierdt. Maar Godt nam eindelyk de zaak op voor zynen dienaar, verklaarde aan deze onbezonne vrienden, dat hy hen nooit hunne misdaadt zou vergeven, ten zy door de tuſſchenſpraak en de gebeden van dien zelven man, welken zy voor een misdadigen uitgeſcholden hadden, en verrykte Job met veel meer goederen en rykdommen, dan hem de Satan ontnomen hadt. Hy ſtierf in den ouderdom van 211 jaren, in het jaar des werelds 2539, of wel, volgens het zeggen van anderen, in den ouderdom van 217 jaren, in het jaar 2545. Maar men mag hier niet vergeten, dat zommigen ſtaande houden, dat deze ongelukken van den verdraagzamen Job zeven jaren geduurt hebben, en dat anderen de zelve binnen den tydt van een jaar bepalen; hoewel men in der waarheit geen de minſte zekerheit daar van heeft, niet meer dan van den vaſt bepaalden tydt, in welken hy geleeft heeft, en van den ſchryver, die zyn leven heeft beſchreven. Het gemeenſte gevoelen is, dat het Mozes is geweeſt, die dit werk in het licht heeft gegeven gedurende de gevangenis van de kinderen Iſraëls in Egypten, om hen een voortreffelyk voorbeeldt te geven van verduldigheit in hunne ongemakken en tegenſpoedt.

Het zal niet ondienſtig zyn, ten opzichte van het geen 'er reets gezegt is, aan te merken, dat Job de zoon van Zara, en de zelve geweeſt is, van welken in het boek der Scheppinge, in het XXXVI hoofdſt. vs. 33, geſproken wordt: doch dat dit gevoelen in het algemeen niet gevolgt wordt: want de Joden, de welke St. Hieronymus volgt in de Hebreeuſche overleveringen, en anderen na hem zyn van gedachten, dat Job uit het geſlacht van Ezau niet geſproten is, maar uit dat van Nachor, den broeder van Abraham. Deze ſchryvers grondveſten hunne giſſingen op het geen 'er verhaalt wordt in het twee en twintigſte hoofdſtuk van het boek der Scheppinge, dat Nachor de vader van Hus is geweeſt. Ondertuſſchen zyn St. Ireneus, Auguſtinus, Athanaſius, Ambroſius, en een zeer groot getal anderen van het gevoelen, van het welke reets geſproken is. Zommigen hebben getwyffelt, of 'er ooit een Job in de wereldt is geweeſt, en hebben zyn boek uitgekreten voor een verdichtſel en herſſenvondt. Spinoza wil, dat Job een Heiden is geweeſt. Anderen ſtellen hem ouder dan Mozes, en nog anderen, dat hy leefde ten tyde van Mozes, of na Mozes, ten tyde der Rechteren. Daar zyn 'er, die hem in veel later tydt ſtellen, en onder 't ryksgebiedt van David, of Salomon: en zelfs nog later, omtrent de Babyloniſche gevangeniſſe. Ook zyn 'er Joodſche leermeeſters, die geloven, dat hy onder 't ryk van Ahasverus en Eſther leefde, en te Tiberias, in Paleſtina, een ſchool hadt opgerecht, eer hy in Babel wierdt weggevoert. Maar die ontkennen, dat Job ooit heeft geleeft, moeten Ezechiel, en Jacobus, die van hem als van een vroom man, en voorbeeldt van lydzaamheit ſpreken, wraken, en niet voor waarachtig houden, en zich tegen den ſtroom van alle overleveringen der Joden en Chriſtenen aankanten, en het gezag der kerkvaderen, zo Grieken als Latynen, verwerpen. Job heeft onder de wet van Mozes niet geleeft, en is wel ligt der beſnydeniſſe niet onderworpen geweeſt; en in zulken zin kan men toeſtemmen, dat hy een Heiden was, gelyk men wil, dat Melchizedek, en eenige andere rechtvaardigen geweeſt zyn. In zulk een zin heeft het woordt *Heiden* niets hatelyks, noch verachtelyks: en ſchoon de tydt, wanneer Job geleeft heeft, nog onzeker is, kan men dien echter niet uitrekken tot op David, of Salomon, en veel minder tot op de Babyloniſche gevangeniſſe, naardien hy van Ezechiel (om Tobias II, 12 niet aan te halen) wordt bygebragt als een patriarch, en van Pharao, en van den doorgang door de Rode zee wel uitdrukkelyk ſpreekt. Het is nochtans niet onmogelyk, dat de ſchryver, die het boek in zulke order bragt, als wy 't hedendaagſch hebben, na David en na Salomon leefde, nademaal hy nu en dan ſchynt te zinſpelen op de Pſalmen, op Jeremias, en op de Zinſpreuken.

Het boek Jobs heeft oneindige giſſingen gebaart. Zommigen willen, dat Job zelf dat eerſt in 't Syriſch of Arabiſch ſchreef en Mozes het namaals in 't Hebreeuſch overbragt, of iemandt anders dat daar in vertaalde. Anderen ſchryven, dat Elihu, eenen van Jobs vrienden, toe, of aan een anderen zyner vrienden, of aan Mozes, of aan Salomon, of aan Jezaïa, of aan een nog later ſchryver. Het is zeker, dat het boek in zich zelven gene volzekere bewyzen geeft om den ſchryver onfeilbaar te kennen; maar dit ſchynt onwraakbaar, dat de ſchryver, wie hy ook is, een Jood moet geweeſt zyn, en na Mozes geleeft hebben. Hy maakt al te veelvuldige en baarblykelyke toeſpelingen op de woorden der H. Schrift, om niet te geloven, dat hem die wel bekend, en gemeen was. De geleerde Joh. Gottl. Carpzovius houdt Job zelf voor den ſchryver van dit boek, maar met dit onderſcheidt, dat de twee eerſte hoofdſtukken van het zelve, nevens het laatſte, door een anderen ſchryver zyn opgeſtelt: want de ſchryfwyze van eenen ſchryver, zegt hy, verſchilt nooit in een boek zo veel van malkander, als de zelve in de gemelde hoofdſtukken van de andere onderſcheiden is. Job heeft alzo, volgens zyne gedachten, zelf van het twede vers van het III hoofdſtuk, tot het zevende vers van het XLII hoofdſtuk, zynde tot zo verre een dichtkundig werk, in het Hebreeuſch geſchreven, het welk hy omſtandig en met goede redenen bewyſt.

De oorſpronkelyke taal van 't boek Jobs is, als zo even gezegt is, de Hebreeuſche, maar vermengt met vele Arabiſche en Chaldeeuſche woorden en ſpreekwyzen, die by de Hebreën onbekend zyn, en daarom is dit boek zo duiſter en bezwaarlyk om te verſtaan. Het is in dichtmaat geſchreven, maar zo een dichtmaat, die aan voeten noch rym gebonden is, en welker voornaamſte ſchoonheit beſtaat in de hoogdravende uitdrukkingen, in de vrymoedige en hoog verhevene gedachten, in de levendige hertstochten, in de grootheit der verbeeldingen, in de veranderingen der ſprekers en vertogen. Miſſchien dat men in de ganſche oudheit zo ryke, zo hoogdravende, zo heerlyke, zo ſierlyke, zo beweeglyke en zo volveranderde poëzy vinden zal, als dit boek. De ſchryver, wie hy ook zyn mag, heeft alle de puikſieraden van de kunſt in 't werk geſtelt om ieder der vier ſprekers, die hy invoert, wel te vertonen, de perſoon-verbeelding levendig uit te drukken, en het gevoelen, dat ieder verdedigen wil, krachtig te bewyzen. De grondt der geſchiedeniſſe, en hare omſtandigheden zyn de zuivere waarheit: de gevoelens, de redenen, de bewyzen der perſonen zyn getrouwelyk uitgedrukt; maar 't is meer dan waarſchynlyk, dat de bewoordingen en ſpreekwyzen het werk van den dichter of ſchryver zelve zyn, hy zy dan wie hy wil. Wat belangt de ſchriftmatigheit van 't boek Jobs, die is in 't algemeen van alle de kerken, zo Griekſche als Latynſche, eenparig erkend, en als een artykel des geloofs aangenomen. En dit algemeen gevoelen is van de Joodſche Synagoge overgegaan tot de Chriſtelyke kerke. Paulus ſchynt op meer dan een plaats het boek Jobs aan te halen: immers zinſpeelt hy daar oogenſchynlyk op. Jacobus pryſt in zynen Zendbrief de lydzaamheit van Job, zeggende: *datze den genen, aan welken hy ſchryft, bekend is.* Theodorus van Mopzueſta beſchuldigt den ſchryver van het boek Jobs, dat hy naar ydele eere jaagt in 't opveiſelen van heidenſche wetenſchap, van fabelen, en poëtiſche geſchiedeniſſen. Hy verwyt hem ook, dat hy Job eene taal doedt voeren, die met den Godsdienſt en 't Godvruchtige leven van dien heiligen man niet overeenkomt, en bekwamer is om te ergeren dan te ſtichten. Maar die vermaarde en ſtoute beriſper oordeelde van 't boek Jobs alleen volgens de Griekſche overzetting, die hy in handen hadt, en die waarlyk toeſpelingen maakt op de fabelen en poëtiſche geſchiedeniſſen: maar indien hy den grondtext hadt in- en nagezien, hy zou daar in niets diergelyks, noch zweem van gevonden hebben. Zommigen beſchuldigen Luther en de Doopsgezinden, dat zy het boek Jobs ook verwerpen; maar Scultetus en Spanheim hebben den eerſten daar van ontheft. *S. Auguſtinus l. XVIII. de Civit. Dei c.* 47. *S. Chryſoſtomus Hom. II. de patient. Job. S. Athanaſius in Synopſi. S. Gregorius in Comment. ſup. Job. S. Ambroſius ſup. Epiſt. ad Rom. Torniel, Salianus, Spondanus in Annal. Vet. Teſtam. Bellarminus de ſcript. Eccl. & l. I. de verbo Dei*

Dei c. 20 &c *Frid. Spanhemii Historia Jobi. Huetii Demonstratio Evangelica. Joh. Gottl. Carpzovius Introductio ad libros Canon. Vet. Test. Calmet Woordenboek van den Bybel, vertaalt en vermeerdert door M. Gargon.*

JOB, een Mahomethaan, geboortig van Medina, en een van de medegesellen van Mahometh. Hy wierdt gedood in de belegering van Constantinopel in het 52 jaar van de Hegire, of in het jaar onzes Heeren 673, wanneer deze stadt door Jezid, den zoon van den Kalif Moavias, gelyk Elmacin verhaalt, wierdt aangetast. Men noemt hem anders *Abu-Job*, of *Job Anzeri*. Deze laatste naam beduidt, *Job van Medina*, hebbende die van Medina den naam van *Ansar* gevoert, om dat zy de *voorstanders* of *verdedigers* van Mahometh zyn geweest. Men ziet een kostelyk graf van dezen Job binnen Constantinopel, aan den voet van de stads muren, en naby de haven. Het is op deze plaats daar de nieuwe keizer van de Turken het zwaardt gaat ontfangen uit de handen van den Mufti, en daar hy den eedt doedt van den Godsdienst der Muzelmannen en de wetten van den Propheet Mahometh voor te staan. Daar worden eenige Turken gevonden, die, onkundig in de historie zynde, geloven, dat dit het graf is van den oudvader Job, van welken in het voorgaande artykel is gesproken: ook hebben zommige schryvers in dit stuk gedoolt. Maar de Mohomethaansche geschiedschryvers verhalen, dat deze Job, aan welken zy zulke grote eerbiedigheit bewyzen, geboortig van Medina en een Mahomethaan is geweest. *Ricaut de l'Empire Ottoman.*

JOCASTA, de dochter van Creon, koning van Theben, en vrouw van Cajus, was de moeder van Oedipus, met welken zy naderhandt trouwde, zonder hem te kennen, uit welken echt *Polinices* en *Etheocles* geboren wierden. Deze twee broeders tegen elkander in oorlog zynde wegens de opvolging in het ryk, doodde de een den anderen, en Jocasta benam zich door het hertzeer, het welk zy daar van hadt, zelf het leven. *Statius Thebaid. Seneca in Oedipus. Apollodorus. Hyginus. Phurnutus. Diodorus.* enz.

JOCELIN, of JOSSELIN, een vlek of klein steedtje van Bretagne, eene provincie van Vrankryk. Het zelve is gelegen aan de rivier Oust, zeven of acht mylen van de stadt Vannes, naar de Noordzyde. *Baudrand.*

JOCCLIN, een Engelschman van geboorte, en monnik van de orde van Cisteaux, is in achting geweest in de XII eeuwe, omtrent het jaar 1160. Hy schreef verscheide werken, onder anderen de levens van St. *Wallenus*, van St. *Patritius*, eene Historie van de bisschoppen van Engelandt, en meer andere werken. *Carolus de Visch Bibl. Cist. Manriquez. Pitseus.* enz.

JOCUNDUS, of JUCUNDUS, (JOHANNES) geboortig van Verona, monnik van de Dominikaner orde, leefde in het begin van de XVI eeuwe, onder de regering van den keizer Maximiliaan den I. Hy was zeer ervaren in de Godgeleerdheit, in de wysgeerte, in de letter- en in de taalkunde. Hy deedt een reis naar Rome, alwaar hy een naauwkeurig onderzoek deedt van alle de byzondere oudheden, en wel meest van de bouwkunst, van de beeldhouwkunde en van de uitgehouwene of geschrevene opschriften op eerepoorten, zuilen of zarken, van welke hy een boek maakte, en het zelve aan Laurentius de Medicis opdroeg. Hy maakte eenige aanmerkingen over de Gedenkschriften van *Julius Cesar*, en hy is de eerste geweest, die een aftekening gemaakt heeft van de brug, die de keizer over den Rhyn hadt doen leggen. Jocundus hieldt zich ook eenigen tydt op aan het hof van den keizer Maximiliaan, alwaar hy Scaliger in de taalkunde onderwees, en te Parys gekomen zynde gaf hy in het jaar 1507 het bestek op van de brug van O. L. Vrouw en van de kleine brug. Daar staan nog hedendaags op een marmersteen de volgende Latynsche vaarzen te lezen, daar door Sannazarius opgemaakt:

Jucundus geminum imposuit tibi Sequana pontem:
Hunc tu jure potes dicere Pontificem.

Budeus bekent, dat Jocundus zyn meester in de bouwkunde geweest is, en dat hy hem de boeken van *Vitruvius* heeft uitgelegt, over welke deze monnik verklaringen heeft gemaakt. Men verhaalt, dat het door zyn toedoen is geschied, dat het grootste gedeelte van de Brieven van *Plinius*, die Aldus Manutius gedrukt heeft, in de boekzaal van Parys gevonden is. Hy verkreeg een byzondere achting zo in deze stadt, als binnen Rome en te Venetië, en maakte alle de geleerden van zynen tydt tot zyne vrienden. Men heeft van hem de drukken van *Cæsar*, van *Vitruvius*, en van *Frontinus*, en het boek van de opschriften, in het welke hy 'er meer dan twee duizend aanhaalt. Politianus spreekt van dezen schryver met de volgende woorden: *Vir unus titulorum monumentorumque veterum supra mortales ceteros non diligentissimus solum, sed etiam sine controversia peritissimus.* Dat is; Een man, in de kennisse van de oude opschriften en overblyfsels boven alle andere menschen niet alleen de naarstigste, maar ook zonder tegenspreken de ervarenste. *Razzi Huom. illust. Domin. Scaliger exerc.* 114 §. 23. *exerc* 226. §. 12. *exerc.* 329. &c. *Politianus in Miscel. c.* 77 *Budeus. Vossius*, enz.

JOCUNDUS, een Afrikaansch martelaar, van welken gewag gemaakt wordt in de gedenkstukken van S. Felicitas en Perpetua. Hy wierdt levendig verbrand korten tydt voor de doodt van de twee gemelde heilige maagden, de welke het martelaarschap ondergingen omtrent het jaar 211. *Acta Felicitatis & Perpetuæ.*

JODELLUS, (STEPHANUS) een Latynsch dichter in de XVI eeuwe, was geboortig van Parys, en een van de zogenaamde Zevensterren, uitgevonden door Ronzard. Zommigen zyn van gedachten, dat hy de vinder is van de Fransche vaarzen, gemaakt op de wyze van de Latynsche, volgens het getal der lettergrepen; maar anderen geven voor, dat Baïf de eerste is geweest, die van dat slag van Fransche vaarzen de uitvinder is geweest. Dit doedt weinig tot hunnen roem, of men de waarheit van deze zaak staande houdt, of niet, dewyl deze uitvinding wel haast verworpen wierdt. Men heeft vry meer reden om te beweeren, dat Jodellus de eerste onder alle de Franschen is geweest, die in zyne landtale de treur- en blyspelen naar den ouden trant in gebruik heeft gebragt. Hy bezat eene zonderlinge vaardigheit in het maken van gedichten, en maakte zyn werk van alle voorwerpen, voornamentlyk van treurdichten, heldenvaarzen, klinkdichten, liedties, opschriften, lofzangen, en meer andere gedichten. Hy is de schryver van een gedicht, genaamt *Poëme contre l'Arriere-Venus, ou peché de Sodomie.* Behalven verscheide andere wetenschappen, die hy bezat, was hy een voortreffelyk redenaar. Hy verstondt de bouwkunst, de schilderkunst, en beeldhouwkunde, en ging heel wel met de wapenen om. Hy wierdt voor een man van den degen geacht, dewyl hem, uit hoofde van zyne geboorte, deze bevoegtheit toekwam, zynde een edelman met eene heerlykheit; want hy nam den naam aan van heer van Limodin, het welk, als men gelooft, zyn vaderlyk erfgoedt was. Hy stierf in de maandt van July in het jaar 1573, in den ouderdom van 41 jaren. M. Varillas begaat een misslag, als hy vooronderstelt (*Histoire de Henri III. Liv. XII, pag. m.* 267) dat Jodellus onder de regering van Henrik den III heeft geleeft. Hy zegt, dat de zeven Fransche dichters, die men de Zevenster noemde, zich een gansche maandt lang verlustigt hebbende op kosten van dien vorst in zekere herberg naby de poort van Nesle, daar uit kwamen al zingende: *Leve de duingelandy, wy hebben zes en dertig duizend guldens verteert.* Zyne vrienden hebben het volgende jaar na zyne doodt eene verzameling van zyne werken in druk laten uitgaan. Men heeft dezen schryver grotelyks verongelykt met te zeggen, dat hy van honger en gebrek tot straffe van zyne godloosheden gestorven is; als mede met hem van heidendom te beschuldigen, onder voorwendsel van een vastenavondsvermaak, als zyne vrienden hem een bok toewydden. Ook is 'er geen geloof te geven aan het gene men van hem leest in het leven van Theodorus Beza. Men zal vry meer zaken vinden aangaande dezen dichter in *Stephanus Pasquier Recherch. lib. VII. cap.* 7. *La Croix du Maine & du Verdier Biblioth. Françoise. Baillet Jugem. sur les Poëtes Tom. III. pag.* 426. *Menag. Tom. II. de l'Anti-Baillet pag.* 27. *Voetius Disput. Tom. I. pag.* 137.

JODEN, eertyds Gods volk genoemt. Zy zyn afkomstig van *Juda*, zone van Jakob, en woonden, nevens de andere stammen van Israël, in het landt Kanaän, maar trokken naderhandt met hunnen vader Jakob naar Egypten, daar zy zich in het landt van Gozen nederzetten. Maar wordende in vervolg van tydt aldaar met een harde dienstbaarheit geplaagt, voerde hen Godt, na dat zy op zyn bevel het Paaschfeest hadden gehouden, door Mozes en Aaron met een geweldigen arm uit dat landt door de Rode zee, en bragt hen in het landt, het welk hy hen belooft hadt. De verdere gebeurtenissen van dit volk worden in het artykel van JUDEA verhaalt: maar hier dient afzonderlyk van de hedendaagsche Joden gesproken. De zelve verdeelen hunne wetten en plegtigheden in drie soorten. Het eerste soort behelst alle de geboden van de geschreve wet, de welke vervat zyn in de vyf boeken van Mozes, doorgaans genaamt *Pentateuchus*. Het twede betreft de wet des monds, of de mondelyke of uitgesproke wet, bestaande in de overleveringen, byeen vergadert door hunne Rabbynen of leeraars, en verscheide instellingen, die zy de Geboden der wyzen noemen, verzamelt in een boek, door hen genaamt *Thalmud*. Het derde begrypt die dingen, die het gebruik en de gewoonte bekrachtigt heeft op verscheide tyden, en op verscheide plaatsen. De geschreve wet van Mozes en de mondelyke wet van de wyzen zyn in het algemeen van alle de Joden aangenomen, schoon zy door alle de delen des werelds verstrooit zyn: maar in het gene de gewoonten belangt zyn zy geheel verschillende van malkander, volgens de verscheidenheit der plaatsen, daar zy wonen. Hun gansche Godsdienst bestaat niet dan in gebeden, die zy doen in hunne Synagogen: want zy hebben nu geen slagtoffers meer, sedert hun Tempel te Jeruzalem verwoest is. Zy hebben inzonderheit zeven hoofdzakelyke geloofsartykels, die van alle de Joden aangenomen zyn. Het eerste behelst, dat 'er een eenige, onligchamelyke en eeuwige Godt is. II. Dat men niet dan Godt alleen moet aanbidden en dienen. III. Dat 'er Propheten zyn geweest, en dat 'er nog kunnen zyn. IV. Dat Mozes de grootste Propheet is geweest, die 'er ooit door Gods Geest is gedreven geweest, en dat de wet, die hy heeft nagelaten, van Godt aan hem is gegeven in alle hare geboden. V. Dat deze wet onveranderlyk is, en dat men daar niets mag byvoegen, of aflaten. VI. Dat 'er een Messias zal komen, die machtiger zal wezen dan alle de koningen dezer wereldt. VII. Dat Godt de doden zal opwekken in het einde der tyden, en dat hy daar na een algemeen oordeel zal houden. Het is den Joden verboden konynen, hazen, varkensvleesch, visch zonder schobben, roofvogels, en kruipende gedierten der aarde te eeten. Daar waren eertyds verscheide sekten of gezindheden onder de Joden, onder welke die van de Samaritanen, van de Esseërs, van de Sadduceën, en die van de Pharizeën de voornaamste waren. Tegenwoordig zyn de aanmerkelykste de Rabbaniten en de Karaïten.

In Turkye zyn twee soorten van Joden, te weten de inboorlingen en de vremde, aldus genaamt, om dat hunne voorouders uit

uit Spanje of uit Portugal gekomen zyn. De eerste dragen een tulbandt, gelyk de Christenen, vermengt met verscheide koleuren: in dier voegen, dat men hen niet kan onderscheiden van de andere dan door de schoenen, die zwart of violetkoleur zyn, in plaats dat die der Christenen rood of geel zyn. De vremde Joden dragen een wonderlyke muts op het hoofdt, op de wyze van een Spaanschen hoedt, die zonder randt is. Deze komen met de andere niet overeen in zekere artykelen van hunnen Godsdienst, en hebben ook hunne afzonderlyke begraafplaatsen. Beide onthouden zich in grote menigte in de meeste steden van het Turksche keizerryk, byzonderlyk in de koopsteden, als te Smyrna, te Aleppo, in Groot-Cairo, te Thessalonika, en op meer andere plaatsen. Hunne gewonelyke bezigheden zyn geldt te wisselen, het zelve op woeker uit te zetten, oude kleêren te kopen en te verkopen, de geneeskunde te oeffenen, en voor tolken te dienen. Zy weten iemandt kennis te geven van al het gene 'er van koopmanschappen in een stadt gevonden wordt, der zelver hoedanigheit, waarde, enz. De andere Oostersche natiën, als Grieken, Armenianen, en andere, bezitten deze kennis noch handigheit niet; waarom de kooplieden verplicht zyn zich van de Joden te bedienen, welk een afkeer zy anders ook van dat volk hebben. Daar zyn zekere plaatsen in Turkye, alwaar de inwoonders hen niet willen dulden, niettegenstaande zy verlof hebben van den Groten Heer van zich door zyn ganssche ryk metter woon te mogen neêrzetten. Men zegt, dat zy daar zeer gehaat worden, ter oorzake van hunne ongehoorde wreedheden, die zy begaan hebben tegen hunne schuldenaars en tegen hunne slaven. De Turken en de Oostersche Christenen verhalen van hen, dat deze rampzaligen alle jaren op Goeden Vrydag een Christen slaaf ter doodt brengen, uit haat tegen den Christelyken Godsdienst; maar dat zy dit zeer geheim houden, uit vreze van verrascht te worden, om dat zy verscheide malen zwaarlyk gestraft zyn over het begaan van zulk een ysselyk en versoeielyk feit. Daar zyn Karaïtische Joden, die zich binden aan den letter van de H. Schrift, en die weinig achting hebben voor den Thalmud. De andere Joden, die voor het meeste deel Rabbaniten zyn, volgen de overlevering van deze verzameling, en spreken veel kwaad van de eerste: maar beide ontkennen dat de Messias gekomen is. *Mich. le Fevre. Theatre de Turquie. Richard Simon Hist. Critiq. du V. Test. Javet Hist. des Religions.*

St. JODOCUS was de zoon van Juthaël, koning van Bretagne, en broeder van Judichaël, die zyn vader in het ryk opvolgde. Judichaël verdriet gekregen hebbende in den moeielyken omslag van het ryksbestier, besloot de kroon af te leggen, en het monniksleven te aanvaarden in het klooster van St. Meen van Gaël, het welk hy gesticht hadt. Met dit voornemen verzocht hy zyn broeder Jodocus zyne plaats te willen bekleden, en zyn volk te bestieren: maar deze vorst niet min begeerig om zich geheel tot Godt te begeven, als zyn broeder Judichaël, verliet heimelyk het hof, en trok naar Avranches, van waar hy voortreisde naar een plaats van Ponthieu, de welke St. Pierre genaamt wordt. De hertog Haymon, die een van de grootste en aanzienlykste heeren van het landt was, gaf hem een vertrek in zyn paleis; en om dat hy wel bemerkte, dat Jodocus een vast besluit genomen hadt van de wereldt te verlaten, maakte hy hem zynen kapellaan. Na dat Jodocus zeven jaren in den dienst van dezen hertog hadt doorgebragt, verzocht en verkreeg hy verlof van zich in eenzaamheit te mogen begeven, wanneer hy een bidplaats en een kluis oprechtte. Verscheide jaren daar na deedt hy een reis naar Rome, kwam van daar te Parys, en nam zyn verblyf in een klein gasthuis, in het welke S. Fiacer ook gewoont hadt, op de plaats, daar tegenwoordig de kerk van St. Jodocus gebouwt is. Zynde in zyn kluizenaars vertrek te rug gekomen, liet hy de overblyssels, die hy van Rome hadt medegebragt, byzetten in een kerk, die St. Martinus was toegewyd, en van den hertog Haymon gebouwt was naby zyne bidplaats; en Jodocus bragt aldaar het overige van zyn leven door. Hy stierf op den 13 December in het jaar 653, volgens de rekening van M. Abelly, of 668, naar het zeggen van den Vader Mabillon. Sedert dien tydt is'er een abdy gesticht op de plaats, daar zyn bidplaats gestaan heeft, de welke zeer grote inkomsten, en onder anderen een graafschap bezat, het welk zich van Estaples af tot aan St. Aubin uitstrekte. Deze goederen zyn vermindert, maar de abt voert nog altydt den tytel van graaf. *M. Abelly Ev. de Rhodez, Vie de S. Joss. Mabillon Tome II des actes des Saints de l'ordre de S. Benoit.*

JODOCUS, markgraaf van Moravië, wierdt na de doodt van Rupertus in den jare 1410 tot Roomsch keizer verkoren. Echter zeggen de schryvers, dat men niets zonderlings van hem kan aanmerken dan dat hy een groten baardt hadt. Hy stierf 5 maanden na zyne verkiezing, en men wil, dat hy zelfs niet gekroont wierdt, om dat hy, gelyk als in alle andere zaken, ook hier in te lang sammelde. Hy wordt ook van vele schryvers niet onder de keizers gerekent. Maar Mutius stelt zyne doodt in 't jaar 1403, en wil, dat hy terstondt na de afzetting van Wenceslaus keizer is geworden. *Mutius Chron. Germ. L. XXVI. Aventinus Ann. Boj. L. VII. Cuspinianus Cæs. Crusius Ann. Suev. P. III. L. VI. c. 9.*

JOEL, de oudste zoon van den propheet Samuël. Hy en zyn broeder Abija waren rechters in Beërseba; maar zy waren zeer geldgierig, en lieten zich met geldt omkopen, zo dat het volk van Israël niet langer hunne ongerechtigheden kunnende dulden, hunnen vader Samuël kwam verplichten om een koning over hen te stellen. *Samuel VIII.* 1. 3.

JOEL, uit het geslacht van Simeon, wierdt benoemt om hoofdt te wezen van zynen stam, wanneer dit geslacht merkelyk vermenigvuldigde. I. *Chron.* IV. 35.

JOEL, broeder van Nathan, was een dapper heldt van het leger van David, koning van Israël, die de belegering van Jeruzalem bywoonde. I. *Chron.* XI. 38.

JOEL van den stam van Gerson, uit het geslacht van Levi, was hoofdt van een muzykkoor, bestaande uit dertig Leviten. Hy leefde ten tyde van David. I. *Chron.* XV. 7.

JOEL, de zoon van Pedaja, van het geslacht van Manasse, bekleedde het voorzittersschap ten tyde van den koning David over de helft van dat geslacht. I. *Chron.* XXVII. 20.

JOEL, de zoon van Bathuel, is de twede in het getal van de twaalf kleine Propheten. Men heeft geen zekere kennis van den tydt, in welken hy zyne voorzeggingen gedaan heeft, hoewel men oordeelt, dat hy tydgenoot van Hoseas geweest is, en dat hy zeven of acht honderd jaren voor de geboorte van Christus heeft geleeft, omtrent het jaar des wereldts 3300. Zyne voorzegging behelst drie hoofdstukken, in welke hy spreekt van de gevangenis van Babylonië, van de nederdaling van den H. Geest over de Apostelen, gelyk de H. Petrus dit bewyst, en de werken der Apostelen, en van het laatste oordeel. *Handel. II. Torniel & Salianus in Ann. Vet. Test. Bellarminus de Eccl. & l. I. de verbo Dei. Possevinus Appar. Sacr. &c.*

JOGLI, de vader van Bukki, uit den stamme van Dan, de welke benoemt is geweest om de verdeeling van het landt van Kanaän te maken met zyne broeders. *Num. XXXIV.* 22.

JOGUES, of JOGUIS, is een soort van monniken of pelgrims van Indië. Zy zyn Heidenen en staan onder een algemeen overste, dien zy alle jaren in hunne byeenkomsten veranderen. Zy lopen byna altydt van het eene landt naar het andere, zonder menigmaal een kleedt aan het lyf te hebben. Zy leven niet dan van aalmoezen, en doen belydenis van zeer dikwils verscheide dagen achtereen zonder eeten en drinken door te brengen. Men gelooft, dat zy van de oude secte der Gymnosophisten afkomen.

JOHA, de Tiziter, zoon van Simri en broeder van Jediaël, van het geslacht van Benjamin, was een van die krygshelden van het leger van David, aan welke de H. Schrift by uitnemendheit den naam van dapper geeft. Hy diende David met veel nuttigheit en voordeel nevens zyn broeder in het beleg en by de verovering van Jeruzalem. I. *Chron.* XI. 5.

JOHA, de zoon van Joahaz, geheimschryver van Josias, koning van Juda, kreeg bevel van dien vorst om den Tempel van Jeruzalem te doen herstellen, het welk hy zeer zorgvuldiglyk nakwam. II. *Chron.* XXXIV. 8.

JOHANAN de zoon van Kareath, een oorlogsman, die vernomen hebbende, dat de koning van Babel Gedalja tot landvoogdt over Judea hadt aangestelt, zich onder zyne bescherming kwam begeven. *II. Kon.* XXV. 24.

JOHANAN de zoon van Azarja, hadt een zoon, genaamt Azarja. Hy was de een en twintigste hogepriester der Joden, ten tyde van den koning Josaphat. Hy was de opvolger van *Julius*, anders genaamt *Zacharias*, de zoon van *Jojada*. *Jozephus* schryft, dat Johanan de zoon was van Julius, den welken hy *Jothamas* noemt. I. *Chron.* VI. 9.

JOHANAN wierdt gehouden voor den achtsten krygsheldt van het leger van David, en was de zesde hoofdman van de poorte van het huis des Heeren. I. *Chron.* XXVI. 3.

JOHANAN, luitenant generaal van de legers van Josaphath, koning van Juda. Hy voerde het gebiedt over twee honderd en tachtig duizend mannen. II. *Chron.* XVII. 15.

JOHANNA, de vader van Juda en zoon van Rhesa, wordt onder de voorouders gestelt van Jozeph, den bruidegom van de H. Maagdt en moeder van Christus. *Luc.* III. 27.

Koninginnen van Engelandt.

JOHANNA GRAY.* Zie GRAY.

JOHANNA SEYMOUR was de dochter van een ridder, maar wierdt van Henrik den VIII wegens hare schoonheit en bevalligheit bemint; en mogelyk heeft deze liefde iets, doch buiten schuldt van deze Johanna, tot de doodt van Anna van Boulen gedaan. De koning trouwde met haar in 't jaar 1536, zynde de volgende dag, na dat Anna was onthoofd. Zy was zo deugtzaam, en wist den koning zo wel te believen, dat zy de eenige van zyne gemalinnen is geweest, met welke hy niet in onmin of misverstandt raakte. Doch zy stierf in haar eerste kraambedde in den jare 1537, hebbende een prins, met name *Eduard*, die zynen vader onder den naam van Eduard den VI opvolgde, ter wereldt gebragt. De koning was zo bedroeft over hare doodt, dat hy voornam nooit wederom te trouwen, het welk hy evenwel niet nakwam. *De Larrey Geschied. van Engel. II Deel.*

Koninginnen van Vrankryk.

JOHANNA *van Navarre*, koningin van Vrankryk en van Navarre, gravin van Champagne, van Brie en van Bigorre, was de eenige dochter en erfgenaam van Henrik den I van dien naam, koning van Navarre, graaf van Champagne, enz. en van Blanka van Artois. Zy wierdt getrouwt binnen Parys in het jaar 1284 op den 16 Augusty aan Philips van Vrankryk, naderhandt koning Philips de Schone genoemt. Deze vorstin bezat vele lossfelyke hoedanigheden en begaafdheden. Zy stichtte binnen Parys het vermaarde collegie van Navarre in het jaar 1303, en stierf op het kasteel van het bosch van Vincennes den 2 April in het jaar 1304. Haar ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van de Franciskaner monniken binnen Parys.

JOHANNA *van Burgundië*, koningin van Vrankryk, was de oudste dochter van Ottho den IV, Paltsgraaf van Burgundië, en van Machtelt, gravinne van Artois. Zy wierdt getrouwt in het jaar 1306, binnen Corbeil, met Philips van Vrankryk, daar na koning, de V van dien naam. Middelerwyl beticht zynde van haar echtverbondt te buiten gegaan te hebben, wierdt zy byna een jaar lang op het kasteel van Dourdan opgesloten. Maar naderhandt hare onschuldt aangetoont hebbende, of ten minste Philips veinzende daar van overtuigt en voldaan te wezen, nam hy haar weder by zich. Johanna stichtte binnen Parys het collegie van Burgundië naby het klooster van de Franciskaner monniken, en bragt het overige van haar leven door met eene byzondere stichtigheit, en verscheide schryvers van haren tydt spreken krachtig tot haar voordeel, en als van eene vorstinne, die zeer Godsdienstig was. Zy stierf binnen Roye in Pikardië den 21 January van het jaar 1329, en wierdt begraven op den 27 daar aan volgende in de kerk van de Franciskaner monniken binnen Parys. Men vervoerde haar ingewandt naar Long-Champ.

JOHANNA *van Burgundië*, koningin van Vrankryk, was de derde dochter van Robert den II van dien naam, hertog van Burgundië, en van Agnes van Vrankryk. Zy wierdt uitgehuwelykt by schriftelyk verdrag, gesloten binnen Sens in de maandt van Juny in het jaar 1313 met Philips van Valois, naderhandt koning van Vrankryk, de VI van dien naam, bygenaamt de Gelukkige en de Katholyke. Zy wierdt gekroont binnen Rheims met den koning haren gemaal op den 19 May van het jaar 1328, en stierf binnen Parys, in het paleis van Nesle, den 12 September in het jaar 1348, in den ouderdom van omtrent 55 jaren. De schryvers spreken van haar als van eene vernuftige princesse. Haar ligchaam wierdt begraven in de abdy van sint Denys, en haar hert in die van Cisteaux.

JOHANNA *van Evreux*, koningin van Vrankryk, was de oudste dochter van Lodewyk van Vrankryk, graaf van Evreux, en van Margareta van Artois. Zy was de derde gemalin van Karel den IV, bygenaamt de Schone, koning van Vrankryk, de welke haar trouwde by toelating van den paus in het jaar 1328. Blanka, de eerste vrouw van dezen koning, was verstoten, en hadt zich in een nonnenklooster begeven; en Maria van Luxemburg was in de kraam gestorven. Zy wierdt gekroont in het jaar 1326, in de koninklyke kapelle, op den eersten Pinxterdag. Zy is moeder geweest van drie dochters, namentlyk van *Johanna*, die jong gestorven is; van *Maria*, de welke ongehuwt is gestorven in het jaar 1341, en van Blanka, gemalin van den hertog van Orleans. Deze zeer verstandige en deugtzame koningin stierf den 4 Maart in het jaar 1370. Haar ligchaam wierdt bygezet in de vermaarde abdy van sint Denys, haar hert by de Franciskaner monniken, en hare ingewanden te Maubuisson.

JOHANNA, koningin van Vrankryk en gravin van Auvergne, was de dochter van Willem den XII, graaf van Auvergne en van Boulogne, en van Margareta van Evreux. De koning Johannes trouwde met haar op den 19 February van het jaar 1349, en zy wierdt gekroont binnen Rheims in het jaar 1350. Zy was toen weduwe van Philips, en reets moeder van een zoon, die den zelven naam voerde, en de Rouvres bygenoemt wierdt. Hy is de laatste hertog van Burgundië van den eersten tak geweest. Men zegt, dat hy gestorven is in het jaar 1360, het welk het 40 jaar van zynen ouderdom was. De zelve viel voor op het kasteel van Argili in Burgundië. Johanna stierf in den jare 1351, oud 38 jaren.

JOHANNA, koningin van Vrankryk, was de dochter van Petrus den I van dien naam, hertog van Bourbon, en van Izabelle van Valois. Zy trouwde in het jaar 1349 met koning Karel den V, bygenaamt de Wyze. De zelve was een van de schoonste vorstinnen van haren tydt, en stierf in de kraam binnen Parys in het jaar 1378.

JOHANNA *van Vrankryk*, koningin, hertogin van Berri, en stichtster van de eerste orde van de Annonciade, dat is, van de Boodschap des Engels, en van de tien deugden van de H. Maagdt, was de dochter van koning Lodewyk den XI en van Carolina van Savoje. Haar vader huwelykte haar uit in het jaar 1476 aan Lodewyk, hertog van Orleans, naderhandt koning, de XII van dien naam. Maar dewyl dit huwelyk door dwang gesloten was, bragt Lodewyk, tot de kroon gekomen zynde na de doodt van Karel den VIII, zo veel by den paus Alexander den VI te wege, dat het zelve nietig wierdt verklaart door de aangestelde gezanten, die de gemelde paus tot dien einde hadt afgevaardigt. Dit gebeurde den 22 December in het jaar 1498. Hier op begaf zich deze vorstin naar Bourges, en stelde daar de orde in van de Engelsche boodschap of van de Annonciade. De kloosterregel was opgestelt naar de zogenoemde tien deugden van de Maagdt Maria, de welke zyn zuiverheit, voorzichtigheit, nederigheit, waarheit, Godsdienstigheit, gehoorzaamheit, armoede, verduldigheit, liefdadigheit, en medogendheit. De kleding van deze nonnen is heel byzonder, haar hoofddeksel is zwart, de mantel wit, de scapulier rood, de tabbaardt graauw, en de gordel van koordt. Daar zyn vele nonnenkloosters van deze orde in Vrankryk en in de Nederlanden. Paus Alexander de VI in het jaar 1501, en Leo de X in het jaar 1517 bevestigden deze instelling door hunne opene brieven. Johanna van Vrankryk, die deze orde hadt opgerecht, stichtte ook een collegie in de hoge schole van Bourges, en stierf den 4 February in het jaar 1504, of 1505. De Fransche geestelykheit heeft altydt veel werks gedaan om haar voor eene Heilige te doen verklaren, om dat zy een stichtig leven heeft geleid. *Sammarth. Hist. Geneal. de la Maison de France. Miraus in Orig. Relig. Spondanus in Annal. Ludovicus Jacob Bibl. des Femm. sav. Henricus Sedulius en ses images de la Vie de cette Reine. Hilarion de Coste elog. des Femmes illustres. Mezeray Hist. de France.*

KONINGINNEN VAN NAVARRE.

JOHANNA *van Vrankryk*, koningin van Navarre, was de eenige dochter van koning Lodewyk den X, bygenaamt Hutin, en van Margareta van Burgundië. Zy wierdt getrouwt volgens het verdrag, gesloten binnen Parys den 27 Maart in het jaar 1316, met Philips, grave van Evreux, de zoon van Lodewyk van Vrankryk, graaf van Evreux, van Estampes, enz. die de zoon was van koning Philips den Stouten. Uit dit huwelyk wierdt geboren een zoon, *Karel*, bygenoemt de Kwade, en vier dochters, onder welke was *Johanna*, een nonne van Long-Champ, in welk klooster zy gestorven is in het jaar 1387, in den ouderdom van 56 jaren, en eene andere *Johanna*, gemalin van Johannes den I van dien naam, burggraaf van Rohan. De zelve wierdt gehuwelykt in de maandt van October in het jaar 1403, nalatende *Karel van Rohan*, heer van Guimené. De koningin Johanna stierf op het kasteel van Conflans naby Parys den 6 October van het jaar 1349, en wierdt begraven te sint Denys voor de grafstede van den koning haren vader. Haar hert wierdt by dat van haren man in de kerk van de Jakobiner monniken van Parys bygezet.

JOHANNA *van Vrankryk*, koningin van Navarre, dochter van den koning Johannes, wierdt geboren te Chateau-neuf, aan de rivier de Loire, den 24 Juny in het jaar 1343. Zy wierdt verlooft aan Henrik van Brabandt, hertog van Limburg. Naderhandt hertrouwde ze in het jaar 1351 met Karel den Kwaden, koning van Navarre, en stierf in het jaar 1373.

JOHANNA, koningin van Navarre, was de dochter van Henrik den II van Albret en van Margaretha van Valois, en wierdt in den jare 1531 geboren. Zy wierdt op bevel van koning François den II te Plessis les Tours opgevoed, om dat hy vreesde, dat hare ouders haar in Spanje mogten uithuwelyken, gelyk zy ook misschien voornemens waren. Ten minste geschiedde de verbindtenis van Johanna met Willem den III, hertog van Kleef, de welke François de I bewerkte, en die in 't jaar 1540, of 1541, te Chatelleraud met grote pracht voltrokken wierdt, tegen haar zin, en men zegt, dat men in dien tydt eenige brieven, welke naar Spanje zouden gezonden worden, heeft onderschept. Maar toen in 't jaar 1543 de hertog van Kleef door den keizer overwonnen en gedwongen was van dit huwelyk af te staan, was eindelyk de tegenstreving van den koning van Navarre, die hy al lang door allerhande verklaringen tegen dit huwelyk gedaan hadt, van een goed gevolg, doordien de gedane verbindtenis inderdaadt wierdt vernietigt. Daarentegen bemiddelde Henrik de II in October des jaars 1548 een huwelyk tusschen deze princesse en Antony van Bourbon, hertog van Vendôme, wien zy ook na haar vaders doodt in den jare 1555 het koninkryk van Navarre aanbragt. Zy is inzonderheit wegens de zaken van den Godsdienst, de welke Vrankryk in dien tydt zo verdeelden, vermaard. Zy liet wel van 't jaar 1555 eenige genegenheit voor den hervormden Godsdienst blyken, maar was daar in nog wat flaauw, om dat zy toen zo wel wegens hare jonkheit meer op tydverdryven dan op ernstige zaken, rakende den Godsdienst, dacht, als ook door de bedreigingen van het Fransche hof daar van wierdt afgeschrikt, alzo het zelve van oorlog sprak, indien men de Hugenotten in Navarre en Bearn langer wilde ondersteunen, waarom zy ook genoodzaakt was, nevens haren gemaal in 't jaar 1558 naar Henrik den II te reizen, tegen wien zy, wetende, dat hy den Protestantschen Godsdienst voorstondt, zich liet verluiden, dat, als hy zyne goederen wilde verliezen, hy zulks kon doen, maar dat zy niet van zins was de hare te verliezen. Wanneer haar gemaal in 't jaar 1561 aan 't hof van François den II wegens den Godsdienst in gevaar was, en men haar ook in Bearn, daar zy was gebleven, zocht op te ligten, waar tegen echter de Hugenotten op hunne hoede waren, beleedt zy opentlyk den hervormden Godsdienst, voorzag het Navarrees van alle noodwendigheden, en besloot het aldaar tegen hare vyanden uit te houden. Ondertusschen viel de doodt van François den I voor, en zy ging by haren gemaal op het hof, maar geraakte niet lang daar na in grote moeielykheden: want toen de koning van Navarre zich hadt laten bewegen de party der Roomsch Katholyken aan te nemen, handelde hy haar zeer hard, hieldt het niet alleen opentlyk met eene kamerjuffer van de regentin, maar dreigde zelfs zyne gemalin, van zich van haar te zullen laten scheiden, en haar de vaderlyke landen te ontnemen, byaldien zy zyn voorbeeldt niet wilde volgen, het welk zy echter stoutmoedig weigerde, en in den jare 1562 wederom naar Bearn keerde, wanneer zy te Nerak, niettegenstaande haar Montluk aanvolgde, aankwam. Aldaar sloeg zy met ernst de handt aan het werk der hervorming, schafte de Misse overal af, en maakte allerhande kerkenordeningen, de welke tot op den tydt van Lodewyk den XIII in den jare 1620 in zwang bleven. De paus dagvaardde haar wel in 't jaar 1563 naar Rome, en verklaarde haar, byaldien zy binnen 6 maanden niet verscheen, van haar ryk versteken; maar dewyl zich het Fransche hof over deze onderneming zeer gebelgt toonde, moest dit vonnis herroepen worden. In het jaar 1564 hadden zommige van hare R. Katholyke onderdanen een aanslag gesmeed van haar, met hulp van eenige Spaansche benden, te Pau te overvallen, en nevens hare kinderen in handen van de Spaansche inquisitie over te leveren; maar dit wierdt haar by tyds door de koninginne van Spanje bekend gemaakt. In het volgende jaar kwamen haar Karel de IX en zyne moeder bezoeken, wanneer de koning den van haar afgeschaften Roomschen Godsdienst te Nerak wederom herstelde. Doch doordien zy den Godsdienst der Hugenotten in de volgende

jaren

jaren hoe langer hoe meer poogde in te voeren, wierdt daar door een opstandt in haar landt verwekt, en het Fransche hof gaf haar ook allerhande gelegenheit tot achterdocht, vermits men haar altydt zocht te bepraten om in Vrankryk te komen, en dat zelfs de kardinaal van Lotharingen onderstondt haar den jongen prins te ontweldigen. Deswegen besloot zy eindelyk hare landen te verlaten, en begaf zich in 't jaar 1568 nevens hare kinderen naar Rochelle by den prins van Condé, daar zy voor het gemene best zo wel haar gereed geldt opschoot, als ook hare kleinodien verpandde, ook by de koninginne van Engelandt eenen tamelyken onderstandt verkreeg. Wanneer de prins van Condé in 't jaar 1569 in het treffen by Jarnak sneuvelde, ondersteunde zy de party der Hugenotten, met de zelve moedt in te spreken, en bragt zelfs te weeg, dat haar zoon tot hoofdt van de zelve verklaart wierdt. Nu hadden gedurende hare afwezendheit de koningschen, met hulp van eenige Navarrezen van den Roomschen Godsdienst, meest haar gansche landt vermeestert; doch de graaf van Montgommeri, dien zy derwaarts zondt, bragt in het kort alles weder onder hare gehoorzaamheit, waar omtrent men heeft aangemerkt, dat de koningin heimelyk bevel hadt gegeven, de genen, die hare onderdanen waren, de kapitulatie niet te houden. Eindelyk liet zy zich van het Fransche hof wys maken, dat het zelve een groten haat tegen de Spanjaarden hadt opgevat, en dat men haar wederom aan haar landt wilde helpen, waar toe het huwelyk van haren zone met des konings zuster nog meer schyn gaf. Doch toen zy te Parys klederen en andere kostelykheden tot de bruiloft inkocht, stierf zy aan eene hete koorts den 8 Juny des jaars 1572. Velen hebben gemeent, dat men haar door vergiftige handschoenen, welke zy by een vermaard Milaneesch koopman in die waaren gekocht hadt, hadt van kant geholpen. Zy was eene kloekmoedige, verstandige en deugtzame princes, sprak verscheide talen, voornamentlyk de Latynsche en Spaansche. In den Godsdienst, welken zy omhelsde, was zy yverig en standvastig, gelyk zy dan op een tydt aan de koninginne weduwe van Vrankryk, die haar door grote beloften zocht om te zetten, antwoordde, dat zy liever haren zoon en haar gehele ryk, wanneer zy het kon omvatten, in zee wilde werpen, dan zulks doen. Ook gaf haar testament hare zorg voor de behouding van den Hugenotschen Godsdienst te kennen. Van hare kinderen zie Antonius, koning van Navarre. In den arbeidt van haren prins *Henrik* zittende hefte zy op het verzoek van haar vader, die haar beloofde onder deze voorwaarde terstondt na de geboorte zyn testament te zullen overgeven, midden onder de geboortesmerten een Gaskonsch deuntie op, aldus beginnende: *Lieve vrouw aan het eindt van de brug, help my in deze uure.* Dat zy na de doodt van haren gemaal wederom hertrouwt zou zyn, en *d'Aubigne* gebaart hebben, is verdicht. *Thuanus. Mezeray. Davila. Bayle Dict. Crit.*

Koninginnen van Napels.

JOHANNA de I van dien naam, koningin van Jeruzalem, Napels en van Sicilië, hertogin van Apulië, en van Kalabrië, gravin van Provence, enz. was de dochter van Karel van Sicilië, hertog van Kalabrië, de welke gestorven is in het jaar 1328, voor de doodt van zynen vader Robert; en van Maria van Valois, zyne twede gemalinne. Zy was niet boven negentien jaren oud, wanneer zy opzicht begon te hebben over het bestier van haar ryk, na de doodt van haren grootvader, de welke stierf in het jaar 1343, en die haar reets hadt uitgetrouwt aan zyn neef, Andreas van Hungarië. Dit huwelyk was niet gelukkig, om dat hunne wederzydsche genegenheden strydig waren, en dat de vorst geregeert wierdt door een monnik van de orde van sint Franciscus, genaamt Robert, en de vorstin van den anderen kant zich liet bestieren door een waschwyf, genaamt Philippina Catenoise. Deze onverstandige en onbezonne raadslieden bragten de zaak tot het uiterste, zelfs zo verre, dat Andreas gewurgt wierdt in het jaar 1345, gelyk boven op zynen naam omstandig verhaalt is. De onoenzydige historieschryvers bekennen eenvoudig, dat Johanna geen schuldt aan deze doodt heeft gehad, hoewel anderen haar daar mede beschuldigen. Zy tradt in een twede huwelyk den 20 Augusty in het jaar 1356 met Lodewyk van Tarente, die haar neef was, en zich genoodzaakt vondt Napels te ruimen, om de woede der wapenen van Lodewyk, koning van Hungarië, te ontwyken, de welke ongemene geweldenaryen in dit ryk pleegde. Nochtans bragt Johanna alle deze onlusten door hare voorzichtigheit tot stilstandt, en na dat die twede man gestorven was op den 25 May in het jaar 1362, trouwde zy korten tydt daar na met een derden, te weten Jocobus van Arragon, infant van Majorka, de welke echter haar niet lang bybleef. Aldus zich voor de derde maal in den weduwelyken staat bevindende, begaf zy zich tot een vierde trouwverbondt met Otto van Brunswyk, uit het huis van Saxen; en dewyl zy gene kinderen hadt, nam zy haren bloedverwant Karel van Durazzo tot haren zone aan. Zy hadt den zelven met grote zorgvuldigheit laten optrekken, hadt hem uitgetrouwt aan hare nicht, en hieldt hem voor haren zone. Middelerwyl stondt deze ondankbare vorst, misleid door den koning van Hungarië, en door paus Urbanus den VI, de welke aan hem de leenopdragt wegens het koninkryk van Napels verleende in het jaar 1380, op tegen de koninginne Johanna, zyne weldoenster. Deze koningin, op het verzoek van Clemens den VII, die den pausselyken troon bekleedde binnen Avignon op den zelven tydt, als Urbanus de VI zynen stoel te Rome hieldt, bragt hare aanneming tot kindt over op Lodewyk van Vrankryk, hertog van Anjou, zoon van den koning Johannes. Deze wyze van handelen ontstak het vuur van den oorlog door het gansche koninkryk van Napels. Karel van Durazzo won een 'eruchten veldslag in het jaar 1381; hy veroverde de stadt Napels, en daar na belegerde hy Chateauneuf, of het Nieuw-kasteel, in het welke de koningin Johanna was. Zy gaf zich over by verdrag. Karel van Durazzo liet haar naar Muro voeren in de Basilikate, en deedt haar zeven of acht maanden daarna om hals brengen. Zy was toen 58 jaren oud, en hadt 39 jaren het ryk bestiert. Eenige schryvers zeggen, dat men haar versmoort heeft. Anderen verhalen, dat zy gewurgt is; maar het bewysbaarste gevoelen is, dat men haar het hoofdt heeft afgeslagen op den 5 May in het jaar 1382. Men verhaalt, dat een sterrekundige uit Provence, de welke buiten twyffel zekere *Anselmus* is, die toen ter tydt leefde, en zeer vermaard is in de Historie van Provence, gevraagt zynde, wie de man zou zyn van Johanna, die nog jong was, heeft geantwoord: *Maritabitur cum ALIO.* Dit laatste Latynsche woordt wyst de namen aan van hare vier mannen, *Andreas, Ludovicus, Jacobus,* en *Ottho*: echter beduidt de voorgaande voorzegging in het Nederduitsch niets dan: *zy zal met een anderen trouwen.* Voorts bezat deze vorstin een ongemenen geest; hadt een byzondere genegenheit voor de wetenschappen, en achting voor de geleerden, waar van zy 'er een groot getal in haar hof hadt. Zy was milddadig en welgemaakt, voorzichtig, wys en Godsdienstig. Zy is 't geweest, die Avignon aan den stoel van Rome verkocht heeft. *Bocacius, Baldus,* en andere geleerden van haren tydt spreken met veel lof van deze vorstinne. Zie *Collenucio, Summoneta, Villani, Baldus, Petrarcha, Sammarthan. Rufi, Nostradamus* en *Bouche Histoire de Provence.*

JOHANNA de II, die ook *Johannella* genoemt wordt, was de nicht van Johanna de I, dochter van Karel den III, hertog van Durazzo, van welken gesproken is. Deze vorstin heeft hare hoge geboorte door haar ongeregeld leven onteert. Zy wierdt geboren in het jaar 1371, en trouwde omtrent het jaar 1403 met Willem van Oostenryk, hertog van Sterling, die gestorven is in het jaar 1406. Na de doodt van haren broeder Ladislaus, koning van Napels, enz. nam zy bezit van het ryk. Dit geschiedde in het jaar 1414. Kort daar na trouwde zy met Jacobus van Bourbon, graaf van la Marche; maar door de over bekende minneryen van deze vorstinne wierdt hy genoodzaakt haar te verlaten. Hy vertrok naar Besançon, alwaar hy het monnikenkleedt in de orde van sint Franciscus aantrok, gelyk op een ander plaats gezegt is. Middelerwyl kreeg Johanna zeker geschil met paus Martinus den V, de welke het leen van het koninkryk van Napels aan Lodewyk den III, hertog van Anjou, opdroeg; en zy nam tot haren zoon aan Alfonsus den V, koning van Arragon, ten tyde als Lodewyk de III tegen hem oorloogde. Dit geschiedde in het jaar 1420. Maar Alfonsus gaf zo vele redenen van misnoegen door zyne ondankbaarheit en misdadige aanslagen, dat zy hare aanneming tot kindt overdroeg op den gemelden Lodewyk van Anjou. Daar na in het jaar 1425 bemachtigde zy de stadt Napels. Die van Arragon hadden alvorens die van Marseille by verrassching ingenomen, maar wierden wel haast daar uit gejaagt. Lodewyk van Anjou won den veldslag van Aquila in het jaar 1429, en stierf in het jaar 1434. De koningin Johanna maakte haar ryk, by haar testament, aan Renatus van Anjou, den broeder van Lodewyk, en stierf in het jaar 1435, in den ouderdom van 65 jaren, na dat zy weinig boven de twintig jaren geregeert hadt. *Nostradamus & Bouche Hist. de Prov. Summoneta. Collenucio. Scipio Ammirato.*

Koningin van Portugal.

JOHANNA, infante en regentin van Portugal, wierdt geboren in het jaar 1452. Zy was de dochter van Alfonsus den V, koning van Portugal, en van Elizabeth van Portugal-Conimbrië; en de zuster van koning Johannes den II, bygenaamt den Groten. Haar vader hadt zulke goede gedachten van hare voorzichtigheit en van haar gedrag, dat hy ten tyde, als hy ten oorlog trok tegen de Moren in het jaar 1470, haar tot regentin of bestierster van het ryk aanstelde: ook kweet zy zich daar in met zo veel roem en omzichtigheit, dat zy de genegenheit van hare onderdanen, en de verwondering van alle volkeren tot zich trok. Op de te rug komst van den koning haren vader begaf zy zich in een nonnenklooster, genaamt Odivellas, van de orde van St. Dominicus, hoewel zy van verscheide machtige koningen ten huwelyk verzocht was. Zy stierf in het jaar 1490, in den ouderdom van 38 jaren. Emanuel Pimenta en Antonius Vasconcellos, Portugeesche historieschryvers, hebben haren lof opgestelt. Alfonsus de V, haar vader, trouwde in een twede huwelyk met Johanna van Castilië, zyne nicht, die men geloofde de dochter te wezen van Henrik den IV, bygenaamt de onmachtige, en van Johanna van Portugal. Deze laatste dochter van Eduard, en zuster van den gemelden Alfonsus, was getrouwt in het jaar 1455, en stierf in het jaar 1475. Johanna van Castilië bragt haren eisch in op het koninkryk van Castilië, het welk van hare moeie Izabelle in bezit genomen wierdt, gelyk elders gezegt wordt. Zy stichtte het nonnenklooster van het Heilige kruis van Santaren, en begaf zich in het zelve na de doodt van den koning haren man in het jaar 1481, alwaar zy het overige van haar leven doorbragt. *Sammarth. liv. XVI. Hist. Genealog. de la Maison de France. Hilarion de Coste Elog. des Dames illust. Johannes Rechac aux vies des SS. de l'ordre de S. Domin.*

Koninginnen van Spanje.

JOHANNA, twede gemalin van Henrik den II, koning van

van Castilië en Aragon. Zy hadt by haren eersten gemaal gene kinderen, deswegen nam zy Bertrand van Cueva te hulp, en verwekte by den zelven in den jare 1459 eene princes, als zy *Johanna* genaamt. Ja dewyl koning Henrik dezen Bertrand naderhandt graaf van Ledesma maakte, willen eenigen dat zulks met des konings bewilliging is geschied. Henrik benoemde wel deze Johanna tot zyne erfgename, maar de Staten huwelykten hare zuster Izabelle heimelyk uit aan Ferdinand, prins van Arragon; en schoon Henrik de jonger zuster Johanna met hertog Karel van Berry, zynde de broeder van Lodewyk den XI, koning van Vrankryk, zocht te doen trouwen, stierf hy echter in den jare 1472 voor dat het huwelyk voltrokken wierdt. Zy dus ziende, dat 'er voor haar niet veel te hopen was, week naar Portugal, moetende zich met den koninklyken tytel, welken zy voerde, vergenoegen. Johanna, de moeder, van welke dit artykel spreekt, begaf zich in het klooster van het H. kruis te Santaren, het welk zy gesticht hadt, en daar zy in 't jaar 1481 stierf. *Ant. Nebrissens. L. I. Mariana L. XXIII. Coste elog. des dam. illustr.*

JOHANNA, koningin van Castilië, was de dochter van koning Ferdinand en van Izabelle, geboren in den jare 1479. Zy trouwde met den aartshertog Philips van Oostenryk, zoon van keizer Maximiliaan den I, den 21 October des jaars 1496. Maar dit huwelyk was niet gelukkig, doordien Johanna niet wel by hare zinnen en lelyk was, waarom Philips andere dan haar beminde, het welk zelfs veroorzaakte, dat Johanna in eene razerny verviel, de welke na de doodt van haren gemaal verërgerde, en haar tot aan haar einde bybleef. Wanneer hare moeder Izabelle stierf, maakte zy by testament, dat deze dochter wel het koninkryk van Castilië erven, maar dat de regering des ryks in handen van Ferdinand den Katholyken, tot de meerderjarigheit van den neef Karel, zou blyven; doch Philips matigde zich de regering van Castilië aan, maar stierf ondertusschen in den jare 1506. Na des zelfs doodt zocht wel deze Johanna de regering van Castilië te aanvaarden, maar doordien dit vele onlusten onder de groten verwekte, behieldt Ferdinand het bestier van Castilië tot zyne doodt toe. Zy stierf in 't jaar 1555. *Mariana. Gomezius in vita Ximenii. Marinus Siculus lib. XXI. Harai Annal. Brab.*

Aartshertoginnen van Oostenryk.

JOHANNA *van Oostenryk*, dochter van keizer Karel den V, trouwde in het jaar 1553 met Johannes, prins van Portugal, den zoon van koning Johannes den III, en wierdt moeder van den koning Sebastiaan, die na de doodt van zynen vader geboren wierdt. Zy is gestorven in het jaar 1578.

JOHANNA *van Oostenryk*, groothertogin van Toskanen, was de dochter van keizer Ferdinand den I. Zy wierdt geboren binnen Praag den 25 January in het jaar 1547, trouwde in het jaar 1565 met Franciscus, groothertog van Toskanen, de zoon van Cosmus den I, en stierf in den ouderdom van 32 jaren in het jaar 1578. Zy was moeder van Maria de Medicis, gemalin van Henrik den Groten. Franciscus Serdonati en Hilarion de Coste hebben haren lof opgemaakt.

Andere doorluchtige princessen van dezen naam.

JOHANNA, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, geboren in den jare 1103. Zy was de oudste dochter en erfgename van Boudewyn den IX, graaf van Vlaanderen, enz. de welke in 't jaar 1205, zynde tot keizer van Constantinopel verheven, door zyne vyanden gedood wierdt. In het jaar 1211 wierdt zy te Parys gemalin van den infant Don Fernando, zoon van Sanches den I, koning van Portugal, zynde al te voren door verscheide andere prinsen ten huwelyk aangezocht. De Fransche erfprins, naderhandt koning Lodewyk de VIII, ontnam haar de steden St. Omer en Aire, dwong haar ook nevens haren gemaal afstandt daar van te doen, als mede van alles, wat zyn vader Philips de II by de niet lang te voren geslote vrede te Peronne aan Boudewyn den IX hadt afgestaan. Dit veroorzaakte van de eene zyde, dat Don Fernando van zyne onderdanen weinig bemind wierdt, en van de andere, dat hy zich nevens zyne gemalinne op alle wyze op de Franschen zocht te wreken. Ten dien einde sloten zy een verbondt met Johannes, koning van Engelandt. De Franschen deden, zo haast als zy zulks vernamen, een inval in Vlaanderen, en maakten daar grote voortgangen; en schoon nu en dan Don Fernando tamelyke voordeelen behaalde, moest hy nochtans, om dat zyne vyanden te machtig wierden, in 't jaar 1213 naar Engelandt vluchten. Van daar kwam hy nog in het zelve jaar met een tamelyk onderstandt te rug, en deedt de Franschen niet weinig afbreuk. In het jaar 1214 tradt de keizer Ottho de IV mede in het verbondt tegen Vrankryk, en den 25 July van het zelve jaar volgde de bloedige slag by Bovines, in welken de Franschen zegepraalden, en Don Fernando zelf gevangen genomen wierdt. Men bragt hem naar Parys, en zyne gemalin Johanna trok spoedig derwaarts, om door een voetval by koning Philips den II zyne vryheit te verwerven. Maar zy moest onverrechter zake naar Vlaanderen keren, daar zy, nademaal 'er met Vrankryk een stilstandt was gesloten, in tamelyke rust en met groot verstandt de regering voerde, als mede zich door allerhande milde stichtingen, gelyk ook door andere bestellingen ten beste van haar landt zeer bemind maakte. In den jare 1218 zegt men dat zy Burchard van Avesnes, met wien hare jongste zuster Margaretha tegen haren wille getrouwt was, op het slot te Rupelmonde liet onthoofden. Het vorstendom Aloft en eenige andere plaatsen ontweldigde haar keizer Frederik de II, onder voorwendsel, dat zy niet ter rechter tydt het leen van de zelve hadt verzocht. Wanneer in 't jaar 1223 koning Philips de II van Vrankryk overleedt, trok zy wederom derwaarts, om van des zelfs zone en opvolger, Lodewyk den VIII, de vryheit van haren gemaal te erlangen; maar zulks wilde nogmaals niet gelukken. In 't jaar 1225 kwam zich iemandt voor haren vader Boudewyn uitgeven, die ook zo veel aanhang kreeg, dat men hem te Valencyn, te Ryssel, te Brugge, te Kortryk, te Gent en in andere plaatsen als den rechten vorst erkende. De gravin Johanna, in 't eerst dezen opstandt verachtende, poogde naderhandt den zelven te vergeefsch met geweldt te dempen; zelfs moest zy ten laatste, naardien zy nergens by hare onderdanen zeker was, naar Vrankryk vluchten, en den koning om hulp verzoeken. Deze zondt aan den gewaanden Boudewyn een heraut, en liet hem onder verzekering van een vrygeleide naar Compiëgne tot een mondgesprek nodigen. Hy kwam ook, als een Griekfch keizer gekleed, en met een prachtig gevolg derwaarts. Maar dewyl hy op de hem voorgestelde vragen niet naar behoren wist te antwoorden, zag hy zich, nu te Valencyn wedergekeert zynde, van vele zyner aanhangeren zodanig verlaten, dat hy uit schrik naar Burgundië week. Aldaar nam hem Everhard van Chastenay in verzekering, en gaf hem voor 400 marken zilver over aan de gravinne Johanna. Na dat hy op de pynbank hadt beleden, dat hy een bedrieger was, met name *Bertrand*, of *Bernhard*, geboortig van Rheims, liet zy hem te Ryssel opentlyk ophangen. Velen nochtans geloofden nog vastelyk, dat hy de waarachtige Boudewyn was geweest, en dat zyne lyffelyke dochter, enkel uit regeerzucht, hem ter doodt hadt veroordeelt. In den jare 1226 verkreeg eindelyk de gravin Johanna, dat haar gemaal, na dat hy 12 jaren en 5 maanden gevangen hadt gezeten, wederom wierdt losgelaten; waarom hy uit dankbaarheit Vrankryks belangen aankleefde, en de wapenen tot des zelfs voordeel voerde. In 't jaar 1233 stierf hy te Nojon aan den steen, en wierdt te Marquette in het Cistercie-klooster, van zyne gemalinne gesticht, begraven. Hy hadt by haar maar eene eenige dochter verwekt, die ongetrouwt stierf. Naderhandt stondt zy met een twede gemaal, grave Simon van Montfort, te trouwen; maar door toedoen van het Fransche hof trouwde zy in 't jaar 1237 met Thomas, grave van Savoje, jongsten broeder van graaf Amadeus den IV. De onderdanen van zyne gemalinne hielden hem in grote achting; maar hy teelde gene kinderen by haar, en dus vielen hare landen hare zuster Margaretha, by hare doodt, voorgevallen te Ryssel in den jare 1244, te beurt. Haar nagebleven gemaal liet haar, volgens hare begeerte, te Marquette by haren eersten gemaal begraven. *Annales des Flandres par Emanuel Sueyro tom. I. lib. VIII. Meyeri Annal. Hannon.* Zie Bertrand *van Rheims*.

JOHANNA *van Vrankryk*, dochter van Karel den VI, gemalin van Johannes den VI, hertog van Bretagne, wierdt geboren op het kasteel van Melun in het jaar 1391, en stierf te Vannes in het jaar 1433. Zy heeft eene zuster van den zelven naam gehad, die in hare jongheit gestorven is.

JOHANNA *van Vrankryk*, dochter van koning Karel den VII, wierdt geboren op het kasteel van Montils-lez-Tours in het jaar 1447. Zy trouwde met Johannes den II, hertog van Bourbon, en stierf aan de koorts binnen Moulins in het jaar 1482, op den 4 May, of, volgens anderen, op den 4 Juny.

JOHANNA *van Vrankryk*, gravin van Burgundië en van Artois, was de oudste dochter van koning Philips V, bygenaamt de Lange, en van Johanna van Burgundië, van welke zy deze hertogdommen erfde. Ze wierdt in het jaar 1318 uitgehuwelykt aan Eudes den IV, vader van Philips, graaf van Artois. Zy stierf in het jaar 1347.

JOHANNA, dochter van Lodewyk, graaf van Nevers en Vlaanderen, en gemalin van Johannes van Bretagne, grave van Montfort, maakte zich door hare dapperheit zeer vermaard: want toen haar gemaal, die na de doodt van zyn broeders zoon Johannes den III, laatsten hertog van Bretagne, over de opvolging in dit hertogdom met Karel, grave van Blois, oorloogde, was gevangen genomen, en daar op de graaf van Blois trachtte het gansche landt te vermeesteren, boodt zy hem zulk een tegenstandt, dat hy niets kon uitrechten. Voornamentlyk verkreeg zy in het beleg van Hennebout in den jare 1342 een groten naam; want wanneer de graaf van Blois die stadt aantastte, deedt deze dappere princes, hebbende te voren haar volk aangemoedigt, op eene zekere plaats der stadt, die niet belegert was, een uitval te doen; en schoon zy niet meer dan 60 mannen by zich hadt, verbrandde zy echter vele vyandlyke tenten, en vertrok zelfs in aller yl naar Brest, of, volgens anderen, naar Auray, kwam met een wakkeren onderstandt te rug, sloeg wederom door de belegeraars heen, en kwam met den onderstandt in de stadt. Wanneer zich de bezetting eindelyk wilde overgeven, klom zy op een toren, en na dat zy de Engelsche vloot, die haar te hulp kwam, van verre ontdekte, hieldt zy de overgave nog op, en dwong den grave van Blois op de aankomst der Engelschen met zyn gehele leger af te trekken. Zy stak naderhandt zelf naar Engelandt over, en bewoog koning Eduard den III, dat de zelve in 't jaar 1343 een inval in Bretagne deedt. Wanneer nu de zelve den vermaarden slag by Croissy tegen Philips den VI van Vrankryk won, geraakte zy nevens haren zone tot het geruste bezit van het hertogdom van Bretagne, het welk nog een langen tydt daar na aan het huis van Montfort is gebleven. *Pasquier Recherches de la France. Daniel Hist. de Franc. Tom. II. col. 482 seq.*

JOHANNA *van Valois*, dochter van Karel van Vrankryk, en van Margaretha van Sicilië, zyne eerste gemalinne, is een zeer door-

doorluchtige vorstin geweest door hare Godsdienstigheit en meer andere uitmuntende deugden. Zy trouwde in het jaar 1305 met Willem den III van dien naam, bygenaamt de Goede, graaf van Hollandt, Henegouwen, Zeelandt, enz. maar deze vorst in den jare 1338 gestorven zynde, hebbende in dit huwelyk geteelt Willem den IV, en vier dochters (zie WILLEM de III, graaf van Hollandt, enz.) nam Johanna het geestelyke kleedt aan in de abdy van Fontenelle. Hare voorzichtigheit, die van alle de groten van haren tydt zeer geacht wierdt, bragt aan verscheide gededen merkelyke voordeelen toe. In het jaar 1340 bemiddelde zy het bestandt, het welk getroffen wierdt tusschen de koningen van Vrankryk en van Engelandt, die de wapenen in de handt hadden om slag te leveren. Zy is gestorven den 7 Maart in het jaar 1400. Karel van Valois teelde by zyne twede gemalinne, Catharina van Courtenay, eene andere JOHANNA *van Valois*, verlooft in het jaar 1313 aan Karel van Tarente, vorst van Achaje, en getrouwt in het jaar 1318 met Robert van Artois, den III van dien naam, graaf van Beaumont-le-Roger. Zy verwekte in dit huwelyk vier zonen en twee dochters, van welke onder den naam van ROBERT den III zal gesproken worden. Zy stierf den 9 July in het jaar 1363; en haar ligchaam wierdt begraven in de kerk van de Augustyner monniken binnen Parys, alwaar haar pronkbeeldt te zien is.

JOHANNA, of, naar het zeggen van anderen, *Blanka van Vrankryk*, de dochter van koning Philips den VI, bygenaamt van Valois, wierdt na haar vaders doodt geboren in het jaar 1351. Zy wierdt ten huwelyk belooft aan Johannes van Girona, den zoon van Petrus den III, koning van Arragon, en stierf in het jaar 1371 te Beziers in Languedok, op hare reize naar Spanje.

JOHANNA, pauzin. Zie JOHANNES den VIII, paus van Rome.

JOHANNA D'ARC. Zie ARC.

JOHANNA FLORA, een geleerde dochter, die een boek van minnesprookjes geschreven heeft. Men heeft haar nog eenige andere werken toegeschreven. Verscheide schryvers maken gewag van haar.

JOHANNA, huisvrouw van Chusa, hofmeester van Herodes Antipas, viervorst van Galilea, is eene van het getal der vrouwen, die door den Zaligmaker genezen zynde, hem verselden en onderstandt boden. Zy volgde hem zelfs op den Kalvarieberg, en hoewel zy zo naby het kruis niet dorst komen, als de moeder Gods en de heilige Johannes, liet zy echter niet na ooggetuige te wezen van het geen 'er voorviel. Zy woonde ook de begravenis by, en was eene van die vrouwen, de welke welriekende kruiden naar het graf bragten, en aan welke de Heer Christus verscheen, terwyl zy van daar te rug kwamen. Men viert hare gedachtenis in de Roomsche kerk op den 24 May. *Luc. k. VIII.* 23. 24. *Baillet vies des Saints.*

JOHANNA VAN ARAGON, gemalin van Asconius Colonna. Zie ARAGON. (JOHANNA VAN)

S. JOHANNES, martelaar te Nicomedië in 't begin van de vervolging van Diocletianus. Men gelooft, dat het die is, de welke het bevel van de keizers tegen de Christenen afscheurde, zo dra het zelve binnen Nicomedië aangeslagen was op den 24 February van den jare 303, en dat hy, op de daadt gevat zynde, op een rooster gebraden wierdt. Eusebius en Lactantius noemen dien Christen niet, die deze daadt zou hebben uitgevoert, en zeggen alleenlyk, dat hy van een zeer aanzienlyk geslacht is geweest. Usuardus en Adon geven hem den naam van Johannes, en spreken van hem op den 7 dag van September. *Eusebius Hist. Lib. VIII. cap.* 2. *Lactant. de Mortib. Persecutor. cap.* 13. *Le Nain de Tillemont Memoires pour servir à l'Histoire de l'Eglise Tom. V. Baillet Vies des Saints.*

S. JOHANNES, bisschop van Napels in de negende eeuwe, de welke van sommigen den naam van *Acqua rola* gekregen heeft, dat misschien de naam is geweest van het dorp, daar hy geboren was, in het gebiedt van Napels. Hy was van de geestelykheit van deze stadt, ten tyde als de burgermeester van Napels, genaamt Bon, Tiberius, bisschop van Napels, in de gevangenis deedt zetten. Deze burgermeester deedt Johannes zyne plaats verkiezen, hoewel hy deze waardigheit weigerde te aanvaarden. Tiberius stemde toe in deze verkiezing. Bon, na verloop van achttien maanden gestorven zynde, verkreeg Johannes van zynen opvolger de verlossing van Tiberius, die korten tydt daar na stierf, en Johannes voor een wettigen bisschop erkende. Op de verklaring van Tiberius wydde paus Gregorius de IV Johannes tot bisschop van Napels in 't jaar des Heeren 842. Hy bestierde heiliglyk deze kerk, en stierf in 't jaar 853. Men viert zynen feestdag in de Roomsche kerk op den eersten April. *Johannes Diacon. Neapolit. apud Bolland. Baillet Vies des Saints, Avril.*

S. JOHANNES de Doper, voorloper van den Zone Gods, was de zoon van Zacharias en Elizabeth. Een engel verkondigde zyne geboorte aan zyn vader, en Elizabeth hem ontfangen hebbende, terwyl zy onvruchtbaar was, hadt zy het geluk van bezocht te worden van de Maagdt Maria, hare nicht, de welke reets in haar ligchaam droeg het Woordt, dat vleesch was geworden. Op dit bezoek herkende Johannes zyn meester, en door eene, eer Goddelyke dan natuurlyke opspringing, aanbadt hy dien, wiens voorloper hy moest wezen. Ter wereldt komende, ontbondt hy de tong van zyn vader, de welke om zyne ongelovigheit wille voor de woorden van den engel stom geworden was, gelyk op zyn plaats zal gezegt worden. Een iegelyk hadt grote verwachting van den gene, wiens geboorte met zo veel wonderen verselt was. Hy was de engel, welken Godt belooft hadt door den Propheet Malachias voor de komste des Heeren af te zenden, om zyne wegen te bereiden. Met recht verdiende hy dusdanigen naam door het byzondere soort van leven, 't welk hy leide, en alle natuurlyke krachten te boven ging: want van zyne kindschheit af vertrok hy zich in de woestyne, alwaar hy geen andere spys gebruikte dan sprinkhanen en wilden honing. Zyn kleedt was gemaakt van kemelshaair, en niets wierdt 'er omtrent hem gevonden, het welk niet streng was. In 't jaar des Heeren 29 trok de H Geest hem uit de wildernis, geboodt hem te prediken op de oevers van de Jordaan, eene leer en een doopsel van boetvaardigheit, de welke een groot gerucht in Judea veroorzaakten. In 't begin van het volgende jaar wilde Jesus Christus van hem gedoopt wezen, hoewel St. Johannes zich daar van trachtte te verschonen. Eenigen tydt daar na was zyn yver voor de rechtvaardigheit oorzaak van zyne doodt; want Herodes Antipas bestraffende, dat hy Herodias, de vrouw van zyn broeder Philippus, by zich hieldt, wierdt deze daar over zo vertoornt, dat zy, verstaan hebbende, dat de koning ten hoogste vergenoegt zynde over het sierlyk danssen van hare dochter, aan haar belooft hadt alles te zullen geven, het geen zy van hem zou verzoeken, hare dochter zo verre bragt, dat zy het hoofdt van Johannes den Dooper eischte. Dit verzoek wierdt haar toegestaan, en Herodes offerde den H. voorloper aan de razerny van zyne byzit op. Aldus wierdt het leven van den grootsten onder de kinderen der menschen tot eene vergelding geschonken van de aardigheit van eene danster. St. Hieronymus zegt, dat Herodias hem met een priem van hare haairlokken de tong doorstak, om zich na zyne doodt te wreken van de vrypostigheit van zyne woorden, en Nicephorus voegt 'er by, dat hare dochter in eene rivier, die met ys overdekt was, gevallen zynde, een stuk ys haar het hoofdt heeft afgesneden. De discipelen van Johannes bragten zyn ligchaam in eene stadt van Samarië, genaamt Sebaste; en men gelooft, dat zyn hoofdt byzonder gezet is geweest. De Roomschgezinde schryvers spreken van verscheide vervoeringen van zyne overblyfsels naar Alexandrië, naar Constantinopel, en elders. Omtrent het jaar 1025 heeft Alduinus, abt van St. Jan d'Angely, zo men vertelt, zyn hoofdt, in een kist van steen besloten gevonden, het welk door Europa ruchtbaar geworden zynde, kwam Robert Sanches, koning van Navarre, met verscheide andere vorsten hem met eerbiedigheit bezoeken. Echter heeft men daar na bevonden, dat dit een hoofdt was van een anderen S. Johannes, dan dat van den H. voorloper van den Zone Gods. Men zegt, dat het hoofdt van dezen laatsten is gegeven aan de kerk van Amiens door Walo van Sarton, een edelman uit Pikardië, de welke de verovering van Constantinopel heeft bygewoont in 't jaar 1204. *S. Matth. S. Marc. S. Luc. S. Irenæus lib. III, c.* 18. *Origines Hom.* 7. *&* 10. *in Luc. S. Cyrillus cath.* 3. *S. Ambrosius l. IV. de fide. S. Hieronymus Dialog. contr. Lucif. Apol in Ruffin. &c. Nicephor. l. I. & XII. Sigebert. in Chron. Robert le Visour Hist. des reliq. de S. Jean. Du Cange Cr. Hist. du Chef de S. Jean.*

Het zal niet ondienstig zyn, hier twee of drie aanmerkingen van aangelegenheit ten opzichte van den H. Johannes den Doper by te voegen. De eerste ziet op het wonder van zyne geboorte; waar op de H. Petrus van Alexandrië, martelaar, in zyne kerkelyke regelen, goedgekeurt in het zesde algemene Synode, gelyk Theodorus Balsamon bericht, bemerkt heeft, dat de koning Herodes, door de Wyzen bedrogen zynde, en willende den Messias doen doden; daarenboven hebbende horen spreeken van de wonderen, die 'er in de geboorte van S. Johannes den Doper voorgevallen waren, vreesde hy, dat deze nieuwgeboorne dat wonderbare kindt mogt wezen, en geboodt, dat men het zelve om het leven zou brengen; hoewel het in het gebiedt van Bethlehem niet was, maar tusschen de gebergten van Judea. Men voegt daar by, dat zyn vader Zacharias, zich te weêr stellende tegen deze uitvoering, door het bevel van Herodes ook gedood wierdt. Het is echter niet te denken, dat hy de zoon van Barachias is geweest, welken zyne moeder in een hol verburg, alwaar zy ook eenigen tydt daar na gestorven is, en dat naderhandt een engel voor het leven van Johannes zorg heeft gedragen; het welk Nicephorus, Cedrenus en Baronius niet ongemerkt gelaten hebben. De twede aanmerking, die men ten opzichte van dien H. voorloper kan maken, is deze, te weten, wat voor een soort van sprinkhanen en wilde honing het mag geweest hebben, die Johannes tot zyn onderhoudt gebruikt heeft, volgens het zeggen van de H. Schrift. Het gemeenste gevoelen is, dat deze sprinkhanen gedierten waren, die in Palestina goed en bekwaam waren om gegeten te worden; dat de wilde honing gevonden wierdt in de holten van de bomen, en dat Johannes met deze spyze zyn leven onderhieldt. S. Augustinus en de Eerwaarde Beda zyn ook van dat gevoelen, en dit zelve wordt nog bevestigt met het gene Strabo van zeker volk van Morenlandt, Plinius van de Parthen, en St. Hieronymus van eenige volkeren van Libyë verhaalt, die dit gedierte tot spyze gebruikten. Nochtans andere, als mede Isidorus Pelusiota, zyn van gedachten, dat deze sprinkhanen zeker soort van kruidt waren. Dit wordt aan het oordeel van den Lezer overgelaten; het zy genoeg, dat men zich herinnere, dat het Grieksche woordt ἀκρίδες, het welk de Euangelist gebruikt heeft, het een en het ander beduidt. Hier dient dit maar bygevoegt, dat deze Heilige de eerste is geweest, de welke in dezen wonderbaarlyken staat van boetvaardigheit en ontdoening van zich zelven geleeft heeft. De derde aanmerking, die 'er te maken is, zal dienen tot bevestiging van het gene hier boven gezegt is, namentlyk, dat in 't jaar 29 na de geboorte van Christus de Heilige Geest Johannes uit de woestyne getrokken heeft, en dat hy in 't begin van het volgende jaar Jesus Christus gedoopt heeft, het welk alsdan het dertigste

jaar was van den ouderdom van den Zone Gods. Tot dien einde moet men onderstellen de woorden van den Euangelist Lucas in zyn derde Hoofdst. *In het vyftiende jaar van de regering des keizers Tiberii, als Pontius Pilatus stadhouder was van Judea enz geschiedde het woordt Gods tot Johannes, den zoon van Zacharias, in de woestyne*; en in 't vervolg: *En het geschiedde, toen al het volk gedoopt wierdt, en Jesus* (ook) *gedoopt was*, enz. *En Jesus begon omtrent dertig jaren oud te wezen*, enz. De Arabische overzettingen drukken de zelve zaak uit; en wel voornamentlyk de eerste, de welke verzekert, dat, wanneer de Zone Gods door Johannes gedoopt was, hy begon te treden in zyn dertigste jaar. Het is klaarlyk te zien, dat het in 't vyftiende jaar van Tiberius moet geweest zyn, als Johannes uit de wildernis gekomen is, en dat het in het zestiende jaar geschied is, dat hy den Zone Gods gedoopt heeft, uit het Juliaansche jaar, uit de zondagsletter, de welke een A. was, als ook uit de elfde zonnekring. Dit gevoelen is ook bekrachtigt door het getuigenis van Clemens den Alexandryner, St. Irenæus, Hesychius, St. Epiphanius, Origenes, Theophylactus, Dionysius Carthusianus, St. Thomas, en verscheide andere hedendaagsche schryvers. In 't tegendeel stellen anderen den doop van den Zone Gods in zyn een en dertigste jaar, grondvestende hun gevoelen op dat van St. Ignatius, Eusebius, St Chrysostomus, en meer anderen, wederleggende de genen, die zynen doop stellen in zyn drie of vier en dertigste jaar. Het zou hier al te langwylig zyn dit grote getal van schryvers hier aan te wyzen; men zal zich vergenoegen met de volgende aan te halen: *Pererius in Daniel. Torniel & Salian. A. M.* 40. 2. *Petav. lib. XII. de Doctr. Temp. cap.* 5. *Tolet. in cap.* 3. *Lucæ annot.* 55. *Lange lib. II. de Annis Christi, cap.* 3. *Codoman. lib. II. Chron. p.* 48. & *lib. IV. Grandami l. II. Quæst. Evang. Riccioli P. I. l. VIII. Chron reform. cap.* 9 *Spanheim Hist. Eccl. N. T. p.* 520. &c. *Stolberg. Dissert. de victu & amictu Joh. Cellarii Diss. de carcere & suppl. Joh. Casaubonus Exercit adv. Baron.* enz.

Zie hier nu nog eenige historische aanmerkingen van dezen H. man. Josephus zegt uitdrukkelyk in zyne Oudheden, dat de plaats van de gevangenis van Johannes den Doper een slot is geweest, genaamt Macheron, gelegen op de grenzen van de heerlykheit van Herodes, en van die van Aretas, koning van Arabië, naby het Asphaltitische meir Johannes wierdt in deze sterkte opgesloten, uit vreze dat hy binnen de stadt Jeruzalem zynde, de inwoonders zich mogten opwerpen tegen de overheit om hem op vrye voeten te stellen. De plaats van het gastmaal, volgens het gevoelen van zommigen, was binnen het voorschreven slot, dewyl de Heilige text deze gansche historie verhaalt als op eenen dag gebeurt zynde, en dat Nicephorus Callistus zegt, dat het hoofdt van Johannes den Doper gebragt is terwyl Herodes nog aan tafel zat; het welk bezwaarlyk zou kunnen geschied hebben, zo dit gastmaal binnen Jeruzalem was gehouden, ter oorzake van de afgelegenheit van dit kasteel. Anderen beweeren evenwel, dat Herodes binnen de stadt Jeruzalem is geweest, en antwoorden, dat de heilige Schrift niet vermeldt, dat het hoofdt van Johannes aldaar gedurende het gastmaal gebragt is. En inderdaadt, het zelve is begraven geweest op 't bevel van de vorstinne Herodias in een hoek van het paleis van Herodes. Men zegt, dat deze oneerbare vrouw het ligchaam van Johannes op de plaats heeft doen werpen, daar alle vuiligheit en dode beesten naar toe gevoert wierden; maar dat het zelve door zyne discipelen is weggehaalt, en gebragt naar Sebaste, eene stadt van de provincie van Samarië, die onder de heerschappy van Herodes niet behoorde. Phocas, een Grieksch landbeschryver, gelooft, dat het binnen Sebaste zelf geweest is, dat Johannes onthoofd wierdt. Hy voegt daar by, dat in zynen tydt de gevangenis nog te zien was, in welke Johannes hadt gezeten; dat men daar in ging langs twintig trappen, en dat 'er in het midden een altaar stondt; ter regter zyde de grafstede van zyn vader Zacharias, en aan de linker kant die van zyne moeder Elizabeth, enz. Voorts verhaalt men, dat onder de regering van Valens, Ariaansch keizer, die tot medegenoot in 't ryk aangenomen wierdt, in 't jaar 364 het hoofdt van St. Johannes den Doper door eenige monniken binnen Jeruzalem is gevonden. Mardonius, hoofdt van de besnedene hofdienaars van het keizerlyke paleis, verwittigde den keizer van dit voorval, de welke geboodt, dat men het zelve naar Constantinopel zou overbrengen: maar vyftien mylen van Chalcedonië, zegt men, was men genoodzaakt stil te houden, vermits het onmogelyk was de muilezels, die den wagen trokken, te doen voortgaan; zo dat dit overblyfsel wierdt nedergezet in het dorp van Cosilaon, waar van Mardonius heer was, daar het zelve is gebleven tot den tydt van Theodosius den Groten, op 't laatste van de IV eeuwe. Deze Godvruchtige keizer deedt dit hoofdt naar Constantinopel vervoeren, en eenige jaren daar na heeft hy het zelve in eene prachtige kerk bygezet, de welke hy tot dien einde hadt doen bouwen buiten de stadt, maar die sedert in haren omvang vervat wierdt onder de regering van den keizer Heraclius in 't jaar 626.

Wat aangaat het ligchaam van S Johannes den Doper, de keizer Julianus de Apostaat hadt geboden in 't jaar 362 het zelve te verbranden, en de assche daar van in den windt te strooien, het welk de Heidenen ten deele uitvoerden, maar de Christenen van Sebaste verzamelden zo veel het hen mogelyk was van zyne gebeenten; en na de doodt van dezen keizer wierdt zyne begraafplaats wederom herstelt. Verscheide Roomsche kerken stoffen op eenige overblyfsels van S. Johannes den Doper, als, by voorbeeldt, de kerk van St. Sylvester binnen Rome beweert het beste gedeelte van zyn hoofdt te hebben; die van St. Jan d'Angeli, hedendaags genaamt het vlek Louis, verzekert, dat zy 'er de herssenpan van bezit, de welke door Pipin, koning van Aquitanië, aan haar gegeven is, en de welke het klooster gesticht heeft, daar dit gewaande H. overblyfsel bewaart wordt. De Kathedrale kerk van Amiens beroemt zich een goed gedeelte daar van te hebben, het welk bestaat in de bovenste lip, de neus, de oogen, en een gedeelte van het voorhoofdt; de abdy van Tyron, in 't graafschap van Perche, roemt de herssens van dien Heiligen te hebben; de kapel van het kasteel van St. Chaumont in het Lyonnois bewaart een groot stuk van een kakebeen, het welk men waant van dezen H. man te zyn; de vinger, met welke hy Christus heeft aangetoont, om hem aan de Joden bekend te maken, wordt, als men wel meent te weten, op het eilandt Maltha bewaart; enz. Zie *Baron. Annal. Tom. IX. an.* 660, en *Du Cange Traité Hist. du Chef de S. Jean Bapt.*

S. JOHANNES, Apostel en Euangelist, bygenaamt de Godgeleerde, en volgens verscheide schryvers, de Oude, om dat hy de laatste van de Apostelen gestorven is. Hy was geboortig van de stadt Bethzaïda in Galilea, de zoon van Zebedeus, en de broeder van St. Jakob den Meerder. Hy is heel jong tot het Apostelschap geroepen, en nooit getrouwt geweest, om welke reden hy, volgens de aanmerking van S. Hieronymus, de welbeminde van onzen Heilandt geweest is, dat hy by het laatste Avondmaal op zynen schoot gerust heeft, en dat Christus hem als een ander zich zelven aan het kruis behandelde, willende, dat hy de zoon van zyne moeder zou wezen, en deze moeder en Maagdt aan een discipel, die ook maagdt was, bevelende. Na de nederdaling van den Heiligen Geest predikte hy het geloof in Asië, en trok zeer verre in de Oostersche provinciën. Daar wordt gemeld in den Synodalen brief van de algemene kerkvergadering van Ephezen, tot de geestelykheit van Constantinopel, dat hy met de H. Maagdt binnen Ephezen gewoont heeft. De ouden maken geen gewag van dit verblyf, noch van de reizen van Maria; maar zy spreken uitdrukkelyk van de kerken, de welke hy in Asië gesticht heeft. Hy is, zegt men, bisschop geweest van die van Ephezen, en de prelaten van deze stadt noemden zich opvolgers en discipels van St. Johannes, en hielden zich gegrondvest op zyn gezag om het feest van Paaschen niet te vieren, gelyk de Roomsche kerk. Deze Apostel heeft ook het Euangelie verkondigt onder de Parthen, aan welke hy zynen eersten zendbrief heeft geschreven, de welke eertyds dit opschrift ook gevoert heeft. Hy is binnen Rome verwezen geweest door den keizer Domitianus om in kokende olie geworpen te worden; maar alzo hy gezonder en kloeker daar uit kwam dan hy daar in gesmeten was, wierdt hy in ballingschap gezonden op het kleine eilandt Pathmos, alwaar hy zyne Openbaring heeft geschreven. Na de doodt van Domitianus kwam hy weder te Ephezen, alwaar hy zyn Euangelie schreef omtrent het jaar des Heeren 96. S. Hieronymus verhaalt, dat hy daar toe verplicht is door de bisschoppen en afgezondenen van de kerken van Asië, om de dwalingen te wederleggen van Cerinthus en Ebion, die beweerden, dat de Zaligmaker des werelds niet meer dan een mensch was geweest, en nooit voor den tydt van zyne moeder Maria geleeft of in wezen geweest was. Men zegt, dat hy den eersten, of misschien hen beide te zamen, in de gemene badstoven ontmoet hebbende, daar hy ging om zich te wasschen, volgens de gewoonte van dien tydt, hy daar niet wilde binnen treden, *uit vreze*, zeide hy tot zyne discipelen, *dat het huis op ons mogt vallen*. S. Johannes heeft, behalven zyne *Openbaring* en *Euangelie*, nog drie *Zendbrieven* geschreven, de welke onder de Kanonyke schriften gerekent worden. Wat het boek betreft van de doodt van de H. Maagdt, het welk aan hem wordt toegeschreven, men twyfelt geenzins, of dit is een verkeerde onderstelling. S. Hieronymus verhaalt, dat, op 't einde van zyn leven, zyne zwakheit hem belettende eenige langwylige redenvoeringen tot de gelovigen te doen, hy zich naar de kerk liet dragen, en dat hy niet anders voortbragt dan deze woorden: *Myne lieve kinderen, bemint malkander*; en dewyl hy de zelve verscheide malen herhaalde, zeiden zyne discipelen tot hem, dat zulks begon te verdrieten; waar op hy antwoordde: *Dit is het gebods des Heeren, en zo men het zelve onderhoudt, is het genoeg om tot de zaligheit te geraken.* Hy stierf omtrent het jaar 99, naar de tydrekening der Christenen. Zommige schryvers vinden zwarigheit te zeggen, of deze Heilige Apostel dood is, of wel dat hem Godt ergens bewaart met Henoch en Elias, om tegen den Antichrist te stryden. De woorden, die de Zoon Gods tot Petrus gesproken heeft, hebben aanleiding tot deze twyffelachtigheit gegeven: want de zelve schynen klaarlyk te beduiden, dat Johannes niet zou moeten sterven, gelyk de andere Apostelen. Het is waarschynlyk, dat St. Hippolytus, martelaar, de eerste is geweest, die aanleiding tot dit gevoelen heeft gegeven in zyn boek *De consummatione mundi.* Middelerwyl maakt het Grieksche Martelaarsboek gewag van zynen sterfdag op den 6 van de Kalenden van October. Polycrates, bisschop van Ephezen, spreekt 'er van op deze wyze, schryvende aan den paus Victor. Voorts kunnen de nieuwsgierigen de schryvers te rade gaan, de welke verklaringen op St. Johannes den Euangelist gemaakt hebben. *Eusebius in Chron.* & *l. I.* & *III. Hist. Tertullianus c.* 50. *de Anima* &c. *S. Hieronymus de script. Eccl. c.* 9. *S. Irenæus, S. Epiphanius, S. Johannes Chrysostomus, Sixtus Sin.* enz.

St. JOHANNES, bygenaamt de Oude, en onderscheiden van St. Johannes den Apostel, is die, met welken Papias verkeert hadt, gelyk hy dit getuigt by *Eusebius*. Ten tyde als hy verkeering hadt met dezen heiligen man, was de Apostel van den zelven naam reets overleden, en Papias kon geen byzondere berichten hebben van den H. Johannes den Apostel, dan by overlevering van bejaarde lieden. Daarenboven zag men, volgens het ge-

getuigenis van St. Hieronymus, twee grafsteden binnen Ephezen, in welke de lighamen van deze discipelen van Christus begraven waren. Dionysius, bisschop van Alexandrië, (in de Kerkelyke Historie van Eusebius *L. VII, c. 25.*) vondt een groot onderscheidt van styl tusschen het Euangelie en den eersten Zendbrief van St. Johannes, de welke hy meende die van den Apostel te wezen, en tusschen de twee andere zendbrieven met de Openbaringe, de welke hy aan St. Johannes den Ouden toeschreef. Zommige geleerden gissen, dat deze laatste de zelve is geweest, die ook *Marcus* bygenoemt wierdt, en van welken gesproken wordt *Hand. XII, 12, 25; XV. 37; II Tim. IV, 11. Eusebius Hist. Eccl. Hieronymus in Catal. Script. Ecclesiast. Dodwell Dissert. Irenaic. I.*

JOHANNES. Men vindt in de zekerste en oudste levensbedryven der martelaren zeven martelaars, die den naam van *Johannes* gevoert hebben. Zie *Theod. Ruinart Acta Martyr. Sincera & selecta.*

S. JOHANNES, bygenaamt *Marcus*, een discipel van de Apostelen, was de zoon van Maria, die binnen Jeruzalem woonde, en daar een huis hadt, in het welke St. Pieter zich vertrok na dat hy door den Engel uit de gevangenisse verlost was. Eenige dagen daar na, St. Paulus en St. Barnabas, die van Antiochië naar Jeruzalem gekomen waren om de aalmoezen van de gelovigen van Syrië aan te brengen, namen Johannes Marcus met zich. Hy volgde en verselde hen in den loop van hunne predikatie, tot dat zy te Pergen in Pamphylië aangekomen waren, alwaar hy van hen afging om weder naar Jeruzalem te keren. Zes jaren daar na, de heilige Paulus en Barnabas toestel makende om weder naar Asië te reizen, wilde Barnabas Johannes Marcus met zich nemen, de welke zyn eenigste bloedverwant was: maar Paulus stelde zich daar tegen, het welk de oorzaak was van de scheiding van deze twee Apostelen. St. Barnabas leide Johannes Marcus met zich, en bragt hem in Cyprus. Men gelooft nochtans, dat Johannes Marcus zich weder by Paulus vervoegde, en dat het van hem is, van wien St. Paulus de groetenis doedt aan Philemon, en aan de Colossenzen, hem noemende Marcus den neef van Barnabas. Hy stelt hem onder 't getal van de bekeerde Joden, die hem binnen Rome gedurende zyne gevangenisse bystonden, en schryft tot de Colossenzen, dat zy hem zouden ontfangen, zo hy by hen kwam. De zelve Apostel, in zyn tweden brief aan Timotheus, verzoekt den zelven, dezen Marcus by hem binnen Rome te brengen. Zommigen hebben dezen Johannes Marcus kwalyk verwart met St. Marcus den Evangelist. *Acta Apost. c. XII. XIII. XV. Philem. I. 24. Coloss. IV. II. Timoth. IV. Hieronym. de vir. illustr. c. 6.*

PAUZEN VAN ROME.

JOHANNES de I van dien naam, paus, was geboren in Toskane; de zoon van Constantius, en priester met den tytel van St. Pammachius. Hy was de opvolger van Hormisdas den 13 Augusty van den jare 523. In zynen tydt liet de keizer Justinus een zeer straf bevel uitgaan tegen de Arianen, en nam hen hunne kerken af. Theodorik, koning van Italië, die zelf Ariaansch was, ontstelde zich daar over; en om den keizer te bevredigen, bewoog hy den paus in gezantschap naar Constantinopel te gaan, dreigende de R. Katholyke kerk te vernietigen, zo hy geen voldoening op zyn verzoek kreeg. Johannes, hier toe genoodzaakt, begaf zich op reis, en wierdt binnen Constantinopel met een buitengemene pracht ontfangen. Anastasius, bygenaamt *Bibliothecarius*, en anderen zeggen, dat op zyn vertoog en toedoen de kerken aan de Arianen wierden wedergegeven, het welk nochtans zeer weinig met de waarheit overeenkomt, dewyl Theodorik hem op zyne te rug komst binnen Ravenna in de gevangenis liet zetten, alwaar hy van gebrek en ellende gestorven is den 17 May van den jare 526, hebbende den stoel bekleed den tydt van twee jaren, 9 maanden, en 14 dagen. Hy heeft twee geestelyke brieven geschreven, en hem wordt eene uitlegging van de Evangeliën toegeschreven. *Marcellin. in Chron. Hist. Miscell. l. XV. Anastasius in Joan. I. S. Gregorius l. III. Dial. c. 2. Baronius A. C. 523 & seq.*

JOHANNES de II, bygenaamt *Mercurius*, de zoon van Projectus, was geboren binnen Rome op den berg Cœlius. Hy wierdt tot paus verheven na Bonifacius den II, in 't begin van 't jaar 532, gelyk het opschrift van den tytel van de S. Eudoxia uitwyst: *Iterum post consulatum Lampadii & Orestis*, dat is: *wederom na het burgermeesterschap van Lampadius en Orestes*, en niet op 't einde van het voorgaande jaar, gelyk zommige anderen beweert hebben. De keizer Justinianus zondt hem een doorluchtig gezantschap, om te verstaan, hoe men behoorde te handelen met de Acemiten, de welke ketterfche monniken waren. Johannes deedt in 't jaar 532, volgens de gewoonte van zyne voorzaten, een synode van bisschoppen vergaderen, de welke de Acemiten doemden. Toen gaf hy dit te kennen aan Justinianus door een brief, welken deze vorst met eene grote eerbiedigheit ontfing, en den zelven deedt stellen in 't begin van zyn wetboek. Het gene Alciatus en Cujacius getuigen tegen die schryvers, de welke, steunende op eenige onbekende slechte redenen, het tegendeel hebben durven beweeren. Deze paus keurde ook goed de afzetting van Contumeliosus, bisschop van Riez, door een brief aan de bisschoppen van Vrankryk. Hy stierf den 26 Juny van den jare 535. Men ziet nog zyn grafschrift in de kerk van St. Pieter. *Liberatus in brev. c. 20. 23. Anastasius. Codex l. VIII. t. de Summa Trin. & fide Cathol. Alciat. Parerg. l. IV. c. 23. Cujac. l. XII. Observ. c. 26.*

JOHANNES de III, een Romein, bygenaamt *Catelinus*, was de zoon van Anastasius. Hy wierdt paus na Pelagius den I, en regeerde den tydt van dertien jaren min veertien dagen, sedert den 17 July des jaars 559, tot den 3 van de zelve maandt des jaars 572. Men weet weinig van zyne daden, uitgezondert dat hy de kerkhoven van de martelaars herstelt en vergroot heeft, en de kerken van de heilige Apostelen Jacobus en Philippus heeft doen bouwen. *Baronius in Annal. Papir. Masson & Du Chesne Hist. des Papes.*

JOHANNES de IV, geboortig van Salona in Sclavonië, was de zoon van Venantius, bygenaamt *de Scholastyke*. Hy volgde Severinus op den laatsten dag van 't jaar 639. In 't begin van zyne regeringe schreef hy een zeer geleerden brief aan de prelaten van Schotlandt, alwaar men het Paaschfeest naar de wyze der Oosterschen vierde. Naderhandt schreef hy 'er een anderen aan Constantinus, den zoon van Heraclius, het welk eigentlyk eene verdediging is voor den paus Honorius tegen de Monotheliten. Zyne regering duurde niet langer dan een jaar, negen maanden en zes dagen; want hy stierf den 12 October van den jare 641. *Beda l. II. Hist. Angl. cap. 19. Baronius in Annal. Loüis Jacob Bibl. Pontif. &c.*

JOHANNES de V, afkomstig van Antiochië, eene stadt van Syrië, was de zoon van Cyriacus. Hy hadt voortreffelyke ampten bekleed voor zyne verheffing tot den pausselyken stoel. De paus Agatho hadt hem als afgezant van den heiligen stoel gezonden op de VI algemene kerkvergadering. Hy wierdt tot paus verkozen, na de doodt van Benedictus den II, den 22 July van 't jaar 685, en bestierde de kerk gedurende een jaar en elf dagen, welken tydt hy byna geheel hadt doorgebragt in zyn krankenbedde, overvallen zynde met eene gedurige ziekte. *Anastasius in zyn leven. Ciaconius in Joann. V. Platina.* enz.

JOHANNES de VI, een Griek, wierdt op den Roomschen stoel geplaatst na Sergius den I den 29 of 30 October in 't jaar 701. Hy regeerde drie jaren, twee maanden en twaalf dagen. Tiberius, die zich meester hadt gemaakt van het keizerryk, ontrustte hem in het begin van zyn pausdom, om redenen, de welke niet al te wel bekend zyn. Hy stierf den 10 January van het jaar 705, na dat hy de kerken van St. Andreas, van St. Pieter en die van St. Paulus eenigzins herstelt en verbetert hadt. Hy heeft negen priesters gewyd, twee diakens, en vyftien bisschoppen gemaakt op verscheide plaatsen. *Anastasius in zyn leven. Baronius A. C. 701. 705.*

JOHANNES de VII, de zoon van Plato, is een Griek geweest, gelyk zyn voorganger Johannes de VI. Hy beklom den pausselyken setel den 1 Maart, of, gelyk anderen zeggen, den 4 May van den jare 705. De keizer Justinianus zondt een gezantschap aan hem, met eenige kleine geschreve boekjes, die zekere zaken behelsden, welke strydig waren met de Roomsche kerk; en verzocht van een synode te willen byeen roepen, om goed te keuren het gene rechtzinnig zou wezen, en te doemen het geen strydig mogt bevonden worden. De paus deedt dit synode wel vergaderen in 't jaar 707; maar hy hadt de kloekmoedigheit niet van de stellingen te besnoeien, de welke niet gelykformig waren aan de gevoelens van zyne kerke. Daar na onderzocht hy de zaak van St. Wilfridus, aartsbisschop van Jork, die onrechtvaardiglyk was vervolgt geweest, en maakte, dat hy op zynen stoel herstelt wierdt. Meer vindt men van dezen paus niet aangetekent, behalven dat hy nog eenige Godvruchtige stichtingen zou hebben gedaan. Hy stierf den 18 October in 't jaar 707. *Beda lib. V. de gest. Angl. cap. 20. Anastasius in zyn leven. Platina. Onuphrius. Du Chesne.* enz.

JOHANNES de VIII, anders *Johanna*, *Agnes*, en by de Nederlanders door de wandeling *paus Jut* genaamt. Men geeft voor, dat zekere Gilberta, geboortig van Ments, het hieldt met zekeren Engelschman, die in het klooster te Fulda was, van wien zy ook den bynaam van *Anglika* zou aangenomen hebben: ook zegt men, dat zy naderhandt, in mansklederen verkleed, met haren minnaar om te studeeren naar Athene is getrokken, en aldaar in de studiën zo ver gevordert, dat zy na hare wederkomst te Rome, wanneer zy niet anders dan voor een manspersoon, *Johannes Anglicus* genaamt, wierdt aangezien, en bekwaam geoordeelt, na de doodt van Leo den IV, omtrent het jaar 854, den pausselyken stoel te beklimmen. In deze waardigheit zou zy alles hebben gedaan het geen een paus moet doen, te weten, bisschoppen aanstellen, priesters wyden, de Misse doen, kerken en altaren inwyden, de sakramenten bedienen, en wat dies meer is. Maar men zegt, dat zy naderhandt door eenen van hare bedienden, of, volgens anderen, door zeker kardinaal wierdt bezwangert, wanneer zy in zekeren ommegang in het openbaar naby het Colisæum van een zoon zou bevallen, maar onder het baren gestorven, en op de zelve plaats, zonder eenige statie, begraven zyn, hebbende den pausselyken stoel 2 jaren, 1 maandt en 4 dagen bekleed. Voorts wil men, dat de pauzen om deze reden in de ommegangen naar de Lateraansche kerk de bovengemelde plaats myden, ook dat men van dien tydt af den nieuwverkoren paus op een stoel, *stella stercoraria* genaamt, doedt nederzitten, om te weten, of hy man of vrouw is. Daar zyn'er, welke dit verhaal voor eene onfeilbare waarheit houden, zich ten dele beroepende op zeker handschrift van *Anastasius*, de welke het zelve, als hebbende kort na dien tydt geleeft, heeft aangetekent, ten dele op de gedachte *stella stercoraria*, welke als nog te Rome getoont wordt. Maar doordien dit handschrift, waar op men zich beroept, niet al te oud is, en de *stella stercoraria* een stoel of overblyfsel uit de oude Romeinsche baden is, in welken men voormaals de pauzen plagt te zetten, en daar by uit den CXIII Psalm te zingen: *De Heere verheft den nederigen uit het stof, enz.* menen anderen, dat men daar weinig meê kan bewyzen. Zy willen veel eer, dat deze geschiedenis niet te geloofwaardig is, vermits alle schryvers tot op Marianus

Scotus daar niet van spreken. Photius zelf, die anders met hevigheit tegen den paus schreef, spreekt 'er geen woordt van: ja zo wel deze, als alle andere oude schryvers, stellen *Benedictus* den III onmiddelyk tot opvolger van *Leo* den IV. Ondertusschen geloven zy, dat daar iets anders aanleiding toe moet gegeven hebben. Aventinus meent, dat dit verhaal zynen oorspronk heeft van zekere Florentynsche vrouwe, *Theodora*, die haren minnaar, *Johannes* den X, tot de pauslelyke waardigheit hielp. Panvinius wil zulks van Johannes den XII afleiden, de welke eene meesteresse, met name *Johanna*, hadt, en Leo Allatius van zeker Milaneesch vrouwspersoon, *Thiota*, die zich voor eene prophetesse uitgaf, en veel gerucht maakte. *Marianus Scotus. Sigebertus Gemblac. Radulphus Flav. Otto Frising. Gothofried Viterb. Martinus Polonus. Boccacius de clar. mul. Platina. Jo. Aventinus Ann. Boj. Alanus Copus. Matthias Flacius. Massonius de vit. Rom. Pont. Herm. Wittekindus. Deckerus. Cooke de papa foem. Stalenus papissa monstrosa. Alex. Raynaldus paran. Blondelli diatribe. Maresii Papa fœmina. Leo Allatius confut. fab. de Joh. Papissa. Chifletius de Johanna. Labbæi tumulus. Spanhemii Disquis. hist. de Papa fœmina.*

JOHANNES de VIII, (volgens de genen, die ontkennen, dat 'er eene pauzin Johanna is geweest) een Romein, de zoon van Gundus, was de opvolger van Adrianus den II den 14 December van den jare 872. Hy heeft keizer Karel den Kalen gekroont na de doodt van Lodewyk den II, waar van de plegtigheit binnen Rome verrecht wierdt op kersdag van den jare 875. Dit behaagde de Italianen niet, onder welke eenigen waren, namentlyk Formosus, bisschop van Porto, en de graven van Tuscanello, die eene zamenzwering smeedden tegen paus Johannes. Dit opzet en het beleg, met het welke Rome van de Saracenen gedreigt wierdt, deden den paus besluiten onderstandt van Karel den Kalen te verzoeken. Deze weigerde hem den zelven niet; hy kwam in Italië, alwaar hy den paus binnen Verceil ontmoette, en op zyn te rug komst wierdt hy door vergift omgebragt in het jaar 877. In dien tydt gebeurde 't, dat Lambertus, graaf van Spoleto, en Albertus, markgraaf van Toskanen, den paus gevangen hielden: maar kort daar na ontsnapte hy uit hunne handen, begaf zich te scheep over zee, en kwam in Provence aan landt, van waar hy naar Lyons geleid wierdt, en zich van daar naar Trojes begaf, alwaar hy eene kerkvergadering hieldt, en koning Lodewyk den Stamelaar, niet als keizer, maar als koning kroonde. Dit geschiedde in het jaar 878. De tyding, die hy verstondt van de verwoestingen, welke de Saracenen in Italië pleegden, noodzaakten hem wel haast weder over het Alpische gebergte te trekken; en eenige schryvers verhalen, dat hy zelfs gedwongen is geweest schatting aan de zelve te betalen. Het was in dien tydt, dat hy, zich hebbende laten bewegen door de gebeden van Basilius, keizer van het Oosten, Photius weder in de gemeenschap van de kerke ontfing, en hem op den stoel van Constantinopel herstelde. Deze inschikkelykheit wierdt van alle rechtgelovigen met verwondering aangezien, en heeft den kardinaal Baronius doen zeggen, dat deze goedwilligheit misschien aanleiding heeft gegeven aan het gemene volk, om zich in te beelden, dat Johannes de VIII een vrouwspersoon is geweest. Anderen zeggen, dat Photius de brieven van den paus vervalscht heeft. Karel de Dikke kwam te Rome in het jaar 880, en wierdt daar tot keizer gekroont door den paus, de welke stierf den 15 December van het jaar 882, hebbende geregeert tien jaren en een dag. Men ziet zyn grafschrift in de kerk van het Vatikaan. *Baronius A. C.* 872. *& seq. Du Chesne vie des Papes. Platina. Ciacconius.* enz.

JOHANNES de IX, geboortig van Tivoli, de zoon van Rampoaldus, is in de plaats van Theodorus den II gestelt geweest in het jaar 901. Onuphrius merkt aan, dat hy zich tegen Sergius, den zoon van Benedictus, en bloedverwant van den grave van Tuscanello, gestelt heeft, om dat deze zich wilde tot paus doen verkiezen, en dat hy zyne uiterste krachten inspande om het hoofdt van de kerk te worden op de verkiezing van Johannes den IX. De paus beriep een kerkvergadering van 74 prelaten binnen Ravenna in 't jaar 901. Hy bevestigde daar de openbare besluiten van paus Formosus; maar die van eene kerkvergadering, de welke Stephanus de VII tegen hem hadt doen zamenkomen, wierden verbrand. Hy keurde ook goed de kroning van den keizer Lambertus, of beter gezegt koning van Italië, den welken de Italianen tegen Arnoldus gestelt hadden. Zyne pausselyke regering duurde drie jaren en vyftien dagen. Hy stierf in het jaar 905. *Baronius in Annal.*

JOHANNES de X, een Romein van geboorte, en bisschop van Ravenna, wierdt op den pauslelyken stoel geplaatst na Landus den 24 January van den jare 913. Dit geschiedde door de zorge van Theodora, eene machtige vorstinne en zyne vriendinne. De Saracenen pleegden in zynen tydt ongelooffelyke verwoestingen in Italië. De paus, met den bystandt van Albericus, den zoon van Adelbert, marquis van Toskanen, leverde hen slag in 't jaar 915, en overwon hen. Deze overwinning was de eenigste niet, hy vervolgde hen zelfs achterna met groot voordeel, en versloeg hen in verscheide ontmoetingen. Het is misschien om deze reden, dat Platina gezegt heeft, dat hy zynen geest meer op de zaken van den oorlog stelde dan op die van den Godsdienst. Ten tyde van zyne regering zonden Constantinus de VIII, Griekseh keizer, en Nicolaus, patriarch van Constantinopel, een gezantschap naar Rome om de Grieksche kerk met de Latynsche te vereenigen, waar van het gevolg door den oorlog van de Bulgaren verhindert wierdt. Leo Ostiensis zegt, dat het gewisse van Johannes hem zelven beschuldigende van verscheide misdryven, hy bestelt heeft voor zich een bedevaart te laten doen naar Compostelle in Gallicië. Hy is ook gebruikt geweest om de oneenigheden te beslissen, de welke 'er ontstaan waren tusschen de Gaulolsche prelaten over het bisdom van Utrecht. De paus Johannes wierdt gevangen gehouden in 't jaar 928 door Guido, hertog van Toskanen, de broeder van Hugo, koning van Italië, en gemaal van Marozia, een onbeschaamd vrouwmensch. Zy wilde tot den paussleyken stoel verheffen een zoon, den welken zy gewonnen hadt by den paus Sergius den III; en om tot haar oogwit te geraken, deedt zy door de gerechtsdienaars Johannes den X verworgen, de welke reets een van zyne broeders, genaamt *Petrus*, hadt zien om hals brengen. Flodoardus zegt, dat het door geweldt of door benaauwdheit geschied zou wezen in het jaar 929. *Luitprand. l. II. c.* 13. 143. *& seq. Leo Ostiensis l. LVI. Flodoardus l. IV. Hist. Rom. Platina de vit. Pontif.*

JOHANNES de XI was de zoon van den paus Sergius den III, en van de oneerbare Marozia. Hy kwam op den Apostolischen stoel door de kuipery van zyn schoonvader, Guido van Toskanen, na Stephanus den VIII, in 't jaar 931. Deze Guido gestorven zynde, zondt de gemelde Marozia eenige gezanten aan haren schoonbroeder Hugo, om hem de stadt Rome aan te bieden, op voorwaarde dat hy haar zou trouwen. Deze voorstelling vertoornde Albericus, haren zoon, zodanig, dat hy haar in de gevangenis deedt zetten met den paus Johannes, en in 't vervolg bestierde hy de zaken van de kerk naar zyn eigen hoofdt. Men verhaalt onder anderen, dat hy voor geldt aan de patriarchen van Constantinopel heeft toegelaten, zich van het *Pallium*, dat is den mantel, te bedienen, welke dragt in vorige tyden onder hen niet gebruikelyk was zonder byzondere vergunning van den paus, en dat sedert dien tydt zy en de Grieksche bisschoppen den mantel altoos gedragen hebben. Johannes de XI stierf in de gevangenis in 't jaar 936. *Luitprand. l. III. c.* 12. *Du Chesne Vies des Papes.*

JOHANNES de XII was de zoon van Albericus, een Roomsch Raadsheer, en vorst van de stadt van Rome gemaakt zynde, na de doodt van zyn vader, en van den paus Agapetus den II, maakte hy zich meester van den pausselyken stoel in den ouderdom van achttien jaren. Te voren wierdt hy *Octavianus* genoemt, en nam den naam aan van Johannes, waarschynlyk ter gedachtenisse van Johannes den XI, die zyn oom was geweest, om dat eenige pluimstrykers hem gezegt hadden, het geen de H. Schrift zegt van den voorloper van den Zone Gods: *Dat 'er een mensch was van Godt gezonden, wiens naam was Johannes.* Wat hier van zy, sedert dien tydt hebben de pauzen byna altydt van naam verwisselt. De schryvers verhalen, dat deze paus zich tot allerhande schelmstukken overgaf. Ziende dat Berengarius, en Albertus, des zelfs zoon, grote geweldenaryen pleegden door gansch Italië, riep hy tot hulp keizer Ottho den I, den welken hy binnen Rome kroonde in 't jaar 951, en beloofde hem eene onschendbare getrouwigheit, waar van hy den eedt zwoer op het lighaam van St. Pieter. Ondertusschen voltrok hy naderhandt zyne belofte niet, en voegde zich by de dwingelanden. Ottho keerde weder naar Rome, daar Johannes uit vertrokken was; want hy vreesde de rechtmatige gramschap van dezen vorst; echter lieten de prelaten niet na in het jaar 963 eene kerkvergadering te houden, op welke zy, gehoort hebbende de zware beschuldigingen, die tegen Johannes ingebragt wierden, hem van den pausselyken stoel afzetten. Deze kwam weder in de stadt, na dat Ottho daar uit getrokken was, en vergaderde een synode op den 26 February van den jare 964, gedurende het welke hy deedt verbranden alle de stukken van de kerkvergadering, die tegen hem gehouden was: en om zich over deze gewaande smaadt te wreken, deedt hy het hoofdt afslaan aan Johannes, kardinaal diaken, en de tong, neus en vingeren afsnyden aan Ason. Daar na hieldt hy aan zyn versoeielyk leven te leiden; maar Godt liet zulke om wraak roepende misdaden niet lang ongestraft. Luitprandus verhaalt, dat de helsche geesten hem op een avondt, als hy met eene getrouwde vrouwe te bedt lag, zo jammerlyk sloegen, dat hy acht dagen daar na daar van stierf. Anderen zeggen, dat de man van deze oneerlyke vrouwe hem gedood heeft. Dit gebeurde op den 15 May van het zelve jaar 964, hebbende geregeert sedert het jaar 955. *Baronius in Annal. Luitprand. l. VI. Rhegino. Platina.* enz.

JOHANNES de XIII, een Romein, bisschop van Narni, en de zoon van Johannes, was de opvolger van Benedictus den V in het jaar 965. Zyne verkiezing geschiedde door het gezag van den keizer, het welk eenig misnoegen aan de Romeinen gaf. De paus, willende hen met te veel strafheit behandelen, haalde hunnen haat op zich, en dit noodzaakte hem zich naar Capua te begeven by Pandolphus, die 'er vorst van was. Ottho, die het keizerryk regeerde, kwam hem binnen Rome herstellen. Daarna bevondt hy zich op eene kerkvergadering, de welke Johannes byeen geroepen hadt binnen Ravenna in het jaar 967. Men zegt, dat het alstoen gebeurde, dat de Polakken het geloof van Jesus Christus aangenomen hebben, en dat de paus het inwyen der klokken heeft ingestelt. Hy stierf den 6 September van den jare 972. Zyn lighaam wierdt begraven in de kerk van St. Paulus te Rome, alwaar men zyn grafschrift ziet. *Sigebertus in Chron. A. C.* 969. *Leo Ostiensis l. II. Chron. Cass. c.* 9. *Onuphrius & Genebrard. in Chron.*

JOHANNES de XIV, te voren *Petrus* genaamt, bisschop van Pavië, kancelier van keizer Ottho den II, wierdt op den pausselyken troon verheven na Benedictus den VII. Dit gebeurde in het jaar 984, en na dat Majolus hadt geweigert die waardigheit aan te nemen. Bonifacius de VII, bygenaamt *Franco*, tegenpaus, die zich naar Constantinopel vertrokken hadt, vernomen hebbende de doodt van Benedictus den VII, en die van den keizer, kwam te Rome, en met de behulpzame handt van

van de zynen zette hy den paus in de gevangenis, alwaar hy geworgt wierdt op den 20 Augusty in het jaar 985, na dat hy den stoel een jaar en eenige maanden bekleed hadt. *Baronius A.C.* 985.

JOHANNES de XV, een Romein, de zoon van Leo, wierdt tot paus verkoren door de geestelykheit op 't einde van het jaar 985, en na de doodt van den tegenpaus Bonifacius. Crescentius, die toen binnen Rome opstondt, deedt dezen paus duchten aan een zo ongelukkig einde te komen, als Johannes de XIV gehad hadt. Dit was ook de reden, die hem noodzaakte zich naar Toskanen te begeven, en de bescherming van den keizer Otho den III te verzoeken. Deze voorzorg maakte de Romeinen bevreest, en zy riepen den paus weder tot zich. Hy kwam weder binnen Rome, en handhaafde, zo veel het in zyn vermogen was, de kerk in vrede. Hy beriep een Synode binnen Rome in het jaar 989, ten opzichte van St. Adalbert, bisschop van Praag, die zich in een klooster hadt begeven. Hy arbeidde krachtig om de verschillen tusschen Ethelred, koning van Engelandt, en Richard, hertog van Normandië, by te leggen, en stelde alles in 't werk om eenige onordentlykheden weg te nemen, voorgevallen in de kerk van Rheims, ter oorzaak van de afzetting van Arnoldus. Crescentius, van welken hier boven gesproken is, zich ondertusschen op het kasteel van St. Angelo binnen Rome versterkt hebbende, kwam de keizer op het verzoek van de Romeinen hem aldaar belegeren, en gedurende het beleg stierf de paus den 7 May van het jaar 996, gelyk zyn grafschrift uitwyst, het welk in de kerk van St. Pieter te zien is. Platina bericht, dat tusschen dezen paus en de geestelykheit een gedurige haat was, zynde hy zodanig geldzuchtig, dat hy al, wat hy maar kon, na zich sleepte, om zyne bloedverwanten te verryken. Ook zegt hy, dat 'er in zynen tydt een verschrikkelyke staartster wierdt gezien, op welke pest, hongersnoodt en aardbevingen volgden, 't welk men als eene straf Gods wegens de gierigheit en den hoogmoedt van dezen paus aanmerkte, als die Godt en menschen verachtte. *Wilhelm. Malmesb. l. II. de gest. Angl. Baronius in Annal. Platina. Du Chesne Vies des Papes.*

JOHANNES de XVI, een Romein, was de zoon van Robert. Hy wierdt verkozen na Johannes den XV, naar het gevoelen van den Vervolger van Ciaconius, van du Chesne, en eenige andere schryvers, hoewel de kardinaal Baronius den zelven onder het getal der pauzen niet stelt. Platina verhaalt het op eene andere wyze; maar hy wordt niet altydt geloofr in het gene hy voorgeeft. Wat hier van zy, men zegt, dat deze paus een geleerd man is geweest, en dat hy verscheide werken heeft geschreven. Crescentius, die doorgaans grote dwingelandy pleegde binnen Rome, noodzaakte hem daar uit te trekken, om den bystandt van den keizer te verzoeken. Men riep hem wel haast te rug, en hy stierf zo haast hy wedergekomen was den 1 Juny van den jare 996. Men beweert, dat Gregorius de V hem is opgevolgt. *Contin. Ciaconii. Du Chesne Hist. des Papes Tom. I. p.* 561. *Edit. de Paris de l'an* 1653.

JOHANNES de XVII, tegenpaus, te voren genaamt *Philagathus*, was geboortig van Rossano in Kalabrië, en bisschop van Placentia. Crescentius, die Rome in slaverny hieldt, om dat hy meester van het kasteel van St. Angelo was, deedt hem verkiezen tegen Gregorius den V. Deze onwettige paus, de welke verstandig en ryk was, hadt vele aanhangers, hy en wierdt daarenboven door den dwingelandt ondersteunt. Maar keizer Otho de III, hebbende Crescentius opgeligt in zyne sterkte, vatte ook Philagathus, dien men handen en ooren afsneedt, na dat hem zyne oogen waren uitgestoken. Dit gebeurde in 't jaar 998. Men zegt noch, dat de zelve aan de Romeinen weder overgelevert zynde, zy hem op een esel gezet, en in dezen staat langs de straten van de stadt Rome hebben omgevoert. De kardinaal Petrus Damianus voegt daar by, dat men hem den staart van den esel in de handt gaf, en dat men hem dwong uit te roepen, dat het aldus was, dat alle die gestraft wierden, de welke de wettige pauzen van den stoel wilden stoten. *Glaber. Rodulph. lib. I. Hist. cap.* 4. *Leo Ostiensis lib. II. cap.* 28. *Petrus Damianus epist.* 2. *ad Cardol.* enz.

JOHANNES, genaamt de XVIII door de genen, die aan den tegenpaus den naam gelaten hebben van Johannes den XVII. Hy wierdt op den pausselyken stoel gestelt door de partyschap van de graven van Tuscanello, welken hy echter niet langer dan vyf maanden bekleedde na Sylvester den II, in 't jaar 1003. Zommige schryvers zeggen, dat in zynen tydt de verkiezing van de pauzen aan het volk benomen is geweest, om de zelve t'eenemaal aan de geestelykheit over te laten. Deze paus is bygenaamt geweest *Sico. Baronius. Du Chesne.* enz.

JOHANNES de XIX, de welke van Platina de XX genoemt wordt, om dat hy de pauzin Johanna onder de pauzen rekent, en den tegenpaus Philagathus, genaamt Johannes de XVII, mede onder dat getal stelt. Hy is verkozen geweest op den 20 November van den jare 1003. Eenige schryvers zeggen, dat hy een Romein is geweest, bygenoemt *Fasanus*, of *Fanassus*. Petrus, patriarch van Antiochië, getuigt in een brief, geschreven aan Michaël Cerularius, dat deze paus de vereeniging van de Griekfche kerk met de Latynsche gemaakt heeft, en dat hy hadt gezien binnen Constantinopel, dat men hem in den kanon van de Misse noemde. Zyn grafschrift, getrokken uit de oude overgeblevene grafsteden van de kerke van het Vatikaan, verzamelt door Vegius, verhaalt de zelve zaak. Het zelve begint aldus: *Quam solers Domino placuit*, &c. Fulbertus van Chartres maakt ook gewag van dezen paus, de welke gestorven is den 18 July van het jaar 1009. *Baronius A. C.* 1003. 1009. *Guilielmus in vit. Pont.*

JOHANNES de XX, de zoon van Gregorius, graaf van Tuscanello, en broeder van Benedictus den VIII, volgde hem op in het jaar 1024. Voor zyne verheffing tot den pausselyken stoel, op welken hy geraakte door middel van zyne goederen, en het gezag van zyn vader, hadt hy den naam van *Romanus*. Eenige schryvers, aanmerkende het gene de kardinaal Petrus Damianus vertelt, dat de paus Johannes, broeder van Benedictus, het monnikskleedt hadt aangetrokken, geloven, dat hy inderdaadt monnik is geworden, verschrikt zynde door het gene hem was gezegt, te weten, dat zyn broeder na zyne doodt verschenen was aan den bisschop van Caprea, en dat hy weder op den heiligen stoel geplaatst was. Wat hier van zy, het is ten minste gewis, dat de Grieken, om den tytel *Oecumenicus* of *Algemeen* te verkrygen voor den patriarch van Constantinopel, door kracht van geldt byna het gehele Roomsche hof omkochten, het welk aanleiding aan de Italianen gaf van te morren, en aan Guilhelmus, abt van St. Benignus van Dijon, van schriftelyk krachtige vertogen te doen aan den paus, de welke keizer Conraad den II kroonde, en stierf den 8 November van den jare 1033. *Glaber. L. IV. Leo Ostiensis l. II. Petrus Damianus ep. ad Nicol. II. Ciaconius. Onuphrius. Genebrard. in Chron. Baronius.*

JOHANNES de XXI, te voren genaamt *Johannes Petrus*, kardinaal van Frescati, kwam op den stoel van St. Pieter, na de doodt van Adrianus den V, den 13 September van den jare 1276. Hy was geboortig van Lissebon in Portugal, een geneesmeester van zyn beroep, en men vindt in de naamlysten van de schryvers van dien tydt, dat hy een Schat van geneesmiddelen geschreven hadt om de gezondheit te behouden. Petrus was de zoon van een man, die van gelyken een geneesmeester was. Hy wierdt aartsdiaken gewyd, en naderhandt aartsbisschop van Braga in Portugal, en paus Gregorius de X stelde hem onder het getal der kardinalen in het jaar 1268. Behalven het bovengemelde werk schryft men aan hem nog toe de navolgende, namentlyk: *Summulæ Logicales*; *Parva Logicalia*; *in Physionomiam Aristotelis*; *Dialectica*; *Epistolæ*; *Canones Medicinæ*; *De Oculis*; en meer andere verhandelingen, waar van de nieuwsgierigen het getal zullen kunnen zien in de Boekzaal van de pauzen van den Vader Ludovicus Jacobus. Deze paus zondt eenige gezanten aan Michiël Paleologus, om hem te verwekken tot eene stipte onderhoudinge van het gene besloten was in de kerkvergadering van Lion, onder Gregorius den X. Martinus Polonus, de welke zyne Kronyk vervolgt heeft tot dien tydt toe, verhaalt, dat deze paus zich hadt ingebeeld lange jaren te zullen leven, volgens het gene hy uit het gesternte ontdekt hadt. Maar deze wetenschap bedroog hem: want hy stierf te Viterbo den 15 of 20 May van den jare 1277, zes dagen na het ontfangen van een kwetsure, die hy door den val van eene kamer, die hy naby zyn paleis hadt doen bouwen, gekregen hadt. Hy bekleedde den Apostolischen stoel acht maanden en drie of acht dagen. *Spondanus A.C.* 1276. 1277. *Papirius Masson & Du Chesne Hist. des Papes.*

JOHANNES de XXII volgde Clemens den V op den Apostolischen setel in het jaar 1316. Na de doodt van den laatsten hadt de Roomsche stoel, die alstoen te Avignon was, reets over de twee jaren open gestaan, en de kardinalen, die te Carpentras waren vergadert geweest, konden niet overeenkomen wegens de verkiezing van een nieuwen paus. Philips, bygenaamt de Lange, graaf van Poitiers, naderhandt koning van Vrankryk, trok naar Lion, op bevel van den koning, zyn broeder, Lodewyk den X, bygenaamt Hutin, om te arbeiden tot het vervullen van den openstaanden stoel. Tot dien einde ging hy met zulk een groten yver en behendigheit te werk, dat hy alle de kardinalen hebbende doen vergaderen, de zelve in het Conclave opsloot in het klooster van de Jakobyner monniken, met verzekering, dat zy daar niet zouden uitkomen vooraleer zy een paus benoemt hadden. Deze bejegening ontstelde hen; en alzo zy na verloop van veertig dagen nog niet konden overeenkomen, stelden zy de zaak aan de uitspraak van een scheidsman, latende de verkiezing aan Jacobus van Ossa, of Deusse, kardinaal, bisschop van Porto, om zulk eenen tot paus te benoemen, dien hy daar toe zou bekwaam vinden. De zaak dus besloten zynde, benoemde hy aanstonts zich zelven tot den pausselyken stoel, zeggende: *Ego sum Papa* (Ik ben paus). Deze verkiezing, de welke geschiedde den 5 of 8 September van het jaar 1316, wierdt van hen allen goedgekeurt, en de nieuwe paus, den naam van Johannes den XXII aangenomen hebbende, wierdt gekroont in de kerk van St. Jan van Lion, en daar na ging hy zynen stoel en verblyfplaats houden binnen Avignon. Hy was geboren te Cahors in Querci, de zoon van Arnaldus van Ossa, een gering schoenmaker, en zyn groot verstandt verhefte hem tot deze hoge waardigheit. Daar wordt ook verhaalt, dat hy in een klein lichaam een groten geest bezat, en dat hy naar dien tydt zeer geleerd was, en wel voornamentlyk in de burgerlyke en kerkelyke wetten, de welke hy in Vrankryk en in Italië geleert hadt. Van zyne jeugdt af gaf hy zich over aan Petrus, aartsbisschop van Arles, kancelier van Karel den II, koning van Napels, graaf van Provence, en maakte zich zo aanzienlyk, dat, na de doodt van dien prelaat, Robert, de zoon van Karel, hem de zegels overgaf, en tot zynen kancelier aanstelde. Naderhandt wierdt hy verheven tot het bisdom van Frejus, en paus Clemens de V, van welken hy zeer geacht wierdt, verplaatste hem op den setel van het aartsbisdom van Avignon omtrent het jaar 1310, en maakte hem twee jaren daar na kardinaal en bisschop van Porto. Deze paus stelde onder het getal der Heiligen, St. Lodewyk, bisschop van Toulouze, en St. Thomas van Aquino. Hy bevestigde de ridderorde van Christus in Portugal, om den oorlog te voeren tegen de Saracenen van Afrika en de Moren van Grenada, en hervormde die van Grandmond. Hy verhefte ook verscheide ab-

dyen tot bisdommen, en van verscheide bisschoppelyke kerken maakte hy hoofdkerken of aartsbisdommen in de provincien van Languedok, van Guienne, van Poitou, en zelfs in Spanje, stichtende nog een groot getal van kollegiale kerken. Hy rechtte het bisdom van Toulouze op tot een aartsbisdom, en gaf aan het zelve tot onderhorige Montauban, Lavaur, Mirepoix, Saint Papoul en Lombez, met Pamies, die alle reets onder Bonifacius den VIII opgerecht waren. In het aartsbisdom van Bourges rechtte hy op de bisdommen van Saint Flour, van Vabres, van Castres en van Tulle, en in dat van Bourdeaux Condom, Sarlat, Luçon en Maillezais. Hy verdeelde de provincie van Tarragona in twee, Saragossa tot een hoofdkerk oprechtende. Het is ook deze paus geweest, die de *Clementynsche bullen* heeft uitgegeven, welke stellingen zyn gemaakt door Clemens den V, zynen voorzaat, en die, de welke hem kardinaal gemaakt hadt, en die zelf de andere stellingen gemaakt heeft, de welke men *Extravagantes*, of buitensporige noemt. In zynen tydt hadt de verkiezing van Lodewyk van Beyeren, en van Frederik van Oostenryk tot het keizerryk de gemoederen verdeelt. De verkiezing van den eersten wierdt voor wettig gehouden, en evenwel was de paus hem een harde tegenparty. Dit misverstandt was van zulk een kwaad gevolg, dat Lodewyk binnen Rome zynde in het jaar 1322, Johannes van het pausselyk gezag deedt ontbloten, en in zyne plaats op den Roomschen stoel stelde Petrus Ranucius van Corberia, een Franciskaner monnik, onder den naam van Nicolaus den V. Michiël van Cesenna, generaal van die orde, en verscheide andere van zyne monniken, ondersteunden hem krachtig door hunne predikatiën en in hunne geschriften. Nochtans wierdt deze partyschap wel haast t'ondergebragt, en Corberia, na verscheide gevallen, de welke elders verhaalt worden, zich hebbende laten vangen, wierdt naar Avignon vervoert in het jaar 1330, alwaar hy, met den strop om den hals, moest om vergiffenis bidden, en twee of drie jaren daarna in de gevangenis stierf. De paus betaalde ook het recht aan de natuur op den 4 December van den jare 1334, in den ouderdom van meer dan negentig jaren, hebbende den stoel bekleed den tydt van achttien jaren, drie maanden en twintig dagen. Hy heeft het paleis binnen Avignon gebouwt, en nog verscheide kostelyke werken opgerecht. Men verhaalt, dat hy een groten schat heeft nagelaten, die veel aanmerkelyker was dan 'er ooit een van zyne voorgangers is vergadert geweest. Eenige schryvers zeggen, dat men by hem gevonden heeft de waarde van acht en twintig millioenen dukaten, en andere schryven de somme van zeventien maal honderd duizend goudguldens. Zie *Villani l. IX. & X. Histoir. Guillaume de Nangis. Naucler.* en andere schryvers, bygebragt door *Ciaconius* en *Du Chesne Histoir. des Papes*, en door *Bzovius, Spondanus* en *Rainaldi*.

Men mag niet vergeten te zeggen, dat deze paus tweemaal van kettery is beschuldigt. Drie of vier jaren voor zyne doodt hadt hy in het openbaar binnen Avignon gepredikt, dat de Goddelyke beschouwing van de gelukzalige zielen en de straffen der verdoemden noch onvolmaakt waren tot den dag van het laatste oordeel. Hoewel nu dit gevoelen heel gemeen was geweest in de eerste eeuwen van de kerke, dat het zelve was getrokken uit de schriften zelfs van S. Justinus, van S. Irenæus, van Tertullianus, Origenes, Theodoretus, Lactantius, Victorinus en Prudentius, hebben evenwel de kardinalen en de bisschoppen zich opentlyk daar tegen aangekant. De hogeschole van Parys deedt het zelve, en om de zelve aan zyne zyde te trekken gebruikte de paus den vader Gerard, die toen generaal was van de orde der Franciskaner monniken, en nog een anderen leeraar; maar dit was te vergeefsch. Men verhaalt, dat de koning Philips van Valois, vernomen hebbende, dat deze Gerard in het openbaar het gevoelen van den paus hadt gepredikt, daar over zo hevig vergramt wierdt, dat hy hem deedt aanzeggen, dat hy geen kettery in zyn koninkryk wilde hebben, en dreigde hem te zullen laten verbranden, zo hy de stoutheit hadt van dusdanige leringen in zynen staat te verbreiden. Een hedendaagsch schryver voegt daar by, dat deze koning in een brief aan Johannes den XXII deze uitdrukkingen gebruikte, *dat zo hy zyn gevoelen niet herriep, hy hem zou doen verbranden*, en hy deedt de zaak door dertig leeraars van de hogeschole onderzoeken. De paus zelf herriep zyn gevoelen, en gaf zelfs een openbaar geschrift van zyne herroeping in 't licht. Dit is het gene de eerste beschuldiging aangaat. Om tot de twede te komen, moet men aanmerken, dat Nicolaus de IV door eene bulle verklaart hadt, dat de Franciskaner monniken niet dan het enkel gebruik hadden van het gene aan hen gegeven wierdt, en dat de eigendom daar van aan de Roomsche kerk behoorde. Wanneer nu Berengarius omtrent het jaar 1322 leerde, dat Jesus Christus, noch de Apostelen niets in eigendom, noch in het gemeen, noch in het byzonder bezeten hadden, en dat dit een punt van het geloof was, wierdt dit voor den paus gebragt, die de zaak liet onderzoeken, ter zelver tydt als de Franciskaner monniken, die op een algemeen kapittel binnen Perouze vergadert waren, zonder de uitspraak van den paus af te wachten, deze stelling alom verbreidden, en de zelve opentlyk deden leren en prediken. Johannes de XXII, vergramt, om dat zy zyn vonnis voorgekomen waren, doemde hunne stellingen door zyne zogenaamde *Extravagantes* of *buitensporige bullen*, waar door deze monniken zo verbittert wierden, dat 'er een groot gedeelte tot de party van den keizer Lodewyk van Beyeren overging met hunnen generaal Michiël van Cesenna, en men zeide eigentlyk, dat Johannes in dat punt een ketter was. Van zyn kant spaarde hy ook niets, en het is genoegzaam bekend, dat hy van voornemen is geweest hunne gansche orde te niet te doen. De nieuwsgierigen kunnen over dit verschil verder nazien *Villani l. X. Sixtus Sinen. l. VI. Bibl. S. Belleforest l. V. Spond. Bzovius & Rainaldi in Annal. Eccl. A. C.* 1322. 1323. 1324. 1333. *&c. Bellarminus lib. IV. de Rom. Pont. & l. I. de Sanct. Beatitud. Mezeray Hist. de Franc. Calvinus lib. III. Inst. cap.* 24. *& lib. IV. cap.* 28.

JOHANNES de XXIII, te voren genaamt *Balthasar Cossa*, was geboren binnen Napels. Bonifacius de IX maakte hem kardinaal in het jaar 1402, en zondt hem als gezant van den Roomschen stoel naar Bologne. Hy wierdt op den pausselyken stoel verheven na de doodt van Alexander den V; maar dit geschiedde, naar men zegt, op deze voorwaarde, dat, om de rust in de kerk te herstellen, zo Gregorius de XII en Petrus de Luna, die zich Benedictus de XII deedt noemen, afstonden van het recht, het welk zy tot de pausselyke kroon meenden te hebben, hy alsdan het zelve zou moeten doen. De historieschryvers verzekeren, dat de daden en de gevoelens van Johannes den XXIII eigender waren en bekwamer voor een oorlogsman, dan voor een paus, en dat hy zich hadt doen verkiezen door geweldt. Anderen verzekeren, dat zulks geschied is op het vertoog en de voorspraak van Lodewyk van Anjou, koning van Napels, de welke van hem na zyne kroning met een ongemene pracht ontfangen is geweest, en blyken van zyn gunst gevoelt heeft tegen Ladislaus. Wat hier van zy, het is ten minste zeker, dat deze verkiezing geschied is den 17 May van den jare 1410. De kerkvergadering van Piza, gehouden in het jaar 1409, hadt besloten en vastgestelt, dat 'er een ander zou te zamen geroepen worden tegen het jaar 1413. Johannes hadt 'er een beroepen binnen Rome in het gemelde jaar 1413. Eenigen tydt daar na kwam de keizer Sigismundus in Italië, en men verkoos de stadt Constants aan den Rhyn om daar de kerkvergadering te houden. In de twede zitting, gehouden den 2 Maart 1415, las de paus, op zyn troon gezeten, overluid een papier, het welk hem van Johannes, patriarch van Antiochië, een Franschman van afkomste, ter handt was gestelt; en door deze lezing beloofde hy van de pausselyke waardigheit af te staan, zo de andere twee daar van afstapten, of zo zy kwamen te sterven. Maar 't zy, dat hy tot deze daadt gedwongen was geweest, of dat hy zulks onbedacht gedaan hadt, echter hadt hy 'er berouw van, en vertrok naar Schafhauzen, verkleed zynde als een ridder. Na dat hy eenigen tydt van de eene stadt naar de andere omgezworven hadt, wierdt hy binnen Fryburg gevangen genomen, en van daar naar Constants gebragt, en door de kerkvergadering afgezet in de twaalfde zitting, gehouden op den 29 May van het zelve jaar. Daar na wierdt hy in de gevangenis gezet te Manheim, of binnen Heidelberg, onder de bewaring van Lodewyk van Beyeren, paltsgraaf van den Rhyn, daar hy niet voor het jaar 1416 uit raakte. Zommigen zeggen, dat hy de wacht hadt omgekocht voor de somme van dertig duizend dukaten: anderen verzekeren, dat hy daar uit verlost is geweest, na dat de rust in de kerk herstelt was door de verkiezing van Martinus den V, na de doodt van Gregorius den XII, en door den ban van Petrus de Luna. Ten minste weet men, dat Balthazar Cossa binnen Florence was, op den avondt van den feestdag van het ligchaam Christi, te weten op den 14 Juny, en dat hy zich voor de voeten wierp van den paus Martinus. Deze ontfing hem wel, maakte hem kardinaal deken en bisschop van Frescati, en beval, dat men hem, uit aanmerking van die hy te voren geweest was, in de vergaderingen een setel zou geven, de welke een weinig verhevender was dan die van de andere. Hy leefde niet lang in dezen staat; want hy stierf den 22 December van het jaar 1419, en wierdt met grote pracht ter aarde besteld door de goede zorge van zynen vriendt, Cosmus de Medicis, de welke een zeer kostelyke grafstede voor hem liet oprechten in de kerk van St. Jan. Men zegt, dat hy de navolgende vaarzen in zyne gevangenis op de ongestadigheit van het geluk gemaakt heeft:

Qui modo summus eram, gaudens & nomine Præsul,
Tristis & abjectus nunc mea fata gemo.
Excelsus solio nuper versabar in alto,
Cunctaque gens pedibus oscula prona dabat.
Nunc ego pœnarum fundo devolvor in imo,
Vultum deformem quemque videre piget.
Omnibus in terris aurum mihi sponte ferebant,
Sed nec gaza juvat, nec quis amicus adest.
Sic varias fortuna vices adversa secundis
Subdit, & ambiguo nomine ludit atrox.

Dat is te zeggen: „ Ik, die eertyds de opperste was, en verheerlykt met den naam van paus, betreure tegenwoordig, in droefheit en verdrukking myn rampspoedig noodlot. Onlangs zat ik op een hogen troon, en al het volk kwam met gebuigden hoofde myne voeten kussen. Maar nu ben ik gedompelt in een afgrondt van ellenden, en iedereen heeft een walg zyne oogen op myn afschuwelyk aangezicht te slaan. Van alle gewesten des werelds wierdt my het goudt en de rykdommen van zelfs toegebragt; maar nu helpen geen schatten, en alle myne vrienden hebben my verlaten. Dus verandert het wispelturige geluk de kans, en geeft rampen na voorspoedt; het speelt als eene geweldenaresse met een dubbelzinnigen naam. *Acta Concil. Constant. Platinus. Onuphrius. Ciaconius. Papirius Masson Du Chesne de Rom. Pont. Spondanus. in Annal. Theod. de Nien. in Johann. Du Pui Hist. du Schisme.*

KEIZERS VAN CONSTANTINOPEL.

JOHANNES de I van dien naam, keizer van het Oosten, by-

bygenaamt *Zymisca*, of *Zemisces*, hadt zyn geluk weten te maken in het hof van den keizer Romanus den Jongen; en van generaal over de krygsbenden wierdt hy de schoonzoon van zyn meester, wiens dochter hy ten huwelyk verkreeg, met name Theodora. Romanus hadt by zyn afsterven in het jaar 963 twee zonen nagelaten, die nog heel jong waren, staande onder het bestier van zyne weduwe, genaamt Theophania. Deze trouwde met Nicephorus Phocas, die tot het keizerschap verheven wierdt. Deze vorstin wenschte niet anders dan dat beide hare zonen Basilius en Constantinus tot keizer mogten gekroont worden; maar dewyl zy wist, dat Nicephorus de keizerlyke kroon voor zyn broeder geschikt hadt, poogde zy Johannes Zymisca op hare zyde te trekken, de welke zelfs niet wel in zyn schik was wegens Nicephorus: en hy doodde hem in zyn paleis in het jaar 969. Dus wierdt hy in zyn plaats aangestelt. De patriarch Polyeuctus zette hem de keizerlyke kroon op het hoofdt op kersdag, na dat hy hem alvorens hadt doen zweren, van de zelve weder over te doen aan de zonen van Romanus, zyne schoonbroeders, en aan de armen uit te reiken alle de goederen, die hy, een byzonder leven leidende, bezeten hadt. Het volk van Constantinopel noodzaakte hem van gelyken Theophania, weduwe van Romanus en van Nicephorus, in ballingschap te zenden, en een andere van dien naam, te weten de dochter van dien zelven Romanus, te doen geleiden by Ottho, genaamt de Grote, keizer van het Westen, die de zelve deedt trouwen met zynen zone Ottho den Jongen. Johannes verdreef in het jaar 970 de Saracenen uit de stadt Antiochië, versloeg de Turken, de Russen en de Bulgaren, en nam zelfs hunnen koning met zyn gehele geslacht gevangen. Aldus is het koninkryk der Bulgaren te niet gedaan, en de naam van hunne stadt van *Parasthlaba*, de hoofdstadt van hun landt, wierdt verandert in dien van *Johannopolis*. Deze keizer is de eerste geweest, die de beeldtenis van Jesus Christus op het geldt deedt slaan, met dit omschrift: *Christus Rex Regum*; dat is: *Christus Koning der Koningen*. Men verwachtte, dat door zyn beleidt de zaken van het keizerryk zouden herstelt worden, wanneer hy door vergift wierdt omgebragt door eenen van zyne kamerdienaars binnen Damascus. Hy kwam te sterven binnen Constantinopel op den 4 December van den jare 975, na dat hy het keizerryk eenige dagen minder dan zes jaren bestiert hadt. *Curopalata & Cedrenus in Ann. Græc. Vitichindus l. III. Riccioli l. I. Chron. reform. c.* 13.

JOHANNES de II, *Comnenus*, gemeenlyk genaamt *de schone Jan*, (*Calo Johannes*) om dat hy de snedigste en bevalligste vorst van zynen tydt was, volgde zynen vader Alexis Comnenus op in het jaar 1118. Hy verheerlykte het begin van zyn ryksbestier door verscheide overwinningen, die hy behaalde op de Barbaren, de Scythen, Hunnen, Turken en Saracenen. Sedert bestierde hy het keizerryk met goeden voorspoedt, tot het jaar 1143, wanneer hy in Cilicië op de jagt zynde, zich zelven aan de handt met een vergiftigde pyl bezeerde, welke wondt hem de doodt veroorzaakte. Men verhaalt, dat een geneesmeester hem beloofde te kunnen in het leven houden, zo hy wilde toestaan, dat men hem de handt afzette, het welk hy weigerde, daar by voegende, dat 'er genoegzaam twee krachtige handen nodig waren om zulk een groot ryk te bestieren. Hy stierf den 8 April, na dat hy 24 jaren, 8 maanden, en eenige dagen geregeert hadt. Men moet hier een misslag verbeteren in Wilhelm van Tyrus wegens het jaar van het afsterven van dezen keizer, het welk hy stelt in het jaar 1138. Petrus van Cluni schreef hem een brief, om hem te verzoeken, dat hy een monniksklooster, het welk hy hadt binnen Constantinopel, aan zyne orde wilde doen wedergeven. *Nicetas. Johannes Cinnamus. Ottho Frising. l VII. Wilhelm. Tyr. l. XV. Petrus Cluniacensis l. IV. ep.* 39.

JOHANNES de III, *Ducas*, wierdt bygenaamt *Batazus*, of *Diplobastazus*, en van anderen *Vatazus*. Hy trouwde met Irene, de dochter van Theodosius Lascaris. Hy volgde hem op in het jaar 1222, en regeerde binnen Niceen ten tyde, als de Latynen de stadt Constantinopel in bezit hadden. De patriarch Manuël kroonde hem. Dewyl deze vorst kloekmoedig was, ging hy een verbondt aan met de andere Griekische vorsten, bragt zo veel krygsvolk te veldt, als hy maar kon byeen trekken, en ging den Latynschen keizer Robert te Constantinopel aantasten. Johannes van Briënne, koning van Jeruzalem, versloeg zelfs in persoon zyn gansche leger in het jaar 1233, of 1235. Johannes Ducas behaalde verscheide voordeelen ter zee, versloeg de Scythen, de Tartaren en de Bulgaren, en breidde zyn ryk ver uit. Om zich van bekwame en aanmerkelyke onderstanden te voorzien, sloot hy een verbondt met de Turken, en trouwde in een twede huwelyk met Anna, de dochter van den keizer Frederik den II. Men verhaalt nog van hem, dat hy de gerechtigheit en de spaarzaamheit beminde, en dat hy die doende onderhouden, streng was zonder wreedheit, en spaarzaam zonder vrekheit. Hy stierf in het jaar 1255, na dat hy 35 jaren geregeert, en 62 jaren geleeft hadt. Theodorus de Jonge, zyn zoon, die Laskaris en Ducas bygenaamt wierdt, was zyn opvolger. *Gregoras lib. II. Georgius Logotheta in Chron. Const. Pachymerus. Spondanus in Annal.*

JOHANNES de IV, de zoon van Theodorus den Jongen, wierdt gekroont na de doodt van zynen vader in het jaar 1258. Hy was toen niet boven zeven of acht jaren oud. Michaël Paleologus Despota deedt zich tot keizer uitroepen in het jaar 1259. Korten tydt daar na liet hy dien jongen vorst van het gezicht beroven door middel van een blakende vuurpan, gelyk zommigen verhalen, of met hem zekere brandende stoffe in de oogen te doen werpen. *Georg. Pachymeres l. III. Gregoras.*

JOHANNES de V, *Cantacuzenus*, was een bediende van het huis van Andronicus Paleologus den Jongen, van welken hy zeer bemind wierdt om zyne byzondere bekwaamheit. Deze vorst beval hem ook kort voor zyne doodt zyne kinderen, Johannes en Emanuel, die nog heel jong waren: maar Cantacuzenus, of door staatzucht, of om dat men hem daar toe dwong, klom op den keizerlyken troon, en wierdt gekroont binnen Didymotiche, eene stadt van Thracië, in het jaar 1341, ter zelver tydt als aan den jongen Johannes Paleologus de zelve plegtigheit verrecht wierdt binnen Constantinopel. Hy begeerde zelfs daar ter plaatse gekroont te worden in het jaar 1345, en gelyk zy elk hunne vrienden hadden, maakten zy verscheide partyschappen uit, die zeer nadeelig aan den welstandt van 't ryk waren. Cantacuzenus maakte een verbondt met de Turken, veroverde Lydië en Cappadocië, en bragt een groot getal provincien en steden onder zyn gebiedt. Alvorens hadt hy den patriarch, die zich tegen zyne verkiezing gestelt hadt, afgezet, en daar na geboodt hy in het jaar 1347 eene ketterschc vergadering te houden, bestaande uit een opgeraapten hoop van kerkelyke personen, tot bevestiging van de dwalingen van Palamas, tegen Barlaam en die genen, die zyne gevoelens tegenspraken. Middelerwyl vervaardigde hy zich om door de hulptroepen van de Venetiaren nieuwe overwinningen te behalen. Maar Johannes Paleologus, die zich naar Salonika vertrokken hadt met zyne moeder Anna, stelde zich daar tegen; en van de Genuezen onderstеunt zynde versloeg hy zyne gansche zeemacht in het jaar 1352. Na dien tydt kreeg Cantacuzenus altoos de nederlaag; en in het jaar 1355, of 1357, wierdt hy eindelyk gedwongen het keizerlyke gewaadt af te leggen. Dit deedt hy op een heel edelmoedige wyze, en begaf zich in een klooster van den berg Athos, alwaar hy het monnikenkleedt aantrok, en den naam van *Joseph Christodulos*, dat is, *Dienaar van Christus*, aannam. *Mattheus*, zyn zoon, die zyn ryksgenoot geweest was, volgde hem in zyne eenzaamheit; zelfs zyne huisvrouw begaf zich in een maagdenklooster, en veranderde haren naam van *Irene* in dien van *Eugenia*. Johannes bragt in die afgezonderdheit zyn tydt niet onnut door. Dewyl hy een groten geest bezat, besteedde hy den zelven tot het maken van eene Historie, verdeelt in vier boeken, behelzende al het geen 'er was voorgevallen gedurende de regering van Andronicus en de zyne. Dit werk, het welk nog hedendaags in wezen is, is een van de voortreffelykste, die 'er van de hedendaagsche Griekische schryvers zyn overgebleven. Dit alleen staat 'er in aan te merken, dat de schryver eenigzins de waarheit bewimpelt, als hy van zyn beleidt handelt. Men schryft hem ook toe de verklaringen tegen de Mahomethanen en de Joden, die men heeft onder den naam van *Cantacuzenus*. Gesnerus en Possevinus schryven hem nog andere werken toe, namentlyk eene uitlegging over de vyf eerste boeken der Zedekunde van *Aristoteles*. *Mattheus*, zyn zoon, arbeidde insgelyks aan verscheide verhandelingen, gelyk op zyn plaats zal aangemerkt worden. Hy leefde nog in 't jaar 1374. *Villani lib. IV. Hist. Folieta lib. VII. Hist. Gen. Giustiniani, Surita, Petrarcha, Blondus & Johannes Cantacuzenus lib. III. & IV. Hist.*

JOHANNES de VI, *Paleologus*, bygenaamt *de schone Jan* (*Calo Johannes*,) was de zoon van Andronicus den Jongen, den welken hy opvolgde, gelyk reets gezegt is. Hy wierdt van het ryk ontbloot door Johannes den V, den welken hy eindelyk op zyn beurt door den onderstandt der Genuezen verjoeg, het welk insgelyks reets is aangewezen. Dit gebeurde in het jaar 13[illegible]. Om zyne erkentenis aan de Genuezen te bewyzen, gaf hy hen het eilandt Metelin, of Lesbos, en deedt zyne zuster trouwen met Johannes Gateluzzo, hunnen generaal. Zyne regering was niet voorspoedig; hy was genoodzaakt een zwaren oorlog tegen de Bulgaren te voeren; en de historieschryvers van Savoje verhalen, dat hy gevangen genomen wierdt, en dat hun hertog Amadeus de VI, de welke van den paus Urbanus binnen Avignon verplicht wierdt het kruis te aanvaarden, hem uit hunne handen redde. Johannes was ook genoodzaakt met de Turken in verbondt te treden. Maar Amurath de I dreef den spot met dit verbondt, nam verscheide plaatsen weg, en kwam den zetel van het keizerryk binnen Andrinopel oprechten in het jaar 1362. Dit was het eenigste ongeluk niet. Andronicus, zyn zoon, wilde hem van den troon stoten; maar zyn aanslag wierdt gelukkiglyk ontdekt in den tydt, als hy den zelven stondt uit te voeren. Die vorst wierdt gevangen genomen, en met kokende azyn van het gezicht berooft. Dit belette hem niet zyne toevlucht by Amurath te nemen; en door zynen bystandt en dien van de Genuezen wierdt hy binnen Constantinopel ontfangen in het jaar 137[illegible], alwaar hy zyn vader en broeders in de gevangenis wierp. Johannes raakte daar niet eer uit, volgens het gevoelen van verscheide schryvers, dan vier jaren daar na. Men vertelt, dat hy alvorens zich naar Italië begeven hadt, om onderstandt by de Christen vorsten te verzoeken, en dat hy binnen Rome een eedt zwoer op den 18 October van het jaar 1369, van de Griekische kerk met de Latynsche te zullen vereenigen. Eindelyk stondt hy zyn ryk af aan zynen zone Emanuël in den jare 1384, of 1387, en hy stierf in het jaar 1391. *Chalcocondylas & Leunclavius Hist. Turc. Blondus, Onuphrius, Sabellicus Hist. Byzant. Script. Guichenon Hist. de Sav. yes, Riccioli Chron. reform.*

JOHANNES de VII, *Paleologus*, kwam op den troon door den vrywilligen afstandt, dien zyn vader daar van gedaan hadt, Emanuel de II, die hem deedt kronen op den 19 January van het jaar 1419, trouwde hem uit aan Sophia, dochter van den marquis van Montferrat. Men zegt, dat hy een twede huwelyk aanging met Maria Comnena, de dochter van den keizer Alexis. Onuphrius en eenige anderen zyn van gedachten geweest, dat deze vorst gestorven is in het jaar 1425, en dat zyn broeder,

dien zy Johannes den VIII noemen, hem is opgevolgt. Echter is het zeker, dat 'er maar een van dien naam geweest is. Die schryvers hebben daar in alleenlyk misgetast, om dat zy niet omzichtig geweest zyn in aan te merken, dat Emanuël, die monnik geworden was, gestorven is in het jaar 1425, en dat zyn zoon tot keizer uitgeroepen, of misschien voor een twede maal, volgens het gebruik der Grieken, gekroont is geweest. Wat hier van zy, deze keizer was niet gelukkiger dan zyn vader. De Saracenen vergrootten dagelyksch hunne vorige overwinningen met nieuwe voordeelen, die zy op hem behaalden. Zy veroverden Thessalonika in het jaar 1431, en Johannes hadt grote reden om te vrezen, dat zyn ryk eerlang ten roof zou staan aan zyne vyanden. Hy kon geen onderstandt verhopen dan van de Latynen, en het was ook uit dien hoofde dat hy de vereeniging van de Grieksche met de Latynsche kerk verzocht. Paus Eugenius de IV wierdt hier van verwittigt, en zondt tot hem eenige afgezanten, om hen in dit voornemen te versterken, en hem bekend te maken, dat hy eene kerkvergadering bestemt hadt binnen Ferrara. Johannes begaf zich zelf daar henen in het jaar 1438, met verscheide kerkvoogden en Grieksche prinssen, en wierdt aldaar met een buitengemene pracht ontfangen. Naderhandt wierdt het concilie verplaatst binnen Florence ter oorzaak van de pest, en de vereeniging van de Grieken en de Latynen wierdt aldaar besloten in het jaar 1439. De keizer keerde daarna weder naar het Oosten. Hy stierf in het jaar 1448, en, volgens het zeggen van *Onuphrius*, en van eenige anderen, in het jaar 1445. *Georgius Phranza l. II. Onuphrius in Chron. Nauclerus. Ducas. Chalcocondylas.*

JOHANNES, bygenaamt de Dwingelandt, was de eerste geheimschryver van den keizer, en leefde in de V eeuwe. Hy wierdt ondersteunt door Castinus, overste van het Roomsche krygsvolk, en door zynen onderstandt nam hy te Ravenna de waardigheit van keizer van het Westen aan in het jaar 423: maar in het volgende jaar wierdt hy overwonnen door het leger, het welk Theodosius vooraf gezonden hadt om zyne moeie Placidia en zyn neef Valentinianus den III te geleiden, de welke hem binnen Aquileja het hoofdt deden afslaan. *Socrates l. VII. cap.* 23.

Koning van Vrankryk.

JOHANNES, koning van Vrankryk, die van zommigen de Goede, en van anderen de Godvruchtige is bygenaamt geweest, was de opvolger van zynen vader Philips van Valois in het jaar 1350. In den aanvang van zyne regering stelde hy de orde van de ster, of wel, hy vernieuwde de zelve, gelyk anderen zeggen, en deedt het halsgeding van zyn konnestabel Raoul, laatsten graaf van Eu, opmaken, die overtuigt was van met de vyanden van staat onderling verstandt gehouden te hebben. De koning gaf zyne bediening aan zynen gunsteling Karel de la Cerda, de welke op het bevel van Karel den Kwaden, koning van Navarre, zyn schoonzoon, vermoord wierdt binnen Aigle in Normandië in het jaar 1354. Dit voorval en de gevaarlyke aanslagen van dezen Navarrees lokten de Engelschen naar Normandië. Johannes weerde hen kloekmoedig af, en noodzaakte den koning Eduard weder naar zyn eilandt over te steken, zonder dat de zelve hadt durven antwoorden op den uitdaagbrief, dien de koning hem gezonden hadt om in een tweegevecht te treden. Dit gebeurde in het jaar 1355. Het navolgende jaar hadt de vorst van Walles met twaalf duizend mannen de provinciën van Querci, Auvergne, Limoges, en Berri uitgeplundert, en trok verder door, met de zelve geweldenaryen in die van Anjou, Poitou en Touraine te plegen. De koning, die zich te Chartres bevondt, deedt zyn leger tegen hen optrekken, en achterhaalde hem twee mylen van Poitiers, alwaar hy zich tusschen de wyngaarden verschanst hadt. De prins boodt hem aan al de schade te vergoeden, die hy van Bourdeaux af door zyne stroperyen veroorzaakt hadt, en binnen den tydt van 7 jaren geen vyandlykheden meer tegen Vrankryk te plegen; maar de koning, die van gedachten was, dat de overwinning hem niet kon ontsnappen, viel de Engelschen op het lyf, de welke van den noodt een deugdt makende, zo hardnekkig vochten, dat zy de overhandt behielden, en den koning gevangen namen. Zyne dapperheit hadt den zwaarsten aanval langen tydt tegengehouden, zynde alleenlyk ondersteunt door zynen jongen zone Philips, naderhandt hertog van Burgundië, die alstoen maar 16 jaren oud was, en die door deze daadt den bynaam van den Stouten verkregen heeft. De koning gaf zich over aan Johannes van Morbek, een edelman van Artois, den welken hy om eenige misdaadt uit het ryk hadt gebannen. De prins van Walles, zich heel beleeft en hoofsch houdende, bejegende den koning als zyn eigen heer en meester, diende hem dien zelven avondt aan tafel, en stelde alles in het werk om zyn ongenoegen te verzetten; maar vrezende, dat eenig onverwacht voorval zulk een dierbaren gevangen hem mogt uit de handen rukken, liet hy hem des anderen daags na den veldslag, die voorgevallen was op den 19 September van het jaar 1356, naar Bourdeaux brengen, en van daar naar Londen, alwaar hy vier jaren lang gevangen bleef tot dat de vrede van Bretigni gesloten wierdt op den 7 May van het jaar 1360. Kort na zyne vrylating wilde hy, ter oorzake van eenig opzet, het welk hy voorhadt, paus Innocentius den VI binnen Avignon gaan bezoeken, alwaar hy paus Urbanus den V ontmoette, die in zyn plaats verkoren was, de welke hem aanmaande het kruis aan te nemen om een tocht naar het Oosten te doen. Eer dat hy de reis aannam, wilde hy 'er een naar Engelandt doen; niet om zekere jonkvrouw, gelyk eenige schryvers verhaalt hebben, te gaan bezoeken, die hy gedurende zyne gevangenisse bemint hadt; maar om aan koning Eduard te bewyzen, dat hy geen deel noch schuldt hadt aan het ontvluchten van eenen van de ostagiers, namentlyk den hertog van Anjou, zynen zoon; en ook den zelven te schikken tot een krygstocht naar het Heilige Landt. Hy hoopte in zyn voornemen tot zyn oogwit te geraken, wanneer hy van een ziekte overvallen wierdt, die hem wegrukte op den 8 April van den jare 1364. Hy stierf in het paleis van Savoje buiten de stadsmuren van Londen, in het 52 jaar zyns ouderdoms, na dat hy 13 jaren en acht maanden het ryk bestierd hadt. De koning Johannes is voor den deftigsten, vroomsten, en milddadigsten vorst van zynen tydt gehouden, die zyn woordt onverbrekelyk nakwam: want hy plagt te zeggen: *Dat schoon het goed vertrouwen en de waarheit uit de wereldt verbannen en onbekend waren, de zelve echter in den mondt der koningen behoorden gevonden te worden.* Petrarcha, die in zynen tydt geleeft heeft, geeft hem den eernaam van den grootsten onder de koningen, en den onverwinnelykste onder de menschen. Hy is tweemaal getrouwt geweest; de eerste maal in het jaar 1332 met Bonna van Luxemburg, dochter van Johannes, koning van Bohemen, by welke hy teelde *Karel* den V, zynen opvolger; *Lodewyk*, stamvader der hertogen van Anjou, die de twede zydlinie van de koningen van Napels uitgemaakt hebben; *Johannes*, hertog van Berri, die gestorven is zonder mannelyk nazaatschap na te laten in het jaar 1416; *Philips* den Stouten, de stamvader van de laatste hertogen van Burgundië; *Johanna*, gemalin van *Karel* den Kwaden, koning van Navarre; *Maria*, die aan Robert van Bar gehuwelykt is geweest; *Agnes*, in hare jonkheit gestorven; *Margaretha*, eene kloosternonne van Poissi; en *Izabelle*, gemalin van Johannes Galeas Visconti, eersten hertog van Milaan. Na de doodt van Bonna trouwde hy in het jaar 1349 met Johanna, de dochter van Wilhem den XII, graaf van Auvergne en van Boulogne, en van Margaretha van Evreux, die reets moeder was van Philips van Rouvre, laatsten hertog van de eerste koninklyke stam van Burgundië. Men verhaalt, dat hy by haar twee dochters gewonnen heeft, met name *Blanka* en *Catharina*, die beide heel jong gestorven zyn. *Villani, Froissart, Du Haillan, Dupleix, Mezeray Hist. de France.*

Men zal hier aanmerken, dat koning Lodewyk de X, bygenaamt Hutin, gestorven in het jaar 1316, naliet Clementia van Anjou, zyne gemalin, zynde vyf maanden bezwangert. De zelve beviel op den 15 November van een zoon, genaamt Johannes, die acht dagen daarna stierf. Hy wierdt te Sint Denys begraven, en in zyne lykreden wierdt hy koning van Vrankryk en van Navarre genoemt. Dit heeft aan de hedendaagsche schryvers aanleiding gegeven tot het vergroten van het getal der koningen van Vrankryk, en aan hem den naam te geven van JOHANNES den I. Zyn afbeeldsel is te zien geweest binnen Parys op de grote zaal van het hof eer dat de zelve verbrandde. *Mezeray Hist. de France. Godefroi Cerem. Franc. Daniel Hist. de France T. II. col.* 404.

Koning van Engelandt.

JOHANNES, koning van Engelandt, bygenaamt Zonderlandt, was de vierde zoon van koning Henrik den II. Hy maakte zich meester van de kroon in het jaar 1199, na de doodt van Richard den I, en ten nadeele van Arthur van Bretagne, den zoon van zyn broeder Godefried, derde zoon van Henrik. Deze Arthur, met hulp van den koning Philippus Augustus, en van verscheide andere vorsten, betwistte hem de kroon. Maar Johannes verraschte hem te Mirebeau in het jaar 1202, en deedt hem in de gevangenis sterven. Constantia, de moeder van dien jongen vorst, eischte recht van den koning over den verfoeielyken moordt van een eigen bloedverwant begaan binnen de palen van zyn gebiedt, en aan den persoon van eenen van zyne onderdanen. Johannes wierdt gedagvaard voor de hoge rechtbank van de Pairs, voor welke hy niet verschynende, en niemandt van zynent wegen daar heen gezonden hebbende, wierdt hy gevonnist, als beschuldigt en overtuigt van den moordt van zyn neef en van hoog-verraadt, tot de verbeurte van alle de landen, die hy in Vrankryk bezat. Dit was het eenigste ongeval niet, het welk hem overkwam. Johannes haalde op zich den haat der Engelschen door de geweldadige belastingen, die hy het volk opleide, en stak zich in grote moeielykheden met de geestelykheit, de welke hy uit het landt dreef, en hen van hunne goederen beroofde; waarom paus Innocentius de III den ban tegen hem uitsprak. De zelve ging nog verder, en ontsloeg zyne onderdanen van den eedt van getrouwigheit, en gaf zyn ryk over aan dien het zelve zou vermeesteren. Hier op onderwierp zich Johannes lafhertig in het jaar 1213, met belofte, dat hy en zyne opvolgers eene jaarlyksche schatting aan de kerk zouden betalen. Wegens deze al te lafhertige onderwerping vatten zyne onderdanen een groter haat tegen hem op, en na dat hy in verscheide ontmoetingen de nederlaag hadt gekregen, en de koning Philips Augustus den veldslag van Bovines hadt gewonnen in het jaar 1214, nodigden zy Lodewyk, den zoon van den gemelden Philips, tot het ryk, en kroonden hem binnen Londen den 20 Maart van het jaar 1216. Johannes vatte hier uit zulk een hertzeer en wanhoop op, dat hy van zins was, als men het zeggen van Mattheus Paris mag geloof geven, Miramolin, koning der Saracenen, te volgen, en de Mahomethaansche sekte aan te nemen, zo hy hem van zyn rampspoedt wilde redden. Hy stierf den 10 October van het zelve jaar 1216. Men verhaalt, dat hy zelf oorzaak van zyne doodt is geweest, doordien hy al te veel perziken gegeten hadt. Hy was in zyn eerste huwelyk getrouwt geweest met de dochter van Hu-

Hubert, een graaf. Naderhandt trouwde hy met Amicia, of Haloize, erfgenaam van Wilhelm, of Robert, graaf van Gloceſter. Hy tradt in een derde huwelyk met Izabelle, dochter van Aimar, graaf van Angoulême, de welke verloofd was aan Hugo le Brun, graaf van la Marche. In dit derde huwelyk won hy *Henrik* den III, zyn opvolger; *Richard*, graaf van Cornwall, en Roomſch koning, *Johanna*, *Izabella*, en *Eleonora*: de eerſte is de gemalin geweeſt van Alexander, koning van Schotlandt; de twede van keizer Frederik den II, en de derde van Simon van Montfort, graaf van Cheſter. De koningin weduwe hertrouwde met Hugo, graaf van la Marche, aan wien de koning Johannes haar ontvoert hadt op den dag van zyne bruiloft, op het welke hy genodigt was. *Matth. Weſtmonaſt. Polydorus Virgilius, Du Cheſne Hiſt. d'Anglet. Matth. Paris. Belleforeſt. Mezeray. enz.*

Koningen van Arragon en van Navarre.

JOHANNES de I van dien naam, alleenlyk koning van Arragon, bekleedde den koninklyken troon in het jaar 1388, na de doodt van zyn vader Petrus den IV. Zyne zwakheit baarde hem verachting onder zyne onderdanen: en om deze reden waren 'er in de eerſte jaren van zyne regering vele opſchuddingen en onluſten in zyn ryk. Hy ſtierf den 19 May van het jaar 1395, in den ouderdom van 44 jaren, hebbende negen jaren en vyf maanden geregeert. Zyn broeder Martinus volgde hem op, met uitſluiting van Mattheus, graaf van Foix, die met zyne dochter Johanna getrouwt was. Deze koning hadt haar in huwelyk gewonnen by Matea, dochter van Jacobus, graaf van Armagnak, zyne eerſte gemalin; en by Jolante, de dochter van Robert, hertog van Bar, teelde hy Jolante, en nog een zoon, die jong geſtorven is. *Mariana l. XIX. Surita l. III.*

JOHANNES de II, eerſt hertog van Penafiel, en daar na koning van Navarre en van Arragon, was de zoon van Ferdinand van Caſtilië, koning van Arragon. Hy kwam tot de kroon van Navarre door zyn huwelyk in het jaar 1420 met Blanka, dochter en erfgenaam van Karel, bygenaamt de Edele, of de twede Salomon, en weduwe van Martinus, koning van Sicilië, de zoon van een koning van Arragon van dien naam. Johannes wierdt gekroont met haar in het jaar 1429, en teelde by haar *Karel*, vorſt van Viane; *Blanka*, die gehuwelykt is geweeſt aan Henrik den IV, koning van Caſtilië, en geſtorven zonder kinderen na te laten in het jaar 1441. Deze doodt veroorzaakte ongeloofelyke rampen in den ſtaat: want Johannes hertrouwde met Johanna Henriquez, dochter van den konneſtabel van Caſtilië. Karel, vorſt van Viane, kon niet dulden, dat zy deel hadt in de beſtiering van het ryk, het welk aan hem door de doodt van zyne moeder Blanka toekwam. Uit dit geſchil ontſtonden twee partyſchappen tuſſchen de ſtamhuizen van Beaumont en van Grammont, de welke de aanzienlykſte van het ryk waren. Het eerſte trok de ſtreng van den prins, de welke gekroont wierdt, en daar na met zyne aanhangers in een veldſlag de nederlaag kreeg. Men verzoende hem met den koning zyn vader, die hem de provincie van Catalonië gaf, en daar na ging hy bezit nemen van Arragon, na de doodt van zyn broeder Alfonſus, bygenaamt de Grootmoedige, die geſtorven was in het 1458. In het vervolg onderſtondt hy een zwaren oorlog tegen Henrik den IV, koning van Caſtilië. Middelerwyl greep zyn zoon Karel, die van zyn ſtiefmoeder kwalyk gehandelt wierdt, wederom de wapenen op, en wierdt ten twede male overwonnen en gevangen genomen. De Catalanen maakten een opſtandt tot zyn voordeel, en dwongen den vader hem in vryheit te ſtellen: maar hy ſtierf op den zelven dag van zyne ontſlaging, zo men zegt van het innemen van een vergiftige brok, de welke zyn ſtiefmoeder hem hadt doen ingeven door zyn eigen geneesmeeſter op den 23 September van het jaar 1461. De Catalanen ſtonden andermaal op tegen Johannes, onderſteunt zynde door den koning van Caſtilië; en Johannes om geldt te bekomen, om hen in dezen dringenden noodt het hoofdt te kunnen bieden, verpandde de graafſchappen van Rouſſillon en van Cerdagne aan den koning Lodewyk den XI voor de ſomme van driemaal honderd duizend goude kronen. Middelerwyl hadt hy in het jaar 1434 zyne dochter Eleonora ten huwelyk gegeven aan Gaſto den IV, graaf van Foix, die gouverneur was van Navarre gedurende het leven van zynen ſchoonvader. Johannes teelde in zyn twede huwelyk *Ferdinand*, die trouwde met Izabelle, erfgenaam van Leon en van Caſtilië. Hy ſtierf binnen Barcelona den 19 January. Zyn ligchaam wierdt ter aarde beſtelt in het klooſter van O. L. Vrouwe van Poblet. *Eleonora*, zyne dochter, volgde hem op in het koninkryk van Navarre. *Mariana lib. XXIII. 24. Surita lib. XX. Texeira, la Perriere, Olhagarai, Chapuis, De Marca, &c. Hiſt. de Bearn. & Navarr. Turquet Hiſt. d'Eſp.*

JOHANNES de II van dien naam, alleenlyk koning van Navarre, was de zoon van Alanus van Albret. Hy trouwde omtrent het jaar 1484 met Catharina van Foix, zuſter en erfgenaam van Franciſcus Phebus, koning van Navarre, die de zoon was van Gaſto den V, en van Magdalena van Vrankryk, dochter van den koning Karel den VIII. Deze Gaſto was de zoon van Gaſto den IV, en van Eleonora, dochter van Johannes en van Blanka van Navarre, daar zo even van gemeld is. Hun huwelyk wierdt geſloten in het jaar 1484, gelyk gezegt is, en hunne oneenigheit was byna oorzaak van het algemeen verderf van den ſtaat. De zelve nam haren aanvang met het vernieuwen der partyſchappen van de huizen van Beaumont en van Grammont. De koning begunſtigde het eerſte, en de koningin was ten voordeele van het andere. Wel is waar, dat men kort daar na deze onluſten tot bedaren gebragt heeft, maar de ſtaatzucht van Ferdinand, koning van Spanje, verwekte hem nieuwe opſchuddingen. Deze vorſt viel in Navarre in het jaar 1512, en ſtelde zich in korten tydt onrechtvaardiglyk in het bezit van dezen ſtaat. De koning Johannes was naar Bearn geweken, zo hadt hy al zyn op de grenzen verloren. Als Ferdinand zyn ſlag waargenomen hadt, zocht hy eenige uitvluchten om zyne uitvoering te bewimpelen: maar hy kon 'er geen andere vinden, dan het recht van den oorlog en een bulle van paus Julius den II, die het gemelde ryk van Navarre ten roof ſtelde aan den eerſten inneemer, uit oorzaak dat Johannes een begunſtiger was van de kerkvergadering van Piza en bondgenoot van den koning Lodewyk den XII, die een vyandt van den heiligen ſtoel was. Maar, wat het recht van den oorlog aangaat, zegt zeker hedendaagſch hiſtorieſchryver, zo men geweldt daar door verſtaan moet, het welk alleenlyk plaats van recht grypt onder de barbaarſche en wilde landaarten, mag men zeggen, dat Ferdinand hier toe in het minſte niet gerechtigt was, dewyl Johannes aan hem geen reden van verſtoorheit gegeven, noch eenigzins beledigt hadt. Wat het andere punt betreft, de bulle, daar men zo krachtig op ſteunt, wordt 'er niet gevonden; en ſchoon de zelve kon aangetoont worden, zo zouze evenwel geen recht kunnen geven op een kroon, de welke alleenlyk van Godt afhangt. De pauzen behoren zich met het geeſtelyke te vergenoegen: het recht, het welk zy zich inbeelden op de kronen te hebben, is een enkele verwaandheit; en dewyl de Spanjaarden zeggen, dat de gemelde bulle in de maandt van July is wereldkundig gemaakt, en dat de inval geſchied is in de maandt van Juny, zo is het, of men aan een man het hoofdt liet afhouwen, en dat men naderhandt zyn vonnis uitſprak. Op eene andere plaats is 'er aangemerkt, dat de voorſtanders van Spanje nooit eenig voorwendſel hebben weten te vinden, het welk eenigzins waarſchynlyk was om deze onrechtmatige bezitting op een vaſten grondt te ſtellen. De koning van Vrankryk voorzag Johannes zyn bondgenoot van nodigen onderſtandt: maar de zelve wierdt kwalyk beſtierd, en bragt geen de minſte baat by. Deze vorſt eindigde zyne dagen in een dorp van Bearn op den 26 Juny van het jaar 1516, en Catharina, zyne gemalin, overleefde hem maar acht maanden. Zy hadden by elkander verſcheide kinderen gewonnen: zy lieten *Henrik* na tot erfgenaam van hunne landen, van den welken en van Margareta, zuſter van den koning François den I, geboren is *Johanna*, de moeder van Henrik den Groten. *La Perriere, Olhagarai, De Marca &c. Hiſt. de Nav. & de Bearn. Mariana l. XXX. Spondanus in Annal. Mezeray Hiſt. de France en Loüis XII. & Franç. I.*

Koningen van Castilie.

JOHANNES de I van dien naam, koning van Leon en van Caſtilië, volgde zyn vader Henrik den II op in het jaar 1379, niet ouder zynde dan 21 jaren. Hy trouwde met Eleonora van Arragon, de welke hem vader maakte van *Henrik* den III, zyn opvolger, en van *Ferdinand*, koning van Arragon. De Engelſchen meenden eenig recht te hebben op zyne landen, uit hoofde van Conſtantia, dochter van Don Predo, en vrouw van Johannes, hertog van Lankaſter. Eduard, de zoon van dezen hertog, voerde een leger aan in Spanje, en voegde zich by krygsſcharen van Ferdinand, koning van Portugal, die eenig verſchil met Johannes gehad hadt. Echter wierdt deze zaak bygelegt, en de koning van Caſtilië, die weduwenaar was, trouwde met Beatrix van Portugal in het jaar 1383, op voorwaarde, dat de kinderen, die uit dit huwelyk mogten voortkomen, zouden opvolgen tot de kroon van Ferdinand. Deze ſtierf wel eenigen tydt daar na; maar de Portugezen ſtelden Johannes, den natuurlyken broeder van hunnen overleden koning, op den troon. De koning van Caſtilië kreeg de nederlaag in een veldſlag, en wierdt door het vallen van een paardt verplettert, op een van die paardelopen, die zo gemeen onder de Caſtilianen plagten te zyn, of, gelyk anderen zeggen, op de jagt. Dit gebeurde op den 9 October in het jaar 1390, en Rodericus Sanchez, een Spaanſch hiſtorieſchryver, is van gevoelen, dat men deze doodt mag aanmerken als eene ſtraffe des Heeren over Johannes, die den zondag ontëert hadt door dezen paardeloop. Hy regeerde elf jaren en drie maanden. *Mariana lib. XVIII. Garibay l. XXV. Roderigo Sanchez Hiſt. Hiſp.*

JOHANNES de II, de zoon van Henrik den II, wierdt tot koning uitgeroepen in den ouderdom van 22 maanden op het einde van het jaar 1406, voornamentlyk door de goede zorge van zyn oom Ferdinand, naderhandt koning van Arragon, die edelmoediglyk alle die genen wederſtondt, die hem aanprikkelden om zelf de kroon op het hoofdt te zetten. Paulus van Burgos, of van de H. Maria, biſſchop van Carthagena, de welke voortyds een Jood geweeſt was, wierdt geſchikt om zorg te dragen voor de opvoeding van dezen jongen vorſt. De zelve was zo haaſt niet in ſtaat om de wapenen te voeren, of hy vondt zich verplicht de zelve op te vatten tegen de koningen van Navarre en van Arragon, de welke hy zo ver in het naauw bragt, dat zy genoodzaakt waren van hem de vrede te verzoeken, de welke hy hen toeſtondt. Maar het genot, het welk hy daar van hadt, duurde niet lang; want hy wierdt genoodzaakt zyne wapenen tegen de Moren van Grenade te keren, welker koning zyne herſtelling aan hem verſchuldigt was, en die hem echter met eene ongehoorde ondankbaarheit zelf aanfaſte. Johannes deedt hem daar berouw van hebben, doodde twaalf duizend mannen van zyn volk in het jaar 1431, en verwoeſtte alle de omleggende plaatſen van Grenade. Men verhaalt, dat hy die ſtadt zonder moeite zou hebben kunnen veroveren, zo Alvarez de Luna, zyn gunſteling en

en konnestabel van Castilië, zulks niet belet hadt door kracht van geldt van de Moren. Het is deze vermetele gunsteling, die gedurende zo lange jaren zulke rampspoedige oproeren in Castilië verwekt heeft, en dien naderhandt het hoofdt voor de voeten wierdt gelegt, gelyk op zyn plaats gezegt wordt. De koning Johannes stierf den 20 Augusty in het jaar 1454, zynde het 50 jaar zyns ouderdoms, en het 48 sedert zyne komste tot den troon. *Henrik* de IV, zyn zoon, welken hy by Maria van Arragon, met nog twee dochters, geteelt hadt, volgde hem op. Hy trouwde in een twede huwelyk, in het jaar 1447, met Izabelle, dochter van Johannes van Portugal, en won by haar *Alfonsus* en *Izabelle. Mariana l. XIX &c. Turquet Hist. d'Esp.*

Koningen van Denemarken en van Zweden.

JOHANNES de I van dien naam, koning van Zweden, was de zoon van koning Suercher den III, bygenaamt de Godsdienstige. Hy wierdt op den troon gestelt na de doodt van Erik den X, omtrent het jaar 1218, of 1220. Zyne goedaardigheit deedt hem den naam geven van den Goedertieren. Hy bragt de kerken grote voordeelen toe, en zyne onderdanen zouden ten hoogste gelukkig geweest hebben, als zyne regering langduriger geweest hadt; maar de zelve duurde niet boven drie of vier jaren. Hy stierf in het jaar 1222. *Olaus Magnus Hist. Goth. Martinus Zeiler. Descript Suecia.*

JOHANNES de II, koning van Denemarken, Zweden en Noorwegen. Hy was de zoon van Christiaan den I, en van Dorothea, markgravinne van Brandenburg, geboren in den jare 1455. Zyn vader hadt hem reets by zyn leven in 't jaar 1478 tot deelgenoot van de regering aangenomen, en maakte hem daar in 't jaar 1482 door zyne doodt volkomen bezitter van. Zyn jonger broeder Frederik zou uit hoofde van het vaderlyk testament Sleeswyk en Holstein alleen hebben, maar hy verdeelde die landen met hem naar zyn welgevallen. Zie Frederik den I, koning van Denemarken. In den beginne der regering van Johannes zonden de Deensche Standen een gezantschap naar Zweden, begeerende, dat zy ook Johannes voor hunnen koning zouden aannemen. Zy verkozen hem ook, maar de toenmalige gouverneur Steno-Stur gaf hem zo veel te doen, dat hy niet dan na verloop van 14 jaren dit koninkryk bezat, wanneer hy Stur in 't jaar 1497 by Stokholm versloeg, hem dwingende van het ryk afstandt te doen, en met Finlandt alleen te vrede te zyn. In 't jaar 1500 trachtte hy die van Ditmarsen te bedwingen, maar leedt van de zelve een zeer grote nederlaag. Dit bewoog de Zweden van hem af te vallen, zodanig, dat hy, met zyne bevruchte gemalin Christina, dochter van den keurvorst Ernest van Saxen, achter te laten, Stokholm moest verlaten. Zy riepen hem wel wederom in Zweden, maar hy, bemerkende, dat zy hem lagen leiden, keerde haast weder te rug. De Zweden namen daar op Stokholm in, en staken de koningin in het klooster van St. Brigitta. Zy zochten ook onlusten in 't koninkryk van Noorwegen te verwekken, maar wierden van daar wederom verjaagt. Hy stierf den 20 April des jaars 1513 te Alborg in Jutlandt. Op hem volgde zyn zoon *Christiern* de II. *Jo. Magnus histor. Suec. Chytrai Hist. Saxon. Krantzii Saxon. Erp. Lindenberg Hist. Dan. Jo. Loccenii Hist. Suec.*

JOHANNES de III, koning van Zweden. Hy was de zoon van koning Gustaaf van Zweden en van Catharina, dochter van Magnus den II, hertog van Saxen-Lauenburg, en geboren in 't jaar 1537. Eerst was hy hertog van Finlandt, maar na dat hy de dochter van Sigismundus Augustus, koning van Polen, trouwde, vatte zyn oudste broeder Erik de IV, koning van Zweden, een kwaad vermoeden tegen hem op, als of hy poogde koning te worden. Men beschuldigde hem voorts van verstandhouding met de vyanden, en doordien hy den oorlog van koning Erik vreesde, riep hy zyn zwager, den koning van Polen, den hertog van Pruissen, en andere te hulp, versterkte zyne vestingen, en liet de Finnen den eedt van getrouwheit doen. Na dat den 12 Augusty des jaars 1563 de stadt Abo met list was verovert, bragt men Johannes nevens zyne gemalin en bedienden naar Stokholm gevangen, alwaar hy te recht gestelt, van Jöran Person, een kwade raadgever des konings, als een rebel aangeklaagt, en met zyne aanhangeren ter doodt verwezen wierdt, welk vonnis zelfs de voornaamste Standen moesten ondertekenen. Dus wierden velen van zyne bedienden gedood, maar Johannes in eene eeuwige gevangenisse naar Grypsholm verwezen, in welke hem zyne gemalin goedwillig volgde. Doch vermits koning Erik uit de sterrekunde, van welke hy zeer veel werk maakte, ontdekte, dat hem Johannes nog van den troon zou stoten, zou hy hem zekerlyk van kant hebben geholpen, ten ware hy voor zyne andere broederen en voor de groten van 't ryk, ook voor den koning van Polen gevreest hadt. Zommigen melden, dat de koning dikwils by hem in de gevangenis is gegaan, met oogmerk van hem te vermoorden; maar hem aanziende hadt hy andere gedachten gekregen, en voor hem op zyne kniën vallende, hadt hy hem gebeden, dewyl hy wel wist, dat hy eens zyn ryk zou bezitten, hem geen schandelyke doodt te willen laten sterven. Eindelyk wierdt Johannes den 22 October des jaars 1566 door veel voorspraak vrygelaten, en van den koning zeer vriendelyk ontfangen. Maar wanneer koning Erik geweldig regeerde, vele onschuldigen liet vermoorden, en met Catharina, een gemeen vrouwspersoon, opentlyk trouwde, ook gevaarlyke aanslagen tegen zyne broederen maakte, verwekten Johannes en Magnus met hulp van vele anderen een opstandt, veroverden Watstein in Oost-Gothlandt, belegerden Stokholm, vermeesterden deze stadt, en namen den koning Erik gevangen. Daar na wierdt Johannes, door bemiddeling van Pontus de la Garde, den 29 September des jaars 1568 van de aanwezende standen als koning erkent, en daarentegen Erik in eene eeuwige gevangenisse verwezen, in welke hy veel moest lyden, en eindelyk door vergift wierdt van kant geholpen. Johannes maakte terstondt met Moskovië en Denemarken vrede, doch onstondt met de eersten in 't jaar 1572 in Lyflandt een oorlog, in welken 7000 Zweden 16000 Russen den 23 January des jaars 1573 by Lode op de vlucht dreven, tot dat eindelyk in 't jaar 1574 de vrede wierdt gesloten. Ook poogde Johannes in zyn ryk eene kerkelyke hervorming aan te stellen, willende, dat alles naar de oude Christen kerk zou ingericht worden; maar ondertusschen wierden de meeste leringen en gewoonten der R. Katholyke kerke wederom ingevoert, waar toe zyne gemalin Catharina wel het meest deedt. Daar op wierden vele Nederlandsche Jesuiten in het ryk geroepen, den 14 Juny des jaars 1573 een aartsbisschop en 2 bisschoppen met Roomsch-Katholyke plegtigheden ingewyd, ook eene nieuwe kerkenorder en liturgie opgestelt, welke de meeste priesters ondertekenden, nademaal hy hen de inkomsten van de begravingen liet houden. De koning zondt vervolgens Pontus de la Garde nevens Fectenius met den nieuwen kerkregel naar Rome aan paus Gregorius den XIII; maar dezen behaagde het niet, dat wereldlyke heeren de zaken van den Godsdienst zouden bestieren. Om deze redenen zocht koning Johannes zich met de Griekfche kerk te vereenigen. Echter zondt de paus den Jesuit Possevinus als gezant naar Zweden, welke den koning in den R. Katholyken Godsdienst moest bevestigen. Wel haast borst het tusschen hem en zyn broeder Karel tot een oorlog uit, doch de zelve wierdt door de koningin en de gemalin van den hertog Karel bygelegt. Ondertusschen bleef de oorlog in Lyflandt duren, en schoon de Zweden den zelven slap voortzetten, behaalden zy echter door de hulpe der Polen den 21 October des jaars 1578 een grote overwinning op de Russen. Wanneer Johannes met Polen een nader verbondt maakte, zondt hy onder Pontus de la Garde een sterk leger tegen de Russen, het welk in den jare 1581 Narva, Jamogorod, Coporie, en Witstein veroverde, ook eenige malen de Moskoviters versloeg. Eindelyk wierdt in 't jaar 1583 een stilstandt van 2 maanden gemaakt, en de zelve kort daarna voor 2 jaren verlengt. Niet lang daar na stierf de koningin Catharina. Toen poogde Johannes andermaal zich met de Griekfche kerk te vereenigen, liet ten dien einde den kerkregel in de Griekfche taal overzetten, maar veranderde wederom van gedachten, en verbande de Jesuiten uit zyn ryk. In 't jaar 1586 vernieuwde hy den stilstandt met Moskovië voor 4 jaren, vereenigde zich met zyn broeder Karel, en maakte hem stadhouder van het ryk. Naderhandt geraakte hy weder in onlusten met de Moskoviters, welke in 't jaar 1590 Ivanogrod en Coporie weder veroverden. Hy stierf te Stokholm den 19 November des jaars 1592. *Thuanus. Chytraus. Schefferus Memorab. Europa. Loccenii Hist. Suec.*

Koningen van Jeruzalem en van Cyprus.

JOHANNES *van Briënne*, koning van Jeruzalem, en naderhandt keizer van Constantinopel, was de zoon van Erardus den II van dien naam, graaf van Briënne, en van Agnes van Montbelliard. Hy nam het kruis aan tot een tocht naar het Heilige Landt met de Franschen, de welke de stadt Constantinopel innamen in het jaar 1204, en hy verkreeg zulk eene grootachting door zyne dapperheit, dat de baronnen van Jeruzalem na de doodt van hunnen koning Amaury een bezending naar Vrankryk deden om aan hem dit koninkryk op te dragen, te gelyk met Maria van Montferrat, de dochter van Conrad, marquis van Montferrat, en van Izabelle van Anjou, koninginne van Jeruzalem. Hy nam dit aan met goedkeuring van den koning Philips Augustus, die hem een geschenk deedt van 40000 ponden. Johannes kwam in Palestina in het jaar 1210, voltrok zyn huwelyk, wierdt tot koning gekroont in de maandt van October, en ontzette de stadt Acre, die door Conradin, Sultan van Damascus, belegert was. Daar na in het jaar 1218 ging hy Damiate in Egypten belegeren, 't welk hy na eene belegering van een jaar en zes maanden, en na vele ongemakken doorgestaan te hebben, bemachtigde, maar hy kon 't zelve niet langer dan acht maanden in bezit houden. Eenigen tydt daar na verloor deze koning zyne gemalin, en keerde weder naar Vrankryk, om 'er onderstandt te gaan halen. Het gebeurde op deze reize, dat hy in het jaar 1222 een twede huwelyk aanging met Berengaria van Castilië, zuster van den koning Ferdinand. In het volgende jaar was hy tegenwoordig by de zalving van den koning Lodewyk den Jongen, den welken hy honderd duizend kronen schonk, en daarna trok hy naar Rome. Deze vorst hadt eene eenige dochter overgewonnen, met name Jolante, de welke hy in het zelve jaar 1223 uittrouwde aan keizer Frederik den II, op voorwaarde, dat hy gedurende zyn leven in het bezit van het ryk zou blyven. Zulks wierdt hem toegezegt; maar de belofte verbroken. In het jaar 1229 wierdt hy van de Fransche baronnen van het Oosten verkozen tot de bestiering van het keizerryk van Constantinopel gedurende de minderjarigheit van Balduin den II. Hy nam den tytel van keizer aan, gelyk de gewoonte was van de ryksvoogden van dien tydt, en hy kwam te Constantinopel in het jaar 1231, alwaar hy door den patriarch Simon gekroont wierdt. Hy versloeg de legers van Johannes Ducas, bygenaamt Vatacius, in verscheide voorvallen in de jaren 1233 en 1235. Men verhaalt, dat Johannes van Briënne de laatste jaren van zyn leven bezoetelt heeft door zyne vrekheit. Hy stierf in de maandt van Maart van den jare 1237. Hy hadt by zyne twede gemalinne gewonnen *Alfonsus* van Briënne, graaf van Eu;

Johannes Boutillier van Vrankryk, gestorven in het jaar 1296; *Lodewyk*, burggraaf van Beaumont aan de Maine, en *Maria*, gemalin van Balduin van Courtenay den II, keizer van Constantinopel. *Du Cange Hist. de Constant. Surita. Sanut. Matth. Paris. Walsingham. Collenutio.*

JOHANNES de I, koning van Cyprus, was de oudste zoon van Hugo den II, koning van Cyprus en van Jeruzalem. Hy volgde hem op in het jaar 1281; maar hy behieldt dit ryk niet langer dan twee jaren, en stierf in het jaar 1283, zonder nazaatschap. Zyn broeder Henrik de II was zyn opvolger. *Hist. Cyp. Steph. de Lusignan. Sanfovin.* enz.

JOHANNES, of JANUS *van Lusignan* de II, koning van Cyprus, was de zoon van Petrus den II, koning van Cyprus en van Jeruzalem, en van Valentina van Milaan. Hy trouwde in het jaar 1411 met Charlotta van Bourbon, een van de schoonste vorstinnen van haren tydt, de dochter van Johannes van Bourbon den I, graaf van la Marche, en van Catharina van Vendôme. De plegtigheit van haar huwelyk wierdt verrecht binnen Melun den 2 Augusty in het jaar 1409, en trok twee jaren daar na naar Cyprus, alwaar zy op eene zeer prachtige wyze door haren man in de haven van Chermes ontfangen wierdt. De koning Johannes teelde in dit huwelyk *Johannes* den III, van welken in het vervolg zal gesproken worden; *Jacobus*, landrechter van Cyprus, die zonder nazaatschap overleden is; *Maria*, ondertrouwde bruidt van Philips van Bourbon, heere van Beaujeu, en *Anna*, gehuwelykt in het jaar 1431 met Lodewyk, hertog van Savoje, die gestorven is den 11 November in het jaar 1462. Jacobus heeft in verscheide voorvallen de nederlaag gehad in den oorlog. Hy stierf in het jaar 1431. *Steph. de Lusignan Hist. de Cyp. Sammarth Hist. Geneal. de France.* enz.

JOHANNES de III, koning van Cyprus, van Jeruzalem, en van Armenië, volgde zyn vader op in het jaar 1431. Hy trouwde met Helena Paleologa, de dochter van Theodorus, opperheerscher van Morea, by welke hy eene eenige dochter, met Name *Charlotta*, teelde. Deze wierdt gehuwelykt in haar eerste trouwverbondt met Johannes, hertog van Conimbrië, de zoon van Petrus van Portugal, en van Izabelle van Arragon; en door een twede echtverbondt met Lodewyk, hertog van Savoje. De koning Johannes stierf in het jaar 1458, ten tyde als over dit twede huwelyk binnen Turin gehandelt wierdt. Hy hadt by Maria Patras, zyne meesteresse, een zoon geteelt, met name *Jacobus*, die de onrechtmatige bezitter van het ryk geweest is, gelyk elders gezegt wordt. *Steph. de Lusignan Hist. de Cyp. Guichenon Hist. de Savoje.* enz.

Koningen van Polen.

JOHANNES ALBERTUS, koning van Polen, de twede zoon van Casimir den IV, wierdt geboren in het jaar 1459. Hy wierdt tot het koninkryk verkozen in het jaar 1492, met toestemming van Ladislaus, zyn broeder, koning van Hungarië en van Bohemen. Deze vorst was geleerd, en voornamentlyk in de geschiedkunde, milddadig ten opzichte van zyn krygsvolk; maar hadt weinig voorspoedt in den oorlog. Hy trok te veldt tegen Stephanus, waiwode van Walachië, de welke zyn leger by verrassching versloeg, en hy verzocht onderstandt van den Turk. Frederik van Saxen, grootmeester van Pruissen, nam deze gelegenheit waar om zich te ontslaan van de hulde, die hy aan de kroon van Polen verschuldigt was te doen. Johannes Albertus wilde hem daar toe dwingen door de wapenen, wanneer hy kwam te overlyden aan eene beroerte den 17 July in het jaar 1501, zonder gehuwelykt geweest te hebben. *Michovius Serm. l. I. & Hist. Pol IV., Cromer l. XXX.*

JOHANNES CASIMIR. Zie CASIMIR de V.

JOHANNES de III, koning van Polen, groothertog van Litthauwen, Reussen, enz. heeft zich door zyne dapperheit op den koninklyken troon verheven. Hy was de jonger zoon van Jacobus Sobieski, kastelein van Crakau, enz. en van eene dochter van Stanislaus Zolkieuwski, grootkancelier en grootveldheer van de kroon, die gestreden heeft in den veldslag van Cicora den 19 September van het jaar 1620. Hy wierdt vystienmaal van de Turken aangetast op den tweden dag van de volgende maandt October, en sneuvelde in het gevecht, van zyn krygsvolk verlaten zynde, op den 6 van de zelve maandt, in den ouderdom van 75 jaren. Jacobus Sobieski, gezant van de kroon, trof de vrede het volgende jaar met den Turkschen keizer Osman. Hy blonk uit door zyne bekwaamheit in alle voorvallen, en stierf in het jaar 1646. De koning van Polen was toen ter tydt binnen Parys, met Marcus Sobieski, zyn oudsten broeder, die zich door zyne dapperheit roemruchtig heeft gemaakt, en gedood wierdt door de Turken in de nederlaag by Batow. Johannes, Sobieski wierdt tot maarschalk van de kroon benoemt den 24 Augusty in het jaar 1665, grootveldheer van het ryk in het jaar 1667, en groothofmeester van den koning, Palatyn van Crakau, enz. Hy herwon zestig steden van de wederspannige Kozakken in Ukranië. In het jaar 1673 doorstondt hy het beleg van Podhais tegen de Tartaren, en twee jaren daarna ontweldigde hy hen en de Kozakken het gansche Palatynschap van Braklaw in Neder-Podolië. Hy heeft zich nog door verscheide andere heldendaden doen uitblinken. Hy versloeg het Turksche leger in het jaar 1671, gedurende de belegering van de stadt Leopold, of Lemberg, aan de Peltaw in Root-Reussen, en won in het jaar 1673 den beruchten veldslag van Choczim aan den Niester, en op de grenzen van Moldavië. De zelve begon op een zaturdag, en nam een einde op den derden dag daar na door de verovering van deze sterkte. Van den kant van de Turken sneuvelden 'er acht duizend Spahis. Deze voortreffelyke overwinning, eene van de vermaardste, die men in die eeuwe behaalt heeft, wierdt bevochten op den 11 November, daags na de doodt van den koning Michael Koribut Wiesnowiski. De grootmaarschalk Sobieski was alleen waardig die plaats te vervullen. Hy wierdt verkozen op den 19 May in het jaar 1674, en niet eerst vyftien maanden na zyne verkiezing gekroont. Hy heeft in dien tusschentydt verscheide veldslagen gewonnen op de Turken, en hen genoodzaakt binnen Surowna de vrede te maken. Na dien tydt, in het jaar 1676, heeft hy de ridderorde van den Heiligen Geest ontfangen, welke de koning van Vrankryk hem toezondt door zynen gezant, den marquis van Bethune. Deze monarch heeft in verscheide voorvallen byzondere blyken van zyne vriendtschap gegeven aan den koning van Polen, en zelfs krachtig medegeholpen tot zyne verkiezing, door de goede zorge en voorzichtigheit van Toussaints van Fourbin, Janson, bisschop van Marseille, die zyn buitengewone afgezant was: want hy verydelde met behendigheit de aanslagen der partyschappen van de mogendheden, die de voordeelen van het Poolsche ryk niet ter herte namen, en de ongemene bekwaamheit van den grootmaarschalk Sobieski met geen goede oogen aanzagen. Hy heeft ook zeer veel toegebragt in het jaar 1683 tot het opbreken van het beleg van Wenen, en woonde in persoon dien krygstocht by, door welke heldendaden hy groten roem verkregen heeft. De koning Johannes sprak veelderhande talen, was een liefhebber van boeken en van geleerde lieden, en bezat alle de hoedanigheden van een volmaakt krygsheldt. Hy was getrouwt met vrouwe Maria van la Grange, dochter van den marquis van Arquien, uit het adelyke huis van La Grange, in het Nivernois, by welke hy geteelt heeft *Franciscus van la Grange*, heere van Montigni, van Seri, enz. ridder van de ordens des konings, maarschalk van Vrankryk, gouverneur van het Vendomois, van Berri, van Blois, van de steden en bisdommen van Metz, Toul, en Verdun, enz. gelyk elders gezegt is. De koningin van Polen was weduwe van den vorst Zamoiski. De koning Johannes de III heeft verscheide kinderen uit dit huwelyk gehad, en onder anderen *Jacobus Sobieski*, vorst van Polen. Deze vorst is gestorven binnen Warschau op den 17 Juny in het jaar 1696, in den ouderdom van 72 jaren.

Koningen van Portugal.

JOHANNES de I van dien naam, koning van Portugal en van Algarbe, bygenaamt Vader des vaderlands, was de natuurlyke zoon van Petrus, bygenaamt de voorstander van de gerechtigheit, welken hy geteelt hadt by Thereza Laurens. Hy was grootmeester van de ridderorde van Avis, en na de doodt van zynen broeder Ferdinand, die gestorven is in het jaar 1383, stelden hem de Portugezen op den troon, ten nadeele van Beatrix, de eenige dochter van den koning, gehuwelykt aan Johannes den I, koning van Castilië, gelyk boven gezegt is. Deze laatste vatte de wapenen op tegen hem, en de Portugezen bevochten de zege in den vermaarden veldslag van Aliubarota op den 14 Augusty in het jaar 1385 tegen de Castilianen. Sedert dien tydt bestierde de koning zyn ryk in genoegzame vrede; en om den wapenhandel niet te verwaarlozen trok hy op ten oorlog tegen de Barbaren van Afrika, de welke hy Ceuta en andere plaatsen ontnam. Paus Urbanus de VI ontsloeg hem van zyne kloosterlyke belofte in het jaar 1387; en daar na trouwde hy met Philippina, dochter van Johannes, bygenaamt de Grote, hertog van Lankaster, en van Blanka, zyne eerste vrouwe, en zuster van Henrik den IV, koning van Engelandt. Hy hadt een talryk nazaatschap van dit huwelyk, te weten *Alfonsus*, die jong gestorven is; *Eduard*, zyn opvolger; *Petrus*, hertog van Conimbrië; *Henrik*, hertog van Viseo, en grootmeester van de ridderorde van Christus, die het eilandt Madera ontdekt heeft in het jaar 1410; *Johannes*, grootmeester van de ridderorde van St. Jakob en konnestabel van Portugal; *Ferdinand*, grootmeester van de ridderorde van Avis, die gyselaar by de Saracenen gestorven in het jaar 1443; *Blanka*, die jong gestorven is, en *Izabelle*, die getrouwt is geweest met Philips den Goeden, hertog van Burgundië. Johannes teelde ook in onecht *Alfonsus*, die de hoofdstam geweest is van de hertogen van Bragance. Hy stierf den 14 van Augusty in het jaar 1433, in den ouderdom van 76 jaren. *Mariana lib. XVIII. 21. Vasconcellos de Reg. Lusit. Nonius Geneal. Reg. Lusit. Turquet.* enz.

JOHANNES de II, bygenaamt de Grote en de Strenge, volgde zynen vader Alfonsus den V op in het jaar 1481. Eenige groten van zyn ryk veroorzaakten hem groote moeielykheden in den aanvang van zyne regering door hunnen opstandt; maar hy verydelde hunne aanslagen, en liet de belhamels ter doodt brengen, en voor al Ferdinand, hertog van Bragance, aan welken hy het hoofdt liet afslaan. Daar na arbeidde hy met een ongelooflyken yver om de Portugeesche volkplantingen op te rechten in Indië, alwaar hy verscheide kasteelen liet bouwen in Guinea. Aldus door zyn toedoen hadden de Roomsche geestelyken een vryen toegang in de landen der barbaren. Hy was tegenwoordig by het innemen van Arzile en van Tanger in het jaar 1471, en hy blonk uit in den veldslag van Toro tegen de Castilianen in het jaar 1476. Door deze uitmuntende en voortreffelyke uitvoeringen, en ontelbare andere heldendaden heeft hy den eernaam van den Groten verkregen, gelyk de stiptheit, die hy onderhieldt in te bezorgen, dat men goed recht deedt, aan hem dien van den Strengen heeft doen geven. De Spaansche schryvers beschuldigen hem van lafhertigheit, van zich niet te hebben willen inlaten in het eedgenootschap van den paus, en van hunnen koning tegen Karel den VIII, koning van Vrankryk. Maar hy

hadt

hadt zulke treffelyke bewyzen van zyne kloekmoedigheit gegeven, dat de onpartydige gemoederen nooit voor waarheit zullen aannemen, dat het hem in deze tydsgelteldheit aan dapperheit ontbroken heeft; en buiten twyffel zullen zy veel eer genegen wezen om hem dat recht te bewyzen, en zyne edelmoedigheit goed te keuren, als zy zullen bemerken, dat hy de eer, van zyn gegeven woordt aan zyn bondgenoot na te komen, ftelde voor die van de onrechtmatige aanflagen tegen den koning van Vrankryk te begunftigen. Hy ftierf in het 41 jaar van zynen ouderdom, op den 25 October van het jaar 1495. Deze koning hadt tot zyn gemalinne genomen Eleonora, de dochter van Ferdinand, hertog van Vifeo, konneftabel van Portugal, de welke zyne nicht was. Nochtans zeggen zekere fchryvers, dat zy het niet geweeft is. In dit huwelyk teelde hy *Alfonfus*, prins van Portugal, die getrouwt is in de maandt van November van het jaar 1490 met Izabelle, princeffe van Afturië, oudfte dochter van Ferdinand den V, bygenaamt de Katholyke, koning van Arragon, en van Izabelle van Caftilië. Hy ftierf zonder nazaatfchap den 13 July in het jaar 1491, in den ouderdom van zeftien jaren. Men zegt, dat dit bykwam door den val van een paardt. *Auguftinus Emanuel Vafconcellos, Garçias van Recende en Chriftoval de Ferreira* in het leven van *Johannes* den *II. Mariana. Nonius. Turquet.*

JOHANNES de III volgde zynen vader Emanuel op in het jaar 1521. David, koning van Morenlandt, zondt hem een gezantfchap, om hem geluk te wenfchen over zyne komfte tot de kroon, en om met hem het bondgenootfchap aan te houden, het welk hy met zynen vader hadt aangegaan. Daar worden hedendaags nog berichten gevonden van dit gezantfchap, als mede eenige brieven, die de koning Johannes aan paus Paulus den III gefchreven heeft, om hem den goeden uitflag van zyne wapenen in de Indiën bekend te maken, en dewyl de koning van Camboje aan hem de fterkte van Diu hadt afgeftaan, de welke eene van de voornaamfte plaatfen is van Indië, op een klein eilandtie gelegen, naar den kant van de uitwatering van den Indus. Deze vorft, zorgende voor de bekeering van de afgodendienaars der onlangs ontdekte fteden, verzocht in het jaar 1540 eenige Jefuiten om de zelve derwaarts te zenden. Men ftondt 'er hem twee toe, namentlyk den bekenden Francifcus Xaverius en nog een anderen; en op dien zelven tydt wierden door die fchepen de eilanden van Japan ontdekt in het jaar 1542. Hy ftierf aan eene beroerdheit den 11 Juny in het jaar 1557, hebbende by Catharina van Ooftenryk, de zufter van de keizers Karel den V en Ferdinand den I, verfcheide kinderen verwekt die alle in hunne minderjarigheit geftorven zyn, als *Johannes*, prins van Portugal, de welke voor zynen vader, te weten in het jaar 1554, geftorven is, en van Johanna, dochter van Karel den V, naliet *Sebaftiaan Pofthumus*, den opvolger van zyn grootvader; *Maria*, gemalin van Philips den III, koning van Spanje; *Izabelle*, en *Beatrix*, beide jong geftorven. *Damianus à Goez in Comment. Francifcus Andrada Vafconcellos in Aneceph. Nonius in Geneal. Tom. II. Script. Hifp. Spondanus in Annal.*

JOHANNES de IV, bygenaamt de Gelukkige, was de zoon van Theodofius den II, hertog van Bragance, en van Anna, de dochter van Johannes Fernandez de Velafco, konneftabel van Spanje. Hy was de naafte erfgenaam van de kroon, en wierdt tot koning uitgeroepen in het jaar 1640. De Spanjaarden maakten zich meefter van Portugal na de doodt van den koning Don Sebaftiaan, en van den kardinaal Henricus in het jaar 1580, en hebben het zelve in bezit gehouden onder de regering van Philips den II. Philips den III, en Philips den IV; maar de Portugezen, de welke met de uiterfte begeerte wederom een vorft uit het bloedt van hunne wettige opperheerfchers wenfchten op den koninklyken troon te zien, en de heerfchappy der Spanjaarden, die hen kwalyk handelden, hen tegen de borft ftaande, wierpen kloekmoediglyk het onverdragelyke juk van den hals in het jaar 1640, en riepen den hertog van Bragance tot het ryk, die gekroont wierdt op den eerften December. Deze voorzichtige prins, die den tytel aannam van koning van Portugal en van Algarbe enz. ontdekte gelukkiglyk een zamenzwering, de welke zo tegen hem ftondt uit te barften in het begin van zyne regering. Hy liet de voornaamfte hoofden van het eedverbondt om hals brengen, en beftierde federt dien tydt zyn koninkryk met zulk een feldzaam beleidt en omzichtigheit, dat zyne vyanden nooit zyn in ftaat geweeft om het geluk van zyn ryk door hunne wapenen te verftoren, noch den luifter van zyn leven door hunne lafteringen te bezwalken. Men verhaalt van hem, dat hy een groot liefhebber van geleerde lieden en van de zangkunft was, in welke laatfte hy wonder behagen fchepte, en die hem zelfs zeer wel gelukte. Hy fliep zeer weinig, was van een lieftaligen en heufchen imborft, ging heel eenvoudig gekleed, en was zeer matig in het eeten; het welk hem deedt zeggen, dat het eigen aan een koning is gefpraakzaam te wezen, en dat alle kleedt bedekt, en alle fpyze voedt. In het jaar 1643 bemachtigde hy Salvaterra, en behaalde eene beruchte overwinning op de Spanjaarden by Badajos op den 26 May van het jaar 1644. Hy behaalde ook eenige voordeelen op de Hollanders in Brafilië in de jaren 1640 en 1654, wanneer hy hen het Recif afnam. Hy ftierf binnen Liffebon aan een opftopping van het water op den 6 November van den jare 1656. In zyn huwelyk met Ludovica, de oudfte dochter van Johannes Emanuel Perez de Gufman, hertog van Medina Sidonia, eene zeer wyze maar ftaatzuchtige vorftinne, teelde hy *Theodofius*, die jong geftorven is; *Alfonfus* den VI, koning van Portugal, zyn opvolger; *Don Pedro*, prins van Portugal, de welke ryksbeftierder was federt het jaar 1668, en tot koning verklaart wierdt na de doodt van zynen broeder.

Koningen van Schotlandt.

JOHANNES de I, koning van Schotlandt, bygenaamt van Bailleul, was afkomftig van Normandië. Hy liet zich tot opperheerfcher van het ryk verklaren na de doodt van Alexander den III, die geftorven is in het jaar 1286, en gene kinderen naliet. Echter was hy genoodzaakt een bloedigen en langdurigen oorlog te voeren ter oorzake van deze opvolging, tusfchen Johannes van Bailleul en Robert Brufe, de welke beide, uit hoofde van de dochters, uit het koninklyke bloedt van Schotlandt gefproten waren. Eduard de II, koning van Engelandt, aan wiens uitfpraak deze twee medeërfchers hun verfchil geftelt hadden, vonnifte de zaak ten voordeele van Johannes, het zy dat zyn recht overtuigender was, of dat hy zich onder zyne befcherming, als een onderdaan, begeven hadt, met belofte van de kroon door zyn toedoen te zullen bekomen, gelyk de Schotten hem verwyten. De gemelde koning van Engelandt zeide hem naderhandt den oorlog aan, en nam hem gevangen. Om zyne vryheit te verkrygen onderwierp hy zich zo fchandelyk, dat hy van zyne onderzaten veracht wierdt, en zy hem niet meer voor hunnen koning wilden erkennen. Het gebeurde in het jaar 1303, dat Johannes zich in Vrankryk bevindende, aldaar zyn leven geëindigt heeft als een onbekend en gemeen man. Hy liet een zoon na, met name *Eduard*; maar men meldt niet, waar of wat hem wedervaren is. *Lesley & Buchananus Hift. Scot.*

JOHANNES de II, de zoon van Robert den II, was des zelfs opvolger. De Schotten hadden zodanige kleinachting opgevat tegen Johannes van Bailleul, dat zy zich inbeeldden, dat deze naam van geen goede voorfpelling kon wezen, en dienvolgens deswegen hem verplichtten zynen naam te veranderen in dien van *Robert* den III, op welken naam hier na van hem zal gefproken worden.

Koningen van Hungarie.

JOHANNES, bygenaamt *Corvinus*, of *Hunniades*. Zie Hunniades.

JOHANNES van Zapolia, graaf van Sepus, en waiwode van Transfylvanië, verkreeg eene grote achting in de XVI eeuwe door zyne dapperheit. Hy wierdt tot koning van Hungarië gekroont door een gedeelte van de Standen van het koninkryk den 11 November van den jare 1526. Dit gefchiedde na de doodt van den koning Lodewyk den Jongen, de welke in den rampzaligen veldflag van Mohatz gefneuvelt was op den 29 Augufty van het zelve jaar. Ferdinand van Ooftenryk, die met Elizabeth, zufter van den koning Lodewyk, getrouwt was, wierdt gekroont van een ander deel der ryksftanden, gelyk op een andere plaats gezegt is. Johannes van Zapolia begaf zich onder de befcherming van den Turkfchen keizer Solyman. Deze belegerde de ftadt Wenen in het jaar 1529. De twee koningen voerden langen tydt den oorlog tegen malkander, de welke met de vrede geëindigt wierdt, het welk echter van geen langen duur was. De koning Johannes ftierf op den 21 July van het jaar 1540. Hy hadt tot zynen voornaamften ftaatsbedienaar gebruikt Georgius Martinufius, die naderhandt tot kardinaal gewyd is, gelyk aangemerkt wordt ter plaatfe, daar van hem wordt gefproken. Johannes liet een zoon na, met name *Johannes Stephanus*, den welken hy geteelt hadt by zyne gemalinne Elizabeth van Polen, de dochter van Sigismundus, koning van Polen, en van Bonna Sforce, zyne derde vrouwe. De zelve is naderhandt *Sigismundus* genaamt, en tot koning van Hungarië gekroont. De Turken verklaarden zich tot zyn voordeel, en veroverden de voornaamfte fteden van zyn ryk. De koningin zyne moeder, met reden zich mistrouwende van het beftier van Martinufius, ftondt de kroon af aan Ferdinand in het jaar 1551. Men beloofde haar het vorftendom van Ratibor, Oppelen, Monfterberg, een jaarlykfche wedde van 25000 ryksdaalders, en nog 150000, de welke haar tot weduwegoedt waren toegelegt. Maar dewyl zy befpeurde, dat men niet van voornemen was de toegeftemde belofte na te komen, handelde zy met de groten van Hungarië om haren zoon op den troon te brengen: maar de doodt van den waiwode van Walachië, de welke haar onderftandt toegezegt hadt, en die kort daar na vermoord wierdt, verydelde haar voornemen. *Johannes Sambus append. Bonfin. Thuan. Hift. l. IX.*

Koning van Bohemen.

JOHANNES, zoon van keizer Henrik den VII, uit den huize *Luxemburg*. Na dat de oude koninklyke ftam van Bohemen, gefticht door Primiflaus den I, met Wenceflaus den V, (of den III in 't jaar 1306 was uitgeftorven, hadden de Standen eerft Rudolf van Ooftenryk, naderhandt Henrik van Karinthië, welke met Anna, oudfte zufter van den laatften koning, getrouwt was, verkozen; maar zy waren met beide, en wel inzonderheit met den laatften, kwalyk te vrede, zodanig, dat zy hem onttroonden, en een plegtig gezantfchap aan keizer Henrik den VII zonden, ten einde zy des zelfs zoon Johannes, nog maar 14 jaren oud, het huwelyk met de jongfte zufter van gemelden koning Wenceflaus den V, met name Elizabeth, nog ongetrouwt en gaande in haar 18 jaar, nevens het ryk aanboden. Wanneer nu het bylager met deze princeffe te Spiers was gehouden, trok Johannes nevens haar met een leger naar Bohemen, en doordien het gansche landt een haat tegen Henrik van Karinthië hadt opgevat, wierdt deze uit Praag verjaagt, en moeft aan Johannes het gehele ryk overgeven, het welk de zelve ook geruft

geruſt bezat. Johannes hebbende zich in den jare 1311 met zyne gemalinne laten kronen, deedt hy eerſt eene reis naar Moravie, om dat landt zo van de veelvuldige ſtraatrovers, als ook van den overlaſt der Hungaren, door ſtrenge middelen te bevryden. Zo bemind zich Johannes hier door maakte by zyne onderdanen, zo verdrietig wierden in het tegendeel zyne Bohemers over zyne onmatige belaſtingen, en de haat tegen zyne gemalinne ging zo ver, dat het tot een oorlog tusſchen beide partyen zou zyn uitgeborſten, indien door bemiddeling van keizer Lodewyk van Beyeren, wiens party Johannes tegen Frederik van Ooſtenryk hieldt, in 't jaar 1318, onder deze voorwaarde geen vrede was getroffen, dat voortaan gene Duitſchers eenige ampten in Bohemen zouden mogen bekleden. Daar op bragt hy de meeſte Sileſiſche vorſten, die van de Poolſche koningen veel moeſten lyden, door verſcheide wegen daar toe, dat zy zich onder zyne beſcherming begaven, waar toe zy ook eenigermaten, uit krachte van het vergelyk, met koning Wenceſlaus den IV (of den II) in den jare 1290 getroffen, verplicht waren. Zie Silesie. Insgelyks onderwierp zich in 't jaar 1319 de ganſche Lauſits aan Johannes, en al het geen Henrik, hertog van Jauer in Sileſië, zich daar aanmatigde, ſtondt hy insgelyks aan den zelven af. Johannes bragt den overigen tydt meeſt met reizen en oorlogen in vremde landen door, en dewyl zulks den Bohemers zeer laſtig viel, verwekten zy verſcheide onluſten, door welke Johannes zo verdrietig wierdt, dat hy op zekeren tydt het koninkryk van Bohemen aan Lodewyk van Beyeren tegen de neder-Palts zocht te verruilen, het welk echter door de Bohemers wierdt belet. In den jare 1328 wierdt koning Johannes door den grootmeeſter van de Pruiſſiſche Duitſche orde in Polen geroepen; en hebbende aldaar tegen de Litthauwiſche heidenen den oorlog gevoert, nam hy den tytel van koning van Polen aan. In dezen veldtocht verloor de koning Johannes een oog, en kwam naderhandt onbekend te Montpellier, om met de geneesheeren van die beroemde univerſiteit raadt te plegen, alwaar een Joodſch geneesheer hem ook zyn twede oog deedt verliezen. Niettegenſtaande zyne blindheit volgde Johannes den oorlog; gelyk hy toen tegen keizer Lodewyk van Beyeren in Italië trok, maar niet veel uitvoerde. Wegens de verwachting van Sileſië kwam hy in 't jaar 1335 met de Polen in oorlog, en belegerde Crakau, maar te vergeefſch. Doch toen hem de Polen Sileſië lieten behouden, maakte hy vrede. Men verhaalt daar omtrent, dat de koning van Polen hem heeft laten aanbieden, of zy door een tweegevecht, in eene kamer, hunne onderlinge verſchillen wilden beſlechten; waar op Johannes hem zou hebben laten weten, dat, wanneer hy met hem in een tweegevecht wilde treden, hy zich eerſt zyne beide oogen moeſt laten uitſteken. In den jare 1343 ging hy met zynen zoon Karel by den paus naar Avignon, en verkreeg, dat Praag tot een aartsbisdom wierdt verklaart. Eindelyk kwam hy, toen de koning van Vrankryk Philips van Valois van de Engelſchen wierdt beſprongen, hoewel hy blind was, den zelven te hulp, en was mede tegenwoordig in den ſlag by Creſſy op den 12 Auguſty des jaars 1346, welken de Franſchen verloren. Hy vocht in dezen ſlag zeer dapper, liet zyn paardt aan den toom van een zyner beſte ruiters binden, en rende moedig in het vyandlyke leger; maar wierdt gedood. Hy hadt drie gemalinnen. De eerſte was de bovengemelde Elizabeth, dochter van Wenceſlaus den II (of den IV) koning van Bohemen, by welke hy teelde *Karel* den IV, zynen opvolger, en keizer, wien hy nog in zyn leven markgraaf van Moravië maakte. *Johan Henrik*, wien hy door des zelfs huwelyk met Margareta Maultaſch, het hertogdom van Karinthië verſchafte, het welk de zelve echter door de echtſcheiding, zynde door keizer Lodewyk van Beyeren bekrachtigt, wederom verloor, en waar door gedurig grote verbittering tusſchen den koning Johannes en dezen keizer, als mede tusſchen de nazaten van beide kanten, is geweeſt; verder *Wenceſlaus*, graaf en naderhandt hertog van Luxemburg; en drie dochters, *Margareta*, gemalin van Henrik, hertog van Beyeren, *Judith*, of *Bona*, gemalin van Johannes, koning van Vrankryk, en *Anna*, gemalin van Ottho van Ooſtenryk. De twede gemalin van Johannes, Elizabeth, dochter van Frederik den Schonen, hertog van Ooſtenryk, ſtierf nog voor het bylager, en by de derde, Beatrix, dochter van hertog Lodewyk van Bourbon, verwekte hy gene kinderen. *Dubravius l. XX. Trithemius Chron. Vilani. Cromerus. Hagecius p. 505. Stransky cap. 8. p. 379. Balbin. Epit. l. III. c. 17, 18. Miſcell. dec. 1. l. VII. ſect. 2. c. 1.*

Koningen van Congo en Armenie.

JOHANNES, koning van Congo, ontfing het doopſel in het jaar 1490, en omhelſde den Chriſtelyken Godsdienſt, te zamen met zynen oudſten zone, en de voornaamſte van zyn hof, op het verzoek van Johannes den II, koning van Portugal, de welke hem eenige geeſtelyken toezondt. Deze vorſt begeerde, dat men hem in het openbaar die zaken zou opdragen, de welke men tot verrechting van zynen doop medegebragt hadt, op dat al het volk deze plegtigheit mogt aanſchouwen, en aangelokt worden om zyn voorbeeldt na te volgen. Deze vertoning drukte in de gemoederen van het volk eene eerbiedigheit in voor den Godsdienſt, een ieder verzocht zo wel als hun koning te mogen gedoopt worden. Men begon een kerk te bouwen, om de plegtigheit des doops daar in te verrechten, van welke de eerſte ſteen gelegt wierdt op den derden May. Maar het gebeurde, dat eenige van des konings onderdanen, die de eilanden van het meir van Zemberc bewoonden, tegen hem opſtonden, en de naburige landſtreken verwoeſtten: maar de koning zyn doopſel niet willende uitſtellen, ontfing het zelve op dien zelven dag, als de eerſte ſteen gelegt wierdt, met zes van de voornaamſte heeren van zyn ryk, de welke hem moeſten verzeilen, en zyn leger aanvoeren. Wanneer de koning vaardig ſtondt om zich op reis te begeven, gaf de afgezant van den koning van Portugal aan hem een ſtandaardt, op welken een kruis geſchildert ſtondt, en zeide, dat deze hem zou dienen om in de kruisvaart te treden, de welke paus Innocentius de VIII hadt uitgeſchreven tegen de ongelovigen. In dezen tusſchentydt wenſchte de koningin gedoopt te worden, het welk aan haar toegeſtaan wierdt, en men gaf haar den naam van *Eleonora*, naar dien van de koninginne van Portugal. Eindelyk trok de koning op tegen de wederſpannigen, met een leger van meer dan 80000 mannen, en onderwierp de zelve aan zyne gehoorzaamheit. De oudſte zoon van den koning van Congo, zynde te rug gekomen van een tocht, op welken hy eenige andere vyanden overwonnen hadt, wierdt gedoopt in de kerk, de welke voltooit was, en kreeg den naam van *Alfonſus*, naar dien van den zone van den koning van Portugal. De voornaamſte heeren van het ryk en een grote menigte van het volk ontfingen insgelyks den doop, en daar wierden verſcheide vreugdetekenen bedreven. Maar de twede zoon des konings was van wil in zyne afgodery te blyven volharden, en vertrok uit het hof met eenige anderen, die hem volgden. Eenigen tydt daar na bragten de bywyven des konings, de welke hy, de Chriſtelyke lere aanvaardende, verlaten hadt, zo veel te wege, dat zy weder in het paleis kwamen, en hem aanporden om zyne oude gewoonten te hervatten. Zyn oudſte zoon wilde hem zyn misſlag voor oogen ſtellen, maar deze yver was oorzaak, dat hy de gunſt van zynen vader verloor; en de twede zoon weder aan het hof geroepen wierdt. Maar de doodt des konings bragt eenige ruſt by aan de nieuwe Chriſtenen. Alonſus, wetende, dat hy van die genen, die weder tot hunnen ouden afgodendienſt vervallen waren, gehaat was, kwam by nacht in het paleis, en des anderen daags de voornaamſte heeren van het hof hebbende doen te zamen komen, wierdt hy tot koning uitgeroepen. Zyn broeder was buiten de ſtadt, alwaar hy zyne krygsſcharen verwachtte, en kwam op deze tyding toeſchieten; maar hy verloor den ſlag, en wierdt gevangen. Zommigen zeggen, dat hy in de gevangenis geſtorven is, en anderen verhalen, dat hy zyn leven op een ſchavot verloren heeft, zonder dat hy van zyne dwalingen wilde afſtaan. Aldus bleef Alfonſus vreedzaam bezitter van het ryk, en bragt alle die genen te onder, die eenigen opſtandt, onder voorwendſel van den Godsdienſt, verwekten. Ter gedachtenis van zyne overwinning nam hy tot zyn wapenſchildt aan een zilver kruis met bloemen bezaait op een rood veldt, met een azuure binnerandt rondom de ſchildt, en aan ieder hoekje twee goude zeeſchulpen, ter eere van den H. Apoſtel Jacobus. *Marmol de l'Afrique l. IX.*

JOHANNES, koning van Armenië, gaf zyn ryk over aan zyn neef Leo, om zich in de orde van de Franciskaner monniken te begeven; en het was in dit geeſtelyke kleedt, dat hy de Turken verſloeg, en hy gedood wierdt in het jaar 1304. *Wilh. Paradin Annal. de Bourgogne.*

Keurvorsten en aartsbisschoppen van Ments.

JOHANNES de I was een graaf van St. Paul, uit den huize van Luxemburg, en wierdt in 't jaar 1371 verkoren, hebbende te voren 5 jaren lang biſſchop van Straasburg geweeſt. Hy was zeer eenvoudig, en wierdt deswegen in ſpot *biſſchop Hammel* (dat is, biſſchop Schaap) genoemt; doch men zegt, dat hy braaf verſtondt te eeten en te drinken. Die van Ments hadden een haat tegen hem, en bragten hem in 't jaar 1273 door vergift om 't leven, hoewel anderen zynen opvolger Adolph van Naſſau daar mede beſchuldigen.

JOHANNES de II was de zoon van Adolph, grave van Naſſau-Idſtein en Wisbaden, en broeder van zyn tweden voorzaat Adolph den I. De kanunniken van Ments hadden Godfried, grave van Leiningen, in 't jaar 1395 verkoren; maar deze Johannes wierdt door den paus den zelven voorgetrokken. Men beſchuldigt hem, dat door zyn toedoen de nieuwverkoren keizer Frederik van Brunswyk in 't jaar 1400 is vermoord. (Zie Frederik den IV, keizer.) In het jaar 1404 bouwde hy het ſlot te Höchſt, en arbeidde zelf daar aan als handlanger, om zyne bedienden mede tot dien arbeidt aan te zetten. Hy ſtierf in 't jaar 1419. *Bruſch. Bucel. Germ. S. P. I. Meibom. tom. III. Rer. Germ. p. 423 ſeq. Buntings Braunſchw. Chron. f. 265 ſeq. Spangenb. Mansf. Chron. fol. 303.*

JOHANNES SCHWEICHARDUS was uit het oude adelyke geſlacht van *Cronberg* in den jare 1553 geboren. Zyne ouders wydden hem den geeſtelyken ſtandt toe, en na dat hy zyne ſtudiën in de hogeſcholen van Duitſchlandt en Nederlandt hadt voltrokken, en van zyne reizen was wedergekeert, wierdt hy domheer en vervolgens domdeken te Ments, als mede prooſt van S. Alban. In 't jaar 1604 wierdt hy tot aartsbiſſchop en keurvorſt van Ments verkoren, en was dus by verſcheide Ryksdagen en by de verkiezing van de keizeren Matthias en Ferdinand den II tegenwoordig. Men roemt inzonderheit zyn oprecht en vredelievend gemoedt, het welk hy voornamentlyk gedurende de toenmalige Boheemſche onluſten toonde, wanneer hy de Proteſtanten verzekerde, dat zy van wegens de opper-of neder-Rhynſche kreitzen ten opzichte van den Godsdienſt niet hadden te vrezen, hoewel de R. Katholyken de wapenen voor den keizer zouden moeten opvatten, gelyk hy ook de Staten van Hungarië en Bohemen alvorens zeer ernſtig aanmaande de wapenen neder te leggen. In het jaar 1623 bragt hy te weeg, dat de Bergſtraat,

de welke het Paltsgraaflyke huis sedert het jaar 1463 hadt bezeten, weder aan het aartssticht van Ments kwam, en by gelegenheit van eene reis in het jaar 1624 aan het Saxische hof bragt hy by den keurvorst van Saxen te wege, dat de zelve den hertog van Beyeren erkende. By zyn testament, gemaakt in 't jaar 1620, stelde hy zyn broeders zoon, Adam Philips van Cronberg, tot voornaamsten erfgenaam zyner goederen, maakte niet alleen verscheide legaten ten voordeele van het keurvorstendom, maar bedacht ook het overige Cronbergische geslacht. Hy stierf in 't 1626, en legt te Ments begraven.

JOHANNES PHILIPS, vryheer van Schonborn, wierdt in 't jaar 1642 bisschop van Wurtsburg, en in 't jaar 1647 tot aartsbisschop van Ments verkoren. In zyn tydt wierdt de Bergstraat door keur-Palts weder ingelost, en in 't jaar 1658 het geschil tusschen Ments en Keulen over de keizerlyke kroninge bygelegt. In den jare 1664 bragt hy de stadt Erfurt volkomen aan Ments. Nog in dit jaar is het verschil tusschen Ments en de Palts over de jagt weggenomen. Hy stierf in 't jaar 1673, in den ouderdom van 73 jaren. Hy was in alle zaken van aangelegenheit zeer yverig, waarom in zynen tydt het Mentzische hof *aula laboriosa* (het werkzame hof) wierdt genoemt. *Leben der Churfursten zu Mayntz.*

Aartsbisschoppen en keurvorsten van Trier.

JOHANNES de I was kancelier van keizer Henrik den VI, en wierdt in 't jaar 1188 verkoren, maar kwam eerst in den jare 1190 in het bezit. Hy hieldt het dan eens met Philips van Zwaben, dan eens met Ottho van Brunswyk, na dat het de gelegenheit aan de handt gaf; doch de stadt Trier bleef meest aan de zyde van Ottho, waarom zy zekere vryheit van den zelven verkreeg, welke naderhandt de grondslag van de Triersche vryheit is genoemt. Wanneer hy in 't jaar 1193 het rechtsgebiedt van zyn aartsbisdom zocht uit te breiden, wierdt hy van den grave van Vienne gevangen genomen, maar kort daar na door den Paltsgraaf Johannes met geweldt wederom vrygemaakt. Toen hy in den jare 1196 een altaar liet bouwen, zegt men, dat de rok van Christus weder te voorschyn kwam, die gedurende de verwoestingen van dien tydt was verloren. Hy stierf in 't jaar 1213, en is in het klooster Himmelrodt begraven. *Germ. S. P. I. Broweri Annal. Trev.*

JOHANNES de II was de derde zoon van Jacobus den I, markgrave van Baden, en kreeg het aartsbisdom in 't jaar 1451, in weêrwil van den hertog van Beyeren, welke op de hulp van Philips, hertog van Burgundië, steunde. In zynen tydt is de akademie te Trier in volkomen standt gebragt. Vele misnoegden stonden naar zyn leven, gelyk hy ook in 't jaar 1499 in het Cocheim door daar gelegd buschkruidt opsprong, doch zonder schade het leven daar van droeg. Hy stierf in den jare 1503, en hadt zyn neef Jacobus den II tot zyn opvolger. *Bucel. Germ. S. P. I. Spener Syll. Geneal. Brow. Annal. Trev.*

JOHANNES de III was uit het adelyk geslacht van *Metzenhauzen*, en wierdt in 't jaar 1531 verkoren. Hy stierf in 't jaar 1540, nalatende den roem van een goed huishouder. In zynen tydt is de akademie te Trier vernieuwt. *Bucelinus. Browerus.*

JOHANNES de IV was uit het adelyke geslacht van *Hagen* gesproten. Zyn naam was *Johannes Lodewyk*, en hy wierdt in 't jaar 1540 verkoren. Hy heeft de heerlykheit Montreal wederom aan het aartssticht gebragt, en overleedt in den jare 1547. *Bucelinus. Browerus.*

JOHANNES de V, graaf van Isenburg, wierdt in 't jaar 1547 verkoren, en stierf in den jare 1556. In zynen tydt moest de stadt Trier veel uitstaan van Albert, markgrave van Brandenburg, welke ook in 't jaar 1552 verscheide kloosters naby deze stadt in de assche leide, en Johannes uit zyn landt verdreef. *Brow. Bucel.*

JOHANNES de VI was uit het edele geslacht der heeren van *Ley*, en wierdt in 't jaar 1556 verkoren. In den aanvang van zyne regering bevonden zich verscheiden binnen de stadt Trier, de welke den hervormden Godsdienst waren toegedaan, en vele anderen daar toe overhaalden. Wanneer hy zich nu daar tegen wilde stellen, moest hy in 't jaar 1559 uit de stadt wyken. Maar na dat hy in 't volgende jaar de universiteit te Trier den Jesuiten overgaf, moesten de Gereformeerden de stadt verlaten, hoewel 'er naderhandt een nieuwe onlust ontstondt, doordien de Gereformeerden in 't jaar 1566 met geweldt hunne vryheit zochten, en wanneer deze zaak door keizer Maximiliaan den II zou bygelegt worden, stierf de keurvorst middelerwyl. *Kyriander in Annal. August. Trevir.*

JOHANNES de VII, uit het adelyke geslacht van *Schönberg*, in Rhynlandt, wierdt in 't jaar 1581 verkoren, wanneer hy ter zelver tydt het rectorschap van de universiteit te Trier bekleedde. In 't jaar 1585 liet hy den gewaanden rok van Christus opentlyk tonen, en een jong edelman, die onbedachtzaam eene gewyde hostie hadt mishandelt, onthoofden, schoon des zelfs moeder eene natuurlyke dochter van Frederik, keurvorst van de Palts, was. Voorts was hy een yverig voorstander van den R. Katholyken Godsdienst, en stierf in 't jaar 1598. *Brow. Bucel.*

JOHANNES HUGO was uit het adelyke geslacht van *Orsbek*, en wierdt in 't jaar 1672 medehelper, en in 't jaar 1676 aartsbisschop en keurvorst van Trier. Toen de koning van Vrankryk Luxemburg hadt verovert, zocht hy het oude beschermrecht, het welk voormaals den hertog van Luxemburg over de stadt Trier was toegestaan, wederom hervoor, en liet de wallen nevens de muren van die stadt slechten, voorgevende, dat zy onder een zo machtigen beschermheer veilig genoeg konde zyn. Ook wierdt het gansche Triersche gebiedt in den daar op volgenden oorlog zodanig door de Franschen verwoest, dat de keurvorst meest te Ehrenbreitstein zyne residentie moest houden; en wanneer de oorlog namaals wierdt hervat, hadt de keurvorst weder het ongeluk, dat de Franschen zyn landt zeer verwoestten, tot dat het zelve in 't jaar 1704 na den slag van Hochstedt, hunne woede wierdt onttrokken. Hy stierf den 6 January des jaars 1711 te Coblents, zynde de laatste van zyn geslacht. *Humbrecht van R. A. tab. 251.*

Keurvorsten en hertogen van Saxen.

JOHANNES, de Standvastige, was de twede zoon van keurvorst Ernst van Saxen, geboren den 30 Juny in het jaar 1467. Hy wierdt van zyne jeugt af aan het hof van keizer Frederik den III, zyn grootmoeders broeder, opgevoed, gelyk hy ook met Maximiliaan den I een veldtocht in Hungarië deedt, en als de stadt Stoelweissenburg in het jaar 1490 wierdt verovert, was hy de eerste op den muur. Na de doodt van zyn oudsten broeder, keurvorst Frederik den Wyzen, wierdt hy keurvorst, en hielp terstondt by het aanvaarden zyner regering den boeren oorlog mede dempen. Hy protesteerde nevens anderen tegen het scherpe plakkaat, het welk in den jare 1529, op den Ryksdag te Spiers, tegen de Lutheranen wierdt afgekondigt, en gaf in het jaar 1530 op den Ryksdag te Augsburg den keizer de Augsburgsche Confessie over. Hy zocht vervolgens by den zelven het leen over de keurvorstelyke Saxische landen; maar dewyl hy van de Luthersche lere niet wilde afstaan, kon hy het leen niet verkrygen. Voor dat hy van Augsburg vertrok, liet hy den keizer door markgraaf Georg van Brandenburg nogmaals weten, dat eer hy van de gemelde lere wederom zou afstaan, hy zich liever zyn grys hoofdt wilde laten voor de voeten leggen; waar op hem de keizer antwoordde: *Het hoofdt niet af, myn vorst, 't hoofdt niet af.* Vervolgens sloot hy nevens andere Protestanten in het jaar 1530 het beruchte Smalkaldische verbondt, en stierf den 16 Augusty in het jaar 1532 op het slot te Schweinitz, omtrent Wittenberg, werwaarts hy zich eenige dagen te voren van Coburg op de jagt hadt begeven, van de steen en andere zwakheden des ligchaams, zelfs dat men hem aan den eenen voet de grote teen heeft moeten afzetten. Hy hadt twee gemalinnen, Sophia, dochter van hertog Magnus van Mekelenburg, en Margaretha, dochter van vorst Waldemar van Anhalt, van welke hy drie zonen hadt, *Johannes Frederik*, *Johannes Ernst*, en *Johannes Frederik* den II. *Sleidanus. Hortleder. Dav. Chytr. Chron. Saxon. Joh. Rosini Vitæ Elect. Seckendorf hist. Luther. Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES FREDERIK, de Grootmoedige, was de oudste zoon van keurvorst Johannes, en wierdt den 3 Juny in het jaar 1503 te Torgau geboren. Hy bragt op den rug een goudgeel kruis mede op de wereldt; waarom een oud vroom predikant, die hem doopte, zeide, dat hy in zyn leven veel kruis zou moeten dragen. Hy wierdt in zyne jeugdt door Georg Spalatinus in alle deugden onderwezen. Met het aanwasschen zyner jaren wierdt tusschen hem en de dochter van koning Philips den I van Spanje in het jaar 1519 een huwelyk gesloten, 't welk ook door den keizer wierdt goedgekeurt; maar het zelve hadt wegens 't onderscheidt in den Godsdienst geen voortgang. Daarentegen trouwde hy in het jaar 1527 met Sibylla, dochter van hertog Johannes van Gulik, Kleef, en Bergen. Hy was vervolgens in het jaar 1530 nevens zyn vader op den Ryksdag te Augsburg, en ondertekende nevens hem de Augsburgsche Confessie. Zyn vader zondt hem in het jaar 1531 naar Keulen, alwaar hy de verkiezing van Ferdinand den I tot Roomsch koning geweldig tegensprak. Hy vaardde na zyns vaders doodt, in het jaar 1532, de regering aan; maar de keizer weigerde hem de leen-verheffing; doch hy kwam in het jaar 1534 met Ferdinand den I te Cadan in Bohemen overeen, dat hy hem voor Roomsch koning zou erkennen, waarentegen Ferdinand beloofde van te zullen uitwerken, dat hy het leen over Saxen kreeg, het welk ook den 20 November in het jaar 1535 te Wenen geschiedde. Hy vernieuwde in het volgende jaar het Smalkaldische verbondt, liet in het jaar 1537 de Smalkaldische artykelen opstellen, en loste in het jaar 1539 het burggraafschap Maagdenburg, het welk zyne voorvaderen aan de stadt Maagdenburg, hadden in pandt gegeven, nevens de daar toe behorende ampten, wederom in. Hy voerde met zyn neef, hertog Maurits van Saxen, oorlog tegen de stadt Wurtzen, welke binnen acht dagen, op Paaschavondt, eindigde, en daarom spotswyze de Fladenkryg genoemt wierdt (zie Fladenkryg), gelyk hy ook in het zelve jaar tegen hertog Hendrik den Jongen van Brunswyk oorloogde, in het jaar 1542 Wolfenbuttel veroverde, en die heeren dwong het landt te ruimen. Hy rustte zich vervolgens tot den Smalkaldischen oorlog, die na Luthers doodt in July des jaars 1546 begon, na dat de keizer dien keurvorst te voren in den ban hadt gedaan. Hy trok met zyn leger tegen den keizer aan den Donauw op, maar verzuimde by Landshut en Ingolstadt de gelegenheit van den zelven te verslaan. Ondertusschen viel hertog Maurits in 't landt van den keurvorst Johan Frederik, en veroverde binnen 15 dagen alles, tot op Eisenach, Gotha en Wittenberg. De keurvorst bragt by zyne te rug komst niet alleen alles wederom onder zyne macht, maar nam daarenboven hertog Maurits byna al het zyne af, belegerde ook Leipzich in het jaar 1547 met zulk een geweldt, dat hy 14000 gloeiende kogels daar in liet werpen. Echter zeide men, dat de bevelhebbers van zyn leger oorzaak waren, dat die plaats niet overging. Hy sloeg hier op het keizerlyke ontzet, en kreeg markgraaf Albrecht van Brandenburg, die het zelve kommandeerde, te Rochlitz gevangen. Wanneer de keurvorst op hertog Maurits was aangevallen, zou hy misschien den zelven haast hebben overhoop geworpen; maar hy gaf

gaf hem tydt om wederom adem te ſcheppen, en zondt twee ſterke krygshopen, den eenen in Bohemen, en den anderen in Neder-Saxen, waarom Mauritz zich met den keizer by leger vereenigde, en den keurvorſt, die zich onder het geſchut van Wittenberg wilde neérſlaan, by Muhlberg op het lyf viel. De keurvorſt was juiſt, als zynde op een Zondag, den 23 April des jaars 1547, in de kerk, als men hem de tyding bragt, dat de keizer over de Elve trok, doch hoorde eerſt de predikatie volkomen uit, ſtelde naderhandt zyne troepen in ſlagorder, en vocht negen uuren achtereen dapper; maar dewyl hy naauwlyks 9000 man by zich hadt, en de keizer veel ſterker was, moeſt hy eindelyk wyken, en zocht naar Wittenberg te vluchten. Doch hy wierdt van een Huſſaar, met name Joſeph Lucanus, achterhaalt, in de linker wang gewond, en daar op geheel omcingelt wordende, gaf hy zich aan een Meiſſenſch edelman, Thilo van Trotte genoemt, over, wierdt vervolgens voor den hertog van Alba, en naderhandt voor den keizer gebragt, die hem zeer hard handelde. De keizer rukte vervolgens voor Wittenberg, en doordien zich deze plaats niet terſtondt wilde overgeven, liet hy den 19 May in het jaar 1547 den keurvorſt de doodt aanzeggen, daar deze niet over verſchrikte, maar hertog Ernſt, die juiſt met hem op 't ſchaakbordt ſpeelde, verzocht met het ſpel voort te varen. Doch de zaak wierdt door keurvorſt Joachim van Brandenburg en hertog Wilhelm van Kleef zodanig bemiddelt, dat de keurvorſt in het leven zou blyven, maar Wittenberg afſtaan, van de keurvorſtelyke waardigheit afſtandt doen, en zyne meeſte landen aan den hertog Maurits overlaten. De keizer wilde ook, dat hy zich in de zaken, den Godsdienſt rakende, aan zyn vonnis zou onderwerpen; maar hy wilde dit geenzins aannemen. Hy moeſt vervolgens als een gevangen den keizer naar Augsburg volgen, alwaar hy uit zyne gevangenis moeſt aanzien, hoe de keizer den 24 February in het jaar 1548 de Saxiſche keurwaardigheit op Maurits overdroeg. Schoon de keizer hem vervolgens voorſtelde het *Interim* aan te nemen, wilde hy echter, niettegenſtaande alle beloften en bedreigingen, daar in niet bewilligen. De keizer voerde hem van daar, gelyk als in triumf, door Brabandt en Vlaanderen, tot dat hy hem eindelyk te Inſpruk door Spanjaarden liet bewaren. Hy leide niettemin in zyne gevangeniſſe den grondt tot de akademie te Jena; want den 18 Maart van het jaar 1548 wierdt op zyn bevel door zyn prins een *Gymnaſium academicum* opgerecht, waar op eerſt na zyne doodt den 2 February in het jaar 1551 de inwyding der akademie volgde. Als de nieuwe keurvorſt Maurits den keizer in het jaar 1552 zo ſchielyk op het lyf viel, wierdt hy eindelyk uit zyne gevangenis losgelaten, en met ongemene blydſchap in zyn landt ontfangen. Wanneer de keurvorſt Maurits in het jaar 1553 in den ſlag by Sivershauzen bleef, eiſchte hy van des zelfs nagelaten broeder en erfgenaam Auguſtus het keurvorſtendom van Saxen wederom; maar het verſchil wierdt aldus beſlecht, dat Auguſtus de keurvorſtelyke waardigheit en het landt zou behouden, maar Altenburg, Köningsberg en Alſtedt, nevens 100000 florenen aan geldt, aan hem uitkeren. Hy ſtierf eindelyk den 3 Maart in het jaar 1554, wanneer zyne gemalin kort te voren was geſtorven. Hy hadt by de zelve vier prinſſen verwekt, van welke de oudſte *Johannes Frederik* de II te Gotha, de twede *Johannes Wilhelm* te Weimar reſideerde; de derde *Johannes Ernſt* de II ſtierf voor zynen vader; en de vierde *Johannes Frederik* de III ſtierf in het jaar 1561 ongetrouwt. *Spalatinus Chron. Saxon. Chytræus Saxon. Sleidanus. Thuanus. Hortleder. Roſinus in vita Joh. Frid. Avila de B. Germ. Hortenſius de B. Germ. Faletus. Joach. Camerarius de B. Smalcald. Iſtuanfius hiſt. Hungar. Sagittarii hiſt. Jo. Frid. Seckendorff Hiſt. Luther. Mulleri Ann. Saxon. Tenzelii Saxon numiſm.*

JOHANNES GEORG de I, twede prins van keurvorſt Chriſtiaan den I, en van Sophia, uit het huis van Brandenburg, wierdt geboren den 5 Maart in het jaar 1585. Hy wierdt nevens zyn oudſten broeder onder de voogdy van hertog Willem van Altenburg opgevoed, en in zyn zevende jaar als beſtierder (*adminiſtrator*) des ſtichts Merſeburg verkoren. In het jaar 1601 deedt hy onbekend een reis naar Italië, ſtondt daar in veel gevaar uit, wierdt ziek te Milaan, en om dat hy geen biechtcedel by zich hadt, wilde hem geen geneesheer aannemen; doch wierdt haaſt bekend, en genoot veel eer van den hertog van Savoje. By zyne te rug komſt tradt hy in het jaar 1603 de Merſeburgſche regering aan. Na de doodt van zyn oudſten broeder Chriſtiaan den II wierdt hy in het jaar 1611 keurvorſt, bediende ook in die hoedanigheit het ryksvikarisſchap twee malen na malkander, namentlyk in 't jaar 1612 na de doodt van Rudolph den II, en in 't jaar 1619, na de doodt van den keizer Matthias, en vernieuwde in 't jaar 1614 de erfbroederſchap met Heſſen en Brandenburg. In de Boheemſche onluſten hieldt hy de party des keizers, en hielp den zelven Bohemen, Sileſië, en de Lauſnitz wederom onderbrengen, waar omtrent de belegering van Bautzen zonderling merkwaardig is. En dewyl hy aldus 70 tonnen gouds tot 's keizers dienſten hadt beſteed, wierdt hem van Ferdinand den II het markgraafſchap van de Lauſnits in het jaar 1623 in pandt gegeven. Als de keizer de Paltſche keurwaardigheit in het jaar 1623 op Beyeren overdroeg, wilde hy eerſt niet daar in bewilligen, doch liet het eindelyk in 't jaar 1624 op den keurvorſtendag te Sleuſingen geſchieden. Men begeerde goederen vervolgens, na dat het plakkaat van herſtelling der geeſtelyke goederen in het jaar 1629 was afgekondigt, dat de keurvorſt de drie bisdommen, Meiſſen, Merſeburg en Naumburg, wederom aan de Roomſchen zou inruimen. Wanneer ondertuſſchen koning Guſtaaf Adolph van Zweden op den Duitſchen bodem kwam, zocht hy den keurvorſt aan zyne zyde te trekken, maar die zocht zich oneenzydig te houden, en beleide ten dien einde in het jaar 1631 een zamenkomſt der Proteſtanten te Leipzich. Maar toen de keizerlyke generaal Tilly niet alleen Maagdenburg verwoeſtte, maar ook den keurvorſt met het ganſche keizerlyke leger in zyn landt viel, riep hy dien koning te hulp, en bevocht nevens den zelven den 7 September des jaars 1631 eene overwinning by Leipzich. De Zweden gingen na dezen ſlag in het Ryk, en de keurvorſt naar Bohemen, alwaar hy ook de hoofdſtadt Praag veroverde, maar de zelve ging in het jaar 1632 wederom over, en de Saxen wierden kort daar na uit Bohemen verdreven. Zelfs de keizerlyke generaal Wallenſtein brak ook in Meiſſen, en veroverde Leipzich nevens andere ſteden. De keurvorſt riep den koning wederom te hulp, die ook met zyn leger kwam, en den 6 November in het jaar 1632 hielden zy den ſlag by Lutzen, in welken de koning van Zweden zyn leven verloor. Naderhandt trok de keurvorſtelyke Saxiſche generaal Arnheim in Sileſië, veroverde Brieg en andere plaatſen; daarentegen viel de keizerlyke generaal Holke onvoorziens in Meiſſen, veroverde Zwikkau en Leipzich, maar moeſt wegens de woedende peſt wederom vertrekken. In het volgende jaar veroverden de Saxen Bautzen, Gorlitz en Zittau, en verſloegen onder den generaal Arnheim de keizerlyken by Liegnitz, dat 'er 4000 op de plaats bleven. Men zocht nog in het zelve jaar vrede te maken met den keizer, die ook wel in 't jaar 1634 wierdt getroffen, maar niet eerder dan in 't jaar 1635 volkomen ſtandt greep, by welke den keurvorſt nevens andere voorwaarden de Lauſnits erffelyk wierdt toegeſtaan. De Zweden waren meeſt daar over te onvrede, die daar op met de Saxen zamenſpanden, en hen in het zelve jaar by Dömitz, een vlek in het Mekelenburgſche, verſloegen. In het jaar 1636 veroverden de Saxen Maagdenburg, maar leden by Witſtok in de Mark eene tamelyke nederlage. De Zweden rukten in 't jaar 1638 voor Leipzich, maar wierden door de keizerlyken en Saxen tot in Pomeren te rug gedreven. In het jaar 1639 behaalde Banier by Chemnits eene tamelyke overwinning, veroverde Pirna met ſtorm, maar belegerde Freiberg te vergeefſch. In het jaar 1642 behaalden de Zweden onder den generaal Torſtenſohn by Leipzich eene tamelyke overwinning, en kregen vervolgens Leipzich in, welke plaats zy tot na de Weſtphaalſche vrede behielden; en na dat de Zweden in het jaar 1645 by Jancowitz in Bohemen wederom eene overwinning hadden bevochten, maakten de Saxen met de Zweden een ſtilſtandt van wapenen, wanneer echter het landt van Saxen nu door het keizerlyke, dan door het Zweedſche krygsvolk wierdt bedorven, tot dat eindelyk in het jaar 1648 de Weſtphaalſche vrede volgde. In het jaar 1654 liet hy aan de Boheemſche grenzen de zogenoemde Johan-Georgs-ſtadt voor die om de religie verdrevene Bohemers aanleggen. Hy ſtierf den 8 October in het jaar 1657. Zyne eerſte gemalin was Elizabeth, dochter van hertog Frederik van Wurtenberg, welke in het jaar 1606 ſtierf; de twede gemalin was Magdalena Sybilla, dochter van markgrave Albrecht Frederik van Brandenburg in Pruiſſen, by welke laatſte hy vier prinſſen naliet, namentlyk, *Johannes Georg* den II, die hem in de keurvorſtelyke waardigheit opvolgde; *Auguſtus*, den ſtichter der Weiſſenfelſche linie; *Chriſtiaan*, ſtichter der Merſeburgſche, en *Maurits*, ſtichter der Zeitſiſche linie, ieder van welke hy zekere landen in zyn teſtament hadt aangewezen. *Chemnit. van den Duitſchen oorlog. Bertram. Sax. Chron. Lungnitz Admiranda Saxon. Puſendorf de Rebus Suecicis. Mulleri Ann Saxon.*

JOHANNES GEORG de II, keurvorſt van Saxen. Hy was de oudſte zoon van den voorgaanden Johannes Georg de I, geboren den 31 May in het jaar 1613, en volgde zynen vader in de regering, als mede in des zelfs landen. In het jaar 1657 nam hy het Ryks-vikarisſchap waar, verkoos vervolgens, nevens andere keurvorſten, Leopoldus tot keizer, en wierdt op zyne te rug reize te Weimar, onder den naam van de *Pryswaardige*, tot hoofdt van het zogenoemde vruchtaanbrengende geſelſchap benoemt. Hy woonde in het jaar 1664 den Ryksdag te Regensburg in perſoon by, en wierdt in 't jaar 1669 van koning Karel den II van Engelandt ridder van den kouſſebandt gemaakt. In het jaar 1671 vergeleek hy zich met hertog Julius Franc. van Saxen-Lauenburg zodanig, dat de gemelde hertog de beide keurvorſtelyke zwaarden, doch met de punten naar om laag, zou mogen voeren; 'waar benevens zy met malkander wegens de Lausnits en Lauenburg een erfbroederſchap ſloten. In het jaar 1678 hieldt hy met zyn broeder eene plegtige zamenkomſt te Dresden, by welke allerhande ridderſpelen met grote vreugde wierden aangeſtelt. Hy kreeg in het laatſte jaar van zyn leven een ongeneeslyk ongemak in zyn aangezicht, en ſtierf den 22 Auguſty in het jaar 1682 op het ſlot Friedenſtein te Fryberg, werwaarts hy zich met zyn hofſtoet wegens de woedende peſt in Saxen hadt begeven. Zyn eenige keurprins by Magdalena Sybilla, dochter van markgraaf Chriſtiaan van Brandenburg, was *Johannes Georg* de III, de welke hem in de regering volgde. *Sinceri Proſopograph. Elect. Sax. Tſchimmers Saxiſche byeenkomſt. Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES GEORG de III, keurvorſt van Saxen, was den 20 July in het jaar 1647 geboren, en wierdt van zyne jeugdt af in alle ridderlyke oeffeningen opgevoed; en in het jagen zonderling zeer vaardig zynde, maakte hem de keizer in het jaar 1661 Ryksjagermeeſter. In het jaar 1672 maakte hem zyn vader landvoogdt in de opper-Lausnitz, en liet het ſlot Bautzen tot een reſidentie bekwaam maken. In het jaar 1674 trok hy met een hoop van 6000 Saxen naar den Rhyn, was tegenwoordig by het treffen by Sintzheim, en wierdt ter naauwernoodt uit de handen der vyanden gerukt. In het jaar 1680 nam hy zelf de regering aan, en hielp in 't jaar 1683 de ſtadt Weenen ontzetten, deedt in het jaar 1684 een reis naar Venetië, en liet die

republyk 5000 man over om naar Hungarië gezonden te worden, die zeer veel tot de verovering der stadt Offen gedaan hebben. Als vervolgens in het jaar 1688 de oorlog met Vrankryk begon, deedt hy alvorens een reis naar Hollandt, voerde naderhandt, onder het geleide van zyne twee prinssen, zyn leger zelf te veldt, en hielp in het jaar 1689 de stadt Mentz veroveren. In het jaar 1691 wierdt hem het opperbevel over het gansche Ryksleger opgedragen, het welk hy ook aannam; doch hy wierdt gedurende den veldtocht ziek, en stierf den 12 September des jaars 1691. Als men zyn ligchaam balzemde, vondt men het hert geheel verdroogt, en geen droppel bloeds daar in, terwyl al het andere nog frisch was; waar over men allerhande gedachten maakte. Hy liet van zyne gemalin Anna Sophia, dochter van Frederik den III van Denemarken, twee zonen, *Johannes Georg* den IV, en *Frederik Augustus*, na, welke hem beide de een na den anderen zyn opgevolgt. *Europ. Historicus. Mulleri Annal. Saxon.*

JOHANNES GEORG de IV, keurvorst van Saxen, oudste zoon van Johannes Georg den III, wierdt den 18 October des jaars 1668 geboren. Hy wierdt in alle vorstelyke kwaliteiten opgevoed, en deedt in het jaar 1685 een reis door de voornaamste ryken van Europa. In het jaar 1691 tradt hy de regering aan, en trouwde in het jaar 1692 te Leipzich met Eleonora Erdmuth Louïze, princesse van Eisenach, en weduwe van markgraaf Johannes Frederik van Anspach. In het jaar 1693 wierdt hy ridder van den kousseband, en trok kort daar na tegen de Franschen in persoon te veldt. Hy hadt voorgenomen in het volgende jaar wederom te veldt te gaan, maar wierdt door een hete koorts overvallen, waar aan hy den 18 October in het jaar 1694 stierf; en alzo hy geen erven naliet, volgde hem zyn broeder *Frederik Augustus* op. *Europ. Historicus. Mulleri Ann. Saxon.*

HERTOGEN VAN SAXEN.

JOHANNES FREDERIK, de Middelste, hertog van Saxen, was de oudste zoon van keurvorst Johannes Frederik van Saxen, geboren den 8 January in het jaar 1629. Hy wierdt nevens zyne broeders zo wel opgevoed, dat hy niet alleen in het Latyn eene redenvoering kon doen, maar ook den Hebreeuschen Bybel lezen. Hy hielp naderhandt gedurende zyns vaders gevangenisse met zyne broederen den grondt tot de akademie te Jena leggen, en in het jaar 1554 de erfbroederschap van Henneberg oprechten. Na zyns vaders doodt in het jaar 1557 voerde hy de regering 8 jaren lang alleen, hadt eerst zyne residentie te Weimar, maar verplaatste de zelve, op aanraden van Wilhelm van Grumbach, in 't jaar 1564 naar Gotha. Dewyl hy zich door den kwaden raadt van zyn kancelier Christiaan Bruk hadt laten misleiden, en zich de zaak van Grumbach zo yverig aannam, wierdt hy zelf daar over in den ban gedaan, in de stadt Gotha belegerd, na der zelver overgave in een zwarte koets naar Wenen gevoert, en te Nieuwstadt gevangen gehouden. Men handelde wel in het jaar 1585 over zyne loslating, maar dewyl keizer Rudolph de II zulke harde voorwaarden eischte, wilde hy de zelve niet aannemen. In het jaar 1595 liet hem de keizer, wegens den op handen zynde oorlog tegen de Turken, naar Stiermarken brengen, alwaar hy, door een val, na eene gevangenis van 28 jaren, den 9 May des jaars 1595 stierf. Zyn lyk wierdt naar Coburg gebragt, en aldaar begraven. Zyne eerste gemalin was Agnes, dochter van den landgraaf Philips van Hessen. De twede was Elizabeth, Paltsgravin aan den Rhyn, die hem in zyne gevangenisse verselde, en kort voor hem stierf. Zyne kwade raadslieden bragten ook een slecht vrouwspersoon by hem, zeggende, dat het de princesse Anna van Kleef, verstote gemalin van koning Henrik den VIII van Engelandt, was, om hem met de zelve te doen trouwen; het welk echter enkel bedrog was. Zyne zonen waren *Johannes Casimir*, die te Coburg, en *Johannes Ernest* de III, die te Eisenach resideerde. *Thuanus. Langueti descript. B. Goth. Sleidanus Cont. Sagittarii Historia Goth. Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES WILHELM, hertog van Saxen-Weimar. Hy was de twede prins van keurvorst Johannes Frederik, geboren te Torgau den 11 Maart in het jaar 1530. In zyne jeugdt deedt hy den koning van Vrankryk Hendrik den II, als ook naderhandt Karel den IX goede diensten, en ontfing deswegen van den eersten de stadt en heerlykheit Chatillon in Burgundië, en van den tweden nog daarenboven 38000 Duitsche guldens; doch hy verliet in het jaar 1568 volkomen den krygsdienst. Hy gaf in den beginne aan zyn oudsten broeder, *Johannes Frederik*, de regering alleen over; doch zy deelden de zelve in het jaar 1566 met malkander, in welke deling hy 't landt van Weimar ontfing. Maar doordien Johannes Frederik zich in de Grumbachsche zaken stak, en in den ban wierdt gedaan, beloofde hem de keizer des zelfs landen, en hy hielp ook de stadt Gotha veroveren. Hy stondt echter in het jaar 1572 het vorstendom Gotha en Eisenach aan de zonen van zynen gevangen broeder weder af. Aan den keurvorst van Saxen Augustus stondt hy wegens gedane kosten tot den oorlog van Gotha de ampten Saxenburg, Arnshaug, Weida en Ziegenruk af. In het jaar 1568 zondt hy zyne Theologanten naar Altenburg om 'er de zamenspraak by te wonen, by welke hy zelf de plaats van voorzitter bekleedde. Hy was in het jaar 1570 op den Ryksdag te Spiers, en stelde in het zelve jaar een algemeen kerkenbezoek aan. Hy stierf den 2 Maart in het jaar 1573, niet zonder vermoeden van vergift, het welk men zegt dat hem twee jaren te voren op zekere aanzienlyke plaats zou zyn bygebragt. Van zyne gemalinne Dorothea Susanna, dochter van keurvorst Frederik den III van de Palts, hadt hy twee prinssen, *Frederik Wilhelm*, door wien de Altenburgsche linie, en *Johannes*, door wien de Weimarsche linie is voortgeplant. *Languettus de Hist. Gothana. Sagittarii Hist. Gothana. Mulleri Ann. Saxon. Tenzelii Saxon. Numism.*

JOHANNES CASIMIR was de derde zoon van Johannes Frederik den Middelsten van Gotha, den 12 Juny in het jaar 1564 op het slot Grimmenstein te Gotha geboren. Hy begaf zich in het jaar 1578 naar de hogeschole te Leipzich, en wierdt onder 't opzicht van den keurvorst Augustus zo wel opgevoed, dat hy al in zyn elfde jaar Latynsche vaarzen maakte. Toen zyn vader wegens de Grumbachsche zaak gevangen naar Oostenryk wierdt gevoert, nam hy in den jare 1584, nog by des zelfs leven, de regering aan, kreeg Coburg tot zynen setel, en gaf Eisenach aan zynen broeder over. Hy heeft zich voornamentlyk door het *Gymnasium Casimirianum*, van hem te Coburg den 2 September in het jaar 1601 aangelegt, en met vele inkomsten voorzien, beroemd gemaakt, gelyk hy ook den burg by Coburg op den berg versterkt, en meer andere gebouwen aangelegt heeft. Hy woonde in het jaar 1594 den Ryksdag te Regensburg by, was ook in het jaar 1610 by de wegens de hertogdommen Kleef en Bergen te Keulen aangestelde onderhandeling, en wederom op eene andere ten dien einde aangestelde byeenkomst, gelyk hy ook by de vergadering der geunieërden te Rotenburg tegenwoordig was. In het jaar 1612 was hy tegenwoordig by de kroning van den keizer Matthias te Frankfurt aan den Mayn, in het jaar 1627 by de vernieuwing van het erfbroederschap te Naumburg, en in het jaar 1631 op de byeenkomst der Protestanten te Leipzich, maar hy moest in den dertigjarigen oorlog veel uitstaan. Zyne eerste gemalin, Anna, was de dochter van den keurvorst Augustus van Saxen, van welke hy zich, wegens ongetrouwheit, den 27 November des jaars 1593 scheidde. Hy hertrouwde daar op met Margaretha, uit het huis van Brunswyk, maar verwekte by de zelve geen erven, en stierf onder de predikatie, die ter gedachtenisse des konings Gustavus Adolphus te Coburg wierdt gehouden, den 16 July in het jaar 1633, en dus vielen die landen zyn broeder hertog Johannes Ernest van Eisenach te beurt. *Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES ERNEST de IV, hertog van Saxen, van de Weimarsche linie. Hy was de oudste zoon van hertog Johannes van Saxen-Weimar, en van Dorothea Maria, dochter van vorst Joachim Ernest van Anhalt, geboren den 21 February in het jaar 1594. Hy ging in het jaar 1608 op de hogeschole te Jena, en wierdt den 10 Augusty des zelven jaars tot *Rector magnificentissimus* verkoren. Hy was in het jaar 1612 by de verkiezing en kroning van den keizer Matthias te Frankfurt aan den Mayn, en in het volgende jaar ging hy over Lotharingen naar Vrankryk, Engelandt en de Nederlanden, wordende overal zeer wel ontfangen. Na zyne te rug komst vaardde hy den 30 October in het jaar 1615 de regering der Weimarsche landen aan, en wierdt stadhouder van de balluage van Thuringen. In het jaar 1620 ging hy in dienst van koning Frederik van Bohemen, en wierdt in het jaar 1622 van de Spanjaarden gevangen genomen, maar haast wederom los gelaten. Hy begaf zich vervolgens wederom naar zyne residentie Weimar, doch wierdt in het jaar 1625 onder Christiaan den IV, koning van Denemarken, generaal veldmaarschalk, en nog in het zelve jaar van de keizerlyken in een treffen by Nienburg aan de Wester in de schouder geschoten. Hy vereenigde zich daar op met graaf Ernest van Mansfeldt, en zocht den keizer in Hungarië eene diversie te maken, maar trok haast wederom af, en te rug naar Silesië, nam Jagerndorff en Oppelen in, en versloeg eenige keizerlyke troepen by Troppau; ging vervolgens naar Hungarië, voegde zich wederom by Mansfeldt, en als de zelve was gestorven, voerde hy het misnoegde leger naar de Silesische grenzen, nam Hohenwaldt en Jablunka in, doch wierdt op dien tocht van eene kwalyk toebereide spyze ziek, en stierf aan de Hungarische ziekte te S. Martin, in het graafschap Turotsch, den 4 December in den jare 1626, in den ouderdom van 32 jaren. Zyn ligchaam wierdt naar Troppau gebragt, aldaar gebalzemt, naar Weimar gevoerd, en aldaar den 18 July in het jaar 1627 begraven. Hy was nog ongetrouwd. Hy stondt by den keizer in zulke ongenade, dat hem de zelve wilde in den ryksban doen. *Neumayer Rysbeschryving. H. Jo. Ernst. Belli Oostenrykshe Laurierkrans. Brachelii Hist. Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES ERNEST, oudste zoon van hertog Wilhelm van Weimar, en van Eleonora Dorothea, dochter van den vorst Johannes Georg van Anhalt, geboren den 2 September in het jaar 1627. Hy deedt in het jaar 1646 een reis naar de Nederlanden, Vrankryk en Italië, en kwam den 8 July in het jaar 1648 gelukkig wederom te Weimar. Hy was een groot liefhebber van de jagt, en wierdt in het jaar 1656 op de jagt van een adder gevaarlyk gestoken, dat hy deswegen in groot gevaar van zyn leven was. Hy regeerde na zyns vaders doodt in het jaar 1662 met zyn broeder de landen in gemeenschap; maar als zy in het jaar 1672 met malkander deelden, kreeg hy het Weimarsche aandeel. Wanneer de hertog Bernhard van Saxen-Jena in het jaar 1678 stierf, nam hy de voogdy over den onmondigen prins Johannes Wilhelm aan, welke hy ook tot zyne doodt toe behieldt. Hy stierf den 15 May in het jaar 1683, na een langdurige ziekte, en liet van Christina Elizabeth, dochter van hertog Johannes Christiaan van Holstein-Sonderburg, twee prinssen na, namentlyk *Wilhelm Ernest*, naderhandt regerend hertog van Weimar, en *Johannes Ernest*, die den 10 Juny des jaars 1707 is gestorven. *Mulleri Ann. Saxon.*

JOHANNES GEORG, hertog van Saxen-Eisenach, keizerlyke generaal-luitenant veldmaarschalk, was de vyfde zoon van hertog Wilhelm van Weimar, en den 12 July in het jaar 1634 geboren. In den jare 1652 nam hy een reis over Straasburg naar Vrankryk aan, en drie jaren lang in vremde landen geweest zynde, kwam hy den 17 November in het jaar 1654 gelukkig we-

wederom te rug. Hy ging daar op in het jaar 1656 in keurvorstelyken krygsdienst, en kreeg terstondt het oude Spaansche regiment te paardt. In het zelve jaar wierdt hy in een treffen met de Polen en Tartaren aan gene zyde van de rivier Lych in Polen, tevens met een vergifte pyl in den rug, en met een musketkogel onder aan den voet gevaarlyk gewond. By de met zyne broederen in het jaar 1662 gemaakte verdeeling kreeg hy Marcksulk tot zyne residentie. Maar wanneer tien jaren daar na de Altenburgsche linie uitstierf, en hertog Adolph Wilhelm van Eisenach overleedt, wanneer eene nieuwe erfverdeeling wierdt gemaakt, kreeg hy Eisenach tot zyne hofhouding, uit de Hennebergsche erflenis Kalten, Northeim, en uit de Altenburgsche nalatenschap het ampt Crainberg. In het jaar 1674 wierdt hy generaal majoor van het Rykslеger, en kort daar na generaal veldmaarschalk; diende in den toenmaligen oorlog tegen Vrankryk in de Elzas, maar was by de Kehlerschans in groot gevaar. Na de geslote Nimweegsche vrede bezorgde hy in het jaar 1681 het Frankforder congres. In het jaar 1683 verkreeg hy het Senioraat in de Ernestynsche linie en de voogdy over den prins van Jena, en stierf op de jagt aan een beroerte den 19 September in het jaar 1686. Zyne gemalin was Johannetta, dochter van grave Ernest van Sayn, en weduwe van den landgrave Johannes van Hessen-Darmstadt, door welke de helft van het graafschap Sayn aan het huis van Eisenach wierdt gebragt. Zyn oudste prins bleef in het jaar 1684 in het beleg voor Offen, en dus volgde hem *Johannes Georg*, de jongste, op, en als ook deze in het jaar 1698 zonder erven stierf, volgde *Johannes Wilhelm*. Van zyne twee nagelate princessen trouwde de oudste, *Eleonora Erdmuth Louiza*, eerst met markgrave Johannes Frederik van Anspach, en na des zelfs doodt in het jaar 1692 met den keurvorst Johannes Georg den IV van Saxen, die in het jaar 1696 stierf. De twede, *Frederika Elizabeth*, trouwde in het jaar 1698 met den hertog Johannes Georg van Saxen-Weissenfels. *Mulleri Ann. Saxon. Bilder-Zaal p. 6. Vita Leopoldi.*

JOHANNES WILHELM, hertog van Saxen-Gotha, keizerlyke generaal veldmaarschalk, en Engelsche, als mede Hollandsche luitenant generaal. Hy wierdt den 4 October in het jaar 1677 te Friedenstein geboren. Zyn vader was hertog Frederik van Saxen-Gotha, de moeder Magdalena Sybilla, dochter van den administrator Augustus van Halle. Hy wierdt in alle vorstelyke hoedanigheden wel onderwezen, en toonde al in den beginne zyn lust tot den oorlog, weshalven hem zyn vader nog in zyne jonge jaren een regiment gaf. Na des zelfs doodt ging hy nevens zyn oudsten broeder in het jaar 1692 naar de Vereenigde Nederlanden, bleef een tydlang in den Haag, en wierdt van koning Wilhelm zeer gunstig ontfangen. Van daar ging hy in het jaar 1693 nevens zyn broeder naar Engelandt. Na dat hy een tydlang aldaar was geweest, keerde hy te rug naar de Nederlanden, en begaf zich by het leger der geallieerden in Brabandt. Vervolgens ging hy over Amsterdam, Keulen en Frankfurt met zyn broeder naar het Rykslеger in Duitschlandt, bleef ook in het zelve, en deedt onder den generaal van Wartensleben zynen eersten veldtocht. Na des zelfs doodt trok hy naar Zwitserlandt, over Schafhauzen en de Waldsteden naar Basel, en van daar te rug naar Gotha. In den winter des zelven jaars ging hy naar Italië. Vervolgens begaf hy zich in het jaar 1694 naar Brabandt, en nam het opperbevel als overste te paardt aan. In het voorjaar des jaars 1695 nam hy een reis naar Gotha aan, en raakte in groot gevaar van te verdrinken, en kort daar na wederom in levensgevaar tusschen Rudolstadt en Altenburg door het omslaan van de koets aan de rivier de Saal, maar wierdt beide reizen nog gelukkig gered. Hy was daar op by het veroveren van Namen en by den veldtocht in Brabandt in het jaar 1690 als generaal adjutant tegenwoordig. In het jaar 1697 ging hy naar Wenen, wierdt aldaar keizerlyke generaal veldwachtmeester gemaakt, en woonde in het zelve jaar de belegering van het slot Ebernburg, onder den generaal Thungen, by. Als in het jaar 1698 de hertog van Saxen-Gotha, de markgraaf van Brandenburg en de bisschop van Wurtsburg den keizer 6000 man in Hungarië te hulp zonden, wierdt hem het opperbevel daar over opgedragen; en als men kort daar na over de vrede te Carlowitz handelde, begaf hy zich insgelyks derwaarts. In het jaar 1699 tradt hy een reis naar Vrankryk aan, en liep onderweeg groot gevaar, doordien het schip op een zandbank vast raakte. In het einde des jaars 1700 kwam hy te rug te Gotha, maar vertrok wederom den 27 Juny in het jaar 1701, bezocht de Hanoversche, Zellsche en Mekelenburgsche hoven, ging van Hamburg naar Straalzond, en van daar ter zee naar Courlandt, alwaar hy den 20 September aankwam. Hy ging vervolgens in het Zweedsche hoofdkwartier, alwaar hem de koning nevens den zynen de vrye tafel en kwartier aanboodt. Hy kreeg vervolgens verlof om een tocht naar Zweden te doen, en ging den 5 April in het jaar 1702 te Reval scheep; maar een gevaarlyke storm ontstaande, borst het schip op een klip omtrent Sandham, wanneer hy zich naauwlyks, nevens eenige weinige personen, op de klip kon redden. De koningin weduwe, dit te weten gekomen zynde, liet hem met een koninklyk jagt van daar afhalen, wanneer hy den 13 April gelukkig te Stokholm kwam. Hy trok vervolgens over Duitschlandt wederom naar het Zweedsche leger, en woonde den slag by Potowsky en de verovering van Thoren by, voor welke stadt tusschen den koning en hem een kanonkogel door, en den achter hem staanden generaal Lieve in de schouder vloog. Na den veldtocht ging hy den 6 December over Dantzig en Breslau naar Berlyn, maakte zyn hof by den koning van Pruissen, die hem de eene en andere aanzienlyke bedieninge aanboodt; maar hy bedankte hem daar voor, om dat hy met Zweden in een verbondt was. Na zyne te rug komst in Polen ging hy met den koning van Zweden naar Dantzig, woonde de verovering van Lemberg by, en was zelfs in de jaren 1704 en 1705 by meest alle actien in Polen tegenwoordig. Maar na dat deze prins den 3 Augusty in het jaar 1705 zyn afscheidt van den koning van Zweden had genomen, ging hy in keizerlyke diensten, voerde als keizerlyke generaal luitenant veldmaarschalk, als mede als Engelsche en Hollandsche luitenant generaal vier Gothasche regimenten in Italië, alwaar hy zyne dapperheit in den tocht over de rivier Etsch, by het ontzet van Turin, by de belegeringen van Padua en Alexandrië, welke laatste hy alleen kommandeerde, en by andere gelegenheden betoonde. Gedurende het beleg der citadelle van Milaan deedt hy een reis naar Gotha, bezocht den koning van Zweden te Alt Ranstadt, maar ging wederom in Juny naar Italië te rug, en kwam den 1 July in het jaar 1707 gelukkig binnen Turin. Hy voerde by den inval in Vrankryk een afzonderlyke bende aan, maakte, dat men bekwamelyk de rivier de Var kon overtrekken, en liet voornamentlyk by de belegering van Toulon zyne dapperheit blyken. Doch als hy den 14 Augusty in de approchen het op erbevel hadt, wierdt hy den 15 's morgens vroeg by een uitval door een musketkogel onder het linker oog getroffen, waar van hy tusschen 5 en 6 uren overleedt, in den ouderdom van 29 jaren. *Junckers Sachsischer Geschichts-Calender. Mulleri Ann. Saxon. Nov. Litt. Germ.* 1703. *p.* 302. enz.

KEURVORSTEN EN MARKGRAVEN VAN BRANDENBURG, ALS MEDE BURGGRAVEN VAN NEURENBERG.

JOHANNES, keurvorst van Brandenburg, om zyne lengte de Lange, en wegens zyne welsprekendheit de Duitsche Cicero bygenoemd, was de oudste zoon van keurvorst Albert Achilles, geboren te Onoltsbach den 2 Augusty in het jaar 1455. Hy wierdt aan het hof van zyn neef, keurvorst Frederik den II, wel opgevoed, en ging in zyn dertiende jaar tegen de Pomerschen te veldt. Wanneer zyn vader keurvorst wierdt, maakte hy hem stadhouder in de Mark. In het jaar 1474 bragt hy koning Matthias van Hungarië, Casimir koning van Polen, en Uladislaus koning van Bohemen, die om Hungarië verschil hadden, en zelfs de naburige landen niet verschoonden, door zyn aanzien en nadrukkelyke redenen, by Breslau tot het maken van een stilstandt van wapenen, en verklaarde daar benevens inzonderheit, dat hy nevens den keurvorst Ernest van Saxen den zelven met een leger wilde vervolgen, die hunne voorslagen niet zou willen aannemen. Als hertog Hendrik de X te Glogau in het jaar 1476 stierf, maakte hy zyne gemalin Barbara, zuster van Johannes, volkomen erfgenaam. Maar des overleden neef, Johannes de II, daar mede niet te vrede zynde, raakte men in oorlog, die 6 jaren duurde; wanneer men eindelyk overeenkwam, dat Barbara, die, om haar recht des te beter te beweren, met Uladislaus den IV, koning van Bohemen, stondt te trouwen (maar daar naderhandt echter niet van kwam) het hertogdom Crossen als een hypotheek voor 50000 dukaten zou hebben; welke 50000 dukaten zy in het jaar 1510 aan markgraaf Casimir, zoon van haar broeder markgraaf Frederik, schonk. Hoedanig naderhandt in het jaar 1538 het huis Brandenburg allereerst de volkome heerschappy over dit hertogdom kreeg, wordt op zyn plaats gezegt. In het jaar 1484, en dus nog voor dat hy keurvorst wierdt, verkoos hem de stadt Luneburg tot haren beschermheer, welke gerechtigheit, gelyk Cernitius oordeelt, tot op zynen tydt heeft standt gehouden. In het jaar 1486 volgde hy zyn vader in de keurvorstelyke waardigheit op, en nam terstondt zyne residentie in de Mark, alwaar de zelve naderhandt bestendig is gebleven. Twee jaren daar na oorloogde hy tegen zyne onderdanen in de oude Mark, en het was voornamentlyk om de stadt Stendal te doen, die wegens de bieraccys, welke in het gansche keurvorstendom wierdt ingevoert, opstondt, eenige van zyne bedienden doodde, en meer andere buitensporigheden pleegde, waar over niet alleen de voornaamste belhamels met de doodt wierden gestraft, maar ook die stadt van hare voornaamste vryheden berooft. Wat 'er in de Pomersche zaken omtrent hem is gebeurt, wordt in het leven van hertog BOGISLAUS den X vermeld. In het jaar 1498 verkreeg hy van paus Alexander den VI de vryheit, eene nieuwe hogeschool te Frankfurt aan den Oder aan te leggen; maar doordien hy den 9 January des jaars 1499 by Arneburg in de oude Mark van al te grote vettigheit stierf, moest hy het aan zynen navolger overlaten om dit uit te voeren. By zyne gemalin Margaretha, dochter van hertog Wilhelm den III van Saxen, hadt hy drie prinssen verwekt, van welke de oudste, *Wolfgang*, jong stierf; de twede, *Joachim*, volgde hem op, en de derde, *Albrecht*, was die beruchte keurvorst van Ments. *Cernitius. Rensch Brandenburgsche Cederbayn. Script. Brandenburgici.*

JOHANNES GEORG, zoon van keurvorst Joachim den II, en van Magdalena, hertogin van Saxen, geboren den 11 September in het jaar 1525. Hy hadt zonderlinge lust tot de studiën, welke hy op de hogeschole te Frankfurt aan den Oder yverig voortzette. Hy deedt keizer Karel den V in den Smalkaldischen oorlog goede diensten, wierdt van hem ridder geslagen, gelyk hem ook koning Philips de II van Spanje in 't jaar 1556, en naderhandt keizer Ferdinand de I, en eindelyk Maximiliaan de II tot hunnen Raadt en toekomenden veldheer aanstelden. In het jaar 1571 volgde hy zyn vader in de regering, erfde ook elf dagen daarna van zyn neef Johannes van Custrin de nieuwe Mark, nevens het vorstendom Crossen, verdreef alle Joden uit het landt, en oeffende strenge straf over zyns vaders moordenaar, dien zyn eige vrouw hadt verraden. In het jaar 1575 was hy by de verkiezing van keizer Rudolph den II, verkreeg die aan zyn vader in pandt gegeve heerlykheden Storkau en Beskau, vernieuwde in het

het jaar 1587 het erfbroederschap met Saxen en Hessen, richtte met keurvorst Augustus van Saxen zulk eene vriendschap op, dat zy ook malkander beloofden, dat de een des anderen afbeeldsel mede zou in het graf nemen. Hy verkreeg in 't jaar 1578 te Warschau de medebelening op Pruissen, welke tien jaren daar na van den koning Sigismundus op nieuw wierdt bevestigt. Hy was voorts een goed huisvader, en hy trachtte de finantien zo wel in zyn eigen landt, als in de landen van Anhalt, en 't keurvorstendom van Saxen, van welke hem de voogdy was opgedragen, in een goeden standt brengen en te houden. Hy spaarde ook geen moeite noch kosten om zyne vrienden te dienen: want hy heeft koning Hendrik den IV van Vrankryk, en Gebhard, aartsbisschop van Keulen, hoewel den laatsten te vergeefsch, bygestaan, in 't jaar 1578 een verdrag tusschen Polen en Dantzig helpen sluiten, en in het jaar 1579 by het Eislebische verdrag tusschen keur-Saxen en Maagdenburg, ten beste van zynen zone, toenmaals aartsbisschop, van het recht, het welk hy na de geslote tripel-alliantie in het jaar 1550 op die stadt hadt, afstandt gedaan. In zaken van den Godsdienst hieldt hy het met den keurvorst Augustus, en hielp in het jaar 1580 de zogenaamde *Formula Concordiæ* krachtig bevorderen. Hy stierf eindelyk in vrede den 8 January in het jaar 1598. Hy is de stamvader van alle keurvorsten en markgraven van Brandenburg, die na hem geleeft hebben. By zyne drie gemalinnen heeft hy drie en twintig kinderen verwekt, welke in het Brandenburgsche geslacht-artykel opgetelt worden. *Scriptores Brandenburgici.*

JOHANNES SIGISMUND, keurvorst van Brandenburg. Wanneer hy geboren wierdt, te weten op den 8 November in het jaar 1572, liet zich een nieuwe ster in de *Cassiopæa* zien, die daarom van zommigen de Brandenburgsche gelukster genoemt wordt. Hy wierdt by zyn grootvader, keurvorst Johannes Georg, opgevoed, en in het jaar 1588 nevens zyn broeder naar Straasburg gezonden. In het jaar 1596 begeleidde hy zyn vader op de reis naar Denemarken, en bragt zyn overigen tydt meest in Pruissen by zyn zwager door, tot dat hy in het jaar 1608 in de keurvorstelyke waardigheit opvolgde. Hy kreeg de tyding van des zelfs doodt toen hy juist op reis naar Pruissen was, welke reis hy, doordien 'er zyne tegenwoordigheit wierdt vereischt, voortzette, en onderwylen Adam Gans, vryheer van Putlitz, stadhouder in de Mark maakte. Wanneer hy in den beginne des jaars 1609 de voogdy over zynen krankzinnigen zwager, nevens de verzekering der successie van den koning Sigismundus van Polen hadt ontfangen, ging hy naar de Mark, en nam aldaar bezit van Schwet en Vierraden, welke door de doodt van Martinus, laatsten graaf van Hohenstein van de Marksche linie, hem waren te beurt gevallen. De gewigtigste zaak, die onder zyne regering is voorgevallen, betreft de Guliksche erffenis, welke de keurvorst, nevens den hertog van Palts-Nieuburg, eerst in gemeenschap bezaten, maar naderhandt ontstondt daar over tusschen de beide bezitters een oorlog, en die zaak kwam by 't leven van Joh. Sigismundus niet tot standt; gelyk als in het artykel van GULIK omstandiger kan nagezien worden. Wat zyne verdere geschiedenissen betreft, is hy in het jaar 1611, by het leven van zyn zwager Albrecht Frederik, met het hertogdom Pruissen niet meer als voogdt, maar voor zich zelf te Warschau beleent, maar de successie is niemandt anders dan aan zyne broederen en der zelver zonen belooft, nevens andere harde voorwaarden, als dat hy het leen, niet gelyk een tydlang herwaarts gebruikelyk was geweest, door gezanten, maar in persoon en op zyne knieën zou ontfangen, en beloven, jaarlyksch boven den buitengewonen onderstandt 30000 guldens te betalen, den Roomschen Almanak aan te nemen, en aan de genen, welke dien Godsdienst waren toegedaan, vrye oeffening in zyne landen verlenen. In het jaar 1614 den 24 February nam de keurvorst Johannes opentlyk den Hervormden Godsdienst aan, en verzekerde daar benevens zyne onderdanen, meest Lutherschen, de vryheit van gewisse. In dit jaar is ook de erfvereeniging met Saxen en Hessen te Naumburg vernieuwt. In het jaar 1617 was het 200 jaren geleden, dat de keurvorstelyke Brandenburgsche waardigheit op het huis der burggraven van Neurenberg was gekomen. Men merkte het als iets zonderlings aan, dat het jaargetal in de woorden *Iohan SIgMVnD ChVrfVrst* gevonden wierdt. In het jaar 1618 weigerde hy iemandt van zyne Theologanten op het Synode van Dordrecht te zenden, doordien hy tegen de volstrekte predestinatie was. In dit zelve jaar deedt de keurvorst Johannes een reis naar Pruissen, en wierdt aldaar lam van een beroerte. Vervolgens gaf hy, doordien zyne ligchaams zwakheit dagelyksch toenam, den 29 November in het jaar 1619 de keurvorstelyke waardigheit aan zynen zone over, waar op hy den 23 December daar aan volgende in een burgerhuis te Berlyn is overleden. *Scriptores Brandenburgici, Borussici, item de causa Juliaca.*

MARKGRAVEN VAN BRANDENBURG.

JOHANNES, de Witte en Wyze, (*albus & prudens*) de Ernstachtige, als mede het Oog van Duitschlandt bygenoemd, markgraaf van Brandenburg, de zoon van keurvorst Joachim den I, wierdt geboren den 3 Augusty in het jaar 1513. Uit krachte van zyns vaders uiterste wille kreeg hy Crossen, nevens de nieuwe Mark, en gedroeg zich in de regering als een loflyk vorst. Hy wierdt zonderling door de vesting Custrin vermaard, welke hy in het jaar 1537 liet bouwen, nevens een prachtig residentieslot, geheel met koper gedekt, en drie aanzienlyke tuighuizen. Hy nam ook in het jaar 1538 mede het Smalkaldische verbondt aan; maar als hem door den keizer verzekering van gewissens vryheit wierdt gegeven, stondt hy daar van af, en begaf zich in keizerlyken dienst tegen dit verbondt, voerende deze woorden in zyn vaandel: *Geeft den keizer dat des keizers is.* Maar hy kon noch door de Theologanten, noch door de voorslagen des konings Ferdinand daar toe gebragt worden om het *Interim* aan te nemen, en moest zich in het jaar 1548 van den Ryksdag weg begeven, om anderen door zyn voorbeeldt niet te sterken. Deze vorst leefde voorts zeer geregeld, en men zegt, dat hy ieder dag in drieën verdeelde, bestedende een gedeelte van den zelven tot zyne aandacht, het twede tot zyn en des lands beste, en het derde tot de zaken van andere vorsten. Hy stierf den 13 January in het jaar 1571, en naardien hy by zyne gemalinne Catharina van Brunswyk geen mannelyke erven naliet, viel zyn landt den keurvorst Joachim te beurt. *Script. Brandenb. Reineccius in Orig. Brand.*

JOHANNES GEORG, markgraaf van Brandenburg, en hertog van Jägerndorff. Hy was de zoon van keurvorst Joachim Frederik van Brandenburg, en van Catharina, dochter van den gemelden markgrave Johannes van Brandenburg, en den 16 December in het jaar 1577 te Wolmerstadt geboren. Hy wierdt in het jaar 1588 wegens de studiën naar Straasburg gezonden, en aldaar na de doodt van den bisschop Johannes, grave van Manderscheidt, in het jaar 1592 van zommige bisschoppen, den Lutherschen Godsdienst toegedaan, wybisschop van Straasburg gemaakt. Daarentegen verkoren de R. Katholyken hertog Karel van Lotharingen, die ook kardinaal was, tot bisschop. Dit gaf gelegenheit tot een oorlog, wanneer de Lotharingers de steden Wasselheim en Dachstein, en de Brandenburgers Moltzheim veroverden. Doch men kwam in het jaar 1604, door bemiddeling van hertog Frederik van Wurtenberg, overeen, dat de kardinaal het bisdom zou behouden, en daarentegen kreeg de markgraaf 100000 ryksdaalders baar geldt, nevens andere voordeelen. In het jaar 1603 deedt hy een keer naar Mets by koning Hendrik den IV van Vrankryk, ontfing in het jaar 1607 van keizer Rudolph den II het leen wegens het hertogdom Jägerndorf, het welk hem zyn vader hadt gegeven, en vaardde terstondt de regering aan. Hy deedt in den jare 1611 koning Matthias van Bohemen hulde, en hieldt den zelven ter eere den 30 October een steekspel en andere spelen te Breslau. In het jaar 1613 nam hy den Hervormden Godsdienst aan, en wierdt na de doodt van markgrave Georg Albrecht van Brandenburg tot heerenmeester van de Mark Brandenburg verkoren. Wanneer zyn broeder, keurvorst Johannes Sigismundus, zich in Pruissen onthieldt, wierdt hy ook stadhouder van de Mark Brandenburg. In het jaar 1617 zonden hem de Silesische vorsten en standen den aartshertog Ferdinand te gemoet, om hem zyne verkiezing tot koning van Bohemen bekend te maken. Als hy onder zyne onderdanen den hervormden Godsdienst wilde invoeren, klaagden zy hem deswegen by het opperampt aan, en in het jaar 1617 wierden hem de heerlykheden Oderburg en Benthen afgenomen, en de koninklyke Kamer toegewezen: daarom, toen de Bohemers den keurvorst Frederik van de Palts tot hunnen koning verkoren, hieldt hy het met hem, en bragt hem den onderstandt, die hem door de Silesische standen wierdt toegezonden, maar wierdt deswegen van keizer Ferdinand den II in den ban gedaan, van zyn vorstendom Jägerndorf afgezet, en het zelve aan den vorst Karel van Lichtenstein overgegeven. Hy veroverde daar na het graafschap Glatz, nevens andere plaatsen in Silesië, voegde zich by den vorst van Zevenbergen, Bethlen Gabor, maar stierf te Leutsch in Zevenbergen den 2 Maart in het jaar 1647, waar op hy naar Catschau gevoert, en aldaar vorstelyk begraven wierdt. Hy liet van zyne gemalinne Eva Christina, dochter van hertog Frederik van Wurtenberg, een eenigen zoon, *Ernest*, na, die stadhouder in de Mark Brandenburg wierdt, maar met wiens doodt de Jägerndorffsche linie eindigde. *Scriptores Brandenburgici.*

BURGGRAVEN VAN NEURENBERG.

JOHANNES de II, burggraaf van Neurenberg, zoon van Frederik den II (of IV) en Margaretha van Karinthië, stondt een tydlang na zyns vaders doodt onder zyn moeders voogdy. Naderhandt regeerde hy met zyn broeder Albert den Schoonen in vrede, en kocht in het jaar 1338 Culmbach, nevens de daar by gelegene vesting Plassenburg, Gold-Cronach, Berneck Trebgast, en andere plaatsen van den grave Ottho van Orlamunde, als mede in het jaar 1348 Weissenstadt van het klooster Wald-Saxen. Hy hieldt zich meest aan het hof van Lodewyk van Beyeren op, en ontfing van hem in het jaar 1636 het stadhouderschap over de Mark Brandenburg, 't welk naderhandt zyn neef Frederik de I erffelyk kreeg. Hoewel Johannes nevens zyn broeder Albrecht in het jaar 1346 met den koning Karel van Bohemen, door 't toedoen van keizer Lodewyk, twee honderd gewapende mannen hadt op de been gebragt, en de eerste zich bemoeide, na Lodewyks doodt des zelfs prins van de erffenis te versteken, wierden echter de beide broederen van gemelden Karel, zynde thans keizer geworden, als zy zich onderwierpen, in het jaar 1347, in het leger by Neurenberg in genade aangenomen, en met vele vryheden beschonken. De keizer heeft de oude Ryksstadt Feuchtwang in het jaar 1357 aan hem verpand. Dat Johannes in achting by keizer Karel is geweest kan men daar uit ook besluiten, om dat Gerlach, keurvorst van Ments, in het jaar 1349 zich in een verbondt, van malkander in noodt by te staan, met hem heeft ingelaten. Hy stierf den 7 October in het jaar 1357, na dat hy te voren het klooster der Augustynen te Culmbach hadt gebouwt, het welk Luther by zyn vertrek voor het schoonste

van zyne orde hieldt, en door zyne krachtige redenen aldaar den eerſten grondt tot de hervorming in het burggraafſchap van Neurenberg heeft gelegt. *Scriptores Brandenburgici.*

JOHANNES de III, burggraaf van Neurenberg, zoon van Frederik den V, regeerde, volgens zyns vaders uiterſte wille, aan gene zyde van het gebergte, en woonde te Plaſſenburg, hoewel hy zich meeſt by zyne zwagers, koning Wenceſlaus van Bohemen, en Sigismundus van Hungarie, onthieldt, welken laatſten hy in het jaar 1396 in den groten ſlag by Nicopolis het leven redde, wanneer hy hem met een ſchuitje over den Donauw wegbragt. In het jaar 1413 trok hy met 120 paarden naar de kerkvergadering van Conſtants, en men zegt, dat 'er twee graven van Orlamunde onder zyne bedienden waren. Van te voren, in het jaar 1399, hadt hy Creilsheim, nevens andere geringe plaatſen, van den landgrave van Leuchtenberg gekocht; maar Erlang en Brixenſtadt in het jaar 1400 van de kroon Bohemen aan zich gebragt. Keizer Wenceſlaus ſchonk hem in het jaar 1390, na de doodt van Conraad van Braunek, drie achtſte deelen van de ſtadt Kitzingen, met alle tollen, enz. en keizer Rupertus verpandde aan hem de ſtadt Feuchtwang, reets door zyn grootvader verpand, van nieuws, dat zy nooit wederom kon geloſt worden. Hy ſtierf in het jaar 1420, en de ſucceſſie kwam op zyn broeder Frederik, den eerſten keurvorſt uit den Brandenburgſchen ſtam. *Scriptores Brandenburgici.*

Paltsgraven aan den Rhyn en hertogen van Beyeren.

JOHANNES WILHELM, keurvorſt van de Palts, wierdt in het jaar 1658 geboren. Zyn vader was keurvorſt Philips Wilhelm, en zyne moeder Elizabeth Amalia Magdalena, dochter van den landgrave Georg den II van Heſſen-Darmſtadt. Na zyns vaders doodt in het jaar 1690 kreeg hy het keurvorſtendom, en trouwde kort daar na in het jaar 1691 met Maria Anna Louïſa, dochter des groothertogs Coſmus den III van Florence, na dat zyne eerſte gemalin Maria Anna, princeſſe van keizer Ferdinand den III, in het jaar 1689 geſtorven was. Strax na het aanvaarden van zyne regering moeſt hy zien, dat de Franſchen de reſidentieſtadt Heidelberg, en byna de ganſche Palts, verwoeſtten: nochtans bleef hy de Ooſtenrykſche party wegens den oorlog over de Spaanſche ſucceſſie aanhangen, het welk hem ook voordeelig was: want ſchoon zyn landt door de vyanden gedurende den oorlog grotelyks bedorven was, en de na den ban des keurvorſten Maximiliaan Emanuel van Beyeren hem in het jaar 1708 overgegeve Palts, nevens het aartstruchſesampt, na de verzoening des keurvorſten van Beyeren moeſt wedergegeven worden, als mede het van koning Karel den III van Spanje beloofde ſtadhouderſchap over de Spaanſche Nederlanden hem niet werkelyk wierdt gegeven, is hem echter het hertogdom Limburg door het huis van Ooſtenryk afgeſtaan. Het eenige, waar over de Proteſtanten klagen, is, dat hy aan de Roomſchgezinden vele kerken der door den oorlog verdrevene Gereformeerden overgaf, en voorts in den Hervormden Godsdienſt allerhande verandering toeliet. En hoewel het Euangeliſche corps deswegen aan hem een gezantſchap zondt, dat hem de onrechtmatigheit daar van met ernſt voorſtelde, heeft het echter weinig anders geholpen, dan dat 'er een Ryksbezwaarnis wierdt opgeſtelt, het welk men nog zo lang uitſtelde, tot dat een Ryksdeputaat om de religie-bezwaarniſſen af te doen zou kunnen aangeſtelt worden. Maar die van de Palts wilden zulks niet afwachten; want in het jaar 1709 zyn eenige duizend familiën naar Engelandt vertrokken, van waar zy vervolgens naar Ierlandt, Nieuw-Jork en Carolina in Amerika zyn verzonden. Daar zouden nog meer zyn gevolgt; maar de Engelſchen zonden hen weder te rug, wanneer men bemerkte, dat dit volk geen luſt te werken hadt. Van zyne beide gemalinnen heeft hy geen erven nagelaten, waarom zyne landen na zyne doodt in het jaar 1716 zyn broeder Karel Philips, ſtadhouder in Tyrol, zyn te beurt gevallen. *Europ. Herolt P. I, p.* 308. *Europ. Fam.* 1709 *en* 1711.

JOHANNES CASIMIR, paltsgraaf aan den Rhyn, was de zoon van keurvorſt Frederik den III, en van Maria, dochter van markgrave Johannes Caſimir van Anſpach, en in het jaar 1543 geboren. Hy wierdt in den Hervormden Godsdienſt opgevoed, bragt zyne jeugdt in Vrankryk door, en deedt naderhandt aan zyne geloofsgenoten goede dienſten; want hy kwam hen in de jaren 1567 en 1575 met eene uitgeleze manſchap te hulp. Na zyns vaders doodt in het jaar 1576 kreeg hy by de erfverdeeling het ampt en ſlot Lautern, en nam zich der Gereformeerden, door zyn broeder, den keurvorſt Lodewyk verdreven, met allen ernſt aan. In het jaar 1578 benoemde hem de ſtadt Gent tot haren generaal. Maar doordien men kwaad vermoeden tegen hem opvatte, dat hy de Nederlandſche ſteden met Engelſch geldt zocht aan zich te brengen, en daar op in een ſlag, met de Spanjaarden gehouden, te rug week, ging hy over naar Engelandt, en ontfing aldaar de orde van den kouſſebandt. In het jaar 1582 ſtondt hy den afgezetten keurvorſt van Keulen, Gebhard, by; maar dewyl hy aan volk, geldt en byna aan alles gebrek hadt, en zyn gemelde broeder in het jaar 1583 ſtierf, verliet hy op de beſte wyze deze party, en nam het beſtier der keurvorſtelyke waardigheit gedurende de minderjarigheit van den prins op zich; en ſchoon de benoemde voogden, Brandenburg, Heſſen en Wurtenberg, hun recht eerſt voor de kamer van Spiers bragten, en naderhandt met de wapenen wilden ſtaande houden, bragt hy het echter zo verre, dat de keizer hem in het bezit beveſtigde. Hy ſtelde daar op in het jaar 1584 te Heidelberg en in het jaar 1586 te Marbach een geſprek over den Godsdienſt tuſſchen de Lutherſchen en Gereformeerden aan, en ſtierf den 6 January des jaars 1592, gene mannelyke erven van zyne gemalinne Elizabeth, dochter van den keurvorſt Auguſtus van Saxen, nalatende. De Lutherſchen wierden in zynen tydt in de Palts ſlecht gehandelt, en vele predikanten verbannen. Met het *Interim* was hy ook geenzins te vrede; want hy liet een eigen boek, onder den tytel van: *Chriſtelyke waarſchouwing wegens het Concordieboek*, laten drukken. *Thuan. lib. CIV, CXX. Lariz. hiſt. Palatin. Strada de B. B. P. II.*

JOHANNES, paltsgraaf van Tweebrugge, was in het jaar 1584 geboren. Zyn vader was paltsgraaf Johannes de Oude van Tweebrugge. Na des zelfs doodt vaardde hy in het jaar 1614 de regering van Tweebrugge aan, en na de doodt van keurvorſt Frederik den IV van de Palts wierdt hy by des zelfs teſtament adminiſtrator van het keurvorſtendom, waar van hy terſtondt bezit nam, en daar in, niettegenſtaande de tegenſpraak van den Paltsgrave Philips Lodewyk van Nieuwburg, zeggende den overleden prins nader in den bloede te beſtaan, van Rudolph den II wierdt gehandhaaft, en te meer, om dat hy wegens den Godsdienſt van de keurvorſtinne weduwe, des zelfs kinderen, en het ganſche landt bemind wierdt. Hy hadt ook, uit krachte van deze waardigheit, na des gemelden keizers doodt het vikarisſchap, en hielp vervolgens keizer Matthias verkiezen. In het jaar 1610 tradt hy in de Euangeliſche unie, en in het jaar 1613 liet hy de gemelde voogdy varen; ſchoon keurvorſt Frederik de V zyn achttiende jaar nog niet bereikt hadt, en behieldt alleenlyk, tot dat hy werkelyk zo oud was geworden, het ryksbeſtier aan zich. Naderhandt onthieldt hy zich beſtendig in Tweebrugge, behalven dat hy, toen de keurvorſt de kroon van Bohemen aannam, ſtadhouder van Heidelberg wierdt. Voor het overige moeſt hy in de onluſten van dien tydt veel van de keizerlyken uitſtaan, tot dat hy eindelyk in het jaar 1635 ſtierf. Hy was twee maal getrouwt geweeſt, de eerſte maal met Catharina van Rohan, dochter van den vicomte van Rohan, in Vrankryk, en daar na met de oudſte princeſſe van den keurvorſt Frederik den IV, Louïſa Juliana, hebbende by beide gemalinnen gene kinderen verwekt.

JOHANNES de Onbarmhertige was de zoon van Albert, graaf van Hollandt, en hertog van Beyeren. Zyn vader hadt hem en zyn middelſten broeder Albert hun aandeel in het hertogdom Beyeren nog by zyn leven afgeſtaan, op dat zy met den oudſten broeder, Wilhelm den VI, na zyne doodt over het graafſchap van Hollandt niet zouden krakeelen. Dit aandeel van Beyeren deelden zy met malkander, zo dat Albert Straubingen kreeg, 't welk na zyne doodt in het jaar 1388 ook aan Johannes te beurt viel. Doordien hy nu in het jaar 1330 biſſchop van Luik wierdt, moeſt hy zyne landen in Beyeren door anderen laten beſtieren, en dewyl zyn oudſte broeder Wilhelm in het jaar 1417 ſtierf, eene eenige dochter, Jacoba, nalatende, gaf hy het bisdom van Luik op, en trouwde met Elizabeth van Luxemburg, broeders dochter van den keizer Sigismundus. Daar door zocht hy den keizer op zyne zyde te brengen, en verkreeg met des zelfs hulp zyns broeders nalatenſchap, in weêrwil van Jacoba, die zich de zelve aanmatigde. Hy ſtierf in het jaar 1428, zonder erven, en ſtelde in zyn teſtament zyn zuſters zoon Philips den Goeden van Burgundië tot erfgenaam, tegen wien Jacoba en de hertogen van Beyeren toenmaals te zwak waren. Zy moeſten derhalven toezien, dat Jacoba van haar recht op Burgundië afſtondt, en te vrede zyn, dat zy alleen de nalatenſchap van Johannes in Beyeren onder zich konden delen. Zie voorts zyn gedrag omtrent zyne nicht Jacoba, en andere byzonderheden daar omtrent, boven op het artykel van JACOBA. *Andreas Presbyt. Chron. Bav. p.* 41. *Adelzr. P. II, l. VII. n.* 6. & 63.

JOHANNES van Munchen was de oudſte zoon van Albert den Vromen, en van Anna, dochter van hertog Erik den I van Grubenhagen. Na zyns vaders doodt regeerde hy die landen met zynen anderen broeder in gemeenſchap, en de overige drie broederen *Albert*, *Chriſtoffel* en *Wolfgang* moeſten met een vorſtelyk onderhoudt te vrede zyn. Hy was een ſtatig, maar twiſtgierig man, die alles met den degen wilde beſliſſen, en deswegen niet te vrede was, dat, als Hendrik de Ryke van Landshut de ganſche nalatenſchap van Ingolſtadt hadt aan zich getrokken, des zelfs zone Lodewyk maar iets weinigs hadt uitgekeert. Hy daagde derhalven Lodewyk in een tweegevecht uit, maar wierdt van zyn vredelievenden broeder Sigismundus nedergezet, en ſtierf in het jaar 1463. *Adelzr. P. II. l. IX. n.* 12.

Hertog van Brunswyk en Luneburg.

JOHANNES FREDERIK, hertog van Brunswyk en Luneburg Hanover. Hy was den 25 April in het jaar 1625 geboren en de derde zoon van hertog Georg van Luneburg. Hy deedt in zyn jeugdt een reis naar Italië, en nam in het jaar 1651 opentlyk den Roomſchen Godsdienſt aan. Als de oudſte broeder Chriſtiaan Lodewyk in het jaar 1665 te Zell ſtierf, maakte deze Johannes Frederik eiſch op het vorſtendom van Zell: maar dewyl de twede, hertog Georg Wilhelm, uit krachte van het vaderlyke teſtament, voorging, kwam het eindelyk door een vergelyk zo verre, dat de hertog Johannes Frederik de twee vorſtendommen Calenberg en Grubenhagen, met het diſtrict van Göttingen, kreeg, en zyn hof te Hanover hieldt. In het jaar 1667 deedt hy wederom een reis naar Italië, en bleef een tydlang te Venetië; en als hy in het jaar 1679 voor de derde maal derwaarts wilde gaan, ſtierf hy onderweeg te Augsburg den 18 December in het jaar 1679, geen mannelyke erven nalatende. Hy was anders een grootmoedig en ſchrander vorſt. Zyne gemalin was Benedicta Henriëtta, dochter van paltsgraaf Eduard aan den Rhyn,

by welke hy twee princessen heeft verwekt, van welke de oudste, *Charlotta Felicitas*, met den hertog Reinald van Modena, en de jongste, *Wilhelmina Amalia*, met den koning, en namaals keizer Josephus getrouwt is geweest. *H. Meibomii Comm. hist. de dom. Brunsvic. ad fin. Hamb. hist. remarq. an.* 1699. *p.* 397.

Hertog van Pomeren.

JOHANNES FREDERIK, hertog van Pomeren, zoon van Philips den I, stondt na de vroege doodt van zynen vader onder de voogdy van zynen neef Barnimus den XI, was ook een tydlang in keizerlyken dienst te Wenen, en in het leger in Hungarië. In het jaar 1556 wierdt hy bisschop van Camin, en onder zyne regering wierdt de Luthersche Godsdienst volkomen in standt gebragt. By de in het jaar 1569 voorgenome landsverdeling viel hem Stettin en achter-Pomeren te beurt, hoewel zich hertog Barnimus de XI by het nederleggen der regering, nevens het opperopzicht over het gansche landt, een zeker gebiedt en inkomsten in dat gedeelte, inzonderheit de stadt zelf, hadt voorbehouden. In het jaar 1570 heeft hy als keizerlyke principaal commissaris de vrede tusschen Denemarken en Zweden, tot zyn zeer groten roem, hoewel met veel kosten, bewerkt. In het jaar 1571 kreeg hy van het huis van Brandenburg de verwachting op de nieuwe Mark, Sternberg, Vierraden en Lockenitz, en in het jaar 1573 de keizerlyke bevestiging daar over. Wanneer ook in het zelve jaar de oude hertog Barnimus stierf, tradt hy de volkome regering over geheel achter-Pomeren aan, en stondt zyn jongsten broeder Casimir het bisdom van Camin af; maakte vervolgens in het landt goede bestellingen; bouwde hier en daar vorstelyke lust-en jagthuizen, en voornamentlyk Frederikswaldt. Om deze en diergelyke tot den vorstelyken staat aangewende kosten goed te maken wilde de hertog in het jaar 1581 een accys op den drank leggen; maar de zelve is, door de standvastige tegenkanting der landstanden, die zich ten dien einde zamenvoegden, en van het keizerlyke hof ondersteunt wierden, toen niet doorgedrongen, en de hertog gaf een revers van zich, van daar mede, en met nieuwe tollen, de landstanden niet te zullen bezwaren. De stadt Stettin veroorzaakte hem vele onlusten, doordien de zelve van hare oude privilegien niets wilde laten vallen. Echter deedt hy zyn best, de verscheide oproeren van zommige burgers tegen den Raadt door zyne tusschenkomst te stillen. In het jaar 1598 zocht de hertog wederom de accys op den drank in te voeren, en als de landstanden zulks weigerden, liet hy de kancelery sluiten en de justitie stil staan. De standen, hier over verbaast, bewilligden juist wel niet het geven van den accys, maar besloten daar een somme gelds voor te betalen. In het jaar 1606 deedt de hertog Joh. Frederik een lustreis met de slede naar Wolgast, maar wierdt aldaar onder het danssen, misschien dat hem een ader was geborsten, dodelyk krank, en stierf den 9 February, in den ouderdom van 58 jaren. Men zegt, dat hy een verstandig, dapper en streng vorst is geweest, welk laatste hy voornamentlyk aan drie rentmeesters toonde, die hy wegens hunne ongetrouwheit zonder genade liet van kant helpen. Voorts was hy een der geleerdste vorsten van zynen tydt; want hy verzamelde een schone bibliotheek op zyn hof, die naderhandt door den hertog Philips zeer is vermeerdert. In wereldlyke zaken hieldt hy veel van een goede order, en bemoeide zich zonderling om een goeden vorstelyken staat te voeren. Hy droeg ook zorg voor de rust der kerke, het welk hy daar in toonde, dat hy verscheide algemene byeenkomsten der Pomersche geestelykheit aanstelde. *Micrælius l. III. P. II. van Pomeren.*

Heeren en hertogen van Mekelenburg.

JOHANNES, bygenaamt de Godgeleerde, heer van Mekelenburg, zoon van Hendrik Burewin den Jongen, en van Sophia, dochter van Karel den I, koning van Zweden. Hy trok in zyne jeugdt naar Parys, en kreeg aldaar zo grote lust tot de studiën, dat hy twintig jaren na malkander studeerde, en eindelyk Doctor wierdt in de Godgeleerdheit. Zyne drie jongste broeders, Burewin van Rostok, Pribislaus van Parchim, en Niclot, vorst van Wenden, bespotten hem daar over, en gaven hem den bynaam van *Kneese Janneke*. Maar hy kreunde zich daar niet aan, en regeerde met zonderlingen yver en groten roem. Als de keurvorst Albrecht van Saxen den bisschop van Ratzeburg verdreef, nam hy hem in bescherming, en stichtte op zyn aanraden te Rhenen, niet verre van Ratzeburg, een klooster voor jonge dochters. Hy trok in persoon naar Lyflandt, om aldaar de afgodery te helpen uitroeien. Onder de goede ordonnantiën, die hy in zyn landt maakte, was voornamentlyk, dat hy op alle wyze de wegen zocht veilig te maken. Hy stierf in het jaar 1264. By zyne gemalinne Luitgard, eene dochter van Poppo, grave van Henneberg, hadt hy zes zonen verwekt. Drie der zelven, namentlyk *Nicolaas*, *Herman* en *Poppo*, stierven in den geestelyken standt. Johannes resideerde te Gadebusch, en liet een zoon, van den zelven naam, na, die echter zonder erven stierf. *Albert* hadt ook gene nakomelingen. *Henrik*, bygenaamt van Jeruzalem, heeft alleen zyn geslacht voortgeplant. *Krantzii Vandal. Bocerus hist. duc. Meclenb. Speneri Syll. p.* 708. *Imhof N. P. J. l. IV. c.* 5. §. 3

JOHANNES, hertog van Mekelenburg, een zoon van Magnus den I, die hem by eene princesse uit Rugen, met name Agnes, hadt verwekt. Hy volgde in de regering, nog zeer jong zynde, want zyn vader was in het jaar 1385 gestorven. In het jaar 1408 stonden de burgers te Rostok en Wismar tegen hunne overheit op; maar Johannes, nevens zyn neef Albert den IV, zoon van Albert den II, gewezen koning van Zweden, bragt de oproergen met geweldt tot hunnen plicht. In het jaar 1415 stichtte hy de hogeschool te Rostok tevens met gemelden Albert, en met den Raadt dier stadt. In het jaar 1422 wilden hem de Zweden, die niet wel met Erik den XIII te vrede waren, tot hunnen koning verkiezen. Maar hy deedt weinig moeite om tot deze waardigheit te komen, en stierf in het volgende jaar. Zyne gemalin was Catharina, dochter van Erik den IV, hertog van Saxen-Lauenburg, en men zegt, dat ter gelegenheit van dit huwelyk tusschen de huizen Lauenburg en Mekelenburg een zeker erfverdrag is gemaakt. Van zyne drie zonen zyn *Johannes* en *Magnus* zonder erven gestorven; maar Hendrik, bygenaamt de Vette, heeft het geslacht voortgeplant. *Krantzii Vandal. Boceri Hist. Duc. Mecklenb. Lindenberg Chron. Rostoch. Spener Syllog. p.* 712. *Imhof not. Proc. l. IV. c.* 5. §. 4.

JOHANNES de III, hertog van Mekelenburg, uit de Stargardsche linie, zoon van Johannes den II, van dezen stam, en neef van Johannes, eersten hertog van Mekelenburg. Hy voerde de oorlog met den keurvorst van Brandenburg Jodocus van Moravië, die hem te voren tot zynen stadhouder hadt gemaakt, en wierdt door den zelven gevangen genomen, in welke gevangenis hy ook onder den volgenden keurvorst Frederik den I langen tydt te Ratenau moest blyven, en niet eerder dan in het jaar 1427 met dit beding wierdt losgelaten, dat hy 30000 ryksdaalders zou betalen, en zyne landen voortaan van Brandenburg te leen houden. Hy stierf in het jaar 1440, en liet van zyne gemalinne Dorothea, dochter van Albert, vorst van Anhalt, *Johannes* den IV na, die in den jare 1455 zonder erven stierf. *Spener Syllog. p.* 710. *Lunig Reichs-Archiv T. VII. p.* 500. *Gundling Frid. I. Brand. pag.* 248, 277, 286.

JOHANNES de IV, oudste zoon van hertog Albert den I, geboren den 7 Maart in het jaar 1558, volgde zynen vader op in het jaar 1576, uit krachte van het by zyn testament ingevoerde recht van eerstegeboorte, het welk zyn broeder Sigismundus Augustus, die juist de schranderste niet was, door een vergelyk in het jaar 1586 bevestigde. Johannes de IV viel ook naderhandt in eene mymering, waar aan hy in het jaar 1592 stierf. Hy liet van zyne gemalinne Sophia, dochter van hertog Adolph den VIII van Holstein, twee zonen na, namentlyk *Adolph Frederik* den I en *Johannes Albrecht* den II, die de landen onder elkander deelden, en twee liniën, de eene te Zwerin, en de andere te Gustrow, oprechtten. *Spener Syllog. pag.* 720. *Imhof N. P. lib. IV. c.* 5. §. 7.

JOHANNES ALBERT, oudste zoon van hertog Albert den VI, bygenaamt de Schone, en van des zelfs gemalinne Anna, princesse van Brandenburg, geboren den 22 December in het jaar 1525, voerde eerst voor zyne vier broederen na zyns vaders doodt in het jaar 1547 de regering alleen. Maar als zyn neef, Hendrik de Vreedzame, in het jaar 1552 stierf, en een zoon Philips, die wegens zyn zwak verstandt niet kon regeren, naliet, ontstondt 'er om des zelfs voogdy, en daar benevens wegens de deling, tusschen hem en zynen tweden broeder Ulrich, bisschop van Zwerin, groot verschil, 't welk na eene lange onderhandeling eindelyk aldus wierdt beslist, dat de twee broederen gelykelyk zouden delen, en Johannes Albrecht te Zwerin, maar Ulrich te Gustrow resideren, ook dat de eerste den derden broeder Christoffel, bisschop van Ratzeburg, en deze den vierden, Karel, naar zich zouden nemen om hen op te voeden. Naderhandt hervormden deze twee broeders het landt met groten yver, en maakten goede wetten. Wanneer de burgery van Rostok in 't jaar 1560 met den Raadt overhoop lag, wierdt Johannes van den keizer opgedragen om dezen twist by te leggen; maar dewyl hy met den Raadt en het volk streng handelde, kreeg hy op nieuw onlusten met zyn broeder Ulrich, die aan Rostok de gemeenschappelyke regering hadt. Maar zy vergeleken zich haast, bouwden te Rostok een citadel, maar moesten, door de bemiddeling der landstanden, de zelve wederom slechten, waarentegen die van Rostok onder den blaauwen hemel afbede en hulde moesten doen, en daar benevens 10000 guldens betalen. In het jaar 1572 wierdt ook te Sternberg met de landstanden een vergelyk gemaakt, en hunne vryheden bevestigt en vernieuwt, waar voor de zelve 400000 guldens toestonden om de schulden der twee hertogen te betalen. In het jaar 1573 maakte hertog Johannes Albrecht een testament, waar by hy vaststelde, dat zyn oudste zoon de regering alleen zou voeren, en de overige zonen tafelgelden genieten, daar by voegende, dat deze bestelling ook omtrent zyns broeders Ulrich aandeel zou gelden, byaldien de zelve zyne linie kwam te beurt te vallen. Ten dien einde gaf hy aan zyn jongsten zoon *Sigismundus Augustus*, die juist de schranderste niet was, Strelitz, Mirow en Ivenak tot zyn aandeel vooruit. Dit testament wierdt van den keizer, en na zyne doodt in het jaar 1576, van zyne beide zonen bevestigt; waar op hem de oudste zoon, *Johannes* de IV, alleen in de regering opvolgde. Beide zonen hadt hy by Anna Sophia, dochter van hertog Albert van Pruissen, verwekt. *Spener Syllog. p.* 718 *seq. Imhof N. P. l. IV. c.* 5. §. 6, 7. *Lunig Reichs-Archiv P. VII. p.* 502, 519.

JOHANNES ALBERT de II, jongste zoon van hertog Johannes den IV, den 5 May in het jaar 1591 geboren, stondt eerst, nevens zyn broeder Adolph Frederik, onder de voogdy van zyn neef Karel, hertog van Gustrow, die, dewyl hy geen erven hadt, en dus zyne landen aan de twee broeders zouden komen, de zelve kort voor zyne doodt in het jaar 1608 tot eene erffelyke vereeniging en verdeeling hadt bewogen, 't welk ook werkelyk in het jaar 1611 wierdt uitgevoert, en niettegenstaande het grootvaderlyke testament, by 't welke de oudste tot opvolger was aangestelt, in het jaar 1621 nogmaals wierdt bevestigt. Uit

krachte van deze deling viel Johannes het aandeel van Guſtrow te beurt (zie GUSTROW) en des zelfs broeder dat van Zwerin. Naardien ook Johannes Albert den Hervormden Godsdienſt hadt aangenomen, moeſt hy zich by de landſtanden in het jaar 1621 verplichten, van in zaken, den Godsdienſt rakende, geen verandering in het landt te zullen maken, het welk ook is geſchied. In den dertigjarigen oorlog, die toen begon, wierdt hy nevens zyn broeder, gelyk de andere Standen van den Neder-Saxiſchen kreits, in den Ryksban gedaan, wanneer hy naar Lubek vluchtte, en zyn landt den keizerlyken generaal Wallenſtein moeſt overlaten, die in het jaar 1628 door Ferdinand den II daar mede wiedt beleent: doch na dat de koning van Zweden in het jaar 1630 in het Ryk kwam, herſtelde hy wederom de rechtmatige heeren. Johannes Albert ſtierf voor het einde des oorlogs in het jaar 1636, een eenigen zoon *Guſtaaf Adolph* nalatende, welken hy by zyne derde gemalinne Eleonora Maria, dochter van Chriſtiaan, vorſt van Anhalt-Bernburg, hadt verwekt; en met dezen is zyne linie naderhandt uitgeſtorven. *Spener Syllog. pag.* 723. *Imhof N. P. lib. IV. cap.* 5. §. 8. *Lunigs Reichs-Archiv T. VII. pag.* 523, 530, 536, 541.

GRAVEN VAN HOLSTEIN.

JOHANNES de I, graaf van Holſtein, oudſte zoon van Adolph den IV, den Barvoeter, ſtondt nevens zyn broeder Gerhard onder de voogdy van zyn zwager Abel, hertog van Sleeswyk. Hy ſtudeerde te Parys, maar wierdt door den vyandlyken inval van Erik den VI, koning van Denemarken, die het hertogdom van Holſtein, het welk zyn vader Waldemar de II hadt verloren, zocht weder te veroveren, te huis geroepen. Hertog Abel en de ſtadt Lubek hielpen hem uit dezen oorlog, die met de doodt van Erik in het jaar 1250 eindigde. Hy hielp wederom hertog Abel, en na des zelfs doodt zynen zoon Erik tegen koning Chriſtoffel den I, en verſloeg, met hulp van zyn broeder Gerhard, den zelven op de Lohe-heide by Sleeswyk, en kreeg den koning nevens zyne moeder Margaretha gevangen. In den beginne beſtierde hy als oudſte het graafſchap Holſtein alleen, en naderhandt deelde hy met Gerhard zodanig, dat hy den zelven Holſtein en Stormarn overliet, en voor zich Wagern, nevens Kiel, behieldt. Maar Gerhard wilde Kiel ook hebben, en doordien in den zelven tydt hun beider neef, Conraad, graaf van Schauenburg, zonder erven overleedt, wierdt dit verſchil zodanig bemiddelt, dat Johannes de I aan Gerhard den I Schauenburg voor Kiel afſtondt. Van dezen tydt af waren in Holſtein twee regerende hoofdliniën, van welke die van Johannes den I te Kiel reſideerde, en met Adolph den VII in het jaar 1390 uitſtierf, waar op die landen den nakomelingen van Gerhard den I, die te Rendsburg hun hof hielden, zyn te beurt gevallen, en ganſch Holſtein wederom is vereenigt. Johannes de I heeft de heerlykheit Steenwidde voor 300 marken aan de biſſchoppen van Minden verkocht. Hy ſtierf in het jaar 1266. Van zyne kinderen volgde hem *Johannes* de II in het graafſchap op, de andere waren: *Adolph*, de Pomerſche bygenaamt, van wien een afzonderlyk artykel handelt; *Albert*, die Domprooſt van Maagdenburg wierdt, en *Eilika*, getrouwt met Ottho den IV, markgrave van Brandenburg. *Lerbecke Chron. Schaumb. ap. Meibom. T. I. Rer. Germ. p.* 514. *Spangenberg Schaumb. Chron. l. II. c.* 1. &c. *p.* 77. &c. *Pontan. Hiſt. Rer. Dan. l. VII. p.* 326. *ſeq.*

JOHANNES de II, graaf van Holſtein, uit de Kielſche linie, en zoon van Johannes den I, op wien hy in het jaar 1266 volgde. De zonen van het eerſte bedt, by zekere gravinne van Wunſtorf verwekt, dwongen hem door eene harde gevangenis, zyne landen by zyn leven onder hen te verdeelen, wanneer de oudſte zoon, *Adolf*, van wien ook een afzonderlyk artykel handelt, Segeberg, *Johannes* Plön en Bramhorſt, en *Nicolaus* Oldeſlo kregen; hoewel zy alle zonder erven ſtierven. Johannes de II nam de zaak zyner neven, de hertogen van Sleeswyk, Woldemar en Erik, tegen koning Erik den VII van Denemarken aan, met wiens weduwe hy echter naderhandt trouwde, en by de zelve zynen navolger *Johannes* den III verwekte. Hy ſtierf in het jaar 1291. *Spangenberg Schaumb. Chron. lib. II. cap.* 10. *p.* 89 *ſeq.*

JOHANNES de III, bygenaamt de Milddadige, graaf van Holſtein, van de linie te Kiel, en zoon van Johannes den II en van Agnes, weduwe van koning Erik den VII van Denemarken, onder wiens voogdy en die van den koning Erik den VIII hy in 't eerſt ſtondt. Als Gerhard de V, zyn neef, uit de Rendsburgſche linie, zich na de doodt van Adolf van Segeberg, ſtiefbroeder van Johannes den III, in het jaar 1315, des zelfs landen aanmatigde, kantte hy zich nevens Adolf, grave van Schauenburg, en die van Ditmarſchen, daar tegen aan, maar kon niets uitrechten; waar op hy koning Chriſtoffel den II van Denemarken, als zyn halve broeder, die hem ook Femern ſchonk, of, gelyk de Denen ſchryven, te leen gaf, te hulp nam, tegen welken echter Gerhard Woldemar, hertog van Sleeswyk, zyn zuſters zoon, opſtookte, die den zelven van den troon ſtiet. De beide graven bragten in deze Deenſche onluſten het meeſte van Denemarken onder zich, en Johannes de III voornamentlyk kreeg Lalandt, Falſter en Schonen in pandt voor de opgeſchote 20000 marken van Chriſtoffel den II, maar moeſt na des zelfs doodt Schonen aan Magnus, koning van Zweden, voor een ſomme gelds, en het overige aan Woldemar den III, zoon van Chriſtoffel den II, afſtaan, waar voor echter de zelve aan de ſtadt Kiel het ſtapelrecht der Deenſche waaren, het welk Lubek van te voren hadt, verleende, waar van daan de Kieler omſlag oorſpronkelyk is. Daarentegen verkocht Johannes de III aan die van Lubek de haven Travemunde voor 4000 marken Lubſch. Hy ſtierf in 't jaar 1359, en liet een eenigen zoon, *Adolf* den VII, na, die hem opvolgde. *Spangenb. Schaumb. Chron. lib. II. cap.* 17, 18, 19. *pag.* 96 *ſeqq.*

HERTOGEN VAN SLEESWYK EN HOLSTEIN.

JOHANNES, tot onderſcheidt van den volgenden de Oude genoemt, de zoon van koning Frederik den I van Denemarken, geboren in het jaar 1521, wierdt eerſt van de biſſchoppen in dat ryk opgevoed, met oogmerk, om hem tegen zynen broeder Chriſtiaan den III, die den R. Katholyken Godsdienſt veranderde, te ſtellen. Na dat deze de overhandt hadt behouden, en Johannes tot zyne jaren gekomen was, maakten deze twee, en de derde broeder Adolf, in het jaar 1544 eene erffelyke verdeeling der landen Sleeswyk en Holſtein onder malkander, by welke hem Hadersleben, Döring, Tondern, Lohmklooſter, nevens de drie dorpen Borchſtett, Lehmbek en Campen, voorts Rendsburg en Bordisholm te beurt vielen. Als naderhandt in 't jaar 1559 Ditmarſchen in het geheel onder Holſtein gebragt wierdt, kreeg hy het middelſte gedeelte van dit landt, leggende het naaſte by Rendsburg. Hy ſtierf ongetrouwt in het jaar 1580, wanneer zyne twee broederen zyne landen onder zich verdeelden. *Lunigs Reichs-Archiv part. ſpec. contin.* 2. *ſub* Holſtein, *p.* 36. *Speneri Sylloge pag.* 110. *Imhof N. P. l. IV. c.* 9.

JOHANNES, de Jonge, zoon van koning Chriſtiaan den III van Denemarken, en ſtichter der Sonderburgſche linie, kreeg in het jaar 1564 van zyn broeder, koning Frederik den II, Sonderburg, Norburg, Plön en het klooſter Arensbek; waar tegen hy van alle vaderlyke nalatenſchap afſtandt deedt. Als naderhandt hertog Johannes de Oude in het jaar 1580 overleedt, kreeg hy nog uit des zelfs nalatenſchap van den koning het landtje Sundewitt, en het klooſter Ruheklooſter in Angeln, op welke laatſte plaats hy naderhandt een ſlot, onder den naam van Luxburg, of Gluksburg, bouwde. Hy ſtierf den 22 November in het jaar 1622. Van zyne kinderen en nakomelingen zie het artykel HOLSTEIN. *Dankwerth Beſchr. von Sleesw. und Holſtein. P. I. Speneri Sylloge Geneal. hiſt. pag.* 152. *Imhof N. P. I. lib. IV. cap.* 9. §. 32. *pag.* 273. *Lunigs Reichs-Archiv P. ſpec. cont.* 2: *p.* 265, 266.

JOHANNES ADOLF, derde zoon van hertog Adolf, ſtamvader der Gottorpſche linie, geboren in het jaar 1575, wierdt in het jaar 1586 aartsbiſſchop van Bremen, en in den jare 1587 biſſchop van Lubek, doch volgde na zyns broeders Philips doodt, in het jaar 1597, in het hertogdom, en ſtondt daarentegen de gemelde ſtichten, met bewilliging der kapittelen, aan zyn broeder Johannes Frederik af. In het jaar 1603 ontfing hy nevens den koning van Denemarken Chriſtiaan den IV, de hulde van de ſtadt Hamburg, en ſtondt dezen koning in den oorlog met deze ſtadt by. (Zie CHRISTIAAN de IV, koning van Denemarken.) In het jaar 1608 maakte hy eene vaderlyke diſpoſitie, dat voortaan onder zyne nakomelingen het recht der eerſtgeboorte zou gelden, het welk van keizer Rudolph den II wegens Holſtein, en van koning Chriſtiaan den IV wegens Sleeswyk wierdt beveſtigt. Hy was Godvruchtig, geleerd, en heeft de bibliotheek te Gottorp aangelegt. Hy ſtierf den 31 Maart in het jaar 1616, van zyne gemalinne Auguſta, dochter van koning Frederik den II van Denemarken, vier princeſſen en drie prinſſen nalatende, van welke *Frederik* de III hem opvolgde. Onder de anderen was *Adolf*, van wien een afzonderlyk artykel handelt, en *Johannes*, die biſſchop van Lubek wierdt, en van wien mede een afzonderlyk artykel zal volgen. *Speneri Syllog. geneal. hiſt. p.* 161. *Imhof N. P. P. I l. IV. c.* 9. §. 52, 53. *p.* 280. *Lunigs R. A. part. ſpec. contin.* 2. *Sub* Holſtein, *p.* 56, 57.

JOHANNES, jongſte zoon van Johannes Adolf, hertog van Holſtein-Gottorp, geboren den 18 Maart des jaars 1606, gaf zyne toeſtemming tot het door zyn vader ingevoerde recht van eerſtegeboorte, by wege van een revers, in den jare 1624; waar tegen hem zyn oudſte broeder, hertog Frederik de III, tot het bisdom van Lubek hielp, toen hun neef Johannes Frederik in 't jaar 1634 ſtierf, verkrygende daar benevens voor hem by de Weſtphaalſche vrede, dat dit bisdom niet wereldlyk wierdt verklaart. Ook wierdt in den jare 1647 met het Kapittel een vergelyk getroffen, dat na zyne doodt zyne 6 naaſte opvolgers uit den huize van Gottorp na hem tot biſſchoppen zouden worden verkoren, en hy ſtierf den 18 February des jaars 1655. Hy hadt by zyne gemalinne Juliana Felicitas, dochter van Julius Frederik van Wurtenberg, eene princes en 3 prinſſen verwekt, van welke hem alleen de laatſte, *Johannes Auguſtus*, overleefde, die te Leipzich, Straasburg en in Hollandt ſtudeerde, maar naderhandt zyn verſtandt verloor, en den 29 January des jaars 1686 in Hamburg ſtierf, beſluitende dus met zyne doodt deze linie, welke wegens de biſſchoppelyke reſidentieplaats de *Eutinſche* wierdt genaamt. *Speneri Sylloge Geneal. hiſt. pag.* 167. *Imhof N. P. P. I. lib. IV. c.* 9. §. 58. *pag.* 282. *Lunigs Reichs-Archiv part. ſpecial. cont.* 2. *ſub* Holſtein, *pag.* 66.

JOHANNES FREDERIK, hertog van Sleeswyk-Holſtein en aartsbiſſchop van Bremen, was in het jaar 1577 geboren. Zyn vader was hertog Adolf van Holſtein-Gottorp. Na dat zyne twee oudſte broeders waren overleden, en de derde van het aartsbisdom van Bohemen en het bisdom van Lubek hadt afſtandt gedaan, wierdt hy in het jaar 1597 voor aartsbiſſchop en biſſchop erkent. Daar op deedt hy een reis naar Italië, en verloofde zich aan Anna Sophia, dochter van Johannes, graaf van Oldenburg, maar

maar het wierdt een tydlang geheim gehouden, om dat hy eenige tegenspraak van zyn Domkapittel vreesde. Eindelyk liet hy by het keizerlyke hof door zyn kancelier aanhouden, dat hy, niettegenstaande het huwelyk, in bezit van dit aartssticht mogt blyven; maar de gehele zaak liep ten laatste te niet, ten dele om dat zyne liefde tegen de gemelde princesse verkoelde, ten dele ook om dat die zaak aan het keizerlyke hof was blyven hangen. In het jaar 1621 nam hy den tweden prins van koning Christiaan den IV van Denemarken tot zyn coadjutor aan; en schoon hy naderhandt de wapenen tegen den keizer voor den gemelden koning niet opvatte, moest hy echter, volgens het keizerlyke restitutionsplakkaat, zyn bisdom verlaten, en zien, dat de aartshertog Leopold Wilhelm van Oostenryk het zelve in bezit nam. Hier door wierdt hy gedwongen, by den koning van Zweden hulp te zoeken, die ook in het jaar 1630 een verbondt met hem maakte, waarom men zich van des keizers kant te vergeefsch bemoeide zyn persoon machtig te worden. Hy nam vervolgens, door toedoen van eenig op de been gebragt krygsvolk, eenige plaatsen van zyn aartssticht wederom in, maar wierdt wel haast door de keizerlyken verdreven, tot dat hy eindelyk in het jaar 1632, door hulp der Zweden, tot het volkomen bezit van zyn aartssticht geraakte. Hy leefde vervolgens nog tot het jaar 1634, wanneer hy in het oude klooster by Buxtehoede ongetrouwt stierf, maar twee natuurlyke zonen naliet, van welke de een, *Johannes Frederik* van Holstein, stalmeester by de koninginne van Zweden is geweest.

Vorst van Anhalt.

JOHANNES GEORG de II was de zoon van Johannes Casimir van Dessau, en geboren den 7 November in het jaar 1627. Na het bezichtigen van vremde landen en hoven begaf hy zich in het jaar 1655 in Zweedschen krygsdienst, en verdedigde in het volgende jaar de stadt Conitz in Pomerellië tegen de Polen, maar moest de zelve eindelyk overgeven. Als daar op de Zweden hunne wapenen tegen Denemarken gebruikten, hielp hy de in het halfeilandt Jutlandt leggende vesting Frederiks-öde veroveren. In het jaar 1658 wierdt hy keurvorstelyke Brandenburgsche generaal over de kavallery, en kort daar na stadhouder in de Mark Brandenburg. Na zyns vaders doodt in het jaar 1668 kreeg hy de regering, en twee jaren daar na wierdt hy keurvorstelyke Brandenburgsche generaal veldmaarschalk. In het jaar 1672 wierdt hy twee malen naar het keizerlyke hof gezonden, om daar eenige troepen voor keur-Brandenburg, het welk met Hollandt eene alliantie hadt gesloten, te verzoeken, en in het jaar 1683 moest hy nogmaals naar het keizerlyke hof gaan, wanneer hy gedurende de belegering van de stadt Wenen den geheimen krygsraadt bywoonde. Hy stierf in het jaar 1693, den 17 Augusty, te Berlyn, en liet van Henriëtta Catharina van Oranje, met welke hy in het jaar 1659 getrouwt was, vyf princessen en een prins, *Leopold*, na, die zo wel in het Ryk, als in Italië en in de Nederlanden zich heldhaftig heeft gekweten. *Becm. Anhalt. Hist.*

Vorst van Lichtenstein.

JOHANNES ADAM ANDREAS, vorst en bestierder van het huis Lichtenstein, enz. keizerlyke geheime Raadt en ridder van het gulde vlies, was de zoon van Karel Eusebius, geboren den 30 November in het jaar 1656. Na zyne studiën nevens zyne reizen voleindigt te hebben trouwde hy den 16 February in het jaar 1681 met Erdmuth Theresia Sophia, dochter van Ferdinand Josephus, vorst van Dietrichstein, nog by het leven van zyn vader, dien hy in den jare 1684 opvolgde, en door zyne spaarzaamheit zyns vaders nagelate schulden, vele tonnen gouds bedragende, meest in drie jaren tyds afbetaalde. Daar op voegde hy by zyne reets aanzienlyke landen door koop nog meer andere, gelyk hy dan onder anderen in den jare 1693 de grote heerlykheit Godit in Moravië, aan de Hungarische grenzen, van de graven van Oppersdorf, in het jaar 1699 de vrye heerlykheit Schellenberg in Zwaben van de graven van Hohenembs, als mede de aanzienlyke heerlykheit Sternberg in Moravië, aan de Silesische grenzen, van de hertogen van Oels, en nog meer andere heerlykheden en goederen in het Ryk, Bohemen, Hungarië, Moravië en Oostenryk kocht, welke hy door zyn goede huishouding niet alleen wel onderhieldt, maar ook zeer verbeterde. Daarenboven was hy een groot liefhebber van de chymie, schilderkunst, en van allerhande kunsten en wetenschappen, waarom hy niet alleen de grootste kunstenaars in Duitschlandt, maar ook uit andere landen op grote kosten ontboodt, en niets van de schilderkunst was hem te kostbaar; zo dat ook zyn kabinet ten aanzien van schilderyen en rariteiten een der voortreffelykste van Europa wierdt. Daarenboven heeft hy vele kostbare gebouwen gesticht, onder welke voornamentlyk is aan te merken zyn nieuw huis in de stadt Wenen, achter het landshuis, het welk ten aanzien van zyne sierlyke bouwinge, sieraden, en seldzame galderyen by een koninklyk paleis mag vergeleken worden. Ook is zyn tuin in de voorstadt van Wenen aanmerkelyk, waar van het huis insgelyks met kunstige schilderyen, en andere seldzaamheden is versiert. Achter deze lustplaats is een gansche voorstadt, *het Lichtendal* genoemt, door hem gebouwt, en met fraaie woonhuizen voorzien. Ook heeft hy op alle zyne heerlykheden of de oude vervallene sloten verbetert, of gansch nieuwe laten bouwen, waar aan, en aan andere dingen, hy verscheide millioenen heeft te kost gehangen; en men moet zich verwonderen, dat hy na, zo grote kosten, zo vele nieuwe heerlykheden heeft kunnen kopen, en daarenboven nog zo grote sommen gelds nalaten, welk alles by zyne goede huishouding en naauwe toezicht op alles is toegekomen. Hy wierdt gemeenlyk in Wenen de ryke vorst Hans Adam genoemt. Doch niettegenstaande alle deze huisselyke bezigheden liet hy niet na den keizer te dienen; want hy is eerst kamerheer, en naderhandt in het jaar 1687 geheime Raadt geworden. In het jaar 1694 wierdt hy ridder van het gulde vlies, en op het laatste der regering van den keizer Leopoldus gebruikt om een keizerlyke bank op te rechten, en het bestier daar over te voeren, als mede om het een en het ander in de kamerzaken te beschikken. De keizer Josephus zondt hem nevens den landmaarschalk van Oostenryk, den grave van Traun, in February des jaars 1708 als gevolmachtigde op den landdag der Hungarische Standen naar Presburg, om dat koninkryk wederom in rust te brengen, ten welken einde hy verscheide reizen naar Presburg deedt, en deze zaken eindelyk in het jaar 1711 te recht bragt. Hy overleedt te Wenen den 16 Juny in het jaar 1712, zynde daags te voren beroerd geworden, in den ouderdom van 56 jaren. Met zyne bovengemelde gemalinne, welke hem overleefde, heeft hy zeven kinderen verwekt, als: 1) *Maria Elizabeth*, geboren den 9 May in het jaar 1683, en den 21 April in 't jaar 1703 met haren neef Maximiliaan Jakob Mauritius, vorst van Lichtenstein, van de Gundakkarsche linie, getrouwd, maar den 21 April in het jaar 1709 weduwe geworden; waar op zy den 5 Maart in het jaar 1713 met den hertog Leopold van Holstein, van de Wiesenburgsche linie, voor de twede maal is getrouwt. 2) *Karel Jozeph*, die den 15 October in het jaar 1684 ter wereldt kwam, en den 16 February in den jare 1704 overleedt. 3) *Maria Antonia*, geboren den 13 April in den jare 1687, en getrouwt den 24 January des jaars 1704 met Marcus Antonius graaf Zobor, een zeer ryk heer in Hungarië. 4) *Franciscus Dominicus*, geboren den 1 September in het jaar 1689, de welke, van zyne reizen naar vremde landen zich naar Wenen spoedende, vier uuren daar van daan te Wolckersdorf aan de kinderpokies den 20 Maart in het jaar 1711 is gestorven, waar door tevens de Carolynsche mannelyke linie van het vorstelyke huis Lichtenstein is uitgestorven. 5) *Gabriele*, geboren in het jaar 1695, en getrouwt den 1 December des jaars 1712 met Jozeph Johannes Adam, vorst van Lichtenstein, van de Gundakkarsche linie, en gestorven te Brunn den 6 October in 't jaar 1713. 6) *Theresia Anna Felicitas*, getrouwd den 24 October des jaars 1713 met den prins Emanuël van Savoje, grave van Soissons, ridder van het gulde vlies, en keizerlyke generaal; en 7) *Dominika*. Terwyl nu zyn mannelyk oir met zynen zone in den jare 1711 was uitgestorven, en het hem vrystondt die van zyne voorvaderen afkomende heerlykheden onder zyn maagschap, en zyne aangekochte goederen onder zyne descendenten te verdeelen, heeft zyn naaste bloedvriendt *Antonius Florianus*, vorst van Lichtenstein, uit de Gundakkarsche linie, de oude majoraat stichten ontfangen doch niet anders dan zy ten tyde der stichtingen waren, namentlyk: Jagerndorf, Troppau, Mährisch, Triebau, Eisenberg, Hochenstadt, Goldenstein, Schildberg en Schönberg, voorts Feldspurg, Pronitz, Blumenau, Baumgarten, Eisgrube, nevens de pretensie op Teschen, die gezegt wordt 3 millioenen te bedragen. Voorts heeft hy uit vryen wille aan de drie zonen van den vorst *Philippus Erasmus van Lichtenstein* de volgende goederen gemaakt; te weten aan den eersten, prins *Jozeph Wenceslaus*, de heerlykheden Vadutz en Schellenberg, nevens een kapittel in Zwaben van 250000 guldens, nevens Buczowitz, Turau, met het onderhorige, het huis in de Heerenstraat te Wenen, en nog een te Brunn, als mede de stoetery en alle zyne huizen in Praag. Aan den tweden, prins *Emanuel*, vermaakte hy de heerlykheit Rostok, Posorzitz en Nowhirod, het kostelyke nieuwe huis en de tuin te Wenen, nevens alle meubelen en de bibliotheek, ook het grote brouwhuis in de voorstadt Lichtendal, en aan den derden prins, *Johannes Antony*, liet hy na de heerlykheden Landskroon en Landsberg, de dorpen Rostany, en meer andere, met al het geen daar onder behoorde, en een huis te Brunn, als mede de Hungarische heerlykheit, of het daar voor betaalde geldt, zynde 129000 guldens; en aan alle drie in gemeenschap de heerlykheit Lunberg. Aan zyne dochters maakte hy, en voornamentlyk aan de twee oudste, te weten aan de toenmalige weduwe vorstinne van Lichtenstein en de gravinne van Zobor, elk voor de helft de heerlykheit Göding; aan de princesse *Gabriele* maakte hy de heerlykheden Sternberg en Ausse; aan de princesse *Theresia* Kasteletz, Skworetz, Anzowetz en Ezech; aan de princesse *Dominika* Rothenaus, Platten, Zedlitz, Zenahorra en Braumohlhutten. Daarenboven heeft zyne nagelate weduwe een groot douaire in goederen, geldt en meubelen bekomen. Het geldt, dat op de koninklyke Boheemsche heerlykheden Zbriow, Tatschmuth en Könighof was verschoten, is in gelyke delen verdeelt. Hier uit kan men genoegzaam van de ongemene rykdommen van dezen vorst oordeelen.

Prins van Portugal.

JOHANNES, prins van Portugal. Zyn vader was Petrus de Strenge, koning van Portugal, en zyne moeder de beruchte Agnes de Castro. Zyn oudste broeder *Ferdinand* klom in het jaar 1367 op den troon, en trouwde naderhandt, tot groot ongenoegen van zyne onderdanen, met Eleonora Telles de Meneses, met welker zuster, Maria, Johannes verlooft was. Wanneer deze koningin gene mannelyke erven voortbragt, en vreesde, dat Johannes na de doodt van haren gemaal mogt koning worden, misgunde zy hare zuster de eer van na haar den koninklyken troon te beklimmen, bragt deswegen Johannes een kwaad ver-

vermoeden tegen zyne gemalinne by, waar door, en door de hoop, van met hare dochter Beatrix te trouwen, zy hem zo ver vervoerde, dat hy gemelde zyne gemalin om het leven bragt. Doch hy moest wegens deze daadt de vlucht nemen, wanneer hy zich aan het hof des konings van Casthlie begaf, en met Constantia, natuurlyke dochter van koning Henrik den II, hertrouwde. De zoon van dezen Henrik den II en deszelfs opvolger, Johannes de I, trouwde daar op met de eenige dochter van Ferdinand en Eleonora, Beatrix; en wanneer koning Ferdinand in den jare 1383 stierf, zocht Johannes de I hem in het ryk van Portugal op te volgen, ten welken einde hy, om geen hinderpaal aan den prins Johannes te hebben, hy hem in het slot te Toledo liet gevangen zetten. De Portugezen wederstonden, onder den grootmeester van Avis, Johannes de Bastaardt, de Castilianen, en voerden standaarden, in welke de prins Johannes in boeiens vertoont wierdt. Echter bleef Johannes, niettegenstaande de Castilianen moesten wyken, gevangen, en de gemelde grootmeester verkreeg de Portugeesche kroon. By zyne eerste gemalinne Maria Telles de Meneses hadt hy verwekt een zoon, *Ferdinand*, die van zekere heerlykheit in Gallicië den bynaam van Eza aannam, en by verscheide vrouwen 42 kinderen teelde, van welke eene dochter hertogin van Villa Hermosa wierdt. By zyne gemalinne Constantia liet Johannes twee dochters na, namentlyk *Beatrix*, gravin van Valencia, in Castilië, en *Maria*, gemalin van den grave Pedro Nuno. Ook hadt Johannes 5 natuurlyke kinderen, die alle wel bezorgt wierden. *Manuel de Faria. Sousa epit. de las Hist. Portuguef. P. III. cap. 9, 10, 11. Mariana Hist. de la Espanna lib. XVIII. cap. 2, 7.*

Fransche Prinssen.

JOHANNES *van Vrankryk*, hertog van Berri, graaf van Poitou, van Estampes, van Auvergne en van Boulogne, was de zoon van den koning Johannes en van des zelfs eerste gemalinne Bonna van Luxemburg. Hy wierdt geboren in het bosch van Vincennes den 30 October van het jaar 1340, en voerde eerst den tytel van graaf van Poitou. Hy deedt zyne dapperheit uitblinken in den veldslag van Poitiers in het jaar 1356, en daar na in het jaar 1360 wierdt hy hertog van Berri en luitenant generaal van Guienne en van Languedok. Deze prins hadt altoos veel deel in de gelukkige uitslagen, de welke de koning Karel de V verkreeg tegen de Engelschen, van welke hy de provinciën van Limoges, Poitiers en Rochelle veroverde. Hy was tegenwoordig by de zalving van den koning Karel den V in het jaar 1381, by den veldslag van Rosebeke in het jaar 1382, enz. Ook hadt hy deel aan het bewindt van de staatszaken, maar wierdt daar van uitgesloten in het jaar 1388. Hy wierdt korten tydt daar na weder herstelt met den hertog van Burgundië. Men hadt hem ook het landvoogdschap van Languedok ontnomen in het jaar 1390, het welk hy insgelyks wederkreeg, na dat zyne beampten gestraft waren. Johannes, hertog van Berri, verklaarde zich in het jaar 1410 ten voordeele van het huis van Orleans tegen dat van Burgundië. Twee jaren daar na wierdt hy binnen Bourges belegert. Hy sloot de vrede, en stierf in het paleis van Nesle binnen Parys op den 15 Juny van het jaar 1416. Zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in het midden van het choor van de H. kapelle van Bourges, de welke hy hadt doen bouwen. Deze prins trouwde in zyn eerste huwelyk met Johanna van Armagnak, dochter van Johannes den I, graaf van Armagnak, by welke hy teelde *Karel*, die heel jong stierf; *Johannes van Berri*, die gestorven is zonder nakomelingschap na te laten van Johanna van Vrankryk, en van Anna van Bourbon; *Bonna*, in haar eerste huwelyk getrouwt in het jaar 1376 met Amadeus den VII, graaf van Savoje, en in haar twede, in het jaar 1393, met Bernardus den VII, graaf van Armagnak, konnestabel van Vrankryk, en *Maria* van Berri, die eerst in den echt is getreden in het jaar 1386 met Lodewyk van Chatillon den II, graaf van Dunois, en ten twede maal in het jaar 1392 met Philips van Artois, graaf van Eu, Pair en konnestabel van Vrankryk; en in haar derde huwelyk trouwde zy met Johannes den I, hertog van Bourbon. Zy stierf binnen Lions in het jaar 1434. Johannes van Vrankryk begaf zich in het jaar 1398 tot een twede huwelyk met Johanna de II, gravin van Auvergne en van Boulogne. *Froissart. Monstrelet. Jean Juvenal des Ursins. &c.*

JOHANNES *van Vrankryk*, hertog van Touraine en van Berri, Dauphin van Viennois, was de zoon van koning Karel den VI en van Izabelle van Beyeren. Hy wierdt geboren in het jaar 1398, en uitgehuwelykt aan Jacoba van Beyeren, eenige dochter van Wilhelm den IV, graaf van Henegouwen en Hollandt. Hy is door vergift omgebragt binnen Compiegne den 5 April van den jare 1416, of 1417, en zyn ligchaam ter aarde bestelt in de abdy van Corneille binnen de gemelde stadt.

JOHANNES *van Vrankryk*, graaf van Anjou en van Maine, was de vyfde zoon van koning Lodewyk den VIII, bygenaamt de Leeuw, en van Blanka van Castilië. Hy is geboren in de maandt van September van het jaar 1219, en in het jaar 1227 wierdt hy ten huwelyk belooft aan Jolante van Bretagne, oudste dochter van Petrus van Dreux, hertog van Bretagne. Het verdrag wierdt gemaakt in de maandt van Maart te Vendôme; maar deze prins stierf korten tydt daar na, en wierdt tot Poissi begraven.

JOHANNES *van Vrankryk*, bygenaamt Tristan, of van Damiate, graaf van Valois, van Creci en van Nevers, was de zoon van St. Lodewyk en van Margareta van Provence. Hy wierdt geboren ten tyde van de gevangenis van zynen vader binnen Damiate in Egypten in het jaar 1250, en om deze reden J.

Tristan, of Treurling, bygenoemt. Daar na wierdt hy uitgehuwelykt in de maandt van Juny des jaars 1265 aan Jolante van Burgundie, gravinne van Nevers, oudste dochter en erfgenaam van Eudes van Burgundie, en van Mahaud van Bourbon, gravin van Nevers. Hy stierf van de pest in de legerplaats voor Tunis op den 3 Augusty van het jaar 1270, zonder kinderen na te laten. Zyn ligchaam wierdt naar St. Denys overgebragt met dat van zynen vader op den vrydag na Pinxteren in het jaar 1271.

Hertogen van Anjou.

JOHANNES de I *van Anjou*, Sicilië, hertog van Duras, was de achtste zoon van Karel den II, bygenaamt de Manke, koning van Napels en Sicilië, graaf van Provence, enz. en van Maria van Hungarië. Zyn vader liet hem met zyne andere broeders als ostagiers in het jaar 1288. Daarna wierdt hy door den koning Robert, zyn broeder, aan het hooft van een leger gestelt, het welk geschikt was tot wederstandt van de krygsmacht, die de keizer Henrik de VII naar Italie zondt. Deze prins trouwde in zyn eerste huwelyk met Mathildis van Henegouwen, en in zyn twede met Agnes van Perigord, by welke hy teelde *Karel*, hertog van Duras; *Lodewyk*, graaf van Gravina, de vader van *Karel* den III, bygenaamt de Kleine, koning van Napels, en *Robert*, vorst van Morea. Johannes, hertog van Duras, voerde ook den tytel van hertog van Achaje. Hy stierf den 5 April in het jaar 1335. Zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van St. Dominicus van Napels. *Villani. Collenutio. Summonte. Sammarth. Du Cange.* enz.

JOHANNES de II *van Anjou*, hertog van Kalabrië en van Lotharingen, enz. was de zoon van Renatus, bygenaamt de Goede, koning van Napels en Sicilië, graaf van Provence, enz. en van Izabelle, hertoginne van Lotharingen. Hy wierdt geboren den 12 Augusty in het jaar 1425, en volgde zyne moeder op in het hertogdom van Lotharingen in het jaar 1452. Hy was een edelmoedig, verplichtend en dapper prins, en een getrouw vriendt. Hy versloeg Ferdinand van Arragon, koning van Napels, in den veldslag van Sarno in het jaar 1460; maar naderhandt wierdt hy overwonnen by Trojes in Apulië, en genoodzaakt uit het eilandt Ischia te vertrekken, alwaar hy zich naar toe hadt begeven, en naar Marseille te komen. Dit gebeurde in het jaar 1463. Twee jaren daar na volgde hy de misnoegde prinssen in den oorlog *van het gemene best* (*du bien public*). Eenigen tydt daar na vervolgde hy den koning van Arragon in Catalonië, en behaalde eenige voordeelen. Hy verplichtte ook Johannes, koning van Navarre, om het beleg van Peralta op te breken, veroverde Girona, en behaalde eenige andere voordeelen. Hy stierf binnen Barcelona den 16 December in het jaar 1470. Deze prins was in het jaar 1437 getrouwt met Maria van Bourbon, dochter van Karel den I van dien naam, hertog van Bourbon, en van Agnes van Burgundië, en teelde by haar *Renatus*, die jong gestorven is; *Johannes* den II, hertog van Kalabrië en van Lotharingen, en *Maria*, die in hare jongheit is overleden. *Collenutio Hist. Napol. Nostradamus & Bouche Hist. de Prov. Sammarth.*

Prins van Artois.

JOHANNES *van Artois*, graaf van Eu, heer van sint Valeri en van Ault, bygenaamt Zonderlandt, was de zoon van Robert van Artois, den III van dien naam, en van Johanna van Valois. Hy wierdt omtrent het jaar 1321 geboren, en tot ridder verheven by de zalving van den koning Johannes, de welke hem het graafschap van Eu gaf, het welk verbeurt was van Raoldus van Brienne, den II van dien naam, graaf van Eu en van Guines, konnestabel van Vrankryk, gelyk op een andere plaats verhaalt is. Dit geschiedde in het jaar 1331. Johannes van Artois wierdt gevangen genomen in den veldslag van Poitiers. Hy deedt grote diensten aan de koningen Karel den V en Karel den VI. Hy verselde dezen laatsten naar Vlaanderen in het jaar 1382, en hadt het bewindt over de achterhoede in den veldslag van Rosebeke. Hy stierf kort daar na op den 6 April des jaars 1386. Zyn ligchaam wierdt begraven in de abdy van Onze Lieve Vrouwe van Eu. Deze prins was getrouwt met Izabelle van Meiun, dochter van Johannes den I, graaf van Tankarville, grootkamerheer van Vrankryk, en weduwe van Petrus, graaf van Dreux. Hy won by haar *Johannes van Artois*, heer van Peronne, die gestorven is in het jaar 1363; *Robert*, omgebragt door vergift in het jaar 1387, zonder kinderen na te laten van Johanna, dochter van Karel van Sicilië, hertog van Duras; *Philips*, graaf van Eu; *Karel*, zonder nageslacht gestorven; *Izabelle*, ongehuwt gestorven, en *Johanna*, die getrouwt is geweest op den 12 July des jaars 1362 met Simon van Thouars, graaf van Dreux. Hy wierdt gedood in een steekspel op den dag van zyne bruiloft, en zy is het overige van haar leven weduwe gebleven. *Villani l. XII. Froissart Chron. Sammarth.* enz.

Hertogen en prinssen van Bourbon.

JOHANNES de I van dien naam, hertog van Bourbon en van Auvergne, graaf van Clermont, van Montpensier en van Forest, heer van Beaujolois, van Dombes, enz. pair en kancelier van Vrankryk, was de zoon van Lodewyk den II, hertog van Bourbon, en van Anna, Dauphine van Auvergne. Hy verklaarde zich ten voordeele van het huis van Orleans tegen dat van Burgundië, wiens achterhoede hy versloeg in het jaar 1414. De koning betrouwde aan hem de aanvoering van het leger, het welk naar de provincie van Guienne tegen de Engelschen gezonden

 wierdt.

wierdt. Hy woonde de belegeringen by van Compiegne en van Atrecht, en voerde het gebiedt in het jaar 1415 over de achterhoede van het leger in den rampspoedigen veldslag van Asincourt, in welk gevecht hy gevangen wierdt. Men voerde hem naar Engelandt, alwaar hy gestorven is in het jaar 1434, na een gevangenis van 19 jaren. Hy was in het jaar 1400 getrouwt met Maria van Berri, dochter van Johannes van Vrankryk, hertog van Berri, en weduwe van Lodewyk van Chatillon, den III van dien naam, graaf van Dunois, en van Philips van Artois, graaf van Eu, konnestabel van Vrankryk. Hy teelde by de zelve *Karel* den I van dien naam, hertog van Bourbon; *Lodewyk*, jong gestorven, en nog een *Lodewyk*, de welke den tak der graven van Montpensier heeft voortgeplant. Johannes, hertog van Bourbon, liet nog verscheide onwettige kinderen na, namentlyk: *Johannes*, bisschop van Pui, abt van Cluni en van sint Andries Lez Avignon, die gestorven is in het prioorschap van sint Rombertus in Forets in het jaar 1485; *Alexander*, den welken de Dauphin Lodewyk, naderhandt koning Lodewyk de XI, van Loches deedt vertrekken, en hem naar Moulins vervoerde: maar sedert dien tydt is deze onwettige zoon aangehouden, zynde binnen Bar-sur-Aube op 's konings bevel verdronken, in het jaar 1440; *Guido*, en *Margareta*, welke laatste getrouwt is met Roderik van Villandrade, graaf van Ribedieu, in Aragon. *Monstrelet. Johannes Chartier. Sammarth.* enz.

JOHANNES de II van dien naam, hertog van Bourbon en van Auvergne, graaf van Clermont, enz. bygenaamt de Goede, of Godvruchtige, pair, konnestabel en kamerling van Vrankryk, gouverneur van Guienne en van Languedok, was de zoon van Karel den I, en van Agnes van Burgundië. Hy behaalde groten roem in het jaar 1450 in den veldslag van Formigni, alwaar hy ridder geslagen wierdt. Daar na woonde hy het innemen by van de steden van Caen, van Bourdeaux, en van verscheide andere plaatsen, door de Engelschen, en in het jaar 1461 was hy tegenwoordig by de zalvinge van den koning Lodewyk den XI, by welke plegtigheit hy de plaats bekleedde van den hertog van Normandië. Eenigen tydt daar na wierdt hy een van de voornaamste hoofden van het eedgenootschap, genaamt van het *gemene best*, tegen den gemelden koning, met welken hy de vrede sloot, hem op de reis naar Peronne volgde, en uit zyne handen den halsbandt van de ridderorde van Sint Michiël ontfing. Daar na vertrok hy uit het hof, tot na de doodt van den koning, en woonde de zalving by van den koning Karel den VIII, de welke hem konnestabel van Vrankryk maakte in het jaar 1483. Johannes, hertog van Bourbon, stierf op zyn kasteel van Moulins, zonder wettige kinderen na te laten, den 1 April in het jaar 1488, in den ouderdom van 62 jaren. Hy was in het jaar 1447 getrouwt met Johanna van Vrankryk, jonger dochter van koning Karel den VII. Zy stierf den 4 Maart in het jaar 1482. De hertog begaf zich tot een twede huwelyk met Catharina van Armagnak, dochter van Jacobus, hertog van Nemours, de welke gestorven is in het jaar 1486, zynde in het kraambedde bevallen van een zoon, die zestien dagen daar na zyne moeder volgde. Hy hertrouwde voor de derde maal in het jaar 1487 met Johanna van Bourbon, oudste dochter van Johannes den II, graaf van Vendôme. Deze stierf in het jaar 1511. Hy hadt verscheide kinderen in onecht geteelt, namentlyk, *Mattheus*, heer van la Roche-en-Renier en van Botheon, admiraal en gouverneur van Guiënne en van Pikardië, de welke uitgemunt heeft onder de regering van de koningen Lodewyk den XI en Karel den VIII; *Karel*, de stamvader van de marquizen van Lavedan en van Malause; *Hector*, bisschop van la Vaur, en daar na aartsbisschop van Toulouze, die gestorven is in het jaar 1502; *Maria*, gemalin van Jacobus van sint Colomba, en *Margareta*, gehuwelykt aan Johannes van Ferrieres. *Noël Cousin Hist. de Bourbon. Sammarth.* enz.

JOHANNES *van Bourbon* de I, graaf van la Marche, van Vendôme, enz. luitenant generaal in 't Limosin, was de zoon van Jacobus van Bourbon en van Johanna van sint Paul. Hy verselde in het jaar 1366 den konnestabel du Guesclin naar Castilië, alwaar hy krachtig medehielp tot de voordeelen, die men daar behaalde op Philips den Wreden. Op zyne te rug komst voerde hy den oorlog tegen de Engelschen, was tegenwoordig in den veldslag van Comines, als mede in het gevecht van Rosebeke, in het jaar 1382. Hy volgde den koning op zyn reis naar Gelderlandt in het jaar 1388, op die naar Languedok in het jaar 1391, en stierf den 11 Juny van het jaar 1393. Deze prins trouwde in het jaar 1364 met Catharina van Vendôme, dochter van Johannes den VI, zuster en erfgenaam van Buchardus den VII, by welke hy teelde *Jacobus van Bourbon* den II, graaf van la Marche; *Lodewyk*, graaf van Vendôme; *Johannes*, heer van Carency (zie het artykel der hertogen van BOURBON, van de linie van Carency); *Anna*, die getrouwt is geweest in haar eerste huwelyk met Johannes van Berri, graaf van Montpensier, en in haar twede met Lodewyk, bygenaamt met den Baardt, hertog van Beyeren; *Maria*, gemalin van Johannes, heere van Descroix, en *Charlotta*, eene van de schoonste princessen van haren tydt, uitgehuwelykt aan Johannes den II, koning van Cyprus. *Froissart. Sammarth.* enz.

JOHANNES *van Bourbon* de II, graaf van Vendôme, enz. was de zoon van Lodewyk van Bourbon, en van zyne twede gemalinne Johanna van Laval. Hy verkreeg een heerlyken naam in verscheide voorvallen onder de regering van Karel den VII, en wierdt ridder geslagen in het beleg van Fronsak in het jaar 1451. Hy verbeeldde den graaf van Toulouze by de zalving van den koning Lodewyk den XI, in wiens dienst hy zich begeven hadt, en deedt hem grote diensten in den veldslag van Montleheri in het jaar 1465, en in andere krygstochten. Hy stierf op het kasteel van Lavardin, by Vendôme, den 6 January in het jaar 1477. Hy was getrouwt in het jaar 1454, met Izabelle van Beauveau, vrouwe van Champigni, en van la Roche-sur-Yon, by welke hy teelde *François van Bourbon*, graaf van Vendôme; *Lodewyk*, prins van la Roche-sur-Yon, de stam der hertogen van Montpensier; *Johanna*, eerst gehuwelykt aan Johannes den II, hertog van Bourbon, gelyk gezegt is, daar na aan Johannes den I, heer van la Tour, graaf van Auvergne, en in een derde huwelyk aan François van la Pause, baron van la Garde; *Catharina*, die getrouwt is geweest met Gilbert van Chabannes in het jaar 1484; *Johanna* de jonge, gemalin van Lodewyk van Joyeuse, heer van Botheon, enz. naderhandt graaf van Grandpré; *Charlotta*, in echt verbonden met Engelbert van Kleef in het jaar 1486, na wiens afsterven zy zich tot het nonnenleven heeft begeven in het klooster van Fontevraut; *Renata*, abdisse van Caen, en daar na van Fontevraut, en *Izabelle*, abdisse van Caen. Johannes de II, hertog van Vendôme, hadt ook twee onechte zonen, namentlyk *Jacobus*, die de stam is geweest van de heeren van Ligni, en *Lodewyk*, opperchoorzanger van sint Joris van Vendôme, overste van Espernon, Raadsheer van het Parlement van Parys, en naderhandt bisschop van Avranches. Hy stierf binnen Tours op den 21 October in het jaar 1510.

JOHANNES *van Bourbon*, hertog van Anguien, van Estouteville, pair van Vrankryk, graaf van Soissons, enz. was de zesde zoon van Karel van Bourbon, hertog van Vendôme, en van Francisca van Alençon. Hy wierdt geboren binnen la Fere den 16 July in den jare 1528. Hy verselde den koning Henrik den II op de reis naar Duitschlandt, verdedigde de stadt Mets in het jaar 1552, en stierf aan een kwetsuur, die hy in den slag van sint Quentin gekregen hadt op den 10 Augusty in het jaar 1557, zonder kinderen na te laten van Maria van Bourbon, hertoginne van Estouteville, zyne gemalin, de dochter van François, graaf van sint Paul.

HERTOGEN EN PRINSSEN VAN BURGUNDIE.

JOHANNES, bygenaamt de Onverzaagde, eerst graaf van Nevers, en naderhandt hertog van Burgundië, pair van Vrankryk, graaf van Vlaanderen, van Artois, enz. wierdt geboren op den 28 May in het jaar 1371 binnen Dion, daar hy van Karel van Alençon, aartsbisschop van Lion, het doopsel ontfing. In het jaar 1404 volgde hy zyn vader op, namentlyk Philips den Stouten, den laatsten zoon van den koning Johannes. Voor dien tydt hadt hy een aanzienlyken onderstandt aangevoert, den welken de koning Karel de VI zondt aan Sigismundus, koning van Hungarië, tegen Bajazeth den II, Turksch keizer. By den zelven waren twee duizend voorname edellieden. Deze dappere Fransche oorlogsmannen, de welke in den aanvang van den strydt daden van een ongeloofiyke kloekmoedigheit uitvoerden, wierden verslagen, of gevangen genomen in den beruchten veldslag van Nicopolis, voorgevallen op den 28 September in het jaar 1396. Bajazeth liet 'er meer dan zes honderd in de tegenwoordigheit van den grave van Nevers in stukken hakken, en behieldt hem alleen met vyftien andere van de voornaamste heeren, voor welke hy zich verbondt twee honderd duizend dukaten tot losgeldt te betalen. Dit geldt vyf maanden daar na betaalt zynde, wierden zy alle op vrye voeten gestelt. Naderhandt, zynde de graaf van Nevers zynen vader in de staten van zyn hertogdom opgevolgt, gelyk reets gezegt is, vernieuwde hy de geschillen, die 'er ontstaan waren tusschen de twee stamhuizen van Orleans en van Burgundië, en deedt binnen Parys om hals brengen Lodewyk van Vrankryk, hertog van Orleans, den 23 November in het jaar 1407. Hier door begon het vuur van den burgerlyken oorlog veel heviger dan te voren te branden. Johannes vertrok naar Vlaanderen, alwaar hy Johannes van Beyeren, bisschop van Luik, bysprong tegen zyne onderdanen, de welke hy voor Mastricht wegdreef, en de zelve versloeg op den 23 September in het jaar 1408. Daar na kwam hy gewapenderhandt binnen Parys, hieldt 'er zyn misdaadt staande, en gedurende de zwakheit van den koning Karel den VI maakte hy zich meester van het ryksbewindt, en veroorzaakte ongelooflyke rampen in dat koninkryk. In het jaar 1419 wierdt hy van den Dauphin uitgelokt om eene onderlinge byeenkomst by te wonen op de brug van Monttereau-Faut-Yonne, daar hy gedood wierdt in de maandt van Augusty door Tanegui du Chastel, een oud huisbedienaar van wylen den hertog van Orleans. Dit gebeurde op een zondag den 10 September. Hy was getrouwt in 't jaar 1385 met Margareta van Beyeren, oudste dochter van Albert van Beyeren, graaf van Henegouwen, Hollandt, enz. by welke hy teelde *Philips* den Goeden, die hem opvolgde, en zes dochters, als: *Margareta*, gemalin van Artus van Bretagne, graaf van Richemont, en konnestabel van Vrankryk; *Catharina*, gemalin van Lodewyk den III, koning van Sicilië; *Maria*, gemalin van Adolph den IV, hertog van Kleef; *Izabelle*, die in het jaar 1406 getrouwt is geweest met Oliverius van Chatillon; *Anna*, gehuwelykt aan Johannes van Engelandt, hertog van Bedfort, en *Agnes*, gemalin van Karel den I, hertog van Bourbon. *Froissart. Monstrelet. Johannes Juvenalis des Ursins. La Moine de St. Denys Hist. de Charles VI. Du Chesne & Paradin Hist. de Bourg.*

HERTOGEN VAN ALENÇON.

JOHANNES de I, hertog van Alençon, pair van Vrankryk, graaf van Perche, burggraaf van Beaumont, heer van Verneüil, van Fougeres, enz. bygenaamt de Wyze, was de zoon

zoon van Petrus den II, en van Maria Chamaillare, burggravinne van Beaumont aan de Maine. Hy wierdt geboren op het kasteel van Essai den 9 May in het jaar 1385. Hy hadt zich in dienst begeven van koning Karel den VI in het jaar 1404, en verklaarde zich ten voordeele van het huis van Orleans tegen dat van Burgundië. Na dien tydt bragt hy veel toe tot de vrede van Bourges en van die van Wicester, en de koning, om hem te begunstigen, rechtte het graafschap van Alençon op tot een hertogdom en Pairschap. Dit geschiedde den 1 January van het jaar 1414. In het volgende jaar hadt hy het opperbevel over het koninklyke leger in den veldslag van Asincourt, voorgevallen op den 25 October, in welk gevecht hy is gesneuvelt. Zyn ligchaam wierdt ter aarde besteld in de abdy van St. Marten van Sees. Hy was getrouwt met Maria van Bretagne, dochter van Johannes den V, hertog van Bretagne, by welke hy teelde *Petrus*, die jong gestorven is; *Johannes* den II, van welke hier na zal gesproken worden: *Johanna Maria*, en *Charlotta*, die ongehuwelykt zyn gestorven. *Monstrelet l'Hist. de Charles VI. Sammarth.*

JOHANNES de II, hertog van Alençon, enz. bygenaamt de Schone, wierdt geboren op het kasteel van Argenteau den 2 Maart in het jaar 1409. Hy begon uit te munten in den veldslag van Verneuil in het jaar 1429, alwaar hy door de Engelschen gevangen wierdt, de welke hem niet voor het jaar 1427, en na dat hy een groot losgeldt betaalt hadt, in vryheit hebben gestelt. Na dien tydt diende hy koning Karel den VII met grote getrouwigheit tot het jaar 1440, wanneer hy een van de opperhoofden wierdt van den oproer, bygenaamt de Praagsche opstandt. Deze hertog was gevader van den Dauphin Lodewyk, de welke binnen Niort opgetrokken wierdt. Hy boezemde hem gevoelens in, die verwydering veroorzaakten tusschen hem en den koning, zynen vader. Daar na wierdt hy nog beschuldigt van heimelyk verstandt met de Engelschen gehouden te hebben. Deswegen liet de koning Karel de VII hem vatten, en op het kasteel van Loches gevangen zetten: ook deedt hy hem veroordeelen tot het verlies van zyn hoofdt in het jaar 1456. De koning bewees hem genade, en vergunde hem het leven, maar beroofde hem van zyne beste goederen, en zondt hem in gevangenis op het gemelde kasteel van Loches. Lodewyk de XI stelde hem weder op vrye voeten by zyne komste tot de kroon in het jaar 1461. Johannes, hertog van Alençon, begaf zich in het eedgenootschap *van het gemene best* in het jaar 1465. Hy wierdt wederom beticht van eenige verstandhouding met de vyanden van den Staat gehad te hebben, en daar op gevangen, en voor de twede maal gevonnist om onthoofd te worden. Dit viel voor in de maandt van July van den jare 1474. De koning behieldt zyn leven, en hy stierf twee jaren daar na. Hy trouwde in zyn eerste huwelyk met Johanna van Orleans, oudste dochter van Karel, hertog van Orleans, en Izabelle van Vrankryk, en in het twede met Maria van Armagnak, oudste dochter van Johannes den IV, graaf van Armagnak, by welke hy teelde *Renatus*, hertog van Alençon, en *Catharina*, gemalin van Guido den XIV, gezegt de XV, graaf van Laval. Deze hertog liet ook verscheide onechte kinderen na. Zie de *Historie* van de koningen *Karel den VII* en *Lodewyk den XI*. Het bericht van zyn rechtsgeding is uitgegeven door *M. Du Pui. Sammarth.* enz.

HERTOGEN VAN BRETAGNE.

JOHANNES de I, hertog van Bretagne, graaf van Richemont, bygenaamt de Rosse, was de zoon van Petrus van Dreux, bygenaamt *Mauclerc*, en van Alix, gravinne van Bretagne. Hy wierdt geboren in het jaar 1217, en volgde zynen vader op in het jaar 1250. Hy voerde den oorlog tegen de voornaamste van zyne onderzaten, en boven al tegen de vryheeren van Lavaux en van Craon, en tegen Giomarus, burggraaf van Laon, die hy tot hunnen plicht bragt. Hy hadt ook eenige verschillen met de geestelykheit van zyne landen, het welk hem verplichtte een reis naar Rome te doen, en deedt een vertoog van zyne belangen aan paus Innocentius den IV. Daar na volgde hy St. Lodewyk in het jaar 1270 op zynen tweden tocht naar Afrika, en op zyn te rug komst maakte hy byzonderlyk zyn werk van de gerechtigheit stiptelyk te doen onderhouden, deedt verscheide Godvruchtige stichtingen, en stierf in den ouderdom van 69 jaren, den 8 October in het jaar 1286. Hy wierdt begraven in de abdy van Prieres, de welke hy gesticht hadt. Johannes de I, hertog van Bretagne, trouwde in het jaar 1235 met Blanka van Champagne, dochter van Thibaut, graaf van Champagne en van Brie, koning van Navarre, en van Agnes van Beaujeu, zyne twede gemalin, by welke hy teelde *Johannes* den II, hertog van Bretagne, van welken hier onder zal gehandelt worden; *Petrus*, geboren in het jaar 1241 en gestorven binnen Parys in het jaar 1268; twee zonen van den naam van *Thibaut*; *Nicolaus*; *Robert*, en *Eleonora*, alle in hunne kindschheit gestorven; en *Alix*, gemalin van Johannes van Chatillon den I, graaf van Blois. Zy stichtte de abdy van La Guiche, reisde naar het Heilige Landt, en stierf den 2 Augusty in het jaar 1288. *Argentré Hist. de Bret. Sammarth.* enz.

JOHANNES de II, hertog van Bretagne, Pair van Vrankryk, graaf van Richemont, wierdt geboren in het jaar 1239. Hy diende getrouwelyk den koning Philips, bygenaamt de Schone, de welke hem tot het Pairschap van Vrankryk verhief in het jaar 1297. Daar na, op zyne reize naar Rome, stierf hy binnen Lion in het jaar 1305 aan een kwetsuur, die hy door het instorten van een muur gekregen hadt. Dit ongeluk gebeurde by de kroning van paus Clemens den V, in de straat, genaamt Gourgillon. Deze hertog trouwde te St. Denys in het jaar 1259 met Beatrix, zuster van Eduard den I, en dochter van Henrik den III, koningen van Engelandt, by welke hy won *Artus* den II, zyn opvolger; *Johannes*, graaf van Richemont, die zonder kinderen gestorven is in het jaar 1334; *Petrus*, burggraaf van Leon, zonder nazaatschap overleden in het jaar 1311 aan een wonde, die hem door den hoefslag van een paardt was toegebragt; *Blanka*, die in het jaar 1282 aan Philips van Artois, heer van Conches, is getrouwt geweest; *Maria*, gehuwelykt in het jaar 1292 met Guido van Chatillon den III, graaf van sint Paul, en gestorven den 6 May in het jaar 1339, en *Alienora*, abdisse van Fontevraut, die den 16 May van het jaar 1346 gestorven is. *Argentré. Vignier. Sammarth* enz.

JOHANNES de III, hertog van Bretagne, graaf van Richemont, burggraaf van Limoges, bygenaamt de Goede, was de zoon van Artus den II. Hy deedt den koning Philips van Valois grote diensten in den oorlog van Vlaanderen in het jaar 1340, en stierf binnen Caen den 13 April in het jaar 1341, zonder erfgenamen na te laten by drie vrouwen, die hy getrouwt hadt, namentlyk Izabelle, de dochter van Karel van Vrankryk, graaf van Valois. De twede hadt den zelven naam, en was de dochter van Sanches den IV, koning van Castilie; en zyne derde gemalin was de eenige dochter van Eduard, graaf van Savoje. *Argentré. Froissart.* enz.

JOHANNES de IV, gemeenlyk genaamt *van Montfort*, hertog van Bretagne, enz. geboren in het jaar 1293, was de zoon van Artus den II, en van zyne twede gemalinne Jolante van Dreux, gravin van Montfort, dochter van Robert den IV, graaf van Dreux. Deze Artus hadt in zyn eerste huwelyk getrouwt Maria, eenige dochter van Guido den IV, graaf van Limoges, by welke hy *Johannes* den III gewonnen hadt, de welke, gelyk gezegt is, zonder nazaatschap stierf, en *Guido* van Bretagne, graaf van Ponthievre, die eene dochter, *Johanna*, naliet, bygenaamt de Manke, erfgenaam van Bretagne, en gemalin van Karel van Blois. Zyn oom Johannes de IV, een kloekmoedig en onversaagt vorst, stelde zich onrechtvaardiglyk in het bezit van zyne landen, waar uit de langdurige en beklagelyke oneenigheden tusschen de twee huizen van Montfort en van Blois ontstaan zyn, de welke gansch Bretagne byna t'eenemaal verdrukt en verwoest hebben. Het eerste behieldt de overhandt, hoewel het andere de koningen van Vrankryk Philips van Valois, en zyn zoon Johannes op zyne zyde hadt. Johannes van Montfort wierdt belegert binnen de stadt Nantes, en in het kasteel gevangen genomen. Men bragt hem naar Parys, en hy wierdt op den toren van de Louvre gezet, daar hy niet voor het jaar 1343 is uit geraakt. Hy beloofde van het hertogdom niets te zullen eischen; maar hy hieldt zyn woordt niet, stroopte het gehele landt af, nam Dinaut weg, en trok naar Engelandt om bystandt te verzoeken: maar geen genoegen gekregen hebbende, stierf hy van hertzeer binnen Hennebon, in de maandt van September in het jaar 1345. Hy teelde by Johanna, dochter van Lodewyk van Vlaanderen, graaf van Nevers, die eene zeer kloekmoedige vorstin was, eene dochter, die den naam van hare moeder voerde, en *Johannes* den V, van welken in het vervolg gesproken wordt. *Froissart. Argentré.* enz.

JOHANNES de V, bygenaamt de Dappere en de Overwinnaar, om dat hy in den wapenhandel opgetrokken zynde, gedurende den oorlog, die 'er tusschen zyn huis en dat van Blois was, eindelyk de overhandt behaalt heeft. Dit gebeurde na dat hy uit zyne landen gebannen, en door de gansche krygsmacht van Vrankryk aangetast was. Na dat hy zeven veldslagen gewonnen, en zynen mededinger Karel van Blois gedood hadt in het gevecht van Avrai, voorgevallen in de maandt October van het jaar 1364, wierdt hy in het bezit van Bretagne gestelt door het verdrag, getroffen binnen Gerrande den 12 April in het jaar 1365. In het volgende jaar kwam hy te Parys zyn plicht van hulde en trouw afleggen by den koning Karel den V. Hy raakte in verschil met den koning; maar daar na begaf hy zich in zynen dienst, en het scheelde weinig, of hy veroorzaakte een bloedigen oorlog door het vastzetten van den konnestabel van Clisson. Deze hertog stierf binnen Nantes den 1 November in het jaar 1399. Hy hadt drie vrouwen gehad, te weten: Maria, de dochter van Eduard den III, koning van Engelandt; Johanna, dochter van Thomas Hollandt, graaf van Kent, en eene derde, van den zelven naam, die de dochter was van Karel den II, bygenaamt de Kwade, koning van Navarre, by welke hy teelde *Johannes* den VI, en *Artus* den III, beide hertogen van Bretagne; *Gilles*, die gestorven is in het jaar 1412; *Richard*, graaf van Estampes; *Maria*, gemalin van Johannes den I, hertog van Alençon; *Johanna*, in hare kindschheit gestorven; *Blanka*, gehuwelykt in het jaar 1407 aan Johannes den IV van dien naam, graaf van Armagnak; *Margareta*, gemalin van Alanus den IX, burggraaf van Rohan, en *Johanna*, die, volgens het zeggen van zommige schryvers, getrouwt is geweest met den grave van Victor, een Schotschman.

JOHANNES de VI, hertog van Bretagne, Pair van Vrankryk, ridder van het gulde vlies, bygenaamt de Goede en de Wyze, wierdt geboren op het kasteel van l'Hermine den 24 December in het jaar 1389. De konnestabel van Clisson maakte hem en zyne broeders tot ridders, en de gravin van Ponthievre lokte hem op het kasteel van Chantonceaux, en liet hem gevangen brengen naar dat van Palluau, en van daar naar het slot van Essars in Poitou. Aldus vondt hy zich berooft van zyne vryheit, de welke hy echter door 50000 mannen van zyne onderdanen wederkreeg. Hy stierf in het jaar 1442, op den 28, of 29 Augusty. By Johanna van Vrankryk, dochter van koning Karel den VI, teelde hy *François* den I, en *Petrus*, hertog van Bretagne; *Gilles*, de welke op bevel van zyn broeder François gewurgt wierdt in het jaar 1450; *Izabelle*, gehuwelykt aan Guido den XIII, of XIV, graaf van Laval; en *Margareta*, die jong ge-

gestorven is. Zommige schryvers verhalen, dat deze hertog een naam van *Petrus* by zynen doop ontfangen hadt, en dat men hem dien van *Johannes* in het vormsel gegeven heeft. *Vignier Ancien Etat de Bretagne. Bouchard, Argentré Hist. de Bretagne.*

Graven en hertogen van Longueville.

JOHANNES *van Orleans*, graaf van Dunois en van Longueville, grootkamerheer van Vrankryk, bygenaamt de Overwinnaar, en de Zegepraalder, was de natuurlyke zoon van Lodewyk van Vrankryk, hertog van Orleans, twede zoon van koning Karel de V. Deze vorst hadt hem geteelt by Mariëtte van Enguien, voormaals gemalin van Aubertus van Cany, ridder van Picardië. Hy wierdt geboren in het jaar 1403, en herstelde het ryksgebiedt van Vrankryk in zyn vorigen luister, die door de Engelschen verduistert was. Men kon ligtelyk in zyne jeugt bespeuren, wat 'er met 'er tydt van zyne dapperheit te verwachten stondt. Valentina van Milaan, gemalin van Lodewyk van Orleans, de welke in 't jaar 1407 door de snode aanslagen van Johannes, hertog van Burgundië, binnen Parys vermoord wierdt, plagt te zeggen, dat 'er onder alle de kinderen van den hertog geen bekwamer dan hy gevonden kon worden om de doodt van hunnen vader te wreken. Hy begon zyne heldendaden met Gergeau en Montargis by te springen in het jaar 1427, en met de onderbrenging van Warwik en van Suffolk, de welke hy tot binnen Parys vervolgde. Hy wierdt gevaarlyk gekwetst in den slag van Rouvray, gezegt van de haringen, op den 2 February van het jaar 1428. Na dien tydt zich binnen Orleans ophoudende verdedigde hy deze stadt tegen de Engelschen; en geen kans ziende om die te kunnen behouden, nam hy voor de zelve in de assche te leggen, en alsdan een kloekmoedigen uitval te doen, wanneer hem de Maagdt van Orleans bystandt aanbragt, en de vyanden noodzaakte het beleg op te breken. Deze overwinning wierdt gevolgt van verscheide andere, tot dat koning Karel de VII in de hoofdstadt van zyn ryk herstelt was: want hy liet zich vinden in den veldslag van Patai, in Beaussé, in het jaar 1429; hy voerde de onderneming aan, die voor Chartres beraamt wierdt in het jaar 1431; hy veroverde in het jaar 1435 sint Denys en Creil van de Engelschen, en het navolgende jaar hielp hy krachtig mede aan de onderbrenging van Parys. De koning gaf hem naderhandt het gouvernement van Montreau; in het jaar 1438 veroverde hy Dreux en Montargis van de Engelschen. Tot dien tydt toe hadt hy den naam gevoert van Bastaardt van Orleans; maar in het jaar 1439 nam hy den tytel aan van graaf van Dunois, om dat Karel, hertog van Orleans, zyn broeder, dit graafschap aan hem gegeven hadt. Na dien tydt behaalde hy nog verscheide voordeelen op de vyanden. Middelerwyl zondt hem de koning met Jacobus Juvenalis des Ursins, aartsbisschop van Rheims, Elias van Pompadour, bisschop van Alet, en Guido Bernard, aartsdiaken van Tours, om de kerkvergadering van Basel tot een vergelyk met paus Eugenius den IV te brengen, en de scheuring van Felix, die tegen Nicolaus den V, opvolger van Eugenius, verkozen was, een einde te doen nemen; welke verrechting hem naar wensch gelukte. Op zyne te rug komst belegerde hy Mans, welke stadt de Engelschen in bezit hadden; de welke, het vredensverdrag geschonden hebbende, aan den koning reden gegeven hadden van hen te verjagen door de dapperheit van den grave van Dunois. Hy wierdt luitenant generaal van de koninklyke legers gemaakt, en Johannes van Orleans bemachtigde in de jaren 1449 en 1450 alle de voornaamste plaatsen van Normandië, namentlyk Ponteau de Mer, Lisieux, Harcourt, Vernon, Rouaan, Harfleur, Honfleur, Bajeux, Caen, Falaize, en andere. Het volgende jaar deedt hy weder zyne heldhaftigheit uitmunten in Guienne, veroverde Blaje, Fronsak, Bourdeaux, Bajonne, en andere plaatsen. Koning Karel de VII, om aan hem zyne dankbaarheit te betonen, verheerlykte hem met den tytel van hersteller van zyn vaderlandt, verklaarde hem wettig, schonk hem het graafschap van Longueville, en verscheide andere landen, en verhefte hem tot grootkamerheer van Vrankryk. Koning Lodewyk de XI hadt ook eene byzondere achting voor zyne bekwaamheit, en stelde hem aan in het jaar 1466 tot opperhoofdt van 36 der aanzienlykste van het ryk, aan welke het opzicht van de burgerlyke zaken en de hervorming van de wanorders van den staat was aanbevolen. Twee jaren daar na bekleedde hy ook een voortreffelyke plaats in de vergadering van Tours. Hy stierf in den ouderdom van 67 jaren in het jaar 1470. Zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van Onze Lieve Vrouwe van Cleri. Johannes Du Bouchet en Du Ferron zyn van gedachten geweest, dat hy konnestabel van Vrankryk geweest is; maar het is wel te denken, dat zy deze bediening van die van grootkamerheer niet wel onderscheiden hebben. Men mag hier niet vergeten te zeggen, dat de graaf van Dunois, stam van de graven en hertogen van Longueville, twee vrouwen getrouwt hadt. De eerste was *Maria Louvet*, de dochter van Johannes, heer van Thecis en van Salanier, voorzitter van Provence. Hy ging een twede huwelyk aan met Maria, dochter van Jacobus van Harcourt, graaf van Tankarville, by welke hy teelde *François*, die het nazaatschap voortzette; *Maria*, gemalin van Lodewyk van La Haye, heer van Passavant en van Mortaigne, in Poitou; en *Catharina*, die uitgehuwelykt wierdt aan Johannes, graaf van Roussi. *Alanus & Johannes Chavrier in Chron. Monstrelet Chron. Hist. de France en Charles VII*, enz.

JOHANNES LODEWYK KAREL *van Orleans*, hertog van Longueville en van Estouteville, souverein prins van Neufchatel, graaf van Dunois, enz. was de zoon van Henrik den II, hertog van Longueville, en van Anna Genoveva van Bourbon. Hy wierdt geboren den 12 January in het jaar 1646, en liet zich priester wyën in het jaar 1669. Hy stierf in het jaar 1694, in de maandt van February, na dat hy een testament tot voordeel van den prins van Conti gemaakt hadt, by het welke hy aan hem het graafschap van Neufchatel gaf, het welk een rechtsgeding veroorzaakt heeft tusschen dien prins en de hertogin van Nemours, zuster van den overleden. Hoewel de zaak door het Parlement van Parys tot nadeel van de hertogin wierdt uitgesproken, is de zelve echter in het bezit van dit graafschap gebleven tot het jaar 1702.

Hertogen van Lotharingen.

JOHANNES de I van dien naam, hertog van Lotharingen en van Marchis, was de zoon van Raoldus, die in den veldslag van Creci gesneuvelt is in het jaar 1346, en van Maria van Blois en van Chatillon. Hy muntte uit in het jaar 1356 in den veldslag van Poitiers, in welken hy gewond en gevangen wierdt. Na dien tydt, zyn vorige vryheit weder bekomen hebbende, ondernam hy de reis naar Pruissen, daar hy het gevecht van Hazelandt bywoonde, en kwam niet te rug dan om onderstandt toe te brengen aan Karel van Blois en van Chatillon, zyn oom, hertog van Bretagne, tegen Johannes van Montfort. Karel wierdt in den slag van Avrai gedood in het jaar 1364, gelyk elders gezegt wordt. Johannes, hertog van Lotharingen, wilde de landzaten van Neufchatel aan de Maas geweldt aandoen, om hen van de gehoorzaamheit van Vrankryk af te trekken. Men haalde de versterkingen, die hy naby deze stadt hadt opgeworpen, onder den voet, en hy wierdt aan het Parlement van Parys gewezen, binnen welke stadt hy door vergift wierdt omgebragt op den 7 September in 't jaar 1382. Deze hertog trouwde in zyn eerste huwelyk met Sophia, dochter van Everardus den IV, grave van Wurtenberg; en in zyn twede met Margareta, dochter van Lodewyk, graaf van Los en van Chiney. In het eerste bedt teelde hy *Karel* den I, hertog van Lotharingen; *Ferri*, graaf van Vaudemont, die het nazaatschap heeft voortgeplant, en *Izabelle*, die gehuwelykt was eerst aan Enguerrand den VII, heer van Couci, graaf van Soissons; en voor de twede maal aan Stephanus, hertog van Beyeren.

JOHANNES de II, hertog van Lotharingen. Zie JOHANNES de II *van Anjou*, hertog van Kalabrië, enz.

Hertog van Milaan.

JOHANNES GALEAS of GALEACIUS, de zoon van Galeas Maria, stondt in den beginne, na het vermoorden van zynen vader, onder de voogdyschap van zyne moeder en van den beroemden Simonetta; maar zyn neef Lodewyk Morus wist het zo te besteken, dat hy het roer der regering in handen kreeg, terwyl Johannes Galeas niet dan den naam van hertog behieldt, en voorts zo verachtelyk wierdt behandelt, dat men niet eens zorg voor zyn onderhoudt droeg. Eindelyk, wanneer het zo ver was gekomen, dat Lodewyk, met hulp van den keizer, de hertoglyke waardigheit geheel wilde aan zich brengen, stierf Johannes aan eene kwynende ziekte in den jare 1494, de welke, als men vermoedde, door vergift was veroorzaakt. Zyne gemalin was Izabelle, princesse van Napels, by welke hy teelde *Franciscus*, die naar Vrankryk vluchtte, tot abt van Marmoutier wierdt benoemt, en in den jare 1511 op de jagt den hals brak; en *Bona*, gemalin van Sigismundus, koning van Polen. *Ripamont Hist. Mediol. lib. VI. Guicciardin. Jovius. Imhof Hist. Gen. Ital. & Hispan.*

Graaf van Angouleme.

JOHANNES *van Orleans*, graaf van Angoulême en van Perigord, bygenaamt de Goede, was de oudste zoon van Lodewyk van Vrankryk, hertog van Orleans, en van Valentina van Milaan. Hy wierdt geboren den 26 Juny in 't jaar 1404. De hertog Karel van Orleans, zyn broeder, gaf hem in het jaar 1422 tot gyselaar aan de Engelschen, en hy kwam niet voor het jaar 1444 te rug. Hy was tegenwoordig by de verovering van het hertogdom van Guiënne, en woonde de zalving by van den koning Lodewyk den XI, by welke plegtigheit hy den hertog van Normandië verbeeldde. Deze prins stierf met de achting van eene seldzame Godsdienstigheit op het kasteel van Coignak, in Angoumois, op den 30 April des jaars 1467. Zyn ligchaam wierdt begraven in de hoofdkerk van Angoulême. Hy trouwde in het jaar 1449 met Margareta van Rohan, dochter van Alanus den IX, en teelde by haar *Lodewyk*, die jong gestorven is; *Karel*, graaf van Angoulême, vader van den koning *François* den I, en *Johanna*, gemalin van Karel van Coitivy, graaf van Tailleburg. Zie zyn leven by *Papirius Masson*, en *Johannes du Port*.

Graven van Dreux.

JOHANNES de I, graaf van Dreux en van Braine, heer van sint Valeri, en van Gamaches, van Ault, van Dommart en van sint Aubin, was de zoon van Robert den III. Koning Lodewyk de IX maakte hem ridder in het jaar 1241. Hy verselde dezen vorst naar Afrika in den jare 1248, en stierf in het zelve jaar binnen Nikosia, de hoofdstadt van het eilandt van Cyprus. Hy was getrouwt met Maria van Bourbon, de derde dochter van Archambaud den VIII, heer van Bourbon, by welke hy teelde *Robert* den IV, graaf van Dreux; *Johannes*, ridder van den Tempel, en *Jolante*, die gehuwelykt was in haar eerste echtverbondt met Amaury den II, heer van Craon, en in haar twede

de huwelyk met Johannes van Trie, graaf van Dammartin, van Joinville, enz. *Sammarth. Du Chesne Hist. de Dreux*, enz.

JOHANNES de II, graaf van Dreux, van Braine, van Joigny, enz. bygenaamt de Goede, grootkamerheer van Vrankryk, was de zoon van Robert den IV, en van Beatrix, gravin van Montfort. Hy verscheen op de vergadering van de groten van het ryk, die gehouden wierdt binnen Parys in het jaar 1296. Het volgende jaar verselde hy den koning Philips den Schonen naar Vlaanderen, alwaar hy by het innemen van verscheide plaatsen tegenwoordig was. Hy muntte uit in den veldslag van Coutras in 't jaar 1302, en woonde van des konings wegen het vredesverdrag by, het welk getroffen wierdt met die van Vlaanderen binnen Ath. Hy stierf den 7 Maart in het jaar 1309, en wierdt begraven in de kerk van Longchamp naby Parys. Hy trouwde met Johanna van Beaujeu, eenige dochter van Humbert, heer van Montpensier, konnestabel van Vrankryk, by welke hy teelde *Robert* den V, die gestorven is in het jaar 1329; *Johannes* den III, graaf van Dreux, overleden in het jaar 1331, zonder nazaatschap na te laten van Ida, dochter van Guido van Mauvoisin den IV, heer van Rosny; *Petrus*, graaf van Dreux; *Simon*, onderdeken van de kerk van Chartres, en *Beatrix*, die ongehuwt gestorven is. Hy trouwde voor de twede maal met Petronella van Sully, weduwe van wylen Godefroi van Luzignan den II, burggraaf van Chatelleraud, en dochter van Henrik den III, heer van Sully, by welke hy overwon *Johanna van Dreux*, vrouwe van sint Valeri, enz. die getrouwt is geweest met Lodewyk, burggraaf van Thouars. *Du Chesne Hist. de Dreux.*

GRAVEN VAN HOLLANDT, HENEGOUWEN, EN BRABANDT ENZ.

JOHANNES, of JAN, de I, de zeventiende, of, als men *Geertruid* van Saxen, *Robbert* de Vries en *Govert* met den Bult mede telt, de twintigste graaf van Hollandt en Zeelandt, was de zoon van graaf Floris den V, en nog zeer jong wanneer zyn vader, als boven verhaalt is, in den jare 1296 vermoord wierdt. Hy bevondt zich op dien tydt in Engelandt by zynen schoonvader, koning Eduard den I, of den IV. Graaf Diderik van Kleef nam ondertusschen de voogdy over Noord-Hollandt, en Guido, broeder van grave Jan van Henegouwen, neven van graaf Floris, die over Zuid-Hollandt aan: doch het bleek naderhandt, door het overkomen van grave Jan van Henegouwen, dat Guido alleen door hem was vooruitgezonden, om by voorraadt bezit van de voogdyschap te nemen. Hollandt geraakte daar door in grote onlusten: want alzo beide Diderik van Kleef en Jan van Henegouwen zich 't bewindt aanmatigden, nam Willem van Mechelen, XLI bisschop van Utrecht, deze gelegenheit waar, viel in Hollandt, en verwoestte alles, daar hy kwam. Diderik van Kleef hadt 't hof te 's Gravenhage in, en deedt niet dan zynen tydt met brassen, ten koste van die van Hollandt, door te brengen. Maar na dat graaf Jan van Henegouwen te S. Geertruidenberg gekomen was, vielen hem die van Hollandt toe, en geleidden hem tot Delft, daar hem het bestier van de Staten in handen wierdt gegeven, tot dat graaf Jan uit Engelandt zou aangekomen zyn. Diderik, ziende zyn gezag ten einde, en Hollandt Jan van Henegouwen toegevallen, trok, tot grote blydschap der Hollanderen wegens zyne onmatige verkwistingen, weder naar huis. De koning Eduard, schoonvader van den jongen grave, hadt den heere van Brederode de voogdy over hem aanbevolen, onder wiens beleidt hy naar Hollandt vertrok; en op zyne aankomst verliet graaf Jan van Henegouwen de regering over Hollandt, en keerde weder naar zyn landt.

Graaf Jan, het bewindt over Hollandt en Zeelandt dus aangevaard hebbende, maakte strax zyn werk om de Vriezen, die hem, gelyk zyne voorzaten, niet wilden erkennen, onder zyn geweldt te brengen. Hy verzamelde in 't jaar 1297 eene grote krygsmacht, en begaf zich daar mede naar Alkmaar. De West-Vriezen trokken hem te gemoet, en het kwam by Vronen tot een bloedig gevecht, waar in de Hollanders de overhandt behielden, en wel 4000 Vriezen versloegen. De bisschop van Utrecht herstelde de Oost-Vriezen, om de Hollanders te bevechten, en kwam zelf met een hoop krygsvolk by hen; maar hy wierdt mede geslagen; waar op zich de West-Vriezen onder de gehoorzaamheit van graaf Jan begaven. Vervolgens tastte hy den bisschop aan, en nam Ysselstein met geweldt in. Het slot, met de heerlykheit van Woerden, gaf hy aan heer Wolfaart van Borselen, heere van Ter Veere, de welke zich behendig in de voogdyschap, en zodanig in de gunst van den jongen grave hadt ingedrongen, dat hy nauwlyks iets zonder zyn goedvinden ondernam. Hy misbruikte deze macht schandelyk, gaf den jongen grave kwaden raadt, en pleegde zo vele buitensporigheden, dat zulks eindelyk door den haat der Hollanders zynen ondergang veroorzaakte; want hy wierdt niet lange voor Jans doodt door die van Delft gevat, en van een hoog huis nedergestort. Na zyne doodt wierdt Jan van Avennes, graaf van Henegouwen, door de Staten van Hollandt weder derwaarts ontboden, om de voogdy over den jongen grave nog vier jaren waar te nemen: maar die jonge vorst leefde niet lang daarna; want hy wierdt, zich te Haarlem bevindende, van een bloedloop en onlydelyke buiksmerten zo hevig aangetast, dat hy den 29 October, of, volgens anderen, den 9 November des jaars 1299 den geest gaf, zonder kinderen na te laten. Verscheide schryvers zeggen, dat hy van vergift is gestorven, hem door graaf Jan van Avennes, om aan zyn graafschap te komen, bygebragt. Hy was de laatste graaf uit den Vrieschen stam, zo dat daar door het graafschap van Hollandt en Zeelandt, in den persoon van Jan van Avennes, aan 't huis van Henegouwen is gekomen. Zyne gemalin was Elizabeth, dochter, als boven is gezegt, van koning Eduard den I, of den IV, van Engelandt, de welke na zyn overlyden weder naar Engelandt overging. Zyn lyk wierdt in het klooster te Reinsburg eerlyk bygezet. *Melis Stoke in Jan den I. Oude Holl. Kronyk fol. 349. Scriverius in de Graven van Holl. pag. 346 enz. en de schryvers daar aangehaalt.*

JOHANNES, of JAN de II *van Avennes*, graaf van Henegouwen, de achttiende of een en twintigste van Hollandt en Zeelandt, was de zoon van Jan van Avennes, en van Adelheit, dochter van grave Floris den IV van Hollandt. Hy volgde zynen vader op in het graafschap van Henegouwen in den jare 1279, en zynen neef in dat van Hollandt en Zeelandt in den jare 1299. Hy regeerde eerst als voogdt over den onmondigen grave Jan den I, stuitte de voortgangen van den bisschop van Utrecht in Hollandt, verdreef de Vlamingen, die Middelburg belegert hadden, uit Walcheren, en beoorloogde de Vriezen, welker landen hy verwoestte. Hy week uit vreze voor Wolfaart van Borselen, die, als in het voorgaande artykel is gezegt, alles op den jongen grave vermogt, uit Hollandt naar Henegouwen; maar wierdt na des zelfs doodt van de Staten weder ontboden, en hem de voogdy te Dordrecht plegtig door hen voor vier jaren opgedragen; maar de jonge graaf overleedt kort daar na, en men vermoedde, dat Jan hem vergift hadt laten bybrengen, het welk te waarschynlyker voorkwam, om dat Jan, toen zyn neef ziek wierdt, zonder noodzakelykheit naar Vrankryk overging. Hoe het zy, na dat hy, als de naaste in den bloede zynde, na des zelfs overlyden de regering van Hollandt hadt aangevaard, gaf hy zynen broeder Guido, kanunnik te Kameryk, de heerlykheden van Amstel en Woerden, met hoog en laag rechtsgebiedt, behalven 't Reigersbosch, dat hy aan zich behieldt, in rechten lene: doch niet langer dan voor zyn leven, of tot dat hy een bisdom, of iets anders, zo goed als een bisdom, zou bekomen hebben, wanneer die goederen tot de graaflykheit van Hollandt zouden wederkeren. Kort daar na, te weten in den jare 1301, wierdt Guido bisschop van Utrecht, voornamentlyk door het gezag van zynen broeder, grave Jan, als boven, in zyn artykel, verhaalt is. Graaf Jan verzamelde vervolgens eene grote krygsmacht, trok daar mede naar Zeelandt, tegen heer Jan van Renesse, de welke zich byna van dat gehele landschap hadt meester gemaakt. Hy was in het eerst ongelukkig, maar behieldt eindelyk de overhandt, wanneer Jan van Renesse zich naar Duitschlandt by den keizer Albrecht van Oostenryk begaf, en den zelven wys maakte, dat Hollandt en Zeelandt door de doodt van grave Jan den I aan 't Roomsche Ryk vervallen waren, de welke daar op tot zyne hulp in Hollandt overkwam, maar weinig uitvoerde, doordien hy niets dorst wagen; en eindelyk wierdt 'er door de bemiddeling van den aartsbisschop van Keulen en andere prinssen eene vrede tusschen den keizer en grave Jan gemaakt, onder voorwaarde, dat de laatste het graafschap van Hollandt en Zeelandt van hem te leen zou houden. Hier na begaf zich Jan in den jare 1302 naar Henegouwen, hebbende zynen eenen zone *Jan* tot bestierder over Hollandt, en den anderen, *Willem*, over Zeelandt aangestelt, en wanneer de eerste in den slag tegen de Vlamingen by Kortryk sneuvelde, gaf hy Willem het gebiedt over beide de provinciën. Guido, graaf van Vlaanderen, kwam in dezen tydt op, en zeide, dat, dewyl Jan de I van Hollandt kinderloos was overleden, Zeelandt aan hem vervallen was, doordien de natuur van een leen medebrengt, dat, als een vazal zonder oir komt te sterven, de leengoederen weder aan den leenheer moeten vervallen. Hy beleende dan zynen zoon Guido met het recht op Zeelandt, de welke zich door de wapenen meester van Walcheren maakte. Willem, zoon van grave Jan van Avennes, trok hem wel tegen, maar wierdt tweemaal op eenen dag van de zynen verraden en geslagen. Hier op belegerde Guido Zirikzee; maar zo haast als graaf Jan uit Henegouwen daar op afkwam, en met de Hollanders tot ontzet van die stadt optrok, trok Guido ook Hollandt in. Daar wierdt wel een stilstandt gemaakt; maar de zelve duurde niet lang; Jan van Renesse, die zich by de Vlamingen hadt gevoegt, versloeg de Hollanders op Duivelandt, en Guido vermeesterde byna geheel Hollandt. De Brabander was in Zuid-Hollandt gevallen, en belegerde Dordrecht; maar hy wierdt geslagen, en Guido moest ook eindelyk, na dat hy verscheide nederlagen hadt ontfangen, Hollandt weder verlaten. Guido wierdt zelfs, na eene zware nederlage voor Zirikzee, gevangen, waar door de oorlog een einde nam, wordende Guido van Vlaanderen tegen den bisschop Guido van Utrecht, die kort te voren door Renesse was gevangen genomen, uitgewisselt. In 't volgende jaar wierdt graaf Jan van Avennes ziek, en begaf zich naar Henegouwen. Daar verstondt hy, dat zyn zoon Willem de zege op de Vlamingen hadt bevochten, en dat zy uit Hollandt ten eenemaal verdreven waren, waar over hy zich zodanig verheugde, dat hy in die blydschap, zegt men, den geest gaf. Zyne gemalin was Philippina, dochter van Henrik den I, graaf van Luxemburg, en van Margareta van Bar, by welke hy de volgende kinderen verwekte, namentlyk: 1. *Johannes*, of *Jan*, graaf van Oosterbandt, bygenoemt Zonder-genade, gesneuvelt, als boven is verhaalt, in den slag by Kortryk; 2. *Henrik*, kanunnik te Kameryk, voor zynen vader overleden; 3. *Willem*, bygenoemt de Goede, opvolger van zynen vader; 4. een twede *Jan*, naderhandt graaf van Beaumont, van Valencyn, van Condé, enz. die overleedt den 11 Maart des jaars 1356; 5. *Walraven*, prins van Morië; en de volgende dochters: 1. *Margaretha*, derde gemalin van Robert den II, grave van Artois; 2. *Adelheit* (by anderen *Izabelle*), gemalin van den grave van Clermont, heere van Nesle, konnestabel van

van Vrankryk; 3. *Alix*, getrouwt met Wilhelm Marschal, grave van Pembroke, in Engelandt, en 4. *Maria*, gemalin van Lodewyk den I, hertog van Bourbon. Vossius, die *Alix* overslaat, stelt in de vierde plaats *Machtelt*, daar Goudhoeven nog een vyfde byvoegt, genaamt *Jenne*, abdisse geworden. Vossius maakt 'er ook wel gewag van als abdisse van het klooster Fontanelle, maar merkt daar by aan, dat het een misslag is. *De voorgemelde schryvers, nevens Outreman Hist. de Valenc. Petit, en andere.*

JOHANNES, of JAN *van Beyeren*, verkoren bisschop van Luik, met geweldt tot voogdt van vrouw Jacoba aangestelt. Zie het artykel JACOBA, en hier voor JOHANNES de Onbarmhertige, onder de hertogen van Beyeren.

JOHANNES, of JAN *van Beaumont*, of *Bellemont*, zoon van Jan van Avennes, broeder van Willem den Goeden, beide graven van Hollandt, Zeelandt, enz. Na de doodt van den vader liet zyn broeder Willem, volgens zyns vaders uitersten wille, of wel uit eige goedheit, hem toekomen Schoonhoven en Gouda, in Hollandt, nevens Ter Tholen, in Zeelandt, en Bellemont, in Henegouwen, in het jaar 1303; doch alles te leen. Hy hielp in het jaar 1324 de koninginne Izabelle tegen de Spensers, en heeft den hertog van Brabandt ook beoorloogt. Hy heeft het slot te Beaumont en de steden Gouda en Schoonhoven zeer verbetert en vergroot, en in de laatstgemelde stadt het Karmeliter of Vrouwenbroeders klooster gesticht en rykelyk begiftigt. Hy maakte zich in de Fransche en Engelsche oorlogen zeer vermaard door de wapenen. *Froissard* spreekt met lof van hem. Hy stierf in 't jaar 1356, oud 74 jaren. Zyne gemalin was Maria, erfdochter van Hugo, grave van Soissons, in Pikardië, heer van Chimay, in Henegouwen, enz. by welke hy won eene erfdochter, *Johanna van Henegouwen*, gravinne van Soissons, vrouwe van Beaumont, Chimay, Gouda, Schoonhoven en Ter Tholen, van Guize in Pikardië, enz. getrouwt met Lodewyk van Chastillon, grave van Blois, dien zy drie zonen baarde, de een na den anderen graven van Blois, enz. namentlyk: 1. *Lodewyk*, gestorven in 't jaar 1372, ongetrouwt; 2. *Johannes*, of *Jan*, zonder echte kinderen by zyne gemalinne Izabelle, dochter van Reinoud van Gelder, (om welk hertogdom hy na de doodt van Eduard den I tegen Wilhelm van Gulik een schadelyken oorlog voerde) verwekt te hebben, in het jaar 1381 overleden; en 3. *Guido van Blois*, die de graafschappen van Blois en Soïssons aan Lodewyk, hertog van Orleans, in het jaar 1391 verkocht. Hy was getrouwt met Maria van Vlaanderen, dochter van den grave van Namen, die zeer wel met hem in dagelyksch te gasten en te brassen, zo dat zy alles doorbragten, overeenkwam. Hy wierdt zo dik, dat hy naauwlyks voortkon, stierf kinderloos, en liet vele schulden na. Na zyne doodt kwamen de heerlykheden Gouda en Schoonhoven, nevens Ter Tholen, weder aan de graaflykheit van Hollandt en Zeelandt, daar zy 93 jaren waren afgeweest. *Oude Holl. Kronyk door W. van Goudhoeven. Vossius Jaarb. van Holl. Froissart Ann.* enz.

JOHANNES, of JAN *van Beyeren*, hertog van Brabandt, enz. was de zoon van Antony van Burgundië, hertog van Brabandt, van Lotharingen, van Luxemburg, en van Limburg, en van Johanna van Luxemburg. Hy wierdt geboren in het jaar 1403, en trouwde in den jare 1417, met toelating van de kerkvergadering van Constants, met Jacoba van Beyeren, gravinne van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, door welk huwelyk hy voogdt over de gemelde provincien wierdt. Hy was van een tederen, verwyfden en slaphertigen aardt; zwak van ligchaams gestalte, gansch onbekwaam tot de regering, en om die en andere redenen de kloekmoedige en frissche Jacoba vry wat tegen de borst; zo datze hem eindelyk verliet. Daar uit sproten de onheilen, welke boven op den name van JACOBA in 't brede verhaalt zyn, en dus hier niet behoeven herhaalt te worden. De Kabeljaauwschen hielden 't met hem, en de Hoekschen stonden hem tegen en waren voor zyne gemalinne. Het beste, dat hy gedurende zyn leven en regering gedaan heeft, is het stichten van de hogeschole te Loven in den jare 1425. Hy stierf te Brussel in het volgende jaar 1426, den 17 April, in den ouderdom van maar drie en twintig jaren. *Vossius Holl. Jaarb. Grammaye Ant. Brab.*

JOHANNES *van Burgundië*, graaf van Nevers. Zie NEVERS.

Vorst van Zevenbergen.

JOHANNES SIGISMUNDUS, eerste vorst van Zevenbergen, was een zoon van Johannes van Zapolia, koning van Hungarië, door hem by zyne gemalinne Izabelle, dochter van koning Sigismundus van Polen, verwekt. Na zyns vaders doodt in het jaar 1540 wierdt de bisschop van Waradyn, Georg Martinusius, zyn voogdt, die de koninklyke moeder daar toe overhaalde, dat zy zich onder de Turksche bescherming begaf, en door dit middel de Hungarische kroon voor haren zone zocht te verkrygen, niettegenstaande de overleden koning Johannes met den koning Ferdinand was overeengekomen, dat deze zyn zoon zich na zyne doodt met Zevenbergen zou vergenoegen. Wanneer daar op de Turksche keizer de hoofdstadt Offen vermeesterde, moest de koningin weduwe nevens haren prins naar Zevenbergen vluchten, alwaar de voogdt George ongetrouw wierdt, en het zo verre bragt, dat zy in het jaar 1550 dit vorstendom aan Ferdinand moest overgeven, en in des zelfs plaats met de twee vorstendommen Ratibor en Oppeln in Silesië, en een jaargeldt, zich te vrede houden. In het jaar 1556 riepen die van Zevenbergen Johannes Sigismundus wederom, die naderhandt van Ferdinand des zelfs hem voormaals beloofde jongste princesse Johanna, als mede zyne vaderlyke goederen in Hungarië, nevens den koninklyken tytel van Zevenbergen, begeerde, en als men hem inzonderheit het laatste weigerde, zich onder de Turksche bescherming begaf, en Ferdinand veel spyt aandeedt. Deze vorst was anders de kettery der Arianen toegedaan, en stelde ten laatste niet dan Arianen tot zyne ampτenaren aan. Hy stierf in het jaar 1571 ongetrouwd, na dat hy kort te voren heimelyke traktaten met keizer Maximiliaan den II hadt gesloten, welke onder anderen behelsden, dat voortaan alle vorsten van Zevenbergen vazallen van het Roomsche Ryk zouden zyn. *Thuanus l. IX. Sambuc. Append. ad Bonfin.*

Hospodaar van Wallachie.

JOHANNES DUCA, hospodaar van Wallachië en Moldavië, bevondt zich in het jaar 1683 in het Turksche leger in de belegering der keizerlyke residentiestadt Wenen. Wederom te huis gekomen zynde viel hy de Polen, die tot nu in zyne landen zeer slecht hadden huis gehouden, in de handen, en wierdt gevangen gezet. Hoewel hy nu aan Potocki 10000 dukaten voor zyne loslating betaalde, wierdt hy echter, tegen het gegeven woordt, aan den koning van Polen overgelevert, te Lemberg naauw bewaart, zo dat hy tot aan zyne doodt, die daar na voorviel, gevangen bleef: want als op het feest van Maria Boodschap de koninklyke bedienden van de Griekſche kerk, welke hem was toegelaten te mogen gaan bezoeken, hem uithaalden, wierdt hy schielyk van eene beroerte overvallen, waar aan hy vyf dagen daar na overleedt. Eenige maanden te voren hadt zyne gemalin iemandt afgezonden, die zyne loslating voor 18000 dukaten zou verzoeken. Deze zyn weg door Zevenbergen nemende, en van den generaal Tekely een vrygeleide begerende, kwam de tyding van zyns meesters doodt, waar op de laatstgenoemde generaal en andere groten in Zevenbergen zich dit geldt aanmatigden. Maar na dat des overleden zoon Konstantyn Duca de vaderlyke regering hadt begonnen, waar te nemen, bragt hy het by den Roomschen keizer zo verre, dat hem de gemelde 18000 dukaten door de genen, welke de zelve onder zich hadden gedeelt, in het jaar 1703 moesten wederom gegeven worden. *Hamb. Remarq. an.* 1705. *Habn. Hist. Supplem. II, III, en IV.*

Andere prinssen van dezen name.

JOHANNES, of *Don Jan van Oostenryk*, was de natuurlyke zoon van keizer Karel den V, en bastaard broeder van Philips den II, geboren te Regensburg in den jare 1547. De geschiedschryvers zyn het niet eens omtrent zyne geboorte. Men zegt, dat zyne moeder eene voorname princes, en zelfs aan keizer Karel vermaagschapt is geweest. Anderen daarentegen willen, dat de gemelde keizer dezen Jan by eene Regensburgsche jonkvrouwe, met name Barbara Blomberg, die naderhandt nonne wierdt, zou gewonnen hebben. Naardien zyn vader, Karel de V, in verscheide gelegenheden de getrouwheit van zynen opperhofmaarschalk, Louis Quinsada, Quixada, Quejada, of Guixada, here van Villa-Garzia, hadt ondervonden, vertrouwde hy hem de opvoeding van dit kindt, willende, dat zyne vrouw, Magdalena Ulloa, het zelve heimelyk op hun landhuis zou opvoeden, en het nooit zyne afkomst bekend maken. Dit bevel volbragt Quixada met allen vlyt, en na dat de keizer was overleden, openbaarde hy zulks aan zynen zone Philips den II. Philips in den jare 1561 omtrent Valladolid op de jagt zynde, beval Quixada dezen Jan by hem te brengen. Zo haast hy by den koning kwam, viel hy voor hem op zyne knieën; maar de koning rechtte hem terstondt weder op, zeggende: *Weet gy wel wie uw vader is geweest? Gy zyt van een hoge geboorte, keizer Karel de V is uw en myn vader*, belastende voorts hem te volgen om aan zyn hof opgevoed te worden. Zyn vader, keizer Karel, hadt hem tot den geestelyken staat geschikt, mogelyk om dat hy van jongs af in hem een woesten en heerschzuchtigen aardt bespeurde: het was ook een misgreep van koning Philips, dat hy niet liever een bisschop dan een soldaat van hem maakte. Hy bezat eene zonderlinge bekwaamheit om de herten der soldaten tot zich te trekken, als mede om hen tot dapperheit op te wekken. Philips zondt hem in het jaar 1570 naar het koninkryk van Granada tegen de Moren, welken oorlog hy gelukkig eindigde. In het volgende jaar maakte hy hem admiraal over de vloot van eenige vorsten, die zich tegen den Turk hadden gewapent. In het jaar 1571, den 7 October, won hy den vermaarden zeeslag tegen de ongelovigen in de golf van Lepanto, waar by de Turken wel 25000 man en de meeste van hunne officieren verloren. In den jare 1573 veroverde hy Tunis en Biserte in Afrika, welke plaatsen de Turken in 't volgende jaar herwonnen. In het jaar 1575 wierdt hy, na de doodt van Don Louis de Requesens, grootkommandeur van Castilië, en gouverneur van de Spaansche Nederlanden, om de Nederlanden, welke wegens de dwingelandy van den hertog van Alva tegen Spanje ten eenemaal waren opgestaan, weder onder gehoorzaamheit te brengen. Kort voor zyne aankomst was het verdrag van Gent gemaakt; en niettegenstaande prins Willem van Oranje de Staten waarschuwde hem niet voor landvoogdt aan te nemen, maar liever met geweldt tegen te gaan, bragten echter eenige Nederlandsche edelen, den prinsse nydig, te weeg, dat hy in dit aanzien ontfangen wierdt, maar onder voorwaarde, dat hy al de Spaansche en andere vremde soldaten uit de Nederlanden zou doen vertrekken. Don Jan volbragt dit, maar bedriegelyk: want hy zondt hen naar Milaan, en eenige nog zo ver niet, om hen haast weder by de handt te hebben. Don Jan, door 't wegzenden van 't vreemde krygsvolk, in goed vertrouwen geraakt, en overal met grote toejuichingen ontfangen wordende, kon niet langer het geen hy voorge-

genomen hadt ontveinzen: hy maakte zich onverwacht met geweldt meeſter van de ſteden Namen, Charlemont en Mariënburg in het jaar 1577, arbeidde daarenboven met al zyne macht om de Hoogduitſche ſoldaten, die nog in verſcheide ſteden, door gebrek van betaling, gebleven waren, tot het overgeven van de ſteden, daar zy in lagen, te bewegen. Het ontbrak hen ook aan den wil niet; maar de driegementen en beloften der Staten hielden hen nog in toom, zo dat zy niet alleen de ſteden, maar zelfs hunne overſten, in der Staten handen overgaven, 't welk het behoudt van meeſt geheel Brabandt was. De Staten beſchuldigden Don Jan by den koning van Spanje en andere vorſten van trouwloze vredebreuk, hy daarentegen den prins van Oranje van verbreking van het verdrag, 't invoeren van den zogenoemden nieuwen Godsdienſt in Hollandt en in zyn gebiedt. De prins van Oranje behieldt echter de gunſt der gemeente, en der welmenende overheit; ook verkoren hem die van Brabandt voor hunnen ruwaardt, dat Aarſchot, Lalain, en andere grote Nederlandſche heeren te geweldig in 't oog ſtak, om dat hy boven hen geſtelt wierdt. Deze nydigheit deedt de wanguntſtige groten eenige anderen opmaken om den aartshertog Matthias van Oostenryk, keizer Rudolphs broeder, tot gouverneur generaal der Nederlanden te beroepen, en den prins van Oranje tot hunnen luitenant generaal, wanneer zy ook de wapenen tegen Don Jan opvatten, en hem in 't Luxemburgſche verjoegen. De Staten kregen nu groter moedt, en te meer, doordien Elizabeth, koningin van Engelandt, de zaken van Nederlandt beginnende te begunſtigen, geldt en verdere hulp aan de Staten beloofde en liet toekomen: want ſchoon de Staten den koning van Vrankryk, den koning van Portugaal, en zelfs keizer Rudolph gebeden hadden, het gemoedt van den koning van Spanje omtrent hen te willen verzachten, was het echter al te vergeefſch. Ook wiſt het Don Jan zo wel te beleggen, dat hy, door middel van de troepen, welke hem de hertog van Parma, Alexander Farneze, toezondt, in het einde des jaars 1578 het leger der zamenverbondenen by Gemblours verſloeg; en daar op kreeg hy verſcheide ſteden in zyn geweldt. Toen liet Philips de vrede aanbieden, maar op onaannemelyke voorwaarden, immers daar men niet op kon vertrouwen. Ondertuſſchen boodt de hertog van Alençon, broeder van den koning van Vrankryk, den Nederlanden zyne hulp aan, en wierdt als landheer aangenomen, niet zonder verwarring en tegenſtandt van zommige provinciën. Don Jan, daar door, of wel om andere redenen, niet in ſtaat om iets van gewigt tegen de Nederlanden uit te voeren, die al veel macht byeen hadden, om zelfs hem te kunnen beſchadigen, hieldt zich te rug, en kwam al weder niet hoop van vrede voor den dag. Maar nieuwen byſtandt gekregen hebbende, brak hy den vredehandel ganſch af, en ſloeg zyn leger by Namen neder, met opzet om wat groots uit te voeren: doch ſchielyk en onverwacht ſneedt de doodt zyne aanſlagen te gelyk met zyn leven af. Hy was een ſtoutmoedig en onruſtig prins, die altydt naar hoge dingen ſtreefde, maar ook meeſt daar door zynen ondergang bevorderde. In 't eerſt zocht hy zich meeſter van de Nederlanden te maken, waar toe hem zyn geheimſchryver Escovedo veel dienſt deedt, maar die in Spanje gekomen door Philips, om deze of gene opgeraapte redenen, of wel voornamentlyk om dat Philips den geheimſchryver voor deelgenoot, en als behandelaar van de voornemens van Don Jan achtte, wierdt van kant geholpen. Hy was vol van allerhande liſtige aanſlagen, dan den koning van Spanje, dan wederom den Staten aanhangende; maar vermits zyn toeleg uitlekte, gelukten hem zyne ondernemingen niet. Naderhandt trachtte hy door de pauſſelyke gunſt koning van Tunis te worden; maar Philips de II, daar van verwittigt, en hem niet willende zo machtig hebben, wiſt zulks te beletten. Ook hadt hy voor met Maria Stuart, koninginne van Schotlandt, te trouwen, dus een kans op Engelandt te wagen, en nevens haar op den troon te zitten, en eindelyk daar door de Nederlanden te erlangen. Hier toe hadt hy reets van den paus den tytel en de beleningvan dat ryk verkregen; zelfs Philips de II zou hem in dit ſtuk niet tegen geweeſt zyn; evenwel mislukte hem ook dit zyn voornemen. In Vrankryk hieldt hy het heimelyk met de Guizen; maar ziende, dat alle zyne aanſlagen wierden verydelt, verviel hy in wanhoop: immers Don Jan wierdt ſchielyk, omtrent het 30 jaar zyns ouderdoms, uit het leven gerukt, in het leger voor Namen, den 1 October des jaars 1578. Van zyne doodt wordt verſcheidentlyk geſproken. Men liet verluiden, dat de peſt hem hadt weggerukt; anderen zeiden, dat ſpyt, gramſchap en droefheit, om dat het hem in de Nederlanden niet naar wenſch ging, hem 't leven verkort hadden; ook om dat hy in argwaan aan het Spaanſche hof geraakt, zyn geheimſchryver het daar met de doodt betaalt hadt, enz. Nog zyn 'er, die menen, dat koning Philips hem door vergift uit den weg heeft geruimt, om dat hy van zulk een hoge, hoewel onechte geboorte, zeer hoogmoedig, eergierig en ſtaatzuchtig was; ja, van zommigen wordt ook gezegt, dat by het openen van zyn ligchaam tekenen van vergift gevonden zyn; ook dorſt de abt van St. Geertruid, omtrent den tydt van zyne doodt, roemende zeggen: „ Dat het vaderlandt hem zonderlingen dank ſchuldig „ was wegens eene overgrote, door hem daar aan betoonde „ weldaadt". Ondertuſſchen ſtrooide men uit, om deze naſpraak van den hals van koning Philips het ſchuiven, dat 'er eenigen uit Engelandt overgezonden waren om dat zo uit te voeren. Wonderlyk wierdt 'er met zyn lyk gehandelt. Zyne eergierigheit, die hem tot in zyne doodt verſelde, hadt hem by uiterſte wille doen begeeren, dat men hem naar Spanje zou voeren, en in 't graf van zyn vader en nevens hem leggen; maar vermits de Spanjaarden overal vyanden hadden, ook aan de zyde van Vrankryk, wiſt men niet hoe men hem beſt in Spanje zou krygen, alzo men voorgaf, dat hy aan de peſt geſtorven was, en dat daarom het doorvoeren van zyn lyk op zommige plaatſen niet zou toegeſtaan worden. Het geſchiedde echter op de volgende wyze. De hertog van Parma, zyn navolger in 't bewindt der Spaanſche Nederlanden, verwierf van koning Henrik den III van Vrankryk een vrygeleide voor eenigen van Don Jans gewezene dienaren, om door 't Franſche gebiedt naar Spanje te mogen trekken, zonder van zyne doodt te reppen. Zyne ingewanden wierden te Namen begraven, te gelyk met de herſſenen: het ligchaam wierdt ontleed, en de deelen in verſcheide reismalen gepakt; en zo kwam 't lyk uit de Nederlanden, door Vrankryk, in Spanje, daar de deelen met koperdraadt aan een wierden gehecht, en den romp koſtelyke klederen, nevens eene heerlyke wapenruſting, aangedaan. Dus toegetakelt ſtelden zy hem koning Philips voor, als of hy nog levende op zyne voeten ſtondt. Daar na wierdt hy in 't Escuriaal by zynen vader begraven. Terwyl Don Jan ziek lag, verzekerden zyne artzen hem 't leven, en daar tegen Gabriel Serbelloni, even ter zelver tydt gevaarlyk krank, dat hy niet zou opkomen. Deze laatſte, ſchoon over de 70 jaren oud, kwam op, en wierdt op den zelven dag gezond toen Don Jan ſtierf, die in zyne ziekte zyn verſtandt verloor, doch het zelve, kort voor zyn overlyden weder bekwam. Don Jan liet twee natuurlyke dochters na: de eerſte was genaamt *Anna*, en te Madrid van eene voorname vrouw, Maria van Mendoza, geboren, en wierdt abdiſſe te Burgos in het klooſter der Benedictynen; de naam van de twede was *Johanna*, geboren te Napels van eene adelyke vrouwe van Surrento, geheten Diana Phalanga. Deze dochter ging eerſt in 't klooſter van St. Clara te Napels; maar trouwde naderhandt met Franciſcus Brancaforte, prins van Butero in Sicilië. Zy zyn beide byna op eenen dag in de maandt February des jaars 1630 geſtorven. *Strada. De Groot. Thuanus. Staats-ſpiegel vornehmer Miniſt. Primo Damaſchino la Spada d'Orione ſtellata nel cielo di Marte. Bayle onder het woordt* Autriche.

JOHANNES, of JAN *van Ooſtenryk*, de II, natuurlyke zoon van Philips den IV, koning van Spanje. Hy was den 7 April des jaars 1629 van Donna Maria Calderona, eene ſchone toneelſpeelſter, geboren, die kort na de geboorte van dit kindt in een klooſter ging. Zelfs houden zommigen daar voor, dat het de rechte zoon van de Spaanſche koninginne Elizabeth is geweeſt, zynde met dien van Calderona, welke met haar op eenen tydt beviel, verwiſſelt. Hy wierdt in allerhande wetenſchappen opgevoed, en hebbende een treffelyk verſtandt, wierdt hy in de talen, hiſtoriën, wiskunſt, muzyk en bouwkunde zeer ervaren. De koning erkende hem in het jaar 1642 voor zynen natuurlyken zone, maakte hem grootprioor van de Malthezer orde in Caſtilië, en zondt hem als generaliſſimus te velde tegen Portugal. In het jaar 1647 bragt hy de oproerige ſtadt Napels weder onder gehoorzaamheit, en ging naderhandt in Vlaanderen, om aldaar de Spaanſche benden tegen Vrankryk te gebieden. In het jaar 1656 wierdt hy gouverneur over de Spaanſche Nederlanden en Burgundië, van waar hy weder in Spanje wierdt geroepen, en namaals in de jaren 1662 en 1665 tegen de Portugezen, nochtans met ſlecht geluk, den oorlog voerde. Na de doodt van zyn vader onthieldt hy zich meeſt te Conſuegra, zynde de reſidentieplaats van den grootprioor van Caſtilië, doordien de koningin weduwe hem te Madrid niet kon dulden. Echter riep hem koning Karel de II wederom ten hove, en maakte wel haaſt, dat de koninginne moeder naar Toledo wierdt verzonden. Daar op kreeg hy alle ſtaatsbedieningen in handen, en velen willen, dat hy trachtte de kroon op zich te brengen; doch hy ſtierf den 17 September des jaars 1679, en wierdt in het koninklyke Eſcuriaal bygezet. Hy hadt eene bovenmaten ſchone natuurlyke dochter, met name *Thereſia*, by eene voorname vrouwe verwekt, welke echter na zyne doodt het klooſterleven by de Karmeliten te Madrid aannam. Deze dochter is den 26 November des jaars 1719 te Bruſſel in een konvent overleden. *Paſſarellus b. Luſitan. Voyage d'Eſpagne. Aunoy Relation. Hamburger Hiſtor. Remarquen an.* 1699. *p.* 218.

JOHANNES BASILOWITZ, groothertog van Moſcovië, de zoon van Baſilius, was nog heel jong toen hy tot de kroon kwam in het jaar 1540. Hy was gewoon dikmaals ter kerke te gaan, en zelfs den dienſt mede te zingen, maar echter liet hy niet na van bovenmaten wreed en bloedgierig te wezen; en zeer verre van eenige aandoening van Godsdienſtigheit te hebben, hadt hy zelfs geen gevoelen van menſchelykheit. De plundering van de ſtadt Novogrod in het jaar 1569 is hier van een overtuigend bewys. Hy hadt zeven wettige vrouwen getrouwt. By de eerſte teelde hy twee zonen, *Johannes* en *Fedor*. Hy liet zich zo verre door grammoedigheit tegen den oudſten vervoeren, dat hy hem zulk een ſlag met een zwaren ſtok, die met yzer beſlagen was, op het hoofdt gaf, dat hy vyf dagen daar na aan de wondt is overleden. By de laatſte van zyne vrouwen won hy *Demetrius*. Na dat hy ontallyke en onmenſchelyke wreedheden gepleegt hadt, gevoelde hy op het laatſte van zyn leven eenige buitengewone ſmerten en ſnydingen, en ſtierf in het jaar 1584. Zyn zoon *Fedor Ivanowitz* volgde hem op. *Olearius Voiage de Moſcovie.*

JOHANNES BASILOWITZ ZUSKI. Zie ZUSKI.

Patriarchen van Alexandrie.

JOHANNES de I, bygenaamt *Talaïda*, patriarch van Alexandrië, wierdt door eenigen geſtelt in de plaats van Timotheus Solofaciolus in het jaar 482. Hy was te voren prieſter en ſchatmeeſter van de zelve kerk geweeſt. Acacius van Conſtantinopel, die dezen prieſter haatte, om dat hy hem de eer niet hadt aangedaan van een bericht te doen van zyne wyding, het welk

hy voor eene onverdragelyke kleinachting van zynen perfoon aanzag, befchuldigde hem by den keizer Zeno van verfcheide misdryven. De voornaamfte daar van waren, dat hy zich hadt doen voorzien van het bisdom van Alexandrië tegen zynen eedt, en dat hy zynen voorzaat daar toe gebragt hadt, dat hy den naam van Diofcorus ftelde in de Regifters van de kerke. Aldus wierdt Johannes op het vertoog van dezen biffchop van Zeno vervolgt, die hem uit zyn ftoel verdreef, en herftelde daar in Petrus Mongus, een ketter. In dezen ongelukkigen ftaat trok Johannes Talaida zyne zaak voor den ftoel van Rome, en kwam recht verzoeken van den paus Simplicius, die toen den Roomfchen troon bekleedde. Hy vondt dezen paus dood; en Felix de III, de welke hem was opgevolgt in het jaar 483, ontfing hem met grote tekenen van gunft en genegenheit, en deedt zyn uiterfte beft om hem te herftellen: maar ziende, dat hy zyn oogmerk niet kon bereiken, gaf hy hem het bisdom van Nola, welk ampt hy tot zyne doodt getrouwelyk bekleedde. *Liberatus Brev. cap.* 16. 17. 18. *Baronius A. C.* 482. & *feq.*

JOHANNES de II, bygenaamt *Mela*, een ketter, volgde Anaftafius op, die insgelyks een ketter was, in 't jaar 497. Liberatus en Leontius zeggen, dat hy het bevel van vereeniging, *Edictum henoticum* genaamt, ondertekent heeft, het welk ftrydig was aan het R. Katholyke geloof, en het welk de keizer Zeno hadt laten uitgaan. Hy bekleedde dien ftoel tot het jaar 506, wanneer een ander ketter zyn plaats innam. *Liberatus c.* 18. *Baronius A. C.* 497. 506.

JOHANNES de III, bygenaamt *Machiota*, een ketter, wierdt door die van zyn party geftelt op den ftoel van Alexandrië na de doodt van Johannes den II in het jaar 506. Hy nam aanftonts het voorgemelde *Edictum henoticum* van Zeno aan, verwierp de kerkvergadering van Chalcedonië, en vervolgde de Roomfch-Katholyken den tydt van elf jaren lang, gedurende de welke hy zyne kerk beftierde; want men zegt, dat hy geftorven is in het jaar 516, gelyk men dit ligtelyk kan befluiten uit het gene van hem zeggen *Nicephorus* in zyne Kronyk, en *Liberatus Brev c.* 18.

JOHANNES de IV kwam op den patriarchalen ftoel van Alexandrië in het jaar 570, na de doodt van Apollinaris. Hy hadt eene byzondere zorgvuldigheit om zich wel te kwyten van de plichten van zyn ampt, en ftierf elf jaren na den dag van zyne verkiezing in het jaar 581. *Nicephorus in Chron. Baronius A. C.* 570. 581.

JOHANNES de V, welkers liefdadigheit tot den armen hem den naam heeft doen verdienen van *Aalmoezenier*, was geboortig van Amathus in Cyprus, en de zoon van Epiphanius, gouverneur van dat eilandt. Hy was de opvolger van Theodorus in het patriarchfchap van Alexandrië in het jaar 610. Zyn leven, het welk door Leontius, biffchop van Napels, in Cyprus, is befchreven, en door de twede kerkvergadering van Niceen goedgekeurt, is vervult met wonderbaarlyke voorbeelden van liefdadigheit en yver: want deze Heilige, de welke door den keizer Heraclius genoodzaakt wierdt zich zelven te onderwerpen aan de verkiezing, die men van zynen perfoon gedaan hadt tot de beftieringe van de kerke van Alexandrië, roeide daar de kettery en de fimonie tot den grondt toe uit, hervormde de zeden van de geeftelykheit, en ftichtte kerken en gafthuizen. Hy rekende het zich tot eere al wat hy bezat aan behoeftigen te geven, de welke hy zyne heeren noemde. Op het laatfte uur van zyn leven indachtig wordende, dat hem nog een ftuk gelds overgebleven was, maakte hy zyn teftament om het zelve aan Chriftus tot een erfdeel te fchenken, met het aan den armen te geven, de welke zyne lidmaten zyn. Hy ftierf in Cyprus, waar naar toe hy vertrokken was om de verwoedheit der barbaren te ontwyken, de welke de ftadt Alexandrië dreigden te belegeren. Dit gebeurde in het jaar 620. *Leontius in vita fua. Baronius A. C.* 610. *num.* 8. & *feq.* 620 *num.* 9. & *in Mart.* 23. *Jan. Nicephorus in Chron.*

JOHANNES *van Cardillac*, patriarch van Alexandrië. Zie CARDAILLAC. (JOHANNES VAN)

PATRIARCHEN VAN ANTIOCHIE.

JOHANNES de I, patriarch van Antiochië, een leerling van Theodorus van Mopfuefta, wierdt verkozen na Theodorus in het jaar 427. Hy hadt het ongeluk van te vervallen tot de dwalingen van Neftorius, en zynen vriendt Theodoretus van Cyr daar toe te verleiden, den welken hy gebruikte om de banvloeken te wederleggen, die uitgefproken waren in de kerkvergadering door den H. Cyrillus van Alexandrië, den yverigften verdediger van het oprechte geloof. De paus Celeftinus fchreef aan hem, om hem te verzoeken, dat hy Neftorius zou wederftaan. Dit deedt hy in fchyn, en berichtte hem zyne gevoelens in een brief; maar de wyze, op welke hy in dezen brief zich uitdrukte, gaf zeker genoegzame reden om kwaad vermoeden van de zuiverheit van zyn gelove te hebben; het welk men niet dan te waar bevondt, als men ontdekte, dat hy eene zeer naauwe onderhandeling van vriendfchap met den gezegden ketter onderhieldt, zelfs ten tyde als hy in den kerkelyken ban geflagen was. Dat meer is, hy bragt de zaak zo verre, dat hy, om aan Neftorius genoegen te geven, en hem zyne gunft te betonen, zich niet wilde laten vinden op de algemene kerkvergadering van Ephezen, die in het jaar 431 gehouden wierdt, en op welke hy vyftien dagen lang verwacht wierdt, zynde de zelve niet eer geopent dan na dat hy door een brief bericht hadt, dat hy op de zelve niet zou verfchynen. Nochtans kwam hy op de vergadering met zyne onderhorige biffchoppen, en beklaagde zich over dat men hem niet hadt afgewacht. Dit was vyf dagen na de verdoeming van Neftorius, by welken hy zich vervoegde; en zich in zyn huis opfluitende riep hy eene heimelyke vergadering te zamen van dertig biffchoppen, alle afgezet om hunne misdryven, of weggejaagt om hunne ketteryen. Op deze byeenkomft gefchiedde het, dat zy de ftoutheit hadden van St. Cyrillus en Memno van Ephezen te doemen, en buiten de gemeenfchap der gelovigen te fluiten alle de andere biffchoppen van de kerkvergadering, de welke hem opontboodt om rekenfchap van zyn gedrag te komen geven, en op de weigering, die hy deedt van te willen verfchynen, fprak men tegen hem den ban uit. Maar hier mag men vooral niet vergeten, zo 'er elders geen gewag van is gemaakt, dat in deze heimelyke en onwettige vergadering, gehouden door Johannes van Antiochië, de Pelagiaanfche biffchoppen, die afgezet waren, weder herftelt zyn, de welke alsdan een raadsbefluit onder zich opmaakten, door het welke zy verklaarden, dat Adam niet gevallen was door zyne overtreding, en dat de erfzonde van den vader op het kindt niet overging. Dit ketterfch befluit was ingeflopen onder de ware ftellingen en befluiten van de kerkvergadering van Ephezen, en St. Gregorius de Grote was de eerfte, die dit bedrog heeft ontdekt in zyne zendbrieven aan Eulogius van Alexandrië, aan Anaftafius van Antiochië, en aan den grave Narfes. Middelerwyl bedroog Johannes van Antiochië den keizer Theodofius den Jongen door zyne brieven, en na de kerkvergadering wierdt de ruft van de twee kerken langen tydt geftoort door de verdeeldheit tuffchen St. Cyrillus en Johannes van Antiochië. Men bragt hem eindelyk tot zyn plicht in het jaar 432. Hy verzoende zich met den paus en met St. Cyrillus, en Paulus, biffchop van Emezen, den welken hy naar Alexandrië zondt, doemde Neftorius, en ondertekende de befluiten van de kerkvergadering van Ephezen, waar van men aanftonts kondfchap gaf aan paus Sixtus den III, de welke Celeftinus den III was opgevolgt. Sedert dien tydt vervloekte Johannes de kettery van Neftorius. Dit gefchiedde in het jaar 440, en hy liet zynen ftoel, dien hy dertien jaren bekleed hadt, openftaan voor zynen neef Domnus, die in zyn plaats verkozen wierdt. *Acta conc. Ephef. Nicephorus. Theodoretus. Liberatus* & *Baronius A. C.* 427 437. & *feq.*

JOHANNES de II wierdt patriarch van Antiochië gemaakt in het jaar 1090, en beftierde die kerk nog, wanneer de Latynfchen zich meefter van de ftadt maakten in het jaar 1098. *Genebrard. in Chron.*

PATRIARCHEN VAN CONSTANTINOPEL.

JOHANNES CHRYSOSTOMUS wierdt uit een adelyk geflacht te Antiochië omtrent den jare 354 geboren. Zyn vader wierdt Secundus, en zyne moeder Anthufa genaamt, zynde de eerfte een krygsbediende, en de laatfte eene zeer deugtzame vrouw. Hy wierdt van Libanius in de redeneerkunde, en van Andragathus in de philofophie onderwezen. In de Godgeleerdheit oeffende hy zich onder Carterius en Diodorus, beide archimandriten, of kloofteroverften, te Antiochië, en onder Meletius, by welken hy zich drie achtereen volgende jaren onthieldt, die hem ook doopte, en tot lezer (*lector*) te Antiochië aanftelde. Naderhandt befloot hy zich in de rechtsgeleerdheit te oeffenen, maar veranderde van voornemen, en begon een eenzaam leven te voeren. Wanneer Meletius van Antiochië, die veel van hem hieldt, door den keizer Valens in ballingfchap naar Armenië wierdt verzonden, begaf zich Johannes Chryfoftomus op het gebergte by Antiochië, en leefde daar vier jaren lang in zo ftrenge boetvaardigheit en kaftydinge van het vleefch, dat hy daar door veel van zyne gezondheit verloor, en derhalven genoodzaakt was weder te rug te Antiochië te komen, daar hy in den jare 381 tot diaken wierdt verkoren. In zyne eenzaamheit fchreef hy het boek van het Priefterdom, en na dat hy diaken was geworden, gaf hy zyne fchriften van de Goddelyke Voorzienigheit uit; ook ftelde hy toen zyne leerredenen of homiliën van de onbegrypelyke natuur Gods op, waar van eenige tegen de Joden zyn gericht, nevens eenige andere voortreflyke werken. Flavianus, die Meletius was opgevolgt, maakte hem in den jare 386 priefter, wanneer hy de meefte fchriften, die nog van hem voorhanden zyn, zamenftelde. Hy wierdt wegens zyne welfprekendheit *Chryfoftomus*, dat is Guldenmondt, bygenoemt. Na de doodt van Nectarius, patriarch van Conftantinopel, wierdt Johannes Chryfoftomus den 26 February des jaars 398 tot zyn opvolger verkoren, tot grote droefheit van die van Antiochië, de welke hem niet dan met leedwezen uit hunne ftadt zagen vertrekken. Te Conftantinopel aangekomen zynde verkreeg hy een ftreng bevelfchrift tegen de Eunomianen en Montaniften, hervormde de misbruiken en kwade zeden der geeftelyken, en befteedde een goed gedeelte van zyn inkomen tot onderhoudt der armen, en tot het opbouwen van verfcheide gafthuizen voor zieke menfchen. Hy verwekte zich door de grote vryheit, welke hy gebruikte tot het beftraffen van den hoogmoedt en de buitenfporigheden der groten, vele machtige vyanden, onder welke Eutropius was, die by den keizer in zonderlinge gunft ftondt. Ook wederftondt hy met grote ftandvaftigheit den overweldiger van het keizerryk, en inzonderheit Gainas, dien hy geen kerk voor de Arianen wilde inruimen, en hy bande de zelve eindelyk ten eenemale uit Conftantinopel. Vervolgens kreeg hy ook verfchil met Epiphanius wegens de Origeniften, als mede met Theophilus van Alexandrië, welke laatfte, om zich van hem te wreken, de biffchoppen, en de keizerin Eudoxia, die door Chryfoftomus verfcheide malen was beftraft, nevens verfcheide andere voorname perfonen, aan zyne zyde trok, en in den jare 403 een fynode in de voorftadt van Chalcedonië byeenriep, op het welke Chryfoftomus wierdt gedagvaard, van verfcheide misdaden befchuldigt, en eindelyk zelfs afgezet, om dat hy op die be-

beschuldigingen niet wilde antwoorden. Daar op wierdt hy door den keizer naar Bithynië gebannen; maar om dat het volk deswegen een opstandt verwekte, wierdt hy in den jare 404 weder te rug geroepen. Doch zyne vyanden begonnen in het zelve jaar hem op nieuw te vervolgen: want hoorende, dat hy zich tegen het inwyden van zeker standbeeldt, het welk ter eere van de keizerinne was opgerecht, hadt aangekant, stookten zy de zelve zodanig tegen hem op, dat hy voor de twede maal uit Constantinopel wierdt verdreven, en dat zy hem zelfs te Cesarea, werwaarts hy zich hadt begeven, vervolgde, en hem ten laatste naar eene woeste plaats, Cucusus genaamt, zondt: doch hy wierdt overal, daar hy doortrok, zeer wel ontfangen, en zelfs in de wildernisse dikwils bezocht. Hy ontfing daar brieven van den Roomschen bisschop Innocentius den I, als mede van de meeste Westersche kerkvoogden, die hun hertelyk leedwezen over zyne rampen betuigden: ook schreef de keizer Honorius tot zyn voordeel aan zynen broeder, den keizer Arcadius. Na dat hy dus in de gezegde plaats vele ongemakken hadt doorgestaan, wierdt hy naar Arabissa, in Armenië, gevoert, en men hadt zelfs naderhandt voor, hem naar Pithyus, aan de Zwarte zee, te brengen: maar hy wierdt onderwegen van de soldaten, die hem derwaarts zouden geleiden, zo wredelyk gehandelt, dat hy in den jare 407, op den weg stierf, oud 52, of 53 jaren. Zyn lyk wierdt naar Constantinopel gebragt, en daar ter aarde bestelt. Hy wierdt van de pauzen de Grieksche Augustinus genoemt, en van iedereen wegens zynen yver voor den Godsdienst zeer geprezen. Hy heeft vele werken geschreven, waar onder zyne *Homiliën* uitmunten, de welke, nevens zyne andere schriften, in acht stukken van *Henricus Savilius* en anderen by malkander zyn uitgegeven. *Palladii & Theodori Dialogus de vita Chrysostomi. Georg. Alexandr. & Sim. Metaphr. vita Chrysostomi. Innocentii I Epistola. Isidorus Pelusiota. Socrates. Sozomenus. Theodoretus. Evagrius. Photius. Suidas. Trithemius. Cave Hist. lit. & Antiq. Eccles. Köpkenius in vita Johannis Chrysostomi, gedrukt in den jare* 1702.

JOHANNES de II *van Cappadocië* wierdt tot patriarch benoemt in het jaar 517, op het einde van de regering van den keizer Anastasius, en deedt zyne intrede in zyne kerk niet voor de kroning van Justinus, die tot het keizerryk verheven wierdt. Gedurende deze plegtigheit doemde hy Eutiches, Nestorius, Severus en andere ketters, en nam de kerkvergadering aan van Chalcedonië. Vier dagen daarna beriep hy een synode van veertig bisschoppen, om goed te keuren het geen 'er verricht was, en men stelde in de Registers van de kerke den naam van paus Leo. Men voegde daar in de vier eerste algemene kerkvergaderingen, en men riep de bisschoppen, de welke door Anastasius gebannen waren, wederom uit hunne ballingschap. Aldus stilde Johannes alle deze onlusten, de welke de vrede van de kerken van het Oosten zo langen tydt verstoort hadden, gelyk gezegt wordt in de zendbrieven van den paus Hormisdas. Hy stierf in het jaar 520. *Baronius in Annal.*

JOHANNES de III, bygenaamt *Scholasticus*, was Apocrisaris, dat is te zeggen, afgezant van de kerk van Antiochië te Constantinopel, alwaar hy zich in de gemeenschap met verscheide ketters ingelaten hebbende, zy zo veel te wege bragten, dat de keizer Justinianus hem stelde in de plaats van den patriarch Eutyches omtrent het jaar 564. Hy bekleedde dezen bisschoppelyken stoel ongerechtelyk tot het jaar 578. *Eustachius in vitâ Eutych. apud Surium* 6. *Apr.* Zie EUTYCHES.

JOHANNES de IV, bygenaamt *de Vaster* (*Jejunator*), wierdt door de zorge van den keizer Tiberius den II op den bisschoppelyken setel van Constantinopel gestelt na de doodt van Eutyches in het jaar 583. Voor zyne verheffing was hy een ambachtsman, en wierdt daar na een priester van de kerk van Constantinopel. Toen hy hoorde, dat men van hem sprak om hem bisschop te maken, hieldt hy zich verborgen, en deedt zyn uiterste best om te ontvluchten; maar zo haast als hy gezeten was op den stoel van Constantinopel, ontdekte men wel haast, dat zyne nederigheit niet dan in schyn bestondt. Onder de regering van den paus Pelagius, betrok Gregorius van Antiochië, de welke door zyne vyanden tot het uiterste toe verdrukt wierdt, zyne zaak voor den keizer Mauritius, en kwam binnen Constantinopel om recht te verkrygen. Johannes, die verheugt was zyn gezag te kunnen oeffenen over een patriarch van het Oosten, deedt een synode vergaderen van de bisschoppen, die zich aan het hof bevonden, en van de andere naastgelegene, om deze zaak te onderzoeken. In dit synode nam hy den tytel aan van algemeen bisschop, het welk de paus Pelagius kwalyk opnam, en aan de prelaten schreef, hen voor oogen stellende, dat deze byeenkomst niet geoorloost was zonder de toestemming van den Apostolischen stoel. Op het einde van dien brief vermaant hy Johannes dezen tytel af te leggen, zo hy niet wilde, dat hy hem in den kerkelyken ban zou doen. Dit geschil wierdt weder vernieuwt onder de regering van den paus Gregorius: want Johannes, hebbende de stukken overgezonden van een geestelyke rechtzaak van een priester, die zich op den H. stoel beroepen hadt, over zyn vonnis, vondt de paus, dat hy byna op ieder regel zich algemeen bisschop noemde, het welk de oude Vader oordeelde niet te moeten dulden; en het was ook om deze reden, dat hy zich met zynen gewonelyken yver daar tegen stelde. Johannes stierf in 't jaar 569. Nicephorus spreekt van hem als van een man van eene seldzame onthouding. Hy zegt, dat hy alle zyne goederen aan den armen gaf, en dat men na zyne doodt niets by hem vondt, dan een versleten rok, en een slechte houte bedstede, de welke de keizer Mauritius voor zich nam, en op welke hy op grote feestdagen plagt te slapen, wanneer hy boetvaardigheit wilde oeffenen. *Pelagius ep.* 7. 8. *S. Gregorius l. IV. Epist.* 38. 39. *&c. Nicephorus l. XIII. c.* 24. *Baronius A. C.* 583. 595. 596. *Evagrius.* enz.

JOHANNES de V, *Syncellus*, dat is te zeggen, stedehouder en medehelper van den patriarch van Constantinopel, en bewaarder van de heilige vaten van de kerk, volgde Thomas den II op in 't jaar 658. Hy volgde de dwalingen der Monothelиten, hoewel de besluiten van het VI synode hem rechtgelovig noemen, het welk Baronius heeft aangemerkt. Hy stierf in het jaar 664. *Nicephorus in Chron. Baronius A. C.* 658. 664.

JOHANNES de VI, een Monotheliter monnik, wierdt op den patriarchalen stoel gedrongen tegen Cyrus, de welke door den dwingelandt Philippicus Bardanes gebannen was. Dit geschiedde in het jaar 712; maar korten tydt daar na, Anastasius tot het keizerryk gekomen zynde, verdreef hy Johannes uit den stoel, dien hy onrechtvaardelyk bezeten hadt, op het vertoog van paus Gregorius den II, de welke dezen prelaat hadt weten in zyne gunst te voorkomen, gelyk Anastasius en eenige andere schryvers ons berichten. *Anastasius in Gregor. II. Baronius A. C.* 712, 714.

JOHANNES de VII, genaamt de VI by de genen, die den ingedrongen monnik door Philippicus onder het getal der patriarchen niet stellen, was Syncellus, dat is, stedehouder, medehelper en vaatbewaarder van de kerk van Constantinopel. Hy wierdt tot deze waardigheit verheven door zyne laffhertige pluimstrykeryen en strelingen. Hy was leermeester geweest van den keizer Theophilus, en hieldt de zyde der beeldstormers. Hy wierdt tot patriarch gekroont in het jaar 835, na de doodt van Theodorus, berucht door zyne godloosheden, den welken hy, volgens eenige Roomsche schryvers, met de uiterste pogingen nog trachtte te overtreffen. In het jaar 842, Michiel de III tot de keizerlyke waardigheit verheven zynde, onder het bestier van zyne moeder Theodora, wierdt Johannes verjaagt door deze vorstinne, de welke Methodius in zyne plaats deedt stellen. Zyn rampspoedt bragt hem tot geen andere gedachten: in 't tegendeel hadt hy de vrymoedigheit van aan eenige beelden, die hy vondt in het klooster, in het welke men hem hadt opgesloten, de oogen uit te steken. Theodora wierdt hier van verwittigt, en veroordeelde hem op de zelve wyze gehandelt te worden; maar uit aanmerking van zommige lieden, die voor hem spraken, wierdt deze straffe verandert in twee honderd stokslagen, die hy genoodzaakt was te ondergaan in het jaar 844. *Curopalata. Baronius.* enz.

JOHANNES de VIII. Zie XIPHILINUS.

JOHANNES de IX, bygenaamt *Camaterus*, was diaken en bewaarder van de oude handvesten en voorrechten van de kerk van Constantinopel. Hy wierdt tot patriarch van de zelve aangestelt na de doodt van Xiphilinus, omtrent den jare 1158. De Roomsche schryvers beschuldigen hem van staande te hebben gehouden, dat het ligchaam van Christus bederffelyk was in het broodt van het Nachtmaal des Heeren. *Genebrardus in Chron. Spondanus A. C.* 1198. *num.* 30.

JOHANNES de X, die van zommigen *Beccus* wordt bygenaamt, was geheimschryver van den patriarch. Hy verdiende zelfs de eer van tot deze waardigheit verheven te worden, na dat hy de vereeniging van de Grieksche kerk met de Latynsche hadt goedgekeurt, de welke de keizer Michiël de VIII van voornemens was uit te werken op de twede algemene kerkvergadering van Lyons, gehouden in den jare 1274, onder de regering van paus Gregorius den X, tegen het gevoelen van den patriarch Josephus, die zich in een klooster vertrok. Johannes bezat een groten geest en eene seldzame welsprekendheit, de welke hy met genoegzame kracht te werk stelde tegen de aanslagen van den keizer. Echter stemde hy daar in, overtuigt door de wonderbare redenen, die hy vondt in de schriften van Nicephorus Blemmidas, en door meer andere, die hy uit de kerkvaderen te zamen-bragt. Hy bediende zich van de zelve om het geloofsstuk der Latynsche kerk te bevestigen wegens de voortkomst van den H. Geest. De keizer Andronicus, zoon en opvolger van Michiël, deedt naderhandt dezen patriarch veroordeelen in een synode, gehouden binnen Constantinopel omtrent den jare 1283. *Gregoras lib. V. Bzovius. Rainaldi & Spondanus in Contin. Annal. Baron.*

JOHANNES de XI, geboortig van Sozopolis, eene bisschoppelyke stadt van Thracië, was de opvolger van Anastasius in het jaar 1294. Zyne deugden waren oorzaak, dat men hem uit een klooster trok, in het welke hy zich begeven hadt na de doodt van zyne vrouwe, om hem te plaatsen op den patriarchalen setel van Constantinopel, den welken hy bekleed heeft tot het jaar 1301. *Gregoras l. VII. Onuphrius in Chron. Spondanus A. C.* 1294. *n.* 6.

JOHANNES de XII, een amptenaar van den keizer Andronicus, wierdt tot patriarch van Constantinopel benoemt na de doodt van Niphon in het jaar 1315; en dewyl hy getrouwt was wanneer hy tot deze waardigheit verheven wierdt, verliet hy zyne huisvrouw, de welke ter zelver tydt in een klooster ging. Het was onder de Grieken altydt gebruikelyk geweest, dat die gene, de welke tot het patriarchschap verkozen waren, het monnikskleedt moesten aantrekken, zo zy dat niet reets aanhadden. Johannes bereidde zich tot deze plegtigheit; maar de keizer stelde zich daar tegen, vernomen hebbende, dat hy met de jicht gekwelt was, en dat de geneesmeesters hem voorgeschreven hadden vleesch te moeten eeten, het welk hem niet geoorlooft zou hebben geweest, indien hy monnik was geweest. Gregoras zegt, dat deze patriarch zich krachtig benaarstigde in het beschaven van de Grieksche tale. Hy stierf in het jaar 1320. *Gregoras lib. VII. Spondanus A. C.* 1515. *n.* 8.

JOHANNES de XIII wierdt na Ezaïas, die een monnik van den berg Athos was, tot patriarch verkozen omtrent den jare 1331, of 1341,

naar het gevoelen van Onuphrius. Voor deze verkiezing was hy priester van het keizerlyke collegie van Constantinopel. In het jaar 1341 was hy voorzitter in het synode, dat gehouden wierdt om over de gevoelens van Barlaäm en Palamas te oordeelen, en hy wierdt afgezet in het jaar 1345. Dit kan men nazien by *Cantacuzenus*, en by de andere schryvers, de welke hier aangehaalt worden. *Cantacuzenus l. III. & IV. Gregoras l. X. Onuphrius in Chron. Spondanus in Annal. A. C.* 1331. *n.* 10. 1341. *n.* 7. 1345. *n.* 11.

Patriarchen van Jeruzalem.

JOHANNES de I, patriarch van Jeruzalem, volgde Benjamin op omtrent den jare 120: want men heeft geen rechte zekerheit van het jaar, en men weet alleenlyk, dat in zynen tydt de kerk van Jeruzalem tot het uiterste toe vervolgt is geweest. *Eusebius in Chron. Baronius A. C.* 113.

JOHANNES de II was een monnik geweest, en navolger van de kettery van Macedonius. Hy zwoer de zelve af, en gedroeg zich zo wel, dat hy op den bisschoppelyken stoel van Jeruzalem geraakte na de doodt van St. Cyrillus in het jaar 386. St. Epiphanius hadt de wyding verrecht van een priester, met name Paulinianus, den broeder van St. Hieronymus, en nog van een diaken, in zeker klooster, het welk Johannes beweerde van zyn bestier afhankelyk te wezen, en het welk inderdaadt van het zelve niet afhing. Hier uit nam hy gelegenheit van zo zware klagten te doen, als of men alle de Goddelyke en menschelyke wetten geschonden hadt. Dit voorval verschafte aanleiding tot verwydering en afkerigheit van Johannes tegen St. Epiphanius, en St. Hieronymus wierdt mede in dit geschil ingewikkelt: maar de rechte oorzaak van zyn misnoegen was, dat deze grote mannen, en voornamentlyk de eerste, hem verscheide malen berispt hadden over dat hy de ketteryen van Origenes voortstondt. En in der waarheit, hy is beschuldigt geweest van geleert te hebben met de aanhangers van Origenes, dat, gelyk de Zoon in de H. Drievuldigheit den Vader niet kon beschouwen, aldus ook de H. Geest den Zoon niet kon beschouwen; dat de zielen in de ligchamen gevangen wierden gehouden als in een kerker, en dat de zelve alvorens in het paradys geleeft hadden; dat de duivelen en de verdoemden op het laatste boete zouden doen, en, gelyk de Heiligen, tot de gelukzaligheit geraken; enz. Deze kerkvoogdt, kunnende bezwaarlyk St. Epiphanius overreden, en gevolgelyk niet tot zyn oogwit komen, vermits hy bisschop was zo wel als hy, besloot hy alleen met alle geweldt en vinnigheit St. Hieronymus te overvallen, dien hy een dodelyken haat toedroeg, en liet zich door zulk eene bittere kwaadaardigheit vervoeren, dat hy den kerkelyken ban tegen hem uitblixemde, en den toegang van het H. Graf verboodt. Het is ook gebeurt door zyne listen en snode streken, dat 'er eene geweldige vervolging ontstondt tegen den gemelden St. Hieronymus, en tegen de kloosters, die hy bestierde; en inderdaadt, de brief, den welken paus Innocentius de I, by welken Paula en hare dochter Eustochia hare klagten hadden gedaan, aan dezen kerkvoogdt schreef, geeft genoegzaam te kennen, dat men hem verdacht hieldt, als of hy eenig deel aan de voorgaande moeielykheden gehad hadt. Johannes hadt het voorzitterschap bekleed op het concilie van Diospolis in Palestina in den jare 416, en hadt de dwalingen van Pelagius gedoemt, na dat hy die zelfs naar oogenschyn gedoemt hadt: maar sedert die kerkvergadering heeft hy opentlyk getoont, dat hy dezen aartsketter tegen zyne beschuldigers begunstigde. St. Augustinus, die hier van verwittigt was, schreef hem een brief, in welken hy hem bericht, dat Pelagius een bedrieger was, de welke kwade gevoelens hadt wegens de genade van Jesus Christus. Hy zondt hem een boek toe van den ketter, dat voor tytel hadt: *de Naturâ*, met het antwoordt, dat hy daar tegen geschreven hadt, en vroeg hem in den naam van alle zyne medebroeders de besluiten af van het synode van Diospolis. Johannes zondt hem de zelve over, en St. Augustinus, die ontfangen hebbende, maakte een boek daar van, het welk men in die eeuwe gevonden heeft in eene abdy van Reguliere kanunniken. De patriarch stierf kort daar na in het jaar 416, en wierdt van Praïlus opgevolgt. In zynen tydt, zegt men, heeft men de overblyfsels gevonden van St. Stephanus, eersten martelaar. Gennadius, die van dezen prelaat spreekt als van een man, welken het aan geen welsprekendheit ontbrak, getuigt, dat hy verplicht is geweest eene schriftelyke verantwoording op te stellen van zyne lere, by die genen, de welke hem beschuldigden de lere van Origenes voorgestaan te hebben, voor welkers verstandt en bekwaamheit hy wel grote achting over hadt, zonder echter zyne leerstukken aan te nemen Petrus Vestelius, een Karmeliter monnik van Aalst, en overste van het klooster binnen Antwerpen, liet in het jaar 1643 twee Delen van verscheide werken in druk uitgaan, de welke hy beweert die te zyn van dezen Johannes van Jeruzalem. In het twede Deel bevlytigt hy zich om hem te rechtvaardigen nopende alle de beschuldigingen van St. Hieronymus, en hy beweert, dat de brief aan Pammachus, in welken van zyne dwalingen gesproken wordt, van dien vader niet geschreven is. De nieuwsgierigen, die den grondt zullen willen nasporen van dit grote geschil, kunnen dit boek nazien. Hy heeft in het eerste Deel verscheide verhandelingen gestelt, die aan St. Johannes Chrysostomus toegeschreven worden, en andere, de welke hy zegt van dezen kerkvoogdt van Jeruzalem geschreven te zyn, beginnende met het aanhalen van het boek, genaamt: *De institutione primorum monachorum Veteris Testamenti*, met welk zeggen de geleerden met reden den spot dryven, gelyk mede met het gene daar hy verhaalt, dat deze Johannes een Karmeliter monnik zou geweest zyn. *S. Hieronymus Ep.* 61. *S. Augustinus Ep.* 252. *de gestis Pelag. edit. August. Vindel.* 615. *Theodoretus lib. V. Hist. cap.* 35. *Idacius in Fast. & in Chron. A. C.* 406. *& seq. Gennad. c.* 30. *Trithemius. Bellarminus de script. Eccl. Godeau Hist. Eccl Baronius A. C.* 386. *& seq.* 444. *Usserii Antiq. Brit. c.* 9. *Noris Hist. Pelag.*

JOHANNES de III is ingedrongen geweest op den bisschoppelyken setel van Jeruzalem in het jaar 513, tegen Elias, een rechtgelovig kerkvoogdt, en de genegenheit, die hy de dwalingen van Eutyches en Severus toedroeg, welke het concilie van Chalcedonië doemde, was oorzaak, dat hy tot deze waardigheit verheven wierdt. De abt Sabas stelde hem de waarheit voor oogen, en overtuigde hem van de zelve op eene zo krachtige wyze, dat hy in eene grote vergadering, die voor het grootste gedeelte uit ketters bestondt, den kerkelyken ban uitsprak tegen Nestorius, Eutyches, en Dioscorus. Hy stierf in het jaar 525. *Baronius A. C.* 513. 520. 525.

JOHANNES de IV volgde Eustachius op in het jaar 561, en bestierde de kerk van Jeruzalem tot het jaar 595. Evagrius spreekt van hem in het zesde boek van zyn Historie, en Baronius in zyne Jaarboeken. Genebrardus stelt een anderen JOHANNES sedert het jaar 795, tot den jare 802.

JOHANNES *van Verceil*, patriarch van Jeruzalem, was generaal van de Dominikaner monniken, de welke door paus Nicolaus den III tot het patriarchschap van Jeruzalem verheven wierdt in het jaar 1278. Hy muntte wonderlyk uit door zyne verdiensten en Godsdienstigheit. *Razzi Huom. illustr. Domin.*

Kardinalen.

JOHANNES *de Rochetaillée*, kardinaal bisschop van Parys, naderhandt aartsbisschop van Rouaan en van Besançon, kardinaal, en patriarch van Constantinopel. Zyne verdiensten en deugden deden hem tot deze waardigheden verheffen in de XV eeuwe. Hy was geboortig van een klein vlek van Rochetaillée, aan de rivier de Saône, boven de stadt Lyon gelegen, van het welke hy zynen naam bekomen heeft. Zyn geest, die hem tot verhevene zaken aanvoerde, kon zich niet bepalen in het huis van zynen vader, de welke een arm wyngaardenier was: ook gedroeg hy zich zo wel, dat hy tot een choorjonge wierdt gebruikt in de kerk van sint Jan binnen Lyon. Zommigen zeggen, dat hy kort daar na dit beroep verliet, en naar Parys trok, alwaar hy een zeer groten voortgang maakte in het geestelyke recht en de Godgeleerdheit. Men weet ten minste, dat hy, de leeraarsmuts opgezet hebbende, tot officiaal of geestelyk rechter is aangestelt geweest, en dat hy zeer aanzienlyk verschenen zynde op de algemene kerkvergadering van Constants, voor eerst een bisdom, en daarna het patriarchschap van Aquileja bekomen heeft. Martinus de V verplaatste hem nog in het bisdom van Geneve: in het vervolg wierdt hy benoemt tot dat van Parys, en eindelyk tot het aartsbisdom van Rouaan. Dewyl in deze waardigheden zyne bekwaamheit meer en meer uitstraalde, wierdt hy vervolgens ook hoger verheven; en het was uit dien hoofde dat de gemelde paus hem corrector van de Apostolische brieven, en patriarch van Constantinopel gemaakt hebbende, volgens het zeggen van Ciaconius, hem nog begiftigde met het ampt van onderkancelier van de kerk, en kort daar na met den kardinaalshoedt in het jaar 1426. Het gebeurde in dien tydt, dat de geestelykheit van Besançon hem voor haren aartsbisschop verkoos, en in het vervolg benoemde hem de paus Eugenius de IV tot zynen afgezant in Vrankryk. Hy stierf binnen Boulogne, terwyl hy op weg was om zyn ampt te gaan waarnemen, in het jaar 1436, of 1437, volgens het zeggen van anderen, die verzekeren, dat zyn ligchaam naar Lyon vervoert is, alwaar het zelve ter aarde wierdt bestelt. *Chifflet Vesont. P. II. Ciaconius in Mart. V. & Eugen. IV. Sammarth. Gall. Christ. T. I. pag.* 132. 457. 598.

Eenige schryvers vermengen dezen kerkvoogdt verkeerdelyk met zekeren Franciskaner monnik van Aurillak, in Auvergne, die den zelven naam voerde van JOHANNES *van Rochetaillée*, of *Rochetaillade*, het welk nochtans strydig is met de waarheit, vermits de kardinaal overleden is in het iaar 1436, of 1437, gelyk gezegt is, en dat de andere leefde in den jare 1350. Deze Franciskaner monnik predikte tegen de kerkvoogden en de vorsten van zynen tydt. Hy beroemde zich de wetenschap te bezitten van toekomende dingen te kunnen voorzeggen; en inderdaadt hy voorzeide al eenige byzondere zaken wegens de komste van twee Antichristen, als mede van die van een Engel, tot de hervorming van de kerk, en van de during der oorlogen, die alstoen ontstaan waren tusschen de koningen van Vrankryk en Engelandt. Om deze verhalen schriftelyk staande te houden maakte hy verscheide boeken, en de Vervolger van de Kronyk van Nangis verzekert, dat hy 'er twee gezien heeft, waar van het eerste genaamt wierdt, *Ostensor*; en het andere voor tytel voerde: *Vade mecum in tribulatione.* Paus Clemens de VI deedt hem aanzeggen diergelyke dwaasheden niet meer uit te strooien, het welk hem echter niet wederhieldt in zyn voorgenomen werk voort te varen, en om deze reden wierdt hy op 't bevel van Innocentius den VI in de gevangenis gezet. Hy raakte daar weder uit onder de regering van Urbanus den V, maar veranderde zyne levenswyze niet. Vignier is van gedachten, dat deze monnik de zelve is, de welke van Henrik van Erfort in zyne Kronyk *Aibalus* genoemt wordt, het welk eenigen schyn van waarheit heeft; als of aan hem de bynaam van snorker, of onbeschaamde zwetser zou gegeven zyn. Trithemius spreekt zeer voordeelig van

van het verstandt van dezen Johannes van Rochetaillade: doch het zy genoeg, dat men hier heeft aangewezen, dat hy onderscheiden moet worden van den kardinaal. Zie *Trithemius de script. Ecclesiast. & Spondanus A. C. 1356. n. 10.*

JOHANNES *van Abbeville*, kardinaal, een geboren Franschman, uit de provincie van Pikardië, was in grote achting omtrent het jaar 1220. Eenige schryvers noemen hem *Johannes van Algrain*, en verzekeren, dat hy een monnik van de orde van Cluni is geweest, en overste van Abbeville, het welk weinig overeenkomt met het gene Albericus daar van verhaalt. Wat hier van zy, Johannes van Abbeville is deken geweest van de kerk van Amiens, en hoogleeraar van Parys, in welke stadt hy met veel luister en toejuiching de Godgeleerdheit leeraarde, tot den tydt toe, dat zyne bekwaamheit hem op den aartsbisschoppelyken stoel van Besançon verhefte. Albericus, die hier voren reets is aangehaalt, zegt, dat hy aartsbisschop gewyd is in het jaar 1225 in de stadt Rheims. Paus Gregorius de IX, die zyne deugdt in hoge achting hieldt, maakte hem kardinaal in het jaar 1227, en zondt hem als zynen afgezant naar Spanje en Portugal, om aldaar de kruisvaarten tegen de Saracenen te prediken. Hy gebruikte hem ook aan het hof van den keizer Frederik den II, wiens geest hy met zulk eene seldzame voorzichtigheit wist in te nemen, dat hy hem tot andere gedachten bragt ten opzichte van den Roomschen stoel. Hy weigerde den tytel aan te nemen van patriarch van Constantinopel, en stierf binnen Rome op het einde van de maandt September in het jaar 1237, en niet in het jaar 1240, gelyk Ciaconius van gevoelen is geweest. Hy heeft verscheide werken nagelaten; namentlyk verklaringen over het Hogeliedt van Salomon; vier boeken van Geestelyke vermaningen, en meer andere. *Albericus in Chron. Trithemius in Catal. de script. Sixtus Senensis lib. IV. Bibl. S. Arnoldus Wion lib. II. Ligni vitæ. Ciaconius & Onuphrius in Greg. IX. Ughel. Ital. Sacra in Episc. Sison. Chifflet Vesunt. P. II. pag. 261. & seq. Frison Gall. purp. Aubery Hist. des Card. Hist. d'Abbeville.*

JOHANNES *van Longueville*, kardinaal. Zie in het vervolg JOHANNES *van Orleans*, genaamt de Kardinaal van Longueville.

JOHANNES *van Lotharingen*, kardinaal, was de zoon van Renatus den II, hertog van Lotharingen, en van Philippina van Gelderlandt. Hy wierdt geboren in het jaar 1498, en zo wel door zyne bekwaamheit, als door zyne doorluchtige geboorte verheven tot zeer aanzienlyke kerkvoogdyschappen: want hy wierdt aartsbisschop van Lyon en van Narbonne, bisschop van Mets, van Luçon, van Verdun, en meer andere plaatsen; abt van Cluni, en van Fescamp, van Marmoustier, enz. Paus Leo de X maakte hem kardinaal, met den tytel van *S. Onuphrius*, in het jaar 1518. Zyn huis was t'allen tyde een vrye schuilplaats voor geleerde lieden, en een kweekschool van de deugdt: ook is het om deze reden dat zyn naam zo vermaard is in de schriften der geleerden. Hy stierf in het jaar 1550. *Sammarth. Gall. Christ. Mezeray Hist. de France.* enz.

JOHANNES *van Orleans*, genaamt de Kardinaal van Longueville, was aartsbisschop van Toulouze. Hy is de zoon geweest van Franciscus, graaf van Dunois, hertog van Longueville, en van Agnes, de dochter van Lodewyk, hertog van Savoje, en van Anna van Cyprus, en de zuster van Charlotta, gemalin van koning Lodewyk den XI. De hertog van Orleans, die naderhandt koning Lodewyk de XII is geweest, kennende de gelegenheit, de welke die vorst hadt tot de studiën, bevlytigde zich om hem tot aanzienlyke ampten te doen verheffen, en bezorgde hem de abdy van Bek. In het jaar 1502 maakte hy, dat hem het aartsbisdom van Toulouze wierdt opgedragen. Hy gebruikte hem ook in zaken van de grootste aangelegenheit; en de koning François de I verkreeg voor hem een kardinaalshoedt, den welken hy ontfing in het jaar 1533 uit handen van paus Clemens den VII; maar de bezitting van deze waardigheit duurde niet lang, alzo hy kort daar na overleedt binnen Tarascon, op weg zynde om den gemelden paus te gemoet te komen en te ontfangen, die zich binnen Marseille kwam laten vinden, om de trouwplegtigheden te verrechten van zyne nicht Catharina de Medicis met Henrik, hertog van Orleans, naderhandt koning Henrik de II van dien naam. *Bertrand. Hist. de Toul. Robert. & Sammarth. Gall. Christ.*

JOHANNES *van Parma*, kardinaal, is een man van zeer grote achting geweest, de welke, na verscheide kerkelyke gezantschappen van de grootste aangelegenheit bekleed te hebben, den eernaam van Vrede-Engel verdient heeft in de XIII eeuw.

JOHANNES *van Turrecremata*, anders *van den verbranden toren*, kardinaal, was een Spanjaardt van geboorte in het vlek van Torquemada, waar van hy den naam behouden heeft. Dit vlek is gelegen in het stift van Palença. Johannes was een monnik van de orde van St. Dominicus, en naderhandt grootmeester van het pausselyk hof; en dewyl zyne deugdt alom de oogen van een menigte van verwonderaars tot hem trok, maakte hem paus Eugenius de IV een lidt van de H. vergadering der kardinalen in het jaar 1439. Sedert dien tydt verkreeg hy het bisdom van Sabina, en verdiende, dat Pius de II zelfs zyn lofspraak gemaakt heeft, gevende aan hem den heerlyken tytel van beschermer en verdediger des geloofs. Deze lofreden kwam hem rechtmatiglyk toe, en de boeken, die hy heeft nagelaten, konden hem nog genoegzaam den eernaam van een doorgeleerd schryver doen bekomen. De voornaamste daar van zyn de vyf Delen der verklaringen wegens het dekreet van *Gratianus*; een aanspraak, die hy gedaan heeft aan Eugenius den IV, en die tot antwoordt verstrekte aan een gezant op de kerkvergadering van Basel wegens het oppergezag van den paus en van de algemene kerkvergadering; voorts heeft hy opheldering en gemaakt over den kloosterregel van St. Benedictus, als ook eenige verklaringen over de Psalmen; als mede *Summa de ecclesia & ejus auctoritate*, een traktaat van het wywater; Predikatiën en geestelyke Vermaningen op alle de zon- en feestdagen, en meer andere werken. Hy is gestorven in het jaar 1468, den 26 September, in den ouderdom van 80 jaren. *Trithemius & Bellarminus de script. Eccles. Onuphrius in Chron. Blondus. Mariana. Ciaconius. Anton. de Siena. Spondanus.* enz.

JOHANNES VITALIS, kardinaal. Zie VITALIS.

JOHANNES, bygenaamt *Campanus*, geboren te Salerno, was een monnik op den berg Cassino, en wierdt door paus Celestinus den III kardinaal gemaakt, als mede naderhandt door den zelven als gezant naar Duitschlandt gezonden. Na de doodt van dien paus wierdt hy door tien der voornaamste kardinalen tot des zelfs opvolger benoemt; maar uit vreze van eene scheuring weigerde hy de aangebodene waardigheit aan te nemen, en hielp in het tegendeel het verkiezen van Innocentius den III bevorderen, die hem naderhandt, om hem zyne dankbaarheit te betonen, met vele weldaden en eerampten overhoopte. Onder anderen zondt hy hem met de hoedanigheit van gezant eerst naar het koninkryk van Napels, daar na naar Sicilië, en ten laatste naar Engelandt, Schotlandt en Ierlandt. Gedurende dit laatste gezantschap verduisterde hy den roem, dien hy wegens zyne matigheit in eeten en drinken, wegens zyne geleerdheit, en wegens zyne andere verdiensten hadt verkregen, zeer door de gierigheit, aan welke hy zich in den hoogsten graadt overgaf. Hy stierf te Rome in den jare 1210. *Ciaconius. Oldoinus. Ughelli. Panvin. Baron. De Larrey Geschied. van Engel. Schotl. en Ierl.*

JOHANNES, bygenaamt *Cassinensis*, wordt gezegt een Benedictyner monnik op den berg Cassino geweest te zyn, zynde zyn geslacht en vaderlandt onbekend. Hy wierdt in den jare 873 door paus Johannes den VIII kardinaal-diaken gemaakt, en overleedt omtrent den jare 883. Hy heeft het leven van *Gregorius* den Groten in vier boeken, als mede dat van *Clemens* den I beschreven, en is van voornemen geweest eene kerkelyke geschiedenis op te stellen, ten welken einde zyn grote vriendt, Anastasius de Bibliothekaris, verscheide zaken uit het Grieksch in het Latyn hadt overgebragt. Eenigen vermengen hem met *Paulus Cassinensis*, en zelfs met paus *Johannes* den VIII. *Sigebertus in Chron. P. Diaconus de Vir. illustr. mont. Cassin. Lud. Jac. à S. Carolo Bibl. Pontif. Trithemius. Wion. Bellarmin. Rosweid. Possevin. Miræus. Vossius.*

JOHANNES, bygenaamt *Corfiensis*, of van Corfu, wiens geslacht en vaderlandt mede onbekend zyn, verkreeg dien bynaam van het aartsbisdom van Corfu, het welk hy bekleedde. Hy wierdt door paus Urbanus den VI, als zynde een deftig Godgeleerde en prediker, kardinaal-priester gemaakt, met den tytel van *St. Sabina*, en kort daar na, nevens den kardinaal Wilhelm van Altavilla, benoemt om de zaak van den tegenpaus Clemens den VII te onderzoeken. Naderhandt wierdt hy als gezant naar Castilië gezonden, om den koning van dat ryk, om dat hy den gemelden tegenpaus bleef aankleven, in den ban te doen. Na zyne te rug komst was hy een der genen, welke de openbaringen van St. Brigitta onderzochten en bevestigden. Vervolgens verselde hy paus Urbanus den VI naar Napels, maar maakte zich daar verdacht van met des konings staatsdienaren gevaarlyke aanslagen tegen het leven van dien paus gesmeed te hebben; om welke reden hy den 11 January des jaars 1385 te Luceria in verzekering wierdt genomen, en ten laatste, na eene lange en harde gevangenisse, in December des zelven jaars te Genua, nevens vier andere kardinalen, in een zak gestoken en in zee geworpen. Men schryft hem toe een boek, met den tytel van: *De tempore & sanctis*, en een ander, met dit opschrift: *Paraphrases in passionem Domini. Annales Trivultianæ & Sicil. Cantelor Elench. Cardin. Panvin. Victorell. Aubery. S. Antonin.*

JOHANNES, bygenaamt *van Crema*, de plaats van zyne geboorte, kardinaal-priester, wierdt tot die waardigheit verheven door paus Pascalis den II in den jare 1099. Toen keizer Henrik de V Maurits Bourdin, aartsbisschop van Braga, tegen Gelasius den II, opvolger van Pascalis, tot paus hadt verklaart, onder den naam van Gregorius den VIII, trok de kardinaal Johannes met eenig krygsvolk tegen dezen tegenpaus op, belegerde hem binnen de stadt Sutri, en leverde hem gevangen in de handen van Calixtus den II, die na de doodt van Gelasius den II den pausselyken stoel hadt beklommen. Paus Honorius de II zondt hem in den jare 1124 als gezant naar Engelandt en Schotlandt, daar hy een synode nationaal beriep, op het welke hy eenige strenge ordonnantiën tegen het ergerlyke leven der geestelyken, als mede tegen het trouwen van de zelve, maakte. Maar de Engelsche schryvers verhalen, dat als hy op een tydt door eene zielroerende redenvoering het laatstgemelde hadt tegengesproken, hy den volgenden morgen by eene hoer te bedt wierdt betrapt, wanneer hy tot zyne verschoninge zou gezegt hebben, dat hy wel in Engelandt was gekomen om de gebreken der geestelyken te bestraffen, maar dat hy die wetten geenzins zelf onderworpen was. Anderen spreken dit, als mede dat hy de geestelyke ampten voor geldt verkocht, tegen, en laken in hem alleen, dat hy eerst den tegenpaus Anacletus den II aanhing, maar kort daar na aan de zyde van Innocentius den II overging. Hy bewees zich zeer milddadig omtrent de kerke van S. Chrysogonus te Rome, daar hy den tytel van voerde. Hy overleedt in den jare 1138, in een hogen ouderdom, en heeft de volgende schriften nagelaten: *De rebus à se gestis in legatione Anglicana; de schismate Anacleti; de expugnatione Sutrii*; enz. *S. Bernh. in Epist. Ciacon. Oldoin. Victorell. Huntingdon. De Larrey Geschied. van Engelandt, enz. I Deel, fol. 264.*

AARTSBISSCHOPPEN, BISSCHOPPEN EN ABTEN.

JOHANNES, aartsbisschop van Lyon, volgde Hugo op omtrent den jare 1111. Van hem wordt gewag gemaakt in de zendbrieven van *Ivo van Chartres*. De vader Sirmond verwondert zich, in zyne aarmerkingen wegens Godefridus, abt van de H. Drievuldigheit van Vendome en kardinaal, dat het meeste deel van die genen, die verzamelingen hebben gemaakt van de bisschoppen van Lyon, dezen, van welken hier gesproken wordt, vergeten hebben. Hy is onderscheiden van een anderen van dien naam, die de kerk van Lyon bestierde in het jaar 1289, volgens het zeggen van Paradin.

JOHANNES *de Belles-Mains*, of *Bellis manibus*, aartsbisschop van Lyon. Zie BELLIS MANIBUS. (JOHANNES DE)

JOHANNES de I, aartsbisschop van Bremen, was een Deen van geboorte, en wierdt *Fursat* bygenoemt. Men zegt, dat zyne moeder uit koninklyken bloede gesproten was. Eerst was hy Domproost te Rothschildt, en naderhandt aartsbisschop van Lunden, op het eilandt Schonen. Hy wierdt, om dat hy de buitensporigheden van den Deenschen koning Erik den VII tegensprak, in de gevangenisse geworpen; maar hy brak, met behulp van zyne vrienden, die hem touwen, vylen, en andere breekyzers, bragten, uit, en vluchtte naar Italië, daar hy door paus Bonifacius den VIII zeer wel wierdt ontfangen, de welke gansch Denemarken om zynent wille in den ban deedt. Maar doordien zich de gemelde koning des niet bekreunde, vernietigde de volgende paus Benedictus de XI zes jaren daar na dien ban, stelde een anderen aartsbisschop van Lunden aan, en troostte Johannes met de hope van een beter plaats. De zelve weigerde echter het aartsbisdom van Riga aan te nemen, en wierdt in den jare 1307 door paus Clemens den V tot aartsbisschop van Bremen aangestelt. Hy regeerde een tamelyken tydt vreedzamelyk; maar geraakte ten laatste in zodanig eene verachting, dat men daar kwalyk weêrga van in de Historiën zal aantreffen. Het Kapittel begeerde volstrekt hertog Johannes van Luneburg in zyn plaats tot aartsbisschop, maar kon zyn oogmerk daar omtrent niet bereiken, om dat de paus dezen Johannes met kracht beschermde, hoewel de zelve veel moest lyden, en zelfs in Bremen niet zeker was. Hy nam zyne toevlucht tot die van Ditmarsen, maar wierdt van hen met verachting te rug gezonden, zonder dat hy zich daar van kon wreken. Daar op begaf hy zich naar Norden in Oost-Vrieslandt; maar een vrouwspersoon hadt de stoutheit van met een groten stok op hem los te gaan, en hem wakker af te rossen, om dat hy haar, naarze meende, in zekere zake geen recht hadt gedaan. Naderhandt vertrok hy naar Wildeshauzen, daar hem een zyner vyanden, Otto van Oyta genoemt, ontmoette, die hem gevangen nam, aan handen en voeten bondt, maar hem eindelyk, na dat hy hem met slaan en smyten hard hadt gehandelt, weder liet lopen. Ten laatste trok hy in den jare 1327 met een groten schat naar Avignon, in Vrankryk, daar zich de paus toen onthieldt, en daar hy kort daar na overleedt. De paus maakte zich zelf erfgenaam van alle zyne goederen.

Daar zyn nog twee aartsbisschoppen van Bremen geweest, die den naam van JOHANNES gehad hebben, namentlyk JOHANNES *van Slamstorp*, van den jare 1407, tot den jare 1421, en JOHANNES RODE, van den jare 1496, tot den jare 1511; maar van beide is niets merkwaardigs aangetekent. *Alb. Krantz. Metrop. Chytræi Sax. Annal. Archiepisc. Brem. Henr. Walterus in Chron. ap. Meibom. T. II. Hist Germ. Dilich. in Chron. Brem.*

JOHANNES de III, aartsbisschop van Saltsburg, was een burgers zoon van Breslau, en wierdt *Vitesius* toegenaamt. Hy wierdt wegens zyne geleerdheit en verstandt eerst proost van Funfkirchen, daar na bisschop van Erla en Waradein; en na dat hy in den jare 1464 als gezant van Matthias Corvinus, koning van Hungarië, van het keizerlyke hof was te rug gekomen, hebbende zynen last gelukkig uitgevoert, en de Hungarische kroon, die aldaar 24 jaren in bewaring was geweest, weder ingelost, als mede het misverstandt tusschen de Duitschers en Hungaren ten eenemale weggenomen, wierdt hy in den jare 1473 tot aartsbisschop van Gran aangestelt. Doch kort daar na begon de gunst des konings tegen hem te verminderen, om dat hy verdacht wierdt gehouden de zyde van het huis van Oostenryk toegedaan te zyn. Daar by kwam, dat een monnik, Gabriel genaamt, aan het hof in groot aanzien geraakte, en zelfs eindelyk door de aanpryzinge van den koning tot kardinaal wierdt verheven, het welk Johannes bewoog in den jare 1477 onverwacht met een groten schat naar Wenen te vertrekken. Hy wierdt van keizer Frederik den III zeer wel ontfangen, inzonderheit om dat hy een grote somme gelds tot het bruiloftsfeest van den prinsse Maximiliaan met de princesse van Burgundië opschoot. Wanneer zich nu de aartsbisschop van Saltsburg, Bernhard, op dien tydt liet verluiden, dat hy zyn ampt wilde nederleggen, bragt men te wege, dat Johannes in zyn plaats tot aartsbisschop wierdt verkoren. Zie BERNHARD, aartsbisschop van Saltsburg. Die van Saltsburg waren ook wel met hem te vrede: want schoon hy vele kostelyke huizen liet bouwen, en ten dienste van den keizer twee prachtige gezantschappen, het eene naar Burgundië, en het andere naar Aken, bekleedde, wierden de kosten daar van echter van zyne uit Hungarië mede-gebragte schatten goed gemaakt. Maar wanneer de afgedankte aartsbisschop Bernhard in den jare 1487 overleedt, wilden de meeste Domheeren den proost Christoffel Ebro tot aartsbisschop verkiezen: doch Johannes kantte zich zo krachtig tegen hen aan, dat zy alle, behalven twee, naar Muhldorf moesten vluchten. Hier op regeerde hy met de gemelde twee kanunniken in rust tot zyne doodt toe; die voorviel in den jare 1489, wordende een der zelven, namentlyk *Frederik*, graaf van Schaumburg, van eenigen slechts voor een edelman van Schaumburg gehouden, tot zynen opvolger verkoren. *Mezgeri Histor. Salisb. Hundii Metrop. Salisb.*

JOHANNES *van Bajeux*, bisschop van Avranches', en naderhandt aartsbisschop van Rouaan, een van de doorluchtigste kerkvoogden, die de Gallikaansche kerk gehad heeft in de elfde eeuwe, is een man geweest, wiens lof verscheide schryvers van zynen tydt hebben opgestelt. Hy riep eene kerkvergadering by een in het jaar 1074, in welke hy eenige stellingen maakte, die aanleiding gaven aan zekere geestelyke lieden van eene ongeregelde levenswyze, dat zy tegen hem opstonden, en hem noodzaakten de vlucht te nemen. Deze was de eenigste vervolging niet, die hy onderging: de monniken van de abdy van St. Ouënus maakten een nieuwen opstandt, en vermoordden hem in het jaar 1079 op een lusthuis, alwaar hy om zyne krankheit zyn verblyf hieldt. Hy hadt zyn kerkvoogdschap afgestaan, met toestemming van paus Gregorius den VII, die tot dien einde een gezant derwaarts zondt. Deze geleerde kerkvoogdt maakte een boek van den kerkdienst, het welk Johannes le Prevôt, kanunnik van Rouaan, met aanmerkingen in het licht heeft gegeven. *Gregorius VII. l. I. ep. 9. l. V. ep. 19. Lanfranc. in Epist. Guillaume de Gemieges Hist. l. VII. c. 38. l. VIII. c. 3. Ordericus Vitalis l. IV. & V. Matth. Westm. Robert. & Sammarth. Gall. Christ.*

JOHANNES *van Biclare*, of *van Girona*, (*Biclariensis*, of *Gerundensis*) een Goth van afkomst, en geboortig van Santaren in Portugal, bloeide in de zesde eeuwe. Hy bezat eene grote kennis van de Grieksche en Latynsche talen, om welke in den grondt te leren hy zeven jaren besteed hadt binnen Constantinopel. Op zyne te rug komst in Spanje verkreeg hy het bisdom van Girona; en dewyl hy zich met groten yver stelde tegen de dwalingen der Arianen, zondt hem de koning Leovigildus, die deze ketters begunstigde, in ballingschap. Johannes vertrok naar Catalonië, en stichtte aan den voet van het Pyreneesche gebergte een klooster, genaamt Biclare. Dit is al het gene men zekers van hem weet; want de schryvers, die van hem spreken, hebben geen zorg gedragen, noch om het jaar van zyn afsterven aan te wyzen, noch op wat tydt hy op den bisschoppelyken stoel van de kerke van Girona geplaatst is. Hy vervolgde de Kronyk van Victor, bisschop van Tunis in Afrika, sedert het eerste jaar van het keizerryk van Justinus den II, het welk valt op het jaar 566, tot het achtste van de regering van Mauritius, het welk het jaar 590 uitmaakt. Henricus Canisius gaf in het jaar 1600 dat werk in het licht, het welk Jozeph Scaliger veel naauwkeuriger en beschaafder heeft laten in druk komen in het jaar 1606. *S. Isidorus de Vir. illust. c. 31. Honoré d'Autun libel. 3. cap. 37. Trithemius in Catal. Baronius T. VI. Annal. A. C. 584. Mariana Hist. Hisp. l. V. c. 13. & 15. Bellarminus de Script. Eccl. Vossius l. II. de Hist. Lat. Possevinus. Miræus.*

JOHANNES, bisschop van Dara, heeft een boek geschreven van de kerkelyke heerschappy, van het welke Abraham Echellensis getuigt een heel oud afdruksel gehad te hebben. M. Bosquet, toen bisschop van Lodéve, te Rome zynde, liet dit boek uitschryven. Het zelve was in het Syrisch geschreven over het werk van St. Dionysius wegens de kerkelyke heerschappy, en dit werk te Parys gebragt hebbende, gaf hy kennis daar van aan den Vader Morin, die 'er omstandige uittreksels van heeft gemaakt in zyn boek van de wydingen; maar hy beweert, dat 'er niets in dit werk van Johannes van Dara te vinden is, door het welke bewezen kan worden, dat het zelve die aloudheit heeft, de welke Abraham Echellensis daar aan toeschryft, aanmerkende, dat hy in de vierde eeuwe geleeft heeft. Hy wederlegt de hedendaagsche Syriërs, die staande houden, dat deze bisschop een leerling van St. Ephrem is geweest. *Abraham Echellensis Catalog. de script. Orient.*

JOHANNES, bygenaamt *van Oxford*, om dat hy binnen die stadt, in Engelandt, geboren was, heeft geleeft in de XII eeuwe. Hy maakte groten voortgang in de letterkunst, en door zyne bekwaamheit verkreeg hy het dekenschap van Salisbury. Deze verheffing zette hem moedt by, en hy was van gevoelen zyn geluk verder voort te zetten. Hier toe een gunstig middel uitgevonden hebbende, verklaarde hy zich voor Henrik den II, koning van Engelandt, tegen St. Thomas van Kantelberg. Deze toegevendheit bezorgde hem het bisdom van Chichester, en daar na dat van Norwich. Hy schreef tegen den gemelden St. Thomas ten voordeele van den koning, die hem naar Sicilië zondt. Johannes van Oxford schreef een verhaal van die reize, eene Historie van Engelandt, en meer andere werken. *Pitsæus de script. Angl. Boëthius in Præf. Hist. Scot. Vossius l. II. de Hist. Lat. c. 56.*

JOHANNES *van Salisbury*, een Engelschman, bisschop van Chartres, en een van de geleerdste mannen van de XII eeuwe, wierdt geboren uit een geslacht, wiens tydelyke goederen zeer middelmatig waren; maar het welk eene seldzame deugdzaamheit bezat. Hy woonde in zyne jonkheit by Petrus, abt van Celles, die hem verscheide malen zyn klerk noemt in zyne zendbrieven; en Johannes van Salisbury getuigt in den achtsten van zyne brieven, die aan hem is afgevaardigt, dat hy oneindelyk aan hem verplicht is. Uit het huis van dezen abt vertrekkende, ging hy studeren binnen Parys, alwaar hy door de milddadigheden van Thibaut den II, bygenaamt de Grote, graaf van Champagne, onderhouden wierdt, en zette in deze vermaarde hogeschool de leeraarsmuts op 't hoofdt. In het vervolg begaf hy zich naar Rome, om de eer te hebben van paus Adrianus den IV te mogen groeten, de welke zyn landsman was, en die hem byzondere blyken gaf van zyne genegenheit en vriendschap, gelyk hy dit zelf getuigt in zyne boeken.

Van

Van daar keerde hy weder naar Parys, alwaar hy eenigen tydt met leeraren doorbragt, en hadt alstoen het voordeel van den geleerden Petrus van Blois tot zynen leerling te hebben. Na dien tydt deedt hy een reis naar Engelandt, alwaar hy zich ophieldt by Thibaut, aartsbiſſchop van Kantelberg, en na de doodt van dien kerkvoogdt bleef hy by St. Thomas, zyn opvolger, wiens medegeſel hy is geweeſt tot den tydt toe van des zelfs doodt. Middelerwyl, alzo men alom niet ſprak dan van zyne grote bekwaamheit, verkoos hem de geeſtelykheit van Chartres tot haren biſſchop, op het verzoek van den koning Lodewyk den Jongen, die eene byzondere achting voor hem hadt, als mede op het vertoog van zyn boezemvriendt Wilhelm van Champagne, de zoon van Thibaut den IV, die van den biſſchoppelyken ſetel van deze kerke verplaatſt was op den aartsbiſſchoppelyken ſtoel van de hoofdkerk van Sens. Johannes van Salisbury hadt voor een gewoonte het voordeel van zyne verkiezing tot het bisdom toe te ſchryven aan de verdienſten van zynen vriendt St. Thomas, het welk hy uitdrukte door de opſchriften van het grootſte gedeelte van zyne brieven, die hy ſchreef met deze woorden. *Johannes, divinâ miſeratione, & meritis S. Thomæ martyris, Carnotenſis Eccleſiæ Miniſter humilis, &c.* dat is: *Johannes, door de Goddelyke ontferminge, en de verdienſten van St. Thomas martelaar, nederig bedienaar van de kerk van Chartres*, enz. Hy beſtierde deze kerk met een wonderbare omzichtigheit, en woonde de algemene kerkvergadering van Lateran by in den jare 1179, en ſtierf in het jaar 1181, of 1182, volgens het bericht van andere ſchryvers. Daar is een groot getal van zyne boeken verloren, van welke geen andere zyn overgebleven, dan het leven van St. *Thomas van Cantelberg*; een boek met brieven; *Polycraticon*, of de *nugis Curialium, & veſtigiis Philoſophorum libri VIII.* enz. *Pierre de Celles l. VII. ep.* 8. 20. 21. *&c. Petrus Bleſenſis Epiſt.* 22. *Continuator Sigeberti. Trithemius & Bellarminus de ſcript. Eccl. Baronius in Annal. Eric du Puy cent. II. Epiſt.* 84. *ad Phaëlem. Voſſius l. II. de Hiſt. Lat. cap.* 52. *Guſſanville in not. ad. Petr. Bleſ. pag.* 671. *Souchet in Hiſt. MS. Eccleſ. Carnot. lib. IV. cap.* 22. *Robert & Sammarth. Gall. Chriſt. Tom. II. pag.* 490. *Philipp. de Bergamo. Juſtus Lipſius. Pitſeus. Dempſter.*

JOHANNES de I, *van Naſſau*, XXXIX biſſchop van Utrecht, wierdt na het overlyden van biſſchop Henrik van Vianen, in 't jaar 1267, tot die waardigheit verheven. Hoewel men zyne afkomſt niet zeker weet, meent Buchelius echter, dat 'er klare blyken zyn, waar aan men ziet, dat hy de vorſten van Gelderlandt in den bloede moet beſtaan hebben. Men ziet ook uit een openbrief van dezen biſſchop, in *Batavia ſacra* aangehaalt, dat hy, behalven de vorſten van Gelder, Floris den V, graaf van Hollandt, Diderik, graaf van Kleef, en Johannes, heer van Kuik, onder zyne bloedverwanten en magen heeft gerekent. Hy was een zeer ſlecht, eenvoudig en ongeleerd man, wiens beſtier het Utrechtſche ſticht zeer ſchadelyk is geweeſt. *Gerardus Noviomagus* getuigt, dat hy om zyne onwetenheit geen beveſtiging van den paus heeft kunnen bekomen: doch hy heeft des niettegenſtaande 21 jaren lang geregeert. Hy vondt alle kaſteelen en huizen in het bisdom, door de goede voorzorge van zynen voorzaat, wel voorzien: doch hy deedt 'er in zynen tydt weinig nut mede voor het ſticht. In 't tegendeel deedt hy het zelve groot nadeel; was oorzaak van vele verwarringen en onluſten, die naderhandt zyn uitgeborſten. Van dag tot dag verergerden de zaken van 't ſticht, de landsmiddelen vervlogen; de inkomſten waren eer verteert dan ontfangen; de tollen wierden verzuimt; de heerlykheden en kaſteelen verpand, Vreelandt aan den here van Amſtel, Montfoort aan den heere van Woerden, beide grote vyanden van de Utrechtſchen. Dit doen, en nog meer ander, bewoog eindelyk de Staten van Utrecht, de behulpzame handt van grave Floris van Hollandt te verzoeken, om het ſticht in goeden ſtaat te helpen herſtellen en te handhaven; zelfs ontzagen zy zich niet des lands zaken in zyne handen over te geven, om daar omtrent naar zyn goedvinden te handelen. Om 'er hem nu meer toe te bewegen wierdt hem en zynen nazaten toegeſtaan, zo menigmaal als het hen beliefde in de ſtadt te komen, waar voor graaf Floris en zyne nazaten die van Utrecht altydt met raadt en daadt zouden byſpringen. Wanneer de biſſchoppelyke ſtoel open viel, zouden de Staten van Utrecht hun beſt doen, dat zulk een, als van grave Floris wierdt voorgeſtelt, verkoren mogt worden. Indien 'er eenige onluſten in de ſtadt Utrecht ontſtonden, zou de graaf van Hollandt die, ten beſte van het gemeen, ſtillen; het ware dan tuſſchen den biſſchop en de Staten, of wel van de Staten met de gemeente, of van de gemeente met den biſſchop; bygeval dat de graven van Hollandt hun hof te Utrecht hielden, zouden zyne Raden oorſpronkelyk Stichtſchen moeten zyn, enz. Na dat nu graaf Floris den ſtaat herſtelt hadt in het jaar 1278, bevondt men 's lands middelen al in 't jaar 1280 merkelyk vermeerdert. Na het vertrek van graaf Floris begon de biſſchop te denken op de verpande plaatſen weder te loſſen, die heer Gysbert van Amſtel, en heer Herman van Woerden op zodanige wyze bezaten; maar zy die in handen hebbende, wezen den biſſchop en die van Utrecht, die 't verpande weder wilden loſſen, af, willende die ſterkten in eigendom behouden. De biſſchop wilde de zelve wederom hebben, en het geldt betalen, maar vruchteloos: derhalven deden de Staten, nevens den biſſchop, die van Amſtel en Woerden den oorlog aan, de welke mede volk op de been bragten. Tot den ſlag komende hadt Amſtel heer Herman met een goeden troep achter zich gelaten. De Stichtſchen vielen vurig op den heere van Amſtel aan, en 't gevecht was verwoed, zo dat de laatſtgemelde wyken moeſt; maar toen kwam heer Herman van Woerden met zyn verſchen hoop, en viel op de vermoeide Stichtſchen aan, die de vlucht moeſten nemen. Daar op zochten zy heul by grave Floris, die 'er volgens het verdrag toe verplicht was; doch hy zocht de zaak liever te bemiddelen; vaardigde daarom gezanten aan de heeren van Amſtel en Woerden af, met bevel van de wapenen neder te leggen, de beleende plaatſen weder te geven, en 't verſchot in zyne handen te ſtellen; maar zy wilden daar niet naar luiſteren. De graaf belegerde daar op Vredelandt; de heer van Amſtel kwam tot ontzet, maar wierdt geſlagen, en hy zelf gevangen, daar by gebonden, en hy zelf in zegepraal rondom het kaſteel Vredelandt gevoert. De Amſtelſchen gaven toen het kaſteel op in het jaar 1280. Terſtondt ylde graaf Floris naar Montfoort; heer Herman hadt dat kaſteel zeer ſterk gemaakt. Graaf Floris gebruikte wel groot geweldt daar tegen; maar moeſt daar evenwel een jaar voor blyven, eer hy 'er meeſter van wierdt: allen, die 'er in waren, wierden, op twee na, die zich verborgen hadden, gedood. In de jaren 1285 en 1287 kregen Amſtel en Woerden vergiffenis. Zy verkregen de zelve onder eedzwering en belofte, van noch den grave, noch den biſſchop eenig onheil toe te brengen, of te veroorzaken; de bezitting van Vreélandt en Montfoort aan den biſſchop te laten; daar by nog alle hunne goederen tot lenen van de graaflykheit te ſtellen; indien zy ook ooit deze artykelen overtraden, dan zouden alle hunne heerlykheden aan den grave vervallen, die hy dan van de Utrechtſche kerk in leen zou ontfangen, enz. Dit alles geſchiedde met toeſtemming van biſſchop Johannes van Utrecht, die ter vergoeding der onkoſten, door grave Floris in dezen oorlog gedaan, hem beſchonk met het leen van de tienden, die de Hollanders aan het ſticht moeſten geven. Daar is eenig verſchil onder de ſchryvers over de namen der biſſchoppen van *Naſſau*, en van *Syrik*, en over het verpanden en verkopen der bovengemelde goederen: doch het is zeker, en blykt uit alle omſtandigheden, dat het de eerſtgemelde is geweeſt, die zulks gedaan heeft. Omtrent den tydt van zynen afſtandt komen de ſchryvers beter overeen, ſtellende den zelven op het jaar 1288: doch Bokkenberg ſtelt den zelven een jaar vroeger. Johannes zegt in den openbrief, waar van in het begin van dit artykel is gewag gemaakt, dat hem een jaargeldt van duizend ponden op de goederen van het bisdom is aangewezen. Nog is hier aan te merken, dat in zynen tydt, te weten in den jare 1282, op St. Jorisdag, de kerken van St. Pieter, van St. Jan den Doper, van de H. Maagdt Maria, anders de Buurkerk, en van St. Catharina, met een groot gedeelte van de ſtadt Utrecht, zyn afgebrand. *Oude Holl. Kron. Bokkenberg in Act. Epiſc. Traj. ined. Barlandus in Catal. Epiſc. Ultraj. Beka. Heda. Batavia Sacra in Johannes den I.*

JOHANNES de II, *van Syrik*, *Zyrik*, of *Zierik*, XL biſſchop van Utrecht, wierdt na den afſtandt van Johannes van Naſſau, van welken in het voorgaande artykel is geſproken, tot biſſchop van Utrecht verkoren. Hy was afkomſtig uit het doorluchtige geſlacht der Lotharingſche graven van Syrik, uit het welke Frederik, XLIII biſſchop van Utrecht, ook is geſproten geweeſt. Hy heeft het bisdom den tydt van acht, of, gelyk anderen willen, van negen jaren bedient, en in de byeenkomſten zyner geeſtelykheit eenige ordonnantiën gemaakt, en by wyze van brieven uitgegeven. Naderhandt is hy, uit krachte der pauſſelyke toelatinge, biſſchop van Toul geworden, wordende onder die kerkvoogden geteld achter *Probus*, dien hy in den jare 1296 is gevolgt, zynde geſtorven in den jare 1305. Eenigen zeggen, dat de oorlog wegens Vredelandt en Montfoort tegen de heeren van Amſtel en Woerden onder dezen biſſchop Johannes is gevoert, en dat die kaſteelen door hem weder aan het ſticht zyn gebragt: doch dit wordt, als boven onder JOHANNES *van Naſſau* is gezegt, met meer waarſchynlykheit geſtelt onder de regering van dien biſſchop gebeurt te zyn. *Barlandus. Beka. Heda. Batavia ſacra.* enz.

JOHANNES de III, *van Dieſt*, XLV biſſchop van Utrecht. Wanneer zyn voorzaat, Jacobus van Oudshoorn, in den jare 1322 overleden was, traden de kanunniken tot het verkiezen van een nieuwen biſſchop, en verkoren, met eenparigheit van ſtemmen, gelyk Beka en Heda verhalen, *Johannes*, uit de graven van Bronkhorſt geſproten (zie boven het artykel BRONKHORST), prooſt van St. Salvator te Utrecht, in zyn plaats tot biſſchop, de welke daar op aanſtonts de handt aan de regering ſloeg. Doch de Roomſche paus, Johannes de XXII, vernietigde deze verkiezing (*niet zonder onrecht*, zegt Heda) en benoemde, op het verzoek van Johannes, hertog van Brabandt, van Willem, graaf van Hollandt, en van Reinoud, grave van Gelder, tot biſſchop dezen Johannes, prooſt van Kameryk, geſproten uit de heeren van Dieſt, zynde een ſtedeke in Brabandt, aan de rivier de Demer. De zelve wierdt ook te Rome door den gemelden paus tot biſſchop ingewyd, en kwam vervolgens met groten haaſt en een talryk gevolg van heeren en knechten te Utrecht. Die van Utrecht waren over zodanig een geweldt en ongerechtigheit wel zeer te onvrede, maar dorſten zich daar tegen niet aankanten; en op deze wyze, zegt Beka, wierdt Johannes van Bronkhorſt, een man, die ieders liefde waardig was, uit de biſſchoppelyke waardigheit, die hy reets eenigen tydt hadt bezeten, geſtoten. Ondertuſſchen heeft Johannes van Dieſt het Utrechtſche bisdom, het welk hy, volgens den evengemelde Beka, op eene laffe wyze beſtierde, veel ſchade gedaan; onder anderen heeft hy het ſlot Vredelandt aan den grave van Hollandt, en Vollenhoven, nevens een goed gedeelte van Overyſſel, aan den hertog van Gelder verpand. Hy hadt ook zes zogenoemde voogden over het ſticht aangeſtelt, de welke meer op eigen belang dan op het gemene voordeel uitziende, de twee ſloten Stoutenburg en Horſt hebben vervremd. Aldus tot de ooren toe in de ſchulden ſtekende is hy geſtorven op den 1 Juny in het jaar 1340, of, gelyk Bokkenberg wil, in den jare 1341. Het eenigſte, dat hy tot voordeel van het ſticht heeft

gedaan

gedaan, is, dat hy, met de hulpe der priesteren, het graafschap, met het kasteel van Diepenheim weder onder het sticht heeft gebragt, en nog eenige andere goederen van den grave van Benthem, zo als de brieven by Buchelius aanwyzen, heeft bekomen. Ook heeft hy een Kapittel van twaalf kanunniken te Amersfoort gesticht. *Heda. Beka. it. Buchelius in Hedam. Batavia sacra in Johannes den III.*

JOHANNES de IV, *van Arkel*, XLVII bisschop van Utrecht, volgde Nicolaus de Caputiis op, en was reets voor hem, door een gedeelte der Utrechtsche Kapittelheeren, verkoren, maar van paus Benedictus den XII (te gelyk met Johannes van Bronkhorst, de zelve, van welken in het voorgaande artykel ook is gesproken, van eenige andere kapittelheeren gestemt) verworpen, die daar tegen den voorgemelden Nicolaus de Caputiis met het bisdom begiftigde. Johannes van Arkel was, op het aandringen van grave Willem van Hollandt, door eenige Kapittelheeren verkoren, en van anderen weder de gezegde Johannes van Bronkhorst, door bestel van grave Reinoud den Zwarten van Gelder. Maar toen Nikolaas de Caputiis deze waardigheit nederleide (zie op NICOLAUS *de Caputiis*) sprak hy paus Clemens den VI, die Benedictus den XII op den Roomschen stoel was gevolgt, voor Johannes van Arkel, om dat hy van zyne grote bekwaamheit gehoort hadt. Dus wierdt Johannes van Arkel, schoon nog zeer jong, in het jaar 1342 bisschop van Utrecht. Hy was toen aan het hof te Rome, en wierdt daar door Ganselinus, kardinaal en bisschop van Albano, ingewyd, waar op hy zich naar zyn sticht begaf, daar hy in het jaar 1343 in zynen bisschoppelyken stoel van Utrecht geplaatst wierdt. Hy was de zoon van heer Jan den XII van Arkel, en van Ermengardis, de eenigste dochter en erfgenaam van Otto, grave van Kleef.

Tusschen Hollandt en 't Sticht was twist ontstaan over het gebiedt van de proostdy; hoewel anderen willen, dat 'er eene andere oorzaak van twist geweest zou zyn, namentlyk, dat de Stichtschen, terwyl graaf Willem, zoon van grave Willem den Goeden, buitens lands was, in Hollandt zouden gevallen zyn, en van daar een groten roof weggehaalt, en daar by nog schamperlyk van grave Willem gesproken hebben. Het eerste is echter, hoewel Heda het andere ook stelt, alleen zeker, dat 'er over de prepositure, of 't gebiedt van de proostdy van S. Jan, twist ontstondt, vermits de een dezen, en de andere dien daar toe wilde bevorderen. Die het met grave Willem hielden schoten te kort; vielen daar over klagtig by den grave; maar weder te huis gekomen zynde wierdt hen eene zware geldboete van die van Utrecht opgelegt. Dit nam graaf Willem kwalyk op; evenwel hadt hy het niet tegen den bisschop, maar tegen de burgery alleen. Hy vergaderde, onder schyn van de Vriezen te willen beoorlogen, een groot getal krygsvolk; deedt alle pylen binnen Utrecht opkopen; viel toen onverwacht, met al de macht van Hollandt en Zeelandt, op die zo ontblootte stadt. Velen van den Stichtschen adel voegden zich by grave Willem, vermits de grote macht der burgery hen in den weg was. De voornaamste onder deze edelen waren heer Zweer van Abkoude, Aarnoud van Ysselstein, Jan van Montfoort, Henrik van Vianen, Gysbert van Sterkenburg, Jan van Broekhuizen, Ernst van Wulven, en Frederik uit den Ham, daar zich de inwoners van Emenes byvoegden, als hy den sterksten hoop, en om zyn geweldt niet te voelen: doch het is hen allen kwalyk bekomen.

Bisschop Johannes van Arkel vondt het bisdom met grote schulden bezwaart; en geen beter raadt wetende om het zelve daar van te ontlasten, ging hy eenigen tydt te Grenoble wonen, om door een sober leven zo veel over te houden, dat hy ten minste een gedeelte der schulden zou kunnen aflossen. Hy hadt zynen broeder, Robert van Arkel, de bewaring van Utrecht aanbevolen, die ze ook met de burgery dapper verdedigde, onaangezien al het geweldt, dat 'er graaf Willem de IV, om eenig kasteel het zelve zynde komen belegeren, op deedt, die door een pyl van de stedelingen gewond wierdt. Bisschop Johannes van Arkel, het beleg van Utrecht vernemende, trok in aller yl derwaarts, en maakte voor een bestemden tydt vrede; onder beding, dat 500 (anderen schryven 400) burgers blootshoofds en barrevoets voor des graven tent zouden komen, en hem om vergiffenisse bidden. Meer andere artykelen worden voor verdichtsels der schryveren gehouden. Dit gebeurde in den jare 1345. In het volgende jaar heeft hy, zo als by Buchelius te zien is, met Huibert van Kuilenburg, Robert van Arkel en Jakob van Nyeveldt gevochten tegen 300 Gunterlingen, die uit de oude Lichtenbergen gesproten waren, en een zwaren oproer gestookt hadden. De Gunterlingen zyn ten dele op het slagveldt gesneuvelt, ten dele uit de stadt verdreven. Tegen Reinoud, hertog van Gelder, heeft hy ook een oorlog gevoert: doch de zelve heeft niet veel langer dan een jaar geduurt. Daarenboven heeft hy in verscheide voorvallen zyne oproerige, of wederspannige onderdanen door macht van wapenen gedwongen, en hen het muiten verleert. Dus heeft hy de Eemlanders, die met alle geweldt onder Hollandt wilden staan, en zich Oost-Hollanders lieten noemen, ondergebragt, en het dorp Emenesse verbrand. De bovengenoemde heeren, die den grave van Hollandt in de oorlogen tegen den bisschop bystandt hadden gedaan, moesten hem ootmoedig om vergiffenis komen bidden, en eene grote verbetering doen. Heer Zweer van Abkoude, Aarnoud van Yisselstein, en Ernst van Wulven waren te grootsch om zich te vernederen, en voldoening te geven; daarom liet de bisschop door krygsgeweldt Wulven omverre werpen, en kreeg het kasteel van Abkoude door overgave. Met Hollandt tradt hy in oorlog, en overwon Melis van Minden in een veldslag; desgelyks kort daar na de Hollanders by Schoonhoven. Hy bekwam wel een groten buit, maar dien besteedde hy tot aflossing en voldoening der schulden van het sticht. Hy veroverde en verbrandde het stedeke Oudewater; nam Wezop en Muiden in, en plunderde beide. Het kwam evenwel eindelyk tot eene vrede met de Hollanders. Hy heeft de stadt Rhenen bemuurt, of ten minste der zelver vervalle muren weder laten ophalen. Hardenberg is ook door hem met grachten en schansen voorzien. Hy heeft Vredelandt voor 7000 ponden weder ingelost. Mastbroek, een moeras omtrent Zwol, heeft hy bedykt en aan zyne kerke gelaten: ook heeft hy de helft der tienden tot eere van St. Lebuinus aan de kerk van Deventer geschonken, en meer andere dingen gedaan. In Overyssel bemuurde hy de schans Arkelstein, en slechtte het kasteel Satersloo, om dat het een schadelyk roofnest was. Hy bragt ook de ongehoorzame Stellingwervers, de Steenwykerwolders, en andere, die naar hem niet vraagden, onder zyn bedwang, en gaf hunne goederen ten roof. Behalven de boven verhaalde reize naar Grenoble heeft hy, om de schulden van het sticht door zyn zuinig leven te boven te komen, eens zyn verblyf voor eenigen tydt te Tours, in Vrankryk, en daar na, om de zelve reden, te Rome gehouden. Zie daar over breder *W. Heda*, met de aantekeningen van *Buchelius*. Na dat hy 22 jaren het Utrechtsche bisdom, onder vele onlusten, geregeert hadt, wierdt hy in 't jaar 1364 (anderen zeggen 1363) door paus Urbanus den V bisschop van Luik gemaakt. Aldaar is hy in den jare 1378, op den 1 July, gestorven. Zyn lyk is, volgens zyne uiterste begeerte, naar Utrecht gevoert, en aldaar met grote statie in de Domkerk begraven. Zyne ingewanden zyn te Luik bygezet. Kort voor zyne doodt heeft hy te Gorkum een aanzienlyk Kapittel opgerecht van dertien kanunniken, uit het welke naderhandt is voortgekomen *Johannes van Hare*, een Gorkummer, en de eerste oprechter van de Haagsche boekerye. Aan die van Utrecht heeft hy het voorrecht vergunt van niet buiten het sticht te mogen gedaagt worden, zo als onder anderen blykt uit een gedrukten brief, de welke allereerst in het licht is gegeven door Ant. Matthæus *de Nobil. lib. II, p.* 308; welk recht van dien tydt af altydt standt heeft gehouden. Placentius, in zyne Geschiedenisse van de Luiksche bisschoppen, getuigt, dat hy zo wel in de geestelyke, als in de wereldsche wetenschappen zeer geleerd is geweest. W. Heda schryft ook, dat hy grote boeken heeft geschreven; maar de zelve zyn tegenwoordig onbekend. De zelve Heda pryst hem zeer wegens zyne vromigheit, deugtzaamheit, kloekmoedigheit, enz. Hy voegt daar by, dat hy, hoewel hy byna gedurig in de wapenen is geweest, altydt naar de vrede heeft getracht; dat hy, na dat hy alle de schulden van het bisdom hadt afgelost, zyn werk maakte van de vervalle kerken weder op te halen, en de zelve zo wel als de kloosters met boekeryen, en andere sieraden, op te schikken; dat hy milddadig was tegen zyne goede vrienden, een voorstander en voorthelper van deugdelyke menschen, meêdogend tegen de armen, enz. In het boek van Gysbertus Lappius staat op den kant, volgens Buchelius, aangetekent, dat hy een Pontifikaal, of bisschopsboek, bestaande in zeven boeken, heeft laten opstellen. Eindelyk is aan te merken, dat hy verscheide voorrechten en bevestigingen van oude voorrechten van keizer Karel den IV heeft verkregen, waar van de opene brieven in het geheel by *W. Heda* staan aangehaalt, en dat hy verscheide synodale ordonnantiën heeft gemaakt, en in 16 of 17 brieven uitgegeven, waar van korte uittreksels in *Batavia sacra* gevonden worden. *Oude Holl. Kron. Beka. Heda. Barlandus in zyne lyst der Utrechtsche bisschoppen. Batavia sacra in het leven van Johannes van Arkel.*

JOHANNES de V, *van Vernenburg*, XLVIII bisschop van Utrecht, was afkomstig van de graven van Vernenburg, een graafschap tusschen de riviertjes de Aar en de Neeth, op de grenzen van het aartssticht van Trier, en wierdt, na het verplaatsen van bisschop Johannes van Arkel van Utrecht naar Luik, in den jare 1363, of 1364, met dispensatie van paus Urbanus den V, uit het bisdom van Munster tot dat van Utrecht beroepen. Door de vlytige voorzorge en grote zuinigheit van zynen voorzaat, Johannes van Arkel, waren by zyne intrede in 't bisdom alle kasteelen en sterkten wel voorzien tegen alle ongelegenheden. In het jaar 1360 zochten die van Amersfoort zich zyne gehoorzaamheit te onttrekken, weigerende de gewone schattingen te betalen, en hem voor hunnen heere te erkennen. Hy belegerde daarom de stadt op S. Margarieten-dag: doch door de tusschenkomste van eenige heeren kwam het tot een verdrag, onder voorwaarde, dat de Amersfoorders voortaan bisschop Johannes gehouw en getrouw zouden zyn. Wanneer zich Johannes in het jaar 1368 wat was gaan verlustigen, gelyk men in tydt van vrede gewoon is te doen, en zich met zyn hofgezin te Goor in Overyssel onthieldt, zyn zommigen van des bisschops vyanden, namentlyk Jan en Simon van Swolves, of Swolman, Engelbert van Sal, Otto van Kenemade, Henrik Schune van Hundenburg, of Houdenburg, Herman van Twikkel, en meer anderen, niet lang te voren door hem in den ban gedaan, over den muur geklommen, nemende hem onvoorziens gevangen. Hy kon niet los raken voor dat hy, volgens Buchelius, 16000 oude schilden voor zyn losgeldt betaalde, voor welke somme hy tot borgen stelde heer Jakob van Soudenbalg, abt van Oostbroek, heer Gysbrecht van Vianen, heer Zweer van Vianen, heer Steven van Nyveldt, en Gerard Vrenke. Hy gaf hen tot onderpandt alle vestingen, kasteelen, dienst-erven en inkomsten van 't neder-sticht, desgelyks de sterkten en vruchten van Vollenhoe, ten tyde toe dat hy dat geldt zou afgelegt hebben. Na dat graaf Willem van Hollandt krankzinnig was geworden, wierdt zyn broeder, hertog Albert, voogdt en ruwaardt over Hollandt, Zeelandt, enz. Deze Albert vondt onder de graaflyke brieven, dat graaf

graaf Willem van Hollandt het kasteel Vredelandt met eene grote somme gelds, ontfangen door bisschop Johannes van Dieft, beleent hadt. Hy eischte derhalven in het jaar 1370 van 't sticht Utrecht of het kasteel, of het geleende geldt. De Raadt van Utrecht antwoordde, dat bisschop Johannes van Arkel het kasteel van Vredelandt met 7000 ponden gelost hadt, betaalt aan vrouwe Margareta, moeder van Willem en dezen Albert, in het jaar 1354. Maar Albert bragt daar tegen in, dat de pandbrief onder hem berustte, en dat, indien die van 't Sticht betaalt hadden, de zelve in hunne handen moest zyn; en schoon zy betaalt mogten hebben, zo was de betaling niet aan den rechten schuldigen geschied: waarom hy Vredelandt, of het geleende geldt daar voor begeerde. Dit was oorzaak van een zwaren twist tusschen Hollandt en 't Sticht. Ook deedt hertog Eduard, die met de dochter van Albert stondt te trouwen, de uitspraak ten voordeele van Hollandt, te weten, dat de bisschop of de Staten op zekeren bestemden dag aan Albert de geeischte somme zouden betalen, of Vredelandt aan hem overleveren. De Staten vonden best geraden door dien zuren appel te byten, 't geldt nog eens op te brengen, dan in een nieuwen oorlog te treden. De Hollanders geven voor, dat bisschop Johannes van Arkel de penningen, door bisschop Johannes van Dieft opgenomen, wel betaalt, doch naderhandt weder geldt op Vredelandt geligt hadt. Vossius bekent wel, dat dit niet steunt op de geloofwaardigheit van een eenigen ouden schryver, maar houdt echter den eisch wel gegrond, om dat de Stichtschen het aan den rechten schuldenaar niet betaalt hadden. Buchelius verhaalt, dat een zekere Utrechtsman, (by eenigen Guntherus genaamt) die uit zyne stadt gebannen was, den ouden brief in handen hadt weten te krygen, en aan grave Albert overgegeven. Ondertusschen vielen de vyf Kapittelen van Utrecht klagtig by paus Urbanus den V en zynen opvolger Gregorius den XI over het vervremden en verpanden der bovengemelde plaatsen en landen door bisschop Johannes, voor zyn losgeldt. De brief, die zyne beschuldiging benevens, staat geheel in de ongedrukte Levens der Utrechtsche bisschoppen door P. Bokkenberg. Terwyl nu deze zaak te Rome onderzocht wierdt, zynde door Gregorius den XI in handen gestelt van den kardinaal van Napels, en na des zelfs doodt in die van den kardinaal de Morin, is Johannes zelf, zyn zaak nog hangende, niet zonder vermoeden van vergift, schielyk overleden op den 23 Juny des jaars 1371, en te Utrecht in den Dom zonder statie begraven. Onder zyne regeering woedde die algemene pest de gehele Christenheit door, die byna het derde deel der menschen wegnam. Alleen in Utrecht stierven 11000 menschen. Buchelius in zyne aantekeningen over Heda (*pag.* 257) brengt een brief voor den dag, waar in deze bisschop de oude voorrechten der Utrechtsche burgerye heeft bevestigt. *De voorgemelde schryvers.*

JOHANNES, bisschop van Worms, enz. Zyn toenaam was *Schatlandt*, zynde geboren in het aartsticht van Keulen, hoewel eenige schryvers hem voor een Vries houden. Hy was van de orde der Predikheeren, en wierdt in den jare 1349 tot bisschop van Culm, in Pruissen, verkoren. Hy was wegens zyne geleerdheit zeer gezien by paus Gregorius den XI, die hem ook in den jare 1362, tegen den zin van het Kapittel, tot bisschop van Hildesheim aanstelde. Wanneer hy daar aankwam, vroeg hy het eerste, waar de bibliotheek was? Daar op bragten hem de bedienden van het bisschoppelyke hof in het tuighuis, wezen hem het geschut en ander wapentuig, en zeiden, dat dat de boeken waren, welke zyne voorzaten tot hun tydverdryf hadden gebruikt, en dat hy zulks nu mede zou moeten doen, indien hy de grenzen van het bisdom tegen zyne naburen wilde verdedigen. Dit bewoog hem den paus om een geruster bisdom te verzoeken, waar op hy in den jare 1369 tot bisschop van Augsburg wierdt benoemt; maar hy deedt daar van afstandt in den jare 1372, en wordt beschuldigt een groten schat, en inzonderheit vele versierselen van de kerk, mede genomen te hebben; waar na hy tot bisschop van Worms wierdt aangestelt. Hy wierdt daar ook niet zonderling bemint, en stierf in den jare 1375. *Bucel. Catalog. episc. Wormat. in Germ. S. Hartknoch Preuss. Chron. Krantz. Metrop.*

JOHANNES *van Raguza*, bisschop van Straasburg, was een Dominikaner monnik, geboortig uit Dalmatië. Alzo hy procureur generaal van zyne orde was, wierdt hy in den jare 1433 naar de kerkvergadering van Basel gezonden, in welke hy tegen Johannes Rockyzianus en de Hussiten acht dagen lang hevig twistredeneerde. In het volgende jaar wierdt hy naar Constantinopel gezonden, om de Grieken tot het bywonen van een kerkvergadering te bewegen. In den jare 1438 verliet hy het concilie van Basel, begaf zich aan de zyde van den paus Eugenius, en woonde de kerkvergadering van Ferrara by. Hy wierdt tot bisschop van Straasburg verheven in den jare 1440, en hier op als gezant aan den keizer Johannes van Constantinopel gezonden. Eenigen willen ook, dat hy den kardinaalshoedt heeft ontfangen. *Trithemius. Bellarminus. Alphonsus Fernandez. Cave.*

JOHANNES de IV, bisschop van Hildesheim, was een zoon van hertog Johannes van Saxen-Lauenburg. Hy wierdt na zynen broeder Erik in den jare 1504 tot bisschop van Hildesheim verkoren, en vondt dit bisdom in een bloeienden staat, doordien zeven graafschappen daar onder behoorden. Maar hy wierdt zeer hoogmoedig, en als hy met Burchard van Saldern wegens het kasteel Lauenstein in onmin geraakte, en deze, nevens eenige andere edelen, welker goederen de bisschop wilde aan zich trekken, hunne toevlucht tot den hertog van Brunswyk en den bisschop van Minden namen, en wel ontfangen wierden, viel bisschop Johannes in de week voor Paaschen van het jaar 1519 met zyn krygsvolk onverwacht in het sticht Minden, en wendde zich, na dat hy Minden en Petershagen hadt verovert, naar het Brunswyksche. Ondertusschen hielden de Brunswykschen overal slecht huis in het gebiedt van Hildesheim, wordende van weërzyden zeer veel armelieden gemaakt. Het kwam ook nog in het zelve jaar op de heide by Soltau tot een treffen, in het welke twee hertogen van Brunswyk, nevens eenige graven en 120 edellieden, gevangen wierden, en in het welke bisschop Johannes eene volkome zege behaalde. Op den zelven dag, op welken deze slag gebeurde, wierdt Karel, de V van dien naam, tot keizer verkoren, de welke zich in het vervolg in dit krakeel stak, en op den eersten ryksdag, gehouden te Worms in den jare 1521, bisschop Johannes in den Ryksban deedt. Deze bekreunde zich des niet, maar vroeg spotsgewyze, wat de Ryksban voor een ding was? maar na dat hy daar op van zyn bondgenoot, den hertog van Luneburg, wierdt verlaten, en de keizer de uitvoering van den ban den hertog van Brunswyk opdroeg, wierdt bisschop Johannes genoodzaakt naar Westphalen te vluchten; en hoewel hy daar eenig volk op de been bragt, kon hy echter niets uitvoeren. De Brunswykschen maakten ook in het Hildesheimsche zo goede voortgangen, dat zy binnen drie jaren tyds van het gansche landt, behalven de steden Hildesheim, Steuerwaldt, Mariënburg en Peine, meester wierden, en dus 7 steden, 18 kasteelen, en eenige honderd dorpen hadden bemachtigt, welk alles zy by de in den jare 1523, door de bemiddeling der keurvorsten van Mentz, Saxen, en Brandenburg, te Quedlinburg gemaakte vrede behielden. Hier na regeerde bisschop Johannes nog vyf jaren, deedt toen afstandt van het bisdom en begaf zich naar zynen broeder te Saxen-Lauenburg, daar hy, volgens Chytræus, in den jare 1547 in een armelyken staat overleedt. *Chytræi Saxon. Justin. Gobler. de bello Hildesheim. inter Ericum, ducem Brunsv. & Johannem, episcopum, gesto, apud Schardium Tom. II. Rer. Germ.*

JOHANNES, bisschop van Luik, was een zoon van Albert den II, hertog van Beyeren te Straubingen, en wierdt in den jare 1390, in het zeventiende jaar van zynen ouderdom, tot bisschop verkoren. Na dat hy het bisdom dertien jaren hadt bestiert, wierdt 'er eene grote zamenzwering tegen hem gemaakt, waar van twaalf Luiksche burgers de hoofden waren, die zich Haydrotten, dat is, vyanden der gerechtigheit, noemden. Zy stookten de inwoners van Luik tegen hunnen bisschop op, en namen zyne weigering, van zich tot priester te laten wyden, tot een voorwendsel van hunne oproerigheit. Zy sloten de Domheeren op een avondt alle op, en wilden hen den volgenden morgen alle van kant helpen; maar zy wierden door eenige andere burgers gered: ook wierdt kort daar na te Tongern een vergelyk tusschen den bisschop en het sticht bewerkt. Twee jaren daar na, namentlyk in den jare 1406, begonnen de Haydrotten een nieuwen opstandt, riepen eenen Diderik tot bisschop uit; en alzo de kanunniken hunne toestemming daar toe niet wilden geven, wierden hunne huizen afgebroken, hunne inkomsten ingetrokken, en eenigen, welken zo een geweldt en onrechtvaardigheit niet behaagde, het hoofdt voor de voeten gelegt. Ook wierdt de nieuwe bisschop door den tegenpaus Benedictus den XIII te Avignon in zyne waardigheit bevestigt. Gedurende deze onlusten onthieldt zich bisschop Johannes in het eerst te Mastricht, maar trok in den jare 1407 door Vrankryk, Engelandt, en Duitschlandt, en erlangde eindelyk van zynen broeder, graaf Willem van Hollandt, en van Johannes, hertog van Burgundië, een machtigen onderstandt. Mastricht wierdt wel door de Luikenaars met geweldt belegert; maar dit beleg vruchteloos opgebroken. Het kwam daar op in den jare 1408 tusschen de bisschopschen en de Luikenaars, waar van de eersten 35000, en de laatsten 100000 man sterk waren, omtrent Luik tot een veldslag, in welken de Luikenaars 23000 man verloren. Onder de gesneuvelden bevonden zich de voornaamste muitmakers; 72 andere wierden in het water gesmoort, en een gelyk getal wierdt ten dele onthoofd, ten dele geradbraakt. Hier op moesten zich de Luikenaars den bisschop volstrekt onderwerpen, de welke in den jare 1418 afstandt van het bisdom deedt, en met Elizabeth, princesse van Lutzelburg, trouwde, maar by de zelve gene kinderen verwekte. Hy overleedt in den jare 1428. *Chapeauville Script. Rer. Leod. Rausing Rer. Leod. lib. II. Ægidii Hist. episc. Leod.*

JOHANNES, abt van den berg Cassino, was zeer geacht om zyne geleerdheit en Godsdienstigheit. Hy stierf in het jaar 934, en heeft een kronyk geschreven, gelyk men kan besluiten uit het gene Leo Ostiensis zegt *in Præf. Chron. Cass. & lib. I. cap.* 56. 57. 58.

JOHANNES, abt van Raïte, leefde in de VI eeuwe. Hy verplichtte den H. Johannes Climachus tot het schryven van zyn boek, het welk *de Heilige of Hemelsche Ladder* genoemt wordt; en om de gedachten van dezen H. man zo verstaanbaar en duidelyk te maken, als de zelve verheven zyn, was hy de eerste, die daar over ophelderingen in het Grieksch maakte, en de zelve in het licht gaf, de welke nog in de Boekzaal der Vaderen gevonden worden.

Andere geestelyke en vermaarde mannen van dezen naam.

JOHANNES, de zoon van Symeon, vader van *Mattathias* en overgrootvader van de Machabeën, *Judas*, *Jonathan*, *Symon*, *Johannes*, en *Eleazar*, van het priesterlyke geslacht onder de Joden, en van den stam van *Joarib*, of van de *Asmoneën*; I. *Machab.* II. 1. *&c.*

JOHANNES, bygenaamt *Jaddis*, is de zoon geweest van

van *Mattathias*, en de broeder van *Judas*, *Jonathan*, *Symon* en *Eleazar*, Machabeën. Hy behoefde niet te wyken in moedigheit, noch in dapperheit voor eenen van zyne broederen, en wierdt gedood door verraadt van de kinderen van Jambri in 't jaar des wereldts 3899, voor de geboorte van onzen Heilandt 157. I. *Machab.* IX. 36. 38.

JOHANNES, bygenaamt HYRCANUS. Zie HYRCANUS.

JOHANNES, de zoon van een anderen Johannes, die een Jood was, en een van die, de welke van de Joden aan den keizer Claudius gezonden wierden, om van hem verlof te verzoeken van zelf de klederen van den hogepriester te mogen bewaren, het welk hen wierdt toegestaan. *Jozephus Oudhed.* XX. 1.

JOHANNES, een Jood en inwoonder van de stadt Cesarea, en pachter van de inkomsten van den keizer Nero. Hy gaf een geschenk van acht talenten zilvers aan den gouverneur Florus, om het gebouw te doen staken, het welk de Grieken hadden beginnen op te trekken binnen Cesarea, en het geen een gedeelte besloeg van de plaatse van de Synagoge der Joden. Florus beloofde zulks te doen, nam het geldt aan, en stak naderhandt den spot met hen. *Jozephus Joodsche Oorlog.* III. 25.

JOHANNES, een Essenïer, de welke in 't begin van den Joodschen oorlog tegen de Romeinen als landvoogdt het bestier hadt over de steden van Thamna, Lydda, Joppe, en Emmaus. *Jozeph. Joodsch. Oorl.* III. 42.

JOHANNES, de zoon van Levi, afkomstig van de stadt Giscala. Hy heeft zich by de nakomelingschap berucht gemaakt door de roveryen en stroperyen, die hy pleegde gedurende den oorlog van de Joden tegen de Romeinen. Nooit is hem eenig mensch te boven gegaan in godloosheit, wreedheit en schelmery. Hy heeft niets nagelaten om de wereldt te overtuigen van alle deze boze hoedanigheden. Na het innemen van Giscala kwam hy binnen de stadt Jeruzalem, alwaar hy zich het hoofdt van de partyschap maakte, en de Idumeniten tot bystandt riep tegen Ananus, hogepriester, en tegen alle eerlyke lieden, en van de zelve ondersteunt wordende bedreef hy schrikkelyke wreedheden. Zyne grootste verlustigingen bestonden in plunderen, verkrachten, stelen en moorden. Met een woordt, daar was geen soort van schelmstukken, of onmenschelykheit, die hy niet uitvoerde onder zyne eigene landgenoten, de welke van buiten zo wreed niet gehandelt wierden door de vyanden, als zy van binnen mishandelt wierden door die, de welke in schyn voorgaven hen te zullen verdedigen. Johannes, zich eindelyk gevoegt hebbende by Simon, den zoon van Gioras, de welke een ander hoofdt van de partyschap was, hielden zy niet af van te plunderen en vermoorden, voor al eer de gehele stadt verdelgt was. Zy bragten meer volk om het leven door het zwaardt, door 't vuur, en door den honger, dan de Romeinen, die hen belegerden, door alle bunne krygstuigen en aanvallen op de stadt. Maar alle schelmstukken bleven niet ongestraft. Na de verdelging van de stadt en van den Tempel wierdt Johannes van Giscala gevangen, na dat hy eenigen tydt verschuilt hadt gebleven in eene waterlozing. Titus veroordeelde hem om in een afgryssselyken kerker zyn leven te eindigen. *Jozeph. Joodsch. Oorl.*

JOHANNES, de zoon van Mozua, ook genaamt *Abou Zacharia*, was een Syriër, en een Christen van Godsdienst. De Kalif Haroun Raschid nam hem tot zyn geneesmeester aan, en deedt hem verscheide Griekscheen Syrische boeken in 't Arabisch vertalen. Sedert dien tydt bediende hy altydt de Kalifs, tot Motavakel toe, en hadt tot amptgenoten twee andere zeer vernuftige geneesmeesters, waar van de eene, genaamt *Gabriel Bakhtisovah*, een Christen was, en de andere, met name *Saleh Ebn Nahalah*, een Indiaan. Deze arts oeffende niet alleenlyk de geneeskunst, maar leeraarde ook de zelve, en heeft verscheide werken geschreven, waar van dat, het welk wy *Electuarium Mosuëi* noemen, onder de handen is van de genen, die zich met de kruidmenging bemoeien. Hy hieldt ook doorgaans zamenkomsten in zyn huis over alle de delen van de Philosophie, en Aboulfarage verhaalt eenige snaaksche streken van deze vergaderingen. *Herb. Bibl. Orient.*

JOHANNES, overste van des keizers lyfwacht in het jaar 412, onder Honorius. Daar wordt van hem menigmaal gesproken in het Wetboek van *Theodosius*, en by de historieschryvers van dien tydt. Zie *Jac. Gothofredi Prosopographia Cod. Theodosiani.*

JOHANNES, aartsdiaken van Bari in Italië, leefde in de XI eeuwe. Hy maakte eene verhandeling van de vervoering van de overblyfsels van St. Nicolaus van Mira, de welke geschiedde in het jaar 1087. Deze verhandeling is te vinden by Surius *ad diem* 9. *Maji.*

JOHANNES, leerling van St. Epiphanius, leefde in het einde van de IV eeuwe. Hy beschreef het leven van zyn meester, het welk by *Metaphrastes* en *Surius* gevonden wordt, onder de verdeeling van den 12 May. De vader Petavius heeft dit werk ook laten drukken in het begin van het leven van dezen Heilige.

JOHANNES, een Italiaan, en monnik van Cluni, heeft eene byzondere achting verkregen door de beschryving van het leven van den heiligen abt *Odilo*, zyn overste. Surius haalt het zelve aan onder den 18 November.

JOHANNES, lezer, die binnen Rome eene Historie van het leven van *Constantinus den Groten* geschreven heeft. Zie Du Verdier-Vauprivas na *supp. de la Bibl. de Gesner.*

JOHANNES, priester van Nicomedië, heeft het leven van St. *Basilius*, bisschop van Amasië, beschreven. Het zelve wordt aangehaalt by Simon Metaphrastes, by Surius en by Bollandus, op den 26 April.

JOHANNES, een Benedictyner monnik, heeft de beschryving van het leven van *Alexander den Groten* nagelaten, de welke verscheide malen met de Historie van *Quintus Curtius* in het licht is gegeven. Een ander van dien naam, die geleeft heeft in de VI eeuwe, ten tyde van Justinianus, heeft ook een historisch werk nagelaten. *Vossius de Hist. Græc. l.* II. *&* III.

JOHANNES, een monnik van St. Benedictus, en leerling van den kardinaal Petrus Damianus, leefde in de XI eeuwe. Hy heeft het leven van den gemelden kardinaal beschreven, het welk in het begin van des zelfs zendbrieven gevonden wordt.

JOHANNES, diaken van de Roomsche kerk, den welken zommigen verkeerdelyk voor *Paulus* den diaken hebben aangezien, is eerst een monnik van den berg Cassino geweest. Hy was in achting in de IX eeuwe, omtrent het jaar 875. Hy genoot een groot deel van de vriendschap van Anastasius den Bibliothekaris. Hy schreef vyf boeken van het leven van St. *Gregorius den Groten*, de welke hy aan paus Johannes den VIII opdroeg. Men schryft hem nog andere werken toe; maar het is zeker, dat de Mengelhistorie door Paulus den Diaken, en niet door hem geschreven is. Zommige schryvers zyn van gevoelen geweest, dat Johannes de Diaken naderhandt tot het pausschap is verheven geweest onder den naam van *Johannes* den VIII. *Sigebertus in Chr. A. C.* 873. *& in Catal c.* 106. *Petrus Diaconus de Vir. ill. Montis Cass. Trithemius. Arnoldus Wion. Bellarminus. Possevinus. Miræus. Rosweidus. Vossius.* enz.

JOHANNES de Diaken, kanunnik van Verona, schreef eene Historie sedert den tydt van Julius Cæsar tot de regering toe van Henrik den VII, de welke in de XIV eeuwe geleeft heeft. Hy is onderscheiden van JOHANNES den Diaken, den schryver van het verhaal van het martelaarschap van St. *Januarius*, bisschop van Benevento, en van St. *Sosias*, diaken, waar van Surius gewag maakt *Tom. VI. ad* 23. *Septemb.*

JOHANNES, een monnik van Italië, van de orde van St. Benedictus, heeft geleeft in de X eeuwe. Hy heeft een Kronyk geschreven, de welke zomwylen aangehaalt wordt by den kardinaal Baronius in zyne Jaarboeken, onder de jaren 892 en 963.

JOHANNES, abt van Angle, of Angles, in Poitou, van de orde van St. Augustinus, heeft geleeft in het begin van de XVI eeuwe, in het jaar 1512. Hy was een dichter en historieschryver, en heeft de Historie van den koning Lodewyk den XII geschreven, de welke Theodorus Godefroi in het licht heeft gegeven onder dezen tytel: *Histoire de Louis XII. Roi de France, Pere du peuple, & des choses memorables avenües de son regne, és années* 1499. 1500. *&* 1501. *tant en France, qu'au recouvrement du Duché de Milan, en la conquête du Royaume de Naples & autres Lieux.* Dit werk wierdt gedrukt binnen Parys in het jaar 1620. *Theodorus Godefroi. Du Bouchet. Du Chesne. La Croix du Maine.*

JOHANNES, een priester, bygenaamt ÆGEATES. Zie ÆGEATES.

JOHANNES A LASCO. Zie LASCO.

JOHANNES A CRUCE, of *van het Kruis*, een Spanjaardt, hervormer van de Karmeliter monniken, was van het geslacht van *Yepez*, en de zoon van Gonsales d'Yepez, en Catharina Alvarez. Hy wierdt geboren in 't jaar 1542 te Ontiveros, een vlek van oud-Castilië, in 't kerkgebiedt van Avila. Hy begaf zich in de orde der Karmeliter monniken in 't klooster van Medina del Campo in den jare 1563. Hy leidde daar een veel strenger leven dan de andere monniken, en was van voornemen in het Karthuizer klooster van Segovia over te gaan. St. Theresia te Medina del Campo gekomen zynde, om daar een huis van karmeliter nonnen te stichten, deedt hem van besluit veranderen, en bewoog hem met haar te werken aan de hervorming van de orde der Karmeliter monniken. Hy kwam met haar te Valladolid, alwaar hy het kleedt aantrok van de hervormde Karmeliten, die doorgaans de ongeschoende genoemt worden. Hy stichtte daar van een klooster te Dumelo Pelito van Avila, alwaar hy nieuwelingen aannam. Alstoen nam hy den naam aan van *Johannes à Cruce*, dat is, *Jan van het Kruis*, en vermeerderde zyne strengheden. S. Theresia bediende zich van hem om 'er meer andere op te rechten, en deedt hem binnen Avila komen om het ampt van biechtvader van de nonnen waar te nemen van het klooster van de Karmeliter monniken, en de zelve te bewegen de hervorming te aanvaarden. De oude monniken van deze orde deden hem vatten en naar Toledo brengen, alwaar zy hem in een kerker opsloten. Hy bleef daar negen maanden, en wierdt eindelyk daar uit gelaten door de goede voorspraak en het vertrouwen van St. Theresia; maar de overste van de hervorming, die begeerde, dat men het gedrag van de Karmeliter monniken zou verlaten, verwekte hem nieuwe tribbelingen. Hy stierf in 't klooster van Ubeda op den 14 December in het jaar 1591, in den ouderdom van negen en veertig jaren. Hy heeft verscheide geestelyke schriften in 't Spaansch nagelaten, de welke in 't Fransch en in 't Latyn zyn overgezet. De tytels daar van zyn in 't Nederduitsch: *De opgang op den berg Karmel; De duistere nacht van de ziele; De levendige vlamme der liefde; Het gezang van de Goddelyke liefde*, enz. Hy volgt daar in de grondregelen van de buitensporige mistyken. Hy is voor gelukzalig verklaart van Clemens den X in het jaar 1675. *Jerome de St. Joseph vie Du B. J. de la Croix. Antonio Biblioth. Hisp. Baillet Vies des Saints.*

JOHANNES A JESU MARIA, te voren *de S. Petro* bygenaamt, een Barvoeter Karmeliter monnik, geboortig van Calahorra, in Spanje. Hy ging in den jare 1583 naar Italië, om zyne orde daar verder uit te breiden, wanneer hy by paus

Paulus

Paulus den V en de zamening der kardinalen, maar inzonderheit by den kardinaal Bellarminus, in grote achting geraakte. Hy overleedt in den jare 1614 in het klooster te Frescati, en het vele schriften na, die in den jare 1622 in drie, en in den jare 1650 in vier stukken zyn by malkander gedrukt. *Hist. Carm. reform. l. II. c. 37. Anton. Bibl. Hispan. p. 545.*

JOHANNES AB ARUNDINE. Zie ARUNDINE.

JOHANNES ANDREAS. ZIE ANDREAS.

JOHANNES ANGELICI van Filoli. Zie ANGELICI.

JOHANNES ANNIUS van Viterbo. Zie ANNIUS.

JOHANNES ARGYROPHYLUS. Zie ARGYROPHYLUS.

JOHANNES AVENTINUS, of van Abensberg. Zie AVENTINUS.

JOHANNES BASSIANUS. Zie BASSIANUS.

JOHANNES, of JAN BEUKELSZ, anders JAN *van Leiden* genaamt, om dat hy binnen de stadt Leiden geboren was. Hy was een kleêrmaker van zyn ambacht, maar begaf zich eerst onder een bende tonеelspeelders, en daar na onder de geestdryvers, of Herdopers, te Amsterdam. Maar wanneer zich de zelve in het jaar 1534 naar de stadt Munster begaven, en daar innestelden, trok Jan van Leiden met zyne makkers, Knipperdolling, Jan Matthysz. en anderen mede derwaarts. Na de doodt van den laatstgemelden deedt hy zich door zynen aanhang voor propheet erkennen, en matigde zich vervolgens een grote macht aan. Hy voerde een nieuwe regeringswys te Munster in, en gaf onder andere gruwelen vry, dat men zo veel vrouwen mogt nemen, als men wilde. Die hem tegenspraken wierden van kant geholpen. Hy liep op zekeren tydt naakt rondom de stadt, luidkeels roepende: *De koning van Zion komt.* Daar na hieldt hy zich drie dagen lang als stom, en schreef op een briefje: *Godt hadt zynen mondt gesloten.* Na de drie dagen zeide hy: *Godt hadt hem getoont wie de twaalf oudsten in Israël zouden zyn.* Hy benoemde voorts twaalf mannen, die hy groot wilde maken; die zouden 't zwaardt voeren, en rechters over Israël zyn. Zy namen ook hun ampt wel waar: want die niet onderdanig wilden zyn, doodden zy met het zwaardt. Een soldaat, die zich in der Herdoperen dienst begeven hadt, en geherbergt wierdt in het huis van Knipperdolling, daar Jan Beukelsz. toen ook woonde, zag, dat hy in den nacht opstondt, en by de dienstmaagdt van 't huis ging leggen. Hy, gewaar geworden zynde, dat de soldaat het hadt gezien, gaf hem een stuk goudt om te zwygen. Kort daar na deedt hy de gansche Herdopersche gemeente byeen roepen, en vroeg de leeraars, die hy te voren gesproken hadt, opentlyk, of een man niet meer dan eene vrouw mogt hebben? Terstondt bewilligden zy hem dat hy 'er drie mogt nemen. Een onder den hoop zeide, hy wilde uit de H. Schrift bewyzen, dat een man maar eene vrouw mogt hebben; doch de Propheet, en naderhandt koning Jan Beukelsz. deedt hem 't hoofdt afslaan. Knipperdolling, die burgermeester was gemaakt, wierdt door hem het gerechtszwaardt gegeven, en beul gemaakt, onder voorwendsel, dat Godt de hemelsche Vader zulks bevolen hadt. Deze sloeg dat ampt niet af, maar kweet zich daar wel van. Jan Beukelsz. liet zich daar op den 24 Juny des voorgemelden jaars 1534 voor koning uitroepen, droeg een kroon op 't hoofdt, en reedt door de stadt te paardt, met goude sporen aan de hielen, wordende een zwaardt, een Bybel, en een Ryksappel, van goudt, en met edelgesteenten bezet, voor hem heen gedragen. Hy hadt een groot getal van bedienden, en men strafte de genen, die den koning voorby gingen, en geen eer genoeg betoonden, op het strengste. Ant. Corvinus, die alles in eigen persoon heeft bygewoont, getuigt, dat deze koning der Wederdoperen 't hof, de regering en bedieningen zodanig geregelt hadt, dat hy 't niet beter zou hebben kunnen doen, al was hy een geboren koning geweest. Hy was byzonder vlytig in het doorsnuffelen der dingen, die de koninklyke authoriteit luister konden byzetten. Hy hadt veertien vrouwen, waar van de weduwe van Jan Matthysz. eene was, die hy koningin maakte, en een goude kroon liet dragen. Eene der anderen sloeg hy met eige handen het hoofdt af, om dat haar mishaagde 't geen binnen Munster wierdt uitgevoert. Hy liet op gelyke wyze alle, die hem niet stipt gehoorzaamden, om 't leven brengen; deedt 'er velen aan den lindeboom, by de kerk der kanunniken, gebonden, doorschieten. Hy noemde zyn ryk het koninkryk van Israël, en zich zelf een dienaar der gerechtigheit in den nieuwen tempel Gods. Toen de bisschop van Munster de stadt belegert hadt, maakte hy 18 Apostelen, aan welke hy alle de bisdommen en heerlykheden van Duitschlandt uitdeelde. De stadt eenigen tydt belegert geweest zynde, was de hongersnoodt ellendig, die de Wederdopers daar in moesten uitstaan; honden, katten, muizen, ja ratten, waren lekkernyen. Jan Beukelsz. deedt echter 47 personen, die van overgeven spraken, onthoofden. De belegerden onthielden zich niet van menschenvleesch te eeten. Evenwel beloofde Jan Beukelsz. hen de verlossing niet alleen; maar dat zy de gansche wereldt nog overwinnen zouden. In die hope leden de Wederdopers zulk een gebrek, dat 'er geen vleesch meer aan hunne lighamen was. De stadt wierdt evenwel eindelyk, na eene vyftienmaandige belegering, den 14 Juny des jaars 1535 verovert. Toen ging de soldaat aan het moorden en doodslaan. Jan Beukelsz. wierdt gevangen, en aan de staart van een paardt vast gebonden zynde, op een slot, vier mylen van Munster, gebragt, om tot den tydt van zyne straffe bewaart te worden. Hy wierdt vervolgens op een afgrysselyke wyze ter doodt gebragt, wordende al zyn vleesch met gloeiende tangen hem van zyn lyf genepen, waar na het lyk in een yzere kooi aan den St. Lamberts-toren wierdt opgehangen. Dit gebeurde den 22 January des jaars 1536. Men verhaalt, dat hy voor den bisschop van Munster gebragt zynde, de bisschop tegen hem zeide: *Gy booswicht, hoe hebt gy myn volk verraden!* en hy daar op met groten hoogmoedt tot antwoordt gaf: *Paap, wy hebben u niet verdorven, maar in plaats van eene zwakke eene welversterkte stadt gelevert. Doch hebben wy u verdorven, wy willen u weder ryk maken, indien gy onzen raadt wilt volgen.* De bisschop moest in zyn ongeval noch lagchen, en vroeg hem hoe dat zou toegaan? *Laat,* zeide Jan Beukelsz. *my zetten in een yzere kouw, met leder bedekt, dus in alle landen omvoeren, en laat niemandt toe my te zien voor dat hy een witten penning geve. Door dit middel zult gy haast meer geldt bekomen, dan u de oorlog heeft gekost;* gelyk de bisschop deedt, en daar door eene zeer grote somme gelds verzamelde. *Hortensii Tumultus Anabapt. Corvinus de miserab. obsid. Monast. Sleidanus. Heresbach. de fact. Monast. Seckendorf. Hist. van 't Lutherdom. Hist. der Wederdopers. Arnold Ketter-Hist. II. Deel.*

JOHANNES BIREL. Zie BIREL.

JOHANNES CANTACUZENUS. Zie JOHANNES de V, keizer van Constantinopel.

JOHANNES CAPISTRANUS. Zie CAPISTRANUS.

JOHANNES CASSIANUS. Zie CASSIANUS.

JOHANNES CINNAMUS, een Grieksch historieschryver. Zie CINNAMUS.

JOHANNES CLIMAJUS, of CLIMACUS. Zie CLIMAJUS.

JOHANNES CUROPALATA. Zie SCILITZA.

JOHANNES DAMASCENUS, een vermaard Syrisch schryver en Godgeleerde, geboren in de stadt Damascus, waar van hy den bynaam van *Damascenus* heeft ontfangen. Hy wierdt ook van wegens zyne welsprekendheit *Chrysorrhoas*, en van de Arabieren *Manseron* bygenaamt. Zyn vader was een voornaam burger te Damascus, en geheime Raadt van den vorst der Saracenen, en liet hem door eenen *Cosmus* in alle vrye wetenschappen onderwyzen. Na zyns vaders doodt volgde hy den zelven als geheime Raadt op, en geraakte in grote achting by de Saracenen. Wanneer het verschil over de beelden begon, trachtte hy het gebruik der zelven ten uiterste aan te dringen, en schreef voor de zelve tegen den keizer Leo den Isaurier, als mede tegen Constantinus Copronymus, welke laatste hem door eenige bisschoppen liet in den ban doen. Maar doordien hem de keizer Leo by den Saraceenschen vorst Hisias valschelyk hadt beschuldigt, dat zich Johannes van de stadt Damascus zocht meester te maken, liet hem de zelve de eene handt afkappen; hoewel men voorgeeft, dat de zelve in den volgenden nacht weder is aangegroeit, welk verdichtsel Spanheim in het brede heeft wederlegt. Hy nam daar op zyn afscheidt van de Saracenen, verkocht alle zyne goederen, en deelde het geldt uit onder de armen. Hy begaf zich naar Jeruzalem, en wierdt daar priester; maar ten laatste ging hy in een klooster, waar in hy omtrent den jare 760 stierf. Hy heeft geschreven: *De fide orthodoxa lib. IV; Parallelorum opus; De sacris imaginibus*, en eenige andere werken, die naderhandt meer dan eens by malkander zyn gedrukt. *Jo. Hierosol. vita Damasceni. Bellarminus. Baronius. Labbei consp. op. Damasceni. Spanhemii Hist. imag. restit. Cave.*

JOHANNES DE ALLODIIS, geboortig van Orleans, was kancelier van de hogeschole van Parys in de dertiende eeuwe. Na de doodt van Stephanus, bisschop van Parys, de welke voorviel op den 13 September van den jare 1279, wierdt hy van den paus benoemt om dezen stoel te vervullen; maar hy vertrok zich in het klooster van de broeders Predikers in de straat St. Jakobs binnen Parys, en trok daar het monnikenkleedt aan. Hebbende aldaar geleeft den tydt van 26 jaren als een voorbeeldt van Godsdienstigheit, stierf hy op den 12 October in het jaar 1306. *Hist. univers. Paris. Secul. V. Guill. Nang. lib. de gest. Phil. III. Diarium Dominic. Leander Alberti de viris illustr. ord. Præd. Castill. Hist. S. Dom. II. part.*

JOHANNES DE BEKA. Zie BEKA.

JOHANNES DE DIEU, dat is, van Godt, stichter van de kloosterorde van de liefdadigheit, was geboortig van Mortemor el Novo, eene stadt van Portugal, met den tytel van graafschap, in de provincie van Alentejo. Hy wierdt op een tydt zo geraakt door een leerreden van Johannes van Avila, dat hy alles verliet om zich geheel aan Godt over te geven. Om dit opzet nu werkstellig te maken, vertrok hy zich in het hospitaal te Granada, alwaar hy de eerste gronden gelegt heeft van zyne instelling, de welke door paus Leo den X is goedgekeurt in het jaar 1520. De bynaam van het geslacht van dezen Johannes was *Ciudat*, en de naam van *de Dieu*, of *van Godt*, wierdt hem gegeven door den bisschop van Tuy in het koninkryk van Napels. Hy stierf op den 8 Maart in het jaar 1550, en wierdt door paus Alexander den VIII op den 16 October in het jaar 1690 onder het getal der Heiligen gestelt. Na zyne doodt heeft paus Paulus de V zyne vergadering als eene kloosterorde bevestigt, in welke de monniken zich door een vierde gelofte verbinden om zich geheel tot den dienst der kranken toe te eigenen. Castre, en verscheide anderen hebben zyn leven beschreven. Johannes plagt gestadig uit te roepen: *Doet wel, myne broeders*; en om deze reden worden deze monniken van de Italianen: *Fatte ben Fratelli*, dat is, *doedt wel broeders*, genoemt.

JOHANNES DE DIEU, een Karthuizer monnik van Venetië, leefde in het jaar 1490. Hy schreef eenige verhandelingen, die van Trithemius en Petrejus geprezen worden. Daar is een Spanjaardt van dien naam geweest, de welke ervaren was in de geestelyke rechtsgeleerdheit en in de kennisse van de kerkelyke inzettingen,

zettingen, en hoogleeraar binnen Bologne in het jaar 1240.

JOHANNES DE INDAGINE. Zie JOHANNES HAGEN.

JOHANNES LA BARRIERE. Zie BARRIERE.

JOHANNES DE LEIDIS, of JAN GERBRANDZ. VAN LEIDEN, geboren te Leiden, Karmeliter monnik en prioor in het klooster te Haarlem, was vermaard in het einde der XV en in het begin der XVI eeuwe, en stierf, volgens het zeggen van Goudhoeven, Sweertius, Boxhorn, Meursius, en andere schryvers, die hen hebben gevolgt, in den jare 1504, het welk Antonius Matthæus echter zegt zeer twyffelachtig te zyn. Hy heeft, behalven verscheide Godgeleerde werken, by Sweertius opgetelt (*Athen. Belg. pag.* 427) eene *Kronyk van Hollandt* in het Latyn geschreven, uit welke de schryver van de Oude Hollandsche Kronyk bekent veel genomen en verduitscht te hebben. Ook heeft hy in de zelve tale geschreven: *Kronyk van Egmondt*, of *Jaarboeken der abten van Egmondt*, door Ant. Matthæus in den jare 1692 in 4o. met aantekeningen in het licht gegeven. Zie des zelfs *Voorreden* voor het laatstgemelde boek, als mede *Goudhoeven Oude Holl. Kron. fol.* 218. *Sweertius loc. cit. Boxhorn Theatr. Holl. pag.* 211. *Meursii Athen. Bat. cap.* 24. *Orlers Beschryv. van Leiden pag.* 337. *Pars Naamrol der Holl. schryvers pag.* 88 *enz.*

S. JOHANNES DE MATHA, eerste patriarch van de orde van de H. Drievuldigheit en de vrykoping der slaven. Hy was geboren in een vlek, genaamt Faucon, in de valei van Barcelona, in Provence, alwaar de ongeschoende monniken voor deze instelling een klooster gebouwt hebben sedert het jaar 1261. Hy kwam ter wereldt omtrent den jare 1160, en na dat hy den loop van de Godgeleerdheit voltrokken hadt in de hogeschole van Parys, wierdt hy tot het leeraarschap verheven met een algemene toejuiching. Men vertelt, dat hy tot het oprechten van de orde van de H. Drievuldigheit door een hemelsch gezicht is aangezet, het welk men zegt dat hy hadt binnen Parys, terwyl hy zyne eerste Misse deedt. Hy begaf zich ten dien einde met Felix van Valois in de eenzaamheit van Cerfroi, naby Meaux. Naderhandt trokken zy te zamen naar Rome, alwaar paus Innocentius de III deze orde goedkeurde in 't jaar 1198, en ze in 't jaar 1209 bevestigde. St. Johannes, de welke in verscheide gezantschappen van den paus gebruikt is geweest, begaf zich ook tot de barbaren van Afrika, om de Christen slaven te verlossen. Hy stichtte omtrent het jaar 1200 het eerste klooster van zyne orde in Vrankryk, binnen Arles, en daar na is hy binnen Rome gestorven, vermaard door zyne Godvruchtigheit, geleerdheit en wonderwerken, in 't jaar 1213. Hy wierdt begraven in zyn klooster van St. Thomas van Formis, alwaar men nog zyn grafschrift leest. *T. I. Const.* 9. *Innocent. III. Gaguin l. VI. Hist. Franc. Miræus Orig. Monast. l. I. c.* 8. *Sabellic. Ennead. IX. Spondan. in Ann. Bouche Hist. de Provence. Bibl. Univers. T. III.*

JOHANNES DE MEDIOLANO, of *de Milanees*, heeft gebloeit in 't jaar 1100. Hy maakte in den naam van het collegie der Medecynen van de schole van Salerno een boek in klinkrymen, onder den tytel van: *Medicina Salernitana*, de Geneeskunst van Salerno, of de kunst om de gezondheit te bewaren. Dit boek bestondt uit 1239 klinkvaarzen. Hedendaags vindt men 'er niet meer van dan 372. Renatus Moreau heeft het zelve opgehelderdt door aanmerkingen. *Placcius p.* 42. *Barthol. in Poët. Med. pag.* 128.

JOHANNES DU PIN. Zie PIN (JOHANNES DU)

JOHANNES. (ERASMUS) Zie ERASMUS JANSZ.

JOHANNES, (GASPAR) geboortig van Bologne, bloeide in 't jaar 1424. Hy wierdt tot bisschop van Imola gewyd. Men zegt, dat hy eenige zaken wegens de Philosophie heeft geschreven, die zeer scherpzinnig en waardig om te lezen zyn. *Konig Bibl. Vet. & Nov.*

JOHANNES GERSON. Zie GERSON.

JOHANNES GRAMMATICUS, of de Spraakkundige, geboortig van Alexandrië, is een van de grootste Philosophen geweest van zynen tydt. Hy was een Christen, maar ingenomen met de gevoelens van Severus, en gevolgelyk een Eutichiaan, of Jakobiet. Hy wierdt in den ban gedaan, volgens het zeggen van Aboulfarage, door de bisschoppen van Egypten, om dat hy niet wilde de dwalingen afzweren, de welke hy beweerde tegen de H. Drievuldigheit. Hy leefde tot den tydt toe, dat Amrou Ben Al As Egypten overwon, onder het kaliffchap van Omar. Men zegt, dat hy zich heeft willen bedienen van het vertrouwen en den toegang, dien hy by Amrou hadt, om de boeken te behouden van de vermaarde boekzaal van Alexandrië; maar de Kalif Omar, bevolen hebbende, dat menze zou verbranden, hadt hy het ongenoegen van ze te zien wegdragen, en uitdelen in alle de badstoven van deze grote stadt, alwaar zy gebruikt zyn gedurende zes maanden om 'er het vuur mede aan te houden. *Herbelot Bibl. Orient.*

JOHANNES HAGEN, bygenaamt *de Indagine*, was een geleerd Karthuizer monnik, wiens bekwaamheit hoog geacht is geweest in de XV eeuwe. Hy trok het Karthuizers kleedt aan binnen Erfort in den ouderdom van 25 jaren, en bragt omtrent 35 jaren door in die geestelyke orde. Gedurende dien tydt hadt hy het bestier van drie monnikskloosters; en dewyl deze bediening veel bezigheit en omslag verschaft, zo is het te verwonderen, dat hy den tydt heeft kunnen uitvinden om zo vele en verscheide werken te maken, als men hem toeschryft: want, behalven die gene, de welke Trithemius van hem gezien heeft, rekent 'er Petrejus 433 verscheide verhandelingen; en onder de zelve drie Jaarboeken. Hy stierf in het jaar 1475. Men zegt, dat hy nog een gemeen kloostermonnik zynde, wonende in een zeer armoedig huisie, en zynde niet in staat om kaarssen te kopen, om by nacht te kunnen studeeren, hy alle de brokjes wasch, die hy vinden kon, byeen raapte, om 'er kleine waschkaarsjes van te maken. *Petrejus Bibl. Cartus. Trithemius in Catal. Vossius de Hist. Lat. Simler. in Bibl. Possevinus in Appar. Sacr.*

JOHANNES HAGEN, anders *ab Indagine* bygenaamt, was omtrent den jare 1522 priester te Steinheim, aan den Mayn, in het aartsticht van Mentz gelegen, maar wierdt wegens zyne bekwaamheit naar Rome gezonden om den aartsbisschoppelyken mantel voor den keurvorst van Mentz van daar te halen. Na dat hy zich voorts aan verscheide vorstelyke hoven hadt onthouden, wierdt hy tot deken van het zogenoemde Leonards-collegie te Frankfort aan den Mayn aangestelt. Hy was zeer ervaren in de sterrekunst, en heeft verscheide werken geschreven, als: *Introductiones apotelesmaticæ in chiromantiam, physiognomiam, astrologiam naturalem, &c.* nevens andere werken. *Boissardi vita. Freheri Theatr.* enz.

JOHANNES HYRCANUS. Zie HYRCANUS.

JOHANNES HUS. Zie HUS.

JOHANNES JUVENALIS *des* URSINS. Zie URSINS.

JOHANNES LASKY. Zie LASCO.

JOHANNES LEO. Zie LEO.

JOHANNES MARONITA, een Syrisch schryver. Abraham Echellensis beweert, dat deze schryver geleeft heeft tusschen de zesde en zevende eeuwe, en zegt, dat hy verscheide werken gemaakt heeft tegen de ketteryen van de Oostersche volkeren, met een kerkregel, en eenige verklaringen over den Dienst van St. Jakob, welke uitbreidingen hy beloofde eerlang in het licht te geven met de Latynsche overzetting. Maar de vader Simon, in zyne aanmerkingen op Gabriel, aartsbisschop van Philadelphia, ontkent, dat deze schryver zo oud is, als Abraham Echellensis zegt; het welk hy naauwkeuriger onderzocht heeft in zyne aanmerkingen op de reis van den berg Libanon, alwaar hy zegt, dat hy van M. Faustus Nairon, neef van Echellensis, eenige uittreksels in de Syrische tale van de ophelderingen van Johannes Maronita wegens de kerkelyke dienstpleging hebbende ontfangen, bespeurt heeft uit de woorden zelfs van een uittreksel, het welk hy aanhaalt, dat deze Johannes Maronita geenzins in dien tydt geleeft heeft, in welken Abraham Echellensis en M. Nairo beweeren, dat hy zou geleeft hebben, om dat hy eenige stellingen aanhaalt, de welke in dien tydt niet verhandelt wierden; waar uit hy besluit, dat het boek van Johannes Maronita een verziert werk is, of dat men het hoofdstuk, het welk men hem gezonden hadt, daar by gevoegt heeft. De kardinaal Bona, aan welken men binnen Rome de Latynsche overzetting van dezen Johannes Maronita, die in de Syrische tale geschreven heeft, hadt bekend gemaakt, is ook van dit gevoelen in een brief, den welken hy in 't jaar 1673 aan den vader Mabillon, een Benedictyner monnik, heeft geschreven. Het is waarschynlyk, dat men het werk van eenig ander en later schryver aan dezen Johannes Maronita heeft toegeschreven. *Abraham Echellensis Not. in Catalog. de script. Oriental. Richard Simon Remarques sur le Voyage du Mont Liban.*

JOHANNES, of JAN MATTHYSZ. anders MATTHYS BAKKER, geboortig van Haarlem, en een bakker aldaar, was de eerste, die in Hollandt de herdopery plantte. Hy hadt eene bedaagde vrouw, maar verliefde op eene brouwers dochter, die hy zodanig bepraatte, dat hy haar naar Amsterdam op eene verborge plaats mede voerde. Daar wierp hy zich voor een leeraar op, gaf een grote dryving van den geest voor, en zeide, dat Godt hem vele verborgene dingen openbaarde, die hy tot nog toe aan niemandt mogt ontdekken; dat hy *Henoch*, de twede getuige van Godt, was, en begon met een vreeslyk geweldt te herdopen. Hy verdoemde en gaf aan den duivel over allen, die zyne stemme niet hoorden, en hem niet voor den rechten Henoch, Gods gezant, aannamen. Hy leide eenigen de handen op om Christus Apostelen te zyn, en zondt hen twee en twee zamen uit. Men zou *Melchior Hofman* wel den vader der Nederlandsche Wederdoperen, en dezen Jan Matthysz. den eersten zender der herdopersche leeraren in Hollandt kunnen noemen, vermits Hofman zich in 't jaar 1528 van Straasburg naar Embden begeven hebbende, zyne lere over deedt vliegen; waar op Jan Matthysz. zich voordeedt. Melchior Hofman begaf zich daar op weder naar Straasburg, daar hy omtrent het jaar 1532. in de gevangenis raakte, gelyk hem van een oud man in Oost-Vrieslandt voorzegt was, en dat hy maar een half jaar aldaar gevangen zou zitten, dan weder uitgaan, en met zyne medehelpers het ware Evangelie door de gansche wereldt uitbreiden, en de ongelovigen, ja de gansche aarde, met den ban slaan. Het eerste wierdt waar, daar Melchior zich zo over verblydde, dat hy zyne schoenen van zyne voeten trok, zyn hoedt in de lucht smeet, en by den levendigen Godt betuigde, dat hy niet anders dan water en broodt zou nuttigen tot dat hy met den vinger aanwees wie hem gezonden hadt. Doch het twede wierdt valsch bevonden, alzo hy weder vast raakte, en in de gevangenisse overleedt. De van Jan Matthysz. uitgezondene zendboden bleven niet lang onder malkander eensgezind; ieder van hen bragt nieuwe leringen op de baan. Jan Matthysz. de eerste zender der Wederdopers in de Nederlanden, beroemde zich zyne zending onmiddelbaar van Godt ontfangen te hebben. Jan van Leiden te Munster zynde, kwam Jan Matthysz. als de Propheet Henoch, met een groten aanhang, die hem uit verscheide Nederlandsche provincien volgde, by hem, en stelde zich daar als president aan. Hy voerde eene gemeenschap van goederen in, en niemandt mogt, op levens straffe, iets in het byzonder bezitten, of achter houden. Zekere Hubert Trutelin, een smidt te Munster, in zyne plakkaten en zyn bedryf geen behagen vindende, noemde hem

hem een drekpropheet: maar hy wierdt aanstonts voor de Wederdoopersche gemeente gebragt, en ter doodt veroordeelt. Jan Matthysz. sloeg allereerst de handt aan hem, en doorstak hem met zyn spies; en alzo Hubert nog niet dood was, deedt hy hem binden, en doorschoot hem, zeggende, Godt hadt het hem bevolen; de Propheet Samuel hadt ook zo met Agag gehandelt. Na dat de stadt Munster in den jare 1534 door den bisschop belegert was, liep deze gewaande propheet door alle straten met een spies in de handt, roepende luidkeels als razende: *Godt de Vader hadt hem bevolen de vyanden te vernielen.* Hier op deedt hy, met drie honderd van zynen aanhang, een uitval op de belegeraars, versloeg 'er verscheide van, en keerde, met buit beladen, weder in de stadt. Deze onderneming zo wel gelukt zynde maakte hy zyne Wederdoopersche gemeente wys, dat Godt hem met een handt vol volks de belegering wel haast zou doen opslaan; koos daar op dertig stoute en wakkere karels uit, met welke hy, als dol, buiten de poort in het leger sloof, en al wat hem voorkwam afmaakte; maar hy wierdt wel haast met de zynen door de belegeraars omringt, en met de meeste der zelven nedergemaakt. *Hist. der Wederdopers. Arnold Ketter-Hist. II Deel.*

JOHANNES MAXENTIUS. Zie MAXENTIUS.

JOHANNES MOSCH. Zie MOSCH.

JOHANNES O-NEAL. Zie O-NEAL.

JOHANNES SCOT. Zie SCOTUS.

JOHANNES TUDETCHIN. Zie JOHANNES VAN VENETIE.

JOHANNES SECUNDUS NIKOLAASZ, de zoon van Nicolaus Everardi, president van den hove van Mechelen, wierdt geboren in 's Gravenhage in den jare 1511. Hy is geheimschryver van paus Paulus den IV en van den aartsbisschop van Toledo geweest, en heeft naderhandt, zo van den bisschop van Utrecht, als elders, verscheide bedieningen bekleed. Doch hy is in de lente van zyne jeugt, en niet meer dan 25 jaren oud, gestorven den 25 September des jaars 1536. Te Doornik, in S. Amandus-kerk, daar hy begraven legt, is tot zyner gedachtenisse een heerlyk grafschrift op zyne tombe gesneden, het welk by *Boxhorn* kan nagezien worden. Hy heeft geschreven: *Elegiarum lib. III; Funerum lib. I; Epigrammatum lib. I*; en meer andere gedichten; voorts *Regia pecuniae; Itineraria III, Belgicum, Gallicum & Hispanicum.* enz. *Val. Andreas Bibl. Belg.*

JOHANNES UTENBOGAARDT. Zie UTENBOGAARDT.

JOHANNES *van Anagni*, aartsdiaken van Bologne, en hoogleeraar in de geestelyke rechten, bloeide in de XV eeuwe. De schryvers, die van hem spreken, verzekeren, dat zyne Godsdienstigheit zo groot, als zyne geleerdheit uitmuntende was. Hy stierf in het jaar 1455, en liet na verklaringen over de pausselyke Dekreten, en een boek van Raadgevingen. *Bellarminus de Script. Eccl. Valerius Forster. l. III. Hist. Juris. Bumaldi Bibl. Bon.*

JOHANNES *van Antiochië*, een Christen schryver, die het vervolg van de Historie van *Ebn Batrik* heeft nagelaten, sedert het jaar 326, naar de Joodsche tydrekening, daar die patriarch geëindigt heeft, tot het jaar 400, het welk overeenkomt met het jaar 1009 na de geboorte onzes Heeren. *Herbelot Biblioth. Orient.*

JOHANNES *van Antiochië*, een Grieksch historieschryver. Men heeft van hem geen andere kennis, dan dat hy by *Tzetzes* wordt aangehaalt. Men twyffelt, of hy onderscheiden is van een anderen van dien naam, die historische oudheden geschreven heeft. *Tzetzes Chil. Hist. 33. Vossius de Hist. Graec. lib. II. c. 23. & l. III.*

JOHANNES *van Antiochië*, bygenaamt *de Scholastyke*, om dat hy de school of het collegie der rechtsgeleerden betreden hadt, was eerst een priester en Apocrisarius, of afgezonden van de kerk van Antiochië; daar na wierdt hy door den keizer Justinianus tot de waardigheit van het patriarchschap van Constantinopel verheven. Hy maakte in het jaar 550 eene Grieksche verzameling van de kerkregels, opgestelt volgens het vervolg der stoffen, in de plaats van de andere, die na het vervolg der kerkvergaderingen, of van de pausselyke besluiten geschikt waren. De zelve is verdeelt in vyftig opschriften, zynde dit het getal van de stoffen, tot het welke hy de kerkelyke zaken gebragt heeft. Omtrent het jaar 554 maakte hy den eersten *Nomocanon*, van gelyken verdeelt in vyftig tytels, voegende by de kerkelyke inzettingen de burgerlyke wetten, de welke daar eenige betrekking toe hadden. *Doujat Hist. du droit Canon.*

JOHANNES *van Cappadocië*, aldus genaamt, om dat hy uit die provincie geboortig was, leefde in de VI eeuwe. Hy stondt diep in de gunst van den keizer Justinianus, de welke hem gebruikte in het zamenstellen van zyn Wetboek in het jaar 529, en hem daar na burgermeester maakte in het jaar 538, en overste van zyne lyfwacht. Procopius van Cesarea, die vermaak schynt geschept te hebben in het beschryven van zyn afbeeldsel, verhaalt, dat hy een ongeleerd man is geweest, van een geweldadigen inborst, van een levendigen en doordringenden geest; maar een bedrieger, een kwaadaardige, en de welke noch vrees voor Godt, noch achting voor menschen hadt. Hy vergaderde in korten tydt overgrote schatten, zich niet ontziende van 'er overal, waar hy 'er maar eenige kon vinden, te roven. Justinianus, om een opstandt te dempen, die 'er binnen Constantinopel ontstaan was, wierdt genoodzaakt hem van zyne ampten te ontbloten, de welke hy echter korten tydt daar na aan hem wedergaf; maar gewaar wordende, dat zyne staatzucht hem aanprikkelde om zich tot keizer te doen verheffen, zondt hy hem in ballingschap in eene voorstadt van Cyzicum, alwaar hy het geestelyke kleedt aantrok. Eenigen tydt daar na beschuldigt zynde van medeplichtig te wezen aan den moordt van Eusebius, bisschop van die stadt, wierdt hy gevat, en op de pynbank gelegt, om hem de uitvoerders van dezen moordt te doen verklappen. Daar na trok men hem een slecht linnen kleedt aan, en in dezen toestandt wierdt hy door geheel Egypten omgeleid. In dezen tusschentydt nam zyne ellende zodanig toe, dat hy zich genoodzaakt vondt om een aalmoes, tot onderhoudt van zyn leven, te bidden. Middelerwyl vleide hy zich altoos met de hoop van keizer te worden. Hy bleef drie jaren gevangen binnen Antinoë, en daar na wierdt hy met de doodt over alle zyne schelmstukken gestraft. Men weet daar het jaar niet van. *Procopius l. I. de bello Persico.*

JOHANNES *van Castel Bolognese*, een vermaard graveerder, was in achting omtrent het jaar 1530 Hy werkte voor paus Clemens den VII, en voor keizer Karel den V. Hy liet zyne kunst uitmunten met te snyden of graveren in kleine stenen niet alleenlyk gansche beeldtenissen, maar zelfs verbeeldingen van historiën, als Bacchusfeesten, zeeslagen, en verscheide andere onderwerpen, naar de tekeningen van Michiël Angelo, van Perrin del Vague, en van andere voortreffelyke schilders. Hy stierf binnen Faënza, in Italië, in het jaar 1555. *Felibien Entretiens sur les vies des Peintres.*

JOHANNES *van Cremona*, een Italiaansch priester, die een Kronyk heeft geschreven. Hy is onderscheiden van den gene, die hier na volgt.

JOHANNES *van Cremona*, een monnik van de orde van sint Augustinus, heeft eene kerkelyke historie geschreven.

JOHANNES *van Delft*, een Delvenaar, leefde in de XVI eeuwe, en is eenigen tydt wybisschop van Straasburg geweest. Hy heeft geschreven *van de pausselyke macht*; *van de kentekenen der kerke*; enz. *Val. Andreas Bibl. Belg.*

JOHANNES *van Estampes* is die beruchte stalmeester van Karel den Groten, de welke volgens de verdichtselen van eenige tydrekenaars, als Vincentius van Beauvais, Nauclerus, en anderen, in het jaar 1128 gestorven is, in den ouderdom van 361 jaren.

JOHANNES of JAN VAN GEEL was van de gezindheit der Herdopers. Hy was met Jan Beukelsz. van Leiden naar Munster vertrokken, en een stoutmoedig en listig man. Toen de propheet der Herdopers, Jan Matthysz. binnen Munster de tyding kreeg, dat 'er eene grote menigte Wederdopers uit Hollandt, Brabandt en Vrieslandt zich byeen vondt om hem te Munster te hulp te komen, wierdt Jan van Geel van daar naar Hollandt gezonden, met bevel, van dat volk als een twede Mozes te geleiden en binnen Munster te brengen. In February des jaars 1535 liepen eenige mannen en vrouwen gansch naakt door de stadt Amsterdam, roepende als dolle menschen, zamen met hunnen Herdoperschen propheet, Dirk de snyder: *Wee! wee! wee! Wraak! wraak! ô hemelsche Vader.* Terstondt kwam de burgery in de wapenen, die deze naakte nachtlopers, twaalf in getale, van beide sexen, gevangen nam, behalven eene vrouw, die 't ontvluchtte. Zy wilden gene klederen aandoen, zeggende, dat zy de naakte waarheit waren. Zeker schepen wierp eene dezer vrouwen zynen mantel om 't lyf, zeggende: *Dek u*; maar zy smeet den zelven van zich, en zeide, dat het beeldt Gods zich niet behoefde te schamen. De zeven manspersonen wierden, nevens meer anderen, ook schuldig bevonden, onthoofd. Ondertusschen kwam Jan van Geel in Hollandt, doch vondt de zaak in een anderen staat dan hem Jan Beukelsz. de koning der Herdopers, te Munster gezegt hadt, alzo hy 'er de beloofde Herdopersche hulpbenden niet vondt. Na dat hy in Vrieslandt, inzonderheit te Bolswaardt, oproer hadt verwekt, vluchtte hy van daar, en begaf zich, als een koopman gekleed, naar Amsterdam, om niet bekend te worden; nam ook daarom, als om dat zyn naam Jan van Geel door geheel Hollandt bekend was, een anderen naam aan. Middelerwyl handelde hy heimelyk met de Wederdopers te Amsterdam, nevens eenen Henrik Goedbeleidt, voor dezen lang soldaat geweest, nu die secte ingelyft, en by hen in zeer groot aanzien. Jan van Geel, vrezende ontdekt te worden, bedacht eene list, begaf zich naar Brabandt by de koninginne Maria, gouvernante der Nederlanden, verzocht vergiffenis, en deedt grote beloften, ook de stadt Munster in handen van den keizer te leveren. Hy kreeg daar op niet alleen brieven van vergiffenis, maar ook last en geldt om volk aan te nemen. Toen verscheen hy opentlyk te Amsterdam, verkeerde met de voornaamsten van den Magistraat, van welke hy, om zyne gedane belofte, onderstuent wierdt: maar heimelyk handelde hy evenwel met de Wederdopers en hunnen aanhang, om de stadt Amsterdam te bespringen, en daar zulk een koninkryk, of republyk op te rechten, als te Munster. Hy maakte Gerrit Goedbeleidt vaandrig over zyn volk, en gaf de leuze wanneer zy zouden byeenkomen en aanvallen. Op den 15 May was de bestemde dag. In 't kort, de Herdopers namen den Dam en 't stadhuis in, zynde over de 600 sterk. De burgery kwam op de been; het gevecht was verwoed, en van weêrzyden bleven 'er al eenige dood, onder anderen heer Pieter Colyn, burgermeester, de schout by nacht Kornelis Simonsz. Rouse, de kapitein van de wacht Simon Klaasz. Pul, en nog 17 anderen. Van de Herdopers bleven 'er 28 dood, daar onder Jan van Geel en Henrik Goedbeleidt, beide in het stadhuis. Het zou mogelyk slecht met de stadt afgelopen hebben, indien een dronken dienaar van den schout, by den aanvang van den oproer, niet naar 't stadhuis was gelopen, en voort naar den toren, nemende het touw van een klok weg, op dat door 't luiden der zelve geen schrik verder onder 't volk mogt komen: want Jan van Geel hadt de leuze gegeven, dat alle Herdopers zouden toeschieten zo haast met deze klok geluid wierdt. Vermits nu zulks niet geschiedde, hielden een

groot getal Herdopers zich stil in hunne huizen, om dat zy dat teken niet vernamen, als daar door verwittigt van hunner broederen nederlage. Doordien ook de 300 boeren van Ysselstein en Benscop, door Jan van Geel ontboden, nevens meer anderen, die voor den alreets gesloten boom in schepen lagen, niet te laat aangekomen waren, hadt het wonderlyk kunnen aflopen. Twaalf van hen, in dezen oproer gevangen, wierden met den rug op een bank gebonden, het hert levend uit 't lyf gehaalt, 't zelve in hun aanzicht gesmeten, de ligchamen gevierendeelt, de kwartieren aan de poorten gehangen, en de hoofden op staken gezet. Naderhandt wierden nog velen van de Herdoperen, het zy aan den oproer schuldig, het zy om dat zy, daar van wetende, gezwegen, en dien niet ontdekt hadden, met de doodt gestraft. *Commelin Beschryving van Amsterdam. Hist. der Wederdopers.*

JOHANNES of JAN *van Gorcum*, of *Gornichem*. Zie GORNICHEM. (JAN VAN)

JOHANNES *van Hildesheim*, eene stadt in Saxen, was een Karmeliter monnik, en leefde in de XIV eeuw, in 't jaar 1370. Hy heeft zynen naam bekend gemaakt door het schryven van een Kronyk, het maken van eene verhandeling van de overvoering van de drie koningen, en meer andere werken. *Lucius Bibl. Carm. Alegre in Par. Carm.*

JOHANNES *van Imola*, een leeraar te Bologne, en vermaard rechtsgeleerde van de XV eeuwe. Hy hadt Baldus den Ouden tot leermeester, en was een van die genen, de welke de geleerdheit van het geestelyke en burgerlyke Recht hebben opgeheldert. Hy heeft eenige uitbreidingen over de boeken van de kerkelyke instellingen en wegens de Clementynsche bullen, met nog eenige andere stukken, nagelaten, welker optelling de nieuwsgierigen kunnen zien by *Forster* en *Fiscard*. Men zegt, dat Johannes van Imola gestorven is op den 18 February in het jaar 1436. *Fiscard & Forster in vitis Jurisconsult. Trithemius in Catal. Simler. in Bibl. Gesn. Bellarminus de Script. Eccl. Possevinus in App. Sacr.*

JOHANNES *van Kikellew* was aartsdiaken van eene stadt van dien naam, en stedehouder van den bisschop van Strigonië. Hy heeft het leven van *Lodewyk*, koning van Hungarië, beschreven, daar Turocius van meldt in de jaarboeken van dat ryk. *Vossius de Hist. Lat. l. III. & VI.*

JOHANNES *van Legnano*. Zie LEGNANO. (JOHANNES)

JOHANNES of JAN *van Leiden*. Zie JOHANNES BEUKELSZ.

JOHANNES of JAN *van Loven*, een Karthuizer monnik, leefde in de XV eeuwe. Hy heeft verscheide werken gemaakt; maar men heeft geen verder kennis dan van eene Historie van de levens der pauzen. *Bostius cap. 24. de script. Cart. Sutor. lib. II. Vita Cart. Tr. 3. cap. 7. pag. 571. Petrejus. Vossius.* enz.

JOHANNES *van Montreal*, aldus naar de stadt van dien naam, in welke hy in het jaar 1436 geboren was, bygenaamt. Hy was ervaren in allerhande wetenschappen, maar muntte echter uit in de wiskunst, de welke hy in het openbaar binnen Wenen leeraarde, daar Matthias, koning van Hungarië, hem hadt doen komen omtrent het jaar 1470. Na dat hy aldaar een byzondere grootachting verkregen hadt, vertrok hy naar Neurenberg, om daar voor de buitensporigheden van den oorlog vry te zyn. Het was in deze stadt, dat hy zyne sterrekundige rekentafels voor dertig jaren liet in druk komen, de welke van de geleerden hoog geacht wierden. Paus Sixtus de IV, hem hebbende naar Rome ontboden, stierf hy binnen die stadt aan de pest in het jaar 1476, in den ouderdom van niet meer dan 41 jaren. *Andreas Thevet l. VI. des Hommes illustres.*

JOHANNES of JAN *van* OLDENBARNEVELDT. Zie OLDENBARNEVELDT.

JOHANNES *van Parys*, een monnik van de orde van St. Dominicus, leeraar en lesgever in de Godgeleerdheit, bloeide in het einde van de XIII, en in het begin van de XIV eeuwe. Hy heeft eene verhandeling geschreven *de regia potestate & papali*, een antwoordt op eene andere, wiens opschrift was: *Correptorium Doctrinae S. Thomae Aquinatis*, en eenige andere. Men verhaalt ook, dat men hem den schimpnaam van *Prikkelt den esel* gegeven heeft; en dat hy zekere stelling wegens de tegenwoordigheit van het ligchaam van Jesus Christus in het broodt van het Nachtmaal hebbende staande gehouden, de bisschoppen Guilielmus van Parys, Gillis van Bourges, en een andere Guilielmus van Amiens, met de leeraars in de Godgeleerdheit, de zelve onderzocht hebben, en hem verboden langer te leeraren. Hy stierf onder de regering van paus Clemens den V, omtrent het jaar 1310. *Bellarminus & Trithemius de script. Eccles. Miraeus in Auctar. Spondanus A. C. 1304. n. 14. Leander Alberti. Antonius van Siëna. Alfonsus Fernandez.* Men heeft te Londen in het jaar 1686 eene verhandeling van dezen schryver gedrukt, met het opschrift: *De modo existendi corpus Christi in Sacramento altaris*, in welke hy de verzelfstandiging verwerpt. Zie of zyn boek zelfs of het gene men 'er van gezegt heeft in het III. Deel van de *Bibliotheque Universelle.*

JOHANNES *van Parma*, generaal der Franciskaner monniken, leefde in de XII eeuwe, en wordt voor den schryver gehouden van een boek, genaamt, *het Eeuwig Evangelie*, het welk op bevel van paus Alexander den IV verbrand wierdt in het jaar 1258. Doch de Franciskaners doen hun best om te beweeren, dat niet deze hun overste, of generaal, maar een ander van dien naam de schryver van het gemelde boek is geweest. *Wadding Annal. Min. ad an. 1257. Bzovius d. a. num. 8. Spanheim Hist. Eccl. N. T.*

JOHANNES *van Raguza*, uit Dalmatië, een monnik van de orde van sint Dominicus, leefde in de XV eeuwe. Hy deedt de aanspraak op de kerkvergadering van Basel tegen de Hussiten, de welke Canisius in het licht heeft gegeven. De zelve voert voor opschrift: *Oratio de Communione sub utrâque specie non concedenda laicis.* Eenige schryvers zeggen, dat Johannes van Raguza kardinaal is geweest; maar men vindt niet, dat die gene, de welke met genoegzame naauwkeurigheit de namen der kardinalen hebben opgezocht, van hem gewag maken. *Trithemius & Bellarminus de script. Eccl. Antonius van Siena. Spondanus. Possevinus. Alphonsus Fernandez.*

JOHANNES *van Salisbury*, een Engelschman van geboorte, is bisschop van Chartres geweest, en een van de geleerdste mannen van de XII eeuwe. Hy bekleedde zyn kerkgebiedt met eene grote achting, en stierf in het jaar 1181. Hy heeft vele boeken geschreven; maar de zelve zyn niet gekomen tot onzen tydt, uitgezondert het leven van *Thomas Becket*, aartsbisschop van Kantelberg; eene verzameling van brieven; *Polycraticon, sive de nugis Curialium & vestigiis Philosophorum, lib VIII*; enz. *Petrus Blesensis Epist. 22. Continuat. Sigebert. in Chron. Trithem. & Bellarm. de scriptor. Ecclesiast.*

JOHANNES *van Saxen*, een monnik van de orde van sint Franciscus, leefde in de XIV eeuwe. Hy heeft verklaringen gemaakt over de H. Schrift, en andere boeken in het jaar 1320, enz.

JOHANNES *van Segovia*, een Godgeleerde, gaf blyken van zyn verstandt in de kerkvergadering van Basel en elders. Hy leefde in de XV eeuwe, in het jaar 1436. Men schryft hem verscheide werken toe.

JOHANNES *van sint Geminianus*, een monnik van de orde van S. Dominicus, heeft geleeft in de XIV eeuwe, in het jaar 1314. Hy heeft een boek gemaakt *de Similitudinibus rerum*; eenige Predikatien, en andere werken. *Trithemius de script. Eccl.*

JOHANNES *van Tinmouth*, een Engelschman, leefde in het jaar 1366. Hy schreef verscheide verhandelingen, namentlyk, *Historiae Aureae* in III boeken; *Supplementum Historiae*; enz. *Pitseus de script. Angl.*

JOHANNES *van Udine*, een vermaard schilder, was geboortig van Udine in Frioul, alwaar hy ter wereldt kwam in het jaar 1494. Hy leerde de beginselen van de schilderkunst onder Giorgion; daar na trok hy naar Rome, alwaar Balthazar Castiglioni, geheimschryver van den hertog van Mantua, hem by Raphaël bestelde. Onder zulk een uitmuntenden meester leerde hy de grondregels van zyne kunst, en maakte zich zelfs in korten tydt zo bekwaam, dat hy alle de andere schilders overtrof in het stuk van naar de kunst beesten, kledingen, allerhande werktuigen, pronkvaten, landschappen, gebouwen, bloemen en vruchten te verbeelden. Hy muntte ook boven alle anderen uit in het maken van allerlei sieraden van marmelkalk, waar van het geheim tot dien tydt toe onbekend was, en hy uitgevonden heeft. Men graafde in zynen tydt de puinhopen op van het paleis van Titus, om 'er eenige pronkbeelden, en andere kunststukken van de oudheit te ontdekken; en in het omspitten van de aarde ontdekte men die wangedrochtige kleine beeldtjes, de welke, om dat de zelve onder de aarde in grotten gevonden waren, sedert dien tydt *Grotesquen* genoemt zyn. Men vondt 'er ook eenige kleine schilderyen, historiën verbeeldende, en met eenig plat sieraadt van marmerkalk opgeheldert. Johannes bootste dat soort van stukken na, maar kon dat geheim van den marmerkalk te bereiden zodanig niet nasporen, als die overblyfsels van de oudheit waren. Hy beproefde zo veelderhande zamenmengingen om diergelyk marmerkalk te ontdekken, dat hy eindelyk bevondt, dat de kalk van heel witte travertien gemaakt, het welk een harde steen is, vermengt met stof van marmer, heel fyn gemalen, dat marmerkalk uitmaakte, dat hy in die oude werken bespeurt hadt. Aldus begon hy diergelyke Grotesquen te maken, en wierdt de vermaardste man des werelds in dat soort van schilderen. Hy stierf binnen Rome in het jaar 1564, en wierdt aldaar begraven in de kerke, genaamt de Rotunda, by zyn leermeester Raphaël. Zyn grootste vermaak, buiten de schilderkunst, was de jagt. Men verhaalt, dat hy de eerste is geweest, die bedacht heeft een os van geschildert linnen te maken, om zich daar achter te verschuilen, en des te gemakkelyker het wildt te naderen. Men staat nog hedendaags verwondert over het werk, het welk hy op bevel van paus Leo den X op de zalen van het Vatikaan gemaakt heeft. Daar leggen over het hek eenige pronkbehangsels, die zeer kunstig nagebootst zyn, en men vertelt, dat op een dag, als hy spoedig aan werkte om 'er een te volvoeren, vermits de paus zyn werk kwam bezichtigen, een van de stalknechten toeschoot, om het tapyt op te lichten, menende, dat het inderdaadt een behangsel was, het welk een schildery bedekte. *Vasari Vies des Peint. Rodolfi Vies des Peint. Venit. Filibien Entret. sur les vies des Peint.*

JOHANNES *van Valverde*, of *van Amusco*, was de geneesheer van den kardinaal Johannes van Toledo, van de Dominikaner orde, welken hy naar Rome volgde. Hy schreef in het Spaansch eene verhandeling van de ontleedkunde, de welke van Michaël Colomb in de Latynsche tale is overgezet. Dit werk wierdt gedrukt binnen Venetië in de jaren 1580 en 1607. Johannes van Valverde heeft nog eene andere verhandeling geschreven *de animi & corporis sanitate tuenda*, gedrukt binnen Parys in het jaar 1553. *Nicolaus Antonio Bibl. Hisp. Vander Linden de script. Med.*

JOHANNES *van Venetië*, en JOHANNES *Tudetchin*, beide kapellanen van Godefroi, hertog van Tuscanello, bewerden

den in het jaar 1065; dat het geooorloofd was kerkelyke waardigheden te kopen, niet uit hoofde van de geestelyke zaken; maar om de tydelyke voordeelen, die men daar uit geniet. Paus Alexander de II verklaarde deze lere ketterſch te wezen, en ſtelde zich daar tegen door zyne ſchriftelyke bevelen in een zendbrief, geſchreven aan die van Lucca. *Epiſt. Alexandri II. l. I. 3. &c. Baronius A. C. 1065.*

JOHANNES, of JAN WILLEMSZ. *van Roermond*, een befaamd Herdoper, die na de doodt van Hofman, Muntzer, Jan Matthysz, en andere hoofden van die gezindheit, een nieuwen herdoperſchen handel heeft aangevangen. Te Roermond en in de naburige ſteden van Gelderlandt liet hy verluiden, dat de leer der Herdopers de zuiverſte van alle religiën was; dat hy van Godt verwekt en gezonden was om de zelve te verbreiden; dat men alle overheden, die zyn gevoelen niet toeſtemden, voor onwettig moeſt houden; enz. Zyn aanhang gaf aan zich zelve de macht en vryheit van te roven en te ſtelen. Zy hielden hun nieuw koninkryk eenigen tydt ſtaande; roemden op hun rein gewiſſe, en met het zwaardt Gods en Gideons de Goddelyke gerechtigheit uit te voeren. Vele kaſteelen van edellieden, en huizen van ryken wierden door hen by ontyde geplundert, ook vele menſchen by nacht berooft en vermoord. Op de grenzen van Gelderlandt, Gulik, en zelfs over den Rhyn, vonden zich de ingezetenen van dit Herdopers geſpuis ellendig geplaagt. Dit duurde byna vyf volle jaren, na verloop van welken tydt Jan Willemsz. de ſtichter van dit nieuwe koninkryk, die alreets drie honderd ſnaphanen in de omleggende dorpen hadt leggen, te Dinslaken in hechteniſſe raakte. Schoon hy gevangen was, leefde hy echter in alle overdaadt, en in 't geſelſchap van eenige vrouwlieden, die hy als een twede Sardanapalus gedurig omtrent zich hadt. In een boek, dat hy onder de zynen hadt omgedeelt, beweerde hy, dat het geoorlooft was zo veel vrouwen te hebben, als men wilde. Die op hem paſten, zagen alles door de vingeren, doordien hy hen wiſt te verblinden niet alleen door gladde woorden, maar ook door geldt, daar het hem nooit aan ontbrak. Maar dit lekte eindelyk uit door zekere vrouwe te Weſel, Elsje geheten, eene der wyven van dezen nieuwen koning, die, nu oud zynde, hare dochter in hare plaats by den gevangen Jan Willemsz. beſtelt hadt. Elsje wierdt nevens Anna, eene halve zottin van 70 jaren, met eenen Simon Pietersz. by den kop gevat, en na voorgaande bekenteniſſe onthoofd. Zy beleden: „ Dat men onder hen in het „ wildt malkander beſliep, om dat de menſch, als zy zeiden, „ tot kinderteelen geboren was; dat een man vele vrouwen mogt „ hebben, en de onvruchtbare verſtoten; dat zy, ten teken van „ liefde, zich onder den anderen zuſters en broeders noemden, enz. Jan Willemsz. oeffende zulk eene gerechtigheit onder de zynen, dat hy zommigen tuchtigde door vaſten en boete; anderen, die het grof verkurven, door het zwaardt. Overſpel was by hem, of zynen aanhang, geen zonde, naar 't goeddunken des konings; met zyne toeſtemming mogt men zo vele vrouwen hebben als men begeerde; geen dieffſtal noch ſtraatſchendery konden zy begaan dan alleen onder hunne broederſchap. De overige koninginnen van dezen ſchonen koning wierden door 't vonnis der rechteren, by hertog Willem van Kleef daar toe gekozen, begenadigt, en de ſchuldt vergeven, met bevel van zich te bekeeren; voorts weder naar Hollandt en Vrieslandt, van waar zy gekomen waren, verzonden. Jan Willemsz. verſcheen in het jaar 1580 de laatſte voor de rechtbank; hy wilde ganſch niet tot belydenis komen; maar door vele andere overtuigt, wierdt hy veroordeelt om levendig verbrand te worden. Hy onderging die doodt met eene zonderlinge hardnekkigheit, zonder eenig teken van berouw, of eenig gebaar van ſmert te geven, werpende zich met een neêrgebogen hoofdt in de vlamme. *Hiſt. der Wederdopers*, enz.

JOHANNES WERNER. Zie WERNER.

JOHANNES ZISKA. Zie ZISKA.

JOHANNES, JOHAN, of JAN GEORG-STADT, een ſtedeke, door Johannes of Jan Georg den I, keurvorſt van Saxen, in den jare 1654 op de Boheemſche grenzen, ten voordeele van de Lutherſchen, om hunnen Godsdienſt uit Bohemen verdreven, geſticht. Dit ſtedeke is drie mylen van Sneeberg, op een berg gelegen.

St. JOHANNISGA, een der achttien dorpen van de Vrieſche grietenye Schoterlandt, onder het kwartier der Zevenwolden.

JOHANNITER CHRISTENEN, of St. JANS CHRISTENEN, is de naam van zekere menſchen in Perſië en Arabië, inzonderheit omtrent Balſara wonende, die den doop, doch zonder aanroepinge van de H. Drieëenheit, nevens het Nachtmaal, en andere uiterlyke plegtigheden der Chriſtenen, gebruiken, maar voorts, gelyk andere Ooſterſche Chriſtenen, weinig kennis hebben van den Chriſtelyken Godsdienſt. Zie *Vernier Reizebeſchr. II b.* 8. *k. p* 1.

JOHANNITER ORDE, of St. JANS ORDE. Zie op MALTA.

JOHANNITER-MEESTER, of *grootmeeſter der orde van St. Jan*, in Duitſchlandt, is het hoofdt van vier grootmeeſterſchappen van de Malthezer orde, namentlyk, van de Duitſche, Boheemſche, Hungariſche, en Deenſche, van welke de twee laatſtgemelde zyn vernietigt, en niet dan de tytel van de zelve nog in wezen is. Deze waardigheit is in den jare 1250 opgekomen. De Johanniter-meeſter is een vorſt des Roomſchen Ryks, en heeft zitting en ſtem op de Ryksdagen, maar erkent, behalven den keizer, den paus voor opperheer, en moet aan den grootmeeſter van Malta jaarlykſch eene zekere ſomme gelds betalen. Hy wordt hedendaags grootmeeſter van de Johanniter of St. Jans-orde, en grootprioor van Duitſchlandt genoemt (zie het artykel MALTA). Hy hadt voor dezen een groot inkomen; maar ſedert de hervorminge heeft deze orde vele goederen en kommanderyen in Hungarië, Zevenbergen, de Wendiſche landen, Pomeren, de Mark Brandenburg, Saxen, Zwitſerlandt, Bremen, Ooſt en Weſt-Vrieslandt, en de Nederlanden verloren, waar van het inkomen jaarlykſch op drie millioenen begroot wordt. De verblyfplaats van dezen grootmeeſter is Heitersheim, in Brisgau. De grootprioor van Bohemen houdt zyn verblyf te Strackonitz (zie STRACKONITZ). *Oſterhauſen en Peckman van de Johanniter-orde. Imhof Not. Proc. Europ. Herold. Gryphius Ritterorden.*

Naamlyſt der Johanniter-meeſters en grootprioren van Duitſchlandt; volgens Megiſerus *en* Beemann.

1. *Henrik*, graaf van Toggenburg, in den jare 1250.
2. *Henrik*, graaf van Furſtenberg, 1272.
3. *Johannes*, heer van Lupffen, 1289.
4. *Gotfried* van Klingenfels, 1295.
5. *Helswig* van Randerzak, 1299.
6. *Albrecht*, graaf van Zwartzenburg, 1322.
7. *Berchtold*, graaf van Henneberg, 1327.
8. *Rudolph* van Masmunſter, 1331.
9. *Herdeg* van Rechberg, 1353.
10. *Eberhard* van Rozenberg, 1356.
11. *Koenraad* van Brunsberg, 1384.
12. *Frederik*, graaf van Zollern, 1394.
13. *Amandus* te Rein, 1428.
14. *Hugo*, graaf van Montfoort, 1414.
15. *Johan Leſſel*, 1452.
16. *Johan Slegelholtz*, 1459.
17. *Richard* van Bulach, 1466.
18. *Johan* van Au, 1469.
19. *Rudolph*, graaf van Werdenberg, 1486.
20. *Johan Kerkentzer*, 1500.
21. *Johan* van Hattſtein, 1512.
22. *Georg Schilling*, de eerſte grootprioor, die in den vorſtendom is verheven, 1546.
23. *Georg* van Hohemheim Bombaſt, 1553.
24. *Adam* van Swalbach, 1567.
25. *Philips Flach*, 1573.
26. *Philips Rieteſel* te Camberg, 1594.
27. *Bernard* van Angeloh, 1598.
28. *Philips* van Leſch, 1599.
29. *Wippart* van Rozenberg, 1601.
30. *Arbogaſt* van Andlau, 1607.
31. *Johan Frederik Hund* van Saulheim, 1612.
32. *Hartman* van der Tanne, 1635.
33. *Frederik*, landgraaf van Heſſen, 1647.
34. *Franciſcus* van Zonneberg, 1682.
35. *Franciscus* van Fiſcheringen, 1683.
36. *Herman* van Wachtendonk, 1683.
37. *Bernhardus Wilhelmus* van Rhede. 1721.
38. *Gooswin Herman Otto*, vryheer van Mervelde, tegenwoordig (1728) grootmeeſter.

JOHANSBURG, een ſtadt, ampt en ſlot in de Brandenburg-Pruiſſiſche provincie Sudau, aan de Piſſe, door hertog Albrecht met wallen en grachten omringt. Keurvorſt Frederik heeft Frederik Auguſtus, koning van Polen, aldaar in den jare 1698 zeer prachtig onthaalt, tot welkers gedachteniſſe de inwoners, als men toen zeide, van alle ſchattingen zouden bevryd worden. *Preuſſ. und Brandenb. Staats-Geographie.*

JOHNSON (BENJAMIN) wierdt geboren binnen Weſtmunſter, en ſtudeerde eerſt in de kweekſchole van de S. Martenskerk, en naderhandt in de ſchool van Weſtmunſter, onder den geleerden Cambden. Daarna wierdt hy ontfangen in het collegie van ſint Jan te Cambridge, maar niet machtig zynde om daar te kunnen beſtaan, was hy verplicht voor eenigen tydt zyne ſtudiën te ſtaken, en zich by zyn ſchoonvader te begeven, dewyl zyne moeder hertrouwt was met een metſelaar, en nevens hem het zelve beroep waar te nemen. Men bemerkte, dat hy de troffel in de handt, en een boek in zyn zak hadt. Eenige lieden bevonden hebbende, dat 'er geeſt in hem ſtak, bezorgden de nodige koſten tot 't vervolgen van zyne ſtudiën. Zyne begaafdheden waren ongemeen; maar hy was zo vaardig om iemandt in redentwiſt aan te vallen, als wel om te beantwoorden. Wanneer hy in het geſelſchap van geleerde lieden was, was hy gewoon ſtil te zwygen. Hy was vaardig en ſtekend in zyne antwoorden, ongemeen bekwaam voor de toneeldichten, en wierdt gehouden voor den geleerdſten, verſtandigſten en naauwkeurigſten treur- en blyſpeldichter van zynen tydt. Hy ſtierf in het jaar 1638, en wierdt begraven in de kerk van de abdy van Weſtmunſter, zynde alleenlyk deze woorden op den zarkſteen, die zyn graf bedekt, uitgehouwen: *O rare Ben Johnſon.*

JOHNSON, (GUILIELMUS) gaf binnen Londen in het licht in het jaar 1657, *de geloemde voorzegkunde uit het beſchouwen der ſterren*, en een Chymiſch Woordenboek. *Konig Biblioth. vet. & nov.*

JOIGNI, een ſtadt, met den tytel van graafſchap, op de grenzen van Champagne en Burgundië. Zommigen houden haar voor eene oude plaats, gelyk haar Latynſche naam *Fovinium* dit ſchynt te kennen te geven. De Latynen hebben haar ook genaamt *Joviniacum*, naar zekeren *Flavius Jovinius*, een man, die de burgermeeſterlyke waardigheit bekleed hadt, en, volgens het

het zeggen van *Ammianus Marcellinus*, zes duizend Hoogduitschers uit het veldt sloeg. Anderen zyn van gedachten, dat deze stadt zo oud niet is, en dat zy sedert dien tydt is gebouwt. Deze plaats is vermaard door hare jaarmarkten, die 'er in de maandt van January gehouden worden. In vorige tyden heeft ze onder het rechtsgebiedt van Auxerre gestaan; maar tegenwoordig is zy onder het baljuwschap van Trojes gelegen. Hare graven en heeren wierden genaamt dekens van de zeven graven, leenmannen en voornaamste leden en pairs van het graafschap van Champagne, waar van gewag gemaakt wordt in zeker vonnis tusschen de koninginne Blanka en deze graven, uitgesproken op den 10 Augusty van het jaar 1354. *Andreas du Chesne Antiquités des Villes.*

JOINVILLE, een klein steedtie, en vorstendom van Vrankryk, in Champagne. Het zelve legt aan de rivier de Marne, tusschen Chaumont en sint Disier. Joinville wierdt tot een vorstendom verheven door koning Henrik den II in het jaar 1552 voor de jonger zonen van het huis van Guize, en tot begunstiging van François van Lotharingen, hertog van Guize.

JOINVILLE, een geslacht. Het stamhuis van *Joinville* is adelyk en oud, en verscheide schryvers hebben daar van met groten lof gesproken. GODEFROI, heer van Joinville, landrechter van Champagne, heeft geleeft in de twaalfde eeuwe, in het jaar 1130. Hy liet na *Godefroi*, heer van Joinville, bygenaamt *Troüillart*, landrechter van Champagne, die in het H. Landt zonder kinderen na te laten gestorven is; *Guilielmus*, aartsbisschop van Rheims, van welken afzonderlyk zal gesproken worden; *Simon*, die hier na volgt; *Robert*, en *Guido*, heer van Sailli. SIMON, heer van Joinville, landrechter van Champagne, trouwde in zyn eerste huwelyk met zekere adelyke vrouwe, genaamt Ermengardis, by welke hy gene kinderen verwekte, en men verhaalt, dat hy in een twede echtverbondt tradt met Beatrix van Burgundië, vrouwe van Marnai, in het graafschap van Burgundië. Hunne kinderen waren *Johannes*, die hier na volgt; *Simon*, die den tak uitmaakte van de heeren van Marnai en van Gex; en *Godefroi*, heer van Vancouleur. JOHANNES, heer van Joinville, van welken men hier spreken zal, teelde ANGELUS GUILIELMUS, heer van Joinville, die trouwde met Maria, gravinne van Vaudemont. Deze laatste liet na HENRIK, heer van Joinville, en graaf van Vaudemont, die een huwelyk aanging met Maria van Luxemburg. Hy verwekte by haar eene eenige dochter, *Margareta van Joinville*, vrouwe van Joinville, en gravin van Vaudemont, de welke in huwelyk tradt met Ferri, of Frederik van Lotharingen, den I van dien naam, heer van Guize, gelyk op een andere plaats gezegt is. Deze liet na onder andere kinderen ANTONIUS, eerste baron van Joinville, vader van *Ferri* of *Frederik* den II, welken *Renatus* de II, hertog van Lotharingen, teelde. *Claudius* van Lotharingen, zyn jonger zoon, eerste hertog van Guize, was baron van Joinville. Hy teelde *François*, en het is in zynen tydt geschied, dat de koning Henrik de II. Joinville tot een vorstendom verhefte, gelyk reets gezegt is. De andere heeren van dien tak zyn geweest prinssen van Joinville. Zie GUIZE. *Du Chesne. Du Cange. Guichenon. Vignier.*

JOINVILLE, (GUILIELMUS VAN) aartsbisschop van Rheims, was de zoon van Godefroi, heer van Joinville, landrechter van Champagne. Eerst wierdt hy aartsdiaken van de voornoemde stadt van Rheims, of, volgens het bericht van anderen, van Chalon, bisschop van Langres, en naderhandt aartsbisschop van Rheims in het jaar 1219. Hy liet zich vinden by de overvoering van het lighaam van St. Thomas van Kantelberg, woonde de lykdiensten by van den koning Philips Augustus in het jaar 1223, en korten tydt daar na zalfde hy koning Lodewyk den VIII, en de koningin Blanka, zyne gemalin. Guilielmus van Joinville begaf zich naar Languedok tegen de Albigenzen, en op zyne te rug komst stierf hy te sint Flour in Auvergne op den 5 November van het jaar 1226. Guilielmus le Breton spreekt met veel roem van hem. Zie ook *Robert* en *Sammarthan. Gall. Christ. De schryvers van de Historie van Rheims.* enz.

JOINVILLE, of JOHANNES, heer van Joinville, landrechter van Champagne, leefde ten tyde van den koning Lodewyk den IX, in het jaar 1260. Hy was een van de voornaamste heeren van het hof van dezen vorst, den welken hy altoos in alle zyne krygstochten verselt en gevolgt hadt. Dewyl hy zo veel snedigheit en bekwaamheit bezat in het gebruiken van de pen, als in den wapenhandel, beschreef hy het leven van St. Lodewyk, van het welke men een groot getal van drukken heeft, en onder anderen een uitstekende, door de zorg van Carolus du Cange, die de zelve met zeer fraaie aanmerkingen in het licht gaf in het jaar 1668. Koning Lodewyk gebruikte den heer van Joinville om het ampt van de gerechtsoeffening aan de deur waar te nemen. Hy zelf spreekt daar van in dezer voegen in het leven van dien vorst: *Hy hadt voor een gewoonte, van de heeren van Nesle, van Soissons, en my af te vaardigen, om de vierschaar van de deur te spannen, en daar na liet hy ons roepen, en vroeg, hoe de zaken stonden, en of 'er ook eenig rechtsgeding voorgekomen was, dat zonder hem niet kon afgedaan worden. Verscheide malen, op ons bericht, liet hy de pleitende partyen in zyne tegenwoordigheit komen, en bevredigde hen, brengende hen tot de reden en de gerechtigheit. Du Cange. Du Chesne. La Croix. Du Maine. Blanchard.* enz.

JOJA, (ELIZABETH) of *de Roseres*, een adelyke vrouw van Spanje, de welke, volgens 't bericht van Franciscus Augustinus, della Chiesa, predikte in de Kathedrale kerk van Barcelona met verwondering en toejuiching van de gehele wereldt. Zy leefde in de zestiende eeuwe, en men verhaalt, dat zy naar Rome gereist zynde ten tyde van paus Paulus den III een groot getal van Joden tot het R. Katholyke geloof bekeert heeft, en dat zy in de tegenwoordigheit van de kardinalen de boeken van Johannes Duns, anders genaamt *Scotus*, of *de vernuftige leeraar*, heeft uitgelegt. *Augustinus Della Chiesa. Hilarion de Coste.* enz.

JOJADA, hogepriester der Joden, is de zelve, die van Jozephus *Joad* genaamt wordt. Hy was een zeer deugtzaam en Godvrezend man. Hy zag met groot hertzeer aan, dat Athalia, weduwe van Joram, koning van Juda, het gansche koninklyke geslacht uitgeroeit hadt in het jaar des werelds 3151, en dat niemandt daar van overgebleven was dan een kindt, met name *Joas*. Jozeba, de zuster van den koning Ahazia, vader van Joas, en vrouw van Jojada, hadt het zelve voor de wreedheit der beulen geborgen. Dit kindt wierdt van Jojada heimelyk opgevoed; hy zalfde hem tot koning in het jaar 3157, en droeg byzondere zorg voor hem. Maar eer dat hy Joas op den troon bragt, liet hy Athalia om het leven brengen, en den tempel van Baäl omver halen. Joas deedt al wat men van een goed en deugtzaam vorst zou kunnen verhopen, den vervallen Godsdienst weder oprechtende, zo lang als hy den goeden raadt van Jojada volgde: maar na dat deze gestorven was in het jaar des werelds 3191, in den ouderdom van 130 jaren, verviel de koning tot de grootste rampen, en liet Zacharias, den zoon van Jojada, die hem kloekmoedig bestrafte, om hals brengen. Daar is op een andere plaats aangemerkt, dat deze Jojada en Barachias, van welken by Matthæus gesproken wordt, waarschynlyk de zelve zyn: maar hy is onderscheiden van Jojada, hogepriester, gedurende de heerschappy der Persianen. *Matthæus c. XIII. II. Kon. XI. II. Kron. XXII.* enz.

JOJADA, de zoon van Eliasib, was de zes en dertigste hogepriester der Joden, in het jaar des werelds 3630, voor de geboorte des Heeren 421. Hy volgde zynen vader op, en liet dit ampt over aan zynen zone Jonathan, na dat hy het zelve, volgens het zeggen van Mercator, vier en veertig jaren bekleed hadt. Zomtyds wordt hy *Judas* genaamt, of *Joachas*. Tirinus stelt hem den vierden hogepriester na de te rug komst uit de gevangenisse van Babylonië. *Nehemia XII. 10. Simon Dictionaire de la Bible.*

JOJAKIM. Zie JOACHIM.

JOJARIB. Zie JOARIB.

JOJEUSE. Zie JOYEUSE.

JOKEBED, of JOKABED, was de moei en huisvrouw van Amram, van den stam van Levi, de welke ter wereldt gebragt heeft *Aaron*, *Mozes*, en *Maria*, hunne zuster. Zy hieldt Mozes drie maanden verborgen, en leide hem in den Nyl te vondeling, alwaar de dochter van Pharao hem gevonden hebbende, Gods voorzienigheit de zaak verder dusdanig beschikt heeft, dat deze vorstin Mozes aan zyne eige moeder gaf, om by haar opgevoed te worden. *Exod. II. en VI.*

JOKSAN, een van de zes zonen, de welke Abraham by Ketura geteelt hadt, en die hy van Izaak scheidde in het jaar des werelds 2179, uit vreze, dat zy zich eenmaal mogten onderwinden hem uit zyn erfdeel te verdryven. Joksan was de vader van *Saba*, wiens afkomelingen een gedeelte van Arabië bewoont hebben, en *Dadan* is de stamvader van de Didaniten, van welke by Jeremias gewag wordt gemaakt. *Gen. XXV. Jeremias XXV. en XLIX. Ezechiel XXV. Torniel A. M.* 1931. *num.* 54. 2179. *num.* 3. & 4.

JOKTAN, de zoon van Heber, en broeder van Phaleg, liet dertien zonen na, alle hoofden van zo veel geslachten. De gewyde Text zegt, dat zy de landstreek van Messa af, tot aan Zephar toe, bewoonden: maar St. Hieronymus, en alle de schryvers, die na hem zyn gekomen, hebben geen kennis van dit landt gehad. Arias Montanus is van gedachten geweest, dat dit landschap in Amerika gelegen was, het welk niet anders is dan op giffingen vastgaan, en niet volgens de waarheit redeneren. *Gen. X. I. Kron. I. Arias Montanus in lib. Phaleg. Torniel A. M.* 1933. *n.* 44. & 53. Zie Samuël Bochart in zyn *Phaleg*, die aantoont, dat Joktan het gelukkig Arabië bevolkt heeft.

JOKTEEL, een stadt van Canaän, in den stamme van Juda, naby de welke Amasia, koning van Juda, de Idumeniten versloeg, de welke hebbende willen het juk van den hals schudden, en zich vry maken van de schatting, de welke zy aan zyne voorzaten betaalt hadden, de stoutheit gehad hadden van hem den oorlog aan te zeggen, en op deze plaats te komen aantasten in het jaar des werelds 3208, voor de geboorte van onzen Zaligmaker 843. Hy doodde tien duizend mannen van hun krygsvolk, en maakte een diergelyk getal tot krygsgevangenen, de welke hy van den top van een style rots liet nederwerpen. Hy veroverde Sela, en gaf aan die stadt den naam van *Jokteël*, welken zy sedert dien tydt behouden heeft. Het was eigentlyk eene sterkte, op een rots gelegen, in het midden van het dal der Salynen. *II. Kon. XIV. 7. Tirinus. Simon Dict. de la Bibl.*

JOKWERT, een dorp in de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Fivelingo.

JOLAJA, een feest van Hercules te Thebe, aldus ter eere van *Jolaus* genoemt. Men hieldt op dit feest zekere kampspelen, in welke de overwinnaar met een mirtenkrans wierdt gekroont. *Meursius Græcia fer.*

JOLANTE, dochter van Karel den VII, koning van Vrankryk, trouwde in den jare 1452 met Amadeus den IX, hertog van Savoje, na wiens doodt, voorgevallen in den jare 1472, zy, gedurende de minderjarigheit van haren oudsten zone Philibert, de voogdyschap bekleedde. Zy moest zeer op hare hoede zyn zo wel tegen haren broeder, Lodewyk den XI, koning van Vrankryk, als tegen Karel den Stouten, hertog van Burgundië; maar om dat zy het meest van den eerstgenoemden te vrezen hadt, hieldt zy meestentyds de zyde

zyde van den laatstgemelden, die haar ook met de hope, van zyne eenigste dochter en erfgenaam Maria aan haren zone ten huwelyk te zullen geven, in zyne belangen hieldt. Zy wierdt daar toe nog door eene twede oorzake bewogen; namentlyk, zy raakte wegens zeker verschil overhoop met de Zwitsers, de welke een inval deden in de goederen of landen van den grave van Romont, en nog meer voortgangen zochten te maken; en de hertog van Burgundië, een voorwendsel, om de Zwitsers te kunnen beoorlogen, zoekende, bediende zich van deze gelegenheit, en kwam den grave van Romont te hulp. Maar wanneer de zaken van dien hertog eene ongelukkige uitkomst hadden, koos Jolante de zyde van het Fransche hof, en reisde in den jare 1476 naar Lyon, om 'er een mondgesprek met haren broeder, den koning van Vrankryk, te houden. Maar de hertog van Burgundië, de lucht daar van gekregen hebbende, wierdt zo verstoort op haar, dat hy haar door Olivier van der Mark van Geneve liet vervoeren, en op het slot Rouvre, by Dijon, gevangen zetten. Maar alzo men geen goede wacht hieldt, vondt zy gelegenheit om te kunnen ontvluchten, waar van zy haren broeder kennis gaf. Doch deze hadt ondertusschen haren zone, den jongen hertog, met goede woorden in zyne macht gekregen, ook Chamberi en Montmelian reeds bezet; waarom de hertogin, vrezende, dat zo wel de koning van Vrankryk, als de hertog van Burgundie zich van Savoje meester mogten maken, zich voor hare bevrydinge van den koning verzekering deedt geven, dat hy haar, nevens haren zone, naar Savoje zou laten vertrekken, en tegen den hertog van Burgundië beschermen. Hier op wierdt zy door den hertog van Chaumont, gouverneur van Champagne, in vryheit en aan het Fransche hof gebragt, van waar men haar naar Savoje geleidde, daar zy sedert de kort daar op gevolgde doodt van den hertog van Burgundië in rust leefde tot den jare 1478, waar in zy mede kwam te overlyden. *Guichenon Hist. de Savoye. Memoires d'Olivier de la Marche. P. Daniel Hist. de France Tom. II, col.* 1386, 1398, 1400, 1427.

JOLAS, of JOLAUS, de zoon van Iphicles, en kleinzoon van Hercules, diende tot hulp aan dezen laatsten in het verwinnen van de Hydra. Hy droeg zorg om al het geen 'er van dit wangedrocht herboren wierdt te verbranden. Tot vergelding van zulk een goeden en trouwen dienst gaf Hebe, de vrouw van Hercules, na dien tydt aan hem zyne vorige jeugdigheit weder, als hy van ouderdom verzwakt, geheelyk begon te vervallen. *Ovidius lib.* IX. *Metamorph.* Jolas, of wel eer *Jolaus*, was de kleinzoon niet van Hercules, maar zyn neef, zynde Alcmena, die van Jupiter bezwangert was, ter zelver tydt in de kraam bevallen van Hercules, den zoon van Jupiter en van Iphicles, de vader van Jolaus. Zie Hesiodus in het begin van zyn gedicht, genaamt *Clypeus Herculis.*

JOLAS, of JOLAUS, de zoon van Antipater, gouverneur van Macedonië, gedurende de afwezendheit van Alexander. Antipater, hebbende den haat van Olympias, de moeder van dezen vorst, op zich gehaalt, en voor de gramschap van den zone bevreest zynde, besloot haar te voorkomen. Hy zondt aan zynen zone Jolas eenig water uit een meir van Arkadië, genaamt Nonacris, het welk door zyne koude een schielyke doodt veroorzaakte, om door dezen drank Alexander te vergiftigen, wanneer hy hem te drinken zou schenken, bekledende het ampt van voorschenker. Zo dra deze vorst van dit water gedronken hadt, voelde hy zyn maag als met een pyl doorschoten, nevens zulke ysselyke smerten, dat hy zich met zyn eigen degen wilde om het leven brengen, om door eene spoedige doodt zyne pynen te eindigen. Olympias, bericht bekomen hebbende van deze trouwloze daadt, liet zyn ligchaam uit het graf halen, om het zelve in zee te doen werpen. *Diodorus lib. XIX. Q. Curtius lib. X.*

JOLCOS, hedendaags *Jaco*; eene oude zeestadt van Magnesië, een provincie van Thessalië, gelegen naby de stadt Demetrias, en niet ver van den zeeboezem Pagasus (*sinus Pagasicus*) tegenwoordig genaamt *Golfo di Armiro*, en *Golfo de Vollo*, aan den voet van den berg Pelion, hedendaags genaamt *Petras*. De zelve is eertyds vermaard geweest door de geboorte van *Jason*, en door de byeenkomst, die 'er gehouden wierdt van den bloem van de vorsten van Griekenlandt, de welke zich te scheep begaven binnen Argos, en van daar zeilden onder den naam van Argonauten, om het gulde vlies te gaan halen. *Ovidius lib. VII. Metamorph. Lucanus lib. III.*

JOLE, dochter van het twede bedt van Eurytus, koning van Oecalië. Hercules wierdt op haar verliefd, en ontvoerde deze princes, na dat hy haren vader, die haar aan hem ten huwelyk geweigert hadt te geven, gedood hadt. Naderhandt gaf hy haar aan zyn zoon Hyllus, maar Deïanira, de vrouw van Hercules, vatte zulk een hertzeer op uit deze minnery, dat zy het hembdt van Nessus gebruikte om hem het leven te benemen, gelyk op een andere plaats gezegt is. *Ovidius lib. IX. Metamorph.*

JOLLYBET, (Everard) advokaat in het Parlement van Parys, wierdt geboren binnen Orleans op den 20 July van het jaar 1601. Gelyk hy in zyne jonkheit om zyn doordringend verstandt bewondert wierdt, is hy insgelyks in een rypen ouderdom om zyne uitgestrekte en uitmuntende geleerdheit zeer geacht geweest. Hy was niet alleen een schrander rechtsgeleerde, maar ook een goed dichter, groot liefhebber van de redenkunst, een wysgeer en Godgeleerde. Evenwel was hy nog lofwaardiger om het Christelyke leven, het welk hy leidde, zynde van den Hervormden Godsdienst. Hy was van eene vrolyke gesteldheit, en weigerde nooit de geoorloofde en eenvoudige levensvermaken by te wonen, op een bekwamen tydt en op

J.

behoorlyke plaatsen. Zyn gedicht of *Carmen in Aquilam*, het welk een Latynsch heldendicht is, in het welke hy de oorlogsdaden van den groten *Gustavus Adolphus*, koning van Zweden, beschryft, is een heerlyk proefstuk van zyne bekwaamheit in de Latynsche dichtkunde. Men zal daar van kunnen oordeelen door deze vier vaarzen, met welke hy het gemelde gedicht begint:

Ille ego sincerè Themidis qui castra secutus;
Sed maiora petens, animis ut gloria lampas,
Grandia Gustavi miratus gesta, per orbem
Illa cano. Reges, vos hæc miracula spectant.

Hy heeft in het Fransch een groot boek geschreven van de Geschiedenis van Zweden, volgens de gedenkschriften, de welke hy uit dat landt bekomen hadt. Het handschrift daar van wordt nog bewaart in de koninklyke boekery van Upsal. *Arnhemius*, de welke sedert dien tydt het leven van den grave van la Gardie in de Latynsche tale heeft beschreven, haalt dit werk aan op twee plaatsen. Behalven deze twee werken, het een in onrym, en het andere in rym, heeft hy verscheide geleerde handschriften nagelaten over verscheide onderwerpen, de welke nog in het jaar 1701 onder *Everardus Jollybet*, zyn zoon, berusten, die zich naar Engelandt begeven hadt, en men hoopte nog op gunstiger tyden om de zelve in druk te laten uitgaan. Hy stierf in het jaar 1662, en het geen het aanmerkelykste is, op den 20 July, zynde zyn geboortedag, en daar in is zyn wensch volkomentlyk vervult; want men heeft na zyne doodt het volgende vaars gevonden, geschreven met zyn eigen handt:

O utinam nativa dies sit meta dolorum!

Dat is: *Och of Godt gaf, dat myn geboortedag de dag moge zyn van het einde myner smerten!*

JOLY (Claudius) wierdt te Parys geboren den 2 February van het jaar 1607 uit een geslacht, in het welke hy zeer doorluchtige voorbeelden vondt van geleerdheit en van Godsdienstigheit. Sedert het jaar 1631 wierdt hy voorzien met een kanunnikschap, na den vrywilligen afstandt van M. *Loisel*, Raadsheer in het Parlement, zyn moederlyken oom. Zyne uitmuntende hoedanigheden, begunstigt met een goede opvoeding, hadden hem van jongs af tot de deugdt gewend. Hy vertrok naar Munster met den hertog van Longueville, gevolmachtigde tot de algemene vrede van Europa, den welken hy met zyne berichten en goeden raadt trouwelyk bystondt. Gedurende de onlusten van Parys deedt hy een reis naar Rome, en keerde na het eindigen van de zelve weder te rug, hervattende zyne vorige ampten met zynen gewoonlyken yver. Hy is op verscheide tyden met het kerkelyke rechterschap belast geweest, zonder ooit naar dat ampt gestaan te hebben: de eerste maal toen de kardinaal van Rets vernomen hadt de doodt van Johannes Franciscus van Gondy; naderhandt door die van het kapittel, gedurende het openstaan van den stoel, en eindelyk door den regerenden aartsbisschop in het jaar 1700. Hy gaf gedurende al dien tydt voortreffelyke blyken van een oprechte liefde voor de gerechtigheit. Daar is geen zaak, die beter van de goede hoedanigheden van dezen man kunnen getuigen dan de boeken, die hy geschreven heeft. Zyne schriften zyn zo veel spiegels, de welke zonder vermomming de doordringendheit van zynen geest, de oprechtigheit van zyn hert, en de zuiverheit van zyn voornemen te kennen geven, zynde zyn eenig oogwit de waarheit op te helderen, de tucht te handhaven, en de kerk te stichten. Het laatste werk, aan het welke hy gearbeid heeft, behelst menigvuldige byzonderheden aangaande het leven van *Erasmus*, en de schriften der geleerden van de XVII eeuwe. Hy stierf den 15 January van het jaar 1700, en wierdt begraven in de kerk van Parys, onder een groten toevloedt van aanzienlyke lieden. De abt *Le Gendre*, die zyne lofreden in het Latyn gemaakt heeft, gedrukt binnen Parys in het jaar 1700, en waar uit dit artykel getrokken is, heeft ook zyn grafschrift gemaakt, het welk volgens het oordeel der geleerden gehouden mag worden, nevens de gansche lofreden, voor een stuk werks van een zeer verheven Latynschen styl, waardig voortgebragt te zyn ten tyde van de beste eeuwen van de Latynsche tale; waar door men bewogen is het zelve hier by te voegen:

Hic jacet
Claudius Joly,
Præcentor ac Canonicus,
Nec non
Officialis Parisiensis;
Vir egregiè probus,
Ingenio alacri, gravi prudentiâ temperato;
Rerum omnium eruditâ notitiâ,
Urbanitate, Modestia, Æquabilitate
Clarissimus.
Vitæ innocentiâ,
Hilaris frugalitatis præsidio,
Ad summam senectutem pervenit;
Nulli morbo obnoxius,
Sensibus integerrimis,
Vegetâ memoriâ;
Divinæ rei noctu diuque indesinenter assiduus.
Senio confectus obiit
Die 15. Januarii
Ann. Salut. M. DCC. Ætatis XCIII.
Canonic. LXIX. Præcent. XXIX.
Official. V.

X O

JOLY, (Georgius) vryheer van Blaisy, voorzitter in het Parlement van Burgundië, wierdt tot Raadsheer aangenomen op den 24 May in het jaar 1631, en naderhandt voorzitter à Mortier op den 29 September in het jaar 1644. Hy heeft zulk eene seldzame achting voor zyn persoon in dit Parlement en onder alle lieden van aanzien verkregen, dat zyne gedachtenis daar in eene eeuwige eerbiedigheit zal gehouden worden. Deze wyze rechter hadt met een verheve geleerdheit een uitmuntende deugdzaamheit gepaart. Hy hieldt zich onvermoeid bezig met de gerechtigheit te oeffenen. Zyne seldzame bekwaamheden en deugden maakten hem waardig om tot de voortreffelykste ampten verheven te worden, en zyne zedigheit belette hem de zelve te aanvaarden. Sedert zyne verheffing tot voorzitter in het Parlement, tot den dag toe van zyne doodt, voorgevallen in de maandt van Maart van het jaar 1679, heeft hy onophoudelyk gearbeid met een algemene achting en toejuiching van de gansche wereldt. Hy wierdt bemind en geëerd van alle lieden, was scheidsman van de gehele provincie, en gedurende de vakantie van de Parlementsheeren was zyn huis als een byzondere rechtbank, voor de welke een grote menigte van familien hunne rust en vrede gevonden hebben. Het geslacht van *Joly* is oud en doorluchtig sedert de tyden van de hertogen van Burgundië. *Palliot Hist. du Parl. de Bourg.*

JON, een treurdichter van het eilandt Chio, leefde in de LXXXII Olympiade, in het jaar na de stichting van Rome 302. Aristophanes, Athenæus, Suidas, en verscheide andere spreken van hem en van zyne stukken op verscheide plaatsen van hunne werken. Diogenes verhaalt, dat deze dichter verscheide tochten met Archelaus den natuurkenner gedaan heeft, en liet zyn eerste treurspel vertonen in de LXXXII Olympiade, als gezegt is, en niet gedurende de LXXII, gelyk Vossius en andere geschreven hebben, misleid door Porus, die in zyne overzetting van Suidas Π Β Ὀλυμπιάδι, de LXXII Olympiade, in plaats van de LXXXII, uitgelegt heeft. De uitlegger van *Aristophanes* zegt het zelve met *Suidas.*

JON, de zoon van Xuthus, koning van Thessalië, en van het grootste gedeelte van Griekenlandt, hadt Attika voor zyn aandeel bekomen, aan het welke hy den naam van Ionië gaf. Hy liet daar eene stadt bouwen, bestaande uit vier andere, de welke uit dien hoofde *Tetrapolis* genaamt wierdt. Deze vier steden waren Marathon, Oenoë, Probalinthos, en Tricorythos. Hy verdeelde het volk van Athene in vier classen, te weten in krygslieden, priesters, ambachtslieden, en akkerlieden: daarenboven liet hy twee steden bouwen, de eene genaamt *Helice*, naar den naam van zyne vrouwe, en de andere *Bura*, of *Buris*, naar dien van zyne dochter: maar de zelve zonken beide in den afgrondt van de zee door een aardbeving. Ovidius schryft van de zelve in het XV boek van zyne Herschepping met deze vaarzen.

Si quæras Helicen & Burin, Achaïdos urbes,
Invenies sub aquis, & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

Dat is: *Zo gy Helice en Buris, beide Grieksche steden, zoekt, gy zult die onder het water vinden, en de schippers plegen deze verdronke steden nog tegenwoordig aan te wyzen.* Deze koning liet vyf zonen na, namentlyk: *Pitireus*, *Pythion*, *Ægicoros*, *Argadeus*, en *Hoptes*, en de princesse *Bura. Apollodorus.*

JONADAB, de zoon van Rechab, was een man van een seldzame heiligheit van leven, die geen wyn dronk, geen inkomsten hadt, en ten tyde van de oude wet leefde, byna gelyk de oude monniken in het Nieuwe Verbondt. Hy geboodt ook, dat zyne nakomelingen na zyne doodt de zelve levenswyze zouden nasporen; en het zyn deze, die *Rechabiten* genaamt wierden. Jehu, tot koning van Israël uitgeroepen zynde in het jaar des werelds 3151, ontmoette dezen Jonadab, de welke, gelyk Jozephus verhaalt, een heel deugtzaam man en zyn oude boezemvriendt was, en zette hem op zyn wagen, om hem naar Samarië te verzellen. Hy begeerde, dat hy het genoegen zou gehad hebben van ooggetuige te wezen, dat hy geen eenig kwaaddoender ongestraft hadt gelaten; maar dat hy alle die valsche Propheten, en verleiders van het volk, die het zelve aanzetten tot het verlaten van den waren Godt, om valsche goden te aanbidden, door het zwaardt hadt doen om hals brengen. II. *Kon.* XV. XVI. XVII. *Jeremias* XXXV. *Jozephus Oudhed.* IX. 6. *Torniel A. M.* 3151. *num.* 2. *Witsius de Rechabitis.*

JONADAB, de zoon van Simna, de broeder van David, koning van Israël. Hy was de boezemvriendt van Amnon, den zoon van dezen vorst, en hadt de lafhertigheit van hem middelen aan de handt te geven, van welke hy zich moest bedienen om zyne eige zuster Thamar, op welke hy uittermaten verlieft was, tot zyn wil te krygen. II. *Samuel* XIII. 3.

JONAN, de zoon van Eljakim, en vader van Joseph, wordt gerekent onder de voorouders van Joseph, den bruidegom van de H. Maagdt en moeder van onzen Zaligmaker. *Luc.* III. 30.

JONAS, de zoon van Amathi, een van de twaalf minder propheten van het Joodsche volk, begon te prediken ten tyde van de heerschappy van Joas, en van Amasia, koningen van Juda, volgens het gevoelen van zommige schryvers, in het jaar des werelds 3211; maar anderen willen, dat hy geleeft heeft lange jaren te voren, en dat hy by de Niniviten gepredikt heeft in het jaar des werelds 3168. Men zal uit het vervolg ligtelyk kunnen zien, op wat wyze dit is toegegaan. Godt hadt hem geboden naar Ninive te vertrekken, om aan deze grote stadt te voorzeggen, dat Godt vaardig stondt om de zelve, ter oorzaak van de boosheden en misdaden van hare inwoonders, ganschelyk te verdelgen. Deze propheet, in plaats van het gebodt van Godt te volvoeren, vluchtte weg, en begaf zich te scheep naar Tarsus: maar Godt, willende tonen, dat 'er niets van al het gene 'er tegen zynen wil en geboden gedaan wordt ter wereldt bestaan kan, verwekte een ysselyk onweder op zee, waar door 't scheepsvolk genoodzaakt was, al wat zy binnen scheepsboordt hadden in zee te werpen. Naderhandt wierp men het lot om te achterhalen wie onder hen al de oorzaak mogt wezen van deze onstuimigheit, en wie de man was, de welke van den Hemel door dit gruwelyk onweder scheen vervolgt te worden, en het lot viel op Jonas. Hy bekende aan al het scheepsvolk en aan de reizigers, dat hy alleen de oorzaak was van dit onweder, en badt hen, dat zy hem wilden in zee werpen, op dat door zyne doodt de anderen mogten in het leven behouden worden. Hy wierdt dan van het volk, hoewel ongaarne, in zee geworpen. Op dat zelve oogenblik hieldt het onweder op, en Godt geboodt, dat een walvisch, of zekere grote visch den propheet in zyne ingewanden zou inzwelgen, de welke hem drie dagen en drie nachten in zyn buik geherbergt hebbende, hem op het landt uitbraakte. Godt geboodt Jonas voor de twede mal naar Ninive te reizen, de welke eene grote en volkryke stadt was, en volgens de H. Schrift hadt men drie dagreizen nodig om de zelve van het eene eindt tot het andere te doorkruissen. Wanneer de propheet gedurende eenen dag binnen de stadt voortgereist was, hefte hy zyne stem op, en voorzeide, dat, na verloop van veertig dagen, die schone stadt zou vernielt worden. De Niniviten deden boete, en Godt vergaf hen hunne godloosheden. Jonas, ziende, dat Godt zyn vonnis opgehouden, of ingetrokken hadt wegens den ondergang van Ninive, was beducht voor een valsch propheet gehouden te worden. Hy trok buiten de stadt, en begaf zich op een verheven plaats, of berg, om te zien, wat 'er zou gebeuren, schuilende onder de lommering van zeker groen gewasch, het welk hy tot zyn schuilplaats gemaakt hadt. Godt, om hem nog meer voor de brandende zonne te beschutten, liet toe, dat 'er in eenen nacht een loofhuisie van klimop groeide, het welk een frissche lommer verschafte. Dit gewasch was een zeker kruidt, het welk *Palma Christi* genoemt wordt, volgens het gevoelen van St. Hieronymus over Jonas, en van Bochart *de Animalibus*, *P.* II, *l.* II, *c.* 24. De propheet schepte groot vermaak in deze groente; maar Godt liet toe, dat den volgenden nacht een wurm de wortel van dezen wonderboom afknaagde, zo dat de zelve aanstonts verdorde, en Jonas bloot stelde, gelyk te voren, voor de geweldige hette der zonne. Jonas was over dit voorval zo gevoelig, dat hy in zyne overmatige droefheit den Heere badt, dat hy hem uit de wereldt wilde halen. Godt, om hem een les tot zyn onderrechting te geven, zeide tegen hem: *Is uw toorn billyk ontsteken over den wonderboom, aan welken gy niet hebt gearbeid, enz. En ik zou de grote stadt Ninive niet verschonen? enz.* Jonas heeft ons zyne voorzeggingen nagelaten, die in vier hoofdstukken bestaan.

Het is de moeite wel waard eenige aanmerkingen ten opzichte van Jonas te maken. De eerste is, dat de Hebreën in hunne overleveringen zeggen, dat Jonas de zoon geweest is van de weduwe van Sarepta, van welke in het boek der Koningen gesproken wordt, alwaar gezegt wordt, dat hy door Elias tot het leven opgewekt wierdt. Zy voegen daar by, dat hy een discipel was van Eliza, en de zelve, de welke van hem gezonden wierdt om Jehu, koning van Israël, te zalven. Dit gevoelen wordt van een grote menigte van schryvers wederlegt, die van gevoelen zyn, dat Jonas de zelve is geweest, die aan Jeroboam den II, koning van Israël, voorzeide, dat hy de Syriërs zou overwinnen; gelyk 'er verhaalt wordt in het twede boek der Koningen, en by Jozephus. Al de zwarigheit bestaat in het bepalen van den tydt van de zending van Jonas, en in na te gaan, of hy deze voorzegging gedaan heeft aan Jeroboam, eer dat hy by de Niniviten ging prediken, of wel na zyne te rug komst. De gevoelens zyn dien aangaande zeer verdeelt. Verscheide schryvers zyn van gedachten, dat dit in zyne jonkheit geschied is; en andere, die van gevoelen zyn, dat Jonas voor de Niniviten gepredikt heeft omtrent het jaar des werelds 3168, gelyk reets gezegt is, hebben hunne mening daar op gegrond, dat korten tydt daar na de stadt Ninive door de Meden zynde verwoest, de zelve van zulk eene grote uitgestrektheit niet kan geweest hebben, volgens de beschryving, die de heilige historieschryver daar van geeft; het welk hen heeft doen geloven, dat Jonas de voorzegging van de overwinning van Jeroboam niet dan in een hogen ouderdom moet gedaan hebben. Men mag hier nog byvoegen, dat 'er Joodsche Rabbynen zyn geweest, (zie *Salomon Jarchi*, *by Martin. Lipenius in Jonæ Periplo Thalassio*, *fol. b. verso*, *edit.* 1678 *in* 4.) de welke dromen, dat Jonas ingeslokt zynde van een manneties visch, naderhandt in het ligchaam van een vrouwties visch uitgebraakt is geweest; en dewyl hy zich in de eerste gevangenis niet benaauwt hadt gevoelt, zo zy zeggen, hy zyne toevlucht tot de aanroeping niet genomen heeft; om welke reden deze manneties visch bevel van Godt kreeg van hem in de maag van een vrouwties visch, die met jongen was, te ontlasten. Wanneer de propheet zich dus in het naauw vondt, begon hy dien heerlyken lofzang, dien hy ons nagelaten, en de gramschap des hemels daar door gestilt heeft, uit de diepte uit te boezemen. De genen, die deze beuzelingen wederleggen, om reden, dat een vrouwties walvisch, die met jongen geweest hadt, Jonas geenzins zou benaauwt hebben, 't en zy hy in hare lyfmoeder geschuilt hadt, stellen eene kwade tegenstelling op. Men heeft in andere voorvallen gezien, dat de dichters van het Heidendom een gelyk geval van hunnen Hercules verziert hebben, het welk eenige overeenkomst heeft met de geschiedenis van Jonas. Zy hebben dit

uit

uit de heilige Bladen ontleent, en volgens hunne eigenzinnigheit vervalſcht: ten minſte is dit het gemene gevoelen van de ſchryvers. De oude kerkvaders vonden het heel vreemd, dat de Heidenen deze geſchiedenis van Jonas verwierpen, nademaal zy het verdichtſel van Hercules aangenomen hadden. Die genen, de welke gezegt hebben, dat deze Propheet uit den buik van den walviſch op de oever van Ninive aan landt is geworpen, hadden weinig ervarenheit in de aardryks-beſchryfkunde; en het is geenzins waarſchynlyk, dat hy uitgeworpen is op de kuſten van den Pontus Euxinus, of op die van de Rode zée, het welk zeer ligt kan bewezen worden, dewyl de ſtadt Ninive gebouwt is aan de rivier den Nyl, de welke geen gemeenſchap heeft met de Middelandſche zee. Daarenboven is 'er geen water genoeg voor een zo groten viſch in deze rivier by de haven van Ninive. Deze reden, gevoegt by het ſeldzaam wonder, het welk men zou moeten vooronderſtellen, indien men wilde zeggen, dat de walviſch naar den Oceaan trok, en voorby de kaap de Goede Hoop zwom, en aldus in den mondt van de rivier den Tygris gekomen is, hebbende noodzakelyk binnen den tydt van drie dagen dezen wyduitgeſtrekten omloop moeten afleggen, beneemt alle ſoorten van uitvlucht aan die genen, de welke het gevoelen van Sulpitius Severus willen goedkeuren. Het is vry beter te bewyzen, dat hy op het droog geworpen is naby de ſtadt Joppe, alwaar hy te ſcheep was gegaan. Zommigen beveſtigen deze giſſing door het verdichtſel van Andromeda; want zy houden ſtaande, dat het geval van Jonas tot grondſlag gedient heeft aan de poëtiſche vertellingen aangaande Andromeda, die aan een zeegedrocht ten prooi geſtelt wierdt, zynde de zelve, volgens het zeggen van Plinius, naby de ſtadt Joppe op ſtrandt gezet geweeſt. De Rabbynen hebben nog een ander droomſtukje uitgevonden, het welk vry koddig is. Zy verhalen, dat de grote viſch, die Jonas ingezwolgen heeft, zeven oogen hadt, die tot zo veel venſters aan den Propheet verſtrekten, om hem te laten zien al het geen 'er in de zee te vinden was, en onder andere zaken den weg, dien de kinderen Iſraëls ingeſlagen hadden, trekkende door de Rode zee. Die genen, de welke hem houden voor den jongeling, die van Eliſeus naar Jehu gezonden wierdt, om hem tot koning te zalven, verdienen geen geloof. Ten tyde van St. Hieronymus wierdt in Ghath-Cheper, digt by den berg Thabor, nog het graf getoont van Jonas, op de zelve plaats, daar hy geboren was. M. Simon verzekert, dat de Turken een zeer ſchone mosquee ter eere van Jonas gebouwt hebben, in welke een wonderbare lamp hangt, de welke onophoudelyk brandt, zonder daar eenige olie of andere vocht in te gieten, zo men aan hunne beuſelingen of verzieringen geloof wil geven. Hy zegt, dat deze mosquee in een klein dorp gebouwt is ter eere en onder den naam van dezen Propheet. Herbelot ſpreekt van alle deze dingen niet, hoewel hy verſcheide zaken verhaalt, die de Muſelmannen aangaande dezen Propheet uitſtrooien. *Bayle Dict. Crit. en de ſchryvers, door hem aangehaalt.* Zie ook *Calmet Bybelſch Woordenboek, vertaalt en vermeerdert door Gargon.*

JONAS, of JONAH *Aben Gannach*, een Joodſch Rabbi, en geneesheer van Cordua in Spanje, leefde in het einde van de XI eeuw, en in het begin van de XII. Hy is de vermaardſte taalkenner onder al de Joodſche ſchryvers na den Rabbi Judas Hiug, en heeft een Spraakkunſt en Woordenboek in de Arabiſche tale gemaakt, de welke in 't Rabbynſch zyn overgezet, en die men gemeenlyk *Ricma* noemt. Hy bekent, dat de Hebreeuſche taal byna ondergegaan en verloren was, en dat men de zelve door middel van de naburige talen weder opgerecht heeft. Kimchi wederlegt menigmaal zyn Woordenboek, en dat van Judas Hiug, waar door men op verſcheide plaatſen de overzetters van de H. Schrift kan verontſchuldigen en overeenbrengen, als zy met de nieuwe vertaalders niet overeenſtemmen. Hier uit blykt insgelyks, dat die eerſte Hebreeuſche taalmeeſters de *Maſſora*, of de oordeelkundige aanmerkingen van de Maſſoreten, niet hebben voor onfeilbaar gehouden, dewyl zy geen acht geven dan op den zin, en dat zy den algemenen grondregel van de Maſſora nergens anders toevoegen dan op de plaatſen, daar zy ze nodig of nuttig oordeelen. *Baillet Jugement des Sçavans.*

JONAS, biſſchop van Orleans in de IX eeuwe, onder het pausſchap van Eugenius den II en van Gregorius den III, en onder de regering van de keizers Lodewyk den Goedertieren, en Karel den Kalen. Hy wierdt om zyne zonderlinge verdienſten gehouden voor een van de voortreffelykſte mannen van de kerk van Vrankryk. De kerkvoogden rekenden het zich tot eere, dat zy hem mogten gaan raadvragen in zekere voorvallen, en luiſterden naar hem, als naar een Godſpraak. Hy ſchreef op 't bevel van Lodewyk den Goedertieren drie boeken tegen Claudius van Turin, die zich tegen het gebruik der beelden aankantte, en droeg de zelve op aan Karel den Kalen. Dit werk behelſt zonderlinge gevoelens. Jonas maakte van gelyken tot onderwyzing van den jongen koning van Aquitanië Pipin, de zoon van Lodewyk den Goedertieren, eene verhandeling, de welke men door de zorg van den vader Dom Luc d'Acheri overgehouden heeft, nevens verſcheide andere, en voornamentlyk die van de Chriſtelyke zedekunde, korten tydt daar na in de Franſche ſpraak overgezet door den vader Dom Joſeph Mege. Jonas wierdt naar paus Eugenius den II gezonden, en woonde verſcheide kerkvergaderingen by. In de tiende kanon van de kerkvergadering van Vernon, gehouden in het jaar 844, alwaar geſproken wordt van de inwying van Agius, den opvolger van Jonas, wordt gezegt, dat hy geſtorven is in het jaar 841. *Lupus Ferrarienſis Epiſt. 21. 27. & 28. Hincmarus Rhemenſis c. 36. 2. Operis adverſ. Gotheſc. Adrevaldus de Mirac. ſancti Benedicti lib. I. c. 25. Bellarminus de ſcript. Eccl. Baronius in Annal. Poſſevinus in Appar. Sacr. Lucas d'Acheri T. IV. &c. Spicil. Ant. Robertus & Sammarth. Gall. Chriſt.*

JONAS, abt van Bobio, was een Italiaan, en geen Engelſchman, Schots- of Ierſman, gelyk verſcheide ſchryvers gemeent hebben. Hy ſchreef het leven van St. Colombanus, wiens leerling hy geweeſt was, en ook het leven van St. Attalus en Bertulphus, abten van Bobio, en van gelyken dat van St. Euſtachius, abt van Luxeuil, nevens eenige andere, aangehaalt by *Surius.* Vincentius Barralis heeft 'er twee in zyne Lerinſche tydrekening. Miræus is van gevoelen, dat de zelve abt van Bobio, van welken geſproken wordt, ook abt van Luxeüil geweeſt is; maar hy ſpreekt alleenlyk by giſſing. Men moet indachtig wezen, dat deze Jonas nog leefde onder de regering van Clotarius den III in het jaar 662.

JONAS, monnik van Fontenelles, ſchryver van het leven van St. Wiltrangus, aartsbiſſchop van Sens, het welk hy aan Bainus, zyn overſte, en naderhandt biſſchop van Terouane, opdroeg. Surius ſpreekt van het zelve op den 20 Maart, en het wordt ook gevonden by Bollandus op den zelven dag. *Beda lib. V. Hiſt. Angl. c. 17. Sigebertus cap. 61. Poſſevinus in Appar. Sacr. Bellarminus & Trithemius de ſcript. Eccl. Voſſius de Hiſt. Latin. Miraus. Simler. Dom Mabillon.* enz.

JONAS ARNGRIMUS, een Yslander van geboorte, heeft zich door zyne bekwaamheit en verdienſten roemruchtig gemaakt in de XVI en ook gedurende de XVII eeuwe door de werken, de welke hy heeft in het licht gegeven. Hy ſtierf in het jaar 1649, in den ouderdom van 95 jaren. Het was niet meer dan negen jaren geleden, dat hy met een jong meisie hertrouwt was. Hy was een geleerd en deugtzaam man, die van alle geleerde lieden grotelyks geacht wierdt. Hy was medehelper geweeſt van Gundebrandus van Torlak, biſſchop van Holé in Yſlandt. Deze Gundebrandus was een geboren Yslander, en een man van een verheven geeſt en van een zeer ſtichtig leven. Hy was leerling geweeſt van Tycho Brahé, en was ervaren in de ſterrekunde. Na zyne doodt weigerde Arngrimus het bisdom van Hole te aanvaarden, het welk de koning van Denemarken aan hem wilde geven. Hy verzocht dezen vorſt, dat hy hem daar van wilde verſchonen, zo om zich voor de nydigheit van zyne vyanden te dekken, als om met meerder ruſt zich tot de ſtudie te kunnen begeven. De boeken, die hy in druk heeft laten uitgaan, zyn meeſtendeels of hiſtoriën en beſchryvingen van Yslandt, of ſchriftelyke verantwoordingen tot voorſtandt van die van zyne natie. De zelve worden aldus gevonden in de boeklyſt van Albertus Bartholinus, onder de volgende tytels: *Idea veri Magiſtratus*, Coppenhagen 1589, in 8. *Brevis Commentarius de Iſlandia*, gedrukt in de zelve ſtadt in het jaar 1593, in 8. *Anatome Beſkeniana*, binnen Hole in Yſlandt in het jaar 1612, in 8. en binnen Hamburg in het jaar 1618, in 4. *Epiſtola pro Patria defenſoria*, in de zelve ſtadt in het jaar 1618; *ἀποτρίβη Calumniæ*, in de zelve ſtadt in het jaar 1622. in 4. *Chrymogæa, ſeu Rerum Iſlandicarum libri tres*, in de zelve ſtadt in het jaar 1630; in 4. *Vita Gudbrandi Thorlacii*, in de zelve ſtadt in het jaar 1630, in 4. *Specimen Iſlandiæ Hiſtoricum, & magna ex parte Chorographicum*; gedrukt binnen Amſterdam in het jaar 1643, in 4. Zeker geleerde, die de verhandeling van Albertus Bartholinus met hiſtoriſche en oordeelkundige vermeerderingen uitgegeven heeft, zegt, dat de gemelde *Anatome Beſkeniana* is eene wederlegging van zeker boek, gedrukt binnen Leiden in het jaar 1607, en genaamt: *Iſlandia, ſeu Deſcriptio populorum & memorabilium hujus inſulæ*; verder, dat de *Chrymogæa* is gemaakt in het jaar 1603, en gedrukt binnen Hamburg in het jaar 1609, met de landkaart van Denemarken, en in het jaar 1610 zonder deze landkaart; dat het *Specimen Iſlandiæ hiſtoricum* behelſt eene ſchriftelyke verantwoording van het gevoelen van den ſchryver tegen de bygebragte redenen van Johannes Iſaacus Pontanus. Deze Jonas Arngrimus beweerde, dat Yſlandt eerſtelyk begon bewoont te worden omtrent het jaar 874, en dat het zelve gevolglyk voor het aloude *Thulia* niet gehouden mag worden. Het kwam aan Pontanus wat vremd voor, dat Arngrimus ondernam ſchriftelyk te verantwoorden een gevoelen, het welk min heerlyk aan Yſlandt was, dan wel het tegenover ſtaande gevoelen: niettemin ſprak hy van dezen geleerden Yſlander met byzondere grootachting en bewyzen van ontzag. Zie den brief na, dien hy ſchreef aan den Hre Stephanius, gedagtekent den 1 July van den jare 1638. Mollerus meldt de tytels van eenige werken, geſchreven door dezen Jonas, de welke by Albertus Bartholinus achtergelaten waren, en van de welke eenige in het licht zyn gekomen, en andere alleenlyk in handſchrift overgebleven zyn.

Bleſkenius hadt vry al eenige nadeelige dingen gezegt van de Yſlandſche natie, zo wegens de toverkunſt, als aangaande hunne ontuchtigheit. Hy verhaalt, dat de Yſlanders den windt verkopen, en dat hy dit zelfs ondervonden heeft: welk zeggen Arngrimus al ſpottende verwerpt, daar by voegende, dat de Yſlandſche ſcheepslieden 's avonds uit de geſteldheit van de lucht weten af te meten, wat weêr of windt zy des anderen daags ſtaan te hebben, en wanneer een ſchipper giſt, dat 'er een goede windt zal waaien, zo als de reizigers tot hun vertrek verwachten; gaat hy by hen, en onderwindt zich dien windt aan hen te verkopen; het welk in dezer voegen toegaat. De ſchipper vraagt van den reiziger zyn neusdoek, in welken hy veinſt eenige woorden te mompelen, en knoopt daar na den neusdoek ſchielyk toe, als uit vreze, dat de uitgeſproke woorden mogten vervliegen. Als dan geeft hy hem den geknoopten neusdoek wederom, en beveelt hem den zelven in dien ſtaat, gelyk hy hem ontfanget, zorgvuldiglyk te bewaren, met verzekering, dat hy gedurende zyn ganſche reis voorſpoedigen windt zal hebben. Zomwylen gebeurt het wel, dat, volgens het zeggen van den ſchipper, des anderen daags

daags zulke windt waait; maar dat de meeste tydt die zelve windt verandert, na dat de vremdelingen vertrokken, en in volle zee gezeilt zyn. Zo het nu van honderd reizen eens gebeurt is, dat de windt een reiziger ter plaatse, daar hy naar toe zeilde, gelukkelyk binnen gebragt heeft, bekrachtigt deze enkelde reis de doling tegen honderd andere tegenstrydige ondervindingen: ook wordt deze misslag alom verspreid door den gene, die opentlyk staande houdt, dat zulks waar is, dat hy in Yslandt den windt gekocht heeft, en dat die zelve windt hem in een goede haven te huis heeft gebragt. De zelve Blefkenius verhaalt, dat 'er in Yslandt toveraars gevonden worden, die de macht hebben van de schepen, die met volle zeilen voortvaren, midden in zee op te houden. Hy vertelt ook, dat de gene, die op dusdanige wyze in zee gestuit worden, tot tegentovery gebruiken zekere stinkende berokingen, welker beschryving hy opmaakt, door de welke, zegt hy, die genen, die opgehouden worden, de duivels, die hunne reis vertragen, afkeren en verjagen, en de onttoverde schepen hunne streek hervatten. Wat in het byzonder de ontuchtigheit der Yslanders betreft, Blefkenius zegt, dat de Hoogduitsche kooplieden, die in Yslandt hunnen koophandel dryven, eenige tenten opslaan naby de haven, daar zy geleerd zyn, en dat zy daar hunne koopmanschappen en waaren voorstellen, de welke bestaan in mantels, schoenen, spiegels, messen, en menigte van kleinodiën, die zy verruilen met het gene de Yslanders hen aanbrengen. De meisjes, die op dit eilandt byzonder welgemaakt en aanvallig, maar heel slecht in kleding zyn, komen deze Hoogduitsche kooplieden bezoeken, en bieden zich zelven aan om by de gene, die geen vrouw hebben, te slapen, voor broodt, beschuit, of eenige andere zaken van geringe waarde. Zelfs de ouders dragen hunne dochters op aan de vremdelingen; en zo de zelve bezwangert worden, rekenen zy zulks voor een grote eere: want die dochters zyn veel aanzienlyker en meer gezocht by de Yslanders dan de andere, en men loopt 'er de schoenen van de voeten om zulke te krygen. Wanneer de Yslanders gekocht, of, om beter te zeggen, verruilt hebben eenige wyn of bier van de uitheemsche kooplieden, nodigen zy hunne bloedverwanten, hunne vrienden, en naburen om de een en de andere drank met hen te komen drinken, en scheiden niet eer van elkander, voor dat alles opgedronken is. Onder het drinken deunen zy de heldendaden op van hunne hoofdmannen en roemruchtigste aanvoerders des volks. Het wordt onder hen voor een onbeleefdheit gerekent, zo iemandt van tafel opstaat, terwyl men bezig is met drinken, om te gaan wateren. De meisies, die daar te lande gansch niet onaangenaam zyn, gelyk reets gezegt is, kruipen onder de schragen, en ryken waterpotten toe aan de drinkers. Jonas Arngrimus zegt, dat deze vertellingen van Blefkenius belagchelyk en onwaarachtig zyn, en vaart met grammoedigheit tegen hem uit, niet kunnende dulden het ongelyk, het welk van Blefkenius de Yslandsche meisies wordt aangevreven. Hy stierf in het jaar 1649, zynde geweest herder van de kerk van Melstadt, en prefect der naburige kerken in het bisdom van Hole. *Bayle Dict. Crit.*

JONATHAN, of JONATHAS, de zoon van Gersom, zoon van Manasses, een Leviet, hieldt zich langen tydt op binnen Laïs in het huis van Micha, om te offeren voor een afgodt, dien deze man voor zich zelven hadt laten maken. Dit zelve afgodenbeeldt naderhandt door zes honderd mannen van den stam van Dan weggevoert zynde, volgde hen Jonathas, om daar voor zyne diensten en ampt te vervolgen en waar te nemen. Men gelooft, dat toen ter tydt de afgodery haar begin heeft genomen onder de tien geslachten, de welke naderhandt onder de zelve is ingevoert door het gezag van den koning Jeroboam. *Jud.* XVIII. 30.

JONATHAN, of JONATHAS, de zoon van Saul, en de boezemvriendt van David in des zelfs voor- en tegenspoedt. Hy zag met ongenoegen aan de verbitterdheit en wangunst, die zyn vader David toedroeg; en in alle voorvallen poogde hy met allen vlyt en voorzichtigheit de kwade gevolgen van den vaderlyken haat tegen zynen vriendt af te keren. Hy verzoende hen verscheide malen te zamen; maar Saul verviel gedurig tot zyne oude grammoedigheit; zo dat de vriendschap van den zone niet machtig was de verwoedheit van den vader te doen ophouden, gelyk ook in 't tegendeel de heftigheit des vaders in gener voegen de vriendschap des zoons kon verminderen. Saul plagt menigmaal aan hem zyne klachten te doen over de tekenen van vriendschap en genegenheit, die hy betoonde aan een man, dien hy vyandt noemde: echter kon dit geen de minste verwydering of verkoeling in de liefde en standvastigheit van Jonathan tot David veroorzaken; zelfs vernieuwde hy menigmalen zyne genegenheit met hem door veelvuldige bewyzen van getrouwheit en verbindtenissen, daar de H. Bladen van melden; als mede door onschuldige listen, de welke hy in het werk stelde om zynen vriendt voor de vervolging en snode aanslagen van zynen vader te behoeden. De H. Schrift gehandelt hebbende van de uitmuntende tekenen van vriendschap van dezen edelmoedigen vorst, laat niet na insgelyks de blyken van zyne dapperheit te roemen. Inderdaadt hy versloeg tweemaal het leger der Philistynen; ook is het gebeurt, dat hy van een zeer moeielyken en stylen berg afdaalde, zynde alleenlyk verselt van zyn stalmeester, en aldus de verslagenheit bragt in het vyandlyke leger in het jaar 2964. Saul, die de vyanden naby op de hielen zat, veroordeelde en zwoer de doodt aan dien gene, die het eerst zou ophouden den vluchtenden vyandt ter neder te maken, en iets dorst nuttigen voor het aankomen van den nacht. Jonathan, onbewust van den zwaren eedt, dien zyn vader gedaan hadt, at een weinig van een honingraat: maar zo haast hadt hy het verbodt van zynen vader niet vernomen, of hy hieldt aanstonts op met eeten. Middelerwyl hadt de Heere, dien men om raadt smeekte, geweigert zyn Goddelyk antwoordt daar op te geven, zo dat men wel haast gewaar wierdt, dat 'er iemandt ongehoorzaam moest geweest zyn. Jonathan bekende opentlyk wat hy gedaan hadt; maar wanneer het lot des doods op hem gevallen was, en Saul hem wilde doen sterven, kantte zich al het volk daar tegen. Naderhandt wierdt hy gedood met zyn vader en broeders in een veldslag tegen de Philistynen in den jare 2979, over welke doodt David ten hoogste gevoelig was, en Jozephus verhaalt, dat hy tot lof en roem van zyn overleden vriendt grafschriften en gedichten gemaakt heeft, die in zynen tydt nog voorhanden waren. *I Sam. Jozephus Joodsche Oudh. VII boek. Torniel A. M.* 2960. *num.* 4. 6. 2971. *num.* 2. 2974. *n.* 2. 2979. *n.* 9.

JONATHAN, de zoon van Abjathar, hogepriester der Joden, is de eerste geweest, die aan Adonia zeide, dat David zyn zoon Salomon aangestelt hadt tot koning over Israël. *I Reg. I.* 42.

JONATHAN, de zoon van Jada, broeder van Sammai, uit den stamme van Juda. I. *Chron.* II. 32.

JONATHAN, de zoon van Sage den Harariter, een van de dapperste en deftigste mannen van het leger van David, koning van Israël. I. *Chron.* XI. 34.

JONATHAN, de zoon van Simea, en neef van David, koning van Israël, was een dapper krygsman, die de kracht en den roem gehad heeft van een reus te doden, die negen voeten hoog was, en zes vingeren aan ieder handt, en zo veel tonen aan ieder voet hadt. I. *Chron.* XX. 7. Dit gebeurde in het jaar des werelds 3014, voor de geboorte van Christus 1037, zynde David in dien tydt oud vyf en zestig jaren. *Simon Dict. de la Bible.*

JONATHAN, de zoon van Uzzia. Hem was het opzicht aanbevolen over de geldmiddelen van David, koning van Israël. I. *Chron.* XXVII. 25.

JONATHAN, een Leviet, de welke bevel kreeg het volk in de wet Gods te onderwyzen, ten tyde van Josaphat, koning van Juda. II. *Chron.* XVII. 8.

JONATHAN, de zoon van Hazaël, een Israëliet, die, na de te rug komst uit de gevangenis van Babylonië een is geweest van die genen, die aangestelt wierden om te onderzoeken, wie die genen waren onder het Joodsche volk, de welke vremde vrouwen genomen hadden, om de zelve te noodzaken, dat zy die te rug zonden. *Ezra* X. 15.

JONATHAN, of JOHANNES, was de zoon van Jojada, en de kleinzoon van Eliasib. Hy volgde zynen vader op in het ampt van hogepriester der Joden, het welk hy zeven en veertig jaren lang bekleedde, en was de zeven en dertigste hogepriester onder de Joden. Hy wordt by Flavius Jozephus *Johannes* en by Mercator *Jonathan* genoemt. Hy onteerde zyne hoge waardigheit door een van de onmenschelykste misdaden, die men zich zou kunnen verbeelden. Hy hadt een broeder, genaamt Jesus, die eenige hoop scheen te hebben van tot het hogepriesterschap verheven te worden. Hier over vatte Jonathan een soort van nydigheit en hertzeer op. Op zekeren tydt, als de twee broeders malkander in den tempel ontmoetten, ontstondt 'er tusschen hen beide een hevig geschil ten opzichte van deze overheerlyke waardigheit. Jesus, die diep stondt in de gunst en genegenheit van Bagosus, opperveldheer der legers van Artaxerxes, steunde op de belofte, die deze heer hem gedaan hadt van hem tot dit hoge ampt te zullen verheffen. Een zo vermogend steunsel ontstak den toorn van Jonathan, die woedende van gramschap zyn broeder in den tempel doodde, door welke gruwelyke daadt hy de plaats ontheiligde, nalatende een voorbeeldt van afschuwelykheit, wiens weêrga zelfs onder de Heidenen en de onbeschaafdste natiën weinig gevonden wordt. Deze kerkschendery bleef niet ongewroken. Zy was oorzaak, dat de Joden hunne vryheit verloren, en de tempel door de Persianen ontheiligt wierdt. Jonathan overleden zynde wierdt in zyn ampt opgevolgt van zyn zoon *Jedoa*, of *Jaddus. Nehem. XI.* 23. *Jozephus Oudheden XI*, 7.

JONATHAN, geheimschryver ten tyde van den koning Zedekia. De Joden maakten van zyne woning een gevangenhuis, en sloten den Propheet Jeremia daar in op. *Jerem.* XXXVII. 15.

JONATHAN, de broeder van Judas Machabeus, was een van de doorluchtige hoofden der Joden, die door de koningen van Syrië vervolgt wierden. Na de doodt van Judas Machabeus wierdt hy door de Joden verkozen om het volk te bestieren, en zyn oudste broeder Simon stondt hem goedwillig dit voorrecht toe. Dit is geschied in het jaar 593 na de stichting van Rome, en in het jaar 3893, of 3894 na de schepping des werelds. Bacchides, opperkrygsoverste van het leger des konings van Syrië, leide daar op toe om hem te verrasschen; maar Jonathan ontkwam het behendiglyk, en boodt zulk een kloekmoedigen wederstandt, dat de eerste zich genoodzaakt vondt naar voorstellingen van vrede te luisteren. Jonathan leedt vry meer door de wangunst der Joden, dan door den tegenstandt van zyne vyanden; niettemin kwam hy in korten tydt alle deze hinderpalen gelukkiglyk te boven; zelfs zo verre, dat, de roem van zyne heldhaftige daden alom wereldkundig geworden zynde, de naburige koningen, en voornamentlyk Alexander Bales, en Demetrius Soter, die tegen elkander den oorlog voerden, beide hem zochten aan hunne zyde te trekken in het jaar van Rome 601. Hy voegde zich by den eersten, die hem tot het hogepriesterschap verhefte; en na dat hy eene grote overwinning bevochten hadt op Demetrius in den jare 603, wilde hy Jonathan binnen Ptolemaïs zien, op welke plaats hy hem alle bedenkelyke eerbewyzingen aandeedt. Middelerwyl liet Demetrius, de zoon van den anderen, bygenaamt Soter, zyn krygs-

krygsoverste Apollonius tegen Jonathan te veldt trekken. Deze laatste versloeg het ganſche vyandlyke leger, en behaalde naderhandt gedurende eenige jaren verſcheide grote overwinningen, wordende in zyne krygstochten geholpen door zynen broeder Simon, en begunſtigt met de beſcherming des Heeren, op welke hy al zyn vertrouwen ſtelde. Eenigen tydt daar na hadt Diodotus, die naderhandt den bynaam van Tryphon gekregen heeft, een beſluit genomen om de kroon den jongen Antiochus, zoon van Alexander, van het hoofdt te rukken; maar eerſtelyk zocht hy zich te ontdoen van Jonathan. Hy lokte hem uit naar Ptolemaïs, en liet hem in hechtenis nemen. Naderhandt een aanmerkelyke ſomme gelds ontfangen hebbende, die hy gevraagt hadt van Simon tot losgeldt van zynen broeder, liet hy hem om 't leven brengen omtrent het jaar van Rome 610. Hy hadt het opperbeſtier over het volk gehad gedurende den tydt van omtrent zeventien of achttien jaren, ſedert de doodt van zynen broeder, te weten als men de uitrekening nagaat van *Torniel*, ſedert het jaar 3894, tot den jare 3912. *I. Machab. IX. enz. Jozephus Jood. Oudh. XIII boek.*

JONATHAN, de zoon van Abjathar, was hogepriester van de Joden. Hy is onderſcheiden van een ander hogepriester van dien name, de zoon van Jojada den II, onder de regering der Perſianen. Jaddus, den welken Alexander de Grote binnen de ſtadt Jeruzalem ontfangen heeft, is zyn opvolger geweest.

JONATHAN, de zoon van *Ananus*, was de twee en zeventigſte hogepriester der Joden ſedert de doodt van Aaron, en de elfde na de geboorte van Christus. Hy wierdt tot deze bediening verheven door de gunſt van Vitellius, die Caïphas liet afzetten, in het laatſte jaar van de regering van den keizer Tiberius. Jonathan behieldt dit ampt drie jaren lang, na welken tydt hy het zelve overliet aan Simon Canthara, den zoon van Boëthus, naar het zeggen van Tirinus *Chronol. Sacr. cap.* XLII, drie en veertig jaren na de geboorte van den Zaligmaker. Maar Flavius Jozephus *Oudh.* XVIII *boek*, 7. *hoofdſt.* verhaalt, dat Vitellius Jonathan van het hogepriesterſchap beroofde, om daar mede zynen broeder *Theophilus* te begunſtigen; dat ſedert dien tydt deze landvoogdt tyding hebbende bekomen van de doodt van den keizer, hy al het volk den eedt van getrouwigheit deedt zweren aan Veſpaſianus, die tot het keizerryk gekomen was, en in het *IX boek*, 15. *Hoofdſt.* verzekert hy, dat, zo dra de koning Agrippa in zyn ryk aangekomen was, en voldaan hadt al het gene hy aan Godt hadt belooft, hy Theophilus, den zoon van Ananus, van het hogepriesterſchap afzette, en die bediening toevoegde aan Simon, bygenaamt Canthara, zoon van Boëthus, korten tydt na de verheffing van Claudius op den keizerlyken troon. Zo dat hier uit volgt, dat Theophilus deze waardigheit gedurende den tydt van vier jaren kan bekleed hebben, welke tydt net de gehele regering van Cajus uitmaakt. De koning Agrippa, hebbende dit ampt aan Simon ontnomen, wilde het zelve aan Jonathan wedergeven; maar deze, buiten twyffel misnoegt over zulk eene vremde verandering, verzocht hem daar van te willen verſchonen, zich wegens zyne onbekwaamheit verontſchuldigende. Evenwel ſtelde hy hem voor zyn broeder Matthias, als een man van meerder verdienſten, en zeer bekwaam om waardiglyk en met luiſter dit ampt te bekleden. Agrippa keurde deze voorſtelling goed. Het ſtichtig leven van Jonathan gaf hem het recht van het kwaad te mogen beſtraffen: ook vreeſde hy geenzins zynen yver den toom te vieren tegen den landvoogdt Felix, hem beriſpende over zyne ongerechtigheden en geweldenaryen, opentlyk hem verwytende de ſchaking, die hy gepleegt hadt aan Druſilla, de zuſter van Azizes, koning der Emeſſeniers. Deze verwytingen waren zo gevoelig aan Felix, dat hy Jonathan liet om hals brengen door zeker man, genaamt Dora, van Jeruzalem. *Jozephus Oudh. XX. Simon Dict. de la Bible.*

JONATHAN, de zoon van Abſalon, een dapper krygsman, de welke van Simon Machabeus met eene genoegzame krygsmacht naar Joppe afgezonden wierdt, met de welke die daar binnen waren verjaagt wierden, en hy zich in het bezit van de plaats ſtelde en de zelve behieldt. *I. Machab.* XIII. 11.

JONATHAN, een Jood, klein van geſtalte, ſlecht van gelaat, en die van het gemeenſte volk was, zo ten opzichte van zyne geboorte, als van zyne middelen, muntte uit ten tyde van de belegering van Jeruzalem door een roekeloze en ongemene daadt. Zynde voortgetreden tot by het graf van den hogepriester Johannes, daagde hy de Romeinen uit om den dapperſten krygsman van hun gehele leger tegen hem ten ſtryde te laten komen. In 't eerſt wierdt deze uitdager niet geantwoord; maar niet ophoudende met den Romeinen hunne laſhertigheit te verwyten op een zeer ſtekende wyze, en met veelvuldige ſcheldwoorden, kon een ruiter, genaamt Pudens, die heel barſch en trotſch was, zyne verwytingen niet langer dulden, en, dewyl het wel te geloven is, dat hy zulk een dwergie voor zyne oogen ziende, hem verachtte, trok hy hem onvoorziens te lyf. Het geval was hem niet min wanguníſtig dan zyne onvoorzichtigheit, hy ſneuvelde in het gevecht, en Jonathan hadt geen moeite met hem te doden. Deze, door den gelukkigen uitſlag opgeblazen, tradt het dode ligchaam met voeten, en hieldt aan met de Romeinen te honen en uit te ſchelden. Zeker hoofdman, genaamt Priscus, zulk eene buitenſporigheit geenzins kunnende verdragen, ſchoot een pyl op hem, die hem door en door het lyf henen griefde, en op het dood ligchaam van zyn vyandt, het welk hy nog bezig was met te vertreden, nederſtortte. *Jozephus Jood. Oorl.* VI. 17.

JONATHAN, een linnewever van zyn ambacht, was geboortig van het vlek van Cyrene, en van den aanhang der yveraars. Hy is een van de vuilaardigſte booswichten van zynen tydt geweeſt. Na de verdelging van Jeruzalem poogde hy verſcheide van zyn landaardt in te boezemen, dat zy hem tot hun opperhoofdt en aanleider moeſten verkiezen. Hy bragt hen in een woeſtyne, met belofte van hen ongemene tekenen en wonderen te zullen doen zien. De voornaamſte onder de Joden, die binnen Cyrene woonden, beducht zynde, dat zulk een opſtandt hen eenig ongeluk mogt op den hals halen, gaven daar van bericht aan Catulus, landvoogdt van 't Pentapolitaanſche Lybië. Deze krygsoverſte zondt eenige ruitery uit, die deze muitmakers verſloeg, en Jonathan gevangen nam, de welke, om zyn leven te mogen behouden, of ten minſte voor eenigen tydt zyne doodtſtraf op te ſchorten, een groot getal van Joden beſchuldigde, en voornamentlyk de rykſte en machtigſte van Alexandrie, van Rome, en zelfs wikkelde hy Flavius Jozephus daar in, hem te laſt leggende, dat hy hen aangezet hadt om dezen oproer te verwekken: maar deze booswicht naar Rome gevoert zynde en gebragt voor den rechterſtoel van Veſpaſianus, wierdt de kwaadaardigheit van dezen laſteraar door dien vorſt wel haaſt ontdekt, en hy veroordeelt om levendig verbrand te worden. *Jozeph Joodſ. Oorl. VII.* 37. *en* 38.

Zie van alle deze mannen, van den name van JONATHAN, of JONATHAS, breder *Calmet Bybelſch Woordenboek, vertaalt en vermeerdert door Gargon.*

JONG, of YONG, ook genaamt JUNIUS, (Jacobus) geboortig van Ierlandt, bloeide in het jaar 1420. Hy heeft eene verhandeling in het Latyn nagelaten van de ſtaatkundige raadſlagen wegens eene goede landbeſtiering, en droeg zyn werk op aan Jacobus, graaf van Ormond, algemeen ſtedehouder van het koninkryk van Ierlandt. *Jac. Waræus de clar. Hiberniæ ſcriptoribus lib. VI.*

JONG, (Boudewyn de) of BALDUINUS JUNIUS, geboren te Dordrecht, in Hollandt, was een monnik van de orde van St. Franciſcus. Hy is eenigen tydt de leerling en tafelgenoot van Juſtus Lipſius geweeſt, de welke in zyne brieven dikwils gewag van hem maakt, en met verwondering aan verſcheide van zyne vrienden vertelt, hoe onverwacht, en buiten iemands weten, de Jong de Minderbroeders-kap hadt aangetrokken. Eenigen tydt monnik geweeſt zynde wierdt hy, om zyne gaven en geleerdheit, tot prediker verkoren. Hy is ook definitor en gardiaan der Minderbroederen geweeſt. Hy heeft verſcheide werkjes in het licht gegeven, welker meeſte de geloofsverſchillen en de zedekunde raken. De voornaamſte der zelven zyn: *Tuba concionatorum*; *Scutum Catholicæ fidei*; *Viridarium Chriſtianum*, handelende van de verſcheide ſoorten van zegeningen, en van de waardigheit der biſſchoppen; *De graven van Hollandt*; enz. Hy overleedt te Bruſſel den 13 April des jaars 1634. *Val. Andreas Bibl. Belg. Miraeus de ſcript. ſæc. XVII. Willot. Wading.* enz.

JONG. Zie JUNIUS.

JONICHUS, of JONITHUS, de zoon van Noach; zynde geboren, naar het zeggen van zommige ſchryvers, na den zondvloedt, omtrent het jaar des werelds 1756. In de H. Schrift wordt van hem geen gewag gemaakt en alleenlyk in de geſchriften van St. Methodius, martelaar, die by verſcheide hedendaagſche ſchryvers aangehaalt wordt, vindt men, dat 'er van hem geſproken is. Men zegt, dat hy de uitvinder van de ſterrekunde is geweeſt; dat hy byzondere dingen voorzegt heeft van de ſtichting en de wiſſelvalligheden der heerſchappyen, en dat hy deze wondere geheimen aan Nemrod, die zyn leerling was, ontdekt heeft. Anderen voegen daar by, dat hy hem naar het landt van Ethan gezonden hebbende, met eenige van de zonen van Japheth, hy aldaar eene ſtadt heeft gebouwt, de welke hy naar zynen naam *Jonica* heeft genoemt. *Comeſtor c.* 37. *hiſt. ſchol. Abulenſis quæſt.* 5. *ſup. Geneſ. X. Torniel A. M.* 1756. *n.* 1.

JONICUS, een Griekſch dichter en geneesheer, die in de vierde eeuwe geleeft heeft, volgens het gevoelen van Eunapius. Hy heeft ook eenige werken geſchreven.

JONIN, (Gilbertus) was geboortig van Auvergne, en ſtierf in het jaar 1638. Hy heeft vier boeken van Lyriſche ſtukken nagelaten, *den Chriſtelyken Anacreon* in Griekſche vaarzen, met meer andere Griekſche gedichten. *Konig Bibl. vetus & nova.*

JONITHUS. Zie JONICHUS.

JONQUERE, een oud vlek van Catalonië, in Spanje. Het zelve is gelegen in Lampourdan, tuſſchen Perpignan en Girone, zeven mylen van de eerſte, en tien van de laatſte plaats. *Baudrand.*

JONQUIERS, in 't Latyn *Juncaria*, een ſtedeke van Provence, in Vrankryk, 5 mylen Weſtwaarts van Marſeille, en 15 mylen Zuidwaarts van Avignon gelegen.

JONQUIERS, een klein ſtedeke van het hertogdom van Oranje, wel in zyne muren beſloten, een kleine halve myl van Courtezon gelegen, en een myl van Oranje. Deze plaats is de derde van dit hertogdom.

JONSIUS, (Johannes) geboren in de Elzas, en overleden omtrent het jaar 1680, heeft in het licht gegeven in het jaar 1659 een traktaat *de ſcriptoribus Hiſt. Philoſoph.* in vier boeken, het welk in den jare 1716 door Johannes Chriſtoffel Dorn vermeerdert is uitgegeven. Hy wordt gehouden voor een naauwkeurig en geleerd ſchryver. Hy hadt belooft insgelyks van de taal- of ſpraakkundigen te handelen. Hy ſtierf omtrent den jare 1680. *Nicol. Anton. Biblioth. Hiſpan. Praef. Baillet Jugem. des Sav. ſur les Crit. Hiſt. Konig. Bibl. vet. & nova*

JONSON. Zie JOHNSON.

JONSTON, (Guilielmus) een Schotſchman, die geſtorven is in het jaar 1609, en een kort begryp van de Hiſtorie van Sleidanus gemaakt heeft, als mede eenige verklaringen op Iſaïas. *Alegambe pag.* 169.

Daar is nog een andere JOHANNES JONSTON geweeſt, die

die geschreven heeft van de vogelen, visschen, walvisschen, viervoetige dieren, ongedierten, slangen en draken, in folio in het jaar 1653. Hy heeft ook geschreven van de feestdagen der Hebreën en Grieken in het jaar 1660, als mede een *Thaumatographia* in het jaar 1661, eenige gedichten, en meer andere werken. *König Bibl. vet. & nova.*

JOOSTLANDT. Zie St. JOOSTLANDT.

JOPAS, koning van Afrika, die by Virgilius beschreven wordt als een van de minnaars van Dido, en welbedreven in de zangkunst:

Citharâ crinitus Iopas
Personat auratâ.

Virgilius Æneid. l. I.

JOPHON, een Grieksch treurdichter, was de zoon van Sophocles den treurdichter, gelyk by *Suidas* aangetoont wordt. Hy leefde in de XCVI Olympiade, in het jaar van Rome 358. Echter is hy onderscheiden van zekeren anderen JOPHON, van Gnossus, die de Godspraken van hunne opperste priesters in heldenzangen gestelt heeft. *Pausanias in Atticis. Meursius in Bibl. Attic.*

JOPPE. Zie JAFFA.

JORA, een Israëliet, wiens kinderen, ten getale van honderd en twaalf, uit de gevangenisse van Babylonië te rug kwamen. *Ezra* II. 18.

JORAM, de zoon van Tohi, koning van Hamath, liet een gezantschap afgaan aan David, koning van Israël, om hem veel geluks toe te wenschen wegens de overwinning, die hy op Hadad-Ezer, koning van Zoba, bevochten hadt. II. *Samuel.* VIII. 10.

JORAM, koning van Israël, de zoon van Achab, volgde zynen broeder Ahazia op in het jaar 3139. Hy volgde zynen vader na in godloosheit, en verliet, naar zyn voorbeeldt, den waren Godt, om de vremde afgoden te aanbidden, hoewel hy anders een zeer bekwaam vorst was. De Moabiten hadden hem geweigert de schatting, die zy te voren aan zynen vader betaalt hadden, op te brengen. Dit gaf hem aanleiding om hen te beoorlogen. Hy verzocht Josaphat, koning van Juda, hem te willen bysspringen, het welk deze vorst hem gaarne bewilligde, en kwam zelfs in persoon te veldt in het jaar 3140. Het gebeurde ten zynen opzichte, dat de Propheet Eliza aan deze twee koningen de overwinning voorzeide over de Moabiten, met belofte, dat zy van water, daar zy groot gebrek aan hadden, zouden voorzien worden, na zeven dagen reizens langs een dorre woestyne, zonder verversching te kunnen vinden. Na dien tydt voerde Joram ook den oorlog tegen den koning van Syrië, de welke hem veelvuldige krygslagen leide, hoewel de uitslag daar van altydt mislukte. Het was Benhadab, die zyne uiterste krachten inspannende om een machtig leger op de been te brengen, met een ontelbare menigte van krygsvolk Samarië kwam belegeren. Door dit beleg wierdt deze stadt gebragt tot een zeer groten hongersnoodt, zelfs zo verre, dat men, volgens het zeggen van de H. Schrift, een eselskop voor tachtig zilverlingen verkocht. Toen gebeurde dat ysselyk treurspel van zekere vrouw, die zich kwam werpen voor de voeten van Joram, met ootmoedig verzoek, dat hy haar wilde recht doen. Deze vorst begeerig zynde de oorzaak van hare klagten te horen, gaf zy tot antwoordt, dat zy met een andere vrouwe overeengekomen was hare kinderen zamen te eeten; dat zy reets een begin van haar besluit gemaakt hadt met haar kindt tot spyze voorgestelt te hebben, zynde het zelve van haar beide opgegeten: maar dat, toen men het kindt van de andere vrouwe zou eeten, des zelfs moeder het zelve hadt verborgen, en geenzins wilde overgeven. De vorst, wanhopig over zulk een onmenschelyk en ongehoord voorval, scheurde zyne klederen, en wendde al zyne gramschap tegen Eliza. De Propheet sprak het moedeloos en neêrgeslagen volk hert in het lyf, en verzekerde het zelve, dat des anderen daags op het zelve uur het meel en de garst byna voor niet zou weggegeven worden. Deze voorzegging wierdt wel haast door de waarheit bekrachtigt: want Godt hebbende de vyanden met een overschrikkelyke vreze verslagen, zo hadden zy schielyk de vlucht genomen en een zeer ryken buit in hunne legerplaats achtergelaten. Evenwel alle deze wonderen waren niet krachtig genoeg om Joram te bekeeren; hy volhardde doorgaans in zyne godloosheit; waar door het gebeurt is, dat hy de grootste rampen, die met de verbolgendheit des Heeren verselt waren, op zyn hals gehaalt heeft. Ahazia, koning van Juda, boodt hem de handt tot het uitvoeren van den oorlog tegen den koning van Syrië. Joram, zynde gewond geworden, liet zich binnen Jezraël brengen, om zich aldaar te doen genezen. Jehu, opper-veldoverste van zyn leger, die door een discipel van Eliza gezalft was om te wezen koning van Israël, en het huis van Achab ten gronde uit te roeien, trok spoedig naar Jezraël. Joram ging hem te gemoet, en op het veldt van Naboth hem bejegent hebbende, doorschoot hem Jehu met een pyl, en deedt zyn lichaam op dit zelve veldt voor de honden werpen, tot volvoering van de voorzegging van Elias tegen het geslacht van Achab. Dit is voorgevallen in het jaar des werelds 3151, zynde het twaalfde van zyne regering. *II. Kon. III. VI. VII. VIII. II. Kron.* XXII. *Josephus Oudh. IX boek. Torniel & Salianus in Annal. Vet Test.*

JORAM, of JEHORAM, koning van Juda, volgde zynen vader Jozaphat op in het jaar des werelds 3145. Zo dra hy den koninklyken setel beklommen hadt, begon hy zyn ryksbestier met den moordt van zyne eige broederen, en van alle de machtigste en aanzienlykste mannen van zyn ryk, de welke te voren het meest van zyn vader geliefd en by hem in de grootste gunst waren geweest. Hy was al zo godloos ten opzichte van den Heere, als hy wreed en ontaard was geweest tegen zyn eigen bloedt; met een woordt, hy volgde op 't spoor de rampzalige voetstappen der koningen van Israël in allerlei ysselyke gruweldaden. Zyne huisvrouw Athalia, dochter van Achab, vervoerde hem daar toe door hare strelingen, en bragt hem zo verre door haren snoden raadt, dat hy vremde goden op een heiligschendige wyze dorst aanbidden. Hy liet tempels bouwen ter eere van de afgoden in alle de steden van Judea; en door zyn voorbeeldt wierden zyne onderzaten aangeport om aan de afgoden te offeren. Door deze godloze levenswyze vertoornde hy Godt dagelyks meer en meer, en trok door zyne misdaden, heiligschenderyen, gruwelen, en door de ontheiliging van Goddelyke zaken de rechtvaardige wraak Gods over zich. Echter wilde de Heere hem niet verderven, maar tot zyn plicht brengen door verscheide ongelukken en wederwaardigheden, die hem overkwamen. De Idumeniërs stonden tegen hem op in het jaar 3147, en de stadt Libna onttrok zich aan zyne onderdanigheit. De Philistynen en de Arabiers deden een inval in Judea, alwaar zy alles te vuur en te zwaardt vernielden. Alle deze rampen konden evenwel zyn hert geenzins bewegen; zelfs ging de godloosheit van dezen vorst zo verre, dat hy zyne onderdanen dwong zich op de hoogste bergen en verhevenste plaatsen te begeven, om aldaar de valsche goden te aanbidden. Op een dag, als hy 't meest met deze uitzinnigheit bevangen was, wierdt hem een brief van den Propheet Elias behandigt, in welken Joram met eene schrikkelyke wraak van Godt gedreigt wierdt. Echter was dit nog niet machtig zyn versteend hert te bewegen: maar volgens de voorzegging van den Propheet verviel hy in eene ysselyke ziekte, gedurende de welke hy meer smerten en hertzeer onderging, dan mogelyk is uit te drukken. Hy stierf in het begin van het zesde jaar zyner regering, in het jaar des werelds 3150. *II. Kon. VIII. II. Kron. XXI. Josephus Oudh. IX. 2. en 3. Sulpitius Severus l. I. Hist. Sacrae.* De overzetters vinden zwarigheit in het uitleggen van het gene de H. Schrift meldt van dezen brief, dien de Propheet Elias zou geschreven hebben aan Joram, koning van Juda, dewyl deze Propheet reets ten hemel gevaren was in het jaar des werelds 3139, alvorens deze vorst tot den troon gekomen was. De kardinaal Cajetanus is van gevoelen geweest, dat een ander Propheet van dien zelven naam dezen brief geschreven heeft. Anderen menen, dat des zelfs schryver den naam van Elias heeft gebruikt, om het gene hy hem boodschapte van des te meerder indruk en gewigt te doen zyn. Maar het is waarschynlyker en zelfs gelykformiger met den inhoudt van de H. Schrift, dat Elias, voorziende de vervoerdheden en gruweldaden van Joram, die reets te gelyk met zynen vader Jozaphat het ryksbestier waarnam, dezen brief heeft nagelaten, ten einde men hem den zelven op dien tydt zou ter handt stellen, als de noodt zulks vereischte. *De uitleggers over II Kron. XXII.*

JORDAAN, (DE) eene rivier in Palestina. Men wil, dat de zelve haren naam heeft gekregen van het Hebreeusche *Jor*, dat eene *beek* betekent, en van *Dan*, eene kleine stadt aan den oorsprong van de zelve. Anderen zeggen, dat deze naam afkomt van twee beekskens, *Jor* en *Dan*; maar die naamreden gaat niet zeker, waar van de redenen by Calmet in zyn *Bybelsch Woordenboek* kunnen nagezien worden. De oogenschynlyke oorsprong van deze rivier is, volgens dezen laatsten en andere schryvers, een kleine beek, die uit den Libanon voortkomt, en waar by het gemelde stedeke Dan legt, omtrent vier uuren hoger dan Cesarea Philippi, daar eigentlyk de Jordaan begint. De twede oorsprong der Jordane, die veel groter en aanzienlyker, doch minder zienlyk is, is het meir Fiala, omtrent vier uuren van Cesarea Philippi, in het Zuiden. Dit meir heeft eene onderaardsche vereeniging met de Jordaan, en voert water genoeg naar Cesarea, om voor een stroom gehouden te worden. Plinius noemt haren oorsprong *Panion*: maar Jozephus verzekert, dat, hoewel de Jordaan schynt zynen oorsprong te nemen uit deze Panion, hy echter voortkomt uit het meir, genaamt *Fiala*, waar van zo even is gesproken. Hy voegt daar by, dat men nooit te voren geweten heeft, tot den tydt toe van Herodes Tetrarcha, dat deze fontein de oorsprong was van de Jordaan: maar deze vorst eenig gekapt stroo daar in hebbende laten werpen, wierdt het zelve naderhandt in de bronader van Panion gevonden. Na dat de Jordaan door de binnenwateren van het meir Samachonites henen gestroomt, en zynen loop heel verre vervolgt heeft, vloeit hy dwars door het meir van Genezareth, van waar hy een lange streek weegs door de woestyne henen gelopen zynde, zich uitstort in de Dode zee. Deze rivier is bekend in de H. Schrift door den doortocht der kinderen Israëls, en door den doop van Christus door den voorloper Johannes. De zelve heeft dit gemeen met den Nyl, dat zy in den winter heel laag is, en in den zomer over hare oevers stroomt, ter oorzake van de menigvuldigheit van gesmolten sneeuw, die 'er in de maandt van April van den berg Libanus afstroomt. Zy is zeer vischryk, om dat'er weinig in gevischt wordt, zynde het meeste deel van het landt, daar zy door vloeit, woest en onbewoond. Men gelooft, dat hare wateren onbederflyk geworden zyn door het aanraken van onzen Heilandt, die zich daar in liet dopen door den H. Johannes, en verscheiden hebben beproeft, dat de zelve langen tydt kunnen goedgehouden worden, zonder dat zy bederven, of eenige kwade geur van zich geven. Het is eene merkwaardige zaak, dat de wateren van de Jordaan midden door de Dode zee lopen, zonder dat de zelve zich met de andere vermengen, in dier voegen, dat men hunnen helderen vloedt genoegzaam kan onderscheiden, als rotswater, meer dan een myl verre, in deze zwavelachtige en moerassige zee. Daar worden zelfs schryvers gevonden, die staande hou-

houden, dat zy daar zo klaar uitkomen, als zy daar in vloeien, door een onderaardſche waterloop, en zich gaan uitſtorten in de Rode, of in de Middelandſche zee, gelyk zy hunnen loop in vorigen tydt plagten te hebben, eer dat de ſteden Sodoma en Gomorrha in dit meir verzonken waren. De Jordaan is niet alleen vermaard door den doop van Chriſtus, gelyk reets gezegt is, maar ook door het wonder, het welk daar gebeurde, wanneer het volk Iſraël, gaande naar het beloofde landt, droogsvoets door de Jordaan heenen trok in de maandt van April, op welken tydt zyne wateren doorgaans heel hoog zyn. De H. Schrift zegt, dat het water, het welk van zynen oorſpronk afvloeide, opgeſchort en onbeweeglyk ſtaan bleef, als een berg, en dat het benedenwater in de Zwarte zee afgelopen zynde de grondt droog was, om dat al het volk des te gemakkelyker daar door zou trekken. Het zelve wonder geſchiedde, wanneer de propheet Elias de wateren van deze rivier van een ſcheidde, met zynen mantel daar op ſlaande, om met Eliza daar door te kunnen trekken, de welke op zyne te rug komſt het zelve deedt, na dat Elias in een vurigen wagen weggevoert was. Op de plaats, op welke Chriſtus den doop ontfangen heeft, is naderhandt een klooſter gebouwt, naby den oever; maar het zelve is tegenwoordig verwoeſt. Alle de reizigers gaan zich daar baden, byzonderlyk gedurende het feeſt van Paaſchen, wanneer meer dan vier duizend Chriſtenen zich aldaar eensdeels uit Godsdienſtigheit, anderendeels in hope om van hunne krankheden genezen te worden, in het water begeven. *Doubdan Voyage de la Terre Sainte.*

JORDAANS, (JACOBUS) een ſchilder, geboren te Antwerpen den 19 May van het jaar 1594. Hy leerde de eerſte beginſelen van de kunſt by Adam van Oort, het welk hem echter niet belette zich by de andere ſchilders, die 'er te Antwerpen waren, te begeven, met inzicht om hunne werken te zien, makende van den anderen kant zyne byzondere ſtudie op de Natuur zelf. Door dezen yver is hy een van de vermaardſte ſchilders van Nederlandt geworden. Aan hem ontbrak niets anders dan dat hy een reiſie naar Italië moeſt gedaan hebben, gelyk hy zelf getuigt niet alleen door de grootachting, die hy hadt voor de beroemde meeſters van dat landt, maar ook door den byzonderen yver, dien hy betoonde in het naſchilderen van de ſtukken van Titiaan, Paulo Veroneze, J. Baſſan, en die van Caravats, als hy 'er maar eenige kon bekomen. De oorzaak, die hem belette een keer naar Italië te doen, was de huwelyke ſtaat, tot den welken hy zich al te jong begeven hadt met de dochter van zynen meeſter Adam van Oort. Zyne genegenheit ſtrekte tot grote ſtukken, en zyne behandeling was krachtig, vaſt en zacht. Sandrart verhaalt, dat de kunſtryke Rubbens, by welken hy zyne beſte grondregelen van de kunſt gevat hadt, en voor welken hy ook in het werk was, vrezende, dat hy hem mogt overtreffen, hem langen tydt bezig gehouden heeft met grote patronen in waterverf voor de tapytwevers te laten ſchilderen, om de zelve aan den koning van Spanje te zenden. Hy hadt die nagebootſt naar de lichte en gedoodverfde ſchetzen, die Rubbens daar van gemaakt en aan hem tot een voorbeeldt gegeven hadt, hebbende aldus met voordacht door eene tegenſtrydige handeling die krachtige houding van ſchilderen verzwakt, doordien Jordaans ſedert die kleurige en harde wyze van ſchilderen bleef aankleven. Doch zie het geen *Houbraken* daar omtrent aanmerkt in *'t I Deel van zyn Schouwburg der Nederl. ſchilders pag.* 156. Hy heeft een groot getal van werken gemaakt voor de ſtadt Antwerpen en andere Nederlandſche ſteden, als mede twaalf ſtukken van het lyden van Chriſtus voor Karel Guſtaaf, koning van Zweden: ook zyn geen van zyne minſte op het huis in het Boſch buiten 's Gravenhage, verbeeldende de roemruchtige daden van Frederik Henrik, prins van Oranje. Hy was onvermoeid in den arbeidt, en verkwikte zynen geeſt door den ommegang met zyne vrienden, de welke hy des avonds plagt te gaan bezoeken, en zich met hen te vermaken. Hy was byzonder gaauw, en men verhaalt, dat hy de fabel van Pan en Sirinx, of Siringa, levensgrootte in zes dagen heeft afgemaakt. Hy verſtondt zich niet alleen op het zedige, maar ook op het boertige te verbeelden. Van het laatſte getuigt zyne afbeelding van den drie koningen-avondt, de welke in print uitgaat, als mede die van den ſatyr uit Æſopus, die verwonderd toeziet, dat de huiswaardt koud en heet uit eenen mondt blaaſt, zynde door Lucas Vorſterman in koper geſneden. Hy ſtierf in den jare 1678, oud 88 jaren. *Du Piles Abregé de la vie des Peintres. Houbraken Schouwburg der Nederl. ſchilders I Deel, pag* 154 enz.

JORDAIN, of JORDANUS, geboortig van Saxen, twede generaal van de orde der Predikheeren, was de opvolger van St. Dominicus in het jaar 1221. Hy was een hoogleeraar, volgens het zeggen van de Godgeleerden van Parys, en maakte een boek van de opkomſt van zyne orde, 't welk gedrukt is binnen Rome in het jaar 1587, met de kantekeningen van *Antonius Maffeus* van Salerno. In het jaar 1236 hieldt hy een algemeen kapittel of byeenkomſt van zyne orde binnen Parys; daar na begaf hy zich te ſcheep met eenige van zyne monniken, om de heilige plaatſen van Jeruzalem te gaan bezichtigen; maar het ſchip, binnen welkers boordt hy was, leedt ſchipbreuk naby de haven van Jaffa. Leander Alberti heeft zyn leven beſchreven, het welk aangehaalt wordt by *Surius* op den 13 February. *St. Antonius tit.* 23. *Jacobus de Bergamo in Supplem. Chron. Raphaël Volaterranus lib. XXI. Ferdinandus Hiſt. Præd. centur. I. Bzovius & Spondanus in Annal. Voſſius de Hiſt. Lat.*

JORDAIN, of JORDANUS, heer van Liſle in Aquitanië, beſchuldigt zynde van verſcheide misdryven, doodde een deurwaarder met zyn eigen ſtaf, als hy hem kwam dagvaarden om voor het parlement te verſchynen. Des niettegenſtaande begaf hy zich naar Parys, betrouwende op zyn grote en voortreffelyke maagſchap, en voornamentlyk om dat hy gehuwelykt was aan de nicht van paus Johannes den XXII. Maar hy wierdt des niettegenſtaande in het Chatelet gevangen gezet, en by vonnis aan de ſtaart van een paardt geſleept, en naderhandt opgehangen in het jaar 1253. *Gaguin lib. VIII. Paulus Æmilius l. VII. Belleforeſt lib. IV. c.* 10. *Papirius Maſſon & Mezeray en Charles le Beau.*

JORDAIN, of JORDANUS, (WILHELM) Reguliere kanunnik van St. Auguſtyns orde, was in groot aanzien door zyne Godsdienſtigheit en geleerdheit in de XIV eeuwe. Hy ſtierf den 23 November in het jaar 1372. Hy heeft verſcheide werken van zyn maakſel nagelaten, en moet onderſcheiden worden van zeker biſſchop van dien naam, die ſchryver is van een kronyk, van welke Voſſius gewag maakt. *Valerius Andreas Bibl. Belg. Voſſius de Hiſt. Lat.*

JORDAN, of JORDANES, (RAIMUNDUS) leefde in de XIV eeuw. Zyn naam was ſchier onbekend, en 't is aan de zorgvuldigheit van den vader Theophilus Rainaud, een Jeſuit, toe te ſchryven, dat deze ſchryver ontdekt is. Hy verhaalt, dat deze Raimundus een Reguliere kanunnik van Uſez in Languedok is geweeſt; naderhandt abt van Selles in Berri, en dat hy uit nederigheit in de werken, die hy gemaakt heeft, geen anderen naam gebruikte dan dien van *Idiota*, dat is, *Weetniet*, onder welken naam hy XVI verhandelingen heeft nagelaten, gedrukt binnen Parys in het jaar 1654 in een ſtuk in 4. Bellarminus en verſcheide andere ſchryvers waren van gevoelen, dat Jordan geleeft hadt in de IX, of X eeuwe; maar tegenwoordig is het gemeen beter daar van onderrecht.

JORDIN (ANTONIUS) wierdt in Auvergne geboren in het jaar 1562. Hy heeft getracht de dichtkunſt der Hebreën uit te leggen, en ook de grondregels of wortels van de Hebreeuſche tale verzamelt. Men zegt nog, dat hy een woordenboek in drie talen gemaakt heeft. *König Bibl. vet. & nov.*

JORGER, (JOHANNES QUINTINUS) graaf van Tollet en Zagging, vryheer van Pottenbrun en Kraisbach, ridder van het gulde vlies, keizerlyke geheime conferentie Raadt, kamerheer en neder Ooſtenrykſche ſtadhouder, een der vertrouwdſte bedienden van den keizer Leopold, was uit een oud graaflyk geſlacht, het welk ſedert verſcheide eeuwen in Ooſtenryk gebloeit heeft, geboren. Zyn vader was Johannes Heifricus, vryheer van Jörger, zyne moeder Elizabeth, gravin van Althan, wordende hy omtrent het jaar 1624 geboren. Na het voltrekken zyner ſtudiën en het bezichtigen van vremde landen wierdt hy by den keizer Ferdinand den III en by den koning Ferdinand den IV kamerheer, bleef het ook by den keizer Leopold, die hem in het jaar 1659, den 9 Auguſty, in den gravenſtandt verhief, hem verder in gewigtige aangelegenheden gebruikte, en in het jaar 1681 geheime Raadt maakte. In het jaar 1687, den 23 October, wierdt hy in de plaats van den grave Conraad Balthaſar van Stahrenberg ſtadhouder der neder-Ooſtenrykſche landen, en als eenigen tydt daar na de keizer de kroning van den aartshertog Joſeph te Presburg in Hungarië ging bywonen, liet hy, in de afwezendheit des keizers, de lantaarnen in de ſtadt Wenen maken, dat als de keizer den 26 January wederom te rug kwam, hy de ſtraten, waar door hy kwam ryden, door deze nieuwe uitvinding verlicht vondt. In het jaar 1689 wierdt hy van den keizer als principaal commiſſaris aangeſtelt, om met den Turkſchen gezant wegens de aangebode vrede te handelen. Niet lang daar na kreeg hy de ridderorde van 't gulde vlies, en wierdt naderhandt geheime conferentie-Raadt. Eindelyk ſtierf hy den 17 February in het jaar 1705, in den ouderdom van 82 jaren, en liet den roem na, dat hy een oprecht en zorgvuldig ſtaatsminiſter was geweeſt. Hy heeft *Vota Cameralia* nagelaten, met den tytel van *Pars IV*; doch de drie eerſte delen zyn nooit geſchreven, veel min uitgegeven. Hy heeft twee gemalinnen gehad; de eerſte was Maria Eva Aurora, vryvrouw van Koningsberg; de twede, Maria, gravin van Loſenſtein. De kinderen uit het eerſte bedt zyn alle voor hem geſtorven, van welke ſtaat aan te merken *Johannes Petrus*, graaf Jörger, zyn oudſte zoon, een heer van ongemene bekwaamheden, die in het jaar 1686 te Wenen van zyns vaders gewezen amptman wierdt dood geſchoten: want deze moordenaar uit den dienſt des grave Jörger gegaan zynde, en niet zo gemakkelyk een anderen dienſt kunnende krygen, oordeelde, dat hem zyn vorige heer niet genoegzaam hadt gerecommandeert, en zocht zich alzo op die wyze van hem te wreken, dat hy het al zyn leven zou betreuren. Hy paſte hem dan by de zogenoemde S. Michiëlskerk in Wenen op, tot dat de oude graaf Jörger met dezen zyn zone kwam aanryden om in de Miſſe te gaan, wanneer hy dezen zoon, uit de koets ſtappende, digt aan zyns vaders zyde doodſchoot; en ſchoon hy in de kerk vluchtte, wierdt hy echter overgelevert, en levendig geraabraakt, wanneer hy, niettegenſtaande zyne ſmerten, verheugt was, dat hy den ouden grave Jörger, gelyk hy zeide, zodanig heeft betaalt, dat het hem al zyn leven zou geheugen. De twede zoon ſtierf als overſte van een keizerlyk regiment in het jaar 1691. De kinderen uit het twede bedt zyn: *Maria Joſepha*, die met Ernſt Rudiger, grave van Stahrenberg, keizerlyke geheime Raadt, generaal veldmaarſchalk, opperſte krygspreſident, kommandant van Wenen, en ridder van 't gulde vlies, den 4 May in het jaar 1689 trouwde, na wiens doodt, den 10 January in het jaar 1701 voorgevallen, zy wederom is getrouwt met Gundacarus Thomas, grave van Stahrenberg, keizerlyke geheime Raadt, en hofkamer-preſident, als mede ridder van 't gulde vlies. *Johannes Joſephus*, graaf van Jörger, eerſte kamerheer van den keizer Joſephus, die met Maria Juliana, dochter van Sigismundus, heer van Stahrenberg, en weduwe van den grave van Ratmansdorf, trouwde. *Anthony* ſtierf als overſte luitenant in dienſt van den

keizer

keizer. *Karel* bleef insgelyks overste luitenant van het oud Stahrenbergsche regiment den 26 Augusty in het jaar 1696 by Kerzkeret in Hungarië tegen de Turken. *Maria Rosalia* trouwde den 4 May in den jare 1705 met Johan Leopold, grave van Herberstein. *Franciscus*, graaf Jörger, wierdt in den jare 1704 keizerlyke kamerheer, en in het jaar 1706 den 18 May overste. *Maria Antonia* was de gemalin van Gundemar Joseph, grave van Stahrenberg. *Francisca Elizabeth* trouwde den 12 Augusty in het jaar 1705 met Adolph van Martenitz; en *Maria Carolina*, keizerlyke hofdame by de keizerinne weduwe Amalia, enz. *Het Leven van den keizer Leopoldus.* enz.

S. JORIS. Zie S. GEORG.

JORIS. Zie DAVID JORIS.

JORK. Zie YORK.

JORKSHIRE. Zie YORKSHIRE.

JORNANDES, of JORDAN, een Goth van geboorte, was de zoon van Alanus Wamuth. Eerst wierdt hy geheimschryver van de Gotthen, die zich in Italië onthielden, en daar na bisschop van Ravenna. Hy heeft in de VI eeuw, in welke hy leefde, onder de regering van den keizer Justinianus, twee historische werken geschreven. Men weet zelfs, dat hy zyn boek *de Rebus Gothicis* gemaakt heeft in het jaar 552, om dat hy zegt in het negentiende hoofdstuk, dat negen jaren te voren, eer hy deze dingen schreef, de pest byna alles in het Roomsche Ryk verwoest en vernielt hadt, het welk voorgevallen is in het jaar 543, ten tyde van het burgermeesterschap van Basilius. Het gemelde boek is in het Fransch overgezet en gedrukt binnen Parys in het jaar 1703, en opgedragen aan den koning van Zweden. Hy schreef nog een ander boek *de Regnorum successione*, het welk by Trithemius oneigentlyk genoemt wordt *de Gestis Romanorum*, dewyl Jornandes in het zelve ook spreekt van de Assyriërs, de Meden en Persianen. Hy wordt beschuldigt byna Florus geheel nageschreven te hebben, zonder zynen naam aan te halen. *Sigebertus in Catal. Trithemius de script. Eccl. Possevinus in Appar. sacr. Gesnerus in Bibl. Vossius de Hist. Lat.*

JORTAN, een stadt en koninkryk van Oost-Indië, op het eilandt Java. Dit koninkryk, het welk aan de uiterste palen van de Noorderkust is gelegen, is zeer vruchtbaar in allerlei landgewasschen en vruchten. Men haalt een grote menigte van zout uit dit gewest. De stadt heeft een bekwame en goede haven, en die 't meest bevaren wordt, tusschen de engte van Palambuam en Passaruam.

JORTRYP, een dorp van de Vriesche grietenye Wimbritseradeel, in het kwartier Westergoo.

JORWERT, een tamelyk fraai dorp van de Vriesche grietenye Baarderadeel, in het kwartier Westergoo. Het wierdt van ouds *Everwird* genaamt, en plagt in de Roomsche tyden de setel te zyn van den deken en het dekenschap van Jourwaardt, of Jorwert. Aldaar wierden in den jare 1619 op het kerkhof, niet verre van zekeren boom, vele grote menschen-beenderen gevonden, nevens tien stukken vremde munt. De laatste hadden op de eene zyde een leeuw, en op de andere een kruis, met eenige ouderwetsche letteren. Winsemius, die dit verhaalt, zegt, dat daar uit gegist wierdt, dat alhier, ten tyde der ongelukkige beroerten, waar aan Vrieslandt menigmalen is bloot gestelt geweest, grote veldslagen zyn voorgevallen. Jorwert heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Leeuwarden. *Winsemius achter zyne Kronyk van Vrieslandt.*

JOS, een eilandt in de Egeësche zee, een van de Sporaden, naar de Noordzyde van dat van Creta gelegen. Het zelve heeft ook den naam van *Nio*, naar eene stadt, die daar op gevonden wordt. Plinius verzekert, dat op die plaats het graf van *Homerus* gestaan heeft, waar door zy des te aanmerkelyker was. *Plinius l.* IV. *c.* 12. *Strabo.* enz.

JOSABAM, de zoon van Hachmoni. Hy is een van de drie dapperste mannen geweest van het leger van David. Hy doodde alleen met een spies elf honderd Philistynen in twee veldslagen; in den eenen drie honderd, en in den anderen acht honderd. Hy diende dezen vorst met grote nuttigheit in 't beleg van Jeruzalem, en verstaan hebbende, dat hy wenschte te drinken van het water uit de waterput van Bethlehem, stelde hy zich zelven in gevaar met Eleazar, den zone van Dodo, en Samma, den zone van Age, om het te gaan halen. *I. Kron. XI.* 11. *enz. II. Sam. XXIII.* 9.

Daar is nog een andere van den zelven naam geweest, ook een zeer dapper man, die insgelyks de party volgde van David tegen den koning Saul. I. *Kron.* XII. 6.

JOSABAT, of JOSABET, de zuster van Ahazia, koning van Juda, en huisvrouw van den hogepriester Jojada. Deze brave vrouw, tredende binnen het paleis des konings, en ziende, dat Athalia, weduwe van den overleden koning Joram, het gansche geslacht van David hadt uitgeroeit, en dat 'er niemandt dan alleen een kindt, genaamt Joas, overgebleven was, zynde het zelve door zyne voedster verborgen, nam dit kindt, en bragt het in haar huis. In dier voegen, dat geen mensch, buiten haren man, eenige kennisse daar van hadt, voedde zy dit kindt op in den tempel tot den ouderdom van zeven jaren, wanneer men het zelve voor koning deedt erkennen, gelyk op zyn plaats gezegt is. *II. Kon. XI. II. Kron. XXII. Jozephus Oudhed. IX. b. 7. k.*

JOSABIA, de zoon van Seraja, en vader van Jehu, uit het geslacht van Juda. I. *Kron.* IV. 35.

JOSAJA, de zoon van Elnaham, een van de dapperste krygslieden van het leger van David, koning van Israël. I. *Kron.* XI. 46.

JOSAPHAT, de zoon van Achilud, was kancelier van David en van Salomon, beide koningen van Israël. II. *Sam.* VIII. 16. I. *Kon.* IV. 3.

JOSAPHAT, de zoon van Paruah, was landvoogdt in het geslacht van Issachar ten tyde van Salomon, koning van Israël. I. *Kon.* IV. 17.

JOSAPHAT, koning van Juda, volgde zynen vader Assa op in zyn ryk en deugden in het jaar des werelds 3120. Hy deedt genoegzaam blyken door zyne vrome daden, dat hy een ware en echte navolger was van de Godsdienstigheit en kloekmoedigheit van David, uit wiens stam hy gesproten was. Deze vorst wierdt in alles van Godt gezegent, om dat hy onophoudelyk zyn uiterste best deedt om den Heere te behagen. In het derde jaar van zyne regering deedt hy de voornaamsten van zyn ryk met de hogepriesters en slagtofferaars vergaderen, en gaf hen alle een bevel van zich te begeven naar alle de steden van zyn gebiedt om het volk in de wetten van Mozes te onderwyzen, en al hun vermogen in te spannen om de zelve zo te schikken, dat zy de schuldige aanbidding en onderwerping, die zy verplicht waren, aan den waren Godt wilden bewyzen. Hy vondt by zich zelven een ryke en overvloedige vergelding van zyne goede werken door de heerlykheit, macht en overgrote rykdommen, met welke de Heere hem begiftigde. Door dezen zegen wierdt hy bemind en in achting gehouden van zyne onderdanen, en gevreest van zyne naburen, die hem of tot hun bondgenoot verzochten, of schatting aan hem betaalden. De H. Schrift zegt, dat hy in de kleine uitgestrektheit van zyn ryk telde over de elf honderd en zestig duizend strydbare mannen, bekwaam om de wapenen te voeren. Al het geen eenigzins tot zyn verwyt zou kunnen strekken, is, dat hy zynen zoon Joram deedt trouwen met de dochter van den godlozen Achab, genaamt Athalia, de welke het verderf geweest is van zyn huis, en dat hy den oorlog voerde met dien zelven Achab tegen die van Syrië in het jaar 3138. De propheet Micha hadt voorzegt, dat de uitslag van dezen oorlog ongelukkig zou wezen. Het gevolg bekrachtigde deze voorzegging met de waarheit, dewyl de koning van Israël in den oorlog sneuvelde, en Josaphat ziende, dat hy een misslag begaan hadt met dezen godlozen koning de handt te bieden, wilde den zelven verbeteren door nieuwe daden van Godsdienstigheit. Hy vondt zich aangetast op een tydt, als hy 't minst daar op dacht, door de Ammoniten en de Idumeniten, versterkt van de Arabiers; maar Godt liet hem op eene wonderlyke wyze de overwinning over zyne vyanden behalen. De zangers van den Tempel gingen voor zyne krygsbenden, en begonnen de lofzangen van Godt op te zingen. Hunne stemmen verwekten een schrik, oproer en verwoedheit onder de ongelovigen, de welke, onwetende wat zy uitvoerden, de wapenen tegen elkander wendden, en hunne eige krygsbenden vermoordden. Josaphat dankte Godt op eene plegtige wyze voor zyne genade en byzondere gunst, in welke rechtmatige dankbaarheit en erkentenis van Gods goedheit al zyn volk hem navolgde. Sedert dien tydt, in het jaar 3140, boodt hy Joram, koning van Israël, zoon van Achab, onderstandt aan, die zyn broeder Ahazia tot de kroon opgevolgt was, en uit aanmerking van Josaphat wierdt hen van Eliza water in de woestyne bezorgt, die hen de overwinning beloofde over hunne vyanden. De voorzegging van den propheet wierdt door de uitkomst bewaarheidt, en Josaphat, binnen Jeruzalem te rug gekomen zynde, stierf aldaar in den ouderdom van 60 jaren, hebbende omtrent 25 jaren geheerscht sedert het jaar 3121 na de scheppinge des werelds, tot het jaar 3145. I *en* II *Kon.* II. *Kron.* *Jozephus Oudhed.* VIII. *en* IX *boek. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Testam.*

JOSAPHAT. (HET DAL) Zie DAL JOSAPHAT.

JOSEF, de zoon van Abu Techifien, en twede koning van Marocco, uit het geslacht van de Almoraviden. Van het begin af van zyne regering verachtte hy de stadt Agmet, de welke tusschen de gebergten gelegen was, en bouwde Marocco in het jaar 1086, of voltooide het zelve; want zommigen zeggen, dat zyn vader die stadt reets begonnen hadt te stichten. Eenigen tydt daar na trok hy ten oorlog tegen de volkeren van Fez, die door twee vorsten geregeert wierden, en maakte zich meester van het gansche landt. Van daar voorttrekkende naar het koninkryk van Tremesen, of van Algiers, en verders naar dat van Tunis, deedt hy hen alle schatting betalen. Naderhandt binnen Marocco te rug gekomen zynde nam hy den tytel aan van *Amir el Memunin*, gelyk zyn vader gedaan hadt. Deze naam beduidt *bevelhebber der gelovigen*, waar van door misbruik en verkeerdelyk naderhandt gemaakt is, *Miramolin*. Josef, hebbende het koninkryk van Fez verovert, en onder brandschatting gebragt de koningen van Tremesen en van Tunis, keerde zyne zegeryke wapenen tegen de Arabiers, die tusschen de gebergten en in de woestyne van Numidië, hedendaags genaamt Biledulgerid, verschuilden. Na dezen krygstocht nam hy voor naar Spanje te trekken, op de aanzoeking van den koning van Grenada, de welke de andere Moorsche koningen van dat landt aanzette om Josef voor souvereinen opperheerscher te erkennen, en zich onder zyne bescherming te begeven. Josef, hunne aanbieding aangenomen hebbende, trok door de Straat van Gibraltar, en zyne krygsmacht met de hunne gevoegt hebbende, belegerde hy de stadt Toledo; maar op de tyding van de aankomste des konings Alfonsus trok hy te rug naar Grenada, van waar hy de stadt Murcia ging bespringen, die hy by verdrag innam. Naderhandt ziende, dat het den Moren leed was, dat zy hem geroepen hadden, maakte hy zich meester van de koninkryken van Murcië, van Grenada, van Cordua, van Jaën, en van een gedeelte van het koninkryk van Valencië, en keerde weder naar Afrika, hebbende zyn neef Mahomet achtergelaten om deze koninkryken in zyne afwezendheit te bestieren. Zo dra hy in zyn ryk te rug gekomen was, liet hy een bevel afgaan tot een algemenen krygstocht (zynde dit onder de Moren, als

als een soort van kruisvaart onder de Christenen) en met een machtig leger ging hy te Ceuta scheep, van waar hy te Mallaga aan landt kwam. Van daar zich hebbende gevoegt by Mahamet, gingen zy gezamentlyk de stadt Toledo belegeren; maar de aankomst van den koning Alfonsus deedt hen andermaal het beleg opbreken, en Josef zondt Mahamet om Valencie te belegeren, welke plaats bemachtigt hebbende deedt hy den koning om hals brengen. In het jaar 1109 won Josef in Spanje den veldslag, de welke van de historieschryvers genoemt wordt *de veldslag van de zeven graven*, om dat 'er zeven graven van Spanje, behalven den vorst Don Sanche, in het gevecht gesneuvelt waren, welk ongeval den koning Alfonsus zo krachtig aan 't hert trof, dat hy korten tydt daar na van hertzeer is gestorven. Het volgende jaar stierf Josef binnen Marocco, en zyn zoon Ali volgde hem op. *Marmol de l'Afrique l. II.*

JOSEF, de II van dien naam, twede koning van Marocco, uit het geslacht der Almohaden, zynde tot de kroon gekomen na de doodt van zynen vader Abdu'mumen in het jaar 1156, toonde zich een gezworen vyandt der Christenen te zyn. Na dat hy den koning van Tunis, en dien van Bugie, die beide zyne leenmannen waren, in hunne koninkryken ondersteunt en behouden hadt, trok hy naar Spanje in het jaar 1 58, met een leger van zestig duizend paarden, en meer dan honderd duizend voetknechten, op het verzoek van de Moorsche koningen, de welke hem hare onderdanigheit aanboden, om het juk der Christenen van hun hals te schudden. Maar deze vorst, ziende, dat hy machtiger was dan zy alle, maakte zich meester van hunne ryken, en na verscheide ongelukken tegen de Christenen ondergaan te hebben, behaalde hy naderhandt eenige overwinningen. Eindelyk zynde in de belegering van Santaren, welke plaats hy met alle macht bestormde, ontfing hy een schoot van een pyl door 't lyf, daar hy aan stierf. De Moren braken het beleg op, en die van Afrika trokken te rug naar Barbaryë. Jakob Almansor, zyn zoon, volgde hem op in het jaar 1173. *Marmol de l'Afrique l. II.*

JOSEPH, de zoon van Jakob en van Rachel, wierdt geboren in het jaar des werelds 2289. Hy was de gene, die boven alle zyne broeders 't meest van zynen vader geliest wierdt. De zonderlinge genegenheit, die Jakob hem opentlyk toedroeg, en geenzins kon bedekken, verwekte een nayver en dodelyken haat onder zyne broeders. Deze broederlyke wangunst en afkerigheit nam nog krachtiger toe door het verhaal, 't welk Joseph deedt in de tegenwoordigheit van zynen vader van eenige dromen, die hy gehad hadt, en die hem dusdanig een buitengemeen geluk en voorspoedt schenen te voorspellen, dat hy daar door een onverdragelyken nydt en afgunst, zelfs onder zyne nabestaanden, zou kunnen verwekken. Hy droomde, dat zyn schoof regt op stondt, en dat de hunne zich voor de zyne kwamen nederbuigen. Op een anderen tydt zag hy in zyn droom de zon, de maan, en elf sterren uit het firmament nederwaarts dalen, en zich voor hem ter aarde buigen. Dit was de oorzaak, dat zyne broeders een groot hertzeer en haat tegen hem opvatten, en naderhandt onder zich een besluit namen om hem van kant te helpen. Op een dag, als Jakob hem uitgezonden hadt om naar hen te vernemen, wierden zy te rade hem te doden; maar wierden door de tusschenspraak van Ruben in hun boos opzet wederhouden, zo dat zy zich vergenoegden met hem in een droge waterput te laten nederdalen, met de gedachten, dat hy wel haast daar in zou smoren. Maar kort daar na haalden zy hem daar weder uit, om hem aan eenige Ismaëlitische kooplieden, die bygeval hunne reis namen langs dien zelven weg, daar zy dit feit bedreven, te verkopen. Deze kooplieden verkochten hem in Egypten aan Potiphar, opperbevelhebber van het krygsvolk, of hoofdman van de lyfwacht van Pharao. Deze bemerkende, dat 'er in zyn slaaf, noch in zyne zeden en ommegang, niets te vinden was, het welk eenigzins lafhertig of slaafsch scheen te wezen, maar in 't tegendeel een edele ziel en gemoedt in hem bespeurende, vertrouwde hem de gansche bestiering van zyn huis. Terwyl Joseph dit geluk genoot, gebeurde het, dat de huisvrouw van Potiphar deze rust door eene verfoeielyke drift van geilheit verstoorde. Deze oneerbare vrouw, menigmaal hare ontuchtige oogen op dezen jongeling geslagen hebbende, liet zich door een ongeoorloofde begeerte dus verre vervoeren, dat zy eindelyk hare inwendige liefde tegen hem niet alleen met woorden, maar zelfs door aandringende smekingen te kennen gaf. Op een dag, als zy hem met meer geweldt tot haar voornemen poogde te brengen, en Joseph in 't tegendeel zulk eene schandige onbeschaamdheit niet kon dulden, ontsnapte hy haar schielyk, en zyn mantel in hare handen gelaten hebbende, vluchtte hy weg. Deze vrouw, door deze weigering ten hoogste gehoont, en beducht zynde, dat hy haar by haren man mogt beschuldigen, besloot hem te voorkomen, en haren spyt te wreken. Inderdaadt, zy verklaarde aan Potiphar, dat Joseph getracht hadt haar te onteeren; waar op de onschuldige jongeling in den kerker geworpen wierdt. In het eerst leedt hy daar grote ellende en beschimpingen; maar naderhandt gaf de cipier, zich verwonderende over zyne deugtzaamheit en wysheit, hem het opzicht over alle de andere gevangenen. Terwyl de zaken dus gelegen waren, geschiedde het, dat twee van 's konings hoge bedienden, zynde de een zyn schenker, en de andere zyn bakker, hunnen heer vertoornt hebbende, en gevangen gezet zynde, zy beide een droom hadden, die hen hun toekomend lot voorspelde. Joseph, de zelve hen uitleggende, zeide tegen den bakker, dat hy binnen drie dagen zou opgehangen worden, en tegen den schenker, dat Pharao hem binnen drie dagen in zyn vorig ampt zou herstellen. De uitkomst van deze uitleggingen bewaarheedde de zaak; de schenker wierdt in vryheit herstelt, en Joseph verzocht hem, dat hy hem wilde gedachtig wezen. Maar zyn geluk deedt hem zynen vriendt vergeten, tot dat eindelyk twee jaren daar na zekere droom, dien de koning gehad hadt, [illegible] bediende deedt geheugen den gene, dien hy [illegible] hadt. Pharao zag in zyn droom zeven [illegible] uit de [illegible] opkomen, en zeven magere, door de welke de [illegible] verslonden wierden. Wederom in slaap gevallen zynde zag hy nog zeven vette en volwasse koornaairen, die door zeven andere heel magere verteert wierden. Joseph, hebbende toen den ouderdom van dertig jaren bereikt, wierdt op vrye voeten gestelt in het jaar des werelds 2319, en gaf de uitlegging van beide die dromen, door de welke de zeven jaren van vruchtbaarheit, en andere zeven van hongersnoodt, die 'er stonden te volgen, voorbedied wierden. Vervolgens gaf hy aan den koning een wyzen raadt, zeggende, dat hy bekwame solders moest gereed houden om zo veel koorn, als men immers zou kunnen bergen, daar op te verzamelen, om overvloediglyk van levensmiddelen gedurende den tydt van den groten hongersnoodt voorzien te wezen. Pharao, verrukt door de wysheit van dezen jongeling, vertrouwde hem de gansche bestiering van deze onderneming, hem daar toe nog verheerlykende met een volkomen gezag over geheel Egypten, met den eertytel, die, volgens het zeggen van Hieronymus, beduidt, *Verlosser* of *behouder des werelds*. Middelerwyl de zeven vruchtbare jaren, die hy voorzegt hadt, verlopen zynde, wierden de zelve gevolgt van de zeven onvruchtbare jaren. Toen opende Joseph de solders des konings, en door het verkopen van het koorn, het welk hy hadt opgelegt, vergaderde hy in de koninklyke schatkist ontelbare geldsommen uit alle de landen der Egyptenaren, de welke hy echter hen wedergaf, met last, dat zy deze gunst den koning moesten dank weten, en hem jaarlyksch het vyfde gedeelte van de vruchten, uitgenomen de erffenissen van de priesters, getrouwelyk opbrengen. Het landt van Canaan was niet verschoont van deze algemene schaarsheit. Dit was de reden, dat Jakob, vernomen hebbende, dat 'er in Egypten koorn verkocht wierdt, zyne kinderen derwaarts zondt, om 'er te kopen. Zo dra waren zy daar niet aangekomen, of zy wierden aanstonts van Joseph gekent, die veinsde hen voor verspieders te houden. Zy, om zich van dit verwyt te rechtvaardigen, zeiden, dat zy alle zonen van een vader waren, die in Canaan was, te gelyk met hunnen jongsten broeder. Joseph antwoordde hen, dat zy, om hem verzekering van waarheit te geven van het gene zy zeiden, een onder hen alle tot gyselaar moesten laten, en dien jongsten broeder, van welken zy spraken, in zyne tegenwoordigheit brengen. Toen liet hy het geldt van den prys van het koorn in ieders zak steken, en Simeon bleef gevangen tot dat zy te rug gekomen zynde Benjamin medebragten. Deze laatste was, even als hy, een zoon van Rachel. Joseph onthaalde zyne broeders op een prachtig gastmaal, en daarna hebbende zyn drinkbeker doen steken in de zak van Benjamin, wierden zy schielyk nagezet, en als ondankbare te rug gebragt. Maar eindelyk maakte hy zich aan hen bekend, en zyne tederheit aan hen betuigt hebbende, zo door zyne tranen als door zyne gulhertige onthalingen, badt hy hen, dat zy hunnen vader Jakob zouden bewegen om by hem in Egypten te komen, het welk naar zyn wensch geschiedde in het jaar des werelds 2329, alwaar Jakob ook gestorven is in het jaar 2345. Joseph was getrouwt met Asmath, de dochter van een priester te On, genaamt Potiphar, by welke hy teelde *Manasse* en *Ephraim*. Als hy het einde zynes levens voelde genaken, beval hy de Israëliten, dat zy zyne beenderen naar het landt Canaan zouden vervoeren. Korten tydt daar na stierf hy in den ouderdom van honderd en tien jaren, hebbende 80 jaren lang het oppergebiedt in Egypten gevoert. Dit was omtrent het jaar 2400 na de scheppinge des werelds. De Egyptenaars betreurden bitterlyk zyne doodt. Eenige schryvers hebben verzekert, dat hy als een godt, onder den naam van *Serapis*, door de Egyptenaars is geëert geweest, grondvestende hun gevoelen op de verscheide betekenissen van dat woordt, die alle uitkomen op de betekenisse van het goedt, het welk Joseph in Egypten aan het volk hadt toegebragt door de vruchtbaarheit, die hy aldaar behouden hadt, waar van de os, dien zy *Apis* noemen, het zinnebeeldt is. *Gen. XXX enz. Sap. X. Jozephus Oudhed. II. 1. 2. enz. Torniel. Salianus & Spondanus in Annal. Vet. Test.*

S. JOSEPH, de bruidegom van de Maagdt Maria, en voedstervader van den Zaligmaker, was gesproten uit het geslacht van Juda, en van den koninklyken stam van David, volgens de geslachtlysten, die de Evangelisten Mattheus en Lucas daar van geven, de welke echter verschillende zyn; dewyl de eene hem doedt afkomen van David door Salomon, en de andere door Nathan, en dat de een hem Jakob, en de andere Heli tot vader toevoegt. Evenwel zyn 'er verscheide wyzen, op de welke dit verschil kan overeengebragt worden. De oudste is die van Julius Africanus, de welke beweert, dat Jakob, afgedaalt van David door Salomon, de broeder van Heli was van moeders kant, gesproten uit David door Nathan, en dat hy de weduwe getrouwt hebbende, by haar hadt gekregen *Joseph*, den natuurlyken zoon van Jakob, en de zoon van Heli achtervolgens de wet. Anderen geven voor, dat eene van deze twee geslachtlysten is die van Maria, en de andere die van Joseph. Hoewel het onbekend is, waar de geboorteplaats van Joseph is geweest, echter mag men geenzins twyffelen, of hy hieldt zyn vast verblyf binnen Nazareth, een klein steedtje van Galilea in den stam van Zabulon; en het blykt zonnenklaar uit de getuigenis zelf van de H. Bladen, dat hy een ambachtsman was, dewyl de Joden, sprekende van Jesus Christus, zeggen, dat hy de zoon was van een ambachtsman; maar mits 'er niet uitdrukkelyk gemeld wordt, wat ambacht

bacht hy eigentlyk geoeffent heeft, zyn de gevoelens der ouden eenigzins verdeelt wegens zyn beroep, of ambacht. St. Justinus, Ambrosius en Theodoretus zeggen, dat hy een houtwerker, dat is, een schrynwerker of timmerman is geweest. Anderen, namentlyk St. Hilarius en Petrus Chrysologus, beweeren, dat hy een slotemaker is geweest. Verscheide onder de oude schryvers zyn van gevoelen geweest, dat hy weduwenaar was, als hy de maagdt Maria tot zyne bruidt nam; maar St. Hieronymus houdt staande, dat hy een jongman was; en de reden, op welke de gissing der ouden gegrondvest staat, die gemeent hebben, dat hy te voren gehuwelykt was geweest, te weten om dat 'er gewag gemaakt wordt in de H. Schrift van de broeders van Christus, is niet overtuigende, om dat dit woordt van broeder kan uitgestrekt en verstaan worden van nabestaande bloedverwanten. Maria, die aan hem vermaagschapt was, zynde uit het zelve geslacht, en den zelven stam van David gesproten, wierdt hem ten huwelyk belooft. De H. Schrift getuigt, dat zy met Joseph ondertrouwt was, als de engel hem verscheen. Zommigen verstaan zelfs door het woordt van *desponsata*, dat zy reets getrouwt was: maar anderen beweeren in 't tegendeel, dat zy te zamen door den huwelyksbandt niet vereenigt zyn geweest, dan na dat Joseph, vernomen hebbende, dat zyne bruidt zwanger was, en haar willende verlaten, door den engel gewaarschouwt wierdt met haar te trouwen. Niettemin hebben eenige schryvers staande gehouden, dat 'er nooit geen waar huwelyksverbondt tusschen Maria en Joseph is gesloten geweest. Wat hier van zy, het is zeker, en blykt uit de H. Schrift, dat Joseph haar geenzins bekent heeft tot 'er tydt toe dat zy den Zaligmaker hadt ter wereldt gebragt, en by overlevering wordt 'er bericht, dat hy zelfs sedert dien tydt haar nooit bekent heeft. Joseph, vernomen hebbende, dat Archelaüs, de zoon van Herodes, in Judea heerschte, verhuisde achtervolgens het bevel, dat hy van Godt ontfangen hadt, in zyne oude woonplaats van Nazareth in Galilea. Van daar begaf hy zich alle jaren naar Jeruzalem met zyne bruidt Maria, om aldaar het Paaschfeest te vieren. Zy namen Jesus, die twaalf jaren oud was, in hun gezelschap, en op hun te rugkomst hunnen zoon in haar gevolg niet gevonden hebbende, ontmoetten zy hem in den Tempel in het midden der leeraars. De Roomsche kerk heeft niet dan lange jaren na de doodt van Joseph goedgevonden eenigen dienst aan hem te bewyzen. Zyn feestdag is eerst in het Oosten geviert geweest, alvorens de zelve in het Westen gehouden wierdt. Men zegt, dat de Karmeliter monniken de eerste zyn, die dit feest in het Westen geviert hebben. Ten tyde van de kerkvergadering van Constants heeft Gerson grote bewegingen gemaakt om dit feest overal te doen houden; maar dit wierdt niet uitgevoert. Sixtus de IV stelde dezen feestdag in binnen Rome, en verscheide Roomsche kerken volgden het voorbeeldt van die van Rome. Dit feest wordt op verscheide dagen en in verscheide kerken geviert. De Roomsche kerk viert het op den 19 Maart, welke gewoonte in het algemeen 't meest gevolgt is. *Matth.* I. II. *Luc.* I. II. III. *Augustinus Serm.* 18. *de Temp. Hieronymus advers. Helvid. & Jovin. Ambrosius lib. 1. de inst. virg. cap.* 7. *Toletus sup. Luc. & Johann. Baronius in Appar. Annal. Torniel & Salianus in Annal. Vet. Testam. Tillemont Tom.* VII. *Baillet vies des Saints. Julius Africanus epist. ad Arist. Eusebius l. 1. Hist. c.* 7. *Gregorius Nazianzenus in carm. de gen. Christi. Basnage in Annal. Pol. Eccl. T. I.*

JOSEPH, bygenaamt *van Arimathia*, heeft dezen naam gekregen van een vlek, genaamt Arimathia, eertyds Ramatha, in Judea, zynde de geboorteplaats geweest van den propheet Samuel, gelegen op den berg Ephraïm, alwaar Joseph ter wereldt kwam. Hy kwam zich met zyne huishouding ter neder zetten binnen Jeruzalem, alwaar hy eenige huizen en andere erven kocht. Hy wordt by Mattheus genoemt de ryke, en by Marcus een eerlyk Raadsheer. Dit ampt baande hem den vryen ingang in de aanzienelykste byeenkomsten van de stadt, en het was in deze hoedanigheit, dat hy zich liet vinden ten huize van den hogepriester Caïphas op dien tydt, als de Zaligmaker daar gebragt wierdt; maar hy wilde geenzins zyne toestemming geven in zyne veroordeeling. De H. Schrift zegt, dat hy een discipel of leerling van Christus geweest is, doch in het heimelyk, om dat hy voor de vervolging der Joden beducht was, en het ryk Gods verwachtte. Na de doodt des Heeren begaf zich Joseph tot Pilatus, hem verzoekende, dat hy met zyne toestemming het dode ligchaam van Christus mogt van het kruis doen, het welk hem toegestaan wierdt. Naderhandt het zelve in zuiver linnen met welriekende kruiden gewonden hebbende, bestelde hy het ter aarde in een nieuw graf, het welk hy voor zich zelven hadt laten uithouwen in de rots van een spelonk achter in zyn tuin. Het is waarschynlyk, dat Joseph van Arimathia zich vervoegt heeft met de discipelen; dat hy zich heeft laten vinden op den dag van de hemelvaart op den olyfberg, en dat hy op den Pinxterdag den H. Geest ontfangen heeft; verders, dat hy de waarde van alle zyne goederen voor de voeten der Apostelen gebragt hebbende, geleeft heeft in den Godsdienstigen yver van de eerste Christenen, en dat hy eindelyk binnen Jeruzalem is gestorven, van waar zyn ligchaam, als men vertelt, naar Vrankryk is overgevoert onder de regering van Karel den Groten, door Fortunatus, patriarch van Jeruzalem, de welke de vervolging der Saracenen ontvluchtte, die het H. Landt alom uitplunderden en vernielden. Gregorius van Tours verhaalt, dat Joseph in de gevangenis geworpen wierdt, maar door een engel daar uit verlost. Daar zyn andere schryvers, die beweeren, dat Joseph van de Joden in een schip gezet wierdt te gelyk met Lazarus, Maximinus, Magdalena en Martha, en dat hy van Provence, daar zy te zamen aan landt gekomen waren, naar Engelandt overstak, alwaar hy het Christen geloof predikte, het welk de reden is, dat de Engelschen hem voor hunnen eersten Apostel hebben gehouden: maar anderen houden deze laatste vertellingen niet zonder reden voor louter verzierfels. De Griekse kerk viert zynen feestdag op den 31 July. De Latynsche kerk maakt van hem geen gewag in hare Almanakken noch Martelaarsboeken. Baronius is de eerste, die hem in het Martelaarsboek heeft ingevoegt op den 17 Maart. *Matth.* XXVII. *Marc.* XV. *Luc.* XXIII. *Johann.* XIX. *Gregorius Turonensis l.* 1. *Hist. c.* 21. *Baronius A. C.* 34 & 35. *Baillet Vies des Saints.*

JOSEPH, bygenaamt *Barnabas.* Zie BARNABAS.

JOSEPH, bygenaamt *Barsabas.* Zie BARSABAS.

JOSEPH, de zoon van Zacharias, een Joodsch hoofdman. Judas Machabeus hadt hem de zorg gelaten om Judea te bewaren, wanneer hy zich genoodzaakt vondt naar Galaad tegen de Ammoniten ten oorlog te trekken, na dat hy zynen broeder Simon naar Galilea gezonden hadt. Deze kapitein was ook begeerig om roem te verkrygen omtrent het jaar des werelds 3890. Met dit inzicht trok hy te veldt met al zyne krygsmacht om de stadt Jamna te bemachtigen; maar Gorgias, die het opperbevel daar binnen voerde, trok hem te gemoet, versloeg zyn leger, en doodde twee duizend mannen van zyn volk. Aldus wierdt hy rechtvaardelyk gestraft over zyne ongehoorzaamheit en verwaandheit. I. *Machab.* V. *Jozephus Oudheden* XII. *boek,* 12. *kap.*

JOSEPH, de zoon van Antipater, en broeder van Herodes den Groten. Hy verdedigde de vesting Massada tegen Antigonus, en naderhandt voerde hy een gedeelte aan van de krygsscharen van zynen broeder omtrent het jaar 700 na de stichting van Rome. Herodes beval hem niets te wagen; maar hy, dit bevel niet hebbende willen nakomen, trok naar Jericho met zyne krygsbenden, wierdt aangetast van het krygsvolk van Antigonus, en kloekmoedig vechtende in den slag gedood. Antigonus deedt hem het hoofdt afslaan, niettegenstaande Pheroras, de andere broeder van Joseph, vyftig talenten aanboodt om het ligchaam in zyn geheel te mogen hebben. *Jozephus Oudhed. XIV b.* 26. *en* 27. *k.*

JOSEPH, de vader van Ox, en zoon van Oziel, was de overgrootvader van Judith, die het hoofdt aan Holofernes heeft afgehouwen, volgens *Judith* VIII. 1.

JOSEPH, de zoon van Meneus. Hyrcanus, hogepriester der Joden, zondt hem in gezantschap aan Marcus Antonius, die in Bithynië was, om hem een goude kroon op te dragen, en te verzoeken, dat hy naar alle provinciën zyne schriftelyke bevelen wilde laten afgaan, om in vryheit te stellen die gene van hunne natie, de welke Cassius tegen het krygsrecht gevankelyk hadt weggevoert. Hy bevondt, dat hun verzoek redelyk was, stondt hen toe het gene zy verzochten, en schreef aan Hyrcanus en aan die van Tyrus. *Jozephus Hist.* XIV. 22.

JOSEPH, de eerste man van Salome, de zuster van Herodes den Groten, koning van Judea. Deze vorst stelde hem aan tot landvoogdt van zyne staten in zyn afwezen, terwyl hy zich ging rechtvaardigen by Marcus Antonius over de doodt van den hogepriester Aristobulus, broeder van Marianna. Ter zelver tydt liet hy hem een geheim bevel, dat, zo Antonius hem mogt laten ter doodt brengen, hy niet naliet Marianna aanstonts te doden, uit vreze, dat zy na zyne doodt onder de macht van een ander mogt vervallen. Maar Joseph, door onvoorzichtigheit zulk een onmenschelyk bevel aan Marianna ontdekt hebbende, was oorzaak, dat de afkeer, dien deze vorstin reets tegen zulk een minnenydigen en wreden man hadt opgevat, daar door des te krachtiger toenam. Herodes was zo haast niet te rug gekomen, of zy verweet hem met een levendig gevoelen zyne bloedgierigheit, vinnig tegen hem uitvallende over zyne verwoedheit en barbarischen imborst. Dit verwyt was als een steek van een moordpriem, die het hert van Herodes doorgriefde, en hem nog meer in twyffeling bragt aangaande de getrouwheit van zyne huisvrouw. Hy beeldde zich vast in, dat Joseph nooit een geheim van zulk een grote aangelegenheit zou geopenbaart hebben, zo 'er reets geen te grote gemeenschap tusschen hen beide was geweest. Door deze gedachten wierdt hy tot zulk een razerny vervoert, dat hy op staande voet Joseph ter doodt liet brengen, zonder hem eenig gehoor te willen verlenen in zyne verontschuldigingen. *Jozephus Oudhed.* XV. 4.

JOSEPH, schatbewaarder van Herodes den Groten, koning der Joden. Deze vorst, zynde naar Rhodus vertrokken, om aldaar Augustus te ontmoeten, hadt aan dezen Joseph de bewaring van het kasteel van Alexandrië, en die van de koninginnen Alexandra en Marianna toevertrouwt. *Ibid.* XV. 9. *en* 30.

JOSEPH, de zoon van Elli, uit het geslacht van de Joodsche hogepriesters. Matthias, die het ampt van hogepriester waarnam, hebbende des nachts voor een vastendag, die 'er geviert moest worden, gedroomt, dat hy gemeenschap met zyne huisvrouw gehad hadt, en daar door niet in staat was om den Godelyken dienst te verrichten, wierdt Joseph, die zyn bloedverwant was, aangestelt om op dien dag zyne plaats in het bedienen van den Godsdienst te bekleeden. *Ibid.* XVII. 8.

JOSEPH, de kleinzoon van Herodes den Groten, koning der Joden. *Flavius Jozephus* maakt gewag van hem in zyne *Joodsche Historien* XVII *b.* 12. *k.*

JOSEPH, de zoon van Simon Caneus, was de zes en zeventigste hogepriester onder de Joden sedert Aaron, en de zesde na de doodt van Christus. De koning Herodes zette hem voort, en verhefte hem tot deze uitmuntende waardigheit, doende hem voor de eerste maal *Canthara* opvolgen vyftig jaren na de geboorte des Zaligmakers. Hy bekleedde dit hoge ampt niet langer dan twee jaren, en stondt het af ten voordeele van *Ananias,*

Ananias, den zoon van Zebedeus, op bevel van den jongen Agrippa. Echter wierdt hy na verloop van elf jaren wederom in zyne vorige bediening herstelt, en de opvolger van *Ismaël*, den zoon van Phabeus. Hy bekleedt het hogepriesterschap nog drie jaren, om welke reden hy gerekent mag worden de negen en zeventigste hogepriester sedert de doodt van Aaron, en de zesde na het lyden van Christus, of ook de negende. Ananus was voor deze twede maal zyn opvolger. *Tirinus Chronol. sacr. c.* 42. *Simon Diction. de la Bible. Jozephus Oudhed.* XX. *b.* 7. *k.* zegt, dat hy de zoon was van *Simon*, bygenaamt *Labi*: maar hy is die van Caneus.

JOSEPH, een Jood, de zoon van Gorion In het begin van den oorlog tusschen die van zyne natie en de Romeinen wierdt hem gezamentlyk met den hogepriester Ananus de zorg aanbevolen van de stadt Jeruzalem, met bevel van des zelfs muren op te trekken. *Jozephus Joodsf. Oorl* II. 42.

JOSEPH, een Jood, de zoon van Simon, wierdt in den aanvang der Joodsche oorlogen tegen de Romeinen naar Jericho gezonden, om voor de behoudenis van die plaats zorg te dragen. *Ibid.*

JOSEPH, een van de voornaamste hogepriesters onder de Joden, bewogen door eene redenvoering, die Flavius Jozephus tot hem en tot eenige van zyne natie gedaan hadt, begaf zich met nog eenige anderen tot de Romeinen. Titus ontfing hen met byzondere blyken van goedheit, en zondt hen naar Gophna, met belofte van hen eenige landen te vergunnen zo dra de oorlog zou geëindigt zyn. *Ibid.* VI. 9.

JOSEPH, de zoon van Daleus, van den stam der Joodsche hogepriesteren, ziende den Tempel rondom in vollen brandt ten tyde van het beleg door Titus, wierp zich zelven midden in de vlam, en wierdt te gelyk met dit prachtige gebouw door het vuur verteert. *Ibid.* VI. 29.

JOSEPH, of JOZEPHUS, een vermaard geschiedschryver, de welke, schoon hy een Jood van geboorte was, in de Griekshe tale geschreven heeft Hy was gesproten uit een doorluchtigen stam zo wel van den kant van zyn vader Mattathias, die van de eerste hogepriesters van Jeruzalem afdaalde, als van de moederlyke zyde, de welke uit het koninklyke bloedt der Asmoneën of Machabeën hare afkomst rekende. Hy kwam ter wereldt ten tyde van den keizer Caligula in het jaar van Christus 37, en leefde nog onder de regering van Domitianus; zo dat hy onder de regering van negen keizers heeft geleeft. Hy hadt zodanig een voordeel getrokken uit de onderwyzingen en lessen, die hem in zyne jeugdt gegeven waren, dat hy niet meer dan 14 jaren oud zynde, gelyk hy zelf getuigt, van de hogepriesters en van de eerste lieden van Jeruzalem bezocht wierdt, om met hem over de gewigtigste stukken en zwarigheden van de wet te raadplegen. In het zestiende jaar van zynen ouderdom was zyn eenige studie en bezigheit het onderzoeken wat eigenschappen en byzonderheden ieder van de drie gezindheden, die in zyn landt gevolgt wierden, hadt, te weten die der Pharizeën, die der Sadduceën, en die der Essenen. Om deze laatste, de welke bestondt in de oeffening van strengheit des levens en afgezonderdheit, des te beter te onderscheiden, ging hy zeker man, met name Banus, bezoeken, die in een wildernis woonde, en geen ander voedsel gebruikte dan wilde vruchten en kruiden, en verscheide reizen des daags zyn ligchaam met koud water afwaschte. Jozephus bleef drie jaren lang by hem, en begaf zich tot de secte der Pharizeën, de welke hy beweert zeer overeenkomstig met de Stoïsche te wezen, die by de Grieken en Latynen doorgaans in grote achting geweest is. Jozephus den ouderdom van 26 jaren bereikt hebbende, dat is in het jaar der Genade 63, deedt een reis naar Italië, ten voordeele van eenige Joodsche priesters, de welke door Felix, landvoogdt van Judea, gevankelyk naar Rome gezonden waren. Een Joodsch toneelspeelder, die van Nero begunstigt wierdt, nam hem onder zyne bescherming aan het hof van dezen vorst, en bezorgde hem de kennis en aanspraak van de keizerinne Poppea, waar door hy een gewenscht middel aan de handt kreeg om tot zyn oogwit te geraken. Hy keerde wel voldaan naar Palestina, alwaar hy hoofdman wierdt over de Galileërs, en oeffende deze bediening met groten roem, tot 'er tydt toe, dat Jotapata ingenomen wierdt. Het was in dezen tydt, dat hy tot het uiterste gebragt zynde, genoodzaakt was tot behoudenis van zyn leven in een put te springen, de welke aan veertig van zyn volk tot schuilplaats verstrekt hadt, en daar by zulke grote ongemakken onderging, van welke hy zelf gewag maakt in zyne Historie van de Joodsche Oorlogen. Eindelyk wierdt hy van Vespasianus gevangen, aan welken hy voorzeide, dat hy wel haast keizer zou worden, en dat hy hem zou verlossen, gelyk Suetonius verhaalt in het leven van dezen keizer *kap.* 5, en gelyk Jozephus zelf dit bevestigt in het derde boek van de *Joodsche Oorlogen kap.* 4. Na dat hy verlost was, het welk volgens zyne voorzegging geschiedde, liet hy zich vinden in het beleg van Jeruzalem door Titus, en schreef naderhandt, als ooggetuige zynde geweest van alle de voorvallen, de zeven boeken van den Joodschen oorlog, welk werk van Titus zo hoog geacht wierdt, dat hy wel uitdrukkelyk beval, dat deze schriften, goedgekeurt door zyn eigen handtekening, geplaatst zouden worden in de algemene boekzaal. Jozephus leefde binnen Rome onder de bescherming der vorsten, begiftigt met hunne jaarlyksche wedden, met het recht van het Roomsche burgerschap, en meer andere weldaden, waar door hy gelegenheit hadt van onder de regering van den keizer Domitianus zyne twintig boeken van de *Joodsche Oudheden* te voltrekken. Hy schreef ook twee boeken tegen *Appion van Alexandrië*, een gezworen vyandt der Joden; als mede eene redenvoering van het martelaarschap der *Machabeën*, het welk het sierlykste is van alle zyne werken; nog eene verhandeling van zyn leven, naar het voorbeeldt van verscheide vermaarde mannen. Men zal hier niet spreken van de geloofwaardigheit, de welke zyne Historie onder het gemeen behoort te hebben. Dien aangaande zal men de schryvers, die hier aangehaalt zullen worden, kunnen te rade gaan, onder de welke verscheide gevonden worden, die zyne werken verachten en belasteren, daar in 't tegendeel de zelve van anderen ten hoogste geprezen en geacht worden. Het zy genoeg, dat men aanmerke, dat 'er een andere JOZEPHUS, geboortig van Gorion, geweest is, die eene historie van den Joodschen oorlog gemaakt, of, om beter te zeggen, vervalscht heeft. *Suetonius cap.* 5. *Tertullianus Apol. c.* 17. & 21. *Porphyrius lib.* IV. *de abst. S. Hieronymus cap.* 13. *Cat. &c. Eusebius in Chron. & Hist. S. Isidorus Pelus. lib* IV. *ep.* 225. *Cassiodorus lib.* I. *Div. Inst cap.* 17. *Photius cod.* 47. 76. & 238 *Sozomenus Evagrius. Zonaras. Suidas. Baronius. Bellarminus. Possevinus. Torniel. Salianus. Scaliger. Vossius. La Moth. le Vayer.*

JOSEPH, een Jood van Tiberias, die zich tot het Christen geloof bekeerde onder den keizer Constantius. St. Epiphanius zegt, dat hy de eerste is geweest, die gevonden en uitgegeven heeft het Hebreeusch origineel van het Euangelie van *Mattheus*, eigenhandig van dezen Apostel geschreven. *Konig Biblioth. vet. & nov.*

JOSEPH, van Palestina, gemeenlyk genaamt *de Graaf Joseph*, een Jood van geboorte, was van Tiberias, en bekleedde een doorluchtige plaats onder de Joden ten tyde van het patriarchschap van Hillel. Men verhaalt, dat deze Hillel op het uiterste zynde, den bisschop naby Tiberias verzocht, dat hy hem wilde komen bezoeken, en op de wyze der Christenen dopen, onder voorwendsel van hem een geneesmiddel te geven. De bisschop kwam en doopte Hillel. Joseph zag wat 'er verrecht wierdt, en korten tydt daar na bekeerde hy zich, gewaarschouwt zynde, zo men voorgeeft, door verscheide gezichten, die hem in den droom verschenen, en hebbende beproeft de kracht van den naam van Jesus Christus door het genezen van een bezeten door zyne aanroeping. De Joden ontdekten, dat hy het H. Euangelie las, en mishandelden hem. De bisschop van de plaats redde hem uit hunne handen; maar de Joden, niet ophoudende met hem te vervolgen, wierpen hem in den Cydnus, eene rivier van Cilicië, menende, dat hy verdronken was. Niettemin wierdt hy gered en ontfing korten tydt daar na den H. Doop. Naderhandt kreeg hy bevel van den keizer Constantinus van kerken te bouwen in de steden en dorpen, die de Joden in Palestina bezaten, het welk hy uitvoerde. Deze bediening veroorzaakte op nieuw den haat der Joden tegen hem. Hy was ook een vyandt van de Arianen, en ontfing Eusebius van Verceil, die een balling was, binnen de stadt Scythopolis, alwaar Joseph zyne woonplaats hadt. S. Epiphanius, nog jong zynde, kwam dezen bisschop daar bezoeken, en hoorde uit den mondt zelfs van den grave Jozeph al het gene hier gezegt is. *Epiphanius Hæres.* 30.

JOSEPH, de I van dien naam, patriarch van Constantinopel, was te voren geweest aartsbisschop van Ephezen, en wierdt verkozen na de doodt van Euthymius in het jaar 1419, hoewel Onuphrius zegt in het jaar 1424. Hy was een uitmuntend man; zo in deugdt, als in geleerdheit: ook als men hem voorstelde de vereeniging van de Griekshe kerk met de Latynsche, kantte hy zich geenzins daar tegen, en tot deze uitvoering volgde hy Johannes Paleologus om de kerkvergadering by te wonen, die paus Eugenius de IV binnen Ferrara hadt beroepen, en welke naderhandt binnen Florence is overgebragt en gehouden. Joseph wierdt door een schielyke doodt weggerukt in de laatstgenoemde stadt, na dat hy alvorens hadt ondertekent alle de gevoelens van de Latynsche kerk. Hy stierf op den 9 Juny in het jaar 1439, en wierdt in de kerk van de Dominikaner monniken binnen Florence begraven. *Phranz. lib.* I. *cap.* 36. *Onuphrius in Chron. Æneas Sylvius Eur. cap.* 54. *Spondanus & Rainaldi in Annal.*

JOSEPH de II, of, volgens anderen JOASAPH, de I van dien naam, patriarch van Constantinopel, was in achting in de XV eeuwe, omtrent het jaar 1460. De schryvers van dien tydt verhalen, dat zeker Christen, zynde een krygsbediende van den Turkschen keizer, en die in groot aanzien was aan het keizerlyke hof, zyne wettige huisvrouw hadt willen verstoten om de weduwe van den vorst van Athene te trouwen. De patriarch stelde zich kloekmoedelyk daar tegen, waar door deze krygsman zo hevig op hem vertoornt wierdt, dat hy hem den baardt deedt afsnyden, het welk de grootste smaadt is, die men een kerkvoogdt, of eenig kloostermonnik in het Oosten kan aandoen. Evenwel stoorde hy zich daar niet aan, maar in 't tegendeel boodt hy zyne voeten, handen, ja het hoofdt zelf aan ten dienste van de gerechtigheit. Zulk eene edelmoedige standvastigheit strekte hem tot nadeel, en was oorzaak dat hy uit zyn stoel verdreven wierdt, wordende in zyne plaats gestelt zekere *Marcus*, bygenaamt *Nylocarabes. Turco-Græc. lib.* I. & II. *Spondanus A. G.* 1461. *n.* 17.

JOSEPH de II, of JOASAPH de II, was de opvolger van Dionysius in het jaar 1555. Hy was zeer trotsch en hoogmoedig van gedrag, waar door hy in grote onlusten raakte met zyne onderhorige geestelykheit. Ook wierdt hy overtuigt, dat hy ongeoorloofden handel in het verkopen van geestelyke goederen en ampten gedreven hadt, door welk misdryf hy nog verder in den haat van iedereen geraakte; zo dat de Griekshe kerkvoogden zich genoodzaakt vonden byeen te komen in het jaar 1565, en dezen Joseph af te zetten. *Metrophanes* wierdt in zyn plaats gestelt. *Onuphrius in Chron. Turco-Græc. l.* II. *Spondanus in Ann. A.C.* 1555. *n.* 21. 1565. *n.* 23.

JOSEPH, bisschop van Modon, verscheen op de kerkvergadering van Florence in het jaar 1438, en schreef tegen Marcus van Ephezen, die eenige valschheden hadt uitgestrooit tegen de waarheit van het geen 'er in deze H. byeenkomst verrecht was. *Bellarminus de script. Eccl. Spondanus A. C.* 1440. *n.* 18.

JOSEPH, opziender van de kerk van Constantinopel in de VIII eeuw. Hy bewilligde de begeerte van den keizer Constantinus, zoon van Leo den IV, en stemde toe, dat hy eene vrouw, die hy lief hadt, trouwde, niettegenstaande hy reets aan een wettige huisvrouw verbonden was. Dit was de oorzaak, dat hy gebannen wierdt. Echter kwam hy wederom; maar dewyl hy altydt in zyn verfoeielyk gedrag volhardde, wierdt hy andermaal uitgebannen in het jaar 711.

Roomsch Keizer.

JOSEPH, Roomsch keizer, de zoon van den keizer Leopoldus, en van Eleonora Magdalena, dochter van Philips Wilhelm, keurvorst van de Palts. Hy wierdt geboren den 16 (26) July in den jare 1678, en kreeg, behalven den name van Joseph, de navolgende: *Jacobus*, *Ignatius*, *Johannes*, *Antonius*, *Eustachius*. Tot opperste hofmeesteresse gaf men hem de gravin weduwe van Breuner, uit het graaflyke huis van Nothafft, en tot opperhofmeester in den jare 1685 Karel Theodorus Otto, vorst van Salm. Tot leermeester in de goede wetenschappen en Godgeleerdheit kreeg hy een wereldsch geestelyke, met name Frans Ferdinand van Rummel, die uit een adelyk geslacht in de opper-Palts gesproten was, en naderhandt van hem de waardigheit van bisschop en vorst van Wenen kreeg. In de polityke wetenschappen onderwees hem zonderling de baron Wagner van Wagenfels. In den jare 1687 den 9 December liet hem zyn vader (doch zo, dat hy voor zich gedurende zyn leven de werkelyke regering behieldt) op een te Presburg aangestelden ryksdag tot koning van Hungarië kronen, waar by de Hungarische kroon, ten aanzien van de mannelyke nakomelingen van den keizer Ferdinand den I, erfselyk verklaart, en teffens de clausul van het 31 artykel van den koning Andreas van den jare 1222 (uit krachte van 't welke ieder Hungarisch edelman macht hadt, wanneer de koning des lands vryheden zocht te krenken, de wapenen tegen den zelven op te vatten) wierdt weggenomen. Den 24 January in den jare 1690 verkozen hem de keurvorsten te Augsburg tot Roomsch koning, na dat te voren de koning van Vrankryk, Lodewyk de XIV, deze waardigheit voor den Dauphin getracht hadt te verkrygen, en twee dagen daar na wierdt hy op de zelve plaats plegtig gekroont. Den 24 February in den jare 1699 trouwde hy met de princesse Wilhelmina Amalia, dochter van Johan Frederik, hertog van Hanover, na dat men te voren of op de princesse Sophia Hedwig, dochter van den koning van Denemarken, Christiaan den V, of op de princesse Wilhelmina Charlotta, dochter van Johan Frederik, markgraaf van Anspach, gedachten hadt gemaakt. By deze gemalinne heeft hy de volgende drie kinderen verwekt: (1) *Maria Josepha Benedicta Antonia Theresia Xaveria Philippina*, geboren den 8 December in den jare 1699; (2) *Leopold Joseph Johannes Thaddeus Antonius Narcissus Ignatius Xaverius Philippus*, geboren den 29 October in den jare 1700, en gestorven den 4 Augusty in den jare 1701; *Maria Amalia Josepha Anna Theresia Cordula*, geboren den 22 October in den jare 1701. Den 26 Juny trok hy uit Wenen, om het Ryksleger tegen de Franschen te kommanderen, wanneer hy de vesting Landau, na eene zware belegering, den 9 September tot de overgave dwong, en in November te Wenen wederkeerde. Dewyl de Franschen in het volgende jaar deze vesting wederom veroverden, zo ging hy den 1 September in den jare 1704 wederom in persoon te veldt, en bragt het zo verre, dat de gemelde plaats zich den 23 October by verdrag moest overgeven, waar op hy den 17 December wederom te Wenen kwam. Den 5 May in den jare 1705 stierf zyn vader, en dus vaardde hy niet alleen de keizerlyke waardigheit, maar ook de regering van de koninkryken van Hungarië en Bohemen, als mede van de overige Oostenrykſche erflanden in Duitschlandt aan. Doch hy raakte terstondt in twee zware oorlogen, de eene in Hungarië, en de andere tegen Vrankryk. Wat den eersten aanbelangt, zo was de vorst Franc. Leopoldus Ragoczy over verradery by den keizer Leopold aangeklaagt, en in den jare 1701 naar Nieuwstadt in verzekering gebragt; doch den 8 October in het zelve jaar met list daar uit geraakt; waar op hy in Hungarië en Zevenbergen een groten aanhang kreeg, en met hulp van Nic. Berezeny, van den graaf Caroli, van Ant. Esterhasi en Forgatsch, als mede van Ozkay, van Bezeredy, en anderen, het zo verre bragt, dat het grootste gedeelte van de gemelde landschappen, nevens zeer vele gewigtige plaatsen en vestingen, onder welke zelfs Nieuwhuisel was, ten dele met geweldt, ten dele vrywillig, zich aan hem overgaven, 't welk men daar mede zocht te verontschuldigen, dat op gene andere wyze de door de Duitschers op veelderhande wyze, zo in religie-, als wereldlyke zaken, gekrenkte vryheden en rechten van de Hungarische natie noch verkregen, noch wederom herstelt konden worden. Vrankryk ondersteunde deze malcontenten met geldt en anderszins. Daarentegen bemoeiden zich Engelandt en Hollandt deze onlusten by te leggen, waarom men ook verscheide byeenkomsten aanstelde, en in den jare 1706 een stilstandt voor drie maanden sloot. Doch de traktaten vervielen wederom, en de tegenparty maakte hier en daar opgang, doende inzonderheit door hare stroperyen op de Moravische, Stiermarksche en de Oostenrykſche grenzen grote schade. Ja, in den jare 1707 kwam het zo verre, dat men te Onoth den vorst Ragoczy tot vorst van Zevenbergen verklaarde, en in Hungarië een tusschenregering (*interregnum*) liet afkondigen. Daarentegen behaalden de keizerlyke troepen onder hunne generaals, Guido van Stahrenberg, Sibert Heister, Rabutin, Cusani, Kriechbaum, Löffelholtz, Palfy, Steenville, Virmond, en anderen, van tydt tot tydt grote voordeelen op de misnoegden, wierden van hen in de meeste voorvallen, voornamentlyk in het treffen by Trentschin, den 3 Augusty in den jare 1708 voorgevallen, meester, en veroverden de meeste verlorene steden, tot dat eindelyk, als in den jare 1710 den 23 September Nieuwhuizel, en in den aanvang van het jaar 1711 Caschau wederom waren ingenomen, den 29 April in het zelve jaar een bestandt volgde, waar door ook, schoon Ragoczy voor zyn persoon het zelve niet aannam, maar liever het landt ruimde, een einde van dien oorlog wierdt gemaakt. De oorlog met den koning van Vrankryk was daar uit voortgekomen, dat deze laatste, na dat de koning van Spanje, Karel de II, in den jare 1700, den 1 November, zonder erven was overleden, des zelfs ryken en landen, onder voorwendsel van een door hem nagelaten testament, voor zyn neef, den hertog van Anjou, in bezit hadt genomen, niettegenstaande de in Duitschlandt zynde Oostenrykſche linie een onbetwistbaar recht tot de gemelde erffenisse meende te hebben. Ook hadden Leopold en Joseph reets in den jare 1703 den 12 September hun recht op Spanje aan den aartshertog Karel, jongsten broeder van Joseph, afgestaan, en om den zelven werkelyk tot de Spaansche monarchie te helpen men reets ten tyde van Leopold, met hulp van het Duitsche Ryk, van de Engelschen, Hollanders, van den koning van Portugal en van den hertog van Savoje, vele bewegingen hadt gemaakt; waar toe ook, voornamentlyk na de by Hogstadt den 13 Augusty in den jare 1704 tegen de Franschen behaalde overwinning, zich zeer veel hope opdeedt. Deze hope vermeerderde grotelyks door de grote voortgangen, welke men onder de regering van Joseph tegen Vrankryk maakte; doch minst door het Ryks leger: want in den jare 1705 verloor men Kroon-Weissenburg, en schoon Drusenheim, nevens Hagenau, wierden vermeestert, raakten echter in het volgende jaar deze twee plaatsen wederom in de handen der Franschen, en de maarschalk de Villars drukte de Palts, nevens de naburige landen, met grote belastingen. In den jare 1707 maakte hy het nog erger, tot dat hem eindelyk het Ryks leger, onder het kommando van den keurvorst van Hanover, dwong te rug te trekken. In het volgende jaar gebeurde van dezen kant weinig, behalven dat in den jare 1708 een aanslag, door de Franschen op Fryburg gemaakt, mislukte, en dat in den jare 1709 in Augusty een keizerlyk detachement onder den generaal Mercy, door den vyandlyken generaal du Bourg omtrent Neuburg wierdt verslagen. Daarentegen ging het in de Nederlanden in alle delen veel gelukkiger wanneer de prins Eugenius als keizerlyke, de hertog van Marleborough als Engelsche, en de heer van Ouerkerk als Hollandsche generalissimus, door hunne dappere verrechtingen een groten roem behaalden. In den jare 1705 wierdt Huy verloren; doch kort daar na wederom uit de handen der Franschen gerukt. Den 18 July trok men voorby de vyandelyke liniën by Tirlemont, en byna in den zelven tydt in Vlaanderen; en hier op volgde de overgave van Soutleeuwen. In den jare 1706 den 23 May wierden de vyanden by Ramellies en Judoigne verslagen, en in den zelven veldtocht de steden Loven, Brussel, Mechelen, Antwerpen, Gent, Oudenaarde, Ostende, Meenen, Dendermonde, Aath, nevens verscheide andere, verovert. In den jare 1707 viel 'er van weêrkanten weinig van belang voor. In het jaar 1708 maakten zich de Franschen meester van Gent en van Brugge; doch als zy in het treffen by Oudenaarde den 11 July moesten te rug wyken, verloren zy niet alleen wederom de twee gemelde steden, maar moesten zelfs de stadt Ryssel, nevens de citadelle, aan de geallieërden overgeven. Dit bewoog hen in den jare 1709 voorslagen van vrede te doen; maar dewyl men de zelve niet oprecht oordeelde, veroverde men van de zyde der geallieërden Doornik en Bergen in Henegouwen, na dat men te voren den 10 September omtrent deze plaats een zeer bloedige overwinning op de Franschen behaalt hadde. In den jare 1710 kwam men in de vyandlyke liniën by Pont a Vendin, waar op de sterke steden Douay, Bethune, S. Venant, en Aire in de handen der geallieërden vielen. In Spanje verklaarde zich in den jare 1705, na het veroveren van Barcellona, het grootste gedeelte van Catalonië en van het koninkryk van Valencië voor het huis van Oostenryk. In den jare 1706 wierdt het beleg van Barcellona door den hertog van Anjou met een zo groot verlies voor hem opgeslagen, dat zelfs Aragon en Castilië voor het grootste gedeelte de Oostenrykſche party toevielen; doch men vervolgde de overwinning niet, gelyk men wel hadt kunnen doen, deswegen men ook in het zelve jaar een groot gedeelte van de behaalde voordeelen wederom verloor. Als naderhandt in het volgende jaar, den 25 April, de vyanden den gewigtigen slag by Almanza wonnen, moesten zich vele plaatsen, waar onder Lerida was, aan de zelve overgeven. In den jare 1708 volgden inzonderheit Tortosa en Denia, het welk door het veroveren van het eilandt Minorca door de Engelschen eenigermaten vergoed wierdt. In den jare 1709 vermeesterden de vyanden de stadt Alikante; daarentegen maakte zich de graaf Guido van Stahrenberg, generaal van den keizer en van den koning van Spanje, Karel den III, meester van de stadt Balaguer. In den jare 1710 was de gemelde koning zo gelukkig, dat hy den 16 July by Almenar, en den 20 Augusty by Saragossa de legers van den hertog van Anjou uit het veldt sloeg, waar op hy zelfs Madrid in bezit nam; doch dewyl de Portugezen zich by zyne troepen niet wilden voegen, en een gedeelte van de Engelschen, onder den generaal Stanhope,

hope, den 8 December by Brihuega ongelukkig was, zo moest hy het verkregen gewigtige voordeel laten varen, en naar Catalonië te rug trekken, schoon den 10 December de graaf van Stahrenberg eene nieuwe overwinning by Villaviciosa hadt bevochten: ja de vyandlyke krygsmacht was zo gelukkig, dat in den jare 1711, den 25 January, de stadt Gira zich ook aan haar moest overgeven. Van den kant van Portugal viel 'er in dezen oorlog niets byzonders voor, behalven dat de Portugezen in den jare 1705 Albuquerque, en in den jare 1706 Alkantara veroverden; daarentegen in den jare 1705 Badajos te vergeefsch belegerden, en in den jare 1707 Serpa, Moura, en Ciudad Rodrigo verloren, en in den jare 1709 niet verre van Elvas de nederlage door den marquis de Bay kregen. In Italië was den 16 Augusty in den jare 1705 by Cassano een treffen voorgevallen, waar in men zich van wederzyden de overwinning toeschreef, hoewel de keizerschen het meeste voordeel hadden behaalt, het welk daarentegen in de actie by Calcinato, voorgevallen den 19 April in den jare 1706, aan de zyde der Spaanschen was. Tegen den hertog van Savoje hadden de Franschen zo grote voordeelen behaalt, dat in den jare 1706 zyne residentiestadt in het uiterste gevaar was, om in de handen van den hertog de la Feuillade te vallen. Doch de graaf van Daun verweerde zich met de grootste dapperheit, en het ontzet, door den prins Eugenius aangevoert, behaalde den 7 September zulk eene heerlyke overwinning, dat de vyanden met groot verlies moesten aftrekken; en niettegenstaande omtrent den zelven tydt hun generaal Medavi tegen de keizerlyke troepen, onder het bevel van den erfprins van Hessen-Cassel, by Castiglione della Stivere gelukkig waren, moest zich echter het gansche Milanees, en byna al wat de vyanden in het oppergedeelte van Italië bezaten, ten dele met geweldt, en ten dele uit hoofde van eene kapitulatie, in Maart van den jare 1707 gesloten, overgeven. Hier op wierdt het hertogdom van Milaan aan den koning van Spanje, Karel den III, overgegeven, behalven Alessandria, Valenza, Lomellino en Val di Sesia, met het onderhorige, het welk aan den hertog van Savoje wierdt ingeruimt. De Italiaansche Ryksvazallen, inzonderheit Florence, Parma, Genua en Lucca, moesten naderhandt den keizer zware schattingen opbrengen, en in het midden van het jaar 1707 wierdt een keizerlyke krygsmacht naar het koninkryk Napels gezonden, de welke binnen korten tydt door de goede bestellingen van den kardinaal Grimani, van den grave van Martinitz, en van den grave van Daun het juk van den hertog van Anjou volkomen afschudde, by welke uitvoering het veroveren van de vesting Gaëta, geschied op den 30 September, en het gevangennemen van den door den gemelden hertog aangestelden onderkoning, den hertog van Escalona, en van andere groten, merkwaardig was. In dit zelve jaar 1707 belegerden de geallieërden de stadt Toulon in Provence, doch wierden genoodzaakt, hebbende het beleg van den 29 July tot den 21 Augusty geduurt, wederom op te breken, waar op de hertog van Savoje in weinig dagen de vesting Susa innam. In den jare 1708, in Augusty, gaf zich het koninkryk van Sardinië over aan koning Karel den III, en Exiles, nevens Fenestrelles, vielen in de handen van den hertog van Savoje, welke laatste in de navolgende jaren (voornamentlyk wegens een op het landschap Vigevano door hem voorgegeven voorrecht) tegen het keizerlyke hof eenig misnoegen opvatte, en deswegen tegen Vrankryk geen rechten yver meer toonde; gelyk ook deze kroon sedert het ontzet van Turin weinig meer in Italië uitvoerde, behalven dat de zelve in den jare 1710 een vergeefschen aanslag op Sardinië ondernam, en in den jare 1708 zich ook te vergeefsch bemoeide, door den maarschalk de Tessé de Italiaansche machten tot eene alliantie tegen het huis van Oostenryk te bewegen. Omtrent paus Clemens den XI gelukte het eenigermaten beter: want het keizerlyke hof hadt zich reets een geruimen tydt herwaarts bezwaart, dat de paus eene al te grote partydigheit ten voordeele van Vrankryk hadt laten blyken, en dat hy den keizer in zyne rechten, voornamentlyk wegens Parma en andere van het Ryk als lenen afhangende staten, op allerhande wyze afbreuk hadt gedaan. Wanneer nu deswegen de keizerlyke troepen in den jare 1707 hun kwartier in den Kerkelyken Staat namen, en in den jare 1707 zelfs in het Ferrareesche indrongen, en Comachio, nevens Magna-Vacca, als mede eenige andere omleggende plaatsen, bezetten, en de eerstgemelde plaatsen versterkten, bragt de paus een leger op de been, en gaf het kommando over het zelve aan den grave van Marsigli, die den keizer eertyds als generaal hadt gedient, maar wegens het verlies van Brisak deze waardigheit verloren. Deze dreef in den beginne de keizerlyken, die de generaal Bonneval kommandeerde, uit verscheide plaatsen: doch de graaf van Daun vergoedde zulks, veroverde vele plaatsen, als Bondeno, Ostellata, Stellata, Lagoscuro, Ficcaruolo, en andere; dwong de stadt Bologne om zich neutraal te houden, en de kwartieren toe te staan, en trok daar op naar neder-Romagna, wanneer ondertusschen de prins van Hessen-Darmstadt met een ander corps uit het Napelsche in het pausselyk gebiedt rukte. Hier door was de paus gedwongen, door een vergelyk, het welk den 15 January in den jare 1709 met den marquis de Prié, als keizerlyke gevolmachtigde, wierdt gesloten, onder anderen te beloven, zyne troepen tot op 5000 man af te danken, en Karel den III voor koning van Spanje te erkennen. De opstandt, welken de boeren in Beyeren in het einde van het jaar 1705 verwekten, was een werk der Franschen: want de zelve verdreven de keizerschen uit Vilsburg, Burghausen, Braunau, Schardingen, Chamb, en eenige andere, ten dele in Beyeren, en ten dele in de opper-Palts gelegene plaatsen. Doch men bragt hen wel haast wederom tot gehoorzaamheit. Het scheen ook, dat het met den koning van Zweden, die met zyn leger in den jare 1706 uit Polen in Saxen was gerukt, tot een opentlyke vredebreuk zou uitbarsten; doch deze vrees verdween door de in Augusty des jaars 1707 geslote traktaten van Oud-Ranstadt en Wolchewitz in Saxen, waar by de keizer den Silesiers de vryheit van Godsdienst, nevens eenige voordeelen aan het hertoglyke huis van Holstein-Gottorp toestondt. Het overige, onder de regering van dezen keizer voorgevallen, en voor anderen merkwaardig, bestaat kortelyk in het volgende. In den jare 1705, in Juny, wierdt de stadt Donauwerth wederom tot eene vrye Rykstadt verklaart, en den 29 December Mindelheim met den tytel van een vorstendom en onmiddelyk Ryksleen aan den hertog van Marleborough geschonken. In den jare 1706, den 29 April, wierden de beide broederen Joseph Clemens en Maximiliaan Maria, keurvorsten van Keulen en van Beyeren, in den Ryksban gedaan. In het zelve jaar wierdt de gravin van Berlips, verkore abdisse van het Engelsche wereldlyke sticht te Praag, nevens alle, die haar in deze abdy zouden opvolgen, tot de waardigheit van Ryksvorstinnen verheven. In den jare 1707 den 15 April kreeg de koning van Pruissen de belening van het graafschap Meurs, als van een vorstendom, en den 1 November ontfing Leopold Matthias, graaf van Lamberg, voor zich en voor zyne mannelyke nakomelingen, als mede by het afsterven van de zogenaamde Maximiliaansche zydelinie, den Ryksvorstenstandt, waar toe naderhandt den 10 May in den jare 1709 de werkelyke belening met het graafschap Leichtenberg volgde. In den jare 1708 bekleedde de keizer tot twee malen toe de plaats van bruidegom, eerst den 23 April by het huwelyk van koning Karel den III met de princesse van Wolffenbuttel, Elizabeth Christina, en daar na den 9 July by het huwelyk van zyne zuster, Maria Anna, met den koning van Portugal, Johannes den V. In het zelve jaar, den 31 May, rukten de neder-Saxische kreitstroepen in Hamburg, om de keizerlyke commissie, tot onderzoek van de onlusten tusschen den Raadt en de burgery aldaar, de behulpzame handt te bieden. Den 23 Juny wierdt de keurvorst van de Palts door zyne gevolmachtigden, met de, door het in den ban doen van den keurvorst van Beyeren, openstaande oude keurvorstelyke Paltsische waardigheit, en het daar toe behorende opper-Paltsische leen, met het graafschap Chamb, en het aartstruchses- (voorsnyders) ampt, en met de gewoonlyke voorzitting en stem in het keurvorstelyke collegie, als mede het Ryksvikariaat, opentlyk beleent. Den 30 Juny wierdt de hertog van Mantua Karel de IV als een bondgenoot van de Franschen in den ban gedaan. Den 8 September wierdt de keizer in de hoedanigheit van koning van Bohemen, als mede de keurvorst van Hanover, door hunne afgezondenen by de Ryksvergadering te Regensburg in het keurvorstelyk collegie ingeleid. In het jaar 1709 den 2 October wierdt Henrik Franciscus, graaf van Mansfeldt en prins van Fondi, volgens het van den keizer Leopold verleende dekreet in den jare 1691, naderhandt in den jare 1696 vernieuwt, tot werkelyke Ryksvorst verklaart. In den jare 1710 den 12 April wierden de keurvorstelyke afgezondenen in den name van hunnen meester met het aartsschatmeestersampt beleent, en in het zelve jaar kreeg de hertog van Modena voor een somme gelds het hertogdom van Mirandola, nevens het markgraafschap van Concordia. In het jaar 1711, den 28 January, wierdt het kamergerecht te Wetzlar, na gedaan plegtelyk onderzoek, wederom geopent, en den 19 Maart wierdt de keizerlyke opperhofmeester, Joh. Leopold Donat, graaf van Trautson, in den Ryks-vorstenstandt verheven. Kort daar op, namentlyk den 17 April, volgde de vroegtydige doodt van den keizer Joseph, aan de kinderpokken overlydende. Van zyne uiterlyke gestalte, en van zyne hoedanigheden is nog kortelyk 't volgende aan te merken. Hy was van een middelmatige en welgeschikte grootte, doch eer klein dan groot. Zyne leden waren sterk, doch niet zonderling vleeschachtig. Zyn aangezicht, het welk een hoog voorhoofdt hadt, was insgelyks niet rond, maar eenigzins langwerpig, en op verscheide plaatsen rood, hebbende voor 't overige een witte koleur, hoewel de zelve in de laatste jaren door het vele jagen tamelyk veranderde. In zyne lichtblaauwe oogen vertoonde zich eene grote levendigheit, en in zyn gang en wezen iets grootsch. Zyne tanden waren wit en wel geplaatst, maar zyne lippen, schoon sterk, staken niet uit, gelyk de onderste lip van vele Oostenrykische prinssen. Na zyne eerste jeugdt plagt hy zeer blonde pruiken te dragen, dewyl zyn haair van een blonde koleur was, doch een weinig met rood doormengt. Op reis, op de jagt, en anders buiten de stadt Wenen, gebruikte hy, in plaats van de gewonelyke dragt van den mantel, een Fransche kleding. Hy danste zeer wel, en hadt in andere ridderlyke oeffeningen in zynen tydt weinig zyns gelyken; inzonderheit wist hy met een ongemene vaardigheit in de vlucht en in den loop te schieten. In de muzyk was hy zo verre gevordert, dat hy niet alleen op het klavecimbel, de fluit, en andere instrumenten, zeer wel speelde, maar ook zelfs verscheide muzykstukken componeerde. In de wiskunde, en zonderling in de bouwkunde, was hy ver gevordert; daarenboven verstondt hy, behalven zyne moedertale, de Hungarische, Boheemsche, Latynsche, Spaansche, Italiaansche en Fransche talen, ja zelfs zodanig, dat hy ook de verscheide byspraken (*dialectus*) van eenige der zelven, voornamentlyk van de Italiaansche, nabootste. In zynen Godsdienst was hy yverig, doch zodanig gematigt, dat hy zich van de geestelykheit niet liet vervoeren, noch dat hy andere geloofsgenoten een verbitterd gemoedt toedroeg. Tegen zyne ouderen was hy eerbiedig; zyne gemalinne, als mede zyne zusteren bewees hy veel liefde en genegenheit; zyne hoge en lage bedienden, en zyne onderdanen betoonde hy, volgens zyn zinspreuk: *Amore & timore*, dat is, door liefde en vreze, eene zonderlinge goedertierenheit, en eene gematigde authoriteit; te-

gen de armen was hy milddadig, en tegen zyne vyanden grootmoedig. Daar benevens beminde hy de rechtvaardigheit, bleef bestendig by zyn eens genomen besluit, en bezat een doordringend verstandt. Zyne hoofdneigingen waren eergierigheit en wellust, waar van de eerste bleek door zyne milddadigheit, door zyne zucht tot den oorlog, door zyne begeerte om prachtige gebouwen op te rechten, en door vele andere dingen, en de twede, om dat hy in allerhande vermakelykheden, inzonderheit in de jagt, in den ommegang met vrouwspersonen, in vermakelyke redenen enz., zyn grootste vermaak schepte, zo dikwils als de gewigtige regeringszaken hem eenigen tydt daar toe vergunden. Hy hadt weinig phlegma, en was derhalven tot haastigheit en toorn van nature genegen: doch liet zich door vriendelyke woorden haast wederom gezeggen, en wist by de aankomende jaren die twee neigingen wel te beteugelen. De bovengemelde vorst van Lambert, die kort voor hem, namentlyk den 10 Maart in den jare 1711, stierf, was sedert vele jaren zyn grootste gunsteling, en kon zich daar in te beter handhaven, om dat hy alleen aan zyne vermaken, maar geenzins aan zyne staatszaken deel nam. Naar dezen keizer wordt eene van de voorsteden van Wenen de *Josephsstadt* genoemt, en naar hem draagt zo wel de den 18 December in den jare 1705 te Wenen geopende akademie der wetenschappen, als ook die na de Silesische vrede opgerechte ridder-akademie, den name van de *Josephs-akademie*; en eindelyk staat aan te merken, dat van dezen monarch, nog Roomsch koning zynde, het omtrent Wenen gelegen keizerlyke lustslot Schönebron prachtig is opgebouwt, het welk door keizer Karel den VI aan de keizerinne weduwe Amalia is ingeruimt. *Het Leven van den keizer Joseph, nevens vele andere memoriën en berichten van dien tydt.*

JOSEPH, of *Issuf-Mirsa*, de zoon van Gihanschah, Sultan van het geslacht der Turkomannen van het Zwarte schaap. Deze vorst gevallen zynde in de handen van Usun-Cassan of Hassan Bag, na de nederlage van Gihanschah, zyn vader, wierdt door den overwinnaar veroordeelt om het gezicht te verliezen. In dezen beklagelyken staat begaf hy zich binnen de stadt Schiraz, en wierdt aldaar voor Sultan erkent, gelyk ook in gansch Persië. Maar voor de twede maal hebbende zyne krygsmacht willen evenaren met die van Usun-Cassan, verloor hy het leven te gelyk met zyne landen in het 875 jaar van de Hegire, na de geboorte van Christus 1470. *Herbelot Bibl. Orient.*

JOSEPH, de zoon van Abdalber, een doorluchtig leeraar onder de Mahometanen. Hy was Imam, dat is, hoofdt van een mosquee, in welke hy zich t'eenemaal begaf tot de Godsdienstigheit en tot de studie, van welke hoedanigheden hy een goed getuigenis nagelaten heeft in verscheide werken, die hy in het Arabisch heeft geschreven. Het voornaamste daar van heeft voor tytel: *Istiab*, dat is: *Algemeen boek.* De *Tambid âla al Maoutha le Malek*, het welk een uitlegging is van de *Maoutha* van Malek, is in geen minder achting. *Dorar Filmegazi Valseir* is een verzameling van de merkwaardigste voorvallen wegens de overwinningen der Musulmannen, als ook aangaande hunne zeden en oude gewoonten. Hy heeft ook gemaakt: *Hegiar Almégialis*, dat is: *Onderhoudt van de geselschappen en byeenkomsten.* Deze leeraar verhaalt in dit laatste werk, dat Mahometh een droom hadt, gedurende den welken hy in het Paradys meende te wezen, alwaar hy onder andere dingen zeker werktuig zag, het welk op en neêr wipte, zeer gebruikelyk in het Oosten, en dienstig om water uit de bronputten op te halen. Mahometh begeerig om te weten, aan wien dit werktuig toebehoorde, wierdt hem tot antwoordt gegeven, dat het aan Abougehel toekwam, die een van de vinnigste bestryders was van den Muselmanschen Godsdienst en van Mahometh, de welke hem voor een verwerpeling en godloos mensch aanzag, het welk hem deedt zeggen; *Wat gemeenschap heeft Abougehel in het Paradys? Hy zal daar immers nooit in komen.* Het gebeurde korten tydt daar na, dat Abramas, de zoon Abougehel, den Musulmanschen Godsdienst omhelst hebbende, Mahometh een byzondere vreugdt daar in schepte, en begreep de beduidenis van zyn droom, volgens den welken Abougehel als het werktuig was, 't welk zyn zoon uit den grondt van de put der afgodery opgetrokken hadt, terwyl hy zich zelven dieper en dieper in den afgrondt van ongelovigheit hadt gedompelt. *Herbelot Bibl. Orient.*

JOSEPH, de zoon van Tangri Viridi, een vermaard schryver, en een man van aanzien in dienst van de Sultans van Egypten. Men geeft hem by uitnemendheit den eertytel van *Mouarakh Mesr*, dat is zo veel als *historieschryver van Egypten*, uit hoofde van een voortreffelyk werk, het welk hy maakte van de gansche historie van dat landt, welkers tytel beduidt: *Klaarschynende sterren over de historie der koningen van Egypten en van Caïro.* Dit werk is verdeelt in vier delen, waar van het eerste in den aanvang handelt van de overwinning van Egypten, bevochten door de Musulmannen, van het landbestier van *Amrou ebn Al As*, en van alle de genen, die het oppergebiedt gevoert en geheerscht hebben onder de Kalifs, tot den tydt van *Malek Al Aschraf Inal*, twaalfde Sultan van de Cirkassische Mammelukken, die begon te heerschen in het 857 jaar van de Hegire, na de geboorte van Christus 1449. De schryver van deze Historie is zo stipt en naauwkeurig, dat hy op ieder jaar aantekent, tot wat hoogte of laagte de Nyl gewassen of gevallen is; in dier voegen, dat men met recht mag zeggen, dat 'er geen uitvoeriger Historie is als deze onder het groot getal van de gene, die 'er overgebleven zyn van de schryvers, die van Egypten geschreven hebben. Selim, Turksch keizer, Egypten bemachtigt, en dit werk gelezen hebbende, vondt het zo volmaakt, dat hy *Schamseddin Ahmed Ben Soliman Ben Kemal*, die zyn leermeester geweest was, geboodt het zelve in de Turksche spraak over te zetten, het welk hy zeer wel uitvoerde. De schryver heeft zelfs zyn werk verkort, uit vreze, dat een ander dit mogt ondernemen, en het zelve verminken.

JOSEPH, een Grieksch schryver, die een boek gemaakt heeft, genaamt *De universo*, of *De universi causa.* Photius, die daar van spreekt, zegt, dat dit werk ook toegeschreven is geweest aan zeker priester, genaamt *Cajus. Photius cod.* 48.

JOSEPH, (DE VADER) een zeer beroemd Kapucyn, geboren te Parys den 4 November in het jaar 1577. Hy wierdt na zyn dooppeet den hertog van Alençon, broeder van den toenmaals regerenden koning van Vrankryk, Henrik den III, *Franciscus* genoemt. Zyn vader was Johannes le Clerc du Tremblai, ambassadeur te Venetië, kancelier des gemelden hertogs van Alençon, en president der requesten van het paleis in het Parlement van Parys, zynde in den jare 1587 gestorven; zyne moeder was Maria de la Fayette, nicht van Claudius de la Fayette, heer van Saint-Romain, wiens broeder, Gilbert, maarschalk van Vrankryk was geweest. In zyne eerste jeugt gaf hy reets blyken van een goeden imborst, en studeerde eerst te Parys in het collegie de Boncourt onder Galandius en den geleerden Schotschman Criton. Naderhandt genoot hy met zeer veel vrucht het byzondere onderwys van den geleerden Muretus, leerde, behalven de Grieksche en Hebreeusche, de Duitsche, Engelsche, Spaansche en Italiaansche talen, en oeffende zich mede in de wiskundige wetenschappen, als mede in het te paardt ryden, vechten, dansen en de muzyk. Omtrent 19 jaren oud geworden zynde deedt hy een reis naar Italië, en ging van daar naar Duitschlandt. Na zyne te rug komst woonde hy onder den konnestabel de Montmorenci de belegering van Amiens by. Vervolgens als zyn nabestaande, Monsr. de Mesle de Berzeau, in hoedanigheit van buitengewoon afgezant naar de koninginne Elizabeth wierdt gezonden, verselde hy den zelven naar Engelandt. Van daar wederom in Vrankryk gekomen zynde, wilde men hem aan eene voorname adelyke jufvrouw, welke hy reets in zyn 16 jaar hadt begonnen te beminnen, uithuwelyken. Maar hy hadt reets een geruimen tydt herwaarts voorgenomen een Kapucyner monnik te worden, 't welk hy ook eindelyk (hoewel in weêrwil van zyne moeder en andere nabestaanden) in het werk stelde; en dus trok hy als nieuweling (*novitius*) den 2 February in het jaar 1599 te Orleans het geestelyke kleedt aan, nemende den naam aan van *Joseph*; en in het volgende jaar wierdt hy te Parys, den 3 February ingewyd, en deedt in handen van den Vader Angelus, voormaals hertog van Joyeuse, de gewoonlyke beloften. Vervolgens studeerde hy twee jaren lang te Chartres in de Theologie, en na dat hy tot priester was ingewyd, bekleedde hy terstondt daar op het ampt van hoogleeraar in de Philosophie in het Kapucyner klooster te Parys; voorts de plaats van meester der nieuwelingen (*magister novitiorum*) te Meudon, hebbende daar benevens verlof om te mogen prediken, en de biecht te horen; wanneer hy wel haast een groten toeloop kreeg. In het einde des jaars 1605 wierdt hy als gardiaan naar Bourges, en van daar naar Mans, naar Angers, naar Rennes, naar Chinon, en naar Saumur gezonden. Op deze laatste plaats verkreeg hy een klooster voor zyne ordensbroederen, gelyk hy ook naderhandt te Poitiers en te S. Jan d'Angely deedt. Zyn grootste werk was, als Missionaris, zo mondelyk, als schriftelyk, den Hervormden Godsdienst te bestryden, en in verscheide kloosters eene strenge tucht in te voeren; in welk laatste hy inzonderheit de voornemens van de abdisse van Fontevrault ondersteunde. In het jaar 1610 was hy by het generale Kapittel van zyne orde te Parys tegenwoordig, en na dat men hem den 3 January in de provincie van Touraine hadt verplaatst, begaf hy zich in het einde des zelven jaars naar Tours, alwaar men hem terstondt definitor, en niet lang daar na provinciaal maakte. In het jaar 1615 vondt hy gelegenheit by koning Lodewyk den XIII bekend te worden, doordien hy by gelegenheit der bezoekingen, welke hy als provinciaal in Poitou moest doen, den prins van Condé, die met andere groten de wapenen hadt opgevat, ongemerkt daar toe bewoog, dat hy te Loudon een vergelyk maakte zo als het hof het begeerde. In 't jaar 1616 deedt hy een reis naar Rome, onder anderen met het oogmerk om aan den paus een voorstel te doen aangaande een algemenen veldtocht der Christenen tegen de Turken. Dit voorstel behaagde niet alleen den paus, maar ook den koning van Vrankryk, die dit gaarne hadt gezien (om de macht van het huis van Oostenryk te verzwakken, of ten minste om hem van de handt te hebben) indien de koning van Spanje hadt kunnen bewogen worden om mede in dit voorgestelde verbondt tegen de ongelovigen te treden. Men zondt hem aldus met deze commissie uit Vrankryk naar Spanje. Den 20 July des jaars 1618 nam hy die reis aan, kwam den volgenden 14 Augusty te Madrid, en bragt in January des jaars 1619 eene goede verklaring van daar te Parys. In dit laatstgemelde, als ook in het volgende jaar hielp hy zo wel te Angoulême, als mede te Angers, nevens den Vader Berulli, aan een vergelyk tusschen den koning en de koninklyke moeder arbeiden, by welke gelegenheit hy ook uitwerkte, dat de bisschop van Luçon, die naderhandt onder den naam van kardinaal van Richelieu zo vermaard is geworden, en met wien hy reets sedert het jaar 1610 gemeenzaam hadt omgegaan, uit zyne ballingschap van Avignon wierdt te rug geroepen, en tot eerste staatsdienaar van de gemelde koninginne aangestelt. Met zyn voorstel van een nieuwen kruistocht tegen de Turken kwam het zo verre, dat op zyn aanraden Karel, hertog van Nevers, en naderhandt van Mantua, ten dien einde een nieuwe ridderorde oprechtte, waar over hy, nevens vele anderen, die de zelve hadden aangenomen, in 't jaar 1619, den 1 November, in de Kathedrale kerk te Nevers in handen van vader Joseph, als pausselyke commissaris, den eeds

eedt afleide. Zelfs in andere landen traden verscheide voorname heeren in deze orde, en de paus gaf aan de zelve zyne bevestiging, nevens aanzienlyke privilegien. Doch de oorlog in Europa onder de Christenen kort daar na ontstaan deedt alle deze voornemens verydelen. Omtrent twee andere zaken was Vader Joseph gelukkiger, de eerste, dat hy eene nieuwe orde van geestelyke dochters, onder den naam van *Congregation de Notre Dame du Calvaire*, dat is genootschap van onze Lieve Vrouw van Calvarie, vermits eene bulle van paus Gregorius den XV, den 21 Maart in het jaar 1621, na vele beletselen, oprechtte en tot standt bragt, van welke nog by zyn leven een klooster te Poitiers, een te Angers, en twee andere te Parys gesticht wierden; de twede, dat hy in het jaar 1617 volkome macht ontfing om den R. Katholyken Godsdienst door bezendingen in de provincie van Poitou vast te stellen, de welke zich naderhandt verder uitbreidde, tot dat hem eindelyk in het jaar 1625 paus Urbanus de VIII als superieur van eene grote bezending (*mission*), welke in de landen der ongelovigen zou gedaan worden, aanstelde; wanneer hy door de milddadigheit, welke de koning van Vrankryk by die gelegenheit betoonde, zeer vele zendelingen of missionarissen naar Griekenlandt, Armenië, Natolië, Palestina, Egypten, Persië, Barbarië, en andere afgelegene landen zondt, van welker voortgangen de *Congregatio de propaganda fide* dikwils tyding kreeg; en hy zelf ontfing door dat middel verscheide tydingen, welke den Staat konden dienstig zyn. Hy gaf tegen de Gereformeerden in Vrankryk den raadt, van tegen hen de wapenen te gebruiken, en moedigde niet alleen den hertog van Luynes, als mede den koning zelf, daar toe aan, maar was ook in persoon by die in de jaren 1620, 1621, en 1622 tegen hen gedane veldtochten tegenwoordig, waar benevens hy met prediken, en anderszins, zynen Godsdienst zo veel als hy kon zocht uit te breiden. Wanneer Richelieu den 5 September des jaars 1622 den kardinaalshoedt ontfing, merkte hy Vader Joseph als den gene aan, dien hy voornamentlyk de vooraf gedane nominatie te danken hadt. Naderhandt, toen deze nieuwe kardinaal den 29 April in het jaar 1624 eerste staatsdienaar wierdt, liet hy terstondt Vader Joseph by zich komen, en doordien de zelve buiten dat als provinciaal van zyne orde zich naar dat te Rome uitgeschreven generale kapittel moest begeven, droeg hy hem verscheide gewigtige commissien by den paus en by den hertog van Savoje op, met welke hy in Maart des jaars 1625 van Parys vertrok, en den 15 van de zelve maandt te Turin, en den 10 April te Rome aankwam. Na zyne te rug komst besloot de kardinaal van Richelieu, hem bestendig in staatszaken te gebruiken. Ten dien einde leide hy in het jaar 1625 zyne waardigheit van provinciaal neder, en nam van dien tydt af nooit wederom eenig ampt van zyne orde waar. In de maandt van May des laatstgemelden jaars wierdt hy wederom wegens de verschillen over 't Valtelin naar Rome gezonden, van waar hy in July te Fontainebleau te rug kwam. In den jare 1626, wanneer Richelieu hadt voorgenomen het hof te verlaten, en daar door zyne vyanden te laten geworden, bragt hy hem tot een ander besluit, waar door naderhandt des zelfs opperste en onbepaald ministerie volkomen standt greep. In het jaar 1627 hielp hy den koning overhalen om de belegering van Rochelle te ondernemen, kwam ook zelf in October in het leger, alwaar hy den hertog van la Tremouille bewoog den R. Katholyken Godsdienst aan te nemen, en dag en nacht zich bemoeide iets uit te vinden, waar door de verovering van de gemelde plaats kon bevordert worden. Na dat deze plaats den 30 October in den jare 1628 wierdt overgegeven, wilde hem de koning het aldaar nieuw-opgerechte bisdom geven; maar hy sloeg het af, gelyk hy reets te voren omtrent dat van Albi hadt gedaan. In het jaar 1629 verselde hy den koning in den veldtocht tegen den hertog van Savoje, handelde met den zelven, als ook met den hertog van Mantua, was naderhandt by de expeditie tegen de Gereformeerden in Languedok tegenwoordig, en bragt in het einde des gemelden jaars Edmund Richer tot herroeping van zyn boek van de kerkelyke en wereldlyke macht, waar omtrent hem eenigen beschuldigen, dat hy den zelven geweldt hadt aangedaan. Naderhandt volgde hy voor de twede maal den koning, die tegen den hertog van Savoje optrok, en stelde in verscheide gevaarlyke actien zyn leven bloot. In het jaar 1630 wierdt hy den aan den keizer en aan de Duitsche Ryksstanden afgevaardigden buitengewonen gezant, Leon Brulart, als twede afgezant toegevoegt, en deedt wel de meeste diensten in deze gewigtige onderhandeling, komende na een gelukkigen uitslag den 30 December wederom te Parys te rug. Het scheen in het eerst als of hy by het hof in ongunst was geraakt, doordien men hem order gaf zich naar zyn klooster te begeven; maar men zag wel haast het tegendeel: want weinige dagen daar na begon Richelieu al de staatszaken met hem te overleggen, en gaf hem ten dien einde een kamer naast de zyne, niet alleen te Ruel, maar ook in de Louvre, te S. Germain, te Fontainebleau, en overal, waar hy was. Ter zelver tydt gaf hem de koning, die zeer veel van hem hieldt, een jaargeldt voor zich en voor vier andere Kapucynen, welke hem als secretarissen dienden, en onderhieldt daar benevens zyn karos. Van dezen tydt af zyn meest alle staatszaken door zyne handen gegaan, en men kon hem met recht het voornaamste werktuig van den kardinaal van Richelieu noemen, gelyk als deze het was van den koning, om welke redenen ook byna alle, die des kardinaals vyanden waren, tegen hem de pen opvatten, en zich insgelyks tegen hem verklaarden. In het jaar 1631 deedt hy wegens de Italiaansche zaken een reis naar het pausselyke hof. In den jare 1632 deedt hy zyn best, dat Julius Mazarin aan het Fransche hof begon zyn geluk te maken. In het zelve jaar volgde hy den koning naar Languedok, als de opstandt, door den hertog van Orleans en den maarschalk van Montmorenci verwekt, gestilt was; ook hielp hy van zyn kant veel tot de alliantie met de kroon van Zweden, en naderhandt tot der zelver vernieuwing. Men zegt, dat de Vader Joseph aan 't geval van de voor bezeten gehouden wordende nonne te Loudun, welk spel in het jaar 1632 begon, en eenige jaren duurde, grotelyks deel heeft gehad. In het jaar 1635 toonde hy zynen yver om de secte der zogenoemde *Alumbrados*, die in Vrankryk begon te ontstaan, te dempen. In het einde des laatstgenoemden jaars stelde hem de koning mede op de nominatie tot kardinaal; maar men maakte aan het Roomsche hof veel zwarigheit daar omtrent, zelfs houden zommigen daar voor, dat Richelieu onder de handt zyn best heeft gedaan om zyne verheffing te beletten, of ten minste uit te stellen. In het jaar 1638, in April, wierdt hy van eene beroerte overvallen, 't welk hem bewoog, schoon hy wederom herstelt wierdt, zynen overigen levenstydt of in het Kapucyner klooster in de straat van S. Honoré te Parys, of in het daar by leggende klooster van Calvaire zeer ingetogen door te brengen; hoewel hy ook van te voren, toen hy aan het hof leefde, in zyne kleding, in zyn slapen, en in de kost zich bestendig als een Kapucyn heeft gedragen. Den 15 December in het jaar 1638 overviel hem onder het avondeeten een twede beroerte, en benam hem de spraak, nevens al het gevoel aan de eene zyde; doch hy behieldt zyn verstandt. De hertog van Orleans en Richelieu bezochten hem in dezen toestandt, in welken hy den volgenden 18 December voormiddags omtrent 11 uuren overleedt. Zyne lykstatie was byna zo plegtig, als of hy reets werkelyk kardinaal was geweest. Zyn ligchaam wierdt in de Kapucyner kerk naast den ingang aan Vader Angelus van Yoyeuse, en zyn hert aan de nonnen van Calvaire overgegeven. Van zyne nabestaanden moet men dit nog aanmerken, dat zyn jongste broeder, *Karel*, marquis van Tremblay, door zyn toedoen het gouvernement van de Bastille heeft verkregen; dat zyne zuster *Maria* met Johannes van Beaumont, marquis van S. Etienne, trouwde, en dat een zyner neven, abt van Tremblay genoemt, kanunnik van de kerk van O. L. Vrouwe te Parys is geworden. Voor het overige heeft de Vader Joseph verscheide schriften uitgegeven, als: *Pratiques de pieté & de devotion*; *Traité de la meilleure maniere d'entendre la Messe & de communier saintement*; *Les dispositions à la guerre contre le Turc*; *l'Instruction pour les Princes, & leur interest pour l'entreprise contre le Turc*; *L'état deplorable de la Chretienté, & la maniere de la relever*; *Traité de la milice chrêtienne & les moyens de l'établir & de la faire subsister*; *La Turciade en vers Latins*; *Traité de l'oraison mentale*. Wegens dit laatste traktaat beschuldigde men hem in het jaar 1622 van kettery, 't welk hy echter geheel anders aantoonde. *Defense du Roy & de ministres.* Dit gaf hy onder den naam uit van *Sieur de Montagnes*, waar tegen naderhandt de abt de Morgues of de S. Germain een Satyre schreef, onder den tytel van: *Vrais & bons avis de François fideles. Avertissement de Cleonville aux Provinces*, waar tegen de gemelde abt zyn *Avertissement de Niccoleon à Cleonville* uitgaf. *Coup d'état*; en meer andere. In een traktaat, het welk in het jaar 1637 voor de eerste maal is uitgekomen, onder den tytel van: *l'Ambassadeur Chimerique, ou le chercheur de dupes du Cardinal de Richelieu*, wordt niet veel tot lof van dezen Vader Joseph gesproken. Maar op het vinnigste heeft men hem in het jaar 1636 in het zogenaamde *Catolicon François* doorgehaalt, het welk naderhandt in het jaar 1643 de abt van S. Germain nevens andere Satyrische schriften in twee stukken in quarto wederom heeft laten drukken, en aan den koning Lodewyk den XIII opgedragen. *Vie du P. Joseph par l'Abbé Richard. Vie du veritable P. Joseph par un Anonyme. Mercurio e memorie recondite du Vittorio Siri. Memoires de l'avocat Aubery. Vie du Card. Richelieu. Mercure François. Le Vassor Hist. de Louis XIII.*

JOSEPH ALBO, een Spaansche Jood, heeft in de Rabbynsch-Hebreeusche taal een boek geschreven, het welk genoemt wordt *Sepher Ikkarim*, dat is: *Het boek der grondregelen*, in het welke hy geleerdelyk handelt van al het gene de voornaamste artykels van het Joodsche geloof betreft. Deze Rabbi is volgens de aanmerking van den Vader Simon niet van gevoelen geweest met verscheide andere Joden, dat de boeken der H. Schrift vervalscht zyn gedurende hunne gevangenisse binnen Babylonië: in 't tegendeel bewyst hy met verscheide redenen, dat zulks niet heeft kunnen geschieden, om dat 'er altydt opperpriesters en leeraars geweest zyn, die het volk in de wet onderrecht hebben. Daarenboven, om aan te tonen, dat de vyf boeken van Mozes, onder den naam van *Pentateuchus*, niet hebben kunnen verminkt worden, brengt hy by het voorbeeldt van de Samaritanen, die vyanden van de Joden waren, en een Hebreeusche afdruk van de gemelde boeken gehad hebben. Deze volkeren, zegt deze Rabbi, hebben geen deel gehad aan de gevangenisse van Babylonië, zynde voor dien tydt gevankelyk weggevoert naar een andere plaats; en evenwel hebben zy boeken van de wet van Mozes, heel overeenkomende met die, de welke onder de Joden gebruikt worden.

JOSEPH, (ANGELUS) een monnik van de orde der Karmeliter Barrevoeters, leefde in het jaar 1686. Hy heeft een soort van Persiaansche Spraakkunst en Woordenboek gemaakt, uitgegeven binnen Amsterdam in het jaar 1684, onder den tytel van: *Gazophylacium linguæ Persarum*. De leerwyze, die hy daar in voorstelt om die spraak te leren, is zeer wel geschikt, de aanmerkingen zyn net, en de staalties, met welke hy zyn werk ophelдert, zyn leerzaam. Hy heeft zyne gedachten uitgedrukt in het Latyn, Fransch en Italiaansch, om het gebruik daar van des te algemener te maken voor alle de natiën van Europa, en vermydt al de moeielykheden van de *Grammatica*, die nergens anders

toe strekken dan om den geest te belemmeren. *Journal des Sçav. du 10. Juillet 1684.*

JOSEPH DE FALCONIBUS. Zie FALCONIS.

JOSEPH, (PETRUS) een Benedictyner monnik, heeft verscheide werken in het licht gegeven. Namentlyk in het jaar 1642 een boek gemaakt, genaamt: *Idea totius Theologiæ*, in fol.; in het jaar 1639: *Concord. libert. human.* en een derde in het jaar 1645: *Summar. conscient. super Decalog.* in zes delen. *König Biblioth. Vet. & Nov.*

JOSEPH *van Excester*, in Engelandt, bloeide in de XIII eeuwe, in het jaar 1210. Hy was zeer ervaren in de Griekſche en Latynſche talen, en een van de schranderste dichters van zynen tydt. Hy heeft ook goede proefstukken van zyne dichtkunst gegeven door verscheide werken, en voornamentlyk door een gedicht van den oorlog van Troje, het welk met deze regelen begint:

Iliadum lacrymas, concessaque Pergama fatis,
Prælia bina ducum, bis adactam cladibus urbem
In cineres querimur, &c.

Dit werk bestaat in zes boeken. Hy droeg het zelve op aan Balduinus, aartsbisschop van Cantelberg, zyn weldoender. Balæus en Pitseus spreken van dezen dichter, en de laatste voegt daar zelfs by, dat deze Balduinus zo veel te wege bragt ten voordeele van Joseph van Excester, dat deze door zyn toedoen het aartsbisdom van Bourdeaux verkreeg: maar daar wordt geen schryver gevonden, die dit bevestigt. *Vossius de Hist. & Poëtis Lat.*

JOSEPYN, aldus genaamt by verkorting van *Joseph van Arpyn*, het welk een kasteel is in het landt van Labour gelegen, in het koninkryk van Napels, alwaar hy geboren wierdt in het jaar 1570. Hy was de zoon van Mutio Polidoro, een zo middelmatig schilder, dat hy geen andere stukken te maken kreeg, dan die uit kracht van belofte voor het dorp geschildert moesten worden. Joseph trok naar Rome, alwaar hy een luchtige en aangename handeling van tekenen kreeg. Dewyl hy een groten geest en een goed verstandt hadt, maakte hy zyn hof by de pauzen en by de kardinalen, de welke hem veel werk aan de handt bragten. Hy hadt in dien tydt een krachtigen mededinger, namentlyk den beruchten schilder Caravage, welkers behandeling van penceel heel strydig met de zyne was. Het fraaiste werk, dat hy ooit gemaakt heeft, zyn de veldslagen, die in het Kapitool afgemaalt staan. Voor het overige is hy alleenlyk ligties over de schilderkunst henen gelopen, zonder een gedeelte daar van tot den grondt toe uitgevoert te hebben. Hy stierf in den ouderdom van tachtig jaren in het jaar 1640. Het grootste gedeelte van de schilders volgden zyne handeling in het schilderen, en de andere die van Caravage. *De Piles Abregé de las vies des Peintres.*

JOSIAS, koning van Juda, volgde zynen vader Ammon op in het jaar 94 na de bouwing van Rome, en in het jaar des werelds 3394. Hy was een wys en Godsdienstig vorst, die al het gene in zyn vermogen was aanwendde om de onderhouding van de oude wetten te herstellen. Hy liet een naauwkeurig onderzoek doen zo binnen Jeruzalem als in alle de andere steden van zyn ryk, om de plaatsen, daar men afgodery pleegde, te ontdekken; geboodt de bosschen omver te hakken, en de altaren, die aan de valsche goden toegewyd waren, onder den voet te halen. Door dit middel trok hy het volk af van die schandelyke eerbiedigheit, de welke het zelve betoonde voor de valsche godheden, en bragt het tot de schuldige aanbiddingen, die zy aan den waren Godt verschuldigt waren te doen. Hy stelde burgerlyke regeerders aan, om goed recht te doen; herstelde den tempel, deedt een reis door alle de provinciën om al het gene de godloze koningen aldaar opgerecht hadden ter eere van deze valsche godheden tot den grondt toe uit te roeien. Jeremias begon onder zyne regering zyne voorzeggingen te doen. Middelerwyl trok Pharao Necho, koning van Egypten, ten oorlog tegen de Meden en de Babyloniërs, de welke het keizerryk van Assyrië verwoest hadden. Zo dra hy gekomen was omtrent de stadt Megiddo, de welke tot het koninkryk van Juda behoort, betwistte de koning Josias Necho den doortocht van zyn leger, die hem liet aandienen, dat hy de vyandt niet was, dien hy voorhadt aan te tasten. Josias was met dit antwoordt niet vergenoegt, en terwyl hy zyne heirscharen in slagorder stelde om den strydt aan te gaan, schoot een Egyptenaar een pyl op hem af, door welken hy zo zwaar gekwetst wierdt, dat de pyn van zyne wondt hem noodzaakte zyn leger te doen aftrekken; en hy keerde te rug naar Jeruzalem, alwaar hy aan zyne wondt gestorven is. Jozephus verhaalt, dat de propheet Jeremias eenige lykdichten tot zynen lof gemaakt heeft, de welke van het volk, het welk ten hoogste gevoelig was over het verlies van zulk een deugtzamen en roemwaardigen koning, op een treurige wyze gezongen wierden. De propheet Zacharias maakt daar ook gewag van. Josias wierdt gedood in het jaar des werelds 3425, in het jaar 125 na de bouwinge van Rome, en zyn ligchaam ter aarde bestelt met zeer grote pracht in de grafstede van zyne voorouders, na dat hy 39 jaren geleeft, en 31 jaren geheerscht hadt. *II. Kon. XXIII. II. Kron. XXXIV. enz. Jozephus J. Oudh. X. b. 5 en 6 k. Torniel & Salianus in Annal sacr. Vet. Testament.*

JOSIPHON, een Jood, de zoon van Samuël, den geneesmeester, was ervaren in de Latynsche, Griekſche en Hebreeusche talen. Hy was ook wel bedreven in de Philosophie en in de wiskunst. Pierius Valerianus telt hem onder de ongelukkige geletterde lieden. *König Bibl. Vet. & Nov.*

JOSSELIN, een Cisterciënzer monnik in de XII eeuwe. Zie JOCCLIN, NB. verkeerdelyk daar gezet voor JOCELIN.

JOSSELIN, (JOHANNES) een Engelsch geneesheer, bloeide in het jaar 1672. Hy ontdekte en maakte door zyne schriften wereldkundig de seldzaamheden van Nieuw-Engelandt, met de geneesmiddelen, de welke de landzaten gebruikten om hunne krankheden te genezen, en hunne wonden en etterzweren te helen. *König Bibl. Vet. & Nov.*

JOSSIUS, of JOICE, (THOMAS) een Engelschman, uit een voornaam geslacht gesproten, begaf zich, nevens zyne zes broederen, te Londen in de Dominikaner orde, oeffende zich onder Albert den Groten, of *Albertus Magnus*, in de Godgeleerdheit en in de philosophie, ontfing, op eenen tydt met Thomas van Aquino, de waardigheit van meester (*magister*), en leeraarde vervolgens in verscheide kloosters. met groten lof de voorgemelde wetenschappen. Zynde den tydt van zeven jaren provinciaal van Engelandt, en eenigen tydt de biechtvader van koning Eduard den I geweest, verhief hem paus Clemens de V in den jare 1305, wegens zyne verdiensten, en voornamentlyk wegens zyn deugtzaam en stichtelyk leven, tot kardinaal priester, met den tytel van *St. Sabina*. Hy was in den jare 1310 benoemt om, zamen met den kardinaal Nicolaus de Prato, de waardigheit van gezant by den keizer Henrik den VII te bekleden: maar stierf onderweeg in het gebiedt van Savoje den 13 December van het laatstgemelde jaar. Zyn lyk wierdt naar Engelandt gevoert en te Oxford bygezet. Hem worden de volgende werken toegeschreven: *Super IV libros Sententiarum*; *Postilla in Psalterium*; *Comment. in Jesaiam & Jeremiam*; *Postilla in Proverbia Salomonis*; *Commentarius in Genesin*; *De conceptione B. Mariæ virginis*; *In Cantica Canticorum*; *De statu animarum post mortem*; *Sermones per annum*; *Quæstiones Theologicæ*; *Contra Iconoclastas*; *In librum Augustini de Civ. Dei*; *De doctrina scholarium*; *Contra Joh. Duns Scotum*; *Super Boëtium de Consolatione*; *De concordia libror. S. Thomæ Aquinatis*; *Quodlibeta*; enz. Doch eenigen zyn van gedachten, dat Thomas van Aquino eenige dezer opgetelde werken of geheel, of voor een gedeelte heeft opgestelt. *Godwin Hist. Angl. Panvin. Pitseus de Script. Angl. Raynald. Annal. Wadding. Annal. Minor. Anton. Senens. Bibl. Aubery. Victorellus.*

JOSUA, de zoon van Nun, uit den stam van Ephraïm, wierdt van Godt verkoren, zelfs terwyl Mozes nog leefde, om de heirvoerder en bestierder van het volk Israël te wezen. Zo dra als Mozes gestorven was, begon hy dit hoge ampt waar te nemen in het jaar des werelds 2584. De eerste daadt, die hy uitvoerde, was eenige verspieders uit te zenden om de stadt Jericho te bezichtigen, en hem kondschap van der zelver gelegenheit te brengen. Daar na trok hy droogvoets door de Jordaan met al zyn volk. Alle die in de wildernis geboren waren wierden op zyn bevel met stene messen besneden op een plaats, die om deze reden Gilgal genoemt wierdt, als of men zeide, dat de schandvlek en de smaadt van Egypten van hen was weggenomen. Veertien dagen daar na vierden zy het Paaschfeest, en middelerwyl ging Jozua de stadt Jericho belegeren. De muren van deze stadt storten van zelf ter aarde op den zevenden dag, na dat men de arke daar ter plaatse gebragt hadt. Aï wierdt insgelyx door een krygslist ingenomen en uitgeplundert. De Gibeoniten, vrezende het zelve ongeluk te zullen moeten ondergaan, gingen een verbondt aan met het volk Israël. Adonisedek, koning van Jeruzalem, misnoegt over dit verbondt, spande te zamen met vier naburige vorsten, en zy alle te gelyk vielen op de Gibeoniten aan. Josua deedt hen onderstandt, en versloeg de vyf koningen, eensdeels door zyne wapenen, anderen deels door een slagregen van hagelstenen, die Godt op den vyandt nederstortte; en het gene deze overwinning des te meer verheerlykte, was de wonderbare uitwerking van het gebodt van Josua, door het welke hy de zon in haren loop deedt stilstaan, op dat hy den tydt mogt hebben om zyne vyanden te vervolgen. Dit hemellicht gehoorzaamde op zyn bevel, en verlengde haar verblyf op de aardkim twaalf gehele uuren. Josua vervolgde zyne zege; en binnen den tydt van zes jaren veroverde hy byna alle de steden van Canaan, en versloeg dertig kleine koningies. Hunne ryken wierden verdeelt onder de overwinnaars, de welke, na langdurige moeielykheden en menigvuldige gevaren uitgestaan te hebben, de toegezeide rust begonnen te genieten volgens de Goddelyke beloften. Josua plaatste den Tabernakel binnen Silo, en stierf in den ouderdom van honderd en tien jaren in het jaar des werelds 2593, of 2600, volgens het zeggen van anderen, na dat hy het volk zeventien jaren lang geregeert hadt. Het boek van Josua, het welk in vier en twintig hoofdstukken verdeelt is, behelst het leven van dezen wonderbaren aanvoerder van Gods volk; maar niemandt weet te zeggen, wie de schryver daar van is, schoon St. Isidorus, de kardinaal Bellarminus, en eenige andere schryvers van gevoelen zyn, dat Josua zelf dit boek geschreven heeft. *Deuteron. XXIV. Josua I. enz. Jozephus Joodſ. Oudhed. Isidorus lib. VI. Orig. Bellarminus de script. Eccl. Salianus, Torniel. & Spondanus in Ann. Veter. Test. Masius in Jos. Walther Officina Bibl. enz.*

De schryvers komen niet overeen aangaande den tydt, dien Josua het volk Israël bestiert heeft. Deze verschillendheit komt voort van die van de rekening der jaren, die 'er verlopen zyn sedert den uitgang van de kinderen Israëls uit Egypten, tot den tydt, dat de grondt van den Tempel van Jeruzalem gelegt wierdt. Zommigen tonen sliptelyk den tydt aan van de bediening van ieder rechter, zonder daar onder te begrypen den tusschentydt van de openstaande rechterschappen ten tyde van de slaverny van het gevange volk, en anderen rekenen die onder een. Het zy genoeg daar omtrent hier aan te halen de verscheide gevoelens der schryvers wegens den tydt, dien Josua het opperbevel over de kinderen Israëls gevoert heeft, en die in de H. Schrift niet uit-

uitgedrukt wordt. Maſius, die verklaringen over het boek Joſua gemaakt heeft, is van gevoelen, dat hy het Joodſche volk niet langer dan zeven jaren geregeert heeft. Cajetanus, Torniel, Spondanus, Mercator en anderen rekenen 'er tien. De Vader Petavius en de Rabbynen ſtellen 'er veertien. Genebrardus, Arias Montanus, Salianus en anderen zeggen zeventien. Dit gevoelen ſchynt het redelykſte. De oude, gevolgt van verſcheide hedendaagſche ſchryvers, hebben andere giſſingen gehad. Jozephus bepaalt den tydt van de regering van Joſua op vyf en twintig jaren, en wordt daar in gevolgt van Zonaras en door Melchior Canus. Beda, Comeſtor, Freculphius, Bellarminus, Gordonius en anderen beweeren, dat hy zes en twintig jaren geregeert heeft. De Rabbynen ſtellen 'er dertig, en anderen maken gewag van een en dertig. *S. Auguſtinus l. XV. Civ. Dei c.* 11. *Sulpitius Severus. Julius Africanus. Clemens Alexandrinus lib. I. Strom. Euſebius in Chron. Nicephorus.* enz.

JOSUA BAR NUN, dat is: *Joſua, zoon van Nun.* Ebed-Jeſu eigent aan dezen ſchryver toe zeker boek, genaamt: *Godgeleerdheit*; eenige vraagſtukken over de ganſche H. Schrift, afgedeelt in twee delen; eenige beſliſſingen van pleitzaken en vonniſſen; verſcheide brieven; een werk wegens de verſcheidenheit van de kerkelyke bedieningen, en een klein werkje aangaande de geeſtelyke lofzangen. *Ebed Jeſu Catal. Script. Syriac.*

JOSUA, of ISA, bygenaamt *Zelebis*, dat is, de Edele of de Doorluchtige, zesde keizer der Turken, volgens het zeggen der Griekſche ſchryvers, want de Turkſche hiſtorieſchryvers ſtellen hem niet in het getal van hunne Sultans, gelyk zy ook *Muſulman* en *Mozes* daar onder niet rekenen, maar houden de zelve als vorſten van den bloede. Wat hier van zy, het is zeker, dat hy de oudſte zoon was van Bajazeth den I, die van Tamerlan in de vlakte van Angori in het jaar 1402 overwonnen zynde, in een yzere kouw het leven liet. Na deze nederlage maakte Joſua zich meeſter van het opperbeſtier van het ryk, zynde onderſteunt door de dapperheit der Janitzaren en het vermogen van de voornaamſte Turken, die na dien beruchten veldſlag overgebleven waren. Hy veroverde ſtormenderhandt de ſtadt Burza, binnen de welke zyne voorouders in vorigen tydt den ſetel van het keizerryk geplaatſt hadden. Van daar voorttrekkende naar Egypten, bragt hy onder zyne macht byna alle de volkeren, die tegen hem opgeſtaan waren. Zyn broeder Muſulman vatte hier door een nayver op tegen Joſua, en beſloot hem de kroon van het hoofdt te rukken. Om tot zyn oogwit te geraken hadt hy reets den onderſtandt van de Grieken, van de vorſten van Synope, en van hare bondgenoten tot zich getrokken, en naderhandt leverde hy hem ſlag; maar het leger van Joſua de nederlaag gekregen hebbende, wierdt hy van zyn broeder gevangen, terwyl hy meende te ontſnappen, de welke hem, na een vierjarige regering, liet wurgen, in het jaar 1406. *Leunclavius in Annal. Turc. Calchondylas Hiſt. Turc. Johannes Sagredo.*

JOTAPATA, of JONITERA, voor dezen de ſterkſte ſtadt van Galilea in den ſtamme Sabulon. Zy was op een berg gelegen, en rondom bezet met ſcherpe en ontoegankelyke rotſen, uitgenomen het Noorder gedeelte, waar langs men den berg beklimmen kon. Jozephus de hiſtorieſchryver verdedigde deze ſtadt kloekmoedig tegen Veſpaſianus. Hy beſchryft 'er het beleg van, het welk vry merkwaardig is, en toont aan, hoe dat de ſtadt verovert zynde, Veſpaſianus de zelve liet verwoeſten. *Jozephus Jood. Oorl.* III. 11. *enz.*

JOTAPE, de dochter van Sampſigeram, koning der Emeſſeniërs. Zy was getrouwt met Ariſtobulus, broeder van Agrippa, bygenaamt de Grote. Zy kreeg by hem eene dochter, genaamt *Jotape*, naar haren naam, de welke doof was. *Jozephus Joodſ. Hiſtor.* XVIII. 8.

JOTAPE, de dochter van Antiochus, koning van Comagene, trouwde met Alexander, den zoon van Tygranes, koning van Armenië. Men verhaalt, dat de kinderen, die uit dit huwelyk geſproten zyn, den Joodſchen Godsdienſt verlaten hebben, om dien der Grieken aan te nemen. *Jozephus Oudheden* XVIII. 8.

JOTHAM, de zoon van Azaria, koning van Juda en van Geraſa, die van Jeruzalem was, volgde zynen vader op in het koninkryk. Deze was geſtorven in het jaar des werelds 3277. Jozephus verhaalt, dat 'er aan dezen vorſt geen vereiſchte deugdt ter wereldt ontbrak, zynde hy niet min Godsdienſtig, dan rechtvaardig. Hy hadt een byzondere genegenheit over voor de ſtadt Jeruzalem, en was ten hoogſten zorgvuldig om deze grote ſtadt te herſtellen en te verſieren. Hy liet het voorhof en de deuren van den Tempel hermaken, en een gedeelte van de vervallene muren weder ophalen, waar by hy zeer ſterke torens voegde, voorzag mede in alle wanſchikkelykheden van zyn koninkryk, en overwon de Ammoniten, de welke hy eene ſchatting opleide. Verder breidde hy de uitgeſtrektheit en macht van zyn ryk zo ver uit, dat hy niet min van zyne vyanden gevreeſt wierdt, dan bemind van zyn eigen volk. Hy ſtierf in het jaar 3292 na de ſchepping des werelds, zynde het 16 jaar van zyne regering. *II. Kon. XV. II. Kron. XXVII. Jozephus Oudh. IX.* 11. *Torniel in Annal.*

JOTHAM, de jongſte zoon van de kinderen van Gideon, rechter van het volk van Iſraël. Hy ontſnapte de verwoedheit van Abimelech, natuurlyke zoon van den zelven Gideon, die reets zeventig van zyne broederen hadt laten om hals brengen. Hy vertrok zich op den berg Garizim, en verweet aan de Sichemiten hunne ondankbaarheit en bloedgierigheit, door de welke zy de verwoede ſtaatzucht van Abimelech onderſteunt hadden. Hy gaf hen zo veel te verſtaan, dat het hen eenmaal leed zou zyn, zyn geſlacht op zulk eene wrede wyze mishandelt te hebben, en daarenboven Abimelech op den troon geholpen, en hem voor hunnen wettigen opperheerſcher te hebben erkent. Ten dezen opzichte ſtelde hy hen voor de fabel van de bomen, de welke den doornboſch tot hunnen koning verkoren hadden. *Recht.* IX 7. *enz.*

JOTHAM, de twede zoon van Jadai, uit het geſlacht van Juda. *I. Chron. II.* 47.

JOUARE, of JOUARS, in 't Latyn *Jovara*, het welk zo veel wil zeggen als *Jovis ara*, om dat hier ter plaatſe van ouds een tempel van Jupiter heeft geſtaan, eene ryke abdy van Benedictyner nonnen, welker abdiſſe onmiddelyk onder den Roomſchen ſtoel ſtaat, gelegen in het Franſche landſchap Brie, op de grenzen van Ile de France, niet verre van Meaux. De ſchryver van het leven van St. *Faro* maakt gewag van eenen St. *Ado*, ſtichter van deze abdy. Hier wierdt in den jare 1130 eene kerkvergadering gehouden door Godefroi, biſſchop van Chartres, om wraak te nemen, door middel van de kerkelyke ſtraffen, over den moordt van Thomas, prioor van de abdy van St. Victor. Men vindt aangaande dit geval een brief in het XVII Deel van de *Kerkvergaderingen*, van den druk van de Louvre, geſchreven door *Stephanus*, biſſchop van Parys, nevens meer andere ſtukken in den laatſten druk van de gemelde *Kerkvergaderingen.* Zie *S. Bernardi & Petri Cluniacenſis Epiſt.*

JOUBERT, (LAURENTIUS) Raadsheer en gewoon geneesheer van den koning van Vrankryk, en van Navarre, eerſte hoogleeraar, kancelier en rechter van de hogeſchole van Montpellier, wierdt geboren te Valence, in het Dauphiné, den 16 December in het jaar 1529. Hy was leerling van Sylvius te Parys, en van Argentier te Turin, en maakte zich vermaard door de geleerde leſſen, die hy als hoogleeraar gaf te Montpellier, en nog meer door de boeken, die hy in druk heeft laten uitgaan. Men hadt zulk een vertrouwen op zyne kenniſſe en ondervinding, dat Henrik de III, die zeer begeerig was om kinderen te telen, hem te Parys ontboodt, in hope, dat door de ſeldzame bekwaamheit van dezen geneesheer al de hinderpalen, door welke zyn huwelyk onvruchtbaar was, zouden kunnen weggenomen worden. Maar deze vorſt wierdt in zyne verwachting bedrogen. Joubert wierdt van eene geweldige ziekte te Lombes aangetaſt, die hem uit de wereldt rukte op den 29 October in het jaar 1582. Hy heeft een groot getal ſchriften in 't licht gegeven, zo in 't Franſch, als in het Latyn. Zyne Latynſche verhandelingen maken twee Delen uit in folio in de drukken van Frankfort van de jaren 1582, 1599, en 1645. Een van zyne aanmerkelykſte werken zyn zyne zogenoemde *Paradoxa*, tegen de welke verſcheide geneesheeren geſchreven hebben, die hy niet nagelaten heeft te wederleggen. Men heeft aangemerkt, dat zyne verhandeling *van het lagchen* in het Franſch is geſchreven, hoewel hy, wanneer hy de zelve in 't licht gaf, op den tytel liet ſtellen, dat *Johannes Paulus Zangmeeſter*, een edelman, geboortig van Augsburg, en leerling van Laurentius Joubert, de zelve uit het Latyn in het Franſch hadt vertaalt. Zyne *Errores populares* maakten veel gerucht, om dat hy in de zelve met al te grote vryborſtigheit verſcheide netelige ſtoffen verhandelde. Miſſchien hadt men nooit te voren in de Franſche tale geſchreven over het ſtuk van de maagdom, en over dat van de voortteeling, met zulke onbewimpelde en natuurlyke uitdrukkingen. Hy breidde zich over die ſtoffe zo verre uit, dat hy drie getuigeniſſen, opgeſtelt door gezwore vroedvrouwen, die op het bevel van het gerecht onderzoek hadden gedaan, of de klagten van zekere dochters, die zich beklaagden van verkracht te zyn, rechtmatig waren. De eerſte van deze verklaringen wierdt belegt te Bearn; de twede te Parys, en de derde binnen Carcaſſonne. De eerſte verklaring behelſt, dat de klagende vryſter maagdt was; en de twee andere, dat haar geweldt van oneer was aangedaan. Joubert vergelykt op een zeer naauwkeurige wyze de uitdrukkingen, van welke die vroedvrouwen zich bedienen. Men heeft in Hollandt in het jaar 1686 een boek gedrukt, dat voor tytel voert: *Tableau de l'Amour, conſideré dans l'état du mariage.* Zie de *Nouvelles de la Republique des Lettres mois d'Octobre* 1686, *pag.* 1221. Dit boek is verſcheide malen in het Nederduitſch gedrukt, onder dezen tytel: *Venus minzieke Gaſthuis*, enz. het welk doedt denken, dat zo wel de vrouwelyke, als de mannelyke ſexe een goeden aftrek van dit boek in Nederlandt heeft gemaakt. Zie *De Boekzaal van P. Rabus van de maanden Julius en Auguſtus* 1695, *pag.* 122 *enz.* De ſchryver van dat boek bedient zich van den naam van *Salocini*, Venetiaanſch arts; maar men weet, dat zyn naam is *Nicolaus Venette*, en dat hy geneesheer te Rochelle is. De zelve haalt diergelyke verklaringen aan, en het is van hem, dat *Furetiere* ontleent heeft het geen hy dien aangaande zegt op het woordt van *Maagdom.* Om weder tot Joubert te komen, hy wierdt beſchuldigt de gemelde verklaringen zelfs uitgevonden te hebben. Hy wederlegt dit zeer wel in een brief *à ſes Amis & bien diſans*, noemende den gene, die hem de verklaringen van Parys en van Bearn heeft laten toekomen. Wat aangaat die van Carcaſſonne, men weet voor vaſt, dat hem die ter handt is geſtelt door zeker perſoon, die de voornaamſte geheimſchryver was van den maarſchalk Dampville, die de zelve menigmaal uit vermaak plagt op te zeggen. Joubert was genoeg belemmert alleenlyk met de uitdrukkingen te verſtaan, die deze vroedvrouwen gebruikten, om de zelve behoorlyk te kunnen toevoegen aan de verſcheide delen van het lidt, het welk de twee geſlachten onderſcheidt: want hy vindt geen de minſte zwarigheit in zo vele ſtukken, als die de vroedvrouwen daar van bybrengen, te zamen te vinden: daar worden 'er in de gemene ontledingen zeſtien of zeventien aangetoont, die men op order kan aanhalen. La Croix du Maine merkt aan, dat eenigen beweert hebben, dat Joubert al te vryborſtig en al te opentlyk geſproken heeft, en haalt zekere plaatſen aan in zommige

mige van zyne werken, die al te aanstotelyk zyn, en voornamentlyk in zyn werk van de *Errores populares*: maar, zegt hy, de schryver heeft diergelyke kittellachtige uitdrukkingen voor tedere ooren met geen ander inzicht gebruikt, dan daar toe genoodzaakt zynde op zulke eene naakte wyze te spreken, om zich te doen verstaan, byzonderlyk van de genen, die begerig waren eenig voordeel uit zyne boeken te halen. Scevola Sammarthanus heeft geen ongelyk, als hy zegt, dat dit tot nadeel van den schryver gestrekt heeft. Joubert zelf begreep dit genoegzaam; want hy staakte zynen arbeidt; en ten opzichte van het gene hy reets hadt uitgegeven, trachtte hy genoegen te geven wegens eenige klagten. Het wierdt niet wel genomen, dat hy zyn boek hadt opgedragen aan de koninginne van Navarre, die een zeer deugtzame en edelmoedige vorstin, en een ware spiegel en voorbeeldt van eerbaarheit was, gemerkt hy in het begin van zyn werk stoffen te verhandelen hadt, die, gelyk men zegt, wat aanstotelyk zyn, en zien op de schamelyke delen, dewyl hy schreef van de ontfangenis, voortteling, zwangerheit, en baring. Hy gaf voldoening wegens deze klagten door de redenen, die hy bybragt in den tweden druk: want, behalven de verontschuldigingen, die hy en Lodewyk Bertravan voorwendden, veranderde hy de opdragt, en droeg dit gansche werk op aan den heere van Pibrak, kancelier van de gemelde vorstinne, om te verkiezen en uit te trekken die redeneringen, van welke hare Majesteit eenige kennis mogt hebben, en waar van zy zonder eenige aanstotelykheit kon oordelen, mits de gemelde heer het overige voor zich zelf behieldt, als beter met zyne bevoegtheit overeenkomende. Daar wierden nog andere klagten tegen hem ingebragt, te weten, dat het veel beter zou geweest hebben, dat hy diergelyke zaken in de Latynsche tale geschreven hadt, gemerkt dusdanige redeneringen zo kwalyk niet luiden in een vremde, als in een gemene tale, en dat daar door de vrouwen en dochters, die deswegen schamelyker zyn, geen kennis van zulke dingen zouden gekregen hebben. Cabrol voegt het volgende daar by: „ Joubert heeft „ genoegzame voldoening gegeven in zyn brief *aan zyne vrienden* „ *en voorsprekers*, dewyl hy duidelyk genoeg aantoont, dat de „ kuischste vrouwen van de wereldt dit boek wel mogen lezen, „ en dat de zelve daar uit niet anders dan deugtzame dingen zullen leren, die meest hun huwelykspligt betreffen, waar uit „ de getrouwde mannen insgelyks hun voordeel kunnen trekken. „ Wat de jonge vryters belangt, die kunnen geen woordt begrypen van al het gene de vleeschelyke werkingen betreft, zo de „ zelve, by wyze van spreken, naar ziele en ligchaam oprechte „ maagden zyn. Maar ten overvloedt, om alle man te vrede „ te stellen, zo wel in dit, als andere voorvallen, heeft hy sedert „ dien tydt besnoeit al het gene eenigzins tedere ooren zou kunnen kwetzen, wel wetende, dat men zich niet alleenlyk behoort te onthouden van het kwaadt, maar zelfs van den schyn. „ Het kwam heel vremd voor, dat hy het bovengemelde boek „ hadt opgedragen aan de koninginne van Navarre, gemalinne „ van Hendrik den IV: maar alle deze stribbelingen en kwade „ geruchten, verre van den aftrek van dit boek te stremmen, „ verstrekten merkelyk, dat het zelve des te begeriger gezocht „ wierdt". De verhandeling van de *Errores populares*, zegt Cabrol, wierdt binnen den tydt van zes maanden op vier verscheide plaatsen gedrukt, te weten te Bourdeaux, te Parys, te Lions, en te Avignon, zynde daar van op ieder plaats niet min dan zestien honderd afdrukken gemaakt. „ Dit boek (vervolgt hy) kwam „ in zulk eene hoogachting, dat het zelve in het begin voor tien „ of twaalf stuivers te koop geweest zynde, naderhandt voor een „ kroon, ja zelfs voor vier guldens is verkocht geweest: even „ gelyk in den tydt van grote duurte, of hongersnoodt, de prys „ van het graan dagelyksch opslaat. Dat meer is, iedereen vroeg „ by de drukkers en boekverkopers naar het vervolg van dit werk, „ en zelfs viel men den schryver alle dagen moeielyk, ten einde „ hy het overige in het licht wilde geven, ten minste van vyf „ tot vyf boeken, zo hy het gansche werk niet op eenmaal wilde „ uitgeven, volgens de verdeeling, die hy daar van gemaakt „ hadt, behalven het gene hy nog daarenboven hadt belooft. „ Maar hy hadt zulk een spyt, en was zo gevoelig wegens de „ gemelde steken, dat hy, als een grootmoedig man en uittermaten eerzuchtig, menigmaal in twyffel gestaan heeft, gelyk „ my heel wel bekend is, om al het gene hy over dit stuk hadt „ geschreven te verbranden". Dit werk moest behelzen zes Delen, elk in het byzonder afgedeelt in vyf boeken; maar het gemeen heeft 'er niet meer dan het eerste van gezien, en een gedeelte van het twede. Wanneer hy het eerste Deel uitgaf, voegde hy een tafel daar by, die de verdeeling aanwees van het gansche werk, en de tytels van alle de hoofdstukken, uit welke ieder boek zou bestaan. Maar dewyl hy zelf het twede Deel niet op de drukpers heeft gebragt, is het zelve niet gelykformig geweest aan het ontwerp, het welk hy daar van gemaakt hadt. Dit twede Deel is niet verdeelt in vyf boeken, en de vyf en twintig hoofdstukken, die het behelst, komen niet overeen met die van het ontwerp, noch in getal, noch omtrent het onderwerp. De reden daar van blykt gemakkelyk uit de woorden van Cabrol. „ Men heeft hem", zegt deze schryver, „ tot nog toe niet „ kunnen bewegen tot het uitgeven van de andere Delen, de welke hy zo geheim houdt, dat 'er geen middel is om de zelve te „ kunnen zien, of eenige kennis daar van te bekomen. Ik, „ ziende zyn vast voornemen (om niet te zeggen halssterrigheit) „ heb goedgevonden eenige hoofdstukken, die ik voorhenen „ van hem gekregen hadt, in druk te laten uitgaan: want hy „ hadt my die gunst wel bewezen van zekere stellingen, waar „ over ik zyne uitlegging en bericht verzocht, breder te verklaren. Het getal is wel niet groot, maar het meeste gedeelte „ van de hoofdstukken is zeer lang en stofryk; zo dat 'er, indien „ iemandt die in een groter getal wilde afdelen, weinig min dan „ dertig zouden wezen. De Heer Joubert hadt die zelf doorgehaalt langen tydt te voren, eer hy het eerste Deel van zyne „ *Errores populares* in het licht gaf, en zyn zekere stoffen, die sedert dien tydt door hunnen schryver gebragt zyn tot de gemene verdeeling van het gehele werk, zo in het gemeen, als in „ het byzonder, om hun plaats te hebben, de eene in het zevende boek, de andere in het elfde, in het zeventiende, het „ twintigste, en zo vervolgens, tot het dertigste boek toe. Ik „ heb anderszins weinig bezorgt geweest om de zelve te plaatsen, „ dewyl men tegenwoordig niet anders van den schryver, volgens „ zyne belofte, kon bekomen". De gemelde Cabrol verzekert voorts, dat, terwyl hy dit steelsgewyze liet drukken, hy in het huis van den drukker door den Hre. Joubert verrascht wierdt, die zeer misnoegt was over zyne onderneming. „ Evenwel (vervolgt hy) wanneer hy hoorde, dat zulks geschied was, uit „ inzicht om u een geschenk te doen, gaf hy verlof aan den „ drukker van met zyn werk voort te varen, gevende hem „ daarenboven twee schone redeneringen, vertaalt uit zyne „ *Paradoxa* door zyn oudsten zoon *Izaak Joubert*". Men moet aanmerken, dat Gaspar Bachot, Raads- en geneesheer des konings, in het jaar 1626 uitgegeven heeft zeker boek, het welk hy over langen tydt geschreven hadt, om het oogmerk van Laurentius Joubert uit te voeren ten opzichte van het derde Deel van zyne *Errores populares*. Deswegen volgde hy de hoofdstukken van de boeken volgens de verdeeling, die hy daar van vondt in de tafel, gevoegt by het eerste Deel: maar hy schikte het werk op naar zyn eigen trant en welgevallen, zonder by de woorden van Joubert te blyven. Dit boek van Gaspar Bachot is genoemt *Erreurs populaires touchant la Medecine & Regime de santé*. Deze schryver is niet bekend by *Lindenius Renovatus*. Het zal hier ter plaatse niet ongelegen komen een byzonder stukie aan te halen, waar uit men genoegzaam zal kunnen afnemen, dat Joubert zedig was, en zich heel wel wist te houden binnen de palen van zedigheit by zyne kennisse. Gaspar Bachot, van welken zo even is gesproken, wierdt tot het leeraarschap in de geneeskunde verheven in het jaar 1592. Hy beroemde zich van zyne stelling tegen alle zyne tegenstrevers staande te hebben gehouden, en zag zyn ampt van leeraar aan als een zegeboom van zyne overwinning. *Maar zo dra ik uw antwoordt hadt gelezen*, dus schreef hy aan den Hre. *de Lorme*, gewoon geneesheer van Lodewyk den XIII, en eerste geneesheer van de koninginne moeder, *waar door gy my berichtte, dat wylen de Hr. Joubert, uw amptgenoot en boezemvriendt, van zich zelf plagt te zeggen*: „ Ik ben driemaal tot „ leeraar verheven, maar nooit zal ik geleerd worden", *daar hy nochtans een zeer geleerd man, en met den laauwerkrans van het leeraarschap in drie verscheide hogescholen vereert was, en schoon hy van al de wereldt met verwondering wierdt aangezien, kon hy echter zich zelf niet voldoen. Sedert dien tydt*, vervolgt de zelve schryver, *begon ik zulk een mistrouwen van myne eige krachten en bekwaamheit te hebben, dat ik al dien vorigen arbeidt onnuttig oordeelde, zonder hoop van ooit tot de oprechte geleerdheit te zullen geraken, dewyl een man van zulk een zeldzame geleerdheit, als een andere Socrates, zyn onvermogen openhertig bekende, of ten minste zyne vrees te kennen gaf van nooit het doelwit, het welk hy met zyne begeerte beoogde, te kunnen bereiken.* Daar is gezegt, volgens het getuigenis van *La Croix du Maine*, dat Joubert geboren was op den 6 December in het jaar 1529; maar hier dient bygevoegt, dat 'er in het omschrift van zyn afbeeldsel, in koper gesneden, het welk uitkwam in het veertigste jaar van zyn ouderdom, het jaar 1570 te lezen stondt; waar uit zonnenklaar blykt, dat hy in het jaar 1530 moet geboren zyn. Rondelet, wiens gunsteling en leerling hy is geweest, en dien hy opvolgde in het jaar 1567 in het ampt van koninklyke hoogleeraar in de geneeskunde te Montpellier, vertrouwde hem op zyn doodbedde alle zyne handschriften, en verzocht hem de zelve te willen overzien, verbeteren, en in 't licht geven. Joubert bekwam die hoge bediening van koninklyk hoogleeraar, na dat hy een krachtigen woordentwist van vier achtereenvolgende dagen hadt uitgestaan over verscheide stellingen, de welke met verscheide andere van zyne verhandelingen gedrukt zyn te Lion in het jaar 1571. Daar worden onder deze verhandelingen eenige aanmerkingen gevonden, die tot opheldering van zekere plaatsen in zyne Paradoxen verstrekken. Hy hadt in zyn twede Paradox beweert, dat het mogelyk is, dat een mensch langen tydt kan leven zonder te eeten of te drinken. Men morde tegen deze stelling, als of hy daar mede hadt willen zeggen, dat Mozes, Elias, en Christus zonder eenig mirakel vele dagen hadden kunnen vasten. Hy beantwoordde deze tegenwerping naar behoren; want zyn antwoordt wierdt goedgekeurt door Johannes de la Place, bedienaar van de kerk van Montpellier. De goedkeuring van dezen predikant wordt niet gevonden in de Fransche vertaling van dit geschrift van Joubert; maar men kan die vinden in den Latynschen druk van zyne werkies, uitgegeven te Lion in het jaar 1530. Dit strekt tot bevestiging van het gene men gezegt heeft, dat Joubert van den hervormden Godsdienst was. Hy is ook een vernieuwer geweest van de Fransche spelding; want hy plagt te schryven: *Jantil, accion, parfet, amer*, in plaats van *gentil, action, parfait, aimer*. Hy maakte ook onderscheidt tusschen de *V* medeklinker, en de *U* zelfsklinker, en beweerde, dat de medeklinker anders als de zelfsklinker moest geschreven worden. *Bayle Dict. Crit.*

JOUBERT, de zevende grootmeester der orde van S. Jan van Jeruzalem, wierdt na *Gasto*, of *Castio*, in den jare 1169 verkoren, en ondersteunde de Christenen tegen de Saracenen. Maar wanneer de zelve in Syrië ongelukkig waren, en de koning van Je-

Jeruzalem met die barbaren een stilstandt moest maken, trok zich Joubert dat zodanig ter herte, dat hy daar van stierf in den jare 1179. *Roger de Moulins* volgde hem op in de waardigheit van grootmeester. *Bosio Hist. de l'ordre de S. Jean. Naberat.*

JOUGNE, een klein steedtje, of oud vlek met een kasteel, gelegen in het Franche Comté, naby den berg Jura, in het drossaardschap van Pontarlier, vyf mylen van de stadt van dien naam, naar den kant van het Zuiden. *Baudrand.*

JOUR, in het Latyn *Jovium*, of *Jurium*, een klein steedtje, met een kasteel, in het Franche-Comté, in het drossaardschap van Pontarlier gelegen, een myl van de stadt van dien naam. Daar is in dit zelve drostschap een dorp met een abdy, die ook den naam van *Jour* draagt, en aan het meir van Jour gelegen is, zeven mylen van Pontarlier naar den Zuidkant. Deze twee plaatsen hebben aan een gedeelte van het gebergte Jura den naam van *Mont-Jour* gegeven. Van het gebergte zie hier na op JURA. *Baudrand.*

JOURA, van ouds *Gyarus* en *Gyaros* genoemt, een klein eilandt in den Archipel, werwaarts de Romeinen de meeste misdadiger plagten te verbannen, om dat het een woest en onaangenaam eilandt was, en dus wel tot een gevangenis kon dienen. Daar van hadden de Latynen het spreekwoordt: *brevibus Gyaris dignum.* Dit eilandt wordt tegenwoordig niet dan van eenige arme visschers bewoont. *Philo Judæus in Flacc. Tacitus Annal. lib. III. cap. 69. Strabo lib. X. Juvenalis Sat. I. Philostr. Vit. Apoll. lib. VII. cap. 16.*

JOURDAIN, (ANTONIUS) een Jesuit van Saint-Flour, gestorven in het jaar 1636, heeft in het jaar 1624 te Lion in het licht gebragt de wortels of grondregelen van de Hebreeusche tale, die hy in vaarzen begrepen heeft, met zyne Latynsche uitlegging en aanmerkingen. Hy heeft byzonderlyk gedoelt op de kortheit, en is zir ryker en overvloediger van gedachten dan van woorden. *P. Alegambe Bibl. Soc. Jesu. Baillet Jugem. des Scav. sur les Grammairiens Hebreux.*

JOURDAN, (RAIMUNDUS) een edelman van Querci, burggraaf van St Antoni in het zelve landt, leefde in het jaar 1206. Hy wierdt monnik in het klooster van Montmajor te Arles, en was een dichter van Provence. Nostradamus maakt gewag van hem in het leven van de dichters van Provence.

JOUSWIER, een dorp van de Vriesche grietenye Dongerdeel, in het kwartier Oostergoo, het welk met Oostrum door een Gereformeerd predikant wordt bedient, staande onder de classis van Dokkum.

JOUWER, JOUWR, of *Hiauwre*, voor dezen een buurt, begrepen onder het dorp en de parochie van Westermeer, maar nu een vlek, in de Vriesche grietenye Haskerlandt, naar den kant van Westergoo, onder het kwartier der Zevenwolden. Het is zo aanzienlyk, dat het byna de gedaante van een stadt heeft. Men zegt, dat het zynen naam van *Jouwer*, of eigentlyk *de Jouwer*, heeft gekregen, om dat zekere kooplieden aldaar *Jouwer*, gelyk de Vriezen spraken, of haver en andere waren, in zekere buurt van drie of vier huizen te koop hadden. Het heeft een vrye jaarmarkt, die op den 24 September valt, en eene wekelyksche markt, welke voorrechten, nevens meer andere, het van overlang van den prelaat van Haske heeft verkregen, en de welke door den Raadt van keizer Karel den V, uit name van het huis van Oostenryk en Burgundië, in den jare 1525 zyn bevestigt. Hier staat een fraaie kerk, met een schonen toren, als mede een Raadhuis. In den oorlog van dezen Staat met Spanje wierdt 'er aan de Westzyde van Jouwer eene schans opgeworpen, maar na het verdryven der Spaanschen, door last der Staten van Vrieslandt geslecht, zynde sedert in het woonhuis en den tuin van den Heere Grietman van Haskerlandt verandert. Hier stonden wel eer twee Staten, gelyk men in Vrieslandt zegt, of vaste huizen; het eene, *Heerma* genaamt, stondt onder de Jouwer; en het andere, *Lukiama* geheten, onder Westermeer. Men heeft 'er ook gilden om naar de papegaai en naar de gans te schieten. Kerk en predikant van de Jouwer behoren onder de classis van de Zevenwolden. *Winsemius achter zyne Kronyk van Vrieslandt. Oudheden van Vriesl.* enz.

JOVIANUS, of JOVINIANUS volgens anderen genoemt, was geboortig van Singidon, eene stadt van Pannonië. Hy wierdt tot Roomsch keizer verheven door de verkiezing van het krygsvolk, na de doodt van Julianus den verloogchenaar of Apostaat in het jaar 363. Hy was aanzienlyker door de verdiensten van zyn vader, den grave Varronianus, dan door zyne eige bekwaamheit: want hy was nog heel jong, en diende onder de keizerlyke lyfwacht. Hy weigerde in 't eerst deze hoge waardigheit te aanvaarden, betuigende, dat hy geen gebiedt wilde voeren over afgodische krygslieden; maar zy alle hem verzekert hebbende, dat zy Christenen waren, nam hy hunne aanbieding aan, en liet zich tot keizer kronen. De rykszaken waren in een slechten staat; hy trachtte de zelve te verbeteren, en begon zyne regering met het sluiten van een vredesverbondt met de Persianen, het welk zo schandig en zo nadeelig was aan het Roomsche ryk, dat hy daar door het morren en bespotten van al het volk op zyn hals haalde. Hy stondt af aan de Persianen vyf wingewesten, met versterkte plaatsen, die tot een onveroverlyk bolwerk van het Roomsch ryk strekten. Hy leverde nog onder andere plaatsen van aangelegenheit aan hen over de schone en sterke stadt Nisibis, en die van Sangara, en hem wierdt, niet zonder grote moeite, toegestaan, dat de inwoonders daar uit mogten trekken om zich op den Roomschen bodem te begeven. Hy verbondt zich daar toe, dat hy nooit geen onderstandt meer zou bieden aan den koning van Armenië, de welke altoos volstandig lyk de goede en getrouwe vriendt der keizeren geweest was. Dit was, zeggen de historieschryvers, een soort van goddeloosheit; het verderf van dien getrouwen vriendt, en de ondergang van gansch Armenie. Men kan geen jammerlyker geval lezen, dan de beschryving van den toestandt, in welken de inwoonders van Nisibis zich toen bevonden, wanneer zy door geweldt genoodzaakt wierden om zich met ter woon elders henen te begeven. De smekingen, met welke zy Jovianus poogden te bewegen, dat hy hen niet wilde dwingen om hun vaderlandt te verlaten, waren zo krachtig en zo doordringende, dat zy een stenen hert zouden vermurwt hebben; echter gaf hy hen geen gehoor; maar hieldt zich by de verbindtenis van zyn woordt, en by de vreze van trouwloosheit te begaan: maar men was van gedachten, dat hy de rechte oorzaak van zyn achterdocht niet uitte. Verscheide schryvers hebben over deze zaak tot zyn nadeel, en andere hebben een weinig tot zyn voordeel en verontschuldiging geschreven. Wat redenen Jovianus eigentlyk gehad heeft om zulk een schadelyk en nadeelig vredesverbondt aan te gaan, en of de zelve gewigtig en billyk zyn, zal men hier niet verder onderzoeken. Het zy genoeg, dat men aanmerke, dat 'er toen ter tydt een krachtige afkeer tusschen de Christenen en Heidenen was. De afgodendienaars hadden een keizer, te weten Julianus den verloochenaar, verloren, dien zy beminden, en van welken zy grote dingen verwacht hadden: zy hadden zich gestreelt, dat zyn krygstocht tegen de Persianen voordeelig en roemruchtig zou geweest hebben, en zy zagen, dat de doodt hem die heerlyke overwinningen uit de handt gerukt hebbende, hy tot zyn opvolger gekregen hadt een Christen vorst, onder wiens bestiering de rykszaken tot een ellendigen staat vervallen waren. Met tegen zulk een vorst te morren, hem te lasteren en te hekelen, gaf men ter zelver tydt den vollen toom aan verscheide driften: hier door wierdt de roem van Julianus opgeveiselt; de Christenen wierden gedrukt en versmaad, en men offerde aan den afgodt der staatkundige verwaandheit en aan den yver van den Godsdienst. Men liet niet na van volgens den indruk van alle de hooftgronden yverig voort te varen; men maakte allerlei schimpdichten, om Jovianus te bespotten. De beschimpers van Antiochië deden hun uiterste best om boven andere hier in uit te munten; zy strooiden lasterschriften uit tegen hem langs de straten; zy plakten eenige andere schimpschriften aan, en verdraaiden tot spot eenige plaatsen van de Iliaden van Homerus; die zy hem toevoegden, en onder anderen die van het derde boek, daar Paris zo straf over den hekel wordt gehaalt van zyn broeder Hector; en die van het twede boek, daar Ulysses Thersites dreigt hem tot op de naakte huidt te zullen ontbloten, en aldus schandelyk weg te jagen. Een oud wyf, die de grootte en de welgemaaktheit van zyn ligchaam bekeek, verstaan hebbende, dat hy een onverstandig en hersenloos vorst was, riep overluid uit: *Zie daar een man, wiens gekheit zo groot is als zyn ligchaamsgestalte.* Suidas, die alle deze dingen verhaalt, hadt reets gezegt, dat deze keizer zeer onbedreven en onwetend was; dat het hem aan opvoeding ontbrak, en dat hy door zyne lasthertige onachtzaamheit verduisterde en uitdoofde het geen de Natuur hem geschonken hadt. Eutropius en Ammianus Marcellinus spreken geheel anders van hem, en zeggen, dat *hy anderszins geen onkundig, noch onvoorzichtig man was.*

De historieschryver Socrates verhaalt, dat op zyn bevel alle de tempels der Heidenen gesloten wierden, en dat de slagtoffers der afgoden, die zo sterk in zwang gingen onder de regering van den keizer Julianus, aanstonts overal gestaakt wierden. Hy droeg vooral byzondere zorg, dat de uitgebanne kerkvoogden te rug geroepen wierden, en gaf aan de ketters genoegzaam te kennen; dat hy in gener voegen eenige tweedragt onder hen wilde dulden. Doch zyn voornemen was door middel van zoetigheit en goedaardigheit alle scheuringen in de kerk uit te roeien. Hierom gaf hy hen te verstaan, dat hy niemandt meende te vervolgen of te onderdrukken; maar dat hy byzondere liefde en achting zou toedragen aan die genen, die hunnen yver zouden doen blyken om de rust en vrede te handhaven. Het is ook aan te merken, dat hy een straffe wet liet uitgaan tegen die genen, die nonnen of kloosterzusters ten huwelyk verzochten, of de zelve met oneerbare en geile oogen aanzagen. Zyn bevel was, dat de overtreders naar de uiterste strengheit en met de zwaarste halsstraffe zouden gestraft worden. Hy kwam tot deze strafheit om daar door de ongebondenheit te beteugelen, die men gepleegt hadt ten tyde van den keizer Julianus met kloosternonnen te trouwen, en met dan eens geweldt, en dan weder alle listen en lagen in 't werk te stellen om de zelve tot oneer te brengen. Ondertusschen hadt hy een korte vreugdt en genot van het gezag, het welk hy zo waardiglyk gebruikte, en het te gelyk het keizerryk en het leven in een plaats, genaamt Dadastanum, tusschen Galatië en Bithynië. Dit geschiedde 's nachts op den 17 February in het jaar 364, na dat hy zeven maanden en twee en twintig dagen geheerscht hadt, hebbende geen hoger ouderdom dan van drie en dertig jaren bereikt. Men vondt hem in zyn bedt gesmoort door den damp van de kolen, die men in zyn slaapkamer, om die te drogen, aangestoken hadt. Men mag hier niet vergeten, te verhalen dat Jovianus nog hooftman zynde van de keizerlyke lyfwacht ten tyde van Julianus, door dezen vorst aangezocht wierdt om zyn geloof te verzaken, het welk hy met een zeldzame edelmoedigheit en standvastigheit weigerde te doen. Zyn vader, die den dienst verlaten hadt om in zyn huis een stil en gerust leven te leiden, heeft den tydt niet gehad om tot de waardigheit, die hem toegeschikt was, op te klimmen: want hy stierf eer dat Jovianus zyn voornemen werkstellig gemaakt hadt van hem tot zyn amptgenoot in het burgermeesterschap aan te nemen. Deze waardigheit wierdt opgedragen aan Varronianus, die nog een kindt en de zoon was van Jovianus en van Charitas;

ritas, dochter van Lucillianus. *S. Hieronymus in Chron. Ammianus Marcellinus lib. XXV. Theodoretus l. IV. Socrates l. VI. Sozomenus l. VI. Bayle Dict. Crit.*

JOVINIANUS, een monnik van een klooster, het welk door St. Ambrosius bestiert wierdt in de voorsteden van Milaan. De tucht van dezen kerkvoogdt viel hem te hard, daarom verliet hy het klooster, met nog eenige anderen, de welke hy met zyne dwalingen hadt aangestoken. Dit geschiedde in het jaar 382. Zy wilden naderhandt weder in het klooster komen, maar dewyl zy geen oprechte blyken van een ware boetvaardigheit en berouw gaven, en hunne zamenleving zeer bederffelyk en vergiftig bevonden wierdt voor de andere monniken, wierden zy alle afgewezen. Jovinianus, door deze weigering gehoont, begon in het openbaar te leeraren, dat het vasten en de goede werken tot de boete niet vereischt wierden; dat de maagdelyke staat geen 't minste voorrecht hadt boven den echten staat; dat 'er niet meer dan een en de zelve vergelding was voor de gelukzaligen; dat Christus geen waarachtig vleesch hadt aangenomen; dat de gedoopten niet tot zonde kunnen gebragt worden door de verzoeking van den bozen geest, en dat de moeder van onzen Zaligmaker niet was maagdt gebleven na de baring. St. Augustinus en St. Hieronymus hebben tegen hem geschreven. De laatste van deze twee schryvers verwyt hem zyne wulpschheden, baldadigheit en wellusten in alle dingen. Jovinianus, te Rome zynde, overreedde de nonnen om het kloosterleven te verlaten, zeggende, dat zy niet beter konden zyn dan Sara, Susanna, Anna, en andere getrouwde vrouwen, welker Godsdienstigheit in de H. Schrift zo hoog geroemt wordt. Hy wierdt veroordeelt van paus Siricius, en van eene kerkvergadering, die door St. Ambrosius beroepen wierdt te Milaan in het jaar 390. Dit kon hem tot geen andere gedachten brengen, waar om hy door den keizer Theodosius met zyne aanhangers uit Rome gebannen wierdt. Des niettegenstaande onthieldt hy zich, door de onachtzaamheit van de Regering, die niet stipt genoeg was in den wil van den vorst uit te voeren, niet verre van de stadt, en hadt zyne byzondere byeenkomsten buiten des zelfs muren. Hy ontrustte nog de kerk in het jaar 412, wanneer de keizer Honorius hem in ballingschap zondt op een eilandt, alwaar hy in een jammerlyken staat zyn leven heeft geëindigt. *St. Ambrosius Ep. 42. S. Augustinus de Hær. c. 82. S. Hieronymus l. I. & II. contr. Jovin. Genna l. cap. 75. Baronius A. C. 382. 390. 412. Sanderus Hær. 87. Godeau Hist. Eccl. l. LVI. C. Theod. de Hær. & l. XXI. de Pœnit.*

JOVINIANUS. Zie JOVIANUS.

JOVINUS, een edelman, en zeer ervaren krygsman onder de Gaulen. Hy wierdt tot keizer verkoren binnen Mentz in het jaar 412, ten tyde als de dwingelandt Constantinus binnen Arles belegert wierdt. Alanus en Gundicarius, hoofden van de Burgundiërs, deden hem in deze zaak den meesten dienst. Hy verkoos tot deelgenoot in de regering zyn broeder Sebastianus. Maar hunne gezamentlyke regering was van korten duur: want het volgende jaar Ataulfus, die de zyde van Jovinus was toegedaan geweest, door toedoen van Dardanus hem afgevallen zynde, wierdt hy met zyn broeder te Narbonne, in Vrankryk, gevangen genomen, en onderweeg, terwyl zy naar den keizer, die te Ravenna was, gevoert zouden worden, gedood. Het was Honorius, aan welken insgelyks het hoofdt van Sebastianus gebragt wierdt. Zommige schryvers hebben gezegt, dat zy beide van Narbonne geboortig waren, en gesproten uit den zelven stam, uit welken St. Sebastiaan, martelaar, was voortgekomen. *Orosius lib. VII. Prosper. Marcellinus & Idacius in Chron. Olympiodorus.* enz.

JOVIUS (BENEDICTUS) is een geleerd man geweest, en heeft eene Historie van Zwitserlandt, en andere werken, geschreven. Hy stierf in den ouderdom van 72 jaren. Paulus Jovius, zyn broeder, heeft zynen lof opgemaakt, wordende gevonden in het einde van het eerste Deel van de levens der geleerden, door hem opgestelt, het welk aan Antonius Seroni aanleiding heeft gegeven tot het maken van dit fraaie byschrift:

> *Quod sis ultima pars, Jovi, libelli;*
> *Id fratris pietate & arte factum est,*
> *Ne vel carior, aptiorve imago*
> *Olim, quàm tua, jactet ulla sese*
> *Signasse hunc lepidissimum libellum.*

Dat is: „ Dat gy, Jovius, het laatste deel uitmaakt van het boek, „ is door de goedaardigheit en kunst van uwen broeder geschied, „ op dat 'er noch eenig liever, noch beter afbeeldsel dan het uwe „ de eer zou hebben van dit overaardige boek gezegelt te „ hebben.

JOVIUS, (PAULUS) geboren te Como in Italië in het jaar 1483, heeft door zyne werken een groten naam, en het bisdom van Nocera verkregen, met het welke paus Clemens de VII hem begiftigde. Maar hy wierdt gehouden voor een man, die om geldt en winst schreef; het welk de reden is, dat zyne Historien weinig geloof vinden. Jacobus Gehorri heeft geen zwarigheit gemaakt van te zeggen, dat de gevallen of Roman van *Amadis* zo waarschynlyk voorkomen als de Historien van Paulus Jovius. Voeg hier by zekere plaats uit *Vossius*, daar hy getuigt, dat Paulus Jovius een soort van koophandel met zyn schryven dreef: hy beloofde een oude geslachtlyst en een onsterffelyken roem aan alle kruiers en pakdragers, die zynen arbeidt wilden betalen, en lasterde alle die genen, de welke zyne leugenen en valschheden niet kochten. Hy hadt zyn pen aangeboden aan Johannes den III, koning van Portugal, en om dat men zyne aanbiedingen niet aangenomen hadt, verzweeg hy voorbedachtelyk eene overwinning, die de Portugezen bevochten hadden. Het is wel te denken, dat hy, indien men hem grote inkomsten voor de beschryving van de Historie van Portugal hadt toegelegt, verre van de waarachtige voorvallen te onderdrukken, zelfs ingebeelde en verzierde overwinningen zou uitgevonden hebben om zyn werk op te schikken. Dus heeft men met recht hem schande nagesproken. Hy heeft het lot gehad van alle leugenaars, het welk daar in bestaat, dat men grote moeite heeft om hen te geloven, zelfs alsdan, als zy de waarheit spreken. Het ergste is, dat zyn leugentaal hem veel voordeeliger is geweest dan de liefde der waarheit aan de oprechte historieschryvers; zo dat deze man niet in staat is geweest om een goede Historie te beschryven: want, als hy de waarheit kon zeggen, wilde hy die niet zeggen; en daar hy gaarne de waarheit hadt willen schryven, hadt hy 'er geen gelegenheit toe. Men verhaalt, dat hy zich zo weinig aan dit verwyt gelegen liet leggen, dat hy zelfs zich niet verdedigde wegens deze slechte hoedanigheit. Bodinus verzekert, dat Paulus Jovius eens gevraagt zynde, wat reden hy hadt om leugenen uit te strooien, en waarom hy de waarachtige gevallen stilzwygend voorby ging, hy geantwoord heeft, dat zulks tot begunstiging van zyne vrienden moest geschieden; dat hy genoegzaam wist, dat de gene, die toen ter tydt leefden, geen geloof zouden geven aan zyne Historien; maar dat hem van den anderen kant ook niet onbewust was, dat de nakomelingen na verloop van tydt geenzins zouden twyfelen aan de waarheit van zaken, die hy geschreven hadt. Zommigen zeggen, dat hy zich beroemde een goude en een yzere pen te voeren, de eene ten voordeele der vorsten, van welke hy zonderlinge gunsten en giften ontfing; en de andere tot benadeeling van die vorsten, de welke hem hunne mildheit niet betoonden. Men wil ook staande houden, dat hy bekent heeft, dat de reden, om welke hy de drie boeken, daar hy sprak van *Antonius de Leva*, verduistert hadt, was, om dat deze beruchte veldheer hem geen geschenk hadt laten toekomen, en dat hy daarom niet begeerde, dat de naam van een ondankbaren in zyn werk zou invloeien. Men beweert, dat hy aan het hof van Henrik den II een doorluchtige geslachtlyst beloofde aan alle de genen, die hem rykelyk zouden betalen, en dat hy in 't tegendeel met zyn laster-pen dreigde alle die hem in zynen handel zouden gedwarsboomt hebben. Hy bekende vrymoediglyk, dat hy prees of laakte, naar mate, dat men bezorgt was geweest, of verzuimt hadt zyne gunst te winnen. Nooit is 'er een mensch geweest, die met minder achterhouding dan hy geschenken dorst eischen. Zeker schryver, die eenige brieven van zyn trant, en die wonderlyk in dat soort van bedelary zyn, gelezen heeft, verhaalt, dat Jovius in zommige van zyne brieven uitvaart tegen den kardinaal van Lotharingen, ten einde hy hem zyne wedde doe betalen, met bedreiging, dat hy anderszins ronduit zou zeggen, dat hy nu niet meer afkomstig was van het geslacht van *Godefridus*, die het aartsbisdom van Tyrus aan een waanwyzen gaf. In andere vraagt hy twee paarden van den marquis van Pescaire, en verzoekt hen ten dien einde wat harder op den grondt te stoten, als Neptunus voorheen gedaan hadt. In zommige andere brieven is zyn verzoek en begeerte, dat zekere adelyke vrouw van zyne vriendinnen hem eenige ververschingen en gezuikerde vruchten naar Napels zou zenden, om dat hy geen smaak meer begon te vinden in het gebruik van versche eiëren, enz. Thuanus verhaalt, dat Jovius, wanneer hy door paus Clemens den VII met het bisdom van Nocera begiftigt wierdt, grote begeerte hadt tot dat van Como, en dat hy door de grote inbeelding, die hy hadt van zyne verdiensten, zich liet voorstaan, dat men deze vergelding aan hem verschuldigt was uit hoofde van de grootachting, die hy hadt voor het stamhuis van *Medicis*, het welk hy zo hoog in top opgeveizelt hadt: des niettegenstaande kon hy nooit tot zyn voornemen geraken. Dit was de oorzaak, gelyk merendeels gelooft wordt, dat hy Clemens een schandvlek van gierigheit aanvreef in zyne Historie, hoewel hy op verscheide andere plaatsen getuigt, dat hy aan dezen paus grotelyks verplicht was. Hier van komt het, dat men hem in vele zaken niet gelooft, om dat de meeste schryvers van gevoelen zyn, dat de haat of de gunst zyn pen bestierden. Ten minste is dit waar, dat hy jaarlyksch eene aanmerkelyke wedde trok van koning François den I, die een vader van de letterkundigen, en een beschermer der geleerden was. Maar na de doodt van dezen vorst, de grootkonnestabel van Montmorenci, die grootmeester van het huis des konings was, wederom aan het hof geroepen zynde, en onder de regering van Henrik den II, gelyk zyn ampt van hem vereischte, den staat van de hofhouding van zyn Majesteit overziende, deedt hy den naam uit van Paulus Jovius, die daar over zulk een spyt opvatte, dat hy in het XXXI boek van zyne Historie zeer veel zaken verhaalt, die vry tot nadeel van den konnestabel strekken. Het is zeker, dat hy nooit op die wyze van hem zou geschreven hebben, indien hy door zyn toedoen de zelve wedde hadt kunnen behouden, en de zelve eer genieten by den koning Henrik, die hem onder de regering van François den I bewezen was. Brantôme verhaalt, dat hy een voornaam man hadt horen zeggen, dat hy in den eersten Latynschen druk van Paulus Jovius zelf gelezen hadt zekere streek en stekelige uitdrukking, daar hy zegt, dat ter zelver tydt, als de grote Heer, Sultan Solyman, zynen groten gunsteling Ibrahim Bassa zyne gunst onttrok en ter doodt liet brengen, insgelyks de grote koning, François de I, zynen groten gunsteling, den konnestabel Annas van Montmorenci, zyne gunst onttrok; *maar waarom*, vraagt Jovius, *deedt hy hem niet sterven; gelyk de Turksche vorst Ibrahim Bassa liet om hals brengen? Het was*, zegt hy, *evenwel niet, om dat hy de doodt, zo wel als de andere, niet verdient hadt.* Hy voegt daar nog eenige onwaardige valschheden by, en schryft de behoudenis van het leven des konnestabels alleenlyk toe aan de goedaardigheit en barmhertigheit van den koning

ning François, die, zeide hy, een edelmoedig en goedertieren vorst was, daar in 't tegendeel de andere een dwingelandt en wreed mensch was. Men kan hier uit genoegzaam afmeten, dat François de I geen reden hadt van zich te beklagen over de milde wedde van vyf honderd kronen, die hy aan Jovius jaarlyksch het betalen: want hy vondt zich in de schriften van zyn weddeling veel eer afgemaalt als de roemrykste overwinnaar, dan als een overwonnen. Cardanus beweert, dat Karel de V hier over geklaagt heeft, wanneer hy eenmaal las zeker verhaal van eene overwinning, die hy op de Franschen bevochten hadt, en door Jovius beschreven was, zeggende: *Voorwaar, deze schryver heeft, in plaats van den roem van zyne overwinning te beschryven, de zege van de Franschen opgeluistert, hebbende niet tot lof van den overwinnaar, maar van den overwonnen geschreven.* Men vertelt, dat Paulus Jovius zich uit geen inzicht beklaagt over het verlies van eenige boeken van zyne Historie in de plundering van Rome, dan uit hoofde van zekere belangen, die niet toelieten, dat hy de zelve in het licht gaf. Wat zyn styl van schryven belangt, die is vry vloeiende en sierlyk genoeg, maar niet heel historisch, noch heeft de vereischte zuiverheit niet. De ongeloofwaardigheit is het eenigste gebrek niet, het welk berispt wordt in zyne Historiën, die onder alle zyne werken het eenigste voorwerp zyn geweest, aan het welke hy het krachtigste heeft gearbeid. Deze zyn ook het eerste werk, het welk hy gemaakt heeft, en het laatste geweest, dat hy in het licht heeft gegeven. Hy maakte het ontwerp daar van in het jaar 1515, en vervolgde des zelfs uitvoering zo lang als hy leefde. Hy hadt tot voorwerp genomen al het geen 'er merkwaardig in zynen tydt in de gansche wereldt was voorgevallen, beginnende met het jaar 1494, in het welke de Franschen de stadt Napels veroverden onder Karel den VIII. Deze Historie behelst XLV boeken, en strekt zich uit tot het jaar 1544; maar van het negentiende boek af, tot het vyf en twintigste toe, wordt een merkelyke schaarsheit gevonden van gewigtige vertellingen. Deze zes boeken, die zich uitstrekten van de doodt van Leo den X af, tot het innemen van Rome, behelzen niet meer dan een kort begryp van eenige voorvallen. Hy verloor in de plundering van Rome, gelyk reets gezegt is, al het gene hy tot dien tydt toe geschreven hadt wegens dit deel van zyne Historie; maar hy wilde zyn verbroken werk noch hervatten, noch volvoeren het gene daar aan ontbrak. Twee hoofdzakelyke redenen hielden hem daar van af; de eerste was, dat hy daar door een schrikkelyken haat en ongunst van zekere lieden op zyn hals zou gehaalt hebben; en de andere, dat hy zyne pen niet wilde oeffenen in het verhandelen van een stoffe, die schandig en nadeelig was voor gansch Italië. Men mag zeggen van Paulus Jovius wat men wil; echter kan men niet loochenen, dat hy een man van verstandt is geweest, en dat 'er in zyne boeken vele naauwkeurige zaken gevonden worden. Deze schryver is te Florence gestorven op den 11 December in het jaar 1552, in den ouderdom van 69 jaren, 7 maanden, en 22 dagen. Zyn ligchaam wierdt ter aarde bestelt in de kerk van St. Laurentius, alwaar het navolgende vaars boven zyne grafstede te lezen staat:

Hic iacet, heu! Jovius, Romanæ gloria linguæ;
Par cui non Crispus, non Patavinus erat.

Dat is: „ Hier legt, helaas! Jovius, de roem van de Roomsche taal, voor wien Crispus en de Paduaan (Livius) moeten wyken.

Paulus Jovius hadt een broeder, die ouder dan hy was, met name BENEDICTUS JOVIUS, die eenige boeken nagelaten heeft. Deze verstrekte hem tot vader. Hy trok Paulus op, onderwees hem, en moedigde hem aan om een schryver te worden: want hebbende hem twee van zyne werken getoont, te weten de Historie van Como, en eene verhandeling wegens de daden en zeden van de Zwitsersche natie, deedt hy hem lust krygen om een algemene Historie te beschryven. Hy leide een heel stil en afgezonderd leven in zyne geboorteplaats, buiten de welke hy nooit een voet zette, dan om te Milaan de lessen van een Grieksch hoogleeraar te gaan horen. Hy hadt deze taal van zelf geleert, maar was begeerig om een goede uitspraak daar van te krygen. Dit was het eenige voorwerp van zyne reize. Hy leefde tot den ouderdom van 73 jaren altoos frisch en gezond naar geest en ligchaam. Hy hadt voor het gemeen geschikt honderd brieven, alle vol van geleerdheit. Zyne zonen moesten zorg dragen, dat de zelve in het licht gegeven wierden, met nog eenige andere werkjes, die hy naliet; eenige overzettingen uit de Grieksche taal, en eenige dichtkundige stukken. Hun oom verwachtte dit van hunne naarstigheit; maar men is van gedachten, dat 'er niets anders van dezen schryver in druk is uitgekomen dan eenige Latynsche gedichten. Men moet niet geloven, dat *Paulus Jovius* de jonge, van welken men verscheide Latynsche gedichten ziet in de Lofredenen, die Paulus Jovius de oude heeft opgestelt, tot vader gehad heeft *Benedictus Jovius*. Hy was de neef van *Julius Jovius*, die tot medehelper van zynen oom aangestelt wierdt in het bisdom van Nocera op den 21 Augusty in het jaar 1551, en die na zyne doodt in het bezit van dit kerkvoogdschap bleef. Paulus Jovius de jonge, een goed dichter, wierdt medehelper gemaakt van zyn oom Julius Jovius in het zelve bisdom op den 29 November in het jaar 1560, en bleef zyn opvolger in de bisschoppelyke waardigheit. Hy bekleedde den stoel vyf en twintig jaren, en stierf in het jaar 1585. Daar is ook een PAULUS JOVIUS geweest, die op de algemene kerkvergadering van Trente op een heel naauwkeurige wyze zyn gevoelen uitte wegens het stuk van de verblyfplaats der bisschoppen: maar men moet aanmerken, dat de historieschryver van de kerkvergadering van Trente spreekt van zekeren *Paulus Jovius*, bisschop van Nocera in het jaar 1562, tien jaren na de doodt van Paulus Jovius, van welken hier gehandelt wordt. Men moet ook niet vergeten, dat men Paulus Jovius schande heeft nagesproken over dat hy al te veel geloof gaf aan de sterrekundige voorzeggingen, en te zeer ingenomen was met diergelyke bygelovigheden. Men bevindt, dat zyne Lofredenen der doorluchtige mannen al te scherp en benadeelend zyn: somtyds zyn de zelve al te streelend. Zie wat berisping zeker oordeelkundig schryver hier over gedaan heeft in zyn zamenspraak *de bene instituendis Græcæ linguæ studiis*. Georgius Sabinus heeft geklaagt over dat Paulus Jovius zich onrechtmatig toont tegen de Hervormden van Duitschlandt, en in het byzonder tegen Sigismundus den II, keurvorst van Brandenburg. Zie den brief, dien Georgius Sabinus schreef aan Johannes Sleidanus op den 1 September in het jaar 1556. *Bayle Dict. Crit.*

JOYCE. (THOMAS) Zie JOSSIUS.

JOYENVAL, eene abdy van Isle de France, twee mylen van St. Germain en Laye gelegen naar den kant van het Westen. *Baudrand.*

JOYEUSE, een vlek van Vrankryk, in het Vivarais, naar de grenzen van Languedok en Gevaudan, heeft eerst den tytel gevoert van burggraafschap, en naderhandt dien van hertogdom. Het zelve heeft zynen naam gegeven aan het oude adelyke stamhuis van JOYEUSE, waar van in het volgende artykel gesproken wordt.

JOYEUSE. (HET GESLACHT) Het stamhuis van Joyeuse is adelyk en oud. BERNARD, heer van Joyeuse, trouwde in het jaar 1312 met Alix, of Alexand van Peyre, dochter van Astorus, heer van Peyre, by welke hy teelde *Randon* den I, die hier na volgt; *Johanna*, getrouwt in het jaar 1343 met Geraud Adhemar, heer van Grignan, enz. en verscheide andere kinderen. RANDON de I van dien naam, heer van Joyeuse, trouwde op den 14 Juny in 't jaar 1346 met Flora van Quarlus, by welke hy won LODEWYK den I van dien naam, heer van Joyeuse. Deze verkreeg een groten roem door zyne dapperheit. Johannes van Vrankryk, hertog van Berri, belastte hem in het jaar 1384 te Avignon met de zorg van krygsvolk te werven in Languedok en 't vyandelyke landt af te lopen, het welk hy met roem uitvoerde. Na dien tydt willende een reis doen naar het H. Landt, maakte hy zyn testament binnen Aigues-Mortes op den 27 October in het jaar 1390. Lodewyk, heer van Joyeuse, trouwde in zyn eerste huwelyk in het jaar 1367 met Margareta, dochter van Willem, heer van Calençon, en ging een twede huwelyk aan in het jaar 1379 met Tiburgis, vrouwe van St. Didier, Lapté en la Mastre, enz. op voorwaarde, dat die van het stamhuis van Joyeuse hunne wapenschilden quartileren met die van St. Didier. Hy won in het eerste bedt *Catharina van Joyeuse*, huisvrouw van Willem, heer van Laudun, en in het twede *Randon* den II, die hier na volgt, en *Clara*, die gehuwelykt is geweest op den 8 February in het jaar 1399 met Robbert, burggraaf van Uzes, heer van Remolin. RANDON de II, heer van Joyeuze en van St. Didier, was Raadt en kamerheer van den Dauphin Karel, regent van het ryk, en naderhandt landvoogdt van het Dauphiné in het jaar 1422. Hy trouwde in zyn eerste huwelyk met Catharina Albertina van Monteil-de-Gelas, bygenaamt van Charlus, vrouwe van Botheon en Forests en in zyn twede met Louize van St. Priest in Jaretz. By de eerste teelde hy *Lodewyk* den II, die volgt; *Johannes*, ridder van Rhodus, en *Johanna*, huisvrouw van Gilbert van la Fajete, maarschalk van Vrankryk. LODEWYK de II, heer van Joyeuse, enz. trouwde op den 29 October in het jaar 1419 te Bourges met Johanna, jonger dochter van Johan Lauvet, heer van Thais, Silinier en Marindol, voorzitter van Provence. De Engelschen namen hem gevangen in den beruchten veldslag van Crevant in het jaar 1423. Na dien tydt begiftigde hem de koning met een wedde van twee duizend Fransche livres, schonk hem daar by het kasteel van Saulset voor zyn gansche leven, en verhefte de heerlykheit van Joyeuse tot een burggraafschap in het jaar 1432. Hy maakte zyn testament op den 25 Maart in het jaar 1441, en liet na *Tanneguy*, die hier na volgt; *Margareta*, huisvrouw van Johan Le Forestier, heer van Vauvert; *Louize*, eerst getrouwt met Berand van La Tour, heer van St. Vidal, en andermaal met Lodewyk van St. Priest, bygenaamt Maarschalk, heer van Espinak; en *Johanna*, huisvrouw van Lodewyk, heer van Lestrange. TANNEGUI, burggraaf van Joyeuse, trouwde in het jaar 1448 met Blanka, dochter van Willem, heer van Tournon, en van Antonette van la Roüe. Hy maakte zyn testament in het jaar 1486, en liet na tot zyn opvolger in het burggraafschap *Willem* den I, die volgt; *Karel*, abt van Chambon, benoemt tot bisschop van St. Flour in het jaar 1483; *Johanna*, huisvrouw van Guido van La Beaume, den IV van dien naam, graaf van Montrevel; *Anna*, getrouwt met Thibaut van Budos den II van dien naam, heer van Portes; en *Lodewyk*, heer van Botheon, van Bausik, van Rochefort, graaf van Grandpré, enz. Deze was kamerheer van de koningen Lodewyk den XI en Karel den VIII, algemeen stedehouder in het bevelhebberschap van Parys, Isle de France en Beauvoisis, Champagne, Brie, Gatinois en Vermandois, landvoogdt van Mouzon en van Beaumont in Argonne. Koning Lodewyk de XI deedt hem trouwen op den 3 February van den jare 1477 met Johanna van Bourbon, dochter van Johannes den II, graaf van Vendôme, gestorven in het jaar 1487. Naderhandt teelde hy in een twede huwelyk met Izabelle, oudste dochter van Johannes, heer van Halluin, en stierf op het kasteel van St. Lambert in Retelois op den 3 Maart in het jaar 1498. Hy teelde in het eerste bedt *Anna*, die getrouwt is in het jaar 1497 met Gabriel van Levi, heer van Coursan; en *François*, heer van Botheon en van Preaux, de welke in het jaar 1504 trouwde met Anna van Gasto, vrouwe van la Barge, die hy moeder en weduwe liet van

Johanna van Joyeuse, vrouwe van Botheon, eerstelyk getrouwt met Claudius, heer van St. Chaumont, en ten twede maal met François van Montmorin, heer van St. Heran, landvoogdt van Auvergne. Lodewyk van Joyeuse won in het twede bedt *Robbert*, graaf van Grandpré, stamvader der graven van Grandpré, en van de heeren van St. Lambert en van Verpel, uit welke gesproten is *Karel François van Joyeuse*, graaf van Grandpré, gouverneur van Mouzon en van Beaumont, ridder van de ordens van den koning, kolonel van een regiment ruiters, enz. Hy is de zoon van *Antonius François* van Joyeuse en van *Margareta* van Joyeuse, erfgenaam van den grave van Grandpré, en heeft in zyn eerste huwelyk getrouwt Charlotta, dochter van Lodewyk van Mailli, bygenaamt van Couci, heer van Chemeri, en van Elizabeth Clara Eugenia van Croui; en in zyn twede Hendrina Louize, dochter van Rogier Lodewyk van Cominge, marquis van Vervins, eerste hofmeester van den koning, en van Gabrielle van Pouilli. Daar zyn kinderen van beide deze bedden overgebleven. WILLEM de I van dien naam, burggraaf van Joyeuse, Raadt en kamerheer van den hertog van Bourbon, trouwde met Anna van Balzak, oudste dochter van Rusek van Balzak, ridder, heer van Entragues, landrechter van Beaukaire en gouverneur van Pise, en van Johanna van Albon. Hy maakte zyn testament in het jaar 1493, en won in zyn huwelyk *Karel*, die volgt; *Lodewyk*, bisschop van St. Flour; *Wilhelm*, bisschop van Aleth, en abt van Chambon; *Jakob*, abt van St. Antoni in Viennois, en deken van O. L. Vrouw van Pui, overleden op den 29 Juny van den jare 1542; *Thibaut*, ridder van Rhodus; *Johannes*, heer van St. Sauveur en van Arques, van welken na zyn oudsten broeder gesproken zal worden; *Anna*, huisvrouw van den heere van Orlak in Auvergne; en *Françoise*, gehuwelykt met den heere van la Tourrete. KAREL, burggraaf van Joyeuse, trouwde op den 9 December in het jaar 1503 met Françoise van Meuillon, dochter van Antonius, heer van Bressieux, en van Izabelle van Peïre, en stierf omtrent den jare 1532. Hy liet na *Lodewyk*, die in den veldslag van Pavië sneuvelde; *Jakob*, burggraaf van Joyeuse, die ongetrouwt gestorven is in het jaar 1540, en liet zyne oomen tot erfgenamen; *Helena*, huisvrouw van den heere van Brezons, en *Johanna*, getrouwt met Gaspar van Urfé, heer van Aurose. JOHANNES *van Joyeuse*, heer van St. Sauveur en van Arques, gouverneur van Narbonne en ridder van de ordens van den koning, trouwde op den 22 November in het jaar 1518 met Françoise van Voisins, vrouwe van Arques, van Puivert, en van la Tour-Fenouillet, eenige dochter en erfgenaam van Johannes van Voisins, en van Paula van Foix Rabat. Hy volgde op in het burggraafschap van Joyeuse zyn neef Karel, en stierf in het jaar 1555, nalatende *Johannes Paulus*, die zonder nazaatschap gestorven is; *Willem* den II, die volgt; *Anna*, huisvrouw van François van Brugeres, heer van Chalabre; *Paula*, getrouwt met François van Clermont, heer van Châtes, landrechter van Villa; *Françoise*, die eerst getrouwt is met Aimeri van Narbonne, heer van Campendu, en ten twede maal met Antonius van Gaste, heer van Lupé, en *Catharina*, huisvrouw van Edmond van Brancas, vryheer van Oise. WILHELM, de II van dien naam, burggraaf van Joyeuse, maarschalk van Vrankryk, nam ten huwelyk Maria van Batarnai, dochter van Reinout, graaf van Bouchage, en van Izabelle van Savoie-Fendé, by welke hy won *Annas*, hertog en Pair, en admiraal van Vrankryk, gelyk hier onder breder zal gezegt worden; *François*, kardinaal van Joyeuse, van welken insgelyks hier na breder gesproken zal worden; *Henrik*, graaf van Bouchage, naderhandt hertog van Joyeuse en maarschalk van Vrankryk, gelyk men ter zyner plaatse zeggen zal; *Antonius Scipio*, ridder van Maltha, en grootprioor van Toulouze, en naderhandt hertog van Joyeuse, die verdronk in het kleine riviertie de Tarn, na den veldslag van Villemur, het welk hy belegerde, op den 20 October in het jaar 1592; *Joris van Joyeuse*, burggraaf van St. Didier, gestorven aan een beroerte te Parys in het jaar 1585; *Honoratus*, in zyne jeugt overleden; en *Claudius*, heer van St. Sauveur, gedood in den veldslag van *Coutras* in het jaar 1587. *Thuanus Hist. Le Laboureur Addit. aux Mem. de Casteln. D'Ozier Tabl. Geneal. de la Mais. de Joyeuse Sammarthanus. Godefroi.*

JOYEUSE, (ANNAS VAN) hertog en Pair, en admiraal van Vrankryk, ridder van de ordens des konings, eerste edelman van zyne kamer, en gouverneur van Normandië, was de zoon van Willem den II, burggraaf van Joyeuse, maarschalk van Vrankryk, en van Maria van Batarnai, en broeder van François, kardinaal, en van Henrik, maarschalk van Vrankryk, van welken in 't vervolg zal gesproken worden. Het stamhuis van Joyeuse is wel adelyk en oud; maar Annas gaf aan het zelve een nieuwen luister door het geluk, het welk hy aantrof van de goede gunst te winnen van koning Henrik den III. De vorst hieldt zich bezig met zich te verlustigen met de gunstelingen, en de gunstelingen namen hunnen slag waar om hun geluk te maken en hen te bevestigen, zonder eenige maat te gebruiken. Joyeuse wierdt tot het hertogdom en Pairschap van Vrankryk verheven in het jaar 1581, en twee maanden daar na deedt de koning hem trouwen met Margareta van Lotharingen, jonger zuster van de koninginne Louize, zyne gemalinne. Deze vorst begiftigde hem nog met het ampt van admiraal van Vrankryk op den 1 Juny in den jare 1582, maakte hem ridder in het jaar 1583, en edelman van zyne kamer en gouverneur van Normandië. In het jaar 1587 gaf hem de koning het oppergebiedt over het leger, het welk hy naar Guienne zondt tegen de Hugenoten, en na een langdurigen tegenstandt maakte hy ter neder op den berg van St. Eloi de regimenten van Charbonnieres en van Boric. Maar het bleek, dat hy den oorlog voerde meer uit een boze drift, dan uit edelmoedigheit, dewyl hy aan niemandt van deze ongelukkigen het leven wilde sparen. Hy behaalde nog eenige voordeelen: want behalven dat hy den heer van Chatillon noodzaakte het beleg van Compiere op te breken, veroverde hy Malaise, la Pierre, Marveges, Salragnak, en St. Maixant. Maar die zeldzame voortgang hieldt schielyk op, dewyl zyn leger zeer verzwakt en vermindert was door de onachtzaamheit, die hy begaan hadt in zyn krygsvolk in goede tucht te houden. Davila zegt, dat hy zich ten hove begaf om onderstandt te verzoeken, en dat hy den koning zo verandert van gedachten vondt, dat hy op zyne aankomst genoegzaam kon bespeuren, dat al de vorige gunst byna vervlogen was door de streken van den hertog van Epernon, die niet anders voorhadt dan de gunst des konings alleen te bezitten. De zelve schryver voegt daar by, dat de koning, vermoedende, dat hy met het eedgenootschap eenen lyn mogt trekken, en het geheugen van zyne weldaden verloren hebben, hem opentlyk toevoegde, dat hy aan het hof niet dan voor een bloodaardt en lafhertige gehouden wierdt, en dat hy wel zou doen, zo hy zich van deze schandige vlek zuiverde; zo dat deze smaadt hem naar het leger te rug roepende, t'eenemaal aanzette tot het bevlytigen van de belangen van het huis van Lotharingen, aan het welke hy verbonden en vermaagschapt was. Echter zyn 'er genoegzame redenen, om welke men vry mag geloven, dat Davila van deze zaak niet wel onderrecht is geweest, en dat men hem met geen ander inzicht naar 't leger te rug gezonden heeft, dan om dat hy aan den koning van Navarre tegenstandt zou bieden. En inder daadt, de koning sprak altydt met byzondere achting van dezen hertog, en na den veldslag van Coutras betoonde hy een gevoelige spyt over zyn ongeval en verlies. Wat hier van zy, ten minste is dit zeker, dat de gunst en het vertrouwen, het welk hy by den koning hadt, een groot getal van de dapperste hovelingen uitlokten om zich in zyn leger te begeven, en dat hy vertrouwende, dat het zelve machtig genoeg was om het hoofdt te bieden aan dat van den koning van Navarre, die het opperbevel over zyn krygsvolk voerde, hy den onderstandt niet noodig achtte, dien de maarschalk van Matignon, toen ter tydt luitenant van den koning in Guienne, hem aanvoerde. De admiraal van Joyeuse, wetende, dat die zelve koning, sedert de doodt van Henrik den Groten, zich onthieldt aan de andere zyde van het dorp van Coutras, tusschen de twee rivieren de Isle, en de Drougne, zeide met een dreigend gelaat, dat deze vorst nu niet meer kon zyn woordt te rug halen, en dat hy genoodzaakt was te vechten, of te barsten. Maar de uitslag was rampspoedig voor den hertog. De slag wierdt aangegaan op den 20 April van het zelve jaar 1587. Hy kreeg de nederlaag, en wierdt zelfs met koelen bloede in het gevecht gedood, hoewel hy honderd duizend kronen aanboodt voor het behoudt van zyn leven. *Claudius van Joyeuse*, heer van St. Sauveur, broeder van dezen ongelukkigen veldoverste, wierdt ook op het slagveldt gedood. De Hugenoten vielen met een grote verwoedheit meer dan drie uuren lang op de Roomschen, roepende, *de berg van St. Eloi*, nog indachtig zynde de onmenschelykheit van den hertog, met welke hy twee van hunne regimenten zonder eenige barmhertigheit of genade hadt laten ter neder sabelen, gelyk gezegt is. Maar de koning van Navarre geboodt, dat men zou ophouden met moorden, en ontfing de krygsgevangenen met zyne aangebore en gewone zachtmoedigheit. Annas van Joyeuse liet geen nazaatschap na. Zyne lykstatie wierdt met zeer grote pracht gehouden in de kerk van de Augustyner monniken te Parys. *Davila. Thuanus. Mezeray. Perefixe Vie de Henri IV. Caillere Hist. du Marech. de Matignon.*

JOYEUSE, (FRANCISCUS VAN) kardinaal, aartsbisschop van Toulouse, was de zoon van Wilhelm den II, maarschalk van Vrankryk, gouverneur van Languedok, enz. en van Maria van Batarnai. Hy wierdt geboren op den 24 Juny van den jare 1562, en men trok hem op in allerlei wetenschappen. Eerst wierdt hy aartsbisschop van Narbonne gewyd in het jaar 1582. In het volgende jaar begiftigde hem paus Gregorius de XIII met den kardinaalshoedt, en schoon hy nog heel jong was, maakten hem zyne verdiensten en zeldzame bekwaamheit zo aanzienlyk, dat koning Henrik de III hem den ingang vergunde in zynen Raadt, en hem naderhandt naar Rome zondt om aan dat hof het ampt van schutsheer van de Fransche natie waar te nemen; alwaar hy met een wonderbare behendigheit de rechten van de kroon handhaafde, zo wegens de voorzitting met den Spaanschen afgezant, als by Sixtus den V, welken de aanhangers van het Spaansche hof poogden in te boezemen, dat Henrik de III de Hugenoten ondersteunde. Op zyn te rug komst in Vrankryk wierdt hy aartsbisschop van Toulouse gemaakt, en keerde weder naar Rome in het jaar 1591, om de verheffing van Clemens den VIII tot het pausschap by te wonen. In het jaar 1593 deedt hy weder een reis daar henen om de verzoening van Henrik den Groten met den Roomschen stoel te bewerken. In het jaar 1600 ontfing hy te Marseille de koningin Maria de Medicis, en het jaar daar aan volgende hieldt hy ten doop in den naam van den paus, die hem tot zyn gezant benoemt hadt, den Dauphin, die naderhandt koning Lodewyk de XIII geweest is. In het jaar 1604 volgde hy Karel den III van Bourbon in het aartsbisdom van Rouaan, en liet zich te Rome vinden by de verkiezing van Leo den XI, en van Paulus den V. Koning Henrik de Grote gebruikte hem om deze twee laatste kerkvoogden met de Venetianen te bevredigen, het welk hy met zulk een goeden uitslag deedt, dat men niet meer van zyn groot verstandt en zonderlinge voorzichtigheit kon vorderen. Hy gaf in alle voorvallen overtuigende blyken van zyne grote ervarenheit. De pauzen en koningen van Vrankryk lieten ook van hunnen

nen kant niet na van aan hem t'allen tyde openbare tekenen te geven van de grootachting, die zy voor een man van zyne geleerdheit over hadden. Hy kroonde de koningin Maria de Medicis te St. Denys in het jaar 1610, en zalfde koning Lodewyk den XIII te Rheims, na de jammerlyke doodt van zyn vader Henrik den IV. In het jaar 1614 bekleedde hy de voorzittersplaats in den naam van de geestelykheit in de vergadering van de algemene Staten van Vrankryk, en het navolgende jaar stierf hy kardinaal deken te Avignon, doorluchtig door zyne verhevene ampten, en lofwaardig door zyne Godsdienstigheit, van welke hy vele getuigenissen heeft nagelaten door de geestelyke stichtingen, die hy gedaan heeft. *Thuanus Hist. lib. CXXXVII. Robertus & Sammarthanus Gall Christ. T. I. p. 392. 606. & seq & 705. Spondanus. Friso. Petramellarius. Aubery. Ciaconius in Chron. Gautiér Chron.*

JOYEUSE, (HENDRIK VAN) graaf van Bouchage, en naderhandt hertog van Joyeuse, Pair en maarschalk van Vrankryk, ridder van des konings ordens, grootmeester van den koninklyke kleerkamer, gouverneur en algemeen stedehouder van de landen van Anjou, Touraine, Maine en Perche, en naderhandt van Languedok, was de zoon van Wilhelm, maarschalk van Vrankryk, van welken hier na gesproken wordt. Hy deedt zyn uiterste best om in alle voorvallen uit te munten, en naderhandt begaf hy zich in de orde der Kapucyner monniken op den 4 September in het jaar 1587, zes en twintig dagen na de doodt van zyne huisvrouw, en deedt aldaar de kloosterbeloften onder den naam van Vader *Angelus*. Hy bleef in die orde tot het jaar 1592, wanneer zyn broeder, grootprioor van Toulouse, verdronk in de rivier de Tarn, na den veldslag van Villemur, op den 20 October. De heeren van Languedok verplichtten hem om het opper gebiedt over hunne krygsscharen te voeren gedurende de onlusten en oneenigheden van het eedgenootschap, onder voorwendsel van den R. Katholyken Godsdienst in deze provincie te behouden, terwyl de koning Henrik de Grote nog niet tot den zelven was overgegaan. De kardinaal van Joyeuse, zyn broeder, verkreeg daar toe de toestemming en bewilliging van den paus. Middelerwyl handhaafde hy zyn streng in Languedok, zo veel als in zyn vermogen was, zynde gouverneur van die provincie en een van de yverigste aanhangers van het eedgenootschap. Hy maakte zyn zaak goed by den koning in het jaar 1596, die hem met den maarschalksstaf van Vrankryk begiftigde. Henrik van Joyeuse was getrouwt geweest met Catharina van la Valette, zuster van Jan Lodewyk, hertog van Espernon, by welke hy won, behalven een zoon, die kort na de geboorte stierf, *Henriette Catharina*, hertogin van Joyeuse, gravin van Bouchage, enz. Hy huwelykte haar in het jaar 1599 uit aan Henrik van Bourbon, hertog van Montpensier. Hy voerde een wellustig leven; doch veranderde schielyk, na dat hy 's avonds te voren in een gezelschap wakker vrolyk was geweest, van levenswyze, ging weder in het Kapucyner klooster te Parys, nemende zynen vorigen naam van *Angelus* weder aan. Men zag hem eenige dagen daar na in het openbaar met verwondering prediken. Hy wierdt ook voor de twede maal provinciaal van die orde in Vrankryk en definitor van het algemene kapittel. Hy deedt barrevoet, zegt men, een reis naar Rome, en in den jare 1608 een twede, om het uitgeschreven kapittel van zyne orde by te wonen, maar stierf onderweeg te Rivoli, naby Turin, den 27 September in het jaar 1608, in den ouderdom van 46 jaren. Zyn ligchaam wierdt naar Parys overgevoert, en bygezet in de kerk van zyne orde in de straat van St. Honoré, alwaar zyne grafstede van zwart marmer te zien is voor het groot altaar. De princesse van Montpensier, zyne dochter, tradt na de doodt van haren eersten gemaal in een twede huwelyk, in het jaar 1611, met Karel van Lotharingen, hertog van Guize, en stierf op den 25 February van den jare 1656. Zie het leven van den Vader Angelus, beschreven door *M. Calliere. Thuanus. Ozier. Masson. Lettres d'Ossat.*

JOYEUSE, (HENDRINE CATHARINE VAN) hertogin van Montpensier, was de eenige dochter en erfgenaam van Henrik, hertog van Joyeuse, graaf van Bouchage, maarschalk van Vrankryk, enz. en van Catharine van la Valette. Zy wierdt uitgehuwelykt in het jaar 1599 aan Henrik van Bourbon, hertog van Montpensier, van Chastelleraut, enz. by welken zy eene eenige dochter kreeg, gelyk 'er elders, daar van dezen prins gesproken wordt, reets gezegt is. Zy stierf in het jaar 1608, Hendrine Catharina van Joyeuse ging een twede huwelyk aan in het jaar 1611 met Karel van Lotharingen, hertog van Guize, en stierf te Parys op den 25 February in het jaar 1656, in den ouderdom van 71 jaren. Zy wierdt begraven in een nonnengewaadt in de kerk van de Kapucyner monniken.

JOYEUSE (PETRUS) van Laudun, vermaard geneesheer, was in achting in het einde van de XVI eeuwe. Hy leidde langen tydt een stil leven, zonder eerzucht, zich alleenlyk begevende tot de letterkunst, waar in hy ook merkelyk vorderde. Hy maakte verscheide werken in rym en onrym, namentlyk een gedicht wegens de standvastigheit van *Job*. Hy zette over in de Fransche tale het gedicht van *Fracastor*, en arbeidde nog aan eenige andere geleerde stukken. Hy verselde in het jaar 1592 Henrik van Bourbon, hertog van Montpensier, en prins van Dombes, naar Bretagne, en op zyn te rug komst stierf hy te Parys in den ouderdom van omtrent 50 jaren. Scevola Sammarthanus, die zyn boezemvriendt geweest was, heeft zyn lofreden opgemaakt onder die van de geleerde Fransche schryvers.

JOYEUSE, (WILHELM VAN) burggraaf van Joyeuse, heer van St. Didier, van Laudun, Puivert, Arques en Cavissan, ridder van des konings ordens, maarschalk van Vrankryk en algemeen stedehouder van den koning in het landvoogdschap van Languedok, was de jonger zoon van Johannes van Joyeuse, heer van St. Sauveur, enz. gouverneur van Narbonne, en van Françoise van Voisins. Hy wierdt in het begin tot den kerkelyken staat geschikt, en verkreeg zelfs het bisdom van Aleth by het leven van zyn oudsten broeder Johannes Paulus; maar dewyl hy aan geen geheiligde zalvingen verbonden was, begaf hy zich na dien tydt tot den wapenhandel, en volgde dien zelven broeder op. Hy diende als een dapper krygsheldt koning Karel den IX in Languedok, gedurende de burgerlyke oorlogen van den Godsdienst. Koning Henrik de III maakte hem maarschalk van Vrankryk en ridder van de orde van den H. Geest. Hy stierf in een hogen ouderdom in het jaar 1592.

JOYOSA, *villa Joyosa*, of *villa Leysa*, een klein steedtje van het koninkryk van Valence in Spanje, gelegen aan de Golf van Alikante, vyf mylen van de stadt van dien naam, naar de Noordzyde. Men meent by loutere gissing, dat dit het aloudé *Honosca* is, eene stadt van 't Tarragoneesche Spanje. *Baudrand.*

JOZABAD was een van die genen, die de party van Saul afvielen, om zich by David, die in Siklach was, te voegen. *I. Chron. XII. 4.*

Daar is nog een ander van dezen naam geweest van die de party van David verkozen tegen Saul, koning van Israël. *I. Chron. XII. 20.*

JOZABAD zoon van Somer, spande te zamen met eenige anderen van het huis van Joas, koning van Juda, om dezen vorst van kant te helpen: en schoon hy hun meester en koning was, echter lieten zy niet na van dezen verfoeielyken koningsmoordt te begaan. *II Kon. XII. 2.*

JOZABAD, twede zoon van Obed-Edom, Leviet en poortsluiter van den Tabernakel. *I. Chron. XXVI. 4.*

JOZABAD, of JEHOZABAD, voerde het gebiedt over honderd en tachtig duizend krygsknechten in het leger van Josaphat, koning van Juda. *I. Chron. XVII. 18.*

JOZABAD, de voornaamste onder de Leviten ten tyde van Josia, koning van Juda. Deze vorst geboodt hem en zyne amptgenoten vyf duizend lammeren en vyf honderd ossen uit te delen om het feest van Paaschen te vieren. *II. Chron. XXXV. 9.*

JOZABAD, of JOZABED, zoon van Jesuah, kreeg na de te rug komst uit de gevangenis van Babylonië bevel van Ezra, om het goudt, het zilver en de gewyde vaten over te leveren aan de priesters om de slagtoffers te doen. *Ezra VIII. 33.*

JUANNI, eene stadt van het eilandt Niphon in Asië. Zy is de hoofdstadt van een koninkryk, het welk haren naam heeft, en legt op de Zuidkust van Jamaysoit, of Jamaistero. *Baudrand.*

JUAN DE NOVA, (HET EILANDT VAN) een klein eilandt van Afrika, gelegen tusschen het eilandt van Madagascar en de kust van Sanguebar, naar de Oostzyde van Mozambique. Het zelve wierdt ontdekt in het jaar 1501 door een loots van Gallicië, van wien het zynen naam ontleent heeft. *Baudrand.*

JUAN FERNANDES, (DE EILANDEN VAN) twee eilanden in de Stille zee, gelegen naby de kust van Chili, regt tegen over de stadt San-Jago. Het naastgelegen aan de kust heeft daar van den naam van *Tierra* gekregen. Het andere wordt genaamt *Fuora*, het welk beduidt, dat het zelve verder van het landt afgelegen is dan het andere. Zy zyn beide wel bebouwt. *Baudrand.*

JUBA, de I van dien naam, koning van Numidië, volgde zynen vader Hiempsal op. Hy nam de party aan van Pompejus tegen Julius Cæsar, en na de doodt van den eersten wierdt hy door Cæsar verslagen. Juba deedt zich doden na een gastmaal door Petrejus, medegesel in zyn ongeval, in het jaar van Rome 708, 46 jaren voor de geboorte van Christus. Cæsar bragt zyn koninkryk op den voet van een wingewest, en de historieschryver Sallustius is de eerste gouverneur daar van geweest. *Florus l. IV. c. 2. Hist. Suetonius in Cæs. Plutarchus in Pomp. & Cæs. Dion lib. XLIII. & seq.*

JUBA de II, koning van beide de Mauritaniën, was de zoon van Juba den I. Hy wierdt, nog een kindt zynde, van de Romeinen genomen, en diende tot verheerlyking van de zegepraal van Julius Cæsar in het jaar van Rome 708. Augustus droeg zorg, dat by wel opgetrokken wierdt binnen Rome, waar door deze jonge vorst zich zo vermaard maakte door zyne grote geleerdheit, vernuft en geest, dat Plinius geen zwarigheit maakt van te zeggen, dat hy doorluchtiger was door dit voordeel, dan door het geen hem de kroon gaf. De zelve schryver zegt op een andere plaats, dat hy zeker kruidt gevonden hadt, het welk hy *Euphorbia* noemde, naar den naam van zyn geneesheer *Euphorbus*, en maakt gewag van verscheide werken van zyn maaksel. Athenæus haalt insgelyks de zelve aan. Augustus deedt hem trouwen met Cleopatra de jonge, dochter van Antonius en Cleopatra, en schonk hem beide de Mauritaniën en een gedeelte van Getulië. Uit dit huwelyk is gesproten *Ptolemeus*, die naderhandt, op bevel van Caligula, ter doodt wierdt gebragt. *Plinius l. V. c. 1. l. XXV. c. 7. &c Strabo l. XVII. Suetonius in Calig. c. 26. Dion lib. LI. & LIII. Athenæus l. III. IV. & VIII. Vossius de Hist. Græc, c. 2.*

JUBAL, de zoon van Lamech en van Ada, en broeder van Jabel. Hy heeft de speeltuigen tot de zangkunst uitgevonden. Zie *Gen. IV. vs. 21. Torniel A. M. 133. 461.*

JUBAYE, een zeestadt van Sourië, eenige mylen van Tripoli, dat zy aan het Noorden heeft. De zelve is byna verwoest, en heeft in vorige tyden schone kerken gehad, van welke men de overblyfsels nog ziet. Zy heeft ook een haven gehad, die onder

onder de bescherming stondt van de batteryen van die sterkten. De Turken plegen daar de zelve geweldenaryen, gelyk in andere steden, daar zy meester zyn. Daar zyn eenige arme Griekfche Christenen, Maroniten en Nestorianen, die daar niet anders geduld worden dan om dat zy een aanmerkelyke schatting opbrengen aan de Turken.

JUBBEGA, of JOBBEGA, een dorp van de Vriesche grietenye Schoterlandt, onder het kwartier van de Zevenwolden.

JUBELJAAR is de naam van een feest, het welk na verloop van een zeker getal van jaren geviert wordt. Men moet den oorspronk der Jubeljaren van de Israëliten afleiden, als die op Gods bevel na zeven maal zeven jaren, of om de negen en veertig of vyftig jaren (want daar over is verschil) een jubeljaar moesten vieren, het welk ook andere volkeren hebben nagevolgt: want de Romeinen plagten alle honderd jaren na de bouwing der stadt Rome plegtelyke schouwspelen te houden, die zy *ludi seculares*, of eeuw-spelen noemden, en de zelve met grote pracht vierden. Zie van het Jubeljaar der Joden *Calmet Bybelsch Woordenboek, vertaalt door Gargon*, op JUBELJAAR, en van het diergelyke feest der Romeinen hier boven op EEUW-SPELEN. Naderhandt hebben de pauzen ten voordeele van de Roomsche kerk de Jubeljaren onder de Christenen ingevoert. Bonifacius de VIII stelde eerst het Jubeljaar in het jaar 1300 in, dat het alle honderd jaren zou gehouden worden. Clemens de VI verminderde dien tydt tot op 50 jaren. Urbanus de VI bragt het tot 30, en Sixtus de V tot 25 jaren, waar by het tot nu toe is gebleven. Buiten dat hebben ook de pauzen dikwils, zo haast zy den Roomschen stoel beklimmen, als mede by andere buitengewone gelegenheden, Jubeljaren gehouden. In het jaar 1542 schreef Paulus de III een Jubeljaar uit om een gelukkige uitkomst van de kerkvergadering van Trente. In het jaar 1554 schreef Paulus de IV een diergelyk Jubilee uit, om Engelandt wederom in den schoot der Roomsche kerk te doen wederkeren. Het zelve deedt Paulus de V in het jaar 1617, om Godt te bidden, dat hy de Roomsche wapenen tot uitroejing der Protestanten wilde zegenen. In het jaar 1628 wierdt om de zelve reden een Jubeljaar verlengt. Als 'er nu een Jubilee zal gehouden worden, maakt zulks de paus door eene bulle bekend, laat het ook op Paaschdag te voren afkondigen, en de bulle overal verzenden. Kersavondt gekomen zynde worden by een recht hoog Jubeljaar, wordende *het heilige jaar* genoemt, de volgende plegtigheden waargenomen, namentlyk, de paus gaat naar de S. Pieterskerk, om de heilige poort te openen, die toegemetselt is, en enkelyk by deze gelegenheit wordt geopend. Aldaar gekomen zynde klopt hy met een gouden hamer, dien hy in de handt heeft, drie malen aan de gemelde poort, en spreekt deze woorden: *Aperite mihi portas justitiæ*, dat is: *Opent my de poorten der gerechtigheit*, enz. uit Psalm. CXVIII, vs. 19, waar benevens eenige gebeden enz. worden uitgesproken. Maar zo haast als de paus wederom op zyn stoel is gaan zitten, beginnen de metselaars de heilige poort open te breken, en ondertusschen raapt het volk gretig de stenen en 't kalk op, welk pui zy voor heilig houden, en om de voormaals daar in gemetselde medalliën daar uit te breken. Dit geschied zynde, knielt de paus daar voor neder, wordende verscheide gebeden uitgesproken, en de Penitentiarissen van S. Pieter wasschen hem ondertusschen met wywater. Vervolgens neemt hy een kruis, begint het *Te Deum* te zingen, en gaat in de kerk, wordende door de geestelykheit gevolgt. Ondertusschen worden drie kardinalen als legaten afgevaardigt, om de andere heilige poorten, die in de kerken van S. Jan Lateran, van S. Paulus, en S. Maria S. Maggiore zyn, met gelyke plegtigheden te openen. Op den volgenden morgen geeft de paus den zegen aan het volk, en alsdan wordt rykelyk aflaat uitgedeelt. Het heilige jaar geëindigt zynde, worden de heilige poorten op kersavondt op de volgende wyze wederom toegemetselt. De paus de stenen en 't kalk gewyd hebbende, legt den eersten steen, en onder den zelven twaalf doosies met goude en zilvere medalliën. Eertyds kwamen uit alle plaatsen van Europa ten tyde van het Jubeljaar ontallyk veel menschen naar Rome; maar tegenwoordig gaan buiten de Italianen niet veel derwaarts, doordien de pauzen dat voorrecht ook aan andere landen hebben toegestaan, zo dat ieder, die van een aflaat gelieft gedient te zyn, den zelven zo wel in zyn eigen landt als te Rome kan bekomen. *Benzon del Giubileo. Navarrus de Jubileo. Fabrini dichiar. del Giubileo. Joh. Villaneus de jubileo. Hospinianus de Festis. Voisin de Jubileo. Hottinger analect. Gerhard de jubileis. Calixtus de jubileis. Sprengeri Roma nova.*

JUBILLIUS, koning der Hermonduren. Hy smeedde een zamenzwering tegen Vannius, koning der Sueven in Duitschlandt, ondersteunt wordende door Vangion en Sidon, beide neven van den laatstgenoemden vorst. *Tacitus lib. XII. Annal. c. 8.*

JUBYN, (JOHANNES) een bisschop, maakte gedichten op het H. Nachtmaal, op de H. Maagdt Maria, op St. Hieronymus, op de verachting der wereldt, enz. in het jaar 1568. *König Bibl. vet. & nov.*

JUCAL, zoon van Selemja, was een van die genen, die gehoort hebbende, dat de propheet Jeremia de Joden aanriedt uit Jeruzalem te vertrekken, om zich in veiligheit te stellen tegen de woede van de Chaldeën, den koning Sedekia daar van verwittigde, de welke dezen propheet liet vatten en in de gevangenis brengen. *Jeremia* XXXVIII. 1.

JUCATAN, een halfeilandt van Noord-America in Nieuw-Spanje, en in het gebiedt van Mexico. Het zelve vervat meer dan twee honderd en vyftig mylen in zyn omtrek. Het landt is ruw, maar vruchtbaar, voornamentlyk in katoen. De inwoonders zyn het meest van het gansche landt tot den oorlog genegen, en waren eertyds menscheneeters. Jucatan is gelegen tusschen de Mexikaansche golf en die van Honduras in de Noordzee. Zyne steden zyn *Merida*, met een bisdom, *Valladolid*, en andere. Franciscus Hernandes van Cordua ontdekte de eerste dit landt; maar dewyl hy door de inwoonders lelyk mishandelt wierdt, keerde hy te rug naar het eilandt Cuba. Franciscus Montege kwam weder op het zelve eilandt in het jaar 1527, en zette zich daar neder, na dat hy het volk van Jucatan t'ondergebragt hadt in een oorlog van negen jaren. Na dien tydt wierden daar gebouwt de steden *Merida*, *Salamanka*, *Valladolid*, en *Campeche*. *Herrera c. 10. Linschoten Americ. c. 5. Benzo Nav. l. II. c. 15.*

JUCAWERT. Zie JUKWERT.

JUCUNDUS, een Afrikaansch martelaar. Zie JOCUNDUS.

JUCUNDUS, Roomsch kapitein in Cesarea. Hy spande zyne uiterste krachten in om een oproer te stillen, dien de Grieken verwekt hadden in deze stadt tegen de Joden, ter oorzake van een vat, het welk een Griek hadt gezet voor de deur van de Joodsche Synagoge, in het welke zy het gevogelte slagtten, om deze natie smaadt aan te doen. Jucundus liet het vat wegnemen, om de Joden tot bedaren te brengen; maar zyne goede voorzorg en bevelen waren niet machtig de oproerige Joden in te tomen. *Jozephus Joodsche Oorlog. II. 25.*

JUCUNDUS en *Tyrannus* waren twee soldaten van de lyfwacht van Herodes den Groten, koning van Juda, de welke hy eene byzondere genegenheit toedroeg ter oorzake van hunne grote gestalte en buitengemene krachten. Maar deze twee aan den koning eenig voorwerp van misnoegen gegeven hebbende, wierden zy van hem weggezonden. Alexander, zoon van Herodes, nam hen aan in de compagnie van zyne lyfwacht; en om dat zy beide dappere krygsmannen waren, was hy hen zeer genegen. Herodes, daar van verwittigt zynde, vatte daar uit eenig vermoeden op, en deedt hen op de pynbank brengen. In den aanvang stonden zy die met grote volstandigheit door; maar eindelyk bezwykende voor het geweldt van de pynen, bekenden zy, dat Alexander hen hadt aangezocht om den koning te doden, wanneer hy zich op de jagt zoude begeven, hoewel 'er niets zo valsch dan deze bekentenis was. *Jozephus Oudh. XVI. 16.*

JUCUNDUS. (JOHANNES) Zie JOCUNDUS.

JUDA, de aartsvader, vierde zoon van Jakob en van Lea, wierdt in Mesopotamië geboren in het jaar der wereldt 2286, (anderen zeggen 2249) zynde dit het zelve jaar, in het welke Dan, zoon van den zelven Jakob, en van Bala, dienstmaagdt van Raphaël, ter wereldt kwam. Juda trouwde met Suha, de dochter van een Kananeër, genoemt Hira, geboortig van een vlek, genaamt Odollam, het welk sedert dien tydt onder het geslacht van den zelven Juda gebleven is. Torniel zegt, dat hy toen ter tydt nier meer dan dertien jaren oud was: maar dit gevoelen wordt niet goedgekeurt van alle de schryvers, en de H. Schrift bericht alleenlyk, dat Juda in dit huwelyk won drie zonen; namentlyk *Ger*, *Onan* en *Sela*. Het is de zelve aartsvader, die aan zyne broeders voorstelde, aan de Ismaëliten te verkopen hun jongsten broeder Joseph, dien zy wilden doden, en die naderhandt aan Jakob belooft hebbende Benjamin, dien zy met zich naar Egypten leidden, weder te brengen, zich zelven aanboodt aan Joseph om gevangen te blyven in de plaats van den gene, die in schyn plichtig was. Hy teelde ook by Thamar, zyns zoons vrouwe, met welke hy, zonder haar te kennen, gemeenschap hadt gehad, *Phares* en *Zara*. Jakob, leggende op zyn doodbedde, gaf hem een heel voordeeligen zegen, hem voorzeggende, dat de ryksstaf niet zou wyken van den stamme van Juda voor de komste van den Messias; waar in de overzetters grote zwarigheit ontmoet hebben om dit uit te leggen; maar dit verschil behoort niet tot het bestek van dit Woordenboek. Juda stierf in het jaar der wereldt 2404, in den ouderdom van 119 jaren. *Genes. XXIX. XXXVII. enz. Jozephus. S. Augustinus. Pererius. Torniel. Salianus. Spondanus.* enz.

JUDA, in tegenstelling van Israël, of het koninkryk van de tien stammen, of van Samarië, betekent in het algemeen de nalatenschap van David. Een der voornaamste voorrechten van dezen stam bestaat in het behouden van den waren Godsdienst, en de openbare oeffening van het priesterschap, en schaduwdiensten der wet in den Tempel van Jeruzalem, terwyl de tien stammen tot afgodery van het goude kalf vervielen. Zie de naamlyst der koningen van Juda hier na op het artykel van JUDEA.

JUDAH, Rabbi, de welke van de Joden genaamt wordt *Rabbenu Hakkadosch*, dat is: *onze meester de heilige*. Hy leefde, naar het zeggen van de Joodsche schryvers, onder den keizer Antoninus, wiens vriendt, en zelfs, zo men zegt, zyn meester hy is geweest. Zyne landgenoten geven hem den tytel van *Nasti*, of *vorst*, onder hen. Zie wat Leo van Modena, Rabbi van Venetië, van hem zegt in zyn boek van de Plegtigheden (II Deel, 2. hoofdst.): „ R. Juda, die zeer ryk en machtig was, verzamelde, omtrent honderd en twintig jaren na de verwoesting „ van den Tempel, alle de stellingen en overleveringen der „ Rabbynen, die voor zynen tydt geleeft hadden, in een boek, „ het welk hy *Misna* noemde. Hy verdeelde dit werk in zes „ Delen, van welke het eerste handelt van den landbouw en het „ zaaien; het twede van de feestdagen; het derde van de huwelyken en van het gene de vrouwen belangt; het vierde van de „ schade, inkomsten, en allerlei burgerlyke zaken; het vyfde „ van de slagtoffers, en het zesde van de reinigheden en onreinigheden. Maar dewyl dit boek beknopt en byna onverstaanbaar

„ baar was, heeft het zelve aanleiding en ſtoffe gegeven tot me„ nigvuldige verſchillen, die aan twee Rabbynen, die te Babylonië waren, van welke de een *Rabenu*, en de andere *Rab-Aſe* genaamt was, de luſt opwekten om te verzamelen alle de „ overzettingen, verſchillen en byvoegſels, die 'er tot hunnen „ tydt toe op het boek *Miſna* gemaakt waren, en hier van is ge„ worden het boek, het welk men *de Babyloniſche Talmud*, of „ *Ghemara*, noemt, het welk verdeelt is in zeſtig delen, genaamt „ *Maſſichot*, of *Verhandelingen*. R. Jochanan van Jeruzalem „ hadt eenige jaren te voren gemaakt den Talmud, dien men den „ Talmud van Jeruzalem noemt; maar deze al te kort en van „ een onbeſchaafden ſtyl zynde, is de Babyloniſche Talmud voor „ den anderen geſtelt". *P. Simon.*

JUDAH CHIUG, van Fez, Rabbi, wordt gehouden voor den beſten letterkundige, die 'er ooit onder de Joden is geweeſt. Zy noemen hem gemeenlyk in hunne boeken *den eerſten en den vorſt der letterkundigen*; en dewyl hy leefde in de XI eeuwe, zyn velen van gevoelen geweeſt, en voornamentlyk de Vader *Morin*, die hier in gevolgt is geweeſt van *Voſſius*, dat de letterkunſt niet ouder moet geweeſt zyn onder de Joden. Maar de Vader Morin is van gevoelen verandert in zyn laatſte boek; en de Vader Simon haalt verſcheide andere letterkundigen aan voor den tydt van dezen Rabbi. Hy heeft alle zyne werken in de Arabiſche tale geſchreven, en onder anderen een voortreffelyk Woordenboek, het welk zeer nut en dienſtig zou kunnen zyn om de H. Schrift wel te verſtaan, zo dit boek in druk gekomen was; maar het is in handſchrift en heel raar.

JUDA, (Leo) een Hervormd predikant van Zurich, was de zoon van Johannes Judah, prieſter van Gemeren in de Elzas, door hem by een byzit geteelt, en wierdt geboren in het jaar 1482. Hy wierdt tot de ſtudiën opgetrokken, en in den jare 1502 naar Baſel gezonden, daar hy met Ulrich Zwinglius ſtudeerde, en in den jare 1512 magiſter, en kort daar na diaken (*diaconus*) wierdt gemaakt. Naderhandt wierdt hy een kloosteroverſte, daar hy de ſchriften van *Eraſmus*, *Capito* en *Luther* in handen kreeg; waar op hy zodanig verlicht wierdt, dat hy den Roomſchen Godsdienſt liet varen, en den Hervormden omhelſde, wordende tot predikant te Zurich aangeſtelt. Hy ſtierf den 19 July van den jare 1542, in den ouderdom van zeſtig jaren. Hy was een geleerd man, en zonderling ervaren in de Hebreeuſche tale. Hy vertaalde ook het Oude Teſtament voor een gedeelte, en maakte aanmerkingen op eenige boeken van den Bybel. *Pantaleon lib III. Proſop. Melchior Adam in vit. Theol. German. Thuanus. Richard Simon Hiſt. Critique du Vieux Teſtament l. II. c. 21.*

JUDAS, bygenaamt *Iskarioth*, Apoſtel van Chriſtus, was een ongetrouw Apoſtel en verrader van zynen eigen meeſter. De H. Schrift ſpreekt van de ſtoutheit, die hy hadt van te beriſpen de daadt van Godsdienſtigheit, die Magdalena bedreef door het uitſtorten van koſtelyke geurwerken over de voeten van den Zaligmaker, en zegt, dat zyne geldzucht zeer vuil en verfoeielyk was. Hy wierdt ook door dit lelyk gebrek daar toe gebragt, dat hy met de Joden handelde om hen den Zone Gods over te leveren; en hem wierden daar voor dertig ſikkelen of zilverlingen, die omtrent 37 guldens, 10 ſtuivers van ons geldt uitmaken, een ſikkel op 25 ſtuivers gerekent, toegeteld. Hy was mede tegenwoordig by het laatſte Avondmaal, het welk Chriſtus hieldt met zyne Apoſtelen; en daar by het H. Nachtmaal inſtelde. Daar na leverde deze verrader Gods Zoon over in de handen der Joden; en kort daar na de afſchuwelykheit van zyn ſchandig verraadt ingezien hebbende, begaf hy zich tot de prieſters, gaf hen het ontfangen geldt wederom; en door wanhoop vervoert zynde, hing hy zich zelf op aan een boom, en zyne ingewanden vielen uit zyn buik op de aarde.

Men mag hier niet met ſtilzwygen voorbygaan, dat 'er verſcheide zwarigheden over het gene boven van dezen Judas gezegt is geoppert worden; namentlyk voor eerſt, of hy wel by het laatſte Avondmaal is tegenwoordig geweeſt. Vele ouden, als de ſchryver van de Apoſtoliſche Inſtellingen, Hilarius, Victor van Antiochië, Theophylactus; en meer anderen ontkennen het, dat hy by de inſtellinge van het Avondmaal is tegenwoordig geweeſt, en zeggen, dat hy, zo haaſt als hem de Heere hadt aangewezen, dat hy hem zou verraden, is henen gegaan. Doch de meeſte oude en nieuwe ſchryvers houden het tegendeel ſtaande; gelyk Lucas zegt, na dat hy de woorden van de inzettinge verhaalt heeft, dat Jeſus aldus ſprak: *De handt van die my verraden zal is aan deze tafel.* Ten twede is 'er verſchil over den tydt, wanneer Judas het geldt, het welk hy voor zyn verraadt hadt ontfangen, wederbragt. Zommigen willen, dat het na de doodt van den Heilandt is geweeſt, en anderen, dat hy zulks deedt eer Chriſtus van Pilatus wierdt veroordeelt, en op dien tydt, als de prieſters en Schriftgeleerden by den zelven aandrongen, dat hy Jeſus wilde overgeven om gekruiſt te worden; en nog anderen willen, dat hy zyn geldt wederbragt aan de prieſteren, toen hy zag, dat Jeſus het doodvonnis ontfangen hadt. Ook is 'er verſchil over de eigentlyke waarde van den loon, welken Judas voor zyn verraadt ontfing. Ten derde worden 'er eenige zwarigheden geoppert omtrent de wyze, of het ſoort van doodt, die Judas geſtorven is. Mattheus zegt eenvoudig, dat hy zich verhong; maar Lucas voegt 'er in de Handelingen by, dat *Judas voorover ſtortte en borſt, en alle zyne ingewanden uitſtortte.* Theophylactus zegt, dat hy zich verhong, gelyk Mattheus zegt, en dat de zwaarte van zyn ligchaam den boom, waar aan hy zich hadt verhangen, deedt nederbuigen; dat hy geholpen wierdt, en nog eenigen tydt daar na leefde; maar dat hy eene waterzucht kreeg, daar hy aan borſt en ſtierf. Euthymius zegt, dat zo als zich Judas verhangen hadt, iemandt hem los maakte, en ergens bragt, daar hy nog een wyl leefde; maar dat hy namaals van eene hoogte nederviel, en van dien zwaren val borſt, en zyne ingewanden uitſtortte. Papias, die van Oecumenius in de Handelingen der Apoſtelen wordt aangehaalt, zeide, dat de knoop, waar mede hy aan den boom vaſtgemaakt was, aan ſtukken brak, en dat hy nog eenigen tydt leefde, maar eindelyk over midden borſt, enz. Verſcheide later ſchryvers zyn van gedachten, dat het Grieksch van Mattheus XXVII, 5: καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο, alleen betekent, dat Judas verſtikte van droefheit, wanhoop, en mogelyk van een ſquinantie, en dat hy in het nypen zyner ſmerten voorover viel, borſt, en ſtierf, of, dat hy, door wanhoop aangehitſt, van een hoogte nederſprong, en midden door berſtte.

De Cerinthianen en Kajaniten, of Kainiten, oude dwaalgeeſten, bewezen Judas eene zonderlinge eer, en de laatſtgemelden gebruikten zelfs een Euangelie, het welk den naam van *Judas Euangelie* voerde, maar het welk door hen zelve was opgeſtelt om hunne buitenſporige ſtellingen of leringen te beveſtigen. *Euang. van Mattheus en Johannes Hand. I, 18. Conſtit. l. V. c. 13. Hilar. in Matth. Victor Antioch. in Marc. Theophylactus in Matth. Origenes Homil. XXXVI in Matth. Chryſoſt. Homil. LXXXII & LXXXIII. in Matth. Calmet. Gronovius in Exercitat. de pernicie & caſu Juda. Perizonius de morte Judæ.*

S. JUDAS, een Apoſtel des Heeren, bygenaamt *Thaddeus*, of *Lebbeus*, en *Zelotes*, of Yveraar, een broeder van Jacobus den Kleinen, of den Minderen. Hy wordt ook nu en dan de broeder des Heeren genoemt, om dat hy een zuſters zoon van de moeder-maagdt was. Men houdt daar voor, dat hy het Euangelie in Meſopotamië, Arabië, Syrië, Idumea, en in de nabuurige landſchappen heeft gepredikt, en dat hy te Edeſſa op zyn bedde is geſtorven; maar anderen zeggen, dat hy te Berythus, en nog anderen, dat hy in Perſië is gemartelt. Men zegt ook, dat hy het is geweeſt, die van S. Thomas aan Abgarus, koning van Edeſſa, wierdt gezonden, om hem te genezen van eene ziekte, die van de geneesheeren voor ongeneeslyk gehouden wierdt: maar het is veel waarſchynlyker, dat het die Thaddeus, een der zeventig diſcipelen is geweeſt, en van welken Euſebius op meer dan eene plaats ſpreekt. Het is zeker, dat hy een der Apoſtelen is, die getrouwt zyn geweeſt, ook heeft hy uit zyn huwelyk kinderen verwekt; want Hegeſyppus zegt, dat twee van zyne kleinzonen gemartelt zyn. Deze H. Apoſtel heeft een Brief geſchreven, welke onder de kanonyke of Schriftmatige boeken gevonden wordt. De zelve is niet aan zekere gemeente, maar aan alle gelovigen gericht, en door hem geſchreven na de doodt der meeſte Apoſtelen, om dat hy van de zelve ſpreekt als van mannen, die al eenigen tydt geſtorven waren, moedigende de genen, aan welke hy ſchryft, aan van indachtig te zyn de zaken, de welke hen van de Apoſtelen waren voorgehouden. Men heeft dezen Apoſtel ook een verdicht Euangelie toegeëigent, het welk door den paus Gelaſius is veroordeelt. *Mattheus X. Marcus III. Lucas VI. S. Hieronymus in Cat. c. 4. Euſebius Hiſt. Eccl. lib. I. cap. 13. lib. II. cap. 1. Cave Apol. Oudheden, in het leven van Judas.*

JUDAS, bygenaamt *de Machabeër*, was de derde zoon van Matthatias, opperveldoverſte der Joden, uit het geſlacht der Asmoneën. Hy volgde zynen vader in die waardigheit op in het 587 jaar na de ſtichting van Rome. De zelve kende zyne dapperheit, en hadt hem voor zyne andere kinderen geſtelt, in verwachting, dat hy zich zou vervoegen by die genen, die ontſtoken waren met yver voor de wet van Godt, en zyn landt voor ſlaverny bevryden. Judas bewerkte dit met alle zorgvuldigheit, en onderſteunt van zyne broeders verjoeg hy de vyanden, liet ter doodt brengen alle de valſche propheten, die de wetten van hunne vaders verkracht hadden ten tyde van Antiochus, en zuiverde ganſch Judea van alle de gruwelen, die daar begaan waren. Wanneer Apollonius, gouverneur van Samarië, van de party van den zelven Antiochus, vernomen hadt de gelukkige voortgangen van Judas den Machabeër, trok hy hem met zyn leger te gemoet. Dit kloekmoedige hoofdt van Gods volk boodt hem tegenſtandt, ſloeg, overwon en doodde hem met een groot getal van de zynen. Daar na plunderde hy zyne legerplaats, bragt zyn zwaardt mede tot zegepraal, en bleef aldus volkomen overwinnaar. Seron, gouverneur van neder-Syrië, wierdt insgelyks verſlagen; en het gerucht van deze twee roemruchtige overwinningen zynde Antiochus ter ooren gekomen, deedt de ſpyt en 't hertzeer, dat hy daar over hadt, hem een beſluit nemen om zyne ſchatkiſten uit te putten, en zyn ryk van manſchap te ontbloten, ten einde hy tegen Judas zulk een machtig leger mogt te velde brengen, dat hy voor zyne heirſcharen niet dorſt wyken. Hy liet zyne bevelen afgaan aan Lyſias en aan Philippus, die ten eerſten naar Judea afzonden Ptolomeus, Nikanor en Gorgias, de welke de meeſt geachte veldoverſten waren van het ganſche koninkryk. De ontallyke menigte van kryg volk, die zy naar Judea deden trekken, verſchrikte in den eerſten aanvang die genen, die Judas verſelden; maar zyne onbeſchroomde kloekmoedigheit wekte die van zyn volk weder op, en het zelve door vaſten tot den ſtrydt voorbereid hebbende, verſloeg hy dit talryke leger. Lyſias, wanhopig, dat de bevelen van zyn vorſt zo kwalyk in Judea uitgevoert waren, beſloot het volgende jaar in perſoon derwaarts te gaan: en terwyl hy zyn leger byeentrok, bediende zich Judas van dien tuſſchentydt om Jeruzalem des te beter te herſtellen en te verzekeren. Hy wendde zyne eerſte zorg aan tot de herſtelling van den Tempel, en maakte een begin met de verkiezing van prieſters, die onberiſpelyk van leven waren. Hy haalde den altaar onder de voet, dien de afgodendienaars ontheiligt hadden; maakte nieuwe vaten, den kandelaar,

de tafel, en al het overige, het gene tot de verrichting van den Godsdienst in den Tempel vereischt wierdt. Deze gehele toestel gereed zynde om den Tempel in te wyden, deedt hy een groot en plegtig feest vieren, het welk acht dagen duurde, en dat sedert dien tydt alle jaren van de Joden is geviert. Dit gebeurde op den vyf en twintigsten van de negende maandt, genaamt Casleu, in het jaar van Rome 589, na de schepping der wereldt 3889, drie jaren na dat de Tempel ontheiligt was geweest op bevel van Antiochus. Naderhandt versloeg hy de vyanden in verscheide veldslagen. Hy hadt Godt zelf tot heirvoerder, dewyl 'er in een gevecht gezien wierden vyf ruiters van een buitengemeen gelaat en sterkte, die hem overal bybleven, en hielpen overwinnen. Middelerwyl Antiochus, die met een groot hertzeer de tyding ontfing van de nederlage van beide zyne opperveldoversten door de Joden, stelde vast tegen hen te veldt te trekken, en zich te wreken. Maar hy bereikte het oogwit niet van zyne ondernemingen, en stierf een jammerlyke doodt, gelyk op een andere plaats gezegt is. Judas de Machabeër bevocht andere overwinningen tegen Bacchides, Alcimus, en Nikanor; maakte een verbondt met de Romeinen, en na dat hy in verscheide voorvallen loffelyke blyken gegeven hadt van een ongelooflyke kloekmoedigheit, wierdt hy gedood in een veldslag, welken hy aanging met acht honderd mannen van zyn volk tegen een machtig leger. Dit geschiedde in het jaar der wereldt 3893, of 3894, na de stichting van Rome 593. Simon en Jonathas, zyne broeders, namen zyn ligchaam op, en deden het zelve naar Modin voeren, alwaar het met grote pracht in het graf van zyn vader bygezet wierdt. Al het volk betreurde zyne doodt eenige dagen lang. *I en II. Machab. Jozeph. Oudhed. XII boek. Melchior Canus lib. II. de lib. Theol. Serrarius in Machab. Torniel. Salianus & Spondanus in Annal. Vet. Testam. Heideggerus Enchirid. Bibl. pag.* 401 *seq.*

JUDAS *de Gauloniter*, geboortig van de stadt Gamala, ondersteunt van Sadok, een Pharizeeuw, poogde het volk aan te zetten tot een opstandt in Judea, en was het hoofdt van zekere gezindheit onder de Joden. Hy nam de gelegenheit waar van zekere schatting, die Cyrenius, door Augustus aangestelt tot gouverneur van Syrië, deedt invorderen van alle de goederen van ieder in het byzonder in het jaar der geboorte van Christus. Judas gaf voor, dat deze aanslag een openbare verklaring was, en tot geen ander einde strekte dan om hen onder slaverny te brengen. Zyne gezindheit, naar het zeggen van Jozephus, kwam in alle zaken overeen met die van de Pharizeën, uitgezondert dat deze beweerden, dat 'er niemandt was dan Godt alleen, dien men behoorde te erkennen voor heer en voor koning. Zy hadden zulk een brandende liefde voor de vryheit, dat 'er geen pynen of smerten zo zwaar of onlydelyk waren, die zy niet ondersionden of lieten ondergaan aan de genen, die hen de liefste waren, liever dan aan eenig mensch, wie het ook mogt wezen, den naam van heer of van meester te geven. *Jozephus Oudhed. I en II boek.*

JUDAS, bisschop van Jeruzalem in de tweede eeuw. Hy was de opvolger van Ephrem, en de laatste van de bekeerde Joden, die deze kerk bestierden. *Eusebius in Chron.*

JUDAS, een Rabbi, een blind man, die geleeft heeft in de VIII eeuw, schryver van verscheide werken, die de aanhangers van de gezindheit der Sadduceën aanzetten tegen de *Cabala* en de overleveringen van de Synagoge. *Genebrardus in Chron.*

JUDAS, een Grieksch Godgeleerde en historieschryver, leefde in de twede en derde eeuw. Hy maakte eene verhandeling van de zeventig weken van de voorzegging van Daniël, en een tydbeschryving, die hy vervolgde tot het tiende jaar toe van de regering van den keizer Severus, het welk uitkomt op het jaar 203. *Eusebius l. VI. c. 6. Hist. Eccl. Nicephorus l. IV. c. 34. S. Hieronymus in Catal.*

JUDAS, een waarzegger onder de Joden. Flavius Jozephus zegt van hem, dat zyne voorzeggingen nooit misten, maar waarlyk zo uitvielen. Deze waarzegger, gezien hebbende, dat Antigonus, zoon van Hyrcanus, die van zyn broeder Aristobulus tot medegesel in het ryksbestier van Judea was aangenomen, in den Tempel van Jeruzalem tradt, zeide tegen zyne leerlingen en zyne andere vrienden, die gewoon waren hem te volgen, om op de uitslagen van zyne voorzeggingen te letten, dat hy wenschte dood te zyn, om dat het leven van Antigonus de ydelheit van zyn wetenschap aan den dag zou brengen. Dit was, om dat hy verzekert hadt, dat deze vorst op dien zelven dag zou sterven op den toren van Straton; het welk onmogelyk was, dewyl de zelve zes honderd stadiën van Jeruzalem was afgelegen, en dat het grootste gedeelte van den dag reets verstreken was. Maar terwyl hy deze woorden sprak, kwam men hem boodschappen, dat Antigonus gedood was in zekere onderaardsche plaats, voerende den zelven naam van Straton, die een toren heeft, staande op den oever van de zee, naderhandt genaamt Cesarea. *Jozephus Joods. Oudhed.* XIII *b.* 19 *k.* Daar zyn schryvers, die geloven, dat deze Judas en de schryver van het twede boek der Machabeën, en misschien ook van het eerste, een man is; dat hy ook is die gene, die gezamentlyk met het volk, de Groten van Jeruzalem, en den Raadt schreef naar Egypten aan Aristobulus, die van den priesterlyken stam was, en aan alle de Joden, die daar hun verblyf hielden. *I. Machab.* 10. *en II.* 14. *Simon Diction. de la Bible.*

JUDAS, zoon van Zoripheus, en Matthias, zoon van Margalothus, waren twee geleerde Joden, lieden van zeer grote verdiensten, en onder die van hunne landaardt wonderlyk gezien. Zy boezemden aan hunne leerlingen en aan eenige andere personen in, den gulden arendt onder de voet te halen, dien Herodes de Grote hadt laten stellen op den top van den tempel van Jeruzalem ter eere van den keizer Augustus, onder voorwendsel, dat zulk een zaak strydig was tegen de wet. Zy wierden beide door den bevelhebber van de krygsscharen van Herodes gevat, gekluistert, en voor hem heen gevoert naar Jericho, daar hy krank te bedt lag van de ziekte, aan welke hy gestorven is. Deze vorst veroordeelde hen om levendig verbrand te worden. Het scheelde weinig, of daar uit zou een algemene opstandt ontstaan zyn, ter oorzake van de liefde, die het volk hen toedroeg. Echter hieldt het zelve zyne gevoeligheit op tot na de doodt van Herodes; maar alstoen verzochten zy Archelaus om recht over die genen, die oorzaak geweest waren van zulk een onrechtvaardige en onmenschelyke doodt. Dit niet hebbende kunnen verkrygen, ontstondt 'er zulk een oproer, dat de zelve niet kon gestilt worden dan door de bloedstorting van meer dan drie duizend menschen. Dit gebeurde in het jaar der wereldt 4050, een jaar voor de geboorte onzes Heeren, volgens *Simon Dict. de la Bibl. Jozephus Oudhed.* XVII. 8 *en* 11.

JUDAS, zoon van zekeren Ezechias, hooft van eene bende struikrovers, de welke Herodes de Grote hadt laten vatten en ter doodt brengen, terwyl hy gouverneur was van Galilea. Deze Judas, na de doodt van Herodes, den tydt waarnemende, in welken Archelaus te Rome was, verzamelde digt by de stadt Sephoris in Galilea een grote bende van moedwillige lieden, viel in de landen van den koning, maakte zich meester van het wapenhuis, wapende aldaar zyn volk, nam al het geldt van den koning weg, het welk hy vondt in de nabuurige plaatsen, plunderde al wat hem voorkwam, en maakte zich ontzagchelyk door het gehele landt. Hy hadt zelfs de stoutheit van naar de kroon te staan. *Jozephus Oudhed.* XVII. 12. Dit gebeurde in het zelve jaar van de geboorte onzes Heeren, naar het zeggen van *Simon Dict. de la Bible.*

Daar wordt nog van verscheide andere vermaarde Joden van dezen name gewag gemaakt by *Jozephus* en in het *Bybelsch Woordenboek* van *Calmet.*

JUDEA, een landschap van Asië, in Syrië, ook bekend onder de namen van *Palestina*, het *landt van Kanaan*, het *Beloofde Landt*, het *Heilige Landt*, onder welken laatsten name het tegenwoordig meest bekend is. Judea, of het H. Landt, in het algemeen begreep te zamen de twaalf stammen van de kinderen Israëls en in het byzonder bestondt Judea alleenlyk uit de stammen Juda en Benjamin, met de steden Jeruzalem, Bethlehem, Ascalon, Azot, Joppe, en andere. Ten tyde der omwandeling van Gods Zoon hier op aarde was dit gehele landt verdeelt in zes delen, te weten; Galilea, Samarië, en 't eigentlyke Judea, gelegen aan deze zyde van de Jordaan, naar den kant van de Middelandsche zee, en Trachonitis, Iturea of Perea, en Idumea, aan gene zyde van de gezegde rivier. Jozephus heeft eene beschryving van dit landt gemaakt in dezer voegen: „ Judea eindigt aan het dorp Anuach, anders genaamt Borceos, naar den kant van het Noorden, en strekt zich in zyne lengte uit naar de Zuidzyde tot aan een dorp van Arabië, genaamt Jordaan, en in zyne breedte van de rivier de Jordaan af tot aan Joppe. Jeruzalem, zynde geplaatst in des zelfs midden, is het middelpunt, en dit schone landt heeft nog dit voordeel, dat het zelve uitgestrekt zynde tot aan Ptolemaïs, de zee niet min toebrengt dan de aarde om het zo vermakelyk, als vruchtbaar te maken. Dit landt is verdeelt in elf delen, van welke de stadt Jeruzalem de eerste, de koninklyke stadt, en het hoofdt is van al de overige steden. De andere tien gedeelten zyn verdeelt geweest in zo veel ambachten, of heerlykheden, namentlyk Gophna, Akrabatane, Tamna, Lidda, Emmaus, Perla, Idumea, Engadi, Herodion, en Jericho. Jamnia en Jobba, die 't rechtsgebiedt over de naburige landschappen hebben, zyn niet in deze verdeeling begrepen. Dit landt wordt bewoont van de Syriërs en van de Joden onder een vermengt, strekt zich uit in zyne breedte van den berg Libanus en den oorspronk van de Jordaan af tot aan de zee van Tiberias, en in zyne lengte van het dorp van Arphak af tot aan Julias. *Jozephus Joods. Oorl.* III *b.* 4 *k.*

Dit landt is uittermaten vruchtbaar, en Jozephus, sprekende van zyn levenstydt, verzekerde, dat de grondt op zekere plaatsen zo uitnemend was, dat 'er geen plantgewasch gevonden wierdt, het welk daar niet gevoed kon worden, en men leefde daar in overvloedt van wyngaarden, van olyfbomen en van palmbomen. Hedendaags wordt de aarde daar heel slecht bebouwt, om dat 'er inwoonders aan het landt ontbreken.

Van de Joden.

De Joden, die van *Jakob*, anders genaamt *Israël*, afgekomen zyn, hadden den naam van Israëliten naar dien van dezen aartsvader, die hen in Egypten bragt, daar hy gestorven is. Men gaf hen insgelyks den naam van Hebreën en van Gods volk. De Egyptenaars handelden hen als slaven, hen gebruikende tot alle zwaar werk, en hen doende zeer grote onderdrukkingen lyden. Zelfs, dewyl zy dagelyksch vermenigvuldigden, en het te vrezen was, dat zy hunne macht erkennende, de wapenen mogten opvatten, om door dat middel hunne oude vryheit weder te erlangen, hadt men bevelen laten afgaan, door de welke zy gedwongen wierden hunne mannelyke kinderen, zo dra de zelve ter wereldt kwamen, te verdrinken. Mozes wierdt op een heel seldzame wyze uit dit gevaar gered, en Godt gebruikte hem om zyn volk van deze slaverny te verlossen, in welke het zelve sedert twee honderd jaren gezucht hadt. Om deze reden geboodt hem Godt, dat hy met zyn broeder Aaron voor Pharao, koning van Egypten, zou gaan,

gaan, en zy deden zulke wonderlyke dingen in zyne tegenwoordigheit, dat hy zich eindelyk genoodzaakt vondt de Heeren uit zyne landen te laten vertrekken. Dit gebeurde in het jaar der wereldt 2544, volgens de Juliaansche tydrekening 3204, na den zondvloedt 858, na Abraham 506, sedert het verblyf der kinderen van Israël in Egypten 216; voor de Olympiaden 734, en 1510 jaren voor de geboorte onzes Heeren. Men telde zes maal honderd duizend strydbare mannen, zonder de vrouwen en kinderen, en een ontallyke menigte van Egyptenaars, die afstandt van hunne afgodery gedaan hadden om den waren Godsdienst te omhelzen. Godt liet hen op een wonderbare wyze droogvoets door de Rode zee gaan, en dompelde Pharao onder de wateren, die hen met een machtig leger vervolgde. Mozes geleidde het volk in de woestyne gedurende den tydt van 40 jaren, en Godt werkte door hem ongehoorde wonderen uit. Op de twaalfde legerplaats, die gehouden wierdt omtrent den berg Sinaï, lagen zy byna een gansch jaar stil; en gedurende dien tusschentydt zyn 'er voorgevallen alle die dingen, de welke in het einde van het boek *Exodus*, in *Leviticus*, en *Numeri*, tot aan het tiende hoofdstuk toe, verhaalt worden. De voornaamste zaak van allen was de verkondiging van de wet Gods. Mozes ontfing eerst de tien Geboden; daarna de byzondere wetten, die de plegtigheden van den Godsdienst betroffen, en de schikking van het burgerlyke bestier. Hy bleef veertig dagen op den berg, verkeering hebbende met den Heere, en van hem lerende den Godsdienst, de burgerlyke wetten, en al dien groten toestel van den Tabernakel, dien hy moest timmeren. Middelerwyl maakten zich de Israëliten onwaardig zulke zonderlinge gunsten door hunne wederspannigheit; maar de goedertierenheit des Heeren was altydt groter dan hunne boosheit, en by eene overgrote uitstorting van weldaden, die hy hen gedadig toebragt, voegde hy nog het voordeel van verscheide overwinningen, die zy op hunne vyanden behaalden. Na de doodt van *Mozes* wierden zy bestiert door *Josua*, die hen bragt in het beloofde landt. Als deze twede aanvoerder gestorven was, wierden zy door de ouderlingen van Israël bestiert, en na deze hadden zy rechteren; namentlyk *Othniel*, *Ehud*, en *Samgar*, *Barak*, *Gideon*, *Abimelech*, *Thola*, *Jaïr*, *Jephtha*, *Simson*, enz. *Eli*, hogepriester en rechter, en naderhandt *Samuel*, den propheet, bestierden alle de een na den anderen het Joodsche volk. Deze laatste oud wordende hadt zyne zonen tot rechteren over Israël aangestelt; maar zy ontaardden zo ver van de deugdt van hunnen vader, en bedreven zulke verfoeielyke geweldenaryen, dat het volk hen niet langer kunnende verdragen, Samuel dwong om hen een koning te geven, gelyk andere natiën hadden. *Saul*, de zoon van Kis, uit het geslacht van Benjamin, wierdt tot koning gezalft in het jaar der wereldt 2962, op 't uitdrukkelyk bevel van Godt; maar zyne misdaden hem zulke grote gunsten onwaardig gemaakt hebbende, wierdt de koninklyke kroon van zyn stamhuis weggenomen. *David* volgde hem op, en in het vervolg *Salomon*. Na de doodt van dezen laatsten koning klom *Rehabeam*, zyn zoon, op den troon; maar de kwade raadt, dien hy volgde, was oorzaak, dat tien stammen tegen hem opstonden, en *Jerobeam* voor hunnen opperheerscher erkenden; de twee andere stammen bleven onder zyne gehoorzaamheit. De eerste maakten het koninkryk van *Israël* uit, en wierden bestiert door negentien koningen, tot onder de regering van *Hozea*, wanneer Salmanassar, koning van Assyrië, Samarië innam, en voerde het volk en den vorst gevankelyk weg naar zyn landt, in het veertiende jaar van Rome, het zesde van de heerschappy van Ezechias, of Hiskia, koning van Juda, en 255 sedert den opstandt van Jerobeam. Het koninkryk van Juda hadt twintig koningen sedert de doodt van Rehabeam tot Zedekia, wanneer Nabuchodonosor Jeruzalem veroverde, den Tempel verwoestte, en de Joden gevankelyk naar Babylonië voerde, in het eerste jaar van de XL Olympiade, 140 van Nabonassar, 424 na de bouwing des Tempels, 146 na de stichting van Rome, en 3446 na de schepping der wereldt, omtrent 608 jaren voor de tydrekening der Christenen. Zie hunne opvolging in order in de naamlyst, die daar van hier onder volgt. De gevangenis der Joden duurde zeventig jaren. Godt, de zelve willende een einde doen nemen, wilde, dat Cyrus, zich meester hebbende gemaakt van het gehele Oosten, den setel der koningen van Babylonië zou bekleden. Deze vorst stondt aan de Joden toe vry naar hun landt te mogen keren; en zy keerden daar henen ten getale van twee en veertig duizend mannen, met de heilige vaten, de welke Nabuchodonosor uit den Tempel geroofd hadt, dien zy weder opbouwden, als mede de stadt Jeruzalem, onder Zorobabel, Ezra en Nehemia. Middelerwyl veranderde het ryksbestier der Joden na het einde van de gevangenis. In het begin viel het in de handen van Zorobabel, als gouverneur. Na hem kwam het aan de hogepriesters; en eindelyk verviel het weder aan koningen, gelyk hier na zal aangewezen worden. Antiochus Epiphanes vervolgde de Joden met een ongehoorde wreedheit, niet alleen in Judea, maar ook in zyne eige landen. Hy ontheiligde den Tempel, roofde de heilige vaten, en deedt om hals brengen alle, die de wet niet wilden overtreden. De doodt van den ouden *Eleazar*, die van de zeven broeders, genaamt de *Machabeën*, en van hunne moeder, was van de treurigste zaken, die deze bloedige vervolging berucht hebben gemaakt. Het meeste deel der Joden vluchtte uit Jeruzalem. Onder deze was de hogepriester *Matthatias*, van den stam der Asmoneën. Hy kwam met vyf van zyne dochters naar het kleine steedtje Modin, in den stamme van Juda, het welk zyne geboorteplaats was. Godt gebruikte hem tot herstelling van den Godsdienst. Hy wierdt tot vorst der Joden verkozen, en in dezen tydt nam de regering der Asmoneën een begin, de welke omtrent honderd en dertig jaren duurde, tot den tydt van *Herodes*, en het hogepriesterschap was byna altydt daar by gevoegt. Onder de regering van den zelven Herodes is de Zaligmaker der wereldt geboren. De Joden verachtten zulk een heerlyk voordeel, en dompelden zich in allerlei rampen. Zy begonnen met een opstandt tegen de Romeinen, welker heerschappy hen onverdragelyk scheen; en deze, om hen te straffen, handelden hen met ongehoorde strafheden. Alle deze ongelukken konden hen tot geen beterschap brengen: zy stonden andermaal op tegen hunne opperheerschers. Vespasianus, en Titus, zyn zoon, versloegen hen in verscheide gevechten, en na de verwoesting van Jeruzalem in het jaar der gemeene aarde 7?, verloren de Joden t'eenemaal hunne vryheit, en wierden als slaven verkocht. Josephus, die de optelling gemaakt heeft van die genen, die gedurende het beleg van Jeruzalem gesneuvelt zyn, zegt, dat 'er elfmaal honderd duizend mannen om het leven zyn geraakt, en dat 'er zeven en negentig duizend tot krygsgevangenen gemaakt wierden. Sedert deze algemene nederlage zyn de Joden altydt door de Goddelyke rechtvaardigheit gestraft en vervolgt geweest, en hebben nooit de macht gehad van hunne ketenen te breken, noch te veranderen de algemene afkerigheit, die al de volkeren der wereldt voor hen hebben. Onder de heerschappy van den keizer Adrianus schudden zy het juk der slaverny van hunnen hals, onder het beleid van den befaamden bedrieger *Barchochebas*; maar deze aanslag strekte alleenlyk om hunne ketenen te verzwaren. Sedert dien tydt hebben zy menigmaal nieuwe pogingen gedaan om hunne vorige vryheit weder te erlangen, zonder ooit hun oogwit te hebben kunnen bereiken; en zy zyn altydt gehouden voor rampzalige slaven, en verstotelingen van al de volkeren, tot de welke zy zich begeven hebben. Men vindt verscheide dekreten van kerkvergaderingen; menigvuldige schriftelyke bevelen van keizers, en ordonnantien van de Christen koningen, uitgegeven tegen de Joden. Men zal hier niet spreken van de wyze, op welke zy uit Vrankryk, Engelandt en Spanje zyn gejaagt, om dat men daar door te ver afgeleid zou worden. Van hunnen tegenwoordigen staat kan boven het artykel van JODEN nagelezen worden. Zie hier nu nog eene naamlyst van de bestierders, rechters, koningen, hogepriesters, en landvoogden, die hen bestiert hebben.

Naamlyst van de bestierders en rechteren der Joden.

In het jaar der wereldt 2544 bestierde *Mozes* de Wetgever het volk Israël gedurende den tydt van . . 40 jaren.

Josua, heirvoerder.	omtrent	17
Othniel, rechter.		40
Ehud, rechter.		80
Debora en *Barak*.		40
Gideon, rechter.		40
Abimelech, tyran.		3
Thola, rechter.		23
Jaïr, rechter.		22
Jephtha, rechter.		6
Ebsan, rechter.		7
Elon, rechter.		10
Abdon, rechter.		8
Simson, rechter.		20
Eli, hogepriester en rechter.		40
Samuel, rechter.		22

Naamlyst van de Joodsche koningen.

Saul, eerste koning, regeerde	omtrent	20 jaren.
Isbozeth, zyn zoon, regeerde over een gedeelte van Israël		6 of 7
David.		40 of 42
Salomon.		40

Koningen van Juda.

Rehabeam heerschte	17 jaren
Abia.	3
Aza.	41
Jozaphat.	25
Joram.	5 of 6
Ahazia.	1
Athalia, zyne moeder.	6
Joas.	40
Amazia.	29
Azaria, of *Uzzia*.	52
Jotham.	16
Achaz.	14
Ezechias, of *Hiskia*.	29
Manasse.	55
Amon.	2
Jozia.	31
Joahaz, of *Sellum*.	3 maanden.
Jaiakim, of *Eliakim*.	11 jaren.
Jechonia, of *Joiachin*.	3 maanden.
Zedekia, of *Matthania*.	11 jaren.

Onder dezen laatsten koning wierdt Jeruzalem bemachtigt door Nabuchodonosor in het jaar der wereldt 3446, van Rome 146, in de XLIII Olympiade, 608 voor de tydrekening der Christenen, in het jaar van Nabonassar 140, van de bouwinge des Tempels 424.

Koningen van Israël.

Jerobeam, of *Jeroboam* de I regeerde	21 of 22 jaren.
Nadab.	1
Baza.	22 of 23
Ela.	1 of 2
Zamri.	7 dagen.
Amri.	11 jaren.

Hy hadt tot mededinger *Thebni*; maar de zelve was ongelukkig en ftierf voor hem

Achab.	21
Ahazia.	1 of 2
Joram.	12
Jehu.	28
Joahaz.	16
Joas.	16
Jerobeam de II.	41

Het ryk is na zyne doodt zonder koning den tydt van elf jaren.

Zacharia regeerde	6 maanden.
Sallum.	1 maandt.
Menahem.	10 of 13 jaren.
Pekaia.	2
Pekah.	20
Hozea.	18

Onder dezen koning wierdt de ftadt Samaria ingenomen door Salmanaffar, koning van Affyrië, in het jaar der wereldt 3314, van Rome 14, de X Olympiade, 740 jaren voor de tydrekening der Chriftenen, en 255 federt den opftandt van Jerobeam.

Nu zal men aantekenen de namen van de Joodfche hogepriefters, van welke eenige koningen zyn geweeft, en die van deze laatfte vorften.

Naamlyft der hogepriefters en der laatfte Joodfche koningen.

Aaron, broeder van Mozes, tot hogepriefter ingewyd in den jare der wereldt 2454, regeerde 38 jaren.
Eleazar de I.
Pinehas.
Abiëzre.
Bukki.
Uzzi.
Zeraja.
Merajoth.
Amaria.
Eli.
Ahcitub.
Achimelech, onder de regering van *Saul.*
Abjathar, onder de regering van *David*, afgezet.
Sadok, onder de regering van *Salomon.*
Achimaas, onder *Rehabeam.*
Azaria, onder *Abia.*
Johanan, of *Jojada*, of *Joram*, onder *Jozaphat.*
Azaria, of *Joarib*, onder *Joram.*
Amaria, onder *Ahazia.*
Phideas, of *Phidajas*, volgens Jozephus.
Jojada, onder *Athalia* en *Joas.*
Zacharia onder *Joas.*
Johanan de II, *Sedekia*, of *Zedekia*, onder *Amazia.*
Azaria, of *Joël*, onder *Uzzia.*
Amaria, of *Neria*, onder *Jotham.*
Achitub de II, of *Uria*, onder *Achaz.*
Sadok de II, onder *Manaffe.*
Sallum, onder *Amon.*
Hilkia, onder *Jozia.*

Sobna, ingedrongen, volgens Jefaia kap. XXII.

Eliakim, onder *Manaffe.*
Azaria de III, onder *Jojakim* en zyne broeders.
Seraja, onder *Sedekia*, tot de verbranding van den Tempel en de Babel-ballingfchap.
Jozedek, gedurende de Babylonifche gevangeniffe.
Jofua, of *Jefus*, met het Joodfche volk wedergekeert uit Babel.
Jajakim.
Eliafib, of *Joafib.*
Jojada de II, of *Juda.*
Jonathan, of *Johannes.*
Jeddoa, of *Jaddus*, die *Alexander* den Groten binnen Jeruzalem ontfing.
Onias de I, onder *Ptolomeus Lagus.*
Simon de I, de Rechtvaardige, onder *Seleucus.*
Eleazar de II, onder *Ptolomeus Philadelphus.*
Manaffe, onder *Antiochus Soter.*
Onias de II, onder *Seleucus Callinicus.*
Simon de II, onder *Antiochus* den Groten.
Onias de III, onder *Seleucus Philopator.*
Jafon, of *Jefus*, die het hogepriefterfchap gekocht heeft.
Onias de IV, anders *Menelaus*, door geldt.
Lyfimachus, ftedehouder van den voorgaanden.
Alcimus, onrechtvaardig bezitter.
Onias de V, woonde niet te Jeruzalem, maar trok naar Egypten, daar hy den Tempel Onion bouwde.
Matthatias de I.
Judas de Machabeër.
Jonathan de Asmoneër.
Simon de Machabeër.
Johannes Hyrcanus.
Ariftobulus, koning en hogepriefter.
Alexander Janneus.
Hyrcanus.
Ariftobulus, zyn broeder, ontweldigde hem het hogepriefterfchap.
Hyrcanus herftelt.
Antigonus.

[Van *Herodes* en zyne opvolgers, door de Romeinen aangeftelt, zie hier na.]

Ananeël, van Babylon.
Ariftobulus, de laatfte der Asmoneën.
Ananeël herftelt.
Jefus, zoon van *Phabes*, afgezet.
Simon, zoon van *Boëthus*, afgezet.
Matthias de I, zoon van *Theophilus.*
Joazar, zoon van *Simon Boëthus*, ten tyde der geboorte van *Chriftus.*
Eleazar de III.
Jefus, zoon van *Siah.*
Ananus.
Ifmaël.
Eleazar de IV.
Simon.
Jofeph, bygenaamt *Kaïphas.*
Jonathas.
Theophilus.
Simon, bygenaamt *Cantharus*, afgezet.
Matthias de II.
Elioneüs.
Simon Cantharus herftelt, en wederom afgezet.
Jofeph.
Anania.
Jofeph, bygenaamt *Kabi.*
Ananus.
Jefus.
Jefus, zoon van Gamaliël.
Matthias de III, zoon van *Theophilus.*
Fannias was hogepriefter ten tyde als Jeruzalem verovert wierdt in het jaar der Genade 70.

Herodes de Grote, zoon van Antipater, een Idumeër van afkomft, wierdt van den Roomfchen Raadt tot koning der Joden verkoren. Onder hem wierdt de Zaligmaker der wereldt geboren, in het eerfte jaar van wiens geboorte Herodes overleedt. Zyne heerfchappyen wierden onder zyne drie zonen, *Archelaus*, *Herodes Antipas* en *Philippus* verdeelt.

De oudfte, *Archelaus*, kreeg Judea, met den tytel van Ethnarcha, of viervorft; maar wierdt, na eene regering van 7 of 9 jaren, naar Viënne, in Vrankryk, verbannen.

De middelfte, *Herodes Antipas*, ontfing Galilea en Perea, en wierdt na eene regering van omtrent 40 jaren naar Lions, en daar na naar Spanje gebannen, in welke laatfte ballingfchap hy ftierf.

De jongfte, *Philippus*, kreeg voor zyn aandeel Batanea, Trachonitis en Auranitis, en overleedt omtrent het jaar 37 van J. Chriftus.

Na de verbanning van Archelaus wierdt Judea tot een wingeweft van het Roomfche ryk gemaakt, wordende landvoogden over het zelve aangeftelt, waar van men hier de naamlyft zal laten volgen.

De eerfte ftadhouder der Romeinen in Judea, na de ballingfchap van Archelaus, was *Coponius*, of *Copponius*, een Romeinfch ridder, die dat landt beftierde van het negende jaar van Chriftus, of het zesde van de gemene rekening, tot het dertiende van J.C. of het tiende van de gemene rekening. Op hem volgde

Marcus Ambivius, die het landt omtrent drie jaren, te weten tot het dertiende van de gemene tydrekening, beftierde.

Annius Rufus volgde Ambivius, en heerfchte een of twee jaren.

Valerius Gratus volgde Rufus, en regeerde tot het jaar 26, of 27 van J. Chriftus.

Pontius Pilatus volgde Gratus, en heerfchte tot het jaar 36, of 39 van J. C.

Marcellus kwam in de plaats van P. Pilatus: doch kort daar na wierdt Judea door den keizer Caligula in zyn vorigen ftaat herftelt, en aan *Agrippa* gegeven, van wien nu volgt.

Agrippa, bygenaamt *Herodes*, de zoon van Ariftobulus en Mariamne, en de kleinzoon van Herodes den Groten, ontfing het viervorftendom van zynen oom Philippus van den keizer Cajus Caligula, die hem zeer beminde, met den tytel van koning, in den jare 37 van J. C., en de keizer Claudius voegde daar, eenige jaren daar na, het overige van Judea by. Hy ftierf in het jaar 44 van de gemene rekening. (Boven, in het artykel van AGRIPPA, is verkeerdelyk gezegt het jaar 44 van Chriftus, voor dat van de gemene tydrekening, zynde het jaar van Chriftus 47.)

Na zyne doodt wierdt Judea weder tot een wingeweft gemaakt, om dat zyn zoon *Agrippa*, bygenaamt de Jonge, maar zeventien jaren oud, niet in ftaat was om het landt te regeren, dies de keizer Claudius eenen *Cufpius Fadus* als ftadhouder derwaarts zondt, de welke het landt omtrent twee jaren beftierde. Agrippa verkreeg evenwel van den keizer nog eenig gezag over den Tempel en

en des zelfs schatten en sieraden, nevens de macht om hogepriesters af te zetten en aan te stellen. De keizer Claudius gaf hem vervolgens het koninkryk van Chalcis, en eenige jaren daar na, in plaats van dat ryk, Trachonitis, Gaulanitis, Batanea, en eenige andere provinciën, daar Nero nog verscheide andere byvoegde. Hy deedt zyn uiterste best om den opstandt der Joden tegen de Romeinen te beletten, en de gemoederen tot de vrede te bewegen; maar zulks niet kunnende te weeg brengen begaf hy zich in het leger van Titus, die Jeruzalem reets belegert hadt, en keerde zyne wapenen tegen zyne eige landgenoten. Na de verwoestinge van de stadt en den Tempel begaf hy zich naar Rome, daar hy overleedt omtrent het jaar 90 van J. Christus.

Maar, om tot de stedehouders, of landvoogden der Romeinen weder te keren, na het stedehouderschap van Cuspius Fadus, van welken boven is gesproken, wierdt *Tiberius Alexander*, een Jood van geboorte, maar die zynen vaderlyken Godsdienst verliet, tot landvoogdt van Judea aangestelt, het welk gebeurde in den jare 46 van de gemene tydrekening. Hy bestierde het zelve den tydt van omtrent twee jaren, en wierdt gevolgt van

Ventidius Cumanus, die tot het jaar 48 regeerde. Na hem wierdt van den keizer Claudius als landvoogdt gezonden

Felix, een vrygemaakte van den gezegden keizer, die tot het jaar 60 van de gemene rekening het landt bestierde, en gevolgt wierdt van

Portius Festus, die in het jaar 62 van de gemene rekening in zyne landvoogdy stierf.

Hem volgde *Albinus*, die regeerde tot het jaar 64 van de gemene rekening. Zyn opvolger in het stedehouderschap was

Gessius Florus, die de laatste byzondere landvoogdt van Judea was. Hy veroorzaakte door zyne gierigheit en wreedheit den algemenen opstandt der Joden tegen de Romeinen, die van de verwoestinge van de stadt en den Tempel van Jeruzalem in den jare 70 van de gemene tydrekening gevolgt wierdt.

Het geen het leven en de verrechtingen van de voornaamste der bovengemelde rechters, koningen, hogepriesters, landvoogden, enz. der Joden betreft, kan in het byzonder in dit werk op ieders naam gezien worden.

Genesis. De Boeken der Rechteren en Macchabeën. Mattheus. Marcus. Lucas. Johannes. Flav. Jozephus. Philo de Jode. Eusebius in Chron. & Hist. Eccl. Sulpitius Severus. Guilielmus van Tyrus. Adrichomius. Gesta Dei per Francos. Torniel, Salianus, Baronius & Spondanus in Annal. Cunaus van de Republ. der Joden. Heidmanni en Dappers Palestina. Schickard de Jure reg. Hebr. Cellarii Notit. orb. antiqui. Leydecker de Republ. Hebr. Chronologie sacrée de Loüis Cappel. Franc. Fabricii Christologia Noachica & Abrahamica. enz.

JUDEA, eigentlyk het koninkryk van Juda. Zie JUDA.

JUDENBACH, een fraai dorp in Duitschlandt, in het graafschap Henneberg, 1 myl van Neustadt, aan de Krempe gelegen, maar behorende tot het vorstendom Coburg. De reizigers, die hunnen weg door het Thuringer woudt nemen, worden in dit dorp van versche paarden voorzien.

JUDENBURG, een klein steedtie van Duitschlandt, in opper-Stiermarken, aan de Muer, omtrent drie mylen van Sekkau, naar den Zuidkant, en negen mylen van Gratz gelegen. Het zelve brandde den 23 October des jaars 1709 byna geheel af, maar is sedert weder opgebouwt.

JUDEX, (MATTHEUS) een der voornaamste schryvers van de zogenoemde Honderdtallen van Maagdenburg (*Centuria Magdeburgenses*), wierdt geboren te Dippolswaldt, een stadt in Meissen, twee Duitsche mylen van Dresden gelegen, den 22 September van den jare 1528. Hy gaf al vroeg blyken van een byzondere genegenheit tot de letterkunst; daarom stondt hem zyn vader toe, dat hy zyne studiën mogt voltrekken te Dresden. Hy hieldt zich daar niet lang op; hy wilde zyne studiën liever vervolgen op de hogeschole van Wittenberg, en daar na op die van Maagdenburg. Hy bevondt zich in een zeer slechten staat wanneer hy in de laatstgenoemde stadt aankwam, zynde zyn ligchaam overdekt met schurft, en zyne zakken ontbloot van geldt. Het middel om te erlangen het geen hy nodig hadt tot onderhoudt van zyn leven, was aan de deuren te gaan zingen, en om een aalmoes te vragen; maar eindelyk, na dat hy bekend was voor een jongman van goede verwachting, wierdt hem de plaats van leermeester of onderwyzer bezorgt aan 't huis van een advokaat, die hem met zyn zoon naar Wittenberg zondt in het jaar 1546. Hy wierdt daar meester in de vrye kunsten gemaakt in de maandt van October in het jaar 1549, waar na hy naar Maagdenburg keerde, en daar eenige jaren leermeester in de twede school was. Vervolgens wierdt hy beroepen tot predikant van de kerk van St. Ulricus tot het jaar 1559, wanneer hy tot professor in de Godgeleerdheit in de hogeschole van Jena wierdt aangestelt. Hy oeffende dat ampt niet langer dan achttien maanden; want het zelve wierdt hem afgenomen op uitdrukkelyk bevel van Johannes Frederik, hertog van Saxen, in het begin van October des jaars 1561. Hy onthieldt zich nog zes maanden te Jena, en daarna omtrent zo lang te Maagdenburg doorgebragt hebbende, begaf hy zich naar Wismar. Hy stierf den 15 May in het jaar 1564 te Rostok, daar hy eenige dagen te voren was henen getrokken, om de vordering (*promotie*) van de scholieren by te wonen. Hy was een man van goede zeden, werkzaam, yverig, geleerd, en die vele boeken geschreven heeft. Hy was zo matig in het eeten, dat hy in een gansche week zo veel spys niet gebruikte, als anderen, die maar een middelmatige maag hebben, in twee dagen nuttigen, en nooit konden zyne beste vrienden van hem verkrygen van iets meer te drinken dan nodig was om zyn dorst te lesschen. Hy was zo ver van verwaandheit en pracht, dat hy zelfs op den dag van zyne bruiloft niet begeerde toe te staan, dat zyne bruidt zich zou optooien. Hy verplichtte haar om zich te vernoegen met een zeer middelmatig kleedt. Zyne kuisheit was zo lang, dat, eer hy getrouwt was, sommigen geoordeelt hebben, dat 'er een ongevoeligheit in zyn ligchaamsgestel was, en hy bekende in vertrouwen aan zyne boezemvrienden, dat hy geloofde, dat de oorspronk van zyne bedurve gezondheit, of ten minste het geen zyne krankheden vermeerderde, hier uit sproot, dat hy te lang gewacht hadt met eene vrouw te nemen. Hy trouwde evenwel in den ouderdom van zes en twintig jaren, wanneer hy beroepen wierdt tot predikant van de kerk van St. Ulricus te Maagdenburg. Hy trouwde met een meisie van vyftien of zestien jaren, dat geen middelen hadt. Eenige van zyne vrienden waren misnoegt, om dat hy eene vrouw verkozen hadt, die noch genoegzame jaren, noch genoegzame middelen hadt; maar hy gaf hen tot antwoordt, dat hy altydt Godt gebeden hadt om eene vrouw, die geen ervarenheit hadt van snode zaken, voorts, die den tzaam, en niet hovaardig was. Hy leide een stil en Godvruchtig leven met zyne huisvrouwe wat meer dan tien jaren, en teelde by de zelve zes kinderen. Zyne weduwe trouwde in een twede huwelyk met Andreas Scioppius. Het wordt tydt om van de boeken, die hy heeft nagelaten, te spreken. Hy vertaalde in het Latyn het Hoogduitsche boek van Lutherus aangaande den letterlyken zin van de woorden: *Dat is myn ligchaam.* Zie hier den tytel van een boek, het welk hy uitgaf in het jaar 1559: *Quod arguere peccata seu concionari pœnitentiam sit proprium legis & non Evangelii proprie dicti, Rationes & Argumenta.* Zyne verhandeling *de Typographia inventione, & de prælorum legitima inspectione* wierdt gedrukt in het jaar 1566. Zyne *Enarrationes Epistolarum Dominicalium* kwamen in het licht in het jaar 1578. Het gemeen heeft zes werken van zyn maaksel gezien in de Hoogduitsche tale. Hy en Wigandus gaven gezamentlyk eenige schriften in het licht, namentlyk: *Responsio ad confessionem Majoris de justificatione & bonis operibus; Responsio ad scurriles & blasphemos fœtidi Ramvocchii Rythmos, Wittebergæ impressos; De adiaphoricis corruptelis in magno libro Actorum interimisticorum, sub conficto titulo Professorum Wittebergensium edito, repertis, Admonitiones; Corpus Doctrinæ ex Novo Testamento; De Victorini Strigelii declaratione, seu potius occultatione.* In het vervolg maakte hy de tytels bekend van eenige Hoogduitsche boeken, en die van eenige Latynsche schriften, de welke nooit in druk zyn uitgekomen. Andreas Scioppius merkt aan, dat Judex zeer ervaren was in de zangkunde, en eenige kennis van de wiskunst hadt. Insgelyks was hy niet onervaren in de sterrekunde, en zelfs maakte hy eenige weêrglazen. Hy hadt eenigen tydt te Wittenberg in de Rechten gestudeert, en kon Latynsche en Griekfche gedichten maken: ook was hy van voornemen eene kerkelyke Historie van zynen tydt te schryven. Wat deel hy gehad heeft aan de twee eerste Honderdtallen van Maagdenburg is genoegzaam bekend, en ieder weet, dat het een zware arbeidt is geweest: dies, als men weet, dat Judex jong gestorven is, en dat hy heel zwak van gesteltenis was gedurende vystien jaren, kan men geenzins twyffelen, dat hy niet zeer werkzaam is geweest, en onophoudelyk heeft gestudeert hebben. Gedurende zyn predikampt heeft hy menigvuldige vervolgingen en veel hertzeer moeten uitstaan. Hy was een van die genen, die de kerkenordening van Maagdenburg opstelden, die gedrukt wierdt in het jaar 1554. Hy toonde een grote naauwkeurigheit in de zelve te doen oeffenen, en weigerde aan zommige onboetvaardige lieden het deelgenootschap van de H. Sakramenten. Dit was van zulk een gevolg, dat men hem dreigde te slaan en onder de voeten te treden. Hy wierdt lelyk mishandelt in de hekeldichten, die te Wittenberg tegen de schryvers van de Honderdtallen gemaakt wierden. Hy kantte zich krachtig aan tegen de Synergisten, terwyl hy hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Jena was. Hunne partyschap was machtig, en men gebruikte schimpschriften tegen hem op een zeer buitensporige en lasterlyke wyze. Men gebruikte zelfs stenen; want daar was een hoop straatschenders, of diergelyk volk, die een ganschen nacht allerlei buitensporigheden bedreven voor zyn huis, en stenen tegen zyne vensters wierpen. Hy wierdt van zyne bediening afgezet na dat hy de zelve onder veelvuldige onlusten achttien maanden lang geoeffent hadt. Het voorwendsel, het welk men gebruikte, was de uitgave van een Hoogduitsch boek *De fuga Papatûs*, dat is, *van de vlucht des Pausdoms*: maar een van de ware oorzaken was zyne aankanting tegen de partyschap, die van het hof begunstigt wierdt. Deze partyschap was die van den hoogleeraar Strigelius, een van de hoofden der Synergisten, of begunstigers van de menschelyke vryheit. Men liet niet na menigvuldige redenen, of verscheide voorwendsels, uit te strooien van de verklaring van Mattheus Judex, die alle wederlegt wierden. Hy wierdt onder andere dingen beschuldigt van eenige afdrukken uitgestrooit te hebben van het leven van *Balthasar Winter*, en men begeerde van hem te weten, wie de schryver van dit schimpschrift was, en dat hy alle de afdrukken weder zou intrekken, en aan het hof behandigen. Hy antwoordde, dat dit werk geenzins een hekelschrift was, en niet anders dan een waarachtig verhaal van het leven en de doodt van een getrouw dienaar Gods; dat het noodzakelyk was geweest het zelve in 't licht te brengen tegen de lasteringen, die de vyanden van dien Godsdienstigen man alom verspreid hadden, en om des zelfs nagelatene weduwe en andere vrienden, te vertroosten. Hy meende niet verplicht te wezen om den schryver te noemen; maar hy was bereid om te antwoorden wegens deze zaak voor onpartydige rechters, die ten dele uit geestelyke, ten dele uit wereldlyke personen bestonden. Het was de mening niet van zyne tegenstrevers zulk een rechtbank te verzoeken. Judex, van Jena vertrekkende, begaf zich naar Maagdenburg met zynen vriendt Wigandus, en genoot niet lang,

de vryheit, hem van den Raadt vergunt, van zich daar te mogen onthouden. Daar wierden eenige predikanten in hechtenis genomen, en men deedt eenige andere by nacht uit de ſtadt gaan. Hy keurde dit gedrag van de overigheit niet goed, en maande de gevangene predikanten aan tot verduldigheit. Daar door ſtelde hy zich bloot voor een hagelbui van ſcheldwoorden, en daar was een burger, die een bevel kreeg, van aan hem zyn huis niet te verhuren. Zyn ſchoonvader hadt mede deel aan dezen overlaſt, om dat hy by hem te huis hadt gelegen. Eindelyk, de Raadt van Maagdenburg geboodt hem zonder uitſtel uit Maagdenburg te vertrekken. Zyne huisvrouw, overſtelpt van droefheit, en ſmeltende in hare tranen, ging den eerſten burgermeeſter ſmeken, dat hy haar wilde toeſtaan by haar vader te mogen blyven met hare vyf kinderen, tot dat de grootſte koude van den winter over zou wezen. Zy ſtelde hem voor, dat haar oudſte zoon maar acht jaren oud was, en haar jongſte niet meer dan drie maanden, en daar by zeer onpaſſelyk. Maar al hare ſmekingen en vertogen mogten niet helpen; haar vertrek moeſt doorgaan, en zy waren genoodzaakt gezamentlyk midden door den ſneeuw zich naar Wismar te begeven. *Bayle Dict. Crit.*

JUDIA, de hoofdſtadt van het koninkryk Siam, aan eene der ſchoonſte rivieren van het Ooſten gelegen, zo dat de grootſte ſchepen in de haven van deze ſtadt kunnen inlopen, en daar loſſen. Schoon zy drie Duitſche mylen in haren omtrek beſlaat, is zy echter met ſterke muren omringt, voorzien met ronde torens, naar de oude veſting-bouwkunde. Hare ſtraten zyn lang en ruim, en de rivier, die rondom de ſtadt loopt, is zeer breed. Het koninklyke paleis overtreft alle andere van gansch Indië in pracht, en is wel verſterkt. In den jare 1648 onderſteunde deze ſtadt haren koning met 52000 man tegen den koning van Ava, en met 2000 kleine vaartuigen. *Arthuſii Deſcr. Ind. Tachard.*

JUDICELLO, van ouds *Amenanus*, *Amenes*, *Amaſenus*, een klein riviertje van de valei van Demona, in Sicilië. Het neemt zynen oorſpronk aan den voet van den berg Gibel, beſpoelt de puinhopen van Catanea, en ontlaſt zich in de golf van dien naam. *Baudrand.*

JUDITH, een Joodſche weduwe van den ſtamme Simeon, verloſte haar vaderlandt, en maakte haren naam roemruchtig by de nakomelingen. Zy was een ſchone en ryke vrouw, en nog heel jong wanneer Manaſſes, haar man, ſtierf: maar zy was veel doorluchtiger door hare deugden dan door hare ſchoonheit en grote rykdommen. Zy woonde te Bethulië. Deze ſtadt wierdt belegert door Holofernes, opperveldheer van Nabuchodonoſor, koning van Aſſyrië; maar heel onderſcheiden van dien, die Jeruzalem veroverde. Deze krygsoverſte, het buitenſte van de ſtadt van naby bezichtigende, en bevindende, dat de zelve geen ander water kon krygen dan door zekere waterleiding, deedt de zelve afſnyden, om door gebrek van water de inwoonders te noodzaken om zich over te geven. Zy waren van voornemen dit te doen, wanneer Judith hare koſtelykſte klederen aantrok, en hare aangebore ſchoonheit met nieuwe verſierſels, die der zelver glansch vermeerderden, ophelderende, buiten de ſtadt ging, en zich naar de legerplaats van Holofernes begaf. Deze veldheer, verrukt door hare ſchoonheit, ontfing haar met blydſchap, en geboodt alle zyne krygslieden haar vry te laten doorgaan, wanneer zy haar gebedt wilde doen. Ondertuſſchen zyn drift geſtadiglyk toenemende, begeerde hy, dat zy 't avondmaal met hem zou komen houden, en dat men daar na hen beide alleen zou laten. Judith ſtelde zich daar niet tegen, en Holofernes, menende haar grote eer aan te doen, dronk zich vol in hare tegenwoordigheit, en liet zich te bedt leggen. Judith nam toen het zwaardt van Holofernes, hieuw hem twee maal in den hals, en ſneedt hem vervolgens het hoofdt af. Daar na ging zy met hare dienſtmaagdt naar buiten, en kwam te Bethulië, verkondigende de overwinning, die Godt zyn volk door haar hadt laten behalen. Zo haaſt als het dag wierdt, en het krygsvolk van Holofernes vernomen hadt, dat hun oppergebieder gedood was, wierden zy alle met een ſchielyke vreze bevangen; en de Joden ter zelver tydt een uitval doende, vervolgden de Aſſyriërs op de hielen, en na dat zy een grote menigte der vyanden ter neder gemaakt hadden, deelden zy den buit. Zy bedreven over deze overwinning een algemene vreugdt, die drie maanden duurde, en wydden dien dag door een plechtig feeſt: doch men twyffelt niet zonder reden of het geen van haar gezegt wordt niet voor een fabel of Godvruchtig verdichtſel moet gehouden worden. Zie *Bayle Dict. Crit.* en de ſchryvers, door hem aangehaalt.

JUDITH, eene ſchone en verſtandige, maar heerſchzuchtige vrouw, was de dochter van Welfo, hertog van Beyeren, en twede gemalin van keizer Lodewyk den Godzaligen, met hem getrouwt in den jare 819. Zy hadt by den zelven een zoon, *Karel* genoemt, geboren te Frankfort in den jare 823, dien naderhandt de bynaam van de Kale is gegeven. Zy zorgde krachtig voor dezen haren zone, en maakte, dat de vader, Lodewyk, Allemannië en gansch Neuſtrië aan hem gaf, waar over des zelfs zonen uit het eerſte bedt, *Lotharius*, *Lodewyk*, en *Pipin*, zeer te onvrede waren, die zich deswegen met de voornaamſten van het ryk tegen den keizer verbonden, en de keizerinne daarenboven van verdachten ommegang met Bernard, grave van Barcelona, en die door den keizer tot grave van Toulouze en opperkamerheer was verheven, beſchuldigden. De muitery brak in den jare 830 uit, wanneer de keizer, die tegen zyne zonen optrok, zyne gemalin naar Laon zondt; maar Pipin maakte zich daar meeſter van haar, handelde haar zeer kwalyk, en dwong haar, haren gemaal te overreden om het monnikenkleedt aan te trekken, en zondt haar eindelyk zelf in het klooſter van St Radegund te Poitiers, daar zy zo lang in moeſt blyven; tot dat de zaken van haren gemaal na den Ryksdag van Nimwegen, in den volgenden jare gehouden, tot zyn voordeel van gedaante veranderden, die haar daar op weder by zich nam, maar niet eer in het huwelyksbedt ontfing, voor dat zy van den paus Gregorius, en andere biſſchoppen, van de gelofte, door haar gedaan, ontſlagen was, en zy zich zelf van de tegen haar ingebragte beſchuldiging met een eedt gezuivert hadt. In den jare 833 kwam den keizer Lodewyk een nieuw ongeluk over, doordien hy, zyne zonen wederom tegen hem opgeſtaan zynde, in de Elzas, tuſſchen Baſel en Straasburg, belegert zynde, van zyne gehele krygsmacht verlaten wierdt, vallende zyne gemalin Judith in de handen van haren ſtiefzone Lotharius, die haar naar Tortona, in het Milanees, in de gevangenis zondt, van waar zy in het volgende jaar, de oproer gedempt zynde, door Radhalt, biſſchop van Soiſſons, en den grave Bonifacius weder by haren gemaal wierdt gebragt. Het ryk wierdt onder de vier zonen verdeelt, krygende haar zoon Karel een aanzienlyk gedeelte daar van: nochtans zocht Judith nog al meer voor hem te erlangen, en zy zou, na het afſterven van Pipin, byna de eene helft van het ryk voor Lotharius, en de andere helft voor haren zone, met uitſluitinge van Lodewyk den Duitſcher (*Germanicus*), die men wilde dat zich met het hertogdom van Beyeren zou vergenoegen, verkregen hebben, indien niet de doodt van Lodewyk den Godzaligen, voorgevallen in den jare 840, dit grote voornemen verydelt, en den reets tegen Lodewyk den Duitſcher beraamden veldtocht belet hadt. Zy heeft naderhandt haren zone Karel eenige jaren in de regering, en inzonderheit tegen de aanſlagen van den doortrapten Lotharius, met raadt en daadt onderſteunt, zynde overleden in den jare 843, en te Tours in de kerk van St. Marten begraven. Wat er van haren ongeoorloofden ommegang met den grave van Barcelona, en haar gewaand bloedſchandig huwelyk met den keizer Lodewyk zy, daar over kan het artykel van FREDERIK den I, biſſchop van Utrecht, die men zegt vermoord te zyn, om dat hy haar daar over beſtraft hadt, nagezien worden. *Freculphus Lexov. T. II. Chron. Theganus. Annal. Meterſes. Annal. Bertin. & Fuldenſ. Gebauer in elog. Judithe.*

JUDITH, dochter van Karel den Kalen, trouwde met Ethelwolf, en na des zelfs doodt, in den jare 858, met Ethelbold, beide koningen van Engelandt. Na de doodt van deze vorſten kwam zy weder in Vrankryk, en wierdt weggevoert door Boudewyn, bygenaamt met den Yzeren arm, graaf van Vlaanderen, in het jaar 862. De koning deedt aanſtonts dezen vermetelen graaf veroordeelen, en vervolgde hem met de wapenen; maar dewyl hy de zaak niet hadt ondernomen dan met toeſtemming van Judith en van haren broeder Lodewyk den Stamelaar, bewilligde Karel, op het verzoek van paus Nicolaus den I, in hun huwelyk, en zy wierden getrouwt te Auxerre. Dit gebeurde in het jaar 863. *Sammarthanus Geneal. Franc. De Larrey Geſchied. van Engel. I Deel.*

JUDOIGNE, by de Nederlanders *Geldenaken*, een ſtedeke, met een oud kaſteel, in Nederlandt, in het Zuiderdeel van Brabandt, aan het riviertje de Gete, twee mylen van Tienen, en vier van Loven en Gemblours gelegen, en het huis van Ooſtenryk toebehorende. In het kaſteel plagten de jonge prinſſen der oude hertogen van Brabandt, wegens de gezonde en friſſche lucht, die daar is, opgevoed te worden. In den jare 1706 behaalden de geallieërden omtrent dit ſtedeke eene heerlyke overwinning, onder de aanvoeringe van den hertog van Marlborough, op de Franſchen. *Guicciardin Beſchryving der Nederlanden. Les Delices des Pais-Bas Tom. I p. 266, 267.*

JUENCHEU, een ſtadt van Sina, die de elfde is van de provincie van Kiangſi, en drie andere ſteden onder haar gebiedt heeft. *Baudrand.*

JUGATINUS, een godt der Heidenen, die de voorzitter en beſchermheer was van de huwelyken op de byeenkomſte van man en vrouw.

JUGE, (MARINUS LE) kardinaal, aartsbiſſchop van Tarento, was te Amalfi, in het koninkryk van Napels, geboren. Hy vorderde zich aan het hof van Rome, en wierdt een van de eerſte kamerlingen van paus Urbanus den VI, die hem het aartsbisdom van Tarento gaf, en met de bevoegtheit van zyn gezant naar Hungarië afvaardigde, om den koning Lodewyk te verzoeken, dat hy de wapenen wilde opnemen tegen Johanna, koninginne van Napels. Le Juge wiſt de neigingen van den paus zeer wel op te volgen, en tot vergelding verkreeg hy van hem een kardinaalshoedt in het jaar 1381. De zelve paus gebruikte dezen kardinaal nog in andere gezantſchappen, die hem goede dienſten deedt, en evenwel beweeren verſcheide ſchryvers, dat hy een is geweeſt van het getal van die genen, die paus Urbanus de VI deedt overvoeren naar Luceria, en binnen Genua ter doodt brengen. Zie *Theodor. de Niem. Onuphrius. Ciacconius. Aubery.* enz.

JUGE, (PETRUS LE) kardinaal, aartsbiſſchop van Narbonne, en naderhandt van Rouaan, was geboren te Limoges. In het begin was hy monnik van de vergadering van Cluni, daar na aartsbiſſchop van Saragoſſa in Spanje, en vervolgens van Narbonne in het jaar 1346. Koning Karel de V, bygenaamt de Wyze, zondt hem naar Avignon aan paus Urbanus den VI, die de verſchillen van dien monarch met den koning van Navarre moeſt regelen. Petrus le Juge wierdt verheven tot aartsbiſſchop van Rouaan in het jaar 1374, en het volgende jaar verhefte hem paus Gregorius de XI, die zyn volle neef was, tot kardinaal. Hy volgde dezen paus in Italië, en ſtierf te Piza op den 21 November van den jare 1376. *Aubery Hiſt. des Card.*

Sammarthanus Gall. Chriſt. Friſo Gall. Purp. Boſquet in Greg. XI.

JUGE, (Wilhelm le) kardinaal, was een Franſchman, geboortig uit de provincie van Limoſin, en een zuſters zoon van paus Clemens den VI, die hem met den kardinaalshoedt begiftigde in het jaar 1342. Innocentius de VI, opvolger van Clemens, zondt hem in gezantſchap naar Spanje, om redelyker gevoelens in te boezemen aan don Pedro, koning van Caſtilië, die zyne huisvrouw, de koningin Blanka van Bourbon, mishandelde. Le Juge rechtte weinig uit in zyn gezantſchap en ſtierf te Avignon op den 28 April in den jare 1347. *Boſquet in Innocent. VI. Aubery. Friſo. Onuphrius*, enz.

JUGLARIS (Aloïsius) was geboren te Nizza. Hy begaf zich in het genootſchap van de Vaders Jeſuïten in het jaar 1622, en onderwees de jeugt in de rederykkunſt gedurende tien jaren. Daar na wierdt hy geroepen aan het hof van Savoje, om zorg te dragen voor de opvoeding van den jongen prins Karel Emanuel. Hier begon hy zyne eerſte werken uit te geven, de welke zyn de lykreden van *Victor Amadeus*, hertog van Savoje, gedrukt in het Italiaanſch te Turin in het jaar 1638, die van de marquizinne van *St. Germain*; eene Italiaanſche redenvoering wegens het H. Nachtmaal; de lofreden van den maarſchalk van *Toiras* in de Latynſche taal, en eenige andere. Naderhandt liet hy in druk uitgaan: *Judicium Agaſſiani Solarii ex comitibus Moretæ. Taurini* 1645. *Regia Celſitudinis Caroli Emanuelis Secundi Sabaudiæ Ducis & inclyti generis Notitia. Monachii* 1650. Eenige lofredenen ter eere van *Chriſtus*, in het Italiaanſch te Turin 1650. Hy ſtierf te Meſſina op den 15 November in het jaar 1653. Na zyne doodt heeft men gevonden Predikatien voor de ganſche Vaſten en van den Advent of de Toekomſte Chriſti voor Kersmis, die gedrukt wierden, het eerſte werk te Milaan, in het jaar 1665, en het twede in het jaar 1668 in de zelve ſtadt. Men heeft gedrukt te Lucca, maar het jaar wordt niet gemeld, alle de Latynſche werken van dezen Vader, onder den tytel van: *Aloiſii Juglaris Nicienſis, è Societate Jeſu, Elogia.* Deze verzameling behelſt voor eerſt honderd lofredenen ter eere van *Chriſtus*, onzen Heilandt, de welke voor de eerſte maal gedrukt wierden te Genua in het jaar 1641; ten twede, veertig andere lofredenen tot roem van *Lodewyk* den XIII, koning van Vrankryk, gedrukt te Lion in het jaar 1644; ten derde, verſcheide opſchriften, grafſchriften en lofredenen op verſcheide voorwerpen, insgelyks gedrukt te Lion in het zelve jaar; ten vierde, lofredenen van de voornaamſte biſſchoppen, die 'er geweeſt zyn, ook gedrukt te Lion in het zelve jaar, en herdrukt te Genua in het jaar 1653, onder dezen tytel: *Pars ſecunda Elogiorum, humana complectens. Journal des Savans Avril* 1710. *p.* 463. *edit. de Holl.*

JUGUM was by de Romeinen, als men twee pieken of ſpieſſen in den grondt ſtak, en 'er een derde dwars boven op leide. Wanneer nu iemandt tot een knecht wierdt gemaakt, moeſt hy daar onder door gaan, het welk genoemt wierdt: *ſub jugum mittere*, dat is: *onder het juk brengen.* Zie *Pitiſcus Lex. Ant. Rom. I*, 984, *en Ouzelius ad Gellium XVI*, 21.

JUGURTHA, koning van Numidië, vyandt van de Romeinen. Hy was de kleinzoon van Maſſiniſſa, die *Micipſa*, zyn erfgenaam, en twee andere zonen, namentlyk *Manaſtabal* en *Guluſſa*, by een byzit teelde. Deze Manaſtabal was de vader van Jugurtha, die in het hof van zyn oom Micipſa opgevoed wierdt, alwaar hy in verſcheide voorvallen blyken gaf van zyne kloekmoedigheit. Micipſa hadt twee zonen, *Adherbal* en *Hiemſal*, de welke hy liet onder het voogdyſchap van Jugurtha, en deze hebbende de laatſte van deze twee zonen by verraſſching laten doden, vervolgde den anderen met het zwaardt in de vuiſt, den welken hy verwon en doodde, tegen zyn gegeven woordt van vertrouwen, na dat hy Cirtha hadt overgelevert. De Romeinen, welker bondgenoot hy was, namen zyn party, en beoorloogden den ongerechtigen bezitter, die zich niet verdedigde dan door kracht van geldt. Ook wiſt hy door dezen onderſtandt in het jaar van Rome 643 om te kopen den burgermeeſter L. Calpurnius Beſtia en verſcheide Roomſche Raadsheeren. Hy verſtrooide hun leger, en zeide zelfs, met een overgrote kleinachting, dat Rome te koop was, en dat die ſtadt eenmaal vergaan zou, zo 'er iemandt gevonden wierdt, die haar wilde kopen. Q. Cæcilius Metellus de Numidiſche verſloeg hem in het jaar 645, en twee jaren daar na wierdt Jugurtha andermaal verwonnen door Marius, en Bocchus, koning van Mauritanië, zyn ſchoonvader, leverde hem zelfs, gebonden aan armen en voeten, over aan Sylla in het jaar 648. Deze laatſte bragt den rampzaligen Jugurtha by Marius, dienende tot verſiering van des zelfs zegepraal. *Salluſtius de Bello Jugurth. Florus lib. II. Hiſt. Rom. c.* 2. *Plutarchus in Mar. & Sylla.*

JUHORSKY, of JUHORA, eene provincie van Moskovië, in des zelfs Noorder gedeelte, met eene ſtadt, van den zelven naam. Daar toe behoort ook het eilandt *Kolgoi. Olearius Moskov. Reizebeſchr.*

JUINE, een klein riviertje van Vrankryk, het welk zynen oorſpronk heeft in het boſch van Orleans, loopt door het Gaſtinois, en hebbende de Youne, of de rivier van Eſtampes, in zyn vloedt ontfangen, gaatze zich ontlaſten in de Seine, regt over Corbeil. *Baudrand.*

JUKAGIR, een landſtreek van Groot-Tartarië. De zelve is geplaatſt in de landkaart van den Heere Burgermeeſter *Witzen* ten Noorden van Daurië, en ten Ooſten van de rivier Lena, de welke dit landt afſcheidt van het landt der Tungoëzen. De Moskoviters zyn tot nog toe zo ver niet gekomen, en de Tartaren, die het bewonen, hebben daar noch ſteden, noch dorpen. *Maty Dict.*

JUKATAN. Zie JUCATAN.

JUKWERT, van ouds *Jukawert* genaamt, een klein dorp van Fivelingo, benoorden de [illegible], en niet verre van Appingadam gelegen. Het heeft een kerk en eigen predikant, ſtaande onder de claſſis van Appingadam.

JULIA, de dochter van Cæſar, en de huisvrouw van Pompejus. Plutarchus verhaalt, dat zy ſtierf na dat zy van eene dochter in de kraam was bevallen, en dewyl zy de knoop of de band van 't was van de vriendſchap, die Cæſar met Pompejus gemaakt hadt, ontſtonden door haar afſterven de [illegible], die de oorzaak van den ondergang der republyk zyn geweeſt. *Lucanus lib. I. de bell. Pharſalic.*

JULIA, gemalin van Septimius Severus, Roomſch keizer, en dochter van Baſſianus, prieſter van de Zon, was geboren in Syrië. De ſterrekundigen hadden haar voorzegt, dat zy met een machtig vorſt zou trouwen, om welke reden Severus haar ten huwelyk verzocht, en met haar trouwde eer hy tot het keizerryk gekomen was. Hy gaf de ſterrekunde veel toe, en geloofde, dat dit huwelyk eene verzekering of onderpandt was, dat hy eens op den keizerlyken ſetel zou geraken. Zy was eene vrouw van een verheven geeſt, en bekwaam tot grote en gewigtige zaken. Zommigen zeggen, dat haar man haar merendeels met hem het ryksbeſtier liet waarnemen, hoewel hy haar niet zeer beminde. Zy oeffende de philoſophie, en beſteedde veel tyds in het aanhoren van de ſchrandere geeſten, die by haar hun hof kwamen maken. Het is te beklagen, dat men tot roem en voordeel der wetenſchappen zich niet kan beroemen, dat zy zo deugtzaam, als verſtandig is geweeſt. Men zou zulks niet durven zeggen, dewyl de hiſtorieſchryvers getuigen, dat hare overſpelen een ſchandvlek waren in den goeden naam van haren man, de welke groten roem verkregen hadt, zo door zyne heldendaden in den oorlog, als door zyne ſtaatkundige regeting; maar hy onteerde die door de toegevendheit, die hy betoonde omtrent de buitenſporigheden en 't oneerlyk gedrag van zyne vrouwe. Men verhaalt zelfs, dat het hem niet onbewuſt was, dat zy in eene zamenzwering, die tegen hem geſmeed wierdt, was getreden. Zommige ſchryvers zeggen, dat zy na de doodt van Severus een bloedſchendig huwelyk aanging, trouwende met Caracalla, den zone van haren man: maar dit is een onwaarheit, ſchoon men zulks vindt by *Spartianus* en by *Aurelius Victor.* Brantome verhaalt de zaak in dezer voegen. Men leeſt nog van Julia, ſtiefmoeder van den keizer Caracalla, dat hy haar op een dag byna ten halven ontbloot ziende, alleenlyk deze woorden uitboezemde: *Oh! wat zou ik doen, indien het my geoorlooft was*; waar op zy hem antwoordde: *Het is u geoorlooft, zo het u behaagt: weet gy niet, dat gy keizer zyt, en wetten aan anderen voorſchryft, maar zelf gene ontfangt.* Zy was niet min de moeder van Caracalla dan van Geta. Zy hadt het ongeluk van de eendragt tuſſchen deze twee broeders niet te kunnen onderhouden. Haar vernuft, hoe groot het ook was, kwam te kort om zulk een werk te doen gelukken. Geta wierdt gedood van Caracalla tuſſchen de armen van Julia, de welke zelfs gekweſt wierdt, en in het vervolg het minſte gevoelen daar over niet dorſt tonen. Buiten twyffel was het beſte middel, dat Caracalla kon gebruiken, om aan zyne moeder eenigen trooſt te geven, dat hy haar groot deel liet nemen in het ryksbeſtier. Gedurende den krygstocht tegen de Parthen onthieldt zich Julia te Antiochië, ontfing al de brieven, en gaf aan den keizer geen andere kennis dan van die gene, die de moeite waard waren; zo dat al de ſtaatszaken door haar beſtiert wierden. Zy oordeelde, of dusdanige en andere brieven, geſchreven aan den keizer, hem moeſten toegezonden worden, of dat men anderszins den tydt, op welken hem die moeſten behandigt worden, behoorde af te wachten. Dit is ter zelyer tydt een proefſtuk van het vertrouwen, het welk Caracalla op haar hadt, en van de bekwaamheit, met welke hy haar geloofde begaaft te zyn. Dit was een grote eer voor deze vorſtinne, en de reden, dat zy zich zelf wilde om het leven brengen, als zy hoorde dat Caracalla vermoord was, is zo zeer niet geweeſt, om dat zy de doodt van haren zone betreurde, als wel om dat zy beducht was, eerlang van haar vermogen en aanzienlyken ſtaat ontbloot te zullen worden: ook dacht zy niet meer om die doodt, zo dra zy gemerkt hadt, dat Macrinus, opvolger van Caracalla, wel met haar handelde. Maar zo haaſt als zy gehoort hadt, dat hy zyne gevoeligheit wilde tonen over de laſtertaal, die zy tegen hem hadt uitgebraakt, verſtaande den moordt van Caracalla, liet zy zich zelf van honger en gebrek vergaan. De eernaam van *Domna*, dien men haar gaf, was een bynaam van haar geſlacht. Daar zyn eenige zwarigheden wegens den tydt van haar huwelyk met Severus. Men heeft eenige opſchriften, in welke zy genoemt wordt de moeder van de legerplaatſen, de moeder van het vaderlandt, en de moeder van den Raadt. *Bayle Dict. Crit.*

JULIA, eenige dochter van den keizer Auguſtus, is berucht door haar ongeregelde levenswyze. Deze vorſt hadt haar geteelt by Scribonia, en geen koſten noch moeite geſpaart om haar eerlyk naar haren ſtaat op te trekken; maar zyn voornemen hadt dien gewenſchten uitſlag niet, dien hy zich hadt voorgeſtelt. Hy huwelykte haar eerſt uit aan Marcellus; daar na aan Agrippa, by welken zy drie zonen en twee dochters kreeg, namentlyk *Cajus Cæſar, Lucius Cæſar, Agrippa Poſthumus, Julia en Agrippina.* Tiberius was de derde man van Julia, en won by haar een kindt, het welk niet lang in het leven is gebleven. Zy begaf zich tot allerlei oneerbaarheden, waar door haar vader zo vertoornt wierdt, dat hy haar in ballingſchap zondt, eerſt op het eilandt van Pandataria, daar na binnen de ſtadt Rheggio, en naar de engte van Sicilië. Julia was getrouwt met Tiberius, en zy miſachtte hem als zulk eene eer onwaardig: maar wanneer hy tot het keizerryk gekomen

men was, nam hy zulk eene wrede wraak over deze misachting, in het jaar 14 volgens de Christen tydrekening, dat zy stierf van honger en ellende, na dat zy van een iegelyk verstoten en uit haar vaderlandt gebannen was. *Suetonius in Aug. & Tib. Tacitus lib. I. Annal.*

JULIA, dochter van Agrippa en van Julia, was de kleindochter van Augustus. Zy was zo ongeregeld van leven als hare moeder, en wierdt uitgehuwelykt aan Æmilius Lepidus, by welken zy twee kinderen kreeg. Augustus zondt haar insgelyks in ballingschap om hare ontuchtigheden, in het negende jaar van de Christen tydrekening, op het eilandt van Trinetum, op de kust van Apulië, alwaar zy gestorven is, na dat zy twintig jaren in ballingschap hadt doorgebragt, zynde onderhouden geweest door de keizerinne Livia, die het stamhuis van Augustus vervolgde wanneer het zelve in een bloeienden staat was, en onderstandt boodt, als het verdrukt wierdt. *Tacitus lib. IV. Annal. cap. 71. Freinshemius Annot. in Tacit.*

JULIA, kleindochter van Tiberius. Zy is onderscheiden van *Julia*, de dochter van Titus, die door Domitianus aan haar man ontroost, en, na dat zy van hem bezwangert was, gedwongen wierdt hare vrucht te verdoen, het welk haar het leven kostte.

JULIA VAN GONZAGUA, of GONZAGA, hertogin van Trajette en gravin van Fondi. Zie GONZAGUA. (JULIA VAN)

JULIA, die ook *Medullina* en *Camilla* genaamt is, was geschikt om de twede vrouw van den keizer Claudius Cæsar te zyn; maar zy stierf op den dag van de bruiloft. *L'Abbé Danet.*

JULIA, eene Roomsche vrouw, die den Christen Godsdienst omhelsde, en van *Paulus* gegroet wordt in zynen zendbrief aan de Romeinen XVI, 15.

1. JULIANUS. Men maakt gewag van verscheide martelaren van dien naam in de Martelaarsboeken. Zie *Acta sincera & selecta Theodori Ruinarti.*

JULIANUS. Zie DIDIUS JULIANUS.

JULIANUS, bygenaamt de Apostaat of Verloochenaar, om dat hy den Christelyken Godsdienst afgezworen hadt, was de zoon van Julius Constantius, broeder van Constantinus den Groten. Constantius hadt hem geteelt by Basilina, en Gallus by Galla. Hy leerde de eerste beginselen van de letterkunde by den gelubden Heidenschen Mardonius te Constantinopel, en daar na by Cæsarius. Eccebolius, een wispelturig man in het geloof, was zyn meester in de rederykkunst te Nicomedië, daar hy henen gezonden wierdt door den keizer, met dit oogwit, dat de bisschop Eusebius, die zyn bloedverwant was van de moederlyke zyde, goede zorg zou dragen voor zyne opvoeding in den Godsdienst; maar hy wierdt t'eenemaal bedorven door den philosooph en toveraar Maximus. Zyn neef Constantius wierdt gewaarschuwt van zyn gedrag, en Julianus, beducht zynde voor zyne wrede behandeling, begaf zich tot den geestelyken staat. Maar in het openbaar een deugtzaam man verbeeldende, oeffende hy in het geheim den Heidenschen Godsdienst. Voor dien tydt hadt zyn broeder Gallus en hy het voorlezersampt bedient in de kerkelyke vergaderingen, hoewel zy vry verschillende van aardt waren. Hy wierdt door Constantius, op het verzoek van zyne huisvrouw Eusebia, Cæsar gemaakt in het jaar 355, en trouwde met Helena, zuster van den keizer. Hy wierdt naar de Gaulen gezonden, en verdreef daar gelukkiglyk de barbaren, overwon zeven Hoogduitsche koningen, en herstelde de vrede en veiligheit in die gewesten. Julianus was een geleerd, kuisch, matig, wakend en werkzaam vorst, en deedt zelfs uitwendige belydenis van Godsdienstigheit. Door deze hoedanigheden wist hy zo wel de gemoederen der krygsscharen te winnen, dat hy door het krygsvolk voor keizer wierdt uitgeroepen in het jaar 360, en door de doodt van Constantius, dien hy ging vinden in het Oosten, of om zich te verontschuldigen, of om hem te beoorlogen, kreeg hy wel haast een open weg tot 't beklimmen van den keizerlyken setel in het jaar 361. Wanneer hy nu in de heerschappy der wereldt bevestigt was, maakte hy zyne komst tot het keizerryk berucht door het openen van de tempels der valsche goden, en door het herstellen van den afgodendienst. Hy nam de waardigheit aan van opperpriester, met al de Heidensche plegtigheden, en door het bloedt der slagtoffers poogde hy uit te wisschen het merkteken van den H. Doop. Hy riep uit hunne ballingschap te rug al de ketters, herstelde de Donatisten in Afrika, en liet geen de minste gelegenheit voorbygaan om de Christenen te benadeelen, de welke hy uit verachting *Galileërs* noemde, maar stelde zorgvuldiglyk alles in het werk om hen schade en onheil toe te brengen. Deze dolle drift vervoerde hem ook zo ver, dat hy zelfs het recht der volkeren verkrachtte in den persoon van de twee gezanten van Persië, Manuël en Ismaël, de welke hy om geen andere reden liet ter doodt brengen dan om dat zy Christenen waren. Hy stelde altydt de afgodendienaars voor de rechtgelovigen, aan welke hy verboodt de vrye letterkunst te mogen leeraren, trachtende daar door de wetten van de kerk over te dragen tot het Heidendom, in plaats van de burgerbestiering. Tot dien einde hadt hy voorgenomen gemene scholen op te rechten, in welke de jeugt zou onderwezen worden in den Godsdienst en in de goede zeden, met de andere tuchtoeffeningen. Hy wilde den zang by beurten invoeren in de tempels; de onderscheidenheit van plaatsen, de wyze van bidden, en eenig voorbeeldt van openbare boetvaardigheit tot zuivering van misdaden. Hy wilde gasthuizen oprechten voor de kranken, huizen voor de armen, en kloosters voor de maagden. Deze ontwerpen blyken uit zyn brief aan Arsaces, en uit het gene Sozomenus daar van verhaalt; maar hy kon dit niet uitvoeren, 't zy om dat hy niet lang genoeg leefde, of om dat hy voor aap van de Christenen willende spelen, Godt niet wilde toelaten, dat zyne verwaandheit tot zyn genoegen wierdt uitgevoert. Julianus bevlytigde byzonderlyk de verandering van Godsdienst onder de Christen krygslieden, en boven al onder die van de lyfwacht; maar het grootste gedeelte van dit krygsvolk wilde liever buiten bediening leven, dan hunnen Godsdienst verloochenen. Maris, bisschop van Chalcedonië, hadt hem openbaarlyk zyne godloosheit verweten, waar op de keizer, zonder zich te verstoren, hem tot antwoordt gaf: *Dat zyn Galileër* (Christus daar door willende beduiden) *hem zyn verloren gezicht niet zou wedergeven. Ik dank Godt*, antwoordde Maris, *dat hy my met blindheit bezocht heeft, om myn gezicht niet te bezoetelen door het aanzien van zulk een verloochenaar als gy zyt.* Julius ging henen, zonder een woordt te spreken. Hy poogde door zyn uitwendig gedrag de tekenen van een goedertieren vorst na te bootzen. Hy begunstigde de ketters tegen de oprechte Christenen, en gaf verlof aan de Joden om hunnen tempel binnen Jeruzalem weder te mogen opbouwen. Ondertusschen zwoer hy op den tydt, als hy zich genoodzaakt vondt tot zyn vertrek, om de Persianen te gaan beoorlogen, de Christen kerk op zyn te rug komst geheel te zullen verdelgen. Hy wikkelde zyne krygsscharen roekeloosly in een veldslag in, in welken hy zich begaf zonder zyn harnas aangetrokken te hebben; maar hy wierdt dodelyk gekwetst, en stierf den volgenden nacht. Socrates verhaalt, dat een van zyne lyfwachten, met name *Callistus*, die zyn leven in rym beschreven heeft, zyn kwetzuur aan een bozen geest toeschryft. Theodoretus voegt daar by, dat het gerucht liep, dat hy zich gewond voelende, een handvol van zyn bloedt nam, en het zelve opwaarts naar den hemel wierp, uitroepende: *Gy hebt gewonnen Galileër.* Sozomenus schryft, dat eenige dezen slag toeschryven aan een Persiaan, anderen aan een Saraceen, en verscheiden aan een Romein. Dit voorval gebeurde in het jaar 363, op den 26 Juny, zynde het een en dertigste jaar van zyn ouderdom, hebbende geheerscht een jaar en zeven maanden. Deze keizer was geleerd en milddadig, en hadt vele goede hoedanigheden. De werken, die van Julianus overgebleven, en laatstelyk van Ez. Spanheim te Leipzich 1696 uitgegeven zyn, zyn vol van een verheven geest en van grote geleerdheit. Eunapius hadt zyn lof in onrym en in gedicht byeen verzamelt, en men heeft niet anders behouden dan de berispingen en verwytingen, die de oudvaders tegen hem gedaan hebben. Indien de zelve wat te vinnig of te scherp zyn, moet men deze heftigheit toeschryven aan den yver van hunne schryvers tot bescherming van den Godsdienst, tegen den welken Julianus boeken schreef, vol van allerlei lastertaal en scheldwoorden, en voornamentlyk die gene, die hy maakte ten oorlog trekkende tegen de Persianen, en die van St. Cyrillus wederlegt worden in een werk, het welk hy opdroeg aan Theodosius. *S. Gregorius Nazianzenus in Orat. adv. Jul. Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Nicephorus, Ruffinus, Zosimus, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Baronius en andere. Spanheim Præfat. ad Opera Juliani. Cave. Observ. Halens. T. III. Obs. 9.*

JULIANUS, graaf van Ceuta, hoofdstadt van een gouvernement der Gotthen in Spanje, gelegen op de kust van Afrika, naby de zeëngte van Gibraltar, alwaar de Gotthen eenige plaatsen in bezit hadden in den jare 710. Deze graaf vernomen hebbende, dat zyne dochter, met name Cava, geschaakt was door Rodrigo, koning van Spanje, ter oorzake van hare seldzame schoonheit, bedekte eenigen tydt zyn ongenoegen; en om dat de Arabiers een machtig leger op de been hadden in Afrika, nam hy dit voorwendsel om den koning te verzoeken, dat hy hem wilde verlof geven om naar zyn gouvernement te vertrekken, ten einde hy den voortgang der vyanden mogt stuiten. De graaf verkregen hebbende het geen hy verzocht, nam met zich al het kostelykste en waardigste van het gene hy hadt, en begaf zich naar Ceuta met zyne huisvrouw: daar na veinzende, dat de zelve op haar uiterste lag, verzocht hy den koning hem te willen toestaan, dat zyne dochter voor het laatst mogt afscheidt van hare moeder komen nemen. Zo dra Julianus zich met zyn familie in veiligheit bevondt, zocht hy bekwame middelen om zich op den koning te wreken, en gaf zyn gevoelen te kennen aan Musa, algemeen veldoverste van het leger van den Kalif van Damascus, die in Barbaryë was, en beloofde hem niet alleen in zyne handen te leveren de plaatsen van zyn gouvernement, maar zelfs hem te zullen meester maken van geheel Spanje, indien hy hem den nodigen onderstandt daar toe wilde bieden. Musa, hebbende aan hem gezonden een leger van twaalf duizend mannen, veroverde hy een gedeelte van Spanje, en baande den weg aan de Arabieren, die dit ryk onder de macht van den Kalif bragten: maar deze ongelukkige graaf, die zyn koning verraden hadt, wierdt van Musa verdacht gehouden, eenig onderling verstandt met de Christenen te hebben tot nadeel van de Arabiers, en op zyn bevel het hoofdt afgeslagen in het jaar 717. *Marmol de l'Afrique lib. II.*

JULIANUS, door anderen *Julius Sabinus* de dwingelandt genoemt, wierdt in den jare 275 in Italië, niet verre van Verona, door Carinus gedood, wanneer hy in Pannonië wilde trekken, om Diocletianus, die met een machtig leger uit het Oosten kwam, den pas af te snyden. Daar is nog een MARCUS AURELIUS JULIANUS geweest, die, nevens eenige anderen, in Afrika, onder de regering van Diocletianus, opstondt, en, overwonnen zynde, zich zelf van kant hielp. *Zosimus. Eutropius. Aurelius Victor.*

JULIANUS, neef van den keizer Julianus den Verloochenaar, en medehelper van zyne wreedheden, heeft geleeft in de vierde

vyfde eeuw. Hy ftierf eene ellendige doodt te Antiochië in het jaar 463. Hy was in de hoofdkerk, in welke hy vele godloosheden en onbetamelykheden bedreef tegen de priesters, en met zyn water tegen het altaar te maken. Felix, opperopziender van des konings fchatkamer, lettende op de kostelykheit van de heilige vaten, zeide Julianus fpotswyze tegen hem: *Zie hoe prachtig de zoon van Maria gedient wordt.* Beide bleven niet lang van den Hemel ongeftraft over hunne godloosheit: want Julianus, wiens ingewanden verrot waren, voelde tot zyn ftraf, dat de natuur zich uit den mondt ontlastte, en gaf aldus den geeft; en Felix fmoorde in een bloedloop. *Sozomenus lib. V. cap.* 8. *Philoftorgus lib. VII. cap.* 8. *Theodoretus lib. III. cap.* 12.

JULIANUS. Men maakt gewag van verfcheide mannen van dezen naam in het Wetboek van Theodofius. Daar is 'er een geweeft, die gouverneur was van het Tarraconees onder Conftantinus in het jaar 316, en gouverneur van Rome tien jaren daar na. Hy was genaamt ANICIUS JULIANUS, en Symmachus heeft zyne lofreden opgemaakt. In den zelven tydt is 'er geweeft zekere CEJONIUS JULIANUS, van welken Vopiscus fpreekt, en miffchien verfcheide andere fchryvers met hem. Daar is nog een JULIANUS geweeft, die graaf van het Ooften was in het jaar 363 onder den keizer van dien zelven naam, en verfcheide fchryvers maken van hem gewag. Daar zyn 'er nog andere geweeft: doch min doorluchtig onder Valentinianus den Ouden, onder Theodofius den Groten, en onder des zelfs zonen. *Jac. Gothofredi Profop. Cod. Theod.*

JULIANUS, twede zoon van Conftantinus den Tyran, wierdt onder het getal der edelen van het ryk geftelt, en daar na in het jaar 411, te gelyk met zyn vader, gedood op bevel van Honorius.

JULIANUS, biffchop van Alexandrië, was de opvolger van Agrippa of Agrippinus omtrent den jare 177, en beftierde deze kerk tot het jaar 187, wanneer Demetrius hem opvolgde, naar het zeggen van Eufebius. Daar zyn nog twee biffchoppen van Jeruzalem geweeft van dezen naam in de twede eeuwe.

JULIANUS, biffchop van Pozzuolo in de V eeuw. Paus Leo de I zondt hem in het jaar 449 om de kerkvergadering van Ephezen by te wonen, in welke de Eutichianen de overhandt hadden. Een ander van dien naam, biffchop van Cos, was pauffelyke gezant op de algemene kerkvergadering van Chalcedonië, van wegens den zelven paus, die hem den negentienden brief fchreef, beginnende met deze woorden: *Litteræ dilectionis tuæ, quæ mihi nuper funt redditæ*, enz. in welken hy hem aanbeveelt den anderen JULIANUS van Pozzuolo. St. Leo maakt menigmaal gewag van hem in zyne brieven, en wel meeft in den zeventigften, gefchreven aan Marcion, in welken hy zegt, dat hy dezen biffchop heeft aangeftelt als een fchildwacht, om een wakend oog te houden op de behoudenis van het ware geloof: *Quem in fpeculis illic propter fidem effe conftitui.*

JULIANUS, Pelagiaanfch biffchop van Celenum, in Italië, heeft geleeft in de V eeuw. Hy was de zoon, naar het zeggen van zommige fchryvers, van Memoris, biffchop van Capua, en een van de boezemvrienden van St. Auguftinus. Men ziet in een brief, dien hy hem fchreef (*Ep.* XIII) hem toezendende zyn zesde boek van de zangkunft voor zyn zoon Julianus, dat hy dezen jongeling zonderlinge liefde toedroeg, en zeer begeerig was om hem te zien. Hy was getrouwt met Ja, dochter van Æmilius, biffchop van Beneventum, en zyn bruiloftsgedicht wordt gevonden onder de gedichten van St. Paulinus. Zyn vader vorderde hem tot het diakenfchap, en daar na wierdt hy biffchop van Celenum, een klein fteedtie van Campagna di Roma. Dit is het zeggen van St. Profper; maar Gennadius zegt, dat hy biffchop van Capua is geweeft. Wat hier van zy, het is zeker, dat hy een zeer welfprekend man was, begaaft met een verheven en behagelyken geeft. De overgebleve ftukken, die 'er van zyne fchriften gevonden worden in de werken van St. Auguftinus, dienen tot bewys daar van. Beda fchryft hem een boek toe, genaamt *Van de liefde*, en verklaringen van het *Hooglied*, zeggende, dat het vergift verborgen lag onder de bloemen van de welfprekendheit. Hy maakt nog gewag van een werk *van de Volftandigheit*; maar de gemelde Beda misgrypt zich, wanneer hy zegt, dat hy aan Demetrias gefchreven heeft, dewyl het zeker is, dat het Pelagius is geweeft. Deze Julianus doorlas het eerfte boek van de huwelyken en van de begeerlykheit, het welk St. Auguftinus hadt uitgegeven, en hy fchreef 'er vier tegen, om die te wederleggen. Op dien zelven tydt fchreef hy twee brieven, den eenen zondt hy naar Rome om zyne aanhangers moedt te geven, en nieuwe aan te kweken; den anderen, dien hy opdroeg aan den biffchop van Theffalonika, met de ondertekening van achttien biffchoppen van zynen aanhang, was om het gemoedt van dezen kerkvoogdt trachten te winnen, die een zeer aanzienlyk man in het Ooften was. Deze brieven waren gefchreven in het jaar 419, en behandigt aan paus Zofimus, die toen overleden was. Bonifacius, zyn opvolger, ontfing de zelve, en zondt ze aan St. Auguftinus, die in deze brieven op een fchandelyke wyze gelaakt en mishandelt wierdt. De zelve antwoordde daar op in vier boeken, de welke hy aan den zelven paus opdroeg, met dezen tytel: *Tegen de twee zendbrieven van de Pelagianen.* Daarna kreeg zyn vriendt Alipius uit handen van den grave Valerius de vier boeken, de welke Julianus gefchreven hadt tegen dat van Auguftinus van de huwelyken en van de begeerlykheit, en hy antwoordde daar op in een twede boek, het welk den zelven tytel van het eerfte voerde. Maar alzo hy naderhandt het ganfche werk van Julianus bekomen hadt, wederleide hy het zelve in zes boeken. Alipius, die te Rome was, zondt 'er hem in 't eerst vyf, met belofte van hem in het kort de drie andere te zullen laten toekomen. St. Auguftinus nam de pen op, om boek voor boek te wederleggen de acht boeken van Julianus; maar de doodt ftaakte in het jaar 431 dit werk, terwyl het zelve reets tot het zesde boek gevordert was. Claudius Menard hadt de twee eerfte getrokken uit een oud handfchrift, en Vignier, priefter van het Oratorium van Vrankryk, heeft naderhandt de vier andere gevonden, die men meende verloren te zyn, in de boekzaal van Clairvaux, en heeft de zelve laten drukken met meer andere werken van dien zelven kerkvader. Julianus wierdt uit zyn bisdom verdreven, en na dat hy verfcheide malen veroordeelt was zo door de pauzen, als door de keizers, ftierf hy eene ellendige doodt. *Profper in Chron. Baronius A. C.* 419. *& feq. Ufferius. Voffius. Noris in Hift. Pelagianifmi. Godeau Hift. Eccl. V. fiec.*

S. JULIANUS, eerfte biffchop van Mans, en Apoftel van Maine, was een Roomfch edelman, maar ongelovig. Hy wierdt tot het ware geloof bekeert door den paus St. Clemens, die hem wel onderrecht hebbende in den Godsdienft, tot priefter wydde, om hem naar Maine, eene provincie van de Gaulen, te zenden, alwaar Julianus aankwam in het jaar 95, en predikte daar met zulk een yver, dat in korten tydt byna al het volk van deze provincie het Chriften geloof aannam, naar het voorbeeldt van hunnen koning Defenfor, die zyn paleis overgaf om een kerk daar van te maken, de welke hedendaagfch de Kathedrale kerk van Mans is. Julianus, zich willende tot de doodt bereiden, vertrouwde de zorg van zyne kudde aan *Thuribius*, om zich in eenzaamheit te onthouden vier mylen van Mans, in een dorp, het welk hedendaags St. Marceau genoemt wordt, en alwaar een fchone kapel is, toegewyd aan St. Julianus, die ftaat onder de abdy van St. Vincent van Mans. Op deze plaats, zegt men, is hy geftorven in het begin van de regering van den keizer Antoninus den Godzaligen, na dat hy zyn bisdom beftiert hadt gedurende 47 jaren. Zie *Bondonnet des Eveques du Mans.* Maar al deze dingen worden van de meeften voor verdicht gehouden; want daar zyn geen oude ftukken overgebleven, noch van den tydt, wanneer hy geleeft heeft, noch van zyne daden. Het is zeker, dat volgens de tydrekening van de verkondiging van het Evangelie in het landt der Gaulen deze biffchop onmogelyk daar heeft kan gezonden zyn door St. Clemens. Zyn leven, befchreven door Letaldus, monnik van St. Memin, naby Orleans, in de X of XI eeuw, en getrokken, naar zyn zeggen, uit een veel ouder fchryver, is vol van verdichtfelen, en geenzins geloofwaardig. *Baillet vies des Saints.*

S. JULIANUS, martelaar in de III, of IV eeuw, was geboortig van Vienne in 't Dauphiné. Hy oeffende den wapenhandel, en woonde te Vienne met den wykmeefter Ferreolus, die ook een Chriften was. Crifpinus, gouverneur van Vienne, voorgenomen hebbende de keizerlyke bevelen werkftellig te maken (men gelooft, dat dit onder Diocletianus gebeurt is) tegen de Chriftenen, wierdt Julianus door Ferreolus verplicht uit Vienne te vertrekken. Julianus begaf zich naar Auvergne, alwaar hy zich verborgen hieldt. Crifpinus zondt zyn krygsvolk uit om hem te vatten, door wiens handen hy onthoofd zynde het martelaarfchap ontfing. Gregorius Turonenfis weet een grote menigte van wonderen te vertellen, die hy zegt dat op zyn graf gefchied zyn. *Gregorius Turonenf. lib. II. de Glor. Martyr. Vita S. Germ. apud Surium. Acta apud Bosquet. Baillet vies des Saints au mois d'Août.*

JULIANUS, biffchop van Halicarnaffus, leefde omtrent den jare 510. Hy was een Eutychiaan, en hieldt het met de genen, die tegen Macedonius, biffchop van Conftantinopel, allerhande laftertaal uitbraakten. Hy wierdt derhalven onder de regering van den keizer Juftinus, in den jare 419, om dat hy het concilie van Chalcedonië hadt goedgekeurt, afgezet, en was genoodzaakt zich met Severus, biffchop van Antiochië, naar Alexandrië te begeven. Hy geraakte daar in verfchil met den zelven over de vrage, of Chriftus een verderffelyk of onverderffelyk lichaam hadt aangenomen? en fchreef deswegen tegen hem, wordende het hoofdt van de zogenoemde *Aphtardociten*, of *Incorrupticolen*, waar van hier voor, op den laatftgemelden naam, is gefproken. Men heeft van dezen Julianus eene verklaring van *Job. Theodoretus Lect. lib. II. Liberatus Breviar. cap.* 19. *Leontius de fect. Cave.*

JULIANUS, Roomfch hoofdman van Bithynië, en gefproten uit een doorluchtig geflacht, was een van de dapperfte, bekwaamfte, en fterkfte mannen van zynen tydt. Gedurende het beleg van Jeruzalem door Titus, ziende, dat de Joden te fterk aandrongen op de Romeinen in een aanval, vertrok hy van voor den toren Antonia, daar Titus was, en viel midden onder de vyanden met zulk een moedt, dat hy alleen hen deedt te rug deinzen tot aan den hoek van den tempel, ftaande, ter neder makende en dodende al die zich tegen hem te weer ftelden. Maar terwyl hy langs alle kanten op de vloer liep, deden de fpykers, met welke zyne fchoenen, volgens 't gebruik der krygslieden, beflagen waren, hem achterover vallen, en in dezen val deedt het gedruis van zyne wapenen den vluchtenden vyandt omzien. De Joden omringden hem aanftonts van alle kanten, om hem met fchichten en zwaarden te doden. Hy poogde verfcheide malen zich op te rechten; maar de wonden, die hem geftadig toegebragt wierden, benamen hem de krachten. Hy kwetfte verfcheide van de vyanden, fchoon hy uitgeftrekt op den grondt lag, maar eindelyk verfcheide dodelyke wonden ontfangen hebbende, en het bloedt, het welk hem ontliep, hem zyne krachten benomen hebbende; daarenboven niemandt van de zynen de kloekmoe-

moedigheit hebbende van hem te hulp te komen, hadden de Joden weinig moeite om hem het leven te benemen. Hy was een voorwerp van verwondering, zelfs aan zyne vyanden, en wierdt zeer betreurt van Titus en van al het Roomsche krygsvolk. *Jozephus Joods. Oorl.* VI. 7.

JULIANUS, schryver van een Woordenboek, getrokken uit tien Redenaars. Deze schryver wordt aangehaalt door Photius *Cod.* 150.

JULIANUS. Zie ANTONIUS JULIANUS.

JULIANUS HASSART. Zie HASSART.

JULIANUS LUCAS, een Griek van geboorte, en diaken van de kerk van Toledo, leefde in de achtste eeuw, en men schryft hem toe zekere Historie van *Spanje*. Vasæus heeft de zelve nochtans niet gevonden; schoon hy met grote zorgvuldigheit naar al de stukken van de Historie van Spanje gezocht heeft, *cap.* 4. *Chron. Hisp.* Zommige schryvers maken geen onderscheidt tusschen Julianus diaken en tusschen den bisschop van Toledo, van welken hier na zal gesproken worden, waar door velen misleid zyn.

JULIANUS POMERIUS, geboortig uit Mauritanië in Afrika, ging naar Vrankryk, en wierdt aldaar tot priester geordent, na dat hy 'er de redenkunde hadt geleeraart. Men zegt, dat hy een langen tydt te Arles leefde. Gennadius en Isidorus van Sevilië erkennen hem voor den schryver van de verhandeling *van het beschouwende leven*, of *van de deugden en ondeugden*, de welke zo heerlyk geschreven was, dat men ze waardig geacht heeft aan St. *Prosper* toe te schryven. Julianus leefde nog omtrent den jare 496, wanneer Gennadius zyn boek schreef. *Julianus van Toledo*, van welken hier na zal gesproken worden, wierdt mede *Pomerius* toegenaamt, 't welk Trithemius en eenige andere schryvers gelegenheit heeft gegeven deze beide schryvers onder malkander te vermengen: doch zy zyn zo verre van malkander onderscheiden, dat de eerste in de V eeuw, en de andere omtrent 200 jaren daar na, namentlyk in het einde van de VII eeuwe, geleeft heeft. *Isidorus cap.* 12. *Bellarm. &c. Gennad. de Script. illustr.*

JULIANUS *van Alexandrië*, geneesheer, leefde ten tyde van den keizer Antoninus. Hy schreef 48 boeken tegen de *Aphorismi* van *Hippocrates*, en een boek van de *Methode*, het welk hy *Philo* noemde. Galenus maakt gewag van het zelve, en verdedigt de *Aphorismi* van Hippocrates tegen hem. *König Bibl. Vet. & nov.*

S. JULIANUS *van Pereiro*, eene zekere ridderorde in Spanje, ingestelt te Pereiro, naby Ciudad Rodrigo. Ferdinand de II was des zelfs beschermheer in het jaar 1176. Paus Alexander de III keurde de zelve goed, op het verzoek van Gomez Fernandez, die de eerste grootmeester van de zelve was. Lucius de III en Innocentius de III hebben insgelyks deze orde bevestigt; maar ze is naderhandt vereenigt met die van Alkantara. *Mariana de reb. Hispan.*

JULIANUS *van Rovere*. Zie JULIUS de II, paus van Rome.

JULIANUS *van Toledo*, anders ook *Julianus Pomerius* genoemt, aartsbisschop van die stadt, bloeide in de zevende eeuwe, en bekleedde de voorzittersplaats op de XII, XIII, XIV, en XV kerkvergadering van Toledo. Men schryft hem verscheide werken toe; als verklaringen van den propheet *Nahum*; *Prognosticorum, sive de Origine mortis humanæ; de futuro sæculo, & de futuræ vitæ contemplatione libri tres*; *Jaarboeken*, en meer andere. Hy stierf op den 8 Maart in het jaar 690. *Felix de Toledo in Add. ad lib. de vir. illust. Sanct. Ildeph.*

JULIN, of JULINUM, oudtyds eene der grootste en beroemdste steden van Europa, op het eilandt van voor-Pomeren, Wollin. Men wil, dat het zelve zynen naam heeft van een standbeeldt, 't welk ter eere van *Julius Cæsar* van eenige Duitschers, die zyne dapperheit verwonderden, zou zyn opgericht. Maar het is waarschynlyker, dat inzonderheit na den ondergang der stadt Winera, welkers koophandel meest derwaarts wierdt overgebragt, deze stadt zo groot is geworden, dat zy zich heeft durven onderstaan oorlogen te voeren, en dat ze Suennotto, koning van Denemarken, tot drie malen toe heeft t'ondergebragt. Wanneer de bisschop Otto van Bamberg deze stadt tot het Christen geloof bekeerde, lieten zich omtrent 22000 menschen dopen. Maar men zegt, dat zy na het vertrek des bisschops wederom het Heidendom heeft omhelst, wanneer het zou gebeurt zyn, dat, als zy juist een heidensch feest met veel dertelheit vierden, vuur uit de lucht was gevallen en de gansche stadt hadt verteert. Zy is naderhandt wel wederom opgebouwt, maar nooit zo machtig als te voren geworden, tot dat zy in het jaar 1170 door den koning Waldemar van Denemarken geheel verwoest is. Op deze woeste plaats is het tegenwoordige steedtie Wollin gebouwt, hoewel ook het oude Julin, gelyk men wil, dezen naam reets in de laatste tyden heeft gevoert. *Micrael. lib. II. pag.* 144. *seqq.*

JULIS, eene stadt van het eilandt Cea, in de Egeësche zee. In deze stadt zyn geboren de dichter *Simonides*, de dichter *Bacchylides*, zyn neef, de Sophist *Prodicus*, de geneesheer *Erasistratus*, en een philosooph, genaamt *Aristo*. Valerius Maximus verhaalt een seldzame zaak, waar van hy getuige was, wanneer hy door Julis trok in het gevolg van Sextus Pompejus, die zich naar Asië begaf om aldaar het voorburgermeesterschap waar te nemen. Wanneer de vier steden van dit eilandt op twee gestelt wierden, was Julis een van deze twee. Het zelve was gebouwt op een gebergte drie mylen van de zee gelegen.

JULIUS, de zevende maandt van het jaar, hebbende dertig dagen. De zelve wierdt in den almanak van Romulus *Quintilis* genaamt, om dat hy de vyfde maandt van het jaar was volgens den Almanak van dezen koning, de welke het jaar van niet meer dan van tien maanden gemaakt hadt, het zelve met de maandt van Maart beginnende. Sedert dien tydt is die naam vernietigt door last van Marcus Antonius, en deze maandt *Julius* genaamt, ter eere van *Julius Cæsar*, die den ouden Almanak van Romulus hervormt hadt.

De eerste dag van deze maandt was de bepaalde vervaldag; op welken de huishuur betaalt wierdt, en men van woning kon veranderen. Dit wordt gezegt by *Martialis l.* XII, *Epigr.* 32:

> *O Juliarum dedecus Calendarum,*
> *Vidi, Vacerra, sarcinas tuas, vidi:*
> *Quas non retentas pensione pro bimâ*
> *Portabat Uxor rufa crinibus septem.*

Deze dichter wil daar mede te kennen geven, dat de inboel van den huurling van zulk een geringe waarde was, dat de huisheer de zelve niet eens wilde aanhouden tot betaling van twee jaren huishuur, om dat al 't huisraadt te zamen de moeite van 't beslaan niet waard was.

Op den vyfden dag van deze maandt wierdt geviert het feest, genaamt *Populifugia*, dat is, *de vlucht des volks*, wanneer Romulus gedood wierdt, en de Romeinen door een schrikkelyk onweêr op de vlucht wierden gedreven.

De zevende, of de dag van de *Nonen*, wierdt genoemt *Caprotinae Nonae*, ter oorzaak van den wilden vygeboom, genaamt in het Latyn *Caprificus*, op welken een dienstmaagdt klom, met name *Tutola*, of *Philotis*, een brandende fakkel in de handt hebbende, zynde dit het kenteken, 't welk zy aan de Romeinen gaf om het leger van de Latynen onverhoeds te komen bespringen. Het was een feest voor de dienstmaagden.

De dag na dit feest wierdt 'er een andere vrolykheit aangerecht, genaamt *Vitulatio*, ter eere van de godinne *Vitula*; om dat 'er op den dag na de overwinning, die de Romeinen op de Latynen behaalt hadden, nieuwe vreugdetekenen bedreven wierden door de gansche stadt.

De twaalfde, die de geboortedag van Julius Cæsar was, wierdt feestelyk geviert.

In deze maandt wierden de spelen van *Apollo*, de *Circensische*, die van *Minerva*, en andere gehouden. Men wydde een tempel aan *de vrouwelyke Fortuin*, tot erkentenis van het grote voordeel, het welk aan de republyk was toegebragt door *Veturia* en *Volumnia*, de moeder en de vrouw van *Coriolanus*, de welke hem hadden wederhouden, als hy een algemene wraak wilde nemen over den hoon, die hem was aangedaan, met hem uit zyn vaderlandt te bannen.

Op den vyftienden, die de dag van de *Iden* was, wierdt de algemene overzicht gehouden van de Roomsche ridders, genaamt *Transvectio*. Zy trokken van den tempel, aan de *Eer* toegewyd, op hare paarden gezeten, gekranst met olyftakken, en begaven zich naar het Kapitool. De opzienders waren tegenwoordig by deze plegtigheit, om te letten, of hunne paarden in goeden staat waren, en in goede order voortgingen. Op dezen dag wierdt het feest geviert van *Castor* en *Pollux* in hunnen tempel, dien de zoon van Aulus Posthumius hadt laten bouwen op de grote plaats van Rome, om dat zy voor de Romeinen gestreden hadden tegen de Latynen, de welke Tarquinius de Trotsche binnen Rome wilden herstellen.

De achttiende dag wierdt voor een ongelukkigen dag gehouden, ter oorzake dat op dien dag de nederlaag was voorgevallen naby de rivier Allia, alwaar de Romeinen verslagen en op de vlucht gedreven wierden door de Gaulen.

Op den drie en twintigsten deden de zwangere vrouwen een slagtoffer voor de godinne *Opigena*. Zy bragten in haren tempel kleine figuurtjes van wasch, en baden haar, dat zy haar gelukkiglyk wilde laten verlossen.

Op den vier en twintigsten wierden de gastmalen van de hogepriesters gehouden.

Op den vyf en twintigsten hieldt men de omgangen rondom de velden, die men *Ambarvalia* noemde.

Op den acht en twintigsten wierdt 'er een offerhande gedaan van wyn en van honing voor *Ceres*, en gedurende de overige dagen van de maandt wierden 'er roodhaairige honden gekeelt voor de *Canicula*, om af te wenden de al te grote hette, die men gedurende dit jaargety voelt.

Keizer Karel de Grote gaf aan deze maandt den naam van *Hooimaandt*, om dat men omtrent dien tydt met hooien bezig is. Hy was de vierde maandt der Joden, en wierdt naar zekeren afgodt *Thamuz* genoemt. *Th. Demst. Ant. Rom. lib. IV. cap.* 11. *l'Abbé Danet.*

S. JULIUS, martelaar in Mesië, of Bulgarië, in de III, of IV eeuw, was een van de krygslieden van het Romeinsche leger, die de grensscheidingen van het Roomsche keizerryk bewaarden tegen de barbaren aan den Donauw, te Durastoro, een stadt van het twede Mesië. Hy wierdt overgedragen als Christen aan Maximus, gouverneur van het landt, de welke hem aanmaande tot het wieroken voor de afgoden. Julius, zyn verzoek met volstandigheit afgeslagen hebbende, wierdt ter doodt veroordeelt, en het hoofdt afgehouwen. Men viert zyne gedachtenis in de Roomsche kerk op den 27 May. De tydt van zyn martelaarschap is onbekend. Zommigen rekenen dien onder Alexander Severus, anderen onder Diocletianus, en eenigen onder Licinius. *Acta apud Bollandum. Baillet Vies des Saints.*

Pauzen van Rome.

JULIUS, de I van dien naam, paus, wierdt gesteldt in de plaats van Marcus op den 27 October in het jaar 336. De kardinaal Baronius zegt, dat hy in het begin van zyn pausschap een synode beriep, en heeft van zestien bisschoppen, om middelen te beramen tot onderstandt van hunne medebroeders, die in het Oosten door de Arianen vervolgt wierden. Maar de naauwkeurigste tydtschryvers stellen zyn kerkbestier niet dan na het jaar 340, op welken tydt de zaak van St. Athanasius moest uitgewezen worden. Het synode van Rome oordeelde hem onschuldig, en ontsing hem in de gemeenschap, na dat zyne beschuldigers achttien maanden lang ontboort waren. Het gebeurde nogmaals ten gevalle van dien zelven Heilige, en van eenige andere kerkvoogden, die vervolgt wierden, dat paus Julius op nieuw een synode beriep, en aan de Ariaansche bisschoppen, die te Antiochië vergadert waren, een brief schreef, van welken St. Athanasius gewaagt, waar in hy hen laakt wegens de buitensporigheden, tot de welke de drift hen vervoert hadt. Middelerwyl herstelde hy de verbanne bisschoppen, en om de rust aan de kerk te bezorgen, beriep hy de kerkvergadering van Sardika, en stelde al zyn vermogen in het werk om de Arianen tot hun plicht te brengen, en die ketters, die door de bescherming van den keizer Constantius buitensporig waren, te bevredigen. Naderhandt is onwaar bevonden, dat Julius de kerkvergadering van Sardika beroepen heeft, zynde de zelve beroepen door de keizers Constans en Constantius. Julius heeft zelfs daar de voorzittersplaats niet bekleed, gelyk Johan de Launoi *Ep. P.* VIII gezegt heeft. Zie de Historie van die kerkvergadering in *het II Hoofdst.* van *de Britannische Oudheden* van Eduard Stelingfleet, bisschop van Worcester. Julius liet zyn stoel over aan *Liberius*, zynde gestorven op den 12 April in het jaar 352. Hy hadt twee kerken binnen Rome laten bouwen. Hy heeft ook een plaats onder de kerkelyke schryvers uit hoofde van eenige zendbrieven, die hy geschreven heeft aan de Oostersche bisschoppen tot verdediging van St. Athanasius. Vincent van Lerins verhaalt, dat men eenige van zyne zendbrieven voorgelezen heeft op de kerkvergadering van Chalcedonië, en St. Cyrillus van Alexandrië zegt, dat Atticus van Constantinopel hem leeraar van de Roomsche kerk noemde. Gennadius schryft hem een brief toe van de menschwording Christi, geschreven aan zekeren Dionysius; maar Leontius bewyst, dat, ver van dat deze zendbrief kwam van paus Julius den I, de zelve geschreven was van den ketter Apollinaris. *S. Athanasius Apol* 2. *& Epist. ad Solit. Socrates lib. II. & III. Gennad. de Script. Eccl. Sozomenus de Sect. act.* 8. *Baronius in Annal. Eccl. Loüis Jacob Bibl. Pontif. Cave.*

JULIUS de II, verkozen tot paus 's nachts tusschen den 31 October en den 1 November in het jaar 1503, was de neef van Sixtus den IV, en te voren genaamt *Julianus van Rovere*. Men heeft gezegt, dat hy een visscher is geweest. Le Bandel verzekert, dat Julius de II zich zelf menigmaal heeft beroemt, dat hy een klein schuitje gevoert hadt. *Paus Julius*, zegt deze schryver, *schoon hy een man was van een zeer geringe en slechte geboorte, was niet beschaamd menigmaal te zeggen, dat hy van Albizola, eene plaats omtrent Savona, met een klein schuitje verscheide reizen look te koop gebragt hadt te Genua; nietttemin was hy een man van een verheven geest, en van een zonderling verstandt.* Daar was iets zeldzaams in zyne verkiezing; want, om het eigentlyk te zeggen, zy ging vooraf, eer zelfs de kardinalen in het Conclave getreden waren, zo dat hy genoegzaam verzekert was, dat hy als paus daar in tradt. In hem wierdt niet bewaarheidt het bekende spreekwoordt: *chi entra Papa, esce Cardinale*; dat is: *Die als paus in het Conclave treedt, komt 'er als kardinaal weder uit.* Dit hadt hy bewerkt met zyn streng door zo veel schone beloften te verzekeren, en doordien hy zo veel middelen aan de handt hadt om die genen te verryken, die hem gunstig zouden wezen; zo dat het byna onmogelyk was, dat hem de pausselyke waardigheit kon ontgaan. Behalven de grote rykdommen, die hy reets hadt verkregen, hadt hy die van anderen in handen: iedereen was even begeerig om hem zyn geldt, en zelfs zyne kerkelyke inkomsten, op te dragen. Daar door vondt hy zich in staat om vry meer te beloven dan hem gevraagt wierdt. Langs deze ongerechtige wegen is hy tot het pausschap geraakt. Men moet niet denken, dat dit van een hervormd schryver gezegt wordt, dewyl het de eige woorden van een Italiaansch schryver zyn. Hoe was het mogelyk, dat hy, zonder middel van geldt te gebruiken, de kardinalen zou hebben kunnen bewegen om hem te verkiezen, dewyl hy t'allen tyde zo onrustig en schrikkelyk van aardt geweest was, en zich vele vyanden gemaakt hadt? Het geldt komt alles te boven; het maakte een paus eer men tot de verkiezing vergadert was, het welk eene zaak was, die nooit te voren gehoort of gebruikelyk was geweest. Hy hadt de party van den hertog van Valentinois tot zich overgehaalt, hebbende aan dezen hertog te verstaan gegeven, dat hy zyn vader was, met belofte van hem volgens deze hoedanigheit wel te behandelen; maar in het vervolg leefde hy met hem heel anders: „ want, zegt Varillas, wanneer hem voorgedragen wierdt, dat „ de Spaansche kardinalen zich met eede verbonden hadden om „ hunne stemmen niet te geven dan aan dien gene, die hen „ zou voorgestelt worden door den hertog van Valentinois, liet „ deze paus, alstoen nog kardinaal zynde, en een gezworen vyandt van dezen hertog, den zelven overreden, dat hy zyn „ vader was; dat hy zyne moeder onderhouden hadt op een „ tydt, als zy zich scheen alleen aan den kardinaal Borgia over „ te geven, die naderhandt paus Alexander de VI is geweest; „ dat de nayver, dien de gemelde kardinaal Borgia om deze reden hadt opgevat, de eenige oorzaak was geweest van de vervolging, die hy hem gedurende den tydt van tien jaren hadt „ aangedaan; maar dat tegenwoordig, terwyl 'er een nieuwe „ paus verkozen wierdt, indien hy hem wilde begunstigen, hy „ hem zou handelen als zyn zoon". De hertog van Valentinois hadt geloof gegeven aan het gene men hem in vertrouwen gezegt hadt, en hadt zich zelf zo ver uitgelaten, dat hy toestemde, dat de kardinalen hem tot paus zouden verkiezen, de welke kort daar na niet nagelaten heeft hem van gantsch Romanie en van Umbrie te beroven, in plaats van hem voor zynen zoon te erkennen. Nooit is 'er groter liefhebber van den oorlog geweest dan deze kerkvoogdt. Johan le Maire, historieschryver van den koning Lodewyk den XII, zegt, dat hy zo straf en halsterrig was ten opzichte van den Allerchristelyksten koning, dat hy, als een kwekeling van den oorlogsgodt Mars, heel bly zich in het harnas, als of hy de wereldt moest doen weêrgalmen van den klank zyner wapenen, en van zich doen spreken als van een anderen Tamerlaan, keizer en Sultan der Tartaren, altydt den oorlog wilde voortzetten, het welk hem zo wel voegde, als het dansen aan een gekapten monnik. Wilhelmus Budæus heeft hem den naam gegeven van een bloedgierig hoofdt der zwaardvechters, en heeft krachtig gesproken op de ergernis, die een paus aan de wereldt gaf, die in den ouderdom van zeventig jaren zich in een krygsgewaadt vertoonde, terwyl het volk met plegtige omgangen den Hemel om vrede smeekte. Hy was in persoon tegenwoordig by de belegeringen der steden, en veel vuriger dan de genen, die het opperbevel over zyne legers hadden. Du Plessis Mornai vergroot de uitdrukkingen niet van Guicciardin, wanneer hy zegt, dat deze paus, besloten hebbende Ferrara te bestormen, te raadt gegeven wierdt, eerst Mirandola weg te nemen, en verdriet krygende in de langwylige voortzetting van het beleg (eene zaak ongehoord en nooit gebeurt) in persoon daar verscheen, *tegen eene Christen stadt de stedehouder van Christus op de aarde*, zegt Guicciardin, *oud en ziekelyk, in een oorlog, door hem verwekt tegen Christen vorsten*, zo hevig, zo geweldig, dat 'er niets tydig genoeg kon volvoert worden; altyd schreeuwende en roepende om veldoversten, altydt in verwoedheit, gelegert naby de battery, zelfs zo digt, dat twee mannen in zyne keuken dood geschoten wierden, niettegenstaande de kardinalen hem voor oogen stelden de ergernis, door welke hy zyn eigen persoon en zyn hoge waardigheit bevlekte. De zelve schryver merkt aan, dat hy zelfs de felle koude niet ontzag, die den arbeidt van de belegeraars vertraagde. Zich beklagende over zyne krygsoversten, moedigde hy het krygsvolk aan door de hoop van buit; want hy beloofde hen met de stadt geen verdrag te zullen maken, maar de zelve ten roof te zullen geven. Mezeray verhaalt, dat de stadt met verdrag verovert zynde op den 19 Maart, de paus zich daar binnen liet brengen door het stormgat. Een ontallyke menigte van schryvers verzekert, dat hy op eên dag de sleutels van St. Pieter in den Tyber wierp; maar dewyl die schryvers de een den anderen naschryven, zonder een geloofwaardig en goed oorspronkelyk schryver aan te halen, is het niet raadzaam, dit geval voor waarachtig te houden. Tot nog toe is 'er geen ander zekerheit van deze zaak gevonden dan dit Latynsche byschrift van zekeren Gilbertus Ducherius Vulto van Aigueperse in Auvergne:

In Gallum, ut fama est, bellum gesturus acerbum,
Armatam educit Julius urbe manum:
Accinctus gladio, claves in Tibridis amnem
Projicit, & saevus talia verba facit:
Quum Petri nihil efficiant ad praelia claves,
Auxilio Pauli forsitan ensis eris.

Dat is: *Julius, zullende ten oorlog trekken tegen de Franschen, gelyk de spraak gaat, komt gewapenderhandt uit Rome, met een zwaardt omgord, werpt de sleutels van S. Pieter in den Tyber, heel grammoedig deze woorden zeggende: Dewyl de sleutels van St. Pieter niet machtig zyn iets in den oorlog uit te voeren, zo zal waarschynlyk het zwaardt van Paulus ons beter kunnen dienen.* Men moet niet vergeten, dat Hottoman deze zaak verhaalt op de geloofwaardigheit van Arnoldus Ferronus, een Roomschgezind schryver: echter bevindt men, dat de vaarzen, die de laatstgenoemde schryver aanhaalt, van een heel anderen aardt zyn, en hy voegt 'er by het antwoordt, dat *Johannes Lascaris* ten voordeele van Julius den II daar op gegeven heeft. Daar wordt niet ontkent, dat het verhaal van het werpen van St Pieters sleutels in den Tyber daar niet gedaan wordt; maar de schryver twyffelt, of het geen verdichtsel is. Wat hier van zy, men mag zeggen, dat, indien deze paus de hoedanigheden niet gehad heeft van een goed bisschop, hy ten minste die van een krygszuchtig prins heeft gehad. Hy was een man van een seldzame kloekmoedigheit, en bezat een staatkundige behendigheit, door welke hy bondgenootschappen maakte, en de zelve verydelde volgens den eisch van zyne belangen. Hy smeedde een vervaarlyk eedgespan tegen de republyk van Venetië, en betaalde onder anderen met de blixems van zynen ban; maar wanneer hy zag, dat de overwinning, die de koning van Vrankryk, een van de hoofden van dit bondgenootschap, behaalt hadt op de Venetianen, deze republyk te sterk verzwakte, viel hy zyne bondgenoten af, en ging over tot de party van de republyk. De keizer en de koning van Vrankryk, beide even misnoegt over zyn gedrag, poogden hem tot reden te brengen langs een weg, die altydt onzagchelyk aan de pauzen is geweest, te weten door het beroepen van eene kerkvergadering. De zelve wierdt beroepen te Piza, daar na overgebragt

gebragt naar Milaan, en eindelyk naar Lion. Hy wierdt daar door niet eens ontrust; maar kantte zich sterk aan tegen deze kerkvergadering, en beriep eene andere, die de overhandt hadt, en aan welke de koning van Vrankryk zich eindelyk op een heel verachtelyke wyze onderwierp. Lodewyk de XII hadt eene byeenkomst van de Gallikaansche kerk beroepen te Tours in het jaar 1510, om te weten, of hy met goed recht den oorlog tegen Julius den II mogt vervolgen. Deze kerkvergadering gaf hem te verstaan, dat die oorlog billyk en rechtmatig was, en die van den paus in 't tegendeel ongerechtig, en dat hy zelfs tot aantastens toe mogt komen, om zich te verdedigen. Op zyn verzoek en op dat van den keizer, en tot uitvoering van de besluiten van de kerkvergadering van Constants hadden eenige kardinalen eene algemene kerkvergadering te Piza beroepen. Hy en de keizer hadden door hunne opene brieven deze beroeping goedgekeurt. Hy hadt de kerkvaderen beschermt, die deze vergadering uitmaakten, en verklaart hadden, dat Julius van 't pausschap moest afgezet worden, met verbodt van hem te gehoorzamen. Hy hadt hen tegen dien paus beschermt, die hen in den kerkelyken ban deedt, en van hun ampt afzette in zyne kerkvergadering van Lateran; en niettemin verklaarde die zelve koning korten tydt daar na, dat hy de byeenkomst van Piza hieldt voor eene gewaande kerkvergadering. Wel is waar, dat Julius de II toen niet meer in het leven was. Het zogenoemde heilige bondgenootschap, dat deze paus in Italië smeedde, kreeg een schrikkelyken stoot door den veldslag van Ravenna; en indien men hadt weten of kunnen zyn voordeel trekken uit dezen voorspoedt, men zou buiten twyffel de overhandt behaalt hebben over dezen hoogmoedigen paus, in plaats dat men hem tydt en gelegenheit gaf om zich van dezen slag te herstellen. Hy bewerkte zyne herstelling met zo veel nadruk en behendigheit, dat hy de Franschen in dit zelve jaar noodzaakte het Milanees te verlaten. Niets was zo nadeelig aan Lodewyk den XII dan de bygelovigheit van zyne gemalinne Anna van Bretagne, de welke haar hoofdt met zo veel bangigheit van gemoedt belemmerde, dat zy al de goede aanslagen van haren gemaal vertraagde. Dit was de uitslag van de weinige acht, die men op deze overwinning geslagen hadt; waar toe zeer veel te wege bragten de machtige verwarringen en geschillen, die 'er tot zyn voordeel ontstonden. Hy kreeg een krachtigen onderstandt uit Zwitserlandt, en was zeer milddadig in eertytels, en in verscheide tekenen van achting ten opzichte van deze bondgenoten. In plaats dat zyne voorzaten voorrechten vergunt hadden aan de bedelordens, gaf deze paus die aan de Zwitsersche Cantons, die toen de voornaamste uitvoerders van zyne grote ondernemingen waren; hy gaf hen voor eeuwig den eertytel van *Beschermers van de kerkelyke vryheit*, met verscheide bullen, standaarden, degens, een goude muts, en meer andere geschenken, door de welke hy hen verplichtte alle zyne geboden uit te voeren. Hy stierf van ziekte, zyn hoofdt vol hebbende van woeste aanslagen, op den 22 February in den jare 1513. Hy was van voornemen den koning van Engelandt mede in den oorlog in te wikkelen tegen Vrankryk, en den koning Lodewyk den XII te onttronen, en zyn ryk bloot te geven aan den eersten, die het zelve zou winnen. Paulus Jovius getuigt, dat hy stierf met een groten aanslag in 't hoofdt op het koninkryk van Napels. Men bevondt, dat de eertytel van *Verlosser van Italië*, met welken hy zich liet strelen, een ydele naam was, terwyl de Spanjaarden te Napels heerschten. *Zo Godt onze onderneming begunstigt*, zeide hy, slaande met zyn stok tegen den grondt, *zal dit niet lang duren*. Hy was een groot liefhebber van den wyn en van de vrouwen. Men verhaalt, dat de keizer Maximiliaan uitriep: *Goede Godt! waar toe zou de wereldt vervallen, indien het u beliefde geen byzondere zorg voor de zelve te dragen, onder een keizer, als ik, die niet dan een arme jager ben, en onder zulk een kwaadaardigen en dronken paus, als Julius de II is.* Daar zyn historieschryvers, die aanmerken, dat deze paus een nieuwen naam uitgevonden hadt om de Franschen te beschuldigen van veel wyn te drinken, en zich ten eerste door waterlossing daar van te ontlasten, en zy voegen daar by, dat dit zyn grootste gebrek was. Hy noemde hen in de Italiaansche spraak *Pisciavini*, dat is: *wynpissers*. Men verhaalt, dat een van zyne bedienden, geboortig uit Normandië, hem eens daar op antwoordde: *In der waarheit, heilige Vader, gy zyt in dit geval een oprechte Franschman; want gy zyt een van de grootste wynpissers van de wereldt.* Daar is geen soort van misdryf, met het welke hy niet beticht wordt in zekere zamenspraak, die men verdicht, dat hy gehad heeft met St. Pieter aan de deur van den hemel. Deze zamenspraak is een heel stekelig stuk werks. Wolfius heeft het ingevoegt in zyne *Lectiones Memorabiles*. Rivet verzekert, dat men de zelve gedrukt heeft te Parys met privilegie van den koning in het jaar 1612 achter aan de stukken van de kerkvergadering van Piza. Deze zamenspraak is in het Fransch herdrukt in den jare 1727, in octavo. Zie de *Republyk der Geleerden* van de maanden *Jan. en Febr.* 1727, *bladz.* 200, daar ook een uittreksel uit de zelve gevonden wordt. De haat, dien hy tegen Vrankryk hadt opgevat, daar hy nochtans een goede en veilige schuilplaats gevonden hadt onder de regering van Alexander den VI, was zo hardnekkig en boosaardig, dat hy geboodt alle de Franschen, die men zou ontmoeten, te doden, en zelfs vergelding beloofde aan dien gene, die zyn bevel zou uitvoeren. De woede van Julius was niet te beteugelen: hy hadt een dekreet opgemaakt in den naam van de kerkvergadering om het koninkryk van Vrankryk, en den tytel van *Allerchristelykste koning* over te dragen aan den koning van Engelandt; maar terwyl hy op het punt stondt om het zelve te laten afkondigen, erbarmde zich de hemel over hem en de gansche Christenheit, en riep hem uit de wereldt. Hy stierf van een kwynende koorts, veroorzaakt, zo men zegt, door hertzeer, dat hy de Venetianen niet hadt kunnen brengen tot een vergelyk met den keizer: zo woedende waren zyne driften, die eigener waren aan een Turkschen Sultan dan aan een algemeen vader van de Christenheit. Het is niet te geloven, dat de wyn en de verkenshammen, die hy zondt aan den koning van Engelandt, de oprechte oorzaak zyn geweest van den oorlog der Engelschen tegen de Franschen. Men weet niet, of het wel mogelyk is zekere aanspraak voor den dag te brengen, in welke deze paus zeer mishandelt wordt. Varillas, die daar van gesproken heeft, heeft de oordeelkundige aanmerkingen der schryvers ondergaan. De Historie van Venetië, beschreven door den kardinaal Bembus, is genoeg om aan te tonen de vervoerdheit, het kwaad vertrouwen en de onverdragelyke staatzucht van Julius den II, schoon deze historieschryver zo wydlopig over dit stuk niet is als Guicciardin.

Deze paus was zo afkeerig van de pleisters, die zyn heelmeester te vergeefsch op een etterwondt gelegt hadt, dat 'er geen middel was om hem te bewegen, dat hy wilde dulden, dat men voort zou gaan met hem te verbinden. De heelmeester, die met eede belooft hadt dat soort van geneesmiddel niet meer te gebruiken, stelde een bedrog in het werk, waar door de wondt genezen is. Le Bandel verhaalt een vermakelyk geval. „ De Hoog„ duitschers, zegt hy, hebbende den paus verzocht om verlof „ van vleesch te mogen eeten op den dag van St. Marten, zynde „ een vastendag, en Julius niet willende opentlyk hen deze gunst „ weigeren, stondt hun verzoek toe, op voorwaarde, dat zy „ op dien zelven dag geen wyn zouden drinken. Dit was vry „ een weigering waard, dewyl 'er meer te verliezen dan te win„ nen was by deze gunst". Men leest in een Fransch schryver, dat deze paus slim genoeg was om een verdichtsel uit te vinden, nadeelig aan de geheugenis van Gasto van Foix, hertog van Nemours, en genoegzaam bekwaam om, tot nadeel van Vrankryk, de bygelovigheit van het volk te vermeerderen. Dit verdichtsel behelsde, dat men een slang hadt zien komen uit de grafstede van den hertog van Nemours. De gemelde schryver, die dit geval verhaalt, spreekt met heel weinig achting van dezen paus. Men maakt ook gewag van het bedrog, met het welke hy den kardinaal Georgius van Amboise misleidde; hoe hy door het geluidt der wapenen heel Rome in rep en roer stelde, en wat behagen hy schepte in de stekelige hekeldichten tegen Vrankryk. Hy vergaf aan zeker dichter verscheide misdaden, en liet hem een goede somme gelds toetellen, om dat hy het volgende vaars gemaakt hadt:

Julius evulsit Gallis cythereïus alas;
Martius hic prisco Cæsare major erit.

Forcatulus stelt het volgende vaars, het welk heel stekelig, en tot nadeel van dezen paus gemaakt was, tegen het vorige:

Fæx Ligurum Romam, ponti fæx concutit armis
Julius, huic Brutum Gallia fortis alit.

Zommige hebben aangemerkt, zegt de zelve schryver, dat de tydt wedergekomen was, op welken een andere Julius door uitstortingen van geleend geldt het opperpriesterschap hadt verkregen, en aan zyne medeëischers den voet gelicht: maar dat de nieuwe Julius niets gemeen hadt met den anderen, noch in wetenschap, noch in goedertierenheit, noch in goed vertrouwen; en ook niets gemeen met den Apostel Petrus, zelfs niet wegens de visschersschuit, dewyl deze Apostel zich van de zelve alleenlyk bedient hadt tot onschuldige gebruiken, maar Julius, zo men zeide, de zelve gebruikt hadt om te roven. *Bayle Dict. Crit.*

JULIUS de III tot paus verkoren op den 7 February van den jare 1550, was te voren genaamt *Johannes Maria del Monte*. Hy was van heel slechte afkomst en een rechte soldaat van kerkelyk geluk. Hy was van trap tot trap opgeklommen tot het voorzitterschap van de kerkvergadering van Trente. Om niet te spreken van zyne eerste vorderingen, zal men aanstonts aanmerken, dat hy verscheen op de kerkvergadering van Lateran, en daar de plegtige aanspraak deedt van des zelfs sluiting. Hy was aartsbisschop geweest van Siponto, Auditeur van de Apostolische kamer, en twee maal gouverneur van Rome. Hy wierdt tot gyselaar gegeven, wanneer de stadt Rome door de krygsbenden van Karel den V uitgeplundert wierdt, en sedert zyne voordering tot het kardinaalschap wierdt hy gebruikt tot verscheide gezantschappen in de voornaamste provinciën van den Kerkelyken Staat en te Bologne. Hy nam de naam van Julius aan ter gedachtenisse van Julius den II, die zyn stamhuis verheerlykt hadt door de vordering van *Antonius del Monte*, zyn oom, tot het kardinaalschap, en van welken hy het aartsbisdom van Siponto verkregen hadt. Hy was geboren te Rome in de wyk del Parione, maar zyn geslacht was oorspronkelyk van Monte-san-Savino, in Toskane, waar van hy den naam van *del Monte* aannam, in plaats van *Giocchi*, dien hy te voren hadt. Hy verkreeg van den hertog van Toskane de leenverheffing van Mont-san-Savino voor zyn broeder, en kon zich niet inhouden van blydschap, ziende zyn geslacht op die plaats heerschen. Hy was een wulpsch en wellustig man, en door liefde verslingert op een heel lelyken en mismaakten jonge, die van een slechte afkomst en van nog slegter opvoeding was. Zommigen zeggen, dat hy zyn zoon was, anderen ontkennen het, en verhalen, dat de kardinaal del Monte, hebbende dezen jonge ontmoet op de straat, speelende met een aap, hem in zyn dienst

dienſt nam. Dit was de grondt van eene vriendſchap, die naderhandt een ongeregelde drift is geworden. Deze jonge was geheel afſchuwelyk en onaanzienlyk, uitgezondert de bekwaamheit die hy hadt van voor gek te kunnen ſpelen. Thuanus verhaalt dat deze jonge den naam van *Aap* hadt, dien hy zelfs nog hadt, toen hy den kardinaalshoedt hadt bekomen; daarenboven, dat hy dezen naam voerde ter oorzaak dat zyn werk ten huize van den kardinaal zyn meeſter was geweeſt op dat beeſt te paſſen. Zo dra hy paus geworden was, begiftigde hy hem met zyn kardinaalshoedt. Men gaf toen te Rome eenige ſtekeldichten uit, in welke gezegt wierdt, dat deze gunſteling, hoe lelyk hy ook was, een twede *Ganymedes* was. De paus vondt ook geen zwarigheit in de geile ſtreken van dezen jonge te verhalen in de tegenwoordigheit van de kardinalen. Julius bediende zich van een gevoegelyk antwoordt, wanneer men hem de onwaardigheit van dit voorwerp voor oogen ſtelde. Men zal hier de eige woorden van Johannes *Bodinus de Republ. l.* V. *c.* 4.) ter neder ſtellen. Een vorſt, zegt hy, die een man, t'eenemaal onwaardig en onbekwaam, boven eerlyke en vrome lieden verheft, of met de voornaamſte en aanzienlykſte mannen gelyk ſtelt, benadeelt door het voordeel van den eenen alle de andere te gelyk: gelyk 'er in de byeenkomſt der kardinalen voorgedragen wierdt aan den paus Julius del Monte, wanneer hy zyn kardinaalshoedt overgaf aan een jonge, dien hy beminde, dat het oneerlyk en onbillyk was zulk een daar mede te vereeren, die noch deugdt, noch wetenſchap, noch adeldom, noch goederen hadt, noch eindelyk eenige blyk gaf, waar door hy verdiende zo een hoge trap van waardigheit te beklimmen. Maar de paus, die vrolyk en aardig van geeſt was, zich kerende tot de andere kardinalen, zeide: *Wat deugdt, wat adeldom, wat geleerdheit, wat eer hebt gy lieden in my gevonden om my tot paus te verkiezen?* Zyne redeneringen waren bywylen heel ongerymd, en niet minder dan ſtemmig. Dit blykt uit de aanmerking, die hy eens maakte op het antwoordt, dat hy kreeg van twee kardinalen, die hem op de binnenplaats van zyn paleis in een ganſch onbetamelyke geſteldheit vonden; want hy hadt van wegens de grote hette zyne klederen uitgetrokken, en wandelde in zyn borſtrok en onderbroek. Hy verplichtte hen het zelve te doen, en vroeg hen als toen, wat zy oordeelden, dat het volk van hen zou zeggen, indien zy zich in dezen ſtaat op het veldt van Flora en op de ſtraten van Rome aan het gemeen vertoonden? *Men zou ons aanzien*, zeiden zy, *voor ſchurken, en eerloze guiten, en niet zonder reden zou een iegelyk ſtenen en vuilnis op ons werpen. Hierom*, antwoordde hy, *moeten wy alleen aan ons gewaadt dank weten, dat wy voor geen ſchurken gehouden worden. Wat zyn wy dan, o broeders, aan onze klederen niet al verſchuldigt?* Het gebrek van ſtatigheit was zyn grootſte fout niet; men beweert, dat zyne redenen zomtyds tot ontheiliging, en zelfs tot Godslaſtering toe, liepen; gelyk geſchied is, wanneer hy zyne vervoerdheit by eene zekere gelegenheit verontſchuldigde uit hoofde van de gramſchap, die Godt opvatte tegen Adam wegens het eeten van de verbode vrucht. Gedurende het Conclave, in het welke hy verkozen wierdt, wierden 'er zekere brieven onderſchept, die deden giſſen, dat de paus, dien men ſtondt te verkiezen, een ontuchtig man zou zyn, want deze brieven waren vervult met de alleraffchuwelykſte vuiligheden. Sleidanus verhaalt, dat de zelve waren geſchreven op den 26 January van den jare 1550 aan zekeren Hannibal Contin, door Camillus Oliva, Conclaviſt van den kardinaal van Mantua, en verſelt van een klein gedicht, in het welke de ſchryver op eene ſchandige wyze zyn drift en brandende begeerte uitdrukte om weder by zyn vriendt te komen. Men is van gedachten, dat hy door kracht van geldt de verkiezing verydelt heeft van den kardinaal Polus, die reets beſloten was, en waar van de bekendmaking alleenlyk uitgeſtelt was ter oorzake van de vreze, die men hadt, dat het voor een kwaad voorteken mogt gehouden worden de verkiezing by nacht af te kondigen. De gedenkpenning, dien hy liet ſlaan na de doodt van Eduard, koning van Engelandt, hadt tot opſchrift zekere Schriftuurplaats, welkers toepaſſing in korten tydt onwaar bevonden wierdt. Men betoonde binnen Rome een ongewone blydſchap over het afſterven van den jongen Eduard, om dat Maria, die hem opvolgde, het koninkryk van Engelandt wederbragt onder de gehoorzaamheit van den paus; maar de redenen van deze vreugdt hielden op in korten tydt. Elizabeth herſtelde den hervormden Godsdienſt, en maakte dit eilandt een van de bloeiendſte koninkryken van de ganſche Chriſtenheit, zo dat de voorzegging op den gedenkpenning ongegrond en gewaand was. Julius liet zich zo ver door de dwaasheit vervoeren, zegt Johannes Zuingerus (*in tractatu de Feſto Corporis Chriſti, pag.* 146) dat hy tot eeuwige gedachtenis een penning liet ſlaan, ſtaande op de eene zyde zyn afbeeldſel met de pauſſelyke driekroon op het hoofdt, en aan de andere zyde dit opſchrift: *Gens & Regnum, quod non ſervierit tibi, peribit.* Deze paus ſtierf op den 20 February in het jaar 1555, in den ouderdom van omtrent acht en zeſtig jaren. Hy veinſde zich ziek te wezen, om reden, dat hy ontdekt hadt, dat de kardinalen weigerig waren in het verzoek toe te ſtemmen, het welk zyn broeder hem aandrong hen voor te dragen. Deze ſtondt met een vurige begeerte naar het bezit van eene ſtadt, en hieldt gedurig aan by den paus om zyn wenſch te hebben. Julius, zoekende een voorwendſel te hebben om geen byeenkomſt van kardinalen te houden, verbeeldde uitwendig ziek te zyn. Om dit ſpel te bedekken was hy genoodzaakt geen of weinig ſpys te gebruiken, en voedſel te verkiezen, het welk aan kranken dienſtig is. Deze verandering van ſpys veroorzaakte hem, naar men zegt, de ziekte, aan welke hy geſtorven is. Anderen beweeren, dat zeker oud ingewortelt kwaadt de oorzaak van zyne doodt was, en getuigen, dat hy een man was, geheel overgegeven aan de wellutten, die op geen ander zaak doelde, dan om de voorrechten van het pauſchap te genieten, in plaats van naar eiſch dit verheven ampt te bekleden. Men zegt, dat 'er zulk een naauwe verbindtenis was tuſſchen hem en den kardinaal Creſcentius, dat zy beide op de zelve plaats en omtrent de zelve voorwerpen hunne minnaryen pleegden, en op gemene koſten de kinderen van hunne meeſtereſſen onderhielden, by gebrek van kenniſſe, wie van hen beide de rechte vader daar van was. Ieder gaf ook zyn aandeel tot onderhoudt van hunne minnareſſen. De kardinaal Palavici verbloemt en bewimpelt, zo veel het mogelyk is, de miſſlagen en gebreken van dezen paus; maar hy wederlegt niet het geen de vader Paulus van hem verhaalt. Men hadt vergeten te zeggen, dat het hof van Vrankryk eene princes van den bloede opgedragen hadt aan den neef van dezen paus, en dat dit huwelyk afgewezen wierdt. De paus gaf tot antwoordt, dat de huwelyken tuſſchen lieden van zulk een verſchillenden en ongelyken ſtaat niet gelukkig konden wezen, en dat, dewyl hy het koninklyke huis van Vrankryk achtte voor het adelykſte, dat 'er op de wereldt gevonden wierdt, hy zyn geſlacht in 't tegendeel hieldt voor het ſlechtſte en verwerpelykſte des werelds. Middelerwyl gaf hy de rechte reden niet op, om welke hy dit echtverbondt afſloeg: want het gene hem aanzette tot de weigering van zulk een heerlyke en roemruchtige verbindtenis, was de begeerte van zyn neef uit te huwelyken aan de dochter van den groothertog, het welk hem voordeeliger was om te kunnen te wege brengen, het geen hy tot voordeel van zyn geſlacht ontworpen hadt. Het is aan te merken, dat 'er huwelyksvoorwaarden wierden gemaakt tuſſchen eene van de dochters van Cosmus, hertog van Florence, en Fabianus del Monte, Baudewyns zoon, die nog heel jong was. *Bayle Dict. Crit.*

JULIUS, bevelhebber van een Romeinſche krygsbende, die buiten de ſtadt Jeruzalem gelegert was. In dien tydt liep 'er een gerucht, dat Herodes de Grote, die zich tot Marcus Antonius begeven hadt, om zich te verontſchuldigen wegens de doodt van Ariſtobulus, op 't bevel van dezen Romein ter doodt gebragt was; het welk Alexandra, en Mariamne, hare dochter, die de vrouw van Herodes was, vernomen hebbende, beſloten zy zich te begeven onder de beſcherming van dezen Julius, om daar in veiligheit te wezen, indien 'er eenige oproer mogt ontſtaan; maar de tyding gekomen zynde, dat, ver van dat Herodes op bevel van Antonius gedood was, in 't tegendeel heel vriendelyk van hem was bejegent, veranderden zy van voornemen. *Jozephus Joodſ. Oudhed. XV. b. 4. k.*

JULIUS, hertog van Brunswyk en Luneburg, uit de middelſte Brunswykſche linie, zoon van hertog Henrik den jongſten, en van Maria van Wurtenberg, was den 29 January in het jaar 1528 geboren. In zyne eerſte jaren kreeg hy door de onachtzaamheit van de minnemoeder een ongemak aan zyn regter voet, het welk niet kon genezen worden. In zyne jeugt was hy ongelukkig, doordien hy in het jaar 1542 en in eenige volgende jaren uit zyn vaderlandt moeſt vluchten, en ſchoon hy uit de door de vyanden veroverde veſting wierdt gered, bragt men hem echter dan eens naar Gandersheim, dan eens naar Kalenberg, Lauenburg, en eindelyk naar Keulen. In deze laatſte plaats vorderde hy zeer in zyne ſtudiën. Vervolgens trok hy naar Vrankryk, en ſtudeerde ook een tydlang met veel vrucht te Loven, zich voornamentlyk van het onderwys van Adrianus Amerottus van Soiſſons, wien hy by zich in huis hadt, bedienende. Het oogmerk van hertog Henrik was dezen zynen prins tot den geeſtelyken ſtandt op te brengen; want hy wierdt niet alleen kanunnik in het hoge ſticht van Keulen, maar ook naderhandt tot biſſchop van Minden verzocht, en tot coadjutor van Paderborn verklaart. Maar het viel geheel anders uit: want voor eerſt nam de hertog Julius de Augsburgſche belydenis aan, waar over de kanunniken van het gemelde ſticht, gelyk als zyn vader, te onvrede waren; waarom hy ook in het jaar 1588 voor den zelven week, en zich aan zyns zwagers, des markgraven Johannes van Cuſtrin hof begaf, en naderhandt het keurvorſtelyke hof te Berlyn bezocht. Nu waren ook in den beruchten ſlag by Sievershauzen, in het jaar 1553, des hertogs Julius beide broederen gebleven, en de vader hadt geen hoop by zyne twede gemalinne kinderen te verwekken, om welke redenen hy gemakkelyk kon bewogen worden om dezen zynen eenigen prins wederom in genade aan te nemen, en des zelfs huwelyk met Hedwig, dochter van den keurvorſt van Brandenburg, te bevorderen. In het jaar 1568 ſtierf hertog Henrik, en hertog Julius bemoeide zich terſtondt by het aanvaarden van de regering, en na het met de ſtadt Brunswyk gemaakte vergelyk, om de zaken van den Godsdienſt op den zelven voet, als in andere Lutherſche kerken, te brengen, ten welken einde hy verſcheide wereldſche heeren, en onder de Godgeleerden voornamentlyk Martin Chemnits en Jakob Andreas gebruikte. In het jaar 1570 gaf hy aan een vlek, by Wolffenbuttel gelegen, ſtadsrechten, en noemde het naar zynen vader *Henriksſtadt*. In het jaar 1571, den 19 Maart, liet hy het kweekſchool, door hem te Gandersheim aangelegt, inwyden, het welk hy in het jaar 1574 naar Helmſtadt overbragt, en in het volgende jaar, uit krachte van de keizerlyke privilegien, tot een hogeſchool maakte. In het vorige jaar waren de hertog en zyne gemalin in levensgevaar ter oorzake van eenige chymiſten en vergiftmengers, die hen naar het leven ſtonden; doch de zelve wierden by tyds ontdekt en geſtraft. In het jaar 1576 wierdt op des hertogs bevel het zogenoemde *Corpus doctrinæ Julium* uitgegeven, en door hem gelaſt in de hogeſchole te Helmſtadt en andere ſcholen te gebruiken. In dit laatſte jaar, den 15 October, liet de hertog in zyn naam, en in tegenwoordigheit van zyne drie

drie prinsfen; die door hem genoemde Julius-universiteit met grote plegtigheden inwyden, en zyn prins Henrik Julius tot opperften beftierder (*rector magnificentissimus*) verkiezen. In het jaar 1581 hadt de bisfchop Herman van Minden onluften met zyne geeftelykheit en onderdanen, en liet zich bewegen, dat hy voor 30000 Ryksdaalders, welke hem de hertog Julius betaalde, aan des zelfs prins Hendrik Julius het bisdom overgaf. In het jaar 1582, den 26 February, ftierf de graaf Otto van Hoja en Bruchhauzen, de laatfte van zynen ftam, en dus viel het grootfte gedeelte van deszelfs landen aan het huis van Brunswyk en Luneburg, en inzonderheit viel hertog Julius Stoltzenau, Ehrenburg, Sirck, Steigerberg, Sidenburg, Diepenau, Barenburg, enz. te beurt. In het jaar 1583 kreeg hertog Julius van zyn zoon Henrik Julius, bisfchop van Halberftadt, de verwachting en het leen van het graaffchap Reinftein, met het onderhorige, waar over naderhandt tusfchen de huizen van Brandenburg en Brunswyk verfchil ontftondt. In het jaar 1584 ftierf hertog Erik de II, of de Jonge, en daar mede viel het vorftendom van Kalenberg ook hertog Julius te beurt, die dus alleen regerende heer van het gansche landt van Brunswyk wierdt, en in dit nieuwelings aangeërfde landt de zelve verandering van Godsdienft ondernam, welke hy in het Wolfenbuttelfche hadt ingevoert. Men ftelde nieuwe bedienden in de kancelary en in het hofgericht te Wolfenbuttel aan. In het jaar 1589 den 3 May ftierf hertog Julius te Wolfenbuttel, en liet by den zynen den roem na, dat hy niet alleen in zyne gerufte regering van 21 jaren niet alleen voor den Godsdienft en voor de ftudiën grote zorg hadt gedragen, alzo het gemelde *Corpus Julium* en de Julius-akademie daar omtrent zyne gedachtenis vereeuwigen, maar dat hy ook de juftitie en de zaken van de Rykskamer in zo goeden ftandt hadt gebragt, dat dit landt daar door merkelyk was verbetert. *Bunting Brunswyksche en Luneb. Chron. ex Contin. H. Meibomii P. l. p.* 340--352. *Letzner Dasselsch. en Eimbeksche Chron. l. III. c.* 80--90. *Lunigs Reichs-Archiv part. spec. sect.* 4. *cap.* 4. *n.* 24. *pag.* 306. *seq.*

JULIUS, of JULIANUS, (ASPER) was een zeer vermaard en machtig man onder de regering van den keizer Severus. Hy was voorburgermeefter van Afrika, en diende tegen zyn wil en zin als medehelper in de vervolging, die deze vorft daar deedt uitvoeren tegen de Chriftenen. Dion, die zyne geleerdheit en kloekmoedigheit hooglyk pryft, zegt, dat Caracalla hem fchandelyk te rug zondt naar zyn landt, na dat hy hem grote eerbewezen, en zo wel aan hem, als aan zyne kinderen grote voordeelen toegebragt hadt. *Dion l.* LXXVIII.

JULIUS AFRICANUS. Zie AFRICANUS.

JULIUS CAPITOLINUS. Zie CAPITOLINUS.

JULIUS CANUS, een Romein, heeft zyn naam vermaard gemaakt door eene feldzame ftandvaftigheit. De keizer Caligula, die een haat tegen hem hadt opgevat, zonder dat Julius hem eenig nadeel of kwade dienften hadt gedaan, zeide hem op een dag, dat hy zich tot de doodt moeft bereiden. *Ik ben u grotelyks verplicht, machtige vorst*, antwoordde deze kloekmoedige man, zonder in 't minft ontroert te fchynen over zulk eene droevige tyding. Men leidde hem naar de gevangenis; en terwyl men naderhandt kwam om hem te halen en ter doodt te brengen, vondt men hem fpelende op het fchaakbordt. Zyn fpel ftondt merkelyk beter dan dat van den gene, met welken hy fpeelde, en om dat deze zyn roem niet zou dragen na zyne doodt, dat hy hem overwonnen hadt, nam hy getuigen van het voordeel, het welk hy op den anderen hadt, en daar op volgde hy den fcherprechter met een onbefchroomd gelaat, en zonder eenig teken van ontroering. *Seneca c.* 14. *de Tranquillitate animi.*

JULIUS CÆSAR. Zie CÆSAR.

JULIUS CLARUS, of CLARO. Zie CLARO.

JULIUS of JOLAUS CLAUDIUS, een Griekfch fchryver; die eene Hiftorie van Phenicië heeft gefchreven. Men weet niet in wat tydt hy geleeft heeft. *Vossius de Hist. Græc. l. III. pag.* 343.

JULIUS FIRMICUS MATERNUS. Zie FIRMICUS.

JULIUS FREDERIK, hertog van Wurtenberg, zoon van hertog Frederik van Wurtenberg, wierdt in het jaar 1588 geboren. Na dat hy een tydlang zyne ftudiën in het vorftelyk collegie te Tubingen hadt voortgezet, begaf hy zich op reis, en ging zelf naar Afië, alwaar hy by de belegering van Ephezen tegenwoordig was, en de Noordfche landen tot in Laplandt heeft bezien. Na zyne te rug komft ging hy in dienft van de Unie, wanneer hy het beleg van Gulik bywoonde, en als overfte tegen Spinola diende. Na zyns broeders, des hertogs Lodewyk Frederiks, doodt, nam hy in het jaar 1631 de voogdy over des zelfs onmondige zonen aan, en begon die door den keizer in de Wurtenbergfche landen aangeftelde abten en amptenaren te drukken, maakte zich ook tot den oorlog gereed, en wilde de uit Italië komende keizerlyke volkeren geen anderen doortocht toeftaan, dan die met de Rykswetten overeenkwam. Maar de graaf van Furftenberg, die de gemelde keizerlyke troepen geboodt, viel hem met zulk een geweldt op het lyf, dat hy noodzakelyk, byaldien niet het gansche landt zou verloren gaan, vrede moeft maken, van de Unie afftandt doen, en aan de keizerlyken de kwartieren in het Wurtenbergfche toeftaan. Hy begon wederom in het jaar 1632 nevens de Zweden tegen de keizerlyken te ftryden; maar als de flag by Nordlingen was verloren, nam hem de keurvorft van Beyeren zyne heerlykheit Heidenheim af, en hy moeft nevens zyn neef, hebbende onderwylen omtrent dien tydt den oudften, Eberhard, de regering afgeftaan, naar Straasburg vluchten, alwaar hy in den jare 1635 overleedt. Zyne gemalin was Anna Sabina, dochter van hertog Johan van Holftein-Sonderburg, by welke hy verfcheide kinderen verwekte.

JULIUS FRONTINUS. Zie FRONTINUS.

JULIUS HENRIK, zoon van den hertog Francifcus den II, of den Jongen, van Saxen-Lauenburg, en van des zelfs twede gemalinne Maria, dochter van hertog Julius van Brunswyk-Luneburg, geboren den 9 April des jaars 1586. Hy wierdt in zyne jeugt van zyn vader naar de hogefchole te Tubingen gezonden, en in het vorftelyk collegie aldaar opgetrokken. In den jare 1612 deedt hy een reis naar Zweden, om onder den koning Guftaaf Adolph den kryg te volgen; en fchoon hy des konings aanflagen tegen den Czaar in het jaar 1613 tot des zelfs ongenoegen hadt ontdekt, gebruikte hy hem echter in het zelve jaar in den oorlog tegen Moskovië; maar men zegt, dat hy naderhandt misnoegt de Zweedfche krygsdienften heeft verlaten. Hy was een van de eerften, die by de opkomende Boheemfche onluften in het jaar 1618 in dienft van den keizer Matthias en Ferdinand den II tradt, en een regiment te paardt wurf, het welk in het jaar 1619 door Gabriël Bethlens volk te Eberndorf wierdt aangetaft, en op de vlucht gedreven. Hy kreeg ook naderhandt een regiment te voet, en by deze zyne twee regimenten waren zyne beide broeders hertog Rudolph Maximiliaan en hertog Francifcus Albrecht van Saxen op een tydt overfte luitenants. In het jaar 1620 zondt hem keizer Ferdinand de II, wiens kamerheer hy was geweeft, nevens Hieronymus van Elver, als gezanten aan koning Chriftiaan den IV van Denemarken, en aan den opper- en neder-Saxifchen kreits. In het jaar 1622 wierdt hy, als hy eenige oproerige foldaten wederom tot hunnen plicht zocht te brengen, door den neef van den Paltfifchen overfte Obertraut gevangen genomen, en naar Hagenau gebragt. Buiten krygsdienften zynde verfelde hy den keizer op den keurvorftelyken collegiaaldag te Regensburg in het jaar 1627. Met hertog Albert van Friedlandt kwam hy in het jaar 1625 in den neder-Saxifchen kreits, en als de gemelde hertog den grave Ernft van Mansfeldt na de nederlage by Desfau in het jaar 1626 in Silefië en Hungarië vervolgde, wierdt hy met 7000 man den generaal Tilli tegen den koning van Denemarken te hulp gezonden, wanneer hy verfcheide krygsondernemingen mede bywoonde, en in het jaar 1629 in plaats van den generaal wachtmeefter Johan Georg van Arnim, dien men opontboodt, naar Polen om de keizerlyke troepen te kommanderen wierdt gezonden; hoewel men hem ook haaft wederom naar huis riep, en in zyn plaats den grave Philips van Mansfeldt derwaarts zondt. In het jaar 1630 was hy wederom op den keurvorftelyken collegiaaldag te Regensburg, en in 't jaar 1632 wierdt hy van den keizer aan keurvorft Johan Georg den I van Saxen, om zekere verzoening te maken, afgevaardigt. Dewyl hy met den gemelden hertog van Friedlandt in zonderlinge vriendfchap hadt geleeft, wierdt hy befchuldigt, dat hy des zelfs party tegen den keizer hadt gehouden: daarom, als deze hertog in February des jaars 1634 te Eger wierdt onthalft, wierdt hy op keizerlyk bevel in verzekering genomen en naar Wenen gebragt; doch hy wilde die ten dien einde aangeftelde keizerlyke commisfie niet te woordt ftaan, maar beriep zich op zyn Ryksvorftenftandt, verkreeg in het jaar 1635 volkomen keizerlyk pardon, en wierdt, na dat nog in het zelve jaar de vrede tusfchen keizer Ferdinand den II en den gemelden keurvorft van Saxen te Praag was gefloten, uit zyne bewaring los gelaten, en onthieldt zich naderhandt meeft op zyne heerlykheit Slakkenwerda, alwaar hy dien vermaarden tuin heeft aangelegt. Hy bezocht dikwils het keizerlyke hof, deedt eenige reizen naar Italië, bleef een tydlang te Neurenberg by de vredehandeling, in de jaren 1649 en 1650 aldaar gehouden, als mede in het jaar 1652 by de byeenkomft van keizer Ferdinand den III en van eenige keurvorften te Praag, zynde des keizers gezant in het zelve jaar by het byleger des hertogs Frederik Wilhelm van Saxen-Altenburg te Drefden geweeft, en hebbende aldaar in het jaar 1657 by de begravenisfe des keurvorften Johan Georg den I van Saxen een gelyke ambasfade waargenomen. In het jaar 1654 was hy mede op den Ryksdag te Regensburg, en volgde na de doodt van zyn oudften broeder, hertog Auguftus in het jaar 1656, het jaar daarna in de regering der Saxen-Lauenburgfche landen. Hy verliet den Lutherfchen Godsdienft, en nam den Roomfch-Katholyken aan. Hy ftierf te Praag aan de koorts den 6 November in het jaar 1665, zynde reets een tydlang zeer zwak geweeft, in den ouderdom van 79 jaren en 7 maanden. Zyne eerfte gemalin was Anna, dochter van graaf Edzard den II van Ooft-Vrieslandt, die te voren reets twee maal, als 1) keurvorft Paltsgraaf Lodewyk, en 2) Ernft Frederik, markgraaf van Baden, hadt gehad; maar uit alle drie huwelyken geen kinderen heeft geboren, en in het jaar 1621 is geftorven. Vervolgens trouwde hy den 27 February in het jaar 1628 met Elizabeth Sophia, dochter van keurvorft Johan Georg van Brandenburg, en weduwe van Janufius Radziwil, hertog van Bierze en Dubineki, welke hem den 25 February des jaars 1629 zynen opvolger, hertog *Franciscus Erdman*, baarde, en in het zelve jaar den 24 December overleedt. Het derde huwelyk was met Anna Magdalena Poppe, vryvrouw van Lobkowitz, weduwe van Sdenko, heer van Colowrat, eene ryke vrouw, welke hem ook onder anderen de bovengemelde heerlykheit Slakkenwerda aanbragt. By deze verwekte hy den 10 Juny in het jaar 1633 *Julius Henrik*, die in het jaar 1634 overleedt; den 19 July in het jaar 1635 *Maria Benigna Francisca*, die in den jare 1651 met Octavius Piccoloni, hertog van Amalfi, keizerlyke generaal luitenant, trouwde; in het jaar 1636 *Francisca*, welke nog in het zelve jaar ftierf, en in het jaar 1639 *Julius Franciscus*, naderhandt regerend hertog van Saxen-

Saxen-Engern en Westphalen, die in het jaar 1689, als de laatste van dezen mannelyken stam, is gestorven.

JULIUSBURG, een plaats in het vorstendom Oels van Silesië gelegen, met een nieuw kasteel, het welk de jongste linie der hertogen van Wurtenberg-Oels, en afzonderlyk den hertog Julius Sigismundus, die in het jaar 1684 stierf, tot eene appanage en residentie verstrekte.

JUMALA, een afgodenbeeldt in Fin-en Laplandt. Het zelve hadt de gedaante van een man, die stondt op een altaar, en hadt op zyn hoofdt eene kroon met twaalf edelgesteenten bezet, en een grote goude keten om den hals. De Laplanders geloofden, dat deze afgodt over alle andere minder goden regeerde, en het gebiedt over de Elementen, ook over leven en doodt hadt. Op zyne knieën hieldt hy een groten gouden beker, zynde met grote goude munten opgevult. Zyn tempel was in een bosch. *Schefferi Hist. Lappiæ.*

JUMIEGES, in het Latyn *Gemeticum*, een vlek met een abdy in Normandië, aan de Seine, tusschen Rouaan en Caudebek. *Baudrand.*

JUNCAIRE. Zie JONQUERE, en JONQUIERS.

JUNCALAON of JUNSALAM, een stadt van het koninkryk van Siam in Asië. Zy is gelegen op de Westelyke kust van het halfeilandt van den Indus, aan de overzyde van den Ganges, alwaar zy een goede haven heeft, omtrent honderd en vier en dertig mylen van de stadt Odia, naar den kant van het Zuiden.

JUNCKER (CHRISTIAAN) wierdt den 16 October in het jaar 1668 te Dresden geboren, en van zyne ouders al vroeg tot de studiën aangezet, in welke hy het ook zo verre bragt, dat hy te Leipzich de gunst der geleerden verkreeg. In het jaar 1695 wierdt hy conrector te Sleusingen, en in den jare 1707 als rector in het Gymnasium te Eisenach beroepen; en hoewel hy zo wel van te voren, als ook naderhandt verscheide andere eerampten en bevorderingen hadt afgeslagen, nam hy echter in het jaar 1713 het bestier van het gymnasium te Altenburg aan, alwaar hy den 19 Juny in het jaar 1714, meest door schrik en droefheit over zyn vrouws schielyke doodt, overleedt. Hy was een zeer bekwaam man, en een vyandt van alle pedantery. Hy verstondt vele talen, en zyn hoofdwerk waren de beschaafde wetenschappen en de penningkunde. Het vorstelyke Saxische huis van de Ernestynsche linie maakte hem zynen historieschryver, en in het jaar 1711 wierdt hy ook een lidt van de koninklyke Pruissische societeit der wetenschappen. Onder zyne schriften zyn, behalven vele overzettingen en school-autheuren, welke hy naar den trant van Minellius uitgaf, voornamentlyk aan te merken; *Schediasma de diariis eruditorum*; *Vita Lutheri ex nummis*; *Vita Ludolphi*; *Aanleiding tot de Geographie der middelste eeuwen*, in het Hoogduitsch; *Reiheri Lexicon*; en het derde stuk van *Ludolphs Schaubühne.* Hy heeft ook eene *Hennebergsche Kronyk* geschreven, maar de zelve is om zekere redenen nog niet gedrukt. *Hallische Bibliotheek P. XLVI. p.* 528 *seq.*

JUNCTINUS, (FRANCISCUS) in het Italiaansch *Giuntino*, een van de voornaamste wiskunstenaars en sterrekundigen van de zestiende eeuwe, was geboortig van Florence; maar hy bragt een geruimen tydt van zyn leven door in de stadt Lion, en gaf daar verscheide boeken in 't licht, te weten in het jaar 1570 zyn *Tractatus judicandi revolutiones nativitatum*, in 8. Drie jaren daar na gaf hy in druk zyn *Speculum Astrologiæ, quod attinet ad judiciariam rationem nativitatum atque annuarum revolutionum, cum nonnullis Astrologorum sententiis.* Dit werk was in 4; maar in den druk van het jaar 1581 kwam het uit in folio, met de ophelderingen, die hy daar by maakte *in duos posteriores Quadripartiti Ptolomæi libros, innumeris observationibus referta, & certissimis Aphorismis (quatenus ex siderum positione liceat Christiano more aliquid conjicere) ex probatissimorum Astrologorum scriptis depromptis, insignita.* Zyne Latynsche verklaringen van de Sphæra van Johannes van Sacrobosco kwamen in het licht in het jaar 1577. Te Keulen wierdt gedrukt in het jaar 1580 een boek, wiens tytel is: *De Divinatione, quae fit per astra diversum ac discrepans duorum Catholicorum Sacrae Theologiae Doctorum judicium, scilicet Francisci Junctini ac Joannis Lenzaei.* Men heeft twee Fransche verhandelingen van Junctinus, te weten: *Ample discours sur ce que la Comete apparuë au mois de Novembre* 1577 *menasse devoir advenir à plusieurs Princes, Pays & Peuples de la Chretienté.* Te Parys by Gervas. Mallot 1557. en te Lion by François Didier 1578, in 8. en: *Discours sur la Reformation de l'an faite par nostre sainct Pere le Pape Gregoire XIII, avecques les causes, pour lesquelles ont eté otez dix jours & le nombre d'or.* Te Lion 1582 in 8. Hy liet in die zelve stadt in druk uitgaan in het jaar 1580 in 8: *Discorso sopra il Tempo dello inamoramento del Petrarca. Con la Spositione del Sonetto, Gia fiammegiava l'amorosa stella.* Zyne bevoegtheit van hoogleeraar in de Godgeleerdheit belette hem niet een zeer grote genegenheit te hebben tot de voorzeggende sterrekunde met een grote bygelovigheit. Men weet niet in wat jaar hy gestorven is. Hy was zes en vyftig jaren oud, als hy zyne verklaringen van de *Sphæra* van Sacrobosco uitgaf in het jaar 1577. Hier uit kan men het jaar van zyne geboorte trekken. Verders daalde hy zomwylen neder van de hemelsche bespiegelingen om zich te verlustigen in aardsche en menschelyke onderzoekingen: want hy maakte eene redenvoering op de tydstelling van de minnaryen van Petrarcha. Possevinus verhaalt de byzonderheden van zyn leven, die hy heeft uitgegeven, in dezer voegen: „ Ik heb hem gekent in Vrankryk, alwaar hy in balingschap leefde. Hy begaf zich t'eenemaal tot de schadelyke „ bespiegelingen van de sterrekunde. Hy was een vluchteling „ en verloochenaar; hy was een Karmeliter monnik geweest, en „ gevordert tot het priesterschap, en zelfs tot de hoge bediening „ van provinciaal. Hy verliet zyne kloostergeloften, en zyne „ belydenis, met den Roomschen Godsdienst: maar door de „ lietdadige aanradingen van eenige Godsdienstige mannen wierdt „ hy in eeniger voegen weder op den goeden weg gebragt. Hy „ deedt een openbare afzwering van zyne ketteryen in de kerk „ van het H. kruis te Lion, en gaf reden van te geloven gedu„ rende eenigen tydt, dat hy van voornemen was te arbeiden tot „ voordeel van de R. Katholyke kerk. Hy wachtte zich echter „ wel van te herroepen de werken, die hy gemaakt hadt wegens „ de godloosheden van de voorzegkunde. Hy was een van de „ genen, die de handt aan den ploeg slaande, en achterwaarts „ omziende niet waardig zyn het ryk des Hemels. Hy handel„ de in wisselbrieven; hy zette geldt uit op intrest, en door dat „ middel won hy zestig duizend kronen, waar van men geen „ duit na zyne doodt vondt. Hy hadt een gift gemaakt van drie „ duizend guldens aan de Junten, by welke hy corrector op de „ drukkery was geweest: maar dit teken van vriendschap bragt „ hen geen voordeel by, dewyl 'er na zyne doodt niets ter we„ reldt te vinden was. Men verhaalt, dat hy onder een boeke„ kas dood bleef, schoon hy zich zelf voorzegt hadt een ander „ soort van doodt te zullen sterven". *La Croix du Maine. Possevinus Biblioth. select. Epitome Biblioth. Gesner. Bayle Dict. Crit.*

JUNGEN, (TEN) een vryheerlyk geslacht aan den Rhyn, uit Hungarië gesproten. *Henrik*, die keizer Frederik den I in Italie goede diensten hadt gedaan, was in het jaar 1173 te Verona geadelt. Zyn zoon *Walther ten Jungen* voerde den bynaam *van Duisberg* van zyne in Ments staande woning, waar in hem ook zyne nakomelingen, die meest in Ments hebben gewoont, zyn gevolgt, gelyk zich ook eenige *ten Vrosch*, *ten Beerwolf*, en een afzonderlyke linie *ten Gelhans van den Jungen Abend* hebben geschreven, welke alle in de XVI eeuw gestorven zyn. In de XIV eeuw begaven zich verscheide uit Ments naar Oppenheim, van welke *Heintz ten Jungen*, ridder, in het jaar 1332 amptman van de gemelde plaats is geweest. Hy liet drie zonen na, waar van de jongste, *Heintz*, de vaderlyke bediening kreeg, en daarenboven in het jaar 1375 overste der Ryksteden aan den Rhyn wierdt. De oudste, *Peterman*, kreeg in het jaar 1356 van den keizer de bevestiging van adeldom voor zyn gansche geslacht. De middelste, genaamt *Götz*, op Nieuw-Wolfstein, het welk hy in het jaar 1377 aan keur-Palts verkocht, was grootvader van *Johannes*, welke zich van zyne woning te Ments *Guttenberg ten Jungen* schreef, en, als men in Duitschlandt zegt, de boekdrukkery heeft uitgevonden. In het jaar 1430 kreeg Pieter nogmaals de bevestiging van zyn adeldom. *Otto ten Jungen* zette zich met andere adelyke familiën te Frankfurt aan den Mayn neder, en stierf aldaar in het jaar 1483. *Hans Hector*, bygenaamt de Grote, was een vermaard krygsheldt, en stierf in het jaar 1594; wiens broeders zoon, *Hieronymus Augustus*, keizerlyke en Spaansche Raadt, als mede opperste stadhouder te Brisak, overleedt in het jaar 1630. *Johan Godfried*, keizerlyke overste, des aartshertogs Leopold opperjagermeester en kommandant van Passau, wierdt in den vryheerenstandt verheven, en leefde nog in het jaar 1637. Maar zyn broeder, *Wolf Frederik*, Zweedsche overste wachtmeester, is in het jaar 1635 gestorven. *Johan Maximiliaan*, een zeer geleerd man, die met de geleerdste lieden van Europa kennis hieldt, stierf in het jaar 1649, wiens neef, *Johannes Hieronymus*, geboren in het jaar 1660, als keizerlyke generaal veldmaarschalk in Italië, in den Spaanschen successie-oorlog, en naderhandt in het jaar 1719 by de belegering van Melazzo door zyne heldendaden zich beroemd heeft gemaakt. *Humb. van den Rhynſ. Adel. tab.* 46 *seq.*

JUNGERMAN (GODFRIED) heeft zich beroemd gemaakt door zyne geleerdheit in het begin van de zeventiende eeuw. Hy was geboren te Leipzich, alwaar zyn vader, *Caspar Jungerman*, hoogleeraar in de rechtsgeleerdheit was. Waarschynlyk is deze de schryver van eenige twiststukken over rechtsgeleerde stoffen, waar van Draudius gewaagt, en van een gedicht *de Custodia Angelica*, insgelyks door Draudius en door Simlerus aangehaalt. Zyne moeder was de dochter van den vermaarden Joachim Camerarius van Bamberg, insgelyks hoogleeraar te Leipzich. Godfried Jungerman verstondt de Grieksche taal in den grondt. Het gemeen is aan hem verschuldigt de eerste uitgave van de verklaringen van *Julius Cæsar* in het Grieksch. Hy verselde deze overzetting, die van zommigen aan *Planudes* wordt toegeschreven, en welkers handschrift, het welk in de boekzaal van Petavius was, hem ter handt gestelt wierdt door Bongarsius, niet alleen met zyne aanmerkingen op den Griekschen overzetter, maar ook met menigvuldige oordeelkundige aanmerkingen op de verklaringen van Julius Cæsar. Deze druk, uitgegeven te Frankfort in het jaar 1606 in 4., wordt sterk gezocht. Hy hadt reets in druk laten uitgaan zyne Latynsche overzetting van de Herdersliederen van *Longus*, met aantekeningen. Hy liet in het jaar 1609 de aanmerkingen drukken op de verhandeling *de Equuleo*, die *Magius* in de gevangenis gemaakt hadt. Men heeft ook verscheide van zyne gedrukte brieven. Hy stierf den 16 Augusty in het jaar 1610 te Hanau, alwaar hy langen tydt corrector op de drukkery van de erven van Wechel was geweest. *Bayle Dict. Crit.*

JUNGERMAN, (LODEWYK) geboren te Leipzich den 4 July in het jaar 1572, en broeder van den voorgaanden, is een voortreffelyk kruidkenner geweest. Hy begaf zich heel vroeg tot de kennis der gewassen, en verkreeg daar in zulk een groten naam, dat men hem opdroeg in Engelandt de plaats van den beruchten Matthias Lobel, die te Londen gestorven was in het jaar 1616, te bekleden; maar hy wilde liever in Duitschlandt blyven.

Hy

Hy hadt reets zyne bekwaamheit doen uitmunten met veel toe te brengen tot het werk, genaamt *Hortus Eystettensis*, behelzende de gedaante en de beschryving van alle de planten van den tuin van den bisschop van Aichstadt; en hy hadt een naamlyst gemaakt van alle de gene, die 'er omtrent Neurenberg groeien, die gedrukt wierdt door de zorg van Caspar Hofman in het jaar 1615. Hy wierdt hoogleeraar in de geneeskunde gemaakt te Giessen in het jaar 1622, na dat hy daar een tuin hadt opgerecht, die tot groot voordeel strekte van de jonge leerlingen. Hy bragt drie jaren door in dit beroep, en daar na wierdt hy hoogleeraar in de kruidkunde te Altorf in het jaar 1625. Hy bekleedde dat ampt tot zyne doodt toe, die voorviel den 7 Juny in het jaar 1653, en gedurende den tydt van acht en twintig jaren droeg hy zulk een grote zorg voor de kruiden van den Hortus Medicus van die stadt, dat de zelve alom vermaard wierdt. Hy hadt des te meer tydt en bekwamer gelegenheit om dat ampt waar te nemen, dewyl hy zyn gansche leven versleten heeft niet alleen zonder te trouwen, maar zelfs zonder eenig beletsel van minnaryen: om welke reden men plagt te zeggen, dat men zyne onthouding niet behoorde te pryzen, dewyl hy 'er geen nodig hadt; want de onthouding is eene deugdt, de welke, naar het gevoelen van Aristoteles, strydt moet leveren, waar van geen blyken zyn in het leven van Jungerman. Deze hoogleeraar liet by testament zyne boekzaal aan de hogeschool van Altorf. Men mag hier niet vergeten, dat hy een zonderling behagen schepte in letterverplaatzingen, of *Anagrammata*. Hy heeft een verzameling van de zelve in het licht gegeven te Giessen in het jaar 1624, genaamt, *Aulaum Academicum*, in 4. Men heeft twee werken van zyn maaksel, te weten de naamlyst van de kruiden en planten, van welke reets gesproken is, en een andere diergelyke naamlyst, onder den tytel van *Cornucopia Florae Giessensis &c.* Giessen 1624 in 4. Men weet niet of hy de oordeelkundige voorzegkunde uit het beschouwen der sterren toegedaan was; maar in het *Progamma*, uit het welke dit artykel door Bayle getrokken is, wordt heel ernstelyk aangemerkt, dat de vochten van een belroos (*Eresypelas*) schielyk opgestopt zynde, wanneer Mars aan het deinzen is, aan de uiterste deelen van de voeten een scheurbuikige kanker veroorzaakt. De geneesheeren hadden in dien tydt voor een gewoonte, dat zy heel veel toeschreven aan den invloedt der sterren, wanneer zy over krankheden redeneerden. Godfried en Lodewyk Jungerman hadden een broeder, genaamt *Caspar*, die een letterkundige was. Zie de aantekeningen van Godfried Jungerman op het zesde Hoofdstuk van de verhandeling *de Equuleo*, hier voren aangehaalt. *Bayle Dict. Crit.*

JUNGIUS, (ADRIANUS) een Jesuit, van Ploczko in Polen, stierf van de pest den 26 Augusty in het jaar 1607, in het 57 jaar van zynen ouderdom. Hy heeft geschreven: *Artes & imposturae novi Euangelii Magistrorum; Refutatio libelli adversus Ministromachiam Stanislai Rescii; Synopsis novi Euangelii*; enz. *Alegambe.*

JUNGIUS (JOACHIM) wierdt te Lubek in het jaar 1557 geboren. Zyn vader was M. Nicolaas Jungius, preceptor van de Latynsche school aldaar, en zyne moeder Brigitta was uit het geslacht der Holmannen. Hy ging in zyne jeugt ter schole, en vorderde vry verre in de talen, en in huis zynde oeffende hy zich in de uitspraak der zelve, en trok vervolgens naar Giessen, alwaar hy nog jong zynde begon treurspelen te schryven, en de Redenkunst van Ramus den studenten te verklaren. Hy studeerde in het eerst voornamentlyk in de overnatuurkunde, (*Metaphysica*); maar naderhandt oeffende hy met zeer veel vlyt de wiskunde (*Mathesis*), en wierdt in zyn 22 jaar Meester, wanneer hy kort daar na, als hy hadt voorgenomen zich op de H. Godgeleerdheit toe te leggen, op de gemelde hogeschole als hoogleeraar in de wiskunde wierdt beroepen. Maar hy nam haast afscheidt, ging naar Augsburg, om aldaar zich in de geneeskunde te oeffenen, van daar naar Rostok, en eindelyk naar Italië, alwaar hy te Padua in deze studie Doctor wierdt. Op zyne te rug reize maakte hy zich met de geleerdste lieden bekend, en deedt een voorstel van eene societeit in de philosophie op te rechten, en de zelve beter uit te arbeiden, het welk by allen wel aangenomen wierdt, maar by gebrek der kosten niet te standt is gekomen. Hy was zeer gelukkig in het verbeteren der Aristotelische philosophie, en in de wiskunst, natuurkunde, Godgeleerdheit, medicynen, en andere wetenschappen ontdekte hy vele zaken: waarom hy in het volgende jaar 1624 als hoogleeraar te Rostok, en in het jaar 1625 als hoogleeraar in de geneeskunde te Helmstadt, en eindelyk in het Gymnasium te Hamburg tot professor der natuur-en redenkunde wierdt beroepen; in welke laatste stadt hy dikwils de voornaamste baronnen en graven uit Engelandt in zyn onderwys in de wiskunstige wetenschappen hadt. Door het sterk studeren in zyne jeugt hadt hy zich de waterzucht op het lyf gehaalt, waar van hy ook, eene beroerte daar by komende, in het jaar 1657 den 23 September overleedt. *Vogel hist. vitæ & mortis Joach. Jungii.*

JUNIA. Men maakt gewag van drie Roomsche vrouwen van dien naam. De eerste is JUNIA SILANA, vrouw van Cajus, die de schoonste en welgemaaktste jongeling was van Rome. Messal na deedt haar verjagen om verkeering met haar man te hebben. *Tacitus Annal. l. II.* 12 & 13. De twede is JUNIA CALVINA, zuster van Silanus, die beschuldigt wierdt van bloedschande met haren broeder begaan te hebben, de welke om deze misdaadt gebannen wierdt, en door Nero te rug geroepen. *Tacitus lib. XII.* De derde is JUNIA of JULIA FADILLA, nicht van Antoninus, die met Maximinus den jongen trouwde.

JUNIAS, neef van den Apostel Paulus, was met hem in de gevangenis, en tot het geloof bekeert eer dan Paulus. De zelve groet hem in zyn zendbrief aan de Romeinen, XVI, 7. Simon zegt in zyn *Dict. de la Bible*, dat Junias, van welken in het zelve vers gesproken wordt, de huisvrouw van Andronicus is geweest; maar de reden van zyn gevoelen is niet wel na te gaan.

JUNILIUS, bisschop van Afrika, leefde in de zesde eeuw. Hy schreef twee boeken van het Christelyk geloof, op de wyze van zamenspraken, de welke hy opdroeg aan Primasius, bisschop van Utika. Anderen zeggen, dat het is geweest aan Primasius, bisschop van Adrumet. Men heeft dit werk in de Boekzaal der Vaderen, en in het byzonder van de druk van Basel. Zommige schryvers hebben aan hem toegeschreven eenige korte verklaringen van de drie eerste Hoofdstukken van het boek der Scheppinge; maar het is zeker, dat dit een stuk van *Beda* is. *Sixtus Senensis in Bibl. C. Bellarminus & Trithemius de script. Eccles. Possevinus in Appar. sacr.*

JUNIORES wierden in de middelste eeuwen alle geestelyken genoemt, die op de onderdiakonen volgden, als voorlezers (*Lectores*), bezweerders (*Exorcistæ*), deurwaarders (*ostiarii*), enz. *Junioratus* is zo veel als een vikariaat, of het beneficie van een vikaris. *Du Fresne II*, 2, 160.

JUNIUS, of in 't Nederduitsch de *Somermaandt*, zesde maandt van het jaar, in welke de zon overgaat in het hemelsteken van den Kreeft, het welk de zonnestandt van den somer maakt. Dit woordt komt voort van het Latynsche *Junius*, het welk zommigen zeggen voort te komen van *Juno*; gelyk onder anderen Ovidius, die deze godin in het vyfde boek van zynen *Almanak* doedt zeggen:

Junius à nostro nomine nomen habet.

Anderen willen den zelven liever doen voortkomen van *Juniores*; dat is: *van de jonge lieden. Junius est juvenum*, zegt Ovidius, dat is: *Junius is de maandt van de jonge lieden*; en zommigen zeggen van *Junius Brutus*, die de koningen van Rome verjoeg, en de republikaansche regering herstelde.

Men vierde op den eersten dag van deze maandt vier feesten. Het eerste was ter eere van *Mars* buiten de stadt; om dat die dag T. Quintius de Tweeman (*Duumvir*) hem een tempel hadt toegewyd buiten de Capeensche poort, op den groten weg van Appius, onder den tytel van *Mars Extra-muranus*. Het twede feest wierdt gehouden ter eere van *Carna*, ter gedachtenisse van den tempel, dien Junius Brutus aan deze godheit hadt toegewyd op den berg Cælius, na het verjagen van Tarquinius. Men zegt, dat deze godheit het voorzitterschap heeft over de kinderen, en de zelve bestierde naar haar welgevallen. De offerhande, die 'er gedaan wierdt, was gekookte pap, melk, en bonen. Het derde feest was voor *Juno*, bygenaamt *Moneta*, tot volbrenging van de belofte, die Camillus gedaan hadt van haar een tempel te bouwen. Het vierde feest was toegewyd aan de godinne *Tempestâ*, en wierdt ingestelt ten tyde van den tweden Punischen oorlog. Op den vierden dag hieldt men het feest van *Bellona*. Op den zelven vierde men ook het feest van *Hercules*, tot wiens eere de Raadt een tempel wydde op bevel van Sylla, die het volk op zeer prachtige gastmalen onthaalde, en aan Hercules de tienden van alle zyne goederen opdroeg. Op den vyfden dag wierdt 'er een slagtoffer aangerecht ter eere van den godt *Fidius*, voor welken de Romeinen een tempel bouwden in het Quirinaal na het sluiten van de vrede met de Sabynen, als voor een godt, dien zy byzonderlyk eerden, wiens eeden, die door hem gezworen waren, onverbrekelyk gehouden wierden. Op den zevenden dag was het visschersfeest, het welk geviert wierdt in het veldt van Mars, met snaarspelen, danssen, zingen en goede cier te maken. Op den achtsten dag wierdt 'er een plegtig slagtoffer aangerecht voor de godinne *Mens* in het Kapitool, aan welke Atilius Crassus een tempel toewydde na de overwinning van den burgermeester C. Flaminius naby het meir van Trasimene, biddende deze godheit, dat zy de gemoederen der Romeinen, die door deze nederlage verschrikt waren, weder wilde opwekken. Op den negenden dag vierde men het grote feest van de godin *Vesta*. Op den elfden wierdt gehouden het feest van de godinne *Matuta*. Op den dertienden, die de dag van de Iden was, kwam het feest van *Jupiter*, bygenaamt *invictus*, of *invincibilis*, dat is, de onverwonne, of de onverwinnelyke, aan welken Augustus een tempel toewydde, ter dankbaarheit van zo vele overwinningen, die hy bevochten hadt. Op den zelven dag wierdt het feest geviert van *Minerva*, genaamt *Quinquatræ minores*, het welk het feest van de fluitspeelders was. Op den negentienden geschiedde een slagtoffer ter eere van *Pallas* op den Aventynschen berg. Op den twintigsten wierdt 'er geoffert voor *Summanus*, aan welken een tempel wierdt toegewyd op dien dag gedurende den oorlog van Pyrrhus. De twee en twintigste wierdt voor een ongelukkigen dag gehouden, om dat Titus Flaminius op dien dag door die van Carthago overwonnen was. Op den vier en twintigsten wierdt Syphax door Masinissa verslagen, en die zelve dag wierdt genoemt *dies fortis Fortunae*, dat is de dag der sterke of machtige Fortuin, om dat de koning Servius Tullius aan haar een tempel hadt toegewyd buiten de stadt, aan de overzyde van den Tyber, op welke rivier de werklieden en de slaven met bloemen bekranst zich gingen verlustigen in schuities, goede cier makende, en zich op allerlei wyzen vervrolykende. Den zeven en twintigsten was het feest van de goden, genaamt *Dii Lares*, dat is: huisgoden. Op den acht en twintigsten wierdt in het Quirinaal geviert het feest van *Quirinus*. Op den dertigsten vierde men de feesten van *Hercules* en van de *Muzen* of Zanggodinnen in den

zel-

zelven tempel, die aan haar was toegewyd. *L'Abbe Danet.*

De maandt Junius was door de Romeinen Mercurius toegewyd. De zelve beſtondt, volgens de inſtelling van Numa Pompilius, eerſt uit 29 dagen, daar Julius Cæſar naderhandt den dertigſten byvoegde. De Grieken noemden deze maandt Σκιῤῥοφοριων, en de Joden *Sivan*, zynde de derde maandt der laatſtgemelden.

JUNIUS. Zie BRUTUS. RUSTICUS. enz.

JUNIUS, (ADRIANUS, of HADRIANUS) in 't Nederduitſch DE JONG, geboren te Hoorn in Hollandt op den 1 July in het jaar 1511. Dit blykt uit zyn leven, dat beſchreven is aan het hoofdt van zyne zendbrieven: *vitam hanc orditur Kalendis Julii anni* 1511. Eenige bladzyden verder leeſt men, dat hy geſtorven is op den 16 Juny des jaars 1575, 63 jaren oud zynde. Hy was een van de geleerdſte mannen van zyne eeuw, en de zoon van Petrus Junius, van wien hier na. Hy begon den loop van zyne ſtudiën te Haarlem, vervolgde de zelve te Loven en te Parys, en eindigde ze te Bologne in Italië, alwaar hy zich tot Doctor in de geneeskunde liet aannemen. In zyn vaderlandt te rug gekomen zynde, trok hy naar Engelandt in het jaar 1543, en was daar geneesheer van den hertog van Nordfolk, en daar na van zekere voorname vrouw. Hy maakte daar eenige boeken, en onder anderen een Woordenboek van de Griekſche en Latynſche talen, het welk hy met meer dan 6500 woorden hadt vermeerdert. Hy droeg zyn werk op aan den jongen koning Eduard den VI in het jaar 1548, en om dat hy hem den tytel van koning gaf, hadt hy langen tydt daar na grote moeielykheden en ſtribbelingen met het hof van Rome. Hy was zeer gevoelig over deze vervolging; want men vindt verſcheide van zyne brieven geſchreven aan Lindanus, biſchop van Roermond, en aan den kardinaal van Granvelle, in welke hy getuigt, dat hy niets ter wereldt meer wenſcht dan dat de ſchandvlek weggenomen wierdt, die hen aangewreven was, ſedert dat de boekkeurders (*cenſores*) zyne boeken hadden geſtelt op den lyſt van de verbode boeken. Ten dien einde ſchreef hy aan den paus, op den raadt van Arias Montanus, en maakte een ſchriftelyk antwoordt, in het welke hy verzekerde, dat hy altydt een oprecht Katholyk was geweeſt, klaarlyk aantonende, dat hy geenzins hadt kunnen vermyden van aan Eduard den tytel van koning te geven. Dewyl hy een zeer goed dichter was, gaf hy in het jaar 1554 een bruiloftsgedicht uit op het huwelyk van Philips den II met de koninginne Maria van Engelandt. Dit was hem miſſchien een aanzienlyke fortuin waardig geweeſt, indien Engelandt was in ruſt gebleven. Hy trok van daar gedurende de onluſten, en begaf zich naar Hoorn; maar de koning van Denemarken lokte hem wel haaſt van daar, om hem tot leermeeſter van den jongen prins zynen zone aan te ſtellen. Junius, daar niet kunnende leven, zo ter oorzake van het klimaat, als van den aardt der inwoonders, vertrok op zulk eene ſchielyke wyze van daar, dat hy zelfs geen affcheidt van den koning nam. Dit gebeurde naar allen ſchyn in het jaar 1564. Hy zette zich ter neder binnen Haarlem, oeffende daar de geneeskunde, trouwde, en was de voornaamſte van het collegie. De Staten van Hollandt benoemden hem tot het beſchryven van de Hiſtorie van hunne provincie; het welk hy met luiſter zou hebben uitgevoert, en met vry meer naaukeurigheit dan hy gedaan heeft, indien hy de laatſte handt aan dat werk hadt mogen ſlaan, het welk na zyne doodt in het licht is gekomen, onder den tytel van *Batavia*. Ten tyde als de Spanjaarden Haarlem belegert hadden, vondt hy middel om uit de ſtadt te komen, en den prins van Oranje te gaan vinden, die gewenſcht hadt zich van zyne geneesmiddelen te bedienen. De ſtadt verovert zynde in het jaar 1573, wierdt zyne boekzaal geplundert, in welke hy verſcheide werken hadt gelaten, die hem zwaren arbeidt gekoſt hadden. Hy hadt de zelve in korten tydt zo ver kunnen brengen om op de drukpers gebragt te worden, en dit was het gene zyn hertzeer nog vermeerderde. Hy trok van daar naar Zeelandt, alwaar hy op aanbeveling van den prins zekere vaſte inkomſten trok voor het oeffenen van de geneeskunde binnen Middelburg; maar de lucht was hem daar zeer nadeelig en ongezond; hy wierdt van ziekten overvallen, die, gevoegt by den ſpyt, van zyn boekzaal te hebben verloren, hem haaſt de doodt veroorzaakten. Hy ſtierf den 6 Juny in het jaar 1575, in den ouderdom van 64 jaren min eenige dagen. Zyn lyk wierdt van Arnemuiden naar Middelburg gevoert, alwaar zyn oudſte zoon het zelve heerlyk liet begraven, en een grafſchrift op hem maakte, het welk Boxhorn in het Byvoegſel van zyn *Toneel van Hollandt* met grote letteren aanhaalt: maar hy heeft daar in echter drie misſlagen laten doorſlippen, namentlyk, *velint*, voor *meruit*; 67 in plaats van 63, en 15 voor 16 (*vixit ann.* LXIIIX. *obiit die* XV enz). Men heeft verſcheide fraaie boeken van Adr. Junius. De voornaamſte, behalven die gene, van welke reets geſproken is, zyn deze: *Animadverſorum libri ſex*; *Commentarius de Coma*; *Adagiorum ab Eraſmo omiſſorum Centuriæ octo cum dimidia*; *Appendix ad Epitheta Textoris*; *Oceanus Enarrationum Homericarum ex Euſtathii Commentariis collectus in unum volumen*; *Nomenclator*; *Commentarius de Anno & Menſibus*; verſcheide ſoorten van Latynſche gedichten; de overzetting van Eunapius *de Vitis Sophiſtarum*; die van *Heſychius Mileſius*, die van de *Sympoſiaca* van Plutarchus, die van de geneeskundige vraagſtukken van *Caſſius Jatroſophiſta*, gemaakt en gedrukt te Parys in het jaar 1541. Bayle is van gedachten, dat dit zyn eerſte werk is geweeſt. Men zal hier niet ſpreken van een groot getal van ſchryvers, de welke hy met aantekeningen heeft opgeheldert, als *Nonius Marcellus*, *Plautus*, *Seneca*, *Plinius*, *Virgilius*, *Horatius*, enz. Hy heeft krachtig gearbeid over *Suidas*, en was zelfs van voornemen van dat werk op te dragen aan den zone van den prinſſe van Oranje, gelyk hy zelf getuigt aan zeker Engelſch heer. Men hadt de oogen op hem geſlagen om hem een hoogleeraarsampt te geven binnen Leiden, alwaar de hogeſchool eerſt begon op te komen toen hy ſtierf. Het blykt uit een van zyne brieven, dat hy zeer vergramd was, wanneer hy vernam, dat een van zyne leerlingen hem hadt beſchuldigt, dat hy zyne koſtgangers geboden hadt niet naar de kerk te gaan. Hy getuigt in 't tegendeel, dat hy hen dwong om alle feeſtdagen daar heen te gaan: want hy beſtrafte die genen zwaarlyk, die verzuimt hadden den Godsdienſt by te wonen. Men ziet op een andere plaats van zyne brieven, dat hy zich beklaagde over zyne ellende, om dat hy met ſchulden belaſt zynde, en genoodzaakt zich in een nieuw pak te ſteken, geen duit in zyn beurs vondt. *Bayle Dict. Crit.* enz.

JUNIUS, (ADRIANUS) hervormd predikant binnen Amſterdam, ſtierf in den jare 1650, den 10 Maart, in den ouderdom van een en veertig jaren. Hy heeft geſchreven: *Opera analytico-practica*, 2 Deelen; *de Vertrooſting der Schriften*; enz.

JUNIUS. (BALDUINUS) Zie JONG. (BOUDEWYN DE)

JUNIUS (DIONYSIUS) was van een adelyk geſlacht in Vrankryk geboren. *Wilhelm du Jon*, zyn vader, heer van Boſfardiniere, naby Iſſoudun, wierdt veradelt om de goede dienſten, die hy gedaan hadt in den krygstocht van Navarre, wanneer men poogde Johan van Albret te herſtellen, die onrechtvaardelyk van zyn ryk beroofſt was door Ferdinand van Aragon. Hy liet drie zonen na, van welke *Dionyſius* de jongſte was. De zelve ſtudeerde in de rechtsgeleerdheit, en wierdt licentiaat te Toulouze. Hy volbragt den loop van zyne ſtudiën zeer kwalyk: want, dewyl hy grootſch van aardt was, hadt hy geſtadig verſchil en moeielykheit met de ſcholieren: met een woordt, hy was een groot duëliſt. Hy verkreeg het ampt van Raadsheer des konings te Bourges, tot vergelding van een ſtoute daadt, die hy begaan hadt. Hy hadt negen kinderen, van welke *Franciſcus Junius*, van wien hier na een afzonderlyk artykel volgt, een was. Dionyſius Junius, die een man van den tabbaardt was, moeſt zware vervolgingen uitſtaan, om dat hy verdacht was Lutherſch te wezen. De gardiaan van de Minderbroeders van Iſſoudun predikte met zulk een onbeſchaamdheit tot nadeel van Margareta, koninginne van Navarre, hertogin van Berri, en zuſter van François den I, dat hy in het openbaar dorſt zeggen, dat zy, om dat zy Lutherſch was, verdiende, dat men haar in een zak bondt, en in het water wierp. De overheit van de plaats vermaande hem van op zulk eene wyze het ontzag en de achtbaarheit, die men aan deze vorſtinne verſchuldigt was, niet te buiten te gaan; maar hy ſpotte met hare waarſchouwing, en ging voort met het prediken op de zelve trant. Men liet verklaringen tegen hem opmaken, de welke men aan den koning zondt. De koning, voorgenomen hebbende dezen monnik te ſtraffen met het zelve ſoort van doodt, die hy de vorſtinne waardig hadt geoordeelt, geboodt, dat men dezen prediker by hem zou brengen. De koningin van Navarre, voor hem ſprekende, verkreeg, dat de ſtraf gematigt wierdt. De zwarigheit was dezen monnik machtig te worden, want hy hadt het gemene volk op zyn handt, zo dat de overheit van Iſſoudun de bevelen van den koning niet dorſt werkſtellig maken. Dionyſius Junius, die eerſt van de ſchool kwam, daar hy zo menigmaal hadt gevochten, verklaarde, dat, indien de koning hem den aanſlag toevertrouwde van dezen monnik te vangen, hy ſtiptelyk zyn bevel zou uitvoeren. De zaak hem dan toevertrouwt zynde, ſtelde hy zich aan het hoofdt van de gerechtsdienaars, en niettegenſtaande de tegenweer van het graauw haalde hy den prediker uit zyn klooſter, die voor twee jaren naar de galeien wierdt gezonden. In der waarheit Dionyſius won door deze daadt de gunſt van François den I en van de hertoginne van Berri; maar haalde zich den haat van het volk, en dien van de Minderbroeders op den hals, met een hagelbui van laſteringen, ſcheldwoorden, dreigementen en proceſſen, de welke eindelyk eindigden met den wreden moordt, die aan zyn perſoon gepleegt wierdt. Men beſchuldigde hem Lutherſch te zyn, en zyne dienſtmaagdt wierdt met geldt omgekocht om te getuigen, dat hy de vaſtendagen niet onderhieldt. Hy nam de vlucht, niet willende zich inlaten met zulke driftige en eenzydige lieden; men leide de handt op zyne goederen, en de koningin van Navarre was verplicht hem de nodige middelen te bezorgen tot zyn onderhoudt. Eindelyk, door het gezag van den koning wierden de beſchuldigingen vernietigt, en toen kreeg Junius een Raadsheersplaats. Zie hier hoe hy gedood wierdt. Op den dag, dat het H. Avondmaal onder de Hervormden te Iſſoudun gehouden wierdt, pleegden de Roomſchgezinden, zonder acht te ſlaan op het vredesverdrag, het welk onlangs geſloten was, ontallyke geweldenaryen en buitenſporigheden tegen hen. De koning zondt bevel aan Dionyſius Junius om verklaringen te ligten van dezen opſtandt, en de belhamels van deze opſchudding te ſtraffen. Junius begaf zich naar Iſſoudun, alleen verſelt van drie gerechtsdienaars. Hy verdeelde de andere op verſcheide plaatſen, eer hy in de ſtadt trok; want hy moeſt vooral voorzichtig zyn in zulk eene hagchelyke zaak. Zyne voorzorg was hem niet nut; men ontdekte de reden van zyne komſt; het volk maakte zich meeſter van de ſtads poorten, en bezette het huis van den commiſſaris. Men brak 'er in, en vermoordde Junius; men wierp het dode ligchaam uit het venſter; men ſleepte het langs de ſtraten, en wierp het voor de honden, ja zelfs men verboodt openbaarlyk het zelve te begraven. De Raadt van den koning, over zulk eene wreedheit en ſtoutheit met reden verſtoord, geboodt, dat men de muren van Iſſoudun zou ſlechten; maar Cipierre en eenige andere heeren bragten zo veel te wege, dat dit vonnis verandert wierdt, en wel hoofdzakelyk ter oorzake om dat de vermoorde commiſſaris verdacht gehouden wierdt Lutherſch te zyn ſedert den tydt van meer dan vier en

twintig jaren. De weduw van den overleden wilde de wraak van dezen moordt vervolgen, maar haalde zich den haat van vele lieden op den hals, en verſpilde al haar goedt door de onkoſten van het rechtsgeding. Hun zoon *Franciſcus* was oorzaak, dat 'er ſterk tot nadeel en ſchande van de moeder geſproken wierdt, om dat zy bezwangert wierdt op dien tydt, als men meende dat de vader was weggevlucht: doch men wiſt niet, dat hy haar eens heimelyk was komen bezoeken. *Bayle Dict. Crit. Rem. B. & C.* van het artykel FRANÇOIS JUNIUS.

JUNIUS, (FLAVIUS) geboren te Andri, eene ſtadt in de Napelſche provincie Bari, heeft uitgegeven in den jare 1603: *Centum veneres, ſive lepores.* Meer vindt men van hem niet aangetekent.

JUNIUS, (FRANCISCUS) hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Leiden, wierdt geboren te Bourges den 1 May in 't jaar 1545. Hy was uit 't geſlacht van *du Jon*, van Bourges, in Vrankryk, en de zoon van Dionyſius, waar van hier voor is geſproken. Hy wierdt zorgvuldiglyk opgetrokken, en een groot man, waar toe zyne hem aangebore ſchaamte, gevoegt by een grote eergierigheit, hem niet weinig hielp. Schoon deze twee hertstochten niet wel ſchynen gepaart te kunnen worden, evenwel ziet men zomtyds, dat de eene de andere kan verdragen. Junius ſtrekt daar van tot een voorbeeldt. Hy bekent, dat hy van kinds been af wenſchte, zelfs meer dan het nodig was, geëert en geprezen te worden, en dat hy niet kon dulden, dat 'er tot lof van anderen wierdt geſproken. Op een andere plaats bekent hy van zulk een vreesachtigen aardt geweeſt te zyn, en de ſchaamte zo onderhevig, dat hy, zelfs in den ouderdom van byna vyftig jaren, zyne eige vrouw niet dorſt aanſpreken zonder ſchaamrood te worden, durvende byna zyne dienſtboden niet gebieden. Hy beweert grote voordeelen uit deze ſchaamte getrokken te hebben, om dat hy, zich zelf mistrouwende, meer zyn werk maakte van zyn voordeel te halen uit het gene hy hoorde zeggen, en zag doen, en hy verklaart, dat hy aan zyne lezers zyne zwakheit niet zou bekend maken, indien hy niet van gedachten was, dat dit een zeer nutte les van zedigheit voor de jeugt zou wezen. Hy begon zyne ſtudiën in de rechtsgeleerdheit onder Hugo Donellus in den ouderdom van dertien jaren. Eenige jaren daar na wierdt hy naar Lion gezonden, om zich te voegen by den gezant, dien de koning van Vrankryk naar Conſtantinopel zondt; maar dewyl hy na het vertrek van den gezant eerſt aankwam, hieldt hy zich op te Lion, en begaf zich tot de ſtudie met een ongelooflyken arbeidt en onvermoeidheit. Bartholomeus Aneau, die de voornaamſte van het ſtads collegie was, gaf hem een zeer goeden raadt wegens de goede wyze van ſtuderen. Deze leeraar was geboren te Bourges, en heeft verſcheide boeken in het licht gegeven. Hy wierdt in het Latyn *Annulus* of *Anulus* genoemt, en raakte ellendiglyk om 't leven in den oproer van den Godsdienſt, in welken Junius ook groot gevaar liep van te ſneuvelen. Zyne huisvrouw zou het zelve lot gehad hebben, indien de provooſt van Lion haar niet hadt gered met haar in de gevangenis te zetten. De jongeling Franciſcus vondt zich bloot geſtelt aan twee gevaarlyke hertstochten, en zeer verſchillende beproevingen, te weten aan die van de liefde, en aan die van godloosheit. Hy wederſtondt de eerſte met grote volſtandigheit: want hy gaf een gevoeligen ſlag aan zekere vryſter, die hem kwam ſtrelen. Dit is een vry wonderlyker daadt dan die van Theagenes; want deze is hiſtoriſch, of waarlyk gebeurt, in plaats dat die van Theagenes verdicht is. Junius dag en nacht arbeidende en ſtuderende, dacht om geen zaak minder dan om de minnary; ondertuſſchen wierdt hy beknort over zyne ongevoeligheit in het ſtuk der liefde, en men ſtelde hem voor, dat hy nooit de hoffelykheit en den beleefden omgang met menſchen zou leren, indien hy niet liefkozend wierdt. Deze redeneringen niet machtig zynde hem van gedrag te doen veranderen, wierdt 'er een ander middel in het werk geſtelt; men bragt hem in het geſelſchap van drie of vier meisjes, die hem vrymoediglyk op den rok zaten. Zy vielen hem te lyf, en poogden met woorden en werken over zyne eerbaarheit te zegepralen. Eindelyk ontzakte Junius zyn gedult, en hy gaf aan eene van de drie een ſlag aan de wang. Deze ſlag maakte groot gerucht in het huis. De dochter, die den zelven ontfangen hadt, ziende aan het gelaat van den jongeling, dat het niet uit lagcherny, maar uit verſtoordheit geſchiedde, begon te ſchreeuwen en te huilen, roepende, dat men haar mishandelt hadt. Men dreef den ſpot met haar, en ook met Junius; maar hy raakte daar door in haat by verſcheide lieden. Hy vondt zich zo vermoeid door deze beproevingen, dat hy menigmalen van voornemen was naar zyns vaders huis weder te keren, zonder afſcheidt van zyne bekenden te nemen, by welke zyne eerbaarheit zo menigen aanſtoot moeſt lyden: maar hy was beducht voor hun misnoegen en laſtertaal, waar door zy bekwaam waren om hem te benadeelen by zyne ouders en bloedverwanten. In 't tegendeel verviel hy t'eenemaal tot de dubbelzinnige ſluitredenen en ſlimme ſtreken van zekeren vrygeeſt, waar door hy misleid zynde een volſtrekt ongodiſt wierdt, na dat hy eenige dagen lang hem hadt gehoor gegeven. Door aanrading van Bartholomeus Aneau hadt hy Cicero *de Legibus* gelezen, en daar van eenige uittrekſels gemaakt. Op dien tydt kwam zeker man hem bezoeken, en hy hoorde hem met zo veel redenen vaſtſtellen het geen Cicero bybrengt, daar hy zegt, dat Epicurus de Alvoorzienigheit verwerpt, dat hy zich deze godloosheit liet inboezemen met zeer weinig moeite, dewyl men dagelykſch over tafel daar van redeneerde, en het ganſche huis van diergelyke taal weêrgalmde. Echter bleef hy niet lang in dezen ongelukkigen ſtaat: een oproer wegens den Godsdienſt, die hem noodzaakte de vlucht te nemen om zyn leven te behouden, gaf hem bekwame gelegenheit om zyn eerſte geloof wederom aan te nemen. Zyn vader ontboodt hem te rug van Bourges, en iets ontdekt hebbende van de gevoelens, die zyn zoon ingezogen hadt, ſchreef hy hem goede leſſen voor, en zonder iets te laten blyken lokte hy hem aan tot het lezen van het Nieuwe Teſtament. De eerſte woorden, die Junius daar in te voren kwamen, raakten hem in zyn gemoedt zo krachtig, dat hy wel haaſt een afkeer kreeg van al het gene niet Godsdienſtig was, of daar toe niet ſtrekte. Het geval is zo ſtichtig en zielroerend, ja bekwaam om iemandt te overtuigen van de krachtdadigheit van Gods woordt, dat men dit verhaal geenzins mag verkorten. Men hore dan den man zelf ſpreken. ,, Ik ſloeg, zegt hy, ,, het Nieuwe Teſtament op, dat Goddelyke boek, het welk van ,, den hemel ons ter handt is geſtelt, en terwyl ik andere dingen ,, in het hoofdt hadt, vertoonde zich het allereerſt voor myne ,, oogen dat overheerlyke hoofdſtuk van Johannes den Euange- ,, liſt en Apoſtel: *In den beginne was het Woordt*, enz. Ik las een ,, gedeelte van dit Hoofdſtuk, en wierdt onder het lezen inwen- ,, dig zo bewogen, dat ik ſchielyk als verzet bleef, en langen ,, tydt de Goddelykheit van den inhoudt, en de overheerlyk- ,, heit van de Schrift, de welke alle menſchelyke welſprekend- ,, heit ver overtreft, hogelyk verwonderde. Ik voelde een ſchrik ,, door alle myne leden, myn verſtandt ſtondt verbaaſt, en ik ,, was dien ganſchen dag zo ontſtelt, dat ik zelf niet wiſt wie ,, of waar ik was. Ik riep uit: *Gy hebt aan my gedacht, Heer ,, myn Godt, naar de mate van uwe oneindelyke barmhertigheit en ,, genade, en hebt het verloren ſchaap tot uwe kudde wedergebragt.* ,, Van dien tydt af, terwyl de geeſt Gods zo krachtig in my werk- ,, te, heb ik alle andere dingen zonder opmerking begonnen te ,, lezen en te handelen; maar in 't tegendeel hadt ik geſtadig in ,, myne gedachten die dingen, die tot Godsdienſtigheit ſtrekten". In het begin van de burgerlyke oorlogen in Vrankryk begaf zich Junius naar Geneve, om zich aldaar in de kenniſſe van talen te oeffenen. Dewyl hy weinig geldt met zich genomen hadt, en hem geen onderſtandt toegezonden wierdt, vondt hy zich wel haaſt in een ſlechten ſtaat. Hy beſchryft dit zelf heel wydlopig, maar men zal hier alleenlyk zeggen, dat hy in het aankomen van den winter niet anders om het lyf hebbende dan een linnen rokje met een korten mantel, van voornemen was Cleanthes na te volgen, dat is te zeggen, de koſt door den arbeidt van zyne handen te winnen. Hy wilde op daghuur werken, en voor graver dienen in de wallen van de republyk van Geneve. Maar hy ontmoette een jongeling van zyn landt, die hem onderſtandt boodt: doch den zelven langer nodig hebbende dan hy zelf wel gewilt hadt, was hy bevreeſt, dat hy dezen vriendt overlaſt zou aandoen, en in deze vreze bepaalde hy zich om dagelykſch niet meer dan een ſobere maaltydt te doen. Deze ſchraalheit duurde vier maanden, waar door hy zo mager wierdt, dat hy byna geen krachten meer hadt om zyn lyf te houden. Hy zou zekerlyk in korten tydt zyn geſtorven, indien zyne vrienden hem niet hadden geraden wat meer ſpys en voedſel te gebruiken. Eindelyk wierdt hem geldt toegezonden, waar mede hy zich van zyne armoede kon redden, en zyne ſchulden betalen; maar kort daar na de tyding ontfangen hebbende van de treurige doodt van zynen vader, beſloot hy zyn koſt te winnen met jonge kinderen te onderwyzen. Hy oeffende dit beroep te Geneve, tot dat hy naar Nederlandt gezonden wierdt om het ampt van predikant te gaan bekleden in de Walſche kerk te Antwerpen. Hy bekleedde deze bediening onder menigvuldige gevaren; want ſchoon hy zich krachtig aankantte tegen die genen, die zonder eenige wettige macht de beelden verbryſelden, en de kerken uitplunderden, echter wierdt hy gehouden voor den man, die hem daar toe aanzette; om welke oorzaak men verſcheide malen getracht heeft hem in de gevangenis te zetten; maar hy hadt altydt het geluk van tydig genoeg gewaarſchuwt te worden, om de handen van het gerecht te kunnen ontkomen. Daar wierdt goedgevonden, dat hy zich naar Limburg zou begeven, alwaar hy met grote vrucht de bediening van predikant waarnam tot 'er tydt toe, dat de gevaren, voor welke hy geſtadig bloot ſtondt, de overigheit noodzaakten om een beſluit te nemen van hem te raden, dat hy zich naar Duitſchlandt zou begeven. De nieuwsgierigheit van zeker oud man is waardig verhaalt te worden, dewyl de zelve in ſtaat is om klaarlyk te bewyzen het kwaad vertrouwen van de vervolgers en de dwaasheit van het volk. Men hadt dezen gryzaardt doen geloven, dat de ketterſche predikant Junius voeten hadt als een varken; maar hy bevondt wel haaſt, dat hy misleid was, na dat hy hem met aandacht van het hoofdt tot de voeten bekeken hadt. Dit geſchiedde in een talryk geſelſchap, het welk byeengekomen was, in hope van een redentwiſt tuſſchen Junius en een zeker Minderbroeder by te wonen. De plaats en tydt van deze byeenkomſt was beſtemt; maar de monnik was onder voorwendſel van iets te hebben vergeten den weg te rug gelopen, en kwam niet. Junius wierdt te Heidelberg door den keurvorſt Frederik den III heel heuſchelyk bejegent, en ging zyne moeder te Bourges bezoeken; van waar hy in de Palts wedergekeert zynde tot predikant van een klein kerkje aangeſtelt wierdt. Eenigen tydt daar na wierdt hy door den keurvorſt naar het leger van den prinſſe van Oranje gezonden, gedurende den ongelukkigen krygstocht van het jaar 1568. Hy was predikant van dezen prins tot dat de troepen weder in Duitſchlandt aangekomen waren. Alstoen keerde hy weder naar zyne kerk in de Palts, en nam dat ampt waar tot het jaar 1573. Na dien tydt wierdt hy naar Heidelberg gezonden door den keurvorſt van de Palts, om te arbeiden aan de overzetting van het Oude Teſtament. Hy wierdt in het jaar 1578 naar Neuſtadt gezonden, en na verloop van veertien maanden naar Otterburg, alwaar hy zich achttien maanden lang ophieldt, na welken tydt hy weder naar Neuſtadt keer-

de,

de, en daar in 't openbaar leſſen gaf, tot dat de prins Caſimir, beſtierder van het keurvorſtendom, hem naar Heidelberg ontboodt, om het hoogleeraarsampt in de Godgeleerdheit waar te nemen. Hy keerde weder naar Vrankryk met den hertog van Bouillon, en hadt de eer den koning Henrik den IV te begroeten, die hem om eenige gewigtige zaken naar Duitſchlandt te rug zondt. Hy vondt goed zynen weg over Hollandt te nemen, eer hy rekenſchap van zyn laſt zou gaan geven aan Henrik den IV, en verzocht zynde om het ampt van hoogleeraar in de Godgeleerdheit te oeffenen in de hogeſchole van Leiden, nam hy die bediening aan, na dat hy alvorens de toeſtemming van den Franſchen gezant bekomen hadt. Hy nam dit ampt met grote bekwaamheit waar tot het jaar 1602, wanneer hy van de peſt ſtierf. Hy hadt altydt een afkeer van de vrouwen gehad; maar, volgens zyn eige bekentenis, wierdt hy daar over geſtraft door vier huwelyken, die hy naderhandt aanging. Hy verloor zyne eerſte huisvrouw door verwaarlozing van de vroedvrouw, die haar zo kwalyk handelde, dat zy zeven jaren daar na, uitgeput door een geſtadige vloedt, van pyn is geſtorven. Zyne twede huisvrouw ſtierf zwanger zynde op den vyfden dag aan eene geſtadige koorts. De derde ſtierf aan de waterzucht. De vierde, die nog leefde, toen hy het gezegde ſchreef, omtrent het jaar 1592, is naderhandt van de peſt geſtorven. Hy liet eenige kinderen na. By zyne twede huisvrouw, dochter van Jan Cornput, geheimſchryver en daar na burgermeeſter van Breda, won hy onder andere kinderen eene dochter, die getrouwt is geweeſt met den geleerden Gerardus Johannes Voſſius, en een zoon, genaamt *Johan Caſimir Junius*, die in de Godgeleerdheit ſtudeerde, en van zynen vader tot het profeſſorſchap in de Hebreeuſche tale geſchikt wierdt; maar dit gelukte niet. Hy verliet de ſtudiën, en verkoos den wapenhandel, op het verzoek van zyn oom Jan Cornput, die hem luitenant van zyn compagnie maakte. Hy ſtierf te Geertruidenberg. Hy hadt in het Nederduitſch uitgegeven de ſchriftelyke verantwoording van de aanſpraak van *Dudley Carleton*, ambaſſadeur van den koning Jacobus. Dit was tot antwoordt aan Jakob Taurin, Arminiaanſch predikant te Utrecht, die deze aanſpraak wederlegt hadt. Hy liet een zoon na, genaamt *Franciſcus Junius*, geboren te Embden op den 20 September in het jaar 1624, die hoogleeraar in de rechtsgeleerdheit is geweeſt in de akademie van Groningen. In het volgende artykel zal van een anderen *Franciſcus Junius*, geſproten uit het derde huwelyk van dezen hoogleeraar van Leiden, geſproken worden. Hy heeft verſcheide boeken in het licht gegeven, en is de eerſte geweeſt, die in druk heeft laten uitgaan het boek van Georgius Codinus *de Officialibus Palatii Conſtantinopolitani, & Officiis magnae Eccleſiae.* Hy voegde daar by eene Latynſche overzetting met kanttekeningen. Hy maakte twee drukken van dit werk, den eerſten in het jaar 1588, in welken hy zynen naam in het Hebreeuſch ſtelde; want hy noemde zich *Nadabas Agmonius*, en droeg het werk op aan de Regering van Frankfort. De twede druk was opgedragen aan Marquardus Freherus, die hem handſchriften bezorgt hadt, door welk middel hy verſcheide openſtaande plaatſen in den eerſten druk vulde. Hy vervaardigde een derden, die bevryd zou hebben geweeſt van een gedeelte van de fouten, die hem ontſlipt waren in de twee vorige drukken, op welke de Jeſuit Gretzerus oordeelkundige aanmerkingen gemaakt heeft. Thuanus heeft zich grotelyks misgrepen, ſprekende van dezen Fr. Junius. Men zal hier niet onderzoeken, of men reden heeft van te zeggen, dat Junius wild en vliegend van geeſt was, die zich met al te veel zaken te gelyk bemoeide. Zyn ſchoonzoon Voſſius heeft hem deswegen met nadrukkelyke redenen verdedigt. Alleenlyk zal men met dezen ſchryver aanmerken, dat Thuanus zeer misleid is geweeſt, met te onderſtellen, ten eerſte, dat Junius is weggejaagt door de Staten van Hollandt ter oorzake van eenig vermoeden van een ſtaatkundig zamengeſpan; ten twede, dat hy beroepen wierdt door de regering van Neurenberg, en dat hy te Altorf geſtorven is; en ten derde, dat Thuanus van deze ballingſchap op zyn rechte plaats geſproken heeft. Om te beginnen met deze laatſte fout, zal men zeggen, dat Thuanus niet geſproken heeft van Junius, maar van Donellus, wanneer hy de ſtreng beſchreven heeft, die 'er ontdekt wierdt in het jaar 1587. Junius was toen ter tydt in de Palts, en kwam eerſt te Leiden vyf jaren daar na. Het is genoeg bekend aan al de wereldt, dat hy ſedert het jaar 1592, tot den dag van zyne doodt, te Leiden het hoogleeraarſchap in de Godgeleerdheit heeft geoeffent. Het was Donellus, die zich naar Altorf begaf, en daar geſtorven is. De berichten van Scaliger, die een vyandt van Junius was, hebben waarſchynlyk dezen beroemden ſchryver met een vooroordeel ingenomen. Dit is het gevoelen van Voſſius, en ongegrond. De haat en vervoerdheit van Scaliger tegen Junius borſten uit zo wel in zyne verkeeringen, als in zyne brieven. Dit kan ligt van iedereen beſpeurt worden in zyne brieven, om dat Heinſius, die de zelve heeft uitgegeven in het jaar 1627, op de plaatſen, daar Junius mishandelt wordt, een ſterretje heeft geſtelt, en de eige namen daar uitgelaten: maar daarom zyn de laſterwoorden niet min wezentlyk. Het is aanmerkelyk, dat Scaliger niet nagelaten heeft de grafſtede van Junius met zeer groten lof te verheerlyken. Hier uit ziet men, dat de vaarzen, die op de doodt van de lieden gemaakt worden, ſtukken zyn van het algemene kluchtſpel, het welk op het toneel dezer wereldt vertoont wordt. Men zal nog kortelyk aanmerken, dat Junius den haat van dezen groten man op zich hadt gehaalt door de vryheit, die hy zich hadt aangematigt van hem zomwylen tegen te ſpreken over zaken van de tydrekening. Hier by komt nog, dat verſcheide jonge lieden veel olie in het vuur goten, met op eene kwaadaardige wyze over te brengen het geen Junius van den anderen gezegt hadt, of onder het geven van zyne leſſen, of in zyne geſprekken. Hier uit is het genoegzaam te begrypen, dat Junius geenzins waardig was den haat, dien Scaliger tegen hem hadt opgevat. De onrechtvaardigheit van de zaak is zichtbaar genoeg; te meer, als men acht ſlaat op de lofredenen, die eene ontallyke menigte van treffelyke ſchryvers tot zynen roem gemaakt hebben, vindt men zich meer gedreven tot medelyden dan tot verſtoordheit ten opzichte van deze onrechtvaardigheit. Junius was een geleerd en eerlyk man, en verder zo ver vervremt van de zaken te vergroten, dat hy geloofde, dat men in het Roomſch-Katholyke geloof kon zalig worden. Nooit kende hy beter de uitgeſtrektheit van het gene hy niet wiſt, dan toen hy gekomen was tot het hoogſte punt van zyne geleerdheit. *Bayle Dict. Crit.*

JUNIUS, (Franciscus zoon van den laatſtvoorgaanden, was geboren te Heidelberg in het jaar 1589. Zyn eerſte opzet was een krygsman te worden; maar het beſtandt, het welk geſloten wierdt in het jaar 1609 voor den tydt van twaalf jaren, deedt hem een ander beſluit nemen, te weten van zich tot de ſtudiën te begeven. Hy deedt een reis naar Vrankryk, van waar hy naar Engelandt overſtak in het jaar 1620. Hy kwam in het huis van den grave van Arundel, en hieldt zich daar op gedurende dertig jaren: na verloop van welken tydt hy naar Hollandt wederkeerde, en daar een ſtudie, tot de welke hy zich geheel in Engelandt begeven hadt, te weten tot de kennis van de Noordſche ſpraken, vervolgde. Hy maakte daar in grote voortgangen. Hy hadt zulk eene genegenheit en yver voor deze ſtudie, dat hy, gehoort hebbende, dat 'er in Vrieslandt eenige dorpen waren, daar de oude Saxiſche taal nog behouden was, twee jaren daar ging wonen. Hy keerde weder naar Engelandt in het jaar 1675, en zyn verblyf twee jaren gehouden hebbende te Oxford, begaf hy zich naar Windſor by Iſaac Voſſius, zyn neef, en ſtierf daar na verloop van een jaar. De hogeſchool van Oxford, aan welke hy zyne handſchriften naliet, heeft een zeer heerlyke grafſtede voor hem opgerecht. De boeken, die hy heeft uitgegeven, zyn de volgende. In het jaar 1637 gaf hy in 't licht eene Verhandeling *de Pictura veterum*, de welke zeer ſierlyk en geleerdelyk geſchreven is. Naderhandt heeft hy dit werk dusdanig vermeerdert, dat de twede druk, die daar van is uitgekomen, een groot deel in folio is, in plaats dat de eerſte een boek in quarto was, groot 318 bladzyden. In het jaar 1655 gaf hy in het licht aanmerkingen over de *Paraphraſis* van het *Hooglied*t, gemaakt in de Franke tale door den abt Willeram, en voor de eerſte maal in 't licht gebragt door Paulus Merula. De naamlyſt van zyne andere boeken, en van de ſchryvers, de welke hy met kanttekeningen heeft opgehelderdert, kan men; nevens die van de handſchriften, die hy aan de akademie van Oxford heeft nagelaten, vinden in het einde van zyn levensverhaal. Hy was een man niet alleen van een ſeldzame geleerdheit, maar ook van een goed en ſtichtig leven. Men kon in zynen omgang geen gebrekkelyke herstocht bemerken. Hy ſtelde zyn hert noch op rykdommen, noch op aardſche waardigheden; maar zyne boeken waren zyn eenige zorg en bezigheit; en miſſchien heeft 'er nooit menſch krachtiger geſtudeert dan hy, zonder zyne gezondheit eenigzins te krenken. Hy ſtondt des morgens ten vier uuren op, zo wel des winters, als des ſomers, en ſtudeerde tot dat hy aan tafel ging. Hy hieldt zyn middagmaal ten een uur. Na den eeten deedt hy eenige ligchamelyke oeffening tot drie uuren, wanneer hy zyne ſtudien hervatte, en ſtondt van de zelve op voor acht uuren, om zyn avondmaal te houden, en daar na begaf hy zich te bedt. Hy ging ſelden uit dan om zaken van aangelegenheit. Echter was en bleef hy altydt in zulk eene volkome gezondheit, dat hy nooit ziek is geweeſt. Aanmerkelyk is het geen Colomeſius verhaalt in zyne *Opuſcula p.* 116 (*edit. Ultraj.* 1669) met deze woorden: „ Ik heb in 's Gravenhage gekent der geleerden Fr. „ Junius, zoon van den vermaarden Franciſcus Junius, die hoogleeraar in de Godgeleerdheit is geweeſt te Leiden. Hy is een „ oud man van omtrent tachtig jaren, maar nog heel kloek en „ gezond. Hy ſtudeert alle dagen dertien of veertien uuren, en „ heeft onlangs uitgegeven de vier Euangeliën in de Gottiſche „ tale met een groot Woordenboek. Hy heeft my een geſchenk „ gedaan van dit ſchone werk, en gezegt, dat hy eerlang zou „ doen herdrukken zyn boek *de Pictura veterum*, met de namen „ en de werken van alle de ſchilders van de oudheit. Het zelve „ zal opgedragen worden aan den tegenwoordigen grave van A- „ rundel, die zyn leerling is geweeſt, wanneer hy in Engelandt „ opziender was van de boekzaal van zyn vader. Ik moet niet „ vergeten te zeggen tot roem van Junius, dat Grotius zyn boek „ van de Schilderkunſt der ouden hooglyk pryſt in een brief, die „ gevonden wordt aan het hoofdt van de nieuwe druk van het „ werk van onzen Junius". In het geen men hier boven gezegt heeft van het verblyf van Junius te Oxford, en van den tydt van zyne doodt, heeft men gevolgt het verhaal van Græviuş; maar het zelve is niet naauwkeurig. Dus moet men dit te recht brengen met aan te merken, dat Junius zich naar Oxford begaf in de maandt van October van den jare 1676; dat hy van daar vertrok in de maandt van Auguſtus 1677, om Voſſius te gaan bezoeken, in wiens huis hy geſtorven is naby Windſor op den 19 November in het jaar 1677, na dat hy zeer weinige dagen ziek was geweeſt. Zyn ligchaam wierdt ter aarde beſtelt te Windſor in de kerk van St. Joris. *Bayle Dict. Crit.*

JUNIUS (Johannes) gaf in het licht in het jaar 1623 eene wederlegging van de leringen van *Socinus*. *Konig Bibl. vet. & nov.*

JUNIUS, (Isaak) maakte eene ſchriftelyke tegenverantwoording of aanmerkingen op de zeſtien eerſte Hoofdſtukken van de verantwoording der Remonſtranten. Dit werk wierdt ge-

drukt in 4. in het jaar 1640, na de doodt van den schryver. *De zelve.*

JUNIUS (Melchior) wierdt geboren te Straasburg in het jaar 1545, en stierf in het jaar 1604. Hy gaf in 't licht twee Delen van Aanspraken, en staatkundige en zedelyke vraagstukken. Hy hadt een zoon, naar hem genaamt, die geboren wierdt in het jaar 1572, en stierf 1613. *De zelve.*

JUNIUS (Melchior) was een Duitscher, geboortig van Wittenberg, alwaar hy ter wereldt kwam in het jaar 1545. Hy studeerde te Straasburg, daar hy naderhandt met roem leeraarde, en stierf aan een lammigheit op den 23 January in het jaar 1604. Hy heeft eenige werken van rederykery gemaakt. Zie zyn leven onder die van de Hoogduitsche Philosophen van *Melchior Adam.*

JUNIUS, (Patricius) de vyfde van de acht zonen van Petrus Junius, van wien hier na, was in Schotlandt geboren den 29 Augusty in het jaar 1584. Zyn vader en andere geleerden deden hun uiterste best, dat hy zo wel te S. Andrews, als te Oxford door de bekwaamste lieden in de Theologie en in de fraaie wetenschappen wierdt onderwezen. Hy raakte vervolgens in het jaar 1609 by Jacobus Montacutius, den beroemden bisschop van Bath en Wels, of van de Baden en Fonteinen, bekend, en dewyl deze by koning Jacobus den I veel aanzien hadt, kreeg Patricius niet alleen een jaargeldt, maar ook bevel om de nieuwelings aangelegde bibliotheek in het paleis van S. James in order te brengen. Hy verzuimde by deze gelegenheit niet, alles aan te schaffen, wat daar toe kon dienen, en hy hieldt niet op voor dat hy in het jaar 1614 de bibliotheek van den in Engelandt overleden If. Casaubonus, nevens de handschriften, (behalven wat des zelfs zone Mericus was vermaakt) mede in de koninklyke bibliotheek inlyfde. Na dat de zelve dus volkomen in order was gebragt, verzamelde hy zeer veel schryvers van de Engelsche historie. Dit werk bragt hem van tydt tot tydt te rug in de oude tyden, zo dat hy van zins wierdt een groot werk van Griekſche en Latynsche schryveren te vergaderen en uit te geven. Maar hy wierdt in zyn voornemen door allerhande voorvallen belet, en schoon hy oordeelde op zyne reizen naar Frankfort, Hollandt en Vrankryk een drukker aan te treffen, hadt hy echter alleen gelegenheit, met de geleerdste lieden in Vrankryk, Petrus Puteanus, Hottomannus, Th. Gothofredus, Fronto Ducæus en Jacobus Sirmondus, bekend te worden. Hy keerde aldus wederom naar Londen, en doorzocht vlytig zyne bibliotheek, die hem was aanbetrouwt. Onder de vele aankomende vremden waren toenmaals zeer vele Grieken, welke hy niet alleen met de grootste beleefdheit ontfing, maar ook door zo vele weldaden verplichtte, dat hem Montacutius der Grieken patriarch plagt te noemen, en Metrophanes naderhandt patriarch van Alexandrië zynde geworden dikwils zynen weldoender Junius schriftelyk bedankte. Deze roem maakte Junius niet alleen onder het gemeen een groot aanzien, maar Jacobus de I bediende zich ook van hem tot overzetting der Engelsche schriften, welke hy in de Latynsche tale by het werk, het welk deze koning hadt gemaakt, van voornemen was te voegen, en na dat het zelve was in het licht gekomen, moest Junius het aan de beide Engelsche universiteiten overbrengen. Naderhandt bediende zich Joh. Seldenus van Junius hulp in het onderzoeken der bekende marmere stenen, welke Thomas, graaf van Arundel, door Wilhelm Pettacus uit het Oosten naar Engelandt hadt laten brengen, en dus vondt Junius de lang gewenschte gelegenheit om zich door zyne eige schriften bekend te maken. Thomas Rowæus hadt van zyne reis naar Constantinopel de zogenoemde *Codex Alexandrinus* van den Griekschen Bybel medegebragt, welke Karel de I, toenmaals regerende koning van Engelandt, in de koninklyke bibliotheek als iets seldzaams vereerde. Junius doorsnuffelde dag en nacht dezen Codex, en vondt aan het einde van den zelven den eersten zendbrief van Clemens aan de Corinthiërs, welken hy naarstig doorbladerde, daar over met Joh. Bois, kanunnik van de kerk te Eli, een zamenspraak hieldt, en de zelve in het jaar 1633 uitgaf. Dit bewoog Junius nog meer diergelyke gedenkstukken der oude kerk voor den dag te brengen, waar toe Willem Laud, die vermaarde bisschop, veel gelds opschoot, om de letteren daar toe te laten gieten. Dus gaf hy in het Latyn kort na malkander uit: *Theophylacti Commentarius in Epistolas; Catena Græcorum patrum in Jobum; Gilberti Folioth Episcopi Londinensis, Expositio in Canticum Canticorum, cum Alcuini in idem Canticum compendio.* Doch de binnenlandsche oorlog bluschte dezen yver uit, zo dat Junius de sleutel van de bibliotheek wierdt afgevordert en hy van zyn ampt afgezet. Hy arbeidde ondertusschen aan de uitgave van den Griekschen Bybel volgens den bovengemelden *Codex Alexandrinus*; maar doordien de verzamelingen al te wydlopig waren, en hy ook de fouten in gemelde Codex naar zyn 'goeddunken hadt verbetert, maar de geleerden in Engelandt den Bybel zodanig wilden gedrukt hebben, als het handschrift was, veranderde de drukker Cornelius Bacus van gedachten, voornamentlyk toen Seldenus hem in het aangezicht zeide: „ Wanneer hy Junius wilde volgen, „ hoopte hy zo lang te leven, tot dat hy hem (*Bacus*) met zyn „ boek op den houtmyt zou zien". Door deze moeielykheden en aannaderenden ouderdom verging de lust by Junius, waarom hy het landleven by zyn zwager, J. Atwood, in de provincie van Essex verkoos. Kort daar na overviel hem eene krankheit, waar aan hy den 7 September in het jaar 1652 stierf. *Th. Smith in vita Patricii Junii.*

JUNIUS, (Petrus) op zyn Nederduitsch *Pieter de Jong*, een geleerd man, en zeer ervaren in de geschiedenissen, was geboren te Hoorn, in Noord-Hollandt, daar hy burgermeester wierdt, als zynde een man van groot aanzien en vele verdiensten. Hy was eerst geheimschryver van die stadt geweest, en was daar na vyf malen regerend burgermeester van de zelve. Ook wierdt hy twee malen als afgezant aan het hof van Denemarken, en eens in de zelve hoedanigheit aan dat van Zweden gezonden. Dirk Velius heeft, zo als hy in zyne *Kronyk van Hoorn* verklaart, eene Latynsche Kronyk van Petrus Junius van deze stadt gezien, waar in de eerste opkomst en voortgang van de zelve verhaalt wierden. Maar de zelve is verloren. Van zynen zone *Adrianus Junius* is boven gesproken.

JUNIUS (Petrus) was in Schotlandt den 15 Augusty in het jaar 1544 geboren. Na dat hy in zyne jeugt zorgvuldig was opgevoed, was hy reets in zyn negentiende jaar bekwaam een reis naar vremde landen te doen. Hy kwam dus te Geneve, alwaar hy om de geleerdheit van Theodorus Beza, en om zyns neefs Hendrik Scrimgers uitgeleze bibliotheek een tydt lang bleef, om zyne studiën aldaar voort te zetten. Na verloop van eenige jaren trok hy naar Schotlandt, maar met het voornemen om haast weder naar Vrankryk te keren. Maar de roem, welken hy door de brieven van Beza, naar Schotlandt zynent wegen gezonden, zich hadt verworven, deedt de toenmalige regenten van het Schotsche ryk besluiten, aan hem het onderwys van den koninklyken prinsse, die onder den naam van Jacobus den I naderhandt den troon van Groot-Britannië heeft beklommen, toe te vertrouwen. Georgius Buchananus, die de zelve bediening nevens Junius hadt, kon zo wegens zynen hogen ouderdom, als ook wegens zyne eigenzinnigheit aan het hof niet langer blyven, zo dat de zorg om den prins wel te onderwyzen alleen op Junius aankwam, en Buchananus de eer behieldt wegens zyn ouderdom met goeden raadt en door zyn aanzien dit werk te helpen bevorderen. Junius boezemde aldus den prins eene goede kennis van de letterkunde in, en wist door zyn aangenamen aardt des konings gunst tot zich te trekken, dat als Jacobus tot de regering kwam, hy dezen zynen leermeester als zyn vertrouwdsten Raadt by zich hieldt, en hem grootaalmoezenier maakte. Zyne meeste verrechtingen waren ambassaden, doordien hy wegens zynen aangenamen en vriendelyken omgang aan vremde hoven zich zeer wist bemind te maken; waar in hy zeer gelukkig was, gelyk onder anderen het huwelyk van koning Jacobus met de Deensche princesse Anna, en de bekrachtigde successie op den Engelschen troon, meest door hem bewerkt, genoegzaam getuigen. De koning verschoonde hem wel in zyn aankomenden ouderdom van reizen en buitenlandsche verrechtingen, maar bediende zich echter altoos van zynen raadt, tot dat hy eindelyk den 7 January in het jaar 1628 overleedt. *Vit. P. Junii auct. Th. Smitho.*

JUNNAN, eene stadt en provincie van China, gelegen naar het Westen van dit ryk, en naar den kant van het koninkryk van Tunquin. De zelve is groot en aanmerkelyk. *Junnan*, dat zyn naam aan de zelve leent, is de hoofdstadt. De andere steden zyn *Lingan, Tali, Chingkjang,* enz. Dit landt is vermaard door de menigvuldigheit der bosschen, in welke de dieren gevangen worden, die de muscus geven. De Chinezen noemen dit gedierte *Xechiam*, dat is te zeggen *muscusdier*; of *Ye-Hiam*, dat is, *beschermhart* of *beschutter.* Het gelykt eenigzins naar een hart; maar heeft geen horens; is wat zwarter van vel, en heeft een hoofdt byna gelyk aan dat van een wolf. Dit dier heeft twee grote slagtanden, als die van een wild zwyn, die uit het bovenste deel van zyn bek komen. Digt by den navel van zyn buik heeft het een soort van gezwel, of aanwas, op de wyze van een zakie, overdekt met een heel fyne huidt, en zeer zacht haair. Het zelve is vol bloedt, of geurig vocht, het welk te zamen gestremt is, en op vurige kolen gebrand zynde, een rook, als wierook, van zich geeft. De wyze, op welke de muscus gemaakt wordt, is heel byzonder. Zie hoe dit geschiedt. Wanneer men zo een dier gevangen heeft, tapt men het al zyn bloedt af, en trekt het zakie van zyn navel. Naderhandt wordt de huidt afgehaalt, en het vleesch aan verscheide stukken gesneden. Om de allerbeste muscus te krygen neemt men de helft van het beest, van de lenden af, tot aan de staart; men werpt het vleesch in een grote stene vysel, waar in het verplettert wordt, daar by gietende het bloedt van het zelve dier naar de maat, die 'er gestampt wordt. Dit vleesch aldus bereid zynde, wordt bewaart in zakken, gemaakt van de huidt van dit dier De muscus, die gemaakt wordt van de bovenste helft, te weten van het hoofdt tot aan de lenden, is zo geurig niet. Daar is een ander soort van muscus, die naar Europa gevoert wordt, en vermengt is met amber, die men in Indië vindt, en met het zap, het welk uit een soort van kat getrokken wordt, die men *Algalia* noemt, het welk een zeer aangename vermenging is, wiens geur veel krachtiger is dan die van den amber alleen. *Kircher. China. Martinus Martini Athl. Sinic.*

JUNO, zuster en vrouw van Jupiter, was de dochter van Saturnus en van Rhea. Haar vader vast voorgenomen hebbende zyne kinderen te verslinden, uit vreze, dat zy hem eenmaal uit zyn ryk mogten verjagen, hadt niet meer medelyden met haar, dan hy van hare twee oudste zusters Vesta en Ceres betoont hadt, dewyl hy de zelve reets opgegeten hadt; maar eenige jaren daar na wierdt hy genoodzaakt zyn maag te ontlasten. Men gaf hem een drank in, die hem alle de kinderen, die hy op een onmenschelyke wyze hadt ingezwolgen, deedt uitbraken. Aldus kwam Juno weder ter wereldt. Van de omstandigheden van haar huwelyk met Jupiter wordt door de dichters verscheidentlyk gesproken. Daar is eene overlevering, die zegt, dat zy elkander liefhadden, en zamen sliepen buiten kennis van hun vader en moeder, en zelfs zonder dat het blykt, dat de verliefde lang heeft moeten vertoeven. Anderen zeggen in 't tegendeel, dat Juno, als eene eerbare en deugtzame dochter het verzoek van Jupiter wederstondt

stondt en weigerde. Hare eerbaarheit was zo groot, naar het zeggen van zommigen, dat, indien Jupiter geen middel hadt uitgevonden in plaats van dat gene, dat zy hem niet wilde toestaan, hy niet geweten zou hebben, hoe best zyn brandt te koelen: maar ieder reis, als hy ten e nde van zyn adem was, zette hy zich neder op een berg, en stilde aldus de vurige tochten van zyne minnevlam. Juno, om niet langer door ontydige verzoeken geplaagt te worden, vluchtte in een hol. Men voegt daar by, dat zy daar een mensch ontmoette, wiens redeneringen haar gemoedt dusdanig tot voordeel van Jupiter ontroerden, dat zy aanstonts een besluit nam van hem gelukkig te maken. Anderen zouden misschien wel bekennen, dat dit de eerste maal was, dat Jupiter met haar verkeering hadt, maar niet dat zy voor de eerste maal dit vermaak gevoelde; want zy beweeren, dat zy, eer Jupiter haar daar toe verzocht, de strelingen reets gesmaakt hadt van Eurymedon, een geile en onkuische reus, zelfs met zulke blyken, dat hy haar bezwangerde met een zoon, genaamt *Prometheus.* Jupiter ontdekte eerst het bedrog na dat hy getrouwt was, en koelde zyne gramschap op den bastaardt onder een ander voorwendsel. Daar waren andere voorvallen, om welke hy met reden mogt twyffelen aan de kuischheit van zyne vrouwe; en dit was voor hem geen onverdiende zaak, dewyl zyne minnaryen die van Juno overtroffen. Daar wordt naauwlyks een dier gevonden, wiens gedaante hy niet ontleent heeft, om de maagdebloem van eenvoudige vrysters te plukken. Al de wereldt heeft horen verhalen, dat hy verscheen in de gedaante van een koekoek, om Juno tot zyn wil te brengen. Deze godin bekleedde het voorzittersschap van de huwelyken, en behoorde dit ampt niet te hebben, als een kwaad en ongelukkig voorteken zynde; want zy hieldt kwaad huis met haar man; en niettegenstaande de krachtige redenen, die hem verplichtten haar te dulden, na zo menige voorwerpen van minneyver, die zy hem gegeven hadt, kwamen hunne geschillen eindelyk op eene echtscheiding uit, en men gelooft, dat Jupiter, eer hy tot dit uiterste kwam, getracht heeft haar door gevoelige redenen tot haar plicht te brengen. Pausanias verhaalt, dat 'er drie tempels van Juno waren binnen Stymphale, eene stadt van Arkadië. De eerste was genaamt *de tempel van Juno vryster*; de twede, *de tempel van Juno vrouw*, en de derde, *de tempel van Juno weduwe.* Deze drie tempels waren gebouwt van Temenus, by den welken zy opgetrokken was. De laatste wierdt opgerecht ten tyde als zy te Stymphale woonde, daar zy haar verblyf genomen hadt na hare huwelyksscheiding. Jupiter hieldt haar eens hangende tusschen hemel en aarde eenigen tydt lang ter oorzake van een onweêr, het welk zy tegen Hercules veroorzaakt hadt. Wel is waar, dat zy van de eene kant het opzicht hadt over de huwelyken, en het voorzittersschap van de bruiloften, maar van de andere hadt zy ook dat van der zelver natuurlyke gevolgen, te weten van de kraamvrouwen, en van meer andere zaken, die daar van afhankelyk zyn. Daar is een verschil wegens de plaats, daar Juno is opgetrokken. Eenigen zeggen, dat zy te Samos; anderen, dat zy in den Oceaan is opgevoed: maar daar was geen stadt, daar zy meer geëert wierdt dan binnen Argos. De Argianen beweerden, dat de drie dochters van de rivier Asterion Juno gevoed hadden. Men bewees haar insgelyks grote eer te Carthago en binnen Olympia. Daar waren in de laatstgenoemde stadt zestien adelyke vrouwen geschikt tot de spelen, die tot hare eer alle vyf jaren aangerecht wierden. Drie classen van jonge dochters betwistten den prys van de loopbaan, en kwamen in de ruime baan van de Olympische spelen, die byna geheel uithielden. De verwinnaressen wierden begiftigt met een olyfkrans. De gemelde vrouwen maakten een soort van overkleedt, het welk zy alle vyf jaren aan deze godinne toewydden. Verder was Jupiter des te min te verontschuldigen wegens zyne menigvuldige echtbreuken, om dat Juno het geheim hadt van alle jaren op nieuw haar maagddom te bekomen. Pausanias zegt, dat de Argianen van de herstelling of vernieuwing van Junoos maagddom gesproken hebben, en hunne redenen vaststelden op de oeffening van hunne verborge plegtigheden in de geheimen van deze godinne. De minnaryen, die zy met Jason gepleegt heeft, hebben zo veel gerucht niet gemaakt. Zommige schryvers verhalen, dat Jason in gunst en onder de bescherming van deze godinne kwam, om dat hy haar een goeden dienst hadt gedaan, zonder dat hy wist wie zy was. Juno, vermomt onder de gedaante van een oud wyf, verzocht hem, dat hy haar over een rivier wilde brengen, het welk hy deedt, en zelfs een van zyne schoenen door deze dienstpleging verloor. Maar anderen zeggen, dat hy de gunst van Juno alleenlyk aan zyne schoonheit moest toeschryven. Zy wikkelde zich met eer uit de strikken, die Ixion haar gelegt hadt. Indien men geloof geeft aan zommige schryvers, zo heeft zy geen kinderen by haren man gehad: en telkens, als zy ontfing, geschiedde dit op een heel buitengewone wyze. Naar het algemene gevoelen is zy moeder geweest van drie kinderen, namentlyk van *Mars*, *Vulcanus*, en van *Hebe.* Wat Mars belangt, zy ontfing den zelven door het aanraken van zekere bloem, die Flora haar hadt aangewezen. Zy zocht zich te wreken van haren man, die door zyne eige kracht Minerva hadt voortgebragt, om hem te tonen, dat zy het zelve kon doen, zonder medehulp van een man. Zy ontfing Vulcanus van de windt, en Hebe van het eeten van wilde kruiden: echter heeft zy naar gewoonte zog gehad, en dit is wel te onderstellen, dewyl men beweert, dat zy aan een der bastaarden van haren man de borst gegeven heeft. Men moest een bedrog in het werk stellen om haar daar toe te brengen. Het geschiedde dan, als men zegt, dat zich in den hemel vertoonde die luchtstreek, welke de melkweg genoemt wordt. Zommige van die genen, die onder het getal der bynamen van Juno stellen het woordt *Regina*, misgrypen zich kinderlyk, schoon zy onder dien naam de beschermster van de Vejenten is geweest, en te Rome geplaatst op een van de zeven heuvels. Men twyffelt, of die genen wel gelyk hebben, de welke zeggen, dat zy de Romeinen niet eer begon te begunstigen dan gedurende den tweden Punischen oorlog. Zy wierdt binnen Rome geëert onder eenige andere tytels, namentlyk onder die van *Moneta*, onder die van *Sospita*, enz. Men was niet vergenoegt met in maatschappy te treden met de inwoonders van Lanuvium in het jaar 416 ten opzichte van den kerkdienst van deze godheit onder dezen laatsten tytel, men liet daarenboven een tempel tot hare eer bouwen op de groenmarkt in het jaar 560. Cajus Cornelius Cethegus, die den zelven vier jaren te voren, wanneer hy als burgermeester den oorlog voerde tegen de Insubriers, belooft hadt te stichten, was die gene, die hem inwydde in hoedanigheit van keurmeester (*Censor*). Deze tempel wierdt herstelt in het jaar 663 ter oorzaak van den droom van eene vrouw. De Godsdienst van Juno binnen Rome was zeer oud. Zy ontfing grote eerbewyzingen in andere steden van Italië. Zy werkte daar menigvuldige wonderen uit, en hadt een tempel te Falere eer dat Rome gebouwt was. Hy was gelyk aan dien van Argos, en daar wierden de zelve plegtigheden in verrecht, die de Argianen aan hunnen godsdienst toegewyd hadden. Dit wordt verhaalt van Dionysius van Halicarnassus in het XXII Hoofdstuk van het eerste Boek. Wie weet, of 'er wel iemandt onder de wyzen van het Heidendom op eene zaak gelet heeft, de welke zy, zo het schynt, zonder grote moeite konden gewaar worden, dat is, dat niemandt min deel heeft gehad aan het gelukkige leven, het welk een heel eigen en wezentlyke staat is van de goddelyke natuur, dan de grootste van de godinnen. Daar is naauwlyks een slechter of ellendiger staat te bedenken dan die van Juno. Dit is niet gegrond op de bevoegtheit van hare ampten, hoe moeielyk en onaangenaam de zelve ook mogten wezen; maar op de noodzakelykheit, tot de welke zy zich verbonden zag om de minnaressen en de bastaarden van haren man te vervolgen, om daar door verligting te zoeken van den minneyver, die haar pynigde. Zy voelde alle de prikkelingen van deze hertstocht naar de maat van de grootheit van haar hovaardigen en staatzuchtigen aardt, die haar als zuster en vrouw van de grootste der goden was aangeboren. Dit gevoelen maakte haar hertzeer nog onverdragelyker, en noodzaakte haar om te water en te landt te zwerven om hare wraakgierigheit den vollen toom te geven. Zy stelde al haar vermogen in het werk, en was nooit gerust; echter hadt zy de voldoening niet van hare wraaklust ten volle verzadigt te hebben. Naauwlyks hadt zy zich over een smaadt gewroken, of ze vondt aanstonts nieuwe voorwerpen van wraakgierigheit. Men moet voor het minste ongeval, het welk haar is overgekomen, niet rekenen het ongeluk en de spyt, die zy hadt over het verlies van haar geding in een geschil van schoonheit; want de gevoeligheit, die zy getoont heeft over den smaadt, die zy meende haar aangedaan te zyn door Paris, die het vonnis daar over uitsprak, was zeer geweldig, en gevolgt van menigvuldige rampen, en ontallyke onheilen en verdrukkingen. Buiten twyffel trof deze wondt haar dieper in het hert dan de driepuntige pyl, die zy van Hercules in haar regter borst ontfangen hadt. Men verhaalt, dat zy na het voltrekken van haar huwelyk zich gewasschen heeft in een fontein, gelegen tusschen den Tygris en den Euphraat, en dat sedert dien tydt de wateren van die fontein een zeer aangenamen geur van zich gaven, door welken de lucht daar omtrent als gebalzemt scheen. Juno was eene schone godin, en uit dien hoofde mogt men met recht zeggen, dat de overspelen van Jupiter des te schandelyker en verfoeielyker waren. De bygelovigheit der Romeinen was zo groot, dat 'er vrouwen waren, die Juno eerden met haar het haair uit te kammen, haar op te tooien, en een spiegel voor haar te houden. Anderen hadden geen ontzag of vrees voor haar; want zy gingen in het Kapitool zich plaatsen naast haar man, met de inbeelding van zyne minnaressen te wezen. *Bayle Dict. Crit.*

JUNOOS FEESTEN, in het Latyn *Junonalia*, van welke Ovidius in zyn Almanak geen gewag maakt, en die evenwel heel omstandig beschreven worden van Titus Livius *lib.* VII, *Decad.* III. Dit feest was ingestelt ter oorzaak van zekere wonderen, die 'er in Italië gebeurden, om welke reden de hogepriesters ordonneerden, dat zeven en twintig jonge dochters zouden gaan verdeelt in drie hopen, zingende een gezang, het welk de dichter Livius hadt opgestelt. Maar het gebeurde, dat, terwyl zy dit liedt van buiten leerden in den tempel van Jupiter Stator, de blixem nederstortte op den tempel van Juno koningin op den Aventynschen berg. De waarzeggers, raadgevraagt zynde over dit wonder, gaven tot antwoordt, dat dit de Roomsche vrouwen betrof, en dat zy dien volgens verplicht waren de godin door offerhanden of eenigerlei giften te bevredigen. Zy haalden dan eenig geldt om, en maakten van het gene zy verzamelt hadden een goud bekken, het welk zy aan Juno gingen opdragen op den Aventynschen berg. Na dien tydt bestemden de Tienmannen een vasten dag, om een plegtige offerhande te doen, die in dezer voegen geschikt was. Men leidde twee witte koeien van den tempel van Apollo binnen de stadt door de Carmentaalsche poort: men droeg twee beelden van Juno, gemaakt van cypressenhout. Achter aan volgden zeven en twintig dochters, aan hebbende lang slepende bovenkleden, die een gezang ter eere van de godinne opdeunden. De Tienmannen volgden bekranst met lauwerkranssen, aanhebbende een rok met purper geboord. Dit prachtige feest hieldt stil op de grote plaats van Rome, alwaar de dochters begonnen te danssen naar de maat van den lofzang. Van daar voortgaande begaven zy zich naar den tempel van Juno, alwaar de

de flagtoffers gedood wierden door de Tienmannen, en de beelden van cypresfenhout te neer gestelt. *L'Abbé Danet.*

JUNTA, een Spaansch woordt, het welk van het Latynsche *jungere* afkomt, en een uit weinig perfonen bestaanden Raadt betekent, welken Raadt de koning van Spanje aanstelt, om door des zelfs leden in de tegenwoordige gebreken des ryks te voorzien, of de zelve voor het toekomende voor te komen. Philips de IV stelde by zyn uiterste wille zodanige *Junta* aan, die gedurende de minderjarigheit van Karel den II de koningin weduwe in de regering zou helpen. Een gelyke *Junta* wierdt ook in het jaar 1711 na des keizers Josephus doodt, als zyne moeder de regering der erflanden aannam, opgerecht, bestaande uit de keizerinne moeder, den vorst van Mansfeldt, den vorst van Trautson, den grave van Seiler, en den grave van Wratislau. Zomtyds wordt ook het woordt *Junta* van de vergadering van zekere Raden gebruikt, die om eene afzonderlyke zaak te verhandelen, of door de opperste staatsbedienden, om hen de behulpzame handt te bieden, gedeputeert worden. *Memoir. de la C. d'Aunoy P. II.*

JUONIGRAD, of XUONIGRAD, een klein steedtie van Croatië, gelegen op de grenzen van Bosnië en van Dalmatië. Deze plaats wordt doorgaans gehouden voor de oude stadt van Liburnië, genaamt *Assisia*, en *Assisia. Baudrand.*

JUPITER, de opperste van alle de goden van het Heidendom, was de zoon van Saturnus en van Cybele. Men kan geen schelmstuk bedenken, het welk hy niet begaan heeft; want, behalven dat hy zyn eigen vader onttroonde, hem ontmande, en in ketenen gekluistert hieldt in den afgrondt van de hel, beging hy bloedschande met zyne zusters, met zyne eige dochters, en met zyne moeien. Hy verkrachtte zyne zuster Juno, zonder te wachten, dat zy zyne vrouw wierdt, en trouwde naderhandt met haar. Hy schaakte zyne andere zuster Ceres, en teelde by haar Proserpina. Hy besliep drie van zyne moeien, namentlyk Themis, Dione en Mnemosyne. Uit zyne bloedschandige verkeering kwamen voort de Uuren (*Horæ*) en de Parken. Uit de twede sproot Venus; en de derde baarde de negen zanggodinnen. Jupiter op een dag zyne moeder vindende slapen, poogde haar te verrasschen en te onteeren; maar dewyl zy ontwakende, zich tegen hem te weer stelde, gebruikte hy geweldt, en zou waarschynlyk zyn vervloekt voornemen uitgevoert hebben, indien de brandt van zyne drift niet was uitgedooft door de krachten, die hy aanwendde om den tegenstandt van zyne moeder te boven te komen. Hy bragt eene ontallyke menigte van dochters en van vrouwen tot oneer, en om zyn oogwit te bereiken nam hy de gedaante aan van allerlei dieren. Hy bluschte ook zyne geilheit op eene onnatuurlyke wyze, want hy voerde den schonen Ganymedes weg, en voorzag hem met het ampt van eersten schenker der goden, om dat hy hem altydt by de handt zou hebben, wanneer zyne lust hem tot geilheit aanprikkelde. De bedriegeryen en eedbreuken, en in het algemeen alle strafbare daden, door de wetten verboden, waren by hem gemeen. Men gaat zelfs zo ver, dat men zegt, dat hy eene van zyne vrouwen verslonden heeft. Hesiodus verhaalt, dat de eerste vrouw, met welke Jupiter trouwde, Metis genaamt was, de welke hy zwanger ziende verscheurde, en door dat middel zelf zwanger geworden zynde, naderhandt Minerva baarde. Hier uit blykt klaarlyk, dat men niets afschuwelyker noch wanschapender kan vinden dan het Heidendom, het welk dusdanig een godt hieldt voor den vryen opperheerscher van alle dingen; en naar dit denkbeeldt den godsdienst regelde, die aan hem bewezen wierdt. De kerkvaderen hebben met nadruk gestaan op dit bewys van de valschheit van den Heidenschen godsdienst, en men mag zeggen, dat deze grondstelling van godsdienst zeer eigen was om de goede zeden te bederven. Men zal hier niet spreken van de verdichtsels, die de geboorte en de opvoeding van Jupiter betreffen, dewyl men wydlopige verhalen van die dingen vindt in een groot getal van boeken, die de scholieren dagelyks in handen hebben. Alleenlyk zal men gewag maken van den arendt, die hem nektar bragt, dewyl deze zaak zo gemeen niet is. Zekere vrouw, genaamt Moero, schryfster van een gedicht, het welk voor tytel voerde: *Memoria*, zegt, dat Jupiter buiten weten en kennisse van alle de goden gevoed wierdt in een onderaardsch hol op het eilandt Creta, door duiven, die hem ambrozyn, en door een arendt, die hem nektar bragt. De ambrozyn kwam uit de zee, en de nektar was uit een steen getrokken. Jupiter hebbende Saturnus van zyn troon gestoten, maakte dezen arendt onsterflyk, en vervoerde hem naar den hemel. Het komt zeker heel vremd voor, het gene de Heidenen gezegt hebben van den oorspronk van Jupiter, en hoe men de zaak dieper inziet, hoe zy wanschapender voorkomt, en zelfs zodanig, dat het schynt onmogelyk te zyn, dat de philosophen zulk eene dwaling hebben aangenomen; maar echter is het wel te begrypen, dat zy tot deze doling vervallen zyn door zekere redeneringen, welker zwakheit en ongegrondheit zy niet ligt konden ontdekken. Zy geloofden onmogelyk te wezen, dat 'er eenig ding geschapen wierdt, en zy verwierpen de zelfstandigheden, die t'eenemaal van de uitgestrektheit afgescheiden waren. Dus, als men deze twee grondstellingen eens vaststelt, is het byna al zo ligt zich in te beelden, dat eene fyne en luchtige stof heeft kunnen een godt worden, dan te geloven, dat de ziel van den mensch stoffelyk is, gelyk de meeste philosophen geloofden. Daar was in Arkadië een tempel van *den Goeden godt.* Pausanias is van gevoelen, dat deze tempel toegewyd was aan Jupiter. De reden, die hy bybrengt, is deze, dat dit bywoordt by uitnemendheit moet eigen wezen aan de grootste der goden. Het is zeker, dat de goedheit van Jupiter betekent wierdt door verscheide bynamen, onder welke hy aangebeden wierdt: maar in 't tegendeel wierdt hy ook aangebeden onder verscheide namen, die te kennen gaven, hoe schrikkelyk en onzagchelyk hy was. Men betekende zelfs door het denkbeeldt alleen van zyne nederdaling op de aarde zyn ampt van *blixemvoerder*; niet om dat men geloofde, dat hy nooit ter aarde nederdaalde dan om de stervelingen te straffen en te blixemen, maar om hen de vrede toe te brengen. Hierom hebben de Fransche dichters in een van hunne treurspelen laten invloeien de navolgende vaarzen:

Jupiter vient sur la terre
Pour la combler des bienfaits:
Il est armé du tonnere;
Mais c'est pour donner la paix.

Dat is te zeggen:

„ Jupyn daalt neêr op d'aard tot welstandt van die leven;
„ Hy voert den blixem wel, maar 't is om vreê te geven.

Misschien hebben zy dit denkbeeldt overgenomen uit de overblyfsels van de oudheit. Daar waren eenige plaatsen, op welke men beweerde, dat hy verzocht, dat men voor zyn altaar menschen zou offeren. Porphyrius merkt aan, dat de gewoonte van menschen te offeren in Arkadië, gedurende het Luperkaalsche feest, nog in zwang ging, *lib. I. de non edendis animal.* Men zal hier in 't voorbygaan aantekenen, dat het boek, genaamt *Cymbalum mundi*, vele vermakelykheden behelst wegens de daden van Jupiter; maar het is niet te denken, dat het mogelyk is Arnobius in fraaiheit van gedachten over deze stoffe te overtreffen. De levendigheid van zyne inbeeldinge loopt als de vloedt van eene snelle rivier, en dewyl hy gansch doorslepen was in de rederykkunst, waren 'er gene verwen, noch figuurlyke bewoordingen uit te vinden, met welke hy aan zynen styl gene levendige krachten gaf. Aardig is de boertery, die hy daar op grondvest, dat Jupyn negen nachten besteedde om een kindt te telen, daar hy anders niet meer dan eenen nodig hadt om vyftig meisies te bezwangeren. Het is eenigzins waarschynlyk, dat deze schryver in eenige zaken zich vergist, en verschikkingen van woorden begaan heeft. Hy hadt gelezen, dat Jupyn negen nachten hadt doorgebragt in het voortbrengen van de zanggodinnen, en hy past dit toe op een gansch ander voorwerp, te weten op de gevallen van Alcmene. De levendige schryvers zyn meest onderhevig aan diergelyke misslagen. Jupiter pleegde onbescheidentlyk zyne minnaryen, zo in den hemel als op de aarde; hy verkoos alle slag van minnaressen; alles was zyn gading, godinnen en getrouwde vrouwen. Arnobius liet niet na dit feit aan te merken, en meende daar toe gemachtigt te wezen uit dien hoofde, dat de lighamen der sterflelyke minnaressen, hoe doorschynende de zelve ook waren ten opzichte van Jupyn, evenwel genoegzame bekoorlykheden hadden om hem een geile en oneerlyke drift in te boezemen. Het is nut, dat men aanmerke, dat de belagchelyke vertellingen, die de dichters hadden uitgestrooit wegens dezen godt, verstrekten tot een grondregel van den Heidenschen godsdienst, om dat 'er geleerde mannen gevonden wierden, die de zelve poogden uit te leggen, of by wyze van zinspelingen, of van leerstukken van de natuurkunde: doch deze arbeidt was vry zo belagchelyk als die van de dichters, en kwam heel dikwils uit op ernstige godloosheden. *Bayle Dict. Crit.*

JUPITER AMMON. Zie AMMON.

JUPITER CAPITOLINUS. Zie CAPITOLINUS.

JUPITER CONSERVATOR, of *de beschermer*, of *behoeder*, hadt dien naam gekregen van Domitianus, wanneer hy, zich hebbende verschuilt om de woede van den keizer Vitellius te ontwyken, zich in veiligheit bevondt, zynde zyn vader Vespasianus tot de keizerlyke waardigheit gekomen. Toen liet hy een altaar oprechten ter eere *van Jupyn den behoeder*, aan welken hy zyn leven meende verschuldigt te zyn. Naderhandt tot keizer verheven zynde wydde hy hem een prachtigen tempel toe op het Kapitool, onder den naam van *Jupiter Custos*, of *Jupyn de bewaarder. Corn. Tacitus l. III. Suetonius in Domit. c. 5.*

JUPITER ELICIUS kreeg dezen bynaam na dat Numa Pompilius, twede koning van Rome, hem uit den hemel gelokt hadt, om van hem te leren de goede en de kwade voortekenen van den blixem. *Elicere* beduidt in het Latyn *uitlokken, doen komen.* Numa, door dezen godt onderrecht zynde, rechtte een altaar op tot zyner eere op den Aventynschen berg, en offerde voor hem op de wyze, die Jupyn hem voorgeschreven hadt. Tullius Hostilius, zyn opvolger, hebbende de plegtigheden van dezen dienst niet stiptelyk nagekomen, wierdt, als men verhaalt, door den blixem geslagen, en verbrand in zyn huis met zyne gansche familie. *Titus Livius lib. I. Arnobius.*

JUPITER FERETRIUS wierdt aldus genoemt van het Latynsche woordt *Ferre*, het welk *dragen* beduidt, om dat Romulus, den koning van de Ceninenzen, naburige volkeren van Rome, hebbende overwonnen, den buit van dezen koning op een baar, die voorbedachtelyk tot dien einde was gemaakt, en ook *feretrum* genoemt wierdt, op den Kapitolynschen berg bragt, en den zelven aan Jupyn toewydde, die vastmakende aan een eikeboom, op een plaats, die hy aftekende, om daar een tempel te bouwen, in welken hy geboodt dat alle de Roomsche overwinnaars den op hunne vyanden behaalden buit zouden brengen, om den zelven aan dezen godt op te dragen. Anderen zeggen, dat Jupyn den naam hadt van *Feretrius* van het Latynsche woordt *ferire*, het welk *slaan* en *doden* betekent, om dat de buit, dien men

men aan dezen god toewydde, verovert was door zekeren opperkrygsoverste van het Roomsche leger van een anderen opperveldheer, dien hy hadt gedood. De Roomsche koningen gingen in dezen tempel van Jupyn hunnen staf van kommando ontfangen; zy namen daar ook den keisteen, den welken zy gebruikten, wanneer zy eenig bondgenootschap maakten. Deze pleggtigheit bestondt daar in, dat zy dezen keisteen in de handt hielden, als zy den eedt deden, en den zelven naderhandt wegwierpen, zeggende deze woorden: *Indien ik mynen eedt schende, verderve my Jupyn zo waarlyk als ik dezen steen wegwerpe.* *Titus Livius. Corn. Nepos in Attico. Propertius in Eleg.*

JUPITER IMPERATOR was aldus genaamt, om dat zyne heerschappy zich uitstrekt over alle dingen, of om dat hy bestiert naar zynen wil en welbehagen de keizers, of opperbevelhebbers van het leger, en hen de overwinning vergunt wanneer het hem behaagt. Titus Quintius, oppergezaghebber, hebbende de Preneslynen overwonnen, ontvoerde hen het beeldt van dezen Jupiter, het welk zy aanbaden, en plaatste het zelve in den tempel van het Kapitool. *Titus Livius an.* 376.

JUPITER INVENTOR, dat is *de vinder*, kreeg dezen bynaam van Hercules, wanneer hy zyne ossen wedergevonden hebbende, de welke Cacus in zyn hol hadt gesleept, omtrent het jaar der wereldt 2816, een altaar oprechtte ter eere van dezen godt, en voor hem een offer deedt volgens de Grieksche pleggtigheden, het welk sedert aangehouden is door het Latynsche volk, en in het vervolg door de Romeinen. Ten tyde als Rome gebouwt wierdt, is deze altaar geplaatst in de zesde wyk van de stadt, genaamt de grote kring. *Onuphrius. Panvinus. Titus Livius lib. I.*

JUPITER LATIALIS wierdt aldus genoemt, wanneer de Latynen een bondgenootschap aangingen met Tarquinius den Hoogmoedigen, koning der Romeinen; en deze twee volkeren, te gelyk met de Volscen en Herniciërs, de welke zich by hen gevoegt hadden, een gezetten tydt van het jaar verkozen om gezamentlyk de offerhande voor Jupiter te verrechten op den Albaanschen berg, gelegen in Latium, hedendaags genoemt *Monte Cavo*, naby de stadt Alba, alwaar zy dit feest hielden. *Dionysius Halicarn.*

JUPITER PISTOR, of *de bakker*, wierdt aldus by de Romeinen genoemt, om dat hy hen in den slaap gewaarschouwt hadt van eene grote menigte van broden te bakken, en die te werpen in de legerplaats van de Gaulen, die de stadt belegerden, het welk zy deden. De Gaulen, ziende zulk een groten voorraadt van mondbehoeften, verloren den moedt van de stadt te zullen uithongeren, en braken het beleg op. *Titus Livius.*

JUPITER SPONSOR kreeg dezen bynaam ten tyde als Tarquinius de Hoogmoedige tot zyner eere een tempel liet bouwen binnen Rome, welken Sp Posthumius, burgermeester, inwydde in het jaar 288 nå de stichting van Rome. De zelve wierdt ook *Dius Fidius* genoemt, om dat men hem aanriep tot volvoering van de belofte en de trouw der woorden. *Sponsor* beduidt een, die iets belooft. *Dionysius Halicarnas.*

JUPITER STATOR wierdt onder dezen naam aangebeden, om dat hy het vluchtende leger der Romeinen hadt staande gehouden, het welk vervolgt wierdt door de Sabynen, die reets het Kapitool hadden ingenomen. Het woordt *Stator* komt voort van *stare*, *staan*, of *stilhouden*, of van *sistere*, *ophouden*, *stil doen staan*. Romulus, ziende zyne krygsbenden op de vlucht gedreven, deedt eene belofte aan Jupyn van hem een tempel te bouwen, indien hy de zelve kon herzamelen, en de vyanden overwinnen. Ter zelver tydt schepten de Romeinen nieuwen moedt, boden tegenstandt aan de Sabynen, en verjoegen hen uit Rome. Na deze overwinning deedt Romulus aan den voet van den Palatynschen berg den tempel stichten, dien hy aan Jupyn belooft hadt. M. Attilius Regulus, burgermeester in het jaar 460 na de bouwing van Rome, strydende tegen de Samniten, deedt insgelyks eene belofte van een diergelyken tempel te laten bouwen, en, na dat hy de overwinning hadt behaalt, deedt hy den zelven oprechten in den Flaminiaanschen kring. De Raadt vergaderde zomwylen in dezen tempel, gelyk Cicero bericht. *Titus Livius. Macrobius.*

JUPITER ULTOR, of *de wreker*, kreeg dezen bynaam, om dat hy de misdaden strafte. Agrippa, de schoonzoon van den keizer Augustus, bouwde voor hem een tempel, den welken hy het Pantheon, of den tempel van alle goden noemde, om dat de zelve rond was, en den hemel verbeeldde, die de woonplaats is van alle de goden, of om dat in den zelven gevonden wierden de beeldtenissen van alle de godheden der Romeinen: want πᾶν beduidt in de Grieksche taal *al*, en θεὸς *godt*. De ronde kap was met zilvere platen overdekt, de welke de keizer Constans de II deedt wegnemen, en daar loot in de plaats leggen. Paus Bonifacius de VI wydde dezen tempel in ter eere van de H. Maagdt en van de Martelaren, en sedert dien tydt is de zelve genoemt de H. Maria de ronde (*S. Maria rotunda*), ter oorzake van des zelfs figuur. *Dionysius Halicarnas.*

JURA, *de berg Jura*, of *de berg van St. Claudius*, is een gebergte, het welk zich uitstrekt van den Rhyn af tot naby Geneve, naar den kant van de Rhône. De grote Credo, langs henen de zelve rivier van de Rhône, vier mylen beneden Geneve, maakt een gedeelte uit van den berg Jura, de welke verscheide namen heeft in Vrankryk, in Zwitserlandt en in Duitschlandt. Deze berg heeft eertyds gemaakt de beruchte verdeeling van Burgundië in het Trans-Juraansche en Cis-Juraansche, dat is te zeggen, Burgundië aan de overzyde en aan deze zyde van 't gebergte Jura, gelyk elders gezegt wordt.

JURA, een eilandt van Schotlandt, een van de Westersche, het welk alleenlyk gescheiden is van het halfeilandt van Cantyr door een kanaal van een myl breed. Het zelve begrypt omtrent negen mylen in zyne lengte, en drie in zyne breedte. Daar zyn niet dan vlekken, of dorpen, van welke het voornaamste den naam van het eilandt voert. *Baudrand.*

JURET (FRANCISCUS) was geboren te Dijon, de hoofdstadt van het hertogdom van Burgundië. Hy heeft aantekeningen gemaakt op de zendbrieven van *Symmachus* en van *Ivo van Chartres.* Men vindt eenige van zyne dichtkundige stukken in het twede Deel van de *Delices des Poet. Franc. p.* 383. Thomasius spreekt van dezen schryver in zyne verhandeling *de Plagiariis* §. 477. *König Bibl. vet. & nova*

JURGANO, of GIURGEVO, eene kleine stadt van Turkye in Europa, gelegen in Wallachië, aan den mondt van de Telez en den Donauw. Het algemeen gevoelen is, dat het de oude stadt *Fraseria*, of *Praseria*, eene stadt van Dacië, is. *Baudrand.*

JURIEU (PETRUS) wierdt geboren den 24 December des jaars 1637. Zyn vader, *Daniel Jurieu*, was predikant der Gereformeerden te Mer, en hadt zich bekend gemaakt door zyne Godsdienstigheit, en door zyne verdiensten, waar van hy blyken gegeven heeft door eenige gedrukte predikatiën. Hy deedt zyn zoon ten dele studeren in Hollandt en Engelandt, onder Rivet en Du Moulin, zyne moederlyke oomen. Hy ontfing zelfs de ordeningen in de Anglikaansche kerk; maar herroepen zynde om de kerk van zynen vader te bedienen, onderwierp hy zich aan de gewone ordening, uit vreze, dat men die, welke hy in vremde landen ontfangen hadt, niet mogt goedkeuren. Hy wierdt van daar naar Vitri beroepen, alwaar hy zyne verhandeling *de La Devotion* opstelde, in welke men eene levendigheit van uitdrukkingen en van gevoelens vindt; die zich mededeelt aan de genen, die de zelve dikwils lezen. Hy ging van daar over naar de akademie van Sedan, daar hy het professorschap in de Theologie en in de Hebreeusche tale bekleedde, in verwachting, dat er ook eene predikplaats in de kerk zou open vallen, welke hy wel haast verkreeg. Hy begon zich veel achting te verkrygen in deze professie, niet alleen door zyne lessen, maar ook door de zorg, die hy besteedde om de studenten te oeffenen tot de prediking; want dewyl hy eene levende verbeelding hadt, gaf hy hen een byzonder gezicht, en eene leerwyze, die verre verschilde van de algemene redeneringen. Hy deedt zyn voordeel niet met het voorbeeldt van zynen amptgenoot Le Blanc, in wiens stellingen men zulk een scherpzinnig onderzoek der verschilpunten bespeurt, en eene bescheidenheit, die weinig bekend is by de gemene Theologanten. Petrus Jurieu trok in de zyne de stoffe van den doop te verre, en toonde de byna volstrekte noodzakelykheit daar van aan in eene verhandelinge, die hy uitgaf, om zyne stellingen te verdedigen tegen de tegenwerpingen, die men hem gemaakt hadt. Hy hadt veel meer geluk in zyne *Apologie de la Morale des Reformez contre les Accusations de M. Arnaud*, het welk een van zyne beste boeken is. Zyn *Preservatif contre les changemens de Religion* stuitte den wonderbaarlyken voortgang, welke tot dien toe *l'Exposition de la foi Catholique* van den bisschop van Meaux gemaakt hadde; want hy toonde in eene zeer korte verhandeling onwederspreekelyk aan, dat deze prelaat de leerstukken en de diensten van zyne kerke met kunst bewimpelt en vernist hadt, in plaats van de zelve aan het gemeen naaktelyk voor te stellen. Dewyl men in den jare 1681 den Gereformeerden de akademie van Sedan ontnam, besloot Jurieu ook de kerk van die stadt te verlaten, en nam de beroeping aan van die van Rouaan, welke hem opgedragen wierdt. Maar toen hy die plaats zou gaan bekleden, vernam hy, dat men aan het hof van Vrankryk niet onbewust was, dat hy de schryver was van *La Politique du Clergé.* Dit kleine boekje hadt de aanstokers van de vervolging verbittert. Hy vreesde de uitwerking van hunne geweldenary te zullen gevoelen, en om zich daar tegen te verzekeren week hy vaardiglyk naar Hollandt. Naauwlyks was hy daar gekomen, of de akademie van Groningen boodt hem een professorschap aan: maar hy wierdt beroepen tot leeraar in de Walsche kerke, en zyne vrienden een hoogleeraarsampt voor hem ingestelt hebbende in de doorluchtige schole te Rotterdam, verkoos hy dat verblyf voor het andere, dat verder afgelegen was. Hy kwam wel haast te voorschyn met de *Derniers Efforts de l'Innocence affligée*, en verdedigde de reformateurs en de reformatie van de lasteringen, welke Maimbourg tegen hen verbreid hadde in zyne satyrische Historien van het Lutherdom en van de Kalvinistery. Men kon ligtelyk bespeuren, dat Jurieu in een landt van vryheit was, en dat hy, niets meer te vrezen hebbende, ruimer teugel vierde aan zyne verbeelding, en aan zyne pen. Hy hieldt zich krachtig bezig met het onderzoek van de openbaringe (*Apocalypsis*), en hy meende den zin daar van ontdekt te hebben door eene zekere Goddelyke inblazinge, die hem te kennen gaf, dat Vrankryk de straat was van de grote stadt, op welke de getuigen dood lagen en onbegraven, en dat zy weder zouden opstaan in drie jaren en een half, dat is te zeggen in den jare 1689. De onverwachte omkeering in Engelandt overreedde hem, dat hy zich niet bedroog, en hy schreef deswegen aan den koning van Engelandt, Wilhelm den III, dien hy aanmerkte als het werktuig, waar van Godt zich zou bedienen tot volvoering van zyne voornemens. Men heeft Jurieu beschuldigt dit kunstiglyk bedacht te hebben om de gemoederen tot eene groter omkeeringe te bereiden: maar de genen, die hem gekent hebben, weten, dat hy door vooroordeel te werk ging, en door de verbeelding, die hy overtuiging noemde. Dat was eigentlyk zyne grote zwakheit. Hoewel hy van nature niet ligtgelovig was, geloofde hy nochtans eene menigte van wonderen en valsche wonderwerken,

derwerken, die hy voorstelde als zo vele voortekenen of voorlopers van de vervullinge der prophetien. Hy hadt het verdriet, dat onvermydelyk is voor de genen, die al te korten tydt nemen voor hunne voorzeggingen, en die de zelve aan een klein getal van jaren bepalen. Zyn verdriet vermeerderde, wanneer hy zag, dat men hem beschimpte over de valschheit van zyne uitleggingen, want alzo 'er te Rotterdam een penning tot zyne eere geslagen was, liet 'er de Fransche afgezant d'Avaux een tot zyn schimp slaan. Zie de *Medallische Historie van Hollandt.* Hy hadt het ongeluk van zich in oneenigheit te brengen met zyne beste vrienden, om dat zy zyne gevoelens tegengesproken hadden. Hy hadt hevige verschillen met *Bayle* en *de Beauval*, die scherpelyk tegen hem schreven. De synoden zelfs, waar in hy anders veel gezag hadt, namen deel in deze verschillen, en rechtvaardigden *Saurin*, predikant te Utrecht, en verscheide andere personen van verdienste, die hy beschuldigt hadt van onrechtzinnigheit. Men maakte zelfs besluiten, in welke men, zynen naam sparende, echter zyne leerstukken wegens den doop en de rechtvaardigmaking, en het nieuwe Systema der kerke, dat hy bedacht hadt, veroordeelde. Deze toevallen beroerden het overige van zyn leven. Hy verviel, verscheide jaren voor zyne doodt, in eene verzwakking en kwyning. Hy liet ondertusschen niet na van tydt tot tydt eenige werken uit te geven, vooral overzag hy *L'Histoire des Dogmes & des Cultes*, die hy in zyne jonkheit opgestelt hadde, en gaf de zelve uit. Deze Historie is vol van nieuwe gissingen, en dient tot eene eere aan de vlugheit van zynen geest. Hy stierf, overladen van onpasselykheden, den 11 January des jaars 1713 te Rotterdam. Men moet tot zyne eere zeggen, dat hy levendig van geest en schrander was: ook was hy naarstig, en hadt veel gelezen: maar hy gaf ook te veel aan de levendigheit van zynen geest toe, en doorzocht daar door niet alles naar behoren, het welk hem vele misslagen heeft doen begaan, die van zyne schrandere tegenpartyen opgevat, en hy daar door ten toon gestelt wierdt. Hy was ook een grote kettermaker, en hy wierdt by retorsie ook wel van onrechtzinnigheit beschuldigt. Tegen den Utrechtschen Saurin, die met meerder recht dan een andere van dien name *de Grote* mag genoemt worden, kon hy niet op. De zwakheit van zynen hogen ouderdom, en het veelvuldige werk, dat hy gedaan hadt, hadden zynen geest stomp gemaakt, en hy verviel tot dweperyen, die men om gemelde redenen moet verontschuldigen, en zyne schriften tegen het Pausdom zullen altydt in achtinge blyven.

JUS. In Italië hadt men ten tyde van het Romeinsche gemenebest driederlei Recht, namentlyk *Jus Quiritium*, het welk zo veel was als het Romeinsche burgerrecht; *Jus Latii*, het welk eenige steden hadden, en het welk zo veel vryheit niet behelsde als het vorige. Dit recht bestondt daar in, dat zy een afzonderlyk Recht (*Jus privatum*) hadden, het welk door de Romeinen niet wierdt verandert. Zy kwamen te Rome mede in bedieningen, en konden in den oorlog of in de republyk eerampten bekleden. Maar anders moesten zy aan de Romeinsche republyk schattingen opbrengen. Het derde was genoemt *Jus Italiæ*, en minder dan het voorgaande, doordien zy meest al de toestemming van het gemeen moesten hebben: want de Italiaansche provinciën hadden meer vryheit dan de andere, maar zy waren deswegen geen Romeinsche burgers, maar moesten aan de republyk zekere schatting betalen, en hunne troepen wierden niet mede onder de legioenen, maar onder de hulptroepen (*copiae auxiliares*) gerekent. *Pitiscus l.* 1000, 1000I.

JUSTEL, (CHRISTOFFEL) Raadsheer en geheimschryver van den koning van Vrankryk en van des zelfs geldmiddelen, was geboren te Parys, alwaar hy ter wereldt kwam op den 5 Maart in den jare 1580. Hy bezat een verheven geest en een seldzame genegenheit tot de letterkunst, in de welke hy groten voortgang maakte. Zo dra hy van de akademie kwam, begaf hy zich tot de studie van de kerkelyke Historie en van de kerkvergaderingen, en dewyl hy zonderlinge dingen daar in aanmerkte, rieden hem zyne vrienden aan het gemeen daar mede te verryken: waar door hy gedachten kreeg om zyn *Codex Ecclesiæ universæ*, en de kerkvergaderingen van Afrika met aantekeningen uit te geven. Na dien tydt voegde hy daar by naauwkeurige stukken, als verscheide verzamelingen van Grieksche en Latynsche Canons, getrokken uit menigvuldige handschriften, en daar uit is de Boekzaal van het oude Kanonyke Recht (*Bibliotheca Juris canonici veteris*) geworden, de welke Henrik Justel, zyn zoon, en Willem Voël hebben uitgegeven in het jaar 1661 te Parys in twee Delen in folio. Die genen, die dit werk niet gezien hebben, zullen misschien begeerig zyn de stukken, de welke in het zelve gevonden worden, te kennen. Deze zyn de volgende: *Codex Canonum Ecclesiæ universæ Græcè & Latinè. Codex Dionysii exigui Latinus. Codex Carthaginensis Ecclesiæ. Breviarium Fulgentii, Ferrandi & Cresconii. Martinii Bracarensis Collectio Canonum Orientalium. Cresconis Concordia Canonum. Græc. Canonum collectores, Johannes Antiochenus, Johannes Scholasticus, Alexius Aristinus, Simon Logotheta. Photius cum commentario & Paratitlis Balsamonis. Varia Synodonicica, cum notis Variorum.* Christoffel Justel liet drukken in het jaar 1645 de Genealogische Historie van het stamhuis van *Auvergne*, bekrachtigt door oude handvesten, tytels en andere echte bewyzen. In dit werk zyn zeer naauwkeurige stukken, die verscheide zonderlinge omstandigheden van de Fransche historie behelzen. Justel was in zynen tydt die gene, die meest bedreven was in de historie van de middelste eeuwen. Hy onderhieldt briefwisseling met de geleerdste mannen van zynen tydt, en inzonderheit met de heeren Usher, aartsbisschop van Armach, in Ierlandt, Salmasius, Blondel, Henrik Speelman, die de kerkvergaderingen van Engelandt, en verscheide andere in 't licht heeft gegeven. Hy stierf te Parys in het jaar 1649, in den ouderdom van 69 jaren. Verscheide schryvers spreken van hem met groten roem. Behalven de werken, van welke reets gesproken is, heeft hy gemaakt een heilige aardryksbeschryving, die niet in het licht is gekomen, om dat hy de laatste handt aan dat werk niet hadt geslagen. Hy arbeidde insgelyks aan de historie van de kancelerye, onder den eersten, tweden en derden stam van de Fransche koningen, en tekende aan met eene zonderlinge naauwkeurigheit de verscheide veranderingen, die 'er zyn voorgevallen in de wyze van het opstellen der akten en opene brieven. Hy maakte zich sterk om deze zaken te bewyzen door oude handvesten en andere authentyke tytels; maar dewyl *Henrik Justel*, zyn zoon, heeft goed gemaakt, en bewezen, dat 'er zeer weinige van de zelve waarachtig waren sedert den tydt van Clovis tot dien van Karel den Groten, heeft hy niet raadzaam gevonden dit werk in 't licht te geven. Deze laatste heeft zeer wel opgehouden den goeden naam, dien zyn vader verkregen hadt. Hy heeft hem zelfs overtroffen door de volkome kennisse, die hy hadt van al de goede boeken, en door de briefwisseling, die hy onderhieldt met al de geleerde mannen van Europa. Zyn huis was, gedurende zyn verblyf te Parys, de gewonelyke verzamelplaats van alle geletterde lieden; hy schepte een zonderling vermaak in hen te verplichten. Hy vertrok van Parys in het jaar 1681, en sedert dien tydt heeft hy zyn woonplaats binnen Londen gehouden.

S. JUSTINA, martelares, van welke gewag wordt gemaakt by Fortunatus *l. VIII. Carm.* 4. *de Virginitate.*

S. JUSTINA, een geestelyk genootschap, opgerecht binnen Padua door eene hervorming van St. Benedictus orde, ingevoert door Lodewyk Barbo, Raadsheer van Venetië, de welke door paus Gregorius den XII tot eersten abt wierdt aangestelt in het jaar 1408. Verscheide kloosters namen deze hervorming aan, en vereenigden zich met deze vergadering van S. Justina van Padua, en onder anderen dat van den Cassynschen berg in het jaar 1504. *Cavacio lib. IV & V. Hist. Cœnob. S. Just.*

JUSTINA, eerst huisvrouw van den tyran Magnentius, en naderhandt van den keizer Valentinianus den Ouden. Zy was moeder van Valentinianus den Jongen, van Galla, van Grata en van Justa, waar van de twee laatste maagdt gestorven zyn, en de eerste is getrouwt geweest met Theodosius. Deze vorstin, hebbende zich laten misleiden door de Arianen, verdedigde hunne dwalingen met halsterrigheit, en vervolgde de rechtzinnige Christenen, en wel meest de prelaten. Het geschiedde op haar verzoek, dat haar man Valentinianus weigerde te spreken met S. Marten van Tours, en dat haar zoon Valentinianus de Jonge zo gunstig niet was aan St. Ambrosius. Deze prelaat hadt geweigert eene kerk toe te staan aan de Arianen te Milaan, het welk Justina zo krachtig verbitterde, dat zy een besluit nam van hem te verderven, het kostte wat het wilde. Zy zocht tot dien einde naar verscheide middelen; maar het was haar niet mogelyk haar oogmerk te bereiken. S. Ambrosius beschryft zelf de historie van dezen oorlog, die hem aangedaan wierdt, in den zendbrief aan zyne zuster Marcellina. De keizerin vondt zich genoodzaakt hare toevlucht te nemen tot dien gene, dien zy weinig te voren vervolgt hadt, met hem uit te zenden om den tyran Maximus tot bedaren te brengen. Zy vertrok na dien tydt met haren zone naar Thessalonika, en stierf daar omtrent het jaar 388. *S. Ambrosius epist. ad Marcell. Zosimus lib. IV. Sozomenus lib. VIII. Ruffinus. Socrates. Baronius*, en andere.

JUSTINGEN, een slot en heerlykheit digt by Nieuw-Steuslingen en niet verre van Schelklingen gelegen. Oudtyds heeft het zyne eige heeren gehad, de baronnen van Justingen genaamt, van welke een *Anshelmus* in het jaar 1215 den brief van keizer Frederik den II, waar in hy het klooster Lorch alle vryheden bevestigt, met den naam van maarschalk van Justingen hadt ondertekent. Men vindt ook in de XIV en XV eeuwe de vryheeren van Justingen in het genootschap van S. Georgschildt in Zwaben. Naderhandt is het in de XVI eeuwe onder Lutzen van Freyberg aan de vryheeren van Freyberg der Oepsingische linie gekomen, welke op Ryks- en kreitsdagen wegens deze Ryksheerlykheit plaats en stem tot den dertigjarigen oorlog hadden: want toen deedt de overste Adam Henrik Keller wegens zyne vrouw Rosimunda, gebore gravin van Ortenburg en weduwe van Johan Bilword van Freyberg, aanspraak daar op, en nam bezit van de zelve. Hoewel nu die van Freyberg by de vredesartykelen van Neurenberg van het jaar 1649, volgens de ingegeve memorie, om de herstelling van hun graafschap tegen Keller aanhielden, konden zy echter niet eer daar toe komen, voor dat Johan Christoffel, bisschop van Augsburg, uit het geslacht van die van Freyberg, van de Isembergsche linie, die heerlykheit voor geldt loste, en de zelve aan zyn broeder Albrecht Ernst overgaf, weswegen hy ook den Ryksaffcheidt van 't jaar 1654 onder de Zwabische graven heeft vertekent, wiens zoon *Joseph Albert* deze plaats en stem ongemoeid bekleedt. *Imhof N. P. l. l. VII. c.* 2. §. 5, 6. *Burgmeister de ordine equestr. p.* 370. *Datt de pace publ. Zeiler & Merian Top. Sueviæ.*

JUSTINIAANSCH RECHT is het Recht, dat de keizer *Justinianus* uit de constitutien der Romeinsche keizeren van Adrianus af, tot op zynen tydt, en uit de boeken der Romeinsche rechtsgeleerden, als mede uit zyne eige wetten in zekere delen liet brengen, om daar door de tegen malkander strydende gevoelens der Proculianen en Sabinianen, en de tegen malkander aanlopende constitutien te vereenigen, en om de onzekerheit der Romeinsche rechtsgeleerdheit weg te nemen. Velen hadden van te voren daar aan gearbeid, gelyk als *Crassus*, *L. Scaevola*, *Julius Caesar*, en *Pompejus*; zelfs heeft *Cicero* een boek de *Jure civili*

vili in artem redigendo geschreven, en *Adrianus* het *edictum perpetuum*, en *Theodosius* de Jonge zyn zogenoemde *Codex Theodosianus* ten dien einde uitgegeven; maar het hoofdwerk is, terwyl de eerste in hun goed voornemen wierden belet, en de laatsten maar eenige delen onderhanden namen, nooit recht tot standt gebragt. Maar na dat Justinianus na de doodt van zyn moeders broeder Justinus de regering in het jaar 527 alleen in handen kreeg, en door zyne overwinningen tegen de Vandalen een oppergezag, zo als geen zyner voorvaderen hadt kunnen erlangen, hadt verkregen, en dus bekwamer was eene volkome verandering der wetten te ondernemen, maakte hy in het jaar 528 met den zogenoemden *Codex Justianaeus* een aanvang, en gaf den zelven in 't licht in de maandt van April des volgenden jaars. *Cicero de Oratore lib. I. c. 43. Sueton. in Jul. Caes. c. 44. l. VII. de O. J. Ammianus Marcellinus l. XXX. Isidorus Etymolog. l. V. c. 1. Agathias l. V. Constitut. de novo codice faciendo.* Zie Codex.

Vervolgens gaf hy in het jaar 530 in December aan zeventien geleerde mannen, van welke *Tribonianus* het hoofdt was, last, dat zy de schriften der Romeinsche rechtsgeleerden, van welke een onnoemelyk getal voorhanden was, onder zekere tytels in order te brengen, zich daar by zo veel als het mogelyk was voor strydigheden (*antinomia*) te wachten, en het geen niet meer in gebruik was uit te laten. Dit geschiedde ook, en dit werk wierdt in het jaar 533 voltooit, en den 16 December des gemelden jaars gemeen gemaakt. Justinianus gaf het den naam van *Pandecten*, zonder twyfel om dat *Salvius Julianus* de collectie van het *edictum perpetuum*, welkers order Justinianus aan Tribonianus en zyne medehelpers tot een voorbeeldt hadt gegeven, dus genoemt hadt, en nog met een anderen naam *Digesta*. De zelve bestaan uit vyftig boeken, en deze wederom uit zekere tytels (*tituli*), de welke wederom in *leges*, en van anderen in hoofdstukken (*capita*) en paragraphen verdeeld worden. De verdeeling van Justinianus bestaat in zeven Delen, waar toe hem niet zo zeer de natuur en geschapenheit der stoffe, als veel eer eene zekere bygelovige achting voor het zevengetal heeft bewogen. De oude uitleggers (*Glossatores*) verdeelen de zelve in *Digestum vetus*, beginnende van het I boek, en gaande tot den 3 tytel van 't XXIV boek *in infortiatum*, zynde 't begin van den gemelden tytel, en voorts tot het XXXVIII boek, en *in novum*, strekkende van het XXXIX boek tot het einde: want men moet weten, dat Irnerius, die in Italië het Justiniaansche Recht allereerst wederom te voorschyn bragt, het middelste deel eerst een geruimen tydt na het eerste en laatste heeft gevonden, waarom naderhandt de uitleggers het zelve volgens de toenmaals bedorve manier van spreken *inforciatum*, het welk zo veel als *infarcitum* betekent, noemden. In het algemeen merkt men omtrent de Pandecten aan, dat daar in een zeer slechte order is gehouden, en dat Tribonianus die plaatsen der Romeinsche rechtsgeleerden, ten dele door iets daar by te voegen, ten dele door eenige woorden daar uit te laten, grotelyks heeft verandert, het welk men *Tribonianismi* gewoon is te noemen; insgelyks, dat hy vele tegen malkander strydende gevoelens mede heeft laten staan. *Constitut. Tanta & dedit nobis, it. omnem. Contius Lect. subces. l. I. c. 8. An. Augustinus Emendat. l. I. c. 7. Wissenbach Emblemata Triboniani. Conring de O. J. G. cap. 20. Gentilis de libr. jur. civ. cap. 2. Gothofredus Biblioth. I.*

Na dat de Pandecten voltooit waren, doch nog voor der zelver afkondiging, oordeelde de keizer noodzakelyk te zyn, dat uit de zelve, als mede uit de *Instituten* van *Paulus*, *Ulpianus*, *Florentinus*, *Callistratus*, *Marcianus*, en inzonderheit van *Cajus*, een uittreksel wierdt gemaakt, om den leerlingen een smaak van de Romeinsche rechtsgeleerdheit te geven, op dat zy naderhandt in de andere stukken des te gelukkiger konden vorderen. Hy droeg derhalven dezen arbeidt aan *Tribonianus* en *Dorotheus* op, die beide, de eerste namentlyk te Constantinopel, de andere te Berythus, de Rechten leeraarden, welke de *Instituten* opmaakten. De zelve bestaan uit vier boeken, waar van ieder in zyne tytels, en deze wederom in *principia* en paragraphen zyn verdeelt. Zy wierden in het jaar 533, in November, en dus nog eer dan de Pandecten, gemeen gemaakt, doch Justinianus gaf bevel, dat zy met deze van een tydt af aan als wetten zouden gehouden worden. *Pr. Instit. l. II. §. pen. C. de vet. jur. enucl. Anton. Matth. de tribus Institut. it. de Institutionum materia & methodo. Stryk Praecognita c. 2. §. 11.*

Maar na dat dit alles in order was gebragt, bemerkte Justinianus, dat Tribonianus en zyne medehelpers het een en het ander van die afgeschafte wetten in de Pandecten hadden gebragt, het welk tegen den eersten Codex streedt; en om dezen misslag in tyds te verbeteren, oordeelde hy nodig een anderen *Codex* te laten vervaardigen; en op dat hy dit oogmerk te eerder mogt bereiken, gaf hy de 50 *Decisiones* uit, in welke hy de verschillen der secten zocht volkomen uit den weg te ruimen, ten einde de zelve tot een regelmate van den voorgenomen arbeidt konden dienen. Op deze wyze kwam de *Codex repetitae praelectionis* in December des jaars 534 in het licht, welken naderhandt de *Authenticae* uit *de Novellen* en de *Friderici* ingelyft wierden. (Zie Codex en Decisiones quinquaginta.) *Constant. Cordi nobis. Gentilis l. all. Huberus in Praelect. ad tit. de O. J. §. 8. Mauritius de libris juris commun. §. 14 seq.*

Hier op volgden de *Novellen* van *Justinianus*, als zynde niets anders dan byzondere wetten, welke hy in de volgende jaren tot op het jaar 557 by gelegenheit der voorkomende omstandigheden uitgaf. Ieder *Novelle* bestaat uit zyn *principium* en *capita*, en worden by de ouden in negen *collationes* afgedeelt, welke order sommigen aan de Griekfche rechtsgeleerden, maar anderen met meer reden aan de eerste Italiaansche uitleggers toeschryven. *Antonius Contius* heeft naderhandt de tiende *collatio* daar by gevoegt. De zelve worden van de Accursiani in *glossatae* en *non glossatae* verdeelt, en men telt gemeenlyk van de eerste 98: ja men moet nog te meer deze verdeeling wel aanmerken, dewyl de *glossatae* in het Duitsche Ryk *vim legis* hebben, het welk buiten twyfel daar van daan komt, om dat de Duitschers de Romeinsche rechten van de Italiaansche glossatores hebben overgenomen, welke niet meer dan de *glossatae* hadden, en de andere eerst naderhandt uit de handschriften zyn opgezocht: want men twyfelt niet, of wy hebben nog alle de *Novellen* van *Justinianus*, en Nicolaus Alemannus heeft aangemerkt, dat nog veel van de zelve in de bibliotheek van het Vatikaan gevonden worden, welke tot nu toe nog door den druk niet zyn gemeen gemaakt. Men heeft twee Latynsche overzettingen, waar van de eene volgens den letter van een onbekenden Griek, die de Latynsche taal niet machtig was, en de andere van Julianus Antecessor meer naar den rechten zin, en met achterlating van onnutte sluitredenen, zyn gemaakt. De eerste dient alleenlyk in pleitzaken, en dewyl ze voor dat de Griekfche text wierdt gevonden in Duitschlandt is bekend geweest, wordt ze zodanig geacht, dat, schoon ze het oorspronkelyke zomtyds tegenspreekt, nochtans boven het zelve gestelt wordt. Het is onzeker, of Justinianus autheur van de collectie dezer Novellen is, en schoon men niet kan ontkennen, dat hy het voornemen hadt van de zelve byeen te verzamelen, en dat zulks ook is geschied, gelyk als Cujacius en Franciscus Hotomannus willen beweren, hebben echter Balduinus en anderen hen in dit stuk tegengesproken. *Contius in Chronolog. Justiniani. Id. in praefat. ad Nov. Cujacius obs. l. IV. c. 38. l. VII. c. 9. & l. VIII. c. 40. Gentilis c. VI. Suaresius in notis* Βασιλικῶν. *Alemannus ad Procop. p. 78. Hagemeier c. 8. Balduinus in Justiniano. Ritterhus. ad Pr. Nov. Pagenstecher in Sicilim. manip. 4. Gravina n. 136. Bynckershoek Obs. l. IV. c. 1. Mauritius d. l. §. 17.*

En hoewel dit recht in het Oostersche keizerryk een geruimen tydt standt heeft gegrepen, deden nochtans de volgende keizeren door hunne afzonderlyke wetten van tydt tot tydt veel afbreuk aan het zelve, als die in de Latynsche verbastert waren, en het welk de meeste oorzaak is, dat Basilius Macedo en zyn zoon, Leo de Philosooph, in de IX eeuwe van de Justiniaansche wetten een nieuwe verzameling, wordende naar den eersten naam *libri* Βασιλικῶν genoemt, in de Griekfche tale hebben laten maken, het welk tot den ondergang van het Griekfche keizerryk en van de stadt Constantinopel, namentlyk tot op het jaar 1453, als een algemeen wetboek is waargenomen. *Suaresius in notis* Βασιλικῶν. *Gothofr. hist. Jur. c. 9. Mauritius d. l. §. 18. seq.*

In de Westersche provinciën, de welke toen reets voor een gedeelte van het Oostersche keizerryk afgescheurt, of ten minste door de barbaren ontrust waren, is het Justiniaansche Recht of in het geheel niet, of zeer selden in gebruik geweest: want wat Spanje en Vrankryk betreft, in de zelve is wel iets van de Romeinsche wetten onder de heerschappy der Gotthen en Franken overgebleven, maar de geleerden hebben aangemerkt, dat daar door niet eigentlyk de Justiniaansche wetten, maar veel eer de *Codex Theodosianus* moet verstaan worden. Maar in Italië, en voornamentlyk in het exarchaat van Ravenna, was het anders gelegen, en men vindt daar van tot op de XII eeuwe verscheide merktekenen, hoewel met dit onderscheidt, dat wel de Codex en de Novellen dikwils, maar de Pandecten nooit worden aangehaalt. *Gothofr. in praef. ad Cod. Theodos. Altaserra rex Aquitanic. I. lib. III. cap. 14. Conring. de O. I. G. cap. 20. Mauritius d. l. §. 18 seq.*

In de XII eeuwe kwam eindelyk dit Recht wederom in een volkomen en algemeen gebruik, hoewel niet, gelyk als men eenige honderd jaren blindeling heeft geloott, als of Lotharius de Sax dit recht door eene afzonderlyke wet in de scholen en rechtbanken van Italië en Duitschlandt wederom heeft ingevoerd, welk verdichtsel van Conringius en anderen zonnenklaar is wederlegt; maar Irnerius, een hoogleeraar te Bologne, begon, op aanraden der machtige gravinne Mathildis, de Romeinsche wetboeken omtrent het jaar 1115 wederom op te zoeken, en opentlyk te verklaren, waar in hy zo gelukkig was, dat hy niet alleen vele toehoorders kreeg, maar dit Recht wierdt overal in de gerechtshoven ingevoert, en zo gretig aangenomen, dat men in het kort de Longobardische en Salische wetten weinig meer achtte. *Ursperfensis in Lothario. Bergomas in Chron. lib. XII. Sigonius de Regno Italiae lib. XI. Alidosius de Doctor. Bononiensib. Conring. de O. J. G. c. 21.*

En dewyl de Duitschers in de XIII en XIV eeuwe in menigte naar Italië reisden, om daar in de Rechten te studeren, en vervolgens de hoge en lage rechtbanken in Duitschlandt met louter zulke personen voorzien wierden, die beter in het Justiniaansche Recht dan in hunne eige landwetten ervaren waren, dus gebeurde het, dat dit Recht van tydt tot tydt ingevoert, en de andere wetten hoe langer hoe meer verworpen wierden, rakende de eerste te meer in gebruik, doordien de Duitschers hogescholen oprechtten, en hoogleeraars alleenlyk voor de Romeinsche en pausselyke wetten aanstelden. Eindelyk kwam het in het einde van de XV eeuwe zo verre, dat dit Justiniaansche Recht in de Rykswetten ingelyft, en als een *Jus subsidiarium*, zonder benadeeling der oude wetten en gewoonten, wierdt aangenomen. *Lehman in Chron. Spirens. l. IV. c. 21. Conring. de O. J. Germ. c. 32 & 33. Conr. Sincerus de Germ. L. vet. Rom. ac Juris in rep. nostra orig. Schilterus exercit. cap. 2. §. 12. lib. VIII. §. 20. Hertius de consultationibus & legibus §. 15.*

JUSTINIANI, een Italiaansch geslacht. Het huis van

Justiniani is doorluchtig te Venetië, te Genua, in het koninkryk van Napels, op het eilandt Corsika, en op dat van Chio. Het stamhuis van Genua heeft zelfs de heerlykheit van het laatstgenoemde eilandt in bezit gehad, door de gift van den keizer Andronicus Paleologus, en naderhandt des zelfs gouvernement tot den tydt toe, dat de Turken zich geweldigerhandt van dit eilandt meester hebben gemaakt in het jaar 1566, gelyk op een andere plaats verhaalt wordt. Deze verscheide zydeliniën zyn alle zeer vruchtbaar geweest in grote mannen. De zelve hebben gehad verscheide prelaten, Dogen van de republyk van Genua, kapiteinen generaal van de galeien van deze republyk, vermaarde Raadsheeren van die van Venetië, een groot getal van schryvers, en meer andere doorluchtige mannen. Behalven die genen, die men hier na zal aanhalen, komen nog in aanmerking Horatius Justiniani, bisschop van Nocera en naderhandt kardinaal, grootpenitentier en bibliothekaris van de kerk. Andreas Justiniani, monnik van de orde van S. Dominicus, en daar na bisschop van Isola in Kalabrië, overleden in het jaar 1617, en schryver van verscheide werken. Ansaldus Justiniani, een voortreffelyk rechsgeleerde te Genua, alwaar hy gestorven is in het jaar 1596. Antonius Justiniani, van Chio, monnik van St. Dominicus orde, en daar na bisschop van Lipari, gestorven in het jaar 1571. Benedictus Justiniani, van Genua, een Jesuit, gestorven in het jaar 1622, en schryver van verscheide verhandelingen. Franciscus Justiniani, bisschop van Trivento. Bernardus Justiniani, bisschop van Angloni, gestorven in den jare 1616. Een andere van dien naam, zynde een Theatyner monnik, heeft insgelyks eenige schriften nagelaten. Joseph van Silos heeft zyne lofreden opgestelt in de Historie van zyne vergadering. Decius Justiniani, een Jakobyner monnik, bisschop van Aleria, op het eilandt Corsika, gestorven in het jaar 1642. Hieronymus Justiniani, van Chio, studeerde te Parys, en zette zich met ter woon ter neder in deze stadt, alwaar hy in het licht gaf in het jaar 1606 de beschryving en de Historie van het eilandt van Chio. Horatius, eerst pausselyke bibliothekaris, daar na bisschop van Montalto, en vervolgens van Nocera, en eindelyk kardinaal, en eerste bibliothekaris, stierf den 15 July 1649, nalatende verscheide schriften. Marcus, bisschop van Verona, stierf den 13 Augusty des jaars 1649. *Zazzara della Nobil. d'Ital. Michaël Justiniani en Raphaël Soprani Scritt. della Ligur. Uberto Foglieta de clar. Ligur. Ughel Ital. sacr. Justiniani Hist. Ven. Jovius in Elog.*

JUSTINIANI, (Angelus) bisschop van Geneve, was geboren op het eilandt Chio, alwaar hy ter wereldt kwam in het jaar 1520. Hy begaf zich in de orde van S. Franciscus, en maakte groten voortgang zo in de kennisse der talen, als in de Godgeleerdheit, de welke hy met groten roem leeraarde te Padua, Genua en op andere plaatsen. Hy bragt in Italië zeer voortreffelyke Griekfsche handschriften, van welke Sixtus Senensis gewag maakt omtrent eenige werken van S. Cyrillus van Alexandrië. Na dien tydt veisselde hy den kardinaal van Ferrara op zyne reize naar Vrankryk, en woonde daar het mondgesprek van Poissi by in het jaar 1561. Hy was hofprediker en aalmoezenier van Emanuel Philibert, hertog van Savoje, die hem het bisdom van Geneve of van Anneci gaf. Angelus Justiniani liet zich vinden op de kerkvergadering van Trente. Hy vertrok in het jaar 1578 naar Genua, en stierf aldaar op den 22 February in het jaar 1596. Verscheide schryvers spreken voordeelig van hem. Hy liet verscheide werken van zyn maaksel na, als verklaringen op eenige hoofdstukken van St. Jan, Predikatiën, gedichten, en meer andere werken. *Foglieta de clar. Ligur. Francesco Zazzara della Nobil. d'Ital. Sammarthanus Gall. Christ. Justiniani Scritt. della Ligur.*

JUSTINIANI, (Augustinus) bisschop van Nebbio, op het eilandt Corsika, was geboren in het jaar 1470. Hy begaf zich in de orde van de Dominikaner monniken op den 25 April in het jaar 1487, en behertigde de studiën met zulk een yver, en onder zulke geleerde meesters, dat hy een zeer verstandig en wys man wierdt. Hy was wonder wel bedreven in de Philosophie, in de wiskunst, in de Godgeleerdheit, in de Griekfsche, Hebreeusche, Arabische en Chaldeeusche talen. Hy leeraarde in de provincie van Lombardië gedurende den tydt van achtien jaren met grote nuttigheit en voordeel van zyne toehoorders. Hy wierdt tot het bisdom van Nebbio verheven op den 15 December in het jaar 1514, door toedoen van den kardinaal Bendinello Saoli, zynen neef, en ontfing zyne bullen eer hy eens kennis hadt van de goede diensten, die deze kardinaal hem hadt gedaan. Hy verscheen op de kerkvergadering van Lateran, en betwistte eenige artykelen van het verdrag, gemaakt tusschen de hoven van Vrankryk en van Rome. Dit belette echter niet, dat François de I hem naar Parys ontboodt, en hem begunstigde met het ampt van zynen aalmoezenier. Hy bediende zich van de ervarenheit van dezen prelaat om de studie van de Oostersche talen in de hogeschool van Parys op te rechten. Justiniani, bevindende zich zo naby Engelandt, deedt een reis daar henen, en wierdt aldaar zeer heusschelyk bejegent van Henrik den VIII. Hy rechtte een zeer schone boekzaal op, en liet de zelve by testament na aan de republyk van Genua. Deze boekzaal is voor al aanmerkelyk door de grote menigte van handschriften in allerlei talen, en in allerhande wetenschappen, de welke hy met grote moeite en met nog groter kosten hadt verzamelt. Hy hadt 'er ook eenige zonder onkosten en arbeidt bekomen, te weten die gene, de welke Andreolo Justiniani, zyn grootvader, hem hadt nagelaten. Het is merkwaardig, dat de republyk haar voordeel van dit testament niet heeft waargenomen: want deze handschriften worden niet gevonden dan in de boekzalen van eenige byzondere liefhebbers, de welke, om hunne dievery te bedekken, de kentekenen van dezen prelaat daar voor hebben weggenomen. Hy maakte grote verbeteringen in zyn bisdom, vermeerderde des zelfs inkomsten, en versierde zyne kathedrale kerk, toegewyd aan de H. Maagdt. Hy hadt ook de zorg van in zyne moedertaal over te zetten eenige Latynsche werken, welker lezing men oordeelde zeer nut te zyn voor geestelyke lieden. Hy verongelukte op zee, overstekende van Genua naar het eilandt Corsika, in het jaar 1536. Dit bewyst de abt Michaël Justiniani uit de Regisers der Dominikaner monniken van Genua, en om dat het bisdom van Nebbio begeven is geweest aan den kardinaal Hieronymus Doria op den 15 November in het jaar 1536. Vossius verzekert, dat men onbewust is, of Justiniani op zee is vergaan, of gevallen in de handen van de zeerovers; en dat men dit alleen weet, dat hy sedert dien tydt nooit meer dan in het jaar 1530 te voorschyn is gekomen. Hy was te scheep gegaan om van Genua naar zyn bisdom over te varen. Paulus Jovius zegt in 't algemeen, dat men nooit recht heeft geweten, of deze bisschop verongelukt, of in handen van de rovers van Barbarië geraakt is. Hy was niet alleen een geleerd, maar ook een heel werkzaam man, het welk genoegzaam getuigen de werken, die hy zelf heeft gemaakt, en die van anderen, die hy in 't licht heeft gegeven. Zyne *Precatio pietatis plena, ad Deum Omnipotentem composita ex duobus & septuaginta nominibus divinis Hebraïcis & Latinis, cum interprete commentariolo*, is gedrukt te Venetië in het jaar 1513 in 8. Hy gaf aldaar uit in het zelve jaar *Æneae Platonici de immortalitate animorum deque corporum resurrectione aureus libellus, cui titulus est: Theophrastus.* Hy liet te Parys in folio drukken in het jaar 1520: *Chalcidii viri clarissimi luculenta Timaei Platonis Traductio, & ejusdem argutissima explanatio*; als mede: *Victoria Porcheti adversus impios Hebraeos, in qua tum ex sacris litteris, tum ex dictis Talmud ac Caballistarum & aliorum omnium Authorum, quos Hebraei recipiunt, monstratur veritas Catholicae fidei*: daarenboven: *Rabi Mossaei Ægyptii Dux seu Director dubitantium, aut perplexorum.* Hy arbeidde vyf jaren lang aan eene Historie van Genua met eene zonderlinge oplettendheit; maar de doodt vergunde hem den tydt niet om de laatste handt aan dat werk te slaan. De zelve wierdt uitgegeven in het jaar 1537. Men beweert, dat zyn handschrift op verscheide plaatsen is bedorven geweest door dien gene, die het zelve op de pers heeft gebragt. Hy arbeidde aan een Bybel in verscheide talen, waar van men als een gedeelte mag aanmerken het Psalmboek, het welk hy heeft uitgegeven. Hy deedt grote kosten tot dezen druk, en ziende, dat de aftrek daar van hem de zelve niet vergoedde, noch dat de vorsten zorgden om zyne ondernemingen te begunstigen, beklaagde hy zich over de ondankbaarheit van zyne eeuw. Dit Psalmboek wierdt gedrukt te Genua in het jaar 1516, in folio. De schryver, het zelve opdragende aan paus Leo den X, geeft hem te kennen, dat hy van voornemen is den ganschen Bybel op deze wyze uit te geven, en dat hy zich sterk maakt om zyne onderneming te volvoeren, indien de paus de zelve wilde goedkeuren, en hem daar in behulpzaam zyn wegens den druk. Hy meldde in een brief aan den kardinaal Bendinello Saoli, dat het gehele Nieuwe Testament voltooit was, en dat het Oude Testament eerlang zou klaar wezen, en maande hem aan zo veel te wege te willen brengen, dat het gansche werk in druk mogt komen. Hy stondt aan Pellican toe, die te Rome was in het jaar 1517, dat hy de voorreden van het Nieuwe Testament in acht talen afschreef, met de eerste verzen van het Euangelie van Mattheus. Gesnerus verzekert, dat hy zulks gezien heeft, als mede de twee brieven, die Justiniani aan den voorgenoemden kardinaal hadt geschreven. Hy zelf heeft een gedeelte van deze voorreden in zyne boekzaal ingelascht. Deze prelaat besteedde veel geldt tot het drukken van dit Psalmboek: hy liet twee duizend en vyftig afdrukken daar van maken; hy schonk de zelve aan alle de vorsten van de wereldt, zo wel aan ongelovige, als de Christen vorsten. Hy liet 'er vyftig op parkement drukken, en beloofde zich niet alleen groten roem van dit werk, maar ook merkelyk voordeel, en hadt reets zyn winst geschikt tot onderstandt van zyne bloedverwanten. Hy hoopte, dat de voorspoedige uitslag van zyn proefstuk de prelaten en wereldsche vorsten zou verplichten om hunne milde handt te bieden tot het drukken van den gehelen Bybel: maar tot zyn ongeluk wierdt zyn arbeidt niet beloont dan met lofredenen: men prees zyn Psalmboek, zonder dat men het kocht; hy hadt zeer veel moeite om het vierde gedeelte van de afdrukken aan den man te helpen, en was niet in staat om het vervolg van zynen arbeidt in druk te laten komen. *Bayle Dict. Crit.*

JUSTINIANI, (Augustinus) geboren te Genua, de zoon van Paulus, Doge van die republyk, was een heel schrander Godgeleerde, die zich in de gemeenschap van de vaders Jesuiten begaf, en stierf te Napels in het jaar 1590. *Paulus Jovius in Elog. Doct. c. 130. Foglieta in Elog. Ligur. Michaël Justiniani & Soprani Scritt. della Ligur. Possevinus. Ughel. Alegambe. Miraeus.*

JUSTINIANI, (Benedictus) bisschop van Porto, was geboortig van Chio in het jaar 1554. Hy verliet dit eilandt, na dat de Turken het zelve bemachtigt hadden, en vertrok naar Italië, alwaar hy studeerde te Padua, te Genua en op andere plaatsen. Daar na kwam hy te Rome, deedt zyn best om daar voort te komen, en paus Sixtus de V maakte hem kardinaal in het jaar 1586. Hy bekleedde verscheide ampten onder de regering van de volgende pauzen, en onder anderen het gezantschap van de Mark van Ancona, en dat van Bologne, van het jaar 1606 af, tot het jaar 1611. Hy stelde zeer verstandige en nutte wetten voor in deze laatste stadt. De kardinaal Justiniani was ook beschermheer

van verscheide kloosterordens; hy kreeg na malkander de bisdommen van Sabina, van Palestrina en van Porto, en stierf op den 27 Maart in het jaar 1621. *Ughel Ital. Sacr. Michael Justiniani Scritt. della Ligur. Ciaconius. Petramellarius. Vittorel.*

JUSTINIANI, of JUSTINIANUS, (BERNARDUS) van Venetië, beroemt door zyne adelyke geboorte en geleerdheit, heeft geleeft in de XV eeuwe. Hy was de zoon van Leonardus Justiniani, en de neef van S. Laurentius Justiniani, eerste patriarch van Venetië. Deze hieldt zeer wel op den luister en den goeden naam van zyn geslacht, en wierdt gebruikt in de gewigtigste staatszaken van de republyk. In het jaar 1471 wierdt hy in gezantschap gezonden naar Rome aan paus Sixtus den IV. Op zyn te rug komst beschreef hy het leven van zyn oom S. Laurentius Justiniani, het welk gevonden wordt aan het hoofdt van de werken van dezen prelaat, gedrukt te Basel, en in de verzameling van de Levens der Heiligen van *Surius*. Hy gaf nog in 't licht eene verhandeling van de opkomst van Venetië, de Historie der Gotthen, het leven van den H. *Marcus*, Evangelist, en andere werken, de welke alle genoegzame bewyzen zyn, dat hy een man is geweest van grote geleerdheit, van oordeel en van Godsdienstigheit. Hy was ook niet min welsprekend. Dit blykt genoegzaam uit zyne zendbrieven, zyne redenvoeringen, en zyne geleerde redenen, vol van zinspreuken, de welke aanleiding hebben gegeven om hem den bynaam van den Philosooph te geven. Men verzekert, dat hy gestorven is voor het jaar 1495. *Trithemius de script. Eccl. Philippus Bergam. in suppl. Chron. ad ann.* 1471. *Paulus Jovius in elog. Doct. c.* 115. *Vossius de Hist. Latin.*

JUSTINIANI, (FABIANUS) een Genuees, bisschop van Ajazzo, heeft eene verzameling gemaakt van de schryvers, die geschreven hebben of over den ganschen Bybel, of over een gedeelte van den zelven, of zelfs over een vers in het byzonder. Dit boek wierdt gedrukt te Rome in het jaar 1612. Hy heeft insgelyks verklaringen gemaakt over het apocryphe boek van *Tobias*, gedrukt in het jaar 1621. *König Bibl. vet. & nov.*

JUSTINIANI, (HUMPHREDUS) een edele Venetiaan, die zyne dapperheit deedt uitmunten in den zeeslag van Lepanto in het jaar 1571, en wierdt verkozen door Sebastiaan Venieri, opperzeevoogdt van de Venetianen, om de tyding van deze beruchte overwinning, behaalt op de Turken, naar Venetië te brengen. Daar aangekomen zynde met deze brieven begaf hy zich regt naar het paleis van den Doge, dringende dwars door eene talryke menigte van volk, het welk van alle kanten kwam toelopen, op het losbranden van zyn geschut op zyne binnenkomst in de haven. De Doge, zonder zich den tydt te geven om zyn plegtig gewaadt aan te trekken, begaf zich spoediglyk naar de patriarchale kerk, om Godt te danken voor de bevochte zege. Voorts lieten alle de Raadsheeren insgelyks zich daar vinden, en Justiniani las overluid in de tegenwoordigheit van den Doge en van den gehelen Raadt de brieven van den zeevoogdt Venieri, deedt hun daar na een beknopt verhaal van het gevecht, en kreeg bevel om aan het gemeen daar van kennis te geven. Hy zeide overluidt, dat de Turken t'eenemaal verslagen waren; dat alle de schepen, de welke door de zee niet waren ingezwolgt, in handen van de overwinnaars waren gevallen; dat 'er meer dan dertig duizend barbaren waren gesneuvelt; dat de Turksche zeevoogdt Hali het leven in den slag hadt verloren, en dat men zyn schip hadt bemachtigt; dat de twee zonen van Hali en van eene zuster van den Groten Heer tot krygsgevangenen waren gemaakt, met Mehemeth, bassa van Negroponto, en verscheide andere lieden van aanzien. Iedereen liep by Justiniani; de een omarmde hem, de andere reikte hem de handt toe, en alle man was begeerig om uit zynen mondt te horen het verhaal van dezen groten zeeslag. Nooit is 'er aan eenig adelyk Venetiaan zulk een zonderlinge eer bewezen van alle de verscheide Staten van de republyk. Hy was van zulk eene voordeelige gestalte, dat hy met het hoofdt uitstak boven alle de genen, die hem omringden; daarenboven wist hy zich met eene wonderlyke gemakkelykheit uit te drukken; zo dat zulk eene schone tyding, verkondigt door zulk een welsprekend man, als hy was, de verwondering van iedereen naar zich trok, en ten hoogste behagelyk was aan alle zyne toehoorders. *Gratiani Hist. Cypr.*

JUSTINIANI, (LAURENTIUS) of *St. Laurentius Justinianus*, een Venetiaan van geboorte, en eerste patriarch van Venetië, was de zoon van Bernard Justiniani, en van Quirina. Men kon ligt bemerken van zyne kindsche benen af de krachtige genegenheit, die hy hadt om zich bezig te houden met heilige zaken. Dit was ook de reden, die hem aanzette om het geestelyk gewaadt aan te trekken in het klooster van de kanunniken van St. Joris in Alga, en niet van de Celestynen, gelyk zommigen hebben voorgegeven. Dewyl deze vergadering van St. Joris nog in haar eerste opkomst was, besteedde hy al zyne bekwaamheit met zo veel vlyt en yver om de zelve te vermeerderen, dat hy als een van de stichters daar van wordt aangemerkt. Hy bekleedde ook in de zelve de eerste ampten, en zyne deugden wierden in 't algemeen zo bekend, dat paus Eugenius de IV hem het bisdom van Castellanete gaf, daar na dat van Grado, en eindelyk dat van Venetië, van het welke hy voor eerste patriarch erkent wordt sedert het jaar 1451. Hy heeft verscheide werken nagelaten, de welke alle doorluchtige bewyzen zyn van zyne geleerdheit en Godsdienstigheit. De voornaamste daar van zyn: *Lignum vitæ; De disciplina & spirituali perfectione; De casto connubio; Fasciculus amoris; De triumphali agone Christi*, enz. die alle in een deel in folio by malkander te Lion gedrukt zyn in het jaar 1568. Hy stierf den 8 January in het jaar 1455, in den ouderdom van vier en zeventig jaren. Paus Clemens de VII stelde hem onder het getal der Heiligen in het jaar 1524. *Bernard Justiniani*, zyn neef, zynde een monnik van de Karthuizer orde, beschreef zyn leven in [illegible] hoofdstukken, het welk men vindt aan 't hoofdt van zyne werken. *Trithemius & Bellarminus de script. Eccl. Ughel T. I. Ital. S. Jacobus Philippus Tomasinus in Annal. congr. S. Georg.* [illegible] *Bollandus & Henschenius ad 8 Jan.*

JUSTINIANI, (ANTONIUS) een Karthuizer monnik, maakte een werk, genaamt: [illegible], gedrukt in quarto te Milaan in het jaar 1513. *Petreius Bibl. Carth.*

JUSTINIANI, (LEONARDUS) geboortig van Chio, aartsbisschop van Metelino, leefde in het jaar 1453. Hy schreef een brief aan paus Nicolaus den V wegens de verovering van de stadt Constantinopel door de Turken. De zelve is uitgegeven onder den tytel van: *De urbis Constantinopolitanæ jactura & captivitate. Gesnerus Bibl. Agostino Schiaffino Hist. Eccl. Genuens. Tom. III. Soprani scritt. della Ligur.*

JUSTINIANI, (PETRUS) geboren te Venetië, de zoon van Lodewyk, Raadsheer van deze republyk, heeft geleeft in het einde van de XVI eeuw, in het jaar 1576. Hy verkreeg een groten naam door zyne zonderlinge bekwaamheit, en door de Historie van Venetië, de welke hy in 't licht gaf, in zestien boeken, onder den tytel van *Rerum Venetarum ab urbe condita Historia. Joseph Orologio* heeft de zelve in het Italiaansch vertaalt.

JUSTINIANI, (VINCENTIUS) kardinaal, was te Genua geboren. Hy begaf zich in de orde van St. Dominicus, en aldaar in de letterkunst en in de Godgeleerdheit gevordert hebbende, wierdt hy tot de hoogste ampten verheven. Paus Pius de V, die een monnik van de zelve orde was geweest, hadt eene zonderlinge achting voor hem, en beloonde zyne verdiensten met een kardinaalshoedt. Vincentius Justiniani verheerlykte het purper door zyn wys gedrag en geleerdheit. Hy leefde nog in het jaar 1583, en voor dien tydt hadt hy uitgegeven eenige verhandelingen van S. *Thomas*, getrokken uit de boekzaal van het Vatikaan. Hy heeft 'er ook eenige van zyn eigen maaksel nagelaten. *Possevinus in Appar. sacr. Soprani scritt. della Ligur. Ciaconius. Michael Pio.*

JUSTINIANI, (URSUS) opperbevelhebber van de Venetiaansche vloot, was een man van eene grote dapperheit, grootdadig, en zeer yverig in den dienst van zyne republyk, gelyk hy deedt blyken gedurende zyn gansche leven; maar inzonderheit in het einde van zyne dagen, wanneer hy omtrent het jaar 1460 de stadt Metellino, op het eilandt van dien naam, gelegen in den Archipel, tot twee malen toe zonder eenigen gelukkigen uitslag, en met verlies van vyf duizend mannen van zyn krygsvolk, van de welke de overige in een zeer slechten toestandt waren, hadt aangetast, trok hy zich dit ongeval zodanig ter herten, dat hy, zich t'eenemaal overgevende aan de droefgeestigheit, van ongenoegen stierf binnen de stadt Modon in Morea, zo dra hy voet aan landt hadt gezet. *Sabellicus l. VIII. Dec.* 3.

JUSTINIANOPOLIS, of JUSTINOPOLIS, eene stadt in Cilicië. Zie ANAZARBA.

JUSTINIANOPOLIS, hoofdstadt van Istrië. Zie CAPO d'ISTRIA

JUSTINIANOPOLIS, of JUSTINIANÆA, eene stadt van Bulgarië, zynde de geboorteplaats van den keizer Justinianus den Ouden. Zy wierdt te voren *Bersna* genoemt, naar het zeggen van Agathias; en, volgens het gevoelen van Procopius, hadt zy den naam van *Taureza*, en daar na dien van *Acris*; en daar by leende haar deze keizer zynen naam. Zelfs verkreeg hy, na verscheide aanhoudingen van den paus Vigilius, dat deze stadt den tytel en het rechtsgebiedt mogt hebben van een aartsbisdom, en onder het zelve wierden de provinciën van Dacië, van Triballië, van Dardanië, van Opper-Mesië en van Pannonië gesteld. Deze stadt wierdt genoemt *Justiniana* of *Justiniaanstadt de eerste*, ter oorzaak van hare waardigheit. Die gene, die men *de tweede* noemt, was in opper-Mesië gelegen; en *de derde* was in Chalcedonië. *Procopius. Agathias.*

JUSTINIANUS, de I van dien naam, keizer, was de zoon van eene zuster van Justinus den Ouden, genaamt *Nigilantia*, en van *Sabatius*. Hy wierdt tot Roomsch edelman verheven, daar na tot Cæsar en Augustus op den 1 April in het jaar 527, en eindelyk volgde hy hem op in het ryk na verloop van eenige maanden. Het begin van zyne regering was als van een zeer Godvrezend vorst: want hy liet zeer strenge wetten afkondigen tegen de onrechtzinnigen, hy herstelde de vervallene kerken, en verklaarde zich voor den beschermer van de algemene kerk. De Hemel zegende ook zyne goede ondernemingen; hy overwon de Persianen onder het beleidt van Belisarius in het jaar 528, en naderhandt in de jaren 542 en 543; en door de uitvoering van dien zelven krygsoverste, verheerlykt met den tytel van Patricius, roeide hy de Wenden uit, na dat hy hunnen koning Gilimer hadt gevangen in het jaar 533. Hy herwon Afrika, bragt de Gotthen onder in Italië, nam hunnen koning Vitiges gevangen, versloeg de Moren, en daar na de Samaritanen, en herstelde het Roomsche ryk in dien luister, in welken men het zelve in vorige tyden gezien hadt onder de regering van zyne eerste keizers. Alvorens hy deze volkeren t'onder hadt gebragt, door de dapperheit van zyne krygsoversten, hieldt hy standt tegen Hypatius, Pompejus en Probus, neven van den keizer Anastasius, gedurende een zwaren opstandt, den welken de zelve tegens hem verwekt hadden. Hy moest schier bezwyken voor de woede van zyne vyanden. Men verhaalt zelfs, dat hy voorgenomen hadt zyn paleis te verlaten, en dat de keizerin hem nieuwen moedt in 't lyf sprak, en hem raadde zich tegen het oproerige volk te verschansen, en de-

ze raadt hadt een gelukkigen uitflag. Belisarius en Mundus verdedigden hem zo wel, dat zy die genen, die hen befprongen, deden te rug deinzen, de welke naderhandt alle gedood wierden. Juftinianus, zich in volle zekerheit bevindende, verzamelde tot een ligchaam alle de Roomfche wetten, en geboodt, dat men de verzameling, die hy daar van maakte, zou noemen *het Juftiniaanfche Recht*, of *wetboek*, waar van boven in het brede is gefproken. Alle deze verrechtingen maakten den naam van Juftinianus roemruchtig. Ondertusfchen hadt Theodatus, koning van Italië, den paus Agapetus verplicht zich naar Conftantinopel te begeven, om de vrede met Juftinianus te maken. Deze paus wierdt daar zeer wel ontfangen in het jaar 536; maar de keizer dreigde hem in ballingfchap te zenden, indien hy Anthimus, patriarch van Conftantinopel, die een ketter was, niet ging bezoeken. De paus antwoordde hem zonder ontfteltenisfe: *Ik dacht by een Chriften vorft gekomen te zyn; maar, naar ik bemerk, vindt ik een Diocletiaan.* Echter joeg de keizer dezen ketterfchen prelaat weg, en ftelde een rechtzinnig man in zyne plaats. Sedert dien tydt hadt Juftinianus eenige moeielykheden over de zaken van de drie Kapittelen, en hy gaf daar omtrent een gefchrift uit: doch in het einde van zyn leven verviel hy tot de fecte der Aphtardoceten. Hy hadt een keizerlyk bevel opgeftelt tegen alle de genen, die van hun gevoelen niet waren, en wilde het zelve laten afkondigen; maar Godt ftuitte dit door eene fchielyke doodt, die hem uit de wereldt rukte op den 13 November van den jare 565, naar het gevoelen van Baronius, of in het jaar 566, volgens het zeggen van Victor en van Johannes, den Vervolger van zyn werk. Hy ftierf in den ouderdom van drie en tachtig jaren, hebbende geregeert negen en dertig jaren, zeven maanden en twintig dagen. Men mag hier niet vergeten te zeggen, dat Juftinianus het burgermeefterfchap vernietigde; dat hy een groot getal van kerken bouwde, en voornamentlyk die van St. Sophia te Conftantinopel, de welke voor een van de wonderen der bouwkunde geacht wierdt, en dat hy eenige fteden herftelde. Procopius heeft eene naauwkeurige befchryving van deze fraaie kerk gemaakt; maar hy vaart met al te grote verbitterdheit uit tegen Juftinianus in zyne geheime hiftorie. Hy is redelyker in zyne andere boeken. *Procopius de bello Perf. Vand. Goth. Evagrius l. IV. Agathias. Nicephorus. Paulus Diaconus & Baronius in Annal.*

JUSTINIANUS de II, of de Jonge, bygenaamt *Rhinotmetus*, of *met de afgefnede neus*, volgde zynen vader Conftantinus den Gebaarden op, in den ouderdom van zeftien jaren, in de maandt van September in het jaar 685. Hy herwon in het begin verfcheide provinciën, die de Saracenen van het Roomfche ryk afgefcheurt, en onrechtvaardiglyk bezeten hadden; en daar na vergunde hy hen de vrede, onder voorwaarde, van eene fchatting, die ze hem alle jaren moeften opbrengen. Maar hy verbrak dit verdrag in het jaar 690 om eene ligte oorzaak, te weten, om dat op de munt, met welke men hem betaalde, zyn afbeeldfel niet geflagen was. Hy hadt wel haaft berouw van zyne onredelyke kregelheit, om dat de Arabieren zyn ganfche leger verfloegen. Hier door wierdt hy hatelyk by het volk, en deze haat nam nog krachtiger toe door de geweldenaryen, de welke hy den paus Sergius, die zyn geloof en zyn gedrag afkeurde, liet aandoen. Zyne wreedheden namen dagelyks toe, waar door het volk zich zo ver verftoutte, zynde aangevoert door den patricius Leontius, van hem de neus af te fnyden, en hem in ballingfchap te zenden naar Cherfonefus in het jaar 694. Deze Leontius wierdt keizer gemaakt, en verjaagt in het jaar 697 door Tiberius Abfimar, die zyne plaats innam. Deze heerfchte omtrent zeven jaren, en na hem wierdt Juftinianus herftelt omtrent het jaar 704, of 705, door den onderftandt van Trebellius, koning der Bulgaren, die zich meefter maakte van Conftantinopel, hebbende langs eene waterleiding een gedeelte van zyne krygsbenden binnen de ftadt laten trekken. Juftinianus liet Leontius die in een kloofter was, het hoofdt afhouwen, als mede aan Abfimar, en zo menigmaal als 'er een drop waters van zyn afgefneden neus viel, liet hy ftrax eenen van de Raadsheeren aan zyne wraakgierigheit opofferen. Hy liet ook den patriarch Callinicus de oogen uitfteken, en vergetende de verplichting, die hy hadt aan de Bulgaren, deedt hy hen den oorlog aan. Wel is waar, dat hy geen reden hadt van zich over deze ondankbaarheit te beroemen, om dat hy groten tegenfpoedt in dezen oorlog ontmoette. Na dit ongeval veinfde hy berouw van zyne misdaden te hebben, en eenige kerkelyke zaken te willen regelen. Tot dien einde verzocht hy in den jare 709 den paus Konftantyn een reis naar Conftantinopel te willen doen, alwaar hy hem ontfing met alle uiterlyke tekenen van achting en ontzag; maar na zyn vertrek liet hy zich op nieuw door zo grote wreedheit vervoeren als te voren; zo dat hy, na tien jaren voor zyne ballingfchap, en zes na zyne te rug komft geregeert te hebben, met zynen zone Tiberius gedood wierdt door Philippicus Bardanes, zynen opvolger. Dit gebeurde in den jare 711. *Paulus Diaconus lib. VI. Theophanes & Cedrenus in Annal. Græc. Anaftafius in Conftantin.*

JUSTINIANUS, neef van den keizer Juftinus den Jongen. Sophia, huisvrouw van den laatftgenoemden, hadt in het jaar 711 Tiberius op den troon gebragt, in hoop van met hem te trouwen; maar dewyl zy bemerkt hadt, dat hy zyne eige huisvrouw tot Augufta liet uitroepen, hadt zy daar van zulk een fpyt, dat zy een zamenzwering fmeedde tegen Tiberius, ten voordeele van Juftinianus, van welken hier gefproken wordt. Tiberius beftrafte hem daar over met genoegzame goedaardigheit, vergaf hem edelmoediglyk zyne misdaadt, en gebruikte hem tegen de Perfianen.

JUSTINIANUS, bisfchop van Valence in Spanje, en een kerkelyk fchryver, leefde in de VI eeuw, en was de broeder van Juftus, bisfchop van Urgel, van Nebridius, en van Elpidius, beide insgelyks prelaten. St. Ifidorus maakt van hem gewag in het 20 hoofdftuk van zyne kerkelyke fchryvers. Hy maakte een werk, het welk vervatte vyf antwoorden op vragen, die zeker man, Rufticus genoemt, hem hadt voorgeftelt.

JUSTINIANUS, of GIUSTINIANUS, (MARCUS ANTONIUS) hertog van Venetië, tot welke waardigheit hy in het jaar 1684 na *Lodewyk Contarenus* wierdt verheven. Onder zyne regering was de republyk, na dat zy met den keizer en met de Polen een verbondt hadt gemaakt, gelukkig tegen de Turken: want binnen 4 jaren nam zy van de zelve S. Maura, Prevefa, Larta, Coron, oud- en nieuw-Navarino, Modon, Napoli di Romania, Zeng, de kleine Dardanellen, Patrafso, Lepanto, Corinthus, Lacedemon, Athène, Caftel Nuovo, nevens andere plaatfen. Hy ftierf in het jaar 1688, en op hem volgde *Francifcus Morofini*, onder wiens opperbevel de meefte der gemelde voordeelen tegen de Ottomannen waren behaalt. *Amelot de la Houff. hift. du Gouvern. de Venife p.* 486, 501. *Zazzara della nobilita d'Italia. Gamurinus de fam. Juftinian.*

JUSTINIANUS, (BERNARDUS) een edele van Mesfina, was een Genuees van afkomft, en wierdt geboren den 21 September des jaars 1573. Hy fcheen van jongs af luft te hebben tot de befchaafde wetenfchappen; daar na wendde hy zich tot de Godgeleerdheit, en wierdt in de zelve Doctor gemaakt. Vervolgens wierdt hy kanunnik te Mesfina, en voorts bisfchop van Anglona. Hy overleedt den 16 November des jaars 1616. Men fchryft hem deze werken toe: *Tractatus fuper Decalogi Præcepta; Acta fynodi Anglonenfis*, enz. *Bibl. Sicula.*

JUSTINIANUS, (DECIUS) een edele van Mesfina, van de orde der Predikheren, maar van afkomft een Genuees, was geboren den 1 January des jaars 1580. Hebbende goede gronden zyner ftudiën gelegt wierdt hy Meefter in de H. Godgeleerdheit. Kort daar na wierdt hy kerkvoogdt van Aleria, op het eilandt Corfika, gemaakt door paus Paulus den V, welke kerk hy wel beftierde. Hy overleedt den 21 November des jaars 1642, en men vindt van hem nagelaten: *Conftitutiones Synodales*; en in 't Italiaanfch: *Prediche diverfe. Biblioth Sicula.*

JUSTINUS, de I van dien naam, keizer van het Ooften, volgde Anaftafius op in het jaar 518, den 9 July. Hy was een man, die van varkenshoeder een krygsman was geworden, en langs alle de trappen van den oorlog eindelyk was geraakt tot een van de eerfte ampten van het keizerryk. De foldaten van de keizerlyke lyfwacht maakten hem keizer tegen zyn dank; hoewel Evagrius hem befchuldigt van zich bedient te hebben van de geldmiddelen van zekeren gefneden, Amantius, om de gunft van het krygsvolk te winnen. Dit is geenzins waarfchynlyk, dewyl hy dezen Amantius liet om het leven brengen, die langen tydt de gunft van zynen meefter misbruikt hadt, en de rechtzinnigen vervolgt, om de Eutychianen te behagen. Juftinus won ook de genegenheit van het volk, doordien hy zyne huisvrouw den naam van *Euphemia* hadt doen aannemen, in plaats van *Lupicina*, dien zy te voren gevoert hadt, en nu varen liet. Hy riep al de bisfchoppen te rug, die in ballingfchap gezonden waren; verdreef de ketters, die men in hunne plaats geftelt hadt, en beval de onderhouding van het concilie van Chalcedonië. Hy fchreef ook een brief aan den paus Hormifdas over zyne verkiezing tot het ryk, en boodt zich zelf aan om te arbeiden aan de vereeniging van de Ooflerfche kerk met die van het Weften. Eenigen tydt daar na liet deze keizer zeer ftrenge bevelen afkondigen tegen de Arianen. Deze gingen voort den byftandt verzoeken van Theodorik, koning der Gotthen, die in het jaar 523 paus Johannes den II noodzaakte een reis naar Conftantinopel te doen, om deze zaken by te leggen. Juftinus ontfing dezen paus met zonderlinge blydfchap; maar de zelve verminderde wel haaft door de tyding, die men hem bragt in het jaar 526, dat de ftadt Antiochië byna t'eenemaal door eene aardbeving verdelgt was; en inderdaadt, de tyding van dit algemene ongeval ging hem zo ter herte, dat hy het keizerlyke gewaadt afleide, om een linnen zak aan te trekken, en verfcheide dagen doorbragt zonder met iemandt te willen fpreken, om door zyne boetvaardigheit de gramfchap van Godt te ftillen. Verfcheide andere fteden in het Ooften wierden insgelyks door een gelyk ongeluk vernielt. Juftinus fchoot grote geldmiddelen op om de zelve te herftellen, en veranderde de namen van Anazarba en van Edesfa, welke fteden hy Juftinopolis liet noemen. Hy was afgefloofd door een hogen ouderdom, en zyne gezondheit was zeer zwak, om welke reden hy Juftinianus, den zoon van zyne zufter, benoemde tot zynen opvolger, en ftierf omtrent vier maanden daar na, te weten op den 1 Augufty in het jaar 527, in den ouderdom van 77 jaren, hebbende geregeert acht jaren, acht maanden en drie en twintig dagen, of negen jaren en twintig dagen. *Marcellinus le Comte Chron. Zonaras T. III. Ann. Evagrius lib. IV.*

JUSTINUS de II, of de Jonge, was de zoon van Dulciffimus, en van Vigilantia, zufter van Juftinianus. Hy volgde den laatftgenoemden op in het jaar 566. Het begin van zyne regering ging genoegzaam naar wenfch; maar hy deedt wel haaft blyken de bedurvendheit van zyne zeden: want hy vernietigde eene wet, die Juftinianus gemaakt hadt tegen de ongeoorloofde huwelyken, en ftelde eene andere in de plaats, door welke hy de ontbinding van de zelve toeftondt. Juftinus hadt een neef, die zynen naam voerde, en zich onthieldt op den oever van den Donauw, om den inval der barbaren in de landen van het keizerryk

zerryk te beletten. Zy hadden beide met gelyk recht naar de keizerlyke kroon gestaan, en waren onder hen overeengekomen, dat die gene, die tot de kroon zou komen, den anderen zou handelen als den eersten persoon van den Staat. De keizer, nayverig en vreesachtig, lokte hem behendiglyk naar Constantinopel, nam hem zyn lyfwacht af, en hem naar Alexandrië hebbende gezonden, liet hy hem des nachts in zyn bedt worgen omtrent het jaar 567. De gedurige klagten, die de arme luiden deden over den onrechtvaardigen handel van de groten, verplichtten hem om daar raadt in te schaffen. Hy stelde een rechter aan, die de misbruiken verbeterde door het straffen van de schuldigen. Deze nam 'er zelfs een gevangen aan de tafel van den keizer. Korten tydt daar na wierdt het keizerryk van alle kanten aangetast door de Avaren, door de Longobarden, en door de Persianen, welke vyanden zich uittermaten ontzaghelyk maakten. Justinus, bericht krygende van deze rampen, wierdt bevangen met eenige overvallen van uitzinnigheit, de welke hem van tydt tot tydt aangrepen. De keizerin Sophia, ziende hem in dezen toestandt, was genoodzaakt de Persianen om vrede te verzoeken, en ondertusschen wierdt Tiberius Cæsar gemaakt, om het gewigt van het ryksbestier te ondersteunen, gedurende de ziekte van Justinus, die stierf in het jaar 577, of 578, na dat hy 12 of 13 jaren geregeert hadt. *Zonaras in Annal. Evagrius l. V. Hist. Paulus Diaconus*, en anderen.

S. JUSTINUS, een Christen philosooph en martelaar in de II eeuw, was geboortig van Sichem, hedendaags genaamt Naplouze. Zyn vader was genaamt Priscus Bacchius, een geboren Griek en een Heiden. Na dat hy zich hadt geoeffent in de Platonische philosophie, wierdt hy tot het Christen geloof bekeert in een zamenspraak, die hy hadt met zeker onbekend gryzaardt. Christen geworden zynde leide hy noch zyn beroep, noch zyn kleedt van philosooph af. Sedert dien tydt deedt hy eer aan den Christen Godsdienst zo door zyne geleerdheit, als door zyn deugdzaam leven, en zyne standvastigheit in het gelove. Daar ontstondt eene vervolging in zynen tydt onder Antoninus, opvolger van Adrianus. Hy maakte eene schriftelyke verantwoording, zynde die gene, die de twede in zyne schriften geplaatst is, in welke hy ontdekt de Christelyke plegtigheden van den Doop en van het H. Nachtmaal, om de dienaren van Christus te verdedigen en te verontschuldigen van de misdaden, die de Heidenen hen te last leiden, van een kindt te doden, van des zelfs vleesch te eeten, en van hunne zielen te besmetten met bloedschande in hunne nacht-vergaderingen. Sedert leverde hy eene nieuwe schriftelyke verantwoording in aan den keizer Marcus Aurelius, in welke hy ophieldt de oprechtigheit en de heiligheit van den Christelyken Godsdienst tegen Crescentius, een Cynisch philosooph, en tegen eenige andere lasteraars, waar door hy de kroon van het martelaarschap verkreeg op den 1 Juny, volgens het Menologium der Grieken, of op den 13 April, volgens het Roomsche Martelaarsboek, in het jaar 166. Eenige schryvers hebben durven beweeren, dat hy de schryver van deze schriftelyke verantwoordingen niet is geweest, gelyk ook niet van de zamenspraak met Tryphon, een geleerden Jode. Behalven deze twee schriftelyke verantwoordingen heeft men nog andere verhandelingen van hem, als onder anderen twee verhandelingen, toegeëigent aan de Heidenen, en eene verhandeling van de eenheit van Godt. Eusebius, S. Hieronymus en Photius spreken van zekere verklaringen tegen de ketteren, die verloren zyn geraakt. De laatstgenoemde maakt gewag van eenige andere verhandelingen tegen Marcion en tegen Aristoteles, en van een werk, genoemt *de Psalmist*. Daar zyn nog verscheide andere werken, die den naam van St. Justinus voeren; maar die zyn van hem niet, en gemaakt of door andere oude schryvers, of door schryvers, die veel jonger zyn. Van het eerste soort zyn de zendbrief aan *Diognetus* tegen de afgodery, en over de levenswyze van de Christenen; en de zedekundige zendbrief aan *Zena* en aan *Serenus*; van het twede soort zyn de vraagstukken aan Antiochus, de vragen en antwoorden aan de rechtzinnigen, en de uitlegging des Geloofs. De werken, die den naam van St. Justinus voeren, zyn alle byeen gedrukt in de Grieksche taal door Robertus Stephanus in het jaar 1551, en in het jaar 1571, uitgezondert de twede verhandeling tot de Heidenen, en den zendbrief aan Diognetus, de welke afzonderlyk gedrukt zyn door Henricus Stephanus in de jaren 1592 en 1595, Sylburgius gaf daar van in het jaar 1593 een nieuwe Grieksche en Latynsche druk uit, en Morel heeft dezen druk gevolgt in den druk van Parys in de jaren 1615 en 1656, waar van de Latynsche vertaling van Langius is. Frederik Sylburgius, Joachim Perion, Jakob van Billi en Johannes Langius hebben aanmerkingen gemaakt op de werken van St. Justinus. De Parysche druk van het jaar 1656 wordt voor den besten gehouden. Zie hier het oordeel, het welk Photius velt over de werken van Justinus. Deze schryver, zegt hy, was volkomen bedreven in de Christelyke philosophie, en nog vry meer in de Heidensche. Hy bezat eene volstrekte geleerdheit, eene grondige kennis van de historie; maar hy hadt geen de minste zorg om de natuurlyke schoonheit van de philosophie op te helderen door de kunstregelen van de welsprekendheit. Hierom is het, dat zyne redeneringen, hoewel zeer geleerd, de aangenaamheit niet hebben van eene welsprekende redenvoering. Dit blykt in alle zyne werken, de welke uittermaten vol aanhalingen en plaatsen zyn, zo van de H. Schrift, als van ongewyde schryvers, zonder grote geschiktheit, en zonder eenig optooisel. Hy hadt by eene volkome kennisse van de Heidensche philosophie gevoegt eene wonderbare doorgronding van de H. Schrift en van de Prophetiën, en eene naauwkeurige kennis van den Christelyken Godsdienst, zo dat 'er byna geen een onder de oude schryvers gevonden wordt, die met meerder naauwkeurigheit dan hy gesproken heeft van alle de geheimenissen. *S. Irenaeus lib. IV. adv. Haer. cap. 13. & lib. V. cap. 3. Eusebius in Hist. & Chron. S. Hieronymus cap. 23. Cat. Photius Bibl. Cod. 23 & 25. Sixtus Senensis. Baronius. Bellarminus*, en andere. *M. Du Pin Biblioth. des auteurs Eccl. de III premiers Siecles.*

JUSTINUS. Daar zyn nog eenige andere martelaren van dien naam geweest. Een van de zonen van de H. Symphorosa, die het martelaarschap onderging in het jaar 1.0, wierdt aldus genoemt. Zie de *Acta sincera van Th. Ruinart.*

JUSTINUS, een historieschryver, leefde, volgens het waarschynlykste gevoelen, ten tyde van Antoninus den Godvruchtigen in de II eeuw. Hy heeft de Historie van *Trogus Pompejus* verkort; het welk de reden is, dat men hem beschuldigt van het gansche werk te hebben doen verloren gaan door dit kort begrip. Daar waren vier en veertig boeken, welk getal Justinus gehouden heeft. Zyn styl van schryven is geoordeelt de goede eeuwen waardig te wezen wegens den styl, waar uit zyne zuiverheit bewezen wordt. *Vossius de Hist. Lat. l. I. c. 32. La Mothe le Vayer au jugem. des Hist. &c.*

JUSTITIUM was te Rome, als men over de doodt van een voornaam en welverdiend man openlyk rouw droeg, zo dat alle gerichten, en zelfs alle winkels rondom de markt toegesloten waren. *Kirchmannus de Fun. Rom.* 4, 11. *Gutherius de Jure man.* 3, 29. *Pitiscus*

JUSTUS, een Jood, volgde St. Simeon op in het bestier van de kerk van Jeruzalem. Daar is aangemerkt in de Jaarboeken van Alexandrië, dat deze Justus en Jozeph Barsabas de zelve was, die, bygenaamt de Rechtvaardige, wierdt voorgestelt door den H. Matthias, om de plaats van Judas onder de Apostelen te vervullen, maar Hegesyppus en Eusebius bepalen, tot Simeon toe, de doodt van die genen, die den Zaligmaker hadden kunnen zien of horen spreken. *M. Du Pin Bibl. des auteurs Eccles. III. de premiers Siecles.*

S. JUSTUS, martelaar in Beauvoisis, of JUSTINUS, in het aartsbisdom van Parys; want hoewel men twee verscheide heiligen telt, hunne historie is de zelve. Men verhaalt van den eenen en van den anderen, dat hy van Auxerre was; dat hy in den ouderdom van negen jaren zyn vader beweegde om naar Amiens te gaan, en een broeder, dien hy daar hadt, te verlossen; dat hy te Amiens gekomen zynde, den gevangen erkende, zonder hem ooit te voren gezien te hebben; dat zy, na hem te hebben verlost, zich alle drie op weg begaven om naar Auxerre weder te keren; dat het kindt onderweeg achtergebleven zynde, door de ruiters wierdt gedood, en zyn hoofdt wedergebragt naar Auxerre ten tyde van St. Amator, bisschop van deze stadt, dat is te zeggen in het begin van de zevende eeuw. Alle deze omstandigheden passen op Justus en Justinus; maar men zegt, dat Justus gemartelt wierdt in Beauvoisis, ter plaatse, daar hedendaags eene kollegiale kerk van zynen naam staat, toebehorende aan de kanunniken van de Premonstreit orde sedert het jaar 1147, in welke Eudo de II van dien naam, bisschop van Beauvais, de Reguliere kanunniken van St. Norbertus heeft gebragt. Ten opzichte van Justinus, zegt men, dat hy gemartelt is in Parys naby de Louvre, alwaar hy begraven wierdt, en daar eene kerk van zynen naam gebouwt is. Zie het leven van St. Justus beschreven door *Beda*, of onder zynen naam uitgegeven. *Le Nain de Tillemont Memoire pour servir à l'Hist. Eccl. Tom. IV. Baillet op den* 18 *Octob er*, op welken dag het feest van St. Justus geviert wordt.

JUSTUS, een Godvrezend man van de stadt Corinthe, wiens huis naast aan de Joodsche Synagoge van deze stadt stondt, in het welke de Apostel Paulus zich eenigen tydt onthieldt. *Handel.* XVIII. 7.

JUSTUS, bisschop van Alexandrië, was de opvolger van Primus omtrent den jare 120, en bestierde deze kerk gedurende den tydt van elf jaren.

JUSTUS, bisschop van Jeruzalem, die de opvolger van Simon is geweest in het jaar 113.

JUSTUS, bisschop van Jeruzalem, die Seneca is opgevolgt. *Eusebius & Baronius in Annal. Eccles.*

JUSTUS, aartsbisschop van Lyon, was gesproten uit een adelyk geslacht van een provincie van de Gaulen, de welke hedendaags Vivarais genoemt wordt, gelegen naar de Zuidzyde van het Lyonnees. Zyne ouders, die te Tournon woonden, bestelden hem onder de bestiering van St. Paschasius, aartsbisschop van Vienne, in 't Dauphiné, onder welken hy zulke grote voortgangen maakte in de wetenschappen en in de Godsdienstigheit, dat Claudius, de opvolger van dezen prelaat, hem aartspriester van zyne kerk maakte. Naderhandt wierdt hy verkozen tot aartsbisschop van Lyon, en in deze hoedanigheit woonde hy de kerkvergadering van Valence by, gehouden in den jare 374, en die van Aquileja in het jaar 381, tot de welke hy afgevaardigt was door de andere prelaten van de Gaulen, om te bestryden de dwalingen van Palladius en van Secundianus, Ariaansche bisschoppen, ondersteunt door het vertrouwen van de keizerinne Justina, gemalin van Valentinianus den I. Zynde in zyn aartsbisdom te rug gekomen, ging hy voort met zyne geleerdheit en yver op dusdanige wyze te doen uitmunten, dat hy de verwondering en achting van al de wereldt naar zich trok. Maar een onverwacht toeval deedt hem een besluit nemen om het overige van zyne dagen in eenzaamheit door te brengen. Zeker inwoonder van Lyon, tot krankzinnigheit vervallen zynde, sloeg en kwetste alle de genen, die hy op de straten ontmoette. Kort daar na kwam hy weder

der by zyne zinnen, en alzo men hem wilde vatten, hadt hy de behendigheit van te vluchten in de kathedrale kerk. Een heer van de regering kwam hem opeiſchen van den aartsbiſſchop, om hem in de gevangenis op te ſluiten, tot dat het gemene volk geſtilt zou wezen, met beloite van hem alsdan dezen man weder over te leveren. St. Juſtus dezen heer ter goeder trouwe gelovende, ſtondt hem toe dezen ongelukkigen weg te voeren, onder beding van hem weder in zyne vrye ſchuilplaats te brengen: maar zo dra hy den voet buiten de kerk hadt gezet, ſcheurde hem het graauw uit de handen van dien heer, en bragt hem op eene zeer wrede wyze om het leven. Dit ongeval was zo gevoelyk aan S. Juſtus, dat hy, zonder de ſtads overigheit te beſchuldigen, en het volk te veroordeelen, zich zelf onwaardig achtte de biſſchoppelyke waardigheit, en beſloot te vertrekken. Hy begaf zich naar Marſeille, alwaar hy te ſcheep ging om naar Egypten over te varen. Aldaar aan landt gekomen zynde trok hy naar de wildernis, en liet zich aannemen onder het getal der kluizenaren, zonder zyn naam, noch hoedanigheit bekend te maken. Maar hy wierdt daar erkent door een Lyonneeſch pelgrim, het welk echter hem niet belette zyne levenswyze aan te houden in de oeffeningen van een gemeen kloosterling, tot zyn ſterfdag toe, die voorviel op den 2 September omtrent het einde van de IV eeuw. De inwoonders van Lyon, hebbende bericht van zyne doodt gekregen, zonden uitdrukkelyk eenige van hunne medeburgers naar Egypten, om zyn ligchaam van daar te halen, het welk zy ter aarde beſtelden in de kerk, ingewyd op den naam van de zeven H. broeders der Machabeën, aan welke men ſedert dien tydt den naam van St. Juſtus heeft gegeven.

Men moet hier aanmerken, dat de heeren van *Tournon*, welker ſtamhuis hedendaags vermengt is met dat van *Vantadour*, altydt beweert hebben geſproten te zyn uit het geſlacht van St. Juſtus. Inderdaadt hunne eerſtgeborenen voerden alle den naam van *Juſtus*, en waren oorſpronkelyke ſtichters van de kerk van St. Juſtus te Lyon; het welk de reden was, dat, na dat de onluſten in Vrankryk, in het jaar 1562, waren geſtilt, de heer van Tournon geldt opſchoot om de zelve te herbouwen, en daar den eerſten ſteen van leide. Daar is in het kaſteel van Tournon een vertrek, genaamt van St Juſtus, in het welke men gelooft, dat deze Heilige geboren is. De kardinaal van Tournon ſtichtte in deze ſtadt een collegie, aan het welke hy den naam van St. Juſtus gaf. Eindelyk de eerſtgeboren van dit zelve ſtamhuis hebben rang en zitting van eerſte kanunniken van de kerk van St. Juſtus te Lyon. *Surius. Le P. le Comte Annales Eccleſiaſtiques.*

JUSTUS, aartsbiſſchop van Toledo, in Spanje, leefde in de VII eeuw, in het jaar 613. Hy volgde Helfidius op, verſcheen op de vierde kerkvergadering van Toledo, en verkreeg een heerlyken naam zo door zyne geleerdheit, als Godsdienſtigheit. Hy maakte eene korte verhandeling op de wyze van een zendbrief, van welke St. Ildefonſus gewag maakt in het 8 hoofdſtuk van de kerkelyke ſchryvers.

JUSTUS, biſſchop van Urgel in Catalonië, leefde in de VI eeuw, en was tegenwoordig op de twede kerkvergadering van Toledo in het jaar 527. Hy was de broeder van Juſtinianus, biſſchop van Valence, en zonderling vriendt van alle de beroemde mannen van zynen tydt, de welke hem in verſcheide voorvallen blyken gaven van hunne achting, die zy hadden voor zyne verdienſten. Hy wierdt ook als het Orakel van zyne eeuw om raadt gevraagt. Hy ſchreef verſcheide verhandelingen, van welke alleenlyk een korte verklaring of uitlegging van het Hoogliedt is overgebleven, in het licht gegeven door Menraad Molher, en gedrukt te Hagenau in het jaar 1529, te Baſel in het jaar 1551, en zelfs is dit werk naderhandt geplaatſt in de Boekzaal der Vaderen. Deze geleerde prelaat ſtierf op den 28 May omtrent het jaar 540. Sixtus Senenſis vergiſt zich als hy zegt, dat Juſtus van Urgel geleeft heeft in de V eeuw. *S. Iſidorus de ſcript. cap. 21. Mariana lib. V. cap. 7. de Reb. Hiſp Miræus. Bellarminus.*

JUSTUS, abt van Ciſteaux, heeft geleeft in de XIV eeuw, omtrent het jaar 1301. Men heeft eene korte redenvoering van zyn maakſel, die hy deedt in een vergadering van abten. Johannes le Picart liet de zelve drukken te Parys, en men heeft ze daar na geplaatſt in de Boekzaal der Vaderen.

JUSTUS, of St. JOOST, een monnikenklooſter van de orde van St. Hieronymus, gelegen in Eſtremadura, in Spanje, acht of negen mylen van Placentia. De afgezonderdheit van keizer Karel den V heeft deze plaats aanmerkelyk gemaakt. Deze vorſt, na dat hy afſtandt hadt gedaan van alle zyne ſtaten, ſloot zich daar in op, en hebbende daar omtrent twee jaren geleeft, ſtierf hy 'er in het jaar 1558, in den ouderdom van 58 jaren. *Mary Dict.*

JUSTUS JONAS. Zie JONAS.

JUSTUS LIPSIUS. Zie LIPSIUS.

JUSTUS (Paschasius) is de naam van een geneesheer in Vlaanderen, die leefde in het jaar 1540. Hy ſchreef twee boeken over de kansſpelen, of tot genezing van de happigheit om geldt te winnen met diergelyke ſpelen. *König Biblioth. vet. & nov.*

JUSTUS *van Tiberias* was een Jood, de zoon van Piſtus, wierdt dus naar zyn vaderlandt genoemd, en leefde in de eerſte eeuwe. Hy was by de Joden in groot aanzien, maar een vyandt van *Jozephus*, waar over de zelve in zyne ſchriften zelf klaagt. Hy heeft een Chronyk van de koningen van Juda geſchreven, en een verhaal van den Joodſchen oorlog, waar van Jozephus het beſte getuigenis niet geeft. *Euſebius hiſt. l. II. c. 9. Hieronymus catal. Photius. Suidas. Cave.*

JUTERBOK, een ſlot, ſtadt en ampt aan de rivier Ada, omtrent Baruth en Dame, aan de grenzen van het keurvorſtendom van Saxen en de Middelmark Brandenburg. Zy behoren tot het vorſtendom Querfurt, en dus aan de hertogen van Saxen-Weiſſenfels. Voortyds heeft Juterbok aan het aartsſticht van Maagdenburg behoort, en men zegt, dat de aartsbiſſchop Wichman het landt Juterbok overwonnen, en onder het aartsſticht gebragt heeft. Als het tot het aartsſticht behoorde, maakte Juterbok met Dame, Luckewalde en Zinna den Juterbokſchen kreits uit. Tegenwoordig vindt men nog de twee laatſte plaatſen by Maagdenburg, wordende de kreits de Luckewalder kreits genaamt, dewyl Juterbok en Dame, nevens Querfurt, door de vrede van Praag aan den keurvorſt van Saxen zyn overgelaten. In het jaar 1611 is aldaar eene byeenkomſt wegens de Gulikſche zaak gehouden. In het jaar 1644, den 23 November, is by deze ſtadt een ſlag tuſſchen de keizerlyken en Zweden voorgevallen, welken de eerſten verloren, en daar nevens vele officieren de generaal majoor Enckefort gevangen wierdt genomen. *Zeileri Topogr. Saxon. ſup. p.* 100.

JUTLANDT, een halfeilandt, het welk een der voornaamſte delen van het koninkryk van Denemarken en van het oude Cherſoneſus Cimbrica uitmaakt. Het zelve heeft den naam van de Jutten, inwoonders van dit landt, die men voor een volk met de Gotthen houdt. Dit eilandt wordt van de Ooſt-en Noord-zee omringt, en paalt onder aan het hertogdom Sleeswyk, zynde voortyds maar een gedeelte daar van geweeſt, en Zuid-Jutlandt genoemt. (Zie Sleeswyk.) Noord-Jutlandt wordt in vier diſtricten verdeelt, namentlyk in *Ripen*, *Arhuſen*, *Wiborg* en *Alborg*, en ieder afzonderlyk diſtrict heeft zeker rechtsgebiedt. Die gene, welke aan de zeekuſten wonen, hebben kleine huizen, dewyl de windt dikwils zeer veel zandt daar over heen waait. In den dertigjarigen oorlog veroverden de keizerlyken dit halfeilandt. Naderhandt maakte zich de koning Karel Guſtaaf van Zweden meeſter van het zelve, en ging van daar over 't ys naar het naby gelegen eilandt Funen, doch hy gaf het naderhandt wederom. *Zeileri deſcr. Daniæ. Hermannidæ deſcr. Daniæ. Puſendorff de reb. Caroli Guſtavi.*

JUTLANDT (Zuid-) is het eigentlyke hertogdom Sleeswyk. Zie Sleeswyk. Maar zekere landſtreek van het ampt Ripen, waar by naderhandt nog eenige harden uit het Hadersslebiſche ampt gevoegt zyn, worden mede aldus genoemt. Zie Ripen en Hadersleben.

JUTPHAAS. Zie RYNESTEIN, en RYNHUIZEN.

JUTURNA, eene godin, of nymphe, aan de welke de Roomſche dochters en vrouwen eene zonderlinge eerbiedigheit bewezen, om dat zy geloofden grotelyks van de zelve geholpen te worden, volgens de oorſpronkelyke beduidenis van haren naam *Juturna*, voortkomende van het Latynſche woordt *Juvare*, het welk *helpen* betekent. De byſtandt, dien de jonge vryſters van haar verhoopten, was een ſpoedig en gelukkig huwelyk, en de hulp, die de getrouwde vrouwen geloofden van deze godheit te krygen, was eene gelukkige verloſſing. Men geloofde te Rome, dat Juturna eene dochter van eene ſeldzame ſchoonheit was geweeſt; dat Jupiter haar bemint hadt, en haar wederliefde hadt doen betonen, en dat hy tot vergelding haar met de onſterffelykheit begunſtigt hadt, en in eene fontein herſchept. Deze fontein was in Latium, naby Rome, en der zelven water wierdt gebruikt tot alle de ſlagtoffers, voornamentlyk tot die van de godinne Veſta, tot welke het verboden was eenig ander water dan van deze fontein te gebruiken, het welk om deze reden gemeenlyk *Aqua virginea*, of *maagdenwater* genoemt wierdt. Deze fontein was een overblyfſel van de kleine rivier Numicius, die door Latium vloeide, en uitgedroogt was; gelyk ook deze fontein in vervolg van tydt is uitgedroogt. De rechte waarheit is, gelyk eenige ſchryvers gevoelen, dat Juturna de dochter was van Daunus, en de zuſter van Turnus, koning der Rutulen; dat de Latynſche koning op haar verlieft wierdt; dat zy zich overgaf aan zyne liefde, en dat hare lelykheit zynde ontdekt geworden, zy zich zelf uit wanhoop in den vloedt Numicius ſtortte. Virgilius ſpreekt van haar in zyne *Æneïs*, en zegt, dat Jupiter haar herſchepte in een godin van de rivier Numicius. *Virgilius Æneid. XII. Ovidius Faſt. III. Feſtus.*

JUVENALIA was een zeker feeſt te Rome, 't welk wierdt geviert als een jongman voor de eerſte maal zyn baardt liet ſcheren. Het zelve wierdt meeſt in de huizen en tuinen gehouden, maar de keizer Nero beſtelde, dat het ook opentlyk in de tempelen zou geviert worden. *Hadr. Junius de coma c. 2. Wowerus ad Petron. c. 29. Pitiſcus l.* 1003.

JUVENALIS, (Decius Junius) een Latynſch dichter, was geboortig van Aquino, eene ſtadt van Italië, hoewel zommige ſchryvers, als Petrus Pithæus, van gevoelen zyn geweeſt, dat hy in de Gaulen geboren was. Hy heeft geleeſt in de eerſte eeuw. Men heeft ook gelooft, dat zyn leven, dat aan het hoofdt van zyne hekeldichten ſtaat, een werk van Suetonius is; maar dit is al zo onzeker, als dat men zegt, dat hy een zoon van een vrygelaten ſlaaf is geweeſt, of ten minſte, dat hy door een vrygelaten wierdt opgevoed: want deze drie namen van *Decius Junius Juvenalis* doen zien, dat zyne geboorte genoegzaam doorluchtig moeſt zyn, dewyl het aan andere verboden was zo vele namen te hebben. Wat hier van zy, Juvenalis kwam te Rome, nog jong zynde, en beſteedde daar de helft van zyn leven in het maken van opgepronkte redenvoeringen,

en daar na, dewyl hy gelukkig was geweest in het maken van eenige vaarzen tegen Paris, een tooneelspeelder van Nero, maakte hy hekeldichten, van welke men 'er nog zestien heeft, waar door hy in achting kwam. Maar hy maakte zich op het laatst zo weinig behagelyk, dat men hem wegjoeg, onder voorwendsel van hem eene aanzienlyke bediening in het leger te geven; maar hy wierdt naar Pentapolis gezonden, op de grenzen van Egypten en van Lybië. Men gelooft, dat hy geleeft heeft tot het twaalfde jaar van de regering van den keizer Adrianus. *Justus Lipsius Epist. Quaest. lib. IV. ep. 20. Scaliger Poët. lib. VI. cap. 6. Lilius Giraldus in Dial. Poët. Vossius de Poët. Lat.*

JUVENALIS (GUIDO) liet in het jaar 1522 drie boeken drukken wegens de hervorming der monniken. De schryver van de schriftelyke verantwoording voor de Latynsche dichters in *Gisan. pag.* 507 plaatst Guido Juvenalis onder die genen, die de kunst van verklaringen te maken tot volmaaktheit hebben gebragt, en die de zekerste gissingen hebben bygebragt tot uitlegging van de duisterste plaatsen van de oude schryvers. *Konig Bibl. vet. & nov.*

JUVENCUS, een priester en dichter van een zeer doorluchtig geslacht van Spanje, leefde in de vierde eeuw. Hy bragt de Euangelische historie in heldenvaarzen, en maakte daar van vier boeken, die gevonden wórden in de Boekzaal der Vaderen en elders. De voorreden van dit werk begint met deze woorden:

Immortale nihil mundi compage tenetur, &c.

Dat is te zeggen: „ De gansche aardkloot vervat niets, „ het welk onsterffelyk is". En het gedicht begint in dezer voegen:

Rex fuit Herodes Judaea in gente cruentus,
Sub quo Servator, &c.

Dat is te zeggen: „ Herodes was een wrede koning van het „ Joodsche volk, onder welken de Heilandt, enz".

Men schryft hem nog andere stukken toe, en St. Hieronymus in zyne verklaringen over het Euangelie van *Mattheus* haalt dit gedicht aan, het welk door hem gemaakt is op de drie koningen, die den Zone Gods kwamen aanbidden te Bethlehem:

Aurum, Thus, Myrrham, Regique, Hominique, Deoque
Dona ferunt.

Dat is te zeggen: „ Zy brengen tot geschenk aan een ko- „ ning, aan een mensch, en aan een Godt goudt, wierook „ en myrrhe.

Maar men mag hier niet vergeten te zeggen, dat eenige schryvers aan dezen dichter geven de namen van *G. Aquilinus Vestius Juvencus*, en dat men verzekert, dat 'er in een oud handschrift van het klooster van Montier Ramei in Champagne deze tytel gevonden wordt: *Gai Vecti Aquilini Juvenci Presbyteri Evangeliorum libri IV.* Zie *S. Hieronymus in Chron. Olymp.* 277. *A. C.* 329. *epist. ad Mag. & in comment. in Matth. Honor. August. lib. I. cap.* 85. *Baronius A. C.* 338. *n.* 48. *Bellarminus de script. Eccles.*

JUVENTA, eene godin, aan welke de ouden het opzicht gaven over de jeugdt. Servius Tullius liet het beeldt van deze godheit plaatsen in het Kapitool, en de Romeinsche historieschryvers zeggen, dat wanneer Tarquinius de Oude daar een tempel wilde toewyden aan Jupyn van het Kapitool, en om deze reden die van de andere goden liet onder den voet halen, de godt Termus en de godin Juventa door zekere tekenen te kennen gaven, dat zy de plaats, daar zy geëert wierden, niet wilden verlaten. M. Livius, burgermeester, wydde haar een tweden tempel toe op dien dag, als hy de overwinning over Hasdrubal behaalde, na dat hy reets voor hem een anderen hadt laten bouwen, wanneer hy tuchtmeester was. *Titus Livius lib. XXXVI.*

JUVENTIUS, gouverneur van Rome onder Valentinianus den Ouden. Anderen noemen hem *Viventius. Jac. Gothofredi Prosopographia Cod. Theodosian.*

JUVENTIUS, een blyspeldichter. Men weet niet zeker in wat tydt hy geleeft heeft. Hy wordt aangehaalt by *Varro l. V. & VI. de L. L.* en by *Aulus Gellius l. XVIII. c.* 12.

JUVENTIUS, of *Juvencus Martialis*, aangehaalt by Sidonius Apollinaris, schryvende aan Burgondio. Men zegt, dat hy het leven van *Julius Caesar* heeft beschreven. Het is zeker, dat de geleerden van gevoelen zyn, dat Sidonius misschien heeft willen spreken van *Gargalius Martialis*, aangehaalt by Vopiscus in het leven van *Probus*, en by Lampridius in het leven van *Alexander*, als schryver van de levens van de *Caesars. Sidonius Apollinaris l. IX. Epist.* 14.

JUWINGA, JUVINGA, of JONGEMA, (Iwo, of Juwo) elfde potestaat van Vrieslandt, was een man, in den krygshandel welgeoeffend. Hertog Albrecht van Beyeren, graaf van Hollandt en Zeelandt, de handen wat ruim, en besloten hebbende, de Vriezen, die de Hollanders zo menige nederlaag en zo groot verlies hadden toegebragt, eens voor goed aan te tasten, stak omtrent den jare 1396 met een leger van honderd en tachtig duizend koppen over het Vlie, en ontscheepte eindelyk zyn volk, na dat hem zulks eenige dagen door de Vriezen belet was. Juwinga zou hem evenwel genoeg te doen hebben gegeven, hadt hy zyn eigen overleg mogen volgen. De Hollanders waren te sterk, en de Vriezen in geen staat om zo eene menigte in het vlakke veldt tegen te gaan: dies oordeelde hy, dat het best was de vestingen van genoegzame manschap te voorzien, en de wegen hier en daar met eenig krygsvolk te bezetten. Dit bezetten van de wegen, zeide hy, zou den vyandt in een landt, dat overal met sloten en kreken doorsneden was, wonderlyk belemmeren; en met de vestingen een voor een te belegeren zou hy een goed getal van zyn leger verspillen. Doch de Vriezen, op de Hollanders zeer verhit, wilden naar dien voorzichtigen raadt niet luisteren, en liever met de zelve in het open veldt handgemeen worden. Het gevecht wierdt dan begonnen; maar de Vriezen kregen 'er de nederlaag in, en hun dappere aanvoerder Juwo Juwinga sneuvelde mede, nevens velen van den adel. Dit geschiedde op den dag van S. Jans onthoofding in den jare 1396, of, volgens anderen, 1397. Het getal der gesneuvelde Vriezen wordt door eenigen op 500, door anderen op 600, maar door de meesten op 1200 begroot. Mattheus Vossius zegt, dat 'er tusschen de 2200 en 2400 man van de zyde der Vriezen in dezen slag zyn gebleven; maar hy bekent te gelyk, dat de zelve van weerzyden zeer bloedig, en lang twyffelachtig was. Voorts getuigt hy van Juwinga, dat hy, ziende, dat de uitkomst van den slag voor de zynen ongelukkig zou zyn, de schande der nederlage niet wilde overleven, en daarom zo lang ridderlyk vocht, tot dat hy sneuvelde. *Winsemius en Schotanus Kron. van Vriesl. Vossius Jaarboeken van Holl. p.* 500.

JUWKKEMA, of eigentlyk JUKKEMA, (EPO VAN) *van Sexbierum*, ook wel in de geschiedenissen van Vrieslandt genaamt *Epo Jakobs Jukkema*, ook wel zonder den vaderlyken naam. Het geslacht van Jukkema heeft zynen bynaam van *Sexbierum* naar een Vriesch dorp in de grietenye van Barradeel, waar in des zelfs stamplaats, *Groot-Jukkema* genaamt, gelegen is, om het zelve te onderscheiden van nog twee andere byzondere Vriesche geslachten van dien name, maar beide uitgestorven, zynde echter alle drie in hun wapen onderscheiden. Deze Epo is uit het collegie der Ed Mog. Heeren Gedeputeerde Staten van Vrieslandt als medelidt gecommitteert volgens commissie van den 13 July des jaars 1592, om de Soltkamp te versterken. Daar na wierdt hy nevens den heere Georg, vryheer van Zwartsenberg, in den jare 1593 uit het zelve collegie gecommitteert om Bellingwolderziel te versterken, waar over graaf Willem den 19 May aan hen schryft, en in het zelve jaar met den heere Albert Boner om de Bourtange te verbeteren en sterker te maken. Terwyl Epo van Jukkema in den jare 1594 bezig was met zyn stamhuis te Sexbierum door omtrent 20 of 30 menschen, die hy dagelyksch met kost en loon moest verzorgen, te vernieuwen, wordt hy, als een persoon van aanzien, bekwaamheit en grote naarstigheit, van Hun Ed. Mog. door twee brieven van den 24 en 30 May vriendelyk verzocht, met te rug stellinge van zyne byzondere zaken, om de onvolmaakt geblevene werken in de schansen Bellingwolde en de Bourtange ten spoedigste te volmaken, waar op hy, volgens instructie van den 1 Juny des jaars 1594, de voorzeide werken aldaar voltooit heeft. Hy was burgermeester te Franeker, alwaar hy 't stadhuis met den heere Gommenich gebouwt heeft; en na dat hy wegens de provincie van Vrieslandt de buiten- en binnenlandsche hoge ampten bekleed hadt, is hy in den jare 1619 te Franeker overleden, en aldaar in het koor van de grote kerk begraven. Zyn grafschrift, door zyn schoonzoon *Andreas van Roorda*, rentmeester der domeinen in Vrieslandt, opgestelt, luidt aldus:

Moriendo vivimus.

Conditus heic EPO JUKKEMA *sum, cum* LOLLIA, *eodem*
Viximus ante toro, claudimur in tumulo;
Claudimur, imo soluti & cum Christo sumus. Ipse
Interitus nobis laetior introïtus.
Mortua mors, lethum deletum est commorientis.
Vivimus in Christo: mortua Turba vale.

Het zelve is door zyn achterkleinzoon Mr. *Jakob van Jukkema*, enz. in 't Nederduitsch aldus nagevolgt:

Door sterven leven wy.

EPO VAN JUKKEMA *en* LOLK VAN FEDDINGA.
Wy waren echtgenoots, nu zyn we in 't graf gesloten;
Gesloten? Neen, ons' ziel ontsloten, die is na
Om hoog gesnelt om steeds te syn by d'Heilgenooten.
Dus is onze uytgang hier een blyder ingang daar;
In Christus leven wy: vaar wel gy dode schaar.

Winsemius en Schotanus Kronyken van Vrieslandt. enz.

JUXON (WILHELM) was geboren te Chichester in het graafschap van Sussex. Hy studeerde in het collegie van St. Jan te Oxford, alwaar hy zyne openbrieven van baccalaureus en daar na van leeraar in de rechten nam, en wierdt president van het collegie. De koning van Engelandt Karel de I maakte hem eerst bisschop van Hereford, en naderhandt van Londen. Eindelyk wierdt hy verheven tot Lord schatbewaarder, welke bediening hy met lof bekleedde. De koning verkoos hem om hem by te staan

wanneer hy onthoofd wierdt, en om hem het H. Nachtmaal toe te dienen. In het jaar 1660 verhief hem koning Karel de II tot aartsbisschop van Kantelberg. Hy stierf in het jaar 1663, en wierdt ter aarde besteld met grote statie in het collegie van St. Jan van Oxford, aan het welke hy zeer milde geschenken gedaan hadt. Hy was in het algemeen geacht om zyne goedaardigheit, geleerdheit en Godsdienstigheit.

JUZZIF, of JOSEPH, een eerwaardig man om zynen hogen ouderdom en zyne voorzichtigheit, was een geboren Moor van Spanje, die tot koning van dit landschap gemaakt wierdt met toestemming van den gehelen Raadt in het jaar 787, volgens de gemene tydrekening. Hy bevlytigde met yver de verlichting der Christenen, en deedt in het boek der schattingen doorhalen de namen van die genen, welker vaders, of nabestaanden gesneuvelt waren in de oorlogen, die hy met de Arabieren hadt gevoert; de welke niet konden dulden, dat de kroon van Spanje bleef onder de landen van de Moren. *De Marca Hist. de Bearn lib. II. cap.* 4.

GROOT ALGEMEEN
WOORDEN-BOEK.
K.

Is eer een Griekfche dan een Latynfche letter, doordien zich de Romeinen van de zelve alleen in het woordt van *Kalendæ*, en eenige weinige andere, uit de Griekfche tale afkomende, bedienden, en zelfs wel een C in des zelfs plaats stelden. Om die reden zegt Priscianus, dat de K in de Latynfche tale overtollig en van geen nut is. Ondertusfchen is de zelve zomtyds van ouds in plaats van de C gebruikt, als blykt uit de volgende vaarzen van Terentianus Maurus:

K similiter otiosa est cæteris sermonibus,
Tumque in usu est, cum Kalendas *annotamus, aut* Kaput:
Sæpe Kæsones *notabant hàc vetusti literà.*

Het is nog zo lang niet geleden, dat men zich van deze letter bediende in het woordt *Karolus.* De zelve wordt in de Noordfche talen, als mede in de Nederlandfche, veel gebruikt. Zie hier na op het woordt LETTER. Justus Lipsius tekent aan, dat men de Godverzakers, de lasteraars en de kwaadsprekers wel eer met een K voor het voorhoofdt brandmerkte.

KAAP of *het* HOOFDT DE GOEDE HOOP, by de Spanjaarden *Cabo de buena sperança*, en in het Latyn *Caput* of *Promontorium bonæ spei*, is de Zuidelykste en uiterste uithoek van het Zuider deel van Afrika, en wierdt het eerst ontdekt, omtrent den jare 1493, door eenen *Barth. Diaz*, een Portugees, die uit de Nieuwe Wereldt daar aanlandde, en van daar weder te rug naar Portugal zeilde. Vier jaren daar na, te weten in den jare 1497, wierdt het zelve door Vasco de Gama, mede een Portugees, met vier schepen naar Oost-Indië gaande, het eerst te boven of omgezeilt: doch niet zonder grote moeite en veel zwarigheit, door de gedurige stormwinden, die zy daar ontmoetten. De Hollanders hebben voor het midden van de XVI eeuwe geen volkplanting of vasten voet aan de Kaap de Goede Hoop gehad, en waren tot dien tydt toe alleen gewoon in hunne tochten naar Indië daar aan te lopen om eenige ververfchingen van de Hottentotten te ruilen, en 'er voor de volgende schepen eenig berecht te laten; maar omtrent den gemelden tydt daar eenig volk aan landt gelaten hebbende, om vee tot hunne reizen van de inlanders in te ruilen, hadt zekere Johan van Rietbeek daar omtrent den jare 1654, met hulpe van anderen, eene sterkte begonnen aan te leggen, welke naderhandt verplaatst, en in eene sterke vesting is veranderd; gelyk ook sedert de Kaap de Goede Hoop door Hollandfche volkplantingen is bevolkt geworden. *Oost- en West-Indische Geschiedenissen, beschreven door den Hre. Is. Verburg in de Algemene Kerkel. en Wereldl. Geschied. enz. VIII Tydbestek, fol.* 396.

KAAS-EN BROODS-SPEL was eene grote beroerte in Hollandt, ontstaande in den jare 1491 wegens het schielyk steigeren en dalen van het geldt in de langdurige oorlogen van den keizer Maximiliaan, en wegens de zware schattingen, welke heer Jan van Egmondt, stadhouder over Hollandt, en hoofdt van de Kabeljauwfche factie, van welke hier voor op het woordt HOEKSCHEN is gesproken, de arme Kennemers wilde afpersfen. Hier by kwam een dure tydt, uit het regenachtige saizoen van het voorgaande jaar gesproten, nevens eene armoede, door zeeschaden en het stilstaan van alle neering en koophandel veroorzaakt. Den toenaam van *Kaas- en Broods-volk* kregen de oproerigen, meest boeren, in Kennemerlandt, en daar omtrent wonende, om dat in hunne vanen een groene kaas met een gerstenbroodt waren geschildert, waar voor zy zeiden alleen te vechten. Zy verzamelden te Alkmaar, plunderden daar het huis van Klaas van Boshuizen, rentmeester generaal van Noord-Hollandt, en bedreven 'er meer andere baldadigheit. Van daar trokken zy naar Hoorn, plegende onderweeg veel moedwil, met alle oude sloten, en alles, wat hen voorkwam, onder den voet te smyten. Hun getal groeide dagelykfch aan, waar op zy zich in den jare 1492 naar Haarlem begaven, en begeerden binnen gelaten te worden. De magistraat en vermogende burgers weigerden zulks; maar het graauw, op de been gekomen, sloeg de Kruispoort op, en liet het Kaas-en Broods-volk binnen. Het zelve maakte zich terstondt meester van het stadhuis, daar de magistraat vergadert was, sloeg den schout, Klaas van Ruiven, nevens zyn broeder, die in den voorgaanden jare burgemeester was geweest, en twee schepenen, dood, plunderde voorts de huizen der ryken, en verbrandde de rekenboeken, waar in de achterstallen der schattingen waren aangetekent. Zy vernielden ook vele sloten en adelyke huizen in Kennemerlandt, en trokken verder op naar Leiden en Rotterdam, daar zy de huizen Kralingen, Spangen, en andere, verwoesten. Dit treurspel duurde tot dat hertog Albrecht van Saxen, door keizer Maximiliaan als opperbevelhebber naar Nederlandt gezonden, daar met eene grote krygsmacht aankwam, het Kaas-en Broods-volk versloeg, en den oproer dempte. Zie *Ampsing Beschryv. van Haarlem. Velius Beschryv. van Hoorn. Heemskerk Batav. Arkadia. Soeteboom Saanlandsche Arkadia. Smids Schatkamer.* enz.

KABALE, of KABBALE, en KABALISTEN, eene secte onder de Joden. Het woordt *Cabale* is afkomstig van 't Hebreeusche קבל (*Kibbel*) zeggende zo veel als *hy heeft onderwezen.* Dus zyn de Kabalisten lieden, die zich meest hebben toegelegt op de overlevering des ouden, of op de wetenschap, die, naar hun gevoelen, alle de verborgendheden der oude wet insluit, als namentlyk de geheimen van Gods onuitsprekelyken naam, de ordening of heerschappy onder de engelen, de wetenschappen der getallen, en vele andere seldzaamheden, of liever beuselaryen. Dit was reets in zwang ten tyde van Christus; en de bygelovige Joden meenden zelfs, dat de Zaligmaker zulke verbazende wonderen niet deedt dan met behulp van de Kabale. De Kabalisten verdeelden hunne wetenschap in *theoretisch*, dat slechts de beschouwing en onderzoeking dezer wetenschappen te kennen geeft, en in *praktisch*, hebbende opzicht tot de Talismannen, de sterrekunde, misschien tot de toverkunde, en den steen der wyzen: want de Kabale is de oorspronk van alle deze ydele inbeeldingen, die de toverkunst voet geven. Daar zyn vele Joden verzot op de Kabale, die tot tovery vervallen, misbruikende den naam Gods en dien der engelen, met uitzicht om wonderen uit te werken. Het is waarschynlyk, dat de Kabale oorspronkelyk is uit de philosophie van *Pythagoras* en *Plato*, die eenige Joden met het Jodendom vermengt hebben, wegens dit alles een oneindig getal van beuselaryen uitstroiende, die uit de ledigheit en bygelovigheit voortkwamen, gelyk blykt uit de boeken van *Adam*, *Enoch*, van *Salomon*, van *Zohar*, *Bahir*, en uit vele andere. In de eerste eeuwen der Christen kerk vervielen de ketters ligtelyk tot deze Kabalistyke bygelovigheit. De Valentianen en de Basilidianen waren daar van de voornaamste, en men vindt nog agaatstenen van deze laatste, met gedenkpenningen, waar op beeldsprakige figuren gegraveert staan, gelykende zeer naar de Talismannen der Joden. Nog ziet men figuren naar hunne manier, die de Latynen *Amuleta* noemden. Dit was een behoedend hulpmiddel, dat men de kinderen, of zelfs dieren, tegen alle soort van kwaad, en inzonderheit tegen tovery, aan den hals hing. Reuchlinus, of Capnio, een zeer geleerd man van de XVI eeuwe, van wien elders gesproken wordt, verledigde zich over die stoffe te schryven, *de Cabbala & verbo mirifico.* In Duitschlandt heeft men gedrukt, *Artis Cabalisticæ Scriptores:* ook kan men zien *Porta lucis* van *Pic. van Mirandula*; *Urna mannæ*; *Liber Jezira*; *Le Traité des Talismans* van *Gaffarel*; *Jean Morin*, *Richard Simon*, enz.

KABALE, een plaats in Sicilië, daar Dionysius de tyran een slag won tegen de Carthaginenzen. *Diodor. Sicul. l.* V. Het is ook de naam van eene stadt in Cilicië, *Appianus*; als mede van eene stadt in Thracië. *Cedren. & Zonaras.*

KABELJAUWSCHEN EN HOEKSCHEN. Zie HOEKSCHEN EN KABELJAUWSCHEN.

KABIN, of KEBIN, een soort van huwelyksvoorwaarde, in Turkyë en Persië gebruikelyk, wanneer een man op zekeren tydt mag eene vrouw nemen, hebbende zich voor den Kadi verbonden, van haar, als hy ze verlaat, een stuk gelds te geven; want *Kabin* betekent in de Turkfche tale zo veel als een lyfgeding of bruidschat. Hoewel men zegt, dat dit soort van huwelyk alleenlyk onder de Persianen, welke de secte van *Hali* zyn toegedaan, wordt toegelaten, maar van de Turken, als kwaad veroordeelt, zynde echter zeer gemeen onder eenige natiën der Negers. *Ricaut d'Empire Ottoman. Della Valle.*

KABSDORF, in het Latyn *Villa compositi*, eene kleine stadt in het graafschap Zips, in opper-Hungarië, alwaar goed bier wordt gebrouwen.

KABSEEL, eene stadt in den stamme Juda. *Bonajas* was daar uit geboortig. *Josua* XV. 21.

KACHEMIRE, een koninkryk in Indië, den Groten Mogol toebehorende, omtrent 30 mylen lang, en 12 mylen breed, heeft vele kleine vermakelyke heuvels. Het zelve legt op het uiterste van 't koninkryk van Indostan, naar den kant van het landt Lahor, aan de zyde van den berg Caucasus. De heuvels in dit landt zyn zeer vruchtbaar. Men vindt aldaar voortreffelyke veeweiden en zeer aangename bronnen. Het gansche koninkryk wordt naar de hoofdstadt *Kachemire* genoemt. De zelve is van hout gebouwt, heeft geen muren, en is omtrent drie vierendeel van een myl lang. Zy legt aan den oever van een groot meir, dat byna 4 of 5 mylen beslaat, en door twee kanalen in een rivier loopt, welke door die stadt loopt, zynde bruggen over de zelve gebouwt. *Bernier Memoires de l'Empire du Grand Mogol.*

KACHETI. Zie ZACHETI.

KACHSCHAGA, een stadt van Moskovisch Tartarië, in het koninkryk van Casan, aan de Wolga, omtrent 25 mylen van de stadt Casan gelegen. *Baudrand.*

KADARES, of KADARITEN, eene gezindheit onder de Mahomethanen, de welke de voorbeschikking en de voorsienigheit loochenen, maar geloven, dat het volstrektelyk in onze macht is goed en kwaad te doen, en ons te bedienen van onze vryheit, zo als het ons behaagt. Deze secte is gansch strydig met die van de *Giabaren*, die den mensch t'eenemaal ontbloten van zyn vryen wil, en de voorbeschikking van Godt aanzien als de eenige oorzaak van alle onze daden. *Kadur* betekent zo veel als *macht*, en zy nemen deze bewoording aan, dewyl zy staande houden, dat de mensch kan doen 't geen hem goeddunkt, en doen naar zyn vrye willekeur al het geen goed of kwaad is. *Ricaut de l'Empire Ottomant.*

KADES, of KADES-BARNEA. Zie CADES.

KADINGERLANDT, een landstreek in het hertogdom Bremen, aan de rivier de Elve gelegen, die zich van de rivier Schwinge tot aan de rivier Oest uitstrekt. De inwoonders van dit landt zochten voortyds vry te zyn; doch wierden in het jaar 1276 van den aartsbisschop Giselbertus van Bronkhorst onder gehoorzaamheit gebragt. In het jaar 1711 kregen eenige Zweedsche officiers order om alhier een regiment landmilitie op te rechten, waar over de boeren met de zelve handgemeen raakten, en verscheide gedood en gewond wierden.

KADIZADELITEN. Zie CADIZADELITEN.

KADLUBKO, (VINCENTIUS) de oudste Poolsche geschiedschryver, was op een adelyk landgoedt, Kariwow genoemt, geboren, en hadt tot vader een edelman, Boguchwal geheten. De Poolsche geschiedschryvers, die op hem volgen, zyn het niet eens onder malkander over de benaming van zyn geslacht, doordien zommigen hem uit het geslacht der *Kosczas*, en anderen uit dat der *Rosas* doen afkomen. Zyne geleerdheit en kennis van de H. Godgeleerdheit bragt hem by den bisschop Fulco zodanig in aanzien, dat hem de zelve de prooftdy Sendomir opdroeg, en toen Fulco stierf, wierdt hy door het Kapittel van Crakau tot bisschop verkoren. Hy deedt toen veel goeds aan den armen, gaf zyne eige goederen weg, en stichtte in vele kerken nieuwe prebenden. Koning Lescus de Wyze bediende zich in vele gewigtige aangelegenheden, zelfs toen hy nog maar prooft was, van zynen raadt en voorslagen. Na dat hy tien jaren bisschop was geweest, sloeg het onweder in de Domkerk te Crakau, waar door niet alleen deze kerk, maar ook 't huis van Kadlubko in de assche wierden gelegt. Dit bewoog hem, de bisschoppelyke waardigheit neder te leggen, en met bewilliging van paus Honorius den III omtrent het jaar 1218 in het klooster der Cisterciënzen te gaan. Aldaar voltooide hy zyn boek, *Chronicon regni Poloniæ* genoemt, het welk gaat tot de regering van Uladislaus Lasco, en als een zamenspraak is opgestelt. Hy stierf den 8 Maart in het jaar 1223. Maar dat hy na zyne doodt onder de Heiligen zou zyn gestelt, heeft weinig grondt, hoewel kan bewezen worden, dat men om zyne kanonizatie by den paus heeft aangehouden. *Maurique in Annal. Cisterc. Sartorius in Cistertio bistertio. Neue Hall. Bibliotheek.*

KADOELE, een buurt in Waterlandt, gelegen tusschen den Oostzaner Overtoom en Buiksloot, op den dyk, aan het Y. *Soeteboom.*

KADSANDT. Zie KATSANDT.

KADWOUW, of KATSWOUDE, een buurt in Waterlandt, tusschen de steden Edam en Monnikendam, tegen over het eilandtie Marken.

KADYK, of QUADYK, een dorp in Noord-Hollandt, niet verre van Purmerend, en behorende onder de stadt Edam. Het zelve heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Edam.

KAEG, of KAEGE, een dorp in Zuid-Hollandt, met kerk en predikant, staande onder de classis van Leiden en neder-Rhynlandt.

KAEN, de hoofdstadt van neder-Normandië, aan de rivier de Orne, heeft een gerechtshof, balluagie, hogeschool, koninklyke ridderschool, en sterk kasteel. In het Latyn wordt de zelve *Cadomum* genoemt, en men zegt, dat zy haren naam van *Cajus Cesar* heeft verkregen, die zich daar heeft onthouden, gelyk zommigen voorgeven, toen hy zich tot zyne reize naar Engelandt bereidde. De stadt kan op hare oudheit niet stoffen, als zynde voor de vyftiende eeuw in geen zonderling aanzien geweest. De rivier de Orne loopt tusschen de stadt en de grootste voorstadt, Vallielle genoemt, zynde door bruggen aan malkander gehecht. Koning Henrik de II deedt daar in den jare 1430 eene munt bouwen, en in het zelve, of in het volgende jaar 1431 wierdt 'er de hogeschool gesticht, van welke de bisschop van Bajeux kancelier is, maar de bisschoppen van Lisieux en Coutances hebben het opzicht over de Apostolische voorrechten. De hogeschool heeft drie collegiën, behalven het collegie der Jesuiten. Ook is daar zekere zamening van geleerde lieden, de welke in de zeventiende eeuw is opgerecht. Daarenboven is Kaen eene deftige koopstadt, om dat de zee niet verder dan twee of drie Fransche mylen van daar is gelegen, en om dat grote schepen met de vloedt tot aan de stadt, op de rivier de Orne, kunnen naderen, in welke rivier zich by de brug van S. Pieter eene andere rivier, Oudon geheten, ontlast. De Oudon loopt door twee kanalen om de stadt, en is de zelve zeer dienstig. Kaen is mede in de binnenlandsche oorlogen ingewikkelt geweest, en wierdt door de Hugenotten vermeestert, welke in den jare 1562 hunnen Godsdienst aldaar oprechtten; maar eenigen tydt daar na gaf zy zich weder over aan den koning, die eene verklaring van vryheit van gewisse ten haren voordeele deedt afkondigen. Naderhandt rezen 'er eenige verschillen tusschen de gereformeerde inwoners en de gene, die op het kasteel waren. Coligni kwam de eerstgenoemden te hulp; waar op de zelve het kasteel belegerden en vermeesterden. Voor het overige stoffen de inwoners zeer op hunne trouwe, en geven voor, dat zy deswegen drie leliën in hun wapen durven voeren. *Chron. de S. Etienne de Caen. Charl de Bourgueville. de Bra Antiq. de Normand. & de Caen. Du Chesne Vill. de Fr. Masson Flum. Gall. Thuan. lib. XXXIII. XXXIV. seq. de Brieu. Robert. Cœnalis. &c.*

KAGGE, (LARS) Zweedsche ryksveldheer, was uit een der oudste geslachten in Zweden gesproten. Hy kwam in het jaar 1629 met den koning Gustaaf Adolph in Duitschlandt, en kweet zich in het jaar 1633 als generaal majoor in de belegering van de steden Hamelen en Dillich zeer dapper, in welke laatstgenoemde belegering hy ook zwaarlyk gewond wierdt. Kort daar na versloeg hy de keizerlyken en de troepen van de Ligue by Oldendorf, waar op hy in het jaar 1634 gouverneur van Regensburg wierdt, welke stadt hy tot het uiterste toe tegen de keizerlyken verdedigde, doch haar eindelyk moest overgeven. Naderhandt wierdt hy in het treffen by Thonanstauf byna dodelyk gewond, waarom hy zich liet naar Zweden brengen, om volkomen genezen te worden. Hy kon echter in eenige jaren niet wederom tot gezondheit komen, en dit was de reden, dat hem in den jare 1641, na de doodt van Banier, de generaal veldmaarschalksplaats niet te beurt viel. In het einde des jaars 1652 maakte hem de koningin Christina ryksveldheer en ryksgraaf, waar op hy in het jaar 1661 te Stokholm in den ouderdom van 67 jaren overleedt. *Messenii Theatr. nobil. Sueciæ. Pufendorf Theatr. Europ. T. IX.*

KAHATH, een zoon van Levi, was de vader van Amran, en de grootvader van Mozes, wordende, naar het gevoelen van zommigen, in het jaar der wereldt 2335 geboren. Hy stierf in den jare 2437, in den ouderdom van 133 jaren. *Exod. VI*, 18. *Epiphanius. Torniell. Usserius.*

KAHLE, een fraai steedtie in Thuringen, tusschen Orlamunde en Jena, aan de rivier de Saale gelegen. Het behoort onder het ampt Leuchtenburg, en in eigendom aan de hertogen van Saxen-Gotha. *Tromsd.*

KAIMACHITEN, een zeker volk in Tartarië. Hun landt, *Kaimach*, of *Naiman* genoemt, legt aan de grote rivier Chammas. De voornaamste steden in het zelve zyn *Chacankaimach*, *Monastach*, *Buratgh*, *Sitian*, *Astur*, *Bengiar*, enz. De zee, die ten Oosten van Tartarië legt, wordt van dit volk de *Kamachitische zee* genoemt.

KAIN. Zie CAIN.

KAIN, eene stadt van den stamme Juda, anders *Accain* genoemt, gelyk eenige vertalers dit overzetten. *Jos. XV.* 57.

KAKARES (HET KONINKRYK VAN) is eene grote provincie van het keizerryk van den Groten Mogol in Asië. Zy strekt zich verre uit van het Oosten naar het Westen langs den berg Caucasus, hebbende ten Noorden Thibet, in Tartarië, en ten Zuiden de koninkryken van Pitan, van Siba, van Naugracut, en van Cassimire. De rivier de Ganges neemt haren oorsprонk in dit landt; waar van de voornaamste steden zyn: *Purhola* en *Dankaler*. *Maty Diction.*

KALANDS- of KALANS-OOG, een dorp in Noord-Hollandt, onderhorig aan de stadt Alkmaar, met kerk en predikant, staande onder de classis van de gemelde stadt.

KALCHEREN, een vrouwenklooster, van de orde der Cisterciënzen, in 't landgraafschap Thurgow, het welk in den jare 1230 van de edelen van *Hohenclingen* en *Clingenberg* wierdt gesticht, naderhandt twee malen afbrandde, en ruim veertig jaren woest hebbende gelegen sedert het jaar 1571 wederom wierdt opgebouwt.

KALCKSTEIN, of KALESTEIN, (CHRISTIAAN LODEWYK VAN) een edelman uit Pruissen, die in het jaar 1670 aan het koninklyke Poolsche hof den keurvorst van Brandenburg veel verdriet aandeedt. Hy was in het eerst overste van een regiment ruiters onder den keurvorst van Brandenburg, en daar benevens hoofdman te Oletsko geweest, maar was wegens zyn wreed gedrag van beide bedieningen afgezet. Wanneer nu de keurvorst Frederik Wilhelm wegens het hertogdom Pruissen van de landstanden de hulde wilde ontfangen, zocht zich Kalckstein van hem te wreken, hitste de landstanden op, dat zy den gemelden keurvorst by deze huldiging verscheide tegenwerpingen zouden maken, en vele voorwaarden voorschryven, ja hy dreigde zelfs, dat hy met Poolsch krygsvolk in Pruissen een inval zou doen, en alles te vuur en te zwaardt verwoesten. Daar op wierdt

Kalck-

Kalckſtein by den kop gevat, en ter doodt veroordeelt; welke ſtraf echter naderhandt in eene eeuwige gevangenis wierdt verandert. Na dat hy een jaar lang gevangen hadt gezeten, wierdt hy wederom los gelaten, maar onder ſchriftelyke belofte, met een eedt beveſtigt, van niet zonder keurvorſtelyk verlof van zyn riddergoedt te vertrekken, veel min van op de Poolſche grenzen te zullen komen, op verbeurte van zyn leven, eere, en goederen; maar naauwlyks was de nieuwe koning van Polen, Michiël Coributh, gekroont, of Kalckſtein maakte zich heimelyk weg, en ging naar Warſchau, alwaar hy by hove vele goede vrienden vondt, die hem in zyn voornemen ſtyfden. De keurvorſt Frederik Wilhelm, daar van verwittigt, gaf terſtondt aan zynen aldaar zynden reſident, Euſebius van Brand, bevel, hem van den koning als een misdadige en meineedige op te eiſchen. Maar de koning wilde daar niet naar luiſteren, onder voorgeven, dat Kalckſtein tot geen ander oogmerk te Warſchau was gekomen, dan om het bevel over een regiment ſoldaten te erlangen. Vervolgens volhardde hy nog meer in zyn kwaad voornemen, zocht het traktaat van Velau by den nieuwen koning omver te ſtoten, en het daar heen te brengen, dat de keurvorſt Pruiſſen wederom als een leen van Polen zou ontfangen; en ſchoon de keurvorſt voor de twede maal zelf aan den koning ſchreef, en hem de zaak nadrukkelyk voorſtelde, en 'er een afſchrift van het rechtsgeding, tegen hem gevoert, en van het tegen hem, als tegen een rebel en meineedige, gevelde doodvonnis byvoegde, mogt dit evenwel niet helpen. Kalckſtein wierdt daar op zo ſtout, dat hy valſche brieven en requeſten aan den koning en aan de republyk van Polen inleverde, waar in de groten van Pruiſſen ootmoedig baden, dat zy van het Brandenburgſche juk mogten vry gemaakt worden, en de Brandenburgſche reſident, vrezende, dat die zaak een gevaarlyken oorlog zou verwekken, beraamde, hy middelen om Kalckſtein heimelyk te doen vatten, en in Pruiſſen te brengen. Maar alvorens men tot dit uiterſte wilde komen, ſchreef de keurvorſt nogmaals aan den koning, en begeerde, dat hy Kalckſtein tegen het recht der volkeren niet langer aan zyn hof zou dulden, maar hem overgeven. Ten dien einde wierdt een officier nevens eenige ſoldaten uit Pruiſſen derwaarts gezonden, die laſt hadden hem af te halen; maar alles was te vergeefſch. Kalckſtein kreeg hoe langer hoe meer gehoor aan 't hof, en men gaf hem koninklyke brieven van beſcherming. Eindelyk wierdt de Brandenburgſche reſident genoodzaakt zyn voornemen in het werk te ſtellen, waar toe hem deze gelegenheit diende. In het zelve huis, daar hy woonde, waren ook de bovengemelde ſoldaten, nevens hunnen officier, in kwartier; en doordien Kalckſtein dikwils aldaar kwam, doch onder geleide van gewapende mannen, kwam hy op een tydt geheel alleen, niet dan zyne brieven van beſcherming by zich hebbende; en dus geen gevaar vrezende, ging hy, zonder zich te laten aandienen, by den heere van Brand in zyne kamer, en als hy, volgens zyne gewoonte, op den keurvorſt begon te ſchelden, wierdt aan de ſoldaten een teken gegeven, die zonder geraas te maken hem op het lyf vielen, hem handen en voeten bonden, den mondt toeſtopten, in tapyten rolden, en zo met een verdekten wagen naar Pruiſſen bragten; en ſchoon het Poolſche hof daar over een groot ongenoegen liet blyken, en de koning zelfs onder vele zware bedreigingen Kalckſtein wederom naar Warſchau wilde gelevert hebben, wierdt echter de zaak bygelegt, en Kalckſtein te Memel in ſtilte onthoofd. *Pufendorf de Rebus geſtis Frid. Wilh. l. XI. §. 103.*

KALDERN, CALDERN, of KALTERN, *Caldero*, een heerlykheit, voorzien met hoog, middelbaar en laag rechtsgebiedt, in Tyrol, beneden Brixen.

KALENDEN, *Kalendæ*, wierdt de eerſte dag van de maandt by de Romeinen genoemt. Dit woordt is afkomſtig van het woordt *Kalare*, het welk betekent byeen of zamenroepen, dewyl, als zy hunne maanden naar den loop der mane uitrekenden, daar een prieſter by was, de welke gelaſt was gade te ſlaan wanneer het nieuwe maan zou zyn, en de welke, als hy zulks gewaar wierdt, het liet weten aan die de voorzitter was by de offerhanden, die dan aanſtonts het volk in het Kapitool byeen liet roepen, en verklaarde, hoe veel dagen 'er verliepen tot de *Nonæ* toe, roepende tot dien einde vyfmaal uit het woordt *Κάλεω* (*Kaleo*), indien zy kwamen te vallen op den vyfden dag; en zevenmaal, indien zy niet eerder vervielen dan op den zevenden dag. De Kalenden, of de eerſte dag der maanden was aan de godinne *Juno* toegewyd, die uit dien hoofde de godin van de Kalenden wierdt toegenaamt. Gelyk nu de Grieken geen Kalenden hadden, zo bragt Auguſtus de manier van ſpreken in gebruik: *ad Calendas Græcas*, dat is te zeggen nimmermeer. Dit is het geen Suetonius te kennen geeft, als hy van eenige ſchuldenaars ſpreekt, die niet in ſtaat waren hunne ſchuldeiſchers te voldoen. In plaats van den naam van Kalenden bedienden zich de Grieken van het woordt *Νεομηνία* (*Neomenia*), dat is te zeggen, de dag van de nieuwe maan, 't welk het zelve was als de Kalenden by de Romeinen, gelyk de plaats van Plutarchus in het levensverhaal van *Galba* aantoont, daar gezegt wordt: „ De dag „ van de nieuwe maan van de eerſte maandt kwam te voor- „ ſchyn, de welke zy noemden de Kalenden van January". Deze Kalenden van January waren aanmerkelyker dan de Kalenden van de andere maanden, dewyl zy op eene byzondere wyze aan de godinne *Juno* en den godt *Janus* waren toegewyd. Het is ook daarom, dat de Romeinen niet in gebreke bleven van alsdan eenige geloften en offerhanden aan deze twee godheden te doen, en het volk, gekleed met nieuwe rokken, ging in grote menigte op den berg Tarpejus, alwaar de godt Janus een altaar hadt. Hoewel de Kalenden van January een feeſtdag voor hen was, lieten zy echter niet na eenig werk by de handt te nemen, ieder naar zyn beroep, om daar mede aan te tonen, dat zy den verderen tydt van het jaar niet lui en ledig wilden blyven, als hebbende met den arbeidt begonnen. De overigheden begonnen op dien dag hunne bediening; men rechtte overal maaltyden aan, en de een zondt den anderen geſchenken toe, tot een teken van vriendſchap. Het feeſt van de Kalenden, zegt Mattheus Balallus, wierdt gehouden op den eerſten dag van January, en men vermaakte zich, dewyl zich de maan op dien dag vernieuwde, en dat men geloofde, dat indien men zich in den beginne wel verluſtigde, men het gehele jaar met meer vreugde zou doorbrengen. Dezen dag veroorzaakte geen verdriet dan alleenlyk aan de ſchuldenaars, de welke verplicht waren, de renten en de achterſtallen te betalen. Het is ook daarom, dat *Horatius* deze dagen *de droevige Kalenden* noemt. *De abt Danet.*

KALLISHOEK, of KALISHOUK, een Zeeuwſch dorp, heeft kerk en predikant, behorende onder de claſſis van Zuid-Bevelandt.

KALMUKKEN zyn een ſoort van Tartaren, onder de gehoorzaamheit van Muskovië ſtaande. Zy hebben hunne woonplaats in Tartarië, aan de Caspiſche zee, en de rivier Wolga, wonen niet in ſteden, maar in hutten op het veldt, en volgen hun vee in de weiden. Zy zyn in het gemeen van een lelyke geſtalte, gaan in lange linnen of lakenſche rokken, laten den kop kaal ſcheren, behalven dat de ongetrouwden op de kruin van het hoofdt eenig haair laten waſſchen, en in het zelve een knoop leggen, of het in een ſtaart vlechten. Zy beſtaan van hun vee, als mede van de viſſchery en den vogelvangſt, maar ſtelen en roven daar benevens geweldig. Hunne ſpyze beſtaat in hard vleeſch, waar onder zy voornamentlyk het paardevleeſch en melk voor een lekkerny houden. Hun rykdom beſtaat in paarden, kameelen, runderen, ſchapen, geiten, en gevangene menſchen, welke zy ſtelen, en op de Perſiaanſche grenzen verkopen. Hunne wapenen zyn bogen, pylen en ſchilden, nevens een houte knods, en hunne paarden zyn de beſte in Aſië. *Mullerus de Chataja. Tavernier Beſchr. v. Moskovië pag. 192.*

KALO. Zie CALO.

KALSLAGE, of KALSLAGEN, een dorp en ambachtsheerlykheit van het baljuwſchap van Rhynlandt, by Leiden, het welk van de *Copiers* op de *Mieropen* is gekomen. Zie *van Leeuwen Batav. illuſtr. fol. 1260.* Het heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Woerden en over-Rhynlandt.

Het adelyk huis Kalslagen, of Oud-Kalslagen, is gelegen in het dorp Alphen, onder Leiden, en het ſtamhuis van het oud adelyk geſlacht van *Kalſlagen* geweeſt. Zie *van Leeuwen ibid. en Inleid. van de Rhynl. Coſtumen p. 40 enz.*

KALTEISEN, (Henrik) geboortig van Coblents, wierdt een Dominikaner monnik en Doctor in de H. Godgeleerdheit te Keulen, en de paus gaf hem vervolgens laſt om zich tegen de Huſſiten aan te kanten. Dus hieldt hy in het jaar 1433 op het concilie van Baſel tegen Udalricus, patroon der Huſſiten, drie dagen lang een diſpuit. In het jaar 1440 was hy meeſter van het paleis (*magiſter palatii*) en in den jare 1452 biſſchop van Dronthem, en kort daar na wierdt hy van paus Nicolaus den V aartsbiſſchop gemaakt. Hy ſtierf in September des jaars 1465. Men heeft van hem: *Oratio de libera prædicatione verbi Divini*, door Henricus Caniſius uitgegeven. *Ant. Sen. Bibl. Præd. Maraccius in Bibl. Marian. Trithemius. Bellarm. Cave.*

KALTENBRUNN, een ſlot en heerlykheit in opper-Krain, een uur van Laybach gelegen, en den Jeſuiten van Trieſt toebehorende. Van deze plaats voeren de vryheeren van *Khiſel* den bynaam van *Kaltenbrunn*, maar die tegenwoordig zyn uitgeſtorven. *Valvaſor.*

KALTENBRUNN, een aanzienlyk adelyk geſlacht in Sileſië, dat mogelyk uit Meiſſen zynen oorſpronk heeft; want *Johan van Kaltenbrunn* wordt in het jaar 1340, en *Ulrich van Kaltenbrunn*, kanunnik te Wurtzen, in zekere documenten als getuigen aangehaalt. *Wentzel van Kaltenbrunn* en *Stachau*, op Rosnochan en Roswadza, keizerlyke overſte proviantmeeſter in Sileſië, en accys-ontfanger in de vorſtendommen Oppelen en Ratibor, wierdt in het jaar 1602 geboren. *Georg Matthias van Kaltenbrunn* was in het jaar 1636 hofmeeſter der graven van Wurben en Zerotin, en gaf die vermaakte Zerotiniſche bibliotheek aan de kerk van S. Maria Magdalena in Breslau. *Guſtaaf Wilhelm van Kaltenbrunn en Stachau* was in het jaar 1691 hofmeeſter van hertog Chriſtiaan Ulrich van Wurtenberg, Oels en Bernſtadt, en naderhandt hofmeeſter van de hertoginne weduwe van Saxen-Weiſſenfels, Frederika Elizabeth, gebore hertogin van Saxen-Eiſenach. *Georg Albrecht van Kaltenbrunn en Stachau* op Oſtrowien was in het jaar 1695 Raadt van hertog Sylvius Frederik van Wurtenberg en Oels, wiens nagelaten zoon *Guſtaaf Maximin* in het jaar 1719 by den hertog Karel Frederik van Oels de plaats van kamerjonker bekleedde. *Sinapii Sileſiſche Chron.*

KALTEN-NORDHEIM, een dorp en ampt in het gevorſte graafſchap Henneberg, op de grenzen van Wurtsburg en Fulda, den hertog van Saxen-Eiſenach toebehorende. *Wilhelm* de IV van Henneberg, broeder van *Henrik*, domheer van Keulen en Wurtsburg, kreeg in het jaar 1445 dit ampt van zyne broeders kinderen in betaling, en hieldt op het ſlot te Kalten-Nordheim zyn hof; maar doordien hy zeer onruſtig van aardt was, maakte hy zynen neef en anderen altydt veel verdriet, waar

waar over hem het slot eens wierdt afgenomen; tot dat hy eindelyk in het jaar 1476 is gestorven. Als in het jaar 1660 de een tydlang in gemeenschap bestiert zynde Hennebergsche landen van het huis van Saxen verdeelt wierden, ontfing hertog Wilhelm van Saxen-Weimar dit ampt, nevens Zilbach en het ampt Ilmenau. Tegenwoordig, na dat het huis van Saxen-Weimar zich in Weimar en Eisenach heeft verdeelt, bezit hertog Johan Wilhelm van Saxen-Eisenach het ampt Kalten-Nordheim en het ampt Zilbach, aan de rivier de Werra, heeft ook deswegen by tourbeurten een stem op den Ryks- en de kreitsdagen over de Hennebergsche landen met de andere vorstelyke participanten van de zelve. Zie HENNEBERG. By Kalten-Nordheim legt een oud slot, *Meerlinse* genoemt.

KALTERN. Zie KALDERN.

KALVERDYK, een dorp in Noord-Hollandt, met kerk en predikant, staande onder de classis van Alkmaar.

KAMBRESIS, een landschap tusschen Pikardië, Artois en Henegouwen, omtrent tien Fransche mylen lang, van de dorpen Or en Chatillon, tot aan de stadt Arleux gerekent. Dit kleine landt is zeer vruchtbaar, en met een slot voorzien, *Chateau Cambresis* genoemt, daar in den jare 1559 eene vrede tusschen Spanje en Vrankryk wierdt gesloten, die voor het laatstgenoemde ryk zeer nadeelig was, om dat het zelve, volgens de voorwaarden van de zelve, honderd en acht en negentig gewigtige plaatsen voor St. Quintyn; Ham, en Catelet aan de Spanjaarden afstondt. *Carpentier Hist. de Cambray.*

KAMENICE, of CHEMNITS, in het Latyn *Camenicium*, eene stadt, nevens een slot, in den Bechiner kreits, in Bohemen, 11 mylen van Praag gelegen, behorende aan de heeren van *Paradies.* Daar zyn ook nog andere steden van dezen naam in Bohemen, inzonderheit eene in den Leutmeritzer kreits, alwaar de fynste glazen in Bohemen gesneden worden. *Zeiler Topogr. Bohem. p.* 18. *Balbin. Miscell. Dec. I. lib. III. c.* 7. §. 3. *p.* 75. & §. 4. *p.* 78. *Vogt Bohemen p.* 80.

KAMERGERECHT is 't opperste en laatste gerecht in 't H. Roomsche Ryk. Het wierdt eertyds te Spiers gehouden, en opgerecht in het jaar 1495 door keizer Maximiliaan den I en de Ryksstanden, hangende het zelve zo wel af van den keizer, als van de Ryksstanden, en oordelende zo wel over de zaken der standen, als over die van hunne onderdanen, in hunnen name. Het is na het afschaffen van het *Vuistrecht*, waar mede ieder een geruimen tydt herwaarts zyn recht met geweldt hadt vervordert, opgerecht. Anderen willen, dat het een ouder oorspronk heeft: doch het tegenwoordige is van het vorige zeer onderscheiden, terwyl dit laatste alleen op zekere tyden, en slechts op Ryksdagen gehouden wierdt. Keizer Maximiliaan deedt het in den beginne te Frankfort houden: doch als twee jaren daar na de Standen des Ryks te Worms byeenkwamen, wierdt het daar heen overgebragt, van daar in den jare 1501 naar Neurenberg, in 't volgende jaar naar Augsburg, in 't jaar 1503 naar Regensburg, en in 't jaar 1509 wederom naar Worms, in den jare 1513 naar Spiers, en in den jare 1514 voor de derde male naar Worms verplaatst. Na de doodt van Maximiliaan scheen het byna vernietigt te zyn; doch als des zelfs kleinzoon, Karel de V, tot keizer was verheven, rechtte deze het weder op, vermeerderde het met eenige personen, en beval in den jare 1521, dat men het te Neurenberg zou houden. Hier bleef het niet boven de drie jaren, maar wierdt naar Eslingen, en in den jare 1527 weder naar Spiers overgebragt, welke plaats tot des zelfs bestendig verblyf in den jare 1530 is verkoren; gelyk het ook tot op het jaar 1688, weinig jaren uitgezondert, als 1530 en 1540, dat het te Wimpten; voorts 1555 en 1556, dat het te Eslingen is geweest, aldaar is gebleven. Na dat Spiers echter in 't jaar 1689 door de Franschen was ingenomen, wierdt het twee jaren daar na naar Wetzlar verlegt, daar het tot nog toe in wezen is. Het bestaat uit een kamerrechter, uit de voorzitters, en de assessoren, of byzitters. De Ryks kamerrechter moet een Duitscher, en van staat na een vorst volgen, en dus een graaf of baron zyn. Hy wordt van den keizer aangestelt. Daar zyn vier voorzitters, twee Roomschgezinde en twee Luthersche, als ook vyftig byzitters, waar onder zes en twintig Roomschgezinde, en vier en twintig Protestanten zyn, doch van de laatste zyn 'er selden boven de zeventien. Zy worden uit de inkomsten van de kamer betaalt, of van de penningen, die de gezamentlyke Ryksstanden opbrengen. De onderdanen der keurvorstendommen kunnen daar aan niet appelleren. Van de vonnissen van het Kamergerecht valt geen appel, maar als het niet onder de twee duizend Ryksdaalders betreft, kan 'er een revisie verzocht worden. Wegens de uitvoering der vonnissen heeft men by machtige Ryksstanden niet selden zwarigheden ontmoet, wyl zich de zelve de vonnissen, die tegen hen waren gegeven, niet hebben willen onderwerpen, en is men veelmalen op nadrukkelyke middelen, om de zelve te doen uitvoeren, bedacht geweest; doch alles is tot nog toe vruchteloos geweest. Toen de keurvorst van Trier den 6 January 1711 overleedt, wierdt de vorst van Nassau-Hadamar op nieuw tot Kamerrechter in des zelfs plaats benoemt; die zich daar op naar Wetzlar begaf, om van dit aanzienlyk ampt bezit te nemen; doch hy stierf den volgenden 27 May, zo dat men den oudsten voorzitter van het Kamergerecht, den heere van Ingelheim, deze bediening opdroeg. Dit hoge gerecht hadt met den Ryks-hofraadt te Wenen *concurrentem jurisdictionem* (zamenlopend rechtsgebiedt), en wierdt wegens eenige onder des zelfs leden gerezene strydigheden gesloten. Na dat men echter, op het krachtig aanzoek der Ryksstanden, tot het byleggen van deze verschillen en 't zenden van commissarissen besloten hadt, zo is het eindelyk tot groot genoegen der wederzydsche partyen in den jare 1711 wederom geopent. De keizerlyke hoofdcommissaris, door wien 't gansche onderzoek van den staat des verschils is uitgevoert, was de Heer Rupertus van Bottman, vorstelyke abt van Kempten. Daar is ook in overweging genomen, of men dit hoge gerecht op geen bekwamer plaats zou kunnen verleggen, waar toe de stadt Spiers zich op nieuw heeft aangeboden; doch met beding, dat haar by alle opkomende oorlogen eene eeuwige neutraliteit zou vergunt worden. *Lundorp Act. Publ. Limnæus de Jur. publ. L. IX. c.* 2 & *ad eum Fritschius. Bœcler. Notit. Imp. L. XIII. c.* 2. *Gerhard. de Jud. aul.* & *Camerali Otto Jur. Publ. c.* 11. *Kulpisius* & *Thomasius ad Monzam. Coccejus Jur. Publ. cap.* 32 §. 2. *Hofmannus Respub. Jur. Vitriarius à Pfeffingero illustratus lib. IV. tit.* 6 &c.

KAMERHEER, of KAMERLING, in het Latyn *Cameræ magister*, was eene zekere bediening, die door de koningen der Franken aan de zulken wierdt gegeven, die 't bewindt over de koninklyke schatkamer, en over de inkomsten en uitgave van de zelve, hadden. Op de zelve wyze is die naam in andere ryken, vorstendommen, heerschappyen, enz. gebruikt. Maar alzo in het vervolg van tydt de aartsampten van het Duitsche Ryk aan de vorstelyke huizen gegeven zyn, verdient het ampt van aartskamerheer wegens zyne uitnemendheit voor andere wel meest aangemerkt te worden. Het zelve wordt bekleed door den keurvorst van Brandenburg, en bestaat daar in, dat de zelve in plegtige byeenkomsten, of in zyne afwezendheit de erfkamerheer, den scepter draagt, gaande, volgens ordonnantie in de gulde Bulle, aan de linkerhandt van den keurvorst van Saxen; maar het laatstgenoemde is tegenwoordig door een vergelyk verandert. Ingevolge van dien gaat de keurvorst van Beyeren in het midden, de keurvorst van Brandenburg aan de regter, en de keurvorst van de Palts aan de linker handt, volgende de keurvorst van Saxen na hem. By de plegtigheit van de keizerlyke kroninge rydt de aartskamerheer van het Raadhuis naar de plaats, daar een met een wit laken gedekte tafel staat, van welke hy het handbekken, nevens het gietvat, neemt, de handdoek over de schouder hangt, en daar mede onder het geluidt van trompetten en keteltrommen naar het Raadhuis keert, en den keizer het water over de handen giet. Maar indien nevens den keizer des zelfs gemalin en de Roomsch koning tegenwoordig zyn, moet hy hen mede het water aanbieden. In de afwezendheit van den aartskamerheer draagt in des zelfs plaats de erfkamerheer den scepter, en brengt het water aan. Hy gebruikt het paardt, waar op de aartskamerheer heeft gezeten, als mede het hand- en gietbekken, nevens de handdoek, welke zaken op kosten van den aartskamerheer geschieden. Deze laatste waardigheit wierdt in den beginne bekleed door de graven van *Falkenstein*, en, na het uitsterven van die graven, door die van *Weinsperg*, zynde *Conradus* reets in den jare 1414 op de kerkvergadering van Constants in die hoedanigheit verschenen. Maar na dat de laatste van dat geslacht, *Conradus* genoemt, zynde in den jare 1516 overleden, geen hoop hadt van mannelyke erven te zullen verwekken, was hy te vrede, dat deze bediening door anderen wierdt bekleed; weshalven *Johan van Lindau*, heer van Tappin, in den jare 1495 op den Ryksdag van Worms, in plaats van den keurvorst van Brandenburg den scepter heeft gedragen. Keizer Maximiliaan de I gaf in den jare 1504 het leen daar van aan *Georg van Seinsheim*, en, dit geslacht kort daar na met Georg uitgestorven zynde, aan de vorsten van *Hohenzolleren*. Deze hebben het ampt van erfkamerheer van 't Roomsche Ryk vervolgens gedurig bekleed, zynde, toen de keur-Brandenburgsche afgezant iets tot hun nadeel wilde ondernemen, door het keurvorstelyke collegie beschermt. Het zelve wordt, volgens de instelling, door graaf *Karel* in den jare 1575 gemaakt, altydt door den oudsten van dat geslacht bedient, die het leen daar van van den keurvorst van Brandenburg erlangt, en zyn recht aan een anderen uit dat geslacht kan afstaan.

In Vrankryk is het ampt van Grootkamerheer (*Grand Chambellan*) nog tegenwoordig een der gewigtigste. Hy heeft het opzicht over al de bedienden van de koninklyke kamer en kleêrkamer, en geeft den koning het hemdt, in die eere voor niemandt wykende, behalven voor de koninklyke prinsen en voor de eerste prinsen van den bloede. Als de koning in het Parlement op zynen troon zit, heeft hy zyn plaats aan des zelfs voeten, op een kussen van violet fluweel, met goude leliën bezet. Als de koning gehoor geeft aan vremde afgezanten, staat hy achter des zelfs armstoel, hebbende ter regter handt den eersten kamerjonker, en ter linkerhandt den grootmeester van de kleêrkamer. Hy is altydt het naast by den koning in des zelfs leven, en verzorgt de begravenis na des zelfs doodt. Hy is tegenwoordig als den koning hulde wordt gedaan, als mede wanneer de hertogen en andere leenmannen des konings, nevens de voorname staatsdienaars, den zelven trouw zweren. De vier eerste kamerjonkers, die den koning over tafel oppassen, als 'er de grootkamerheer niet tegenwoordig is, staan onder hem.

Aan de keizerlyke, koninklyke en andere souvereine hoven worden de eerste hofjonkers, die den dienst by den vorst waarnemen, en hem zo wel opentlyk, als in zyn gehoor- en eetzaal, als mede in zyne slaapkamer, opwachten, *Kamerlingen*, of *Kamerheeren*, in het Latyn *Camerarii*, of *à Cubiculis*, in het Fransch *Chambellans*, genoemt, de welke, tot een teken van hunne waardigheit, een gouden sleutel op zy dragen. Daar worden niet dan personen van hogen staat, en uit oude adelyke geslachten geboren, toe verkoren. De geen, die onder hen het meeste bewindt heeft, wordt opper- of overste kamerling genoemt.

ſnoemt. *Limnæus Comm. ad aur. Bull. du Freſne in Gloſſar. Goldaſtus Reichshandl. Wagenſeil de Official. Imp. pag.* 151, *ſeqq. Coccejus Jus publ. c.* 11, 12, 14 *Pfeſſinger in Vitriario illuſtr. pag.* 319. *P. Anſelme Hiſt. de grands Officiers de la Couronne. Fouchet Origin. des dignitez de France pag* 32. *ſeqq. Souverainen von Europa. Europ. Herold P. II. p.* 43

KAMERMEESTER. Zie CAMERARII.

KAMERYK, of CAMBRAY, in het Latyn *Cameracum*, de hoofdſtadt van het landſchap *Cambreſis*, in de Spaanſche Nederlanden, vier Franſche mylen van Douay, en zeven mylen van Valencyn, en even zo verre van St. Quentin, aan de Schelde, gelegen. Zy is groot, fraai, welgebouwt, wel verſterkt, en daarenboven met twee citadellen en een aartsbisdom voorzien. Zommigen verhalen, dat zy door *Camber*, koning der Sikambren, is geſticht. Ook meldt Ado, dat zy door *Clodio*, koning van Vrankryk, in den jare 445 is verovert. Naderhandt is deze ſtadt in den jare 843 Karel den Kalen, in de verdeelinge der landen, te beurt gevallen. Vervolgens hebben de keizers, de koningen van Vrankryk, en de graven van Vlaanderen over het bezit van de zelve geoorloogt. Boudewyn de I, graaf van Vlaanderen, heeft haar verovert, en aan zynen zone Rudolf gegeven. De keizers verklaarden haar tot eene vrye ſtadt; maar de Franſchen wilden hunnen eiſch op haar niet laten varen. In den jare 1542 gaf François de I zyne toeſtemming, dat zy onzydig zou blyven; maar Karel de V maakte zich daar van in den volgenden jare meeſter, door verſtandhouding met den biſſchop, leide eene bezetting daar in, en hieldt de inwoners door middel van eene citadelle, die zy op hunne eige koſten hadden moeten bouwen, in bedwang. Maar de hertog van Alençon, de broeder van koning Henrik den III, in den jare 1582 graaf van Vlaanderen geworden zynde, wierdt mede heer van Kameryk, welke ſtadt hy in den voorgaanden jare aan Johannes van Monbek, heer van Balagny, hadt overgegeven. Deze koos de party van de Ligue, maar maakte naderhandt vrede met Henrik den IV, krygende den tytel van prins van Kameryk, als mede de waardigheit van maarſchalk van Vrankryk. Doch de Spanjaarden ontweldigden hem wel haaſt die ſtadt, en noodzaakten hem daarenboven om hen op den 9 October van den jare 1595 de citadel in te ruimen. De inwoners deden hulde aan Philips den II, koning van Spanje; maar de aartsbiſſchop klaagde daar over, en toonde aan, dat hy heer van Kameryk was, het welk hem voor zo verre wierdt toegeſtaan, dat zeker gedeelte van de ſtadt en het landt van Kambreſis aan hem wierdt overgegeven, zynde de Spanjaarden te vrede, de beſcherming daar van, nevens de citadellen, verkregen te hebben. Daar op wierdt de ſtadt door hen verſterkt, en met eene zo goede bezetting voorzien, dat zy in de zeventiende eeuw voor onverwinnelyk wierdt gehouden. Des niettegenſtaande maakte zich de koning van Vrankryk in den jare 1677, na dat hy Valencyn hadt ingenomen, en vervolgens Kameryk belegert, daar van in korten tydt meeſter, en bemachtigde kort daar na mede de citadelle. Deze grote citadelle is op eene hoogte gelegen, en beſchermt de gehele ſtadt. De gracht is in een ſteenrots gehouwen, waar van de muren mede zyn opgetrokken. De wallen van de ſtadt zyn mede met diepe grachten omringt, voornamentlyk ten Ooſten, zynde met goede bolwerken voorzien. Zy ſtrekt zich uit tot aan de rivier de Schelde, en heeft nog andere veſtingwerken, waar door zy aan de eene zyde gedekt wordt; maar dat landt zelve legt heel laag, en kan dus gemakkelyk onder water gezet worden. De ſtraten zyn ruim en ſierlyk: ook zyn 'er ſchone manufacturen in de ſtadt voornamentlyk van linnen, zynde eertyds grote koophandel binnen de zelve gedreven. Het Domkapittel is een der voornaamſte van de Nederlanden, en beſtaat uit acht en twintig kanunniken, en vyf en negentig andere geeſtelyken, die in de kerke van onze Lieve Vrouwe den dienſt waarnemen. Men zegt, dat *Diogenes*, een Griek, eerſte biſſchop van Kameryk is geweeſt, en door paus Siricius omtrent den jare 408 naar Vrankryk gezonden. Naderhandt is dit bisdom met dat van Atrecht tot den jare 1095 vereenigt geweeſt. Maar in den jare 1559 zonderde paus Paulus de II het zelve af van het aartsſtift van Rheims, maakte het op het verzoek van Philips den II, koning van Spanje, tot een afzonderlyk aartsbisdom, en onderwierp de bisdommen van Atrecht, Doornik, St. Omer, en Namur aan 't zelve. De aartsbiſſchoppen voeren den tytel van hertogen van Kameryk, graven van Kambreſis, en vorſten van het H. Roomſche Ryk. Ook zyn 'er verſcheide vermaarde mannen onder de biſſchoppen van Kameryk geweeſt, als: *Odo*, of *Odoardus*; *Nicolaus de Chievres*; *Petrus de Corbeil*; *Robertus van Geneve*, de welke onder den naam van *Clemens* den VII tegen Urbanus den VI tot paus wierdt verkoren; *Petrus de Alliaco*, kardinaal; *Robbert de Croi*, of *Croici*, mede kardinaal; *Maximiliaan van Berghes*, eerſte aartsbiſſchop, en verſcheide anderen. Voornamentlyk is *Franciſcus Salignak de la Motte Fenelon* omtrent het einde van de zeventiende eeuw vermaard geweeſt. In de jaren 1565 en 1567 heeft Maximiliaan van Berghes een ſynode aldaar gehouden; en in den jare 1586 heeft zyn opvolger *Lodewyk van Barlemont* eene kerkvergadering in deze ſtadt gehouden, in welke *Johan Franciſcus Bonhemio*, biſſchop en graaf van Verceil, en Legatus a Latere, nevens hem heeft voorgezeten. Ook houdt men daar voor, dat daar in den jare 1398 een ſynode door Petrus de Alliaco is gehouden, als mede een ander in den jare 1550 door Robbert van Croici, en nog een ander in den jare 1300, door welke zekere *Conſtitutiones Synodales* zyn afgekondigt, enz. *Guicciardin Beſchr. der Nederl. Schrieckius Orig. Belg. Gazey Hiſt. Eccl. Belg. Arn. Reſſ. Duay. Belg. Sammarthan. Gall. Carpentier Hiſt. de Cambr. Miræus. Valerius Andreas. Zeilerus Topogr. circ. Burgund.* enz.

KAMERYK, of KAMERIK, en door de wandeling van de landlieden KAMERK genaamt, een oud en aanzienlyk dorp in het Nederkwartier van het ſticht van Utrecht, wiens naam, volgens den Hre. Alting, zo veel wil zeggen als een bekaaid landt: want *mark*, of *merk* (in het Latyn *marca* of *marchia*), betekent een afgepaald landt, het welk by het bekende woordeke *Ka*, of *Kay*, gevoegt zynde, *Kamerk* uitmaakt, welken naam Andreas, biſſchop van Utrecht, in een brief van den jare 1130 aan dit dorp geeft. Kamerik is alleen door een ſlot afgeſcheiden van de landeryen van de My. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Utrecht. *Cortgeen Stichtſch Kronykie. Hiſt. van het Utrechtſche bisdom.*

KAMIN, eene kleine ſtadt met een kaſtelny in het Paltsgraafſchap van Kaliſch, in Opper-Polen, aan de rivier de Watte, tuſſchen Gneſne en Lencici, omtrent acht of negen mylen van de eene en de andere ſtadt gelegen. *Maty Diction.*

KAMINIEK. Zie CAMINIEK.

KANISCHA. Zie CANISCHA.

KAMMINGA, of CAMMINGA, een ſlot of adelyk huis in het dorp Wirdum, onder de Vrieſche grietenye Leeuwarderadeel, in het kwartier Ooſtergoo. *Winſemius.*

Een ander ſlot, van den zelven name, is gelegen in de Vrieſche grietenye Wenſeradeel, onder het kwartier Weſtergoo, in het dorp Arum. *De zelve.*

KAMMINGA, of CAMMINGA, een zeer oud adelyk geſlacht in Vrieslandt, het welk, volgens de Vrieſche Kronyken, al voor het jaar 878 in het bezit van het eilandt Amelandt is geweeſt: immers Schotanus, ſchryvende over het jaar 1180, getuigt, dat die van dat geſlacht toen bezitters van dat eilandt waren, en dat zy het zelve volgens de oude Kronyken al lang te voren bezeten hadden. In de zelve en de later Kronyken van dit landt wordt dikwils met lof van hen gewag gemaakt. Zie *Schotanus, Hamconius en Winſemius Kronyken van Vrieslandt.*

KAMON, of CAMON, eene ſtadt in den ſtamme van Manaſſe, aan gene zyde der Jordane, daar Jaïr, zevende rechter van Iſraël, begraven wierdt. *Recht. X*, 5.

KAMP, een dorp in Noord-Hollandt, onder de ſtadt Alkmaar, het welk in gemeenſchap met Groet door een predikant wordt bedient, ſtaande onder de claſſis van Alkmaar.

KAMPEN, of CAMPEN, wel eer eene beroemde, en nog niet onvermaarde ſtadt aan de linker zyde van den Yſſelſtroom, die 'er Ooſtwaarts voorby loopt, en zich Noord-Weſtwaarts in de Zuiderzee, *mare Auſtrinum*, of *Lacus Flevus* by de ouden genoemt, langs 't eilandt Schoklandt, of Ens en Emmeloordt, uitſtort. Doch oudtyds, zeggen Ant. Schoonhovius en Weerdenhagen, liep de Yſſelſtroom aan de andere zyde voorby Kampen, even als voorby Deventer en Zutphen (zie *Junii Batavia pag.* 239; *Werdenhag. de Rebuspubl. Hanſeat. part. IV, cap.* 4), zynde voorts de ſtadt Kampen gelegen in de provincie van Overyſſel, de zesde der zeven Vereenigde Nederlandſche provinciën in rang; en gelyk de gehele provincie van Overyſſel in drie delen verdeelt wordt, niet in *Salland*, *Twente* en *Drente*, als Guicciardin, Mercator, Cluverus, Hofman en anderen kwalyk ſchryven; maar in Sallandt, Twente en Vollenhove, zo zyn de drie hoofdſteden van Overyſſel, *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, in 't droſtampt van Sallandt gelegen, hebbende deze drie ſteden voor de eene helft, met de Ridderſchap voor de andere helft, ook 't hoogſte gezag der regeringe over de kleine ſteden en 't platte landt dezer provincie; terwyl de landdroſt van Sallandt de uitſchryving van de Staatſche vergadering doedt, en daar in voorzit. Voorts legt Kampen byna drie uuren gaans van Zwol, en acht uuren van Deventer.

Wat des zelfs naamsoorſpronk belangt, daar in verſchillen de ſchryvers. Gemeenlyk ſchryft men *Campen*, of *Kampen*, oudtyds ook wel *Kempen*, als uit oude handſchriften blykt, in 't Latyn *Campi*, of *Urbs Campenſis*, ook wel *Campena*. Guicciardin ſchryft *Campa*, Werdenhagen *Campia*, en Golnitz *Campodunum*. Pontanus, S. van Leeuwen en anderen oordeelden, dat de oude *Chamavi* de Kampers of Overyſſelaars waren, alzo Tacitus zegt, dat de Chamaven van voren van de Vriezen vervangen wierden, en aan de Drenters grenſten; en wyl Strabo de Bructeren, Cimbren, Chaucen en Campſianen by elkander plaatſt, daarom oordeelden Pontanus en van Leeuwen, dat de oude *Chamavi*, ook *Camavi*, *Camani*, en *Campſiani* genoemt, de *Campi*, of Kampers zyn. Zie *Pontanus Hiſt. Gelr. lib. I, pag.* 42, & *Origin. Francic. lib. I, cap.* 9. Anderen oordeelden ook, dat de λιμὴ Μαναρμανὶς, of *haven Manarmanis*, welke Pontanus aan den mondt van den Ooſter-Rhyn, of, als Cluverius aantekent, van de Vecht en Yſſel plaatſt, de ſtadt Kampen was, als Junius aantekent *in Batavia pag.* 239; en gelyk Bilibaldus Pirkheimerus uitdrukkelyk zegt: *Het is zeker, dat de Manarmaniſche haven, of Navalia, Kampen is* (*in Explicat. Locor. per German. tom. I, pag.* 205.) Doch Cluverius, Bertius en Hubner oordeelen, dat Genemuiden de oude Manarmaniſche haven is, het welk ook waarſchynlykſt voorkomt, hoewel Alting van een ander gevoelen is. Nog willen anderen, dat de Ναυαλια (*Navalia*) by Ptolemeus den Peluſiër, die in de twede eeuwe leefde, de ſtadt Kampen is, zynde zo veel als een *ſcheepshaven*, *ſcheepsmagazyn*, of *ſcheepstimmerwerf*, aan den mondt van den Yſſel, in de Zuiderzee uitlopende: gelyk ook Hadrianus Junius oordeelt, dat men door de *Navalia* by Tacitus en den Yſſel en de ſtadt Kampen kan verſtaan, alwaar de ſchepen tegen de zeerovers toegeruſt wierden; zo dat Kampen dan miſſchien een van die vyftig kaſteelen was, welke Druſus, gemeende zoon van Auguſtus en broeder van den keizer Tiberius, langs den Rhyn en de zeekanten bouwde, welke Druſus met zyne vloot van duizend ſchepen

schepen den Rhyn afkwam twaalf jaren voor Christus geboorte, en door zyne gemaakte gracht, *fossa Drusiana*, *Drusus-gracht* genaamt, welke hy van Ysseloordt, by Doesburg in den Yssel leidde, om zo te gemakkelyker in de Zuiderzee te komen, en naar Vrieslandt en den Eems te varen, voor, welke zaak naderhandt ook gelegenheit gaf tot Kampens beroemde schipvaart en koopmanschap.

Verder merkt S. van Leeuwen in zyn *Batavia illustrata p.* 205 aan, dat de stadt Kampen den naam zou hebben gekregen van 't werkwoordt *kampen*, dat is vechten, stryden, om dat de stadt met hare sterke schans oudtyds andere steden van de provincie als tot verdediging strekte, en de vyanden wakker bekampte, of bestreedt. Ook verhaalt Jac. Heister, dat zeker geestelyk persoon, Wolf Poortsluiter genaamt, een inwoonder van Kampen, al voor vele jaren geschreven heeft, dat Kampens naam afkomstig is van twee reuzen, die aldaar 't gebiedt hadden, en met anderen in *kampgevecht* geraakten, doch dood bleven; waar van daan tot gedachtenisse van dezen dodelyken *kamp* de stadt *Kampen* vervolgens zou benoemt zyn. Niemandt houde dit geheel fabelachtig; want Pikkard in zyne *Oudheden van Drente* wil niet, dat men voor onwaar houde, dat 'er oudtyds reuzen woonden; maar stelt zulks vast, en wel byzonder in Drente en Twente, terwyl hy Kampens naam haalt van de krygs- of vechtscholen, welke de Romeinen hadden in de plaatsen, alwaar zy met hunne legers wat vertoefden, en zich altydt met de wapenen oeffenden: en dus zou *Kampen*, of *Campen*, zo veel zyn als een gemene *Campus Martis*, dat is, *kamp-* of *vechtplaats*, gelyk men te Rome hadt *Campus Martis*, dat is, *het kampveldt van Mars*, ook genoemt *Campus Jovis*, het veldt van Jupyn, om dat het, aan den krygsgodt toegewyd, Jupyns tempel bevatte, terwyl *Campus* meermalen genomen wordt voor eene plaats, waar in men kampt, vecht, strydt: waar van daan *Campum minari*, dat is, *eenen kamp*, of *oorlog dreigen*.

Doch gelyk *Campus* by de Latynen in 't gemeen een veldt, een kamp, of groene weide beduidt, of ook een vlak veldt, en meer plaatsen daar van byzonder benoemt zyn, als geheel *Campania*, een landschap in Italië, nu 't Napolitaansche koninkryk, 't welk volgens Livius en Strabo van zyne vruchtbare kampen, of velden, welker aangenaamheit den forssen Annibal verslapte, den naam draagt, en gelyk men een van de twaalf gouvernementen, of provinciën van Vrankryk dus in 't Latyn *Campania*, nu *Champagne*, ziet benoemt, en in welk landschap men ook de vlakke velden by de stadt *Chalon*, of *Catalaunum*, by uitstek *Campi*, ook wel *Campi Catalaunici*, *de Catalaunische velden*, benoemt vindt, waar in Attila, koning der Hunnen, door den dapperen Romeinschen veldheer Aëtius ondergebragt wierdt; om niet te spreken van de *Marathonische velden*, by Athene, waar in de Persiaansche macht geknakt, en van de *Pharsalische velden*, in Thessalië, waar in de Roomsche vryheit van Julius Cesar vertrapt wierdt, ook eene stadt in Italië, niet verre van Ravenna, wierdt genoemt *Campi*. Zelfs vindt men dorpen van zulke groene velden benoemt, als *Kampen* in Oost-Vrieslandt; en zo kan 't ook ligtelyk zyn, dat de bygelegene vlakke velden, of kampen en groene weiden, de benaming van *Campi* by uitstek aan de stadt *Kampen* hebben gegeven. Immers, dat Kampen al eene oude en beroemde stadt is, blykt uit verscheide bewysstukken. Pontanus (*Hist. Geldr. lib.* VI) gewaagt al in een brief van Kampen, als van eene welbestelde stadt, met overheden voorzien, in 't jaar 1280, zeggende, hoe de schepens van Deventer, Zwol en Kampen getuigen waren van zekere beslissing des geschils tusschen de Hamburgers en de Harderwykers, terwyl uit oude voorhanden zynde handschriften blykt, dat Kampen in den beginne van de XIV eeuwe al eene bevolkte en welbestelde stadt was, voorzien met overheden, voorrechten, enz. en 'er toen ook al een Minnebroeders konvent was. Ook zegt van Leeuwen in zyn *Batavia illustrata fol.* 205, dat Kampen al eene oude stadt was, om dat de zelve mede onder de Hanzeesteden behoorde, waar uit hy hare oudheit haalt, doordien die verbondsteden, van *Hansa*, dat is, *een verbondt*, benoemt, geen stadt in hare *hansa*, of verbondt, inlieten, dan die besloten, bemuurt en bewalt was, voorzien met poorten, welke men kon sluiten en ontsluiten; waar uit hy dan besluit, dat Kampen voor 't jaar 800 eene bemuurde stadt was: doch dit gaat wat te ver, om dat de Overysselsche steden Deventer, Kampen en Zwol eerst in 't jaar 1495 in 't Hanzeatische verbondt kwamen, als breder te zien is by Werdenhagen *de Rebuspubl. Hanseat. part. IV*, *pag.* 823, 927. Maar voor het jaar 1495 was Kampen al eene bemuurde en bepoortte stadt, zynde ook al van ouds als eene beroemde koopstadt berucht, welke groten koophandel ter zee in verscheide oorden des werelds dreef, als in Portugal, gelyk uit oude berichten van de koopvaart van Kampen op Lissebon, Lyflandt en elders gewaagt wordt, gelyk onder anderen de *Hist. Sacra* over het bisdom van Vrieslandt, het dekenschap van Opperwagenburg, op het dorp St. Niklaasga *pag.* 148, in de *aantek. n.* 1, verhaalt, dat Staveren, Kampen en Amsterdam de eene voor, de andere na, hier omtrent de voornaamste koopsteden zyn geweest. Terwyl in 't jaar 1364, als 'er oorlog was tusschen de Hanzeesteden en Waldemar den III, koning van Denemarken, de Duitsche Hanzeesteden uit de haven van Kampen eene oorlogsvloot zonden, zie *Monens Chronyk* op dit jaar; en is de stadt Kampen vervolgens by die Noordsche kroon zodanig in aanzien en macht geweest, dat ze zich van alle nieuwe tollen in den Zondt vrygekocht heeft by Christiaan, koning van Denemarken, voor twaalf honderd goude Rhynsche guldens, in den jare 1475. *post Octav. Corp.*, mits betalende alleen voor het doorvaren de oude tol tot een Engelsche Henricus-nobel, en 't schryfgeldt voor elk schip en goedt, waar van de brief te zien is, te Kampen getekent *lib. divers. A. fol.* 174. Doch sedert zich by den uitloop des Yssels langs 't Kamper-eilandt, en even buiten 't zelve, hoge zanden hebben opgeworpen, is de koophandel en zeevaart der stadt Kampen allengskens verminderd, van welke hoogten verscheide schryvers al voor ruim honderd jaren gewagen; want zo schryven Abraham Goos en Reinier Telle in hunne *Beschryvingen der Nederlanden*, al in den jare 1616 uitgegeven, onder anderen van Kampen: *Het is een zeer treffelyke, grote en schone stadt, nog ter tydt welvarende, maar hier voortyds, eer het diep verlopen was, veel beter en neeringachtiger geweest hebbende.* En dat de stadt Kampen weleer eene volkryke stadt was, blykt ook mede uit de *Kerkelyke Historie der zeven provinciën*, alwaar in de beschryvinge van de parochiekerk van St. Nicolaus te Kampen gezegt wordt, hoe 'er in 't jaar 1416 acht duizend parochianen op Paaschdag het ligchaam en bloedt des Heeren ontvingen. Zie 't VI *Deel*, *pag.* 584. Terwyl de menigte der kloosteren en konventen ook getuigen der volkrykheit waren.

Voorts legt de stadt Kampen aan den oever van de rivier, byna in de gedaante eener handboge, waar van de rivier als de peze is, zynde de Yssel aldaar over de 700 voeten breed: want byna midden voor de stadt legt over den Yssel eene schone, brede, kunstig gemaakte lange houte brug, van welke Thuanus en vele andere deftige schryvers als van een roemwaardig werkstuk gewagen, en door welke brug de stadt Kampen aan 't landt over den Yssel gehecht wordt. Deze lange brug wierdt over den Yssel gelegt in 't jaar 1448, niettegenstaande die van Deventer het toen poogden te beletten, als Moonen aanmerkt in zyn *Chronyk pag.* 52. Weleer pronkte deze brug met schone heerlyke bogen, op de zelve kunstig gebouwt: doch die zyn 'er om de zwaarte voor eenige jaren afgenomen. Nog rust deze brug, die 723 voeten lang, en 20 breed is, (de voet op 12 duim gerekent) op zeven vaste jukken, elk juk uit digt aan malkander ingehydde balken, of zware dikke palen bestaande, behalven dat 'er, voor 't inbuigen van de zwaarte der dagelyksche menigvuldig overrydende wagens, tusschen ieder vast juk nog zo vele loze jukken met ondersteekbalken aan gezien worden. Midden op deze brug staande, heeft men het schoonste gezicht van de wereldt, ten Noorden over en langs den Yssel en Kamper-eilandt naar het eilandt Schoklandt, en ten Zuiden over 't zelve water langs de plaatsen Wilsem, Zalk, en andere, verre op de Veluwsche bergen; en naby de stadt heeft men aan weêrzyden van deze brug eene fraaie overdekte wandeling, of wandelgaldery. Ook heeft men aan de linker zyde van deze brugge, even buiten de Visch- of Waterpoort, de stads Kraan, van steen gebouwt, in 't ronde boven met een uitgewerkten randt, zynde zeer fraai; en aan de regter zyde ziet men de Vischmarkt, alwaar 't Tolhuis aan den Yssel staat, boven welkers deur men om den keizerlyken adelaar de zinspreuk van keizer Karel den V ziet: *Plus outre*, dat is: *al verder*. Tot bewaring van deze brugge wierdt aan de overzyde op den oever een sterke schans gebouwt, met bolwerken, waar van men nog eenige overblyfselen ziet. De stadt zelf is met een hogen en dikken muur omtrokken, welke op zekere tusschenwydtens zeer sterke ouwerwetsche torens heeft, waar door de stadt zeer sterk was, en den naam van de *Torenstadt* draagt. Deze torens waren zeer sterk, als zynde van gegoten kalk gemetselt. De meesten van deze torens, ook de *Wildvang*, aan de linker zyde van de Hagenpoort, *Jan van Ens* aan de haven, leggen nu ten grootsten dele overhoop, en tonen de overblyfselen van de Spaansche en Fransche woede, doch eenige, als ook *de Keizer*, en *de Keizerin*, zyn nog in redelyk goeden staat. In 't geheel heeft deze stadt, zo groot als klein, 16 poorten; doch 6 schone grote poorten zyn nog in goeden staat, als 1. de *Hagenpoort*; 2. de *Visch-* of *Waterpoort*; 3. de *Koornmarktspoort*; 4. de *Veenpoort*; 5. de *Cellebroerspoort*; en 6. de *Broederpoort*.

De geschiedenisse der stadt Kampen belangende, 't is bekend, na dat Overyssel langen tydt stondt onder keizer Karel den Groten, koning der Franken, dat de zelve provincie, en byzonder ook de stadt Kampen, als van overoude tyden en zeer lange jaren, zo in 't geestelyke, als in 't wereldlyke, behoorde onder de bisschoppen van Utrecht, wier macht zich over de heerlykheit of 't Sticht niet alleen, maar ook zelfs over Overyssel en Groningen uitstrekte. Uit dien hoofde was 't, dat Johan van Diest, XLV bisschop van Utrecht, aan de burgeren van Deventer, Kampen, Zwol en Hasselt by opene brieven in 't jaar 1328 de tolvryheit in Twente en op de Regge schonk, gelyk ook in 't jaar 1362 de XLVII bisschop Jan van Arkel het moeras Mastenbroek by Kampen liet droog maken, en bedyken in 43 blokken of kavelingen verdeelen, beslaande ruim 6977 morgen lands: ook schonk deze bisschop grote voorrechten aan Deventer en Kampen voor de hulpe, welke zy hem in dat jaar leenden tot het innemen van 't kasteel, of Stein, te Voorst, by Zwolle. Terwyl keizer Maximiliaan de I in 't jaar 1495 op een ryksdag te Worms de steden Deventer, Kampen en Zwolle tot Rykssteden verklaarde; en dewyl de Kampers sterk op Lyflandt handelden, wierden in 't jaar 1507 merkelyke giften, uit de aflaten vergadert, uit die drie steden naar Lyflandt gezonden, alwaar men voor eenen Muskovischen oorlog vreesde. Veel overlast deden de hertogen van Gelder de Overysselaars: doch hoe getrouw de Kampers den bisschop van Utrecht waren, bleek, wanneer zy het kasteel Kuinre, door hertog Karel van Gelder overrompelt, in 't jaar 1508 den bisschop weder hielpen winnen; en als Henrik de Groot en twee duizend voetknechten, van den koning van Denemarken afgedankt, onder hertog Karel dienst zochten, en alom door

Overyssel

Overyssel stroopten; Genemuiden innamen, en eenige schepen op de Zuiderzee veroverden, kregen die van Kampen in 't jaar 1510 een schip met geweer en eenige Geldersche edellieden, en 40 of 50 knechten, die alle binnen Kampen onthoofd zyn, als Monen bericht in zyn *Chronyk* op 't jaar 1509, 1510, en Pontanus noemt drie overften met name, welke onthoofd, en wier lighamen op raden gelegt zyn. *Hist. Gelr. II. Deel, fol.* 290. 327; en als Philips van Burgundië tot LVII bisschop van Utrecht in 't jaar 1517 in alle de drie steden Deventer, Kampen en Zwol gehuldigt wierdt, kregen alle de drie steden elk een vergulden beker, of overdekte kop, met 't stads wapen daar op.

In 't jaar 1520 rees 'er misnoegen tusschen Kampen en Zwol, hier uit ontstaande, dat de bisschoppen van Utrecht door des keizers vergunninge tolrechten hadden van alle koopmans waren, den Yssel op- en afvarende. Dat tolrecht hadt Kampen van den bisschop gekocht, en van dien tydt af de tollen zonder tegenspraak ontvangen. Naderhandt wierdt 't Zwarte water by Zwol bevaarbaar door de Vecht, die niet verre van de stadt Zwol daar in valt; dies voerden de kooplieden, om den Yssel te myden, door de Vecht en 't Zwarte water hunne goederen in de Zuiderzee, en zo verder. Hierom stelden die van Kampen tol op 't Zwarte water, wyl hun oude recht verkort wierdt. Die van Zwol zeiden daar tegen, dat zulks onbillyk was, doordien zy nu die gelegenheit hadden. Doch 't geschil liep zo hoog, dat de Kampers een Zwolsch schip namen en opbragten; en de Zwolschen tastten weder tot represalie de Kamper persoonen en goederen aan. Keizer Karel de V liet door zyne gezanten te Kampen in 't jaar 1521 zyn misnoegen over dit geschil betuigen, en riedt, dat men de beslissingen aan den bisschop zou stellen, 't welk beide steden aannamen. De bisschop verzocht ze binnen Deventer: die van Kampen stelden zich gematigt; doch de Zwolschen, van keizer Karel met de Gelderschen voor rebellen verklaart, namen hertog Karel van Gelder tot beschermheer aan, lieten de Gelderschen binnen hunne stadt; doch bevonden wel haast, dat zy door de Geldersche bezetting al te veel geperst wierden: gelyk ook de hertog van Gelder maar zocht heer van gansch Overyssel te worden, en aldus veel onrust eenigen tydt in 't landt verwekte. Ja de Kampers en Deventers, alzo de bisschop van Utrecht, Philips van Burgundië, maar slappelyk handelde; maakten in 't jaar 1522 den 10 October met den hertog van Gelder een vredesverdrag; waar door die hertog zich al als heer van Overyssel begon te gedragen, gelyk men van dit geschil en verdrag ook omstandig bericht ziet by Perizonius *in Hist. sæc.* XVI *pag.* 88--91. Doch de drie steden deden de oogen open, en maakten den 11 April des jaars 1524 onder malkander vrede, om zich van 't Geldersch geweldt te ontdoen. En als de bisschop Philips den 5 April overleedt, wierdt Henrik, Paltsgraaf aan den Rhyn en hertog van Beyeren, de LVIII bisschop van Utrecht, en in October des jaars 1524 in de drie steden van Overyssel, Deventer, Kampen en Zwol, gehuldigt, welke vervolgens van den hertog van Gelder wakker gekwelt wierden: want behalven dat hy Koevorden in hadt, en Hasselt verraste, en nog eene sterkte by Willem bouwde, om de Kampers te plagen, hadt hy het klooster Windesem in, om de vaart naar Deventer te belemmeren, plagende ook de Zwolschen door eene sterkte by Zwartesluis. Doch als Henrik van Beyeren, bisschop van Utrecht, zag, dat hy zyn bisdom tegen 't geweldt der Gelderschen niet langer kon behouden, heeft hy de wereldlyke heerschappy van zyn sticht en 't gebiedt van Overyssel den 15 December des jaars 1527 te Schoonhoven aan keizer Karel den V opgedragen en verkocht voor eene somme gelds, behoudende echter het kerkelyk gebiedt, gelyk men uit den opdragtbrief ziet *in Batavia Sacra I Deel, pag.* 327. En dus zyn de Overysselaars, die tot dus verre onder den bisschop van Utrecht gestaan hadden, onder 't gebiedt van keizer Karel den V gekomen, welke dan in den persoon van Schenk van Toutenburg, stedehouder van Vrieslandt, door alle de drie steden is gehuldigt den 11 February 1528, welke huldiging te Kampen is geschied, binnen welke stadt de keizerlyke stedehouder kwam met tamelyke krygsmacht: terwyl hy met hulp der Kampers de Gelderschen stormenderhandt uit de vesting Koeburg voor Kampen joeg, welke vesting tot den grondt toe geslecht wierdt, gelyk ook de Kampers de vesting by Willem slechtten, en de Gelderschen uit Genemuiden, Zwartesluis, Hasselt, Hattem en Elburg gedreven wierden, welke nu uit schrik voor de Keizerschen de twee blokhuizen by Deventer ook verlieten, terwyl zy na eenige jaren ook onder 't juk des keizers moesten bukken. Zie *Perizonii Hist. sæc. XVI, pag.* 132, 133, 297. En alzo 't werk der reformatie van Luther nu doordrong, gaf men alom naauwe acht daar op. Ook wierden in 't jaar 1534 eenige schepen met 3000 Wederdopers, zo als men ze toen noemde, uit Hollandt komende, en beladen met oorlogsgereedschap, by Genemuiden en Ens aangehaalt, en de voornaamsten daar van te Kampen onthoofd; doch de vrouwen en kinderen liet men los. Dus stonden dan de Kampers met de andere steden van Overyssel 50 jaren lang onder den keizer, die wel in 't jaar 1549 zynen zone Philips, prinsse van Spanje, te Deventer als erfvolger deedt volgen; waar tegen Deventer en Kampen protesteerden, om dat de prins niet persoonlyk in hunne vesten kwam, en gehuldigt wierdt, gelyk de bisschoppen te voren altydt buiten de poorten der steden, en in 't byzonder van Kampen, als Revius meer dan eens verhaalt, eerst de privilegien en rechten dier steden met eede hebben moeten bevestigen, eer zy in de zelve wierden ingelaten en aldaar gehuldigt; en wanneer de keizer de Staten van Overyssel in 't jaar 1555 te Brussel dagvaardde, om de overdragt der landen op zynen zone by te wonen, weigerden zy zulks, wyl dit in hun landt moest geschieden: dies de keizer den grave van Arenberg, als stadhouder, volmachtigde om de huldiging in 't landt te laten doen. Koning Philips verklaarde Deventer in 't jaar 1562 wel tot een bisdom, en Johannes Mahusius tot eersten bisschop, welke in 't jaar 15[illegible] van den tweeden bisschop Egidius de Monte wierdt gevolgt; doch de Ridderschap en steden kantten zich hier tegen, en wilden onder dit Deventersch bisdom niet staan.

Toen in 't jaar 1572 vele Hollandsche steden van de Spaanschen zich tot prins Willem van Oranje begaven, nam de graaf van den Berg, 's prinssen zwager, Kampen en Overyssel gemakkelyk in; doch al haast geraakte Kampen al weder in de Spaansche macht, tot dat eindelyk in 't jaar 1578 Kampen in der Staten handen kwam: want die van Overyssel klaagden, dat Kampen en Deventer met Duitsche soldaten, die de zyde van Don Jan trokken, waren bezet: ook toonden zy, dat zy van 't jaar 1528, toen zy zich aan Karel den V gaven, altydt een stadhouder uit Vrieslandt hadden gehad; dies wordt dan Georg Lalain, graaf van Renneberg, stadhouder van Vrieslandt en Groningen, en nu nog aan de zyde der Staten en des prinssen van Oranje, hoewel hy na eenigen tydt afviel, ook tot stadhouder van Overyssel verklaart, alzo hy aan de Ridderschap en steden aangenaam was. Eerst schafte hy 't hoge hof van Justitie, onder den name van Kancelaar en Raden door koning Philips te Vollenhoven ingestelt, af. Toen verzekerde Renneberg zich van Zwolle; daar na overleide hy met grave Jan van Nassau, des prinssen broeder en stadhouder van Gelderlandt, om Kampen door eenen Wouter Hegeman, onder schyn van kooplieden, te verrasschen; doch dit mislukte, dies besloot men Kampen te belegeren, binnen 't welke 500 mannen van Polwyler en den heere van Far, Hoogduitschen, lagen. Jonker Dirk van Sonnoy, een Kleefsch man, en stadhouder des prinssen in Noord-Hollandt, kwam voor Kampen met Hollandsche vaandelen van Duivenvoorde, Teilingen, Wyngaarde, Renoy en anderen. Die van de stadt deden stoute uitvallen, en Don Jan boodt hen alle hulp tot ontzet; doch zy wierden in zich zelve benardt en 't zilverwerk, uit de kerken en kloosteren gehaalt, wierdt geslagen tot ronde penningen, genoemt *Klippingpenningen*, van 42 stuivers, waar op het volgende stondt: *Extremum subsidium*, dat is: *'t uiterste plegtanker.* Men bragt ook zes kartouwen van Utrecht voor de stadt, en als de muur tusschen den Kalverrakschen weg en Hagenpoort door 't geschut der belegeraren weggeschoten was, bezweken de Roomsch-Katholyken te Kampen, gaven zich over, en bezwoeren de vrede van Gent, in 't jaar 1576 gesloten, als ook de trouw en gehoorzaamheit aan de Staten. En dus kwam Overyssel, na dat Kampen den 20 Juny, en Deventer den 29 Nov. 1578 waren overgegaan, onder 't gebiedt van den Nederlandschen Staat; en gelyk 'er in 't zelve jaar een besluit wierdt gemaakt, dat, zo 'er in eenige stadt honderd huisgezinnen van den Gereformeerden Godsdienst waren, men aan de zelve eene kerk zou inruimen, zo eischten die van Kampen om deze reden eene kerk: doch in 't volgende jaar 1579 ontstondt 'er onrust te Kampen, wyl de magistraat, nog meest Roomsch-Katholyk zynde, onderhoudt aan de Gereformeerde predikanten weigerde. Hier door dreef men de Minnebroederen de stadt uit, welke des avonds weder in hunne kloosteren keerden. De R. Katholyken, 150 sterk, maakten een verbondt en onrust, en voegden zich by 't vaandel van Boekop; doch de anderen by 't Raadhuis by 't vaandel van Jan Jansz. de Lange. Eenigen wierden gewond, en een zwaarder bloedbadt zou 'er geschied zyn; doch de zaak is door burgermeester Kistemaker en Jan Janz de Lange bygelegt. De Gereformeerden zouden wyken en gyselaars medenemen, en Renneberg zou 't geschil over de monniken beslechten; doch zy moesten vertrekken, en de stadt wierdt met twee vaandels verzekert. Zie *Pars ontstelde leeuw pag.* 661, 672, 679, 728.

Eenige weinige jaren voor deze reformatie, in 't jaar 1566, predikte *Jan Arentzoon* van Alkmaar te Kampen het Euangelium onder 't kruis, en wierdt ook in dat jaar naar Amsterdam beroepen. Maar voorts, na dat Kampen door de macht der Staten uit de Paapsche slaverny wierdt gerukt, wierden alhier tot Gereformeerde predikanten beroepen in 't jaar 1579 *Casparus Holstechius* van Hogewouwde, en *Sander Dirks*, of *Sanderus Theodorus*, die eerst de kerk van Spanbroek bedient hadt. Daar na in 't jaar 1580 *Johannes Bernerus*, een Groninger, in 't jaar 1584 *Jodocus Goykerus*, in 't jaar 1586 *Georgius Nolthenius*, voorts 1593 *Jan Bogerman*, die naar Steenwyk ging: daar na in 't jaar 1594 *Wilhelmus Baudartius*, die twee jaren daarna naar Zutphen ging: in 't jaar 1596 *Abraham Neranus*, en *Johannes Lamotius*, die naar 's Gravenhage ging: in 't jaar 1602 *Thomas Goswinus*; in 't jaar 1609 *Daniel Souterius*, die naar Haarlem ging: ook nog *Everhard Vosculius*, en in 't jaar 1615 *Wilhelmus Stephani* en *Johannes Schotlerus*, waar by zich nog voegde *Assuerus Matthisius*.

Doch deze vier, *Thomas Goswinus*, *Everhardus Vosculius*, *Johannes Schotlerus* en *Assuerus Matthisius*, omhelsden het gevoelen der Remonstranten, stieten de Gereformeerde leeraren, als *Wilh. Stephani* en *Daniel Souterius*, buiten de stadt, en maakten zich zodanig meester, dat men in 't jaar 1618 deze vier gemelde Remonstranten op den Kamper predikstoel hoorde. H. Vogelius, predikant te Hasselt, schreef tegen deze Remonstranten een boek met dezen tytel: *Oprecht en klaar tegenbericht tegen 't Libel der Remonstrantsche leeraren*, gedrukt te Amst. 1618. Ook *Johan Vosculius*, predikant te Steenwyk, wederleide zynen broeder Everhard Vosculius opentlyk: om dat die vier Remonstranten in 't jaar 1615 openbaar oproer te Kampen verwekten, en in 't jaar 1617 een geschrift uitgaven onder den tytel van: *Antiqua Veritas*, dat is, *de oude waarheit*, tegen de lere der Gereformeerden,

meerden, by hen genoemt *nova falsitas*, dat is, *de nieuwe valschheit*. Doch eindelyk wierden zy door 't besluit van 't Dordrechtsche synode veroordeelt en uit Kampen gebannen, hoewel Thomas Goswinus en Joh. Schotlerus weder aangenomen wierden, en de laatste opentlyk voor den predikstoel herroeping van de Remonstrantsche lere deedt. Zie *Revius Daventria pag.* 611, 638, 656, 660. Eindelyk alles herstelt zynde, kreeg Kampen weder bestelde Gereformeerde predikanten, die alle de acten van 't synode van Dordrecht en de formulieren van eenigheit ondertekenden.

By de honderd jaren stondt Kampen dan in de unie van den Staat: doch in den Franschen oorlog geraakte deze stadt met alle steden van Overyssel in 't jaar 1672 in 't geweldt der Franschen en Munsterschen: niettegenstaande Kampen toen met zes bolwerken, eene schans over den Yssel, en van fortifikatien wel voorzien was, en geen gebrek aan ammonitie, maar weinig volk in hadt, zo was 't dat de L'Espiere, burgermeester van Deventer, toonde, wat zware bombardering Kampen naar 't voorbeeldt van Deventer te lyden stondt. Om deze, of om andere redenen gaven Kampen en Zwol zich op eenen dag den 23 Juny 1672 aan de Munsterschen over. Velen waren gevlucht. Aanstonts namen de Roomschgezinden de St. Nikolaas- of Bovenkerk, als ook de Broederskerk, in, en bedreven veel moedwil. De Franschen deden de Munsterschen wel na eenige dagen wyken, doch hielden de stadt in hun geweldt tot den 24 December 1673, wanneer zy weder uittrokken, na dat zy, ten teken hunner woede, vele schone torens, als de leeuwen-toren, Jan van Ens-toren, de Kalverhekken toren, en nog meer, hadden laten springen, verscheide bresschen in de sterkten en muren gemaakt, vele huizen bedorven, en de schans over den Yssel geslecht, mede nemende twaalf heeren als ostagiers naar Aarnhem, tot dat de brandschatting van 80000 guldens betaalt was. Doch na deze ramp is Kampen tot op den huidigen dag weder in de vorige vryheit der Staatsche regering gebleven.

Onder de openbare gebouwen der stadt munt eerst uit het fraaie *Stadhuis*, staande in de oude straat digt by den nieuwen toren, zynde van voren zeer wel van aanzien, en boven op met een fraai torentie voorzien: misschien gebouwt in 't jaar 1545, twee jaren na dat het oude Stadhuis, elders gestaan hebbende, in 't jaar 1543 in den Vastenavondt met meest alle archiven en stads schriften verbrandde. Het tegenwoordige stadhuis heeft van binnen, benevens den grondt, als langs eenige ruime trappen opgaande zeer fraaie en ruime vertrekken. Onder alle munt ook de gewone Raadkamer uit, alwaar 't gestoelte van den president en vicepresident met drie trapies opgaande verheven zeer deftig staat, terwyl in den ronden omtrek dezes Raadzaals, halve maans gewyze, de andere leden des Raads, elk tusschen twee pilaren, zitten.

Om van de andere openbare gebouwen, als van 't *Vleeschhuis*, enz. in 't byzonder niet te gewagen, zo pronkt de stadt heden nog met vier schone kerken, drie, waar in de Gereformeerde Godsdienst in 't Nederlandsch, en een, waar in de zelve in 't Fransch gepredikt wordt.

De eerste is *de Grote*, of *Boven-kerk*, ook genoemt de *St. Nikolaaskerk*, om dat de zelve door de Roomschgezinden aan dien Heilige was toegewyd, staande aan 't Zuideinde der stadt. In de *Kerkelyke Historie der Nederlanden*, VI *Deel*, *pag.* 581, wordt gezegt, dat de grondslag van dat gebouw gelegt is in 't jaar 1296, hoewel *pag.* 584 staat, dat de bouwmeester Joh. van Keulen in 't jaar 1369 den eersten steen daar aan leide, op den zelven dag, als hy den eersten steen aan de Lieve Vrouwen-kerk leide. Hoe deze kerk wel eer met een altaar van rood koper voor het koor pronkte, zwaar zynde 9063 ponden; doch hoe Hendrik van den Berg, stadhouder van den prins van Oranje, in 't jaar 1572 daar kanon van liet gieten, wordt in gemelde kerk-Historie bericht, en verder aangewezen, hoe deze kerk wel 23 vikaryen hadt, die alle worden opgetelt; terwyl 'er zeven kerkdiensten of officien waren waar te nemen, en hoe 't voornemen van den Heere de Monte, om deze parochiekerk van St. Nikolaas tot eene kollegiale kerk aan te stellen, door de opkomende geloofsberoerten in den loop bleef; waar by men nog kan aanmerken, dat deze kerk in 't jaar 1539 nog eene school hadt, genoemt *St. Nikolaas-school*, waar van toen Joh. Everts van Lymberg Rector was, gelyk uit een ouden brief van dat jaar blykt, wordende deze school ook wel genaamt *de school van Jesus*.

Tegenwoordig pronkt deze St. Nikolaas-kerk nog met een fraai orgel, en fierlyke predikstoel van graauwe steen, op eenige pilaren rustende. De kerk zelf is vry lang en breed, rustende op vier rygen pilaren, hebbende ook een schoon ruim en zeer hoog fierlyk koor, rondom 't welke men gaande aldaar in den omgang verscheide familie-grafkelders ziet, zynde deze kerk ook voorzien met een zwaren, doch matig hogen toren, welke, door verzwakkinge der fondamenten aan de Zuid-Westzyde, negen voeten en derde half duim overhangende, in 't jaar 1685 zeer wonderlyk is recht gezet, onder 't opzicht van eenen Mr. Jan de Jonge.

De twede kerk is de *Lieve Vrouwen-kerk*, nu genaamt *de Buiten-kerk*, staande aan 't Noordeinde der stadt, gebouwt in 't jaar 1369, zynde ook eene schone ruime kerk, rustende op de twee ryen pilaren, zynde ook voorzien met een fraai orgel. Deze kerk hadt ten tyde der Roomschgezinden ook verscheide vikaryen, als in de gemelde *Kerk-Hist. der Nederl.* te zien is. VI *Deel*, *pag.* 584, en aan deze kerk staat een schone hoge fierlyke vierkante toren, voor dezen met een zeer hoge spits, welke den zeelieden voor een baake in zee verstrekte, voorzien, als Mercator in zyn *Stedeboek*, en Guicciardin in zyne *Beschryving der Nederlanden*, door Reg. Vitellius van Zirikzee, vertonen: doch nu is de spits weg, en de toren boven op met een fraaien randt omgeven, van welke men met zyn gezicht over de Zuiderzee tot Enkhuizen toe kan reiken. Voorts is deze toren, mede door 't verzakken der fundamenten aan de Zuid-Westzyde zeven voeten overhangende, in den jare 1583, onder het opzicht van gemelden Jan de Jonge buiten alle verwachtinge weder recht gezet.

De derde kerk wordt genaamt *de Broeder-kerk*, als zynde de kerk van 't Minderbroeders klooster, behorende tot die broederen, welke men *Observanten* noemde, naar 't zeggen van Gonzaga gebouwt in 't jaar 1478, hoewel men al van Minderbroeders te Kampen vindt gewaagt in 't jaar 1380, zynde dan misschien gebouwt in 't jaar 1335, als de schryver van de *Kerk-Hist. der Nederl.* VI *Deel*, *pag.* 585, bericht, hoe de Minderbroeders dit klooster hebben ingehad tot het jaar 1579, toen 't werk der reformatie den R. Katholyken Godsdienst alhier deedt ophouden. Hoe vermaard dit klooster wel eer was, toont gemelde schryver; en dat het een aanzienlyk klooster was, blykt nog oogenschynlyk: want het bestaat tegenwoordig nog uit deze aan malkander vast zynde gebouwen, byna in 't midden der stadt gelegen: 1. uit de kerk zelve aan de Zuidzyde, een fraai en schoon gebouw, langwerpig, en nog onlangs ook weder fraai opgemaakt, voorzien met een orgel en stene predikstoel, en boven op de kerk staat een spits torentie. Ook is in deze kerk een consistoriekamer, een fraai ruim vertrek, waar in de kerkenraadt gewoonlyk alle vrydagen 's middags te elf uuren na de predikatie vergadert. 2. Heeft men aan de Oostzyde de woning des Rectors, zynde een zeer goed huis, op welkers ruime plaats staat een lindeboom, misschien wel by de 200 jaren oud, zynde onder 22 voeten dik, en zo hoog, dat men den zelven eenige uuren in zee, zelfs van de eilanden Schoklandt en Urk, kan zien. Naast aan des Rectors huis is de ingang in de Latynsche scholen, waar van dadelyk nog meer zal gezegt worden, lopende deze scholen achter malkander aan de Noordzyde, waar aan 't collegie volgt, alwaar de Staten van de provincie en der zelver gedeputeerden hunne vergadering houden, boven welkers ingang, boven een bordés van weêrzyden met fierlyke opgaande trappen, tegenwoordig zeer fraai opgemaakt, aldus staat:

Consilio geritur res,

Dat is: *Een zaak wordt door beleidt verrecht.*

Eindelyk heeft men aan de Westzyde van dit gebouw, aan den burgwal het *Ziekenhuis*, waar in op stads kosten alle onvermogende zieken worden gebragt en zeer wel onderhouden, zynde in 't jaar 1656 vernieuwt, gelyk boven den ingang staat geschreven.

Eindelyk de vierde kerk is de *Fransche*, waar in alle zondagen in 't Fransch wordt gepredikt. Dit gebouw is niet heel groot; maar zeer fraai, voorzien met een orgel, en boven op met een spits torentie, wordende deze kerk zeer net en zinnelyk onderhouden.

Voorts heeft men te Kampen twee openbare *Gasthuizen*, als: 1. Het *Buiten-* of *Heilige Geest-Gasthuis*, midden in de stadt by den gemelden nieuwen toren en afgebrande Heil. Geestkerk. 2. Het *Boven-* of *Geertruids-Gasthuis*, in de Nieuwe straat naar 't Zuideinde der stadt. Deze gasthuizen hadden ten tyde der Roomschgezinden ook verscheide vikaryen, als in gemelke Kerk-Historie der Nederlanden is te zien. Tegenwoordig worden 'er arme oude mannen en vrouwen in onderhouden, en kunnen daar in mannen en vrouwen, ook een alleen, voor een redelyken prys hunne kost kopen, die alle zeer wel gehuisvest en gespyst worden.

Behalven deze twee gemelde gasthuizen heeft men nog een *Pesthuis*, waar van blykt uit een ouden brief, nog voorhanden, dat *Eylard Krommen* voor zyne doodt als stichter tot een pesthuis in Kampen in 't jaar 1534 gaf zeker huis, staande op de nieuwe Belt, genoemt *Kalvarien*, daar toe bezorgende eene jaarlyksche inkomste van twintig halve goldguldens, uit een goedt in Blankenham gelegen, over welk Pesthuis die van 't Cellebroeders klooster 't opzicht zouden hebben, en ook een sleutel daar van bewaren, en de inkomsten daar van ontfangen, zullende voor die moeite genieten twee goldguldens; terwyl aan de man en vrouwe, die in 't Pesthuis zouden wonen, en de kranken oppassen, 's jaars 5 of 6 goudguldens zouden gegeven worden.

Voorts zyn hier ook te Kampen twee Weeshuizen, als: 1. het *Burgerweeshuis*, wel eer geweest ten tyde der Roomschgezinden het Cellebroeders klooster, waar van in gemelde kerk-Historie nader bericht wordt gevonden. Tegenwoordig worden 'er burger kinders, onder de twaalf jaren oud, ingenomen, en vervolgens in onderhouden. 2 Het *Kinderhuis*, waar in allerhande arme kinderen worden onderhouden, gelyk te Amsterdam in 't Aalmoezeniershuis.

Onder de Kamper oudheden mag men ook met recht tellen het fraaie *Handschrift der Pandecten*, bewaart in de stads bibliotheek, welke nu in des Rectors huis staat. Dit handschrift bevat de 24 eerste boeken der Pandecten, of Digesten, in groot-folio, op perkament geschreven, met brede glossen, of aantekeningen, zynde, voor zo veel bekend is, het eenige handschrift in Europa aan deze zyde van de Alpische bergen, nevens dat, 't welk de Wel-Edele Hoog-Achtb. Heer Bynkershoek, president van den Hogen Raadt, bezit, gelyk zyn Wel-Edele daar van in de Voorreden van zyne uitgegevene geleerde *Miscellanea*, als van iets

iets raars, gewaagt, alzo hy het zelve ook gezien en gebruikt heeft.

Nog zou men mogen gewagen van dien *aries Romanus*, of oude Romeinsche stormtuig, welke in den brandt van de Heil. Geest-kerk in 't jaar 1647 is weggeraakt; doch waar van nog ontlangs ooggetuigen leefden, en waar van de afbeelding nog overig is, gelyk de zelve gevoegt is in 't werk van Joh. Iz. Pontanus *Orig. Francic. lib. VI*, *pag.* 557, alwaar die schryver ons eerst eene beschryving opgeeft van de oude stormbokken, of stormtuigen, waar mede de ouden op de muren bonsten, en die omverre rammeiden; en gelyk 'er stormbokken waren, uit een balk, met yzere punten of ramskoppen beslagen, of ook wel uit verscheide aan een gehechte balken bestaande; zo scheen dit Kamper stormtuig uit drie aan een gehechte balken te bestaan, zynde vierkantig, lang, zo verre men nog zien kon, 51 voeten, terwyl 't dikste einde nog wel 8 voeten in de aarde stak. Even boven den grondt was 't 57 duimen breed, en 22 duimen dik, lopende voorts spits toe met een punt met yzer beslagen: om 't dikke einde waren zes yzere banden: tusschen den tweeden en derden bandt was een vierkant gat, van binnen met yzer beslagen, en aan de zyde nog 7 doorgaande gaten, om 'er touwen door te steken, om het stormtuig, met een keten aan een bok gehangen, te rug te trekken, en weder los vierende tegen de muren te doen bonssen; en dit meent Pontanus, dat zulk een zamengevoegt stormtuig was, als Lucanus en Ammianus beschryven; en gelyk dit stormtuig by de Heil. Geest-kerk bewaart wierdt, alwaar de bisschoppen van Utrecht hun wapenhuis hadden, als Pontanus bericht *Hist. Geldriæ lib. I*, *pag.* 42, zo wordt aangetekent, hoe met dit stormtuig het slot Puttenstein by de stadt Elburg in 't jaar 1375 is omverre gerammeid, en hoe prins Maurits van Oranje nooit te Kampen kwam, of hy bezag dit stormtuig, en ging altydt met verwondering weg. Men kan 'er nog nader bericht van lezen in de Latynsche brieven van Franciscus Martinus, in 't jaar 1653 uitgegeven, alwaar men 'er ook een schoon Latynsch vaars op gemaakt ziet.

Wat nu de stads privilegien betreft, daar van vindt men onder anderen, dat de stadt Kampen in aloude tyden niet alleen in zeer grote achtinge by 't Ryk is geweest, maar ook in 't jaar 1495 onder de Ryksteden is aangenomen, en begiftigt met des Ryks voorrechten en andere voortreffelyke privilegiën, als ook Weerdenhagen aantekent *de Rebuspubl. Hanseat. part. IV*, *cap.* 4: want Kampen heeft met Deventer en Zwol het recht van beurt om beurt in hare stadt munt te slaan, zynde de provinciale munt, terwyl daarenboven ieder dezer drie steden hare vrye regering op zich zelve, oog eige Magistraten, en jurisdictie, of rechtsban, als ook 't *jus gladii & monetæ*, of 't recht om ter doodt te vonnissen en geldt te munten, heeft, enz.

En dus gaat men over tot de *Regering* der stadt Kampen, welke bestaat uit *veertien Burgermeesteren*, die verdeelt worden in *tien Schepenen* en *vier Raden*, welke de justitie handhaven, en welke regering alle jaren op den eersten woensdag na drie-'koningen bestelt wordt door *twaalf uitgeboonde Gemeentslieden*: want *zes en dertig Gemeentslieden* zyn 'er, welke als burgervoorstanders en verkorene uit de voornaamste burgeren in vier classen verdeelt zyn, naar de vier gedeelten der stadt, als: 1. *'t Bovenkwartier*, of *Espel*, 2. *'t Horst-* of *Cellebroers kwartier*, 3. *'t Broederkwartier*, 4. *'t Uiter-* of *Buitenkwartier*. Die van de gemeentslieden op den keurdag de twaalf goude bonen trekken, zyn voor dien tydt keurheeren, of keurgenoten, door welke de gehele Magistraat voor een jaar bestelt wordt. De bestelling of verkiezing zelf geschiedt op de volgende wyze, namentlyk op gemelden keurdag verschynen de burgermeesters, secretarissen en gemeentslieden 's morgens voor zeven uuren op 't Raadhuis, en gaan na 't oplezen van eenige resolutien, en onder het salvo schieten van de wachthoudende burgery, van daar naar de Broederkerk paar aan paar, de Roede-dragers met zilvere staven ter zyden de burgermeesteren gaande, alwaar dan door eenen der Predikanten de keurpredikatie, ter zake dienende, gedaan wordt. Na 't eindigen van de predikatie gaan de burgermeesters, drie secretarissen en gemeentslieden op de zelve wyze weder naar 't stadhuis, en na dat uit ieder kwartier drie gemeentslieden, dat is uit de vier kwartieren twaalf gemeentslieden, de goude bonen uitgetrokken, en den eedt, om de beste en nutste tot 's stads behoef tot schepenen en Raden te kiezen gedaan hebben, gaan de burgermeesteren van 't Raadhuis, en laten aan de voorgemelde twaalf gemeentslieden, die de goude bonen hebben getrokken, en keurgenoten genoemt worden, de vryheit om by meerderheit van stemmen te verkiezen 14 burgermeesteren, om voor het lopende jaar de regering in handen te hebben, met onderscheiding, wie van de zelve schepenen en wie Raden daar van zyn; welke keur op de Raadkamer, terwyl alle de stads poorten gesloten blyven, door de voorgemelde keurgenoten, volgens de keuren der stadt, gedaan zynde, wordt de schepensklok op 't stadhuis geluid, om de zelve aan de burgery bekend te maken: waar na vervolgens de twee oudste keurgenoten van de twee voorzittende kwartieren met den oudsten secretaris, die daar op ontboden is, van de kamer naar de pui gaan, alwaar gedachte secretaris de gedane keur in geschrift van den oudsten keurgenoot van 't voorzittende kwartier ontfangt, en, na dat de zelve keurgenoot aan de tegenwoordig zynde burgery eene aanspraak over 't aanhoren van de keur heeft gedaan, aldaar voor den volke afleest onder 't lossen van der burgers musquettery; welke publikatie gedaan zynde, worden de gekorene burgermeesters door de roededrageren verzocht op 't Raadhuis te komen, en aldaar door den laatsten president burgermeester van 't voorgaande jaar gesommeert, of zy de regering op den voorgaanden eedt, die te voren in de regeringe zyn geweest, weder willen aannemen, anders worden de nieuwgekorene in den daar toe staanden eedt genomen, blyvende de twaalf keurgenoten zo lang op de kamer van de gezworene gemeente by malkander alleen, om in geval iemandt van de gekorene burgermeesteren zich van die bedieninge zou willen excuseren, 't welk hy voor dat jaar mag doen, mits aan de stadt betalende een hondert oude schilden, ieder tot 42 stuivers, een, of meer andere, in des zelfs, of der zelver plaatsen te verkiezen, welke verkorene burgermeesters alzo de regering aangenomen hebbende, zo worden de voorzeide twaalf keurgenoten van hunnen eedt, voor de keur gedaan, ontslagen. Waar na de vier Heeren burgermeesters, welke Raden zyn, byzonder gaan, en schikken de tien schepenen by malkander, namentlyk de oudste en de jongste schepenen in rang voor 't eerste presidium, zynde van elf weken, de tweede schepen van boven en van onder in rang in 't twede presidium, zynde van tien weken, en zo vervolgens de derde en vierde schepenen van boven en onder in rang in de volgende twee presidiums, mede elk van tien weken, en eindelyk de twee middelste schepenen in 't laatste presidium, zynde, als het eerste, mede van elf weken; zo nochtans, dat de oudste van ieder paar schepenen de eerste helft van den tydt van zyn presidium, en de jongste daar van de twede helft presideert, en waarneemt, ten zy 'er een nieuwe burgermeester, welke nog nooit burgermeester is geweest, mogt zyn, die in dat jaar geen presidium mag waarnemen; maar moet de andere burgermeester, of schepen van dat presidium, of by afwezendheit of overlyden van de zelve de volgende schepenen van de volgende presidiums, naar eens ieders rang en tydt van presideren, het gehele presidium op zich nemen.

De Heer president dan, ieder in zynen perktydt, doedt het gehele collegie van burgermeesteren vergaderen naar zyn welgevallen, presideert in alle vergaderingen, doedt de propositien, en neemt daar op besluiten, administreert met zyn vice- of medepresident aan het lage gericht de zaken van justitie, hoort de pleidooien, en decideert de zelve gemeenlyk aanstonts, of indien de zelve oordeelt van gevolg en gewigt te wezen, renvoieert ze aan 't volle Collegie van schepenen en Raden, zynde de hoge bank of vierschaar van justitie, waar van nergens verder geappelleert kan worden: van welk laag gerichte, of bank, de pleitende party, die zich bezwaart oordeelt by 't vonnis of dekreet, aldaar gewezen, binnen den gewonen tydt van tien dagen mag appelleren aan de gemelde hoge bank of gericht uit schepenen en Raden bestaande.

Aangaande de vier Raden, daar van is altydt de oudste verwalter, die wegens de hoogheit van de stadt het opzicht over gestrande schepen heeft, een jurisdictie voert over alle zaken van justitie over vremde personen, en der zelver roerende goederen, gelyk hy ook mede presideert by 't pronuncieren van sententien over criminele zaken, doch wordt, gelyk ook niet de drie andere Raden, in dat jaar geen president burgermeester, maar hebben in zaken van financien, policy en van justitie alleen aan de hoge bank en vierschaar het zelve recht van delibereren, resolveren en decideren, als de Heeren schepenen.

Tot administratie van de stads zaken, van timmeren, maken van dyken, en andere, worden voor twee jaren uit de burgermeesteren twee verkoren, *Kamelers* genoemt, alle jaren een aanen een afgaande, welke met twee uit de gezworene gemeente, Rentmeesters genoemt; doch die beide met exspiratie van dat jaar afgaan, en door twee andere opgevolgt worden, alle zodanige stads zaken verrichten en uitvoeren, betalingen en vervolgens rekening daar van doen. Op de zelve wyze wordt 'er tot het bestieren van de zaken der geestelykheit, zodanige huizen, betaling der predikanten, preceptoren, en anderen, een Kameler uit de burgermeesteren voor twee jaren, en een Rentmeester voor een jaar, als tot de zaken van de stadt verkoren.

Voorts heeft de stadt Kampen van den beginne van de Unie af gegaudeert, en gaudeert nog dagelyksch van het recht van in de vergaderinge van de Heeren *Staten Generaal* op den provincialen brief van credentie in te zenden *een Gecommitteerde*, die daar gedurig zitting heeft, alle propositien, de gemene unie aangaande, en daar voorkomende, hoort, daar over met de andere leden van deze en andere provincien delibereert en resolveert; gelyk mede en ten zelven einde op haar tour, zynde een zesde deel van 't geen de provincie van Overyssel competeert, op de zelve wyze een lidt uit het burgermeesterlyke collegie committeert in dat van den *Raadt van State*, van de *Generaliteits Rekenkamer*, van de *Oost-Indische kamer* te *Delft*, van de *Admiraliteiten* te *Amsterdam*, te *Rotterdam*, in *West-Vrieslandt*, en *'t Noorder kwartier*, en van *Vrieslandt* te *Harlingen*: en eindelyk committeert de zelve altydt *een* lidt uit het midden van hare vergadering in 't provinciale Collegie van de ordinaire Heeren Gedeputeerden of *Gecommitteerde Raden*, in andere provincien genoemt, om daar in zonder intermissie met de vyf andere Heeren Gedeputeerden van de provincie over alle zaken van financiën en verscheide andere, deze provincie aangaande, te delibereren en te resolveren, daar in op hun beurt te presideren, en alles te doen, 't geen 't interest der provincie vereischt.

Wat den Godsdienst of 't *kerkelyke* aangaat, zo bestaat de Kerkenraadt tegenwoordig uit *vyf Predikanten*, welke de hervormde lere in de drie gemelde kerken prediken, en waar van ieder op zyn tour een maandt lang preses is: voorts uit *zes Ouderlingen*, en *acht Diakonen*, die alle voor twee jaren verkoren worden; van de ouderlingen zyn twee uit de burgermeesteren, en vier uit de burgery: waar van alle jaren een uit de burgermeester-

germeester- en twee uit de burger-Ouderlingen', en vier uit de Diakonen afgaan.

Voorts gaat het met de verkiezing van een predikant, als 'er een dood is, of elders beroepen wordt, dus toe, dat de kerkenraadt, na verzochte en verkregene handopeninge van den magistraat, eerst een gros of groot getal opstelt, 't welk niet bepaalt is, wyl ieder lidt naar believen zo vele bekwame personen opnoemt, als 't hem goed dunkt. Eenige weken daar na wordt 'er op een vastgestelden tydt uit dit gros een twaalfgetal gemaakt, geschiedende de verkiezing door briefies. Elk lidt schryft twaalf personen op een briefie, welke in den hoedt van den preses geworpen zynde, leest de preses alle de briefies, welke de scriba opschryft; en wier namen meest getekent zyn, die hebben de meeste stemmen, uit welk twaalfgetal na een week of twee op een vastgestelden dag, na aanroepinge van 's Heeren name, zomtyds wel een kleiner getal gemaakt; doch gewoonlyk het beroep van een leeraar gedaan wordt, welke, na dat die door den magistraat is goedgekeurt, op de gewone wyze wordt beroepen, en daar na in zynen dienst bevestigt.

Met de verkiezing der Ouderlingen en Diakonen gaat het byna zodanig als in 't artykel van Deventer des aangaande is gezegt: alleen schryft elk lidt, na een gemaakt groot getal, op een briefie vier Ouderlingen, en op een ander briefie acht Diakonen; 't welk een dubbeld getal genoemt wordt, en waar uit dan eindelyk weder door nieuwe briefies twee Ouderlingen en vier Diakonen verkoren worden.

Voorts gaan uit den kerkenraadt gewoonlyk alle jaren twee Predikanten en een Ouderling naar 't Synode van Overyssel, 't welk om de vier jaren te Kampen gehouden wordt, als ook te Deventer en Zwol, terwyl Vollenhove en Steenwyk verwisselen, wordende altydt gehouden veertien dagen na Pinxter, en is dan een predikant uit die stadt, daar 't synode is, altydt preses.

De *Fransche Gereformeerde kerk* heeft haren byzonderen kerkenraadt, bestaande uit den *Predikant*, *twee Ouderlingen*, en *twee Diakonen*, en gaat de Predikant met een Ouderling of Diaken daar van op hun byzonder Walsch Synode.

De *Lutherschen*, of die van de *onveranderde Augsburgsche geloofsbelydenisse*, hebben ook te Kampen hun openbare vrye Godsdienst-oeffening, welke door *een Predikant*, dien zy zelf onderhouden, geoeffent wordt.

Voorts oeffenen de *Mennonisten* hier ook onverhindert hunnen Godsdienst; doch zyn gemeenlyk zeer verdeelt en twistig onder elkander. Men heeft 'er *Ucowallisten*, *Gallenisten*, en *Zwitsersche Mennonisten*. En de *Roomschgezinden*, die niet heel vele zyn, vergaderen oogluikende.

Wat nu de Latynsche scholen aangaat, deze waren wel eer zes in getal; doch tegenwoordig zyn 'er vier, zynde de ingang dezer scholen zeer fraai, aan weêrkanten met zes trappen opgaande, tot op 't bordes.

Over deze vier scholen, die tegenwoordig zeer wel in staat, en nu ook onlangs weder fraai opgesiert zyn, zyn een Rector, een Conrector, en twee Preceptoren, behalven dat 'er alle jaren twee Heeren Burgermeesters en twee Predikanten Scholarchen zyn.

Voorts zyn onder de Kampers voor geleerde mannen vermaard geweest *Albertus* en *Stephanus Winandus Pighius*, als op den name Pighius nog nader zal bericht worden. *Henrik* en *Jan van Kampen*, van welke hier na zal gesproken worden; *Theodorus Petrejus*, van wien mede hier na op zyn plaats. Van *Cruserius* is reets op zynen name bericht gedaan. Alleen voegt men 'er hier by, dat hy een Kamper van geboorte was, en wien de geleerde Fabritius dien lof geeft, dat hy in sierlykheit en gemakkelykheit van Plutarchus te vertalen Xylander verre te boven gaat. Zie *Fabricii Biblioth. Græc. lib. IV*, *cap. 9*, *pag.* 372, en Freherus *in Theatr. Viror. pag.* 1266; en wat hy in de geneeskunde vermogt verhaalt Paschalis Gallus *in Bibliotheca Medica. Alting Notit. Germ. Inf. P. II. Pontanus en Slichtenhorst Geld. Hist. U. Emmius Hist. Fris. De Groot Nederl. Jaarb. en Hist. Valkenier Verward Europa. G. Outhofs Waarschouwing en Kerk-Geschied. Oudheden en Gestichten van Kampen.* enz.

KAMPEN, (Henrik van) geboren in de stadt Kampen, was onderkancelier der hogeschole van Keulen. Hy hadt in de philosophie van Aristoteles, naar het zeggen van Trithemius, zynen meester niet, en was een dapper zintwister in de moeielykste verschillen. Hy woonde de kerkvergadering van Basel by, daar hy op het verzoek van Nik. de Cusa, die naderhandt kardinaal is geworden, veel geschreven heeft. In het jaar 1444 wierdt hy van Keulen naar Loven beroepen, daar hy het ampt van hoogleeraar in de Godkunde den tydt van vyftien jaren bekleedde, en stierf in het jaar 1460. *Oudheden van Kampen.*

KAMPEN, (Jakob van) heer van Rambroek, een vermaard schilder en bouwkundige, was een Haarlemmer van geboorte, en kwam ter wereldt den 4 Maart van het jaar 1658. Zyn penceelkunst bestondt in beelden en historiën, meest levensgrootte, en zyne wyze van schilderen geleek naar die van J. v. Bronkhorst, zo van tekenen, als krachtig schilderen; en wat zyn wonderbaar vernuft door de bouwkunde uitgewerkt heeft blykt aan eene menigte van praalgebouwen in Hollandt, en elders door hem gesticht; als het huis van prins Maurits in den Haag, 't huis van den heer van Zuilichem en 't speelhuis te Voorburg, 't huis van den heer Dedel te Lis, en vele andere meer; als mede de schouwburg te Amsterdam, en verscheide graftomben van Batavische zeehelden, als Tromp, van Galen, enz. eindelyk het prachtige Amsterdamsche stadhuis, geschat voor het achtste wonder van de wereldt. Hy stierf op Rambroek, en wierdt te Amersfoort begraven. Op zyn graf staat dit te lezen:

D'Aartsbouwheer uit den stam
Van Kampen *rust hier onder:*
Die 't Raadhuis t'Amsterdam
Gesticht heeft, 't achtste wonder.

Houbraken Schouwburg der Nederl. Kunstschilders III Deel, *pag.* 380 *enz.*

KAMPEN, (Jan van) geboren in de stadt daar hy zynen naam van voert, is te Loven, in het collegie van Buslidius, leeraar in de Hebreeusche tale geweest, en wierdt in het jaar 1531 door paus Leo den X te Rome ontboden. Doch sedert dien tydt, zo als Erasmus aan Goclenius schryft, heeft hy voor omloper gespeelt, of allezins omgezworven: want hy reisde door Duitschlandt, Polen, Italië, wierdt te Rome wel onthaalt, en kreeg 'er ook een vette prove. Als hy van daar naar huis zou keren, is hy den 7 September des jaars 1531 te Fryburg, in Brisgau, aan de pest gestorven. Hy heeft geschreven: *Grammatica Hebrææ*; *Uitlegging over alle de Psalmen*; als ook *over Ecclesiastes*; *Korte aanmerkingen over den Brief van Paulus aan de Romeinen en Galaten*; enz.

KAMPER, eene stadt in Indië, op het eilandt Sumatra, naby de Linië, en aan den ingang van de zeeëngte van Malakka ten Oosten gelegen. Zy is de hoofdstadt van een koninkryk, dat den zelven naam voert, en zyn byzonderen koning heeft. *Maty Diction.*

KAMPER-EILANDT is een eilandt voor de stadt Kampen, in den mondt, of uitloop van den Yssel gelegen, welke stroom om 't zelve met twee uitlopen of armen in de Zuiderzee uitloopt. Dit eilandt is vruchtbaar in goede weiden, en redelyk groot, behorende in eigendom aan de stadt Kampen, van welker Regeringe de inwoonders van dit eilandt hunne huizen en landeryen huren, begravende ook hunne doden in de stadt. Anders is hier ook een kerk en predikant, en een fraaie gemeente: doch de collatie heeft de Regering van Kampen aan zich behouden, en stelt deswegen aldaar ook een predikant aan, staande onder de classis van deze stadt.

KAMPERVEEN, een dorp niet verre van Kampen, behorende onder het drostschap van Ysselmuiden. Hoe 't zelve allereerst in 't jaar 1260 door eenige Vriezen, herwaarts overgekomen, is bewoont, hoe de parochiekerk aan St. Nikolaas was gewyd, en drie altaren hadt: 1. van O. L. Vrouwe; 2. van St. Anna; 3. van St. Antonius, en hoe aldaar in 't jaar 1575 nog 300 personen ter Tafel des Heeren gingen, kan men in de *Kerkelyke Historie der Nederlanden* VI Deel, pag. 595 nazien. Kerk en predikant van dit dorp staan onder de classis van de stadt Kampen.

KAMPVEER, en KAMPER-NIEUWLANDT. Zie TER VEER.

KANARIE, of CIUDAD DE LAS PALMAS, eene stadt in Afrika. Zy legt in 't hert van den zeeboezem, aan de Oostkust van Groot-Kanarië, daarze een schone haven heeft. Zy is groot en bloeiende, hebbende het voordeel van te zyn de setel van den gouverneur van 't Parlement, of van gehoorverlening van alle de Kanarische eilanden; daarenboven voorzien met een bisdom, gesticht in den jare 1485, en behorende onder dat van Seville. *Maty Diction.*

KANARISCHE EILANDEN (de) zyn in 't Westen van Afrika gelegen, en wierden van de ouden de *gelukkige eilanden* genoemt. Zy leggen tegen over Mauritanië, 't koninkryk Marocco, of wel inzonderheit de kapen Boyador en Non. Zy zyn zeven in getal, hoewel 'er by de ouden niet meer dan zes zyn bekend geweest. Het voornaamste is *Kanarië*, met eene stadt van den zelven naam, waar van hier boven gesproken is. Dit eilandt begrypt achttien of twintig mylen in zynen omtrek, en is 't voornaamste, niet alleen ter oorzake van des zelfs vruchtbaarheit, maar om dat het de setel van den gouverneur, enz. is. De andere steden van dit eilandt zyn *Tedle*, *Galder*, en *Guja*; men vindt 'er twaalf zuikermolens. De granen worden hier tweemaal 's jaars in February en May geoogst, en daar is overal een grote overvloedt van vruchten. De andere eilanden zyn *Teneriffa*, *Palma*, *Ferro*, *Forteventura*, *Gomeza*, en *Lanceloté*. Plinius geeft voor, dat deze eilanden Kanarische genaamt worden om de menigte van honden, in 't Latyn *Canis*, die men daar vondt. Zy zyn ontdekt geworden door een Franschman, Bethencourt genaamt, ten tyde van paus Clemens den VI, dieze in den jare 1343 overgaf aan Lodewyk, grave van Clermont, zoon van Alphonsus de la Cerda, toegenaamt *de Onterfde* (*l'Exherité*), die uit het bloedt van Vrankryk en Spanje gesproten was. Zy hebben naderhandt in verscheide tyden ook verscheide meesters gehad, en zyn eindelyk in de macht der Spanjaarden vervallen. De inwoonders zyn Roomschgezind. De grondt is hier zeer vruchtbaar, voornamentlyk brengt hy schone wynen voort, waar van alle jaren byna zestien duizend vaten in Engelandt worden overgevoert. Het eilandt *Ferro* is beroemd, om dat 'er, zo men voorgeeft, een boom is, die de inwoonders van water voorziet, zynde in de gansche uitgestrektheit dezes gronds geen bron te vinden. Men ziet dezen boom altoos met eene wolk bedekt, die haar water op des zelfs bladeren doedt druppen, waar van het wederom in regenbakken gevangen wordt. De omtrek van den stam dezes booms, aan wien de Spanjaarden den naam van *Sint* geven, is twaalf voeten; des zelfs hoogte, van de wortel af, veertig, en dwars over de takken heen te meten is hy honderd en twintig breed. Hy draagt een vrucht, gely-

gelykende naar een aker, en hebbende een smaak van geurige speceryen. Anderen spreken 'er anders van. *Plin. lib. VI. c. 32. Sanut. Gramaye, Linschot, Vincent Le Blank, Sanson, Jeron. Benzon, & Thomas Nicolas Voyages.*

KANCHEU. Zie CANCHEU.

KANDEL, een rivier in het Kanton Bern, die aan de grenzen naar het Wallisserlandt ontspringt, en dikwils door het sneeuwater en dat, het welk uit 't bosch voortkomt, zodanig opzwelt, dat voor eenigen tydt des zelfs uitloop in de rivier de Aar beneden Thunis is verandert, en deze uitloop onder door een berg in de Thunier zee gemaakt.

KANDIDATEN, in 't Latyn *Candidati*, of die gene, die naar ampten van de Romeinsche republyk stonden, wierden dus genaamt wegens hun wit kleedt, dat ze gedurende de twee jaren, dat ze naar ampten stonden, verplicht waren te dragen. Dit kleedt was, naar 't bericht van Plutarchus, in 't Leven van Coriolanus, eenvoudig, en zonder eenig veersiersel, op dat men geen vermoeden mogt hebben, dat zy geldt verborgen by zich droegen om iemandt om te kopen om des zelfs stem te hebben, en op dat ze ook des te gemaklyker den volke konden vertonen de lidtekens der wonden, die ze in 't beschermen van de republyk bekomen hadden. Het eerste jaar van hun Kandidaatschap verzochten zy de regering om verlof van eene redenvoering aan het volk te mogen doen, of zulks te laten doen door hunne vrienden. Zy verklaarden op het einde der redenvoering, dat ze zodanig een ampt onder des volks goedvinding wel begeeren zouden, het zelve verzoekende hunner voorvaderen verdiensten en 't geen zy zelve hadden toegebragt te willen gedenken. Zulks noemde men *profiteri nomen suum*, dat is: *Zyn naam bekend maken*; en dit jaar *Annus professionis*, dat is: *'t jaar der bekendmakinge*, het welk ganschelyk wierdt besteed om zich onder de groten en onder het volk vrienden te winnen, 't zy door 't maken van eenig werk voor 't gemene best, of het zy dat men iemandt in rechten aangevallen zynde voor de pleitbank verdedigde. Het was den Kandidaten niet geoorlooft openbare spelen en feesten aan te rechten, dat was alleen het werk der magistraten, het zy ze *Ædiles*, of *Prætores* waren. Met den aanvang van 't twede jaar keerden zy zich weder tot den magistraat, met de voorspraak des volks, zynde gemeenlyk in deze woorden: *rationem illius habe*, dat is: *Zet dezen naam op den lyst*, begrepen, den zelven verzoekende hunne namen te zetten op den lyst der genen, die nevens hen naar ampten stonden, 't geen zy noemden *edere nomen apud Prætorem, aut Consulem*, dat is: *Zynen naam aangeven by den magistraat*: doch tusschen *Profiteri apud populum*, en *profiteri apud Magistratum*, dat is, *zyn mening aan 't volk openbaren*, en 't zelve om een ampt verzoeken, en *tot dit verzoek ontfangen te worden by den Magistraat*, is dit onderscheidt, dat men niemandt ooit belette de gunst des volks te verzoeken, maar dat iedereen op den dag der verkiezing by den magistraat niet wierdt toegelaten, om dit verzoek in 't openbaar te doen: want zo haast de magistraat het verzoekschrift van den Kandidaat en de voorspraak hadt gezien, vergaderde de zelve gemeenlyk den Raadt der senatoren; na dat deze de redenen, die de Kandidaat hadt om zo een ampt te begeeren, onderzocht, en naar zyn leven en gedrag vernomen hadden, stondt hem de magistraat zyn verzoek met deze woorden toe: *Rationem habe, renuntiabo*, dat is: *Zyt onder 't getal, ik zal u aanstellen*; en zo hy 't affloeg, was 't antwoordt: *Rationem non habeo, non renuntiabo*, dat is: *Ik zal daar niet toe doen.* Wy hebben daar van oneindige voorbeelden. Asconius Pedianus verhaalt, dat Catilina op zyn te rug tocht uit Afrika het burgermeesterschap aan het volk verzocht: doch des onaangezien verklaarde de burgermeester Volcatius, den Raadt hebbende doen byeenkomen, dat hy niet ontfankelyk was. C. Martius Rutilius gaf te kennen, dat hy begeerte hadt tot het tuchtmeesterschap, doch de burgermeesteren betuigden, dat ze op zynen naam geen acht zouden slaan. Het was: *Non renuntiabo.* Deze tegenstandt was van zo veel kracht, dat ze gemeenlyk boven de gunst des volks, en zelfs boven 't gezag der wykmeesters (*Tribuni*) gehouden wierdt. Men zou geen vaster bekuiping, noch meer gunst hebben kunnen bekomen dan Pelicanus eens hadt om het ampt van burgermeester te verkrygen: want hy wierdt gedragen door de wykmeesters, en hadt des volks gunst; maar de burgermeester Piso verklaarde opentlyk in de tegenwoordigheit van al het volk, dat hy niet voor hem zou zyn, zeggende: *Non renuntiabo.* De wykmeesters stonden het ook dikwils tegen, als de magistraat wegens de fouten van den gene, die naar 't ampt stondt, of niet wel onderrecht scheen, of de zelve met voorbedachtheit ontveinsde: want in zo een geval wierdt den ampt verzoeker van de wykmeesters afgeslagen. De algemene en wezentlyke fout, waarom zodanig een wierdt van de handt gewezen, en buiten de bediening van eenig ampt gesloten, waren kwade zeden en misdaden. Behalven dat moestenze van zekeren ouderdom zyn, die door de wetten was voorgeschreven, om eenig ampt te mogen bekleden. Tacitus zegt, dat men in den beginne geen acht sloeg op de jaren, en dat men zonder onderscheidt jongen en ouden tot de waardigheden, ja zelfs tot het burgermeesterschap toeliet; doch namaals wierdt men genoodzaakt wetten voor te schryven wegens den ouderdom, dien iemandt moest hebben om een ampt te bekleden. Zeven en twintig jaren moest men hebben om schatmeester (*Quæstor*), dertig om wykmeester (*Tribunus*) te zyn. Voor de zeven en dertig kon men ritfabrykmeester (*Ædilis curulis*) worden. Men moest negen en dertig wezen om schout (*Prætor*), drie en veertig om burgermeester te zyn. Doch naar 't gevoelen van Justus Lipsius kon men het schatmeesterschap met de vyf en twintig, het wykmeester- en ritfabrykmeesterschap met de zeven of acht en twintig, het schoutschap met de dertig, en 't burgermeesterschap met de drie en dertig jaren bekomen. Doch 't gebeurde al dikwils, dat men van die bestiptheit der wetten afweek; want Scipio wierdt met zyn vier en twintigste en Pompejus met zyn vier en dertigste jaar burgermeester. Daar was nog een derde fout, die iemandt van de ampten uitsloot, namentlyk naar hoge ampten te staan, zonder dat men alvorens de lager bedient hadde. Dus was het verboden naar het burgermeesterschap te staan, zonder de andere ampten te hebben waargenomen; waarom Cicero in zyn boek, dat ten tytel heeft: *Brutus*, 't verzoek van Cæsar tot het burgermeesterschap noemt *extraordinariam & præmaturam petitionem*, dat is: *een buitengewoon en ontydig verzoek*, om dat hy te dien tydt slechts fabrykmeester geweest was; en wy zien in de Historie, dat Sylla tot het opvolgen dezer wet zo veel yver betoonde, dat hy zelfs Q. Lucretius Ofella, die naar 't burgermeesterschap stondt, daar hy noch het schatmeester- noch schoutschap bekleed hadde, met zyn eigen handt om het leven bragt. De magistraat den amptverzoeker zyne begeerte hebbende toegestaan, ging hy om vrienden te bekomen, die onder de groten van Rome en onder het volk crediet en gezags genoeg hadden om dit ampt te bekuipen. Hier toe stelde hy in 't gebruik de beleefdheit, en een heimelyken handel om hen op de handt te krygen: hy toonde de byzondere lieden vriendschap, en was mild omtrent hen. Het kwam in den verderfelyken staat van de republyk zelfs zo verre, dat hy de stemmen der wykmeesters openbaarlyk kocht. Hy bediende zich tot het kopen van deze stemmen van drie soorten van personen, die *Interpretes*, *Divisores*, en *Sequestres* genaamt wierden. De *Interpretes* waren middelaars, die de koop maakten, *per quos pactio inducebatur*, dat is: *door welke men tot een verdrag kwam*, zegt Asconius Pedianus. *Divisores* waren de uitdeelders, die 't geldt aan de wykmeesters bezorgden, en die door de wet *Tabellaria* gelast wierden aan ieder burger zo veel briefies te geven, als 'er Kandidaten waren. Zomtyds dienden deze dienaars van de vergaderingen om de stemmenden heimelyk om te kopen, met geldt uit te delen, dat hen door de genen, die meerder vertrouwen op hun geldt dan op hunne verdiensten hadden, was ter handt gestelt, het geenze klaarden met een stuk goudt of zilver onder het briefie te steken; en de *Sequestres* waren de bewaarslieden, dien men het geldt ter bewaring hadt gegeven, om het, ingeval de stemmen niet ontbraken, uit te delen. Om in deze wanorder te voorzien, wierden 'er vele wetten gemaakt, die men *Leges de ambitu*, dat is: *Wetten om naar een ampt te staan*, noemde, die echter van tydt tot tydt ook te niet gedaan wierden. De tydt der verkiezinge gekomen zynde riep de magistraat de vergadering byeen, en dat gedurende drie verscheide marktdagen, op dat de genen, die buiten waren, gelyk als die van de bevoorrechte steden en volkplantingen, welke recht van stemmen hadden, zich naar Rome konden begeven. De dag aangekomen zynde bevonden zich de Kandidaten in 't wit gekleed, en met de genen, die hen begunstigden, verselt zynde, al vroeg op den berg Quirinaal, of op den heuvel der Hoven, die over 't veldt van Mars henen zag, ten einde zy zich op een verhevenheit geplaatst hebbende, het volk hen des te beter kon zien. Van daar gingen zy af in het veldt van Mars, alwaar zy met ernstig aan te houden en kuiperyen te plegen hunne zaak trachtten voort te zetten: wanneer de president van de vergadering, na dat hy de amptverzoekers overluid genoemt, en de redenen, die ieder hadt om daar naar te staan, gezegt hadt, de wykmeesters ter stemminge byeen riep. De stemmen opgenomen zynde, wierdt de geen, die de meeste hadt, in de regering gestelt: de welke ook niet in gebreke bleef de vergadering op staande voet te bedanken, en van daar naar het Kapitool ging om aan de goden zyn gebedt te doen. Deze order veranderde onder de keizers. Augustus bekwam zyn eerste burgermeesterschap op een vry seldzame wyze, toen hy nog maar twintig jaren oud was: want hy deedt zyn leger tot naby Rome trekken, en zondt eene aanzienlyke deputatie, om 't in den name der keurbenden te verzoeken; en het hoofdt dezer deputatie, Cornelius genaamt, ziende, dat men draalde om hem op dit verzoek antwoordt te geven, hadt de stoutheit, de handt aan 't gevest van zyn degen te slaan, en deze woorden te zeggen: *Hic faciet, si non feceritis*, dat is: *zo gy 't niet doedt, zal 't deze doen.* Augustus vervolgens oppervoogdt geworden zynde, kuipte zelfs voor de genen, die hy wilde begunstigen; tot zo verre, dat hy zyne stem in zyn wyk gaf, en deze wierden *Kandidati Cæsaris*, ('s keizers Kandidaten) genaamt. Suetonius voegt 'er by, dat hy den volke naderhandt slechts het recht liet om eenige onderregeerders te benoemen, en behieldt voor zich zelve dat van burgermeesters aan te stellen. Noch kwelde hy het volk in 't vergeven der ampten, die hy het zelve hadt afgestaan, doende van zynent wegen in alle de wyken briefies uitstrooien, waar door de zelve gedwongen waren iemandt te kiezen, dien hy hen aanprees. Tiberius, de opvolger van Augustus, benam het volk het recht van verkiezing, en gaf het aan den Raadt. Nero gaf het weder aan 't volk; de Raadt stondt 'er voor altoos van af, en was alleen te vrede met de gekorene tot de ampten in 't veldt van Mars voor zodanigen uit te roepen; om daar door nog iets van de oudheit van 't recht van verkiezing te behouden. Van alle de regeerders, die men verkoos, waren 'er niet dan de tuchtmeesters, die aanstonts in hunne ampten traden. Anderen moesten nog eenige maanden wachten eerze het hunne aanvaardden, ten einde zy ondertusschen in de plichten, tot zo een ampt vereischt, mogten onderrecht worden; want zy wierden in het begin van de maandt Augustus verkoren, en namen hun ampt niet voor den eersten January aan. Dus haddenze vyf maanden tusschen beide. De regeringspersonen, 't zy ze *Plebeji* (*van 't gemene volk*)

volk), of *Patricii* (*Raadsheers zonen*), waren, kwamen dien dag niet in hunne bedieningen, dan langen tydt na de oprechting van de republyk, en 't was eerst op het laatste, dat de burgermeesters en *Pretores* de bediening hunner ampten op den eersten dag van January begonnen. De burgerwetten van Rome zyn sedert de verbanning der koningen, tot omtrent aan het jaar 150 na de oprechting der republyk toe, vry wat verandert. *Macrob. Saturnal. L. I. c.* 16. *Cicero de petit. Consul. Asconius. Plutarchus. Joh. Rof. Antiq. Rom. L. VII. c.* 8.

KANDIE, *CANDIA*, of CRETA, een eilandt of koninkryk van Europa in de Middelandsche zee, op 51 graden lengte en 44 breedte. Het legt aan den mondt van den Archipel, of Egeesche zee, zich Oost en West uitstrekkende, hebbende van de eene zyde Asië, en van de andere Afrika. Aan den Noordkant wordt het van de zo even genoemde zee, en ook van die, welke men eigentlyk Cretische of Kandische noemt, bespoelt; en van 't Zuiden staat het bloot voor de baren van de Middelandsche zee, die slechts tegen Lybië en Egypten aanstuit. Op het langste wordt het genomen van kaap Salomoni af, tot aan kaap Cornico toe, en bevat dus zeventig Duitsche mylen, slechts vyftien breed zynde. Het landt is goed en vruchtbaar, waar in vele beken en bergen worden gevonden; hier onder de berg Ida, tegenwoordig *Psiloriti*, die de hoogste is; want van des zelfs kruin kan men de twee zeën ontdekken. De ouden gaven het den naam van *Creta*, naar zommiger gevoelen van wegen de Nymph *Creta*, dochter van Hesperus. Anderen halen dien naam van *Cres*, koning der oude Cureten, af. Daar zyn 'er, die beweren, dat het *Aërie*, namaals *Curete*, en eindelyk *Macaronese*, dat is *gelukkig eilandt*, genaamt is geweest, wegens de zachtheit van des zelfs lucht. De inwoonders van Kandië zyn de eerste, die zich machtig ter zee maakten door de scheepvaart, en te landt door 't gebruik van hunne pylen. Behalven hunne ervarenheit op zee onderwezen zy ook de manier van esquadrons ruitery door malkander te zetten, en hoe men paarden bekwaam maakte om naar den toom, enz. te luisteren. Zy waren ook de eersten, die de wetten in geschrift bragten, en men gelooft zelfs, dat de muzyk van hen is uitgevonden. Dit eilandt was ook befaamd door het doolhof van Minos, naar de uitvinding van Dedalus; door het schip, genaamt *de Stier*, 't welk diende om Europa te schaken; door de minnaryen van Pasiphaë, en door de geboorte van Jupiter, aan wien dit eilandt was toegewyd. Om deze reden wordt het zelve by Virgilius, *l.* III *Æneid.*, het eilandt van Jupiter genaamt:

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto.

Dat is: „ Het eilandt Creta van den groten Jupiter legt in de „ Middelandsche zee".

Tegenwoordig wordt het in vier delen, ieder van een byzonder rechtsgebiedt, onderscheiden, voerende den naam van zo vele voorname steden: *Kandië*, dat de hoofdstadt is, *Kanea*, *Retimo*, en *Setia*. De ouden hebben daar tot wel honderd steden toe opgetelt, en het derhalven *Hecatompolis* (Honderdstedig) genaamt. Des zelfs inwoonders zyn altoos voor ondeugend, leugenachtig, en voor zeerovers gehouden. Eerst hadden zy koningen, en naderhandt zekere hoofdlieden, als in eene republyk. De Lacedemoniërs maakten zich, in 't 422 jaar na de bouwing der stadt Rome, in den name van koning Darius, onder 't beleidt huns konings Agis, meester van Kandië. Doch zy hielden het niet lang. L. Cælius Metellus, 686 na de bouwing van Rome, 68 jaren voor de Christelyke tydrekening burgermeester zynde, nam het weder in. Namaals is dit eilandt onder de gehoorzaamheit der Roomsche en Constantinopolitaansche keizeren geweest, tot aan het jaar 823 toe, wanneer de Saracenen het in hunne macht gekregen, en de stadt Kandië, waar van het eilandt zynen naam heeft, gebouwt hebben. Nicephorus Phocas veroverde het wederom in 't jaar 962, en Nicon rechtte het Christelyk geloof daar weder op. Bonifacius, marquis van Montferrat, was 'er de beheerscher van, en na dat de Franschen en Venetianen Constantinopel hadden ingenomen, verkocht hy 't by een verdrag, gemaakt den 12 Augusty des jaars 1204, met Dandolo, Doge van Venetië, aan de laatsten. Sedert dien tydt was Kandië onder de gehoorzaamheit der Venetianen, die aldaar in verscheide gelegenheden eenige plaatsen hadden doen versterken, naardien de inwoonders dikwils aan 't muiten sloegen, en zich in den jare 1364 aan de Genuezen wilden overgeven. Doch de doorslepe staatkunde der Venetianen heeft hen altoos onder der zelver beheersching kunnen houden. De Turken, na dat de ridders van Maltha in den jare 1644, aangevoert door den kommandeur Bois-Baudran, eene Sultane en Turkschen prins waren machtig geworden, zich gelatende als ofze dit eilandt wilden belegeren, vielen zy echter op Kandië aan, het welk zy tot aan den jare 1669 toe altoos beoorloogden. Zy veroverden den 26 Augusty 1645 Kanea, en hielden de stadt Kandië belegert. Clemens de IX, tot de pausselyke waardigheit verheven zynde, liet zich gebruiken tegen de pogingen der barbaren om de stadt hulp toe te brengen: dies de Franschen, op het verzoek van den paus, zich in zee begaven, om blyken te tonen van hunnen heldenmoedt in 't verdedigen van het Christelyk geloof; 't geen ook van de Venetianen wierdt waargenomen. Doch na een meer dan twintigjarigen en hardnekkigen oorlog wierdt de stadt Kandië in den jare 1669 eindelyk genoodzaakt zich by een eerlyk verdrag aan de Ottomannen over te geven. Men heeft gezegt, dat Kandië uit vier delen bestaat. Zommigen willen, dat *Gortina*, in het dal Mesarea, daar van voortyds de hoofdstadt is geweest. Dit dal legt in het Zuiden van 't eilandt, alwaar de vlakten *Lise*, *Lascito-Campo* en *Omal-Campo* gevonden worden. De langs den oever leggende steden zyn *Gierapetra*, *Antropoli*, *Estramatali*, *Giroicla*, *Sfacia*, *Fenice*; die men in 't Noorden vindt, *Setia*, *Mirabel*, *Kandië*, *Retimo*, *Kanea*; die van het vaste landt *Certonese*, *Cinosa*, *Gortina*, *Olerno*, enz. Men verzekert, dat 'er omtrent den oorsprong van den stroom de *Lene*, die in 't Noorden van den berg Ida, of Psiloriti, legt, een spelonk wordt gevonden, die in een rots is uitgehouwen, 't geen men zegt het doolhof van Minos te zyn, dat Dedalus aldaar liet vervaardigen. De voornaamste sterkten van Kandië zyn *Ganabusa*, *Suda*, en *Spina Longa*, die by de laatste vredehandeling met de Porte aan de Venetianen zyn gebleven. Wat den Godsdienst belangt, de Venetiaansche adel en de Kandiërs zyn Roomschgezind, doch de overige inwoonders volgen meest alle de plegtigheden van de Grieksche kerk. *Plin. l. IV. c.* 12. *Strabo l. X. Solin. c.* 16. *Pomponius Mela l. II. Cedrenus*, *Zonaras*, *An. Gr. Justiniani Hist. Ven. l. II, III, IV. &c. Sabellicus l. II. Bellon. lib. IV. Observ. cap.* 4. *& seq. Du Cange Hist. de Constant.*

KANDIE, *Candia*, eene stadt op 't eilandt Kandië, waar aan zy haren naam heeft gegeven. Boven is reets aangemerkt, dat de Saracenen daar van de stichters zyn geweest. Zy legt in 't Noorder gedeelte van het eilandt tegen over het eilandt Standia, en is zeer vast door de natuur. Eertyds was hier een aartsbisschoppelyke stoel, waar onder negen bisdommen behoorden. De Turken belegerden deze stadt in den jare 1645 na den slag van Carvaka, doch wierden met verlies van hunne beste troepen genoodzaakt af te trekken. Echter hielden ze de zelve ingesloten tot aan den jare 1667, wanneer zy in de maandt van May het beleg weder aanvingen, doch de stadt niet voor den jare 1669, en dat nog by verdrag, inkregen. Men gist, dat de ongelovigen in dit beleg omtrent vyf of zes honderd duizend man verloren hebben; dat hun staat niet selden aan oproer, merendeels te Constantinopel ontstaan, heeft blootgestelt.

KANDOW, een stedeke, met een kasteel, in Courlandt, aan de rivier Abow, 9 mylen van Mietau, in welkers oordt de boeren goede schietbussen maken. *Brands Reizebeschr. p.* 65.

KANDUANA, eene provincie van het keizerryk van den Groten Mogol in Asië. Zy is gelegen over de rivier den Ganges, op de grenzen van groot-Tartarië, tusschen de provinciën van Udessa, van Pitan, en van Gor. *Karakatanka* is daar van de voornaamste plaats. *Maty Dictionnaire.*

KANE, een generaal der Hunnen, die in Pannonië viel, de overwinning op de Romeinen by Tulma in Oostenryk behaalde, en eindelyk in een slag zyn leven verloor. Attila volgde op hem. *Volaterran.*

KANEA, eene stadt op het eilandt Kandië, zynde de hoofdstadt van zekere landstreek aldaar, met een bisdom. Eertyds wierdtze *Cydon*, en by de Grieken *de moeder der steden* genaamt. Zy wierdt door de Turken den 26 Augusty des jaars 1645 ingenomen.

KANEEL-LANDT is een oordt van 't eilandt Ceilon, in den Indischen Oceaan gelegen. Hy strekt zich uit langs de Westkust van dit eilandt, van de stadt Chilau af, tot aan Matura toe. Deze landstreek mag omtrent vyftig mylen langs de kust, en twaalf landwaarts in beslaan. Men heeft het den naam van *Kaneel-landt* gegeven, om dat de Hollanders aldaar een zeer groot getal kaneelbomen hebben laten zetten. Des zelfs voornaamste steden zyn *Chilau*, *Negombo*, *Colombo*, *Calture*, *Punto Gallo*, en *Matura*. *Maty Dict.*

KANINEFATEN, *Kaninefates*, is de naam, welken Vellejus Paterculus (*lib.* II) en Corn. Tacitus (*Jaarb. XI boek*, 18 *hoofdstuk*, en op verscheide plaatsen in zyne *Historie*) een zeker volk geven, gesproten uit de over-Rhynsche Katten, het welk, een streek van het eilandt der Batavieren bewonende, een klein gedeelte van Gaulen, als mede van het Roomsche gebiedt heeft uitgemaakt. Na dat de Batavieren, hunne bloedverwanten, tot bondgenoten van het Roomsche volk waren aangenomen, en den Vriezen, hunne naburen, van Drusus eene schatting was opgelegt, zyn zy van Tiberius, tweden stiefzoon van Augustus, ondergebragt. Dus zyn op dit beroemde eilandt, gelyk Plinius het zelve noemt (*Hist. Nat. lib. IV, cap.* 15), twee staatsregeringen geweest, te weten die van de *Batavieren*, en die van de *Kaninefaten*, van welke de eersten, pronkende met den eernaam van bondgenoten der Romeinen, de zelve ten dienst stonden, blyvende een vry volk, als zynde vrienden van het Roomsche volk; maar de tweden stonden onder heerschappy en schatting, als zynde door kracht van wapenen t'ondergebragt. Nu weet men niet, dat de Kaninefaten de Batavieren ooit in aanzien gelyk zyn geweest, gelyk alleen van de Mattiaken (*Mattiaci*), zynde een ander voortzetsel van de Katten, uitdrukkelyk verhaalt wordt (zie Tacitus *Germ. cap.* 29), schoon zy in afkomst, taal en dapperheit de Batavieren gelyk waren, en alleen in menigte van hen overtroffen wierden (zie den zelven Tacitus *Hist.* IV *boek*, 15 *hoofdstuk*); zo dat zy, zo veel men hier uit kan besluiten, uit een ander landschap van hun over-Rhynsch vaderlandt afkomstig zyn geweest dan de Batavieren, of de Mattiaken. Nochtans wil de Hr. Alting, uit welken dit artykel genomen is, niet verzekeren, dat zy daarom alleen weggetrokken zyn, of, voor of na hen, de genen, die uit het landschap der Batavieren op het zelve eilandt zyn komen wonen. Deze en diergelyke dingen, zegt deze geleerde schryver, late ik als onzeker. Maar dit, dus vervolgt hy, is zeker, dat de Kaninefaten van ouds af, te gelyk met de Batavieren, op den Gallischen bodem gewoont hebben, en dat afzonderlyk, en al-

leen

heen binnen het eilandt der Batavieren, gelyk de beroemde Cluverius (*Ant. Germ. lib. II. cap.* 33, 34) zulks treffelyk heeft bewezen tegen Junius (*Ant. Batav. c.* 3 & 14) en de genen, die hem gevolgt hebben, de welke Kinheim (*Kinhemum*), leggende op den Germanischen bodem, tusschen den Rhyn en het Vlie, den Kaninefaten dwazelyk toeschryven. Doch hoe groot, en welk een gedeelte van het eilandt de Kaninefaten bezeten hebben is niet wel eigentlyk aan te wyzen. Dat zy de laagste landen bewoont hebben kan men genoegzaam afnemen uit de overwinninge, die zy op de Romeinen hebben behaalt, als die genoodzaakt waren zich naar de hoge landen te begeven (zie *Tacitus Hist. IV boek*, 15 *en* 16 *hoofdst.*): ook blykt uit dien zelven veldtocht, dat zy aan de Noordzee gewoont hebben, om dat zy zich ter zee by de Vriezen hebben gevoegt, het welk de vestingen der Romeinen hen niet toelieten langs den Rhynstroom te doen; en aldus hebben zy, vereenigt met de volkeren aan de Noordzee, onvoorziens een aanval op den Rhyn gedaan, als zynde volkeren, die beide aan het strandt woonden, en aldaar overal schepen tot hun gerief by de handt hadden. Ook ziet men, dat de list van Claudius Civilis nergens anders toe heeft gedient dan om de benden, die eenigen tydt van te voren op de vlucht waren gedreven, naar de Noordzee, in het landt der Kaninefaten, zyne vloekverwanten, te rug te doen trekken, en van de ruiters en voetknechten, die in het bovengedeelte van het eilandt byeen getrokken waren, af te scheiden, om de zelve des te gemakkelyker te overvallen, zich zelven tot voorganger en gyselaar aanbiedende; gelyk hy dien schyn gaf, dat de Kaninefaten, tegen welke hy verzekerde dat zyne bende Batavieren alleen wel bestand was, niet zouden durven ondernemen de Romeinen te beletten hunne vorige winterlegeringen weder te betrekken, en die te verdedigen: ook zou Claudius Labeo (*Tacit. Jaarb IV boek*, 56 *hoofdst.*), die uit het landt der Nerviërs (*Nervii*) kwam aantrekken, de Kaninefaten, en de aangrenzende Marsatische Vriezen niet onverwacht hebben kunnen op het lyf vallen, zonder de Batavieren aan te tasten, indien het landt der Kaninefaten, langs het strandt aan de Vriezen palende, zich niet hadt uitgestrekt tot aan het gemene gat van de Maas en Waal. Maar hoewel dit alles genoegzaam bewyst, dat de Kaninefaten aan de Noordzee gewoont hebben, echter schroomt de beroemde Cluverius niet vast te stellen, dat het landt der Kaninefaten zich niet verder heeft uitgestrekt dan een weinig boven Leiden, alleenlyk om dat Ptolemeus deze stadt den toenaam geeft van *Lugdunum Batavorum* (Leiden der Batavieren), niet *Caninefatum* (der Kaninefaten). Doch men hadt hier moeten in acht nemen, dat de Kaninefaten na den tydt van Tacitus, en ook veelmalen te voren, altydt geschuilt hebben onder den naam der Batavieren, doordien geen der schryveren van hunne daden naderhandt afzonderlyk eenig verhaal heeft gedaan. Men kan derhalven niet langer twyfelen, besluit de Hr. Alting, of de Kaninefaten hebben de Noordzee van voren gehad; ook is het waarschynlyk, zegt hy, dat de Rhyn en de Yssel, alzo de Lek toen nog onbekend was, beide de zyden besloten hebben. Cluverius zegt, dat zy zich van achteren uitstrekten tot aan het vlek *Batavodurum*, of Wyk te Duurstede: doch de Hr. Alting wil liever tot aan Batestein, dat is de grenssteen der Batavieren; waar van daan, tot aan den naasten oever van den Yssel, ter plaatse, daar tegenwoordig Montfoort, een steedtie in het sticht van Utrecht, legt, een dyk of landscheiding van aarde loopt, tot bedyking van het meer, of den poel der Katten, of Kaninefaten, de welke door de wandeling de *Kattenbroeker Kage* genoemt wordt, welke de Hr. Alting zekerlyk de grensscheiding der Kaninefaten van achteren meent te zyn, dewyl de naam der Katten buiten deze grenzen op het gehele eilandt niet gevonden wordt, en men denken moet, dat al het geen dien naam gedragen heeft niet de Batavieren, maar de Kaninefaten betreft. Men heeft wel *Katten* en *Kattendrecht* aan dezen kant van den Yssel, in dat gedeelte van het eilandt, het welk het byzondere erfdeel der Batavieren is geweest; maar deze plaatsen schynen hunnen naam gekregen te hebben van de overvaart, die de Kaninefaten, of Katten, die aan den anderen oever woonden, daar ter plaatse hadden. Cajus Plinius (*lib.* IV, *c.* 15) heeft dit volk, dat even beroemd was wegens zyne krygskunde te paardt, als te water, *Cannunefates* genoemt, en in een oud opschrift te Vulsinii, of Volsinium, het welk men vindt by Lipsius, Gruterus, Schottus, Ursinus, en anderen, staat *Cannanefates*. Een ander oud opschrift te Rome heeft *Canonefates*, en nog een ander *Cananivates*, gelyk men ziet by Thomas Reinesius (*Syntagm. Inscript. pag.* 513, 514). Eindelyk heeft de zotte *Aardbeschryving*, die den naam van *Æthilus* bevlekt, *Cannifates*. Nu geven deze zo veel verschillende uitdrukkingen genoeg te kennen, dat iederéen deze Germanische benaming niet even wel verstaan, en niemandt, zo veel men kan bemerken, haar recht uitgesproken heeft. Om nu den waren oorspronk van dezen naam na te speuren, en met eenen de eigentlyke en oorspronkelyke wyze van schryven en uitspreken, oordeelt de Hr. Alting, dat men voornamentlyk moet onderzoeken, welke de byzondere gesteldheit, en als de eige aardt van den grondt is, waar van byna alle de rondom leggende volkeren hunnen naam gekregen hebben, by voorbeeldt, *Amsibarius* (Eemsbaur) van den naburigen Eemsstroom (*ab Amisiæ vicinia*); *Auchus* en *Batavus* van de *Aw-* of *Groenlanden*; *Bructerus*, (Broeker) van de *Broeken*, of *Broeklanden*; *Morinus* van de *Moeren*, of *Moerlanden*; *Marsatius* van zyne gelegenheit tusschen de zee en de meeren; *Sigamber* van de rivier de *Siege* en *Bergen*, enz. Nu beschryft Tacitus (*Hist. l.* IV, 12, *en* V, 23) het landt der Kaninefaten voornamentlyk aldus, dat het laag en moerig is, zo dat de rivier door het herfstweêr en de menigvuldige plasregenen, daar over heen stromende, het zelve byna als een meer, uiterlyk aan te zien, plagt te bedekken, en het zelve daar door als tusschen de ondiepten, die men *Watten* noemt, schynt te leggen. Doch op dat de inwoonders dit ongemak van overstromingen eeniger wyze mogten verhelpen, bebolwerkten zy dusdanige poelen en ondiepten, door het opwerpen van eenige aarde, als met een ringdyk, dien zy met een Germanisch woordt, het welk ook van ouds by de Romeinen bekend is geweest, eene *Kaye*, of *Kaai* noemden: want verscheide vermaarde mannen, als *Wilh. Cambden* (*Descr. Com. Dubl.*) en *Janus Douza* de vader (*An. Hol.* VI) oordeelen, dat de Romeinen daar van daan gehaalt hebben hun woordt *cajare*, dat is, *bedwingen*; gelyk *Lipsius* (*ad Tacit. An. I*, 63) dit woordt ook in die betekenisse aanneemt, hoewel hy het zelve verklaart van *lange bruggen*, waar in hy *Hadrianus Junius* volgt. Ook heeft Corbulo, landvoogdt van neder-Germanie, van den keizer Claudius derwaarts gezonden zynde, deze kunst van bedyken (*cajandi*) wel geweten, als hy, een diepe gracht gegraven hebben tusschen den Rhyn en de Maas, daar zo veel aarde heeft laten uitsmyten, als 'er van noden was om een vry groten en zwaren dyk te leggen, die ook het overstromen van de Noordzee kon beletten, dat is, volgens de manier, by de inwoonderen gebruikelyk, mogt bedyken (*cajaret*) en bedwingen. Na dit alles twyfelt dan de Hr. Alting niet zeer, of de naam van *Kaninefaten* is zamengestelt van deze twee woorden *Kaye* en *Watten*, waar in de Romeinen al de letters hebben laten blyven, behalven dat zy 'er, om het zamenstoten der klinkletteren te vermyden, het welk in de Latynsche taal eenige wanschiklykheit heeft, den medeklinker *n* tweemaal tusschen in gezet hebben: want aldus hebben zy *Jaiefates*, of, gelyk de inboorlingen zeiden, *Katewaders*, uitgesproken *Caninefates*: ook vindt men nog voetstappen van dezen ouden naam in *Waddinxveen*, digt by Gouda, en *Waddinxvliet*, aan de gracht van Corbulo, welke plaatsen ook van de *Wadden* en *Watten* haren naam hebben. Tot besluit zegt de Hr. Alting, dat hy zich niet genoeg kan verwonderen, hoe de geleerde Hadrianus Junius (*Batav. c.* 3 *en* 14), die zelf, zegt hy, byna voor een Kaninefaat wil gehouden zyn, zo onvoorzichtig is, dat hy den eernaam van de alleronvertzaagtste menschen van het *konyn*, zynde het vreesachtigste van alle dieren, wil afleiden, als of zy den zelven aangenomen hadden van de *overwonne natie der konynen*, die zy, gevangen hebbende, opaten. enz. Zie *Menso Alting Notit. Germ. infer. Pars I*, *fol.* 25 &c.

KANJOW, eene kleine, maar sterke stadt in het waiwoodschap Kiow, in Volhynië, aan de rivier den Nyper. Czircassi legt 7 Duitsche mylen daar van daan, naar het Noorden toe. *Cellarii Polonia.*

KANNEMAN, (JAN) een Hoogduitscher, van de orde der Minnebroeders, leefde in de XV eeuwe. Hy berokkende zich veel moeielykheit terwyl hy eenige vrymoedige stellingen, de kerkelyke macht betreffende, voortbragt. Hy is de schryver van eene verantwoording tot zyne verdediging van verscheide predikatiën, en van eenige geschilpunten. *M. Du Pin Bibl. des Aut. Ecclesf. XV. siecle.*

KANNIBALEN, of KARAIBEN, een volk, dat de Antillische eilanden bewoonde, en die 'er nu slechts eenige van in bezit hebben. Zy aten de gevangenen, die ze in den oorlog machtig wierden, na dat ze hen 3 dagen hadden doen vasten, als mede de lyken der vyanden, zo als ze op het slagveldt lagen. Zy hadden geen Godsdienst, en verfoeiden de gierigheit. Na dat ze met de Europeanen, en inzonderheit met de Franschen verkeering kregen, wierdenze zachter, beschaafder en handelbaarder. *Rochefort Relat. des Antilles. Voyages d'Oviedo & d'Herrera.*

KANNIUS. (NIKOLAAS) Zie CANNIUS.

KANON is een Grieksch woordt, dat zo veel als een regel of richtsnoer betekent, en omtrent verscheide zaken gebruikt wordt. Dus zegt men *Canon Scripturæ* (richtsnoer van de Schriftuur). Kanonyke boeken zyn de gene, die voor Goddelyk gehouden worden, en derhalven tot een volle richtsnoer des geloofs en des levens dienen. In de Roomsche kerk noemt men *Canon Missæ* dat gebedt, het welk de priester voor den altaar heimelyk voor zich bidt, beginnende: *Tu igitur*, en hetende daarom een *Canon*, om dat die woorden by hen een regel van de *konsecratie* zyn. In de kerkvergaderingen wierden de genome besluiten ook *Canones* genaamt.

KANON, een stuk grof geschut. Men meent, dat men zich van dit oorlogstuig heeft beginnen te bedienen in 't jaar 1350 op de Oostzee: doch het is eerst geweest in den jare 1380, in den oorlog der Venetianen tegen de Genuezen. Zes jaren daar na begon het gebruik der zelven in Engelandt te komen, by gelegenheit, dat die natie twee schepen, eenige gegote stukken kanón voerende, op de Franschen veroverden; en daar in, naar 't getuigenis van Walsingham, eenige vaaties kruidt vonden. Na dien tydt, namelyk omtrent het midden der XVI eeuwe, deden de Engelschen yzere kanonstukken gieten; en 't wonderbaarlyk uitwerksel dezer krygswerktuigen heeft eindelyk te weeg gebragt, dat ze niet alleen in Europa zeer gemeen geworden, maar ook in de drie andere delen der wereldt in gebruik zyn gekomen. Zonder breedsprakig te zyn over 't geen in een stuk geschut is aan te merken, zal men alleen genoeg achten te zeggen, dat de hoeveelheit van 't buspoeder omtrent de helft van des kogels zwaarte moet uitmaken. Na dat men omtrent dertig maal geschoten heeft, moet het stuk met twee pinten azyn, die men met vier pinten water mengt, verkoelt worden. Men giet die vocht, het laatgat gestopt zynde, by de tromp in: want zonder deze omzichtigheit zou het stuk gevaar lopen te bersten. De stukken ka-

kanón, die men van de nieuwe uitvinding, of Spaansche noemt, hebben eenige hollighéit of kamer in het diep van den loop. Hier komt het van daan dat zulk een stuk kanón de kogel verder brengt met minder poeder, dan de andere van noden hebben. Dat slag is ook veel korter. Darcous zegt uitgevonden te hebben, van een stuk te hangen, dat het, onaangezien het slingeren van de zee, in het beoogde doel gehouden worde. *Platin. in Urban. VI.*

KANONYKE RECHT. In den tydt der Gaulen, en onder den eersten stam der koningen van Vrankryk volgde men het Wetboek van de kanons der algemene kerke, namentlyk die van de Griekſche; men voegt 'er ook by die van de kerkvergaderingen van Ephezen, van Chalcedonië, enz. Doch dit Wetboek wordt niet meer gevonden. Sedert bediende de Roomsche kerk zich van een Wetboek der Kanons, in den jare 520 opgestelt, en door Dionysius den Kleinen vertaalt. De dekreten der pauzen, van Siricius af tot aan Anastasius toe, deden deze verzameling aangroeien. Hier in berustte het oude kanonyke Recht tot aan de elfde eeuwe toe. Men volgde het nevens de willekeuren van Karel den Groten in het gansche Westen op, en men gaf geen acht dan op het gene hier in begrepen was. Hier op steunt het, dat men in Vrankryk beweert, dat de vryheden der Gallikaansche kerk eigentlyk bestaan in niet aan te nemen al 't geen in 't Kanonyke Recht sedert deze oude verzameling is ingevoert, en in te verwerpen der pauzen dekreten, voor zo verre die voor Siricius zyn, als valsch en verzonnen. Doch het Kanonyke Recht is sedert de VI tot aan het einde van de XI eeuwe zeer verbastert. Men voegde daar in de dekreten van St. *Clemens* af, tot aan *Siricius* toe, die tot dien tydt toe onbekend waren geweest. Eindelyk wierdt men door de verwarring, die uit de verzamelingen voortkwam, genoodzaakt een nieuw stuk van 't Kanonyke Recht op te stellen. Dus bestaat het heden in eene verzameling, die den naam draagt van *overeenstemming van de tegen elkander strydige Kanons*, de welke in den jare 1151 door Gratianus, een Benediktyner monnik, uit Schriftuurplaatsen, besluiten der Conciliën, en uit de gevoelens der oudvaderen, op de zaak passende, is zamengestelt. Hy heeft zyn werk naar de order der onderwerpen verdeelt, en niet volgens de tyden en Conciliën, gelyk de meeste voor hem gedaan hadden. Deze uitschryving bragt die der ouden terstondt in onbruik. Het werk bestaat in drie delen: het eerste behelst 108 distinctiën; het twede 36 oorzaken, en het derde 5 distinctiën. Het twede deel van 't Kanonyke Recht is gemaakt uit de dekreten der pauzen van 1150 af, tot aan Gregorius den IX, in 't jaar 1229 en 1297 toe. Paus Bonifacius vervolgde de verzameling der dekreten tot aan zyn tydt toe: doch dit laatste deel heeft in Vrankryk niet veel achting, wegens de verschillen van Bonifacius den VIII met koning Philips den Schonen. Paus Johannes de XXII voegde daar by de *Clementinæ*, of de Constitutien van Clemens, zyn voorzaat. Noch heeft men hier 20 constitutiën, van den zelven Johannes den XXII gemaakt, die *Extravagantes* (buitensporige) genaamt worden, toegedaan, met nog eenige andere constitutiën van zyne voorzaten. Dit alles maakt het *Corpus* (lighaam) van het Kanonyke Recht uit, dat in drie delen bekend is.

KANONYK, of *REGELMATIG*. Dezen naam geeft men aan de boeken, die begrepen zyn in den lyst der boeken van de H. Schrift. Het woordt *Kanon* betekent niet alleen een wet, een regel, maar ook een tafel, een lyst. Kanonyke boeken, waar van hier na, zyn dan deze, die onder de gewyde boeken op den lyst begrepen worden. De eerste Kanon van de gewyde Godlyke boeken is door de Joden gemaakt. By zommigen worden 'er drie onderscheiden, die door het Sanhedrin of grote Synagoge der Joden in verscheide tyden gezag hebben gekregen. Het eerste wierdt door Ezra gemaakt, en van de Synagoge goedgekeurt; het twede door de vergadering van de grote Synagoge, wanneer men de zeventig naar Ptolemeus zondt, en 't laatste in den tydt van den tweespalt tusschen de Sadduceën en Pharizeeuwen. Doch 't is veel waarschynlyker, dat 'er nooit meer dan een eenige Kanon, en verzameling van de gewyde boeken des Ouden Testaments, na de wederopbouwing van Jeruzalem, door Ezra gemaakt, geweest is, zynde deze, die naderhandt, als vervattende alle de gewyde boeken, door het gansche Joodsche volk is aangenomen en goed gekeurt. Jozephus telt 'er van die boeken twee en twintig; Origenes, Hieronymus, Epiphanius, en vele Griekſche schryvers betuigen insgelyks, dat de Joden slechts 22 boeken in hun Kanon hadden. Hieronymus teltze op, en verdeeltze in dezer voegen, namentlyk in drie verdeelingen. De eerste behelst de vyf boeken van Mozes, die de Wet worden genaamt. De twede bevat de boeken, die hy de Prophetische schriften noemt, zynde 8 in getal, te weten: 1. Het boek *Josua*; 2. het boek der *Rechteren*, by 't welke zy, naar 't zeggen van Hieronymus, dat van *Ruth* voegen; 3. het boek van *Samuel*, dat de Roomschgezinden *het I en II boek der Koningen* noemen; 4. het boek der *Koningen*, behelzende de gene, die men *het III en IV der Koningen* noemt. Deze boeken worden gevolgt van drie grote Propheten; 5. *Jesaias*, 6. *Jeremias*, 7. *Ezechiel*, dat drie onderscheide boeken zyn, en 8. de *twaalf kleine Propheten*, die slechts een boek uitmaken. De derde verdeeling begrypt de boeken, die zy *Hagiographa* (heilige schriften) noemen; waar van het eerste is het boek *Job*; 't twede de *Psalmen Davids*; de drie volgende de boeken van *Salomon*; dus 't derde *de Spreuken*; 't vierde de *Prediker*; en 't vyfde *'t Hooglied*; 't zesde *Daniel*, 't zevende de *Paralipomena*; 't achtste *Ezra*; 't negende 't boek van *Esther*. Dus zyn, zegt Hieronymus, de boeken des Ouden Testaments onder de Joden twee en twintig in getal; waar van 'er vyf van Mozes, acht van de Propheten, en negen van de zogenaamde *Hagiographa* zyn. Zommigen tellen 'er 24, het boek *Ruth* en de *Klaagliederen* van Jeremias afzonderende, en de zelve in 't getal der *Hagiographa* stellende. Dus waren, volgens dezen Kanon der Joden, het boek der *Wysheit*, de *Prediker*, *Judith*, *Tobias* en de twee boeken der *Machabeën* apocryph, of onregelmatig.

De oude Christen kerk heeft, belangende de boeken des Ouden Testaments, de Kanon der Joden gevolgt. De eerste lyst, die onder den Christenen van de H. Schrift bekend is, is die van *Melito*, bisschop van Sardes, door Eusebius *Hist. l. IV, c. 26*, aangehaalt. Deze was gelykformig met die der Joden, behalven dat hy het boek Esther daar uit liet, makende onderscheidt tusschen de boeken van Ruth, en die der Rechteren. Gregorius Nazianzenus verdeelt de boeken der H. Schriftuur in historische, poëtische, en prophetische. Hy telt twaalf historische boeken, te weten de vyf boeken van *Mozes*, *Josua*, het boek der *Rechteren*, *Ruth*, de twee boeken *der Koningen*, de *Paralipomena*, en *Ezra*; vyf poëtische boeken, als *Job*, *David*, en de drie boeken van *Salomon*; vyf prophetische, namentlyk, de vier grote propheten, en de twaalf kleine. De eerste lyst van de boeken der H. Schrift, waar in men 't een of 't ander boek by den Kanon der Hebreën heeft gevoegt, is die van het derde Concilie van Carthago, gehouden in den jare 397, op welken lyst men het boek der *Wysheit*, den *Prediker*, *Judith*, *Tobias*, en twee boeken der *Machabeën* onder de kanonyke boeken gebragt ziet. Deze lyst is ook bekrachtigt door het Concilie van Trente. Trouwens hier is aan te merken, dat zelfs voor de kerkvergadering van Carthago de boeken, die niet kanonyk wierden geacht, en die het na dien tydt wierden, nochtans dikwils door de oudvaders zyn aangetrokken als boeken, behorende tot de H. Schriftuur, of ten minste als die de kerk zeer nut en stichtelyk waren.

Belangende de kanonyke boeken des Nieuwen Testaments, hier van kan men zeggen, dat van de kerk volstandig zyn aangenomen de *vier Euangelisten*, de *vier Brieven* van den Apostel *Paulus*, (uitgenomen dien *aan de Hebreën*) en de eerste *Brieven* van *Petrus* en *Johannes*. Wegens den *Brief aan de Hebreën* hadt men eenigen twyfel, gelyk men ook niet zeker ging op de brieven van *Jacobus* en *Judas*: op den tweden van *Petrus*; op den *tweden* en *derden van Johannes*, en op de *Openbaringe*; doch men schreef deze Brieven, als ook de Openbaring, een groot gezag toe; weshalven menze toen ter tydt by vele kerken aannam, gelykze ook wel haast door de algemene kerk voor kanonyk verklaart wierden. Dit kan gezien worden uit de oude lysten van de gewyde boeken des Nieuwen Testaments, waar onder zyn begrepen de boeken, die wy tegenwoordig aannemen, door den Kanon van de kerkvergadering van Laodicea, van Carthago, enz. Waar mede overeenstemt de vaststelling van het Concilie van Trente.

De Kanon van de boeken des Nieuwen Testaments is door geen Christen vergadering, noch byzonder persoon opgestelt, 't is geworden by eendragtige toestemminge van alle de kerken, die zekere boeken by overlevering aangenomen, en van alle tyden bespeurt hebben, datze als door deze of gene schryvers, Godlyke ingevingen deelachtig, en van den heiligen Geest gedreven zynde, geschreven waren. Eusebius onderscheidt drie soorten van boeken, tot het Nieuwe Testament behorende. Het eerste soort begrypt de gene, die met eene eendragtige toestemming van alle de kerken zyn aangenomen, te weten de *vier Euangeliën*, de *vier Brieven van Paulus*, dien aan de *Hebreën* uitgenomen, en de eerste brieven van *Petrus* en *Johannes*. Het twede soort begrypt de gene, die by alle de gemeenten des werelds niet aangenomen zynde, nochtans by zommige, onder die, zyn gehouden als kanonyke boeken, en van de kerkelyke schryvers als boeken van de Schriftuur worden bygebragt. Maar dit soort wordt nog in tweën verdeelt; want zommige dezer boeken zyn sedert by alle de kerken aangenomen, en voor regelmatig gehouden; als daar zyn de Brief van den Apostel *Jacobus*, van *Judas*, de *twede* van *Petrus*, de *twede* en *derde* van *Johannes*. De andere in 't tegendeel zyn verworpen, of als verzonnen zynde, of niet waardig in den rang der kanonyke gestelt te worden, hoewelze anders nuttigheit konden toebrengen. Zodanige zyn de boeken van den *Herder*, de Brief van *Barnabas*, *'t Euangelie volgens de Egyptenaren*, een ander *volgens de Hebreën*, de *Handelingen van Paulus*, de *Openbaring van Petrus*, enz. Eindelyk, het laatste soort bevat de boeken, die door de onrechtzinnigen verzonnen zyn. Deze zyn altoos verworpen, als namentlyk: de *Euangelien van Thomas* en *Petrus*, enz. De *Openbaring* wordt by eenigen onder het eerste soort gestelt, by anderen onder het twede: doch schoon zommige boeken des Nieuwen Testaments in den beginne by alle kerken niet zyn aangenomen, worden zy alle op de oude lysten der gewyde boeken gevonden, uitgezondert de Openbaring, die in den Kanon van de kerkvergadering van Laodicea niet begrepen is, maar door de eendragtige toestemming van alle de kerken namaals gezag is toegekent. *R. Simon Histoire Critique du Vieux Testament. M. Du Pin Dissert. prelim. sur la Bible III. Tom.* enz.

KANONYKE BRIEVEN wierden van de eerste Christenen genaamt zekere brieven, welke mede gegeven wierden aan de genen, die van de eene plaats naar de andere reisden. Men vindt daar van driederlei soort, als 1. *Brieven van aanbeveling*, of *aanpryzing*, die niet alleen den geestelyken, maar ook allen reizigers van den bisschop medegegeven wierden, om daar door aan te tonen, dat ze in lere en leven onberispelyk waren, en alzo zonder nadenken mogten aangenomen worden. 2. *Verlaat-* of *afscheids-brieven*, waar van de kracht was de nog ongeorдende geestelyke personen van den bisschop der plaatse, werwaarts

waarts zy henen gingen, te doen ordenen, of als zulks al geſchied, de geeſtelykheit der zelver kerk te laten inlyven. 3. *Vrede-brieven*, waar mede de biſſchop de arme noodlydende zo wel, als alle anderen, die tot eene gemeente hunne toevlucht namen, doch inzonderheit de geeſtelyken, voorzag, en daar in van hunnen toeſtandt naricht gaf, waar door zy zonder eenigen argwaan mogten aangenomen, en alle onvrede vermyd worden. *Caupius in Gloſſario. Cave Erſte Chriſtendom.*

KANOVSKY. Zie CHANOUSKI.

KANT. Zie CANTH.

KANTELBERG. Zie CANTERBURY.

KANTES, een dorp van de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Hunſingo, heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Middelſtum.

KANTHER. Zie CANTHER.

KANTON. Zie CANTON, en EEDGENOOTSCHAP.

KAPEL, of KAPELLE, een Zuid-Hollandſch dorp in de Langeſtraat, het welk in den vreeslyken inbreuk van den Zuid-Hollandſchen waardt mede is ondergelopen, maar naderhandt weder boven gekomen. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Dordrecht. *Kemp.*

KAPEL, of KAPELLE, een Hollandſch dorp en heerlykheit aan den Yſſel, met een heerenhuis, of kaſteel, dat weleer aan de heeren van *Arenberg* heeft toebehoort. Dit huis, door den oorlog met Spanje vervallen zynde, is door *Jan van der Veke*, koopman te Rotterdam, die deze heerlykheit omtrent het midden der voorlede eeuwe kocht, ſierlyk wederom opgetimmert. Kerk en predikant van dit dorp ſtaan onder de claſſis van Schielandt. *Houve. Van Leeuwen Batav. illuſtr.*

KAPEL, of KAPELLE, in Zeelandt. Zie OOST- en WEST-KAPEL.

KAPEL, in het ſticht van Utrecht. Zie BLAU-KAPEL.

KAPEL. Zie ook CAPPEL.

KAPITOOL. Zie CAPITOLIUM.

KAPUCYNEN worden genaamt de monniken van zekere zamening van S. Franciſcus orde, wegens het fatſoen van hunne kappen, die buitengemeen ſpits zyn. Hun kleedt is van grof graauw laken, met een mantel van de zelve koleur. Hunne voetſolen zyn van hout. Zy dragen een haairen gordel over hun kleedt, doch geen hembden. Mattheus van Baſci, een Minnebroeder uit het hertogdom van Spoleto, en monnik in het klooſter te Montefalconi, nam in den jare 1525 een voornemen om in nog groter armoede te leven; dies begaf hy zich met toelating van den paus in eenzaamheit; doch eenigen het zelve inzicht hebbende gingen hem verſellen, zo dat het getal tot twaalf aanwieſch. De groothertog van Florence gaf hen hier op verblyf in zyne landen om als kluizenaars te leven, en Clemens de VII keurde deze zamening goed. Paulus de III beveſtigde de zelve in den jare 1535, met toelating de zelve allenthalven te doen aanwaſſchen; gaf hen ook een vikaris generaal, en andere ſuperioren. Men wil, dat het eerſte klooſter van deze orde te Camerino van de hertoginne Catharina van Cibo geſticht is. Onder de regering van Karel den IX heeft men de Kapucynen in Vrankryk aangenomen, alwaar hen door den kardinaal van Lotharingen te Meudon een klooſter wierdt gebouwt. *Bernhardinus Ochinus* is onder de eerſte en bekendſte van deze orde, ook daar van generaal, doch geen ſtichter geweeſt, gelyk eenigen voorgeven. *Gratian. vita Commend. Card. Wading, & Zachar. Boverius. Spondan. an.* 1555 *ſeq.*

KARABYN-RUITER, onder het ligte paardevolk behorende. Hy is gewapend met een ſchietgeweer, dat door een vuurſlot afgaat. Dit ſoort van ruiters, die eertyds afgezonderde benden waren, en zomwylen regimenten uitmaakten, dienden ter behoedinge van des legers opperhoofden, om zich van de doortochten meeſter te maken, om vuur te geven op de eerſte troepen, die de vyanden aanvoerden, en om hen in hunne poſten te ontruſten en werk te geven: zomtyds deden zy niet dan hun geweer loſſen, en weder opdraven. Als men ſlag leverde vochten zy onder de vleugels van de eerſte linie, aan 't front van de dragonders en Croaten. Tegenwoordig zyn de Karabyn-ruiters zo veel niet meer in gebruik als wel voor dezen. Gaïa, in zyne verhandeling van de wapenen, gelooft, dat het woordt *Karabyn* komt van het Spaanſche *Cara*, en 't Latynſche *Binus*, dat dubbel betekent, als of men zeide: *lieden met twee aangezichten*, ter oorzake van hunne manier van ſtryden, dan eens vluchtende, dan zich wederom ſchielyk van voren latende zien. Deze Karabyn-ruiters dienden ten tyde van Henrik den IV en Lodewyk den XIII, koningen van Vrankryk. Zy droegen een halvemaansgewys uitgeſneden borſtharnas, om beter toe te leggen, een yzere handſchoen tot den toom, een *Cabaſſet*, of helmet, op het hoofdt, een langen degen, en een Karabyn aan den zadelboom.

KARAITEN, eene zekere gezindheit onder de Joden. Deze naam komt af van het Hebreeuſche *Karaï*, of *Karaïm*, het welk zulke mannen betekent, die in de kenniſſe der H. Schrift wel bedreven zyn, die zich aan den text houden, en den letter der H. Schriftuur volgen. Dit is ook het eigen merk- en kenteken der Karaïten, in tegenſtelling van de Rabbiniſten, die al de overleveringen der ouden aannemen, daar zich de Karaïten in het tegendeel nauwer aan den text en den letter van den Bybel binden, en niet ligtelyk aannemen het geen by overleveringe wordt voorgeſtelt. Zy nemen gene erfgeruchten aan dan na genoegzaam onderzoek en bewys, dat zy van de ouden overgelevert zyn, en niet ſtryden tegen den text en waren zin van de H. Schrift. Over hunnen oorſpronk is veel verſchil. Zommigen, waar onder *Scaliger* is, ſchryven deze gezindheit een hogen ouderdom toe; maar het waarſchynlykſte is, dat de zelve niet voor de VIII eeuwe te voorſchyn is gekomen, wanneer de Talmudiſten hunne erfgeruchten wilden doordringen, en de zelve nevens de heiligſte waarheden en zuiverſte dienſtplichten van den Godsdienſt ſtellen, daar zich verſcheide yveraars voor de wet tegenkantten, wordende uit dien hoofde *Karaiten* genoemt, als die zich alleen aan den text der H. Schrift hielden. Daar zyn vermaarde ſchryvers onder de Karaiten, onder welke *Aaron-Ben-Joſeph* uitmunt, de welke onder anderen eene uitlegging van de vyf boeken Mozes heeft geſchreven, en van wien boven onder den naam van Aaron *Karaita* is geſproken. Men vindt verſcheide van deze gezindheit te Conſtantinopel, te Alkair, te Aleppo, en in andere plaatſen van het Ooſten, als mede in Moskovie, in Polen en Litthauwen. Onder hunne byzondere leringen, behalven die, rakende de blinde gehoorzaamheit aan de H. Schrift, is, dat zy niemandt de vryheit vergunnen van te onderzoeken, of een artykel des geloofs waar of valſch is. Voorts gebruiken zy gene gedenkceedelen, noch parkementen aan de huizen, noch aan de voorhoofden, gelyk de Joden in hunne gebeden gebruiken, maar noemen de zelve getoomde eſels, als zy hen dus in de ſynagogen zien zitten. Zy vatten de woorden, daar van de gedenkceedelen geſproken wordt, in een verbloemden zin op, die de andere Joden naar den letter verſtaan. Zie *Bartoloccius Bibl. Rabb. Tom. I, III, &c. Hottinger. Bibl. Orient. lib. I, claſ. 4. Selden de uxore Hebr. lib. II. cap. 3. p. 7. Salden. in otio Theol. lib. III. Exerc. IX. §. 5. Simon Hiſt. Crit. V. T. lib I. cap 49. & Suppl I. ad Leonem Mutinenſem de Caremon. Jud. Odhelius Syn biſr. cap. 1. & 2. Schubart de Caraitis. Buddei Introd. ad Phil. Hebr. Calmet Bybelſch Woordenboek.*

KARAKATANKA, eene ſtadt van het keizerryk van den Groten Mogol in Aſië. Zy is de hoofdſtadt van het koninkryk van Canduana, en gelegen aan een rivier, ten Noorden van het meir van Chiamay. *Maty Dict.*

KARAKATHAL, een landt van Groot-Tartarië. Sanſon geeft het in zyn grote kaart van Aſië nog den naam van *Chaulach*, en hy plaatſt het in het Zuiden van Oby, omtrent de grenzen van Siberie en van Tingeſië. Men ziet in de nieuwe kaart van den Heere Witſen een landſtreek, *Karakitay* genaamt, gelegen in Tangut, omtrent de ſteden van Kamul, van Sachion, en van Campion. Het kan mogelyk de zelve zyn als deze, niettegenſtaande de verſcheidenheit van haren ſtandt. *Maty Dict.*

KARA-MEHEMETH-BACHA, baſſa in Meſopotamië, kweet zich in de belegeringen van Kandië, Caminiek en Wenen, als mede in den ſlag van Chozim zeer wel. Wanneer hy vervolgens het opperbevel van Offen in het jaar 1684 kreeg, verdedigde hy deze plaats dapper tegen de keizerlyken, en als de hertog Karel van Lotharingen de zelve liet opeiſchen, belaſtte hy veertig Chriſten ſlaven in het aangezicht van den afgezonden officier te laten doden. Hy verloor zyn leven toen de ſtadt met ſtorm overging. *Relation du ſiege de Bude.*

KARA-MUSTAPHA, een Turkſche grootvizier, die in zyne jeugt door den grootvizier Kiuperli, of Coprogli, zyns vaders broeder, onder de Ichoglans, of jonge lieden in het Serail opgevoed wierdt. Doordien hy goede hoedanigheden liet blyken, beminden hem de geſnedenen grotelyks, en het duurde naauwlyks tien jaren, wanneer hy reets onder de bedienden van de Turkſche ſchatkamer wierdt aangenomen. Wanneer op een tydt des Sultans moeder Valida met haren zone Mahometh den IV daar henen kwam, vondt zy een groot behagen in des jongen Muſtaphaas aangename geſtalte, en ſchonk hem een zeer ſchonen ſmaragd, welke de Sultan aan haar hadt gegeven. Men zegt ook, dat zy hem dikwils by zich in hare kamer hadt, en zich ten uiterſte bemoeide om hem te bevorderen. Eerſt bezorgde zy hem by den Sultan het opperſtalmeeſtersampt. Niet lang daar na doodde hy Aſſan-Baſſa, die in Aſië een opſtandt hadt verwekt, waar door hy zonderling by den Sultan in grote genade kwam, die hem vervolgens admiraal maakte. Naderhandt wierdt hy Caimacan, zynde het twede eerampt in het Turkſche ryk, en eindelyk zelfs grootvizier, waar benevens hem de Sultan zyne dochter ter vrouw gaf. Hy zou gelukkiger zyn geweeſt, als hy zich niet zo zeer in de geheimen van 't Serail hadt geſtoken. Voornamentlyk was de vorſtin Baſch Lari, nagelate weduwe van den ongelukkigen Aſſan, en 's keizers Mahometh zuiſter, hoewel onſchuldig, de oorzaak van zynen val: want Muſtapha verliefde geweldig op haar, maar kon niettegenſtaande alle moeite zyn oogmerk niet bereiken, nademaal de Sultane Valida, welke hem zo groot hadt gemaakt, over zyne beweze flaauwheit geweldig vertoornt zynde, alle zyne aanſlagen verydelde, wanneer hy, om zich van haar te wreken, het daar henen bragt, dat zy buiten de regering wierdt geſloten; waarom zy thans op alle middelen zyn verderf zocht te bewerken. Zy droeg namentlyk den Sultan voor, hoe geweldig zich alle groten over de dwingelandy van Muſtapha bezwaarden; zy hadt het byzonder op zyn ſlecht gedrag in den oorlog in Hungarië, om dat hy het beleg voor Wenen met verlies van de beſte troepen hadt opgebroken. Zy ſprak ook van het verlies der veſting Gran, om een opſtandt onder de Janitſaren te verwekken, en daar door den Sultan te overreden, dezen grootvizier aan hare woede te laten opofferen. Mahometh wilde daar in het eerſt niet naar luiſteren, naardien hy zeer veel van den grootvizier hieldt: maar eindelyk liet hy hem door den Mufti veroordelen, en zondt hem door twee Agaas der Janitſaren het uitgeſproken vonnis toe, welke hem daar op uit hoofde van dit vonnis te Belgrado den 25 December in den

jare

jare 1683 liet wurgen (ſtranguleren). Zyn hoofdt bragt men naar Adrianopel, het welk by het gemeene grote vreugde verwekte; doch de princeſſe Baſch-Lari liet uit vorige liefde tegen hem zyn kop heimelyk wegnemen. Zyn leven is afzonderlyk beſchreven, en gedrukt.

KARAMANIE, een Aſiatiſch landſchap in Natolië, voerende eertyds den naam van een koninkryk. Het begrypt in zich Pamphilië, nevens een groot gedeelte van Cilicië, Piſidië en Cappadocië. Leunclavius meent, dat de inwoners van dit landſchap hunnen naam van zekere Turken, *Karaman* genaamt, door de Armeniërs verdreven, gekregen hebben. Het wordt verdeelt in *groot-Karamanië*, in het welke de ſtadt *Cogni*, aan de rivier Cydnus, of Caraſu, gelegen is, voorts *Aſkarat*, *Cacla*, *Tianee*, enz. en in het eigentlyk zo genaamde Karamanië, tuſſchen den berg Taurus en de Middelandſche zee gelegen, tegen over het eilandt Cyprus, in het welke zyn de ſteden *Chiolſus*, *Patera*, *Satalia*, *Side*, *Scale*, *Mure*, enz. De vorſten van Karamanië wederſtonden een tydlang de Turken, doch wierden eindelyk in de XIV eeuwe van hun landt berooft. Dit Karamanië moet wel onderſcheiden worden van het Perſiſche Karmanië, thans *Kirman* genaamt.

KARAMIT *Hemid*, of KARA-HEMID, in 't Latyn *Amida*, of *Ammea*, is eene grote en volkryke ſtadt in Meſopotamië, en heeft een Turkſchen gouverneur. De keizer Conſtantinus heeft ze vergroot en naar zynen name *Conſtantina* genaamt. Eertyds hadt ze een aartsbisdom, onder het welke zeven bisdommen ſtonden. Onder de prelaten dezer ſtadt zyn zommige vermaard, als, *Merias*, die op het concilie te Conſtantinopel was, *Simeon*, die op het algemene concilie te Ephezen tegenwoordig was, enz. Cedrenus en Curopalates melden, dat deze ſtadt door de Saracenen *Emèt* genaamt is. Sapor de II, koning van Perſië, veroverde ze in den jare 359, na eene belegering van drie maanden. Deze belegering heeft Ammianus Marcellinus, die zich in de ſtadt bevondt, beſchreven. *Procopius. Wilh. Tyrius. Miræus not. Epiſc. Davity l'Etat des Turcs en Aſie. Sanſon.*

KARASU, eene kleine ſtadt van het Crimſche Tartarië. Zy is gelegen aan de rivier van Karaſu, tuſſchen Bacieſaray en Caffa, acht mylen van de eerſte en twaalf mylen van de laatſte plaats. *Maty Dict.*

KARAVANE beduidt eene menigte volks, 't welk zich zamenvoegt om des te veiliger te reizen. In 't byzonder worden dus genaamt die als pelgrims naar Mekka reizen; gelyk 'er dan jaarlykſch vyf diergelyke Karavanen het graf van Mahometh te Medina, en de mosquee te Mekka, zynde de geboorteſtadt van Mahometh, bezoeken. De eene Karavane is van Groot-Caïro, en beſtaat uit Egyptenaren; waar by zich voegen alle de genen, die van Conſtantinopel en de naburige plaatſen komen. De twede Karavane beſtaat uit Magredinen, dat is zulke, die uit Barbaryë, Fez en Marocco derwaarts trekken. De derde Karavane is van Damaſcus. Hier toe moeten de pelgrims uit Syrië gerekent worden. De vierde Karavane beſtaat uit Perſianen. De zesde uit Indianen, of uit de inwoners van de landen des Groten Mogols. Het hoofdt eener zodanige Karavane wordt *Emir Adge* genaamt, en heeft doorgaans 1500 kameelen, om de bagage te dragen; ook leent of verkoopt hy daar van aan die genen, die ze nodig hebben, aangezien 'er vele onderweeg ſterven. De Karavane van Marocco neemt haren weg door Taffilet, Tegorarin, Tripoli, Quibriche en Alexandrië. Van daar trekt ze voort naar Caïro, en verder naar Suez; met welke reize een geheel jaar doorgebragt wordt. De Grote Heer zendt jaarlykſch aanzienlyke geſchenken naar Mekka, beſtaande uit velerhande fieradiën, die te Caïro en Damaſcus gemaakt worden. Daar onder zyn eenige grote ſtukken karmozyn fluweel, met grote in goudt gewerkte Arabiſche letteren geborduurt; en een troon-hemel van atlas, met eenige Arabiſche figuren verſiert. Hier by is nog een ander ronde troon-hemel, doch van minder waarde. Deze geſchenken worden van een deftig uitgedoſcht kameel gedragen, waar achter nog een ander kameel volgt, om het eerſte moede geworden zynde te vervangen. Tot meerder zekerheit heeft Emir Adge doorgaans zes kleine veldſtukken by zich. De Karavanen reizen by nacht; by dag ruſten ze wegens de grote hette. By donkere mane laten ze zich lantaarnen op lange ſtaken voordragen. Onder die genen, die naar Mekka reizen, zyn zommige, die zulks uit-een ſoort van Godsdienſtigheit, anderen, die het om koopmanſchap te dryven doen; nog anderen, die zich aan grove misdaden ſchuldig gemaakt hebben, zoeken daar door hunne zonden te boeten, en vryheit van ſtraffe te verwerven. Al reizende zingen ze eenige vaarzen uit den Alkoran, en geven aalmoezen, een ieder naar zyn vermogen. Twee dagen voor de aankomſt te Mekka kleden ze zich naakt uit, behalven dat ze iets om den hals en om de lendenen binden. Doch die niet wel zyn, laten hunne klederen aan, en delen in plaatſe dezer plegtigheit aalmoezen uit. Omtrent anderhalve maandt, na dat de Karavane van Caïro zich op reize heeft begeven, trekt hen een Aga uit de voornoemde ſtadt na met verſche levensmiddelen, die den pelgrims door hunne vrienden nagezonden worden. Deze Aga treft hen omtrent halver wegen aan. Deze Karavane volbrengt de reize binnen 45 dagen. Zo lange is ze ook op de te rug reize, hebbende insgelyks 45 dagen hare aandacht verrecht. Emir Adge wint veel uit diergelyk een tocht; want behalven vele geringer voordelen vallen hem ook alle de goederen der genen te beurt, die onderweg den geeſt geven. En gedurende deze pelgrimagie heeft hy eene onbepaalde macht. *Tavernier.*

KARAVANE *der kooplieden* wordt genoemt eene menigte veler Ooſterſche kooplieden, die zich verzamelen, om voor de rovers des te zekerder te zyn op hunne reize. Zy verkiezen zekeren hoofdman, *Karavan-Bachi* genaamt. Deze beſtiert hunnen tocht, bepaalt de dagreizen, en beſliſt nevens de voornaamſten der Karavane de onderlinge verſchillen, die onderweeg onder hen ontſtaan. Zulke Karavanen beſtaan dikwils uit duizend kameelen, en een gelyk getal paarden. Invoegen het menigmaal de gedaante van een leger heeft. Uit oorzake der ondraaglyke hette reizen ze meer by nacht dan by dag. Ter tydt des winters komen ze altydt nog by dag op die plaatſe, alwaar ze zich legeren willen. De *Chaoux*, zynde eene armee Turken of Armeniërs, dekken het leger rondom. Wanneer ze van Conſtantinopel, Smirna, of Aleppo vertrekken, kleden ze zich naar de wyze des lands, waar henen zy hunne reize richten.

KARAVANEN worden by de ridderen van Maltha genaamt die tochten, die ze te water tegen de ongelovigen ondernemen, vooral eer ze tot de kommanderyen of andere waardigheden van hunne orde geraken kunnen.

KARDINAAL. Dus worden in de Roomſche kerk genaamt die genen, die de macht hebben een paus te verkiezen, en die nevens den paus het opperbeſtier der kerke in handen hebben. Het woordt *Cardinalis* betekent zo veel als *præcipuus*, voornaamſte; gelyk als by voorbeeldt de voornaamſte of hoofdwinden *venti cardinales* genaamt worden. En zommigen hebben aangemerkt, dat ook zommige wereldlyke bedienden onder keizer Theodoſius, als de opperbevelhebber van 't leger, de overſte van de lyfwacht, en andere *Cardinales* genaamt zyn. Anderen leiden deze benaming af van *cardo*, dat is, een hengſel eener deure; in welken opzicht *cardinalis* iets beſtendigs betekent. Voorts wierden ten tyde der eerſte Chriſtenheit twederlei kerken in de ſteden gevonden. Zommige wierden *Tituli* genaamt, andere *Diaconiæ*. De eerſte waren gelyk als eene hedendaagſche parochie; over de twede waren de diakonen geſtelt, die de armen en zieken bezorgden. De overige kapellen in de ſteden wierden *Oratoria* genaamt. Ten einde nu de minſte kerken van de aanzienlyke zouden onderſcheiden worden, noemde men de laatſte *cardinales*, dat is, de voornaamſte, ja de prieſters zelve ontfingen daar van daan hunnen naam. Zommigen voegen daar by, volgens de twede betekenis des woords, dat die genen, die ordentelyk en beſtendig by zekere kerke gebleven zyn, *Cardinales* zyn genaamt, om ze van zulke, die dit ampt hier en daar verrechtten, te onderſcheiden. Doch het is onzeker, wanneer deze benaming haren oorſpronk genomen heeft. Alleenlyk is het bekend, dat ten tyde van paus Gregorius den Groten reets van kardinalen gewaagt wordt, van welke in 't vervolg meer wordt geſproken. In de VIII eeuwe, op het concilie, gehouden binnen Rome, wanneer Conſtantinus afgezet, en Stephanus de IV tot paus verkoren wierdt, is uitdrukkelyk beſloten, geen paus te verkiezen, die niet diaconus of cardinalis presbyter was. Het zelve concilie maakt ook gewag van kardinaal biſſchoppen. En alhoewel oudtyds niet alleen te Rome en in Italië, maar ook in andere plaatſen der Chriſtenheit, zonderling in Vrankryk, van diergelyke geeſtelyke kardinalen gewaagt wordt, gelyk als by voorbeeldt in de oude geſchiedeniſſen van de kardinalen der kerke te Soiſſons melding geſchiedt, zo is echter overal het gebruik dezer benaming verloren, en alleen te Rome overgebleven. Hier was ook het getal der *presbyteri* en *diaconi* niet altydt gelyk: want ten tyde van paus Cornelius worden 'er 46 *presbyteri* te Rome getelt. Naderhandt zyn de kardinalen prieſters (*presbyteri*) nevens de zeven naburige biſſchoppen, die ook den naam van kardinalen voerden, naar het getal der vyf patriarchale kerken in de ſtadt Rome verdeelt. Deze zyn de kerk van S. Jan in Lateraan, S. Maria Maggiore, S. Pieter in 't Vatikaan, S. Paul, en S. Laurens. Tot de eerſte kerk behoorden zeven biſſchoppen, namentlyk van Oſtia, Porto, Sylva Candida, of S. Ruffina, welk bisdom nu tot Porto gerekent wordt, Albano, of Sabina, Freſcati, en Paleſtrina. Van de overige vier kerken heeft ieder zeven *Cardinales presbyteri*. Dus heeft de kerk van S. Maria Maggiore de kardinalen van S. Philippus en S. Jacobus, S. Cyriacus, S. Euſebius, S. Prudentiana, S. Vitalis, SS. Petrus en Marcellinus, en eindelyk van S. Clemens. De kerk van S. Pieter heeft de kardinalen van S. Maria, aan de overzyde van den Tyber, van S. Chryſogonus, S. Cæcilia, S. Anaſtaſia, S. Laurentius in Damaſco, S. Marcus en SS. Martinus en Sylveſter. De kerk van S. Paulus heeft de kardinalen van S Sabina, S. Priſca, S. Balbina, SS. Neræus en Achillæus, S. Sixtus, S. Marcellus en S. Suſanna. De kerk van S. Laurentius buiten den muur heeft de kardinalen van S Praxeda, van S. Petrus ad Vincula, S. Laurentius in Lucina, SS. Johannes en Paulus, SS. Quatuor Coronati, S. Stephanus in monte Coelio, en S. Quiritius. Doch de tytel van kardinaal is naderhandt ook aan eenige biſſchoppen gegeven. Conradus, aartsbiſſchop van Ments, wordt gezegt allereerſt den tytel van kardinaal van Alexander den III ontfangen te hebben. Hoewel naderhandt een biſſchop tot kardinaal prieſter wordende gemaakt ook een tytel uit de ſtadt van Rome ontfing. Wat de diakonen betreft, moet aangemerkt worden, dat 'er in den beginne maar zeven te Rome geweeſt zyn, welk getal naderhandt tot 14 en verder tot 18 aangewaſſchen is. Deze wierden *Cardinales diaconi* genaamt; en hoewel naderhandt 24 diakonyen binnen Rome geteelt wierden, zo is echter het getal der genen, die den tytel van kardinaal voerden, tot veertien bepaalt. Na den tydt van Karel den Groten beſtonden de kardinalen in 18 diakonen, 18 presbyteri en 7 biſſchoppen. Doch dit getal is in volgende tyden, na dat het eenige eeuwen lang geduurt hadt, dan eens vermindert, dan wederom vermeerdert; tot dat Sixtus de V verordende, dat naar het getal der 70 diſcipelen van Chriſtus ook

ook zo vele tytelen ingesteldt heeft. Wat de waardigheit der kardinalen zelve betreft, zy waren in de eerste kerke niet meer dan de overige diaconi, presbyteri en bisschoppen: doch deze magt en aanzien klom naar mate van 't pausselyk gezag. Voornamentlyk wiesch hunne waardigheit, sedert zy alleen het vermogen kregen van een paus te verkiezen, waar in het opperste gezag dezer vergadering bestaat. Te voren wierden hier toe behalven den keizer en het Roomsche volk ook de overige geestelyken van Rome geroepen, behalven de kardinalen. Doch deze bragten het in den jare 1130 onder Innocentius den III zo verre, dat alle de anderen buiten gesloten wierden. Invoegen deze paus alleen van de kardinalen verkoren is, en aan de zelve dit recht toegestaan heeft, het welk in den jare 1160 door Alexander den III is bevestigt; hoewel reets onder Nicolaus den II in den jare 1059 een besluit genomen was, dat de kardinalen bisschoppen alleen een paus verkiezen zouden, hoewel behoudens de keizerlyke rechten. Als deze grondt gelegt was, wiesch het aanzien der kardinalen dagelykfsch; des zy weigerden voor een bisschop of aartsbisschop te wyken, het welk echter nog in de XI eeuwe geschied is. Onder Innocentius den IV erlangden ze de vryheit om een roden hoedt te dragen, waar mede zy op het concilie te Lion in den jare 1245 gezegt worden een begin gemaakt te hebben. Men voegt 'er by, dat aangezien deze paus met den keizer Frederik den II in twist leefde, hy de kardinalen daar door heeft willen herinneren, dat ze verplicht waren voor de behoudenisse der kerke ook hun bloedt te storten. Bonifacius de VIII wordt gezegt den purperen rok daar by gevoegt te hebben. Paulus de II stondt hen in den jare 1464 ook een rode muts, een wit paardt, met een gouden teugel, en purpere deken toe. Onder Urbanus den VIII erlangden ze den tytel van *Eminentie*. De kleederen der kardinalen by opentlyke plegtigheden zyn eene sottane, een rochet, een korte mantel, eene mosette, nevens eene pausselyke kap boven het rochet. De verw hunner kleding is naar tyds gelegenheit verscheiden, zomwylen rood, zomwylen vaal rood, of di rose secche, zomwylen violet-blaauw. De geordende kardinalen dragen gene zyde, noch ook andere verwe dan die van hunne orde, hoewel met een rode voering. Doch de rode hoedt en rode muts zyn allen gemeen. Wanneer een kardinaal tot prelaat gemaakt wordt, dan worden zyne beneficiën vakant verklaart, tot der tydt hy eene nieuwe bulle dien aangaande ontfangen heeft. De promotie der kardinalen wordt op deze navolgende wyze verrecht: De paus schryft eigenhandig de namen der kandidaten op een lyst, en na dat in het Consistorie de andere zaken verhandeld zyn, zegt hy deze plegtige woorden: *Habetis novos fratres*, dat is: „ daar hebt gy nieuwe „ broederen". Hy laat te gelyk de namen oplezen. Voorts laat de kardinaal patroon die genen, die binnen Rome gevonden worden, ontbieden; leidt ze tot den paus, om van hem de rode muts te ontfangen, die hy hen, voor hem knielende, met deze woorden opzet: *Esto cardinalis*, dat is: „ Zyt een kardinaal". Ter zelver tydt maakt hy het teken des kruisses. Wanneer iemandt den hoedt staat te ontfangen, vergaderen alle oude kardinalen in de koninklyke zale van het Vatikaansche paleis, in kavalkade, alwaar ook de paus verschynt, wanneer na eene redenvoering, gehouden door den prelaat, de nieuwe kardinaal ter voetkus van den paus toegelaten wordt, en hem vóór zyne promotie dank zegt. In het naastvolgende consistorie sluit hem de paus den mondt; in het daar aan volgende opent hy den mondt weder, en geeft hem den tytel van zekere kerk, die hy hem door het overgeven van een gouden ring toevertrouwt. Den afwezenden zendt de paus door eenen zyner kamerdienaren de rode muts, doch den hoedt moeten ze uit zyne handen ontfangen; en wanneer ze te Rome komen, worden ze door eene kavalkade verwelkomt. *Manfredi de Cardin. Traité de l'Origine des Cardin. du S. Siege. Fueslinus in conclav. reseratis Auctor libri, de Kardinaels-hoedt. Dominis de Republ. l. I. c. 6. Bellarm. l. I. de Cleric. c. 16. Panvin. de Tit. Cardinal. Du Fresne in Glossar. Freinsheim. de Elector. & Card. praeced. Lunadoro relat. della Corte di Roma. Maimburg hist. du Pontif. de S. Gregoire. Baron. Spondan. Bzovius. Rainaldus.* enz.

KAREATH, of CAREE, vader van Johanan, een van die genen, de welke gingen vinden Gedalja, gouverneur, dien Nebukadnezar, koning van Babylonië, het bestier van Judea hadt aanbevolen, en die om zyne bescherminge smeekten. Hy beloofde het hen, en vermaande hen in hun landt te blyven. *II Kon.* XXV, 23. De naam van *Caree* betekent een vuur, 't welk te gemoet komt. *Simon Diction. de la Bible.*

Roomsche Keizeren.

KAREL de I, of de *Grote*, koning der Franken, en eerste keizer in Duitschlandt. Aangaande de plaats en het jaar zyner geboorte verschillen de geleerden. Men houdt Ingelheim doorgaans voor zyne geboortestadt. Doch Mabillon heeft uit een ouden almanak van 't klooster Laurisheim getoont, dat Karel de Grote den 2 April des jaars 742 te Aken geboren is *a*). Zie ook het artykel van INGELHEIM. Zyn vader was Pipin de Korte, zyne moeder Bertha. Hy kwam na de doodt van zyn vader, nevens zynen broeder Carloman, in den jare 768 tot de regering; als wanneer ze Vrankryk dus onder zich deelden, dat Carloman Austrasië, Karel het overige te beurt viel *b*). Doch zy konden zich onder elkander niet wel verdragen; en wordt Carloman gezegt, Hunold, hertog van Aquitanië, en Lupus, hertog van Gascoṅje, tegen Karel opgehitst te hebben, die ze echter beide overwon *c*). Ook vereenigde zich Carloman met Desiderius, koning der Longobarden; om wiens vriendschap te behouden, Karel des zelfs dochter ten huwlyk nam, en zyne eerste gemalinne verstiet. Maar na de doodt van Carloman in den jare 771 wierdt Karel alleen meester van 't ryk der Franken, niettegenstaande Carloman twee zonen naliet. Deze, hoewel nog jonge kinderen zynde, hadden echter een onbetwistbaar recht tot de kroon, en wierden uit dien hoofde door Desiderius, wiens dochter Desiderata Karel de Grote verstoten had, ondersteund, maar te vergeefsch *d*). Niet lang daar na begon de oorlog met de Saxen. Deze wierden in den jare 772 van Karel den Groten aangetast en geslagen. Hy ontweldigde hen ook de vesting Eresburg, gelegen in Westphalen, en verstoorde het vermaarde beeldt van hunnen afgodt Man, genaamt Irmensul, of Irmenzuil, waar van boven op zyn plaats is gesproken *e*). Ter zelver tydt riep paus Adrianus de I Karel den Groten tegen de Longobarden te hulpe. Deze trok met een talryk leger naar Italie, in den jare 774, sloeg de Longobarden, veroverde Pavia, en nam koning Desiderius gevangen, voerde hem naar Vrankryk, en bemagtigde het ryk der Longobarden. Zie DESIDERIUS. Sedert heeft hy den tytel van koning der Longobarden gevoert, latende echter de kleine hertogen van Frioul, Benevento, Yvrea, Spoleto in hun gezag, en de natie by hare byzondere wetten *f*). Omtrent dezen tydt reisde Karel naar Rome; doch van de landen en andere giften, die hy gezegt wordt aan den paus opgedragen te hebben, heeft men gene zekere narigt. Dit is zeker, dat ce paus door een plegtig synode aan Karel den Groten het recht der verkiezing van een paus, en de confirmatie van alle aartsbisschoppen en bisschoppen in des zelfs landen vrywillig toegestaan heeft *g*). Naauwlyks waren de Longobarden ondergebragt, of de oorlog met de Saxen begon op nieuw, terwyl zy niettegenstaande de gemaakte vrede de wapenen wederom opvatten. Karel derhalven trok in den jare 774 tegen hen te velde. Hy bragt het ook zo verre, dat de dappere veldoverste Wittekind in den jare 785 zich aan hem overgaf, en den heidenschen Godsdienst verliet, zie WITTEKIND; echter wilden de overige Saxen zich hem niet onderwerpen, tot dat hy in den jare 804 alle, die aan deze zyde der Elve woonden, naar Vrankryk voerde, en aldaar verstrooide. Den overigen liet hy hunne oude wetten, en gaf hen gelyke vryheit met de Franken *h*). Ook zondt hy vele jonge Saxen naar Rome, om des te meer die natie te beteugelen, en ze tot het Christendom over te brengen *i*). Voorts heeft hy verscheide stichten, als Osnabrug, Halberstadt, Bremen, Minden, Paderborn, Munster, Hildesheim, enz. opgerecht, hoewel de oude brieven dezer stiften van velen verdacht gehouden worden. Midlerwyle duurden de onlusten in Italië. Want zommige der Longobardische vorsten namen de wapenen op, onder anderen Rodogard, hertog van Frioul. Doch deze wierdt door Karel geslagen en gevangen genomen in den jare 775 *k*). In den jare 778 greep Karel de Saracenen in Spanje aan, veroverde Huesca, Barcelona, Pampelona en Saragossa. Hy zondt Alphonsus den Kuischen hulpe toe, en stelde hem in staat, om zich van het tribuut der ongelovigen te ontslaan. Wanneer zyn leger door de engtens van 't Pyreneesche gebergte met ryken buit beladen wederkeerde, wierdt het door de Gasconjers geslagen omtrent Ronceval, en de beruchte Roland verloor daar by zyn leven. Eenige melden, dat Alphonsus de Kuische de oorzaak dezer nederlage is geweest; het gene echter anderen met recht loogchenen *l*). In den jare 780 ondernam Karel de Grote een reize naar Romen, en liet aldaar door den paus zyne twee zonen kronen, Pipin, den oudsten, tot koning van Italië, maar Lodewyk tot koning van Aquitanië *m*). Na dezen stondt Aragisus, hertog van Benevento, schoonzoon van koning Desiderius, tegen hem op; als mede des zelfs twede schoonzoon Tassilo, hertog van Beyeren. Doch zy wierden beide geslagen, en Tassilo gedwongen de vrede te verzoeken, na dat Aragisus in de jaren 786 en 787 tot gehoorzaamheit gebragt was. Doch aangezien in den jare 788 Tassilo beschuldigt wierdt, dat hy de Hunnen, die ook door Karel geslagen wierden, in Duitschlandt gebragt hadt, wierdt hy genoodzaakt zich nevens zynen zoon in een klooster te begeven, en Beyeren wierdt in twaalf graafschappen verdeelt. Zie TASSILO. In den jare 788 ontstondt in Italië een nieuwe onrust, alwaar Adalgisus, zoon van Desiderius, die zich tot hier toe te Constantinopel hadt opgehouden, met een leger aankwam. Doch alzo de meeste Longobardische vorsten zich tegen hem aankantten, wierdt hy geslagen *n*). In den jare 789 beriep Karel de Grote een concilie naar Aken, en maakte verscheide geestelyke verordeningen *o*). In het volgende jaar sloeg hy de Avaren aan de rivier Ens in Oostenryk, en deedt een inval in Hungarië *p*). In den jare 792 maakte Pipin, zoon van Karel den Groten, geboren uit Himmeltrud, eene zamenzwering tegen zynen vader; doch wierdt gegrepen, en in 't klooster Prum gestoken *q*). In den jare 794 wierdt het concilie te Frankfort gehouden, en de beeldendienst verboden. In dit jaar kwamen ook de zogenaamde *Libri Carolini* te voorschyn *r*). In den jare 796 sloeg Karel de Avaren ten tweden male, en veroverde een gedeelte van Pannonië *s*). Wanneer hy zich in den jare 798 te Aken onthieldt, kwam een gezantschap van de keizerinne Irene uit Constantinopel tot hem, die hem een huwelyk met Irene voorsloeg, om daar door de keizerlyke waardigheit te erlangen. Karel scheen daar toe niet ongenegen te zyn, en het huwelyk zou naar alle waarschynlykheit zyn voltrokken geworden, ten ware de Grieken Irene ontroont hadden *t*). Kort daar na verwekte Grimaldus een opstandt. Deze was hertog van Benevento, zoon van Aragisus. Doch hy wierdt door Pipin, zoon van Karel, beteugelt. Echter wierdt de opstandt niet geheel gedempt. En wanneer daar by kwam, dat de Romeinen in den jare 798 tegen paus Leo

den III opstonden, begaf zich Karel op het verzoek van den zelven naar Italië; als wanneer in het zelve jaar op het Kersfeest het Roomsche volk op aanraden van den paus hem tot keizer aannam en uitriep *u*). Dit behaagde den Oostersche keizeren niet; echter maakte de keizer Nicephorus in den jare 803 een verbondt met Karel, uit kracht van het welke hy hem den keizerlyken tytel nevens geheel Italië, uitgezondert Kalabrië en Apulië, overliet *x*). Voorts heeft Karel by zyne tegenwoordigheit te Rome vele blyken van zyn opperheerschappy over deze stadt gegeven. Ook zyn 'er nog verscheide penningen voorhanden, door hem in Rome geslagen *y*). In den jare 806 maakte hy op een plegtigen Ryksdag te Diedenhoven zyn testament, en verdeelde zyn ryk dus onder zyne drie zonen, dat Lodewyk Aquitanië, Gasconje met het gedeelte van Spanje; Pipin Italië, Alemannie en Beyeren; Karel Neustrië, Austrasië, Burgundië, Thuringen, Saxen en Vrieslandt erven zou. Van de keizerlyke waardigheit wierdt geen gewag gemaakt *z*). Edoch het testament is niet in 't geheel ter executie gebragt, alzo Lodewyk alleen onder de drie zonen in 't leven bleef. Ten laatste hadt Karel de Grote nog met de Saracenen en Normannen, die de grenzen ontrustten, te doen. Den koning van Denemarken dreef hy tot aan de Eyder te rug *aa*). Eindelyk wanneer hy in den jare 809 een concilie te Aken gehouden hadt, stierf hy den 28 January des jaars 814, in het 72 jaar van zyn ouderdom, na dat hy 46 jaren als koning van Vrankryk, en 13 als Roomsch keizer geregeert hadt. Hy heeft de grenzen van zyn gebiedt dermaten uitgebreid, dat hy niet alleen gansch Vrankryk en het grootste gedeelte van Italië, maar ook een stuk van Spanje, voorts geheel Duitschlandt, een groot gedeelte van Hungarië, Istrië, Croatië, Dalmatië, uitgezondert de zee-steden, die hy den Oostersche keizeren overliet, onder zyn gebiedt gehad heeft; ook alle volkeren, tusschen den Rhyn en de Weissel, tusschen de zee en den Donau, gelyk als Eginardus schryft, wonende, hem cynsbaer maakte. Hier door wierdt zyn roem zo groot, dat zyne vriendschap ook van verre afgelegene koningen gezocht wierdt. Inzonderheit heeft Aaron, der Perzen koning, ter zelver tydt in 't Oosten zeer ontzaglyk, tot tweemalen een gezantschap met aanzienlyke geschenken aan hem gezonden *bb*). Hy liet zich zeer aangelegen zyn het ryk in een goeden staat te stellen, ten welken einde hy vele heilzame wetten maakte, die nog hedendaagsch onder den naam van *Capitularia* voorhanden zyn. Voorts was hy in de wetenschappen wel ervaren; invoegen hy de geleerden, in 't byzonder zynen gewezen leermeester *Alcuinus*, hoog schatte, ook zelve eenige schriften en gedenkstukken van geleerdheit naliet. In de Grieksche en Latynsche talen was hy verre gevordert; doch maakte in 't byzonder werk van de Duitsche tale en der zelver beschaving, beginnende ten dien einde eene Duitsche Grammatica op te stellen. De thans nog gebruiklyke Hoogduitsche benamingen der maanden hebben van hem haren oorspronk *cc*). Zyne meeste zorge ging over de uitbreiding en voortplanting des Christelyken geloofs. Want hy niet alleen de overwonne volkeren poogde daar toe over te brengen, maar ook een zeker getal van geestelyken tot andere natiën zondt, om den zelven het Euangelium te prediken. En men houdt daar voor, dat door toedoen van Karel den Groten de Slaven, Avaren, Zweden, Denen, en andere volkeren allereerst van Christus gehoort hebben. Hy hadt nevens acht bywyven vier echte gemalinnen. Voor de eerste echte gemalinne wordt gehouden Himmeltrud, die echter maar een bywyf geweest is *dd*). Hermingardis, wordende van anderen Bertha, wederom van anderen Desiderata genaamt, die eene dochter was van Desiderius, koning der Longobarden, was zyne eerste echte huisvrouw; doch wierdt na verloop van een jaar wederom van hem verstoten. De twede was Hildegardis, uit het geslacht der hertogen van Alemannië gesproten. By deze gewan hy drie zonen, Karel, Pipin, en Lodewyk, welke laatste zyn opvolger in de regering was; nevens drie dochteren, Rotrud, Bertha en Gisela, en nog drie andere kinderen, die zeer jong gestorven zyn, onder welke een zoon Lotharius geweest is. Zyne derde gemalinne was Falstrada, die gezegt wordt te zyn gesproten uit het geslacht der graven in Franken. By deze teelde hy drie dochteren, Theodora, Hiltrudis en Rothais. Zommigen voegen nog een vierde gemalinne, met name Luitgardis, daar by, by welke hy gene kinderen gewonnen heeft. Het getal zyner natuurlyke kinderen is groot, hoewel zonder eene genoegzame zekerheit. Van zyne schriften zyn nevens vele brieven en *Capitula de re Ecclesiastica* nog voorhanden, *Libellus ad Alcuinum de sacrificio Missae, & ratione rituum Ecclesiae; Epistola encyclica de baptismo, ejusque ritibus, ad Odelbertum, archiepiscopum Mediolanensem; Epistola de gratia septiformis spiritus.* enz. *a*). *De re diplomat. in Supplem. & in Annal. Bened. ad d. a.* *b*). *Eginhart. Annal. & vit. Car. M.* *c*) *Ibid. & Annal. ad an* 769. *d*) *Eginh. Annal. ad an* 771. *& vit. Car. M. Annal. Metens. Fuld. Regino.* *e*) *Eginh. Vit. & Annal. ad an.* 772. *Poët. Sax. de gest. Car. M. Annal. Met. Fuld. & Bertin. Regino.* *f*) *Eginh. Vit. & Annal. ad an.* 773. *seq. Anastas. Bibl. Annal. Astrom. Engolism. Annal. Metens. Bertin.* *g*) *Sigebert. Gembl.* *h*) *Eginh. Vit. & Annal. Engolism. Annal. Astron. Poët. Sax. lib. II. ad an.* 785. *Regino Annal. Met. Fuld. Bertin. Monum. Paderb.* *i*) *Schaten Hist. Westph. P. I. p.* 581. *k*) *Eginh. Annal. ad an.* 776. *Annal. Met. Chron. Verdun.* *l*) *Eginh. Vit. Car. M. & Annal. ad an.* 778. *Engolism. Annal. Met. Chron. Moissiac.* *m*) *Eginh. Annal. a.* 781. *n*) *Ibid. ad an.* 788. *o*) *Concil. Gall. T. II. a.* 789. *p*) *Eginhard Annal. an.* 791. *q*) *Ib. Chron. Moissiac.* *r*) *Concil. Gall. T. II.* *s*) *Eginh. Annal. & Annal. Fuld. ad a.* 796. *t*) *Zonaras. Theophanes in Chron. & Ann. Fuld. ad an.* 798. *u*) *Eginh. ad a.* 801. *& Theophan. in Chron.* *x*) *Eginh. Vit. Car. M. Mon. S. Gall.* *y*) *le Blanc Dissert. sur les Monnoyes de Charle Magne. Eginh. Vita Car. M.* *z*) *Charta divisionis ap. Goldast. in Constit. T. I. p.* 149. *Schurtzfl. Divis. Carol.* *aa*) *Eginh. Annal. an.* 809. *Vit. Lud. Pii.* *bb*) *Eginh. Vit. Car. M. & Annal.* *cc*) *Monsangall. Eginh. in Annal. Poëta Sax. lib. IV.* *dd*) *Eginh. Vit. Carl. M.* Doch *Paulus Diaconus de Episc. Metens.* noemt ze maar *Nobilis puella. conf. Pagi in Crit. in Baron. lib. III. ad an.* 771. *n.* 1. *seqq.* In 't algemeen kunnen van Karel den Groten gelezen worden *Eginhard in vita Caroli Magni. Monachus Engolismensis in vita Caroli M.* By *Pithœus. Monachus Sangallensis l. II. de gestis Caroli M.* By *Canisius T.* I. Onder de later schryveren *Donatus Acciajolus in vita Caroli M. Wagneri Chron. M. Francii Histor. Car. M. Boeclerus de rebus seculi IX. Mezeray Hist. de France T. I. p.* 385. *Daniel Hist. de Franc. T. I. col.* 425. *seq.* enz. Aangaande de ligchaamsgestalte en grootte heeft *Freherus* een werk geschreven, genaamt *Philoponium de statura Caroli M.*

KAREL de II, bygenaamt *Calvus*, dat is, de *Kale*, koning van Vrankryk, en naderhandt keizer, was de zoon van Lodewyk den Godvruchtigen, geteelt by des zelfs twede gemalinne Judith. Hy wierdt geboren te Frankfort aan den Mayn den 13 Juny des jaars 823. *a*) Zyn vader Lodewyk hadt reets voor des zelfs geboorte het ryk onder zyne drie zonen uit het eerste huwelyk, Lodewyk, Lotharius en Pipin, gedeelt; en wilde naderhandt ten gevalle van dezen Karel deze verdeling wederom vernietigen, het welk gelegenheit tot vele verschillen gaf. zie LODEWYK de I. Kort voor de doodt van Lodewyk, wanneer des zelfs zoon Pipin reets gestorven was, gaf de vader aan Karel den Kalen Aquitanië, met uitsluiting der kinderen van Pipin. Niet lang daarna verdeelde hy het gansche ryk onder Lotharius en Karel, met insluiting van Lodewyk den Duitscher. Dit verwekte een zwaren oorlog, die door Lotharius nog heviger ontstoken wierdt, willende na 't overlyden van zyn vader alleen heerschen. Invoegen Karel en Lodewyk de Duitscher zich met elkander vereenigden, wanneer het den 25 Juny des jaars 841 by Fontenay tot een bloedig treffen kwam, en Lotharius geslagen wierdt. Hier op volgde in den jare 843 eene nieuwe verdeling te Verdun, by welke Karel de Kale Vrankryk innam, behalven dat Aquitanië aan Pipin den jongeren, zynes broeders Pipins zoon, toegelegt wierdt *b*). Edoch in den jare 848 ontstondt een nieuwe strydt tusschen Karel en Pipin; waar in Karel eerst Karel, den broeder van Pipin, naderhandt in den jare 852 Pipin zelve gevangen nam, en beide in een klooster stiet. Waar op hy Aquitanië met geweldt innam. Doch de inwoonders waren met hem niet te vrede, en wilden liever hunnen afzonderlyken koning hebben. Zy verkozen derhalven de zyde van Lodewyk den Duitscher, wiens zoon ook werkelyk in Aquitanië gekomen, en als koning uitgeroepen is. Ter zelver tydt ontkwam Pipin uit de gevangenis; weshalven eindelyk Karel de Kale, om de inwoonders van Aquitanië te bevredigen, zynen zoon Karel in den jare 855 tot koning van Aquitanië verklaarde. Deze wierdt in den beginne wel ontrust door Pipin, doch hieldt het onbetwistbaar recht en bezit des koninkryks, sedert Lodewyk de Duitscher door de Duitsche oorlogen t'huis geroepen wierdt *c*). Naderhandt wierdt Karel de Kale door de Normannen besprongen, die meest ieder jaar een inval in Vrankryk deden, en Parys, Tours, Bourdeaux en vele andere steden te vuur en te zwaardt verwoestten, post vattende aan de Seine en Somme; van waar ze echter in den jare 861 wederom verjaagt wierden *d*). Nomenojus, hertog van Bretagne, poogde zich van de heerschappye der Franken te ontslaan, en sloeg een en andermaal de benden van Karel den Kalen, die tegen hem uitgezonden waren; doch na zyne doodt bragt Karel het landt wederom in rust, en dwong de hertogen van nieuw tot den eedt, als zyne vasallen *e*). Eenige jaren daar na wierden de onderdanen verdrietig over de regering van Karel den Kalen, van wegens de verwoesting der Normannen; en Lodewyk de Duitscher, die de partyschappen ondersteunde, bragt het in den jare 858 zo verre, dat hem door de Franschen in een plegtig gezantschap de kroon wierdt aangeboden. Invoegen hy een inval in Vrankryk deedt, en binnen weinig tyds zulke voortgangen maakte, dat Karel de Kale van alle groten des Ryks, en onderdanen, ook van de armee zelve verlaten wierdt, en het weinig scheelde, of hy zou verklaart zyn ge worden van den troon vervallen te zyn. Maar aangezien Lodewyk de Duitscher hier in een misslag beging, dat hy Karel den Kalen niet recht vervolgde, noch zich van des zelfs persoon zocht te verzekeren, ook zyne Duitsche benden wederom naar huis zondt, zo wierdt hy allengskens van de Franschen wederom verlaten, en eindelyk genoodzaakt onverrechter zake wederom naar Duitschlandt te keren; alwaar midlerwyle de Wenden een opstandt verwekt hadden *f*). In den jare 862 ondervondt Karel de Kale veel hertzeer van zyne kinderen, dewyl zyne dochter Judith haar door Balduinus, een grave, hadt laten ontvoeren; zyn eene zoon Lodewyk was tot de Britanniërs overgegaan; de andere, genaamt Karel, in Aquitanië de vaderlyke achting versmaadde, en zy beide zich tegen des zelfs genegenheit in huwelyk begaven. Doch zy onderwierpen zich weder, en erlangden vergiffenis. Zie JUDITH, LODEWYK de Stamelaar, en KAREL van Aquitanië. In den jare 866 liet Karel de Kale zyne gemalinne Irmentrudis kronen; en alzo zyn zoon Karel gestorven was, maakte hy zynen tweden zoon Lodewyk in den jare 867 tot koning van Aquitanië *g*). Na het overlyden van Lotharius in den jare 869 maakte Karel de

Kale in den jare 870 met zynen broeder Lodewyk in Duitſchlandt eene verdeling des Lotharingiſchen ryks, in dier voegen, dat hy zelve dat gedeelte voor zich nam, dat aan Vrankryk paalt, en het overige aan Lodewyk overliet *b*). Ook poogde hy tot de keizerlyke waardigheit te geraken. Want wanneer Lodewyk, zoon van Lotharius, in den jare 875 geſtorven was, trok Karel ſnellyk met een leger naar Italië, ſloeg Karel, den zoon van Lodewyk den Duitſcher, en wanneer des zelfs broeder Carloman met een nieuw leger uit Duitſchlandt aannaderde, bedroog hy dezen door liſt. Want hy maakte een verdrag met hem, dat hun beider benden Italië verlaten, en zy dat landt in der minne delen zouden. Carloman deedt zo, maar Karel, in plaatſe van naar Vrankryk te keren, begaf zich in ſtilte naar Rome, en verlangde door grote geſchenken, dat hem de paus in den jare 876 als koning kroonde *i*). Zeker Italiaanſch ſchryver getuigt, *k*) dat Karel de Kale den paus Benevento tot een geſchenk gaf, en van alle rechten zyner voorvaderen by de pauſſelyke verkiezing afſtondt. Doch men vindt deze omſtandigheden by geen anderen ſchryver van dien tydt. Wanneer ondertuſſchen Karel de Kale van Rome te rug keerde, wierdt hy door de Italianen erkend en aangenomen, en op een plegtig ſynode te Milaan als keizer en koning van Italië gehouden. Waar op hy naar Vrankryk keerde, en zyner gemalinne broeder Boſo als gouverneur in Italië liet *l*). Lodewyk de Duitſcher deedt wel een inval in Vrankryk, doch dewyl de paus Karel den Kalen al te zeer onderſteunde, en door zyne legaten hem op een plegtig concilie den keizerlyken ſcepter aanbieden, en des zelfs gemalin als keizerin kronen liet, kon Lodewyk de Duitſcher niet veel uitrechten. Wanneer nu kort daar op Lodewyk in Duitſchlandt ſtierf, poogde Karel de Kale ook dat gedeelte van Lotharingen, dat hy by de verdeeling, gemaakt in den jare 870, aan Lodewyk den Duitſcher hadt moeten overlaten, aan zich te brengen; en viel derhalven met een leger in Duitſchlandt. Doch Lodewyk, zoon van Lodewyk den Duitſcher, wederſtondt hem, en zonder zich door eenige voorgeſlagene traktaten te laten ophouden, leverde hy hem ſlag, en dwong hem van Lotharingen af te ſtaan, en het zelve volgens de oude verdeeling den Duitſchers over te laten. Dit geſchiedde in den jare 876 *m*). Kort daar na trok Karel naar Italië, om aldaar de Saracenen en den oorlogzuchtigen hertog van Benevento het hoofdt te bieden; latende midlerwyle de regering van Vrankryk zynen zone Lodewyk den Stamelaar over. Carloman, koning van Beyeren, begaf zich ter zelver tydt met een leger derwaarts. Doch zy vielen beide in eene ziekte, en Karel ſtierf den 6 October des jaars 877, dewyl hem zyn lyfarts Zedekia, een Jood, vergift in plaats van een geneesmiddel gegeven hadt *n*). Deze Karel de Kale was een prins van middelmatige hoedanigheden, wel eergierig genoeg doch niet bekwaam om grote ondernemingen dapperlyk uit te voeren. Hy bediende zich doorgaans van liſt om tot zyn oogmerk te komen. By gebrek van een voorzichtig en kloekmoedig beleidt geraakte hy een en andermaal in gevaar van alles te verliezen. Hoewel de onmatige macht des adels en der geeſtelykheit de voornaamſte oorzaak van de wanorder zynes ryks was, die gevolgt wierdt van de verachting van zyn perſoon. En de Vader Daniël ontziet zich niet zyne regering eene biſſchoppelyke regering gelyk die van zyn vader te noemen *o*). Hy hadt twee gemalinnen, Hermentrudis en Richtildis, by welke hy verſcheide kinderen geteelt heeft. Onder deze was Lodewyk de IV, by de eerſte gewonnen, die hem in Vrankryk en de keizerlyke waardigheit volgde. *a*) *Hugo Flaviniac. in Chron. Virdun ap Labbeum ad an.* 823. *Diploma Caroli Calvi ap. Mabillon. ſec. III. Bened P. II. p.* 119. *conf. Chron. S. Benigni. Auct. vit. Ludov. Pii. Pagi in Crit. in Baron T. III. ad an.* 823. *n.* 4. *pag.* 311. *b*) *Nithard. de Diſſenſ. filior. Lud Pii lib. IV. Annal. Metenſ. Bertin. Fuld Chron. Virdunenſ. ad an.* 841. 842. 843. *c*) *Annal. Bertin. ad an.* 848. 849. 852. *&* 855. *Chron Fontanell. ad an.* 848. *Chron. Memmian. ad an.* 852. *ap. Sirmon in not. ad Capitular. Carol. Calvi.* *d*) *Annal. Metenſ. Bertin. ad ſingulos fere annos* *e*) *Annal. Bertin. Engoliſ Chron. Andegav ad an.* 851. *&c.* *f*) *Annal. Fuldenſ. & Bertin. ad an.* 858. *ſeq. Epiſt. Epiſcop. Concil. ap. Saponar. T. III. Concil. Gal. Sirmondi p.* 117. *g*) *Annal. Bertin. ad an.* 866 *ſeq.* *h*) *Ibid. ad an.* 870. *Aimon. l. V. cap.* 25. *Tabulae diviſionis regni Lotharii ap. Baluzium in Capitular. T. II. Miraeum in Cod. Piar. donat. c.* 19. *Conring. de F. I. l. I. c.* 7. *Schilter. Inſt. J. P. T. II. p.* 62. *i*) *Annal. Fuldenſ. ad an.* 875 ſtaat: *Carolum Senatum populumque Romanum Jugurthino more corrupiſſe. Conſ. Annal. Metenſ. Bertin. & Regino ad d. a. & ſeq.* *k*) *Eutrop Lombardus ap. Goldaſt. de Monarch. T. I. vide omnino Pagi in Critica in Baron T. III. ad an.* 875. *n.* 4. *ſeqq. Daniël Hiſt. de France T. I. col.* 794. *ſeq.* *l*) *Annal. Bertin. ad an.* 876 *& Acta Concil. Pontigon. T III. Concil. Gall. Sirmondi.* *m*) *Annal. Bertin. d. l.* *n*) *Ibid. ad an.* 877. *o*) *Hiſtoire de France T. I. col.* 806. Zie ook LOTHARIUS den I en den II. LODEWYK de Duitſcher, LODEWYK den II, keizer.

KAREL de III, bygenaamt *Craſſus*, dat is de *Dikke*, was de derde zoon van Lodewyk den Duitſcher, en kleinzoon van Lodewyk den Godvruchtigen. In de deling met zyne broederen in den jare 876 ontfing hy het koninkryk Zwaben; en wanneer zyn eene broeder Carloman in den jare 880 ſtierf, deelde hy met zynen anderen broeder Lodewyk den II dus de erfenis, dat Lodewyk Beyeren, Pannonië, Slavonië en Bohemen, maar hy de pretenſie op het koninkryk van Italië ontfing *a*). Hy was reets by 't leven van Carloman naar Italië gegaan, dat hy ook in weinig tyds onder zich bragt, en in den jare 880 op het Kersfeeſt door paus Johannes den VIII tot keizer gekroont wierdt *b*). Twee jaren daar na ſtierf zyn twede broeder Lodewyk, wanneer Duitſchlandt onder Karel den Dikken wederom vereenigt wierdt *c*). Hier door machtig geworden zynde bragt hy een talryk leger zamen en trok tegen de Normannen te velde, die ter zelver tydt in Neder Duitſchlandt vele verwoeſtingen aanrechtten; doch maakte tegen alle verwachting eene ſchandelyke vrede met de zelve, betalende hen een grote ſomme aan gelt, en voorts toeſtaande, dat ze in Vrieslandt bleven. Hy beloofde daarenboven aan Hugo den Baſtaardt de inkomſten van 't ſticht Mets te laten, en den Normanniſchen hertog Godfried zyne moeie Giſela, dochter van koning Lotharius, en zuſter van Hugo den Baſtaardt, ten huwelyk te geven *d*). Deze onverantwoordelyke vrede verwekte Karel den Dikken by zyne neven, de koningen van Vrankryk, en by zyne eigene onderdanen een groten haat en verachting; gelyk als de inwoonderen van Lotharingen voorgenomen hadden hem af te zetten, indien ze maar in de beſcherming der koningen van Vrankryk waren aangenomen worden *e*). Des niettegenſtaande was hy zo gelukkig, dat wanneer kort daar na Lodewyk de III, koning van Vrankryk, nevens zynen broeder Carloman na elkander ſtierven, en niemandt tot de kroon buiten hem gerechtigt was, noch de vereiſchte jaren hadt, de Franſchen hem in den jare 884 de beſtiering hunnes koninkryks opdroegen, en hem, om het zelve tegen de Normannen te verdedigen, uit Italië, waar henen hy tegen de Saracenen getrokken was, riepen *f*). Doch dit grote geluk veranderde wel haaſt. De Italianen wilden, dat hem een Italiaanſch vorſt zou opvolgen. De Normanniſche hertog Godfried maakte uit hoofde van zyne gemalinne pretenſie op Lotharingen. En hoewel deze door liſt gedood wierdt, beſtonden echter de Normannen voor Parys te rukken, welke ſtadt zy twee maanden lang belegerden, zonder dat Karel de Dikke hen eenigen wederſtandt boodt. En wanneer hy eindelyk het ontzet ondernam, maakte hy buiten alle verwachting wederom eene ſchandelyke vrede, en kocht de belegering voor geldt af. Dus trokken de Normannen wederom naar Burgundie *g*). Gelyk als nu het aanzien des keizers hier door grotelyks verminderde, dus was het niet min nadeelig voor hem, dat hy zyne gemalin Richardis, die gezegt wordt eene Schotſche princeſſe geweeſt te zyn, in den jare 887 in tegenwoordigheit van alle zyne vorſten te Kirchheim aan den Rhyn openlyk beſchuldigde, als die met zynen kancelier, den biſſchop Luithardus, in overſpel was bevonden, verklarende voorts, dat hy haar gedurende de tien jaren, die hy haar ten huwelyk hadt gehad, niet hadt aangeraakt; hy eiſchte derhalven, dat ze haren maagdom bewyzen zou; het welk zy ook naar de gewoonte van die tyden deedt, maar zich uit hertzeer in 't klooſter Andlau, in de Elzas gelegen, begaf *h*). Dit baande hem verder den weg tot zynen ondergang. Want wanneer men in November des jaars 887 de Frankiſche, Saxiſche, Thuringſche en andere ſtanden des Ryks naar Tribur, niet verre van Ments gelegen, beriep, verklaarden hem deze eenparig onbekwaam, en vervallen van 't keizerryk. Waar toe ze door de traktaten met de Normannen gemaakt, de beſchuldiging van zyne gemalin, en daarenboven eenige tekenen van eenvoudigheit en gebrek van oordeel, en eindelyk door zyne ziekten en zwakheit des ligchaams bewogen wierden. Hier by kwam, dat hy door zyne onbezonne regering aanleiding gegeven hadt, dat de keizerlyke kroon den Franken door den paus ontwend was. Dus wierdt Karel de Dikke met eenparigheit van ſtemmen verklaart van de regering vervallen te zyn, en Arnulphus, onechte zoon van keizer Carloman, tot koning van Duitſchlandt verkoren. Karel wierdt aanſtonts van zyne bedienden zelve dus verlaten, dat 'er in den tydt van drie dagen niemandt meer was, die hem de minſte dienſten bewees. Invoegen hy van honger zou vergaan zyn, ten ware de aartsbiſſchop van Ments hem zo lange verzorgt hadt, tot dat 'er toeſtel tot zyn onderhoudt gemaakt was. Hy ſtierf den 13 January in den jare 888, zes weken na dat hy van den troon geſchopt was. Zommigen berechten, dat hy op het bevel van Arnulphus is geworgt. Zynen onechten zoon Bernhard, geteeld by zekere koncubine, heeft hy aan de genade van Arnulphus aanvertrouwt *i*). Voorts is aan te merken, dat men gemeenlyk daar voor houdt, dat Karel de Dikke in zyne opene brieven allereerſt het jaargetal na de geboorte des Zaligmakers gebruikt heeft *k*); dat echter onwaar is, alzo dit jaargetal reets in het onvervalſchte teſtament van Karel den Groten, 't welk op het einde van Eginhardus te zien is, en in andere ſchriften *l*) gevonden wordt. *a*) *Annal. Bertin. ad an.* 876. *&* 880. *Annal. Fuldenſ. Regino d. a.* *b*) *Annal. Bertin. ad an.* 880. *Metenſ. Regino. Sigeb. Gembl. Herm. Contr. ad an.* 881. *conf. Pagi Crit. in Baron. T. III. ad an* 880. *n.* 7. *& ad an.* 881. *n.* 1. *p.* 729. *c*) *Contin. Annal. Fuldenſ. Lambec. ad an.* 882. *d*) *Ibid. & Annal. Bertin. Metenſ. d. a.* *e*) *Annal. Bertin. d. a.* 882. *f*) *Cont. Ann. Fuld. Lambec. a.* 884. *Annal. Metenſ. d. a. conf. Mabillon de re diplom. l. II. c.* 26. *g*) *Abbo de obſid Pariſ. ap. du Cheſne T. II. p.* 49. *Cont. Annal. Fuld Lambec. ad an.* 886. *h*) *Annal. Metenſ. ad an.* 887. *Regino &c.* *i*) *Ibid d. a. & an.* 888. *k*) *Aventinus de reb. Bojicis l. IV Pagi Critica in Baron.* T. III. *ad an* 881. *n.* 2. *pag.* 730. *l*) *Chartul. Wertinenſe* T. I. *Scriptor. Brunſv. pag.* 110. *& Antiq. Fuldenſ. apud Piſtor.* T. III. *rer. Germ.*

KAREL de IV, koning van Bohemen en Roomſch keizer, was de zoon van Johannes van Luxemburg, koning van Bohemen, en van Elizabeth, zuſter des laatſten konings van Bohemen, uit den ouden Primislaiſchen ſtam, van Wenceſlaus den III of den V. Hy wierdt te Praag in den jare 1316 den 14 May geboren, en in den Doop *Wenceſlaus* genoemt. Doch dewyl hy

hy zich in zyne jeugt aan het hof van Karel den IV, koning van Vrankryk, onthieldt, waar henen hem zyn vader gezonden hadt, ter oorzake dat de Bohemers dezen zoon liever dan hem tot koning gehad hadden, zo wierdt hy ter eere van dien koning ook Karel genaamt. Zyne eerste jeugdt besteedde hy tot allerlei wetenschappen, talen en oeffeningen, waar in hy dus geoeffent was, dat hy byna in het vermoeden van tovery verviel; want hy de Duitsche, Boheemsche, Latynsche, Fransche, en Italiaansche talen volmaakt sprak. Met zynen vader, die den ganschen tydt met reizen doorbragt, bezocht hy vele landen, woonde des zelfs veldtochten, die hy op het verzoek van den paus tegen eenige steden, die het met Lodewyk van Beyeren hielden, ondernam, by, en keerde met hem in den jare 1332 naar huis, wanneer hem zyn vader het markgraafschap Moravië overgaf, om hem dus, gelyk zommigen berichten, buiten Bohemen te houden, alwaar hy de gemoederen door zyne zonderlinge bekwaamheit tot zich getrokken hadt. Ondertusschen reisde Karel in den jare 1336 nog eens naar Italië, alwaar hy gelyk voorhenen de lagen der Italianen ontkwam. In den jare 1343 ondernam hy nevens zynen vader een reize naar Avignon, by paus Clemens den VI, die zyn leermeester geweest was, en poogde des zelfs genegenheit volkomen te winnen; het welk hem ook uit hoofde der verschillen tusschen den paus en Lodewyk van Beyeren zeer wel te stade kwam. Want hy door des zelfs voorspraak en toedoen, die tot dien einde een anderen aartsbisschop van Ments gemaakt hadt, die een verkiezings-dag te Rhens uitschreef, door vyf keurvorsten, ten dele zyne verwanten, ten dele door hem omgekocht, tegen den voornoemden keizer Lodewyk van Beyeren in den jare 1346 tot keizer verkoren, en door den keurvorst van Keulen te Bon gekroont wierdt. Echter bleven vele Ryksstanden, voornamentlyk de steden, Lodewyk van Beyeren getrouw, en aangezien Karel nevens den paus meest Duitsche bisschoppen op zyne zyde hadt, wierdt hy der *Papen-koning* genaamt. In den jare 1347 volgde hy zynen vader in het koninkryk van Bohemen; en wanneer in het zelve jaar Lodewyk van Beyeren stierf, poogde hy zich in 't bezit des Duitschen Ryks te bevestigen. Doch de keurvorsten, die aan de eerste verkiezing van hem geen deel gehad hadden, wederstonden dit voornemen, namentlyk de afgezette aartsbisschop van Ments, de Paltsgraaf aan den Rhyn, en de zoon van Lodewyk van Beyeren, de markgraaf van Brandenburg. Deze alle kwamen den 1 January in den jare 1348 te Frankfort zamen, en verklaarden de voorgaande verkiezing van Karel den IV voor nietig. Zy verkozen derhalven eerst Eduard, koning van Engelandt, en wanneer deze het afsloeg, uit vreze, hy mogt wegens de zwevende Fransche oorlogen zich Duitschlandt tot vyandt maken, kwamen zy wederom zamen te Kantzen in Beyeren, en verkozen den markgrave Frederik van Meissen. Doch deze nam tien duizend mark zilver van Karel, en sloeg die waardigheit ook af. Eindelyk verkoren ze graaf Gunther van Zwartzburg, die toen wegens zyne dapperheit vermaard was. Deze weigerde in den beginne ook wel de keizerlyke kroon aan te nemen, doch de zaak wierdt op den Ryksdag te Frankfort in den jare 1349 zo bemiddelt, dat hy de zelve aannemen moest. En wanneer hy reets in staat was, zich gewapenderhandt daar van te verzekeren, wierdt hem door zynen lyfarts Freydank, die door Karel omgekocht, was, vergift bygebragt, waar door hy zyne gezondheit verloor. Midlerwyle hadt Karel den paltsgraaf Rudolph door een huwelyk met zyne dochter, en den markgrave van Brandenburg, Lodewyk, tegen wien hy tot hier toe den gewaanden Waldemar onderhouden hadt, op zyne zyde gebragt, gevende hem het graafschap Tirol in vollen eigendom. Deze bewoog den grave Gunther, dat hy Karel insgelyks in het geruste bezit des Ryks liet, na dat hem twintig duizend mark zilver, en twee Ryxsteden in Thuringen gegeven waren. Hoewel hy kort daar na van zeker bygebragt vergift den geest gaf. In dezer voegen was Karel zonder tegensprake keizer, hoewel het Bohemen grote geldsommen gekost hadt. Doch hy wist zich by de inwoners van dit koninkryk zo bemind te maken, dat zyne gedagtenis by de zelve nu nog in zegen is, en hy boven alle Boheemsche koningen gestelt, en een vader des vaderlands genaamt wordt. Hy vereenigde Silesië en de Lausnitz door een edict voor eeuwig met de krone; en stelde voorts de akademie te Praag in, veranderende te gelyk het bisdom met toestemming van den paus in een aartsbisdom. Ook poogde hy de steden Praag en Breslau tot meerder aanzien te verheffen, hebbende voorgenomen Praag tot de grootste stadt van Europa te maken. Tot dien einde bouwde hy de Neustadt, sloeg een brug over de Moldau, en trok vele vremde kooplieden, voornamentlyk uit Italië, derwaarts. Wanneer Breslau in den jare 1353 tweemaal afgebrand was, herstelde hy 't zelve met verscheide prachtige gebouwen, en trok daar aan het gene aan de overzyde van den Ohlauftroom legt. Daarenboven bevorderde hy de Bohemers tot de voornaamste bedieningen en eerampten, en bediende zich voorts van zyne keizerlyke macht met aan dat koninkryk allerlei privilegiën en voordelen toe te voegen. Zommige heerlykheden der graven van Reussen, die voor dezen tot Bohemen behoort hadden, ontweldigde hy den zelven. En wanneer daar over krakeel ontstondt, verwoestte Karel in den jare 1357 de sterkten en kasteelen, die de graaf van Plauen aan de Pleisse gebouwt hadt. In vele diergelyke gevallen, die in Duitschlandt gebeurden, beoogde keizer Karel de IV het voordeel der Bohemers. Hy nam den voornoemden Pseudo-Waldemar, of gewaanden Waldemar in zyne bescherming tegen Lodewyk, van wiens broeder en opvolger Ottho hy de gehele Mark Brandenburg voor honderd duizend guldens aan gereden gelde, en voor nog andere honderd duizend guldens, voor welke hy de steden Lauffen, Herspruk, Reichenek, Rothenberg en Sultzbach verpandde, om ze wederom te kunnen lossen, voor zynen jonger zoon Sigismundus kocht. Men bespeurt in 't algemeen, dat hy het daar op heeft toegelegt, om het Beyersche huis op allerlei wyze te onderdrukken, en in 't tegendeel dat van de Palts te bevorderen. De graven van Wurtenberg, over welke zich de Zwabische en andere naburige steden zeer bezwaarden, bragt hy met geweldt tot gehoorzaamheit, en dwongze, alle door de voorgaande keizeren aan hen verpande steden wederom uit te keren, en de tollen af te schaffen Daarentegen verwaarloosde hy de rechten des Duitschen Ryks in Italië. Want hoewel hy in den jare 1355 naar Rome reisde, en aldaar van Petrus Bertrandus, kardinaal-bisschop van Ostia, als pausselyke Nuncius gekroont wierdt; moest hy echter harde voorwaarden daarby inwilligen, zonder dat hy in Rome mogt vernachten, en wierdt op zyne te rug reize te Pisa, Cremona, en andere plaatsen zeer verachtelyk gehandelt. Die van Milaan noodzaakten hem zyn leger buiten hun gebiedt te laten, en byna zonder gezelschap in hunne stadt te komen. Echter kan men niet loochenen, dat velen, die voorgeven, dat hy de steden Pisa aan Petrus Gambacurtius, Padua, Verona, Vincenza aan Venetië geschonken, en Milaan verwaarloost heeft, grotelyks dwalen, en hem t'onrecht een stiefvader des Ryks noemen. Dus is het ook met Arles geschapen, waar van zommigen zeggen, hy hebbe het aan Karel den Wyzen, koning van Vrankryk, overgelaten; want hy veel eer den Dauphin van Vrankryk tot ryksvicaris aldaar aangestelt, hem het Dauphiné als een leen gegeven, den aartsbisschop van Trier tot aarts-kancellier daar in aangestelt, en zich zelven met de Burgundische krone heeft laten kronen. Invoegen Karel maar dat gene, dat reets van te voren de koningen van Vrankryk hadden, bekrachtigt heeft, latende de opperheerschappy daar van aan het Ryk. Ook heeft hy Duitschlandt daar door dienst gedaan, dat hy de verschillen, die gemeenlyk by de keizerlyke verkiezing plegen te ontstaan, door de fundamentele wetten, doorgaans de gulde bulle genaamt, heeft verhoed. Waar van een deel te Neurenberg in den beginne des jaars 1356, het overige in het einde des zelven jaars te Metz vervaardigt en bekend gemaakt is. Zo als hy den keurvorsten vele privilegiën toestondt; dus zocht hy door afschaffing der Rykstollen en andere inkomsten de gemoederen nog meer op zyne zyde te brengen, om dus voor zynen zoon Wenceslaus den weg tot de Rykskrone te banen. Hy bragt het ook zo verre, dat deze kort voor zyne doodt, in den jare 1376, tot Roomsch koning verkoren wierdt. Maar aangezien hy aan een ieder keurvorst een tonne gouds voor zyne stemme beloofd hadt, en naderhandt zo vele penningen niet by der handt waren, moest hy hen diergelyke inkomsten des Ryks inruimen. Den hertogen van Brabandt stondt hy door de zo genaamde Brabandsche bulle grote voordeelen toe. Zynen broeder Wenceslaus, grave van Luxemburg, maakte hy tot hertog, en den grave van Bar tot markgrave, voorts hieldt hy het zeer met de geestelyken, van welke hy ook zeer geroemt wordt. Den geleerden was hy niet minder genegen; en de vermaarde Bartolus was by hem in groot aanzien. En uit dien hoofde wierden de wetenschappen onder zyne regering in Duitschlandt zeer geoeffent. Te Heidelberg heeft hy eene universiteit opgerecht. Hy stierf eindelyk te Praag den 29 November in den jare 1378, het 63 jaar zynes ouderdoms, en het 32 zyner regering. Hy heeft vier gemalinnen gehad, onder welke de eerste was Blanca, zuster van koning Philips van Valois, en dochter van Karel van Valois, met welke hy in den jare 1323 het bylager hieldt, en drie dochteren by haar gewan, namentlyk Margaretha, gemalinne van Lodewyk, koning van Hungarië en Bohemen; Elizabeth, gemalinne van Johannes Galeacius, vicomte van Milaan; en Margaretha, gemalinne van Johannes, burggrave van Neurenberg; hoewel zommige schryveren van de laatste geen gewag maken. Zyne twede gemalinne was Agnes, dochter van paltsgrave Rudolph aan den Rhyn. Doch deze stierf in den jare 1349 zonder kinderen. Hy trouwde derhalven in den jare 1353 Anna, dochter van Henrik, grave van Jauer, die hem Wenceslaus, zynen opvolger in de regering, baarde. Zyne vierde gemalinne was in den jare 1363 Elizabeth, dochter van Bogislaus, hertog van Pomeren. By deze gewan hy Johannes, markgrave van de Lausnitz, en Sigismund, markgrave van Brandenburg, naderhandt koning van Hungarië, Bohemen, en Roomsch keizer; voorts Margaretha, gemalinne van Ottho, markgrave van Brandenburg; Anna, gemalinne van Ottho, hertog van Beyeren; en Helena, gemalinne van Richard den II, koning van Engelandt. *Albertus Argentinensis. Henricus Rebdorfiensis. Hugwaldus Mutius, lib. XXV. Chron. Schurtzfleisch dissert. quod Carolus IV non dissipaverit imp. patrim. Dubravii hist. Bohem. Aeneas Sylvius in hist. Bohem. Hagec. p.* 564. *Balbin. epit. l. III. c.* 21. *Miscell. dec. I. l. VII. sect.* 2. *c.* 2. *p.* 151. *Cuspinian. hist. Caesar. Lehmannus in Chron. Spirensi. Schikfus Schlesische Chronik.*

KAREL, de V van dien naam onder de Roomsche keizeren, en de I onder de koningen van Spanje, wierdt te Gent in Vlaanderen den 24 February des jaars 1500 geboren. Zyn vader was Philips, zoon van keizer Maximiliaan den I, en zyne moeder Johanna, dochter van Ferdinand den Katholyken, koning van Arragon, en van Izabelle van Castilië. Hy wierdt onder het opzicht van Willem van Croy zorgvuldig opgevoed. Zyn leermeester was Adrianus Florens, een geleerd en bekwaam man, die naderhandt paus is geworden onder den name van Adrianus den VI. Deze hadt eene grote lust om hem, volgens de begeerte van keizer Maximiliaan, de Latynsche tale te doen begrypen; doch Karel hadt zo veel geduldt niet, hoewel hy alle andere in dien tydt gebruikelyke

lyke talen ligtelyk begreep, en in oeffeningen des ligchaams zeer vaardig was. Zyn vader Philippus ſtierf in den jare 1506. En alzo zyne moeder Johanna de ſchranderſte niet was, beſtierde zyn grootvader Ferdinand de Katholyke te gelyk het koninkryk van Caſtilië. Doch deze was Karel, die nu den naam van prins van Spanje hadt aangenomen, wanneer hy te voren maar prins van Lutzelburg genaamt wierdt, zo genegen niet, als zynen jonger broeder Ferdinand. Ook hadt hy reets Ferdinand tot zynen opvolger in Spanje by teſtament verklaart, alzo hy vermoedde, dat Karel door de Nederlanders, onder welke hy opgevoed was, tegen hem opgezet wierdt. Doch de zaak wierdt eindelyk dus bemiddelt, dat hy het teſtament ten voordeele van Karel veranderde. Wanneer nu koning Ferdinand in den jare 1516 overleden was, nam Karel op het aanraden van Maximiliaan en de Nederlanderen den koninklyken tytel aan. Dit geſchiedende zonder voorkennis der Spanjaarden, wierdt zulks in den beginne door de zelve niet wel opgenomen. Doch zy lieten zich eindelyk door den kardinaal Ximenes, die volgens het teſtament van Ferdinand het ryk beſtierde, bewegen; onder die voorwaarde nochtans, dat de naam der koninginne Johanna, moeder van Karel, zo lange als ze leefde, boven den naam van Karel geſtelt, en dus in beider name alles verrecht zou worden. In den jare 1517 reiſde Karel zelve naar Spanje, doch wierdt door een ſtorm belopen, en wierdt genoodzaakt in Aſturië te landen. Hy bragt de ontruſte gemoederen tot bedaren, en poogde midlerwyle zich tot Roomſch koning te doen verklaren; het welk naar alle waarſchynlykheit zou geſchied zyn, ingevalle Maximiliaan was in 't leven gebleven. Doch niettegenſtaande de zelve in den jare 1519 overleedt, bragt het echter Karel zo verre, dat hy met uitſluiting des konings van Vrankryk verkoren wierdt. Hier op begaf hy zich naar Duitſchlandt; by welke gelegenheit de oproerige Spanjaarden een opſtandt verwekten, die echter door de welmenende in tyds gedempt, en de Franſchen een inval in Navarre doende gelukkig geſtuit en te rug gedreven wierden. Op de reize naar Duitſchlandt deedt hy Engelandt aan, en maakte aldaar met koning Henrik den VIII een verbondt. Zyne kroning viel voor den 23 October des jaars 1520 in de ſtadt Aken. In den jare 1521 hieldt Karel den eerſten Ryksdag te Worms, waar op onder anderen voornamentlyk over de verſchillen nopens de religie in Duitſchlandt, onder Maximiliaan den I ontſtaan, gehandelt, en Luther, die weigerde zyne gevoelens te herroepen, in den ban gedaan wierdt. Dit deedt Karel wel meeſt daarom, ten einde hy zich van den paus in den Italiaanſchen oorlog verzekeren mogt, alzo de vyandſchap tuſſchen hem en François reets wereldkundig wierdt. Want de vrede, dieze onder elkander in den jare 1516 te Moyon gemaakt hadden, wierdt niet aangezien, en de onderhandeling, in den jare 1520 ondernomen, wierdt afgebroken. De Franſchen hadden niet alleen aan den kant van Navarre den oorlog begonnen, maar begunſtigden ook Robert van der Mark, die met den keizer een geſchil over een leen hadt. Waar op de vyandlykheden in de Nederlanden begonnen, alwaar de keizerlyken Doornik wegnamen, hoewel ze daarentegen Bapaume, Landreci en Bouchain verloren. In Italië was keizer Karel ook zeer gelukkig, alzo zich paus Leo met hem vereenigde, om de Franſchen uit het hertogdom van Milaan te doen verhuizen, waar op Karel, als op een vakant ryksleen, pretenſie maakte. Dus wierden de Franſchen in de jaren 1521 en 1522 byna uit het ganſche Milanees verdreven, zy verloren Genua, en wierden by Bicoque byna ten eenemale geſlagen. In de volgende jaren waren ze niet gelukkiger, wanneer het leger onder het bevel van Bonnivet naar Italië gezonden vruchteloos ſmolt, en Fontarabië wederom aan Spanje overging. Ondertuſſchen was keizer Karel reets in den jare 1522, nadat hy te voren de regering des ryks beſtelt hadt, wederom naar Spanje vertrokken, om aldaar de overblyfſelen der onluſten volkomen te ſtillen. Onderweeg vernieuwde hy het verbondt met Engelandt gemaakt, en wierdt met de ridderorde des kouſſebands begiftigt. Gedurende zyn verblyf in Spanje ging de konneſtabel van Bourbon tot den keizer over, wanneer met Engelandt beraamt wierdt, hoe men Vrankryk beſt aangrypen zou. En Marſeille wierdt in den jare 1524 door de keizerlyken, hoewel te vergeefſch, belegert. Ter zelver tydt hadden de zaken van Karel eene ſlechte gedaante, zo wegens den voorzegden ongelukkigen veldtocht, als om dat door de Nederlanders en Engelandt weinig uitgevoert wierdt: daar by kwam het gebrek van geldt by de keizerlyke legers in Italië, veroorzaakt door de onwilligheit der Caſtilianen, die weigerden de geëiſchte onderſtandgelden op te brengen. Daarenboven trok koning François op het einde des jaars 1524 met een leger naar Italië, doch hy beging dezen misſlag, dat hy zich met eene vergeefſche belegering van Pavia ophieldt, terwyl ondertuſſchen de hertog van Bourbon tydt gewan om zich te verſterken. En hoewel paus Clemens de VII den Franſchen koning genegen was, ook de fortuin François ſcheen in het een en in het andere te begunſtigen, zo viel echter de veldſlag, gehouden den 24 February des jaars 1525 tot des zelfs nadeel uit, aangezien hy niet alleen in de zelve de nederlage hadt, maar ook zelve gevangen wierdt. Dit deedt de zaken van keizer Karel in Italië van gedaante veranderen. Doch wanneer hy uit het gevangennemen van François groot voordeel meende te maken, en hem tot een harde vrede noodzaakte, gaf hy maar oorzaak tot meer onluſten. Want aangezien François de vrede brak, en met Engelandt en de Staten van Italië een verbondt tegen keizer Karel maakte, wierdt deze gedwongen den oorlog in Italië te onderhouden, en behaalde vele voordeelen; want de paus wierdt op Engelenburg belegert, en tot de vrede gedwongen, na dat de ſtadt Rome door de keizerlyken ingenomen en uitgeplundert was. Keizer Karel veinſde, als of zulks buiten zyne kennis en bevel geſchied was; ook kan het wel zyn, dat hy in den beginne daar omtrent onkundig geweeſt is, en zyne bevelhebbers dien tocht enkelyk ter bevrediging van het leger, dat over wanbetaling klaagde, ondernomen hebben. Naderhandt echter zag hy door de vingeren, en bediende zich van deze gelegenheit tot zyn voordeel, niettegenſtaande hy in Spanje gebeden en proceſſien voor de verloſſing van den gevangen paus inſtelde. Ook wierdt het gehele Franſche leger, dat gezonden was om Napels te veroveren, geruïneert, en een ander Franſch leger in Lombardye geſlagen. Doria nam de keizerlyke party aan: de koning van Engelandt, hoewel hy zich van de belangen des keizers hadt afgezondert, voerde echter niets zonderlings uit. Dit alles veroorzaakte in den jare 1529 de vrede van Kameryk, niettegenſtaande nog kort te voren de verbittering tuſſchen keizer Karel en koning François zo groot geweeſt was, dat ze elkander in een tweegevecht uitgedaagt hadden; het welk nochtans achter bleef, aangezien men het over de plaats des gevechts niet kon eens worden. Na dat de vrede getroffen was, trok keizer Karel nog in den jare 1529 naar Italië, en bleef aldaar tot den jare 1530, wanneer hy in de maandt van February door den paus te Bononië gekroont wierdt, en met de Venetianen vrede maakte; wanneer midlerwyl de Turken tot in Ooſtenryk gedrongen waren, en Wenen te vergeefſch belegert hadden. Aangaande den Turkſchen oorlog en de religie-zaken, die by gelegenheit der afwezendheit des keizers meer en meer beweging gemaakt hadden, voornamentlyk na dat zommige ſtanden tegen de in het voorgaande jaar te Spiers genomen reſolutie geproteſteert hadden, beriep Karel in den jare 1530 eene ryksvergadering te Augsburg, en begaf zich zelve derwaarts, ontfing ook de geloofsbelydenis der Proteſtanten; doch gaf ten laatſten tegen de zelve een ſcherp edict uit. En dit gaf gelegenheit, dat 'er aangaande de hulpbenden tegen den Turk niets beſloten wierdt. Na het ſluiten van den Ryksdag bevorderde Karel de verkiezing van zyn broeder Ferdinand tot Roomſch koning; en begaf zich naderhandt een tydlang naar de Nederlanden; gedurende welken tydt zyn leger de oproerige Florentynen tot gehoorzaamheit van het huis van Medicis dwong. In den jare 1532 keerde hy wederom naar Duitſchlandt om het gevaar van den Turkſchen oorlog af te keren. Om dit oogmerk te bereiken, ſtondt hy den Proteſtanten de vrede en volle zekerheit toe, aangezien zy zich op gene andere voorwaarde in een onderhandeling wilden inlaten; en dit vergelyk wierdt door bemiddeling der keurvorſten van Mentz en de Paltz te Neurenberg getroffen. Hier op bragt de keizer een aanzienlyk leger op de been, waar mede hy tegen den Turk trok, en eene ſtropende party ſloeg, maar verder niets van gewigt ondernam; want tot Wenen met zyn leger gekomen zynde, en horende, dat Solyman te rug trok, vondt hy niet raadzaam hem te vervolgen, maar liet zyn leger van elkander ſcheiden. Men houdt daar voor, dat hy om zyne gemalinne zich zo zeer naar Spanje haaſtte; want hy nog in het zelve jaar naar Italië trok, en in 't voorjaar van het jaar 1533 naar Spanje, terwyl het Ryksbeſtier in handen van koning Ferdinand gelaten wierdt. Dus bleef Karel omtrent twee jaren lang geruſt in Spanje, wanneer ondertuſſchen de Wederdopers in Duitſchlandt veel onruſt verwekten, maar onderdrukt wierden. Dus wierdt het Zwabiſche verbondt in zyne afwezendheit vernietigt, en de byzondere geſchillen tuſſchen zommige Duitſche vorſten en het huis van Ooſtenryk wierden groten deels beſlist. Wanneer ondertuſſchen aan het keizerlyke hof de meeſte tydt met beraadſlagen, zo over de religie-verſchillen in Duitſchlandt, als over eenen waarſchynlyken oorlog tuſſchen Engelandt en Vrankryk doorgebragt wierdt, verzocht Muley-Aſſem, koning van Tunis, die van Barbaroſſa verdreven was, door zyne gezanten om hulpe; die hem ook, uit aanmerking, dat Barbaroſſa ter zee te machtig wierdt, toegeſtaan wierdt. Invoegen de keizer in perſoon in den jare 1535 met een leger en vloot naar Afrika zeilde, Tunis veroverde, de Turken ſloeg, Muley-Aſſem in zyn ryk herſtelde, doch zo, dat het hem cynsbaar was, en de ſterkte Goulette voor zich in eigendom behieldt. Van daar keerde hy naar Sicilië, en verder naar Rome, wanneer ondertuſſchen de koning van Vrankryk, die met Franciſcus Sfortia, hertog van Milaan, nieuwe onluſten begon, den hertog van Savoje, van wien hem de doortocht geweigert wierdt, aangreep. Onderwylen ſtierf Sfortia, en koning François vernieuwde zyne pretenſie op Milaan, terwyl de keizer het als een open Ryksleen aanmerkte, en het uit dien hoofde voor zich eiſchte. Na dat hy derhalven in den beginne den aanval van Vrankryk met goede woorden en beloften afgekeert, en daar door tydt gewonnen hadt, hieldt hy te Rome in een opentlyk conſiſtorie eene harde redenvoering tegen koning François, en de wapenen opgevat hebbende liet hy door zyne generaals in den jare 1536 een inval in Pikardië doen, en trok zelf met een talryk leger in Provence, alwaar hy Marſeille te vergeefſch belegerde, en genoodzaakt wierdt onverrechter zake weder te rug te keren. Niet lang daar na begaf hy zich naar Spanje, na dat hy van Genua een gezant aan de Proteſtanten in Duitſchlandt nopens het concilie hadt gezonden, doch die weinig vorderde. Middelerwyle wierden de vyandlykheden tuſſchen hem en den keizer nog een jaar lang voortgezet, en hy van François als des zelfs vaſal voor 't parlement gedagvaard. Doch met de wapenen wierdt niet veel uitgerecht. En in den jare 1538 kwamen die beide gekroonde hoofden door toedoen van den paus te Nizza zamen, en ſloten aldaar eenen tienjarigen ſtilſtandt. Zy hadden gedurende hunne tegenwoordigheit te Nizza elkander geweigert mondeling te ſpreken; doch wanneer Karel van daar wederom naar Spanje zeilde, tradt hy te Aigues-

Mortes aan landt, en sprak twee dagen lang met François in de uiterste vertrouwlykheit. Gedurende den voornoemden stilstandt ontstondt te Gent een oproer, terwyl die stadt zich bezwaarde over het krenken van hare vryheden door den keizer. Invoegen der zelver inwoners tot Vrankryk hunne toevlucht namen, met belofte van tot de overweldiging van gansch Vlaanderen te zullen behulpzaam zyn. Alzo 'er nu geen middel was om dit nakend kwaadt af te keren, dan de tegenwoordigheit des keizers, die toen in Spanje was, waagde hy een reize door Vrankryk, aangezien de andere wegen of te lang, of te gevaarlyk waren. Maar om zich van een vryen doortocht te verzekeren, gaf hy voor, en liet een gerucht lopen, dat hy besloten hadt, eenen der zonen van koning François met het hertogdom van Milaan te belenen; onder die voorwaarde nochtans, dat hy tot de volbrenging dezer belofte in Vrankryk niet wilde gehouden zyn, ten einde het niet schynen zou, als of hy daar toe gedwongen was. Zommigen voegen daar by, dat hy de meesteresse van koning François door eene aanzienlyke somme gelds omgekocht, en dat deze alle gevaarlyke voornemens tegen hem heeft verydelt. Dit is ten minste zeker, dat hy gedurende zyn verblyf in Vrankryk op het prachtigste onthaalt is. Na dat hy derhalven die van Gent getuchtigt, en zich nog een geruimen tydt in de Nederlanden opgehouden hadt, hieldt hy in den jare 1541 een Ryksdag te Regensburg aangaande de religiezaken, waar by hy in eigen persoon tegenwoordig was. Doch wegens den Turkschen oorlog wierdt het onderzoek en beslissing der strydvragen wederom tot een concilie uitgestelt. Hier op ondernam keizer Karel nog in het zelve jaar een tocht tegen Algiers; doch alzo het te laat in 't jaar was, leedt hy eene onwaardeerlyke schade zo aan volk, als aan schepen, en moest met het uiterste gevaar wederom naar Spanje keren. En dewyl hy den koning van Vrankryk door het niet houden zyner belofte aangaande Milaan, en des zelfs belening, getergt hadt, en dewyl hem de schuldt van het vermoorden der Fransche gezanten naar Turkyë, in het Milanees gebeurt, gegeven wierdt, kwam het tusschen hem en François tot een nieuwen oorlog, die hem op verscheide plaatsen te gelyk aangreep. Hy keerde derhalven in den jare 1543 weder naar Duitschlandt, en hadt aldaar verscheide onderhandelingen met de Protestanten, doch die alle vruchteloos afliepen. Waar op hy den hertog van Kleef op het lyf viel, die zich sedert eenigen tydt in een verbondt met Vrankryk hadt ingelaten. Dezen sloeg hy, en dwong hem tot een vergelyk. Landreci wierdt te vergeefsch van hem belegert; doch Kameryk, zynde tot hier toe eene Ryksstadt geweest, ingenomen. In den beginne des jaars 1544 hieldt hy een Ryksdag te Spiers, en handelde de Protestanten zeer beleefdelyk, die hem in 't tegendeel tegen Vrankryk behulpzaam waren; des hy, niettegenstaande zyn leger by Cerisoles in Piemont eene grote nederlaag gehad hadt, echter besloot door Champagne in Vrankryk in te dringen; te meer, aangezien de koning van Engelandt, met wien hy in het naastvoorgaande jaar een nieuw verbondt gemaakt hadt, van zyne zyde het zelve deedt. Doch dewyl zy beide onderweeg alte lang vertoefden, hadt deze veldtocht den gewenschten uitslag niet. Daarenboven begon het keizerlyke leger gebrek aan levensmiddelen te krygen, na dat het Luxemburg en S. Didier verovert hadt. En ten ware de hertoginne van Etampes de magazynen te Epernai en Chateau-Thierri aan keizer Karel verraden hadt, hy zou in de uiterste noodt gebragt zyn. Maar door de verovering dezer plaatsen joeg hy Parys zodanig een schrik aan, dat koning François zich haastte om de vrede te sluiten; het welk nog in dat zelve jaar te Crespi geschiedde; wanneer keizer Karel wederom naar de Nederlanden keerde. Hier by kwam, dat hy ter zelver tydt met Denemarken de vrede getroffen hadt, wiens koning gereed stondt om hem te beoorlogen, en het ongelyk van den afgezetten Christiern te wreken. Van nu af aan begon keizer Karel, die daarom grotendeels met Vrankryk de vrede, en met de Turken een stilstandt van wapenen gemaakt hadt, met ernst daar op bedacht te zyn, hoe hy zyne macht in Duitschlandt bevestigen zou, alzo het hem verdroot, dat de Protestanten tot hier toe omtrent de religie-verschillen niets hadden willen toegeven; waar toe hy door den paus nog meer wierdt aangezet. Derhalven wierdt in den jare 1545 te Worms een Ryksdag gehouden; waar op keizer Karel, die lang aan de jicht gelegen hadt, laat verscheen; maar het doch door zyne tegenwoordigheit zo verre niet brengen kon, dat de Protestanten zouden besluiten zich het concilie van Trente te onderwerpen. En dit gaf wel meest aanleiding, dat Karel voornam geweldt te gebruiken. Want hoewel in den jare 1546 nog een Ryksdag en zamenspraak der Godgeleerden te Regensburg gehouden wierdt, zo zag men nochtans nog in het zelve jaar den zo genaamden Smalkaldischen oorlog uitbarsten; gemerkt de Protestanten, die van alle kanten aangaande de buitengewone toerustingen des keizers verwittigt waren, meenden gerechtigt te zyn in de voorbaat te zyn. Invoegen zy een machtig leger zamen bragten, zich van den keizer ontsloegen, en in 't tegendeel van hem in den ban gedaan wierden. In den beginne stonden de zaken van Karel den V slecht, terwyl hy meer dan eens gevaar liep van te zullen overwonnen worden. Doch in het einde des jaars behieldt hy de overhandt; des in den jare 1547 de Protestanten gezamentlyk vernedert, en hunne beide hoofden, de keurvorst van Saxen, en de landgraaf van Hessen, gevangen wierden. Zie SMALKALDISCHE OORLOG Onderwylen hadden de inwoners van Napels een opstandt verwekt, door het invoeren der Spaansche Inquisitie gaande gemaakt. Doch deze wierdt zonder veel moeite wederom gestilt. Na het einde des Smalkaldischen oorlogs hieldt Karel de V een Ryksdag te Augsburg, doch scheen de vryheit der standen zeer te bepalen, aangezien hy eene menigte van gewapende manschap in en rondom de stadt liet leggen. Men handelde wederom te vergeefsch over het ontslaan der gevangene vorsten, maar ter zelver tydt wierdt den 24 February des jaars 1549 de keurvorstelyke waardigheit van Saxen nevens de onderhorige landen plegtelyk aan hertog Maurits opgedragen. Ook wierdt, om dat de paus ter kwader trouwe met het concilie handelde, het formulier van religie, genaamt *interim*, op het tapyt gebragt, het welk de keizer den Protestantschen standen met geweldt poogde op te dringen. Hoewel de weinigste het zelve aannamen; het welk vele onlusten veroorzaakte. Voornamentlyk kwamen de steden Constants en Maagdenburg deshalven in ongelegenheit, aangezien zy buiten dat wegen het Smalkaldische verbondt zich met den keizer nog niet verzoent hadden. Zy wierden derhalven in den ban gedaan; en Constants gaf zich in den jare 1548 erffelyk aan Ferdinand over. In het zelve jaar reisde de keizer, na het eindigen van den Ryksdag, naar de Nederlanden, ontboodt zynen zoon Philips uit Spanje derwaarts, en liet hem door de Nederlandsche provinciën huldigen. Dit, gevoegt by de jicht, zyne gewone kwaal, deedt hem hier vertoeven tot het jaar 1550, wanneer hy naar Duitschlandt keerde, en te Augsburg een Ryksdag hieldt, waar op van een concilie en den oorlog tegen de Turken gehandelt wierdt. De uitvoering des uitgesproken bans tegen de stadt Maagdenburg wierdt den keurvorst Maurits opgedragen. Voorts poogde keizer Karel zynen broeder Ferdinand te bewegen, ten einde hy gedoogde, dat de erfvolging des Ryks op prins Philips bevestigt wierdt. Midlerwyl namen zyne benden met hulpe der ridderen van Maltha de stadt Afrika op de Afrikaansche kust in. In den jare 1551 begon de oorlog met Vrankryk in Italië wederom, alzo Karel de V nevens den paus zich tegen Octavius, hertog van Parma, verklaarde, dien Vrankryk in zyne bescherming nam; ter oorzake van welken oorlog, en om dat hem de Duitsche standen verzocht hadden naby het concilie te blyven, hy zich van Augsburg naar Inspruk begaf. Dewyl voorts de keizer door generlei voorbede kon bewogen worden, den gevangen landgraaf van Hessen los te laten, zo verwekte hy daar door, en door zyne buitensporige macht, die hy zich in 't stuk der regering aanmatigde, den keurvorst van Saxen die tegen zich een verbondt met Vrankryk gemaakt hadt, hem nevens eenige andere Duitsche vorsten in den jare 1552 onvoorziens aan te grypen. En hy zou te Inspruk zyn verrast geweest, ten ware hy des nachts naar Villach gevlucht was. Dewyl nu de keizer met gene behoorlyke manschap voorzien was, en de Franschen Metz, Toul en Verdun reets ingenomen hadden, maakte hy het Passausche verdrag met Maurits, en stondt den Protestanten alle vryheit en zekerheit toe, ontsloeg ook den landgrave van Hessen uit zyne gevangenisse, gelyk als hy even te voren den gewezen keurvorst van Saxen reets ontslagen hadt. Doch de oorlog met Vrankryk wierdt voortgezet, en Karel rukte in het einde des zelven jaars voor Metz, doch moest den 1 January des jaars 1553 onverrechter zake de belegering opbreken. Hy trok derhalven naar de Nederlanden, en nam Terouane en Hesdin weg, slechtende beide die plaatsen. Dit geschied zynde, kwamen beide legers wel in elkanders gezicht, doch trokken zonder slag te leveren wederom te rug; gelyk ook in de volgende jaren de oorlog in de Nederlanden meer met stroperyen en verwoestingen, dan gewigtige ondernemingen gevoert wierdt. In 't tegendeel waren de Franschen ongelukkig in Italië, en Siena moest zich in den jare 1555 na eene langdurige belegering aan de keizerschen overgeven. De markgraaf Albert van Brandenburg verwekte in het Ryk veel onrust, weshalven de keizer in de jaren 1553 en 1554 geen Ryksdag tot standt kon brengen. Eindelyk wierdt 'er in den jare 1555 een gehouden, en het Passausche vredesverdrag bevestigt. Doch aangezien Karel de V door de hevige jicht, waar mede hy behebt was, en door de veelvuldige ongelukkige ontmoetingen in zyne regering vermoeit was, en misschien door zommigen, die Philips liever op den troon hadden geplaatst gezien, aangezet wierdt, zo nam hy een besluit zich van de regering te ontslaan. Hy maakte derhalven met Vrankryk een stilstandt voor vyf jaren, en gaf in den jare 1555 het keizerryk aan zynen broeder Ferdinand, maar Spanje en de Nederlanden aan zynen zoon Philips. Dit wierdt in 't einde des voornoemden jaars te Brussel met vele plegtigheden volbragt. Hier op begaf hy zich in 't klooster van S. Justus, gelegen in Extremadura, op de grenzen van Castilië en Portugal, en nam voor zich eene jaarlyksche inkomste van honderd duizend dukaten. Hy wordt gezegt zyn leven sedert met hovenieren en mechanische oeffeningen doorgebragt te hebben. In de laatste maanden zag men hem een monniksleven leiden, zich voegende naar den regel der overige klooster-broederen. Kort voor zyne laatste ziekte liet hy voor zich eene plegtige lykstatie doen. Zommigen verzekeren, dat hy berouw gehad heeft over zynen afstandt, ziende zich kwalyk bediend, en de betaling der voornoemde jaarlyksche penningen niet naar behoren geschieden. Hy stierf den 21 September des jaars 1558 in het 59 jaar zynes ouderdoms, wordende van zommigen verdacht gehouden, als of hy kort voor zyne doodt de Luthersche religie omhelst hadt. Dit is ten minste zeker, dat zommige geestelyke personen, die toen by hem waren, als Constantinus Pontius, die van eenigen gezegt wordt zyn biechtvader geweest te zyn, nevens den vermaarden Bartholomæus Carranza, aartsbisschop van Toledo, en zyn hofprediker Caçalla naderhandt in de Inquisitie getrokken zyn. Caçalla wierdt levendig, Constantinus Pontius, die kort te voren overleden was, in beeldtenis verbrand en Carranza tot een eeuwige gevangenisse gedoemt. Ook besloot men het dode lyk van den

den keizer zelve op te graven, en zyn teſtament als ketterſch te verbranden, als zynde niet naar de wyze der Roomſche kerke opgeſtelt. Doch het een en het andere wierdt door zynen zoon Philips belet. Zyne gemalinne was Izabelle of Elizabeth, dochter van Emanuel, koning van Portugal, met welke hy den 10 January des jaars 1526 het byleger gehouden heeft. Zy ſtierf den 1 May in den jare 1539, barende Ferdinand, die kort daarna overleedt te Sevilie. Hare overige drie kinderen, die hunne volwaſſene jaren bereikt hebben, waren Philips de II, geboren te Valladolid in den jare 1527. Deze was de opvolger zynes vaders in de Spaanſche heerſchappy; Maria, gemalinne van keizer Maximiliaan den II, en Johanna, gemalinne van Johannes, infant van Portugal. Voorts heeft Karel de V nog twee natuurlyke kinderen nagelaten, Margaretha en Johannes van Ooſtenryk. Gene, naderhandt hertoginne van Parma, was geteelt in den jare 1522 by zekere weduwe, Madame de Plumbes, of, naar 't getuigenis van anderen, by eene freulin, Margaretha van Geeſt genaamt, terwyl Karel zelve nog ongetrouwt was; deze, namentlyk Johannes van Ooſtenryk, in den jare 1547, wanneer hy weduwenaar was, te Regensburg by eene Barbara Blumberg. Hoewel anderen berichten, dat hy hem by zekere voorname princeſſe hadt gewonnen, welkers naam niemandt buiten den keizer, den koning Philips, en de gemeende vader van Don Jan, bekend geweeſt is, en dat de voornoemde Barbara maar tot een dekmantel gedient heeft. Priamus Conradus, die by eenigen ook voor een natuurlyken zoon van keizer Karel gehouden wordt, is van Don Jan wel als een broeder erkent, doch niet van den zelven vader. In 't algemeen hebben die genen, die hem boven de twee voornoemde nog meer natuurlyke kinderen toeſchryven, geen genoegzamen grondt. Voorts is Karel de V buiten tegenſprake een der grootſte en loffelykſte prinſſen geweeſt. Hy was yverig in den Godsdienſt, en in zaken rakende de regering onvermoeit; hy beminde de gerechtigheit, was ſchrander, dapper, onvertzaagt, en matig in eeten en drinken. Hoewel hy de vrouwelyke ſexe beminde, zo was hy nogtans in zyne minneryen zeer op zyne hoede, mydende op allerlei wyze opentlyke ergernis. Gedurende zynen echten ſtaat wordt hy gezegt zich in onkuiſchheit niet te buiten gegaan te hebben. Hy was van een ernſtigen en ſtatigen imborſt, hoorde echter graag die genen, die hem iets aanbragten. Omtrent zyne bedienden betoonde hy zich zeer genadig. Den kunſten en wetenſchappen was hy zeer toegedaan, en oeffende zich veel in wiskundige zaken. Dat in zommige zyner handelingen een ſoort van argliſtigheit beſpeurt wordt, zulks wordt ten dele daar aan toegeſchreven, dat hy de werken van Cominæus las, ten dele wordt zulks zynen Raden geweten. *Zenocarus Sandoval. Ulloa. Figueroa. Maſenius. Leti. Sabinus de elect. & coron. Car. V. Godelevaei hiſt. abdicationis. Thuanus. Mezeray. Sleidanus. Jovius. Guicciardin. Seckendorf hiſt. Lutheran.* enz.

Koningen en prinſſen van Spanje.

KAREL de I. Zie KAREL de V. Roomſch keizer.

KAREL de II, zoon van Philips den IV en des zelfs twede gemalinne Maria Anna, dochter van keizer Ferdinand den III, uit welke hy den 6 November in den jare 1661 geboren wierdt, hoewel zo zwak, dat hy voor zyn tiende jaar niet gaan kon, en zyn gehele levenlang ziekelyk was. Wanneer zyn vader den 17 September des jaars 1665 ſtierf, was hy nog maar 4 jaren oud, en zyn moeder nam volgens het teſtament van Philips den IV, als regentinne des ryks ook de voogdyſchap over hem aan, hebbende tot byzitters en Raden den aartsbiſſchop van Toledo, den preſident van Caſtilië, den onder-kancelier van Aragon, en den inquiſiteur-generaal, behalven nog een ander grande van Spanje en een ſtaats-Raadt. Maar de koninginne weduwe gaf aan de Spaanſchen geen genoegen, door haren biechtvader, P. Neidhard, een Hoogduitſch Jeſuit, al te veel te begunſtigen; want zy hem niet alleen naturalizeerde, en ryke inkomſten gaf, maar ook niets zonder hem deedt, en in 't tegendeel hem vele dingen doen liet, waar omtrent hy met niemandt raadpleegde. Dit veroorzaakte by velen een misnoegen, voornamentlyk by des overleden konings natuurlyken zoon Don Jan, die het hof daarom verliet en zich naar Confuegra begaf, van waar hy naderhandt, wanneer de oorlog met Vrankryk in de Nederlanden begon, wederom aan 't hof geroepen wierdt. Want in het jaar 1667 viel de koning van Vrankryk onder voorwendſel, dat door het zo genaamde *Jus devolutionis* de beſte Nederlandſche provincien, na de doodt van Philips den IV, aan zyne gemalin, des overleden dochter uit het eerſte bedde, vervallen waren, in de Nederlanden, en verraſte dus Spanje, wanneer het zelve in een verwarden ſtaat was. In Spanje wierden de zaken der regering, zo als het by de minderjarigheit van gekroonde hoofden pleegt te geſchieden, zeer ſlecht behandelt; invoegen de gouverneur der Nederlanden, die den toeleg der Franſchen in tyds naar Madrid bericht hadt, geen geloof vondt; in 't tegendeel liet men zich door de ſchone beloften van Vrankryk, dat men ten minſte gedurende de minderjarigheit des konings niets ondernemen wilde, in ſlaap wiegen. Hier door geſchiedde het, dat'er nauwlyks 16000 man, en groten deels ongeoeffende ſoldaten, in de Nederlandſche bezettingen gevonden wierden. Ook waren de inkomſten van 't landt doorgaans verkwiſt en kwalyk aangewend. Hier by kwam de oorlog met Portugal. Ook kon Spanje door buitenlandſche hulpe niet onderſteunt worden; aangezien Vrankryk zich vooraf van Engelandt verzekert hadt, en de keizer door de Duitſche vorſten verhindert wierdt. Invoegen acht ſterke plaatſen in Vlaanderen in een veldtocht zonder tegenſtandt zich aan Vrankryk overgaven. In den volgenden winter ging ganſch Burgundië verloren. Des de koninginne genoodzaakt was Don Jan wederom ten hove te ontbieden, om zich van zynen raadt in ſtaatszaken te bedienen, wanneer door zyn toedoen eerſt met Portugal vrede gemaakt wierdt, uit kracht van de welke Spanje van alle pretenſien op dat koninkryk afſtondt. In 't tegendeel wilde de koninginne Don Jan met eene ſterke vloot en onderſtandt van geldt als gouverneur generaal naar de Nederlanden zenden, om hem dus te gelyk van P. Neidhart af te zonderen. Doch deze tocht wierdt geſtaakt, alzo Don Jan, bemerkende den toeleg der koninginne, zich veinſde ziek te zyn; maar kort daarna gelaſt wierdt, zich wederom naar Confuegra te begeven, en op gene twintig mylen Madrid te naderen. In het jaar 1668 wierdt te Aken de vrede tuſſchen Spanje en Vrankryk geſloten, waar op de ſteden in Vlaanderen verovert in de handen der Franſchen bleven. Ondertuſſchen bleven de innerlyke twiſten aan het hof nog duuren, en de koningin wierdt genoodzaakt in het jaar 1669 Vader Neidhart uit het ryk te doen gaan, alzo by de aannadering van Don Jan met drie compagnien ruitery te Madrid byna een oproer ontſtaan was; en aangezien de zelve ſchriftelyk eiſchte, dat verſcheide miſbruiken in de regering zouden afgeſchaft worden, zo maakte zy hem tot gouverneur van Arragon, Catalonie en Valencie, om hem te bevredigen, en ten minſte van het hof te houden. Niet lange daar na wierdt Spanje wederom in den Nederlandſchen oorlog ingewikkelt, door Vrankryk in het jaar 1672 begonnen. En hoewel Spanje door Vrankryk tot een of- en defenſive alliantie tegen Hollandt aangezocht wierdt, tradt echter die kroon met den keizer en de Vereenigde Nederlanden in een verbondt tot hunne onderlinge verdediging. Dus wierdt in het jaar 1673 de oorlog verklaart, waar by echter Spanje, behalven Sicilië, ook het graafſchap van Burgundië, Limburg, Valenciënnes, Cameryk, Condé enz. voorts in Catalonië Puicerda verloor, en genoodzaakt wierdt eindelyk de vrede te maken. In de Nederlanden kon Spanje niet meer dan 10000 man houden; in Catalonië konden zy 12000 Franſchen het hoofdt niet bieden; en waren daarenboven niet in ſtaat hunnen bondgenoten het minſte van de beloofde onderſtandgelden te voldoen. En uit aanmerkinge van deze onmacht ſloegen eenige Spaanſche Raden voor, of het niet beter was de Nederlanden varen te laten, en het Rouſſillon daar voor aan te nemen. Ten minſte gebruikte men dit tot een voorwendſel, wanneer Spanje, zonder de toeſtemming zyner geallieërden af te wachten, nevens Hollandt zyn vergelyk met Vrankryk maakte, en aan die kroon het graafſchap Burgundië, Kameryk, Valenciennes, Iperen, Aire, S. Omer, Condé, nevens eenige andere veſtingen in de Nederlanden overliet. Ondertuſſchen gebeurde eene merkwaardige verandering omtrent de regering, aangezien Don Jan het roer van ſtaat, waar naar hy zo lange gewenſcht hadt, in handen kreeg. De koninginne hadt, na dat ze genoodzaakt was Pater Neidhart van het hof te zenden, een anderen gunſteling, genaamt Valenzuela, aangenomen, en hem tot Grande van Spanje van den eerſten rang gemaakt, met een volle macht om het hof naar zynen zin te regeren. Dit bewoog verſcheide groten met Don Jan, die behalven dat weinig luſt in Saragoſſa ſchepte, heimelyk raadt te plegen, en het by den koning zo verre te brengen, dat die Don Jan begeerde te zien. Op welk bericht Don Jan in het begin des jaars 1677 Saragoſſa verliet. Ter zelver tydt hadt men den koning ingeboezemt, dat hy niet alleen onder de voogdyſchap van zyne moeder, maar ook van den voornoemden Valenzuela ſtondt, en dat zulks beneden zyne koninklyke waardigheit was. Hy derhalven, niettegenſtaande alle aangewende zorgvuldigheit der koninginne, ontkwam in zekeren nacht nevens een zyner kamerdienaren van het paleis, en zich in een mantel verkledende ging hy te voet tot Buen Retiro. Hier kwamen de groten in menigte tot hem, onder anderen ook Don Jan; op wiens raadt de koningin van het hof naar Toledo gezonden, maar der zelver gunſteling Valenzuela naar de Philippynſche eilanden gebannen wierdt. Dus wierden die genen, die door zyn toedoen het hof hadden moeten verlaten, herroepen. Hier op reiſde de koning naar Arragon, om aldaar de vryheden te bezweren, en de huldiging te ontfangen; en Don Jan wierdt belaſt zorg te dragen, ten einde de ingeſlopene misbruiken afgeſchaft wierden. Doch deze hadden al te diepe wortelen geſchoten dan dat ze op eenmaal zouden hebben kunnen uitgeroeit worden. Invoegen de hope en genegenheit des volks omtrent hem geenzins lang duurde. En alzo hy de koninginne moeder niet vriendelyk ontmoette, en vele groten, die van der zelver aanhang waren, voor het hoofdt ſtiet, waar by zich voegden zodanige, die by de regerings verandering benadeelt waren, zo zag men wel haaſt eene partyſchap tegen hem opkomen, die zyne opperheerſchappy by den koning hatelyk maakte, en de herroeping der koninginne moeder aanrieden, verzoekende voorts, dat hy voortaan zelf wilde regeren. Onder deze was P. Relux, een Dominikaner monnik, des konings biechtvader, dien echter Don Jan bevordert hadt. Deze alle bragten het zo verre, dat de koning zomwylen eenig misnoegen omtrent hem beſpeuren liet. En Don Jan ziende zyn geluk waggelen, ſtierf van hertzeer in het jaar 1679. Op deze tyding begaf zich de koning naar Toledo, en haalde zyne moeder wederom naar Madrid, met welke hy in alle vertrouwlykheit leefde. In het zelve jaar trouwde koning Karel met Maria Ludovica, dochter des hertogs van Orleans; welk huwelyk reets in het jaar 1677 door Don Jan voorgeſlagen was. Voorhenen was de koning reets met Maria Antonia, eene keizerlyke princes verlooft, doch

Den

Don Jan, die uit hoofde der koninginne moeder het keizerlyke hof haatte, hadt dit huwelyk verydelt, en des konings zinnen naar Vrankryk gewend, voorwendende, dat daar door de vrede zou kunnen bevordert worden; hoewel vele Spaanſchen daar mede niet te vrede waren, en het was 'er zo verre van daan, dat Vrankryk daar om beter voorwaarden aan Spanje zou toeſtaan, dat dit huwelyk veel eer als eene weldaadt aangemerkt wierdt. Men hoopte wel op een heilzame verandering omtrent de regering, maar die volgde zeer langzaam; want de koning kon zelve niet regeren, en ſtondt lange in twyffel, of hy een Junta, dan of hy een Privado aanſtellen zou, niet wetende, wien de regering toe te vertrouwen. Midlerwyl wierdt niets afgedaan, en alles viel meer en meer in een ellendigen ſtaat, vooral wegens de wanorder omtrent de munt. Men hadt voor eenige millioenen aan koper geldt geſlagen, en weigerde nu het zelve wederom in te loſſen. De prys der geldſpeciën was wegens de veelvuldige valſche munte over de helft gerezen. Om dit te verhelpen, wierdt het geldt eensklaps op een lager prys gezet. Doch wanneer de noodt groter wierdt, benoemde de koning in het jaar 1680 den hertog van Medina Celi tot zynen eerſten ſtaatsminiſter, die wel zyne bekwaamheden hadt, echter noch ervarenheit, noch vuur genoeg, om de nodige veranderingen te ondernemen en door te dringen, voornamentlyk dewyl hy alles alleen doen wilde, om niet te zeggen, dat hem de verwarringen van het hof, die hem gedurig ontruſtten ten opzichte van zyne eige belangen, weinig tydt voor het gemene beſt en ſtaatszaken overlieten. Om die zelve reden was zyne bediening zeer hachelyk, en het gemor der onderdanen deedt voor zwarigheit vrezen. Ondertuſſchen hadt Vrankryk ſedert de Nimweegſche vrede allerlei bezwaringen tegen Spanje ingebragt, en de eene plaats voor, de andere na tot zich genomen, voornamentlyk in Luxemburg en Vlaanderen. Voornamentlyk in het jaar 1683, wanneer Kortryk en Dixmuiden ingenomen, en het platte landt onder contributie geſtelt wierdt, onder voorwendſel, dat Spanje de rechtmatige pretenſiën van Vrankryk weigerde te voldoen. Dus wierdt koning Karel genoodzaakt, in dit jaar Vrankryk den oorlog te verklaren. Edoch wanneer in het jaar 1684 Luxemburg ook overging, en Spanje noch van den keizer, noch van Hollandt byſtandt te wachten hadt, wierdt Karel genoodzaakt den twintigjarigen ſtilſtandt naar het voorbeeldt van Hollandt aan te nemen, en Luxemburg aan Vrankryk over te laten. In het jaar 1685 leide de hertog van Medina Celi, die een groten haat op zich geladen, en de regerende koninginne beledigt hadt, zyne bediening als eerſte ſtaatsminiſter af; en de koning beſloot de regering zelve aan te vaarden, hoewel hy daar toe geenzins bekwaam was. Immers hy maakte geen Privado meer, en in alle collegien wierdt een grote verandering ondernomen, om onnodige koſten te ſparen. In het zelve jaar wierden eenige Franſchen beſchuldigt, als of ze de koninginne hadden onvruchtbaar gemaakt, en getracht de koning door vergift te doden. Zommigen wierden ook op den pynbank gelegt, en naderhandt uit het ryk gebannen. De koninginne zelve moeſt haar van alle Franſche bedienden ontdoen, behoudende maar eenen kok van die natie. Mogelyk hebben de Spaanſchen uit een natuurlyken haat tegen de Franſchen hen deze beſchuldiging opgelegt, welke haat ſedert de komſte der koninginne in Spanje menigmaal zo tegen haar als haar volk gebleken is. Ten minſte was het niet mogelyk een goed vertrouwen tuſſchen beide deze ryken op te rechten, want ook de Franſchen niet ophielden Spanje met nieuwe pretenſiën aan boordt te komen. Deze in 't tegendeel traden in het jaar 1686 uit hoofde van den Burgundiſchen kreits in het Augsburgſche verbondt, waar door zy Vrankryk des te meer verbitterden. Miſſchien zal ook de marquis van Caſtanaga, Spaanſche gouverneur der Nederlanden, koning Willem den III van Engelandt onderſtandt gedaan hebben. Immers wilde de kroon van Spanje, wanneer Vrankryk in het jaar 1688 Hollandt met de wapenen overviel, van gene neutraliteit horen, en wierdt dus wederom in den oorlog ingewikkelt, voegende zich by den keizer, Engelandt, Hollandt en den hertog van Savoje. Ook ſcheen de alliantie tuſſchen Spanje en het huis van Ooſtenryk des te vaſter, alzo koning Karel na het afſterven van zyn eerſte gemalinne, die zich op de jagt verhit hebbende kort daar na den geeſt gaf, Maria Anna, eene princeſſe van Palts-Nieuwburg ten huwelyk nam, die uit een vruchtbaar huis zynde hope van erfgenamen gaf. Doch deze oorlog was voor Spanje zeer nadeelig, aangezien de Franſche wapenen tegen de geallieërden doorgaans voorſpoedig waren, en zo in de Spaanſche Nederlanden, als Catalonië vele plaatſen veroverden, dwingende voorts Spanje de neutraliteit wegens Italië te beloven. Doch tegen alle verwachting ſtondt Vrankryk in het jaar 1697 op de Ryswykſche vrede al het veroverde, zelfs ook Luxemburg, wederom aan Spanje af, pogende zich dus in de gunſt der Spaanſchen in te dringen; gelyk ook in der daadt de kroon van Spanje ten dele door deze voordeelen, ten dele door het verliezen van Barcelona bewogen wierdt, zich van den keizer af te zonderen, en voor haar zelve vrede te maken. De vrede gemaakt zynde was alles in Spanje aangaande de opvolging in onruſt, aangezien de veelvuldige ziekten des konings, en des zelfs onvruchtbaar huwelyk deden giſſen, dat hy wel haaſt zonder erfgenamen dit tydelyke zegenen zou; in welk geval zich drie erfgenamen zouden opdoen, te weten de keizer voor een zyner zonen, de koning van Vrankryk voor den Dauphin, of des zelfs zonen, en de keurvorſt van Beyeren voor zynen oudſten zoon. Voor den keizer en het huis van Beyeren waren reets by tyds partyen aan 't Spaanſche hof, terwyl gedurende den oorlog aan Vrankryk niet gedacht wierdt. Voor Ooſtenryk waren de regerende koningin, de kardinaal Portocarrero, de kardinaal van Cordua, de Admirante van Caſtilië, de graaf van Aguilar en anderen. Deze worden gezegt, reets in het jaar 1695 den koning bewogen te hebben een opſtel te maken, waar in hy den aartshertog Karel tot zynen opvolger benoemde; hoewel anderszins de verſtandhouding tuſſchen het Spaanſche en Ooſtenrykſche huis in Spanje ſedert de Munſterſche vrede niet zonderling geweeſt was, en onder keizer Leopold veel geſchied was, waar door het wantrouwen gevoed wierdt. De koninginne moeder en de graaf van Oropeſa werkten meeſt voor den keurprins van Beyeren, en poogden weder omver te ſtoten het gene ten voordeele des aartshertogs ondernomen was. Deze party beriep zich op 't bloedverwantſchap van dien prins en den koning, wiens zuſters, zynde met Leopold getrouwt geweeſt, kleinzoon hy was. Want hoewel zyne moeder, den keurvorſt van Beyeren trouwende, van de Spaanſche erfvolging afſtandt hadt gedaan, zo erkenden nochtans de Spaanſchen zulks niet, als zynde buiten hunne kennis en toeſtemming geſchied. Dit alles wiſt het keizerlyke hof, maar hieldt zich ſtil, en zondt niet eerder een gezant naar Madrid, voor dat de koninginne weduwe in het jaar 1696 overleden was; wanneer de oude graaf van Harrach derwaarts gezonden wierdt, om den koning te bewegen, den aartshertog Karel nog gedurende den oorlog voor erfgenaam der Spaanſche heerſchappy te verklaren, ten einde deze verklaring by de aanſtaande vrede zou kunnen ingelyft worden, aangezien Engelandt en Hollandt by het maken der alliantie beloofd hadden, by het ſluiten der vrede Vrankryk te noodzaken, van zyne pretenſie op de Spaanſche krone afſtandt te laten doen. De pretenſie des keizers kwam ook met de oude conventiën der beide huizen, en de teſtamenten der koningen Philips den III en IV ganſchelyk overeen. Daarenboven wierdt de aartshertog Karel voornamentlyk bedoelt, aangezien zyn broeder reets Roomſch koning was; en men verhoeden wilde, dat niet het keizerryk en de Spaanſche heerſchappy wederom vereenigt wierden. Doch de voornoemde graaf vondt in het begin zyner handelingen grote zwarigheden wegens de oneenigheden der groten aan het hof van Madrid; en aangezien de regerende koninginne, met de welke hy allereerſt handelen moeſt, wegens de gravin van Berlips en andere Duitſchen aan haar hof, by de Spaanſche natie zeer gehaat was, niettegenſtaande zy by den koning veel vermogt; gemerkt men doorgaans daar voor hieldt, dat P. Gabriël, biechtvader der koninginne, de gravin van Berlips, en de admirante van Caſtilië alles regeerden; en deze Duitſche party, gelyk men ze noemde, was den Spanjaarden een doorn in den voet; invoegen ook die genen, die anderzins Ooſtenryks gezind waren, in hunnen yver voor het keizerlyke huis verflaauwden, alzo ze met de voornoemde perſonen niets wilden te doen hebben. Boven dien voerden vele Spaanſche miniſters den keizerlyken gezant onbeſchroomt te gemoet, dat de keizer alleen oorzaak der Spaanſche rampen was, en hun ryk in de grootſte gevaren hadt verlaten. En die genen, die het nog met den keizer hielden, poogden nochtans te beletten, dat de graaf van Harrach met den koning of koninginne niet zeer vertrouwlyk wierdt; immers velen, en onder anderen P. Gabriël, gingen zeer koel met hem om. Daarenboven hadt de Spaanſche gezant te Wenen het keizerlyke hof zeer ſchimpelyk beſchreven; waar door de verbittering tegen het Ooſtenrykſche huis grotelyks vermeerdert wierdt. Wanneer eindelyk de graaf van Harrach meer dan een half jaar in Spanje geweeſt was, zonder zyn voorſtel naar de wyze van het Spaanſche hof aan iemandt der miniſters te kunnen doen, verklaarden beide hare majeſteiten hem van zelve, dat, indien de keizer, het gene reets voorhenen meermalen, maar telkens te vergeeffſch verzocht was, den aartshertog Karel zonder uitſtel met tien duizend man in Spanje zenden wilde, hy aanſtonts plechtig tot opvolger der Spaanſche heerſchappy zou verklaart worden. Ondertuſſchen wierdt den keizerlyken afgezant wel nadrukkelyk verboden, iemandt buiten het koninklyke huis iets van het oogmerk van zyn gezantſchap te openbaren. Terwyl echter de kardinaal Portocarrero de belangen des aartshertogs buiten maten behertigde; en ten dien einde menigmaal den koning voorſtellingen deedt, zo wierdt hem toegeſtaan, met den keizerlyken gezant daar over te handelen. Ook bragt het deze kardinaal zo verre, dat de koning verklaarde, voor de onderhouding der voornoemde keizerlyke manſchap zelve te zullen zorgen, alzo het ſcheen, dat het keizerlyke hof daar omtrent zwarigheit maakte. Edoch dit veroorzaakte, dat de kardinaal en admirante onder elkander oneens wierden, alzo de admirante tot hier toe zich ingebeeld hadt, men zou hem het bewind dezer zaak opdragen, en uit dien hoofde den kardinaal ſmadelyk bejegende. Deze in 't tegendeel wierdt door zynen geheimſchryver Uraca, dien men zeide door de vyanden des Ooſtenrykſchen huizes omgekocht te zyn, dagelykſch tegen den admirante opgezet; invoegen hy in een openbaar gehoor by de koninginne hem de oorzaak der Spaanſche onheilen noemde, en begeerde, dat zy buiten het bewindt van ſtaatszaken gehouden, en alle Duitſchen, die onbeſchroomt met de aanzienlykſte ampten en gewigtigſte bedieningen handel dreven, buiten het ryk gezonden wierden. Dit nam de koninginne zo kwalyk, dat zy hem in het midden zyner aanſpraak den rug toekeerde en henen ging. De kardinaal over dezen hoon geraakt verliet aanſtonts de Ooſtenrykſche party, waar door de macht der koninginne en des admirante grotelyks verzwakt wierdt. Ondertuſſchen hadt men te Wenen het antwoordt op het verzoek van 't Spaanſche hof, nopens de overzending des aartshertogs, zo lange uitgeſtelt, tot dat Spanje, Engelandt en Hol-

Hollandt de Ryswykſche vrede getekent hadden, maar vergeten de Spaanſche kroon voor het aartshuis te verzekeren. En naderhandt weigerde het keizerlyke hof den Spaanſchen eiſch in te willigen, en verzocht, dat de aartshertog alvorens als erfgenaam der Spaanſche kroon verklaart wierdt. Voorts verklaarde men te Weenen den aartshertog Karel het gouvernement van Milaan te geven, en hem met een leger derwaarts te zenden. Door deze zwarigheit by het keizerlyke hof gemaakt, en door de geſlote vrede te Ryswyk kregen de handelingen van den grave van Harrach eene ganſch andere gedaante, en hem wierdt nu opentlyk gezegt, dat, ten ware de aartshertog met een leger in Spanje kwam, de koning hem geenzins tot opvolger verklaren kon. De voorſlag wegens Milaan wierdt ronduit afgeſlagen, aangezien dat gouvernement reets aan den prins van Vaudemont gegeven was. Voorts wierdt den keizerlyken ſchamperlyk toegeduwt, dat het hen niet om Spanje, maar om Italië te doen was. De koning zelve hadt nog wel genegenheit voor het keizerlyke huis, doch kon de voorſlagen van het zelve niet verdragen, en gaf uit dien hoofde den grave van Harrach dikwils een ſchamper antwoordt. Daarenboven maakte de oneenigheit zyner miniſters, dat hy tot geen vaſt beſluit kon komen. Deze poogden elkander maar den voet te ligten, zonder zich over de opvolging zeer te bekreunen. De Duitſche naam wierdt door de hovelingen der koninginne dagelyks hatelyker. De grave van Harrach, willende het met niemandt verkerven, en by gevolg geen zekeren weg inſlaande, verwekte een groot wantrouwen tegen zich. Zommige der Spaanſche Raden gaven hem ook naderhandt te kennen, hoe kwalyk hy gedaan hadt, zyne commiſſie aan de koninginne alleen toevertrouwende, daar hy nochtans naar de verandering der omſtandigheden zyne negotiatiën geheel anders hadde kunnen en mogen in 't werk ſtellen. Boven dit alles weigerde nu Engelandt en Hollandt ſchepen tot de overvoering der keizerlyke troepen te geven, dat zy gedurende den oorlog niet zouden geweigert hebben, wanneer zy echter daar om niet verzocht waren. Ter dezer tydt begon de graaf van Monterey, die reets een geruimen tydt heimelyk Franſchgezind geweeſt was, met meer nadruk voor het huis van Bourbon te arbeiden, bedienende zich daar toe van den haat des kardinaals Portocarrero tegen den admirante van Caſtilië, hoewel hy hem zyn eigentlyk oogmerk nog niet ontdekte, maar het in den beginne door hem zo verre bragt, dat de biechtvader des konings, P. Matilla, die in de belangen des admirante was, afgezet, en P. Diaz in des zelfs plaats geſtelt wierdt. Door dit middel hoopte de kardinaal den admirante den voet te ligten. Den koning maakte men diets, dat P. Matilla zich tegen zynen plicht met zaken van ſtaat bemoeit hadt; hoewel P. Diaz zulks naderhandt niet minder deedt. Om dezen ſlag te ontduiken, werkten de koninginne en admirante by den koning uit, dat de graaf van Oropeſa, het hoofdt der Beyerſche party, uit zyne ballingſchap herroepen wierdt; dien zy meenden te gewinnen, en door hem den grave van Monterey het hoofdt te bieden. Dit geſchiedde met toeſtemming des keizers, die reets overlange door zynen gezant tot deze herroeping gearbeid hadt. Midlerwyl deedt P. Diaz nevens nog een Dominikaner, genaamt Moretta, by den koning alles naar het ingeven des kardinaals, trachtende op allerlei wyze de koninginne, den admirante, en de overige Duitſchers hatelyk te maken. Op zekeren tydt, wanneer koning Karel ziek lag, wiſten zy hem dus in te nemen, dat het conſcientie werk was, het regiment garde, dat in Madrid bezetting hieldt, en enkel door den admirant tot zyne eigene zekerheit ontboden was, langer in die hoofdſtadt tot onderdrukking der inwoners te houden. En wanneer de koning dit horende begon te ſchreien, zeiden zy, dat hy eeuwig verdoemt was, ten ware het voornoemde regiment aanſtonts gelaſt wierdt van daar uit te trekken, gelyk het zelve van ſtonden aan naar Toledo gezonden wierdt. Maar zy konden echter hun oogmerk omtrent eene echtſcheiding, onder voorwendzel dat de koninginne haar zelve naar de zwakke ligchaams geſteltheit van zyne majeſteit niet voegde, geenzins bereiken, wegens de al te grote liefde, die de koning zyne gemalinne toedroeg. De kardinaal, dien de koning voor een onzydigen aanzag, bragt het zo verre, dat de koning beſloot de verklaring des aartshertogs zo lange op te houden, tot dat de keizerlyke manſchap in Spanje zou aangekomen zyn, en Spanje zich te water en te lande in een beter ſtaat geſtelt hadt. Dit ſchreef de koning in een brief van zyne eige handt aan den keizer. Nu was de party der koninginne ganſchelyk overhoop geworpen, en zy zelve betoonde voortaan minder genegenheit voor de belangen van het Ooſtenrykſche huis; invoegen de grave van Harrach niet meer wiſt, tot wien hy zig wenden zou, terwyl de admirant alleen onder alle de groten de Ooſtenrykſche belangen behertigde, en zonder reden van den keizerlyken gezant voor een verrader gehouden wierdt. Ter zelver tydt kwam de Franſche gezant d'Harcourt te Madrid aan, en proteſteerde opentlyk tegen de verklaring van een Ooſtenrykſch prins tot opvolger der Spaanſche heerſchappy, hoewel hy nog niet duidelyk van een zoon des Dauphins ſprak. In 't tegendeel verſterkte hy, zynde een zeer bekwaam miniſter, onder de handt de Franſche party door den grave van Monterey, en nam door zyne vleierei, vriendelyke bejegeningen, mildadigheit en geveinſden yver in den Godsdienſt de gemoederen der Spaanſche natie dus in, dat hy overal zyne verſpieders hadt, en het volk hunnen natuurlyken haat tegen de Franſchen nu op de Duitſchen uitbraakte. Zelf de gravinne van Berlips wierdt door geſchenken en beloften omgekocht, en door haar de koninginne ingenomen, die voortaan den keizerlyken gezant den rug toekeerde, en in 't tegendeel met Harcourt en des zelfs gemalinne vertrouwelyk leefde, en de belangen van het huis Bourbon, gelyk men meent, bevorderde, des te meer, om dat men haar hope gegeven hadt van een huwelyk met den Dauphin, na het overlyden van koning Karel. Midlerwyl hadt de Beyerſche party, die door toedoen der geheimſchryver Ubilla zich by Portocarrero gevoegt hadt, heimelyk hare zaken zo wel belegt, dat ze onvoorziens haar oogmerk bereikte, terwyl zommigen der hoofden verzelden de belangen van het Ooſtenrykſche huis voor te ſtaan, en dit oogmerk waren, dat 'er niets ten voordeele van het zelve verrigt wierdt. Daarenboven maakte de Franſche gezant, niet wetende het huis van Bourbon openlyk op het tapyt brengen, nu en dan gewag van den Beyerſchen keurprins, om dus de Ooſtenrykſche party te benadeelen. Ondertuſſchen wierdt den koning het recht van den keurprins, en de krachteloosheit der renuntiatie van des zelfs moeder voor oogen geſtelt, en hy van de twee voornaamſte Dominikanen in zyn gewiſſen getaſt. Eindelyk wierdt de zaak in het recht geworpen, en Leonhard Pepol., een rechtgeleerde van Bonome, door Portocarrero daar toe verzocht, ſprak het geſchil voor den Beyerſchen keurprins uit. Dus maakte de koning in het jaar 1698 zyn teſtament, en verklaarde den keurprins tot zyn erfgenaam, immers naar het verhaal van zommigen; hoewel de keurvorſt zelve in zyn manifeſt van het jaar 1705 zegt, dat de keurprins reets geſtorven was, vooral eer hy de volle verwachting der Spaanſche krone gehad hadt. Hoe het zy, koning Karel was het huis van Beyeren genegen, en hadt reets voor vele jaren den keurvorſt tot gouverneur van de Spaanſche Nederlanden met een byna onbepaalde macht gemaakt. Ondertuſſchen hadt Vrankryk, om andere een radt voor de oogen te draaien, den koning van Engelandt en de Staten der Vereenigde Nederlanden bewogen, om nevens hem een tractaat van verdeeling der Spaanſche heerſchappy te maken, dat in October des jaars 1698 in 's Gravenhage onderteekent wierdt, en volgens het welke den keurprins van Beyeren Spanje, de West-Indiën en de Nederlanden, den dauphin Napels, Sicilie, Guipuſcoa, enz. den aartshertog Milanen toegeſchikt wierdt. Edoch dit tractaat wierdt door het overlyden van den keurprins in het jaar 1699 in zo verre verandert, dat den aartshertog des zelfs gehele portie wierdt toegelegt. Maar te gelyk begonnen zich de Ooſtenrykſche en Franſche partyen in Spanje wederom te bewegen, hoewel de laatſte de ſterkſte was, wordende niet alleen door vele miniſters, maar ook van den kardinaal Portocarrero onderſteunt, door wiens hulpe de Franſche gezant overal zyn oogmerk bereikte. De graaf van Oropeſa, die de Ooſtenrykſche party aangenomen hadt, moeſt het hof verlaten; en dewyl by gelegenheit eener duurte de gemoederen der Spaanſchen nog meer tegen de Duitſche hovelingen van de koninginne verbittert wierden, noodzaakte men de gravinne van Berlips nevens haren zoon insgelyks Spanje te verlaten. Doch deze veroorzaakte nog voor haar vertrek, dat de graaf van Monterey, zynde een der voornaamſten van de Franſche factie, ook van het hof gebannen wierdt. De graaf van Harrach was te Madrid in een ſlecht aanzien, en kon de geheimen van het hof ſelden of nooit gewaar worden, en niettegenſtaande de koning zo nu en dan den keizer ſchriftelyke verzekeringen van zyne genegenheit gaf, en, om die te onderſteunen, dezen en genen toeſtel tot beſcherming des koninkryks maakte, wierdt doch alles door de miniſters verydelt, terwyl Vrankryk in 't tegendeel op de Franſche grenzen en kuſten zich gedurig gereed hieldt. Een der kunſtſtreken van Vrankryk was deze, dat zy het traktaat van verdeling zelve eerſt in Spanje openbaarden, en de Spaanſche natie daar door dus verbitterden, dat deze opentlyk zeide, liever een Franſch prins voor haren koning te willen erkennen, als te gedogen, dat de Monarchie geſplitſt wierdt; hoewel de achting des graven van Harcourt daar door ook ſcheen te verminderen, die in May des jaars 1700 weder naar Vrankryk keerde, en by zyn vertrek zyn misnoegen opentlyk liet blyken, aangezien de hertog van Moles, gelyk hy voorgaf, met een teſtament voor den aartshertog naar Wenen gezonden was, zo waren nochtans Engelandt en Hollandt de voornaamſte voorwerpen van den Spaanſchen haat, als zynde, naar het zeggen der Franſchen, de eerſte aanleggers van het voornoemde traktaat. Daarenboven hadt Harcourt de zaken tot die rypheit gebragt, dat ze ook zonder zyne tegenwoordigheit zouden ten einde gebragt worden, gelyk kort daar na gebleken is. Want in September van het jaar 1700 viel koning Karel, die anderzins in dat jaar redelyk wel geweeſt was, wederom in eene gevaarlyke ziekte. Hy hadt niet lange te voren met den keizer beraamt, dat deze tot behouding der Italiaanſche landen een leger derwaarts zenden, en Engelandt en Hollandt voor de Nederlanden en West-Indiën zorgen zouden; en tot beſcherming van Spanje hadt hy belaſt zich te water en te landt toe te ruſten; doch dit alles wierdt door zyne ziekte en daar op volgende doodt verydelt. De kardinaal Portocarrero nevens zyne aanhangeren wiſten zich van de zwakheit des konings zo wel te bedienen, dat ze onder ſchyn, van den koning ruſt te moeten gunnen, om voor zyne ziele te zorgen, alle die niet Franſch gezind waren, van hem weerden, onder welke de keizerlyke gezant was; invoegen zy alleen tegenwoordig waren, wanneer de koning den 2 October zyn teſtament onderſchreef, en verzegelen liet; terwyl de kardinalen Portocarrero en Borgia, Don Manuel d'Arias, de hertogen van Medina Sidonia, Infantado en Seſſa, en de graaf van Benevento den omſlag onderſchreven, waar by de koning den 5 October nog een codicil voegde, ſtervende daar op den 1 November. By de opening des teſtaments bleek het, dat de twede zoon van den dauphin, namentlyk de hertog van Anjou, tot algemeen erfgenaam ingeſtelt was; onder voorwendzel.

wendzel, dat de renunciatie der Spaansche princesse, wanneer zy Lodewyk den XIV trouwde, enkel en alleen bedoelt hadt, dat Spanje en Vrankryk niet onder een hoofdt vallen zouden, en dat gevolglyk de koning en de dauphin maar daar mede gemeent waren. Den hertog van Anjou was eerst des zelfs broeder, de hertog van Berri, dezen de aartshertog Karel, dezen eindelyk de hertog van Savoje gesubstitueert. Wanneer nu Vrankryk dit testament aannam, ontstont die bloedige oorlog over de Spaansche successie. Of de koning van dit testament kennis gehad heeft, dan of het heimelyk ondergeschoken is, daar over zyn het de schryveren niet eens. Die het eerste beweren, zeggen, dat de kardinaal Portocarrero aan koning Karel voorgestelt hadt, dat hy gewissens halve verplicht was voor de rust zyner ryken na zyne doodt zorg te dragen, en dat zulks niet anders, dan door de verklaring van een Fransch prins tot erfgenaam kon geschieden. En hoewel de koning daar door beangst was geworden, hadt hy zich echter nog twee dagen daar tegen aangekant; tot dat men hem op den derden dag eindelyk wys gemaakt hadt, dat het volk zeer verwoed in het koninklyk paleis was gedrongen, eischende een Fransch prins, en dat het niet anders van de koninklyke vertrekken kon geweert worden dan door de ondertekening van het hem voorgelegde testament. In 't tegendeel schynt de admirant van Castilië in een brief aan den paus, door hem na zyne vlucht geschreven, te kennen te geven, dat het bovengenoemde testament buiten kennis des konings opgestelt was. Want hy meldt, dat de koning by gelegenheit zyner aanhoudende ligchaams zwakheit zelve aan het opstel van zynen uitersten wille hadt gedacht, en dus ingericht, dat in het onvervalschte en onveranderlyke exemplaar de aartshertog Karel, en na des zelfs doodt de naaste uit het Oostenryksche huis tot erfgenamen geinstitueert zyn; daar by voegende, dat het andere testament door Portocarrero, den hertog van Medina Sidonia, den afgezant van Vrankryk, de hertogen van Montalto en Sessa den 8 October in de grote zaal opgestelt was, en dat na des konings doodt de nodige afschriften van dit valsche testament door gansch Spanje zyn gezonden met bedreiging aan alle de genen, die weigeren zouden het zelve te erkennen of aan te nemen. De keurvorst van Beyeren meldt ook in zyn voornoemde manifest, dat paus Innocentius de XII den koning gedurig geraden hadt het huis van Bourbon in zyn testament boven dat van Oostenryk te stellen. Voorts was koning Karel wel een vreedzaam en vriendelyk, milddadig en conscientieus prins, doch wegens zyne gedurige ligchaams zwakheden, waar door ook zyn geest verzwakt wierdt, niet bekwaam om den zwaren last der regering te torssen; invoegen de staten van Spanje onder hem in de uiterste ellende geraakt zyn. En alzo hy alles door zyne ministers moest laten verrechten, zo wierden menigmaal die genen tot de hoogste bedieningen bevordert, die de minste kennis en bekwaamheit hadden. Dit veroorzaakte tessens verscheide scheuringen en factiën, waar door de onderdanen nog al meer gedrukt wierden. De landen buiten Spanje wierden in dier voegen bestiert, dat der zelver inkomsten niet in staat waren, om maar middelmatige bezettingen daar voor te onderhouden. De koninklyke finantiën stonden zo slecht, dat naauwlyks het zesde deel der inkomsten tot de zelve gebragt wierdt; invoegen niet alleen de nodige onkosten daar uit niet konden goed gemaakt worden, maar zelf de koninklyke tafel menigmalen gevaar liep van gebrek te lyden. *Theatrum Europaeum. Valkenier verward Europa. Puffendorf de reb. Brandenb. Wagneri Vita Leopoldi. D'Aunoi Memoires. Memoires d'Harrach. Europ. Fama P. 29. p. 298. seqq. P. 30. p. 389. seqq. Thucelii Acta publica T. I & III. Nani Hist. de Venise T. II. P. II. p. 232.*

KAREL, prins van Spanje, gemeenlyk *Don Carlos* genaamt, zoon van Philips den II en van Maria van Portugal, wierdt in het jaar 1545 geboren. By de vredestractaten te Chateau in Cambresis wierdt ook onder anderen een huwelyk tusschen hem en Elizabeth van Vrankryk, dochter van Henrik den II, beraamt. Edoch wanneer Maria, koninginne van Engelandt, omtrent ter zelver tydt in het jaar 1558 overleedt, trouwde zyn vader Philips de voornoemde princesse zelve. Don Carlos was voorts van een gansch verscheiden imborst, als zyn vader Philips de II, en poogde op alle wyze uit te munten; waar door het wantrouwen tusschen hen beide grotelyks vermeerdert, en Karel genoodzaakt wierdt voor zyne veiligheit zorg te dragen. Hy droeg tot dien einde altoos twee kunstig gemaakte pistoolen by zich, en was, ook wanneer hy sliep, met allerhande geweer voorzien. Ook hadt hy zyne slaapkamer dus maken laten, dat ze zonder hem wakker te maken niet kon geopent worden. Dit alles maakte hem verdacht by den koning; hoewel de liefde tot zyne stiefmoeder volgens het verhaal van zommigen niet weinig daar toe geholpen heeft; maar in het byzonder zyne genegenheit, die hy voor de Nederlanders blyken liet, waar door hy den haat der geestelykheit op zich laadde; behalven dat hy met de voornaamste staatsbedienden, als den hertog van Alba, Rodrigo Gomez de Sylva, den hertog van Feria, en Don Jan van Oostenryk in onmin leefde. Deze derhalven spanden met de geestelykheit zamen, en vermeerderden den onderlingen argwaan tot zo verre, dat Don Carlos besloot zyne veiligheit door de vlucht te zoeken. Hier van wierdt aan den koning bericht gedaan, die behalven dat uit den biechtvader van Don Carlos verstaan hadt, dat hy voorgenomen hadt iemandt om 't leven te brengen. De koning dit op zich zelve toepassende sprak daar over met den Raadt der Inquisitie, en liet zynen zoon op kersnacht des jaars 1567 in arrest nemen. De koning tradt zelve met eenige zyner bedienden in de slaapkamer van den ongelukkigen Don Carlos. Des zelfs bedienden wierden afgedankt, en hy zelve zeer naauw bewaakt, van alles beroofd, en in 't zwart gekleed, moetende zich met een slecht bedde op de aarde behelpen. Wanneer de brieven en andere papieren, staande onder zyn ledekant, wierden weggenomen, wierp hy zich naakt in 't vuur en kon ter naauwer noodt gered worden. Naderhandt zocht hy zich op eene andere wyze om het leven te brengen, dan eens met een diamant, dan met veel koud water in te zwelgen, na dat hy twee dagen lang dorst geleden hadt. Ondertusschen ging de Inquisitie met hem zyn proces te maken yverig voort. En aangezien verscheide brieven der Protestanten, als van den admiraal Chatillon, den prins van Oranje en anderen onder zyne papieren gevonden wierden, met welke hy als met ketteren gezegt wierdt correspondentie gehouden te hebben, zo wierdt hy tot een eeuwige gevangenis veroordeelt. Doch die genen, die aan dit vonnis en behandeling handdadig waren, vrezende dat hy t' eeniger tydt wederom in vryheit herstelt zynde zulks op hen wreken mogt, deden dien aangaande vertogen aan den koning; invoegen men eerst den prins door vergift trachtte van kant te helpen. Maar wanneer zulks te vergeessch ondernomen wierdt, gaf men hem te kennen, dat hy zelve verkiezen kon, op welke wyze hy sterven wilde. Hy nam deze boodschap met een onverschrokken gemoedt aan, zonder zynen vader om genade te bidden. Doch ten laatsten bewoog hem de koninginne, dat hy verzocht, den koning zynen vader nog eens te mogen spreken. En wanneer Philips by hem kwam, viel hem Karel te voet, verzoekende, dat hy toch zyn eigen bloedt wilde verschonen. Doch de koning antwoordde met koelen moedt: Wanneer ik kwaad bloedt hebbe, dan doe ik my aderlaten. Don Carlos dit horende springt in toorn op, vragende, of het badt, waar in hy sterven zou, reets gereed was? En Philips hem daar op vragende, of hy anders niet te zeggen hadt? zeide Karel: dat ten ware hy het op het aanhouden van zeker persoon gedaan hadt, hy hem geenzins om genade zou gebeden hebben. Hier op begaf hy zich in het badt, liet zich de aderen aan de armen en voeten openen, stervende met het portrait der koninginne in zyne handt. De tydt van zyne doodt is niet gansch zeker, aangezien men de zelve lange heeft verborgen gehouden. Zommigen zeggen den 24 July des jaars 1568. Welk jaargetal zommigen gevonden hebben in het bekende vaars van Ovidius:

fILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.

Over het soort des doods zyn de schryveren ook verschillende. Doch dit is zeker, dat de koninginne den 3 October daar na gestorven is, zynde genoodzaakt een zeker geneesmiddel in te nemen. Hier uit is de gissing ontstaan, dat ze niet alleen was vergeven, maar ook, dat de onderlinge liefde tusschen haar en Don Carlos eene der voornaamste oorzaken van hare doodt geweest zy. *Thuan. L.* XLIII. *Famian. Strada Dec.* I. *l.* VII. *Mariana ad an.* 1538. *Haræus Tom.* III. *Brantome. le Laboureur sur Castelnau. Mezeray. l'Abbé de S. Real Don Carlos. Opmeer in Chron. enz.* Boven al is merkwaardig het verhaal van den Spaanschen geheimschryver, Don Antonio Perez, zo als men het vindt by Kornelis van Alkemade, in zyn werk, genaamt *De Munt der graven van Hollandt.*

Koningen en prinssen van Vrankryk.

KAREL de I, de Grote. Zie onder de Roomsche keizeren.

KAREL de II, bygenaamt de Kale. Zie onder de Roomsche keizeren.

KAREL de III, wegens zyn zwak verstandt *Simplex*, dat is, de *Eenvoudige*, of *Slechte* bygenaamt, wierdt na de doodt van zyn vader Lodewyk den Stamelaar, en des zelfs nagelatene weduwe Adelheit den 17 September in den jare 879 geboren. De Ryksstanden gingen hem nog een kindt zynde voorby, en maakten midlerwyl Karel den Dikken, en na dezen Eudo tot koningen, latende ondertusschen Karel den Eenvoudigen zorgvuldig opvoeden. Wanneer hy eindelyk in zyn veertiende jaar getreden was, verbonden zich eenige groten tegen den koning Eudo, en zochten Karel op den troon te zetten. Fulco, aartsbisschop van Rheims, een kloekmoedig prelaat, kroonde hem ook in den jare 892 als koning, en gaf daar van kennis aan paus Formosus, en aan den keizer Arnulphus. Doch Eudo greep hem aanstonts aan, en deedt hem naar Duitschlandt wyken; daarbeneven bragt hy den keizer op zyne zyde, die onzydig bleef. Karel de Eenvoudige, om zyn oogmerk te bereiken, maakte met de Normannen een verbondt, en dwong dus Eudo hem goedwillig en ten beste van 't ryk voor koning te erkennen, behoudende voor hem maar Aquitanië. Hy stierf ook niet lange daar na, namentlyk in den jare 898, en Karel wierdt heer van geheel Vrankryk. Zie Eudo. Doch Vrankryk was toen in een ellendigen staat. De hertogen en graven begonnen hunne onderhebbende landen erffelyk en in eigendom in hunne familiën te brengen, en zich de gehoorzaamheit des konings te onttrekken. De Normannen stroopten door het gehele ryk, en der zelver hoofdt Rollo verzekerde zich van het gewest, dat naderhandt den naam van Normandië ontfangen heeft, het welk hem Karel eindelyk moest afstaan in den jare 911, en hem zyne dochter Gisela ten huwelyk geven. Zie Rollo. Ter zelver tydt stierf de Karolynsche stam in Duitschlandt met Lodewyk het Kindt uit, waar door Karel de Eenvoudige Lotharingen ontfing, die het echter, tot nadeel van het ryk, aan de regering van graaf Giselbert overgaf. Onderwylen hadt zich Karel door de al te grote genegenheit omtrent zynen gunsteling Hagano, die van een geringe afkomst was, by de groten des ryks zodanig gehaat gemaakt, dat hem de staten op het aan-

aanraden van Robert, broeder des voorgaanden konings Eudo, en die heimelyk naar de kroon ſtondt, in den jare 920 op den ryksdag te Soiſſons dreigden te verklaren van de krone vervallen te zyn, ten ware hy binnen een jaar beter regeerde *b*). Midlerwyl hieldt Karel met Henrik den Vogelaar, koning van Duitſchlandt, in den jare 921 te Bon een mondgeſprek, ſtondt hem de Elzas af, en ontfing daar en tegen het overige van Lotharingen *c*). Echter tuſten de misnoegden niet; maar wanneer Karel zynen gunſteling Hagano wederom aan 't hof ontboodt, maakten zy in den jare 922 Robert tot koning *d*). En hoewel deze in het volgende jaar in den veldſlag by de rivier Aiſne, by Atigny, niet verre van Soiſſons, den 15 Juny ſneuvelde, zynde, naar het verhaal van zommigen, door Karel zelve gedood, kon echter deze de overwinning niet naar behoren tot zyn gebruik maken, alzo de haat der groten tegen hem gedurig toenam, die aanſtonts eenparig Rudolph, hertog van Burgundië, ſchoonzoon van Robert, den 13 July des jaars 923 te Soiſſons tot koning verklaarden en kroonden. Eindelyk veinſde Herbert, graaf van Vermandois, als of hy de party der misnoegden wilde verlaten, en lokte Karel onder dezen ſchyn te S. Quintin; alwaar hy in de bewaring van Herbert bleef tot den jare 927, wanneer hy hem, om Rudolph, die midlerwyl koning gemaakt was, ſpyt aan te doen, los liet. Daar by kwam, dat paus Johannes de X ook zeer om zyne herſtelling aanhieldt. Doch aangezien zich Herbert met Rudolph verzoende, wierdt Karel wederom in verzekering genomen. Deze echter maakte eindelyk zyn vergelyk met koning Rudolph, ſtondt van den koninklyken tytel af, en nam met de inkomſten van Altigny voor lief. Doch hy genoot dat geringe voordeel niet lange, ſtervende na eene gevangeniſſe van zes jaren, den 7 October des jaars 929, verlaten van alle zyne onderdanen, die in 't tegendeel eenparig Rudolph voor hunnen koning erkenden *e*). Hy ſtierf vyftig jaren oud zynde, na dat hy 30 jaren voor zyne gevangeniſſe geregeert hadt. By zyne gemalinne Ogiva, dochter van Eduard den I, die een zoon van Alfredus, koning van Engelandt, was, teelde hy Lodewyk, bygenaamt Ultramarinus, of de Overzeeſche. *a*) *Fragm. ex Conrad. Urſperg. Chron. ap. Pithoeum. conſ. Gundling de Henrico Aucupe* §. 13, *pag.* 70. *b*) *Flodoard in Chron. ad an.* 920. *&* *in hiſt. l.* IV. *c.* 15. *Ademari Chron.* *c*) *Pactum Bonnenſe Caroli & Henrici ap. du Cheſne T.* II. *Sirmond. in Capitular. p.* 299. *Miræus notit. Eccl. Belg.* 51. *Gundling Henr. Auceps p,* 301. *d*) *Flodoard T.* IV. *c.* 17. *& in Chron. ad an.* 922. *e*) *Idem ad an.* 923. *& ſeq.*

KAREL de IV, bygenaamt *Pulcher*, of de *Schone*, jongſte zoon van Philips den IV den Schonen, voerde by het leven van zyne broederen, Lodewyk den X Hutin, en Philips den V den Langen, den tytel als graaf van Marche. Na des laatſten doodt in den jare 1322 kwam hy, als naaſte manlyke erfgenaam, tot de kroon, zonder dat de dochteren van zyne broederen de minſte pretenſie op de zelve maakten; het welk zynen voorzaat en opvolger gebeurt is. Hy vereenigde aanſtonts het graafſchap Poitou, het welk zyn voorzaat Philips als een afgedeelt goedt bezeten hadt, wederom met de krone, na dat het parlement den eiſch van Eudo, hertog van Burgundië, die des voornoemden Philips dochter ten huwelyk hadt, voor ongegrond en nietig hadt verklaart. Hy beveſtigde Lodewyk van Nevers in het graafſchap van Vlaanderen, waar in de zelve, na de doodt van zyn grootvader Robert, uit krachte van een traktaat, met den voorgaanden koning geſloten, met uitſluiting zynes broeders Robert van Caſſel, volgde. Na dezen ontſtondt wegens een zeker ſlot in Guiënne een geſchil tuſſchen Karel den Schonen en Eduard den II, koning van Engelandt, dat eindelyk tot een openbaren oorlog uitborſt, waar in Eduard de meeſte plaatſen verloor; die hem Karel echter uit aanmerking van zyne zuſter Izabelle, gemalinne van Eduard den II, onder die voorwaarde wedergaf, dat hy den eedt van getrouwigheit perſoonlyk zou afleggen; hoewel wanneer deze naderhandt deze plaatſen zynen oudſten zoon overgaf, Karel zich vergenoegde dat deze zulks deedt. De paus, die den keizer Lodewyk van Beyeren hadt in den ban gedaan, bewoog den koning, de wapenen tegen den zelven op te vatten. Ook hadden hem eenige Duitſche vorſten hunnen byſtandt belooft. Doch wanneer deze ter beſtemder tydt en plaats niet verſchenen, weigerde hy ook den paus iets in te willigen. Hy ſtierf niet lange daar na den 1 February in den jare 1328 te Vincennes. Zyne eerſte gemalin Blanca, dochter des hertogs van Burgundië, by welke hy een zoon geteelt hadt, doch die jong geſtorven was, verſtiet hy wegens overſpel. Zyn twede huwelyk met Maria, dochter van keizer Henrik den VII van Luxemburg, en zuſter van Johannes, koning van Bohemen, was onvruchtbaar. By zyne derde gemalin Johanna, dochter van Lodewyk van Evreux, teelde hy Maria; ook baarde zy na zyne doodt Blanca. Invoegen de kroon op Philips den VI, zynes vaders broeders zoon, uit den huize Valois, kwam. *Cont. Wilh. de Nangiac. Mezeray hiſt. de France T. II. p.* 370. *ſeq. Daniel hiſt. de France T. II. col* 419. *ſeq.*

KAREL de V, bygenaamt *Sapiens*, dat is, de *Wyze*, ook de Welſprekende, oudſte zoon van koning Johannes den II en van Bona van Luxemburg, wierdt den 21 January des jaars 1337 op het ſlot te Bois de Vincennes geboren, en was de eerſte, die zich Dauphin noemen liet; na dat by het leven van zyn vader het Dauphiné aan de kroon van Vrankryk onder Philips den VI van Valois ingeruimt was. Hy was ook hertog van Normandië, en nam de regering waar gedurende den tydt, in welken zyn vader door de Engelſchen gevangen was; wanneer hy door de beroerten des ryks, verwekt door het gemene volk van Parys, door Karel den II, koning van Navarre, en de zamengerotte afgedankte ſoldaten, die zich Compagnies noemden, gelyk als in de regerings-ſchole gebragt wierdt. Zie JOHANNES K. den II, koning van Vrankryk. Het ongeluk van zyn vader maakte hem zo voorzichtig, dat hy, na dat hy hem in den jare 1364 in het 24 jaar van zyn ouderdom in de regering gevolgt was, nooit zelve te velde trok, het welk echter de koningen tot hier toe gedaan hadden, maar de oorlogen door zyne broederen en generalen voerde; en ondertuſſchen den Engelſchen meer ſchade toevoegde, dan iemandt zyner voorzaten gedaan hadt. Voor eerſt bragt hy zynen broeder Philips den Stouten op zyne zyde, beveſtigde hem in de bezitting van Burgundië, hem door zynen vader gegeven, en maakte tuſſchen hem en de gravinne van Vlaanderen een huwelyk. In den beginne zyner regering gewon hy den ſlag by Cocherel in Normandië tegen Karel, die uit hoofde van zyn pretenſie op Burgundië kort voor de doodt van Johannes den II de wapenen opgevat hadden. In het zelve jaar verloor Karel van Blois, dien de koning tegen den grave Johannes van Montfort in zyne pretenſie op Bretagne byſtondt, den ſtrydt by Auray, en ſneuvelde in den zelven; doch alzo de graaf van Montfort in den jare 1365 zyn vergelyk maakte, en zich tot een vaſal van Vrankryk verklaarde, zo wierdt Karel daar door van een zwaren oorlog bevryd. In het zelve jaar wierdt ook te Vernon de vrede met den koning van Navarre geſloten; daar toe de koning van Navarre bewogen wierdt, aangezien de koning van Arragon een verbondt met Vrankryk gemaakt hadt. Uit krachte van deze vrede ſtondt de koning van Navarre van alle zyne eiſchen af op Champagne, Brie en Burgundie, en ontfing Mont; elier voor de ſteden Meulan, Mante en Longueville. De graafſchappen Evreux en de plaatſen in Normandië wierden hem ook gelaten. Daarna poogde de koning de bovengenoemde compagniën uit te roeien; het welk wanneer hy met geweldt niet kon doen, aangezien zy tot 30000 man aangegroeit waren, handelde hy met den paus, keizer, en andere potentaten, om ze tot een kruistocht tegen de Turken te gebruiken. Doch aangezien ter zelver tydt Henrik, graaf van Traſtamara in Spanje, tegen zynen broeder Pieter den Wreden, koning van Caſtilië, de wapenen opnam, en deze door het vermoorden van zyne gemalinne, zuſter der koninginne van Vrankryk, zich Karel tot vyandt gemaakt hadt, zo lieten zich de Compagniën, na dat hen de koning en de paus eene grote geldſomme gegeven hadden, bewegen om onder den beroemden Gueſclin, Henrik van Traſtamara te hulpe te trekken. De Engelſche kroonprins, die zich in Guiënne onthieldt, nam naderhandt wel de party van Pieter den Wreden aan, wanneer de Compagniën tot hem overgingen; doch hy verliet hem weder. Invoegen Pieter in een ſlag gevangen en door Henrik omgebragt wierdt. Karel hadt het voordeel, dat zo wel de Engelſchen, als de koning van Navarre zich daar inwikkelden, en met nadeel te rug keerden; en dat voorts de Compagniën tot op 6000 man ſmolten. Na dat hy zich derhalven herſtelt hadt, en de voornaamſte punten van vrede in den jare 1360 te Bretigni met Engelandt getroffen, te weten de renunciatie op Vrankryk en Normandië, als mede des konings op de ſouvereiniteit van Guiënne niet voldaan waren, nam Karel een beſluit om met de kroon van Engelandt te breken. De gelegenheit, die hem hier toe gegeven wierdt, was, om dat de prins van Walles in Guiënne een hoofdgeldt uitſchreef, het welk vele vaſallen, die voor de vrede te Bretigni onder Vrankryk hadden geſtaan, en met de regering van Engelandt niet te vrede waren, weigerden te betalen; en uit dien hoofde den prins van Walles voor de rechtbank der pairs van Vrankryk aanklaagden. Maar wanneer noch de koning van Engelandt, noch de prins van Walles hier op antwoordden, nam Karel alle hunne in Vrankryk gelegene goederen in beſlag; en wanneer Gueſclin na zyne wederkomſte uit Spanje tot konneſtabel gemaakt wierdt, ſloeg hy in den jare 1370, niet verre van Pont Villain in Maine, het leger onder den Engelſchen generaal Robert Knoles, en verjoeg de Engelſchen uit Poitou en Xaintogne. Hier by kwam, dat de Engelſche vloot den 23 Juny des jaars 1372 door de Caſtiliaanſche, die zich met de Franſche vereenigt hadt, op de kuſt van Rochelle geſlagen, en de grave van Pembroke, die het bewindt over de zelve hadt, nevens 8000 man gevangen wierdt. En na dat in den jare 1376 de prins van Walles, en in het volgende jaar koning Eduard de III zelve geſtorven waren, zouden buiten twyffel de Engelſchen uit geheel Vrankryk verjaagt zyn, ten ware in den jare 1380 de dappere Gueſclin, en kort daarna, namentlyk den 16 September koning Karel de V zelve geſtorven waren. Zyne doodt wierdt veroorzaakt door een langzaam vergift, dat hem nog Dauphin zynde door Karel den II, koning van Navarre, gegeven was. Hy wierdt des te meer betreurt, alzo hy door zyn voorzichtig beleidt het ryk uit den bedroefden ſtaat gered, en dus de genegenheit zyner onderdanen gewonnen hadt. Hier by kwam, dat zyn zoon nog een kindt zynde buiten ſtaat was den Engelſchen oorlog uit te voeren. Met dat inzicht hadt hy eene ordonantie gemaakt, die nog hedendaagſch in gebruik is, en waar by de Dauphin met het begin des veertienden jaars mondig verklaart wierdt. Voorts is merkwaardig, dat wanneer in den jare 1377 keizer Karel de IV nevens zynen zoon Wenceſlaus naar Parys reiſde, hy des zelfs oudſten zoon Karel tot ryksvikaris van 't Arelatenſiſch gebiedt verklaarde. De gemalin van Karel den V was Johanna, dochter van Petrus, hertog van Bourbon, by welke hy Karel den VI, zynen opvolger, Lodewyk, hertog van Orleans, van wien de koningen, Lodewyk de XII en François de I afſtammen; en eene dochter Catharina geteelt heeft. *Froiſſard vie du Gueſclin. Mezeray T.* II. *p.* 466. *Daniel T.* II. *col.* 611.

KAREL de VI, bygenaamt de *Welbeminde*, zoon van den voorgaanden Karel den V, wierdt te Parys den 3 December des jaars 1368 geboren, en volgde zynen vader in de regering, wanneer hy 12 jaren oud was, moetende by gevolg nog 2 jaren on-

onder voogdy ſtaan. Doch aangezien zyne voogden, zynde zynes vaders broederen, Lodewyk, hertog van Anjou, Karel, hertog van Berri, en Philips, hertog van Burgundië, voorts zyn grootvader van moeders zyde, namentlyk de hertog van Bourbon, zich elkander niet verdragen konden, zo wierdt Karel de VI te Rheims tot koning gekroont, en de voornoemde prinſſen van den bloede, nevens eenige van mindere geboorte, hem tot Staatsraden toegevoegt, en Lodewyk van Anjou, als oudſte oom, tot voorzitter verklaart. Dit echter ſtelde het ryk geenzins in ruſt; maar aangezien hertog Lodewyk van Anjou zich heimelyk van de koninklyke ſchatten verzekert hadt, en voorts de meeſte inkomſten des koninkryks tot de verovering van het koninkryk Napels, hem kort voor de doodt des overleden konings by teſtament vermaakt, aanwendde, zo gebeurde het niet alleen, dat de ſoldaten wegens wanbetaling het landt verwoeſten, maar dat ook het gemene volk binnen Parys morrende over de zware laſten, een opſtandt verwekte. Invoegen men genoodzaakt was het zelve daar van te ontheffen. De Engelſchen, die ter zelver tydt met een nieuw leger in Bretagne aangekomen waren, belegerden Nantes, en zouden buiten twyffel een groot nadeel toegebragt hebben, ten ware op den 15 January des jaars 1381 de hertog van Bretagne met Vrankryk vrede hadt gemaakt, en het leen van Karel den VI geheſt. Waar op de Engelſche vloot onverrechter zake wederkeerde, na dat ze te Cherbourg in Normandië, en te Breſt in Bretagne bezetting gelaten hadden. Wanneer nu de koning de belaſtingen, die in het voorgaande jaar afgeſchaft waren, wederom invoeren wilde, ontſtondt binnen Parys een algemene opſchudding, terwyl het gemene volk naar het ſtadhuis liep, om wapenen te halen, en over drie tot vier duizend yzere hamers van daar wegnam, waar mede ze de accysbedienden dood ſloegen. Waar van daan dit oproerige rot den naam van Maillotins ontfangen heeft. Diergelyke opſchuddingen ontſtonden te Rouaan, Orleans en in andere ſteden van Vrankryk, en zouden van een kwaad gevolg geweeſt zyn, indien niet de koning tydig de ſtadt Rouaan hadt overrompelt, de belhamels by den kop gevat, en anderen tot een voorbeeldt met de doodt geſtraft. Hoewel hy zyn oogmerk niet bereikte, maar zich met een gifte van honderd duizend livres, die hem Parys gaf, moeſt vergenoegen. In den jare 1382 ondernam Lodewyk van Anjou een tocht naar Napels, alwaar hy twee jaren daarna omkwam. En aangezien Philips, hertog van Burgundië, door dit overlyden in het grootſte gezag by den koning geſtelt wierdt, zo bewoog hy hem om de inwoners van Vlaanderen te beoorlogen, die tegen zynen ſchoonvader, graaf Lodewyk, de wapenen hadden opgevat. En wanneer hy den 27 November in den jare 1382 den veldſlag by Roſebek tegen de oproerigen hadt gewonnen, en vernam, dat de inwoners van Parys voorgenomen hadden met Vlaanderen een verbondt te maken, keerde hy met zyn zegepralend leger wederom naar Parys, liet de oproerige hoofden met de doodt ſtraffen, en voerde door zyn ganſche ryk die belaſtingen in, waar tegen zich de onderdanen voorhenen zoo zeer aangekant hadden. Paus Urbanus de VI hadt ondertuſſchen een kruistocht tegen de aanhangeren van Clemens den VII uitgeſchreven. Onder dit voorwendſel vernieuwde de kroon van Engelandt den oorlog tegen Vrankryk, hoewel die in den beginne zeer flaauw gevoert wierdt, en voegde zich by de oproerige ſteden in Vlaanderen, doch moeſt na vergeefſche vredehandelingen in een ſtilſtandt bewilligen. In den jare 1384 ſtierf de graaf van Vlaanderen, waar op dit landt, waar toe Artois, Retel, Nevers, de Franche-Comté, Salins, enz. nog behoorden, van Philips, hertog van Burgundië, die des overleden eenige dochter ten huwelyk hadt, geërft wierdt. In het volgende jaar maakte de koning grote toeruſtingen ter zee, om in Engelandt te landen, onder begunſtiging der binnenlandſche oproeren aldaar. Ook hadt hy eene zo talryke vloot zamengebragt, waar van gezegt wierdt, dat hy het gehele Kanaal zou hebben kunnen bedekken. Doch in het eerſte jaar wierdt deze onderneming door een oorlog, dien de hertog van Burgundië in de Nederlanden verwekte; in het twede jaar door den hertog van Berry, die al willens met zyn manſchap achterbleef, en in het derde door den hertog van Bretagne, die den konneſtabel van Cliſſon gevangen nam, (zie Clisson) verydelt. Dit bewoog den koning in den jare 1388 de regering zelve aan te vaarden, en zyne oomen, de hertogen van Burgundië en Berry, die de zelve tot hier toe als voogden hadden waargenomen, heuſchelyk te bedanken. Hy nam de zaken van ſtaat zeer ter herte, en trok door zynen yver voor het welzyn des ryks de genegenheit en liefde van alle zyne onderdanen tot zich. Met Engelandt wierdt een ſtilſtandt van wapenen gemaakt, en tot den jare 1394 verlengt. Doch aangezien zyne oomen het verlies van 't bewindt der zaken niet verzetten konden, en de hertog van Berry inzonderheit daar door, dat hem de koning wegens zyne ſtraffe regering het gouvernement van Languedok ontnomen hadt, misnoegt was, hitſten zy den hertog van Bretanje aan, dat hy den konneſtabel Cliſſon, op wien zy het meeſt geladen hadden, gene voldoening wegens des zelfs gevangeniſſe gaf. Aangezien hy nu boven dien iemandt, die den konneſtabel by nacht op de ſtraat gekweſt, en byna vermoord hadt, in zyne beſcherming nam, kondigde hem de koning den oorlog aan, en trok in den jare 1392 tegen hem te velde, en zoude hem zekerlyk tot gehoorzaamheit gebragt hebben, indien hy niet door een zonderling voorval daar in belet geworden was. Want wanneer hy in den beginne van de maandt Auguſty uit Mans reedt, wierden zyne herſſenen door de ongewone hette der zonne ontſtelt. Hier by kwam kort daar na een ſchielyke verbaaſtheit en ſchrik, alzo hy zyn leger monſterende meende de gedaante van een zwart man te zien, die uit het woudt komende en tot hem naderende, zyn paardt by den toom greep, zeggende: „ Waar wilt gy henen, koning? gy zyt „ verraden". In het zelve oogenblik gebeurde het, dat de page, die zyne lancie droeg, de zelve by geval uit zyne handt, en, gelyk zommigen berechten, op des konings helm vallen liet; waar door de zelve in zyne meening beveſtigt wierdt, dat hy verraden was. Invoegen hy ganſch razende wierdt, hoewel hy in weinig dagen wederom tot zyne zinnen kwam. Aangezien men echter niet verzekert was, dat hy by zyn verſtandt blyven zou, zo wierdt niet alleen de oorlog tegen den hertog van Bretanje opgeſchort, maar ook den beiden hertogen van Berry en Burgundië de regering wederom toevertrouwt; door welke aanſtonts de konneſtabel Cliſſon afgezet, en Philips van Artois, graaf van Eu, in zyne plaats geſtelt wierdt. Hoewel hem de koning naderhandt wederom aan 't hof begeerde te hebben, zo hadt hy echter zelve genegenheit om derwaarts weder te keren, en voerde den oorlog tegen den hertog van Bretanje drie jaren lang alleen; wanneer hy eindelyk zyn vergelyk met hem maakte. In den beginne des jaars 1393 hadt de koning wederom een ongelukkige ontmoeting. Want wanneer den 19 January by gelegenheit van eene bruiloft gala aan 't hof was, verkleedde zich de koning nevens vier anderen, die met een keten aan hem vaſt gemaakt waren, in de gedaante van een woudgodt; en wanneer de hertog van Orleans uit ſcherts het kleedt van een dezer vieren in brandt ſtak, nam het vuur van wegens het pek, waar mede de klederen beſtreken waren, zodanig overhandt, dat ze alle vier, en dus ook de koning, in brandt geraakten; hoewel de koning door toedoen der hertoginne van Berry, die ſchielyk haar kleedt op hem wierp, gered wierdt, wanneer in 't tegendeel de anderen binnen twee dagen den geeſt gaven. Deze ſchrik was oorzaak, dat de koning een half jaar daar na wederom in zyne voorgaande krankzinnigheit verviel; hoewel hy ook niet langer daarna wederom herſtelt wierdt. In den jare 1394 wierdt de ſtilſtandt met Engelandt op vier jaren verlengt, en midlerwyl aan een beſtendige vrede gearbeid. Tot dien einde wierdt Valeran van Luxenburg, graaf van S. Pol, die de zuſter van Richard den II, koning van Engelandt, ten huwelyk hadt, naar Londen gezonden. Deze bewoog den koning met weinig moeite om daar in te bewilligen. Doch alzo koning Karel onder gene andere voorwaarde de vrede ſluiten wilde, ten ware de kroon van Engelandt van Breſt, Cherbourg, en Calais afſtondt, waar toe Richard wegens de tegenſpraak des hertogs van Gloceſter niet verſtaan wilde, zo wierdt de onderhandeling afgebroken. En niettegenſtaande Richard kort daar op een reis naar Calais deedt, en met Karel den VI een mondgeſprek hieldt, zo wierdt echter geen vrede getroffen. Ten einde evenwel deze zamenkomſt niet geheel vruchteloos zou aflopen, zo wierdt een huwelyk tuſſchen Richard en Iſabelle, oudſte dochter van Karel den VI, hoewel maar 8 jaren oud, nevens eene wapenſchorſſing voor 27 jaren geſloten; in gevolge van welke Breſt aan den hertog van Bretagne, Cherbourg aan den koning van Navarre afgeſtaan wierdt; welke laatſte naderhandt daar voor het hertogdom Nemours van Vrankryk ontfing. Ter zelver tydt nam de Republyk van Genua de Franſche beſcherming aan; en men zondt haar een gouverneur toe, om ze tegen den hertog van Milaan te beveiligen. Ook zondt koning Karel een talryk leger in den jare 1394 aan den koning van Hungarië, naderhandt keizer Sigismundus, tegen de Turken te hulp; die echter door hunne al te grote drift in 't vervolgen der barbaren, den veldſlag by Nicopolis, na dat ze de overwinning reets behaalt hadden, wederom verloren. Insgelyks zondt hy den Griekſchen keizer Emanuël, onder den maarſchalk van Bouticaut hulpbenden tegen den Turk toe; wanneer de zelve binnen Conſtantinopel belegert wierdt, doch welke belegering de vyanden opbreken moeſten. In den jare 1399 ontſtondt in Engelandt een burgerlyke oorlog, die Richard den II de kroon deedt verliezen. In zyne plaats wierdt Henrik de II, gewezen hertog van Lankaſter, tot koning verkoren. Doch Karel de VI, met wiens dochter Richard ondertrouwt was, weigerde Henrik den II te erkennen. Deze hieldt derhalven die jonge princeſſe gevangen, en noodzaakte Karel daar door het beſtandt op 26 jaren te vernieuwen, wanneer hy hem zyne dochter wederom naar Vrankryk te rug zondt. Doch de wapenſchorſſing duurde niet lange, wegens de verbittering der beide hoven tegen elkander. En Vrankryk zou aanſtonts de wapenen wederom opgevat hebben, ten ware de koning telkens in zyne krankzinnigheit was gevallen, en de prinſſen van den bloede, inzonderheit des konings broeder, de hertog van Orleans, en oom, de hertog van Burgundië, tegen elkander zo verbittert waren geweeſt, dat het dikwils weinig ſcheelde, of zy zouden malkander beoorloogt hebben. De oorzaak dezer oneenigheit was, dat de hertog van Orleans gedurende des konings krankzinnigheit buiten het bewindt van ſtaat was geſloten geweeſt, en niet tegenſtaande hy door zyne gemalinne, die veel by den koning vermogt, in zo verre, dat ze gezegt wierdt hem betovert te hebben, de regering wederom machtig wierdt, nochtans ondervinden moeſt, dat hem de hertog van Burgundië onderſteek deedt. De hertog van Burgundië ſtierf in den jare 1404, maar zyn zoon Johannes erfde nevens zyne landen ook den vaderlyken haat tegen het huis van Orleans; die eindelyk zo verre ging, dat ze beide volk worven, met toeleg om elkander ſlag te leveren, zonder dat zulks ter oorzake van des konings zwakheit kon belet worden. En hoewel zy naderhandt hun vergelyk maakten, en de hertog van Burgundië mede tot het bewindt van zaken toegelaten wierdt, liet hy echter den hertog van Orleans op den 23 November des jaars 1407 door heimelyke moordenaren op de ſtrate doorſteken.

Aan-

Aangezien men echter voor een oorlog van hem beducht was, en vreesde, hy mogt zich by de Engelschen voegen, en alzo de stadt Parys op zyne zyde was, zo pardonneerde hem de koning, welk pardon naderhandt door een verdrag te Chartres herhaalt wierdt, wanneer het de koningin zo verre gebragt hadt, dat de eerste koninklyke vergiffenis herroepen wierdt. In den jare 1410 onttrokken zich de Genuezen wederom de bescherming van Vrankryk, wanneer de maarschalk van Boucicaut, gouverneur aldaar, na dat hy Lavorno door een traktaat in eigendom, Pisa en Florence als een leen aan Vrankryk gebragt hadt, doende was met Milaan ook onder de bescherming van Vrankryk te brengen. (Zie de omstandigheden hier van op het artykel van BOUCICAUT den II.) Middelwyle duurde de vyandschap aan het hof van Vrankryk tusschen de koningen en den hertog van Burgundië; en wanneer tot hier toe de koningin met den Dauphin het bewindt der regering in handen gehad hadt, en alle de andere prinssen van den bloede het met haar hadden gehouden, wist de hertog van Burgundie niet alleen deze alle op zyne zyde te brengen, maar bragt het ook zo verre, dat de Dauphin, nu 14 jaren oud zynde, van het opzicht der koninginne ontslagen en hem nevens den hertog van Burgundië, met wiens zuster hy getrouwt was, de regering toevertrouwt wierdt. Doch de hertog van Berri, dien het verdroot, dat hy van het bewindt der regering uitgesloten wierdt, maakte met andere prinssen, in 't byzonder met den hertog van Orleans, een verbondt, kwam gewapenderhandt voor Parys, en erlangde door een vergelyk, gemaakt te Bicestre in den jare 1410, dat de koning de regering aan een collegie, bestaande uit particuliere personen, toevertrouwde, alle prinssen daar buiten sloot, en deze, voornamentlyk de hertogen van Burgundie, Berri en Orleans, van 't hof zondt. Doch ook dus kwam het tot geen vrede. Want wanneer de Orleansche party, anders ook de Armagnaks genaamt, om dat de graaf van Armagnak des hertogs van Orleans schoonvader was, niet ophieldt zich te wapenen, zo bragt het de hertog van Burgundië zo verre, dat hem de koning zelve om hulpe tegen de zelve verzocht. Deze bragt daar op een leger van 60000 man tegen de prinssen te velde, doch moest wegens de trouwloosheit zyner manschap te rug trekken. Daarenboven hadt hy ook met Engelandt een verbondt gemaakt, van waar hem eenige duizend man toegezonden wierden. Wanneer hy zich des niettegenstaande van Parys, welke stadt hem altydt was genegen geweest, meester gemaakt hadt, bragt hy den koning dus op zyne zyde, dat hy tegen de prinssen als tegen vyanden van Staat te velde trok. Ook bediende hy zich van de bulle, die de paus voor dezen tegen de zo genaamde Compagniën verleent hadt, tegen de prinssen, en liet uit kracht van de zelve den kerkelyken ban tegen de zelve uitblixemen, onder voorwendsel, dat zy in der daadt het zelve deden, 't gene voor dezen de Compagniën gedaan hadden. De prinssen in 't tegendeel verzochten hulp van Engelandt, welke kroon in troebel water visschende een leger in Normandië deedt landen. In 't midden dezer verre uitziende oneenigheden wierdt in den jare 1408 de vrede tusschen de prinssen te Bourges gemaakt, en de Engelsche troepen betaalt en ontslagen. Doordien echter de hertog van Burgundië nog niet rustte, en door het graauw te Parys, in 't byzonder door het vleeschhouwers gildt, dat hy gedurig op zyne zyde hadt, en dat van hun hoofdt Cabochiens genaamt wierdt, de voornaamste bedienden van 't hof, zelf Lodewyk van Beyeren, der koninginne broeder, uit het paleis en vertrek des Dauphins liet ligten, en wanneer hy te vergeefsch getracht hadt zich van den persoon des konings te verzekeren, onvoorziens naar Vlaanderen week, wierdt hy als een oproermaker gehandelt, van den koning met een leger overvallen, en na het innemen van zommige plaatsen genoodzaakt zich te onderwerpen, en alle traktaten met Engelandt te breken. Dit viel voor in 't einde des jaars 1414. In het volgende jaar vielen de Engelschen onder hunnen koning Henrik den V in Normandië, veroverden Harfleur, en of schoon zy voor deze vesting de helft van hun leger hadden verloren, en by hunnen aftocht naar Calais door het Fransche leger, driemaal sterker zynde dan zy, dus beangst wierden, dat ze aanboden Harfleur wederom over te geven, ingevalle men ze veilig naar Calais wilde laten trekken, bevochten ze echter, als deze aanbieding verworpen wierdt, den 25 October des jaars 1415 de bloedige overwinning by Azincourt in Pikardië, ten dele door de vaardigheit hunner boogschutters, ten dele door de wanorder van het Fransche leger. Invoegen ook de hertog van Orleans gevangen, en de twee broederen des hertogs van Burgundië gedood wierden. Evenwel konden de Engelschen geen recht gebruik van deze overwinning maken; en hoewel de hertog van Burgundië, die het heimelyk met hen hieldt, met een leger tot voor Parys naderde, moest hy nochtans uit gebrek aan geldt, en om dat die hoofdstadt wel voorzien en getrouw was, weder te rug trekken. Maar na dat de twee Dauphins kort na malkander gestorven waren, en het hof onder zich oneens was, terwyl de koningin naar Tours in ballingschap gezonden wierdt, kwam de hertog van Burgundië weder, en bragt byna de helft des koninkryks zonder veel moeite onder zyn geweldt, alzo hy overal de belastingen afschafte. Hy stelde ook de koningin wederom in vryheit, die uit kracht van een oude volmacht hare bevelen door het gansche ryk liet afkondigen. In den jare 1418 bemachtigden zy beide de stadt Parys; hoewel de Dauphin, maar 17 jaren oud, en een geslagen vyandt des hertogs van Burgundië, het door de vlucht ontkwam, en door het gansche ryk een groten aanhang vondt. De koning van Engelandt gebruikte deze onlusten tot zyn voordeel, en hebbende de helft van Normandië weggenomen, vernieuwde hy de oude pretensie op de kroon van Vrankryk, hoewel niet zo zeer, om daar toe te gelangen, als wel om eene voordelige vrede te maken; gelyk hy dan niet meer wenschte, dan dat de vrede van Bretigny, onder koning Johannes den II getroffen, vervult, en hem nevens de Fransche princes Catharina ook Normandie gegeven wierdt. Doch [illegible] zelver tydt de Dauphin en de hertog van [illegible] hun [illegible] maakten, wierdt die vrede [illegible], tot dat eindelyk, wanneer den 10 September des jaars 1419 de hertog van Burgundië, hebbende met den Dauphin een mondgesprek gehouden, [illegible] tigheit der voorgevallene verschillen [illegible] was, de [illegible] onvoorziens een anderen keer namen. Want de koningin, eene gezworene vyandinne van den Dauphin, bragt het nevens den jongen hertog Philips van Burgundië daar henen, dat hy voor den aanlegger van dien moordt gehouden, een vyandt des ryks verklaart wierdt; en dat in een traktaat, in den jare 1419 te Arras begonnen, en in den jare 142[illegible] den 21 May te Troyes bekrachtigt, de princesse van Vrankryk, Catharina aan Henrik den V, koning van Engelandt, onder die voorwaarde ten huwelyk gegeven wierdt, dat hy gedurende het leven van koning Karel den VI de regering waarnemen, en na des zelfs doodt, met uitsluiting van den Dauphin en alle andere prinssen van den bloede, opvolger des ryks zyn, en Vrankryk met Engelandt voor altoos vereenigt blyven zoude. Des niettegenstaande behieldt de Dauphin nog een groten aanhang in geheel Vrankryk. Voornamentlyk waren de landschappen, aan de overzyde van de Loire gelegen, hem genegen. Ook bevocht hy in den jare 1421 een kleine overwinning. In het volgende jaar stierf Henrik de V, koning van Engelandt, nalatende tot zynen opvolger een jarig zoontje. Koning Karel de VI volgde hem den 21 October des jaars 1422, waar op door de Engelschen hun jonge prins, staande onder de voogdy des hertogs van Bedfort, broeder van Henrik den V, te Parys, en de Dauphin Karel de VII door zyne aanhangeren te Poitiers als koningen van Vrankryk uitgeroepen wierden. Karel de VI heeft by zyne gemalinne Elizabeth of Izabelle van Beyeren twaalf kinderen geteelt, namentlyk twee met den name van Karel, voorts Lodewyk, en Johannes, die alle na elkander Dauphins geworden, en zonder kinderen gestorven zyn; Karel, den laatsten Dauphin, opvolger van zynen vader, en Philips, die dood ter wereldt kwam; voorts Johanna, die jong gestorven is; Izabella, gemalinne van Richard den II, koning van Engelandt; Johanna, gemalinne van Johannes den VI, hertog van Bretagne; Maria, die in 't klooster ging; Michaela en Catharina, gemalinnen van Philips den Goeden, hertog van Burgundië, en van Henrik den V, koning van Engelandt. Eindelyk eene natuurlyke dochter, genaamt Margaretha van Valois, gemalinne van Johannes van Harpedene, heer van Belleville. *Froissard. Jean Juvenal des Ursins hist. de Charl. VI. du Tellay. Monstrelet. le Laboureur. Mezeray T. II. p. 506. Daniel T. II. col. 729. seq.*

KAREL de VII, bygenaamt de *Zegeryke*, of *Overwinnaar*, zoon van Karel den VI, wierdt te Parys den 22 February des jaars 1403 geboren. Hoe hy van de party des hertogs van Burgundië, en van zyne eige moeder vervolgt, en kort voor zyns vaders doodt van de krone uitgesloten is, is boven onder Karel den VI gemeld. Zo dra hy kennis hadt van zyns vaders overlyden, liet hy zich te Poitiers voor koning uitroepen. Doch de Engelschen noemden hem den kleinen koning van Bourges, om dat Bourges de hoofdstadt van Berri is, zynde hem by het leven van zynen vader tot een apanage gegeven. Hy hadt echter nog een groten aanhang, en de gehele landstreek van Vrankryk aan de overzyde der Loire, nevens zommige plaatsen aan deze zyde bleven in zyne belangen. Daarenboven maakte hy met Schotlandt een verbondt, en ontfing van daar vyf duizend man en vele opperbevelhebberen. Doch des niettegenstaande verloor hy de eene plaats voor, de andere na, aangezien hem de Engelschen te machtig waren. Ook verloor hy eenige veldslagen; en wanneer zyn leger in den jare 1424 by Verneuil in Perche geslagen was, zou het buiten twyffel met hem gedaan zyn geweest, ten ware ter zelver tydt tusschen den hertog van Glocester, den Engelschen regent, en den hertog van Burgundië wegens het graafschap Henegouwen een oorlog was ontstaan, in welken Karel de VII den hertog van Bretagne op zyne zyde bragt, en waar door Engelandt belet wierdt een goed gebruik van de behaalde overwinning te maken, en Karel met meer nadruk te vervolgen. In den jare 1427 behaalde Karel eene kleine overwinning by Montargis, ontzettende die plaats door Johannes, grave van Dunois. Doch de graaf van Bedfort, Engelsche regent in Vrankryk, bragt in den jare 1427 den hertog van Bretagne weder op zyne zyde; en hebbende versche manschap uit Engelandt ontfangen, nam hy voor over de Loire te trekken, en Karel geheel te verjagen. Met dit inzicht belegerde hy in den jare 1428 Orleans, en bragt het zo verre, dat Karel besloot naar Languedok en het Dauphiné te vluchten, te meer na dat de Franschen den slag by Rauvrai, gemeenlyk de Harings-strydt genaamt, om dat hy ondernomen was, om den toevoer der Engelschen te beletten, verloren hadden. Doch koning Karel ontfing onvoorziens hulpe; want voor eerst raakte de hertog van Burgundië met de Engelschen overhoop, en trok zyn manschap te rug. Daar by kwam, dat een boeren meisje van omtrent 18 jaren, Jeanne d'Ark genaamt, naderhandt bekend onder den naam van de Maagdt van Orleans, tot den koning ging, zeggende, dat ze van Godt gezonden was, om hem te redden. Deze bragt ook werkelyk eenige hulpbenden in de stadt, en dwong de Engelschen door verscheide uitvallen den 8 May des jaars 1429 de belegering op te breken, die vervolgens ook by Patay geslagen wierden. Hier op trok Karel regelrecht naar Rheims, en aangezien de Engelschen te zwak waren, en door

de burgery gedwongen wierden de eene fterkte voor, de andere na over te geven, zo kwam hy fpoedig te Rheims aan, en liet zich aldaar door den aartsbiffchop den 17 July in den jare 1429 kronen. Dit gefchied zynde vielen hem nog meer fteden toe, zo dat eindelyk alles rondom Parys, en zelf eene ftadspoorte zich voor hem verklaarde; en dat de hertog van Burgundië eindelyk zich in eene onderhandeling met hem inliet, om zyn verdrag met hem te maken. Deze wierdt, wel is waar, door den hertog van Bedfort weder omgezet, die hem in den jare 1430 het regentfchap van Vrankryk afftondt; ook hitfte hy Amadeus den VIII, hertog van Savoje, op, om nevens Lodewyk van Chalons, prins van Oranje, het Dauphiné weg te nemen; doch deze laatfte wierdt nog in dat zelve jaar geflagen, en nevens den eerften tot de vrede genoodzaakt. De Engelfchen belegerden Compiegne, doch konden deze plaats niet bemachtigen. Daarentegen kregen ze voor deze ftadt de maagdt van Orleans gevangen, en meenden daar mede het geluk van Karel den VII gelyk als gevangen te hebben. Maar het mogt hen weinig baten, Barbafan, een der veldheeren van Karel den VII, floeg by Chalons fur Marne met een kleine manfchap 8000 Engelfchen; en federt dien tydt begonnen de zaken van Karel een beter gedaante te krygen. Henrik de VI, de jonge koning van Engelandt, kwam in 't jaar 1431 te Rouaan aan, en hebbende aldaar de maagdt van Orleans als een tovereffe laten verbranden, begaf hy zich naar Parys, en liet zich aldaar als koning van Vrankryk kronen; doch keerde wel haaft zekerheits halve weder naar Rouaan, alwaar hy echter met de ftadt byna in de handen zyner vyanden was gevallen. De Franfchen ondertusfchen namen Chartres en andere plaatfen in. Daar by kwam, het geen de zake een groot gewigt kwam by te zetten, dat de hertog van Bedfort en de hertog van Burgundië vyanden wierden; welke laatfte zich daar op met koning Karel den VII, in den jare 1435 ten vollen verzoende, welke verzoening door het Concilie van Bafel bekrachtigt wierdt. Hoewel nu de koning door dit traktaat vele harde voorwaarden hadt moeten toeftaan, ftellende den hertog in 't bezit van vele fteden, zonder hem te noodzaken de huldiging te ontfangen, zo hadt hy echter dit voordeel daar by, dat hem bykans gansch Vrankryk toeviel. En aangezien de hertog van Bedfort niet lange daarna overleedt, en de Engelfchen den hertog van Burgundië tot hunnen onverzoenlyken vyandt gemaakt hadden, zo verliepen hunne zaken ten eenemale. Voornamentlyk maakte zich Karel de VII in den jare 1436 door een heimelyke verftandhouding meefter van Parys, en veroverde daar op eenige omleggende plaatfen. In den jare 1439 wierdt aan eene vrede met Engelandt gearbeid, doch te vergeefsch. In 't volgende jaar ontftondt een oproer, de Praguerie genaamt. Doch koning Karel overviel de rebellen, en dwong den Dauphin en des zelfs aanhangeren een voetval voor hem te doen, en om genade te fmeken. Niet lange daar na keerde de hertog van Orleans uit zyne vyf en twintigjarige gevangenisfe in Engelandt weder te rug, en nam eene nabeftaande nicht des hertogs van Burgundië ten huwelyk, die tot dien einde het losgeldt voor hem opgefchoten en zich volkomen met hem verzoent hadt. Dus hadden wel de oneenigheden dezer twee huizen, waar door het ryk in zo vele rampen gebragt was, een einde, doch de koning was daar mede geenzins te vrede, alzo het een en het ander zonder zyne voorkennis gefchied was. Hy weigerde des te meer den hertog van Orleans ter gehoor toe te laten, aangezien hy verwittigt was, dat deze nevens de hertogen van Burgundië en Bretanje en andere heimelyke zamenkomften hielden, met een toeleg om des konings bedienden den voet te ligten, en zich van het minifterfchap meefter te maken. Doch hy betoonde eene zonderlinge ftandvaftigheit omtrent hen lieden; en wanneer hy eindelyk den hertog toegeftaan hadt by hem te komen, en hem gunftig was, wierden de misnoegden ten vollen bevredigt. Ondertusfchen hadden de Engelfchen Harfleur verovert; doch de koning ontzette niet alleen Tartas en Dieppe, maar nam nog daarenboven verfcheide fteden in Gafconje, en voornamentlyk in den jare 1441 Pontoife ftormenderhandt in, en wierdt dus meefter van geheel Isle de France. Ook bragt hy den grave van Armagnak, die reets begonnen hadt zich met de Engelfchen in onderhandeling in te laten, tot gehoorzaamheit. En wanneer eindelyk de zaken voor Engelandt in Vrankryk in een flechten ftaat waren, en Karel de VII verlangde het landt in ruft te brengen, wierdt in den jare 1444 een ftilftandt getroffen, en allengskens tot het jaar 1448 verlengt. De koning echter wilde zyne manfchap niet afdanken, maar zondt ze onder het bevel van den Dauphin den hertog van Ooftenryk tegen de Zwitfers te hulp, alwaar zy zich dapper betoonden. Eindelyk floot de Dauphin een traktaat met de Zwitfers, uit hoofde van het welke zy 400 man aan Vrankryk overlieten. Ook zocht de koning de ftadt Metz onder zyne gehoorzaamheit te brengen, doch kon na een langdurige belegering niets anders uitwerken, dan dat ze hem een aanzienlyke fomme gelds gaf. By alle deze ondernemingen is het merkwaardig, dat Engelandt den koning met 8000 man te hulpe kwam, die onder het opperbevel van den Dauphin ftonden, ten einde zy gedurende den ftilftandt van wapenen het landt niet laftig zyn zouden. Vooral droeg de koning zorg, dat ftaande de treves de krygsmacht, die door roven en plunderen de negotie en den akkerbouw ruineerde, hervormt wierdt. Tot dien einde wierden de zo genaamde compagniën d'ordonnance opgerecht. Deze waren 15 in getal, hebbende ieder een hoofdman en lieutenant, en beftaande uit honderd lancien of koppen. Zy wierden door de fteden, alwaar ze in bezetting lagen, en het naburige landt onderhouden, en naarftig gemonftert, terwyl alle anderen afgedankt en gedwongen wierden tot hun ambacht weder te keren. De koning vernieuwde ook zyn verbondt en vriendfchap met de hertogen van Burgundië en Bretagne; ook beflifte hy het verfchil tusfchen paus Eugenius den IV, nevens des zelfs opvolger, en het Concilie van Bafel. Wanneer in den jare 1449 de ftilftandt met Engelandt ten einde liep, begonnen de Engelfchen door de verovering van Fougeres den oorlog wederom te vernieuwen, doch zo ongelukkig, dat aangezien zy wegens binnenlandfche beroerten in Engelandt met gene genoegzame manfchap onderfteunt wierden, zy de eene fterkte voor, de andere na in Normandië verloren, en eindelyk door de inwoners van Rouaan genoodzaakt wierden ook die vefting over te geven, waar op Harfleur en Honfleur volgden. Daarenboven wierdt hun voornaamfte veldheer Talbot, na dat hy als gyfelaar zyn gegeven woordt gefchonden hadt, tot krygsgevangen gemaakt. In 't volgende jaar 1450 wierden na den gehouden veldflag by Fourmigny de fteden Caen, Falaize, Domfront, en Cherbourg ingenomen, en na de verovering dezer laatfte plaats den 12 Augufty gansch Normandië wederom met de kroon vereenigt. Welke gedachtenis als nog te Rouaan jaarlyksch den 12 Augufty geviert wordt. De koning trok hier op naar Guiënne, en nam nog voor het einde van den veldtocht eenige fteden en fterktens weg. In 't volgende jaar vermeefterde hy het gansche landt, na dat de ftadt Bourdeaux gelegenheit tot een algemene capitulatie gegeven hadt. Wanneer derhalven de Engelfchen in Vrankryk niets meer bezaten, behalven Calais en Guines in Pikardië, zo kondigde de koning den hertog van Savoje den oorlog aan. Want de Dauphin hadt zich volgens zynen onrustigen aardt reets voor twee jaren misnoegd zynde naar Savoje begeven, en zonder voorkennis van zyn vader met de dochter des hertogs een huwelyk gefloten. Alzo nu de hertog in verfcheide gelegenheden een vyandig gemoedt omtrent Vrankryk, en de Dauphin insgelyks zyne misnoegdheit hadt laten blyken, zo vreesde de koning voor een gevaarlyken toeleg. Maar de zake wierdt nog in 't zelve jaar bygelegt, door de nieuwe bezigheden, die den koning verfchaft wierden; alzo de hoofden van Guiënne eene zamenzwering gemaakt, en de Engelfchen bewogen hadden, dat ze onder 't bevel van den vermaarden Talbot een aanzienlyk leger overzenden zouden, waar door alle veftingen eensflags wederom ingenomen wierden. Koning Karel derhalven trok haaftelyk alle manfchap derwaarts zamen, floeg de Engelfchen in den jare 1453 by Chaftillon, doodde Talbot in den ftrydt, en hernam alle plaatfen, federt welken tydt het landt beftendig met de kroon vereënigt gebleven is. Na dezen was de koning daar op bedacht, hoe hy den Dauphin, die in het Dauphiné naar zyn welgevallen heerfchte, met den hertog van Savoje vrede en oorlog maakte, en zynen vader in generlei wyze om raadt vroeg, tot gehoorzaamheit brengen zou. Deze ziende zich verlaten van den hertog van Savoje, neemt zyne toevlucht tot den hertog van Burgundië, die hem toeftaat, zich naar Gennep in Henegouwen in veiligheit te begeven; het welk hy liever wilde, dan zich aan zynen vader overgeven. Koning Karel liet hem zulks welgevallen, vrezende, indien hy hem al te hard kwam te handelen, hy mogt tot de Engelfchen zyne toevlucht nemen. In 't zelve jaar wierdt een gevaarlyk verraadt des hertogs van Alençon met Engelandt ontdekt, in het welke echter de Dauphin niet ingewikkelt was. Eindelyk zou hy buiten twyffel ook met den hertog van Burgundië in oorlog geraakt zyn, om zich wegens het traktaat van Arras te wreken, doch hy ftierf den 22 July des jaars 1461. De oorzaak van zyne doodt was, om dat hy vreesde met vergift te zullen omgebragt worden, en zich uit dien hoofde zeven dagen lang van alle fpyze onthieldt. Voorts is nog omtrent hem merkwaardig, dat hy de zo genaamde *Sanctio pragmatica* te Bourges in den jare 1438 gemaakt heeft, (waar van een byzonder artykel handelt) en dat hy de eerfte der Franfche koningen geweeft is, die een verbondt met de Zwitfers gemaakt heeft. Dit gefchiedde in de jaren 1444 en 1453. Voorts, dat zich die van Genua hem tweemaal onderworpen hebben, om tegen hunne naburen befchermt te worden, hoewel ze telkens het Franfche juk wederom hebben afgefchud. Hy was ook de eerfte, die de impoften over zyne onderdanen op zyn eigen gezag uitfchreef; daarenboven heeft hy het recht van het Saxifche huis op Lunenburg door een traktaat aan zich gebragt. Ter eere van hem zyn eindelyk de eerfte gedenkpenningen geflagen. Hoewel hy zeer door de liefde van zyne meefteresfe was ingenomen, zo verzuimde hy echter de ftaatszaken niet, brengende allereerft de militie op een goeden voet, de wanorder des ryks te recht brengende, en zich gedurig van goede Raden voorziende. Daarenboven wift hy zich zeer wel naar den tydt te voegen, en ziende zich met zonen gezegent, waagde hy zyn perfoon met de uiterfte dapperheit ook in de grootfte gevaren. By zyne gemalinne Maria van Anjou, dochter van Lodewyk den II, koning van Napels, gewan hy twaalf kinderen, namentlyk vier zonen en acht dochteren; onder welke zyn oudfte zoon Lodewyk de XI hem in de regering opvolgde; Philips en Jacobus ftierven in hunne kindfche jaren; Karel, hertog van Berri, heeft ook gene erfgenamen nagelaten. Onder de dochteren is Radegond met Sigismund, hertog van Ooftenryk; Catharina met Karel den Stouten, hertog van Burgundië; Jolanta met Amadeus den IX, hertog van Savoje; Johanna met Johannes den II, hertog van Bourbon; Magdalena met Gafto van Foix, prins van Viana, getrouwt. Margaretha, Johanna en Maria zyn jong geftorven. By zyne meefteresfe Agnes Sorel (van welke een afzonderlyk artykel fpreekt) gewan hy drie dochteren, Charlotte, Margaretha en Johanna. *Chartier*

tier & Berri Heraut. Hist. de Charles VII. Monstrelet. Sammarth. Mezeray T. II. p. 605. *Daniel Hist. de France* T. II. col. 1017.

KAREL de VIII, bygenaamt de *Vriendelyke*, was een zoon van Lodewyk den XI en van Charlotte van Savoje. Hy wierdt in 't jaar 1470 te Amboise geboren; en wanneer zyn vader in 't jaar 1483 stierf, hadt hy reets het begin van zyn 14 jaar wel bereikt, en was volgens den daar toe gezetten tydt reets meerderjarig; doch aangezien hy nog niet bekwaam was om zelve te regeren, zo hadt de koning de regering aan zyne dochter, zuster van Karel den VIII, te weten Anna, gemalinne van Pieter van Bourbon, heer van Beaujeu, toevertrouwt. Doch dit gaf gelegenheit tot binnenlandsche onlusten; alzo Lodewyk, hertog van Orleans, als naaste erfgenaam tot de kroon beweerde, dat het regentschap hem toekwam. In 't tegendeel meende des zelfs jonger broeder, Johannes, hertog van Bourbon, een beter recht daar toe te hebben dan zyn jonger broeder, de voornoemde heer van Beaujeu, in huwelyk hebbende des overleden konings dochter Anna. De hertog van Orleans, om zyne party te sterken, vereenigde zich met François den II, hertog van Bretagne, wiens dochter en erfprinces Anna hy ten huwelyk begeerde. Doch Anna van Beaujeu bewoog hem nevens den hertog van Bourbon eindelyk, dat ze toestonden, dat hunne geschillen op een volle ryksvergadering zouden beslist worden. De welke wanneer ze in 't jaar 1484 belegt wierdt, gaf Anna aan den hertog van Bourbon de bediening van konnestabel des ryks, en gewan hem dus in hare belangen. En dus verkreeg ze gemakkelyk, dat het regentschap op haar persoon vast gestelt wierdt, met uitsluiting des hertogs van Orleans. En aangezien de koning den drie standen in 't tegendeel andere eischen inwilligde, zo scheen het ryk in volle rust te zyn, en Karel wierdt den 30 May des jaars 1484 te Rheims door den aartsbisschop Pieter van Laval gekroont. Doch de hertog van Orleans kon het niet verduwen, dat hy buiten 't bewindt van zaken gesloten wierdt; en aangezien hy onder de burgery van Parys aanhang zocht, wilde hem Anna van Beaujeu laten in verzekering nemen. Hy ontvluchtte wel naar Verneuil, doch wierdt genoodzaakt die plaats wederom te verlaten. En wanneer de stadt Orleans weigerde zyne manschap in te nemen, en het parlement van Parys zyne klagten tegen des konings zuster niet wilde aanhoren, en men hem daarenboven in tyds een leger op den hals zondt, wierdt hy genoodzaakt de wapenen neder te leggen. De graaf François van Dunois, die tot hier toe zyn raadgever geweest was, wierdt naar Asti in Italië, den huize van Orleans toebehorende, in ballingschap gezonden; hoewel hem naderhandt vergunt wierdt, zich naar het Dauphiné te begeven. En ten einde noch de hertog Maximiliaan, noch de hertog van Bretagne meer onlusten verwekken mogten, zo maakte Anna zo wel met de steden in Vlaanderen, als met den adel van Bretagne, die wegens des hertogs gunsteling, Landois, naar Vrankryk vluchten moesten, een verbondt, uit krachte van het welke de koning onder anderen op het hertogdom Bretagne na het afsterven van den hertog François den II, die gene mannelyke erfgenamen hadt, beweerde recht te hebben. Doch dit verdroot den hertog zeer, aangezien de erffenis van Bretagne volgens alle rechten zynen dochteren scheen toe te komen; weshalven wanneer de hertog van Orleans niet lange daarna zyne heimelyke ondernemingen wederom in 't werk stelde, en in Vrankryk zich niet veilig oordeelde, zo wierdt hy aan 't hof van Bretagne nevens zyne aanhangeren gewillig ontfangen. Doch de koning bragt in 't jaar 1486 door de spoedige verovering van Guiënne de meeste aanhangeren des hertogs van Orleans in Vrankryk zo verre, dat ze zich stil houden moesten. Daarenboven hadt hy een sterke party onder den adel van Bretagne, die zich door een tractaat verbonden, tegen de factie van Orleans de wapenen op te vatten. De Roomsch koning Maximiliaan, die midlerwyl met de standen van Vlaanderen zyn verdrag gemaakt, en voorgenomen hadt zich op het hof van Vrankryk, wegens het voorzegde tractaat, te wreken, hadt behalven de vervoering van Terouanne, welke plaats hy echter in 't volgende jaar wederom verloor, niets uitgerecht. En eindelyk nam de koning in 't jaar 1487 Ploermel, Vannes, Clisson, Vitré, nevens vele andere steden weg, hoewel hy Nantes te vergeefsch belegerde. Te vergeefsch wierdt ook een en andermaal over eene vrede gehandelt, tot dat eindelyk in den jare 1488 den 28 July, niet verre van S. Aubin, tusschen het leger des konings aan de eene, en dat der hertogen van Bretagne en Orleans, nevens Maximiliaan, aan de andere zyde een treffen voorviel, waar in de koning de overwinning behaalde, en de hertog van Orleans gevangen wierdt. Hier op wierdt den 28 Augusty des jaars 1488 te Sablé tusschen den koning en den hertog van Bretagne de vrede gesloten, uit kracht van welke de eisch des konings op Bretagne na de doodt van François den II tot op een anderen tydt uitgestelt wierdt, en de hertog zich verbondt, gene zyner beide dochteren buiten kennis en toestemming des konings uit te huwen; welk laatste het gansche landt bekrachtigde, terwyl koning Karel de reets door hem veroverde plaatsen in Bretagne tot onderpandt en verzekering behieldt. Doch wanneer de hertog weinig weken daarna stierf, en zyne jongste dochter niet lange daarna haren vader volgde, nam alles eene andere gedaante aan. Want de koning nam verscheide plaatsen in Bretagne in; en hoewel koning Henrik de VII van Engelandt aan de princesse Anna 6000 man te hulpe zondt, zo konden nochtans deze wegens de oneenigheden der hof-bedienden van Bretagne, spruitende uit verscheide inzichten nopens een huwelyk der princesse Anna, niets uitrechten; en alzo men weigerde den Engelschen eenige vaste steden in te ruimen, zo wierden zy genoodzaakt onverrechter zake wederom naar Engelandt te keren. Ondertusschen ontmoette de koning nog zwarigheit in de verovering van geheel Bretagne, aangezien Engelandt, Castilie, en de Roomsch koning tot des zelfs bescherming een verbondt onder eikander gemaakt hadden, en Karel voorts heimelyk poogde door een huwelyk van de princesse van Bretagne zyn oogmerk te bereiken, en alzo de Roomsch koning, die reets voor het overlyden van den laatsten hertog van Bretagne, en met des zelfs toestemming zich heimelyk met des zelfs dochter verloofd hadt, niet ongenegen was tot het sluiten van eene vrede, zo boodt hem de koning de vrede aan, die ook den 22 July des jaars 1489 te Frankfort aan den Main getroffen wierdt, onder die voorwaarde, dat beide koningen een mondgesprek houden, en de nog openstaande geschillen vereffenen zouden; dat midlerwyl de princes Anna van Bretagne in het bezit van haar vaderlyk hertogdom gezet, en de plaatsen, die voor het overlyden des hertogs ingenomen waren, in sequestratie zouden genomen worden, onder die voorwaarden nochtans, dat de princes de Engelsche manschap zou te rug zenden. Deze zondt ook een gezantschap naar Amboise tot den koning, die haar beloofde, te Doornik over de vrede te zullen laten handelen. Edoch alzo de princes Anna maar een gedeelte der Engelsche benden wederom gezonden hadt, en weigerde de overige te laten trekken, voor al eer de koning eenige steden wederom hadt ingeruimt, zo nam deze gelegenheit, om haar te beschuldigen, dat ze de vrede niet wilde onderhouden en begon gevolgelyk nieuwe vyandlykheden te plegen. Midlerwyl trouwde de Roomsch koning de princes Anna door zyne gevolmachtigden; het welk den grave van Albret, die tot hier toe zich zelve met dit huwelyk gevleid hadt, dermaten verdroot, dat hy voor Karel den VIII, die dus lang zyn grootste vyandt geweest was, de hoofdstadt Nantes, waar van hy toen meester was, inruimde. Doch ten laatsten maakte de koning een einde van den oorlog door een vast voornemen, om de princes van Bretagne te trouwen. Hem was wel reets in den jare 1482, by den vredehandel van Arras, Margaretha, dochter van den aartshertog Maximiliaan, ter gemalinne toegeschikt, die ook sedert aan 't hof van Vrankryk was opgevoed, in mening het huwelyk te voltrekken, zo dra de koning en de princes hun bekwamen ouderdom zouden bereikt hebben; gelyk als de koning den aartshertog menigmaal zynen schoonvader hadt genaamt, en de princes haar werkelyk den tytel van Dauphine hadt laten geven. In 't tegendeel hadt ook Anna van Bretagne uit hoofde van haar huwelyk met Maximiliaan, door gevolmachtigden, zich Roomsche koningin genoemt, en droeg een dodelyken haat tegen de Franschen. Des niettegenstaande wist het de koning door hulpe des grave van Dunois, den prinsse van Oranje, en twee der voornaamste ministers daar henen te brengen, dat deze de zaak aan de princes voordroegen. En wanneer die niet aanstonts hare toestemming daar toe gaf, trok hy met een talryk leger in Bretagne. Waar op eindelyk de princes op het aanraden van hare geheime Raden, onder welke de vier voornoemde de voornaamste waren, als mede van den hertog van Orleans zelve, die zyne dankbaarheit wegens zyne loslating daar door betuigen wilde, in het huwelyk bewilligde, en in het contract het hertogdom van Bretagne voor eene gifte aan den koning en des zelfs navolgers, ingeval ook uit haar huwelyk met den koning gene erfgenamen verwekt wierden, afstondt, met belofte, dat ingeval de koning voor haar zonder kinderen kwam te overlyden, niemandt anders, dan den volgenden koning, of zo die reets mogt getrouwt zyn, den naasten kroonprins te zullen trouwen. Dit contract wierdt in den jare 1491 den 13 December te Langey in Touraine ondertekent, en op den zelven dag geschiedde de werkelyke huwelyksverbindtenisse en het byleger; waar op de nieuwe koningin te S. Denys gekroont wierdt. De Roomsch koning, die zich hier over uitermaten belgde, maakte aanstonts met Henrik den VII, koning van Engelandt, eene alliantie; waar in deze echter enkel om het parlement te bevredigen bewilligde. Hy landde alzo in October des jaars 1492 te Calais, en na dat hy reets tien weken te voren aan den koning een mondgesprek nopens de vrede hadt toegezegt, zondt hy nog in die maandt ten bewusten einde zyne gezanten tot hem, die den 3 November eene vrede troffen, onder beding, dat de zelve een jaar lang na de doodt des genen, die den anderen zou overleven, zou duren, en het aan den Roomschen koning vrystaan, daar in te treden of niet te treden; en ingeval hy koning Karel den VIII eerst aangreep, beloofde Henrik de VII hem niet by te staan. Het is aanmerkelyk, dat Karel de VIII aan koning Henrik den VII den tytel van koning van Vrankryk toen eerst gegeven heeft, het welk sedert dien tydt, dat de Engelsche oorlogen in Vrankryk begonnen waren, niet was geschied. Weinig dagen na deze vrede nam Maximiliaan Arras door list in, het welk wel een verlies voor Vrankryk was; maar aangezien Maximiliaan dus doende Karel den VIII hadt aangetast, en gevolglyk van de hulpe van koning Henrik den VII, uit hoofde van het gesloten tractaat, versteken was, zo hadt Karel de VIII daar door de schoonste gelegenheid om de grenzen van zyn ryk uit te breiden, te meer alzo Maximiliaan door innerlyke beroerten van Vlaanderen ontrust wierdt, ten ware hem de begeerte om een tocht naar Napels te ondernemen tot twee nadeelige tractaten bewogen hadt. Want om dien tocht gerust te ondernemen, stondt hy 't Roussillon en Cerdaigne, welke beide landschappen voor eene somme van 300000 daalders aan Lodewyk den XIX verpand waren, ten behoeve van Ferdinand den Katholyken af, zonder vergoeding der voornoemde somme; waar toe zyn en der hertoginne van Bourbon haar biechtvader, beide van Ferdinand door geldt omgekocht, veel toebragten, want deze verzekerden den koning, dat Lodewyk de

de XI niet eer uit het vagevuur zou worden verlost, noch dat hy zelve niet kon zalig worden, in geval hy deze landen langer kwam te behouden. Echter wierden by den afstandt drie voorwaarden bedongen, namentlyk, dat zich Ferdinand des konings van Napels niet zou aannemen, noch zyne kinderen aan Engelandt, den Roomschen koning, of andere vyanden van Vrankryk ten huwelyk geven, en ingevalle de opvolger van Karel den VIII eenig recht op het Roussillon toonde te hebben, het zelve aan hem weder ter handt stellen. Dit traktaat wierdt te Narbonne in 't jaar 1493 den 18 January gesloten. Waarop in het zelve jaar den 23 May te Senlis de vrede met Maximiliaan volgde, onder deze voorwaarden, dat de koning de princes Margareta aan haren vader aanstonts weder te rug zou zenden, en de graafschappen van Burgundië, Artois, Charolois, en de heerlykheit Nogent weder uitkeren, doch de steden Hesdin, Aire en Bethune tot de meerderjarigheit van Philips van Oostenryk, zoon van Maximiliaan, namentlyk tot het jaar 1498, behouden zou. De princes Margareta wierdt aanstonts met veel pracht naar Vlaanderen gebragt, en de koning maakte zich aanstonts tot zyne reize naar Napels gereed, en liet door Leonard Baronnet zyn recht op dat ryk schriftelyk bekend maken, daarin bestaande, dat Karel, graaf van Maine, door Renatus, laatsten grave van Provence, tot erfgenaam ingestelt, nevens Provence te gelyk alle rechten van het huis Anjou op Napels, Sicilië en Jeruzalem, die het sedert het uitsterven der Zwabische keizers van paus Clemens den IV ontfangen hadt, aan de kroon van Vrankryk onder Lodewyk den XI zou afstaan. De meeste ministers rieden hem dezen tocht wel af, als kunnende wegens de verafgelegenheit aan het ryk geen voordeel toebrengen, schoon de zelve gelukkig afliep; doch zommige oproerige groten van Napels, die zich aan 't hof van Vrankryk begeven hadden, daarenboven Lodewyk Sfortia te Milaan, die zich in zyne usurpatie van het hertogdom tegen zynen jongeren neve Johannes Galeacius niet anders dan door een eedgespan met Vrankryk kon staande houden, hielden niet op de begeerte des konings aan te zetten; die ook in July des jaars 1494 met omtrent 20000 man zich op reize begaf, hoewel hy van weinig geldt voorzien was. In Italië gekomen zynde nam hy te Napels en Genua geldt op, en de hertoginne weduwe van Savoje ondersteunde hem met hare juweelen, waarop hy eene somme van 12000 dukaten nam. De meeste staten van Italië zagen zynen tocht ongaarne; en wanneer eindelyk Johannes Galeacius gestorven, en Lodewyk Sfortia in het geruste bezit van Milaan was, stelde hy onder de handt alles in 't werk om de onderneming der Franschen te verydelen, aangezien hy vreesde, dat zy naderhandt hunnen eisch op Milanen ook mogten in 't werk stellen. Pieter van Medicis, hertog van Florence, hieldt het opentlyk met koning Ferdinand van Napels, en deze hadt zynen zoon met een leger, dat door pausselyke manschap versterkt wierdt, Karel den VIII te gemoet gezonden, met een voornemen om zich te Viterbo in een verschanste legerplaats te zetten, en aldaar de Franschen zo lange op te houden, tot dat ze zich uit gebrek van geldt en behoeftens zelve kwamen te verteeren. Dit alles niettegenstaande bereikte Karel de VIII zyn oogmerk, en hebbende Fisisano, eene Florentynsche stadt, verovert, wierdt Pieter van Medicis dermaten daar over verbaast, dat hy den koning de nog overige vestingen, Seresana, Seresanello, Pietra Santa, het kasteel Pisa en de haven van Livorno inruimde, ook daarenboven 200000 dukaten uitkeerde. En hoewel de stadt Florence dit zo euvel opnam, dat zelfs Pieter van Medicis in ballingschap gezonden wierdt, moesten de inwoners echter het vertrek der Franschen uit hunne stadt met eene grote somme gelds kopen. Hier op wendde zich de koning naar den Kerkelyken Staat, en alzo de hertog van Calabrië zich te Viterbo niet hadt verschanst volgens het voornemen, dat hy in den beginne gehad hadt, zo nam de koning die plaats zonder den minsten tegenstandt in, trok regelrecht naar Rome, en dwong den paus, de party van Arragon te verlaten, den hertog van Calabrië van 't hof te zenden, en aan zyn leger een vryen doortocht te verlenen; en dus trok Karel de VIII op den laatsten December des jaars 1494 binnen Rome. Koning Ferdinand van Napels was kort te voren overleden, doch des zelfs zoon Alphonsus zette zich niet minder dan zyn vader gedaan hadt in staat om tegenweer te bieden; maar wanneer by de eerste intrede van Karel binnen de grenzen van Napels hem geheel Abruzzo, nevens andere landschappen, toevielen, stondt hy, om den haat zyner onderdanen, dien hy door zyne al te harde regering zich op den hals geladen hadt, te verzachten, ten behoeve van zynen zoon de kroon af, en begaf zich naar Sicilië. Doch na dat Karel de beide vestingen Montefortino en Monte S. Giovanni binnen weinig weken onder zyn geweldt bragt, en de inwoners als wederspannelingen handelde, joeg hy de stadt Napels zodanig een schrik aan, dat het leger van Ferdinand, het welk zich by S. Germano, niet verre van de rivier Garigliano, gezet hadt, des zelfs aankomst niet afwachtende de vlucht nam, waar op Capua door de trouwloosheit van den gouverneur Trivultius de poorten opende; welk voorbeeldt Napels nevens vele andere steden des ryks navolgden. Hierop hieldt Karel de VIII den 12 May in den jare 1495 zyne plegtige intrede binnen Napels; doch kort daarna besloot hy wederom naar Vrankryk te keren, wanneer hy zich nog niet vast gezet, en alle de steden, voornamentlyk de haven des ryks onder zich gebragt hadt. Hier toe wierdt hy genoodzaakt door het eedgespan, dat midlerwyl, voornamentlyk op het aanraden van Lodewyk, hertog van Milaan, tusschen den paus, Venetië, den keizer, Spanje en Milaan gesloten was, en die uiterlyk wel maar op de vryheit van Italië zag, maar inderdaadt om de Franschen uit Italië te verdryven. Ten einde nu de koning zyn persoon in veiligheit brengen zou, besloot hy met het grootste gedeelte van zyn leger op 't spoedigste, voor dat het leger der bondgenoten zamengevoegt was, naar Vrankryk te keren, latende Gilbert, graaf van Montpensier, een dapper maar min voorzichtig prins, met omtrent 3000 man als generaal lieutenant in 't koninkryk van Napels. Op zyne te rug reize hieldt hy zich te Siëna en Pisa zonder noodzaaklykheit op, en terwyl de bondgenoten den oorlog ondertusschen in Milaan werkelyk hadden begonnen, en Novara belegerden, zo zag de koning zich in het uiterste gevaar. Hy hadde zyn grof geschut met de grootste moeite wel door Zwitserlandt en over 't gebergte tot in 't Parmezaansche gebiedt by zyn leger gebragt, doch wierdt by het dorp Fornoua den 6 July des jaars 1495 door de geallieerden, zynde by de 20, of, naar 't verhaal van Cominæus, 35000 man sterk, aangetast. Doordien echter de Italiaansche soldaten ontydig op de bagage aanvielen, zo behaalde koning Karel de overwinning, en kwam zonder verder gevaar te Asti, en door 2000 Zwitsers versterkt zynde besloot hy Novara te ontzetten. Doch den 10 October wierdt een verdrag getroffen tusschen hem en den hertog van Milaan, uit kracht van het welke de koning hem Novara overgaf, mits deze in 't tegendeel beloofde het eedgespan tegen Vrankryk te verlaten, aan Karel een vryen doortocht door zyne landen toestondt, de opgenomene somme gelds hem kwyd scholdt, en aan den hertog van Orleans 50000 dukaten uitkeerde. Hier op vervolgde koning Karel zyne reize naar Vrankryk; doch ondertusschen was Ferdinand, door Spanje ondersteunt, uit Sicilië wederom naar Napels gekomen. En aangezien de inwoners een afkeer van de Franschen, zo om der zelver trotschen aardt, als uit yverzucht omtrent hunne wyven, hadden, zo verklaarde zich niet alleen Napels, maar nog vele andere steden voor Ferdinand, en de Venetianen namen ook eenige plaatsen weg. De Franschen verweerden zich echter zeer dapper, en behaalden al menigmaal in kleine ontmoetingen de overwinning. Ook hadt koning Karel besloten, een nieuw leger onder den hertog van Orleans naar Italië te zenden; gelyk hy reets eenige schepen werkelyk naar Napels gezonden hadt. Doch alzo de hertog van Orleans zo wegens de doodt van den jongen dauphin, als de zwakheit des konings zwarigheit maakte, verre uit het ryk te gaan, zo wierdt deze tocht gestaakt; de overgezonde schepen wierden ten dele verstrooit, ten dele door de vloot van koning Ferdinand van de wal gehouden. De graaf van Montpensier wierdt eindelyk ingesloten en genoodzaakt te kapituleren, belovende alle de bezettingen uit de vestingen te trekken. Doch de gouverneurs weigerden hem te gehoorzamen; en hy zelve stierf voor zyn vertrek. Doch eindelyk moesten de Franschen uit mangel aan geldt en andere behoeften, en doordien zy tot zeer weinige vermindert waren, ook kapituleren, en onder Aubigny wederom naar Vrankryk keren. Met Ferdinand den Katholyken, die ondertusschen ook in Vrankryk gevallen was, en zyne dochter aan Philips, zoon van Maximiliaan, uitgehuwt, en de laatst geslote vrede gevolgelyk veelzins geschonden hadt, maakte Karel in 't jaar 1497 een stilstandt, doch stierf niet lange daar na, den 7 April des jaars 1498, in het 14 jaar zyner regering, oud zynde 27 jaren. Hy hadt uiterlyk weinig aanzien; en alzo hy door zynen vader zo kwalyk was opgevoed, hadt hy weinig bekwaamheit om te regeren. Edoch indien het hem gebeurt was langer te leven, hy zou een lostelyk koning zyn geworden; want hy kort voor zyne doodt zyne misslagen, voornamentlyk op zyne reize naar Napels begaan, erkende, en zich geheel en al tot het waarnemen der staatszaken overgaf. Zyne zachtmoedigheit wordt onder anderen zeer geprezen, en Cominæus getuigt, dat hem nooit een haastig woordt ontvallen is. In 't tegendeel was hy zeer onkuisch, waar omtrent hy vele buitensporigheden beging, en ondertusschen de zaken van Staat verwaarloosde. By zyne gemalinne, Anna van Bretagne, teelde hy drie zonen, die alle zeer jong gestorven zyn, nevens eene dochter Anna, die ook in hare kindsche jaren overleedt. Hem volgde derhalven de hertog van Orleans, onder den naam van Lodewyk den XII, op. *Cominæus. Gaguin. Saligny hist. de Charl.* VIII. *La Vigne Journal du voyage de Napl. du Roy Charl.* VIII. *Belleforest. Jovius. Guicciard. Mezeray hist. de France T.* II. *pag.* 759. *Daniel Histoire de France T.* II. *col.* 1460.

KAREL de IX, koning van Vrankryk, was de zoon van Henrik den II en van Catharina van Medicis. Hy wierdt geboren in 't jaar 1550 den 27 Juny, en wierdt naar den naam van zyn peet, den koning van Bohemen, en naderhandt keizer, ook Maximiliaan genaamt. Hy was de opvolger van zyn broeder François den II, die zonder kinderen na te laten overleden was, en wierdt in 't jaar 1561 te Rheims gezalft. Doch aangezien hy om zyne jonkheit niet in staat was om de regering zelve waar te nemen, maakte zich de koningin moeder meester daar van, en Antony, koning van Navarre, wierdt tot 's konings luitenant in geheel Vrankryk en generalissimus over de gezamentlyke krygsmacht verklaart. Aanstonts vergaderden de standen, die reets by het leven van den voorgaanden koning beschreven, en ten dele aangekomen waren. Doch de opening der vergadering wierdt op eenige maanden verschoven, wanneer ze eindelyk eerst te Pontoise, naderhandt te S. Germain wierdt gehouden, zonder iets anders te beramen, dan dat ze eene geldsomme voor den koning toestonden. Kort daarna wierdt het vermaarde gesprek tusschen de Roomschen en Hervormden nopens de Religie te Poissi gehouden, doch zo, dat beide partyën zonder eenig verdrag weder van elkander gingen, niettegenstaande de kardinaal van Lotharingen zulks ten uiterste behertigde. Naderhandt zag men het koninkryk van Vrankryk in gedurige beroerten, zo we-

wegens de heimelyke aanslagen der koninginne moeder, die het dan met de Hugenotten hieldt, dan wederom zich tegen de zelve verklaarde. Hier by kwamen de praktyken der Spaanschen, die in troebel water zochten te visschen, ziende de prinssen van den bloede tegen de zo genaamde Guizische party aangekant. Daar by wierdt het ryk door de Religionsverschillen nog meer verdeelt. In January des jaars 1562 zag men wel een koninklyk edict ten voordeele der Gereformeerden uitkomen, waar by hen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst wierdt toegestaan, die in July des voorgaanden jaars zeer benoert was. Doch aangezien de Roomsche party op allerlei wyze de uitvoering van dit edict poogde te beletten, en de koning van Navarre zich by de Guizen hadt gevoegt, en daar door de koninginne moeder genoodzaakt, zich met den prinsse van Condé te vereenigen, zo schiktte zich alles tot eene algemene scheuring. Hier by kwam, dat de manschap des hertogs van Guize in zyne tegenwoordigheit te Vassi, een stedeke in Bassigni, in een oproer vele Hugenotten onder het waarnemen van hunnen Godsdienst dood sloegen, en de Guizische party den koning, dien zyne moeder aan den prins van Condé meende over te leveren, van Fontainebleau naar Parys voerde, en zich nevens de stadt ook van den persoon des konings en van de regering verzekerde. Dit gaf den prins aanleiding den oorlog opentlyk te verklaren, en de Gereformeerden, die reets sedert een geruimen tydt zich tot den oorlog geschikt hadden, op te ontbieden. In den beginne bemachtigden ze verscheide steden, inzonderheit Orleans, Rouaan en Lion. Eindelyk kwam het in 't jaar 1562 by Dreux tot een hoofdtreffen tusschen beide de legers, waar in de Hugenotten geslagen wierden, hoewel aan de zyde der Roomschen meer sneuvelden; onder anderen ook de maarschalk van S. André: de prins van Condé wierdt door het koninklyke leger, en de konnestabel door de Hugenotten gevangen. Maar na dat in den beginne van 't jaar 1563 de hertog van Guize in de belegering van Orleans doodgeschoten was, maakte de koninginne moeder met de Hugenotten vrede, en stelde den prins van Condé in vryheit. Dus erlangden de Hervormden wederom een grote vryheit van Religie. In den voornoemden oorlog was de party der Guizen door de Spaansche ondersteunt, en hadde met de kroon van Spanje een afzonderlyk tractaat aangaande het overlaten van eenige manschap gesloten; invoegen de Spaanschen by gelegenheit der Fransche binnenlandsche onlusten meer en meer in Vrankryk nestelden. In 't tegendeel hadden de Hugenotten behalven de Duitsche troepen ook eenige Engelsche tot hunne hulpe ontboden. Deze hadden Havre de Grace in, waar uit zy echter na het sluiten van de vrede naderhandt wederom gedreven zyn. Waar op in den jare 1564 te Troyes eene vrede tusschen beide die kronen volgde. Niet lang daar na verklaarde zich de koning, hoewel nog maar 13 jaren oud, in 't parlement te Rouaan zelve als meerderjarig, en bekwaam tot de regering, zynde hier toe door zyne moeder aangezet, die op deze wyze hoopte zich gemakkelyk van de regering te ontdoen, en minder te verantwoorden te hebben. In 't jaar 1564 reisde de koning met zyne moeder, die daar door vele gevaarlyke aanslagen hoopte te verydelen, door het gansche koninkryk; op welke reize in 't jaar 1565 te Bajonne een mondgesprek met de koninginne van Spanje, des konings zuster, gehouden wierdt; alwaar men meent, dat de toeleg gesmeed is, die naderhandt aan de zyde van Spanje door de hervorming in de Nederlanden, en aan de Fransche zyde door het bloedbadt van Parys uitgeborsten is. In 't jaar 1568 stelde de koning eene zo genaamde *assemblée des notables*, of vergadering der groten, te Moulins aan, alwaar het vermaarde edict van Moulins opgestelt wierdt, het welk wegens de verbetering der Justitie als nog in Vrankryk geprezen wordt. Ook verzoende de koning, zo veel als in hem was, de Guizen met de familie van den admiraal Coligni, hoewel deze verzoening naderhandt van weinig vrucht geweest is. Want niet lange daar na begon men elkander wederom te wantrouwen. De Hugenotten bezwaarden zich, dat 'er in vele stukken tegen het pacifications-edict gehandelt, en zy heimelyk belaagt wierden. De koning wurf 6000 Zwitsers, onder voorwendzel, dat hy Spanje niet trouwde. Den prins van Condé wierdt buiten de verwachting der bediening van konnestabel uitgesloten; en dus trok men in 't jaar 1567 wederom te velde. De voornaamste oorzaak van den nieuwen oorlog was, dat zich de prins met eenige ruitery omtrent Meaux liet zien, het welk gezegt wierdt te geschieden, om zich van den persoon des konings te verzekeren, die juist ter zelver tydt voorgenomen hadt het feest van S. Michiel binnen die stadt te vieren; maar zich daar op nevens zyn geheel gevolg onder eene Zwitsersche lyfwacht naar Parys begaf. Waar door hy een onverzoenlyken haat tegen de Hugenotten opvatte. De prins hieldt Parys eerst ingesloten, doch hy wierdt by S. Denys geslagen, hoewel aan 's konings zyde de konnestabel sneuvelde. Echter waren de Hugenotten nog in staat om den koning het hoofdt te bieden, des te meer, alzo ze door Duitsche hulpbenden versterkt waren. Zy belegerden derhalven in 't jaar 1468 Chartres, waar door die van Parys bevreest wierden. Hier by kwam, dat het Fransche hof de vremde manschap gaarne buiten 't ryk gezien hadt, en poogde de Hugenotten in slaap te wiegen, om ze naderhandt onvoorziens uit te roeien, die van hunne zyde den oorlog ook reets moede waren, niettegenstaande zy voor het gevaar der aanstaande vrede gewaarschouwt wierden. Invoegen in 't jaar 1568 in Maart zonder veel tegenstandt de vrede in 't leger voor Chartres gesloten wierdt, en het voornoemde edict nopens de vryheit van religie ganschelyk bekrachtigt. Maar deze vrede duurde niet lange. Want aangezien gene dezer twee partyen de voorwaarden naar behoren vervulden, terwyl eenige steden der Hugenotten, voornamentlyk Rochelle, weigerden bezetting in te nemen, en de Roomschen den Hugenotten vele reden tot achterdocht gaven, en heimelyke bevelen lieten uitgaan om zich van der zelver hoofden te verzekeren, waar door de prins en admiraal genoodzaakt wierden zich met de vlucht naar Rochelle te begeven, zo begon de derde oorlog der Hugenotten in September des zelven jaars, en de Hervormden bemachtigden aanstonts geheel Poitou en Xaintonge, wordende door de koninginne van Engelandt met geldt ondersteunt; gelyk als door de inwoners van Rochelle met hunne scheepsmacht. In den jare 1569 verloren zy den slag by Jarnak, alwaar de prins van Condé sneuvelde; in wiens plaats de prins van Navarre en de jonge prins van Condé de hoofden van het bondgenootschap wierden, terwyl ondertusschen de koning zich binnen Metz onthieldt, om den Duitschen hulpbenden den doortocht af te snyden, die echter zich een weg baanden. In October des jaars 1569 verloren de Hugenotten nog een hoofdtreffen by Moncontour, waar op zich de koning zelve in 't leger, dat S. Jean d'Angelie belegerde, begaf, welke plaats wel eindelyk verovert wierdt, echter hadden de Hugenotten midlerwyl tydt gewonnen om zich wederom te versterken, en het koninklyk leger was gedurende de belegering groten deels versmolten. Daar geschiedde derhalven niets hoofdzakelyks, tot eindelyk, wanneer beide partyen den oorlog moede waren, en het hof maar bedacht was, hoe de Hervormden heimelyk en onvoorziens konden onderdrukt worden, in Augusty van den jare 1570 wederom eene vrede tot voordeel van de zelve getroffen wierdt, niet tegenstaande Spanje en het Roomsche hof zulks op allerlei wyze poogden te beletten. In deze vrede wierden den Hugenotten vier steden, als Rochelle, Montauban, Cognak, en la Charité, tot hunne zekerheit toegestaan; en de koning noemde het zyne vrede, alzo hy schynen wilde nu zelve te willen regeren, en dat hy die vrede naar zyn welgevallen getroffen hadt. Hy trouwde in dit jaar van 1570 met Elizabeth van Oostenryk, dochter van keizer Maximiliaan den II, welk huwelyk reets 9 jaren op het tapyt geweest, maar telkens door Spanje gedwarsboomt was. Karel ontfing zyne bruidt zelve te Mezieres, alwaar het bylegger gehouden wierdt; waar op hy in 't jaar 1571 zyne openbare intrede binnen Parys deedt. Naderhandt maakte de koning den Hugenotten gedurig hope van genegenheit, en deedt al wat mogelyk was om het laatste pacifications-edict standt te doen grypen. Hy liet den Hugenotten in hunne bezwaarnissen recht wedervaren, betoonde zich omtrent den admiraal, wanneer die ten hove kwam, zeer genadig, noemende hem zynen vader; hy ondernam niets buiten des zelfs raadt, stondt hem zyn verzoek toe, en gaf hem hope, een oorlog met Spanje te zullen beginnen. Voorts vermaakte hy zich met allerhande tydkortingen; invoegen de Hugenotten des te minder argwaan schepten van een nakend gevaar. Hier by kwam, dat de koning niet duister zynen afkeer van zynen broeder, die een gezworen vyandt der Hervormden was, blyken liet, alzo deze in de binnenlandsche oorlogen de genegenheit der Roomsche geestelykheit hadt gewonnen, en de koninginne moeder meer werk van hem dan van den koning scheen te maken. Dit alles maakte de Hugenotten nog zekerder. Eindelyk vondt het hof een middel om by gelegenheit van het huwelyk tusschen des konings zuster en den koning van Navarre de voornaamste hoofden der Hugenotten naar Parys te ontbieden, en het treurspel aldaar te beginnen, dat onder den naam van de Parysche bruiloft vermaard is. Want midden onder de vermaaklykheden, by gelegenheit des voornoemden bylegers aangestelt, wierdt de admiraal op een moordadige wyze doorschoten, en twee dagen daarna, namentlyk den 24 Augusty, waar van daan ook de Franschen deze gruweldaadt *le Massacre de S. Barthelemi* noemen, begon het algemene bloedbadt binnen Parys, terwyl op een daar toe gegeven teken de soldaten en gewapende burgery in de huizen der Hugenotten, onder de aanvoering des hertogs van Guize en andere Roomsche heren, vielen, en alles door de scherpte des zwaards doodden, zonder die genen, die in de Louvre woonden, te verschonen. Deze wrede moordt duurde binnen Parys twee dagen, en in 't overige ryk twee maanden, invoegen het getal der gesneuvelde op 30000 doden begroot wierdt. De koning wilde in den beginne den Guizen de schuldt dezer gruweldaadt geven; doch wierdt van hen bewogen, om mede voor den autheur te boek te staan, onder voorwendsel, dat de admiraal nevens zyne party een groot verraadt tegen hem gesmeed hadt, weshalven hem ook zyn proces gemaakt wierdt. Zommigen beweren, dat dit bloedbadt niet lange te voren beraamt is geweest, maar eerst na dat de admiraal gekwetst was, en dat de koninginne daar van niets geweten heeft; maar dat de bewegingen der Hugenotten daar toe de eerste aanleiding hebben gegeven. Dit is zeker, dat de koning zelve kort voor het begin van dit treurspel zeer verdrietig en twyffelmoedig geweest is, maar dat hem zyne moeder zodanig heeft weten om te zetten, dat hy een bitteren haat tegen de Hugenotten betoonde, en uit zyn venster op die genen schoot, die hy over de Seine zag vluchten, en de moordenaars zelve aanmoedigde. Wanneer hy ter plaatse kwam, alwaar het dode lyk des admiraals opgehangen was, en zag, dat zommigen de neuze toehielden, om den stank niet te rieken, bestrafte hy ze met deze woorden: *Een dood vyandt riekt altydt wel.* Hoewel nu niet lange daarna een nieuw pacifications-edict ten behoeve der Hugenotten in 't licht kwam; zo betrouwden echter deze het zelve niet, maar verwekten in Languedok en de omleggende landen een opstandt, waar uit de vierde oorlog ontstondt, waar in ech-

echter de Hugenotten geen bystandt van eenige buitenlandsche Protestanten ontfingen, aangezien de koning zulks overal verhoed, en met Engelandt de vrede gesloten hadt. Het voornaamste, dat in dezen oorlog geschiedde, was de belegering van Rochelle, die door den hertog van Anjou zeven maanden lang te vergeefsch ondernomen wierdt, na verloop van welke het hof blyde was, dat door de verheffing des hertogs tot de Poolsche kroon zich gelegenheit openbaarde, om met een goeden glimp de belegering op te breken en vrede te maken, des te meer, alzo zich eene nieuwe partyschap in 't koninkryk openbaarde, die zonder opzicht op den Godsdienst maar verbetering in de regering beoogde. De vrede wierdt derhalven in Juny des jaars 1573 gesloten, en den steden Rochelle, Montauban en Nismes de vrye oeffening van Godsdienst toegestaan. Ter zelver tydt wierdt de koning hoe lang zo meer jaloers omtrent zynen broeder, den koning van Polen, en verhaastte des zelfs vertrek, verselde hem ook tot Vitri, alwaar hy van eene ziekte bevangen wierdt, van welke hy nooit wederom genezen is. Daarenboven hielden de binnenlandsche onlusten des ryks niet op. Want een groot getal der Hugenotten waren met de vrede van Rochelle niet te vrede; andere klaagden, dat men trouwloos met hen handelde; de zo genaamde party *des politiques*, die op de koninginne moeder misnoegt was, voegde zich by de Hugenotten en des konings broeders. En wanneer den hertog van Alençon en den koning van Navarre het hof ontzegt wierdt, wilde zich gene voor der zelver hoofdt opwerpen. Dus begon de vyfde oorlog der Hugenotten; en in 't midden van deze verwarring stierf de koning te Bois de Vincennes den 30 May in den jare 1574 in de uiterste onruste, die hem zyne ziekte veroorzaakt hadt. Hy was gansch uitgeteert, en hadt de laatste weken zynes levens met hevige bewegingen en convulsien doorgebragt, terwyl hem dikwils het bloedt uit alle zyne zweetgaten barste. Behalven de voornoemde staats- en Religie-geschillen is 'er byna niets merkwaardigs onder des zelfs regering voorgevallen, dan alleen, dat hy met den paus nopens het concilie van Trente ook in geschil raakte, door de al te grote vrymoedigheit der Fransche afgezanten en bisschoppen op het zelve; waarom het ook naderhandt in Vrankryk niet gepubliceert is. Ook ondernamen de Franschen in het begin der regering van dezen koning iets op het eilandt Corsica, doch zulks was van geen gevolg. Zie BASTELICA (Sanpietro). Voorts zyn ze in 't jaar 1562 en 1564 op Florida geland, en hebben aldaar eenige schanssen aangelegt, doch zyn door de Spaanschen wederom verjaagt. Voorts is noch aanmerkelyk, dat Karel gewilt heeft, dat het jaar in Vrankryk, het welk gemeenlyk met het kersfeest begon, voortaan met de maandt January beginnen zou; waar van een aanvang gemaakt is in 't jaar 1565. Hy verklaarde op zyn sterfbedde zyne moeder tot regentinne, tot de wederkomste zynes broeders, des konings van Polen, die hem opvolgde, aangezien hy zonder kinderen na te laten stierf. Want zyne eenige dochter, geteelt by zyne gemalinne, was in hare kindsche jaren gestorven. Voorts liet hy nog een natuurlyken zoon na, genaamt Karel, hertog van Angoulême, dien hem Maria Touchet, eene apothekers dochter van Orleans, gebaart hadt. Voorts was deze koning zeer hevig in zyne gemoedsdriften, en kon zich in gene zaken matigen. Hy was zeer onrustig, en buitensporig in zyne ligchaams oeffeningen; invoegen hy zich dikwils door de jagt vermoeide. Voor 't overige was hy goedaardig, dapper, verstandig, en weldadig. Doch hy hadt de beste opvoeding niet gehad, en men verzekert, dat de koninginne hem gedurig wilde en woeste menschen toegevoegt heeft, die hem door het doden van allerlei dieren bloedgierig hebben gemaakt, gewennende hem voorts tot veinzen, en te geloven, dat men oproerige onderdanen nooit vergiffenis verlenen moest. Daarenboven was hy gewent tot vloeken en Godslasterlyke woorden, en men boezemde hem gedurig in, dat hy met zyn volk niet vertrouwlyk behoorde om te gaan. De aanhoudende burgerlyke onlusten vermeerderden zyne natuurlyke driften; in 't byzonder zag men hem na 't voornoemde bloedbadt zo norsch en zwaarmoedig, dat men dikwils twyffelde, of hy wel by zyne zinnen was. Ook zag hy allerhande nare verschyningen, waar toe mogelyk zyne sterke inbeeldings kracht veel geholpen heeft. Dus zeide hy, dat hy op zekeren tydt op de jagt zynde een spookzel in de gedaante eener vlamme gezien, en het zelve met zyn uitgetogen zwaardt vervolgt hadt, tot dat het verdween. Wanneer hy zich tusschen beide tot stilte begaf, dan beminde hy de zang- en dicht-kunst, en maakte zomwylen zelve Fransche vaarzen. Men is van gedachten, dat wanneer hy langer geleeft hadde, men een grote verandering aan 't hof zou gezien hebben, aangezien hy de huizen Montmorenci en Guize buiten bewindt van zaken wilde stellen, en de regering zelve aanvaarden. Ten minste is het eens in til geweest de gansche familie des hertogs van Guise uit te roeien, by gelegenheit dat deze zich aan iemandt van zyne lyfwacht hadt te buiten gegaan. Velen hebben gemeent, dat koning Karel door vergift is omgebragt, tot welk vermoeden de koninginne moeder by het vertrek van haren anderen zoon naar Polen zich een onvoorzichtig woordt latende ontvallen gezegt wordt aanleiding gegeven te hebben. Hoewel by de opening des lyks gene blyken van eenig vergift ontdekt zyn. In 't tegendeel hebben de geneesheeren de al te sterke bewegingen en oeffeningen de oorzaak des doods genoemt. Hier by kwam de slapeloosheit en verhetting des bloeds; waar uit ook zyne wilde en melankolyke gemoeds gestalte gezegt wordt gesproten te zyn. In 't byzonder meent men, dat hem het veelvuldig blazen op het jagthooren schadelyk geweest is. *Mezeray Davila. Guerre civili di Francia L.* II. VI. *Thuan. L. XXVIII. enz. P. Daniël. Brantome Memoires de capit. François T. IV.*

Fransche prinssen.

KAREL. Zie na de koningen en prinssen van Napels.

Koningen van Navarre.

KAREL de I. Zie KAREL de IV, koning van Vrankryk.

KAREL de II, bygenaamt de *Boze*, koning van Navarre en graaf van Evreux, was een zoon van Philips, grave van Evreux, naderhandt, koning van Navarre en van Johanna, dochter van koning Lodewyk den X van Vrankryk. Hy wierdt in 't jaar 1349, na de doodt van zyn vader, te Pampelona gekroont, en kwam vier jaren daar na in Vrankryk, en was in den beginne onder koning Philips den VI by het gansche hof aangenaam. Maar na des zelfs doodt, poogde hy het traktaat, uit krachte van het welke zyne moeder onder die voorwaarden Navarre ontfangen hadt, dat ze Angoulême in plaats van Champagne aannemen moest, (zie Johanna, koningin van Navarre, en Philips den VI, koning van Vrankryk) omverre te stoten, en eischte voor Angoulême, dat door de Engelschen verwoest was, een ander landt; gelyk hem koning Johannes de II ook werklyk de steden Mante en Meulan in Normandië daar voor gaf om hem tot vriendt te houden. Maar aangezien koning Johannes Angoulême aan zynen gunsteling, Karel de la Cerda, konnestabel van Vrankryk, geslagen vyandt van Karel, overgaf, verdroot zulks dezen dermaten, dat hy den voornoemden de la Cerda in 't jaar 1353 op het slot Aigle in Normandië liet doorsteken. De koning Johannes vergaf hem dit feit wel; doch gemerkt hy nog niet rustte, maar den Dauphin Karel tegen zynen vader ophitste, en zich met Engelandt in een verbondt tegen Vrankryk inliet, nam hem koning Johannes onvoorziens op een gastmaal van den Dauphin gevangen. Maar na dat koning Johannes niet lange daar na van de Engelschen in een slag gevangen en naar Engelandt overgevoert wierdt, waar uit dan in Vrankryk vele onlusten ontstonden, en Parys opentlyk rebelleerde, (zie Johannes den II, koning van Vrankryk) wierdt hy door zynen aanhang bevryd, en begon uit hoofde van zyne moeder pretensie op de kroon van Vrankryk te maken. En het scheelde weinig, of hy zou binnen Parys als koning zyn uitgeroepen, ten ware een getrouw burger zulks hadt belet. Midlerwyl verwoestte hy het landt in dier voegen, dat het losgeldt voor koning Johannes naauwlyks kon opgebragt worden. Wanneer eindelyk in 't jaar 1360 de vrede gesloten wierdt, zo wierdt hy mede daar in begrepen; maar als kort voor de doodt van Johannes den II de laatste hertog van Burgundië stierf, maakte hy pretensie op des zelfs landen, en wanneer Johannes dit hertogdom zynen jongsten zoon Philips den Koenen gaf, verwekte hy een nieuwen oorlog. Doch na dat hy in 't jaar 1364 den strydt by Cocherel hadt verloren, en de koning van Vrankryk, Karel de V, met Arragon een verbondt maakte, wierdt hy genoodzaakt in 't jaar 1365 te Vernon vrede te maken, en van Champagne, Brie en Burgundië te renuncieren, ook Mante en Meulan tegen Montpellier te verwisselen, en met de plaatsen in Normandië en zyne vaderlyke erfenis Evreux te vrede te zyn, ook Longueville te verlaten. Maar wanneer in 't jaar 1370 een nieuwe oorlog tusschen Vrankryk en Engelandt ontstondt, maakte hy niet alleen met den laatsten een verbondt, maar zocht ook den koning van Vrankryk door gift om 't leven te brengen. Doch dit wierdt ontdekt; waar op de koning van Vrankryk Karel de V Evreux, mitsgaders de overige plaatsen in Normandië, en de koning van Castilië byna alles in Navarre wegnam. In het jaar 1386 wierdt eene nieuwe zamenzwering tegen Karel den VI, koning van Vrankryk, ontdekt, die hem derhalven door eene sententie, opgestelt in eene opentlyke vergadering der pairs van 't ryk, beschimpte. Omtrent Gasto Phœbus, grave van Foix, wordt hy van een gelyken toeleg beschuldigt; men voegt 'er by, dat hy zulks door den eigen zoon des graven gedaan hadt, dien hy hadt wys gemaakt, dat het een minnedrank was. Eindelyk stierf deze boze koning te Pampelone in 't jaar 1387. Zyne doodt wordt verscheidentlyk verhaalt. Zommigen verhalen, dat wanneer hy zich in een kleedt, dat door brandewyn en zwavel gehaalt was, hadt laten naaien, en de draadt by geval niet met een schaar afgeknipt, maar met een kaars afgebrand was, het kleedt vuur gevat hadt, en hy dus levendig verbrand is. De oorzaak van deze stoving des ligchaams wordt gezegt geweest te zyn, om daar door zyne verspilde krachten te herzamelen; anderen zeggen, om de schurfdigheit van zyn huidt te genezen. Anderen getuigen, dat hy in zyn bedt is verbrand, by gelegenheit van een al te hete vlesch. Doch het schynt, dat het een en het ander verzonnen is door 't gemene volk, by het welke hy gehaat was: want in den brief, door den bisschop van Acqs, eerste minister des konings, aan de koninginne weduwe van Vrankryk geschreven, wordt duidelyk gemeld, dat hy aan een natuurlyke ziekte, hoewel onder vele smerten, en zeer boetvaardig gestorven was. Hy liet by zyne gemalin Johanna, dochter van Johannes den II, koning van Vrankryk, *Karel* den II na, die zyn opvolger in de regering was. *Froissard L.* III. *Juven. des Ursins vie de Car.* VI. *Aemil. L.* II. *Belleforet L.* VII. *Mariana L.* VIII. *Garibay. Daniel hist. de France T.* II. *col.* 542. *seqq.* 571. 581. 604. 631. 640. 666. 676. *enz.*

KAREL de III, bygenaamt de *Edele*, en *Twede Salomon*, wierdt in 't jaar 1361 te Nantes geboren, volgde in 't jaar 1386 zynen bovengenoemden vader, en wierdt te Pampelona gekroont; en regeerde zyne onderdanen met zo grote gerechtigheit en Godvrucht, dat hy den voornoemden tytel verdiende. In 't jaar

1404 maakte hy met Karel den VI, koning van Vrankryk, vrede, die hem ten gevalle Nemours tot een hertogdom maakte. Hy bouwde de beide kasteelen Taffala en Olite, en stierf op het laatste in 't jaar 1425, na dat hy 39 jaren, 9 maanden en 7 dagen geregeert hadt. Zyne gemalin was Eleonora, dochter van koning Henrik den II van Castilie, by welke hy nevens verscheide dochteren ook twee zonen, *Karel* en *Lodewyk*, geteelt heeft, die beide in hunne jeugdt gestorven zyn. *Monstrelet. Surita. Oihenart. Mariana Lib.* XVIII. XIX. XX. *enz.*

KONINGEN VAN ENGELANDT.

KAREL de I, koning van Groot-Britannie, was een zoon van Jacobus den I en van Anna van Denemarken. Hy wierdt den 19 November des jaars 1600 in Schotlandt geboren, en dewyl zyn vader tot de kroon van Engelandt verheven was, zo wierdt hy in den jare 1615, na zynes ouderen broeders doodt, tot prins van Walles verklaart; wanneer hy te voren tot den geestelyken staat, en in 't byzonder tot aartsbisschop van Jork geschikt was; gelyk hy ook tot dien einde in de daar toe nodige wetenschappen onderwezen was, waar in hy zich ook naderhandt verder oeffende. Zyn vader liet zich door de Spanjaarden overreden, dat ze besloten hadden, aan dezen zynen zoon eene infante ten huwelyk te geven: weshalven hy hem na vele onderhandelingen, en gelovende, dat het oprechtelyk gemeent was, in het begin van 't jaar 1623 met den hertog van Bukkingham en maar eenen dienaar heimelyk en onder een vremd gewaadt over Vrankryk naar Spanje zondt. Aldaar aankomende wierdt hy zeer wel ontfangen; daar by kwam de toestemming van 't hof van Rome. En alzo Engelandt veel tot voordeel der Roomsche religie ingewilligt hadt, scheen het huwelyk zo goed als gesloten. Edoch de prins bemerkte eindelyk, dat men in Spanje niet ter goeder trouwe met hem handelde, alwaar men allerlei ydele uitvluchten zocht, en hem niet wierde toegestaan de infante, die nochtans zyne bruidt genaamt wierd, anders dan opentlyk te spreken. Daar by kwam, dat de herstelling van zyn zwager, den keurvorst van de Palts, waar op men in Engelandt meest by dit huwelyk gezien hadt, gedurig uitgestelt wierdt. Weshalven hy in de maandt September des zelven jaars wederom naar huis keerde, bezwerende wel in schyn het huwelyks-contrakt, en latende den gezant van Engelandt volmacht om het te voltrekken, doch met heimelyk bevel van niets zonder nader order daar omtrent te doen. Sedert begon het Spaansche hof de zaak met meer ernst te behandelen, dan te voren. De infante, als bruidt, ontfing haren afzonderlyken hofstoet, en leerde de Engelsche taal; maar het hof van Engelandt deinsde te rug. In 't tegendeel wierdt de verbindtenis met de Fransche princes Henriëtta Maria aanstonts onder handen genomen, en in den jare 1624 gesloten, niettegenstaande Spanje zulks op alle mogelyke wyze zocht te beletten, en uit dien hoofde den prins van Walles, hoewel te vergeefsch, by zynen vader van verraadt poogde verdacht te maken. Kort na het sluiten van dit huwelyks-contrakt stierf koning Jacobus de I, en Karel beklom in den jare 1625 den troon van Engelandt. Hy liet in den beginne zyner regering het huwelyk voltrekken, en de jonge koningin in Engelandt overbrengen; hoewel zyne onderdanen ten aanzien der voordeelen, die den Roomschen daar by beloofd waren, zich daar over zeer misnoegt toonden. Dit stoorde in den beginne van zyne regering de vertrouwlykheit tusschen hem en zyne onderdanen, zonder dat de zelve ooit herstelt wierdt; te meer doordien hy zich door zyne gunstelingen liet regeren, die het wantrouwen tusschen hem en de natie meer en meer aankweekten. De eerste was de hertog van Bukkingham, dien hy van zynen vader geërft hadt. Deze bragt hem eerst in 't hoofdt, dat hy Spanje beoorlogen zou, gebruikende tot voorwendsel de zaken van de Palts. Edoch het parlement, door hem in den beginne zyner regering beroepen, maakte zwarigheit in het toestaan der onderstandgelden, ten ware de koning de vryheden, die hy den Roomschgezinden toegestaan hadt, wilde herroepen, en de kerk van Engelandt zo tegen papery als de nieuwigheden der Arminianen, die door William Laud verdedigt wierden, in zekerheit stellen. Het zelve parlement begon ook den voornoemden hertog van Bukkingham te vervolgen. Dit bewoog den koning het zelve te doen scheiden, en op zyne eigene brieven geldt tot den Spaanschen oorlog op te nemen. Doch zyne kostbare vloot zeilde wel naar Cadix, en nam een klein fort aan des zelfs haven in, maar moest verder onverrechter zake wederom naar huis keren. Het verbondt, met Vrankryk, Denemarken en Hollandt gemaakt, was ook van weinig vrucht; want Vrankryk zat stil, Denemarken wierdt niet genoeg ondersteunt, en Engelandt wist uit den Nederlandschen oorlog geen voordeel te trekken. In het volgende jaar 1626 wierdt wel wederom een parlement beroepen, doch het eindigde gelyk het voorgaande. Want alhoewel tot bevrediging der ingezetenen den Roomschen zaken palen gestelt wierden, en de koninginne hare meeste bedienden wederom naar Vrankryk te rug zondt, zo wilde echter het huis der gemeente, dat de hertog van Bukkingham zou rekenschap doen. De koning hier over gebelgt, ontbondt het parlement wederom in de maandt Juny, en gaf daarenboven een scherp manifest tegen het zelve uit. Doch dit wierdt van wegen het parlement beantwoordt. Midlerwyl hadt de koning, behalven de vyandlykheden tegen het huis van Oostenryk, op zich genomen, ten beste der Gereformeerden in Vrankryk een oorlog te beginnen. Doch aangezien hy de nodige penningen daar toe door belastingen buiten toestemming van 't parlement verzamelde, zo maakte hem zulks nog meer gehaat. Hy zondt ook werkelyk eene machtige vloot den inwoners van Rochelle te hulpe; doch deze moest met schande en verlies te rug keren. Het derde parlement wierdt in den jare 1628 vergadert, en stondt in den beginne den koning wel onderstandgelden toe, om Rochelle te ontzetten; doch klaagde te gelyk over de vermindering der vryheden des volks, en verwaarlozing der religie, en eischte derhalven wederom rekenschap van den hertog van Bukkingham; weshalven het de koning in den beginne uitstelde. En hoewel in dien tusschentydt de hertog doorgestoken wierdt, was nochtans het huis der gemeente nog niet te vrede, eenemaals, om dat het den Godsdienst niet veilig oordeelde te zyn, zo lange William Laud in de gunst des konings was, en tevens om dat het beweerde, dat de koning niet gerechtigt was, zekere belastingen zonder hunne toestemming in te schryven. Om die redenen deedt de koning het parlement in den jare 1629 wederom scheiden; wanneer de verbittering van beide zyden nog meer toenam; terwyl de koning, niet tegenstaande hy zyne onderdanen ten opzichte der religie nieuwe verzekeringen gaf, en de Roomschen harder handelde, echter niet naliet naar zyn eigen goeddunken belastingen op het volk te leggen, en William Laud, verdacht en gehaat wegens zyne Arminiaansche gevoelens, aan zyn hof te dulden. In het einde des jaars maakte de koning eene min roemryke vrede met Vrankryk, na dat ook de twede toerusting ter zee ten voordeele der ingezetenen van Rochelle den gewenschten uitslag gemist hadt. In het volgende jaar sloot hy de vrede met Spanje, niettegenstaande hy kort te voren met den koning van Zweden zich wegens de herstelling des Paltsgraven in een verbondt hadt ingelaten. Doch dit oogmerk wierdt ook niet bereikt, aangezien de koning de zaak niet naar behoren ter herte nam, ziende, dat hy geen onderstandt van 't parlement te verwachten hadt. Ook maakte de koning van Zweden, kennende de wispelturigheit en zwakheit van Karel, niet veel staat op des zelfs hulpe. Invoegen de 6000 man, die onder 't bevel van Hamilton in den jare 1631 Zweden toegezonden wierden, na verloop van een jaar, in welken tusschentydt zy meest gesmolten waren, te rug ontboden wierden. In den jare 1633 liet zich Karel in Schotlandt kronen; wanneer hy met de Presbyterianen overhoop raakte; dien hy den bisschoplyken Godsdienst opdringen wilde. In dier voegen bleef Groot-Britannie overal in onrust. De Engelschen konden de onbepaalde macht, die zich de koning aanmatigde, niet verduwen; en zo wel in Engelandt, als in Schotlandt was de nieuwe kerkregel, door William Laud opgestelt, die midlerwyl aartsbisschop van Kanterberg geworden was, voor de Presbyterianen onverdraaglyk. Ondertusschen wierden de buitenlandsche zaken verwaarloost, behalven dat in den jare 1636 wegens de visschery tegen de Hollanders eene vloot wierdt uitgerust, waar door deze bewogen wierden, een zeker jaargeldt te betalen. In 't tegendeel ging het omtrent de voornoemde religie-zaken zo verre, dat de Presbyteriaansche party een verbondt, *Convenant* genaamt, maakte, waar in ze gezegt worden door Vrankryk gesterkt te zyn, om dat koning Karel den toeleg der Franschen op Duinkerken verydelt hadt. Beide partyen kwamen in den jare 1639 te velde, en de koning was zelve by zyn leger. Voor al eer het echter tot vyandlykheden kwam, wierdt de vrede getroffen, waar door gene van beide iets scheen te verliezen. Doch Karel hadt maar gezocht tydt te winnen, en weigerde het besluit van 't Schotsche Nationaal Synode, ten voordeele der Presbyterianen gemaakt, niet te bekrachtigen, des te meer, alzo het zo genaamde Convenant onder hen vernieuwt was. Het Schotsche parlement schortte hy op, en liet de afgevaardigden uit Schotlandt, die beweerden, dat de koning op zyn eigen gezag zulks niet vermogt te doen, in den Tour zetten. Dewyl hy nu besloten hadt de Schotten wederom aan te grypen, door Laud en Strafford, stadhouder van Ierlandt, die reets toerusting daar toe gemaakt, en voor den koning eene grote somme gelds verzamelt hadt, daar toe opgehitst zynde, beriep hy in den jare 1640 een nieuw parlement van Engelandt. Maar dit verklaarde zich voor de Schotten, ontsloeg de gevangenen uit den Tour, en wilde in gene onderstandgelden bewilligen, voor al eer de bezwaarnissen nopens de religie en regering afgedaan waren. Invoegen het de koning aanstonts weder deedt scheiden; en beriep in 't tegendeel eene vergadering der Engelsche geestelykheit, die de religiezaken besliste, en eene belasting op de geestelyke goederen leide. Doch het een en het ander zagen de Engelschen als een krenking der rechten des volks aan. De koning zondt ook een nieuw leger tegen de Schotten, die des niettegenstaande in Engelandt drongen, en verscheide plaatsen wegnamen. Men meent, dat de koning slechte bevelhebberen hadt verkoren. En hoewel hy na den eersten ongelukkigen aanval zelve te velde trok, vertoefde hy echter zonder iets te ondernemen een gehele maandt te Jork, en luisterde eindelyk naar een verdrag, hem door de zegepralende Schotten aangeboden. Hy maakte derhalven, niettegenstaande het hem Strafford krachtig afriedt, een stilstandt voor twee maanden met de zelve, binnen welke de vrede volkomentlyk zou gesloten worden, en wel te Londen, alwaar hy op het aanraden der genen, die den aartsbisschop en Strafford ongenegen waren, in November des zelven jaars een nieuw parlement beriep. Edoch hier door wierden zyne zaken nog erger gemaakt. Het parlement vereenigde zich met de Schotten in 't stuk van den kerkregel en van de onbepaalde regering; weshalven Strafford en de aartsbisschop voor eerst aangeklaagt wierden. De eerste wierdt over hoog verraadt beschuldigt, en den 12 May des jaars 1641 onthalst; hoewel de koning zich zeer bemoeide om hem te redden, terwyl hy zelve in 't parlement verscheen, en voor des zelfs onschuldt sprak. Het lagerhuis liet ook een gerucht lopen, als of des konings leger een aanslag tegen het parlement voorhadt, ja zelve een verbondt tus-

ſchen de drie koninkryken, tot verdediging van Godsdienſt en wetten; en de koning ſtondt het Parlement toe, dat het niet anders dan door een akte van 't Parlement kon ontbonden worden. Het leger van Schotlandt wierdt met Engelſch geldt betaalt; maar de koninklyke krygsmacht in Schotlandt en Ierlandt afgedankt. Om deze onluſten een weinig te ontgaan ondernam de koning een reize naar Schotlandt, en maakte midlerwyl, op het verzoek van 't parlement, den grave van Eſſex ſtadhouder van Engelandt. Ondertuſſchen ſchafte het parlement, wiens meeſte leden wel naar huis gegaan waren, doch alvorens een committé aangeſtelt hadden, wiens beſluiten de kracht van parlements beſluiten zouden hebben, den kerkregel van Laud af, zette in 't tegendeel den ganſchen Godsdienſt op een Presbyteriaanſchen voet. In Schotlandt wierdt, onaangezien des konings tegenwoordigheit, het Convenant vernieuwt. Midlerwyl geſchiedde het gruwelyke bloedbadt in Ierlandt, wanneer de Roomſchgezinde inwoners van dit koninkryk, zich de Engelſche regering en Godsdienſt willende onttrekken, by de tweemaal honderd duizend Proteſtanten om 't leven bragten; doch zich van de ſtadt Dublin, doordien hun aanſlag te vroeg ontdekt was, niet konden meeſter maken. Het parlement van Engelandt gaf den paus en de koninginne de ſchuldt dezer beroerten, menende daarenboven, dat de koning daar toe zyne toeſtemming hadt gegeven. Weshalven het by des zelfs wederkomſte uit Schotlandt één harden eiſch tegen hem deedt, en de wervingen van manſchap, nodig tot demping van dit kwaadt, niet in den naam des konings, maar op het gezag van 't parlement, aanſtelde. Voorts wilde het de biſſchoplyke regering vernietigt, en de biſſchoppen zelve uit het hogerhuis uitgeſloten hebben. De koning in 't tegendeel verdedigde de biſſchoppen, en eiſchte vyf der yverigſte leden van 't lagerhuis. En wanneer hy tot dien einde met vyfhonderd ſoldaten in 't Parlement kwam, verbitterde hy de gemoederen nog meer. De burgery van Londen nam zich de zake aan, en alles ſcheen gereed tot een algemenen opſtandt. Des de koning den 10 January des jaars 1642 van daar naar Hamptoncourt week. Sedert matigde zich het parlement de oppermacht aan, en het lagerhuis behieldt de overhandt boven het hogerhuis, latende twaalf biſſchoppen gevangen zetten, en doende voorts alles naar zynen wil. De koningin over hoog verraadt beſchuldigt ontweek naar Hollandt. De koning zelve zich nergens veilig genoeg oordelende trok van de eene plaats naar de andere, en meende zich eindelyk van Hull te verzekeren, doch wierdt door den gouverneur, die parlements-gezind was, niet ingelaten. Dus zag men in 't midden van dit jaar beide partyen in de wapenen, na dat ze te voren een tydlang hunne eiſchen tegen elkander ſchriftelyk ingelevert hadden. In den jare 1643 voegden zich de Schotten by het parlement van Engelandt, zonden een leger tegen den koning, en namen in 't volgende jaar Jork weg, terwyl het leger van Karel in de Weſterſche delen van Engelandt en in Schotlandt gelukkig was. Des niettegenſtaande moeſt de koningin, die uit Hollandt te rug gekomen was, naar Vrankryk vluchten, wanneer het weinig ſcheelde, of zy zou door de vloot van 't parlement achterhaald geworden zyn. Midlerwyl wierden de zaken van Ierlandt verwaarlooſt, terwyl noch de koning, noch het parlement in ſtaat waren, om den Roomſchgezinden naar behoren te keer te gaan; hoewel het parlement naar geen vergelyk luiſteren wilde, wanneer de koning aan het zelve een ſtilſtandt aanboodt, en gezegt wierdt zich van des zelfs macht tegen de Schotten te bedienen; het welk echter zyne zaken nog meer verergerde. In den jare 1645 ontſloeg het parlement wel de twaalf gevangene biſſchoppen, doch de aartsbiſſchop Laud, die reets ſedert den jare 1641 in verzekering geweeſt was, wierdt onthalſt, zonder des konings bewilliging daar toe te verzoeken. Ook wierdt de van wegen beide partyen te Uxbridge begonnene onderhandeling vruchteloos afgebroken; ter oorzake van den buitenſporigen eiſch der gedeputeerden van 't parlement. In het zelve jaar verloor de koning een hoofdtreffen by Naesby, en in Schotlandt, het welk hem noodzaakte de vrede te verzoeken. Doch de party der Independenten, die in 't parlement de overhandt hadden, gaf hem een trotſch antwoordt, meeſt door Cromwel, gelyk men meent, daar toe aangezet. De zelve party was ook oorzaak, dat de Franſche bemiddeling verydelt wierdt. Hoewel men ook niet kan loochenen, dat de koning den raadt van Vrankryk, dat hy zich de onderdrukking der biſſchoppen zou laten welgevallen, hadt van de handt gewezen. In deze omſtandigheden van zaken begaf zich koning Karel in den jare 1646 by het Schotſche leger, in hope, het zelve tegen Engelandt op zyne zyde te zullen brengen. Doch hy ondervondt wel haaſt, dat hy in zyne gedachten bedrogen was, terwyl hem de Schotten onder ſchyn van alle bedenkelyke eerbiedigheit als een gevangen hielden, en hem in den jare 1647 in de handen van 't parlement van Engelandt overleverden. Hier wierdt hy te Holmby, zynde een zyner luſthuizen, gevangen gehouden, zonder dat eenige andere, dan Presbyteriaanſche predikanten, by hem gelaten wierden, noch hem vryheit gelaten, eenige koninklyke zaken te verrechten, behalven die genen, die met het koningsſeer behebt waren, te mogen aanraken. Wanneer nu het parlement oordeelde geen leger meer nodig te hebben, en derhalven het zelve wilde afdanken; wierdt het op het heimelyk aanraden van Cromwel bewogen, zich tegen wil en dank van het parlement ſtaande te houden, en in dienſt te blyven. Het verzekerde zich derhalven van den perſoon des konings, en voerde hem naar Newmarket, trok daar op naar Londen, en dwong het parlement te doen het geen de ſoldaten eiſchten. De koning ziende zich in de macht van 't leger beſloten, was radeloos, niet wetende, of hy de party van het leger, dan van het parlement en de Schotten verkiezen zou. Hy verkoos eindelyk de party van 't leger, doch tot zyn ongeluk, wegens de verſcheide tweeſpalten, die in het zelve gevonden wierden. Hy maakte zyn vergelyk met Cromwel, het welk de andere party, agitateurs genaamt, verdroot; invoegen zy beſloten, zich van den perſoon des konings te verzekeren. Dit gaf hem gelegenheit, om van Hamptoncourt naar het eilandt Wight te ontvlieden. Doch hier vondt hy een gouverneur, die in de belangen van 't parlement was, en aan het zelve van de aankomſt des konings kennis gaf. Hem wierdt wel geraden, zich in tyds van daar in veiligheit te begeven, doch hy verzuimde zulks, en hieldt zich in 't tegendeel met vergeefſche onderhandelingen van vrede op, tot dat hy zich van alle kanten zag ingeſloten, en het nu niet meer ontkomen kon. Onderwylen hadt Cromwel zyne party ook verlaten, die het zo verre bragt, dat den 3 January des jaars 1648 de koning in 't parlement verklaart wierdt verſteken te zyn van zyne ryken, ter oorzake, dat hy geweigert hadt de hem aangebodene billyke voorſlagen aan te nemen, het welk hem als een toeleg op dwingelandy geduid wierdt. Echter niettegenſtaande die genen, die zich voor des konings zake hier en daar opdeden, overal in tyds gedempt wierden, begon het parlement in het midden dezes jaars wederom aan de vrede te denken, en was reets met het gene de koning ingewilligt hadt te vrede. Doch Cromwel, door wien de Schotten, die den koning, met wien ze heimelyk verzoent waren, ten gevalle eenen inval in Engelandt gedaan hadden, waren geſlagen, verydelde door zyn leger dezen heilzamen toeleg; en het grootſte gedeelte van 't parlement, behalven die het met Cromwel hielden, wierdt verjaagt, en de koning door de ſoldaten wederom van 't eilandt Wight weggevoert en naar Londen gebragt. Dit geſchiedde in den beginne des jaars 1649, wanneer hem als een verrader, dwingelandt, moordenaar en vyandt zynes vaderlands zyn proces gemaakt wierdt. Het overige van 't parlement, en wel maar die van 't huis der gemeente, aangezien die van 't hogerhuis dezen handel ganſch niet billykten, ſtelde nevens het leger hier toe eene commiſſie aan, voor welke de koning den 20 January gebragt wierdt. Doch dewyl hy in de vier zittingen der commiſſie niet wilde antwoorden, noch de zelve voor zyne rechters erkennen, zo wierdt hy den 27 der zelve maandt ter doodt veroordeelt, en naderhandt niet meer verhoort. Hem wierdt ingevolge van dien op den 30 January opentlyk voor 's konings paleis Withehal het hoofdt door een gemaskerden beul met een byl afgeſlagen; na dat hy te voren met veel ſtandvaſtigheit zyne onſchuldt betuigt hadt, zeggende, dat hy in de gemeenſchap van de Engelſche kerke ſtierf. Zyn lyk wierdt in de koninklyke kapel te Windſor bygezet. Hy liet by zyne gemalinne vyf kinderen na, Karel en Jakob, die naderhandt beide koningen van Engelandt geweeſt zyn; Henrik, hertog van Gloceſter, die in den jare 1660 overleedt; Maria, gemalinne van Willem den II, prinſſe van Oranje; en Henriëtta Maria, gemalinne van Philips, hertog van Orleans. In zyne eerſte gevangeniſſe te Holmsby ſchreef hy aan zynen zoon Karel het bekende boek, genaamt Εἰκὼν Βασιλική. Hy was een deugtzaam, matig, en vriendelyk vorſt, doch die niet genoeg in ſtaat was om te regeren. Zyne gunſtelingen en de koninginne wiſten hem allerlei dingen, rakende het koninklyk gezag en den ſtaat, wys te maken, zonder dat hy de zelve en hare gevolgen behoorlyk inzag. Hy hadt een ontydigen yver en eigenzinnigheit. Wederom zag men hem toegevende, als 't geen pas gaf. Met een woordt, hy kon in twyffelachtige zaken ſelden het rechte doel treffen, en was doorgaans langzaam in zyne raadſlagen, ook wanneer een ſchielyk beſluit moeſt genomen worden. Invoegen de misnoegtheit tuſſchen hem en zyne onderdanen geenzins uit zyne kwaadaardigheit, maar uit zyne zwakheit voortſproot, en oorzaak was, dat zyne vyanden het werk verder dreven, dan zy het zelve in den beginne gemeent hadden. *De Larrey Geſchied. van Engel. IV Deel. Rusworth Collections à Complait Hiſtory of England. Clarendon Hiſt. des Guerres-civiles d'Anglet. The Annals of King James & Charles I. Theatrum Europ.* enz.

KAREL de II, koning van Groot-Britannië, zoon van Karel den I, wierdt den 29 May des jaars 1630 geboren. In den jare 1645 zondt hem zyn vader wegens de binnenlandſche beroerten naar Vrankryk. In den jare 1648 ondernam hy zynen vader met een vloot te ontzetten, en kwam voor Jarmouth; doch hy wierdt nergens aangenomen, terwyl ook een ſtorm den ſcheepsſtrydt tuſſchen hem en den zeevoogdt des parlements verydelde. Hy ontfing in Hollandt de tyding van zyns vaders onthalzing; wanneer hem de Staten, by gelegenheit hunner rouw-betuiging, den tytel van Majeſteit gaven; maar zulks ſchriftelyk weigerden te doen. Binnen Londen wierden te vergeefſch in zynen, als nu konings, naam plakkaten aangeſlagen. Zyne party in Ierlandt wierdt binnen den tydt van een jaar door Cromwel over hoop geworpen. Prins Robert moeſt zich met de koninklyke vloot, alzo hy te zwak was, in den beginne naar Portugal wenden; en wanneer hem de vloot des parlements vervolgde, wierdt hy genoodzaakt, ook van daar te wyken. De landmilitie en veſtingen waren ook niet in ſtaat om tegenſtandt te bieden. Men meent, dat de oorzaak hier van geweeſt zy het groot getal der Roomſchgezinden, die in de party des konings waren, en die by deze gelegenheit vele voordeelen op de Proteſtanten hoopten te zullen behalen; en dat de daar uit ontſtaande oneenigheden den nieuwen koning belet hebben zelve naar Ierlandt over te gaan. In Schotlandt waren de zaken niet voorſpoediger; want de Schotten waren over de onthalzing des konings niet wel te vrede, en uit dien hoofde aanſtonts genegen om Karel den II. voor hunnen koning te erkennen. Doch zy wilden het Convenant tot verzekering des Presbyteriaanſchen kerkſtaats en van hunne vry-

vryheit door hem bezworen hebben; waar over hunne afgevaardigden met hem op het eilandt Jersey een mondgesprek hielden. Echter maakte hy hier omtrent eenige zwarigheden, niettegenstaande en de prins van Oranje, en zyne moeder hem zulks aanrieden. Midlerwyl liet het parlement van Schotlandt den marquis van Huntley en den grave van Montros ter doodt brengen, die het beide met Karel den II hielden, en van welke de laatste hem ten gevalle een inval in Schotlandt gedaan hadt. Hy derhalven ziende, dat hy zulks niet ontgaan kon, onderschreef het voornoemde Convenant, en gaf zich aan de Schotten over; doch moest, wanneer hy in Schotlandt kwam, zich van zyne onderdanen zeer bepalen laten. Hy hadt ondertusschen een talryk leger op de been gebragt, waar door Cromwel, die in Schotlandt gevallen was, in den beginne wel eenigermaten benaauwt, maar dat nochtans in September des jaars 1650 by Dumbar geslagen wierdt; waar op deze de stadt en het kasteel van Edenburg innam, en den koning, die van zommigen gezegt wordt zelve by het treffen geweest te zyn, noodzaakte, zich naar de Noorder gedeelten van Schotlandt te begeven. Hier wierdt hy te Scone den 1 January in den jare 1651 gekroont, hebbende alvorens het Convenant op 't plegtigste bezworen. Hy verzamelde derhalven wederom een machtig leger, waar mede hy, terwyl zich Cromwel in 't Noorden van Schotlandt ophieldt, een inval in Engelandt deedt, hopende zich by gelegenheit der afwezendheit van Cromwel van dat ryk te verzekeren. Doch aanvankelyk voegden zich weinig Engelschen by hem; en niet lang daarna zat hem Cromwel op de hielen, met wien hy zich den 3 September des jaars 1651 in een veldslag inliet, maar dermaten wederom geslagen wierdt, dat hy voor de veiligheit van zyn persoon begon beducht te worden, die hy ook eindelyk vondt, na dat hy omtrent twee maanden zich in vele gevaarlyke gevallen in Engelandt hadt opgehouden, onder een vremdt gewaad en gedaante omdwalende, en menigmalen onder zyne vervolgeren verkerende, of in bosschen en wildernissen zich onthoudende, en in gezelschappen van menschen als een knecht dienende. Daar in echter was hy gelukkig, dat wanneer hem vele gemene lieden kenden, hy echter van niemandt verraden wierdt, niettegenstaande duizend ponden sterlings aan den aanbrenger belooft waren. In 't tegendeel was men hem op allerlei wyze behulpzaam ter bevorderinge zyner vlucht. Dus trof hy in 't laatste van October niet verre van Portsmouth een koolschip aan, wiens schipper zich door geldt bewegen liet, den koning nevens den Lord Wilmot in de kleine haven Fekamp, of te Dieppe in Normandië aan landt te zetten. Van daar begaven zy zich naar Rouaan, en wierden in een koninklyke koets naar Parys afgehaalt. Ter zelver tydt wierden de eilanden Jersey, Man, en Sorlinges, ook de Barbadische en Virginische, die het dus lang met koning Karel gehouden hadden, door de vloten van 't parlement onder 't juk gebragt; zo dat Karel van de gansche Engelsche heerschappy niets overhieldt, en alzo Cromwel zich in 't geheel meester gemaakt hadt, hy alle hope verloor van by des zelfs leven ooit den troon te beklimmen. Want deze verydelde verscheide ondernemingen des konings, voor al eer ze ter uitvoering gebragt wierden. Waar toe verscheide verraderlyke vrienden des konings grotelyks hielpen. In 't byzonder wierdt de geheimschryver Mannig van trouwloosheit verdacht gehouden. Dus wierdt Karel genoodzaakt, in den jare 1653 den keizer en het Ryk om onderstandgelden te verzoeken; die hem ook door zommige standen wierden ingewilligt, hoewel men by zyne herstelling weinig dankbaarheit bespeurt heeft. In den jare 1655 wierdt hy genoodzaakt Vrankryk geheel te verlaten, aangezien Cromwel op gene andere voorwaarden vrede met dat koninkryk begeerde te maken. In de Nederlanden, waar henen hy zich eerst begaf, kon hy ook geen verblyf vinden, en ging derhalven naar Duitschlandt, zich meest te Keulen ophoudende. De Spaanschen, zynde openbare vyanden van Cromwel, bewogen hem, zyn verblyf in Vlaanderen te willen nemen. In die tusschentydt hadt hy tot zyn onderhoudt 2000 Ryxdaalders ieder maandt, die hem 't Fransche hof overmaakte. Doch wanneer in den jare 1657 Vrankryk met Cromwel een verbondt gemaakt hadt, weigerde hy die voornoemde somme langer te ontfangen, en wierdt door Spanje onderhouden. By de Pireneesche vredehandeling kon hy niets voor zich bedingen, hoewel hy zelve ter plaatse der zamenkomste tegenwoordig was; want Mazarin, willende den Engelschen geen aanstoot geven, begeerde hem niet te spreken, en gaf den hertog van Ormond, des konings minister, maar generale verzekeringen. En hoewel Don Luis de Haro hem koninklyke eer bewees, kon hy echter niets voor hem verwerven; zo dat Karel onverrechter zake wederom naar Vlaanderen keerde. Men meent nochtans, dat deze beide staatsdienaren heimelyk met elkander gehandelt hebben om hem wederom op den troon te zetten, ingevalle hy den Roomschen Godsdienst wilde omhelzen, en dat de weigering des zelfs zyne herstelling heeft belet. Daar by kwam, dat de Spaanschen Duinkerken en Jamaica van Engelandt eischten, en de kardinaal Mazarin begeerde, dat Karel zyne moeie ten huwelyk nam. Om de onkosten der reize naar Vlaanderen goed te maken, nam hy 7000 pistolen tot een geschenk van den Spaanschen minister Don Luis de Haro aan. Ook zocht hy ten tyde der pauzen Innocentius den X en Alexander den VII onderstandt by het Roomsche hof, doch kon niets erlangen. Doch ter zelver tydt begunstigde hem het geluk in Engelandt. Want Richard Cromwel niet in staat zynde, om na het overlyden van zyn vader Olivier het ryk als Protector te bestieren, en onderwylen vele partyschappen ontstaande, veinsde de generaal Monk, die tot hier toe de regering van Schotlandt in handen gehad hadt, als of hy die genen wilde beschermen, die eene republyk poogden op te rechten. Dus de anderen hebbende ondergebragt, en ziende zich nu meester te water en te lande, onderdrukte hy ook het zo genaamde oude parlement, dat ten tyde van Karel den I hadt gezeten, en na de doodt van Cromwel wederom in zyn voorgaande gezag was hersteldt. Deze leden wierden genoodzaakt van zelf te scheiden, en te gedogen, dat er een nieuw parlement wierdt beroepen, van het welke Monk ten volle verzekert was, gelyk het dan ook den 8 May in den jare 1660 Karel den II als koning liet uitroepen. Deze hadt van dit alles door zynen geheimen staatsdienaar, dien hy by Monk hieldt, in tyds bericht ontfangen, en was eenige weken te voren van Brussel naar Breda gegaan, alzo hy liever uit het gebiedt der Nederlandsche staten, als uit dat van Spanje of Vrankryk, alwaar men mogelyk zware eisschen van hem hadt kunnen doen, wilde onder zeil gaan; gelyk in derdaadt de Spaansche stadhouder te Brussel hem zou hebben laten aanhouden, ten ware de koning hem verrast hadt. Na nadere ontfangene naricht begaf hy zich naar den Hage, en ontfing aldaar van de Staten Generaal en aanwezende vremde ministers koninklyke eerbewyzingen. Ter zelver tydt zag men de afgevaardigden des parlements hem opwachten, op wier verzoek hy met de daar toe overgezondene Engelsche vloot den 26 May van Scheveningen onder zeil ging, en den 28 in Engelandt aanlandde, en des anderen daags binnen Londen onder vele toejuichingen en vreugde-bewyzingen ontfangen wierdt. Hy liet aanstonts eene amnestie afkondigen voor die genen, die voortaan zich zouden gerust houden, waar van echter de rechters van zynen vader Karel den I en alle, die eenigzins aan des zelfs doodt deel hadden, uitgesloten waren, en van welke zommigen nog in dat zelve jaar aan 't leven gestraft zyn. In 't einde des jaars moest het parlement, dat voor des konings wederkomst verzamelt was geweest, na dat Karel alle des zelfs akten bekrachtigt hadt, tonende een zonderlingen yver voor de handhaving der wetten en kerke van Engelandt, scheiden; wanneer in May des jaars 1661 een nieuw parlement beroepen wierdt. Dit bekrachtigde volkomelyk de koninklyke macht, het Convenant wierdt vernietigt, de bisschoplyke regering hersteldt, des konings oppergezag in 't kerkelyke en wereldlyke erkent, met een volle vryheit om volk te werven, zonder toestemming van 't parlement, enz. Op de zelve wyze ging in Schotlandt en Ierlandt alles naar wensch; de Roomschgezinden en andere Nonconformisten wierden overal onderdrukt, men stondt den koning onderstandgelden toe; voornamentlyk nam het Schotsche parlement eene resolutie, den koning eene onbepaalde macht toe te staan, parlementen te beroepen en te doen scheiden, gene akte zonder zyne bewilliging kracht te doen hebben, en voorts aan den koning eene volkomene vryheit omtrent zaken van vrede en oorlog toe te staan. Doch dit alles duurde niet lang, of de koning gaf zynen onderdanen allerlei redenen van wantrouwen, latende zich en door 't hof van Vrankryk, en door zyne moeder zodanig innemen, dat hy zyne eigene grootheit en aanzien vergat, en in overdaadt en weelde, door Fransch geldt ondersteunt, levende, de belangen der krone verwaarloosde. Dit veroorzaakte een misnoegen der beide huizen des parlements, en eene verachting by buitenlandsche hoven. Hier van daan was het, dat hy in den jare 1661 zyne zuster aan den hertog van Orleans ten huwelyk gaf, en zelve in den jare 1662 de infante van Portugal trouwde, voorts de gewigtige haven van Duinkerken aan Vrankryk afstondt, welke kroon tot uitzet der twee voornoemde princessen vyf millioenen livres opschietende die vesting daar voor bedongen hadt, terwyl vast de hoven van Portugal gebrek aan gerede penningen hadden. Karel ontfing wel met zyne bruidt de vesting Tanger, gelegen op de Afrikaanse kust, doch daar mede kon de schade van Duinkerken niet vergoed worden. Hy stondt de Portugezen tegen Spanje by, en maakte met de Algerynen een verbondt, doch dat niet lang duurde. In Engelandt hieldt men hem verdacht, als of hy door zyn huwelyk en verstandhouding met Vrankryk zich hadt laten bewegen, tegen de akte van eenigheit der Protestanten, den Roomschgezinden eene opene deure te geven: waarom hy de vryheit, in den jare 1663 den Nonconformisten verleent, herriep, en ontfing uit dien hoofde eene aanzienlyke somme van 't parlement. In den jare 1665 begon hy den oorlog met Hollandt, onder voorwendsel van geledene schade in den handel op Guinea en Oost-Indië. Men meent, dat Vrankryk deze twee zeemachten tegen elkander ophitste, ten einde zy zich zelve zouden verzwakken. Want die kroon betoonde in de kort daarna volgende bemiddeling weinig ernst, en wanneer ze de party der Hollanderen in den jare 1666 hadt aangenomen, weigerde ze echter hare vloot tot der zelver dienst te laten uitlopen. Het geluk van dezen scheepsstrydt was wankelbaar, terwyl in den jare 1665 de Hollanders, maar in het volgende jaar de Engelschen geslagen wierden. Immers koning Karel zag, dat hy weinig voordeel behaalde. Daar by kwam, dat ter zelver tydt de stadt Londen zo door de pest, als den brandt zeer verwoest wierdt en dat het parlement wegens des konings slecht bestier weigerde eenige subsidiën toe te staan. Dit veroorzaakte, dat de voorslagen van vrede, door de Zweden gedaan, aangenomen wierden, en men te Breda in onderhandeling tradt; en alzo het Engelsche hof zich door Vrankryk liet overreden, dat de Hollanders in dat jaar geen vloot zouden uitrusten, liepen deze in den Teems, en staken by Chattam vele oorlogschepen in brandt; waar door de vrede bevordert wierdt, die den 31 July des zelven jaars tot voordeel der Hollanders wierdt gesloten. De voornoemde brandt, waar door in den jare 1666 omtrent twee derde

delen der ſtadt verteert wierden, zeide men door brandſtichters te zyn veroorzaakt, van de welke verſcheide wierden ter doodt gebragt. En hoewel de Roomſchgezinden verdacht gehouden wierden, zo kon echter het parlement de zekerheit niet ervaren, aangezien het hof de ſchuldigen ter doodt liet brengen, vooraleer het Parlement de zake behoorlyk kon onderzoeken. In den jare 1688 maakte koning Karel eene tripel-alliantie met Zweden en Hollandt, om de buitenſporige macht van Vrankryk over Spanje te keer te gaan. Ook bragt hy te weeg, dat in den zelven jare de vrede tuſſchen Spanje en Portugal geſloten wierdt; waar door hy te gelyk de vrede van Aken hielp bevorderen. Doch hy liet zich door de liſt van Vrankryk wederom omzetten, wanneer hem in den jare 1669 de Franſche gezant en de hertogin van Orleans, zyne zuſter, die tot dien einde in Engelandt overkwam, bewogen, de tripel-alliantie heimelyk te verlaten, en met Vrankryk een verbondt tegen Hollandt te maken. Tot den zelven einde wierdt hem de hertoginne van Portsmouth, zyne meeſtereſſe, uit Vrankryk toegevoert. Hier by kwamen zommige door Franſch geldt omgekocht, zommige van zelve kwalyk gezinde ſtaatsdienaren des konings, bekend onder den name van *Kabale*, die hem verder daar toe overhaalden. Het parlement ſtondt hem in den jare 1670 grote ſubſidiën toe, onder ſchyn, dat hy wederom ſcherpe manifeſten tegen de Roomſchgezinden liet uitgaan; Vrankryk beloofde hem 600000 Ryxdaalders ter uitruſting van eene vloot, behalven nog 300000 ieder maandt, zo lange de oorlog duurde. En om nog eene groter ſomme byeen te brengen, liet hy op aanraden van den Lord Clifford, de Exchequer, tot groot nadeel zyner onderdanen, ſluiten, en gebruikte der zelver gerede penningen, voor welken raadt hy Clifford tot grootſchatmeeſter maakte. Dus wierdt in den jare 1672 de oorlog tegen Hollandt verklaart, na dat men 't zelve op allerlei wyze hadt trachten in ſlaap te wiegen, tot zo verre, dat zelf in den beginne des voornoemden jaars de koning het door zynen afgezant van zyne beſtendige vriendſchap liet verzekeren. De oorlog wierdt alleen op zee gevoert, zonder dat de Engelſchen hun oogmerk bereikten, of in Hollandt landen konden. Na dat de oorlog twee jaren lang geduurt hadt, wierdt koning Karel genoodzaakt, in den jare 1674 vrede met Hollandt te maken, terwyl niet alleen de keizer en Spanje zulks verzochten, maar ook het parlement weigerde meer onderſtandgelden toe te ſtaan. Hier by kwam, dat de veiligheit der Proteſtanten ſcheen in gevaar te zyn, alzo de koning in den beginne des oorlogs den Nonconformiſten nieuwe voordelen hadt toegeſtaan, die hy nu gedwongen wierdt te herroepen, en in welker plaats de zo genaamde *Teſt*, of religie-eedt ingevoert wierdt. Des niettegenſtaande bleef de koning Franſchgezind, liet den zelven allerlei oorlogsbehoeften toevoeren, zondt hen volk toe, om ze den ſcheepsbouw te leren, en zondt dien aangaande eigenhandige narichten aan den koning van Vrankryk, hoewel hy anderzins alle moeite ſchuwde. Voorts luiſterde hy naar de voorſlagen des konings van Vrankryk, hem door des zelfs afgezant, en den hertog van Jork, nopens de onbepaalde macht, en invoering van den Roomſchen Godsdienſt gedaan. Hier toe wierdt hy door het Franſche geldt, dat hy van zyne eigene onderdanen niet machtig kon worden, des te meer aangezet. Want daar van daan ontſtondt een groot misverſtandt tuſſchen het hof en het parlement, het welk zich gedurig tegen deze inzichten aankantende telkens wierdt geſcheiden, wanneer het naauwlyks vergadert was, in zo verre, dat het van den 2 November des jaars 1675 tot den 15 February van den jare 1677 niet zamenkwam, om midlerwyl de geheime ondernemingen des te vryer te kunnen voortzetten. Dit wierdt inzonderheit op de Nimweegſche vredehandeling beſpeurt. De koning was reets in den jare 1675 op zyne aanbieding tot middelaar van de ſtrydende partyen aangenomen, en veroorzaakte, dat de onderhandelingen langzaam voortgezet wierden, maar zocht ook een afzonderlyke vrede tuſſchen Vrankryk en den Staat van de Nederlanden te ſluiten; waar by men verzekert, dat de koning van Vrankryk hem 18 millioenen hadt belooft, ingevalle hy een voordelige vrede voor hem bedingen kon. In 't tegendeel wierdt deze toeleg door het parlement gedurig gedwarsboomt, het welk niet naliet hem tot den oorlog met Vrankryk aan te zetten, ten ware des zelfs koning zich tot billyke voorſlagen ſchikken wilde. Dit bewoog hem ook groten deels, dat hy den prinſſe van Oranje de princeſſe van Jork in den jare 1677 ten huwelyk gaf, en met dezen over zeker ontwerp van vrede overeenkwam, tot wiens toeſtemming Vrankryk zou genodigt worden. Doch de Franſche party vondt wel haaſt middel, om hem wederom om te zetten, en hoewel hy in den jare 1678, om onderſtandgelden van het parlement te erlangen, en doordien het Franſche hof zyne belofte aangaande de 18 millioenen nog niet voldaan hadt, veinſde, dat het hem ernſt was, makende een nieuw verbondt met Hollandt, en zendende 10000 man naar de Nederlanden, zo gaf hy echter zynen bedienden zodanige tegenſtrydige bevelen, dat het genoeg bleek, dat hy niet ter goeder trouwe handelde; en het einde der door Vrankryk uitgewerkte Nimweegſche vredehandeling bevrydde hem nog in tyds uit die verwarring, waar in hy anderszins naar alle waarſchynlykheit zou geraakt zyn. In den jare 1678 wierdt een aanſlag ontdekt, die gezegt wierdt door de Roomſchgezinden geſmeed te zyn, om den koning te vermoorden, de Proteſtanten te verdelgen, en de gehele form der regering om te keren. De Papiſten, en die het met hen houden, hebben, wel is waar, de zake al lachende behandelt, en beſpot, en het hof zelve maakte gene zwarigheit om dien toeleg te verbergen; invoegen tot hier toe nog eenige onzekerheit in deze geſchiedenis overblyft; doch het parlement, dat in den jare 1678 zat, nam de zaak ter herte, en verklaarde na een gedaan onderzoek het verraadt zeker te zyn; en liet ingevolge van dien vyf Lords, die ſchuldig bevonden wierden, nevens den geheimſchryver des hertogs van Jork, als een der voornaamſte werktuigen, en die daar over met de Franſche Jeſuiten brieven gewiſſelt hadt, in verzekering nemen. De voornoemde geheimſchryver Coleman wierdt naderhandt voor des konings bank veroordeelt, en nevens eenige anderen, waar onder Jeſuiten en Benedictynen waren, aan 't leven geſtraft. De opperthesaurier, de graaf Danby, was in het zelve verraadt ingewikkelt; waarom de koning den 25 January des jaars 1679 het parlement deedt ſcheiden, na dat het 18 jaren lang gezeten hadt, en in den beginne in de belangen van 't hof geweeſt was. Ten minſte kon zich het hof van 't ganſche lagerhuis verzekeren, tot de verkiezing van wiens leden het niet alleen eene onnoemelyke ſomme aanwendde, maar ook gedurende des zelfs zitting twee gunſtelingen onderhieldt, die voor alle die genen, die het hof genegen waren, open tafel hielden, en zo dikwils iets gewigtigs voor 't hof uitgevoert was, zag men onder een ieders tafelbordt een guinee gelegt. Eindelyk echter deden ze de oogen open, en begonnen de inzichten van 't hof van Vrankryk te verydelen; en men bevondt by het opnemen der ſtemmen, dat het grootſte getal der Roomſchgezinde Lords het gemene welzyn des vaderlands behertigden; maar geen der biſſchoppen onder de welmenenden gevonden wierdt. Doch het nieuwe parlement, dat den 6 Maart dezes jaars begon te zitten, kantte zich even zeer tegen den koning aan, en dwong hem de ſedert den jare 1677 geworvene manſchap af te danken, en alle Papiſten tien mylen van Londen te doen vertrekken. Daarenboven wierden de beſchuldigingen tegen de vyf Lords en den opper-theſaurier yverig voortgezet, en de hertog van Jork voor het hoofdt van dit verraadt gehouden; invoegen een bil gemaakt wierdt, om hem van de erfvolging der krone uit te ſluiten. Doch de koning hier door geraakt zynde, dankte het parlement af, en beriep tegen den 7 October een nieuw, dat echter niet voor den 21 October des jaars 1680 zat, alzo de koning des zelfs zamenkomſt vyf maal uitſtelde. Maar ook dit parlement voegde zich niet naar des konings zin, morrende over de herhaalde opſchortingen der beide huizen, en vermindering hunner vryheden. Voorts vernieuwde het de onderzoeking van het verraadt, en eiſchte, dat die genen, die de zelve wilden verſuſſen, geſtraft wierden. Ook wilde het den hertog van Jork van de kroon uitgeſloten hebben, en weigerde den koning ſubſidien toe te ſtaan. Invoegen het parlement den 18 January in den jare 1681 wederom afgedankt, en te gelyk zommige koninklyke bedienden en geheime Raden, die in de zelve gevoelens waren, van 't hof gezonden wierden. Den 21 Maart des jaars 1681 wierdt een nieuw parlement te Oxford beroepen. Deze verplaatſing veroorzaakte in de gemoederen van die genen, die zich tegen de inzichten van 't hof aankantten, gene kleine bekommernis, gelyk zy den koning ſchriftelyk betuigden. Echter verzamelden zich de meeſte leden, met een genoegzame manſchap verſelt, te Oxford, en bleven by hun voornemen, om het verraadt te ontdekken, en den hertog van Jork van de kroon uit te ſluiten. De koning hier over gebelgt, voerde eene harde taal, en deedt het parlement den 28 Maart ſcheiden, terwyl hy ter zelver tydt een manifeſt uitgaf, dat gehouden wierdt door den afgezant van Vrankryk opgeſtelt te zyn. In Ierlandt openbaarde zich ook een verraadt, dat met het Engelſche verknocht was; en men zou uit zekeren Fiz-Harris, die het parlement in handen gevallen was, veel ontdekt hebben, ten ware de koning het zelve hadt doen ſcheiden en den voornoemden Fiz-Harris ſpoedig en zonder veel onderzoek met de doodt geſtraft. Na dezen heeft koning Karel geen parlement meer beroepen, doch liet zich des te meer door den hertog van Jork en des zelfs party regeren. De graaf van Schaftsbury, des zelfs grootſte vyandt, wierdt onder een verdicht voorwendſel in arreſt genomen; de ſteden, en daar onder Londen, wierden van hunne oude privilegiën beroofd, volgens de welke het haar vry geſtaan hadt overheden en rechters te verkiezen. Wanneer nu het hof dus meeſter daar van geworden was, zag men in den jare 1683 een twede verraadt uitberſten, waar by de Proteſtanten beſchuldigt wierden het op het leven des konings en des hertogs van Jork toegelegt te hebben. Schaftsbury, die in Hollandt geſtorven was, de hertog van Monmouth, de graaf van Eſſex, Lord Ruſſel en andere voorſtanderen der Proteſtanten, wierden ſchuldig verklaart. Monmouth wierdt door toedoen des konings uit de gevangeniſſe ontſlagen. Doch deze vluchtte naderhandt naar Hollandt. De graaf van Eſſex wierdt in zyne gevangeniſſe dood gevonden, en gezegt, zich zelven om 't leven gebragt te hebben; Ruſſel en Sidney wierden opentlyk, hoewel onder betuiging van onſchuldt, ter doodt gebragt. De Proteſtanten houden ſtaande, dat dit gehele werk dus door de Jakobiten was berokkend. Immers men zag in Engelandt niet dan vonniſſen der genen, die van den hertog van Jork en den paus al te vry geſproken of geſchreven hadden. Ook wierden in den jare 1684 de voornoemde vyf Lords, door het parlement in verzekering genomen, nevens den grave van Danby losgelaten, niettegenſtaande hunne zaak nog niet afgedaan was. In den jare 1683 beſloot het hof, de Afrikaanſche veſting Tanger, hoewel de zelve in den jare 1679 door eene akte van 't parlement aan de kroon gehecht was, te verlaten, en na dat de werken geſlecht waren, de bezetting naar Engelandt te voeren; aangezien de nuttigheit van de plaats de zware koſten des oorlogs tegen de Moren niet vergoeden kon. In Schotlandt en Ierlandt was het tamelyk ſtil, behalven dat in het eerſtgemelde ryk de Presbyterianen in den jare 1679 eenige onruſt verwekten, die echter te veldt trekkende door den hertog van Monmouth gedempt wierden.

den. De hertog van Jork, die naderhandt met eene koninklyke commiſſie eenige malen derwaarts gezonden wierdt, ontmoette in den jare 1682 omtrent het zo genaamde Teſt, waar door het Convenant vernietigt wierdt, veel tegenſtandt; weshalven ook de graaf van Argyle zyn hoofdt zou verloren hebben, ten ware hy zich in tyds door de vlucht uit zyne gevangeniſſe gered hadt. Echter wierdt alles bygelegt, en de Schotten helden doorgaans tot den hertog van Jork over. Ierlandt hieldt zich nog geruſt; en hoewel de Papiſten in dit koninkryk met die van Engelandt ſchenen een lyn te trekken, wierden ze echter door den hertog van Ormond dus onder den duim gehouden, dat ze met veel ſchade doen konden. In den beginne des jaars 1685 wierdt de koning van eene ziekte overvallen, die meeſt uit zwaarmoedigheit en vreze ontſtaande, naderhandt in eene krankheit veranderde, waar aan hy den 16 February ſtierf. Maar aangezien hy kort na dat hy den hertog van Jork over des zelfs al te groten yver tegen de Proteſtanten beriſpt hadt, van die ziekte aangetaſt wierdt, baarde zulks by velen vermoeden, dat men hem vergift hadt bygebragt; dat echter maar een blote giſſing is; gelyk het nog onzeker is, of hy in de Roomſche, dan in de Proteſtantſe religie geſtorven is. Hoewel zyn opvolger de wereldt het eerſte heeft zoeken diets te maken, vertonende tot dien einde eene geloofsbelydeniſſe, als van Karel den II eigenhandig geſchreven en ondertekend; hoewel hy zulks zyn ganſche leven lang ontveinſt heeft. En men kan niet loochenen, dat hem zyne moeder getracht heeft tot den Roomſchen Godsdienſt over te brengen. Doch niettegenſtaande hy gedurende zyne ballingſchap hier niet naar luiſterde, en zelve zynen broeder in den jare 1684 van de verandering afriedt, zo ſchynt hy echter naderhandt door zyn welluſtig leven zodanig verflaauwt omtrent den Godsdienſt der Proteſtanten, dat, indien hy al den Roomſchen niet werkelyk heeft aangenomen, hy zich ten minſte door zyne genegenheit tot den zelven by zyne onderdanen heeft verdacht gemaakt. Wanneer hy zich nog in Vrankryk onthieldt, zou hy de ryke princeſſe, dochter des hertogs van Orleans, getrouwt hebben, ten ware zulks uit hoofde harer oneenigheit met het Franſche hof en Roomſchen Godsdienſt was belet geworden. Hy kon de liefde der hertoginne weduwe van Chatillon, gelyk men zegt, niet verwerven. En hoewel de kardinaal Mazarin gaarne gezien hadt, dat hy de Mancini ten huwelyk hadt genomen, hadt hy echter daar toe gene genegenheit. Wanneer hy eindelyk den troon hadt beklommen, zouden hem de Spaanſchen ſchier bewogen hebben de princeſſe van Parma te trouwen; en men voegt 'er by, dat de graaf van Briſtol deswegen reets onderweeg is geweeſt; doch zulks wierdt door den kancelier Hyde en Vrankryk belet. Dus nam hy wel de infante van Portugal ten huwelyk, doch verwekte gene kinderen by de zelve. In 't tegendeel wierden hem verſcheide by verſcheide meeſtereſſen geboren; als by Lucia Walters Jakob Fitz-Roi, hertog van Monmouth, geboren in den jare 1649, van wien elders geſproken wordt, by N. Grein, Karel Fitz-Charles, grave van Pleymouth, die in den jare 1680 te Tanger overleedt; by Barbara Villiers, gemalinne des grave Caſtlemaine, door hem tot hertoginne van Clevelandt gemaakt, behalven drie dochteren, Karel Fitz-Roi, hertog van Southampton; Henrik Fitz-Roi, hertog van Grafton, die in den jare 1690 aan zyne wonde voor Kork in Ierlandt ontfangen overleedt, een zoon nalatende; Georg Fitz-Roi, hertog van Northumberlandt, geſtorven in den jare 1716; en by zekere Samron maar eene dochter, gemalinne des grave van Jarmouth; by eene komediante, genaamt Davis, Maria Tudor, gemalin des grave van Derwentwater; by eene andere komediante, genaamt Eleonora Gween, Karel, hertog van S. Alban. Deze wierdt onder de koninginne Anna kapitein der adelyke guarde, en opper-valkenier; by Louize van Querouaille, hertoginne van Portsmouth, Karel Lenox, hertog van Richmond. Voorts hadt de koning vele goede bekwaamheden, namentlyk een ſchrander begrip, goedhertigheit, vriendelykheit, vertrouwlykheit, welſprekendheit, ervarenheit, voornamentlyk in den ſcheepsbouw, dien hy allereerſt tot de tegenwoordige volmaaktheit gebragt heeft. Ook ontbrak het hem niet aan dapperheit. Edoch alle deze loffelyke hoedanigheden wierden door zyne onmatige en wulpſche driften grotelyks verdooft, die, wanneer hy tot de geruſte bezitting des ryks kwam, de overhandt namen; zo dat door hem de overdaadt en dertelheit in Engelandt ingevoert wierden. Hy zelve wierdt daar door buiten ſtaat geſtelt van iets roemwaardigs uit te voeren; alzo hy niet alleen tot alle gewigtige ondernemingen traag en nalatig wierdt, maar al zyn geldt tot overdadige verkwiſtingen gebruikte. Hier uit ontſtondt het, dat hy doorgaans met zyne onderdanen in twiſt leefde, anderen naar de handen zien, en zich uit dien hoofde naar der zelver raadt gedragen moeſt. *De Larrey Geſchied. van Engel. IV Deel. The compleat Hiſtory of England. Memoirs and Lettres of Temple & Arlington. Jones ſecret Hiſtory of Whitehall. Hiſtoire ſecrete des intrigues de la France en diverſes cours d'Europe T. I. II. III. R. Cones Detection of the court and ſtate of England. Theatrum Europæum. Ludolfs Hiſtoriſche Schaubühne. T. III. IV.*

Koningen van Zweden.

KAREL. Het koninkryk van Zweden heeft twaalf koningen van dezen naam gehad, van welke de zes eerſte niet zeer bekend zyn, en gene merkwaardige daden gedaan hebben. Te weten, KAREL de I wordt gezegt geregeert te hebben van 't jaar der ſchepping 2257, tot 't jaar 2309; KAREL de II van 't jaar 2308 tot 't jaar 2356; KAREL de III van 't jaar der geboorte van Chriſtus 130, tot het jaar 169; KAREL de IV van 't jaar 670, tot 't jaar 676; KAREL de V van 't jaar 676, tot het jaar 685; KAREL de VI van den jare 856 tot 869 *Loccenius in hiſt. Suec. enz.*

KAREL de VII was reets koning van Gothlandt, wanneer hy Zweden by zyne kroon voegde, onder voorwendſel, dat hy wrake van de doodt van S. Erik den IX nemen wilde. Dit geſchiedde in den jare 1160. Hy regeerde maar zeven jaren, dewyl Canut, zoon van Erik, gelovende, dat hy medepligtig aan de doodt zynes vaders was, hem in 't jaar 1168 liet doden. Onder zyne regering is het aartsbisdom van Upſal door paus Alexander den III, in den jare 1164, geſticht. *Olaus Magnus hiſt. Suec. L. XIX. Pufendorf Inleid. tot de Hiſt. Loccen. L. III.*

KAREL de VIII, anders *Cnutſon* genaamt, wierdt verkoren, na dat Erik van Pomeren, die alle de drie Noordſche ryken bezeten hadt, afgezet, en des zelfs opvolger Chriſtophorus van Beyeren kort daarna geſtorven was. Door zyne verkiezing zonderden zich de Zweden van de Calmarſche unie af, menende onder anderen daar toe gerechtigt te zyn, om dat de Denen buiten communicatie van Chriſtiaan den I, genaamt de Oldenburger, verkoren hadden. Karel wilde in den beginne Erik van Pomeren, die zich op het eilandt Gothlandt onthieldt, en de Zweden door zyne kaperyen ontruſtte, verdryven. Doch deze wierdt door Chriſtiaan den I, koning van Denemarken, geholpen, en Erik week naar Pomeren. De Deenen in 't tegendeel beweerden hun recht op Gothlandt; het welk gelegenheit tot een hevigen ſtrydt gaf. En hoewel in 't jaar 1451 eene vrede getroffen wierdt, waar in de zaak nopens Gothlandt en Noorwegen, in welk laatſte ryk Karel insgelyks tot koning was aangenomen, uitgeſtelt bleef, zo duurde doch de zelve niet lange, en de Deenen ſpanden alle hunne krachten in, om zich wederom van Zweden meeſter te maken. Doch koning Karel geraakte met den aartsbiſſchop van Upſal in verſchil, en verwekte de geeſtelykheit door de reductie van zommige goederen tegen zich. Hier uit ontſtondt in 't jaar 1457 een algemene opſtandt, en Karel wierdt genoodzaakt in het volgende jaar het landt te verlaten, en naar Dantzig over te varen; alwaar hy met een groten ſchat aankwam. De Zweden verkoren nog in het zelve jaar Chriſtiaan den I tot hunnen koning; doch deze maakte zich door het uitſchryven van zware belaſtingen zeer gehaat, by welke misnoegden zich voornamentlyk de aartsbiſſchop van Upſal voegde. Maar hoewel de koning dezen gevangen nam en naar Coppenhagen voerde, zo bragt het echter de biſſchop van Lincöping zo verre, dat de Deenen in 't jaar 1463 het koninkryk Zweden moeſten verlaten. Hier op wierdt nog in het zelve jaar Karel Cnutſon uit Pruſſen te rug geroepen, en onder veel toejuichingen voor koning erkent. Echter duurde ook dit geluk niet lange, alzo hy zich met den biſſchop van Lincöping niet kon verdragen; daar by kwam, dat de aartsbiſſchop van Upſal, nu wederom in vryheit herſtelt, hem een heimelyk vyandt was. Want zo haaſt die in het ryk aangekomen, en door den biſſchop van Lincöping ontfangen was, matigde hy zich de regering aan, en niettegenſtaande hy in ſchyn den koning Chriſtiaan afzwoer, verwierp hy nochtans koning Karel, en ſtelde vier gouverneurs over Zweden aan. Karel boodt hem wel tegenweer, maar zyne benden wierden geſlagen, en hy zelve genoodzaakt in 't jaar 1462 van het koninkryk Zweden te Stokholm op eene plegtige wyze afſtandt te doen, en zich met eenige goederen in Finlandt te vergenoegen. Dit veroorzaakte vele verwarringen, aangezien velen de bevelen des aartsbiſſchops weigerden te gehoorzamen, en Erik Axelſon wierdt in 't jaar 1466 tot gouverneur des ryks verkoren; waar door echter de binnenlandſche beroerten niet geſtilt wierden, maar in 't tegendeel dagelykſch toenamen; doordien de gouverneur en de aartsbiſſchop in verſchil geraakten. Hier by kwam, dat de gemeente den koning Karel wederom verlangde, waar in de gouverneur, ziende zyne party te zwak, bewilligde. Karel Cnutſon derhalven wierdt in 't jaar 1468 wederom in het koninkryk geroepen, doch kon des zelfs geruſte bezitting niet erlangen, aangezien de burgerlyke oneenigheden niet ophielden. Hy ſtierf te Stokholm in 't jaar 1470 zonder mannelyk oir. *Jo. Magnus. Kranz. Loccenius L. V. Pufendorf. Vertot hiſt. des revol. de Suede. enz.*

KAREL de IX was een zoon van Guſtaaf den I. Deze hadt drie zonen, Erik, Johannes en Karel. Erik wierdt wegens zyn kwaad gedrag van de krone uitgeſloten, doch Johannes regeerde tot het jaar 1592 en hadt by eene Poolſche princes een zoon Sigiſmund gewonnen, dien de Polen tot hunnen koning hadden verkoren. Daarenboven ſtondt hy na de doodt van zyn vader Guſtaaf ook naar de Zweedſche kroon. Doch aangezien hy de Roomſche religie omhelſde; maar de Zweden daarentegen aanſtonts na de doodt van Johannes in 't jaar 1593 beſloten hadden die religie niet te dulden, zo ontſtonden hier over verſcheide onluſten. Karel, dien zyn vader in 't jaar 1560 tot hertog van Sudermanlandt hadt gemaakt, en dien zyn broeder Johannes in 't jaar 1589 tot mede-regent hadt aangenomen, ſprak voor de vryheit en Godsdienſt van 't volk. Maar hoewel Sigismundus hem als gouverneur beveſtigt hadt, namen echter de oneenigheden zodanig toe, dat ze tot een oorlog uitborſten. Sigiſmundus deedt met een Poolſch leger een inval in Zweden, doch moeſt in 't jaar 1598 met verlies te rug trekken. Waar op hem de Zweden in 't volgende jaar hunne gehoorzaamheit opzeiden, en hem in 't jaar 1600 nevens zynen zoon Uladiſlaus op eene ryxvergadering buiten de erfvolging der krone ſloten. Karel hadt wel het oppergebiedt, voerde echter den koninklyken tytel niet, dien hy eerſt in 't jaar 1604 op inſtandig verzoek aannam. Hier op begon de Poolſche oorlog hevig gevoert te worden; waar in Karel juiſt niet zeer gelukkig was, maar in 't jaar 1605 by Kirchholm een grote nederlaag hadt, by welke hy ter naauwer noodt zyn le-

leven redde. De oneenigheden der Polen onder elkander was hem echter voordeelig, en oorzaak, dat de oorlog voortgezet wierdt. Doch ter zelver tydt liet zich Karel in de Russische troebelen inwikkelen. Deze hadden Demetrius gedood, en Suski tot hun grootvorst gemaakt, die by Karel hulpe zocht. Hem wierden ook onder het bevel van Jacobus de la Gardie hulpbenden toegezonden. In 't jaar 1607 liet zich Karel op eene vergadering der ryksstanden kronen, wanneer de uitsluiting van Sigismund en des zelfs nakomelingen wederom wierdt herhaalt. De Zweedsche generaal Joachim Frederik, grave van Mansfeld, veroverde in Lyflandt de stadt Weissenstein, doch kon verder niet veel uitvoeren, en maakte in 't volgende jaar buiten voorkennis des konings een stilstandt, die echter op des zelfs bevel wederom afgebroken wierdt. De vredes tractaten tusschen Polen en Zweden hadden ook geen voortgang. In Muskovië waren de Polen tamelyk gelukkig, aangezien de Russen hunnen grootvorst Suski aan de zelve overgaven, en den Poolschen prins Uladislaus in des zelfs plaats verkoren. Dit vermeerderde den yver der Zweden, die echter weinig vorderen konden, alzo de Polen in Lyflandt machtig wierden, en Christiaan de IV, koning van Denemarken, zich ten oorlog tegen de Zweden rustte, die begon in 't jaar 1610. De Deenen veroverden de stadt Calmar, doch verloren in 't tegendeel Christianopel, en wierden daarenboven geslagen; waar by de koninklyke prins Gustaaf Adolph, hoewel maar zestien jaren oud, nochtans grote blyken zyner dapperheit toonde. Ter zelver tydt wierdt ook de Muskovische oorlog met kracht voortgezet; aangezien de Zweedsche bevelhebber de la Gardie, ziende, dat met de Russen niets te doen was, de beloofde plaatsen, voornamentlyk Kexholm, eischte. En wanneer de Russen die weigerden over te geven, wierden ze door de Zweden gedwongen, zich onder hunne bescherming te begeven, en eenen der zonen van koning Karel tot grootvorst aan te nemen; hoewel zulks zonder voorkennis des konings geschiedde. Voorts veroorzaakte deze drievoudige oorlog den koning Karel vele bekommernissen, te meer, dewyl de zaken met Denemarken niet altydt voor den windt gingen. Hy schreef derhalven in November des jaars 1611 een ryxdag uit, en hebbende zyn leger de winterlegeringen doen betrekken, wierdt hy van eene ziekte overvallen, en spraakloos naar Nicöping gebragt, a waar hy na vier dagen in het 61 jaar zynes levens stierf. Hy heeft twee gemalinnen gehad, Anna Maria, dochter van den keurvorst Lodewyk van de Palts, en na der zelver doodt in 't jaar 1589 Christina, dochter van hertog Adolph van Holstein. Deze stierf in 't jaar 1617. By de eerste teelde hy Catharina, gemalin van Johannes Casimir, paltsgrave van Tweebrugge. Uit deze wierdt Karel Gustaaf geboren, die de Zweedsche kroon aan het Paltsche huis bragt. By de twede heeft hy gewonnen Gustaaf Adolph, die zyn opvolger in de regering was. Hy hadt ook een natuurlyken zoon, Karel Karlsohn van Gyldenhielm, baron van Berquara. *Loccenii Hist. Suec. lib.* VII. & VIII. *Lubiensky in Profectione Sigismund.* III. *in Sueciam*, & *lib.* I. & II. *de motu civili in Polonia. Piasecius in Chron. Pufendorf Schwed. hist. Vertot hist. des revol. de Suede.*

KAREL de X, *Gustavus*, zoon van Johannes Casimir, paltsgraaf aan den Rhein, uit de Tweebrugsche linie, en van Catharina, dochter van Karel den IX, en zuster van Gustaaf Adolph. Hy wierdt den 8 November des jaars 1622 geboren, en gelyk 'er niets aan zyne opvoeding ontbrak, zo wist hy zich door zyne bekwaamheden en bevalligheit by de Zweden zeer belieft te maken. Hy oeffende zich voornamentlyk van zyne jeugt in krygszaken; waarom hem ook by het einde des dertigjarigen oorlogs het opperbevel over het Zweedsche leger opgedragen wierdt, en hy gelegenheit hadt de Westphaalsche vrede in 't jaar 1648 mede te bevorderen. En na dat de koningin Christina besloten hadt niet te trouwen, benoemde zy hem in 't jaar 1650 by hare kroning tot haren erfvolger, en bevestigde zulks vier jaren daar na. Daar wierdt echter aan een huwelyk tusschen hem en de koningin Christina gearbeid, ten einde zy niet door een buitenlandsch huwelyk gelegenheit tot beroerten verwekken mogt. Doch Christina benam den Zweden deze bekommernis door een vrywilligen afstandt, waar by ze de regering aan Karel Gustaaf overgaf. Deze derhalven den troon beklimmende wierdt gewaar, dat zyne voorzaten door een al te grote milddadigheit de inkomsten des ryks te zeer verminderd hadden, en bragt het uit dien hoofde in 't jaar 1655 by de ryxvergadering zo verre, dat het vierde deel der kroongoederen, die sedert de doodt van Gustaaf Adolph vervreemd waren, nevens eenige andere tot de kroon behorende stukken gereduceert wierden. Met Bremen, welke stadt reets onder de regering van Christina met de kroon Zweden in verschil geleeft hadt, trof hy een vergelyk in 't jaar 1654, waar in de strydt nopens de onmiddelbaarheit dier stadt tot op een anderen tydt verschoven wierdt. Nochtans wierdt de stadt genoodzaakt den koning te huldigen, in dier voegen, gelyk ze in 't jaar 1637 den laatsten aartsbisschop gehuldigt hadt. Niet lange daar na begon de Poolsche oorlog. Want niettegenstaande in 't jaar 1635 een stilstandt tusschen Polen en Zweden voor 26 jaren gesloten was, welke tydt nog niet geëindigt was, meende nochtans de koning aan dien stilstandt niet gebonden te zyn, alzo Johannes Casimir, koning van Polen, tegen de overdracht der Zweedsche krone op Karel Gustaaf door zynen afstandt Canasiles by de koninginne Christina te Upsal protesteerde; maar tot antwoordt ontfing: *Myn neef zal u met 30000 getuigen bewyzen, dat hy de rechtmatige en wettige koning van Zweden is.* Dus begon de oorlog in 't jaar 1656, nademaal de Polen in hun eerste gezantschap geen behoorlyken ernst betoonden, en de andere te laat kwam. De Zweedsche generaal Wittenberg trok door achter-Pomeren en Neumark in Polen, en vondt wel in den beginne by Usci aan de Netz een tegenstandt van 15000 man uit groot-Polen; doch deze ziende, dat het ernst was, onderwierpen zich den koning van Zweden; en wanneer hy zelfs in Polen aankwam, gaf zich alles aan hem over. Hy voegde zyne macht by Conim by den generaal Wittenberg, en was in aantocht tegen den koning Johannes Casimir. Warschow en andere steden opende de poorten voor hem. Naar Crakau voortrukkende sloeg hy by Czernowa den koning van Polen met een leger van 10000 man, en niet lange daarna het overige Poolsche leger by de rivier Donaica, 8 mylen van Crakau. Johan Casimir vluchtte naar Silesië, en Karel Gustaaf maakte zich binnen 3 maanden meester van gansch Polen, uitgezondert weinig plaatsen. De keurvorst van Brandenburg toog zyn manschap in Pruissen wel zamen, niettegenstaande men reets over de tractaten handelde; doch op de aankomst des konings van Zweden onderwierpen zich de voornaamste steden in Pruissen aan hem, en eenige Brandenburgsche benden wierden geslagen; waar door de keurvorst in 't jaar 1656 bewogen wierdt te beloven, het hertoglyke Pruissen in 't toekomende als een Zweedsch leen te zullen erkennen. Deze grote progressen der Zweedsche wapenen trokken de verwondering van geheel Europa tot zich, invoegen men op middelen bedacht was om de zelve te keer te gaan. Koning Johannes Casimir ziende, dat Karel Gustaaf zich in Pruissen onthieldt, keerde weder naar Polen, daar de steden in menigte wederom van de Zweden afvielen. Dit veroorzaakte vele veldslagen, waar in de oorlogskans wisselvallig was. De Poolsche bevelhebber Czarnecki wierdt by Golombo van koning Karel Gustaaf geslagen. In 't tegendeel verloor de Zweedsche generaal, de markgraaf Frederik van Baden, by Marka aan de Weixel den veldslag. Hertog Adolph Johan, des konings broeder, behaalde eene grote overwinning op den Czarnecki by Gnesen, terwyl ondertusschen den koning te vergeefsch poogde de stadt Dantzig te ontweldigen, die met 48 oorlogschepen door de Hollanders ondersteunt wierdt. Ook riepen de Polen de Tartaren te hulp. Waarom de koning van Zweden zich met den keurvorst van Brandenburg in een tractaat inliet; hoewel Dantzig ondertusschen met accoord door de Polen verovert wierdt, die echter tegen hun gegeven woordt den generaal Wittenberg en andere bevelhebberen gevankelyk naar Samoiski voerden. Maar wanneer nog in het zelve jaar 1656 de koning van Zweden en de keurvorst van Brandenburg hunne legers zamenvoegden, kwam het by Warschau tot een bloedig treffen, dat drie dagen duurde, namentlyk den 18, 19, en 20 July, wanneer vele duizenden Polen en Tartaren op de plaats bleven. Doch het voordeel dezer overwinning was niet zonderling groot, alzo de keurvorst van Brandenburg begon te waggelen; waar door de koning van Zweden genoodzaakt wierdt, hem de souvereiniteit van Pruissen nevens andere voordeelen toe te staan. De Polen ontrustten ook hier en daar de Zweden, die om deze reden den vorst Ragoczi in Zevenbergen in hunne belangen trokken, de welke hoopte de Poolsche kroon te bejagen. In 't tegendeel deden de Russen een inval in Lyflandt, en hoewel ze Riga te vergeefsch belegerden, verwoestten ze echter alles ten platten lande. Ondertusschen nam het huis van Oostenryk deze zake ter herte, mitsgaders de Staten der Vereenigde Nederlanden, die gezamentlyk den koning van Denemarken Frederik den III bewogen, den Zweden eene gevaarlyke diversie te maken. Zo als de koning Karel Gustaaf zulks vernam, verliet hy Polen, en viel onvoorziens in Holstein, en van daar in Denemarken, terwyl Ragoczi door de Polen en Tartaren geslagen, en tot een schandelyk verdrag gedwongen wierdt. De koning van Zweden hernam binnen 14 dagen alle plaatsen door de Deenen verovert, en deedt grote progressen in 't Holsteinsche, nam de stadt Frederiks-Ode binnen weinig uuren in, en sloeg 5000 Deenen, die daar by stonden. Ook hadden de Zweden ter zee, daar de vloten twee dagen lang aan elkander waren, eenig voordeel behaalt. In 't jaar 1658 vroor de Oostzee toe, en de koning van Zweden deedt by die gelegenheit een inval in Funen, en wierp de aldaar staande 4400 gereguleerde soldaten nevens 1500 gewapende boeren zonder veel moeite overhoop, en besloot regelregt op Coppenhagen aan te trekken. Doch de Denen wilden het uiterste niet afwachten; invoegen nog in het zelve jaar de vrede te Rothschild gesloten wierdt, waar by Schonen, Hallandt, Bleckingen, de eilanden Huen en Bornholm, insgelyks Bahus en Drontheim in Noorwegen, den Zweden wierden afgestaan. Hoewel nu beide koningen te Frederiksburg zeer vertrouwelyk zamenkwamen, zo wierdt nochtans de vrede nog in dat zelve jaar gebroken. De Zweden maakten een begin, voorwendende daar toe door de gevaarlyke raadslagen der Denen genoodzaakt te zyn. Karel Gustaaf rukte aanstonts voor Coppenhagen; doch alzo het Zweedsche leger by Korsoer aan landt wierd gezet, het welk 16 mylen van Coppenhagen afgelegen is, zo hadt die stadt tydt om zich in staat van tegenweer te stellen. En hoewel de Zweedsche generaal Wrangel de vesting Cronenburg veroverde, zo wierdt echter de toeleg op Coppenhagen verydelt, aangezien de Hollandsche admiraal Opdam in de Sond door de Zweedsche vloot sloeg, en de belegerde stadt met leeftocht en versche manschap voorzag. Dit bewoog den koning van Zweden de belegering in eene blokkade te veranderen. In het zelve jaar wierden de geallieërden in Holstein door de Zweden geslagen. Maar na dat de koning van Zweden bemerkte, dat niet alleen Hollandt, maar ook Engelandt en Vrankryk zich het welzyn van Denemarken aannamen, ondernam hy in February des jaars 1659 nog een storm op Coppenhagen, doch wierdt hardnekkig en onder veel bloedstorten af-

ge-

geſlagen. Hier op nam hy alle de kleine eilanden rondom Zeelandt in. In 't tegendeel tradt byna geheel Europa in de belangen van Denemarken, en de Zweden wierden genoodzaakt het eilandt Funen te verlaten, en verloren daar by 4000 man. Middelwyl veroverden de Polen door de hulpe van Ooſtenryk Crakau wederom. In het volgende jaar namen de Zweden den hertog van Courlandt Jacobus met des zelfs gehele familie gevangen, en voerden hem naar Nerva; doch in Pruiſſen verloren ze Thoren, hoewel de Polen Riga te vergeefſch belegerden. In het jaar 1659 verloren ze Courlandt, en Brandenburg vereenigde zich met Ooſtenryk tegen Zweden; behalven dat de Zweedſche koning van de zyde van Engelandt, Vrankryk en Hollandt nieuwe bekommering opvatte. Hy begaf zich alzo in 't jaar 1660 naar Gottenburg, en beſchreef aldaar de ſtanden des ryx, doch wierdt van eene koorts overvallen, waar aan hy den 23 February, in het 38 jaar zynes ouderdoms, ſtierf. Dus wierdt den 27 May des zelven jaars de Deenſche oorlog door een tractaat van vrede te Coppenhagen, en de Poolſche te Oliva den 23 April geeindigt. De gemalinne van Karel Guſtaaf was Hedwig Eleonora, dochter van hertog Frederik van Holſtein-Gottorp, die hem in het jaar 1655 zynen opvolger Karel den XI baarde. By Brigitta Allerts heeft hy ook een natuurlyken zoon, genaamt Guſtavus, graaf Carlſon, nagelaten. Deze was eerſt overſte in Hollandt, doch woonde naderhandt te Beetgum in Vrieslandt, het welk hem zyne gemalinne Maria Amalia freulin van Schwartzenberg, in het jaar 1685 ten huwelyk bragt. Hy ſtierf den 1 January des jaars 1708, oud zynde 59 jaren. *Loccenius Hiſt. Suec. l. IX. Puſendorf de rebus Caroli Guſtavi.* enz.

KAREL de XI was een zoon van den voornoemden koning Karel Guſtaaf en van Hedwich Eleonora, zynde eene Holſteinſche princes. Hy wierdt den 24 November des jaars 1655 geboren, en verloor zyn vader in 't jaar 1660, in een tydt wanneer Zweden in gevaarlyke oorlogen ingewikkelt was. Doch niet lange na des konings doodt wierdt de vrede getroffen, aangezien met hem een groot gedeelte der vyandſchap met Zweden gelyk als geſtorven was; en dit koninkryk, in plaats van naar uitbreiding des gebieds te haken, blyde was met het bezit van het gene voor den laatſten oorlog gewonnen was, hoewel ook de landen op de Denen verovert met Zweden gepaart bleven, en de Polen van Zweden en Lyflandt afſtandt deden. De overleden koning hadt by uiterſten wille de koninginne weduwe nevens de vyf voornaamſte ryksbeampten tot voogden van den jongen koning, Karel den XI, en regenten des ryks benoemt. Doch hier kantte zich de ryksraadt tegen, voorwendende, dat zulks buiten kenniſſe der Standen niet vermogt te geſchieden. Daar wierdt ook werkelyk verandering gemaakt, met den Paltsgrave Adolph Johan en Herman Flemming van de bedieningen van veldt-maarſchalk, en ſchatmeeſter uit te ſluiten, waar mede Karel Guſtaaf Wrangel en Guſtaaf Bond begiſtigt wierden. De gezamentlyke ryksraadt nam de zaken der regering waar, nevens het opzicht over de opvoeding des konings, welke laatſte echter aan de koninginne moeder en den vyf ryks-beampten, als voogden in 't byzonder overgelaten wierdt. Deze voogden waren voorts daar op uit, hoe ze het ryk gedurende des konings minderjarigheit in ruſt zouden bewaren, en den koophandel wederom doen bloeien; waar omtrent zy ook al vry gelukkig waren; hoewel ze beſchuldigt worden, dat ze in verwachting, dat de koning te eeniger tydt een zwak prins zou worden, de zaken rakende de kroon en financiën al te nalatig en baatzuchtig behandelt hebben. De opvoeding des jongen konings wierdt ook niet naar behoren gade geſlagen, dewyl hem gene koninklyke wetenſchappen wierden geleert; invoegen hy naauwlyks in ſtaat was omtrent vremden een compliment te maken, of van gemene zaken te redenkavelen. In vremde talen was hy zo onervaren, dat een afgezant, die niet of Zweedſch, of Duitſch ſprak, met hem niet ſpreken kon. Hy was wel van nature geen liefhebber van de ſtudiën en ernſtige zaken, zoekende liever zynen tydt in vermakelykheden of ſterke ligchaamsoeffeningen door te brengen; doch dit gebrek ſproot ook grotelyks uit zyne ongeregelde opvoeding, terwyl zy, die daar over geſtelt waren, hem doen lieten het gene hem behaagde. Zyn leermeeſter Grypenhielm boezemde hem niet meer dan deze twee regelen in, te weten, zyne mening te verbergen, en by zyn voornemen te volharden. Voorts hieldt men hem tot de ordentelyke waarneming van den Godsdienſt, zyn gebedt knielende te doen, en den Catechiſmus te leren. Zyne moeder kon geen kwaadt in hem zien, en vulde hem maar op met eeten en drinken; invoegen vele der groten toen reets over de verkeerde opvoeding des konings begonnen te klagen, hoewel te vergeefſch. Voorts was Zweden gedurende des konings minderjarigheit geheel geruſt en vreedzaam, zonder dat binnen of buiten het ryk veel merkwaardigs voorviel, behalven dat in het jaar 1666 de ſtadt Bremen door 12000 Zweden belegert wierdt. Deze echter wilde van de keizerlyke beſcherming en Ryksvryheit niet afſtaan, maar verweerde zich dapper, tot dat door bemiddeling der naburige machten een vergelyk getroffen wierdt, dat namentlyk de ſtadt Bremen na het eindigen des Ryksdags zich tot het jaar 1700 van alle Ryksdagen onthouden zou, het welk echter van gene uitwerking geweeſt is, aangezien de Ryksvergadering voor dien tydt niet is geſcheiden. Mogelyk hebben de Zweden door deze toeruſting beoogt, om zich by gelegenheit des oorlogs tuſſchen Hollandt en Engelandt in aanzien te ſtellen, en om van beide partyen als middelaars aangenomen te worden, gelyk ook in der daadt geſchied is. In het jaar 1668 traden de Zweden, om de wapenen van Vrankryk in de Nederlanden te keer te gaan, in de tripel-alliantie, des te meer, alzo zy omtrent ter zelver tydt door Vrankryk verachtelyk gehandelt waren. Doch deze alliantie duurde niet lange, voornamentlyk om dat de Zweedſche kanceliery Franſch-gezind was; wiens voorſtelingen, in het byzonder de Biornkloſche party, zich ſterk daar tegen aankantten, ten voordeele van het Franſche geldt, zodat Zweden in het jaar 1672, wanneer men beſloten hadt Hollandt te beoorlogen, een verbondt met Vrankryk maakte, en voor eenige tonnen gouds beloofde, of den koning Lodewyk den XIV tot eene voordeelige vrede te helpen, of ingeval een Ryksvorſt Hollandt mogt te hulp komen, dan gewapenderhandt aan te grypen. Hier op poogde Zweden de Duitſche Ryksſtanden mede in het Franſche verbondt te doen treden, en den keizer buiten den oorlog te houden; hoewel het gene op den Ryxdag geſmeed was naderhandt voor een voorſlag gehouden wierdt, dien de Zweedſche gezant voor zich zelve, en buiten koninklyken laſt gedaan hadt, wel naderhandt hem ook de koning van Zweden herriep. Ook gedroegen zich de Zweden op de Keulſche vredehandeling als middelaars, hoewel men ze weinig betrouwde, wegens hunne openbare eenzydigheit voor Vrankryk. Doch naderhandt, wanneer de keurvorſt van Brandenburg zich in den Franſchen oorlog inwikkelde, hielt Vrankryk daar op aan, dat de Zweden met hem breken zouden; dat des te ligter geſchiedde, alzo de jonge koning van Zweden gaarne van oorlog hoorde. Men vermoedt, dat de Zweden niet gedacht hebben, dat de zaken zo verre zouden komen, zich inbeeldende, zy zouden de voornoemde tonnen gouds enkel met onderhandelingen verdienen, waarom ze ook gedurig uitſtel zochten. Doch eindelyk zagen de oude ryksraden den oorlog niet ongaarne, om dus aan den koning bezigheit te geven, en te beletten, hunne huiſſelyke zaken te onderzoeken. Onder dit voorwendzel viel de Zweedſche armee in 't einde des jaars 1674 in de Mark, voorgevende geen geweldt te zullen plegen, en maar de kwartieren te betrekken, en daar door den keurvorſt te noodzaken het verbondt tegen Vrankryk varen te laten. Doch zy hielden aldaar ſlecht huis, en handelden het landt vyandlyk, nemende het ſlot Lockenitz met geweldt in. Deze trouwloosheit ſtrekte hen zelve tot nadeel, aangezien behalven den keurvorſt ook de keizer, de koning van Denemarken, de Hollanders, de hertogen van Luneburg en de biſſchop van Munſter zich tegen hen verklaarden, na dat ze op den Ryksdag te Regensburg als vyanden van het Ryk verklaart waren. De keurvorſt Frederik Willem was de eerſte, die ze op 't lyf viel, want onverwacht uit het landt van Kleef wederkerende veroverde hy den pas Rattenau, ſloeg het Zweedſche leger in Juny des jaars 1675 by Fehrbelin, en noodzaakte ze binnen weinig dagen alle zyne landen te verlaten; want zy door de ſchielyke aankomſt van de keurvorſten zodanig verbaaſt wierden, dat ze nergens ſtandt hielden, hoewel hun verlies zo groot niet was. Daarenboven was Zweden niet in ſtaat om zo vele vyanden te gelyk te wederſtaan, te meer alzo vele Duitſche troepen wegens de keizerlyke avocatoria weigerden te vechten; invoegen de Zweedſche zaken zeer achteruit liepen. De Duitſche landen gingen in weinig veldtochten verloren; de inval in Pruiſſen in 't jaar 1677 was vruchteloos; en in het volgende jaar wierdt Straalſond, de laatſte Zweedſche plaats op den Duitſchen bodem, door den keurvorſt van Brandenburg verovert, en het overſchot des legers, wanneer het naar Zweden zou overgevoert worden, ſtrandde by Bornholm, en wat niet verdronk, wierdt door de Denen gevangen genomen, die daarenboven in Noorwegen en Schonen vielen, in welke laatſte provincie zeer ſcherp gevochten wierdt, alzo de jonge koning zelve te veldt trok. De Zweedſche vloot wierdt een en andermaal geſlagen, en tot die engte gebragt, dat ze de zee ruimen moeſt, zonder de verwoeſting van Gothlandt, Oelandt, en Smalandt te kunnen beletten. In 't tegendeel konden de Denen te lande, hoewel ze by den eerſten inval op Schonen gelukkig geweeſt waren, geen voordeel op hen behalen, aangezien ze in drie vermaarde veldſlagen door den koning van Zweden geſlagen wierden. Koning Karel, volgende zynen oorlogsluſt, vocht in eigen perſoon, waar toe hem zyn gunſteling Johan Guldenſtiern nog meer opritſte, die gaarne gezien hadt, dat de koning in een treffen was gebleven, om dus de regeringsform te veranderen, gelyk men verſcheide verraderiſche ſtreken in de veldtochten van Schonen waargenomen heeft. Doch niettegenſtaande de ſlechte gedaante der Zweedſche zaken in dezen oorlog, zo wierden nochtans der zelver belangen door het hof van Vrankryk op de vredehandeling van Nimwegen wederom herſtelt, de overige geallieërden wierden van Brandenburg en Denemarken wederom afgetrokken, die alzo buiten ſtaat geſtelt alleen tegen Zweden en Vrankryk te oorlogen, en uit dien hoofde onder Franſche bemiddeling in het jaar 1679 met koning Karel vrede maakten, waar in hem alles wedergegeven wierdt, het gene op hem verovert was, uitgezondert eenige kleinigheden, die aan Brandenburg en Luneburg gelaten wierden. Na dezen heeft zich koning Karel in gene oorlogen meer ingelaten, maar de inwendige ruſt en goede geſteldheit van zyn ryk behertigt, hoewel hy aan den voornoemden Johan Guldenſtiern een al te groot gezag overliet; en deze poogde hem van het huwelyk met de Deenſche princeſſe Ulrica Eleonora af te trekken, om dus alleen des konings oor te bezitten. Deze princes was reets ſedert het jaar 1675, en alzo reets voor den oorlog aan den koning verlooft. Doch Guldenſtiern liet reets om de princes Anna van Jork uit name des konings aanhouden. En hoewel het huwelyk met de Deenſche princes voltrokken wierdt, zo wiſt hy nochtans den koning dus in te nemen, dat hy het oor aan haar niet leende, maar doorgaans in weinig vertrouwelykheit met haar leefde. Voorts was 'er door zyn toedoen tuſſchen den koning en de ſtanden een gedurig wantrouwen, wier gezag de koning zocht te verminderen, terwyl hy in 't tegendeel aan Guldenſtiern

denſtiern omtrent des zelfs gouvernement van Schonen, Hallandt en Bleckingen eene byna onbepaalde macht gaf, en zonder hem niets deedt, en hem daarenboven toeſtondt, alle brieven, door den koning afgezonden, of aan den koning houdende, in Schonen te openen, en by de laatſte het antwoordt, dat daar op van wegen den koning moeſt geſchreven worden, te voegen. Eindelyk beſloot ook Karel op den raadt van Guldenſtiern de reductie der kroongoederen te doen, die in voorgaande tyden by verſcheide gelegenheden aan den adel gegeven waren. Want om dat hem Guldenſtiern ſedert den laatſten oorlog van de Franſche belangen afgetrokken hadt, zo riedt hy hem zulks, ten einde hy de geld-ſubſidiën van Vrankryk des te beter zou kunnen miſſen. Ook was zulks den koning des te aangenamer, alzo de inkomſten van de kroon in een ſlechten ſtaat waren. Om dit derhalven werkſtellig te maken, wierden in het jaar 1680 de ſtanden te Stokholm beroepen; en om ze te beteugelen, het lyfregiment in die hoofdſtadt gelegt. De ridderzaal wierdt gedurig door 24 man bewaakt, en zo iemandt eenigzins te vry ſprak, wierdt hy onder allerlei voorwendzelen buiten de ryksvergadering geſloten. Hoewel nu dit zeer ſmertelyk voor den adel was, voornamentlyk, dewyl het onderzoek zo verre ging, als men maar de minſte voetſtappen naſporen en ontdekken kon, dat die goederen eertyds tot de kroon behoort hadden, zo drong het hof echter dit voornemen door, onderſteunt door den boeren- en burger-ſtandt, die nevens de geeſtelyken zich tegen den adel verklaarden. Daarenboven was de gemene adel tegen de groten ingenomen, aangezien men gene verzekert hadt, dat men niemandt iets zou ontnemen, wiens inkomſten van de geſchondene goederen niet meer dan drie honderd daalders bedroegen; hoewel het binnen drie jaren ook hun beurt wierdt. Onder deze reductie wierden ook gebragt die landen, die oorſpronkelyk niet tot Zweden hadden behoort, ja ook die eertyds van landsheeren verandert waren. Eene diergelyke onderneming beſloot de ryksvergadering omtrent Lyflandt, waar onder ook die goederen betrokken wierden, die ten tyde der Heerenmeeſteren reets weggegeven waren, hoewel de Lyflanders zich lange verweerden, en tot het jaar 1692 de eene deputatie na de andere aan den koning zonden, om remonſtrantiën te doen, tot dat eindelyk zommige der afgezondenen van de ridderſchap door koninklyken laſt in verzekering genomen wierden, en als oproerige gehandelt. Deze vluchtten ten dele naar andere landen, zoekende hunnen wraakluſt in den oorlog, die in het jaar 1700 tuſſchen Polen en Zweden ontſtondt, te boeten. Nog gewigtiger was de voornoemde ryksdag uit dien hoofde, alzo op den zelven de ſtanden den koning de onbepaalde en ſouvereine macht in handen gaven, waar toe de burgeren, boeren, en geeſtelyken uit haat der edelen, die het tot hier toe naar de gedachten van velen te bond gemaakt hadden, het meeſte geholpen hebben. En hier mede nam de macht der ryksraden, zonder de welke de koning tot op dezen tydt niets hadt vermogen te doen, een einde, alzo de ſtanden het vonnis uitſpraken, dat de ryksraadt niet bevoegt was zich als een collegie tuſſchen den koning en de ſtanden te gedragen; en dat de koning wel aan zynen eedt gebonden was, om de regering volgens de wetten, en met hulpe des ryksraads waar te nemen, maar dat het echter aan hem ſtondt, aan den ryksraadt kennis van zaken te geven of niet te geven; waar om dit collegie, dat in vervolg van tyden niet meer ryksraadt, maar koningsraadt genaamt wierdt, niet bevoegt was zich in opentlyke zaken te mengen. Ook wierdt, om de ryksraden dies te meer te vernederen, een grote commiſſie aangeſtelt, die onderzoeken moeſt, hoe ze gedurende de minderjarigheit des konings hadden huis gehouden. Zy wierden derhalven volgens uitſpraak dezer commiſſie genoodzaakt niet alleen het gene zy dadelyk hadden gemisbruikt, maar ook alle onkoſten, die boven de ordonnantie van 't kamergericht, gemaakt in het jaar 1662, liepen, hoewel ze ten beſten der regering gemaakt waren, nevens de renten te vergoeden. Na dat Guldenſtiern den koning de vriendſchap van Vrankryk tegen gemaakt hadt, beveſtigde hem na des zelfs doodt Benedictus Oxenſtiern in deze gedachten, en deedt hem geheel tot het Ooſtenrykſche huis overhellen; waar van daan in het jaar 1681 door toedoen der Zweden het aſſociations-tractaat tuſſchen den keizer, Zweden, eenige Duitſche vorſten en Hollandt, tot inbinding der Franſche macht, geſloten wierdt. Doch dewyl Engelandt weigerde mede in die alliantie te treden, zo was de zelve van weinig gevolg. Daarenboven voegde zich Denemarken by Vrankryk, behalven verſcheide andere zwarigheden. Koning Karel mengde zich naderhandt ook in de verſchillen der Denen met Hamburg en den hertog van Holſtein; doch dit alles kon niet beletten, dat hy en de verbetering der oorlogszaken en finantiën niet zou behertigt hebben. Zyne landmilitie bragt hy in een voortreffelyken ſtaat, gebruikende tot der zelver onderhoudt de goederen, die den edellieden ontnomen waren, en de welke jaarlykſch op elf maal honderd duizend daalders begroot wierden. Voorts heeft hy eene ordonnantie gemaakt, waar by de boeren door het ganſche koninkryk belaſt wierden een zeker getal ſoldaten te leveren. In 't tegendeel is de zeemacht onder hem zeer vervallen, na dat de vloot een en andermaal door de Denen geſlagen was, het welk aan de onervarenheit der zee-officieren toegeſchreven wordt. Eertyds lag de vloot in de haven voor Stokholm, doch deze koning verplaatſte ze naar Karelskroon, ten dele wegens eenig gebrek van de Stokholmſche haven, ten dele om ze des te nader by de Denen te hebben. Hoewel zommigen menen, dat Guldenſtiern deze verplaatſing daarom te liever heeft gezien, op dat hy de Zweedſche vloot in zyne macht hadt, aangezien Karelskroon tot zyn gouvernement behoorde. Voorts heeft Karel de XI de kamerinkomſten wel grotelyks vermeerdert, doch de ſchulden waren zo ongemeen groot, en de betaling geſchiedde zo onrechtvaardiglyk, dat het landt weinig daar van gebetert was. Zyn laatſte werk was de mediatie van de Ryswykſche vrede, die hy op zich genomen hadt; en om aan de zelve des te meer nadruk te geven hy zich ſterk wapende. Doch zulks baarde by velen nadenken. Hy ſtierf in het jaar 1697 den 5 April, voor al eer hy zyn oogmerk bereikt hadde. By zyne gemalinne hadt hy vyf kinderen, als vyf zonen en twee dochteren, geteelt; van de welke hy drie heeft nagelaten, namentlyk Karel, zynen opvolger in de regering; Hedwich Sophia, gemalinne des hertogs van Holſtein, overleden in het jaar 1708, en Ulrica Eleonora. Deze wierdt in het jaar 1718, na het afſterven van koning Karel den XII, op den troon van Zweden geplaatſt, zynde de gemalinne van Frederik, erfprins van Heſſen-Caſſel, naderhandt koning van Zweden. Voorts was Karel een kloekmoedig prins, en vol vuur, zoekende menigmaal avonturen, die hem in een ongeluk inwikkelden. Dus wanneer hy in het jaar 1681 des nachts naar Stokholm reedt, wierdt hy van 10 of 12 karels aangerand. Echter was hy de ſchranderſte niet, waar van zyne ſlechte opvoeding meeſt oorzaak was. Zyne manieren waren niet koninklyk, zyne taal onbeſchaaft, en hy zelve eigenzinnig. Onder andere oeffeningen des ligchaams reisde hy dagelyks doorgaans 18 tot 20 Zweedſche mylen verre, doch meeſt te paardt, waar mede hy in het jaar 1681 viel en zyn been brak; ſedert welken tydt hy altoos mank bleef. In den Godsdienſt was hy yverig, en droeg zorg, dat de zelve in zyne legers en bezettingen naarſtig wierdt waargenomen. In het byzonder nam hy het Chriſtendom der inwoners van Laplandt ter herte, die hy in het jaar 1694 zelve bezocht. Hy was een vyandt van verkwiſting en overdaadt. Van dronkenſchap en de vrouwelyke ſexe hadt hy een afkeer, als mede van lekkernyen. In de kleding hadt hy eene eigene mode, dragende een naauw kleedt en langen degen. Van zyne onderdanen wierdt hy wegen zyne grote ſtrengheit en gierigheit meer gehaat als bemint. *Anecdotes de Suede. Theatrum Europ. Puſendorf de reb. geſt. Frid. Wilh. Wagner vita Leopoldi. Limiers hiſtorie de Louis XIV. Kelchs Lieflandiſche geſchichte. Robinſon Etat de Suede.*

KAREL de XII, koning van Zweden, was een zoon van Karel den XI en van Ulrika Eleonora, eene princes van Denemarken. Hy wierdt in het jaar 1682 den 17 Juny te Stokholm geboren, en van der jeugdt tot Godvrucht en allerlei oeffeningen des ligchaems gehouden, en moeſt de Catechizatie over de gronden van het Chriſtendom neffens de ſoldaten bywonen, en zich door ryden, worſtelen, en vechten tot hardigheit gewennen. In de geſchiedeniſſen en Latynſche tale wierdt hy wel onderwezen. Hy verloor zynen vader in het jaar 1697, wanneer juiſt de kroon Zweden het middelaarſchap der Ryswykſche vrede hadt aangenomen, behoudende het zelve niettegenſtaande de minderjarigheit des konings; hoewel het Zweedſche hof zwarigheit maakte die vrede te ratificeren, nademaal de belangen der Proteſtanten daar by benadeelt waren. Volgens het teſtament van Karel den XI moeſte de jonge koning tot in het 18 jaar onder de voogdy zyner grootmoeder ſtaan, en deze nevens vyf koninklyke Raden de regering zo lange waarnemen. Edoch, wanneer de ſtanden in het voornoemde jaar zich by de begravenis van den overleden koning vinden lieten, wierden de andere ſtanden door de ridderſchap bewogen, dat zy gezamentlyk den koning mondig verklaarden; invoegen hy aanſtonts de regering zelve aanvaarde, en zich den 14 December liet kronen, waar by deze byzonderheit aangemerkt wordt, dat de koning hebbende de krone op zyn hoofdt, den groten diamant uit de zelve verloor. In het begin zyner regering ſtelde hy zich door tractaten en verſtandhouding met zyne naburen in een veiligen ſtaat. Dus deedt hy ook met Vrankryk, en vernieuwde het oude verbondt met het keizerlyke hof. Het verbondt met Denemarken en Muskovië wierdt in den jare 1699 geſloten. Dus genoot Zweden gedurende de drie eerſte jaren zyner regering eene gewenſchte vrede, terwyl Karel aan geen oorlog ſcheen te denken, maar zyn vermaak in zware en gevaarlyke oeffeningen des ligchaams ſtelde. Maar na verloop der voornoemde drie jaren openbaarden zich te gelyk drie vyanden, namentlyk Denemarken, Polen en de Czaar, die eensdeels nog een ouden wrok op Zweden hadden, en nu de beſte gelegenheit meenden te hebben om hunne oude ſchade te vergoeden door de jonkheit des konings, die gene genegenheit tot den oorlog ſcheen te hebben. Daarenboven ſcheen het landt ſedert de onluſten onder Karel den XI nog niet tot zyne voorgaande krachten weder gebragt te zyn, en de onderdanen over de voorgaande regering nog te klagen. De eerſte aanleiding waren de geſchillen tuſſchen Denemarken en den hertog van Holſtein-Gottorp, welke laatſte eene zuſter des konings van Zweden hadt getrouwt, en nu door de hulpe der Zweden zynen begonnen ſchanſſen-bouw, die hem door de Denen betwiſt wierdt, poogde te voltrekken; waarom de koning van Denemarken de wapenen opnam, en in het jaar 1700 een leger naar Holſtein zondt, waar van hy des te minder kon te rug gehouden worden, alzo men daar voor hieldt, dat 'er reets in het jaar 1699 een verbondt tuſſchen Denemarken, Polen en Muskovië tegen Zweden geſloten was. Kort te voren waren ook de Saxen in Lyflandt gevallen, en hadden de ſchans aan de Dunau ingenomen, zonder echter Riga te kunnen bemachtigen. Om de Holſteinſche zaken ſpoedig een einde te doen hebben, deedt de koning van Zweden met hulp der Engelſche en Hollandſche vloten in het jaar 1700 eene landing op Zeelandt, wanneer hy zelve tot aan zynen gordel in 't water ſprong, om dus zyn volk tot eene gelyke dapperheit aan te moedigen. De Denen wierden ook werkelyk genoodzaakt vrede te ma-

maken; en het bondgenootſchap van Polen en Muſkovië te verlaten. Ondertuſſchen wierdt de oorlog in Lyflandt voortgezet, alwaar de Saxen de ſtadt Riga eerſt begonnen te belegeren, maar naderhandt de belegering in een blokkade veranderden; terwyl men van voorſlagen tot vrede begon te ſpreken. Ter zelver tydt wierdt den Zweden ook van den Czaar de oorlog verklaart, die met een ſterk leger voor Nerva rukte. Karel trok met 8000 man naar Lyflandt, om deze plaats te redden; en hoewel zyne andere manſchap wegens de onſtuimigheit der zee en bedorve wegen hem niet ter gewenſchter tydt volgde, zo greep hy echter het leger der Muskoviters, ten getale van 80000 man, en wel verſchanſt, aan; en wanneer hem zulks van zyne bevelhebberen wierdt afgeraden, antwoordde hy: *Ik hebbe reets met Godt raadgepleegt, en daar by zal het blyven.* Hy ſloeg ook de Ruſſen uit hun voordeel, en doodde 18000 der zelve, veroverende al het geſchut en andere behoeften, terwyl hy zelve omtrent 2000 man aan doden en gekwetſten hadt, die meeſt genezen wierden. Dit deedt hem de vrede, door den keizerlyken gezant voorgeſlagen, verwerpen. Hy hadt het op Polen gemunt, om koning Auguſtus te beletten, den Czaar eenige hulpe toe te brengen. In July des jaars 1701 ſloeg hy de Saxen aan de Dune uit het veldt, en verwierp wederom de vrede, hem van wegen Hollandt aangeraden, voorwendende, dat hy op blote woorden geen ſtaat kon maken. Hy trok derhalven naar Courlandt, en vergde de Republyk van Polen hunnen koning af te zetten, en een anderen te verkiezen, dat echter van 't grootſte gedeelte der Polen kwalyk genomen wierdt. Echter bleef hy by dit voornemen, en niettegenſtaande hy op het vertoog der republyk, met welke hy niet in oorlog was, een tydlang in Courlandt blyven moeſt, zonder verder door te dringen, zo openden hem echter de verſchillen in Litthauwen den weg, alzo het huis van Sapieha hem te hulpe riep tegen Oginski, welke laatſte ook door Karel meermalen geſlagen wierdt, na dat hy in het jaar 1702 in Litthauwen getrokken was. En hoewel de Republyk een groot gezantſchap tot hem zondt, verzoekende niet verder in te dringen, maar met Auguſtus vrede te maken, zo weigerde hy echter zich in onderhandelinge in te laten, zoekende in 't tegendeel het misnoegen van zommige groten tegen den koning tot zyn voordeel te gebruiken. Dus rukte hy verder in Polen, voorwendende, dat het hem vry ſtondt, zynen vyandt overal te vervolgen, en dat hy kwam om de Republyk wederom in der zelver vryheden te herſtellen. Op deze wyze nu was het oorlogsvuur in geheel Polen aangeſtoken; hoewel Karel zich in zyne mening bedrogen vondt, noch den oorlog niet op eenmaal beſliſſen kon, alzo het grootſte gedeelte van Polen het nog met Auguſtus hieldt; en hoewel de Zweedſche macht overal zegepraalde, echter te zwak was, om op zo verſcheide plaatſen van het koninkryk tegenwoordig te zyn; invoegen Karel heen en weder trekken moeſt, zonder zich ergens vaſt te zetten. Dit duurde eenige jaren lang. In July des jaars 1702 ſloeg hy Auguſtus by Pinſchow of Cliſſow uit het veldt, en bemachtigde des zelfs legerplaats, veroverde ook Crakau, gelyk hy voor den ſlag Warſchau ingenomen hadt. In het jaar 1703 dwong hy de ſtadt Thoren tot de overgave, en maakte de bezetting tot krygsgevangenen. In het jaar 1704 zette hy zyn voornemen door, en veroorzaakte, dat eenige misnoegde Polen eene confederatie tegen Auguſtus maakten, de kardinaal primaat een interregnum uitſchreef, en Staniſlaus Leczinski van deze party tot koning verkoren wierdt; welke verkiezing van den koning van Zweden door een machtig leger, ſtaande by Warſchau, doorgedrongen wierdt. Na dat derhalven koning Karel in het jaar 1705 de kroning van Staniſlaus bevordert hadt, maakte hy een verbondt met hem; maar ziende, dat Auguſtus gedurig geldt en manſchap uit Saxen ontfing, beſloot hy dit kanaal toe te ſtoppen, het welk hem de gezant van Vrankryk na de overwinning by Pinſchow reets geraden hadt, maar door den keizer en des zelfs bondgenoten belet was, als voor welke deze Noordſche onluſten wegens de Spaanſche ſucceſſie zeer ongelegen waren; weshalven zy den koning van Zweden van een al te naauwe verſtandhouding met Vrankryk verdacht hielden. Wanneer derhalven in den beginne des jaars 1706 de generaal Reinſchild het leger der Saxen, trekkende naar Polen, by Frauſtadt geſlagen hadt, en het Saxiſche voetvolk ten eenemaal vernielt was, zo nam koning Karel, na dat hy alvorens de Ruſſen uit Lyflandt verjaagt hadt, zynen weg in September van het zelve jaar met het grootſte gedeelte van zyn leger naar Saxen, zonder eenigen tegenſtandt te ontmoeten, aangezien de plaatſen van bezettingen ontbloot waren. Hy pleegde echter geen geweldt, bezettende maar de houbare plaatſen, leggende voorts zyne manſchap in de winterkwartieren; het welk geſchied zynde, ſchreef hy zware ſchattingen uit. En hoewel het in Polen geblevene Zweedſche leger door den koning Auguſtus geſlagen wierdt, ſtonden echter de zaken in Saxen dus geſchapen, dat Auguſtus genoodzaakt was de Alt-Ranſtadſche vrede te tekenen; waar in den Zweden, wel is waar, maar de Saxiſche winterlegeringen toegeſtaan wierden, maar zy bleven echter een geheel jaar, tot in September des jaars 1707 in Saxen, gedurende welken tydt vele onderhandelingen met de keizerlyke, Engelſche en Hollandſche gezanten gepleegt wierden. Want aangezien men aan de zyde der bondgenoten geloofde, dat door dezen inval den Franſchen kon lucht gemaakt worden, zo deden zy hun beſt om de vrede te helpen bevorderen, en niet wetende, waar op des konings langwylig verblyf zag, bleven hunne gezanten gedurig by hem, gelyk ook die van Vrankryk en Beyeren deden. Zelf kwam de hertog van Marlborough tot hem, om hem van de belangen van Vrankryk af te wenden. Ook meent men, dat

hy hadt beſloten in 't ryk te vallen; doch dat zulks door zynen eerſten ſtaats-miniſter, den grave Piper, wiens genegenheit de Geallieerden gewonnen hadden, belet was; want deze zich van des konings verbittering tegen den Czaar tot zyn voordeel bediende. Dit is zeker, dat Karel gedurende zyn verblyf in Saxen meer dan eens gelegenheit gezocht heeft om met den keizer in oorlog te geraken; doch zulks wierdt door het keizerlyke hof voorzichtiglyk verhoedt. Een voordeel was de beſlisſing der Sileſiſche religie-bezwaarniſſen, die tuſſchen den koning van Zweden en den keizerlyken gezant te Alt Ranſtadt en Wolgwitz in het jaar 1707 kort voor den aftocht der Zweden tot genoegen der Proteſtanten vereffent wierden. Na dat derhalven koning Karel in Saxen zyn leger over de helft hadt vermeerdert, en met allerlei behoeften voorzien, ook eenige twintig millioenen uit Saxen getrokken, beſloot hy eindelyk in September des voornoemden jaars wederom naar Polen te keren, om Staniſlaus op zynen troon te bevestigen, en de Ruſſen te vernederen. Want ſedert de koning naar Polen was gegaan, en daar henen zyne grootſte macht zamengetrokken hadt, ſpeelden deze den meeſter in Lyflandt en Ingermanlandt, verwoeſtende alle de opene plaatſen, en zelfs vele ſterktens innemende. Nochtans liet zich koning Karel daar door niet laten bewegen, om te rug te trekken, willende eerſt zyn oogmerk op eene plaats uitvoeren. En terwyl de Zweden in Saxen vertoefden, waren de Ruſſen ook meeſter van Polen, en poogden de Republyk tot een nieuwe verkiezing te bewegen, om Staniſlaus van den troon te weren, des te meer, alzo de koning van Zweden de Polen hadt verdrietig gemaakt, met hen op zyn eigen gezag eenen koning op te dringen. In 't tegendeel zag de koning van Zweden den Czaar als een verachtelyk vyandt aan, ſedert hy des zelfs macht by Nerva geſlagen hadt, en meende, dat hy hem met weinig moeite uit Polen kon verdryven, en hem zelve in zyn landt vervolgen. Invoegen hy alle voorſlagen van vrede, hem van wegens den Czaar aangeboden, verachtte, antwoordende, dat hy in Moſcou gekomen zynde nader daar over ſpreken wilde. Zyne trotſchheit ging zo verre, dat hy zelfs van geen kartel over de uitwiſſeling der wederzyds gevangenen wilde horen ſpreken. By dit voornemen bleef hy tot zyne doodt volherden. Want de Ruſſen hadden midlerwyl geleert beter te oorlogen, en zo dikwils koning Karel op de zelve los ging, weken ze te rug, verwoeſtten alles, en maakten hem den doortocht bezwaarlyk. Zomwylen grepen zy hem van ter zyde aan, invoegen hy op dezen moeielyken tocht over de helft zyner manſchap verloor. Daarenboven mislukte hem zyn toeleg, dien hy met Mazeppa, generaal der Coſakken, beraamt hadt. Deze doch hadt belooft, den koning zyne benden toe te brengen, en hem de veſting Baturin over te leveren Maar de weinigſte der Coſakken wilden tot de Zweden overgaan, en Baturin wierdt door de Ruſſen bezet. Dus was nu koning Karel tegen den raadt van alle zyne bevelhebberen door eige beweging verder gegaan, dan hy hadt behoren te doen, en ſtondt in Ukranië, zonder de minſte houbare plaats te bezitten, terwyl hy in 't tegendeel van alle kanten door de Ruſſen wierdt ingeſloten, en gebrek aan alles leedt, te meer na dat het leger onder Leeuwenhoofd, dat hem voorraadt toevoeren zou, geheel geſlagen was. Van welk nadeel de ſchuldt den koning zelve gegeven wordt, als die zich gedurig van dit ligchaam meer en meer afzonderde, in plaats dat hy het zelve hadt behoren tot hem te trekken, en zich daar mede te vereenigen. Eindelyk belegerde hy Pultawa, alwaar het magazyn der Ruſſen was. Doch alzo hy zelve aan alles gebrek hadt, ging deze belegering zeer langzaam voort; en midlerwyl naderden hem de vyanden van alle kanten. Hy wierdt derhalven genoodzaakt, de zelve aan te taſten. Dit geſchiedde den 8 July des jaars 1709, wanneer het Zweedſche leger eene volkome nederlage ontfing. De koning zelve, aan zyn been gekwetſt zynde, ontkwam 't ter naauwernoodt met eenige opper-bevelhebberen en manſchap over den Dnieper in het Turkſche gebiedt. Voorts viel het gehele leger, nevens den eerſten ſtaats-miniſter, grave Piper, alle generalen, de kancelary, krygskas en geſchut, in de handen der Ruſſen. Het ſeldzaamſte was, dat de graaf Leeuwenhoofd met 16000 man, meeſt ruitery en dragonders, tot aan den Dnieper gekomen zynde, zich aan den vorſt Menzikof, die hem met omtrent 9000 man vervolgde, zonder ſlag of ſtoot overgaf; buiten twyffel uit een ongewone verbaaſtheit, en gebrek aan hout, buskruidt en oorlogsgereedſchap, waar door de Zweden belet wierden tegenweer te bieden. Hier door nu geraakten de Zweedſche zaken in een beklaaglyken ſtaat, alzo dat koninkryk gedurende dezen oorlog reets vele laſten gedragen hadt, waar door het landt van geldt en manſchap ontbloot was. Daarenboven was de bloem van hun leger of gedood, of gevangen, en de raadſlagen ſtonden wegens de verre afwezendheit des konings ſtil. Daar by kwam, dat het getal hunner vyanden dagelyks groter wierdt. Koning Auguſtus keerde wederom naar Polen, en het Zweedſche leger onder Craſſau wierdt genoodzaakt naar Pomeren te wyken. De koning van Denemarken nam ook op nieuw de wapenen op, en landde op Schonen, alwaar hy in den beginne weinig tegenſtandt ontmoette. Koning Karel was ondertuſſchen by den Turken wel ontfangen, en ſloeg zyn leger buiten Bender op, alwaar hem de Turken van alle noodwendigheden verzorgden; en zelfs eenige huizen tot zyn gebruik opbouwden. Doch alzo hy in den beginne twyffelde, langs welken weg hy veiligſt wederom in zyn ryk keren zou, terwyl hy den keizer niet trouwde, om door Hungarië te reizen, en Polen nog veel gevaarlyker was, beſloot hy vooreerſt aldaar te blyven, tot dat zich een gunſtige gelegenheit voor hem aanboodt. Dus vertoefde hy daar eenige jaren

lang,

lang, pogende midlerwyl den Turk tegen Muskovië en Augustus op te hitzen, waar toe de Fransche gezant, nevens den Cham der Tartaren mede alle hunne krachten inspanden. Maar hoewel de Turken daar toe niet ongenegen schenen, zo waren echter de raadslagen der Porte zo ongestadig, dat de koning van Zweden nooit tot zyn voornemen komen kon, des te meer, alzo dit verblyf des konings door de menigvuldige geschenken der vyanden des konings voor de Ottomannische Porte zeer voordelig was; waar door ook telkens vernietigt wierdt het gene de koning met veel moeite uitgewerkt hadt, die echter door zyn toedoen te wege bragt, dat in 4 jaren vyf groot-vizieren, twee Muftis, en de Chan der Tartaren van hunne bedieningen beroofd wierden. Zo dra de koning van Zweden in Turkye gekomen was, stiet hy de vernieuwing van den stilstandt tusschen den Czaar en de Porte om verre, en bragt het daar henen, dat de Turken zich verklaarden, hem met een machtig leger in zyn ryk te geleiden, en den Czaar in het jaar 1711 den oorlog aan te kondigen, doch die geenzins met genoegen des konings geëindigt wierdt; want wanneer de Turken den Czaar en des zelfs leger by de Pruth in de val hadden, maakte de groot-vizier onvoorziens vrede met de zelve, zonder byna van de Zweedsche belangen het minste gewag te maken; waarom ook de koning in het leger tegen de vrede protesteerde, en den vizier verachtelyk bejegende, doch deze drukte hem des te meer, en sneedt hem den pas af, ten einde hy gene brieven naar Constantinopel zenden kon, beroofde hem verder van zyn onderhoudt, en maakte toestel, om hem met geweldt uit het Turksche gebiedt te brengen, het welk de Chan der Tartaren echter door zyne tegenwoordigheit tegenhieldt, tot dat de koning gelegenheit vondt, om de Porte van alle omstandigheden naricht mede te delen. Waar op de opper-vizier afgezet wierdt, en de Zweedsche zaken wederom een betere gedaante ontfingen, te meer, alzo de Czaar de voorwaarden der vrede uitstelde te volbrengen. In het jaar 1712 was alles tot het vertrek des konings gereed, om met eenige duizend Turken door Polen wederom in zyn ryk gebragt te worden, waar toe de Russen by het vredestraktaat bewilligt hadden. Maar de koning nam onvoorziens een ander besluit, zeggende te hebben ontdekt, dat de opper-vizier door de Russen omgekocht zynde, hem aan de zelve besloten hadt over te leveren. Den Turken, die hem tot het vertrek drongen, inzonderheit den bassa van Bender, en den afgezondenen des groot-viziers antwoordde hy zeer trotsch, noemende hen verraders en bedriegers, tartende met zyn handtie vol volks alle, die hem met geweldt dreigden. Ter zelver tydt beschermden hem de Janitzaren, die hem wegen zynen heldenmoedt beminden, en zich rondom de Zweedsche postering legerden, en den Spahis, die den koning aangrypen zouden, het hoofdt boden, tot dat eindelyk de koning, wiens berichten naar Constantinopel onderschept waren, middel vondt, om kouriers door Duitschlandt derwaarts te zenden, en den sultan voor te dragen, dat de Russen volgens hunne beloften Polen nog niet hadden verlaten, maar op hem loerden, en dat hy bygevolg met een zo klein geleide, als hem toegeschikt was, zich geenzins veilig vondt. Hier op wierdt hem nog een langer verblyf toegestaan, en de vizier afgezet. Ja, dat meer is, de seraskier van Bender, de Tarter Chan, en alle Turksche vasallen van Bender te Constantinopel ontfingen last, om des konings bevelen te gehoorzamen, met die zelve eerbiedigheit, als of ze van den Sultan zelve kwamen. Men besloot van nieuw in den Divan den Czaar te beoorlogen, en den koning met eene genoegzame macht Tartaren naar zyne landen te geleiden, ten einde van daar de macht des Czaars verdeelt wierdt. Doch de koning veranderde wederom onvoorziens dit voornemen, het zy dat hy ervaren hadt, dat de Tartaren besloten hadden hem in de handen zyner vyanden over te leveren, of dat hem zyne Raden voorgestelt hadden, dat het onverantwoordelyk was, de Tartaren tegen de Christenen op te hitsen. Edoch door deze verandering geraakte de koning in het uiterste gevaar, alzo de Chan der Tartaren nevens den seraskier van Bender besloten hem met geweldt te doen vertrekken, na dat de Sultan eens daar toe order gegeven hadt; het zy dat ze hunne verradery ontdekt zagen, het zy ze des konings verblyf, waar uit niet dan verwerring in het ryk ontstond, verwoed gemaakt hadt. Zy erlangden ook op hunne vertogen een bevel van de Porte, geweldt te gebruiken, en eischten gevolgelyk met eene trotsche tale, dat de koning vertrok; tot welken einde zy des zelfs kwartier zeer naauw infloten, en kanon lieten aanvoeren. Doch koning Karel antwoordde hen zeer grootmoedig, zeggende, dat hy zich niet begeerde aan verraders te vertrouwen. Hy besloot derhalven tegenweer te bieden, en weigerde de bescherming der Janitzaren van Bender aan te nemen, die hem van hunne genegenheit verzekerden, en wanneer zy tegen den koning in 't geweer komen moesten, hun kruidt en loot maar vruchteloos in de lucht schoten. Invoegen de Bassa genoodzaakt wierdt, Janitzaren uit andere vestingen te ontbieden. Na dat derhalven de koning allen toestel tot tegenweer gemaakt en zyne vyanden eenige dagen lang getart hadt, terwyl hy dagelyksch onder dezelve uitreedt, en van de hoogte van zyn huis allarm liet blazen, zo deden eindelyk den 11 February des jaars 1713 de Turken en Tartaren een geweldigen aanval op het koninklyke huis, waar in omtrent 1000 Zweden waren, zynde alle die de koning by zich hadt. Deze floegen vier stormen, van een uur na den middag tot acht uur 's avonds kloekmoedig af, terwyl de koning zelve met den degen in de vuist uit het eene vertrek in het andere liep, en overal de nodige orders gaf. In den eersten aanval, wanneer hy nog buiten het huis was, doodde hy vele Turken en Tartaren met zyne eige handt, en wierdt driemaal, doch ligt, gekwetst. En wanneer eindelyk de vyanden 500 man verloren hadden, bragten ze vuur in 't huis des konings, en verhinderden door hunne gedurige aanvallen het zelve te blusschen. De koning hadt besloten eerder te verbranden dan zich levendig in de handen zyner vyanden over te geven; doch liet zich eindelyk verbidden, dat hy met het geweer in de handt een uitval deedt, om al vechtende te sneuvelen. Hy viel alzo verwoed op zynen vyandt aan, en na eenigen gedood te hebben, en afgemat zynde struikelt hy, en wordt door de Janitzaren gevangen. Des niettegenstaande wilde hy den Chan der Tartaren niet zien, en liet zich by den seraskier brengen. Maar ook deze zich verontschuldigende, dat hy alles, 't gene hy gedaan hadt, gelast was te doen, duwde hy hem deze woorden toe: „Gy zyt alle zamen goddeloze verraders". Wanneer een zyner generaals de gevangenis van zyn koning, en dat hy by de Turken als een uitzinnige gehouden wierdt, beklaagde, antwoordde hy: „Ik ben koning, en zal ook koning blyven. Voorts „ is het beter, by de Turken als een uitzinnige, dan by de vyan- „ den als een lafhertige aangezien te worden". Het was den 16 February wanneer de koning van Bender gevoert wierdt, en men hadt zynen degen by hem in het rytuig gelegt, ook aan de Zweden, die men by hem liet, hunne degens wedergegeven. Doch de koning wierp den zynen aanstonts weg, en beval alle de zyne insgelyks te doen, zeggende, dat aangezien zy nu gevangenen waren, de Turken ook hunne degens konden houden, die ze hen eerst ontnomen hadden; maar dat hy ze wel weer van geweer voorzien zou. Men zeide, dat de koning voor eerst naar Asië zou gebragt worden; doch onderweeg ontmoette den koning een officier uit Constantinopel, door den Sultan uitgezonden om te zien, welken weg de koning verkoren hadt, alzo de Porte geboodschapt was, dat hy het Ottomannische gebiedt reets verlaten hadt. Dezen verzocht de koning, hy wilde zyn ongelukkig wedervaren aan den Sultan berichten, die daar van onkundig was. Dit was van die uitwerking, dat de Chan der Tartaren, de oppervizier, Mufti, Bassa van Bender, en vele andere groten, die zich tegen den koning gekant hadden, van hunne bedieningen afgezet wierden, en dat de Sultan den koning tot zich naar Adrianopel komen liet; hoewel de koning zich niet in de stadt begaf, maar te Demotica, zynde naby Adrianopel gelegen, vertoefde. Maar hoewel hy alhier nader by het Turksche hof was, en zyne ministers alle moeite voor hem aanwendden, om het volk op zyne zyde te brengen, konden ze echter hun oogmerk niet bereiken. Want hoewel zich de Turken uiterlyk aanstelden, dat ze tegen Polen en Muskovië de wapenen wilden opvatten, en tot dien einde ten gevalle des konings de opper-vizier en Mufti wederom afgezet wierden, zo was het echter van geen gevolg; want naauwlyks was het Turksche leger te velde getrokken, of het keerde zonder iets te ondernemen weder te rug, aangezien de Czaar hen alles toestondt. Daar by kwam de tyding van den slechten toestandt der Zweedsche zaken in Duitschlandt. De koning hier van ook verwittigt zynde, en ziende dat hy zich op de Turken niet kon verlaten, besloot door Hungarië naar zyne landen weder te keren. De Sultan begiftigde hem met kostelyke geschenken, en hy begaf zich den 1 October des jaars 1714 op reize, wordende tot aan de grenzen van Zevenbergen door een corps Spahis en Janitzaren verselt. Van daar begaf hy zich te paardt, rydende in 14 dagen van de grenzen van Wallachië tot aan Straalsond, zynde een weg van 287 mylen. Hier vondt hy alles in een mislyken staat. Want niettegenstaande de generaal Steenbok de Denen met een groot verlies in het jaar 1710 gedwongen hadt Schonen te verlaten, kon echter zulks de vervallene zaken niet wederom herstellen, zo wegen des konings langdurige afwezenheit, die niet wilde, dat de Raadt te Stokholm iets zonder zyne toestemming ondernam, als om dat hy Turken en Tartaren tegen de Christenen ophitzende zich zeer gehaat gemaakt hadt. Daar by kwam, dat hy Vrankryk beloofd hadt, eene diversie in Silesië te maken, ingeval de vrede met de geallieerden niet getroffen wierdt. In het byzonder beledigde hy alle die genen, die buiten het verbondt van Vrankryk waren, wanneer hy weigerde de neutraliteit wegen zyne Duitsche landen, door den Ryksraadt reets in het jaar 1710 aangenomen, te bekrachtigen. Hier uit namen en de Czaar en de koning Augustus, nevens Denemarken, in het jaar 1711 gelegenheit om den oorlog in Pomeren over te brengen, welk landt wel eenige hope van rust schepte, wanneer de koning van Pruissen de stadt Stettin nevens het landt van de Oder tot aan de Peene in sequestratie nam. Doch ook hier in wilde koning Karel niet bewilligen, en veroorzaakte daar door, dat ook de koning van Pruissen zich by de Noordsche geallieerden voegde. In het jaar 1710 hadden zich de Russen van geheel Lyflandt meester gemaakt. Hier by kwam in de jaren 1713 en 1714 ook Finlandt. Het sticht Bremen en Verden viel in het jaar 1712 in de handen der Denen, en wierdt in het jaar 1716 aan den koning van Engelandt overgelaten, die als keurvorst van Hannover ook in de Noordsche alliantie tradt. In het jaar 1712 hadt de Zweedsche generaal Steenbok wel een volkome overwinning by Gadebusch op de Denen behaalt, na dat hy uit Straalsond getrokken was; doch trok naderhandt onvoorzichtiglyk, en in mening van Denemarken eensklaps tot een afzonderlyke vrede te noodzaken, in Holstein, na dat hy alvorens de stadt Altona, tot schande voor de Zweden, in brandt gestoken hadt. Doch in Holstein wierdt hy door de geallieerden, die hem onvoorziens overvielen, ingesloten, en wierdt genoodzaakt zich in Tonningen te werpen, en niet kunnende uit Zweden hulp ontfangen, zich met zyn gehele leger over te geven. Wanneer de koning in Straalsond aangekomen was, wierdt hy door de bondgenoten belegert, en niettegenstaande hy alle mogelyke tegenweer boodt, en op het eilandt Rugen zelve tegen de landende vyanden vocht, en gekwetst

kwetst wierdt, moest hy echter zien, dat eerst het eilandt, naderhandt de stadt Straalsond in het einde van het jaar 1715, en in het jaar 1716 ook Wismar aan de vyanden overging; invoegen behalven Tweebrugge alle zyne Duitsche landen verloren waren. De koning zelve was voor de overgave van Straalsond naar Schonen gegaan, met een oogmerk om eene landing op Zeelandt te doen; doch zulks wierdt door een schielyk dooi-weêr belet. Hier op besloot hy Noorwegen aan te grypen, en hadt Christiania reets ingenomen, wanneer hy door de landing der Russen en Denen op Schonen in zynen verderen voortgang gestuit wierdt. En behalven dat was hy in Norwegen niet voorspoedig, aangezien het winterseizoen hem nooit gunstig was, wanneer de ondernemingen op Noorwegen best konden werkstellig gemaakt worden. Boven dien wilde hy van gene voorslagen van vrede horen, niettegenstaande zyn landt in een beklaaglyken toestandt, en van menschen, koophandel en middelen ontbloot was, en boven dien door het sterke leger, dat de koning dagelyks oprechtte, gedrukt wierdt. Ook wierdt hy beschuldigt, dat hy door het aanraden van den here van Görtz, die sedert zyne wederkomst uit Turkye meer dan alle de andere Zweden by hem vermogt, op onbehoorlyke middelen bedacht was om zynen vyanden afbreuk te doen, hebbende zich niet alleen met Philips, koning van Spanje, maar ook met den pretendent van Engelandt in een heimelyk verbondt ingelaten, om door zyne gezanten een verraadt in Engelandt te smeden. Weshalven de graaf van Gillenberg in Engelandt, en de baron van Görtz in de Nederlanden in arrest genomen wierden; waar over grote verwyderingen zouden ontstaan zyn, ten ware Vrankryk zulks bemiddelt hadt. Ook liet de koning van Zweden door den baron Görtz op het eilandt Alandt heimelyk met den Czaar handelen, waar van door zyne tusschenkomende doodt nooit iets zekers uitgelekt is, en men niet weet, of hy waarlyk de vrede beoogt heeft, of maar getracht den Czaar te misleiden. Ondertusschen hadt de koning in drie jaren byna niets gewigtigs uitgevoert, maar gedurig zyne vyanden, voornamentlyk de Denen, geallarmeert. Eindelyk viel hy in het jaar 1718 by Swinezond in Noorwegen, na dat kort te voren een ander leger van hem dit ryk aan de zyde van Jempterlandt hadt aangetast, en in het Drontheimsche post gevat hadt. De koning deedt een zeer bezwaarlyken tocht, voor al eer hy in December by Frederikshal aankwam, welke stadt hy na een verlies van vele soldaten belegerde. Hier waagde hy zyn persoon, ging in de loopgravens, en recognosceerde de contrescarpe zonder schroom. Maar wanneer hy op den 11 December des avonds over de borstwering naar het Deensche fort zag, wierdt hy in zyn hoofdt geschoten, en viel dood ter aarde. Dit bewoog de Zweden de belegering aanstonts op te breken. Het lyk wierdt naar Stokholm gebragt; en alzo hy ongehuwt gestorven was, erfde zyne eenige zuster Ulrica Eleonora, gemalin van den erfprins van Hessen-Cassel, de Zweedsche kroon. Voorts was koning Karel een zeer seldzaam prins, en die zich van de jeugt zeer onvertzaagt betoont hadt, verzinnende zelfs allerlei halsbrekende tydkortingen met ryden en jagen, het welk naderhandt in de oorlogen eerst bleek, wanneer hy doorgaans zich in 't hevigste van 't gevecht begaf, en de zyne allereerst leerde, niettegenstaande het schieten der vyanden, echter op de zelve met den degen in de vuist in te dringen. Hy hadt door zich des winters in koud water te baden, als anderzins, zyn ligchaam tot alle soorten van ongemakken gewend, en was van natuur een vyandt van tederheit en gemakkelykheit, gelyk hy dan in een tydt van 19 jaren in een gedurige beweging en onrust geweest is. Hy was in vorst en hette, in honger en dorst ongevoelig. In sterk ryden hadt hy zynes gelyken niet. Zyn eenigste vermaak in het midden zyner bezigheden was of het schaakspel, of het ryden te paardt. Zo dikwils hy lange op eene plaats vertoeven moest, gelyk te Bender, zocht hy uit vermaak de gevaarlykste wegen over bergen en steenrotzen, om de ongemakkelykheden der veldtochten, gelyk hy zeide, niet te ontwennen. Hier uit ontstondt het ook, dat by hem de wellevendheit der hoven niet gevonden wierdt, hoewel hy zyn aanzien wel kon doen gelden, voornamentlyk onder de hoogmoedige Turken. Hy was snel in zyne raadslagen en der zelver uitvoeringe, en behaalde daar door menigmaal voordeelen op zyne vyanden. Wat hy eens voorgenomen hadt, daar van liet hy zich door generlei zwarigheden te rug houden. Omtrent den Godsdienst was hy yverig, voornamentlyk in het gebedt, gevende dus een voorbeeldt aan zyn leger. Onder zyne grootste gebreken was de wraakgierigheit en hardnekkigheit, niettegenstaande hy zyn ongeluk voor oogen zag; zynde daar toe meer door zyne ongemene tegenspoeden, die hem verbitterden, dan door die natuurlyke beweging aangezet. *Het Leven van Karel den XII, in tien Deelen. History of the lears of Charles XII. Grimaret campagnes de Charles XII.* enz.

Koningen van Hungarië.

KAREL de I, bygenaamt *Martel*, zoon van Karel den II, koning van Napels en Sicilië, en grave van Provence, wierdt in den jare 1272 geboren, en kwam in het jaar 1290 tot de kroon, alzo zyne moeder, Maria van Hungarië, dochter van Stephanus den V, en zuster van Ladislaus den IV was, die in het voornoemde jaar zonder mannelyk oir overleed; doch kon tot der zelver bezit niet komen, aangezien Andreas, bygenaamt de Venetiaan, nabestaande der koningin Maria, door de Hungaren op den troon gezet was. En niettegenstaande hy in Hungarië aankwam, om het ryk aan te vaarden, wordende daarenboven door den paus ondersteunt, kon hy echter zyn oogmerk niet bereiken, dewyl de meesten het met Andreas hielden. Hy stierf in het jaar 1301, nalatende Karel den II, of Karel Robert, nevens eenige andere kinderen, geteelt by Clementia, dochter van keizer Rudolph. *Bonfin. Dec.* II. *lib.* IX. *Thurosius Villani lib.* VII. & VIII. enz.

KAREL de II, Robert of Carobert, zoon van Karel Martel den I, welke laatste nog voor zynen vader Karel den II, koning van Napels, stierf. Hy wilde derhalven zynen grootvader, den voornoemden Karel den II, opvolgen in het koningryk van Napels, doch geraakte daar over met zyns vaders broeder Robert den II in geschil. En hoewel de paus Bonifacius de VIII nevens de voornaamste rechtsgeleerden voor Karel Robert stemden, en de paus hem, hoewel nog een kindt zynde, in het jaar 1299 het leen gaf, zo kon hy echter zyn oogmerk niet bereiken. In Hungarië was hy in den beginne niet voorspoedig, alwaar hem eerst Wenceslaus, naderhandt Otho van Beyeren voorgetrokken wierdt. Echter beklom hy in het jaar 1309 met geweldt den troon, wierdt van den legaat van paus Clemens den V gekroont, en sloeg in het jaar 1312 Mattheus, grave van Trenchin, het hoofdt der rebellen. Zyne regering was zo zacht, dat hem een ieder voor den zachtmoedigsten prins in tydt van vrede, maar te gelyk voor den dappersten heldt in tyden van oorlog hieldt. Ook bragt hy Dalmatie, Croatie, Servie, Lodomerie, Ruslandt, Comanië, Bulgarie en Bosnie onder zich. In het jaar 1326 ontmoette hem een zonderlinge tegenspoedt, alzo een zyner vertrouwdste bedienden, genaamt Felicianus, wanneer hy te Belgrado over tafel zat, nevens zyne gemalinne en kinderen meende om te brengen; hoewel hy den koning en des zelfs gemalinne maar kwetste, maar aanstonts gegrepen en gedood wierdt. Voorts was hy in den oorlog tegen Bazarad, Waiwode van Wallachië, niet gelukkig. Hy stierf te Belgrado in het jaar 1342, het 50 zynes ouderdoms. Zyne eerste gemalinne was Maria, dochter van Casimir, hertog van Cujavië, doch die stierf in het jaar 1315 zonder kinderen. Zyne twede gemalinne was Beatrix van Luxenburg, dochter van keizer Henrik den VII en van Margareta van Brabandt. Maar ook deze stierf in het eerste jaar van het huwelyk. Daar op trouwde hy Elizabeth, zuster van Cazimir den III, bygenaamt de Grote, en van Uladislaus den III, bygenaamt Locticus, ook koning van Polen. Deze baarde hem twee zonen, die jong stierven, voorts Lodewyk den Groten, naderhandt koning van Hungarië, Andreas, koning van Napels en Sicilië, en Stephanus, hertog van Slavonië. *Bonfin. Dec.* II. *lib.* IX. *Thurosius c.* 90. *Chron. Hung. P.* II. *c.* 99. *Cromerus.*

Koningen en prinssen van Napels. enz.

KAREL de I van Vrankryk, zoon van koning Lodewyk den VIII, en broeder van S. Lodewyk den IX, wierdt in den jare 1220 geboren. Hy trouwde Beatrix, dochter van Raimond Berengarius den V, grave van Provence, uit krachte van welk huwelyk hem zyn broeder, die anderszins uit hoofde zyner gemalin, zynde de oudste dochter des laatsten graves, het grootste recht op Provence hadt, niet alleen dit landschap, maar nog daarenboven Anjou en Maine gaf. Daar op trok hy met dezen koning naar 't H. Landt, en betoonde zich dapper tegen de ongelovigen. Van daar wederkerende zag zy dat verscheide steden in Provence oproerig geweest waren. Deze bragt hy wederom tot gehoorzaamheit, en trof met zyne schoonmoeder een vergelyk, die hem eenige plaatsen onthieldt. Niet lange daar na boodt hem de paus, die met Manfredus, koning van Napels en Sicilië, natuurlyken zoon van keizer Frederik den II, in oneenigheit leefde, en hem in den ban gedaan hadt, de kroon van Sicilië aan. Doch en hy en zyn broeder, koning Lodewyk de IX, weigerde die aan te nemen. Hier op gaf de paus Sicilië aan Edmund, zoon van Henrik den III, koning van Engelandt; en in 't tegendeel maakten de Romeinen Karel tot hunnen senator of gouverneur voor zyn leven lang, terwyl anderszins deze bediening maar driejarig was, en tot hier toe aan niemandt behalven Romeinen van geboorte was opgedragen. Dit laatste behaagde den paus niet, weshalven hy, om zulks te beletten, Sicilië en Napels andermaal Karel aanboodt, onder beding, dat hy en zyne opvolgeren de zelve als een leen van den Roomschen stoel bezitten, jaarlyksch 8000 oncen goudt betalen, en tot een teken der leenheffing ieder derde jaar een wit paardt vereeren, de successie by ontstentenis van manlyk oir op de vrouwelyke sexe, en by gebrek van deze wederom op den Roomschen stoel vervallen zou; doch Karel in 't tegendeel zou de waardigheit als senator niet langer dan drie jaren behouden, en noch hy, noch iemandt zyner opvolgeren te gelyk keizer en koning van Lombardye zyn. Karel bewilligde hier in, niettegenstaande hy byna de onmogelykheit voor oogen zag, om Manfredus van den troon te schoppen, als welke en in Lombardye, en in Sicilië een goed leger, ook een talryke vloot in zee hadt. Hy waagde het echter en kwam in 't jaar 1265 ter zee, en zyn leger in het volgende jaar door Lombardye te Rome. Dus maakte hy zich ten dele door verraadt, ten dele door een vrywillige overgave, of met geweldt, meester der meeste plaatsen in Napels, en leverde in 't jaar 1266 den 26 February by Benevento Manfredus slag, die nevens de kroon ook zyn leven verloor. Karel echter genoot gene lange rust; want Conradinus, echte zoon van keizer Frederik den II, wiens voogdt Manfredus geweest was, kwam met een sterk leger uit Duitschlandt aan. Doch Karel sloeg hem in 't jaar 1268 niet verre van de zee Celano, en maakte hem met des zelfs neve Frederik, die de laatste uit het Oostenrykse huis was, gevangen, waar op zy beide binnen Napels onthoofd wierden. In 't jaar 1270 ondernam Karel een kruistocht naar Tunis in

in Afrika, alwaar Lodewyk de IX, koning van Vrankryk, ten zelven einde reets met een leger was. Hy kwam juist ter zelver tydt aldaar, wanneer Lodewyk den geest gaf, en des zelfs leger zo door ziekten als gevechten gesmolten was. Dit gaf gelegenheit met den koning van Tunis vrede te maken, wanneer die daarenboven aanboodt den geweigerden Siciliaanschen tribuit dubbeld te betalen. Ondertusschen waren de onderdanen met Karel niet te vrede, ziende, dat hunne vryheden, door koning Willem den II hen verleent, en die Karel in 't begin der regering belooft hadt te zullen bevestigen, niet alleen geschonden, maar zy ook daarenboven met ondraaglyke nieuwe belastingen gedrukt wierden. In 't jaar 1277 stondt hem de princes van Antiochië haar recht op het koninkryk Jeruzalem af, het welk hy ook in bezit nam, voor dat de koning van Cyprus in staat was om het te bemachtigen. Na dezen wilde hy den keizer Michaël Paleologus van Constantinopel van den troon schoppen, en des zelfs schoonzoon Philips, zoon van den verdreven Boudewyn den II, daar op zetten; edoch hy verwekte door de hier toe vereischte onkosten en belastingen zyne onderdanen tot misnoegen, die daarenboven de Fransche dertelheit omtrent hunne wyven en dochteren niet verdragen konden. Ook maakte Pieter, koning van Arragon, schoonzoon des voornoemden Manfredus, nog gedurig pretensie; en eindelyk liet zich een misnoegd Siciliaan, genaamt Johannes Procida, zo door den koning van Arragon als den Griekschen keizer gebruiken, om een algemenen opstandt tegen Karel te verwekken. Deze Johannes toog het landt door, in een monniksgewaadt, en bragt het eindelyk door een wonderbare verstandhouding zo verre, dat in den jare 1282 op den dag van Paaschen, wanneer de vesper geluid wierdt, te gelyk alle Franschen in geheel Sicilië vermoord wierden. (Zie PROCIDA.) Pieter, koning van Arragon, was volgens afsprake naby, en nam Sicilië zonder moeite in. Het koninkryk van Napels wilde ook een opstandt verwekken, doch Karel overviel de oproerigen onvoorziens, veroverde de stadt Napels, en liet 150 der voornaamste belhamels ophangen. In 't jaar 1283 belegerde hy Messina, doch wierdt door koning Pieter, die hem een twee-gevecht te Bourdeaux, op een onzydige plaats voorsloeg, maar zelve niet verscheen, daar van afgetrokken. De paus stondt de zaak van Karel voor, en blixemde den ban tegen Pieter uit; gaf voorts Arragon aan een prins van Vrankryk. Maar wanneer Karel in het volgende jaar voornam wederom naar Sicilië te keren, wierdt zyn zoon, de prins van Salerno, van den vyandlyken admiraal door list gevangen, maar drie dagen voor dat hy hem met een talryke vloot meende aan te grypen. Na eenige maanden stierf Karel zelve op het kasteel Foggia in Apulië, in 't jaar 1285, latende zynen zoon Karel den II in de gevangenis by de Arragoniërs; behalven dien heeft hy nog verscheide kinderen nagelaten. *Fazellus. Ritius. Collenutius. Blondus. Villadi. Wilhelm. de Nangis. Spondan. Bzovius. Raynald. Bouche Hist. de Provence. Daniel Hist. de France.*

KAREL de II, bygenaamt de *Manke*, wierdt by zyns vaders leven prins van Salerno genaamt. Hoe hy in 't jaar 1283 door den admiraal van Arragon geslagen en gevangen is, zie in het naastvoorgaande artykel. In 't jaar 1288 wierdt hy door bemiddeling des konings van Engelandt in vryheit gestelt, hebbende belooft Karel, grave van Valois, te overreden, dat hy van zynen eisch op het koninkryk van Arragon afstondt, en den paus te bewegen, dat hy Jacobus van Arragon met het koninkryk van Sicilië beleende; tot dien einde gaf hy zyne drie zonen nevens 50 edellieden tot gyselaars. Zo dra als hy op vrye voeten gestelt was, begaf hy zich naar Vrankryk, en van daar naar Italië, alwaar hem paus Nicolaus de IV van zynen eedt, waar mede by het voornoemde traktaat hadt bezworen, ontsloeg, en hem in 't jaar 1289 tot koning van Napels en Sicilië kroonde. Echter kon hy zyn oogmerk niet bereiken; want aangezien Karel van Valois van Arragon renuncieerde, en de koning van Vrankryk met Jacobus vrede maakte, zo wierdt deze voor Karel te machtig; en na dat beide partyen den oorlog moede waren, wierdt by eene vrede des jaars 1295 bedongen, dat Karel met het koninkryk van Napels zich zou vergenoegen, en afstandt van Sicilië doen. Hy stierf in den jare 1309. Met zyne gemalin Maria, dochter van Stephanus den V, en zuster van Ladislaus den IV, die zonder erfgenamen stierf, ontfing hy een recht op het koninkryk van Hungarië. Hy teelde by de zelve tien zonen en vyf dochteren. De zonen waren, Karel Martel, koning van Hungarië, Lodewyk, bisschop van Toulouze en Pamiez, die naderhandt gekanonnizeert is; Robert, die zyn opvolger in 't koninkryk van Napels geweest is; Philips, prins van Tarento en titulair keizer van Constantinopel; Raimond Berengarius, grave van Provence, en Tristan, van welke de eerste ongetrouwt, de twede in zyne eerste jeugdt gestorven is; Johannes en Lodewyk, twee hertogen van Duras, die gene van beide erfgenamen nagelaten hebben; Pieter, graaf van Gravina, toegenaamt Tempestas, wierdt in den slag by Moncatin, in welken de Gibellinen den 31 Augusty des jaars 1315 de overwinning behaalden, sneuvelde. De dochters waren Margaretha, gemalin van den voornoemden Karel, grave van Valois, aan wien ze Maine en Anjou ten huwelyk bragt; Blanka, Eleonora, en Maria, gemalinnen van Jacobus den II, koning van Arragon, Frederik, koning van Sicilië, en Sanctius, koning van Majorca. *Pandulf. Collenutius. Paul. Aemilius. Surita. Villani. Spondan. Nostradam. Ruffi. Bouche. Besold. Daniel Histoire de France Tom. II. col.* 260. 274. *seqq.*

KAREL de III, toegenaamt de *Vrede-koning*, of de *Kleine*, was de zoon van Lodewyk, hertog van Gravina, en kleinzoon van Johannes, hertog van Durazzo, die van Karel den II, toegenaamt de Manke, afstamde. Hy was eerst hertog van Durazzo, en een gunsteling van Johanna de I, zynde de laatste koningin van Napels, gesproten uit den huize der graven van Provence. Deze Johanna gaf hem eene van hare naastbestaande nichten ten huwelyk, en benoemde hem tot haren opvolger. Doch hy liet zich door Lodewyk, koning van Hungarië, die na de doodt van Johanna, welkers geslagen vyandt hy was, het grootste recht der erfvolging hadt, als mede door paus Urbanus den VI, wiens tegenpaus Clemens den VII Johanna begunstigde, bewegen, om tegen haar de wapenen op te vatten, en na dat hem Lodewyk zyn recht op Napels afgestaan hadt, Johanna te verjagen. Deze nam daar uit gelegenheit, Lodewyk van Anjou, zoon van den koning van Vrankryk Johannes den II, tot haren erfvolger te verklaren. Doch voor al eer deze aankwam, veroverde Karel de stadt Napels in den jare 1381, nam de koninginne Johanna gevangen, en liet ze doden. Dit geschied zynde, ontfing hy het leen van paus Urbanus den VI, en liet zich als koning van Napels en Sicilië kronen, met den tytel van grave van Provence. Lodewyk van Anjou liet hem ook wel koning noemen, en was met een talryk leger in aantocht naar Napels, maar aangezien Karel alle gelegenheit tot een hoofdtreffen ontweek, smolt het zelve zo door gebrek aan leeftocht, als door de ondraaglyke hette; en Lodewyk zelve stierf in 't jaar 1384, waar door Karel in de geruste bezitting des ryx bleef; behalven dat hy met paus Urbanus in onmin levende, door hem in den ban gedaan wierdt. Na dezen trok hy naar Hungarië, om bezit van die krone, hem na 't overlyden van koning Lodewyk vermaakt, te nemen; doch hy wierdt door toedoen der koninginne, die haren schoonzoon Sigismund op den troon zocht te verheffen, in het jaar 1386, zynde het 41 zynes ouderdoms, om het leven gebragt. By Margareta van Durazzo, dochter van Ladislaus, koning van Napels, en Hungarië, teelde hy behalven Maria, die jong stierf, ook Johannes den II, koning van Napels, en grave van Provence. *Gobelin. Collenutius. Summonte. Gromerus. Spondanus. Ruffi hist. des Comt. de Prov. Bouche hist. de Provence l.* XIX. enz.

KAREL de IV, zoon van Karel den I van Anjou, van wien beneden, een titulair koning van Napels, Sicilië en Jeruzalem, graaf van Provence, enz. wierdt van zyns vaders broeder Renatus, titulair koning van Napels, als zoon aangenomen; wiens opvolger hy was in 't jaar 1480 als grave van Provence, met het recht op Napels, Sicilië en Jeruzalem. Doch hy stierf met den uitgang van het volgende jaar, na dat hy Lodewyk den XI, koning van Vrankryk, dien hy onder alle prinssen van den bloede doorgaans het meest aankleefde, tot zynen erfgenaam benoemt hadt. By zyne gemalinne Johanna van Lotharingen, die in het zelve jaar met hem overleedt, heeft hy gene kinderen verwekt. *Nostradamus. Ruffi. Bouche hist. de Provence. Daniel hist. de France T. II. col.* 1282. 1294.

KAREL, eenige zoon van Robert, koning van Napels, en kleinzoon van Karel den II, bygenaamt de Doorluchtige, wierdt eerst by zommigen vorst zonder landt genaamt, tot dat hem eindelyk zyn vader tot hertog van Kalabrië, en gouverneur zyner Italiaansche landschappen maakte; welke bediening hy ook loffelyk waargenomen heeft, dwingende Frederik, die zich als koning van Sicilië opgeworpen, en Castruccius Castracani nevens de Gibellynen tegen den koning opgehitst hadt, Sicilië te verlaten. Door deze dappere daadt wierden de Florentynen bewogen hem tot gouverneur hunner stadt te verkiezen, en den 30 July des jaars 1526 met veel plegtigheit installeerden. Daar op ging hy naar Napels, om de ondernemingen van keizer Lodewyk van Beyeren tegen zynen vader te keer te gaan. Hy stierf aldaar den 10 November des jaars 1328. Zyne eerste gemalin was Catharina van Oostenryk, dochter van keizer Albert den I. De twede Maria, dochter van Karel van Valois, by de welke hy verscheide kinderen, voornamentlyk de princes Johanna gewan, die den koning Robert in de regering opvolgde. *Petrarcha L. X. Epist. ad Donat. Summonte hist. de Napol. Bouche hist. de Provence. Villani.* enz.

KAREL, hertog van Durazzo, was een zoon van Johannes van Sicilië, die de achtste zoon van Karel den II was. Hy trouwde in den jare 1343 zyne moeie Maria, dochter van Karel, hertog van Kalabrië, buiten kennis van hare zuster, de koningin Johanna. Deze maakte hem naderhandt tot haren generaal en gouverneur van 't koninkryk Napels, na dat ze haren echtgenoot Andreas, koning van Hungarië, door hem hadt laten strangeleren. Want zy vreesde voor Lodewyk, broeder van Andreas, en koning van Hungarië, die in Italië kwam, en Karel van Durazzo in de zelve stadt en in het zelve vertrek, waar in Andreas gedood was, liet ombrengen. Dit geschiedde den 21 January des jaars 1348. Hy hadt vier dochteren geteelt, van welke drie jong gestorven zyn, maar Margaretha aan Karel den III, koning van Napels, uitgehuwt wierdt. *Villani. Summonte.* enz.

KAREL van Anjou, prins van Tarento, hertog van Kalabrië, graaf van Roussillon, du Maine, enz. was een zoon van Lodewyk van Vrankryk, den eersten van dezen naam, en broeder van koning Lodewyk den II van Napels. In 't jaar 1389 maakte hem koning Karel de VI tot ridder van S. Dionys, en in 't jaar 1401 verselde hy zyn broeder op de reize naar Napels, doch stierf na zyne wederkomst te Angers in 't jaar 1404.

KAREL van Anjou, de I van dezen naam, graaf van Maine, enz. de derde zoon van Lodewyk den II, koning van Napels, wierdt in 't jaar 1414 geboren. Hy diende onder Karel den VII tegen Engelandt als generaal-luitenant in Languedok en Guïenne. Onder koning Lodewyk den XI bevondt hy zich in 't jaar 1465 in den slag by Montleheri, en stierf den 16 April des

des jaars 1472. By zyne twede gemalinne, Isabella van Luxemburg, gewan hy nevens eene dochter, Louize, Karel den IV, koning van Napels.

FRANSCHE PRINSSEN. enz.

KAREL MARTEL was *Major domus*, of opperhofmeester, en prins der Franschen, zoon van Pipin Herstal, en Alpais, des zelfs twede gemalinne. Zyne stiefmoeder Plectrudis liet hem na zynes vaders doodt te Keulen gevangen nemen. (Zie PLECTRUDIS.) Doch hy wierdt in 't jaar 716 in vryheit herstelt, en beoorloogde den koning Chilperik den II en des zelfs opperhofmeester Rainfredus, die weigerden hem in de bediening van zyn vader te laten opvolgen, en sloeg ze in 't jaar 716 by Amblef, en in 't jaar 717 te Vinciak niet verre van Kameryk, veroverende te gelyk alle zyne vaderlyke schatten, die zyne stiefmoeder naar Keulen gevoert hadt. Hier op viel hem geheel Austrasië toe, wanneer hy, om de gemoederen der ingezetenen te gewinnen, Clotarius, zynde uit den koninklyken stam, tot koning van Austrasie maakte, maar zich zelve tot hertog en major domus des konings *a*). Chilperik dit ziende, verwekte Eudo, hertog van Gasconje, om de wapenen tegen hem op te vatten; doch Karel Martel verjoeg ze beide, en dwong Eudo, dat hy hem Chilperik overleveren moest. Ook sloeg hy Rainfredus, den opperhofmeester van Chilperik, en wierdt dus in alle zyne vaderlyke waardigheden gestelt. Echter liet hy zo wel aan Chilperik in Neustrië, als aan Clotarius in Austrasië den koninklyken tytel *b*). Na der zelver doodt maakte hy Theodorik den III tot koning van beide koninkryken, maakte vrede en oorlog naar zyn welgevallen, gaf den gezanten gehoor, en ontfing de brieven van uitheemsche koningen, waar in hy doorgaans Sub-regulus, dat is, onder-koninkje genaamt wierdt. De Saxen sloeg hy driemaal, en in 't jaar 728 de Alemannen, Beyeren en Norici; voorts den hertog van Aquitanië, Eudo, en de Saracenen, die kort te voren Spanje onder hun geweldt gebragt hadden, op welke hy niet verre van Tours tusschen de Loire en Cher op eene vlakte eene volkome overwinning behaalde, dodende omtrent 100000 man met der zelver koning Abderam. Na dezen nam hy Burgundië, en na des konings Eudo doodt ook Aquitanië in. En wanneer koning Theodorik de IV stierf, by anderen de III genaamt, vervulde hy die plaats niet, maar voerde onder den tytel van een hertog de souvereine macht en regering over gansch Vrankryk tot aan zyne doodt; maar om binnenlandsche beroerten te verhoeden, ondernam hy jaarlyksch nieuwe veldtochten. In 't jaar 736 behaalde hy eene overwinning op de Vriezen, en liet het landt tot het Christendom bekeren. Hier op greep hy de Saracenen, die door Morontes, gouverneur van Provence, naar Vrankryk gelokt waren, aan, dreef ze in 't jaar 735 uit Avignon en neder-Languedok, na dat hy der zelver koning Amormacha aan de rivier Berre in het dal Corbiere geslagen hadt. Wanneer de Saxen ondertusschen een opstandt verwekten, maakte hy ze wederom cynsbaar, en dwong Morontes het landt te verlaten *c*). In 't jaar 741 zondt paus Gregorius de III een plegtig gezantschap tot hem, en verzocht zyne hulpe tegen de Longobarden; maar wanneer hy daar in niet wilde bewilligen, liet hy zich met hem in eene onderhandeling in om hem tot keizer van 't Westen te verklaren, ten welken einde hy hem reets Consul van Rome benoemt hadt *d*). Doch en Gregorius en Karel Martel stierven nog in het zelve jaar, voor al eer de zaak tot standt gebragt was. De laatste stierf te Carisiaco, of Quiersi, een lusthuis aan de rivier Oise, den 22 October, in den ouderdom van 54 of 55 jaren, in het 76 jaar van zyne regering, en wierdt te S. Denys begraven. Wegens zyn oorlogzuchtig gemoedt en zonderlinge lust tot de wapenen wierdt hy Martel bygenaamt. Een zeker schryver getuigt van hem, dat men uit alle zyne daden een groot prins, een groot heldt, een groot staatkundige, maar geen zonderling vromen Christen zien kan. By zyne eerste gemalinne Rothrudis, die in 't jaar 724 stierf, teelde hy Karloman, hertog en prins van Vrankryk, Pipin, die koning van Vrankryk geworden is, en Chiltrudis, gemalin van Odilo, hertog van Beyeren. Zyne twede gemalin was Sonichilde, of Sunichilde, die hem Grifo baarde. By verscheide byzitten gewan hy nog drie zonen, namentlyk Remigius, aartsbisschop van Rouaan, die stierf in 't jaar 771 of 772; Hieronymus, genaamt graaf en abt van S. Quintin, vader van Fulrad, abt aldaar. Deze onderschreef in 't jaar 814 het concilie van Noyon; en Bernardus. Deze wordt voor den eersten gehouden, die de waardigheit van abt met die van grave vereenigt heeft. Karel Martel hadt kort voor zyn doodt het ryksbestier dus onder zyne zonen gedeelt, dat Carlomannus Austrasië en de Duitsche provinciën, Pipin Neustrië en Burgundië te beurt viel. Grifo, zynde uit het twede bedde, wierdt eerst buiten gesloten; doch eindelyk gaf hem zyn vader eenige steden in Neustrië, Burgundië en Austrasië. Waar uit naderhandt vele onlusten ontstaan zyn *f*). *a*) *Gesta reg. Franc. pag. 52. seqq. Annal. Metens. ad an. 716. seqq. Fredegar. contin. cap. 106. seqq. Chron. Fontanell. b*) *Gest. Reg. Franc cap. 57. c*) *Annal. Metens. ad an.* 719. 729. 736. *Fredegar. contin. cap. 109. Roder. Tolet. Histor. Arab. L. III. cap.* 11. 12. 13. 14. *Paul. Diac. Hist. Long. lib. VI. cap.* 46. *d*) *Fredegar. contin. cap. 110. Annal. Metens. ad an* 741. *e*) *Daniel T. I. col.* 376. *f*) *Fredegar. contin. cap. 110. Annal. Metens. ad an.* 741.

KAREL, oudste zoon van Karel den Groten, wierdt geboren in 't jaar 742 *a*) en door het testament van zyn vader, gemaakt in 't jaar 806, tot koning van Neustrië of Oost-Franken verklaart. (Zie KAREL den Groten.) Wanneer paus Leo de III in Vrankryk kwam, ontmoette hy hem, en ontfing hem zeer wel. In 't jaar 784 zondt hem zyn vader tegen de Saxen, op welke hy eene volkome overwinning behaalde *b*). In 't jaar 805 sloeg hy de Slaven of Bohemen, en bragt dat geheele landt onder 't gebiedt zynes vaders *c*). In 't volgende jaar, na dat hy by testament van zyn vader Duitschlandt tot zyn erfdeel ontfangen hadt, en uit dien hoofde Praefectus Germaniae genoemt wierdt, ondernam hy een tocht tegen de Sorben-Wenden in Meissen en Oosterlandt, sloeg der zelver hertog Miliduch, en dwong de anderen het Christen gelove te omhelzen; voorts bouwde hy vele kasteelen aan de Elve en Saale *d*). In 't jaar 808 zondt hem Karel de Grote tegen den koning van Denemarken; by welke gelegenheit hy de grenzen van Saxen wel verdedigde *e*). Hy stierf voor zynen vader, den 4 December des jaars 811 zonder kinderen na te laten *f*). *a*) *Pagi Crit. in Baron. T. III. ad an.* 784. *n.* 5. *b*) *Ann. Loisel. Bertin Metens. & Eginh. ad d. a. c*) *Annal. Metens. Bertin. Loisel. Eginh. ad d. a. d*) *Ibid. ad a.* 807. *e*) *Eginh. Annal. d. a. f*) *Eginh. ad ann.* 811. *& cet. Annal.*

KAREL, zoon van Pipin den I, koning van Aquitanie, en kleinzoon van Lodewyk den Vromen, wierdt nevens zynen broeder Pipin den II door zynen grootvader van de vaderlyke erffenisse uitgesloten; en wanneer hy in 't jaar 849 zynen broeder Karel den Kalen meende te hulpe te komen, hadt hy het ongeluk van gevangen en in een klooster gesloken te worden. (Zie PIPIN den II.) In 't jaar 856 wierdt hy aartsbisschop van Ments. *Serrarius.*

KAREL, koning van Aquitanië, zoon van keizer Karel den Kalen, en Hermentrudis, wierdt met toestemming zynes vaders in 't jaar 855 den 15 October te Limoges tot koning van Aquitanië gekroont, hoewel hy eerst na verloop van eenige jaren in de gerustte bezitting des ryx gestelt wierdt, na dat de onlusten, door Pipin verwekt, gestilt waren. (Zie KAREL den Kalen, en PIPIN den II.) Hy trouwde in 't jaar 862 tegen zyns vaders zin met de weduwe van zeker grave in zyn ryk, en was voorts zynen vader niet naar behoren onderdanig; doch wierdt genoodzaakt zich in 't volgende jaar te onderwerpen *a*). Hy hadt een bedroefd einde. Want op zekeren avondt te Compiegne van de jagt komende, wilde hy een voornaam heer, Albouinus genaamt, vervaart maken, en greep hem by den uitgang van het bosch aan. Doch deze wegens de schemering niet kunnende onderscheiden wie het was, wierp Karel ter aarde, en brak hem den ruggraat, waar aan hy den 29 September des jaars 866 stierf *b*). *a*) *Annales Bertinian. ad an.* 862. *& seq. b*) *Ibidem ad an.* 866. *Regino ad d. a.*

KAREL, koning van Provence en een gedeelte van Burgundië, was een zoon van keizer Lotharius den I en van Ermentrudis. Hy erfde de voornoemde landen na zyns vaders doodt in 't jaar 855 by uitersten wille, en in de broederlyke deling; doch hy heeft niets merkwaardigs verrecht, en stierf in 't jaar 863, zonder kinderen. *Annal. Bertin. ad a.* 855 *&* 866 *du Chesne hist. de Bourg. l. II. c. 9. Sammarth. Geneal. Bouchet hist. de Prov. L. V. c. 6. enz.*

KAREL de jonger zoon van Lodewyk den V genaamt de Overzeesche (*Ultramarinus*). Zie KAREL den I, hertog van Lotharingen.

KAREL, graaf van Provence en Anjou. Zie KAREL den I, koning van Napels, enz.

KAREL, graaf van Valois, Alençon, enz. jongste zoon van Philips den III, den Stouten, broeder van Philips den IV, bygenaamt de Schone, wierdt in 't jaar 1270 geboren. Wanneer de koning Pieter van Arragon in 't jaar 1282 na de zogenaamde Siciliaansche Vesper den koning Karel van Napels uit Sicilië hadt verdreven, wierdt hy van paus Martinus den IV niet alleen in den ban gedaan, maar het koninkryk van Arragon aan Philips den III, koning van Vrankryk, geschonken, onder beding, dat hy het als een leen van den pauslelyken stoel aan eenen zyner jonger zonen geven zou. Deze gaf ingevolge van dien dit recht aan Karel, die zynen vader in 't jaar 1285 derwaarts verselde; en wanneer hy in het graafschap Barcelona eenige plaatsen hadt ingenomen, noemde hy zich werkelyk koning van Arragon. Maar aangezien zyn vader nog in het zelve jaar stierf, en het leger gesmolten was, wierdt hy genoodzaakt weder te rug te trekken. Eindelyk wierdt in 't jaar 1291 de vrede gesloten, uit kracht van welke Karel van Arragon renuncieerde, en in 't tegendeel de dochter van Karel den II, koning van Napels en grave van Provence, trouwde, die hem de graafschappen Anjou en Maine ten huwelyk bragt. In 't jaar 1295 hadt hy het bevel over 't leger in Guiënne, en naderhandt in 't jaar 1299 tegen de Vlamingen, kreeg den grave en des zelfs beide zonen gevangen, trok in 't jaar 1301 naar Italië, om Karel, koning van Sicilië, te hulp te komen, en nam tegen den wille zyner twede gemalinne, Catharina van Courtenay, den tytel als keizer van Constantinopel aan. Paus Bonifacius de VIII maakte hem in den voornoemden oorlog in Sicilië tot vikaris en beschermer van de kerke (*Defensor Ecclesiae*) noemde hem graaf van Romandiola, en vredemaker van Toscanen, na dat hy de verdeeldheden der Florentynen tusschen de zogenaamde factiën der Zwarten en Witten bygelegt hadt. Van de eerste party verjoeg hy onder anderen den dichter Dantes Aligheri, die, om zich te wreken, voor en na eenige schimpdichten op Karel en het huis van Vrankryk maakte. Na dezen trok Karel volgens een tractaat, tusschen hem, en Karel den II, koning van Sicilië, te Rome getroffen, op tegen des zelfs mededinger naar de kroon, Frederik, die echter door het algemene gerucht zyner dappere heldendaden verschrikt, zyne aankomst niet afwachtte, maar al het gene hy in Apulië en Calabrië verovert hadt, verliet, en om vrede verzocht, die dan ook den 26 September des

jaars 1302 getroffen wierdt. Naderhandt geraakte Karel met paus Bonifacius den VIII in geschil, die hem de behulpzame handt tot het Westersche keizerryk toegezegt hadt, doch naderhandt de verkiezing van Albert, aartshertog van Oostenryk, goedkeurde. Hy keerde derhalven te rug naar Vrankryk, en woonde te Lion in 't jaar 1305 de kroning van paus Clemens den V by. Hy gaf ook aanleiding, dat de onschuldige staatsdienaar Enguerand van Marigni veroordeelt wierdt. (Zie Marigni) Na de doodt van Lodewyk den X betwistte hy des zelfs broeder Philips den V, naderhand koning, het regentschap gedurende het tusschenryk, maar vorderde niets. Onder den volgenden koning Karel den Schonen wierdt hy tegen den koning van Engelandt in Guiënne gezonden, en veroverde alle landschappen gelegen tusschen de rivieren Dordogne en Garonne, en noodzaakte de Engelschen vrede te maken. Hy stierf aan een beroerte te Nogent le Roy den 16 December, of, naar 't verhaal van anderen, den 9 October des jaars 1325. Hy heeft drie gemalinnen gehad, van welke de eerste was Margaretha, dochter van Karel den II, koning van Sicilië, getrouwt in 't jaar 1289. By deze teelde hy Philips den VI, den eersten koning van Vrankryk uit den huize van Valois; Karel, stamvader der graven van Alençon; en vier dochteren, van welke Isabella in 't jaar 1296 aan Johannes den III, hertog van Bretagne, Johanna in den jare 1305 aan Wilhelm den Goeden, grave van Hollandt, Margaretha in den jare 1310 aan Guido van Chatillon, grave van Blois, uitgehuwt wierden; Catharina stierf in hare jeugt. De eerste gemalin overleedt in 't jaar 1299, en Karel nam nog in het zelve jaar Catharina van Courtenay, dochter van Philips, ten huwelyk. Deze Philips was een zoon des verdreven keizers van Constantinopel, Boudewyn den II. Paus Bonifacius de VIII kroonde Catharina in 't jaar 1300, en zy stierf zeven jaren daar na, na dat zy een zoon, Johannes, die vroeg wederom gestorven is, en drie dochteren hadt ter wereldt gebragt; van welke de eerste, genaamt Catharina, den tytel als keizer van Constantinopel toebragt aan haren echtgenoot Philips den IV van Sicilië, en prins van Tarento. De twede, genaamt Johanna, trouwde in den jare 1318 met Robert van Beaumont; Izabelle, de derde, wierdt priorin te Poissi en naderhandt abdisse te Fontevraud. Karel trouwde in 't jaar 1308 voor de derde maal met Mathildis, dochter van Guido van Chatillon, grave van S. Paul, die overleedt den 3 October des jaars 1358, hebbende hem gebaart Lodewyk, grave van Chartres, die den 11 November des jaars 1328 ongetrouwt stierf; Maria, gemalin van Karel, hertog van Calabrië; Isabella, gemalin van Pieter den I, hertog van Bourbon, en Blanca, gemalin van keizer Karel den IV. *Nicol. Bergeron. Valois Franc. Sammarthan. Geneal. de France. Daniel hist. de France T. II. col.* 258. 264. 283. 293. 309. 330. 351. 362. 394. 400. 423. *seq.*

KAREL, hertog van Berri, naderhandt van Normandië en Guiënne, een zoon van Karel den VII, geteelt by Maria van Anjou, en een broeder van Lodewyk den XI, was geboren op 't slot Montils les Tours den 28 December in den jare 1446. Hy wierdt eerst hertog van Berri genaamt. In 't jaar 1464 liet hy zich door den hertog van Bretagne, François den II, en door den grave van Charalois, naderhandt hertog van Burgundie, Karel, bewegen, en wierp zich als hoofdt op der genen, die onder den naam van *ligue du bien public* tegen den koning zynen broeder opstonden, hoewel hy van natuur daar toe niet bekwaam was. Na dat de prinssen van het voornoemde eedgespan den koning tot de vrede genoodzaakt hadden, zo wierdt aan den hertog, in plaats van Berri, Champagne tot een afgedeelt goed (apanage) gegeven. Maar aangezien gedurende deze tractaten Normandië rebelleerde, en zich aan Karel overgaf, zo wierdt hem dit landt in plaats van Champagne gelaten. Doch het duurde niet lange, of de inwoners van Normandië vielen wederom van hem af, ten dele heimelyk door den koning daar toe aangezet, ten dele, om dat zich Karel ten eenemaal door den hertog van Bretagne regeren liet. Dus moest hy twee jaren lang omdwalen, tot hem door de voorspraak des hertogs van Burgundië Champagne tot een afgedeeld goedt toegelegt wierdt, het welk des te voordeeliger voor hem was, alzo het aan Burgundië paalde. Des niettegenstaande bewoog hem de koning wederom, dat hy Guiënne daar voor aannam, en zich met hem verzoende. Hy liet ondertusschen niet na in een heimelyke verstandhouding met den hertog van Burgundie te leven, waar toe hem voornamentlyk de hope van een huwelyk met de erfdochter des voornoemden hertogs bewoog, welke hope door den hertog en des zelfs bedienden ondersteunt wierdt. Doch in 't jaar 1471 wierdt de hertog van Burgundië door eene vrede genoodzaakt alle verstandhouding met den hertog van Guiënne af te snyden, die in het volgende jaar 1472 den 12 May te Bourdeaux stierf, men meent aan vergift, hem door zynen aalmoezenier, Johannes Favre Versois, abt van S. Jean d'Angeli, op 's konings aanraden bygebragt. Hy liet twee natuurlyke dochteren na. *Cominæus. Matthæus Hist. Lud. XI. Sammarth. Daniel Histoire de France T. II. col.* 1290. 1300. 1306. 1308. 1313. 1331. 1340. 1350. 1353.

KAREL van Vrankryk, hertog van Orleans, was een zoon van koning François den I, geteelt by Claudia van Vrankryk, en geboren te S. Germain en Laye den 22 January des jaars 1522. Hy voerde den tytel van hertog van Orleans, Bourbon, Angoulême, Chatelleraud, grave van Clermont en de la Marche, wierdt pair en grootkancelier van Vrankryk, gouverneur van Champagne en Brie. Zyn vader droeg hem in 't jaar 1542 het bevel over zyn leger op, en zondt hem tegen den keizer in Luxemburg, wanneer hy Damvilliers, Arlon, Yvoi en Luxemburg veroverde, doch met des konings ongenoegen het leger onvoorziens verliet, om een treffen by Perpignan by te wonen. Hy was aan de Engelsche princes Elizabeth verlooft geweest. Naderhandt wierdt hem by de vredehandeling te Crespy eene Oostenryksche princes nevens het hertogdom van Milaan of de Nederlanden toegedacht. Doch hy stierf in het jaar 1545 aan eene pestkoorts, voor dat het huwelyk voltrokken wierdt. Zyne uitnemende gaven maakten, dat men grote hope op hem stelde, hoewel hy gezegt wordt zeer ongeregeld geleeft te hebben. Boven dat leefde hy in gedurige onlusten met den Dauphin zynen broeder, en was by François den I beter gezien dan de Dauphin zelve; waar uit men besluit, dat Maria van Medicis medeplichtig aan zyne doodt geweest is. *Sammarth. Hist. Geneal. Franc. Beaucaire Langei.* enz.

Keurvorsten van de Palts.

KAREL LODEWYK, zoon van Frederik den V, keurvorst van de Palts, en van Elizabeth Stuart, dochter van Jacobus den I, koning van Groot-Britannië, geboren den 22 December des jaars 1617. Hy verselde in zyne jeugdt zynen vader in des zelfs ballingschap, en studeerde te Leiden met veel roem, voornamentlyk in de talen, waar onder ook de Oostersche was. Na dat zyn vader in het jaar 1632 overleden was, en zyn oudste broeder Frederik Henrik reets in het jaar 1629 in een rivier zyn leven gelaten hadt, moest hy opvolger van de keurvorstelyke waardigheit zyn; doch aangezien hy nog te jong was, nam zyns vaders broeder Lodewyk Philips de regering en voogdyschap midlerwyl waar, hoewel maar voor een korten tydt, wegens den inval der keizerlyken in de Opper-Palts. En dus bleef Karel Lodewyk in dezen staat, zonder by de Praagsche vrede van het jaar 1635 iets verder te kunnen erlangen dan dat hem nevens zynen broederen onderhoudt, overeenkomende met hunne geboorte, belooft wierdt, hoewel onder beding, dat ze zich den keizer onderwerpen zouden. Weshalven wanneer in het jaar 1636 Ferdinand de III tot Roomsch koning verkoren wierdt, Karel Lodewyk tegen deze verkiezing protesteerde, als zynde niet door alle keurvorsten geschied; bewerende voorts zyn recht schriftelyk. In het jaar 1638 kocht hy nevens zyne broederen de stadt Meppen in het Munstersche gebiedt, trok eenige manschap zamen, pogende nevens zynen broeder Rupertus, door hulpe van Engelandt en andere machten, zyn recht op de Palts gewapenderhandt te beweren. Doch de generaal van Vehlen overviel de voornoemde plaats, en wierdt daar door meester van alle oorlogsbehoeften en mondkost, die daar verzamelt was. De kommandant van Hornek wierdt krygsgevangen gemaakt, en, hebbende zekeren keizerlyken hoofdman een oorbandt gegeven, gedood. Niet lange daar na wierdt het leger van Karel Lodewyk by Lemgow, welke plaats hy belegerde, door den keizerlyken veldheer, grave van Hatzfeldt, geslagen, alle oorlogstoerusting verovert, Rupertus gevangen, en Karel Lodewyk ontkwam ter naauwernoodt naar Minden. In het jaar 1639 stierf hertog Bernard van Saxen-Weimar, en Karel Lodewyk hoopte des zelfs talryk leger door het geldt, hem uit Engelandt toegezonden, op zyne zyde te krygen. Hy reisde tot dien einde door Vrankryk derwaarts, doch wierdt door den koning van Vrankryk aangehouden; en de brieven, die de koning van Engelandt en de koninginne van Zweden tot zyn voordeel schreven, kwamen te laat. Eindelyk wierdt hem in het jaar 1648 op de Munstersche vredehandeling de gansche Onder-Palts toegewezen, hoewel onder beding, dat hy de Bergstraat, door den keurvorst van Ments voor een zekere somme verpand, tegen voldoening der zelve wederom inruimen zou. Voorts wierdt hem de achtste keurvorstelyke waardigheit opgedragen, onder verzekering, dat by het afsterven der Wilhelmynsche of keur-Beyersche linie de voorgaande keurwaardigheit wederom aan zyn huis komen zou. Zynen broederen wierden 400000 Ryksdaalders, te betalen in de naastvolgende vier jaren, en aan een ieder zuster 10000 Ryksdaalders belooft. Dus kwam hy tot het werkelyk bezit der Onder-Palts tot op Frankendaal, welke plaats hem eerst in het jaar 1652 door de Spaanschen ingeruimt wierdt. Na dezen ondernam hy de akademie van Heidelberg wederom in haren voorgaanden luister te herstellen, en voorts het gansche landt in een goeden staat te brengen. Hy stondt den Lutherschen de vryheit van religie in Heidelberg toe, en liet te Manheim de kerk der Eendragt voor Gereformeerden en Lutherschen bouwen, in hope, van die beide religien te zullen vereenigen. Dit gaf gelegenheit, dat Danhauer te Straasburg een zeker boek, genaamt *Gereformeerd Salve*, schreef. Hy hadt met zyns vaders broeder Lodewyk Philips eenig verschil wegens de grootvaderlyke erffenis, en beweerde, dat zyn grootvader Frederik de IV by uitersten-wil niets hadt kunnen vervremden, noch de landen verdelen. Doch dit geschil is in het jaar 1654 te Regensburg op den Ryksdag beslist, en de Paltsgraaf Lodewyk Philips in het geruste bezit gelaten. In het jaar 1657 ontstondt 'er tusschen hem en keur-Beyeren wegens het Ryksvikariaat oneenigheit, terwyl die keurvorst beweerde, dat het voornoemde vikariaat mede tot die keurvorstelyke waardigheit behoorde, die eertyds de Paltsgraven hadden bekleed, maar die nu aan het keurhuis van Beyeren gehecht was. Karel Lodewyk in 't tegendeel hieldt staande, dat hem het vikariaat als Palatinus toekwam. Deze zaak verwekte een hevigen pennestrydt, Johannes Freinshemius en Ezechiël Spanhemius verdedigden het recht van den Paltsgrave. Echter wierdt de zaak door gene uitsprake des Ryks beslist, niettegenstaande de keurvorst van Beyeren ter zelver tydt van het keizerlyke kamergerecht een gunstig antwoordt erlangde. In het jaar 1661 ontstondt 'er tusschen Karel Lodewyk en Lodewyk den VI, landgrave van Hessen-Darmstadt, twist

twist over het condominaat of kerkrecht in het ampt Umstadt, die echter in tyds bygelegt wierdt. In het jaar 1665 barstte de strydt tusschen hem, en keur-Ments, den hertog van Lotharingen en eenige andere naburige staten, wegens het zo genaamde wild-recht uit, uit kracht van welk de onechte kinderen en andere vremdelingen tot lyfeigene aangenomen worden, wanneer zy zich vrywillig naar zulk een plaats, alwaar men diergelyke vremdelingen na zekeren tydt gewoon is te schatten, begeven, of hun vast verblyf nemen. Want aangezien de keurvorst niet alleen dit recht in zyn gebiedt, maar ook in dat der naburige standen oeffende, scheen zich het zelve te verre uit te strekken, voornamentlyk alzo na het eindigen van den dertigjarigen oorlog zich vele menschen naar die plaatsen begaven. En wanneer derhalven verscheide standen dien aangaande zwarigheit opperden, scheen de zaak tot een oorlog te zullen uitbarsten; gelyk keur-Mentz en de hertog van Lotharingen reets werkelyk daar van een begin maakten door een inval in de Palts. Doch eindelyk wierdt de zaak door de koningen van Vrankryk en Zweden, nevens andere machten in dier voegen door het zo genaamde *Laudum Heilbrunnense*, in het jaar 1667 bemiddelt, dat het wild-recht wel aan keur-Palts gelaten wierdt, zonder echter het zelve tot nadeel der naburigen te oeffenen. In het jaar 1673 stierf zyns vaders broeders zoon, Paltsgraaf Lodewyk Henrik, zonder erfgenamen; waar door Karel Lodewyk het vorstendom Simmeren erfde; maar aangezien de keurvorst van Mentz het ampt Bokkelheim, daar in gelegen, als een leen zich aanmatigde, rees daar over een nieuwe strydt. Ter zelver tydt wierdt Karel Lodewyk in den Franschen oorlog gewikkelt, wanneer zyn landt te vuur en te zwaardt door de wapenen van Vrankryk verwoest wierdt; in het byzonder wierden zyne onderdanen door de bezetting van Philipsburg gedrukt. Hy stierf den 28 Augusty des jaars 1680, by het dorp Esingen, tusschen Manheim en Heidelberg, naar welke laatste plaats hy zich na een onpasselykheit van eenige dagen meende te begeven, om zich wat te verkwikken. Zyne gemalinne was Charlotta, dochter van Wilhelm den V, landgrave van Hessen. Deze trouwde hy in het jaar 1650, en teelde by haar, behalven een dood geboren prins, Karel, zynen opvolger, en Charlotta Elizabeth, die in het jaar 1671 van Philips, hertog van Orleans, ten huwelyk genomen wierdt. Voorts leefde Karel Lodewyk met zyne gemalinne in grote oneenigheit, sedert hy op eene van hare staatjuffers, genaamt Maria Louïze van Degenfeld, dochter van Christophorus Martinus, vryheer van Degenfeld, en Anna Maria Adelman van Adelmansfeld, verlieft geworden was. Met deze wisselde hy verscheide Latynsche brieven, en trouwde ze eindelyk aan zyne linkerhandt; terwyl zyne echte gemalinne naar Cassel ontweek, en niet weder naar Heidelberg keerde, zo lange hy leefde. Hy gewan by zyne voornoemde byzit veertien kinderen, die den tytel van Rauhgraven voerden, onder welke deze navolgende tot hunne volwasse jaren gekomen zyn: Karel Lodewyk, geboren in het jaar 1658, sneuvelde in het jaar 1688 in Morea als generaal wachtmeester in Venetiaanschen dienst; Charlotta, in het jaar 1683 getrouwt met Mainardus, hertog van Leinster en grave van Schomburg, en gestorven te Kensington, in het jaar 1696; Louize en Amalia Elizabeth, beide ongetrouwt; Karel Eduard, die in het jaar 1691 in een gevecht tegen de Franschen sneuvelde; Karel Maurits stierf als overste luitenant in het koninklyke Pruissische leger in het jaar 1702; Karel Augustus stierf in het jaar 1688, en Karel Casimir, die in het jaar 1691 te Wolfenbuttel van Antoni, grave van Waldek, in een tweegevecht gedood wierdt. Zie DEGENFELD. *Speneri Sylloge. Imhof N. P. lib. IV. cap. 1. n 8. 38. enz. Lebens-Geschichte Carl Ludw. Zieglers Hist. Labyr. p.* 125.

KAREL, keurvorst van de Palts, zoon van den bovengenoemden Karel Lodewyk, wierdt geboren den 31 Maart des jaars 1651. In zyne jonkheit benaarstigde hy de studiën zeer, en gaf onder anderen een tractaat de *Symbolis Christianis* onder den naam van Philotheus in het licht. Wanneer naderhandt zyn vader in het jaar 1680 stierf, was hy in Engelandt, alwaar hy op den eenen dag te Oxford tot Doctor in de Rechten verklaart wierdt, den anderen de tyding ontfing, dat hy de opvolger zynes vaders in de regering was, en den derden van koning Karel den II met de ridderorde van de kousseband beschonken wierdt; behalven welke hy ook ridder van den olifant was. Tot de regering gevordert zynde gaf hy veel goede hope van wegen zyne geleerdheit en Godvrucht, doch stierf weinig jaren daar na, namentlyk in het jaar 1685, zonder erfgenamen na te laten by zyne onvruchtbare gemalinne Wilhelmina Ernestina, dochter van Frederik den III, koning van Denemarken. Wegen des overleden zuster Charlotta Elizabeth, gemalinne des hertogs van Orleans, broeder van Lodewyk den XIV, maakte Vrankryk pretensie op de Palts, welke zuster gezegt wierdt haren pretensen eisch nopens de erffenis aan den koning overgedragen te hebben. En hier uit ontstondt die bloedige oorlog, waar door byna de gehele Palts in de assche gelegt is. Ook wierdt des overleden hofprediker Lodewyk Langhans beschuldigt, den keurvorst tot een nadeelig testament, echtscheiding en andere gevaarlyke stukken geraden te hebben; die derhalven na een twintigjarige gevangenisse te Basel in de uiterste ellende gestorven is.

AARTSHERTOGEN VAN OOSTENRYK.

KAREL de I. Zie KAREL de V, Roomsch keizer.

KAREL de II, aartshertog van Oostenryk, derde en jongste zoon van keizer Ferdinand den I, wierdt te Wenen geboren den 3 Juny des jaars 1540. In zyne jeugdt reisde hy door Duitschlandt, Italië en Spanje. Hy wierdt ook tot verscheide gewigtige ondernemingen gebruikt, en gaf preuven van een zonderlinge bekwaamheit. By de deling der vaderlyke landen ontfing hy Stiermarken, Karinthie en Krain, nevens het graafschap Goritz, invoegen de Stiermarksche linie hem als haar hoofdt erkent. Zyn broeder Maximiliaan de II was het hoofdt der Boheemsche; en zyn ander broeder Ferdinand van de Tyrolsche linie, doch welke twee laatste uitgestorven zyn, zo dat het aartshuis van Oostenryk alleen in de nakomelingen van dezen Karel bloeit. In het jaar 1564, kort voor de doodt van zyn vader Ferdinand, ontfing hy de huldiging zyner landen, en twee jaren daar na hadt hy de directie over de vergadering der Hungarische standen, die wegens den Turkschen oorlog te Presburg zamen gekomen waren. Hy bevrydde ook Oostenryk voor de Turksche strooperyen, en om Croatië daar voor te dekken, bouwde hy aan de rivier Kulpa de vesting Karelstadt, dus naar zynen naam genaamt. Wanneer hy voorts in het jaar 1580 den inwoners van Stiermarken de vergunde vryheit van religie wederom ontnemen wilde, liet hy zich echter met 2 millioenen dukaten bewegen, om aan de zelve, en aan de stadt Gratz de vrye oeffening van Godsdienst te bevestigen. In het jaar 1586 stichtte hy de akademie van Gratz, en wanneer in het jaar 1590 vele aardbevingen in het Oostenryksche gebiedt gevoelt wierden, deedt hy een bedevaart naar Mariencel. Doch hebbende een groot stuk van dien weg te voet afgelegt, veroorzaakte zyne vermoeidheit eene ziekte, en hy stierf weinig dagen na zyne wederkomste te Gratz, den 10 July in den jare 1590. Zyne gemalinne was Maria, dochter van hertog Albert den V van Beieren, die den 30 April des jaars 1608 overleedt, hebbende 15 kinderen gebaart, onder welke twee zonen jong, en vier dochters ongetrouwt gestorven zyn. Deze navolgende hebben hunnen volwassen ouderdom bereikt: Anna, geboren den 16 Augusty in den jare 1573 wierdt in het jaar 1592 van Sigismundus den III, koning van Polen, ten huwelyk genomen, en stierf den 10 February des jaars 1593; Maria Christina, geboren den 10 November in den jare 1574, trouwde in het jaar 1595 met Sigismundus Bathori, vorst van Zevenbergen; maar van hem gescheiden zynde nam ze het geestelyke gewaadt aan, en overleedt den 6 April des jaars 1621 te Halle in Tirol. Ferdinand de II, geboren in het jaar 1578, wierdt tot Roomsch keizer verkoren. Maximiliaan Ernest, geboren den 17 November des jaars 1583, stierf in het jaar 1616 als bisschop van Passau. Margaretha, geboren den 25 December in den jare 1584, trouwde in het jaar 1599 met Philips den III, koning van Spanje, en stierf den 30 October des jaars 1617. Leopold, geboren den 9 October des jaars 1586, wierdt bisschop van Straasburg en Passau; doch het geestelyk gewaadt afleggende regeerde hy in Tirol tot het jaar 1632, wanneer hy stierf. Constantia, geboren den 24 December des jaars 1588, wierdt na het overlyden van hare zuster Anna in het jaar 1605 de twede gemalinne van Sigismundus den III, koning van Polen, en stierf den 10 July des jaars 1631. Maria Magdalena, geboren den 7 October des jaars 1589, wierdt in het jaar 1608 de gemalinne van Cosimus den II, groothertog van Florence, en stierf in het jaar 1631. Karel wierdt na het overlyden van zyn vader den 7 Augusty in den jare 1590 geboren, van wien beneden. *Thuan. hist. XVI Valvasor Crain. Gansii arboretum Austriacum. Schonleben de orig. domus Habsburgo-Austriacae. Khevenhullers Annal. enz.*

KAREL, aartshertog van Oostenryk, grootmeester der Duitsche orde en bisschop van Breslau en Brixen enz. was een zoon van den bovenstaanden Karel den II, en wierdt na des zelfs doodt in het jaar 1590 te Gratz geboren. Aangezien hy in zyne jeugdt genegenheit tot het geestelyk leven betoonde, zo wierdt hy in het jaar 1608 den 27 July tot bisschop van Breslau, en in het jaar 1613 van Brixen verkoren. In het jaar 1618 wierdt hy na het overlyden van Maximiliaan grootmeester in Pruissen, en Duitschmeester der Duitsche en Italiaansche landen; na dat hy reets na het afsterven van zyn broeder Maximiliaan Ernest medehelper van het zelve geweest was. Hy was zeer yverig tegen de Protestanten, en liet in het jaar 1616 twee burgers te Neusse onthoofden, onder voorwendzel nochtans, dat zulks niet om de religie, maar om der zelver ongehoorzaamheit en dreigende woorden geschied was. Waar op zeker burger van Sprottau, met name Johannes Rotter, die zich beroemde, dat hy Goddelyke openbaringen hadt, vele schrikkelyke dingen voorzeide. Wanneer nu de Boheemsche oorlog aanging, deedt Karel zyn best om de vorsten en standen van Silesië in keizerlyke devotie te houden; maar naderhandt bemerkende, dat zy zich echter by de standen van Bohemen voegden, begaf hy zich by zynen zwager, Sigismund den III, naar Warschau, om de onlusten te stillen, doch te vergeefsch. Ondertusschen kwamen de Silesische standen van Praag wederom t'huis, wanneer zich de vorsten en standen te Breslau verzamelden, en in een wydlopige deductie de redenen van hun doen aanvoerden, en teffens zekere beschermers hunner confederatie verordenden. Deze nu bewogen ook alle Roomschgezinden in de zelve confederatie te treden, en zich onder eede te verbinden, dat ze niets daar tegen ondernemen zouden. Het domkapittel was daar van niet uitgesloten, en de Luthersche religie wierdt overal ingevoert. Hier over nu bezwaarde zich de aartshertog Karel ten uiterste, en de koning van Polen zondt een geheimschryver aan hertog Christiaan naar Brieg, om den Silesiërs hier over een verwyt te geven, en hen aan te zeggen, dat het bisdom van Breslau onder het aartsbisdom van Guezen behoorde, en dat hy als koning van Polen beschermheer over het zelve was. Te gelyk wierden eenige vredespunten voorgeslagen; en aangezien dit vruchteloos was, wilde de bisschop Karel op eige onkosten manschap in Polen werven, waar tegen zich echter eenige Pool-

Poolsche Magnaten aankantten. Onderwylen kwam de nieuwe Boheemsche koning Frederik naar Silesië, en ontfing aldaar de huldiging. Maar wanneer in het jaar 1620 het geluk veranderde; en keizer Ferdinand de II de overwinning behaalde, keerde Karel ook wederom naar Silesië tot zyn bisdom. Voorts liet hy zich door zynen broeder Ferdinand den II bewegen, zyne portie van Oostenryk varen te laten, en zich met het markgraafschap Burgau en eenige inkomsten in Silesië te vergenoegen. In het jaar 1621 den 2 Maart wierdt hy tot choorbisschop te Keulen verkoren; en eindelyk verlangde Philips de III, koning van Spanje, dat hy de waardigheit als onderkoning van Portugal aannemen zou. Wanneer hy derhalven den 14 November te Madrid aankwam, wierdt hy den 19 van een hete koorts aangetast, waar aan hy den 16 December stierf. *Schickfus Schles. Chron lib. III. cap.* 13 *enz. Metzgeri hist. Salisb. l. V. c.* 23. *Lucae Schles. Chron. Fiebigeri notæ ad Henelii Silesiograph. renov. c* 8. §. 54.

KAREL JOSEPH aartshertog van Oostenryk, zoon van keizer Ferdinand den III, geteelt by des zelfs twede gemalinne Maria Leopoldina, dochter van den aartshertog Leopold van Inspruk, en halve broeder van keizer Leopold, wierdt den 7 Augusty des jaars 1649 geboren. Hebbende in zyne jeugdt onder Godofredus Aloysius Kinners van Löwenthurn een goeden grondt zyner studiën gelegt, wierdt hy in het dertiende jaar zynes ouderdoms, namentlyk den 14 May 1662, door zyns vaders broeder, den aartshertog Leopold Willem, groot-Duitschmeester enz. tot medehelper en ridder van deze orde gemaakt. En wanneer niet lange daarna, namentlyk den 20 November des zelven jaars, de voornoemde aartshertog overleedt, volgde hy hem in deze waardigheit als groot-Duitschmeester en bisschop van Passau en Breslau. Doch hy stierf ook niet lange daar na, te weten den 27 January des jaars 1664, in het vyftiende jaar zynes ouderdoms, in de stadt Lintz. *Lucæ Schlesische Chron. pag.* 444. *seq. Metzgeri Hist. Salisb. Imhof N. P. t. I. cap.* 2. *n.* 2. *&c.*

HERTOG VAN KLEEF.

KAREL FREDERIK, zoon van Willem, hertog van Gulik, Kleef en Bergen, wierdt den 28 April des jaars 1555 van Maria, dochter van keizer Ferdinand den II geboren. Hy was de oudste broeder van Johannes Wilhelm, de laatste van dit geslacht, en hadt vele voortreffelyke bekwaamheden. Na dat hy zich drie jaren lang aan het hof van den keizer Maximiliaan hadt opgehouden, reisde hy op het Jubeljaar naar Rome, en wierdt door paus Gregorius den XIII plegtig ontfangen. Daar na begaf hy zich naar Napels, om de overblyfzelen der oudheden te bezien. En wederom naar Rome kerende wierdt hy door eene koorts overvallen, en stierf den 9 February des jaars 1575. Pighius, die hem op zyne reize naar Rome en Napels verselt heeft, heeft zyn leven en reize in een afzonderlyk boek wydlopig beschreven, onder den naam van *Hercules Prodicius, seu principis juven. vita & peregrinatio. Thuan. l.* 61. *Freher.*

MARKGRAVEN VAN BADEN.

KAREL de I, markgraaf van Baden, was een kleinzoon van Bernard, en een zoon van Jacobus en Catharina van Lotharingen. Hy wierdt in een verderflyken oorlog ingewikkelt, by gelegenheit der Mentzische verschillen tusschen Diether van Isenburg en Adolph van Nassau. Want wanneer deze beide beweerden aartsbisschoppen van Mentz te zyn, nam Karel uit achting voor den pausselyken stoel, en uit liefde en genegenheit voor den keizer de party van Adolph aan; doch Frederik, Paltsgraaf aan den Rhein, hieldt het met Diether, niet zo zeer uit genegenheit tot den zelven, als wel om Karel daar door verdriet aan te doen. En wanneer het in het jaar 1472 tot een treffen kwam, wierdt Karel niet alleen geslagen, maar ook nevens zynen jonger broeder Georg, bisschop van Metz, en Ulrich, hertog van Wurtemberg, nevens vele adelyke personen gevangen genomen, en genoodzaakt tot zyne vrykoping verscheide plaatsen en gerechtigheden, voornamentlyk de stadt Hildesheim, met het gene hy in het graafschap Sponheim bezat, hoewel dit laatste als een hypotheek, aan den Paltsgrave af te staan. Hy stierf in het jaar 1475, na dat hy 22 jaren geregeert hadt. By Catharina, dochter van Ernest, aartshertog van Oostenryk, en zuster van keizer Frederik den III, heeft hy drie zonen geteelt, onder welke Albert in het jaar 1488 aan een wonde gestorven is, wanneer hy de belegering van Brugge bywoonde, om den keizer Maximiliaan uit zyne gevangenisse te verlossen. Frederik wierdt bisschop van Utrecht, dien Christophorus de I opvolgde. *Lazius de Migrat. Gentium lib. VIII. pag.* 513. *Brouweri Annal. Trevir. lib. XIX. enz. Trithemii Chron. Sponh. Hedwigii Moguntia devicta. Schurtzfleisch de rebus Bad. Thes.* 12. *Imhof Not. proc. lib. IV. cap.* 8. *n.* 7.

KAREL de II, markgraaf van Baden, zoon van Ernest, die een stamvader der Durlachsche linie was, en van Ursula van Rosenfels, wierdt den 24 Juny des jaars 1529 geboren. Dewyl zyne beide ouder broederen Bernhard en Albert vroeg gestorven waren, zo wierdt Karel alleen tot de regering gevordert. In het jaar 1556 nam hy de Augsburgsche belydenis aan, en begon de kerken in zyne landen te hervormen; tot welken einde hy te Pfortzheim een afzonderlyk geschrift liet uitgaan, waar by hy zyne onderdanen tot het omhelzen der lere van Luther aanmaande. Hier toe gebruikte hy de hulpe van Simon Sulcerus, predikant te Bazel, van Jacobus Andreae, en Jacobus Herbrand. Voorts bemoeide hy zich om zyn landt in een goeden staat te stellen, zo door loflyke verordeningen als, het handhaven van recht en gerechtigheit. Hy veranderde zynen zetel, en begaf zich van Pfortzheim naar Durlach, alwaar hy een voortreffelyk slot bouwde, naar zynen naam Karelsberg genaamt. Ook behertigde hy de zaak van markgraaf Albrecht van Brandenburg, zyn zwager, die in den ryksban verklaart zynde, de vryheit verworven hadt om uit Vrankryk wederom naar Duitschlandt te mogen keren, en zyne zaak te rechtvaardigen. Deze hieldt zich een tydlang by Karel op, en stierf by hem in het jaar 1567. In het jaar 1566 ging Karel naar Vrankryk en woonde het treffen by Montcontour tegen de Hugenotten by. Twee jaren daar na wierdt hem de voogdy van den hertog Lodewyk van Wurtemberg nevens den Paltsgrave Wolfgang, en Georg Frederik, markgrave van Brandenburg, opgedragen. In het jaar 1570 geleidde hy met eene sterke manschap de princesse Elizabeth, dochter van keizer Maximiliaan den II, die aan Karel den IX, koning van Vrankryk, verloofd was, en stierf den 23 Maart des jaars 1577. Zyne eerste gemalinne was Kunigunda, dochter van Casimir, markgrave van Brandenburg-Anspach, die in het jaar 1551 trouwde, en in het jaar 1558 stierf. Albert, uit dit huwelyk geteelt, stierf in het jaar 1578. Karel hertrouwde in het zelve jaar met Anna, dochter van Rupertus, Paltsgrave aan den Rhein te Veldentz en Lutzelstein, en gewan by haar drie zonen en vyf dochteren. De zonen waren 1) Ernest Frederik. 2) Jacobus. 3) Georgius Frederik, die het geslacht voortgeplant heeft. Zie BADEN. *Pantal. Prosopogr. P. III. p* 493. *Thuan. l. XIX & XLVI. Spener. Syll. Hist. Geneal. Imhof Not. proc. l. IV. c.* 8. *n.* 27. *enz.*

KAREL de Grote, markgraaf van Baden, was een zoon van Frederik den V te Baden-Durlach, en van Barbara, gebore hertogin van Wurtemberg, en wierdt in het jaar 1621 geboren. Hy diende in den 30 jarigen oorlog onder Zweden, en wierdt in het jaar 1641 door den keizerlyken generaal Piccolomini gevangen. Naderhandt betoonde hy zyne dapperheit in Polen, en redde het leven des konings van Zweden in den slag by Warschau. Hy stierf als luitenant generaal veldmaarschalk in het jaar 1658, nalatende by zyne gemalinne, Maria Juliana, gravinne van Hohenlohe, twee kinderen, namentlyk Karola Sophia, gemalinne van grave Emico te Leiningen-Dachsburg, en Karel Frederik, die in het jaar 1677, in het 25 jaar zynes ouderdoms, als een ridder van Maltha gestorven is. *Schurtzfl. diss. de reb. Badens. Imhof Not. proc. Imp. l. IV. c.* 8. §. 32. *Spener Syll. Hist. p.* 638. *Pufend. Schw. Kriegs-Gesch.*

HERTOGEN VAN MUNSTERBERG EN OELS.

KAREL de I, hertog van Munsterberg en Oels, was een zoon van Henrik, wiens vader Georg Podiebrad het vorstendom Munsterberg en Oels eerst bezeten heeft, en van Ursula, dochter van Albert Achilles, markgrave van Brandenburg. Hy wierdt den 4 May des jaars 1476 geboren. By de deling der vaderlyke landen ontfingen zyne beide oudste broederen Albert en Georg het vorstendom Oels; doch aangezien Albert zonder erfgenamen stierf, en Henrik, zoon van Georg, insgelyks jong overleedt, erfde Karel ook het vorstendom Oels. Hy was een zeer verstandig prins, en wierdt uit dien hoofde door Lodewyk, koning van Hungarië en Bohemen, in het jaar 1523 tot gouverneur van Bohemen aangestelt; ook was hy landvoogdt in opper-Lausnitz en hoofdman van het vorstendom Glogau. In het jaar 1527 wierdt hy door koning Ferdinand den I te Breslau opper-hoofdman van Silesië gemaakt. Hy was Lutherus zeer genegen, en wisselde zelfs brieven met hem, klagende onder anderen, dat de paus zynen grootvader Georg Podiebrad wegens de lere van Johan Hus tot in het vierde lidt in den ban hadt gedaan. Voorts vermaande hy Luther, de misbruiken der Roomsche kerk verder af te schaffen. Naderhandt veranderde hy zyne mening en kantte zich tegen de Protestanten. Hy stierf den 31 May des jaars 1536. By Johanna, dochter van hertog Johannes de Sagan, heeft hy verscheide kinderen geteelt, onder welke deze navolgende zonen zyn: Joachim, bisschop van Brandenburg en Havelberg, ook domdeken te Breslau, stierf in het jaar 1562. Henrik, opvolger van zyn vader in de Munsterbergsche regering. Deze heeft de lere van Lutherus in zyn vorstendom ingevoert. Georg woonde in het gevolg van den markgrave Georg van Brandenburg in het jaar 1530 den Ryksdag te Augsburg by, en stierf buiten huwelyk drie jaren daarna. Johannes wierdt vorst van Oels. *Schickfus Schles. Chron. l. II. c.* 31. & 34. *Lucæ Schles. Chron. Sculteti Ann. Evang. ad an.* 1525. *Seckend. Luther. l. I.* §. 132. *l. II.* §. 12.

KAREL de II, hertog van Munsterberg en Oels, was een zoon van Henrik den II en van Margaretha, dochter van Henrik, hertog van Meklenburg. Hy wierdt den 25 April des jaars 1545 geboren, en verloor zynen vader in het jaar 1548. Vyftien jaren oud zynde wierdt hy door zyne moeder, en zyns vaders broeder Joachim aan het hof van keizer Ferdinand den I bestelt, en bleef aldaar negen jaren lang, ook onder Maximiliaan den II. In het jaar 1569 vaardde hy de regering aan, en verkoos Bernstadt tot zynen zetel. In het jaar 1587 wierdt hy door keizer Rudolph naar Warschau gezonden, om de verkiezing van een koning by te wonen. In het jaar 1604 trok hy met 1000 paarden tot hulpe des keizers tegen den Turk, vier jaren daar na wierdt hy tot opperhoofdman in Silesië verklaart, en in het volgende jaar deedt hy zyn best om den zo genaamden majesteitsbrief uit te werken, en betoonde een zonderlingen yver voor de lere van Luther. In zyne voogdy over de prinssen van Brieg en der zelver vorstendom droeg hy zich loffelyk, gelyk mede in zyne bediening als generaal in Silesië. Hy stierf den 28 January in den jare 1617.

1617. Zyne eerste gemalinne was Catharina, dochter van Wenceslaus, vryheer van Berka, Duba en Sternberg, by de welke hy teelde, Henrik Wenceslaus, Georg, Karel en Henrik Wenceslaus den Jongen; van welke echter de drie eersten jong gestorven zyn. Hunne moeder reets in het jaar 1583 overleden zynde liet de heerlykheden Sternberg en Jeschwitz, gelegen in Moravie, aan het huis van Oels. Daar na trouwde hertog Karel in het jaar 1585 met Elizabeth Magdalena, dochter van Georg den II, hertog van Brieg, die hem verscheide kinderen baarde, onder welke Karel Frederik de merkwaardigste is. *Schikfus Schles. Chron. l. II. c. 34. Luc. Schles. Chron. p. 1132. enz.*

KAREL FREDERIK hertog van Munsterberg en Oels, was een zoon van Karel den II, en Elizabeth Magdalena, dochter van Georg den II, hertog van Liegnits en Brieg in Silesie, geboren den 18 October des jaars 1593. Nog jong zynde behartigde hy de studien, en begaf zich onder het opzicht van Georg Passelius, der beide Rechten Doctor en vorstelyke Raadt, naar Frankfort aan den Oder, alwaar hy ook het rectoraat der akademie aannam. Daar na ondernam hy nevens zynen broeder Henrik Wenceslaus, die zich sedert ook te Frankfort onthouden hadt, een reize. Wanneer zy wederom t'huis kwamen, stierf hun vader den 28 January des jaars 1617, en zy begonnen de regering aan te vaarden en het prinsdom te delen, wanneer Henrik Wenceslaus het Bernstadtsche, en Karel Frederik het Oelsische ontfing: doch de landschappen Sternberg en Jeschwitz, gelegen in Moravië, wierden door beide in 't gemeen bezeten. Wanneer in het jaar 1618 de Boheemsche onlusten begonnen, en de vorsten en standen van Silesie zich daar in mengden, en tot dien einde 6000 man te voet en te paardt wurven, bevondt zich Karel Frederik op de vergadering te Breslau in het jaar 1619, en wierdt onder de beschermers der Boheemsche confederatie verkoren, wanneer hy in het volgende jaar den nieuw verkoren koning, keurvorst Frederik den V van de Palts, hulde dede, en wederom de Sileziſche vergadering te Breslau bywoonde. Maar na dat het gevecht by Praag voor den keizer Ferdinand den II gelukkig geweest was, en de keurvorst van Saxen zich bemoeide Silesië met den keizer te verzoenen, wierdt hertog Karel Frederik nevens andere gezanten door de standen van Silesië naar Dresden gezonden, en aldaar wierdt den 18 February des jaars 1621 een vergelyk getroffen; waar na de confederatie vernietigt, en de standen door den keizer gepardonneert wierden, die daarenboven nog drie tonnen gouds tot vergoeding der krygsonkosten inwilligden. Doch wanneer in het jaar 1631 de keizerlyken by Leipzich geslagen wierden, en de keurvorst van Saxen met een leger in Silesië viel, nam hertog Karel Frederik wederom de Zweedsche en Saxische party aan; maar wierdt in het jaar 1635 wederom genoodzaakt zich den keizer te onderwerpen, en op voorspraak des konings van Polen met hem verzoent. Na dezen heeft Karel Frederik gelukkig en loffelyk geregeert. Hy stierf den 22 April des jaars 1647. Zyne eerste gemalinne was Anna Sophia, dochter van hertog Frederik Willem van Saxen, bestierder van keur-Saxen, by welke hy in het jaar 1525 Maria Elizabeth, getrouwt met Silvius Nimrod, hertog van Wurtemberg en Tek, gewonnen heeft. Daar na nam hy ten huwelyk Sophia Magdalena, dochter van hertog Christiaan van Liegnits en Brieg, by de welke hy echter gene erfgenamen verwekte. En alzo zyn broeder Henrik Wenceslaus gene manlyke erfgenamen naliet, zo is met hem het mannelyk oir van het Podebradische geslacht uitgestorven, en de vorstendommen Oels en Bernstadt voor het voornoemde huwelyk aan de Wurtembergsche linie gekomen. *Luc. Schles. Chron. p. 1132. enz.*

VORSTEN VAN LICHTENSTEIN.

KAREL van Lichtenstein, hertog van Troppau en Jägerndorf, was een zoon van Hartman den IV, vryheer van Lichtenstein tot Niklaasburg en Felsberg, geteelt by Anna Maria, dochter van grave Karel van Ortenburg. Hy wierdt in het jaar 1569 geboren, en in de Luthersche religie opgevoed, doch nam naderhandt de Roomsche aan. Wegens zyne zonderlinge bekwaamheit maakte hem keizer Rudolph de II tot landshoofdman in Moravië, en zondt hem tot de Turksche en Zevenbergsche vredehandelingen. Wanneer naderhandt Matthias in het jaar 1608 zynen broeder Rudolph tot afstandt der Hungarische krone bewegen wilde, gaf hy onder anderen aan dezen Karel van Lichtenstein kennis van zyn voornemen, die ook op eige onkosten een regiment oprechtte, en het zelve tot dienst van den aartshertog Matthias in Hungarië voerde, waar voor hy naderhandt het vorstendom Troppau in Silesië tot een onderpandt ontfing, dat hy eindelyk erffelyk aan zich bragt. Hy wierdt daar op in het jaar 1614 door keizer Matthias in den vorstenstandt verheven, en in het Silesische vorsten-collegie ontfangen. In het begin der Boheemsche onlusten wierdt hy door de Bohemen, die door Moravië stroopten, gevangen genomen, en veinsde zich voor der zelver party te verklaren; doch begaf zich kort daarna wederom tot het keizerlyke leger onder den grave Bucquoi, en was den 24 en 25 October in de actie by Wenen. Na dat hy nog meer andere preuven van zyne dapperheit en trouwe gegeven hadt, en de zaken van keizer Ferdinand den II in Bohemen voorspoedig waren, wierdt hy niet alleen tot des zelfs kamerheer en geheime Raadt, maar ook tot stadhouder van dit koninkryk verklaart, en hem het onderzoek en straffe der genen, die zich tegen den keizer verklaart hadden, opgedragen. Hy liet derhalven in het jaar 1621 den 11 Juny te Praag den grave Joachim Andreas Schlik nevens vele andere voorname personen opentlyk ter doodt brengen, en die genen, die het landt geruimt hadden, dagvaarden. Maar in het volgende jaar beloofde hy uit name des keizers een generaal pardon, en nam het hoofdt des grave van Schlik, opentlyk ten toon gesteld, op het verzoek van des zelfs weduwe wederom af. In het zelve jaar beval hy door een plakkaat de Luthersche Godgeleerden hunne kerken in Bohemen te verlaten, en dwong de stadt Praag in plaats van Protestantsche Raadsheeren Roomsche aan te stellen. Ter zelver tydt wierdt den Jesuiten de universiteit te Praag ingeruimt, en de Lutheranen overal hard gehandelt. Waarom ook de keurvorst van Saxen deze zaak naar vermogen behartigde, en daar over aan den keizer klaagde, gelyk des zelfs hofprediker D. Matthias Hoë dezen vorst van Lichtenstein een bewegelyke missive toezondt; hoewel beiderzyds weinig uitgevoerdt wierdt. En wanneer de markgraaf Johannes van Brandenburg in den Ryxban gedaan, en hem het vorstendom Jagendorf ontnomen wierdt, begiftigde de keizer dezen vorst van Lichtenstein met dat vorstendom, uitgezondert de heerlykheden Oderberg, Beuten en Tarnowitz. En hoewel het keurvorstelyk huis van Brandenburg daar tegen ernstig protesteerde, bleef nochtans Karel in het bezit van het voornoemde vorstendom, waar door die schade eenigzins vergoed wierdt, die Bethlen Gabor door zynen inval in Moravie in het jaar 1623, en de verwoesting der heerlykheden Auspitz, Presnitz en Felsburg, het Lichtensteinsche huis hadt aangedaan. Voorts heeft deze Karel van Lichtenstein zich niet min yverig voor de Roomsche religie in zyne landen, als in het koninkryk van Bohemen getoont; en wanneer op zekeren tydt de Lutherschen zich by hem over de Gereformeerden bezwaarden, gaf hy hen tot antwoordt, dat zy moesten te vrede zyn, aangezien en zy, en de Gereformeerden uit het landt stonden gejaagt te worden. Hy stierf den 12 February des jaars 1627 in het 58 jaar zynes ouderdoms, na dat hy even te voren groten toestel tot den oorlog gemaakt hadt. Zyne gemalinne was Anna Maria, dochter van Johannes Schembera van Czernahor, vryheer van Buschowitz in Moravië, by welke hy Karel Eusebius, nevens twee dochteren, Anna Maria en Francisca Barbara, gewonnen heeft, van welke de eerste de gemalinne was van Maximiliaan, vorst van Dietrichstein, de twede van Werner, grave van Tilly. *Luc. Schles. Chron. Imhof N. P. l V. c. 12.*

KAREL EUSEBIUS, des H. R. Ryks vorst en regent van het huis Lichtenstein, hertog van Silesië, Troppau en Jagerndorf, was een zoon van den voornoemden Karel, en wierdt den 12 September in den jare 1611 geboren. Hy oeffende zich in zyne jeugdt onder de Jesuiten te Praag, en verworf de gunst der keizeren Ferdinand den II en den III. In het jaar 1639 wierdt hy door den keizer na het afsterven van den hertog Henrik Wenceslaus van Oels opperhoofdman in Opper- en Neder-Silesië gemaakt; welke bediening hy nogtans in het jaar 1641 wederom nedergelegt heeft. Hy onthieldt zich meest in zyne Silesische vorstendommen, en stierf den 5 April des jaars 1684. By zyne gemalinne Johanna Beatrix, dochter van Maximiliaan, vorst van Dietrichstein, en van zyne gemalinne Anna Maria gewan hy Johannes Adam Andreas, nevens drie dochteren, van de welke Maria Eleonora Rosalia in het jaar 1666 aan Johan Siegfried, vorst van Eggenberg; Maria Theresia aan Jakob, grave van Lesle, keizerlyken veldmaarschalk, en na des zelfs afsterven aan Johan Balthasar, grave van Wagensberg; Johanna Beatrix aan Maximiliaan Jabob, vorst van Lichtenstein, ten huwelyk gegeven zyn. *Luc. Schles. Chron. p. 740. enz.*

HERTOGEN EN GRAVEN VAN ALENÇON.

KAREL de I, graaf van Alençon. Zie KAREL van Vrankryk, graaf van Valois en Alençon.

KAREL de II van Valois, bygenaamt de *Grootmoedige*, was een zoon van Karel van Vrankryk, grave van Valois en Alençon, by des zelfs eerste gemalinne, Margaretha van Sicilië, en een broeder van Philips van Valois. Hy erfde de graafschappen Alençon, Perche, enz. In het jaar 1328 was hy by de kroning van zynen broeder, en eenigen tydt daarna sloeg hy de Vlamingen by Montcassel, doch wierdt zelve gevaarlyk gewond. Wanneer hy eindelyk den Engelschen verscheide plaatsen in Guienne ontweldigt hadt, sneuvelde hy den 26 Augusty des jaars 1346 in den slag by Creci. In het jaar 1314 trouwde hy Johanna, eenige erfdochter van Johannes den II, grave van Joigni, heer van Mercœur, maar verwekte gene kinderen by haar. By zyne twede gemalinne, Maria van Spanje, dochter van Ferdinand den II, heer de Lara, enz. weduwe van Karel van Evreux, grave van Estampes, teelde hy vyf kinderen, onder welke Karel de III het recht zyner eerstgeboorte afstondt, en het geestelyke gewaadt hebbende aangenomen aartsbisschop van Lion wierdt. Hy stierf den 5 July des jaars 1375. Philips wierdt bisschop van Beauvais, naderhandt aartsbisschop van Rouaan, patriarch van Jeruzalem en Aquileja, en eindelyk kardinaal en bisschop van Ostia. Hy stierf in het jaar 1397. Petrus heeft het geslacht voortgeplant, en stierf in het jaar 1404. Robert, graaf van Perche, overleedt in het jaar 1377, wiens zoon Karel jong gestorven is. *Brisier de la Clergie Hist. de Perche & d'Alençon. Sammarth. hist. geneal. de France.*

KAREL de IV, hertog van Alençon, Pair van Vrankryk, graaf van Perche, Armagnak, enz. gouverneur van Champagne en Normandië, was een zoon van Renatus, hertog van Alençon, en van Margaretha van Lotharingen, geboren den 2 September des jaars 1489. In het jaar 1507 volgde hy koning Lodewyk den XII in Italië, was in het jaar 1509 tegenwoordig by den slag omtrent Agnadel, en trouwde in October des zelven jaars Margaretha, een ge zuster van koning François den I, en wierdt voor eersten prins van den bloede verklaart. In den jare 1515 was hy in den slag by Marignano

rignano, en naderhandt by Pavia. Wanneer hy naar Lion wederkeerde, ſtierf hy aldaar, zonder kinderen na te laten, den 11 April des jaars 1525 van hertzeer over het verliezen van den veldſlag, en het gevangennemen van den koning. Hy was de ſchranderſte niet, en hadt weinig ervarenheit in oorlogszaken; want niemandt kon begrypen, waarom hy in het treffen by Pavia met zyn volk doorgegaan was. *Mezeray T. II. p. 921. enz. Imhof Geneal. Galliae p. I. tab. 15.*

Hertogen en graven van Angouleme.

KAREL van Orleans, graaf van Angoulême, heer van Eſpernay, enz. was een zoon van Johannes den Goeden en van Margaretha van Rohan. In verſcheide actien in Henegouwen en Guiënne was hy tegenwoordig, gevende overal preuven zyner dapperheit. Hy ſtierf den 1 January des jaars 1496, oud 37 jaren. In het jaar 1488 trouwde hy Louize van Savoie, en gewan uit dit huwelyk den koning François den I en Margaretha van Alençon, naderhandt koninginne van Navarre. Hy hadt daarenboven drie natuurlyke dochteren, van welke Johanna trouwde Johannes Aubin, heer van Malicorne, en naderhandt Johannes van Lenguy, heer van Giory. Magdalena wierdt abdiſſe van Jouare, en ſtierf in het jaar 1543. Suraine trouwde in het jaar 1512 Michaël van Gaillard, heer van Chailly, enz. en ſtierf in het jaar 1551. *De S. Gelais. de Jalligny. Sammarth. Imhof.* enz.

KAREL van Valois, hertog van Angoulême, pair van Vrankryk, enz. ridder van de koninklyke orde en kolonel-generaal der ligte ruitery, was de natuurlyke zoon van koning Karel den IX, geteelt by Maria Touchet, vrouwe van Belleville, geboren op het ſlot Fayet in 't Dauphiné in het jaar 1573. Hy was ridder van Maltha en groot-prioor van Vrankryk, en de eerſte, die na de doodt van Henrik den III opentlyk te S. Cloud Henrik den IV voor koning erkende. Hy vocht voor hem in den ſlag by Arques, en doodde den grave van Sagonne, generaal der vyandlyke ruitery. In de actie by Ivry, Fontaine-Françoiſe enz. was hy ook tegenwoordig. In het jaar 1604 wierdt hy in de baſtille gezet, en na twaalf jaren eerſt wederom verloſt. In het volgende jaar belegerde hy Soiſſons. Naderhandt gaf hem koning Lodewyk de XIII het hertogdom Angoulême. In het jaar 1620 wierdt hy als het hoofdt eener aanzienlyke ambaſſade naar Duitſchlandt gezonden, en by zyne wederkomſt in verſcheide gewigtige zaken in Duitſchlandt, Languedok, Lotharingen en Vlaanderen gebruikt. Hy ſtierf te Parys den 24 September des jaars 1650. In het jaar 1591 trouwde hy Charlotta van Montmorenci, dochter van Henrik den I, hertog, pair en konneſtabel van Vrankryk, en teelde by de zelve Henrik, die zonder oir na te laten overleden is; Lodewyk Emanuël, en François. In het jaar 1644 trouwde hy voor de twede maal Franciſca van Nargoune, dochter van Karel, baron van Maruel. Men heeft verſcheide gedenkſchriften onder den name van Angoulême.

Hertogen van Bourbon.

KAREL, hertog van Bourbon en Auvergne, graaf van Clermont en Forets, heer van Beaujolois, Dombes, enz. pair en kamerheer van Vrankryk, gouverneur van Languedok, was een zoon van Johannes den I, hertog van Bourbon, en van Maria van Berri. Hy verklaarde zich voor den Dauphin, die naderhandt onder den name van Karel den VII koning van Vrankryk wierdt, en onderwierp hem Beziers. Deze koning gaf hem ook het gouvernement van Isle de France, en gebruikte hem in verſcheide gewigtige zaken, voornamentlyk in den vredehandel van Arras, in het jaar 1435 tuſſchen de hertogen van Bourbon en Burgundië geſloten. Naderhandt onderſteunde hy de ondernemingen van den Dauphin, Lodewyk den XI, waar door hy zich eenige onluſten aan het hof verwekte, die echter door zyne vrienden wederom bygelegt wierden. Hy ſtierf te Moulins den 4 December des jaars 1456. In het jaar 1425 trouwde hy Agnes, de dochter van Johannes, hertog van Burgundië. Deze baarde hem elf kinderen, en ſtierf in het jaar 1476. De kinderen zyn, Johannes, die zyn opvolger geweeſt is; Philips, jong geſtorven; Karel de II, kardinaal, van wien beneden; Pieter, de opvolger van zyn broeder Johannes; Lodewyk, biſſchop van Luik, die in het jaar 1482 door Willem van der Mark om het leven wierdt gebragt; Jacobus, ridder van 't gulde vlies, geſtorven in het jaar 1468. Voorts Maria, Izabelle, Catharina, Johanna, en Margaretha, gemalinnen van Johannes van Anjou, hertog van Calabrië, Karel, de laatſte hertog van Burgundië, Adolph, grave van Egmondt, hertog van Gelder, Johannes de IV van Chalons, prins van Oranje, en Philips, grave van Breſſe en Bugey, die de opvolger van Karel den II in Savoje was. Behalven deze hadt Karel nog verſcheide natuurlyke kinderen, en onder die Lodewyk, graaf van 't Rouſſillon, en Renaldus, aartsbiſſchop van Narbonne. *Couſin Ephemer. Bourbon. Monſtrelet. Sammarth.*

KAREL, kardinaal van Bourbon, aartsbiſſchop en graaf van Lion, vice-legaat van Avignon enz. was een zoon van den voornoemden Karel den I. Na de doodt van zyn broeder Johannes den II nam hy den tytel als hertog van Bourbon aan. Eerſt wierdt hy beſtierder van het bisdom van Clermont, prioor de la Charité aan de Loire, abt van Fleury en S. Vaſt in Arras, en naderhandt aartsbiſſchop van Lion, alwaar hy in het jaar 1449 een Concilie heildt, en de verſchillen tuſſchen de pauzen Felix den V en Nicolaus den V vereffende. Koning Lodewyk de XI verkoos hem tot peter over zynen zoon Karel, gebruikende hem voorts in de traktaten tuſſchen Karel, hertog van Burgundië, en François den II, hertog van Bretagne. Sixtus de IV maakte hem in het jaar 1456 kardinaal, na dat hy reets legaat te Avignon geweeſt was. Hy was mede by de byeenkomſt tuſſchen Lodewyk den XI en Eduard den IV te Pequigni, ter beveiliging van de gemaakte vrede, en ſtierf te Lion in het jaar 1487, nalatende eene natuurlyke dochter, met name Iſabella, die met Gilbert Chantelot, heer de la Chaiſe, trouwde. *Cominaeus Comment. l. IV. c. 10. Sammarth. Geneal. l. II. c. 16. & Gall. Chriſt. T. I.*

KAREL de III, hertog van Bourbon, konneſtabel van Vrankryk, was een zoon van Gilbert van Bourbon, grave van Montpenſier, en wierdt geboren den 27 February des jaars 1489. Van der jeugdt aan tot oorlogszaken opgekweekt zynde, trok hy in het jaar 1507 met Lodewyk den XII naar Genua, was in het jaar 1507 in het gevecht by Aignadel, en kommandeerde vyf jaren daar na nevens den hertog van Longueville het leger, dat tegen de Spaanſchen naar Navarre trok; hoewel beide deze bevelhebberen wel haaſt te rug ontboden wierden, aangezien zy zich met elkander niet verdragen konden. Met François van Valois leefde hy in oneenigheit, invoegen men verzekert, dat deze hem wegens des zelfs hatelyk aanbrengen by den koning in een tweegevecht hadt uitgedaagt. Hy hadt ook het ongeluk, dat de moeder van François op hem verlieft wierdt, doch hy trouwde met Suſanna van Bourbon, de eenige erfdochter der Bourbonniſche hoofdlinie. François nochtans, koning geworden zynde, maakte Karel in het jaar 1515 tot konneſtabel van Vrankryk, en om den roem van grootmoedigheit weg te dragen, en om dat hy door zyne moeder, die niet ophieldt Karel te beminnen, daar toe aangezet wierdt. Wanneer derhalven de koning naar Milaan opbrak, en by Marignan ſlag leverde, hadt hy het bevel over de voorhoede, en ſloeg in het volgende jaar den aanval der keizerlyken dapper af. Doch de koning was heimelyk yverzuchtig over zyne dapperheit, en ontboodt hem reets in het jaar 1516 wederom naar huis, ſtellende Lautrek in zyne plaatſe. Sedert wierdt hem in Vrankryk veel verdriet aangedaan. De rang, die hem als konneſtabel by de legers toekwam, wierdt aan den hertog van Alençon gegeven; daarenboven liet hem de koning ſelden in den raadt roepen, en onttrok hem door den raadt van finantie de inkomſten en voordeelen, die hy als konneſtabel behoorde te genieten. Doch de vervolgingen der koninginne moeder ſmertten hem boven al. Deze ziende, dat hare hope tot een huwelyk met hem ſedert de doodt der eerſte gemalinne verydelt wierdt, begon hem dodelyk te haten, aangezien Karel niet alleen genegenheit voor Renata, dochter van Lodewyk den XII, blyken liet, maar ook ſmadelyk van de oude koninginne ſprak. Deze derhalven hitſte François meer en meer tegen hem op, en begon hem opentlyk by wyze van een rechtsgeding de Bourbonniſche landen te betwiſten; welk proces, hoewel onrechtvaardiglyk, tegen Karel uitgewezen wierdt. Dit was oorzaak, dat zich Karel met den keizer en den koning van Engelandt in een verbondt inliet, uit kracht van het welke de eerſte hem zyne zuſter Eleonora ten huwelyk geven, en zy gezamentlyk Vrankryk aangrypen, en onder zich verdelen zouden. Deze toeleg wierdt ontdekt, wanneer François in het jaar 1523 naar Italië trok, en onderwegen Karel van dit voornemen afriedt, die alles een uitſtrooiſel zyner vyanden noemde, en den koning beloofde te zullen volgen naar Italië, gelyk hy ook werkelyk eenige dagen deedt, doch maakte zich onvoorziens in zekeren nacht t'zoek, en reiſde in geſelſchap van een eenig edelman door Duitſchlandt naar Italië. De koning hier van verwittigt zynde wierdt met vreze bevangen en ſtaakte zyne reize. Doch Karel verloor alle zyne goederen, en te gelyk veel van zyne achting by den keizer, aan wien hy nu minder dienſt doen kon. Echter wierdt hem het bevel over het keizerlyke leger opgedragen, en hy zelve onderkoning van Napels gemaakt. Ook wierdt het verbondt tuſſchen den keizer, den koning van Engelandt en hem vernieuwt; uit krachte van het welke Karel in het jaar 1524 een inval in Vrankryk deedt, aangezien hem het koninkryk van Provence belooft was. Doch zy ſlaagde niet in deze zyne onderneming, alzo de Franſche edelen, van wier opſtandt hy zich veel beloofd hadt, zich ten voordeele van hem niet beweegden; daarenboven kantten zich de keizerlyke generaals onder de handt tegen hem aan; invoegen hy de belegering van Marſeille met veel verlies genoodzaakt wierdt op te breken, welke plaats hy op uitdrukkelyk bevel van den keizer aangetaſt hadt, wanneer zyn toeleg geweeſt was Lion eerſt aan te grypen, waar omtrent hy de meeſte vrienden hadt. Wanneer derhalven door den inval der Franſchen in het Milanees de keizerlyke zaken een ſlechte gedaante erlangden, trok Karel naar Duitſchlandt, en bragt van daar in het jaar 1525 eene verſterking van eenige duizend mannen naar Italië, was ook niet lange daarna by den veldſlag omtrent Pavia, alwaar koning François gevangen wierdt. Hier op wilde Karel een nieuwen kans tegen Vrankryk wagen, maar de toeſtandt van het keizerlyke leger kon zulks niet lyden, behalven dat zyne voorſlagen weinig ingang vonden. Ook was de keizer niet genegen zyn gegeven woordt omtrent Karel te houden. Want niettegenſtaande hy van koning François eiſchte, dat hy Provence als een koninkryk voor hem afſtaan wilde, liet hy nochtans dezen eiſch varen; en by het traktaat van vrede wierdt zelf het huwelyk des konings met des keizers zuſter Eleonora op het tapyt gebragt, hoewel deze te voren aan Karel van Bourbon beloofd was. Deze reiſde derhalven naar Spanje, en wierdt wel vriendelyk van den keizer ontfangen, maar van iedereen als een verrader van zyn vaderlandt aangezien; invoegen een voornaam Spanjaardt, in wiens paleis hy zyn verblyf houden zou, zeide, dat wel al het zyne tot des keizers dienſt was, doch dat wanneer Bourbon uit zyn huis zou vertrokken zyn, hy zulks als een beſmette plaats wilde verbranden,

den. Ook kon Karel meer niet erlangen dan dat in de vrede van Madrid bedongen wierdt, dat hem alle zyne goederen en waardigheden zouden wedergegeven worden, met vryheit om zich binnen of buiten Vrankryk op te houden; terwyl ondertusschen zyn gepretendeert recht op Provence tot eene gerechtlyke uitsprake uitgestelt bleef. Midlerwyl zondt hem de keizer in het jaar 1526 met het bevel over een gedeelte van zyn leger, in hope van met het hertogdom van Milaan beleent te worden, wederom naar Italië. Karel van Bourbon aldaar aankomende noodzaakte aanstonts Sforzia het kasteel van Milaan over te geven, doch ontmoette behalven dat vele zwaarigheden wegens gebrek aan geldt tot betaling des legers; waar door hy gedwongen wierdt de inwoners van het Milanees tegen zyn gegeven woordt en gewoonte hard te handelen, en eindelyk het landt hebbende uitgeput, een gedeelte van het leger daar uit te doen trekken. En wanneer hy buiten staat was de oproerige soldaten te bevredigen, beloofde hy hen door nieuwe plunderingen te zullen verryken. Edoch niettegenstaande hy by het leger in veel achting en liefde was, wierdt nogtans zyne eigene bagage door een deel oproerige geplundert, en hy zelve liep gevaar van door de zelve gedood te worden. Hy ontweek derhalven in tyds, en zocht haar door zynen vriendelyken ommegang wederom te bevredigen. Hy trok in den Kerkelyken Staat, en meende Piacenza te plunderen, doch vondt die plaats door de Franschen onder den marquis van Saluzzo reets bezet. Hier op besloot hy op het aanraden van den hertog van Ferrara op Rome los te gaan, en die hoofdstadt eene aanzienlyke somme af te persen, niettegenstaande de van Lanoi kort te voren uit name des keizers een vergelyk met den paus getroffen hadt. Voor Rome komende eischte hy den doortocht, en wanneer hem zulks door den paus geweigert wierdt, greep hy de stadt met geweldt aan. Maar wanneer hy tot aanmoediging van het leger zelf een stormladder aanbragt, wierdt hy van binnen dood geschoten. Dit geschiedde den 6 May des jaars 1527. De prins van Oranje liet het lyk aanstonts met een mantel bedekken, om het leger door het gezicht van hunnen gesneuvelden veldheer niet te doen vertragen; dus veroverde hy de stadt stormenderhandt. Zommigen menen, dat Karel van Bourbon by deze laatste onderneming, eene geheime verstandhouding met den koning François, met wien hy ten volle verzoent was, hadt gehad, en dat hy om dezen dienst te doen, en zich te gelyk aan den keizer te wreken, het koninkryk van Napels en eenige omleggende landen voor François hadt willen veroveren, met toezegging van het gedurig stadhouderschap in het zelve. Men zegt ook, dat 'er nog een brief van hem aan koning François voorhanden is, in welken hy meldt, dat Napels tot een blyk van zyn leedwezen zou verstrekken, en zynen misgreep verbeteren. Ten minste is dit geloofwaardiger, dan het gene Brantome getuigt, dat hy namentlyk voorgehad hadt na de verovering der stadt Rome zich als Roomsch koning op te werpen. Men voegt 'er by, dat den keizer deze toeleg niet verborgen was geweest, die echter buiten staat geweest was het met geweldt te beletten; waarom men hem onder de handt tot de onderneming op Rome hadt aangehitst, in hope, dat 'er midlerwyl zich gelegenheit zou openbaren, om het gevaar van de keizerlyke landen af te wenden. Om die zelve redenen beweren velen, dat iemandt van zyn eigen volk hem dood geschoten heeft; hoewel zulks wegens de algemene liefde, die hy by zyn leger hadt, en om dat het zelve door des zelfs doodt een onverzoenlyken haat tegen de inwoners van Rome opvatte, niet zeer waarschynlyk is. Hy liet gene kinderen na, behalven eene natuurlyke dochter, getrouwt met Bertrand van Salmart, heer van Ressis. Zyn lyk is naderhandt te Cajeta begraven, hebbende dit grafschrift:

Aucto imperio, Gallo victo
Superata Italia, Pontifice obsesso,
Roma capta,
Carolus Borbonius, in victoria cæsus,
Hic jacet.

Dat is: „ Hier rust Karel van Bourbon, gedood in de overwin„ ning, hebbende het ryk vermeerdert, Vrankryk overwonnen, „ Italië ondergebragt, den paus belegert, en Rome ingenomen". In het jaar 1529 liet de keizer in de vredesartykelen van Kambresis invloeien, dat de gedachtenis van Karel van Bourbon in Vrankryk in eere gehouden, en des zelfs nagelatene goederen den naasten erfgenamen zouden ingeruimt worden. Voorts was hy een heer van zeer vele bekwaamheden, waar door hy de hoogachting van het gemeen verdiende. Dapperheit en oorlogskunde bezat hy in den hoogsten graadt, en was daarenboven zeer liefttalig, mildadig en prachtig; om welke begaafdheden koning François, die ook daar door het oog van de wereldt poogde tot zich te trekken, hem benydde. Jammer was het, dat hy door een al te grote drift zich verder in staat- dan oorlogs-zaken vervoeren liet, het welk de oorzaak was, dat hy zyn vaderlandt verlaten moest. *Memoires de Bellai. Guicciard. Jovius. Mezeray. P. Daniel. Brantome capit. etrang. T. I. Leti Leven van Karel den V.*

KAREL van Bourbon, hertog van Vendôme, pair van Vrankryk, gouverneur van Parys en Isle de France, was de oudste zoon van François van Bourbon, en van Maria van Luxemburg, geboren te Vendome den 10 Juny des jaars 1489. In het jaar 1507 volgde hy Lodewyk den XII op des zelfs tocht naar Genua, en was in het jaar 1509 in den veldslag by Agnadel, alwaar hem deze koning tot ridder sloeg. François de I maakte hem ook hertog van Vendome, en gebruikte hem in verscheide zaken van gewigt, na dat hy verscheide preuven zyner dapperheit, zo by de verovering van Milaan, als in den slag by Marignano in het jaar 1515 gegeven hadt. Ter zelver tydt was hy gouverneur van Parys en Isle de France, waar op hem de koning in het jaar 1518 ook het gouvernement van Pikardie gaf; wanneer hy den grave van Nassau noodzaakte de belegering van Mezieres op te breken. Hoewel de konnestabel van Bourbon, zyn neef, des konings dienst verliet, zo bleef hy nogtans getrouw; en wanneer na des konings gevangenis hem de regering van velen opgedragen wierdt, volhardde hy evenwel in zyne gehoorzaamheit tegen de regentinne, en vermaande anderen zyn voorbeeldt daar in te volgen. Hy stierf te Amiens den 25 Maart des jaars 1537. By Francisca, oudste dochter van Renatus, hertog van Alençon, en weduwe van François den I, hertog van Longueville, heeft hy dertien kinderen geteelt, onder welke merkwaardig zyn, Antony, koning van Navarre, vader van Henrik den IV; François, grave van Enguien, die in het jaar 1544 de overwinning by Cerizoles bevocht; Karel, kardinaal en aartsbisschop van Rouaan; Johannes, hertog van Enguien, bleef in het jaar 1557 in het treffen by S. Quintin; Lodewyk, prins van Conde; Margaretha, gemalinne van François van Cleve, hertog van Nevers, enz. *Martin du Bellay. Sammarth. enz.*

KAREL van Bourbon, graaf van Soissons en Dreux, pair en grootmeester van Vrankryk, ridder der koninklyke orde en gouverneur van 't Dauphiné en Normandië, zoon van Lodewyk den I van Bourbon, prinsse van Condé, en van Francisca van Orleans, wierdt te Nogent le-Rotru den 12 November des jaars 1560 geboren, en kwam onder de regering van Henrik den III aan het koninklyke hof in aanzien. Maar wanneer hem aldaar eenige wederwaardigheden ontmoetten, nam hy zyne toevlucht tot den koning van Navarre, en diende hem in het jaar 1587 in den slag by Coutras. Eenigen tydt daar na keerde hy weder tot den koning van Vrankryk, in wiens gunst hy wederom herstelt was. Hy bevondt zich by de verzameling der standen te Blois, en wanneer hy in het jaar 1589 by den koning naar Tours komen wilde, boodt hy een ganschen dag het vyandlyke leger by de voorstadt der voornoemde plaatse tegenstandt. Na dezen, wanneer hy tot generaal-lieutenant van 't leger in Bretagne gemaakt was, wierdt hy gevangen en naar Nantes gevoert. Doch hy ontkwam van daar, en kwam Henrik den IV te Dieppe te hulp, die hem daar op tot grootmeester van Vrankryk verklaarde. In de belegering van Parys in het jaar 1590 hadt hy het bevel over de ruitery. In het volgende jaar was hy by de belegering voor Chartres. Echter was hy de factie van den kardinaal, zynen broeder, toegedaan, die een derde party oprichten wilde; doch wanneer zulks mislukte, hielp Karel in het jaar 1594 de kroning van Henrik den IV bevorderen, bekledende by de zelve de plaats des hertogs van Normandië en Guienne. Hy woonde insgelyks de kroning van Lodewyk den XIII in het jaar 1610 by, wanneer hy gouverneur van 't Dauphiné was. Hy stierf den 1 November in den jare 1612 te Blandi. In het jaar 1601 trouwde hy Anna, gravinne van Montafie, by de welke hy Lodewyk, grave van Soissons, teelde, en Louize, gemalinne van Henrik den II, hertog van Longueville; en Maria, gemalinne van Thomas François van Savoje, prinsse van Carignan, en nog twee andere, die jong gestorven zyn. Hy heeft daarenboven nog twee natuurlyke dochteren nagelaten, die beide abdissen geworden zyn. *Thuan. Davila. Petr. Matthæus. Memoir. de Sully. Sammarth.*

KAREL van Bourbon, prins van Roche sur-Yon, hertog van Beaupreau, grave van Chemilly, en gouverneur van 't Dauphiné, was de jongste zoon van Lodewyk den I, prins de la Roche sur-Yon, en bekleedde onder François den I, Henrik den II en Karel den IX aanzienlyke bedieningen. Henrik de II gaf hem het gouvernement van 't Dauphiné, en maakte zyne heerlykheit Beaupreau in Anjou tot een hertogdom en Pairschap, alwaar hy den 6 October des jaars 1565 stierf. By Philippa, eenige dochter van Joachim, heer van Montespedon, en weduwe van Renatus, heer van Montejan, maarschalk van Vrankryk, teelde hy Henrik, marquis van Beaupreau. Deze stierf in het jaar 1560, nalatende twee dochters. *Thuan. Sammarth.*

KAREL, kardinaal van Bourbon, was een zoon van Karel van Vendome, geboren den 22 December des jaars 1523. Hy nam het geestelyk gewaadt aan, en wierdt langs verscheide trappen tot kardinaal, aartsbisschop van Rouaan, en legaat van Avignon, met verscheide geestelyke inkomsten, bevordert. Hy was doorgaans aan 't hof, en wordt om die reden by omtrent alle opentlyke en merkwaardige handelingen gemeldt. In het jaar 1559 was hy onder die genen, die Elizabeth, gemalinne van Philips, naar Spanje geleidden. In het jaar 1560 vondt hy zich by de verzameling der groten te Fontainebleau, naderhandt by de vergadering der standen te Orleans, voorts by de zamenspraak der geestelyken te Poissi, enz. voornamentlyk verrechtte hy de trouw tusschen den koning van Navarre en de zuster van Karel den IX. Onder François den II wierdt hy aan zyne broederen, den koning van Navarre en prins van Condé gezonden, om die beide naar het hof te lokken, hoewel hy niet wist, welke lagen hen gelegt wierden. Wanneer hy in het jaar 1564 Karel den IX op des zelfs grote reize door Vrankryk verselde, en het hof naar Avignon trok, maakte hem de paus legaat van dat graafschap, om hem des te meer in den geestelyken staat en de belangen der Roomsche kerk te houden, om dat hy toen scheen genegen te zyn zich in den huwelyken staat te begeven. Naderhandt handhaafde hy met meer yver den Roomschen Godsdienst, by welke gelegenheit de Guizen hem tot het eedgespan aanzochten, het welk des te meer geschieden kon, alzo Lodewyk Minturnus

turnus, abt van Castres, die den kardinaal regeerde, en de voornemens der Guizische party altydt gedwarsboomt hadt, in het jaar 1580 stierf, en daarentegen Rubempré, des zelfs kamerling, die nu begon by hem in achting te komen, zich door de Guizen liet omkopen, om den kardinaal in der zelver belangen over te halen. Men deedt hem, behalven de belangen der religie, voornamentlyk begrypen, dat hy, als de oudste van het huis Bourbon, nader tot de krone was dan de koning van Navarre, als zynde een ketter, waar toe hem de Ligisten al hun vermogen aanboden. In het byzonder gaf hem de hertog van Guize hope van een huwelyk met de hertogin weduwe van Montpensier, op welke hy verlieft was. En de kardinaal geloofde des te meer, dat hy zyn voordeel by deze party zou maken, alzo hem de waarzeggers, die toen zeer in zwang gingen, vele seldzame inbeeldingen gemaakt hadden. En wanneer nu de oorlog zou beginnen, liet hem de hertog van Guize gelyk als tot zekerheit van zyn persoon naar Peronne brengen, en door getrouwe mannen naauwkeurig op hem letten, alzo Rubempré hem op zekeren tydt byna wederom omgepraat hadt. Midlerwyl kwam in het jaar 1585 eene verklaring in het licht, waar in zich Karel van Bourbon den eersten prins van den bloede noemde, en te kennen gaf, dat hy zich met de overigen der ligue tot bescherming der in gevaar zynde kerk wapenen moest. Ondertusschen hadt hy aan de volgende dadelykheden geen deel, hoewel men zich van zynen name bediende. Wanneer in het jaar 1588 de koning met den hertog van Guize zyn verdrag gemaakt hadt, bezocht hem de kardinaal van Bourbon te Chartres, en wierdt door een koninklyk patent tot eersten prins van den bloede, en presumtive erfgenaam der krone verklaart. Doch deze heerlykheit duurde niet lange; want wanneer by de vergadering der standen te Blois de beide Guizen omgebragt waren, wierdt de kardinaal van Bourbon in verzekering genomen, en door den koning nevens andere gevangenen van staat op het kasteel te Amboise gebragt, van waar hy naderhandt verder naar Chinon gebragt wierdt. Des niettegenstaande veinsden die van het eedgespan als of ze het nog met hem hielden, hoewel ze inderdaadt weinig achting voor hem hadden, en de hertog van Maine liet hem te Parys onder den naam van Karel den X, na het overlyden van Henrik den III, als koning uitroepen, en met zyn beeldtenis geldt slaan. En het welmenende gedeelte van 't parlement te Parys, dat zich te Tours onthieldt, vrezende dat hy ontkomen mogt, riedt Henrik den IV, dat hy hem tot mede-regent wilde erkennen. Doch deze verzekerde zich door de behendigheit van den heere Plessis-Mornai van des zelfs persoon, en liet hem naar Fontaine le Comte in verzekering brengen, alwaar Karel zyn leven eindigde. Echter wierdt hem als prins van den bloede alle behoorlyke eer bewezen, en hy betwiste Henrik zyn recht niet, noemende hem den koning zynen neve. Hy stierf den 8 May des jaars 1590 aan de jicht en 't graveel. Van aardt was hy wel vriendelyk, maar ook zeer bygelovig en wellustig. *Thuan. Mezeray. P. Daniel.* enz.

KAREL, kardinaal van Bourbon, de Jonge, was de derde zoon van Lodewyk, prins van Condé, van het eerste bedde. Hy was een tweeling, en wierdt te Gandelu in Brie den 30 Maart des jaars 1562 geboren, terwyl zyne moeder van schrik voor den tydt in de kraam kwam. Na zyns vaders doodt wierdt hy door den ouden kardinaal, Karel van Bourbon, in de Roomsche religie opgevoed, en gaf hem de verwachting zyner geestelyke goederen, die hy ook na des zelfs doodt erfde. De paus zondt hem reets in het jaar 1583 den kardinaalshoedt, wanneer hy, zo lange zyn voornoemde oom leefde, de kardinaal Vendome genaamt wierdt; wiens erfgename hy hopende te worden, voegde hy zich niet by zyne twee broederen, den prins van Condé en grave van Soissons, die het beide met den koning van Navarre hielden. Men leest echter niet, dat hy met die van het eedgespan aangespannen heeft. In 't tegendeel kwam hy na de doodt van den ouden kardinaal in het jaar 1591 op de gedachten, om met hulp van zyn broeder, den grave van Soissons, en eenige andere misnoegden van 't hof van koning Henrik den IV eene derde kabale in het ryk op te rechten, en zelf den troon te beklimmen, zynde door zynen gewezen leermeester Touchard, abt van Bellosane en du Perron, daar toe aangezet. Ook hadt hy tot dien einde reets iemandt naar Rome gezonden, om den paus te winnen; die, hoewel hy daar toe weinig genegenheit toonde, deedt echter de afgezonden by des zelfs wederkomste aan Karel een geheel ander verhaal van zyn wedervaren, waar door hy in zyn voornemen gesterkt wierdt. Ondertusschen wierden de oirkonden en bewyzen hier toe dienende den afgezanten onderweeg door iemandt van de ligue ontstolen, doch wanneer ze den hertog van Majenne zouden toegezonden worden, wierden ze wederom door de koninklyke party opgevangen, en daarenboven door den kardinaal van Lenoncours alle ondernemingen der derde kabale ontdekt, invoegen, wanneer de koning daar van toonde kennis te hebben, de uitvoering gestaakt wierdt. Kort daar na ontboodt de koning den kardinaal by zich, onder schyn van den koninklyken Raadt als prins van den bloede by te wonen, waar door zyne ondernemingen des te meer gestremt wierden. Maar hoewel hem op deze wyze de handen gebonden waren, liet hy echter niet na zyn misnoegen tegen den koning nu en dan te openbaren. Hy kantte zich tegen het edict, dat de koning in het jaar 1591 ten voordeele der Hugenotten maakte, en wilde op des zelfs voorstel uit de vergadering gaan, doch moest, wanneer hy zag, dat niemandt der prelatem hem toestemde, en de koning zelve hem te rug riep, met schande wederom keren. By de vergadering der geestelyken te Mantes, aangestelt tot verydeling der pausselyke bullen, zocht hy op allerlei wyze de zaak op de lange bank te brengen, en verhinderde de verkiezing van een patriarch. Doch wanneer hy de verwerping der pausselyke bullen niet beletten kon, sloeg hy voor, dat de geestelykheit met bewilliging des konings iemandt naar Rome behoorde te zenden. Maar wanneer hem de koning dit plat afsloeg, begaf hy zich mismoedig op zyn slot Gaillon, en liet aldaar zyn misnoegen duidelyk zien, en wierdt door den hertog van Maine, wiens zaken eene slechte gedaante gekregen hadden, gedurig aangezet om zich opentlyk als het hoofdt eener derde kabale op te werpen. Doch wordende van de tering overvallen, menende door zeker vrouwspersoon betovert te zyn, wierdt hy geheel lusteloos, en liet zyn voornemen varen. In 't tegendeel liet hy zich door zyne vertrouwde vrienden bewegen in het jaar 1593 zyn vergelyk met den koning te maken, en kwam ten hove, wanneer de zelve juist tot de Roomsche religie wilde overgaan, hoewel niet zo zeer ter goeder trouwe, als om dit voornemen des konings te beletten, gelyk hy opentlyk beweerde, dat de koning buiten weten en willen van den paus niet kon ontslagen worden. Doch dit gelukte hem niet, en koning Henrik de IV liet hem om zyne verkeerde inzichten zelfs niet by de zamenspraak komen, die hy met de overige prelaten hier over hieldt. Invoegen zyne majesteit zich liet ontvallen, dat wanneer de religie-strydt tusschen hem en den kardinaal moest beslist worden, hy buiten twyffel de overhandt hebben zou. Doch van de plegtigheit, wanneer de koning opentlyk in de hoofdkerk den Roomschen Godsdienst omhelsde, kon hy niet uitgesloten worden. Na dezen verliet hy wederom het hof, en reisde van ongedult over zyne ziekte van de eene plaats naar de andere, doch onthieldt zich meest te Quillan, van waar hy in het jaar 1594 te Parys aankwam, wanneer de koning deze stadt bemachtigt hadt, doch stierf aldaar in July des zelven jaars. Hy was een liestallig en welsprekend prins, maar verliep zich meer in de wellusten der jeugdt, als zyn staat mede bragt, en liet zich uit hoogmoedt ligtelyk iets wys maken, het gene met zyn eigen en des lands voordeelen strydig was. *Thuan. l. X. & CX. Mezeray. P. Daniel.*

KAREL van Bourbon, een natuurlyke zoon van Antony, koning van Navarre, en by gevolge de natuurlyke broeder van koning Henrik den IV, die hem in het jaar 1594 tot aartsbisschop van Rouaan benoemde, na dat hy een geruimen tydt bisschop van Cominges geweest was. Wanneer naderhandt Henrik de IV zich volkomentlyk met den pausselyken stoel verzoent hadt, en het voornoemde aartsbisdom vacant verklaart wierdt, moest Karel het op nieuw van Rome erlangen, en nam het den 24 Juny des jaars 1597 wederom in bezit, gelyk hy den 24 December des jaars 1595 reets gedaan hadt. In het zelve jaar ontfing hy van paus Clemens den VIII een brevet, waar by hem alle voordeelen en privilegiën van het kardinaalschap toegestaan wierden. In het jaar 1604 stondt hy het gemelde aartsbisdom ten behoeve des kardinaals van Joyeuse af, en begaf zich tot zyne abdy van Marmoutier, alwaar hy in het jaar 1610 den geest gaf. *Lettres d'Ossat avec les Notes d'Amelot de la Houss. T. II. p.* 300. 399. 425.

Hertog van Bretagne.

KAREL van Blois, hertog van Bretagne, zoon van Guido, grave van Blois en heer van Chatillon aan de Marne, geteelt by Margaretha, zuster van koning Philips van Valois, trouwde in het jaar 1337 met Johanna, dochter van Guido, grave van Ponthievre, die een broeder was van Johannes den III, en beide zonen van het eerste bedde van Artus den II, hertog van Bretagne. Dewyl nu Johannes de III zag, dat hy gene erfgenamen hadt, zo vermaakte hy aan dezen Karel zyne goederen. Onderwylen liet Johannes van Montfort, zoon van Artus den II, die by zyne andere gemalin geteelt was, niet blyken, dat hy pretensie op deze erffenis maakte; maar naauwlyks was zyn oudste broeder Johannes gestorven, of hy poogde zich gewapenderhandt in het bezit te stellen. Doch koning Philips van Valois koos de party van Karel, liet hem door de pairs huldigen, en verklaarde hem in het jaar 1341 opentlyk tot hertog van Bretagne. Hier uit ontstondt een langdurige oorlog, waar in Karel nevens zyne beide zonen, Johannes en Guido, in de belegering van Roche de Rien in het jaar 1347 gevangen, en naderhandt den 29 September in den jare 1364 in den veldslag by Anvay gedood wierdt. Behalven de twee voornoemde zonen hadt hy nog Henrik, die in het jaar 1400 zonder oir gestorven is, en twee dochters, van welke Maria met Karel van Spanje, konnestabel van Vrankryk, en Maria met Lodewyk den I van Vrankryk, hertog van Anjou, koning van Sicilië, getrouwt is. *Argentré hist. de Bret. du Chesne hist. de Chast.* enz.

Hertogen van Burgundie.

KAREL, bygenaamt de *Stoute*, en de *Strydbare*, hertog van Burgundiё, Brabandt, enz. graaf van Vlaanderen, Hollandt, Zeelandt, enz. was de zoon van Philips den III, hertog van Burgundiё, geteelt by des zelfs derde gemalinne Izabelle van Portugal. Hy was te Dion den 10 November des jaars 1433, of 1434, volgens anderen, geboren, en voerde eerst den tytel van graaf van Charolois, onder wien hy in het jaar 1452 den slag by Rupelmonde, en in het volgende jaar de veldslagen by Mourbeke en Gavre, en in het jaar 1463 by Montleheri tegen Lodewyk den XI bywoonde. In het jaar 1467, wanneer hy zyn vader opvolgde, voerde hy den oorlog tegen de inwoners van Luik, en sloeg de zelve by St. Truien, verwoestende naderhandt de grote stadt Tongeren. In het jaar 1472 kocht hy het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen van hertog Arnoud van Gelder voor 92000 goudguldens, of, volgens anderen, goude kronen, zo dat

dat hy dat hertogdom en het graafschap Burgundië, de gezamentlyke Nederlanden, behalven Utrecht, Overyssel en Groningen, bezeten heeft, en een der machtigste prinssen van Europa van dien tydt geweest is; gelyk hy ook een koninklyken staat voerde. Eenigen zeggen, dat hertog Arnout het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen niet aan hem verkocht, maar voor de bovengemelde somme alleen aan hem verpand heeft. Lodewyk de XI, koning van Vrankryk, hieldt een waakzaam oog op hem, en wanneer in het jaar 1473 de hertog met keizer Frederik den III te Trier eene byeenkomst hieldt, alzo de laatste de princesse Maria van Burgundië voor zynen zone Maximiliaan ten huwelyk verzocht, en de hertog wenschte, dat hem de keizer den tytel van koning van Burgundië verleende, waarschouwde Lodewyk den keizer, dat hy zulks niet moest doen; waarom de keizer ook by nacht, zonder afscheidt van hem te nemen, vertrok. Dit nam Karel zo kwalyk, dat het smeulende Keulsche vuur tot een openbaren oorlog uitborst: want in het jaar 1469 was Rupertus, aartsbisschop van Keulen, met zyn kapittel en landstanden in geschil geraakt, en om die reden afgezet, en van den keizer in den Rykeban gedaan, terwyl ondertusschen Herman, landgraaf van Hessen, tot bestierder wierdt aangestelt. Dewyl nu keurvorst Frederik van de Palts zich de zaak van zynen broeder Rupertus aantrok, en Karel, hertog van Burgundië, op zyne zyde bragt; gelyk het de keizer in 't tegendeel met Herman hieldt, en den hertog van Lotharingen nevens de Zwitsers tot bystandt hadt, zo kwam het tot een openbaren oorlog, en hertog Karel belegerde Herman in het jaar 1475 in de stadt Neus. Maar na dat hy elf maanden daar voor gelegen, en 56 stormen te vergeefsch gedaan hadt, en de keizer zelf in aantocht was om de stadt te ontzetten, en daarenboven de Zwitsers een inval in Burgundië deden, wierdt hy genoodzaakt de belegering op te breken, en vrede te maken, by welke hy zyne eenige dochter en erfgename Maria aan den prins Maximiliaan ten huwelyk beloofde. Doch alzo de keizer den hertog van Lotharingen en de Zwitsers niet in die vrede begrepen hadt, zo viel de gehele macht van hertog Karel dezen op den hals, die besloten hadt beide onder zyne gehoorzaamheit te brengen. De oorzaak, waarom hy hen beoorloogde, was, dat zy in het landt van den grave van Romont, Jacobus van Savoje, gevallen waren; maar de reden, waarom de Zwitsers de wapenen tegen den hertog opnamen, was, dat hy hen een karre, beladen met schaapsvellen, ontnomen hadt. Doch hertog Karel was hier in zo gelukkig niet als voor dezen: want wanneer hy in het jaar 1476 de stadt Granson met 50000 man belegerde, gaven zich de Zwitsers onder zekere voorwaarden over; hoewel Karel dit verdrag niet nakwam, latende 300 Zwitsers ophangen, en 200 verdrinken. Midlerwyl ontfingen de Zwitsers hunne hulpbenden, die de Burgundiërs uit het veldt sloegen; waar by Karel wel niet veel volks, maar omtrent een millioen schatten verloor. Hier op bragt hy nog in het zelve jaar een leger van omtrent 100000 man zamen, en bestormde de stadt Murten drie dagen lang; maar wanneer den 22 Juny het ontzet aankwam, wierdt men zamen handgemeen, in welken slag de Burgundiërs eene grote nederlaag kregen, alzo 20000 man op het slagveldt gedood wierden, en 10000 in 't water verdronken. Dit ontstelde Karel dermaten, dat hy zich naar Geneve begaf, en zich aldaar eenige dagen lang als ontroostelyk aanstelde: doch wederom bedaart zynde verzamelde hy een leger van 40000 man, en belegerde de stadt Nanci, aangezien hertog Renatus van Lotharingen het altydt met de Zwitsers gehouden hadt: maar wanneer hy den ganschen nacht de stadt hadt bestormt, en op den volgenden dag, namentlyk den 5 January des jaars 1477, de Zwitsers, die tot het ontzet gekomen waren, hem overvielen, verloor hy nevens 7000 man zyn leven. Hy heeft drie gemalinnen gehad. De eerste was Catharina, dochter van Karel den VII, koning van Vrankryk; de twede Izabelle, dochter van Karel, hertog van Bourbon; de derde Margaretha, dochter van Richard, hertog van Jork, en zuster van Eduard den IV, koning van Engelandt. By de twede gemalinne teelde hy *Maria*, getrouwt met den aartshertog, naderhandt keizer Maximiliaan den I, waar door de Nederlandsche provinciën en het graafschap van Burgundië aan het huis van Oostenryk gebragt wierden, alzo Lodewyk de XI het hertogdom van Burgundië als een apanage aan het koninkryk van Vrankryk trok. *Comineus l. V. Gaguin lib. XVI. Hist. Monstrelet. Matthieu. Sammarth. Stumpf Schweitz. Chron. Broweri & Masen. Annal. Trevirens. lib.* XIX. *Varillas in Lud.* XI. *Scriverius in de Graven van Hollandt.* enz.

KAREL van Burgundië, graaf van Nevers en Rhetel, was de zoon van Philips van Burgundië, en een kleinzoon van Philips den Stouten. Wanneer zyn vader in den slag by Azincourt in het jaar 1415 sneuvelde, bleef hy onder de voogdy van zyne moeder Bona van Artois. Hy deedt Karel den VII getrouwe diensten, trouwde in het jaar 1456 met Maria van Albret, oudste dochter van Karel den II, heer van Albret, en stierf in het jaar 1464, nalatende drie natuurlyke kinderen. *Du Chesne. Sammarth.*

Hertogen van Croy, Aarschot, enz.

KAREL, hertog van Croy en Aarschot, prins van Chimay, grande van Spanje, enz. was de zoon van Philips den III, hertog van Aarschot, en van Johanna, erfdochter van Johannes, heer van Hallevin en Commines, geboren den 1 July in den jare 1560. Hy studeerde te Loven, en poogde in zyne jeugdt Maria, de oudste dochter van prins Willem van Oranje, naderhandt gemalinne van Philips, grave van Hohenlohe, te trouwen, doch kon zyn oogmerk niet bereiken, alzo zyne moeder den Roomschen Godsdienst toegedaan was, hoewel hy den Protestanten niet ongenegen scheen. In het jaar 1577 wierdt hem nevens zynen vader het kasteel van Antwerpen door Don Jan van Oostenryk toevertrouwt, wanneer de Spaansche bezetting daar uit getrokken wierdt. Doch niet lange daar na wierdt hy onder een anderen schyn weêrom daar uit gebragt, en Don Jan zocht dit kasteel geheel te bemachtigen. Deze en andere ondernemingen van dezen Spaanschen prins, tegen de privilegien der Nederlanden aanlopende, maakten, dat deze den aartshertog Matthias tot gouverneur der Nederlanden verkoren. In het jaar 1579 wierdt Karel van den voornoemden aartshertog naar Keulen gezonden, om de traktaten met den keizer en Spanje by te wonen. Maar eenigen tydt daar na verliet Karel in 't geheel de Spaansche party, en omhelsde den hervormden Godsdienst, waar van hy de beweegreden by een opentlyk geschrift in druk bekend maakte. Dit verwekte hem by de Gereformeerde Nederlanders eene zonderlinge genegenheit; en hoewel zy hem in den begin niet betrouwden, wist hy zich echter door zynen yver dus in krediet te zetten, dat hem ook het gouvernement van Brugge, en in het jaar 1582 dat van Vlaanderen opgedragen wierdt. Doch hy kon zich met den prins van Oranje niet wel verdragen, en wierdt uit dien hoofde verdacht, het welk wanneer het Alexander Farneze bekend wierdt, zocht hy hem wederom op de Spaansche zyde te brengen, het welk wanneer het in het jaar 1583 geschiedde, keerde Brugge nevens andere plaatsen weder onder de gehoorzaamheit van Spanje. Karel nam ter zelver tydt wederom de Roomsche religie aan, en was zeer yverig in den dienst des konings van Spanje. In het jaar 1588 wierdt hy door Alexander Farneze met een leger den keurvorst van Keulen te hulp gezonden, om de stadt Bon in te nemen, die hy ook na eene belegering van zes maanden den 29 September veroverde. Hier op begaf hy zich in het jaar 1590 en wederom in het jaar 1592 met Alexander Farneze naar Vrankryk, om de Spaansche manschap, die derwaarts gezonden was, te kommanderen, en wierdt in het laatstgenoemde jaar gouverneur van Henegouwen gemaakt. In het jaar 1594 belegerde hy Coeverden te vergeefsch, en in het jaar 1595 nam hy na de doodt van zyn vader den tytel van hertog van Aarschot aan, wanneer hy te voren onder den naam van prins van Chimay was bekend geweest. In het zelve jaar woonde hy den slag by Dourlans tegen de Franschen, als mede de belegering en verovering dezer stadt en van Kameryk by. In het jaar 1596 boodt hy met een leger den Franschen generaal Biron het hoofdt, en in het volgende jaar trok hy met den aartshertog van Oostenryk naar Amiens, om die stadt te ontzetten; en wanneer eindelyk in het jaar 1598 de vrede tusschen Vrankryk en Spanje getroffen wierdt, wierdt hy onder andere gyselaars naar Vrankryk gezonden, alwaar hy van koning Henrik den IV erlangde, dat in het zelve jaar de heerlykheit Croy tot een hertogdom verheven wierdt. In dit zelve jaar wierdt hy van den aartshertog Albert in den geheimen Raadt ontfangen, en in het jaar 1599 maakte hem koning Philips de III tot ridder van het gulden vlies. In het volgende jaar diende hy in de Nederlanden, tot op den stilstandt, en stierf eindelyk den 3 Juny des jaars 1612. Zyne eerste gemalinne was Maria van Brimeu, erfdochter van haar huis en gravin van Meghen, weduwe des graven Lancelot van Barlemont, met welke hy in oneenigheit leefde, aangezien zy den hervormden Godsdienst niet wilde varen laten; weshalven zy zich in de Vereenigde Nederlanden onthieldt, terwyl hy in de Spaansche was. Zy stierf in het jaar 1605. Daar op trouwde hy met Dorothea van Croy, dochter van Karel Philips, markgrave van Havre, die overleedt in het jaar 1662. Doch aangezien hy by gene van beide kinderen verwekte, zo verviel het hertogdom van Aarschot en vorstendom Chimay op zyne zuster Anna, gemalinne van Karel van Ligne, vorst van Aremberg, en der zelver kinderen. Doch het hertogdom Croy erfde zyns vaders broeders zoon, Karel Alexander, markgraaf van Havre. Karel heeft een natuurlyken zoon nagelaten, genaamt François van Croy. Deze trouwde met Dorothea van Raville, weduwe van Godfried, heer van Eltz. *Strada L. V. Grotius Annal. Imhof N. P. L. V. c.* 14. *n.* 6. *A.*

KAREL PHILIPS van Croy, marquis van Havre, heer van Bievre, Acre en Everbek, eenige zoon van hertog Philips van Aarschot, geteelt by Anna van Lotharingen, wierdt na zyns vaders doodt den 1 September in den jare 1549 geboren. De gronden zyner studiën te Loven gelegt hebbende, begaf hy zich naar Spanje, alwaar hem koning Philips de II tot zynen kamerheer, en in het jaar 1574 tot marquis van Havre maakte. In het volgende jaar keerde hy wederom naar de Nederlanden, die toen wegens den oproer der Spaansche soldaten in het uiterste gevaar waren, wanneer hy zich zeer bemoeide, om door het verschaffen der nodige geldmiddelen dien opstandt te stillen, en wierdt van de standen der Nederlanden met eenige manschap in Antwerpen gelegt, om die stadt tegen de oproerige soldaten, die het kasteel in bezetting hielden, te verdedigen. Doch deze ontfingen hulpe, overvielen en plunderden de stadt; invoegen Karel Philips nevens den heer van Champigny zich ter naauwernoodt over de Schelde salveerden. In het jaar 1577 wierdt hy nevens Adolph van Metkerk door de standen van Nederlandt, die met don Jan van Oostenryk niet te vrede waren, tot de koninginne van Engelandt Elizabeth gezonden, en verkreeg eene aanzienlyke somme voor de Nederlanders. Des niettegenstaande begaf hy zich wederom tot de Spaansche party, en bleef volstandig by de zelve. Dus zondt hem Philips de II in het jaar 1594 als

als afgezant der Burgundische landen naar Regensburg op den Ryksdag, alwaar hy door keizer Rudolph den II in den Ryksvorstenstandt verheven wierdt. Philips de III maakte hem in het jaar 1599 ridder van het gulde vlies; en in het zelve jaar wierdt hy van den aartshertog Albert tot opper-opziender der finantiën gemaakt. Zyn overigen levenstydt heeft hy meest op de goederen zyner gemalin in Lotharingen doorgebragt, daar hy den 22 November des jaars 1613, in het 64 jaar zyns levens, den geest gaf. Zyne gemalin was Diana van Dammartin, dochter van Lodewyk van Dammartin, grave van Fontenay, met welke hy het graafschap Fontenay ontfing, en twee zonen nevens twee dochteren teelde. De zonen waren Karel Alexander, en Erneftus; de dochteren, Dorothea, twede gemalin van zyn stiefbroeder Karel, hertog van Croy en Aarschot; en Christina, gemalin van Philips Ottho, vorst van Salm. *Imhof Not. Proc. L. V. c.* 14. *n.* 7. *enz. A.*

KAREL ALEXANDER, hertog van Croy, marquis van Havre, was de zoon van Karel Philips en van Diana van Dammartin, geboren in het jaar 1577, maar volgens anderen den 11 Maart des jaars 1581. Doch dit wordt van anderen tegengesproken, aangezien zyn jonger broeder Erneftus reets in het jaar 1578 gezegt wordt geboren te zyn. Van zyne moeder ontfing hy het graafschap Fontenay, en van zynen vader het markgraafschap Havre. En wanneer zyns vaders broeders zoon Karel, hertog van Aarschot en Croy, in het jaar 1612 zonder erfgenamen stierf, erfde hy het hertogdom Croy. Hy wierdt in het jaar 1604 van den aartshertog Albert aan de oproerige soldaten in de Nederlanden, nevens den hertog van Offuna en Alphonsus d'Avalos als gyselaar tot verzekering hunner nog te eischende soldy gegeven. In het jaar 1620 woonde hy den slag by Praag by, en wierdt door zyne dapperheit aangenaam by keizer Ferdinand den II. Philips de III maakte hem ridder van het gulde vlies, en grande van Spanje. Hy wierdt den 5 November in den jare 1624 in den hof van zyn paleis uit een venster door een onbekenden dood geschoten. Zyne eerste gemalinne was Jolanta, dochter van Lamoraal, vorst van Ligne, waar van Willem Gouthoeven meldt, dat ze van haren eigen echtgenoot den 13 Augusty des jaars 1611 om het leven gebragt is. In het begin des jaars 1616 nam hy Genoveva van Urfe, eenige dochter van Jacobus Palliard van Urfe, markgrave van Beauge enz. ten huwelyk. By zyne eerste gemalin teelde hy Maria Clara, gemalinne van Karel Philips van Croy, marquis van Renty, naderhandt van Philips François van Croy, des eerstgemelden halve broeder. Deze laatste verkreeg van Philips den IV, dat Havre, waar van hy door zyn huwelyk bezitter geworden was, tot een hertogdom verheven wierdt. By zyne twede gemalin heeft Karel Alexander een zoon Ferdinand Philips geteelt, die jong gestorven is. *Gouthoeven Holland. Chron. Imhof N. P. L. V. c.* 14. *n.* 7. *enz. A.*

KAREL EUGENIUS, hertog van Croy, vorst des H. R. Ryks, markgraaf van Monte-Cornetto en Renti, baron van Mullendonk, Burringen, Meland, Miltau, Baar en Lathum, heer in Drachenfels, Berris en Pfaltzburg enz., was een zoon van Philips, vorst van Croy, en van Isabella van Bronkhorst. Hy begaf zich in het jaar 1676 in den dienst van Christiaan den V, koning van Denemarken; en alzo hy zich tegen de Zweden dapper droeg, wierdt hy in het jaar 1678 tot kommandant van de vesting Elsingburg, en generaal luitenant gemaakt. Wanneer de vrede tusschen Zweden en Denemarken gesloten wierdt, nam hy onder den keizer dienst, wierdt veld-maarschalk luitenant, en generaal te Karlstadt. In het jaar 1692 kommandeerde hy het keizerlyke leger by de belegering der stadt Belgrado; doch daar by niets kunnende vorderen, en ziende, dat des keizers gunst tegen hem begon te verminderen, tradt hy in Poolschen dienst, en in het jaar 1700 tot het leger der Russen. Doch hy was wederom ongelukkig, en wierdt in den strydt by Narva nevens andere generalen en officieren door de Zweden gevangen genomen, en naar Reval gebragt, stervende aldaar den 30 January in den jare 1702. Zyne gemalinne was Juliana, dochter van graaf Henrik van den Berg, en van Hieronyma Catharina, gravin van Spaur, weduwe des graven Bernhard van Witgenstein, by de welke hy echter gene kinderen geteelt heeft. Voorts heeft hy in het jaar 1699 de vrye Ryksheerlykheit Mullendonk, die zyn vader Philips met Isabella, gravinne van Bronkhorst, behuwelykt hadt, en uit hoofde van welke hy in den Ryksvorstenstandt verheven was, aan de gravin van Berlips gebragt.

Hertogen van Lotharingen.

KAREL van Vrankryk, hertog van Neder-Lotharingen of Brabandt, jongste zoon van koning Lodewyk den IV, bygenaamt Transmarinus, of de Overzeesche en van Gerberga, dochter van keizer Henrik den Vogelaar, en weduwe van Giselbertus, hertog van Lotharingen, wierdt in het jaar 953 te Laon geboren. Hy ontfing niets van de vaderlyke landen, maar zyn broeder Lotharius was alleen koning, ten dele alzo het de toestandt van Vrankryk dier tyden niet medebragt, alzo Hugo de Grote byna de helft des ryks, en de overige vasallen het overige in bezit hadden, terwyl in 't tegendeel des konings domeinen zeer gering waren; ten dele alzo het recht der eerstgeboorte toen reets in Vrankryk, gelyk in Duitschlandt, ingevoert was. Echter poogde hem zyn broeder Lotharius tot het conquesteren van Neder-Lotharingen, het welk de Duitsche keizers bezaten, behulpzaam te zyn, en beoorloogde uit dien hoofde Ottho den II. Doch deze gebruikte die list, dat hy in het jaar 977 Karel vrywillig tot hertog van Neder-Lotharingen verklaarde, zo nochtans, dat hy een vasal van Duitschlandt zyn zou. Zie LOTHARIUS, koning van Vrankryk. Dewyl nu dit den groten in Vrankryk zeer verdroot, zo geschiedde het, dat in het jaar 987, na de doodt van Lodewyk den V, die de broeders zoon van Karel was, en zonder kinderen na te laten overleedt, de ryksstanden in hunne vergadering, in plaats van Karel, dien de kroon rechtmatig toekwam, Hugo Capet tot koning verklaarden. Zie HUGO CAPET. En hoewel hy poogde zich van het ryk meester te maken, mislukte hem echter zyn toeleg; want schoon hy Laon in weinig tyds veroverde, en Hugo Capet, door wien hy belegert wierdt, in den uitval sloeg, verbitterde hy echter door zyne kwade behandeling omtrent de koninginne weduwe en den bisschop van Laon de natie, en in 't byzonder de geestelykheit, van welke hy in den ban gedaan wierdt (*a*). Naderhandt leverde hem Arnulphus, aartsbisschop van Rheims, door verraadt de stadt Rheims over, maar de bisschop van Laon hieldt eene heimelyke verstandhouding met Hugo Capet, en leverde hem niet alleen de stadt, maar ook Karel zelve levendig over; die daar op naar Orleans gezonden wierdt, en kort daar na in het jaar 991 stierf (*b*). Zyne eerste gemalinne was Bona, dochter van Godfried, of, gelyk haar anderen noemen, Richvinus, grave van Ardenne. By deze gewan hy Ottho, van welken zommigen zeggen, dat hy zyn opvolger in het hertogdom van Lotharingen is geweest; daar benevens Ermengardis, gemalin van graaf Albert den I van Namen, en Gerberga, getrouwt met graaf Lambert den II van Mons en Loven. Hier van stammen de hertogen van Lotharingen en Brabandt af. De twede gemalin, Agnes, dochter van Herbert den III, grave van Trojes, baarde hem Karel en Lodewyk, die zich beide naar Duitschlandt begaven (*c*). Zommigen beweren, dat Lodewyk de stamvader der landgraven van Thuringen geworden is. (*a*) *Gerberti Epist.* 119. 120. 122. *Sigebert. ad an.* 988. (*b*) *Ademari Chron ap. Labbeum T. II Bibl. Mss. Sigebert. ad an.* 991. *Nangius in contin. Flodoardi d a.* (*c*) *Ademar. Chron. d. l. Blondell Geneal. Franc. plen. assert. T. II. p.* 37. (*d*) *Auctor histor. Landgrav. Thuring c.* 10. *seq.*

KAREL de I, uit den laatsten stam, of de II hertog van Lotharingen, was een zoon van Johannes, hertog van Lotharingen, die in den jare 1382 te Parys door vergift om 't leven gebragt wierdt, en van des zelfs eerste gemalin Sophia, dochter van hertog Everard van Wurtemberg. Hy wierdt wegens zyne dapperheit de Stoute bygenaamt, en vervolgde die genen, die aan het ombrengen van zynen vader handdadig geweest waren. In het jaar 1382 was hy by het treffen by Rosebek, en by de belegering die Philips de Stoute, hertog van Burgundië, ondernomen hadt. Hy was ook by de Pruissische oorlogen, en kreeg naderhandt den hertog van Litthauen by Vilna gevangen. Na zyne wederkomst hielp hy zynen schoonvader, den keizer Rupertus, die Frankfort belegerde. Ook sloeg hy met weinig volk de vorsten van Baar en Gulik, de graven van Nassau enz, die met een talryk leger in zyn landt gevallen waren, en nam de voornaamste gevangen. Maar tegen Vrankryk was hy min gelukkig, willende de vyandelykheden, die zyn vader begonnen hadt, voortzetten. Hy wierdt derhalven genoodzaakt in het jaar 1412 zyn vergelyk te maken. In het jaar 1418 maakte hem de koninginne Isabelle van Beyeren tot konnestabel. Doch deze waardigheit bekleedde hy niet lange, aangezien hy niet wettig daar toe bevordert was. Hy stierf in het jaar 1430, nalatende by Margaretha, des keizers en Paltsgraven Rupertus dochter, geen mannelyk oir, alzo Lodewyk en Rudolph jong gestorven waren. De dochters waren, Isabella en Catharina, van welke de eerste Renatus van Anjou, koning van Sicilië, de twede Jacobus den I, markgrave van Baden, trouwde, die in het jaar 1432 van de successie omtrent het hertogdom Lotharingen afstandt deedt. Renatus van Anjou matigde zich uit hoofde zyner gemalin Isabella de landen van Lotharingen aan, doch wierdt in het jaar 1431 van Antony, grave van Vaudemont, broeder van Karel, en zoon van Frederik, geslagen en gevangen, en moest om zyne vryheit te erlangen onder anderen zyne dochter Jolantha aan Frederik, zoon van Antony, verloven, die, na het afsterven van haren broeder en van des zelfs zoon, de gansche Lotharingsche erffenis op de linie van Vaudemont gebragt heeft. *Froissart. Joh. Juvenal. de Ursins Hist. de Charl. VI. Anne de Lorraine.*

KAREL de II, of de III, een zoon van François, hertog van Lotharingen, en van Christina, dochter van koning Christiern van Denemarken, wierdt den 18 February des jaars 1543 geboren, na wiens doodt hy zich mede in de gerezene onheilen mengde, en de party der Guizen omhelsde. Hy voerde den oorlog in Champagne, en woonde de belegering van Marsal by, het welk hem byna zyn leven zou gekost hebben. Naderhandt wanneer Vrankryk wederom tot ruste gebragt was, bragt hy het overige van zyn leven in stilte door en stierf in het jaar 1608. In het jaar 1559 trouwde hy met Claudia, dochter van Henrik den II, van Vrankryk, die in het jaar 1575, na dat ze drie zonen en zes dochteren gebaart hadt, den geest gaf. Onder de kinderen zyn gedenkwaardig Henrik, zyn opvolger; Karel, kardinaal, bisschop van Metz en Straasburg; François, graaf van Vaudemont; Christina, Antonietta, en Elizabeth, gemalinnen van Ferdinand den I, groothertog van Florence, Johan Willem, hertog van Gulik, Kleef en Bergen, en Maximiliaan, hertog van Beyeren.

KAREL de III, of de IV, hertog van Lotharingen, zoon van François, grave van Vaudemont, die een broeder van Henrik, regerend hertog van Lotharingen, was. De jonge Karel wierdt geboren in het jaar 1603 of 1604, en is naderhandt door zyne seldzame lotgevallen in de geschiedenissen zeer vermaard geworden. Zyn voornoemde oom Henrik hadt wel gene zonen, maar twee dochteren, doch leefde in zo weinig vertrouwlykheit met zynen broeder, den vader van Karel, dat hy hem en des

zelfs erfgenamen geenzins tot de erffenis der landen van Lotharingen toelaten wilde, voorwendende, dat het erfrecht ook op de vrouwelyke sexe vervallen kon, en willende tot dien einde zyne oudste dochter Nicolea zynen gunsteling den prins van Pfaltzburg ten huwlyk geven. Maar door de zedigheit van dien prins, en de tusschenspraak van een Karmeliet, door den paus naar Nancy gezonden, wierdt de zaak dus bemiddelt, dat Henrik in het jaar 1621 Nicolea aan prins Karel zynen neve uithuwde; echter onder die voorwaarde, dat hy het recht van erfvolging door dit huwelyk ontfangen, en den naam der princesse nevens den zynen zo wel op de munten als in opentlyke oirkonden gebruiken zou. In dier voegen heeft Karel in het jaar 1624 na het overlyden van Henrik de regering aangevaard, die echter zeer ongelukkig was, gelyk zyn oom reets voorzegt hadt, dat hy alles verliezen zou. Niet lange na dat hy tot de regering gekomen was, wilden hy en zyn vader den naam niet hebben, dat het recht op Lotharingen door eene vrouw aan hun huis komen moest, des te meer, alzo Nicolea onvruchtbaar was, en te duchten stondt, dat na der zelver doodt hare zuster Claudia pretensie op hare vaderlyke landen mogte maken; weshalven ook de hertoginne weduwe, die Karel niet zeer genegen was, deze hare dochter aan een machtig prins ten huwelyk zocht te geven. Zy beriepen zich derhalven op zeker testament van haren overgrootvader Renatus, volgens het welke de hertogdommen van Lotharingen en Bar gezegt wierden niet op de vrouwelyke kunne te mogen vervallen. En hoewel velen dit testament voor een verdichtzel hielden, zo waren echter de meeste standen reets tot de belangen van Karel en zynen vader overgehaalt; invoegen Karel in het jaar 1625 eerst de hertoglyke waardigheit ten behoeve van zyn vader, den grave van Vaudemont, als naaste mannelyke oir van den verstorven Henrik, afstondt, maar deze de zelve aanstonts aan zynen zoon wederom overgaf. Dus wierdt Nicolea uitgesloten. Wanneer nu deze nevens hare moeder, de hertoginne weduwe, bystandt van het hof van Vrankryk verzocht, en haar hope gegeven wierdt, zo wierdt daar door de eerste grondt tot de misnoegtheit des hertogs tegen Vrankryk gelegt. Hier by kwam, dat de Franschen te Verdun eene citadelle begonnen aan te leggen, en daar door Karel gelyk als een bril op den neus te zetten. Daarenboven wierdt Karel door de hertoginne van Chevreuse, die zich toen in Lotharingen onthieldt, en op welke hy verlieft was, meer en meer opgezet, en hieldt zo wel met den keizer als Engelandt heimelyke raadslagen, en zou het laatste ten gevalle den Gereformeerden in Vrankryk te hulp gekomen zyn, indien de hertog van Bukkingham omtrent zynen plicht niet was in gebreke gebleven. Maar ten einde de koning niet te vroeg kennis van zynen toeleg ontfangen mogt, reisde hy in het jaar 1627 naar het hof, en wist de oneenigheden der hovelingen tot zyn voordeel te gebruiken. Voornamentlyk wordt hy gezegt des konings broeder, den hertog van Orleans, in zyn misnoegen op den kardinaal Richelieu gesterkt te hebben; invoegen deze prins in de jaren 1629 en 1631 tot het hof van Lotharingen zyne toevlucht nam, in welk laatste jaar des hertogs zuster Maria heimelyk trouwde. Daar by was bedongen, dat het Lotharingsche leger een inval in Vrankryk doen zou. Doch alzo de koning den hertog Karel noodzaakte, vooral eer hy nog gereed was, te verklaren, waar op zyne toerusting zag, moest deze zyne manschap den keizer tegen Zweden te hulp zenden. Maar deze veldtocht was zeer ongelukkig voor hem, aangezien hy het grootste gedeelte zyner benden zonder iets gewigtigs uit te voeren verloor, en in zyn eigen persoon zeer smadelyk van de inwoners van Straasburg bejegent wierdt. Midlerwyl was ook de koning van Vrankryk met een talryk leger in de nabuurschap van Lotharingen gekomen; en aan de andere zyde dreigde hem de koning van Zweden, invoegen hy zich onder Fransche bescherming begaf, en in het jaar 1632 een vergelyk met den koning trof, uit kracht van 't welke hy alle andere verbindtenissen gedwongen wierdt varen te laten, en de vesting Marsal voor zekere jaren koning Lodewyk den XIII in te ruimen. Echter liet hy niet na zich ten oorlog toe te rusten, en in heimelyke verstandhouding niet alleen met den keizer, maar ook den hertog van Orleans te leven, waarom hem de koning van Vrankryk in het zelve jaar nog eens met een leger op het lyf viel, en hem noodzaakte, ook Stenai en Jamets over te leveren. Niettegenstaande nu Karel beloost hadt zich met Oostenryk tegen Zweden niet in te laten, kantte hy zich echter in het jaar 1633 tegen de onderneming van deze laatsten in de Elzas. Doch zyne benden wierden by Pfaffenhoven geslagen, en zyn landt wederom door den koning van Vrankryk overstroomt; want deze rukte voor Nancy, en dwong Karel ook deze hoofdstadt onder zekere voorwaarden aan hem over te leveren. Hier door wierdt hertog Karel, die wel zag, dat Richelieu niet stondt op te houden hem te vervolgen, bewogen het gansche hertogdom in het jaar 1634 ten behoeve van zyn broeder François af te staan, die den kardinaalshoedt nederleggende zich met Claudia, de zuster van Nicolea, in huwelyk begaf. Maar de nieuwe hertog moest wel haast met zyne gemalinne het landt verlaten, dat door de Franschen overstroomt en ingenomen wierdt. Hertog Karel hadt zich met 3000 man, die nog in zyne bezolding stonden, by de keizerlyken gevoegt, en hadt in den slag by Nordlingen het bevel over de manschap der Ligue. Daar na heeft hy eenige jaren lang dan eens nevens de keizerlyken, dan nevens de Spaanschen op verscheide plaatsen tegen Vrankryk en Zweden geoorlogt. In het jaar 1635 deedt hy nevens den grave Gallas een inval in Lotharingen, in het jaar 1636 in Burgundië, en ontzette Dole, dat door de Franschen belegert was. Voorts hieldt hy zich doorgaans in dit laatste graafschap op. In het jaar 1638 poogde hy te vergeefsch voorraadt in Brisak te werpen, welke vesting door Vrankryk belegert was, en in het jaar 1640 maakte hem nevens de Spaanschen het ontzet van Arras. Aan het mislukken van de eerste onderneming wordt gezegt de yverzucht van den keizerlyken generaal Gotze de schuldt geweest te zyn. Voor Arras wierdt hy niet naar behoren door de Spaansche benden ondersteunt. Gedurende dezen tydt hadt Karel besloten zich van zyne gemalinne Nicolea te ontslaan, voorwendende, dat het een gedwongen huwelyk was geweest, en dat Nicolea niet behoorlyk gedoopt was, aangezien de priester, door wien deze plegtigheit verricht was, van tovery beticht wierdt. Hy hadt ook reeds in het jaar 1635 of 1636 Beatrix, princesse weduwe van Cantecroix, op welke hy al overlang verlieft geweest was, getrouwt, en ze gedurig in zyne veldtochten by zich gehad. Deze bewoog hem eindelyk zyn vergelyk met Vrankryk te maken, aangezien zy in de Nederlanden door den aartsbisschop van Mechelen op pausselyk bevel uit hoofde van haar huwelyk vervolgt, en van den kardinaal infant niet beschermt wierdt; terwyl in 't tegendeel Vrankryk beloofde het proces rakende de echtscheiding met Nicolea ten voordeele van haar te doen eindigen. Karel liet zich derhalven bewegen, en ging in het jaar 1641 naar Parys, alwaar hy half gedwongen een verdrag met den koning maken moest, uit kracht van het welke hem zyne landen wel wedergegeven wierden, zo echter, dat hy Clermont, Stenai, Jamets en Dun volkomen aan den koning afstondt, en hem Nancy tot op de aanstaande vrede in handen liet. Voorts wierdt overeengekomen, dat de werken der vesting Marsal zouden geslecht worden, des konings legers overal een vryen doortocht door zyn landt hebben, en hy zelve gehouden zyn, hem op zynen eisch met manschap te ondersteunen. Edoch de hertog hadt hier van wel haast berouw, hoewel hy zulks ontveinsde, tot dat hem zyne plaatsen wederom ingeruimt wierden. Want naderhandt liet hy klaarlyk blyken, dat hy met den grave van Soissons tegen de regering aanspande. Doch die graaf sneuvelde in een treffen, en Karel moest maar zorg dragen, dat hem de gehele Fransche macht niet op den hals kwam. Hem wierdt ook bericht, dat men het daar op toeleide, om zich van zyn persoon te verzekeren; weshalven hy zich wederom naar de Nederlanden begaf, stellende zyne landen wederom voor Vrankryk bloot. Doch hier wierdt hy door toedoen van 't Fransche hof door den paus wegen zyn huwelyk met de princesse van Cantecroix in den ban gedaan, en verliet haar wel, doch maar in schyn, terwyl zy zamen voortgingen eene heimelyke verstandhouding te plegen. Doch eindelyk wierdt dit huwelyk door paus Innocentius den X voor onwettig verklaart. Ondertusschen liet zich Karel wederom in den Duitschen oorlog tegen Vrankryk en Zweden inwikkelen, en voegde zich in het begin des jaars 1643 by de Beyersche en keizerlyke legers, overviel ook in den naastvolgenden winter de Franschen by Dutlingen. Dus hoopte hy door eenige gevangene Fransche officieren zyn vergelyk met het hof van Vrankryk te zullen maken, dies te meer alzo Lodewyk de XIII gestorven was. Doch hy miste in deze hope, en ging in de Nederlanden tot de Spaansche party over. En dit was de reden, waarom de keizer en het Ryk zyne belangen in de Westphaalsche vredehandeling verwaarloosden, en Karel zyn fortuin verder in de Spaansche oorlogen zoeken moest. Doch hy droeg zich zeer wonderlyk, mengende zich gedurig in nieuwe onlusten, en liet zich zomwylen ontvallen, dat hy besloten hadt, in Duitschlandt alles weder op den voet te zetten, gelyk het voor den oorlog geweest was. Tot dien einde boodt hy zo hier en daar zyne troepen aan; maar maakte zich ook onderwylen by de Spaanschen gehaat en verdacht. By ieder veldtocht moest men hem voor zyn manschap nieuw geldt inwilligen, het welk hy voor zich behieldt, en zynen soldaten de vryheit gaf overal op den buit te leven. Hier door wierden derhalven de landen van Luik, Keulen en Trier zeer geplaagt, en tegen de Spaanschen verbittert. By gebrek van geldt was men ook genoodzaakt verscheide domeinen des konings aan hem te verpanden. Op deze wyze maakte hy zich meester van vele leggende goederen, en bragt door zyne onbepaalde contributiën grote geldsommen zamen. Wanneer de burgerlyke onlusten in Vrankryk de overhandt namen, wierdt hy den misnoegden prinsen in het jaar 1652 te hulp gezonden. Doch hoewel hy tot aan Parys gekomen was, wilde hy zich echter met des konings leger in geen treffen inlaten, niettegenstaande hy het voordeel in zyne handen hadt; want ziende, dat hy by de overwinning geen voordeel behalen kon, en in 't tegendeel geslagen zynde van zyn leger zou berooft worden, vergenoegde hy zich daar mede, dat hem de koning een vryen aftocht toestondt. En hoewel hem het Fransche hof een voordelig vergelyk met de herstelling in alle zyne landen voorsloeg, wilde hy echter daar naar niet luisteren, het zy om dat hy wegens de minderjarigheit des konings niet genoeg verzekert was, het zy hy zyn aangenaam verblyf te Brussel nog niet verlaten kon; alwaar hy zo veel genoegen schepte, dat hy den oorlog en alle andere zorgen scheen uit zyne gedachten te stellen; en verzuimde gevolgelyk in de jaren 1648 en 1649 zyn landt uit de macht van Vrankryk te rukken, niettegenstaande zyne bevelhebbers daar toe reets een goed begin gemaakt hadden, die hy nochtans zelve weder te rug ontboodt. Maar terwyl hy zich te Brussel met de inwoners vrolyk maakte en gemeenzaam aanstelde, trok hy de genegenheit des volks tot zich meer als den Spaanschen lief was. Voorts ondernam hy verscheide dingen, waar uit die natie bespeurde, dat ze van hem veracht wierdt. Dus gebeurde het eens, dat hy weigerde zyn volk te velde te laten trekken, tot hem zekere Brusselsche juffrouw, op welke hy verlieft was, daar om smeekte; en wanneer hem op een anderen tydt de aartshertog Leopold Willem daar om

verzocht, vroeg hy zynen koetsier om raadt. Eindelyk bezwaarde hy zich opentlyk over het verbondt, het gene de Spaanschen met den prins van Condé gemaakt hadden, hem belovende tot het bezit van Clermont, Stenai en andere plaatsen, die eertyds tot Lotharingen behoort hadden, te helpen; invoegen hy dreigde, dat hy zyne troepen niet lange in Spaanschen dienst wilde laten. Om deze redenen namen zy hem in het jaar 1654 te Brussel gevangen, en voerden hem eerst naar Antwerpen, en van daar verder naar Toledo in Spanje. Hoewel hy meermalen gewaarschuwt was, sloeg hy echter alles in den windt, en toonde zich in zyne gevangenis zeer gerust en boertende. Dus wanneer hy gevankelyk naar Antwerpen gevoert wierdt, en hem een zeer lelyk en mismaakt Spanjaardt ontmoette, vroeg hy hem al schertzende, wat hy, die nu naar Canada gevoert wierdt, den apen van zynent wegen boodschappen zou? Hy bleef tot op de Pyreneesche vrede gevangen, niettegenstaande zyne vryheit dan eens door list, dan by wege van onderhandeling gezocht wierdt. Gedurende zyne gevangenis maakte hy zyn vergelyk met zyne gemalinne, die echter binnen Parys stierf, vooraleer hy nog ontslagen was. Zyne troepen bleven nog een tydlang onder zynen broeder François in Spaanschen dienst, doch gingen eindelyk met hem tot de Franschen over. Op vrye voeten gestelt zynde, begaf hy zich naar de plaats van het Pyreneesche congres. Maar aangezien hy de voorwaarden, die de Spaanschen voor hem bedongen hadden, weigerde in te willigen, liep hy gevaar van wederom door hen in verzekering genomen te worden, en wierdt dus genoodzaakt de zelve te onderschryven. Daar op bewoog hy Mazarin, naar Parys te gaan; en stelde zich aan als of hy de mocie van dezen kardinaal trouwen wilde, hoewel hem zulks geen ernst was. En onaangezien de kardinaal zulks wel merkte, bemoeide hy zich echter in het jaar 1661 eene billyke vrede voor hem te bedingen, waar door hy in het bezit van Lotharingen en Bar herstelt wierdt. In 't tegendeel moest hy van de plaatsen, voor dezen aan Vrankryk overgelaten, wederom afstandt doen, de vesting van Nanci laten slechten, alle zyne manschap, uitgezondert een kleine lyfwacht, afdanken, en den koning Lodewyk den XIV eene heirbane door zyn landt naar Duitschlandt eene halve myle breed toestaan. Dus in het bezit zyner goederen herstelt zynde begon hy eene onbepaalde macht te gebruiken, en voornamentlyk den adel, wiens vyandt hy zonder dat was, te onderdrukken, alzo hy niet dulden kon, dat zy een afzonderlyken standt uitmaakten, of eenige voordeelen genoten. Midlerwyl wierden te Parys voor zynen neef, den prins Karel, verscheide huwelyken op het tapyt gebragt, om welke te beletten hy zelve zich naar Parys begaf, om dat hy het huis van zyn broeder haatte, en liever gezien hadt, dat de kinderen der princesse van Cantecroix zyne landen geërft hadden. Hy was ook werkelyk oorzaak, dat verscheide voorslagen verydelt wierden. Doch wanneer het eindelyk door des konings bemiddeling met de princesse van Nemours zo verre gekomen was, dat de hertog niet wel te rug deinzen kon, maar den prins tot zynen erfgenaam verklaren moest, kwam hy tot die desperate resolutie, dat hy dit recht in het jaar 1662 door een afzonderlyk verdrag aan den koning overgaf, mits het recht der regering voor zich zyn levenlang bedingende, en daarenboven voor de prinssen van Lotharingen, dat ze in het toekomende den Franschen prinssen van den bloede zouden gelyk geschat worden. Gedurende zyn verblyf binnen Parys sprak hy niet dan van trouwen, en was dan op deze, dan op eene andere verlieft. Doch aangezien doorgaans alle, op welke hy verlieft was, beneden zynen staat en geboorte waren, zo wierden zyne inzichten door anderen, en zelfs door den koning telkens verydelt; invoegen hy, echter met goedvinden des konings, weder naar huis keerde. Aldaar gekomen zynde beroofde hy den adel van alle privilegiën en aanzien, en zocht op allerlei wyze geldt te verzamelen; des zyne hofhouding tamelyk slecht, en van een particulier weinig te onderscheiden was. Het vergelyk met den koning gemaakt begon hem ook te berouwen, weshalven hy de inruiming van Marsal, die aanstonts geschieden moest, uitstelde, tot dat de koning hem met geweldt daar toe noodzaakte, die een leger op hem afzondt. Echter wilde hertog Karel zyn manschap niet afdanken, gelyk hy volgens het gemaakte verdrag hadt behoren te doen, maar zocht gedurig nieuwe onlusten, en raakte ook werkelyk met den keurvorst van de Palts over het recht der jagt in geschil; doch deze geringe oorlog wierdt in het jaar 1666 bygelegt. Gedurende dien tydt, en wanneer onderwylen de princes van Cantecroix gestorven was, trouwde hy voor de derdemaal met eene graaflyke freulin van Aspremont, die naauwlyks 13 jaren oud was, en welker vader voor dezen zich opentlyk tegen hem aangekant hadt. Onderwylen hieldt hy zyne troepen nog al op de been, maar wierdt door den koning van Vrankryk bevelender wyze genoodzaakt de zelve aan hem over te laten, wanneer de zelve in het jaar 1667 den oorlog met Spanje begon; en hoewel hy gaarne iets daar voor bedongen hadt, moest hy nochtans gehoorzamen. Niettemin begon hy wederom te werven, versterkte Epinal, en liet zich met Spanje in eene heimelyke onderhandeling in. Dit gaf aan Vrankryk nieuwe oorzaken van achterdocht, te meer wanneer hy na de vrede van Aken nog voortging te werven. Hy wierdt derhalven door Lodewyk den XIV wederom genoodzaakt zyne geworvene manschap af te danken; hoewel hy, om den koning spyt aan te doen, een gedeelte aan Spanje overliet, om daar mede Burgundië te bezetten; en de overige naauwlyks afgedankt zynde wederom in dienst nam, by gelegenheit van een nieuwen strydt met den keurvorst van de Palts. Edoch dit duurde niet lang, want de koning dwong hem in het jaar 1669 alle wederom af te danken. Maar dewyl hy naderhandt poogde in de Triple-alliantie te komen, en aan Hollandt beloofde met 40000 man aan den Rhyn, de Saar en de Moesel den Franschen, die den oorlog tegen die republyk in zin hadden, het hoofdt te zullen bieden, bediende zich de koning van dit voorwendzel, en maakte zich meester van gansch Lotharingen. In het jaar 1670 overstroomde het Fransche leger het gehele landt, dat nu buiten staat van tegenweer was; Epinal en Chaté wierden ingenomen, hoewel ze door den hertog versterkt waren, en alles wierdt jammerlyk verwoest. Hertog Karel zelve ontkwam ter naauwer noodt uit Nanci, en vloodt naar Duitschlandt. Nu was alle hope verloren, om by wege van een minnelyk verdrag wederom in zyne goederen herstelt te worden; en wanneer hy daar om aanhieldt, wierden hem ondraaglyk harde voorwaarden voorgeschreven. Invoegen hy hoopte by gelegenheit van den daar op volgenden oorlog zich met geweldt te zullen herstellen, en maakte tot dien einde in het jaar 1673 met den keizer, Spanje en Hollandt een verbondt. Doch ook hier by vondt hy zyne rekening niet, aangezien de keizerlyke generaals weigerden volgens zyne gedachten den oorlog te voeren. Midlerwyl deedt hy zelve alles, wat men van een dapper soldaat verwachten kon, dringende in het jaar 1674 niettegenstaande hy by Sinsheim de nederlage gehad hadt, onvoorziens tot aan Lotharingen door, sloeg op de grenzen de arrierban van Anjou, en maakte zich meester van Espinal Remiremont. Edoch, aangezien hy door de geallieërden niet ondersteunt wierdt, moest hy, zonder zyn voordeel verder van deze overwinning te kunnen maken, weder te rug trekken. In het jaar 1675 was hy by het treffen, waar in de maarschalk de Crequi geslagen wierdt; en in het zelve jaar bevondt hy zich by de verovering der stadt Trier. Hy stierf den 18 of 20 September in het dorp Albach, tusschen Birkenfeld en Berncastel gelegen, gelyk men meent, uit verdriet, aangezien hy ondervondt, dat hy uit zyne laatste overwinning geen voordeel schepte. By zyne wettige gemalinnen liet hy gene kinderen na; doch by de princesse van Cantecroix verwekte hy Karel Henrik, prins van Vaudemont, die, naderhandt in Spaanschen dienst vermaard geworden is; voorts Anna, gemalinne van Julius Augustus, prins van Lillebonne. Zyne laatste gemalinne trouwde na zyne doodt met Henrik François, vorst van Fondi. Hy was een prins van zonderlinge hoedanigheden, levendig van geest, maar tot zyn ongeluk zeer ongestadig en woelend, invoegen hy menigmaal, zonder iemandt raadt te vragen, een schielyk besluit nam, dat hy echter niet in staat was uit te voeren. Hy wilde zich voor niemandt vernederen, was in zyn dagelyksch leven zeer buitensporig, eigenzinnig en hoofdig. Met de gemene soldaten ging hy zeer gemeenzaam om, en verkeerde liever met menschen van een slechten staat dan die van hoger geboorte waren. Minneryen en geldgierigheit namen by hem de overhandt, hoewel hy in het een en in het andere niet voorspoedig was. Dewyl hy den prins van Vaudemont, verwekt by de princesse van Cantecroix, begunstigde, verwekte hy zich den haat zyner bloedverwanten, en maakte zyn huis ongelukkig. Zyne veelvuldige rampen maakten hem niet neerslachtig, alzo hy de zelve wegen zyne aangeborene ongestadigheit van gemoedt niet lange gevoelde. Zyne dapperheit en krygskunde verheften hem boven alle die in Europa waren. Voornamentlyk wordt in hem geprezen de kunst van bekwame legerplaatsen uit te kiezen. Zyn vuur en ligchaamskrachten verlieten hem ook in zynen hogen ouderdom niet, invoegen hy nog kort voor zyne doodt in het gevecht by Consarbruk zyne dapperheit betoonde. *Beauveau Memoires pour servir à l'Hist. de Charles* IV. *Duc de Lorr. Theatrum Europ. Vassor Hist. de Louis* XIII *Limieres Hist. de Louis* XIV. *enz.*

KAREL de V, hertog van Lotharingen, zoon van hertog Nicolaus François en van Claudia, wierdt den 3 April des jaars 1643 te Wenen geboren, alwaar zich zyne ouders toen onthielden. Naderhandt namen zy hem mede naar de Nederlanden, wanneer François, hertog van Lotharingen, het kommando der Lotharingsche troepen, die by het Spaansche leger waren, in de plaats van zyn gevangen broeder Karel op zich nam. Maar wanneer deze in het jaar 1655 den Spaanschen dienst verliet, en met zyn krygsvolk naar Vrankryk overging, moest de prins, die zich te Brussel onthieldt, heimelyk uit de handen der Spaanschen gered worden. Hy kwam derhalven eerst in Hollandt, en van daar begaf hy zich naar Parys, alwaar hy verder opgevoed wierdt. Doch de eenzinnigheit van zyn oom, den regerenden hertog van Lotharingen, maakte hem ongelukkig, die het gehele huis van zyn broeder François met schele oogen aanzag, om dat het hertogdom Lotharingen van het zelve te eeniger tydt moest geërft worden, daar hy in 't tegendeel liever zynen by de princesse van Cantecroix verwekten zoon tot erfgenaam benoemt hadt, en uit dien hoofde zich op allerlei wyze tegen de bevordering van Karel aankantte. Deze daarentegen poogde zyn geluk te maken door het huwelyk met Mancini, de nichte van den kardinaal Mazarin. Doch de oude hertog toonde zich hier van zo afkerig, dat de kardinaal eindelyk, om een einde van de zaak te maken, zyne nicht aan den konnestabel Colonna gaf. Hier op kwam de princesse van Montpensier op het tapyt; doch terwyl daar aan zeer yverig gearbeid wierdt, verliefde prins Karel op de jonger zuster dezer princesse, namentlyk Mademoiselle van Orleans, niet tegenstaande de zelve aan den groothertog van Florence verloofd was. Daar op kwam de princesse van Nemours in voorslag, welk huwelyk door toedoen des konings zelve gesloten wierdt. Doch voor de voltrekking kwam de oude hertog te Parys, om dit huwelyk te storen, om het welk te doen hy met den koning uit haat tegen zynen broeder en des zelfs zoon, die hy zeide dat by zyn leven naar zyne landen stonden, een traktaat sloot, en hem tot erfgenaam des hertogdoms Lotharingen verklaarde. De prins dus van

van zyn recht verſteken nam zyne toevlucht tot den koning, doch hy bemerkte uit des zelfs antwoordt wel, hoe weinig hy te hopen hadt. Wanneer hy zich derhalven op zeker baal heel vrolyk en wel te vrede aangeſtelt hadt, maakte hy zich heimelyk t'zoek, en vertrok in het jaar 1662 naar het keizerlyke hof. Maar na verloop van eenigen tydt gehoort hebbende, dat 'er tuſſchen het Franſche hof en zynen oom, den hertog van Lotharingen, twiſt gerezen was, begaf hy zich haaſtelyk naar Marſal, welke plaats Vrankryk met geweldt eiſchte. Doch zyne overkomſt behaagde den ouden hertog niet, die vreeſde, hy mogt zich van Marſal voor zich zelve meeſter maken. Hem wierdt derhalven bevel toegezonden, zich van daar te rug te begeven, en hy keerde weder naar Wenen. In het jaar 1663 wierdt hy door zynen vader naar huis geroepen, alzo de oude hertog belooft hadt, dien prins wederom in zyne gunſte te zullen aannemen. Doch naauwlyks op de grenzen gekomen zynde, ontfing hy wederom bevel van niet verder te naderen, onder voorwendſel, dat zyne aankomſte den koning van Vrankryk mishaagde, van wien prins Karel gezegt wierdt kwalyk geſproken te hebben. Deze wierdt daar over zo ongeduldig, dat hy regelrecht naar Parys trok, om zich aangaande die valſche beſchuldiging te zuiveren. Doch daar gekomen zynde wierdt hem een koninklyk bevel toegezonden, dat hy zich aanſtonts uit Parys, en binnen vier dagen uit Vrankryk zou hebben te begeven. Hem wierdt een ſoldaat van de lyfwacht toegevoegt, om hem overal te verſellen. Alleenlyk wierdt hem vergunt twee uuren lang met de hertoginne van Orleans een mondgeſprek te houden. Doch met de princeſſe van Nemours, zyne verloofde bruidt, ſprak hy niet, uit vreze van des konings ongunſt. Dit gaf naderhandt gelegenheit om dit huwelyk te verydelen, en de koning gaf deze princeſſe den hertog van Savoje, alzo hy by het ſluiten des huwelyks van prins Karel hem voor eenig en wettig erfgenaam van Lotharingen erkend hadt, en belooft hem by dat recht tegen een ieder te zullen beſchermen. Die ongelukkige prins uit Vrankryk wederkerende bevondt zich in de uiterſte verlegenheit van nodige penningen; doch trof een onbekend edelman in het landt van Luxemburg aan, die hem 200 Ryksdaalders te leen gaf, waar mede hy zyne reize naar Wenen voortzette, en in de beſcherming van den keizer aangenomen wierdt. Hem wierdt aanſtonts een oud regiment ruiters gegeven, en ontfing kort daar na by gelegenheit van den Turkſchen oorlog in Hungarië gelegenheit zyne dapperheit te tonen, en zich vermaard te maken. Want hoewel de keizer zwarigheit maakte hem wegens zyne jonge jaren te velde te laten gaan, vertrok hy echter heimelyk naar het leger, en kommandeerde in het jaar 1664 zyn regiment zelve in het treffen by St. Gotthart; en wanneer de Turken reets een gedeelte van het keizerlyke leger overhoop geworpen hadden, boodt hy den zelven eenen zo dapperen tegenſtandt, dat hy ze tot zes malen te rug ſloeg, en daar door den kommanderenden generaal gelegenheit gaf om de vervallene zaken te herſtellen. En wanneer het weinig ſcheelde, of hy zou door zekeren Turk met een Copi doorſtoken geworden zyn, ontweek hy den ſtoot, en ontweldigde zynen aanvaller de lancie met de daar aan hangende vaan. Dit zette hem by den keizer in eene grote achting, die hem onder anderen de hope gaf, dat hy te eeniger tydt hem zyn recht op Lotharingen zou helpen beweren, gelykerwyze des keizers zuſter Eleonora hem ook toegedacht was. Uit dien hoofde poogde hem het keizerlyke hof in het jaar 1669 tot koning van Polen te doen verkiezen, waar toe de keizerinne weduwe, nevens den ouden hertog Karel, dien prins Karel door zyne toeſtemming tot het huwelyk van den prins van Vaudemont gewonnen hadt, geldt opſchoten. Maar het zy, of dat de Nieuwburgſche party in het dingen naar de Poolſche kroon de Lotharingſche evenaarde, en dus den Polen gelegenheit gaf om van beide af te zien, immers prins Karel verloor zyne hoop, van voor dit maal den troon van Polen te zullen beklimmen, na dat hem die toeleg reets elf tonnen gouds gekoſt hadt. Ook trouwde de aartshertoginne Eleonora met den nieuw-verkoren koning van Polen. Hier op wierdt prins Karel door den keizer in het jaar 1670 tot generaal van de ruitery gemaakt, en bragt in het zelve jaar de veſting Muran in Hungarië nevens de weduwe van Weſſelinus onder de gehoorzaamheit des keizers. Sedert trok hy altydt te velde, aangezien de keizer ſelden buiten oorlog was. Van het jaar 1672 tot op de vrede van Nimwegen diende hy tegen Vrankryk, en ontfing in het jaar 1676 het oppergebiedt over het keizerlyke leger aan den Rhyn, na dat Montecuculi het zelve van wegen zyne verſchillen met den markgrave van Baden, en den prins van Lotharingen nedergelegt hadt. Maar behalven dat hy in het voornoemde jaar Philipsburg wegnam, waren zyne veldtochten dus geſchapen, dat men opentlyk zeide, dat de prins van Lotharingen de kunſt van een leger te kommanderen niet zonder groot nadeel van het keizerlyke leger hadt geleert. Immers kon hy in het jaar 1677 zyn groten toeleg, om een inval in Vrankryk te doen, niet uitvoeren, maar wierdt door de Franſchen, die geen treffen wagen wilden, door gedurige marſchen dus afgemat, dat hy gedogen moeſt, dat ze nog in dien zelven winter Freyburg, en in het volgende jaar de Kehler-en Rhynſchanſſen by Straasburg wegnamen; invoegen de hertog ter naauwernoodt Rhynfelden, Offenburg en Straasburg dekken kon. Gedurende dezen oorlog hadt zich in het jaar 1674 de prins tweemaal bemoeit om tot den ledigen troon van Polen bevordert te worden, en nevens de koninginne weduwe ook de Litthauwers op zyne zyde gebragt. Doch aangezien zyn oom, de oude hertog, nu geen geldt opſchieten wilde, vooral eer de verkiezing geſchied was, en het vermogen van Sobiesky te groot was, die de kroon voor zich zelve zocht te verkrygen, zo wierdt prins Karel in zyne hope te leur geſtelt. By de vrede van Nimwegen diende hem de fortuin ook niet. Want meer-gemelde ſtaande Vrankryk hem op het gedurig aanhouden der Hollanders den tytel van hertog van Lotharingen toeſtondt, en zyne afgezanten ontfing, alzo gedurende den oorlog de oude hertog geſtorven was, zo ſtelde men hem echter by het ſluiten der vrede zo harde voorwaarden voor, dat hy de zelve weigerde aan te nemen, en liever zyn landt ontberen wilde, dan het in dier voegen bezitten, gelyk het zyn voorzaat in het jaar 167– bezeten hadt, veel minder dat hy daarenboven Nanci nevens vier heirbanen, ieder een halve myle in de breedte, door zyn landt aan Vrankryk zou toeſtaan. In 't tegendeel ſchakte hem de keizer de koninginne weduwe van Polen toe, nevens een inkomſte van omtrent negentig duizend daalders zo in Tyrol, als in het Markgraafſchap Burgau. Wanneer naderhandt Vrankryk Straasburg door verraſſing innam, en het ryk daar door wederom in de wapenen kwam, was prins Karel onder die genen, die den keizer tot den oorlog rieden, die echter naderhandt door den twintigjarigen ſtilſtandt geëindigt wierdt. Midlerwyl begon in het jaar 1683 de Turkſche oorlog, wanneer de prins van Lotharingen het opperbevel over het keizerlyke leger hadt. Edoch men maakte zo ſlechten toeſtel, dat het weinig ſcheelde, of alles was verloren. Waar van de ſchuldt groten deels aan het misverſtandt tuſſchen prins Karel en den hof-krygsraadt preſident, Herman van Baden, gegeven wordt. Karel moeſt ook op den inval der Turken in het Ooſtenrykſche gebiedt de belegering van Neuheuſel opbreken. Hy kon ook ter naauwer noodt zyn leger in zekerheit brengen, en in Wenen alles behoorlyk beſtellen. Gedurende de belegering dezer ſtadt deedt hy den vyandt alle mogelyke afbreuk, en voerde nevens andere bondgenoten de troepen tot ontzetting der ſtadt dapper aan, dwong de Turken de belegering op te breken, ſloeg de zelve ten tweedemaal by Barcan, en veroverde de veſting Gran. Naderhandt heeft hy tot het jaar 1688 in Hungarië altydt het kommando gehad. In het jaar 1684 moeſt hy de belegering van Offen met verlies opbreken, zo wegens gebrek aan bekwame ingenieurs, als wegens de oneenigheden der kommanderende generaals, miſſchien ook wegens het misverſtandt tuſſchen hem en den krygs preſident. Doch in het jaar 1685 ſloeg hy de Turken by Gran, en veroverde Neuheuſel, nam in het volgende jaar Offen na een harde belegering in, en in het jaar 1687 won hy den beroemden ſlag by Mohats. In het jaar 1688 wierdt hy door eene gevaarlyke ziekte belet van te velde te gaan; en alzo midlerwyl het Ryk met Vrankryk in oorlog geraakt was, wierdt hy in het jaar 1689 op zyn eigen verzoek derwaarts gezonden, en ontrukte den Franſchen in den eerſten veldtocht Mentz en Bon. Na het eindigen van dezen oorlog liet hy een manifeſt tegen Vrankryk uitgaan, en telde zich zelve onder de geallieerden. Ook gaf hy aan de Ryksvergadering te Regensburg een geſchrift over, rakende de herſtelling in zyne heerſchappyen, verzoekende het Ryk, by de toekomende vredehandelingen daar voor zorg te willen dragen. Doch wanneer hy naar Wenen reiſde om den groten krygsraadt by te wonen, ſtierf hy den 18 April des jaars 1690 te Wels, niet verre van Lintz, niet zonder vermoeden, dat hem zyn kamerdienaar met een vergifte pruik hadt van kant geholpen. By zyne gemalinne, die zeven jaren na hem overleedt, liet hy vier zonen na, als Leopold, die door de Ryswykſche vrede wederom in het bezit der landen van Lotharingen herſtelt is; Karel Joſeph, die eerſt biſſchop van Olmutz en Osnabrugge, naderhandt keurvorſt van Trier geworden, en in het jaar 1717 geſtorven is. Joſeph, die in het jaar 1705 aan een wonde, by Caſano ontfangen, overleedt; en Franciſcus Joſephus, abt van Stablo en Malmedi. Voorts was deze hertog een der grootſte generaals van zynen tydt, bezittende eene uitnemende dapperheit, zonder eenige wilde en roekeloze drift. Echter wordt hem nagegeven, dat hy van al te weinig overleg geweeſt is, en de omſtandigheden der zaken niet genoeg heeft ingezien, en door zyne langzaamheit hem vele voordelen heeft laten ontglippen, en het leger dikwils gebrek aan noodzakelyke beboeftens lyden. Voor het overige was hy in zyne wederwaardigheden zeer ſtandvaſtig, ſtatig, en van weinig woorden, tot gene buitenſporigheden genegen; onverzoenlyk omtrent allen, die hem eens beledigt hadden; invoegen hy het Badiſche huis altydt hatende, prins Herman van Baden op alle mogelyke wyze vervolgde. *Beauveau Memoires de Charles IV. Duc de Lorr. Keyzer Leopolds Leben. Wagneri vita Leopoldi. Pufendorf Res Frid. Wilhelmi. Valkenier verward Europa. Theatrum Europaeum. La vie de Charles V. Duc de Lorr.*

KAREL de I, kardinaal van Lotharingen, aartsbiſſchop van Rheims, biſſchop van Metz, abt van S. Denys, Feſcamp, Cluny enz. geboren den 17 February in den jare 1527, was de zoon van Claudius van Lotharingen, eerſte hertog van Guize, geteelt by Antonetta van Bourbon, en een broeder van François, hertog van Guize, en van den kardinaal Lodewyk. François de I benoemde hem in het 15 jaar van zyn ouderdom tot aartsbiſſchop van Rheims. Henrik de II, dien hy als koning zalfde, gebruikte hem tot zyne geheime raadſlagen, en zondt hem aan paus Paulus den III, die hem den kardinaalshoedt reets toegezonden hadt. By zyne te rug komſte verklaarde hy zich opentlyk tegen de Gereformeerden, en porde den koning aan de zelve te vervolgen. In het jaar 1559 ſloot hy uit name des konings de vrede te Kameryk, en zalfde na des zelfs doodt François den II, en Karel den IX, onder de regering van welken laatſten hy in het jaar 1561 de zamenſpraak te Poiſſi bywoonde, en de mening van Beza aangaande het Avondmaal tegenſprak. Naderhandt was hy op het concilie te Trente, en begaf zich van daar

daar naar Rome, om met paus Pius den IV een mondgesprek te houden; keerde daar na wederom naar Trente, om by het sluiten van 't concilie tegenwoordig te zyn. Wederkerende hieldt hy in het jaar 1564 een provinciaal Synode te Rheims, en in het jaar 1572 was hy by de verkiezing van Gregorius den XIII. Hy wierdt door Karel den IX naar Spanje gezonden, en stierf den 23 December des jaars 1574 te Avignon, willende aldaar Henrik den III, die uit Polen wederkeerde, ontfangen. *Ciacon. Petramellarius. Spondanus. Thuan. Pap. Masson. Hist. de Costa. d'Avila. Sammarth.* enz.

KAREL de II van Lotharingen, gemeenlyk de kardinaal van Vaudemont genaamt, was een zoon van Nicolaus, grave van Vaudemont, geteelt by Johanna van Savoje, zyne tweede gemalinne, en een broeder van Louïze, die in het jaar 1575 door koning Henrik den III ten huwelyk genomen wierdt. Hy wierdt eerst bisschop van Thoul, naderhandt van Verdun. Gregorius de III maakte hem in het jaar 1578 kardinaal, en Henrik de III ridder van den H. Geest. Hy stierf den 11 October des jaars 1587. *Ciacon. Petramell. d'Attichi Histoire des Card. Sammarth. Gall.*

KAREL de III, kardinaal van Lotharingen, was een zoon van hertog Karel den II en van Claudia van Vrankryk, dochter van Henrik den II, koning van Vrankryk, geboren den 1 July in den jare 1567. In het jaar 1578 wierdt hy bisschop van Metz, abt van St. Victor en Gorze, en kanunnik te Mentz en Trier. In het jaar 1588 ontfing hy den kardinaalshoedt, en wierdt in het jaar 1592 door de Roomsche Domheeren te Straasburg tot hunnen bisschop verkoren, terwyl de Protestantsche bisschop, Johan Georg, markgrave van Brandenburg, zich daar tegen aankantte. Alzo nu geen van beide voor den anderen wyken wilde, zo kwam het tot een oorlog, waar in aan wederzyden verscheide vorsten ingewikkelt wierden, tot eindelyk keizer Rudolph de zaak in dier voegen beslifte, dat beide competenten het bisdom onder elkander verdelen zouden. Maar na verloop van negen jaren wierdt de strydt heviger, wanneer echter door toedoen van den keizer een 15jarige stilstandt getroffen wierdt, waar by aan den markgrave van Brandenburg eene zekere somme betaalt wierdt, maar Karel van Lotharingen de bisschoppelyke waardigheit behieldt. Deze stierf den 30 November des jaars 1607. *Ciacon. d'Attichi histoir. des Cardin. Sammarth. Gall. Imhof Geneal. Gall.*

KAREL van Lotharingen, hertog van Majenne, was de twede zoon van François, hertog van Guize, die voor Orleans sneuvelde, en van Anna van Este, hy wierdt geboren in het jaar 1554. Na zyns vaders doodt wierdt hy en zyn oudste broeder, niettegenstaande hunne jonge jaren, voor de hoofden der Roomsche party in Vrankryk gehouden, wordende door hunnen oom, den kardinaal van Lotharingen, onderrecht hoe zy zich, om dit aanzien te behouden, gedragen moesten. In het jaar 1569 was hy in Poitiers, wanneer die plaats belegert wierdt, en was niet lange daar na by het treffen by Moncontour, doch in het jaar 1570 by de belegering van Rochelle. In het jaar 1576 wierdt hy oppergeneraal van het leger, dat geschikt was om den Duitschen hulptroepen der Hugenotten het hoofdt te bieden, wanneer hy met veel beleidt een veldslag vermydde. In het jaar 1577 was hy wederom opperbevelhebber van een leger tegen de Hugenotten, wanneer hy zynen broeder, den hertog van Guize, voorgetrokken wierdt, aangezien deze met den hertog van Anjou, die het andere leger geboodt, in misverstandt leefde. In het jaar 1580 bragt hy het Dauphiné byna geheel onder de gehoorzaamheit des konings. In het jaar 1584 was hy mede oorzaak, dat het eedgespan openbaar wierdt, alzo hy zynen ouder broeder daar toe bewoog, dat hy zich duidelyker verklaarde, gelyk hy ook met den zelven zich te Joinville bevondt, wanneer het geheime verbondt met Spanje gemaakt wierdt, waar op hy, wanneer zyne party den koning genoodzaakt hadt een nieuwen oorlog met de Hugenotten te beginnen, in het jaar 1585 het leger tegen den koning van Navarre geboodt. Maar het verschil, dat in zyn leger tusschen die genen, die het enkel met het eedgespan, en die het nog met den koning hielden, ontstondt, daarenboven het misverstandt tusschen prins Karel zelve en den maarschalk van Matignon, die nevens hem het leger geboodt, en eindelyk de weinige genegenheit, die de koning betoonde om den koning van Navarre te overvallen, was oorzaak, dat de hertog weinig uitvoerde, maar uit verdriet wederom naar Parys keerde. Hier voegden zich de Ligisten by hem, en bewogen hem een gevaarlyken aanslag tegen den koning te helpen smeden. Doch hy hier over beschuldigt zynde, ontweek onder vele betuigingen van zyne onschuldt van 't hof, en begaf zich naar zyn gouvernement van Burgundië. In het volgende vergelyk tusschen den koning en het eedgespan, in het jaar 1588, wierdt hen wederom het bevel over een leger in het Dauphiné opgedragen. Doch deze veldtocht was van weinig gevolg, aangezien hy zich nog te Lion onthieldt, wanneer door het vermoorden van de Guizen te Blois het eedgespan een zwaren slag ontfing, waar door te gelyk zyne zaken ook van gedaante veranderden. Tot hier toe hadt de hertog van Majenne minder yver getoont in de zaak van het eedgespan, als de hertog van Guize, eensdeels om dat hy des zelfs meesterschap niet wel verdragen kon, anderendeels om dat hy den toeleg tegen den koning niet wilde inwilligen. Men verzekert ook, dat hy wegens zekere vrouwspersoon met hem overhoop heeft gelegen, en by de ryksvergadering te Blois den koning voor dezen zynen broeder by geschrift gewaarschuwt. Niet te min wierdt na de doodt van Guize ook toestel gemaakt om hem van kant te helpen. Doch hy hier van in tyds kennis ontfangende ontkwam van Lion naar Burgundië. Wanneer nu de voornoemde moordt opentlyk bekend wierdt, voegde zich het gehele eedgespan by hem. Men nodigde hem zelfs naar Parys te komen, alwaar hem van de misnoegden aanstonts de koninklyke tytel opgedragen wierdt. Doch hy weigerde dien aan te nemen, en vergenoegde zich met het opperbevel over het leger, nevens den tytel van generaal luitenant van den staat en de krone van Vrankryk. Onder dezen naam en voorwendsel zette hy den oorlog van het eedgespan dapper voort, terwyl de pausselyke legaat te vergeefsch hem tot een vergelyk poogde te bewegen. Niettegenstaande hy menigmalen veel moeite hadt, om de zaken in een goede order te houden, aangezien de overige hoofden, voornamentlyk de prinsen van zyn huis, weigerden volslagen onder hem te staan, en de penningen niet meer toereikten. Het scheelde weinig, of hy zou zich van den persoon des konings te Tours verzekert hebben; doch wanneer hem dit mislukte, en de koning midlerwyl door den koning van Navarre versterkt was, en voor Parys rukte, wierdt hy daar binnen gesloten, en moest op de verdediging dezer stadt bedacht zyn. In dat gewricht van zaken zegt men, dat hy eene resolutie hadt genomen, met drie duizend man eenen uitval te doen, en zich of door den vyandt te slaan, of kloekmoedig te sneuvelen. Doch de moordt van koning Henrik den III, waar aan prins Karel misschien niet geheel onschuldig geweest is, deedt de zaken van gedaante veranderen. Hy scheen wel genegen te zyn om zelve den troon te beklimmen, maar bemerkende, dat de machtigste hoofden van het eedgespan, voornamentlyk die van Parys, de koninklyke regering haatten, liet hy den ouden kardinaal van Bourbon als koning uitroepen, terwyl hy als des zelfs stadhouder de macht in handen behieldt, en op een beter gelegenheit wachtte. Eenige jaren daar na hadt hy nog met Henrik den IV te worstelen, doch kon dien van den troon niet weeren. Hy meende den koning, die by Dieppe stondt, reets in zyne macht te hebben, doch deze hoop wierdt door de oneenigheit zyner bevelhebberen, en des konings dapperheit verydelt. Daar op begaf hy zich naar Pikardië, en stelde den toeleg der Spaanschen omtrent deze provincie te leur, beletende voorts der zelver al te grote macht in Vrankryk, hoewel hy voorzichtig met de zelve handelen moeste, aangezien hy ze niet geheel ontbeeren kon. Om die redenen verydelde hy der zelver toeleg, om aanstonts na de doodt van Henrik den II Philip den II als beschermer van Vrankryk uit te roepen, en weigerde zo vele hulpbenden van die natie aan te nemen, als men hem toezenden wilde. In het jaar 1590 wierdt hy nevens de Spaansche hulptroepen by Yvri van den koning uit het veldt geslagen. Dit, en de harde belegering des konings, waar mede hy Parys drukte, noodzaakte den hertog meer hulpe van de Spaanschen te verzoeken, als hem lief was, en tot dien einde zelve naar de Nederlanden tot den hertog van Parma te reizen. Door dezen versterkt zynde dwong hy koning Henrik den IV de belegering van Parys op te breken, doch was ter zelver tydt oorzaak, dat de hertog van Parma zyne ondernemingen niet werkstellig kon maken, die derhalven na weinig maanden te rug kerende maar weinig benden in Vrankryk liet. Ondertusschen hadden de Spaanschen den hertog van Majenne dezen voordeel afgezien, dat ze en des zelfs sterkte, en die van het eedgespan, en de zwakheit hebbende leren kennen, in het toekomende zich niet zo zeer van hem, als van het gemene volk poogden te bedienen, ziende, dat ze daar door meester van de steden worden konden, gelyk ze wel haast de voornaamsten van het eedgespan binnen Parys, of de zogenaamde Zestienen, die behalven dat met den hertog in misverstandt leefden, op hunne zyde bragten, waar door het dan geschiedde, dat die stadt in het jaar 1591 Spaansche bezetting innam, waar toe de hertog zyne toestemming gaf, om dat hy het niet beletten kon. Echter nam hy kort daar na een heldhaftig besluit, en kwam zelve naar Parys, alwaar de Zestienen als dwingelanden leefden. Hy nam de zelve in verzekering, uitgezondert eenige, die het ontvloden, en strafte ze met de doodt. Dus zette hy ook den Spaanschen een bril op de neus, doch gaf den genen, die het met den koning hielden, een nieuwen moedt. In het jaar 1590 beriep hy eene vergadering der standen binnen Parys, die echter uit enkele aanhangers van het eedgespan bestonden, en droeg hen de verkiezing van een nieuwen koning voor, alzo hun koning, de kardinaal van Bourbon, overleden was. Het is onzeker, of hy by deze gelegenheit zich zelve van den troon heeft willen verzekeren, dan of hy die zamenkomst alleenlyk ten gevalle der Ligisten aangestelt hadt, om dus ten minste zyn aanzien en tot hier toe getoont gezag te beweren, en om den te verkiezenden koning tot beter voorwaarden te noodzaken, als hy by den laatst overleden bedongen hadt. Dit is zeker, dat wanneer Spanje voorsloeg, dat men de Infante aan een prins van Vrankryk behoorde uit te huwen, prins Karel zynen oudsten zoon daar toe in voorslag gebragt heeft, in hope, hem op den troon te plaatsen. Maar wanneer de Spaanschen zynes ouderen broeders zoon, den hertog van Guize, daar toe op het tapyt bragten, die buiten dat een doorn in zyne oogen was, aangezien hy uit hoofde van zyn vader by het volk bemind was, zo wist prins Karel het daar toe te brengen, dat de leden der vergadering de Spaansche arglistigheit bemerkten, en de hertog van Guize van de kroon afkerig gemaakt wierdt; invoegen de Spaanschen hun oogmerk niet bereikten. Aangezien hy nu zich op den bystandt van die natie niet verlaten kon, en de zaken des konings dagelyks een betere gedaante kregen, maakte hy met den zelven een stilstandt van vyf maanden. Doch niettegenstaande het voordeliger voor hem geweest was, de vrede met den koning te sluiten, alzo deze nu den Roomschen Godsdienst belydende, het fondament van het eedgespan van zelfs verviel, en de hoofden van het

het eedgespan in de byzondere steden hunne vrede met Henrik den IV maakten, waar door het wantrouwen tusschen hem en zyne familie gedurig groter wierdt; echter kon hy niet wel besluiten zyn gezag varen te laten, en liet zich door de Spaanschen, die hem goude bergen beloofden, bewegen den oorlog voort te zetten. Hier by kwam de beloofde hulpe van 't hof van Rome, voorwendende, dat Henrik de IV de pauslelyke absolutie nog niet hadt. Hy ondervondt echter, dat hy te zwak was, en dorst binnen Parys niet blyven, ziende dat 'er beweging ten voordeele des konings in gemaakt wierdt. Na zyn vertrek in het jaar 1594 viel ze in des konings handen, welk voorbeeld vele andere voorname steden volgden. By de Spaanschen zag hertog Karel weinig hulp; en wanneer men hem Burgundië zou helpen innemen, verliet hem de konnestabel van Castilië, en gaf aanleiding, dat hy geslagen wierdt. Hy derhalven van alles versteken zynde besloot zich naar Spanje te begeven; het welk koning Henrik de IV bemerkende, liet hy hem de vrede aanbieden, die ook in het jaar 1596 op voordeelige voorwaarden voor den prins getroffen wierdt, alzo hem niet alleen alle zekerheit beloofst, maar ook het gouvernement van Isle de France en Parys aan zynen oudsten zoon gegeven wierdt. De voornaamste oorzaak van deze koninklyke goedheit wordt des zelfs maitresse, de schone Gabrielle, gezegt geweest te zyn, die om haar toeleg tot een wettig huwelyk met den koning te bereiken, zich overal van gunstelingen en vrienden voorzag. Deze koninklyke genade nam hem naderhandt dus in, dat hy in vervolg van tyden gene de minste tekenen van trouwloosheit toonde, maar in 't tegendeel by alle voorvallende gelegenheden, voornamentlyk in het jaar 1597 by de belegering van Amiens, den koning zeer dienstig was. Na dezen, wanneer het doorgaans vrede was, heeft men weinig meer van hem gehoort. Hy stierf den 3 Oct. 1611 te Soissons. By zyne gemalinne Henriëtte van Villars heeft hy vier kinderen geteelt, als Henrik, die in het jaar 1621 in de belegering van Montauban sneuvelde; Karel Emanuel, die in het jaar 1609 te Napels overleedt, Catharina, gemalinne van Karel, hertog van Nevers; en Renata, getrouwt met Marcus Sfortia, hertog van Oguneca. Voorts was deze hertog een statig prins, die niet geleert hadt te vleien, maar rondborstig uit te spreken. Hy was daarenboven een ervaren generaal, voornamentlyk in belegeringen en legertochten; behalven dat hy byna al te omzichtich zynde, niets voor de vuist ondernemen konde, waar door dikwils de beste gelegenheit om iets uit te voeren verzuimt wierdt. Ziet LIGUE. *Thuanus. Mezeray. P. Daniël.* enz.

KAREL van Lotharingen, hertog van Aumale, pair en groot-jagermeester van Vrankryk, gouverneur van Pikardië, wierdt in 't jaar 1555 den 25 January geboren. Hy was een zoon van Claudius van Lotharingen, en Louïze van Breze, vrouwe van Anet. Van der jeugt oeffende hy den wapenhandel, en was by Henrik den III wel gezien. Naderhandt begaf hy zich ook in het eedgespan, en belegerde Senlis, doch moest die plaats den 17 May 1589 wederom verlaten. In het jaar 1591 wierdt hy geslagen by Noyon. Wanneer hem de koning kwytschelding liet aanbieden, weigerde hy zulks aan te nemen, en wierdt afwezend veroordeelt om met vier paarden in stukken getrokken te worden, het welk ook in zyn beeldtenis volbragt is. Na 't sluiten der vrede nam hy de Spaansche party aan, en stierf te Brussel in 't jaar 1618. Uit zyn huwelyk, in 't jaar 1567 voltrokken met Maria van Lotharingen, dochter van Renatus, marquis van Elboeuf, teelde hy Karel, die te Brussel ongehuwt overleedt, en Henrik; deze stierf nog jong zynde; voorts Margaretha, die buiten echt gestorven is; en Anna, die in 't jaar 1618 trouwde met Henrik van Savoje. Deze Henrik erfde by testament de landen van Karel.

KAREL van Lotharingen, hertog van Guize en Joyeuse, pair van Vrankryk, prins van Joinville enz, ridder der koninklyke orde, gouverneur van Provence en admiraal op de Middelandsche zee, was een zoon van Henrik den I van Lotharingen, hertog van Guize, en van Catharina van Cleve, geboren den 20 Augusty des jaars 1571. Hy gaf by alle gelegenheden blyken van zyne bekwaamheit. Ook hadt hy de verwachting op het grootmeesterschap van Vrankryk, wordende bekleed door zynen vader. Doch dit recht stondt hy in den jare 1594 af ten behoeve van Henrik den IV, die hem het gouverneurschap van Provence gaf. Hier wist hy door zyn goedt gedrag zich in de genegenheit van 't volk in te wikkelen. In het jaar 1617 geboodt hy het leger tegen de malcontente prinssen, en in het jaar 1622 sloeg hy die van Rochelle ter zee. Naderhandt verviel hy in de ongenade van 't hof, dewyl hy van den kardinaal Richelieu al te vrymoedig gesproken hadde. Invoegen hy zich met zyne familie naar Florence begaf, en stierf te Cuna, in 't gebiedt van Siena, den 30 September des jaars 1640. In het jaar 1611 trouwde hy met Henriëtta Catharina, eenige dochter van Henrik van Joyeuse, by welke hy verscheide kinderen verwekte, onder anderen François, prins van Joinville, die in 't jaar 1639 te Florence zonder erfgenamen stierf; Henrik, aartsbisschop van Rheims, naderhandt hertog van Guize; Karel Lodewyk, hertog van Joyeuse. Deze liet een zoon na; Rogerius, die stierf in 't jaar 1653 als ridder van Maltha; en Maria, die na het uitsterven van den mannelyken stam van Guize eene erffenisse naliet waar over veel verschil was. Zy stierf in 't jaar 1688.

KAREL de I van Lotharingen, hertog van Elboeuf, pair, opper-stal-en jagermeester van Vrankryk, grave van Harcourt, en Islebonne enz. zoon van Renatus van Lotharingen, marquis van Elboeuf, en van Louïze van Rieux, wierdt den 18 October des jaars 1556 geboren. Zyne voortreffelyke hoedanigheden maakten hem by Henrik den III zo bemind, dat hy in 't jaar 1581 eerst tot hertog van Elboeuf, en in 't volgende jaar tot ridder van den H. Geest verheven wierdt. Zyne dapperheit betoonde hy by vele voorvallen. Doch in 't jaar 1588 wierdt hy in verzekering genomen, op een vermoeden, dat hy aan den toeleg des hertogs van Guize deelachtig was. Doch in 't jaar 1591 wierdt hy wederom op vrye voeten gestelt, en verwierf van Henrik den IV vergiffenis, dien hy ook naderhandt getrouwelyk diende. Hy stierf in 't jaar 1605. By Margareta Chabot, dochter van Helionorus, grave van Charny, teelde hy Karel den II en Henrik, grave van Harcourt-Armagnak, en vier dochters. Karel heeft de linie van Elboeuf, Henrik die van Harcourt-Armagnak voortgeplant. *Imhof Gen. Galliae P. I. t. 37.*

KAREL de II van Lotharingen, hertog van Elboeuf, graaf van Harcourt, Rieux en Islebonne, wierdt geboren in 't jaar 1595. Hy was een zoon des voornoemden. Eerst wierdt hy gouverneur in Guienne, naderhandt in Pikardie en te Boulogne. By de minderjaarigheit van Lodewyk den XIV voegde hy zich by 't parlement tegen 't hof. Hy stierf den 5 November des jaars 1657. In 't jaar 1619 trouwde hy met Catharina Henriëtta, natuurlyke dochter van Henrik den IV, die hem verscheide kinderen baarde, onder welke merkwaardig zyn Karel de III, hertog van Elboeuf; François, prins van Harcourt, en Julius Augustus, prins van Islebonne, die alle in 't byzonder hoofden van zo vele zy-linien waren; hoewel de linie van den laatsten met des zelfs zoon Karel, prins van Commercy, in het jaar 1702 wederom uitgestorven is. *Imhof P. I. t. 38*

KAREL de III van Lotharingen, hertog van Elboeuf, was een zoon des voornoemden, en wierdt in 't jaar 1620 geboren. Hy was gouverneur in Pikardië, Artois en Henegouwen, pair van Vrankryk, en ridder der koninklyke ordens. Hy stierf den 4 May des jaars 1692. Hy heeft drie gemalinnen gehad, en by alle drie eenige kinderen verwekt. Uit het twede huwelyk was Henrik den 7 Augusty des jaars 1661 geboren, die zyn opvolger was, wordende het hooft van het Lotharingsche huis in Vrankryk. *Imhof.*

HERTOG VAN GELDER, ENZ.

KAREL van Egmondt, of van Gelder, de II van dien name, hertog van Gelder en graaf van Zutphen, zoon van hertog Adolph en van zyne gemalinne Catharina van Bourbon, wierdt geboren op het slot van de Grave in den jare 1477. Hy oeffende zich al vroeg in den wapenhandel, maar wierdt, in dienst van den Roomsch koning Maximiliaan zynde, in den jare 1487, in den slag tegen de Franschen by Bethune, gevangen genomen, en raakte niet voor den jare 1491 in vryheit. In het artykel van KAREL den *Stouten*, hertog van Burgundië, als mede in dat van GELDER is gezegd, dat hertog Adolph Gelder en Zutphen in den jare 1472 aan Karel van Burgundië verkocht, of verpandde, na wiens doodt deze landen, door het huwelyk van Maximiliaan met Maria, des zelfs eenigste dochter en erfgename, aan het huis van Oostenryk gekomen waren: doch de Gelderschen, met zyne regering, of eigentlyk die van zyne stedehouders, niet te vrede zynde, riepen Karel in het landt, en erkenden hem voor wettigen vorst van het zelve. Maximiliaan, in den jare 1493 in zyns overleden vaders plaats keizer geworden zynde, kwam in den volgenden jare in persoon tegen Karel optrekken, en deze, zich tegen hem niet bestand oordeelende, stelde de uitspraak van hun verschil, rakende de bezitting van Gelder en Zutphen, aan vier keurvorsten, als goede mannen, de welke, als hy zelf ligt hadt kunnen denken, het zelve ten voordeele van den keizer uitspraken. Des niettegenstaande bleven de Gelderschen Karel voor hunnen hertog erkennen, en hy hieldt het ook tegen al de macht eerst van Maximiliaan, en daar na van Karel den V, zynen zone en opvolger, staande, en handhaafde zich in zyne waardigheit zo wel, dat hy, schoon onder vele zware oorlogen en grote moeielykheden, tot zyne doodt toe hertog van Gelder en graaf van Zutphen gebleven is. Hollandt en Utrecht moesten in deze onlusten veel lyden; onder anderen wierdt Hilversum in den jare 1504, en 's Gravenhage in den jare 1528 geplundert. Den bisschop van Utrecht joeg hy door een brief uit de stadt, en zondt 'er vele Gelderschen in: ook veroverde hy Rhenen en meer andere plaatsen. Hy meende, om dat hy gene kinderen hadt, en zyne staten, volgens het met keizer Karel gemaakte verdrag, in zulk een geval aan het huis van Oostenryk, het welk hy een zeer groten haat toedroeg, moesten komen, den koning van Vrankryk tot erfgenaam van de zelve te maken; daarentegen wilden zyne onderdanen, dat hy Willem, oudsten zoon des hertogs van Gulik, in zyn uiterste wille tot zynen opvolger zou benoemen. Deze en andere tegenspoeden, welke hem in het laatste van zyn leven overkwamen, baarden hem zulk een verdriet, dat hy in eene zware ziekte viel, en den 30 Juny des jaars 1538 te Arnhem overleedt. Hy was getrouwt met Elizabeth, dochter van hertog Henrik van Brunswyk en Luneburg, maar verwekte by haar gene kinderen; maar buiten den echt hadt hy vier zonen en eene dochter. Hoe het na zyne doodt met zyne staten is gegaan kan in de artykels van GELDER en ZUTPHEN gezien worden. Hy was een dapper, onvertzaagt en wakker vorst, die gene gevaren, hoe groot de zelve ook waren, schroomde: maar daar by trouwloos, en zyne beloften, als het met zyne belangen niet overeenkwam, geenzins houdende. Ook ontzag hy zich niet, als het hem met geweld niet wilde gelukken, list en bedrog in het werk te stellen om tot zyn oogmerk te komen. Hy verstondt zich zo wel op het veinzen, dat zyne vertrouwdste vrienden en Raden, en de genen, die dagelyksch zeer gemeenzaam met

met hem omgingen, zynen grondt niet peilen konden. Gelyk hy zeer hoogmoedig van hert was, was hy ook hovaardig in zyne kledinge. Hy liet niet alleen zyn hoofdhaair op den kam afscheeren, maar wilde ook, op zyn Roomsch, een gansch kaal hoofdt hebben: ook liet hy al het haair van zyn baardt met een nyptangetie uittrekken. Hy was den Roomschgezinden Godsdienst yverig toegedaan, en een gezworen vyandt der Onroomschen, waar van het bloedige bevelschrift, het welk hy tegen de laatsten in den jare 1528 te Arnhem liet uitgaan, onder anderen getuigen. Men vondt, toen men zyn ligchaam na zyn overlyden opende, het hert gansch ruig en haairig, en daarenboven buitengemeen groot. *Pontanus en Slichtenhorst Geldersche Geschied.*

Hertogen van Mantua.

KAREL de I van Gonzaga, hertog van Mantua, Nevers en Rhetel. Zyn vader was Lodewyk, zoon van Frederik den II, die met zyne gemalinne Henriëtta van Kleef, dochter en erfgenaam van François, hertog van Nevers, dit hertogdom erlangde. In het jaar 1608 ging hy als ambassadeur naar Rome, en bekleedde die bediening met veel lof; weshalven hy in vele andere gezantschappen gebruikt wierdt. Hy nam in 't jaar 1599 ten huwelyk Catharina van Lotharingen, oudste dochter van hertog Karel van Majenne. Hy was de opvolger van Vincentius den II als hertog van Mantua en Montferrat. Want zo dra als hy van 't overlyden van Vincentius den II verwittigt was, kwam hy haastelyk uit Vrankryk naar Mantua, en nam dat hertogdom in bezitting, waar toe hy reets van Vincentius den II beschreven was: ook waren de inwoners reets daar toe verbonden; waarom hem ook deze onderneming des te gemakkelyker viel. Doch alzo hy uit hoofde van het hertogdom Nevers een vasal van Vrankryk was, zo weigerde hem keizer Ferdinand de II de leenverheffing. Daarenboven waren de koning van Spanje en de hertog van Savoie niet wel te vrede, dat een Fransch prins hertog van Mantua was. De zaak derhalven kwam tot een openbaren oorlog, en om dat zich koning Lodewyk de XIII van Vrankryk voor hertog Karel verklaarde, veroverde deze in het jaar 1629 Susa, en noodzaakte daar door Gonsalvus van Corduba, gouverneur van Milaan, de belegering van Casal op te breken. In het volgende jaar 1630 wierdt Mantua stormenderhandt door de keizerlyken ingenomen, en hertog Karel genoodzaakt zynde zich over te geven, naar Molara in 't gebiedt van Ferrara gevoerd, alwaar hy door de Venetianen onderhouden wierdt. Hier op belegerde de marquis Spinola Casal ten twede maal, doch deze vesting wierdt door het Fransche leger ontzet. Maar dewyl keizer Ferdinand de II met den Duitschen oorlog genoeg te doen hadt, wierdt eindelyk in 't jaar 1630 te Regensburg, en in 't volgende jaar te Cherasco een vergelyk getroffen, wiens voornaamste artykel was, dat Karel de belening van Mantua en Montferrat ontfangen zou, het welk ook werkelyk in 't jaar 1631 geschied is. Echter moest hy den hertog van Savoie iets van Montferrat afstaan. Het hertogdom Nevers, nevens het landschap Rhetel, verkocht hy ten tweedemale aan den kardinaal Mazarini, behoudende voor zich zelve maar zekere geringe inkomsten der stadt Charleville, die hy in 't jaar 1609 uit het dorp Arches in Champagne gebouwt hadde. Hy stierf den 21 September des jaars 1637, nalatende by zyne gemalinne Catharina, die eene dochter was van Karel, hertog van Lotharingen en Majenne, deze navolgende kinderen: François, hertog van Rhetelois, die stierf den 13 October des jaars 1622; Karel den II, prins van Mantua, die zyn opvolger wierdt; Ferdinand, hertog van Majenne, die in het jaar 1631 jong in Italië overleedt; Louïse Maria, die in het jaar 1645 te Parys door een afgezant met koning Sigismund ondertrouwt, en den 16 July in den jare 1646 te Crakau gekroont wierdt. Wederom trouwde ze met pausselyke dispensatie den 30 May des jaars 1649 te Warschau met Johan Casimir, koning van Polen, des overleden broeder; zy stierf den 10 May des jaars 1665, zonder erfgenamen; Anna die den 24 April des jaars 1645 zich met paltsgraaf Eduard in huwelyk begaf; en Benedicta, abdisse van Avenai, die den 21 September 1637 te Parys haar leven eindigde. *Ant. Possevin. Hist. Gonzag. Memoires du Duc de Nevers. Le Vassor hist du regne de Louis* XIII. *Tom.* VI. *Recueil des traittés de Paix, tom.* III. *p.* 317.

KAREL de II van Gonzaga, hertog van Rhetel, prins van Mantua, was des voornoemden zoon, hy wierdt geboren in 't jaar 1609, en gaf al vroeg blyken van een grote verwachting. Den 24 December in den jare 1627 nam hy ten huwelyk Maria van Gonzaga, eenige dochter van François den III. Doch hy stierf voor zynen vader in de maandt September des jaars 1631, het 22 jaar zynes ouderdoms, nalatende een zoon, Karel den III, die zyn opvolger was; Eleonora, derde gemalinne van keizer Ferdinand den III, en Margaretha, die na hares vaders doodt geboren wierdt. *Memoires des cours d'Italie pag.* 269.

KAREL de III van Gonzaga, hertog van Mantua en Montferrat, was des bovengenoemden zoon, en wierdt gedurende de belegering der stadt Mantua in het jaar 1629 geboren. Het is aanmerkelyk, dat op het moment zyner geboorte een kogel van een vyandelyk geschut door het vertrek vloog, in 't welke hy geboren wierdt. Wanneer Mantua in 't jaar 1630 van de keizerschen verovert wierdt, ligtte hem de marquis de Pomara uit het nonnenklooster, in 't welke hy opgevoed wierdt, en bragt hem op de citadelle. Na de doodt van zyn vader, die overleedt in 't jaar 1631, wierdt hy onder 't opzicht en voogdy van zyn grootvader hertog Karel den I groot gemaakt. Zyne grootmoeder van moeders zyde, hertoginne Margaretha van Savoje, meende hem in zyne eerste jeugt heimelyk uit Mantua te ligten, en naar Milaan te brengen. Doch wanneer deze aanslag ontdekt wierdt, nam zy de vlucht naar Spanje. Na 't overlyden van zyn voornoemden grootvader in het jaar 1637 erfde hy de hertogdommen Mantua, Montferrat, Nevers, Majenne en Rhetel, en gedurende zyne minderjarigheit was zyne moeder voogdesse en regente. Deze hieldt haar zelve onzydig tusschen Vrankryk en Spanje gedurende de Italiaansche oorlogen; invoegen het landt van haren zoon in rust en vrede bleef. By het leven van zyn grootvader wierdt hem de markgraaf Cavriani als hofmeester gegeven, doch zyne moeder veranderde zulks, en deedt hem onder 't opzicht van den grave Scipioni Arrigoni, en wanneer het Fransche hof zulks met jaloerse oogen aanzag, wierdt de graaf Rossi den grave Arrigoni bygevoegt. Meerderjarig verklaart zynde begon hy de regering zelve aan te vaarden, en nam in October des jaars 1649 ten huwelyk Isabella Clara, dochter van Leopold, aartshertog van Oostenryk. Deze baarde den 21 Augusty des jaars 1652 Ferdinand Karel. Men zegt, dat hem de zusters dochter van den kardinaal Mazarin ten huwelyk aangeboden was, onder voordeelige voorwaarden, onder anderen van de wederinruiming der vesting Casal, die een geruimen tydt in de handen van Vrankryk geweest was; doch men voegt 'er by, dat hertog Karel hier in niet heeft bewilligt. Hy gaf zyne eenige zuster Eleonora in 't jaar 1651 ten huwelyk aan keizer Ferdinand den III, en verselde de zelve naar Duitschlandt. In het jaar 1652 maakte hy met den Spaanschen gouverneur, den marquis de Caracena, een tractaat, en nam door Karel Gonzaga den 30 September de stadt Casal in; hier in wierdt hy door Spanje geholpen, welk hof hem maandelyks drie duizend kronen tot onderhouding der bezetting beloofde. Ook protesteerde hy aan 't keizerlyke hof tegen de belening des hertogs van Savoje, nopens die landen, die hem in de vrede van Chierasco in 't jaar 1631 toegewezen waren. In het jaar 1655 reisde hy naar Vrankryk, alwaar hy wegens het hertogdom Nevers met zynes vaders zusters, Louïze Maria, koningin van Polen, en Anna, gemalin van Paltsgraaf Eduard, een langwylig proces voerde; want deze beide reets by het leven van haren vader de inkomsten van die vorstendommen genoten hadden. Hy won het proces, doch onder voorwaarde, van 500000 kronen aan de koninginne van Polen, en 400000 aan de Paltsgravin ten huwelyk te geven. Gedurende zyn verblyf in Vrankryk maakte hy met den koning een tractaat, volgens het welke hy een Zwitsersche bezetting in Casal leggen zou, mits Vrankryk de zelve onderhieldt; ook verbondt hy zich geen Spaansch geldt in zyne landen te gedogen. Doch omtrent het volbrengen bleef hy in gebreke. Wanneer in het jaar 1656 de stadt Valencia door de Franschen verovert wierdt, geliet hy zich uiterlyk, als of hy de wapenen van Vrankryk begunstigde, doch in het jaar 1657 verklaarde hy zich opentlyk voor Spanje, na dat hy met den grave van Fuensaldagna, gouverneur van Milaan, een vergelyk getroffen hadt, uit kracht van het welke hem de koning van Spanje voor al 't gene hy in Vrankryk zou mogen komen te verliezen vergoeding, en jaarlyx 80000 kronen tot onderhoudt der bezetting beloofde. Ook wierdt hy van Ferdinand den III als vikaris en generalissimus in Italië verklaart; en de generaal grave van Enkenvoert wierdt hem met een leger uit Duitschlandt te hulp gezonden. Hier by voegde hy zyne eige manschap, en voerde den oorlog tegen den hertog van Modena, generaal des konings van Vrankryk, in Italië. Na 't overlyden van keizer Ferdinand den III wierdt hy door Leopold in zyne bediening bevestigt. Ter zelver tydt wierdt het Fransche leger, en de hertog van Modena genoodzaakt de belegering der stadt Alessandria della Paglia op te breken. Voorts reduceerde hy met keizerlyke bewilliging tien regimenten onder den generaal grave van Enkenvoert tot zeven, om dus des zelfs contributien te matigen. Doch de hertog van Modena viel hem in 't jaar 1658 in zyn hertogdom Mantua; by welke gelegenheit hy zynen voornaamsten geheimschryver, Angelus Tarachia, verdacht van verstandhouding met den vyandt, liet ter doodt brengen. De hertog van Savoje trok ook in 't Montferrat, en veroverde Trino; dies Karel bewogen wierdt, zich in het jaar 1658 in een vredestractaat in te laten, en met verbreking der keizerlyke en Spaansche verbintenissen zich wederom onzydig te verklaren. Doch hier door haalde hy de vyandschap des konings van Vrankryk zich op den hals, die uit dien hoofde in het jaar 1658 op den ryksdag te Regensburg tegen des zelfs vikarisschap in Italië protesteerde, en het verder dus bemiddelde, dat de hertog van Savoje meester van Trino bleef. Wanneer in het jaar 1660 tusschen de koningen van Vrankryk en Spanje de vrede getroffen wierdt, wierden de geschillen tusschen hem en den hertog Karel Emanuël van Savoje, den voornoemden grave van Fuensaldagna, nevens den Franschen generaal hertog van Noailles voorgedragen om onderzocht te worden; deze ondernamen dit werk te Valenza, doch gaven het den wederzyds koninklyken afgezanten tot den vredehandel, den kardinaal Mazarini, en Don Louis de Haro over, van welke beide het ten vollen beslist wierdt. In het naast voorgaande jaar 1659, den 1 July, hadt hy de hertogdommen Nevers en Douzi in Vrankryk den kardinaal Mazarini erfelyk verkocht. In 't jaar 1660 reisde hy met zyne moeder naar Duitschlandt, wanneer hem keizer Leopold van Bruck mede naar Gratz nam, en veel gunst bewees. Wederkerende naar Italië stierf zyne moeder in het zelve jaar, zynde het 49 hares ouderdoms. Hy stondt den keizer aanzienlyke geldsommen tot den Turkschen oorlog toe. Ter zelver tydt wierdt de bezetting der Venetianen uit Mantua, waar in ze sedert het jaar 1630 op kosten der Republyk gelegen hadt, getrokken. Hy zondt den markgrave Eduard Valentius Gonzaga naar Venetië, om den doge en den Raadt plegtig daar voor dank te zeggen. Hy was zo verlieft

op

op zekere Margaretha, gemalin des heren van Rovere, dat hy op generlei wyze daar van kon afgetrokken worden. Van welke onbehoorlyke liefde een byzonder boek geschreven is. Voorts was hy een zachtmoedig regent, en stierf den 6 Augusty des jaars 1665. Zyn onmondige zoon, hertog Ferdinand Karel, was zyn opvolger, die bekend is onder den name van Karel den IV. *Siri Memor. le Vassor Louis XIII. Gualdo Ferdin. III. & Leopold. Theatr. Europ.*

KAREL de IV, hertog van Mantua, geboren den 31 Augusty in den jare 1652. Dewyl zyn vader Karel de III reets den 16 Augusty des jaars 1665 zyn leven eindigde, zo nam zyne moeder Isabella Clara Eugenia, dochter van Leopold, aartshertog van Oostenryk, in den beginne de regering op haar; doch dit was den Italianen zo zeer tegen de borst, dat de keizer genoodzaakt was den grave van Windisgrats naar Mantua te zenden. Doch wanneer deze eenige opening van zyne commissie gaf, begaf zich de hertoginne weduwe in een klooster. Hier op stelde de keizer eenige Raden aan, die tot de meerderjarigheit van Karel de regering waarnamen. Zyn gemoedt helde zeer tot wellust, in zo verre, dat zyne gezondheit niet minder dan zyn goede naam daar by benadeelt wierdt. Hier uit sproten meer andere lasteren, waar door gene de minste vorstelyke hoedanigheden in hem bespeurt wierden; gelyk ook zyn eenige veldtocht in Hungarië, daar hy als vrywillige diende, meer zyne lafhertigheit dan dapperheit deedt blyken. Hy liet zich door 't Fransche hof geheel innemen, 't welk oorzake van velerlei rampen was, en hem eindelyk den ryksban deedt ondergaan, en alle zyne landen verliezen. Hy hadt den 30 September des jaars 1681 de vesting Casal ten behoeve van Vrankryk afgestaan, en de fortifikatie van Guastalla met Fransch geldt ondernomen. Dit maakte hem aan 't keizerlyke hof zeer gehaat. Doch na de doodt van Karel den II, koning van Spanje, ging hy nog verder, en erkende den hertog van Anjou voor rechtmatigen opvolger, liet voorts zyne residentie nevens alle vaste plaatsen door de Franschen bezetten; waar door het keizerlyke hof in des zelfs pretensien in Italië grotelyx verhindert wierdt. Dus wierdt de staat van Mantua eenige jaren achtereen het theater van den oorlog, en hy zelve wierdt genoodzaakt, in het jaar 1707, wanneer de keizerlyken in Lombardye de overhandt hadden, zyn landt te verlaten; wanneer den 30 July des jaars 1708 de Ryksban plegtig te Wenen tegen hem gepubliceert wierdt. Doch zes dagen daar na overleedt hy te Padua, alwaar hy, gelyk ook te Venetië, zich meest gewoon was op te houden. Zyn ongeregeld leven, gepaart met het verdriet over zyne rampen, verhaastte zyn einde. Hy nam in het jaar 1670 ten huwelyk Anna Isabella Gonzaga, oudste dochter van Ferdinand den III, hertog van Guastalla, doch die den 11 Augusty des jaars 1703 overleedt. Daar op trouwde hy in November van 't jaar 1704 met Susanna Henriëtta van Lotharingen, dochter van Karel den III, hertog van Elboeuf, en van Francisca van Montant de Noailles, die zich nog by zyn leven in Lotharingen in een klooster begaf, en den 19 December des jaars 1710 in het twintigste jaar hares ouderdoms haar leven te Parys eindigde. By gene dezer twee gemalinnen heeft hy kinderen nagelaten; invoegen wegens de opvolging in zyne staten verscheide geschillen ontstaan zyn. Hoewel men verzekert, dat hy een natuurlyken zoon, Karel van Gonzaga, nevens twee natuurlyke dochters, die het kloosterleven verkozen, geteelt heeft. *Leb. K. Leop. Memoires des cours d'Italie. Hubner Suppl. II.*

Hertogen van Orleans.

KAREL, zoon van Lodewyk, hertog van Orleans, die in 't jaar 1407 door toedoen van hertog Johannes van Burgundië heimelyk vermoord wierdt, is den 27 May des jaars 1391 te Parys geboren. By 't leven van zyn vader voerde hy den tytel van hertog van Angoulême. Hoewel hy dikwils by koning Karel den VI aanhieldt, dat hy zyns vaders doodt wilde wreken, kon hy het echter daar toe niet brengen, want niettegenstaande de koning nevens de koninginne hem genegen waren, ontzagen ze toch de macht des hertogs van Burgundië. Menigmalen wierdt 'er tusschen beide de partyen vrede gemaakt, voornamentlyk in 't jaar 1410 te Biceſtre, en in het jaar 1412 te Bourges; doch zonder eene oprechte verzoening; en ten laatste bragt de hertog van Burgundië de Engelschen in 't ryk, tegen welke by Azincourt in het jaar 1415 een ongelukkige slag geschiedde, waar in de hertog van Orleans gevangen, en naar Engelandt gevoert wierdt, alwaar hy 25 jaren gevangen bleef, tot dat hem eindelyk in het jaar 1440 door den hertog van Burgundië, die anderzins zyne familie niet begunstigde, de vryheit verworven wierdt. Deze gaf hem zyner zuster dochter, de princesse van Cleve, ten huwelyk, by welke gelegenheit zy met elkander verzoent wierden. Zie KAREL den VII, koning van Vrankryk. Na dezen, wanneer Philippus Visconti, hertog van Milaan, in 't jaar 1447 zonder wettige erfgenamen overleedt, maakte hy pretensie op dit hertogdom, dewyl in 't huwelyx-contract van zyn vader, en moeder Valentina, zuster van den laatst overleden hertog van Milaan, uitdrukkelyk gemeld wierdt, dat na 't afsterven des laatsten hertogs zonder mannelyke erfgenamen, het huis van Orleans opvolgen zou; gelyk ook de laatste hertog Philippus den hertog Karel van Orleans, zynen zwager, kort voor zyne doodt werkelyk in 't bezit zan het graafschap Asti gestelt heeft. Doch dewyl hem Karel de VII, koning van Vrankryk, zyne hulpe weigerde, zo kon hy zyn recht niet bevorderen, maar wierdt door Franciscus Sfortia, die des laatsten hertogs natuurlyke dochter Blanka ten huwelyk hadt, uitgesloten. In het jaar 1464 bevondt hy zich nevens andere vorsten by de vergadering der ryksstanden te Tours; maar in het volgende jaar stierf hy den 4 January des jaars te Amboise van kommer, ziende dat Lodewyk de XI zynen raadt versmaadde. Hy heeft drie gemalinnen gehad, van welke de laatste de merkwaardigste is. Deze was Maria, dochter van Adolph, hertog van Kleef, die hy in 't jaar 1440 ten huwelyk nam, en by haar teelde Lodewyk den XII, koning van Vrankryk, en Maria, gemalinne van Johannes, vicomte van Narbonne, en moeder van den vermaarden Gasto de Foix. *Comineus. Monstrelet hist. de Charles VI. & VII. Sammarth. Mezeray & Daniel, Jean Charte VII.*

KAREL PARIS van Orleans, hertog van Longueville, was de zoon van Henrik den II, hertog van Longueville, en van Anna Genoveva van Bourbon-Condé. Hy wierdt te Parys den 29 January des jaars 1649 geboren. In 't jaar 1667 volgde hy den koning in des zelfs veldtocht naar Vlaanderen, en was by de verovering van Doornik, Douay en Ryssel, gelyk mede in 't volgende by het innemen van 't Franche-Comté. Naderhandt verdedigde hy het eilandt Kandië tegen de Turken met veel dapperheit. In het jaar 1672 verzelde hy den koning wederom naar Hollandt; doch sneuvelde den 12 Juny des zelven jaars by Tolhuis, nalatende een natuurlyken zoon Karel Lodewyk van Orleans, die den 7 September des jaars 1672 gewettigt wierdt. *Imhof Geneal. Gall.*

Hertogen van Savoje.

KAREL de I, zoon van Amadeus den XI, volgde zynen broeder Philibert in 't jaar 1482 in de regering, hoewel hy nog maar 14 jaren bereikt hadt. Hy was in Vrankryk aan 't hof van Lodewyk den XI groot gemaakt, die ook na de doodt van zyn broeder zyn voogdt wierdt, ten einde eenige voorname heeren in Savoje van die eere verstoken zouden blyven, die haakten om door dit middel den staat te verwarren. Naauwlyks was hy meerderjarig geworden, wanneer de marquis van Saluzzo zich als hoofdt over eenige oproerige opwierp, en den hertog beoorloogde; doch hy verloor wel haast Saluzzo, Carmagnola, nevens alle zyne andere bezittingen. Voorts nam Karel in 't jaar 1488 den tytel als koning van Cyprus aan, dewyl Johannes de II, koning van Cyprus, die in 't jaar 1458 overleedt, gene wettige erfgenamen, behalven eene dochter Charlotte, en eene zuster Anna, gemalinne van Lodewyk, hertog van Savoje, naliet. Wanneer nu Charlotte in 't jaar 1487 stierf, droeg zy haar gehele recht over aan de toen levende prinssen van Savoje, die behalven dat uit hoofde der princesse Anna de wettige erfgenamen waren. Doch dewyl Jacobus, natuurlyke zoon van koning Johannes, het koninkryk Cyprus met geweldt innam, en het zelve naderhandt door zyn huwelyk met Catharina Cornara den Venetianen in de handen viel, kon het huis van Savoje tot des zelfs werkelyke bezitting niet geraken. Voorts was Karel een beminnaar van geleerdheit, en zo eerbiedig tegen den Roomschen stoel, dat hy weigerde in het eedgespan der Italiaansche vorsten tegen paus Innocentius den VIII te treden. Hy stierf in 't jaar 1489 te Pignerol, niet zonder vermoeden van vergift, hem door den markgrave van Saluzzo bygebragt. By Blanca van Montferrat teelde hy Jolante Louize, gemalinne van hertog Philibert den I van Savoje, en Karel den II Johannes Amadeus. *Guichenon hist. de Savoye. Phil. de Bergam.* enz.

KAREL de II JOHANNES AMADEUS was de zoon van den bovengenoemden, en wierdt geboren te Turin in 't jaar 1488. Hy verloor zynen vader nog zeer jong zynde, waar uit de markgraaf van Saluzzo gelegenheid nam, zyn verloren landt wederom te bemachtigen, zonder dat de regentinne, moeder van den onmondigen, zulks beletten kon. Hier by kwamen de onlusten, door den grave van la Chambre en anderen gesticht, die niet wilden gedogen, dat de regentinne den bisschop van Mondovi tot aartsbisschop van Auch en Geneve benoemde; en die derhalven een ander verkoren en met geweldt poogden in te dringen. Waar op de regentinne het stadhouderschap aan Philippus, grave van Bresse, vyfden zoon van Lodewyk, hertog van Savoje, opdroeg. Deze beteugelde den grave de la Chambre, en wierdt niet lange daar na, door het schielyk afsterven van Karel Johannes Amadeus, die den 16 April des jaars 1496 door de onvoorzichtigheit zyner bedienden uit zyn bedde viel, als naaste erfgenaam in 't bezit des hertogdoms van Savoje gestelt. *Guichenon hist. de Savoje.* enz.

KAREL de III, bygenaamt de *Goedaardige*, was de zoon van Philippus, by des zelfs twede gemalin Claudia de Brosse geteelt. Hy wierdt den 14 October des jaars 1486 geboren, en volgde in 't jaar 1504 zynen broeder Philippus den II in de regering. Hy stondt in den beginne zeer wel by keizer Karel den V, die niet alleen hem in 't bezit van verscheide goederen, zynen voorvaderen, den graven en hertogen van Savoje gegeven, bevestigde, maar ook in 't jaar 1531 hem met het markgraafschap van Ceva begiftigde. Doch wanneer in het jaar 1533 het geslacht der markgraven van Montferrat met Johan Georg uitstierf, en Karel meende het naaste recht tot de opvolging te hebben, moest hy echter gedogen, dat hem Frederik de II Gonzaga, hertog van Mantua, van den keizer voorgetrokken wierdt. Niet lange daar na viel hem François de I, koning van Vrankryk, met de wapenen op 't lyf, namentlyk in 't jaar 1535, voorwendende zyne moederlyke erffenisse te eischen, maar inderdaadt om zich een weg in 't Milanees te banen. Dus zag zich Karel in weinig tyds byna van alle zyne staten berootd. In 't jaar 1536 wierdt Turin geplundert. Nizza hadt in 't jaar 1543 geen beter lot. De Zwitsers zich van deze gelegenheit bedienende, maakten zich

meester

meester van het hertogdom Chablais, en de drie landen, Vaux, Gex en Gebenne. Dit alles trok Karel zich dermaten ter herte, dat hy daar over in eene brandende koorts viel, die hem den 16 September des jaars 1553 te Vercelli, in 't zes en zestigste jaar zynes ouderdoms, en het negen en veertigste zyner regering, uit dit leven rukte. Hy was een geleerd prins, maar geen groot oorlogsheldt. By zyne gemalinne Beatrix, dochter van Emanuël, koning van Portugal, heeft hy wel verscheide kinderen verwekt, doch deze zyn alle jong gestorven, behalven Emanuël Philibert, die zyn opvolger in de regering was. *Guichenon Histoir. de Savoje. Jovius L.* XXXV. *seq. Thuan. L.* XI. *&* XII. enz.

KAREL EMANUEL de I, bygenaamt de *Grote*, was de zoon van Emanuël Philibert, en van Margaretha, dochter van François den I, koning van Vrankryk. Hy wierdt den 12 January des jaars 1562 geboren, en was een eergierig en listig prins, die zich in vele zaken mengde. Eerst bediende hy zich van de onlusten en inlandsche beroerten van Vrankryk, en trok het markgraafschap van Saluzzo aan zich dat in 't jaar 1548 by 't afsterven van den laatsten hertog Gabriël door Vrankryk als een leen van 't Dauphiné weggenomen was, zonder dat zulks aan de zyde van Savoje kon belet worden. Maar koning Henrik de IV van Vrankryk hebbende het ryk wederom in rust gestelt, greep Savoje dermaten aan, dat hy zich niet alleen van Saluzzo, maar daarenboven van meer andere plaatsen meester maakte. Daar op volgde wel in het jaar 1601 de vrede te Lion, waar by Karel Emanuel in 't bezit van Saluzzo herstelt wierdt, doch dit geschiedde onder beding, dat daarentegen la Bresse, Bugey, Gex, en andere plaatsen Vrankryk ingeruimt wierden. Hier op liet zich deze hertog met den koning van Spanje in eene zamenzwering tegen den koning van Vrankryk, Henrik den IV, in, welke uit te voeren de maarschalk de Biron gelast wierdt. Doch de toeleg wierdt ontdekt, en Karel Emanuël behaalde aan 't hof van Vrankryk een slechten roem. Omtrent het jaar 1602 besloot hy Geneve te bemachtigen, uit hoofde van een oude pretensie der hertogen van Savoje op deze stadt. Men gaf voor, dat ze tot het graafschap Gebenne behoorde, het welk de hertog van Savoje, Amadeus de VIII, aan zich gekocht hadt. Karel Emanuël hadt het ook reets zo verre gebragt, dat eenige honderd man de stadt door kunstig gemaakte ladderen beklommen; doch alzo de burgery daar binnen aanstonts in de wapenen kwam, wierden die genen, die reets in de stadt waren, kwalyk gehavent, en de anderen afgewezen. In het jaar 1612 stierf dezes hertogs schoonzoon, Franciscus de III, hertog van Mantua en Montferrat: dies eischte Karel Emanuël het Montferrat deels voor zig, deels voor zyne dochter Margaretha, of liever der zelver dochter Maria, doch Spanje was oorzaak, dat hy zyn oogmerk niet bereikte; het welk den hertog dus verbitterde, dat hy de orde van 't gulde vlies weder te rug zondt. In het jaar 1619 kwam hy mede in consideratie tot de Boheemsche kroon, als wanneer de Bohemen zig van 't Oostenryksche huis wilden ontdoen; en in 't jaar 1626, wanneer Vincentius de II, hertog van Mantua en Montferrat, zonder kinderen stierf, vernieuwde hy zyne oude pretensie op Montferrat. Doch alle zyne pogingen wierden door 't Spaansche hof verydelt. Hy maakte ook een verbondt met koning Lodewyk den XIII tegen Milaan en Genua, en veroverde verscheide plaatsen der Genuezen, sloeg der zelver krygsmacht by de rivier Ponente, doch kon verder niets uitvoeren, en stierf den 26 July des jaars 1630 te Savigliano. By Catharina, dochter van Philips den II, koning van Spanje, teelde hy tien kinderen, onder welke merkwaardig zyn, Philibert Emanuël, die in 't jaar 1605 in Spanje stierf, Victor Amadeus, opvolger van zynen vader in de regering; Emanuël Philibert, groot-prioor van Castilië, en onderkoning van Sicilië, stervende te Palermo in 't jaar 1624. Maurits wierdt van Paulus den V tot kardinaal gemaakt, doch trouwde naderhandt met Louïze Maria, zynes broeders Victor Amadeus dochter; Thomas Franciscus was het hoofdt der linie van Carignan; Margaretha, gemalinne van Franciscus, hertog van Mantua, wierdt naderhandt Spaansche landvoogdesse in Portugal. *Guichenon hist. de Savoje. Thuan d'Avila. Chorier. Victor. Siri. le Vassor hist. de Louis* XIII. enz.

KAREL EMANUEL de II, hertog van Savoje, zoon van Victor Amadeus, wierdt den 20 Juny des jaars 1634 geboren, en volgde in 't jaar 1638 zynen broeder Franciscus Hyacinthus in de regering van Savoje en Piemont op, wanneer hy nog onder de voogdy van zyne moeder Christina, dochter van Koning Henrik den IV, was. Zynes vaders broeders, Maurits en Thomas, wilden de administratie der regering aan zich trekken, en wierden door Spanje ondersteunt; doch de hertoginne weduwe behieldt door 't hof van Vrankryk de overhandt. Wanneer Karel Emanuël in het jaar 1648 meerderjarig verklaart wierdt, aanvaardde hy aanstonts de regering, en onderhieldt met Vrankryk eene vertrouwlyke vriendschap, welke kroon hy tegen Spanje te hulpe kwam, en wierdt in het jaar 1659 in de Pyreneesche vrede gesloten, en met Spanje ten vollen verzoent. In de jaren 1654 en 1655 vervolgde hy op 't aanraden des konings van Vrankryk door den marquis de Pianezza de Waldenzen, doch wierdt door Hollandt, de Zwitsers, en Cromwel genoodzaakt hen alle rechten en vryheden weder te geven; hoewel hy in 't jaar 1662 de zelve op nieuw vervolgde. Hy stierf den 12 Juny 1675. Zyne eerste gemalinne was Francisca Magdalena, dochter van Gasto Johannes Baptista, hertog van Orleans, die den 14 January des jaars 1664 den geest gaf. Hier op trouwde hy den 11 May des jaars 1665 met Maria Johanna Baptista, dochter van hertog Karel Amadeus van Nemours, en gewan by haar in 't jaar 1666 Victor Amadeus, die zyn opvolger was.

KAREL EMANUEL van Savoje, hertog van Nemours, was de oudste zoon van Jacobus, hertog van Nemours, en Anna van Este. Wanneer zyn vader in 't jaar 1585 stierf, vermaande hy zynen zoon, dat hy zich in het eedgespan van Vrankryk niet zou inlaten; doch hy voegde zich by den hertog van Guize, en streedt in 't jaar 1587 in des zelfs leger tegen de Duitschers, die den Hugenotten te hulp gekomen waren; alhoewel hy niet zo zeer op de zyde des hertogs van Guize, als op die van Majenne was, zynde het hoofdt der zogenaamde Karolynsche party, die den hertog van Guize des zelfs macht en grootheit heimelyk benydde. In de traktaten voor en na door de Guizen met koning Henrik den III gemaakt wierdt telkens het voordeel des hertogs van Nemours betracht, en de koning, die de heimelyke oneenigheden dezer familie kende, en hoopte de zelve door weldaden wederom aan zich te verplichten, gaf den hertog van Nemours de verwachting van 't gebiedt van Lion, het welk ook de hertog van Majenne in het jaar 1588 voor hem in bezit nam. Ter zelver tydt bevondt zig de hertog van Nemours in de vergadering der standen te Blois, doch wierdt aanstonts op 't vermoorden des hertogs van Guize op 't koninklyk bevel in verzekering genomen. Maar hy vondt wel haast, en al eer hy naar Amboise gebragt wierdt, gelegenheit om in het gewaadt van een keukenjongen uit de gevangenisse naar Parys te ontkomen. Daar op begaf hy zich in 't gebiedt van Lion, en poogde voor den hertog van Maine hulptroepen te verzamelen, en voegde zich kort voor den slag by Arques met 3000 man by hem, woonde het treffen by, en wierdt naderhandt, wanneer koning Henrik de IV voor Parys rukte, tot hulpe van die stadt gezonden. In het jaar 1590 was hy by den slag te Ivry, en droeg zich zeer dapper. Na de nederlage verzocht hem de hertog du Maine zelve, dat hy wilde naar Parys gaan, en een waakzaam oog op de Spaansche party houden. Wanneer nu de koning toestel tot de belegering maakte, wierdt de hertog van Nemours zo wel op het aanraden des hertogs van Majenne, als het goed vertrouwen, dat de burgery op hem hadt, tot gouverneur verkoren; alwaar hy door zyne zonderlinge bekwaamheit de inwoners, die aan alles gebrek leden, tot standvastigheit bewoog, tot dat ze ontzet wierden. En niettegenstaande de koning hem zyne zuster ten huwelyk aanboodt, om hem dus op zyne zyde te brengen, vermogt hy echter niets op hem. Na dat de belegering opgebroken was, ontstondt 'er tusschen hem en den hertog van Majenne een hevig geschil, die jaloërs was over het aanwassend gezag des hertogs van Nemours. Hy sloeg hem het gouvernement van Normandië af, waar door deze zo misnoegt wierdt, dat hy zich geheel van het eedgespan afzonderde, en anderen daar van aftrok, met een toeleg, om zich tot een souverein heer in 't gebiedt van Lion en eenige andere aangrenzende landen te maken. Zyne voornemens wierden door den hertog van Savoje, die ook in troebel water hoopte te visschen, heimelyk begunstigt. In Auvergne en 't Dauphiné hadt hy verscheide plaatsen bemachtigt, daar onder de stadt Vienne, en maakte zelve staat by de vergadering door het eedgespan in het jaar 1593 te Parys belegt, de kroon van Vrankryk te zullen erlangen. Ondertusschen verwekte de hertog van Majenne een oproer tegen hem binnen Lion, alwaar hy by de burgery en den adel wegens zynen hoogmoedt zich hatelyk gemaakt hadt. Daarenboven hadt hy het ongeluk, dat hy gevangen, en op het kasteel Pierre-enuse gebragt wierdt; waar op zich Lion aan den koning overgaf, en de hertog van Nemours geraakte by gevolg mede in des zelfs macht. Doch na eene gevangenis van tien maanden vondt hy gelegenheit om te ontkomen. Hy verzamelde derhalven zynen aanhang, waar by hem 3000 Zwitsers van Savoje toegezonden wierden, waar mede hy meende Vienne te verdedigen en te gelyk Lion te dwingen. Maar 's konings leger verraste hem, en sloot hem in binnen Vienne. Daar op namen zyne Zwitsers hun afscheidt, en hy zelve wierdt genoodzaakt tot den konnestabel van Colonna te reizen, die toen in Italië was. Midlerwyl hadt hy het ongeluk, dat Vienne door iemandt zyner bevelhebberen aan den koning overgegeven wierdt, die hem te voren te vergeefsch geraden hadt zyn vergelyk met het hof te maken. Dit strekte den hertog tot het uiterste verdriet en hertzeer, waar aan hy in de maandt van Augustus des jaars 1595 den geest gaf. Hy was een schrander, en niet min dapper heldt, altydt nuchteren en arbeidzaam, maar die alle deze goede hoedanigheden door een onverdraaglyken hoogmoedt wederom bezwalkte. *Thuanus. Mezeray. Brantome capit. Franc. T.* III. *Guichenon hist. de Savoje.*

Graaf van Artois.

KAREL van Artois, graaf van Eu, was een zoon van Philips van Artois, en van Maria, dochter van Johannes, hertog van Berri. In het jaar 1415 wierdt hy in den veldslag by Azincourt gevangen, en naar Engelandt gevoert, en bleef aldaar 23 jaren lang in verzekering. Daar na volgde hy de wapenen van koning Karel den VII, en hadt in 't jaar 1449 het bevel over eene bende in Normandië, tot de verovering van het welke hy gene geringe hulpe toebragt. In 't jaar 1452 maakte hem de koning tot pair van Vrankryk, en Lodewyk de XI gaf hem in 't jaar 1465 het gouvernement van Parys. Hy stierf den 25 July 1472 zonder erfgenamen. Zyne eerste gemalinne was Johanna, eenige dochter van Philips, here van Saveuse. Deze trouwde hy in 't jaar 1448; de twede, die hy in 't jaar 1457 ten huwelyk nam, was Helena, dochter van Johannes van Melun, vicomte van Gent. *Sammarth. hist. geneal. Imhof geneal. Gall. P. I. Daniël hist. de France T. II. col.* 1196.

Graaf

Graaf van Vlaanderen.

KAREL van Denemarken, bygenaamt de Goedertierene, graaf van Vlaanderen, was een zoon van Canut den II, koning van Denemarken, en van Adelheida van Vlaanderen, dochter van Robert, grave van Vlaanderen. Hy volgde in het jaar 1119 op zynen oom Boudewyn den VIII. Men getuigt van hem, dat hy een roemwaardige regering gevoert, en de onderdanen tegen den hoogmoedt van den adel beschermt heeft. Ook wordt hy wegens zyne heiligheit zeer geprezen. Hy wierdt te Brugge, in de kerk van Donatianus, den 2 Maart des jaars 1127 gedood. Zyne gemalinne was Margaretha van Clermont, by de welke hy echter gene kinderen teelde. Wouter, aartsdeken van Terouane, heeft zyn leven beschreven, dat door Sirmondus in het jaar 1615 nevens het leven van paus Leo den IX in 't licht gegeven is. *Ordericus Vitalis* maakt ook gewag van hem.

Graaf van Mansfeldt.

KAREL, graaf en vorst van Mansfeldt, was een zoon van Petrus Ernestus, geboren uit mevrouwe de Mally in het jaar 1543. Hy diende eerst den koning van Spanje, en verworf door zyne in de Nederlanden betoonde dapperheit des zelfs gunst. Doch alzo hem nevens anderen de onverdiende haat des hertogs van Alba onverdraaglyk viel, zo begaf hy zich naar Vrankryk, en was den tydt van tien jaren een voornaam staatsbediende der koningen Karel den IX en Henrik den III. Daar na keerde hy met toestemming van zyn vader wederom naar de Nederlanden, alwaar hem de koning van Spanje tot generaal en admiraal in den Nederlandschen oorlog maakte. In het jaar 1595 voerde hy de Spaansche hulpbenden naar Hungarië. Hier wierdt hy van keizer Rudolph den II in den vorstenstandt verheven, en hem het bevel als generaal luitenant over 't gansche keizerlyke leger gegeven. In 't zelve jaar rukte hy voor Gran, en sloeg de Turken, die deze vesting ontzetten wilden, uit het veldt. Doch in dit treffen al te zeer verhit, en willende zynen dorst door ooft stillen, wierdt hy schielyk van een buikloop aangetast, en gaf weinig dagen daarna den geest. Hy was een volmaakt soldaat, en daar by zeer geleerd; doch zyne oplopendheit was oorzake, dat hy zekeren Henricus Staupius, een oud Duitsch overste, onder het gebedt aan tafel doorstak, enkel om een woordenstrydt, dien hy met hem gehad hadt. Hubner getuigt, dat hy mank is geweest, nademaal hem in zyne jeugdt een dier, gelyk een hagedis, uit zyn been gesneden was. Thuanus daarentegen meent, dat hy dit ongemak door zyn onordentelyk leven in zyne jonge jaren heeft gekregen. By drie gemalinnen heeft hy gene kinderen geteelt. De twede liet hy nevens haren boel op 't bedde vermoorden. *Thuan. hist. l. 114. Hubn. Hist. IV. Deel Bucholzeri Ind. Chron. Scherer. Orat. von den thaten Caroli von Mansfeld.*

Graaf van Vienne.

KAREL KONSTANTYN, zoon van Lodewyk den III, keizer en koning van Italië en Provence, erfde van zynen vader, wanneer die uit Italië verdreven wierdt, alleenlyk het graafschap Viënne, dewyl Hugo, zyn bloedverwant, en naderhandt koning van Italië, hem Provence onttrok. (Zie LODEWYK den III, Bosonides, en HUGO, koning van Italië). Hy ontfing in 't jaar 931 van Rudolph, koning van Vrankryk, het leen van Viënne. *Flodoardus in Chron. ad ann.* 931. *Pagi in Crit. in Baron. T. III. ad an.* 926. *n.* 3. *p.* 821. *& ad an.* 931. *n.* 3. *p.* 828. *col.* 2.

Graaf van Rasburg en Falkenstein.

KAREL MAURITS LOWENHAUPT, graaf van Rasburg en Falkenstein, Zweedsche generaal veldmaarschalk, was de zoon van Johan Casimir en van zyne gemalinne Sidonia, dochter van Maurits Gryp, vryheer van Vynes. Hebbende zyne studiën en reizen ten einde gebragt, wilde hy zyn geluk in den oorlog zoeken, en ging deswegen onder het leger van den veldmaarschalk Horn mede in Schonen tegen koning Christiaan den V van Denemarken te veldt, wanneer hy zo wel de verovering van Landskroon als ook het beleg van Malmoe bywoonde. Naderhandt diende hy de koningin Christina in den Duitschen oorlog onder de twee veldmaarschalken, graaf Torstensohn en graaf Wrangel. In het jaar 1647 kreeg hy een regiment te paardt, het welk hy tot op de daar op volgende vrede gelukkig kommandeerde. Wederom in zyn vaderlandt te rug gekomen zynde, maakte hem de koningin krygs-Raadt en overste over de adelyke en ridder-paarden, en in het jaar 1653 verhief zy hem tot Ryks-Raadt. Haar opvolger, Karel Gustaaf, maakte hem generaal van de ruitery, en by de minderjarigheit van Karel den XI was hy gouverneur generaal van Finlandt. In het jaar 1665 wierdt hy generaal veldmaarschalk, en eindelyk president van het koninklyke krygs-collegie, waar op hy den 13 December des jaars 1666 is overleden.

Het geslacht der graven van *Löwenhaupt*, *Rasburg* en *Falkenstein*, om daar van by deze gelegenheit iets aan te tekenen, is een der aanzienlykste in Zweden, en is, zo men zegt, van koninklyken bloede. *Broderus van Kerr*, een der voornaamste heeren in Hallandt, leefde in de XIV eeuwe. Zyn zoon *Christiërn* teelde by Margaretha, nicht van den koning Waldemar van Zweden, *Georg*, ridder in Elleholm, die omtrent het jaar 1462 leefde, en by zyne gemalinne Margaretha, dochter van Broderus Sueno, ryks-Raadt, *Christiërn* verwekte, wiens zoon *Abraham* van Eckeberg ryks-Raadt is geworden. Koning Christiërn de II doodde hem in het jaar 1520 den 8 October, na dat hy by zyne gemalin Brigitta, dochter van Magnus van Gioxholm, ridder, hadt geteelt *Erik Leonhufuudt*, of *Lowenhaupt* (Leeuwenhoofdt), heer van Loholm, ridder en ryks Raadt, stadhouder van West-Gothlandt. Deze verwekte, behalven *Margaretha*, twede gemalin van koning Gustaaf den I, *Steno* en *Abraham*. De laatste wierdt ryks-Raadt, wiens zoon *Erik* in Eckeberg insgelyks ryks-Raadt is geweest. Hy trouwde eerst met Catharina, dochter van Achatius Soop, en wan by haar *Achatius*, en na der zelver doodt trouwde hy met Elizabeth, dochter van Aaron Guldenhorn, en teelde by haar *Abraham Löwenhaupt*, vryheer van Nynas; *Erik*, *Johannes* en *Gustaaf*, die by twee gemalinnen zyne linie voortplantte. De eerste was Catharina, dochter van Erik Spar, die hem baarde *Margaretha*, eerste gemalin van den veldmaarschalk Henrik Horn, *Ebbe*, getrouwt met Christiern Bonde, en *Catharina*, die met Johan Wrangel trouwde; voorts *Abraham Gustaaf*, krygs-Raadt en landvoogdt van Neritie en Wermelandt; en *Erik*, by de twede gemalinne, Catharina, dochter van Nicolaas Possa, teelde hy twee dochteren, *Weada*, die met den grave Turo Oxenstirn trouwde, en *Brigitta*. De zoon, *Abraham*, uit het eerste bedt verwekt, geboren in het jaar 1678, trouwde met Brigitta van Gragken, en wan *Abraham*, overste wachtmeester van het Westmanlandsche regiment; *Erik Karel*, die insgelyks den oorlog volgde; *Karel Gustaaf*, kapitein van het regiment van Mellin; *Nikolaas Christiern*, luitenant onder de garde, en *Beata Christina*, gemalin des grave Magnus van Steenbok. Abrahams eigen broeder, Erik Lowenhaupt, stierf in het jaar 1677, na dat hy by zyne gemalinne, Christina Banner, *Alexius* verwekt hadt. Deze hadt twee gemalinnen, van welke de eerste, *Else Christierna Bilgenstirn*, hem baarde *Canut*, die in den jare 1702 den 20 November in het treffen voor Narva sneuvelde, en *Christiaan*. De twede gemalin, Maria Guldenstirn, bragt hem drie zonen ter wereldt, *Axelius*, *Gabriël* en *Erik Gustaaf*. Steno Löwenhaupt, in Gräfsnäs en Kögelholm, ryks-Raadt, was, gelyk boven gemeld is, de zoon van Erik Löwenhaupt, en wierdt in het jaar 1561 van koning Erik den XIV tot baron gemaakt, maar na verloop van zeven jaren van 's konings trawanten te Stokholm op de markt om het leven gebragt, dies de koning Johannes de nagelatene weduwe Ebbe Lilienhöck in Rasburg, en hare nakomelingen den tytel van het graafschap Rasburg vergunde aan te nemen. By zyne eerstgemelde gemalin hadt hy, behalven vier dochteren, twee zonen, *Axel* en *Maurits*, geteelt, welke beide het geslacht voortplantten. De eerste, Axel, graaf van Rasburg, vryheer van Gräfsnäs en Kögelholm, ryks-Raadt en stadhouder van West-Gothlandt, trouwde met Sidonia, erfdochter des graven van Falkenstein, die hem, nevens *Steno*, die met Elizabeth Amalia, dochter van grave Joachim van Manderscheid, trouwde, *Johan Casimir Löwenhaupt*, grave van Rasburg en Falkenstein, vryheer van Reipoltskirch en Kögelholm, heer van Gräfsnäs, baarde. Hy trouwde met Sidonia, dochter van Maurits Gryp, vryheer van Vynes, die hem vier zonen, *Gustaaf Adolph*, *Karel Maurits*, *Lodewyk* en *Axel*, ter wereldt bragt. Karel Maurits, graaf van Rasburg en Falkenstein, wierdt ryks-Raadt, enz. Lodewyk, graaf van Rasburg, trouwde met Karola Susanna, dochter des graven van Hohenlohe, en zyn broeder Axel met Maria Elizabeth, gravin van Manderscheid. De eerst geboren onder hen, Gustaaf Adolph Löwenhaupt, koninklyke Raadt en veldmaarschalk, wierdt den 24 February des jaars 1619 geboren, en stierf den 29 November des jaars 1656, hebbende in den Duitschen oorlog groten roem behaalt. Zyne gemalin Christina Catharina, dochter van grave Jakob de la Gardie, met welke hy in het jaar 1648 trouwde, baarde hem *Gustaaf Maurits*, overste van een regiment te paardt, die in het jaar 1700 in het Breemsche overleedt, hebbende by zyne eerste gemalinne, gravinne van Horn, verwekt *Karel Julius*, nevens twee andere zonen, en eene dochter. Axel Löwenhaupt, broeder van Gustaaf Adolph, koninklyke Poolsche en keurvorstelyke Saxische generaal luitenant, stierf den 26 Maart des jaars 1703, nalatende *Axel*, getrouwt met Charlotta Steenbock; *Karel Gustaaf*, koninklyke Poolsche en keurvorstelyke Saxische geheime Raadt, en generaal van de infantery, welke laatste in het jaar 1689 met Amalia Wilhelmina, gravin van Koningsmark, trouwde, en met haar twee zonen teelde; en eindelyk *Maurits*, wiens gemalin Eleonora Sparr is. *Lodewyk Adam Löwenhaupt*, graaf van Rosenburg en Falkenstein, enz. was generaal majoor en ondergouverneur van Riga. *Rittershus. Spicileg. part. post. Pufendorf Comment. de reb. Suecic. lib. XIX.* §. 23. *& de Reb. gest. Caroli Gustavi. Souvereinen van Europa p.* 631 *seq.*

Andere vermaarde mannen.

S. KAREL BORROMEUS. Zie BORROMEUS.

KARELIE, of KARELEN, in 't Latyn *Carelia*, een landschap in Finlandt, waar in *Wiborg* de hoofdstadt is. De Russen hadden eertyds *Kexholm*, in dit gewest gelegen, in bezit. Doch in den jare 1617 is het geheel den Zweden ingeruimt. Het landt is ruw en woest, en heeft vele wildernissen, voornamentlyk landwaarts in. Die op de kust wonen leven van den vischvangst. *Gottfr. invent. Succ. p.* 9.

KARELOGROD. Dus noemden de Muskoviten de vesting *Kexholm* in Karelië, een landschap van Finlandt.

KARELSBADT, in 't Latyn *Thermae Carolinae*, is een vermaard warm badt in Bohemen, twee mylen van Joachimsdal,

niet verre van de ſtadt Elbogen, in den Elbogener kreits aan de Tepel in een naauw dal gelegen. Sommerus zegt, dat keizer Karel de IV het in den jare 1370, op de jagt zynde, hadt ontdekt, wanneer een zyner honden in een poel, waar uit het hete water opwelt, gevallen was. Maar doctor Strobelberger, keizerlyke bad-medicus, is van gevoelen, dat dit badt reets voor 1000 jaren bekend is geweeſt, maar ten tyde van Karel den IV eerſt vermaard is geworden; wanneer namentlyk deze keizer het zelve bezocht, en op aanraden van zynen lyfarts Petrus Baierus gebruikt, ook omtrent zyne zwakke ſchenkel eenige baat gevonden heeft. Hier op liet hy in den jare 1358 aldaar eenige bekwame gebouwen, nevens een klein ſlot, op eene ſteenrots, aanleggen. Dus is het allengskens een ſtedeke geworden, dat door de rivier de Töpel in twee delen geſcheiden wordt. Hoewel Karel de IV dit ſtedeke beſloten hadt te verſterken, en tot dien einde op de naby gelegene rots, de *Hirſchſtein* genaamt, een ſlot te bouwen, is echter zulks achtergebleven. De voornaamſte welbron in dit badt is zo heet, dat men eieren daar in koken kan. Voorts is het water van dit badt van die nature, dat al het gene daar in geworpen wordt in weinig tydt de hardigheit van een ſteen aanneemt; gelyk als het water zelve, wanneer het ſtolt, in ſteen verandert wordt; diergelyken men walſteen of dropſteen noemt. *Sommers Bericht von kayſer Carls warmen bade. Strobelberger c.* I. *Modii Thermæ Carolinae. Albini Meiſn. Berg-Chron. Tit.* 22. *f.* 191. *Balbinus Miſcell. hiſt. regni Boh. dec.* I. *l.* I. *cap.* 24. *p.* 61. *ſeq. Vogt Jetztl. Böhm. p.* 84. *Zeileri Topogr. Bohem. p.* 17. *Berger de Therm. Carol.*

KARELSBERG, een gebergte in Bohemen, gelegen in den Prachenzer-kreits, dus genaamt van een woeſt bergſlot. Men vindt 'er voortreflyke goud-en zilver-mynen. Hier ontſpringt by het verwoeſte ſlot Guſchwarth de Mulde, en niet verre van daar de rivier Ottava. *Jetztl. Böhm.*

KARELSBERGEN, een fraai luſthuis met een ſchone haven in Zweden, een half uur van Stokholm aan de Meeler-zee gelegen. Het gebouw en tuin zyn naar de Franſche wyze prachtig aangelegt. Daar by is een diergaarden, voorzien van velerlei uitheemſche dieren. De koninklyke jagten kunnen veilig in de haven lopen.

KARELSBURG, eene ſtadt en hoofdveſting in Zevenbergen, ontfing in den jare 1715 dezen naam van keizer *Karel* den VI, wordende te voren *Weiſſenburg*, by de Hungaren *Feyerwar*, en tot onderſcheidt van *Stoel-Weiſſenburg* en *Griekſch-Weiſſenburg* genaamt *Zevenbergs-Weiſſenburg*, en in nog oudere tyden *Swaitzburg*, en by de Romeinen *Zarmiz-Dacia*, en *Zarmizegethuſa*. Zy wordt voor de oude hoofdſtadt van Dacië, en ſetel des konings Decebalus gehouden. Maar wanneer deze van Trajanus overwonnen wierdt, is hier henen eene Romeinſche volkplanting gezonden, en *Colonia Ulpia Trajana*, *Auguſta Dacia Sarmiz* genaamt. Ulpianus noemt ze *Zarmizegethuſa*, zeggende, dat zy *Italici juris* geweeſt is. Men oordeelt uit zeker opſchrift op een marmere ſteen in de S. Michiëlskerke aldaar, dat ze van Julia Auguſta, moeder van den keizer M. Aurelius Antoninus, *Alba Julia* genaamt is. Zy is gelegen in 't Comitatus Albenſis, tuſſchen Hermanſtadt en Clauzenburg, op een hangenden heuvel, rondom welken eene vlakte van omtrent 2000 ſchreden is. In 't Ooſten heeft ze de Meriſch, en op de andere zyde de rivier Ompay, die uit de hoge bergen ontſpringt, en alhier in de Meriſch valt, die ook in 't Noorden 2000 ſchreden daar van daan loopt. In 't Weſten is een aangename vlakte tot aan den Michiëlsberg. Alsdan begint het hoge gebergte, zynde zeer bezwaarlyk om over te trekken. Hier zyn de bergſteden gelegen. Dat de Romeinen hunne legioenen alhier gehad hebben blykt uit vele onderaardſche gedenktekenen. Op den Michiëlsberg heeft ook eertyds een kaſteel, van den zelven name, op een hoge rots geſtaan, gelyk uit oude gedenkſtukken, diergelyke alhier in menigte gevonden worden, blykt, en naar alle waarſchynlykheit door de Romeinen gebouwt. Deze ſtadt is eertyds veel groter geweeſt, en wordt gezegt 5000 ſchreden in den omtrek gehad te hebben, wanneer de Meriſch, die thans 2000 ſchreden daar van afgezondert is, midden door de ſtadt liep; het welk uit de oude muren en vervallene verwulffelen te zien is. Dat de Gotthen deze plaats ook bewoont hebben blykt uit eenige oude onkennelyke ſchriften, op grafſtenen en elders te zien. Zy was de ſetel der vorſten van Zevenbergen, op welk ſlot, als mede in den vorſtelyken Marſtal, en het Bathoriſche huis vele oudheden en Romeinſche opſchriften gevonden zyn. Even voor het kaſteel heeft de Hungariſche koning Stephanus, wanneer hy dit landt tot het Chriſtelyk gelove gebragt hadt, de ſchone en grote S. Michiëlskerk laten bouwen, in de welke eene grote menigte van oude gedenkſtukken der vorſten zyn, voornamentlyk van Johannes Corvinus Hunniades, Izabelle, en haren zone Johannes den II van Zapolia, Chriſtophorus Bathorus, Stephanus Botſchkay, markgrave Hans Georg van Brandenburg, enz. Hier is ook een bisdom geweeſt, door Izabelle, weduwe van Johannes den I van Zapolia, vernietigt. Het Gereformeerde Gymnaſium, de boekdrukkery en de munt zyn alhier eertyds zeer vermaard geweeſt. In den jare 1550 heeft de kardinaal Martinuſius, als regent van Zevenbergen, deze plaats de vorſtinne Izabelle ontweldigt. In den jare 1603 is ze door Zäckel Moyzes, kort daar na door de keizerlyken, en na weinig tyds door de Turken verovert; doch in 't vervolg wederom in de macht der vorſten van Zevenbergen gekomen. In den jare 1713 heeft de in Zevenbergen kommanderende generaal, graaf van Steinville, deze ſtadt begonnen te verſterken, en den 4 November des jaars 1715 den eerſten ſteen aan den hoofdmuur gelegt, noemende de veſting *Karelsburg. Ulpianus lib.* I. §. *In Dacia quoque ff. de Cenſibus. Reichersdorf Tranſylv. Lamormanni Inſcript. Tranſylv. Hiſtoire du Card. Martinuſius. Kreckwitz Ungerl.*

KARELSBURG, in 't Latyn *Caroloburgum*, eene kleine ſtadt in Neder-Saxen, in het hertogdom Bremen aan de Weſer gelegen, in de XVII eeuwe door de Zweden geſticht, en naar hunnen koning Karel den XI aldus genaamt. Het is eene ſterke plaats, doch wierdt in den jare 1676 door de Denen, met hulpe der Lunenburgers, ingenomen. In den jare 1679 wierdt deze ſtadt door bemiddeling des konings van Vrankryk, en uit krachte van de te Fontainebleau in den zelven jare geſlote vrede, den Zweden wederom ingeruimt. *Baudrand Geogr.*

KARELSHAVEN, in 't Latyn *Caroli Portus*, is eene ſterke ſchans, door koning Karel den XI gebouwt in de Zweedſche provincie Blekkingen, tuſſchen de vermaarde veſtingen Chriſtiaanſtadt en Chriſtianopel, vier mylen van Söltzburg, en drie van Runnebey. In de XVII eeuwe is deze plaats wegens hare bekwame haven en erlangde privilegiën aanzienlyk geworden. Aldaar kan eene gehele vloot ten anker leggen. Want het vaſte landt omarmt dit eilandt, Friſholm genaamt, gelyk een halve mane, en buiten in zee leggen voor dit eilandt eenige andere eilandties, als Molquern en Hauen. In den jare 1676 wierdt deze ſchans met verdrag door de Denen ingenomen, en in den jare 1677 door de Zweden wederom verovert. *Valkenier Verwart Europa P.* VIII. *p.* 200.

KARELSKROON, in 't Latyn *Caroli Corona*, een voortreffelyke haven in Zweden, gelegen in het landſchap Blekkingen, tuſſchen Kalmar en Chriſtianopel, wierdt in den jare 1680 door Karel den XI aangelegt, met den ſtapel en andere privilegiën voorzien, en geſortificeert. De koninklyke vloot is daar gewoon te leggen.

KARELSTADT, eene ſtadt in Frankenlandt, aan den Mayn, drie mylen beneden Wurtsburg, en behorende tot dat ſticht. Zy heeft een ambacht, en omtrent het zelve is het ſlot *Karelsburg*, dat gezegt wordt door keizer Karel den Kalen geſticht te zyn. *Andreas Bodenſtein*, genaamt *Carloſtadius*, was geboren in deze ſtadt. *Zeiler Topogr. Franc. p.* 33.

KARELSTADT, in 't Latyn *Caroloſtadium*, eene ſtadt aan de Wener-zee in de Weſt-Gothlandſche provincie Wermelandt, gelegen op een eilandt. Zy is van Karel den IX op eene plaats, voorhenen *Tingvalla* genaamt, gebouwt, allengskens verſterkt, en met eene gewigtige ſchans, *Morwatz* genaamt, voorzien. De Denen verbrandden ze in den jare 1644.

KARELSTADT, in 't Latyn *Caroloſtadium*, in 't Slavoniſch *Carlovez*, is eene ſtadt en vermaarde grensveſting in Croatië, alwaar zich de rivieren Kulp en Mereswitz zamen vermengen. Zy is tamelyk groot, heeft ruime plaatſen en brede ſtraten, hoewel de huizen maar van hout gebouwt zyn. Echter is de burg des te aanzienlyker. In den jare 1579 heeft ze de aartshertog Karel van Ooſtenryk tot dekking des hertogdoms Krain, en afwering der Turkſche invallen opgebouwt, en naar zynen naam genoemt. In de veſting is een diepe bron, wiens water eene koorts verwekt. Invoegen het verſche water van verre, of met het uiterſte gevaar van de Turkſche grenzen moet gehaalt worden. *Valvaſors Ehre des Hertzogthums Crain l.* XII. *c.* 10. *p.* 60. *ſeq.*

KARELSTEIN, een zeer ſterk ſlot in den Berauner kreits, gelegen in Bohemen, aan de rivier Miza, drie mylen van Praag, door keizer Karel den IV in den jare 1348 geſticht. Het legt op een hogen berg, die nog van vyf andere omringt is, en heeft twee poorten, waar van echter thans maar eene pleegt geopent te worden. In 't midden is een hoge ſtene toren, waar op in de kapelle van 't H. Kruis de Ryks inſignia, oude brieven en reliquiën van heiligen bewaart worden. In den jare 1622 is dit ſlot door die van Praag hard belegert. *Zeileri Topogr. Bohem. p.* 18. *Balbin. Miſcell. Dec.* I. *l.* III. *c.* 8. §. 3. *p.* 100. *Vogt Jetztl. Böhm. p.* 84.

KARESBROK, CAERESBROOK, of CARLESBROKE, een kaſteel of ſlot op het Engelſche eilandt Wight, digt by de hoofdſtadt Newport, daar de ongelukkige koning van Engelandt Karel de I in den jare 1648 gevangen heeft gezeten.

KARIB-SCHACH, koning der Kileken, in de provincie van Kilan, in Perſië. Hy was afkomſtig van de oude koningen van dat landt, en zocht derhalven Schach Sephi, koning van Perſië, het landt, het welk hy in den jare 1600 hadt verovert, af te nemen. Hy bragt een leger van 14000 man op de been, veroverde eerſt de ſtadt Reſcht, en bezette vervolgens alle de toegangen van Kilan. Maar de koning van Perſië zondt een leger van 40000 man tegen hem, het welk hem verſloeg, en meeſter van zyn perſoon wierdt. Hy wierdt daar op naar Casvin gebragt, alwaar zich de Sophi toenmaals bevondt, die hem wonderlyk liet optrekken; want hy wierdt van 500 gemene vrouwluiden begeleid, die allerhande potſen met hem maakten. Eindelyk wierdt hy ter doodt veroordeelt, wanneer men hem aan handen en voeten als een paardt beſloeg, en drie dagen lang in die pynen zonder lavinge liet verſmachten. Vervolgens wierdt hy aan een langen paal gebonden, met den zelven op den Meidan, of grote markt in den grondt gezet, en met pylen dood geſchoten. De koning ſchoot eerſt, en zyne bedienden vervolgens. *Olearius Perſiaanſ. Reiz.*

KARINTHIË, een hertogdom, het aartshuis van Ooſtenryk toebehorende, gelegen in het oude Noricum. Het zelve legt tuſſchen het hertogdom Stiermarken en dat van Krain, het aartsbisdom Saltsburg en het graafſchap Tyrol, beſlaande 18 mylen in de lengte en 14 mylen in de breedte. Van ouds woonden alhier de *Carni*, en het bevatte Stiermarken, een gedeelte van

Oostenryk, nevens verscheide andere landen; want *Carnuntum* was voormaals de hoofdstadt van dit landt, leggende tusschen Wenen en Presburg, en wordt voor het hedendaagsche *Petronell* en *Haimburg* gehouden. Tegenwoordig wordt het in *Opper-* en *Neder-Karinthie* verdeelt, waar van het eerste meest op bergen, en het laatste in eene vlakte legt. Het is voorts ook rondom met hoge bergen omringt, die men *Tauren* noemt. Men vindt alhier, behalven twintig heerlyke marktvlekken, twaalf steden, van welke *Klagenfurt* de hoofdstadt is. De andere zyn: *S. Veit*, *Gemund*, *Volkelmark*, *Friesach*, *S. Lienhart*, *Wolfberg*, *S. Andre*, *Villach*, *Luentz*, *Straasburg* en *Bleiburg*, waar van de vier eerste tot het hertogdom behoren, maar de andere onder Saltsburg en Bamberg staan, wordende *Luentz* tot Tyrol gerekent. Ook vindt men hier eenige door de natuur en door de kunst versterkte sloten, gelyk de hoofd-bergvesting *Hohen-Ofterwitz*, nevens *Griffen*, *Hollenburg*, *Landskroon*, *Sonnek*, en *Saxenburg*. Doordien het hier tamelyk koud is, wast 'er geen wyn, maar veel koorn; in het landt zyn vele bergwerken en gezondbronnen; uit de bergen ontspringen over de 120 rivieren en beken. Hier is ook goed weilandt, en veel vee. De voornaamste rivieren zyn de *Mol*, *Liser*, *Gurk*, *Glant*, *Lavant*, *Geil* en *Mis*, die alle door den hoofdstroom de *Drau* verslonden worden. Hier zyn ook vele meeren, van welke het Word-meer het grootste is, voorts het *Osiacher-* en *Mylstätter-meer*. Ook zyn 'er onder anderen vier grote bergen, namentlyk *S. Veit*, *S. Ulrich*, *S. Lorentz* en *S. Helena*. De inwoonders spreken Hoogduitsch, Wendisch, of Italiaansch, doordien dat landt door deze drie natien van tydt tot tydt is vermeestert. Het zelve hadt oudtyds, nevens Oostenryk, zyne eige regenten en koningen, maar naderhandt raakte het onder de gehoorzaamheit der Romeinen, en wierdt door landvoogden bestiert, tot dat in de VI eeuwe de Beyerschen de Romeinen uit deze landstreek verdreven, en dit landt aan hunne soldaten, de Slaven en Wenden, te bewonen gaven, doch zelfs heeren van het landt bleven. Maar toen de Beyerschen in de VII eeuwe het Christen geloof aannamen, wilden de ongelovige Wenden in Karinthië hen niet langer onderdanig zyn, maar maakten een uit hen, *Samon* genaamt, vorst, die de Beyerschen uit het veldt sloeg. Op hem volgde *Barnthus*, die echter tegen de Hunnen niet op kon, en daarom de Beyerschen te hulp riep, en het hertogdom van hen te leen ontfing. Op dezen volgde zyn zoon *Carastus*, en op hem zyn neef *Chitomarus*, die het Christendom in Karinthië begon te prediken. Met des zelfs zone *Waldungus* stierf het geslacht van *Barnthus* uit. De hertog *Thassilo* van Beyeren maakte daar op zynen zoon *Theodo* den III vorst, die echter van Karel den Groten verdreven, en daarentegen in den jare 788 *Ingero*, een Frank, hertog gemaakt wierdt. Deze hertog bragt het Christendom, het welk het gemeen en de boeren hadden aangenomen, ook onder zynen adel, en bragt daar benevens afzonderlyke gewoonten op, die by de huldiging van een hertog zouden waargenomen worden, en zeker boeren geslacht, wordende naderhandt de hertogen van *Glazendorf* genoemt, wierdt bevoorrecht de hulde op de navolgende wyze te doen. Een boer uit het bovengemelde geslacht zette zich op den dag der huldiging op een marmerensteen, die niet verre van Kärnburg in het open veldt staat, en waar op het wapen van den lands vorst is gehouwen. Hier op zynde een staketsel rondom den steen gemaakt, en het volk daar verzamelt, kwam de nieuwe vorst in boeren gewaadt, met een herdersstaf in de handt, wordende van twee heeren van 't landt en van denganschen adel van 't hertogdom begeleid. Aan zyne eene zyde wierdt een zwarte os, en aan de andere zyde een mager paardt gebragt. Vervolgens riep de boer op den steen: *Wie is deze, die daar zo stout aankomt.* Daar op antwoordde het volk: *Het is de geen, die dit landt wil regeren.* Vervolgens vroeg de boer: *Is hy wel een goed rechter, en een voorstander van ons landt? Ja*, riep het volk, *hy is het, en zal het ook blyven.* Voorts moest de nieuwe vorst beloven, van zich niet te zullen ontzien, om de gerechtigheit voor te staan, met zulk vee te ploegen. Dit geschied zynde, vroeg de boer verder: *Hoe zal men my dan van dezen stoel afkopen?* op welke vraag de graaf van Görtz, als erffelyke Paltsgraaf, terstondt antwoordde: *Men zal u met* 60 *penningen afkopen; de os en het paardt zullen de uwe zyn; gy zult het vorstelyke kleedt hebben, en uw huis zal van schattingen bevryd zyn.* Daar op gaf de boer den nieuwen vorst een zachten slag op de wang, en liet hem in zyn plaats op den vorstensteen klimmen, alwaar hy de vryheden der onderdanen bezwoer, en naderhandt op een armstoel, die ook in het open veldt stondt, de hulde van de zelve ontfing. Zo lang als de nieuwe vorst op den armstoel zat, hadden eenige familiën in Karinthië seldzame vryheden, by voorbeeldt, die van *Gradek* mogten het gras maaien waar zy wilden; die van *Pottendorff*, en, na het uitsterven van dit geslacht, die van *Mordaxe*, konden ondertusschen branden en blaken waar zy wilden, en wilden het de bezitters niet toestaan, zo moesten zy zulks afkopen. Deze plegtigheden duurden tot het jaar 1414. Na *Ingevo* wierden door de Frankische keizeren *Codolaus*, *Balderich*, *Karloman*, *Arnulphus*, en anderen aangestelt. Naderhandt hebben de Duitsche keizeren en koningen meest hunne nabestaanden hertogen van Karinthië gemaakt, tot op *Conraad* den III, dien keizer Henrik de III in het jaar 1048 hertog van Beyeren en in des zelfs plaats graaf *Wolf* den II van Altdorf hertog van Karinthië maakte. Na des zelfs doodt gaf gemelde keizer dit hertogdom in het jaar 1056 aan den grave *Berthold* met den Baardt, van Zähringen. Maar het wierdt hem haast weder afgenomen, en in het jaar 1073 aan den grave Marquard in Murtztal en Avelantz, heere van Epstein, gegeven. Op hem volgden zyne beide zonen *Leopold* en *Henrik* de III; maar zy stierven beide zonder mannelyke erven. Vervolgens kwam dit hertogdom in den jare 1127 aan den Paltsgrave *Erbo van Regensburg*. Dien de keizer Lotharius daar mede beschonk. Maar hy stierf twaalf jaren daar na, en in het jaar 1140 gaf keizer Conraad de III dit hertogdom aan grave *Engelbert van Spanheim* en *Ortenburg*, in wiens geslacht het tot op *Ulrich* den III is gebleven. Deze verkocht het zonder keizerlyke bewilliging aan koning *Ottocarus* van Bohemen, die het ook na des zelfs doodt in den jare 1269 in bezit nam, en hertog Ulrichs broeder, *Philips*, tot dien tydt toe aartsbisschop van Saltsburg, gevangen hieldt. Doch Rudolph van Habsburg keizer geworden zynde, dwong Ottocarus dit landt wederom af te staan, en gaf het aan grave *Mainhard van Tyrol*, die met de naagelate weduwe van hertog Ulrich getrouwt was. Na des zelfs doodt volgde zyn zoon, koning *Henrik* van Bohemen, hem daar in, doch stierf in het jaar 1325 zonder mannelyke erven, en op hem volgden de zonen van keizer Albert den I, *Otto* en *Albert* de II, welke hy by des zelfs zuster Elizabeth hadt verwekt. De nagelate dochter van koning Henrik, *Margaretha Maultasch*, zocht Karinthie wederom te bezitten, deedt met hulp van hertog Henrik van Beyeren en van Johannes van Bohemen een inval in Karinthië, en verwoestte het landt; maar moest het zelve aan de hertogen van Oostenryk overlaten, dewyl het keizer Lodewyk voor de zelve hadt bevestigt, van welken tydt af aan het ook bestendig by het huis van Oostenryk is gebleven, uit welken hoofde zich zyne tegenwoordige keizerlyke Majesteit, *Karel* de VI, in den jare 1728 door eenige gemachtigden uit dit hertogdom openlyk te Grats, hoofdstadt in Stiermarken, hulde van het zelve heeft laten doen. *Tacitus. Salvanus de situ Carinthiæ. Hering besch. van Karinthie. Valvasor Topogr. Carinth. Æneas Sylvius. Roo Ann. Austriaci. Megiseri Ann. Carinth. Fugger Spiegel der Ehren l.* III. *c.* 5. *Europ. Herolt P. I p.* 400. *Munst. l. III Cosmogr. c.* 401. *Lazius l. VI. de Migr. Gent. Maandelyke Postryder*, *Juny* 1728, *pag.* 227 enz.

KARKAH, of KARKAA, eene stadt omtrent de grenzen van den stamme van Juda. *Josua* XV. 3.

KARKUS, KERKUS, eene heerlykheit, nevens een slot, in Lyflandt, tusschen Felin en Dorpt gelegen. In den jare 1563 is de zelve van de Zweden, en in het jaar 1573 van de Russen verovert, welke ze daar na by de vrede aan Polen overgaven, van welke ze de generaal *Georg Fahrensbach* in eigendom heeft bekomen. *Mulleri Lyfl. hist.*

KARLOMAN was de oudste zoon van Karel Martel, geteelt by des zelfs eerste gemalinne Rotrude. Hy wapende zich nevens zynen broeder Pipin tegen Hunald, grave van Aquitanië, en sloeg hem. In de verdeling des ryks viel hem Austrasie, Allemannië en Thuringen te beurt. Hy verselde zynen broeder in Allemannië tegen Thibaud, hertog van dat volk, en sloeg hem in den jare 742. In het volgende jaar overwon hy Odilo en Thierri, hertogen van Beyeren en Saxen. Eindelyk zynen zoon *Drogon*, uit een onzeker huwelyk geteelt, zynen broeder Pipin toevertrouwt hebbende, begaf hy zich met een groot getal edelen van zyn hof naar Rome, alwaar hy het geestelyk gewaadt aannam, onder paus Zacharias, in den jare 747. Van daar begaf hy zich op den berg Soracte in 't Benedictyner klooster: doch hier al te veel wordende bezocht, vertrok hy naar Monte Cassino, zonder te openbaren wie hy was, zich noemende een avanturier uit Vrankryk, die gekomen was om zyne zonden te boeten. Hy was verselt van een ander geestelyke uit Vrankryk, die hem diende. Beide wierden zy tot een slaafschen arbeidt gedwongen, onder een norschen knecht, van wien Karloman tweemalen geslagen wierdt, zonder dat hy daar over klaagde; wiens makker alleenlyk zeide: *Godt en Karloman vergeven het u*, maar ziende Karloman voor de derde maal geslagen, neemt hy een stok en slaat wederom, zeggende: *Ondeugende dienstknecht, dat het u noch Godt, noch Karloman vergeve.* Door den abt Petronax in verzekering genomen en gevraagt zynde, waarom hy een geestelyke sloeg, openbaart hy wie Karloman was, die echter vooitging met slaafsch werk te doen. Sommigen berichten, dat hy door de monniken van Monte Cassino met brieven van den abt Optatus en paus Zacharias gezonden is naar de abdy van Fleuri aan de Loire, om de reliquien van St. Benedictus van daar te halen. Hy kwam echter eerst in Vrankryk onder paus Stephanus den II, en stierf te Vienne in 't Dauphiné den 17 Augusty des jaars 755.

KARLOMAN, koning van Vrankryk, zoon van Lodewyk den Stamelaar, wierdt met zynen broeder Lodewyk den III gekroont in den jare 879. Hunne moeder was Ansgardis, die Lodewyk den Stamelaar in zyne jeugt getrouwt hadt. Hoewel zy van geen vorstelyk bloedt zynde, verstoten wierdt, dies te meer alzo zy buiten toestemming des konings, vader van Lodewyk, ten huwelyk genomen was. De beide zonen zyn niettemin als echte en wettige kinderen aangemerkt. Deze verdeelden hunne staten in dier voegen, dat Lodewyk Neustrië, Karloman het koninkryk van Aquitanië en Burgundië ontving. Zy verbonden zich met Lodewyk, koning van Duitschlandt, tegen Boso, die zich als koning van Arles en Burgundië opgeworpen hadt, en sloegen hem. Daar na belegerden zy Vienne in den jare 881, in welke stadt Boso zyne huisvrouw gelaten hadt. Doch de stroperyen der Normannen noodzaakten Lodewyk haar te gemoet te trekken. Hy stierf te S. Denys in den jare 882. Karloman verliet de belegering van Vienne, en gaf het bewindt der zelve aan graaf Richard. Hy zelve geboodt het leger in Pikardië, en na dat hy de barbaren veelmalen geslagen hadt, gaf hy de zelve twaalf duizend marken zilver, om ze het landt te doen verlaten. Hy stierf aan eene wonde, die hy op de jagt, of van een wild zwyn, of van iemandt uit zyn gevolg ontvangen hadt, den 6

December des jaars 883. Hy was verlooft in den jare 878 te Trojes, in tegenwoordigheit van paus Johannes den VIII, en van zynen vader Lodewyk, met de dochter van Boso, koning van Arles, en van Ermengardis; maar dit huwelyk is niet voltrokken. *Regino in Chron.*

KARLOMAN, koning van Austrasië, Burgundië, en een gedeelte van Aquitanië, was een zoon van Pipin den Korten, en broeder van Karel den Groten, met wien hy de staten des konings zyns vaders deelde. Zommige kwaadwilligen poogden twist tusschen deze twee broederen te zaaien; waar toe Karloman het oor begon te lenen; doch stierf kort daar na te Salmouci, dat men gelooft te zyn *Montfugeon*, niet verre van Laon, den 4 December des jaars 771. *Mezeray Hist. de France.* enz.

KARLOMAN, oudste zoon van Lodewyk den Duitscher, broeder van Lodewyk den II en Karel den Dikken, ontving in de deling het koninkryk van Beyeren, waar onder behoorde Pannonië, Karinthië, Bohemen, en Moravië, en voerde den tytel van koning van Italië. Hy bragt ook een leger te velde, om dit koninkryk nevens het keizerryk te bezitten; maar wanneer hy zich ten optocht gereed maakte, wierdt hy door eene ydele verbaastheit afgeschrikt. Hy behaalde twee overwinningen op Rastik, hertog van Moravië, en Gundakar, grave van Karinthië; doch naderhandt wierdt hy overwonnen door de oproerige inwoonderen van Moravië, en stierf aan eene beroerte in den jare 880, wordende begraven te Ottingen, in Beyeren, nalatende twee natuurlyke kinderen; *Arnulphus* wierdt graaf van Karinthië, en naderhandt keizer; *Gisala* trouwde met Zwentibold, koning van Moravië, dien zommige schryveren een zoon van Karloman noemen. *Regino. du Tillet. Contin. Aimon.* enz.

KARLOMAN, zoon van koning Karel den Kalen en Ermentrudis, zyne eerste gemalinne. Ten tweden male een opstandt tegen zynen vader verwekt hebbende wierdt hy in verzekering genomen. Hier uit wierdt hy op het verzoek der gezanten van paus Adrianus den II ontslagen. Doch hy, deze gunst misbruikende, verwekte nieuwe onlusten; derhalven gevat zynde, wierden hem in den jare 866, door last van den koning zyn vader, de oogen uitgestoken. Hy stierf in den jare 873, of 886. *Flodoard. Hist. Remens. l. III. c.* 28. enz.

KARLOVINGEN was de naam der koningen van Vrankryk van den tweden stam, beginnende met *Karel Martel*, of eigentlyk met des zelfs zone *Pipin* den Korten, op den Franschen troon verheven in den jare 751, en eindigende met koning *Lodewyk* den V in den jare 987. Men telt veertien koningen van dezen stam. *Tablettes Chronologiques par J. L. Schuer.*

KARLSTADT, in 't Latyn *Carolostadium*, eene oude stadt in Frankenlandt, van keizer Karel den Kalen een weinig na 't jaar 875, wanneer hy begon te regeren, gebouwt, zynde gelegen in 't bisdom van Wurtsburg, aan de rivier den Mayn, beneden de stadt Wurtsburg, en heeft eene citadelle, *Karelsberg* genoemt.

KARMANIE, of KIRMAN, een groot landschap in Persië, hebbende Gedrosië, of Corkan, ten Oosten, Farsi ten Westen, Sublestan ten Noorden, den zeeboezem van Ormus en de Indiaansche zee ten Zuiden, en begrypt de provinciën van Suadel, Dulcinde en Ormus. De hoofdstadt is *Cherman*, aan de rivier Bassiry. De andere steden zyn: *Bersit*, *Bem*, *Bermasit*, *Chabis*, *Bander-Gamron*, *Ormus*, enz. Noordwaarts is ze zeer onvruchtbaar, waar omtrent het woeste Karmanië was; doch in 't midden zyn vruchtbare dalen, met velerhande vruchten en bloemen, voornamentlyk met rozen bedekt. *Arrian. l. VIII. Strabo. Plinius. Pomponius. Mela. Sanson.*

KARMATH, een beruchte bedrieger, de welke, volgens het gevoelen van eenige historieschryvers, geboortig was van Hamadan-Karmath, een dorp onderhorig aan de stadt Cufa, van welke hy den naam ontleende. Eenige anderen menen, dat deze naam hem gegeven is om dat hy klein en mismaakt was; want dat is het, 't welk het woordt *Karmath* in het Arabisch betekent. Hy was het hoofdt van een aanhang, die al de grondregels van het Muselmansche geloof het onderste boven smeet, en die ondertusschen in de staten van de Kalifs zo grote voortgangen maakte, dat ze in zeer weinig tyds byna t'eenemaal daar mede wierden aangestoken. Deze man begon te voorschyn te komen in het 278 jaar van de Hegire, van J. C. 891, en zyne aanhangers, Karmathen genaamt, wierden door de Muselmannen aangezien niet als aanhangers, maar als heillozen en ongodisten. Hun propheet onderhieldt een zeer gestreng leven, en zeide, dat Godt hem hadt geboden niet alleen des daags vyf gebeden, gelyk als de Muselmannen deden, maar vyftig gebeden te doen. Hy stelde deze praktyk by zyne aanhangers vast, dat zy, om aan dat gebodt te voldoen, den arbeidt verzuimden. Zy aten vele spyzen, die door de wet van de Muselmannen verboden waren, en geloofden, dat de engelen hunne geleidslieden waren in alle hunne bedryven; desgelyks, dat de Duivelen, of de dwaallichten hunne vyanden waren. Zy achtten alle de onderwyzingen van de Muselmansche wet als leenspreukig; want volgens hunne beginsels is het gebedt niets anders dan een teken van de gehoorzaamheit, de welke men bewyzen moet aan den Iman, of het hoofdt van den aanhang, den welken zy met een byzonderen naam *Maassum* noemden, dat is, een, die van Godt bewaart wordt. In plaats van de tienden van hunne goederen, de welke de Muselmannen aan de armen gaven, namen zy het vyfde gedeelte daar van, afgezondert voor hunnen Iman, die onder hen, en meester over 't geestelyke en het tydelyke was. Betreffende hunne vasten, die beschouwden zy alleenlyk als een teken van de stilzwygendheit en het geheim, dat men houden moet ten opzichte van de vremdelingen, die van hunnen aanhang niet zyn. Eindelyk, zy geloofden, dat de getrouwigheit voor hunnen Iman afgebeeld was door het gebodt, het welk de hoerery verboodt; zo dat die genen, de welke de verborgendheden van hunne religie kwamen te openbaren, en die niet blindeling hun hoofdt gehoorzamen, vervallen in de misdaadt van overspel en hoerery. De gezindheit van de Karmathen begon onder 't Kalifschap van Raschid, of, volgens eenigen, onder dat van Mamon. Maar hun hoofdt verdwenen zynde, is die verborgen gebleven; en die, de welke deze gezindheit beleden, hebben nooit eenigen byzonderen Iman erkent, noch ooit in 't openbaar onder deze twee regeringen eenig hoofdt aangehangen. Dit was onder het Kalifschap van Motamed, in het 275 jaar van de Hegire, 888 van J. C. dat de Karmathen begonnen bewegingen te maken in de burgten van de stadt Cufa, in Chaldea. Het begin der beroerten, de welke deze aanhang veroorzaakte, viel voor in den 278 jare van de Hegire, een jaar voor de doodt van den Kalif Motamed: maar deze beroerten waren in dien tydt van weinig belang. Het 286 jaar van de Hegire bevondt zich *Abusaid-Habab* aan hun hoofdt, na dat hy een groot getal van dat volk byeen vergadert hadt, die zich vermeerdert hadden in het Arabische Iraka, of Chaldea. Hy oorloogde langen tydt tegen Motadhed, hy veroverde de stadt Hagear, de welke de oude bisschoppelyke stadt van Arabië is, by de Latynen in hunne tale genoemt *de steen van de Woestyn*, waar van hy zyne hoofdstadt maakte. De Karmathen oorloogden gestadig onder het Kalifschap van Moctafi in de provinciën van Chaldea, van Syrië en van Mesopotamië. De stadt Damas kocht zich vry met geldt; maar zy namen de steden Baalbek en Salemiah met geweldt in, en bragten het grootste gedeelte der inwoonders om hals. Hunne hoofden waren alstoen *Jahia*, *Hussain*, en *Zacrunah*, waar van de laatste het leger van den Kalif versloeg, en hy liet de Karavane der pelgrims op hunne te rug komst van Mecca aantasten, en plunderde de zelve. Maar eindelyk wierdt hy verslagen door Joseph, zoon van Ibrahim, generaal van Moctafi, en stierf van de wonden, die hy in den strydt gekregen hadt, in 't 294 jaar van de Hegire, van J. C. 906.

In het jaar 301 wierdt *Abusaid*, prins van de Karmathen, die in de stadt Hagiar het opperbevel hadt, in het badt door eenen van zyne slaven gedood, en *Said*, zyn oudste zoon, was zyn opvolger, nochtans op die voorwaarde, dat hy om de weinige gezondheit, die hy bezat, het oppergebiedt weder zou overgeven aan *Abu Thaher*, zyn jonger broeder, zo haast als hy tot een behoorlyken ouderdom zou gekomen zyn. Abu Thaher, 18 jaren oud zynde, vondt niet goed zo langen tydt te wachten. Hy deedt de plompste van zyne gezindheit geloven, dat Godt aan hem hadt geopenbaart de allerverborgenste dingen, en aanstonts vervoegde hy zich aan 't hoofdt van een genoegzaam grote bende volks, de welke hem volgde. Hy nam de stadt Bassora stormenderhandt in, doodde een groot getal inwoonders, en verlietze, na dat hy alvorens de stadt 17 dagen achtereen hadt geplundert in het 311 jaar van de Hegire, van J. C. 923. In het volgende jaar versloeg hy de Karavane van de pelgrims in hare te rug komste van Mecca, en nam gevangen *Abdallah*, zoon van Hamadan, vader van den Sultan Seifeddulah, de welke daar van de aanvoerder was. Hy zondt hem nochtans eenigen tydt daar na te rug, dewyl hy zich wilde verzoenen met den Kalif Moctader. Hy verzocht ook in der waarheit de vrede, zich vergenoegende met de stadt Bassora, en met de kleine provincie van Ahuaz als een eigen prinsdom; maar de Kalif wilde nooit zyn verzoek inwilligen, hoewel hy zyne afgezanten met eer ontfangen hadt, en dat hy zelfs aan hen geschenken gedaan hadt. Abu Thaler wreekte zich daar over in 't volgende jaar; want hy nam de stadt Cufa in, en plunderde ze t'eenemaal uit, doodde een gedeelte van de inwoonders, en voerde met zich het ander gedeelte in slaverny.

In 't 319 jaar van de Hegire, de Karmathen uitgetrokken zynde van Bahrein en van Ahassa, wendden zich naar den kant van Mecca; roofden en verwoestten het gansche landt, veroverden de stadt, en bragten daar meer dan dertig duizend menschen om het leven. Zy vulden de putten van Zemzem met dode lyken, bezoetelden den tempel, begravende daar in 3000 doden, en namen met zich den vermaarden zwarten steen, waar mede zy een vuile plaats bedekten. Na dit verfoeielyk bedyrf naderde Abu Thaher alleenlyk met 500 paarden by Bagded om den Kalif Moctader schamperlyk te bespringen. De Kalif zondt Abusage met dertig duizend man om hem op te ligten. Toen Abusage bemerkte, dat Abu Thaher zo weinig manschap by zich hadt, verachtte hy hem, en schreef alvorens aan den Kalif: *Ik zende tot u Abu Thaher als krygsgevangen, om daar mede te handelen naar uw welgevallen.* Moctader schreef hem: *Doedt de brug van de Tigris afbreken, op dat hy u niet ontsnappe.* Abusage, hebbende deze order ontfangen, zondt een man naar Abu Thaher, die hem van zynent wegen zeide, dat uit aanmerkinge van de oude vriendschap, die onder hen was, hy hem riedt, vermits het klein getal van zyne manschap, onmachtig om wederstandt te bieden aan den Kalif, zich over te geven, of middel uit te vinden om in zekerheit te rug te wyken. Abu Thaher vroeg den afgezonden hoe veel manschap Abusage hadt. De afgezonden hem geantwoord hebbende: *dertig duizend*, zo antwoordde hy hem weder: *Hem ontbreken 'er drie, gelyk de myne.* Daar na hebbende in tegenwoordigheit van hem doen komen drie van zyn volk, zo beval hy aan den eersten van zich de keel af te steken met een dolk, aan den tweden, dat hy met zyn hoofdt voorwaarts zich werpen zou in de rivier den Tigris, aan den derden, dat hy zich van een hoge steilte zou nederwerpen; en als deze drie mannen hem op het eerste teken, dat hy hen

hen gaf, gehoorzaamt hadden, zo zeide Abu Thaher tot den afgezonden: *Een, die zulke manschap heeft, behoeft voor het grote getal van zyne vyanden niet te vrezen. Ik geef u goed kwartier; maar weet, dat ik u wel haast zal doen zien Abusage, uw generaal, onder myne honden geketent leggen.* Inderdaadt, hy gaf hem den volgenden nacht een zodanigen harden neep, dat hy een gedeelte van zyne troepen overhoop smeet, en de overigen op de vlucht dreef. Abusage wierdt krygsgevangen gemaakt, en Abu Thaher bleef niet in gebreke van hem nevens zyne honden aan de ketting te leggen. In het 327 jaar beloofde hy de Karavane te laten passeeren, die sedert het 319 jaar gedraalt hadt zich op weg te begeven, mits datze aan hem zou geven vyf en twintig duizend gouden dinars. In 't 332 jaar van de Hegire, van J. C. 943 stierf Abu Thaher, als een vreedzaam bezitter van grote staten, die hy aan zyne broeders naliet om de zelve onder zich te verdeelen; want hy hadt gene kinderen. Ondertusschen hadt hy hunne macht zeer bepaalt, met een Raadt van zeven personen aan te stellen, de welke alle de zaken moesten bestieren, die de reisigers en den staat betroffen. In het 339 jaar van de Hegire, van J. C. 950, onder het Kaliffchap van Mothi, de XXIII van de Abbassiden, bragten de Karmathen den zwarten steen, dien zy 20 of 22 jaren te voren hadden weggevoert, van Cufa weder te rug naar Mecha. Zy vertellen 'er vele beuzelaryen van, die men hier met stilzwygen zal voorby gaan. De gezindheit der Karmathen geraakte sedert allengskens verstrooit: want de Baridianen de zelve in Arabië uitgeroeit hebbende, zo hadden die gene, de welke daar na in Aleppo en elders opstonden, geen gevolg. *Herbelot Bibl. Orient. Bayle Dict. Crit.*

KARMATHEN, of KARMATHITEN, een naam van eene gezindheit, die zich opwierp in Arabië omtrent het 278 jaar van de Hegire. Zie KARMATH.

KARMEL, een berg in 't Heilige Landt, gelegen in Galilea, op de kust der Middelandsche zee. Hy is van andere gebergen afgezondert, heeft 13 Fransche mylen in zynen omtrek, en men vindt aldaar vele heuvelen en dalen, die altydt groen zyn, als ook vele bosschen, tuinen, aangename bronnen, en wynbergen. De lucht is 'er zeer gezond, en men heeft 'er overvloedt van wyn en levensmiddelen. Tusschen de rotse is een ruw voetpadt met trappen, uit een steen gehouwen, en leidende naar een hol, alwaar zich de Karmeliter kluizenaars ophouden. Hunne woning bestaat uit vyf kleine cellen, zynde in de rots aan de zyde van 't voorgebergte uitgehouwen. Eene dezer cellen is een kapelle, eene andere is een eetzaal, in welke vier stene tafelen en stoelen staan, voor acht of tien personen. Twee andere zyn slaapkameren, de vyfde is een herberg der pelgrims. Beneden aan den berg is de grotte van Elias, die niet alleen by Christenen en Joden, maar ook by de Turken, Moren en Arabieren voor heilig gehouden wordt, die alle geloven, Elias hebbe zich veel daar in onthouden. Zy wordt thans door een Santon of Turksche geestelyke bewaart. Deze ontvangt van allen, die derwaarts komen om aan te bidden, aalmoezen, waar voor hy de vryheit toestaat om in de grotte te treden. Boven op de spits van den berg is nog eene andere grotte, ook de Elias-grotte genaamt. Niet verre van daar ziet men de overblyfselen van een oud verwoest klooster, zynde uit grote gehouwene stenen gebouwt geweest, en hebbende meer de gedaante van eene vesting dan van een klooster. In dit woeste gebouw kunnen zich nog 40 of 50 menschen onthouden; want daar 4 of 5 arme familien van Moren gevonden worden. Tusschen dit klooster en de grotte was voor dezen eene kleine kapel, van welke tegenwoordig, behalven de muren en altaren, niets overig is. Ook zyn in zeker dal Westwaarts nog de tekenen van een ander klooster, dat het eerste gezegt wordt geweest te zyn, dat door de Karmeliter kluizenaars gebouwt is. Daar nevens staan nog gansche grote gebouwen van fraai gehouwene stenen met vele verdiepingen, en een grote zaal, die naar alle waarschynlykheit de kapelle geweest is. Een weinig hoger is de Elias-bron, die door de kracht des gebeds van dezen propheet gezegt wordt uit de aarde ontsprongen te zyn. Eertyds lagen verscheide steden beneden aan den voet dezes bergs, onder welke voornamentlyk de stadt Karmel, van welke Plinius gewaagt, moet gerekent worden. Suetonius meldt, dat Vespasianus de godspraak des gods *Karmel* alhier om raadt gevraagt, en tot antwoordt bekomen heeft, dat hy het gene hy hadt voorgenomen bereiken zou: doch welk eene godspraak dit geweest zy, daar over zyn de meningen der geleerden verschillende. Beneden aan dezen berg legt de stadt *Kaiphas*, naby de haven van S. Johannes d'Akre, en de stadt Akra, of Ekron, is aan de overzyde van de haven gelegen. Van Kaïphas tot Akre zyn 4 of 5 Fransche mylen, die men langs de kromte des havens reizen moet. Voorts was 'er nog een berg Karmel in den stamme Juda, tusschen de woestyne Ziph en Maon, op welken berg Nabal zyne schaapskudden hadt. I *Sam.* XXV. *Jozeph. Oudh.* V *boek. Doubdan Voyage de la Terre sainte.*

KARMEL, of, *Onze Lieve Vrouw van den berg Karmel*, is eene ridderorde, thans met die van S. Lazarus vereenigt. Henrik de IV, koning van Vrankryk, heeft de zelve in den jare 1608 vernieuwt, en Paulus de V bevestigt. Hy nam niet dan Franschen in de zelve, om hen dus van de Savoïsche orde van S. Lazarus te onderscheiden, bestaande uit enkel Italianen en Savojaarden. In deze orde waren honderd edellieden, inboorlingen, die verplicht waren in tydt van oorlog altydt by den koning te zyn. Philibert van Nerislang wierdt tot grootmeester van deze orde verkoren. Hy heeft zynen eedt te Fontainebleau afgelegt, alwaar hem de koning het ordensteken gaf, zynde een bruin lint, met een achthoekig kruis daar aan hangende, waar in de beeldtenis der H. Maagdt gegraveert, en rondom met gulde stralen omringt was. Lodewyk de XIV heeft deze orde met verscheide kleine ridderordens vereenigt; en na dat in den jare 1673 de grootmeester markgraaf van Nerislang vrywillig afgedankt hadt, heeft hy naar het voorbeeldt der koningen van Spanje zich zelve hen tot grootmeester voorgestelt. *Spondan. ad an.* 1608. *n.* 5. *Favin Theatre d'honneur Gryphii Ritter-orden.*

KARMELITEN-ORDE, of *Orde Onzer L. V. van Karmel*, is eene geestelyke orde, die in de XII eeuwe in Syrië begonnen is, alwaar zich verscheide Westersche pelgrims in vele holen en wildernissen onthielden, en door de barbaren menigmalen ontrust wierden. Aimerik, pausselyke gezant in 't Oosten onder Alexander den III, en patriarch van Antiochie, bragt ze zamen, en verschafte hen op den berg Karmel een veilig verblyf, alwaar Elias en Eliza zich eertyds ophielden, wier navolgeren zy zich noemden. Albertus, patriarch van Jeruzalem, uit het geslacht van Petrus Eremita, schreef hen in den jare 1205 zekere regelen voor, die Honorius de III twee jaren daar na bekrachtigde. Zy hadden eerst een wit kleedt, zynde de zomen des mantels met verscheide koordekens zamengebonden. Doch aangezien dit gewaadt met hunnen staat niet overeenkwam, beval Honorius de IV het zelve te veranderen. Dus schaften zy de voornoemde koordekens af; en om niets van hunne verwe te verliezen namen zy de kleding der Franciskanen aan, onder den witten mantel. Innocentius de IV matigde in den jare 1245 hunne gestrenge regels. In den jare 1238 kwamen zy in Europa, alwaar zy zich naderhandt verre uitgebreid, en vele vermaarde mannen gehad hebben. *Daniel a Virgine Maria Vinea Carmeli, f. Hist. Ord Carm. de la Vana Annal. Ord. Carm. Possius & Trithem. de vir. illustr. Carm. Lucius Bibl. Carm. Philipp. Hist. Carm. Marc. Anton. Alegre de Cassanate in Parad. Carmelit. Sabellic. Aenead. IX. v. 5. Onuphr. Genebrard. in Chr. T. I. Bullar. in Honor. III. Const. VIII. Innoc. IV. Const. 6. in Bonif. VIII. Baron. An.* 1181. *Spond an.* 1205. 45. 85

KARMELITEN, (ONTSCHOEIDE, of BARVOETERS) een zekere orde van monniken, gesticht in de XIV eeuwe. Na dat Eugenius de regelen der Karmeliten verzacht hadde, wierdt deze orde van S. Theresia, eene Karmeliter nonne, hervormt. Deze was geboortig van Avila in Castilië, en leefde in het klooster aldaar. Zy begon met de nonnen, en bestondt ook naderhandt de ordens der mannen te hervormen, met hulpe van twee monniken der Karmeliter orde, P. Antonius de Jesu, en P. Johannes de S. Cruce. Deze nieuw-hervormde Karmeliten nu hadden een klooster naby Avila, en verbonden zich onder anderen barvoets te gaan, waar van zy den name van Barvoeters ontvangen hebben. Paus Pius de V keurde dit voornemen goed, en Gregorius de XIII bevestigde deze reformatie in den jare 1580. Clemens de VIII zonderde deze broederschap in Italië van de Spaansche af, en gaf hen grote privilegiën. In den jare 1605 kwamen zy in Vrankryk, waar in zy thans 44 of 45 kloosters hebben. Zy waren reets twee jaren te voren aldaar, door het toedoen van den kardinaal Berullus. Deze monniken worden in twee congregatien onderscheiden, hebbende ieder haren generaal en afzonderlyke verordeningen. De eene congregatie is de Italiaansche, waar toe alle kloosters behoren, die buiten het Spaansche gebiedt leggen. De twede is de Spaansche, die zes provinciën in zich begrypt. *Hieron. de S. Josepho Hist. Reform. ord. Carm. Isidor. de S. Josepho de Carm. disc. Ildefons. de S. Josepho de Carm. discal. Philipp. de S. Trinit. Hist. ordin. Carm. T. II. Bull. const.* 64. *Gregor.* XIII. *T.* III. *const.* 25. *f.* 71. *Clem.* VIII. *Spondan. An.* 1568. 80. 95. *Schonebeek Geestelyke ordens I Deel. p.* 122.

KARMILIANUS, (PETRUS) een Latynsch dichter, geboren in Engelandt, leefde in den beginne der XVI eeuwe. Hy maakte onder anderen een grafschrift op den koning van Schotlandt, die gesneuvelt was in den strydt, dien de Engelschen gewonnen hadden in den jare 1513. Hoe slecht zyn maaksel geweest is blykt uit de brieven van Erasmus en Andr. Ammonius. *Erasm. Epist. l. XX. ep.* 8. *Ammon. ibid. ep.* 40.

KARMINACH, eene Asiatische stadt in groot-Tartarië, tusschen de steden Samarkande en Bochara.

KARMINIUS, een Latynsch geschiedschryver van Italië, van wien Macrobius gewag maakt; hoewel des zelfs leeftydt onzeker is. Vossius meent, dat hy die is, dien Servius aanhaalt over het vyfde en zesde boek der *Aeneïs* van Virgilius. *Macrob. Saturn. l. V. c.* 19 *Vossius de Hist. Lat. l.* III.

KARMON, of KORMAN, eene kleine stadt in Asië, gelegen in Gelukkig Arabië, aan de golf van Balzera, tegen over het eilandt Baharem.

KARMONS, of KORMONS, een vlek in Italië, gelegen in 't graafschap Gorice, zynde een gedeelte van Frioul, tusschen de steden Palma Nova en Gorice.

KARNEVAL wordt genaamt die tydt, die voor de vasten of eigentlyk voor aschdag, anders asschen-woensdag genaamt, gaat, en die met veel vermaak aan de Roomschgezinde hoven doorgebragt wordt. Dat van Venetië is het vermaardste Karneval van alle. Het begint aldaar op den tweden kersdag, ten ware de hoofden van 't *Consiglio die Dieci* het verschoven, in plaats dat het elders eerst na drie-koningen-dag een begin neemt. Alsdan ziet men overal, voornamentlyk op het plein van S. Marcus, een ontallyke menigte van menschen vermomt, en van beide sexen, zonder onderscheidt van staat of aanzien zamenkomen en allerlei potsen maken, of den koordedansseren, marionetten, goochelaren en waarzeggeren tot toekykeren verstrekken. Ter zelver tydt worden op verscheide plaatsen schouwspelen geopent om operaas en blyspelen te vertonen. Het voornaamste van dit

Venetiaansche Karneval zyn de zogenaamde Ridotte, of plaatsen, alwaar *à la bassette* gespeelt wordt. Een ieder, die daar by gemaskert verschynt, heeft vryheit om zyn geldt te wagen: doch de Venetiaansche edelen, of Nobili, hebben alleen het privilegie om te tailleren of banco te houden, en doen zulks doorgaans met groten winst. Men verzekert, dat menigmaal 30000 vremden, waar onder vele vorstelyke en andere hoge standspersonen zyn, dit Karneval bywonen. In het einde der XVII eeuwe heeft men ook aan zommige Protestantsche hoven deze Karnevals-vermakelykheden in gebruik gebragt. Voornamentlyk ishet Karneval te Hannover ten tyde des keurvorsten Ernestus Augustus vermaard geweest. Het woordt *Karneval* wordt afgeleid van 't Italiaansche *Carne*, vleesch, en *Avallare*, afdalen, om dat in dien tydt die dagen naderen, in welke de Roomsche kerk verbiedt vleesch te eeten. Om de zelve reden hebben het zommigen *Karnelevamen*, of *Carnispicium* genaamt: dus noemen het de Spanjaarden *Carnes tollendas*. *S. Didier ville & republ. de Venise p.* 341. *Voyage de Misson. lettr.* 17. *Delic. de l'Ital. p.* 131. *Du Cange Glossar. Menage.*

KARNIOLE. Zie KRAIN.

KARNION was eertyds eene sterkte in 't landt van Samarië, vermaard door Judas Maccabeus, die ze in den jare der schepping 3891, voor de geboorte van Christus 160 veroverde, dodende vyf en twintig duizend mannen. II *Machab.* XII, 26.

KARNKOWSKY, (STANISLAUS) aartsbisschop van Gnezen, oeffende zich met allen vlyt in de studiën in zyne jeugt, en ontfing omtrent het jaar 1596 het bisdom van Vladislaw, het welk hy achttien jaren bekleedde, zyne geestelykheit hervormde, en verscheide scholen en kweekscholen (*Seminaria*) stichtte. Toen koning Sigismundus Augustus in het jaar 1572 overleden was, en de aartsbisschop van Gnezen door ouderdom niet al te zorgvuldig zich gedroeg, zo dat ook de Palatyn van Crakau, Johannes Firley, deze aartsbisschoppelyke waardigheit zocht afbreuk te doen, nam hy die waardigheit aan, en gaf op den verkiezingsdag, te Warschau gehouden, zyne stem aan des konings van Vrankryk broeder Henrik van Valois. Hy verwelkomde ook den zelven by Meseritz in het jaar 1574 in den name der Poolsche Ryksstanden met eene redenvoering, woonde des zelfs kroning by, en volgde hem, toen de zelve nog in het zelve jaar heimelyk Polen verliet, in hope van hem tot de te rug komst te zullen bewegen. Wanneer men naderhandt tot eene nieuwe verkiezing tradt, en de aartsbisschop van Gnezen nevens anderen op keizer Maximiliaan den II hun oog hadden, verklaarde hy met anderen des konings Sigismundus Augustus zuster Anna tot koningin, en Stephanus Bathori, waiwood in Zevenbergen, tot des zelfs gemaal en toekomenden koning, dien hy ook, doordien de aartsbisschop van Gnezen weigerde de kroning te doen, te Krakau heeft gekroont. In het jaar 1577 hieldt hy om het openstaande bisdom van Krakau te vergeefsch aan; maar de koning gaf hem de verzekering, dat hy het aartsbisdom van Gnezen zou hebben, invoegen hy nog by het leven van den aartsbisschop bestierder, en na des zelfs doodt in het jaar 1581 aartsbisschop en primaat van Polen wierdt. Ten tyde van de onlusten, ontstaan over het geslacht *Zoborowsky*, bemoeide hy zich vrede te maken, hoewel men in het eerst meende, dat hy de gevaarlyke ondernemingen van Christoffel Zoborowsky den koning eerst hadt ontdekt. Na de doodt van koning Stephanus, die in het jaar 1586 voorviel, voerde hy, gedurende de tusschenregering (*interregnum*) het bestier, wanneer hy den koninklyken prins van Zweden, Sigismundus den III, hielp tot koning verkiezen, niettegenstaande het geslacht van Zoborowsky met hunne aanhangeren den aartshertog Maximiliaan van Oostenryk hadt verkoren. Hy kroonde ook dezen koning, en als de rykskancelier, Johan Zamoisky, vele vyanden kreeg, nam hy de party van zyne tegenstrevers aan, en beriep in het jaar 1590 eene buitengewone vergadering te Kow, van voornemen zynde, de bestellingen, op den laatsten ryksdag gemaakt, te vernietigen, waar door hy zich zeer gehaat maakte, doch op den ryksdag, in het jaar 1591 te Warschaw gehouden, vernietigde hy alles wederom, wat hy te Kow hadt ondernomen, en vereenigde zich met Zamoisky. Hy rechtte voor de Jesuiten te Calisch een collegie op, en aldaar, gelyk ook te Gnezen en Vladislaw, kweekscholen, en verrykte de domkerk van S. Adelbert te Gnezen met meer sieraden. Hy stierf eindelyk te Lowitz den 26 May in den jare 1604, oud 78 jaren, en wierdt te Calisch in de Jesuiten kerk begraven. Men laakt zyne veranderlykheit in zyne raadgevingen, maar men pryst daar en tegen zynen yver. Onder andere schriften heeft hy uitgegeven: *Historia interregni Polonici*, te weten na het vertrek van koning Henrik van Valois, als mede: *de jure provinciali terrarum civitatumque Prussiæ.*

KARNWALDT, in 't Latyn *Carna Sylva*. Dit is een bosch of woudt van Zwitserlandt. Het verdeelt het Canton van Underwalden in twee delen, de welke den naam voeren van *Ober-waldt*, en van *Unter-waldt*, waar van het eerste het bovenste gedeelte van het woudt, en het andere het benedenste gedeelte van het zelve betekent. *Maty Dict.*

KAROPNITZE, of GLIUBOTEN, in 't Latyn *Caropnitius*, of *Orbelus mons*, een berg van Turkye, gelegen in Europa. Hy scheidt Macedonië van Albanië af, en voegt zich te zamen by den berg Argentaro, omtrent de grenzen van Bulgarië. *Maty Dict.*

KARPATHISCH GEBERGTE, in 't Latyn *Montes Carpathii*, een lange reeks van bergen, beginnende by Presburg, en eindigende by de Zwarte zee, en voorts Polen Noordwaarts van Silesië, Hungarië, Zevenbergen, Moldavië en Wallachië afzonderende. Deze bergen maakten eertyds een scheiding tusschen Sarmatië en het Roomsche Ryk; maar zyn thans dies te merkwaardiger, alzo zy tot grenzen verstrekken, en uit de zelve vele rivieren ontspringen. *Bernegger. de statu Hungar.* §. 239. *Becman in Geogr. Civ c.* 7. §. 7.

KARPHEN, KARPFFEN, of CARPEN, in het Latyn *Carponum*, eene kleine sterke stadt in opper-Hungarië, in het graafschap Bars, niet verre van Schemnits gelegen, welke plaats in het jaar 1708 door 't krygsvolk van Ragotzky wierdt afgebrand. Het is eene koninklyke vrystadt.

KARRAS, KARHAIS, KERAHES, of KARHAIX, in het Latyn *Caretum*, een grote burg, met eene abdy van de orde der Benedictynen. Hy is gelegen in het bisdom van Quimpercorentin, in Bretagne, twaalf mylen van de stadt Quimpercorentin, ten Noord-Oosten. *Maty Dict.*

KARST, eene landstreek in het binnenste van Krain, strekkende van Laytenburg en Senefesch tot de stadt Triest en de Adriatische zee. De inwoners hebben hunne afzonderlyke spraak en kleding, zyn sterk, gezond, arbeidzaam, en bestaan meest van den wyngewas. De grondt in dit landt is wel wat steenachtig, zo dat men byna geen aarde kan zien, en heeft vele kleine heuvelen; maar des niettegenstaande groeit tusschen deze stenen schoon gras en heerlyke wyn. Zy hebben ook goede weilanden, maar gebrek aan koorn hebbende, behelpen zy zich zeer armelyk, en hebben op zommige plaatsen noch hout, noch versch water. Men heeft 'er schone paarden, die op den duur zyn, en een ruiter over het gebergte brengen, het welk andere paarden niet kunnen doen. Zy zyn voortgekomen van de oude Venetiaansche paarden, en Dionysius, de tyran van Sicilië, liet hier reets een paardestal bouwen, en de aartshertog Karel van Oostenryk hadt te Lippizza in den jare 1580 een eigen stal en stoetery aangelegt, uit welke nog jaarlyksch een goed getal van jonge paarden, *Polledri* genoemt, in den keizerlyken stal worden gelevert. *Valvasor Krain l. II. c.* 33. *Croce hist. du Trieste l. I. p.* 33.

KASAKES. De Heer Burgermeester *Witsen* stelt in zyn nieuwe kaart eenige Tartaren Kasakes onder de Kalmukken, en hy plaatst de zelve omtrent de grenzen van Zagathay en naar de bronnen van Chesel. Zie zyne kaart.

KASIKERMEN, eene stadt, gelegen in het landt der Tartaren van Okzakou, ten Zuiden van den Borysthenes, twee mylen van de Zwarte zee. Zy wordt beschermt door vier vierkante sterkten, opgehaalt met brede stenen, en alle van de zelve grootte, en die malkander aan eene zyde verbonden houden. Daar zyn 'er drie, de welke op een en de zelve regte lyn gelegen zyn; maar de vierde maakt met de twede een regte hoek. De eerste van deze sterkten is gelegen aan den Nieper, en wordt verdedigt door torens, even als de twee andere, de welke op de zelve linie leggen. De vierde is de sterkste. Van de zyde, alwaar hy met de andere niet zamengevoegt is, heeft hy, in plaats van torens, twee grote en hoge bolwerken, en een gracht voor haar. Hy heeft voor zich de rivier van de zyde tegen over, de welke een lang eilandt is, 't welk de gedaante van een osletong heeft. Men noemt het *Towan*. De Tartaren hadden 'er in het jaar 1695 twee kleine sterkten met vier bolwerken opgeworpen, aan ieder zyde van het eilandt een. Zy hadden nog eene andere sterkte digt by de rivier. In dat zelve jaar vielen eenige Cozakken, onderdanen van den Czaar, op deze sterkten aan, en de zelve verovert hebbende, belegerden zy Kasikermen, waar van zy in weinig tyds meester wierden. Deze plaats en Asoph wierden afgestaan aan den Czaar door den stilstandt van wapenen voor den tydt van twee jaren, die gemaakt wierdt te Carlowits in 't jaar 1699. Maar door het laatste vredestraktaat van den jare 1712 hebben de Moskoviters deze plaats weder overgegeven aan den Turk, na alvorens omver gesmeten te hebben de nieuwe aangeleide versterkingen, welke zy aldaar gemaakt hadden. *Memoires du Tems.*

KASIMIR. Zie CASIMIR.

KASPISCH GEBERGTE, *Caspiani montes*, worden een reeks bergen in Asië genaamt, zich van 't Noorden tot het Zuiden tusschen Armenië en de Kaspische zee uitstrekkende.

KASPISCHE POORTEN, in 't Latyn *Portæ Caspiæ*, zyn zekere nauwe en ruwe wegen tusschen een hoog gebergte aan de Kaspische zee, zich uitstrekkende naar den kant der stadt Derbent, gelegen in het Persiaansche landschap Shirvan. *Derbent* betekent ook een enge poorte. De Turken noemen deze plaats *Demir-Capi*, dat is, yzere poorten. Men verzekert, dat deze vermaarde doortocht door menschen handen in een rots, acht duizend schreden lang, gemaakt is, en dat des zelfs ruimste gedeelte naauwlyks bekwaam is om een wagen daar door te laten. Eenige nieuwe schryvers noemen dezen doortocht *de poorten van Teflis*, het welk eene stadt in Gurgistan, of het eigentlyk genaamde Georgië is.

KASPISCHE ZEE, in het Latyn *Mare Caspium*, wordt ook genoemt de *Hyrkanische zee*, in het Latyn *Mare Hyrcanum*, als mede *Mar di Sala*, *Mar di Bachu*, *Mar de Tabarestan*, enz. en in het Russisch *Chwalenske More*. Zy heeft verscheide andere benamingen naar de daar by gelegene landschappen, en geen gemeenschap met eenige andere zee. Zy strekt zich uit van het Muskovische koninkryk Astrakan af, aan de Noordzyde, tot tegen het Zuiden aan Ferabath 120 Duitsche mylen weegs. Doch de breedte, van de provincie Chuaresma af tot aan de bergen van Circassië, of Schirwan, beloopt omtrent 90 mylen. In het midden is het water zoutachtig, gelyk in andere zeën; doch zy heeft ebbe, noch vloedt. Aan de zelve is ook gene goede haven. De beste is *Minkischlack*, of *Mangustave*,

ſtave, aan de kuſt van Groot-Tartarië. Voorts heeft het water van deze zee gelyke verw met dat van andere zeën. Men vindt daar in maar een eilandt aan de Perſiaanſche kuſt, dat onbewoond is. Zy heeft in het gemeen niet al te diep water, en is daarom by ſtormweêr zeer gevaarlyk: waarom de Perſianen zich ook nooit verre daar in wagen, maar wanneer zy daar op varen, het landt ſteets in 't gezicht houden. Aan de Weſtzyde heeft zy Georgië, alwaar zy meer dan 100 rivieren in zich ontfangt, waar van 'er vele zeer groot zyn. Olearius geeft eene wydlopige beſchryving van deze zee, zynde ganſchelyk daar over gevaren; en onder anderen bericht hy, dat hy binnen 20 dagen tuſſchen Reſchal Schamakap over de 80 rivieren voorby voer, die alle in deze zee vallen. *Strabo. Plinius. Olearius. Cellarius not. orb. ant. l.* III. *c.* 20.

KASSEL, in Weſt-Vlaanderen, is een van de oudſte ſteden niet alleen van die provincie, maar ook van de Nederlanden, vermits zy is het *Caſtellum* en *oppidum Morinorum*, dat is het kaſteel en de ſtadt van de Morinen, de welke de oude inwooners zyn geweeſt van het grootſte gedeelte van Vlaanderen en van een gedeelte van Artois, zo menigmalen door den keizer Julius Cæſar vermeld, en waar van Terouane de hoofdſtadt was, de welke met de Morinen door de Romeinen waren gehouden te wezen het einde van de wereldt, zeggende Virgilius in zyn *Æneis*:

Extremique hominum Morini Rhenique bicornis &c.

De oudheit van Kaſſel blykt ook uit de Reizebeſchryving of het *Itinerarium* van Antoninus, alwaar getoont worden de grote wegen van Terouane naar Bavacum, dat is Bavay, en elders, en men gelooft, dat de grote weg hen van Kaſſel tot aan de ſteden Stegers en Arië aan de rivier de Laje, zo ook van Kaſſel tot Waten, en een ander tot aan de zee zyn belegt geweeſt met ſtenen lang voor Chriſtus geboorte, vermits die wegen als nog de namen hebben behouden, van ſteenſtraten, dat zy zeer regt getrokken zyn, en dat men al vele ſtenen in de zelve ziet.

Zy was eene grote, machtige, vermaarde en ſterke ſtadt, maar tegenwoordig is zy geheel open. Zy is gelegen op de hoogte van den grootſten berg der Nederlanden, waar van het gezicht een der ſchoonſte en aangenaamſte is van geheel Europa, vermits men van Kaſſel teffens meer dan dertig ſteden ziet, namentlyk: Bethune, Lillers, St. Venant, Arië, St. Omer, Ardres, Calais, Grevelingen, Bourbourg, Duinkerken, S. Winoxbergen, Waten, Veurne, Nieuwpoort, Dixmuiden, Loo, Ooſtende, Oudenborg, Brugge, Rouſelare, Iperen, Poperingen, Belle, Armentiers, Stegers, Mergem, Baſſee, en veel meer andere ſteden, heerlykheden en ſloten; en hoewel Kaſſel zes Vlaamſche mylen van de zee gelegen is, men ziet de zelve echter van Ooſtende tot aan Calais, ja zelfs de ſchepen, die in die lengte tien uuren en meer in zee leggen. Kaſſel is gelegen in het midden van de voornoemde ſteden, en heeft twee kollegiale kerken, de welke ook parochiën zyn, de eene zynde van de kanunniken van O. L. Vrouwe, en de andere van St. Pieter. Deze laatſte zyn de rykſte, en waar van de kerk gelegen is op eene hoogte, alwaar het vermaarde en zeer ſterke kaſteel van Kaſſel geſtaan heeft. Zy zyn geſticht in den jare 1071 door Robert de Vries, graaf van Vlaanderen, ter gedachteniſſe van de overgrote zege, die hy aldaar behaalt hadt op den koning van Vrankryk. De kerk van St. Pieter is eene oude kerk, de welke nochtans grote venſters heeft en zeer licht is, alwaar de gemelde graaf, die Kaſſel zeer hoog achtte, onder eene verhéve tombe begraven is. Daar is ook in deze ſtadt een klooſter van nonnen, en een Jeſuiten collegie, met eene fraaie kerk, gebouwt omtrent den jare 1688.

KASSEL. (HET AMBACHT, of DE KASTELNY VAN) De ſtadt Kaſſel, van welke boven in de letter C. kortelyk, en in 't voorgaande artykel in 't brede is geſproken, heeft een groot gebiedt, waar onder vier andere ſteden zyn, met twee en vyftig dorpen. De ſteden zyn *Hazebroek*, *Segers*, in het Walſch of Franſch genaamt *Eſtaires*, *Mergem*, anders *Merville*, en *Waten*, of *Waaſten*, in het Walſch of Franſch *Varneton*, of *Waarneton*. Het is niet zonder reden, dat dit deel van Vlaanderen door Sanderus, Guicciardyn en andere ſchryvers is genaamt vermaaard en befaamd om zyne grote inkomſten en vruchtbaarheit, doordien 't zelve een van de beſte en de aangenaamſte is van die provincie, als mede daar de lucht het gezondſt is. Deze kaſtelny is bepaalt door drie bevaarbare rivieren, te weten door de *Aa* en *Colme* in het Weſten, en door de *Laye* in het Zuiden, ſtrekkende zich dat landt uit van Kaſſel van de ſtadt Waten, aan de eerſte rivier, tot Stegers, aan de laatſte, zynde eene lengte van tien uuren gaans; en als men gaande van Waten tot aan de Laye, den Kaſſelberg, die wat zandig is, zou ter ſlinkerhandt laten, men kan geen ſchoner landt vinden, en alles, wat noodzakelyk is, groeit 'er in overvloedt. Men heeft 'er zeer ſchone olmenbomen; alle de boere-woningen zyn rondom met grote boomgaarden van de beſte vruchtbomen van allerhande ſoort bezet. Het boſch Nieppe, tot deze kaſtelny behorende, is een der grootſte en ſchoonſte van geheel Vlaanderen. Men vindt in het zelve eene grote menigte van faizanten, als mede van allerhande grof en klein wildt, en in het midden ſtaat een oud kaſteel, genaamt *Motte au Bois*. Behalven dit vindt men nog in deze kaſtelnye twee andere boſſchen, het eene tuſſchen het dorp Peene en St. Omer, en het andere by Kaſſel gelegen, in welk laatſte, boven op een berg, een Recollecten klooſter ſtaat, met zeer ſchone en vermakelyke hoven voorzien, van waar het gezicht zeer aangenaam is. Aldaar plagt zich de infante Izabelle, ſouvereine van de Spaanſche Nederlanden, dikwils met haar hof te vermaken, ſpyzende veeltyds in het midden van dat boſch, alwaar men ook nog opſchriften daar van vindt, ter gedachteniſſe, en om te tonen de aangenaamheit van de plaats.

In deze kaſtelny zyn twee abdyen van Ciſterciënzer nonnen, te weten *Beaupré* en *Woeſtine*, de eerſte geſticht in den jare 1220 door *Daniel*, heer van Bethune, en de andere in den jare 1195, en een van mannen, genaamt *Clairmarais*, het welke zeer ryk en treffelyk is, hebbende eene grote kerk, met een ſchoon orgel. Zy is geſticht in den jare 1130 door *Diderik*, grave van Vlaanderen, zynde de monniken van de orde van St. *Bernardus*. Zy wordt tegenwoordig gerekent onder de provincie van Artois, alwaar zy hare laſten betaalt, niettegenſtaande die van het hof of regering van Kaſſel pretenderen en proteſteren, dat zy het zelve te Kaſſel zouden moeten doen. Ook moet onder deze kaſtelnye gerekent worden een gedeelte van de wonderlyke dryvende eilanden, de welke by die abdyen gevonden worden, gelyk Guicciardyn en anderen doen: maar het is een miſſlag, dat zy ſchryven, dat men op die eilanden koeien en allerhande ander vee doedt weiden, vermits zy te klein zyn om 'er beeſten op te kunnen weiden; en daarenboven zouden zy daar niet op kunnen gebragt worden dan met ſchuiten, het welk al te moeielyk en te koſtbaar zou zyn; maar het is inderdaadt waar, dat die eilanden op het water dryven.

Deze kaſtelny wordt geregeert door een magiſtraat, die, ter oorzake van zyne byzondere inſtellinge door de ſouvereinen van Vlaanderen, den tytel heeft verkregen van 't *Hof van Kaſſel*. Het zelve beſtaat in *een gouverneur*, of *hoog-baljuw*, de welke altydt van de alleredelſte familiën van Vlaanderen is, in een *hoog-juſticier*, voorts in *twaalf Rechters*, of *Raadsheeren*, te weten *drie edellieden*, de welke in deze kaſtelnye moeten bezitten eene heerlykheit, in *drie* andere *edellieden*, die aldaar gemene lenen bezitten, en *zes* andere *leenmannen*; nog *een luitenant hoog-baljuw*, die ook een edelman moet zyn; *drie Raadsheeren penſionariſſen*, en *een onder-baljuw*.

Het ampt van hoog-baljuw van Kaſſel is zeer aanzienlyk, zynde voor dezen maar voor het leven gegeven geweeſt; maar is thans erffelyk aan het graaflyke geſlacht van *Vieteren* ſedert omtrent den jare 1692. Deze heer is uit den huize van *Vignacourt*, het welk twee prinſſen grootmeeſters van de orde van Maltha heeft uitgelevert. In deze kaſtelny zyn vele ſchone kaſteelen, als die van den prinſſe van Morbeque, van de graven van la Tour en Vleteren, van den prinſſe van Rubempree, van den marquis van Vileville, Steenvoorde, en andere. In des zelfs gebiedt, niet verre van de ſtadt, zyn ook drie grote veldſlagen voorgevallen: de eerſte by het dorp Bavinkhove in den jare 1071, alwaar de Vlamingen onder hunnen grave Robert eene grote overwinning hebben behaalt op den koning van Vrankryk, genaamt Philips. De twede gebeurde te ſint Wemerskapelle, tegenwoordig genaamt Blaaukapel, in den jare 1328 tuſſchen de Vlamingen aan de eene zyde, tegen grave Lodewik van Meurs, of van Creſſy, geholpen door den koning van Vrankryk Philips van Valois en den grave van Hollandt en Henegouwen en al hunne macht. Zy hadden al te zamen de ſtadt Kaſſel belegert, en de inwoonders van de zelve waren zo trotſch, dat zy een groten haan van wolle of linnen maakten, den zelven verſcheide verwen gaven, en hem met dit vaars ophingen:

De vondeling zal Kaſſel dwingen
Als wolle vogelen kunnen zingen;

noemende Philips van Valois een vondeling, als die tot het ryk vondeling was opgenomen, om dat na de doodt van Philips den Schonen, den IV van dien naam, en zyne drie zonen, alle koningen van Vrankryk, na veel twiſtens deze Philips van Valois volgens de Saliſche wet voor koning wierdt verklaart. De Vlamingen kwamen om Kaſſel te ontzetten, en willende den koning aan de eene zyde des bergs overvallen, kwam graaf Willem van Hollandt met den heer van Arkel, met hun volk tegen de Vlamingen aan. Het gevecht wierdt zeer hardnekkig; maar eindelyk behieldt de koning de overhandt, veroverde Kaſſel, en deedt het verbranden; en daar mede zette hy Lodewyk van Meurs wederom in zyn graafſchap van Vlaanderen. De derde der bovengemelde veldſlagen wierdt gelevert tuſſchen Philips van Vrankryk, hertog van Orleans, en de Hollanders in den jare 1677, waar van elders: en daarom zeggen de Franſche ſchryvers, dat by Kaſſel zyn geſchied drie grote veldſlagen tegen drie Philippen van Vrankryk.

De Kaſſelaars, met de andere Morinen, of Vlamingen, zyn door Julius Cæſar onder de heerſchappy van de Romeinen gebragt, doch niet zonder grote moeite en na veel ſtrydens. Daar na zyn zy onder de heerſchappy der eerſte Franſche koningen geweeſt, die aldaar prinſſen, of anders foreſtiers van Vlaanderen hebben aangeſtelt; vervolgens erffelyk onder de graven van Vlaanderen, de welke zomtyds deze ſtadt en kaſtelny aan hunne broeders hebben gegeven voor hun erfportie; als Robert van Vlaanderen, kaſtelein van Kaſſel, wiens eenige dochter trouwde met den grave van het landt van Bar, de welke daar door wierdt heer van Kaſſel en Kaſſel-ambacht: doch dit landt keerde wederom in den jare 1433 aan de prinſſen van Vlaanderen by accoord voor eene grote ſomme gelds, en voor het rantſoen van René hertog van Lotharingen en Bar, die krygsgevangen was. Daar na wierdt het onder de hertogen van Burgundië en de koningen van Spanje, uit het huis van Ooſtenryk, tot den jare 1678, dat de Franſchen, de ſtadt Iperen ingenomen hebbende, en Kaſſel,

zynde

zynde een van der zelver kastelnyen, dependerende van die stadt, wierdt door de vrede van Nimwegen hen gelaten, en schoon Iperen door de vrede van Utrecht wederom is gekeert aan het huis van Oostenryk, zo is deze treffelyke kastelny wel uitdrukkelyk uitgezondert geweest van de dependentie van Iperen, en vervolgens door die vrede gebleven aan den koning van Vrankryk, tegen het welke nochtans Kassel in alle tyden een voormuur en bolwerk is geweest, zo ook tegen alle andere vyanden van Vlaanderen; waarom die van Kassel en Kassel-ambacht den naam van voorvechters hebben behouden, als hebbende, gelyk Sanderus en andere schryvers zeggen, dikwils de voortocht van het Vlaamsche heir geleid, het leger van de Fransche koningen verbroken en in stukken gehouwen, zynde altydt de eersten geweest, die de Fransche macht en aanval hebben opgehouden en wederstaan. *Guicciardyn Beschryv. der Nederlanden. Sanderus Flandria illustrata. Vlaamsche Kronyk. Hist. Gen. des Pais-Bas. Tom. II. Mezeray Hist. de France avant Clovis p. 63.*

KASTRICUM. Zie CASTRICUM.

KATAKOMBEN, by de Latynen *Catacumba*, worden in Italië zekere onderaardsche holen en gangen genaamt, diergelyke men voornamentlyk tot begraafplaatsen gebruikt. Te Rome wordt een groot getal gevonden, als de Katacomben van paus Calixtus, S. Marcellinus, S. Petrus, S. Priscilla, Primus en Felicianus, paus Julius, maar voornamentlyk van S. Agnes en S. Sebastiaan, welke twee laatste nog best van allen in staat gebleven zyn. Ze zyn gelyk een labyrinth, en zo groot, dat men zich zonder een ervaren wegwyzer in de zelve niet veilig betrouwen kan. Zy zyn ook niet breder dan dat twee persoonen neffens elkander daar in wandelen kunnen, en dikwils zyn ze naauwlyks ruim genoeg voor een eenig persoon. De hoogte is ook verscheiden: die van S. Sebastiaan heeft 12 tot 15 voeten; de andere hebben nog minder. Aan beide zyden der gangen, die maar in een harden zandgrondt uitgehouwen zyn, zonder andere ondersteuning, ziet men vele holen op elkander, die niet breder of hoger zyn dan om een lyk te ontvangen, en die alsdan met platte stenen en puin toegemetselt worden. Te Napels vindt men ook diergelyke Katakomben, in een rots uitgehouwen, en ruimer dan die te Rome, invoegen der zelver breedte gewoonlyk van 15 tot 18, de hoogte van 12 tot 15 voeten is. De gemeenste mening aangaande deze Katakomben, voornamentlyk der gene, die te Rome zyn, is by de Roomschen, dat zy in de zware vervolgingen onder de eerste heidensche keizeren, van de Christenen, zo om hunnen Godsdienst te oeffenen, en hunne doden, voornamentlyk de martelaren, te begraven, gemaakt zyn; en dat by gevolg in de zelve eene grote menigte van reliquiën en martelaren gevonden worden. Zommige begroten het getal der martelaren, die in deze Katakomben begraven zyn, tot honderd en tachtig duizend. Zeker is het, dat onder de directie van den kardinaal vikaris byna gestadig in de Katakomben te Rome naar lyken van martelaren gezocht wordt, die men meent gevonden te hebben, wanneer by den ingang der grafstede een Grieksch X en P, zynde by verkorting Χριςὸς, of betekenende zo veel als *pro Christo*, (voor Christus) gevonden wordt, of de figuur van een palmtak, of van een klein vat, waar in men meent, dat iets van 't bloedt eens martelaars bewaart is; en wat diergelyke giffingen meer zyn. Zodanig een lyk nu gevonden zynde, zo geeft de paus het zelve een name, als van *S. Clemens*, *S. Innocentius*, *S. Victor*, *S. Constantia*, enz. en vereert het aan zekere kerk of potentaat onder de Christenen, naar zyn welgevallen. Ondertusschen beweren zelfs vele onder de Roomsche geleerden, dat niet alleen de lyken van Christenen, maar ook van Heidenen in diergelyke Katakomben begraven zyn, en dat de voornoemde tekens van een marteldoodt zeer onzeker zyn. Wat den oorsprong der benaming betreft, zommigen menen, dat het woordt is zamengestelt van het woordeke κατὰ, in 't Latyn, *ad*, en dat van *Cumbae*, zo veel beduidende als *Tumbae*; dus zou *Catacumbae* betekenen *ad Cumbas*, dat is by de graffteden. Doch deze en andere oorspronkelykheden hebben geen genoegzamen grondt of zekerheit. *Voyage de Misson lett. 28. Delic. de l'Ital. III. p. 10. 49. V. 16. Boussingault Theatr. du Monde II. p. 112. Mabillon de cultu sanctor. ignotorum. Goodwin Anthol. hist. Rom. Lasselius. Bosii Rom. subterran. Sevaran de Catacumb. Du Cange Glossar.*

KATALONIE, een gewest in Spanje, heeft den name van een vorstendom. Men meent, dat de naam van de Gotthen en Alanen, die eertyds dit landt in hadden, ontleent en gevormt zy. In 't Noorden zyn eenige Fransche provinciën, nevens het Pyreneesche gebergte; de koninkryken Aragon en Valencië in 't Westen; de Middelandsche zee in 't Oosten en Zuiden. Het wordt in Oost-en West-Katalonië verdeelt, en begrypt zeventien *Vigueries* of heerschappyen, en meer dan honderd beslote plaatsen. De hoofdstadt is *Barcelona*; daar na volgen, *Tarragona*, *Tortosa*, *Gironna*, *Lerida*, *Roses*, *Solsona*, *Urgel*, enz. Het landt is zeer vruchtbaar aan granen, wyn, olie, hennep, enz. niettegenstaande het zeer bergachtig is. Voorts zyn 'er verscheide vermaarde rivieren en havens in, als *Lobregat*, *Ter*, *Segro*, *Ebro*, enz. Karel Martel stondt die van Katalonië tegen de Moren by, die zich onder Karel den Groten meester van het landt gemaakt hadden. Lodewyk de Godvruchtige ontweldigde Barcelona den ongelovigen, en sedert wierdt Katalonië de Spaansche Mark genaamt, hebbende zyne eige vorsten, tot dat het in 't koninkryk van Aragon is ingelyft. Zommigen menen, dat het Karel de Kale in 't jaar 873 tot een graafschap heeft gemaakt. Anderen beweeren, dat zulks van Karel den Dikken in 't jaar 884 geschied is. Godfried, of Wilfried, de Hayrige, eerste erfgraaf van Katalonië, stamde af van die vorsten, die eertyds beheerschers van dat landt geweest waren. In het jaar 1640 begaven zich de inwoonders onder de regering van Vrankryk, het welk veroorzaakte, dat het landt vele jaren lang een toneel van oorlog geweest is, tot dat eindelyk in 't jaar 1659, volgens 't 42 en 43 vredesartykel, het Pyreneesche gebergte de twee koninkryken Vrankryk en Spanje van elkander gescheiden heeft, en Katalonië, nevens het graafschap Cerdagne, tot Spanje, maar het graafschap Roussillon en Conflans tot Vrankryk gerekent is. In 't einde der XVII eeuwe hebben de Franschen wel vele plaatsen in Catalonië verovert, doch alles uit krachte der Ryswyksche vrede weder overgegeven. In het jaar 1705 bragt koning Karel de III, door de hulp zyner bondgenoten, Katalonië onder zich, doch keizer geworden zynde wierdt hy genoodzaakt het wederom te verlaten, overmits ook Engelandt en Hollandt vrede met Vrankryk gemaakt hadden. Echter verweerden zich de Katalanen, na dat de keizerlyke benden afgetrokken waren, tegen de Kastilianen en Franschen een geheel jaar; maar wanneer eindelyk Barcelona verovert was, moest het overige landt ook buigen, na dat het in dien langdurigen oorlog zeer verwoest was. Ook zyn de inwoonderen van hunne beste voorrechten berooft; en in 't jaar 1715 wierdt door een koninklyk edikt de bediening van alle hoge ampten in Katalonië aan Kastiliaansche heeren opgedragen, welke twee natiën altydt in een onverzoenlyken haat geleeft hebben. *Volaterran. Geogr. l. II. Merula Cosmogr. Botero rel. d'Espagne. Marinaeus Sicul. l. IX. de reb. Hisp. Valla l. I. de Ferd. Arag. Pujades Chron. de Catalon. de Melo Hist. de Catal. de Marca Marca Hispanica. Surita.*

KATAN, den welken eenige noemen *Eccetan*, vader van Joanan, een Jood, wiens kinderen, ten getale van honderd en tien, uit de gevangenisse van Babylonië wederkwamen. I *Ezra* VIII. 12.

KATHOLYK. Zie CATHOLICUS.

KATLAGE, of KATLIDG, ook KIRTLING genoemt, eene kleine plaats in het Engelsche landschap Cambridgeshire, aan de grenzen van Suffolk gelegen, alwaar in het jaar 977 een berucht nationaal synode over het vieren van het Paaschfeest is gehouden; hoewel zommigen willen, dat de geestelykheit toenmaals niet op deze plaats, maar te Kyrleton in Oxfordshire is vergaderd geweest. *Katlidg* behoort aan de vryheeren van *North*, en is hun voornaamste zitplaats. *Cambden Britan.*

KATLYK, een Vriesch dorp, onder de grietenye van Schoterlandt, in het kwartier der Zevenwolden, wordt met vier andere dorpen van deze grietenye door een gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis der Zevenwolden.

KATS. Zie CATS.

KATSANDT, of KAZANDT, een klein landschap in het Noord-Ooster-deel van Vlaanderen, tegen over Sluis gelegen, met een dorp daar op, van den zelven name. Het was eertyds veel groter, en pronkte met eene bekwame stadt en verscheide schone vlekken en dorpen: doch is door de kracht der zeegolven zodanig afgenomen en vernielt, als het tegenwoordig is. Dat Katsandt op Zeeuwschen grondt gelegen, schoon nu onder Vlaanderen gerekent, met andere landen en plaatsen, door de rivier de Lieve van het zo even gemelde Vlaanderen afgescheiden, onder de Zeeuwsche eilanden moet getelt worden, wordt door Smallegange met vele redenen beweert. De vloedt heeft aldaar, wegens de laagte des bodems, eene zeer grote kracht, inzonderheit by Noord-Weste stormwinden, weshalven met zware dyken en dammen daar tegen aan moet gearbeid worden. Kerk en predikant van Katsandt behoren onder de classis van Walcheren. *Smallegange Kronyk van Zeelandt fol. 231 enz.*

KATSWOUDE, op KATWOUDE, een dorp in Waterlandt, heeft al sedert vele jaren tot het baljuwschap van Blois en Beverwyk behoort, maar is naderhandt door de heeren van Monnikendam van de graaflykheit gekocht.

KATTEN, een oud volk in Duitschlandt, 't welk woonde tusschen de Cherusken en Hermunduren, alwaar thans Hessen, Thuringen, het halve bisdom Paderborn, enz. is. Zy woonden van den Hartswaldt tot aan de Wezer en den Rhyn. Onder de regering van den keizer Tiberius voerden zy een zwaren oorlog met de Hermunduren wegens zeker water, dat in zout verandert wierdt, en welk water beide deze volkeren zeiden tot hun landt te behoren. Zommigen menen, dat het de hedendaagsche zoutbronnen te Halle zyn. Doch de Katten wierden in dezen strydt geslagen; en dewyl de Hermunduren aan Mars en Mercurius eene gelofte gedaan hadden, dat zy aan deze twee godheden al den roof wilden opofferen, zo wierdt alles, zo wel menschen als paarden en ander vee, gedood. Naderhandt begaven zich de Katten op het eilandt der Batavieren, alwaar nog heden niet verre van Leiden *Katwyk op zee*, omtrent den ouden mondt van den Rhyn, en *Katwyk aan den Rhyn*, een weinig meer landwaarts in aan die rivier gelegen is. Tacitus getuigt ook, dat Germanicus, de zoon van Drusus, tegen de Katten gezegepraalt heeft. Hunne vermaardste veldheeren, waar van Tacitus gewaagt, waren *Adpandetrius*, *Arpus* en *Catumerus*. Zy worden ook *Chatten* genaamt, en naar de aanmerking van Cluverius worden de *Hessen* van hen dus genaamt. *Tacit. Annal. l. I. & Germ. c. 30. Sueton. Domit. Plinius. Strabo. Dio. Ptolemaus. Althammer ad Tacit. Germ. Cluverius l. III. Germ. Antiq. c. 5.*

KATTENBROEK, een buurt, of dorp onder het overkwartier van het sticht van Utrecht, gelegen onder Montfoort.

KATTENDYK, een dorp en ambachtsheerlykheit in Zeelandt Bewester-Schelde, op het eilandt Bevelandt, groot 1535 gemeten en 298 roeden, heeft eene gemakkelyke haven, en is een myle

myle van Ter Goes, digt aan den zeedyk, gelegen. Het heeft een fraaie kerk en toren. De predikant ſtaat onder de claſſis van Zuid-Bevelandt. *Smallegange Kronyk van Zeelandt.*

KATTLENBURG, of CATELNBURG, een ſlot en ambacht in het vorſtendom Grubenhagen, eene myle van Ooſterode gelegen. Het is tot het jaar 1106 een afzonderlyk graafſchap, en naderhandt een klooſter van Auguſtynen geweeſt, tot dat Philips, hertog van Brunswyk, in den jare 1558 het zelve heeft aan zich getrokken. *Leuckfeld Antiq. Kattlenb. Tromsd.*

KATWYK AAN DEN RHYN, een groot, ſchoon en welbewoond dorp in Rhynlandt, drie duizend ſchreden van de ſtadt Leiden gelegen. Het wordt, volgens het algemeen gevoelen, aldus genoemt van de Katten, een vermaard Hoogduitſch volk, waar van hier voor is geſproken, en den Rhyn, die daar wel eer voorby liep, maar ſedert lange verſtopt is. Het wordt ook *Katwyk binnen* en *aan de duinen* genoemt, en heeft eertyds een vermaard kommandeurſchap gehad, zynde de ſtraat, daar het kommandeurs huis heeft geſtaan, nog bekend met den name van het kommandeurs padt. Het gaſthuis, voor dezen het H. Geeſthuis genoemt, is voor eenige jaren door het aankopen van het naaſtgelegen huis, en het aanleggen van een fraaien tuin merkelyk vergroot en verbetert, komende vele burgers van Leiden en elders derwaarts om 'er zich voor hun leven in te beſteden. De kerk van dit dorp, de welke nog omtrent van het zelve maakſel is als van ouds, ſtondt in de Roomſche tyden eerſt onder de parochiekerk van Valkenburg, maar kreeg naderhandt het gebiedt over de zelve, en was op den naam van St. Jan den Doper ingewyd. Het recht van de kerk te begeven wierdt door graaf Floris den V aan de Duitſche ridders vergunt, het welk naderhandt door grave Albert van Beyeren is beveſtigt. Zy heeft een fraaien ſpitſen toren, waar in hele en halve uurs ſchone en heldere klokken hangen. Een ander klein torentie, ſtaande op het midden van de kerk, en dreigende met veel ſchade in te ſtorten, is in het jaar 1682 afgebroken, en niet weder opgebouwt. Het koor van de kerk, dat vry ruim en groot is, is door Splinter Utenenge, vyftienden landkommandeur te Utrecht, omtrent het jaar 1490 getimmert. Aan het einde van dit koor ziet men de ſchone marmere grafſtombe van *Willem*, baron van *Lyere*, heer van beide de Katwyken, Sandt, Ooſterwyk, enz. met zyne en zyner gemalinne wapenen, waar van de afbeelding en het opſchrift by Adr. Pars in zyne *Katwykſche Speel-uuren* (bladz. 399 enz.) en *Katwykſche Oudheden* (bladz. 155 enz.) gevonden worden. Dit dorp heeft een fraai rechthuis, met een galdery voor de gevel, en klok; als mede een waag, om kaas, boter en andere waren in te wegen. In den jare 1694 is hier een nieuwe ſtene brug gemaakt, in plaats van de oude bouwvallige, by en over de kleine wateringe, op den weg tuſſchen Katwyk en Valkenburg. Ook is hier een leenbank, of bank van lening, het welk iets ſeldzaams op dorpen is. De heeren van Waſſenaar zyn van ouds af heeren van beide de Katwyken geweeſt, welker naam-of geſlacht-lyſt by Pars in zyne boven aangehaalde *Oudheden* (bladz. 251 enz.) kan nagezien worden, welke Schryver ook een brief aanhaalt (bladz. 136 enz.), door grave Floris den IV te Katwyk gegeven in den jare 1230. De Denen en andere Noordſche volkeren hebben de Katwyken door hunne invallen en ſtroperyen veeltyds grote ſchade gedaan. Van der zelver voorrechten zie het volgende artykel. Na de verandering van den Godsdienſt zyn beide de Katwyken in gemeenſchap door een gereformeerd predikant bedient tot den jare 1598, wanneer Katwyk aan de zee een eigen predikant heeft verzocht, en vervolgens beroepen. Kerk en predikant van dit dorp ſtaan onder de claſſis van Leiden en neder-Rhynlandt. *Boxhorn. Pars Oudheden en Geſtichten van Rhynlandt.* enz.

KATWYK AAN OF OP DE ZEE, een dorp niet verre van het voorgaande, en omtrent anderhalf uuren van de ſtadt Leiden gelegen. Het zelve wordt, zo wel als Scheveningen, en andere dorpen, aan de zee gelegen, door het geweldt van der zelver golven van tydt tot tydt afgeknabbelt. De meergemelde Adriaan Pars tekent in zyne *Katwykſche Oudheden* (bladz. 150.) aan, dat 'er in het jaar 1632, den 15 Maart, een verzoekſchrift aan de heeren Staten is ingelevert, waar in de gezworenen te kennen geven, dat 'er ſedert vyftien jaren door den zeevloedt, en anderszins, afgeſpoelt waren negen en zeventig huizen, en voor dien tydt nog eens zeventig. De zelve Schryver getuigt nog (bladz. 151) dat 'er ſedert den tydt van vyf en twintig jaren, te rekenen voor het jaar 1697, vele huizen, herbergen, werven, duinen, en eens elf huizen te gelyk, zyn weggeſpoelt. Behalven deze rampen heeft dit dorp van ouds veel van de Noordſche volkeren moeten lyden. Ook heeft het in de XVI eeuwe veel moeiten uitſtaan: want in den jare 1571 wierdt het door rovers en vrybuiters geplundert, en op 2000 guldens gebrandſchat, en in den volgenden jare door de Spaanjaarden wederom uitgeplundert en afgebrand. De kerk wierdt beide die reizen niet verſchoont, en na den jare 1572 van het muurwerk, dat 'er met den toren overgebleven was, ruimer dan te voren weder opgebouwt. De kerk van Katwyk op zee was in de Roomſche tyden S. Andreas toegewyd. Hier ſtaat ook een gaſt- of H. Geeſt-huis, het welk Hugo van Zwieten en Lutgardis Boshuizen geſticht hebben den 16 May des jaars 1481. Dit dorp heeft ook een Weeshuis, het welk begonnen is in het jaar 1615, en voltooit in het jaar 1618. De weesmeeſters hebben het zelve in den jare 1687 aan de Ooſtzyde verſiert met twee pilaren, pronkende met de wapenen van den toenmaligen heere en vrouwe. Hier is een hoge toren, of vuurbaak voor de ſchepen in duiſtere nachten, op die plaats opgerecht in den jare 1605. Voor in des zelfs gevel, op een groten graauwen ſteen, ſtaat het jaar van de bouwinge (cIↄ Iↄcv), en aan den eenen kant het wapen van Hollandt; aan den anderen dat van de doorluchtige *Waſſenaren*. Katwyk aan de zee, en Katwyk aan den Rhyn zyn onder de een en veertig dorpen in Rhynlandt, welke gegeven hebben tot het vernieuwen en hermaken van de viſchbrugge binnen de ſtadt Leiden in het jaar 1532, en daar voor ook nevens andere genieten het voorrecht, dat in welken tydt hunne buurlieden en ingezetenen binnen die ſtadt zouden mogen worden vaſt gehouden om perſoneel of lopende ſchulden, de ſchout en het gerecht van die dorpen de zelve mogen afſchryven, en dat ſchout en ſchepenen van Leiden zodanige afſchryving plaats moeten laten hebben, en partyen verzenden voor haren dagelykſchen rechter. De verdere gerechtigheden, vryheden, enz. van die van de Katwyken, en die van hunne heeren kunnen in de *Katwykſche Oudheden* van Pars, als mede by S. van Leeuwen in zyne *Keuren van Rhynlandt* nagezien worden. Kerk en predikant van Katwyk aan de zee behoren onder de zelve claſſis als Katwyk aan den Rhyn. *De voorgemelde Schryvers.*

KATZBACH, in het Latyn *Cattus*, eene kleine rivier in Sileſië, welke by het dorp Katzbach, in het vorſtendom Jauer, ontſpringt, door het Lignitziſche gebiedt loopt, en by Parchwitz in den Oder valt. Hy wordt in het gemeen *de dolle ſtroom* genoemt, dewyl hy dikwils met overlopen veel ſchade veroorzaakt. *Vecheri Oratio de Catti eluzione.*

KATZENSTEIN, een ſlot in het graafſchap Oettingen, waar van eene afzonderlyke linie van *Wallenſtein* nog tegenwoordig den naam voert. Zie OETTINGEN. Voortyds hadt het zyne eigene heeren, na welker doodt het aan die van *Oettingen* is gekomen: want toen trouwde graaf *Frederik* de II *van Oettingen* met *Catharina van Katzenſtein*, welke, naar het gevoelen van Imhof, de laatſte erfgenaam is geweeſt. In het jaar 1648 wierdt het ſlot door de Zweden verbrand. *Imhof N. P. l. V. c. 11. n. 4. Merian Topogr.*

KAUCHEN. Zie CHAUCEN.

KAUF-BEURN, eene Ryksſtadt in Zwaben, in het Werracher-dal gelegen. Men wil, dat deze plaats door zeker vryheer *van Hof*, die met keizer Lotharius was uit Vrankryk gekomen, gebouwt, en van des zelfs afkomelingen tot op de tyden van Lotharius den II bezeten is. In dien tydt zou *Otto*, vryheer van Hof, met een burgers vrouw overſpel bedreven hebben, daar de man op is aangekomen, en hem heeft om het leven gebragt. Maar hy liet nog eene zuſter en een broeder na, welke laatſte domheer te Augsburg was, den welken die erfeniſſe te beurt viel. Van hem zou zich die ſtadt voor 50000 guldens vrygekocht hebben, waar van daan ook de naam *Kaufbeurn*, het welk zo veel als een gekocht dorp betekent, is gekomen. Naderhandt is die ſtadt eene Ryksſtadt geworden, en van verſcheide keizeren, voornamentlyk van Conraad den II, Rudolph den I, van Adolph, Lodewyk den IV, van Wenceslaus, Sigismundus, Frederik den III, en Maximiliaan den I met heerlyke vryheden beſchonken. Aldaar hebben zo wel de Roomſch-Katholyken, als die van de Augsburgſche belydeniſſe vrye oeffening van Godsdienſt. In het jaar 1377 wierdt deze plaats van hertog Frederik van Tek, en in den jare 1388 van den hertog van Beyeren te vergeeſſch belegert; maar in den dertigjarigen oorlog is zy nu door de keizerlyken, dan door de Zweden verovert en uitgeplundert. *Zeileri Chron. Suev. Knipſchild de civit. Imp. l. III. c. 26.*

KAUFFUNGEN, een vermaard jonkvrouwen-ſticht, nevens een daar toe behorend groot dorp en ambacht, in het landgraafſchap Neder-Heſſen. De ridderſchap in dit vorſtendom heeft het geſticht, en het beſtier daar over. Die daar in willen aangenomen worden, moeten den hervormden Godsdienſt toegedaan zyn, en die 'er in zyn, kunnen daar uit trouwen, in welken gevalle ieder 100 goudguldens als tot een huwelyksgoedt ontfangt.

KAUFFUNGEN, een adelyk geſlacht, welkers ſtamhuis, KAUFFUNGEN, in het ampt Borne legt. Het zelve was voortyds in Meiſſen en Thuringen zeer ryk en van een groot aanzien, maar is ſedert het jaar 1455, dat *Cuntz*, nevens zynen broeder *Dirk*, hun leven door beuls handen verloren, weinig bekend geweeſt. In Sileſië en in het graafſchap Glats wierden zy ook heeren van Chlum genoemt. *Volquin van Kauffungen* wordt by eene donatie van een heer van Waldenburg als getuige der kerke te Wolkenburg in het jaar 1308 aangehaalt. *Hildebrand van Kauffungen*, op Landsberg, in het Oppelſche gebiedt, was in het jaar 1495 Raadt van hertog Henrik den I van Oels. In het jaar 1499 bloeide *Henrik* als byzitter te Glats. *Sigismund van Kauffungen*, van Hummel in het Glatziſche gebiedt, ſtondt in het jaar 1522 tegen de kroon van Bohemen op, wierdt in het jaar 1534 gevangen genomen, en te Wenen onthoofd. *Sigismund van Kauffungen* van Chlum ſtierf in het jaar 1573, en legt nevens zyne gemalinne Apollonia, gebore Abſchatz, in de ſtarkerke te Frankenſtein begraven. In het einde van de XVI eeuwe en in den beginne der XVII bezat dit geſlacht in Voogtlandt de goederen Hirſcha, Langenwätzendorf en Böhmersdorf, en *Hans* of *Jan Maurits van Kauffungen*, heer van Böhmersdorf, was graaflyke Reuſſiſche Raadt te Graits, welk ampt ook zyn zoon *Hans Henrik*, heer van Hirſchau en Weisdorff, bezat, daar benevens opper-accys-onttanger, die omtrent het jaar 1603 bloeide. Of hy nakomelingen heeft nagelaten vindt men niet aangetekent. *Sinapii Sileſ. Curioſ. Mulleri Annal. Sax.*

KAUFFUNGEN, (CONRAAD of CUNTZ VAN) een edele uit Meiſſen. Hy was eerſt aan het hof van keurvorſt Frederik den Goeden van Saxen in groot aanzien, en wierdt van den zelven voogdt van Altenburg gemaakt; ook deedt hy de ſtadt Neu-

renberg tegen markgraaf Albrecht van Brandenburg goede dienften. Als de keurvorft Frederik met zyn broeder, hertog Wilhelm, oorloogde, hieldt hy het met den eerften, maar wierdt van hertog Wilhelm by Gera gevangen genomen, en moeft zich voor 4000 florynen loffen. Doordien hy ook ondertuffchen aan zyne goederen veel fchade hadt geleden, gaf hem de keurvorft Frederik de goederen van Apel van Vitzthum, die het met hertog Willem hieldt, in Meiffen leggende, doch met beding, dat hy by de volgende vrede de zelve zou wederom geven. Wanneer daar op, door bemiddeling van keizer Frederik den III, tuffchen den keurvorft Frederik en hertog Wilhelm in het jaar 1450 te Naumburg de vrede wierdt getroffen, moeft Kauffungen de goederen van Vitzthum weder overgeven. Hy kon daar toe niet befluiten, waarom hem de keurvorft de zelve met geweldt afnam. Kauffungen zich daar over beklagende, verkoos de keurvorft zekere Raden tot fcheidsmannen, die de zaak onderzoeken en afdoen zouden. Deze benoemden een dag, op welken Kauffungen verfcheen, doch zonder affcheidt te nemen voor het afdoen der zake wederom vertrok. Hy zocht zich vervolgens over den keurvorft te wreken, zodanig, dat hy zich niet fchaamde te zeggen, dat hy het niet aan des keurvorften landt en lieden, maar aan des zelfs perfoon wilde wreken; waar op de keurvorft fchertfende zeide, dat hy toch zyne viffchen in den vyver niet wilde verbranden. Doch als Kauffungen voortging met bedreigingen te doen, wierden hem alle zyne in Meiffen gelegene goederen afgenomen, en hy uit het landt gebannen. Hy begaf zich daar op naar Bohemen, kocht aldaar het flot Ifenberg, trok twee edelen uit Meiffen, namentlyk Wilhelm van Mofen en Wilhelm van Schönfels, nevens anderen, op zyne zyde, en gebruikte een kok uit Bohemen, Swalbe genoemt, die zich in keurvorftelyken dienft begaf, als een fpion. Als deze Kauffungen kenniffe gaf, dat de keurvorft naar Leipzich was gegaan, namen zy deze gelegenheit waar, kwamen den 7 July in het jaar 1455 in den nacht nevens 36 ruiters voor het flot te Altenburg, en beklommen het zelve met eenige ladders in ftilte. Wanneer zy nu in het flot waren, bezetten zy de kamers van de keurvorftinne en van andere hofbedienden, gingen naar de kamer van de prinffen, en Kauffungen nam den prins Ernest met zich uit het venfter naar beneden. Maar Mofen kreeg in plaats van prins Albrecht, die onder het bedt was gekropen, den jongen graaf van Barby. Kauffungen, daar van verwittigt, gaf den prins Erneft aan Mofen, kwam wederom in het flot, en nam prins Albrecht mede. De keurvorftin was ondertuffchen wakker geworden; maar doordien zy niet kon uit de kamer komen, riep zy Kauffungen uit het venfter toe, hy zou toch de prinffen verfchonen, en hy zou krygen wat hy begeerde. Ondertuffchen was Kauffungen met prins Albrecht naar Bohemen getrokken, en Mofen nevens Schönfels met den prinffe Erneft in Frankenlandt gevlucht, op dat, als de een wierdt gevat, hy door den anderen genade kon erlangen. Ondertuffchen kwam alles in het flot op de been, en het gerucht van 't gebeurde kwam wel haaft in de ftadt, alwaar de meefte hofbedienden zamen vrolyk waren. Het wierdt den keurvorft te Leipzich geboodfchapt, en daar op vervolgde men de gevluchten, wordende de ftormklokken op de dorpen geluid, zo dat Kauffungen, op het horen van het gelui der klokken, door omwegen zich voortfpoeide, en naauwlyks een halve myle van de Boheemfche grenzen was. Ondertuffchen veinfde prins Albrecht van honger en dorft ziek te zyn; waarom Kauffungen zyne medgefellen vooruit zondt, en hy nevens nog twee anderen van de paarden klommen, om voor den prins aardbeziën te plukken. Zeker koolbrander kwam by geval daar op aan, als zynde door zynen hondt op 't fpoor geraakt. Deze vroeg Kauffungen, waar hy met dezen jongen heen wilde. Hy antwoordde, dat het een boze jonge was, die van zyn heer was weggelopen, dien hy wederom te recht wilde brengen. Kauffungen raakte ondertuffchen met zyne fporen vaft, dat hy niet zo aanftonts kon los komen, welke gelegenheit de prins waarnam en den koolbrander in het oor beet, dat hy de prins van keurvorft Frederik was, en dat men hem hadt weggevoert, waar op een der ruiters, die by Kauffungen waren, een houw naar den prins deedt, maar hem niet trof, waar door de koolbrander wierdt bewogen, met zyn handboom een flag op den ruiter te geven; hy floeg ook op Kauffungen, welken hy zou om het leven gebragt hebben, byaldien de prins niet voor hem hadt gebeden. Wanneer ondertuffchen des koolbranders hondt fterk begon te blaffen, kwam des zelfs vrouw toefchieten, die aan de andere koolbranders een teken gaf, die terftondt kwamen toelopen, Kauffungen gevangen namen, en den zelven nevens den prins in het klooster Grunhayn bragten. Ook wierden 'er zes makkers van Mofen gevat, en doordien de overige merkten, dat men hen fterk nazette, bleven zy niet verre van het flot Steina drie dagen lang in een hol, baden den prins Erneft om genade, fchreven vervolgens aan Frederik van Schönberg, ampts-hoofdman te Zwikkau, en beloofden den prins over te geven, byaldien zy zouden genade hebben, en als hen zulks wierdt belooft, leverden zy den prins naar Hartenftein. Prins Albrecht kwam by zyne moeder te Altenburg, en prins Erneft by zynen vader te Chemnits, waar op het gehele hof naar Ebersdorf ging, alwaar toenmaals een biddag was aangeftelt om Godt te danken, en ter gedachteniffe van deze verloffinge der prinffen en des koolbranders klederen in de kerk wierden opgehangen. De koolbrander kreeg de vryheit van al zyn leven zo veel hout in het bofch te kappen, als hy zou tot zyne huishoudinge van noden hebben. Hem wierdt ook een landgoedt gegeven; waarenboven hem jaarlykfch eenige fchepels koorn wierden vereert, welke zyn geflacht als nog geniet. Kauffungen wierdt daar op den 14 July te Freyburg onthoofd, zyn lyk ftatelyk in een kift gelegt, en eerft in de S. Pieterskerk aldaar begraven, maar kort daar na weder opgegraven, en naar Nieuwkirch, een dorp niet verre daar van daan, gebragt. Zyne vrienden hadden nog om genade gebeden, maar de bode kwam te laat. Zyn broeder *Dirk* wierdt insgelyks om eenige ftoute woorden te Altenburg onthoofd. *Swalbe*, nevens eenige anderen, wierden met gloeiende tangen genepen en gevierendeelt. Maar Mofen en Schönfels kregen genade, gelyk hen prins Erneft belooft hadt; doch men weet niet waar zy federt zyn gebleven. *Bojemi vita Alberti. Fabricii Orig. Saxon. Spangenberg Chron. Mansf. Albinus Chron. Mifn. Franck Chron. Sagittarius de Plagio Kauffungi. Rechenberg de raptu Ernefti & Alberti.*

KAUNITS, een der oudfte en aanzienlykfte graaflyke huizen in Moravië en Bohemen, het welk met die van *Stofch* een zelve wapen en oorfpronk heeft. Hun ftamhuis en heerlykheit KAUNITZ legt in Moravië, 2 mylen van Brin aan de rivier Igla. *Wilhelm*, graaf van Kaunits, heeft met Conraad, hertog van Znoim, in Moravië, in het jaar 1176 Ooftenryk geweldig verwoeft, en noch kloofters noch kerken gefpaart, zelfs de ftadt Wenen gedwongen hare muren omver te werpen. Naderhandt behaalde hy in het jaar 1179 by Praag voor Frederik, hertog van Bohemen, eene heerlyke overwinning tegen Sobieslaus, en deedt vervolgens een bedevaart naar Rome, wanneer hy by zyne te rug komft tot boetvaardigheit wegens te voren begane wreedheden in zyne heerlykheit het klooster Kaunits, van de orde van St. Norbertus, voor honderd jonkvrouwen ftichtte. Men wil, dat van zyne heldendaden noch een Schrift in de oude Boheemfche tale voorhanden is, waar van een brok (*fragmentum*) in Patrocius *Speculum Moraviæ* gevonden wordt. In het jaar 1398 bekleedde *Herman van Kaunits* de opperfte kamerheers-plaats in Bohemen. *Dulik van Kaunits* was mede onder de Roomfch-Katholyke ftanden in Moravië, die in het jaar 1421 zich verbonden, alle de genen, die den Huffiten toevielen, als vyanden aan goedt en bloedt te ftraffen. *Pieter van Kaunits*, die omtrent het jaar 1490 leefde, was overgrootvader van *Leo Wilhelm*, graaf van Kaunits, van wiens zone, *Dominicus Andreas*, grave en heer van de heerlykheit Aufterlits, enz. het volgende artykel handelt. Hy ftierf in het jaar 1705, drie zonen en vier dochteren nalatende. De zonen waren: 1) *François Karel*, graaf van Kaunits, geboren in het jaar 1676, die eerft auditeur van de Rota, prooft te oud-Oettingen, domheer te Saltsburg, Paffau en Olmuts, en eindelyk biffchop van Laybach wierdt, en den 25 September in den jare 1717 is geftorven. 2) *Maximiliaan Ulrich*, keizerlyke kamerheer, Rykshofraadt, en in het jaar 1717 afgezant aan de Keurvorftelyke en vorftelyke hoven in het Ryk, die met Maria Erneftina Francifca, erfgravinne van Ooft-Vrieslandt en Rietberg, en dochter van Ferdinand Maximiliaan grave van Rietberg, den 6 Augufty in den jare 1699 trouwde, en verfcheide kinderen teelde. 3) *Johan Wilhelm*, die in het jaar 1697 is geboren, en in zyne jeugt geftorven. Van de dochteren is *Maria Eleonora* met Francifcus Wenceslaus, grave van Trautmansdorf; *Maria Dominika* in het jaar 1712 met Philips Jozeph, grave van Rozenberg, en Francifca Gabriëlis Jozepha in het jaar 1711 met Albrecht, grave van Heifter, getrouwt. *Balbini Epit. rer. Bohem.*

KAUNITS, (DOMINICUS ANDREAS, GRAAF VAN) keizerlyke geheime en conferentie-Raadt, Ryks onderkancelier, ridder van het gulde vlies, was een zoon van Leopoldus Wilhelm, grave van Kaunits, en van Eleonora, dochter van vorft Maximiliaan van Dietrichftein, die omtrent het jaar 1655 was geboren. Hy bragt zich wel haaft door zyne grote bekwaamheit zodanig in achting, dat keizer Leopold hem niet alleen vele jaren lang als afgezant aan het keurvorftelyke Beyerfche hof te Munchen gebruikte, maar ook in het jaar 1687 reets geheime Raadt voor andere voorname vorftelyke en graaflyke perfonen maakte. Hy kreeg ook weinig jaren daar na de ridderorde van het gulde vlies, en door de goede verwachting, die de keizer van zyne getrouwheit en bekwaamheit hadt, wierdt hy in den jare 1694 als keizerlyke afgezant aan de Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden gezonden, welk ampt hy ook in het volgende jaar by den keurvorft van Beyeren te Bruffel bekleedde, en in het jaar 1697 als eerfte plenipotentiaris de Ryswykfche vrede bywoonde. En dewyl ondertuffchen de Ryks-onderkancelier Gotlieb, grave van Windifchgrats, den 25 December des jaars 1695 geftorven was, en de keurvorft van Beyeren eene zonderlinge hoogachting voor den grave van Kaunits hadde, verzocht hy by den keizer voor hem het Ryks-onderkanceliersampt, dat hy ook kreeg, en dat hem den 18 Juny in het jaar 1696 wierdt opgedragen, maar dat hy eerft na zyne te rug komft van de Ryswykfche vredehandeling werkelyk aanvaardde, waar op hy ook in den geheimen conferentie-Raadt wierdt aangenomen. Hy was onvermoeid in het waarnemen zyner amptszaken, maar dewyl de zelve zo menigvuldig waren, wierdt hem in het jaar 1702 de baron Johan Frederik van Seiler, die met hem derde keizerlyke plenipotentiaris te Ryswyk was geweeft, toegevoegt. Maar fchoon hem daar door zyn zware arbeidt wierdt verlicht, kon hy echter zyn leven daar door niet verlengen; want hy kwam in den beften bloei van zyne jaren, hebbende nog maar 50 jaren bereikt, op den 11 January des jaars 1705 aan eene beroerte te fterven, wordende in zyn bedt dood gevonden. Zyne gemalin was Maria Eleonora, dochter van Adolph Wratislaus, graaf van Sternberg, en opper-burggraaf des koninkryks Bohemen, die haren gemaal den 2 December in het jaar 1706 in de eeuwigheit volgde. Van hare kinderen is in het voorgaande artykel gefproken.

KANTZIM, eene koninklyke ftadt in Bohemen, tuffchen Broba

Broba en Janowits, 5 mylen van Praag gelegen. Zy is eene der oudſte ſteden in Bohemen, en nog ouder dan Praag, en wordt gezegt het *Caſurgis* van Ptolemæus te zyn. Ten tyde der heidenſche hertogen was zy het hoofdt van een afzonderlyk vorſtendom, het welk *Myſtibogus*, hertogs Nicolaus jongſte zoon, hier oprechtte en op zyn zoon *Radislaus* bragt; maar het wierdt naderhandt met het hertogdom Bohemen wederom vereenigt, en geeft tegenwoordig aan den omleggenden kreits den naam, die tuſſchen de rivieren de Elve en de Mulda legt, en aan de linker zyde aan de ſtadt Praag en den Leitmeritſer, Potberder en Chlauer kreits, boven aan de Buntzler en Koniggratzer, en ter regterhandt aan den Czaslauer, en beneden aan de Bechiner kreits paalt. Deze ſtadt is ryk van hout, dat op de rivier Sazawa, welke daar midden doorloopt, en op de Mulda in menigte naar Praag vervoert wordt. *Zeiler Topogr. Bohem. Balbin. Miſcell. Dec. I. lib.* III. *cap.* 3. §. 1. *pag.* 14. *Vogt jetzlebend Böhmen pag.* 101.

KAUWENBURG, of KOUWENBERG, (CHRISTIAAN VAN) een goed kunſtſchilder, was geboren te Delft in den jare 1604, den 8 September. Hy was een leerling van Jan van Nes, en reiſde daar na naar Italië. Weder te huis gekomen zynde zette hy zyne kunſt met yver voort, en oeffende zich inzonderheit in het ſchilderen van naakte beelden en hiſtoriën, zo groot als het leven. Vele van zyne ſtukken worden in de voornaamſte huizen van Delft, als mede in de luſthuizen van wylen den prinſſe van Oranje te Ryswyk en in het Haagſche boſch gevonden. Zyne kunſt ook in andere geweſten willende voortzetten en bekend maken begaf hy zich naar Keulen, en ſtierf daar den 4 July des jaars 1667. *Bleiswyk Beſchryv. van Delft.*

KAY, (WILLEM) een ſchilder, geboortig van Breda, hadt zyne oeffening te Luik gehad onder Lambert Lombard. Sandrart, na hem als een vernuftig ſchilder gepreezen te hebben, roemt hem vervolgens als een zeer eerlyk man. Hy woonde te Antwerpen, alwaar hy in alles op eene deftige wyze zyn leven doorbragt. Hy heeft een groot getal van kontrefeitſels gemaakt, weinig minder in achting dan die van Antonius More. Op een dag, als hy den hertog van Alba uitſchilderde, en dat hy geveinſt hadt geen Spaanſch te verſtaan, komt een officier van het halsgerecht aan dezen hertog vragen zyne bevelen rakende den grave van Egmondt, waar op hy antwoordde, dat men hem aanſtonts zonder tydverlies zou onthoofden. Deze order gaf zulk een indruk op het gemoedt van den ſchilder, die den adeldom van zyn landt beminde, dat hy, zynde naar zyn huis gegaan, ziek wierdt, en kort daar na ſtierf, in 't jaar 1568. *De Piles Abregé des vies des peintres.*

KAYL, ook de ſtadt KEIL genoemt, is een kleine plaats, nevens een ſlot; aan de rivier Keil, in het zogenoemde Hellenthal in Weſtphalen, 2 mylen van Hildesheim gelegen. Een tak der graven van *Manderſcheid*, aan welken het in de XII eeuwe is gekomen; voert daar den naam van. Zie MANDERSCHEID. *Tromsd. Imhof N. P. l.* IX. *c.* 4.

KEBBERS, een zeker ſoort van Heidenen, die te Ispahan in Perſië geduld worden, en in de voorſtadt Kebrabath wonen. Dat woordt is van het Turkſche *Kiaphir* afkomſtig, en betekent een afvalligen, of Mammeluk. Zy hebben niets met de Perſianen gemeen dan alleen de tale. Hunne kleding is geheel anders dan de gemene Perſiaanſche dragt. Zy dragen ook, tegen de gewoonte van het landt, lange baarden. Zy hebben noch tempels, noch prieſters, en gebruiken geen gebedeboeken: doch geloven de onſterflykheit der ziele, als mede een hemel en eene helle. Als 'er een van hen ſterft, laten zy een haan uit des overleden huis in het open veldt vliegen, en als het gebeurt, dat een vos den zelven vangt, beſluiten zy daar uit, dat de ziel van dezen dode zalig is geworden. Zy hebben 'er buiten dat nog een andere proef op, welke zy zekerder houden. Namentlyk, zy trekken den overleden zyne beſte klederen aan, brengen hem dan op het kerkhof, en ſtellen hem overeind tegen een muur, zodanig, dat zy een paal, gelyk als een vork, hem onder den kin ſteken, om het ligchaam regt op te houden. Als het nu gebeurt, dat de raven of andere vogelen hem het regter oog uitpikken, beſluiten zy daar uit, dat de overleden zalig is, en dan wordt het ligchaam met vele plegtigheden begraven. Maar wordt het linker oog uitgepikt, houden zy het voor een onfeilbaar teken van zyne verdoemeniſſe, en dan werpen zy het ligchaam, met het hoofdt naar beneden, in een kuil. *Olearius Perſ. Reizen.*

KECKERMAN, (BARTHOLOMÆUS) geboortig van Dantzig, is aldaar hoogleeraar in de Philoſophie geweeſt omtrent het begin van de XVII eeuwe. Hy was te voren hoogleeraar in de Hebreeuſche tale te Heidelberg geweeſt. Hy heeft een groot getal boeken geſchreven, waar in hy meer order dan verſtandt heeft doen blyken. Hy was van den hervormden Godsdienſt, en overleedt den 25 Auguſty van den jare 1609, oud zynde acht en dertig jaren. Zyne boeken zyn vol van letterdievery, en wederom van anderen braaf geplundert. Zie hier de tytels van de zelve: *Prognoſticorum Logicorum Tractat. III; Syſtema Logicæ majus & minus; Syſtema Theologiæ; Rhetorica Eccleſiaſtica; Syſtema Rhetoricæ; Contemplatio Phyſica de loco & terræ motu; Methodus formandorum ſtudiorum; Syſtema Ethicæ, Politicæ, Oeconomiæ, Phyſicæ, Aſtronomiæ, & Geographiæ; Curſus Philoſophicus; Diſputationes theoret. pract.; Compendium Metaphyſicæ; Syſtema Opticæ, & Geometriæ; Grammatica Hebr.; Hiſt. Eccleſiaſtica Waldenſium; Syſtema prudentiæ ſcholaſticæ. Bayle Diction. Crit.*

KEDAR, zoon van Iſmaël, was de vader van de Kedarenen, die in de nabuurſchap der Nabathenen, in woeſt-Arabië, woonden. Deze volkeren woonden niet in ſteden, of huizen, maar in tenten, waarom men hunne woonplaatſen niet dan bezwaarlyk kan aanwyzen, om dat zy de zelve gedurig veranderden. In de H. Schrift wordt de naam van *Kedar* ook wel aan geheel woeſt-Arabië gegeven; maar de woonplaats der Kedarenen was voornamentlyk in het Zuiderdeel van woeſt-Arabië, in het Noorder deel van het ſteenachtig Arabië, en in gelukkig Arabië. Zy ſpreidden zich zelfs uit tot aan de Rode zee. De naam *Kedar* wordt verſcheide malen in 't O. Teſtament gevonden, en het zelve doorgaans in Arabië gepaſt, doch wel voornamentlyk by Jeſaias k. LX, daar de propheet, na eerst de ſteden en volkeren van Arabië aangehaalt te hebben, vs. 7 aldus ſpreekt: *Alle ſchapen of 't vee van Kedar zullen tot u verzamelt worden, de rammen van Nebaoth zullen u dienen*, enz. Uit Nebaoth zyn de Nebathiniſche volkeren geſproten en de vorſten van Kedar zyn de kinderen Iſmaels. *Geneſ. XXV*, 13 *Hoogl. I*, 4. *Jer. XLII*, 11. *Ezech.* XXI, 17. 21. *Hieron. de locis Hebr. Bochart in Phaleg.* enz.

KEDD (JODOCUS) wierdt in het jaar 1597 te Emmerik in het Kleefſche geboren, en wierdt in het jaar 1613 een Jeſuit. Van zyne jeugt af was hy bitter tegen de Proteſtanten, en begon reets in zyne eerſte jaren op ſtoelen en banken over de geleerden in den Godsdienſt te prediken. Hy ſtierf te Wenen den 27 Maart in den jare 1657. Zyne ſchriften, ruim 34 in getal, zyn meeſt tegen de Proteſtanten gericht. *Alegambe Bibl. Script. S. J. p.* 517. *ſeq.*

KEDEMOTH, of KADEMOTH, eene ſtadt van het Heilige Landt, gelegen in den ſtamme Ruben, ten Ooſten van de beek Arnon. Het is een van de legerplaatſen van het volk Israël in de woeſtyne. Zy wierdt aan de kinderen van Merari, van den ſtamme Levi, tot een woonplaats gegeven. *Deut. II*, 26. *I Kron. VI*, 79. enz.

KEDEM, of KEDES. Dit woordt betekent in het Hebreeuſch *het Ooſten*. De LXX Overzetters hebben het als een eigen naam behouden. *Ezech.* XXV, 4. Het is eene ſtadt, en wordt van Hieronymus te onrecht gezegt eene prieſterlyke ſtadt te zyn, vermits 'er gene zodanige buiten de ſtammen van Juda en Benjamin waren. Zy was echter eene Levitiſche ſtadt. *Joſ.* XX en XXI, ook I *Chron.* VI. Nog is 'er een ander *Kedès*, insgelyks een Levitiſche ſtadt, in den ſtamme Iſſaſchar geweeſt, I *Chron.* VI, 72, welke by Joſua XXI, vs. 28 *Kiſ͡on* ſchynt genaamt te zyn. *Halma Geogr. Woordenb.*

KEDES, eene grote en ſterke ſtadt in opper-Galilea, op het gebergte Naphthali, in den ſtamme van den zelven naam gelegen, 4 mylen van Capernaum. Toen Joſua den koning van deze plaats hadt gedood, gaf hy de zelve tot eene woning aan de prieſters en Leviten. Zy was eene der vryſteden, werwaarts de genen, die onvoorziens een doodſlag begaan hadden, veilig konden vluchten. Barak, die Siſſera by Jabis en zyn geheie leger doodde, was uit deze ſtadt. Tiglath Pilezer, koning van Aſſyrië, nam hier door zynen weg, toen hy het landt Iſraël verwoeſtte. *Rechteren IV. I Kon. XV*, 9. *Jozephus Oudheden X boek.*

KEDOR LAOMOR, koning der Elamiten. Hy leefde in het 2105 jaar der wereldt, voerde oorlog tegen zommige koningen, die van hem waren afgevallen, verſloeg de zelve, en nam alle have uit Sodom en Gomorrha met zich weg. Hy voerde ook Loth, Abrahams broeders zoon, mede weg, nevens zyne have, dien echter Abraham wederom verloſte. *Gen. XIV. Torniell. Uſſerius.*

KEDICHEM, by verkorting KEKUM, een dorp van Zuid-Hollandt, in het landt van Arkel, met kerk en predikant; ſtaande onder de claſſis van Gorkum.

KEDRON, eene beek, die in een dal ten Ooſten van Jeruzalem henen ſchoot, tuſſchen die ſtadt en den Olyfberg. De Evangeliſt Johannes ſpreekt 'er van. De wateren dezer beke vergaderden zich uit de van alle kanten afſlortende ſtroomties der bergen rondom ganſch Jeruzalem: want derwaarts zakten zy alle naar de Ooſtzyde, als de laagſte der ſtadt, af. Zy liep door het dal Jozaphats (tuſſchen de ſtadt en den Olyfberg gelegen) van 't Noorden naar 't Zuiden. Dat dal wierdt ook het *Dal Kedron* genoemt. Van daar, door vele fonteinen en vlieten aangevoert, nam zy haren loop weder met eene bocht naar 't Ooſten, en ontlaſtte zich eindelyk in de Dode zee. *Kedron* betekent *donker*, mogelyk om dat de beek, daar ze den naam van gekregen heeft, vermits ze bruin, modderig, en geen helder water uitleverde, of wel, om datze van de donkere en van vocht zwangere wolken haren meeſten aanwaſch kreeg. Men vindt nog KEDRON, of KEDRO, eene ſtadt, naar 't landt der Philiſtynen, op den weg naar Azoth gelegen. I *Mach.* XVI, 9, van *Kendebeus* weder opgebouwt; want dus moet men het opbouwen van hem uitleggen, vermits uit het voorgaande hoofdſtuk blykt, dat hem van den koning Antiochus geboden was de ſtadt Kedron weder op te bouwen, *kap.* XV, *vs.* 39, 40, wiens gebodt hy, als daar blykt, volbragt heeft. Men zou ook daar uit, volgens de *Vulgata*, of gemene overzetting, kunnen beſluiten, dat dit Kedron geen ander is dan dat elders *Kedor*, *Gader*, of *Gadera* genoemt wordt, eene ſtadt van den ſtamme Juda. *Joſua XV*, 36. *Bonfrerius. Halma Geogr. Woordenboek.*

KEDWALLA, of CEADWALLA, een Weſt-Saxiſche koning in Engelandt. Hy wierdt van een tegen hem opgeſtane party van den troon geſtoten, maar kreeg die kroon wederom, en als eene andere beweging hem onluſten veroorzaakte, begaf hy zich naar Rome, om aldaar gedoopt te worden; want hy was tot nu toe wegens zyne wereldſche bezigheden niet gedoopt. Dus wierdt hy in het jaar 689, op Paaſchdag, van paus Sergius gedoopt, en kreeg den naam van *Petrus*, wanneer hy na

verloop van weinig weken overleedt. Hy ſtierf binnen Rome in den ouderdom van 30 jaren, en wierdt in de S. Pieterskerk bygezet. *Guil. Malmesbur. Rad. Dicetus.*

KEEL, of KELLE, een dorp in het gebiedt van Kleef, digt by de ſtadt Kleef gelegen. Het heeft eene zeer oude kerk, de welke men zegt eene van de drie kerken te zyn, de welke St. Willibrordus zelf in deze landen gebouwt heeft.

KEFERNBURG, een oud graafſchap in Thuringen, niet verre van Arnſtadt. Het zelve heeft zynen naam van een oud ſlot, aldus genaamt, tuſſchen Arnſtadt en Ilm gelegen, waar van nog overblyfſelen gevonden worden. Zommigen willen den naam van een heirvoerder der Hunnen, *Keve* genoemt, anderen van *Kevers*, en wederom anderen van een ſlot in Lotharingen, *Kivermond*, afleiden; want men geeft voor, dat het van Guntarius, een Frankiſch heer, is gebouwt. Dat graafſchap was juiſt niet groot, en men weet ook niet eigentlyk, wat voor ſteden, ſloten en vlekken daar toe hebben behoort; maar de macht dezer graven wieſch daar door zeer aan, om dat zy overal buitens lands ſchone landen bezaten, en zelfs over Arnſtadt heerſchten. De eigentlyke opkomſt of oorſpronk van deze graven is niet al te bekend; maar het is zeker, dat zy zeer oud zyn. In het jaar 728 wordt van *Hugo van Kefernburg* gewag gemaakt, die, als men wil, in groot aanzien was, en van Bonifacius gedoopt wierdt. In de tyden van Conraad den II was graaf *Gunther van Kefernburg* vermaard. Men zegt, dat graaf *Sighard*, anders *Siſſo*, of *Sittich* genoemt, een ryk heer, en een der ſtichters van de kerk te Naumburg is geweeſt. In het jaar 1302 ſtierf graaf *Gunther van Kefernburg* zonder mannelyke erven; en liet twee dochters na, van welke de oudſte, *Adelheit*, met grave Otto van Orlamunde, en de jongſte, *Irmengard*, met den grave Diderik van Hohnſtein trouwde. Beide hebben hunne mannen de heerlykheit Arnſtadt als een huwelyksgoedt toegebragt, van welke de zelve naderhandt door koop aan de graven van *Swartzburg* is gekomen. Voorts hebben zich deze graven in den oorlog van Thuringen vermaard gemaakt, tot op *Gunther*, die in het jaar 1379 met Machtelt, dochter van graaf Burchard van Mansfeldt, trouwde. Deze gene kinderen verwekkende, begaf zich tot alle wellusten. Na verloop van vyf jaren reiſde hy naar Jeruzalem, en van daar naar S. Catharyneberg, zynde een gedeelte van den berg Sinaï; maar ſtierf onderweeg in het jaar 1383. Zyn ligchaam is naar Thuringen gebragt, en in het klooſter Georgenthal, in het welke de meeſte graven van Kefernburg begraven zyn, bygezet. Dit graafſchap viel den landgrave Balthazar van Thuringen, als leenheere, te beurt. *Annal. de orig. Landgr. Thur. Langii Chron. Citic. Albinus. Becherer. Rivander. Meibomii Notæ ad Nordhoffii Orig. March. Spangenberg Henneb. Genealogie. Lucæ Graven-ſaal. Olearii hiſt. van Arnſtadt. Synt. Rer. Thuring.*

KEHATH, de zoon van Levi, vader van Amram, overgrootvader van Mozes, wierdt na de gedachten van Epiphanius en andere tydrekenaars in het 34 jaar zyns vaders Levi, dat is, 2281 na de ſcheppinge, en 1723 voor onzen Zaligmaker, geboren. Hy ſtierf in den ouderdom van 133 jaren, na de ſcheppinge 1214, voor de geboorte onzes Heilands 1590. *Exod. VI.* 18. *Epiphan. in Anchorat. Euſeb. de Præparat. Evang. lib. IX. Uſſer. in Annal.*

KEHELATHA, negentiende legerplaats der Iſraëliten in de woeſtyne. Zy kwamen daar van Riſſa in het vierde jaar na hunnen uittocht uit Egypten. Deze plaats is merkwaardig door den opſtandt en de ſtraffe van Corah, Dathan en Abiram, en hunnen aanhang. Zie *Num.* XVI. XVII. XXXIII, 22.

KEHILA, eene ſtadt in den ſtamme van Juda. Euſebius plaatſt haar zeventien mylen van Eleutheropolis, naar de zyde van Hebron; en Hieronymus zegt, dat zy maar acht mylen van de laatſtgemelde plaats afgelegen was. Men zegt, dat hier de grafſtede van Habakuk was. *Joſua* XV, 44. Zie ook I *Kon.* XXIII.

KEHL, eene veſting aan den Rhyn, een uur tegen over Straasburg gelegen. De citadelle van Straasburg legt wat digter daar by, zo dat zy malkander kunnen beſchieten. Deze plaats legt op den bodem van den markgrave van Baden, doch behoort tegenwoordig onmiddelyk aan het Ryk. De koning van Vrankryk heeft deze veſting in de XVII eeuwe, om Straasburg te dekken, en den inval in Duitſchlandt te beletten, aangelegt; maar by de Ryswykſche vrede de zelve wederom afgeſtaan. In het jaar 1702 belegerden de Franſchen deze plaats aan den kant van den Rhyn, onder Villars, en aan den anderen kant van den Rhyn hadt de kommandant van Straasburg zyne batteryen. Zy wierden ook haaſt meeſter van de plaats, en maakten tegen over aan den Rhyn een nieuwe ſchans, maar beloofden by de Radſtadſche en Badenſche vrede de zelve te zullen ſlechten. Zy hielden in zo verre hun woordt, maar lieten den grondt van de ſchanſſen leggen, zo dat men ze alle uuren wederom kan opbouwen. Maar de veſting Kehl ſtondt Vrankryk wederom aan het Ryk af, wanneer men op den Ryksdag lang twiſtte wie de koſten van de bezetting en herſtelling der veſtingwerken zou betalen, doordien de Franſchen de muurbreuken hadden laten leggen, en de Rhyn heeft een groot ſtuk van het horenwerk weggeſpoelt. Men wilde eerſt, dat de Frankiſche en Zwabiſche kreitſen de bezetting zouden verſchaffen, die 'er het meeſte belang by hadden. Maar naderhandt heeft het ganſche Ryk daar toe, als mede tot het herbouwen, zich verſtaan. Voor het overige is die veſting zeer regelmatig, vierkant, en heeft twee horenwerken: in het grote ſtaan vele huizen, in welke de bezetting hare noodwendigheden kan bergen. By Kehl legt ook een brug over den Rhyn, welke de Franſchen hebben aangenomen te onderhouden, waar voor zy op den weg naar Straasburg een tolhuis hebben aangelegt.

KEHLHEIM, eene ſtadt, behorende tot het ambacht Straubingen, in Beyeren, leggende aan den uitloop van de rivier de Altmuhl in den Donauw, tuſſchen Ingolſtadt en Regensburg, 3 mylen van deze laatſte plaats. Zy heeft van Otto, hertog van Beyeren, wiens zoon Lodewyk alhier op de brug door een moordenaar in het jaar 1231 wierdt om het leven gebragt, ſtads gerechtigheit bekomen. In het jaar 1633 namze hertog Bernhard van Saxen met geweldt in, maar moeſtze in het volgende jaar by verdrag aan de keizerlyken en Beyerſchen wederom overgeven. In het jaar 1705 raakte deze ſtadt, door toedoen van een vleeſchhouwer, Krans genoemt, in handen van de boeren, wanneer deze vleeſchhouwer overſte luitenant en kommandant daar van wierdt gemaakt; maar kort daar na te Ingolſtadt onthoofd en gevierendeelt, na dat de keizerlyken de plaats met vuur tot de overgave hadden gedwongen. Niet verre daar van daan legt het klooſter der Benedictynen, *Welſenburg*, het welk het oudſte in Beyeren is, en naar men wil van den hertog Thaſſilo in het jaar 575 is gebouwt. *Tromsd. Chur-Beyerſ. Atlas P. I. pag.* 89 *ſeq. 't Leven van den keiz. Joſephus*

KEIRNÆUS, of KEARNÆUS, (BARNABAS) een Ierlander, ſtierf in den jare 1640, in den ouderdom van vyf en zeventig jaren. Hy heeft uitgegeven Leerredenen op alle zon-en heilige dagen van het ganſche jaar. *Alegambe.*

KEITH is de toenaam van een oud adelyk geſlacht in Schotlandt, wiens hoofdt wegens zyne dapperheit maarſchalk van dat koninkryk, en ſherif of landvoogdt van Merns wierdt gemaakt. Hunne opvolgers bekleden nog tegenwoordig die eerampten.

KEIZER is de tytel, waar mede voornamentlyk het opperhoofdt des H. Roomſchen Ryks van de Duitſche natie genoemt wordt. Deze naam komt van *Julius Cæſar* af; wanneer de zelve den grondt tot de Romeinſche monarchie leide, en den tytel *Imperator* aannam, die te voren in de Romeinſche republyk alleenlyk aan de veldheeren wierdt gegeven. Op hem volgde *Octavianus*, die van den Romeinſchen Raadt den naam van *Auguſtus* kreeg; weshalven de volgende keizeren zich naar dezen aanlegger der Romeinſche monarchie *Imperator*, *Cæſar* en *Auguſtus* noemden. De keizerlyke waardigheit bleef beſtendig te Rome, tot dat keizer *Konſtantyn* de Grote de ſtadt Byzantium tot zyne reſidentie nam, en de zelve *Conſtantinopel* noemde: want dit gaf aanleiding, dat het Romeinſche Ryk in het Ooſterſche en Weſterſche verdeelt wierdt. De zetel van het Ooſterſche keizerryk was te Conſtantinopel, tot dat de Turken, die reets verſcheide provinciën verovert hadden; zich in het jaar 1453 meeſter van Conſtantinopel maakten, wanneer het zelve een einde nam. Het Weſterſche keizerryk, wiens zetel te Rome was, wierdt door de invallen der barbariſche volkeren geheel verwoeſt, zodanig, dat de Franken Gallië, de Vandalen Spanje, de Saxen Britannië, de Gothen, en na hen de Longobarden Italië vermeeſterden, en aldaar hun ryk oprechtten. De ſtadt Rome echter behieldt nog hare vryheit, tot dat eindelyk *Deſiderius*, de laatſte Longobardiſche koning, de zelve ook zocht te bemachtigen, waar tegen paus Adrianus de I keizer Karel den Groten te hulp riep, en hem Patricius der Romeinen maakte, tot dat hem paus Leo de III op Kersnacht des jaars 800, met bewilliging van het ganſche volk tot Roomſch keizer verhief. Hier door is de keizerlyke waardigheit aan de Franken, en na dat de Karolynſche ſtam in Duitſchlandt met *Lodewyk* het Kindt was uitgeſtorven, aan de Duitſchers gekomen: want hoewel na des zelfs doodt de Italianen de keizerlyke waardigheit zochten aan zich te brengen, konden zy het echter daar over niet eens worden; dies de Romeinen wierden genoodzaakt om *Otto* den Groten, die koning van Duitſchlandt was, in Italië te roepen, en hem de keizerlyke waardigheit op te dragen, met beding, dat de zelve voortaan by de Duitſchers zou blyven: want dus zyn de Saxiſche keizeren hem opgevolgt, tot op *Henrik* den II. Op hem volgden de Frankiſche keizeren; van *Conraad* den II tot op *Henrik* den V; op dezen de Zwabiſche keizeren, van *Conraad* den III tot op *Conraad* den IV. Na des zelfs doodt in het jaar 1254 begon het grote *interregnum* (tuſſchenregering) in Duitſchlandt, wanneer 'er in den tydt van 19 jaren geen rechte keizer was, tot dat *Rudolph van Habsburg* in het jaar 1273 tot keizer wierdt verkoren, die de ſtamvader van het hedendaagſche huis van Ooſtenryk is; en ſchoon na hem verſcheide anderen tot keizers verkoren wierden, als graaf *Adolph van Naſſau*, *Henrik van Lutzelburg*, *Lodewyk van Beyeren*, graaf *Gunther van Swartsburg*, *Karel* de IV, *Wenceslaus* en *Sigismundus*, koningen van Bohemen, is echter van der zelver opvolger *Albert* den II af, van het jaar 1438, de keizerlyke waardigheit door eene vrye verkiezing der keurvorſten in het huis van Ooſtenryk beſtendig gebleven, doordien men by gebrek van inkomſten voor een Duitſch keizer geen huis bekwamer daar toe oordeelde dan het zelve. Wat de rechten van den Duitſchen keizer betreft, door de aangroeiende macht der Ryksſtanden is de erfſelyke en monarchale macht der zelven zodanig beſnoeit, dat 'er tegenwoordig weinig meer van de monarchie overig is. Alleenlyk heeft de keizer zekere hoogheden behouden, waar onder het recht over ſtandsperſonen, van hoge waardigheden te begeven, vryheden te verlenen, op Ryksdagen het voorſtel te doen, wegens het Ryk de belening te doen, voornamentlyk aanmerkelyk zyn. Het voornaamſte is, dat zonder hem en zyne bewilliging in zaken, het ganſche Ryk betreffende, niets kan beſloten en gedaan worden. Ook heeft hy in de Italiaanſche landen groot gezag, en veel meer dan in de Duitſche provinciën. Daar zyn nog

nog andere mogendheden, welke den tytel van keizer voeren, gelyk als de Sultan, de keizer van groot-Ruslandt, als mede de keizer van China en Siam; zelfs de koningen van Vrankryk en Spanje hebben den tytel van *Imperator* dikwils gevoert, en alle koningen bedienen zich tegenwoordig van dien van *Auguſtus*; maar niemandt heeft zich tot nog toe *Imperator Auguſtus* genoemt. *Bulenger. de Imp. & Imperio. A. Bebenburg de jure regul. Flacius de translatione Imp. Limnai Jus publicum. Pfeſſingeri Vitriarius illuſtr. Beemannus Syntagm. dignit. illuſtr.*

KEIZERSBERG, in het Latyn *Cæſaris mons*, eene middelmatige ſtadt in de Opper-Elzas. Zy wierdt van keizer Frederik den II van een dorp tot eene ſtadt gemaakt. Daar omtrent waſt de beſte Elzaſſer wyn. Anders is deze plaats eene der tien ſteden, welke tot de landvoogdy van Hagenau behoren. In het jaar 1675 wierdt de zelve van de Franſchen zeer mishandelt. *Zeileri Topogr. Knipſchild de Jure civ. Imp.*

KEIZERSHEIM, wordende ook KEISHEIM genoemt, is eene onder de Rhynſche prelaturen behorende Ryksabdy, van de orde der Ciſterciënzen, niet verre van Donauwerth gelegen. Zy is door graaf Henrik van Lechsgemund in het jaar 1132 geſticht, en den 3 Auguſty in het jaar 1133 begonnen te bouwen, door den biſſchop Walther van Augsburg in het jaar 1135 beveſtigt, en eindelyk in het jaar 1184 van paus Lucius den III onder de beſcherming van den pauſſelyken ſtoel genomen. By de ſtichting van deze abdy hadt de ſtichter voor zich en zyne erven de erffelyke beſcherming en voogdy over de zelve bedongen, het welk ook tot het uitſterven van het Lechsgemundiſche geſlacht, en na het zelve tot op de bezitters van het graafſchap Grayſpach is opgevolgt. Maar toen ten tyde van Lodewyk van Beyeren de graven van Grayſpach met den grave Berthold uitſtierven, heeft de gemelde keizer het huis Beyeren met het gemelde graafſchap, en vervolgens met de erffelyke beſcherming en het recht van voogdt over de abdy Keizersheim beleent, wanneer echter de hertogen van Beyeren beloofden die abdy in hunne vryheden te laten, doch de zelve van tydt tot tydt, na het begin van de XVII eeuwe, wegens hunne Ryks onafhankelykheit beſnoeit, maar evenwel zich met de zelve na eenige zware verſchillen in het jaar 1656 in der minne vergeleken, en voor eenen onmiddelbaren Ryksſtandt verklaart hebben. *Lunig Spicil. Eccl. des Reichs-archivs T.* III. *Bilderbecks Duitſche Reichsſtänt.*

KEIZERSLAUTERN, in het Latyn *Lutra Cæſarea*, of *Cæſaropolis*, een vorſtendom en tamelyk verſterkte ſtadt, van den zelven name, in de neder-Palts, in Wasgau, aan de rivier Lauter gelegen. Voor dezen behoorde zy aan het Ryk, en de Roomſche keizers kwamen zich daar dikwils vermaken. In den jare 1402 is zy aan de Palts gekomen, en in den jare 1598 verkreeg keurvorſt Frederik de IV deswegen zitting en ſtem op den Ryksdag, wanneer het tot een vorſtendom is verheven. In den jare 1621 veroverde de generaal Spinola deze plaats. Zy wierdt hem wel van de Zweden weder ontweldigt; maar in den jare 1635 door de keizerſchen ſtormenderhandt ingenomen. Zy wierdt in den jare 1688 door de Franſchen, onder Bouffleur, verovert, na dat de belegerden twee ſtormen kloekmoedig hadden uitgeſtaan en te rug geſlagen. *Tolner H. P. pag.* 53. 59. 312 *La Vie de Loyſe Juliane, Electrice Pal. pag.* 112. *Zeileri Topogr.*

KEIZERSSTOEL, in het Latyn *Forum Tiberii*, of *Tribunal Cæſaris*, is eene kleine ſtadt in het Zwitſerſche landſchap Baden, aan den Rhyn gelegen. Na het afſterven der vryheeren van dien naam kwam zy door erffeniſſe aan de baronnen van Regensburg, welke de zelve in het jaar 1294, ten tyde van keizer Adolph van Naſſau, aan het bisdom van Conſtants verkochten. Men wil, dat deze plaats van keizer Tiberius is gebouwt, en haren Duitſchen naam daar van heeft, om dat de zelve, als hy tegen de Alemannen was te velde getrokken, hier ter plaatſe het volk recht heeft gedaan. By Stumphius wordt ook van een adelyk geſlacht van de *Schenken van den Keizersſtoel* gewag gemaakt. *Stumpſius Chron, lib.* VI. *cap.* 5. *Tromsder.*

KEIZERSWERTH, in het Latyn *Inſula Rheni*, eene ſtadt beneden Duſſeldorp aan den Rhyn, die den keurvorſt van Keulen toebehoort, en wel verſterkt is. Zy heeft eene brede gracht, zeer wel aangelegde werken en hoge muren, met ſtenen opgehaalt, en is met een kontrescarpe voorzien. Het was eerſt eene Ryksſtadt; maar keizer Karel de IV gafze in pandt aan hertog Adolph van Kleef, wiens broeder, hertog Gerhard, de zelve omtrent het jaar 1399 aan den aartsbiſſchop van Keulen voor 100000 Duitſche guldens verkocht. In het jaar 1464 wierdt zy aan den gemelden aartsbiſſchop, nevens Kielſtein en Frederberg, voor Soeſt en Santen, door den hertog van Kleef, in dien tydt Johannes, voor eeuwig afgeſtaan. De Franſchen hadden zich in het jaar 1688 voor den kardinaal van Furſtenberg van deze plaats meeſter gemaakt; maar de keurvorſt van Brandenburg namze in het jaar 1689 wederom in. In het jaar 1702 ruimde de keurvorſt van Keulen deze plaats aan de Franſchen in; maar ze wierdt den 15 Juny des gemelden jaars door de geallieërden wederom verovert. *Zeileri Topogr.*

KELBINS, een zeker volk, het welk in de landſtreek, naby het landſchap der Druzen leggende, omtrent twee of drie dagreizen van Aleppo in Syrië woont. Zy zyn noch Turken, noch Chriſtenen, maar houden echter meer van den Chriſtelyken dan van den Turkſchen Godsdienſt. *Mich. Fevre Theatre de la Turquie.*

KELBRA, eene ſtadt, nevens een oud vervallen ſlot en ambacht, in Thuringen, gelegen in de zogenoemde Gulde Aue, 2 mylen van Nordhauzen, niet verre van de rivier de Helm, en behorende ten dele aan de graven van Swartsburg-Rudelſtadt, en ten dele aan de graven van Stolberg. Hier was voortyds een vermaard klooſter, het welk in den jare 1525 in den boerenopſtandt is verwoeſt. Op den berg daar omtrent gelegen vindt men nog eenige merktekenen van het reIdelyk ſlot der graven van Beichlingen, *Rotenburg* genaamt, op welken de Heidenen den afgodt *Puſtrich*, of *Puſter*, hebben geeert. Omtrent een uur van deze ſtadt vindt men ook nog eenige puinhopen van het beroemde bergſlot *Kiſhauzen*, het welk door de Saxen in het jaar 1117 is verwoeſt, en in oude tyden in pelgrimadie naar een wonderdoenend kruis vlytig bezocht wierdt. *Oliar. Synt. Rer. Thur. T. I. pag.* 176 *ſeq. Spangenb. Mansf. Chron. Gregor. Jetzl. Thur. p.* 203. *Tromsd.*

KELLE. Zie KEEL.

KELLER (JAKOB) wierdt in den jare 1568 te Sekkingen geboren, en tradt in den jare 1588 in de zamenleving der Jeſuiten. Hebbende eenige jaren in hun collegie de Theologie en Philoſophie geleeraart, wierdt hy tot beſtierder (*rector*) van het collegie te Regensburg, en naderhandt van dat te Munchen aangeſtelt. Hy was langen tydt de biechtvader van hertog Albert van Beyeren en van zyne gemalinne, en wierdt van den keurvorſt Maximiliaan in gewigtige zaken gebruikt. Hy hieldt in den jare 1615 te Neuburg een zamenſpraak over den Godsdienſt met Jakob Heilbrunner, en ſtierf te Munchen den 23 February des jaars 1631, nalatende de volgende ſtrydſchriften: *Tyrannicidium, ſeu Scitum Catholicum de tyranni internecione*; *Papatus Catholicus*; *Agonia, ſeu ſudor mortualis Jacobi Heilbrunneri*; *Faſciculus olidus 50 Floſculorum, id eſt, abſurditas Prædicantium in colloquio Ratisbonenſi*; *Philippica*; *Cavea turturis.* Men houdt hem voor den ſchryver van de *Cancellaria ſecreta Anhaltina*, waar in de Proteſtantſche vorſten van Duitſchlandt zeer hard worden aangetaſt, en het welk tot vele twiſtſchriften gelegenheit heeft gegeven. *Alegambe & Sotwel Bibl. Jeſuit. Caroli Memorab. Eccleſ. ſec.* XVII. *l.* II. *c.* 26. *p.* 384 *&c. Placcius de ſcript. in Theatr. anon. Deckher. de ſcript. adeſp.*

KELLER, (JOHAN BALTHASAR) een voortreffelyk meeſter in de kunſt van metaal te gieten. Hy was geboortig van Zurich uit Zwitſerlandt, en zette zich in Vrankryk, alwaar hy onder anderen in den jare 1692 den laatſten December het ſtandbeeldt van Lodewyk den XIV, te paardt zittende, op de plaats van Lodewyk den Groten te Parys, uit een ſtuk van 20 voeten hoog, gelukkig heeft gegoten. In den tuin van Verſailles en elders vindt men nog van hem vele andere kunſtige ſtukken. De gemelde koning ſtelde hem over de in het arſenaal nieuwelings opgerechte gieters. Hy ſtierf in het jaar 1702.

KELLERAMPT, een landſchap, uit eenige dorpen beſtaande, niet verre van Bremgarten in Zwitſerlandt gelegen, aan welke ſtadt het ook behoort, doch zo, dat de hoge overheit en het gericht onder het Canton Zurich behoren.

KELLES, KENLES, of KELLEA, eene kleine ſtadt, met den tytel van eene barony, in de provincie Leinſter, in Ierlandt, in het graafſchap Eaſt-Meath, omtrent 6 Duitſche mylen van Dublin, ten Weſten, gelegen.

KELMART, of KELMUNTS, in 't Latyn *Cælius Mons*, *Cælio mont*, eertyds eene kleine ſtadt van Vindelicië. Het is tegenwoordig niet meer dan een kleine burgt, gelegen in Zwaben, aan de rivier den Iller, tuſſchen Memmingen en Ulm, drie uuren van de eerſte, en zes van de laatſte plaats gelegen. *Maty Dict.*

KELSO, een tamelyk neringryk vlek in Schotlandt, in het graafſchap Merch, is zeer vermakelyk, en legt op een vruchtbaren bodem, aan den oever van de rivier de Twede. Voortyds was het zelve zonderling wegens eene heerlyke abdy en een klooſter vermaard, het welk een van de dertien was, die koning David de I van Schotlandt liet bouwen. *Cambden.*

KELTERSBACH, een ſlot aan den Mayn, anderhalf mylen beneden Frankfort gelegen, is in het jaar 1588 van graaf Wolfgang van Yzenburg gebouwt, maar naderhandt in den langdurigen oorlog verwoeſt, na dat het in het jaar 1600 nevens al het onderhorige aan Heſſen-Darmſtadt was verkocht. *Winckelm. Beſchr. v. Heſſen p.* 110.

KELWULF, koning van Northumberlandt, broeder van Kenred. Hy volgde Osrico den 11 op in het jaar 729, en regeerde maar 9 jaren. Beda heeft zyne Hiſtorie aan dezen koning opgedragen, maar niets verder van hem gemeld, dan dat het begin en de voortgang zyner regering zeer onruſtig zyn geweeſt. Hy wierdt ten laatſte een monnik in Lindisfarne, alwaar hy de klooſterbroederen beter koſt verſchafte dan zy te voren gehad hadden, dat zy namentlyk niet meer blote melk en water tot hunnen drank kregen, maar ook wyn en eel, of Engelſch bier, begonnen te drinken, waar toe hy hen zekere inkomſten bezorgde.

KEMBERG, een ſteedtie in den keur-kreits van Saxen en het ambacht Wittenberg, leggende eene myl van de zelve ſtadt, op den weg naar Leipzich. Andreas Carlſtadt was predikant aldaar, en heeft het berucht gemaakt. In het jaar 1637 hebben het de Zweden uitgeplundert en afgebrand. Anders was ook de aldaar leggende prooſtdy voortyds de voornaamſte van het keurvorſtendom van Saxen; want vele dorpen hebben daar toe behoort, van welke *Urſch* en *Melzinigh* eerſt aan het ſticht van Wittenberg, en met het zelve naderhandt aan de univerſiteit zyn gekomen. Zelfs is het recht van patroonſchap (*Jus patronatus*) van deze prooſtdy aan de gemelde hoge ſchole gekomen. In plaats van Kemberg ſtaat gemeenlyk in de landkaarten *Kemritz*, het welk ook juiſt niet kwalyk is, doordien men wil, dat het een Nederlandſche naam is en *Kemmerich* betekent, welke namen men nog meer

meer daar omtrent vindt, en hunnen oorspronk daar van daan hebben, om dat Albert de Beer van Askanië aan keizer Conraad den III het hertogdom van Saxen gegeven hebbende, vele Hollanders en Vlamingen aan de Elve en de plaatsen daar omtrent zich deedt nederzetten. *Peckensteinii Theatr. Sax. P. I. p.* 82. *it. Diplomat. fundat. acad. Witteb. de an.* 1536 & 1659. *Albini Meisn. Chron. p.*90. *Zeileri Topograph. Sax. sup. p.* 108.

KEMENY, (Johannes) vorst van Zevenbergen, was uit een adelyk geslacht in Zevenbergen gesproten, wiens stamhuis *Gerend* was, tusschen Enjed en Torenburg gelegen. Hy was eerst in diensten van den vorst Bethlen Gabor, en na des zelfs doodt, in het jaar 1629 voorgevallen, bleef hy by des zelfs nagelatene weduwe Catharina. Hy wierdt door de zelve in het jaar 1630 op den landdag gezonden, om de verkiezing van een nieuwen vorst by te wonen, wanneer hy aan Georg Ragotzy zyne stem gaf, die hem ook in zynen dienst aannam, en hem hofmeester van zynen jongen prins Georg Ragotzy den II maakte. Deze, tot de regering gekomen zynde, maakte hem generaal, gelyk hy hem ook tegen Basilius Lupol, waiwode van Moldavië, te velde zondt. In het jaar 1657 trok hy met den gemelden Ragotzy in Polen, en was aldaar by verscheide treffens tegenwoordig. Wanneer zyn vorst wegens de tegen hem aanrukkende Tartaren zich in Zevenbergen te rug spoeide, betrouwde hy Kemeny zyn leger in Podolië, om het zelve ook naar Zevenbergen te rug te brengen. Doch hy wierdt van de Tartaren onder hunnen generaal Naradin Aga omcingelt, en schoon hy den eersten dag, schoon 'er tien tegen een man waren, moest vechten, en zich mannelyk hieldt, wierdt hy echter, wanneer des anderen daags de Szemenyers, den dienst van Rogotzy verlatende, tot de vyanden overliepen, verslagen, zyn volk meest neêr gesabelt, en hy zelf gevangen naar Tartarië gebragt. Na verloop van twee jaren geraakte hy, na het betalen van een groot rantsoen, wederom in vryheit, haalde den waiwode van Walachië over, van niet in Zevenbergen te vallen, en dewyl de Turken Achatius Bartschay tegen Ragotzy vorst van Zevenbergen hadden gemaakt, bemoeide hy zich om die twee met malkander te vereenigen. Maar Bartschay, ziende, dat hy het vorstendom niet zou kunnen behouden, droeg het zelve op aan Kemeny, die het ook aannam. Doch dewyl Ragotzy meester van het landt bleef, en op zekeren landdag te Neumark van nieuw tot vorst wierdt verklaart, trok hy naar Opper-Hungarië, en bleef aldaar op zyne landgoederen. Na de doodt van Rogotzy erkenden hem die van Zevenbergen voor hunnen vorst; wanneer hy daar naar toe trok, en zich met Bartschay zodanig vergeleek; dat hy de Turken niet meer zou te hulp roepen, maar wat op den landdag te Regen wegens de regering zou besloten worden aannemen. Op dezen landdag, in het jaar 1660 gehouden, gaven de landstanden aan Bartschay zekere goederen tot zyn onderhoudt, en Kemeny verklaarden zy voor hunnen vorst, die zich vervolgens onder de bescherming van den keizer Leopold begaf, en keizerlyke bezetting in zyne vestingen nam, en Bartschay, tegen het gegeven woordt, onder allerhande voorwendselen liet doden. In het jaar 1601 zonden de Turken een sterk leger in Zevenbergen, om Kemeny af te zetten. Deze zocht van nieuw bescherming by den keizer, ruimde hem ook zyne vestingen en eenige graafschappen in, vereenigde zich met den keizerlyken generaal graaf Raimond van Montecuculi, en trok met hem naar Zevenbergen, alwaar de Turken een edelen uit Zevenbergen, Michiël Abaffy genaamt, tot vorst hadden verheven; maar hy moest wederom te rug naar Hungarië wyken. Na dat de Turken in het einde des jaars 1661 hunne meeste macht te rug naar Temiswar trokken, kwam hy wederom in Zevenbergen, belegerde Abaffy te Schäsburg, doch moest op het aannaderende Turksche ontzet het beleg opbreken. Het kwam eindelyk den 23 January des jaars 1662 tot een slag, in welken Kemeny strax in den beginne van het paardt viel, en van zyn eigen volk dood getreden wierdt. Zyne eerste gemalin was uit het geslacht van Lacoi, en de twede, welke hem geen kinderen baarde, uit de familie van Lenghi. By de eerste hadt hy vyf zonen verwekt. *Cont. Ortelii. Betlen Hist. Transylv.*

KEMISKI, (Maria) een schoon Georgiaansch vrouwspersoon, welker gevallen zo wonderlyk en zo ongemeen zyn geweest, dat zy wel verdienen kortelyk verhaalt te worden. Men zou echter voor de waarheit daar van niet willen instaan; de schryver, uit welken men de zelve heeft getrokken, zegt, dat hy ze gehaalt heeft uit de memoriën van den Bassa van Chio, welken hy te Constantinopel gekent heeft, en die hem zeer veel andere geschriften heeft medegedeelt, de welke voortgekomen zyn van *Mehemet Reis Effendi*, een van de schoonste geesten, en van de geleerdste mannen, die 'er in Asië geweest zyn. Kemiski wierdt geboren in Georgië, 't geen het landt is, alwaar, volgens de algemene overeenstemming der reizigers, de schoonste vrouwen des werelds gevonden worden. Kemiski, haar vader, was een van de voornaamste officieren van Keminiski, hoofdt der Cozakken, de welke in het begin van de zeventiende eeuwe opstonden tegen de Polakken. Hy wilde na de doodt van zyn meester, die in het gevecht sneuvelde, het noodlot niet volgen van Dorosensko, den opvolger van Keminiski; maar keerde weder naar Georgië, alwaar hy, zo haast hy was aangekomen, een jonge dochter zag, genaamt *Zencomb*, oud dertien jaren, op welke hy verliefst wierdt, en zo gelukkig was, dat hy met haar trouwde. Maria Kemiski, die nevens andere kinderen uit dit huwelyk voortsproot, deedt zich over haar verwondert staan wegens hare uitnemende schoonheit. Dareja, koningin van Imirette, dochter van Taimuras en weduw van Alexander, liet ze by haar brengen, en zo haast als zy haar hadt gezien, kon zy niet besluiten haar te laten gaan. Zy deedt haar opvoeden in haar paleis; alwaar zy haar nevens hare moeder Zencoub opgesloten hieldt. De achting van deze schoone Georgiane maakte zo veel gerucht, dat Alekes, zoon van den Cherif van Mekka, die toenmaals te Constantinopel was, zich in 't hoofdt bragt middelen uit te vorschen om haar te zien. Hy voegde zich ten dien einde by een Jode, Octrini genaamt; en kwam na weinig dagen zeilens aan den mondt van de rivier Phase, stak die rivier op, en ankerde aan den voet van een steil en ontoegankelyk kasteel, op het welke Kemiski en Zencoub met de uiterste omzichtigheit bewaart wierden. Nochtans vondt Octrini een weg, door welken hy klauterde tot aan de poort van den tuin, en bragt aldaar Alekes. Zy hielden verscheide avonden achter een een mondgesprek met de twee gevangenen, en beloofden haar te zullen verlossen.

Na dat dit voornemen gelukkig was uitgevoert, nam Alekes voor om Kemiski naar Mekka te voeren, zich voegende ten dien einde by eene karavane, die naar Aleppo ging, welke karavane drie dagen daar na door eene bende van Arabieren wierdt aangetast. Het gevecht was scherp, doch de dapperheit bezweek door het groot getal der vyanden, en de Emir, Amanzuel genaamt, Kemiski gewaar wordende, begeerde van den ganschen buit niets dan haar alleen. Terwyl Alekes uit was gegaan om geldt te halen tot betaling van zyn rantsoen, wierdt de ruiterbende van Amanzuel omtrent den Euphraat door eene talryke karavane ontmoet, en zeer gemakkelyk op de vlucht gedreven. Kemiski, schoon nog zo vermomt, wierdt gekent, en overgelevert aan een officier van de koninginne van Imirette, de welke order hadt van haar weder naar Georgië te geleiden. Gelyk nu Amanzuel te rug trok; ontmoette hy Alekes aan 't hoofdt van eenige benden, die hy byeen verzamelt hadt om voor de twede maal zyne geliefde vrouw hare vryheit te doen erlangen. De vremde karavane wierdt geslagen, en Kemiski verlost. Zy bediende zich van den afgezant van de koninginne van Imirette om hare moeder Zencoub uit het vrouwen-vertrek van Ispahan te verlossen. Alekes, by wien zy een zoon hadt gebaart, haar dus naar Mekka hebbende geleid, leefde zy aldaar vergenoegt, terwyl hy ondertusschen door een onverstandigen yver haar perste om de Mahomethaansche religie te omhelzen, ja haar zodanig tergde; dat zy hem verliet, en zich vermomde in de hoedanigheit van een soldaat; om alzo naar Kandië te gaan. Alekes vindt haar wederom en begeeft zich met haar aan boordt om weder naar Mekka te keren. Zyn schip wordt aangetast door twee afgezonderde schepen van de Venetiaansche vloot, gekommandeert door den generaal Morosini. Alekes wordt gekwetst en gedwongen om zich met Kemiski; vermomt als een soldaat, over te geven. De Venetianen verkochten hunne gevangenen. Alekes en Kemiski wierden gekocht van een Jood, den broeder van Octrini. Hebbende aldus zeer gelukkiglyk hare vryheit wedergekregen, begeven zy zich naar Joppe, en verwachten aldaar eene karavane. Hoewel de zelve talryk was, wierdt zy echter aangegrepen door eene Arabische bende volks, de welke gekommandeert wierdt door den Emir Manasuaba, een vriendt van Amanzuel, en een vyandt van den vader van Alekes. De voornaamste reizigers wilden veel liever hunne bagagie verliezen dan zich in levensgevaar stellen. Manasuaba hieldt Alekes en Kemiski gevangen, in verwachtinge van een goed rantsoen. Hy gaf aan Alekes niet meer dan veertien dagen tydt om geldt te gaan halen, en deedt Kemiski, die als een Armenisch koopman gekleed was, in de boeien zetten. De bestemde tydt verstreken zynde, zonder dat Alekes wedergekeert was, zo beval Manazuaba den Armenischen koopman te verminken. Zyne verwondering was zeer groot wanneer hy hare vermomming gewaar wierdt: doch hy was 'er zeer wel mede in zyn schik, en hieldt zich verzekert, dat dit hem eene gunstige gelegenheit aan de handt gaf om zyn lust te boeten. Onderwylen deedt Amanzuel, als daar toe door Alekes verzocht, aan Manazuaba afvorderen, dat hy Kemiski in vryheit zou stellen, de welke dit op eene onbeschofte wyze weigerde. Amanzuel en Alekes voegden hunne macht byeen, en stortten zo op den hoop van Manazuaba, die in 't gevecht voor de voeten van Alekes dood viel, de welke Kemiski vindt, en de zelve weder naar Mekka brengt. Zy genoten aldaar te zamen, na zo vele ontrustingen, een aangename rust, terwyl ondertusschen het wisselvallige lot haar een nieuw ongeluk belaagde. Arzigaga, Bassa van Cairo, kreeg lust om Kemiski te zien, en ondernam eene reize naar Mekka onder voorwendsel van eene gelofte. Wanneer hy daar was aangekomen, gaf hy aan Alekes eene bediening om verre van hem af te zyn. Na alvorens te vergeefsch verscheide middelen te hebben aangewend om de getrouwigheit van Kemiski te beproeven, deedt hy haar ligten, als doende belydenis van de Christelyke Religie. Op het bericht, dat hy kreeg, dat die geen, aan wien hy de uitvoering hadt toebetrouwt, haar voor hem zelf wilde behouden, schryft hy daar over aan Amanzuel, hem alleenlyk kennis gevende, dat de vrouw van Alekes zyn vriendt was opgeligt door de Arabiers. Amanzuel kwam eenigen tydt daar na voor den dag. De bevelhebber van de Arabiers, wiens macht te zwak was, wilde het gevaar van een gevecht niet ondergaan, en bragt zich in veiligheit onder de begunstiging van de snelheit zyner paarden. Kemiski bleef alleen by de bagage, waar mede de vluchtenden haar niet hadden kunnen beladen. Amanzuel was de eerste, die haar naderde, en deedt haar op zyn wagen klimmen. Arzigaga kwam aanstonts daar na, en Kemiski, overmeestert van een opgekropte gramschap, doorstak hem met een dolk. Zy dan voorgenomen hebbende om zich naar Georgië te begeven, gaat op een schip, 't welk een konvoi naar Kandië zou geleiden. De Turken wierden

den door vier kapers van de Christenen aangetast, welker laatste na een langen en dapperen wederstandt overwinnaars bleven. De ridder Panara vondt onder de reizigers Kemiski gekleed op zyn Armenisch, en behandelde haar wegens hare goede gedaante zeer beleefdelyk. Hy wierdt by geval hare vermomming gewaar, beloofde haar het geheim te zullen houden, en boodt haar aan een veilige schuilplaats by zyne zuster in Sicilië. Zy nam deze aanbieding aan, wierdt te Messina zeer heusch onthaalt, en na aldaar eenige maanden te hebben doorgebragt, ging zy te scheep naar Morea, alwaar zy zonder veel gevaar aankwam. Soteros, gouverneur van 't kasteel, hadt haar zo haast niet gezien, of hy wierdt onuitsprekelyk op haar verlieft. Zy kon zich niet langer onthouden van hem te beminnen. Haar huwelyk wierdt voltrokken volgens de plegtigheden van de Grieksche kerke. Uit dit huwelyk sproten drie zonen in minder dan drie jaren tyds, op het einde van de welke Soteros stierf. Kemiski kwam met hare kinderen weder in Georgië te rug, en deedt aldaar belydenis aan een bisschop naar het gebruik der Grieken van al 't geen zy geloofde gedaan te hebben tegen de geboden Gods, en gaf zich over tot het oeffenen van eene gestrenge boetvaardigheid. Zy stierf in het drie en veertigste jaar van haren ouderdom aan een zinking. *l'Histoire & les Avantures de Kemiski, Georgienne, gedrukt te Parys* 1697 *in* 12.

KEMESWEERT. Zie KIMSWEERD.

KEMMEROUF, een stadt van Oost-Indië, over de rivier den Ganges. Zy is de hoofdstadt van het koninkryk van Alzen, en gelegen omtrent het meir van Chiamay. *Mary Dict.*

KEMNAT, een fraai steedtie in de opper-Palts, in het bisdom van Regensburg tusschen Neustadt, aan de rivier Culm, en Rabitz gelegen, behoort onder het gericht van Waldek, en heeft tamelyke nering. *Chur-Beyeren p.* 345.

KEMPENLANDT, een landschap in de Nederlanden. Het wordt verdeelt in *Hollandsch* en *Luiksch Kempenlandt.* Het eerste is een gedeelte van de Meiery van 's Hertogenbosch. Het begrypt slechts dorpen en het stedeke *Eindhoven.* Het andere is een gedeelte van het bisdom van Luik, en daar in legt het graafschap van *Hoorn*, en 't gansche gedeelte van dat van *Loots*, in 't Noorden van 't riviertie den Demer gelegen, en waar in gevonden worden de stedekens *Peer*, *Hamont*, *Brey*, *Masseik*, *Beringe* en *Stochen.*

KEMPIS. (Thomas a) Zie THOMAS VAN KEMPEN.

KEMPTEN, een oud slot en dorp in het eedgenoodschappelyk Canton Zurich gelegen, voortyds zyne eigene heeren hebbende, van welke *Gerung* in het jaar 1295 leefde, en *Bertha* abdisse te Zurich is geweest. Deze heerlykheit kwam vervolgens aan die van *Hoffstetten*, naderhandt aan die van *Blaaren*, en wordt nu van die van *Schmieden* bezeten.

KEMPTEN, in het Latyn *Campodunum*, of *Campidona*, eene Ryksstadt in Zwaben, tusschen Memmingen, Isni, Leutkirch en Kaufbeurn in Algow, of Ilergow gelegen. Zy is eene der oudste steden in Duitschlandt, en Ptolemæus, nevens Strabo, maken 'er gewag van, de eerste onder den naam van Καμβόδουνον (*Cambodunon*) en de laatste onder dien van Καμπόδουνον (*Campodunon*). Ook wordt 'er in de Reizebeschryving van Antoninus, en in het boek, genoemt *Vetus notitia Imperii*, van gesproken. Men kan mede des zelfs ouderdom daar uit besluiten, om dat men aldaar dikwils Romeinsche munten, oude stenen, en zilvere lepels, welke men by de offerhanden plagt te gebruiken, heeft uit de aarde gegraven. Het schynt, dat zy den naam van een kleine rivier, aan welke zy legt, heeft gekregen, en het verhaal van Bruschius is wat fabelachtig, als hy zegt, dat een tyran, *Scævus* genoemt, omtrent de rivieren de Iler en Lech, in Algow, zich daar heeft nedergezet, en het landt *Sævia* genoemt. Hy zou ook op die plaats, alwaar tegenwoordig Kempten legt, eene stadt, *Sævera*, of *Sæva*, gebouwt hebben. Maar dat in de tyden van den keizer Tiberius, of van des zelfs broeder Drusus, die stadt van de Romeinen verwoest is, tot dat na verloop van jaren hertog Esner van Zwaben het slot Hilermont op den berg bouwde, aan welkers voet de inwoners der naburige Alpen, en die, aan de rivier Hiller wonende, hadden verzocht eene stadt te mogen bouwen, welke zy naderhandt naar het veldt, waar op zy gebouwt was, *Campidunum* noemden. Maar het is waarschynlyker, dat de Hunnen deze stadt en het slot in het jaar 919 hebben verwoest, vermits Kempten reets omtrent het jaar 752 een *castrum* of versterkte plaats genoemt wordt. In het eerst behoorde die stadt aan den abt van Kempten, van wien zy zich van langzamerhandt heeft vrygemaakt. De eerste gelegenheit boodt zich daar toe aan, dat in het jaar 1336 de abt Burchard wegens zekeren tweespalt met de kloosterlingen uit het klooster vluchtte: want toen gaf het Roomsche hof den bisschop van Constants last een anderen in des zelfs plaats aan te stellen, die Conraad van Clangenberg, een onbekwaam en traag man, daar toe verkoos, van wiens nalatigheit zich de burgers bedienden, zo dat zy de sleutels van de stadt in handen kregen, en andere rechten het sticht betwistten. Ja, om dat hy toeliet, dat de burgers hunne stadt met muren versterkten, gaven zy hem voortaan geen goede woorden meer, verjoegen zelfs in den jare 1356 den abt Henrik van Middelberg uit zynen burgt, het slot Hilermont, het welk hen eindelyk de abt voor een stuk gelds overliet. De abten ziende, dat zy niet langer de stadt konden beteugelen, verkocht de abt Sebastiaan van Bretenstein in den jare 1525, met bewilliging van keizer Karel den V, en van paus Clemens den VII, aan de stadt hare volle vryheit voor 30000 florynen, wanneer reets keizer Maximiliaan in het jaar 1510 de gerechtigheit van de munt haar hadt vergunt. Zo haast als de stadt van den abt ontslagen was; begaf zy zich in het jaar 1525 onder het Ryk, en wierdt door het zelve aangenomen. In het jaar 1530 nam zy de Augsburgsche belydenis aan. In de jaren 1628 en 1629 moest zy keizerlyk krygsvolk innemen, van welke haar de Zweden in het jaar 1632 bevrydden, doch de keizerlyke overste Konig nam in het jaar 1633 de stadt stormenderhandt in, en liet byna alles doden en plunderen. De Zweden namen ze hem weder om af in het jaar 1634, maar moesten na den slag by Nordlingen gansch Zwaben verlaten. De regeering van deze stadt is eene gemengde Aristokratie en Demokratie, en bestaat de grote Raadt uit 58 personen, namentlyk 22 van den kleinen Raadt, onder welke twee burgermeesters zyn en drie geheime, en 16 van het gerecht, behalven den stads amptman en 2. van de gemeente uit de acht gildens. Wat eindelyk de stadt zelve aanbelangt, zy heeft eene fraaie kerk, van S. Morus genoemt. De rivier de Iler loopt tusschen de stadt en voorstadt door, en wordt een half uur beneden de stadt vaarbaar. Zy heeft zes poorten, en drie in de voorstadt. Zy dryft sterken handel met linnen, en heeft een groten stapel van koopwaren, die uit Italië naar de Nederlanden en van daar weder daar heen gaan. Ook is hier de stapel van het zout, het welk uit Tyrol naar Zwitserlandt wordt gevoert. *Merian Topogr. Suev. Knipschild de Jure civ. l. III. c.* 23. *Europ. Herolt P. I. p.* 7[illegible]. *Pfeffinger ad Vitriarium l. I. tit.* 16. *Zeiler. Bruschius c.* 2.

KEMPTEN, eene vorstelyke abdy van de orde der Benedictynen in Zwaben, welke van de stadt Kempten, voortyds den abt toebehoort hebbende, den naam voert. Volgens Bruschius zou *Hildegard*, derde gemalin van keizer Karel den Groten, en dochter van hertog Hildebrand van Zwaben, deze abdy in het jaar 777 gesticht, en Andelgarius, zone van den groten Roland, door paus Adrianus tot eersten abt daar van aangestelt hebben. Maar Tentzel voegt daar by, dat de openbrief van keizer Karel den Groten daar toe verleent valsch is, en met de tyden van dezen keizer niet overeenkomt. Hermannus Contractus en anderen stellen de eerste grondlegging van dit klooster in het jaar 752, en noemen *Andegarius* den eersten stichter en abt van het zelve. Maar het is genoegzaam bekend, dat de eerste stichter en abt *Theodosius* heeft geheten, die ten tyde van koning Pipin omtrent het jaar 750 leefde. Het kan zyn, dat Hildegard misschien veel aan dit klooster heeft geschonken, waar voor het sticht haar ter gedachtenisse in het wapen zette, en des abts residentie, een klooster niet verre van Kempten zynde, den naam van S. Hildegard voert. Voor het overige is het een gevorst sticht, en Henrik van Mittelberg is in het jaar 1360 van keizer Karel den IV eerste vorst gemaakt. Daarenboven is deze abt maarschalk van de keizerinne, en gewoon dit ampt by de kroning der keizerinne waar te nemen. Het Kapittel bestaat uit twintig personen, die alle van een goeden adel moeten zyn. Deze, en de abt zelf, hebben de vryheit, dat zy 's namiddags wereldsche heeren zyn, en als kavaliers allerlei vermaak in wereldlyke klederen nemen. De hertogen van Beyeren zyn erffelyke truchsessen, welk ampt door die van *Roth* wordt waargenomen. De keurvorst van Saxen is des zelfs erffelyke schenker, nochtans niet, dat die keurvorst het leen van den abt ontfangt, ook niet dat hy de minste plegtigheit laat doen, gelyk als nog te Bamberg dit oude gebruik door een afgezonden wordt onderhouden, maar dit is een oude tytel, en dit is 'er van, dat het geslacht van *Renner*, van en te Almendingen, het schenkersampt van keur-Saxen moet te leen ontfangen: weshalven, als ten tyde van keurvorst Christiaan den I, en daar na, dit ampt *Joachim van Renner* en des zelfs zone *Caspar* maar alleen voor hunne personen wierdt geschonken, en men vreesde, dat deze in het kort mogten sterven, de abt toenmaals Johan Adam by keurvorst Christiaan den II in den jare 1602 aanhieldt, van dit erffelyke schenkersampt op het geslacht van de Renners te laten blyven, gelyk ook gebeurde. De erfmaarschalken van dit sticht zyn de graven van Montfort, in wier plaats het de ridders van Presberg waarnemen. Ten laatste waren de gewezene landgraven van *Nellenburg* aartskamerheeren van dit sticht, op welke de edelen van *Werdenstein* zyn gevolgt. De landen van het sticht leggen tusschen het bisdom Augsburg, de heerlykheden Mindelheim en Zeyl, nevens het Memmingische en Pappenheimsche gebiedt, en zyn een gedeelte van Algow, Sagow, Risgow, Augsgow, Hillegow, bestaande in het graafschap Kempten, het landschapie Bukkenberg, de plaatsen en sloten Diengauen, Dietmanswied, Falck, Guntsburg, enz. en 72 parochiën, enz. Over de heerlykheden Rotenstein en Calden heeft deze abt met de graven van Pappenheim langen tydt in verschil gelegen. De landgraven namentlyk van Stulingen zyn met die van Pappenheim van eenen stam, en de goederen, de welke de landgraven van Stulingen in Algow bezaten, inzonderheit Rotenstein en Calden, waren van Pappenheim fidecommis. Wanneer nu de Stulingsche linie met *Maximiliaan* uitstierf, namen de graven van Pappenheim deze goederen in bezit. De abt van Kempten bragt daarentegen in, dat hem het volstrekte gezag (*dominium directum*) over de gemelde heerlykheden toekwam, en zette die van Pappenheim met geweldt uit het bezit. Maar deze goederen moesten door keizerlyke uitspraak wederom herstelt worden, en die zaak wierdt voor den Ryks-hofraadt gebragt. Eindelyk volgde een commissie, die in het jaar 1686 te Augsburg den abt de sloten Rotenstein en Calden, nevens het dorp Ittelsburg, in betaling van 6000 Duitsche guldens, toewees; doch die van Pappenheim waren daar mede niet te vrede: waarom door bemiddeling van keur-Saxen in het jaar 1692 die zaak geheel afgedaan wierdt, te weten, dat voor de somme van 65000 guldens de Pappenheimische goederen in Algow aan den abt zouden overgegeven worden. Het verschil, het welk deze abt met de stadt heeft, kan men op het artykel van de stadt Kempten zien. Hy heeft den rang terstondt na dien

van

van Fulda, en nog voor de vorstelyke stichten Elwangen, Murbach en Luders. In geestelyke zaken heeft deze abdy dit voorrecht, dat zy onmiddelyk van Rome afhangt, het welk, als men zegt, de LII abt, *Johannes van Rietheim*, van paus Julius den II heeft verkregen. *Bruschius de Monast. Gastels stat. Europ. c.* 27. *p.* 836, 837. *Europ. Herold. Pfeffinger cap.* 2. *Knipschild de civit. lib. III. c.* 23. *Zeileri Chron. Suev. & Merian Topogr. adde Raslerum P. I. n.* 11. 12. *&c. in vindicatione contra vindicias Tenzelii. Zweder Theatr. Prat. Zwanzig Theatr. Prac.*

KEMS, een dorp van Sundgow, digt aan den Rhyn, twee mylen beneden Basel. Men neemt het voor de oude plaats van de Rauraken, *Cambete* en *Cambetis* genaamt. *Maty Diction.*

KENDAL, in het Latyn *Concangium*, is de hoofdstadt in de Engelsche provincie Westmorlandt, die aan zeker graafschap dien naam geeft. Deze stadt legt in een dal aan de rivier *Ken*, waar van zy ook den naam voert, op een vruchtbaren en vermakelyken bodem. Zy bestaat uit twee lange en brede straten, die dwars door malkander lopen, nevens eenige dwarsstraten, en is wel bewoond. De inwoners zyn ryk en dryven groten koophandel; want zy voeren hun laken door gansch Engelandt. Zy heeft twee schone grote bruggen over de gemelde rivier, behalven de houte brug, die naar het slot gaat, waar op Catharina Parr, zesde en laatste gemalin van koning Henrik den VII van Engelandt, was geboren. Hier is ook een schone en grote kerk, waar toe twaalf kleine kapellen behoren. By het kerkhof staat eene school, met goede inkomsten voor arme scholieren voorzien, die zich van daar in het zogenoemde collegie der koninginne te Oxford begeven. In het jaar 1414 kreeg Johannes, hertog van Bedford, derde zoon van koning Henrik den IV, den tytel van graaf van Kendal. Negen en twintig jaren daar na wierdt met deze waardigheit Johannes, hertog van Sommerset, beschonken. De naaste, die deze eer ontfing, was Johannes de Foix, dien koning Henrik de VI wegens de getrouwe diensten, welke hy hem in de Fransche oorlogen hadt gedaan, daar mede beschonk. Sir William, Lord Parr van Kendal, wierdt van Henrik den VIII graaf van Essex gemaakt. Ten laatste wierdt Karel Stuart, derde zoon van Jacobus, hertog van Jork, en naderhandt koning van Engelandt, hertog van Kendal; maar hy stierf niet lang daar na. *Cambden Britannia p.* 625. *Zeileri beschr. v. Groot-Britannië.*

KENELMUS, koning van Mercië, volgde in dit ryk in het jaar 819, 7 jaren oud zynde, en wierdt derhalven onder 't opzicht van zyne oudste zuster Quendret gestelt; maar deze zelf naar de regering staande, kocht den hofmeester van dezen jongen prins om, om hem van kant te helpen. Deze voerde hem, onder voorwendsel van op de jagt te gaan, in een bosch, en vermoordde hem aldaar, het welk naderhandt, als men voorgeeft, wonderbaarlyk door een duif is aan den dag gebragt, die een briefje, waar op deze moordt geschreven stondt, te Rome op een altaar zou hebben laten vallen. *Guil. Malmesb. Henricus Huntingdon. Rogerius Hoveden. Matth. Westmonast.*

KENELWORTH, een groot en vast kasteel in de Engelsche provincie Warwikshire, in Knigtlow-Hundred. Het zelve wierdt van koning Henrik den III zes maanden lang belegert, en moest zich ten laatste overgeven. Onder de regering der koninginne Elizabeth wierdt het den grave van Leicester, Robert Dudley, gegeven, die het liet herbouwen, zodanig, dat het toenmaals het twede of derde aanzienlyke slot in Engelandt was. *Cambden Britannia. Zeileri beschr. v. Groot-Britannië.*

KENENBURG. Zie KENNENBURG.

KENITEN, een oud volk, dat Kanaän bewoonde. Eusebius en Hieronymus noemen hen Philistynen, maar t'onrecht. Van hen wordt I *Sam.* XXVII, 10, en XXX, 29 gewag gemaakt; echter kan men uit die plaatsen niet besluiten, dat de plaats, die zy bewoonden, eene Philistynsche landstreek geweest zy, maar wel, dat ze aan den stamme Juda, naar het Zuiden, zou behoort hebben, of den naam van zekere streek aldaar geweest zyn. Het blykt te meer, om dat de inwoonders van die plaats Davids vrienden waren; want hy zondt aan hen een deel van den roof der Amalekiten (zie 't XXX hoofdst.): ja het is 'er zo verre van daan, dat zy Philistynen zouden zyn geweest, dat het eer te geloven is, dat zy der Philistynen vyanden, en zelfs Israëliten waren, om dat David voor Achis veinsde, als of hy hen veel geweldt en overlast hadt aangedaan. I *Sam.* 27. *Bonfrerius.* De Keniten waren wel uitlanders, (*Allophylen*) maar daarom gene Philistynen, als Bonfrerius hier zeer wel aanmerkt, en met een, dat Hieronymus daar omtrent van den weg af is. *Clericus. Halma Geogr. Woordenboek van het landt Kanaän.*

KENNEDY. Dit is de naam van de graven van Cassilis, eene oude en adelyke familie in de jurisdictie van Carrik, gelegen in het Westelyke gedeelte van Schotlandt, waar van die, de welke van deze familie zyn, erffelyke hoofdschouten zyn. Deze familie heeft verscheide grote mannen uitgelevert, de welke tot een sieraadt van hun landt hebben verstrekt. *Cambden* zegt, dat deze familie uit Ierlandt kwam ten tyde van den koning Robert Bruce. *Moreri in 't Engelsch.*

KENNEMERLANDT, ook wel KERMERLANDT, in het Latyn *Kennemaria*, een landschap in Nederlandt, in het Zuiderdeel ten Westen van Noord-Hollandt, tusschen de Noordzee, de Zyp, de Alkmaarsche vaart, de stadt Alkmaar, de Schermer, Beemster, Waterlandt, het Y, en Zuid-Hollandt. Het heeft zynen naam gekregen van de vliet Kinheim, of Kinhem, de welke wel eer beneffens Kennemerlandt heen liep, en is eertyds groter geweest dan het tegenwoordig is. Dit Kennemerlandt heeft Karel de Eenvoudige in den jare 921, tegen wil en dank der landzaten, gegeven aan Dirk den I, grave van Hollandt, en de gemelde landzaten, hoewel wakkere oorlogsgasten, hebben eindelyk moeten zwichten, en den graven van Hollandt grote diensten in den oorlog gedaan. *De Raey Dict. Geogr. Alting Notit. Germ. Inf.*

KENNENBURG, een fraai slot in Delflandt, in het dorp Schipluiden, aan het riviertje de Kene, of Kenne, gebouwt door Philips van Dorp, ridder en schatbewaarder van Willem van Beyeren, grave van Hollandt, in den jare 1409. Het zelve is, door ouderdom vervallen, en door den oorlog verwoest zynde, door de heeren van Kennenburg voor een gedeelte wederom opgehaalt. In den jare 1460, na het uitsterven van dat geslacht, heeft het slot andere eigenaars gekregen. *Goudhoeven Oude Holl. Kronyk. S. van Leeuwen Batav. Illustr.*

KENNETH de I, de L koning van Schotlandt, volgde op Aidanus. Men weet van zyne regering niets merkwaardigs te melden, doordien hy in de vierde, of, volgens anderen, in de twaalfde maandt, na dat hy den troon hadt beklommen, namentlyk in het jaar 505, is gestorven. *Buchananus.*

KENNETH de II, de LXIX koning van Schotlandt, volgde zynen vader Alpin op in het jaar 823, toen het koninkryk door de overwinning, welke de Picten op zynen vader, in den slag gebleven zynde, behaalt hadden, tot het uiterste was gebragt. Daar op zochten de Picten de Schotten uit Britannië te verdryven, en huurden ten dien einde eenige Engelsche troepen, welke zich met de hunne zouden vereenigen. Maar onder hunne officiers ontstondt een zo grote oproer, dat Brutus, koning der Picten, den zelven niet kon stillen; waarom hy het leger afdankte, en omtrent drie maanden daar na van hertzeer stierf. Vervolgens vergaderde Kenneth de ryksstanden, om zich met hen wegens den oorlog tegen de Picten te beraadslagen. Doch schoon de koning en de dappersten onder zyne officieren naar oorlog verlangden, waren nochtans de meeste stemmen, dat men den zelven zo lang zou uitstellen, tot dat men daar volkomen toe in staat was. Dit besluit doorgegaan zynde volgde daar op een driejarige vrede. In het vierde jaar was Kenneth begeerig den oorlog te vernieuwen; maar ziende, dat zyne landstanden geen lust daar toe hadden, bragt hy de zelve door de volgende list op zyne zyde. Hy nodigde hen alle ter maaltydt, en na dat zy tot in den laten nacht vrolyk waren geweest, wierden zy verzocht zich in de zelve kamer neder te leggen, ook op de oude manier, zo dat ieder op den bloten grondt ging leggen, hebbende alleenlyk een weinig gras onder het hoofdt. Na dat zy dus in rust lagen, bestelde de koning eenen van zyne nabestaanden, om zich met visch-vellen te bekleden, in de kamer te gaan, en door een spraaktrompet eenige woorden uit te spreken, welke te kennen gaven, dat hy van den Hemel gezonden was om hen tot den oorlog tegen de Picten aan te moedigen. De edelen hier door wakker geworden zynde, en nog niet ter dege uitgeslapen hebbende, wierden door deze seldzame stem en de wonderlyke gedaante, die zy zagen, verschrikt, denkende, dat het eene verschyning was, en bleven zelf in grote vreze. Den volgenden morgen verhaalden zy den koning terstondt wat 'er gebeurt was, en als deze hen verzekerde, dat hy eene diergelyke verschyning hadt gehad, besloten zy eenparig tot den oorlog, de welke opentlyk wierdt afgekondigt. Wanneer de beide natiën te veldt waren getrokken, hielden de legers, zo haast als zy malkander in het gezicht kregen, eenige schermutselingen. Men vocht een tydlang van weerkanten met grote hevigheit, tot dat eindelyk de Schotten wierden vermaant aan den koning Alpin te gedenken, waar door zy zo verbitterd wierden, dat zy hunne krachten verdubbelden, en de vyanden op de vlucht dreven. De Engelschen, zynde de Picten te hulp gekomen, en ziende, dat de zelve in wanorder waren geraakt, trokken wederom te rug. De Picten wierden zodanig verslagen, dat zy moesten om vrede bidden, welke de Schotten niet anders wilden maken, dan dat zy hen hun koninkryk zouden inruimen. In het volgende jaar bragt Kenneth alle hunne heerlykheden aan de overzyde van de rivier de Firth onder zich, en van voornemen zynde om naar de andere zyde voort te trekken, deden hem de Picten eenigen tegenstandt. Hy ging daar op wederom te rug, verwoestte het landt te vuur en te zwaardt, en verschoonde jong noch oud. Drusken, der Picten koning, ziende, dat zy voor hun leven mosten vechten, bragt zyne gansche macht byeen, trok over de Firth, sloeg zyn leger by Scone aan den oever van de rivier de Tay neder, en liet de Schotten aanbieden van hen het gansche landt aan gene zyde van de Firth te zullen afstaan. Maar de Schotten wilden of alles, of niet met al hebben, dies lieten zy het op een slag aankomen, in welken de Picten na een bloedig gevecht moesten te rug wyken, de koning met denganschen adel om het leven kwam, en vele der zelven in de Tay verdronken, wordende dus t'eenemaal verslagen, niettegenstaande zy op den zelven dag den slag hervat hadden. Naderhandt ging Kenneth over de Firth, en verwoestte het gansche landt; en na dat zich alle bezettingen en vaste plaatsen vrywillig, uit vreze, hadden overgegeven, bragt hy de Picten zodanig in het naauw, dat zy naderhandt niet wederom te voorschyn dorsten komen. Het overige gedeelte van deze natie vluchtte in Engelandt. De Picten aldus uitgeroeit zynde, vernieuwde Kenneth de oude wetten, en maakte nieuwe om alle wanorder voor te komen; en hebbende dusdanig het koninkryk in goeden standt gebragt, zocht hy ook het koninklyk gezag te bevestigen; en vermits volgens het algemeen gevoelen het welzyn van de kroon van den marmerstenen stoel afhing, die, naar zommigen, Simon Breccus uit Spanje naar Ierlandt, en van daar door Fergutius naar Argile was gebragt, verplaatste Kenneth den zelven naar Scone, en zyn alle zyne navolgers daar op gekroont, tot aan Eduard de I, koning van Engelandt, die hem van daar wegnam, en naar

naar

naar Weſtmunſter bragt. Voorts verplaatſte ook Kenneth den aartsbiſſchoppelyken ſetel, dien de Picten te Abernethy hadden, naar S. Andrews. Doch de biſſchoppen hadden toenmaals geen vaſt kerkelyk rechtsgebiedt, maar oeffenden hun gezag zonder onderſcheidt overal waar zy kwamen. Hy leefde nog twintig jaren daar na in ruſt, en breidde zyn gezag van de Orkadiſche eilanden tot aan de Adriatiſche zee uit. Hy ſtierf in het jaar 854. *Buchananus Hiſtor. Scot. l. VI. Major de Geſt. Scotor. l. II. c.* 14. *Boëthius l. X. Polydorus Vergilius l. IV.*

KENNETH de III, de LXXX koning van Schotlandt. Hy volgde Culenus op, en begon de bedorve zeden, gedurende de voorgaande regering onder zyne onderdanen ingeſlopen, te hervormen, beginnende zelfs anderen tot een voorbeeldt met zyn eigen hof. Vervolgens trok hy door zyn gehele ryk, en hieldt overal gerechtsdagen om dievery en rovery te beletten. Als hy onder anderen ook te Lanerk, in Cldesdale, zo een rechtsdag hieldt, wilden de genen, die daar gedagvaard waren, op de voorgeſtelde punten niet antwoorden, naardien de meeſte edelen, daar omtrent wonende, aan het roven ſchuldig, of ten minſte met de genen, die roofden, vermaagſchapt waren. Hy daar over zyne beſte vrienden raadſlagende, gaven hem de zelve den raadt, dat hy voor tegenwoordig die zaak zou laten ſteken, en de vergadering doen ſcheiden, maar dat hy in het volgende jaar alle groten te Scone zou laten byeenkomen, alwaar men de hoofden der belhamels kon in verzekering nemen. Dit goedgekeurd en beſloten zynde, ſtelde hy zyne ſoldaten rondom de plaats der vergadering, wanneer die edelen, zo haaſt als zy waren byeengekomen, onvoorziens door gewapende mannen omringt wierden; waar op de koning, merkende, dat zy in vreze gebragt waren, tot hen zeide, dat deze gewapende mannen tot hunne beſcherminge, maar niet tot hun nadeel ſtrekten, naardien het zyn plicht was het ryk in zekerheit te houden; dat zy derhalven het hem niet kwalyk konden duiden, dat hy hen niet eerder wederom los liet, voor dat de kwaaddoenders rechtmatige ſtraf hadden ontfangen; waar op de edelen de belhamels ter ſtraffe overleverden. Hy regeerde voorts in ruſt, en onderhieldt het verbondt, door zyne voorzaten met de Engelſchen gemaakt. Doch de Denen ontruſtten hem, die in Angus landden, en noch vrouwen, noch kinderen ſpaarden. De koning hier van te Sterling verwittigt zynde, liet terſtondt den naburigen adel opontbieden, zondt afzonderlyke boden naar de anderen, en trok terſtondt met het volk, dat hy by zich hadt, tegen de Denen op. In korten tydt hadt hy een groot leger byeen, en als men hem de tyding bragt, dat de vyandt Perth belegerde, trok hy ſtrax derwaarts. Zo haaſt de Schotten de Denen in het gezicht kregen, ſchoten zy op de zelve, en dwongen hen op een heuvel te wyken, alwaar men hen niet ligt kon aantaſten. Maar de ſchutters kwelden hen zodanig, dat zy van den heuvel moeſten afkomen, waar op 'er een bloedig treffen voorviel. De Denen, merkende, dat zy zouden genoodzaakt zyn te wyken, moedigden zich onder malkander aan, dat zich niemandt zou vleien zonder overwinning wederom in het leger te komen. Daar op maakten zy een groot geſchreeuw, en vielen zo geweldig op de Schotten aan, dat zy op de vlucht wierden gedreven, ja de Schotten zouden geheel geſlagen zyn, indien niet een boer, Hay genoemt, met zyne zonen, de vluchtende Schotten by zekeren doortocht opgehouden, en hen hadt gedwongen zich wederom te herſtellen, en van nieuw op de Denen aan te vallen, wanneer zy de zelve geheel verſloegen. Eenige dagen daar na wierdt deze overwinning met grote plegtigheit geviert, wanneer men ter eeren van den gemelden Hay zeide, dat men hem alleen de behaalde overwinning te danken hadt. Zie Hay. De overgeblevene Denen waren op hunne ſchepen gevlucht. Kenneth beriep derhalven het parlement, waar in men eerſt beraadſlaagde, op wat wyze Hay en zyne zonen eerlyk zouden beloont worden. Daar op wierden hem de vruchtbaarſte akkers en landeryen in Schotlandt ingeruimt, en zy zelf edelen gemaakt, enz. Zie Hay. Naderhandt dempte Kenneth zekeren opſtandt, door de inwoners van het eilandt verwekt, en hieldt het recht over Cratilinthus van Merns, die over eene belediging zyn neef, den gouverneur van Angus, hadt vermoord, en het landt geplundert. Schoon Kenneth een der beſte regenten was, beſmette hy zich doch daar mede, dat hy, om zynen zoon op den troon te brengen, den prins Milcolumbus, zoon van den koning Duffus, met vergift liet ombrengen: ook bragt hy met bewilliging van het Parlement de kroon erffelyk op zyn geſlacht. Doch zyn kwaad gewiſſe ontwaakte, of, als anderen willen, hoorde hy een ſtem uit den hemel in den nacht, dat de door hem gepleegde moordt in het kort zou gewroken worden. Hy nam daar op zyne toevlucht by de monniken, die hem rieden, dat hy door milddadigheit aan de kloosters, door de heilige graven te bezoeken, en de overblyffelen (*reliquien*) te kuſſen, en meer diergelyke dingen zyne zonden zou boeten. Wanneer hy dus het graf van den heiligen Palladius wilde gaan bezoeken, gebeurde het, dat zekere nonne, Fenella genaamt, die in een prachtig ſlot niet verre van Fettecarn woonde, werwaarts de koning ging, om die plaats wegens hare vermakelyke gelegenheit te bezien, uit wrake tegen hem, om dat hy door zyne nieuwe wet hare beide neven, Konſtantyn en Grim, van de krone hadt uitgeſloten, hem liet vermoorden, of, gelyk als Major en Boëthius willen, liet dood ſchieten, het welk uit zeker metalen ſtandbeeldt, door middel van zeker daar toe gemaakt werktuig, geſchiedde, by het welke zy hem hadt gebragt, om het zelve te bezichtigen. Het is ondertuſſchen zeker, dat hy in het 25 jaar zyner regering, namentlyk in het jaar 994, overleden is. *Buchananus. Major. Boëthius.*

KENNETH, koning der Picten, bragt een leger tegen de Schotten op de been, maar nam, toen hy in het gezicht van de zelve kwam, ſchandelyk de vlucht, en wierdt van een boer, die hem niet kende, gedood. Zyn leger was daar op genoodzaakt zo als het beſt kon te rug te trekken, zonder een veldſlag te durven wagen. Dit gebeurde omtrent de VIII eeuwe. *Buchanan.*

KENSINGTON, eene Engelſche ſtadt niet verre van Londen. Zy wordt wegens hare gezonde lucht van de groten van Londen en Weſtmunſter dikwils bezocht. Voornamentlyk is zy daar door vermaard, om dat koning Willem de III aldaar in een huis, aan Hide-park palende, dikwils plagt te reſideren. Het gemelde huis behoorde voortyds den graven van Nottingham toe, en gemelde koning kocht het in het jaar 1689, en liet naderhandt nevens de ſtadt veel fraaier opgebouwt. *Cambden Britannia. Hermannidæ Britannia. Zeileri Beſchr. v. Groot-brittannie.*

KENT, in het Latyn *Cantium*, een aan de zee gelegen landſchap in het Zuiden van Engelandt, hebbende den Teems ten Noorden, de zee ten Ooſten en Zuiden, en Suſſex en Surrey ten Weſten. De lengte van het zelve beſlaat van het Ooſten naar het Weſten 53, en de breedte van het Noorden naar het Zuiden 26 mylen. Het ganſche landt wordt in 5 laths, en deze in 26 hundreds verdeelt, waar in 398 karſpelen en 32 marktſteden leggen; welker inwoners van de oude Romeinen *Cantii*, of *Cantiani* genoemt wierden. Ten tyde der Saxiſche heptarchie was dit landt een afzonderlyk koninkryk, maar tegenwoordig wordt het in de twee ſtichten, dat van Kantelberg en dat van Rocheſter, verdeelt. Op zommige plaatſen, en voornamentlyk naar den zeekant, is de lucht tamelyk ongezond; daarentegen in de hundreds van Eſſey en op meer andere plaatſen, als mede aan den Teems, zeer gezond, maar de grondt is 'er niet zeer vruchtbaar. Het middelſte gedeelte is en gezond en vruchtbaar, het Zuider daarentegen wel vruchtbaar, maar niet gezond landt. Anderen zeggen, dat Tenhard goed oogſt, Thepey en Peculver goed koorn, Thanet goede garſt, en Hedcorn goede kapoenen uitlevert. Het is zeker, dat dit graafſchap zo veel viervoetig en vliegend gedierte heeft, als eenig gedeelte van Engelandt kan hebben; want men heeft wel eer te Londen een os in de landſtreek van Rumney gezien, die zo hoog was, dat een man van een middelbare ſtatuur het opperſte gedeelte van des zelfs rug even kon bereiken. Daar benevens groeien in dit graafſchap de beſte karſſen en appelen, pippins genoemt, als 'er ergens in Engelandt zyn, in grote menigte. Men vindt hier ook zeer fraaie ſtof tot het maken van ſchone gele en rode verwen, als mede zeer goed vlas. Behalven den *Teems*, die het Noorder gedeelte van dit landſchap beſproeit, loopt hier ook de rivier *Medway*, welke dit graafſchap in het midden eeniger maten van malkander ſcheidt, de rivier *Stower* by Kantelberg, de *Rother* by Appledore, de *Darvent* by Datford, en meer andere kleine rivieren, welke alle zeer viſchryk zyn. Voornamentlyk heeft men in Kent eene grote menigte van forellen, die inzonderheit by Fordwich omtrent Kantelberg gevangen worden, onder welke zo groot als een zalm zyn geweeſt. Kent is die ſtreek, daar de koninklyke vloot 't meeſt byeen gebragt en onderhouden wordt. Te Wolwich aan den Teems worden de meeſte, grootſte en beſte ſchepen gebouwt, en zy leggen des winters in de rivier Medway by Chattam. Gelyk Julius Cæſar Britannië hier ter plaatſe (hoewel niet zonder tegenſtandt) begon te veroveren, zo ging het ook naderhandt met de Saxen, wanneer Hengiſt in het jaar 456 in het zevende jaar na de eerſte aankomſt der Saxen, het koninkryk oprechtte. De inwoners van Kent kweten zich dapper tegen de Denen. Als Wilhelm de Veroveraar (*Conqueror*) geheel Engelandt onder zyne macht hadt gebragt, was hy blyde, dat hy met de inwoners van dit graafſchap een vergelyk kon maken, en, onder voorwaarde van alle hunne oude vryheden te zullen behouden, kon t'onder brengen. Daar van daan zyn de zogenoemde wetten van *Gavelkind* hier nog tegenwoordig in gebruik. Dit graafſchap was ook het eerſte van de Saxiſche heptarchie, dat den Chriſtelyken Godsdienſt aannam, wanneer een monnik, Auguſtinus, in het jaar 568 het Euangelium aldaar predikte. Dit graafſchap maakt aan den kant naar Vrankryk een groten hoek in de zee, wordende *Promontorium Cantium*, of *the Foreland* genoemt. In het zelve zyn ook verſcheide koninklyke huizen, als *Greenwich*, *Eltham* en *Otford*, als ook de ſteden *Maidſtone*, *Rocheſter*, *Canterbury*, *Dover*, *Newenden*, *Tenſerden*, *Benenden*, alwaar voortyds veel laken wierdt bereid, en *Gravezend. Cambden Britannia. Hermannides. Zeiler.*

KENT, (GRAVEN VAN) in Engelandt. Met dezen tytel wierdt het eerſt in het jaar 1067 vereert 1) *Odo*, biſſchop van Bajeux, Lord opperrechter en Lord ſchatbewaarder van Engelandt, halve broeder van koning Willem den I. De volgende, die deze waardigheit verkregen, waren: 2) *Wilhelm* van Yperen, van het jaar 1141 tot het jaar 1162; 3) *Hubert van Burgh*, Lord opperrechter in het jaar 1227; 4) *Edmund van Woodſtok* in den jare 1332; 5) *Edmund Plantageneta* in het jaar 1330; 6) *Johan Plantageneta* in het jaar 1333, welke drie laatſte van het koninklyke Engelſche bloedt waren; 7) *Thomas Holland* in het jaar 1353; 8) *Thomas Hollands* in den jare 1360; 9) *Thomas Holland* in het jaar 1397; 10) *Edmund Holland* in het jaar 1401; 11) *Wilhelm Nevil* in het jaar 1461. Naderhandt hebben van den jare 1465 tot het begin van de XVIII eeuwe elf heeren van het geſlacht van *Gray* zich graven van Kent geſchreven, van welke de laatſte, *Henrik Gray*, in het jaar 1708 markgraaf van Kent, en eindelyk in het jaar 1710 hertog van Kent gemaakt wierdt. Zie Gray. *Heylyns help to English hiſt. p.* 365. *Peerage of England I. p.* 155.

KENTE, een klein eilandtie, op het welke de Franschen een kolonie hebben opgerecht. Het legt in het meir van Ontario, in nieuw-Vrankryk. *Maty Dict.*

KENTIGERUS, of S. MUNGO, een Schotschman, leerling van Palladius, leefde omtrent het midden van de VI eeuwe. Zommigen willen, dat hy van koninklyken bloede is geweest. Ten minste was hy een zeer geleerd man. Cambden meldt, dat hy bisschop van Glaskow is geweest, en in Engelandt gekomen zynde, een der genen was, die de hogeschool te Oxford in goeden staat bragt. Omtrent het jaar 560 stichtte hy te S. Azaph een klooster, uit 663 personen bestaande, van welke 300 den akkerbouw, en 300 de bezigheden in het klooster waarnamen, wanneer de overige gedurig den Godsdienst verrichtten. By zyn vertrek naar Schotlandt stelde hy iemandt, *Azaph* genoemt, tot prioor over dit klooster aan, van wien naderhandt die stadt den naam van *Assaph* heeft bekomen. Men verhaalt van dezen Kentiger het volgende. Zekere dame, door de rivier de Clyde te paardt rydende, liet een ring in den zelven vallen, het welk haren man kwaad vermoeden gaf, dat zy den zelven misschien aan een minnaar mogt gegeven hebben. Zy daar over zeer mismoedig ging Kentiger om raadt te vragen wat zy zou doen? Deze, hebbende alvorens vuriglyk tot Godt gebeden, verzocht haren man in de gemelde rivier te willen visschen, hem verzekerende, dat de eerste visch, dien hy zou vangen, dien ring zou in den mondt hebben, het welk ook, als men zegt, werkelyk zo gebeurde. Van dien tydt af, voegt men daar by, heeft de stadt Glasgow een visch met een ring in den bek in haar wapen gevoert. *Wood Antiq. Oxon.*

KENTMAN, (JOHANNES) een Duitscher, geboren in Meissen, bloeide omtrent den jare 1563, en heeft een boek geschreven van de pest, en een ander van het graveel. *Konig Bibl. vet. & nova.*

KENWALK, of KENEWALCH, koning der West-Saxen, volgde zynen vader Kinegils op omtrent het jaar 643, en trouwde met de zuster van den koning Penda van Mercië. Als hy de zelve hadt verlaten, overwon hem Penda in een slag, en dwong hem by Anna, koning der Oost-Anglen, te vluchten. Gedurende zyn drie-jarig verblyf aan dat hof wierdt hy een Christen, en kreeg wederom het bezit van zyn verloren koninkryk, het welk hy wel een tydlang onder binnenlandsche onlusten, doch evenwel gelukkig regeerde. Hy heeft ook zyn ryk door verscheide overwinningen op de oude Britsche inwoners uitgebreid, en tegen Wulfer, zone van zynen ouden vyandt Penda, oorlog gevoert. Maar daar omtrent verschillen de schryvers, of hy namentlyk den zelven in het jaar 661 by Pontesbury, in Shropshire, in een treffen heeft gevangen bekomen, dan of Wulfer in den gemelden slag heeft gezegepraalt. Hy stierf in het jaar 674, en liet de regering aan zyne gemalinne Sexburga, die echter het ryk in het volgende jaar aan eenen *Esewin* moest afstaan. *Ann. Saxon. Beda. Malmesbur. John. Milton Hist. of Engl. IV. boek.*

KEPHAS. Zie CEPHAS.

KEPLERUS, (JOHANNES) een van de grootste sterrekundigen van zyne eeuw, wierdt den 27 December des jaars 1571 te Wiel in het Wurtembergsche geboren. Hy begon zyne studiën van de Philosophie te Tubingen in 't jaar 1589, en twee jaren daar na studeerde hy op de zelve universiteit in de wiskunst onder den beroemden Michiël Moestlinus. Hy maakte daar zo grote voortgangen in, dat hy sedert het jaar 1595 een zeer fraai boek zamenstelde, 't welk in 't volgende jaar te Tubingen gedrukt wierdt onder den tytel van: *Prodromus Dissertationum de proportione orbium cœlestium, deque caufis cœlorum numori, magnitudinis, motuumque periodicorum genuinis & propriis, &c.* Hy was reets te Grats in Stiermarken beroepen geweest om aldaar de wiskunst te onderwyzen. Tycho Brahé, zich in Bohemen nedergezet, en aldaar van den keizer alle soort van hulpmiddelen verkregen hebbende om de sterrekunst voort te zetten en tot volmaaktheit te brengen, wenschte vuriglyk Kepler by zich te hebben; ook schreef hy hem zo veel brieven over dit onderwerp, dat hy hem verplichtte de akademie van Grats te verlaten, en zich met zyne familie en bibliotheek naar Bohemen te begeven in 't jaar 1600. Kepler kreeg gedurende zyne reize de derdendaagsche koorts, die zeven of acht maanden duurde, zo dat hy aan Tycho Brahé niet kon bewyzen alle de diensten, die hy wel anders in staat was te kunnen doen. Hy was zelf eenigzins onvergenoegt over de achterhoudingen, de welke men voor hem hadt; want Tycho Brahé deelde hem niet mede al 't geen hy wist; en gelyk hy in 't jaar 1601 kwam te sterven, gaf hy Kepler geen tydt om hem heel dienstig te zyn, of veel by hem te vorderen. Sedert dien tydt heeft Kepler gedurende zyn leven den tytel gevoert van Mathematicus des keizers, en hy heeft door zyne schriften hoe langer hoe meer achting verkregen; waar van zommige zyn onder de volgende tytels: *Harmonices Mundi Libri V; Apologia pro sua Harmonica Mundi contra Demonstrationem analyticam Roberti de Fluctibus; De Cometis libri tres; Epitome Astronomiæ Copernicanæ; Astronomia nova, seu Physica cœlestis, tradita commentariis de motibus stellæ Martis ex observationibus Tych. Brahei; Chilias Logarithmorum in totidem numeros rotundos; Supplementum Chiliadis Logarithmorum; Dioptrice*, en meer andere. Dit is genoeg om aan te tonen, dat de bekwaamheit van Kepler zich uitstrekte tot veelderhande voorwerpen. Zie in het begin van dit artykel den tytel van 't eerste boek, dat hy uitgaf. Het is 't zelve als zyn *Mysterium Cosmographicum*; en dat is 't van zyne werken, waar voor hy zelf de meeste achting hadt. Hy was gedurende eenigen tydt daar zodanig mede ingenomen, dat hy bekende, dat hy de glorie van te hebben uitgevonden 't geen hy in dit boek hadt ter neder gestelt, voor 't keurvorstendom van Saxen niet zou willen afstaan en verruilen. De keizer Rudolph belastte hem de laatste handt te leggen aan de Astronomische Tafelen van Tycho Brahé, de welke moesten genaamt worden *Tabulæ Rudolphinæ*. Kepler werkte daar met vlyt aan; maar nademaal de thesauriers hem kwalyk genegen waren, kon hy de zelve niet eerder dan in 't jaar 1627 in 't licht geven. Een ongeluk voor de geleerden, die van deze heeren afhankelyk zyn, en die dikwils een werk, 't welk zy onder handen hebben, niet kunnen tot volkomenheit brengen zonder 't goede humeur van de bestierders der finantiën; menschen, die kwansuis, om hunnen vorst wel te dienen, de zulke, aan welke hy een jaarlyksch inkomen geeft, door duizend zwarigheden trachten af te matten. Door dit middel laten zy aan den vorst, zonder dat het hem veel komt te kosten, de glorie van zyne milddadigheit. Kepler wierdt door de financiers onder den keizer Matthias niet minder geplaagt dan onder Rudolph. Hy moest geduldt gebruiken tot de regering van Ferdinand, doch eindelyk kreeg hy zyne achterstallen, zynde daarom naar Regensburg vertrokken geweest om de zelve te solliciteeren. Hy stierf aldaar in de maandt van November des jaars 1630. Lodewyk Kepler, zyn zoon, zynde geneesheer te Koningsbergen in Pruissen, voltooide het *Somnium, Lunarisve Astronomia* van zyn vader te laten drukken, zynde zeer bevreest, dat hy mede onder dezen arbeidt mogt komen te sterven. Het laatste werk, dat Joh. Kepler heeft gemaakt, is geweest deze beschryving van de Maan; doch hy heeft het genoegen niet gehad van 't zelf uit te geven: want hy stierf in den tydt als 't gedrukt wierdt. *Jakob Bartschius*, zyn schoonzoon, en getrouwe navolger in zyne Astronomische gevoelens, nam de zorg van dit boek op zich, en vervolgde 't zelve te laten drukken; maar hy kwam ondertusschen ook te sterven. *Lodewyk Kepler*, zoon van den maker van 't boek, was over deze gevallen zo zeer beducht, dat men zeer veel moeite gehad heeft hem te doen besluiten om 't voltooien van dit werk op zich te nemen. Hy was beducht zyn leven daar by in te schieten, gelyk zyn vader en schoonbroeder het hunne daar by ingeschoten hadden, doch eindelyk wierdt hy door de gebeden van zyne stiefmoeder, die in de ongemakken van de armoede nog met veel kinderen belast was, daar toe bewogen. De gevoelens van Johannes Keplerus zyn zomtyds heel zonderling: men zou zeggen, dat hy aan de aarde een ziel heeft toegeschreven met gevoel begaaft. Men wil, dat hy Des Cartes zeer fraaie ontdekkingen aan de handt heeft gegeven. Men kan hem stellen onder den rang der schryvers, die gezegt hebben, dat zy eene zaak, door het vernuft ontdekt en voortgebragt, hoger schatten dan eene souvereiniteit. *Bayle Dict. Crit.*

KERAKATON, dat is *zwarte stadt*, eene stadt in groot-Tartarië, niet verre van den groten Chineeschen muur, tusschen steenklippen, aan de rivier de Logua gelegen. Zy is met eike pallizaden omringt, om voor beren, luipaarden, tygers en andere wilde dieren, die hier omtrent in grote menigte gevonden worden, bevryd te zyn.

KERAS. De naam van een hogen toren digt by Salamine, tegenwoordig KIRA, van waar Xerxes, koning van Persië, zyn leger beschouwde, en begon te schreien, als aanmerkende, dat van een zo grote menigte geen een man na verloop van honderd jaren in 't leven zou zyn. *Thucydides. Spon Reize door Griekenlandt.*

KERCI, of CHERCHE, in het Latyn *Cercum*, eene kleine stadt in het Przecopisch Tartarië in Europa, by den zeeboezem van Caffa, aan de Zwarte zee. De inwoonders woonden voortyds in het open veldt by malkander, en waren heidenen. Als hunne priesters offerden, namen zy een gedeelte van het bloedt, mengden het met melk, paardemist en aarde, klommen voorts op een boom, deden een vermaning aan het volk, en besproeiden het daar mede, om 'er het zelve mede te reinigen, en tegen alle kwaad te bewaren. *Alex. Guagnini Tartaria.*

KERDIK, de eerste koning van Westsex in Engelandt, van afkomst een Saxisch vorst, en volgens zommigen de negende of tiende van Wodams nakomelingen. Na dat hy in zyn vaderlandt zich als een dapper en ervaren krygsheldt hadt gekweten, zeilde hy met 5 schepen, onder 't geleide van zynen zone Kenrik, naar Britannië, en landde op een plaats aan, die daar van daan *Kerdik-Soar*, tegenwoordig *Jarmouth*, genaamt wierdt. De overwinningen, welke hy dikwils op de Britten hadt behaalt, dwongen de zelve, onder hunnen koning Natan-Leod of Naza-Leod, al hunne macht tegen hem byeen te voegen. Maar hy versloeg ze wederom in die streek, alwaar tegenwoordig Charford in Hampshire (toenmaals Kirdiesford) legt. Daar op liet Stuffen Withgar zyne twee neven verscheide hulpbenden uit zyn vaderlandt aanbrengen, en veroverde met de zelve zo veel omleggend landt, dat hy ten laatste het beruchte koninkryk van Westsex stichtte. Maar men wil, dat hy allereerst na verloop van 24 jaren na zyne aankomst in Engelandt den koninklyken tytel heeft aangenomen. De Saxische Jaarboeken melden nog van twee vermaarde slagen, door hem gehouden, van welke de eene met zonderling geluk by de rivier Avon, en de andere, van welke geen rechte beschryving gemaakt is, by Kerdiks-League, het tegenwoordige Cherdsey in Bukkinghamshire, is voorgevallen. Men zegt, dat hy in het jaar 935 is gestorven, en den gemelden Kenrik als zynen opvolger heeft nagelaten. *Sax. Annal. Beda. Malmesbur. Milton's Hist. of Engl. book* III.

KERES, eene rivier van Opper-Hungarië, ontstaat uit drie rivieren, die alle drie haar begin nemen in Zevenbergen. De rivier Keres is in 't midden. Zy ontfangt de Fekierkeres van den kant

kant van het Zuiden, besproeit Giula, en loopt door het meir van Sarkad, naar 't welke zy van de Noordzyde ontvangt de Sebeskeres, de welke besproeit heeft Groot-Waradyn, en gaat zich ontlasten in Beretou te Saravas, en met haar in de Thersse te Crougrad. *Maty Dict.*

KERESBANIA, eene stadt in Zevenbergen, wegens hare goud-en zilver-bergwerken vermaard, 6 of 7 Duitsche mylen van Weissenburg Westwaarts gelegen. Zy wordt meest van Saxen en Wallachiërs bewoont.

KERESTESCH, KERESTHUR, eene kleine stadt in opper-Hungarië, niet verre van Erla gelegen, alwaar in den jare 1596, den 26 October, de Christenen, onder het kommando van den aartshertog Maximiliaan, den Turken een slag leverden.

KERKA, KURKA, en CHERKA, in 't Latyn *Cherca*, of *Titius fluvius*, een rivier van Dalmatie, de welke het eertyds afscheidde van Liburnië. Zy heeft twee oorsprongen, waar van de eene komt van Bosnië, en aldaar besproeit Chnin, of Tina. Wanneer zy zich byeenvoegen, lopen zy van Sardona en van Sebenico, zich ontlastende in de golf van Venetië. *Maty Diction.*

KERKELYKE STAAT, *Stato della Chiesa*, is het pausselyk gebiedt in Italië. Het zelve legt in het midden van Italië, tusschen de Toskaansche en Adriatische zee, Lombardië, het koninkryk van Napels en het Florentynsche gebiedt. Dit landt is naast het koninkryk van Napels het schoonste van Italië. Het Apennynsche gebergte deelt het zelve in twee delen, namentlyk in het Noorder en Zuider gedeelte. Het zelve vervat in zich *la Campagna di Roma*, aan de Toskaansche zee leggende, en zich aan de linker handt van de rivier den Tyber tot aan de rivier Garigliano uitstrekkende, en van Rome onmiddelyk door legaten bestiert wordende. Het is het oude *Latium*, en de *Ager Sabinus*, en *Rome* is 'er de hoofdstadt in. Voorts behoort daar toe de heerlykheit *Umbrië*, of het hertogdom *Spoleto*, het welk door een legaat wordt bestiert, in de hoofdstadt *Perugia* residerende. Voorts *Romagna*, wordende door legaten te *Ferrara* bestiert, als mede het hertogdom *Ferrara* zelf, en dan, nevens het landschap *Sabina*, de *Ankonitaansche mark*, welke ook onder een legaat staat; het hertogdom *Urbino*, het welk in het jaar 1626, by 't afsterven van den hertog Franciscus Maria, de laatste van zynen stam, het pausselyke hof is te beurt gevallen; het landschap *Bologne*, wordende ook door een legaat bestiert; het hertogdom *Benevento*, in het koninkryk van Napels, en het graafschap *Avignon*, in Vrankryk. Voorts worden daar toe gerekent het hertogdom *Castro*, en het graafschap *Ronciglione*, welke Alexander de VII na verloop van den tydt der wederinlossing voor twee millioenen kapitaal en eenige tonnen gouds intrest in den jare 1660 als een eigendom van den pausselyken stoel naar zich nam, hoewel de hertog van Parma geweldig daar tegen protesteerde. *Alberti Italia. Guicciard. Descr. Italiæ. Kircheri Latium. Beschr. v. Italië. Europ. Herolt P. II. p.* 667. *Rogissart Delic. de Italie.*

KERKHOVE, (HET HUIS TE) voor dezen een oude hofstadt en stamhuis in Delflandt, in het dorp Pynakker gelegen, maar thans niet meer dan een boere woning. *Bleiswyk Beschryving van Delft.*

KERKREGELEN, (APOSTOLISCHE) zyn de 84 korte regelen aangaande de geloofsleer, die by het *Corpus Juris Canonici* zyn gevoegt. Zo wel aangaande der zelver oorspronk, als gezag zyn de gevoelens zeer verschillende. Eenigen hebben gewilt, dat de Apostelen daar zelfs de uitgevers van zyn geweest: anderen, onder welke zich ook Baronius bevindt, houden 't daar voor, dat St. Clemens de zelve omtrent den jare 102 eerst uit de lere der Apostelen heeft opgestelt. Anderen willen ze 100 jaren te voren bepalen. Velen echter zyn van gedachten, dat deze kerkregelen eerst in het einde van de V eeuwe door een onbekenden Griek uit allerhande concilien en kerkgebruiken zyn zamengestelt, en, ten einde hy de zelve in aanzien mogt brengen, de zelve voor Apostolisch heeft uitgegeven. Johannes Scholasticus heeft ze in zynen *Nomocanon* ingevoegt: ook keizer Justinianus in zyne zesde *Novelle* aan de Constantinopolitaansche patriarchen zeer geroemt en bekrachtigt. Paus Gelasius heeftze op een te Rome gehouden synode, nevens 70 bisschoppen, voor apocryph verklaart; en Dionysius de Kleine (*Exiguus*), die omtrent den zelven tydt heeft geleeft, bevestigt, dat ze by velen bezwaarlyk ingang gevonden hebben. Dus zegt ook Isidorus van Seville, in de zevende eeuw bloeiende, uitdrukkelyk, dat zy van den Apostolischen stoel niet aangenomen, noch van de heilige Vaders voor goed gekeurt waren. Ondertusschen is 't gewis, dat de Oostersche kerk deze 84 Kerkregels of Kanons langer dan 1000 jaren voor regelmatig en Apostolisch gehouden heeft. Zommigen schynen dien aangaande den middelweg op te willen; daar zy wel de eerste 80, maar niet de overige eenig gezag toeschryven, Turrianus heeft het getal dezer zo genaamde *Canones* met 9 gansch nieuwe willen vermeerderen, van welke hy voorgaf, dat ze van de Apostelen te Antiochië gemaakt waren: doch Dalæus en anderen hebben zulks wederlegt. Guil. Beveregius heeftze onder den tytel van *Codex Canonum Ecclesiæ primitivæ vindicatus & illustratus* (het boek der kerkregelen van de eerste kerk verdedigt en opgehelderdt) te Londen in den jare 1687 met aanmerkingen uitgegeven, en tegen Joh. Dalæus beweert, datze van Clemens Alexandrinus waren zamengestelt. De Abyssiniërs hebbenze zelf ook in hunne tale, die echter in velen van de andere afwyken. *Sixtus Senens. in Bibl. Baron. Annal. ad an.* 102. *Canon* 2 *Synod. Trullan. Albaspinæus Observat. L. I. c.* 13. *Car. Du Fresne in Glossar. Gerh. van Mastricht in hist. Jur. Ecclef. n.* 122 *seq. Turrian. c.* 1. *pro Canon. Apost. Contra Magdeburg. Dallæus in Pseudo-epigr. Apost. L. III. c.* 22. *seq. Marca de Conc. Sacerd. & Imp. L. III. c.* 2. *Ziegl. de Orig. Jur. Canon.* §. 5. *seq. Richerius Hist. Conc. Gen. c.* 11. §. 13.

KERMATHEN, of KERMATHITEN. Zie KARMATH.

KERNWALDT, een bosch in het Canton van Underwalden, die het zelve in twee delen verdeelt, die ook volkomen van malkander zyn gescheiden. Ieder deel heeft zyne afzonderlyke regering, maar beide maken zy alleenlyk een Canton uit.

KERPEN, in het Latyn *Carpio*, eene heerlykheit, met eene kleine stadt van den naam, in het hertogdom Gulik, aan de rivier Erft, tusschen Keulen en Duren gelegen. Nog behoort een smalle streek lands daar toe niet verre van daar de gemelde rivier ontspringt, digt by Munster-Eifel. Zeker vryheerlyk geslacht voerde voortyds van deze heerlykheit den name, die met *Otto* is uitgestorven, die in den jare 1206, als hoogmeester van de Duitsche orde, te Acon in Asie overleedt. Daar op vielen des zelfs nagelate goederen zyne zuster *Hildegard* te beurt, welke met *Hincmarus*, grave van Manderscheid, was getrouwt, en verscheide kinderen hadt, welker een nog hedendaags het aan den Rhyn bloeiend adelyk geslacht *van Kerpen* heeft voortgeplant. In de XV eeuwe kwam de gemelde heerlykheit door huwelyk aan de heeren van *Sombrer* en *Reckum*, en niet lang daar na op de zelve wyze aan de graven van Manderscheid van de Virneburgsche linie. Na der zelver doodt zochten de graven van der Mark zich de heerlykheit Kerpen aan te matigen; maar het kamergerecht van Spiers heeft het belet. Naderhandt is zy aan de hertogen van Aarschot en vervolgens aan het aartsticht van Keulen, voor zekere somme gelds, aan de Spanjaarden opgeschoten, in pandt gegeven. *Spener Hist. insign. l. I. c.* 49. §. 12. *Humbr. vom Rhyns. Adel. tab.* 118.

KERR, of CARR. Dit is de toenaam van een talryke familie in het Zuider gedeelte van Schotlandt. Men zegt, dat ze afkomstig is van twee broeders, gekomen uit Engelandt, de welke waren de stam van de familiën van *Fernihurst* en van *Cesford*. De laatste wierdt door Karel den I vereert met den tytel van graaf van *Roxboroug*, en de eerste ontfing van Karel den II den tytel van *Lord Jedboroug*. De graven van *Lothian* en *Ankram* voerden dien bynaam, als zynde de eerste door den koning Jacobus den VI tot deze waardigheit gevordert.

Daar was ook in 't Wester gedeelte van Schotlandt eene oude familie van dezen naam, *Kerr* of *Kerslandt*, welkers afkomelingen ten tyde van den koning Robert Bruce uitgemunt hebben in de verdedigînge van hun vaderlandt, en leden ten tyde van de reformatie veel om de religie; en sedert hebben zy altydt yverige voorstanders van de Protestantsche religie geweest. De laatste van deze familie, veel geleden hebbende in de laatste regeringen, sneuvelde in den slag van Steenkerke, vromelyk strydende in het leger van den koning Willem in de hoedanigheit van majoor in het regiment ven den grave van Angus. Hy hadt ook veel deel met de bergwerkers van Schotlandt weder te brengen onder de gehoorzaamheit van dien prins. De Raadt van Schotlandt onder Karel den II verklaarde, dat deze familie was de oudste van de familie van de *Kerren*. *Moreri in 't Engelsch.*

KERRY, een graafschap in Ierlandt, in de provincie Mounster, welkers hoofdstadt *Ardagh* heet. Het zelve heeft Connaught ten Noorden, en Desmond ten Zuiden. Het is zeer bergachtig, heeft vele bosschen en op zommige plaatsen goed koornlandt. Koning Eduard de III maakte het een graafschap voor de graven van *Desmond*. Aan den uitersten hoek van dit graafschap legt *Dindge*, of *Smirwick-Sound*, een goede rede voor schepen, alwaar in den jare 1583 eenige Spanjaarden landden, om den oproerigen grave van Desmond by te springen; maar zy wierden wel haast verslagen, en gemelde graaf op 't bevel van den koninklyken landvoogdt, den Lord Arthur Gray, onthoofd. De wilde Ieren verbeelden zich, dat de geen onder hen, die in den slag niet zo roept als zy doen, door de aarde verslonden, en in de woeste dalen van dit graafschap gebragt wordt, alwaar hy moet gras eeten, niet wetende hoedanig het met hem is, en dat hy niet kan spreken, wanneer hy eindelyk van de jagers gevangen en wederom te huis gebragt wordt. *Cambden Britann. Zeiler.*

KERSBELIUS, (PHILIPPUS) een Siciliaan, van de orde der Karmeliten, wordt van zommige schryvers verkeerdelyk gezegt een Gentenaar te zyn. Hy was een goed philosooph en Godgeleerde van zyne gezindheit, wordende om zyne deugdt en gelyk als aangebore vriendelykheit van elkeen geacht. Hy stierf te Parys in den jare 1495, nalatende: *Tractatus de conceptione immaculata B. Virginis Mariæ contra Vincentium de Castronovo; Ex Fliphat Anglo Compendium; Compendium ex Waldeno; Compendium Bradwardini; Ex Ataxilia Compendium; Ex Holcoth Anglo Compendium; Ex Petro Paluton de potestate Papæ Compendium*; en meer andere. *Bibl. Sicula.*

KERSBERGEN, gelegen onder Zeist, in het overkwartier van het sticht van Utrecht, zynde vry en allodiaal goedt, dat van niemandt te leen gehouden wordt, is door de Ed. Mog. Heeren Staten des lands van Utrecht voor een riddermatige hofstadt plegtelyk erkent den 2 September des jaars 1538. Het gemene gevoelen is, dat dit huis, KERSBERGEN genaamt, het jagthuis van den bisschop van Utrecht geweest is; het welk zo al zynde, is het evenwel zeker, dat het lang voor dat keizer Karel de V de heerlykheit van den lande van Utrecht van den laatsten bisschop Henrik van Beyeren gekocht heeft in byzondere hang-

handen gekomen, en door den ftam van *Reneffe*, en wel door *Vincent van Reneffe van Everdingen* bezeten is geweeft, die het omtrent het jaar 1498 overgegeven heeft aan *Dirk van Zuilen van Harmelen*, die met *Maria van Reneffe*, de zufter van Vincent, getrouwt was; na wiens doodt, omtrent het jaar 1540 voorgevallen, het bezeten is door zyne dochter *Johanna van Zuilen van Harmelen*, met *Henrik van Eemskerk* getrouwt, en zonder kinderen na te laten overleden: waar door het huis te Kersbergen gekomen is op haars broeders Frederiks dochter *Gifberta van Zuilen van Harmelen*, die nooit getrouwt is geweeft, en by haar uiterfte wille tot eenigen erfgenaam aangeftelt heeft *Frederik van Baexen*, een zoon van Maximiliaan van Baexen, heer van Koninksvry, en van hare zufter Theodorika van Zuilen, vrouw van Harmelen; waar door hy ook in het bezit van het huis Kersbergen gekomen is omtrent het jaar 1592, dat hy den 3 December des jaars 1625 ftervende nagelaten heeft aan zyn zoon *Ewout van Baexen*, heer van Koniksvry. Deze zonder kinderen den 21 April des jaars 1644 overlydende is het huis te Kersbergen benevens het huis te Koninksvry gekomen op zyne zufter *Nikolaa van Baexen*, getrouwt met *Koenraad Borne van Amerongen*, heer van Sandenborch. Zy in het 98 jaar haars ouderdoms overlydende op den 6 Juny des jaars 1701, is de ridderhofftadt Kersbergen gekomen op haar zoon *Frederik Borre van Amerongen*, die het naderhandt weder overgegeven heeft aan zyn oudften zoon *Floris Willem Borre van Amerongen*, de welke geftorven is den 5 Augufty, des jaars 1718, en dit huis nagelaten heeft aan zyn eenig kindt *Florentina Wilhelmina Borre van Amerongen*, die het nog tegenwoordig bezit. Wegens deze ridderhofftadt is in het lidt der Heeren Edelen en Ridderfchappen des lands van Utrecht befchreven geweeft *Frederik van Baexen*, heer van Kersbergen en Koninksvry, den 2 July des jaars 1610: doch door zyn vorftelyke Doorluchtigheit Maurits, prinfle van Oranje, op den 29 December des jaars 1618 wegens de Arminiaanfche onluften uit de regering gezet; en *Ewout van Baexen*, heer van Kersbergen, befchreven den 6 February des jaars 1629, en overleden den 21 April des jaars 1644.

KESCHING, KOSCHING, een marktvlek in Beyeren, in het bisdom Regensburg, en het ambacht Munchen, niet verre van Ingolftadt gelegen, behoorde voortyds onder Neuburg, en men wil, dat het van ouds eene Romeinfche volkplanting, *Cæfarea* genoemt, is geweeft. *Chur-Bayeren p.* 186.

KESLERUS, (Andreas) een beroemd Godgeleerde van de Augsburgfche geloofsbelydeniffe, is geboren te Coburg in Frankenlandt in 't jaar 1595. Hy hadt geen zin in zyns vaders handwerk, die een kleêrmaker was, maar gaf zich tot de ftudiën over, en hy heeft door zyne fchranderheit, en door de vorderingen in de zelve uitgemunt; 't geen ongetwyffelt de oorzaak was, dat de vorft Johan Cafimir, hertog van Saxen, die een hogefchool te Coburg hadt opgerecht, hem met een penfioen heeft befchonken. Door dit middel is hy in ftaat geweeft om zich op de akademie van Jena en naderhandt op die van Wittenberg te onderhouden. Op deze laatfte is hy medelidt van de Philofophifche faculteit geworden, en hy heeft in 't beweeren van vele philofophifche difpuiten getoont, dat hy de redenkunft wel verftondt, en dat hy zich gelukkiglyk van deze wetenfchap bediende om de ftellingen der Socinianen te wederleggen. Hy wierdt van Wittenberg afgetroont om eene bediening in 't collegie van Coburg waar te nemen, zynde gemaakt profeffor in de redenkunde: en ten einde van anderhalf jaren wierdt hy tot predikant en fuperintendent te Eisfeldt bevordert. Hy kweet zich in deze bediening zeer wel, en daar door is 't gekomen dat de vorft Johan Cafimir hem niet heeft willen toeftaan het fuperintendentfchap van 't gehele landt van Saxen-Eifenach aan te nemen. Hy liet zich Doctor in de Theologie maken, en eindelyk nam hy aan het beroep te Steinfurt, dat hem aangeboden wierdt. Men boodt hem het fuperintendentfchap van de kerk aan, maar hy weigerde 't zelve; doch na 't ongeluk, dat hy hadt van zyn bibliotheek te verliezen, in den tydt als de keizerlyke troepen in 't jaar 1632 de ftadt Eisfeldt plunderden, nam hy die roeping vaardiglyk aan. Behalven 't fuperintendentfchap van de kerk hadt hy ook te Steinfurt 't beftier van 't collegie, in den tydt toen hy wederom naar Coburg beroepen wierdt om aldaar fuperintendent te zyn. Hy heeft deze bediening met lof en toejuiching bekleed. Zyne kerkredenen wierden ter oorzake van zyne welfprekendheidt en geleerdheit zeer geroemt. Hy wierdt van eene beroertheit getroffen op den ftoel, daar hy gepredikt hadt, en na een kwynende ziekte van eenige maanden ftierf hy op den 15 May des jaars 1643. Hy heeft vele boeken gefchreven, waar van eenige in 't Latyn, andere in 't Hoogduitfch, van welke maar een gedeelte is uitgegeven. Onder de gedrukte boeken zyn: *Tractatus de principiis Logicis, quæ in Photinianorum librorum lectione occurrunt*; *Metaphyficæ Photinianæ partis generalis examen*; *Metaphyficæ Photinianæ partis fpecialis examen*; *Phyficæ Photinianæ examen*; en meer andere. *Bayle Dict. Crit.*

KESMARK, of KEIZERSMARK, in het Latyn *Cæfareopolis*, eene ftadt in Hungarië, in het graaffchap Ziphs, legt onder aan het Carpathifche gebergte, digt aan de Poolfche grenzen. Zy is verfterkt en wierdt in den oorlog der malkontente Hungaren door den keizerlyken generaal Löffelholtz, zonder verlies van een eenig man, door een krygslift ingenomen. *Kreckwitz.*

KESSEL, een landftreek in het Zuiderdeel van Gelder, in het kwartier van Roermondt, tuffchen het graaffchap Hoorn, het landt van Kuik, de Peler moeraffen, en de rivier de Maas gelegen. In de zelve legt een fchoon dorp van dien naam, met een fraai flot, tuffchen Roermondt en Venlo, aan den linker oever van de Maas.

KESSEL, (Jan van) een bekwaam fchilder, geboren te Amfterdam in den jare 1648, fchilderde geeftig, natuurlyk en uitvoerig velerhande binnenlandfche gezichten, hoffteden, boerehuisjes, fteen-oventjes, en diergelyke voorwerpen, welke hy tot zyn gebruik eerft naar 't leven aftekende. Inzonderheit wordt hy geprezen in 't verbeelden van 't winter-zaifoen. Hy is, na zyn ganfche levenstydt in de kunftoeffening doorgebragt te hebben, geftorven in den jare 1698. *Houbraken Schouwburg der Nederl. fchilders III Deel.*

KESTEREN, een Gelderfch dorp van de Neder-Betuwe, regt over de ftadt Rhenen, en digt by het dorp Heusden gelegen. Het zelve heeft kerk en predikant, ftaande onder de claffis van Thiel.

KESWIK, eene marktftadt in de Engelfche provincie Cumberlandt, in den Hundred van Huxton, aan een klein riviertie, het welk in de rivier Non valt. Het is een zeer vermakelyke plaats, en de fetel van den algemenen rechter des graaffchaps. *Cambden Britannia. Zeiler. Hermanides.*

KET, (Wilhelm) het hoofdt van zekeren opftandt in de Engelfche provincie Nordfolk, onder Eduard den VI voorgevallen. Hy was een lojer van zyn ambacht, maar anders een ftout en doortrapt man. Wanneer het gemeen in de gemelde landftreek tegen de edelen opftondt, en zelfs ondernam de zelve uit te roeien, en den koning te dwingen van, in plaats van groten, gemene lieden tot zyne raden aan te nemen, verkozen zy eenparig dezen Ket tot hunnen aanvoerder, onder fchyn, dat zy op de algemene vryheit doelden, en bragten in korte dagen over de 20000 man byeen. Deze ontfingen van Ket hunne bevelen, en men bragt hem in de landftreek van Norwich, alwaar hy onder anderen onder een ouden eikenboom, (welken men toenmaals, en langen tydt daar na, *de eik van de Hervorming* noemde, om dat hy namentlyk aldaar voornam de misbruiken in de regering te hervormen) een foort van een koninklyken ftoel oprechtte, en in tegenwoordigheit van 200 zogenoemde commiffariffen, welke hy insgelyks uit het gemeen hadt verkoren, de klagten, voornamentlyk tegen de edelen, aanhoorde, de welke, als ligt te denken is, in 't ongelyk wierden geftelt, en harde ftraffen moeften ondergaan. Zy zonden zekere gedeputeerden met hunne bezwaarniffen tot den koning, en als de heraut, welken zy uitdrukkelyk hadden begeert, wel een gunftig, maar geen voldoenend antwoordt te rug bragt, maakten zy zich in des zelfs tegenwoordigheit meefter van de ftadt Norwich. De Lord Parre, markgraaf van Northampton, trok daar op met eenige koninklyke troepen tegen hen op, maar moeft eindelyk met verlies te rug-wyken. Dit veroorzaakte, dat de koning de 7 of 8000, die anders tegen de Schotten zouden te velde trekken, onder het opperbevel van den grave van Warwik, naderhandt hertog van Northumberlandt, tegen deze rebellen uitzondt. Deze nieuwe generaal nam Norwich wederom in, maar moeft vele gevaarlyke ondernemingen met hen wagen, tot dat hy hen eindelyk uit hun voordeel lokte, en by Moushold geheel verfloeg en verftrooide. Wilhelm Ket en zyn broeder waren mede onder de gevangenen, en wierden beide te Norwich opgehangen. Negen anderen van de voornaamfte belhamels moeften een diergelyke doodt aan den gemelden boom der hervorming fmaken. Den overigen wierdt het leven gefchonken. *Hayward. Burnet. Cambden. Britann. p.* 385. *De Larrey Gefchiedenis van Engelandt II Deel, fol.* 81 *enz. B.*

KETEL, een dorp van Zuid-Hollandt, onder het baljuwfchap van Delflandt, met kerk en predikant, ftaande onder de claffis van Delft en Delflandt.

KETING, welken men gemeenlyk noemt *Doctor Keting*, een Schotfch fchryver in de XVII eeuwe, zeer wel bekend zo by de Engelfchen, als by de Ierlanders en de Schotten, heeft in 't jaar 1640 in 't licht gegeven een zeer oprechte Hiftorie van het koninkryk van Ierlandt en des zelfs volk. Dit werk heeft men zo volkomen en naauwkeurig gevonden, dat men het heeft overgezet in 't Latyn en in het Engelfch. Hy geeft een groot licht aan de Gefchiedenis van Ierlandt, en al het geen de voorname familiën van dat landt betreft heeft hy zeer verlicht en opgeheldert. Keting is geftorven in 't jaar 1650. *Keting Præfat. Operis. Memoires du Tems.*

KETTERING, eene ftadt in het landt van Huxton, een gedeelte van het graaffchap van Northampton, gelegen aan een klein riviertie, het welk zich in de Non ftort. Deze ftadt, gelegen boven op een heuvel, geeft een aangename vertoning aan 't gezicht. Het is daar, alwaar het gerecht, of de juftitie van het landt byeen vergadert. *Moreri in 't Engelfch.*

KETTERY. Het woordt van kettery, aangemerkt in zyn rechten zin, beduidt alleenlyk verkiezing (*αἵρεσις*, *hærefis*, in de Griekfche tale, van *αἱρέομαι*, *hæreomai*, *verkiezen*) en men gebruikte in oude tyden dit woordt om eenigerlei gezindheit of fecte te betekenen. Op deze wyze zeide de Apoftel Paulus, dat hy een *ketter* of een aanhanger *van de kettery* was, dat is te zeggen, van de gezindheit der Phariseeën. Doch hedendaags wordt het woordt van kettery, in een ganfch anderen zin gebruikt. *Moreri.*

De kettermakery, op dat men zo fpreke, is van oude tyden af al zeer groot geweeft, en de eene gezindheit verkettert al zeer ligt de andere. De navolgende naamlyft en verhaal van ketters is door *Moreri* opgeftelt. Wy geven de zelve hier niet op, om dat wy die goedkeuren, ook niet om dat ze, zelfs in dingen, die anders niet kwalyk zyn opgeftelt, net en naauwkeurig zou zyn. Dat zy verre; maar wy zullen deze naamlyft eens, zo als wy de zelve in zyn Woordenboek vinden, zo goed en zo kwaad alze is opgegeven, en 'er dan ons oordeel daar over byvoegen.

TYDKUNDIGE NAAMLYST DER VOORNAAMSTE KETTERS.

In de eerste eeuwe.

1. *Simon Magus*, of de Toveraar, hoofdt der aanhangeren van Simon, anders Simoniten, zeide, dat de wereldt het werk van Godt niet was, maar dat van de engelen, of duivelen, en dat die geesten de zelve met vele gebreken hadden gemaakt; dat onze ligchamen niet zouden wederopstaan; dat de vrouwen gemeen mogten wezen, en dat die gene, die hy met zich nam, Helen, of Celeen genaamt, de H. Geest was. Hy stierf in het 68 jaar na de geboorte van Christus.

2. *Cerinthus* en *Ebion*. Deze twee ketters loochenden de Godheit van Christus, en wilden de oude plegtigheden van de Joodsche wet met die van het Christendom te zamen voegen.

3. De *Nikolaïten* stonden de gemeenschap der vrouwen toe.

4. *Menander* was verward in de dolingen van Simon den Toveraar, en maakte insgelyks, als hy, zyn werk van de toverkunst. Hy stierf in het jaar 80.

5. *Hymenæus* en *Philetus* loochenden de wederopstanding der ligchamen.

In de twede eeuwe.

6. *Elxai* en *Jexeus*, broeders, waren in hun gemoedt het Jodendom toegedaan, schoon zy uiterlyk belydenis van het Christendom deden: want zy zeiden, dat het geen misdaadt was Christus met den monde te verloochenen gedurende de vervolging, mits dat dit met het herte niet geschiedde. Zy leefden omtrent het jaar 105.

7. De *Saturnianen* waren aldus genaamt naar *Saturninus*, leerling van Simon den Toveraar

8. De *Basilidianen*, van *Basilides van Alexandrië*, hielden de dolingen staande van Simon, van Hymenæus en van Philetus. Zy ontkenden ook, dat Christus gekruist was geweest, en dat de maagdelyke staat voor dien van het huwelyk te stellen was.

9. De *Carpocratianen*, leerlingen van Carpocrates, beweerden, dat de wereldt door de engelen of door de duivelen geschapen was; ontkenden de verryzenis des vleesches, en verwierpen het Oude Testament. Zy beweerden, dat Christus een zuiver en oprecht mensch was, geboren van Joseph en van Maria, doch dat hy in der waarheit een heilig en rechtvaardig man was.

10. De *Valentinianen*, aldus genaamt naar *Valentinianus*, hun hoofdt, volgden de dwalingen van Pythagoras en van Plato.

11. *Beryllus*, bisschop van Bostra, zeide, dat Christus voor zyne geboorte niet bestondt dan in de Godheit van zynen Vader.

12. De *Gnostiken*, dat is te zeggen, *de Geleerden*, of *de Kundigen*, zeiden, dat Christus geen Godt was, doch dat Godt in hem woonde; dat 'er twee hoofdbeginselen waren, het eene goed, het welk Godt was, en het andere kwaad, het welk de Duivel was. Dat alle de wellusten van het ligchaam goed en wettig waren. Zy maakten verscheide verfoeielyke secten, en wierden genoemt *Borboriten*, *Stratiotischen*, *Phibioniten*, *Socratisten*, *Rachiten*, *Codditen*, *Barbeliten* en *Naasiten*. St. Epiphanius maakt gewag van hunne godloosheden.

13. De *Antitakten* zeiden, dat de zonde geen misdaadt was.

14. De *Nazarenen* onderhielden de Joodsche plegtigheden in het Christendom.

15. De *Millenarissen*, dat is de Duizendjarigen, beeldden zich in, dat Christus ligchamelyk op de wereldt zou komen heerschen na de verryzenis, en dat de uitverkorenen alsdan allerlei vermakelykheden zouden genieten gedurende den tydt van duizend jaren.

16. De *Ophiten* waren aldus genaamt naar het Grieksche woordt ὄφις (*ophis*), het welk slang betekent, om dat zy zeiden, dat de slang, die den eersten mensch bedrogen hadt, onze Christus was.

17. De *Caïniten*, leerlingen van de Valentinianen, eerden alleen de kwaadaardige menschen, van welke in de H. Schrift gesproken wordt.

18. De *Sethiten* zeiden, dat Seth, de zoon van Adam, de oprechte Christus was.

19. De *Bassiten* vertaalden kwalyk deze woorden van Christus: *Ik ben het Alpha en het Omega.*

20. *Ptolemeus* poogde de Christenen te verstrikken door de spitsvindigheit der getallen.

21 De *Marciten* waren aldus genaamt naar *Marcus*, die het priesterschap aan de vrouwen gaf, nevens de macht van de Sakramenten te bedienen.

22. De *Quartodecimanen*, of *Paschatiten*, dat is, Paaschvierders, beweerden, dat het feest van Paaschen moest geviert worden op den veertienden dag van de maan van de eerste maandt, achtervolgens de gewoonte der Joden.

23. De *Cerdoniten*, leerlingen van *Cerdon*, namen twee hoofdbeginselen aan, het eene goed, en het andere kwaad; ontkenden de wederopstanding der doden, en verwierpen de vier Euangeliën.

24. De *Marcioniten* hadden *Marcion* tot hun hoofdt, die drie hoofdbeginselen vaststelde; het eene, 't welk hy het eerste en het onzichtbare noemde, zonder eenigen anderen naam daar by te voegen; het andere de schepper en het zienlyke, het welk hy zeide de Godt der Joden te wezen, en het derde, het kwaaddoende. Hy ontkende de verryzenis der doden, en stondt die van de zielen toe. Hy predikte ook krachtig tegen het huwelyk.

25. De *Lukanisten* stonden de twee grondstellingen van Cerdon toe, en volgden ook de dolingen van Marcion omtrent het jaar 146.

26. *Aquila* en *Theodotion* heten dolingen in hunne vertalingen van den Bybel invloeien.

27. De *Apelisten* waren leerlingen van *Apelles*, die een hoofdbeginsel toestondt, het welk de Godt, die hemel en aarde heeft geschapen, hadt voortgebragt.

28. De *Hermogenianen*, leerlingen van *Hermogenes*, verwarden de drie Personen van de Drieëenheit onder een; ontkenden de Godheit van Christus, en beweerden, dat de stoffe van de wereldt even eeuwig met Godt was.

29. De *Cataphrygiten*, of *Montanisten*, aldus genaamt naar *Montanus*, die zich zelf de Trooster, of de H. Geest noemde, veroordeelden het twede huwelyk, doopten de doden, en maakten het H. Nachtmaal van het bloedt der kleine kinderen. *Prisca* en *Maximilla* waren twee vrouwen, die de leer van Montanus aankleefden.

30. De *Pattalorynchiten*, of *Tascodrugiten*, hielden hunnen vinger op den neus, wanneer zy hun gebedt deden, en lieten uiterlyk eene gemaakte schynheiligheit blyken, om het volk te misleiden.

31. De *Tatianisten*, of *Encratiten*, verwierpen den huwelyken staat.

32. De *Severiten* volgden de dolingen van de Cerdoniten en van de Marcioniten.

33. De *Bardesaniten* volgden de Valentinianen na, van welke hier voren onder No. 10 is gesproken.

34. De *Archoniten* zeiden, dat het Godt niet geweest was, die de wereldt hadt geschapen; maar de aartsengelen.

35. De *Adamiten* gingen heel naakt, en noemden zich navolgers van Adam in den staat van onnoselheit. *Prodicus* was de grondlegger van deze gezindheit.

36. *Florinus* beweerde, dat Godt niet alleenlyk het kwaad toeliet, maar zelfs de oorzaak daar van was.

37. *Theodotus*, een leertouwer van zyn handwerk, kwam binnen Rome, na dat hy te Constantinopel Christus verloochent hadt, en dorst zeggen, dat hy zynen Godt niet verloochent hadt, maar Christus mensch.

38 De *Alogiten* ontkenden de Godheit van het Woordt, of van Christus, en verwierpen het Euangelium van Johannes.

39 De *Artotyriten* offerden broodt en kaas in het offer van de Misse.

40. De *Angelischen*, of Engelvierders, aanbaden de engelen.

In de derde eeuwe.

41. *Praxeas* ontkende de meervoudigheit van personen in de Drieëenheit. Die genen, die zyne dolingen aanhingen, wierden *Monarchisten* genoemt, om dat zy niet meer dan een Persoon in de Godtheit erkenden, en ook *Patripassianen*, Vaderlyders, om dat zy zeiden, dat Christus Godt de Vader was.

42. De *Tertullianisten* waren aldus genaamt naar *Tertullianus*, die in de kettery van Montanus verviel, en geloofde, dat de zielen te gelyk met de ligchamen geteelt wierden.

43 De *Arabiten* geloofden, dat de ziel stierf en weder opstondt met het ligchaam.

44. De *Aquariten* waren priesters, die niet dan water in den dienst van de Misse offerden.

45. De *Novatianen*, leerlingen van *Novatianus*, zeiden, dat men niet meer in de gemeenschap van de kerk behoorde aan te nemen de genen, die van het gelove afgevallen waren, wat boete of straf zy ook mogten ondergaan.

46. *Symmachus* zeide, dat Christus zuiverlyk mensch was.

47. De *Origenisten*, of *Origeniten*, volgden de dolingen van *Origenes*.

48. De *Metangismoniten* doolden wegens het geheimenis van de Drieëenheit, en zeiden, dat de Zoon in den Vader besloten was, gelyk een kleinder vat in een groter.

49. De *Helcesaiten* en *Samseanen* kleefden het Jodendom aan, en deden belydenis van de oordeelkundige sterrekykery.

50. De *Valesianen* waren leerlingen van *Vales*, een gesneden, die de dolingen van Origenes volgde.

51 De *Melchisedechianen* namen Melchisedech voor Christus.

52. De *Herdopers* herdoopten de ketters, tegen het gebruik van de kerk.

53. De *Sabellianiten*, leerlingen van *Sabellius* en van *Noëtus*, ontkenden de Drieëenheit, en zeiden, dat de onderscheiding der Personen niet anders was dan de verschillendheit van hunne namen.

54. De *Manicheën*, leerlingen van *Manes*, verdeelden zich in verscheide secten, en wierden *Mataraſſen*, *Acuanen*, *Catharisten*, *Macariten*, *Apocariten*, *Docariten*, *Brachiten*, en *Onthouders* genoemt. Zy stonden twee hoofdbeginselen toe, het eene goed, en het andere kwaad, en twee even eeuwige koninkryken; ontkenden den vrye wil, en de noodzakelykheit van den Doop, en gaven geloof aan de zielsverhuizing van Pythagoras.

55. De *Omousiasten* zeiden, dat onze zielen van de zelve wezentlykheit of zelfstandigheit, als die van Godt, waren.

In de vierde eeuwe.

56. De *Meletisten* waren leerlingen van *Meletius* den Verloochenaar, die zich by de Arianen voegde.
57. De *Arianen* volgden de dolingen van *Arius*, priester van Alexandrië, die zeide, dat de Vader, de Zoon en de H. Geest niet zyn van eene en de zelve natuur, zelfstandigheit, of wezentlykheit.
58. De *Coluthianen* waren aldus genaamt naar *Coluthus*, die het kwaad van straffe verwarde met het gene wy kwaadaardigheit noemen, en beweerde, dat het kwaad van straffe van Godt niet meer afkwam dan het andere.
59. De *Eustathianen*, leerlingen van *Eustathius*, bisschop van Sebaste, namen den dienst der Heiligen niet aan.
60. De *Donatisten* hadden *Donatus* tot hun hoofdt, die de kettery der Herdopers aankleefde.
61. De *Marcellianen* waren aanhangers van *Marcellus*, bisschop van Ancyra, die de Godheit van Christus ontkende.
62. De *Aëtianen*, leerlingen van *Aëtius*, verwierpen de gebeden voor de doden.
63. De *Omgangers* (*Circuiteurs*) zeiden, dat het geoorlooft was zich zelf het leven te benemen.
64. De *Halve-Arianen* loochenden, dat de personen van de Drieëenheit van eene en de zelve zelfstandigheit waren: doch zy zeiden, dat hunne zelfstandigheit gelykformig was.
65. De *Eumoniten*, leerlingen van *Eumonius*, en de *Aëtianen*, volgden de dolingen van Arius.
66. De *Macedonianen*, of *Pneumatiken*, ontkenden de Godheit van den H. Geest.
67. De *Agnoïten* waren aanhangers van Theophronius, die zeide, dat de kennis en besluiten van Godt niet onveranderlyk en gewis waren.
68. De *Rederykers* (*Rhetoriens*) beweerden, dat al de ketters gelyk hadden.
69. De *Patricianen*, of *Paterniten*, zeiden, dat ons vleesch het werk van den Duivel was, en dat men ten eersten zich daar van behoorde te ontdoen.
70. De *Apollinaristen* beeldden zich in, dat Christus een lighaam zonder ziel hadt aangenomen, om dat het Woordt hem tot eene ziel verstrekte. Daar na bekenden zy, dat hy ook eene ziel, doch geen geest hadt aangenomen.
71. De *Timotheïten* zeiden, dat Christus niet dan tot begunstiging van onze ligchamen het vleesch hadt aangenomen.
72. De *Collyriditen* schreven eene Goddelyke wezentlykheit toe aan de H. Maagdt.
73. De *Seleucianen* beweerden, dat Godt ligchamelyk was, en dat de stoffe der wereldt met hem even eeuwig was.
74. De *Proclianiten* ontkenden de menschwording van Christus, de wederopstanding der ligchamen, en het algemene oordeel.
75. De *Priscillianisten* volgden de dwalingen van de Valentinianen en van de Gnostiken. Zy waren aldus genaamt naar *Priscillianus*, een Spaansch bisschop.
76. De *Anthropomorphiten* schreven Godt een ligchaam en de gedaante van een mensch toe.
77. De *Hypsitarissen* vierden den Zabbath op de Joodsche wyze, en baden het vuur aan.
78. De *Antidicomarianiten*, of Tegenstrevers, waren vyanden van de Maagdt Maria omtrent het jaar 373.
79. De *Jovinianisten* twistten tegen de maagdelyke reinigheit van de Moeder Gods.
80. De *Messalianen* en *Enthusiasten* gaven hunne dromen voor prophetiën uit.
81. De *Bonasiten* zeiden, dat Christus niet dan by aanneming de Zoon Gods was.

In de vyfde eeuwe.

82. *Jovinianus* zeide, dat alle zonden gelyk, of even groot waren; dat de maagdelyke staat van geen groter verdiensten was dan de huwelyke staat, en dat de mensch na den Doop de vryheit hadt om goed en niet om kwaad te doen.
83. *Vigilantius*, een Spanjaardt, predikte tegen den beeldendienst en de aanroeping der Heiligen, tegen den maagdelyken staat, tegen de vastendagen en de mirakelen, de welke hy hexeryen van den Duivel noemde. Hy is de eerste ketter, die 'er in de Gaulen of Vrankryk is opgestaan.
84. *Felix* was van de Manicheesche gezindheit: doch hy verliet zyne dwalingen na dat hy door St. Augustinus overtuigt was.
85. De *Pelagianen*, leerlingen van *Pelagius*, beweerden, dat de mensch de geboden Gods kon onderhouden, en zyne zaligheit bewerken, zonder de medewerking van de genade, en door de enkelde krachten van de natuur.
86. De *Abeloïten* trouwden, doch hielden geen zamenwoning met hunne vrouwen, en namen de kinderen van hunne buren voor de hunne aan, onder voorwaarde, dat zy in de zelve gezindheit zouden leven.
87. *Vincentius Victor* zeide, dat de ziel niet geschapen was uit niet, maar van de zelfstandigheit van Godt.
88. *Theodorus*, bisschop van Mopsuesta, en *Diodorus*, bisschop van Tarsus, lieten verscheide dolingen in hunne schriften na, de welke na hunne doodt gedoemt wierden in de II kerkvergadering van Constantinopel, gehouden in het jaar 553.
89. De *Nestorianen*, leerlingen van *Nestorius*, onderscheidden twee Personen in Christus, de eene Goddelyk, en de andere menschelyk, en zeiden, dat de H. Maagdt de moeder Gods niet was.
90. De *valsche Mozes* wilde de Joden van Kandië inboezemen, dat hy een propheet was, van Godt gezonden om de zelve wonderen te doen, die Mozes gedaan hadt.
91. *Eutyches* verwarde de Goddelyke en menschelyke natuur in Christus.
92. De *Acephalen* waren zekere ketters, die noch Cyrillus, patriarch van Alexandrië, noch Johannes, patriarch van Antiochië, wilden aanhangen.
Men noemde ook *Acephalen* die genen, die met geveinstheit de kerkvergadering van Chalcedonië met de Katholyken goedkeurden, en de zelve veroordeelden met de ketters. Deze kerkvergadering wierdt gehouden in de jaren 450 en 451 tegen Eutyches en Dioscorus.
93. *Petrus le Foulon*, bisschop van Antiochië, hoofdt van de *Theopaschiten*, zeide, dat alle drie de Personen van de Godheit mensch waren geworden, en het bitter lyden hadden ondergaan. Hy verviel ook in de dwalingen van de Manicheën, van de Valentinianen, van de Eutychianen en van de Apollinarissen.

In de zesde eeuwe.

94. De *Predestinatisten* beweerden, dat allerlei werken onnut waren, zo tot de zaligheit als tot de verdoemenis.
95. *Deuterius* veranderde het wezen van den Doop, en zeide: *In den name des Vaders, door den Zone, in den H. Geest.*
96. *Severus*, een Eutychiaansch monnik, maakte zich hoofdt van de Acephalen, ook Severiten genoemt.
97. De *Bederffelyken* (*Corruptibiles*), eene secte van Eutychianen, die zeiden, dat het vleesch van Christus bederffelyk was geweest en onderworpen aan begeerlykheden.
98. De *Onbederffelyken* (*Incorruptibiles*), *Aphthardociten*, *Phantasiasten* of *Gaïaniten*, waren van de Eutychiaansche gezindheit, en beweerden, dat het ligchaam van Christus onbederffelyk was geweest, en niet hadt kunnen lyden.
99. De *Agnoïten* verzekerden, dat de laatste dag des oordeels zo wel aan Christus als aan de menschen onbekend was geweest.
100. De *Tritheïten*, of *Drie-Godisten*, leerlingen van Philoponius, erkenden drie goden in de Drieëenheit.
101. De *Monotheliten*, ook *Egyptenaren* genaamt, of scheurlingen, erkenden in Christus niet meer dan een wil alleen.
102. De *Jakobiten* volgden de dwalingen van *Jacobus Sanzalus*, die in Syrië de kettery van de Theopaschiten en van de Monophysiten aan den dag bragt.
103. De *Tetraditen*, of *Petriten*, een aanhang van Severiten, die de kerkvergadering van Chalcedonië, gehouden in het jaar 451, verwierpen.
104. *Diderik van Bourdeaux* wilde het volk doen geloven, dat hy de Christus was.
105. De *Chrystolyten* hielden staande, dat Christus ter helle nedergedaalt zynde, aldaar het ligchaam en de ziel gelaten hadt, en dat hy met de Godheit alleen ten hemel was opgevaren.

In de zevende eeuwe.

106. De *Heiceten* waren zekere monniken, die geloofden, dat men moest springen en danssen om Godt te verheerlyken.
107. De *Gnosimaken* deden belydenis van onwetenheit, en zeiden, dat de aandacht, die men besteedde tot de kennis van de H. Schrift, onnut was.
108. *Mahometh*, een Arabier, rechtte eene gezindheit op uit allerlei soort van Godsdiensten. Hy ontkende de Drieëenheit met Sabellius, en zeide met Carpocrates, dat Christus geen Godt, maar een propheet was. Hy wierdt ondersteunt door een monnik, Sergius genaamt.
109. De *Armeniers* beweerden, dat de H. Geest niet dan van den Vader voortkwam, en offerde op de Joodsche wyze.
110. De *Theropsychiten* zeiden, dat onze zielen stierven gelyk die van de beesten.
111. De *Chazinzariten* volgden de dwalingen van Arius en van Nestorius, en van alle de beelden namen zy geen ander dan dat van het kruis aan, het welk aanleiding heeft gegeven om hen *Staurolatren*, dat is kruiseerders, te noemen.
112. De *Theocatagnosten*, of Godslasteraars, dorsten Godt berispen over dingen, die hy, naar hun gevoelen, kwalyk van pas zou gedaan of gezegt hebben.
113. De *Ethnophonen*, of Heiden-volgers, spoorden de bygelovigheden der Heidenen na, zich begevende tot de voorzeggende sterrekykery, tot de voorspellingen en tot de tovery.
114. De *Parermeneuten* of valsche vertaalders, zetten de H. Schrift over naar hunne eige zinnelykheit.
115. De *Lampetianen*, leerlingen van *Lampetius*, zeiden, dat een Christen behoort vry te wezen, en dat in eene gemeente ieder naar zyn eigen zin mag leven.

In de achtste eeuwe.

116. De *Agonycliten* deden hun gebedt niet dan staande, en waren nooit gewoon hunne knieën te buigen.

117. De

117. De *Christianocatigoren*, of Christen-beschuldigers, beweezen een afgodischen dienst aan beelden.

118. De *Iconoclasten*, *Iconomachen*, of beeldestormers, zeiden, dat men gene beelden in de kerken behoorde toe te laten.

119. *Aldebert* noemde zich de souverein in het geestelyke, zondt alle menschen te rug ontslagen van hunne zonden zonder biechten, en veroordeelde de pelgrimadiën.

120. *Clemens* de Schotschman verwierp de heilige Kanons, of kerkregelen, en de besluiten van de kerkvaderen. Hy beweerde ook, dat Christus ter helle nedergedaalt zynde, alle de genen, die daar waren, zelfs de afgodendienaars, hadt verlost.

121. De *Attinganten*, *Paulitianen*, of *Pauli-Johanniten*, gebruikten by den Doop en het H. Nachtmaal deze woorden: *Ik ben het levendige water*, en deze: *Neemt en drinkt*, de welke niet anders dan woorden van onderrechting waren. Zy volgden ook de dwalingen van de Valentinianen en van de Manicheën.

122. *Felix*, bisschop van Urgel, en *Elipand*, bisschop van Toledo, zeiden, dat Christus niet dan by aanneming de Zoon Gods was.

123. De *Albanoïzen* stelden twee hoofdbeginselen, gelyk de Manicheën, en schreven het Oude Testament toe aan het kwaad beginsel. Zy erkenden het gezag van de kerk niet, en verwierpen het H. Nachtmaal en het laatste olysel. Zy gaven ook geloof aan de zielsverhuizing of verplaatsing van het eene ligchaam in het andere.

In de negende eeuwe.

124. *Claudius van Turin*, een beeldestormer, was verwart in de dwalingen van Felix, van Nestorius, en van de Arianen.

125. *Theoda*, eene valsche prophetesse, beroemde zich, dat zy net den dag van het laatste oordeel wist.

126. *Godschalk*, een monnik van het aartsbisdom van Rheims, vernieuwde de dwalingen van de Predestinatisten, en zeide, dat Christus niet voor die genen, die in der daadt zalig waren, gestorven was.

127. *Johannes Schot*, monnik van de orde van St. Benedictus, maakte zich verdacht van kettery omtrent de wezentlyke tegenwoordigheit van het ligchaam van Christus in het H. Nachtmaal: doch St. Thomas en Bellarminus schryven den eersten oorspronk van deze gezindheit aan *Berengarius* toe.

128. *Photius*, grondlegger van de scheuring der Grieken, nam den tytel van Oecumenische, of algemene bisschop aan. Behalven de scheuring, zeggen de Grieken, dat de H. Geest van den Zone niet voortkomt; dat men behoort den dienst der Misse te verrichten met eene hostie van geheuveld, en niet met eene van ongeheuveld broodt, enz.

Daar zyn in de *tiende eeuwe* geene ketters opgekomen.

In de elfde eeuwe.

129. *Berengarius*, aartsdiaken van Angers, hadt verscheide gevoelens rakende het H. Nachtmaal, waar van eenige gevolgt zyn door de Zwinglianen, en door de Kalvinisten, Sakramentarissen genaamt, en andere door de Lutherschen.

130. *Heribert en Lisoius* poogden in Vrankryk de kettery van de Manicheën te vernieuwen.

131. De *Simoniaken*, die zich onder de bescherming van den tegenpaus Guibert begeven hadden, verkochten de kerkelyke waardigheden en andere geestelyke beneficiën.

132. De *Herwyders* (*Reordinantes*) wilden in de gemeenschap van de kerk niet aannemen de boetvaardige Simoniaken, die leedwezen betoonden, ten zy men hen op nieuw de kerkwydingen hadt toegebragt.

133. *Michiël Cerularius* volgde de dwalingen van de Simoniaken, van de Arianen, enz.

134. De *nieuwe Nicolaïten* waren kerkelyke lieden van Milaan, die beweerden, dat de gemeenschap der vrouwen geoorlooft was aan de priesters.

135. De *Bloedschenders* (*Incestuosi*) beweerden, dat het huwelyk niet behoorde verboden te wezen tot in het vierde lidt van bloedverwantschap.

136. De *Veciliten*, aanhangers van *Vecilon*, ingedrongen bisschop van Ments, beweerden, dat die genen, die door de bisschoppen van hunne goederen berooft waren, niet meer onderhevig waren aan hunne uitspraak.

137. *Roscelyn* zeide, dat de drie Personen van de Godheit mensch geworden waren, en dat de Zoon alleen de menschelyke natuur niet kon aannemen, ter oorzake van de eenheit der wezentlykheit, die 'er is in de drie Goddelyke Personen.

In de twaalfde eeuwe.

138. *Durand van Waldach* zeide, dat het huwelyk niet dan eene bewimpelde of bedekte onkuischheit was.

139. *Marsilius van Padua* verklaarde zich tegen den paus en tegen de kerkelyke heerschappy.

140. De *Bongomilen* hadden voor hun hoofdt Basilius, een geneesheer. Zy ontkenden de Drieëenheit, en volgden de dwalingen der Ebioniten.

141. De *Petro-Brussianen*, aldus genaamt naar *Pieter van Bruis*, zeiden, dat de Doop voor de kleine kinderen onnut was; ontkenden de wezentlykheit van het ligchaam van Christus in het H Nachtmaal, en verwierpen de gebeden voor de overledenen.

142. *Abelard* hadt eene leer, die vermengt was met die van de Arianen, die van de Pelagianen en met die van de Nestorianen, en zeiden ook, dat men niet anders behoorde te geloven dan het geen onze geest machtig was te begrypen door de redenering.

143. *Tandemus*, of *Tanchelinus*, schreef tegen de gewyde ordens, en tegen het H. Nachtmaal.

144. De *Arnoldisten* hadden voor hun hoofdt *Arnold van Bresse*, die de gevoelens van Abelard aankleefde.

145. De *Henricianen* waren leerlingen van een monnik van Toulouze, *Henrik* genaamt, die het gezag van den paus enz. niet erkende.

146. De *valsche Apostolischen* verwierpen het huwelyk en de aanroeping der Heiligen; ontfingen den Doop niet, en ontkenden het vagevuur.

147. De *Patariten*, of *Patarguen*, *Catharen*, of *Publikanen*, waren in de zelve dwalingen van de Henricianen verward.

148. De *Barulisten* zeiden, dat onze zielen van het begin der wereldt zyn geschapen geweest, en dat Christus zyn ligchaam van de maagdt niet hadt aangenomen, doch dat hy een hemelsch ligchaam hadt.

149. De *Waldenzen*, of armen van Lions, maakten eene zamenmenging van alle de ketteryen van hunne eeuwe. Dat is een godloze lastering en onwaarheit. Zie 't artykel WALDENZEN.) Eenige onder hen maakten een merkteken op hunne schoenen, en wierden om die reden de getekende schoendragers, of de geschoenden genaamt.

150. De *Albigenzen* stonden twee hoofdbeginselen toe, het eene goed, en het andere kwaad; ontkenden de wederopstanding des vleesches; geloofden aan de zielsverhuizing, of den overgang der zielen van het eene ligchaam in het andere; verwierpen den Doop en het H. Nachtmaal, enz. (Dat is mede, gelyk honderd andere dingen, in deze ketterlyst voorkomende, een schandelyke lastering en onwaarheit. Zie op ALBIGENZEN.)

In de dertiende eeuwe.

151. *Amaury* ontkende de verzelfstandiging, of de Transsubstantiatie, in het H. Nachtmaal, en de wederopstanding der ligchamen, en zeide, dat 'er, indien Adam niet hadt gezondigt, geen onderscheidt van kunne zou geweest zyn.

152. *David van Dinan* voegde by de dwalingen van Amaury, dat Godt de eerste hoofdstoffe der wereldt was.

153. *Willem van St. Amour* veroordeelde de vrywillige armoede der bedelmonniken.

154. *Diderik Lombard* volgde de dwalingen van Saint Amour.

155. De *Flagellanten*, of *Geesselaars*, stelden de geesseling voor het martelaarschap, en beweerden, dat de hoofdzakelykste deugdt van het Christendom bestondt in het ligchaam te geesselen.

156 *a*. *Gerard Sagard*, hoofdt van de valsche Apostelen, laakte de geestelyke beloften, en zeide, dat de kerken onnut waren.

156 *b*. *Raimundus Lullus* van Majorka wordt door zommige schryvers onder het getal der ketteren gestelt, om dat hy, zo zy zeggen, heeft geschreven, dat Godt verscheide wezentlykheden hadt; dat Godt de Vader eer dan de Zoon in wezen was geweest, enz. Doch anderen beweeren, dat men Raimundus Lullus van Majorka verwart met een anderen *Raimundus Lullus*, gezegt *Tarraga*, wiens boeken zyn gedoemt geweest in het jaar 1372.

In de veertiende eeuwe.

157. De *Fratricellen*, of *Bisochen*, die Herman, een Italiaan, tot hun hoofdt hadden, zeiden, dat de vrouwen behoorden gemeen te wezen.

158. De *Beggards*, en *Beggynen*, leefden onder een regel, die niet goedgekeurt en vol misbruiken was. Zy zeiden daarenboven, dat de mensch in dit leven zulk eene volmaakte gelukzaligheit kon verkrygen als die van de Heiligen.

159. De *Dulcinisten* oeffenden de vleeschelyke vereeniging met de vrouwen onder den dekmantel van liefdadigheit.

160. De *Tempeliers* wierden veroordeelt als schuldig zynde aan godloosheit, aan heiligschending en aan afgodery.

161. *Barlaam* en *Acyndinus* verwarden de ongeschapene zelfstandigheit Gods met de geschapene uitwerkingen.

162. *Michiël van Gesena* en *Willem Okam* wierden van de gemeenschap der kerke afgezondert door paus Johannes den XX, of den XXII, om dat zy gezegt hadden, dat Christus en zyne discipelen gene goederen bezeten hadden, noch in het gemeen, noch in het byzonder.

163. *Lollard Walter* kleefde de dwalingen aan van de Petro-Brusianen, Henricianen, Waldenzen en Albigenzen.

164. *Johannes van Poliac* zeide, dat alle de biechten, gedaan by een ander priester, en niet by ieders eigen pastoor, van gener waarde waren.

165. *M. Pieter van Cugnet* wordt door zommigen onder het getal der ketteren gestelt, om dat hy in de tegenwoordigheit van den koning Philippus van Valois pleitte tegen het kerkelyk rechtsgebiedt.

166. *Richard van Armach* zeide, dat een gemeen priester de bisschoppelyke bedieningen mogt verrichten.

167. *Bartholomeus Janovesius* bepaalde de komst van den Antichrist, en al het gene 'er alsdan zou voorvallen.

168.

168. De *Turelupynen* en de *Cynischen* zeiden, dat men Godt niet dan met het hert moest aanbidden, en dat de kerken onnut waren. Zy hadden ter wereldt geen schaamte over de naaktheit, noch over geile lustplegingen.

169. *Raimundus Lullius*, gezegt *Tarraga*, was de schryver van die boeken, die men aan Raimundus Lullus van Majorka toeschreef, en die gedoemt en verbrand wierden onder de regering van paus Gregorius den IX in het jaar 1372.

In de vyftiende eeuwe.

170. De *Wicleviten*, leerlingen van *Johannes Wiclef*, beweerden, dat een mensch, die in staat van doodzonde is, geen ampt van heerschappy, noch van rechtsgebiedt kan oeffenen; dat alle dingen door eene volstrekte noodwendigheit geschieden, enz.

171. *Jan Hus*, en *Hieronymus van Praag* beweerden de dwalingen van de Waldenzen en Wicleviten.

172. *Pieter Dresois*, en *Jacobeau*, beide Hoogduitschers, leerden, dat de leken moesten het H. Nachtmaal gebruiken onder de beide gedaanten.

173 De *Thaboriten* waren soldaten van Johannes Ziska, bestryders van de beelden en van de monniken.

174. *Johannes van Rocsesone* volgde de leer van Wiclef en die van Jan Hus.

175. *Johannes Roatius* liet eene sterkte bouwen in Bohemen, de welke hy den berg Sion noemde, waar uit, naar zyn zeggen, de Waarheit eenmaal zou komen. Doch hy bediende zich van dit slot om alle de omleggende landen onder zyn gebiedt te houden.

176. De *Pikardiërs*, of *nieuwe Adamiten*, waren slimmer dan de eerste.

177. De *Orebiten*, de welke Bedricus tot hun hoofdt hadden, kwamen in hunne leerstukken overeen met de Thaboriten.

178. *Nicolaus Galecus*, gemachtigde van die van Bohemen op de kerkvergadering van Basel, beweerde deze stelling, dat men onder de wet van Genade geen mensch rechtvaardelyk kon ter doodt brengen, zelfs niet door gezag van gerechtigheit.

179. *Matthæus Palmerius*, overtuigt zynde van kettery in een boek, het welk hy geschreven hadt wegens de engelen, wierdt te Corna verbrand.

180. *Johannes Behain*, een herder, sprak zeer onbetamelyk van de priesters, en strooide uit, dat men de tienden niet verschuldigt was aan de kerken, noch de schattingen aan de koningen.

181. *Pieter van Osma*, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Salamanka in Spanje, leerde, dat de biecht eene menschelyke instelling was.

182. *Herman van Ryswyk*, een Hollander, ontkende, dat de ziel van den mensch onsterffelyk was, en dat Christus de ware Messias was.

183. De *Russen* verwierpen buiten het getal der Sakramenten het vormsel en het laatste olysel, en ontkenden het vagevuur en de kerkelyke macht.

In de zestiende eeuwe.

184. *Martin Luther*, een Hoogduitscher, in het landt van Saxen geboren, schreef in het begin tegen de aflaten, daar na tegen het gezag van den paus, en eindelyk tegen de Sakramenten, de verdiensten der goede werken, tegen het vagevuur, enz.

185. *Jakob Prepositi*, medegesel en geloofsgenoot van Luther, haalde alle de Augustyner monniken van het klooster van Antwerpen tot zyne gezindheit over, welk klooster naderhandt geslecht wierdt op bevel van paus Adrianus den VI.

186. De *Anabaptisten*, of *Herdopers*, zeggen, behalven eene menigte van gevoelens, die zy staande houden met Luther, dat de Doop onnut is voor de kleine kinderen, en dat men de zelve behoort te herdopen in den ouderdom van onderscheiding.

187. *Carlostadius*, of *Karelstadt*, verliet de gezindheit van Luther, en vernieuwde de dwalingen van Berengarius, hoofdt der Sakramentarissen, die de wezentlykheit ontkenden.

188. *Johannes Oecolampadius* verliet de leer van Luther, en verklaarde zich tegen de wezentlykheit van het ligchaam van Christus in het H. Nachtmaal.

189. De *Libertynen*, of *Quintinisten*, zeiden, dat men in schyn allerlei Godsdiensten en gezindheden mogt volgen, zonder dat men 'er een vaste behieldt.

190. De *Zwinglianen* hebben tot hun hoofdt gehad *Ulrich Zwinglius*, die tegen de wezentlykheit heeft geschreven.

191. De *Davidischen* waren leerlingen van *George David*, een glazemaker van Gent, die zich de *derde David* noemde, de welke moest heerschen over de gansche wereldt, en volgde de dwalingen der Manicheën en die der Adamiten.

192. De *Rustauwers* waren eenige wederspannige Lutherschen, die geen schatting aan de vorsten wilden opbrengen.

193. *Philippus Melanchthon* stelde de Augsburgsche geloofsbelydenis op, en was het hoofdt van de *Confessionisten*. (Dit schynt eene nagel-nieuwe gezindheit, door *Moreri* in de wereldt gebragt.)

194. *Martinus Bucerus* ging van de leer van Luther over tot die van de Sakramentarissen, en ondernam de eene met de andere te doen overeenstemmen.

195. *Balthazar Pacimontanus* was een Herdoper.

196. *Willem Farel* was een Sakramentaris en tegen-Lutheraan.

197. De *Kalvinisten* volgen de leer van *Johannes Calvinus*, een Sakramentaris.

198. *Michiël Servetus* is het hoofdt geweest van de Servetianen, de welke hy in eenige dwalingen van het Mahomethaandom, van de Sabellianen, van de Eutychianen en van de Herdopers heeft onderwezen.

199. De *Ubiquitarissen*, of *Brentianen*, zeggen, dat het ligchaam van Christus overal tegenwoordig is sedert zyne opstanding, en dat 'er geen transsubstantiatie is in het H. Nachtmaal.

200. *Karel du Moulin* kleefde de dwalingen aan van Jovinianus, een ketter van de vyfde eeuwe.

201. *Petrus Martyr* was een Sakramentaris.

202. *Sebastiaan Castalio* is beschuldigt geweest te hebben gezegt, dat men vryelyk allerlei gezindheden mogt volgen.

203. *Theodorus Beza* volgde de gezindheit van Kalvyn.

204. *Osiander* leeraarde, dat de mensch gerechtvaardigt was door de wezentlyke rechtvaardigheit van Godt, en niet door het geloof, gelyk Luther en Kalvyn beweerden.

205. *Stancarus* beweerde, dat Christus de rechtvaardigmaker was, volgens de twee naturen, en dat tot dien einde de Goddelyke natuur zo wel als de menschelyke aan het kruis gestorven was.

206. De *Halve Osiandrinen* namen de gezindheit van Osiander niet verder aan dan ten opzichte van het andere leven, en zeiden, dat de mensch in dit leven niet dan by toevoeging rechtvaardig was.

207. De *Amsdorfianen*, navolgers van *Nicolaus Amsdorf*, een streng confessionist, dat is te zeggen aanklever aan alle de gevoelens van Luther, die de noodzakelykheit van de goede werken ontkende.

208. De *Majoriten* waren Luthersgezinden, strydig tegen de Amsdorfianen.

209. De *Polygamiten*, of voorstanders van de veelwyvery, waren leerlingen van Bernardinus Okin, een Kalvinist.

210. De *Puriteinen*, aanhangers van het Kalvinistendom, beweerden, dat hunne leer zuiverder is dan die van de anderen.

211. De *Deïsten* geloven, dat 'er een Godt is, die door zyne alvoorzienigheit regeert, en een ander leven, in het welke vergeldingen zyn voor de deugdt, en straffen voor de zonde. Verders nemen zy gene geloofsartykelen dan die van den natuurlyken Godsdienst aan, en geloven niet, dat 'er een geloof van openbaring is.

212. De *Anti-Trinitarissen*, zekere Kalvinistische predikanten, die de Trinitarissen willende bestryden, vervielen in de dwalingen van Sabellius, die geen wezentlyk onderscheidt stelde tusschen de drie Personen.

213. De *nieuwe Samosatiten* ontkenden, dat door het Grieksche woordt Λόγος (*Logos*), het welk *uitspraak* of *woordt* wil zeggen, betekent wierdt de twede Persoon van de Drieëenheit.

214. De *Illyriërs*, of *Flacianen*, aanhangers van de Luthersche gezindheit, beweerden, dat de goede werken onnut zyn.

215. De *Gezalfden*, Engelsche Kalvinisten, zeiden, dat de eenigste zonde, die men in de wereldt kon bedryven, daar in bestondt, dat men hunne leer niet omhelsde.

216. De *Pastybakkers* (*Patissiers*), een aanhang van Luthersche predikanten in Zwabenlandt, die tegen Oecolampadius schreven, en beweerden, dat het ligchaam van Christus tegenwoordig was in het H. Nachtmaal, en dat het zelve in het broodt, of onder het broodt was, gelykerwyze het vleesch is in een pasty.

217. De *Interimisten*, halve Lutheranen, de welke het *Interim* van Augsburg volgden.

218. De *Adiaphoristen* zeiden, dat de onderhouding der kerkelyke stellingen, en die van de kerkvergaderingen eene onbescheide zaak was. De *Anti-Diaphoristen* veroordeelden de zelve.

219. De *Anti-Lutheranen*, of *Sakramentarissen*, zyn die genen, die de Roomsche kerk verlaten hebbende ter oorzake van Luther, zyn gevoelens insgelyks verlaten hebben, en zich verdeelt hebben in andere gezindheden.

220. De *Bellianen*, halve Lutheranen, beweerden, dat het niet geoorlooft was een ketter ter doodt te brengen.

221. De *Boquinianen* hadden tot hun hoofdt *Boquinius*, die leerde, dat Christus niet gekruist was tot afwassching der zonden.

222. De *Richeriten*, aldus genaamt naar *Pieter Richer*, een Kalvinist, zeiden, dat men Christus niet behoorde te aanbidden in zyne vleeschelyke gedaante.

223. De *Hamstediten* volgden de gevoelens van *Hamstedius*, die, om de gezindheit van de Herdopers met de andere gezindheden van Engelandt overeen te brengen, nieuwe dwalingen heeft uitgevonden.

224. De *Campanisten*, leerlingen van *Johannes Campanus*, een tegen-Lutheraan en Sakramentaris, die niet geloofde, dat de Zoon en de H. Geest twee onderscheide Personen van den Vader waren.

225. De *Swenkfeldianen*, zekere secte van tegen-Lutheranen, aldus genaamt naar hun hoofdt *Swenkfeld*.

226. De *Barrevoeters*, geestelyken, of afgezonderden, tegen-Lutheranen, de welke alles verlieten om het leven der Apostelen, zo zy zeiden, na te sporen.

227. De *Mennoniten*, *Tibbes*, enz. hadden *Simon*, den zoon

den zoon van *Menno*, tot hun hoofdt, die den Doop verwierp, en zeide, dat Chriſtus zyn ligchaam hadt aangenomen van de zelfſtandigheit van Godt den Vader, en niet van de maagdt Maria.

228. De *Huttiten*, of *Vryen*, zekere tegen-Lutheranen, de welke Jan Hut hadt doen geloven, dat zy met name en daadt het ware volk van Iſraël waren.

229. De *Ambroſianen*, of *Pneumatiken*, eene ſecte van Herdopers, de welke het eene en het andere teſtament verwierpen.

230. De *Auguſtinianen*, leerlingen van een Sakramentaris, *Auguſtyn* genoemt, die zeide, dat de hemel voor niemandt zou geopent worden voor den laatſten dag.

231. De *Melchioriten*, aldus genaamt naar hun hoofdt *Melchior Hofman*, een tegen-Lutheraan, die beweerde, dat Chriſtus niet meer dan eene natuur hadt, en dat hy zyn ligchaam niet hadt aangenomen van de zelfſtandigheit van de maagdt, maar van zyne eige, dat onze zaligheit van onze krachten alleen zonder de genade afhangt, enz.

232. De *Munſterſchen*, eene ſecte van Lutheranen en Herdopers, beſtiert door Jan Bokaldi, die de woorden van het Avondmaal hadt verandert, en zeide: *Neemt, eet, en weeſt den Heere gedachtig.*

233. De *Clanculariſſen*, of heimelyken, zekere Herdopers, die hunne gezindheit geheim hielden.

234. De *Manifeſtanten* of verkondigers, andere Herdopers, die hunne gevoelens opentlyk te kennen gaven, en aan de Clanculariſſen of geheimhouders den naam gaven van Goddelozen.

235. De *Baculariſſen*, of *Stebliten*, Herdopers, die niet anders dan ſtokken tot wapenen wilden dragen.

236. De *Schriftgezinden*, een aanhang van Lutheranen, die gene andere bewysſtukken dan van de H. Schrift aannamen.

237. De *Olliers*, een ſoort van Lutheranen, de welke elkander by beurten onthaalden, en vermaak ſchepten in goede cier te maken.

238. De *Batemburgiſchen*, eenige lopers, de welke zich by het gevolg van zeker oproerig krygsman gevoegt hebbende, de kerken plunderden, en de altaren onder den voet haalden.

239. De *Vreedzamen*, eene ſecte van Herdopers.

240. De *Paſtoorſlagters* (*Paſtoricides*), zekere Herdopers, die meeſt tegen de kerkvoogden hunne kwaadaardigheit lieten blyken.

241. De *Bloedzuipers*, eenige Herdopers, die 's menſchen bloedt dronken, wanneer zy een eedt zwoeren.

242. De *Tegen-Chriſtenen*, goddelozen, die godslaſteringen tegen Chriſtus uitbraakten.

243. De *Demoniaken*, of Duivelsgezinden; Herdopers, die geloofden, dat de Duivelen ten jongſten dage zullen zalig worden.

244. *Anti-Demoniaken*, of Duivel-loochenaars, eenige Confeſſioniſten, die ontkennen, dat 'er Duivelen zyn.

245. De *Sabathariſſen*, of *Zabbath-vierders*, een aanhang van Herdopers, die op de Joodſche wyze den Zabbath vierden.

246. De *Gemeenſchappers* (*Communiquans*), aldus genaamt, om dat zy de gemeenſchap der vrouwen wilden invoeren.

247. De *Zamenſlapers*, Herdopers, die alle onder een ſliepen.

248. De *Wenenden* (*Larmoyans*), Herdopers, die Godt niet dan wenende en huilende aanbaden.

249. De *Significativen*; betekenaars, of beduiders; eene ſecte van Sakramentariſſen, die zeggen, dat 'er in het H. Nachtmaal niet anders dan het teken van het ligchaam van Chriſtus is.

250. De *Tropiſten*, Sakramentariſſen, die willen, dat men in een figuurlyken zin aanneme de woorden van de inſtelling van het H. Nachtmaal.

251. De *Energiſten*, of krachtdadigers, beweeren, dat 'er in het H. Nachtmaal niet dan de krachtdadigheit en uitwerking van het ligchaam van Chriſtus te vinden is.

252. De *Arrhabonariſſen*, of pandgevers, zeggen, dat het H. Nachtmaal niet anders dan tot een onderpandt van het ligchaam van Chriſtus gegeven is.

253. De *Adeſſenariſſen*, of bywezigers, zyn verdeelt in vier gezindheden. De eerſte beweerde, dat het ligchaam van Chriſtus in het broodt was; de twede hieldt ſtaande, dat het zelve rondom het broodt was; de derde, met het broodt, en de vierde, onder het broodt.

254. De *Metamorphiſten*, of Herſcheppers, zeggen, dat Chriſtus ten hemel opgetogen zynde, zyne menſchelykheit t'eenmaal heeft hervormt en Goddelyk gemaakt.

255. De *Iſcariotiſten* beweerden, dat Judas Iſcariot het ligchaam van Chriſtus niet hadt ontfangen in het laatſte Avondmaal.

256. De *Laïco-Cephalen*, of Leekhoofdigen, aanhangers van Samſon en van Moriſon, Engelſchen, die ten tyde van de ſcheuring predikten, dat de koningen de hoofden zyn zo wel van de kerk, als van den Staat.

257. De *Voorhoofd-krabbers* (*Effrontez*) haalden hun voorhoofdt met hunne nagelen tot bloedens toe open, en beweerden, dat zy door deze plegtigheit oprechte Chriſtenen waren.

258. De *Neutralen*, Sakramentariſſen, die zich onthielden van het H. Nachtmaal, zeggende, dat het geloof genoeg was.

259. De *Hand-opleggers*, een aanhang van Confeſſioniſten, die geloven, dat de oplegging der handen, gedaan door een leek, eene geheiligde zaak, of een Sakrament is.

260. De *Biſacramentariſſen*, of Twee-Sakramenthouders, erkennen niet meer dan twee Sakramenten, den Doop en het H. Nachtmaal.

261. De *Triſacramentariſſen*, of Drie-Sakramenthouders, voegden de vergeving der zonden daar by.

262. De *Quadriſacramentariſſen*, of Vier-Sakramenthouders, voegden de prieſterlyke orde daar by.

263. De *Sepulchralen*, of grafsgezinden, ontkennen de nederdaling van Chriſtus ter helle met de ziel, en zeggen, dat hy daar niet dan met het ligchaam is nedergedaalt, vertalende het woordt hel door dat van graf.

264. De *Infernalen*, of Helsgezinden, zeggen, dat Chriſtus de pynen der verdoemden in de hel heeft geleden.

265. De *Onzichtbaren* zyn die genen, die ſtaande houden, dat 'er geen zichtbare kerk is; onder de welke verſcheide Lutherſchen en Herdopers zyn.

266. De *Bybeliſten*, of *Bybelsgezinden*, nemen niet dan den enkelden Bybel aan, zonder eenige uitlegging, of vertaling.

267. De *Penitentiariſſen*, of boetvaardigen, zyn die genen, welker meeſte dwalingen wegens de boetvaardigheit zyn.

268. De *Socinianen*, aldus genaamt naar hun hoofdt *Socinus*, een Italiaan, die de dwalingen van Paulus van Samoſate, en van Photinus vernieuwt heeft.

In de zeventiende eeuwe.

269. De *Arminianen*, of *Remonſtranten*, zyn eenige Hollandſche predikanten, die door hunne medebroeders beſchuldigt wierden met dwalingen wegens de leerſtukken van de voorbeſchikking en van de genade.

270. De *Gomariſten*, ſtrenge of fyne Kalviniſten, ſtrydig tegen de Arminianen.

271. De *Koornhartianen*, aldus genaamt naar hun hoofdt *Koornhart*, die de erfzonde ontkende.

272. *Ezechiel Medenſis*, een Lutheraan, die zich de Grootvorſt en het Woordt van Godt noemde, en predikte, dat Chriſtus perſoonlyk en wezentlyk in hem was. Hy verwierp de andere Sakramenten der Lutheranen.

273. De *Broeders van het Rozenkruis*, anders de *onzichtbare* en *onbekende*, waren Lutheranen en toveraars.

274. De *Verlichten* waren ſchynheiligen, de welke beweerden, dat het innerlyke gebedt en de beſpiegeling hen dusdanig met Godt hadden vereenigt, dat zy de Sakramenten niet meer nodig hadden, en dat hen alles geoorloofr was, om dat zy niet meer konden zondigen. Zie *Baronius. Tertullianus. S. Epiphanius. Nicephorus. Prateolus. Sanderus. Florimundus Raimundus.*

KETTERS VAN HET OUDE TESTAMENT.

Men vindt ketters zo wel in het Oude, als in het Nieuwe Teſtament. Zie hier de verſcheide gezindheden op de alphabetiſche order geſtelt.

De *Aſtarothiten* en de *Aſthariten*, volgden de bygelovigheden van de Sydoniten; en aanbaden Aſtaroth en Aſthar, de welke twee valſche goden van die volkeren waren.

De *Baaliten* aanbaden Baal, of het afgodenbeeldt van Bel, koning van Aſſyrië.

De *Eſſeën* maakten eene van de vier gezindheden der Samaritanen uit. Zy leefden in eene ſtrenge onthouding, en vermyden alle de vermakelykheden en wellulten van dit leven; doch zy verwachtten Chriſtus op gene andere wyze dan die van een propheet, alleenlyk gelovende, dat hy een rechtvaardig man, doch niet, dat hy Godt zou wezen.

De *Fortunatiſten*, of Fortuin-aanbidders, offerden aan de Fortuin, en noemden haar de koningin van den hemel.

De *Heliognoſtiken* waren Joden, die de afgodery der Perſianen navolgden, en de zon aanbaden.

De *Hemerobaptiſten* waſchten alle dagen hunne ligchamen en klederen af, en geloofden, dat zulks nodig was om bevryd van zonde te zyn.

De *Molochiten* en de *Remphaniten* deden een afgodiſchen dienſt aan Moloch en aan Remphan, de welke twee valſche goden der Ammoniten waren.

De *Muſoriten*, of muis-en rat-eerders, hadden eerbiedt voor de ratten en voor de muizen, om dat de Philiſtynen vyf ratten in de arke leiden, wanneer zy de zelve aan het volk Iſraël te rug zonden.

De *Muſcaroniten*, of de vlieg-aanbidders, aanbaden Beëlzebub, dat is te zeggen den godt der vliegen, navolgende de afgodery van de Accaroniten, volkeren van Paleſtina.

De *Pharizeeuwen* geloofden de zielsverhuizing van het eene ligchaam in het andere, en begaven zich tot de voorzeggende ſterrekykery.

De *Puteoriten*, of Put-eerders, bewezen eerbiedt aan de waterputten, en ſchreven eene zonderlinge kracht toe aan de wateren, die zy daar uit haalden.

De *Ranatiten*, of kikvorſch-aanbidders hadden grote eerbiedt voor de kikvorſchen, en geloofden, dat zy Gods gramſchap door deze bygelovigheit ſtilden, om dat Godt eene menigte van kikvorſchen hadt laten opkomen om Pharao te ſtraffen.

De *Sadduceën* ontkenden de onſterflykheit van de ziel, en de wederopſtanding des vleeſches.

De *Samaritanen* hadden den afgodendienſt vermengt met de aanbidding van den waren Godt, en ontkenden de onſterflykheit van de ziel.

De *Serpenticolen*, of ſlang-aanbidders, aanbaden een kope-

re slang, om dat 'er Mozes eene in de woestyne hadt verheven.

De *Tophetiten* offerden hunne kinderen voor Moloch, of voor Baäl, op een altaar, het welk zy Topheth noemden.

De *Trogloditen* aanbaden de afgoden in hollen en spelonken.

De *Kalf-aanbidders* waren die genen, die het gulde kalf op den berg Sinaï aanbaden. Zie *Prateolus Elenchus Hæreticorum. Philastrius, bisschop van Brescia, in Bibl. Patrum. Moreri.*

Die genen, die hun werk hebben gemaakt van de lysten der ketteren op te stellen, schynen op gene andere zaak gedoelt te hebben dan om de zelve zo wydlopig te maken, als het hen immers mogelyk was. Aldus hebben zy van ieder gezindheit, de welke niet gelykformig is met de gevoelens, die gemeenlyk onder de Katholyken aangenomen worden, eene byzondere secte van ketteren gemaakt. De Lutherschen en de Kalvinisten zyn, volgens deze gewoonte of wyze van opstelling, merkelyk vermeerdert in de voorgaande lyst. Daarenboven is 'er buiten twyffel een groot getal van ketteren, die nergens dan alleen in de lysten te vinden zyn geweest, gelyk men oogenschynlyk kan zien, als men alleenlyk het artykel van het Oude Testament wil opslaan. Hunne namen zyn zelfs meermalen van de uitvinding van *Prateolus*, of van eenig ander schryver, als hy, die van een scheldwoordt, of eene belediging een naam van kettery hebben gemaakt. Ook is een groot gedeelte van de gemelde dwalingen niet anders dan enkelde verzieringen en verdichtselen, de welke men niet kan waar maken. Ik heb nodig geoordeelt dit met een woordtie aan te halen tot naricht van de Lezers, die op diergelyke dingen niet verdacht, noch afgericht zyn, ten einde zy zich niet te sterk op die lyst vertrouwen, de welke men kortheits halven niet verder zal onderzoeken. *Suppl.*

Indien de Vader *Moreri* het *Syntagma* van *Micraelius*, de *Fissurae Sionis* van *Calvoërius*, en vooral de schriften van *Edzardi* en *Neumeister*, welke laatste, en trouwens ook met reden de eerste, by de Lutherschen zelf den naam van *Aartsketter-maker* draagt, hadt gelezen, hy zou een nog veel groter lyst van nieuwe ketteren hebben kunnen opgeven. Hadt hy ook met die schriften gezien de werken van *Maresius*, van *Leidekker*, en het *Dekreet der Curateuren van Leiden* van het jaar 1676, enz. dan zouden 'er *Voetianen*, *Coccejanen*, *Cartesianen*, en wie niet al? onder de ketteren verschenen hebben: ja hy zou de zelve uit een *Ouderlings Protest*, en uit dat edele boek, *Sions Worstelingen* genaamt, vry meer hebben kunnen vergroten.

Maar hadt hy daarentegen de *Kerk-en Ketter-Historie van Arnold* gelezen, en daar wat geloof aan gegeven, wat zou hy al een groot getal van ketteren uit zyn lyst hebben moeten uitmonsteren? wel of kwalyk laten wy daar. Dit is zeker, indien men deze lyst van Moreri ter toetse bragt, dat 'er mogelyk de helft niet zou staan blyven. Eene zaak, waar over wy ons verwonderen, is, dat de *Jansenisten* en *Quesnelisten* nog niet onder den rang van ketters geplaatst zyn, daar zy toch als zodanig vervolgt zyn, en nog vervolgt worden. Mogelyk is dit geschied om dat Moreri en die zyn Woordenboek vervolgt hebben Jansenisten zyn geweest; mogelyk hebben zy het ook gelaten, op dat niet iemandt met *Jarrige*, *Pasoul* en zyne navolgers, de *Jesuiten* onder dien naam verder mogten op het schavot zetten en brandmerken; of ook, om dat men niet zou ontdekken, dat, niettegenstaande de macht van het eene hoofdt der kerke, namentlyk den paus, echter zo wel twisten, oneenigheden en scheuringen in de Roomsche kerke als in andere gevonden worden, en het daar in zo eendragtig niet is, als men voorgeeft. Zo de Protestanten ook eens een lyst van ketteren opgaven, zekerlyk zou de paus, als de Antichrist, daar in den eersten rang krygen, en boven aan staan, mogelyk met zo veel recht als vele anderen.

Het was ondertusschen te wenschen, dat 'er zo vele ketteryen niet waren, als 'er inderdaadt zyn; maar der menschen hovaardige geest broeit alle dagen iets nieuws uit, en het is in alle landen zo geschapen, dat niet alleen deze of gene artykelen van de Godgeleerdheit, maar de Godsdienst zelf wordt aangetast. *Toland* en *Collins* hebben hun vergift in Engelandt uitgebraakt en verspreid, gelyk *Spinosa*, en die uit hem voortgekomen zyn, als *van Hattem* en *Deurhof*, zulks in Nederlandt hebben gedaan, die alle redelyke afhankelykheit der menschen van Godt ontkennende de menschen in Mariotten herscheppen, en Godt met het schepsel vermengen, schoon de laatstgenoemde met woorden in opzichte van het laatste stuk het tegendeel betuigt. Daar van daan komt het, dat de Godverloochenaars hoe langer hoe meer doorbreken; of zo men een Godt erkent, men bant hem kwansuis in den hemel, en sluit hem uit het bestaan der wereldt uit, daar alles als een welgesteld horologie nu maar afloopt.

Evenwel, dewyl men dien naam niet wil hebben, zo zoekt men zich te verbergen, en dit willende doen onder Schriftuurlyke spreekwyzen, vervalt men zomtyds tot gedrogtelyke en belagchelyke gedachten en stellingen; gelyk een *Deurhof* ons een Adam vertoont zwanger, negen maanden dragende, en daar na barende. Wat schrandere uitvindingen!

Maar gelyk men voornamentlyk tegen zulke, die den Godsdienst zelf aantasten, zich wapenen, en daar tegen waarschuwen moet, en daarom ook *van Hattem* van zynen dienst is afgezet, en *Deurhof* van de gemeenschap der hervormde kerke te Amsteldam uitgesloten; zo was het te wenschen, dat de eene den anderen niet dikwils om eene ongemakkelyke spreekwyze terstondt verketterde, en dat de kettermakery wat minder in zwang ging; maar dat zal dan eerst komen, wanneer de waarheit zal doorschynen, en de liefde, die thans zo verkoud is, eens wederom zal ontbranden. Gelukkig die dien dag mag beleven!

KETTLER, (GOTHARD) de laatste grootmeester van de orde van Lyflandt. Na dat hy den Protestantschen Godsdienst omhelst hadt, stondt hy op eene plegtige wyze van deze orde af, en dat in de tegenwoordigheit van den prins Nicolaus van Radzivil, Palatyn van Volhynië, en gemachtigde van Sigismund-Augustus, koning van Polen; en ter zelver tydt droeg hy aan den koning in 't geheel op de voorrechten van de orde, nevens de stadt Ripa. Hem wierdt tot vergoeding van 't zelve het hertogom van Courlandt en van Semigallië gegeven, onder voorwaarde van daar van hulde te doen aan den koning van Polen en zyne opvolgers. Hy stierf in 't jaar 1587.

KETTWEIN, eene vrye Benedictyner abdy in neder-Oostenryk, op een berg, tegen over de stadt Crems gelegen. Wegens hare rykdommen wordt zy het sticht van den klinkenden penning genoemt, en is door S. *Altmannus*, bisschop van Passau, die in den jare 1091 stierf, gesticht. In het jaar 1718 is zy door een fellen brandt ten eenemale in de assche gelegt, maar kort daar na wederom opgebouwt; en in het jaar 1719 liet keizer Karel de VI den eersten steen daar toe leggen. *Tromsdorf G. S. P. II.*

KETTWICH, eene kleine stadt in het graafschap Mark aan de Bergsche en Kleefsche grenzen, een myle van Werden gelegen. Zy is een pas over de rivier de Roer. *Tromsder.*

KETURA, Abrahams huisvrouw, met welke hy in zyn ouderdom trouwde. De Rabbynen geven voor, dat het *Hagar* is geweest, maar worden door *Genes.* XXV wederlegt. Abraham verwekte by haar zes kinderen, die hy van Isaak afscheidde. Men wil, dat de Midianiten, Ephiten, Sabeën en andere volkeren van hen afstammen. Ook willen zommigen verzekeren, dat de Magi of Wyzen uit het Oosten, die kwamen om Christus te aanbidden, van hen afkomstig zyn. *Genes.* XXV. *Augustinus de Civit. Dei l.* XXVI. *c.* 34. *Baronius. Torniellus. Heideggerus hist. Patriarch. P. II. Exerc. III.* §. 61. *seq.*

KETZERNDORF, een slot en ampt in het hertogdom Brieg, aan de rivier Stobra gelegen, alwaar de Saxen in het jaar 1633 op de keizerlyken eene overwinning behaalden. In het volgende jaar maakten zich de Zweden daar van meester, wanneer zy den keizerlyken kommandant eene valsche order toezonden, dat hy zich met allen spoedt naar Namslau zou begeven, en dus die bezetting in het naaste bosch ten dele doodsloegen, ten dele gevangen namen. *Luca Silesische Chron.*

KEULEN AAN DEN RHYN, in 't Latyn, *Colonia Agrippina* en *Colonia Ubiorum*, eene der voornaamste ryksteden in Duitschlandt. Ze wordt gezegt van de Ubii allereerst gebouwt te zyn, die anders in de Wetterau, 't Westerwaldt, en een gedeelte van Hessen hunne zitplaatsen hadden, maar wegens de gedurige oorlogen met de Hessen 35 jaren voor de geboorte des Zaligmakers over den Rhyn trokken alwaar hen de keizer Augustus de velden der Condrusiërs, en een gedeelte der Eburonen en Menapiërs inruimde; wanneer ze deze stadt begonnen te stichten. Naderhandt is op het bevel van Julia Agrippina, de dochter van Germanicus, en gemalin van den keizer Claudius, eene Romeinsche volkplanting derwaarts gevoert, om dat de Ubii zich aan haren grootvader Agrippa hadden overgegeven, en Agrippina zelf aldaar geboren was. Hier van daan wordt de stadt *Colonia Agrippinensis*, en de Ubii *Agrippinenses* genaamt. Sedert dien tydt bleef ze de belangen der Romeinen aankleven, en zyn in en by de zelve vele merkwaardigheden voorgevallen. Vitellius wierdt by deze stadt van het Romeinsche leger voor keizer uitgeroepen. Wanneer tusschen de Romeinen en Batavieren een oorlog ontstondt, namen de laatsten deze stadt in. Maar toen zich de kans keerde, vielen de inwoonders der stadt Keulen de Duitschers, die by hen waren, onvoorziens op 't lyf, en bragten hen alle om 't leven. Doch dit zou hen kwalyk bekomen zyn, ten ware hen de Romeinen spoedig waren te hulp gekomen. Dit geschiedde ten tyde van den keizer Vespasianus. Trajanus, dien de keizer Nerva alhier tot zyn amptgenoot en opvolger verkoor, liet de stadt naar de wyze der Romeinen opbouwen, begiftigende de zelve met de voorrechten en privilegien der Romeinen. In dezen staat bleef ze tot op de tyden van den keizer Constantius, vader van Konstantyn den Groten, wanneer zy door de Franken belegert, verovert en verwoest wierdt. Onder den keizer Julianus herstelde ze zich weder, en keerde tot het gebiedt der Romeinen. Onder keizer Valentinianus den III, in 't jaar 449, wierdt ze van Meroveus, koning der Franken, verovert, en kort daar na van Attila, koning der Hunnen, verstoort. Wanneer Egidius, veldheer der Romeinen, van de Franken, die hunnen koning Childerik verjaagt hadden, in 't jaar 457 tot koning was aangenomen, hieldt de zelve te Keulen acht jaren lang zynen setel; maar toen Childerik in 't jaar 466 weder tot de regering kwam, veroverde hy de stadt, en maakte ze tot zyne residentie. Daar na gaf hy ze aan iemandt zyner aanverwanten, zynde de vader van Sigebertus, en regerende ten tyde van Clodoveus als koning van Keulen en de naburige landen. Deze Clodoveus bewoog Clodericus, zoon van Sigebertus, dat hy zynen vader in 't jaar 509 vermoordde; waar op hy zelfs door Clodoveus gedood wierdt, die dus het ryk van Keulen met de krone van Vrankryk vereenigde. In dezen staat bleef Keulen tot op de verdeling van 't Frankische ryk, als wanneer die stadt by Duitschlandt gevoegt wierdt, hoewel ze onderwylen veel rampen in de binnenlandsche oorlogen der Frankische koningen heeft moeten uitstaan. Ten tyde van keizer Karel den Dikken, in 't jaar 811, wierdt ze van de Normannen verovert en verbrand, na dat de geestelykheit en het meeste volk zich door de vlucht ge-

geborgen hadt. Maar onder keizer Otto den I wierdt Keulen in den vorigen ſtaat herſteit. Deze keizer begiftigde de ſtadt met vele voorrechten, en vermeerderde het gebiedt van zyn broeder Bruno, aartsbiſſchop der voornoemde ſtadt: ook liet hy de ſtene brug over den Rhyn, tuſſchen Keulen en Duits, door keizer Conſtantinus den Groten gemaakt, afbreken, om dat de zelve tot vele moorden, als anderszins, aanleiding gaf. In 't jaar 1064 ontſtondt 'er een hevige ſtrydt tuſſchen den aartsbiſſchop Anno en de burgery, waar by de aartsbiſſchop genoodzaakt wierdt de ſtadt te verlaten: maar na dat hy de zelve wederom hadt verovert, dwong hy de inwoonderen hem hulde te doen. Ook wierdt Keulen van keizer Henrik den V kort voor zyns vaders doodt, wiens party het gehouden hadt, belegert; doch niet ingenomen. Na de doodt van keizer Frederik den II, wanneer het Duitſche Ryk van zyn hoofdt ontbloot was, belegerde de aartsbiſſchop Conradus de ſtadt twee maal; maar ziende, dat hy de zelve niet veroveren kon, zaaide hy twiſt onder de burgery, en bemachtigde dus de ſleutels van de ſtads poorten. Zyn opvolger Engelbert van Falkenburg ging verder, bouwende twee kaſteelen, en bezettende de poorten met zyn eigen volk. Eindelyk waren de inwoonders wederom op hunne oude vryheit bedacht, wierpen de kaſteelen omver, veroverden de poorten, en ſtelden zich dus wederom in hun vorigen ſtaat. De aartsbiſſchop ſloot de ſtadt wel door eene belegering in, doch de verdere vyandlykheden wierden door het tuſſchenkomen van eenige naburen geſtremt, en de burgery keerde den aartsbiſſchop een zekere ſomme uit, waar op het onderling verdrag getroffen wordt. Doch dit verdrag duurde niet lang: want de aartsbiſſchop zocht de burgery op allerhande wyze te kwellen. Zommigen verhalen, dat hy in 't jaar 1262 den burgermeeſter der ſtadt, Herman Gruner, door eenige monniken den leeuwen heeft voorgeworpen; hoewel zulks van anderen in twyfel getrokken wordt. Immers hy bragt by den paus te wege, dat de ſtadt in den ban gedaan wierdt. Ook wiſt hy de burgery dus tegen de overheit op te hitſen, dat men op eenen dag driemaal handgemeen wierdt. Deze krakeelen duurden tot op den beroemden biſſchop van Regensburg, Albert den Groten (*Magnus*), die tuſſchen beide kwam; hoewel hy de geſchillen niet t'eenemaal beſliſſen kon. De klagten wierden derhalven keizer Rudolph den I voorgedragen, van wien zommigen verhalen, dat op zyn bevel de ſleutels der ſtadt twee mylen van daar gebragt zyn, en de inwoonders der ſtadt in 't jaar 1288 op de Woringer heide, werwaarts de voornoemde ſleutels op een wagen gevoert waren, met de aartsbiſſchoppelyke troepen daar over handgemeen zyn geweeſt. Doch de ſtadt behieldt de overhandt, en beweerde haar recht. Anderen melden, dat zulks in 't jaar 1297 onder keizer Adolph geſchied is. Des niettegenſtaande heeft men naderhandt nog vele geſchillen tuſſchen den aartsbiſſchop en de ſtadt beſpeurt. Dus, wanneer in 't jaar 1393 een vergelyk tuſſchen den keurvorſt en de ſtadt getroffen wierdt, viel 'er by de burgery een vermoeden op de regering, als of de zelve de belangen der ſtadt niet naar behoren behertigde. Hier uit ontſtonden in 't jaar 1396 drie bloedige veldſlagen; twee der voornaamſte heeren van de regering wierden onthalſt; de overigen eerſt in de gevangeniſſe geworpen, en naderhandt in ballingſchap gezonden. Dit geſchied zynde tradt men tot een nieuwe verkiezing van magiſtraatsperſonen; men veranderde de regeringsform, en de burgery wierdt zonder aanzien der oude geſlachten in twee en twintig gildens verdeelt, dat tot op den huidigen dag dus gebleven is. Onder keizer Sigismund ontſtonden 'er nieuwe onluſten met den aartsbiſſchop Diderik, die de ſtadt te vergeefſch belegerde. Keizer Frederik de III heeft de vryheit der ſtadt niet alleen bevestigt, maar ook vermeerdert, gevende haar onder anderen het muntrecht en den tol. In 't jaar 1513 ontſtondt 'er andermaal een gevaarlyke oploop, wordende de Raadt beſchuldigt, als of hy de oude regeringsform weder wilde invoeren. Men dankte derhalven de regering af, onthalſde eenige burgermeeſters, en verkoos een nieuwen magiſtraat. In de XVII eeuw zag men ook zomwylen de oude geſchillen tuſſchen den keurvorſt en de ſtadt vernieuwt. Voornamentlyk hadt de keurvorſt in 't jaar 1671 een toeleg, doch die verydelt wierdt door de voorzichtige voorzorge der burgery, die eenige Hollandſche troepen innamen, waar op in 't zelve jaar, in de maandt van September, een Interims-vergelyk getroffen wierdt. Maar in 't volgende jaar 1672 wierdt de zaak door de bemiddeling van den neder-Rhynſchen Weſtphaalſchen kreits ten volle vereffent. In 't jaar 1674 wierden alhier de vredestraktaten tuſſchen het Ryk en 't Franſche hof geſloten. Maar wanneer den 4 February na de middag prins Willem van Furſtenberg onvoorziens door eenige keizerlyke manſchap, bevelhebberen en bedienden in verzekering wierdt genomen, en naar Bon gevoert, vervielen de onderhandelingen, alzo de Franſche gevolmachtigden voorgaven, dat daar door het algemene recht der volkeren geſchonden was. Doch tuſſchen den keizer, de Staten generaal, en den keurvorſt wierdt een verbondt gemaakt. Eindelyk, wanneer keurvorſt Joſephus Clemens zich by Vrankryk voegde, kwam de ſtadt ook in gevaar, die echter nevens het Domkapittel in de belangen van den keizer en het Ryk bleef: want ze wierdt in 't jaar 1702 van den Franſchen generaal Tallard genoodzaakt met toeſtemming van den keizerlyken gevolmachtigde, Chriſtiaan Auguſtus, biſſchop van Raab, de onzydigheit op zekere voorwaarden aan te nemen. Maar ſedert niet alleen in het zelve jaar Keizersweert, en in 't jaar 1703 Bon door de geallieerden ingenomen waren, wierdt de ſtadt Keulen daar door in meer zekerheit geſtelt.

Voorts wordt Keulen voor eene der grootſte ſteden van Duitſchlandt gehouden, behalven dat het zeer voordeelig gelegen is. Ze vertoont zich met haar groot getal van torens en kerkſpitſen halve-maansgewyze zeer prachtig langs den afloopenden Rhyn. Ze heeft 24 poorten, 13 landwaarts, en 11 aan den Rhynkant. De fortifikatie beſtondt eertyds maar in een enkelen muur en droge grachten, nevens een groot getal torens en baſtionnen; doch in vervolg van tyden is ze meer en meer verſterkt. Men telt in de zelve elf ſtichts- en negentien parochiekerken, 15 mannen- en 22 vrouwenkloosters, behalven een uitmuntend getal van kapellen en hoſpitalen. De kerk der Jeſuiten is een zeer prachtig gebouw. In de kerk van S. Gereon, die by Keulen onder keizer Maximianus gezegt wordt als marteiaar geſtorven te zyn, worden ruim duizend hoofden van Heiligen bewaart. In de kerk der elf duizend maagden, die nevens Urſula alhier gezegt worden gedood te zyn, ziet men insgelyks eenige duizend hoofden van zo genaamde Heiligen, die alle met zyde overtrokken zyn, ſtaande op beide zyden der kerke in de hoogte in afzonderlyke kiſtkens. De Kathedrale kerk is eene der voortreffelykſte gebouwen van ganſch Duitſchlandt, hoewel ze niet voltooit is. Zy is begonnen gebouwt te worden in 't jaar 1248. Men pleegt volgens een oud gebruik ieder jaar daar in een ſtaf op te hangen, om dus te weten hoe vele jaren elk keurvorſt het aartsbisdom beſtiert heeft. Ook vertoont men hier de ligchamen der zogenaamde drie koningen, leggende in een kapelle, omringt met yzere traliën, van welke men zegt dat ze de aartsbiſſchop Reinoldus van Daſſelt, van keizer Frederik den I, toen hy Milaan hadt verovert, op zyn verzoek erlangt, en herwaarts gebragt heeft. In de kerk der Predikheeren ziet men het graf van Albert den Groten (*Magnus*), biſſchop van Regensburg, nevens verſcheide oudheden van hem. Het voortreffelyke ſtadhuis, de twee paleizen der keurvorſten, nevens andere prachtige gebouwen, geven aan de ſtadt geen kleinen luiſter. Boven dien dryft ze een groten koophandel, en behoort onder het getal der Hanzee-ſteden, zynde het hoofdt der gene, die in de Nederlanden en Weſtphalen zyn. Zy kwam in dit verbondt in 't jaar 1201.

Wat de regeringsform betreft, zy heeft zes burgermeeſters, van welke twee het jaar door regeren, twee de inkomſten der ſtadt bezorgen, en de twee andere ſtil zitten tot 'er tydt de order aan hen komt. Daarenboven heeft ze verſcheide ſubalterne, die de burger-geſchillen beſliſſen. De burgery beſtaat in 22 gildens, zonder welke niemandt het burgerrecht kan ontfangen. Uit deze gildens worden jaarlykſch 49 perſonen tot leden van den Raadt verkoren, zo nochtans, dat die genen, die reets voor dezen in den Raadt gezeten hebben, niet worden voorbygegaan. Omtrent zaken van juſtitie is merkwaardig, dat het zogenaamde Hoge Gerecht, beſtaande uit tien perſonen, en wiens preſident naar ouder gewoonte de graaf genaamt wordt, van den keurvorſt als aartsbiſſchop afhangt, en zulks daarom, wyl de graven van Arensberg, die eertyds Ryksvoogden der ſtadt Keulen waren, en de beſtelling van 't hoge gerecht hadden, hunne privilegiën aan de aartsbiſſchoppen hebben afgeſtaan. Maar de preſident kan in criminele zaken gene executie ondernemen, ten zy de delinquant een nacht te voren op 't gebiedt des graven van Bentheim geweeſt zy. Die recht heeft zynen oorſpronk van den grave van Nieuwenaar, aan wien het gegeven wierdt, om dat een gedeelte der ſtadt by hare uitlegging op des zelfs grondt gebouwt is. Maar ſedert het geſlacht der graven van Nieuwenaar met Adolph in 't jaar 1589 uitgeſtorven is, hebben de graven van Bentheim nevens de nalatenſchap ook dit recht geërft, die uit dien hoofde ook hunne gevolmachtigden te Keulen hebben. Maar of wel deze gerechtigheit den keurvorſt van Keulen onder anderen toekomt, zo heeft nochtans de ſtadt voor 't overige hare vryheden behouden; en wanneer voor dezen daar over vele geſchillen ontſtonden, zo is eindelyk de zaak door een vergelyk in 't jaar 1506 tuſſchen den aartsbiſſchop Herman, landgrave van Heſſen, en de ſtadt gemaakt, ten volle afgedaan.

Hier is ook een vermaarde univerſiteit, naar die van Parys ingericht, en geſticht in 't jaar 1388 van den Raadt van Keulen. Paus Urbanus de VI heeft ze met verſcheide privilegiën beſchonken. Boven dien telt men te Keulen nog drie doorluchtige ſcholen (*Gymnaſia*) en omtrent honderd andere ſcholen.

Voorts zyn alhier verſcheide Concilien gehouden, onder welke de merkwaardigſte zyn de navolgende. In 't jaar 346 wierdt hier een concilie gehouden, op 't welke de biſſchop van Keulen, Euphrates, die de kettery der Arianen toegedaan was, wierdt afgezet, en in zyne plaats Severinus verkoren. In de VIII eeuwe heeft keizer Karel de Grote alhier een concilie gehouden, horende aldaar de afgezanten van verſcheide volkeren. Het zelve wordt gezegt in de jaren 870 en 887 geſchied te zyn. Sigebertus maakt in zyne Kronyk gewag van een concilie, in 't jaar 1056 door paus Victor alhier gehouden. In 't jaar 1115, of 1118, verzamelde Conon, pauſſelyke legaat alhier, eenige geeſtelyken tegen keizer Henrik den IV, zo als in 't volgende jaar door den kardinaal en legaat Theodoricus is geſchied. In 't jaar 1225 liet Honorius de III alhier een concilie vergaderen, op 't welke de kardinaal Conradus als pauſſelyke legaat voorzitter was. De veertien kanons van dit concilie worden gevonden *Tom. IV Concil.* In 't jaar 1310 hieldt de aartsbiſſchop Henrik van Virneburg op pauſſelyk bevel alhier een concilie tegen de Tempelheeren, en was in 't volgende jaar op 't concilie te Viënne tegenwoordig. In 't jaar 1452 beriep de pauſſelyke legaat en kardinaal de Cuſa, met toeſtemming des aartsbiſſchops Theodoricus, grave van Meurs, te Keulen een vergadering van geeſtelyken. Dus deedt ook in 't jaar 1491 aartsbiſſchop Herman de IV, landgraaf van Heſſen, vernieuwende alle de beſluiten der conciliën. Aartsbiſſchop Herman de V, die naderhandt, om dat hy den Proteſtanten toegedaan was, afgezet wierdt, hieldt in 't jaar 1536 een concilie, en zyn opvolger Adolph de III, graaf

graaf van Schaumburg, in 't jaar 1549. enz. *Ptolemæus lib. II. cap. 9. Plinius lib. IV. cap. 17. Tacit. Annal. lib. XII. Hist. l. I. & IV. de Morib. Germ. Gregor. Turonens. lib. II. Lips. ad Tac. Annal. lib. XII. Beat. Rhenan. Inst. Rer. Germ. Cluveri Germ. Antiq. Chronyk der H. stadt Keulen an.* 1494. *Gelenius de Admiranda sacra & civili magnitudine Coloniæ. Winheim Sacrarium Colon. Agripp. Broelmanni Origines & Monumenta Colon. civit. Kyriandri Triersche Chron. Breweri & Massenii Antiq. & Annal. Trevir. Werdenhagen de Rebuspubl. Hanseat. P. IV. c.* 1. *Lehmanni Speyer. Chron. lib. V. cap.* 60. *Sleidanus de Statu Relig. lib. VI. Limnaeus de Jure publ. lib. VII. cap.* 10. *Zeileri Topogr.* enz.

KEULEN. (HET AARTSSTICHT VAN) Men zegt in het algemeen aangaande den oorspronk van den Christelyken Godsdienst in dit landt, en dien van het sticht, dat *Maternus*, de zoon der weduwe te Naïn, en leerling van den Apostel Petrus, alhier in 't jaar van Christus 70 allereerst het Euangelium gepredikt heeft. Men voegt daar by, dat deze Maternus nevens Eucharius en Valerius in Gallië gezonden is; dat Maternus aldaar is gestorven, maar andermaal, na dat hy reets 40 dagen begraven was, door een staf, die Eucharius van Petrus toegezonden was, is opgewekt. Hier op, zegt men, reisde hy naar Neder-Duitschlandt, verkondigde aldaar het Euangelium, stichtende de gemeente te Keulen; en na dat hy 40 jaren bisschop aldaar was geweest, stierf hy in 't 115 jaar zynes ouderdoms, zynde het jaar van Christus 128. Na hem kwam *Gercon*, die onder de Heiligen en martelaren getelt wordt, derwaarts; bevestigende aldaar het Christelyk gelove. In de IV eeuwe was *Euphrates* bisschop van Keulen. Deze was op 't concilie van Sardis tegenwoordig; doch nam het gevoelen der Arianen aan, wierdt op 't concilie te Keulen afgezet, en *Severinus* in zyne plaats gestelt. Onder de koningen der Franken begon dit bisdom vele tydelyke goederen te bezitten. Koning Dagobert de Grote gaf aan bisschop *Cunibert* de stadt Soest, met eenige naburige plaatsen, die echter naderhandt aan de graven van der Mark, en nevens dat graafschap aan 't huis van Brandenburg zyn gekomen. *Agilulfus*, die onder Pipin Heristal en Karel Martel leefde, wordt doorgaans voor den eersten aartsbisschop gehouden. Hy wordt gezegt in 't jaar 743 dit aartsbisdom gesticht te hebben. Maar ten tyde van keizer Otto den Groten ontfing het zyn grootsten wasdom, aangezien des zelfs broeder aartsbisschop van Keulen was, en het hertogdom van Lotharingen daar by voegde, zo dat de gehele landstreek tusschen den Rhyn en de Schelde, van de zee tot in opper-Duitschlandt, daar aan gehecht wierdt; hoewel door de macht der naburige volkeren byna alles wederom daar van afgerukt is, welke schade men echter van een anderen kant wederom vergoed heeft. Voornamentlyk wanneer onder keizer Frederik Barbarossa het hertogdom Engeren en Westphalen uit de goederen van Henrik den Leeuw den aartsbisschop *Philippus van Heinsburg* te deel viel, waar by in 't jaar 1368 het graafschap Arensberg kwam, aangezien Godefredus, zynde de laatste graaf uit dit geslacht, hebbende by zyne gemalinne, Anna van Kleef, gene kinderen gewonnen, dat graafschap met alle des zelfs gerechtigheden en toebehoren, voornamentlyk ook met de waardigheit van *Primipilariatus*, of *Antibellator*, tusschen den Rhyn en de Wezer, aan den aartsbisschop *Cuno* verkocht. Na dat reets voorhenen in de XIII eeuwe aartsbisschop *Conradus van Hochstedt* het graafschap Hochstedt, en in 't begin der XIV eeuwe aartsbisschop *Henrik* de II *van Virneburg* het graafschap Helicrod met het aartsticht vereenigt hebben. Onder de later bisschoppen is merkwaardig *Hermannus* de V, graaf van Wied, levende in de XVI eeuwe. Deze nam den Protestantschen Godsdienst aan. Hy ontboodt Bucerus tot zich naar Bon, en liet een geschrift van hem nopens de hervorming der religie aldaar drukken. Dit geschrift is van de Keulsche Godgeleerden wederlegt; en wanneer bisschop Hermannus de hervorming op verscheide plaatsen begon door te dringen, wierdt hy den 16 April des jaars 1546 afgezet, en *Adolph* de III, graaf van Schaumburg, in zyne plaats aangestelt. Het zelve lot hadt aartsbisschop *Gebhard* de II, vryheer van Truchses, volgende Salentinus, grave van Isenburg, die het aartsbisdom vrywillig varen liet, en den Godsdienst der Protestanten omhelsde: want wanneer Gebhard de reformatie begon in te voeren, en een fräulin van Mansfeldt ten huwelyk nam, wierdt hy den 1 April des jaars 1583 van paus Gregorius den XIII afgezet. Naderhandt ontstondt 'er na 't overlyden van den keurvorst van Keulen, *Maximiliaan Henrik*, hertog van Beyeren, wegens de verkiezing van een nieuwen keurvorst een hevige twist. De kardinaal *Willem Ego van Furstenberg* was by des zelfs leven den 7 January des jaars 1688 tot zyn medehelper (*Coadjutor*) verkoren; maar wanneer de voornoemde keurvorst nog in 't zelve jaar, den 3 Juny, overleedt, tradt men den 9 July tot eene nieuwe verkiezing. Van vier en twintig der Kapittelheeren verkoren dertien *Willem Ego*, kardinaal van Furstenberg, en negen prins *Joseph Clemens van Beyeren*; de twee overige weigerden in 't geheel hunne stem te geven. Aangezien nu volgens het Kanonyke Recht de verkiezing des prinssen van Beyeren van paus Innocentius den XI bekrachtigt wierdt, zo bleef de zelve in de geruste bezitting tot op den oorlog tusschen den keizer en Vrankryk wegens de Spaansche erfopvolging, wanneer zich de keurvorst by Vrankryk voegde, en Fransche bezetting in Bon en andere plaatsen, onder den name van Burgundische kreitstroepen, innam. Maar sedert de bondgenoten in die landstreek machtiger wierden, en in 't jaar 1702 Keizersweert, en 't jaar daar na ook Bon veroverden, wierdt Joseph Clemens genoodzaakt zich naar de Spaansche Nederlanden te wenden, wordende den 29 April des jaars 1706 in den Ryksban gedaan; doch in 't jaar 1716 door de vrede van Radstadt en Baden wederom daar van ontheft en herstelt.

Voor 't overige heeft het sticht Keulen vele privilegiën, gemerkt des zelfs aartsbisschop niet alleen keurvorst van 't Duitsche Ryk, maar ook aartskancelier van geheel Italië is, hoewel de oorspronk dezer waardigheden, en wanneer de zelve met het aartsticht verknocht zyn, onzeker is. Paus Leo de IX maakte in 't jaar 1049 den aartsbisschop van Keulen tot altoosdurend kardinaal, met den tytel van *S. Johannes ante portam Latinam*, en tot aartskancelier der Roomsche kerke, welke waardigheit, hoewel ze van zommige pauzen bevestigt is, nochtans allengskens in onbruik is geraakt. Voorts heeft de keurvorst van Keulen volgens de Gulde Bulle de twede stem in de verkiezing van een keizer, en heeft overal, behalven in Duitschlandt, ook in zyne landen, de hoger handt van den keizer. Maar wat des keizers kroning betreft, daar over is tusschen de keurvorsten van Keulen en Ments een hevig verschil ontstaan: want sedert keizer Conraad de I, tot op Henrik den III, heeft de keurvorst van Ments de kroning verricht. Doch deze Henrik de III wilde van den keurvorst van Keulen gekroont worden. Hierom geschiedde de kroning tot op Ferdinand den I van den keurvorst te Keulen, en wel te Aken. Maar na dat na de doodt van Ferdinand den I de kroning te Frankfort, of elders geschiedde, beweerde de keurvorst van Ments zyn oud recht, het welk gelegenheit tot een harden twist gaf. Eindelyk wierdt het in 't jaar 1657 dus beslist, dat die van hen beide de kroning verrichten zou, in wiens gebiedt ze kwam te gebeuren; maar ingeval ze op een derde plaats geschiedde, dan zouden ze by beurten die plegtigheit verrichten.

Het collegie der kanunniken van de Kathedrale kerk te Keulen wordt met recht onder de voornaamste van gansch Duitschlandt getelt, en niemandt wordt ligt onder dat getal aangenomen dan die uit een vorstelyk of graaflyk huis gesproten is. Maar wat de acht *Presbyteri* aangaat, de genen, die naar die waardigheit staan, moeten mannen van een zonderlinge bekwaamheit en verdiensten zyn. Deze zyn 50 in getal, onder welke echter maar 25 kapittelheeren zyn, die tot de verkiezing van een aartsbisschop hunne stem geven, onder welke de acht *Presbyteri* begrepen zyn: de overige zyn *Domicellarii*, en kunnen kapitulairen worden.

Naamlyst van alle bisschoppen, aartsbisschoppen en keurvorsten van Keulen.

1. *Maternus*, van 't jaar 67 tot 100.
   Des zelfs opvolgers zyn onbekend tot op de navolgende:
2. *St. Severinus* stierf in 't jaar 438.
3. *S. Evergistus* stierf in 't jaar 463.
4. *St. Aquilinus*, of *Sclinus*, stierf in 't jaar 473.
   Zyne naaste opvolgers zyn onbekend.
5. *Simoneus* in 't jaar 511.
6. *Carentinus*.
   Na dezen zyn ook zommige onbekend.
7. *Remigius* in 't jaar 614.
8. *St. Cunibert*, verkoren in 't jaar 622.
9. *Bocaldus*, verkoren in 't jaar 655.
10. *Stephanus*, verkoren in 't jaar 660.
11. *Adelwin*, verkoren in 't jaar 690.
12. *Giso*, verkoren in 't jaar 694.
13. *Anno* de I in 't jaar 709.
14. *Pharamond* in 't jaar 728.
15. *St. Agilulphus* wordt gezegt de eerste aartsbisschop van Keulen geweest te zyn, verkoren in 't jaar 728.
16. *Albericus*, of *Rangefridus*, verkoren in 't jaar 746.
17. *St. Hildiger*, of *Hildebert*, stierf in 't jaar 804.
18. *Bertholinus* stierf in 't jaar 814.
19. *Ricolphus* stierf in 't jaar 836.
20. *Hildepold*.
21. *Hagebald*, of *Hattebald*.
22. *Gunther*, of *Gontier*.
23. *St. Weribert*, of *Willebert*.
24. *Herman*, verkoren in 't jaar 890.
25. *Wittfried* stierf in 't jaar 953.
26. *Bruno* de I stierf in 't jaar 954.
27. *Volkmar* stierf in 't jaar 959.
28. *Gero*, markgraaf van de Lausnits.
29. *Walram*, of *Warinus*, stierf in 't jaar 975.
30. *Evergerus* stierf in 't jaar 990.
31. *St. Herebert*, graaf van Leiningen, of, naar 't verhaal van anderen, graaf van Rotenburg aan de Tauber, wordt gehouden voor den eersten keurvorst van Keulen. Hy stierf in 't jaar 1021.
32. *Peregrinus* stierf in 't jaar 1036.
33. *Hermannus* de II, een geboren Paltsgraaf aan den Rhyn.
34. *St. Anno* de II stierf in 't jaar 1064.
35. *Hildebold*, of *Hidolph*, stierf in 't jaar 1084.
36. *Sigewin*.
37. *Hermannus*, graaf van Wolfershauzen en Northeim, stierf in 't jaar 1112.
38. *Frederik*, markgraaf van Frioul, stierf in 't jaar 1152.
39. *Bruno*, graaf van Altenau.
40. *Hugo*, graaf van Sponheim, stierf in 't jaar 1159.
41. *Arnoldus*, graaf van Gelder, wierdt wegens Simonie afgezet.
42. *Arnoldus*, graaf van Altenau, stierf vyf jaren na zyne verkiezing.

43. *Frederik van Daſſel* ſtierf in 't jaar 1169.
44. *Reinhold*, graaf van Daſſel, ſtierf in 't jaar 1181.
45. *Philippus*, graaf van Heinsberg, ſtierf in 't jaar 1201.
46. *Bruno*, graaf van Altenau, deedt afſtandt in 't jaar 1204.
47. *Adolph*, broeder van Bruno, wierdt afgezet.
48. *Bruno*, graaf van Sayn, ſtierf in 't jaar 1208.
49. *Theodoricus*, graaf van Bergen, wierdt in den ban gedaan.
50. *Engelbertus*, graaf van Bergen, wierdt van Frederik, grave van Altena en Izenburg, vermoord in 't jaar 1227.
51. *Henrik van Möllenarken*, of *Malmak*, ſtierf in 't jaar 1232.
52. *Conradus*, graaf van Hoiſtedt, of van Hohenſtedt, ſtierf in 't jaar 1262.
53. *Engelbertus van Falkenburg* ſtierf in 't jaar 1275.
54. *Siegfried van Weſterburg* ſtierf in 't jaar 1298.
55. *Wigbold*, vryheer van Holte, ſtierf in 't jaar 1305.
56. *Henrik*, graaf van Virnenburg, ſtierf in 't jaar 1331.
57. *Walram*, graaf van Gulik, ſtierf in 't jaar 1349.
58. *Willem van Geneppe* ſtierf in 't jaar 1362.
59. *Johan van Virnenburg*.
60. *Adolph*, graaf van der Mark, deedt afſtandt, en trouwde. Hy ſtierf in 't jaar 1367.
61. *Engelbert*, graaf van der Mark, was ook biſſchop van Luik, en ſtierf in 't jaar 1368.
62. *Cuno van Falkenſtein* ſtierf in 't jaar 1370.
63. *Frederik*, graaf van Saarwerden.
64. *Theodorik*, graaf van Meurs, ſtierf in 't jaar 1450.
65. *Rupertus*, Paltsgraaf aan den Rhyn, ſtierf in 't jaar 1480.
66. *Hermannus*, landgraaf van Heſſen, ſtierf in 't jaar 1508.
67. *Philippus*, graaf van Dhyn en Oberſtein, ſtierf in 't jaar 1515.
68. *Herman*, graaf van Wied, nam den Proteſtantſchen Godsdienſt aan, en wierdt afgezet in 't jaar 1552.
69. *Adolph*, graaf van Schaumburg, ſtierf in 't jaar 1556.
70. *Antonius*, broeder van Adolph, ſtierf in 't jaar 1558.
71. *Johan Gebhard*, graaf van Mansfeldt, ſtierf in 't jaar 1562.
72. *Frederik*, graaf van Wied, deedt afſtandt, en ſtierf in 't jaar 1567.
73. *Salentinus*, graaf van Izenburg, deedt in 't jaar 1577 afſtandt, en begaf zich in den huwelykſchen ſtaat.
74. *Gebhard Truchſes*, vryheer van Waldburg, trouwde in 't jaar 1583, willende echter aartsbiſſchop blyven; doch moeſt afſtandt doen.
75. *Erneſtus*, zoon van Albert den V, hertog van Beyeren, was ook biſſchop van Freiſingen, Hildesheim en Luik. Hy ſtierf in 't jaar 1612.
76. *Ferdinand*, zoon van Willem, hertog van Beyeren, was ook biſſchop van Hildesheim, Paderborn, Luik en Munſter, en ſtierf in 't jaar 1650.
77. *Maximiliaan Henrik*, zoon van Albert, hertog van Beyeren, was ook biſſchop van Luik en Hildesheim. Hy ſtierf den 3 Juny des jaars 1688.
78. *Joſeph Clemens*, zoon van Ferdinand Maria, keurvorſt van Beyeren, verkoren den 9 (of 19) July 1688. Zynde reets voorhenen biſſchop van Regensburg en Freyſingen. Hy wierdt daarenboven in 't jaar 1694 tot biſſchop van Luik verkoren, en ſtierf den 12 November des jaars 1723.
79. *Clemens Auguſtus*, zoon van *Maximiliaan Maria Emanuel*, keurvorſt van Beyeren, wierdt tot medehelper van dit aartsſticht verkoren in den jare 1722, en tot keurvorſt en aartsbiſſchop verheven den 12 November des jaars 1723. Hy is geboren den 16 Auguſty des jaars 1700; wierdt biſſchop van Munſter den 26 Maart 1719, van Paderborn den 27 Maart des zelven jaars, en tot biſſchop van Hildesheim verkoren den 8 February des jaars 1724.

Northof in Catal. Epiſc. Colon. apud Meibom. T. III, Scr. Rer. Germ. Cratepolii Archiep. Colon. Galenius de Magnit. Colon. Browerii Antiq. & Ann. Trevir. Limnaeus de Jure Publ. l. III. c. 6. Imhof N. P. l. II. c. 4. Conringii Aſſertio juris Moguntini in coronandis regibus Germanorum; waar tegen in 't licht gekomen is *Anti-Conringiana Defenſio &c. Vitriar. in Jure Publ. l. I. tit. 14. & Pfeffinger ad h. l.*

KEULEN *aan de* SPREE. Zie BERLYN.

KEULEN, (Otto Christiaan van) wierdt geboren te Leer in Ooſt-Vrieslandt in April des jaars 1619. Na dat hy zyne akademiſche ſtudiën loflyk voltrokken hadt, wierdt hy tot predikant beroepen te Hamswerum in Ooſt-Vrieslandt, en in 't jaar 1666 te Embden, alwaar hy by hoog en laag om zyne uitmuntende oprechtigheit en yver zeer wierdt bemint, en in grote achtinge was, zynde ook aldaar, na dat hy 'er 33 jaren gedient hadt, den 20 December des jaars 1699 overleden, en in 't koor der Grote kerke begraven. Tot zyn grafſchrift leeſt men dit vaars, gemaakt van G. Outhof:

Hier ruſt het lyf, wiens ziel nu leeft in 's hemels ſlot;
Die een en tachtig jaar hier wandelde met Godt.
Een halven eeuw liet hy op Betels trap zich horen.
Nu preekt hy eeuwiglyk Gods eer in Sions koren.

KEVENHULLER. Zie KHEVENHULLER.

S. KEVINUS, uit de provincie van Leinſter, in Ierlandt, leefde in den tydt van S. Colombanus, in de VII eeuwe. Hy ſtierf in het jaar 618, in den ouderdom, zegt men, van honderd en twintig jaren. Hy heeft geſchreven *van den oorſpronk der Bretons*, en een ander werk van den Hiberus en Hermon. *Hanme Chron. Hibern. Jac. Waraeus de Claris Hiberniae Scriptor. lib. I.*

KEXHOLM is eene kleine provincie in het hertogdom Finlandt. Zy legt aan de Muskoviſche grenzen, paalt in het Zuiden aan de rivier Ladoga en aan Ingermanlandt, ten Weſten aan Savolaxie, en ten Noorden wederom aan de Muskoviſche grenzen en Cajanië. Voortyds wierdt zy het Ruſſiſche Karelie, of de voogdy Kexholm genoemt, maar is in het jaar 1617 wegens gedane beſcherming tegen de Polen door de Moskoviters aan Zweden afgeſtaan, maar in het jaar 1710 van de zelve hernomen. De grondt is daar omtrent onvruchtbaar, zonderling rondom de zee Ladoga, doch de zelve is zeer viſchryk, voornamentlyk van ſalm. Men vindt ook by Kiddil heerlyke bergwerken. *Hermannida Suecia. Loccenius beſchr. v. Zweden P. II. p. 141.*

KEXHOLM, of CARELOGOROD, de hoofdſtadt van de provincie Kexholm, legt aan den uitloop der rivier Woxen op twee kleine eilanden, leggende de ſtadt op het eene, en het ſlot op het andere, en wordende beide door de voorby lopende rivier verſterkt. De ſtadt is op de manier der Ruſſen alleenlyk van hout gebouwt. In het jaar 1581 hebben de Zweden de zelve beſchoten. In het jaar 1599 ruimde hertog Karel, naderhandt koning van Zweden, de zelve den Czaar wederom in. In het jaar 1611 veroverde ze de Zweedſche generaal Jacobus de la Gardie wederom; in het jaar 1641 deedt de koningin Chriſtina aldaar een kweekſchool aanleggen, en in den jare 1710 wierdt deze ſtadt van de Ruſſen ingenomen. *Zeilerus. Loccenius. Hermannida Suecia.*

KEYL, of KYLE, in het Latyn *Coila*, een landſchap in Schotlandt. Zy wordt van Coilus, zeker koning der Britten, die aldaar van de Schotten by hunne aankomſt in Britannië was overwonnen en verſlagen, aldus genoemt. De erffelyke ſherifs of landvoogden van Kyl zyn de *Compbells van Londen*, tegenwoordig *Lords London* genoemt. *Cambd. Britannia.*

KEYZER, (Henrik de) een groot en uitmuntend bouwmeeſter en beeldhouwer, geboren te Utrecht den 15 May in den jare 1565. Zyn vader was *Kornelis Dirkzen de Keyzer*, overleden den 2 February des jaars 1623, en zyne moeder Cornelia Huybertsze van Nykerken, uit den edelen ſtam van de Nykerken, overleden in Amſterdam den 15 Maart des jaars 1622. Zyne voornaamſte leermeeſters zyn geweeſt *Abraham Bloemaardt*, kunſtſchilder en beeldhouwer te Utrecht, by welken hy in de bouwkunſt en beeldhouwkunde voorſpoedig toegenomen, en zeer gevordert heeft, en boven dien is hy in 't beeldhouwen zeer uitmuntend geworden, en ganſch vaſt in 't boetſeren, door 't welke hy ook in een zo grote en meerder achting is gekomen dan iemandt van zynen tydt, volgens 't welke hy ook in den jare 1594, wanneer hy den ouderdom van maar 29 jaren hadt bereikt, tot bouwmeeſter der wydberoemde koopſtadt Amſterdam is aangenomen. Zeker een ſchone en gewenſchte zaak voor zyne kunſt, als hebbende daar door, vermits den aanwaſch, toenemen en vergroten van deze bloeiende ſtadt, rechte gelegenheit gekregen om in de zelve te vorderen en toe te nemen, waar in hy zich ook zeer heeft bevlytigt, gelyk hy in verſcheide werken, welke door hem gedurende zyn zeven en twintig-jarig bouwmeeſterſchap zyn gemaakt, heeft bewezen, als hebbende binnen dien tydt eene menigte van gebouwen, zo openbare, als byzondere, voltooit, en vele grote werken gemaakt, van welke binnen de ſtadt Amſterdam van de openbare gebouwen de voornaamſte zyn de Zuider-kerk en toren, de Beurs, de Jan Rodenpoorts- en Reguliers-torens, de Haarlemmer, en meer andere poorten, de Noorder- en Weſter-kerken en torens, onder welker bouwinge hy is komen te overlyden, en van de byzondere huizen en gebouwen onder anderen uitmunten 't huis, van ouds genaamt 't Huis van Hans van Wely, ſtaande op de Oude-zyds-Voorburgwal, over de Engelſche bierkaai, gebouwt van blaauwe oorduinſteen, hier en daar met marmere toetsſtene tafelen en platen ingelegt, en het huis de Dolphyn, ſtaande op de Rouaanſche kaai, nevens vele andere. Verder is door hem te Delft gebouwt het Stadhuis, en de verwonderingwaardige en beroemde grafttombe van den doorluchtigen prins Willem van Naſſau, prins van Oranje, enz. ſtaande in de Grote of Nieuwe kerk aldaar. Dit graf is een zo kunſtig en fierlyk werk, en van zo koſtelyken ſteen en marmer van alle kouleuren gebouwt, en met zo vele ſchone eerbeelden, daar onder ook de vorſtelyke beeldtenis in haar volle toeruſting; en een weêrgaloze Faam, meer dan levensgrootte, alle van brons gegoten, verſiert, en voorts met zo veel koſtelykheit voltooit, dat de voorgaande eeuw diergelyke nooit heeft gezien. De making van dit graf is in den jare 1616 dezen groten bouwmeeſter door de Hoog-Mog. Heeren Staten generaal van de Vereenigde provinciën aanbeſteed geweeſt voor zodanige geringe ſomme, dat de ſtof ſlechts, en de arbeidt op ver na niet is betaalt geworden, veel min de nooit volprezen kunſt, trachtende deze grote meeſter meer naar roem en eer dan naar gewin van geldt. Dit voortreffelyk meeſterſtuk is omtrent vyf jaren onder handen geweeſt, en in den jare 1621 in de voorgezegde kerk opgerecht, van alle welke voortreffelyke gebouwen nader kan nagezien worden de *Architectura moderna*, *of Bouwing van onzen tydt*, gedrukt en in prentverbeeldingen gebragt (met de voetmaat daar nevens) door *Cornelis Danckerts van Zevenhoven* in den jare 1631. De Keyzer is overleden den 15 May van den jare 1621, zynde na verloop van 56 jaren zyns ouderdoms, de nette dag van de zelve maandt zyner geboorte, hebbende aan de koorts ziek, en omtrent een maandt bedlegerig geweeſt. Hy is getrouwt geweeſt met Bayke Pieters, zyne huisvrouw, die den 19

19 November des zelven jaars is komen te overlyden, zamen nalatende vier zonen en twee dochteren. Zyn oudste zoon was *Pieter de Keyzer*, de welke in den boezem zyns vaders zynde opgekweekt, des zelfs voetstappen ten hoogste heeft beyvert en nagetreden, die dan ook tot bouwmeester in zyns vaders plaats is aangestelt geworden. Deze Pieter de Keyzer heeft onder andere werken ook ontworpen de voortreffelyke gräfstede van zyn vorstelyke genade graaf Willem van Nassau, gouverneur van Vrieslandt, binnen Leeuwarden, in Vrieslandt, opgerecht:

Ter eere en eeuwiger gedachtenisse des naams van dezen groten bouwmeester Henrik de Keizer, (van welken tegenwoordig van een groot getal maar drie nazaten van 't mannelyke oir, die den zelven naam voeren, nog in 't leven zyn) worden verscheide gedichten gevonden, waar van dit navolgende in de voorgemelde *Architectura moderna* geplaatst is:

„ Gebouwen, sprakeloos, die Amsteldam versiert,
„ En schynt als wonderen in 't oog der vreemdelingen,
„ Gy toont, dat Keyzers brein is waardig gelaauwriert,
„ Meer als myn Zanggodin met haar gedicht kan zingen.
„ Nochtans dat Atropos niet mene, dat zyn lof
„ Door 't korten van haar draadt de aard' heeft ingezwolgen,
„ Zo lang prins Willems Tomb bewaart is voor het stof,
„ Zo zal de Faam zyn lof met haar trompetten volgen,
„ Zyn handen rusten wel, het lyf is afgeleeft,
„ En d'aarde 't edele brein tot spys genoten heeft,
„ Gelykze deedt van hem, die de Iliaden dichtte:
„ Doch nimmer zy de eer der kunstenaren erft,
„ Die opwaakt meer en meer, hoewel het ligchaam sterft;
„ En toont dan opentlyk de waarheit eerst in 't lichte.

Ook ziet men zyne beeldtenis in koper gebragt, en daar onder het volgende vaars van den Wydberoemden Joost van Vondel:

„ Hier leeft die leven gaf aan marmer, aan metaal,
„ Yvoor, albast, en klay, dies laat zich Utrecht horen:
„ Is Rome op Keyzer Prat, en keyzerlyke Praal,
„ De Keyzer van de kunst is uit myn schoot geboren.

KHEVENHULLER, een voornaam graaflyk geslacht in de Oostenrykse erflanden, inzonderheit in Karinthië, stamt af van *Richard Khevenhuller*, die omtrent het jaar 1030 uit Frankenlandt in Karinthië kwam, en aldaar Aichenberg bouwde. Zyne gemalin was eene van Schenk van Oosterwits. *Albignus Khevenhuller* was met hertog Ludolph van Karinthië op het tournoispel te Augsburg in den jare 1080, en hadt Geertruid van Kreigk ter gemalinne. *Sigismund* stierf in het jaar 1185, omtrent honderd jaren oud, en was met eene van Auffenstein getrouwt. Zyn zoon *Achatius Khevenhuller* stierf in den jare 1220, en liet van Christina van Stehrenberg *Richard* na, die in het jaar 1290 stierf, hebbende by Elizabeth van Himmelberg *Johannes* den I verwekt, die in den jare 1332 van Magdalena van Kienburg *Johannes* den II naliet. Deze kwam in het jaar 1380 te sterven, en hadt by Polyxena Mordax, behalven andere kinderen, *Johannes* den III verwekt, die in het jaar 1424 stierf, en van Catharina van Bibriach *Johannes* de IV naliet, welke in den jare 1439 overleedt, en by Felicitas van Lindek de vader van *Ulrich* was, die in het jaar 1478 tegen de Turken bleef; van *Rudolph*, die by Apollonia Weltzer *Ulrich*, en deze *Martinus*, Domheer te Saltsburg, en *Wolfgang* teelde, wiens zoon *Sigismundus* in het jaar 1561 zonder erven stierf; en van *Johannes van Khevenhuller*, van Aichelberg, dien Catharina Zilnhart *Augustus*, vryheer van Khevenhuller van Aichelberg, Raadt van keizer Maximiliaan den II, baarde. Hy trouwde met Siguna, vryvrouw van Weispriach, en stierf in het jaar 1519, zes zonen nalatende, als: *Christoffel*, van wiens nakomelingen naderhandt zal gesproken worden; *Johannes* den VI, die in den jare 1537 tegen de Turken zyn leven verloor; *Lodewyk*, die in het jaar 1591, en *Georg*, die in den jare 1532 overleedt; *Sigismund*, van wiens afkomelingen naderhandt breder zal gehandelt worden, en *Bernhard*, die in den jare 1511 wierdt geboren, en by Wandula van Mansdorf *Augustinus* verwekte, die echter in het jaar 1547, een jaar voor zyn vader, zonder erven stierf.

CHRISTOFFEL KHEVENHULLER, van Aichelberg, vryheer te Landskroon en Summery, kamerheer van keizer Ferdinand den I, neder-Oostenrykse kamerpresident en landshoofdman in Karinthië, oudste zoon van den bovengemelden Augustinus, stierf in het jaar 1557, hebbende twee gemalinnen gehad, van welke de eene Elizabeth van Mansdorf en Oberkreich, en de twede uit een ander geslacht was, die hem, behalven drie dochteren, twee zonen baarde, namentlyk: *Johannes* den VII, van wien in een afzonderlyk artykel zal gesproken worden, en *Bartholomeus*, die insgelyks naderhandt zal voorkomen. Na hare doodt trouwde hy met Anna Maria Weltzer van Spiegelfeldt, en teelde by haar verscheide kinderen, onder welke *Maurits Christoffel*, die van Sybilla, gravinne van Montfort, *Augustinus* naliet, wien Anna Maria, vryvrouw van Windisgrätsch, baarde in 't jaar 1612 *Georg Augustinus*, die by den aartshertog Leopold Wilhelm kamerheer, en met Susanna Felicitas, dochter van Wolf Sigismund, grave van Losenstein, eene zeer schone en deugtzame vrouw, is getrouwt geweest, maar die alleenlyk een zoon, *Ferdinand*, ter wereldt bragt, en in den jare 1640, nog geen 20 jaren oud zynde, stierf, nevens *Bartholomeus* en *Regina Elizabeth*.

BARTHOLOMEUS KHEVENHULLER, te Aichelberg, graaf van Frankenberg, was kamerheer en krygsraadt van Maximiliaan den II en van den aartshertog Karel, als mede landoverste en burggraaf in Karinthië, die in het jaar 1588 het opperstalmeesters-ampt in Karinthië hadt bekomen, en het zelve op zyn geslacht gebragt, gelyk als beneden in een afzonderlyk artykel met meerder omstandigheden zal verhaalt worden. Hy stierf den 16 Augusty in het jaar 1613, in den ouderdom van 74 jaren, hebbende drie gemalinnen gehad. De eerste was Anna, eenige dochter van den grave Henrik van Scherenberg en Goldeg, by welke hy 4 dochteren teelde; de twede was Blanka Ludomilla, dochter van François, grave van Thurn, en van Barbara, gravinne van Slik, die hem verscheide kinderen baarde, onder welke alleen *Franciscus Christoffel*, van wien naderhandt zal gesproken worden, het geslacht heeft voortgeplant. Uit het derde bedt met Regina, dochter van Paulus, vryheer van Thanhauzen, en weduw van Sigismund Khevenhuller, hadt hy ook eenige kinderen, die alle ongetrouwt zyn gestorven, tot op een zoon na, *Johannes Khevenhuller*, van Aichelberg, graaf van Frankenburg, vryheer van Landskroon en Wernberg, erfheer van Oosterwits en Karelsberg, die naderhandt in Zweedsche krygsdiensten ging, en overste van de ruitery wierdt; waarom zyne goederen in Karinthië verbeurd verklaart wierden. Hy stierf te Neurenberg in den jare 1632 aan eene wonde, die hy als overste luitenant van koning Gustaaf Adolph hadt gekregen, en liet na van Maria Elizabeth, dochter van Bartholomeus van Dietrichstein, vryheer van Hollenburg, met welke hy den 1 January in den jare 1624 trouwde, en die den 18 October des jaars 1662 te Neurenberg stierf, een zoon, *Bartholomeus*, zynde den 25 July in het jaar 1626 geboren, en den 28 Juny des jaars 1678 gestorven. De zelve trouwde eerst in het jaar 1657 met Eleonora Felicitas, dochter van Johannes Septimus Jorger, grave van Tolleth, na welkers doodt hy ter gemalinne nam Regina Justina Ehrenreich, dochter van den grave van Abensberg en Traun, en van Regina Christina, dochter van den heere van Zinzendorf, den 22 November in het jaar 1663, welke na zyne doodt in een tweden echt den 10 January in den jare 1681 met Gothard Helfried, grave van Wels, keizerlyke hofraadt en toenmaals afgezant te Luik, trouwde, en in den jare 1707 overleedt. By haren eersten gemaal was zy moeder van zeven kinderen, van welke drie jong gestorven zyn: de andere zyn *Maximiliana Catharina*, geboren in het jaar 1670, weduw van Christiaan Karel, des H. R. Ryks grave van Glech te Buchau, den 22 October des jaars 1697; *Maria Eleonora*, geboren in het jaar 1671; *Eva Susanna*, geboren in het jaar 1674, getrouwt met Karel Gotfried, des H. R. Ryks grave van Glech te Turnau, in den jare 1698; en *Franciscus Herman Albert*, graaf van Khevenhuller, die den 20 May des jaars 1677 geboren, en in January des jaars 1694 gestorven is, waar mede de Luthersche linie der graven van Khevenhuller is uitgestorven.

FRANCISCUS CHRISTOFFEL de I VAN KHEVENHULLER, graaf van Frankenburg, ridder van het gulde vlies, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, en by de keizerin Maria opperste hofmeester, van wiens grote verdiensten een afzonderlyk artykel handelt, was des bovengemelden Bartholomeus Khevenhuller, grave van Frankenburg, zoon, en hadt twee gemalinnen. De eerste was Barbara, vryvrouw van Teuffel, die hem verscheide kinderen baarde, van welke hunne mannelyke jaren bereikten *Matthias*, mondschenker van koning Ferdinand den III, die heel jong den oorlog heeft gevolgt, en by het veroveren van Praag, in den slag van Lutzen, in het beleg van Neurenberg en dat van Regensburg, in den slag van Nördlingen, by de veldtochten in Lotharingen en Italië is tegenwoordig geweest, hebbende onder den marquis van Caretto in des zelfs regiment als musketier, vaandrig en hoofdman gedient. Hy stierf den 20 July des jaars 1636 aan de wonden, die hy in een treffen tusschen de Spanjaarden en Franschen by Vovarola, in het hertogdom van Milaan, voorgevallen, hadt gekregen, in den ouderdom van 19 jaren. *Karel* stierf onder zyne studiën te Gratz den 15 December des jaars 1640, oud 15 jaren. *Ferdinand* en *Franciscus Christoffel* de II, nevens drie dochteren, van welke *Maria Anna*, hofdame en kamerfreulin by de keizerinne Eleonora, en weduw van Ferdinand den II; *Maria Barbara*, hofdame van de gemalinne van keizer Ferdinand den III, gestorven den 7 February in den jare 1635, zynde met Albrecht, grave van Zinzendorf, getrouwt geweest; en *Maria Catharina*, die te Wenen in het klooster Himmelporten (Hemelspoort) is gegaan. In den tweden echt heeft hy by Susanna Eleonora, gravinne van Kollonitsch, maar eene dochter, *Maria Francisca* genaamt, verwekt.

FRANCISCUS CHRISTOFFEL de II VAN KHEVENHULLER, graaf van Frankenburg, keizerlyke kamerheer en opper-jagermeester, stierf den 17 September in het jaar 1684. By zyne eerste gemalinne, Polyxena, dochter van Johannes Sigismundus, grave van Funfkirchen, teelde hy gene kinderen; maar zyne twede gemalin, Ernestina, dochter van Raimondus, vorst van Montecuculi, en weduw van Michiël Wenceslaus Ungnad, grave van Weissenwolf, baarde hem *Raimundus*, graaf van Khevenhuller, in het jaar 1681, *Franciscus Christoffel*, keizerlyke kamerheer in het jaar 1682, en *Lodewyk* in het jaar 1682, die insgelyks in den jare 1704 kamerheer van den keizer Josephus is geworden.

SIGISMUNDUS KHEVENHULLER, vryheer van Aichelberg, was, gelyk boven is gezegt, de zoon van Augustinus, en teelde by Catharina van Gleinits vele kinderen, van welke maar een zoon zynen stam heeft voortgeplant. Deze was *Georg Khevenhuller*, van Aichelberg, vryheer van Landskroon en Wernberg, erfheer te Hohen-Osterwits en Carlsberg, opperste erffelyke lands stalmeester in Karinthië, kamerheer en Raadt van keizer Maximiliaan den II, naderhandt Raadt van hertog Karel, lands hoofdman in Ka-

Karinthië, kamerheer en kamerpreſident, en eindelyk opperſte kamerheer, geheime Raadt en opperſte hofmeeſter. Na de doodt van Ferdinand den I, in den jare 1565, wierdt hy nevens andere vertrouwde Raden afgezonden om de broederlyke erfverdeeling tuſſchen keizer Maximiliaan den II en de aartshertogen Ferdinand en Karel te maken, welke hy ook gelukkig hielp tot ſtandt brengen; waar op hy in het jaar 1566 met den aartshertog Karel te velde trok voor Raab, en in het jaar 1568 met hem naar Munchen, op het byleger van hertog Wilhelm van Beyeren, naderhandt op den Ryksdag naar Spiers, en voorts weder naar Munchen ging, alwaar hy het huwelyk van gemelden aartshertog met de princeſſe Maria hielp ſluiten. In het jaar 1578 wierdt hy als overſte naar Croatië gezonden, wanneer hy den vyandt eenige vaſte plaatſen afnam. In het jaar 1580, nadat hy in de dertig jaren in allerhande gewigtige voorvallen was gebruikt, leide hy met bewilliging van den aartshertog alle zyne ampten neder, en begaf zich tot zyn landshoofdmanſchap en op zyne goederen in Karinthië, wanneer hy in den jare 1587 te Klagenfurth is geſtorven. Hy hadt twee gemalinnen gehad, en by de eerſte, Catharina Weidmoſer, drie dochters, van welke de oudſte ongetrouwt, en de jongſte zeer jong is geſtorven; maar de middelſte, *Catharina*, met Johannes, grave van Ortenburg, trouwde, en twee zonen, *Sigismundus* en *Franciſcus*, teelde. By de twede gemalin, Anna, vryvrouw van Turtz, liet hy na *Elizabeth*, die met Rudolph, heer van Stubenberg, trouwde, en *Maria*, die eerſt gemalin van Maurits, vryheer van Welts, en naderhandt van Henrik, heer van Pollheim, wierdt, en van hare kinderen 52 neven en naneven beleefde. *Sigismund Khevenhuller*, vryheer, kamerheer en Raadt van den aartshertog Karel, en zoon van den gemelden Georg, liet by zyn overlyden, in het jaar 1598 voorgevallen, na van Regina, dochter van Paulus, vryheer van Thanhauzen, *Paulus Khevenhuller*, vryheer, die by keizer Ferdinand den II Raadt en burggraaf van Clagenfurth is geweeſt. Maar dewyl hy uit het landt ging, en den koning van Zweden diende, zyn alle zyne goederen verbeurd verklaard. By zyne gemalinne Regina, dochter van Andreas, vryheer van Windisgrats, verwekte hy twaalf kinderen, als: *Anna Regina*; *Georg Chriſtoffel*; *Bernhard*; *Andreas Bartholomeus*; *Paulus*; *Elizabeth*; *Auguſtinus*; *Amalia*; *Catharina*; *Johanna*; *Jacoba*, en *Chriſtina*, doch van deze zyn een zoon en vyf dochteren jong geſtorven.

Franciscus Khevenhuller, vryheer, Raadt en kamerheer van den aartshertog Maximiliaan, zoon van den bovengemelden Georg, ſtierf in het jaar 1607, en liet by Creſcentia, vrouwe van Stubenburg, vier zonen en drie dochteren na, van welke *Wolf Georg* te Siëna, en *Franciſcus* te Hohen-Oſterwits zyn overleden; *Bartholomeus* is met Kunigunda, vryvrouw van Herbersdorf, getrouwt geweeſt, en heeft een zoon gehad, *Sigismundus* genoemt, die buitenslands is gegaan, en by Anna Siguna, vrouwe van Stubenberg, een zoon en eene dochter teelde; en *Maria Elizabeth*, die in den jare 1636 met Chriſtiaan, grave van Dietrichſtein, uit de Hollenburgſche linie, is getrouwt geweeſt, en den 13 Maart des jaars 1676 overleden. Uit dit voornaam geſlacht is ook *Sigismund Frederik*, graaf van Khevenhuller en Aichelberg, kamerheer van den keizer Leopold, en werkelyke geheime Raadt van drie keizeren, als mede lands hoofdman in Karinthië, en eerſte ſtadhouder der neder-Ooſtenrykſche landen geweeſt, en den 15 Juny des jaars 1711 geſtorven. Hy was een zoon van *Ehrenreich*, grave van Khevenhuller, en van Benigna Roſina, gravin van Herberſtein. *Franciſcus Chriſtoffel, graaf van Khevenhuller, Annales Ferdinandei P. II. Gabriel Bucel. Germ. Topo-Stemmatogr. P. II. J. W. Com. de Wurmbrand Coll. hiſt. gen. p.* 300

KHEVENHULLER, (Bartholomeus) zoon van Chriſtoffel Khevenhuller, vryheer, enz. wierdt in het jaar 1539 geboren. Na dat hy zyne ſtudiën hadt voltooit, ging hy vremde landen bezichtigen, en trok zelfs over Conſtantinopel naar Jeruzalem, van waar hy over Venetië weder te rug in Karinthië kwam. Hy volgde keizer Maximiliaan den II op verſcheide reizen, en de aartshertog Karel gebruikte hem eenige malen in gezantſchappen, en gaf hem het bevel, om koning Henrik, uit Polen naar Vrankryk gaande, door de aartshertoglyke landen te geleiden. Als in den jare 1606 graaf Johannes Khevenhuller was geſtorven, volgde hy den zelven in het graafſchap van Frankenburg, en ſtierf in den jare 1613, oud 74 jaren te Spittäs, in Karinthië, hebbende het huis van Ooſtenryk ruim 50 jaren gedient. Hy was een groot liefhebber van bouwen, waar aan hy op verſcheide plaatſen by de drie tonnen gouds heeft beſteed.

KHEVENHULLER (Franciscus Christoffel) was de zoon van Bartholomeus Khevenhuller, van zyne twede gemalinne Blanka Ludomilla, geborene gravin van Thurn, en in het jaar 1588 geboren. Na het voltrekken zyner ſtudiën en gedane reizen in vremde landen diende hy als kapitein op eene Florentynſche galei op de barbariſche kuſten, maar verliet kort daar na den krygsdienſt, en ging aan het hof van den aartshertog Matthias, die naderhandt keizer wierdt, by welken hy in het jaar 1613 kamerheer is geworden. In het jaar 1617 wierdt hy van gemelden keizer als buitengewone gezant naar Spanje gezonden, alwaar hy den Spaanſchen en Savoiſchen oorlog, als mede de verſchillen tuſſchen den aartshertog Ferdinand en de republyk van Venetië hielp byleggen. Van keizer Ferdinand den II wierdt hy ook gebruikt om het huwelyk des konings van Hungarië, Ferdinand den III, met de Spaanſche infante Maria te ſluiten, en by zyne te rug reize in het jaar 1625 wierden hem verſcheide zaken van aangelegenheit in Vrankryk, de Nederlanden, en by de geeſtelyke keurvorſten opgedragen, wanneer hy aan het Franſche hof met den kardinaal van Richelieu over het ceremonieel eenig verſchil hadt. In den jare 1627 bragt hy in zyn derde gezantſchap naar Spanje de nog onafgedane zaken van de leen-verheffing over Final tot ſtandt, en wierdt door den koning van Spanje met de ridderorde van het gulde vlies beſchonken. Na zyne te rug komſt maakte hem keizer Ferdinand de III zynen geheimen Raadt, en gebruikte hem naderhandt in verſcheide gezantſchappen aan het Duitſche hof en andere buitenlandſche hoven. Hy is twee malen getrouwt geweeſt, verwekte by beide gemalinnen kinderen, en ſtierf in het jaar 1656. Hy heeft zich door zyne uitgegevene *Annales Ferdinandei*, welke de Geſchiedenis van keizer Ferdinand den II, van des zelfs geboorte tot op zyne doodt, behelzen, en die thans, om dat 'er weinig exemplaren van gedrukt zyn, zeer raar zyn geworden, een onſterflyken naam verworven.

KHEVENHULLER, (Johannes) zoon van den vryheere Chriſtoffel Khevenhuller, was in het jaar 1538 geboren. Onder keizer Maximiliaan den II nam hy verſcheide bedieningen waar, en bekleedde eenige gezantſchappen, zynde voornamentlyk den aartshertog Karel op zyne reize naar Spanje als aſſiſtentie-Raadt toegevoegt, die hem by zyne te rug komſt opziender van het graafſchap Gorts maakte. In het jaar 1571 zondt hem de gemelde keizer wegens het markgraafſchap van Final naar Spanje, werwaarts hy kort daar na als afgezant ging, en verſcheide gewigtige zaken hadt uit te voeren. Gedurende dit zyn gezantſchap, 't welk 36 jaren duurde, maakte hy zich by koning Philips den II zo geacht, dat hy by den paus voor hem om een kardinaalshoedt aanhieldt, hem zynen geheimen Raadt maakte, en als gouverneur naar de Nederlanden wilde zenden; doch hy weigerde zulks aan te nemen. Dit behaagde keizer Rudolph zo wel, dat hy hem zelf den ſleutel en den tytel van kamerheer overzondt. Hy ſtierf ongetrouwt te Madrid in het jaar 1606, en legt aldaar in het klooſter van S. Hieronymus, alwaar hy een aanzienlyk ſticht heeft aangelegt, begraven. In het graafſchap Frankenburg, in het welke hy met keizerlyk verlof het majoraat hadt opgerecht, volgde hem zyn broeder *Bartholomeus*.

KHUENBURG, een voornaam graaflyk geſlacht, het welk in het aartsſticht Saltsburg het ſchenkersampt erflelyk bezit. *Georg* woonde in het jaar 1165 het tournoiſpel te Zurich mede by. Van *Adolph* wordt in oude brieven van den jare 1170 gewag gemaakt. *Conraad* en *Rudolph van Khuenburg* waren in het jaar 1189 vermaard. *Frederik* leefde in het jaar 1400, en trouwde met de dochter en erfgenaam van het huis van Steyerberg, waarom hem ook keizer Frederik het Steyerbergſche wapen gaf. *Burchard* verdedigde in den jare 1490 de Wener Nieuwſtadt en Cor-Nieuwburg tegen koning Matthias van Hungarië. *Johan Jakob*, vryheer, was by den aartshertog Ferdinand kamerpreſident en opperhofmaarſchalk. *Michiël* verkreeg in het jaar 1554, en *Georg* in het jaar 1586 de aartsbiſſchoppelyke waardigheit van Saltsburg. *Ehrenfried* wierdt in den jare 1609 te Chiemzee, en *Polycarpus* in het jaar 1673 te Gurk biſſchop. *Maximiliaan Gandolph* was eerſt biſſchop van Sluan, naderhandt van Lavant, en in den jare 1668 aartsbiſſchop van Saltsburg. Hy ſtierf in het jaar 1687, zynde een jaar herwaarts kardinaal geweeſt. *Ferdinand*, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, was biſſchop van Laybach, in het jaar 1710 keizerlyke afgezant in Portugal, en kreeg nog in het zelve jaar het aartsbisdom van Praag. *Johan Joſeph*, lands onderdomheer in Stiermarken, wierdt in het jaar 1712 keizerlyke geheime Raadt. *Spen. Hiſt. inſign. bucel. Stemm. P. III. pag. 9. Megiſeri Annal. Carinth. Metzgeri Hiſt. Salisb. Wurmbrand Collect. Geneal. p.* 149. *Lehman Jetzl. Europa.*

KI betekent in de Perſiaanſche en Turkiche talen een koning of keizer. De oude Perſiaanſche koningen ſtelden dezen tytel dikwils voor hunnen voornaam, gelyk: *Ki Kobadi*, *Ki Bahman*, enz. betekenende zo veel als de koning Kobadi, de koning Bahman. Dus wordt van Figueroa verhaalt, dat als de koning van Perſië den koning van Spanje een groten tytel wilde geven, hy hem *Ki Iſpania*, dat is, keizer van Spanje, noemde. *Ricaut de l'Empire Ottomann.*

KIANG, dat waarſchynlyk het zelve is, als *Kiam*, de welke men noemt de blaauwe rivier, en gemeenlyk de zoon van de zee, is een grote rivier van China, die haren oorſpronk neemt in de provincie de Yunnan, en loopt door die van Soutchuen, van Huquam en van Nankin; en na datze in de uitgeſtrektheit van vier honderd mylen vier koninkryken beſproeit heeft, werpt zy zich in de Ooſterſche zee tegen over het eilandt van Thoummin, geformeert by den ingang van de rivier door het zandt, dat daar door de zelve rivier als gekruit wordt. De Chinezen hebben een ſpreekwoordt, 't welk zegt: *De zee heeft geen palen, en de rivier Kiang geen grondt.* Inderdaadt, men vindt 'er op zommige plaatſen geen grondt. Zy vermenen, dat deze rivier op eenige andere plaatſen twee of drie honderd vademen diep is. De zelve is voor Nankin, 't welk wel meer dan dertig mylen van de zee legt, eene halve myl breed. Het bevaren der zelve is gevaarlyk, en wordt van dag tot dag nog erger door de ſchipbreuken, die 'er geleden worden. Door haren zeer ſnellen loop formeert zy een groot getal eilanden, alle zeer nuttig voor de provincie door de menigte van biezen, van tien, of twaalf voeten hoog, de welke die eilanden voortbrengen, zynde zeer nuttig voor de omleggende ſteden, de welke deze biezen in plaats van brandhout gebruiken. Deze rivier, de welke door de geweldige afvlietinge van de bergen zomtyds op een ongemene wyze opzwelt, loopt zo ſnel, dat ze dikwils deze eilanden wegſleept, of de zelve tot op de helft vermindert. Door de zelve reden formeren zy elders weder eenige nieuwe, en men is verwondert de zelve aldus verwiſſelt te zien van plaats in

wel-

weinig tyds. Dit gebeurt niet altydt; maar daar gaat geen jaar voorby, of men vindt 'er eenige verandering. De Mandarynen doen de zelve alle drie jaren afmeten, op dat zy 'er zich niet in mogten vergrypen ten opzichte van 't vermeerderen of verminderen der rechten, naar mate dat zy de zelve in ftaat bevinden. *Le P. le Comte Memoire fur l'Etat pref. de la Chine Lettre IV.*

KIBEROTH- of KIBROTH-TAAVA, of *Chibrotaba*, of ook *Chibroth-hatavah*, een Hebreeufch woordt, het welk door *luftgraven* en *graven van begeerlykheit* wordt overgezet. Het was de plaats of legerftede der Ifraëliten in de woeftyne, en wierdt aldus genaamt, om dat, als zy den Heere om fpyze hadden aangezocht, alzo hen de walg van het Manna ftak, en Godt hen aldaar kwakkels in zodanigen overvloedt hadt gezonden, dat zy 'er verfcheide dagen genoeg aan hadden, een groot getal van deze murmureerders van die fpyze kwam te fterven. Zie *Num. XI.* Het was hunne dertiende legerplaats federt hunnen uittocht uit Egypten, en zy kwamen daar aan op den 23 April van het drie en twintigfte jaar na hunnen uitgang.

KIBLAH is de naam van den tempel te Mekka, of, om eigentlyk te fpreken, van den vierkanten toren, die midden in het fchouwburg (*amphitheatrum*) van de gemelde moskee ftaat. Het is een Arabifch woordt, en betekent een plaats, werwaarts men het aangezicht keert, en dat gedeelte van de moskee noemen de Turken zodanig, werwaarts zy onder het gebedt hunne aangezichten gewoon zyn te wenden. Men vindt ook in alle Turkfche moskeën een zeker gat in den muur, naar Mekka ziende, het welk het volk wyft werwaarts zy onder het bidden het aangezicht zullen keren, en wordt ook *Kiblah* genoemt. *Ricaut.*

KIDRON. Zie KEDRON.

KIEBACH, een vlek in opper-Beyeren, tusfchen Aicha en Schrobenhauzen, aan een rivier van den zelven naam gelegen, nevens eene abdy van Benedictyner nonnen, zynde van Albero, grave van Semp en Ebersberg, in het jaar 1011 gefticht. Van het adelyke geflacht *Kiebach*, of *Kiepach*, in Tyrol, maakt Bucelinus gewag *Stemm. P. IV. Tromsder.*

KIEL, in het Latyn *Chilonium*, eene ftadt in Holftein, aan een inham van de Ooftzee, die mylen van Rendsburg en zes van Gottorf gelegen, was voortyds de refidentie der graven van Holftein, en is nog tegenwoordig de voornaamfte onder de Holfteinfche fteden, welke op de landdagen verfchynen, als mede de eerfte der zogenaamde vier fteden. Sedert den tydt dat onder graaf Johannes den III van Holftein het ftapelrecht van de Deenfche waren van Lubek derwaarts is gekomen, is zy nog meer in aanzien gekomen, en met fchone gebouwen verfiert. Voornamentlyk komen daar alle jaren op Drie-koningen-dag vele edelen en andere ryke lieden byeen, om hun geldt op intereft uit te zetten, of anders te befteden, wordende daar van daan de *Kieler omflag* genoemt, waar op een jaarmarkt van 14 dagen volgt. Behalven dat is in die ftadt juift geen grote handel, hoewel zy een bekwame haven heeft. Zy is geheel met water omringt, maar anders zins niet fterk, om dat 'er eenige bergen digt by leggen. Een tamelyk groot ambacht behoort tot deze plaats, het welk nevens de ftadt onder de regering van Gottorp ftaat. *Dankwerth Befchr. von Sleswich u. Holftein P. III. c. 4. p.* 188.

KIELCZ, een plaats in het Poolfche waiwoodfchap Sendomir gelegen. Aldaar is een fchone ftichtskerk, en een paleis, alwaar dikwils de bisfchoppen van Crakau komen refideren. In de naburige landftreek zyn voortreffelyke koperbergwerken; en men vindt aldaar den *lapis Lazuli* in grote menigte.

KIELMANSEGGE is de naam van twee voorname vryheerlyke geflachten in Ooftenryk en Holftein, hoewel zy allereerft van malkander onderfcheiden waren. De Ooftenrykfche linie fchynt *Henrik Hartman Kielman*, baron van Kielmansegge, die in het jaar 1664 als Saxen-Lauenburgfche generaal over de kavallery in een flag in Hungarië tegen de Turken bleef, gefticht te hebben, nademaal zich des zelfs nakomelingen in Ooftenryk kwamen nederzetten. Van deze linie bloeide omtrent het jaar 1697 *Henrik Friedberg* als Ooftenrykfche onder-landjagermeefter, en in het jaar 1715 een ander als keurvorftelyke Paltsfche hofkamer-Raadt.

De ftamvader van de Holfteinfche linie was *Johan Adolph Kielman*, een burgers zoon, doch van ryke ouders, te Itzehoe in het jaar 1612 geboren. Na dat hy Doctor in de rechten was geworden, wierdt hy eerft te Gottorp advokaat, ging daar op als Raadt wegens zekere zaken in het jaar 1640 naar Regensburg en Wenen, en wierdt door zyne zonderlinge verdienften edelman en hof-paltsgraaf gemaakt, waar benevens hem zyn vorft, de hertog van Holftein-Sleeswyk, geheime Raadt, ook kancelier en eindelyk prefident maakte, en hem zelfs het beftier in alle collegien aanbetrouwde, zynde ook domprooft te Hamburg geworden, en hebbende vele aanzienlyke landeryen bekomen. Na de doodt van hertog Frederik, onder wiens regering hy tot de fouvereiniteit zeer veel hadt gedaan, en dikwils van hem, voornamentlyk wegens het huwelyk des jongen hertogs Chriftiaan Albrecht, naar elders was gezonden, bemoeide hy zich ten tyde van gemelden Chriftiaan Albrecht het landt in ruft te houden, terwyl hy de vorftelyke Gottorpfche bibliotheek grotelyks vermeerderde, en op zyn aanraden de hogefchole te Kiel in den jare 1665 wierdt aangelegt, op welke hy de geleerdfte mannen van dien tydt beriep. Na dat in den jare 1676 de oneenigheit tusfchen de koninklyke Deenfche en de vorftelyke Holfteinfche huizen hoe langer hoe groter wierdt, wierdt de hertog zo wel, als de eerfte ftaatsdienaar, Kielmansegge, misleid, en deze, zynde de eerfte het ontvlucht, nevens zyne drie zonen gevangen naar Coppenhagen gebragt, alwaar hy in het jaar 1678 fchielyk ftierf, waarom van de oorzaak van zyne doodt verfcheidentlyk wordt gefproken. Men zegt, dat als hy zyne doodt voelde naderen, kort te voren zyn kamerdienaar in het Latyn zou toegeroepen hebben: *Jam fum in limine mortis*, dat is: „ Nu ben ik op den „ oever van de doodt". Zyn en zyns zoons Frederik Chriftiaans lyken leggen te Hamburg in de Domkerk, met de door hen zelve vervaardigde grafschriften. Hoewel hy een groot kapitaal heeft nagelaten, deedt hy echter veel goeds aan geleerden en armen, en heeft zich door zyn verftandt en andere hoedanigheden by de meefte hoven van Europa vermaard gemaakt. Zyne dochteren zyn met de voornaamfte edelen van Holftein getrouwt, als uit de familiën van Ahleveldt, Qualen, enz.; en de drie zonen, *Johan Henrik*, *Frederik Chriftiaan* en *Johan Adolph*, hebben de hoogfte bedieningen, als van opperhofmaarfchalk en geheime Raads prefident, als mede by de hoge ftichten van Hamburg en Lubek bekleed, en zy zyn alle door het Deenfche hof in den vryheerenftandt verheven. Doch thans is dit geflacht in beide fexen uitgeftorven. De middelfte, *Frederik Chriftiaan*, vryheer van Kielmansegge, ftierf in September des jaars 1714 te Hamburg, in den ouderdom van 73 jaren, en heeft aldaar, hebbende om eenige redenen het Holfteinfche hof verlaten, als keizerlyke geheime Raadt zyn leven in ruft met het verzamelen van eene zeer talryke bibliotheek doorgebragt. Een zyner kinderen ftierf in November des jaars 1717 als Groot-Britannifche en keurvorftelyke Hanoverfche onderftalmeefter te Londen, en heeft van de eenige dochter des gewezen Hanoverfchen eerften ftaatsbediende, grave van Platen, verfcheide kinderen nagelaten. *Speneri Hift. infign. Memoires. Pufendorf in vita Frider. With. Chappuzeau Etat de l'Europe. Conft. Germ. Itinerar. Germ. Frangipani in aug. Kilon. acad. Hoyers Hift. van Denemarken Morhofs Gedichten. Olearii, Mulleri & aliorum Epift. dedicatoriæ.*

KIENNING, eene grote ftadt in de Chineefche provincie Fokiën, welke de voornaamfte plaats in zekere heerlykheit van dien naam is, zes andere fteden onder zich hebbende. Aldaar is een zeer fchone brug over de rivier de Min, ftaande huizen aan weêrzyden gebouwt, en hebbende aan het einde een zeer prachtige kerk. Deze ftadt is een goede koopftadt, doordien de fchepen, die naar de provincie Chekiang zeilen, daar voorby moeten. Zo haaft de zelve te Bukking komen, worden zy ontladen, en de waren door zekere dragers in de ftadt Pinghu gebragt, welke onder de ftadt Kiangyan en de heerlykheit Kiucchen in gemelde provincie Chekiang behoort. Deze mannen moeten de waren drie dagreizen dragen, en zyn 10000 in getal. Zy bedienen zich daar toe van zekere draagbomen en touwen, zo aardig gemaakt, dat men 'er zo veel mede kan doen, als men nauwlyks met onze befte werktuigen zou uitrechten want men ziet dikwils, dat deze dragers zo een ftuk marmer op hunne fchouders dragen, dat wy bezwaarlyk zonder hulp van paarden zouden kunnen van zyn plaats brengen. Niet verre van Puking is een fchone fchipbrug, en een tempel, aan Chuvencungus, zynde een uitlegger der wysgeerte van Confucius geweeft, toegewyd. Deze Chuvencungus wordt zodanig in eere gehouden, dat de keizer van China zyne aantekeningen op zyne hogefcholen laat lezen. Niet verre van de ftadt Cunggan is de berg Vuy, zynde wegens de kloofters der heremyten en een daar toe behorenden tempel vermaard. Sedert omtrent 40 of 50 jaren nam een dezer heremyten, die over twee kerken hadt te gebieden, den R. Katholyken Godsdienft aan, en ftelde in plaats van de afgodenbeelden in een der gemelde tempelen de afbeelding van Chriftus, en in de andere die van de jonkvrouw Maria. Sedert lieten zich daar omtrent vele Chriftelyke heremyten vinden. *Martini Defcr. China.*

KILAN, eene grote provincie in het koninkryk van Perfië, in de gedaante van een halve maan, aan den oever der Cafpifche zee leggende, die daar van daan *de Zee van Kilan* genoemt wordt. Dit landfchap is met vele bergen voorzien, welke, met bomen bezet, om zo te fpreken een fchouwburg (*amphitheatrum*) vertonen. Uit de gemelde bergen komen verfcheide rivieren, die het ganfche landt bevochtigen en vruchtbaar maken. Men vindt in deze provincie een groten overvloedt van wyn, olie, zyde, ryft, tobak, oranjeappels, citroenen, granaatappels en andere heerlyke en fmakelyke vruchten. De wynftokken zyn 'er zeer fchoon en groot. De bosfchen zyn vol van vliegend, en de velden van viervoetig gedierte, zo dat de inwoners van het geen zy tot hunne nooddruft van noden hebben overvloedig voorzien zyn, en hunne naburen ook daar van kunnen mededelen. Sommige reizigers melden, dat Mafanderan een gedeelte van deze provincie is, daar het echter zo koud is, dat de vruchten in het zelve nauwlyks kunnen ryp worden. Anders is de lucht in Kilan meeft getempert. Om deze reden koos Schach-Abas deze provincie voor alle andere landfchappen van zyn koninkryk, en hadt voorgenomen zyne refidentie aldaar te houden, gelyk hy ook ten dien einde de ftadt Ferabath bouwde, en in de zelve is overleden. De inwoners van dit landt hadden voortyds hunnen eigen koning, en men zegt, dat Schach-Abas de eerfte is geweeft, die deze provincie met de kroon Perfië vereenigde. Niet lang daar na, na dat hy dit landt hadt overwonnen, ftonden de inwoners van Kilan tegen hem op, en verkozen een nieuwen koning; doch de zelve regeerde niet lang. *Olearius Reizebefchryving.*

KILBEGAN, eene kleine ftadt van Ierlandt, gelegen in het graaffchap van Weft-Meath, in Lagenië, omtrent vyf mylen van Molingar ten Zuid-Weften. Zy heeft zitting en ftem in het Parlement van Ierlandt. *Mary Dict.*

KILBEGES, of KALEBACH, een ftedeke van Ierlandt,

landt, gelegen in het graafschap van Doneghal, in Ultonië, aan een kleine baai, daar het een goeden haven heeft, vyf mylen van het stedeke Doneghal. Het zelve heeft zitting en stem in het Parlement van Ierlandt. *Maty Dict.*

KILDARE, in het Latyn *Kildaria*, of *Kildariensis comitatus*, een open, vermakelyk en vruchtbaar graafschap in de provincie Leinster, in Ierlandt. Het zelve grenst ten Oosten aan het graafschap Dublin, ten Westen aan Kings-County, ten Noorden aan het graafschap Meath, en ten Zuiden aan de provincie van Caterlough. Dit landt brengt zeer schoon koorn voort, en heeft goede weiden voor het vee, wordende door schone rivieren bevochtigt. Het zelve is ook wegens eene vlakte vermaard, op welke een leger van 10000 man kan staan. De hoofdstadt KILDARE is een bisschoppelyke setel, onder het aartsbisdom van Dublin behorende. *Cambden. Hermannides. Zeilerus.*

KILDARE, (GRAVEN VAN) bygenaamt *Fits-Girald*. Men moet van dit zeer vermaarde geslacht in Ierlandt het volgende aanmerken. Toen allereerst de Engelschen in Ierlandt een vasten voet hadden gekregen, was Kildare de residentie van *Richard*, grave van Pembroke, en naderhandt van zyn schoonzone, *William Earls van Pembroke*. Met des zelfs vierde dochter *Sybilla* kwam Kildare aan *Willem Ferrars*, grave van Derby, en met des zelfs dochter aan *Willem Vesey*. Des zelfs zoon, van den zelven naam, Lord opperrechter in Ierlandt zynde, raakte in ongenade by koning Eduard den I over zeker verschil, het welk hy met *Johannes*, zone van *Thomas Fits-Girald*, hadt gehad. Na dat zyn eenige zoon was overleden, gaf hy Kildare, nevens andere landeryen, die hy in Ierlandt bezat, aan den koning, met beding, dat hy zynen natuurlyken zoon met den toenaam van *Kildare*, en met alle zyne andere goederen, in Engelandt gelegen, zou belenen. Na verloop van tydt gaf Eduard de II het slot en de stadt Kildare, met den graaflyken tytel, aan bovengemelden Johannes, zone van Thomas Fits-Girald, wiens voorvaderen van *Thomas Windsor*, kastelein van Pembroke, afkomstig waren, en by het veroveren van Ierlandt zeer grote diensten hadden gedaan. De afkomelingen van Fits-Girald hebben den roem hunner voorouderen zeer langen tydt, door het bekleden van aanzienlyke ampten, behouden, tot dat eindelyk onder de regering van Henrik den VIII *Thomas Fits-Girald* door een opstandt zich en zyn geslacht ongelukkig maakte. Doch Eduard de VI gaf aan den overgebleven zone van den gemelden Thomas het grootste gedeelte der verbeurd verklaarde goederen wederom, en de koningin Maria herstelde hem ook wederom in den tytel van grave van Kildare, waar by zy nog den tytel van baron van Offaly voegden. *Girald* stierf kort na deze herstelling in het jaar 1558, of 1559. Zyn oudste zoon, insgelyks *Girald* genoemt, stierf nog voor hem, en liet eene eenige dochter na, welke met den ridder Robert Digby trouwde. *Henrik*, zyn twede zoon, volgde hem op; doch liet van zyne gemalinne Francisca, dochter van Karel, grave van Nottingham, maar twee dochteren na. *Willem*, de derde zoon, wierdt dus ook graaf; maar hy verdronk in het jaar 1599, als hy naar Ierlandt wilde overstteken, zonder erven na te laten. Vervolgens kreeg *Girald Fits-Girald*, zoon van Eduard, den tytel van graaf van Kildare voor zich en zyne nakomelingen, wiens zuster moeder van de drie bovengemelde broederen was geweest. Tusschen het geslacht van de *Fits-Giralds* en dat van *Buthler*, met dat van *Ormond*, zyn langen tydt hevige onlusten geweest. *Cambden Britannia p.* 989, 990 *De Larrey Geschiedenis van Engelandt II Deel.*

KILDARE (GIRALD FITS-GIRALD, GRAAF VAN) was de zoon van Thomas Fits-Girald, van wien hier na een afzonderlyk artykel volgt, en volgde in het jaar 1512 zyn vader in het stadhouderschap van Ierlandt op. In het jaar 1514 versloeg hy de oproerigen, welker hoofden O-More en O-Reyly waren. In het jaar 1516 sloeg hy den beruchten rebel Shane O-Toole, doodde hem met zyn eigen handt, en zondt zyn hoofdt aan den Lord Major van Londen. Vervolgens trok hy op tegen Ely O-Carol, en veroverde Lemevan-Castle, nevens Clonmel. In het volgende jaar behaalde hy verscheide voordeelen in de provincie van Ulster, en nam Fyleny-Mak-Ginnis gevangen, die de Engelsche volkplantingen zeer ontrustte. Ondertusschen beschuldigden hem zyne benyders en tegenstrevers (onder welke zyn zusters man Pieter Buthler, graaf van Ormond, en de kardinaal Wolsey de voornaamste waren) dat hy zich door des konings voordeelen zocht te verryken, en met de rebellen eene geheime verstandhouding hieldt. Hy moest derhalven in het jaar 1520 in Engelandt komen, en in zyn plaats wierdt de graaf van Surrey gestelt, en na des zelfs vertrek zyn dood vyandt, de graaf van Ormond. Gedurende dezen tydt trouwde hy met Elizabeth Gray, dochter van den markgrave van Dorset, en in het jaar 1523 wierdt hy ontslagen, en zonder bediening wederom naar Ierlandt gezonden. Kort daar na wierdt hy wederom beschuldigt, dat hy eenen van zyne nabestaanden, Jakob Fits-Girald, hadt om het leven gebragt. Maar hy wierdt niet alleen vrygesproken, maar ook door bemiddeling van zyn schoonvader van nieuw koninklyke stadhouder in Ierlandt gemaakt. Doch het leedt niet lang, of hy moest wederom zich binnen Londen verantwoorden, doordien men hem beschuldigde, dat hy den grave van Desmond, die inderdaadt zyn vriendt en nabestaande was, zynde nu in des konings ongenade gevallen, met voorbedachtheit hadt laten ontvluchten. Maar hy wist zich van deze beschuldiging zo wel te zuiveren, dat hy in het jaar 1597 wederom naar Ierlandt wierdt gezonden. Ondertusschen speet het hem geweldig, dat men niet alleen den Lord Nugent, baron Delvin, maar ook (na dat de zelve op eene verradelyke wyze door den rebel O-Connor gevangen was genomen) in des zelfs plaats den grave van Offory Lord gemachtigde van Ierlandt hadt gemaakt, zodanig dat hy in het jaar 1525 met de [illegible] van den gemelden O-Connor, als mede met die van de O-Neils, een verbondt maakte, [illegible] over het Engelsche hof [illegible] Henrik de VIII riep daar op den grave van Offory te rug, en gaf het bestier van Ierlandt aan zynen natuurlyken zone, Henrik Fits-Roy, hertog van Richemond en Sommerset, wiens plaats hy door den ridder William Skeffington liet bekleeden. Deze leefde in het eerst in zeer goed verstandt met den grave van Kildare, als die in eigen persoon, om hem deze waardigheit te weeg te brengen, naar Engelandt was gereist. Maar in het volgende jaar geraakten zy zamen in misverstandt, waar door eindelyk Skeffington wierdt opontboden, en de graaf van Kildare in zyn plaats in het jaar 1532 Lord gemachtigde gemaakt. Hoe verheugt hy daar over was, zo [illegible] was hy, dat men des bovengemelden graven van Offory zoon, Jakob Buthler, als grootschatmeester hem toevoegde. Dies liet hy zich verleiden, dat hy twee van zyne dochteren aan de twee voornaamste hoofden der rebellen in Ierlandt, O-Connor en O-Karol, ten huwelyk gaf, en de landen van den voorgemelden Jakob Buthler vyandelyk liet verwoesten. In het jaar 1533 stak hy zich in een hustelyk krakeel met zyn zwager O-Karol, en kreeg daar over in de belegering van zeker slot een wonde in het hoofdt, waar van hy tot aan zyn einde zwakke herssenen behieldt. In het zelve jaar bragten zyne vyanden, de ridder Skeffington, de jonge graaf van Offory, en de aartsbisschop van Dublin zulke klagten by het Engelsche hof tegen hem in, dat hy aldaar ontboden wierdt, doch evenwel verlof kreeg om zelf een ander in zyn plaats tot Lord gemachtigde te benoemen. Hy gaf derhalven die waardigheit aan zynen zone *Thomas*, hoewel de zelve maar twintig jaren oud was, en raakte daar door, als mede, dat hy die plaatsen, welke anders tot het plegen van zynen Godsdienst dienden, met manschap en levensmiddelen voor zyne afreize voorzag, by het hof van Engelandt in groot verdacht. Zo haast hy in den jare 1434 te Londen was gekomen, wierdt hy gevangen gezet. En in Ierlandt verspreidde zich terstondt het gerucht, dat men hem het hoofdt hadt afgeslagen. Om deze reden verwekte zyn zoon, gelyk als hier na in zyn artykel omstandig zal verhaalt worden, een openbaren opstandt, welke tyding, nevens de vrees voor het ongeluk, het welk hem en zyn geslacht daar uit stondt over te komen, hem zodanig ter herte ging, dat hy kort daar na overleedt. *De Larrey Geschiedenis van Engelandt II Deel.*

KILDARE, (THOMAS FITS-GIRALD, GRAAF VAN) een der grootste en machtigste heeren in Ierlandt ten tyde van koning Henrik den VII en Henrik den VIII. Hy hadt den waarachtigen prins Eduard, grave van Warwik, broeders zoon van koning Eduard den IV, voor zyn gevangennemen dikwils gezien; evenwel, toen onder des zelfs name de bedrieger Lambert Simuël in den jare 1486 te voorschyn kwam, erkende hy hem, of uit zekere verblinding, of door zekere inzichten, voor den rechten zone des hertogen van Clarence, waar door alle de edelen en alle standen, enige weinige uitgenomen, bewogen wierden het zelve te doen. Na dat Simuels bedrog was aan den dag gekomen, was des graven van Kildare oudste zoon de eerste, die zich Henrik den VII onderwierp, en van hem, nevens een geschenk, genade verkreeg. Zyn vader moest in het jaar 1488 zelf in Engelandt komen, en hy kreeg insgelyks genade. Als in den jare 1495 de ridder Poyning naar Ierlandt wierdt gezonden, om de onlusten, welke aldaar door andere bedriegers, Pieter Warbek en Perkin, waren veroorzaakt, te dempen, beschuldigde hy den grave van Kildare, toenmaals Lord gemachtigde in Ierlandt, dat hy het onder de handt met gemelden Perkin hieldt. Hy moest derhalven in persoon te Londen komen, en wierdt aldaar door toedoen van zyn vyandt, den hertog van Ormond, gevangen in den Tour gezet: doch hy wist zyne onschuldt zo krachtig voor te stellen, dat hy na verloop van een jaar niet alleen ontslagen, maar ook van nieuw als gouverneur naar Ierlandt gezonden wierdt. Vervolgens bemoeide hy zich de onlusten, welke daar en elders schenen uit te barsten, in tyds te dempen, en het landt met goede wetten en vestingen te voorzien. In het jaar 1504 openbaarde zich een zeer sterk eedgespan van vele voorname Ieren tegen den koning; doch hy won den 17 Augusty des zelven jaars in de provincie van Connaught een slag tegen hen, in welken 4000, of, volgens anderen, 9000 van de rebellen op de plaats dood bleven. Daar door maakte hy zich by de onrustige Ieren zo ontzagchelyk, als hy by Henrik den VII bemind was, die hem tot vergelding van zyne gedane trouwe diensten kort na de gemelde overwinning met de orde van den Kousseband begiftigde. Dus bekleedde de graaf van Kildare gehele dertien jaren lang het gouvernement van Ierlandt, zo lang als Henrik de VII leefde. Des zelfs zoon en opvolger Henrik de VIII bevestigde hem daar in het jaar 1509. In het volgende jaar kreeg hy een kleine nederlage van de oproerige troepen des graven van Desmond. In den jare 1512 bragt hy de rebellen in het graafschap Ulster t'onder, en slechtte de van hen gebouwde vesting Beliefast. In het zelve jaar ontkwam hy zekere zamenzwering, welke Jakob Buthler, een natuurlyke zoon van Johan Buthler, graaf van Ormond, te Dublin tegen hem hadt gesmeed, waar omtrent hy dezen zynen vyandt zonderlinge heuschheit betoonde. Eindelyk stierf hy den 3 September in het jaar 1513, en wierdt in de Domkerk te Dublin, aan welke hy gedurende zyn leven vele giften hadt gedaan, begraven. Hy was voor het overige een oprecht en dapper man, maar daar benevens hoogmoedig en stout in zyne redenen, welke hoedanigheden een koninklyken stadhouder in Ierlandt in dien tydt wel pasten. Zyn oudste zoon, *Girald*

Fits-Girald, volgde hem in die waardigheit op, van wien in het voorgaande artykel reets is gesproken. Voorts is nog aan te merken, dat een der broederen van Thomas Girald tegen Henrik den VII de wapenen opvatte, en in den slag by Stockesfieldt sneuvelde. *Cambden Britann. p. 990. De Larrey Geschiedenis van Engelandt II Deel.*

KILDARE. (THOMAS FITS-GIRALD, GRAAF VAN) Zyn vader Girald, die wegens verscheide tegen hem ingebragte beschuldigingen naar Engelandt moest reizen, benoemde hem, als boven in zyn artykel is verhaalt, in den ouderdom van twintig jaren tot Lord gemachtigde van Ierlandt. Wanneer nu korten tydt daar na, en, als men gelooft, door toedoen van zyne vyanden, het gerucht ontstondt, dat gemelde zyn vader in Londen onthoofd was, verbondt hy zich met de beruchte rebellen O-Neal en O-Connor, deedt afstandt van de waardigheit van gouverneur van Ierlandt, en verklaarde daar benevens, dat hy als een dood-vyandt van Henrik den VIII, koning van Engelandt, wilde leven en sterven. De kancelier van Ierlandt, aan wien hy ten dien einde het zwaardt van staat wederom gaf, bemoeide zich te vergeefsch hem tot andere gedachten te brengen. Vervolgens bragt hy een leger op de been, vereenigde zich met de troepen van de O-Neals en O-Karols, verwoestte de plaatsen, die het met den koning hielden, of die den grave van Ossory toebehoorden, en dwong de stadt Dublin krygsvolk in te nemen, met 't welke hy voorts het kasteel belegerde. Hy liet den aartsbisschop van deze plaats, Johan Allen, ophangen, en bedreef, of liet nog meer andere wreedheden toe. Twee van zyne broederen hielden het met hem; de andere twee boden hunnen dienst Henrik den VIII aan, maar wierden afgewezen. Ondertusschen zondt de gemelde koning van Engelandt den ridder Skeffington met nieuwe troepen naar Ierlandt, en gaf den zelven het bestier over dat eilandt; wanneer Kildare wierdt genoodzaakt, zo wel de stadt Dublin, als ook het kasteel te verlaten. Hy zondt nevens den grave van Desmond zekere gemachtigden en aan den paus, en aan keizer Karel den V, en liet om hulp verzoeken, waar op de laatste ook 10000 man hulpbenden beloofde, doch inderdaadt niet anders deedt, dan dat hy uit Vlaanderen eenig geweer overzondt. Skeffington maakte een stilstandt van wapenen tot den 5 January des jaars 1535. Na verloop van dien tydt begonnen de vyandelykheden wederom, en des konings troepen versloegen de rebellen in twee of drie veldslagen, en namen hen eenige plaatsen af. Maar de ziekte en ouderdom van Skeffington veroorzaakten, dat Kildare hem een ander voordeel afzag. Het Engelsche hof zondt deswegen den Lord Gray in des zelfs plaats. Deze was een nabestaande van Kildare, en overreedde hem om de koninklyke genade in persoon in Engelandt te zoeken, en ging ten dien einde met hem naar Londen. Maar zo haast Kildare aldaar was aangekomen, maakte men hem nevens vyf van zyne neven, die insgelyks met hem overgegaan waren, het proces, en zy wierden alle over hoog-verraadt veroordeelt. De uitvoering wierdt wel een tydlang opgeschort; maar zy wierden eindelyk in den jare 1537 alle onthoofd, gelyk als ook in den jare 1541 den Lord Gray wedervoer, dien men beschuldigde aan den oproer van Kildare deel te hebben. Deze ongelukkige graaf van Kildare liet een zoon na, *Girald* genaamt, die, nog een kindt zynde, door zyns vaders vrienden in een pak met laken ingepakt naar Ierlandt gezonden wierdt, van waar men hem voorts naar Vrankryk en de Nederlanden, en eindelyk naar Italië by den kardinaal Reginaldus Polus zondt. De zelve droeg niet alleen als een nabestaande, maar ook als een groot vyandt van Henrik den VIII, grote zorg voor zyne opvoeding. Eduard de VI herstelde den zelven in de meeste van zyne vaderlyke goederen. Zie KILDARE. (GRAVEN VAN) *Cambden Britann. p. 990. De Larrey II Deel.*

KILFERNEROGH, of KILFENORA, eene kleine stadt in de Iersche provincie Mounster, in het graafschap Klare, of Thomond, alwaar een bisschop resideert, die onder den aartsbisschop van Cashel staat.

KILGARRAN, een marktstadt in het Noorden van het Engelsche graafschap van Pembroke, de welke haren naam geeft aan de landstreek, daarze in gelegen is. Zy legt op den Zuidelyken oever van de rivier de Twede, de welke dit landschap van het graafschap van Cardigan afscheidt. *Moreri in het Engelsch.*

St. KILIANUS wordt gemeenlyk de Apostel der Franken genoemt. Hy was een Schot van geboorte, en wierdt van paus Benedictus den II omtrent het jaar 685 naar Frankenlandt gezonden, om aldaar den Christelyken Godsdienst in te voeren. Hy bemoeide zich ook hertog Gosbert den I van Frankenlandt in dien tydt tot het Christelyk gelove te brengen, en kreeg veel ingang by hem. Maar als hy hem wegens overspel met zyn broeders gemalinne Geyla bestrafte, nam de zelve de gelegenheit waar, liet dezen Kiliaan nevens zyne medegeseilen doodslaan, en in een stal begraven. Op die plaats is naderhandt een kerk gebouwt, en men heeft bedevaarten derwaarts gedaan: want nog tegenwoordig wordt deze Kiliaan in Frankenlandt zeer geëert; maar dat men zegt, dat hy de eerste bisschop van Wurtsburg is geweest, is t'eenemaal onwaar, doordien dit sticht allereerst in het jaar 742 door Bonifacius is gesticht. *Sigebert. Gemblac. ad an. 685. Otto Frising. lib. V. cap. 13. Marian. Scotus ad an. 687. Rolewink in Fasc. Temp. ad an. 694. Brusch. Epit. de Episc. pag. 152. Serrarius de gest. Kiliani.*

KILIANUS, (CORNELIUS) geboren in Brabandt, heeft zich aanzienlyk gemaakt in de oeffeninge van corrector op de drukkeryen, 't welk hy gedurende den tydt van vyftig jaren met veel bekwaamheit heeft waargenomen by Plantyn. Hy vergenoegde zich niet de proeven van de werken van anderen naauwkeurig na te zien en te corrigeren, maar hy heeft ook zelf boeken gemaakt, die achting verdienen. Hy slaagde niet kwalyk in 't maken van Latynsche vaarzen: zulks getuigt zyn verdedigschrift der correctors tegen de schryvers. Het is een puntdicht van 18 vaarzen, 't welk men vindt in het *Theatrum Vitæ Humanæ* van *Beyerlinck, Tom. VII, pag.* 327. Chevillier heeft 't zelve ingelascht in zyn boek, genaamt *Origine de l'Imprimerie de Paris*, na een zaak te hebben gezegt, die waardig is verhaalt te worden, namentlyk: „ Niettemin zullen my de drukkers, noch de cor-„ rectors niet te last leggen alle de fouten, die in 't gedrukte ge-„ vonden worden Zy hebben hunne verschoning op de schry-„ vers. De misslagen blyven zomtyds in de uitgave van een boek „ door de onwetenheit, of door de onachtzaamheit van den gene, „ die 't werk gemaakt heeft, of die ondernomen heeft 't zelve „ te laten drukken. Hy heeft een afschrift gegeven, dat niet „ naauwkeurig is, doch die getrouwelyk gedrukt is, bygevolg „ met de fouten van 't handschrift: maar het gebeurt, dat de ge-„ leerden, die zonder vleiery oordeelen, komende te berispen 't „ gene verdient berispt te worden, alsdan beschuldigt men den „ gene, die niet schuldig is, zynde al het kwaad enkel en alleen „ door den schryver gedaan. Een zeer bekwaam corrector op „ de drukkery van Plantyn, *Cornelius Kilianus*, heeft een ver-„ dedigschrift gemaakt tegen de schryvers, de welke zich by ge-„ brek van kennis en verstandt bedrogen hebbende, en die na 't „ overgeven van copyen, de welke gansch niet naauwkeurig „ zyn, niet nalaten de onschuldigen te verwyten 't geen hun ei-„ gen schuldt is". Kilianus stierf, zeer oud zynde, op Paaschdag in 't jaar 1687. Zyn grafschrift is gemaakt door zyn vriendt Franc. Sweertius, bewyzende 't geen hier boven gezegt is. *Bayle Dict. Crit.*

KILKENNY, in het Latyn *Kilkenia Oseria*, eene Iersche stadt, die de voornaamste plaats is van zeker graafschap van dien naam in de provincie van Leinster, en daar benevens de setel van den bisschop van Ossory, medehelper (*coadjutor*) van den aartsbisschop van Dublin. Het is een zeer vermakelyke plaats, leggende aan den oever van de rivier Norre, 15 mylen Noord-Oost van Cashel, 50 mylen van Dublin, Zuid-West, en omtrent 28 van Waterford Noordwaarts, en wordt voor de volkrykste en rykste stadt van het koninkryk gehouden. Zy heeft den naam van zeker man, *Kanik*, bekomen, die aldaar een eenzaam leven voerde, en by de Ieren wegens zyne heiligheit zeer vermaard was. Daar van daan wierdt naderhandt de plaats *Cellcanick*, (*Kaniks celle*) genoemt. Zy is in tweën verdeelt, als de Iersche stadt, waar in de kerk van Kanik de voornaamste is, en de Engelsche, die naderhandt eerst is gebouwt, en tegenwoordig het voornaamste gedeelte is, wordende het andere gedeelte gelyk als des zelfs voorstadt gerekent. Deze stadt heeft een sterk kasteel, door het geslacht van *Butbler* gebouwt, en den hertog van Ormond toebehorende. Cromwel, hebbende Drogheda ingenomen, trok voorts naar Kilkenny, en veroverde die stadt by verdrag in Juny des jaars 1650, na dat zy zich acht dagen lang wel hadt verweert. Wanneer koning Jacobus de II by de rivier de Boyne was geslagen, gaf Kilkenny zich terstondt aan den hertog van Ormond over, die, als boven is gemeld, een slot daar hadt, als mede nog een ander, Dunmore-houze genoemt, omtrent 2 mylen daar van daan gelegen, en gaf in dit gedeelte van 't landschap het hofdkwartier aan 's koning Willems troepen. *Cambden. Hermannides. Zeilerus. Hist. de Guillaume III.*

KILKERAN, een steedtie van het graafschap van Argile, in Schotlandt. Het is de voornaamste plaats van het halfeilandt van Cantyr, gelegen by de kaap van Cantyr, regt tegen over Ierlandt. *Maty Dict.*

KILLALO, of KILKOMIN, eene kleine stadt in de Iersche provincie Kinnaught, in het graafschap Majo, aan de zee gelegen. Aldaar is een bisschop, staande onder den aartsbisschop van Toam, als zynen metropolitaan. Deze benaming komt af van zeker nabygelegen slot, *Comin* genoemt.

Een ander KILLALO, ook een bisschoppelyke setel, legt in de Iersche provincie Mounster, in het graafschap Clare, of Thomond, aan de rivier Shannon, alwaar de zelve uit 't meir Derg herkomt. *Beeverell Delic. de l'Irlande pag.* 1401, 1489.

KILLINGWORT, (JOHANNES) een Engelschman, bloeide in den jare 1360, en was een der voornaamste wis- en sterrekundigen van zynen tydt, als uit zyne werken, over die stoffe geschreven, blykt.

KILMAKALO, KILMACH-DUACH, eene kleine stadt van Connacië, in Ierlandt. Zy legt in het graafschap van Galloway, tusschen de stadt van dien name en die van Clare, omtrent zeven mylen van de eene en de andere. Zy heeft een bisdom, vereenigt met dat van Clarefort. *Maty Dict.*

KIMAKULE, eene stadt, met een bisdom in Ierlandt, in het graafschap van Galloway.

KILMALOK, eene stadt, met een bisdom, in Ierlandt, gelegen in het graafschap van Limmerik.

KILMORE, in het Latyn *Kilmora*, eene tamelyke stadt in de Iersche provincie Ulster, in het graafschap Cavan. Het is een bisschoppelyke setel, die door paus Nicolaus den V in het jaar 1454 onder het aartssticht van Armach is geplaatst. Zy legt aan de zee, naar de grenzen van Connaught en Leinster, 32 mylen van Armach ten Zuid-Westen. De Ieren noemen deze stadt *Chilmber. Cambden. Hermannides. Zeilerus.*

KILWARBY, (ROBERT) een Engelschman, van zommigen *Hilwardey*, met den toenaam *Bilibero*, genoemt, leeraarde eerst in het openbaar de philosophie, en naderhandt, zynde in de orde der Dominikanen getreden, de Godgeleerdheit, en wierdt na verloop

verloop van tydt provinciaal van zyne orde, welk ampt hy tien jaren met roem heeft bekleed. Op 't verzoek van koning Henrik den III van Engelandt, en ten aanzien van zyne grote hoedanigheden maakte hem paus Gregorius de X in den jare 1272 aartsbiſſchop van Kantelberg. In deze waardigheit kroonde hy Eduard den IV, en na verloop van drie jaren ontfing hy van Nicolaus den III den kardinaalshoedt, nevens het bisdom van Porto, waar over men wil dat hy van het aartsbisdom van Kantelberg zou afſtandt gedaan hebben. Hy was zeer milddaadig tegen zyne orde, en onderhieldt een ſtreng leven, zo als de regels vereiſchten; want hy deedt alle zyne reizen te voet, onder 't geleide van twee broeders en nog twee dienaren. Kort na dat hy kardinaal was geworden begaf hy zich op weg naar Rome, maar ſtierf onderweeg, niet zonder kwaad vermoeden van vergift, den 11 September in het jaar 1278 te Viterbo, alwaar hy ook is begraven. Hy liet verſcheide heerlyke ſchriften, als Godgeleerde, philoſophiſche en zedekundige, na, welker naamlyſt in Eggs *Purpura docta T. I*, *pag.* 226 gevonden wordt. *Continuator Matthæi Paris. Pitſæus de ſcript. Angl. Turrigius de ſcript. Cardinal. Harpsfield Hiſt. Eccl. Angl. Ant. Senenſ. Prædicat. Wadding Annal. Min. T. III. Ciacon. Ughelli.*

KIMBOLTON, eene marktſtadt in het graafſchap van Huntington, met een ſlot, of kaſteel, het welk den grave van Mancheſter toebehoort, die daar van den tytel van baron voert. *Moreri in 't Engelſch.*

KIMBREN, een oud volk. Zie CIMBERN.

KIMBRISCHE VLOEDEN. Zie CIMBERSCHE VLOEDEN

KIMCHI, (DAVID) een vermaard Rabbi onder de Joden, hebbende omtrent het jaar na Chriſtus 1190 geleeft. Zyn vader, *Joſeph Kimchi*, en zyn broeder, *Mozes Kimchi*, waren insgelyks vermaard, en men toont van hen verſcheide ſchriften, ja het ganſche geſlacht van *Kimchi* was voortyds in Spanje in groot aanzien, als uit het welke zeer vele beſtierders der Synagogen en meeſters der ſcholen in Caſtilië en Aragon zyn geweeſt zo lang als men aldaar de Joden duldde. Men weet wel niet waar hy eigentlyk is geboren, maar dit is zeker, dat hy een Spanjaardt is geweeſt, gelyk hy zich dan dusdanig dikwils noemt. Door zyne geleerdheit hadt hy onder Chriſtenen en Joden een groten roem, en was nevens zyn vader en broeder de eerſte, die de Hebreeuwſche letterkunſt oeffende, en den letterlyken zin der H. Schrift onderzocht, als waar door hy tot eene bondige verklaring den weg baande. Omtrent dezen tydt ontſtondt onder de Joden een groot verſchil over de ſchriften van *Maimonides*, inzonderheit over des zelfs boek, *Doctor perplexorum* genoemt, vermits zommigen het zelve veroordeelden, en Maimonides tot een ketter wilden maken, maar anderen op het hevigſt verdedigden, wanneer Kimchi die zaak aannam, en dit krakeel poogde by te leggen, dat hy ook te weeg bragt, makende, dat de Synagogen in Catalonië en Aragon de party van Maimonides kozen, en de Synagogen in Narbonne toevielen, waar op eindelyk de ſynagogen in Vrankryk, die eerſt tegen Maimonides waren, insgelyks mede toeſtemden. En ſchoon de Rabbi Judas nog een tydlang zich daar tegen kantte, zodanig, dat Kimchi verſcheide brieven met hem wiſſelde, de welke onder de brieven van Maimonides zyn gedrukt, liet hy zich doch ten laatſte gezeggen, en erkende zyne dwaling. Betreffende voorts die ſchriften van dezen Rabbi David Kimchi, hy heeft eenige verklaringen over verſcheide boeken des O. T. als mede eene letterkunſt (*Grammatica*) en *Onomaſticon* of Woordenboek geſchreven, welke alle van de geleerden hoog geacht worden. *Buxtorf Biblioth. Rabbinica. Bartoloccius Bibl. Rabb. magna T. II. p.* 25. *ſeq. Hottingerus Hiſt. Eccl. N. T. P. III. c.* 12. *ſect.* 4. *Simon Hiſt. Critica V. T. l. I. c.* 31. *Introductio ad Hiſt. Philoſ. Ebr. p.* 119. *& ſeq. it. p.* 133 *& ſeq.*

KIMIELNISKY. (BOGDAN) Zie CHMIELNIESKY.

KIMSWERT, een Vrieſch dorp van de grietenye van Wonſeradeel, in het kwartier Weſtergoo, daar het huis *Oſinga* ſtaat. Het is de geboorteplaats van den vermaarden GROTEN of LANGEN PIER, van wien hier voor is geſproken. Kerk en predikant van dit dorp ſtaan onder de claſſis van Franeker. *Winſemius.*

KINDELBRUK, een ſteedtie in Thuringen, niet verre van Weiſſenzee en in dat ambacht gelegen, behorende aan den hertog van Saxen-Weiſſenfels. Voortyds was het maar een dorp, dat graaf Herman van Beuchlingen ten onderpandt van den landgrave van Thuringen hadt, maar is in den jare 1359 wederom ingetrokken. De ſtads muur begon men in den jare 1508 te bouwen. In de jaren 1569 en 1582 leedt zy door een zwaren brandt grote ſchade. *Olearii Synt. Rer. Thur. pag.* 344. *Zeileri Topogr. Sax. ſup. p.* 108.

KINDEREN. (LEONAERT DER) Waar en wanneer hy is geboren kan men niet zeggen. De hoogleeraar Joh. Leuſden gewaagt in zyne *Philolog. Mixt. pag.* 72 van een Bybel, gedrukt in 't jaar 1563 in Nederlandt *apud Leonardi filios*, dat is: *by de zonen*, of *kinderen van Leonard*, en 't zelve ſchreef ook Jacobus Le Long in zyn *Biblioth. Sacr.*, in 't jaar 1709 te Leipzich gedrukt. Doch die ſchryvers dwalen daar in, dat zy 't woordt *kinderen* voor *filii*, *zonen*, *kinderen* of *nazaten* van een Leonard opvatten, alzo dit woordt *Kinderen*, met een grote letter geſchreven, de eigen toenaam van een man is, welke genaamt wierdt *Leonaert der Kinderen*: gelyk 'er ook nog in Amſterdam menſchen met dien name *der Kinderen* bekend en in 't leven zyn, nazaten van dezen Leonaert der Kinderen, welke dan wel eer een inwoonder en boekdrukker te Embden (*in Protocollo partium*) een geval vindt aangetekent, in 't jaar 1572 gebeurt tuſſchen

Leonaert der Kinderen en een anderen in 't ſtuk van koopmanſchap. Daar by vindt men, dat 'er in 't jaar 1563 een fraaie Nederlandſche Bybel in 4to, met een heerlyke Latynſche letter is gedrukt by dezen Leonaert der Kinderen: want aldus ſtaat onder 't tytelplaatie, 't welk eene lelie in de doornen vertoont: *Gedrukt by Leonaert der Kinderen in 't jaar M. D. LXIII.* Terwyl dat zelve tytelplaatie ook ſtaat voor den Embder Catechismus, in 't Latyn vertaalt door Johan Gerobulus, conrector te Embden, en gedrukt te Embden in 't jaar 1566, met die zelve Latynſche letter, waar mede de kanttekeningen van den Bybel van Leonaert der Kinderen zyn gedrukt, gelyk men uit de vergelykinge van beide duidelyk kan zien; zo dat deze Bybel van 't jaar 1563 niet is gedrukt in een ſchip op de Noordzee of den Rhyn varende, maar te Embden in de drukkery van Leonaert der Kinderen, als te voren op 't woordt BYBEL breder is aangetoont.

KINETON, een marktſtadt in het Zuider gedeelte van Warwikshire, waar van de markgraaf van *Caermardhin* den tytel van baron voert.

KINGESTOWNE. Zie PHILIPSTOWNE.

KINGS, (HET GRAAFSCHAP VAN) dat is te zeggen *van den koning*, eene landſtreek van Lagenie, in Ierlandt. Het paalt ten Noorden aan Kildare, en ten Zuiden aan Quans. De Shannon ſcheidt het zelve ten Weſten van Connacië. Het is omtrent vyftien mylen lang, en vier breed, maar zeer moeraſſig en ſlecht bebouwt. *Kingestown* is 'er de hoofdſtadt van, en de gehuchten van *Banaber*, *Ballibret* en *Eglish* zyn des zelfs voornaamſte plaatſen. *Maty Dict.*

KINGSALE, in het Latyn *Kingſalia*, eene Ierſche ſtadt, met een haven, in het graafſchap Cork. Zy legt in de provincie Mounſter, aan de rivier den Ban, niet verre van de zee, 15 mylen van Cork. In het jaar 1601 wierdt deze ſtadt van een Spanjaardt, d'Aquila genoemt, ten voordeele van den groten rebel Tiroen, door 2000 ſoldaten aangetaſt en verovert. Maar wanneer de zelve vervolgens van den Lord Montjoie, ſtadhouder van Ierlandt, in den volgenden December wierdt belegert, kwam Tiroen met 6000 man te voet en 500 ruiters de zelve te ontzetten, waar onder 2000 Spanjaarden waren, nog nieuwelings overgekomen, maar wierdt den 24 December door een uit het Engelſche leger afgezondene bende geſlagen. Vervolgens gaf d'Aquila de ſtadt aan de Engelſchen over, en wierdt nevens zyne overige manſchap naar Spanje gebragt. In het jaar 1690, den 2 October, maakten zich de troepen van koning Willem den III, onder den grave van Marlborough, meeſter van deze ſtadt, en namen den volgenden dag het oude fort ſtormenderhandt in, wanneer de Ierſche gouverneur met de meeſte officiers op de wal dood waren gebleven. Op den volgenden 17 October gaf zich het nieuwe fort op zekere voorwaarden over, en de bezetting, omtrent uit 1200 man beſtaande, trok met al het geweer en bagage uit, en wierdt naar Limmerik gebragt. *Cambden*

KINGSBURY, in het Latyn *Kingnesburia*, eene plaats in Engelandt, vermaard door eene kerkvergadering, welke aldaar gehouden wierdt op vrydag voor Paaſchen in den jare 851, onder de regering van Bertulphus, koning van Mercië.

KINGSCOUNTY, een graafſchap in Ierlandt, in de provincie van Mounſter. Het zelve paalt ten Weſten aan Connaught en het graafſchap van Galloway, ten Noorden aan Meath, ten Ooſten aan Kildare, en ten Zuiden aan Queen-County. De hoofdſtadt in het zelve is *Kingstown*, in het Latyn *Regiopolis*, aan de rivier Esker, welke in de rivier Boyne valt. Zy is 20 mylen van Athlone ten Ooſten en 40 van Dublin ten Weſten gelegen. *Camden.*

KINGSTON, eene marktſtadt in de Engelſche provincie Surrey, ten Zuiden van de rivier den Teems gelegen. Voortyds was zy wegens het kronen der Saxiſche koningen vermaard, waar van zy ook den naam van *Kingstown* kreeg, daar zy anders *Moreford* heette. Zy is ook wegens een ſlot vermaard, behorende aan het geſlacht van *Clares*, graven van Gloceſter. Aldaar worden de algemene rechtsdagen gehouden. Deze ſtadt wordt Kingston aan den Teems genoemt, tot onderſcheidt van een ander KINGSTON, aan de rivier de Hull, welke van Eduard gebouwt, en naderhandt met een haven, gracht, fort, blokhuizen en kaſteelen voorzien is. Zie HULL. *Cambden. Hermannides. Zeilerus.*

KINHEM, of KINNEM, een vliet of riviertie in Noord-Hollandt, het welk de Kennemers van de Vriezen ſcheidt, en aan het landſchap *Kennemerlandt* zynen naam heeft gegeven. Men noemt het zelve tegenwoordig de *Zaan*, wel of kwalyk zal hier na in het artykel ZAAN (DE) onderzocht worden. Dit riviertie hebben de koningen van Vrankryk den Vriezen, welken zy hunne vryheit lieten behouden, tot een grenspaal geſtelt, waar over niemandt der vorſten van den Karolynſchen ſtam den Hollanderen iets heeft toegeſtaan. Doch Karel de Slechte heeft het gebiedt van graaf Dirk den I, het welk zich tot nog toe tuſſchen de Maas en den Rhyn, niet verre van de gaten langs het ſtrandt van de Noordzee uitſtrekte, in het jaar 913 allereerſt uitgebreid. Van dit riviertie wordt in de Hollandſche Jaarboeken dikwils gewag gemaakt, om de gedurige ſchermutſelingen, die 'er tuſſchen de Hollanders en Vriezen, tot beſcherming hunner grenzen, zyn voorgevallen. *Junius Batavia. Alting Notit. Germ. Inf. P. II. fol.* 106.

KINNATELLUS, de XLIX koning der Schotten, volgde zyn broeder Cungallus op in het jaar 568. Van zyne regering kan men niets merkwaardigs melden, behalven dat hy

Aidanus, die hem zocht op te volgen, zeer heusch handelde; want hy maakte hem tegen alle vermoeden stadhouder. Hy stierf na vyftien maanden geregeert te hebben. *Buchananus.*

KINROSSE, een graafschap van Schotlandt, ten Noord-Oosten van Fife, welkers hoofdstadt den zelven naam heeft. *Buchanan.*

KINSBERG, anders ook KONINGSBERG genoemt, is een sterk slot in het Silesische vorstendom Sweidnits, het welk nog in het jaar 1368 een gevorsten burggraaf hadt, toenmaals de ridder *Ulrich Schof* zynde. In het einde van de XVII eeuwe hebben de vryheeren van *Eben* deze plaats, nevens de daar toe behorende heerlykheit, gekocht. *Lucæ Siles. Chron.*

KINSCHOT, een oud adelyk geslacht in Brabandt, het welk Riviere, Jette, Ganshorn, Ham, Relegem, Bever, en andere goederen in het kwartier van Turnhout bezit. Het zelve heeft in het jaar 1654 den vryheerlyken en in den jare 1659 den graaflyken standt verkregen. *Henrik van Kinschot* wierdt geboren in den jare 1541, en stierf in den jare 1608. Hy was een vermaard rechtsgeleerde en voorspraak, en gaf de volgende werken uit, als: *Responsa, sive Consilia Juris; De rescriptis gratiæ, à supremo Brabantiæ senatu Ducis nomine concedi solitis; Tract. VII*; enz. *Franciscus van Kinschot* bloeide in den beginne van de XVII eeuwe als kancelier van Brabandt. Zyn zoon, van den zelven naam, eerste vryheer en graaf van Riviere en S. Piere Jette, wierdt ridder van S. Jakob. *L'Erection de toutes les terres du Brabant p. 46. Val. Andreas Bibl. Belg.*

KINSKY, of CHINSKY. Het geslacht der graven van Kinsky in Bohemen voerde eertyds den naam van *Wchinsky van Wchinitz* en Tettau, en toonde reets ten tyde van keizer Wenceslaus den IV, als Paprocius zegt, zyne oirkonden des H. R. Ryks over hunnen adelstandt; want zy bewezen met getuigenissen van het Ryk in den jare 1402, en met andere van den koning van Polen, Casimir, dat zy toenmaals vryheeren van het Roomsche Ryk waren geweest, en drie wolfstanden, op een rood veldt, het welk zy nog voeren, in hun wapen hadden, waar van zy van den koning van Bohemen, Johannes, en van keizer Karel den IV opene brieven hadden bekomen, die naderhandt van de koningen Georgius en Uladislaus waren bevestigt. *Wenceslaus Dlask*, vryheer van Wchinitz, liet van Anna van Wresowitz na *Johannes Chinsky*, vryheer van Chinitz, heer van Zasmuk, keizerlyke Raadt en burggraaf van Karelstein, die in het jaar 1582 commissaris op den landdag in Bohemen is geweest, en met Anna Pausaria van Michnicz teelde *Wenceslaus Chinsky*, vryheer van Chinitz en Tettau, heer van Colin, Chlumetz, enz. Deze wierdt door Elizabeth Zdenko, dochter van den heere van Kreid, en van Elizabeth, vryvrouw van Biberstein, vader van Johannes Octavianus, grave Chinsky van Chinitz en Tettau, heer van Chlumetz en Kemnitz, enz. de welke met Margaretha, dochter van Johannes Stortia, grave van Portia en Brunaria, en van Anna Maria van Rainach, twee dochteren, *Maria Elizabeth*, die met Stephanus, grave van Wrbna en Freudendal, keizerlyke generaal en opperste landskamerheer in Moravië, en *Sylvia Catharina*, die met François Joseph Schlik, grave van Passaun, keizerlyke geheime Raadt en kamerpresident in Bohemen, getrouwt is geweest, en den 8 July des jaars 1713 is overleden, hebbende twee zonen verwekt, *Franciscus Ulrich Kinsky*, keizerlyke geheime conferentie-Raadt, staatsminister, opperste kancelier in Bohemen, en ridder van het gulde vlies, van wien het volgende artykel handelt, en *Wenceslaus Norberius Octavianus Kinsky*, des H. R. Ryks graaf van Chinits en Tettau, erfheer van de heerlykheden Chlumetz, Wickleckh, Winaczo, Kämnitz in Bohemen, Drahobus, Radolschin, Kotzen, Nadieckow, Kolodieg, Draczitzka en Burgstein, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, van het koninklyke hof in Bohemen erfselyke hofmeester en ridder van het gulde vlies. Na dat hy van de hogeschole en van het bezichtigen van vremde landen was wedergekomen, als hebbende zich met allen vlyt in de studiën en andere edele oefeningen, gelyk als zyn broeder, geoeffent, maakte hem de keizer kamerheer, en gaf hem een aanzienlyk ampt in Bohemen, ook maakte hy hem in den jare 1689 geheime Raadt. Wanneer in het jaar 1700 de graaf Johan François van Wrbna, opperste lands hofmeester van het koninkryk Bohemen, opperkancelier wierdt, volgde hy als opperste landsrechter in dit opperlands-hofmeesters ampt, en doordien de graaf Wurben oud en zwak wierdt, heeft hy met keizerlyke bewilliging hem tot verrichting van zyne amptszaken gebruikt. Als de keizer Josephus in het jaar 1705 tot de regering kwam, maakte hy hem opperkancelier in Bohemen, en den 6 Juny in het zelve jaar liet hy hem den eedt doen, waar op den 22 Augusty de graaf Wurben is gestorven. Hy is ook geheime conferentie-Raadt geworden. Maar naderhandt wierdt hy wederom van 't hof, om zekere accynzen op te rechten, naar Bohemen gezonden, en als in het jaar 1710, in Augustus, de opperste burggraaf van Bohemen, Herman Jakob van Czernin, stierf, stelde hem de keizer met een byzondere commissie aan tot president van 't koninklyke stadhouderschap, om de landdagen en de andere lands byeenkomsten by te wonen, om den tol te reguleren, en het ampt van opperontfanger in het koninkryk van Bohemen waar te nemen. Keizer Karel de VI bevestigde hem in de waardigheit van geheime Raadt, maakte hem ook den 5 January des jaars 1712 ridder van het gulde vlies, onmiddelyk na de hertogen, en voor alle andere keizerlyke bedienden, die by deze verheffing die orde ontfingen, gelyk hy den volgenden 29 Maart de orde met de gewone plegtigheden te Wenen uit handen van den keizer heeft ontfangen. Zyn stadhouderschap gaf hy op, toen in het zelve jaar de opperste appellationspresident, Johan Joseph, graaf Wrbey, opperste burggraaf wierdt. Zyne eerste gemalin was Anna Francisca Barbara, dochter van Maximiliaan Valentyn, des H. R. Ryks graaf van Martinicz, opperste burggraaf van Bohemen, en weduwe van Johannes Lambertus, grave van Lamboy. Zy stierf in December des jaars 1694 te Jauer, in Silesië, wanneer zy hare jongste dochter was komen bezoeken; waar op hy met Theresia, dochter van Bertram, vryheer van Nesselrode, in het jaar 1696 trouwde. Zyne kinderen uit het eerste bedt zyn *Maria Elizabeth*, die tot haren eersten gemaal kreeg Wenceslaus Desiderius, des H. R. Ryks grave van Nostitz, getrouwt in February 1692. Na des zelfs doodt, voorgevallen in December des jaars 1700, hertrouwde zy met François Karel, des H. R. Ryks graaf Wratislau van Mitrowitz. *Anna Francisca*, zyne twede dochter, trouwde in den jare 1693 met Johan Joachim, grave van Sintzendorf, lands-hoofdman der vorstendommen Schweidnits en Jauer, en wierdt in het jaar 1697 weduwe. De zonen zyn: *Johannes Wenceslaus*, kamerheer by den koning Josephus, stierf jong; en *Franciscus Ferdinand*, keizerlyke kamerheer, die den 8 Juny in den jare 1705 Boheemsche onderkancelier, en in het jaar 1711 als twede Boheemsche afgezant by des keizers verkiezing naar Frankfort aan den Mayn wierdt gezonden, de welke hy, als mede de kroning, in afwezendheit van den keizerlyken eersten gezant, bywoonde. Des zelfs gemalin Maria Theresia, gravin van Funfkirchen, baarde hem *Wenceslaus Josephus* den 22 February des jaars 1707; *Franciscus Wenceslaus* den 6 January des jaars 1708, en *Karel Joseph* den 1 May des jaars 1712. De kinderen van Wenceslaus Norb. uit het twede bedt zyn: *Eleonora Josepha*, geboren in den jare 1698; *Joseph Johannes Maximiliaan* den 13 October in het jaar 1705, en *Frans Karel* den 9 Maart des jaars 1709.

Graaf *Johannes Chinsky*, burggraaf van Karelstein, hadt, behalven gemelden Wenceslaus, nog een zoon, *Willem*, grave van Chinitz en Tettau, die met zyne gemalinne Magdalena, gravinne van Tertzky, kinderen heeft nagelaten. *Paprocius in Diadocho c. 31. Balbinus Miscell. regni Bohem. Dec. II. l. II. enz.*

KINSKY, (FRANS ULRICH) des H. R. Ryks graaf van Chinitz en Tettau, heer van Chlumetz, erfselyke hofmeester des koninklyken hofs in Bohemen, ridder van het gulde vlies, keizerlyke werkelyke geheime conferentie-Raadt, kamerheer, en opperste kancelier des koninkryks van Bohemen, een der vertrouwdste staatsdienaren van den keizer Leopold, was geboren in het jaar 1634, en de zoon van Johannes Octavianus, grave Chinsky van Chinitz en Tettau, eerste kamerheer van keizer Ferdinand den III, en van Margaretha, gravin van Portia en Brunnaria, zuster van den eersten vorst van Portia. Na dat hy zich in de studiën en ridderlyke oeffeningen, inzonderheit op de hogeschole te Loven, met allen vlyt hadt geoeffent, begaf hy zich, na vremde landen bezichtigt te hebben, aan het keizerlyke hof, wanneer hem keizer Leopold zyn kamerheer en Ryks-hof-Raadt maakte. Na dat hy dat ampt naauwlyks hadt aangevaard, verwonderde zich iedereen grotelyks over zyne fraaie hoedanigheden. Hy sprak en schreef byna alle talen met zeer veel vaardigheit, en, hoewel hy zeer ernstachtig van wezen was, hadt hy echter een byzondere manier om geheimen te ontdekken. Hy was niet alleen zeer bekwaam om een goeden aanslag te maken, maar ook om eene zaak wel uit te voeren. De keizer erkende ook wel haast zyne verdiensten, en maakte hem in de plaats van den grave Franciscus Eusebius van Pötting, wanneer de zelve als gezant naar Spanje ging, onderkancelier van Bohemen, voorts koninklyken stadhouder, byzitter van het grote landgerecht, en, in de plaats van den grave Franciscus Karel Liebstinsky van Kollowrath, den 9 September des jaars 1667 appellations-president, en vervolgens opperste lands hofmeester in Bohemen. Schoon hy nog jong en niet meer dan 33 jaren oud was toen hy Appellations-Raadt wierdt, hadt echter de keizer zulk een vertrouwen op hem en zynen yver in de justitie, dat hy opentlyk van hem zeide: „ Dat hy wenschte, dat alle zyne overige collegien met „ diergelyke rechters voorzien waren, gelyk als deze graaf Kins- „ ky was, op dat hy zich t'eenemaal op hen kon verlaten". Toen hy nog Boheemsche onderkancelier was, zondt hem de keizer in het jaar 1664 naar Polen, wanneer hy over het inlossen der aan Polen in pandt gegevene Silesische vorstendommen Oppelen en Ratibor, wegens de in den Zweedschen oorlog den Polen gedane hulp en aangewende zware kosten, wegens het vernieuwen der verzekering van de Poolsche kroon op een Oostenrykschprins te brengen, en wegens de herstelling van den vorst Lubomirsky last hadt te handelen, alwaar hy tot in het volgende jaar bleef, en naderhandt nog eens gezant in Polen is geweest. In het jaar 1672 was hy keizerlyke commissaris op den landdag in Bohemen, en in den jare 1675 wierdt hy geheime Raadt. In het einde des jaars 1676 zondt hem de keizer als plenipotentiaris en buitengewoon ambassadeur op de vredehandeling te Nimwegen, alwaar hy den 5 January des jaars 1677 aankwam, den 5 February 1679 als twede keizerlyke plenipotentiaris de vredetraktaten ondertekende, en in het einde des zelven jaars zich wederom naar Wenen begaf, doch de gehele maandt van December te Keulen krank bleef leggen. Wat vlyt hy by deze vredehandeling aanwendde, en welken roem hy daar door behaalde, is wereldkundig. De keizer zocht zyne grote en getrouwe diensten ook te vergelden, en stelde hem na de doodt van Johan Hartwig, grave van Nostitz, in het jaar 1683 aan tot opperkancelier des koninkryks van Bohemen, gelyk ook de koning van Spanje hem ridder van het gulde vlies maakte. In het jaar 1687 wierdt

wierdt hy op den landdag te Presburg als Hungariſche landman aangenomen. In het jaar 1689 zondt hem de keizer als zynen eerſten gezant wegens het koninkryk van Bohemen op de aanſtaande verkiezing van Joſephus tot Roomſch koning naar Augsburg, welke hy ook, als mede den 19 January des jaars 1690 de kroning bywoonde. Vervolgens wierdt hy in den geheimen conferentie-Raadt aangenomen, zelfs dat de gewigtigſte zaken aan het keizerlyke hof voor hem gebragt wierden. Daar benevens gebruikte hem ook de keizer in alle buitenlandſche zaken, welke hy met ongemenen vlyt en grote voorzichtigheit waarnam. Onder de zaken, welke hy buitenslands alleen behandelde, is wel de gewigtigſte, dat hy de Poolſche kroon op den keurvorſt van Saxen, Frederik Auguſtus, bragt. Als in den jare 1697 de Ryswykſche vrede met Vrankryk wierdt geſloten, welke wegens de Spaanſche ſucceſſie niet lang kon duren, gaf hy den keizer den raadt van geen troepen af te danken, maar veel eer de zelve te vermeerderen, om den aartshertog Karel met 20000 man naar Catalonië te kunnen zenden, zo veel volk in Milaan, en 50000 man aan den Rhyn te houden. Maar dit voorſtel wierdt niet gevolgt, en deze grote miniſter, na dat hy door zo vele gewigtige zaken afgemat was, ſtierf, in den ouderdom van 65 jaren, te Weenen den 27 February in het jaar 1699, juiſt in den tydt toen het byleger van koning Joſephus geviert wierdt. De keizer Leopold beklaagde zyne doodt zo zeer, dat hy by de wegens het huwelyksfeeſt aangeſtelde vermakelykheden deze woorden ſprak: *Celebramus feſta ſale & aceto condita*, dat is: „Wy vieren een vreugdefeeſt met zout en azyn vermengt": Gelyk hy vele benyders in zyn leven hadt gehad, dus deden zy na zyne doodt al wat zy konden om iets op te zoeken; waar door zyne gedachtenis ſchande kon aangedaan worden: doch zy vonden niets, en zyne papieren waren alle verbrand; welk verlies men te meer naderhandt beklaagde. De door zyne doodt open gevallene opperſte kanceliersplaats van het koninkryk van Bohemen bleef tot in het volgende jaar 1700 open, vermits de graaf Johan Franciſcus van Wrbna en Freudendal, opperſte landshofmeeſter des koninkryks van Bohemen, en Thomas Zacheus, graaf van Czernin, Boheemſche onderkancelier, zeer daar naar dongen; doch toen de laatſte den 13 February des jaars 1700 ſtierf, wierdt deze plaats den eerſten opgedragen. Zyne gemalin was Anna Franciſca, dochter van Franciſcus Bernard, grave van Urſenbeck, by welke hy gene kinderen teelde, en die den 19 February des jaars 1708 weduw overleedt. *Weingart Furſten-ſpiegel der Oſtenreichiſche Monarchie p.* 374, 375. *Gab. Gualdo Comte di Priorato hiſt. di Leopoldo Ceſare P. II. p.* 550. *'t Leven van den keizer Leopold p.* 233. 1245.

KINTZIG, of KINTZING, een rivier die in Zwaben, niet verre van het Furſtenbergſche gebiedt ontſpringt, naderhandt voorby Hauſſen, Gengenbach en Offenburg loopt, en eindelyk tegen over de ſtadt Straasburg in den Rhyn valt. Zekere landſtreek in het Furſtenbergſche, door welke deze rivier loopt, voert daar van daan den naam van *Kitzinger-thal*.

KINWULFUS, koning der Weſt-Saxen, volgde Sigebertus op in het jaar 755, en wierdt na de vlucht van zyn tyranniſchen voorzaat met grote blydſchap verkoren. Hy was een dapper vorſt, gelyk de verſcheide ſlagen, welke hy tegen de inwoners in Walles heeft gehouden, getuigen. Doch als hy by Beſſington tegen Offa, koning van Mercië, ſtreedt, kwam hy ongelukkig om het leven. Toen hy bemerkte, dat Kineard, des vorigen konings Sigeberts broeder, na zyne doodt de kroon zocht te erlangen, belaſtte hy hem zich uit het landt weg te maken. Kineard gehoorzaamde hem daar in, maar beſloot daar eens wraak over te nemen, ten welken einde hy eene kleine krygsmacht op de been bragt, en hebbende vernomen, dat Kinwulf te Merton in Surrey by zeker vrouwsperſoon, die hy beminde, in huis was, trok hy 's nachts daar naar toe, en omringde het huis. De koning, die zich al te veel op zyne dapperheit verliet, brak met eenige weinige zyner bedienden op, liep in grote woede op Kineard los, en bragt hem een gevaarlyke wonde toe. Maar de anderen, die rondom hem waren, overmanden en doodden hem. Zo haaſt zyne doodt ruchtbaar wierdt, liepen vele, en onder anderen ook Osrik, en Wivert, naar dit huis toe, alwaar Kineard met zyne manſchap was, die, ziende, dat hy omcingelt was, zocht de zaak in der minne by te leggen, maar bemerkende, dat zulks te vergeefſch was, moeſt hy tegen wil en dank als verwoed vechten, zo dat hy en alle zyne medgeſellen, op een of twee na, op de plaats dood bleven. *Wilhelm. Malmesbur. de geſtis reg. Angliæ l. I. c.* 2. *Fab. Ethelwerd Chron. lib. II. cap.* 19. *Radulphus de Diceto abbrev. Chron. ad an.* 793. *Matth. Weſtmonaſterienſis Flor. ad an.* 779.

KIOSEM, gemalin van den Turkſchen keizer Achmeth, moeder van Sultan Ibrahim, en grootmoeder van Mahometh den IV, die in het jaar 1687 wierdt van den troon geſtoten. Zy hadt gedurende de minderjarigheit van Mahometh de regering in handen, doch als de moeder van Mahometh voor deze oude vrouw vreeſde, wel wetende, dat zy de zamenzwering der Janitzaren, welke Ibrahim hadden gedood, belegt hadt, maakte zy een verbondt met de Spahi, de Baſſaas en Begs, die gemeenlyk tegen de Janitzaren zyn, en verzekerde hen, dat Kioſem van gedachten was den naam en het ampt der Spahi af te ſchaffen en alle macht aan de Janitzaren te geven. Door deze tyding wierden de Aſiatiſche Spahi zodanig aangezet, dat zy met een aanzienlyk leger, onder het opperbevel van Curginebi, of Nebi den Georgiaan, regt naar Scutari trokken, en de hoofden der verraders, die tegen hunnen prins Ibrahim waren opgeſtaan, eiſchten. De grootvizier, Morat Baſchan, die insgelyks aan de gemelde zamenzwering deel hadt, wierdt daar op zodanig verſchrikt, dat hy terſtondt eenige Janitzaren op de been bragt, en met alien ſpoedt daar mede voor Scutari tente. Doch doordien de opperſte landrechters van Natolie en Griekenlandt daar tuſſchen beide kwamen, wierdt het belet, dat 'er geen treffen geſchiedde. Wanneer de Spahi wederom te rug waren getrokken, wierden de Janitzaren daar door nog ſtouter, zo dat zy zamen heimelyk beſloten de zelve uit den weg te ruimen. Zy zonden vervolgens bevel aan den baſſa van Natolie, gemelden Gurgi Nebi van kant te helpen, gelyk ook terſtondt geſchiedde. De afgezonden ging in des zelfs kwartier, en ziende, dat hy niemandt by zich hadt, ſchoot hy hem met een piſtool dood, en zondt zyn hoofdt naar Conſtantinopel. Dit veroorzakte, dat die beide koninginnen meer en meer verbitterd wierden, vermits de eene haar gezag, en de andere het gezag van Mahometh zocht ſtaande te houden. Doch ten laatſte ging de grootvizier, van eenige van de koninklyke party verſelt, in Kioſems kamer, taſtte de zelve aan, en gaf haar aan de koninklyke kamerlingen in verzekering. Niet lang daar na veroordeelde de Mufti haar ter doodt, en gaf den Sultan te verſtaan, dat, byaldien hy de vrede op een vaſten voet wilde ſtellen, hy dit vonnis moeſt ondertekenen. Dit deedt hy terſtondt, en wierdt dus het vonnis door de Ichoglans uitgevoert, die haar wurgden. *Ricaut Hiſt. de l'Empire Ottomann.*

KIOW, een afzonderlyk en zeer groot waiwoodſchap in Moskoviſch Ukranië gelegen. Het is een ſtuk van Rood-Ruiſſen, en legt aan weêrkanten van de rivier den Dnieper, tuſſchen Moskovië, opper-Volhynië, het waiwoodſchap Barrav en het Oczakoviſch Tartarië, ſtrekt zich uit tot aan den Pontus Euxinus, of de Zwarte zee, en behoort meeſt aan de Muskoviten, behalven een gedeelte, het welk de Cozakken hebben. Verſcheide ſteden zyn in dit waiwoodſchap, van welke *Kiow* de hoofdſtadt is; voorts de veſting *Czechrin*, *Canion*, *Bohuslav*, *Bialocerkiow*, een veſting behorende aan Polen, en *Czircaſſi*, eene ſterke veſting aan den Dnieper, behorende aan de Cozakken. *Starovolſc. Polonia. Beſchr. v. Muſcovie.*

KIOW, eene ſtadt in Polen, de voornaamſte plaats in Rood-Ruiſſen, als mede de hoofdſtadt van het bovengemelde waiwoodſchap. Zy legt aan den Dnieper, op de Muskoviſche grenzen, 70 mylen van Kaminiek ten Noord-Ooſten, en 100 van Warſchau ten Weſten, zynde wel verſterkt. Zy wierdt in het jaar 861 van *Kio*, een Ruſſiſch prins, gebouwt, en naar des zelfs name genoemt. Te voren was zy groot, ryk, en welgebouwt. Maar na dat zy in het jaar 1615 van de Tartaren wierdt verovert, hebben de zelve haar zodanig verwoeſt, dat 'er weinig van haren ouden luiſter is overgebleven. Naderhandt weken de Cozakken in deze ſtadt, en de Polen en Muskoviters hebben altydt daarom getwiſt. In het jaar 1667 wierden onder den Czaar Alexius Michaëlowitz de vredes-traktaten dusdanig geſloten, dat Smolensko, Servië en Ukranië aan de overzyde van den Dnieper aan de Muskoviters zouden blyven, maar Kiow aan Polen wederom gegeven worden. Deze vrede wierdt in het jaar 1670 bevestigt. Doch de Ruſſen hielden Kiow in bezetting, tot dat de Polen het zelve in den jare 1683 voor altydt aan Muskovië moeſten overgeven. Tegenwoordig reſideert daar in de Ruſſiſche aartsbiſſchop en hoofdt van den Griekſchen Godsdienſt. Men vindt 'er ook monniken van de orde van Baſilius, welke 100 dorpen onder zich hebben. Zy gaan in de wilderniſſen, en dragen haaire klederen, nevens zware ketens. Zy gaan zelfs om het Euangelium te prediken tot aan groot-Tartarië. Ook hebben 'er de Jeſuiten een collegie. Men vindt aldaar onder de aarde verwulfde gangen, welke naar het gevoelen van zommigen wel 80 mylen lang zyn; doch dat is niet waarſchynlyk. Hoewel het onzeker blyft, hoe verre deze gangen voortyds zich uitgeſtrekt hebben, dewyl een gedeelte der zelven door aardbevingen is ingeſtort. Men vindt in de zelve de grafſteden van den ouden Ruſſiſchen adel, nevens vele ganſche ligchamen. Twee Ruſſiſche prinſſen ſtaan aldaar nog in het zelve habyt, als zy in hun leven droegen, en worden van de Muskoviſche monniken aan de reizenden getoont. *Starovolſcii Polonia. Hartknoch de Rep. Polon. l. I. & XX. Herbinius de religioſis Kijov. cryptis. Becmanni hiſt. Orbis terrar. Beſchr. v. Muſcovie p.* 172. *Fabri leven van Karel den XII. P. II. p.* 73.

KIPPING (HENRIK) was conrector van het Zweedſche gymnaſium te Bremen, en hadt, alvorens hy deze plaats kreeg, een wonderlyk voorval: want zynde reets te Roſtok meeſter geworden, wierdt hy onderweeg door de ſoldaten weggenomen, en gedwongen zich onder hen te begeven. Maar hy liet evenwel niet na te ſtuderen, en dus wilde het geval, dat hem op een tydt, als hy te Stade de wacht hadt, en in de eene handt het geweer, en in de andere *Statius* hieldt, de Zweedſche Raadt Eskein gewaar wierdt, en hem, als iets nieuws zynde, het by zich komen, wanneer hy zyne geleerdheit en andere hoedanigheden bemerkende, zyne bibliotheek hem aanbetrouwde, en eindelyk tot de gemelde plaats in het gymnaſium hielp. Hy ſtierf in het jaar 1678, den 26 February, onverwacht aan een beroerte. Men heeft van hem, behalven de *Additamenta* tot de Hiſtorie van *Pappus*, en eenige verhandelingen, *Antiquitates Romanæ*. Zyn leven wordt voor dit laatſte werk, in den druk van het jaar 1713, gevonden.

KIRBY, of KIRBI-LONSDALE, een marktſtadt in het Engelſche graafſchap van Weſtmorlandt, hoofdſtadt van des zelfs kwartier, en gelegen aan de rivier van Lon, in een ſchone en aangename valei, de welke men noemt *Lonsdale*. Zy is groot, wel gebouwt, en bevolkt, hebbende een ſchone kerk en eene ſtene brug over de rivier. Haar naam is: *De kerk in de valei van Lon.*

Lon. Jean Lowther, die eenigen tydt kamerling van Willem den III was, wierdt door dezen prins vereert met den tytel van vicomte van Lonsdale, en gemaakt geheim zegelbewaarder. Hy ſtierf in July des jaars 1700 *Moreri in 't Engelſch.*

KIRBY-MORESIDE, eene marktſtadt in het Noorden van Jorkshire, in Kidal-hundred, aan eene kleine rivier, die na een korten loop in de rivier Derwent valt.

KIRBY-STEPHEN, eene marktſtadt in het graafſchap van Weſtmorlandt, ten Ooſten niet verre van de bergen, de welke Cumberlandt van Jorkshire van malkander ſcheiden. Zy heeft een ſchone kerk, en de Lord Wharton heeft 'er een fraai ſlot by, Wharton-Hall genoemt, de oude reſidentie van dit geſlacht zynde, en met eenen vermaarden diergaarden voorzien.

KIRCHBERG, een aanzienlyk ampt en ſteedtie in de Neder-Palts, in het graafſchap Sponheim, tuſſchen de ampten Simmeren, Creutzenach, het Trierſche aartsſticht en de Rhyn-graafſlyke goederen gelegen. Voortyds was het een graafſchap, hebbende zyne eigene graven, welke de voogdgerechtigheit over het naby gelegen klooſter Ravingerſpurg oeffenden. De laatſte graaf *Gerhard* is in het jaar 1408 zonder erven geſtorven, waar op dit graafſchap als een openſtaand mannelyk leen aan de Palts is gekomen. *Tolner H. P. p.* 60.

KIRCHBERG, een graafſchap in den Zwabiſchen kreits, aan den Donauw, beneden Ulm gelegen. Het ſlot, nevens de twee vlekken, *opper-* en *neder-Kirchberg*, leggen aan de rivier de Iller, niet verre van Weiblingen en Ulm. *Otto* en *Herman*, voortyds graven, hebben in het jaar 1099 het Benedictyner klooſter in Weiblingen geſticht. De laatſte van dit geſlacht, *Philips*, die zich door zyne dapperheit en zonderlinge ligchaams ſterkte vermaard maakte, is in het jaar 1510 overleden, en dit openſtaande graafſchap is naderhandt aan de graven van *Fugger* gekomen. In Ooſtenryk wordt onder de vryheerlyke geſlachten mede een van *Kirchberg* getelt, en men wil, dat het zelve van gemelde graven van Kirchberg afſtamt. *Lodewyk van Kirchberg* is in het jaar 1549 landmaarſchalk van Ooſtenryk geweeſt. *Henning Theatr. Geneal. Matth. Gothi Fragm. fam. Stolberg. Luca Graven-ſaal pag.* 343. *Wurmprand Collect. geneal. fam. Auſtr. pag.* 10.

KIRCHBERG, eene kleine ſtadt in den Meisniſchen kreits, 1 myle van Zwikkau gelegen, en den hertog van Holſtein-Wieſenburg toebehorende.

KIRCHBERG, een zeer oud huis, wel eer op een hogen berg, niet verre van Jena, gelegen, waar van tegenwoordig niet meer dan een toren, nevens eenige andere overblyffels gevonden worden. Het zelve is reets over de duizend jaren oud, en vele oude ſchryvers maken 'er gewag van. Maar wanneer het eigentlyk is gebouwt kan men niet met zekerheit zeggen. Doch men vermoedt, dat het, dewyl ten tyde van Bonifacius nog gene of weinige kerken in Thuringen waren, toenmaals of gebouwt, of met een kerk voorzien is, en mogelyk daar van den naam heeft gekregen. Omtrent het jaar 1126 was het reets een vaſt ſlot, op het welke markgraaf Henrik de jonge van Meiſſen zyn neef, graaf Conraad van Wettin, in een yzeren bedt gevangen hieldt.. Vervolgens ſtelde de keizer, volgens de gewoonte in dien tydt, een burggraaf daar aan, om het omleggende landt voor alle roveryen te dekken: maar na dat zich de graven in verſcheide liniën verdeelden, begonnen zy ook andere ſloten daar neffens te bouwen; want op den zelven berg lag ook het ſlot *Wintberg*, en op den top van den berg, wordende gemeenlyk de *Ziegenkopf* genoemt, de ſloten *Greiffberg* of *Rothenberg*. In het eerſt waren deze ſloten graaffelyke reſidentiën, maar van den tydt der tuſſchenregering in het Ryk af zyn het roofſloten geworden, welke veel ſchade deden; en ſchoon de zelve dikwils wierden belegert en verwoeſt, dienden zy echter den rovers wederom tot ſchuilplaatſen. In het jaar 1290 liet keizer Rudolph de I het ſlot Greifberg nevens andere verwoeſten. Naderhandt heeft de landgraaf Albert van Thuringen, met hulp van die van Erfurt, drie ſloten in het Kirchbergſche gebiedt ingenomen, en twee van de zelve geſlecht, zo dat alleen de ronde toren van het ſlot Kirchberg, wordende thans de voſſe-toren genoemt, is blyven ſtaan. De burggraven hebben toenmaals alleenlyk Greiffenberg behouden. Het kan zyn, dat deze ſloten in het eerſt onder het Ryk behoorden, om dat zekere burggraven door de keizeren aldaar waren geplaatſt. Maar naderhandt, als deze waardigheit erffelyk wierdt, en de landgraven van den keizer afzonderlyke macht ontfingen, hebben zy deze ſloten onder hunne leensheerlykheit getrokken. Ten laatſte verpandde burggraaf Otto van Kirchberg het ſlot Greiffberg, nevens de onderhorige dorpen, aan de graven van Swartzburg, van welke het aan de landgraven van Thuringen is gekomen. Behalven deze ſloten hadden ook de burggraven van Kirchberg Altenberg, in het hertogdom Altenberg, behorende tegenwoordig aan die van Swartzenfels, het ampt en ſlot Kapellendorf, tuſſchen Jena en Weimar, voortyds een onmiddelyk Rykslеen, het welk die van Erfurt in het jaar 1348 kochten, en in den jare 1503 wederom aan het vorſtelyke huis van Saxen verkochten; het ampt Kranichveldt, nevens zyn boven- en beneden-ſlot, waar van zich insgelyks de burggraven van ouds ſchreven, en is zulks zonder twyfel van Margaretha, graaf Albrechts gemalin, afkomſtig; voorts het huis Priesnitz, niet verre van Jena, en het graafſchap Farnroda, met het welke de burggraaf Georg het eerſt wierdt beleent. Tot het ſlot Wintberg behoorde eertyds het onderhorige dorp Ziegenheyn, nevens een zeer oude kerk aldaar, Wenigen-Jena, Camsdorff, Priesnitz, Radegaſt en Jena Löbnitz, Kötſchau, Hohlſtädt, Frankendorff, Röhmſtädt, Swabhauzen, en Schaumfort.

KIRCHBERG, een aloud en vermaard Ryksgraaflyk geſlacht, hebbende den tytel van burggraven van Thuringen, en van het gemelde ſlot en ſtamhuis Kirchberg by Jena den naam bekomen. Het bezit de heerlykheit Hockenburg, nevens het onderhorige in het graafſchap Sayn, met de heerlykheit Farnrode, in het Eiſenachſche gelegen, zynde den Lutherſchen Godsdienſt toegedaan. Het zelve heeft zynen oorſpronk van de oude ſtandsperſonen uit Saxen, uit welke voortyds hunne landvoogden of ſtedehouders verkoren wierden, en wordt van de zelve in de oude hiſtorien dikwils gewag gemaakt. Zy voerden eerſt den naam van burggraven van Beyerveldt, en men wil, dat zy van *Philippus*, grave van Naſſau, en *Smagina*, gravinne van Hanau, afſtammen. In de Latynſche oirkonden worden zy in het gemeen *Comites templi montani* genoemt. Zy waren van ouds zo vermaard, dat zy zich *van Gods genade* ſchreven, en hadden hunne eigene adelyke erfbedienden. De eerſte graaf van Kirchberg, van wien in de openbare ſchriften gewag wordt gemaakt, is graaf *Wilhelm*, die in den jare 938 het eerſte tournoiſpel te Maagdenburg bywoonde. Des zelfs broeder, of zoon, was graaf *Adam van Kirchberg*, die by het twede tournoiſpel te Rotenburg, aan de rivier de Tauber, in het jaar 942 tegenwoordig was. Naderhandt wierdt graaf *Emprecht van Kirchberg* vermaard, die by het zeſde tournoiſpel te Trier in het jaar 1019 verſcheen. Omtrent het jaar 1130 maakte keizer Lotharius de graven van Kirchberg burggraven van het landt van Thuringen. In den jare 1155 leefde burggraaf *Conraad van Kirchberg*. Voorts wordt graaf *Wilhelm* by het tournoiſpel te Zurch in den jare 1161 gemeld. In het jaar 1168 komt burggraaf *Diderik* voor. Burggraaf *Wolram* is omtrent het jaar 1181 abt van Werden en Helmſtadt geweeſt, ſtichtte aldaar het Mariënklooſter op den berg, en is den 19 July des jaars 1183 geſtorven. Graaf *Frederik*, die op den Ryksdag te Erfurt in den jare 1184 om het leven kwam, wordt voor des zelfs broeder gehouden. Deze hadt twee zonen, *Frederik* den II en *Wolrath*, van welke de eerſte in het jaar 1209 biſſchop van Halberſtadt wierdt, het klooſter Watersleben in het graafſchap Stolberg ſtichtte, en in het jaar 1231 overleedt; en de twede het geſlacht voortplantte. Omtrent dien tydt vindt men ook van twee aartsbiſſchoppen van Maagdenburg gewag gemaakt, waar van een graaf *Albrecht* genoemt was, die in het jaar 1206 biſſchop wierdt. Hy liet in 't jaar 1211 de aldaar afgebrande Domkerk weder opbouwen, wierdt in 't jaar 1236 tot aartsbiſſchop verheven, en ſtierf in het jaar 1252. Doch men kan niet eigentlyk weten, wiens zonen, en of zy uit dit geſlacht zyn geweeſt. Ook wordt van grave *Gormans* gewaagt, die met den landgraaf Lodewyk van Heſſen naar het H. Landt trok, en alle zyne goederen aan het klooſter Walkenriedt verkocht. Men zegt, dat deze de derde zoon van graaf *Frederik* den I is geweeſt. Ook bloeide graaf *Volckrath van Kirchberg* te Halberſtadt omtrent het jaar 1240 als domheer, waar uit men kan beſluiten, dat 'er meer dan eene linie der burggraven van Kirchberg is geweeſt. Graaf *Diderik* de II, heer van Kapellendorf, ſtichtte het nonnenklooſter van de orde der Ciſterciënzen in den jare 1237 te Kapellendorff, en beſchonk het met de aan den Gänzigberg by Jena gelegene wynbergen. De twede zoon van graaf Frederik, *Volkrath*, die het geſlacht voortplantte, liet drie zonen na, als: *Frederik* den III, *Rudolph* en *Conraad*. Onder deze was Rudolph domheer te Halberſtadt, en Conraad domheer te Hildesheim. De oudſte, Frederik de III, die by vele vorſten in grote achting was, plantte het geſlacht voort. Hy hadt vyf zonen, van welke *Henrik* in den jare 1290 is geſtorven, en in het klooſter Ileveldt begraven. *Werner* onthieldt zich aan 't hof van den aartsbiſſchop van Maagdenburg, Willebrand. *Herman* en *Frederik* komen in het jaar 1266 voor. En van *Burchard* wordt gezegt, dat hy, willende van het grote tournoiſpel te Merſeburg naar huis ryden, in het jaar 1268 in de rivier de Saal verdronk. Van alle deze heeft alleenlyk graaf *Henrik* een zoon, *Otto* de oude genoemt, nagelaten, die vele goederen aan het klooſter Boſau ſchonk. In het jaar 1303 hebben die van Erfurt zyne ſloten Kirchberg, Wintberg, Greiffenberg en Lainſtein, behalven Greiffenberg, welke plaats zy grave Otto wederom inruimden, verwoeſt. Hy liet drie zonen na, *Otto* den jongen, *Albrecht* en *Hartman*, welke laatſte Domheer te Halberſtadt was. Van een der twee oudſten is de burggraaf *Albrecht* afkomſtig, die nog in de jaren 1419 en 1423 bloeide. Zyne gemalin was Margaretha, geborene vryvrouw en erfgenaam van Kranichveldt, welke hem deze ganſche opper- en neder-heerlykheit toebragt. Deze hadt twee zonen, graaf *Diderik*, heer van Kranichveldt, en graaf *Hartman*, heer van Altenberg en Saalenhorſt. Diderik liet een zoon na, *Albrecht* genaamt, die in den jare 1470 ſtierf, en twee zonen hadt verwekt, namentlyk burggraaf *Albrecht*, die na vele gedane reizen in het jaar 1495 ongetrouwt ſtierf, en graaf *Hartman*, die vervolgens regerend heer wierdt. Hy ſtierf in het jaar 1451, en liet na van Sabina, gravinne van Gleichen, burggraaf *Georg*, heer van Farnrode, die in het jaar 1520 is geſtorven. Hy hadt twee gemalinnen gehad. 1) Urſula, vryvrouw van de Pleſſe, die in het jaar 1490 ſtierf; 2) Barbara, gravin van Reinſtein. Hy was keurvorſtelyke Saxiſche amptman te Creutsburg. Zyne kinderen waren: *Magnus*, die jong in den jare 1482 ſtierf, en *Sigismundus*, die in het jaar 1561 overleedt. Des zelfs eerſte gemalin was Margaretha, dochter van Henrik Reus de jonge, de twede Ludmille, vryvrouw van Tautenburg. Zyn eenige zoon was *Sigismund* de jonge, die in het jaar 1531 wierdt geboren, en in den jare 1570 is geſtorven. Hy trouwde eerſt met Dorothea, gravinne van Mansveldt, weduwe van grave Wolfgang van Gleichen, en naderhandt in het jaar 1562 met Sybilla van Izenburg en Budingen

gen. Zyne zonen waren *Wilhelm*, *Johan Henrik*, *Georg*, geboren den 12 January des jaars 1569, en *Sigismund Antony*. Maar doordien de laatsten zonder erfgenamen overleden, heeft de burggraaf Georg alleen het geslacht voortgeplant, en van de tweede gemalinne, Dorothea Magdalena, eene geborene [illegible] van Plauen, vyf zonen nagelaten. Zyne eerste gemalin was Margaretha, eene gravin van [illegible]. Hy stierf in het jaar [illegible]. Graaf Sigismund Henrik is geboren den 16 July in het jaar [illegible], en den 6 January des jaars 165[illegible] in Zweedsche krygsdiensten overleden. *Wolfgang Philips*, geboren in den jare 163[illegible], is kort na de geboorte gestorven. *Wolfgang Crato*, of *Kraft*, geboren den 17 November 1631, was in het jaar 1651 opperste bestierder (*rector magnificentissimus*) te Giessen, wierdt naderhandt president te Darmstadt, en stierf in het jaar 1664. Maar de derde, *Georg Lodewyk*, geboren den 2 February in het jaar 1626, was Hessische geheime Raadt, regerings-en kamergerechts-president te Darmstadt. Zyne eerste gemalin was Anna Magdalena, gravin van Hohenlo. De tweede was Christina Magdalena, gravin van Manderscheidt. Des zelfs zonen waren *Georg Philips*, *Lodewyk Crato*, die in den jare 1674 opperbestierder van de akademie te Giessen is geweest, en *Georg Wolfgang*. Graaf *Georg Frederik* wierdt den 6 January des jaars 1701 opperbestierder van die akademie, en in den jare 1708 trouwde hy, zynde de eenige stamhouder van zyn geslacht, met zekere gravinne van Nassau-Ottweiler. *Imhof N. P. l. IX. c. 14. Bucel. P. II. Stemm. Auctor vitæ Burcardi Wormat. Lambertus Schafnaburg. Chronicon Montis Seren. Spangenb. & Querfurt. Chron. Meibomii Chr. Mariendal. Paulini. Spener.*

KIRCHERUS (ATHANASIUS) was in het jaar 1602 te Geyssa, eene plaats niet verre van Fulda gelegen, geboren. Na dat hem zyn vader, zynde amptman te Haselstein geweest, in de eerste jaren zelf hadt onderwezen, zondt hy hem vervolgens in het Jesuiten klooster naar Fulda, alwaar hy terstondt in zyne jeugt vele ongelukkige ontmoetingen hadt; want hy raakte op een tydt vast aan het radt van een watermolen, en op een anderen tydt, willende een wedloop van paarden aanzien, wierdt hy op den grondt geworpen, lopende alle de andere paarden over hem henen; doch hy kreeg in geen van deze twee voorvallen eenige schade. Hebbende voorgenomen in de societeit der Jesuiten te treden, ging hy in den jare 1618 naar Paderborn; maar doordien de vaders van de gemelde societeit wegens de onlusten van dien tydt, en voornamentlyk uit vreze voor den bisschop van Halberstadt, zich van malkander scheidden, moest hy zich naar Munster, en van daar verder naar Keulen begeven, en hebbende daar zyne philosophische studie afgelegt, wierdt hy door zyne meesters naar Coblents gezonden, om aldaar de Grieksche taal te leren. Naardien hy aldaar wegens zyne kennis in de wetenschappen zeer benyd en vervolgt wierdt, was hy gedwongen naar Heiligenstadt te gaan, alwaar hy zich door zyne bekwaamheit by den keurvorst van Ments zeer bemind maakte, van hem veel genade ontfing, en vervolgens vier jaren lang te Ments in de Theologie studeerde. Wanneer hy naderhandt een tydlang te Spiers bleef, en aldaar ter gelegenheit van een boek, het welk van den door paus Sixtus den V wederom opgerechten *Obeliscus* handelde, allereerst op dat soort van studiën viel, waar door hy zich naderhandt zo vermaard maakte, ging hy verder naar Wurtsburg, doch keerde haast wederom naar Spiers te rug, om dat zyne societeit wegens de Zweedsche wapenen in Frankenlandt zich niet veilig oordeelde. Dus wierdt hy met goedvinden van zyne meesters naar Vrankryk gezonden, en met den vermaarden Peirescius bekend, zynde die geen, die, als Kircherus keizerlyke mathematicus was geworden, het by den kardinaal Barbarini zo verre bragt, dat zyn voornemen naar Duitschlandt te reizen belet, en hy in het tegendeel naar Rome ontboden wierdt. Wanneer hy op deze reize door een geweldigen storm naar Civita-Vecchia wierdt gedreven, en eindelyk te Rome kwam, moest hy, niet wetende, dat men dit met hem voorhadt, te Rome blyven, en 'er de wiskunde leeraren. Niettegenstaande zyne benyders, die hem ook hier vervolgden, kreeg hy echter bevel van Innocentius den X, die den *Obeliscus* van Caracalla van zins was wederom op te rechten, om niet alleen zo veel als 'er van overig was op te helderen, maar ook de verlorene stukken wederom te herstellen, 't welk hy ook zo gelukkig uitvoerde, dat zyne herstelling nopens de gemelde stukken van den Obeliscus met die gene, welke in handen van anderen wierden bewaart, volkomen overeenkwamen. Alexander de VII, opvolger van Innocentius, belastte hem vervolgens, om zekeren Egyptischen *Obeliscus* te ontdekken; maar doordien vader Kircherus toenmaals te Tivoli was, liet hy zich aldaar de schets van gemelden *Obeliscus* brengen, en schoon de eene zyde, welke men nog niet hadt kunnen omkeeren, in deze schets niet uitgedrukt stondt, hadt echter Kircherus des zelfs figuur en inhoudt zodanig getroffen, dat als men ze naderhandt werkelyk kon zien, zy in het geheel met de beschryving van Kircherus overeenkwam. Hy is den 30 October in den jare 1680 gestorven, en zyne schriften zyn de volgende: *Ars magnetica. Ars magna lucis & umbræ; Musurgia universalis; Obeliscus Pamphilius*, welk boek keizer Ferdinand de III heeft laten drukken; *Oedipus Ægyptiacus; Obeliscus Ægyptiacus; Mundus subterraneus; Turris Babel; Latium; Historia Eustachio-Mariana*, en meer andere. Hy is op alle plaatsen, daar hy woonde, en op alle reizen, die hy deedt, zo dikwils in levensgevaar geweest, dat men zich grotelyks over de wyze, op welke hy daar uit gered is, moet verwonderen. Hy heeft deze gevaren in zyne door hem zelf gemaakte levensbeschryving aangetekent, welke nevens zyne brieven de heer Langenmantel in den jare 1684 te Augsburg heeft laten drukken, waar in echter van de byzonder[illegible], welke men in het gemeen [illegible], dat men zyne [illegible].

KIRCHERUS, [illegible] van Augsburg, was in den beginne van de XVII [illegible] vermaard. Hy [illegible] Grieksch [illegible] Oude Testament, [illegible] in den jare 16[illegible] te [illegible]. Deze Concordantie is naar de Complutensische uitgave [illegible] LXX Overzetters gemaakt, doch Abrah. [illegible] heeft [illegible] te voren gebragt, en veel vermeerderd [illegible] uitgegeven. Hy heeft ook in het Latyn de *[illegible] Græcarum in Theologia* geschreven. *R. Simon Hist. Crit. de Vieux Testament lib. III. cap. 2.*

KIRCHERUS, (JOHANNES) geboortig van Tubingen, in 't hertogdom van Wurtenberg, studeerde met veel voortgang in zyn vaderlandsche akademie, en gaf zeer goede verwachting van zich, doch een andere levenswyze hebbende verkoren, en daar in geen schyn van een goed bestaan ziende, verwisselde hy de Luthersche religie voor de Roomsche, en hy vertrok naar Hungarie. Dit was omtrent het jaar 164[illegible]. Hy gaf volgens gewoonte een boek uit, behelzende de beweegredenen van zyne verandering, onder den tytel van: *Apologia, in qua migrationis suæ ex Lutherana Synagoga in Ecclesiam Catholicam veras & solidas rationes succincte exponit, & perspicue, doctisque omnibus & judicandi dexteritate pollentibus via accurate & modeste considerandas proponit*, gedrukt te Weenen 164[illegible]. Dit werk rust op deze twee spillen; 't eene, dat men de Luthersche religie moet verlaten, nademaal men in de zelve niet vindt een onfeilbaar gezag, dat ons leidt om dat gene te onderkennen, 't welk men moet geloven; 't andere, dat men het Pausdom moet omhelzen, dewyl men daar in zo een gezag vindt. D[illegible] en anderen hebben hem wederlegt. De geleerde Baillet maakt geen zwarigheit te bekennen, dat hy van de gevallen van dezen man onbewust was. *Bayle Dict. Crit.*

KIRCHHAYN, eene stadt aan de rivier Ohm in opper-Hessen, niet verre van Amoneburg, den landgrave van Hessen-Cassel toebehorende, 2 mylen van Marpurg gelegen.

KIRCHHAYN, een steedtje in het markgraafschap Neder-Lausits, behorende onder Saxen-Merseburg en het ambacht Dobrilug, aan de rivier Dober, boven Zonnewaldt gelegen. De inwoners hebben 'er goede nering; de kerk wordt door een superintendent en een diaken bediend. In het jaar 1667 raakte dit steedtje in brandt, waar door 150 huizen nevens de kerk in de assche gelegt wierden. Wederom leedt dit steedtje in het jaar 1671 door een diergelyk voorval grote schade. *Grossers Lausitz. Merkw.*

KIRCHHEIM, KIRCHEN, een marktvlek in het hertogdom Wurtenberg, in Zwaben, beneden het oude slot Tek, niet verre van de rivier Lauter gelegen. Het zelve heeft een fraai slot, op het welke dikwils vorstelyke weduwen en afgedeelde heeren plagten te resideren. In het jaar 956 is aldaar een nonnenklooster gesticht, in het welke de gemalin van den eersten hertog van Wurtenberg, Eberhard met den Baardt, sedert het jaar 1504 begraven legt. In het eerst was het maar een dorp; maar het wierdt in het jaar 1270 van Conraad, hertog van Tek, met muren omringt, en een stadt van gemaakt. In het jaar 1376 heeft Frederik van Tek het halve ampt en stadt Kirchheim aan Wurtenberg verkocht, waar aan de andere helft na 't afsterven van de Teckische hertogen met Frederik den IV in het jaar 1314 ook is gekomen. Zie *Teck. Crusius An. lib. II. P. III. cap. 21.*

KIRCHHOLM, eene stadt in Lyflandt, by welke de koning van Zweden, Karel de IX, in het jaar 1605 door Karel Chotkewicz, generaal des konings van Polen, Sigismundus den III, eene grote nederlage kreeg. *Loccenius Hist. Suec. l. VIII. Pufendorf Hist. Suecica.*

KIRCHMANNUS, (JOHANNES) beroemd door zyne schriften, is geboren te Lubek den 18 January 1575. Hy studeerde tot zyn achttiende jaar in zyn vaderlandt, waar na hy zich naar Frankfort aan den Oder begaf, alwaar hy vier jaren zeer vlytig de lessen bezocht, levende afgezonderd van alle tydverdryven en buitensporigheden, waar aan de meeste scholieren zich niet selden overgeven, en 'er hunnen tydt mede verkwisten. Men heeft sedert vele eeuwen getwist, of 't beter is zyne kinderen by zich te houden dan hen naar de akademiën te zenden. Daar zyn redenen voor en tegen; maar 't schynbaarste, dat men tegen het zenden naar de akademiën kan bybrengen, is, dat het gevaar, dat de jongelingen tot debauche mogten vervoert worden, zeer groot is. Kirchmannus ging vervolgens op de akademie van Jena studeren, en naderhandt zette hy zyne studiën voort te Straasburg. Hy hadt grote lust om in vreemde landen te reizen; maar geen geldt genoeg daar toe hebbende, was hy genoodzaakt zyne neiging in te tomen. Hy was geen langen tydt in dit bedwang; want men gaf hem een burgermeesters zoon van Luneburg om daar mede naar Vrankryk en Italië te reizen. Hy kwam in 't jaar 1602 in Duitschlandt te rug; en zich te Rostok hebbende opgehouden, heeft hy zyne bekwaamheit aldaar zo zeer doen uitmunten, dat hem in 't volgende jaar de waardigheit van professor in de poëzy wierdt opgedragen. Het werk, dat hy in 't jaar 1604 uitgaf, *de Funeribus Romanorum*, verkreeg hem de achting van een geleerd man, en hielp mogelyk niet weinig om hem zo spoedig, als hy wenschen mogt, een goed huwelyk te bezorgen; want hy nam niet min ter harte 't getal der inwoonders des werelds, dan dat der boeken te vermeerderen. Het is nodig, meer dan op andere plaatsen, de eigen woorden van den Auteur hier by te brengen, zynde deze: *Quemadmodum prole animi bonas litteras promovere studuit Kirchmannus, ita etiam*

prole

trole corporis humanum genus augere apud se constituit. Quamobrem eodem anno, quo Funera Romanorum publici juris fecit, iisque nominis sui funera plane exterminavit, vitæ sociam sibi elegit virginum castissimam & pudicissimam, Emerentiam, Joachimi Schelii, senatoris Rostochiensis prudentissimi, filiam. Zie daar een man, die 't gemene welwezen ter herte nam. Hy bepaalde zyne zucht en genegenheit niet alleen tot het welzyn van de geleerde wereldt, maar hy werkte ook ten voordeele van den Staat in 't voortteelen van kinderen: hy offerde zynen geest en zyn ligchaam op tot nut van 't menschelyk geslacht. De geleerde Helena Piscopia Cornara geleek hem niet; want om te tonen, dat zy de voetstappen navolgde van Minerva, de godin der wysheit en wetenschappen, die haar maagddom voor altoos bewaarde, lietze zich aannemen tot lidt van de akademie der *gli infecondi* (der onvruchtbaren): maar de geleerde Tiraquellus itrekte aan den anderen kant ten voorbeelde aan Kirchmannus; want men zegt, dat hy alle jaren een boek en een kindt maakte. Kirchman is van zyne goede meninge ook niet verstoken geweest: want hy heeft by zyne huisvrouwe vyf kinderen, te weten drie zonen en twee dochteren, geteelt. Het is dan een zonderling geluk voor hem geweest eene vrouw aan te treffen in 't zelve jaar, toen hy als auteur te voorschyn kwam, voornamentlyk, aangezien de vrouw, die hy gekregen hadt, hem 't oogmerk deedt bereiken, waar op hy doelde, nademaal zy kinderen by hem kreeg, behalven dat zy met hem in vrede en eendragt leefde. In de lykreden, over hem gedaan, wordt gezegt, dat zy gedurende 37 jaren zo eendragtig zamen hebben geleeft, dat zy niet nodig gehad hebben zich ooit met malkander te verzoenen. De auteur van zyne lykreden zegt, dat deze huwelyks eendragt daar uit is voortgesproten, dat zo wel de man als de vrouw zeer wel hadden begrepen, dat de eendragt in 't huwelyk aangenaam is aan Godt en aan menschen, en dat de ongemakken des huwelyks van haar zelve groot genoeg zynde, door verdrietige oneenigheden niet behoren verzwaart te worden, maar dat men de zelve veel eer door een aangename zamenwoning moet verzoeten. Daar over boezemt hy een heel zielroerende zucht uit: *Gaf de Hemel*, zegt hy, *dat alle de gene die kwaad huishouden, deze grote waarheit ter dege overwogen!* Gelyk Kirchmannus bekend was voor een man, die de jeugdt zeer wel optrok, en die zyne kostgangers geen ongeregeldheden toeliet in zyn huis te bedryven, wierden hem vele scholieren uit andere steden van Duitschlandt toegezonden, en eindelyk toen de magistraat van Lubek zag, dat hunne school een nieuwen rector nodig hadt, hebben zy hem verzocht deze bediening op zich te nemen. Een van de redenen, de welke hem verplichtten de zelve aan te nemen, was, dat hy vreesde Godt te vertoornen, indien hy weigerde een beroep, zo wettig als dit, aan te nemen, zynde een teken van een teder gewisse. In dezen dienst wierdt hy bevestigt in 't jaar 1613, en hy heeft de zelve 't overige zynes levens met den uitersten vlyt waargenomen, niettegenstaande hy 't verdriet gehad heeft aan vele lasteringen bloot gestelt te zyn geweest, onder voorwendsel, dat de school oogenschynlyk verviel. Wanneer de scholieren buitensporigheden bedreven, gaf men hem de schuldt, en men lasterde hem opentlyk. Hy nam geduldt, en verachtte deze verongelykingen moediglyk. Men zegt, dat het verval der school zyn schuldt niet was, maar in 't tegendeel dat de grote menigte van leermeesters, die byna in elk huis gebruikt wierden, daar van de oorzaak waren. Hy stierf den 20 Maart des jaars 1643. Zyne voornaamste schriften zyn: *De Funeribus Romanorum libri IV; De Annulis liber singularis.* Hy hadt voorgenomen een zeker handschrift uit te geven met aantekeningen, doch 't zelve is niet dan in 't jaar 1684, door de zorg van zynen zoons zone, uitgekomen. *Bayle Dict. Crit.*

KIRCHMAYER, (GEORG CASPAR) geboren te Uffenheim, in Frankenlandt, in den jare 1635, studeerde te Wittenberg, daar hy, na het voltooien zyner studiën, in den jare 1661 tot hoogleeraar in de redeneerkunde benoemt wierdt. Van dien tydt af was hy in grote achting, en hadt met de geleerdste mannen; als Bullialdus, Hevelius, Boeclerus, Conringius, Magliabechius, en anderen briefwisseling. Hy leide zich ook op de penning- en stoffcheikunde, en wierdt door het koninklyke genootschap in Engelandt, als mede door dat te Wenen tot een lidt van de zelve aangenomen. Kort voor zyne doodt deedt hy eene reize naar Hollandt, en maakte daar vriendschap met Gronovius, Grævius, Witsius, en anderen. Hy overleedt in September des jaars 1700, hebbende in het licht gegeven de volgende schriften, als: *Programmata; Orationes panegyr.; Carmina; Medulla oratoriæ; Commentarius in Corn. Nepotem; Comment. in Tacit. Germ.; Comment. in Ciceron. de perfecto Oratore & in Orat. pro Quinctio; Comment. in Plinii Panegyr.; Sallustius cum notis succinct.*; enz. *Kirchmaieriana scripta. Clarmundi Vitæ.* enz.

KIRCHNERUS (TIMOTHEUS) was den 6 January in den jare 1533 te Tolstadt, in het graafschap Gleichen, geboren, alwaar zyn vader, Johan Kirchner, schoolmeester was. Hy studeerde te Jena, en wierdt in den jare 1554 te Furra, by Weissenfels, in het volgende jaar te Dachwitz, in het Gothasche, en in het jaar 1561 te Herbisleben predikant, doch wierdt van daar in den jare 1562 verdreven. In het zelve jaar was hy mede by het mondgesprek van Altenburg tegenwoordig, en wierdt in het jaar 1571 predikant te Jena, kort daar op Doctor in de Godgeleerdheit, waar in hy naderhandt het hoogleeraarsampt bekleedde. Van daar beriep de hertog Julius van Brunswyk-Luneburg hem als hofprediker naar Wolffenbuttel, alwaar hy tot in het jaar 1576 bleef, en in dat zelve jaar als eerste hoogleeraar in de H. Godkunde naar Helmstadt wierdt beroepen: maar toen hy aldaar de grote gemeenschap met de R. Katholyken en Joden opentlyk bestraffe, wierdt hy in het jaar 1659 afgezet, wanneer hy een jaar lang te Erfurt bleef. In het jaar 1580 wierdt hy eerste hoogleeraar te Heidelberg, maar moest na de doodt van den keurvorst Lodewyk en wegens eenige in den Godsdienst voorgevallene verandering zich ook van daar in het jaar 1583 weg begeven, wanneer hy generaal superintendent te Weimar wierdt, alwaar hy den 13 February in het jaar 1587 is gestorven. Zyne schriften zyn: *Explicatio articulorum fidei; De vivifica carne Christi; Methodica Explicatio præcipuorum capitum Doctrinæ coelestis*; *Schat uit de Duitsche werken van Lutherus*, in 't Hoogduitsch. *Bayeri Nomenclator profess. Jen. Freheri Theatrum. Meyeri Monumenta Julia. Zeumeri vitæ Prof. Theol.*

KIREI is de naam van een vermaarde familie onder de Tartaren, de welke den grondt heeft gelegt van het koninkryk van Crim, of van Precopië. Het is van deze familie dat *Azi-Kirai* voortsproot, de welke uit Tauris, dat is, Crim, Schicachmeth-Zarem, zoon van Tik-Tamise, verdreef, en de welke opgestaan zynde tegen dezen prins, de hoedanigheit en den naam van koning van de Tartaren aannam. Sedert dien tydt hebben die van de Crim gestroopt in Litthauwen, in Polen en in Ruslandt. *Georg. Horn. Orb. Imper. cum notis Jelleri.*

KIRGESSI zyn een menigte van barbarische Tartaren aan de Westzee van den berg Imaus in Asië, welke alle den heidenschen godsdienst toegedaan zyn. Zy hangen hunne dode vrienden aan bomen op, ten einde zy van de vogelen mogen verteert worden. Dit volk, gelyk als ook de *Balschridi* en *Hieselti*, wonen aan de Yszee. *Guagnin.*

KIRIATH-ARBA. Zie HEBRON.

KIRIELL, (THOMAS) een Engelsch ridder, die zo wel door zyne dapperheit, als door zyn ongelukkig einde is vermaard geworden. Van het eerste gaf hy onder de regering van Henrik den VI blyken tegen de Franschen, welke hy onder den grave van Warwik, als mede den Lord Talbot veel afbreuk deedt. In het jaar 1429 versloeg hy in Normandië den grave van Clermont. In het jaar 1433 maakte hy grote voortgangen in Burgundië. In den jare 1434 verloor hy door een onverwacht voorval de stadt S. Denys, maar hielp ze nog in het zelve jaar wederom veroveren. In het jaar 1437 hielp hy Crotoy ontzetten, en den vyandt in Pikardië veel schade toebrengen. In het jaar 1450 zondt men onder zyn kommando eene aanzienlyke versterking uit Engelandt in Normandië. Doch als hy met 5000 man de Franschen van de belegering der stadt Caen zocht te rug te houden, wierdt hy van de zelve tusschen Charenton en Bajeux geheel verslagen, en zelf gevangen genomen. Na zyne bekome vryheit hieldt hy het met den grave van Warwik, die vele binnenlandsche onlusten in Engelandt verwekte, die toenmaals het huis van Jork tegen dat van Lankaster begunstigde, en ten laatste zelfs koning Henrik den VI in zyn geweldt kreeg. Maar naardien Kiriell dezen koning, die hem te voren by alle veranderingen volkome zekerheit voor zyn leven hadt belooft, altydt begeleidde, raakte hy na den slag, welken des zelfs gemalin Margaretha tegen den grave van Warwik in het jaar 1461 den 15 February by S. Albans won, in der zelver handen, en wierdt, onder voorwendsel van represalien, op haar bevel kort daar na onthoofd, doordien niet lang geleden de Lord Chief Baron, Thomas Torp, om geen andere reden, dan dat hy die party hadt gehouden, door het gemeen te Londen was opgehangen. *The compleat Hist. of Engl. vol. I. p.* 364, 372, 375, 383, 388, 400, 412, 422, 426.

KIRITZ, eene middelmatige stadt in de Prignitz gelegen, en den koning van Pruissen toebehorende, welke plaats naar 't zeggen van zommigen in het jaar 1287 van Otto, keurvorst van Brandenburg, de tolvryheit door de gansche Mark heeft verkregen. Het bier, dat daar wordt gebrouwen, wordt *Moord en doodslag* genoemt. *Abels Geogr. P. I. p.* 175.

KIRKOBRIGHT, de beste zeehaven van Galloway, in het Westen van Schotlandt.

KIRKSOP, een rivier, die in het Zuiden van Schotlandt ontspringt, van waar zy Zuidwaarts loopt, voor een gedeelte Schotlandt en Cumberlandt van malkander scheidt, en ten laatste door dit graafschap in de rivier Eden zich ontlaat.

KIRKTON, eene marktstadt in het graafschap van Linkoln, in het landschap, genaamt Hollandt, in de kontrye van Corringham. Zy is voorzien met een schone Kerk, kruiswys gebouwt, gelyk als de Domkerken, en heeft een groot klokkenhuis in 't midden.

KIRKUDBRIGE, eene kleine stadt van Schotlandt. Zy is gelegen in het graafschap van Galloway, aan den ingang van de rivier de Dee, tusschen de stadt Withern en die van Dunfree, zes mylen van de eerste, en acht van de laatste. Zy hadt zitting en stem in het Parlement van Schotlandt voor de vereeniging. *Maty Diction.*

KIRKWALL, in het Latyn *Cracoviaca*, in het gemeen KIRKWA genoemt, is de hoofdstadt van Orkney, in het eilandt Pomona. Zy heeft eene zeer goede haven, is eene aanzienelyke handelplaats, wel van stenen gebouwt, en heeft een slot, den koning toebehorende, het welk voortyds zeer vast en met kanon voorzien was. De muren zyn zo dik, dat 'er grote en ruime kamers in gebouwt zyn; maar het slot is geheel vervallen. Niet verre van daar staat een statelyk paleis, dat van Robert Reid, bisschop aldaar, ten tyde van de koninginne Maria is gebouwt, en niet verre van daar een prachtig gebouw, dat van Patrik, grave van Orkney, is begonnen, maar niet voltooit. Tusschen dit en 's konings slot staat een schone kerk, die zeer lang, maar niet breed is, door S. Magnus gebouwt, die den

Chri-

Christelyken Godsdienst aldaar het eerst geplant heeft. De kerktoren is zonderling merkwaardig, hebbende zo vele afdelingen, wenteltrappen en kamers, dat vreemde personen zonder een wegwyzer daar niet op noch af kunnen komen. Daarenboven is hy zo vast en sterk, dat 50 man den zelven tegen 1000 kunnen verdedigen, byaldien zy geen grof kanon hebben. Ook heeft die kerk een schoon klokkenspel, en de stadt is met een vrye schole voorzien. *Gordon Theatr. Scotie. Cambden.*

KIRN, of KYRN, eene kleine stadt, met een slot, *Kyrburg* genoemt, in de neder-Palts, niet verre van de grenzen der ampten Kirchberg en Creutznach, aan den zamenloop der rivieren Kyr en Nahe, tusschen Daux en Oberstein gelegen. Het behoorde voortyds geheel aan eene zyde-linie der Rhyngraven van Dhaun, wordende deswegen de Rhyngraaffelyke Kyrburgische linie genoemt. Maar na dat de zelve was uitgestorven, is het aan de Wild-en Rhyngraven der Mörchingische linie, en na der zelver afsterven aan de overige Rhyngraven gekomen. Zie Wild- en Rhyngraven, en Dhaun. *Sweder Theatr. Prat. p.* 866. *Imhof N. P. l.* VI. *c.* 12. §. 1.2.

KIRSTENIUS, (Petrus) professor in de geneeskunst te Upsal, en buitengewoon lyfarts van de koninginne van Zweden, was geboren te Breslau, de hoofdstadt van Silesië, op den 25 December des jaars 1577. Hy leerde in zyn vaderlandt 't Latyn, 't Grieksch, een weinig Hebreeuwsch en Syrisch, de natuur-, ontleed- en kruidkunde, waar na hy de akademiën van Leipzich, Wittenberg en Jena ging bezoeken, en in den tydt van vier jaren veel gevordert hebbende onder de professoren van deze drie universiteiten, deedt hy een reis naar de Nederlanden en Vrankryk. Hy hadt horen zeggen, dat, ten einde om in de praktyk der geneeskunst uit te blinken, men *Avicenna* moest verstaan; om welke reden hy een grote trek kreeg om 't Arabisch te leren, want hy wist wel, dat de overzetting van de werken van dezen geneesheer zeer slecht en gebrekkelyk was. Hy bevlytigde zich dan sterk op de studie van 't Arabisch, en hy ondernam niet alleen *Avicenna*, maar ook *Mesue*, *Rhasis*, *Abenzoar*, *Abukasis*, en *Averroës* te lezen. In deze gedachten wierdt hy versterkt door Scaliger en Casaubonus, die hem bekwaam oordeelden om ten nutte van de geleerde wereldt in deze taal volmaakt te worden. Deze lust hieldt de begeerte niet tegen, die hy hadt om te reizen. Hy bezocht Italië, Spanje, Engelandt, en kwam niet dan ten einde van zeven jaren weder te huis. Hy heeft ook een reis gedaan in Griekenlandt en in Asië, zynde door Hungarië wedergekeert. Vier en twintig jaren oud zynde wierdt hy te Basel Doctor in de medicynen. Een weinig na zyne te rug komst in Silesië vertrok hy naar Jena, en trouwde aldaar. Vervolgens wierdt hy door den magistraat van Breslau beroepen om 't bestier van hun collegie en scholen te hebben. Door eene ziekte genoodzaakt zynde om van deze lastige bediening, waar in hy zelf een tegenzin hadt, af te zien, leide hy zich geheel en al op de medicynen en op 't Arabisch. Hy gaf zelf den voorrang aan deze taal, en hy deedt zien, dat hy geboren was om daar wel in te slagen. Hy besteedde tot deze studie niet alleen al den tydt, dien hy van de oeffening der geneeskunst afbrak, maar ook al het overschot van zyne winsten tot het drukken van Arabische boeken. Zyn lofredenaar heeft reden om te zeggen, dat men weinig voorbeelden vindt van een diergelyk gebruik van overwinst. Vele geleerden in 't tegendeel van onzen tydt, welker bedieningen smerig vallen, zyn oneindig heter, of om landt te kopen, of hun geldt op woeker uit te zetten, of om hun lighaam wel te mesten, dan om onkosten te doen tot het drukken van boeken. Tot schande der geleerdheit trachten de meesten, die hun werk van de zelve maken, ryk te worden in landeryen en in geldt (*Dives agris, dives positis in fœnore nummis*) en zy volgen die kwade manier na, waar van Horatius zegt:

Vos sapere & solos aio bene vivere quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

Hy mengde veel Godvruchtigheit by de praktyk der geneeskunst. Dit zou niet min zeldzaam zyn dan zyne onbaatzuchtigheit, byaldien men de algemene geruchten van de religie der geneesheeren volgde. Men verzekert, dat Kirstenius de werking der geneesmiddelen niet met al rekende zonder den bystandt des Hemels; men zegt zelfs, dat hy de genezing van zyne patienten doorgaans niet eerder ondernam, dan na dat zy zich met Godt verzoent hadden. Hy was ook gewoon hen een hert in 't lyf te spreken, hen vermanende op Godt te betrouwen. Hy was zeer vlytig in de oeffeninge van Godvruchtigheit, en hy begon en eindigde den dag met het lezen van den Bybel, hebbende den zelven zestien maal van voren tot achteren gelezen. Men meldt de reden niet, waarom hy zich met zyne familie naar Pruissen heeft begeven: maar hy heeft reden gehad over deze verhuizing voldaan te zyn; want zy gaf hem aanleiding tot verkeering ten huize van den kancelier Oxenstiern, die hem met zich naar Zweden nam, alwaar hy in het jaar 1636 met de bediening van professor in de medicynen in de universiteit van Upzal, wierdt vereert, en met de waardigheit van lyfarts van de koninginne Christina. Hy zou zich nog beter van zyne professorale bedieninge gekweten hebben, dan hy gedaan heeft, byaldien de krachten zyns ligchaams de kloekheit van zynen geest meer ondersteunt hadden: maar hy was zeer gebroken, en hy stierf Godzaliglyk den 8 April des jaars 1640. Hy heeft verscheide werken in 't licht gegeven, waar van zommige hier gemeld worden: *Decas sacra Canticorum & Carminum Arabicorum ex aliquot MSS. cum Latina interpretatione*, Breslau 1609. *Euangelistarum quatuor ex antiquissimo Codice MSS. Arabico Cæsareo eruti.* Frankof. 1609. in folio. *Tria specimina Characterum Arabicorum, nempe Oratio Domini nostri Jesu Christi, &c.* Breslau 1609. fol. *Grammatica Arabica.* Ibid. 1609. fol. *Liber secundus, de Canone Canonis a filio Sina, studio, sumptibus ac typis Arabicis, quæ primum fieri fide, ex Asiatico & ... exemplari MS. ... Arabice per partes editus, & ad verbum in Latinum translatus, notisque textum concernentibus illustratus.* Ibid. 1610. fol. *Liber de vero usu & abusu Medicinæ.* Ibid. 1610. in 8. *Notæ in Evangelium S. Matthæi, ex collatione textuum Arabicor. Syriacor. Ægypt. Græcor. & Latinorum.* Breslau 1612. in folio. In zyn grafschrift wordt verzekert, dat hy zes en twintig talen verstondt. *Bayle Dict. Crit.*

KIS. Daar zyn verscheide van dezen name in de H. Schrift bekend, als 1) KIS, zoon van Abi-Gibeon, en Maacha. I *Chron.* VIII, 30. 2) KIS, zoon van Ner, en vader van Saul. I *Sam.* IX, 1. I *Chron.* VIII, 33; IX, 38, 39. En 3) KIS, zoon van Abdi, een Leviet, uit het geslacht van Merari. II *Chron.* XXIX, 12.

KISSING is eene kleine stadt in het Frankische sticht Wurtsburg, aan de rivier de Saal, of Sale, 3 mylen ten Noorden van Swemfurt gelegen, nevens een oud en tamelyk verwoest slot, Boderleube genoemt, op een hogen berg staande. Men vindt aldaar een gezond- of wildbadt.

KITTIM, een volk van het eilandt van Cyprus, dat zynen oorsprong heeft van *Het*, of *Cheth*, zoon van Canaan. Met den zelven naam noemt men ook de Macedoniërs, dewyl Macedonië *Chetië* wordt genoemt. Deze naam wordt hen gegeven I *Machab.* VIII, 6, alwaar men bespeurt, dat de Romeinen Perseus, koning der Macedoniërs, verfloegen, en hy wordt genoemt *koning van Kittim.* *Simon Dict. de la Bible.*

KITZBÜHEL, eene stadt, nevens eene daar toe behorende heerlykheit, in Tyrol, by de rivier Ach, aan de Beyersche grenzen leggende, heeft goede bergwerken. *Tromsder.*

KITZINGEN, eene vermakelyke en fraaie stadt aan den Mayn, het welk, als men zegt, voortyds een dorp, Gottesfeld genoemt, is geweest. Het vrouwenklooster van de orde der Benedictynen wordt gezegt in het jaar 745 van Adelheit, of Adeloga, dochter van koning Pipin van Vrankryk, gebouwt te zyn. De lange stene brug over den Mayn, nevens den toren, die daar by staat, is in den jare 1499 gebouwt. Die stadt stondt onder verscheide erfheeren, van welke de een meer dan de andere hadt in te komen. Van deze inkomsten is een gedeelte aan het sticht Wurtsburg, en een ander gedeelte door de doodt van Conraad van Braunek aan het Ryk gevallen, waar mede in den jare 1340 de burggraaf Johan van Neurenberg beleent wierdt, zodanig, dat voortaan vyf achtste delen der inkomsten aan het sticht, en de drie overige achtste delen (of, gelyk als men anders zegt, een derde deel en een zestiende deel) aan de burggraven zou komen. Nog bragt de markgraaf Georg het klooster, het welk reets van de stadt afgezondert was, wederom daar toe, en de burggraven zyn in 't volkomen bezit gebleven. In het jaar 1443 verpandde het sticht haar aandeel aan markgrave Albert Achilles voor 391000 Rhynsche goudguldens, en dit wierdt na verloop van 17 jaren te Neurenberg vernieuwt. Dies hadden de markgraven het volkomen genot van de stadt tot het jaar 1629 wanneer Wurtsburg in dat zelve jaar, ten tyde van de algemene onrusten in Duitschlandt, en gedurende de door vreemden bestelde regering te Anspach, zich onder voorwendsel van in te lossen, en volgens uitsprake van eene keizerlyke commissie van de gansche stadt meester maakten, voorgevende, dat de zelve voortyds tot het sticht hadt behoort, en om 't welke te beweeren men zekeren brief vertoonde, die echter van de zyde der markgraven nooit als echt is aangenomen. By de Westphaalsche vrede wierdt deze zaak tot een afzonderlyk vergelyk uitgestelt, het welk in twee jaren op verlies van alle eischen van de nalatige party zou volgen; en als men daar toe niet kon komen, doch zonder schuldt van Brandenburg, is in den jare 1650 de zaak aan den Ryks-hofraadt opgedragen, en aldaar in het jaar 1651 door 14 R. katholyke en 2 Protestantsche byzitters ten voordeele van den bisschop en keurvorst van Ments uitgesproken: dat men namentlyk van de kant der markgraven den by de Westphaalsche vrede bestemden tydt hadt verzuimt, en derhalven hen een eeuwig stilzwygen opgelegt wierdt. Doch dit vonnis is van de markgraven altoos tegengesproken, en zy hebben, maar te vergeefsch, hun best gedaan om verscheide traktaten te maken, als mede hulp op de Ryksdagen te krygen. *Sweder Theatr. Prætens.*

KIUPERLI, (Achmeth) grootvizier, volgde in het jaar 1663 zyn vader Mahometh op, die ook grootvizier was geweest, nog maar 22 jaren oud zynde. Zo haast hy tot deze waardigheit was verheven, bemoeide hy zich, ingevolge van zyns vaders, die hem nog voor zyn afsterven het rykszegel toezondt, onderwys, om zich in den Divan en by het leger in achting te brengen. Alvorens hy den oorlog tegen Kandië besloot, zocht hy eerst dien in Zevenbergen te eindigen: zondt derhalven eenige hulpbenden naar Canea, ging ondertusschen in persoon naar Hungarië, en nam Neuhäusel weg, als mede het fort Serinwar en klein-Comorra. Hy liet zyne kloekmoedigheit in een treffen by S. Gotthard blyken, alwaar deze jonge generaal drie van zyne officiers, die hunnen plicht niet deden, met eige handt nedersabelde, zelfs met ongemene stoutheit in het aangezicht van zyn oproerig leger, om het zelve daar door ten stryde aan te moedigen, en den hoogmoedt van zyne oproerige troepen te dempen. Doch hy moest voor dit maal te rug wyken, en maakte vervolgens vrede tusschen beide keizeren in het jaar 1664; wanneer hy voorts naar Constantinopel keerde, en met alle genade ontfangen wierdt. In het jaar 1666 ging hy naar Kandië, en vermeesterde dat koninkryk,

ryk, het welk zich zeer dapper tegen de aanvallen der Turken vyf en twintig jaren lang hadt verweert. Na dezen gelukkigen uitslag betrachtte hy het gemene best, en schafte te Constantinopel de zware belastingen af, over welke het volk geweldig klaagde. Ondertusschen zochten zyne benyders gelegenheit hem by den keizer aan te klagen en gehaat te maken, welke ook ligt gehoor kregen, en Mohometh de IV begon aan de getrouwheit van zynen vizier te twyfelen, hoewel hy hem reets twee malen over zyne ontschuldiging hadt gehoort, en hem het hoogste staatsampt gegeven. Doch deze slimme staatsman wist zich wel haast te redden, en gaf van nieuw blyken van zyn verstandt en vaardigheit, doordien hy den opstandt, te Constantinopel ontstaan, stilde, en de tegen den Sultan zelf aangelegde zamenzwering gelukkig dempte. Dies strafte hy alleenlyk de meest schuldige belhamels, en vergaf het zynen vyanden en vervolgers, die hy anders volgens zyn gezag gemakkelyk hadt kunnen aan het leven straffen. Zyn laatste werk was de vrede met Polen, en zyne ongemakken, als mede een soort van beroerte, hadden hem geheel ongezond gemaakt; doch naderhandt wierdt het wat beter met hem, wanneer hy in plaats van wyn, welken hy al te sterk hadt gedronken, kaneel-water gebruikte; maar daar van ook al te veel drinkende, wierdt hy waterzuchtig, en stierf daar aan in het jaar 1676 te Alexandrette, niet verre van Adrianopel, in den ouderdom van 35 jaren. *Ricaut Ottoman. Porte P. II. Galeazzo Gualdo vita di Leopoldo. Theatr. Europæum. Histoire des Grands Viziers.*

KIUPERLI, of CUPROGLI, (MAHOMETH) een vermaard Turksch grootvizier, zyn toenaam van een dorp in Albanië, alwaar hy van geringe ouders geboren was, hebbende. In zyne jeugt pleegde hy verscheide misdaden, doch was ondertusschen altydt bedacht om zyn geluk te maken, ten welken einde hy by verscheide bassaas, en ten laatste by den sultan zelf, door zyne getrouwheit grote gunst verwierf. De weduwe Sultane, moeder van den nog onmondigen Mahometh, deedt wel het meest tot zyne verheffinge. Door des zelfs bystandt wierdt hy in het jaar 1656 grootvizier, na dat de vorige wegens de ongelukkige oorlogsgevallen deze waardigheit hadt afgestaan, en als bassa naar Canischa moeten gaan. Zo haast als hy dit hoge ampt aanvaardde, bemoeide hy zich vooral zyns keizers en zyn eigen gezag door zware straffen over de ongehoorzame, en met beloning van anderen te vestigen. Vervolgens trachtte hy de eilanden Tenedo en Lemnos wederom te veroveren. Sahid Mehemeth bassa, dien hy niet gunstig was, zondt hy naar Dalmatië, om aldaar de Venetianen te beoorlogen, die daar op de vesting Cattaro innam. De Asiatische troepen, om ze te beter te kunnen beteugelen, liet hy in Europa komen. De gedurige twisten onder de Janitzaren en Spahis belette hy daar mede, dat hy de onrustige gemoederen uit den weg ruimde. De Afrikaansche Corsaren, als mede de Tartaren hitste hy tegen de Christenen aan. Tegen den vorst van Zevenbergen Ragoczy, als de zelve met den koning van Zweden tegen Polen een verbondt hadt gemaakt, liet hy een sterk leger te velde trekken, en naardien zich de zelve met hulp van den Roomschen keizer dapper verweerde, kwam Kiuperli in eigen persoon met een nieuw leger in Hungarië, en veroverde de vesting Jeno, en zou nog meer gedaan hebben, byaldien niet omtrent dien tydt de bassa van Aleppo een opstandt hadt verwekt, en met een goed getal volk de stadt Scutari in Natolië genadert was. Deze bassa meende zekerlyk Kiuperli te doen vallen: want hy verklaarde zich de wapenen te zullen nederleggen, zo haast als hy hem zyn hoofdt zou hebben gelevert. Maar de groot vizier deedt voor den Sultan een voetval, en boodt zich aan om dusdanig zyn leven te laten, byaldien het anders zonder nadeel van het keizerlyke gezag kon geschieden. Door deze (misschien geveinsde) grootmoedigheit zette hy zich nog vaster in des Sultans genade, en zegepraalde over den gemelden bassa, die door verradery van eenen der zynen om het leven gebragt wierdt. Topal bassa, door wien hy Tenedo en Lemnos wederom hadt ingenomen, deedt hy vallen onder voorwendsel van geheime verstandhouding met de vyanden gepleegt te hebben, of wel meest daarom, dewyl de zelve wegens zyne dapperheit al te veel by het volk gezien was. Den Franschen afgezant handelde hy onder een diergelyk voorwendsel seer kwalyk. Den vorst Ragoczy overwon hy ten laatste volkomen, en na dat de zelve den 6 Juny in het jaar 1660 aan zyne wonden gestorven was, belastte hy de vesting Waradin weg te nemen, voerde naderhandt den Sultan naar Adrianopel, ging in eigen persoon naar Grieksch-Weissenburg, vorderde van Zevenbergen grote schattingen, en maakte, in plaats van Kemeni Janos, Michiël Abaffi vorst van die provincie. Hy zocht ook den Roomschen keizer ten dele in der minne, ten dele met bedreigingen daar toe te brengen, dat hy met de zaken van Zevenbergen zich niet zou bemoeien, en als zulks niet wilde gelukken, nam zyn leger de stadt Weissenburg in, en door de Tartaren liet hy het landt overal verwoesten. Terwyl hy dus met allen vlyt aan de Turksche rykszaken arbeidde, wierdt hy in den jare 1661 door een beroerte overvallen, waar aan hy ook in een tamelyken ouderdom stierf. De Sultan toonde hem de genade, dat hy hem voor zyne doodt in persoon kwam bezoeken, en na zyne doodt de waardigheit van grootvizier aan zynen zone, Achmeth Kiuperli, gaf. *Histoire des grands vizirs. Galeazzo Gualdo vita di Leopold. Lor. Crasso elogii di Capitani illustri. Theatr. Europ.*

KIUPERLI, MUSTAPHA Bassa, Turksche grootvizier, was de zoon van Achmeth Kiuperli, van wien hier voor is gesproken. De Sultan Mahometh stelde hem in het jaar 1687 als Kaimakan voor, verhopende, dat hy door zyn gezag den ontstanen oproer ligtelyk zou dempen; maar vondt zich bedrogen, doordien Kiuperli zeer veel daar toe deedt, dat Solyman nog in het gemelde jaar den Ottomannischen troon beklom. Als hy in het jaar 1689 bassa te Scio was, zondt de grootvizier zekeren Capigi met een Catascherif derwaarts, die het hoofdt van Kiuperli in des Sultans naam eischte. Doch Kiuperli verzocht zes dagen uitstel, om eerst een brief aan den Sultan te kunnen schryven, op welken dit antwoordt volgde, dat hy terstondt naar Adrianopel komen, en het ampt van grootvizier bekleden zou. Vervolgens bragt hy in het jaar 1690 drie legers in 't veldt, en maakte aanzienlyke voortgangen. In het volgende jaar hielp hy des overleden Solymans broeder, Achmeth, op den keizerlyken troon, en verloor in het treffen by Salankemen zyn leven. Van zyne zonen wierdt *Numan* bassa in den jare 1710 grootvizier, doch kort daar na in zyn vorig gouvernement naar Negroponte gezonden. *Ricaut Ottom. Porte P. II. Hubn. Suppl. III.*

KIVET, (ARNOLD) of ALBERT ARHEMIUS, een Karthuizer monnik, was vermaard in de XV eeuwe, en woonde in een klooster by Wesel, in het landt van Kleef. Hy schreef een boek, onder den tytel van: *Referendarium exemplorum*, waar in hy verscheide zaken, in zynen tydt gebeurt, verhaalt. Hy stierf den 17 May des jaars 1449, in den ouderdom van tachtig jaren. *Val. Andreas Bibl. Belg.*

KLAARKAMP, weleer eene deftige abdy, van de Premonstreit orde, in Vrieslandt, onder Dantumadeel, in Oostergoo, was het oudste klooster van dat geweest, en heeft tot het oprechten van meer andere kloosters aanleiding gegeven, als hier na zal gezegt worden. Het is aldus genoemt naar *Clara*, eene weduwe, de stichtster van het zelve, de welke te Kinsmageest in een loden tombe begraven legt. Ubbo Emmius en Schotanus stellen de opkomst van deze abdy op het jaar 1165; Emo, abt van Werum, vermeldt ze mede op het zelve jaar; maar in een parkamenten brief van de kerke van Utrecht staatze vermeld op het jaar 1230. In Vrieslandt zyn twee nonnekloosters uit deze abdy voortgekomen, namentlyk *Sion* en *Genezareth*, of *Nazareth*; ook heeftze drie mannenkloosters voortgebragt, namentlyk het *Olde-klooster*, of *Bloemkamp*; St. *Bernardus-klooster* te Auwert, of Adewert, en *Gerriks-klooster*. Daarenboven hebben verscheide kloosters zo in Hollandt, als in Vrieslandt, onder de abdy van Klaarkamp gestaan. De abten van deze abdy hadden de eerste plaats onder alle de abten van Vrieslandt. *Winsemius. Emmius. Schotanus. Oudheden van Vrieslandt.* enz.

KLAASZE, (CHRISTIAAN) een boer van Lekkerkerk in Hollandt, wiens vrouw den 21 Juny 1686 van een jongen zoon in de kraam kwam, die byna twee maanden leefde. Na verloop van zeventien uuren baarde ze een tweden zoon, maar die kwam dood ter wereldt; vier en twintig uuren daar na kwam de derde zoon ter wereldt, die twee uuren leefde, en wederom vier en twintig uuren daar na baarde ze den vierden zoon, maar ook dood. Wanneer ze eindelyk kort daar na een vyfden baarde, gaf ze zelf den geest.

KLAGENFURT, of KLAGENFURTH, in 't Latyn, *Clagenfurtum*, de hoofdstadt in Karinthië, tusschen Villach en S. Veit, aan de rivier Glan, waar van ze eertyds *Glanfurt*, en eindelyk *Klagenfurt* zou genoemt zyn. Ze is groot en welversterkt, is 24 mylen van Wenen gelegen, en heeft een universiteit. In 't jaar 648 wordt ze gezegt een vlek geweest te zyn, dat de Hunnen onder hun koning Cacannus den III innamen, en den hoofdman der plaatse, Pleuratus genaamt, uit het geslacht der Wenden, met zyn wyf en zeven kinderen lieten ophangen. Sedert is Klagenfurt vermaard geworden, voornamentlyk na dat keizer Maximiliaan de I in 't jaar 1518 het landgericht derwaarts verplaatst heeft, gevende de stadt en 't kasteel erflyk aan de inwoonderen van Karinthië, om ze te bouwen en te versterken. In 't jaar 1636 wierdt de stadt tot op weinig gebouwen na door de vlamme verteert; doch ze is sedert herbouwt, en nog meer versterkt. Zommigen verhalen, dat men oudtyds te Klagenfurt de gewoonte gehad heeft iemandt, van diefstal verdacht, op staande voet op te hangen; en naderhandt de vierschaar plegtig gespannen zynde, ingeval hy by nader onderzoek schuldig bevonden wierdt, liet men hem hangen, maar bevondt men, dat hy onschuldig was, dan wierdt hy afgesneden, en op gemene kosten ter aarde bestelt. *Megiseri Kärnth. Chron. Valvasors Ehre des Hertzogth. Crain lib.* X. *cap.* 5. *Zeileri Topogr. Carinth.*

KLAGIUS, (THOMAS) geboren in Pruissen, tradt in 't jaar 1618 in de societeit der Jesuiten, en onderwees opentlyk in de wiskunst en Godgeleerdheit. Hy is te Braunsberg en Neswig rector geweest, en heeft vele twistschriften tegen de Lutherschen in 't licht gegeven, stervende in 't 66 jaar zynes ouderdoms in 't jaar 1664. *Alegambe Bibl. Soc. Jesu.*

KLATAU, eene koninklyke stadt in den Pilsner kreits in Bohemen, 13 mylen van Praag. De Jesuiten hebben een collegie aldaar. Digt by het stadhuis staat een oude hoge toren, in welken een klok van negen en negentig centner hangt. In de farkerk is een Mariënbeeldt, dat men zegt wonderen te doen. *Zeiler Topogr. Bohem.* §. 30. *Balbin. Miscell. Dec. I. l. III. c.* 7. §. 3. *p.* 75.

KLEEBERG, of KLEEBURG, een kleine plaats, die tot het hertogdom van Palts-Tweebrugge behoort, en in het ampt Nieuwkastel, omtrent 1 myle van de stadt Weissenburg legt. Eene zydelinie der Paltsgraven van Tweebrugge, die zich van deze plaats schryft, is in het jaar 1654, in den persoon van *Karel Gustaaf*, tot de kroon van Zweden gekomen. Maar na de doodt van koning Karel den XII is deze plaats aan de Paltsgraven van Tweebrugge gevallen.

KLEEF, een hertogdom in den Westphaalschen kreits, behorende tot het gebiedt van den koning van Pruissen. Ten Oosten paalt het aan 't hertogdom Berg, ten Westen aan Gelder, Brabandt, en een gedeelte van 't sticht van Luik, ten Zuiden aan 't aartsbisdom van Keulen, en ten Noorden aan Zutphen en Overyssel. Het wordt door den Rhyn in twee delen gedeelt, waar van het eene aan de zyde van Vrankryk, het andere aan de zyde van Duitschlandt gelegen is. In 't eerste deel zyn de steden *Kleef*, van welke het gansche hertogdom den naam voert, *Kalker*, *Zanten*, *Goch*, *Zonsbeek*, *Uden*, *Orjoy*, *Burik*, *Griet*, *Grietbuis*, *Gennep*, *Kranenburg* en *Heusden*. Aan de Duitsche zyde zyn *Wesel*, *Duisburg*, *Emmerik*, *Rees*, *Zevenaar*, *Ysselburg*, *Dinxlaken*, *Schermbeek*, en *Holten*. Behalven den *Rhyn* wordt dit landt nog bewatert door de *Maas*, de *Roer*, *Niers*, *Lippe*, enz. Eertyds was Kleef een graafschap. *Theodoricus*, of *Diderik* de X, zynde de laatste graaf, stierf in 't jaar 1525. Naderhandt is 't tot een hertogdom verheven; en wanneer de laatste hertog *Jan Willem* in 't jaar 1609 overleedt, zonder mannelyke erfgenamen na te laten, verviel het hertogdom aan het huis van Brandenburg, makende in 't jaar 1624 een minnelyk verdrag met Palts-Nieuwburg, gelyk elders uitvoeriger zal gezegt worden. *Teschenmacher Annal. Cliv. p.* 123. enz.

KLEEF, in 't Latyn *Clivia*, of *Clivopolis*, is de hoofdstadt van 't hertogdom Kleef, niet verre van den Rhyn, met een kasteel, op een heuvel, en heeft van 't Latynsche woordt *Clivus* den naam ontfangen. Pighius meent, dat het reets voor vele eeuwen een vermaarde stadt is geweest, en dat de oude vermaarde redenaar *Eumenius* alhier in zyn vaderlandt die kunst opentlyk geleeraart, en eene redenvoering voor den landvoogdt van Gallië ten tyde van Diocletianus en Maximinus gehouden heeft. Doch dit spreekt Lipsius tegen. Echter is het zeer waarschynlyk, dat Kleef door de Romeinen gebouwt is. Naderhandt kwam deze stadt meer en meer in aanzien, na dat de landsheeren aldaar hun setel vestigden. In 't jaar 1341 stichtte *Diderik* de IX alhier een kollegiale kerk. In 't jaar 1372 wierdt de stadt door den brandt verteert. In 't jaar 1609 wierdt ze gedurende een twist over de erfvolging dan eens door de Brandenburgsche, dan weder door de Palts-Neuburgsche soldaten ingenomen. In 't jaar 1624 veroverden ze de Spaanschen, en naderdandt de Hollanders. In de jaren 1635 en 1636 heeft ze van beide partyen veel uitgestaan, en in 't jaar 1640 veroverden ze de Hessen. Voorts is 't een welgebouwde en vermakelyke plaats. Het slot, op een berg gelegen, is zeer oud, waar van zommigen menen, dat het een werk van Julius Cæsar is. Dit was eertyds de verblyfplaats der graven en vorsten van Kleef, wordende thans de *Zwanenburg* genaamt, om dat 'er een zwaan voor een vaantie op staat. *Pighius in Herc. Prodic. Lipsius Comment. ad Tac. Ann. l. III. f.* 71. *Teschenmach. Annal. Cliv. p.* 23. & 124 *Topogr. Westphal. p.* 15. 16.

KLEEF. De hertogen van Kleef stammen af van de graven van der Mark (zie MARK): want wanneer *Diderik*, de laatste graaf van Kleef, in 't jaar 1325 stierf, trouwde des zelfs erfdochter *Margaretha* met Adolf den IX, grave van der Mark. Zy teelden zamen *Adolph* den X, die eerst bisschop van Munster, in 't jaar 1363 aartsbisschop van Keulen, en alzo hy in 't volgende jaar afstandt deedt, graaf van Kleef en van der Mark was. Hy trouwde met Margaretha, dochter van Gerard, grave van Gulik en Berg, en wan by de zelve vele kinderen, onder welke merkwaardig is ADOLPH, de stamvader der hertogen van Kleef; want hy zelf wierdt in 't jaar 1417 van keizer Sigismund op 't concilie te Constants tot eersten hertog van Kleef verklaart. Hy raakte met zyn moeders broeder, hertog Willem van den Berg, in oorlog over zekeren tol, en behaalde in 't jaar 1397 de overwinning op hem, nemende hem zelve, nevens Rainold, hertog van Gelder, en vele anderen van aanzien gevangen. Hy kocht de heerlykheit Gennep, Duiffel en Rixwaldt, en stierf in 't jaar 1448. Zyne eerste gemalin, Agnes, dochter van den keizer Rupertus, overleedt in 't jaar 1401 zonder kinderen; waar na hy Maria, dochter van Johannes, hertog van Burgundië, ten huwelyk nam.

Deze baarde hem JOHANNES den I, hertog van Kleef, en *Adolph*, heere van Ravenstein en Wienenthal, die stierf in 't jaar 1492, en by zyne eerste gemalinne Beatrix, dochter van Johannes, hertog van Coïmbra in Portugal, *Philippus van der Mark*, heere van Ravenstein, naliet. Deze was een grote vyandt van 't huis van Oostenryk, sedert hy Maria, erfprincesse van Burgundië, te vergeefsch ten huwelyk verzocht hadt. Hy wierp zich in Gent als hoofdt der misnoegden tegen keizer Frederik op, doch wierdt in 't jaar 1488 in den Ryksban gedaan. De koning van Vrankryk maakte hem gouverneur van Genua. Hy stierf zonder erfgenamen in 't jaar 1528.

JOHANNES de I, hertog van Kleef en graaf van der Mark, wierdt geboren in 't jaar 1419, en om dat hy te Gent was groot gemaakt, noemde men hem doorgaans, *Het kindt van Gent*. Hy nam de stadt Soest, die zich in 't jaar 1444 aan hem overgaf, in zyne bescherming tegen de pretensie van Diderik, grave van Meurs, aartsbisschop van Keulen. Naderhandt vertrok hy naar 't H. Landt, en wierdt aldaar ridder-geslagen. Hy stierf in 't jaar 1481. Zyne gemalin was Elizabeth, dochter van Johannes van Burgundië, hertog van Brabandt, en graaf van Nevers. Deze baarde hem Johannes den II, hertog van Kleef; *Engelbert*, grave van Nevers en Auxerre, welken de koning van Vrankryk, Lodewyk de XII, tot hertog van Nevers verhief. Zyne mannelyke nakomelingschap is met de kleinzonen van zyn zone *Karel*, namentlyk *Franciscus* en *Jacobus*, uitgestorven; en de erfdochter *Henriëtte* trouwde met *Lodewyk van Gonzaga*, waar door het hertogdom van Nevers aan 't huis van Gonzaga kwam; *Adolph*, domheer van Luik, en *Philips*, aartsbisschop von Rheims en Nevers.

JOHANNES de II, hertog van Kleef, wierdt geboren den 23 April des jaars 1458. Hy wierdt van der jeugdt aan 't Burgundische hof tot den oorlog opgekweekt, en diende naderhandt keizer Maximiliaan den I. tegen Karel, hertog van Gelder. Hy dreef ook David, bisschop van Utrecht, in ballingschap; bragt door zyne gemalinne Mathilde, dochter van den landgrave Henrik van Hessen, de pretensie op het graafschap Catzenellebogen aan zich, en stierf in 't jaar 1521, hebbende buiten echt 63 kinderen, maar by zyne gemalinne JOHANNES den III, bygenaamt de Vreedzame, geteelt.

Deze wierdt den 10 November 1490 geboren, en trouwde in 't jaar 1510 met Maria, de erfdochter van Willem, hertog van Gulik en Berg. Naardien nu deze Willem het volgende jaar stierf, erfde Johannes deze landen, vereenigende dus Gulik en Berg met Kleef. Voorts deedt hy keizer Karel den V bystandt tegen den Turk, wanneer in 't jaar 1529 Wenen door dien erfvyandt belegert wierdt, en hielp in 't jaar 1535 de Wederdopers uitroeien. Hy verkocht zyne pretensie op Catzenellebogen voor 50000 Duitsche guldens aan de graven van Nassau, en stierf den 6 February 1539, nalatende *Wilhelm*, hertog van Gulik, Kleef en Berg; *Sibylla*, gemalin van keurvorst Johan Frederik van Saxen, en *Anna*, gemalin van koning Henrik den VIII van Engelandt.

WILHELM, die in 't jaar 1516 wierdt geboren, nam bezit van het landt van Gelder, dat hem hertog Karel van Egmondt in 't jaar 1538 by uiterste wille gemaakt hadt. Hier over wierdt hy van keizer Karel den V beoorloogt, en genoodzaakt van zynen eisch af te staan. Hy stierf in 't jaar 1592, zynde 25 jaren beroert geweest, en hebbende by Maria, dochter van keizer Ferdinand den I, geteelt *Karel Frederik*, die in 't jaar 1575 op het jubeleest te Rome in den ouderdom van 20 jaren stierf; en *Johannes Willem*, geboren in 't jaar 1562, en in 't jaar 1574 tot bisschop van Munster verkoren. Doch hy liet dat bisdom in 't jaar 1585 varen, en trouwde met Jakobea, dochter van markgrave Philibert van Baden. Doch deze wierdt van overspel beschuldigt, en in 't jaar 1597 heimelyk gewurgt; waar na hy in 't jaar 1599 met Antonia, dochter van Antonius, hertog van Lotharingen, zich in huwelyk begaf. Eindelyk verloor hy zyn verstandt, en verviel tot razerny, stervende den 25 Maart 1609, waar mede de gansche linie van het mannelyke oir uitstierf. Hy hadt vier zusteren, van welke *Maria Eleonora*, geboren in 't jaar 1549, in 't jaar 1572 trouwde met markgrave Albert Frederik van Brandenburg, in Pruissen, en in 't jaar 1608 stierf; *Anna*, geboren in 't jaar 1552, trouwde in 't jaar 1574 met Philips Lodewyk, Paltsgrave van Nieuburg, en stierf in 't jaar 1632; *Magdalena*, geboren in 't jaar 1553, trouwde in 't jaar 1579 met Paltsgrave Johannes van Tweebrugge, en stierf in 't jaar 1633; *Sibylla*, geboren in 't jaar 1557, trouwde met markgrave Philip van Baden, en na des zelfs doodt, met Karel van Oostenryk, markgrave van Burgau, in 't jaar 1601, en stierf in 't jaar 1628. Alzo nu dese vier de nalatenschap, of ieder alleen, of een vierde deel eischten, en het Saxische huis zich mede daar in mengde, ontstondt hier uit een langdurige oorlog, bekend onder den name van Guliksche oorlog. Zie op GULIK. *Hoppii Beschr. der graven en hertogen van Kleef Erich. Gulich. Chron. Luc. Graven-Jaal p.* 15. *seq. Assertio juris & universalis successionis ser. Dom. Brand. in Ducat. Cliv. Teschenmacher.* enz.

KLEEF, (HET HUIS TE) gelegen in Kennemerlandt, buiten Haarlem, ter regter zyde van een weg, de *Kleverlaan* geheten, gaande naar Bloemendaal. Het zelve is, volgens eenigen, gebouwt omtrent den jare 1392 door *Willem Cuser*, hofmeester van Margareta van Kleef, weduwe van hertog Albrecht van Beyeren, XXVI grave van Hollandt: maar volgens anderen, die het ouder maken, is *Adelheit van Kleef*, dochter van graaf Diderik van Kleef, en gemalin van graaf Diderik den VII van Hollandt, de stichtster van dit huis. Nog anderen zyn van gevoelen, dat het gebouwt is van *Margareta*, dochter van Adolph van Kleef, tweede gemalin van hertog Albrecht, grave van Hollandt, die regeerde van het jaar 1358, tot den jare 1404. Het zelve kwam naderhandt aan het huis van *Brederode*, en is in het vermaarde en rampzalige beleg van Haarlem door de Spanjaarden in den jare 1573 geheel vernielt en verwoest, en sedert niet weder opgebouwt. *Ampzing Beschryving van Haarlem. Zoeteboon Zaanl. Arcadia. van Leeuwen Batav. illustr.*

KLEIN-AMMERS. Zie AMMERS.

KLEIN-LIGNITS, een slot in het Silesische vorstendom Brieg, in den Ritschner waldt, een myle van Brieg gelegen, en tevens een jagthuis, het welk de hertog Johan Christiaan in het jaar 1614 liet bouwen.

KLETGAU, of GLETGOW, van ouds *Pagus Latobricus* genoemt, eene landstreek van omtrent 4 mylen, welke aan 't Zwarte waldt, aan het gebiedt der vier Waldsteden grenst. Voortyds heeft het zyne eigene heeren gehad, die daar van den tytel van markgraven voerden: doch in de XV eeuwe kwam dit landt door huwelyk aan de graven van Sultz. Maar na dat de laatste van dit geslacht, Johan Lodewyk genoemt, in den jare 1687 stierf, is het aan het vorstelyke Swartzenbergsche huis gekomen, welk huis ook deswegen op den Ryksdag te Regensburg plaats en stem in den vorsten-Raadt heeft gekregen. *Stumpf Chron.*

KLETHBEK, eene kleine rivier in de Holsteinsche provincie Wageren, ontspringt boven het adelyke goet *Klethkamp*, en loopt vervolgens in de Oostzee. *Dankwerth Beschr. von Sleswich und Holstein P. III. c.* 6. *p.* 205.

KLETTENBERG, CLETTENBERG, eene kleine stadt, met een ambacht, in het Thuringische graafschap Hohenstein, niet verre van Walkenried gelegen. Na de doodt der graven van *Hohenstein* kwam deze plaats aan het sticht Halberstadt, als

zynde een leen van de zelve. De keurvorst van Brandenburg, als vorst van Halberstadt, beleende naderhandt den grave van Sayn en Witgenstein daar mede: maar eindelyk nam de graaf Augustus van Witgenstein 100000 daalders daar voor, en liet het over aan den koning van Pruissen.

KLEVELANDT, of CLIVELANDT, een grote landstreek in 't Noordelyke van Jorkshire, dus genaamt van de rotsen, die langs dat gewest gevonden worden. Koning Karel de I maakte *Thomas*, Lord Wenthwort, graaf van Klevelandt. Maar deze zonder erfgenamen stervende, verhief koning Karel de II zyne byzit, *Barbara Villers*, dochter van Willem, vicomte van Grandison, in Ierlandt, tot hertoginne van Klevelandt. Zie VILLERS. (BARBARA).

KLEVERSKERKE. Zie CLEVERSKERKE.

KLINGEN, eene kleine stadt, met een ambacht, in het bisdom Constans gelegen, behoorde in het jaar 1248 den vryheeren den *Klingenberk* toe, die in de XVI eeuwe stierven, na dat zy het aan het gemelde bisdom verkocht hadden. *Lucel. Stemm. P. IV.*

KLINGENBERG, eene kleine stadt in Frankenlandt, den keurvorst van Ments toebehorende, zeer vermaard wegens den wyn, die daar omtrent wast, en gelegen aan de rivier den Mayn, tusschen de steden Aschaffenburg en Wertheim. Een slot van den zelven naam legt in Bohemen, aan de rivier de Mulda, 5 mylen van Praag, in den Pragischen kreits, op een berg, en kon in het jaar 1622 niet dan door honger gewonnen worden. *Zeiler Topogr. Bohem. p. 20. Vogt jetzl. Böhmen p. 101.*

KLINGENBERG (HENRIK VAN) was kancelier van keizer Rudolph van Habsburg, en van des zelfs zone Albert. Hy wierdt na Frederik van Zollern bisschop van Constans, en was mede tegenwoordig in den jare 1298 op den Ryksdag te Neurenberg, alwaar keizer Rudolph, uit het huis van Nassau, afgezet wierdt, en hy kreeg 'er wegens de voorzitting strydt met den keurvorst van Ments. Hy stierf in het jaar 1306. Men schryft hem de volgende werken toe, als een traktaat van de *engelen*, en eene Historie van de graven *van Habsburg. Pontaleon de illustr. Germ. viris.*

KLITSCHDORF, een slot, nevens eene heerlykheit, in het Silesische vorstendom Jauer, aan de rivier de Queis, aan de neder-Lausnitsche grenzen gelegen. Het slot is in den jare 1297 van hertog Conraad gebouwt, naderhandt versterkt, maar in den dertigjarigen oorlog verwoest. Deze heerlykheit behoort anders aan de Silesische kamer, maar is in de XVII eeuwe door de vryheeren van *Schellendorf* aan de graven van Promnits te Sorau gekomen. *Lucæ Siles. Chron.*

KLITSCHOW, *Klissovia*, een kleine plaats, in het Poolsche waiwoodschap Sendomir, 12 mylen van Crakau gelegen, waar omtrent den 19 July des jaars 1702 de Zweden op de Polen en Saxen eene overwinning behaalden.

KLOCK, (CASPAR) een vermaard rechtsgeleerde, wierdt te Soest in Westphalen in den jare 1583 geboren, en hebbende zyne studiën te Marpurg voltooit, wierdt hy Doctor, en vervolgens kancelier te Stolberg. Deze waardigheit verruilde hy met het pensionarisampt te Brunswyk. Van daar ging hy als kancelier naar Minden en Hildesheim, en eindelyk wederom naar Stolberg, en stierf in den jare 1655. Men heeft van hem: *Consilia*; *Tractatus de Ærario*; *Tractatus de contributionibus. Freherus in Theatr.*

KLOETINGEN, een fraai dorp en heerlykheit, in Zeelandt, op het eilandt Zuid-Bevelandt, omtrent een uur van Ter Goes gelegen. Des zelfs eerste heeren waren Zeeuwsche edellieden: doch door trouwen is deze heerlykheit eerst aan het huis van *Borsselen*, en daar na aan dat van *Brederode* gekomen. Deze ambachtsheerlykheit wordt verdeelt in het *Zuid-Ambacht*, daar het huis *Smallegange*, waar uit de Zeeuwsche Kronykschryver *Smallegange* zyne afkomst rekent, van ouds plagt te staan, maar het welk omtrent den jare 1560 door den brandt is vernielt; het *middel-ambacht*, en het *Noord-ambacht*. Het dorp heeft eene grote schone kerk, met een hogen dikken toren. De predikant daar van staat onder de classis van Zuid-Bevelandt. *Smallegange. Boxhorn.* enz.

KLOK-INWYING, of KLOK-DOPING. Evenals het oudtyds in 't dopen van menschen toeging, zo zag men ook het zelve omtrent de klokken, welke men ook inwydde, zalfde en doopte, aan de zelve namen gaf, en gevaderen, of getuigen daar by stelde, van welke gewoonte, instellinge en plegtigheit men hier iets zal aantekenen, en 't zelve uit eenige opschriften op oude en nog voorhanden zynde klokken nader ophelderen. Durandus, of, als eenigen schryven, Durantius, zegt: *De klokken worden gedoopt. Doch de manier van ze te dopen en te wyën is oud.* Gemeenlyk wordt paus Johannes de XIII, of de XIV, voor den eersten aanleider en insteller van dit klokke-dopen gehouden, die in 't jaar 966 de grote klok van de kerk van Lateran met zynen name benoemde: hoewel Zsegedinus de Pannonïer, *in Speculo Pontificum p.* 228, het naam-geven aan de klokken aan paus Benedictus den V toeschryft in 't jaar 965. En gelyk het gebruik der klokken, naar 't bericht van Beda, al in 't jaar 680 in Britannië bekend was, zeggende: „ Hy heeft schielyk het „ bekende geluidt van de kopere klokke gehoort, waar door zy „ tot de gebeden worden opgewekt en zamengeroepen " (*Hist. Eccles. lib. IV, cap.* 23) zo verhaalt Ingulphus, een Engelsch abt, die tot het jaar 1109 leefde, en eene Geschiedenis der Engelsche kloosteren schreef van 664 tot 1067, hoe Turketulus, eerste abt van Kroylandt, die in 't jaar 875 overleedt, aan dat klooster, 't welk hy zelf gesticht hadt, zes klokken vereerde, twee grote, genoemt *Bartholomæus* en *Betelinus*; twee middelmatige, met name *Turketulus* en *Betwinus*, en twee kleine, welke *Pega* en *Bega* heetten, na dat hy te voren al eene heel grote klok hadt laten maken, met name *Guthlacus*, welke met de gemelde eene wondere overeenstemming maakte. Anders wordt gemeenlyk gezegt, dat het klokken-muzyk of klokkenspel uitgevonden is te Acosta in 't jaar 1481 door een man, die niet wel by zyne zinnen was. Doch men zal tot de beschryving van de plegtigheit der klokdopinge wederkeren. De zelve mag door geen gemeen paap geschieden, schoon hy anders wel kinderen mag dopen; maar dit klok-dopen moet wel duidelyk verrecht worden door een bisschop, of suffragaan, en dat wel in zyn bisschoppelyk gewaadt, welke, na dat men de klok een weinig van den grondt heeft opgehangen, op dat hy 'er rondom kan gaan, eerst water, zout en olie met kruissen en gebeden heiligt; daar na wascht hy de klok met water, vermengt met zout, wyn en asch, van binnen en van buiten. Deze afwassching wordt met dit geheiligt water als eene doping gedaan in den name van Godt den Vader, Zone, en Heiligen Geest; en na deze wasschinge of dopinge, wordt de klok met een nieuwen linnen doek, die nooit gebruikt is, afgedroogt. Dan worden 'er van binnen vier kruissen op geschreven, en van buiten gemeenlyk zeven; geschiedende dan de besmeering of zalving met olie kruiswyze met deze bewoordinge en tusschenmakinge van kruissen: *Conse✠cretur & sancti✠ficetur, Domine, signum istud, in nomine Pa✠tris, & Fi✠lii, & Spiritus ✠Sancti. Pax tibi.* Dat is: *O Heere, dit teken werde ge✠wyd en gehei✠ligt in den name des Va✠ders, des Zoons ✠ en des Heiligen ✠ Geests. Vrede zy u.* Voorts wordt de klok van onderen met mirrhe en reukwerk berookt, en dan doedt de bisschop een gebedt, en bidt, dat Godt de klok wil overstorten met zynen zegen, en kracht geven, om door der zelver geluidt de tempeesten, onweders en stormen te stillen, de donder- en blixemslagen krachteloos te maken, de duivelen en kwade geesten te verjagen, en de verstorvenen of zielen der overledenen te beveiligen, en voorts alle kwaadt af te weren, gelyk men uitdrukkelyk leert in 't besluit van 't concilie van Keulen, gehouden in 't jaar 1536, waar in men dezen kanon, of regel aangaande de wyinge der klokken ziet: „ De „ klokken worden gezegent, op dat zy mogen zyn bazuinen der „ strydende kerke, waar door 't volk tot de tempelen wordt ge- „ roepen, om 't woordt Godts te horen, en de geestelykheit „ om 's morgens de barmhertigheit Gods, en 's nachts zyne „ waarheit te verkondigen, op dat de gelovigen door 't geluidt „ der zelver tot bidden mogen aangezet worden. Alhoewel de „ vaders ook op een ander einde hebben gezien, te weten, „ dat de duivelen door 't geluidt der klokken verschrikt mog- „ ten worden: ja dat zy, eerder door de gebeden zelf ver- „ vaard zynde, wyken mogen, op dat, zynde verdreven, de „ vruchten, de zielen en lighamen der gelovigen behouden „ mogen blyven, als ook, op dat alle vyandelyke heirlegers en „ listige lagen des vyands, het gekraak der blixemen, storm- „ winden, geweldige tempeesten en weêrlichten gematigt mo- „ gen worden; dat de schadelyke donderslagen, winden en „ watervloeden mogen ophouden; kortom, op dat de gene, die „ 't horen, tot den schoot der moeder, de H. kerke, en „ tot de baniere des kruisses, hunne toevlucht mogen ne- „ men; gelyk deze dingen in de hoogtydelyke zegeninge der „ klokken gevonden worden ". Na zulk eene zegeninge over de klok van den Hemel afgebeden te hebben, benoemde men de klokke met den name van dezen of genen Heilige, Sint of Santinne, gelyk Alcuïnus, of Alkoïn, leermeester van Karel den Groten, in 't laatste der VIII eeuwe daar van schreef, zeggende: *Noch 't moet niet nieuw schynen de klokken te zegenen, te zalven, en aan de zelve een naam te geven: want Gen. XXVIII lezen wy, hoe Jakob, gedachtig aan 't gezicht van dien ladder, welke tot den hemel reikte, een steen nam, dien oprechtte, olie daar op goot, en noemde den name dier stadt, welke te voren* Luts *heette*, Bethel, *dat is, een huis Gods*, uit welke plaats het schynt te blyken, dat dit zalven en naam geven aan de klokken al in de VIII eeuwe niet onbekend was. Daar by lezen wy in 't *Capitulare* van keizer Karel den Groten in 't jaar 787 (*cap.* 18) „ hoe 't verboden wierdt „ *cloccas baptizari*, dat de klokken zouden gedoopt worden ": welk verbodt Amerbachius wel bepaalt tot de bygelovigheit, niet tot de kerkelyke zegeninge, gelyk Jo. Andr. Schmidius aantekent in *Lex. Eccles. pag.* 107. Echter schynt uit dit verbodt, dat 'er in dien tydt al gebruik van de klokdopinge moet geweest zyn, 't welk daar na dan door gemelden paus Johannes den XIII nader verordent zal zyn, gelyk ook Joh. Baptista Casalius bericht, en 'er byvoegt, dat die paus de klok van de kerk van Lateran wydde, en *Johannes* liet noemen *Casal. de ritib. sacr. Christ. cap.* 43, alwaar hy, gelyk ook Hosius en Bellarminus willen, zegt, dat men dit werk *wyen* en niet *dopen* moet noemen, gelyk 't gemene volk het opvatte: doch uit het gezegde, en uit meer andere Roomschgezinde schryveren blykt genoegzaam, dat het niet alleen *eene wyïng*, maar volslage *doping* is; wyl 'er alles verricht wordt, wat by 't dopen der kinderen geschiedt, als de doping zelve, waar van nu gezegt is, dan de naamgeving, gelyk wy even ook al uit Ingulphus zagen, en dadelyk nog uit eenige opschriften op klokken zal blyken, terwyl de schryver van de *Chronyk van den berg Serenus* in 't jaar 1206 van eene klokke gewaagt, welke *Petronella* heette, en Helgandus, of Helgaldus, die in 't jaar 1050 het leven van *Robert*, koning van Vrankryk, beschreef, gewaagt van eene klokke, die *Robert* heette, en ook het gezegde van de klokdopinge bevestigt; want dus luiden zyne woorden: *Vyf tekenen zyn 'er geweest, een uit de zelve verwonderlyk van* 2600 *ponden metaal, op welke hy belastte te drukken het teken des Doops, van de olie en zalvinge, als de kerkelyke order vereischt, en dat het* Robert *zou genoemt worden, en den H. Geest toegeëigent.* Hieronymus Magius verhaalt in zyn boek *de Tintinnabulis c.* 14, hoe hy zelf te Famagusta, op 't eilandt Cyprus, in de kerk van Nicolaus,

laus, zag twee klokken, van geen gemene grootte, welke de bisschop Gulielmus hadt laten maken en naar zynen name noemen; en niet alleen dat men de klokken doopt, en zalft, en namen daar aan geeft, maar ook ftelt men, even als by den Doop der kinderen, van de voornaamfte ingezetenen der plaatfe peters, en meters, die de handt daar aan lenen, en dit gedoopte kindt, de klok, als *Sufceptores*, getuigen, of gevaders opnemen, en pillegiften daar aan vereeren, gelyk aanftonts uit de opfchriften zal bekrachtigt worden: ook dient tot bewys de brief, welken de altaar-lieden van Ekftedt in 't jaar 1516 aan den Raadt van Tenftadt in Thuringerlandt fchreven, verzoekende, dat die Raadt by hunne klokdopinge als gevader wilde tegenwoordig zyn. De brief is maar kort, daarom zullen wy den zelven uit het Hoogduitfch in 't Nederlandfch vertaalt hier woordelyk byvoegen,

Aan de Eerzame, Wyze Burgermeefteren te Tenftadt, onze byzondere gunftige bevorderaren.

„ Onzen vriendelyken dienft vooraf. Eerzame, Wyze Heeren, „ Wy zyn voornemens, zo Godt wil, onze klok op den zondag „ van de Kruisverheffinge naaftkomende, volgens ordeninge der „ heilige Chriftelyke kerke, te laten wyën en dopen. Des is on„ ze gunftige bede, dat gy om Gods wille op gemelden tydt by „ ons met andere goede vrienden wilt verfchynen, en gevader „ wezen. Wilt den loon van den Almachtigen Godt en van „ den patroon S. Sixtus en van de H. jonkvrouwe S. Juliana „ ontvangen. Zo willen wy gaarne gewillig verdienen. Datum „ zondag na Egidius in 't jaar 1516.

Curt en Clausz Vitsthum van Ekftet
met de altaar-lieden.

Men kan dezen brief vinden by Jo. Chriftoph. Olearius *Syntagm. Rerum Thuringicar. pag.* 364, en by Joh. Alb. Fabricius *in Bibliographia antiq. cap. II, pag.* 391, alwaar hy ook uit keizers Maximiliaans *gravamen* 51 *nationis Germanicæ, Tom. I Rer. expetendar. & fugiendar. p.* 365, deze woorden aantekent: „ Ontelbare, by„ zonder vermogende lieden, die ten tyde der dopinge het touw, „ waar mede de klok gebonden is, aanraken, en, de fuffragaan „ voorgaande, alle te gelyk antwoorden, en op den name der klokke „ zuchten, en doen de zelve met een nieuw kleedt aan". Even gelyk de oude Chriftenen de gedoopten een wit kleedt aantrokken, en Paulinus daar op zag met dit vaars:

Inde parens facro ducit de fonte facerdos,
Infantes niveos, corpore, corde, habitu.

Dat is, als de Hr. Outhof, in zyne *Uitleg. over Titus pag.* 781 vertaalt heeft:

Dan leidt de priefter van de heilige fontein
De witte kinderen, naar ziel en ligchaam rein.

Zo wordt de gedoopte klok ook met een wit kleedt, of hembdt, overtrokken; en daar na wordt zeker Euangelie gelezen, en ook wel eene predikatie van de kracht der klokke gedaan, en dan alles met eene maaltydt van blydfchap befloten. Deze zyn de voornaamfte plegtigheden by de klokdopinge, van welke men in 't byzonder kan zien Durandus *in Rat. divin. lib I*, als ook Paulus Vergerius, die eerft Roomfchgezind en afgezant der pauzen was, doch daar na gereformeerd wierdt, en te Tubingen in 't jaar 1565 overleedt, in zyn boek *van den oorfpronk des Wywaters.* Zie ook Hofpinianus *de Templis lib. IV, cap.* 9, *de confecrat. Campanar.*; Sleidanus *Hift. lib. XXI*; Kabbeljauw in zyn *Catholyk Memorieboek I Deel, pag.* 256 *en* 556, alwaar hy bericht, hoe hy zelf ooggetuige van die Paapfche gewoonte is geweeft. Voorts beveftigt de Hr. Outhof deze gewoonte en gehele klok-doping in zyn boek van *alle Watervloeden*, eerfte druk, voor aan in de *Byvoegfelen*, alwaar hy zeker opfchrift op eene klokke te Embden aldus ophelderd: te weten, als de klok uit den toren van de Franciskaner kerk te Embden in 't jaar 1718 wierdt gehaalt, alzo die geborften was, bevondt men op die klokke aan de eene zyde het afbeeldfel van Chriftus aan 't kruis met deze letteren: J. N. R. J. *Jefus Nazarenus, Rex Judæorum*; aan de andere zyde van die klokke las men dit opfchrift in oude monnike letters:

Anno Domini M.CCCCLXXXIX.
Maria ick hete. Dat Clofto to Valderen
Hef mi laten gheten. ✠ *Sanctus Francifcus.*
Haro Winken. Hompe Haien.
Egtbert Scroder.

De naam dan van die klokke was *Maria*; en dat'er ook *Francifcus* op ftondt, was, om dat dat klooster *Valderen*, wel eerbuiten Embden, doch nu in de ftadt gelegen, tot patroon hadt St. Francifcus. Zie meer van dit Francifkaner klooster op 't woordt EMBDEN in dit Woordenboek. Voorts waren die twee andere mannen, *Haro Winken*, amptman, en *Hompe Haien*, burgermeefter te Embden, toen die klok in 't jaar 1489 gedoopt wierdt, *gevaders*; terwyl *Egtbert Scroder* toen kerkvoogdt van die kloofterkerke op 't Valderen was. Voorts wyft hy in de gemelde plaatfe ook aan, hoe in dit werk fteekt eene na-aaping van de heidenfche fchimmen-verdryving op hunne *Lemuralia*, of *Allerzielen feeften*, wanneer zy door kopere trommelen de fchimmen of fpoken zochten te verdryven, en die ook hunne *Tubiluftria*, dat is, *trompetten-*, of *trommelzuiver-feeften* hadden, waar van de Aantekenaar van *Theocritus* al by de oude Spartaners, en Ovidius in zyn Almanak by de Romeinen gebruikelyk gewagen, en waar uit ook het luiden der gewyde en gedoopte klokken voor de zielen van de verftorvenen ontftaan is, ook genoemt: *Tintinnabulorum luftrium*, of *Campaniluftrium*, zo veel als *klokkenzuivering-feeft*. Doch het was te wenfchen, zegt de Hr. Outhof, dat die gewoonte van de klokken by de begraffeniffen der doden te luiden, thans alom gemeen, in 't Hervormde Chriftendom niet bekend was, dewyl ook zelfs de Franfche Raadsman Wilh. du Choul aanwyft, hoe die zaak uit het Heidendom is voortgefproten, zeggende onder anderen in zyn boek *van den Godsdienft der oude Romeinen pag.* 281: „ En 't geen de Heidenen de„ den in hunne belagchelyke bygelovigheden, hebben wy tot „ onzen Chriftelyken Godsdienft overgebragt, doende onze „ kleine Agnus Dei en onze klokken inwyën en heiligen, die „ door dit middel de kracht krygen van onweders en kwade „ tyden te verdryven". Ja 't gebeurt ook wel, dat een klok, welke te voren gewyd, doch eenigen tydt in eene gereformeerde kerke gedient hebbende, herdoopt wordt, gelyk men daar van eene merkelyke gefchiedenis heeft in de Hiftorie van de Reformatie van Vrankryk, wanneer de Roomfchgezinden eene klok, om dat die een tydlang in eene gereformeerde kerk hadt gehangen, eerft geefleiden, en toen begroeven onder de aarde, en daar na weder opgroeven, en als van den doden deden opftaan, en nieuw-geboren deden worden, wanneer 'er een voornaam perfoon als vroedvrouw by was. Daar na vroeg de wybiffchop die klokke, of zy ook weder in de ketterfche kerke wilde dienen? waar op een ander, onder de opgehangene klokke zittende, van der klokke wegen antwoordde, *neen*. Toen namen zy de klok aan, en als de verkoper om 't geldt maande, zeide men, dat die klok nu een nieuw-bekeerde was, en daarom in drie jaren niet behoefde te betalen, al het welk men hier uit het getuigenis van een ooggetuige verhaalt.

Volgens de voorgemelde gewoonte van de klokken te wyën en te dopen ziet men dan nog allerhande opfchriften, by voorbeeldt, op de klokke te Loegumervoorwerk in Ooft-Vrieslandt ftaat aldus:

Anno Domini M.CCCCXCV fanctus
Nicolâus vocor. Gerhardus de Won. me
fecit.

Dat is:

„ In 't jaar des Heeren 1495. De heilige
„ Nicolaus worde ik geheten, Gerhardus
„ de Won. heeft my gemaakt.

Op de klokken in de kerke te Wibelfum in Ooft-Vrieslandt leeft men deze woorden:

Maria. bin. ik. ghebeten. Enne. Edcerds.
Heft. mi. laten. gheten. an unfer. leven.
Vrouen. ere. Anno. Dñi. M. CCCC. XLVII.
S. Petre. S. Paule. S. Andreas. S. Jacobe.
S. Philippus. S. Johannes. S. Mattee. S. Bartolomee. God. gheve. finer. fele. rat. Gerd.
Klinge. mi. ghegoten. hat.

Op de klokke te Jemgum in Reiderlandt ftaat dit opfchrift:

Ego vocor Maria. Signum dono coro. fleo
Funera. fefta decoro. Harmen Warncken.
Johan Jacobs. hillige M. Anno 1589.
Fri. doe goet Gert Powels mi thoe Emden.
Theodorcus Nicolai, Johannes Barll Paftoren.

Dat is: „ Ik worde Maria genoemt, geve het teken tot de verga„ deringe, ik bewene de doden, en verfiere de feeftdagen, enz". welk opfchrift niet alleen den naam en de gevaders aanwyft, maar ook de uitwerkingen, welke de Roomfchgezinden van de gewyde klokken vermelden, in dit vaars uitgedrukt:

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum:
Defunctos ploro, nimbum fugo, feftaque honoro.

Dat is, gelyk men op de gedoopte klokke in 't ftedeke Stekboro by de Venetiaanfche golf ook leeft:

Ik love den waren Godt, ik roepe 't volk te zamen, en vergadere de geeftelykheit. De doden beweene ik, verdryve onweder, en eere de feeftdagen.

Op de klokke te Weerdum in Harringerlandt, welke zeer oud is, en Lambertus heet, ftaat aldus:

In 't jaar onfes heren MCCCC wilt mit mehren lehren, XLVII. in goder tyd to godes ehren, bin gemaket, ik Lambertus, en geraket, van Peter van Dorum.

Op de klokke te Butsbach, in het Heffen-Darmftadfche, ftaat aldus:

Eft fua vox bombam, potens depellere Satan.

Dat is: „ Hare ftem is *bombam*, zy kan verdryven den Satan".
Te Erfurt leeft men dit opfchrift op de klokke:

Die grosse Susanna treibt den Teuffel von danna.

En op de klokke te Gent staat:

Roland, Roland, wan ick kleppe, so is brand.

Te Keulen leest men dus op een klokke:

Ist es kein gantzes, so ist es ein halbes;
Mich hat gegossen Hans Diderich Kalbes.

Op de klokke te Wirdum in Oost-Vrieslandt staat dit volgende:

Tympana militibus quod sunt sonitusque tubarum,
Hoc sum qui Christi castra sequuntur ego.

Beno Immen und Johan Peters Kerkvogeden.
Anno 1634 *Maternus Fremigei.*

De zin van 't vaars is deze: „ Wat trommels en 't geklank van „ trompetten voor de soldaten zyn, dat ben ik den genen, die „ 't leger van Christus volgen".

Eindelyk zal men hier nog tot slot byvoegen het opschrift op een klokke te Bremen in de Lieve Vrouwen-kerk, welke in 't jaar 1727 op nieuw gegoten is, en op welke men dit vaars van den Hre. Theodorus de Hase, hoogleeraar aldaar, ziet, aldus luidende:

Fracta. Fui. Divæ. Quondam. Sacrata. MARIÆ.
Nunc. Reparata. Uni. Servio. CHRISTE. Tibi.
Tu. Quoties. Bibis. Aure. Sonos. Ad. Templa. Vocantes.
Dic. Citor. Immensi. Judicis. Ante. Thronum.
Aes. Sum. Tu. Pulvis. Siet. Aere. Perennior. Aedes.
Ista. Sed. Et. Domini. Laudibus. Usque. Sonet.

Dat is, gelyk de meermalen gemelde Heer Outhof, aan wien de Heer de Hase het zondt, in Nederlandsch dichtmaat navolgde:

Ik brak, de heilige Marie gewydt voor deezen.
Dog nu hersteldt, zal ik ten dienst van Christus weezen.
Zo dikmaal als gy werdt ter kerke door myn toon
Geroepen, denkt, ik wordt gedaagdt voor 's Rigters throon.
'k Ben koper: maar gy stof; lang moet dit Godshuis duuren,
En klinken tot Gods lof in myn gewyde muuren.

KLOOSTER ARNSTEIN. Zie ARNSTEIN.

KLOOSTER GRAB, in het Boheemsch *Hroby*, een bergstedeke, behorende tot het klooster Ossek, dat onder 't aartsbisdom van Praag staat. Het is gelegen in den Bechiner kreits, niet verre van Tabor. *Zeiler. Topogr. Bohem. p.* 20. *Balbin. Miscell. Dec.* I. *l.* III. *c.* 7. §. 4. *p* 78.

KLOOSTER NEUBURG. Zie NEUBURG.

KLOOSTERMAN, een geestig schilder, is geboren te Hanover, en heeft zynen meesten leeftydt doorgebragt in Engelandt, daar hy ook zyn graf gevonden heeft. Zyne kunst, die aan 't Britannische hof gewilt was, deedt hem veel geldt en roem opleggen. In den jare 1696 ging hy, ontboden zynde, naar Spanje, om den koning en de koningin te schilderen, en kwam met een styve goudbeurs weder te rug. Verscheide van zyne kunstig geschilderde portretten zyn in koper gebragt, als onder anderen *Mr. Gibbons* met zyne vrouw door *J. Smith.*

KLOPPENBURG, (JOHANNES) geboren te Amsterdam, was een braaf Godgeleerde, en wierdt eerst tot predikant te Heusden, en daar na te Amsterdam beroepen in den jare 1621. Hy verliet acht jaren daar na, ter oorzake van eenige onlusten, zynen dienst, en wierdt in den jare 1630 predikant in den Briel. In den jare 1640 wierdt hy tot hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Harderwyk, en van daar in den jare 1644, in de zelve hoedanigheit, naar Franeker beroepen, daar hy is overleden in den jare 1652, oud 60 jaren, hebbende verscheide schriften nagelaten. *Commelin Beschryv. van Amsterdam.*

KLUIZENAARS. Zie ANACHOREET.

KLUNDER, of KLUNDERT, een sterk steedtie en vrye heerlykheit in Zuid-Hollandt, tusschen Willemstadt en Breda gelegen. Het wierdt wel eer geheten *Nieuwer-vaart*, hebbende een groot tolhuis der graven van Hollandt, en bloeiende met een voorspoedige scheepvaart. Deze heerlykheit leedt, gelyk vele andere, grote schade door den inbreuk van den Dortschen waardt in den jare 1421, en is sedert vry van gedaante verandert. Het steedtie is in den jare 1583 met een bolwerk omvangen, na dat het kort te voren door een fellen brandt byna geheel vernielt was. Kerk en predikant van de Klunder staan onder de classis van Dordrecht. *Boxhorn Toneel van Hollandt. Goudhoeven O. Holl. Kronyk.*

KMIS, (PAULUS) opperbevelhebber in neder-Hungarië, die, vernomen hebbende, dat eenige soldaten van de bezetting in Griekſch-Weissenburg voornemens waren hun vaderlandt te verraden, hen liet gevangen nemen, alle dagen een van hen braden, en de anderen daar van eeten, wanneer hy hen telkens vroeg, hoe hen het vleesch van verraders smaakte? En als zy nu alle dusdanig op een na waren om het leven gebragt, liet hy dezen laatsten van honger sterven. *Bonfin. l.* III. *Dec.* I.

KNARESBOROUGH, eene stadt aan Clarck Wapentake, gelegen in het Westen van Jorkshire. Zy zendt twee gemachtigden in het Parlement, heeft een slot, op een berg leggende, en een waterput, in welke het daar in geworpen hout in steen verandert. *Speed Theatr. M. Britanniæ.*

KNEES is by de Muskoviters een vorstelyke naam en waardigheit, volgens de geboorte de naaste na den Czaar, maar is naauwlyks zo veel als een Duitsche graaf. Zy voeren groten staat in klederen en bedienden, hebben by het volk een groot gezag, maar moeten in staatsbedieningen voor de Bojaren wyken, en leven meest op hunne landgoederen, hoewel de ryke en voorname Knezen meest in de stadt Moskou zich nederzetten, dat de Czaar hen gedurig in het oog hebben, en op hunne ondernemingen acht geven kan. Over hunne onderdanen hebben zy geen andere macht dan de andere edelen in Muskovië. De Czaar en des zelfs prinssen bedienen zich alleen van den tytel van *Weliki Knees.*

KNEITLINGEN, een Brunswyksch Wolffenbuttelsch dorp, 2 mylen van Wolffenbuttel, Helmstadt en Schoningen gelegen, het welk geheel onbekend zou zyn, ten ware de vermaarde *Uilenspiegel* aldaar geboren was. Zyn huis en afbeeldsel, in een steen gehouwen, was nog in den dertigjarigen oorlog voorhanden; maar om dat men wegens den groten toeloop der soldaten daar naar toe bevreest was, is het afbeeldsel verplaatst. *Zeileri Topogr. Brunsv. p.* 182.

KNESEBEK, een aloud adelyk geslacht in de Mark Brandenburg en in het hertogdom Luneburg, wiens stamhuis KNESEBEK, niet verre van Witting, in het Luneburgsche gelegen, en tegenwoordig een lands vorstelyk ambacht is, onder het welke eenige goederen van die van Knesebek behoren. Men wil, dat dit geslacht voortyds vry machtig is geweest: want men toont zeker verdrag van den jare 1338, uit krachte van 't welke *Paridam*, *Berthold*, *Lodewyk* en *Boldewyn van Knesebek* zich met den markgrave Lodewyk van Brandenburg verbonden, om malkander in tydt van noodt met volk en krygsbehoeften by te springen. Dit geslacht verdeelt zich in twee hoofdliniën, namentlyk in de *Markische* en de *Luneburgsche.*

De *Markische* verdeelt zich wederom in twee takken, als in den *Tylsischen* en den *Kolbornischen* tak, zynde *Paridam van Knesebek* de stamvader van beide, die vier zonen naliet, de welke in het jaar 1310 hunne goederen en het halve huis Knesebek onder zich verdeelden. Van de zelve begon *Hempo* den Tylsischen tak voort te planten, hoewel het riddergoedt Tylsen ook eerst aan zynen neef Paridam in den jare 1354 van die van Alvensleven verkocht was. Van des zelfs nakomelingen was *Thomas* in het einde van de XVI eeuwe keurvorstelyke Brandenburgsche geheime Raadt en landshoofdman in de oude Mark; des zelfs zoon, *Joachim Thomas*, is eerst geheime Raadt en opperhofmaarschalk by den vorst van Anhalt, en naderhandt keurvorstelyke Brandenburgsche geheime Raadt, directeur van het kamergerecht, en landshoofdman in de oude Mark geworden. Naderhandt heeft *Hempo* als keurvorstelyke Brandenburgsche geheime Raadt en landshoofdman van de oude Mark, ook als directeur der ridderschap en der standen gebloeit. Des zelfs broeder *Lewin*, keurvorstelyke Brandenburgsche geheime Raadt en hoofdman der ambachten Trebin en Zossen, was aan het gemelde hof in grote achting. *Thomas*, keurvorstelyke Brandenburgsche geheime staats-Raadt, president van het kamergerecht en consistorie, landshoofdman van de oude Mark, en hofmeester van de keurvorstinne, was de vader van *Wilhelm Lodewyk*, die in den jare 1663 geboren, en koninklyke Pruissische geheime Raadt, landshoofdman in de oude Mark, en hoofdman der ambachten Gutzkow en Löckenitz wierdt. Den Kolbornischen tak begon *Boldewin*, des bovengemelden Paridams twede zoon, van wiens afkomelingen, die misschien als nog in het Halberstadsche bloeien, zich verscheide ten hove en in den oorlog vermaard hebben gemaakt. *Boldewin Werner* was in den jare 1718 aan het koninklyke Pruissische hof kamerheer.

De Luneburgsche hoofdlinie verdeelt zich insgelyks wederom in twee zydeliniën, als in de *Langerapelsche* en *Wittingsche*, welke omtrent het jaar 1310 een aanvang hebben genomen. Van de eerste linie wierdt in de XVII eeuwe *Levin August*, keurvorstelyke Brandenburgsche overste wachtmeester, op zyn landgoedt verradelyk dood geschoten. Hy hadt zynen tak door zes zonen voortgeplant. Van de Wittingsche zydelinie wierdt *Ludolph* vorstelyke hofmaarschalk te Zelle, de vader van *Christoffel* en *Werner*, welke laatste in het jaar 1503 van Albrecht van Marenholtz wierdt dood geslagen. Maar Christoffel, vorstelyke hofmaarschalk en hofmeester te Zelle, heeft zynen stam voortgeplant.

KNICHT. Deze naam is volgens zyn oorspronk een Duitsch woordt, betekenende een knecht, maar wordt in Engelandt aan de ridders gegeven. In de Engelsche wetten worden zy *milites* (ridders) genoemt, om dat zy gemeenlyk den koning in den oorlog moesten dienen, waar voor zy een stuk lands kregen, en de inkomsten daar van ontfingen. De zogenoemde *knights simple*, of *Batchellors*, worden gemeenlyk met deze waardigheit wegens eenige personeele verdiensten beschonken, welke dus niet op de nakomelingen overgaat. De *Knights Bannerets*, of *equites vexillarii*, die wegens hunne dapperheit een vierkantig banier mogten dragen, hadden voortyds in Engelandt groot aanzien, maar zyn tegenwoordig geheel buiten aanzien. De *Knights of the Bath*, of ridders van het Badt, wierden allereerst van koning Henrik den IV in den jare 1309 in Engelandt ingestelt. Dezen naam hebben zy bekomen, om dat zy zich plagten te baden voor dat zy tot deze waardigheit wierden verheven. Tegenwoordig worden zulke ridders in het gemeen by de koninklyke kroning of by den Doop van een prins van Walles gemaakt. Zie BADT.

Cambden

Cambden Britann. Spelmanni Glossarium. Chamberlain Etat. pres. d'Angleterre.

KNICHTON (Henrik van) was een geleerd Engelschman, die ten tyde van koning Richard den II bloeide, en omtrent het jaar 1380 eene Geschiedenis van zyn vaderlandt schreef.

KNIEBIS, een goede pas in het hertogdom van Wurtenberg, naar den kant van het Furstenbergische en Badische gebiedt, in het Zwartswaldt gelegen. De maarschalk van Villars trok hier door in het jaar 1704, toen hy in Zwaben een inval deedt. Voortyds heeft hier een Benedictyner nonnenklooster gestaan, onder de abdy Alpersbach behorende, doch het zelve is in den jare 1512 door den brandt in de assche gelegt. *Tromsd. Bucel. G. S. P. I. Crusii Annal. Suev. P. III. u. in Paralip.*

KNIPHAUZEN, van ouds *Knipens* genoemt, eene vrye heerlykheit op de grenzen van Oost-Vrieslandt, Jever en Oldenburg, wierdt van de laatste erfgenaam *Reinbolda* aan des zelfs neef *Edo Wimmeken*, heer van Jeveren, vermaakt, doch is van des zelfs dochter en eenige erfgenaam *Maria*, nevens Jever, aan keizer Karel den V als een leen opgedragen. Zie Jever. Doch *Ivo*, natuurlyke zoon van zekeren Lubbo Oncke, een Vriesch edelman, hadt zich het bezit van deze heerlykheit aangematigt, en aan zyn moeders broeders zoon, *Folef van Innhauzen*, en deze weder aan zynen zoone *Tido* overgelaten; welken echter *Maria* een proces deswegen aandeedt voor het kamergerecht, door het welke wierdt uitgesproken, dat de zonen van Tido, Iko en Wilhelm van Innhauzen, deze heerlykheit aan de erfgenamen van Maria, de graven van Oldenburg, wederom zouden uitkeeren. Die van Innhauzen zochten by revisie het daar toe te brengen, dat by hun leven die zaak niet mogt afgedaan worden; maar de graaf Anthony Gunther van Oldenburg ontfing in het jaar 1623 een bevel van executie, dat deze heerlykheit den grave van Oldenburg zou ingeruimt worden, die dan het genoten vruchtgebruik liet varen, en den vorigen heeren den tytel van heeren van Kniphauzen vergunde, die vervolgens in Brandenburgsche en andere potentaten krygsdiensten zich begaven. Wanneer gemelde graaf Anthony Gunther, de laatste van zyn geslacht zynde, in het jaar 1667 zonder erfgenamen overleedt, vermaakte hy de heerlykheit Kniphauzen, nevens het slot Varel, met het onderhorige ambacht en de voogdy Ihad aan Anthony, grave van Altenburg, welken hy by de freulin Elizabeth Ungnad, dochter des heeren van Sonek, doch buiten echt, hadt verwekt. Deze graaf Anthony van Altenburg wierdt door den keizer Ferdinand den III gelegitimeert, en in het jaar 1654 op den Ryksdag te Regensburg graaf gemaakt; en alzo hy, uit hoofde van het door zyn vader in den jare 1649 met Denemarken en Holstein te Rendsburg gesloten traktaat, het graafschap Oldenburg na des zelfs doodt regeerde, en daar benevens den koning van Denemarken grote diensten deedt, wierdt hy van den zelven met de ridderorde beschonken, en als afgezant naar Nimwegen gezonden. Hy stierf op zyn slot Varel in het jaar 1680, den 27 October, en heeft by zyne eerste gemalinne Augusta, geborene gravin van Sayn en Witgenstein, vyf dochteren, en by de twede, Karola Emilia van Tremouille, een zoon, Anthony, die eerst na zyne doodt, den 27 Juny des jaars 1681 wierdt geboren, nagelaten. *Winkelmann Oldenb. Chron. P.* III. *cap.* 3. *Imhof N. P. J. lib.* IV. *cap.* 9. §. 8, 9. *p.* 264 *seq.*

KNIPHAUZEN, (Dodo van In en) heer van Lutsburg, Bergun, enz. Zweedsche generaal veldmaarschalk. Hy was den 22 Juny in den jare 1582 geboren, en zyn vader was Wilhelm van In en Kniphauzen, heer van Lutsburg en Bergun. Hy wierdt eerst in zyn vaderlandt onderwezen, van daar in eenige hogescholen in Duitschlandt onderhouden, en naar Vrankryk gezonden. Doch terwyl hy lust tot den oorlog hadt, raakte hy eerst in dienst van prins Maurits van Oranje, dien hy anderhalf jaar diende, en naderhandt in dien van de Heeren Staten als kapitein over 300 man, wordende in de van de Spanjaarden belegerde stadt Oostende met zyne compagnie gezonden, daar hy zich den tydt van 15 maanden dapper kweet. Wanneer deze stadt in het jaar 1604 overging, begaf hy zich naar Hollandt, om zich in den grondt van zyne wonden te laten genezen, ging uit der Staten dienst, en wierdt van grave Enno van Oost-Vrieslandt en Embden tot drost en hoofdman in de vesting Stickhauzen aangestelt. In den jare 1613 namen hem de Hanzeesteden aan als overste luitenant over der zelver infantery, en hy wierdt vervolgens in den jare 1615 tot 't ontzet van de stadt Brunswyk gezonden, en daar op van de Luthersche unie tot overste te voet aangestelt. Als in den jare 1621 hertog Christiaan van Brunswyk, bisschop van Halberstadt, een leger verzamelde, wierdt hy by den zelven generaal majoor, en in den slag by Hochst aan den Mayn in den jare 1622 zwaarlyk gekwetst. Hy raakte vervolgens by dien hertog in ongenade, wordende beschuldigt, dat hy zekeren pas tegen de keizerlyken niet wel hadt verdedigt, waar over hem de gemelde hertog te Schenkenschans liet in verzekering nemen, en van zins was hem te laten doden. Maar na dat hy was onschuldig bevonden, wierdt hy op vrye voeten gestelt, en kreeg onder grave Ernest van Mansfeldt de vorige bediening, doch wierdt in het jaar 1626 aan de Dessauer brug van den generaal Wallenstein gevangen genomen, en moest een geheel jaar lang te Halle gevangen zitten. Hy ontvluchtte in vrouwe klederen, en begaf zich in den jare 1627 in Deensche diensten, en kreeg na de geslote vrede te Lubek van koning Karel van Engelandt een jaarlyks onderhoudt. Na dat de koning Gustaaf Adolph in het jaar 1630 op den Duitschen bodem kwam, wierdt hy onder des zelfs troepen generaal wachtmeester, nam Wolgast in, belette nevens den generaal veldmaarschalk, den grave van Horn, het keizerlyke ontzet voor Colberg, ver[illegible] nieuw-Brandenburg met weinig volk, maar wierdt, toen Tilly deze plaats [illegible] veroverde, daar in gevangen [illegible], doch kort daar na tegen andere uitgewisselt. Hy ging vervolgens by den koning in het leger voor Neurenberg, en wierdt [illegible] gevangen. In het jaar 1632 was hy mede tegenwoordig in den slag by Lutzen, in welken hy het voetvolk kommandeerde. Hy veroverde vervolgens Leipzich en Chemnits, en wierdt na des konings doodt van de kroon Zweden tot veldmaarschalk in den Neder Saxischen kreits, onder het opperbevel van den hertog Georg van Brunswyk, aangestelt. Hy hielp voorts Hameln, Osnabrugge, Hildesheim, Ham en Unna innemen. Maar dewyl de graaf Oxenstiern de van hem gemaakte kapitulatie wegens de overgave der stadt Osnabrugge niet wilde goedkeuren, verliet hy deze diensten, en leefde een tydt lang in stilte. In het jaar 1635 trok hy naar den grave van Oxenstiern, en deed een [illegible] om de vesting Minden in Zweedsche handen te leveren, en om een nieuw leger in Westphalen op de been te brengen. Hy wierdt toen generaal veldmaarschalk in den Westphaalschen kreits gemaakt, maar kort daar na in December van d[illegible] keizerlyken generaal, den grave van Gelen en Luttersheim, overvallen, zo dat hy zich in het hembdt door de gracht op het slot Hundelose bergde. Als hy zich naderhandt met ander Zweedsch krygsvolk zocht te vereenigen, tastte hem de generaal Luttersheim niet verre van Osnabrugge aan, wanneer hy onder het spreken van de woorden: *Help Godt! help Jesus!* den degen trok, en in het zelve oogenblik met een musketkogel wierdt door het hoofdt geschoten, dat hy dood van het paardt viel, in den ouderdom van 53 jaren. Zyne gemalin was Anna, dochter van Adam van Schade, by welke hy vyf zonen en twee dochteren geteelt hadt. *Pufendorf de Reb. Suec.*

KNIPPERDOLLING. Zie het artykel WEDERDOPERS en dat van JOHANNES of JAN *van Leiden*.

KNIPSCHILD (Philips) was van Treisbach in Westphalen geboortig, waarom hy ook onder den naam van *Hypolitus à Treisbach* verscheide schriften heeft uitgegeven. Hy was van de vrye Ryks ridderschap aan de rivier de Nekker en Kocher, als mede van de stadt Eslingen Raadt en pensionaris, en stierf in den jare 1657, in den ouderdom van 62 jaren. Men heeft van hem: *Paratitla juris universi*; *Tract. de fideicommissis familiarum nobilium*; *De juribus & privilegiis Civitatum Imperii*; *De nobilitate in genere, præsertim juribus & privilegiis ordinis equestris liberi & immediati.* enz. *Witte Tom. II. Diar. biogr.*

KNOCTOE, dat is te zeggen, de *Bylenberg*, een heuvel of berg in het landschap van Galloway in Ierlandt, is vermaard door de overwinninge, de welke Girald Fits-Girald, graaf van Kildare, in 't jaar 1516 behaalde op een veel groter hoop rebellen dan ooit in Ierlandt te voorschyn was gekomen, aangevoert door Willem O-Brian, Mak Numar, en O-Karol. *Cambden Brit.*

KNODSENBURG, voor dezen een sterke schans in Hollandsch Gelder, aan den regter oever van den Waalstroom, tegen over de stadt Nimwegen gelegen, en gebouwt van grave Maurits in den jare 1585, maar thans geslecht.

KNOKFERGUS. Zie CARRIKFERGUS.

KNOKKE, een fort in Vlaanderen, leggende tusschen Veurne en Yperen, ter plaatse, daar de rivier de Yzer en de Iperle zich zamen vereenigen. In het jaar 1646 hebben het de Franschen ingenomen, en wel versterkt. In den jare 1712, in October, overrompelde het eene Hollandsche party, en maakte de bezetting tot krygsgevangenen. In den jare 1713 wierdt het by de Utrechtsche vrede aan de Staten generaal, en by de Badensche vrede aan den keizer afgestaan.

KNOLLENDAM, een dorp in Hollandt, het welk te zamen met Marken kerk en predikant heeft, staande onder de classis van Haarlem.

KNONAU, een slot en dorp, nevens een heerlykheit, omtrent 2 mylen lang, in het Canton Zurich gelegen, hebbende voortyds toebehoort aan de heeren van Snabelberg, Swartzenburg en Eschenbach, maar is naderhandt aan Oostenryk gekomen, en in den jare 1417 van keizer Sigismundus aan het Canton Zurich in pandt gegeven.

KNORR VAN ROSENROTH was den 15 July des jaars 1636 te Altranden in Silesië geboren. Zyn vader was Abraham Knorr van Rosenroth, een Luthersch predikant in de gemelde plaats. Na dat hy den grondt der geleerdheit te Frauenstadt, Stettin, Wittenberg en Leipzich hadt gelegt, ging hy door Hollandt, Vrankryk en Engelandt reizen, en oeffende zich voornamentlyk in de chymie, of stoffscheikunde, als mede in de zeldzaamheden der Kabbalisten. Te Amsterdam raakte hy by een verdreven Armenisch vorst, die hem als zyn tolk gebruikte, en hem in de Oostersche talen onderwees. In het Hebreeusch en Rabbynsch liet hy zich te Amsterdam van R. Meyerstern onderwyzen, en bragt het zo verre, dat hy daar door by Johan Lichtfoot, Henricus Morus en den jongen Helmont goede vriendschap genoot. Na zyne te rug komst wierdt hy op Helmonts voorschryven met den Paltsgrave Christiaan Augustus van Sultsbach bekend, die hem in het jaar 1668 zynen geheimen Raadt, en naderhandt kancelier maakte. Ondertusschen beyverde hy evenwel de studiën; de welsprekendheit, dichtkunde, wereldlyke Historie, tydreken- en sterrekunde handelde hy als byzaken, maar zyn voornaamste werk was zich in de Oostersche talen, in de chymie en Kabbalistische zaken te oeffenen. Hy heeft de *Pseudodoxia epidemica* van Thomas Brown, en de schriften van den ouden Helmont, als mede die van zeker onbekend schryver ge-

maakte

maakte Overeenstemming der vier Euangelisten in het Duitsch vertaalt, en voor het zogenoemde *Alphabetum Naturæ* eene Voorreden gemaakt. Zyne eigene schriften zyn: *Messias puer*, of van de waarheit des Christelyken Godsdienits, welken hy door de getuigenissen der Kabbalisten zoekt te bewyzen, en daarom ook het gehele werk, nog ongedrukt zynde, in de Rabbynsche tale heeft vervaardigt; *Cabala denudata*, of een Latynsche overzetting van de *Zohar* en andere Kabbalistische schriften, welke hy met aantekeningen opgeheldert in twee stukken in quarto heeft uitgegeven. Door zyn toedoen zyn te Sultsbach vele Hebreeusche boeken, en inzonderheit de *Zohar* van *Mozes Bar Uri Scherga*, bygenaamt *Bloch*, gedrukt, en van den Paltsgrave, van Helmont en van Knorr de onkosten daar toe opgeschoten. Alvorens gemelde Bloch dit werk ondernam, leerde de jonge van Helmont het form snyden. By het doorlezen der Kabbalistische boeken bedienden zich de Paltsgraaf en Knorr van twee Poolsche Joden, R. Mozes, en des zelfs zoon R. Jozeph Hausner, tot wier gebruik de Paltsgraaf het Syrische Nieuwe Testament met Hebreeusche letteren in den jare 1668 te Sultsbach in octavo liet drukken. Men zegt ter eere van dezen Knorr, dat hy zeer minzaam is geweest. Hy stondt by den Paltsgrave in zo grote gunst, dat zy vele jaren lang vele uuren alleen zamen met de oeffening in de Oostersche talen en chymie doorbragten. In de chymie hadt hy het ten minste zo verre gebragt, dat hy vele gevaarlyke ziektens kon genezen. Hy stierf in de maandt April des jaars 1689. *Krausii Nov. Litterar. Lipf. an.* 1718.

KNOT, (Eduard) wiens rechte naam was *Matthias Wilson*, geboortig uit Northumberlandt in Engelandt, wierdt Jesuit in den ouderdom van zes en twintig jaren. Dit was in 't jaar 1606, zynde reets priester. Hy onderwees langen tydt te Rome in 't collegie der Engelschen; vervolgens wierdt hy gemaakt onderprovinciaal van Engelandt, en na dat hy deze bediening buiten 't ryk hadt waargenomen, wierdt hy derwaarts gezonden om 't ampt van provinciaal te bekleden. Deze bediening wierdt hem twee maal opgedragen. Hy woonde, in de hoedanigheit van provinciaal, de algemene vergadering van de orde, die in 't jaar 1646 te Rome gehouden wierdt, by, en wierdt tot *definitor* verkoren. Hy stierf te Londen den 14 January des jaars 1656. Alegambe heeft onder de werken van dezen Jesuit gestelt een boek over de kerkelyke opperheerschappy (*Hierarchie*) 't welk den bisschoppen niet zeer heeft behaagt. Dit boek is te Antwerpen gedrukt in 't jaar 1631, in 12. By deze gelegenheit is 'er een hevig dispuit ontstaan. Men moet weten, dat Richard Smith, bisschop van Calcedonië, in 't jaar 1626 't gezag van kerkelyk rechter hebbende verkregen over de R. Katholyken in Engelandt, hy zich korten tydt daar na derwaarts begaf. Hy wilde zyn rechtsgebiedt over de Jesuiten en andere Regulieren uitstrekken; maar hy vondt daar zo vele hinderpalen in, dat hy genoodzaakt wierdt hen de party te laten, en zich naar Vrankryk te begeven. Zy hadden ondervonden, dat de liefdegiften op dezen prelaat wordende uitgestort, ten einde hy de waardigheit van zyn ampt mogt kunnen staande houden, aan hun kant niet meer wierden gezien. Deze verandering behaagde hen geenzins, en zy hebben met zo veel behendigheit onder malkander een party weten te maken, dat zy hem genoodzaakt hebben te vertrekken. Dit vertrek wierdt wel haast van een hevigen pennestrydt gevolgt, en over dit onderwerp is veel voor en tegen geschreven. Het voornaamste van dit dispuit betrof de waardigheit, noodzakelykheit, en 't rechtsgebiedt van de bisschoppelyke orde, gelyk blykt by 't oordeel, door de bisschoppen van Vrankryk uitgesproken, en door een zeker leeraar onder den vermomden naam van *Petrus Aurelius*, die zegt, „Dat, „ hoewel de bisschop van Calcedonië gelegenheit heeft gegeven tot het dispuit met de Engelsche geestelykheit, hadt men 't „ zelve ondertusschen te ver getrokken, te weten of de bisschoppelyke orde noodzakelyk was om te maken, dat een kerk zodanig was? namentlyk of de zelve orde van Goddelyke instelling „ was, of niet? of de vorming kon gegeven worden zonder „ bisschoppen? of de bisschoppelyke orde volmaakter was dan „ die der monniken? en of de Regulieren onder de macht der „ bisschoppen stonden?" Sotuel heeft dit bovengemelde boek van Knot, door Alegambe aangehaalt, van den lyst zyner schriften afgelaten. Knot heeft tegen Doctor Potter, die de Roomsche kerk van liefdeloosheit hadt beschuldigt, een boek geschreven, genoemt: *Misericordia, & veritas, seu Charitas propugnata à Catholicis*, en een ander onder den tytel van: *Christianitas propugnata, de eodem fere argumento, adversus replicam cujusdam Hæretici Chillingworthii*. Wat belangt zyne *Monita utilissima pro Patribus Missionis Anglicanæ*, die zyn nooit gedrukt geweest. Men kan ligtelyk vermoeden, dat dit laatste boek om redenen van Staat nooit is uitgegeven. *Bayle Dict. Crit.*

KNOWLES, of KNOLLES, (Sir Robert) in Cheshire geboren. Hy was van geringe afkomst, maar een hoogmoedig man, en een van de dertig Engelschen, die met zo veel Britanniërs kwamen te kampen, en grote eer behaalden. Naderhandt was hy onder koning Eduard den III generaal in Vrankryk, en maakte de Franschen zodanig bevreest, dat zy voor hem vluchtten, wanneer hy vele van hunne steden en sloten verwoestte. Hy toonde zyne laatste dapperheit in het dempen van Wat Tyler en zyne rebellen, waarom hem de inwoners te Londen met vele vryheden begiftigden. Maar hy was niet min goeddadig dan dapper, gelyk hy dan veel schonk aan kapellen, kerken, enz. Hy stierf in den jare 1407, in den ouderdom van 90 jaren.

KNOX, (Johannes) een Schotsch predikant, is een van de voornaamste werktuigen geweest van 't werk der reformatie in zyn vaderlandt in de zestiende eeuwe. Hy was een discipel geweest van Johannes Major, een van de schranderste leeraars in de Scholastyke Godgeleerdheit van dien tydt; ook volgde hy zyne voetstappen zo gelukkiglyk in 't onderwyzen van die Godgeleerdheit, dat hy vele zaken nauwer uitgepluist heeft dan zyn leermeester; maar de boeken van St. *Hieronymus* gelezen en onderzocht hebbende, en die van den oudvader *Augustinus*, kreeg hy een gantsch anderen smaak, leggende zich op eene wezentlyke en eenvoudige Theologie. Hy ontdekte een menigte dwalingen, gevende een geloofsbelydenis uit, die hem voor een ketter deedt doorgaan. Hy wierdt in de gevangenis geworpen, en byaldien hy het geluk niet hadt gehad om te ontkomen, zou hy zyn leven op een schavot verloren hebben. Hy wierdt door een Schotsch edelman van de lagen zyner vervolgers gered. David Beton, aartsbisschop van St. Andrews, deedt hem evenwel als een ketter veroordeelen, en zette hem als priester af. Daar vielen naderhandt grote veranderingen voor. Deze aartsbisschop, die te gelyk kardinaal was, wierdt gedood; de Franschen maakten zich meester van de vesting van St. Andrews; Knox viel in hunne handen, en verkreeg zyne ontslaging, en hy vertrok naar Barwik, eene stadt in Engelandt, op de grenzen van Schotlandt. Aldaar disputeerde hy, volgens Beza, met den bisschop van die plaats. Hun dispuit wierdt aan 't Parlement van Engelandt (in den tydt als koning Eduard begon te regeren) gezonden, 't welk de overwinning aan Knox toewees. Men verplichtte hem zyne gedachten te uiten omtrent de Mis, en hy heeft met zo veel kracht en nadruk in een predikatie aangetoont de godslasteringen en afgodery van deze offerhande, dat de bisschop Tonstal, en zyne medeleeraars, niets wezentlyks daar op hebben kunnen antwoorden. Hy vertrok daar op naar Engelandt, en heeft zich aldaar zo veel achting verkregen by koning Eduard, dat het niet dan aan hem gestaan heeft om tot de bisschoppelyke waardigheit verheven te worden; maar hy wierdt zeer gramsteurig wanneer hem de zelve aangeboden wierdt: hy verwierp ze als eene zaak, die te veel naar 't Antichristendom helde. Hier over is hy door Beza zeer geroemt en geprezen, zynde overtuigt, nevens zyne mededienaars, dat de gelykformigheit der herders en leeraars van een Goddelyke instelling is, en dat bygevolg de opperhoofdigheit in de kerk een fondamenteel misbruik en dwaling is. Dit zyn blixemstraalen, door Beza tegen de bisschoppelyke autoriteit geschoten. Knox vertrok, na de doodt van koning Eduard, uit Engelandt, om niet in de handen zyner vervolgers te vallen. Hy begaf zich eerst naar Duitschlandt, en naderhandt naar Geneve, alwaar hy eene nauwe vriendschap maakte met Kalvyn. In 't jaar 1559 stak hy wederom over naar Schotlandt, en arbeidde aldaar met ongemenen yver tot vaststelling der Protestantsche lere, zo op den predikstoel als door geschriften. Zyne vyanden hem uit Edenburg hebbende doen verhuizen, begaf hy zich naar St. Andrews, alwaar de Duivel hem eene menigte tegenpartyders verwekte, en voornamentlyk toen hy zich aankantte tegen die genen, die eene zamenzwering tegen de koninklyke majesteit hadden gesmeed. De tyding van den moordt van Parys op St. Bartholomeus-dag dompelde hem in de uiterste droefheit; doch waar van hy echter zich wel haast eenigzins verligt vondt door den goeden keer, die de zaken in Schotlandt begonnen te nemen. Men riep die genen, die uit Edenburg gebannen waren, te rug. Hy wierdt ook te rug geroepen, en nam aldaar de bediening van 't predikampt waar. Hem wierdt een amptgenoot toegestaan, dien hy begeerde, den welken hy op den 9 November des jaars 1572 bevestigde, zynde dit de laatste predikatie geweest, die hy gedaan heeft. Korten tydt daar na wierdt hy ziek, en hy deedt tot den 24 November daar aan volgende (zynde de dag van zyn overlyden geweest) niet anders dan Godvruchtige redenvoeringen te houden tot zyne vrouwe, zynen dienaar, en alle de genen, die hem kwamen bezoeken. Hy leefde zeven en vyftig jaren. Men kan met geen meer smaadt van iemandt spreken, dan een zeker Roomschgezind schryver gedaan heeft ten opzichte van Johannes Knox, hebbende Spondanus nageschreven, en de Bisschoppelyken van Engelandt komen met de Roomsche schryvers overeen in hem te lasteren. Spondanus, hebbende gezegt, dat Knox een afgevallen priester en monnik zynde, de verleider van vele vrouwen, en zelfs van zyne stiefmoeder, en een toveraar, wederom naar Schotlandt gekeert was in 't jaar 1559 rykelyk voorzien van de onderrechtingen van Kalvyn, voegt 'er by, dat hy door zyne predikatiën en scheldwoorden het zo verre gebragt heeft, dat niet alleen de kerken en kloosters op vele plaatsen verwoest, de heiligdommen vertreden, de beelden verbroken, de sieraden en rykdommen gerooft, de monniken uitgeroeit, de priesters verdreven, de bisschoppen uitgejaagt zyn geworden; maar dat ook alle gehoorzaamheit de koninginne onttrokken, en alle autoriteit afgeschaft, en overgebragt is tot de zulke, die zy als raadsmannen verkoren. Hy zegt elders, daar hy een verhaal doedt van de verscheide gevoelens der genen, die over 't noodlot van de koninginne Maria Stuart raadpleegden, dat zommige op 't aanraden van Knox stemden, dat men haar zonder uitstel moest doen sterven. Men zal nu zien wat de Bisschoppelyken van Engelandt, door Brerleius aangehaalt, daar van zeggen. Dit is, „ Dat hy van Geneve in Schotlandt wedergekeert zynde, ondernomen hadt de religie door geweldt en wapenen te hervormen; en als hy 't kasteel van St. Andrews door heimelyke lagen „ ingenomen hadt, en den kardinaal aartsbisschop in zyn kamer „ door een schrikkelyken moordt hadt omgebragt, en over dit „ feit door de koninginne ter verantwoording ontboden zynde „ niet verscheen, is hy schuldig aan gekwetste hoogheit verklaart. „ Doch hy zyne stoutheit niet latende varen, maar veel eer „ voortzettende, hadt op vele plaatsen oproer verwekt, en het „ gemeen

„ gemeen aangezet om de beelden en altaren in alle kerken, „ kloosters en andere huizen der Religieuzen, af te breken, en „ omver te werpen, varende alzo voort alle de kerken van de „ Roomsche religie (te weten op eene nieuwe wyze) te hervor„ men. Een ander maal hebben deze hervormers, op 't aanhitsen van Knox, zo wel de huizen der broeders Religieuzen, als „ de overige kloosters van St. Andrews berooft, omver geworpen en verwoest. 't Zelve hebben zy te Edenburg en elders „ gedaan. De koningin uit vreze de vlucht nemende, hebben „ zy twee maanden lang in 't veldt gelegert, en de instrumenten „ om geldt te slaan hebbende weggenomen en gerooft, hebben „ zy hun doen nog verdedigt, enz. Zy hebben de koningin „ menigmaal van leugentaal beschuldigt, en haar de onwaardigste „ beledigingen aangedaan, weigerende haar gehoorzaamheit te „ bewyzen, ja zy hebben haar van alle koninklyk gezag berooft, „ door een uitdrukkelyk geschrift, ten dien einde door Knox op„ gestelt". Zyne vyanden zeggen, dat hy oproerige leringen en preakatiën heeft gedaan. Volgens Brerleius is de korte inhoudt van zyne gevoelens (gelyk uit de eige schriften van Knox, zegt hy, te zien is) in deze stellingen vervat: „ De Staten zyn verplicht, zo de „ koning zelf niet wil, den Godsdienst te hervormen. De „ Staten zyn van Godt gestelt om de buitensporige driften en be„ geerten der vorsten te beteugelen. De vorsten mogen om recht„ vaardige redenen afgezet worden. Zo de vorsten zich tegen „ Godt en zyne waarheit op een tyrannische wyze gedragen, „ worden hunne onderdanen van den eedt van getrouwigheit „ ontslagen. Behalven nog meer leerstukken van dat soort". Bayle zegt, dat hy door 't lezen der schriften van Knox niet heeft kunnen bewaarheden, of alles zeker is, dat men hem te laste legt: *maar als ik overwege*, vervolgt hy, *'t geen voor hem gezegt wordt, zou ik niet kunnen twyfelen, dat hy ten opzichte van 't koninklyke gezag 't een gevoelens heeft gehad, waar mede hy door de Bisschoplyken en de Roomschen beschuldigt is geworden.* Voor alle zaken is 't nodig te melden, dat de genen, die de daden en gevoelens van Knox belasteren, kwaadaardiglyk onderstellen, dat hy eenen lyn trok met Kalvyn, en dat hy te Geneve de gevoelens ingezogen hadt, die hy in Schotlandt leeraarde. Met dit inzicht schynen zy de lofredenen, hem door Kalvyn en Beza gegeven, voor den dag te brengen; en niettegenstaande de leer en de daden van Goodmannus en Knox de zamenzweringen begunstigden, roemt Calvinus, zeggen zy, in dezen hunne stoutheit, als hebbende een heerlyk werk aan Christus en zyne kerk gewrocht; en vorders zegt hy zich zeer te verheugen, dat zy zulke voorspoedige voortgangen hebben gemaakt. Zy vergeten niet 't gene Beza van hem in zyne *Icones* zegt. „ Van welke (de Engelschen, „ zegt deze schryver) tot de Schotten overgaande, komt ons 't „ eerste voor die grote Johannes Knox, den welken zo ik een A„ postel der Schotten zal genoemt hebben in 't hervormen van „ den waren Godsdienst, oordeele ik de waarheit gezegt te heb„ ben, en 't volgende waarachtige verhaal zynes levens zal zulks „ getuigen". De kardinaal van Richelieu, zynde nog niet meer dan bisschop van Luçon, heeft een boek uitgegeven over geloofsverschillen, waar in hy zich veel bedient heeft van de verzamelingen van Joh. Brerleius, en voornamentlyk omtrent 't gene de oproerige gevoelens van Joh. Knox betreft. David Blondel heeft geantwoord op dit boek van den bisschop van Luçon; hy hadt het boek van Brerleius gelezen, en hy voldoedt zeer wel aan de tegenwerpingen, die men gegrond hadt op eenige plaatsen van Kalvyn; maar hy laat Knox varen, en houdt staande, dat de lofredenen, hem door Kalvyn en Beza gegeven, in genen dele zyne gevoelens betreffen wegens 't koninklyk gezag, noch zyne byzondere handelingen, waar in eenig teken van wederspannigheit kon gevonden worden; en hy zegt verder, dat in de brieven, door Kalvyn en Beza aan Knox, Goodman en Buchananus geschreven, niet gemeld wordt van staatszaken, maar alleen van 't gene de kerk en de hervorming aanging. 't Blykt zelfs uit de brieven, in 't boek van den bisschop van Luçon aangehaalt, dat die leeraars van Geneve nooit raadt hebben gegeven, of ontvangen van vremden dan in enkel kerkelyke zaken, en byzonderlyk blykt het uit de brieven, door Beza aan Knox geschreven, waar in hy zegt, *Dat zy te Geneve geen zekere tydingen hadden van 't gene in Schotlandt omging.* „ Zo dan Kalvyn, of Beza, of Whitaker, of iemandt anders „ van de onzen, Knox en Goodman zyne broeders genoemt „ heeft, heeft hy daarom hunne gevoelens niet aangenomen, „ maar zulks heeft alleenlyk den kerkelyken dienst betroffen, „ waar toe zy geroepen zyn geweest. Zo zy hen hebben ge„ prezen, hebben zy 't slechts gedaan volgens hunne kennisse, „ en niet dat zy hen onbekwaam tot zondigen geoordeelt heb„ ben: want niets belet, dat *onder de genen, die Christus predi„ ken* (gelyk Paulus aan de Philippenzen zeide) *zodanige gevon„ den worden, die hem prediken door nydt en twist*, en die de „ hittigheit van hunnen yver met de besmetting van hunne zwak„ heden en gebreken vermengen, onder welke zo Godt menig„ maal zyn werk uitvoert, en zyn licht uit onze duisternisse te „ voorschyn doedt komen, en zyne order uit onze verwarrin„ ge, is het ten einde, dat de roem en eer van 't gene wel „ gedaan is aan zyne bestiering, en 't kwade aan de onvolmaakt„ heden der genen, die hy gebruikt, toekomt". Is dit alles geen blyk van overeenstemming, dat Brerleius en de schryvers, die hy aanhaalt, Knox niet gelastert hebben ten opzichte van de gevoelens, die zy hem toeschryven?

Gelyk de bisschop van Luçon zich bedient hadt van de schriften van Brerleius, alzo heeft de Jesuit Petra-Sancta eenigen tydt daar na zich bedient van 't werk van dezen bisschop, om tegenwerpingen te maken aan Du Moulin over 't gene verscheide Protestanten wegens de gehoorzaamheit der onderdanen geschreven hebben. Zie hier 't gene hy van Knox heeft aangehaalt: „ Als de „ vorsten (zegt hy) zich tegen Godt en zyne waarheit als tyran„ nen gedragen, zullen zyne onderdanen van den eedt van ge„ trouwigheit ontslagen worden". Hy zegt verder, behalven meer andere zaken: „ Ik zou vrymoediglyk staande hebben ge„ houden, dat de regenten, de edelen, de rechters, en 't volk „ van Engelandt en Schotlandt, niet alleen zich hadden moeten „ tegenkanten en wederstandt bieden aan Maria, die Jezabel, „ die zy hunne koningin noemen; maar dat zy ook aan haar en „ hare priesters, en alle hare medehelpers, de straf des doods had„ den moeten oeffenen, zo haast als zy 't Euangelium van Christus „ getracht heeft te onderdrukken". Wat is 't, dat Du Moulin daar op heeft geantwoord? Hy heeft geen melding van Knox gemaakt, zich vergenoegende te zeggen, dat Buchananus, van wien de Jesuit ook gesproken heeft, niet geschreven hadt dan van 't recht der Schotten, en dat, byaldien andere schryvers tot buitensporigheit vervallen waren, zulks op rekening van hun byzonderen imborst, en niet op rekening van den aardt hunner religie, moest gestelt worden. Rivet, den zelven Jesuit beantwoordende, wyst hem tot het werk van Blondel tegen den bisschop van Luçon, boven aangehaalt, en vermaant uitdrukkelyk, dat de andere Protestanten de leringen van Knox en zyns gelyken niet goedkeurden, die veel eer volgens den imborst van hunne natie dan volgens den aardt van hunne religie hadden te werk gegaan. Hy zegt: „ dat men moet aanmerken, dat byaldien in de hardste „ tyden der vervolginge eenige zaken door de Schotten en zom„ mige Engelschen onbezonnen geschreven zyn, zulks zo zeer „ niet de religie moet geweten worden, als wel den opstuivenden „ en roekelozen aardt van die natiën, en voornamentlyk de „ Schotsche, zynde die evenwel, sedert dat het licht van de Eu„ angelische waarheit doorgestraalt heeft, veel gematig„ der geworden, 't welk daar uit blykt, dat zy van 105 ko„ ningen, die voor Maria in Schotlandt geregeert hebben, „ drie afgezet, vyf weggejaagt, en twee en dertig gedood heb„ ben".

Het is zonder twyffel een grote dienst gedaan aan de geheugenisse van Knox, met de buitensporigheden der genen, die zyne achting bezwalkt hebben, te doen zien. Dit is 't dat Bayle verplicht heeft een plaats aan te halen uit de *Cosmographie Universelle* van Thevet, *Livr. XVI, Tom. II, pag.* 666, alwaar men zulke grove en buitensporige lasteringen zal vinden, dat die zaak alleen bekwaam is een nadeelig vooroordeel te doen hebben tegen al 't gene de Roomsche schryvers van dezen groten hervormer van Schotlandt in 't licht gegeven hebben. Deze man kon voor een verlopen monnik doorgaan, niettegenstaande hy altydt belydenis van 't Roomsche geloof gedaan heeft. Niemandt zal in twyffel trekken, dat hy niet een slecht boek-lapper geweest is. Hy gebruikte zo weinig naauwkeurigheit, dat hy zich met het schryven der zaken van Schotlandt hebbende bemoeit, niet eens de moeite genomen heeft om de namen der menschen op te merken. Men zal zien, dat hy den rechten naam van Knox niet geweten heeft. „ Gedurende dezen ganschen tydt (zegt hy) lie„ ten de Schotten Engelandt nooit in rust: 't welk geweest is toen „ Henrik de VIII zyn rol speelde met de kelken, reliquien, en „ andere sieraden der Engelsche kerken: welke treurspelen en ver„ toningen in onzen tydt in 't koninkryk van Schotlandt zyn ge„ speelt, door de opstoking van NOPTZ, eerste verkondiger van 't „ bloedig Evangelie onder de Schotten. Deze twistmaker, die „ niet dan in tweespalt en oneenigheden groeide, kon zich niet „ houden aan de voetstappen van Luther, Zwinglius, Farel, en „ nog minder aan die van zynen leermeester Kalvyn, deze, die „ hem voor korten tydt van de galeien van den prioor van Capua „ hadt afgekocht, waar op hy wegens zyne misdaden, ongeoor„ loofde liefdehandelingen en verfoeielyke hoereryen, drie jaren „ gezeten hadt, en om dat hy in verscheide kitten en stinknesten, „ waar in hy geheel gekonfyt was, ontuchtiglyk geleeft hadt; „ en dat hy te gelyk overtuigt was van den verfoeielyken moordt, „ aan den persoon van den aartsbisschop van St. Andrews begaan, „ welke door oogluiking en list van den grave van Ropphol en „ anderen onmenschelyker wyze is uitgevoert. Deze verkoper van „ kerkelyke bedieningen, die te voren priester in onze kerk was ge„ weest, en vet geworden van 't verkopen der zelven voor „ gerede penningen, ziende, dat hy zyne zaak niet voor goed kon „ staande houden, gaf zich tot de ysselykste Godslasteringen over. „ Eerstelyk ontkende hy de Almacht van Godt: hy predikte opent„ lyk, dat de maagdelyke reinigheit niet waardiger was dan 't „ huwelyk: als 't welke hy van de kettery van Luther, in zyn „ nieuw huwelyks-liedt geschreven, overgenomen hadt. Hy „ zocht van 's gelyken vele Godvruchtige vrouwen en geestelyke „ dochters tot vuil overspel te verleiden, door welke duivelsche „ aanmaningen hy de zelve op eene heilloze wyze maakte ge„ schonden te worden. Hy leerde, dat men het heilige olysel „ moest verwerpen, verachten en met voeten treden; dat men „ de beelden moest verbreken, de ligchamen der heiligen opgraven „ en verbranden, en zich van de schatten der kerken meester ma„ ken. Dat is 't niet al. Twee volle jaren hieldt hy niet op 't „ volk tegen de koningin op te hitsen, om haar buiten 't ryk te „ jagen, 't welk hy verkiesbaar zeide te zyn, gelyk van ouds de „ tydt van 't Heidendom was. Wat zou 'er wreder, dodelyker „ en erger door de barbaarste volkeren des aardbodems kunnen „ gezegt worden? . . . De Lutheranen hebben kerken en bede„ huizen; hunne predikanten zingen Psalmen; zy zeggen de Mis: „ en niettegenstaande zy van de onze verschilt, voegen zy 'er „ echter by: *Kyrie eleison*, *Credo*, *Sanctus*, *Agnus*, en andere „ gebeden, gelyk wy doen. Zy dragen ook in den dienst, dien „ zy

„ zy doen, kappen, kasuiffels, en choorkleden, even als de „ onze, zorgvuldig zynde omtrent hunne zaligheit en openbare „ diensten. Maar waar is 't volk van Schotlandt, 't welk sedert twaalf „ jaren zonder wet leeft, zonder geloof, zonder ceremoniën, en „ zonder koning, of koningin te willen erkennen, niet anders dan „ de beesten, zich gedompelt hebbende en hun vermaak meer „ nemende in de fabelen van dien meester raasbol Noptz, die „ ontrouw aan Godt en zyn vaderlandt is geworden, dan in de „ zuiverheit des Euangeliums en der gehoudene Conciliën, en „ van de lere van zo vele heilige Griekische en Latynsche leeraars „ der Katholyke kerke. Deze schone predeker hitste, voort na de „ doodt van zyne eerste vrouw, de groten en edelen van Schot„ landt door den geessel van zyn vergiftige tong tegen de gees„ telyken op, meer dan hy te voren gedaan hadt: daar na wier„ den de kasteelen en huizen der edellieden, kooppluiden, en an„ dere, die hunne ontuchtigheden en moorderyen niet wilden „ navolgen, door de boeren besprongen, berooft, vernielt en „ verbrand. Het is zeker, dat deze trouwloze onstandvastige, „ door den geest van staatzucht opgeblazen, en door den prikkel „ des vleesches aangezet, by de onkundige menschen van dit landt „ in zo groot een aanzien en kredit is gekomen, dat hy by zyn „ twede huwelyk een adelyke jonkvrouw van een oud geslacht, „ en die aan de prinssen van 't bloedt der Schotsche koningen ver„ maagschapt was, getrouwt heeft". Menschen, die met zo weinig oordeel schryven, zyn die niet in staat om te doen twyffelen aan de waarheden, die zy voortbrengen, onderstelt zynde, dat hen eenige ontvallen?

Ik wenschte wel, zegt Bayle, dat het niet zwaarder was de beschuldiging van onstandvastigheit, door een zeker Lutheraan tegen hem ingebragt, te wederleggen. Jacobus Thomasius, professor te Leipzich, heeft eene redenvoering uitgegeven, onder den tytel van: *Historia affectuum se miscentium controversiæ de Gynæcocratia.* Daar in spreekt hy van de driften, die in 't dispuit over de heerschappy der vrouwen gemengt worden, zeggende, dat over deze vraag in de XVI eeuw zeer hevig is geredentwist, in den tydt als Maria Eduard, koning van Engelandt, opvolgde, en als Elizabeth na hare zuster Maria tot de regering kwam. Deze twee koninginnen sloegen gansch tegenstrydige wegen in; de eene verjaagde de onroomschen, de andere riep ze wederom in, en deedt de reformatie zegepralen. De gene, die Maria hadt vervolgt, beweerden, dat het tegen 't recht der nature was, en tegen de Goddelyke en menschelyke wetten, dat een vrouw over eene gehele natie zou regeren; maar onder de regering van Elizabeth voerden zy een gansch andere taal. Zie op wat wyze Schlusselburgius daar omtrent Knox en zommige anderen heeft aangerand. „ Die de leringen van Kalvyn volgden, aan deze was niets hate„ lyker dan de vrouwelyke regering van Maria; aan die zelve „ was op hun beurt, zo ras zy Elizabeth tot het roer van rege„ ring gelukkiglyk zagen opgeklommen, niets eerbiediger dan zo„ danig eene koningin. En ten einde Schlusselburgius, een God„ geleerde van grote standvastigheit en geleerdheit, my dit van 't „ zyne aan de handt geve, hebben Gilbius, Goodman en Knox, „ zynde van de zelve gezindheit van Kalvyn, (die namelyk hun„ ne ballingschap Maria te last leiden) in opentlyke geschriften, „ te Geneve gedrukt, geleert, dat het tegen 't natuurlyke, God„ delyke en menschelyke recht aanloopt, dat eene vrouw ook in „ polityke zaken regeert. Maar zo ras Elizabeth, zynde eene „ uitnemende vyandin der Roomschgezinden, en begunstigende „ de navolgers van Kalvyn, hare zuster was opgevolgt, is zy aan„ stonts, 't roer omgewend zynde, van de Gereformeerden in „ Engelandt niet alleen in tydelyke zaken tot koningin uitgeroe„ pen, maar ook tot hoofdt der kerke in geestelyke zaken ver„ klaart". *Alzo is in den tydt van twee jaren* (men haalt de eige woorden van Schlusselburgius aan) *'t gene den Kalvinisten, te Geneve zich ophoudende, 't Woordt Gods zelf is geweest, dat is, zo dra zy in Engelandt wedergekeert zyn, in 't woordt des Duivels verandert.* „ Namelyk, zo veel vermogen heeft de zucht tot de re„ ligie gehad, die zy onder de regering van de eene vrouw ver„ treden zagen, onder de andere zich wederom opbeurende, „ dat zy hunne neiging van de personen afwendende, naar dat de „ gesteltheit der regeringe was, dan de vrouwelyke heerschappy „ verbanden, dan de zelve wederom opvyselden en verheften". Thomasius, die deze woorden aan de handt geeft, meent, dat de Kalvinisten in Vrankryk ook van stelregels, verandert zyn na de vervolging, die zy onder Karel den IX hebben uitgestaan, en hy noemt met name Lambertus Danæus, die de regering van Elizabeth zeer hoog heeft opgevyselt, en van die van Karel den IX heeft gezegt, dat 'er niets dan 't zwaardt, de galg en 't vuur te wachten stondt. Doch Thomasius zegt, dat hy vreest, dat aan de eene kant de haat tegen de trouwloosheit van den Franschen koning, en aan de andere kant de zucht en liefde zo tot de gelukkige regering van Elizabeth, als tot de Religie van Kalvyn, voor welke in dien tydt een genoegzaam veilige schuilplaats in dat eilandt was, hem alzo heeft doen spreken. Het is zeker, dat de algemene zaken in die eeuw zodanig in Vrankryk en Engelandt zyn omgekeert, dat ieder party gedurig van maatregelen veranderde. Hottomannus zegt, dat de Roomschgezinden, die veel kwaad van de regering der vrouwen, ten tyde van Elizabeth, hadden gesproken, veel goeds daar van onder de regering van Maria hadden gezegt. De Roomschgezinden in Vrankryk onder Karel den IX spraken niet dan van gehoorzaamheit aan 't koninklyk gezag; maar zy zeiden en deden het tegendeel ten tyde der Ligue, en hunne tegenpartyders vonden zulks zeer vremd. *Bayle Dict. Crit.* en de schryvers door hem aangehaalt.

KNUZEN, (Matthias) geboortig uit het landt van Holstein, gaf zich tot zodanig een trap van buitensporigheit over, dat hy opentlyk de ongodistery beweerde, ondernemende grote reizen om navolgers te krygen. Hy was een onrustige geest, die 't beginsel zyner Godverzakinge te Koningsbergen in Pruissen heeft doen zien. Hy beroemde zich een groot getal medemakkers in de voornaamste steden van Europa te hebben, ja tot 700 alleen in de stadt Jena. Hy zegt zelfs: „ Niemandt zal 't my kwalyk nemen, „ zo ik met de genen, die van myn aanhang zyn (waar van een „ ontelbaar getal te Parys, te Amsterdam, te Lions, in Enge„ landt, te Hamburg, te Coppenhagen en te Stokholm, ja zelfs „ te Rome en in andere nabuurige plaatsen, myne gevoelens om„ helzen) *den gehelen Bybel voor een loutere fabel houde*, waar in de „ redenloze dieren, dat is de Christenen, (de reden aan den bandt „ leggende, en met de reden onzinnig zynde) zich vermaken". Men moet niet denken, dat hy zich van de list der zamengezworenen van Staat bedient heeft, die, om meer volk te winnen, altydt voorgeven een groot getal medestanders alrede te hebben. 't Is waarschynlyker, dat hy aldus gesproken heeft om dat hy een hersenloos en onbezonnen mensch was. Men noemde zyne secte de *Conscientie-dryvers*, of *Conscientiarissen*, nademaal hy zeide dat 'er geen andere Godt, geen andere religie, geen andere wettige Overheit, was dan de conscientie, de welke allen menschen de drie geboden van 't recht leert, *niemandt ongelyk te doen; eerlyk te leven, en ieder 't zyne te geven.* Hy besloot den inhoudt van zyne grondstelling in een heel korten brief, waar van vele afschriften hebben omgezworven: zy is gedateert uit Rom. De Vervolger van de *Historia Ecclesiastica* van Micrælius heeft den inhoudt van dezen brief, die geheel by hem te vinden is, tot deze zes artykelen gebragt: „ I. Dat 'er geen Godt, noch Duivel is. II. Dat de ove„ righeit niet geacht, de kerken versmaad, en de priesters wegge„ jaagt moeten worden. III. Dat 'er in plaats van de overigheit „ en de priesters een bewustheit is en de reden met het geweten „ gepaart, welke de menschen leert eerlyk te leven, niemandt „ te beledigen, en ieder 't zyne te geven. IV. Dat het huwelyk „ niet verschilt van de hoerery. V. Dat 'er maar een leven is, „ en dat na dit leven noch beloning, noch straffe zal zyn. VI. „ Dat de H. Schrift met zich zelve strydt". Deze grondstelling sluit, behalven de allerversoeielykste godloosheit, de buitensporigheit in zich, want men zou t'eenemaal dwaas zyn om te geloven, dat het menschelyk geslacht zonder overheden zou kunnen bestaan. 't Is waar, dat de zelve niet noodzakelyk zouden zyn, byaldien alle menschen de geboden hunner conscientie, die deze God-verloochenaar stukswyze opgeeft, in alles navolgden; maar volgen zy die, zelfs in die landen, daar de rechters 't ongelyk, 't welk men aan zynen naasten doedt, met de uiterste strengheit straffen? Ik weet niet of men niet zou kunnen zeggen, dat 'er geen buitensporigheit is, hoe onbezonnen die ook mag zyn, de welke ons niet eenige waarheit leert. De dwaasheden van dezen Duitscher bewyzen, dat de denkbeelden van den natuurlyken Godsdienst en die van de eerlykheit, de indrukselen van de reden, en in een woordt de verlichtingen der conscientie, in 't gemoedt van den mensche kunnen bestaan, zelfs na dat de denkbeelden van de wezentlykheit Gods, en 't vertrouwen van een toekomend leven daar geheel en al zyn uitgewischt geworden.

Hy heeft ook eenige schriften in 't Hoogduitsch doen omzwerven. Dat alles is door een Luthersch professor, Johannes Musæus genaamt, wederlegt. De schryver, die my dit aan de handt geeft, merkt aan, dat Musæus zich tot dit werk geschikt heeft ten einde om alle vermoedens weg te nemen, de welke men tot nadeel van de akademie van Jena hadt kunnen opvatten; want de rampzalige Knuzen hadt zich beroemt aldaar een groot getal navolgers te hebben. Men ziet in 't werk van Musæus veel belagchelyke zaken betreffende 't leven van dezen pelgrim; maar byaldien men een krachtige verdediging der H. Schriftuur tegen de lasteringen van dezen Godverloochenaar daar in wil vinden, moet men den tweden druk nazien. Deze secte heeft haren aanvang genomen omtrent 't jaar 1673. Daar is te Wittenberg in 't jaar 1677 een boek uitgekomen tegen Knuzen, onder den tytel van: *Exercitationes academicæ II de Atheismo Renato Des Cartes & Matthiæ Knuzen opposita. Autore Valentino Greissingio, Corona-Transsylvano, Elector. Saxon. alumno. Bayle Dict. Crit.* uit *Micrælii Historia Ecclesiast.* en *Molleri Isagoge ad Hist. Chersons. Cimbr.*

KNYGTON, (Henrik) reguliere kanunnik van Leicester, heeft zamengestelt een naauwkeurig Tydregister van de geschiedenissen van Engelandt, verdeelt in vyf boeken, sedert het jaar 950 tot aan het jaar 1395, gelyk ook de Historie van het afzetten van Richard den II, koning van Engelandt, geschied in den jare 1399. Deze twee werken zyn in de Verzamelinge van de Historiën van Engelandt, gedrukt te Londen in 't jaar 1652. *M. du Pin Biblioth. des Aut. Ecclés. XIV siecle.*

KNYSSIN, een plaats in het Poolsche landschap Podlachië, leggende tusschen moerassen en bosschen. De koningen van Polen hebben aldaar een slot en een zeer grote diergaarde, in welke, behalven allerlei soort van wilde dieren, ook grote en vischryke vyvers gevonden worden.

KOBA, eene tamelyk goede stadt in Usbek, in groot-Tartarië.

KOBER-SCHANS, eene vesting in de Lyflandsche provincie Letten, aan een arm van de rivier Duna, tegen over Riga gelegen. De zelve bestaat uit vyf bastions, en wierdt in den jare 1700 van Saxen en Polen verovert, maar in het volgende jaar wederom verlaten, en in den jare 1710 van de Muskoviters ingenomen.

KOCHER, eene rivier, die in Zwaben, in het Oettingische gebiedt, niet verre van de stadt Bopfingen, ontspringt, voorts voorby de steden Aulen, Gaildorf, Chonberg, Zwabisch Hall, Ingelfing, Sindering en Neuenstadt loopt, en ten laatste naby Wimp-

Wimpfen zich met de rivier den Nekker vereenigt. Omtrent anderhalf myle weegs van deze rivier niet verre van Konigsbron, in het landt van Wurtenberg, ontspringt eene kleine rivier, de zwarte Kocher genoemt, welke omtrent drie mylen daar van daan in den eerstgemelden Kocher valt.

KOCHERSBERG, in het Latyn *Concordia*, een sterk slot in de neder-Elzas, aan de grenzen van de neder-Paltz gelegen, het welk Cluverus zegt *Drusenheim*, maar Baudrand *Weissenburg* te zyn. Wanneer in het jaar 1592 de R. Katholyke en Luthersche kanunniken te Straasburg over de verkiezing van een bisschop het niet konden eens worden, invoegen de laatste Karel, hertog van Lotharingen, en de twede Georg, markgrave van Brandenburg, verkozen, moest deze plaats in de daar op volgende onlusten voor anderen veel uitstaan. Eerst hadden de Brandenburgers de zelve in, maar wierden gedwongen zich aan de Lotharingers over te geven, die het gemaakte verdrag zo slecht onderhielden, dat zy den overste van de bezetting gevangen namen, en des zelfs dienaar daar toe noodzaakten, dat hy hem aan een boom voor het slot moest ophangen; de overige soldaten bragten zy te rug in het slot, bonden ze aan handen en voeten, en sneden ze alle de keel af. *Thuan. hist. l. CIV. Chytr. lib. XXIX. Gotfried in Chron.*

KODDE, aartsbisschop van Sebaste, en pausselyke vikaris in de Vereenigde Nederlanden. Zie PETRUS KODDE.

KOEBERGER, (WENCESLAUS) kunstschilder van den aartshertog Albert, en algemeen bewindsman van de bergen der barmhertigheit te Brussel, het geen de lombardt betekent. Hy is een leerling geweest van Marten de Vos, die gestorven is in 't jaar 1604, oud 70 jaren. Als hy een wyle tyds te Rome was geweest, vertrok hy naar Napels, daar hy met een Brabander, Franco genaamt, goede vriendschap onderhieldt. Hy bleef nog een tydlang in Italië naarstig en yverig de kunst voortzetten naar de beste voorbeelden, maar vertrok eindelyk naar Brabandt. Te Antwerpen heeft hy in de kapel van de Arbaletriers in de Lieve Vrouwen-kerk geschildert een St. Sebastiaan, groter dan 't leven, en eenige vrouwtjes in 't verschiet, wenende om de marteldoodt van dien sint, in welkers wezen hy de dode lyketrekken zo natuurlyk hadt vertoont, dat 'er alle kunstenaars verwondert over moesten staan, als zy het zagen. Maar tot zyn ongeluk was het, dat het stuk niet lang in de kerk hing, of het hoofdt van den sint was 'er met een mes (zonder te weten wie het gedaan hadt) uitgesneden en weggestolen. Hy vulde het gat weder, en schilderde daar wederom een ander hoofdt op; maar dit lukte zo wel niet als het eerste. Daar na trok hy van Antwerpen naar Brussel, om den aartshertog Albert, die hem zonderling beminde, om dat hy zo grote kennis van de penningen hadt. Koeberger verstondt zich ook op de bouwkunde, zodanig, dat hy is bouwmeester geweest van de kerk der Lieve Vrouw van Montaigu, die hy maakte naar 't model van St. Pieterskerk te Rome; ook der Augustynen-kerk te Brussel. Hy heeft ook vele fonteinen en sieraden in 's hertogs paleis te Veurne gemaakt; uit welke omstandigheit men wel kan beramen, dat hy omtrent het jaar 1583 geleeft heeft: want de aartshertog Albert, zoon van den keizer Ferdinand den II, is geboren in den jare 1560, getrouwt in den jare 1599, en gestorven in het jaar 1621 *Houbraken I Deel.*

KOEDYK, een dorp in Noord-Hollandt, onder Alkmaar, met kerk en predikant, staande onder de classis van de gezegde stadt.

KOEHOORN, (MENNO) een vermaard ingenieur en generaal luitenant in Hollandschen dienst. Hy was afkomstig van den bekenden *Menno Simons*, die echter den krygsdienst afkeurde. Koehoorn verkoos des niettegenstaande dit leven, en maakte zich reets ten tyde van koning Willem den III beroemd. Hy versterkte Namen met vele werken, en voornamentlyk met het fort Koehoorn, naar hem dus genaamt, en verdedigde dat kasteel in de eerste belegering in den jare 1692 dapper. In de volgende jaren maakte hy zich nog beroemder door de verovering van verscheide vestingen en gemaakte liniën, vooral, toen hy in 't jaar 1703, den 14 May, de vesting Bon binnen drie dagen, te rekenen van dien tydt, wanneer hy de zelve met grof geschut aangreep, veroverde. Van daar keerde hy weder naar Vlaanderen, en hebbende aldaar verscheide ondernemingen gelukkig volbragt, vertrok hy naar den Haag, en stierf aldaar den 17 Maart des jaars 1704, oud zynde omtrent 70 jaren. Men heeft van hem eene nieuwe wyze van fortifikatiën, in Hollandt, onder den tytel van *Nieuwe Vestingbouw*, in 't licht gegeven.

KOENRAAD. Zie CONRADUS.

KOERTEN, (JOHANNA) huisvrouw van den heer Adriaan Blok, geboren te Amsterdam in 't jaar 1650, den 17 November, was van hare jeugdt af zeer genegen om kunsten en wetenschappen te leren, als blykt aan haar treffelyk borduren, deftig kant en akernaaien, heerlyk spelde-werken, aardig waschgieten, mannelyk schryven, kunstig muzyk zingen, fraai met een diamant op drinkglazen spreuken, vogels, of bloemen te grieven, verwonderlyk fraai in 't versieren van bloemen en sieraden, voornamentlyk van zyde gevlochten en doorwerkt, en het schilderen met waterverwen, waar van nog het een en ander te zien is. Buiten dit zette zy zich tot het snyden van velerhande voorwerpen met de schaar van papier, en dit gelukte haar zodanig, dat zy daar door een eeuwigen naam verkregen heeft: want zy is altydt het voorwerp van verwondering geweest voor alle kunstkenners, die voor hun oogen zagen, dat zy, door eigen vernuft en onbedenkelyk geduldt en yver, met de schaar heeft uitgewerkt al 't geen een bedreven handt door de tekenpen in opzicht der menschen wezens kan verrichten. Ook heeft zy landschappen, beesten, vogels en bloemen, en meesterlyke trekken van groot en klein schrift gesneden, byna als Melan in vele van zyne prentkunst heeft gedaan. Dit doen maakte zo veel gerucht, dat alle vremdelingen, belust op 't zien van kunstige werken, te Amsterdam komende, haar snywerk met verwondering beschouwden en prezen. Overzulks hebben vele potentaten, vorsten en grote heeren, ja zelfs de czaar Pieter Alexewits, haar werk komen zien, en hunne handtekeningen tot hare eere in haar Stamboek gezet. De keurvorst Johan Willem van de Palts heeft haar zelfs voor drie stukken van 't snywerk duizend guldens geboden, maar zy was niet genegen de zelve te missen, om dat zy daar zo veel werk aan hadt gedaan. Voor de gemalinne van den keizer Leopold heeft zy een heerlyk werk gemaakt, bestaande in bloemen, wapens, arenden, kronen, in lofwerk versiert, van gevlochtene zyde, op de wyze als kampanen, waar voor meer dan 4000 guldens gegeven zyn. Ook heeft ze voor Maria, koninginne van Engelandt, en andere vorstinnen allerhande diergelyke fraaiheden gemaakt. Het wezen van den gemelden keizer, door hare schaar gesneden, is aan zyne Majesteit gezonden, en te Wenen ter eeuwige gedachtenisse in de kunstkamer opgehangen, met dit vaars van den professor Francius, overkunstig daar onder geknipt:

Cæsaris hæc facies Leopoldi: dextera ferrum,
Læva globum terræ, quam regit, orbis habet.
Marmora Lysippi cedant, & Mentoris æra:
Cedat Apelleus, Parrhasiusque labor.
Maius opus tenui in charta (mirabile visu)
Exhibet artifici forfice docta manus.

Dat is, volgens de vertaling van A. Moonen:

„ Dit 's keizer Leopold; zyn slinker vuist bewaart
„ Den wereldkloot, dien hy bestiert, zyn regte 't zwaardt.
„ Wyk Mentors koper, wyk al 't marmer der Lyzippen,
„ Apelles arbeidt en Parrhasen braaf van zwier.
„ Een afgerechte handt en kunstschaar, fix in 't knippen,
„ Werkt groter wondren voor 't gezicht op dun papier.

Zy overleedt den 28 December des jaars 1715. Vele geleerde mannen en de braafste dichters hebben haar in hunne schriften en vaarzen geroemt, en haren naam der onsterflelykheit gewyd. Onder haar beeldtenis leest men dit byschrift van de vermaarde Catharina Lescalje:

Men eer dit beeldt, wiens geest en schaar kan wondren teelen,
't Papier herscheppende in onschatbre kunsttafreelen.

Zie meer tot haren lof in *Houbrakens Schouwburg der Nederl. schilders en schilderessen III Deel, pag.* 293 *tot* 308.

KOETWYK, een gering dorp midden op den rugge van de Veluwe op een schralen bodem gelegen.

KOEVORDEN, KOEVERDEN, of KOEVOORDEN, een sterke vesting en vrye heerlykheit, behorende onder het landschap Drenthe, maar wordende van zommigen te onrecht onder Overyssel gerekent. Dit blykt 1. Wyl de inwoonders van Koevorden als de andere ingezetenen van dit landschap tot alle ampten worden toegelaten; 2. Wyl van het landschap aldaar alles verpacht wordt; 3. Wyl de drost van Drenthe altoos van zelven mede kastelein of drost te Koevorden is, en van den drost zyne sententiën te Koevorden *in secunda instantia* gepronunceert, mag geen verder appel vallen tot een ander rechter, maar heeft het *jus de non evocando* plaats, en is de drost in dier voegen gemaintineert op den landdag gehouden in den jare 1660. 4. Behoort het bestellen van het kommandement te Koevorden aan den stadhouder van Drenthe in der tydt, volgens eigen advys van den prinsse van Oranje van den jare 1634. Eindelyk 5. behoren de predikanten van Koevorden, zynde twee in getal, onder de classis van Emmen. Men vindt weinig plaatsen, welke zo vele belegeringen, veroveringen, plunderingen, verbrandingen, en diergelyke rampen zyn onderworpen geweest, als dit Koevorden, dan van de Utrechtschen, dan van de Gelderschen, Vriezen, Spanjaarden, enz. Van omtrent de elfde eeuwe af waren de burggraven van Koevorden leenmannen van de bisschoppen van Utrecht: als 'er nu een nieuwe bisschop verkoren wierdt, of dat 'er een burggraaf gestorven was, rees 'er dikwils krakeel tusschen den bisschop en den burggrave, waar uit grote onlusten ontstonden. In den oorlog tusschen den Vereenigden Staat en Spanje wierdt Koevorden nu van de eene en dan van de andere party aangetast en verovert: doch sedert het jaar 1592 is het bestendig onder de macht der Staten gebleven; en alzo des zelfs vestingwerken door de gedurige aanvallen veel schade geleden hadden, zyn de zelve in de jaren 1597 en 1607 treffelyk verbetert. Op wat wyze deze vesting in het beruchte jaar van 1672 aan de Munsterschen overging, maar door het beleidt van den wakkeren Rabenhaubt, luitenant generaal en gouverneur van Groningen, weder wierdt verovert, wordt door *Valkenier* in zyn *Verward Europa pag.* 602 *tot* 615, en *pag.* 845 tot 850 in het brede verhaalt. Zie ook *Sylvius Vervolg op Aitzema I Deel, I Stuk, fol.* 520 *enz.* en boven al aangaande verscheide byzonderheden, boven kortelyk aangeroert, *Picart Oudheden van Drenthe pag.* 281 *enz.*

KOFFI, een plant, die in Gelukkig Arabië, of in 't koninkryk Yemen groeit. De eerste, die in de IX eeuwe over de koffi geschreven heeft, is geweest *Zacharias Mahomet Rases*, of *Rhasit*, beroemd arts in Arabië, daar na *Ebensina*, gezegt *Avicenna*, *Prosper Alpinus* in 't boek van de Egyptische planten, de eerste, die de Europeanen omtrent 100 jaren geleden daar

daar van kennis heeft gegeven; voorts *Vessingius* in zyne Waarnemingen, *Bauhin* in zyn *Pinax*, *Olaus Wormius*, *Olearius*, en *Leonardus Rauwolf* in hunne Reisboeken, *Mollembrol*, *Pietro della Valle*, *Thevenot* in hunne Verhalen. *Simon Pauli* heeft in eene verhandeling tegen de thee en tabak, 't gebruik daar van afgekeurt, voorgevende, dat ze den mensch verzwakt, gelyk ook Olearius getuigt. De koffi wierdt, naar 't bericht van Faustus Nairone, door een prioor van eenige monniken ontdekt. Hy hadt dikwils gehoort van zeker man, die geiten of kameelen hoedde, dat zyn vee bywylen den ganschen nacht door waakte en in beweging was, wanneer het van zekere kleine boonties hadt gegeten; dies de proef willende nemen van de kracht, die de zelve hebben om het slapen te beletten, gaf hy ze aan zyne monniken, ten einde zy niet mogten slapen als zy in de metten waren.

KOGE, eene kleine stadt aan de Oostkust van het Deensche eilandt Zeelandt, omtrent 5 Duitsche mylen van Coppenhagen, Zuidwaarts gelegen. De zee maakt aldaar een kleinen inham, de *Koger-bocht* genoemt, waar omtrent in het jaar 1677 de Zweedsche vloot van de Deensche wierdt geslagen.

KOKKANGE, van ouds *Koeckaengen*, een dorp van Drenth, onder het gerecht van Dieveren, het welk met de Wyk, en de dorpen Peze, Echten en Anzen door den zelven schout bedient wordt. In het geestelyke staat het onder de classis van Meppel.

KOKKENGEN, een fraai dorp in het sticht van Utrecht, het welk zes gehuchten onder zich heeft, als Spangen, Montfoorts gerecht, Portengen, Nieuwkoop, Gienties-dorp, en Lokhorst-gerecht. Het wordt met de Haar door een gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Utrecht.

KOKKENHAUZEN, eene sterke stadt in Lyflandt, nevens een sterk slot, in Letten, aan de rivier de Duna gelegen. De czaar nam ze in het jaar 1577 in, en in den jare 1603 hadden ze nu de Zweden, dan de Polen in, wanneer zy in den jare 1577 zich overgaf aan koning Gustaaf Adolph. In den jare 1700 wierdt zy van de Saxen en Polen met verdrag verovert, maar in het volgende jaar wederom verlaten.

KOKOTAN, eene stadt van Mongal in Groot-Tartarië, legt, volgens den vader *Avril*, op den weg, dien men neemt, als men van Tobolk naar Peking gaat. De Heer Burgermeester Witsen plaatst haar in het Westen van China, omtrent dertig mylen van de rivier van Hoamk, tusschen de steden, de welke de Chinezen in Tartarië bezitten. *Maty Diction.*

KOLA is de naam van een tamelyk groot meir en daar uit voortkomende rivier, als mede van eene aan deze rivier gelegene stadt in Muskovisch Laplandt, van welke laatste in 't volgende artykel gesproken wordt.

KOLA eene kleine stadt van Muskovisch Laplandt, gelegen in de Moura-Mouskoy-Lepori, aan den uitloop van de rivier Kola in de Noordzee. De Engelschen ende Hollanders dryven eenige koopmanschap te Kola, waar van zy hare pelteryen trekken.

KOLAJA, of COLAJAS, een Israëliet, zoon van Mahalaja, en vader van Pedaja. Van hem wordt gesproken in het boek *Nehemia XI*, 7.

KOLBE, (JOHAN CASIMIR) graaf van Wartenberg, Pruissische opperkamerheer, opperste staatsbediende, erfstadhouder van alle tot de opvolging van Oranje behorende vorstendommen, graafschappen, heerlykheden en goederen, opperstalmeester, generaal huisbestierder, generaal erfpostmeester, maarschalk van Pruissen, kancelier, ridder van de orde van den zwarten Arendt, enz. was geboren den 6 February des jaars 1643 te Mets, werwaarts zyne ouders wegens den oorlog gevlucht waren. Zyn vader was *Johan Casimir Kolbe* van Wartenberg, geheime Raadt en stadhouder van den vorst van Palts-Simmeren, gestorven den 22 September des jaars 1661; zyne moeder was Judith van Fiersheim. Zyne grote bekwaamheit, waar door hy zich overal, waar hy kwam, bemind en geacht maakte, hadt hy niet zo zeer de studiën, waar toe hy weinig tydt en gelegenheit hadt gehad, als veel eer den gedurigen ommegang van zyne jeugdt af met aan vermaarde hoven met hoge stands-en andere aanzienlyke persoonen te danken, welke hy dus niet door vaderlyk onderwys, maar door eige ondervinding en oeffening voor zich hadt verworven, wordende al vroeg in gezantschappen gebruikt: want hy verrechtte de gewigtigste zaken in Vrankryk, Engelandt, Hollandt, te Wenen, en aan de meeste hoven van Duitschlandt. Zo lang als de Paltsgraaf Lodewyk Henrik Maurits van Simmeren, en des zelfs nagelatene weduwe leefden, bleef hy in hunnen dienst als geheime Raadt en opperstalmeester, hoewel hy van den keurvorst Karel van de Palts en van den keurvorst Frederik Wilhelm van Brandenburg in dienst wierdt aangezocht. Maar na dat de bovengemelde weduwe in het jaar 1688 overleedt, wierdt hy van den toenmaals regerenden keurvorst Frederik den III, naderhandt koning van Pruissen, als slothoofdman en eerste kamerheer aangenomen, wanneer hy door zyne verdiensten in het kort zyns vorsten gunst verwierf, en tot de hoogste ampten opklom, de zelve met allen roem bekledende, tot dat zyn ouderdom hem deedt den last te zwaar vallen, en geboodt rust te zoeken, waar op hy in het einde des jaars 1710 zyn afscheidt verkreeg, en, om digt by zyne goederen te zyn, zich naar Frankfort aan den Mayn begaf, alwaar hy den 4 July des jaars 1712 overleedt, wordende zyn lighaam echter op zyn verzoek naar Berlyn gebragt, en aldaar in de gereformeerde parochiekerk zonder statie bygezet. In het jaar 1695 trouwde hy met de weduwe Widekam, geborene Ricker, dochter van een aanzienlyk koopman te Emmerik, by welke hy verwekte *Frederik*, geboren in January des jaars 1697; *Casimir*, geboren in May 1699; *Frederik Karel* in July des jaars 1704, en *Anthony Wilhelm* in September des jaars 1705.

Het geslacht der *Kolben van Wartenberg* heeft Georg Helwig in een eigen traktaat van *Merbod van Wartenberg*, die omtrent het jaar 1169 leefde, afgeleid. Een onbekend schryver, die een verhaal van het Kolbische huis te Keulen aan de Spree in het jaar 1704 uitgaf, stelt des zelfs oorspronk in de IX eeuwe met geloofwaardige bewyzen vast, en wil, dat de Westphaalsche, de Zwitsersche en de Boheemsche *Wartenbergen* met de Paltsische van een algemenen stamvader afkomen, waar benevens hy hen vele grote voorrechten toeschryft. Het wapen van de Kolben van Wartenberg is een witte balk op een rood veldt, in welkers hoofdstuk twee, in het voetstuk een witte balk, op den helm twee buffelshorens, ter regter handt een schildhouder, namentlyk een man met een kolf in de handt, staat. Het graaffelyke wapen verschilt weinig van het zelve, alleenlyk heeft het aan beide kanten schildhouders of tenants, en aan de balk is een goud posthoren.

KOLDEVEEN, een dorp in het landschap Drenthe, onder het gerecht van Dieveren, met kerk en predikant, staande onder de classis van Meppel.

KOLDEWOLDE, een dorp van de Vriesche grietenye Hemelumer Oldevaart, in het kwartier Westergoo, wordt met Oudega door een gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Sneek.

KOLDUM. Zie KOUDUM.

KOLHORN, of KOLHOORN, een dorp in Noord-Hollandt, onder het baljuwschap en de vrye heerlykheit van Schagen, heeft kerk en predikant, behorende onder de classis van Alkmaar.

KOLIN, of COLIN, eene kleine stadt in Bohemen, in den Chaurzimer kreits, 6 mylen van Praag gelegen. In het jaar 1421 versterkten de Hussiten het aldaar leggende klooster der Dominikanen, na dat zy den deken, zekeren grave van Ronnov, nevens zes R. Katholyke priesters, in een gepikt vat gestoken, en levendig verbrand hadden. In het jaar 1434 maakten zy zich door verraadt van nieuw meester van deze plaats; doch de Roomschen hernamen de zelve na een beleg van twee maanden, en straften deze verraders. *Balb. Miscell. Boh. l. IV. Dec. I. Tromsd.*

KOLINS-PLATE. Zie KOLYNS-PLATE.

KOLLONITSCH, of COLLNITZSCH, een graaffelyk geslacht in Oostenryk, en in Karinthië, alwaar het zelve het erfjagermeesterampt reets in de XVI eeuwe heeft bekleed. Het zelve is afkomstig uit Croatië, gelyk als het ook nog tegenwoordig aldaar en in Hungarië vermaard is, hebbende zich ook in het jaar 1617 met *Ferdinand Kollonitzsch* van Kolnitz in Bohemen nedergezet, die aldaar onder de landstanden wierdt aangenomen. *Theodoricus van Kollonitz* wierdt in het jaar 1183 bisschop van Gurk, en stierf in den jare 1220. *Henrik* heeft in den jare 1334 als een dapper krygsman de Oostenrykse party tegen Margaretha Maultasch voorgestaan. *Thomas*, des voorgaanden broeder, was de grootvader van *Eberhard*, die zich dapper tegen de Turken kweet, en van keizer Karel den IV ridder wierdt geslagen. Hy was de overgrootvader van *Leonhard Vitzdom* in Karinthië. Des zelfs zoon *Amalricus* toonde in het jaar 1532 als keizerlyke generaal zyne dapperheit tegen de Turken. *Frederik* veroverde in den jare 1559 de stadt Villach in Karinthië met 4050 man, en verkreeg daar op de bediening van Vitzdom in Laventhale. *Johan Bartholomeus* was omtrent het jaar 1584 een zeer vermaard generaal in Hungarië, en broeder van *Georg Seyfried*, vryheer van Kollonitsch, hoofdman te Forchenstein en Eisenstadt; van des zelfs laatste zonen zyn *Seyfried*, *Ferdinand*, *Karel Johan Georg* en *Ernest* aan te merken. De eerste, Seyfried, kommandant van Neuheusel, hadt omtrent het jaar 1596 als keizerlyke generaal veldmaarschalk het bevel in Hungarië, en behaalde veel roem. De vier overigen hebben als generaals en krygs-Raden het aartshuis van Oostenryk insgelyks grote diensten gedaan. Des bovengemelden Seyfrieds neef, *Ernest* genoemt, voerde allereerst den graaflyken tytel, en was kommandant te Comorra. Zyne zonen waren 1) *Ernest Frederik*, die by keizer Leopold in aanzien was, en zich by de Protestanten inzonderheit daar door bemind maakte, dat hy voor hunne kerken in Hungarië sprak. 2) *Leopold*, die beruchte kardinaal, van wien het volgende artykel handelt. In het jaar 1709 bekleedde *Sigismund*, graaf van Kollonitsch, de bisschoppelyke waardigheit te Waitzen in Hungarië, en wierdt in den jare 1710 bisschop van Wenen. *Siegfried*, keizerlyke kamerheer en kroons veldheer in Hungarië, stierf in den jare 1713. *Adam* was in dien tydt keizerlyke generaal, en nevens de voorgaande een nabestaande van den kardinaal. *Bucelin Stemm. P. II. Megiseri Annal. Carint. Ortelius redivivus.*

KOLLONITSCH, (LEOPOLD, GRAAF VAN) kardinaal, beschermer van Duitschlandt, aartsbisschop van Gran, ook opper- en erfgespan van het zelve gespanschap, des Roomschen stoels geboren gezant (legaat), des koninkryks Hungarië primaat, opperkancelier en geheimste secretaris, prioor van de ridderorde van S. Jan van Jeruzalem, kommandeur te Michalup en Majlberg, zyn keizerlyke Majesteits werkelyke geheime Raadt, was den 24 October des jaars 1631 geboren. Hy verliet in zyne jeugdt den Lutherschen Godsdienst, welken zyn vader Ernest Kollonitsch, keizerlyke generaal, toegedaan was, en leide by de Jesuïten den grondt tot zyne studiën en verder geluk. In het jaar 1650, op Paasch-maandag, wierdt hy ridder van S. Jan, hielp Kandie verdedigen, was mede tegenwoordig by den zeeslag in de Dardanellen, en veroverde een vaandel. Als hy in den jare 1659 te rug kwam, wierdt hy keizerlyke kamerheer, maar tradt naderhandt in den geestelyken standt, wierdt eerst in het jaar 1667 bisschop van Neutra, in het jaar 1685 van Neustadt, in den jare 1690 van Jauer, in het jaar 1691 van Colocza, en in den jare

jare 1695 aartsbiſſchop van Gran. Hy is als kamerpreſident gebruikt, maar heeft naderhandt van deze bediening afſtand gedaan. Hy wierdt in den jare 1686, door 's keizers voorſpraak, van paus Innocentius kardinaal gemaakt, doch ontfing eerſt den hoedt van des zelfs navolger Alexander den VIII. By zyn leven deedt hy zeer veel goeds van zyne heerlyke inkomſten aan de geeſtelykheit en die den R. Katholyken Godsdienſt hadden aangenomen. Hy ſtierf na eene langdurige onpaſſelykheit te Wenen den 23 January des jaars 1707, in den ouderdom van 76 jaren, en wierdt den 22 in de Jeſuiten kerk van S. Anna bygezet. Hy ſchreef in het jaar 1681, onder een bedekten naam, zeker Duitſch traktaat, met den tytel van: *Auguſtana & Anti-Auguſtana Confeſſio*, waar in hy de Proteſtanten beſchuldigt, dat zy in vele ſtukken van de Augsburgſche belydeniſſe waren afgeweken. Maar dit geſchrift is te Leipzich van D. *Valentyn Alberti* wederlegt. *Nova Litteraria Hamb. menſ. Octobr. an.* 1707.

KOLLUM, een ſchoon dorp, en het beſte van de grietenye van Kollumerlandt, die ook hare benaming van het zelve bekomen heeft, onder het kwartier Ooſtergoo. Het is gelegen in een vruchtbare landsdouwe, en heeft eene gemakkelyke uitwatering door zekere zyl. Van ouds heeft 'er ook een ſlot geſtaan, *Ter Luine* genoemt. Daar zyn twee jaarmarkten, de eene op den 1 Juny, de andere op den 1 September. De kerk van dit dorp was in de Roomſche tyden op den naam van St. Marten ingewyd, die daar zeer plegtig plagt geviert te worden. Sedert de hervorming behoren kerk en predikant van Kollum onder de claſſis van Dokkum. *Winſemius Oudh. van Vriesl.*

KOLLUMERLANDT, eene Vrieſche grieteny in het kwartier Ooſtergoo, heeft de vyfde ſtem in der Staten vergaderinge aldaar. Zy begrypt ook het Nieuw-Kruislandt, zynde een aangewaſſchen en bedykt landt, dat te voren een byzonderen grietman hadt, ook nog ſtem in de grietenye. Deze grieteny paalt ten Zuiden aan de Achtkarſpelen, ten Weſten aan Dantumadeel, ten Noorden aan de zee, of het Wadde, waar in zy al hare wateren loſt door twee zylen, de in het voorgaande artykel gemelde *Kollumer*-en de *Monnike-zyl*. Voorts heeft deze grieteny ten Noord-Ooſten die van Dongerdeel, en aan de Ooſtzyde die der Paſens, en wordt van de Groninger Ommelanden door een kleinen ſtroom, de Lauwers geheten, geſcheiden. Zy bevat zes dorpen, namentlyk: *Kollum*, *Kollumerzwaag*, *Weſtergeeſt*, *Oldwolde*, *Lutkewolde*, of *Augsbuur*, en *Boerum*, behalven verſcheide ſtinſen, of adelyke huizen. *Winſemius achter zyne Kronyk van Vrieslandt.*

KOLLUMERZWAAG, een dorp van de voorgemelde grieteny, wordt met Lutkewolde door een gereformeerd predikant bediend, ſtaande onder de claſſis van Dokkum.

KOLMSCHARE, een dorp van Zallandt, in Overyſſel, behorende onder de ſtadt Deventer, die 'er door haren amptman het hoge en lage rechtsgebiedt oeffent. Kerk en predikant ſtaan onder de claſſis van de zelve ſtadt. *Houve Handv. Kron. I Deel.*

KOLO, een veldt, gelegen een kwartier uurs van Warſchouw, op den groten weg van Dantzig, digt by den Weiſſel. Het is verheven van alle kanten, hebbende in 't midden een ſoort van een dak. Deze plaats is een lang vierkant, in tweën verdeelt, met twee openingen aan ieder zyde om toegang te hebben van de eene tot de andere. Het is aldaar, alwaar de vermaarde Ryksdag of vergadering tot verkiezing der koningen van Polen gehouden wordt. Het wordt genoemt Kolo, 't welk in het Poolſch wil zeggen al het geen van een ronde figuur is, gelyk als de raderen van een wagen of koets, de omtrek van een ſtadt, en diergelyke dingen meer, dewyl de adel in 't ronde geſchikt is, uitmakende een ronde kring, in welken beſloten is de plaats, geſchikt voor de vergadering, de welke is die geene, die, als gezegt is, met een dak bedekt is, gelyk het dak van een hal. Deze grote zaak geſchiedt aldus op het open veldt. Men noemt het *de tente der verkiezing*, by welke tegenwoordig zyn niet alleen de Raadt en de nunciën, maar ook de ganſche adel van het koninkryk, zonder de minſte uitzonderinge, de welke heeft een delibererende ſtem, in plaats dat op andere ryksdagen niet zyn dan de algemene gedeputeerden van de Palatynen met den Raadt. *Memoires de Beaujeu.*

KOLOM, of KOLOMEY, eene ſtadt in het Poolſche landſchap Rood-Ruiſſen, en wel in de provincie Potukie gelegen. Aldaar ſtaan maar houte huizen; aan de eene kant legt een berg, en aan de andere de rivier Pruth. In de omleggende landſtreek zyn byna overal putten, van welker water zout wordt gemaakt. Dat zout is zeer fyn, en men voert het gemeenlyk niet alleen in ganſch Ruiſſen, maar ook naar de meeſte plaatſen van het groothertogdom van Litthauwen. *Connor State of Poland P. I. lettr. V.*

KOLOMMEN VAN HERCULES. Zie het artykel HERCULES.

KOLOWRATH, een graaflyk geſlacht in Bohemen, heeft zynen oorſpronk van een hofbediende van zeker Slavoniſch koning of hertog van Croatië, die, als de paarden met zyns hertogs wagen holden, toeſprong, een radt greep, en den wagen ophieldt. De vorſt maakte hem derhalven adel, gevende hem een radt in zyn wapen, met den toenaam van *Kollowrath*, welke betekent een, die het radt te rug houdt. Zyne afkomelingen zyn met *Czecho* in Bohemen gekomen, alwaar zy zich in verſcheide liniën, den naam meeſt van hunne ſloten voerende, verdeelt hebben, van welke de linie der *Chrzenowiczky*, *Roczowiczky*, *Maſtiowky*, *Berdruciczky*, en andere, reets zyn uitgeſtorven; maar de *Libſteinsky*, *Novoraczky* en *Krakouwsky* zyn nog in bloei. Uit dit geſlacht was een in de XIV eeuwe, die, als de konings van Polen Caſimir de III tegen de Kruisheeren en Pruiſſen oorloogde, zich nevens andere Boheemſche edelen in des gemelden konings dienſt begaf, en als de koning Ruiſſen wederom hadt verovert, beſchonk hy Kolowrath met een koninklyken arendt tot hun wapen. Karel de IV verſierde dezen arendt in het jaar 1364 met een goude kroon om den hals. Keizer Ferdinand de III verhief deze familie in den graveſtandt, en voegde het Ooſtenrykſche wapen wegens hunne getrouwheit, in de Boheemſche onluſten getoont, op des arends borſt. Uit dit geſlacht zyn voornamentlyk vermaard *Burchard Kolowrath*, als zynde in den jare 1337 kanunnik te Praag geweeſt. *Albert*, de Oude, *van Kolowrath*, was wegens zyn groot verſtandt en rykdom in grote achting, zo dat hem keizer Karel de IV mede onder de voornaamſte Boheemſche heeren verkoos, die hem in den jare 1335 tot de keizerlyke kroning mede naar Rome zouden geleiden. Hy wierdt ook gouverneur van het koninkryk Bohemen in 's keizers afwezen, en ſtierf den 5 July des jaars 1391. Hy ſtichtte het klooſter der Eremyten van S. Auguſtyn te Roczow, niet verre van de ſtadt Laun, alwaar hy ook begraven legt; en men vindt zekere overlevering van dit geſlacht van Kolowrath, dat als iemandt van hen zal ſterven, in zyn graf een geraas wordt gehoort, en dat de grafſteen begint te zweten, 't welk de prioor van dit klooſter moet bekend maken. *Beneſſius*, heer van Kolowrath, was ook met keizer Karel den IV te Rome, en als 'er op des zelfs te rug reize te Piza een oproer tegen den keizer ontſtondt, behaalde hy groten roem in den keizer te beſchermen, en wierdt wegens zyne heldendaadt ridder geſlagen. Onder koning Uladiſlaus van Bohemen hebben verſcheide heeren van Kolowrath aanzienlyke bedieningen aan het hof en in den oorlog bekleed, en een van de zelve is overſte over 1000 pantzer-ruiters in Hungarië geweeſt. *Johan*, heer van Kolowrath, was in den jare 1442 hoofdman van de oude ſtadt Praag. *Wentzel Koſſatezky van Kolowrath* wierdt van de landſtanden in het jaar 1521 aan koning Lodewyk gezonden. *Johannes van Kolowrath* bleef in den jare 1526 in den ſlag by Mohatz. Als in het jaar 1548 keizer Ferdinand de I het appellations-tribunaal te Praag oprechtte, benoemde hy tot eerſten appellations-Raadt *Lodewyk Bedruczisky van Kolowrath*, Nieuwſtadter hoofdman te Praag. *Jaroslaus*, heer van Kolowrath op Petersburg, was in het jaar 1584 landvoogdt in de neder-Lausnitz. *Johannes Bedruczisky*, vryheer van Kolowrath, was in het jaar 1571 en in het jaar 1577 preſident, tot het jaar 1585. *Zdenko Herold*, *Wentzel*, en *Henrik*, vryheeren van Kolowrath, hebben in den jare 1619 het beſtendig met koning Ferdinand den II gehouden, en deswegen veel moeten lyden, nevens meer anderen.

Maar wat de linie van de *Lib*-of *Liebſteinsky*, welke van het ſlot Libſtein in Moravië den naam heeft, afzonderlyk aanbelangt, *Hermannus van Libſteinsky*, gemeenlyk heer van Liebenſtein genoemt, Doctor der beide rechten, een zeer geleerd en aanzienlyk man, was afgezant van koning Johannes van Bohemen, en des zelfs geheimſte Raadt, als mede langen tydt auditeur van de Rota te Rome, en naderhandt biſſchop van Wermelandt. De koning Johannes zondt hem derhalven naar Rome, wanneer hy van paus Benedictus den XIII in het jaar 1338 plegtelyk wierdt ingewyd. Vervolgens gaf hem de koning Johannes een ſtatelyk geleide mede, onder 't welke zich velen van de Boheemſche ridderſchap bevonden, door hulp van de welke hy zich tegen de Kruisheeren beſchermde, en in zyn bisdom geruſt kon blyven. Hy bouwde de ſloten te Scheburg, Biſchſtein en de Nieuwſtadt te Braunsberg, en ſtierf in een hogen ouderdom in het jaar 1350. *Hanus* de I *Liebſteinsky*, heer van Kolowrath, maakte zich door zyne dapperheit in den oorlog tegen de Huſſiten vermaard, en trok zyn zoon *Hanus* den II zo wel in de ſtudiën, als in den oorlog op, waar in hy zyn vader volgde. Doch zyne gemalin geſtorven zynde, met welke hy een zoon, *Albert*, van wien naderhandt zal geſproken worden, en eenige dochteren, welke met voorname Boheemſche heeren getrouwt waren, verwekt hadt, begaf hy zich in den geeſtelyken ſtandt, wierdt kanunnik van het aartsſticht te Praag en op den Wiſſchrad, en in het jaar 1467 op de eerſtgenoemde plaats domprooſt en naderhandt beſtierder (*adminiſtrator*) des aartsbisdoms. Hy ſtierf den 23 September in den jare 1484. *Albert*, heer van Kolowrath en Liebenſtein, zoon van Hanus den III, hadt reets verſcheide ampten bekleed, toen hy 's konings Uladiſlaus opperhofmaarſchalk, en in het jaar 1501 opperſte kancelier des koninkryks Bohemen wierdt, wanneer hy in den jare 1504, nevens den hertog Caſimir van Teſchen, als koninklyke gevolmachtigde het vergelyk met de geeſtelykheit in Sileſië maakte, wordende nog tegenwoordig het Kolowrathſche vergelyk genoemt. Hy ſtierf den 25 May des jaars 1510. Des zelfs naneef, *Albert Liebſteinsky*, vryheer van Kolowrath, was onderkancelier des koninkryks Bohemen onder keizer Ferdinand den II, en ſtierf den 12 Auguſty des jaars 1648. Hy hadt by zyne gemalinne Sabina Victoria, gravin van Wolkenſtein, verſcheide kinderen verwekt, onder welke *Franciſcus Karel*, van wien naderhandt zal geſproken worden; *Ferdinand Lodewyk Liebſteinsky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, keizerlyke kamerheer, en werkelyke geheime Raadt, grootprioor der Malthezer orde in Bohemen, en ſtadhouder van het zelve koninkryk, zynde te voren generaal van de ſcheepsarmade van zyne orde geweeſt, geſtorven in den jare 1701. *Johan Willem Liebſteinsky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, die in het jaar 1624 geboren, en aartsdeken van het Domſticht te Olmutz was, toen hy den 25 October des jaars 1667 in de plaats van den overleden kardinaal van Harrach tot aartsbiſſchop van Praag door den keizer wierdt verklaart. Doch hy ſtierf kort

daar na te Brunn den laatsten May 1668, alvorens hy nog zyn aartsbisdom hadt in bezit genomen. *Albert* was in krygsdiensten, en *Leopold Ulrich Liebsteinsky*, graaf van Kolowrath, heer van Zamesket en Adersbach, was ook in den oorlog, en liet na by zyne gemalinne Catharina, gebore gravin van Kolowrath, *Wilhelm Albert*, *Johan Norbert Ernest*, *François Leopold*, erfheer der heerlykheit Adesbach, keizerlyke kamerheer, Malthezer ridder, enz. en *Anna Victoria Ludomilla*, die met Laurentius, vorst Piccolomini, getrouwt was. *Franciscus Karel Liebsteinsky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, heer van de heerlykheden Reichenau, Chranstowitz, Czernikowitz en Lesch, ridder van het gulde vlies, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en kamerheer, als mede landshoofdman des markgraafschaps van Moraviё, zoon van den gemelden Boheemschen onderkancelier Albert, heeft zich door zyne gezantschappen en zonderlinge diensten aan het huis van Oostenryk zeer verdient gemaakt. Zyn eerste eerampt, 't welk hy aan het keizerlyke hof kreeg, was, dat hem de keizer Ferdinand de III als zyn kamerheer en appellations-Raadt te Praag, als mede in den jare 1651 als appellations-president en stadhouder in het koninkryk van Bohemen aanstelde, gelyk hy ook na des zelfs afsterven by keizer Leopold bleef, die hem kort na het aanvaarden zyner erflanden, nevens den vorst van Lobkowitz, als Boheemsche gezant by de keizerlyke verkiezing naar Frankfort zondt, en dit gelukkig verrecht hebbende, wierdt hy niet lang daar na als keizerlyke plenipotentiaris gebruikt om de vrede tusschen Zweden en Polen te sluiten, die den 3 May in den jare 1660 te Oliva wierdt getekent. In den jare 1664 kreeg hy, in plaats van het ampt van appellations president, het landshoofdmanschap des markgraafschaps van Moraviё, en in het jaar 1672 wierdt hy werkelyke geheime Raadt, ontfing mede de ridderorde van het gulde vlies, en bekleedde het hem aanbetrouwde landshoofdmanschap tot aan zyne doodt, welke voorviel den 4 May des jaars 1700, hebbende een hogen ouderdom van ruim 80 jaren bereikt. Hy heeft twee gemalinnen gehad. De eerste was Ludomilla Maximiliana, gravin van Oppersdorf, en de twede Izabella Clara Cecilia, gravin van Nagarole, die weduwe nableef, zonder kinderen gehad te hebben. Uit het eerste bedt teelde hy *Franciscus Wilhelm*, keizerlyke kamerheer, en byzitter van het koninklyke Boheemsche kamer- en hof-leen-gerecht, die zonder erven stierf. *Norbert Leopold Liebsteinsky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, keizerlyke kamerheer en werkelyke geheime Raadt, van wien naderhandt zal gesproken worden; *Ferdinand Laurens*, die in het jaar 1694 by Peterwaradyn sneuvelde; *Anna Franscisca Karolina*, die met den grave van Regendorf; *Josepha Antonia*, die met den baron Horley, en *Josepha Antonia*, die met Ernest, grave van Hoyos, getrouwt was. *Norbert Leopold Liebsteinsky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, keizerlyke kamerheer en werkelyke geheime Raadt, ook ridder van 't gulde vlies, een heer van groot verstandt en hoedanigheden, kreeg in het eerst van keizer Leopold den sleutel als kamerheer, en wierdt als gezant aan den keurvorst van Brandenburg gezonden; naderhandt in den jare 1686 den 15 January Rykshofraadt gemaakt, bediende den keizer als kamerheer by de kroning te Augsburg in den jare 1690, in welke waardigheit hy ook van de keizeren Josephus en Karel is bevestigt; en schoon hy wegens zyne bekwaamheit tot hoger bedieningen aan het keizerlyke hof hadt kunnen vorderen, stondt hy 'er echter niet naar. In den jare 1712, den 9 January, maakte hem de keizer ridder van het gulde vlies, welk eerampt hy den 29 Maart ontfing, en den 30 November des zelven jaars de prachtige kavalkade der ridders van deze orde, door den keizer te Wenen gehouden, bywoonde. Hy hadt by zyne eerste gemalinne, eene gravin Hrzan van Harrach, een zoon, *Franciscus Karel*, keizerlyke kamerheer, die den 16 January des jaars 1709 met Mariana Johanna, dochter van Philips Ferdinand Wilhelm, vorst van Swartzenburg, trouwde, en zyn geslacht voortplantte. By zyne twede gemalinne, Maria Magdalena, dochter van Johan Georg van Sclavata, zynde den 11 Augusty des jaars 1700 gestorven, hadt hy insgelyks een zoon, *Norbert*. Van deze linie zyn ook nog vermaard *Henrik Liebsteinsky van Kolowrath*, die eerst opperste landrechter, naderhandt opperste landskamerheer, en vervolgens opperste lands hofmeester in Bohemen, en by keizer Ferdinand den II geheime Raadt is geweest; en doordien hy zich door zyn verstandt tegen eenige kwaadgezinden op den landdag, in den jare 1617 gehouden, aankantte, en zynen rechtmatigen heere Ferdinand yverig verdedigde, heeft hy tot na den slag by Weissenberg het landt moeten ruimen. Hy stierf den 6 Maart des jaars 1646, en liet na van zyne gemalinne Elizabeth van Lobkowitz een zoon, *Franciscus*, die by keizer Ferdinand den III tot opperste lands kamerheer, opperste landshofmeester en keizerlyke geheime Raadt, ook tot opperste burggraaf van Bohemen benoemt was, de ridderorde van het gulde vlies ontfing, en den 3 Juny des jaars 1650 kwam te overlyden. Naardien hy by zyne gemalinne Lucia Ottilia gravin van Martinits, die den 24 April des jaars 1651 te Wenen overleedt, geen kinderen hadt verwekt, erfde zyn neef *Wenceslaus*, graaf van Kolowrath, zoon van Zdenko, die alle zyne goederen aan de Jesuiten tot het bouwen van het professiehuis, aan de kleine zyde te Praag, gelyk als ook de weduwe gravin Lucia Ottilia, hier toe, en te Wenen en Glatau hunne goederen vermaakten. Uit deze linie waren ook de byzitters van het hof-leen- en kamergerecht en de hoofdlieden des Elbogner kreitses, *Julius Albrecht*, graaf Kolowrath, heer van Munichshof, en *Wolf*, heer van Kolowrath, op Luck en Czenetiz, en meer anderen gesproten.

Uit de *Novoradzkische* linie, van het slot *Novarad* aldus genoemt, zyn vele beroemde lieden, die zo wel in krygs- als hofbedieningen de voornaamste ampten hebben bekleed, gesproten, en de keizer zegt tot hunnen lof in den openbrief wegens hunnen gravenstandt, dat niemandt uit deze linie tegen Godt noch tegen zynen allergenadigsten heere hadt gezondigt. *Joachim Novoradzky van Kolowrath* was in zulk eene achting by keizer Ferdinand den I, dat hy burggraaf van Karelstein wierdt, en de aldaar bewaarde koninklyke Boheemsche kroon zyn leven lang als een kroons hoeder in zyne bewaring hadt. By Anna van Kolowrath verwekte hy *Johannes Novoradzky*, heer van Kolowrath, mondschenker van keizer Rudolph den I, die van Elizabeth van Berka naliet *Wolf Novoradzky*, heer van Kolowrath, in het jaar 1604 opperste landsrechter in Bohemen die met Judith, vryvrouw van Sternberg, verwekte *Zdensko*, ridder van de orde van S. Jakob de la Spada, die langen tydt in Spanje was, en aldaar met Eleonora Francisca de Royas getrouwt, waar van hy de *Spaansche Kolowrath* genoemt wierdt, hebbende ook zyne afkomelingen den zelven naam behouden. Zyn zoon, *Johannes Wenceslaus Novoradzky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, keizerlyke kamerheer, opper-landrechts byzitter, koninklyke Boheemsche opper-tol-ontfanger, hoofdman van Altstadt, en koninklyke stadhouder te Praag, trouwde met Maria Victoria, dochter van den beroemden keizerlyken generaal Matthias, grave van Gallasch, by welke hy acht kinderen teelde, van welke inzonderheit *Philippus Antonius* is aan te merken, die als keizerlyke kamerheer, opperste wachtmeester van het Herbevillische dragonder regiment, en met Ludmilla, vryvrouw van Tallenberg, getrouwt, als hy in het jaar 1685 van Griekschweissenburg naar Orsowa wierdt gezonden, in den Donauw verdronk; *Franciscus Zdenko*, van wien naderhandt meer zal gesproken worden, en *Wenceslaus Wolfgang*, graaf van Kolowrath, zynde met Maria Francisca, dochter van Julius Ferdinand, grave van Jarotschin, getrouwt, en hebbende een zoon en twee dochters by haar verwekt. *Franciscus Zdenko Novoradzky*, des H. R. Ryks graaf van Kolowrath, heer van Koschatek, Meyerhöffen, Munchveldt, Pfrauenberg en Merklin, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, kamerheer, koninklyke stadhouder, en byzitter van het grote landsgerecht in het koninkryk van Bohemen, wierdt van den keizer in verscheide commissiёn gebruikt, en trouwde in den jare 1688 met Eleonora Cecilia, dochter van Julius Ferdinand, grave van Jarotschin, en van Anna Theresia, burggravinne van Dohna, die in den jare 1713, den 3 Maart, overleedt. De by haar verwekte kinderen zyn *Franciscus Wenceslaus Novoradzky*, graaf van Kolowrath, geboren den 13 Augusty des jaars 1689, de welke in het jaar 1713, den laatsten Augusty, met Josepha, gravinne van Hzan, trouwde; *Anna Theresia*, geboren den 9 September des jaars 1690, die den 29 July gemalin wierdt van Johannes Antonius, des H. R. Ryks graaf, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en kamerheer, als mede gevolmachtigde landshoofdman der vorstendommen Sweidnitz en Jauer; *Karel Joseph Novoradzky*, graaf van Kolowrath, geboren den 4 July des jaars 1692, en *Catharina* geboren den 29 July des jaars 1697.

Uit de *Krakowskische* linie, van het slot *Krakow* aldus genoemt, is nevens vele andere voornamentlyk aan te merken *Albert Wilhelm Krakowsky* grave van Kolowrath, keizerlyke kamerheer en opperste burggraaf des koninkryks Bohemen, die in January des jaars 1650 overleedt, en van zyne twede gemalinne (hebbende vier gehad) Hedwig Barbara, dochter des graven van Rozdrozow, twee zonen naliet, te weten *Johannes Franciscus Krakowsky*, graaf van Kolowrath, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, getrouwt met Eleonora, gravin van Anguissola, by welke hy *Leopold* en *Albert Wilhelm* verwekte; en *Maximiliaan Norbert Krakowsky*, graaf van Kolowrath, heer van Teinife, Bieschin, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, eerst appellations-president, en naderhandt overste lands kamerheer in Bohemen. Hy verwekte een zoon by Barbara Elizabeth, dochter van Johannes Franciscus, graaf van Wurben, opperste kancelier van Bohemen, *Joseph*, die in September des jaars 1690 is geboren. *Barthol. Paprocius in Diadoch. Dominor. cap. VIII. p. 197 & in Speculo Moravico. Hagec. Boh. Chron. Pessina de Czecherod Mars Moravicus lib. V. cap. 3. Balbini Miscell. regni Bohem. Tom. Tretherus de Episc. Warmiens. pag. 10. Georgii Crugeri Sacra Memoria regni Boh.*

KOLUP, (Thilo) een beruchte bedrieger in de XIII eeuw. Of hy *Tile Kolup*, of *Holstuch* heeft geheten, is onzeker. Sommige schryvers hebben hem beide deze namen gegeven. Hy gaf zich uit voor keizer *Frederik* den II, die reets 40 jaren dood, en opentlyk te Palermo begraven was. Dit gelukte hem des te beter, om dat hy niet alleen naar dien keizer geleek, maar ook dewyl vele onnosele menschen toenmaals geloofden, dat Frederik niet waarachtig overleden, maar uit Europa in een ander gedeelte des werelds gegaan was, om het ongeluk, dat hem zyne sterrekundigen hadden voorspelt, te ontwyken. Hoewel hy een gemeen smidt van zyn ambacht was, wist hy nochtans zyn bedrog zo meesterlyk te spelen, dat hem velen voor den waarachtigen Frederik hielden. De voornaamste edelen, die naar Neus en Wetzlar kwamen, om hem te zien, wist hy met name te noemen. Hy verhaalde van den gemelden keizer vele byzonderheden, welke allen nog niet wisten, en echter inderdaadt waar waren, hoewel hy naderhandt, als men zegt, zelf beleden heeft, dat hy ten hove van Frederik den II langen tydt gedient hadt, en dus de zelve hem niet konden onbekend zyn. Hy bragt daar door te weeg, dat hy een groten aanhang kreeg. Men wil, dat de landgraven van Thuringen hem niet ongenegen waren. De stadt Colmar hieldt het opentlyk met hem, waarom ook Rudolph de zelve belegerde, en haar in eene tamelyke geldboete wegens

hare

hare ligtgelovigheit en ongehoorzaamheit ſloeg. In den jare 1288 was hy reets zo machtig geworden, dat hy te Neus een ordentelyk gerechtshof aanſtelde. De Vriezen verſchenen eerſt voor dit gerecht, en klaagden 'er graaf Floris van Hollandt aan. Hy liet den zelven door den biſſchop van Utrecht aanzeggen om te Neus te komen, en zich wegens de tegen hem ingebragte klagten te verantwoorden; maar Floris verſcheen 'er niet, en zondt hem een ſpotachtig antwoordt. Des niettegenſtaande maakte deze bedrieger hoe langer hoe groter aanhang, en naardien vele ſteden aan den neder-Rhyn zyne party kozen, en hy zelf reets tot Wetzlar was gekomen, kwam Rudolph van Habsburg, dit niet langer kunnende velen, ter rechter tydt tegen hem op, brekende deswegen het beleg van Colmar op, en zocht de bedriegery van Thilo Kolups een einde te doen nemen. Ondertuſſchen hadt hem reets de aartsbiſſchop van Keulen te Neus gevangen laten nemen. Gelyk 'er vele waren, die hem van de zwarte kunſt verdacht hielden, zo zegt men ook dat hy, wanneer men hem op de pynbank bragt, alles beleden heeft. Doch als men overdenkt, dat hy aan het hof van Frederik den II langen tydt is geweeſt, en vele geheime dingen heeft gezien, kan deze hexery wel natuurlyk zyn geweeſt. Ten laatſte kreeg hy den loon, welken zyne daden verdienden: want op 't bevel van Rudolph wierdt hy te Witteſlor (misſchien Wetzlar) opentlyk verbrand. Nog een ander bedrieger was 'er in de zelve eeuwe, die zich voor Frederik uitgaf, en tien jaren na de doodt van den eerſten, in den jare 1261, den natuurlyken zoon van Frederik, Manfredus, beoorloogde. *Auctor Paralipom. Urſperg. p.* 340, 341. *Fugger l. I. c.* 14. *p.* 123. *Jo. Vito Duran. in Chron. p.* 14, 19, 25, 123. *Chron. Colmarienſ. P. II. p.* 48. *Chron. M. Belg. p.* 223, 253. *Albertus Argentinenſ. p.* 104. *Fuggers Spiegel der Ehren des hauſes Oſter. l. I. c.* 14.

KOLYNS-PLATE, een Zeeuwſch dorp op het eilandt Noord Bevelandt Beooſter-Schelde, verſiert met vele ſchone huizen en gebouwen, en voorzien met een goede haven, daar vele ſchepen binnen komen en afvaren. Het heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Walcheren. *Smallegange Kronyk van Zeelandt.*

KOM. Zie COM.

KOMARET. Zie KESMARK.

KOMMANDERY, in 't Latyn *Commenda*, wordt een zeker beneficie genaamt, diergelyke de ridders van de Duitſche, en andere ordens, in 't byzonder ook die van Maltha, toekomt: want in de middel-eeuw plagt een leen, door kerken of kloosteren aan wereldlyke perſonen gegeven, *Commenda* genaamt te worden; waar van het begin tot de tyden van paus Leo den IV gebragt wordt. Beide de voornoemde ordens hebben hier en daar vele zodanige kommanderyen, die alle onder zekere balluagiën begrepen worden. De Duitſche ridderorde in Duitſchlandt heeft elf balluagiën, die door land-kommandeurs beſtiert worden. Deze worden van den Raadt verkoren, maar van den grootmeeſter beveſtigt, en hebben de zogenaamde kommandeurs te veldt, huis-kommandeurs, onder zich. Onder de land-kommandeurs zyn eenige onmiddelbare Ryksſtanden, die hun ſetel onder de prelaten hebben. Dusdanig zyn die over de balluagie van de Elzas en Coblents geſtelt zyn; doch andere zyn den ſtanden, onder wier gebiedt zy eenige goederen hebben, eenigermaten onderworpen; hoe danige zyn de land-kommandeurs in Ooſtenryk, Saxen, Thuringen, Heſſen, enz. Wat de Johanniter orde betreft, daar in is de Duitſche Tonge de zevende in getal, en beheſt vier prioraatſchappen, te weten het Duitſche, Boheemſche, Hungariſche en Deenſche, onder zich; maar dewyl ze het Deenſche en Hungariſche prioraatſchap al overlang verloren hebben, zo bezitten zy gene kommanderyen, buiten Duitſchlandt en Bohemen, hoewel hen ook in de Vereenigde Nederlanden zommige kommanderyen afgenomen zyn. Voorts bezitten zy in Duitſchlandt het Heerenmeeſterſchap, of zogenaamde Brandenburgſche balluagie, waar toe insgelyks verſcheide kommanderyen behoren; hoewel het recht van aanſtellen, en het recht van voorſtelling (*jus præſentandi*) thans den koning van Pruiſſen toekomt, zynde patroon van het voornoemde Heerenmeeſterſchap. Voor 't overige worden deze kommanderyen zo wel den ridderen, als aan de zogenaamde *Fratres ſervientes* gegeven. Wat de ridders betreft, die zyn tweederlei, namentlyk *Cavalieri di giuſtizia* en *Cavalieri di grazia*, onder welke deze zonder genoegzame preuven van adeldom, enkel om hunne verdienſten, tot den ridderſtandt verheven zyn; hoewel zy juiſt niet alle voordeelen van deze orde genieten. *Carolus du Freſne Gloſſar. v. Commenda. Oſterhauſen en Becmanni Johanniter orde. Imhof N. P.* enz.

KOMORA. Zie COMORN.

KONGEL, eene ſtadt, nevens een ſlot, in de Zweedſche provincie Bahus, in Noorwegen, gelegen aan den Noorder uitloop van de rivier Gothelba in de Noordzee. *Beſchryv. van Zweden pag.* 274.

KONIECPOLE, of KONIEKPOLE, eene ſtadt van het koninkryk Polen. Het is eene ſtadt in laag-Podolië, gelegen aan een klein riviertie, 24 mylen boven de ſtadt Braklaw. *Maty Dict.*

KONIECPOLE VAN KONIECPOLSKI, een adelyk geſlacht in Polen, hebbende uit het huis *Pobog*, het welk reeds in den jare 1038 bloeide, zynen oorſpronk genomen. Het zelve voert den naam van het ſlot en de ſtadt Koniecpole, in Polen gelegen. Men vindt allereerſt van *Predborius* als generaal van Polen gewag gemaakt, die in het jaar 1309 te Koniecpole ſtierf, in welk jaar ook *Jakob* als Waiwood van Siradië leefde, die vader was van *Jakob* den II, Waiwood van Lenczicz, van wiens zonen *Predborius* de II kaſtelein van Sendomir, en hoofdman van Lemberg en Przemisl, en *Jakob* Waiwood van Siradie wierden. In het jaar 1415 ſtierf *Johannes* als grootkanselier en hoofdman van Siradie. *Johannes* de II onderteekende in den jare 1422 het privilegie der Duitſche rechten in Crakau. In het jaar 1434 was hy Poolſche afgezant aan het keizerlyke hof te Wenen, en in het jaar 1436 onderteekende hy de vrede met de Duitſche ridders; eindelyk is hy kroons grootkanselier geworden. *Predborius* de III, caſtellan van Ro[illegible], wierdt in het jaar 1451 caſtellan van Sendomir, na dat hy de Walachiſche verſchillen hadt helpen byleggen. *Nicolaus*, ſtaroſt van Przemisl, heeft in den jare 1569 op den algemeenen ryksdag te Lublin de unie van Litthauwen met Polen onderteekent. Zyn broeder *Stanislaus*, hoofdman te Vielun, liet onder andere zonen na *Alexander*, Waiwood van Siradië, en hoofdman te Vielun, die zich in den oorlog zeer vermaard maakte, en de vader was van *Stanislaus* den jongen, caſtellan van Crakau, ryks-Raadt, kroons grootveldheer en opperſte gouverneur van verſcheide heerlykheden. In den jare 1629 wierdt hy als overſte in den ſlag van Walachië van de Turken zwaar gekwetſt en gevangen genomen, maar haaſt wederom geranzoeneert. Naderhandt behaalde hy veel roem in den Zweedſchen oorlog in Pruiſſen, insgelyks tegen de oproerige Kozakken, en de ſchryvers melden, dat, toen hy in den jare 1646 ſtierf, het geluk van den koning Uladiſlaus ophieldt. Kort voor zyne doodt hadde hy met den gemelden koning zekeren oorlog overlegt, en ten dien einde hadde de koning op zyne eige koſten een groot leger geworven; maar om dat hy na de doodt van Koniecpolski zyn ondernemen niet kon werkſtellig maken, wierdt hy van de republyk te rede geſtelt, waarom hy dit krygsvolk zonder bewilliging der ſtanden hadt geworven. Hy moeſt derhalven niet alleen het zelve wederom afdanken, maar ook de onkoſten alleenlyk op zich nemen. Deze Koniecpolski liet van zyne gemalinne, eene uit het huis van Lubomirski, een zoon, *Alexander*, na, die des H. R. Ryks vorſt wierdt, en opperſte vaandrig van het ryk van Polen. Van de broederen van den bovengemelden Stanislaus den jongen was *Remigius* biſſchop van Chelm, en beſtierder der abdy Andrejon. *Johannes* leefde als hoofdman te Siradië. *Chriſtoffel* was Waiwood van Belcz, en heeft met zyne gemalinne, eene vorſtin van Porzek, zynen ſtam voortgeplant. In den jare 1670 was *Stanislaus* de III ſtaroſt van Dolina geworden. *Okolski Pol. Tom. II. Dlugoſſ. Hiſt. Polon. Tom. I, II.*

KÖNIG. (ÆGIDIUS DE) Zie KONING.

KONIG, (EMANUEL) geneesheer van Baſel, geboren in 't jaar 1639, heeft zich in aanzien gebragt door twee verhandelingen, genoemt: *De regno vegetabili & animali.* Dit is dat werk, 't welk hem plaats heeft doen hebben in het genootſchap van Leopoldus, of van de naauwkeurige onderzoekers van de Natuur. Hy wierdt de tweede Avicenna genaamt. Behalven dat heeft hy geſchreven de volgende traktaaties, als: *Regnum Minerale; Scholia in Obſervationes Chirurgicas; Augmentum Hippocratis Helvetici*, van Jean Muralte van Zurich; *Theſaurus remediorum è triplici regno; Obſervationes miſcellaneæ, Medicæ, Phyſicæ, Chimicæ.* Hy heeft, als men zegt, nog eenige andere werken geſchreven, die gereed zyn om uitgegeven te kunnen worden.

KONIG, (GEORG MATTHIAS) in 't Latyn *Konigius*, profeſſor in de poëzy en Griekſche tale, en opziender van de akademiſche bibliotheek van Altorf, verdient op een byzondere wyze alhier geplaatſt te worden; want men zou ondankbaar zyn, als men niet erkende, dat het boek, 't welk hy in 't jaar 1678 onder den tytel van *Bibliotheca vetus & nova* heeft uitgegeven, nog aanmerkelyke dienſten doedt, en het zelve is voor zeer vele geleerden nuttig en dienſtig, niettegenſtaande 't oordeel, dat 'er door zommigen over gevelt is. Johannes Mollerus, een zeer geleerd man, die in 't jaar 1691 te Hamburg uitgegeven hadt: *Iſagoge ad Hiſtoriam Cherſoneſi Cimbricæ*, hadt vier jaren te voren in 't licht gegeven: *Cimbriæ literatæ Prodromus*, waar in hy zich volgens de vryheit, die onder de geleerden moet plaats hebben, rondborſtig verklaart heeft over de gebreken, die in 't werk van Konig gevonden worden. Onder anderen zegt hy in de Voorreden, „ Dat 'er vele ſchryvers van hem overgeſlagen zyn; dat hy van de oude zeer weinig zaken, en „ dat zeer verward, heeft aangehaalt; dat hy van de nieuwe „ ſchryvers, en zelfs van die gene, die veel geſchreven hebben, „ naauwlyks van de eene of andere zaak gewag maakt; dat hy „ ſelden eenig kort verhaal van de geboorteplaats, den ouderdom en 't leven, als mede van de plaats en den tydt der uitgegevene boeken van zommige ſchryvers heeft gedaan, en dat „ hy zelfs omtrent de namen en ſchriften dikwils gedwaalt heeft". Hy zegt, dat vele van de voornaamſte ſchryvers, als Lambecius, Morhof, Tentzel, enz. hier in met hem overeenſtemmen. Echter moet men aanmerken, dat hy aan Konig den lof niet beneemt van een oud profeſſor, die goede dienſten aan de geleerde wereldt gedaan heeft. Daniel Willem Mollerus, een Hungaar van geboorte, en profeſſor in de bovennatuurkunde en in de hiſtorie te Altorf, heeft tegen 't boek van Johannes Mollerus geſchreven, hebbende evenwel niet kunnen ontkennen, dat een gedeelte van de misſlagen, daar in gemeld, niet wezentlyk zyn. *Bayle Dict. Crit.*

KONIG (KILIAAN) een vermaard rechtsgeleerde in de XVI eeuwe, was te Zwikkau, in Meiſſen, geboren. Na dat hy in Duitſchlandt wel was onderwezen, ging hy naar Italië, en wierdt aldaar Doctor. Zynde in zyn vaderlandt wedergekeert, maakte hem hertog Georg van Saxen kancelier en geheime Raadt. Te voren was hy Raadsheer in zyn vaderlandt, wanneer hy op een tydt, dat 'er een oproer ontſtondt, daar tuſſchen kwam, en die ſtadt

ſtadt uit een zichtbaarlyk gevaar redde. Hy heeft uitgegeven: *Proceſſus Judiciarius, tum ex Jure Cæſareo, tum Saxonico collectus, Adami vitæ ict. p.* 19. *Freherus in Theatro.*

KONIGSBERG, de vyfde onder de zeven vrye bergſteden in opper-Hungarië, tuſſchen de rivieren Gran en Neutra. Niet verre daar van daan ontſpringt een goede zuurbron.

KONIGSBERG, een ſteedtie, 2 mylen van Falkenau en Eger, in den Elnboger kreits, in Bohemen, gelegen.

KONIGSBERG, of KINSBERG, eene kleine, maar oude ſtadt in de nieuwe Mark, aan de rivier Rörich, en niet verre van de zee, *Krimen* genoemt, is, als men zegt, van den Boheemſchen koning Premislaus Ottocarus in het jaar 1255 gebouwt, en voortyds de hoofdſtadt van het landt geweeſt. Zy is in den jare 1432 van de Huſſiten zeer beſchadigt, en in het jaar 1589 van den keurvorſt Johan Georg wegens oproer ingenomen en getuchtigt. *Script. Brandenb.*

KONIGSBERG, een ſteedtie en ambacht niet verre van Maynburg in Frankenlandt, 2 mylen van Sweinfurt gelegen, en den hertog van Saxen-Hildburghauzen toebehorende. Zy legt wel in den Frankiſchen kreits, maar behoort niet tot den zelven. Zy behoort eigentlyk tot den opper-Saxiſchen kreits. Hertog Suantibor, de III van dien name, van Pomeren, was met Anna, geborene van Henneberg, getrouwt, en kreeg met haar deze ſtadt en ſlot tot een huwelyksgoedt. Na verloop van eenige jaren heeft hy echter deze plaats, als verre afgelegen zynde, aan den landgrave Balthaſar van Thuringen erffelyk verkocht. *Micrælius l. III. Pomeran. p.* 352. *Merian Topogr. Franc. p.* 29.

KONIGSBERG, een ambacht en ſteedtie in Heſſen, niet verre van het graafſchap Solms, behoorde voortyds de graven van Solms toe. Landgraaf Henrik heeft het in den jare 1350 van grave Philips van Solms gekocht. *Winkelm. Beſchr. van Heſſen pag.* 213. *Der Graven van Solms Informatio facti & juris.*

KONIGSBERGEN. Zie KONINGSBERGEN.

KONIGSBRUG, een ſlot, ſtadt en heerlykheit in de opper-Lausnits, in den Kamentzer Kreits, aan de Meisniſche grenzen. Deze ſtadt legt aan de rivier de Pulsnits, 2 mylen van Kaments, digt aan de Meisniſche grenzen en die van 't ampt Groſſenhayn. De huizen zyn 'er meeſt van ſteen, en de plaats is in een goeden ſtaat, als hebbende wegens de doorgaande landſtraat en vele omleggende dorpen tamelyke neering. Voortyds behoorden deze ſtadt en heerlykheit aan de burggraven van Dona; naderhandt is zy aan de vryheeren van Schellendorf gekomen, en na de doodt van den laatſten heer, *Maximiliaan van Schellendorf*, aan des zelfs gemalinne, Johanna Margaretha, geborene gravin van Friezen, en eindelyk in het jaar 1716 aan *Johan Wolfgang*, grave van Frankenberg, te beurt gevallen. *Groſſer Lauſn. Merkw. P. III.*

KONIGSECK, of KONIGSEG, een voornaam Ryksgraaflyk geſlacht in Duitſchlandt, hebbende op de gravenbank plaats en ſtem. Men wil, dat het zelve afſtamt van *Cuno*, die een der hofbedienden van de oude Guelphen was, niet verre van het Zwabiſche vlek Altdorf in den jare 650 een ſlot bouwde, en het zelve naar zynen naam *Chunonis egg*, of *Konigseck*, noemde. Deze liet drie zonen na, van welke de twee oudſte, *Winthold* de I en *Henrik*, in den jare 715 in den ſlag van Karel Martel tegen Reginfredus ſneuvelden; en de derde, *Marquardus* de I, bleef in het jaar 720 in den ſlag van keizer Karel den Groten tegen de Beyerſchen. Des zelfs zoon was *Johannes* de I, die *Erhard* den I naliet, de welke omtrent het jaar 801 bloeide. Vervolgens is de ſtamlyſt eenigzins duiſter, terwyl men zomwylen alleenlyk eenige vindt aangetekent, als *Beatus* en *Seyfried*, die omtrent het jaar 930 leefden. *Jacobus van Konigseck* woonde in den jare 1019 het tournoiſpel te Trier by, en *Wilhelm* dat te Zurich in het jaar 1165. *Beatus* de II, *Erneſt* en *Johannes* leefden omtrent het jaar 1170, en het ſchynt, dat zy broeders zyn geweeſt. Des laatſtgenoemden zonen waren *Berthold*, *Eberhard*, en *Rudolph*, abt van Kempten omtrent het jaar 1208. Eberhard liet drie zonen na. De oudſte van de zelve, *Frederik*, ging omtrent het jaar 1229 naar Spanje, raakte ook aldaar by koning Jacobus van Arragon in zo groot aanzien, dat hem de zelve eene vorſtin van Cordona, ter gemalinne gaf, uit welken echt *Jacobus van Konigseck* is geſproten, die het voorname Spaanſche geſlacht *de Scutellis*, of *Senſitellis* ſtichtte. De twede, *Berthold*, heer van Konigseck en Frauenhoven, was keizerlyke Raadt, en leefde omtrent het jaar 1250. De derde, *Adam*, was mede by het tournoiſpel, in den jare 1235 te Wurtsburg gehouden, tegenwoordig. De zonen van Berthold waren *Otto*, en *Rupertus*, ridder, van welke omtrent het jaar 1278 gewag wordt gemaakt; *Ulrich*, die omtrent het jaar 1300 is geſtorven; *Berthold van Konigseck*, heer van Aulendorf, die aan het hof des hertogs van Zwaben was; *Eberhard* de II, die de heerlykheit Frauendorf aan het klooſter Weingarten ſchonk; *Bernhard*, die in het jaar 1296 het tournoiſpel te Sweinfurt bywoonde. De zonen van Eberhard den II waren *Eberhard* de III, die in het jaar 1396 leefde; *Ulrich* de IV, en *Berthold* de IV. Van Ulrich den IV af, die het geſlacht voortplantte, wordt de ſtamlyſt duidelyker. De zelve liet *Johannes* na, die in den jare 1296 het tournoiſpel te Sweinfurt bywoonde; *Henrik*, heer van Appenweiler, en *Ulrich* de II, die in het jaar 1375 overleedt. Des zelfs zonen waren *Berthold*, die in het jaar 1370 ſtierf; *Walther*, landvoogdt van het hertogdom Zwaben; *Eberhard* de IV, die eenige afkomelingen naliet, maar die vroeg geſtorven zyn; *Anſelmus* en *Ulrich* de IV. De zonen van dezen laatſten waren *Ludolph*, die in het jaar 1418 ſtierf; *Benzo*, die in den jare 1400 overleedt; *Marquardus*, Hoogmeeſter van de Duitſche orde in Pruiſſen, die in den jare 1440 is overleden. *Johannes* de IV, Raadt van keizer Sigismundus, en *Ulrich* de V, die het geſlacht voortplantte, en in het jaar 1444 is geſtorven. Zyne zonen waren *Johannes* de V en *Leutold*, van welke een in Pruiſſen by zynen neef ging wonen, en de familie der vryheeren van Konigseck heeft geſticht; *Ulrich* de VI plantte in Duitſchlandt het geſlacht voort, en verwekte *Marquardus* den III, die omtrent het jaar 1500 ſtierf, en nevens andere zonen *Johannes* den X naliet. Des zelfs zonen waren *Johannes Marquardus* de I, een geleerd man en preſident by het kamer-gerecht te Enſisheim, die in den jare 1553 zonder erven overleedt; en *Johannes Jacobus*, die in het jaar 1567 ſtierf; *Ulrich*, domheer te Augsburg en Conſtants, en *Georg* de II, vryheer van Konigseck en Rotenfels, heer van Aulendorf en Stauffen, nalatende, behalven *Berthold* den VI, die geen kinderen hadt, *Marquardus*, die keurvorſtelyke Beyerſche geheime Raadt en gouverneur van Ingolſtadt was, en in het jaar 1626 overleedt. De zelve hebben in den jare 1588 een fidecommis onder zich opgerecht, waar in zy malkander beloven, om niets van hunne goederen te vervremden, en beſtendig by den R. Katholyken Godsdienſt te blyven, als mede vaſtſtellende hoedanig het met het uithuwelyken van de dochteren, en na 't uitſterven van het mannelyk oir in hunne familie zou gehouden, en dat dit traktaat van ieder mannelyk oir, na den ouderdom van 18 jaren bereikt te hebben, zou bezworen worden, het welk ook op hun aanzoeken keizer Rudolph de II in den jare 1589 heeft beveſtigt. De zoon van Marquardus was *Johannes Wilhelm* de I, die maar eene eenige dochter naliet, *Maria Anna Euſebia*, de welke met den grave Johannes van Montfoort trouwde; maar *Georg* de II liet na *Johannes Jacobus* en *Berthold*, beide kanunniken, *Hugo* en *Johannes Georg*, die twee afzonderlyke liniën hebben geſticht. *Hugo*, graaf van Koningseck, met welken eertytel en des zelfs dependentiën hy, zyne nabeſtaanden en hunne afkomelingen van keizer Ferdinand den II wierden beſchonken, heer van Rotenfels zynde, was in den jare 1595 geboren, wierdt keizerlyke kamerheer en Raadt, en ſtichtte de Rotenfelſche linie, van welke naderhandt wordt geſproken. Zyne zonen waren *Franciſcus*, *Johannes Euſebius* en *Leopold Wilhelm*, van welke de laatſte, naardien de eerſte in den geeſtelyken ſtandt getreden waren, het geſlacht alleen heeft voortgeplant. Hy was graaf van Koningseck en Rotenfels, heer van Aulendorf en Stauffen, werkelyke keizerlyke geheime Raadt, Ryksonderkancelier en ridder van het gulde vlies, wierdt in verſcheide gezantſchappen gebruikt, verkreeg in den jare 1675 van keizer Leopold de waardigheit van keizerlyke hof-Paltsgraaf, en te gelyk vele vryheden voor zich en zyne deſcendenten, en ſtierf den 15 February des jaars 1694. Zyne eerſte gemalin was Maria Polyxena, dochter van Johan Wilhelm, heer van Scherffenberg, by welke hy negen kinderen verwekte, en als zy den 9 September in den jare 1683 overleedt, trouwde hy in het volgende jaar met Eleonora Franciſca, dochter van Alexius den II, grave van S. Martin, marquis van Parella, en weduwe des graven van Deſſena. De kinderen uit het eerſte bedt zyn, behalven drie dochteren, zes zonen, als: 1) *Hugo Franciſcus*, geboren den 7 May des jaars 1660, geheime Raadt van de keizeren Leopold, Joſephus en Karel den VI, biſſchop van Leitmerits, en keizerlyke plenipotentiaris aan den Neder-Rhyn te Keulen, als mede deken van het hoge ſticht aldaar. 2) *Sigismund Wilhelm*, geboren den 26 February des jaars 1663, keizerlyke geheime Raadt, opperſte Rykshofraadt en kamerheer, ging in het jaar 1691 als keizerlyke buitengewone gezant naar Denemarken, kwam in het jaar 1697 wederom te rug, en ſtierf na het jaar 1700, zonder kinderen by zyne gemalinne Joſephina, dochter van Philips Adam, grave van Solms, verwekt te hebben. De zelve, geen erven hebbende, gaf aan zyn broeder Albert Euſebius, uit krachte van zeker verdrag, in den jare 1708 de Konigseckiſche fidecommis-goederen over. 3) *Albert Euſebius*, eerſt Domheer te Keulen en Paderborn, kreeg naderhandt van Karel Ferdinand, grave van Manderſcheid-Geroliſtein, het graafſchap Rouſſi, in het hertogdom van Luxemburg, tot een geſchenk, wierdt geboren den 4 January des jaars 1649, en trouwde den 31 October des jaars 1694 met Clara Philippina, dochter van Salentin Ernſt, grave van Manderſcheid-Blankenheim, en verwekte verſcheide kinderen, als: a) *Karel Ferdinand*, geboren den 1 October des jaars 1696, en getrouwt met Helena Hyacintha van Boiſchot, by welke hy heeft verwekt *Frederik Auguſtus* in den jare 1722, en eene dochter, geboren in den jare 1724. b) *Franciſcus.* c) *Joſepha.* d) *Chriſtiaan.* e) *Maximiliaan*; en f) *Eleonora.* 4) *Franciſcus Anthony*, geboren den 16 May in het jaar 1672, wierdt ridder van Maltha, en kapitein van de galeien van die orde. 5) *Lotharius Joſeph*, graaf van Konigseck, geboren den 17 May des jaars 1673, was eerſt domheer van Saltsburg en Paſſau, doch verliet den geeſtelyken ſtandt, en begaf zich in keizerlyke krygsdienſten, wierdt kamerheer, hof krygs-Raadt, en in den jare 1709 keizerlyke luitenant generaal veldmaarſchalk, en gouverneur van Mantua. Hy was naderhandt keizerlyke gevolmachtigde by de traktaten over de barriere in de Nederlanden, en in den jare 1715, den 28 Auguſty, ſtelde hem de keizer als zyn afgezant aan het Franſche hof, daar hy verſcheide jaren bleef. In den jare 1716, in Maart, trouwde hy met de dochter van den grave de la Motterie, een voornaam geſlacht in de Nederlanden. 6) *Karel Fidelis*, den 22 May des jaars 1675 geboren, is keizerlyke kamerheer, en thans gouverneur van Luxemburg. Hy trouwde in het jaar 1706 met Maria Maximiliana, dochter van Chriſtoffel Johannes, grave van Althan, en weduwe van Julius, grave van Traun en Abensberg, by welke hy eene doch-

dochter heeft verwekt, genaamt *Charlotta Eleonora Francisca.*

De *Aulendorfsche* linie stichtte graaf *Johan Georg van Koningseck*, twede zoon van *Georg*, vryheer van Koningseck, die naderhandt zal volgen. Hy hadt twee zonen, van welke de jongste, *Franciscus Anthony*, Domheer te Saltsburg en Augsburg wierdt, en de oudste, *Anthony Eusebius*, stierf den 1 Juny in den jare 1692. Hy hadt vier gemalinnen, van welke de eerste was Dorothea Genoveva, dochter van Christoffel Richard, vryheer van Thaun, gestorven in het jaar 1668; de twede Anna Maria, dochter van vorst Meinard van Hohenzolleren, stierf in het jaar 1678; de derde, Maria Anna Catharina, gravin van Montfort, stierf den 23 November des jaars 1686; de vierde, Christiana Lucia, dochter van grave Christiaan van Hohenlo, stierf in den jare 1688. Zyn eenige zoon *Franciscus Maximiliaan*, graaf van Koningseck en Rotenfelds, vryheer van Aulendorf, heer van Stauffen, Ebenweiler en Wald, wierdt keizerlyke landvoogdt in Zwaben, en werkelyke geheime Raadt. Zyne gemalin was Maria Antonia, dochter van Sigfridus Christoffel, grave van Breuner, de welke hem baarde den 7 May des jaars 1695 *Karel Ferdinand*, en den 19 Augusty des jaars 1696 *Johan Ernest*, Domheer te Keulen. *Spener Opus Herald. l. II. c. 48. Imhof N. P. l. VII. c. 7. Souverainen van Europa. Lunig Reichs-Archiv. Joh. Hubners Genealogisch Woordenboek.*

KONIGSECK, (Hugo graaf van) keizerlyke geheime Raadt, kamerheer en Rykshof-Raadt. Zyn vader was Georg, vryheer van Konigseck en Rotenfels, de moeder Cunigunda, dochter van Jacobus Truchses van Waldburg, van welke hy in het jaar 1595 wierdt geboren. Hy oeffende zich yverig in de studiën, en wierdt president van het kamergerecht te Spiers. Maar toen de keurvorst Frederik van de Palts als koning van Bohemen de stadt Spiers bemachtigde, en hy den zelven niet voor koning wilde erkennen, raakte hy in groot gevaar. Maar toen des zelfs zaken een anderen keer namen, kwam hy aan het hof van keizer Ferdinand den II, en wierdt kamerheer en Rykshof-Raadt gemaakt, welke beide ampten hy ook onder keizer Ferdinand den III behieldt, en van den zelven in verscheide gezantschappen, voornamentlyk in den Zwabischen kreits, gebruikt wierdt. Men droeg hem voorts op om de keizerlyke princes Cecilia Renata naar Polen by den koning Uladislaus Sigismundus te brengen. In den jare 1641 was hy mede tegenwoordig op den Ryksdag te Regensburg, in welk jaar hy ook uitschryvend bestierder van het graaflyke collegie in den Zwabischen kreits wierdt, welk directorium hy ruim 24 jaren heeft gevoert. Als Leopold in het jaar 1658 de keizerlyke kroon kreeg, belastte hy hem de hulde van eenige Ryksteden in den Zwabischen kreits te ontfangen. Door de doodt van zyn neef, grave Johan Wilhelm, in den jare 1663 voorgevallen, kreeg hy een gedeelte van des zelfs opengevallene landen, en nam zyne residentie te Immenstadt, in het graafschap Rotenfels, alwaar hy een klooster voor de Kapucynen nevens een hospitaal liet bouwen. Hy stierf den 31 Augusty des jaars 1666. Zyne eerste gemalin was Maria Renata, dochter van vorst Johan Georg van Hohenzollern, by welke hy verwekte *Franciscus*, Domheer te Keulen, en *Leopold Wilhelm*, Ryks vice-kancelier. De twede gemalin was Charlotta Louïze, dochter van grave Karel Lodewyk van Saltz, by welke hy hadt *Johannes Eusebius*, Domheer te Ments, Keulen, Luik, en Straasburg, zynde in den jare 1661 overleden; *Ignatius Eusebius Franciscus*, nevens eene dochter, *Catharina Maria*, welke kanunnikesse te Duren wierdt. De derde gemalin was Anna Amalia, dochter van den Rhyngrave Johannes, van welke hy geen erven heeft nagelaten. *Spener. Imhof.* enz.

KONIGSECK, (Johan Georg, graaf van) keizerlyke geheime Raadt en stadhouder van het graafschap Tyrol. Zyne ouders waren Georg, vryheer van Konigseck, en Kunigunda, dochter van Jacobus, Truchses van Waldburg. Na dat zyn vader in het jaar 1622 van eenige verraders was om het leven gebragt, begaf hy zich tot de studie en het reizen, ging vervolgens in diensten van den aartshertog Karel Ferdinand van Oostenryk, en wierdt van den zelven tot opperhofmeester en landvoogdt in Zwaben aangestelt. Hy nam in des zelfs naam de huldiging aan van de vier woudsteden. De aartshertog gestorven en van zyn broeder opgevolgt zynde, maakte hem de zelve zynen opperften bediende, bestierder van den geheimen Raadt te Inspruk, en opperkamerheer. Hy gebruikte hem ook om de huwelykstraktaten met de princesse Hedwig Augusta, dochter van den Paltsgrave Christiaan August, te voltrekken, en moest als gezant den 3 Juny des jaars 1665 den trouw aannemen. By zyne te rug komst vondt hy den aartshertog dood krank, die ook den 15 Juny overleedt. Wanneer keizer Leopold de opvolging in de Tyrolsche landen verkreeg, maakte hy hem geheime Raads-president en stadhouder van het graafschap Tyrol, bevestigde hem ook in de landvoogdy van Zwaben, en wierdt van koning Karel den II van Spanje tot ridder van het gulde vlies benoemt, hoewel hy voor het ontfangen van deze ridderorde in February des jaars 1666 stierf. Hy trouwde met Eleonora, dochter van grave Caspar van Hohenems, by welke hy graaf *Antony Eusebius*, zynen opvolger in de landvoogdy van Zwaben; *Franciscus Eusebius*, Domheer te Saltsburg; *Maria Elizabteh*, gemalin van Johan Lodewyk van Saltz, en *Monica*, vrouw van den grave Johannes van Trauchburg, teelde. *Spener. Imhof.*

KONIGSMARK, een oud adelyk, en ten laatste graaffelyk geslacht, het welk zich in den jare 926 in de stadt Brandenburg nederzette, na dat de Wenden daar uit verdreven waren. In het jaar 1346 bragt *Johannes Konigsmark* aan den Zweedschen prins Erik de ondertrouwde princesse Beatrix, uit het huis van Brandenburg, naar Zweden over, en trouwde aldaar met een uit het geslacht der Sturen. Uit dezen echt wierdt *Christiaan Konigsmark* verwekt, die Ryks-Raadt en gouverneur in West-Gothlandt wierdt, maar in het jaar 13[illegible] in een treffen, nevens zynen oudsten zone, het leven verloor, waar op de twede zoon het geslacht voortplantte, van welke zich wederom naderhandt eenige in de Mark Brandenburg begaven. *Otto van Konigsmark* is in den jare 1496 bisschop van Havelberg geworden. *Rutger van Konigsmark* bezat omtrent het jaar 1530 het riddergoedt Kotzlin, in de Mark Brandenburg. Zyn zoon *Joachim*, heer van Kotzlin, diende keizer Rudolph den II tegen de Turken, en wierdt vader van *Conraad*, heer van Kotzlin, die zich insgelyks door zyne dapperheit tegen de Turken wel heeft gekweten, verwekkende *Johan Christoffel*, van wien, zo wel als van zyne nakomelingen, de volgende artykelen handelen. *Angeli Mark. Chron. Beschr. van Zweden.*

KONIGSMARK, (Conraad, of Curd Christoffel) graaf van Westerwyk, enz. Zweedsche ryks-veldtuigmeester en Hollandsche generaal luitenant, was de zoon van Johan Christoffel, die hier na volgt. In het jaar 1656 was hy tegenwoordig in den slag by Warschau, en in het jaar 1658 ging hy mede over den toegevrozen Belt naar het eilandt Fuhnen, maar wierdt in den jare 1659, den 14 November, in den slag op het gemelde eilandt van de Denen gevangen genomen, als zynde niemandt van het Zweedsche krygsvolk op het zelve dan de Paltsgraaf Philips van Sultsbach, en Gustaaf Otto Steenbok het ontvlucht, die het in kleine vaartuigen midden door de vloot van den Hollandschen admiraal de Ruiter in den nacht hadden gewaagt. Na de met Denemarken gesloten vrede tradt hy in Hollandsche krygsdiensten, en bleef in het jaar 1673 in de belegering voor Bon. Zyne gemalin was Maria Christina Wrangel, dochter van den Zweedschen ryks-Raadt en veldmaarschalk Herman Wrangel, en van Amalia Magdalena, gravinne van Nassau-Siegen, die in het jaar 1698 overleedt. Zy bragt by hem ter wereldt: 1) *Philips Christoffel*, koninklyke Zweedsche overste, die, als de laatste van het mannelyke geslacht uit dit graaflyke huis, in den jare 1694, in Augusty, ongetrouwt te Hannover is om het leven gekomen. 2) Graaf *Karel Johannes*, van wien naderhandt zal gesproken worden. 3) *Aurora Maria*, die in het jaar 1700 proostin van het sticht Quedlinburg wierdt, een geleerd vrouwspersoon. 4) *Amalia Wilhelmina*, die in den jare 1689 te Stokholm met Karel Gustaaf, grave van Löwenhaupt, naderhandt koninklyke Poolsche en keurvorstelyke Saxische geheime Raadt en generaal luitenant, trouwde.

KONIGSMARK, (Johan Christoffel) graaf van Westerwyk en Stegholm, koninklyke Zweedsche ryks-Raadt en generaal veldmaarschalk, was den 25 February des jaars 1600 geboren. Zyne ouders waren Conraad van Konigsmark, erfheer van Kötzlin, en zyne moeder was uit het geslacht van die van Blumenthal. In zyne jeugdt wierdt hy aan het hof van hertog Frederik Ulrich van Brunswyk en Luneburg als edelman naar Wolffenbuttel gebragt, doch begaf zich in den beginne van den Boheemschen oorlog in keizerlyke krygsdiensten, onder het regiment van hertog Julius Henrik van Saxen-Lauenburg, wanneer hy eerst als gemeen ruiter diende, naderhandt van de eene bediening na de andere ritmeester wierdt, en verscheide veldslagen en belegeringen bywoonde. Koning Gustaaf Adolph op den Duitschen bodem gekomen zynde, begaf hy zich in des zelfs krygsdienst, en was overste wachtmeester onder 't regiment dragonders van den generaal majoor Wolf Henrik van Bauditz, en naderhandt overste luitenant onder des oversten Sperreuters regiment te paardt, welk regiment hy ook, toen na de vrede van Praag in den jare 1635 verscheide Duitsche regimenten in Luneburgsche diensten overgingen, onder de gehoorzaamheit der koninginne Christina behieldt. Vervolgens ging hy in des veldmaarschalks Kniphauzen leger, maar wierdt den 16 December des jaars 1635 by zekeren inval in Westphalen gevangen genomen, en in het volgende jaar geranzoeneert. Daar op kreeg hy het regiment van Sperreuter als overste, en versloeg in het zelve jaar by Rodkirchen in den Westerwaldt eenige keizerlyke troepen onder den grave van Nassau-Dillenburg. Vervolgens kommandeerde hy in Osnabrugge, en in het jaar 1637 te Lemgau, alwaar hem de keizerlyke generaal, graaf Johan Götze, belegerde, zo dat hy na gedane tegenweer die plaats met accoord moest overgeven. Hy vermeesterde in den jare 1639 het gansche Eisfeldt, versloeg het krygsvolk van den keizerlyken overste Oppe, rukte in het sticht Wurtsburg, nam Lohra en Klettenberg in, en bragt zyn volk by den veldmaarschalk Johan Banier, als de zelve naar de keurvorstelyke Saxische landen trok. Hy was mede tegenwoordig in den slag by Chemnits, versloeg in het jaar 1640 eenige keurvorstelyke Saxische troepen, en nam Querfurt in, welke heerlykheit hy tot de volgende vrede in eigendom behieldt. Hy wierdt daar op generaal majoor, en kommandeerde een tydlang in Saxen, tot zo lang hem de veldmaarschalk by zynen optocht naar de opper-Palts wederom by zich nam, wanneer hy de voortroepen aanvoerde, en den 3 January des jaars 1641 op het keurvorstelyke Beyersche krygsvolk te Heimbach gelukkig aanviel. Hy deedt vervolgens in het jaar 1642 met den nieuwen generaal veldmaarschalk, Leonhard Torstensohn, een tocht in Silesië, was tegenwoordig by het treffen, den 21 May te Sweidnits voorgevallen, en deedt den eersten aanval. Deze veldmaarschalk zondt hem vervolgens met eenige regimenten naar de keurvorstelyke Saxische landen, als hy Zeits innam, Mansveldt ontzette, den overste Columbo te Nordhauzen versloeg, en het slot Querfurt, door de keizerlyken ingenomen, wederom veroverde. Hy woonde vervolgens den slag by Leipzich by, en kommandeerde den linker

vleugel, hielp ook Leipzich en Freyberg belegeren. Toen de veldmaarschalk naar Bohemen ging, liet hy hem met eenige regimenten achter, wanneer hy Mellerstadt in Frankenlandt, Aschersleben, Halberstadt en Oosterwik innam, Maagdenburg blokkeerde, doch schielyk op ontfangen order zich naar Pomeren spoeide, de keizerlyken dwong te rug te wyken, en van daar in 't sticht-Bremen en Verden rukte. In den jare 1644 kwam hy wederom te rug in Saxen, sloeg den overste Rekowits met zyne Croaten by Zeits, zette zich by Torgau, rukte wederom in het bisdom Halberstadt, en verloor vier regimenten by het bosch, de Hackel genoemt. Hy wierdt na verloop van eenigen tydt luitenant generaal, en ging in den jare 1645 met eenige regimenten in het aartssticht Bremen, als mede in het sticht Verden, waar over hem de koningin Christina van Zweden als gouverneur aanstelde. Toen het Fransche leger van 't keurvorstelyke Beyersche by Herbsthauzen geslagen wierdt, kreeg hy bevel om zich met de zelve te vereenigen, doch keerde wel haast wederom naar Meissen, nam Rochlits, Leisnik en Meissen in, en veroorzaakte daar door meest den stilstandt van wapenen voor zes maanden met den keurvorst Johan Georg van Saxen, ten welken einde hy zich in persoon naar Liebenwalde begaf. Uit Meissen rukte hy in Silesië, nam Hirschberg, Greiffenstein en andere plaatsen weg, ging van daar in het sticht Bremen, veroverde Bremervörde wederom, ook Lemgow en Pyrmont, en, hebbende zich met het leger vereenigt, was hy by de meeste treffens tegenwoordig. Na dat hy zich wederom hadt afgezondert, rukte hy in de opper-Palts, en van daar verder voor Praag in Bohemen, en maakte zich meester van de zogenaamde kleine zyde. Doch toen kort daar na de vrede volgde, wierdt de belegering opgebroken, en hy ondertusschen luitenant generaal veldmaarschalk gemaakt. Hy wierdt vervolgens gouverneur generaal der hertogdommen Bremen en Verden, en verkreeg voor zich en zyne erven het ambacht Rotenburg in het Verdische erffelyk, bragt ook verscheide ampten in het Maagdenburgsche en Halberstadsche aan zich, welke hy echter naderhandt met den landgrave Frederik van Hessen-Darmstadt voor eenige goederen in Zweden, welke deze landgraaf met zyne gemalinne hadt behuwelykt, verruilde. Als hy in het jaar 1650 wegens de krening der koninginne Christina van Zweden naar Stokholm kwam, wierdt hy den 10 April des jaars 1651 tot ryks-Raadt des zelven koninkryks, en tot generaal veldmaarschalk verklaart, en men gaf hem Westerwyk en Stegholm, nevens den graaflyken tytel. Hy belegerde vervolgens in het jaar 1654, op 't bevel van koning Karel Gustaaf, de stadt Bremen, en veroverde den zogenaamden burgt van Bremen. Toen de oorlog in Polen begon, en hy zou te scheep gaan naar Pruissen, wierdt hy in den jare 1656 by Dantzich, werwaarts hy door storm op de reede was gedreven, door eenig van zyn by zich hebbend nieuwgeworven krygsvolk, welke den schipper hadden gedwongen om hem te laten uitstappen, verraden, van 's stads volk omringt, overmant, en in de schans Weixelmunde gebragt, alwaar hy vier jaren lang, tot op de Olivasche vrede, moest blyven, wanneer hy zich wederom in zyn gouvernement begaf, en den meesten tydt te Stade bleef. In het jaar 1662 deedt hy een reis naar Zweden, bleef aldaar eenige maanden aan het koninklyke hof, en hebbende zich daar een wrat aan het been laten affnyden, gelukte zulks zo kwalyk, dat 'er een verzwering uit ontstondt, die naar binnen sloeg, waar aan hy den 20 February des jaars 1663 stierf. De ryks-Raden leiden zyn lyk met eige handen in de doodkist, en het wierdt eerst in de grote kerk te Stokholm bygezet, maar naderhandt den 10 July in de Ritterholms kerk met de gewoonlyke plegtigheden begraven. Men zegt, dat hy zynen erven 130000 daalders jaarlyksch inkomen heeft nagelaten. Hy was met Maria Agatha, dochter van Christoffel van Leest, een Brandenburgsch edelman, getrouwt, en zyne zonen, uit dezen echt verwekt, waren graaf *Conraad Christoffel*, en graaf *Otto Wilhelm*. Zyn middelste zoon, *Johan Christoffel*, raakte in het jaar 1653 te Rotenburg in Zwaben door een ongelukkiken val van het paardt om het leven. Zyne dochter *Beata* trouwde nog by zyn leven met den grave Pontus Frederik de la Gardie in Zweden. *Theatr. Europaeum. Aitzema. Chanut Memoires. Pufendorf. hist Car. Gustavi.*

KONIGSMARK, (Karel Johan, graaf van) zoon van Conraad Christoffel, was in het jaar 1659 in de stadt Nieburg, op het eilandt Fuhnen, geboren. By aankomende jaren zondt hem zyn vader naar Hamburg, alwaar hy zich zo wel in de studiën, als ridderlyke handelingen vlytig oeffende, tot dat hy in het jaar 1673, na zyns vaders doodt, door zyne moeder naar Stade wierdt ontboden, alwaar hy zich nog een jaar lang in de studiën oeffende, en in het jaar 1674, onder 't opzicht van eenen Walter, een reize over Hollandt naar Engelandt deedt. Van daar trok hy in het jaar 1675 naar Parys, alwaar hy zyns vaders broeder, Otto Wilhem, vondt, en door des zelfs toedoen by den koning en de groten veel gunst genoot. In het jaar 1677 was hy door Italië, over Turin en Venetië, te Florence gekomen, wanneer aldaar de tyding van den oorlog tusschen de kroon Zweden en keur-Brandenburg kwam. Hy verzocht daar op verlof den zelven by te wonen, maar kon daar toe geen verlof verkrygen, waarom hy over Livorno naar het eilandt Maltha ging, en met de Malthezers een tocht deedt. Zy waren weinig dagen op zee geweest, of de galei, daar hy op was, raakte met een Turksch schip in gevecht, wanneer hy de eerste aan 's vyands boordt wilde zyn, sprong ook inderdaadt over, houdende zich voorts aan een der takels van het vyandelyke schip vast; maar men hieuw het zelve in stukken, dies hy ruggelings in zee viel. Doch hy redde zich met zwemmen, klom wel haast weder aan de andere zyde by de vyanden op, en bragt de zelve in wanorder, maar moest evenwel, zich met zyn dienaar alleen bevindende, wederom zee kiezen, en kwam op de Malthezer galei, niettegenstaande hy met een pyl in den voet gekwetst was. Dit proefstuk van zyne dapperheit bragt hem in zulke hoogachting, dat hem de grootmeester, als hy in het jaar 1678 zyn afscheidt nam, niet alleen rykelyk beschonk, maar hem ook vergunde een Malthezer kruis te dragen, het welk echter wegens den Godsdienst uiterlyk (maar niet naar de waarde) van de andere was onderscheiden. Vervolgens keerde hy wederom naar Livorno, en ging van daar naar Rome, alwaar hy met vele kardinalen en andere groten goede vriendschap onderhieldt. Daar op keerde hy naar Venetië, bezag Genua, ging van daar naar het koninklyke hof te Madrid, en was by een stierengevecht tegenwoordig. In Portugal maakte hy zich niet minder bemind, alwaar hy tot in het jaar 1679 bleef, wanneer hy zyne reis over Bourdeaux naar Parys vervolgde, om de plegtigheit van het huwelyk tusschen den koning van Spanje en de princesse van Orleans te Fontainebleau te zien. In het einde van het jaar 1679 trok hy over Brabandt en Hollandt naar Hamburg, en in het jaar 1680 naar Stokholm, daar hy van den koning verlof kreeg om wederom buitenslands te gaan, waar op hy naar Gotthenburg ging, en van daar, na een zwaren storm uitgestaan te hebben, te Hull, in Engelandt, aanlandde, en daar op te Windsor den koning een zendschryven van den koning van Zweden overleverde. Hy ging vervolgens op de Engelsche vloot, die naar Tanger in Afrika zou gaan, en als de zelve door tegenwindt geheel van hare reize wierdt versteken, ging hy met de post door Vrankryk en Spanje, en kwam te Tanger, toen juist de bezetting een uitval hadt gedaan, wanneer hy zich terstondt in het vuur waagde, en den vyandt hielp te rug dryven. Eenige dagen daar na wierdt hem in zeker treffen het paardt onder het lyf dood geschoten; waar op hy met 15 vrywilligers een grote party Moren versloeg, en de zelve dusdanig vervolgde, dat zy zich moesten in zee werpen. Na de geslote vrede spoedde hy zich op 't bevel des konings van Vrankryk, met gewigtige bevelen aan de koninginne naar Madrid te gaan, van waar hy wederom te Tanger kwam, en als alles afgedaan was, nam hy zynen weg naar Gibraltar; en onderwegen tot drie malen van de rovers aangerand zynde, raakte hy te Gibraltar zelfs in levensgevaar, ter oorzake, dat hy de party van zeker vriendt koos. Ter zelver tydt ging hy met de Engelsche vloot van daar onder zeil tegen de Algiersche zeerovers; kwam na verloop van eenigen tydt van nieuw te Tanger, en landde in het jaar 1681 in Engelandt aan; en naardien toenmaals de koning van Vrankryk Straasburg overweldigde, spoedde hy door Vrankryk en Lotharingen derwaarts; maar keerde weder door Hollandt naar Engelandt, en wierdt daar gevaarlyk krank. In den jare 1682 landde hy wederom in Vrankryk aan, als hem de koning het Furstenbergsche regiment opdroeg, het welk hy ook gedurende zyn leven kommandeerde. In het jaar 1683 reisde hy naar zyne landgoederen in Duitschlandt, en kreeg in de belegering voor Kortryk verscheide wonden. Naauwlyks daar van genezen zynde, ging hy naar Catalonië, en kwam 's daags voor het treffen by Porto Major aan, alwaar hy met groot levensgevaar nevens zyn regiment door een diepe rivier trok, en den vyandt dwong te rug te wyken, en vervolgens het beleg voor Gironna bywoonde. Ten laatste trok hy met des konings verlof in het jaar 1686 over Turin en Venetië naar Morea by zyn neef Otto Wilhelm, en was tegenwoordig by de belegeringen van Navarino en Modon, als mede in den slag by Argos, in welken hy zich zodanig verhitte, dat hy strax daar op in een zware krankheit viel, die hem den 28 Augusty des jaars 1686 uit dit leven wegrukte. Zyn ligchaam wierdt naar Stade gebragt, alwaar hy met zynen neef Otto Wilhelm op eenen zelven dag begraven wierdt.

KONIGSMARK, (Otto Wilhelm) graaf van Westerwyk en Stegholm, heer van Rotenburg en Neuhaus, was geboren te Minden, in Westphalen, den 5 January des jaars 1639. Zyn vader was de beroemde Zweedsche generaal veldmaarschalk, Johan Christoffel, graaf van Konigsmark; zyne moeder was Maria Agatha van Leest, geboortig uit de Mark Brandenburg. Men bragt hem met groten vlyt op in de studiën, en zondt hem in het jaar 1651 naar de hogeschole te Leipzich, en daar na naar die van Jena, alwaar hy tot in het derde jaar bleef, en in het jaar 1654 opperbestierder (*rector magnificus*) wierdt gemaakt. Naderhandt oeffende hy zich met goeden voortgang in de studiën te Tubingen, te Straasburg, te Basel, te Geneve, te Blois en te Angers. In het jaar 1658 bezag hy het Fransche hof en de merkwaardigste plaatsen in Vrankryk, keerde naderhandt te rug naar Basel, en van daar ging hy naar Frankfurt aan den Mayn om de verkiezing van een nieuwen keizer by te wonen, en deedt vervolgens een reis naar Italië. Voorts ging hy wederom naar Vrankryk, en reisde naderhandt door Spanje en Portugal, in welk laatstgenoemde koninkryk hy onder den beroemden grave van Schomberg als ritmeester diende. Van Portugal ging hy met den Franschen ambassadeur de Choupes, met wien hy 'er ook gekomen was, te rug naar Spanje, voorts ten derde maal naar Vrankryk, en over Calais naar Engelandt. Eindelyk kwam hy over Duinkerken en door de Nederlanden in het jaar 1660 wederom by zyne ouders. In het jaar 1661 zondt hem het Zweedsche hof als buitengewoon gezant aan koning Karel den III van Engelandt, van waar hy in de zelve waardigheit eenige Duitsche hoven aandeedt. In het jaar 1664 wierdt hy overste van het koninklyke Zweedsche lyfregiment te paardt, en in het jaar 1666 ging hy als ambassadeur naar Vrankryk. Naderhandt was hy onder den generaal Wrangel by de expeditie tegen Bremen tegenwoordig. In het jaar 1667 ontfing hy

in diensten van den keurvorst van de Palts als generaal majoor. In het jaar 1668 ontfing hy van den koning van Vrankryk een regiment te paardt, zou ook met het zogenoemde succours naar Kandie gaan, maar dewyl 't zelve vertraagde, bleef hy de koninklyke grote musketiers kommanderen. In het jaar 1670 bezag hy Lotharingen, en als de oorlog tegen Hollandt besloten was, rechtte hy binnen vier maanden voor Fransch geldt een regiment op, 't welk de koning den naam van het koninklyke vremde regiment gaf; en hy wierdt in het jaar 1672 brigadier generaal over de Fransche kavallery. Kort daar na ontboodt hem de koning van Zweden, en hebbende hem generaal majoor te paardt gemaakt, als mede onder-gouverneur van Bremen, zondt hy hem wederom als zynen afgezant naar Vrankryk. Niettegenstaande deze bediening deedt hy een veldtocht onder den vicomte van Turenne, en liet inzonderheit voor het beleg van Maastricht zyne dapperheit blyken. In het jaar 1674 wierdt hy Fransche veldmaarschalk, en kweet zich zeer wel in den slag by Sennef, ontfing echter in den zelven twee gevaarlyke wonden, waar voor hem naderhandt de koning van Vrankryk met een kostbaren degen beschonk. Vervolgens maakte hem de koning van Zweden luitenant generaal veldmaarschalk, en zondt hem bevel van zich by het Zweedsche leger in Duitschlandt te voegen. Wanneer hy in dezen oorlog met den keurvorst van Brandenburg zyn voortreffelyk gedrag deedt blyken, voornamentlyk als hem na de doodt van den generaal veldmaarschalk Horn het opperbevel over het gansche leger aanbetrouwt wierdt. En hoewel men hem van de Zweedsche zyde zo slecht ondersteunde, dat hy eindelyk geheel Pomeren moest verlaten, maakte hy het echter den vyandt zo moede, als hem immers mogelyk was, behaalde nu en dan aanmerkelyke voordeelen, onder welke wel het voornaamste was, dat hy in den jare 1678 de in het eilandt Rugen leggende Deensche troepen met veel minder manschap, en met zo groot geluk aantastte, dat 'er van 6000 of 7000 man niet een af kwam, en de overige alle of gedood, of gevangen genomen wierden. Toen de stadt Straalzond was overgegaan, week hy met het overige van de ruitery in Zweden, en na dat die kroon door de vrede, in Duitschlandt gesloten, hare verlorene provinciën wederom kreeg, nam hy in November des jaars 1679 bezit van de waardigheit van gouverneur generaal van het hertogdom Pomeren, het vorstendom Rugen, en de heerlykheit Wismar. In het jaar 1681 ging hy naar Zweden, en bleef aldaar tot in het jaar 1685, doende ondertusschen een veldtocht in Hungarië. Na het einde van den zelven nam hy met bewilliging des konings (eerst voor een jaar, maar naderhandt voor langer tydt) het opperbevel aan, 't welk hem door de republyk van Venetië was opgedragen, onder den tytel van generaal di Disbarco. Dus trok hy in het jaar 1686 naar Morea, alwaar hy in de maandt van May niet alleen oud-en nieuw-Navarino en Modon veroverde, maar ook het leger van den Turkschen Seraskir sloeg, en den 19 Augusty Napoli di Romania hielp innemen. In het volgende jaar verloren de Turken door zyn kommando den slag niet verre van de Dardanellen, ook de Dardanellen zelf, nevens Patrasso, Lepanto, Corinthe en gansch Morea, tot op het eenige Malvasia, en Athene moest zich ook in het einde van dien veldtocht aan hem overgeven. In het jaar 1688 ondernamen de Venetianen het beleg van Negroponte. Maar hoewel zulks met zyn tegenzin geschiedde, deedt hy echter zyn uiterste best om dit zware voornemen uit te voeren. Aldaar kreeg hy de koorts, waar by naderhandt de in het Christelyke leger woedende rode loop kwam, die hem den 15 September uit dit leven wegrukte. Hy stierf den Lutherschen Godsdienst toegedaan, gelyk hy ook den zelven altydt hadt beleden. Zyne gemalin was sedert het jaar 1682 Catharina Charlotta, dochter van den grave Magnus Gabriël de la Gardie, en van Maria Euphrosina, geborene Paltsgravin van Tweebrugge, lyffelyke zuster van den koning van Zweden, Karel Gustaaf. Hy hadt geen kinderen by haar, doch genoot het vermaak van haar altydt in zyne moeielyke veldtochten in Morea, en tot aan zyne doodt by zich te hebben. De republyk van Venetië heeft hem ter eere een standbeeldt van marmer opentlyk laten oprechten, met dit opschrift: *Semper victori*, dat is: den altydt overwinnenden. *Pufendorf hist. Friderici Wilhelmi. Ziegler hist. Labyrinth. p.* 115, 119.

KONING is een der oudste en beroemdste namen, waar mede men de overwinnaars van zekere volkeren en landen plagt te noemen. Wat des zelfs oorspronk in de Duitsche tale betreft, zommigen willen hem van *konnen* of *kunnen* afleiden, om dat een koning veel vermag, gelyk ook daar van daan de naam *Kunigild* en *Kunilda* zou ontstaan zyn. Dit is zeker, dat reets van oude tyden af by de Noordsche volkeren, als by de Zweden, Denen, Noorwegers, Yslanders, Finlanders, Lyflanders, Engelschen en Duitschers, deze naam aan de genen, die het grootste gezag by een volk of republyk hadden, wierdt gegeven; en het is van eenigen aangemerkt, dat voortyds de Muskoviters, voor dat zy den Griekschen Godsdienst aannamen, hunne regeerders *Konger* noemden: ja zommigen willen staande houden, dat ook het Tartarische woordt *Cham* van het woordt *Kong* afkomt, met het welke de Noordsche volkeren, die dikwils in Tartarië plagten een inval te doen, hunne opperhoofden gewoon waren te noemen. Voorts is bekend, dat deze naam niet altydt eenerlei gezag en hoogheit betekent, nademaal in oude tyden die genen ook koningen wierden genoemt, die alleenlyk eene kleine provincie, ja zelfs maar eene stadt regeerden, gelyk als de koningen van Sodom, Gomorra, en andere waren, van welke in het eerste boek Mozes gewag gemaakt wordt. Ook wordt deze tytel dikwils aan de genen gegeven, die van anderen afhangen, gelyk vele der zelven in oude en ook in onze tyden in Asië en Afrika wierden gevonden, en nog zyn. Dit is de oorzaak, dat de genen, die vele zulke koningen onder zich hadden, om zich van hen te onderscheiden, een tytel van koning der koningen aannamen, gelyk als Nebukadnezar den zelven in de H. Schrift voert. Tigranes, koning van Armenië, eischte ook dezen tytel, als mede Vologesus, koning der Parthers, Sapores, koning der Perzen, en meer anderen. Onder de Christelyke mogendheden zal men niet een vinden, die dezen tytel aannam, om dat men billyk oordeelde, dat de zelve met beter recht Christus toekomt. Julius Cæsar, hoewel hy groter dan een koning was, wilde evenwel den tytel van koning niet aannemen, als wel wetende hoe hatelyk de zelve by de Romeinen was, waar in hem ook Augustus navolgde; het welk de reden was, dat de tytels van *Imperator*, *Cæsar* en *Augustus* naderhandt hoger wierden geacht dan die van koning, die anderzins de hoogste waardigheit en opperheerschappy te kennen gaf; hoewel, na dat zich het keizerdom in het Westersche en Oostersche verdeelde, de Oostersche den tytel van Βασιλεύς, of *koning*, aangenomen, en hoger dan den naam *Imperator* geschat hebben; in het tegendeel hebben de Westersche den naam van *Imperator*, of *keizer*, behouden, dewyl de Gotthen, Franken en Longobarden den naam van koning voerden. Dus is het, dat, na dat het Roomsche Ryk aan de Duitschers kwam, ook te gelyk de tytel van keizer by hen is gebleven, wanneer daarentegen de overige regenten der volkeren in Europa den tytel van koningen behielden. Hedendaags voeren dezen tytel in Europa de vorsten van Vrankryk, Spanje, Portugal, Groot-Britannië, Zweden, Denemarken, Hungarië, Bohemen, Polen en Pruissen, hoewel 'er nog, behalven deze, vele landen zyn, die den tytel van koninkryken voeren, als Castilië, Arragon, Navarre, Schotlandt, Noorwegen, Sicilië, Napels, Cyprus, en andere, maar die met andere koninkryken vereenigt, en gevolgelyk onder een tytel begrepen worden. Maar men heeft onder de genen, die hedendaags dezen tytel voeren, een groot onderscheidt aan te merken, doordien eenige een souvereine macht, maar andere een bepaalde macht hebben, naar de grondwetten van ieder ryk zulks vorderen. Ook worden in het eene ryk de koningen verkoren, maar in het andere is de opvolging erffelyk. In het Duitsche Ryk is het gebruikelyk, dat, als de geen, die den keizer staat op te volgen, wordt verkoren, hy den tytel van *Roomsch koning* voert, waar omtrent zommigen oordeelen, dat dit gebruik van een Roomsch koning te verkiezen onder keizer Karel den IV is opgekomen, die het zo verre bragt, dat zyn zoon Wenceslaus by zyn leven tot opvolger wierdt vastgestelt. Doch anderen willen, dat het een nog veel ouder gebruik is een Roomsch koning aan te stellen. Voor het overige moet men aanmerken, dat onder de voorrechten, welke de koningen voor andere mogendheden hebben, ook dit voorrecht wordt gevonden, dat zy den tytel van *Majesteit* voeren, welke tytel wel voortyds inzonderheit aan den keizer wierdt gegeven, maar ook van andere koningen wierdt aangenomen, om welke reden ook de Ryksstanden den zelven aan anderen weigerden; maar naderhandt is het gebeurd, dat deze laatste vrywillig aan andere koningen den tytel van Majesteit hebben gegeven. *Genes. XIV. Suetonius. Tacitus Annal. lib. I. Baronius in Annal. ad an.* 871. *Chassaneus Catal. gloriæ mundi. Seldenus de titulis hon. Becmannus Synt. dign. Diss. I. Vitriarius Instit. J. P. lib. I. tit.* 4. & 10. *Pfeffingerus ad hæc loca. Sperlingius in comm. de regio nomine & titulo.*

KONING (ÆGIDIUS DE) geboren te Bailleul in Vlaanderen in 't jaar 1571, begaf zich in 't jaar 1592 in de societeit der Jesuiten, en stierf in 't jaar 1633 te Loven, alwaar hy vele jaren de Theologie geleeraart hadde. Zyne schriften zyn: *Commentarius in Universam doctrinam S. Thomae; De actibus supernaturalibus; De Deo & incarnatione, opus posthumum. Alegambe Bibl. soc. Jes.*

KONINGSBERGEN, in het Latyn *Regiomontium*, of *Mons Regius*, in het Poolsch, *Crolewiec*, de hoofdstadt des koninkryks Pruissen, eene der grootste, rykste en schoonste steden in Duitschlandt, legt op een vlakken en vruchtbaren bodem, aan de rivier de Pregel, die daar ter plaatse niet boven de 60 voeten breed, maar zo diep is, dat zelfs grote schepen tot aan de brug van de stadt kunnen komen. Men wil, dat de zelve omtrent het jaar 1254 gebouwt is, wanneer de koning van Bohemen Premislaus Ottocarus, als hy voor de Duitsche Heeren Samlandt hielp veroveren, hier eerst het slot aangelegt heeft, hebbende het zelve naar hem zynen koninklyken naam bekomen, hoewel het kort daar na van des zelfs ongelegene plaats op een heuvel, alwaar het nog staat, is verplaatst. De ordensmeesters hebben na 't verlies van hunne vorige residentie Mariënburg aldaar hunnen setel geplaatst. De markgraaf Georg Frederik heeft van den jare 1584 tot het jaar 1594 dit slot veel verbetert, en koning Frederik de I het het veel prachtiger van den grondt opbouwen. Onder de drie steden, uit welke anders deze grote stadt bestondt, Altstadt, Löbenicht en Kneiphof, is de laatste de jongste, maar om dat zy als een eilandt in de rivier de Pregel legt, waarom zy ook *Pregelmunde* genoemt wierdt, munt zy boven de andere in gebouwen en rykdom uit. In dit Kneiphof is de gewezene bisschoppelyke Samlandsche Domkerk, en niet verre daar van daan het huis van de universiteit, zynde door den eersten Pruissischen hertog Albert in den jare 1544 gesticht, en de markgraaf Georg Frederik heeft het na het intrekken van het Samlandsche sticht nog meer begiftigt. De koning Frederik heeft by de gemelde drie steden nog een vierde gevoegt, in plaats van de zogenaamde burgtvryheit stads rechten medegedeelt, en haar den naam van Frederiksstadt gegeven. Behalven deze zyn 'er nog zes zulke vryhe-

den, of voorsteden, te weten de Steindam, Kneiphöfische voorstadt, Sackheim, Rosgarten, Tragheim, en Neuesorge, waar toe insgelyks de Haberberg, Alten-en Nassen-garten, en de zogenoemde Brandsteden behoren. In deze stadt en voorsteden zyn zestien kerken en zeven bruggen over de Pregel. Ook vindt men hier een groot hospitaal en jonkvrouwenklooster, het welk van hertog Albert, en een weeshuis, dat van koning Frederik is gesticht. Voor de stadt legt een sterke citadel, Frederiksburg, zynde van keurvorst Frederik Wilhelm in het jaar 1657 tot bescherming van de haven aan den mondt van de rivier de Pregel, alwaar hy in het Haf valt, aangelegt. Hy heeft ook deze stadt, voor zo verre het om hare grootte heeft kunnen geschieden, versterkt, en zy is sedert het jaar 1451, als de Hoogmeester na haren afval de zelve wederom onder zich hadt gebragt, niet verovert. *Scriptores Pruss. & Brandenb. Pruiss. und Brandenb. Staats-Geographie.*

KONINGSGRATZ, of KONINGINGRATZ, in het Boheemsch *Hradecz Kralowe*, in het Latyn *Grecium*, *Regino-Gradecium*, eene koninklyke vrye stadt in Bohemen, voerende daar van daan den naam, om dat zy eene der steden is, welke lyfgedingen der koninginnen van Bohemen zyn. Zy heeft een oud vervallen slot, legt aan de rivier de Elve, 13 mylen van Praag, is schoon, groot en sterk, heeft een heerlyk Jesuiten collegie, en is de hoofdstadt van den naar haar genoemden Koninggrätzer kreits, of *Hradeczkykrag*, de welke boven aan Silesië, ter regter zyde aan het graafschap Glats, beneden aan den Chrudimer, en ter linker handt aan den Buntzler kreits paalt. Deze kreits is onder de Boheemsche Kreitsen de grootste, en bevat in zich dat beruchte Reuzengebergte, den oorspronk van de Elve, vele fraaie steden, en heeft overvloedig veel visschen, faizanten, goede paarden en edele gesteenten. *Zeiler Topogr. Bohem. p.* 33. *Balbin. Miscell. Dec. I. l. III. c.* 3. §. 2. *p.* 16. *Vogt jetzl. Bohmen p.* 102.

KONINGSHOF, eene stadt en slot in den Koninggrätzer kreits, in Bohemen, aan de rivier de Elve, tusschen Jaromir en Trantnau.

KONINGSHOVEN, eene stadt in Frankenlandt, het sticht Wurtsburg toebehorende, in Krapveldt gelegen. Voortyds bezaten de graven van Henneberg deze stadt, en een van hen heeft aldaar in het jaar 1241 eene vesting aangelegt. In den jare 1305 kwam zy van Henneberg aan de burggraven van Neurenberg, en van deze door huwelyk aan het huis van Wurtenberg, en wierdt ten laatste aan Wurtsburg verkocht. In het jaar 1631 veroverden de Zweden deze vesting, en de Zweedsche bezetting bleef 'er in tot het jaar 1635, wanneer zy met accoord in December den bisschop deze plaats wederom inruimden. *Pastorii Franconia rediviva.*

KONINGSHOVEN, eene versterkte stadt in Frankenlandt, tusschen Mergentheim en Bisschofsheim, aan de rivier de Tauber gelegen, alwaar over de zelve een stene brug legt. Zy behoort ten dele onder de gehoorzaamheit van den keurvorst van Ments, ten dele onder die van andere heeren.

KONINGSLUTTER, in het Latyn *Lotharia Regia*, een berucht klooster in het hertogdom Brunswyk-Wolfenbuttel, omtrent het midden tusschen Wolfenbuttel en Helmstadt, aan een kleine rivier, de Lutter genaamt, gelegen. Men zegt, dat dit klooster zeer oud en van grave Bernhard van Haldensleben tot een nonnenklooster, van de orde der Augustynen, gesticht is. Naderhandt is het aan hertog Luder, of Lotharius, die naderhandt keizer wierdt, als nabestaande van den overleden grave, gekomen. Deze heeft de nonnen wegens haar ergerlyk leven verdreven, en naar Drubek aan den Harts laten brengen; waar op het klooster van den grondt op zeer prachtig is gebouwt, naar zynen naam *Koningslutter* genoemt, en met Benedictyner monniken uit het klooster van S. Jan voor Maagdenburg bezet. De stichtingsbrief, waar by hy aan het klooster zeer ryke inkomsten en vele privilegien gaf, is gedagtekent den 1 Augusty des jaars 1135. De eerste abt was *Eberhard*, die 80 Koorheeren, behalven de lekebroeders, in zyn sticht hadt. De keizer heeft in het volgende jaar voor dit klooster een grote menigte van reliquiën, als mede, dat het voornaamste is, zo veel aflaten van Rome medegebragt, als jaarlyksch te Rome in 1500 kerken, groot en klein, uitgedeelt worden. Toen de gemelde keizer in den jare 1137 overleedt, wierdt hy in dit klooster begraven. Ook leggen hier des zelfs gemalin Richsa en neef Henrik de Stoute begraven. Na de verandering van den Godsdienst is deze abdy evenwel eenigermaten in standt gebleven, en in het gemeen voert een der hoogleeraren in de Godgeleerdheit te Helmstadt dezen tytel. Dit klooster gaf aanleiding tot het daar by gelegen steedtie, ook KONINGSLUTTER genaamt, het welk niet alleen in de jaren 1571 en 1613 afbrandde, maar ook in den dertigjarigen oorlog, voornamentlyk in het jaar 1640, geheel verwoest is. Het is ook vermaard wegens de rots, de Duckstein, uit welke een bron ontspringt, van welkers water goed bier, ook Duckstein genoemt, gebrouwen wordt. Men moet deze plaats niet met *Luttern* aan den Barenberg vermengen, waar van op zyn plaats wordt gesproken. *Zeiler Topogr. Brunsvic. p.* 131. *seq.*

KONINGSMACKERN, in het Latyn *Mathera Regia*, eene kleine stadt in het hertogdom Luxemburg, tusschen Didenhoven en Sirk, aan de rivier de Moesel gelegen.

KONINGSTEIN, in het Latyn *Regis Saxum*, een graafschap aan de grenzen van de Wetterau, 2 mylen van de stadt Höchst Noordwaarts gelegen, in welke onder anderen eene stadt van dien naam is, zynde gelyk het daar by leggende slot wel versterkt. Van ouds behoorde het aan de graven van Muntsberg, na welker uitsterven het zelve door huwelyk aan de graven van Falkenstein, en van deze op de zelve wyze aan de vryheeren van Epstein; die zich daar van graven van Epstein-Koningstein schreven, is gekomen. Van de zelve liet *Philips* twee zonen na, *Eberhard* en *Georg*, nevens eene dochter, *Anna*, gemalin van grave Bodo, of Otto, van Stolberg; maar terwyl het scheen, dat de bovengemelde twee broederen zonder erven mogten sterven, verkregen zy van keizer Karel den V op den Ryksdag te Worms een indult, dat alle hunne Rykslenen na hunne doodt, zonder erven van de mannelyke of vrouwelyke sexe, op de kinderen van hare zuster Anna zouden vallen, en daar benevens wierdt vastgestelt, dat naderhandt uit deze haar zusters kinderen een mansoir, die zodanig een leen, bovengemeld, met hunne namen, tytel, schildt, helm, enz. van den keizer te leen ontfing, zou genomen worden. Wanneer nu graaf Georg zonder kinderen stierf, en graaf Eberhard geen hoop hadt erven te bekomen, maakte deze een testament, en stelde in het zelve zyn zusters tweden zoon, grave *Lodewyk* van Stolberg, als erfgenaam aan, wien en des zelfs mannelyke nakomelingen hy des zelfs broeder grave *Christoffel* van Stolberg, en des zelfs mannelyke erven substitueerde. Uit krachte van dit testament nam graaf Lodewyk van Stolberg, na de doodt van grave Eberhard in den jare 1544, het graafschap Koningstein, nevens des zelfs andere graafschappen en heerlykheden, in bezit, verkreeg ook van keizer Karel den V in het jaar 1548, den 17 May, een wapen- en naam-brief over die van Eberhard aangeërfde graafschappen en heerlykheden Koningstein, Epstein, Muntzenberg, Rutschenfart, Mark en Aimont, voor zich, zyne echte lyfserven, en voor alle graven van Stolberg. Maar dewyl de graaf Lodewyk van Stolberg geen mannelyke erven hadt, bragt het aartssticht Ments by den keizer een verwachting op het graafschap Koningstein te weeg, en nam vervolgens, na de doodt van grave Lodewyk, uit krachte van een keizerlyke commissie, het zelve in bezit; en hoewel zich de graven van Stolberg met alle kracht daar tegen aankantten, wierdt toch in den jare 1590 een vergelyk getroffen, dat het gemelde aartssticht aan de anderen wegens hunne pretensie 300000 floreinen zou betalen. Naderhandt appelleerden de gemelde graven, niet willende aan het gemaakte verdrag gehouden zyn, aan het kamergerecht te Spiers; doch des niettegenstaande is keur-Ments tot nu in 't bezit daar van gebleven: want hoewel het slot Koningstein in den jare 1631 van koning Gustaaf Adolph van Zweden verovert, en aan de graven van Stolberg ingeruimt wierdt, namen echter de keizerschen het zelve in den jare 1635 weder weg, en gaven het aan het sticht Ments wederom, gelyk ook het zelve wegens dit graafschap den Ryks-afscheidt van den jare 1654 mede heeft ondertekent. De graven van Stolberg behouden ondertusschen hun recht van aanspraak, en voeren als nog het wapen en den tytel van Koningstein. *Spener Hist. insign. l. III. c.* 51. §. 15. *Klock T. III. Consil.* 182. *Imhof N. P. l. VI. c.* 18. §. 5. *Zeil. Itin. Germ. P. II. c.* 22. *f.* 299. *Swederi Theatr. prætens.*

KONINGSTEIN, eene vermaarde grensvesting in Meissen, een grote myl van Pirna. Zy legt aan de grenzen van Bohemen, op een hoge en ruwe steenrots, aan welkers voet de rivier de Elve voorbyloopt, aan welke het steedtie Koningstein gelegen is. Deze vesting is tamelyk groot in omtrek, vervat in zich een bosch, akkers en bronnen, zo dat men daar in zo veel hout, koorn en water kan hebben, als 'er voor de bezetting nodig is. Men zegt, dat de plaats aldus is genoemt, om dat het de hoogste rots hier omtrent is. Ook heeft naar 't gevoelen van sommigen dat slot nevens de gansche landstreek voortyds aan de heeren van Clommen toebehoort, die op het slot Wihlen resideerden. Voorts is het een adelyke setel van die van Porte geweest. Van de zelve is het aan de burggraven van Dohna gekomen, die in tydt van oorlog derwaarts hunne toevlucht namen. Naderhandt is het in het einde van de XIV eeuwe markgraaf Wilhelm van Meissen met het eene oog te beurt gevallen. In den jare 1425 is het aldaar staande slot door de Hussiten verwoest, blyvende vele jaren woest leggen. Doch in het jaar 1505 gaf hertog Georg van Saxen deze plaats aan de orde der Celestynen, en heeft op S. Margaretendag met zyn maagschap den eersten steen tot het klooster gelegt, twaalf monniken daar in plaatsende, en des prelaten huis moest op de plaats van het verwoeste slot gebouwt worden. Maar dewyl de monniken in den jare 1524 den Lutherschen Godsdienst aannamen, en zich naar Wittenberg begaven, bleef deze bouw leggen. Vervolgens liet keurvorst Christiaan de I van Saxen de gehele steenrots boven om met een muur omringen. Keurvorst Johan Georg de I liet 'er een nieuw slot bouwen, en het zelve den 27 July des jaars 1619 inwyden. Men vindt daar op den Christiaansburg, een zeer schoon lust- en zomerhuis, wegens de heerlyke uitzicht, door keurvorst Christiaan den I in den jare 1591 gebouwt. De zogenoemde Koningsneus is de wachttoren naar den kant van Bohemen. De Magdalenenburg is van keurvorst Johan Georg den I gebouwt, en van Johan Georg den II ter gedachtenisse van zyne moeder Magdalena aldus genoemt, zynde de keurvorstelyke personen, derwaarts komende, gewoon zich daar in te onthouden. Onder dezen burg zyn twee grote kelders in de rots gehouwen. In de bovenste legt een groot vat met wyn, het welk 584 vaten, of 3319 en $\frac{1}{2}$ emmers houdt, is 16 ellen, min een voet, lang, en elf ellen hoog. In de onderste kelder staan verscheide grote kuipen, in welke een grote voorraadt van wyn gaat. De ingang daar van is zodanig gemaakt, dat men met paardt en wagen daar kan in en uit ryden. Aan den burg is door middel van een galdery een klein kerkie gebouwt, zynde onder hertog Georg voor de Celestynen gesticht, en onder Johan Georg den II in het jaar 1676 herbouwt. De waterput heeft 'er hertog Augustus met grote kosten laten maken, zynde 900 ellen diep. Behalven dit alles heeft men ook hier allerhande grote en kleine regenbakken, die van 't berg- en regenwater vol lopen. *Knaut Prodr. Misnia.*

KONINGSVELDT, een der oudſte adelyke huizen in Beyeren, hebbende in de XVII eeuwe den tytel van vryheeren verkregen. *Neidhard van Koningsveldt* was de vader van *Arnold* en *Hippold*, welke beide men vindt onder de genen, welke in het jaar 1165 het tournoiſpel te Zurich bywoonden. De laatſte plantte zyn geſlacht in Karinthië voort, doch 't zelve is al voor langen tydt uitgeſtorven; de eerſte daarentegen bloeit nog in zyne afkomelingen in Beyeren, uit welke omtrent het jaar 1670 *Johan Georg*, en *Franciſcus Nicolaus*, vryheer van Koningsveldt, keurvorſtelyke Beyerſche kamerheeren zyn geweeſt, en hunnen ſtam hebben voortgeplant. *Bucelin Stemm. P. IV.*

KONINGSVELDT, voor dezen een treffelyke abdy van adelyke jonkvrouwen van de Premonſtreit-orde, digt by Delft, op den weg naar Rotterdam, geſticht in het jaar 1255 op haar eigen landt door *Richardis*, moei van vaders zyde (anderen zeggen zuſter) van grave en koning Willem, om aflaat voor des zelfs ziele, zynde door de Vriezen verſlagen, en tot hare gedachteniſſe. Het erf van deze abdy was volgens Pieter Opmeer (*Chron. pag.* 657) naaſt een klooſter van Premonſtreit-kanunniken gelegen: „ Doch Willem", zegt deze ſchryver verder, „ heeft de zelve „ naar Middelburg gezonden, om het klooſter van eenige luie „ en vadzige Reguliere kanunniken in bezit te nemen, en heeft „ hun eigen klooſter in een gaſthuis verandert". Zie meer byzonderheden van dit Premonſtreit kanunniken-klooſter in de *Oudheden en Geſtichten van Delflandt pag.* 281 *enz.* (*edit. in* 8.) In het jaar 1257 heeft Floris, voogdt van Hollandt, de naburige kerk van Pynaker, met alle de inkomſten, aan de abdy of het nonnenklooſter van Koningsveldt gegeven, en haar nog daarenboven het recht van patroonſchap tot de zelve kerk, het welk de graven voorhenen gehad hadden. De brief van deze gift wordt, nevens meer andere echte ſtukken, deze abdy rakende, in de voorgemelde *Oudheden* (*pag.* 267 *enz*) gevonden, daar ook de overſten en abdiſſen van de zelve worden opgetelt. Uit een dezer ſtukken (aangehaalt *pag.* 272) blykt, dat deze abdy den naam heeft gehad van *St. Mariaas-abdy op Koningsveldt.* Dit klooſter is ten tyde van den oorlog met Spanje, op dat de vyandt daar uit de ſtadt niet zou beſchadigen, ten gronde toe afgebrand en geſloopt, en van dat ganſche gebouw is niets overgebleven dan een bogaardt aan de linker zyde van de Schie.

KONINGSZAAL, een Ciſtercienzer klooſter in Bohemen, een myl van Praag gelegen, wierdt in het jaar 1296 van Wenceslaus den IV, koning van Bohemen, aan die plaats, daar de rivieren de Moldau en de Brouau zich vereenigen, geſticht, en met ſtads inkomſten voorzien. In de verwulfſels van de kruisgang zegt men dat het ganſche O. en N. Teſtament is geſchreven geweeſt. De koningen van Polen plagten deze geeſtelyken dikwils te bezoeken, en hielden dit klooſter voor hunne begraafplaats. In het jaar 1420 hebben het de Huſſiten verwoeſt, en de geeſtelyken aldaar gedood, na welken tydt het lange woeſt bleef, tot dat het na de herſtelde ruſt ook wederom eenigzins wierdt herſtelt; maar naderhandt is het in den Zweedſchen oorlog zeer mishandelt. Zeker abt aldaar, *Petrus*, heeft in het Latyn geſchreven: *Chronicon aulæ regiæ*, beginnende met het jaar 1317, en eindigende met den jare 1333. *Zeileri Topogr. Bohem. p.* 38. *Balbin. Miſc. Dec. I. l. III. c.* 19. §. 3. *p.* 133.

KONITZ, CONITZ, in het Pooliſch *Choynicka*, eene ſtadt in Pomeren, aan de rivier Bro, by de Waldaniſche woeſtyne gelegen, welke volgens 't berecht van Hartknoch in den beginne van de XIII eeuwe is gebouwt. In het jaar 1454 wierdt hier omtrent het Poolſche leger van de Kruisridders geheel verſlagen. *Tromsder. Hartknoch Pruiſſ. Chron.*

KONNESTABEL is de naam van een zeker aanzienlyk bediende van de kroon in Vrankryk. Te weten, de laatſte keizers hadden hunne zogenaamde *Comites ſtabuli*, by de Franſchen genaamt *Comtes d'etable*, welke bediening naderhandt ook by de eerſte koningen van Vrankryk was: want hunne ſtalmeeſters wierden *Connetables* genaamt. Na dezen heeft men 'er een krygsbediening van gemaakt, wordende dus de konneſtabels van koninklyke hofbedienden tot ryksbedienden. Zy waren bevoorrecht, en gedurende de minderjarigheit der koningen wierden ze naaſt de prinſſen van den bloede getelt; ook ſtondt naaſt den koning het leger onder hun bevel. Zy hadden het opperbevel over alle krygszaken, by voorbeeldt, de ſtraf der misdadigen, uitdeeling van den buit, en overgave der belegerde plaatſen; invoegen deze bediening doorgaans door vorſtelyke, of anderszins wegens hunne verdienſten aanzienlyke perſonen plagt bekleed te worden. Doch in 't jaar 1627 heeft koning Lodewyk de XIII die bediening afgeſchaft, invoegen thans de maarſchalken van Vrankryk de zelve bekleden. Onder de laatſten, die in Vrankryk den name van konneſtabels gedragen hebben, zyn meeſt vermaard *Karel* de II, hertog van Bourbon, daar toe verheven door François den I in 't jaar 1515. Dezen volgde *Annas van Montmorenci*, die aan een wonde, by St. Denys ontfangen, in 't jaar 1567 ſtierf. Dus was deze bediening 27 jaren lang open. Koning Henrik de IV gaf ze in 't jaar 1593 aan *Henrik*, zoon van Annas van Montmorenci, die ſtierf in 't jaar 1614. Zeven jaren daar na, namentlyk in 't jaar 1621, wierdt *Karel van Albret*, hertog van Luines, tot die waardigheit verheven, doch ſtierf in het zelve jaar. *François*, hertog van Lesdiguieres, ſtierf als laatſte konneſtabel in 't jaar 1626, na dat hy die waardigheit vyf jaren lang bekleed hadt. Andere koninkryken hebben ook hunne konneſtabels gehad, als Engelandt en Spanje, in welk laatſte koninkryk deze bediening nog tegenwoordig in Caſtilië is; invoegen de ſoldaten in 's konings en des konneſtabels name plegen geworven te worden. Ook zyn voor dezen in Vlaanderen konneſtabels geweeſt, bekledende den hoogſten trap van eere in krygszaken. In 't koninkryk van Napels is de waardigheit van grootkonneſtabel erffelyk in de familie der heeren van *Colonna. Du Tillet. Du Haillan & Paſquier Recherch. de France l. II. c.* 11. & 12. *Vignier. le Ferron. Sammarth. Godefroy. Leeman ſyntagm. dign. illuſtr. Diſſert.* 12. *c.* 3. §. 10.

KOOG, een dorp op het eilandt Texel, met kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Alkmaar.

KOOG, een Hollandſch dorp, by het Haarlemmer of Leidſche meer, heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Haarlem.

KOOLHAAS, (Caspar) geboren te Keulen den 24 January des jaars 1536, wierdt eerſt predikant te Traarbach, in het hertogdom van Tweebrugge, vervolgens te Bilſtein, Ziegen, Deventer, Manheim, Gorkum, en eindelyk te Leiden, daar hy ook als profeſſor openbare leſſen over de Godgeleerdheit deedt. Hy kantte zich naderhandt tegen het gezag der kerkregeringe, waar over vele onluſten rezen; volgde in vele dingen de gevoelens van Dirk Volkertsz. Koornhart, en vertaalde de *Verantwoording* van *Sebaſtiaan Frank*, waar door hy zyne achting voor dien geeſtdryver te kennen gaf. Hy weigerde zich het ſynode te onderwerpen, en wierdt derhalven in den jare 1582 van zyn ampt afgezet, en van het ſynode, te Haarlem in den gezegden jare byeengekomen, in den ban gedaan. Hy leefde ſedert buiten bedieninge tot den jare 1615, wanneer hy kwam te overlyden, in den ouderdom van negen en zeventig jaren. *Soermans Akademiſch Regiſter. Arnold Hiſt. der Kerken en Ketteren III Deel, VI Hoofdſt.* §. 18 *enz.*

KOORNDYK, een eilandtie en dorp, onder Hollandt gerekent, heeft voor dezen, volgens *Guicciardyn*, *Boxhorn*, en anderen, onder Zeelandt behoort. Het heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Voorn en Putten.

KOOREN, CHOREN, een keurvorſtelyk Saxiſch ſteedtie in Meiſſen, niet verre van Gnantſtein en Altenburg, tuſſchen Borna en Penigk, en drie uuren van ieder dezer twee plaatſen gelegen. Het zelve heeft twee verwoeſte ſloten, en behoorde voortyds aan die van Löſer. *Knaut Prodr. Miſn. p.* 200. *Topogr. Sax. ſup. p.* 35.

KOORNHART, (Dirk Volkertsz.) geboren te Amſterdam in den jare 1522. Hy bezocht in zyne jeugt Spanje en Portugal, en trouwde, na zyne te rug komſt, tegen wille en dank zyner ouderen met een vrouwsperſoon van geringe middelen. Hy ging vervolgens in dienſt van Reinoud van Brederode, die hem zynen hofmeeſter maakte. Hoewel nu deze heer veel werk van hem maakte, hadt hy geen zin in het hofleven, maar begaf zich naar Haarlem, daar hy zich nederzette, en, om de koſt te winnen, zich in het eerſt met plaatſnyden geneerde. Maar naderhandt over den Godsdienſt in mymeringen vervallende, en eene genegenheit by zich gevoelende om Auguſtinus en andere kerkenleeraars te lezen, begaf hy zich tot de letteroeffeningen, en leerde het Latyn in het dertigſte jaar van zynen ouderdom. Hy wierdt in den jare 1561 notaris, en in den volgenden jare ſecretaris van de ſtadt Haarlem, en verſcheide malen afgezonden aan den prinſſe van Oranje, landvoogdt van Hollandt. In de onderhandelingen, die hy hadt met Henrik, grave van Brederode, wiſt hy het zo verre te brengen, dat hy hem verkoos om het ſmeekſchrift der edelen in den jare 1566 de hertoginne van Parma aan te bieden. Maar hy wierdt deswegen te Haarlem in hechtenis genomen, van daar naar den Haag gevoert, en in eene harde gevangeniſſe opgeſloten, waar in hy verſcheide gedichten in het Nederduitſch heeft gemaakt. Zyne vrouw, vrezende, dat hy nooit weder in vryheit zou geraken, trachtte met de peſtziekte beſmet te worden, en de zelve vervolgens haren man aan te zetten, op dat zy beide uit de wereldt mogten weggerukt worden; maar dit mislukte haar, en zy wierdt daar over hard van haren man beſtraft. Ondertuſſchen wiſt hy zyne zaak zodanig te verdedigen, dat hy uit de gevangeniſſe ontſlagen wierdt, maar met verbodt van uit den Haag te gaan: doch vernomen hebbende, dat 'er nieuwe order van Bruſſel was gekomen om hem wederom gevangen te zetten, vluchtte hy weg naar Haarlem, en van daar naar het Kleefſche, daar hy zich met zyn eerſte ambacht van het plaatſnyden geneerde. Wanneer de Staten van Hollandt in den jare 1572 beſloten hadden het Spaanſche juk van hunnen hals te ſchudden, kwam Koornhart weder in zyn vaderlandt, en wierdt door de gemelde Staten met het ampt van geheimſchryver vereert. Voor Lumey, grave van der Mark, die al vry woeſt te werk ging, moeſt hy, om dat hy hem daar over hadt beſtraft, naar Embden vluchten; maar de zaken vervolgens in een beter ſtaat gebragt zynde, kwam hy weder te Haarlem. Hy raakte kort daar na in verſchil met de predikanten, doordien hy eene zekere vryheit of onverſchilligheit omtrent den Godsdienſt poogde in te voeren; ſchreef tegen Luther, Kalvyn en Beza over verſcheide geloofspunten, inzonderheit over de voorbeſchikkinge en de erfzonde, en wilde in genen dele dulden, dat men uiterlyk deze of gene gemeente zou aankleven. Ook ſchreef hy tegen het ketter-doden en tegen Juſtus Lipſius. De hervormde leeraars vergunden hem zyne gevoelens in eene openbare zamenkomſt te verdedigen; maar de zelve liep, gelyk het gemeenlyk gaat, vruchteloos af; en toen wierdt Koornhart voor een vrygeeſt uitgeſcholden, en zou groot gevaar hebben gelopen van voor al zyn leven in eene gevangenis opgeſloten te worden, indien de prins van Oranje en de Staten hunne toeſtemming daar toe maar hadden willen geven. Hy was genoodzaakt van Haarlem naar Delft, en van daar naar Gouda te verhuizen, daar hy, terwyl hy bezig was met de uitlegging van Eraſmus over het Nieuwe Teſtament uit het Latyn in het Nederduitſch over te zetten, overleden is op den 29 October van den jare 1590.

Hy wierdt 'er in de Grote kerk, omtrent voor het koor, begraven, wordende op zyn zark het volgende grafschrift, gemaakt door Henrik Laurensz. Spiegel, zynen vriendt, uitgehouwen:

DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART.

Hier rust,	*Noch sticht*
Wiens lust	*Syn dicht-*
En vreugd	*Geschryf:*
Was deugd,	*Maar 't lyf*
En t waer	*Hier bleef t,*
Hoe swaer	*Godt heeft*
't Ook viel,	*De ziel.*

Zyne werken zyn by malkander gedrukt in drie stukken in folio, waar voor zyne levensbeschryving gevonden wordt. Kort voor zyne doodt riep hy uit: „ Myn Godt, u bevele ik myne ziel; „ want aan u staat het my de zaligheit te geven of te veroordee„ len: doe zo als het u behaagt". *Brand Hist. der Reformatie. Hoornbeek Summ. controv. Arnold Hist. der Kerken en Ketteren III Deel.* enz.

KOPING, of KOPINGEN, eene kleine stadt in de Zweedsche provincie Westermanlandt, niet verre van het meer Meeler, dryvende met yzer goeden koophandel. Daar is ook een KOPING aan de Noordsche kusten van het Deensche eilandt Arroë.

KOPPELBERG, KOPPERBERG, of HOPPELBERG, is de naam van zekeren berg, gelegen in het Brunswykfch-Hanoversche gebiedt, niet verre van de stadt Hamelen, in welken men zegt dat in den jare 1284 honderd en dertig kinderen uit de gemelde stadt door een rattevanger zyn geleid. Zie HAMELEN.

KORAH, een zoon van Ezau, en kleinzoon van den aartsvader Izaäk. Zyne moeder was Ahalibama genaamt. *Genes.* XXXVI. Van een anderen KORAH leest men *Exod.* VI, 20. *Num.* XVI, 1.

KORAH, zoon van Jizhar, uit den stamme van Levi, vader van Azer, Elkana en Abiazaf, en het hoofdt van het huisgezin der Kariten, die vermaard waren onder de Leviten. Korah, niet te vrede met den rang, dien hy onder de Leviten hadt, benydde Mozes en Aaron hun gezag, en verwekte tegen hen een opstandt, waar in hy Dathan, Abiram en On, nevens 250 van de voortreffelykste Leviten, inwikkelde. Hy ging aan het hoofdt dezer muitelingen by Mozes en Aaron om te klagen, dat zy het gezag over des Heeren volk alleen aan zich trokken, en begeerde daar met zyne makkers deel aan te hebben. Mozes beval hen des anderen daags vroeg, ieder met zyn wierookvat in de handt, voor den Heere te verschynen, om het wierookoffer aan te steken; en dien de Heer verkoos, zou voor priester erkend worden. Dit wierdt gedaan, en na dat de Heer bevolen hadt, dat zich Mozes en Aaron, nevens het gansche volk, van deze muiters zouden afzonderen, en dit volbragt was, opende de aarde haren mondt, en zwolg deze booswichten levendig in, met al hun bezit: doch de kinderen van Korah wierden door Godt behouden, de welke ook, als te vóren, in den dienst van den Tabernakel bleven, en David stelde hen naderhandt aan tot deurwachters en zangers in des Heeren Tempel. Men schryft hen verscheide Psalmen toe, die den naam van *Korah* dragen, als den XLII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, LXXXIV, LXXXV, LXXXVII, en LXXXVIII. Zie *Num.* XVI *en* XXVI. *Exod.* VI, 20, 23.

KORINTHEN. Zie CORINTHEN.

KORNELIS ADRIAANSZ. of *Broer Kornelis van Brugge.* Zie ADRIAANSZ.

KORNJUM, een Vriesch dorp in de grietenye Leeuwarderadeel, onder het kwartier Oostergoo, met kerk en predikant, staande onder de classis van Leeuwarden. Aldaar is het stamhuis van het oude geslacht *Martema. Winsemius.*

KORNMANNUS, (Henricus) een Hoogduitsch Rechtsgeleerde, heeft eenige aardige traktaten geschreven, waar van verscheide drukken voorhanden zyn, als: *De Virginitatis jure Tractatus novus & jucundus, ex jure civili, canonico, patribus, historicis, poëtis &c. confectus*; en: *Linea amoris, sive commentarius in versiculum Gl. visus, colloquium, oscula, factum.* De schryver heeft daar omtrent een ruim veldt; maar hy loopt 'er te post over heen; hy haalt niets uit, en brengt niet dan gemene zaken voor den dag. Zyne andere werken zyn: *Templum Naturæ historicum*; *De Miraculis vivorum*; *De Miraculis mortuorum.* Hy leefde in 't begin der XVII eeuw. *Bayle Dict. Crit.*

KORNWERT, een Vriesch dorp van de grietenye van Wonseradeel, in het kwartier Westergoo. Het wordt met Makkum door een gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Bolswerd en Workum.

KORSOE, of KORSOR. Zie CORSOR.

KORSUM, een steedtje in Polen, in Ukranië gelegen. Stephanus Bathori liet het zelve in het jaar 1581 bouwen, en naderhandt versterken. De Polen hebben daar omtrent van de Kosakken in den jare 1648 eene grote nederlage geleden. *Andr. Cellarii Polon.*

KORTEHEMME, een Vriesch dorp van de grietenye Smallingerlandt, in het kwartier Oostergoo.

KORTEHOEF, een dorp in het Nederkwartier van het sticht van Utrecht, niet verre van de Vecht en van Muiden, met kerk en predikant, staande onder de classis van Amesfoort.

KORTEZWAAG, een dorp van de Vriesche grietenye Opsterlandt, eertyds gerekent onder het kwartier Oostergoo, maar thans onder dat der Zevenwolden. Hier staat het huis *Dekama.* Het dorp heeft een kerk zonder toren, en wordt met Langezwaag door een gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Zevenwolden.

KORTGENE, in het handschrift der Utrechtsche kerke *Corthem* genoemt, voor dezen eene stadt op het Zeeuwsche eilandt Noord-Bevelandt; gebouwt door Philips van Borssele, rentmeester generaal van Zeelandt, met verlof van graaf Willem den VI, in den jare 1413 op een schone schor, aan het voorgemelde eilandt aangewassen, en door hem met poorten en vesten voorzien. Naauwlyks was deze stadt, of stedeke, een jaar opgebouwt geweest, of het brandde geheel af: doch de zelve Philips van Borssele, die het de eerste maal hadt doen optimmeren, schoot den inwoonderen geldt om het weder op te trekken, en deedt 'er een kasteel en parochiekerk bouwen, welke laatste hy met ryke geschenken begiftigde. Het zelve wierdt in den jare 1478, op den 28 Maart, door den aartshertog Maximiliaan en vrouw Maria van Burgundië, met al zyn toebehoren ten behoeve van den lande verkocht aan Floris van Borssele, bastaard-zone van den graye van Oostervandt, heere van Kortgene, voor de somme van 2282 ponden, vyf schellingen, het pondt tot 40 groten Vlaamsch. De koopbrief wordt gevonden by *Boxhorn* in zyne *Kronyk van Zeelandt I Deel, bladz.* 428 *enz.* als mede by *Smallegange, bladz.* 619, 620. Vier en vyftig jaren daar na, te weten op den 5 November, zynde St. Felix-dag, van den jare 1530, wierdt dit stedeke, met vele andere plaatsen en dorpen in Brabandt, Vlaanderen, Hollandt en Zeelandt, door een vreeslyken watervloedt geheel overstroomt, maar kort daar na weder bedykt en herstelt: doch dit was maar voor een korten tydt; want in den jare 1532, op den 2 November, ontstondt 'er wederom een schrikkelyke storm en watervloedt, waar door vele landen, en daar onder ook Kortgene, nogmaals overstroomt wierden. Het bleef langen tydt onder de zeegolven begraven, maar begon evenwel eindelyk, met het omgelegen landt, weder tot hoge schorren aan te wassen; waar op Willem de III, prins van Oranje, en naderhandt koning van Engelandt, op wien het recht daar van gekomen was, Kortgene, en de landen, daar onder gelegen, schonk aan Willem van Nassau, heere van Odyk, en eerste edele van Zeelandt, onder wien vervolgens een begin wierdt gemaakt met het landt te bedyken en het stedeke weder op te bouwen, daar men in vervolg van tydt yverig mede heeft voortgevaren. Aan den toren, met eene zware klok voorzien, is een zeer fraaie en ruime kerk gebouwt, en in eene zeer wyde regte straat, daar nog eenige dwarsstraten bykomen, zyn vele sierlyke huizen gebouwt. De haven is met een sluis en kadyken, en een zeer wyd uitspringend zwaar houten hoofdt in de wateren van Zuidvliet, bekwaam om vele en velerhande schepen te ontfangen, voorzien. Willem van Nassau deze heerlykheit, als boven verhaalt is, van den prinsse van Oranje ontfangen hebbende, is daar omtrent den 25 April van den jare 1674 tusschen de Heeren Staten van Zeelandt en hem een verdrag gemaakt, dat de Staten alleen zouden genieten den impost op de gemene middelen van consumptie, en aan den heere van Kortgene, zyne erven, nakomelingen, of zyn actie hebbende, of verkrygende, alle verdere lasten, zo als de zelve over de provincie van Zeelandt, en inzonderheit over het eilandt Noord-Bevelandt geheven zyn, of namaals geheven zouden mogen worden, met de tienden, ontlast van de jaarlyksche pensie. De heeren van Kortgene worden gezegt van over gansch oude tyden het recht te hebben gehad over den maagddom van alle de vrysters, die onder hun gebiedt trouwden, het welk door eenig geldt plagt afgekocht te worden. De predikant van Kortgene behoort onder de classis van Walcheren. *Reygersberge, Boxhorn en Smallegange Kronyken van Zeelandt.*

KORTHOLT, (Christiaan) hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Kiel, wierdt den 15 January des jaars 1633 te Burg, op 't eilandt Femeren, in 't Holsteinsche, geboren. Hy wierdt met veel zorg tot den ouderdom van zestien jaren by zyn vader en in de schole te Burg onderwezen en in de Godvrucht, en in de letteroeffeningen, waar na hy naar Sleeswyk is gezonden, en aldaar gedurende twee jaren zyne studiën heeft voortgezet. Vervolgens is hy naar Stettin gegaan, om 'er in 't collegie te studeren, en heeft aldaar openbare blyken van zyne vorderingen gegeven; want hy heeft daar twee disputen verdedigt, 't eene *De veracitate & taciturnitate*, 't andere *De natura Philosophiæ ejusque in Theologia usu.* Van dit laatste was hy de maker. In 't jaar 1652 naar Rostok gegaan zynde, woonde hy de lessen der professoren vlytig by, en verdedigde twee andere disputen met lof, 't eene *De supposito & persona*, en 't andere *De sphæra activitatis*, waar van hy 't eerste zelf gemaakt hadt. Ten einde van een jaar wierdt hy, door 't afsterven van zyn vader, genoodzaakt deze akademie te verlaten; maar eenige maanden daar na kwam hy 'er te rug, en gaf nieuwe bewyzen van zyne wetenschap, zo door 't disputt *De Christo θεανθρώπῳ*, 't welk hy maakte en in 't openbaar verdedigde, als door de lessen, die hy over de *Logica*, de *Metaphysica*, en over 't Hebreeusch, in zyn kamer hieldt. In 't jaar 1656 ontving hy plegtelyk de waardigheit van leeraar in de Philosophie, ging daar na op de akademie van Jena studeren, en verkreeg zich aldaar veel achting, zo door de akademische disputen, waar in hy dan verweerder, dan *præses* was, als door de byzondere lessen, die hy over de Philosophie, over de Oostersche talen, en over de Godgeleerdheit gaf. In 't jaar 1660 verliet hy de hogeschool van Jena, en ging die van Leipzich bezoeken, en naderhandt die van Wittenberg; waar na hy wederom naar

Ro-

Roſtok keerde, en aldaar zyne bekwaamheit op vele manieren deedt uitblinken; alzo hem in de maandt February 1662 de waardigheit van profeſſor in de Griekſche tale opgedragen wierdt. In de maandt November des zelven jaars wierdt hy Doctor in de Godgeleerdheit gemaakt. Het was geen langen tydt te voren dat zyn verſtandt en geleerdheit in drie verſcheide redentwiſten met de Roomſch-Katholyken hadden uitgeblonken. In 't jaar 1661 wierdt hy van Chriſtiaan, hertog van Mekelenburg, een geleerd, welſprekend en zeer beleeft prins, door des zelfs kancelier Chriſtoffel Krauthoff naar 't hof van Zwerin genodigt, om een zamenſpraak over 't ſtuk van de Religie te houden met een Ooſtenrykſch Roomſchgezinde, Eggeveldt genaamt, een man, die geleerd, maar zeer opgeblazen was; welke zamenſpraak in de tegenwoordigheit van vele hovelingen, en ook van vremden, die daar bygeval waren, gehouden zynde, des anderen daags met een Poolſch Roomſchgezinde, Ellernizky genaamt, te Stinchenburg hervat is geworden, zynde de hertog daar zelf tegenwoordig, die hem ontboden en gunſtiglyk ontvangen hebbende, gehele acht dagen by zich hieldt, van wien hy ook in 't volgende jaar 1662 wederom genodigt zynde tot de redentwiſt met een Roomſchgezinde van Parys, du Buiſſon genaamt, welke op de zelve plaats zou gehouden worden, is hy, uitgedaagt zynde, verſchenen, en heeft eenige dagen lang over de allerzwaarſte geſchillen van de Religie met toejuiching van allen gediſputeert. Hy trouwde den 26 April 1664, wordende in 't volgende jaar beroepen tot twede profeſſor in de Godgeleerdheit op de akademie, die te Kiel opgerecht was. In 't jaar 1666 wierdt hy 'er onderkancelier van gemaakt, en in 't jaar 1675 wierdt hy eerſte hoogleeraar in de Godgeleerdheit in de plaats van Petrus Muſæus. Hy toonde zo veel zucht en yver om deze nieuwe univerſiteit te doen bloeien, en zo veel erkentenis voor de goedheden, door den hertog van Holſtein, zyn meeſter, aan hem bewezen, dat hy alle beroepingen, welke hem op verſcheide plaatſen wierden aangeboden, niettegenſtaande de zelve zeer goed en eerlyk waren, heeft afgeſlagen. Deze prins droeg hem in 't jaar 1680 de waardigheit op van profeſſor in de kerkelyke oudheden, en verklaarde hem in 't jaar 1689 tot onder-kancelier van de univerſiteit voor zyn leven. Kortholt heeft alle deze bedieningen, en die van rector van de akademie, welke hem vyf maal te beurt is gevallen, met veel bekwaamheit, naarſtigheit en voorzichtigheit waargenomen. Zyne doodt, op den 31 Maart 1694 voorgevallen, is een zeer groot verlies geweeſt voor de akademie van Kiel, en voor de geleerde wereldt, welke hy met een zeer groot getal boeken hadt verrykt, waar by hy meer andere werken hadt kunnen voegen, byaldien hy langer geleeft hadt. Zie hier de tytels van eenige zyner uitgegevene boeken: *Tractatus de origine & progreſſu Philoſophiæ Barbaricæ*, 4. Jena 1660; *Tractatus de perſecutionibus Eccleſiæ primitivæ, veterumque Martyrum cruciatibus*, 8. ibid. 1660; 't zelve met veel vermeerderingen 4. te Kiel 1689; *Tractatus de Religione Ethnica, Judaica & Muhammedana*, 4. Kilon. 1665; *Tractatus de variis ſcripturæ editionibus*, 4. 1668; 't zelve met vermeerderingen te Kiel 1686; *Commentarius in Epiſtolas Plinii & Trajani de Chriſtianis primævis*, 4. 1674; *Disquiſitiones Anti-Baronianæ*, 4. Kilon. 1677; *De tribus Impoſtoribus magnis liber, Eduardo Herbert, Thomæ Hobbes, & B. de Spinoſa oppoſitus*, 8. en naderhandt in 4.; *Tractatus de vita & moribus Chriſtianis primævis per Gentilium malitiam afflictis*, 4. 1683; *Theſes Theologicæ XXV Diſputationibus publicis in univerſitate Kilonienſi propoſitæ*, 4. 1684, en 1692, en veel meer andere. Na zyne doodt is uitgegeven zyne *Hiſtoria Eccleſiaſtica Novi Teſtamenti*, 4. Leipzich 1697, en naderhandt te Hamburg 1708. Hy heeft vier zonen nagelaten, die de voetſtappen van hun vader hebben nagevolgt. De oudſte, *Henrik Chriſtiaan Kortholt*, ſtudeerde in de medicynen, en reiſde toen ter tydt in vremde landen. *Matthias Nicolaus* en *Sebaſtiaan Kortholt* hadden reets uitnemende proeven van hun verſtandt gegeven. De jongſte, *Joël Johannes*, ſtudeerde vlytig in de talen en in de Godgeleerdheit. *Sebaſtiaan Kortholt* heeft in 't jaar 1696 uitgegeven: *Diſſertatio de Enthuſiasmo poëtico; Diſſertatio de Poëtis Epiſcopis*, en eene verhandeling *de Puellis Poëtriis omiſſis ab Adriano Bailleto. Bayle Diction. Crit.* en de ſchryvers, door hem aangehaalt.

KOSTER, (Laurens Jansz.) burger te Haarlem, zyne geboorteſtadt, was omtrent het midden van de XV eeuwe de uitvinder van de drukkunſt. Namentlyk, hy was gewoon dikwils in het Haarlemmer hout of boſch te gaan wandelen, wanneer hy zomtyds eenige letteren op de ſchorſſen der bomen, en vervolgens op houties, verkeerd, ſneedt, welke laatſte hy op zyn handt, of ergens anders op, drukte. Ziende, dat dit wel gelukte, ſneedt hy eerſt op hout ganſche woorden, en zelfs regels, maakte de zelve zwart met inkt, en drukte de zelve op papier; vervolgens ſneedt hy gehele vormen van het A B C, daar hy zo veel bladen mede kon afdrukken, als hy wilde. De wyze, op welke zulks geſchiedde, was deze. Hy drukte de platen op de eene zyde van het bladt papier, en de andere plaat, met het vervolg der ſtoffe, tegen de andere zyde, en plakte dan de witte zyde der bladen op malkander, het welk dus na vervolg kan gelezen worden. Zyn eerſte werk, op deze wyze gedrukt, is zyn zogenoemde *Spiegel onzer behoudeniſſe*, een Latynſch boek, het welk als nog op het ſtadhuis te Haarlem bewaart wordt. In plaats van houte letters maakte hy naderhandt andere, eerſt van loot, en daar na van tin, zo dat deze edele kunſt van tydt tot tydt wierdt verbetert, en eindelyk tot hare tegenwoordige volmaaktheit is gebragt, als boven in het brede in het artykel van de Boekdrukkery verhaalt is. Ondertuſſchen heeft de magiſtraat van Haarlem ter eeuwige gedachteniſſe van deze heerlyke uitvinding boven de deur van het huis, waar in Koſter gewoont heeft, zynde op de grote markt tegen over het ſtadhuis van die ſtadt, de volgende woorden doen ſtellen: *Memoriæ ſacrum. Typographia, ars artium conſervatrix, nunc primum inventa circa annum* 1440. Dat is: *Ter eeuwiger gedachteniſſe. De drukkunſt, bewaardereſſe van alle kunſten, is hier het eerſt uitgevonden omtrent het jaar* 1440. In de gevel ziet men de beeldtenis van Laurens Koſter. Ook heeft het Collegium Medicum te Haarlem ter eere van Koſter een zeer fraai gelaauwerd ſtandbeeldt van hem in den jare 1722 in hunnen tuin doen plaatſen, op welkers voet de volgende opſchriften gevonden worden. Aan de Zuidzyde leeſt men:

AE. M. S.
LAURENTIO. COSTERO
HARLEMENSI
VIRO. CONSVLARI
TYPOGRAPHIAE
INVENTORI. VERO
MONVMENTVM. HOC
ERIGI. CVRAVIT
COLLEGIVM. MEDICVM
ANNO. CIↃ IↃ CCXXII.

Aan de Noordzyde ſtaan deze zes vaarzen:

Coſterus claria redimitus tempora lauro,
Quisquis ades quare conſpiciatur, habe.
Hæc propria heroum fuit olim gloria, quorum
Vel geſtis celebris vita vel arte fuit.
Invento qui geſta ſuo ſervavit & artes,
Quis neget hunc tantum bis meruiſſe decus?

Aan de Ooſtzyde wordt gelezen: *Typographia, & operæ, quæ eo ſpectant*; en daar tegen over aan de Weſtzyde: *Laurentius Coſterus in ſylva Harlemenſi ex cortice fagino literas formans.* Zie *Junius Batavia. Boxhorn Toneel van Hollandt. Malinkrot de arte typograph. cap.* 3. *p.* 27 *&c. Hiſt. de l'imprimerie & de librairie. Maittaire Annal. Typograph.* en vooral *P. Scriverius Laauwerkrans voor Laur. Koſter.* enz.

KOTEN, of KOOTEN, van ouds *Koethen*, een ſchoon dorp en ambachtsheerlykheit in het overkwartier van het ſticht van Utrecht, omtrent drie uuren en een halve van die ſtadt, en een uur van Wyk te Duurſtede, ſtaande onder de Domheeren van Utrecht. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Rhenen en Wyk.

KOTEN, (de) een dorp van de Vrieſche grietenye Achtkarſpelen, onder het kwartier van Ooſtergoo.

KOTTERUS (Christophorus) is een van de drie geeſtdryvers, welker gezichten in 't jaar 1657 te Amſterdam gedrukt en uitgegeven zyn, onder den tytel van *het Licht in de duiſterniſſe* (*Lux in tenebris*). Men zal niet herhalen de reden, waarom men zich van dezen tytel bedient heeft, zynde 't zelve reets aangemerkt in 't artykel van Drabicius. Dit werk is gedrukt op koſten van een ryk patroon, *Laurens de Geer*, dien Comenius te Amſterdam hadt aangetroffen. Het behelſt de openbaringen van *Chriſtoffel Kotterus*, van *Chriſtina Poniatovia*, en van *Nicolaus Drabicius*. Comenius heeft in 't jaar 1660 een kort begrip daar van uitgegeven, onder den tytel van: *Revelationum ſacrarum in uſum ſeculi noſtri factarum epitome.* Hy heeft 't gehele werk op nieuw in 't licht gegeven met vermeerderingen, onder den tytel van: *Lux è tenebris novis radiis aucta, &c.* Deze laatſte druk behelſt 't vervolg der openbaringen van Drabicius tot in 't jaar 1666. Nicolaus Arnoldi, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Franeker, heeft opentlyk en vaardiglyk tegen dit werk geſchreven, en weder geantwoord op 't verdedigſchrift van Comenius. Mareſius, profeſſor in de Godgeleerdheit te Groningen, heeft 't zelve werk mede aangetaſt in zyne ſtellingen *de tribus videntibus* (van de drie zienders); en toen hy tien jaren daar na een antwoordt op 't geſchrift van Comenius wegens 't duizendjarige ryk in 't licht gaf, verweet hy hem op meer dan eene plaats, en met veel nadruk, de uitgave van deze drie gewaande propheten. Dit werk raakte ten einde van eenige jaren in 't vergeetboek en in verachting, maar in den tydt toen de Turken in 't jaar 1683 Wenen belegerden, is 't zeer gezocht geweeſt. De genen, die de exemplaren daar van onder de pannen hadden bewaart, alwaar zy ſedert langen tydt als begraven lagen, haalden ze 'er wel ſchielyk van daan, en verkochten 'er vele tot een zeer hogen prys; en byaldien de Turken Wenen hadden ingenomen, is 'er geen twyfel of men hadt aan een nieuwen druk moeten arbeiden, hoe duur de exemplaren ook waren geweeſt. Daar wierden 'er vele van in Vrankryk gevraagt. De heer d'Avaux zondt 'er eenige van derwaarts. Men moet zich verwonderen, dat Jurieu onderſtelt heeft, dat Drabicius in 't jaar 1690 te Parys naauwlyks bekend was. Deze onderſtelling is onverſchoonlyk, nademaal hy zelf eenigen tydt te voren zyn uiterſte beſt gedaan hadt om den naam van dezen gewaanden propheet over den aardbodem te verſpreiden: want hy zegt in zyn boek van de *Vervulling der Prophetiën*, in 't jaar 1686 gedrukt: „ Ik vondt in de voorzeggingen van Kotterus, „ van Chriſtina Poniatovia, en van Nicolaus Drabicius, de „ welke door Comenius zyn uitgegeven, iets groots en won- „ derbaar. Kotterus, die de eerſte van deze drie propheten is, „ is heerlyk en verheven; de verbeeldingen van zyne gezichten „ hebben

„ hebben zo veel verhevenheit en deftigheit, dat die van de oude „ propheten daar niet meer van behelzen. Zy zyn ook op eene „ wonderbare wyze zamen gefchikt; alles ftaat daar in op zyne „ voeten, en daar is niets, dat afvalt. Ik kan niet begrypen hoe „ een eenvoudig ambachtsman zulke grote zaken heeft kunnen „ bedenken zonder de hulpe des Hemels. De twee jaren der „ voorzeggingen van Chriftina zyn, naar myn gevoelen, een ge- „ volg van wonderwerken, zo groot als 'er federt den tydt der „ Apoftelen zyn gefchied, en zelfs vinde ik in 't leven der „ grootfte propheten niets wonderbaarder dan 't geen aan deze „ dochter gebeurt is. Drabicius heeft ook zyne voortreffelykhe- „ den; maar hy heeft meer duifterheden en zwarigheden. Deze „ drie propheten ftemmen overeen in den val des Antichriftifchen „ ryks te voorzeggen, als moetende in 't kort gefchieden. Maar „ van den anderen kant vindt men daar zo veel dingen in, die in „ 't oog lopen, dat men zyn gemoedt daar op niet zou kunnen „ veftigen". Doch deze gewaande profecyen zyn in honderd gevallen valfch bevonden. In den tydt, toen de Turken Wenen belegerden, waren 'er zeer veel menfchen, die niet fpraken dan van de profecyen van Drabicius, en wel met duizend tekenen van overtuiging, kafteelen op kafteelen in de lucht bouwende, ja zodanig, dat zy alle oogenblikken meenden Babel te verwoeften en 't onderfte boven te keren. Zy konden zich niet genoeg verwonderen, dat Drabicius het zo gelukkig getroffen hadt ten opzicht van Tekeli; maar hen wierdt getoont, dat Tekeli, die toen een grote rol fpeelde, in 't boek van Drabicius geheel niet voorkomt, 't welk een zichtbaar gebrek is. Het is niet te twyfelen, of de Franfchen zouden hunne ooren wel opgeftoken hebben, byaldien de onderneming van den grootvizier wel uitgevallen was. Zy zouden den ligtgelovigen gewillig de handt geleent hebben ten aanzien van de voorzeggingen van Drabicius, nademaal de zelve het keizerryk aan den koning van Vrankryk toezeiden. Dat alles raakte niet tot nadeel van de geheugenis van Drabicius, doordien de belegering wierdt opgeflagen: de grote Sobieski, van twee of drie honderd mylen ver komende, wierp een boek onder den voet, dat gereed was om wederom ter drukperffe overgelevert te worden.

Kotterus woonde te Sprottau in Silefië. Zyne gezichten begonnen in de maandt Juny 1616. Hy verbeeldde zich een engel te zien onder de gedaante van een man, die hem belaftte om aan de overheden te gaan verklaren, dat, byaldien men zich niet bekeerde, Gods gramfchap verfchrikkelyke ftraffingen zou oeffenen. Niettegenftaande hy dezen laft tot zes achtereenvolgende reizen hadt gekregen, voerde hy den zelven niet uit; zyn predikant en zyne vrienden ontrieden hem zulks. Maar in de maandt April des jaars 1619 zich verbeeldende den zelven geeft te zien, die hem met de eeuwige verdoemeniffe dreigde, zo hy langer ftil zweeg, voerde hy zynen laft uit op den 29 Augufty des jaars 1619 in de volle vergadering van de overigheit. Zy fchoren de gek met hem. De verfchyningen hielden aan, en wierden gevolgt van verrukkingen en van prophetifche dromen. De keurvorft van de Palts, door de Proteftanten tot koning van Bohemen verklaart zynde, hadt deel in deze gezichten. Kotterus ging hem in de maandt van December des jaars 1620 te Breslau vinden, en verklaarde hem zynen laft. Naderhandt is hy op eenige andere plaatfen geweeft, en eindelyk in 't jaar 1625 aan 't hof van Brandenburg. De keurvorft Georg Willem, het groot gerucht gehoort hebbende, dat van de voorzeggingen van Kotterus gemaakt wierdt, was begeerig hem te zien. Hy liet hem door de Godgeleerden te Frankfort aan den Oder onderzoeken, waar na hy hem tweemaal te Berlyn liet komen, eerft in 't jaar 1625, en naderhandt in 't jaar 1626. Zyn gerucht ter ooren van een burgermeefter te Straasburg gekomen zynde, zondt deze een bode naar Silefië om Kotterus te verzoeken, ten einde hy hem twee en zestig punten wilde verklaren, en dat hy naar Straasburg wilde komen, alwaar zyne prophetifche leer meer zekerheit en vryheit zou genieten. Kotterus antwoordde op de 62 vragen, zich verontfchuldigende naar Straasburg te gaan, alzo de geeft hem daar geen laft toe gaf.

In 't jaar 1625 maakte Kotterus kennis met Joan Amos Comenius. Na de plakkaten des keizers, waar door de predikanten van Bohemen en Moravië in 't jaar 1624 gelaft wierden 't landt te ruimen, wierdt in de maandt Maart des jaars 1625 in een geheime byeenkomft befloten, dat de predikanten van Bohemen naar Polen, en die van Moravië naar Hungarië zouden vertrekken. Comenius vertrok naar Polen. Door Gorlitz in de Lausnits trekkende, wierdt hem door den gouverneur van den jongen grave van Zerotin als een zeer trooftelyke tyding bericht, dat de val van den Antichrift naby was, aangezien de heilige Geeft zulks aan een vroom man, genaamt Chriftoffel Kotterus, hadt geopenbaart. Deze verhaalde en las hem daar verfcheide ftukken van voor; en nademaal Comenius te veel zwarigheit daar in maakte, riedt hy hem zich ter plaatfe te begeven om met den propheet te fpreken. Comenius, door Sprottau reizende, verzocht Kotterus te zien: doch die by den keurvorft van Brandenburg ontboden zynde, wachtte Comenius naar zyne wederkomft. Ondertuffchen las en overwoog hy de voorzeggingen van Kotterus, waar van hem een affchrift ter handt geftelt was door den predikant dier plaatfe, genaamt Abraham Mencelius, die hem verzekerde, dat Kotterus een waarachtig ziender was. Comenius verwonderde zich over zyne voorzeggingen. Kort daar na zag hy Kotterus, en zyne reis voortzettende, kwam hy wel haaft wederom te Sprottau, zettende de openbaringen van Kotterus in de Boheemfche fpraak over, ten volle overtuigt zynde, dat zy niet dan van Godt kwamen, waarom hy de zelve begunftigde en voortzette. Comenius weder naar Polen reizende, nam Kotterus met zich, die hem onderwegen verhaalde, dat hy door openbaringe wift, dat 'er een concilie van de algemene Chriftenheit zou gehouden worden, waar in de paus zou worden afgezet, en alwaar een befluit zou gemaakt worden, dat niemandt zich ooit den tytel van algemeen biffchop zou mogen aanmatigen. Comenius zeide hem dat artykel in 't handfchrift niet te hebben gelezen, waar op Kotterus antwoordde: *Ik heb geen laft gehad dat te fchryven; niet te min is 't my geopenbaart.* Uit Polen te rug komende fcheidde Comenius van hem, en vertrok naar Berlyn, alwaar hy bevondt, dat onder de vluchtelingen van Bohemen en Moravië zeer verfchillende gevoelens waren omtrent Kotterus: zommigen hielden hem voor een waarachtig propheet; anderen zeiden, dat hy een bedrieger was, en dat hy zyn goedt hebbende doorgebragt, en niet wetende waar van te beftaan, hadt hy zich uit wanhoop tot een propheet opgeworpen. Dit maakte Comenius ongeruft, maar Pelargus, fuperintendent van de kerken van Brandenburg, die Kotterus uit laft van den keurvorft hadt ondervraagt, ftelde hem geruft, zeggende, dat hy niet moeft twyfelen aan de buitengewone zending van dezen man, en dat hy geen berouw moeft hebben zyne voorzeggingen in 't Boheemfch te hebben overgezet. Zy wierden eenigen tydt daar na in die fpraak gedrukt. Alle de predikanten lieten zich niet by den neus omleiden. Daar waren 'er, die 't zelve boek veroordeelden, ftellende daar in een dubbeld gevaar: eerftelyk van het gewiffe, byaldien de menfchen zich van 't zekere Woordt Gods lieten afleiden tot zulke onzekere herffenfchimmen, en ten twede van lyf en leven, zo die dingen in der vyanden handen kwamen. Comenius vertrok in 't jaar 1626 naar 's Gravenhage, alwaar hy aan Frederik, koning van Bohemen, die zich aldaar ophieldt, een affchrift ter handt ftelde van de voorzeggingen van Kotterus, zeggende onder anderen, dat nademaal zyne Majefteit en zyne kinderen de voornaamfte perfonadiën in deze geeftelyke komedie waren, zou 't ongerymd zyn, als aan zyne Majefteit niet een affchrift van die profecyen wierdt ter handt geftelt, niet dat aan zyne Majefteit de noodzakelykheit wierdt opgelegt om alles te geloven, maar dat hy 't zelve in zyne archiven geliefde te bewaren, ten einde dat, wanneer de uitkomft de zaken beveftigde, niemandt zich met eenige uitvluchten mogt behelpen, dat de voorzeggingen niet op haren tydt vervult waren, en ten einde zyne Majefteit daar door ook gelegenheit mogt hebben om acht te flaan, of de Voorzienigheit de middelen bereidde tot die grote veranderingen.

Zie hier 't einde van 't geheim: men wil, dat de vorften, die in ftaat zyn om iets uit te voeren, en daar belang by hebben, het werk met yver by de handt vatten, in hope om daar wel in te flagen. Dit is zeer dikwils 't oogmerk van onze gewaande propheten en van de uitleggers der openbaringen, en der genen, die ze verdedigen. Nademaal 't meefte deel dezer voorzeggingen van Kotterus veel geluk voorfpelde voor den keurvorft van de Palts, en ongeluk voor den keizer, gebeurde 't, dat David Wafchman, procureur fiskaal van zyne keizerlyke Majefteit in neder-Silefië en in de Lausnits, alle middelen in 't werk ftelde om Kotterus, dien hy als een oproerigen bedrieger aanmerkte, in handen te krygen. Dit gelukte hem den 2 January des jaars 1627. Hy wierdt ondervraagt, in de gevangenis gezet, wordende zyn vonnis van 't hoge gerecht van Praag verwacht. De fiskaal ontving 't zelve den 25 April; maar nademaal die kort daar na kwam te fterven, heeft men den inhoudt daar van niet geweten. Kotterus wierdt uit de gevangenis gelaten, hebbende verlof om van zyne vrouw en vrienden bezocht te worden, en eindelyk wierdt hy met een yzeren halsbandt op de kaak gezet, met een papier boven zyn hoofdt, waar op gefchreven ftondt: *Dit is die valfche propheet, die zaken voorzegt heeft, die niet gebeurt zyn.* Aldus een uur ten toon geftaan hebbende, wierdt hy door een rakker de ftadt uitgeleid, en op levensftraffe gelaft nooit wederom in des keizers gebiedt te komen. Hy vertrok naar de Lausnits, toen aan den keurvorft van Saxen behorende, alwaar hy geruftelyk leefde tot aan zyn doodt toe, die voorviel in 't jaar 1647, oud zynde 62 jaren, want men ftelt hem in 't jaar 1585 te zyn geboren.

Men kan Comenius niet verontfchuldigen wegens de uitgave van dat foort van voorzeggingen. Hy hadt daar van reets een gedeelte zien verdwynen, en die de uitkomft zeer kwalyk beantwoordden. Sedert de doodt van Kotterus zyn zy nog veel meer door den loop der zaken van Europa verydelt geworden: de Turken, die volgens hem 't huis van Ooftenryk moeften verdelgen, hebben 't zelve door hunne gedurige rampen en tegenfpoeden op 't hoogfte toppunt gebragt. Terwyl Comenius in Pruiffen was, heeft men aan verfcheide hoven beraadflaagt, en het is als een gewetensgeval ter onderzoek gegeven, of hy niet de ftraf verdiende, die Gods wet tegen de valfche propheten belaft te oeffenen, terwyl hy zich verdacht hadt gemaakt oorlogen te ftoken, en dat hy daar toe aangezet hadt die genen, die een inval in Bohemen wilden ondernemen, en die zulks zouden hebben uitgevoert, byaldien de Engelfchen ten tyde van Cromwel hen de hulptroepen, die zy verzocht hadden, hadden bezorgt. Hy en zyns gelyken wierden gehouden voor de aanftokers van den oorlog, dien Ragotski en de prinffen van Radzivil tegen Polen ondernamen, kwanfuis om de kerk van de Paapfche tyranny te verloffen, zynde dit het onderwerp, dat zy hen voor oogen ftelden om hen de wapenen te doen opvatten. Het is niet te verwonderen, dat Comenius verdacht is geworden van ftaatkundige aanflagen en ophitzingen van oorlog; want een Godgeleerde, die gedurig van 't eene hof naar 't andere reift, en daar zo veel zaken te verrechten heeft, is zeer weinig te betrouwen. In de aanfpraak, die hy aan koning Frederik in 's Gravenhage deedt by 't overleveren van de voorzeggingen van Kotterus, zeide hy, dat, al vielen de zaken op 't ergfte uit, men op de voorvallende gelegenheden moeft acht

flaan,

staan. Dat riekt sterk naar de kunst van voorzeggingen om oproer en verdeeldheden te verwekken. Men voorzegt 't geen men wenscht dat in 't werk gestelt mag worden, en daar na wordt hemel en aarde bewogen om de genen aan de gang te helpen, die men daar toe bekwaam oordeelt. Het is zeer waarschynlyk, dat de krachtige yver, waar mede Comenius gearbeid heeft tot vereeniging der Protestanten, voortgesproten is uit de begeerte om een machtige party te maken, die door de tydelyke wapenen de voorzeggingen mogt vervullen. Eene andere zaak heeft nog veel kwaad gedaan aan Comenius. Hy was een geleerd en bekwaam man, en redeneerde verstandiglyk van andere zaken: doch in deze kwam hy met den geest voor den dag, en in zyn persoon wierdt niets gezien, dat naar geestdryvery geleek. Dit deedt de wereldt geloven, dat hy niet overtuigt was van 't gene hy zeide. Als men van Comenius niets slinks wil vermoeden, wat kan men antwoorden aan de genen, die het kwaad vinden, dat hy de openbaringen van Kotterus voor Goddelyk heeft aangeprezen, zelfs toen de uitkomst de valschheit en 't bedrog daar van hadt aangetoont. Dit schynt onvergeeflyk; en wat Drabicius belangt, kon men zich verbeelden, dat het Godt was, die hem inblies? Zo Godt hem ingeblazen hadt, zou die krachtdadigheit gewilt hebben, dat Ragotski 't huis van Oostenryk zou verwoest hebben, en dat hy wist, dat de Hemel hem tot dat grote werk geschikt hadt. Maar zo Godt 't zelve gewilt hadt, zou hy dien prins de begeerte niet hebben ingeboezemt om den keizer den oorlog aan te doen, of ten minste, dat hy eenig geloof hadt geslagen aan Drabicius? Zie hier een bewys van de styfhoofdigheit van Comenius, zynde hy zo zeer met die voorzeggingen ingenomen, dat, niettegenstaande hem het uitgeven van de zelve wierdt afgeraden door zyn schoonzoon, Figulus genaamt, en door den professor Arnoldi, hy daar echter geen gehoor aan gaf, zelfs geen acht slaande op 't dekreet der Poolsche kerken, die, na dat zy de zogenaamde openbaringen van Kotterus en Christina Poniatovia onderzocht hadden, de zelve veroordeelden om voor altoos vernietigt te worden.

Men heeft de zelve vermoedens gehad tegen een vermaard Godgeleerde van Rotterdam, wiens voorzeggingen zo lang niet geleden zyn, en die de profecyen der H. Schrift met een ongemene stoutheit heeft uitgelegt, voorgevende ingeblazen te zyn geweest. Niettegenstaande men van zyn inwendige niet kan oordeelen, en dat men wil geloven, dat hy niet tegen zyn gewisse aangegaan heeft, is hy echter verdacht geweest geen ander oogmerk gehad te hebben dan om het volk op te stoken en om Europa in vuur en vlam te zetten. Men vestigt zich daar op, dat hy generlei teken van beschaamdheit getoont heeft, zelfs na dat de uitkomst zyne voorzeggingen op de alleronbetwistelykste wyze des wereldts heeft te leur gestelt, en ook dat hy naar 't voorbeeldt van Comenius getracht heeft om de Lutherschen en Gereformeerden te vereenigen, in hope, zo men zegt, om 't getal der genen, die den Antichrist zouden aantasten, te vermeerderen. Hy zegt elders in zyne vervulling der profecyen: „ Het is zeker, „ dat dikwils de voorzeggingen, 't zy valsche of waaractige, „ aan de genen, voor welke zy gemaakt zyn, voornemens heb„ ben ingeboezemt om zaken te onderwinden, die hen beloot „ waren". Men moet bot en dom zyn om zulke grove kunsten niet te ontdekken, hebbende menschen van verstandt niet meer nodig om hen zyn oogmerk te doen verstaan, en om zyne inzichten te leren kennen. Op een andere plaats zegt hy: „ Mo„ gelyk zal men t'eeniger tydt de voorname reden weten, die „ my op zulk eene beslissende en verzekerde wyze over de uitleg„ ging der profecyen heeft doen spreken". Ja men zal 't weten op een manier, zo als 't hem dan zal goeddunken. Als hy zich misrekent heeft, gelyk 't ligtelyk te geloven is, zal hy zeggen: „ Ik hadt niet dan gissingen; maar men moest de goede zaak on„ dersteunen zo als men best kon, en ons volk door eenige hoop „ aanmoedigen. Ik wist dat de voorzeggingen, zelfs die bedacht „ zyn, diergelyke uitwerking plagten voort te brengen". Zo in 't tegendeel de tegenwoordige gesteldheden den nayver der natiën, de gebetenheit der Protestantsche mogendheden over hunne mishandelde Religie, de oneenigheden der Franschen met het hof van Rome, eenige aanmerkelyke uitwerking voortbragten, wie zou u nieuwe hope kunnen geven? „ Ik wist wel", zou hy uitroepen, „ 't gene ik sedert 't jaar 1686 zeide: een engel „ hadt tot my gesproken; maar zo ik dat toen gezegt hadt, men „ zou my voor een bedrieger hebben gehouden: de engel zelf „ hadt my verboden daar van te spreken. Hy spreekt nog tot „ my, en geeft my de vryheit om 't u te verklaren. Volgt my, „ wy gaan dit ryk Gods aanvangen waar aan gy twyfelde, en „ waar om gy nochtans hem dagelyksch in uwe gebeden smeekte". Zo 't waar was, dat de Heer Jurieu aan 't bedrog schuldig was, dat hem te last gelegt wordt, zou hy gevreest hebben, dat het gemeen zyn geheim zou hebben kunnen ontdekken. Hem wordt van zeker schryver (den heer Brueys) te last gelegt, dat zyn oogmerk geweest is om de misnoegden in Vrankryk tot oproer te verwekken, en hen voornemens in te boezemen om hen zelve met kracht en geweldt die schielyke verlossing, die hy hen beloofde uit te werken en te bezorgen, ten koste van den ondergang van hun vaderlandt. Niet alleen beschuldigt hy hier mede den heere Jurieu, maar ook vele anderen, zeggende: „ De oproerig„ ste der gevluchte Fransche predikanten, die van ongeduldt „ brandden om wederom te zien 't gene zy in Vrankryk gelaten hadden, aanmerkende, dat de list, waar van de heer Ju„ rieu zich bedient hadt, hunne zaken kon voortzetten, en ver„ nemende met welke gretigheit de misnoegden van dat ryk de „ voorzeggingen aannamen, de welke hen van eene aanstaande „ verlossinge verzekerden, en zich vroed makende, dat 'er geen „ beter middel was om hen tot oproer te verwekken, geloofden,

„ dat zy zulk eene schone gelegenheit niet moesten laten verloren „ gaan om in 't hert van den staat een inlandschen oorlog te „ verwekken, waar door aan de zelve de doodslag toegebragt zou „ worden, in gedachten om hunne Religie weer om op te rechten te „ zien, ten koste en verderve van eene monarchie, welke zy op „ 't punt van haren ondergang geloofden te zyn". Doch de tegenpartyders van den heere Jurieu hebben hun voordeel zoeken te doen met eenige bewoordingen, die men ter zyde af in zyn werk gevonden heeft, en waar door zy hebben voorgewend, dat hy aan sommigen 't geheim van zyn oogmerk hadt ontdekt. *Bayle Dict. Crit.* en de schryvers door hem aangehaalt.

KORTRYK, ook CURTRYK, aan de rivier de Lys, eene stadt in Vlaanderen, tusschen Rysſel, Doornik, Iperen, en Oudenaarden. De Latynsche schryvers noemen het *Corteriacum*, en *Cortracum*, en de Franschen *Courtray*. Men houdt daar voor, dat deze stadt ten tyde van Julius Cæsar onder 't gebiedt der Nervii en Turnisii gestaan heeft. Filips de Stoute bouwde aldaar een kasteel; maar de andere vestingwerken zyn voor en na van anderen aangelegt. De Franschen verloren alhier in 't jaar 1302 een slag; en vermits de inwoners ter gedachtenisse van die nederlage een jaarlyksch feest vierden, wierdt de stadt in 't jaar 1382 door de zelve geplundert en afgebrand. Eenigen tydt daar na wierdt ze weder herstelt, zo dat ze wel haast, zo van wegens haren koophandel, als het kasteel en rivier, een aanzienlyke stadt wierdt, die door de Lys in twee delen gedeelt wordt. In 't jaar 1646 veroverden de Franschen de zelve; doch ze wierdt hen in 't volgende jaar door de Spaanschen weder ontweldigt. In 't jaar 1667 veroverde ze Lodewyk de XIV, en bleef 'er in 't jaar 1668 by de vrede van Aken in 't bezit van. Sedert is ze behoorlyk versterkt. Maar na dat uit krachte van de Nimweegsche vrede deze stadt in 't jaar 1678 wederom aan Spanje was ingeruimt, en naderhandt door Vrankryk andermaal verovert, wierden alle de werken omver gehaalt, vooral eer ze volgens den in 't jaar 1684 getroffen stilstandt den Spaanschen wederom ingeruimt wierdt, die ze ook by de Ryswyksche vrede behouden hebben. Thans staat ze onder 't gebiedt des keizers. *Guicciardin Belg. Grammaye. Andr.*

KOSPOTH. Het geslacht der graven en heeren van Kospoth wordt gezegt zynen oorspronk in Duitschlandt te hebben, van den tydt af, toen keizer Claudius Drusius Nero tot de Cheruscen doordrong, wanneer het zich in Frankenlandt nedersloeg, van waar het zich naderhandt wegens zyne menigvuldigheit in Thuringen, voorts in Voogtlandt, Meissen en Pruissen verspreidde, en in verscheide liniën verdeelde. Men heeft verscheide verhaalen aangaande den oorspronk van deze graven, en daar zyn vele keizerlyke privilegiën, en pausselyke bullen in de Weimarsche archiven voorhanden ten voordeele van dit geslacht. Het zelve bezat reets in de XIII eeuwe het landgoedt *Kospod* in Thuringen, niet verre van Jena gelegen, en was in groot aanzien by de naburige heeren. De liniën, in welke zich het zelve heeft verdeelt, zyn de *Frankendorfsche*, *Schildbachsche*, *Oschitzsche* en *Pruissische*.

I. Uit de Frankendorfsche linie bloeide *Hermannus* in den jare 1292, *Conraad* in den jare 1309 en *Henrik* in den jare 1311, zynde drie broederen, gelyk ook hun neef, *Henrik*, alle ridders, en worden als getuigen bygebragt in de brieven der burggraven van Kirchberg, als ook van de edele heeren van Lobdaburg. De zonen van Conraad waren *Henrik* en *Berthold*. *Luthold*, of *Leutholdus van Cotzebude* vermaakte aan het Augustyner klooster te Neustadt aan de rivier de Orle een groot legaat, het welk de landgravin Elizabeth, weduwe van Albert den Ouden, in het jaar 1320 bevestigde. Zyn zoon *Frederik van Kosbode* was onder den landgrave van Thuringen, en naderhandt onder de keurvorsten van Saxen, Frederik den I en zyn broeder Wilhelm den II, hoofdman van 't ambacht Leuchtenberg en Roda, en wanneer keurvorst Frederik de II met zynen broeder Wilhelm den III over de grenzen der ambachten Leuchtenberg, Burgau en Jena verschil hadde, wierdt hy nevens nog negen andere edelen, in de lands zaken wel ervaren, als middelaar verkoren. Zyn zoon, van den zelven naam, was hofjonker aan het Weimarsche hof, en geleidde Wilhelm den III in den jare 1461 naar het H. Landt; gelyk als *Veit* in Voogtlandt in den jare 1493 den keurvorst Frederik van Saxen op eene diergelyke reize naar het H. Graf verselde.

II. Uit de Schildbachsche linie was onder anderen *Frederik van Kospoth*, op Kotau, in Meissen, die by eene van Schimberg *Josephus* verwekte. Hy maakte zich door zyne dapperheit zeer vermaard, en diende in verscheide veldtochten onder markgrave Albrecht van Brandenburg in het jaar 1552 voor Mets en elders, en stierf in den jare 1582, in den ouderdom van 67 jaren. Van Catharina van Eichicht liet hy na *Frederik*, van wien naderhandt zal gesproken worden; *Karel*, op Wolfiis, en *Justus*, op Langen-Wolffersdorf. *Frederik*, op Seibtendorf, was te Schildbach geboren in den jare 1569. Hy trok met zyne twee broederen in den jare 1584 naar de hogescholen van Jena, Straasburg, Tubingen, Basel en Padua, alwaar zy te zamen vier jaren toebragten. Na zyne te rug komst wierdt hy van hertog Johannes van Saxen-Weimar tot bestierder by zynen jongen prins aangestelt, en hy heeft acht prinssen onder zyn opzicht gehad. Daar benevens wierdt hy in den jare 1303 byzitter van het hofgerecht, en vervolgens na de gemaakte verdeeling hof Raadt te Weimar, welk ampt hy ook onder de voogdyschappelyke regering der keurvorsten Christiaan den II en Johannes Georg den I heeft behouden. In het jaar 1618 maakte hem hertog Johannes Ernest van Weimar geheime kamer-Raadt, vervolgens directeur der regering te Weimar, en in den jare 1627 hoofdman van Jena. Wanneer in den jare 1617 de Palmorde, of het zogenaamde Vruchtbrengende gezelschap wierdt opgerecht, nam men hem als een lidt daar van aan, en gaf hem, met den

name van *de helpende*, de twede plaats naast de vorstelyke personen. Hy stierf op het slot te Jena in den jare 1632, in den ouderdom van 64 jaren. Hy was de Hebreeusche tale zo machtig, dat hy in de zelve den Bybel zonder vertaling kon lezen. By Catharina, dochter van Wolfgang van Zers, of Zersen, verwekte hy *Wilhelm* in den jare 1628, en *Frederik* in het jaar 1630, van welke de eerste heer van Grosstädtel, Seibtendorf en Wolffis, kamer-Raadt van hertog August van Saxen-Halle, en de jongste hofmeester en opperaccys-ontfanger van den jongen prinsse is geweest. *Justus van Kospoth*, heer van Schildbach en Zantoch, heeft zich in Silesië nedergezet, wierdt in het jaar 1661 by hertog Silvius Nimrod van Wurtenberg-Oels Raadt en hofmaarschalk, en is in den jare 1691 gestorven, *Karel Christiaan* en *Joachim Wentzel* nalatende, die in den jare 1711 in den gravenstandt wierden verheven, en *Anna Sophia*, welke met Ernest Wilhelm van Salisch, keizerlyke generaal veldtuigmeester, en Hollandsche generaal van de infantery en gouverneur van Breda, trouwde, en in den jare 1710, den 7 February, weduw is geworden. *Karel Christiaan*, des H. R. Ryks graaf van Kospoth, heer van Kritschen, enz. was in den jare 1698 hofmeester by den prins Karel van Wurtenberg-Oels te Juliusburg. *Joachim Wentzel*, des H. R. Ryks graaf van Kospoth, heer van Zantoch, enz. koninklyke Poolsche en keurvorstelyke Saxische kamerheer, generaal luitenant, en kapitein der kavallier-garde, heeft in den jare 1704 de Sobieskische prinssen, Jacobus en Konstantyn, om dat zy het met Zweden hielden, opgeligt. In het jaar 1709 was hy te Dresden op het festein ter eere van den koning van Denemarken aangestelt. In de jaren 1715 en 1716 was hy een tydlang in Vrankryk, en in den jare 1717 wierdt hy om den keurprins van Saxen te dienen naar Wenen gezonden.

III. De Oschützsche of Pruissische linie heeft *Henrik van Kospoth* gesticht, die in het jaar 1309 met Henrik Reus van Plauen in Pruissen kwam, en aldaar bleef. Zyn zoon *Johannes*, kommandeur te Liepstadt en Morungen, ontfing voor zyne in den oorlog gedane goede diensten eenige lenen, stierf in den jare 1345, en liet na *Hensel*, die van den grootmeester Weinreich van Knippenrode in het jaar 1384 tot gerechtspresident wierdt aangestelt, en *Adolph*, dien de bisschop van Pomesanië, Johannes Lindenbladt, wegens zyne in den oorlog gedane diensten met drie leengoederen, Paulsdorf, Lutten en Linse, beschonk. *Frederik van Kospoth* was landrechter, en verwekte by eene van Cziren, uit Meissen, *Jonas*, die *Jacobus* naliet, de vader van *Georg*, wiens zoon, *Johannes van Kospoth*, met zyne gemalinne, eene van Lehwald, vrouw van groot-en klein- Olau, vyf zonen verwekte, van welke *Johannes* wegens zyne zonderlinge hoedanigheden by de keurvorsten van Brandenburg, Georg Wilhelm en Frederik Wilhelm, in grote genade stondt, en niet alleen in vele gezantschappen, maar ook in lands ampten als hoofdman en land-Raadt gebruikt wierdt. Hy is ook opper-Raadt in Pruissen, en eindelyk kancelier, president van het tribunaal en leensbestierder geworden. Zyne gemalin was eene van Walwitz, uit de Neder-Lausnits, by welke hy vele kinderen verwekte, onder anderen *Johan Wilhelm*, keurvorstelyke Brandenburgsche kamerjonker; *Ludovika Karola*, met den overste Manteuffel getrouwt, en *Catharina Sophia*, gemalin van den overste Lesgewang, hoofdman te S. Jansburg. Doch deze Pruissische linie is onder de regering van den keurvorst Frederik Wilhelm uitgestorven. *Mulleri Annal. Hartknoch Chron. P. II. c. 4. p. 450.*

KOSTAU, in 't Latyn *Gustua*, een stadt en slot in het hertogdom Krain, in Istrië, of Histerreich, gelegen. In de Krainsche tale wordt deze plaats *Kastau* genaamt. Zy legt 11 mylen van Laybach, en eene myl van S. Veit, aan de rivier Pflaum, op een hogen berg, boven welken nog een hoger berg, de Utscaberg, in het Latyn *Mons Caldera* genoemt, uitsteekt, aan den kant van de Adriatische zee, wordende *Mare di Carnero*, of *Sinus Flanaticus* genoemt. Het is eene zeer oude stadt, en reets door de Grieken en Romeinen bewoont, waar van nog verscheide gedenktekenen gevonden worden. Tegenwoordig is deze stadt met sterke torens en muren voorzien, en kan zeer wel versterkt worden: want men kan haar van den Utscaberg met geen kanon beschieten. Van het slot, daar de hoofdman op resideert, kan men in de Middelandsche zee schieten. Doch daar zyn tegenwoordig niet zo vele inwoners als wel voor dezen. Hier toe behoren de zeehaven Volovska, nevens Vaprinitz, Moschienitze, en meer andere plaatsen. Van ouds bezaten de graven van Valsa deze heerlykheit; maar toen met de twee laatste broederen van dezen stam het geslacht uitstierf, gaven zy deze heerlykheit Köstau, nevens andere heerlykheden, aan het huis van Oostenryk over, het welk in den tydt van keizer Frederik gebeurde. *Valvasor Ehre des hertz. Crain l. XI. p. 44. seq.*

KOSTELETS is de naam van verscheide steden in Bohemen, van welke twee de merkwaardigste zyn. De eerste legt aan de Elve, in den Kaurzimer kreits, 3 mylen van Praag, hebbende voortyds alleenlyk stads rechten. De twede is gelegen aan de rivier Orlits, in den Koniggrätzer kreits, en die thans voor de eerste niet behoeft te wyken. *Zeiler. Topogr. Bohem. p. 39. Balbin. Miscell. Dec. I. l. III. c. 7. §. 3. p. 75.*

KOTHEN, eene stadt in het vorstendom van Anhalt, en de residentie van een afzonderlyken vorst. De eerste van deze linie was *Lodewyk*, jongste zoon van *Joachim Ernest*, de algemene stamvader van het tegenwoordige huis van Anhalt. Hy was zeer geleerd, en deedt zyn best om de Hoogduitsche taal te verbeteren, 't welk ook aanleiding gaf tot het oprechten van het zogenoemde Vruchtbrengende gezelschap, van 't welke hy als hoofdt wierdt verkoren. Voorts liet hy in zyne residentie een boekdrukkery aanleggen, en vele buitenlandsche, inzonderheit Grieksche boeken in het Hoogduitsch vertalen. In den beginne van den dertigjarigen oorlog maakte hem de koning Gustaaf Adolph stadhouder in het Maagdenburgsche en Halberstadsche. Hy stierf den 7 January des jaars 1650. Zyne eerste gemalin was Amena Amalia, dochter van den grave Arnold van Bentheim, in allerlei talen wel geoeffend; de twede was Sophia, dochter van graaf Simon van der Lippe, die *Wilhelm Lodewyk* baarde den 3 Augusty des jaars 1638, de welke den 13 April des jaars 1665 zonder erven stierf. Dus plantte vorst *Lebrecht* de Kothensche linie voort, de zoon van vorst August van Anhalt-Plötgau, zynde geboren den 5 April in den jare 1622. Hy stierf den 3 November in het jaar 1660 zonder kinderen. Hem volgde zyn broeder *Emanuel Lebrecht* op, geboren den 20 May des jaars 1671, en gestorven den 30 May des jaars 1704. By zyne gemalinne, Gisela Agnes van Rath, die hy tot Ryksgravin van Neuburg hadt laten verheffen, verwekte hy *Augusf Lebrecht*, geboren en gestorven in het jaar 1693; *Leopold*, die insgelyks jong is overleden; *Eleonora Wilhelmina*, geboren den 29 November des jaars 1696; *August Lodewyk*, geboren den 9 January des jaars 1697; *Gisela Augusta*, geboren en gestorven in het jaar 1698; *Christina Charlotta*, geboren den 11 January in den jare 1702. *Sagittar. Hist. Princ. Anhalt.*

KOTZAU, OBER-KOTZAU, een slot en aanzienlyk ambacht aan de rivier de Saal, in het Bareuthsche Voogtlandt, eene halve myl van Hof gelegen. Georg Albrecht, markgraaf van Brandenburg-Culmbach, kocht het den 5 February des jaars 1701 van den markgrave van Bareuth, Christiaan Ernest, voor 40000 guldens, en zyne twee nagelatene zonen wierden heeren van Kotzau genoemt. Voorts heeft nog te voren markgraaf Georg Albrecht dit slot gekocht, en Philips Lodewyk, hertog van Holstein-Wiesenburg, heeft aldaar een tydt lang gewoont.

KOTZING, een marktvlek in Beyeren, in het bisdom Regensburg, tusschen Cham en Viechtbach, niet verre van het grote Rospacher bosch gelegen. *Chur-Beyern p. 327.*

KOUDEKERK, een dorp en heerlykheit aan de regter zyde van den Rhyn, tusschen Leiden en Alphen, onder Hollandt behorende, zynde, naar het zeggen van *Boxhorn*, eene volkplanting van de oude Cauchen. De heeren van Koudekerk staan dikwils vermeld in de oude brieven. Onder deze heerlykheit, aan de zelve zyde van den Rhyn, staat het treffelyke slot of heerenhuis *Poelgeest*, van ouds ook het huis *te Hoorn* genoemt. De parochiekerk van dit dorp was in de Roomsche tyden op den name van St. *Nicolaus* ingewyd. Tegenwoordig behoort kerk en predikant van dit dorp onder de classis van Leiden en neder-Rhynlandt. *Boxhorn. Oudheden en Gestichten van Rhynl.*

KOUDEKERK, een dorp en heerlykheit, zynde een der oudste en grootste van het eilandt Walcheren, behorende onder de stadt Vlissingen; begrypende wel 3410 gemeten, en leggende in de weelderigste streek van dat eilandt. Een groot gedeelte van deze heerlykheit, waar in het ridderlyk slot legt, wordt *der Boede-ambacht* geheten. Kerk en predikant van dit dorp staan onder de classis van Walcheren. *Boxhorn. Smallegange. Gargon Walchersche Arkadia II Deel.*

KOUDEKERK, een dorp op het Zeeuwsche eilandt Schouwen, was voor dezen eene aanzienlyke parochie, en hadt een vermaarde jaarmarkt, maar is thans door het geweldt van de overstromende zee zeer verkleint, zo dat 'er maar weinige huizen, nevens den toren van de vervallene kerk, staande tegen den dyk van Schouwen, en dienende nu alleen tot een baak in zee, zyn overgebleven. Het zelve staat onder de vierschaar van Haamstede. Jan, heer van Gruthuze, van Haamstede, prins van Steenhuize, enz. is voor dezen heer van dit Koudekerk geweest. Des zelfs voorouders hadden ook de kerk van dit dorp gesticht en begiftigt. *Boxhorn. Smallegange.*

KOUDORP, een dorp en heerlykheit op het Zeeuwsche eilandt Zuid-Bevelandt, in het jaar 850 bedykt.

KOUDUM, of KOLDUM, een groot en schoon dorp gelegen in Vrieslandt, in de grietenye Hemeluwer-Oldevaart, in het kwartier Westergoo. Het heeft een fraaie kerk, met een sierlyken toren, daar drie treffelyke klokken in hangen. Deze toren, in den jare 1617 voltrokken, heeft een zo hoge spits, dat ze de schippers, die het Vlie bevaren, tot een bake dient. Onder Koudum hoort een buurt, Ferwischa genaamt, en by de zee gelegen. Ook staan 'er twee stinsen, of heerehuizen, te weten *Galema* en *Ypema*. Kerk en predikant van dit dorp behoren onder de classis van Bolswerd en Workum. *Winsemius.*

KOUK, (PIETER) een schilder van Alost, en leerling van Bernard van Orlay, de welke een leerling was geweest van Raphaël. Hy ging naar Rome, alwaar de neiging, die hy hadt om met goede dingen zyn voordeel te doen, hem een rechten smaak deedt hebben, en door de oeffening verkreeg hy een zeer grote verbetering in de tekenkunst. Weder in zyn landt te rug gekomen zynde nam hy op zich het bestier van eenige tapyten, die men maakte naar de tekening van Raphaël, en als hy, na twee jaren getrouwt te zyn geweest, zich zonder kinderen en weduwenaar bevondt, liet hy zich door eenige kooplieden van Brussel bewegen om een reis naar Constantinopel te doen: doch in dat landt niets te doen vindende dan eenige tekeningen van tapyten, dewyl de religie van dat landt niet toelaat eenige gedaanten te verbeelden, hieldt hy zig bezig om voor zich zelve te tekenen de gezichten, die omtrent Constantinopel zyn, gelyk ook de manier van leven der Turken, van welke hy heeft nagelaten gesnede houte platen, de welke alleen kunnen doen oordeelen van zyne bekwaamheit. In dit werk heeft hy zich zelf verbeeld onder de gedaante van een Turk, die overeind staat, en die met den vinger wyst naar een ander Turk, met een piek in de handt. Na zyne reize van Constantinopel ging hy zich te Antwerpen nederzetten, alwaar hy veel schilderyen maakte voor keizer Karel den V, en op het einde van zyn leven schreef

ſchreef hy van het beeldwerk, de landmeetkunſt, en van de doorzichtkunde, en heeft in 't Duitſch vertaalt *Vitruvius* en *Serlio*: want hy was een zeer goed bouwkundige. Hy ſtierf in 't jaar 1550. *De Piles Abregé de la Vie des Peintres.*

KOULSTER, (HET HUIS TE) omtrent Heilo, in Vroonlandt, en niet verre van de ſtadt Alkmaar gelegen, behoorde voor dezen aan de edelen van den zelven name, al in de XVI eeuwe uitgeſtorven. Zie *van Leeuwen Batav. illuſtr. fol.* 922, 923. Dit huis wierdt in den jare 1517 door de Gelderſchen, in Noord-Hollandt optrekkende, na het overvallen van Medenblik en Alkmaar verbrand; maar daar na weder opgebouwt. *Zaanlandſche Arkadia.*

KOUSSEBANDT, (RIDDERORDE VAN DEN) of *ridderorde van St. Georg*, in het Latyn: *ordo periſcelidis*, en in het Franſch *l'ordre de la Jartiere*, eene vermaarde ridderorde in Engelandt, ingeſtelt door koning Eduard den III, een vorſt, die toenmaals over Vrankryk en Schotlandt zegepraalde, koning Johannes van Vrankryk en koning David van Schotlandt op eenen tydt gevangen hieldt, en deze orde in den jare 1345, of 1350 oprechtte. Eenigen verhalen, dat het uit liefde tot de gravinne van Salisbury is geſchied, de welke op een tydt onder het danſſen eenen van hare kouſſebanden verloren hebbende, raapte de koning den zelven op, en zeide, wanneer eenige heeren daar over begonnen te lagchen: *Hony ſoit qui mal y penſe*, dat is te zeggen: „ Die kwaad denkt vaar kwaad in 't hert "; welke woorden ook tot de zinſpreuk van de orde zyn genomen. Maar anderen zeggen, dat eene zekere oorlogsdaadt tot het oprechten van deze ridderorde gelegenheit heeft gegeven, en dat de zelve den naam van orde van den Kouſſebandt heeft gekregen, om dat men alleen dit teken van het ganſche ordenskleedt in den beginne pleegt te dragen, om de ridders te erinneren, dat zy door eenen bandt van eendragt en vriendſchap zamen moeten vereenigt en verknocht zyn. De ridderorde heeft hare eigene officieren, als den *eerſten prelaat*, zynde altoos de biſſchop van Winchester; den *kancelier*, die van ouds de biſſchop van Salisbury was, maar welke waardigheit thans te gelyk door den eerſten prelaat wordt bekleed; den *regiſtermeeſter*, zynde de deken van Windſor, en den *wapenkoning*, of *Garter*. Het Kapittel der ridders wordt jaarlykſch op St Jorisdag, of den 23 April, op het ſlot en in de kapelle van Windſor, door den koning Eduard ten dien einde gebouwt, gehouden. Het ordensteken is een blaauwe kouſſebandt, met goudt, paarlen en edelgeſteenten bezet, het welk zy altydt aan hun linker been moeten dragen. Op hunne plegtige feeſtdagen dragen de ridders een rok, mantel, en muts, of bonet, van zwart fluweel, nevens een halsbandt van klaar goudt, ſtaande de zinſpreuk der ridderorde met goude letteren in 't midden. Zy durven zonder den Kouſſebandt in het openbaar niet verſchynen, op een boete van twee ryksdaalders, uitgenomen als zy op reis gaan, of te paardt zitten, wanneer zy ſlechts een blaauw lint aan het been hebben. De goude ordensketen beſtaat uit twee garters of in 't rond geſtrikte kouſſebanden, met het gewone omſchrift van de orde, en een witte en rode roze in 't midden, nevens verſcheide goude ſtrikken, daar het beeldt van St. Joris, op een wit paardt zittende, en den draak dodende, onder aan hangt, welke keten, of halsſieraadt, de ridders op plegtige feeſtdagen boven op den mantel dragen. Dit halsſieraadt is volgens den rang en de achtbaarheit der ridders min of meer waard. Dat gene, het welk wylen Guſtavus Adolphus, koning van Zweden, wierdt gegeven, was zeer koſtbaar, zynde alle letters met diamanten bezet, die zamen vier honderd en elf uitmaakten; en de halsbandt, welken de koningin Anna in den jare 1705 den hertog van Marleborough na den veldtocht in Beyeren deedt aanbieden, hadt 21000 ponden Sterlings gekoſt. Het getal der ridders beſtaat in zes en twintig, van welke de koning het hoofdt is. Verſcheide keizers, koningen van vremde landen, ſouvereine prinſſen, Duitſche keurvorſten, hertogen en graven zyn in deze vermaarde ridderorde aangenomen. *Polydorus Vergilius l. XIX. Cambden Deſcript. Brit. Baker Chron. Angl. fol.* 62. *Asmohle Inſtitution of the noble order of the Garter. Seldenus de titul. honor. cap.* 5. *Becman Notit. dign. illuſtr. Diſſ. XIX.* §. 4. *Thulemarius de ord. equit. S. Georgii. Gryphius. Schoonenbeek.* enz.

KOVAL, of KOWAL. Zie COWALE.

KOWNA, eene ſtadt op de grenzen van het Poolſche landſchap Samogetië, in het Litthauwſche waiwoodſchap Troki, aan de rivier Nimen gelegen. Zy heeft een vermaard Jeſuiten collegie, nevens verſcheide kloosters. De Duitſche kooplieden plagten voortyds dikwils op deze plaats zamen te komen, en zy hebben aldaar vele ſchone huizen van ſteen gebouwt, waar in zy van de inwoners nagevolgt wierden. Men vindt aldaar een oud ſlot, ſtaande op een ſteenrots. *Connor State of Poland P. I. lettr.* 5, 6.

KOZAKKEN, of COZAKKEN, een zeker volk, dat in de landſchappen, aan Tartarië en Turkye grenzende, maar voornamentlyk in Ukranië woont, en de naburige plaatſen voor en na onvoorziens overvalt. Zy zyn van driederlei ſlag. De Poolſche Kozakken wonen in opper-Volhynië, en in Ukranië, aan een oever en op de eilanden van den Nieper, en worden de Zaporohenziſche, of Zaporowiſche Kozakken genaamt, die thans onder het Muskoviſch gebiedt behoren. De Muskoviſche Kozakken wonen in het waiwoodſchap Kiow, en de Turkſche, die cynsbaar aan de Porte zyn, aan den Nieper, en in 't landt der Oczakoviſche Tartaren. Zy worden Kozakken genaamt, volgens het gevoelen van Piaſecius, van 't Poolſche woordt *Koza*, dat is, *een geit*, om dat ze zo ſnel als die dieren lopen kunnen, en om dat zy zich met geitevellen bedekken. Maar Herbinus leidt den naam af van 't Slavoniſche woordt *Koſa*, dat is een zikkel, en *Koſak*, dat is, een zikkeldrager. *Paſtorius* en zommigen met hem nemen nog andere afleidingen van dien name. Van hunnen oorſprong wordt vermeld, dat wanneer de [illegible] des konings van Polen, Sigismund de I, uit Klein-Tartarie wederkeerde, verzekerende, dat de menigvuldige invallen der Tartaren in Polen nergens anders van daan kwamen, dan om dat de Tarter Chan zyne horden, gelyk hy zelf moeſt bekennen, niet kon beteugelen, en daarom die [illegible] Preclaus, of Praclaus Lanczkoronski van Brzezie, een man van aanzien, en daar by zeer dapper, verſcheide Ruſſen als vrywilligers opontboden, en met hen voor Bialogrod, en in Tartarie tot aan den Meotiſchen poel gerukt was, alles plunderende en verwoeſtende. Wanneer nu deze met een ryken buit wedergekeert waren, hadden zich nog meer by hen gevoegt om de grenzen te beſchermen, die men ten tyde van Sigismund den I Kozakken genaamt wierden. Dit zamengerotte volk nam omtrent den mondt van den Nieper, of den Boryſthenes, daar eenige van nature ſterke plaatſen waren, hunne woning, welke plaatſen by de ouden *Catadupe*, maar in de landtale *Porohy*, of *Zaporozé* genaamt worden; waar van daan naderhandt de naam der *Zaporoviſche* Kozakken ontſtaan is. Toen hadden zy maar een leger van eenige duizend koppen, maar onderhielden een ſtrenge krygstucht, dreven generlei neering of handtering, maar leefden enkel van den oorlog, jagen en viſſchen, en behaalden niet ſelden de overwinning op de Tartaren in de Oczakovienſiſche velden. Voornamentlyk waren zy zeer ervaren in de ſcheepvaart, plegende met hunne boten, *Czayki* genaamt, de ganſche Zwarte zee door te kruiſſen, en door der zelver ſnelheit de Turkſche galeien te veroveren, en zelfs het ſtrandt van Thracië en klein-Aſie tot aan Conſtantinopel uit te plunderen. Zy dus de kroon van Polen grote voordeelen toebrengende, wierden hen ook vele privilegiën en vryheden toegeſtaan; en wanneer de Turkſche keizer zich by den koning van Polen over hunne ſtroperyen bezwaarde, wierdt eindelyk beſloten dat volk onder een geregelde krygstucht te brengen, en ze, nademaal ze zich reets grotelyks vermeerdert hadden, beter in toom te houden. In 't jaar 1576 gaf hen koning Stephanus, nevens vele andere privilegiën, ook het ſlot Trechtymirow en het gehele diſtrict aan den oever van den Nieper, met al het landt, onder Kiow gelegen, ter uitgeſtrektheit van 20 mylen. Zy dan hadden hunne krygsruſting, den gemaakten buit, en koninklyke ſtandaarden, die hen gegeven wierden, zo dikwils als ze voor de republyk de wapenen opnamen, te Trechtymirow. Maar niettegenſtaande dit volk aan 't koninkryk van Polen menigmalen goede dienſten gedaan heeft, zo heeft het echter door zyne veelvuldige oproeren ook veel nadeel aan 't zelve veroorzaakt: want in 't begin wilden zy de Poolſche groten, onder welke zy ſtonden, niet gehoorzamen, en grepen dus tot de wapenen. Dit geſchiedde voor de eerſte maal na de doodt van Stephanus Bathori, onder hunnen veldheer Johannes Poclhovia: doch deze wierdt geſlagen en onthoofd. De twede opſtandt geſchiedde in 't jaar 1596, wanneer zy eenig voordeel op 't Poolſche leger en des zelfs generaal Zolskienki behaalden, en zich uit dien hoofde als onoverwinnelyk aanmerkten. Des niettegenſtaande wiſt die heldt een middel te vinden om ze wederom dus in de engte te brengen, dat ze genoodzaakt wierden hunnen veldoverſte Nelevaiko over te leveren, die dan insgelyks onthalſt wierdt. Echter verwekten zy in 't jaar 1637 een nieuwen opſtandt, maar met het zelve lot, dat ze voorhenen gehad hadden, wordende door den Poolſchen generaal Potoski in verſcheide ontmoetingen geſlagen. Hun hoofdt en vier voorname officiers wierden gevangen, en op den landdag te Warſchau in 't jaar 1637 onthalſt. Met hunnen generaal verloren zy ook hunne privilegiën, en Trechtymirow, tot dat eindelyk hun leger geheel onderdrukt is. Zy dus vernedert wilden echter zich zelve op den Poolſchen generaal Potoski wreken, verſchanſten zich aan de andere zyde van den Nieper; zo dat men eindelyk, om hunnen vertwyffelden aardt eenigzins te gemoet te komen, hen de oude privilegiën weder beloofde, hoewel Polen deze belofte niet gehouden heeft, alzo men hen onder een ganſch nieuwe krygstucht bragt, en hen dikwils een anderen veldheer gaf. Ondertuſſchen ondervonden de Polen de ongemakken, die hier uit ontſtonden, terwyl de Tartaren onverhindert hunne grenzen afſtroopten; zo dat de koning Uladislaus, willende tegen den Turk oorlogen, de Kozakken alvorens herſtelde, en Theodorus, of Bogdan Chmielniski tot hunnen generaal maakte, die met Czaphisniski, den luitenant van Koniecpolski, grootvaandragers van de krone, wegens de grenzen hunner landeryen een geſchil hadt, welke twiſt hier door vermeerdert wierdt, om dat des voornoemden Chmielniski zoons huisvrouw wegens dien twiſt deerlyk met ſtokſlagen gehavent wierdt. Hier uit nam de vader gelegenheit om zich te wreken, ziende, dat die van Ruſſen genegen waren om zich in hunne vryheit te herſtellen, als, zynde misnoegt over de vrede, met hen gemaakt. Dit misnoegen nu gebruikte hy tot zyn voordeel, en na dat hy zich ook van de Kozakken verzekert hadt, begaf hy zich in 't begin van 't jaar 1648 naby de eilanden van den Nieper, om zich aldaar tegen de verraſſching der Polen te beveiligen. Niet lang daar na voegde hy zich by de Tartaren, en behaalde met de zelve twee heerlyke overwinningen; welk verlies de krone van Polen dies te meer ſmertte, om dat ter zelver tydt de koning kwam te ſterven. Nochtans vernam Chmielniski daar van niets, dan na dat Johannes Caſimir, des overleden konings broeder, reets op den troon zat, wanneer hy aan hem ſchreef, en geveinſdelyk gehoorzaamheit beloofde. Om zulks waarſchynlyker te doen zyn zondt hy de Tartaren van zich. Des niettegenſtaande geſchiedde het, dat Curzivonus, een ander generaal der Kozakken, een man van geringe afkomſt, maar dapper en wreedt, ganſch Ruſſen en Podolië uitplunderde. Niet lang daar na namen zy andermaal de wapenen op, wanneer de oorlogsvlam veel heviger dan voorhenen wierdt.

De Tarter Chan voegde zich met omtrent 150000 man by hen, waar na zy Zbaras belegerden, en tot het uiterste bragten, wanneer eindelyk, toen de koning, om die plaats te ontzetten, te veldt trok, en reets tot by Zboron gekomen was, den 17 Augusty des jaars 1649 de vrede gesloten wierdt. Chmielniski ging onderwylen in zyne eerzucht voort, en verwekte in 't jaar 1651 een nieuwen oorlog; doch deze eindigde niet lang daar na, wanneer de generaal Potoski aan eene beroerte stierf. Des niettegenstaande voeren de Kozakken voort Polen in de jaren 1652 en 1653 te ontrusten; want hoewel verscheide vredes traktaten met hen gemaakt waren, zo verwekten zy echter vele onlusten, naar mate dat hun leger door de menigte der van alle kanten toevloeiende menschen aangroeide. Wanneer zy in 't jaar 1658 op nieuw beledigt wierden, zonder voldoening daar voor te behalen, verwekten zy door hunnen opstandt den Polen oneindige onlusten, tot dat eindelyk in 't jaar 1669 by de vrede tusschen Polen en Muskovië Ukranië, nevens de woonplaatsen aan de overzyde van den Nieper, aan de laatstgenoemden afgestaan wierdt, wordende dus het onderscheidt tusschen de Poolsche en Muskovische Kozakken ingevoert. Voorts zyn de Kozakken van de Griekſche religie, sterk van ligchaam, grote voorstanders van hunne vryheit, goede soldaten, maar nog beter buitzoekers. In 't jaar 1708 ging de veldheer der Kozakken, Mazeppa, die voorhenen een vazal van den Czaar was geweest, tot den koning van Zweden, Karel den XII, over. Zie MAZEPPA. *Le Laboureur. Thuldenus. Petr. Chevalier Histoir. de la guerre des Cosaq. Piasec. in Chron.*

KRAAIENBURG, (HET HUIS TE) thans gemeenlyk *het* KRAAIENNEST genoemt, een fraai heerenhuis in Delflandt, aan de Hoornbrugge en de Oostzyde van de Haagsche vaart. *Van Leeuwen Batav. illustr. fol.* 1286.

KRAAIESTEIN, of KRAAJESTEIN, een adelyk huis in Zuid-Hollandt, in den groten waardt, en gelegen onder de heerlykheit van Kraaiestein, of Vroonlandt, maar sedert den groten Elizabethsvloedt verdronken. *Ibid. fol.* 1214.

KRABBENDAM, een dorp in Noord Hollandt, behorende onder de stadt Alkmaar.

KRABBENDYK, een dorp op het Zeeuwsche eilandt Zuid-Bevelandt, in den jare 850 bedykt, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Zuid-Bevelandt.

KRAIBURG. Zie GRAIBURG.

KRAIN, in 't Latyn *Carniola*, een hertogdom in Duitschlandt, staande onder 't aartshuis van Oostenryk. Het zelve paalt in 't Noorden aan Karinthië en Stiermarken, in 't Zuiden aan Istrië, dat grotendeels tot dit hertogdom behoort, en aan de golf Carnero, voorts aan Dalmatië en Liburnië; in 't Oosten aan Croatië en de Windische-mark, en in 't Westen aan Frioul en een gedeelte van de Adriatische zee. Het wordt onderscheiden in vyf delen, als het opper-, neder-, middel-, binnen- en Istrische deel. De hoofdstadt is *Laybach*; de overige steden zyn: *Krainburg*, *Ratmansdorf*, *Stein*, *Gurkveldt*, *Landstras*, *Rudolfswerth*, *Wechslburg*, *Gottsahne*, *Laas*, *Möttling*, *Tschernembl*, *Antignana*, *Berschezh*, *Biben*, *Castua*, *Gallimana*, *Laurana*, en *Mitterburg*. Voorts bevat het 36 vlekken, 254 kasteelen, en meer dan 4000 dorpen. Het strekt zich in de lengte omtrent tot 30 en in de breedte tot 25 mylen uit. De voornaamste rivieren zyn de *Sau*, *Gurk*, *Culp*, *Laybach*, enz. behalven meer merkwaardige wateren, onder welke het *Czirknitzeer-meer* het vermaardste is. Boven dien vindt men 'er verscheide verwonderingswaardige holen, bergen en andere seldzaamheden der nature. Het landt is vruchtbaar, niettegenstaande de menigvuldige bergen, en heeft voortreffelyke wynbergen. Men vindt 'er ook eene grote menigte van inwoners, alle arbeidzaam en naarstig, pogende hunne grenzen tegen de Turken met alle dapperheit te beschermen. Eertyds is dit landt van allerlei buitenlandsche volkeren voor en na ingenomen. Het gemene volk is thans nog Slavonisch, maar de meeste adel uit Duitschlandt. De Uskochen, of Wallachiërs, wonen in 't midden van 't landt Krain, en kwamen derwaarts in 't midden van de XVI eeuwe, meest uit het Turksche gebiedt, en van de Griekſche religie. Wat de regering van dit landt betreft, het zelve heeft voor dezen onder verscheide volkeren gestaan, als de Japiden, Celten, Scythen, Karnieren, Karnuten, Illyriërs, Pannoniërs, Scordiscers, Taurifcers, en Norici; naderhandt onder de Romeinen, Vandalen, of Wenden, Longobarden, Slaven, of Slavoniërs, Avaren, Hunnen, en Franken. De Longobarden stelden eenige hertogen over Frioul en Krain. Doch het schynt, dat, toen in 't jaar 735, wanneer hertog Pemmo by koning Luitprandus in ongenade geraakte, en van zyn hertogdom berooft wierdt, die van Krain het Longobardische juk hebben afgeschud, en zich onder hertog *Boruth* in Karinthië begeven. Deze zocht de bescherming der Frankische koningen, zondt tot verzekering van zyne trouwe zynen zoon *Carastus*, en zyn broeders zoon Chetimarus naar Beyeren, latende de zelve in 't Christelyk gelove onderwyzen. In 't jaar 751 maakte koning Pipin, in plaats van den overleden Boruth, deszelfs zoon *Carastus* tot hertog; doch deze stierf in 't jaar 754, wanneer *Chetimarus* uit Beyeren geroepen wierdt, die den priester Majoranus mede nam, latende hem in Krain en Karinthië het Euangelie prediken. Doch hy stierf in 't jaar 770. Na hem regeerde *Valdungus*, van wiens doodt men geen naricht heeft. Wanneer naderhandt Karel de Grote, na dat hy Thassilo in Beyeren overwonnen hadt, deze landen onder zyn gebiedt bragt, maakte hy *Erik* in 't jaar 788 tot hertog of markgraaf van Krain en Frioul, en na hem in 't jaar 800 *Kadeloch*, een Frankisch edelman, die van meer andere diergelyke keizerlyke landvoogden, of stadhouders gevolgt wierdt, die te gelyk meest alle hertogen van Karinthië waren, van welke tot op het jaar 1165 zamen twintig getelt worden, onder welke de laatste, *Henrik* de IV, in 't jaar 1164 gestorven is; waar op keizer Frederik Barbarossa, of de I, Krain van Karinthië afzonderde, gevende het aan byzondere markgraven eiffelyk, hoewel deze alle, uitgezondert de eerste, markgraven van Krainburg genaamt zyn. Deze zyn onder de regering van Frederik den II uitgestorven, en Krain is in 't jaar 1231 van den keizer aan hertog *Frederik* van Oostenryk als een leen opgedragen, en tot een hertogdom verheven. Maar wanneer de oude Oostenrykſche stam in 't jaar 1246 met dezen hertog uitstierf, was *Ulrich* de III, hertog van Karinthië, ook heer van Krain, en stierf in 't jaar 1269, *Ottocarus*, zynen neef, tot zynen opvolger benoemende. Philips, broeder van Ulrich, wederstondt dit besluit: doch koning Ottocarus, die Margaretha, de zuster van Frederik van Oostenryk, in huwelyk hadt, behieldt de overhandt, invoegen de Oostenrykſche landen, nevens Krain, onder de Boheemsche opperheerschappy kwamen, hoewel zulks niet lange duurde: want wanneer in 't jaar 1278 Ottocarus van keizer Rudolph van Habsburg gedood was, wierdt in 't jaar 1282 *Albert* de I van Oostenryk, zoon van dezen keizer, met Stiermarken en Krain beleent, die echter een gedeelte daar van aan hertog *Meinhard* van Karinthië afstondt. Deze, en des zelfs zoon *Henrik*, koning van Bohemen, voerden den tytel van heeren van Krain, en oeffenden ook werkelyk het gebiedt daar in. Maar na dat Henrik in 't jaar 1331 zonder mannelyke erfgenamen gestorven was, en zyne landen dus aan 't Ryk vervielen, beleende keizer Lodewyk in 't jaar 1332, of, gelyk anderen berichten, 1334 de beide hertogen van Oostenryk, *Albert* en *Otto*, jongste zonen van keizer Albert, met Karinthië en Krain, sedert welken tydt Krain bestendig aan 't huis van Oostenryk gebleven is, en thans door een landshoofdman bestiert wordt. *Schönleben Carniola antiqua & nova. Valvasors Crain. Fuggers Ehrenspiegel. Megiseri Annal. Carinthiae. Zeileri Topogr. Carniolae.*

KRAINBURG, van de inwoners ook KRAIN genaamt, eene stadt in het hertogdom Krain, en wel in des zelfs opperste gedeelte tusschen Laybach, Neumerkte en Ratmansdorf, vier mylen van de eerstgemelde plaats, tusschen de rivieren de Sau en Kanker gelegen, welke laatste rivier beneden deze stadt in de Sau loopt. *Lazius* houdt Krainburg voor het *Noviodunum* der oude *Japidiërs*. Het was de eerste burgt in Krain, alwaar de toenmalige landvorsten hunnen setel hadden, en die zich daar van daan markgraven van Krainburg noemden. In 't jaar 1262 behoorde deze plaats *Henrik* den II, grave van Ottenburg, toe, die het kasteel in de stadt, Kizelstein genaamt, gesticht heeft. In 't jaar 1435 wierdt Krainburg van de party des graven van Cilly ingenomen, doch door keizer Frederik wel haast wederom bemachtigt. In 't jaar 1668, den 10 Augusty, wierdt deze stadt grotendeels door een fellen brandt in de assche gelegt. Zy is niet groot, doch heeft fraaie huizen, hoewel geen water; dat uit de rivieren moet gehaalt en in de stadt gebragt worden. *Lazius de Rep. Rom. l.* XII. *Valvasor Krain l.* XI. *p.* 110. *seq.*

KRAKOW, een klein steedtie, met een ambacht, in het Mekelenburgsche vorstendom Wenden, omtrent Dobbertin, aan een tamelyk groot meir, naar deze stadt genoemd, gelegen. Aldaar is een Luthersch jonkvrouwenklooster. *Topogr. Saxon. inf. p.* 151.

KRAKOW, in Polen. Zie CRACOW.

KRALINGEN, een dorp onder het baljuwschap van Schielandt, aan de Rotte, gelegen, met kerk en predikant, staande onder de classis van Schielandt.

Digt by dit dorp stondt wel eer het grote slot KRALINGEN, ook *Honingen* (om dat het verscheide malen *gehoont* en beschadigt is) genoemt, het welk de heeren van Assendelft toebehoorde. Het was een schoon en sterk huis, met muren, grachten en wallen zeer wel voorzien; maar is sedert den jare 1574 door de binnenlandsche onlusten geheel bedorven, zo dat 'er tegenwoordig niet dan eenige stukken en brokken van zyn overgebleven. De bekende Lumey, graaf van der Mark, wierdt daar in, door last van de Staten en den prinsse van Oranje, wegens zyne wreedheit, in den Briel en vele andere plaatsen gepleegt, gevangen gezet. *Van Leeuwen Batav. illustr. fol.* 1293.

KRAMER, (JOHAN FREDERIK) Pruissische hof-Raadt en resident te Amsterdam, was in de Latynsche tale en de kennisse van de munten zeer ervaren. Hy kende byna alle geleerden in Duitschlandt en Vrankryk van persoon, werwaarts hy was getrokken, en 'er zich een tydlang hadt onthouden. Koning Frederik de I van Pruissen maakte hem leermeester van zynen kroonprins, die hem echter niet mogt zetten. Vervolgens wierdt hy Pruissische resident te Amsterdam, en begon de geschiedenis van den voorgemelden koning Frederik den I te beschryven. Maar als na des zelfs doodt zyne besolding wierdt ingetrokken, stak hy zich in schulden, de welke hy naderhandt niet kon betalen, waar over hy niet alleen krank wierdt, maar ook zyn leven moede geworden, in dezen toestandt den 27 February des jaars 1715 in 's Gravenhage van een sterke bloedstorting overleedt, hebbende eene tamelyke menigte van boeken en schriften nagelaten, de welke de toenmalige Pruissische gezant aldaar verzegelde. Zyne gedrukte schriften zyn: *Vindiciæ nominis Germanici contra quosdam obtrectatores Gallos*, waar in hy de belagchelyke vrage van Bonhour, of een Duitscher kan een *bel esprit* zyn, beantwoordt, en eene sierlyke Latynsche overzetting van Pufendorfs Inleiding tot de Historie, de welke in verscheide landen eenige malen herdrukt is. *Leipz. Gelehrte Zeitungen van 't jaar* 1715.

KRANENBROEK, een vervallen heerenhuis in Noord-Hollandt, op een heuvel, tusschen Alkmaar en Heilo.

KRANENBURG is een van de oudste riddermatige gebouwen of stamhuizen geweest, gelegen in Schielandt, aan de Rotte, en gesticht omtrent den jare 1156 van *Halewyn*, twede kastelein van Leiden, door welkers afkomelingen het zelve lange jaren is bezeten. *Halewyn*, derde kastelein van Leiden, gaf het zelve, nevens andere goederen, aan *Philips*, eersten heere van Wassenaar, zynen zone, met 200 morgen lands daar aan en om gelegen, van wien het is gekomen op *Dirk van Wassenaar*, burggrave van Leiden, zynen zone, die het gaf aan zynen zone *Bartholomeus van Wassenaar*, ridder, vermeld in den jare 1268, die, als hoofdt van eene nieuwe familie, zynen naam naar zyn huis in dien van *Kranenburg* heeft verandert, als meer andere jonger zonen uit den huize van *Wassenaar* hebben gedaan, veranderende zyn wapen, en voerende, als zyne afkomelingen, in een schildt van zabel drie zilvere of witte halve wassende manen, en op den helm een kroon, waar uit komt een honds- of brakskop, tot den halsbandt toe van wit, met een rode tong. Deze Bartholomeus voornoemd was getrouwt met N. van Bleiswyk, na welker doodt hy wierdt domproost van Utrecht, nalatende by zyne vrouwe voorgemeld, *Engelbert*, heer van Kranenburg, ridder, vermeld in de jaren 1305 en 1308, die naliet *Dirk* en *Willem van Kranenburg*, ridders, beide vermeld in den jare 1330 op St. Victorsdag in een contrakt, gemaakt ten overstaan van hen en meer andere edelen tusschen Willem van Oudshoorn, ridder, heer van Oudshoorn, Aarlanderveen en Rynenburg, en Dirk van Oudshoorn, knape, zyn broeder.

Willem voornoemd stichtte een huis en hofstede te Eikenduinen in Haag-ambacht, dat hy mede *Kranenburg* deedt noemen, en van den heere van Wassenaar, zynen neve, te leen ontfing, nevens de tienden op Scheveningen en Slebosch, met een paar zwanen te houden in het Wyndaler-meer. Willem stierf zonder oir in den jare 1362, en liet zyne goederen na aan *Engelbert*, heere van Kranenburg, Knape, Dirks zoon, zynen neve, zynde getrouwt met Elizabeth. . . Hy bezat beide de huizen van Kranenburg, zo van zynen vader op hem vervallen, als mede de twede hofstadt, gesticht door zynen oom Willem voornoemd, met welke hy in den jare 1362 wierdt verlyd. Engelbert liet *Jan* na, heere van Kranenburg, knape, vermeld in den jare 1421, van welken de voorgemelde huizen zyn gekomen op *Engelbrecht*, heere van Kranenburg, zynen zone, daar mede verlyd in den jare 1457. Hy was getrouwt met Geranda. . . , en liet na *Gerrit van Kranenburg*, ridder, die zonder oir stierf, waar door de goederen van Kranenburg zyn gekomen aan *Elizabeth van Kranenburg*, Engelberts dochter, zyne zuster, getrouwt met *Adriaan van der Houve*, die zamen verwekten *Margareta van der Houve*, getrouwt met *Huibert van der Meer*, Pieters zoon, waar door hy wierdt heer van Kranenburg, en daar mede verlyd in den jare 1499. Zy hebben zamen gewonnen vyf zonen, namentlyk: 1) *Adriaan van der Meer*, die volgt. 2) *Engelbert van der Meer*, die voor zynen vader stierf, nalatende eene dochter. 3) *Arend van der Meer*, die naderhandt volgt. 4) *Pieter van der Meer*; en 5.) *Beyer van der Meer*.

Adriaan van der Meer, oudste zoon van Huibert van der Meer en van Margareta van der Houve, erfde de goederen van Kranenburg in Bleiswyk; trouwde met N. van Polanen, en liet na *Dirk*, *Kornelis* en *Gerrit van der Meer*, die met hun driën het voorgezegde goedt van Kranenburg in Bleiswyk erfden; maar zy en hunne erfgenamen verkochten het zelve in verscheide partyen.

Arend van der Meer, derde zoon van Huibert van der Meer, en broeder van Adriaan, was heer van Kranenburg in Haagambacht, daar hy mede verlyd wierdt na de doodt van zynen vader den 27 October van den jare 1514. Hy liet na Mr. *Arend van der Meer*, advokaat voor den hove van Hollandt, geboren na zyns vaders doodt. Hy erfde Kranenburg, in Haag-ambacht, door zyn vader bezeten, en wierdt daar mede verlyd in den jare 1555; maar geraakte daar over in proces met den heere van Duivenvoorde, het welk hy won; maar stondt het evenwel naderhandt af aan *Adriaan van Duivenvoorde* in den jare 1558, en stierf zonder oir. *Van Leeuwen Batav. illustr. fol.* 1294-1297.

KRANICHVELDT, een steedtie in Thuringen, aan de rivier de Inn, tusschen Erfurt en Rudelstadt gelegen, waar van de twee daar by gelegene sloten en onderhorige opper- en neder-heerlykheden den naam voeren. De opperheerlykheit Kranichveldt bragt Margaretha van Kranichveldt aan haren gemaal Otto, burggraaf van Kranichveldt. Maar burggraaf Diderik van Kranichveldt, Alberts zoon, die zyne heerlykheit, het bovengemelde Kranichveldt, van den landgrave Balthasar van Thuringen in den jare 1398 als een leen hadt overgenomen, verkocht het zelve, als zynde door den oorlog in armoede vervallen, in het jaar 1453 aan zyn neef, Henrik Reus, den jongen, by welk geslacht het ruim anderhalve eeuwen is gebleven; maar in het jaar 1615 is het van Henrik den Jongen by wege van verkoop voor de somme van 83000 floreinen aan het huis van Weimar overgelaten. Van dit huis kreeg het graaf Karel Gunther van Swartzburg-Rudelstadt insgelyks door koop voor 83000 floreinen den 19 Juny des jaars 1620: doch onder dit beding, dat wanneer deze heerlykheit binnen den tydt van 9 jaren niet weder wierdt geëischt, mits de gemelde som weder betalende, dat alsdan de koop van zes tot zes jaren zou duren. In den jare 1631 hebben de vorstelyke Weimarsche broederen, Wilhelm, Albrecht, Ernest en Bernhard, met de nagelatene weduwe van den grave Karel Gunther, wegens deze heerlykheit een verdrag gemaakt. Eindelyk heeft in den jare 1663, den 29 Juny, hertog Ernest van Saxen-Gotha uit hoofde van het gemaakte reces in den jare 1657 met hertog Wilhelm van Weimar, als waar in hem het recht van herkoping van de meergemelde heerlykheit opper-Kranichveldt onder zekere voorwaarden was overgelaten, van grave Albrecht Antony van Swartzburg-Rudelstadt, de zelve ingelost, en vervolgens den 1 July de huldiging aldaar laten doen. Onder de zonen van hertog Ernest kreeg hertog Bernhard het ambacht, de stadt en heerlykheit Kranichveldt, nevens andere ambachten, by wege van zeker deputaat, gelyk als hy nevens alle zyne broederen hadt ontfangen, eerst alleen, maar naderhandt by de rechte landsverdeeling alleen in gemeenschap met zyne twee broederen hertog Frederik van Saxen-Gotha en hertog Albrecht van Saxen-Coburg. Na verloop van tydt is opper-Kranichveldt volkomen aan Saxen-Gotha gekomen, en de graven Reus hebben hun recht en eigendom ook op aan Gotha verkocht, vermits zy het recht van herkoop nog daar aan hadden, en uit krachte van zeker vergelyk, in den jare 1635 te Weimar getroffen, de helft van de accyzen trokken. Sedert is deze heerlykheit aan den oudsten regerenden hertog van Saxen-Weimar, Wilhelm Ernest, voor zyn leven lang van Saxen-Gotha overgelaten. De neder-heerlykheit, een keurvorstelyk Mentzisch leen zynde, hebben omtrent het jaar 1275 de heeren van Heldrungen bezeten, van welke de graven van Gleichen de zelve hebben bekomen. Na het uitsterven van dezen graaflelyken Gleichischen stam in den jare 1631 hebben de graven van Hohenloh de gemelde heerlykheit met al het onderhorige ontfangen: doch zy is door verpanding, en eindelyk door verkoping omtrent het jaar 1715 de graven van Hatzveldt, welke ook de naburige heerlykheit Blankenhayn bezitten, te beurt gevallen. Tot deze neder-heerlykheit behoort het steedtie Kranichveldt voor een gedeelte, het slot, daar by in het Oosten gelegen, het ambacht Krankendorf, en eenige andere dorpen. *Hamb. Hist. Remarq. n. 46. an.* 1707. *Mulleri Ann. Saxon. p.* 304 *seqq. Beieri Geogr. Jenens. p.* 248. *Olearii Synt. Rer. Thur. p.* 255 *seq.*

KRANTZ, (ALBERT) een vermaard geschiedschryver, geboren te Hamburg, hadt zyne letteroeffeningen zo dra niet voleindigt, of hy begaf zich tot 't reizen. Hy ging de voornaamste steden en gewesten van Europa bezichtigen, en gedurende zyne reize oeffende hy zich met zo veel vlyt in de Wetenschappen, dat hy een zeer bekwaam man wierdt. Hy wierdt leeraar in de Godgeleerdheit en in 't kerkelyke Recht, en hoogleeraar in de Philosophie en in de Godgeleerdheit op de akademie van Rostok. Hy was aldaar rector in 't jaar 1482. Die genen, die zeggen, dat hy kanunnik van Naumburg is geweest, bedriegen zich. Hy vertrok van Rostok naar Hamburg, krygende aldaar een Domheerschap. Hy bekleedde deze bediening niet als een leegloper, gelyk vele anderen; maar hy bevlytigde zich met prediken, en met lessen in de Godgeleerdheit te geven. Hy wierdt in 't jaar 1508 tot deken van 't Kapittel verkoren, en deedt eene reis in zyn onderhorig stift, met het voornemen van de ongeregeldheden, die hy daar mogt vinden, uit den weg te ruimen. 't Zelve deedt hy in 't jaar 1514. Hy heeft vele goede diensten aan de stadt Hamburg gedaan, en aan andere Hanzeesteden. In 't jaar 1489 was hy afgezant op de vergadering van Wismar uit name der Hanzee-steden. In 't jaar 1497 vertrok hy naar Vrankryk, om een bestandt te bewerken, en twee jaren daar na kwam hy in Engelandt om voorrechten tegen de kapers te verzoeken. Hy hadt zodanig eene achting wegens zyne bekwaamheit en voorzichtigheit verkregen, dat de koning van Denemarken zelf hem tot scheidsman begeerde in een gewigtig verschil, 't welk hy en de hertog van Holstein in 't jaar 1500 met die van Dithmarsen hadden. Hy stierf den 7 December des jaars 1517, 't welk zyn grafschrift uitwyst. Hy heeft zeer wel geweten en gezien; hoe noodzakelyk het was, dat de kerk hervormt wierdt, zo ten opzichte van de lere, als van de zeden. In de lere van dien tydt bevondt hy vele dwalingen en bygelovigheden: en de zeden der kanunniken en monniken heeft hy scherpelyk bestraft, trachtende de zelve in goede order te brengen. Maar als hy zag, dat hy daar te vergeefsch aan arbeidde, nademaal de ondeugdt dier menschen door 't pausselyke gezag wierdt gestyft, verhaalt men dat hy gezegt heeft: dat zy nooit tot beterschap konden gebragt worden, ten zy de sterkte alvorens door geleerde mannen wierdt bemachtigt; en gevraagt zynde waarom hy zich zelf niet tegen zulke grove dwalingen aankantte, antwoordde hy, dat hy noch zo geleerd, noch wegens zynen ouderdom tot zulke grote zaken bekwaam was. Hier komt het exempel te pas van Telesinus by Vellejus Paterculus. Deze Telesinus, zynde veldoverste der Samniten, en een dapper kapitein, hadt een dodelyken haat tegen de Romeinen. Hy dan Rome naderende met een leger van veertig duizend mannen, en vastelyk besloten hebbende het ten twede male niet te doen, hieldt hy niet op zyne soldaten aan te moedigen met deze woorden: „ Rome moet „ verdelgt en het onderste boven gekeert worden; want nooit „ zullen die wolven, die schenders van de vryheit van Italië, „ uitgeroeit worden, zo lang het bosch, waar in zy zich ver„ schuilen, in wezen is". Hy redeneerde niet kwalyk. Albert Krantz oordeelde van gelyken, dat zo lang 't Roomsche hof in zyne kracht gelaten wierdt, de verdorvendheit der monniken en van de geestelykheit nimmermeer zou kunnen te boven gekomen worden. Krantz, ziende de stellingen van Marten Luther tegen de lere der aflaten, zeide: „ Die goede man zal „ niets kunnen uitvoeren tegen zulke machtige vyanden; ik „ rade hem zyn voornemen te laten varen. Broeder, broeder, „ kruip in uwe celle, en zeg: *Heere ontferm u myner*". De Protestantsche Godgeleerden bedienen zich zelf van de schriften van Krantz, niettegenstaande hy Roomschgezind is, en gebruiken zyne wapenen om de Roomsche geestelykheit en de monniken

ken daar mede te keer te gaan. Hy heeft vele fraaie werken nagelaten, als: *Chronicon Regnorum Aquilonarium, Daniæ, Sueciæ & Norvegiæ; Saxonia, five de Saxonicæ gentis vetusta origine, longinquis expeditionibus susceptis, & bellis domi pro libertate diu fortiterque gestis Historia, libris XIII comprehensa, & ad A. C.* 1501 *deducta; Vandalia, five Historia de Vandalorum vera origine, variis gentibus, crebris è patria migrationibus, regnis item, quorum vel autores fuerunt, vel eversores, libris XIV, a prima eorum origine ad A. C.* 1500 *deducta; Metropolis.* Dit laatste behelst in twaalf boeken de kerkelyke Historie van Saxen, Westphalen en Jutlandt, met het leven der prelaten, die sedert het jaar 780 tot het jaar 1504 de twaalf bisdommen van die landen bezeten hebben. Alle deze boeken zyn in folio, en meermalen in 't Latyn gedrukt. De drie eerste zyn ook in 't Hoogduitsch uitgegeven. Hy heeft nog meer schriften nagelaten; maar zommige andere, die hem toegeëigent worden, zyn uit zyne pen niet voortgevloeit. Vele geleerde lieden spreken met veel lof van hem, maar ook zyn 'er andere, die zyne achting bezwalkt hebben, hem beschuldigende, dat hy vele onwaarheden heeft ter neder gestelt omtrent den oorspronk der volkeren; dat hy de oude schryvers kwalyk heeft aangehaalt, en gansche bladzyden uit anderen nageschreven, zonder den schryver aan te halen, en dat hy de gedenkschriften der historie vervalscht heeft om zyne driften te koesteren. *Bayle Diction. Crit. Historische Loekzaal I Hond.*

KRASNOBROD, een dorp van Polen, in het palatynschap van Belz, drie uuren van de kleine Stadt Chebrochin gelegen. Het legt midden in een bosch. Johannes Sobiëski, koning van Polen, heeft dit dorp vermaard gemaakt door den slag, dien hy leverde aan de Tartaren in de bosschen die daar omtrent lagen, twee of drie jaren voor de doodt van zynen voorzaat. Hy verdreef ze al staande dwars door de bosschen, tot aan Komarnouf, alwaar zy zich bergden door den poel van deze stadt, die eerder een wyd water, of een arm van een zee geleek dan een poel. Maar de koning ging hen daar opzoeken, en trok daar door heen onder de begunstiging van een leidsman, die hem een waadbare plaats aanwees, en hy verdreefze wederom tot over den Niesterstroom. *Memoires du chevalier de Beaujeu.*

KRASSAU, een der oudste en voornaamste adelyke geslachten in Pomeren, heeft zich misschien eerst in Bohemen, en daar na in Polen vermaard gemaakt, en eindelyk in Pomeren nedergezet. *Sesima van Krassau* was onder de voornaamste Boheemsche heeren, welke in den jare 1284 by de factiën in dien tydt het met hunnen koning Wenceslaus hielden. *Rochus van Krassau* heeft nevens zynen broeder, den koning van Polen, Stephanus, tegen de Dantzigers goede diensten gedaan. *Henrik van Krassau* begaf zich in den jare 1619 in keurvorstelyke Saxische diensten, doch wierdt in het volgende jaar, als hy zyne compagnie by Fryberg in Meissen monsterde, van een ruiter verradelyk dood geschoten, en in den Dom aldaar begraven. *Ernest Detlef*, Zweedsche generaal majoor; heeft zich in Polen in de jaren 1707 en 1708 by uitnemendheit gekweten. Zyn ligchaam liet de koning van Zweden in den jare 1714, wanneer hy uit Bender terug was gekomen, van Haarburg op het eilandt Rugen brengen, en aldaar met grote plegtigheit begraven. Zyne nakomelingen wierden ook in den vryheerenstandt verheven. *Balbini Epit. rer. Boh. p.* 312. *Guagnini Hist. Pol. Moller Theatr. Freyb.*

KRAYENBURG. Zie KRAAIENBURG.

KREEFT, (DE) een van de twaalf Zodiaks-tekenen, bestaande uit negen sterren, vertonende, naar men zegt, de gedaante van een kreeft. De zon gaat in dit teken in de maandt van Juny, en maakt alsdan het *Solstitium æstatis*, of de somer-zonnestilstandt, beginnende zich dan wederom te keren naar den *Æquator (evennachtslyn)*, waar uit men met meer waarschynlykheit de reden heeft kunnen vinden waarom dat gesternte de kreeft genaamd wordt, namentlyk; om dat de zon, daar in komende, achteruit schynt te lopen gelyk een kreeft. De poëten beuselen, dat dit de kreeft is geweest, dien Juno aan Hercules zondt, als hy de Hydra van Lerna bestreedt, die hem in den voet beet. Deze heldt, zeggen zy, doodde dezen kreeft, en Juno stelde den zelven, om zulks te vergoeden, in den hemel onder het getal der sterren. *Hyginus Astron. Poëtic. Cæsius in Cælo Astron. & Poëtico.*

KREGLINGEN, een Brandenburg-Anspachsch steedtie en ambacht in Frankenlandt, aan de rivier de Tauber gelegen.

KREMPE, een kleine rivier en stadt in Stormarn. Zie CREMPE.

KREMS. Zie CREMS.

KRENTZHEIM, (LEONHARD) een vermaard Godgeleerde en tydrekenaar, wierdt den 16 September des jaars 1532 te Iphofen, eene stadt in Frankenlandt, geboren, wiens ouders waren Laurens Krentzheim en Apollonia Reussen. Na dat hy den eersten grondt tot de wetenschappen in de scholen te Kitzingen en Neurenberg hadt gelegt, begaf hy zich naar Wittenberg, maakte kennis met Philippus Melanchthon, en deedt op des zelfs aanraden op een daar naby gelegen dorp zyne eerste predikatie. In het zelve jaar, den 20 November, kwam hy naar Liegnits, in Silesië, en wierdt aldaar deken en Catechiseerder, trouwde in het jaar 1554 met Dorothea Köckeritz, eens burgers dochter aldaar, genaamt Georg Köckeritz Fabricius, nabestaande van Köckeritz Fabricius, bygenoemt *Ochmachoviensis*, pensionaris te Breslau, wiens gedichten en *Chronicum MS. Silesiæ* hoog geacht worden, by welke hy een zoon, *Leonhard*, teelde, die naderhandt Doctor in de philosophie en geneeskunde is geweest, en *Chronologische Tafelen* heeft in het licht gegeven. De toenmaals regerende hertog van Liegnits, Henrik, stelde hem vervolgens tot zyn hofprediker aan, en wanneer des gemelden hertogs zuster, Catharina, met Frederik Casimir, hertog van Teschen, in het jaar 1563 trouwde, en hy den volgenden dag eene princesse, Æmilia, liet dopen, verrechtte hy het trouwen en den doop in tegenwoordigheit van Maximiliaan den II, toenmaals Roomsch koning. In den jare 1566 wierdt hy opperprediker in de kerk van S. Pieter en Paulus, en in het jaar 1570 superintendent van 't vorstendom Liegnits. Hy was een yverig voorvechter van Melanchthon, en wilde geenzins het door Jacobus Andreæ opgestelde formulier van Eendragt goedkeuren; en ziende, dat de Standen in Silesië insgelyks zwarigheit maakten 't zelve te ondertekenen, zelfs dat de hertog Georg van Brieg in zyne in de jaren 1573 en 1574 uitgegevene geloofsbelydenisse de overaltegenwoordigheit Christi naar zyne menschelyke natuur verwierp, en de kerken-leeraren alleenlyk op de Augsburgsche belydenisse en de leer van Philippus Melanchthon wees, welk voorbeeldt de hertog Frederik insgelyks volgde, dus oordeelende, dat hy nu meer vryheit hadt daar tegen te spreken en te schryven, noemde hy de verdedigers van het formulier van Eendragt navolgers van Flacius, beschuldigde hen van de kettery van Eutyches in de bovengemelde leringen vervat te hebben, en wilde de zulke in zyn kerkgebiedt geenzins dulden. Doch hy wierdt daar door verdacht van den hervormden Godsdienst aan te kleven, en Jakob Colerus, toenmaals farheer te Wolau, en naderhandt Doctor en proost te Berlyn, beschuldigde hem in zekeren brief aan den hertog Georg van Brieg over dwalingen, welk zendschryven hy voorts hertog Henrik te Liegnits liet ter handt stellen, en hoewel hy door vier Latynsche predikatiën van het Avondmaal, door hem in het licht gegeven, zich van dit kwaad vermoeden zuiverde, en Colerus, die te Berlyn niet naliet hem noch zwarter te maken, door den generaal superintendent te Frankfort aan den Oder, hem uit zyne predikatiën onschuldig erkennende, op 's keurvorsten bevel een stilzwygen opgelegt wierdt, liep echter dit gerucht meer en meer voort, en zyne eigene amptgenoten, voornamentlyk Martinus Goskius, begonnen hem van dwalingen in de lere van het H. Avondmaal te beschuldigen, weswegen hy, om eens een einde van die zaak te maken, zich by den hertog Frederik liet aandienen, en zyne verantwoording in tegenwoordigheit van verscheide Raden en geestelyken voorbragt. De hertog was ook wel met hem te vrede, doch wanneer hy op de vraag, waarom hy Kalvyn niet, gelyk anderen, dikwils tegensprak, zeer koel antwoordde, namentlyk dat hy onschuldige menschen niet kon veroordeelen, maar dat hy kon aantonen, dat Kalvinus en Luther voor het overlyden van den laatsten het in het artykel van het Avondmaal waren eens geweest, beroepende zich ten dien einde op zekeren brief van Kalvyn aan D. Snepfius geschreven, hoewel hy den zelven niet voor den dag bragt, en deze gehele zaak naderhandt in zyne schriften heeft ontkent, verzocht de hertog in den jare 1589 van hertog Ulrich van Mekelenburg het goeddunken van de Theologanten van Rostok te mogen weten aangaande deze vereeniging van Luther met Kalvyn, het welk ook geschiedde, en om dat David Chytræus, hebbende voor Luthers doodt, en nog naderhandt te Wittenberg geleert, in zyn antwoordt voor een verdicht werk hieldt, daar benevens schryvende: dat men behoorde wel toe te zien, en de misleidende papen, met dit schadelyk vergift bezet zynde, niet toe te laten, wierdt hy nog in het zelve jaar gedwongen zyne geloofsbelydenis schriftelyk over te geven, gelyk ook in het zelve jaar geschiedde. De hertog vernam daar op het goeddunken der Rostokker Godgeleerden over deze geloofsbelydenisse, en wanneer deze Krentzheim over eenige volgens hun gevoelen dubbelzinnige spreekwyzen nog niet geheel buiten kwaad vermoeden konden houden, inzonderheit als hy op de vraag, of ook de onwaardigen het ware ligchaam en bloedt Christi in het Avondmaal ontfingen? niet hadt willen antwoorden, belastte hem de hertog, dat hy in de aanstaande algemene vergadering der geestelyken van dit vorstendom, zullende in het volgende jaar 1590 gehouden worden, zyne geloofsbelydenis zou overgeven, en de zelve vervolgens in het licht geven, gelyk als hy ook deedt. Maar om dat hy van nieuw van het Concordieboek kwalyk sprak, en het zelve het ongelukkige formulier van Andreæ noemde, daar benevens verscheide dubbelzinnige woorden gebruikte, vonden zyne tegenstrevers meer gelegenheit zynen val te verhaasten. Daar by kwam nog, dat Martinus Goskius twee brieven van hem aan Urbanus Pierius, gewezen superintendent en hoogleeraar te Wittenberg, en van de zelve zaken als Krentzheim beschuldigt, onder des zelfs brieven gevonden, en in de keurvorstelyke Saxische kancelary gebragt zynde, ontdekte, uit welke men nog meer bewyzen om hem te overtuigen zich vleide te zullen vinden. Frederik Wilhelm, toenmalige bestierder (*administrator*) van het keurvorstendom van Saxen, zondt de zelve op 't aanhouden des hertogs in het origineel over, en gaf ze aan twee zyner Godgeleerden om te onderzoeken, en deze zaak te beslissen, 't welk de hertog ook aannam, en wierden vervolgens in den jare 1593 D. Ægidius Hunnius, hoogleeraar in de H Godgeleerdheit te Wittenberg, en D. Wolfgang Mamphrasius, superintendent te Wurtzen, derwaarts gezonden, die hem, na verscheide onderhandelingen met hem gehouden te hebben, aan dwalingen schuldig verklaarden, waar op hy van zynen dienst wierdt afgezet. Hy wierdt daar op naar Fraustadt beroepen, alwaar hy eenige jaren predikte, en eindelyk in het einde des jaars 1598 overleedt. Zyne schriften zyn: *Duitsche en Latynsche Homiliën over het H. Avondmaal; Sommariën over eenige voorname voorzeggingen uit Mozes, de Psalmen en Propheten; van de ontfangenisse en geboorte Christi; Sommariën over het N. T.* alle in 't Hoogduitsch; *Chronologia*, gedrukt te Görlitz in folio, en een ander groot Latynsch Chronologisch werk, van hem in tien boeken verdeelt, maar nog niet gedrukt,

waar

waar van het handschrift in de Raads bibliotheek te Leipzich gevonden wordt. *Chronologia MSS. Krentzhemii. Publicatio actorum &c.* gedrukt te *Wittenberg* 1597 in quarto.

KREVEKEUR. Zie CREVECOEUR.

KREWERT, een dorp van de Groninger Ommelanden, gelegen in het kwartier van Fivelingo.

KRIMPEN. Zie CRIMPEN.

KRIMPER-WAARDT. Zie CRIMPENREWAARDT.

KROESINK, of CROESINK, weleer een voornaam Hollandsch geslacht, maar reets voor meer dan honderd en vyftig jaren uitgestorven. Van het zelve komt het eerst in de Hollandsche Kronyken en geslachtboeken voor

Henrik Kroesink, die leefde in het jaar 1400, en getrouwt was met N. Uittenhage. Hy liet na

Floris Kroesink, die ter vrouwe hadt Geerburg van Teilingen, by welke hy twee zonen hadt, namentlyk

Mr. *Jakob Kroesink*, die volgt, en

Floris Kroesink, rentmeester generaal eerst van Zuid-Hollandt, en daar na van Noord-Hollandt.

Mr. Jakob Kroesink, zoon van Floris Kroesink en van Geerburg van Teilingen, geboren in den jare 1424, wierdt eerst rekenmeester in den Hage, en daar na te Mechelen, wanneer de generale Rekenkamer derwaarts was overgebragt in den jare 1474. Hy stierf in den jare 1493, oud negen en zestig jaren, en was getrouwt met Maria van der Does, in Zuid-Hollandt, hebbende gewonnen de volgende kinderen, als:

Kornelis Kroesink, die volgt.

Arend Kroesink, Domkanunnik te Utrecht.

Jakob Kroesink, getrouwt met Maria van Amerongen, by welke hy een zoon hadt, genoemt *Philips Kroesink*, klerk van de rekenkamer in den Hage in den jare 1485.

Barbara Kroesink, die ten man kreeg Lodewyk Quarré, ridder te Mechelen, en tresorier van de orde van het gulde vlies. Zy bragt ter wereldt *Maximiliaan Quarré*, die trouwde met Maria Tserraats, en gewan *Margareta Quarré*, eerst getrouwt met François van Oyenbrugge, te Mechelen, daar na met Jan Musaart, voor de derde maal met Jan Pypenpoy, ridder te Brussel, en ten laatste met Charles of Karel Sigoigne. Zy hadt by den eersten onder anderen *Engelbrecht van Oyenbrugge*, eertyds commis van de financiën te Brussel, en daar na, wegens de Nederlandsche beroerten, naar Hollandt vertrokken, alwaar hy binnen Delft stierf in den jare 1611, oud zeven en zeventig jaren. Hy was eerst getrouwt met Anna van den Dorpe, dochter van Mr. Hieronymus van den Dorpe, by welke hy hadt *Engelbrecht van Oyenbrugge*; en daar na met Maria Cats, uit Zeelandt.

Ursula Kroesink, getrouwt met Henrik Swaaf, ridder te Brussel: doch overleden niet lange daar na, voor haren vader, in den jare 1491.

Kornelis Kroesink, zoon van Jakob Kroesink en van N. van der Does, wierdt ridder geslagen te Dordrecht van koning Maximiliaan in den jare 1486, was heer van Benthuizen, ambachtsheer van Zoetermeer, en eerste luitenant houtvester van Hollandt. Hy hadt ter vrouwe in zyn eerste huwelyk Maria van Montfoort, dochter van Paulus van Montfoort, te Leiden, weduwe van Pieter van Swieten, en in zyn twede Hillegond van Alkemade, gezegt van den Woude, dochter van Jan van den Woude, en van Elizabeth Uittenhage. By de eerste gewan hy

Jakob Kroesink, die volgt.

By de twede een zoon,

Frans Kroesink; in den jare 1527 baljuw van Poortvliet, ongetrouwt overleden, en eene dochter,

Elizabeth Kroesink, zonder kinderen gestorven in den jare 1547, schoon getrouwt geweest zynde met Roelof van Dalem, of van Dongen, ridder.

Jakob Kroesink voornoemd, heer van Benthuizen en Zoetermeer, was getrouwt met Sandrina van Cruningen, bastaard dochter van Jan, heer van Cruningen en Heenvliet, en liet na

Henrik Kroesink, die volgt, en

Agnes Kroesink, getrouwt met Otto van Egmondt, heere van Kenenburg, zoon van Adriaan van Egmondt van Merestein en van Henrika Heerman van Oestgeest. Hy was ridder geslagen te Brussel van koning Philips in den jare 1555, wierdt daar na registermeester van Hollandt, en stierf in den jare 1585, nalatende verscheide kinderen, als in de geslachtlyst der heeren van Egmondt, genoemt Merestein, kan gezien worden.

Henrik Kroesink, heer van Benthuizen en Zoetermeer, zoon van Jakob Kroesink en van Sandrina van Cruningen, was in den jare 1570 een lidt der Staten van Hollandt, en getrouwt met Anna Bourbonnois, dochter van Philips Bourbonnois, van Mechelen, en van Jakoba van Teilingen, by welke hy naliet

Jakob Kroesink, die volgt, en

Sandrina Kroesink, vrouw van Benthuizen en Zoetermeer, na het overlyden van haren broeder zonder kinderen, getrouwt met Gerrit van Wyngaarden, en van Ermgard Spruit van Kriekenbeek, by welken zy een zoon en drie dochteren overwon. Zy stierf in den jare 1594, hy in den jare 1598.

Jakob Kroesink voornoemd, heer van Benthuizen en Zoetermeer, stierf ongetrouwt, en besloot aldus de mannelyke linie van dezen stam.

Omtrent zynen tydt, namentlyk in den jare 1572, leefde nog eene *N. Kroesink*, nonne ter Lee; maar die naderhandt trouwde met Jan B. van Duivenvoorde.

Het wapen van dit geslacht waren drie zilvere kroonen op een veldt van azuur. *Oude Holl. Kronyken. W. van Goudhoeven fol. 164. S. van Leeuwen Batavia illustr. fol. 985 enz.*

KROKODIL. Zie CROCODILON.

KROMAYER, (Hieronymus) een Protestantsch Godgeleerde, geboren te Zeitz den 18 January des jaars 1610, wierdt Doctor en hoogleeraar in de Godgeleerdheit, als mede byzitter (*assessor*) in het consistorie te Leipzich, en overleedt den 3 Juny in den jare 1670. Hy heeft de volgende werken in 't licht gegeven: *Theologia Positiv. Polem.*; *Commentar. in Epistolam ad Galatas & Apocalypsin*; *Historia Ecclesiastica*; *Scrutinium Religionis*; *Annotationes in Form. Concordiæ*; *Polymathia Theologica*; enz. *Witte Memor. Theol.*

KROMAYER, (Johannes) predikant te Eisleben, hofprediker van de hertoginne weduwe van Saxen, en generaal superintendent te Weimar, wierdt geboren den 8 December des jaars 1576, en overleedt den 13 July des jaars 1643. Hy heeft geschreven: *Harmonia Evangelistarum*; *Examen libri Christianæ Concordiæ*; enz. *Witte.*

KROMMENHOLK, een dorp en heerlykheit op het Zeeuwsche eilandt Walcheren, paalt aan de heerlykheit van Biggenkerke, en is in den jare 838 bedykt.

KROMMENY, een Hollandsch dorp, aldus genoemt naar de kromme bocht van den vloedt het Y, daar het aan gelegen is. Het zelve heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Haarlem in het lage.

KROMMENYERDYK, een dorp digt by het voorgemelde gelegen, met kerk en predikant, staande onder de classis als voren.

KROMSTRYEN, een dorp in den Stryërwaardt, onder de stadt Dordrecht, het welk in den vreeslyken watervloedt van den jare 1421 wel is ondergelopen, maar naderhandt weder boven gekomen.

KRONENBURG. Zie KROONENBURG.

KROOK (Kornelis) Zie CROCUS.

KROON (ridderorde van de koninklyke) wordt gezegt in 't jaar 800 van keizer Karel den Groten ten gevalle der Vriezen, toen deze tegen de Saxen dapper hadden gevochten, gesticht te zyn. Anderen in 't tegendeel beweeren, dat het eene geestelyke orde, van den regel van St Basilius, is geweest, ingestelt ter gelegenheit dat de voornoemde keizer den Longobardischen koning Desiderius sloeg. Het ordensteken zegt men was een goude keizerlyke kroon, wordende van de ridders op de borst gedragen. Ubbo Emmius maakt van deze orde geen gewag, waar door de zelve zeer verdacht wordt. Hammeconius in 't tegendeel, haalt om ze te bewyzen, een keizerlyken openbrief aan. *De la Roque de la noblesse & des ordres de Chavaliere c.* 112, *p.* 385.

KROONENBURG, een oud slot of heerenhuis in het sticht van Utrecht, tusschen de dorpen Loenen en Nieuwersluis, aan de Vecht, gebouwt in het jaar 1122 door heer *Jan van Kroonenburg*, ridder onder graaf Dirk den VI. Graaf Floris de V, door de eedverwanten in den jare 1296 gevangen genomen zynde, wierdt eerst op dit slot gebragt, en van daar naar het slot te Muiden gevoert. Op dit huis vluchtte ook Gerrit van Velzen, na het vermoorden van den gemelden grave, waar op het wierdt belegert, verovert en geslecht, doch weinig tyds daar na weder opgebouwt. In den jare 1374 wierdt Kroonenburg door Jan van Hoorn, bisschop van Utrecht, ingenomen, uitgeplundert en verwoest. In den jare 1672 boodt de bezetting, welke door de zorge van prins Willem en de Heeren Regeerders van Amsterdam, onder het bevel van de kapiteins Bouman en Corn. Witsen, op dit slot gelegt hadden, den Franschen een harden wederstandt, en zy wierden daar van geen meester dan na dat het hen veel volks hadt gekost: doch voor dat zy het weder verlieten deden zy op den 5 Augusty den zwaarsten toren van het zelve, daar de sterkte van het huis in bestondt, springen, en beroofden het zelve aldus van zyn grootste sieraadt. In den jare 1436 heeft de heer *Amelius van Mynden*, Wouthers zoon, getrouwt met N. van Kroonenburg, dit slot van zyn schoonbroeder gekocht. Het zelve is van die van Mynden, mede door koop, gekomen aan den heere *Wittert van der Aa*, te Leiden wonende, die dit door de woede der oorlogen en door ouderdom vervallen huis heeft laten vermaken en weder opschikken, en het by zyn uiterste wille nagelaten aan zyne weduwe, mevrouw *N. Moens. Goudhoeven Oude Holl. Kron. Beka. Heda. Vossius. Boxhorn. Valkenier.* enz.

KROONESTEIN, een deftig slot of heerenhuis in Rhynlandt, onder Leiden, by Lammen, in Zoeterwoude.

KROOSWYK, voor dezen een slot of huis in Schielandt, aan het geslacht van *Krooswyk* te Dordrecht toebehoort hebbende, maar nu niet meer in wezen.

KROPELIN, een klein steedtje in het eigentlyk zogenoemde hertogdom Mekelenburg, aan de grenzen van de heerlykheit Rostok. *Topograph. Sax. inf. p.* 71.

KROPPE, een dorp in Sleeswyk, in het ambacht Gottorf, en wel op de zogenoemde krop-harde gelegen, is wegens de vlakte, in des zelfs nabuurschap gelegen, en de *Loheheide* genoemt, berucht: want om dat 'er in oude tyden zo vele slagten op zyn voorgevallen, heeft men het *Koningskamp* genoemt. *Dankwerth P. II. c.* 11.

KROPSWOLDE, voor dezen *Krepswolde* genaamt, een dorp in de Groninger Ommelanden, behoort onder het gebiedt, of de stads Tafel van de stadt Groningen, en heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Groningen.

KRUININGEN, een dorp en hoge heerlykheit in Zeelandt, op het eilandt Zuid-Bevelandt, leggende ten Oosten van de Hondt, en hebbende een bekwame haven. Het is de heerlyk-

lykheit van de hoog-edele heeren van *Kruiningen*, de welke dikwils in de Jaarboeken van deze landen voorkomen; zo als onder anderen in den openbrief van graaf Willem in het jaar 1213 gewag wordt gemaakt van *Wouter van Kruiningen.* Daar is een zwaar en machtig kasteel, met zeer wyde grachten omringt, het welk van ouds de woonplaats der heeren van Kruiningen is geweest. Het zelve is in den jare 1361 gebouwt. De heeren van Kruiningen zyn, volgens het verhaal van Smallegange, gesproten uit het machtige huis der *Berthouten*, de welke zeer bekend zyn in de Brabandsche en Mechelsche geschiedenissen, en langen tydt uit hunne eigene macht tegen de hertogen van Brabandt hebben geoorloogt. Zie hun geslachtregister by den gemelden Smallegange in zyne *Kronyk van Zeelandt fol.* 713-716. Het dorp, in den jare 850 bedykt, wierdt, met zo vele andere, in den jare 1531 door het zeewater overstroomt, maar naderhandt, weder boven geraakt zynde, bedykt. Het zelve heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Zuid-Bevelandt. *Smallegange.*

KRUIS, in 't Latyn *Crux*, was by de oude Romeinen en andere natiën eene pynelyke doodstraf, wanneer een misdadige naakt onder den blaauwen hemel zich moest laten aan 't kruis nagelen. Maar eigentlyk was het eene straf der slaven. Zommige geleerden beweeren, hoewel zonder grondt, dat deze lyfsstraf ook by de oude Hebreën in gebruik is geweest: want voor eerst kan uit de schriften der Rabbynen niets bewezen worden; en dat de Zaligmaker gekruist is, zulks is geschied, om dat het door Romeinsche soldaten, op 't bevel van den stadhouder, geschiedde. Men hadt verscheide soorten van kruissen, namentlyk, daar was 1) *Crux simplex*, zynde een paal, aan welken iemandt gehangen of gespiest kon worden; 2) *Crux compacta*, bestaande uit twee houten, zynde wederom driederlei, als (a) *Decussata*, wanneer namentlyk de twee balken kruisseling over elkander lagen, en gelyk waren aan de form van de letter X; (b) *Commissa*, wanneer het dwarshout boven op was, gelyk de gedaante van de letter T; (c) *Immissa*, wanneer de eene paal den anderen gelyk als doorsneedt, in dezer voegen ✠. Of nu aan het kruis ook een voetbank geweest zy, daar omtrent zyn het de geleerden niet eens. Het zekerste is, dat de form van het kruis niet in alle tyden noch op alle plaatsen eenerlei is geweest. Maar of het kruis van Christus zodanig een voetbank gehad heeft kan men niet zeggen, om dat het de Euangelisten niet melden.

De Kruissen nu stonden gemeenlyk aan de opentlyke wegen, om den voorbygaanden tot een waarschouwing of exempel te verstrekken. Zy waren juist zo hoog niet van de aarde, als men ze doorgaans in de schilderyen verbeeldt: want men kon de gekruisten met een spies doorsteken: ook konden ze van de honden en ander wild gedierte verscheurt worden. De misdaden, waarom een slaaf aan 't kruis gehecht wierdt, waren de navolgende: 1) In 't algemeen, wanneer hy iets tegen de belangen van zyn meester gedaan hadt; 2) Wanneer hy zyn meester verraden of valschelyk beschuldigt hadt; 3) Wanneer hy weggelopen was. Doch behalven de slaven wierden nog ander slecht volk met de kruisdoodt gestraft, als straatschenders, heimelyke moordenaars, dieven, enz. Als nu de dag der kruisstraffe verschenen was, wierdt de misdadige eerst aan een paal gebonden en gegeesselt; als dan moest hy zelf zyn kruis naar de gerechtsplaats slepen. Het eene en het andere wordt door het ter doodt brengen van den Zaligmaker bewaarheidt. Naderhandt wierdt hy aan 't kruis gehecht, wanneer het zelve reets opgerecht was; of hy spreidde zich op 't kruis uit, en wierdt dus met het zelve opgeheven. Ingeval het ligchaam zwaarder was dan dat hem de armen zouden kunnen dragen, wierdt hy, behalven de nagelen, nog met touwen vast gebonden. Dus zag men het bloedt by droppels uit de wonden vloeien, het welk een langzame en smertelyke doodt veroorzaakte: weshalven Pilatus verwondert was, dat Christus na zo een overluid roepen zo schielyk den geest gegeven hadt. Eindelyk heeft Constantinus de Grote de kruisdoodt afgeschaft, om daar mede het kruis van Christus te eeren; en hier by is het tot dezen dag gebleven.

Vermits nu de Christenen door het kruis een zo groot heil hebben ontfangen, zo hebben zy het zelve ook zeer in achting gehouden. Men maakte by allerlei gelegenheden het teken des kruisses, wanneer het volk gezegent, of iets ingewyd wierdt. Men begon houte kruissen op te richten, kruisies op de klederen te naaien, enz. Een plaats, alwaar een kruis stondt, hieldt men voor een vryplaats, zonder dat iemandt, die derwaarts gevloden was, vermogt beschadigt te worden. By de inwyding van een kerk was het onder de voornaamste plegtigheden, dat 'er een kruis wierdt in geplaatst. Diergelyk een recht, by de Grieken Σταυροπήγιον genaamd, hadt ieder een niet. Een bisschop vermogt het niet buiten zyne parochie te doen, maar een patriarch overal. Voorname geestelyken lieten zich, ergens komende, een kruis voordragen. In tydt van noodt ging men by wyze van processie, en droeg kruissen op den rug. Men schilderde kruissen op de huizen, menende de zelve daar door van allerlei ongelukken te bevryden. Die een brief of testament ondertekende, maakte een kruis by zynen name. Die niet schryven kon, moest evenwel een kruis maken; en ingeval iemandt daar omtrent trouwloos bevonden wierdt, moest hy eene zware straf ondergaan. *Crucis judicium* was, wanneer iemandt van een misdaadt was beschuldigt; hy naderde tot het kruis, strekte zyne armen uit, en vertoonde dus een kruis. Dit geschiedde op zekere uuren, wanneer eenige gebeden daar by uitgesproken wierden: was hy nu onschuldig, zo bleef hy zonder beweging staan; maar als hy schuldig was, strafte hem Godt, dat hy nederviel. Doch dit was noch van Godt bevolen, noch wordt door de gezonde reden gebillykt.

Als een plaats by de Duitschers met stads rechten voorzien was, wierdt 'er een kruis opgerecht. Het zelve geschiedde ook op gerechtsplaatsen, kerkhoven, grenzen, enz. *Lipsius & Kippingius de cruce. Pitiscus I.* 596, 598 *seq. De uitleggers over Mattheus XXVII. Du Fresne Gloss. pag.* 1432, 1434. *Eccard Stemm. Desider. pag.* 8. *Gretserus de cruce. Wildvogel Dissertat. de vero signo crucis.*

KRUISDRAGERS, in 't Latyn *Crucigeri*, eene zekere orde, wiens kleding is een witte rok, op wiens linker zyde een half rood en half wit kruis staat. Men vindt deze kruisdragers meest te Brugge, Namen, Luik en Huy. Op deze laatste plaats zyn zy eerst in 't jaar 1248 opgekomen. Daar woont ook hun generaal, of overste.

KRUISVAART. Zie CROISADE.

KRUMBEK, een kleine rivier in de Holsteinsche provincie Wagern, van het dorp, alwaar zy ontspringt, dus genoemt, ontlast zich in het diep, of den uitloop der zee, aan welke Alten-Krempe legt, waar van zy ook dikwils den naam van *Crempe* voert. *Dankwerth P. III. c.*6. *p.* 205.

KRUSWIK is naast Gnezen de oudste stadt van Polen, en was van ouds de koninklyke residentie van dit ryk. Zy legt in het groot-Poolsche waiwoodschap Inowlocz, op de grenzen van Brzesty, een sterk slot aan de zee Goplo hebbende, uit welke, als men zegt, de rotten zyn gekomen, die koning Popiël den II nevens alle de zynen opaten. Men vindt aldaar in de voorstadt een kollegiale kerk, St. Pieter toegewyd, en met 24 kanunniken voorzien. *Piastus* is van deze plaats geboortig, en is ook hier in den jare 830 op een gewonelyken ryksdag tot regent van Polen verkoren. *Connor State of Poland P. I. lettr.* 25. *Guagnin. Rer. Polon. p.* 64.

KRUZER. (HERMAN) Zie CRUSERIUS.

KUCHLINUS, (JOHANNES) predikant en hoogleeraar in de Godgeleerdheit, is in 't jaar 1546 geboren in eene kleine stadt van Hessen, Wetter genaamt. Zyn vader, een goed en eerlyk handwerksman, met tien zonen en drie dochteren beladen, schikte echter dezen zoon tot de letteroeffeningen; maar de doodt liet hem niet toe hem daar in ver gevordert te zien. De predikant dier plaatse nam de zorg van den jongen Kuchlinus op zich, en wel met zo veel te meer vreugde, terwyl hy zyn goede vorderingen zag, die hy maakte onder Justus Vultejus, bestierder van de schole te Wetter. Maar toen het tydt was om naar de akademiën te gaan, hadt Kuchlinus geen kleine zwarigheden uit te staan, ter zake van zyne armoede. Hy verloor echter den moedt niet, hebbende vastelyk besloten zyn fortuin te zoeken, en ten dien einde begaf hy zich op reize als een jong avanturier, die van 't school gekomen was. Te Frankfort vondt hy niets; zyn waardt, dien hy te Ments hadt, bragt hem by de Jesuiten, die hem niet langer hielden dan tot dat zy gezien hadden, dat hy den Protestantschen Godsdienst niet wilde afzweren. Al 't geen hy te Straasburg vondt was een brief van voorschryvens van Johannes Sturmius aan Brentius, die te Tubingen leeraarde. Deze hieldt hem ook niet lang, gelovende hem niet genoeg vooringenomen te zyn met het gevoelen der genen, die Jesus ligchamelyke overaltegenwoordigheit stellen. Kuchlinus zich den brief van Sturmius hebbende doen wedergeven, vertrok van daar naar Heidelberg, alwaar hy eindelyk vondt 't geen hy zocht; want Ursinus verkreeg zo veel voor hem, dat hy kon leven, om zyne studiën gerustelyk voort te zetten. De akademie van Heidelberg was in dien tydt zeer bloeiende. De jongman maakte aldaar in den tydt van zes jaren grote voortgangen; waar na hy gezonden wierdt om in de schole van Nieustadt als leermeester te onderwyzen, hebbende daar onder anderen tot amptgenoten Fortunatus Crellius en Frederik Sylburgius. Eindelyk wierdt hy tot predikant aangenomen in de gemeente van Taekenheim, welk ampt hy trouwelyk bedient heeft tot dat na de doodt van den keurvorst Frederik in 't jaar 1576 Lodewyk, zyn opvolger, verandering onder de predikanten maakte. Kuchlinus toen wederom naar zyn vaderlandt van Hessen gekeert zynde, en daar niet dan versmading vindende, wendde zich door aanraden van zyne vrouwe naar den kant van de grote arke der vluchtelingen, te weten naar Hollandt. Hy trok in 't jaar 1577 door Embden, en hieldt zich daar eenigen tydt op, van waar die van Amsterdam hem beriepen tot predikant, 't welk hy aannam, en dat ampt achttien jaren waarnam, waar na hy zich geheel en al verbondt tot het opperbestier van een collegie van de Godgeleerdheit, 't welk de Staten van Hollandt in 't jaar 1591 te Leiden hadden opgerecht, en waar van hy van dien tydt af gedurende eenige maanden het bestier hadt gehad. 't Was in 't jaar 1595 toen hy zich geheel en al van zyne kerk van Amsterdam ontsloeg, en zich aan het bestieren van dit collegie overgaf. Hy leeraarde de Godgeleerdheit daar in tot aan zyne doodt, die op den 2 July des jaars 1606 voorviel. Hy hadt zyne twee dochters uitgetrouwt aan twee geleerde mannen, de eene aan Petrus Bertius, en de andere aan Festus Hommius. Men heeft in 't jaar 1613 te Geneve in een stuk uitgegeven alle de Theologische disputen, die in verscheide tyden onder hem gehouden waren. Gui Patin heeft hem zeer geprezen, en een weinig te veel; want hy noemt hem *een van de allergeleerdste lieden van zyne eeuwe. Bayle Dict. Crit.* en *Meursii Athen. Batav.*

KUDAK, in het Latyn *Cudacum*, eene stadt in Ukranië, in het waiwoodschap van Kiow, aan de rivier den Nieper, by den uitloop van de rivier Samata gelegen. Zy wierdt in het jaar 1637 door de Polen versterkt, om de Kozakken in toom te houden, en hunne invallen aan den kant van de Zwarte zee te beletten. Doch de laatstgenoemden hebben de zelve in den jare 1648 in handen gehad. *Cellarii Descript. Polon.*

KUDELSTAART, een dorp en heerlykheit in de ronde venen, het welk voor een gedeelte onder het sticht van Utrecht, aan de prooftdy van St. Jan, maar voor het grootste gedeelte onder

der Hollandt behoort, het welk de reden is, dat 'er over het rechtsgebiedt van deze plaats voor dezen zomtyds verſchil is geweeſt tuſſchen S. Jans-Kapittel en de Regering van Hollandt. Kerk en predikant ſtaan onder de claſſis van Utrecht.

KUFSTEIN, eene ſtadt en vermaarde grensveſting in Tirol. Zy legt aan de Beyerſche grenzen op een hoge ſteenrots, aan den Innſtroom, en beneden aan den voet van den berg legt de ſtadt. Wanneer na de doodt van Margaretha, laatſte hertoginne van Karinthië en gravinne van Tirol, over de opvolging verſchil ontſtondt, wierdt deze plaats in den jare 1366 van de Beyerſchen ingenomen; maar keizer Maximiliaan de I bragt de zelve in het jaar 1504 wederom t' onder. Deze plaats bleef ook van dien tydt af in handen van Ooſtenryk, tot dat ze de keurvorſt van Beyeren in den jare 1703 geheel onverwacht veroverde. Maar hy heeft na den ſlag by Hochſtadt deze ſtadt aan den keizer wederom moeten afſtaan. *Zeileri Itin. Germ. Beſchr. v. Tirol.*

KUHLMAN, of KOELMAN, (QUIRINUS) een der voornaamſte geeſtdryvers van de XVII eeuwe. Hy was te Breslau, in Sileſië, geboren den 25 February des jaars 1651, en gaf grote verwachting door de ſpoedige voortgangen in zyne letteroeffeningen. Hy wierdt daar in verhindert door eene ziekte, die hy kreeg in zyn achttiende jaar, wordende ſedert den derden dag voor dood gehouden. Op dien dag hadt hy een verſchrikkelyk gezicht. Hy geloofde omringt te zyn van alle helſche geeſten, en dat op den vollen middag, en zonder dat hy ſliep. Dit gezicht wierdt gevolgt van dat van Godt zelve, omringt van zyne Heiligen, en Jeſus Chriſtus in 't midden. Hy zag en gevoelde toen ongelooflyke zaken. Twee dagen daar na hadt hy nog diergelyke gezichten; en toen hy van zyne ziekte genezen was, gevoelde hy inderdaadt een grote verandering ten opzichte van deze verſchyningen; maar hy zag zich altydt verſelt van een rond licht, 't welk zich aan zyn linker zyde hieldt. Hy hadt geen luſt meer tot de letteroeffeningen. Zomtyds hadt hy verrukkingen, die hem beletten de genen, die by hem waren, te zien en te horen, makende zich een ſchets van een groot getal boeken, die als zo vele leerwyzen waren om alles zonder veel moeite en in volmaaktheit te leren. Negentien jaren oud zynde vertrok hy uit zyn vaderlandt, alwaar hem geen recht genoeg naar zyn zin geſchiedde, en ging eenige akademiën bezichtigen. Hy gaf een tweeden druk uit van zyne lykdichten, een werk, dat hy vyftien jaren oud zynde hadt gemaakt; ook gaf hy eene verhandeling van de zedekunde uit; maar van dag tot dag ongemene vorderingen doende, bevondt hy de bladen, hem van den drukker gezonden, zyns onwaardig, zynde zyne kennis, ſedert 't zelve onder de pers was, zo zer aangegroeit. Hy maakte in 't geheel geen werk van de leſſen, noch van de openbare diſputen, die op de akademie van Jena gehouden wierden, geen ander leermeeſter willende hebben, zeide hy, dan den heiligen Geeſt. Zyne zucht om Hollandt te zien was al te groot dan dat hy deze reis langer zou uitſtellen, tot 'er tydt toe, dat men den uitſlag van den oorlog, die in 't jaar 1672 zo rampſpoedig voor dat landt geweeſt was, klaarder inzag. Hy kwam te Amſterdam drie dagen voor dat de ſtadt Naarden weder ingenomen was. Weinige dagen daar na vertrok hy van daar naar Leiden, alwaar hy niet lang was of hy viel op de werken van Jakob Böhme, waar van hy nooit hadt horen ſpreken, daar van getuigende, dat hy alleen in weinige dagen uit Böhme meer geleert hadt, dan hy van alle geleerden te zamen hadt kunnen leren; ook is 't gebeurt, zegt hy, dat hy in zyn ſtudeerkamer zittende, en in verrukking zynde, onder ontallyke gezichten honderd duizende van lichten zag. Het lezen dezer boeken was als olie in 't vuur geworpen; hy verwonderde zich, dat Böhme zaken voorzegt hadt, waar van niemandt dan hy, Kuhlman, kennis hadt. In dien tydt was 'er in Hollandt een zeker man, Jan Rothé genaamt, die zyn werk maakte van profeteeren. Hy was te Amſterdam geboren, en hadt altydt een geregeld leven gevoert, zynde van een zwaarmoedigen geeſt: hy beminde de verandering in 't ſtuk van Religie. Deze was zo ingenomen met Labadie, dat hy zich aan zyne ſecte overgaf, en werkte met al zyne kracht om hem nieuwe diſcipels te verzorgen; maar eenigen tydt daar na viel hy hem af, en wierp zich als hoofdt van eene bende op, zeggende, dat het Ryk van Chriſtus naby was. Hy vergenoegde zich niet de bediening van Johannes den Doper waar te nemen, te weten die van voorloper en van verkondiger, maar hy begeerde zelf de opperbeſtierder van dat grote werk te zyn, en meer dan ſtandaarddrager van deze nieuwe wereldt. Hy beloofde bergen en wonderen aan de genen, die zich onder zyne baniere kwamen vervoegen; hy ontruſte de kerk en den Staat door zyne blaauwboekies; maar tot zyn grootſte ongeluk wierdt hy te Amſterdam in de gevangeniſſe gezet, doch naderhandt wederom ontſlagen, en is ook van zyne mymeryen weder genezen. Kuhlman deedt 't ſpreekwoordt liegen, dat menſchen van een neering malkander nydig zyn: want hy ſchref op de beleefdſte wyze van de wereldt aan Jan Rothe. Hy handelde hem als een man Gods, en verzocht hem, dat hy hem zyne verlichtingen wilde mededelen, verkondigende rampen over de genen, die naar hem niet geluiſtert hadden. Hy donderde op eene vervaarlyke wyze, zeggende: „ Wee! wee! zo gy de profecyen „ van Gods knechten zult verſmaad hebben. Nederlandt, eer„ tyds wonderbaar, doch nu ellendig zynde, heeft ze verſmaad, „ en op 't ſterven leggende verſmaadt ze nog. In dit jaar, en op „ een dag van dit jaar, zal en de doodt, en rouwgeklag, en hon„ gersnoodt komen in 't Nederlandſche Babel, en 't zal met he„ melſch vuur verbrand worden, want de Heere Godt de Almach„ tige zal het veroordeelen ": dat alles, om dat men Jan Rothé luſtig uitgejouwt hadt, en dat men de gek hadt geſchoren met zy-

K.

ne herſſengedrochten. Kuhlman droeg zyn *Prodromus quinquennii mirabilis*, in 't jaar 1674 te Leiden gedrukt, aan Rothé op, moetende van twee Delen gevolgt worden. In 't eerſte hadt hy voorgenomen te ſtellen de oefeningen en ontdekkingen, die hy gemaakt hadt ſedert zyn eerſte gezicht tot het jaar 1674 toe. Daar in zou men honderd duizende van vindingen gezien hebben, die alle de eeuwen zouden hebben doen verbaaſt ſtaan. Het laatſte zou de ſleutel *der Eeuwigheit, van de Eeuwigheit der Eeuwigheden, en van den Tydt* hebben geweeſt. Hy gaf zyn voornemen aan Vader Kircherus te kennen, pryzende de heerlyke werken, die deze Jeſuit in 't licht hadt gegeven, en voornamentlyk zyn *Ars combinatoria, ſive ars magna ſciendi*, doch hem te gelyk te verſtaan gevende, dat hy ſlechts in 't ruwe hadt afgeſchetſt 't geen hy Kuhlman voornemens was verder voort te zetten, en dat hy wel wenſchte, dat Kircherus meer 't inwendige dan 't uitwendige, meer de kern dan de baſt zocht. Deze Jeſuit antwoordde hem op eene beleefde wyze, en gaf hem goede onderrechtingen, en in 't byzonder ook over 't voornemen, dat hy hadt om aan den paus te ſchryven, waar omtrent hy hem vermaande met omzichtigheit te werk te gaan. Kircherus verduiſterde dat gedeelte van zynen brief niet, waar in verzekert wierdt, dat zyn grote werk, 't welk hy voornemens was aan den paus op te dragen, zou geprezen en met verwondering aangezien worden, mits hy daar niets liet invloeien 't geen de onderzoekers der boeken aanſtotelyk voorkwam, en dat hy zich wachtte om zich een kennis van inblazing aan te matigen. Wy zullen een woordt melden van de bedriegeryen, of van de verblindheit der valſche propheten. Omtrent dien tydt, dat Kuhlman gereed was om met zeer veel eerbiedigheit aan den paus te ſchryven tot welſtandt van 't Chriſtendom, ſchreef hy aan anderen wegens zyne hope van den aanſtaanden ondergang van 't Pausdom; en terwyl hy vervaarlyk uitvoer tegen Lodewyk den XIV, ſchreef hy aan een hertog en Pair brieven, die vol van vleitaal waren omtrent dezen monarch. Kircherus gaf hem in zyne brieven vele loftuigingen, doch ten dele zodanig gericht, dat zy met ſchertſery gemengt waren, 't welk Kuhlman echter voor goede munt aannam, onder anderen zeggende: „ Het geen gy van „ myne *Ars combinatoria*, en van andere myne vremde ſtellin„ gen, zo in myne *Polygraphia*, als *Muſurgia*, van my in 't licht „ gegeven, voorgeeſt op een beter wyze te hebben kunnen ge„ ſchreven worden, dat zal ik daar laten, terwyl ik met nederig„ heit belyde, dat ik met die verhevene en hemelſche kennis, die „ gy bezit, niet begaaft, en daar toe onbekwaam ben. 't Gene „ ik geſchreven heb, heb ik onder den byſtandt van Gods gena„ de op eene menſchelyke wyze, dat is door eene met vlyt en „ arbeidt verkregene kenniſſe, geſchreven, niet op eene hemel„ ſche wyze ingeblazen en verlicht zynde, hoedanig eene zuive„ re kennis ik oordeele onder de menſchen niet gegeven te zyn... „ Ik twyfele niet, of gy zult, volgens de *onvergelykelyke uitge„ ſtrektheit van uw verſtandt*, zaken voortbrengen, die verheve„ ner zyn, en met groter verwondering zullen aangezien worden „ dan myne beuſelingen. Gy belooft ongelooflyke dingen, *die „ gelyk zy 't begrip van 't menſchelyke vernuft verre te boven gaan, „ zegge ik, dat zy tot nog toe van niemandt ondernomen zyn*; *maar „ ik verzekere ſtoutmoediglyk, dat zy niet eens bedacht zyn*, en „ bygevolg kan ik niet anders vermoeden, of gy moet eene zo„ danige door Godt ingegevene kennis hebben verkregen, die de „ H. Schrift aan *Adam* en *Salomon* toeſchryft, een door 't Woordt „ ingegeven kennis, zynde aan niemandt der ſtervelingen dan aan „ u alleen bekend, en voor anderen onverſtaanbaar ". Niettegenſtaande dit alles gaf Kircherus hem dezen heilzamen raadt, dat hy deze ingegevene kennis voor zich alleen moeſt bewaren, en dat hy zich niet moeſt bloot ſtellen aan de boerteryen van eene eeuw, zo ſchimpig als de tegenwoordige. Voor 't overige hadt de prophetiſche geeſt Kuhlman niet doen afzien van 't genoegen om geprezen te worden; want daar was geen lofreden, die hem geſchreven wierdt, of door de genen, aan welke hy afdrukſels van zyne werken hadt gegeven, of door andere menſchen, die hy niet aan 't hoofdt van zyn *Prodromus quinquennii mirabilis* liet drukken. Wat de loftuigingen belangt, die hy zelf aan zyne ſchriften gegeven heeft, de zelve zyn zonder twyffel zeer krachtig, als in de welke, zegt hy, verhevener zaken verklaart worden dan *van ons, of van eenig menſch verwacht worden*; maar nademaal hy verklaart, dat alle zyne wetenſchap voortkomt van de vleeſchgewordene wysheit, zal men hier niet bepalen, dat het een bewys van verwaandheit is. Men weet niet wel wanneer hy Hollandt verlaten heeft; maar Henning Witte zegt in zyn *Diarium Biographicum*, dat hy langen tydt omgezworven heeft in Engelandt, in Vrankryk, en in 't Oeſten, en dat hy eindelyk op den 3 October des jaars 1689, ter oorzake van eenige voorzeggingen, die het volk tot oproer verwekten, in Moscovië verbrand is. Wy weten niet of hy zyn gedenkpenning heeft doen ſlaan even als andere nieuwe propheten gedaan hebben; maar in 't zelve boek vindt men, dat men zyn afbeeldſel gezien heeft, onder 't welke hem zo vele tytels gegeven worden, dat wy niet geloven, dat de Ooſterſche monarchen zich 'er meer hebben toegeëigent. Onder zyn beeldtenis, door Andreas Lippius uitgegeven, wordt hy aldus opgevyſelt:

Alter Scaligerum, Taubmannus, Grotius, Opitz,
Barthius, Iscanus, Gryphius, Muretus, Erasmus!
Henoch, Joſephus, Davides, Joſua, Moſes,
Elias, Daniel, Salomon, Eliſa, Johannes!
Cyrus, Alexander, Conſtantin, Karl, Fridericus!
Liligerus, Juvenis, Frigerans, Artiſta, Sophata:
O Pater hæc tua ſunt! Hæc ad te cuncta reflexit.

Zo men oordeelt, zegt Bayle, de opsteller van dit artykel, dat wy al te ernstelyk en te wydlopig van hem spreken, wenschen wy, dat men mag weten, dat 'er eene ernstigheit is, die over deze soorten van zaken erger is dan de boertery; en dat het goed is, dat de wereldt onderrecht zy van de wonderbare verscheidenheit der geestdryvery. Het is een besmettelyker kwaad dan men denkt. Het lezen der protecyen van Drabicius bedorf onzen Kuhlman t'eenemaal. Hy hadt daar twee plaatsen in gevonden, waar van hy de toepassing op zich zelve maakte. Het eerste behelst deze woorden: „ Die 't leest, dat hy 't versta! als 'er *vyf* zal getelt „ worden, zullen de kinderen der wederspannigheit een einde ne- „ men, gezien zynde, dat ik macht hebbe over den hemel, de „ aarde, en de zee ". Het twede behelst: „ De overvloedt der „ zegeningen is gereed om u (Drabicius) te Breslau te wachten, „ als of gy 't met uwe oogen aanschouwde ". Wy zullen hier by voegen, dus vervolgt Bayle, 't geen hy trok uit de Astrologisch-Prophetische voorzegging, in 't jaar 1647 door Paulus Felgenhauer gemaakt, en in 't jaar 1655 uitgegeven. „ Hoe groot „ eene dwaling de hoop der vrede zy, zulks zal ons 't dub- „ belde *vyftal* aantonen, als 't na weinige dagen zal gekomen „ zyn ". Hy verbeeldde zich dat dubbelde *vyftal* te wezen: door twee redenen wierdt hy daar van overtuigt; de eene, dat hy Quirinus genaamt was; de andere, dat het in 't jaar 1674 vyf jaren geleden was, dat hy eene ingegevene kennis hadt ontvangen. Derhalven geloofde hy, dat als dan de tydt, door Drabicius belooft (*als 'er vyf zal getelt worden, zullen de kinderen der wederspannigheit een einde nemen*) gekomen was; alzo dat hy hoopte den Antichrist en Babel in 't kort door zyne pen te doen vallen. Zie hier de Hallelujaas, door hem alrede van te voren opgedondert:

„ De Antichrist zal vallen door zyn eigen oordeel, en Babel „ zal zyn ondergang verhaasten, zo dat de volkeren zullen ver- „ baast zyn. Halleluja.

„ Dien de koningen niet hebben overmogt met macht van wa- „ penen, dien heeft een ongewapend jongeling overmogt, stry- „ dende in de kracht van Jesus Christus. Halleluja.

„ De kooplieden van den Antichrist staan van verre met „ schrik beladen, bewenende zynen onverwachten val, van wegens „ de onvoorziene vreze der toekomende dingen. Halleluja ".

Wie zou geloven dat de buitensporigheit der geestdryvery zo ver zou gaan?

Voor 't overige was Kuhlman geen ingeblazene, die zeer op de onthoudinge gestelt was; hy trouwde en hertrouwde, zo 't een huwelyk mag genoemt worden, en geen boeleering, te weten de zamenleving, die tusschen een man en eene vrouw gehouden wordt, zonder de plegtigheden te gebruiken, die door 't kerkelyke en wereldlyke recht zyn voorgeschreven. Hy verstondt ook de kunst om vry veel geldt af te perssen, en daar waren menschen, aan welke hy op een meesterachtigen en prophetischen toon schreef, dat zy hem, ter bevordering van 't nieuwe koninkryk Gods, eene zekere som gelds moesten bezorgen, by gebrek van 't welke hy hen met de alleryffelykste oordeelen van de wrekende handt des Allerhoogsten dreigde. Van Helmont is een van de genen geweest, die zodanige brieven hebben ontvangen; maar hy was zo eenvoudig niet om zich daar door vervaart te laten maken, of daar acht op te slaan.

Kuhlman heeft nog de volgende boeken uitgegeven: *Epistolæ Theosophicæ Leidenses*; *Epistolæ Londinenses ad Wicklefio-Waldenses, Hussitas, Zwinglianos, Lutheranos, Calvinianos*, en eenige andere, zo in 't Latyn, als in 't Hoogduitsch. *Bayle Dict. Crit.* en andere schryvers, door hem aangehaalt.

KUHNDORF, een dorp en ambacht in het gevorste graafschap Henneberg, niet verre van de Saxische residentie Meinungen gelegen, doch behorende tot het Saxen-Albertynsche aandeel van Henneberg, of tot de Sleusingsche portie. Tegen over het zelve legt de hoge slottoren op Dollmar. In dit ambacht legt ook het dorp en gewezen klooster Rohr.

KUIK. Het landt van Kuik is een kleine landstreek in Hollandt, tusschen de Maas en 't Peeler moeras gelegen, en maakt een gedeelte van de Meiery van 's Hertogenbosch uit. De stadt en vesting de Grave is 'er de voornaamste plaats in. Dan volgen het vlekken Kuik, nevens zestien of zeventien dorpen. Het landt hadt eertyds zyne byzondere graven, doch kwam naderhandt aan de hertogen van Gelder, en in 't jaar 1596 aan de hertogen van Brabandt, die het den graven van Buren voor eene grote somme gelds tot onderpandt gegeven hebben. Naderhandt hebben het deze aan zich gekocht. Eindelyk is het door een huwelyk van prins Willem van Oranje met Anna van Egmondt, eenige erfgenaam van grave Maximiliaan van Buren, aan des zelfs nakomelingschap gekomen; uit welken hoofde het thans nog onder de nalatenschap van koning Willem den III, als prins van Oranje, getelt wordt. *Zeileri Topogr. Burgund.*

KUIK, (ANDREAS VAN) XXV bisschop van Utrecht, was de opvolger van bisschop *Godebald* in den jare 1128. Hy was een zoon van graaf Herman van Kuik, en de broeder van Herman Kuik en Godfried van Arenberg. Hy was proost van Luik toen hy tot bisschop verkoren wierdt, en een man zeer genegen tot stilligheit en vrede. Hy heeft zyn best gedaan om de Godvruchtigheit in het klooster van Egmondt, die daar, gelyk in vele, zo niet de meeste andere kloosters, byna geheel uitgedooft was, wederom te doen herleven. Eenige gunstelingen van Petronella, weduwe van graaf Floris den II van Hollandt, en moeder van den minderjarigen grave Dirk den VI, hadden weten uit te werken, dat zekere Ansellinus, of Anselmus, een man zonder kennisse en bekwaamheit, den monniken van het klooster van Egmondt tot abt wierdt opgedrongen. Wat schade hy deze abdy, die toen zeer ryk was, gedaan heeft, kan in de Jaarboeken van Egmondt nagezien worden. Eindelyk kwamen de monniken over zyne kwistachtigheit en kwade regeringe by bisschop Andreas in den jare 1129 klagen, die hem van zyne waardigheit afzette, en Waltherus in zyne plaats tot abt aanstelde, de welke daar op alles, dat vervallen was, zo in het tydelyke, als in het geestelyke, weder te recht hielp. Ook heeft bisschop Andreas, volgens *Heda*, de Reguliere priesters om hun godloos en ergerlyk leven uit het klooster van Stavoren gezet, en andere monniken en nonnen uit het klooster te Oostbroek in hunne plaats gezonden: doch *Bokkenberg* schryft dit zynen voorzaat Godebald toe; gelyk ook het afzetten van den abt Anselmus door hem aan den laatstgemelden wordt toegeschreven. Zie GODEBALD. Deze bisschop Andreas verkreeg van keizer Conraad den II in den jare 1138 de vernieuwing en bevestiging van de gift Oostergoo en Westergoo in Vrieslandt, wel eer aan de Utrechtsche kerke behoort hebbende, maar door den keizer Lotharius, voorzaat van Conraad, haar ontnomen, en aan zynen neef, grave Dirk van Hollandt, gegeven. Doch de eene, noch de andere hadden daar veel voordeel by: want de Vriezen, zich aan deze giften der keizers weinig kreunende, verdedigden hunne vryheit kloekmoedig door de wapenen. Hildebert, eerst bisschop van Mans, en daar na aartsbisschop van Tours, een man van grote geleerdheit en bekwaamheit, heeft aan Andreas van Kuik eenige brieven geschreven, waar in hy hem het ergerlyke leven der geestelyken en monniken van dezen tydt nadrukkelyk voor oogen stelt, en hem ernstelyk vermaant de genen, welke onder zyn opzicht stonden, daar van af te trekken, en hen een beter leven te doen lyden, met bedreiginge van Gods vloek, indien hy daar omtrent in gebreke bleef. Hy was zo goed in staat als iemandt anders om uit eige ondervindinge daar van te spreken: want voor dat hy tot inkeer was gekomen, hadt hy zo ongebonden geleeft, dat zyne bywyven en kinderen niet om te tellen waren. Doch het grootste gedeelte van de brieven, welke hy aan bisschop Andreas heeft geschreven, zyn of verloren, of gesmoort. Onder dezen bisschop ontstak wederom het vuur van tweedragt en oorlog tusschen Hollandt en het sticht. Graaf Dirk de VI, zoon van grave Floris den II, mondig geworden zynde, bereidde zich ten oorlog tegen grave Herman van Kuik, broeder van Andreas, om dat zyn overgrootvader, graaf Floris de I, onder de aanvoeringe van den vader van dezen Herman van Kuik by Hemert was dood geslagen. De jonge graaf Herman verzocht zynen broeder, den bisschop, eene verzoening tusschen hem en den grave van Hollandt te willen bewerken, de welke de zelve ook eindelyk, doch met veel moeite, te weeg bragt, onder deze voorwaarde, dat Herman, om zyns vaders misdaadt te boeten, eene abdy zou stichten, de zelve uit den grondt doen optimmeren, en met jaarlyksche inkomsten behoorlyk voorzien. Dit wierdt nagekomen, en Herman stichtte daar op de abdy van Mariënwaardt, in de Betuwe, tusschen de Waal en den Rhyn, waar in zyn broeder, de bisschop, vervolgens Premonstreitheeren, welker orde onlangs opgekomen en in grote achting was, plaatste, en welke abdy sedert zeer vermaard is geweest. Ondertusschen hadt Floris de Zwarte, broeder van graaf Dirk, lang gevryd over Hadewig, dochter van Arnold, grave of vryheer van Rekem, en nicht van Andreas en zyne twee broeders; maar deze laatsten hadden hem gedurig afgewezen. Dit stondt Floris, die moedig en hooghertig was, niet te lyden, en misschien begon ook de oude wrok daar door weder te herleven. Hy maakt dan binnen Utrecht te komen, en zoekt de burgers, die toch doorgaans niet al te goed bisschops waren, op zyne handt te krygen. De bisschop moest het stadt uit wyken, en ging zynen noodt aan zyne twee broeders klagen. Deze de wapenen flux aangeschoten, en een hoop volks byeen gekregen hebbende, kwamen stil omtrent Utrecht; en vernomen hebbende, dat Floris zomwylen met een klein gevolg ter jagt ging, namen zy hem op zekeren tydt waar, en vermoordden hem te Abstede, even buiten de stadt Utrecht. Graaf Dirk, zeer verstoort over dit vermoorden van zynen broeder, verdreef, om den zelven te wreken, bisschop Andreas wederom uit de stadt Utrecht, en viel daarenboven met een machtig leger in het graafschap van Kuik, daar hy alles te vuur en te zwaardt verdelgde, zynde graaf Herman, om niet in de handen van een vergramden vyandt te vallen, genoodzaakt buitens lands te gaan zwerven. Maar na de doodt van den keizer Lotharius, die zynen neef, graaf Dirk bystondt, wierdt alles wederom in der minne bygelegt, en bisschop Andreas, als mede zyn broeder, graaf Herman, weder herstelt. Andreas heeft den plicht der nature, volgens *Beka* en *Bokkenberg*, voldaan in den jare 1138, op den 23 Juny, tien jaren na zyne verkiezinge tot bisschop van Utrecht: doch *Noviomagus* legt hem nog een jaar levens meer toe. Hy heeft aan den abt en aan de monniken van St. Truien geschonken de kerk en de tienden in het dorp Alborg, die den bisschop eerst toebehoorden, om dat hy, vluchtig zynde, aldaar ingenomen was geweest. Daar is nog tegenwoordig een plaats niet verre van Heusden gelegen, die Alborg, of Aalburg genoemt wordt. Zie AALBURG. Ook heeft bisschop Andreas aan de Salvators-kerke te Utrecht eenige eigendommen gegeven in de rivier den Yssel, omtrent Gouda en Haastrecht, en eene parochie in Boesingen aan de St. Jans-kerke van de zelve stadt, waar van de brieven hy *Heda pag.* 160, 161 gevonden worden. Nog heeft hy aan de kanunniken en de kerke van St. Salvator gegeven de tienden en het recht op de braaklanden in Ryswyk. Daar wordt ook een brief gevonden, waar in hy hen de tienden verleent in het dorp Bodegrave, welke gift door hem gedaan is in het jaar 1134, in de XII Indictie, in het zevende jaar van zyne bisschoppelyke regeringe. *Beka. Heda. Barlandus. Buchelius. Batavia Sacra II Deel.* enz.

KUIK,

KUIK, (Henrik) biſſchop van Roermondt in Gelderlandt, geboortig uit het Gelderſche ſtedeke Kuilenburg. Zyn vader was Johan Kuik. Hy hadt te Utrecht onder Georg Macropedius zich in de letterkunde geoeffent, en begaf zich naderhandt met zynen broeder Kornelis naar de univerſiteit van Loven, alwaar deze beide meeſters in de Philoſophie wierden. Negen jaren daar na wierdt hy Doctor in de Theologie, wanneer hy opentlyk in de konventen van S. Martyn en S. Gertruid, als ook voorhenen de zedekunde leeraarde. Vervolgens was hy vikaris generaal in 't diſtrict van Loven, officiaal van den aartsbiſſchop van Mechelen, deken van St. Pieter te Loven, en eindelyk, in de plaats van Willem Lindanus, den 20 July des jaars 1596 biſſchop van Roermondt, toen deze biſſchop van Gent geworden was. Hy ſchreef verſcheide werken, als: *De Romana Eccleſia*; *de Hæreticorum ortu atque interitu*; *De vitandis & è Republica proſcribendis libris pernicioſis Haereticorum contra Politicos*; *De vetuſto raſurae clericalis more*; *De renovando uſu priſtinae raſurae clericalis*; *De Canonicorum officio*; *De pluralitate beneficiorum eccleſiaſticorum & eorum recta prohibitione*; *De anno jubilæo*; *Orationes panegyricae & Epiſtolae parænetica*; onder welke twee aan prins Maurits van Oranje, om hem tot het Roomſche gelove te bewegen, gericht zyn; *Speculum concubinarium ſacerdotum, monachorum & clericorum*; *De moderatione cleri*; *De Teſtamentariis Tabulis Eccleſiaſticorum, & anno gratiae abolendo*; *contra concubinariorum paſtorum tolerantiam, & de ſacrificio Miſſae*. Hy overzag ook de werken van *Caſſianus*, verbeterde de ingeſlopene miſſlagen, maakte aantekeningen over de zelve, en gaf ze in 't jaar 1648 te Atrecht in 't licht. Ook overzag hy het boek van S. Bernardus *de Conſideratione*, en ſchreef nog verſcheide dingen in 't Latyn en Nederduitſch. Hy ſtierf te Roermondt den 27 September 1609. Zyn opvolger was *Jacobus de Caſtro*.

KUILENBURG, of KULENBURG, een graafſchap in Gelder, waar van het ook buiten twyfel een leen is, hoewel het ook een leen van Utrecht en Hollandt is, zonder nadeel der ſouvereiniteit; weshalven ook de Staten van Gelder den grave van Waldek een afzonderlyken openbrief gegeven hebben, belovende hem tegen iedereen te beſchermen. Het graafſchap beſtaat uit eene ſtadt, van den zelven name, en de navolgende plaatſen, of dorpen, als: *Golverdingen*, of *Golberdingen*, *Everdingen*, *Zyderveldt*, *Redishem*, of *Renoi*, *Beeſt*, en *Mariënweert*. De ſtadt Kuilenburg legt aan de linker zyde van de riviere de Lek, zynde een arm van den Rhyn, eene myl van Vianen, en even zo verre van Buren. Zy beſtaat uit drie delen, van welke elk deel zyne muren en grachten heeft, waar aan het graaflyke ſlot gebouwt is. De regering der ſtadt beſtaat uit een droſſaardt, twee burgermeeſters, zeven ſchepenen, en een ſchout, die alle, zonder eenige voorgaande nominatie der burgeren, van den grave worden aangeſtelt. Reets voor vele eeuwen heeft Kuilenburg zyne eigene heeren gehad. Dus gewaagt Houtenus van een zekeren *Robert Boſighem*, die in 't jaar 1164 geſtorven is, en gezegt wordt de eerſte heer van Kuilenburg geweeſt te zyn. Zyne opvolgers hebben hunne goederen grotelykſch vermeerderd, voornamentlyk door trouwen, in 't byzonder *Gerard* de II, die trouwde met *Maria*, vrouw van Buren, Borſſelen, Sint Martensdyk, en Doddendal. Haar zoon *Caſpar* hadt gene mannelyke erfgenamen, maar liet vyf dochters na, onder welke de twede, genaamt *Anna*, met *Jan van Pallandt*, droſſaardt van Valkenburg, trouwde, barende hem *Florens*, of *Floris* den I, dien Philips de II, koning van Spanje, graaf van Kuilenburg gemaakt heeft. Maar alzo deze zich by de edelen, die de vryheit van 't vaderlandt voorſtonden, voegde, en in 't jaar 1566 de hertoginne van Parma, als gouvernante, een ſmeekſchrift overleverde, verviel hy in des konings ongenade, en wierdt van den hertog van Alba vogelvry verklaart, zyn prachtig huis te Bruſſel omverre gehaalt, en op des zelfs plaats een marmere pylaar met een opſchrift in vierderlei talen, behelzende de oorzaak van dit vonnis, opgerecht; hoewel die pylaar naderhandt weder overhoop geworpen is. *Floris* de II, zoon van *Floris* den I, ſtierf zonder erfgenamen, benoemende by zyn uiterſte wille zyn zuſters dochters zoon, graaf *Philips Diderik van Waldek*, tot erfgename van het graafſchap van Kuilenburg, nevens de heerlykheit Witten, Pallandt en Werth. Op deze wyze is dit graafſchap aan de graven van Waldek, van de Wildungſche linie, gekomen. Maar wanneer graaf *Henrik Volrath*, zoon van Philips Diderik, in 't jaar 1664 zonder erfgenamen ſtierf, kwam dit graafſchap aan den vorſt *Georg Frederik van Waldek*, broeder van Philips Diderik, des H. Roomſchen Ryks, en der Staten van Hollandt generaal veldmaarſchalk. Maat deze kwam ook den 19 November des jaars 1692 zonder mannelyke erfgenamen te overlyden, nalatende drie dochters tot zyne erfgenamen, namentlyk: *Lodovika Amalia*, *Sophia Henriëtta*, en *Albertina*. De eerſte trouwde met den grave Georg van Erpach, maar baarde hem gene kinderen. Sophia Henriëtta trouwde in 't jaar 1680 met hertog Erneſt van Saxen-Hildburghauzen; en dus kwam het graafſchap van Kuilenburg aan de Saxen-Hildburgſche linie, na dat Lodovika Amalia, weduwe van grave Georg van Erpach, die haren ſetel aldaar hadt, was geſtorven; gelyk ook hertog Erneſt Frederik, zoon van den voornoemden Erneſt, in 't jaar 1714 de huldiging te Kuilenburg heeft ontfangen. *Guicciardin. Miræus Chron. Belg. ad ann.* 1555. *p.* 413. *Teſchenmacher Annal. Cliv. pag.* 467. *Imhof N. P. l. V. c.* 12. *n.* 2. *Bucellini Germ. ſtemm. P. III. ſect.* 2. *p.* 24. *Pontanus Hiſt. Gelr.* enz.

KUILENBURG, (Willem van) een dapper zeeheldt, en braaf kapitein. Wanneer de vereenigde Staat in de maandt van Auguſtus des jaars 1664 een beſluit hadt genomen de West-Indiſche maatſchappy met zyne macht te onderſteunen, en in ſtaat te ſtellen om haar recht en langdurig bezit in Afrika en Guinea te kunnen handhaven, zo dat er beſloten was den onder-admiraal de Ruiter met zyne vloot uit de Middelandſche zee naar Cabo Verde en de kuſt van Guinea te zenden, bevondt Willem van Kuilenburg zich mede in dien tocht, om zich in het zee- en ſtuurmanſchap te oefenen; kwam ook in het volgende jaar 1665 met de vloot weder in het vaderlandt. De Ruiter was naauwlyks te Delfzyl aangeland, of hem wierdt als luitenant admiraal en opperhoofdt der ganſche vloot het gezag over de zelve opgedragen, en in die waardigheit door de heeren gemachtigden der Vereenigde Staten op den 14 Auguſty begroet. Zo als dat des morgens geſchied was begat zich de admiraal, met den onder-admiraal van Nes en omtrent acht en dertig vrywilligen, daar Kuilenburg een van was, naar Texel. Deze droeg zich in alle gelegenheden zodanig, dat hy, na eenige minder ſcheeps-ampten en bedieningen, daar hy lof in behaalt hadt, kapitein van het collegie ter Admiraliteit van Amſterdam wierdt. In den jare 1673, in dien zwaren zeeſtrydt, daar Nederlands behoudt aan hing, voerde kapitein Kuilenburg het ſchip *Deventer*, met zes en zeſtig ſtukken, en over de drie honderd mannen. Hy vocht onder het ſmaldeel van de Ruiter, toen de zelve tuſſchen het zogenaamde rode en blaauwe eſquader, of ſmaldeel, doorboorde, en Kuilenburgs marszeil wierdt in dat doorboren afgeſchoten. Een groot Franſch oorlogsſchip van kapitein Jean Gabaret hem in die verlegenheit ziende, leide zich aan zyn boordt, en na het enteren wierdt 'er handt tegen handt gevochten. Eenige van het volk, wel vier en twintig man, vluchtten met de chaloup naar het advys-jagt, en gaven voor, dat hun ſchip zonk. Des niettegenſtaande verdedigde Kuilenburg zyn ſchip met grote manhaftigheit. De ridder Lery, oudſte luitenant van kapitein Gabaret, hadt zich, overſpringende, al meeſter van de bak gemaakt, wanneer Kuilenburg met eenige der zynen een ſterken uitval uit het achterſchip op hen deedt. Hy greep Lery by het kruis, rukte het hem af, en zou hem met kracht ter neer geworpen hebben, indien niet een ander Franſch vrywillige was toegeſchoten: ook wierdt Cabarets twede luitenant, de Chabotiere, met drie piſtoolſchoten en eenige zabelhouwen dodelyk gekwetſt. Verſcheide andere Franſchen wierden van Kuilenburgs volk verſlagen, en vier of vyf op het half-verdek met zyn eigen handt nedergelegt, daar by de vyandt genoodzaakt het ſchip te verlaten, en het anker te laten vallen, om zo van malkander te ſchavielen. Hy hadt in dit ſcherp gevecht over de zeſtig doden en vyf en zeſtig gekwetſten, en zyn ſchip was zo gehavent, dat het niet langer zee kon houden: ook hadden de Franſchen met een vuurwerk den brandt in het ſchip gebragt; maar Kuilenburg met zyn volk vonden middel om den zelven te bluſſchen. Zommigen hebben getuigt, dat het Franſche ſchip, het welk Kuilenburg zo lang en ſterk hadt bevochten, gezonken is, en dat zy het gezien hebben. Na den ſlag gaf Kuilenburg aan de Ruiter zyn ſcherp gevecht en de reddeloosheit van zyn ſchip Deventer te kennen, de welke hem daar op laſt gaf op het Flakkee te zeilen, en daar alles op het ſpoedigſte te herſtellen. De admiraal gaf hem zyn eigen loots mede om hem binnen te brengen: doch zyne voorzichtigheit was hem dodelyk; want door de kwade toezicht van dien lootsman raakte zyn ſchip op den zelven dag na den middag voor de Willingen tegen het punt van het Zuid-Ooſten-aſſen, en wierdt in een oogenblik in ſtukken geſtoten. Van honderd en zes gezonde en vyf en zeſtig gekwetſte menſchen, die 'er nog op waren, zyn 'er niet meer dan tuſſchen de veertig en vyftig, daar onder de beide luitenants, geborgen. De kapitein en de loots, die zich op het wrak gehouden hadden, en beide wel zwemmen konden, zyn mede verdronken. De admiraal de Ruiter achtte het billyk, als deernis met zyn ongeval hebbende, de doodt van zo vele menſchen te beklagen, en inzonderheit zich gevoelig te tonen over de doodt van Kuilenburg, die zich in het gevecht zo manhaftig hadt gekweten, en, na het uitſtaan van zo veel gevaar, gebleven was, toen hy buiten alle zorge en gevaar ſcheen te zyn. Hy wordt zeer geroemt wegens zyne bezadigtheit en zedigheit in zynen ommegang, als mede wegens zyne voorzichtigheit en kloekmoedigheit, zo dat het te beklagen was, dat hy zo vroeg en zo ongelukkig uit de wereldt wierdt weggerukt. *Brands Leven van de Ruiter.*

KUILENBURG, (Zweder, of Zuederus van) LII biſſchop van Utrecht. Na de doodt van biſſchop *Frederik van Blankenheim* in den jare 1423 ontſtondt 'er een grote tweeſpalt over de verkiezing van een nieuwen biſſchop, dewyl twee zeer machtige mannen, beide van een ouden en vorſtelyken adel, te weten *Rudolph*, de zoon van den grave van Diephout, of Diepholt, en *Walrave van Meurs* naar den myter dongen, waar by nog gevoegt moet worden *Jan van Buren*, prooſt te Aaken en van de Mariaas-kerke te Utrecht. Vier Kapittelen der Utrechtſche kerke, met het grootſte gedeelte van het ſticht, Overyſſel daar onder gerekent, hielden het met Rudolph. Onder de verkiezinge kwam Bernard Proeis, een van de hoofden der burgerye, met geweldt op de deur kloppen, en riep al dreigende tot zynen neef, den deken van St. Pieter, dat hy een dood man was, indien hy zyne ſtem niet gaf aan Rudolph van Diephout. De anderen hielden het met Walrave, prooſt der Domkerke. Volgens het verhaal van Heda ſtondt het Domkapittel op de dreigementen van Proeis overend, en weigerde met de verkiezing voort te gaan: doch de andere vier Kapittels traden echter voort, en de ſtemmen vielen op *Rudolph van Diepholt*, op den prooſt van Aaken, en op *Zweder van Kuilenburg*. De paus, van wien ieder zyne beveſtiging verzocht, wees hen alle af, en gaf het bisdom van Utrecht aan den biſſchop van Spiers, aan wien hy het zelve

al, volgens het verhaal van Jan Veldenaar, die omtrent dezen tydt te Utrecht leefde, by het leven van Frederik van Blankenheim hadt belooft. *Rabanus*, uit het adelyke geslacht van *Helmstadt*, was in dezen tydt bisschop van Spiers, zynde in den jare 1396 tot die waardigheit verheven, en hebbende daar in den jare 1430 vrywillig afstandt van gedaan. Deze heeft daar op eenige van zyne Raadsheeren naar Utrecht gezonden, om te vernemen of hy zonder oorlog en bloedstortinge in het bezit zou kunnen komen. De Raadsheeren vonden gansch Utrecht van beroerten en partyschappen overend staan, en dienden zulks hunnen bisschop aan; waar op hy, ziende, dat het bisschopdom niet zonder gevecht en bloedstortinge te bekomen was, naar Rome schreef, verzoekende, dat de paus die waardigheit, de welke hy zelf zonder grote moeite niet zag te bekomen, aan Zweder van Kuilenburg, aartsdiaken van Utrecht, en van een bekenden adel aldaar, wilde geven. De paus willigde zyn verzoek gaarne in: want Zweder was, volgens Barlandus, een geleerd en goedaardig man; en daar op is hy door de burgery van Utrecht met de gewonelyke toejuichinge tot bisschop aangenomen. Maar hy hadt de kunst niet om de ingezetenen op zyne handt te houden, maar was al te fors en te heerschachtig in het regeren: alle, die den naam hadden van Rudolph van Diepholt, zynen mededinger, genegen te zyn, waren hun goedt en leven niet verzekert, in het tegendeel wierdt naar moordenaars, brandstichters, en diergelyke booswichten weinig gezien, als zy maar niet verdacht waren aan Rudolphs streng te trekken. Daarenboven was zyne intrede niet zonder bloedstorting geschied, daar hy zich ook weinig aan kreunde: de voorrechten der geestelykheit wierden weinig geacht; de ridderlyke orde was by hem kwalyk gezien, en hadt weinig te zeggen. Die van Amersfoort, als met Rudolph heulende, wierden te vuur en te zwaardt vervolgt. De Utrechtenaars dan ziende, dat 'er een hoog hert en een harde imborst in Zweder zat, trokken hunne genegenheit van hem af, en hy kon de zelve toen op generhande wyze, het zy door vleiery en schone woorden, het zy anderszins, wederom winnen. In dezen toestandt der zaken kwam de ridder Renesse, die ter stadt uit gebannen was, met vier en twintig krygsknechten, in het gewaadt van monniken, in de stadt, daar die van zyne en Diepholts party hem aanstonts toevielen. Die van de party van Zweder, de kans dus gekeert ziende, sprongen, om hun leven te behouden, over de stads muren, en ontkwamen aldus het gevaar, zynde Zweder mede gedwongen de stadt te verlaten, na dat hy daar niet langer dan tien maanden was geweest. *Rudolph van Diepholt* wierdt toen tot bisschop aangenomen, en Zweder is sedert niet weder te Utrecht geweest. Hy wierdt 'er gedaagt, maar verscheen 'er niet, zeggende, dat het 'er niet veilig was voor zyn persoon. Hy verzocht eindelyk vrygeleide, het welk hem vergunt wierdt voor honderd personen; en als hy toen evenwel nog achterbleef, wierdt hy als hardnekkig veroordeelt. Daar op volgden 'er bloedige oorlogen, roveryen, brandstichtingen en nederlagen tusschen beide de partyen. Zweder maakte zich met de hulp van den grave van Egmondt meester van Amersfoort; maar de Utrechtenaars dreven 'er hem kort daar na weder uit. Hoedanig voorts Philips, hertog van Burgundië, die in dezen tydt de regering van Hollandt genoegzaam in handen hadt, en Arend, hertog van Gelderlandt, de zaak voor Zweder opgenomen, en die van Utrecht en Amersfoort met alle macht, doch met weinig vrucht, beoorloogt hebben; hoe dat zy voor Amersfoort, daar de burgers van Utrecht met de Amersfoortsche vrouwen den vyandt van de muren geweert hebben, hun hoofdt hebben gestoten; hoe dat de hertog van Gelderlandt zo vinnig in dit oorlogen was, dat hy het gansche graafschap van Gulik, het welk ondertusschen aan hem vervallen was, heeft verwaarloost, zo dat het den hertog van Berglandt door den keizer opgedragen wierdt, dit alles, en meer andere omstandigheden, staan by *Heda* en elders wydlopig aangehaalt. Ondertusschen hadt de paus, en Zweder uit zynen name, Rudolph van Diepholt en zyne aanhangers met bannen, blixem- en donderslagen dapper aangerand. Zelfs wanneer Zweder nog te Utrecht was hadt hy den ban tegen Rudolph van Diepholt, die van het bovensticht, en zyne andere aanhangers, uitgesproken: ja alle zondagen las hy over hem de eeuwige vervloeking, en liet de klokken over hem luiden, het welk de geestelykheit van Overyssel zodanig trof, dat zy byna alle van daar vertrokken. „ Vele van de geestelykheit ", zegt *Heda*, en *Buchelius*, over *Heda* schryvende, „ zyn uit vreze „ voor de geestelyke strafvonnissen ter stadt uit gevlucht. Sommi- „ gen hebben ook in de kerken, zo als uit de schriften der te- „ genparty van die tyden blykt, tegen de bannelingen, die an- „ ders in de geloofsstukken van een gevoelen met hen waren, „ met zulk een geweldt op den preekstoel getiert en geraast, „ dat zy zich niet ontzagen te zeggen, dat iemandt, die zo „ een banneling zou dood steken, van Godt zou beloont wor- „ den, en dat eene hostie, die door hen gewyd mogt worden, „ niet minder zou zyn dan het ligchaam des Heeren. Maar het „ volk ", zegt *Heda* verder, „ het welk de party van Rudolph „ volgde, was voor geen strafvonnissen en interdikten vervaard ". Inderdaadt, de stadt Utrecht kreunde zich zo weinig aan deze interdikten, dat zy alle de priesters, die in het verrichten der kerkdiensten bleven volharden, in hare bescherminge nam. Wel is waar, daar waren eenige kerkelyke personen, die, voor den pausselyken ban vervaard, uit de stadt weken; maar dewyl de tweedragt negen jaren duurde, kwamen de uitgewekene geestelyken zo nu en dan weder te huis druipen, maar hadden moeite genoeg om weder ingelaten te worden. Zie hier een merkwaardig uittreksel uit zeker handschrift, berustende in het Begynen-klooster te Emmerik, door een Heer van bekende vromigheit en bekwaamheit daar uit getrokken, en aan den geleerden Aantekenaar op de kerkelyke Oudheden van de Vereenigde Nederlanden medegedeeld:

„ Int jaer ons Heren 1425 soo wasser twedragt in het Sticht „ van Uytert om 't kiesen van een Bisschop. Soo dat den Paus „ hier af sont den Ban aen 't ouwt Sticht van Uytert. En dit „ was de Geestelyke en Weerellyke seer swaer om dat se geen „ goddelyke dienst mogten doen of hooren, en onse Susteren „ saten by naer een heel jaer langh dat sy geen Mis hoorden. „ Maer dewyl veele van de Weerellyke Luyden den Ban niet „ achten, spraeken sy veele op die Geestelyke Luyde, die den „ Ban groot hielden: sommige seyden men sou de Begijnen t'saemen bannen, en men sou se in den Isel jaegen en verdrenkense, en als onse Susteren op de straten gingen, wierden sy be- „ spot, seggende, men sal u nog uyt de Stat verdryven, en om „ dat dese vervolginge en tribulatie van dag tot dag meer aen- „ waste, des waren sy seer benauwt. De Schepens van de Stat „ waeren altemael toornig op onse Eerwaerdigen Vader Heer Jo- „ annes Hoef en op Heer Gaedert ter Straaten onses Vader van „ Heer Florens Huys, om dat sy de Susteren daar toe hielden, „ dat sy den Ban souwen houwen, en daerom geboden sy hen „ dat se uit de Stat souwen trekken, want sy meynden, als sy haer „ quyt waren, dat sy de Susteren wel bepraten souden, maer „ sy vondent anders. . . . . . . Doe onse Susteren aldus van „ haeren Vaeder berooft waeren, en by naer een jaer geen Mis „ gehoort hadden, soo wouden de Schepens dat niet langer lijden „ dat sy niet te kerk gingen, en daerom quaemen hier sommige „ Schepens van de maeltijt en hadden den Stats-Boode by haer. . „ En sy riepen Moeder Mette van Colen dat sy hen volgen sou- „ de met 2 of 3 Susteren, en doe sy int Bede-huys quam, sey- „ den sy haer, dat se met de Susteren te kerken soude gaen, of „ dat se de Stat soude moeten verlaten, en sy gaven haer 8 da- „ gen beraet. . . . . Dewijlen de 8 dagen ge-eyndigt waeren „ antwoorden onse susteren, dat sy liever uyt de Stat wilden trek- „ ken als het gebot van de kerk niet te gehoorsaemen. . . . waer „ op haer bekent gemaakt wiert te vertrekken. . . . Ondertus- „ schen ging onse Moeder Mette van Colen naer Sutpheen om „ met onse Vaeder daer over te spreeken, waer dat sy blyve „ souden. Op den weg quaemen haar twee Susters van Bran- „ deshuys te gemoet, en die seyden tegen onse Moeder Mette, „ Meester Willem Kniecamp onse Kerk-Heer die wil u tot Lo- „ chem hebben, daer salje weesen met uwe Susters. . . . . . Doe „ sy tot Sutpheen quam by onse Vader, en seyde dat de Schee- „ pens haer bevoolen hadden, doen hadt Heer Joan Hoef onse „ Vader al te veel te lijden, om dat hy de Susteren niet by een „ nog in vreden houde kost als hy placht. . . . . Meester Wil- „ lem Kniecamp, die toen Pastoor was van onse Vrouwe-kerke, „ die was de Geestelyke seer behulpelyk sonderlyk onser Susteren, „ die heurde haer daer te Lochem een huys. . . . . Doe onse „ Susteren aldus tot Lochen woonden, most onse Vader Heer Joan „ Hoef met de Susteren van Meesters Gerredts huys te Aernem „ woonen, en daerom kost hy niet veel by onse Susteren koo- „ men. . . . . . In der selven tijt als onse Susteren met de Suste- „ ren van Lochem woonde, doe verwekte onsen lieven Heer „ eene goede Man in Gelderlant, die Lambert de Hase hiet, en „ woonde toen te Waemele by Tiel, dese hat een groot Bouhuys „ en eenen groten Hof, maar dewyl hy onse Susteren niet ken- „ de, trock hy naer Emmerick by de Susteren en gaf het haar te „ kennen, dat hy sijn wooninge gaerne daer wilde toe geven, als „ men een Klooster daer tymmerde. Zoo als die Susteren daer „ van versekert waeren quaemen sy tot onse Susteren tot Lochem „ en bragten haer die tydingh dat sy te Wamele een wooning „ krygen kosten, waer over sy seer verblyt waeren. . . . Wat „ voor ongemakken honger en ellent onse Susteren hebben gehat „ is ongeloofly k. . . . . Aldus heeft de wandelinge van onse ou- „ we Susteren in dese tribulatie, bysonderlyk soo lang sy tot Lo- „ chem woonde, geduiert, maar als sy nu int sevende jaer wae- „ ren uyt geweest, doen senden den Paus hier neder een Legaet, „ die den Ban daer sy om uyt waeren neder leyde, en hy schik- „ te alles tot rust en vrede, zoo dat alle de gene, die te voore „ uytgedreven waeren, geoorlooft was weder in te koomen. . . „ Doe dit alles gebode was, quaemen alle de Susteren van alle „ kanten weder, die seer van de Weerellyke Luyden bespot wier- „ den. . . . . . Maar de Schepenen, die wilde onsen Eerwaer- „ digen Vader Heer Hoef en Heer Gaedert ter Straeten niet toe- „ laten, dat sy weder in quaemen, want sy waeren nog al te „ toornig op haer, seggende sy hebben de Begijnen die goede „ simpele kinderen verleyt. . . . . . Maer sy waegdent int eerst „ van den Advent, en quaemen heymelyk in, dog als de Sche- „ pens dat vernoomen hadden, die quaemen met de Stadts- „ Boden tot haer in, en leyden haer als Misdadigers weder „ uyt de Stat, als menschen, die de Stat vervoert hadden. . . . „ maar sy hadden anders geen reden dat sy haer die beschaemp- „ heyt aendede, als om dat sy haere Schaepen als een goede „ Harder getrouwelyk bystonden, en de hielden se tot de ge- „ hoorsaemheit der H. Kerken. Alsoo trock Joan Hoef „ onsen Heer naer Sutpheen, daer hy den tijt zyns levens „ overbracht. enz.

Ondertusschen hebben de drie Staten van Utrecht, aan deze en aan de overzyde van den Yssel, zich van die banvonnissen beroepen op de naastvolgende kerkvergadering, en ten dien einde een protest uitgegeven, het welk Ant. Matthæus in de Nederduitsche tale heeft vinden staan in den Blafferdt der Utrechtsche kerke, en in het VI Deel van zyne *Analecta*, *pag.* 320, ingelascht. De geestelykheit, die het met Rudolph hieldt, heeft zich ook vereenigt, en zich op den paus beroepen. Deze beroepbrief,

roepbrief, uit de kerk-papieren van den Utrechtſchen Dom getrokken, wordt in *Batavia Sacra II Deel*, van *pag.* 415 tot 425, gevonden.

Aldus heeft Rudolph, in weerwil van den paus, onder den naam van *Poſtulatus*, dat is tot het bisdom geeiſcht, als zynde by meerderheit van ſtemmen geeiſcht, het bisdom geregeert, en geldt laten ſlaan, het welk nog bekend is onder den naam van *Poſtulaat-guldens*, in het Latyn *Floreni poſtulati*; en men getuigt van hem, dat hy het bisdom loffelyk heeft beſtiert, en een groot voorſtander van de geeſtelyken is geweeſt. Ondertusſchen zyn eenige krygslieden, na het verſlaan van hunne vyanden, met goeden buit te huis gekomen, en hebben onderwege het klooſter te Mariënwaardt in brandt geſtoken, om dat de abt den ban uit name van den paus tegen die van Utrecht hadt afgekondigt. Doordien het volk dan geen bannen en interdikten vreeſde, en de genen, die in de wapenen opgevoed waren, zich daar weinig aan kreunden, is Johannes, biſſchop van Maskon, in het jaar 1433 door paus Eugenius den IV naar het bisdom van Utrecht afgezonden, om dezen zo verderflyken tweeſpalt te beſliſſen. Dit heeft hy ook met alle kracht bevlytigt: die in den ban waren heeft hy ontſlagen, en voor Rudolph, om dat dit het beſte ſcheen, heeft hy de pauſſelyke beveſtiging verkregen. Aldus is Rudolph op het ſlot Vollenhove door de biſſchoppen van Osnabrugge en van Minden, en door twee wybiſſchoppen tot biſſchop van Utrecht ingewyd; en dus gewyd zynde is hy byna door alle de ingezetenen van het Utrechtſche ſticht voor biſſchop aangenomen, hoewel Zweder van Kuilenburg met eenige kanunniken, die zyn ſtreng bleven trekken, daar veel geraas tegen maakte. Eindelyk is Zweder naar de kerkvergadering van Baſel getrokken, geen middelen onbezocht latende om Rudolph den voet te ligten. Daar is hy biſſchop van Ceſarea gemaakt, en na dat 'er langen tydt geen werk van hem gemaakt was is hy eindelyk te Baſel in het jaar 1439, op St. Matthias-nacht, overleden, en by de Karthuizers aldaar begraven, zynde eenige jaren meer met den naam dan met de daadt biſſchop van Utrecht geweeſt. *Batavia ſacra II Deel, met de aantekeningen*, en de ſchryvers, daar aangehaalt.

KUINDER, of KUINRE, (DE) een grote ſchans, of ſteedtie in het Noord-Weſterdeel van Overyſſel, onder het droſtſchap van Vollenhove, het laatſte, dat ten Zuiden onder dat droſtſchap ſtaat, en gelegen op den oever van het Vlie, daar een vlietie, ook *Kuiner* genoemt, na dat het de wateren van den vliet de Linde overgenomen heeft, zich met de Zuiderzee vermengt. Het was voor dezen een graafſchap, en hadt byzondere graven. Deze graven waren van geen geringe macht en aanzien: want Urk, Ens, Emmeloordt, en andere plaatſen, nu onder de Zuiderzee begraven, ſtonden onder hun gebiedt: zelfs hadden zy het recht verkregen van goude en zilvere munt te ſlaan. Maar van hunne eerſte beginſels en afkomſte is by de ſchryvers geen beſcheidt te vinden. Zy hebben tegen Willem, grave van Ooſt-Vrieslandt, en naderhandt van Hollandt, wegens de grenzen en landpalen oorlogen gevoert. Ook hebben zy tegen Boudewyn den II, biſſchop van Utrecht, geoorloogt; doch tot hunne grote ſchade, want in een zeker gevecht vyf honderd mannen verloren hebbende, zyn zy daar door onmachtig geworden het veldt langer te houden, en genoodzaakt de wetten van den overwinnaar aan te nemen. De zelve beſtonden onder anderen daar in, zynde de zwaarſte van alle, dat al het landt, onder de graven van de Kuinder behorende, by het uitſterven of gebrek van het mannelyk oir aan het bisdom van Utrecht zou komen. Zie *Frumanni Res Tranſiſal.* in de *Analecta* van den Hre. *Dumbar*, *Tom. II*, *pag.* 80 &c. en de aantekeningen van den Hre. *Dumbar* daar op. Toen de Franſchen en hunne bondgenoten in den jare 1672 den Vereenigden Staat zo plotſelyk op het lyf vielen, hadt de biſſchop van Munſter, Chriſtoffel Bernhard, zich meeſter van de Kuinderſchans gemaakt; maar toen de Vriezen in den volgenden jare 1673 Blokzyl verovert hadden, wierdt den Munſterſchen de toevoer afgeſneden, zo dat zy deze ſchans, na dat zy de zelve hadden uitgeplundert, weder verlieten. Voor dat de Munſterſchen deze ſchans vermeeſterden, hadt zy twee hevige aanvallen onder den luitenant generaal Aylva en kapitein Holtbarend kloekmoedig wederſtaan en afgeſlagen. *Valkenier verward Europa. p.* 807. De predikant van de Kuinder behoort onder de claſſis van Vollenhove en Steenwyk.

KUIPER, of KUPER. (GYSBRECHT) Zie CUPERUS.

KUL, dat is in 't Turkſch gezegt *ſlaaf*. Alle de genen, die onder de Turken eenige ampten, afhankelyk van de kroon, bekleden, of die eenige wedden uit de ſchatkiſt ontfangen, geven zich den tytel van *Kul*, of ſlaaf van den Groten Heer, zelfs de grootvizier en alle de baſſaas van het ryk ſtellen 'er eer in dezen naam te voeren, die by hen onvergelykelyk veel eerlyker is dan die van onderdaan. Een ſlaaf van den Sultan kan met autoriteit die genen, die geen andere hoedanigheit hebben dan onderdanen van den prins, kwalyk behandelen. Maar een onderdaan vermag niet het minſte te doen aan een ſlave, zonder zich bloot te ſtellen aan eene geſtrenge ſtraf. Die, de welke den tytel van ſlaaf aannemen, zyn bereid tot eene volſlage overgevinge aan den wille van den keizer, en blindeling uit te voeren 't geen hy gebiedt, en geloven, dat de doodt, die zy ondergaan door order van den Groten Heer, een heilig marteldom is, de welke hen den hemel doedt verdienen. *Ricaut de l'Empire Ottoman.*

KULP, eene rivier, die haren oorſpronk neemt by Krain, alwaar zy Metling beſproeit, en komende te ſtromen in Croatië, loopt ze voorby Karlſtadt, en gaat zich ontlaſten in de Save, op de grenzen van Slavonië. *Maty Dict.*

KUNADUS, (ANDREAS) van Dobel, geboren in 't jaar 1602, ſtierf in 't jaar 1662, onderwees in de Godgeleerdheit te Wittenberg. Hy gaf uit een traktaat over den Brief aan die van de Galaten, en een kort begryp van de gemene plaatſen van de Theologie. *Konig Biblioth.*

KUNITZ, of CONDITZ, digt by de rivier de Saal, omtrent het verwoeſte ſlot Glerberg, in het ambacht Dornburg gelegen, en den hertog van Saxen-Weimar toebehorende, wierdt voortyds onder de ſteden gerekent; waar van daan de inwoners als nog de mannen van Kunitz worden genoemt.

KUNOW, eene kleine ſtadt van groot-Polen, gelegen in het Palatynſchap van Sendomir, vyftien mylen van de ſtadt van dien name ten Noorden. Kunow is niet bekend dan door zyne marmere groeven, de welke in des zelfs rechtsgebiedt zyn. *Maty Diction.*

KUOFFSTEIN, een voornaam graaflyk geſlacht in de Ooſtenrykſche erflanden. *Jakob Kuoffſtein* van Fainveldt leefde omtrent het jaar 1430. Zyn zoon, *Wilhelm*, levende omtrent het jaar 1463, was vader van *Georg van Kuoffſtein* en Fainveldt, ridder, die in den jare 1506 vermaard was, en *Laurens* naliet, de welke in het jaar 1550 leefde, en by Barbara van Volkra *Johan Georg*, vryheer van Kuoffſtein, verwekte. Deze wederom teelde by zyne eerſte gemalinne Secunda, vrouw van Neuhaus, *Georg Ehrenreich*, die te Conſtantinopel ſtierf, en by de twede gemalin, Anna, dochter van Wilhelm, vryheer van Kirchberg, negen kinderen, van welke voornamentlyk zyn aan te merken: 1) *Johan Jakob*, heer van Kuoffſtein, vryheer van Greylnſtein en heer van Spitz, keizerlyke kamerheer, Rykshof- en neder Ooſtenrykſche kamer-Raadt, enz. Hy trouwde in het jaar 1601 met Clara van Puchaim, welke hem baarde *Anna Elizabeth*, gemalin van den grave Erneſt van Kollonitſch, en moeder van den vermaarden kardinaal *Leopold*, grave van Kollonitſch, en in den jare 1595 *Georg Adam*, grave van Kuoffſtein, opperſte erffelyke kamerheer in Ooſtenryk, keizerlyke overſte en overſte luitenant van de bezetting in de ſtadt Wenen, die by Eva Chriſtina, vryvrouw van Neuhaus, teelde *Johan Georg*, grave van Kuoffſtein, werkelyke keizerlyke geheime Raadt in den jare 1693, en opperſte erffelyke kamerheer in Ooſtenryk. Hy ſtierf den 6 April des jaars 1699, zynde getrouwt geweeſt met Anna Franciſca, dochter van Johannes Paulus Hocker, vryheer van Hohengran, keizerlyke hof-kancelier, by welke hy naliet: *Johan Henrik*, graaf van Kuoffſtein, wiens gemalin was Charlotta Juliana, gravin van der Lippe, in den jare 1687 overleden. 2) *Johan Laurens*, vryheer van Kuoffſtein, verwekte by Anna van Puchaim *Johan Wilhelm*, grave van Kuoffſtein, keizerlyke kamerheer en overſte van de dragonders, en *Jakob Lodewyk*, grave van Kuoffſtein, keizerlyke overſte te voet, de welke geen erven heeft nagelaten. En 3) *Johan Lodewyk*, graaf van Kuoffſtein, regiments-Raadt van keizer Ferdinand den II, kamerheer, landshoofdman des aartshertogdoms Ooſtenryk boven de rivier den Ens, geheime Raadt, enz. die het geſlacht heeft voortgeplant. Hy beſteedde zyne jeugdt tot de ſtudiën, reizen, en met zich in de talen te oeffenen, en zette eenige boeken over uit de Spaanſche en Italiaanſche in de Duitſche tale. Men gebruikte hem in verſcheide commiſſiën in het landt van Ooſtenryk; hy zat eenige jaren in de neder-Ooſtenrykſche regering, en was de eerſte, die uit de ſtanden, welke met den koning Matthias de verſchillen gehad hadden, den keizer huldigden. Hy wierdt afgezant van Ferdinand den II aan het Ottomanniſche hof, welk gezantſchap hy met groten roem en tot 's keizers genoegen bekleedde; waarom hy ook by zyne te rug komſt tot kamerheer en landshoofdman in het landt boven de rivier den Ens en kort daar na tot geheime Raadt wierdt aangeſtelt. Hy ſtondt gedurende zyn landshoofdmanſchap, door den oorlog, en vooral den boerenkryg, veel gevaar en ongemakken uit, doch voerde alles tot genoegen van den keizer uit. Hy was ook opperſte commiſſaris by de verandering van Godsdienſt in opper-Ooſtenryk, en behieldt deze bediening onder keizer Ferdinand den III. Hy hadt twee gemalinnen, welker eerſte was Anna Grubener, die hem geen kinderen baarde; de twede was Suſanna Eleonora, dochter van Georg Hartman, heer van Stubenberg, by welke hy teelde *Suſanna Maria*, die als weduwe van Franciſcus Hartman, vryheer van Clarſtein, keizerlyke Raadt, hof-, leen- en kamergerechts byzitter den 13 January des jaars 1697 overleden; *Lobgot*, graaf van Kuoffſtein, van wien naderhandt zal geſproken worden; *Gothelf*, die een Jeſuit is geworden; *Ehrgot*, graaf van Kuoffſtein; *Traugot*, graaf van Kuoffſtein, de welke met Maximiliana Eleonora, vrouwe van Swanberg, trouwde; *Preisgot*, graaf van Kuoffſtein, getrouwt met Anna Catharina van Khunberg, by welke hy *Franciſcus Lodewyk* en *Marianna* verwekte; *Anna Thereſia* en *Diengot*, graven van Kuoffſtein; *Lobgot*, graaf van Kuoffſtein, kamerheer in Ooſtenryk, die naliet van Maria Anna, gravinne van Starenberg, *Liebgot*, grave van Kuoffſtein, vorſtelyke Paſſauſche opperhofmaarſchalk, getrouwt met Charlotta Antonia, dochter van Franciſcus Joſeph, landgrave van Leuchtenberg, en vorſt van Lamberg; *Diengot*, graaf van Kuoffſtein, en *Traugot*, graaf van Kuoffſtein nalatende. *Khevenhuller Annal. Ferdin. P. I. Bucell. Germ. Stemm. P. III. Wurmbrand Collect. Hiſt. Genealog.*

KUR, in 't Latyn *Cyrus*, *Cyrrhus*, en *Cyrnus*, eene grote rivier van Aſië, in Georgië. Zy beſproeit Teflis, in het koninkryk van Carduel, en Zagan, in dat van Kakheti. Vervolgens ſcheidtze Stirvan van Erivan, en van Adirbeizan, en ontlaſt zich in de Kaſpiſche zee, zynde deze rivier zeer groot geworden door de wateren van Araſſe, en van andere kleiner riviertjes. *Maty Diction.*

KURTZBACH, (SIEGMUND, VRYHEER VAN) heer van Tra-

Trachenberg en Militsch in Silesië, was van Johannes, vryheer van Kurtzbach en Anna van Sborowsky in den jare 1547 geboren. Na zyns vaders doodt trouwde hy met Helena, dochter van hertog Frederik den III van Liegnits, ging vervolgens in Hollandschen krygsdienst, en toonde in den zelven zyne dapperheit; want hy nam niet alleen in den jare 1579 den beruchten Gelderschen edelman, Marten Schenk van Nidek gevangen, maar bragt ook in korten tydt de gansche provincie van Overyssel onder gehoorzaamheit. Hy betrok vervolgens nog in het zelve jaar de winterkwartieren te Lingen, in het bisdom van Munster; maar hadt onverwacht een bedroeft einde: want een zyner bedienden een klederkas met buschkruidt willende doen openspringen, raakte al het buschkruidt, dat 'er in de kamer was, in brandt, waar door de heer van Kurtzbach, die daar lag te slapen, met zyn ledikant en een gedeelte van de kamer, in de gracht van 't slot wierdt geworpen. Zyn ligchaam, geheel vermorselt, wierdt naar Silesië gevoert, en in de kerk te Prausnits begraven. *Lucæ Silesis. Chron. P. II. p.* 1643.

KUSNACHT, een schoon dorp, aan het Zuricher meer gelegen, het Canton Zurich toebehorende. Het heeft wel eer zyne eigene edelen gehad, van welke *Eghard van Kusnacht* in het jaar 1089 leefde. Aldaar wierdt ook in den jare 1396 eene kommandery van de Malthezer orde gesticht, die in den jare 1525 wereldlyk wierdt verklaart, en thans door een amptman van Zurch bestierd wordt.

KUSNACHT, een schoon vlek aan het Lucerner meer gelegen, het Canton Zweits toebehorende, alwaar nog de overblyffelen van het verwoeste slot gevonden worden, daar men Wilhelm Tell (van wien hier na een afzonderlyk artykel handelt) zocht gevangen te zetten, gelyk ook niet verre daar van daan de zogenoemde holle straat is, in welke de gemelde Tell den Oostenrykschen landvoogdt Gesler dood schoot, op welke plaats tot des zelfs gedachtenis een kapel is gebouwt.

KUSSAU, eene kleine rivier in Wagern, in het Holsteinsche, ontspringt digt by 't adelyke landgoedt Rixdorff, en loopt door het Neverstorper meer in de daar naby gelegene Oostzee. *Dankwerth Slesw. P. III. c.* 6.

KUSTER (Ludolph) was in den jare 1670 te Blumberg, in het graafschap Lippe, geboren, daar zyn vader burgermeester was. Zyne schoolsche studiën voltrok hy te Berlyn, ging naderhandt in de hogeschole van Frankfort aan den Oder, en oeffende zich voornamentlyk in de Latynsche en Griekfche talen. De graaf van Zwerin nam hem als hofmeester van zyne zonen aan, maar liet hem, als hy zyne genegenheit vernam om vremde landen te willen gaan bezien, wederom van zich, en bezorgde hem in vervolg van tydt een zekere wedde van den keurvorst van Brandenburg, bestaande, als men zegt, in 400 guldens. Kuster vertrok dus in het jaar 1696 naar Hollandt, alwaar hy een tydlang corrector op eene drukkery was. Vervolgens begaf hy zich, na dat hy de andere steden van Hollandt hadt bezien, naar Utrecht, alwaar hy met Henrik Sike, naderhandt hoogleeraar te Cambridge, de *Bibliotheca librorum novorum*, onder den name van *Neocorus*, schreef, en eenige lessen gaf. De voorgemelde Boekzaal van nieuwe boeken begint met April des jaars 1697, en eindigt met het jaar 1699, zynde vyf stukken in 8. Hy reisde omtrent het midden van 't jaar 1699 naar Engelandt, en in het volgende jaar naar Parys, alwaar hy zich met veel nut van de koninklyke bibliotheken bediende. Men wilde hem in Vrankryk houden; maar hy sloeg het af, en keerde nog in het zelve jaar wederom naar Hollandt, daar hy met een Engelsch boekverkoper over de uitgave van *Suidas* een accoord trof. Dit gaf hem gelegenheit om naar Cambridge te gaan, alwaar hy wegens zynen *Suidas* tot in het jaar 1705 bleef, Doctor in de rechten wierdt, en wegens zyne geleerdheit in groot aanzien kwam, en zelfs van de koninginne ter handkus wierdt toegelaten. Uit Engelandt keerde hy naar Berlyn, en wierdt van den koning van Pruissen voor de opdragt van zynen *Suidas*, gedrukt te Cambridge in den jare 1705, in drie Deelen in folio, niet alleen rykelyk beschonken, maar ook titulaire Raadt, buitengewone bibliothekaris en hoogleeraar gemaakt, met een jaarlyksche besolding van 1500 daalders. Maar dewyl hy 'er naar zyn bedunken niet genoeg wierdt geëert, onder den bibliothekaris la Croze niet wilde staan, en zich verbeeldde, dat sommige bedienden hem niet genoeg eerbiedigden, vertrok hy stil wederom naar Amsterdam, sloeg zich daar metter woon neder, en gaf daar, gelyk ook te Rotterdam, werwaarts hy zich van Amsterdam metter woon begaf, eenige boeken uit, maar kon 'er evenwel noch met het geldt, dat hy daar mede won, noch van de uitgave van zyn *Thesaurus linguæ Latinæ*, welk boek hy zelf hadt gemaakt, bestaan; en doordien hem zyn voornemen, van het zy in Engelandt, by de koninginne, of te Rotterdam eenige jaargelden, nevens een ampt, te verkrygen, mislukte, besloot hy uit ongeduldt van Godsdienst te veranderen, waar toe hem misschien de Fransche gevolmachtigden, die toenmaals wegens het sluiten der commercietraktaten in Hollandt waren, aanleiding gaven, hem belovende by den koning een jaargeldt voor hem te weeg te brengen, indien hy naar Vrankryk wilde trekken. Hy sprak dan eerst met de Jesuiten te Antwerpen, en ging vervolgens in het jaar 1713 onverwacht naar Parys, alwaar hy in de noviciaatkerk der Jesuiten den Roomsch-Katholyken Godsdienst aannam en den hervormden afzwoer. De abt Bignon boodt hem den koning aan, die hem een jaargeldt van 2000 livres gaf, en terstondt liet betalen. Hy wierdt ook in de akademie *des inscriptions* als een buitengewoon lidt aangenomen. Hy hadt voorgenomen *Hesychius* uit te geven, maar stierf over dezen arbeidt den 12 October des jaars 1716 aan een gezwel in de lever. Hy was een eigenzinnig en veranderlyk man, maar hadt eene grote kennis van de Griekfche en Latynsche talen. Men heeft, behalven de bovengemelde werken, van hem: *Historia Critica Homeri*, Frankf. 1696, in 8. *Jamblici de vita Pythagoræ liber*, *Græcè & Lat. cum nova versione, emendationibus & notis. Accedit Porphyrius de vita Pythagoræ, cum notis L. Holstenii & C. Rittershusii, itemque Anonymus apud Photium de vita Pythagoræ.* Amst. 1707, in 4. *Diatriba, in qua editio Suidæ Cantabrigiensis contra cavillationes Jacobi Gronovii Aristarchi Leidensis defenditur.* Amst. 1712, in 8. *De Musæo Alexandrino Diatriba.* Het zelve wordt gevonden in het achtste Deel van de *Antiquitat. Græcæ* van Gronovius. *Ludovici Savoti Dissertationes de nummis antiquis, ex lingua Gallica in Latinam translatæ à L. Neocero*; ingelascht in het elfde Deel van de *Antiquitat. Romanæ* van Grævius. *Picturæ antiquæ sepulchri Nasoniorum in via Flaminia delineatæ & incisæ à Petro Sancto Bartariolo, explicatæ à Jo. Petro Bellorio; ex Italica lingua in Latinam transtulit L. Neocerus*; ingelascht in het twaalfde Deel van de *Antiquitat. Rom.* van Grævius. *Aristophanis Comoediæ undecim, Græcè & Lat.* Amst. 1710, in fol. *Novum Testamentum Millii, variant. lection. auctum, & meliori ordine dispositum.* Ibid. 1710, in fol. *Epistola, in qua Præfatio, quam V. C. J. P.* (Jacobus Perizonius) *novissimæ Dissertationi suæ de ære gravi proposuit, refellitur.* Leiden 1713 in 8. *De vero usu verborum mediorum apud Græcos eorumque differentia à verbis activis & passivis. Adnexa est Epistola de verbo Cerno.* Parys 1714, in 12. *Explication d'une inscription Grecque, envoyée de Smyrne*; ingelascht in de *Memoires de Trevoux* van de maandt September 1715. *Examen Criticum editionis novissimæ Herodoti Gronovianæ.* Men vindt het zelve in *de Bibliotheque ancienne & moderne Tom. V, p.* 383 *&c.* Men heeft in Hollandt, onder den name van *Grævius*, en met den tytel van *Nova cohors Musarum*, een boekie gedrukt, het welk Ludolph Kuster in den jare 1699 tot gebruik van eenige jongelingen, die hy kennis van de vrye letteren en goede schryvers heeft willen geven, heeft opgestelt. De uitgever heeft daar eenige dingen bygedaan, die geenzins tot roem van den schryver strekken. *Memoires de Trevoux Mars* 1717. *Nouvelles Litter. du* 19 *Dec.* 1716. *& du* 9 *Janv.* 1717. *Memoires pour servir à l'Hist. des Hommes illustr. Tom. I. pag.* 300 *&c.*

KUTASSY, (Johannes) aartsbisschop van Gran in Hungarië, was een geleerd man, en kancelier van Hungarië onder keizer Rudolph den II, van wien hy ook het bisdom van Raab kreeg, en in den jare 1592, nevens de graven Palfy en Nadasdi, tot den zelven wierdt gezonden, toen de Turken in Bosnië telkens een inval doende het koninkryk van Hungarië grote schade toebragten. In den jare 1594 wierdt hy nevens eenige keizerlyke Raden gebruikt om met den vorst van Zevenbergen, Sigismund Bathori, en des zelfs afgezant, Stephanus Bartschkay, een verbondt te sluiten, en over het huwelyk met de aartshertoginne Maria Christiërna te handelen, en in den jare 1596 nevens den bisschop van Breslau, Andreas Jerinus, en nog drie andere gezanten van den gemelden keizer, naar den koning Sigismund den III van Polen gezonden, om hem ten oorlog tegen de Turken te bewegen, 't welk wel vruchteloos was; doch verscheide Poolsche heeren lieten zich bewegen om den keizer tegen de Turken te dienen. Na zyne wederkomst en daar op gevolgde doodt des aartsbisschops van Gran, Stephanus Radesy, verkreeg hy dat aartsbisdom, en in het jaar 1597 het onder-palatynschap van 't koninkryk van Hungarië, in de plaats van Stephanus Feurkovius, bisschop van Neutra, om dat toenmaals het palatynschap in Hungarië open stondt. In den jare 1599 was hy gelast met de graven Nicolaus Palfy, Franciscus Nadasdi, en Bartholomeus Pezen over eene vrede op zeker eilandt in den Donauw, in den name des keizers, met de Turksche gemachtigden te handelen; maar doordien de zelve wegens der Turken onbillyke eischen niet kon getroffen worden, moest hy in Juny des jaars 1601 met den gemelden grave Nadasdi, Wolf van Eytzing, en D. Bartholomeus Pezen voor de twede maal de vredehandeling hervatten, en zich naar den kant van Gran begeven; maar deze onderhandeling liep insgelyks vruchteloos af, en hy stierf kort daar na in het gemelde jaar 1601, hebbende *Franciscus Forgatsch* tot zyn opvolger in het aartsticht van Gran.

KUZ, een landschap in 't Afrikaansche koninkryk Fez, aan de Oostelyke zyde van Temesne gelegen. Men houdt daar voor, dat dit landt wegens zyne grootte dus genoemt is; want Kuz beduidt in die tale *veel*. Het landt begrypt 80 mylen in de lengte, van de rivier Gureygure, tot aan de rivier Esaha, en bevat dat gedeelte van den Atlas, dat tusschen deze beide rivieren is. De adel van dit landt is zeer dapper, en komt den koning van Fez tegen dien van Algiers grotelyks te stade. De voornaamste steden daar in zyn, *Tezav*, of *Teza*, *Sofroy*, enz. *Marmol Descript. Africae.*

KYAU, een oud adelyk geslacht in de opper-Lausnits, het welk aldaar de goederen Gersdorf, by Seidenberg, Giesmansdorf en Friedersdorf, by Zittau, als mede Losa en Trattel bezit. *Pieter van Kyau*, te Hirschveldt, was in den jare 1396 ordens-kommandeur. *Conraad*, *Henrik* en *Frederik*, drie broeders, worden in zekere openbrieven van den jare 1414 grootprioors van de orde van S. Jan in Bohemen genoemt. De middelste, Henrik, bezat nog in het jaar 1420 het vlek Hirschveldt, eene myl van Zittau gelegen, het welk des zelfs afkomelingen aan den Raadt te Zittau verpandden, doch het welk eerst in het jaar 1506 volkomen aan gemelden Raadt is gekomen, na dat *Conraad van Kyau* zyn aandeel daar op voor eene zekere somme gelds ook hadt afgestaan. *Frederik Wentzel* bleef in den jare 1620 in den slag op den Weissenberg. *Joachim Bernhard*, heer van Lohsa, bloeide in den jare 1717 als koninklyke Poolsche overste, en

en des zelfs broeder als koninklyke Poolſche en keurvorſtelyke Saxiſche generaal majoor en kommandant te Koningſtein, in welk jaar zich ook zeker baron van Kyau als ridder van de Duitſche orde te Wenen bevondt. Voorts wil men, dat het ſtamhuis van dit geſlacht Kyau niet verre van Zitta gelegen is. *Grojer Laujn. Merkw. P. III. p. 47. Carpz. Ann. Zittav.*

KYBURG, een bergſlot, leggende eene halve myle van de ſtadt Winterthur, aan de linkerhandt van de rivier de Thos. Voortyds was het de reſidentie der graven van Kyburg, en ten tyde van keizer Rudolph den I wierden de Rykskleinodien aldaar bewaart. Naderhandt is het, nevens het graafſchap, aan het Canton Zurich gekomen, welkers landvoogdt aldaar reſideert. *Zeiler Topogr. Helv. Steiner Beſchr. v. Zwitſerlandt.*

KYBURG, een graafſchap, het welk zich van de rivier Glatt tot aan den Rhyn uitſtrekt, en tegenwoordig 44 ſtarkerken in zich vervat, in het Canton Zurich gelegen, welk graafſchap de Roomſche keizer als nog in zynen tytel voert. Het zelve hadt voortyds zyne eigene graven, van welke *Adelbert* reets ten tyde van keizer Arnolphus leefde, en te gelyk landgraaf van Thuringen is geweeſt, wiens opvolgers van tydt tot tydt zeer ryk wierden, en de graafſchappen en ſteden Freyburg in Uchtlandt, Burgdorf, Thun, Winterthur, Baden, enz. bezaten. Maar de zelve zyn in den jare 1264 met grave *Hartman*, den oudſten van dit geſlacht, uitgeſtorven, en daar door is dit graafſchap aan grave *Rudolph*, en zyn neef, graaf *Eberhard van Habsburg*, erfſelyk te beurt gevallen, om dat de eerſte graaf Hartmans zuſters zoon, en de laatſte zyn neef was geweeſt. Dit graafſchap wierdt in den jare 1384 van hunne nakomelingen, de hertogen van Ooſtenryk, aan de graven van Toggenburg, en naderhandt aan de graven van Bregents in pandt gegeven, en in den jare 1415 van keizer Sigismundus wegens de wederſpannigheit van hertog Frederik op het concilie te Conſtans, aan het Ryk gebragt, en in den jare 1424 aan het Canton Zurich voor eene grote ſomme gelds verpand, welk Canton ook van Kunigunda van Montfort, geborene van Toggenburg, alle hare gerechtigheden tot dit graafſchap heeft gekocht. In den jare 1442 vereerden die van Zurich dit graafſchap aan keizer Frederik den III wegens den tegen hunne mede-eedgenoten door hem bewezen byſtandt: doch hy gaf hen het zelve in den jare 1452 weder in betaling voor de aan zyne hulptroepen opgeſchotene geldſommen, ſedert welken tydt het door een landvoogdt, die dit ampt zes jaren bekleedt, wordt beſtiert. *Fugger Ehrenſpiegel lib. I. cap. 5. §. 43. Guilliman. Stumpf.*

KYFHOEK, een dorp en ambachtsheerlykheit in Zuid-Hollandt, aan den Devel, by Dordrecht, gelegen, en naar de *Kyfhoeken*, van welke hier na zal geſproken worden, aldus genoemt. Anderen menen, dat het geſlacht der Kyfhoeken zynen naam van de plaats of heerlykheit heeft ontfangen, in plaats van daar aan gegeven te hebben: doch dat is een verſchil, dat meermalen voorkomt, en dat men hier niet zal onderzoeken. Ondertuſſchen heeft deze heerlykheit ook zomwylen den naam van *Heer Daniels ambacht* en *Heer Arends ambacht* gedragen, welke namen, volgens Oudenhoven, van den ſtichter, en van den eenen of anderen heer afgedaalt zullen wezen. Dit dorp wordt met dat van Heer Jans-dam door een gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Dordrecht. *Oudenhoven Zuid-Hollandt pag. 24.*

KYFHOEK, een adelyk geſlacht in Zuid-Hollandt. Floris van Kyfhoek, ridder, was uit den huize der baanderheeren van *Arkel* geſproken, en wierdt aldus bygenoemt naar de voorgemelde ambachtsheerlykheit van Kyfhoek, van zyne ouders bedykt. Hy was ook heer van Brouwershaven, en getrouwt met N. van Roſſum, uit Gelderlandt, by welke hy won *Zeger van Kyfhoek*, die volgt; *Laurens van Kyfhoek*, vermeld in den jare 1382; *N. van Kyfhoek*, getrouwt met Everard, baſtaard zone van hertog Willem van Beyeren, grave van Hollandt, ridder, heer van Hoogwoude, van welke die van *Hoogwoude* zyn afgekomen. Zeger van Kyfhoek, heer van Kyfhoek, zoon van Floris van Kyfhoek en van N. van Roſſum, wierdt in den jare 1386 verlyd met Henrik-Iden-ambacht, en gaf in het zelve jaar de tienden van Raamsdonk aan zyne vrouwe Elizabeth, Gysberts dochter van Loon, die op den jare 1400 wordt genaamt Elizabeth van Dalem, en verteeg haar lyftocht ten behoeve van *Floris*, haren zone. Hy gewan *Floris van Kyfhoek*, die volgt; *Henrik Ido van Kyfhoek*, vermeld in de jaren 1397 en 1400; *Gysbrecht van Kyfhoek*, volgt daar na; en *Elizabeth van Kyfhoek*, vermeld in de jaren 1399 en 1420, verlyd by Gysbert Booth zeker ambacht. Floris van Kyfhoek, ridder, heer van Kyfhoek en Henrik-Iden-ambacht, zoon van Zeger van Kyfhoek, en van Elizabeth, Gysbrechts dochter van Loon, kocht in den jare 1430 de heerlykheit van Goudriaan, en was hoogſchout ten Boſch in den jare 1404. Hy hieldt het met de Hoekſchen en vrouw Jacoba, voor welke hy Schoonhoven bemachtigde, en het ſlot zes weken lang belegerde, in den jare 1424. Hy wierdt naderhandt Raadt in den hove van Hollandt en houtbewaarder van het Haagſche boſch in den jare 1430. Hy ſtierf in den jare 1449, zynde getrouwt geweeſt met Alida van der Werve, toen een edel geſlacht in den verdronken Zuid-Hollandſchen waardt, by welke hy heeft verwekt: *Floris van Kyfhoek*, die volgt; *Johanna van Kyfhoek*, getrouwt met Adam van Niſpen, droſſaardt van Breda en Steenbergen in den jare 1447. *Zeger van Kyfhoek*, genoemt voogdt van Alida van Kyfhoek, vrouw van Goudriaan, in zekeren brief van den jare 1467, aangehaalt door van Leeuwen (*Batav. illuſtr. fol.* 997, 998.) Floris van Kyfhoek, heer van Goudriaan, ambachtsheer van half Kyfhoek en Henrik-Iden-ambacht, zoon van Floris van Kyfhoek en van Alida van der Werve, trouwde met Giliſe van der Lekke, dochter van Jan van der Lekke, ridder, heer van Yſſelmonde, en van Anna van Egmont, die na zyne doodt hertrouwde met Jan van Naaldwyk, ridder, en ten laatſte met Philips van Spangen, ridder. Floris ſtierf in den jare 1452, en liet na eene erfdochter, genaamt *Alida van Kyfhoek*, vrouw van Goudriaan, half Kyfhoek, Henrik-Iden-ambacht, en Heer-Oudelands-ambacht. Zy was nog zeer jong wanneer haar vader ſtierf, en wierdt, maar zes jaren oud zynde, in den jare 1456 verlooft aan Jan van Aſſendelf, oudſte zoon van Gerrit, heer van Aſſendelf, enz. ridder, kaſtelein van Schoonhoven, de welke in den jare 1484 zonder kinderen by haar verwekt te hebben, geſtorven zynde, hertrouwde zy met Nikolaas van Aſſendelf, heer van Aſſendelf, Kralingen, Beſojen, enz. ridder, oudſte broeder van haren eerſten man, en ſtierf in den jare 1530, leggende met haren tweeden man begraven in de Grote kerk in den Hage, in de Kapelle van Aſſendelf, onder een blaauwen ſteen, met dit grafſchrift:

Hier leggen begraven de edele en welgeboren heer en vrouw, heer Nikolaas, heer van Assendelf, van Heemskerk, van Goudriaan, van Besojen, van Honingen, van de landen van de Lek en van de Waal, ridder, Raadt, kamerling des Roomschen konings en van ons g. heere den aartshertog van Oostenryk, hertog van Burgundie. Hy stierf den V September mdi, en vrouw Alyd van Kyfhoek, vrouw van Assendelf, zyne gesellinne, stierf op den xiii July mdxxx.

Zy lieten te zamen na de volgende kinderen: *Gerrit van Aſſendelf*, *Floris van Aſſendelf* en *Dirk van Aſſendelf*, die alle drie kinderen hebben nagelaten.

Gysbert van Kyfhoek, toegenaamt *van Loon*, twede zoon van Zeger van Kyfhoek, en van Elizabeth, Gysberts dochter van Loon, ontfing zeker leengoedt van *Laurens van Kyfhoek* voor de helft, wonende te Dordrecht, daar hy ſchepen was, in den jare 1417. Hy hadt ter vrouwe Baarte, die weduwe vermeld wordt in den jare 1446, en verwekte by haar Arend *van Loon*, ambachtsheer van Kyfhoek voor de helft, ſchepen te Dordrecht in den jare 1441. Hy leefde nog in den jare 1474, als voogdt van zyne nicht Alida voornoemd, en was getrouwt met Peternelle, dochter van Abel Voorkoop, Pieters zone, heer van Karniſſe, en burgermeeſter van Dordrecht, waar mede hy vele goederen behuwelykte. Zy ſtierf in den jare 1491, nalatende drie dochters, de welke in den jare 1502 haar ouders nagelatene goederen verdeelden, en onder anderen 340 morgen lands, gelegen in Zuid-Hollandt, Stryen, Altena en Vianen, behalven vele huizen, binnen Dordrecht ſtaande *Elizabeth van Loon*, de oudſte van deze drie dochteren, ambachtsvrouw van Pietershoek en Karniſſe, hadt ten man Frank van Praat van Moerkerken, ridder, heer te Merwede, kamerling van hertog Karel van Burgundië. Zy ſtierf in den jare 1514, en wierdt begraven in de kerke te Moerkerken, by Dordrecht, onder eene verhevene tombe, nalatende kinders, van welke hier na in de geſlachtlyſt van Merwede zal geſproken worden. De twede der voorgemelde drie dochters van Arend van Loon en Peternelle, dochter van Abel van Voorkoop, was *Gysberta van Loon*. Zy was getrouwt met Willem Ruigrok van der Werve, ridder; leefde nog als weduwe in den jare 1502, en liet kinderen na. De derde en laatſte der meergemelde drie dochters was *Baarte van Loon*, getrouwt omtrent den jare 1403 met Arend van der Werve, ridder van Antwerpen, ambachtsheer van Gyſſenoudekerke, Niklaas zone. Hy ſtierf in den jare 1510, en wan drie dochters en eenen zone, die alle vier in Hollandt zyn getrouwt geweeſt. De eerſte van deze drie dochters was *Petronella van der Werve*, die ten man kreeg Mr. Jan van Almonde, en kinderen naliet. De twede was *Anna van der Werve*, getrouwt met Jan van Nederveen, heere van Dirkslandt. Hy ſtierf in den jare 1526, en liet twee dochters na. De derde dochter was *Magdalena van der Werve*; kreeg ten man Jan Oom van Wyngaarden, en ſtierf in den jare 1529, kinders nalatende. De zoon, dien Arend van der Werve by Baarte van Loon verwekte, was *François van der Werve*, heer van Gyſſenoudekerke, die ſtierf in den jare 1541, hebbende ter vrouwe gehad Machtelt van Bronkhorſt, Andries dochter, by welke hy heeft gewonnen twee dochters en eenen zone, namentlyk: 1) *Maria van der Werve*, die ten man hadt Wolfaard van Borſſele, in Zeelandt, zonder oir. 2.) *Baarte van der Werve*, getrouwt met Philips de Stoppelaar, van Gent, by welke hy hadt *François de Stoppelaar*, die trouwde met Joſina Wits, van Brugge; *Jan*; *Philips*; *Elizabeth*; en *Anna de Stoppelaar*, getrouwt met Mr. Marten van Cromſtreien, advokaat in den Hage. 3.) *Jooſt van der Werve*, heer van Gyſſenoudekerke, en baljuw van Voorn, wierdt in den jare 1573 met den grave van Boſſu in den waterſtrydt gevangen, en te Hoorn gebragt, daar hy ſtierf. Hy was getrouwt met Geertruid van Serooskerke, dochter van Jeronymus, by welke hy verwekte drie zonen en drie dochters. De zonen waren: *François van der Werve*, heer van Gyſſenoudekerke, ongetrouwt geſtorven in den jare 1603; *Andries*, en *Arend van der Werve*, mede ongetrouwt overleden. De dochters zyn geweeſt: 1.) *Leonora van der Werve*, vrouw van Gyſſenoudekerke, getrouwt met Henrik van Wyngaarden, zoon van hare moeie, op het huis den Emert, by Breda, zonder oir. 2) *Anna van der Werve*, die ten man hadt Willem van der Werve, heer van der Schilde, by Antwerpen, won kinders; en 3.) *Machtelt van der Werve*, getrouwt met Jan van der Werve, broeder van Willem voornoemd. Zy ſtierf te Utrecht in den jare 1603, nalatende eene

eene dochter, *Maria van der Werve.* Hy hertrouwde daar na te Dordrecht in den jare 1605 met Catharina van Dreswaardt, dochter van Boudewyn, burgermeester van Dordrecht, en rentmeester generaal van Zuid-Hollandt, by welke hy kinderen heeft gewonnen, zynde geworden heer van Urk en Emmeloordt, in de Zuiderzee. *Oude Holl. Kronyk door W. van Goudhoeven. S. van Leeuwen Batavia illustr.*

KYLE, in 't Latyn *Kila, Covalia, Cosla*, eene provincie van Zuid-Schotlandt. Zy paalt ten Noorden aan Cuningham, ten Oosten aan Cluidesdale, en ten Zuiden aan Nithesdale, Galloway en Carrik. De golf Cluyd besproeit haar ten Westen. Dit landschap, 't welk zich uitstrekt langs de twee boorden van de rivier Kyle, beslaat tien uuren in de lengte, en vyf in de breedte. Het is zeer vruchtbaar en welbevolkt; maar daar is geen eene aanzienlyke plaats in dan Ayr, 't welk 'er de hoofdstadt van is. *Maty Diction.*

KYLL, eene rivier van den keurvorstelyken kreits van den Rhyn in Duitschlandt. Zy heeft haren oorspronk op de grenzen van de hertogdommen van Limburg en van Gulik, loopt tot in het graafschap van Manderscheidt en tot in het aartsbisdom van Trier. Deze rivier wierdt van ouds genoemt *Gelbis. Maty Dict.*

KYNETON, eene marktstadt in het graafschap van Hereford, in Engelandt. Ze is gelegen aan de rivier Arrow. Haar voornaamste Koopmanschap bestaat in smalle lakens. *Moreri in 't Engelsch.*

KYRIANDER, (WILLEM) een Hoogduitsch rechtsgeleerde. Zyne studiën in de rechten in Duitschlandt hebbende begonnen, vervolgde hy de zelve in Vrankryk, en te Padua, en ging vervolgens naar Venetië, ten einde om aldaar, door 't verkeeren in de pleitzaal, de praktyk te leren. Hy ondernam 't werk van *Leander Alberti*, behelzende eene beschryving van Italië, uit het Italiaansch in 't Latyn over te zetten. Het zelve is te Keulen gedrukt in 't jaar 1567. Men vindt in *Moreri*, dat hy is geweest syndicus van Trier, en dat hy de Jaarboeken van die stadt heeft uitgegeven te Tweebrugge in 't jaar 1603, in fol. maar men zal 'er niet vinden, dat hy van religie veranderde, gelyk hy deedt, nemende de Protestantsche aan, en dat zyn werk om die reden door de Jesuiten voor al wat lelyk is uitgemaakt is geworden. *Bayle Dict. Crit.*

GROOT ALGEMEEN WOORDEN-BOEK.

L.

Is eene van de medeklinkers, die men *liquidæ*, of vloeiende, noemt, dewyl zy een heel zachte en zoetvloeiende uitspraak maakt, en, om zo te zeggen, op de tong smelt. Tusschen een klinker en een medeklinker gestelt, heeft zy een veel aangenamer klank, dan doorgaans andere medeklinkers hebben. Deze letter komt met het Grieksche λαμδα overeen. De Latynen merken aan, dat de letter L zeer dikwils den medeklinker, in een en de zelve lettergreep, haar onmiddelyk voorgaande, versmidt: ook vindt men by hen en de Italianen dikwils de harde R in de welvloeiende L verandert. In de getallen betekent deze letter vyftig, en in de oude opschriften der Romeinen beduidt zy de volgende namen en zaken, als *Lucius*, *Lelius*, *Libertus*, *Locus*, *Lex*, *Lector*. Een dwarsstreepie over de Latynsche L telt vyftig duizend.

LAABIA, eene stadt in het koninkryk Servië, in Hungarië, behorende aan de Turken. Ze heeft Uskop ten Westen, en Nissa ten Zuiden, de eerste op 36 mylen, en de andere op 52 mylen verre.

LAABIM, een zoon van *Misraim*, wordt in het algemeen gehouden voor den stamvader der Afrikanen en Lybiërs. *Genes.* X, 13.

LAAG BLOKLANDT. Zie BLOKLANDT.

LAANDER, broeder van den dwingelandt Nicocrates van Cyrene, wierdt tot het vermoorden van zynen broeder aangedreven door Aretaphile, de welke hem wist te winnen, en tot dezen broedermoordt aan te moedigen door eene jonge en schone maagdt, die ze hem hadt toegezonden.

LAAR, eene stadt in Persië, vermaard van wegens het daar by gelegen gebergte, het welk een zo overheerlyken en voortreffelyken balzem en olie uit eene kleine bronader geeft, dat 'er tot nog toe geen vergift bekend is, dat door dien balsem en tegengift niet zou te verdryven zyn.

LAAREN. Zie LAREN.

LAAS, in het Latyn *Lasium*, eene kleine stadt in het hertogdom Krain, toebehorende aan het huis van Oostenryk. Ze is de hoofdstadt van het kleine landschap Kacseole, en aan den voet van het gebergte, eene myle van de Czirnikker zee, gebouwt.

LABA, eene rivier, de welke, na de Moskovische grenzen bespoelt te hebben, zich in de zee van Ladoga werpt digt by de stadt Laba. Zy dient ook tot eene grensscheidinge tusschen Moskovië en Ingermanlandt. Daar is ook een LABA, of LAHA, op de grenzen van Moravië, in neder-Oostenryk, aan de rivier de Teyg, acht mylen van Wenen, en tien van Znaim gelegen.

LABACH. Zie LAYBACH.

LABADIE (JAN DE) was den Roomschen Godsdienst niet alleen toegedaan, maar zelf eerst een Jesuit, en daar na een Karmeliter monnik, eer dat hy tot de Hugenotten in Vrankryk overkwam. Hy was wel ter tale, en hadt goede gaven om den predikstoel te bekleden. Hy was eerst kanunnik te Amiens, en prediker te Toulouse en Pibrak; maar den Roomschen Godsdienst hebbende verlaten, nam hy het leeraarsampt te Montauban waar. Van daar door de vervolgingen der Roomschgezinden verdreven zynde, zocht hy zekerheit en bescherming binnen Oranje, de gemeente van Jesus Christus aldaar in het openbaar lerende en onderwyzende. Van daar vondt hy zich genoodzaakt naar Geneve te vluchten. Zyne bekwaamheit aldaar hebbende doen uitblinken, wierdt hy tot predikant aangestelt, en nam zyn beroep met zo een goed gevolg waar, dat de kerk, als hy predikte, altydt gepropt vol menschen was, schoon hy scherp was in het bestraffen, en wel drie geslage uuren predikte. Vervolgens maakte hy een soort van aanhang; hieldt afzonderlyke byeenkomsten, en stichtte door de milde giften van eenige vermogende personen een huis, gebouwt en geschikt als een klooster, met vele en byzondere vertrekjes voorzien, om vele menschen te kunnen bergen, de welke door een blinden yver gedreven wierden, om aan de voeten van dezen Franschen Gamaliël geleert, en tot eene verheve kennisse opgeleid te worden. Maar zyn oogmerk hier in niet ter dege bereikt hebbende, verzocht en verkreeg hy zyne ontslaging. Hy kwam hier op in Nederlandt, en wierdt tot predikant van de Walsche gemeente te Middelburg, in Zeelandt, aangestelt. In dezen tydt kwam 'er een schadelyk boek voor den dag: *Philosophia S. Scripturæ Interpres, Exercitatio Paradoxa.* Men oordeelde het geheel tegenstrydig met den waren Godsdienst, en voor nog erger dan de lere van de verdwaalde Socinianen. Wolzogen, hoogleeraar en predikant van de Walsche gemeente te Utrecht, ondernam het eerst het zelve te wederleggen; maar deze wederlegging was zodanig, dat men al zo groot een vergift daar in, als in het werk zelve, meende te vinden, om dat hy stout genoeg was, van de reden, tegen het algemeen gevoelen, en bygevolg zonder reden, al te hoog op te vyselen. Labadie schreef tegen hem, en verweet hem, dat hy gezegt hadt, *dat Godt, als hy wilde, wel kon misleiden*, welk zeggen, met veel grondt van reden, door rechtzinnige Godgeleerden kwalyk was opgenomen; maar des niettegenstaande schreef Labadie duidelyk en klaar, *dat Godt niet alleen kon, maar ook wilde misleiden*, aanhalende eenige Schriftuurplaatsen om zyne stelling te bewyzen. Deze verschillen, op de kerkelyke vergaderingen gebragt, wierden ten voordele van Wolzogen beslist, en hy en zyne lere voor rechtzinnig verklaart. Maar Labadie, met zynen aanhang, wilde dit vonnis niet aannemen, maar scheen tot eene volstrekte scheuring in de kerk over te hellen, zo dat het Walsche Synode veel daar mede te stellen hadt, tot dat men eenige predikanten met eene behoorlyke volmacht naar Middelburg zondt, de welke den onderstandt van de overheit verzocht en verkregen hebbende, zich bemoeiden, de afgedwaalden weder tot den schoot der kerke te brengen; maar dit niet willende gelukken, vonden zy zich genoodzaakt, Labadie en zyne ouderlingen af te zetten, en anderen in hunne plaats aan te stellen. Labadie, zich dus van allen steun ontbloot ziende, nam, na veel omzwervens, zyne toevlucht en schuilplaats te Wiewert, in de Vriesche grietenye Baarderadeel, by de vier zusters van het geslacht van die van Sommelsdyk, daar hy de zogenoemde *kerk Jesu Christi, afgezondert van de wereldt*, oprechtte de dwalingen der Donatisten en Chiliasten weder opwarmde, en wilde, dat de menschen in gemeenschap van goederen zouden leven. Hy overleedt eindelyk in den jare 1674. Yvon volgde hem in het bestier van zyn genootschap te Wiewert, trouwende met eene van de vier voornoemde zusteren. De Labadisten zouden zich gaarne met Antoinette van Bourignon vereënigt, en zamen een ligchaam uitgemaakt hebben, haar grote geldsommen aanbiedende, om het gehele eilandt van Noordstrandt te kopen, en zich daar recht vast te zetten; maar Antoinette kon met der Labadisten stellingen niet overeenkomen: maar de vermaarde *Anna Maria Schuurman* was onder zyne navolgers. Van hem heeft men nog: *Compendium Christianismi*; *Sacræ Decades*; *Solemnis fidei declaratio*, en nog andere schriften.

LABAN was de zoon van Bethuël, en de broeder van Rebekka, getrouwt met Izaak, den zone Abrahams. Hy woonde in Mesopotamië. Als in vervolg van tydt Jakob, Izaaks zoon, tot hem wierdt gezonden, om met eene van Labans, zyn ooms, dochteren, te trouwen, wilde hy hem de zelve niet geven, voor dat hy hem zeven jaren daar voor zou gedient hebben, 't welk Jakob beloofde en deedt; doch Laban bedroog hem; want hy gaf hem niet zyne geliefde Rachel, maar hare zuster Lea. Wilde Jakob dan ook zyne Rachel hebben, moest hy nog zeven andere jaren dienen. Dit ook volbragt, en Laban ondertusschen groten rykdom door Jakobs grote zorgvuldigheit verkregen hebbende, handelde de zelve bedriegelyk omtrent het gene hy Jakob belooft hadt, zo dat deze, op Gods bevel, met vrouw en kinderen heimelyk wederkerende naar zyns vaders Izaaks woninge, van Laban vervolgt en achterhaalt, maar niet vyandelyk behandelt wierdt; want Laban Jakob op het gebergte Gilead gevonden, en zyne huisgoden overal, doch te vergeefsch, gezocht hebbende, heeft met hem een verbondt van vrede aldaar opgerecht; en ieder keerde naar op tot de zynen in vrede. *Genes.* XXIV, 29. *Joseph. Hist.* I. *boek.*

LABAN, eene woestyne over de Jordaan, daar Mozes het verhaal heeft gedaan aan de Israëliten van het vyfde zyner boeken, genaamt *Deuteronomium*, en waar van in het eerste hoofdstuk des gemelden boeks gesproken wordt. Eenigen zyn van gedachten, dat deze plaats de zelve is met *Libna*, zynde de zeventiende legerplaats der uit Egypten gevluchte Israëliten. Anderen nemen het voor een geheel andere landstreek: waar over nagezien kon worden *J. le Clerc over Deuteronom.*

LABARUM, of LABORUM, was eene zekere krygsvaan by de Romeinen, sedert de tyden van Konstantyn den Groten bekend en in gebruik. Het was een lange piek, aan wiens bovenste en dwarsbout, in gedaante van een kruis, vast, en daar boven eene kostelyke krone was, pronkende met de twee eerste letteren van den naam van Jesus Christus, sierlyk door malkander gevlochten. Daar aan zag men ook een kostbare vane met de afbeeldzels van den keizer en van zyne zonen. Op eenige oude penningen van Konstantyn ziet men dit *Labarum* ook anders vertoont, met de byschriften van: *De luister van het leger*; *De sterkte des legers*; *De eendragt der krygsknechten.* Daar waren byzondere bevelhebbers, *Labarorum præpositi* genoemt, de welke de zelve droegen, waar van men leest in het Wetboek van den keizer *Theodosius.* Wat men van zo een *Labarum* zegt, het welk Konstantyn in de lucht zou zyn verschenen, vindt by de geleerden weinig ingang. Het woordt *Labarum* betekent zo veel als einde, of paal, of grenze, als wilde men zeggen, een einde van rampen en moeielykheden, om dat Konstantyn de Christelyke kerke van de vervolgingen verlost te hebben gelooft wierdt, of om dat hy een einde heeft gemaakt van die ongelukken, die Maxentius, de dwingelandt, over de stadt Rome gebragt hadt. *Eusebius in vit. Constant. M.*

LABATA, (FRANCISCUS) een Spaansch Jesuit, te Saragossa in Arragon geboren. Men heeft van hem: *Apparatus Concionatorum, S. Loci Communes ad conciones, ordine alphabetico, Thesaurus; Discursus Morales; Tractatus de Oratione Mentali & Vocali.* Hy is in zyn 83 jaar te Valladolid overleden op den 26 Maart in den jare 1631.

LABBE, (JOHANNES BAPTISTA) een Jesuit, te Wenen, in Oostenryk, geboren, leeraarde in het openbaar de zedekundige Theologie, en onderwees ook in de wiskunst. Lange jaren met groten toeloop in de S. Stevenskerk te Wenen gepredikt hebbende, gaf hy ook eenige geloofsstukken der Roomsche kerke in vragen en antwoorden in het licht; schreef ook eene vertroosting tegen eene schielyke doodt, en stierf in den jare 1633, in het 62 jaar van zynen ouderdom.

LABBE, (PHILIPPUS) een Jesuit, uit een oud adelyk geslacht te Bourges in den jare 1607 geboren. Hy wierdt in zyn 17 jaar aangenomen in de zamening der Jesuiten, onder welke hy de gronden in de wysgeerte, en de beschaafde letteren, en in de Godgeleerdheit leide. Eenigen schryven hem een hoogmoedigen en twistzuchtigen imborst toe, en dat hy den toom al te veel aan zyne hertstochten vierde. Voor het overige was hy naarstig en arbeidzaam, 't welk zyne deftige werken getuigen, de welke van alle geleerden ten hoogsten geprezen worden, als: *Conciliorum omnium collectio maxima; Conciliorum Synodorumque Galliæ brevis & accurata Historia; Chronicon coenoby Dolensis; Specimen novæ Bibliothecæ; Bibliotheca nova MSCtor.; Bibliotheca Bibliothecarum; Concordia Chronologica; Bibliotheca anti-Jansenianæ; Notitia dignitatum imperii Romani; de Scriptoribus Ecclesiasticis Bellarmini Dissertatio Philologico-Historica.* Hy is in zyn 60 jaar gestorven. De vader Cossart heeft zorg gedragen, dat de *Collectio Conciliorum*, die men nu in 17 stukken in folio heeft, en waar van by zyn leven maar de 10 eerste afgedrukt waren, volstandig in 't licht is gekomen. Labbé hadt ook voorgenomen de werken van *Johannes Damascenus* uit te geven; maar de doodt heeft hem daar in belet.

LABDA, eene dochter van Amphion, uit 't geslacht der Bacchiden, was hinkende, en wierdt daarom van allen van haar geslacht veracht, zo dat ze tegen de gewoonte dier tyden en volkeren trouwen moest met eenen vremdeling, genaamt Ætion, zoon van Echecrates. Uit dit huwelyk *Cypselus* voortgesproten zynde, van wien de Godspraak aan die van Corinthe voorzegt hadde, dat hy de opperheerschappy over hen zou voeren, gaf men aan tien mannen bevel, dezen zoon van Labda te doden, om hier door de gedreigde dwingelandy te ontgaan; doch het was den uitgezondenen onmogelyk dit onnozel en hen zo vriendelyk toelagchende wigt te vermoorden; zo dat hy, in het leven blyvende, de Godspraak vervulde, en die van Corinthe onder zyn gezag deedt bukken. Hy is de vader van *Periander. Herodotus l.* V.

LABDACUS, een zoon van Phœnius, naar Theben in zynen ouderdom beroepen, om de heerschappy dier gewesten te aanvaarden, is de stamvader der Labdaciden, en de vader van Lajus en grootvader van Oedipus geweest, wiens wonderlyke gevallen een zo droevigen uitgang hadden. *Statius lib.* VI. *Theb.*

LABE, (LOUIZE) geboren te Lions, en aldaar aan een touwwerker getrouwt, wordt ten opzichte van hare liefde tot de geleerdheit zeer geprezen, en mede onder de geleerde vrouwen van Vrankryk gestelt. Zy heeft geschreven eene zamenspraak, genaamt: *Debat de Folie & d'Honneur*, of *Twist tusschen de Zotheit en de Eere.* Hare schriften zyn gedrukt te Lions in den jare 1555, daar men niet alleen eenige gedichten van haar, maar ook eene verzameling van Grieksche, Latynsche, Italiaansche en Fransche, tot hare eere gemaakt, onder vindt. Maar ten opzichte van hare onkuischheit wordt zy niet minder gelaakt, want *du Verdier Vauprivas* getuigt van haar, dat ze hare weinige ligchamelyke schoonheit op zo goed een woeker wist uit te zetten, dat ze 'er wel van leefde: echter wist ze daar omtrent een groot onderscheidt te maken; want de geleerden genoten by haar voor niet met al het geen anderen met veel geldt moesten betalen. Was de gierige Laïs van dat gevoelen geweest, Demosthenes zou niet zo droog van zyne reize naar Corinthen wedergekeert zyn, zeggende, dat hy een zeker berouw zo duur niet meende te kopen.

LABEO, bygenaamt ANTIOCHUS, een vermaard rechtsgeleerde, de welke in den tydt van den keizer Augustus leefde. Hy heeft aanmerkingen over de wetten der twaalf Tafelen (aldus genoemt, om dat de zelve op twaalf tafelen geschreven waren) gemaakt, en daarenboven heeft hy ook nog XV of meer boeken geschreven *de Jure Pontificio & disciplina Hetruscorum. Aul. Gell. l.* I. *c.* 12. *l.* XIII. *c.* 10, 12.

LABEO, (ACTIUS, of ATTIUS) wilde zynen naam by de nakomelingschap ook gestelt hebben op de rol van de vermaarde Romeinsche dichters. Hy ondernam met dat oogmerk de overzetting van *Homerus*, maar de botheit van zynen geest aan den bloten letter blyvende hangen, kon hy de heerlyke en verheve gedachten van dien uitmuntenden dichter op verre na niet uitdrukken, zo dat alle grote en verstandige mannen over zyne vermetele onderneming lachten, en de spot met hem dreven. Van hem maakt zyn tydgenoot, de zinryke hekeldichter *Persius*, gewag in het eerste zyner Hekeldichten.

LABEO, (ANTISTIUS) een groot rechtsgeleerde, was een leerling van Sulpitius. Uit liefde voor de vryheit hadt hy de zyde van Brutus en Cassius tegen Cesar gekozen, en wilde, na dat Cesar overwinnaar in den Pharsalischen slag was gebleven, de vryheit van de stadt Rome niet overleven, maar liet zich door eenen van zyne vrygemaakte slaven in zyne eige tent doden. Men merkt aan, dat oorspronkelyk de bynaam Labeo is gegeven aan iedereen zonder onderscheidt, die grote en dikke lippen hadde; maar vervolgens is die bynaam als eigen gebleven in de geslachten van die van *Antistius*; *Asconius*, *Asinius*, *Fabius*, *Pacuvius* en *Pomponius. Harduin. in Plin. l.* II. *c.* 37.

LABEO, (DOMITIUS) een vermaard rechtsgeleerde in de tweede eeuwe ten tyde van den keizer Adrianus. Rutilius spreekt met veel lof van hem. Men houdt hem gemeenlyk voor dien schryver, van wien Tribonianus *l.* XXXIX & LX. §. *pen. de Condit. & demon.* spreekt. Hy wordt van eenigen ook gehouden voor den schryver van de VII boeken *de Officio Proconsulum*, waar in hy beschryft de geweldige en afgryselyke doodt, die men de martelaren aan te doen gewent was. *Grotius in Vit. ICtor. l.* VII. *c.* 4. *p.* 132.

LABEO, (Q. ANTISTIUS) een waardige zoon van den bovengenoemden Antistius Labeo, een leerling van Trebatius, en tydgenoot van Augustus. Men noemt hem met recht den vorst of grootsten der rechtsgeleerde. Hy verslaafde zich niet blindelings aan de gevoelens zyner voorzaten, waar over hy met Capito in verschil geraakte, die, gelyk men zegt, by de oudheit zwoer. De zucht voor de vryheit deedt hem niets ontzien, zeggende zyn gevoelen zo vry, in tegenwoordigheit zelfs van Augustus, als of hy niet meer dan een ander was. Als Augustus eens aan den Roomschen Raadt hadt toegestaan, de Raadsheren zelf te verkiezen, en het aan hem om te stemmen gekomen zynde, noemde hy M. Lepidus, de welke door Augustus gebannen, als balling leefde. Augustus, hem gevraagt hebbende, of hy 'er geen waardiger kende, antwoordde hy, dat men vryheit hadt, naar zyn goeddunken te stemmen wien men wilde, en als men hem voorstelde, dat het Augustus kwalyk zou nemen, dat hy zo hertig kwam te spreken, antwoordde hy, dat hy meende niets onbehoorlyks gedaan te hebben, van M. Lepidus, aan wien Augustus immers dat hoge ampt van opperpriester hadt toevertrouwt gehad, in den Raadt geroepen te hebben. De Raadt vervolgens een besluit willende nemen, van by beurten de Raadsheren te doen waken by Augustus, sprak hy 't tegen, zeggende, dat hy nog nooit nachtwachters dienst gedaan hadt, en daarenboven zo hard snorkte, dat hy het gehele keizerlyke hof maar vervelen zou. Deze en diergelyke vrymoedige redenen, door A. Gellius, Suetonius en Tacitus aangetekent, beter te pryzen dan na te volgen, hebben hem echter niet in den haat van Augustus gebragt; want zyne uitmuntende geleerdheit en andere voortreffelyke hoedanigheden staken verre boven zyne weinige staatkundige, en naar eigenbaat ruikende feilen uit. Hy heeft over de XL boeken geschreven. Zyne stellingen en grondregelen hebben onder de Rechtsgeleerden opgevolgt de Proculejanen en Pegasianen. Daarentegen hebben de Sabinianen en Cassianen de gevoelens van Capito voortgeplant. *Grotius l.* VIII. *c.* 12. *de vit. ICtor. Rubilius c.* 47.

LABEO, (Q. FABIUS) een doorluchtig Romein. Hy wierdt, na alle trappen van eere beklommen te hebben, in den jare der stadt Rome 570 burgermeester met Claudius Marcellus. Nog hoofdschout van Rome zynde, en het gebiedt over eene vloot hebbende, dwong hy die van Kandië, dat zy hem alle gevangene Romeinen moesten overleveren, 't welk hem de eer van een plegtige zegepraal waardig maakte. Burgermeester zynde heeft hy ook een leger in Ligurië geboden. Men verhaalt iets van hem, dat met de zo vermaarde deugdt en oprechtheit der Romeinen niet al te wel overeenkomt; want die van Nola met die van Napels eenig verschil hebbende gekregen over zekere streek lands, hadden hem volle macht gegeven om hun verschil te beslissen. Wanneer hy het nu zo ver hadt gebragt, dat die van Nola, zo wel als die van Napels, van zekere bepaalde uitgestrektheit lands afstandt deden, strykt hy het vonnis, en wyst dat landt, daar zy afstandt van gedaan hadden, toe aan het Roomsche volk; en als de koning Antiochus, door hem ondergebragt, in het vredesverdrag hadt moeten beloven, van de helft zyner zeemacht en schepen aan hem over te geven, liet hy alle schepen van Antiochus midden doorzagen, en aldus zyne gehele watermacht bederven. Labeo was ook een vermaard dichter, zo dat Santra zegt, dat noch Scipio, noch Lelius, maar wel Sulpitius Gallus, of deze Labeo, en M. Popilius geholpen hebben aan de toneelstukken van Terentius. *Donatus in vit. Terentii.*

LABEONIANI wierden onder de oude Roomsche Rechtsgeleer-

leerden die genen genoemt, de welke de gevoelens en de gezindheit opvolgden van den vermaarden Q. Antiſtius Labeo. Doch men vindt deze gezindheit meer met den naam van *Proculianen*, van Sempronius Proculus, onder de regering van Tiberius levende, of *Pegaſianen*, van Pegaſus, de welke onder de regering van Veſpaſianus burgermeeſter te Rome was, geheten, als dat men ze by de ouden Labeonianen zoude genoemt hebben. Het voornaamſte ſtuk, waar in zy van de anderen verſchilden, beſtondt daar in, dat de Labeonianen het gezag en de gewoonten der oudheit niet blindelings opvolgende, naar der zaken omſtandigheden nieuwe wetten en gewoonten wilden invoeren, daar Capito en zyne navolgers, de Sabinianen en Caſſianen, in het tegendeel van gedachten waren, dat de oude wetten en gewoonten heilig en ongeſchonden behoorden bewaart te worden, en dat men ze ſtiptelyk moeſt opvolgen, zo als Gravina *in Originibus J. C.* breder verhaalt. *Grotius l.* II. *c.* 2. *Ferretus ad Tit. I. de R. D.*

LABERIUS, (DECIMUS) een Roomſch ridder en dichter, bekwaam om kluchten en boerteryen aardig in vaarzen op te ſtellen. Julius Ceſar verzocht hem eene van zyne kluchten zelf mede te ſpelen; en of hy al, als hebbende reets den ouderdom van 80 jaren bereikt, en zynde daarenboven een ridder, deswegen uitvluchten zocht, moeſt hy het verzoek van Ceſar echter toeſtaan. Hy bragt in de voorreden onder anderen by, dat de meeſte menſchen wel wilden, maar niet konden ontvlieden de duiſtere en noodſchikkelyke ongelukken, die hen dreigden. Hy, zyne dagen in ruſt en zonder hoge zaken te begeeren toegebragt hebbende, zag zich op 't einde zyns levens nog genoodzaakt om buitenſporigheden te begaan; *doch*, vaart hy voort, *hoe zou ik iets hebben durven weigeren aan hem, wien de goden alles hebben toegeſtaan en gegeven.* Hy bleef ook niet in gebreke van gedurende het ſpel eenige ſcheuten onder water te geven; want hy kwam in een kleedt van een ſlaaf, dat door zweepſlagen geſcheurt ſcheen te zyn, op 't toneel, jammerlyk uitroepende: *Wy zyn dan eindelyk, ô Roomſche burgers! van onze vryheit geheel en al berooft*: en kort daar na zeide hy: *Zeker heeft die gene, wien velen vrezen, ook velen te vrezen.* Julius Ceſar, deze trekken wel voelende, en de oogen der toezienders op zich geveſtigt ziende, die hem ſtilzwygende zyne dwingelandy ſchenen te verwyten, beſloot Laberius ook beſchaamt te maken, den palmtak gevende aan Publius Syrus, als een teken van de overwinninge; maar aan Laberius een gouden ring met eenig geldt. Laberius, zyne rol geſpeelt hebbende, wilde plaats nemen naar zyn rang en geboorte; maar niemandt hem plaats willende maken, riep Cicero hem toe: *Ik zou u gaarne plaats maken, als ik niet zelf al te naauw zat*, doelende met dit zeggen op de grote menigte der nieuwe Raadsheren, die Ceſar in den Raadt hadt ingedrongen; maar Laberius wel merkende, dat Cicero hem zo wel als Ceſar met zyn zeggen meende te ſchimpen, antwoordde hem zeer geeſtig: *Hoe zit gy zo naauw, die gemeenlyk op twee ſtoelen zit*, willende daar mede hem verwyten, dat hy noch Ceſars noch Pompejus oprechte vriendt, maar een man was, die den mantel op beide ſchouderen droeg. Hy heeft vervolgens nog eene klucht geſchreven, behelzende, dat de gevallen van het toneel zo wel onderworpen zyn aan het eigenzinnige en veranderlyke geluk, als de oorlogsbedryven. Horatius heeft zyne werken niet verworpen, maar hy zegt ſlechts, dat ze niet konden doorgaan voor verhevene en volſtandige gedichten, dat iedereen gaarne zal bekennen, want die kluchten wierden maar gemaakt om de toeſchouwers te doen lagchen, en allerhande boerteryen voort te brengen. Laberius is niet eerſt van Ceſar in de orde der Roomſche ridders geſtelt, want Macrobius ſchryft hem deze woorden toe: *Zal ik, die een Roomſch ridder ben, en zo vele jaren zonder ſchandvlek myn huis ben uit en ingegaan, nu als een toneelſpeelder op het laatſte myner dagen daar in komen?* Hy is kort na Julius Ceſar te Poutzolo in den jare der ſtadt Rome 710 geſtorven. *Macrobius Saturnal. l.* II. *c.* 7. *Fabricius Biblioth. Lat. p.* 28, 40. & *in app. p.* 2, 8, 9, 18, 28.

LABEZ, of CALAO, de hoofdſtadt van een klein koninkryk in Afrika, dat cynsbaar is aan die van Algiers. Het is gelegen in ontoegankelyke gebergtens, voorzien met de veſting Tezli, daar de eenigſte toegang maar is. Men acht dit Labez het oude *Altao* of *Atao* te zyn. *Maty Dict.*

LABIA (JOHANNES FRANCISCUS) is te Florence geboren, en heeft, met koopmanſchap te doen, onnoemelyke ſchatten vergadert; want dat benadeelt den adel in die landen niet. Dit geſlacht is oorſpronkelyk van Avignon. Labia, ziende, dat die van Venetië gedurende den oorlog in Kandië om geldt verlegen waren, boodt hen 100000 dukaten aan, als ze hem in de orde van hunnen adel, gemeenlyk *Nobili di Venetia* genoemt, wilden aannemen, het welk in den jare 1646 niet zonder groot tegenſpreken geſchiedde. Maar nademaal noch wel 80 geſlachten door den zelven weg, als Labia, tot die waardigheit opklommen, heeft het hem geſpeten, de ſomme niet nog hoger geſtelt te hebben, om anderen de luſt te doen vergaan, van dien weg in te ſlaan. Het huis van *Labia* is niet alleen met de eerſte geſlachten van Venetië door huwelyken verwant, maar heeft ook nog in het begin van de XVIII eeuwe grote ſchatten bezeten. Zy hebben ook een uitmuntend paleis aldaar. *Amelot de la Houſſaye Hiſt. Du Gouvernem. de Veniſ. p.* 79.

LABIAU, eene kleine ſtadt in Pruiſſen, met een kaſteel, dat in den jare 1258 is gebouwt. Het legt in Samlandt, in het Brandenburgſch Pruiſſen, 6 mylen van Koningsberge. Men heeft door eene graft de Gilge, of Gug, in de Deime geleid, die door Labiau en rondom het kaſteel henen loopt, en waar van een arm digt by de ſtadt in den haf, of zeeboezem, in de Ooſtzee, *L.* *Friſch Haf* genoemt, valt. In het vredensverdrag van den jare 1656, tuſſchen den koning van Zweden en den toenmaligen keurvorſt van Brandenburg alhier geſloten, is de onafhankelyke oppermacht aan Brandenburg toegeſtaan over het zogenoemde Brandenburgſch Pruiſſen. *Preuſſ. Staats-Geogr. P.* I. *p.* 78. *P.* II. *p.* 31.

LABIENUS, (TITUS) een redenaar en geſchiedſchryver ten tyde van Auguſtus. Suetonius maakt van hem gewag in het leven van Caligula. Men moet hem niet nemen voor dien TITUS LABIENUS, welken Julius Ceſar in Vrankryk zondt, die vervolgens de zyde van Pompejus gekozen hebbende, in Afrika verſlagen is; noch ook voor dien LABIENUS, die zich by Brutus en Caſſius voegde, en aan Orodes, koning der Parthers, om onderſtandt te verzoeken, gezonden, het bevel over zyne benden tegen de Romeinen voerde, en hen vele ſteden ontweldigde, tot dat hy, door Ventidius op de vlucht gedreven, en van Demetrius, een vrygemaakten van Ceſar en van Antonius, tot landvoogdt van Cyprus aangeſtelt, wierdt gevangen genomen. *Strabo l.* IV. *Voſſ. de Hiſt. Lat. l.* I. *c.* 13.

LABINETUS. Dus noemt Herodotus den koning van Aſſyrië, die zynen ſetel binnen Babylonië nog hadt, toen Cyrus door eene krygsliſt die ſtadt in de LX Olympiade, in den jare der ſtadt Rome 215, veroverde. Beroſus noemt hem *Nabonnadus*. Eenigen houden hem voor *Darius* den Meder, menende, dat hy al vechtende ſneuvelde; maar anderen zeggen, dat Cyrus hem niet alleen in het leven gelaten, maar hem zelf tot landvoogdt van Caramanië gemaakt heeft. *Herodotus l.* I. *Xenophon l.* VII. *Beroſus in het* II. *Boek van Joſephus tegen Appion.*

LABORUM. Zie LABARUM.

LABOSSARDACHUS, koning van Aſſyrië en Babylon, was de zoon van Nerigliſſor, en volgde in den jare der wereldt 3496 zynen vader in de regeringe op, nog jong zynde; maar blyken van zynen wreden imborſt toen al gevende, wierdt hy in de negende maandt van zyne regeringe vermoord, met voorweten der groten en ryksſtanden; en daarom ſlaan hem velen ook in de naamlyſt der Aſſyriſche koningen over, of verwarren hem met *Balthaſar*, van wien de Propheet Daniel ſpreekt. Den troon beklom na hem de koning Evilmerodach. *Torniell. ad A. M.* 3498.

LABOURD, eene zekere landſtreek in Gaſcogne, ten Zuiden grenzende aan het Pyreneeſche gebergte en neder-Navarre. Ten Ooſten en Noorden paalt het aan Landes, en ten Weſten aan de zee van Biskaje. Bajonne is 'er de hoofdſtadt van: de andere plaatſen zyn St. Jan de Luc, Andaje en Cibourre.

LABOUREUR, (JOHANNES LE) prioor of opper-voogdt van het klooſter van Juvigné, heeft boven anderen in de XVII eeuwe uitgemunt in geleerdheit en in Godvruchtigheit. Dit geſlacht is uit Montmorenci geſproten, en heeft vele deftige mannen voortgebragt, die aan de hertogen van Montmorenci grote dienſten hebben gedaan. Deze Laboureur is van kindsbeen af in wetenſchappen geoeffent, en zodanig onderwezen, dat hy in zyn 20 jaar al eene naauwkeurige kennis van de geſchiedeniſſen en van de geſlachten hadt. In den jare 1642 heeft hy uitgegeven: *Le Tombeau de Perſonnes Illuſtres*, met hunne lofredenen en geſlachttafelen. In den jare 1647 gaf hy het verhaal van de reize van de koninginne van Polen, met dat van de te rug komſte van mevrouw van *Guebriant*, uit, waar van hy als een ooggetuige met zekerheit geſchreven heeft, en dat hem groten roem verwekte. Vervolgens ſchreef hy de geſchiedeniſſe van den koning van Vrankryk, *Karel* den VI, van den Franſchen veldheer *Guebriant*, als ook de gedenkſchriften van *Caſtelnau Mauviſiere*. Men was nog al meerder ſtukken van een zo voortreflyk vernuft verwachtende; maar de doodt rukte hem weg in wiedemaandt des jaars 1675. Van zyn broeder *Lodewyk le Laboureur*, baljuw van Montmorenci, heeft men een gedicht op *Karel* den Groten, een werkje van de voorrechten van de Franſche taal, enz. Hun oom, *Claudius le Laboureur*, heeft in druk uitgegeven: *Mazures de L'Iſle Barbe*, eene oude ſtadt aan de Saone, digt by Lions, daar hy een aanzienlyk ampt bekleedde, en nog andere tot de wapenkunde behorende dingen.

LABOURLOTE, (CLAUDIUS) een groot en ſtout krygsman, de welke zonder geldt en geboorte (want men kan zelf niet vaſt zeggen, of hy een Lotharinger, of Burgundiër, is geweeſt) langs alle trappen van gemeen ſoldaat af tot overſte van de Walonniſche benden opgeklommen zynde, voor een van de braafſte krygshelden van zyne eeuwe gehouden wordt. Men zegt van hem, dat hy een heelmeeſter van handteering geweeſt is, en in die hoedanigheit in de kenniſſe en den dienſt van den grave Karel van Mansfeldt, dien vermaarden krygsheldt, geraakt zynde, zou hy hem van het grootſte ongemak, te weten een kwaad wyf, verloſt hebben, het welk Grotius in zyne *Nederl. Hiſtor.* IX *boek* uitdrukkelyk zegt. De ſchryver van het leven van den aartshertog Albert (*l.* IV, *p.* 263 *ſeq.*) is hier omtrent van een ganſch andere mening als Grotius. Omtrent zyne daden en oorlogsbedryven wil men meer blind geluk dan wys en voorzichtig beleidt ſtellen. Dit is zeker, dat de Spanjaarden hem altydt gebruikten in zaken, die zeer hagchelyk en ten uiterſte gevaarlyk waren; en nooit ondernam hy iets liever, dan als het ſcheen, dat alle hoop meeſt verdwenen was, zo dat men hem meer vermetel dan dapper mag noemen: want hy zocht de doodt meer dan hy de zelve ſtoutmoedig verwachtte: ook hadt hy groot deel aan de wreedheden, door den admirant Mendoza op de Ryksgrenzen bedreven; en als men hem te gemoet voerde, dat de Duitſchers dat zouden trachten te wreken, antwoordde hy, wyzende op een varken: *Al zo weinig als dat varken.* Hy is ook dikwils, als in het beleg van Nojon, in dat

dat van Ardres, in dat van Hulst, en in andere krygsbedryven, zwaar gekwetst geworden, tot dat hy eindelyk op den 24 van Hooimaandt in den jare 1600, terwyl hy doende was eene verschansting tusschen Brugge en de sterkte Izabelle op te werpen, door een musketkogel sneuvelde. Hy is te Loporgne begraven, en op zyn grafsteen wordt hy genoemt: *ridder, geheime krygsraadt, overste over de twaalf krygsbenden, geheten de Luxemburgsche, heer van Berlestein, Boncourt, La Vallée, Lopporgne en Basy.* Hy liet twee zonen na. *Ernest*, de oudste, volgde hem in zyne goederen op; maar stierf zonder kinderen na te laten; en zyn broeder, *François*, een Dominikaner monnik geworden zynde, vielen alle die goederen op de dochter, die getrouwt was aan Robert de Celles, baron van Foix, in het landt van Luik, digt by Dinant. *Grotius Nederl. Hist.* IX. *boek. Aubigné Hist. univers. Tom.* III. *l.* V. *c.* 19. *p.* 729.

LABYRINTH. Zie DOOLHOVEN.

LAC, LACUS, LAGO, betekent een groot meir binnenslands, dat onmiddelyk van eene zee is afgescheiden, en wiens wateren meest zoet en diep genoeg zyn, om ze van moerassige plassen te onderscheiden. Eenige dragen den naam van meiren, of zeën, als de Caspische, de Galileesche en de Dode zee. De andere, in Europa bekend, heten, *Lac Leman* by Geneve, en daarom ook *Lac de Geneve* genoemt. Het zelve heeft zo helder en klaar water, als men met oogen zien kan; dat van *Constans*, van *Ladoga*, en *Onega*, en nog vele andere in en buiten Europa te verzwygen. *Memoir. du Temps.*

LACCIVOLO, *la punta de Laccivolo*, in het Latyn *Actium* of *Attium Promontorium*, een kaap in het Westen op het eilandt Corsica, 7 uuren van Calvi ten Noorden, en 8 van S. Fiorenzo ten Westen. Men heeft in Epirus ook een kaap Actium, die met deze niet moet vermengt worden. Zie ACTIUM.

LACEDEMON, eene by de ouden zeer vermaarde stadt in Morea, in het landschap Zaconia, heeft ook den naam van *Lelegia*, van den koning *Lelex*, gehad, en van de koningin *Sparta*, dochter van den koning Lacedemon, en van Europa, of van *Spartus*, zone van *Phoroneus*, koning van Argos, is deze stadt ook *Sparta* geheten. Hedendaags wordt ze genoemt *Misitra*, en is gelegen in het halfeilandt, van ouds Peloponesus genaamt, aan de rivier Eurotas, nu Vasilipotamo, die 7 mylen van daar in den zeeboezem van Colchos valt. Men zegt, dat deze stadt is opgebouwt in den jare der wereldt 2297, omtrent 1718 jaren voor Christus, ten tyde van den aartsvader Jakob, en aldus lang voor dat men de gronden van Carthago en van Rome, die twee doorluchtige tegendingers omtrent de algemene opperheerschappye der wereldt, heeft begonnen te leggen. Haar standt en gelegenheit betreffende, ze is gelegen ten dele in eene vlakte, en ten dele aan den voet van een berg, aan de West-en Zuidzyde bespoelt van de rivier Taygeto, van eenige heuvelen in het Noord-Westen afkomende. Polybius getuigt, dat ze van ouds in haren omtrek 48 stadiën, of 6000 schreden, besloeg. Nooit heeft eene stadt, of een ryk, den roem van ongeschonde deugdt en nooit verflaauwde dapperheit zo lang bewaart als deze, want in alle de grote daden der Grieken hebben de Lacedemoniërs het grootste deel gehad. Als in later tyden het Oostersche keizerryk in landvoogdyschappen verdeelt wierdt, is Sparta met zyne onderhorige landschappen van Peloponesus altydt gegeven aan een keizerlyk prins, die zich Despoten of heeren van Sparta noemden. In den jare 1403 heeft de Despote *Theodorus* Sparta en Corinthus verkocht aan den grootmeester der Johanniter orde, *Philibert van Nailhak*, toen nog meester van het eilandt Rhodes; maar de ridders zyn niet het bezit dier gewesten en landen gekomen; en dus hebben 't de keizerlyke prinssen bezeten, tot dat ze door den Turkschen keizer Mahomet den II, of den Groten, daar van ontzet, en in den jare 1460 geheel verjaagt zyn. De Turken, 7 jaren na de verovering van Constantinopel, en 5 jaren na die van Athene, dus meester van Peloponesus geworden zynde, hebben Sparta niet verwoest, maar alle kostelyke oudheden ongeschonden bewaart. Maar als in den jare 1463 Sigismundus Malatesta, vorst van Rimini, gesproten uit het bloedt der Oostersche keizeren, zyn recht op Sparta wilde doen gelden, en die stadt belegerde en veroverde, maar van het vaste kasteel, dat op den berg Taygeto van zyne voorzaten gebouwt was, niet kunnende meester worden, liet hy by den aftocht de stadt in brandt steken, zo dat daar door een groot gedeelte van de kostbaarste zaken in puin en assche wierden verandert. In den jare 1473 veroverden de Venetianen, onder hunnen krygsoverste Bartholomeus Caglioni, deze stadt op de Turken; maar de doodt van hunnen dapperen veldheer belette hen het kasteel ook te veroveren; en in den jare 1687 heeft het die grote veldheer der Venetianen Morosini weder van de Turken hernomen. Maar sedert weder in handen der Turken gevallen zynde, bezitten het de zelve nog hedendaagsch. Deze stadt heeft een bisdom, dat onder den aartsbisschop van Corinthe behoort. Ze wordt in vier byzondere delen afgedeelt, als 1) het kasteel; 2) de stadt; 3) de voorstadt *Mesochorion*; 4) de voorstadt *Exochorion*, de welke door een rivier van de drie eerste delen afgescheiden wordt. Het kasteel is op den berg Taygetus heel voordeelig gelegen, en wel bevestigt. De stadt, aan den voet van den berg leggende, wordt Noordwaarts daar van gedekt en beschermt. De stadt heeft maar twee hoofd-en eenige dwarsstraten. De oude markt, Agora, pronkt met een kunstig gemaakt en altydt springenden bron, en met eene kerk, opgebouwt ter plaatse, daar voor dezen de tempel van Minerva heeft gestaan. Hier vindt men ook de heerlyke marmere overblyffelen van de merkwaardigste oudheden van Lacedemon, of Misitra, als de galdery, genaamt de Persiaansche, de welke de Lacedemoniërs tot een eeuwig gedenkteken van die zo grote en vermaarde overwinninge, op de Persianen by Platea bevochten, hebben doen opbouwen. Verder ziet men de kostbare overblyfselen der tempelen, welke de overdadige bygelovigheit van 't blinde Heidendom hunnen afgoden, Hercules, Venus Armata en Helena hadt toegewyd. Der Christenen hoofdkerk, aan de H. Maagdt Maria toegewyd, wordt *Panagia*, of de Allerheiligste, geheten. Ze pronkt met 7 grote gewelven, onderschraagt van pylaren van het fynste marmor, en met een klooster, daar het kostelyke en kunstryke ingelegt of Mozaïsch werk uitmuntende aan is. Digt daar by staat het aartsbisschoppelyke paleis, voorzien met woningen en cellen voor 10 of 12 Grieksche monniken, welke den plechtigen en kerkelyken Godsdienst helpen waarnemen, en zekere inkomsten daar voor trekken. Niet verre van daar is het vermaarde en van Basiliaansche monniken bewoonde klooster der Pandanessoren, met een uitmuntende prachtige, en nog kostelyker, maar niet zo grote, kerk, als die *Panagia* is; en in het *Mesochorion* is nog eene twede *Panagia*, die in kunst en kostbaarheit de andere nog veel overtreft. In alle deze kerken hebben de Grieken, zo als nog hedendaags by de Joden gebruikelyk is, afgezonderde en beslote plaatsen, daar de vrouwen den openbaren Godsdienst bywonen, kunnende van niemandt gezien worden. De Turken hebben ook eene overschone en voortreffelyke moskee, op twee gewelfde bogen rustende, in de *Mesochorion* gehad, met Minarets, of torens, zeer hoog en sierlyk opgehaalt. Het *Exochorion* wordt meest van Joden bewoont, de welke aldaar hun beste synagoge hebben, hoewel 'er ook nog een in de stadt, en een in de *Mesochorion* is. De zogenaamde Karaims onder de Joden hebben hunne byzondere scholen en vergaderplaatsen, en verbinden zich ook nooit, noch vermaagschappen zich door huwelyk, of anderszins, met Joden. Buiten de stadt is het *Dromos*, het worstel-of renperk, of de plaats, daar zich de Spartanen hebben geoeffent in het worstelen, in het wedlopen, en in andere het ligchaam gaauw en sterk makende oeffeningen, en den wapenhandel, alwaar men ook de openbare schouwspelen gewoon is te vertonen. Daar omtrent was ook 't *Platanon*, of het vermakelyk en altydt koele bosch van ahornof plaanbomen, onder wiens ryke schaduwen de inwoneren hun vermaak namen. *Ubbo Emmius Græc. vet. illustr. Cellarius Not. Orb. Antiq. De la Guilletiere Lacedem. Ancien. & Nouvelle.*

LACEDEMON. (HET KONINKRYK VAN) Het zelve heeft zyn begin genomen onder *Lelex*, die het stichtte in den jare der wereldt 2570, omtrent den tydt als Stenelus de IX, die de laatste van het geslacht van Inachus was, het koninkryk van Argos begon. Zyne nazaten hebben de kroon van Lacedemon gedurende den tydt van 181 jaren bezeten. Doch als de Heracliden of nakomelingen van Hercules, de welke van *Euristheus* uit Peloponesus verjaagt waren, weder te rug waren gekeert, joegen ze ook op hun beurt weg Tisamenes, zone van Orestes, en laatsten koning van Lacedemon, van Lelex gesproten. Deze Heracliden hebben den koninklyken scepter van Lacedemon gezwaait den tydt van 895 jaren. Zy wierden in twee koninklyke huizen, in dat der *Eurystheniden* (naar *Euristheus*) of *Agiden*, en in dat van *Procliden* (naar zynen broeder *Procles*) of *Eurypoul*, verdeelt. Het geslacht der eersten heeft 31, en dat der laatsten 24 koningen uitgelevert. Voor de tyden van Licurgus wyze wetten waren de Lacedemoniërs nog niet veel vermaard, zynde nog een onbeschaafd en barbarisch volk; maar hy heeft door zyn voorzichtig en schrander beleidt hen zodanig beschaaft, dat ze voor geen volk behoefden te wyken. Hy stelde eene Raadsvergadering, bestaande uit 32 personen, in, die de macht en het gezag voerde, de koninklyke uitspattende geweldenaryen zo wel, als de wilde en woeste oplopendheit van het volk, te beteugelen en in te tomen. Deze Raadsheeren hadden het recht, van onbeschroomd zich te mogen uiten omtrent alles, wat ze oordeelden te kunnen verstrekken ten algemenen beste, maar zonder de toestemminge van het gemene volk vermogten zy hun besluit niet ter uitvoeringe te brengen. In het vervolg voerde de koning *Theopompus* ook het ampt van Ephorus, of stads-opziender, in, waar door het koninklyke gezag en dat der Raadsheeren eenigzins besnoeit wierdt. De Romeinen hebben deze personen geheten *Tribuni plebis*, zynde zo veel als gemeentsmannen, of voorstanders van het volk. Onder de Lacedemoniërs hadden eenige heel byzondere wetten en gewoonten standt gegrepen, daar in bestaande, dat de dochteren zo wel als de jongelingen zich moesten oeffenen in alle toenmaals gewoonlyke ridderlyke oeffeningen, danssende zelfs heel naakt met malkander in openbare en plegtige vergaderingen, en galmden aldus al zingende uit den lof en roem der genen, die de deugdt bemint, en zich wel gedragen hadden, verfoeiende het godloze en kwade gedrag der ondeugenden. De jongelingen, in den echt willende treden, wierden geleid in een donker vertrek, daar eenige jonge dochteren in waren. Die hy nu 't eerste greep, die wierdt zyne wettige vrouw. Lysander die gene, om dat ze niet schoon genoeg was, niet willende trouwen, wordt zeer daar over gelaakt. Maar voor het overige waren de ouders zorgvuldig en onvermoeid daar mede bezig, om hunne kinderen met de melk ook de deugdt in te boezemen, en de lasteren en alle kwade daden hen afschuwelyk en verfoeielyk te maken, aan hunne slaven dikwils toestaande van te mogen zwelgen en zuipen, om door eene zo beestachtige vertoninge een afkeer en tegenzin daar door te verwekken in het gemoedt hunner kinderen. Hen wierdt ook al vroeg ingeprent eerbiedig te zyn omtrent hunne overheit en de ouden. Het te paardt ryden, te weten van wel en vast te paardt te zitten, was by hen in de grootste

grootſte achting, en wierdt zorgvuldig aanbevolen. De leermeeſters trachtten hunne leerlingen by te brengen de bekwaamheit van kortbondig en vaardig te ſpreken en te antwoorden, en dat wel met veel geeſt-en aardigheit. De vryheit beminden zy al zo zeer, als zy de dwingelandy haatten, gene gevaren ontziende om die te ontgaan. Zy hadden een groten afſchrik van de luiheit, en konden de zwaarſte ongemakken met eene verwonderlyke ſtandvaſtigheit verduren, tot dat zy hun doelwit bereikt hadden; en om hen gaauw en doorſlepen te maken, ſtondt men hen toe te mogen ſtelen; maar de genen, die zich lieten op de daadt betrappen, wierden geſtraft. De wapenen tegen hunne vyanden opgevat hebbende, oorloogden zy onvermoeid zo lange, tot dat zy de overwinning behaalt hadden. Die van Meſſina, eenige hunner dochteren geſchaakt hebbende, wierden met vuur en zwaardt 20 jaren lang van hen, onder het bevel en beleidt van den dichter Tyrteus, vervolgt, tot dat zy moeſten zwichten. Gedurende dien oorlog wierden de Lacedemoniërs eens zo zeer verſlagen, dat zy genoodzaakt waren, hunne vrouwen en dochteren door vremdelingen te laten beſlapen, waar uit de zogenoemde *Parthenii* geſproten zyn, die onder hunnen bevelhebber Phalantus vervolgens in Italië overſtaken, en de ſtadt Tarento vermeeſterden. Hunne heerlyke en grote zege op de Perſianen, by Thermopylen bevochten, is in de Geſchiedeniſſe niet minder dan hun 27 jarige oorlog met de ſtadt Athene vermaard, in welken Athene, die zo machtige en doorluchtige ſtadt, zich moeſt overgeven aan Lyſander, koning van Lacedemon, of Sparta, omtrent de LCIV Olympiade, in het 350 jaar van de ſtadt Rome In het 383 jaar van Rome hebben die van Lacedemon eene zware nederlaag by Leuctra, waar in hun koning Cleombrotus zelf ſneuvelde, geleden, oorlogende met de Thebanen: maar 3 jaren daar na verſloegen zy 10000 mannen, zonder verlies van eenen man van hunnen kant. Vervolgens zyn ze nog in verſcheide andere oorlogen ingewikkelt, de welke zy met een wiſſelvallig geluk gevoert hebben. Onder de regering van den koning Darius van Perſië veroverden zy het machtig eilandt Creta, of Kandië. Maar Antipater, ſtadhouder over Macedonië van Alexander den Groten, ſloeg hen uit het veldt; maar zy handhaafden hunne regering en vryheit nog tot dat de dwingelandt Nabis hen t'onderbragt en overweldigde; en na dat hy in den jare 562 van Rome vermoord was, overmeeſterden die van Achaje, onder het bevel van *Philopomenes*, de ſtadt, wordende hare muren onder de voet gehaalt; en de wyze wetten van Lycurgus afgeſchaft en vernietigt zynde, moeſt ze de Achaïſche, en kort daar na de Roomſche opperheerſchappy erkennen, tot dat ze door veel wiſſelvalligheden in de handen der Ottomannen is gevallen. *Meurſii Miſcell. Laconica, & Regnum Laconicum. Nicol. Cragii, Dani, Reſp. Laconica.*

Chronologiſche opvolging der koningen van Lacedemon.

Van de eerſte verdeeling
zyn

Lelex, omtrent den jare der wereldt 2570.
Myles.
Eurotas.
Lacedemon.
Amyclas.
Argalus.
Cynortas.
Oebalus.
Tyndarus.
Caſtor en *Pollux*.
Menelaus, de zoon van *Atreus*, getrouwt met *Helena*, de dochter van den koning *Tindarus*, regeerde omtrent de verovering van Troja, in den jare der wereldt 2776, voor Chriſtus 1220.
Oreſtes, zoon van *Agamemnon*, getrouwt met *Hermione*, dochter van *Menelaus*, in den jare der wereldt 2874. Voor Chriſtus 1130.
Tiſamenes, zoon van *Oreſtes*, door de Heracliden verjaagt in den jare der wereldt 2951.

Tiſamenes, den ſcepter van Lacedemon, of Sparta, zwaaiende, is door de Heracliden, of de nakomelingen van Hercules, van zyn vaderlyk ryk ontzet en verjaagt, op hem herwinnende de ſtaten van Peloponeſus, waar uit ze met geweldt gezet waren door Euryſthenes. Ariſtodemus van Heraclea twee zonen nalatende, uit den oudſten van dien, Euriſthenes, de Euryſtheniden, of Agiden, en uit Procles, den tweden, de Procliden, of Eurypontiden, geſproten zyn, hebben te gelyk binnen Sparta geregeert, en hunne nakomelingen hebben den troon by de negen eeuwen bezeten; en dewyl dit tydbeſtek van het wederkeren der Heracliden in de ſtaten van Peloponeſus zeer vermaard is in de Griekſche geſchiedeniſſe, heeft men hier met de naaukeurigſte tydrekenkundigen het zelve bepaalt omtrent den jare der wereldt 2874, en 1130 jaren voor de geboorte van Chriſtus, en 80 jaren na de verovering van Troja. Hoe deze Heracliden in de regering hen zyn opgevolgt zal de volgende tafel aanwyzen.

Chronologiſche Opvolging der koningen van Lacedemon, of Sparta, uit de koninklyke huizen van de

EURYSTHENIDEN, of AGIDEN.

Het begin hunner regeringe.			*During.*
Jaren der wereldt.	Jaren voor de geboorte van Chriſtus.		
2932.	1072.	*Euriſthenes*, de zoon van Ariſtodemus van Argos.	42.
2974.	1030.	*Agis*, een zoon des voorgaanden. Van hem komen de Agiden.	1.
2975.	1029.	*Echeſtratus*, zoon van Agis.	35.
3010.	994.	*Labotas*, of *Leobotes*, zoon van Echeſtratus.	37.
3047.	957.	*Doriſſus*, of *Doriſthus*, zoon van Labotas.	29.
3076.	928.	*Ageſilaus*, zoon van Doriſſus, Onder hem heeft *Lycurgus* zyne wetten gegeven, en ſtandt doen grypen.	44.
3120.	884.	*Archelaus*, zoon van Ageſilaus.	60.
3160.	844.	*Teleclus*, of *Telectus*, zoon van Archelaus.	44.
3179.	800.	*Alcamenes*, zoon van Teleclus.	38.
3262.	742.	*Polydorus*, zoon van Alcamenes.	17.
		De volgende regeren omtrent de jaren:	
3279.	725.	*Eurycrates*, zoon van Polydorus.	
3318.	684.	*Anaxander*, zoon van Eurycrates.	
3322.	682.	*Eurycrates*, zoon van Anaxander.	

PROCLIDEN, of EURYPONTIDEN.

Hebben begonnen te regeren			*During.*
Jaren der wereldt.	Jaren voor de geboorte van Chriſtus.		
2890.		*Procles*, zoon van Ariſtodemus van Argos.	
	1072.	*Sous*, de aangenomen zoon van Procles.	
		Eurypon, zoon van Soüs. Van hem heeft men de Eurypontiden genoemt.	
		Prytanis, de zoon van Eurypon.	
		Eunomus, zoon van Prytanes.	
		Polydectes, zoon van Eunomus, is in een oploop van een ſteek met een mes geſneuvelt, nalatende een onmondigen zoon, onder de voogdy van zynen broeder Lycurgus, regerende 8 maanden alleen.	
		Charilaus, een zoon van Polydectes, eerſt na zyns vaders overlyden geboren, en dien Lycurgus, zyn oom, kroon en leven heeft bewaart.	64?
	806.	*Nicander*, zoon van Charilaus.	39.
	767.	*Theopompus*, zoon van Nicander.	
	719.	*Zeuxidamus*, naneef van Theopompus.	
	689.	*Anaxidamus*, des voorgemelden zoon.	
		Archidamus, des voorgemelden zoon.	
		Agaſicles, de zoon van Archidamus.	

Leo

EURYSTHENIDEN, of AGIDEN.

Het begin hunner regeringe. Jaren der wereldt.	Jaren voor de geboorte van Chriſtus.		*During.*
3335.	668.	*Leo*, zoon van Eurycrates.	
3341.	664.	*Anaxandritus*, zoon van Leo.	
3447.	557.	*Cleomenes*, zoon des voorgaanden.	
3525.	481.	*Leonidas*, de broeder van Cleomenes.	
		De volgende beginnen te regeren	
3524.	480.	*Pliſtarchus*, zoon van Leonidas.	1.
3525.	479.	*Pliſtonax*, achter-naneef van Anaxandritus.	68.
3570.	434.	*Pauſanias*, zoon van Pliſtonax.	39.
3609.	395.	*Ageſipolis*, zoon van Pauſanias	15.
3622.	389.	*Cleombrotus*, zoon des voorgemelden.	9.
3633.	371.	*Ageſipolis*, zoon des voorgaanden.	1.
3634.	370.	*Cleomenes*, zoon des voorgaanden.	34.
3668.	336.	*Areus*, des vorigen neef, verſtiet Cleonymes.	44.
3712.	292.	*Acrotatus*, de zoon van den voorgemelden Areus.	
		Omtrent de jaren	
3735.	269.	*Areus*, zoon van Acrotatus, leefde maar 8 jaren.	
3739.	264.	*Leonidas*, Cleonymes zoon, en kleinzoon van Cleomenes.	
		Cleombrotus, een ſchoonzoon van Leonidas, dien hy uit de regering ſtiet.	
3776.	238.	*Leonidas* herſtelt.	
3774.	230.	*Cleomenes*, zoon van Leonidas.	

PROCLIDEN, of EURYPONTIDEN.

Hebben begonnen te regeren Jaren der wereldt.	Jaren voor de geboorte van Chriſtus.		*During.*
		Ariſto, zoon van Agaſicles.	
		Demaratus, zoon van Ariſto.	
		Leotichides, een zoon van Menaris, uit het koninklyke geſlacht der Eurypontiden.	
		Archidamus, naneef van Leotichides.	42.
		Agis, een zoon des voorgaanden.	37.
		Ageſilaus, broeder van Agis.	41.
	356.	*Archidamus*, zoon van Ageſilaus.	23.
		Agis, des voorgaanden zoon.	9.
		Eudamidas, des voorgaanden broeder.	
		Archidamus, des voorgaanden zoon.	
	324	*Eudamidas*, des voorgaanden zoon.	
		Agis, des voorgaanden zoon, is op het uitdrukkelyk bevel der Ephoren in zyne gevangeniſſe gedood.	
		Eurydamidas, zoon van Agis, is van Cleomenes, den Agyd, vergeven, zettende zynen eigen broeder in zyn plaats.	
		Epiclidas, Cleomenes broeder, van 't geſlacht der Agiden.	

LACERNA was by de Romeinen een ſoort van grote en wyde rokken, die men in tydt van regen, koude en onweêr over zyne andere klederen ſchoot, niet alleen in het leger, maar ook in ſteden, en zelfs in openbare ſchouwſpelen binnen Rome, by groot en klein, by mans-en vrouwsperſonen in gebruik. Ze komen met onze regenrokken en de zogenoemde jaſſen wel overeen. Ovidius voert Lucretia, hare dienſtmaagden gelaſtende, zodanigen rok op het ſpoedigſte te vervaardigen, om aan Collatinus, haren gemaal, in het leger verzonden te worden, aldus ſprekende in:

Mittenda eſt domino, nunc nunc properate, puellæ,
Quàm primum noſtrâ facta Lacerna manu.

Lampridius, van den keizer Alexander Severus ſprekende, zegt: *Hoc ſolum Imperatorium habens, quod Lacernam coccineam accipiebat*: Dat men hem, uit de baden wederkerende, maar van het gemeen kon onderſcheiden aan zynen purper of ſchaarlaken overrok, welke koleur niet dan de voornaamſte Romeinen droegen.

LACH, *Monaſterium ad Lacum*, een oud en vermaard klooſter, onder Keulen behorende, by Andernach gelegen. Het heeft zynen naam van een oud en vervallen kaſteel en heerlykheit. In de elfde eeuw hadt de paltsgraaf Hendrik zynen ſetel aldaar, zich *Dominum de Lacu*, Heer van Lach, noemende. Hy is ook de ſtichter van dit klooſter geweeſt, zo als blykt uit den openbrief, van hem in den jare 1093 gegeven, en van Tolner *in Cod. Diplomat. Palatin. p.* 32 bygebragt. De Kronyk van Lach, *Chronicon de Lacu*, is onder de geſchichtboeken van die eeuwen bekend.

LACHARES, een Sophiſt van Athene, was de zoon van een van gelyken naam, en een leerling van Heracleon. Oorſpronkelyk is het woordt Sophiſt in een goeden zin gebruikt, betekenende een redenaar, of welſprekend en ſchrander man; maar 't misbruik heeft het verbaſtert in een bedrieglyken redenaar, de welke der menſchen oordeel door valſch voorgeven en onderſtellingen zoekt te verſtrikken. Deze Lachares leefde in de V eeuwe, onder de regeringe der keizeren Marcianus en Leo. Hy heeft geſchreven: *Hiſtor. ſecundum Cornutum. Suidas.*

LACHARES, een koning van Diospolis, in Egypten, en opvolger van Seſoſtris, heeft in den jare 1377 voor Chriſtus geleeft, en acht jaren geregeert. Men gelooft, dat hy dien prachtigen en vermaarden Labyrinth of doolhof heeft doen opbouwen. *Du Pin Bibl. univerſ. des Hiſt. Prof. Manet apud Euſeb.*

LACHEN, een marktvlek of groot dorp in het landſchap March, in Zwitſerlandt, het welk die van Zurich in den jare 1712 hebben in bezit genomen. Men vindt aan den Rhyn nog een adelyk geſlacht, dat zich *Schleiderer van Lachen* ſchryft.

LACHESIS wordt voor de jongſte der drie Schikgodinnen gehouden. De oude dichters zeggen, dat zy de ſpil draait, terwyl hare zuſter Clotho den draadt des levens trekt, dien Atropos dan afſnydt. *Heſiodus in Theogon.*

LACHI, in het Latyn *Lachium*, of *Petra*, van ouds een ſtedeke in het koninkryk van Macedonië. Hedendaags is het maar een open vlek, in 't landſchap, genaamt Albanië, digt aan de Iöniſche zee, en 4 uuren van Durazzo gelegen.

LACHIS, eene oude ſtadt van Paleſtina, tuſſchen Jechtel en Baskath gelegen, behoorde aan den ſtam van Juda. Het machtige heirleger van den koning Senacherib wierdt voor deze ſtadt door een engel des nachts verſlagen. IV *Kon.* 18.

LACIDES. Zie LACYDES.

LACINIA. Zie LUCINA.

LACISIUS, (PAULUS) Reguliere kanunnik van de vergadering van het Lateraan te Rome, was van Verona geboortig. Hy onderwees in de Latynſche tale in het klooſter van S. Fridiaan te Lucca, toen Petrus Martyr aldaar nog klooſtervoogdt was; doch beide behagen in de hervorminge gekregen hebbende, vertrokken zy uit Italië naar Duitſchlandt, en deden in den jare 1542 openbare belydenis van dien Godsdienſt. Binnen Zurich en Baſel ondertuſſchen zo lang vertoevende, tot dat ze op het verzoek van Martinus Bucerus beide plegtelyk wierden beroepen tot hoogleeraars in de vermaarde hogeſchole binnen Straasburg, Petrus Martyr in de Godgeleerdheit, en Laciſius in de Griekſche tale. Deze aldaar overlydende, heeft uit het Griekſch in het Latyn overgezet nagelaten de *Chiliades* van *Tzetzes*, gedrukt te Baſel by Joh. Operinus in den jare 1546.

LACONIA, een landſchap in Morea, of in Peloponeſus, gelegen, heeft van ouds ook *Lelegia* en *Ocbalia* geheten. Hedendaags is het bekend onder den name van *Tzaconia*, of *Zaconia*. Dit landt grenſt ten Weſten aan Belvedere en den inham van Koron, ten Zuiden aan de Middelandſche zee, ten Ooſten aan den Archipel en Sacanië, of klein-Romanië, en ten Noorden aan het hertogdom Clarence. Het beſtaat hedendaags uit twee landſchappen, als het eigentlyke Laconië in het Zuiden, en Arkadië in het Noorden, en deze te zamen genomen heten hedendaags *Zaconia*, en behoren onder het gebiedt van den groten Sultan. De voornaamſte en de bekendſte ſteden van deze landſtreek zyn: *Lacedemon*, of *Sparta*, hedendaags *Miſitra* genoemt; *Leuctra*; *Epidaurus*, en *Tenare*. Het aardryk is hier doorgaans heel vruchtbaar, maar wegens zyne bergachtige hoedanigheit moeielyk te bebouwen. *Cellar. Not. Orb. Antiq.*

LACTANTIUS, (LUCIUS CÆLIUS, bygenaamt FIRMIANUS) leefde in 't einde van de derde en in 't begin van de vierde eeuwe. Eenigen houden hem voor een Afrikaan; maar anderen maken Fermo, gelegen in het mark van Ancona, in Italië, tot zyn vaderlandt, voorgevende, daar van daan zynen bynaam verkregen te hebben. Dat is zeker, dat hy te Sicca Venerea, in Afrika, de gronden van de welſprekendheit en andere wetenſchappen heeft gelegt, onder dien vermaarden Arnobius, wiens roem loflyk naſtrevende hy wel haaſt evenaarde, en tot hoogleeraar te Nikomedië wierdt aangeſtelt. Van daar beriep hem de keizer Conſtantinus tot beſtierder en leermeeſter van zynen zone Criſpus Ceſar. Hy verkreeg wegens zyne uitmuntende welſprekendheit den doorluchtigen eernaam van de Chriſtelyke Cicero. Zyne zeven boeken van Onderwyzin-

zingen (*Institutiones*) heeft hy tegen de wysgeren, welker vernuft nog van afgodische en Heidensche duisterniſſe bedwelmt was, sierlyk geschreven, bestrydende op het hevigst het Heidendom; doch deze zyn loffelyke yver heeft niet kunnen beletten, dat de Roomsche kerk in zyne schriften eenige stellingen heeft menen te ontdekken, die verdienden onder de verbodene gestelt te worden. Over de zelve hebben zo Roomsche als Protestantsche schryvers in het brede geschreven. De werken van Lactantius zyn dikwils gedrukt. In den jare 1468 kwamen ze binnen Rome, door Leeuwenheim gedrukt, in folio in het licht, en zyn vervolgens aldaar nog meermalen gedrukt, als ook te Venetië, Florence, Parys, Lyon, Basel, Geneve, Antwerpen by Plantyn, te Oxford, te Leiden, en ten laatsten te Amsterdam, met de aanmerkingen van de vermaaadste mannen over dien schryver. Het gedicht van de *Phenix* kan hem niet alseen Christen, maar wel weleer nog onbekeerde Heiden toegeschreven worden. *Du Pin. Republ. des Lettr. Juillet d.* 1705. *p.* 117.

LACTANTIUS is de naam van een waardig bloedgetuige, de welke de waarheit der Christelyke kerke met zyne doodt bevestigde te Carthago in Afrika omtrent het jaar 200 na de geboorte van Christus.

LACTUCINA, eene godin, aan welke het bygelovig en afgodisch Heidendom aanbetrouwde alles, wat noch in zyn eerste bloeisel en wasdom was, en daarom wordt hare benaming van het Latynsche woerdt *Lac*, melk, afgeleid. *Varro*

LACUNA, (ANDREAS) een Spanjaardt, van Segovië van geboorte. De gronden tot de geleerdheit gelegt hebbende, nam hy de waardigheit van meester in de geneeskunde te Toledo aan, en deze kunst eenige jaren te Mets geoeffent hebbende, begaf hy zich aan het hof van keizer Karel den V, daar hy ook tot zyne doodt bleef. Hy heeft geschreven: *Galeni Philosophia Historica*; *Scholia in Dioscoridem Latina*, en *Methodus de humani corporis sectione*. Uit het Griekſch heeft hy overgezet: *Aristoteles de Mundo*, en meer andere schriften. Hy is in den jare 1560 in zyn vaderlandt overleden.

LACYDES, een Griekſch wysgeer, geboortig van Cyrene, was niet alleen een leerling van Arcesilaus, maar ook de opvolger in zyne akademie, of oeffenschool, voortplantende de gevoelens van Plato, onderstellende, dat de twyffeling ons den weg tot de waarheit baant, waar van daan die genen, welke van deze gezindheit waren, Akademisten genoemt wierden. Hy heeft naar eeniger mening nieuwe leren onder de Akademisten ingevoert; maar Cicero toont het tegendeel klaar aan, *Cicero Academ Quæst. l.* II, verzekerende, dat niet Lacydes, maar Carneades, de derde akademie gesticht heeft. De armoede noch alle andere haar verzellende ongemakken hebben Lacydes kunnen afschrikken, om de naakte waarheit en de deugdt meer dan de rykdommen na te jagen. Zyn onvermoeide yver daar omtrent en zyne aangename redeneringen hebben hem eene grote achting toegebragt, zo dat Attalus, koning van Pergamus, hem een tuin, om daar te leeraren, hadt doen toebereiden, de welke naar hem *Lacydium* geheten was. Diogenes Laërtius verhaalt, dat Attalus, hem aan zyn hof gaarne willende hebben, hem daar over liet ondertasten; maar hy gaf tot antwoordt, dat men het conterfeitsel of de afbeelding der oppermachten en koningen niet naby moest beschouwen. Gedurende den tydt van 26 jaren in de wysgeerte onderwezen hebbende, gaf hy zyn leeraarsampt aan twee van zyne leerlingen over. Hy volgde ook nog daar in zynen leermeester Arcesilaus na, dat hy zocht goed te doen en weldaden te bewyzen, zonder daar voor bekend te willen staan. Men merkt als iets byzonders aan, dat hy dag en nacht en overal verzelt wierdt van eene gans, de welke door hem ook prachtig is begraven, het welk wat naar de *Metempsychosis* of zielsverhuizing van Socrates en Plato zweemt. Athenæus verhaalt, dat Lacydes met den wysgeer Timon voor twee dagen op een heerlyk festein verzocht zynde, deze twee liefhebbers der wysheit zo dapper dronken, dat Timon den eersten, maar Lacydes den tweden was meester gebleven van het wynryke slagveldt van Bacchus, maar eene dodelyke beroerte de overwinninge van Lacydes in het twede jaar van de CXLI Olympiade, 225 jaren voor Christus, gekroont hebbende, bleek het van zelve, dat het niet alleen verfoeielyk is zodanig een zege te behalen, maar ook daar naar te dingen. Zo dat zo de overwinnaar, als de overwonnen, anders niet dan schande daar van te wachten hebben. Maar wat Numenius van dezen Lacydes verhaalt, heeft den schyn van een verdichte boertery veel eer dan van waarheit; want Lacydes wordt van hem voorgestelt als een verachtelyke vrek, de welke alles, tot de minste levensmiddelen toe, in zyn huis opsloot, en met zyn zegel bezegelde, maar niet te min van zyne doortrapte ontrouwe knechten wierdt bestolen, die op bevragen hem zyne grondregelen, van aan alles te moeten twyffelen, kwansuis voorhoudende, van ernstiger en scherper onderzoek zochten vry te raken. Zy bleven hem ook bestelen, tot dat hy zich genoodzaakt zag, rondborstig te moeten verklaren, dat het heel iets anders was te zintwisten en te redenkavelen, en heel iets anders ordentlyk huis te houden. *Numenius apud Eusebium, Præparat. Evangel. l.* XIV, *c.* 7, *p.* 736. *C.* Dit verhaal, hoe aardig en hoe geestig het ook is, gelykt wel iets naar een vroom bedrog van den een of den ander Stoïsche, die niets dan de waarheit en goede trouw schynen vergeten te hebben, om de gevoelens van hunne tegenparty belagchelyk te maken; want Diogenes Laërtius *lib.* IV, *num.* 59 verhaalt hier omtrent niets anders, dan dat Lacydes den toegang van zyne kamer, daar hy zyn nodigen voorraadt in opsloot, gewoon was te verzegelen, en het signet in het vertrek te gooien, en dat de knechts, dit gezien hebbende, hem hadden bestolen, zonder dat hy 'er hadt kunnen achter komen, hoe ze het maakten, vindende altydt zyn zegel heel en ongeschonden; en uit deze woorden heeft Numenius zyne vertelling verziert, wel wetende, dat, als men maar eene halve waarheit wel weet te pas te brengen, men 'er drie leugens gerust kan byvoegen, zonder achterhaalt te worden; want de menschen, door de eerste redenen of vertelling overgehaalt, geven zich selden de moeite om naauwkeurig het overige te onderzoeken. *Bayle Dict. Crit.*

LADENBURG, *Lobdunum*, eene heel oude stadt, met een kasteel, aan den Nekker, in de onder-Palts, 2 uuren van Heidelberg gelegen. Leodius leidt haren name van de Romeinen af, die ze gebouwt hebben, en noemt ze *Latinoburgum*. Anderen hebben ze van den keizer Valentinianus *Valentinianburg* geheten. Ten tyde van de Carolingen is deze stadt *Lobdunburg* genoemt geweest. Freherus heeft een byzonder werkje van deze landstreek, onder den tytel van *Pagus Lobdunensis*, heel geleerd geschreven. Deze stadt is voor de bouwinge van Heidelberg altydt de hoofdstadt van deze landstreek geweest. De koning Dagobert vereerde een goed stuk van deze landen aan het sticht van Worms, wiens bisschoppen de hertogen van Frankenlandt met het Graichgau, een gedeelte daar van, hebben beleent. In den jare 1363 gaf de bisschop Diderik de helft van de stadt Ladenburg tot een onderpandt aan grave Walrave van Spanheim. Van dezen is het aan Robert van de Palts gekomen, maar als de keurvorst van Ments, als bisschop van Worms, den keurvorst van de Palts in den jare 1661 aanbiedt, hem de opgeschote penningen weder te geven, en deze de zelve weigerde aan te nemen, heeft men den markgraaf van Baden tot scheidsman aangestelt, door wiens beleidt de zaken zo geschikt zyn, dat de Palts de aangebodene penningen aannemende het Ladenburgsche weder afstondt aan het sticht van Worms. De bisschoppen van Worms hebben veelmaals hunnen setel in het kasteel van Ladenburg gehad. In den dertigjarigen oorlog heeft deze landstreek veel moeten lyden, maar sedert den jare 1693 is het met de gehele onder-Palts deerlyk door de Franschen verwoest. *Tolner Hist. Palat. p.* 54.

LADERCHI, (JACOBUS) een priester van het Oratorie te Rome, de welke in den jare 1705 een geschichtkundig onderzoek in druk heeft uitgegeven omtrent de hoofdkerken van Rome, toegewyd aan de martelaren en bloedgetuigen, S. *Marcellinus* en S. *Pieter Exorcista*, de welke in den jare 302 de marteldoodt moesten ondergaan in eene plaats, omtrent 10 uuren van Rome, voor dezen *Sylva Nigra*, maar hedendaags *Sylva Candida* genoemt. De lyken dezer Heiligen, by dat van S. Tiburcius in Via Lavicana vergadert, deden den keizer Konstantyn eene kerk ten hunner eere aldaar bouwen. Men vindt 'er ook eene binnen Rome, en de vader Laderchi is wel van dat gevoelen, dat deze kerk door paus Gregorius den Groten tot een titulaire hoofdkerk is gemaakt; en hier van neemt hy gelegenheit van in het algemeen te spreken van de titulaire kerken der kardinalen, oordeelende, dat die benamingen alleen afkomen van eenige der eerste Christen huizen, die in macht, aanzien en rykdom uitmuntende, niet alleen tot de oeffeninge van den Godsdienst verstrekten, maar ook tot zekere schuilplaatsen in tydt van vervolging. De bisschoppen van Rome, in het vervolg waarnemende, dat deze huizen zo vele kerken waren geworden, gaven aan een iegelyk een eigen priester. Deze instelling wordt gemeenlyk toegeschreven aan den paus Evaristus, die 'er 25 binnen Rome hadt verordent, de welke alle verbonden waren hun verblyf binnen Rome te houden. Ze wierden kardinalen geheten, van het woordt *Incardinare*, verordenen, inwyden, en tot de bestiering van eene zekere kerk schikken. Deze eernaam is weleer aan alle geestelyken, aan wien de zorg eener kerk was opgedragen, gemeen geweest, maar hedendaags is het de byzondere eernaam der vergaderinge, die het recht heeft van een paus te verkiezen, en te gelyk met hem het best van de Roomsche kerk te behertigen. *Du Pin. Bibl. des Aut. Eccl. Secul.* XVII.

KONINGEN VAN HUNGARIE.

LADISLAUS de I, bygenaamt de Heilige, koning van Hungarië, was een zoon van Bela den I, en volgde zynen broeder Geiza den II in de regering op. Zyne zuster Selomira, door hem aan den prins van Dalmatië uitgetrouwt, bragt hem na het overlyden van haren gemaal, zonder kinderen na te laten, alle zyne staten en landen aan. Hy heeft zyne staten zo wel, als den roem van zynen naam, wyd en zyd uitgebreid, zo dat men hem ten tyde van Hendrik den IV de keizerlyke kroon heeft aangeboden; doch hy sloeg deze waardigheit edelmoedig af. Men hadt hem het opperbevel over den kruistocht naar het H. Landt opgedragen, als hy in den jare 1095, in het 103 zynes ouderdoms, kwam te sterven. Na zyn overlyden is hy onder het getal der Heiligen geplaatst, en men zegt, dat hy vele wonderen na zyne doodt heeft gedaan. *Bonfin. Rer. Hungar. Decad.* II. *l.* VI & VII.

LADISLAUS de II, koning van Hungarië, was de zoon van Emerik. Omtrent den jare 1201 heeft hy maar 6 maanden den troon bezeten, en Andreas den II tot opvolger gehad. Eenige schryvers maken hem tot den derden koning van Hungarië van dezen naam, stellende, dat Ladislaus, zoon van Bela den II, de welke omtrent het jaar 1172 ook maar 6 maanden geregeert heeft, den tweden: doch deze wordt als een geweldenaar, de welke den wettigen koning Stephanus den IV verdrongen hadde, niet getelt onder de wettige koningen van Hungarië.

LA-

LADISLAUS de III, koning van Hungarië, *Chunus* bygenaamt, volgde in den jare 1278 zynen vader Stephanus den V in de regering op. Hy staat by de geschichtschryvers niet wel geboekt, om dat hy zyne gemalin heeft verstoten, de geestelyken niet hoog genoeg geacht, hen niet alleen niets gevende, maar hunne geestelyke goederen zelfs aantastende, en daarenboven ook bywyven, zonder de boeten daar van aan de papen te betalen, onderhoudende. Geen wonder dan, dat ze hem zolelyk uitschilderen. Niet te min heeft de keizer Rudolf goede vriendschap met hem gehouden. In den jare vielen de Cumaansche Tartaren in zyne landen, verwoestende alles te vuur en te zwaardt, en 6 jaren daar na hebben zy hem in zyn eigen tent vermoord. Hy hadt tot zynen opvolger benoemt Karel, bygenaamt Martel, den zoon van zyne zuster Maria, en van Karel den II, koning van Sicilië; maar de zelve is tot het bezit van de Hungarische krone niet gekomen.

LADISLAUS de IV, koning van Hungarië, was ook groothertog van Litthauwen en koning van Polen, en wordt ook wel *Uladislaus* genoemt. Hy wierdt van eenige Hungarische standen geroepen om de kroon aan te nemen, schoon 'er nog een wettig prins en kroonerve van Albert den II van Oostenryk, en van Elizabeth, koninginne van Hungarië en Bohemen, voor handen was; maar nog maar 4 maanden oud zynde, en Hungarië een strydbaren vorst tegen de Turken van noden hebbende, wilden ze dat kindt niet hebben. Nu wordt deze ontzette prins ook *Ladislaus* de IV genoemt van die schryveren, de welke *Ladislaus Jagello* niet voor wettig koning, maar voor een geweldenaar houden; doch anderen noemen den jongen prins *Ladislaus* den V. (Zie hier onder.) Zo dra als Ladislaus, of Uladislaus Jagello, zich eenigzins in Hungarië hadt vastgezet, begon hy den Turkschen Sultan Amurath door den zegepralenden en dapperen arm van Johannes Hunniades te bestryden, door wiens gelukkige wapenen de Turken zich genoodzaakt zagen de vrede te moeten zoeken, ten dele om dat zy hunne handen nog vol hadden in Asië, en ten dele om dat zy geen kans zagen onder de regering van een zo machtig koning, ondersteunt van stoutmoedige en doorluchtige mannen, eenige voordeelen van belang te behalen. De vrede aldus gesloten en heiliglyk bezworen zynde, bragt den paus in grote verwondering, om dat men juist weder met kruistochten zwanger ging. De kardinaal Julianus Cesarini, van den paus naar Hungarië gezonden, hadt bevel, den koning uit name van den paus van zynen eedt te ontslaan, en op nieuws tot den oorlog tegen de Turken op te hitzen. Maar de beide legers waren malkander naauwlyks by Varna genadert, of de Turken riepen den Godt der Christenen tot wreker van hunne meineedigheit aan, en vochten zo verwoed, dat 'er 30000 lyken op het slagveldt, en de koning Ladislaus zelf in een moeras bleven. 't Is beklaaglyk, dat een zo doorluchtig vorst heeft moeten ontgelden wat een ander verdient hadt. Men heeft dit nadenkelyk grafschrift op hem gemaakt:

Romulidæ Cannas: ego Varnam clade notavi.
Discite mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices jussissent rumpere fœdus;
Non ferret Scythicum Pannonis ora jugem.

Dat is: De Romeinen hebben Canna, en ik Varna door eene zware nederlage berucht gemaakt. Leert, stervelingen, hier uit, nooit belofte en trouw te schenden. Hadt my de paus tot 't verbreken van het verbondt niet aangezet, nooit hadt Hungarië het juk der wrede Turken behoeven te dragen. Dit is zeker, dat het verlies van dezen slag een droevig beginsel van de rampen van dat ryk, zo wel als van het Griekfche als Oostersche keizerdom, is geweest.

LADISLAUS de V, by eenigen de IV genoemt, koning van Hungarië, was een zoon van Albert den II van Oostenryk, en 4 maanden na zyns vaders doodt te Comorra in den jare 1440 geboren zynde, wierdt de bovengemelde Ladislaus Jagello op zynen troon gezet, den welken hy eerst weder beklommen heeft na deszelfs zo rampzaligen ondergang by Varna. De behandeling van staats-en krygszaken bleef ondertusschen evenwel in handen van Hunniades: want keizer Frederik de III, aan wiens hof deze Ladislaus opgevoed wierdt, wilde den prins in persoon nog niet laten vertrekken, tot dat de standen van zyne erflyke staten van Hungarië, Bohemen en Oostenryk den keizer met geweldt daar toe verplichtten. Hunniades midlerwyl gestorven zynde, ging de koning naar Hungarië, alwaar hy Ladislaus Corvinus wegens een manslag, aan den grave van Cilley begaan, liet onthoofden; maar terwyl het een dapper en geacht man was, maakte zich Ladislaus daar door zeer gehaat. Het huwelyk met de koninklyke princes Magdalena, de dochter van Karel den VII van Vrankryk, binnen Praag willende voltrekken, rukte hem de pest nog voor de aankomste der bruidt uit de wereldt in den jare 1457. *Balbin. Miscel. Hist. Bohem. Dec.* I. *l.* VII. *sect.* 3. *p.* 209.

LADISLAUS, of ULADISLAUS de VI, koning van Hungarië. Hy was een zoon van Casimir, koning van Polen, de welke hem tot de kroon van Bohemen geholpen hadde. De Hungarische troon na het overlyden van Matthias Corvinus, zoon van Hunniades, ook opengevallen zynde, veinsde hy Beatrix, de weduwe van Matthias, te willen trouwen, en door dit middel alle vrienden van het Corvinische huis op zyne zyde hebbende getrokken, verkreeg hy ook de Hungarische kroon, tegen de pogingen van Maximiliaan van Oostenryk, van zynen eigen broeder, den Poolschen prins Albert, en van Johannes, natuurlyken zoon van Matthias Corvinus. Den troon van Hungarië en Bohemen by de 25 jaren in wisselvallige oorlogen en toevallen bekleed hebbende, is hy binnen Offen komen te sterven in den jare 1516. Hy hadt twee kinderen, eenen zoon, *Lodewyk*, bygenaamt Zonderhoofdt, dien de vader al in het twede jaar van zynen ouderdom hadt doen kronen, en de welke by Mohacs verslagen is, en eene dochter, *Anna*, die met keizer Ferdinand den I getrouwt is, en de kronen van Hungarië en Bohemen erflyk aan het huis van Oostenryk gebragt heeft. *Dubravius rer. Hung. l.* XXXII.

LADISLAUS, of LANCELOT, koning van Napels en Hungarië. Hy was nog maar een kindt toen zyn vader Karel van Durazzo in den jare 1386 kwam te sterven, waar door het gebeurde, dat het gehele koninkryk van Napels, Cajeta uitgezondert, van hem afviel, en Lodewyk den II van Anjou, wien paus Clemens de VII, de welke zynen setel gedurende de scheuring in de kerk te Avignon gevestigt hadde, met dat ryk beleende, voor wettig koning erkende. Doch paus Bonifacius de IX, den Roomschen stoel beklommen hebbende, vernietigde de belening van zyn tegenparty, den paus Clemens, gedaan, verklarende in den jare 1390 Ladislaus tot wettig koning en erfgenaam van de kroon van Napels, en hem met geldt ondersteunende, wierdt Lodewyk verslagen, en gedwongen naar Vrankryk te rug te keren, en Ladislaus de handen vry te laten, van zyne staten te herwinnen. Kort hier na, in den jare 1403, den 5 Augusty, nam hy die, na het overlyden van den koning Sigismundus, aan hem opgedragene Hungarische kroon ook aan; maar hy heeft de zelve niet lang behouden; want de scheuring der pauzen in Italië noodzaakte hem in het volgende jaar weder derwaarts te keren. De doodt van paus Bonifacius den IX, en het verheffen van Innocentius den VII op den pausselyken stoel, hadt onder de Guelfen en Gibellinen, de eerste paus-en de andere keizersch-gezind, zodanig een twist verwekt, dat alles scheen te gronde te zullen gaan. In dit beroerd water vondt Ladislaus goed te visschen; hy overrompelde Rome, en matigde zich eenige kerkelyke goederen aan. Zie INNOCENTIUS de VII. Maar als de algemene kerkelyke vergadering te Piza in den jare 1408 paus Alexander den VII voor het eenige hoofdt der Roomsche kerke, en den verjaagden Lodewyk van Anjou voor wettigen koning van Napels hadt verklaart, maakte hy met de Florentynen een verbondt, en bevocht, na dat hy Rome door list hadt ingenomen, de zege op Ladislaus in den veldslag by Rocca Secca in den jare 1411. Doch Lodewyk, zyne behaalde zege niet behoorlyk vervolgende, gaf aan Ladislaus tydt en gelegenheit om de stadt Rome ten tweden male in te nemen, hem de Alpen weder te doen overklimmen, en de Florentynen te dwingen, de vrede van hem in den jare 1413 te kopen. Te Peruza verliefde hy op de dochter van een geneesheer; maar vergift in plaats van een liefdedrank uit haar vaders handen, van de Florentynen daar toe omgekocht, gekregen hebbende, liet hy zich naar Napels brengen, daar hy in het 38 jaar zyns ouderdoms is gestorven, op den 6 Augusty des jaars 1414. Hy heeft drie gemalinnen gehad, maar gene wettige kinderen. Zyne zuster, *Johanna*, is hem opgevolgt. Hy was milddadig, edelmoedig en dapper; maar anderen verduisteren deze koninklyke hoedanigheden met wolken van lasteren. *Collenutio Hist. Neap. l.* V.

LADISLAUS de I, enz. koning van Polen. Zie ULADISLAUS.

LADOGA, een steedtie in Muskovië, gelegen in het landschap van Novogrod-Wiliki, aan de rivier Wolchova, vyf of zes uuren Zuidwaarts van de grote zee, van gelyken naam. Het is waarschynlyker, dat de zee haren naam van de stadt, of de stadt van de zee heeft ontleent, dan te stellen, dat de zee Ladoga is genoemt van een byzonder soort van vischjes, naar de haring gelykende, en de welke maar in zee wordt gevonden, en *Ladog* geheten.

LADOGA, LADESCO, en ook *Ozero*, eene van de grootste en vermaardste meiren, die in Europa bekend zyn. Het is gelegen tusschen de landschappen van Kexholm, Lyflandt, Ingermanlandt en Novogrod-Wiliki. De wateren van de ook stilstaande zeën van Ilmen en Onega, als ook uit Lyflandsche waterplassen vloeien hier te zamen door de daar in vallende rivieren Wolchova, Sueri en Wozen. Van alle de wateren ontlast het zich in den Lyflandschen zeeboezem door de rivier Nyam, of Liveam. Het beslaat van het Noorden naar het Zuiden 36 mylen in de lengte, en 20 van het Oosten naar het Westen in de breedte, en is aldus niet alleen een van de grootste, maar van de vischrykste, die men vindt. Voor dat deze landstreek geheel van de Russen, door den laatsten oorlog met Zweden, was ingenomen, hadden de Russen maar het vyfde deel van dit meir Ladoga, zo dat de Zweden te Kexholm groot voordeel trokken uit den ryken zalmvangst, die in het zelve jaarlyksch gedaan wordt. Wat het visje *Ladog* aangaat, het schynt zynen naam van dit meir, daar het alleen maar in gevangen wordt, en niet 't meir van het vischie ontfangen te hebben. De landstreek tusschen dit meir en dat van Onega is voor dezen ook *Ladoga* genoemt geweest; maar hedendaags is deze streek de landschap Novogrod-Wiliki ingelyft. *Zeiler. Topogr. Regn. Suec. Baudrand Geograph.*

LADRON. Zie LODRON.

LAET (JOHANNES DE) was van Antwerpen van geboorte. Hy heeft eene beschryving van West-Indië in XVII boeken, en een antwoordt en eenige aanmerkingen op het geschrift van *Grotius* van den oorsprong der Amerikaansche volkeren uitgegeven, en door zyn toedoen hebben ook de meeste boekjes, *Respubli-*

blica genaamt, het licht gezien. Hy kwam in den jare 1649 te overlyden, en wierdt van Salmasius zeer beklaagt, om dat hy hem altydt hadde gebruikt om zyne ruwe en onleesbare ontwerpen in order te brengen, waar van hy na zyn overlyden versteken bleef, zeggende dikmaals, dat hy door de doodt van de Laet zyne eene handt hadt verloren. *Memoir. de Litter. Tom. I. p.* 247.

LÆLIUS, of LÆVIUS, een vermaard Latynsch dichter, de welke nog voor de tyden van Cicero geleeft, en *Erotopægnia*, of Minnespelen, geschreven heeft, waar uit *A. Gellius* en *Apulejus* eenige vaarzen hebben aangehaalt. Festus maakt ook gewag van eenen *Lævius*, die van de Centauren gedicht heeft, en die met dezen niet moet vermengt worden. *Vossius de Poët. Latin.*

LÆLIUS (CAJUS) was burgermeester van Rome, en muntte niet alleen uit in welsprekendheit, maar ook in schranderheit. Hy was de ziel van den Raadt, en verdiende daar door den eernaam van de Wyze en Voorzichtige. De vertrouwde vriendschap tusschen hem en Scipio den Afrikaan hebben hem geen minder luister dan zyne doorluchtige hoedanigheden toegebragt. Hy verselde zynen boezemvriendt Scipio ook naar Afrika, toen hy Asdrubal en Syphax in hunne verschanssingen aanviel en versloeg, vervolgende met Massinissa den vluchtenden vyandt, tot dat hy den koning Syphax zelf gevangen, en zyne hoofdstadt by verdrag ingenomen hadde. Lælius wierdt daar op naar Rome gezonden, medevoerende zynen doorluchtigen krygsgevangen. Cicero zo wel, als Livius en Plutarchus, spreken van hem met grote achtinge, en Quintilianus *l.* I, *c.* 1 maakt gewag van eene dochter van Lælius als van eene geleerde vrouwe.

LÆLIUS, (LAURENTIUS) een Hoogduitsch Godgeleerde, heeft in het einde der XVI en in de XVII eeuwe geleeft. Hy was in Frankenlandt, in het dorp klein-Lankheim, den 15 April in den jare 1572 geboren, en den 26 der zelve maandt des jaars 1634 overleden. Van hem heeft men de volgende schriften, als: *Scriptura Loquens*; *Criterium Fidei*; *Index Hæresium*; *Bondige redenen, waarom een Euangelisch Christen van Godsdienst niet moet veranderen*, in 't Hoogduitsch.

LAER, of LAAR, (PIETER VAN) anders *Bamboots* genaamt, een voornaam kunstschilder, is geboren te Laren, buiten Naarden, van eerlyke ouders, die hem zedig, burgerlyk en beleeft opvoedden. De zon van zyne geneigtheit straalde al vroeg door de kimmen van zyn vernuft, en de uitwerkselen zyner eerste begrypen deden al vroeg zien, waar toe hy in de wieg gelegt was: want daar was niets, of het wierdt door hem met kool en kryt beschreven. Van dit beginsel tot eene bekwame handeling zo van den tekenstift, als het penceel, aangegroeit (doch men weet niet, wie zyn leermeester in deze kunst is geweest) hadt hy het geluk van zich een vast denkbeeldt te kunnen inprenten van alle voorwerpen, of verschynselen, die hem voorkwamen: ja het was hem genoeg die maar eens gezien te hebben, om daar na die op zyn tydt te pas te brengen: waarom ook de Italianen, die met hem verkeert en ommegang gehad hadden, namaals getuigden, dat hy meer in zyn vernuft dan op 't papier geschetst heeft, ja dat hy de menigvuldige schilderachtige veranderingen, die in velden, valeien, bergen, bomen, enz. door min en meer zonnelicht veroorzaakt worden, zo natuurlyk in acht nam, als of hy diergelyke voorwerpen ten model voor zich gehad hadde. Hy begaf zich al vroeg eerst naar Vrankryk, en voorts naar Rome, daar hy zestien achtereen volgende jaren bleef, yverende dagelyksch tot het voortzetten van zyne kunst, dewyl hy aangespoort wierdt door zo vele fraaie voorbeelden, die Rome in dien tydt hadt; waar door hy het eindelyk zo verre bragt, dat hy op den lyst der braafste kunstenaars gestelt, en by hen ook om zyne wellevendheit en potzemakery gelieft wierdt. Hy was, wanneer hy aan zyne bezigheden was, stil, en zat heel opgetogen van gedachten. De reden daar van was, gelyk men al heeft begonnen te zeggen, om dat hy onder het schilderen geen gebruik van het leven maakte, zelfs niet omtrent zyne beeldties, maar zich van het denkbeeldt, dat hy daar van gevormt hadt, bediende: waarom hy ook gewoon was, wanneer zyne geesten door gestadig bedenken schenen vermoeid te wezen, de zelve weder door een vrolyk deuntje op zyn viool te spelen te ververschen. De Romeinen gaven hem den bynaam van *Bambootzio*, een naam, daar zy zulke lieden, die zich op het maken der Italiaansche grappen, vremden aardt van buigingen, of verwringingen der ligchamen, en geestige figuurmakeryen verstaan, mede benoemen. Nu hadt hem de natuur in zo een vorm geschapen, dat die hem maar aanzag, om zyne wanstaltige figuur moest lagchen: want zyn onderlyf was drie maal groter dan zyn bovenlyf; hy hadt een ganich korte borst, daar het hoofdt tusschen de schouders in zonk, en overzulks geen hals. Daar beneven was hy van een vrolyken en potzemakenden aardt, waar van men hier zommige stalen zal bybrengen. Men verhaalt, dat hy eens uit enkel klucht zich toetakelde met een schorteldoek tot onder de okselen gebonden, en zich dus in een winkel, daar veel gegang voorby was, aan de post van de deur stelde, zo dat die voorby gingen hem voor een groten baviaan aanzagen, daar hy zelf hertelyk om lagchen kon. Een geestiger en geloofwaardiger kluchtspel, door hem bedreven, verhaalt Joachim Sandrart in zyne *Teutsche Academie pag.* 311 op de volgende wyze. Bambootzio wist zyn bovenlyf nog veel korter in te dringen dan het was, zo dat het scheen, wanneer hy danste, dat het alleen een menschen onderlyf was, daar een hoofdt op stondt, en nochtans was hy zo ras en gezwind met zyne lange benen, dat het voor hem geen werk was over een ander heen te springen. Het gebeurde op een tydt, dat hy Pouzyn, Glaude, Lorene en ik (zegt de gemelde *Sandrart*) uit reden om ons wat te verlustigen te Tivoli gekomen waren, en dat hy, ziende een regenbui opkomen, in aller yl, zonder dat wy 'er acht op gegeven hadden, het gezelschap was ontdoikt, en weggereden. Nu, gelyk hy potzig van aardt was, zo hadt hy, wanneer hy de poort van Rome zou inryden, zich voor over gebukt gehouden, en het paardekleedt over kop en buit heen gehaalt, en was dus op een galop ter stadt in gereden. Wy waren dan verlegen, niet wetende, waar hy vervaren was, en vroegen, zo haast wy aan de poort kwamen, aan de schildwacht, of hy niemandt hadt zien binnen ryden, die tot antwoordt gaf, dat hy het paardt van Viterinno wel hadt zien lopen, doch zonder man daar op, alleen met een bedekt valies, en weêrzyds laarzen. Des wy by malkander gekomen, telkens ons niet konden onthouden van te lagchen, als wy 'er maar aan gedachten, dat hy voor een overdekt valies was aangezien, en de wacht dus bedrogen hadt. Diergelyke potzen speelde hy meer, waarom elk graag in zyn gezelschap wilde wezen. Ondertusschen verlangden zyne ouders en vrienden om hem eens weder te zien, en lieten niet na met brieven op brieven aan hem te schryven, waar onder ook waren eenige Hollandsche kunstminnaars, die hem toonden (terwyl de faam zynen roem overal hadt uitgebreid) dat hy in Nederlandt immers zo wel zou staan met den prys voor zyn werk, als te Rome; waar op hy besloot van daar te vertrekken, gelyk hy dan gevolgelyk in den jare 1639 te Amsterdam aanlandde, en van daar te Haarlem by zyn broeder, die een schoolmeester was, ging inwonen, daar hy vele kunststukken geschildert heeft, die raderhandt voor een groten prys, en meer dan hy te Rome daar voor hadt gekregen, wierden verkocht; zulks dat zyn werk in Italië wierdt opgekocht, en naar Hollandt verzonden, om voordeel daar mede te doen. Vele stukken van hem waren bruin en droevig, echter heel natuurlyk verbeeld; gelyk ook andere den liefhebberen wonderlyk wel bevielen. Hy schilderde veeltyds struikrovery en Italiaansche pleisterplaatsen; en al het geen 'er in verbeeld was, zo paarden als menschen, was wondergeestig van gedachten, en kunstig geschildert. Verscheide van zyne voorname stukken kwamen in print uit, waar onder ook een struikrovery in een rots, en de zogenaamde kalkoven. Tot zyn zestigste jaar gekomen zynde, wierdt hy geplaagt met een benaauwde borst, het geen hem den moedt uitbluschte. De droefgeestigheit, daar hy zich aan overgaf, verzwaarde zyne kwaal, zo dat hy, wars van langer te leven, zich zelven in een waterput verdronken heeft. Dit schynt S. van Hoogstraten niet duisterlyk te bevestigen, als hy in zyn Schilderboek, *pag.* 311, zegt: *Dat Francisco Framenko, door Bernyn verbluft, mistroostig, door middel van een strop, naar het huis der schimmen voer, daar hem Bamboots, zo men zegt, namaals ging zoeken.* Het is gebeurt, dat, als Bamboots te Rome was, hy, met nog vier Hollanders gesterkt, zekeren paap, (die hem bestraft en gedreigt hadt over het eeten van vleesch in de vasten) op een eenzame plaats ontmoetten, en den zelven in 't water smeten, daar Andr. Both mede by, en handdadig aan was; en het is opgemerkt en nagespoort, dat de zelve alle vyf hun einde in het water hebben gevonden. De nette tydt van zyne geboorte is niet bekend, maar het een en het ander, dat men van hem weet, doedt besluiten, dat hy al vroeg in de XVI eeuwe geboren is: want hy leefde tot zyn zestigste jaar, en in den jare 1675, als S. van Hoogstraten in zyn Schilderboek schryft, was hy al dood, als blykt uit het even aangehaalde: dus hy om den streek van het jaar 1613 is geboren. Deze Bamboots hadt ook nog een jonger broeder, die zich ook in de schilderkunst oeffende, en met hem in Italië was; maar deze, wanneer hy over een brug, van balken en horden gemaakt, om van den eenen rotsachtigen heuvel tot den anderen, over een kaskade, of waterval, te komen, met zyn esel meende te ryden, stortte de zelve in, zo dat hy verdronk met zyn esel. *Houbraken Schouwb. der Nederl. Kunstschild. I Deel.*

LAERTES, een koning van het eilandt Ithaca, was de vader van den vermaarden en dolenden Ulysses; en daarom wordt Ulysses ook wel *Laërtiades*, en zyne vaderlyke staten van Ithaca *Laërtia regna* genoemt. Deze Laërtes was een kleinzoon van Jupiter, uit wien Arcesius, Laërtes vader, gesproten was. *Ovidius Metam. l.* XIII. ℣. 144.

LAERTIUS. Zie DIOGENES LAERTIUS.

LAET. (JOH. DE) Zie het laatste artykel op het voorgaande bladt.

LÆTA was de dochter van den Roomschen opperpriester Albinus. Ze trouwde in de IV eeuwe met Toxaces, den zoon van S. Paula. Deze echt was zo heilig, dat Albinus, door het onberispelyk leven van zyn schoonzoon en dochter overtuigt geworden zynde, den afgodendienst der blinde Heidenen verliet, en den Christelyken Godsdienst omhelzende, den H. Doop ontfing. Uit dit huwelyk is eene dochter, naar hare grootmoeder ook *Paula* genaamt, geboren, waar over S. Hieronymus den brief, beginnende: *Apostolus Paulus scribens ad Corinthios*, aan Læta heeft geschreven.

LÆTUS, hoofdman van de lyfwacht van den keizer Commodus, de welke door hem wierdt bewogen, het verfoeielyk opzet, van geheel Rome door de vlamme te doen vergaan, te staken. Commodus, ziende zyne boosheit aldus beteugelt, legt het op het leven van Lætus en nog eenige anderen aan; doch deze, de lucht daar van gekregen hebbende, kwamen hem voor, en hielpen hem met vergift van kant in den jare 193. Lætus, die het krygsvolk op zyne handt hadde, bragt daar na Pertinax op den keizerlyken troon van Rome; maar bemerkende en vrezende, dat de uitmuntende deugden en voortreffelyke hoedanig-

nigheden van dien keizer, de welke de verbasterde krygstucht begon te herstellen, zyne misdaden en boosheden al te klaar voor de oogen van het krygsvolk mogt komen te vertonen, liet hem vermoorden in de derde maandt van zyne regeringe. *Lamprid. in Commod. Dio in Pertin.*

LÆTUS (Erasmus Michael) was een Deen van geboorte, en leefde omtrent den jare 1560. Hy heeft de Deensche geschiedenis in IX boeken in dicht beschreven; als mede XI boeken van de oorlogen der Gotthen; IV boeken van de zeevaart; en IV boeken van de stadt en den vryen staat van Neurenberg. Men heeft ook eenige herderszangen van hem.

LÆTUS, (Johannes) predikant te Groningen, heeft in de XVII eeuwe geleeft, en geschreven: *Compendium Hist. univers. Civil. & Ecclesiast. usq. ad A. C.* 1640.

LÆVIUS. Zie LÆLIUS.

LAGALLA (Julius Cæsar) was te Napels in den jare 1571 geboren, en heeft het ampt van Protonotarius Apostolicus, dat van Comes Palatinus, het welk bestaat in eenige geringe voorrechten in den naam van den keizer te mogen toestaan, als notarissen te maken, en onechte kinderen te echten, en dat van hoogleeraar in de wysbegeerte en geneeskunde binnen Rome 33 jaren lang bekleed. Hy heeft de volgende schriften nagelaten: *De Immortalitate Animarum*; *De Phænom. in Orbe Lunæ*; *De Luce & Lumine*; *De Sympath. & Antipath. rerum*; *Paraphras. in Aristotel. Libr. de Insomniis & divinatione per somnum*; *Tract. de Cometis*; *de Cœlo Animato*; *Orationes de S. Triade*; *De laudibus Leon. X*; *De Laudib. Philosophiæ.*

LAGAM, of LEGHEM RAI, was de naam van een by uitnemendheit deugdzaam prins in Indië, vermaard ten tyde, als Schehab Eddin in Gazna en Multan regeerde. Hy hadt zynen setel te Belhar geplaatst, daar hy zyne rechtvaardigheit niet minder dan zyne edele milddadigheit deedt uitblinken ten nutte van zyn volk. In dezen gelukstaat, alleen door zyne hoge verdiensten verkregen, heeft hy in koninklyke waardigheir tot in de tachtig jaren geleeft, als hem de veldheer van Schehab Eddin onverwachts en in volle vrede overviel, en van alle staten beroofde. Zyne moeder zou verscheide merkwaardige voorzeggingen, dromen en gezichten van zyne toevallen gehad hebben gedurende den tydt van haar zwangerzyn, waar van Herbelot een omstandig berecht geeft in zyn *Bibliotheca Orient.*

LAGE, een stedeke en baljuwschap in Mekklenburg, omtrent Rostok. Het is niet verre van Gustrouw, aan de rivier Reknits, daar de zelve ontspringt, gelegen.

LAGERLOEF, of LAGERLOOF, (Petrus) een Zweed, was in den jare 1648 in Wermelandt geboren, daar zyn vader predikant was. De letteren te Upsal en op andere buitenlandsche hogescholen met lof geoeffent hebbende, beriep men hem naar Upsal tot hoogleeraar in de reden-en overnatuurkunde. Vervolgens droeg men hem ook het hoogleeraarsampt in de dichtkunde en in de welsprekendheit op. De koning hadde hem ook aanbevolen te schryven zo de oude als nieuwe geschiedenis van Zweden. Hy is in den jare 1699 overleden. Men heeft van hem buiten zyne redenvoeringen, die men belooft heeft zamen te drukken: *Ortographia Suecana*; *De Comerciis Romanorum.*

LAGHI, eene stadt in Gelukkig Arabië. Ze is tusschen Aden en de Arabische zee gelegen. Eenigen geven haar een eigen vorst en regent; anderen plaatsen haar onder het gebiedt van Aden; en weder anderen rekenen haar onder het vorstendom van Mocca.

LAGHLIN, eene kleine stadt in Ierlandt, aan de rivier Barrow, in het landschap Leinster, in het graafschap Caterlaugh, gelegen, hadt wel eer een eigen bisschop, maar is hedendaags met dat van Fernes vereënigt; doch heeft nog stem en zitting in het Parlement van Ierlandt.

LAGIER, (Bertrand) een Franschman, van Figeak, in Quercy, van geboorte, tradt in de orde der Franciskanen, en blonk wel haast in deugden en wetenschappen uit, zo dat paus Urbanus de V hem in den jare 1368 met het bisdom van Glandeves beschonk. In den jare 1371 heeft paus Gregorius de IX hem tot het purper verheven, met den eernaam van S. *Priscus.* Eenigen zeggen, dat hy ook de bisdommen van Ajazzo en Assise heeft gehad. Bisschop van Ostia geworden zynde, bleef hy de zyde van paus Urbanus den VI tegen Clemens den VII aankleven; maar vervolgens de verkiezing van Clemens voor wettiger keurende, ploeg hy zich tot des zelfs party. Hy heeft een werk van de scheuring der kerk, en een van de kettery geschreven, en is in den jare 1392 te Avignon gestorven en begraven. *S. Antonin. P. III. tit. 94. c. 10.*

LAGNY, een stadt en graafschap in 't landschap Brie in Vrankryk aan de Marne, 6 mylen boven Parys gelegen. Ze heeft eene vermaarde abdy van de orde der Benedictynen, gesticht in de VII eeuwe door S. Foursy, een edelman uit Schotlandt; doch als de Noormannen in de IX eeuwe alles hier omtrent hadden verwoest, heeft Herbert van Vermandois, graaf van Trojes en van Meaux, het klooster en de kerk weder doen opbouwen, en legt 'er ook begraven. Thibaud de jonge, graaf van Champagne, heeft het graafschap Lagny aan die abdy vereërt. De stadt Lagny, van de Latynen *Laliniacum* genoemt, begon merkelyk aan te groeien, zo dat de pauslelyke gezant Yves eene kerkelyke vergadering in den jare 1142 aldaar heeft gehouden, om de verschillen, die 'er tusschen den bisschop van Arras en de abdy van Marchiennes waren gerezen, te vereffenen en te beslissen. Als in den jare 1416 de hertog Johannes van Burgundië besloten hadde, koning Karel den VII te Parys te zoeken, en daar over aan het hof geschreven hebbende, bleef hy te Lagny te vergeefs antwoordt verwachten, zo dat hy beschaamd van dien stap gedaan te hebben moest wederkeren, zonder zyn oogmerk te kunnen bereiken. Van dit geval hebben zyne vyanden spotswyze van hem gezegt: *Johannes van Lagny, die geen haast heeft*, dat vervolgens een spreekwoordt is geworden. Als Hendrik de IV, koning van Vrankryk, bygenaamt de Grote, op het einde van de XVI eeuwe Parys hadt belegert, hadde Lagny koninklyke bezetting ingenomen; doch als de hertog van Parma het beleg hadt doen ophouden, en met zyn leger tot aan Chelles, in het gezicht van het koninklyke, was genadert, zonder slaags te worden, brak de hertog op den 7 September des jaars 1590 onvoorziens, onder de begunstiging van een zwaren mist, naar Lagny op; beschoot die plaats over de Marne, en ze door hulpe van een schipbrug bestormt hebbende, vermeesterde hy de zelve, eer dat de hulpbenden onder den veldheer Aumont konden naderen, zo dat de vyanden aldaar den meester spelende, de stadt plunderden en verwoestten.

LAGO DI BAGNI, *Lacus Albuneus*, een klein meir, 3 mylen van Tivoli in den kerkelyken staat, waar uit de rivier, van zyn water *Albula*, of *Albuneus*, dat is de Witte, genaamt, ontspringt. Met verwondering ziet men op deze zee zes eilanden, *Barchettes* geheten, dryven, en altydt byeen, daar de windt ze heen jaagt. Men kan ze ook met gering geweldt bewegen en voortdryven waar heen men wil.

LAGO DI COMO. Zie COMO.

LAGO DI JENSANO. Zie ARICIA.

LAGO DI LUGANO. Zie LUGANO.

LAGO MAGGIORE, in het Latyn, *Lacus Verbanus*, Langenzee, wordt ook wel Lago di Locarno, van eene stadt van dien naam, daar by gelegen, genaamt. Ze is in het hertogdom van Milaan gelegen. De rivier Tesino ontlast zich daar in, en komt 'er by Sesto weder uit, en vereënigt zich vervolgens met den Po. Het eilandt, in deze zee gelegen, draagt by de ouden den naam van het eilandt Vitelli. *Cellar. Geogr. Antiq.*

LAGO DE NEMI. Zie ARICIA.

LAGO SCURO, of LAGO OSCURO, een flecht plaatsie in Italië, 6 uuren van Ferrara gelegen. De keizerschen versterkten het in den laatsten oorlog, dewyl aldaar een brug over den Po was, en aldus de gelegenheit voordeelig om de Franschen in het Mantuaansche te overvallen. Maar vervolgens de keizer ook met den paus verschil hebbende gekregen over het gebiedt van Comachio, wierpen de pauslelyke krygsbenden nog meer verschanssingen aldaar op, om de keizerlyken te beletten over den Po te komen; maar deze met hunne benden naauwlyks genadert zynde, namen de Papelyns de vlucht. Deze sterkte aldus in handen van de keizerlyken gevallen zynde, deden zy de verschanssingen in de lucht springen.

LAGOS, van ouds *Lacobriga* geheten, is eene stadt in het koninkryk van Algarbië, aan zee gelegen. Zy heeft eene goede haven, redelyke vestingwerken, en eene goede bezetting. De landvoogdt van dit ryk heeft 'er zynen setel. Het kasteel, door koning Sebastiaan van Portugal alhier gebouwt, was wel eer van groter belang dan hedendaags. Hier is ook een bisschop, en hier wordt de visch, *Thoun* genaamt, in grote menigte gevangen. *Colmenar Delic. de Portugal p.* 813.

LAGOW, een van de grootste kommanderyen, aan de ridders van de Duitsche Johanniter orde toebehorende, leggende in de Nieuwe Markt van het keurvorstendom van Brandenburg, in het Sternbergsche gebiedt of ban. De stadt *Czilentzig* behoort mede onder Lagow, het welk zyn gebiedt tot op de Poolsche grenzen, daar het nog vier grote dorpen heeft, uitstrekt.

LAGUNA, de hoofdstadt van alle de Canarische eilanden, is op het eilandt Tenerife gelegen, en heel fraai opgebouwt. Ze heeft twee grote kerken, twee nonnen-en vier manskloosters. De opperbevelhebber over deze en andere onderhorige eilanden houdt aldaar zynen setel. Hier omtrent wascht de lekkerste sek en malvezy-wyn.

LAGUNA, in het Latyn *Paludes Venetæ*, wordt die plaats in Italië aan de Adriatische zee genoemt, daar ze dien van de natuur gemaakten dam doorbrekende, door hare overstroming eene grote menigte van zeën en eilanden komt te maken. Hier hebben de Venetianen op LXXII van deze eilandties hunne zo vermaarde en machtige koopstadt Venetië gebouwt, die haar de heerschappy als in eigendom toeëigent van de Adriatische zee, en daarom moet de Doge met grote plechtigheden nog jaarlyksch met die zee ondertrouwen.

LAGUNA, of LACUNA, (Andreas) wierdt in den jare 1499 binnen Segovia, in Spanje, geboren; nam te Toledo de waardigheit van Doctor in de geneeskunde aan; waar in hy zich ook eenige jaren te Mets in de Elzas heeft geoeffent; maar aan het hof van keizer Karel den V geraakt zynde, is hy daar gebleven, tot dat hy in den jare 1560 in zyn vaderlandt kwam te overlyden. Hy heeft de volgende schriften aan de geleerde wereldt medegedeelt: *Galeni Philosoph. Historica*; *Scholia in Dioscoridem Latina*; *Methodus de humani corporis Sectione*; *Aristoteles de Mundo, versio Latina.*

LAHNE, of LOHNE, een rivier in het landt van Hessen, ontspringt in het graafschap van Witgenstein, uit den berg Roothaar; en de steden van Marburg, Giessen, Wetzlar, Weilburg, Limburg; Nassau en opper-Lahnstein bespoelt en besproeit hebbende, valt ze niet verre boven Coblents in den Rhyn. De landstreek, de welke van deze rivier den naam van het vorstendom aan de Laan of Lahne draagt, behoort onder het huis van Hessen.

LAHR, eene kleine stadt en heerlykheit in de Ortenau, aan de rivier Schutter, vier mylen van Straasburg gelegen, waar over in de XVII eeuwe tusschen het huis van Nassau en dat van Baden-Durlach twist ontstaan is. Het laatste heeft door ee-

ne

ne uitſpraak van de kamer het bezit daar van behouden, en de tydt zal moeten leren, hoe deze twiſt verder afgedaan zal worden. *Schwed. Theatr. prat. p. 694 ſeq. Imhof. N. P. l.* IV. *c.* 8. §. 31.

LAICH, (TE LOICH) eene Benedictyner abdy in het aartsſticht Keulen, vier mylen van Bon gelegen, welke in den jare 1093 door den paltsgraaf Henrik aan een groot meir geſticht wierdt. Het daar by gelegen ſlot wierdt door de Franſchen in den jare 1689 verbrand. *Bucel. G. S. P. I. p.* 11. *Freher. Orig. Pal. Luca Grafenſ. Hoſpin. de Orig. Monaſt. p.* 203.

LAICHEU, eene ſtadt van China. Zy is de zesde van de provincie van Quantung, en naby de kuſt gelegen, alwaar zy eene goede haven heeft, tegen over de ſtadt Hainan. Laicheu is de hoofdſtadt van eene landſtreek, waar in zes andere ſteden zyn. *Maty Dict.*

LAIDRADUS, van Norica, bloeide ten tyde van Karel den Groten. Hy heeft brieven nagelaten. Rivinus gâf in den jare 1653 te Leipzich een Trooſtvaars uit van Laidradus aan zyne zuſter over de doodt van haren zoon en van haren broeder. *Olearius in Abaco pag.* 285.

LAIMAN, of LAYMANN, (PAULUS) een Jeſuit, was geboortig van Tweebruggen, en leeraarde de philoſophie, het geeſtelyke recht en de zedekundige Theologie op verſcheide akademiën in Duitſchlandt. Hy geraakte in verſchil met een Benedictyner monnik, die zich onder den naam van Romanus Hay wilde verbergen, wegens zyn werk, tot tytel voerende: *Defenſio Romani Pontificis, Cæſaris, &c. in cauſâ Monaſteriorum*, dewyl de gemelde Benedictyner monnik een boek tegen hem ſchreef, onder den tytel van: *Aſter inextinctus.* Hy antwoordde hem daar op in een ander ſchrift: *Aſtrologia eccleſ. & aſtri inextincti cenſura.* Verder vindt men van hem: *Theologia Moralis l.* V; *Quæſtiones Canon. de Prælatorum eccleſiaſticorum electione, inſtitutione & poteſtate ex l.* I. *Decret.* Hy ſtierf te Conſtans in den jare 1635, in het 60 jaar van zynen ouderdom. *Alegamb. Bibl. ſcriptor. ſoc. Jeſ. Miræus de ſcript. ſec.* XVI.

LAINEZ, (JACOBUS) generaal der Jeſuiten, was een Spanjaardt, en verkreeg zich eene grote achting in de XVI eeuwe door zyne voorzichtigheit, door zyne geleerdheit, en door zyne Godsdienſtigheit. Hy ſtudeerde in zyn vaderlandt, alwaar hy Doctor wierdt te Alkala; en naderhandt te Parys gekomen zynde, bevlytigde hy zich om in den grondt in de Theologie te ſtudeeren op die univerſiteit. Hy was een der eerſte medgeſellen van Ignatius Lojola, die hem veel dienſt deedt in de oprechting van zyne ſocieteit, en op hem volgde in de waardigheit van het generaalſchap in den jare 1556. Hy woonde het Concilie van Trente by, als Theologant der pauzen Paulus den III, Julius den III, en Pius den IV. Men achtte hem aldaar als een heilig man, wiens oprechtheit aan al de wereldt bekend was. De zelve Pius de IV verplichtte hem om in den jare 1561 den kardinaal Hippolytus d'Eſte te verſellen, die als legaat in Vrankryk kwam, gedurende de de onderhandeling en zamenſpraak te Poiſſy. De vader Lainez redentwiſtte aldaar met Beza en Petrus Martyr, en zeide ſtoutmoediglyk tegen de koninginne Catharina de Medicis, dat het 't werk niet was van eene vrouwe bevelen te geven over onderhandelingen wegens den Godsdienſt. De grote verdienſten van den ſpreker waren oorzaak, dat men deze ſtoutheit prees; en de koningin zelf keurde in ſchyn de zelve goed, hoewel zy inwendig veel verdriet daar over hadt. Lainez ſtierf te Rome den 19 January des jaars 1565 in den ouderdom van 53 jaren. Hy hadt edelmoediglyk den kardinaalshoedt geweigerd, dien paus Paulus de IV hem wilde geven. Men heeft eenige verhandelingen, welke hy gemaakt heeft. Hy hadt andere van meer belang begonnen, welke zyne grote bezigheden hem verhinderden te voltooien. Zyn leven is beſchreven door *Ribadeneira, Sacchini, Alegambe, Thuanus, Miræus*, enz.

LAINGÆUS, (JOHANNES) een Schot, is ſchryver van eene verhandeling over de zeden der ketters van onzen tydt, te Parys gedrukt in den jare 1581. *Konig Biblioth.*

LAINO, een goed vlek van Calabria citra. Het is gelegen aan de rivier van Leo, vier of vyf mylen boven Scalea. Eenige landbeſchryvers houden Laino voor de kleine ſtadt der Brutiërs, *Laus*, of *Laum*, genoemd, welke anderen te Scalea plaatſen. *Maty Dict.*

LAIRES, (GERARD DE) een der beroemdſte kunſtſchilders, welke Nederlandt ooit gehad heeft, wierdt geboren te Luik in het jaar 1640. Velen hebben gemeent, dat hy een leerling van den beruchten *Bartolet* is geweeſt. Men zal dit niet betwiſten; maar het grootſte deel van dien roem zyn vader *Reinier*, die een braaf ſchilder, en in dienſt van den prins van Luik, te zamen met Bartolet was, toewyzen. Zyne kunſtwerken worden weinig minder dan die van Bartolet geſchat, aangezien zyne penceelhandeling met die van Bartolet overeen kwam; alleen was hy wat ruwer in zyne behandelinge, noch zo in een ſmeltende niet. Laires hadt by die gelegenheit ook toegang tot dien groten meeſter in de kunſt, die van zyne jeugt af in verſcheide zaken geoeffent, grote geneigtheit voor de oudheitkunde hadt, en naar Rome trok, om 't geen hem in boeken, of printvertoningen, aangewezen was, nader in eige Frieſche op de keizerlyke kolommen en eerepoorten te beſchouwen, en zelf af te tekenen, alwaar hy in eenige jaren verblyfs aldaar, door zich zonder ophouden naar ſchone voorbeelden, daar Rome vol van is, te oeffenen, een hoogvlieger in de kunſt is geworden. Dit is te zien aan zyne penceelwerken, die grootſch van gedachten, woelig in hunne ſchikking, vlak of breed geſchildert, en kunſtig getekent zyn; waar door Laires dan een denkbeeldt van 't geen men *antyk* noemt, en de Italiaanſche penceelkunſt achting geeſt, kreeg; het geen hem naderhandt door ander behulp volkomen onderrecht is. Daar benevens heeft hy de printkunſt van *Petro Teſta* al vroeg, eer die zelve by anderen in Nederlandt gezien was, gekent, en inzonderheit in zyne wyze van tekenen zich daar van bedient, als klaarlyk in zyne eerſte tekeningen te beſpeuren is.

Laires, een beſluit genomen hebbende om zyne geboorteſtadt te verlaten en zyn fortuin elders te zoeken, zette zich te Utrecht ter neder; maar vondt ten eerſten niet 't geen hy zocht, noch kon daar met zyn penceelkunſt te recht raken, dus hy zomwylen uit noodt een haardſchut, of luifelbordt moeſt ſchilderen. Iemandt, die naaſt zyn deur woonde, riedt hem een paar ſtukjes te ſchilderen, en de zelve naar Amſterdam te zenden, om die aan den kunſthandelaar Gerard Uilenburg te vertonen, gelyk geſchiedde. Jan van Pée en Grebber ſchilderden op dien tydt voor Uilenburg, en maakten met hun beide zo veel Franſch uit, dat zy de brengſter der ſtukies, die geen Duitſch kon ſpreken, verſtonden, en antwoordt konden geven; en beziende deze twee ſtukjes in tegenwoordigheit van Uilenburg, prezen zy de zelve naar hunne waarde, teſſens verwondert, dat zo een kunſtlicht door onverſtandt als door een donkeren miſt bedekt wierdt, en rieden Uilenburg de zelve te kopen, welke daar op aan de brengſter vroeg, hoe veel geldt zy daar voor eiſchte? die tot antwoordt gaf, zo veel, als hy geliefde te geven. Uilenburg boodt haar 60 guldens voor 't ſtuk, en vroeg, of zy daar mede te vrede was, en of die meeſter wel te Amſterdam zou willen komen om voor hem te ſchilderen. Het antwoordt was ja. Zy vertrok met dien buit, en Uilenburg, aangeſpoort door van Pée en Grebber, volgde haar dien zelven avondt (om dat die haas hem niet zou ontſlippen) met de nachtſchuit op Utrecht, en ſprak hier over zelf met Laires, die zich gereed toonde om van daar op te breken, dat ligt geſchieden kon, wyl hy geen vrachtſchuit nodig hadt om zyn inboel over te voeren. Hy kwam dan ten eerſten te Amſterdam, en op een morgen omtrent negen uuren by Uilenburg, daar van Pée en Grebber waren, die hem van wegen zyn miſſelyk figuur verzet ſtonden aan te kyken. Uilenburg toonde hem een ledigen doek, en vroeg, wanneer hy een begin wilde maken. *Zo ſtrax*, antwoordde Laires, en vervolgde: *Wat wilt gy dat ik daar op maken zal? Dat is my onverſchillig*, antwoordde Uilenburg; *maak daar op het geen van uwe genegenheit is.* Strax wierdt hem een palet met verf en een krionpen gegeven, en hy zette zich voor den eſel. Tot nog toe hadt hy de eene handt onder zyn rok gehouden, daar ieder het oog op hadt, nieuwsgierig, wat hy daar onder verborgen hieldt, tot dat hy zyn fiool daar onder van daan haalde, de ſnaren ſtelde, en een deuntie ſpeelde, zo wel naar de kunſt, dat Grebber, die zich mede het ſpelen verſtondt, zich daar over verwonderde; en nog meer als hy, de fiool neêr gezet hebbende, de krionpen nam, en in een oogenblik de ſchets, of 't bewerk van zyn ſtuk maakte, 't welk verbeeldde een beeſteſtal, en daar in Joſeph en Maria met het kindtie. Toen nam hy weder zyn fiool, en ſpeelde een muzykſtukie; maar verwiſſelde ſtrax de fiool voor 't palet, en ſchilderde dien zelven voormiddag het kindtie, de troniën van Maria en Joſeph, en een oſſekopie, volkomen op, en zo kunſtig, dat zy, die den gehelen tydt by hem geſtaan hadden, zich daar over verwonderden.

Laires trachtte in allen dele van de kunſt de natuur na te bootzen. De mannebeelden kleedde hy in laken, aan de brede plooien te kennen. Lichte zyde ſtoffen, en menigerhande tintelend weêrſchyn, by dunne floerſſen en fyne lywaten, geeſtig geſchildert en natuurlyk geplooit, zyn alzins het ſierſel en de bekledingen zyner vrouwenbeelden. Zilver, goudt, en velerhande metalen heeft hy geeſtig met hunne affchitteringen weten na te bootzen. Geen minder ſieraadt heeft hy ook aan zyne kunſtſtukken toegebragt, door 't ſchilderen van velerlei aardt van marmere kolommen, vazen, portalen, enz. Inzonderheit muntte hy uit in 't ſchilderen der *Bazarliers* van wit marmer, met vele niſſen, en wel zo natuurlyk, dat men de zelve voor gebeeldhoude marmere platen zou aanzien. Hy was zo ongelukkig, dat hy in den jare 1690 met blindheit geſlagen wierdt, die hem tot zyne doodt toe bybleef. Doch het ſchynt, dat zyn noodlot hem uit geduldigen aardt zo zeer niet ſmertte, als het wel anderen zou gedaan hebben; want de genen, die verkeering met hem gehouden hebben, getuigen, dat hy zich in die ellende getrooſt droeg, en zich met een deuntie op de fluit, of de fiool, te ſpelen, vermaakte, daar hy wonder wel in bedreven was. Hy verſtondt zich ook zeer wel op de *Genealogie*, of uitbeelding des verſtands, en wat de hiſtorien, en de oudtydſche gebruiken, in opzichte der feeſten, pralen, zwier, vergodingen en lykbeſtellingen, met hunnen toeſtel, of aankleven van dien, aanbelangt, daar omtrent bediende hy zich van den in de oudheitkunde bedreven puikdichter Andries Pels, die hem dikwils kwam bezoeken. De zucht en geneigtheit tot de kunſt bleef hem, ſchoon blind, by tot het einde van zyn leven, en verſcheide liefhebbers, ſchilders en plaatſnyders kwamen wekelyks by den anderen aan zyn huis, om zyne leſſen, of redenvoeringen, over het een of het ander deel van de kunſt te horen, en dat hy, na dat hy 'er een denkbeeldt van gevormt hadt, zo goed, als hy kon, ſchreef. De Lezer zal ligt vragen, hoe dit kon geſchieden, daar hy blind was? maar hy deedt het dus. Hy hadt twee geplumuurde doeken, waar op hy by den taſt, als men zegt, ſchreef met een ſtuk wit kryt. Als de een vol geſchreven was, vervolgde hy op den anderen, terwyl inmiddels de eerſte door een van zyne zonen wierdt nageſchreven op papier, en voorts uitgewiſcht, om ledig te wezen tegen dat de

twede doek weder met kryt vol geschreven zou zyn. Eindelyk zyn deze schriften opgezamelt, en door het kunstgenootschap tot twee boeken geschikt, en overal met plaatwerk, daar de voorwerpen, waar op hy in zyne redenvoering zinspeelt, op vertoont staan, vermengt. Het eerste dient tot inleiding tot het twede, en handelt van de tekenkunst, gelyk het twede van de schilderkunst, nevens al het geen daar toe behoort. Hy overleedt in Amsterdam in den jare 1711, en wierdt door 't kunstgenootschap gedragen, en op het Leidsche kerkhof ter aarde bestelt op den 28 April. Hy hadt nog drie broeders, als *Ernst*, of *Ernest*, die ouder was, en twee, die jonger waren dan hy, namentlyk *Jakob* en *Jan*, welke alle het penceel oeffenden. *Ernst*, die al vroeg in de kunst gevordert was, muntte inzonderheit uit in 't schilderen van gediertens, waar van hy een geheel boek toegestelt hadt, en zyn beeldtenis uitvoerig in waterverf geschildert daar voor geplaatst, het geen als den kancelier van den prins van Luik in handen kwam, hy zulk een welgevallen daar in hadt, dat hy hem in zyn dienst aannam: doch hem op zyne kosten naar Italië zondt om zyne kunst naar brave voorbeelden voort te zetten. Van daar wedergekomen is hy in dienst van gemelden prins te Bon overleden, omtrent den ouderdom van 40 jaren. *Jakob*, die na Gerard volgde, schilderde alles, ook beelden in 't graauw, om in nissen te plaatsen; maar daar hy zich het best op verstondt, was 't bloemschilderen. Hy kwam mede van Luik naar Amsterdam zakken, daar hy de kunst tot het einde van zyn leven geoeffent heeft. Gerard Laires liet ook drie zonen na. De oudste, *Andries*, geen genegenheit tot de kunst hebbende, ging in Vrankryk by een koopman wonen, na welkers doodt hy naar Indië vertrok. De twee anderen, *Abraham* en *Jan*, hebben zich tot het oeffenen der kunst begeven, gelyk ook hun neef, de oudste zoon van *Jakob*, van wien met roem gesproken wordt, zo dat de naam der Larissen niet ligt staat te verdwynen. *Houbraken Schouwb. der Nederl. Kunstschild. III. Deel.*

LAIS, eene stadt van den stamme Naphthali, is de zelve met *Cesarea Philippi.* Zie CÆSAREA. Men zegt, dat zy ook *Lasem*, *Dan* en *Paneas* genoemt wierdt. *Simon Dict. de la Bible.*

LAIS, vader van Palti, van de stadt van Gallim, aan wien de koning Saul Michal, zyne dochter, gemalinne van David, ten huwelyk gaf. I. *Sam.* XXV. 44.

LAIS, eene vermaarde hoer, was van Hyccara, eene stadt van Sicilië. Zy wierdt vervoerd naar Griekenlandt, wanneer haar vaderlandt geplunderd was door Nicias, generaal der Atheniënzen. Zy vloeg zich neder te Corinthen, dat de bekwaamste stadt der wereldt was voor de vrouwen van haar slag; zy maakte aldaar zulk een groot gerucht, dat men nooit eene hoer zag, die groter toeloop hadde. Zy was door zeker slag van openbaring verwittigt, dat zy zou uitmunten, en dat zy grote winst zou maken; want zy hadt gedroomt, dat Venus haar verscheen om haar de komst van eenige ryke klanten bekend te maken. De doorluchtigste redenaars, en zelf de allerwoeste Philosophen verliefden op haar. Niemandt is onbewust, dat Demosthenes opzettelyk naar Corinthen ging, om een van hare nachten te genieten; maar de prys, welke zy daar op stelde, schrikte hem af. Men is niet minder bewust van de aankleving, welke zy hadt voor den Cynischen Diogenes. Hy vondt haar volkomen handelbaar, hoe arm en slordig hy was; en dat is veel verwonderenswaardiger, dan te zien, dat zy zo veel verbindtenis hadt met den Philosooph Aristippus, die de netheit en de beschaafdheit zelfs was. Men gaf voor, dat hy niet van haar bemind was, en men bespotte hem dieswegens. Daar zyn 'er, die zeggen, dat de afgunst, welke zy eene andere hoere, Phryne genoemt, toedroeg, haar verplichtte zo wel aan de armen als aan de ryken toegang te geven, om door de menigte van hare minnaars uit te munten. Maar anderen bewyzen, dat zy zich voor geen geringen prys ten beste gaf, voor dat zy oud geworden was: eenigen geven voor, dat zy toen nergens anders toe diende, dan tot de koppelary. Anderen zeggen, dat het vermaak, dat zy vondt met zich vermaard te maken door het groot getal van persönen, die hare gunst zochten, haar niet belette Corinthen te verlaten, alwaar zy altoos een toevloedt van minnaars hadt, en naar Thessalië te gaan, om aldaar een jongeling te zoeken, waar op zy verliefd was. De vrouwen van dat landt vatten zo veel nyds op tegen dit schone schepsel, dat zy zich op eene wrede wyze daar van ontsloegen. Zy lokten haar in eenen tempel van Venus, en doodden haar aldaar met stenen, of, volgens anderen, met haar de stoelen, die haar in de handt kwamen, op het hoofdt te werpen. Alle de schryvers komen niet overeen, dat zy op deze wyze gestorven is. Men zegt, dat zy haar proef deedt onder den schilder Apelles. En het schynt inderdaadt, dat hy het was, die haar maagdom genoot, zo men de schryvers gelooft, welke *Bayle* bygebragt heeft. Het vermoeden van de genen, welke zeggen, dat 'er twee hoeren geweest zyn, Laïs genoemt, steunt daar op, dat de tydrekening niet toelaat, dat men aan de zelve vrouwe toeschryft alles, wat van Laïs gezegt wordt. Het is niet waarschynlyk, dat zy eene dochter was van Alcibiades, noch dat zy geschreven heeft. Men heeft een puntdicht van Ausonius, dat zeer aardig is, op de spiegel van deze onkuische. By het gene van Laïs reets gezegt is kan men nog voegen, dat zy zo verliefd was op Eubates, dat zy hem verplichtte om te beloven, dat hy met haar zou trouwen; maar hy vondt middel om de voltrekking van deze belofte te ontgaan. Met hoe vele bekoorlykheden zy begaafd was, het was haar niet mogelyk de onthouding van den Philosooph Xenocrates te overwinnen. Tatianus verwyt aan de Heidenen het gedenkteken, dat aan de spoorloosheden van deze ligtvaardige opgerecht was. Hy geeft den naam van Turnus aan den beeldhouwer, die het zelve gemaakt hadt, en men moet daar uit besluiten, dat hy een vermaard meester in die kunst was; nochtans maakt Plinius, noch eenig ander schryver, eenig gewag van hem. Daar is nooit buitensporiger stoutheit geweest, dan die van Antony Guevara. Hy heeft duizend belagchelyke valschheden verhaald wegens Laïs, gelyk of hy de zelve in de boeken der ouden gevonden hadt. Onder de bespottelyke gevallen en ontmoetingen der minnaars met gryze haairen wordt 'er een verhaald van den beeldhouwer Myron met Laïs. Myron, eerwaardig door zyn gryze hoofdt, ging Laïs zien om een vermakelyken nacht van haar te verzoeken; men zondt hem te rug zonder hem byna te willen horen. Hy geloofde de oorzaak van zulk eene grote verachting te kunnen raden, en hoopte, wanneer hy zich met bruingemaakte haairen vertoonde, tot het genot toegelaten te zullen worden. Hy deedt dan de verwe van zyn haair veranderen, en kwam wederom by Laïs, die tegen hem zeide: *Zot als gy zyt, gy komt my verzoeken om eene zaak, die ik aan uwen vader geweigerd hebbe.* Ausonius verhaalt dit geval op eene aardige wyze. *Bayle Dict. Crit.*

LAITH, of LEITH, was een koperslager, welke drie kinderen opvoedde, *Jakob*, *Amrou* en *Ali* genoemt. De vader en de zonen, hun handwerk moede wordende, wilden de wapenen dragen. Laith begaf zich dan met zyne drie zonen op het eilandt, en eenige lieden van fortuin byeen vergaderd hebbende, aan welker hoofdt hy zich stelde, wierdt hy kapitein der Bandouliers, dat is te zeggen, van de struikrovers. Hy roofde nochtans als een geschikt man, en plunderde de genen, die in zyne handen vielen, nooit volkomelyk, zich vergenoegende het gene zy hadden met hen te delen. Hy wierdt bekend, en geacht om zyne dapperheit, en die van zyne zonen, by Darham, die toen in Segestan regeerde. Deze prins nam hem aan zyn hof, en dagelyksch uitmuntende hoedanigheden in hem ontdekkende, bevorderde hy hem tot de eerste waardigheden van den staat, zo dat Laith, zyn leven roemruchtig eindigende, stervende aan zynen zoon Jakob de hoop en de middelen liet om tot iets groters te geraken. En inderdaadt Jakob, zyn zoon, wierdt de stichter van de Dynastie der Soffariden. *Herbelot Biblioth. Orient.*

LAJAZZO Zie ISSUS.

LAJUS, LAIUS, een zoon van Labdacus, koning van Theben, trouwde met Jocasta, uit welk huwelyk Oedipus geboren wierdt. Men zegt, dat hy, de zwangerheit van zyne gemalinne vernomen hebbende, het orakel vroeg, wat hy van dit kindt te hopen hadt. Wanneer hy nu verstaan hadt, dat hy zelf door des zelfs handt zou omkomen, gaf hy het nieuwgeboren kindt over aan eenen van zyne lyfwachten, om het zelve van kant te helpen. Dewyl deze ongenegen was, zulk eene onnatuurlyke daadt uit te voeren, en echter aan den anderen kant, indien hy ongehoorzaam was, des konings toorn te vrezen hadt, zo bedacht hy dit middel, dat hy des kinds benen te zamen bondt, en het zelve aan eenen boom hing. Doch Phorbas, de schaapherder van Polybius, koning van Corinthen, vondt het zelve aldaar, en bragt het aan zyne koninginne, die gene kinderen hadt, en daarom dit, als van den hemel gezonden, met blydschap aannam. Zie OEDIPUS.

LAKIUM. Zie BISCHOFS-LAC.

LALA, eene dochter, geboren te Cyzicus, eene stadt van Mysië, in klein-Asië, heeft zich vermaard gemaakt te Rome, ten tyde van Marcus Varro, door hare schilderyen, en door de behendigheit, welke zy hadt om in het yvoor te arbeiden. Zy maakte voornamentlyk haar werk van portraiten van vrouwen, en zy maakte zelfs het hare in een spiegel. Hare werken waren met zo veel kunst gemaakt, dat de zelve veel duurder verkocht wierden, dan die van de bekwaamste portrait-schilders van dien tydt, als Sopylus en Denys, welker taferelen nog in de kabinetten der liefhebbers gevonden worden. Deze vermaarde dochter stierf ongehuwd. Men ziet haar standbeeldt te Rome in het paleis van den prins Giustiniani. *Acad. Pict. Par.* II. *l.* I.

LALAIN, een klein graafschap in de Nederlandsche provincie van Henegouwen, benevens een vlek van den zelven naam, aan de rivier Scarpe, tusschen Douay en Marchiennes gelegen.

LALAIN, een voornaam graaflyk geslacht in de Nederlanden, dat den naam naar de even voorgemelde plaats voert, en te gelyk ook de bynamen van *Hoogstraten* en *Renneberg.* Van het zelve worden voor eerst gemeld *Ricoldus* omtrent den jare 1139; en *Simon* omtrent den jare 1198. Een ander, mede *Simon* genoemt, was omtrent den jare 1386 grootbaljuw van Henegouwen, welke waardigheit des zelfs kleinzoon *Otto* en zyn over-kleinzoon *Wilhem* bezeten hebben. De laatste was in den jare 1480 te gelyk gouverneur van Hollandt, en hadt eenen broeder, *Simon Lalain*, heer van Montigny, en ridder van het gulde vlies, die goede krygsdiensten deedt aan het huis van Burgundië, en in den jare 1487 in een slag sneuvelde. *Jodocus*, een zoon van dezen laatsten, was ridder van het gulde vlies, als mede stadhouder van Hollandt, en liet na: *Karel* den I en *Antony.* Deze verkreeg door huwelyk de heerlykheit van Hoogstraten, die ten zynen voordeele tot een graafschap gemaakt wierdt. Hier op wierdt hy in den jare 1559 ridder van het gulde vlies, Spaansche overste in Brabandt, en in den jare 1566 kommandant van Mechelen. Doch wanneer hy zich aan de zyde der zogenaamde Geuzen begaf, wierdt hy in den jare 1567 van zyne waardigheden ontbloot, en over misdaadt van geschonde majesteit beschuldigd, waar op hy als generaal der Vereenigde Nederlanden verscheide slagen bywoonde, en in den jare 1568 in een treffen zodanig gewond wierdt, dat hy den volgenden dag stierf. Dewyl hy gene erfgenamen naliet, zo volgde *Philippus*, zyn broeders jongste zoon, ridder van het gulde vlies en stadhouder van Gelderlandt, hem in het graafschap van Hoogstraten. Deze ver-

verkreeg by zyne gemalinne het graafschap Renneberg en de twee volgende zonen: (1) *George*, graaf van Renneberg, van welken hier na in een afzonderlyk artykel gesproken wordt; en (2) *Antony*, graaf van Hoogstraten en vryheer van Borselen, een dapper en verstandig man. Hy verliet in den jare 1567, met prins Willem van Oranje, om de wreedheden der Spanjaarden en de aankomste van den hertog van Alba, de Nederlanden, en wierdt in des zelfs eersten tocht uit Duitschlandt met een kogel in zyn voet geschoten, dat hy daar van stierf. Hy was grootvader van *Philips Herman*, baron van Nivelle, en van *Karel*, graaf van Hoogstraten, welke *Albert François* en *Pieter Jakob Procopius* nagelaten heeft, waar van de oudste *François Paulus* teelde. *Carpentier Hist. de Cambray l.* II. *p.* 712. *Spen. Hist. insign. l.* II. *c.* 49. *p.* 482 *seq. Strada de B. B. Van Meteren.*

LALAIN, (GEORG VAN) graaf van Rennenberg, baron van Nivelle, wierdt in den jare 1576, na dat zich Vrieslandt, met Groningen en de Ommelanden, op de zyde der Vereenigde Staten hadt begeven, tot hoofdman over eene bende van ordonnantie, en kolonel over tien vaandelen voetvolk aangestelt, en in het jaar 1577 derwaarts gezonden, om aldaar by provisie overste te zyn. Strax daar na wierdt hy van de Staten generaal, op het aanhouden van die van Leeuwarden, tot gouverneur en stadhouder van Vrieslandt, Groningen, vervolgens van Over-Yssel, Drenth, Twenth, en Lingen aangestelt. Hy verrechtte verscheide dingen ten dienste van het landt. Maar niet lang daar na, te weten in den jare 1580, het zy door eige beweging, of het aanzetten van zyne zuster, vrouw Cornelia, baronesse van Monceaux, en gemalin van gemelden baron, verliet hy de party der Staten, en ging aan de zyde van Spanje over. Hy brak zyn verbondt en verbandt met de Staten; maakte zich van Groningen meester; belegerde zelf, met Schenk, Delfzyl; besprong Dokkum, hoewel vruchteloos; maar kreeg Delfzyl in zyn geweldt, ook Koevorden en Oldenzeel; maar voor Steenwyk stiet hy zyn hoofdt. Hy viel ook in het jaar 1581 in Zallandt; bemachtigde het huis Boxbergen; versterkte Goor, en ging met een groten roof weg; doch wierdt by Groot-Auwert geslagen, eerst door Nyënoort, en daar na door Norrits. Hy stierf den 23 July des jaars 1581, zynde, naar men zegt, van hertzeer, om zynen mislukten toeleg op Steenwyk, uitgeteert. Hy toonde leedwezen van de Staten verlaten, en zyne landvoogdy zo grote schade toegebragt te hebben. Dikmaals riep hy: *ó Groningen, Groningen! waar toe hebt gy my gebragt!* en beklaagde den dag, dat hy Groningen gezien hadt. In de laatste acht dagen van zyne ziekte wilde hy gemelde zyne zuster, vrouwe Cornelia van Lalain, niet zien, noch onder zyne oogen laten komen; hard uitgalmende, dat zy hem verleid hadt. Georg van Lalain was onder de Spaansche regering opgevoed; onthieldt zich in zyne jeugt meest by zynen neef, den grave van Lalain, gouverneur van Henegouwen; was in de Griekse, en andere talen ervaren, als mede in de vrye kunsten, van een zoeten en aangenamen omgang, vyandt van overdaadt en dronkenschap, doch vry wat vrouwachtig, maar zo geheim daar in, dat 'er niemandt veel van wist te spreken. Hy bleef opentlyk by de Roomsche religie, maar spotte echter met vele der Paapsche bygelovigheden. Het eerste deedt hy zo uit vreze voor den koning van Spanje, voor zyne moeder, zynen neef van Lalain, zynen hofmeester Laurens, en inzonderheit voor zynen oom, den kanunnik, heer Herman, die hem erfgenaam van zyne goederen maakte; het laatste, om dat hy vele Euangelische boeken gelezen hadt. De eerstgemelde zaken waren ook ten dele de oorzaak, waarom hy de Staten afviel; maar wel voornamentlyk om te trouwen met Maria van Brimeus, gravinne van Megen, weduwe van Lancelot van Barlaimondt, daar hem meergedachte zyne zuster grote hoop toe gaf. Maar hy kreeg haar niet: zy nam Philips van Croy, prins van Chimay. Hy is niet ryk gestorven, doördien hy geen man was om de onderhorigen zyner landvoogdy te schatten of te scheren: ook hielden de Spaanschen hem hunne beloften niet: daar by was hy mildadig, en hieldt tafel boven zyn vermogen, zo dat hy alle zyne kleinodiën en zilverwerk meest verpand hadt. Toen hy zag, dat het geluk hem begon den nek toe te keren, en dat hy wegens zyne gebroke trouwe en verbandt met de Staten in een afkeer by velen geraakt was, viel hy in zwaarmoedige gedachten, daar tering en koortzen op volgden, waar van hy ook voor Groningen in den bovengenoemden tydt overleedt, nog geen 31 jaren oud zynde. *P. C. Hooft en Em. van Meteren Nederl. Geschied.*

LALANDT, in 't Latyn *Lalandia*, een eilandt in de Oostzee tot Denemarken behorende, is 8 Duitsche mylen lang en 5 breed, legt aan de Zuidelyke zyde van Zeelandt, en aan de Westelyke van Falster, en wordt daar van door een engen doortocht, als mede van het eilandt Zeelandt door de zee-engte van Groenesund, afgescheiden. De hoofdstadt is Nascow, eene tamelyke sterke plaats. In den jare 1658 wierdt dit eilandt door de Zweden veroverd. *Pontanus Chorogr. Dan. p.* 722. *Zeilerus descript. Daniæ.*

LALANE, (PETRUS) geboortig van Parys, de zoon van een Rol-bewaarder van den geheimen Raadt, van een zeer goed geslachte, oorspronkelyk van Bourdeaux. Hy hadt gene andere bezigheit dan die van de goede letteren. Hy deedt nooit meer dan drie stukken drukken, de kiesheit van zynen smaak hem niet toelatende meerder uit te geven. Men ziet ook in deze drie stukken eene grote verhevenheit van gedachten, veel zuiverheit, en eene buitengewone keurlykheit van smaak. Hy trouwde met eene zeer schone vrouwe, Maria Galtelle des Roches genoemd, die hy tederlyk beminde, en voor welke hy zeer schone rustvaarzen of coupletten maakte. Hy heeft ook in zyne andere werken van haar gesproken, als in dit schone couplet, gericht aan Gilles Menage:

Chacun sait que mes tristes yeux
Pleuroient ma Compagne fidelle,
Amarante, qui fut si belle,
Que l'on n'a rien vû sous les Cieux,
Qui ne fût moins aimable qu'elle.

Deze geleerde heeft in het Italiaansch het grafschrift gemaakt van de vrouwe van Petrus Lalane, zynde van dezen inhoudt:

Bontà; virtù; oneßade;
Gentilezza; beltade;
Schezzi; transtulli; amori;
Qui stan sepolti, con la bella Dori.

Hy maakte ook in 't Latyn dat van den man aldus:

Conjugis ereptæ tristi qui tristior Orpheo
Flebilibus cecinit funera acerba modis.
Proch dolor! ille tener tenerorum scriptor amorum
Conditur hoc tumulo marmore Lalanius.

De liefde heeft de dichters dikwils ingeblazen, en hen opgegeven zeer tedere vaarzen voor hunne meesteressen; maar men heeft 'er weinigen hunne vrouwen het onderwerp zien maken van hunne poëzy, en der zelver doodt in vaarzen beklagen. Die van Lalane vertonen een goeden geest, een schonen aardt, en een teder hert. *Mad. d'Aunoy Recueil des plus belles Pieces des Poëtes François Tom.* IV. *pag.* 74. *Edit. de Holl.*

LALEMANDET, (JOHANNES) was van Burgundië, en professor te Vienne. Hy bloeide in den jare 1644. Hy gaf eene zamenstelling of begrip van de scholastyke Philosophie uit, welke in zynen tydt zeer geacht was. Hy is ook de schryver van eene zamenstelling of begrip van Theologie, uitgegeven in den jare 1656. *Konig Biblioth.*

LALI, CASILIRMAR, of OTMAGIUCHI, in 't Latyn *Halys*, eene rivier van Natolië in Asië. Zy bespoelt Ormagiuch, en ontlast zich in de Zwarte zee, zeven mylen van Simiso, ten Westen. *Maty Diction.*

LALLAMANT, (JOHANNES) een geneeskundige van Autun, maakte zich vermaard in de XVI eeuwe door een groot getal van boeken, en vooral wiskundige, als zyne verhandeling *De collatione anni Romani præcipuarumque Gentium exterarum*, en andere.

LALLEMANT. (PETRUS) Zie L'ALLEMANT.

LALLEMENT, (LODEWYK) geboren te Chalons aan de Marne, studeerde in de goede letteren en in de redenkunst te Verdun, en tradt in het nieuwelingschap der Jesuiten van Nanci den 10 December des jaars 1605. Na zyne professie deedt hy zyne oeffening in de Philosophie en in de Theologie. Den 28 October des jaars 1621 deedt hy zyne plegtige professie van de vier geloften te Parys, leeraarde op verscheide plaatsen gedurende drie jaren de Philosophie, vier jaren de wiskunst, drie jaren de zedekundige, en twee jaren de scholastyke Theologie. Hy was vervolgens vier jaren Rector van het nieuwelingschap en meester der nieuwelingen, en eenige maanden Rector van Bourges. Hy biechtte alle dagen, en riedt aan eenige vaders van het gezelschap het zelve te doen. Hy hadt eene zonderlinge eerbiedigheit voor S. Joseph, en deedt dagelyks vier kleine oeffeningen tot zyner eere. Wanneer hy hem door anderen wilde doen vereeren, verzekerde hy hen, dat 'er gene genade was, welke zy door zyne tusschenspraak niet verkregen. Hy handelde op de zelve wyze ten opzichte van den vader Jacobus Nonet, die regent was van de lage classen in het collegie van Bourges, terwyl de Vader Lallement daar van Rector was. Het feest van S. Joseph naderende, beloofde hy hem, dat hy hem door de tusschenspraak van dezen Heilig zou doen verkrygen het gene hy zou begeren, indien hy zyne leerlingen wilde vermanen om op zynen feestdag iets te doen tot zyner eere. De Vader Nonet verplichtte zich daar toe, deedt zyne leerlingen op dien dag communiceren, en verklaarde vervolgens aan den Vader Lallement, dat hy wenschte de genade te verkrygen om waardiglyk te spreken en te schryven van onzen Here. Des volgenden daags den Vader Lallement zynde gaan vinden, om hem te zeggen, dat hy, wel daar op gedacht hebbende, geloofde eene andere genade te moeten verzoeken, die hem nutter was tot zyne volmaking, zo antwoordde de Vader hem, dat het niet meer tydt was om eene andere genade te verzoeken, dat de eerste hem reets toegestaan was, en dat hy zich daar voor alleenlyk verbonden hadt. Men verzekert, dat deze genade met luister uitblonk in de predikatiën, en in de boeken van den Vader Nonet. De schryver van zyn leven, welke is de Vader Champion, verzekert, dat de gezichten, waar mede de Vader Lallement begunstigt wierdt, hem de waarheden van het gelove als onbetwistelyk maakten, dat onze Heer hem gedurende zyn derde nieuwelingschap een tweeden engel van de eerste orde gaf, om hem tot een leidsman op den geestelyken weg te dienen. Hy verzekert nog, dat een van deze twee engelen of eenig heilige zomtyds den Vader Lallement opwekte, en hem nodigde om te bidden; maar meestentyds was het onze Here zelf, of S. Ignatius, welke hem deze gunst bewezen. Zie daar overvloedige redenen genoeg om de kanonisatie te verdienen. De Vader Lallement stierf te Bourges den 5 April des jaars 1635. De Vader Rigoulet heeft eene verzameling gemaakt van zyne grondregelen, welke de Vader Champion gevoegt heeft by zyn leven, te Parys in 12 gedrukt in den jare 1694. *Journal des Savans T.* XXIII. *pag.* 88.

LALLI, bekend onder den naam van *Johannes Baptista Lallius*. Deze schryver was een Rechtsgeleerde van zyn beroep; maar dewyl hy van een kortswyligen en vermakelyken aardt was, bragt hy de herderszangen en den Eneas van Virgilius in boertige vaarzen. Hy deedt het zelve met het verwoeste Jeruzalem van Tasso. Italië hadt nog niets diergelyks in dat slag van schryven gezien; de boertige trant is daar in zeer natuurlyk; de dichter heeft het eenvoudige en het bespottelyke daar in zeer wel waargenomen, en hy heeft een zout daar in gebragt, dat de boertery en de kortswyl van een goeden smaak maakt. Naudæus geeft voor, dat de verkleedde Eneas van Lallius aan Scarron aanleiding gegeven heeft om het zelve te doen in de Fransche tale, en hem zelfs tot zyn voorbeeldt te nemen. Voorts was Lallius een dichter geboren. Hy hadt in zyne eerste jonkheit een Italiaansch dichtstuk gemaakt over S. Eustachius den martelaar, en Latynsche vaarzen aan den hertog van Ferrare. Hy wierdt met zo veel kracht tot de dichtkunst gedreven, dat het hem dikwils onmogelyk was zich te wederhouden: zyne ouders poogden vruchteloos hem tot de studie der Rechten te brengen, om hem van de dichtkunst af te trekken. Aldus, hoewel hy uit inzicht den tytel droeg van Rechtsgeleerde, en dat hy zelfs een boek geschreven heeft, genoemd: *Viridarium practicarium materiarum in utroquejure, ordine alphabetico concinnatum*, zo is hy nochtans daar in zo gelukkig niet geweest als in de vaarzen; en men bemerkt genoegzaam aan zyn kwaden styl en schryfwyze, dat zyne natuur in die professie gedwongen is. *Naudé Mascurat of jugement des Ecrits contre Mazarin. Baillet jugement des Savans sur les Poëtes modernes.*

LAMA is de naam van den opperpriester der volkeren van Barantola, in het Zuider-Tartarye in Asië. Dit koninkryk wordt door twee koningen geregeerd. De eerste, welken men *Deva* noemt, bemoeit zich met de regering van het koninkryk. De andere leeft afgezonderd van de wereldt, en vry van alle zorg. Hy wordt niet alleenlyk door de inwoners van het landt als eene godheit aangebeden; maar ook van de andere koningen van Tartarye, die hem ryke geschenken zenden, om zyne goedkeuring te hebben, eer zy den troon beklimmen, en die hem onderworpen zyn in het gene den godsdienst belangt. Zy ondernemen zelfs bedevaarten om hunne aanbiddingen aan hem te doen, als aan den levenden waren Godt, dien zy *Lamacongiu*, dat is te zeggen, Godt den eeuwigen en hemelschen vader, noemen. Hy laat zich zien in een verborgen plaats van zyn paleis, door verscheide lampen verlicht, alwaar hy zich vertoont, ganschelyk met goudt en gesteentens bedekt, verheven op eene hoge plaats met kostelyke tapyten versierd, en zittende op een kussen, hebbende de benen kruisselings over malkander. Men werpt zich voor hem ter neder, met het aangezicht tegen de aarde, tot een teken van ontzag en eerbiedigheit, zonder dat 't geoorloofd zy hem de voeten te gaan kussen. Deze valsche godt wordt *de grote Lama*, dat is te zeggen, grote priester, of *de Lama der Lamas*, de priester der priesters, genoemt. Om te doen geloven, dat hy eeuwig is, dragen de *Lamas* of kleine priesters, die geduriglyk by hem zyn om hem te dienen, en om zyne orakelen uit te spreken aan de genen, die hem komen raadplegen, zorge altoos eenen te hebben, die naar hem gelykt, dien zy in zyne plaats stellen, wanneer hy gestorven is: en op die wyze blyft het bedrog verborgen. Deze priesters overreden het volk, dat de grote Lama de eeuwige Vader is, dat hy sedert meer dan zeven honderd jaren opgestaan is uit de helle, en dat hy na dien tydt altoos geleefd heeft, en eeuwig leven zal. Hy wordt zodanig van al de wereldt geëert, voornamentlyk van de groten, dat zy zich gelukkig achten, die door ryke geschenken van de vuiligheden van den groten Lama kunnen bekomen, die zy in een gouden doosje besloten om den hals dragen, als een zeker hulpmiddel tegen allerlei kwalen. *Kircher. Descr. Chinæ. Grueber. Ep.*

LAMBALE, eene stadt van Vrankryk, in Bretagne, in de landstreek van S. Brieu. Zy behoorde eertyds aan het huis van Clisson; en Vigenerus heeft gemeent, dat zy de hoofdstadt was der Ambiliaten van Cesar. Maar dewyl eenige geleerden van gedachten zyn, dat deze naam van Ambiliaten verbasterd is, en dat men Ambibatiers moet stellen, zo gelooft Nicolaas Sanson, die fraaie aanmerkingen gemaakt heeft over de kaart van het oude Gaule, dat deze volkeren uit het bisdom van Avranches waren. Lambale is ondertusschen nog tegenwoordig van belang, zo door de overvloedt van vee, als door den groten handel van parkamenten, welke aldaar gedreven wordt. *Du Chesne Antiq. des Villes.*

LAMBECIUS, (PETRUS) een der geleerdste mannen van zyne eeuwe, wierdt geboren te Hamburg in den jare 1628. Hy ging al vroeg in vremde landen studeren, ten koste van den geleerden Lucas Holstenius, zynen oom. Hy maakte zulke grote voortgangen, dat hy met den ouderdom van negentien jaren een werk uitgaf, genoemt: *Lucubrationum Gellianarum Prodromus*, dat eene ongemene toejuiching hadt. Hy hieldt zich acht maanden te Toulouze op by den aartsbisschop Karel van Montchal, en twee jaren te Rome by den kardinaal Karel Barberini. Hy wierdt hoogleeraar in de historien gemaakt te Hamburg den 13 January des jaars 1652, en men gaf hem het Rectorschap van het collegie van die stadt den 12 January des jaars 1660. Hy hadt eenige jaren van te voren in Vrankryk den graadt van het doctorschap in de Rechten aangenomen. Hy moest duizend moeielykheden ondergaan in zyn vaderlandt, zo om dat de scholieren hem niet wilden gehoorzamen, als om dat zyne vyanden hem van onrechtzinnigheit en zelf van Atheïstery beschuldigden, en zyne werken scherpelyk hekelden. Een ongelukkig huwelyk, dat hy aanging in den jare 1662, voltooide zyne ongelukken. Men kan van verscheide geleerden zeggen, dat zy zich ten opzichte van het huwelyk gedragen, gelyk Pomponius Atticus ten opzichte van de dichtkunst. Zy willen het zelve beproeven, om niet onkundig te zyn, wat vermaak het is. Maar het is niet te denken, dat Lambecius zich zulk een einde voorstelde; want hy trouwde met eene oude vrouwe: en dewyl zy zeer ryk was, is het waarschynlyk, dat hy geen ander vermaak van zyn huwelyk hoopte dan vele goederen te bezitten. Hy vondt zich wel haast in deze hoop bedrogen. Deze vrouw was zo gierig, dat zy niet toeliet, dat hare rykdommen tot het gebruik van haren man waren. Zy verklaarde zich zo spoedig daar omtrent, dat 'er niet meer dan vyftien dagen na het vieren van de bruiloft verlopen waren, wanneer Lambecius, vol van tegenzin en van vermoeidheit over zynen staat, zyn huis en vaderlandt verliet, om nooit daar in weder te keren. Door deze tegenspoeden bestreden, hoorde hy gewilliglyk de voorstellen van de koninginne van Zweden, die hem riedt zich elders heen te begeven. Hy deedt dan eene reize naar Wenen, van waar hy, de eere gehad hebbende den keizer te begroeten, zich naar Rome begaf, en aldaar openbare belydenisse deedt van den R. Katholyken Godsdienst. Hy hadt alreets lang van te voren den Lutherschen Godsdienst afgezworen; doch echter niet nagelaten den zelven uiterlyk in 't openbaar te belyden. Nihusius, een vermaard nieuwbekeerde, was in Hollandt de bestierder der studiën van Lambecius; hy begon zyn bekeerder te zyn; waar na de Jesuit Jacobus Sirmondus dat werk te Parys volvoerde. Hy wilde zynen nieuweling verplichten het gewaadt van S. Ignatius aan te nemen, maar hy bereikte zyn oogmerk niet. Lambecius keerde dan omtrent het einde van den jare 1662 van Rome naar Wenen, en wierdt aldaar wel ontfangen door den keizer, die hem terstondt zyn onder-bibliothekaris maakte, en hem vervolgens tot zyn opper-bibliothekaris verhief, met den tytel van zyn Raadsheer en Historieschryver. Hy bekleedde deze waardigheit tot zyne doodt toe, en verkreeg zich daar in eene grote achting door de werken, welke hy uitgaf. Men heeft van hem: *Origines Hamburgenses, sive liber Rerum Hamburgensium primus, ab V. C. & A. C.* 808 *ad an.* 1225; *adjecta est tum duplex vita Ansgarii, a Remberto & Gualdone scripta, ac notis Lambecii illustrata, tum diplomatum libri hujus historiam illustrantium Enneas; liber rer. Hamb. secundus ab A. C.* 1225. *ad an.* 1292. *una cum diplomatum vetustorum, lucem ei afferentium, mantissa, Chronologia & auctario libri* I. *ab an.* 808 *ad an.* 1072, *Dissertatione de asino ad lyram, monumento ædis cathedralis sepulchrali insculpto, scriptorum autoris catalogo & epistolis à Boineburg. & Conringii ad eundem encomiasticis; animadversiones ad Codini origines Constantinopolitanas & ad anonymi excerpta, & ad Leonis Imp. Oracula; Catalogus MSt. Bibliothecæ Vindobonensis in* VIII. *vol. fol.*; *Orationes*, enz. Hy was nog voornemens de geleerde wereldt andere schriften mede te delen; inzonderheit wilde hy de Hamburgsche Historie, en de Catalogus van de Wener bibliotheek voltooien; doch gelyk hem in het eerste zyn onvermoede vertrek van Hamburg, zo heeft hem in het laatste de doodt verhinderd, zynde hy in de maandt April des jaars 1680 aan de waterzucht gestorven. *Witte Diar. Biograph. Baillet jugement des Savans* T. II. *p.* 250. *Tenzelii colloq. Menstr. Mens. Octobr. an.* 1690. *p.* 946. *Moller. in Isag. ad histor. Chersonesi Cimbricæ p.* 537. *seq. Bayle Dict. Crit. Frabric. in nova edit. Orig. Hamb.*

LAMBERG. Het Crainsche geslacht der vryheeren en graven van Lamberg, dat eertyds den naam van *Rittersperg* voerde, doch daar na den bynaam van *Lamberg* of *Lamberger* verkregen zou hebben, om dat een van dit huis aan den eenen voet lam was geweest, leidt Bucelinus af van *Volcardus*, die leefde in den jare 1161. *Hermannus* was beroemd in den jare 1260, dien de beide keizers, Rudolphus de I en Albertus de I, tot hun overste hofmaarschalk, doch de aartshertog Albrecht, de zoon van Rudolphus, tot overste regerings-directeur benoemden. *Wilhem* bloeide in den jare 1330, en was in groot aanzien onder de Oostenrykse geslachten. Zyn zoon *Wilhem* de II hadt Diemuth, de dochter van Nikolaas van Podwein, ten huwelyk, en liet onder anderen na *Jacobus*, *Balthasar* en *Georgius*, die alle het geslacht voortplantten. De laatste was vader van *Casparus*, *Sigismundus*, *Henrik*, *Frederik*, *Georgius* en *Johannes*. Casparus bekleedde onder den hertog Ernestus van Brunswyk Luneburg een kapiteinsplaats, en maakte zich naderhandt door het ontdekken van eene kwikzilvers-groeve aan het aartshuis zeer verdienstelyk. Sigismundus, zyn broeder, van wien hier na gesproken wordt, wierdt de eerste bisschop van Laybach. De vier overigen hebben hunnen stam voortgeplant. Want Frederik teelde by Elizabeth van Fladnitz *Johannes*, benevens drie dochters. Henrik kocht Paxendorf, en liet na *Christophorus* en *Hieronymus*. Deze laatste teelde eenen zoon van den zelven naam, die in zynen kleinzoon weder uitstierf. Doch Christophorus trouwde met Rosina van Ratmansdorf, waar by hem *Ladislaus* en *Urbanus*, heeren van Poppendorf, geboren wierden, die beide in het eerste gelidt wederom uitstierven. Georgius, een broeder van Frederik en Henrik, bragt het slot Stein aan zyn huis, en teelde by Anna van Hohenwart *Casparus*, wiens zoon *Jacobus*, vryheer van Lamberg te Stein, vader wierdt van verscheide kinderen, onder welke *Johannes Georgius* by Felicitas, vrouwe van Harrach, *Johannes Jacobus* teelde. Deze stierf in den jare 1595, en liet na by Elizabeth, gravinne van Thurn, *Johannes Georgius*, die by Catharina van Tettenbach negen zonen verkreeg. Johannes, de laatste zoon van Georgius, en broeder van Frederik, Henrik en Georgius, teelde *Christophorus van Lamberg*, van Stein en Saunstein, wiens zoon *Wilhem* in den jare 1524 beroemd was, en in zynen over-kleinzoon van den zelven naam wederom uitstierf. *Jacobus*, een zoon van Wilhem den II en broeder van Balthasar

en Georgius heeft, als gemeld is, van gelyken eene byzondere linie opgerecht. Hy teelde by Magdalena van Greifneck *Sigismundus*, wiens zoon van den zelven naam *Andreas* naliet, die het slot Habach bouwde, en in zyne kleindochter Magdalena uitstierf; en voorts *Georgius* en *Johannes*. Deze laatste voerde den tytel van heer van Lamberg te Rottenpuhel en Mansburg, en bouwde het slot Eckh van nieuws op. Zyn zoon *Sebastiaan* teelde onder anderen *Wilhem*, die in den jare 1598 in een treffen tegen de Turken het leven verloor, by Sabina, vryvrouwe van Auersperg, *Johannes Wilhem*, *Christophorus*, *Frederik*, *Maximiliaan*, *Gabriel*, en *Johannes Georgius*, welke by Felicitas, vryvrouwe van Auersperg, *Sebastiaan* verkreeg, die door Elizabeth Gallin van Gallenstein vader wierdt van *Sigismundus Frederik*. Georgius, de twede zoon van Sigismundus, en broeder van Andreas en Johannes, teelde onder andere kinderen *Valentinus*, vader van *Sigismundus Frederik*, die in den jare 1598 in een treffen tegen den erfvyandt het leven verloor.

Balthasar was, als reets gezegt is, een zoon van Wilhem den II, en broeder van Georgius en Jacobus, en heeft den nog tegenwoordig bloeienden stam voortgeplant. Hy verkreeg by zyne gemalinne Margareta van Apffaltern twee zonen, *Georgius* en *Andreas*, waar van de laatste in het vierde gelidt wedetom uitstierf. Zyn broeder Georgius hadt twee gemalinnen, by de eerste van welke hem, benevens *Christophorus*, proost te Saltzburg, *Sigismundus* geboren wierdt, die de vader was van *Georgius*. Zyne twede gemalin, Magdalena, gravin van Thurn, baarde hem *Balthasar*, proost van Saltzburg; *Melchior*, hofmaarschalk van keizer Ferdinand den I, welke *Udalricus* en *Regina* teelde; *Ambrosius*, die deken van Saltzburg wierdt; *Wolfgang* en *Josephus*, die in hunne kleinzonen weder uitstierven; en eindelyk *Casparus*. De zoon van dezen laatsten, *Sigismundus*, landmaarschalk in het aartshertogdom van Oostenryk onder de Ens, hadt twee gemalinnen. De eerste was Siguna Eleonora, gravin van Fugger; de twede eene gebore vryvrouw van Meggau. By deze gemalinnen teelde hy vier zonen, waar van gene nakomelingen zyn, en drie zonen, van welke de nog levende graven, als mede de vorst van Lamberg, afkomstig zyn. De eersten, waar van gene nakomelingen zyn, waren: 1) *Johannes Jacobus*, bisschop van Gurk. 2) *Karel*, aartsbisschop van Praag, die, wanneer de keizer Rudolphus de II den Protestanten den Majesteits-brief verleende, in eene krankheit van geest vervallen zou zyn, waar aan hy ook den 8 September des jaars 1612 stierf. 3) *Christophorus*, vryheer van Lamberg, en 4) *Georgius Adam*, vryheer van Lamberg; waar van de eerste drie van Siguna Eleonora, gravinne van Fugger, doch de laatste van de vryvrouwe van Meggau geboren wierden. De drie zonen van den gemelden Sigismundus, waar van nog tegenwoordig mannelyke nakomelingen in wezen zyn, waren: (1) *Raimundus*, (2) *Georgius Sigismundus*, (3) *Hans Albrecht*, van welke twee uit het eerste, doch de derde uit het twede huwelyk geboren wierden.

I. *Raimundus*, heer van Lamberg, de eerstgebore zoon van Sigismundus, hadt tot zyne gemalinne Margareta, vryvrouwe van Anneberg, by welke hy vier zonen teelde, *Constantinus*, *Alphonsus*, *Victor* en *Johannes Sigismundus*, waar van Victor in zyne minderjarigheit stierf, doch Johannes Sigismundus domheer van Saltzburg wierdt. Constantinus hadt twee gemalinnen; de eerste was Sabina, vryvrouwe van Neuhausz, weduwe van Zingel van Riedern, keizerlyke landvoogdt in Karinthië, met welke hy de goederen in Karinthië verkreeg, doch gene kinderen by haar teelde. Zyne twede gemalin was Ludovica, gravin van Thurn en Valassina, dochter van Raimundus, graaf van Thurn, by welke hy vier zonen teelde: 1) *Johannes Antony*, die ongetrouwt stierf; 2) *Johannes Matthias*, die mede zonder erfgenamen voor Neuheusel sneuvelde; 3) *Johannes Raimundus*; 4) *Johannes Lodewyk*, graaf van Lamberg. Alphonsus was getrouwd met eene gravinne van Nothaft, en mede-pandsbezitter van de heerlykheit Khitzpuhl, bezat ook in Tyrol de heerlykheit Munichau en Lebenberg, in het Saltzburgsche de hofmark Triebenbach, het landgoedt Winkhel en een huis in Saltzburg, de Langenhof genoemd. Hy liet gene kinderen na, waarom hy de twee oudste zonen van zynen eerstgeboren broeder Constantinus met de zelve bedacht, en des zelfs oudsten zoon Johannes Sigismundus tot zyn universelen erfgenaam aanstelde, doch indien de zelve ongetrouwd of zonder wettelyke nakomelingschap stierf, benoemde hy in des zelfs plaats des gemelden Constantinus tweden zoon. *Johannes Sigismundus* hadt twee gemalinnen, de eerste was Justina, gravin van Dietrichstein; de andere Mechtildis-Clara van Seyboltsdorf. *Raimundus*, graaf van Lamberg, zyn zoon van het eerste bedde, wierdt eerst een Kapucyner, naderhandt titulair bisschop van Aulon en wybisschop van Passau. *Johannes Lodewyk*, broeder van graaf Johannes Raimundus, teelde by Anna Renata Casser, vryvrouwe, geboortig van Saltzburg, twee zonen, *Johannes Antony* en *Johannes Josephus*. Johannes Antony, graaf van Lamberg, vryheer van Orteneg en Ottenstein, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en kamerheer, heeft zich in Stiermarken nedergeslagen. Zyne eerste gemalinne was Maria Isabella, vryvrouwe van Eybeslandt, by welke hem geboren wierdt *Johannes Philippus*, die in het volgende jaar stierf. By zyne twede gemalinne, Anna Lucia, vryvrouwe van Waldbot te Bassenheim, geweze hofdame van de keizerinne Eleonora Theresia, naderhandt kamerjuffer, teelde hy eenen zoon, *Karel* genoemd. Johannes Josephus was keizerlyke overste en onder-Castellan van de vesting Castel-nuovo te Napels.

II. *Georgius Sigismundus*, de twede zoon van den bovengemelden Sigismundus, was keizerlyke geheime Raadt en overste hofmeester. Hy hadt drie gemalinnen, by de eerste van welke, Sophia Attin, hem eene dochter geboren wierdt, die ongehuwd stierf; by de twede, Eva van Neidegg, wierdt hy vader van *Christophorus*, *Georgius Adam*, en *Johannes Sigismundus*; de derde, Johanna della Scala, laatste erfdochter van het overoud geslachte van Vincenza en Verona, baarde hem onder anderen *Johannes Maximiliaan* en *Wilhelm*.

Johannes Maximiliaan, van wien in een afzonderlyk artykel gehandeld wordt, heeft eene eige linie opgerecht, welke de *Maximiliaansche* genoemt wordt, en in den jare 1707 in den Ryksvorstelyken standt verheven wierdt. Zyne gemalin was Juditha Rebecca Eleonora, dochter van Georgius den Ouden, graaf van Wurmbrand en Freudenthal, waar by hem geboren wierdt: 1) *Eleonora Francisca*, welke trouwde met Henrik Wilhelm, graaf van Starrenberg, keizerlyke geheime Raadt en opperhofmaarschalk. 2) *Maria Isabella*, getrouwt met graaf Johan Adam Hersan van Harras. 3) *Josephus Franciscus*, die volgt. 4) *Casparus Frederik*, welke by Francisca Theresia, gravinne van Ilsert, *Carolus Benedictus* teelde, die in Moravië gegoed is, en by eene gravinne van Khevenhuller verscheide zonen teelde. 5) *Georgius Sigismundus*, die als Maltheser ridder te Eger stierf. 6) *Johannes Philippus*, kardinaal en bisschop van Passau, van wien een afzonderlyk artykel volgt. 7) *Johanna Theresia*, gemalinne van Ferdinandus Bonaventura, graaf van Harrach, keizerlyke opperstalmeester. 8) *Anna Helena*, gemalinne van den vorst Johannes Carolus van Portia. 9) *Clara Catharina Maria*, gemalinne van Ernestus Emericus, graaf van Tilly. De gemelde Josephus Franciscus, oudste zoon Johannes Maximiliaan, van wien een byzonder artykel volgt; teelde by zyne gemalinne Anna Maria, dochter van Adam Mattheus, graaf van Trautmansdorf, en van Eva Johanna, gravinne van Sternberg, 19 kinderen, waar van 12 tot volwassche jaren gekomen zyn: (1) *Leopoldus Matthias*, van wien in een afzonderlyk artykel gehandeld wordt, teelde by Maria Claudia, dochter van Johannes Georgius, graaf van Kunigl, met welke hy in den jare 1691 trouwde, en die den 5 December des jaars 1710, in het 41 jaar hares ouderdoms, in het kraambedde van eene dochter stierf, behalven een doden zoon, die in den jare 1708 ter wereldt kwam, *Maria Josepha Theresia*, geboren in den jare 1692; *Johannes Philippus*, geboren den 7 Maart des jaars 1694; *Philippa Maria Anna Josepha*, geboren in Maart des jaars 1695; *Leopoldus*, geboren in den jare 1702; en *Maria Philippina*, geboren den 8 February des jaars 1706: welke alle, behalven twee gravinnen, in het kort wederom stierven. Hy heeft alzo alleenlyk nagelaten Maria Josepha Theresia en Philippa Maria, aan welke de keizer Josephus, dewyl haar vader, niettegenstaande de grote eerampten, die hy benevens de keizerlyke gunst bezat, niets vergaderd hadt, zyne milddadigheit liet blyken. En dewyl geen zoon meer in 't leven was, zo volgde hem zyn vader Franciscus Josephus in de Ryksvorstelyke waardigheit, en het landgraafschap Leuchtenberg. (2) *Charlotta Antonia*, geboren in den jare 1669, gemalinne van Liebgott, graaf van Kuofstein, hofmaarschalk te Passau. (3) *Francisca Theresia*, geboren in den jare 1670, en in den jare 1691 getrouwt met Franciscus Sigismundus, graaf van Lamberg, keizerlyke gouverneur *in Militaribus* in Beyeren. (4) *Maximiliana Michaëlis*, geboren in den jare 1671, gemalinne van Johannes Erenryk, graaf van Sprintzenstein. (5) *Johannes Adam*, graaf van Lamberg, keizerlyke kamerheer, land-Raadt, en overste land-jagermeester in opper-Oostenryk, was geboren in den jare 1677, trouwde in den jare 1704 met Maria Antonia, dochter van Antonius Florianus, vorst van Lichtenstein en opperhofmeester van keizer Karel den VI, en stierf te Insprug den 16 January des jaars 1708 zonder erfgenamen. (6) *Franciscus Antonius*, des H. Roomschen Ryks landgraaf te Leuchtenberg en vorst van Lamberg, keizerlyke erf-landstalmeester van het hertogdom Krain en de Windische mark, als mede overste erf-land-kamerheer en overste erf-land-jagermeester van het aartshertogdom Oostenryk boven de Ens, was geboren den 30 September des jaars 1678, en hadt zich in den beginne in den geestelyken standt begeven, en een kanunnikschap te Passau bekomen; doch verkoos daar na het krygsleven, en diende den keizer in Hungarië, Italië en de Nederlanden, bragt den 26 July des jaars 1707 de tyding van de verovering der kastelen van Napels, en wierdt daar voor tot kamerheer benoemd. Hy woonde hier op de volgende veldtochten by, verkreeg een eigen regiment, en zette zyn geluk in den oorlog voort. Doch wanneer zyn vader den 1 November des jaars 1712, en weinig dagen van te voren zyn oom, de kardinaal van Passau, gestorven was, erfde hy van den laatsten zyne kostelyke meubelen en schone heerlykheden in Bohemen, en van den eersten mede zyne goederen, en volgde in het landgraafschap Leuchtenberg en de Ryksvorstelyke waardigheit; waar op hy met Ludovica Frederika Ernestina, dochter van Frederik Wilhelm, vorst van Hohenzollern, den 19 February des jaars 1713 een prachtig byleger hieldt, by welke hem ook den 18 January des jaars 1714 te Wenen een zoon, *Carolus Frederik Franciscus*, geboren wierdt. (7) *Josephus Dominicus*, graaf van Lamberg, domproost te Saltzburg, proost te Matsee en medehelper te Wenen, was geboren in den jare 1680, en na dat hy zyne studiën te Besançon en Siëna voltrokken hadt, ging hy naar Rome, alwaar hy huisprelaat wierdt van paus Clemens den XI, als mede *Referendarius utriusque signaturæ*. Op zyne wederkomst aanvaardde hy het kanunnikschap te Passau, en dewyl door de doodt van den graaf van Aham het Passausche Consistoriaal presidentschap in Oostenryk beneden de Eems openviel, wierdt het zelve aan hem opgedragen, het welk hy ook als officiaal en vikaris generaal van den bisschop van Passau in November des jaars 1703 in bezit

zit nam, en 3 jaren bekleedde. Waar op hy in de plaats van den graaf François Antony van Harrach tot dom-prooft van Saltzburg benoemd wierdt, na dat hy reets van te voren prooft te Matfee was. (8) *Jofepha Antonia Cajetana*, geboren in den jare 1683, is getrouwd met den graaf van Schallenberg. (9) *Johannes Philippus*, keizerlyke kamerheer en overfte jagermeefter in Tyrol, getrouwd met eene gravinne van Montfort, hadt gene kinderen. (10) *Johannes Ferdinand*, geboren in den jare 1689, wierdt in den jare 1705 domheer te Paffau, begaf zich daar na in keizerlyken krygsdienft, en bragt in den jare 1714 den 12 Maart, als overfte en generaal-adjutant van den prins Eugenius, aan den keizer de tyding van de geflote vrede met Vrankryk. (11) *Aloyfia Antonia*, geboren in den jare 1690, en (12) *Francifcus Aloyfius*, geboren in den jare 1692, is domheer van Saltzburg en Paffau.

Wilhelm, graaf van Lamberg, twede zoon van Georgius Sigismundus, nam tot zyne gemalinne eene van Sunenwaldt, by welke hy *Francifcus Antonius*, *Wilhelm* en *Frederik* teelde. Francifcus Antonius trouwde met Eleonora, geboren gravinne van Lamberg, zyne volle nichte, weduwe van den graaf van Starrenberg, keizerlyke opper-hofmaarfchalk, en ftierf zonder erfgenamen. Frederik, heer van Amerang in Beyeren, trouwde met eene gravinne van Toring, en ftierf in den jare 1713, verfcheide kinderen nalatende.

III. *Johan Albert*, de derde zoon van den gemelden Sigismundus, hadt drie gemalinnen; de eerfte was eene van Heisperg, de twede eene gravin van Kienburg, en de derde eene Schiffer van Freyling, by welke gemalinnen hy teelde: 1) *Johannes Francifcus*, die volgt. 2) *Albert*, die by eene vryvrouwe van Opel eenen zoon, *Adam Francifcus Antony*, heer van de heerlykheit Stockhern, teelde, die by eene van Hohburg, mannelyke erfgenamen heeft. 3) *Georgius*, die by zyne gemalinne, eene vryvrouwe van Keifler, gene erfgenamen naliet. 4) *Sigifmundus*, die eerft trouwde met Margareta Gryman, vryvrouwe, en naderhandt met Maria Polixena, gravinne van Heiffenftein, doch zonder kinderen ftierf, waarom hy zyn broeders zoon, den gemelden Adam Francifcus Antony, tot erfgenaam der heerlykheit Stokhern aanftelde. De voorgemelde Johannes Francifcus wierdt by zyne gemalinne Maria Conftanvryvrouwe van Queftenberg, vader van *Leopoldus Jofephus*, *Karel Adam*, en *Francifcus Sigifmundus*, en van vier dochters, die alle aan graaflyke perfonen uitgehuwelykt wierden. Leopold Jofeph, van wien een afzonderlyk artykel volgt, trouwde in den jare 1679 te Wenen met Catharina Eleonora, dochter van Ferdinand Maximiliaan, graaf van Sprintzenftein, en van de gravinne van Kurtz, alwaar zy ook den 29 November des jaars 1704 ftierf, na dat *Maria Jofepha*, *Ferdinand Jofephus*, die jong ftierven, en *Karel Jofephus*, uit haar geboren waren. Deze, des H. Roomfchen Ryks graaf en heer van Lamberg, keizerlyke kamerheer en overfte erf-land-ftalmeefter in Krain en de Wendifche mark, als mede ridder van S. Jakob, is geboren den 19 April des jaars 1686, en trouwde den 12 April des jaars 1706 met Maria Francifca, dochter van Sebaftiaan Wunibaldus, des H. Roomfchen Ryks erf-opdiffcher, graaf van Zeil, waar by hem *Francifcus de Paula* den 27 Augufty des jaars 1707, *Sigifmundus Gundacker* en *Maria Anna* geboren wierden. Karel Adam fneuvelde in den jare 1689 in het beleg van Ments, nog ongehuwd zynde. Francifcus Sigismundus wierdt keizerlyke hof-krygsraadt en ftads-overfte-wachtmeefter te Wenen, dien ook in den jare 1705 de krygszaken in Beyeren toevertrouwd wierden. Zyne gemalin was Francifca Therefia, waar by hy eenen zoon en twee dochters teelde, die echter alle op eene dochter na geftorven zyn. *Bucelin. Germ. ftemmat. P. III. p. 114 feq. Weingarten Oefterreichif. Furften-Spiegel p. 18, 277, 316. 385. Balbini Mifcell. Boh. Dec. I. l. VI. p. 70. Imhof N. P. Souverainen van Europa. Collectanea Genealogica & Hiftorica Auftriaca p. 31 feq.*

LAMBERG, (JOHANNES MAXIMILIAAN DES H. R. RYKS GRAAF VAN) vryheer in Ortenegg en Ottenftein, heer van Stockarn en Amerang, burggraaf in Steyr, overfte erf-landkamerheer in het aartshertogdom opper-Ooftenryk, erf-ftalmeefter in het hertogdom Krain en de Windifche mark, ridder van het gulden vlies, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en overfte kamerheer, een der grootfte en ervarenfte ftaatsminifters van de XVII eeuwe, was een zoon van Georgius Sigifmundus, en geboren in den jare 1608. Wanneer hy zyne ftudiën voltrokken hadt, reifde hy naar Italië, Vrankryk en Spanje, en leerde de talen van die landen zo goed als de Latynfche en Hoogduitfche fpreken. Op zyne wederkomft gaf de keizer Ferdinand de II hem den kamerheers-fleutel, welke hy ook verkreeg van Ferdinand den III, toen koning, welken hy verfelde, wanneer de zelve in den jare 1634 Regensburg wederom veroverde, als mede in den jare 1635, wanneer hy de zege by Nordlingen bevocht, gedurende welken tydt hy den dienft als kamerheer by hem waarnam. Wanneer hy naderhandt met den koning Ferdinand weder aan het keizerlyke hof kwam, wierdt hy tot Ryks-hofraadt benoemd, en in vele gewigtige verrechtingen gebruikt. Wanneer in het einde van het jaar 1636 Ferdinand de III te Regensburg tot Roomfch koning gekroont wierdt, bevondt hy zich mede aldaar, en wierdt met alle zyne nakomelingen in des H. Roomfchen Ryks gravenftandt verheven. Naderhandt zondt Ferdinand de III, die ondertuffchen op den keizerlyken troon gekomen was, hem in den jare 1643 als plenipotentiaris op het vredens congres naar Munfter, welk tractaat hy benevens den graaf Maximiliaan van Trautmansdorf en den keizerlyken Rykshofraadt, Johan van Krane, in den naam des keizers den 24 October des jaars 1648 te Osnabrug gefloten en benevens den gemelden Rykshofraadt getekent heeft. Na zyne wederkomft wierdt hy opperhofmeefter van den aartshertog, naderhandt van keizer Leopoldus. Wanneer de keizer Ferdinand de III in den jare 1651 de Mantuaanfche princeffe, Maria Eleonora, tot zyne derde gemalinne verkoren hadt, wierdt hy als opperhofmeefter naar Mantua gezonden, om de zelve van daar naar Wenen af te halen. Kort daar op maakte de keizer Ferdinand de III hem werkelyke geheime Raadt, en zondt hem als afgezant naar Spanje, alwaar hy 7 jaren lang het keizerlyk belang behertigde, en door koning Philippus den IV met de ridderorde van het gulde vlies vereerd wierdt. Hy hadt ook ten laatften nog het geluk, het huwelyk van de Spaanfche Infante Margareta Therefia, dochter van koning Philippus den IV, met den keizer Leopoldus in den jare 1665 te Madrid te fluiten. Hier op wierdt hy door den zelven naar het hof te rug geroepen, en hem daar voor het ampt van opperkamerheer opgedragen. Wanneer de keizer Leopoldus nog in het zelve jaar naar Tyrol ging, om van de landen, die hem door het affterven van den aartshertog Sigifmundus Francifcus toegevallen waren, de huldiging te ontfangen, verfelde hy den zelven derwaarts, en diende hem ook in het volgende jaar by de intrede, die hy den 5 December met zyne bruidt, de Infante van Spanje, in Wenen deedt, als opperkamerheer. Naderhandt verkreeg hy ook den 1 July des jaars 1675 het opper-hofmeefterfchap aan het keizerlyke hof, welk ampt hy bekleedde tot zyne doodt toe, die volgde op den 12 December des jaars 1682. Uit aanmerking van zyne grote dienften heeft hy twee aanzienlyke erf-hofampten in de Ooftenrykfche landen aan zyn geflacht gebragt, dewyl de keizer Ferdinand de III niet alleenlyk hem, maar ook de keizer Leopoldus zo wel hem en zyne Ortenegg-en Ottenfteinfche, als mede de andere Stein-en Guttenbergfche linie in den jare 1662 met het erf-ftalmeefterfchap in het hertogdom Krain en de Windifche mark beleende. Van gelyken heeft ook de keizer Leopoldus in den jare 1675, na dat de heren van Fernberg uitgeftorven waren, hem en zyne nakomelingen het opper-erf-kamerampt in het aartshertogdom opper-Ooftenryk opgedragen. Van zyne nakomelingfchap is hier voor in het Genealogifch artykel van LAMBERG gefproken. *Les Portraits des hommes illuftres, qui ont vecu dans le XVII fiecle. Erath Auguftus Velleris aurei ordo, in parergis de illuft. domibus Lamberg. & Scalig. p. 180 feq. Status particularis regiminis S. C. M. Ferdin. II. p. 98. Pfanneri hift. pacis Weftph. l. II. §. 5. Priorato vita di Leopoldo P. III. l. I. p. 1. P. II. l. VI. Valvaf. Ehre des H. C. l. VI. c. 2. Wurmbrand collectanea hift. Genealog. p. 800, 282. Fuggers Ehren-Spiegel l. VI. c. 16. Balbinus Mifcell. regn. Bohem. Dec. II. l. II. f. 2. Jofeph Mayers vollkommen adel des haufes Lamberg p. 159, 174.*

LAMBERG, (JOHANNES PHILIPPUS, GRAAF VAN) kardinaal der Roomfche kerke, en befchermer (*Protector*) van Duitfchlandt, des H. Roomfchen Ryks vorft en biffchop van Paffau, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en principaal commiffaris op den ryksdag te Regensburg, een der grootfte ftaatsminifters, was de jongfte zoon van den voorgemelden Johannes Maximiliaan, en geboren den 26 November des jaars 1651. Wanneer hy van zyne ftudiën en reizen te rug gekomen was, maakte de keizer Leopoldus hem zynen kamerheer en Ryks-hofraadt, en gebruikte hem in verfcheide gezantfchappen; als aan de Palts-Neuburgfche en keur-Saxifche hoven, wanneer hy den keurvorft Johannes Georgius den III bewoog de ftadt Wenen te helpen ontzetten, waar by hy altoos het Saxifche leger gevolgt is. Kort daar op moeft hy met den keurvorft van Brandenburg, Frederik Wilhelm, wegens den oorlog tegen de Turken en de gevreefde onruft van de zyde van Vrankryk handelen, en in den jare 1686 wierdt hy als Ooftenrykfche principaal-commiffaris op den Ryksdag naar Regensburg gezonden, alwaar hy tot in den jare 1689 bleef. Dewyl hy zich echter tot den geeftelyken ftandt gewyd hadt, en te Saltsburg, Paffau en Olmutz kanunnik was, wierdt hy den 25 May des jaars 1689, in de plaats van Sebaftianus, graaf van Potting, tot biffchop van Paffau verkoren. Dewyl nu dit bisdom van het aartsbisdom Lorch ontftaan was, dat zich voor dezen over Ooftenryk, Moravië en opper-Hungarië uitftrekte, zo zocht hy deze aartsbiffchoplyke waardigheit, benevens het geeftelyk rechtsgebiedt over de voormaals daar onder behorende landen, wederom te verkrygen, waar toe hy ook in den jare 1694 aanzoek deedt aan het pauffelyke hof, dat hem echter afgeflagen wierdt, en alleenlyk de uitzondering van onderhorigheit aan het aartsbisdom Saltsburg in den jare 1696 beveftigd. In dat zelve jaar wierdt hy door den keizer tot geheime Raadt benoemt, en in het volgende jaar als keizerlyke groot-gezant tot de Poolfche konings-verkiezing afgezonden, alwaar hy zich met ernft bevlytigde, dat de keurvorft van Saxen verkoren wierdt, dien hy tot Karnowitz in Silefië toe te gemoet ging, en daar na zyne kroning bywoonde. Wanneer hy van daar wedergekeert was, wierdt hy aan den koning van Portugal gezonden, en daar op nog in 't zelve jaar 1698 in plaats van den vorft Lobkowitz tot keizerlyke gevolmachtigde principaal-commiffaris op den Ryksdag te Regensburg benoemt, waarom hy ook naar Wenen ontboden wierdt, om de nodige inftructien deswegen te ontfangen. In de laatfte promotie van paus Innocentius den XII wierdt hy op aanpryzing of benoeming van den keizer en den koning van Polen den 20 Juny des jaars 1700 tot kardinaal, met den tytel van S. Sylvefter, verkoren, en hem den 19 September door den keizer de kardinaalsmuts opgezet, waar op hy zyne reize naar Rome verhaaftte, en, dewyl ondertuffchen paus Innocentius de XII geftorven was, het conclave, waar in Clemens de XI verkoren wierdt, bywoonde. Hy kwam

kwam van daar wederom te Wenen, en den 27 October des jaars 1701 te Regensburg in zyne voorgemelde commissie, alwaar zyne eerste zorge daar toe strekte, om de gezamentlyke standen van het Duitsche ryk tot de algemene oorlogsdeclaratie tegen Vrankryk te bewegen. Doch wanneer de keurvorst van Beyeren zich daar op met de Franschen vereenigde, en bezetting in Regensburg leide, begaf hy zich om de daar uit gesprote onzekerheit den 23 May des jaars 1703 naar Passau, en eindelyk naar Wenen, doch hadt het ongeluk, dat in het begin van het volgende jaar de stadt Passau in handen der Beyerschen viel, die de zelve echter nog in het zelve jaar op den 29 October, uit krachte van het Straubinger verdrag, moesten inruimen, waar op hy den 13 February des jaars 1705 weder naar Regensburg keerde, en zyn vorigen last wederom aanvaardde, waar in hy ook, wanneer de keizer Leopoldus den 5 des zelven jaars gestorven was, door des zelfs navolger bevestigd, en den 17 September hem de eedt als geheime Raadt te Wenen afgenomen wierdt, ook de last aan hem opgedragen om de huldiging te Regensburg te ontfangen. Hier op bekleedde hy wederom zyne vorige plaats te Regensburg, en kwam ook in den jare 1709 in aanmerking om tot keizerlyke eerste minister benoemt te worden. Na de doodt van den keizer Josephus heeft keizer Karel den VI hem in zyne geheime Raadsheerlyke waardigheit, en als principaal-commissaris te Regensburg bevestigt, alwaar hy den 20 October des jaars 1712, na eene kortwylige onpaslykheit, stierf. Zyne goederen en heerlykheden, inzonderheit in Bohemen, erfde zyn oudste broeders zoon, François Antony, landgraaf te Leuchtenberg en vorst van Lamberg. In het bisdom volgde op hem Raimund Ferdinand, graaf Rabatta. *Erath. in epist. dedic. augusti velleris aurei p.* 18 *seq. Puffendorf de reb. gestis Frider. Wilh. l.* XVIII. §. 108, 110. *Imhof N. P. l.* III. *c.* 15. *Mantiss. n.* 86. *Europ. Herold P.* I. *p.* 362 *seq. Theatr. Europ. T.* XV. *ad an.* 1697. *Leben Leopoldi p.* 1297. *Mercure hist. & polit. T.* XXXI. *Ertels Bayr. Atlas P.* I. *p.* 220. *Leben Josephi P.* I. 81. *Mayers adel des hauses Lamberg p.* 41-54.

LAMBERG, (JOSEPHUS FRANCISCUS) landgraaf van Leuchtenberg, des H. Roomschen Ryks vorst van Lamberg, vryheer van Ortenegg en Ottenstein, heer van Stachor en Ancerano, ridder van het gulden vlies, keizerlyke werkelyke geheime conferentie-Raadt, kamerheer en lands-hoofdman in het aartshertogdom Oostenryk boven de Ens, oudste zoon van Johannes Maximiliaan, was geboren in den jare 1637, en hadt in zyne jeugt het geluk, met den toenmaligen aartshertog, naderhandt keizer Leopoldus, opgevoed te worden, en byna dagelyksch omtrent hem te zyn. Wanneer hy tot volwassche jaren gekomen was, bezag hy tot in den jare 1662 vremde landen, en verkreeg by zyne wederkomst van den keizer Leopoldus de kamerheers-sleutel, en twee jaren daar na de waardigheit van werkelyke Ryks-hofraadt. In den jare 1666 wierdt hy de keizerlyke bruidt, Margareta Theresia, Infante van Spanje, tot aan de Venetiaansche grenzen te gemoet gezonden, om de zelve naar Wenen te geleiden. In den jare 1686 wierdt hy tot geheime Raadt, en in den jare 1685 tot lands-hoofdman in opper-Oostenryk aangesteld, welk ampt hy tot zyne doodt toe behieldt. Hy wierdt ook wegens zyne staats-ervarenheit door den keizer Leopoldus in gewigtige belangen naar Spanje gezonden, en in den jare 1694 met de ridderorde van het gulden vlies vereert. In den jare 1704, in July, wierdt hy tot geheime conferentie-Raadt verkoren, en door den keizer Josephus in zyne eerampten bevestigt. In den jare 1707, wanneer de keizer de Maximiliaansche linie van het Lambergsche huis, en inzonderheit zynen zoon Leopoldus Matthias, in den Ryksvorstelyken standt wilde stellen, zou hy den zelven als een stamvader het eerst aannemen; doch dewyl hy zulks afsloeg, wierdt de zelve zynen zoon zodanig opgedragen, dat, wanneer de zelve nog by zyns vaders leven zonder mannelyke erfgenamen sterven zou, de vader hem in de vorstelyke waardigheit zou opvolgen, het welk ook in den jare 1711 daar mede, als ook met het landgraafschap Leuchtenberg, geschiedde. Keizer Karel de VI bevestigde hem, doch hy stierf den 1 November des jaars 1712 op zyne heerlykheit Steyer. Zie wegens zyne kinderen het Genealogisch artykel van LAMBERG. *Galgualdo Comte di Priorato hist. di Leopoldo* I. III. *Mayers adel des hauses Lamberg.*

LAMBERG, (JOSEPHUS, VRYHEER VAN) in Ortenegg, lands-hoofdman in Krain, en overste hofmeester van de Roomsch-koninginne Anna, een van de grootste en voortreffelykste ministers van zynen tydt aan het keizerlyke hof, was een zoon van Georgius, heer van Lamberg, en wierdt op het slot te Ortenegg in den jare 1489 geboren. In den jare 1499, in het 10 jaar zyns ouderdoms, verloor hy zynen vader, en dewyl hy grote lust hadt tot den oorlog, nam hem de landshoofdman in Steyr, Ruprecht van Reichenberg, wanneer hy 13 jaren oud was, voor edelknaap by zich, en wanneer de Beyersche oorlog begon in den jare 1503, trok hy derwaarts met zynen heer, die keizerlye overste hoofdman daar in wierdt. Deze oorlog eindigde binnen een jaar, en twee jaren daar na stierf Ruprecht van Reichenberg, wanneer hy in den toenmaals ontstanen Hungarischen oorlog wilde gaan. Joseph van Lamberg hadt mede lust hier toe; dewyl hy echter noch te jong was, zo wierdt hy daar van afgehouden, en dewyl binnen een half jaar, wanneer koning Lodewyk geboren wierdt, de vrede getroffen wierdt, zo begaf hy zich in het 17 jaar zyns ouderdoms aan het hof van den keizer Maximiliaan, en wanneer kort daar op in den jare 1506 een oorlog uitbrak tusschen dezen keizer en de Republyk van Venetië, diende hy 5 jaren lang in den zelven. In den jare 1513 begaf hy zich voor de eerste maal in den huwelyken staat met Elizabeth van Erlach, nam zyne woning te Ortenegg, en wierdt daar op door het landschap Krain wegens zeker belang aan den keizer Maximiliaan gezonden. In den jare 1515 rechtten de boeren in Krain eenen oproer aan, en handelden de edellieden zeer kwalyk; doch dewyl hy zich in zyn slot wel versterkt hadt, konden zy daar voor niets uitrechten. In den jare 1518 stierf zyne gemalin, wanneer hy zich wederom in krygsdienst wilde begeven. Doch in het volgende jaar stierf de keizer Maximiliaan, wiens opvolger, Karel de V, hem by zyne kroning tot ridder sloeg, en maakte hem daar na in den jare 1523 tot lands-stedehouder van Krain. Wanneer de lands-hoofdman Johan van Auersperg in den den jare 1529 schielyk op de straat vermist wierdt, heeft hy des zelfs plaats een tydlang bekleed, en zulke goede regelen onder den adel gemaakt, dat by een nieuw-ontstanen boeren oproer in de naburige landen de boeren in 't hertogdom Krain in toom gehouden wierden, en men den naburen hulpbenden kon zenden. Wanneer in den jare 1526 Lodewyk, koning van Hungarië, omgekomen was, en een jaar daar na de koninklyke verblyfstadt Offen aan de Turken overgegaan, wierdt hy naar Hungarië geroepen, en tot hof-en krygsraadt benoemd. Naderhandt, wanneer de keizer eenen Ryksdag naar Augsburg hadt uitgeschreven, wierdt hy benevens Nicolaus Juritschitz, naderhandt lands-hoofdman in Krain, gelast als afgezant naar de Ottomannische porte te gaan, van waar hy in den jare 1531 te Lintz wederkeerde, terwyl ondertusschen de koning Ferdinand ook tot Roomsch-koning gekroond was. Hy bleef eenigen tydt by den zelven in zyn vorigen dienst, doch moest kort daar op daar benevens ook het hofmaarschalksampt aannemen. In den jare 1532 zondt de keizer hem andermaal, benevens den graaf Leonard Nagarol, als afgezant aan de Turken, welker leger zy byna 5 maanden lang moesten volgen, en eindelyk, wanneer zy aan de Oostenryksche grenzen kwamen, met een trotsch antwoordt door hen afgevaardigt wierden; hoewel zy, wanneer keizer Karel en koning Ferdinand hen met hun leger tegentrokken, om een hoofdslag te leveren, zich spoedig te rug begaven. De koning Ferdinand geleidde hier op zynen broeder tot aan Villach, waar by de vryheer van Lamberg zich mede bevondt, die daar na met den koning Ferdinand naar Inspruk, en in den volgenden somer naar Oostenryk reisde, waar by hy geduriglyk zyn vorigen dienst bekleedde, en boven dien dikwils aan verscheide vorsten des Ryks gezonden wierdt, dat eindelyk zyn lust tot reizen stilde, zo dat hy een besluit nam zich door een twede huwelyk in een gerusten standt te begeven; waarom hy trouwde met Margaretha Kuone van Belasy, en te Wenen bleef, alwaar de keizer hem tot zynen kamer-Raadt aannam, in welk ampt hy echter maar ruim een jaar gelaten wierdt, wanneer de koning Ferdinand hem in den jare 1535 tot opper-hofmeester van zyne gemalinne aanstelde, die hy op hare reizen verselde, en in het zelve jaar met haar van Wenen naar Inspruk trok, alwaar hy de tyding ontfing, dat zyne gemalinne, die hy te Wenen gelaten hadt, na de geboorte van eenen zoon, *Balthasar* genoemt, in het kraambedde gestorven was. Naderhandt reisde hy met beide hunne koninklyke majesteiten naar Trente, en van daar door Karinthië, Stiermarken, Oostenryk en Bohemen. In den jare 1538 tradt hy ten derde maal in 't huwelyk met Anna van Schweckowitz, eene hofdame van de Roomsch-koningin. In den jare 1541 was hy benevens het hof wegens de pest uit Oostenryk gevlucht, waar heen hy echter in het volgende jaar wederkeerde. Naderhandt heeft hy zich met zyne koninginne den meesten tydt in Bohemen opgehouden. In den jare 1544 bevondt zich de keizer en de Roomsch-koning op den Ryksdag te Spiers, alwaar hy in den vryheerlyken standt verheven wierdt. Het landshoofdmanschap van het hertogdom Krain wierdt ook aan hem opgedragen, waarom hy zich met zyne gemalinne derwaarts begaf, doch nog in het zelve jaar weder in zynen dienst naar Wenen keerde, alwaar de koning Ferdinand zich toen ophieldt, met wien hy in de volgende jaren 1545 en 1546 naar Bohemen, Moravië, Silesië, en eindelyk naar Regensburg reisde, waar heen de gemelde koning een Ryksdag uitgeschreven hadt. Van daar begaf hy zich naar Praag, alwaar de koningin den 24 January des jaars 1547 in het kraambedde stierf; waar op hy de vier aartshertoginnen benevens het koninklyke vrouwentimmer van daar naar Lintz voerde, alwaar de koning hem en zyne gemalinne het opper-hofmeesterschap over de vier aartshertoginnen opdroeg, met last om de zelve by hare vier zusters naar Inspruk te geleiden, alwaar hy by de zelve bleef, tot dat de vier oudste aartshertoginnen door haren vader in February des jaars 1551 naar Munchen ontboden wierden, werwaarts hy de zelve benevens zyne gemalinne geleidde, en daar op met de zelve weder naar Inspruk keerde, doch wanneer keizer Karel derwaarts kwam, moesten zy haar verblyf naar Hasseck verleggen. Eindelyk keerde hy naar zyn landshoofdmanschap in Krain, en stierf in de stadt Laybach in den jare 1554. Hy heeft zyn eigen leven, met eene bygevoegde voortreffelyke vermaning aan zyne kinderen, in Duitsche vaarzen beschreven, het welk in *Joh. Weicard*, vryheer van Valvasor, *Ehre des hertzogthums Krain l.* IX. *c.* 4. *p.* 46, 64 te lezen is. Zyne kinderen uit het eerste bedde waren *Johannes*, vryheer van Lamberg, die by Justina, gravinne van Lodron, vele dochters teelde, welke alle ongetrouwt stierven, behalven *Magdalena*, welke trouwde met Hermetus, graaf van Portia; uit het twede huwelyk *Balthasar*, die volgt; uit het derde 6 dochters, die alle aanzienlyke huwelyken deden, en een zoon, en eene dochter, die jong stierven. Balthasar, vryheer van Lamberg, wierdt geboren in den jare 1535, en liet na by Anna Weltzer van Spiegelfeld *Josephus*, en deze *Georgius Balthasar*, wiens zoon, *Georgius Siegfried*, den graaflyken tytel voor zyne linie verkreeg, en in een onvermoeden brandt om het leven raakte. Hem volgde

Franciscus Josephus, die in den jare 1673 door Franciscus Adam Langenmantel van Rotenthurn tot zoon aangenomen wierdt, waarom hy zich naderhandt François Joseph Langenmantel, graaf van Lamberg, noemde. *Valvasor Ehre des H. C. l.* IX. *c.* 4, 5, 6. *l.* XL. *p.* 432. *Isthuanf. hist. Hung. l.* XI. *f.* 115.

LAMBERG, (LEOPOLDUS MATTHIAS) des H. R. R. landgraaf te Leuchtenberg, vorst van Lamberg, vryheer van Ortenegg en Ottenstein, heer van de heerlykheit Steyr, ridder van het gulden vlies, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, opper-stalmeester, opper-erf-land-jagermeester in Oostenryk boven de Ens, en erf-land-stalmeester in Krain en de Wendische Mark, gunsteling van den keizer Josephus, welke de landgraaflyke en Ryksvorstelyke waardigheit aan zyne linie bragt, was een zoon van den voorgaanden Josephus Franciscus, geboren in den jare 1667. In zyne jeugt oeffende hy zich in de vrye kunsten, historische wetenschappen, talen en andere adelyke oeffeningen. Na dat hy van zyne reize te rug gekomen was, maakte de keizer Leopoldus hem tot zynen kamerheer en hof-kamer-raadt, en dewyl hy van een zeer wakkeren geest en van een vrolyk gelaat was, die door zyn aangenaam en schrander schertsen een ieder behagen kon, en zich ook naar den aardt van den R. koning Josephus wel wist te vleien, wierdt hy den zelven als kamerheer en opper-jagermeester toegevoegd; en dewyl de koning een groot liefhebber van de jagt was, beyverde hy zich met onvermoeiden vlyt zynen koning in dezen lust, zo veel als mogelyk was, te vergenoegen. Doch alzo de keizerlyke en koninklyke jagery verdeeld was, en de keizer Leopoldus den graaf Christoffel Johan van Althan tot zynen opper-jagermeester hadt, waar door menigmaal eenige moeielykheden ontstonden, zo wierdt deze bewogen, zyn opper-hof-en in 't aartshertogdom Oostenryk land-jagermeesterschap den 21 January des jaars 1702 aan den graaf van Lamberg af te staan, die alzo des Roomschen keizers en konings opper-jagermeester en geheime Raadt wierdt. In den jare 1699, wanneer de koning Josephus zyne bruidt tot naar Tulln te gemoed ging, was hy mede een der 4 kamerheeren, die den koning uit het andere gevolg voor uit mede ter handkus van zyne bruidt nam. Den 5 May des jaars 1700 ombing de keizer hem het ridderteken der orde van het gulde vlies, dat voor hem uit Spanje gezonden was. In den jare 1704 verselde hy den koning Josephus in de belegering van Landau, en bevondt zich by alle de tournooispelen, sledevaarten en andere vermakelykheden, die zyne majesteit liet houden, welke hem zodanig beminde, dat het scheen, als of hy zonder hem niet recht vergenoegt kon zyn, waarom hy ook den zelven overal volgde, en het geluk hadt zyn hert volkomen te bezitten. Deze ongemene gunst bleek daar door opentlyk, dat hy den 1 November des jaars 1707 door den keizer uit eige beweging, benevens zyne mannelyke nakomelingen en die van de zogenoemde Maximiliaansche linie, in den Ryksvorstelyken standt verheven wierdt, en hem daar op de volkome inkomste der heerlykheit Steyer in opper-Oostenryk gegeven, benevens een jaargeldt van 12000 florynen, tot zo lange dat 'er gelegenheit zou zyn om hem met onmiddelyke Ryksgoederen te voorzien, het welk ook niet lang daar na met het landgraafschap Leuchtenberg in de opper-Palts geschiedde, en hoewel de hertog van Mekelenburg-Swerin daar tegen protesteerde, wierdt hy echter den 10 May des jaars 1709 in perfoon daar mede beleend, met de zelve schikking van erfvolging, als de Ryksvorstelyke standt aan hem was opgedragen. Hier op ontstonden wegens de werkelyke inleiding tot de vorige zitting en stem, welke de oude landgraven van Leuchtenberg op den Ryksdag gehad hadden, eenige zwarigheden, die echter door het verstandig beleidt van den kardinaal van Lamberg, keizerlyke principaal-commissaris, meest in korten tydt weggenomen wierden, wanneer de Leuchtenbergsche gezant den 9 Augusty des jaars 1709 op eene zonderlinge wyze tot het geven van zyne stem geraakte. Ondertusschen was de keizerlyke opperstalmeester, de vorst Leopold van Dietrichstein, den 13 July des jaars 1708 gestorve, wiens opengevalle plaats hem terstondt den 25 van de zelve maandt wierdt opgedragen. De keizer gaf hem ook erffelyk voor hem en voor zyn gansch geslacht het opper-land-jagermeesterschap in het aartshertogdom Oostenryk boven de Ens. Den 6 December des jaars 1710 stierf zyne gemalin Maria Claudia, gravin van Kunigl, wanneer hy, om de droefheit te verzetten, zich voor een tydt op het landt begaf. Na zyne wederkomst wierdt hem een voorslag gedaan om met eene keizerlyke hofdame te trouwen; doch dewyl hy tot opgang van zyn geslacht dienstiger oordeelde, zich met een vorstelyk huis in het Ryk te verbinden, bleef zulks achter, en hy stierf den 10 Maart des jaars 1711, in het 45 jaar zyns ouderdoms. De keizer liet hem op zyn doodbedde dagelyksch van zyne volkome gunst verzekeren, en indien hy het leven behieldt grote geldsommen aanbieden. In zyn hert wierden twee uitwasschen gevonden. Wegens zyne kinderen kan het Genealogisch artykel van LAMBERG nagezien worden.

LAMBERG, (LEOPOLDUS JOSEPHUS, DES H. R. R. GRAAF VAN) vryheer van Ortenegg en Ottenstein, keizerlyke werkelyke geheime Raadt en kamerheer, afgezant aan het pausselyke hof, en ridder van het gulde vlies, een groot staatsminister, was een zoon van Johannes Franciscus, graaf van Lamberg, en van Constantia, gravin van Questenberg, en geboren den 13 Maart des jaars 1653. Zyn vader wierdt hem, wanneer hy maar 13 jaren oud was, door de doodt ontrukt; doch hy bevlytigde zich echter om zich door zyne studiën en reizen bekwaam te maken om het huis van Oostenryk loffelyke diensten te kunnen doen, welken yver de keizer Leopoldus met de kamerheersleutel beloonde. Na dat men zyne bekwaamheit, om gewigtige zaken te behandelen, genoegzaam ondervonden hadt, wierdt hy in den jare 1690 als keizerlyke principaal-commissaris op den Ryksdag naar Regensburg gezonden, en twee jaren daar na tot keizerlyke geheime Raadt benoemd. In December des jaars 1699 wierdt hy in de plaats van George Adam, graaf van Martinitz, als extraordinair ambassadeur naar Rome gezonden, alwaar hy den 11 February des jaars 1700 by den paus Innocentius den XII geheime audientie hadt, die zich in de zelve zeer vergenoegd betoonde, in hoop, dat het zwevende misverstandt tusschen de hoven van Wenen en Rome weggenomen zou worden. Hy liet ook niet na zich, zo veel als mogelyk was, by een ieder te Rome bemind te maken; en dewyl de koning van Spanje hem den 6 January des jaars 1700 tot ridder van het gulde vlies benoemd hadt, ontfing hy in Juny des zelven jaars het gulde vlies uit handen van den prins Julius Savelli, deken van die orde. In September daar aan volgende hadt hy eenige moeielykheit met Rainucio Pallavicini, gouverneur van Rome, dewyl de Sbirris iemandt in het kwartier van zyn paleis genomen hadden, welk verschil echter door de verklaring, welke Pallavicini deswegen deedt, bygelegd wierdt. Ondertusschen stierf paus Innocentius de XII den 27 September, en Clemens de XI wierdt den 23 November in zyne plaats verkoren. Van gelyken stierf ook de koning van Spanje, Karel de II, den 1 November, zynde de hertog van Anjou in des zelfs testament tot erfgenaam benoemd. Deze gewigtige verandering in de wereldt was oorzaak, dat de graaf van Lamberg met des te groter yver het belang van het huis van Oostenryk by den nieuwen paus moest behertigen, by wien hy den 4 January des jaars 1702 met ongemene pracht zyne audientie hadt. Doch alzo de paus het Bourbonsche huis te veel begunstigde, den marquis del Vasto, die het huis van Oostenryk getrouw was, door den gemelden Pallavicini ter doodt liet veroordelen, en den zelven, op het begeren van den graaf van Lamberg, van zyn gouverneurschap niet wilde afzetten, ook den kardinaal Barberini den 9 May tot legaat *à latere* aan den hertog van Anjou naar Napels benoemde, zo begaf zich de graaf van Lamberg, dewyl hy zag, dat alle zyne betuigingen vruchteloos waren, nog den zelven dag benevens den marquis del Vasto van Rome naar Lucca, om verder de keizerlyke order aldaar af te wachten: doch hy keerde den 13 Juny van daar weder te rug, en hadt den volgenden dag eene lange audientie by den paus, nam de landeryen van den prins van Casserta, uit krachte van een gedanen afstandt aan den keizer, in bezit, en na dat de aartshertog Karel te Wenen tot koning van Spanje verklaard was, hieldt hy een vreugdefeest in zyn paleis, dewyl de paus hem zulks in de Duitsche nationale kerke niet hadt willen toelaten; ging daar op in October naar Livorno op de Engelsche en Hollandsche vloot, alwaar hy den aartshertog Karel tot koning van Spanje liet uitroepen. Van daar keerde hy naar Rome, alwaar hy met grote zorgvuldigheit vervolgde voor het keizerlyk belang te waken. Ondertusschen stierf de keizer Leopoldus den 5 May des jaars 1705, wiens opvolger hem in zyne waardigheit bevestigde. Doch wanneer men aan het keizerlyke hof zag, dat door alle de aangewende moeite van dezen gezant niets uitgewerkt wierdt, en de zelve ook wegens de moeielykheden, die hem verscheide malen door de Roomsche regering aangedaan waren, geen voldoening verkrygen kon, zo wierdt hem bevolen uit Rome te vertrekken, het welk hy ook den 15 July in het werk stelde, en zonder afscheidt van den paus te nemen naar Lucca ging, met achterlating van eene memorie, uit XXVII artykelen bestaande, waar over de paus niet weinig ontrust wierdt, te meer dewyl de keizer ook zynen nuncius hadt laten aanzeggen het hof te ruimen. Hy hieldt zich wel eenigen tydt te Lucca op om te zien, wat wegens zyne begeerde executie en voldoening besloten zou worden; doch dewyl niets tot zyn genoegen daar op volgde, begaf hy zich in September naar Miniato, in het Toskaansche, en kwam eindelyk den 10 November te Wenen, alwaar hy zyn gewigtig gezantschap nederleide, en den 29 December, als werkelyke geheime Raadt van den keizer Josephus, den gewoonlyken eedt afleide, doch den 29 Juny des jaars 1706 in den ouderdom van 53 jaren aan eene beroerte te Wenen stierf. Wegens zyne nakomelingschap kan het Genealogisch artykel van LAMBERG nagezien worden. *Aug. Erath. l. c. p.* 184. *Imhof mantissa ad not. Proc. S. R. J. n.* 53. *Mercure hist. Tom.* XXVIII. *p.* 59. *Tom.* XXIX. *p.* 16, 358. *Tom.* XXXII. *p.* 130, 451, 682. *Tom.* XXXIII. *p.* 8, 245. *Tom.* XXXV. *p.* 474. *Tom.* XXXIX. *p.* 277. *Tom.* XLI. *p.* 29.

LAMBERG, (SIGISMUNDUS HEER VAN) eerste vorst en bisschop van Laybach, was een zoon van Georgius, heer van Lamberg en Guttenberg, en van Demuth, erfdochter van Nicolaus van Podwein. Na dat hy zich tot den geestelyken standt gewyd hadt, wierdt hy parochiaan van S. Martyn, buiten Kraynburg; naderhandt begaf hy zich naar Wenen, en wierdt hofkapellaan van keizer Frederik den IV, alwaar hy tot zynen kamer-gesel (contubernal) hadt den beroemden Eneas Sylvius, die toen keizerlyke secretaris was, en naderhandt paus wierdt. Wanneer deze in den jare 1457 den kardinaalshoedt verkreeg, zeide de ander tegen hem: *Nu is 'er niets meer overig, dan dat gy ook paus wordt*; waar op Eneas Sylvius antwoordde: *Wordt ik paus, zo zult gy bisschop worden*, het welk ook aan hen beide gebeurde. Want wanneer de keizer Frederik den gevaarlyken toeleg, in de stadt Cilly in den jare 1457 tegen hem gesmeed, gelukkiglyk ontkomen was, dewyl hem een bisschop in den droom verschenen was, die hem waarschouwde zich in zekerheit te begeven, zo besloot hy te Laybach, waar heen hy geweken was, een bisdom te stichten, dat ook in den jare 1461 geschiedde, wanneer Sigmund van Lamberg aldaar tot bisschop verkoren wierdt. Ondertusschen was Eneas Sylvius in den jare 1458 tot de pausselyke waar-

waardigheit verheven, en beveſtigde niet alleenlyk deze keizerlyke ſtichting, maar bevrydde dit bisdom ook van de macht van den patriarch van Aquileja en van den aartsbiſſchop van Saltzburg. In den jare 1464 wierdt hy benoemt om de kruisvaart tegen de Turken te prediken, en na dat hy tot in het 27 jaar zyn toevertrouwt bisdom loffelyk beſtierd hadt, ſtierf hy den 8 Juny des jaars 1488. Hy zou ook by den keizer Frederik vele jaren lang het hofkancelierſchap bekleed hebben. *Valvaſor Ehre des hertz. Crain* VIII. *b.* 3. *K. p.* 653, 660.

LAMBERT, (FRANÇOIS) een Franciſkaner monnik, geboortig van Avignon, was een der eerſten, die in Vrankryk den kap op den tuin hingen om het Lutherdom te omhelzen. Hy kwam te Wittenberg in de maandt January des jaars 1523. Hy leraarde de Theologie, en hy begon aldaar met den propheet Hoſea te verklaren. De uitlegging, welke hy maakte over dezen propheet, wierdt te Straasburg gedrukt in den jare 1525 *in* 8. Hy droeg de zelve op aan Frederik, hertog van Saxen, en liet in zyne opdragt invloeien het verhaal van het martelaarſchap van Johannes Caſtellan, die te Mets verbrand was, om dat hy de Hervorming gevolgd hadt. Hy voegde by de uitlegging over het IV kapittel van Hoſea eene verhandeling: *De arbitrio hominis vere captivo contra impios liberi arbitrii adſertores.* Hy hadt in den jare 1524 zyne uitlegging over het Hoge-liedt uitgegeven; en de zelve aan François den I opdragende, merkt hy aan, dat hy alreets aan dezen prins opgedragen hadt zyne verhandeling van het huwelyk *de ſacro & fideli Conjugio*, en dat hy een brief daar in gebragt hadt, waar in hy hem rekenſchap geeft van de redenen, waarom hy uitgegaan was uit het pausdom, en eene vrouwe getrouwt hadt. Hy gaf verſcheide andere verklaringen uit over de Schriftuur, en verſcheide ſchriften over verſchilſtukken van den Godsdienſt, welke ſedert langen tydt onbekend zyn. Hy hadt veel deel in de achting van Luther. Hy verliet Wittenberg omtrent den jare 1526, en ſloeg zich neder te Marpurg, wierdt aldaar profeſſor in de Theologie, en ſtierf aldaar den 18 April des jaars 1530. Hy was een der voornaamſte werktuigen, waar van de landgraaf zich bediende om de Hervorming in zyne Staten in te voeren.

LAMBERT, (JOHANNES) generaal der Engelſche krygsbenden voor de Parlementariſſen, wierdt tot de eerſte waardigheden van de Republyk verheven door Cromwel, die zich van hem bediende. Hy was luitenant generaal in den jare 1649, en verſtrooide in die hoedanigheit den aanhang van de genen, die men *Levellers* noemde. Hy betoonde zyne dapperheit in den ſlag van Neſterton, welke door de aanhangers van het Parlement gewonnen wierdt, en veroverde vervolgens het kaſteel van Dumbriton. Cromwel in den jare 1653 het Parlement gebroken en eenen Raadt aangeſteld hebbende, verkoos hy Lambert om daar van het hoofdt te zyn. Eenigen tydt daar na zondt hy hem in Schotlandt, aan het hoofdt van 10000 mannen, om de nieuwe onluſten aldaar te ſtillen. Wanneer Cromwel tot Protector van de Republyk verklaard wierdt, belette de behendigheit van Lambert alleen, dat men hem niet voor koning verklaarde, om dat hy hoopte na hem voor Protector erkent te worden. Cromwel, die doordringend genoeg was om zyne heerſchzuchtigheit te ontdekken, benam hem om die reden in den jare 1658 de waardigheit van het generaalſchap. Na de doodt van Cromwel, die in het zelve jaar voorviel, verbondt Lambert, die verſtoord was, en niet ſtil kon zyn, zich met den ridder Vane tegen het Parlement en tegen den nieuwen Protector Richard Cromwel, zoon van den overleden. Vervolgens kantte hy zich met alle kracht tegen de herſtelling van de heerſchappy, doch te vergeefſch: want het krygsvolk, dat hy geboodt, geſlagen zynde, wierdt hy door den generaal Monck gevangen genomen, die hem met den ridder Vane in den Tour van Londen liet zetten, alwaar hy, overtuigt zynde, alle de ſchadelyke aanſlagen van Olivier Cromwel onderſteunt, en zich tegen de herſtelling van koning Karel den II aangekant te hebben, ter doodt veroordeelt wierdt in den jare 1662, maar dit vonnis wierdt niet ter uitvoering gebragt, om dat de koning de ſtrengheit van het zelve matigde, en zich vergenoegde met hem in het eilandt Jerſey te bannen, alwaar hy het overige van zyn leven ſleet, dat nog 12 of 15 jaren duurde. *Th. Skynner Troubles d'Angleterre Memoires du Temps.*

LAMBERT, *'t landt van Lambert*, eene kuſt van Groenlandt. Zy is gelegen onder 78 graden breedte, en door de Hollanders ontdekt in den jare 1670; maar men zegt daar van niets byzonders. *Maty Dict.*

LAMBERT *li Cort*, dat is te zeggen *de korte*, een oud Franſch dichter, geboortig van Chateau-Dun, vertaalde uit het Latyn op een Romanſchen trant de daden van Alexander den Groten, koning van Macedonië. *Fauchet Recueil l.* II.

LAMBERTSCHAGE. Zie LAMMERSCHAGE.

LAMBERTUS, koning van Italië en keizer, een zoon van Guido, hertog van Spoleto, wierdt op het aanhouden van zynen vader in den jare 892 door den paus Formoſus tot keizer gekroont, hoewel hy toen nog een zeer jong prins was. (*a*) Na de doodt zyns vaders in den jare 894, na dat de keizer Arnulphus Italië verlaten hadt, verdroeg hy zich met zynen mededinger Berengarius den I, hertog van Frioul, die Arnulphus voorheen tegen zynen vader Guido bygeſtaan hadt, en deelde met den zelven het koninkryk van Italië, waar by hy de keizerlyke waardigheit voor zich behieldt, waar in hy door den paus Johannes den IX in den jare 898 op nieuws beveſtigt wierdt. (*b*) Doch gelyk hy eenige jaren van te voren Mainfredus, graaf van Milaan hadt laten ombrengen, alzo wierdt hy mede nog in het zelve jaar 898, wanneer hy op de jagt was, door Hugo, graaf van Milaan, den zoon van Mainfredus, moorddadiger wyze omgebragt (*c*). (*a*) *L. Chron. Caſaurienſe l.* I. *apud Dacherium in Spicil. Tom.* V. *p.* 397. *conf. Sigon. de regno Ital. l.* VI. *p.* 141. *& omnino Pagi Crit. in Baron. Tom.* III. *ad an.* 892. *n.* 2 *ſeq. p.* 755. (*b*) *Annal. Fuldenſ. Cont. Freher. ad an.* 896. *Luitprand. l.* I. *c.* 10. *Hermann. Contract. ad an.* 896. *Carmen de laude Berengar. l.* III. *Decretum pro unctione Lamberti ap. Labbeum T.* IX. *Conc. conf. Sigon de regn. Ital. l.* IV. *p.* 145. *Pagi Crit. in Baron. Tom.* III *ad an.* 898. *n.* 7. *p.* 771. (*c*) *Luitprand. l.* I. *c. ult. Carmen de laud. Berengar. l.* IV. *Sigonius de regno Ital. l.* VI. *p.* 146 *ſeq. Pagi d. l. n.* 9. *p.* 772.

LAMBERTUS, (ST.) biſſchop van Tongeren en van Maaſtricht, was afkomſtig van een der doorluchtigſte geſlachten van het landt van Luik. Hy wierdt geboren een weinig tyds na den jare 640, en wierdt opgevoed door Theodardus, biſſchop van Maaſtricht. Lambertus volgde in dit bisdom in den jare 668. Childerik de II, koning van Vrankryk, onderricht van de verdienſten van dezen heiligen man, wilde hem by zich hebben, om zich van zynen raadt te bedienen in de beſtiering van zynen Staat; maar na de doodt van dezen prins, die vermoord wierdt in den jare 673, wierdt hy uit het hof verdreven door den aanhang van Ebroinus, en van zyn bisdom verſteken, dat aan eenen Pharamond gegeven wierdt. Hy week toen in het klooſter van Stavelo, op de grenzen van zyn bisdom, alwaar hy zeven jaren bleef. Na de doodt van Ebroïnus, die gedood wierdt in den jare 681, liet Pipin Heriſtal, meeſter van het paleis, hem verzoeken om weder te keren naar Maaſtricht, alwaar hy met eene ongelooflyke blydſchap van al het volk ontfangen wierdt. Eenigen tydt daar na, wetende dat de Taxandren, inwoners van de eilanden van Zeelandt, noch in den afgodendienſt leefden, ondernam hy de zelve tot den Chriſtelyken Godsdienſt te bekeeren, en hy was daar in gelukkig: het welk hem den apoſtel der Taxandren deedt noemen. Pipin nam naderhandt eene twede gemalinne, Alpaïs genoemt, na dat hy Plectruda verſtoten hadt. S. Lambertus deedt hier over krachtige vertogen aan den vorſt, het welk Alpaïs zodanig verbitterde, dat zy den toeleg ſmeedde om zich van dezen prelaat te ontslaan. Om daar toe te geraken gebruikte zy haren broeder Dodo, die door gewapenden gevolgt naar Luik ging, waar heen de H. biſſchop geweken was, en doorboorde hem met verſcheide ſteken van een degen den 17 September omtrent den jare 708. Godeſchalcus de diaken, en Stephanus, biſſchop van Luik, die de eerſten zyne Hiſtorie geſchreven hebben, ſpreken niet van Alpaïs, om dat Karel Martel, de zoon van Pipin en van Alpaïs, nog levende, zy de waarachtige oorzaak van de doodt van S. Lambertus niet dorſten verhalen: maar Gillis van Orval, die een langen tydt daar na ſchreef, verhaalt daar van gene andere, dan de wraak van Alpaïs. Anſelmus, kanunnik van Luik, die in het midden van de XI eeuwe leefde, Regino en Sigebertus in hunne Kronyken, zyn van het zelve gevoelen. Godavius zegt niettemin, dat Pipin, geraakt door de vertogen van den H. biſſchop, zich met Plectruda verzoende, en dat hy, meer dan zeſtien jaren voor de doodt van S. Lambertus, Alpaïs beſloot in het klooſter van Orp: het welk hy bewyſt door de acten, welke deze koning met Plectruda maakte na die verzoening in de jaren 692, 696, 701, 706, en 714. Aldus was de waarachtige oorzaak van het martelaarſchap van S. Lambertus, dat hy zich geſtelt hadt tegen de geweldenaryen van twee broeders, beſtaanden van Dodo, welke door zyne neven gedood wierden. Dodo, om zich daar over te wreken, doodde S. Lambertus, terwyl hy bezig was met bidden in het oratorie van S. Coſma en S. Damianus te Luik, dat toen maar een dorp was. Zyn ligchaam wierdt begraven in eene kleine kerke van S. Pieter, buiten de ſtadt Maaſtricht. S. Hubert deedt hem verſcheide jaren daar na vervoeren naar Luik, alwaar hy het martelaarſchap geleden hadt, en verplaatſte ter zelver tydt den biſſchoplyken ſetel van Tongeren derwaarts. *Regino* en *Sigebertus* in hunne *Kronyken.*

LAMBERTUS, of LANTBERTUS, een graaf van Nantes, onder Lodewyk den Godvruchtigen, hieldt het in den beginne met Lotharius, zo wel tegen Lodewyk zelf, als ook na des zelfs doodt tegen Karel den Kalen, doch begaf zich naderhandt aan de zyde van den laatſten, en bragt veel by tot de zege by Fontenay in den jare 841. Dewyl Karel de Kale hem echter het graafſchap Nantes niet in eigendom wilde overgeven, bewoog hy Nomenogius, hertog van Bretagne, tot een opſtandt; en wanneer het leger van Karel geſlagen was, maakte Nomenogius hem tot graaf van Nantes. Zy vervielen echter weder in oorlog, waar op Lambertus de Normannen te hulp riep, die echter na gedane plundering weder wegtrokken. Hy verdroeg zich hier op weder met den hertog van Bretagne, doch wierdt daar na door Karel den Kalen met geweldt verjaagt, en week naar neder-Anjou, alwaar hy het ſlot Oudon bouwde, en daar hy zyn verblyf hieldt tot den jare 852, wanneer hy in een ſlag ſneuvelde. *Annal. Bertin. ad an.* 843. *Regino d. a. Mezeray hiſt. de France Tom.* I. *p.* 532 *ſeq. Daniël hiſt. de France Tom.* I. *col.* 674 *ſeq.*

LAMBERTUS, markgraaf van Tuſcië, of Toskane, een zoon van Adelbertus, markgraaf van Tuſcië, en van Bertha, volgde op zynen broeder Guido in den jare 928. (*a*) Hugo, koning van Italië, welke vreeſde, dat de Italianen hem mogten aanhangen, betwiſtte hem zyne wettige geboorte, en hoewel hy de zelve door eenen tweeſtrydt beweerde, liet Hugo hem echter de oogen uitſteken, en gaf het maarkgraafſchap van Tuſcië, dat hy hem ontnam, aan zynen broeder Boſo (*b*). (*a*) *Luitprand l.* IV. *c.* 14. (*b*) *ib. conf. Sigonium de regno Italiæ l.* IV. *p.* 158.

LAMBERTUS *de Serico*, of *Lobardus Sirichius*, van Padua, ſchryver van het Vervolg van de Levens der doorluchtige mannen, begonnen door Petrarcha. Verſcheide ſchryvers ſpreken van hem, als *Voſſius*, &c.

LAMBERTUS, gezegt *Pascualis*, prioor van de Karthuizers te Coblentz, leefde in de XVI eeuwe. Hy schreef verscheide verhandelingen, en deedt eenige van die van Denys den Karthuizer herdrukken. *Petrejus Bibl. Carth.*

LAMBERTUS *Schafnaburgensis*, of *Aschaffenburgensis*, leefde in de XI eeuwe. Hy wierdt Benedictyner monnik in de abdy van Hirsfeldt, in het bisdom van Ments, en hy ontfing het geestelyk gewaadt van den abt Meghinerus in den jare 1058, gelyk hy zelf schryft. Hy heeft de Historie van zyn klooster geschreven. Wanneer hy tot priester gewyd was, deedt hy eene reize naar Jeruzalem, en schreef op zyne wederkomst eene Duitsche Historie sedert het begin der wereldt, tot in den jare 1077. Dit werk wierdt door een ander monnik vervolgt tot in den jare 1472, maar dit vervolg is zo geregeld niet geschikt, als het werk van Lambertus. *Trithemius de vir. illustr. & in Chron. Bellarmin. de script. Eccl. Lipsius in not. ad Poët. l. I. c. 9. Berthius Adv. l. XLIX. c. 4. Scalig. de emend. temp. Possevin. in appar. sacr. Vossius de hist. Lat.*

LAMBERTUS *van Guines*, alzo genoemt, om dat hy van die stadt geboortig was, alwaar hy zanger was van de kerke, aartsdiaken van Terouane, kanunnik van Ryssel, en eindelyk bisschop van Arras. Zyne verdiensten maakten hem doorluchtig. Hy was legaat van den H. stoel in de provincie van Rheims, en de paus Paschalis de II stelde hem aan om de absolutie te geven aan den koning Philips den I, ten opzichte van zyn huwelyk met Bertrada. Men heeft nog een brief, dien Lambertus schreef aan dezen opperpriester. Hy stierf in den jare 1115. *Miræus in Annal. & Fast. Belg. Bucelin. in Gallo-Fland. Gazæus hist. Eccles. du Pais-Bas. Meyer. Sammarth. Gall. Christ.*

LAMBERTUS, LOMBART, *van Luik*, was een uitmuntend schilder en vermaard bouwkundige in de laatste eeuwe. Dominicus Lampson heeft zyn leven geschreven.

LAMBERTUS *van Luik*, een monnik van de congregatie van Cluny, in het klooster van S. Laurens van de zelve stadt Luik, waar van hy zynen naam ontleent heeft. Hy heeft zynen naam vermaard gemaakt by de nakomelingschap door de beschryving van het leven van S. Heribertus, aartsbisschop van Keulen, na Evergerus; door puntdichten, en door eenige andere stukken. *Arn. Wyon de ligno vitæ. Trithem. Vossius*, enz. Men moet dezen schryver onderscheiden van twee andere monniken van Luik van dezen naam.

LAMBERTUS *van Luik*, een Benedictyner monnik van de abdy van S. Jakob, heeft de levens der bisschoppen van Luik geschreven sedert den jare 988 tot in het jaar 1194, waar in hy leefde.

LAMBERTUS *van Luik*, een monnik, schreef twee boeken van het leven en van de wonderwerken van den Apostel Mattheus in vaarzen, en twee van den H. Agricius. Hy leefde in den jare 1080, en niet in den jare 1480, gelyk anderen verzekerd hebben. *Trithemius in catal. viror. illustr. & Chron. Hirsaug. Voss. de hist. Latin.*

LAMBESC, eene kleine stadt van Vrankryk, in Provence, is in een aangenamen oordt gelegen. Men houdt aldaar gewoonlyk de vergaderingen van de provincie, om dat zy behaaglyk is en welgebouwt, om dat de lucht aldaar zuiver is, en het landt zeer schoon. Zy legt drie kleine mylen van Salon, en vyf van Aix ten Westen, op den weg van Avignon, waar van zy zeven mylen af gelegen is. *Chorographie de Provence par Bouche.*

LAMBESE, of LAMBESCE, *Lambæsa*, of *Lampæsa ad fluvium Ampasgam*, eene stadt van Afrika, in het koninkryk van Constantine, afhankelyk van dat van Tunis. Zy hadt eertyds een bisschoplyken setel. In den jare 240 wierdt aldaar een Concilie gehouden door 90 bisschoppen, onder het pausschap van Fabianus, tegen Privatus, bisschop van die stadt, die van kettery en schrikkelyke euveldaden beschuldigt wierdt. Hy was de zelve, die zich naderhandt voor een synode van Afrika wilde verdedigen, alwaar hy verworpen wierdt; het welk oorzaak was, dat hy te Carthago den valschen bisschop Fortunatus aanstelde tegen S. Cyprianus, gelyk elders gezegt wordt. *S. Cyprian. ep.* XXX, LIV, LV enz. *edit. Rigalt. Baron. A. C.* 242 *seq.*

LAMBETH, eene plaats in Brixton Hundred, in het Noord-Oosten van de Engelsche provincie Surrey, aan de Zuidzyde van den Theems, tegen over Westmunster in Midlesex. Zy is beroemd wegens het verblyf van den aartsbisschop van Kantelberg, die aldaar een schoon paleis heeft. Johannes Pekham, aartsbisschop van Kantelberg, hieldt aldaar een synode in den jare 1280, en de kardinaal Bouchier een ander in den jare 1486. Niettegenstaande Lambeth voor eene ongezonde plaats gehouden wordt, zo is zy echter wel bewoond, en met de huizen van vele groten en burgers vervuld. Kanut, de laatste Deensche koning, stierf aldaar.

LAMBEY, een klein eilandt van het graafschap Dublin, in Ierlandt. Het zelve is naby de kust gelegen, tusschen de steden Dublin en Drogeda. Eenige landbeschryvers houden het voor dat, het welk de ouden *Limnos* noemden, dat anderen te Ramsey plaatsen, een klein eilandt, gelegen op de kust van het graafschap Pembroke in Engelandt, tegen over de stadt S. Davids. *Maty Dict.*

LAMBINUS, (DIONYSIUS) geboortig van Montreuil aan zee, in Pikardië, in de XVI eeuwe, maakte een groten voortgang in de kennisse der schryvers en in de fraaie letteren. Na dat hy een langen tydt in Italië gewoont hadt met den kardinaal François van Tournon, was hy koninklyk hoogleeraar te Parys in de fraaie letteren, die hy alreets te Amiens geleeraart hadt. Hy gaf verklaringen uit over Plautus, Lucretius, Cicero en over Horatius, benevens verscheide andere werken. Zyne uitlegging over Horatius was opgedragen aan koning Karel den IX. Lambinus vertaalde ook uit het Grieksch in het Latyn de Zede-en Staatkunde van Aristoteles, en verscheide stukken van Demosthenes en van Æschines. Hy stierf in den jare 1572, in den ouderdom van 56 jaren, geraakt door verdriet over de doodt van Ramus, zynen vriendt, die omgebragt wierdt op den dag van S. Bartholomeus, en voor zyn eigen persoon vrezende, hoewel hy anders een goed Roomsch-Katholyk was. Een zoon, dien hy hadt by zyne gemalinne, welke van het huis der Orsini was, deedt eenige van zyne werken na zyne doodt drukken. Lambinus heeft zich zelf veel achting verkregen door zyne schriften; maar de grote zorge, welke hy in 't werk stelt om met te veel beschroomdheit de verscheide lezingen by te brengen, verveelt zomtyds de genen, die zyne uitleggingen lezen. Die, welke hy over Horatius gemaakt heeft, is by alle geleerden in achting. Het is zo niet met de verbeteringen, welke hy gemaakt heeft over de werken van Cicero, ter oorzake van de vryheit, welke hy zich zelf gegeven heeft om den text van dezen schryver naar zynen zin te veranderen, zonder door oude handschriften ondersteunt te zyn, en om de woorden weg te nemen, welke gevonden worden in de drukken, die in handen van al de wereldt zyn, om nieuwe in de plaats te stellen. Men vindt de nauwkeurige lyst van alle zyne werken in de *Additions du Sr. Teissier aux hommes savans de M. de Thou, Sammarth. in Elog. Doct. Gall. l.* II enz.

LAMBRECHT, (MATTHIAS) bisschop van Brugge, geboortig van het vlek van S. Laurens in de Nederlanden, was licentiaat in de Theologie. Hy wierdt penitencier, aartspriester en aartsdiaken van Brugge, eer men hem het bestier der kerke van die stadt toevertrouwde in den jare 1596. Hy schreef eene kerkelyke historie en het leven der Heiligen in de tale van dat landt. Hy stierf den 1 Juny des jaars 1602. *Sanderus Fland. illust. Valer. Andr. Bibl. Belg. Gazet hist. Eccl. du Pais-Bas*, enz.

LAMBRO, eene rivier van het hertogdom van Milaan, in Italië. Zy heeft haren oorsprong naby het meir van Como, stroomt naby de stadt Milaan, bespoelt Melignano, en ontlast zich in den Po, omtrent twee mylen boven Plaisance. *Maty Dict.*

LAMBSHEIM, eene kleine stadt in de neder-Palts, in het ampt Neustadt, niet verre van Frankendaal en het graafschap Leiningen gelegen. Eertyds behoorde zy den oude graven van Tweebrugge, van welken de paltsgraaf Koenraad de zelve wegens zyne moeder Agnes van Tweebrugge aan zich gebragt heeft. In de deling tusschen de zonen van den koning Rupertus wierdt zy Stephanus toegewezen, wiens zoon Frederik de zelve aan zynen broeder Lodewyk den Zwarten inruimde, dien zy wederom met geweldt in de toenmalige onlusten ontnomen wierdt door den keurvorst Frederik den Zegehaftigen. *Tolner H. P. p.* 33 *&* 73.

LAMBSPRINCK, eene kleine plaats in het neder-Saxische sticht Hildesheim, tusschen Alvelde en Bockenem, Zuidwaarts gelegen. Riddag, graaf van Wintzenburg, stichtte aldaar in den jare 847, ter eere van den martelaar Adrianus, een nonnenklooster, en gaf aan zyne eenige dochter Richburga den tytel van abdisse. Het zelve is naderhandt in een Benedictyner monnikenklooster veranderd, dat hedendaags enkelyk met Engelsche Roomsch-Katholyken bezet wordt. *D. Domsons Lambspr. hist. MSC.*

LAMECH, een zoon van Methusalah, van de nakomelingschap van Seth, was van de negende generatie van Adam, en moet wel onderscheiden worden van eenen anderen van den zelven naam, die een nakomeling was van Cain, en van wien in het volgende artykel in het brede gehandeld zal worden. Deze Lamech, van Seths geslachte, en vader van Noach, wierdt geboren in het 875 jaar der wereldt. Zyn vader was toen 187 jaren oud. Hy hadt zelf den ouderdom van 182 jaren, wanneer hem Noach geboren wierdt, dien hy dezen naam gaf door een prophetischen geest, zeggende: *Deze zal ons troosten over ons werk en over de smerte onzer handen, van wegen het aardryk, dat de Heere vervloekt heeft.* Hy stierf vyf jaren voor den zondvloedt, in den ouderdom van 777 jaren, in 't 1652 jaar der wereldt. *Genes.* V.

LAMECH, in eene regte linie afkomstig van Cain, was van de zevende generatie van Adam af te rekenen. De H. Schriftuur merkt aan, dat hy twee vrouwen hadt, waar van de eene Ada genoemt was, en de andere Zilla; en men gelooft, dat deze aanmerking niet zonder verborgendheit is, dewyl zy dient om ons te doen zien uit wat oorspronk de Polygamie eerst voortgekomen is. De zelve heeft niet begonnen in de nakomelingen van Seth, die Godt vreesden, maar in het bedorven en verbasterde nakomelingschap van Cain, en door eenen Lamech, die zelf tegen zyne twee vrouwen zeide dat hy eenen man zou doden. De schryver van de *Polygamia triumphatrix* is een kluchtig man, die alle zyne goederen en zyn leven besteedde om te arbeiden voor het leerstuk van de meërvoudigheit der vrouwen, hy, die 'er aan eene te veel gehad zou hebben. Hy noemt eene heldendaadt het besluit, dat Lamech nam om 'er twee te trouwen, en hy pryst hem uitnemende de eerste geweest te zyn, die met veel oplettendheit dit bevel Gods onderzocht: *Wascht en vermenigvuldigt*, en die het wel onderzocht hebbende, zyne poging deedt om daar aan te gehoorzamen naar de gansche uitgestrektheit van zyne krachten, met twee vrouwen trouwende. Niemandt hadt zulks nog voor hem durven bestaan; de gedachtenisse van de overtreding van Eva, en de aanmerking van de ballingschap van Adam hadden de menschen daar in te beschroomd ge-

gemaakt. Lamech was de eerſte, die met een heldenmoedt buiten het ſpoor dorſt treden, zonder acht te ſlaan op de zwarigheden, die hy zich hadt voorgeſtelt: hy verklaarde niet door woorden, maar door daden, den text van de algemene wet: *Waſcht en vermenigvuldigt*, eene wet, die een waarachtig gebodt is, en niet eene enkele zegening. Door dit middel brak hy het ys, en gaf een goed voorbeeldt aan de genen, die na hem kwamen. Zie daar, hoe deze arme ſchryver met de Polygamie ingenomen was: hy hadt 'er zyne ſpeelpop van gemaakt; hy geloofde, dat de Schriftuur van het dubbelde huwelyk van Lamech niet anders geſproken hadt, dan van een uitnemend beſtaan, in plaats dat de Theologanten met reden beweren, dat zy het oogmerk gehad heeft om de Polygamie in hare geboorte te ontëeren. Zodanig een oorſpronk van de Polygamie, zegt men, kan niet anders dan ſchandelyk zyn. Wat hier van ook zy, het huwelyk van dezen eerſten overtreder van de wet om maar eene vrouw te hebben, in het paradys ingeſteld, zou het merkteken van afkeuring niet dragen, zo men daar van naar de tydelyke zegeningen wilde oordeelen; want uit het zelve wierden kinderen geboren, die de behendigheit hadden om verſcheide goede zaken uit te vinden. Jabal en Jubal, zonen van Ada, Tubal-Kain en Nahama, zyne zuſter, (Joſephus noemt de zelve eene dochter van Tubal-Kain) die Zilla tot hunne moeder hadden, zyn de vier kinderen van Lamech, die in de Schriftuur gemeld worden. Jabal vondt de tenten uit; Jubal was de uitvinder van eenige werktuigen van muzyk, en Tubal-Kain van verſcheide werktuigen van koper en yzer. De H. Schriftuur, welke deze zaken verhaalt, ſchryft gene uitvinding toe aan Naëma, maar zo men de Rabynen gelooft, vondt zy de kunſt uit om de wol te bearbeiden, en lywaat te maken. De uitvinders nu der kunſten waren zo geacht, dat men die byna alle in het getal der goden geſtelt heeft. Het was dan eene grote eere, en bygevolg een groot tydelyk goedt in die tyden, den nodigen geeſt van uitvinding te hebben; maar het zelve is geenzins een teken, dat Godt de Polygamie van Lamech goedgekeurt heeft. In Geneſis wordt geen gewag gemaakt dan van vier kinderen van dezen man; maar volgens Joſephus hadt hy 'er zeven en twintig by zyne twee vrouwen. De reden, welke hy tegen haar voerde, is zeer duiſter en raadſelachtig: *Hoort myne ſtemme gy wyven Lamechs, neemt ter oore myn reden: voorwaar ik ſloege wel eenen man dood, om myne wonde, en eenen jongeling om myne buile: want Cain zal zevenvoudig gewroken worden: maar Lamech zeventig maal zeven maal.* Het is gene geringe zaak te weten hoe de oorſpronkelyke text van de reden van Lamech vertaalt moet worden. De vertaling van Geneve, welke Bayle bygebragt heeft, bedient zich van het toekomende, *ik zal doden*, en vertoont Lamech als een man, die eene wonde ontfangen zal hebben eer hy doodt: maar de gemene Latynſche overzetting heeft in den voorleden tydt vertaalt, *ik heb gedood*, en wat de wonde belangt, men weet niet wien zy in het oog heeft; want deze ſpreekwys, *occidi virum in vulnus meum*, is een wantaal, die niets in het Latyn betekent, en die alles betekenen zal, wat men wil, zo haaſt als men ontſlagen zal zyn van het juk der regelen van de letterkunſt. Eenige geleerde uitleggers in de oorſpronkelyke tale vertalen noch door het voorledene, noch door het toekomende: zy brengen alles tot eene voorſtelling onder de voorwaarde: *Ik zou eenen man doden door eene wonde, en zelf eenen jongeling door ſtokſlagen of door vuiſtſlagen, zo zy my wilden aanvallen.* Maar wat middel is 'er om de waarachtige zamenvoeging van eene reden te ontdekken, die zo veel in den toekomenden als in den voorleden tydt, en in de wenſchende als in de aantonende wyze genomen kan worden? Doch wanneer men de zaak in den letterkundigen zin al meeſter kon worden, zo zou men daar door weinig gevorderd zyn; dan zou nog overig blyven te onderzoeken, wat Lamech tegen zyne twee wyven heeft willen zeggen: dat gene geringe zwarigheit is. Niets heeft minder waarſchynlykheit, dan de gedachten van de genen, die dit alles voor eene ſnorkery van Lamech opnemen: anderen nemen het voor eene bedreiging, welke hy aan zyne vrouwen doedt van haar te doden, indien zy voortgingen met hem door haar getier en door hare krakeelingen het hoofdt te breken. Maar anderen nemen het in het tegendeel voor eene vrage, geſchikt om haar te trooſten in hare beſchroomdheden. Zy vreeſden, dat iemandt hem zou doden; hy verzekert haar door deze woorden: *heb ik eenen man gedood?* enz. Een groot getal van geleerden geeft voor, dat hy zeggen wil, dat hy Cain en Tubal-Cain gedood hadt. Een uitlegger, (*Pererius in Geneſ. c* IV. ✝. 23, 24) die anders oordeelkundig en geleerd is, heeft hier misgetaſt, want hy meent, dat dit de waarſchynlykſte uitlegging van de reden van Lamech is. Hy brengt twee bewyzen daar van by. Eerſtelyk, zegt hy, de nakomelingſchap van Cain heeft zich uitgeſtrekt tot aan den zondvloedt; en Mozes bepaalt de zelve nochtans aan Lamech en aan zyne zonen; waar van buiten twyffel gene andere reden is, dan dat het leven van Cain eindigde in de generatie van Lamech, die hem doodde. In de twede plaats, zegt hy, de eenige reden, waarom Mozes den moordt, door Lamech bedreven, heeft willen verhalen, is om de ellendige doodt van Cain aan te wyzen. Bayle zegt, dat hy deze bewyzen op verſcheide wyzen zou kunnen wederleggen; maar hy vergenoegt zich met te zeggen, dat Pererius eene zaak vaſt ſtelt, die geenzins waarſchynlyk is, te weten, dat Lamech Cain gedood hadt. Indien hy deze mening gehad hadde, zou hy ten dien opzicht zo vele ondoorzichtbare duiſterheden niet gelaten hebben in het IV kapittel van *Geneſis*. De doodt van Cain heeft niets geheims, dat in zo vele raadſelachtige uitdrukkingen bezwachtelt moeſt worden. Inderdaadt indien men aantoonde, dat Mozes diergelyke mening gehad heeft, zo zou men dit vers van het Euangelium op hem mogen toepaſſen: *Nooit heeft een menſch alzo geſproken, gelyk deze menſch.* Het is eene overlevering, welke genoeg verſpreid is, dat Lamech, die een groot liefhebber van de jagt geweeſt was, voortging zich daar mede op te houden, zelfs toen hy ter oorzake van zyn hogen ouderdom byna niet meer zien kon. Hy leidde toen met zich zynen zoon Tubal-Kain, die hem niet alleenlyk tot een leidsman diende, (anderen zeggen, dat een van zyne dienaars zyn leidsman was) maar die hem ook verwittigde, waar en wanneer hy op het beeſt moeſt ſchieten. Cain dan op eenen tydt tuſſchen ſtruiken gelegen zynde, en de leidsman van Lamech op die plaats iets ziende bewegen, verwittigde hem daar van, en Lamech bleef daar op niet in gebreke zyn pyl te ſchieten, en Cain te doden. Hy was daar over uitnemend verdrietig, en ſloeg zynen leidsman zodanig, dat de zelve op de plaats dood bleef. Zie daar, zegt men, het middel om eenen zin aan zyne reden te geven, die zodanig is volgens de gemene Latynſche overzetting: *O cidi virum in vulnus meum, & adoleſcentulum in livorem meum;* alwaar hy een onderſcheidt maakt tuſſchen de wyze, op welke hy den man doodde, (het was door eene wonde) en de wyze, op welke hy den jongeling doodde, dat was door kneuzingen, die hem het ligchaam ganſchelyk blaauw maakten. Daar zyn duizend ongerymdheden in die vertelling, en in de omſtandigheden, waar mede men de zelve verſelt. Het is voor eerſt eene zeer zwakke ſtelling te zeggen, dat Lamech byna blind was (daar zyn 'er, die hem ganſchelyk blind maken) van ouderdom, terwyl dat Cain zyn vierde grootvader nog leefde. II. Het is ongerymd hem ter jagt te doen gaan in een tydt, waar in zyn afgeleefde ouderdom hem belette het wildt te zien, en hem eenen leidsman deedt nodig hebben, die hem waarſchouwde wanneer hy de pyl moeſt los ſchieten. III. Het is ongerymd te ſtellen, dat de reden, die dezen man bewoog om alzo met zyne twee vrouwen te ſpreken, was, dat zy hem in dezen hogen ouderdom kwalyk behandelden, het zy, dat zy zyne buitenſporige geilheit niet konden tegenſtaan, het zy ter oorzake van de woeſtheit van zyne kinderen. Wat waarſchynlykheit heeft het, dat hy in dezen ouderdom aan twee vrouwen reden heeft kunnen geven om over zyne menigvuldige minnekozeryen te klagen? IV. Het is ongerymd te zeggen, dat, wanneer Lamech dezen dubbelen moordt begaan hadt, zyne vrouwen weigerden by hem te leggen, om dat zy geloofden, dat het geſlacht van Cain volgens de Godſprake moeſt omkomen na de zevende generatie: want wel verre, dat Godt Cain gedreigd zou hebben om zyne nakomelingen na de zevende generatie te doen omkomen, hy hadt hem verzekerd, dat de geen, die hem doden zou, zevenvoudig geſtraft zou worden. V. Het is nog ongerymder te zeggen, dat Lamech zyne twee vrouwen by Adam bragt, en dat hy hem badt de zelve te willen berispen over de weigering, welke zy hem deden van haar bedde, en dat Adam zyne beſtraffing begonnen hebbende geſtoort wierdt op eene wyze, die hem verward maakte. *Het voegt u wel* zeiden zy tegen hem, *ons onzen plicht te prediken: beriſp eerſt u zelven, gy, die ſedert zo vele jaren afgezonderd leeft van uwe vrouwe belangende het bedde.* Men zal niet aanroeren de weinige overeenkomſt, die 'er is tuſſchen den ouderdom, dien men aan Lamech geeft, en zyn ongeduldt om zyne twee vrouwen naar reden te doen horen omtrent het ſtuk van de genieting; men zal niet zeggen, dat de wederbeſchuldiging meerder billykheit gehad zou hebben, indien het Lamech geweeſt was, dien Adam beriſpt hadt op het verzoek van zyne twee vrouwen; maar men zal aanmerken, dat de ſcheiding van het bedde tuſſchen Adam en Eva na de doodt van Abel, volgens de dweperyen der Rabynen, maar honderd en dertig jaren geduurd hebbende, het ongerymd is te ſtellen, dat men het zelve aan Adam verweet, als eene zaak, die nog duurde, wanneer Cain gedood wierdt. Voſſius de jonge heeft ten dezen opzichte Lamech, den dubbeld getrouwden, met Lamech, den vader van Noach, vermengd. VI. Het is ongerymd te ſtellen, dat Tubal-Kain, nog een jongeling zynde, door zyn eigen vader gedood wierdt: hoe zou hy dan de uitvinder geweeſt zyn van verſcheide werktuigen van koper en yzer, gelyk de Schrifture zegt, dat hy geweeſt is? Voorts heeft Joſephus niets gezegt van dezen gewaanden moordt van Lamech: waarom Toſtatus hem wegens deze oude overlevering verkeerd bygebragt heeft. Suidas wil, dat Lamech twee broeders van Enoch gedood, en hunne vrouwen getrouwt heeft. Men vindt verſcheide verzamelingen wegens dit alles in eene ſtelling: *De Homicidio & Vindicta Lamechi*. die te Wittenberg verdedigd wierdt in den jare 1673, *ſub præſidio Joh. Wilhelmi Hilligeri*. *Bayle Dict. Crit.*

LAMEGO, dat de Latynen *Lameca* of *Lamecum* noemen, naby de Duero, eene ſtadt van Portugal, in de provincie van Beiro, met een bisdom, onder dat van Bragues. Ptolomeus maakt 'er gewag van onder den naam van *Lama*, en in het III concilie van Carthago wordt daar van mede geſproken.

LAMENTANO, in 't Latyn *Numentum*, *Nomentum*, was eertyds eene biſſchoplyke ſtadt. Tegenwoordig is het maar een klein vlek van Sabina, naby Monte-Rotondo gelegen, vier of vyf mylen van Rome, ten Noord Ooſten. Men ziet naby dit vlek het dorp van *Lamentano Vecchio*, oudtyds *Lamentanum* en *Nomentanum* genoemd. *Maty Dict.*

LAMERI, een eilandt van de Indiaanſche zee, gelegen tuſſchen de linie equinoctiaal en het einde van het eerſte klimaat ten Ooſten. Men bragt het eertyds van daar het hout, tegenwoordig Brazilhout genoemt, eer dat Amerika ontdekt was. *Herbelot Bibl. Orient.*

LAMFRIDUS, een Engelsch Benedictyner monnik, leefde onder de regering van Ethelredus in de X eeuwe. Hy liet eenige historische werken na, en vooral het leven van S. Suithinus, bisschop, enz. *Pitseus de script. Angl. Vossius de hist. Lat. l. II. c. 41.*

LAMI, (BERNARDUS) priester van de congregatie van het Oratorie, is van de stadt Mans. Hy heeft van zyne jonkheit af eene grote neiging en bekwaamheit gehad tot de wetenschappen, en heeft die alle omhelst. Hy heeft de tydkortingen der goede letteren en de bloemen van de redekunde en van de poëzy weten overeen te brengen met de naarstigheit in de studie der talen; de diepe overdenkingen der wiskundige wetenschappen met de doornen der oordeelkunde; de heidensche philosophie met de Christelyke zedekunde; en de vrye kunsten met de studie van de H. Schriftuur, van de Rabynen en van de Theologie. Hy heeft de philosophie geleeraard in het collegie der vaders van het Oratorie van Saumur en van Angers, en vervolgens de Theologie in het seminarium van Grenoble. Hy deedt terstondt goede werken te voorschyn komen in de fraaie letteren en in de wiskunst: *l'Art de parler*; *Reflexions sur l'Art Poëtique*; Verhandelingen *de l'Equilibre, de la grandeur en general*; en *Elemens de Geometrie*; *Entretiens sur les Sciences & sur la Methode d'etudier*; eene verhandeling van de *Perspective*, alle boeken, die verscheide malen gedrukt zyn. Het eerste der werken, die hy gemaakt heeft over de H. Schriftuur, is een *Apparat* of *Introduction à l'Ecriture* in twintig tafelen, welke hy sedert tot een boek gebragt en in het Latyn en Fransch uitgegeven heeft. Hy heeft vervolgens eene *Harmonie* of *Overeenstemming der Euangelisten* uitgegeven, in welke drie aanmerkenswaardige zaken zyn, die hem in langdurige twistredeneringen hebben ingewikkelt. I. Twee gevangenissen van Johannes, de eene door den last der priesters en Pharizeën, de andere door dien van Herodes. II. Het laatste Pascha van onzen Heilandt, in het welke hy voorgeeft, dat Jesus Christus het Paaschlam niet gegeten heeft, en dat het waarachtige Paaschlam gekruist is, terwyl de Joden het voorbeeldelyke slagten. III. Maria, zuster van Lazarus en de zondaresse, welke hy gelooft eene en de zelve vrouw te zyn. Deze drie gevoelens, en inzonderheit dat over het Pascha, zyn door verscheide schryvers aangetast. De vader Lami heeft de zelve beweerd door eene menigte van schriften, en heeft gene der werken van zyne tegenstrevers onbeantwoord gelaten. Hy heeft eene uitlegging over zyne Harmonie uitgegeven, in welke hy verscheide gewigtige verschillen over de Euangelische historie verhandelt. Hy heeft een groot werk ondernomen en voltrokken *over den Tempel van Jeruzalem*, waar van hy het ontwerp heeft uitgegeven. Men heeft nog van hem: *La Demonstration*, of *Preuves evidentes de la verité & sainteté de la Morale Chretienne*. De vader Lami hieldt voor eenigen tydt zyn gewoon verblyf te Rouaan. Hy is geleerd, zedig, oordeelkundig, bekwaam in het verstandt der H. Schrifture: hy is gemakkelyk van geest en van uitdrukking: hy schryft wel in 't Fransch en in 't Latyn, en strekt zyne vermoedens en de redenering zo verre uit als de zelve kunnen strekken. Dit blykt genoegzaam uit zyne werken. *Du Pin Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques XVII. siecle.*

LAMI, (D. FRANÇOIS) een Benedictyner monnik van de congregatie van S. Maur, van het bisdom van Chartres, een edelman, begaf zich, na dat hy de wapenen in den dienst des konings gedragen hadt, in de Benedictyner orde, en heeft zich de achting van alle brave lieden verkregen, zo door de schoonheit van zynen geest, als door zyne goedhertigheit, de oprechtheit van zyne zeden, de regelmatigheit van zyne kloosteroeffeningen, en zyne zonderlinge Godsdienstigheit. Hy wierdt door zyne naarstigheit een uitmuntend philosooph, een verheven en beschaafd schryver, een oordeelkundig man, en verstandig in de kennisse van het menschelyke herte. De boeken, die hy in het licht gegeven heeft, zyn de vrucht van zyne overdenkingen. Hy heeft in de Fransche tale uitgegeven V stukken *van de kennisse van zich zelf*; eene verhandelinge *van de onbetwistelyke waarheit van den Christelyken Godsdienst*; de *nieuwe Atheïstery omver geworpen*; *Godsdienstige gedachten over het kloosterleven*; de *Lessen der wysheit*; eene *verzameling van Theologische en zedelyke brieven*; *De ongelovigen tot den Godsdienst geleid door de reden*; *Philosophische brieven over verscheide onderwerpen*; eene *Verhandeling tegen de welsprekendheit*, genoemt de *Redekunst van de Schole verraden door haren verdediger*; en eene andere *van de kennisse en van de Liefde Gods*. Hy stierf te S. Denys in de maandt April des jaars 1711. *Du Pin Bibl. des Auteurs Ecclesiastiques XVII siecle.*

LAMIA, een Romeinsch geslacht, was een tak van het huis der Ælianen, en was waarschynlyk door aanneming tot het zelve gekomen; want men maakt het zelve afkomstig van *Lamus*, den zoon van Neptunus, en koning der Lestrigonen, die in eene stadt woonde, welke men naderhandt *Formia* noemde. Dit is het gevoelen van Horatius. Eene geslachtrekening, welke misschien al zo oud is, als die, waar mede deze dichter zynen vriendt *Ælius Lamia* vleit, is zonder twyffel oorzaak, dat Juvenalis, eene vrouw van het eerste aanzien willende verbeelden, haar verbeeld heeft met deze woorden: *Quadam de numero Lamiarum.* Het is zeer waarschynlyk, dat die, aan wien Horatius de XVII Lierzang van het III boek richt, en van wien hy op verscheide andere plaatsen met tekenen van achting spreekt, de vader was van *Lucius Ælius Lamia*, die stierf omtrent het einde der regeringe van Tiberius, in het 786 jaar van Rome, na dat hy gouverneur geweest was van Syrië, van waar men hem geroepen hadt om hem het gouverneurschap van Rome te geven. Hy wierdt met een tuchtmeesterlyke uitvaart vereert. Van hem was mogelyk afkomstig *Ælius Lamia*, die, om dat hy met te veel yver het belang van Cicero tegen Piso aangenomen hadt, gebannen wierdt. Hy was vervolgens wykmeester, en naderhandt hoofdschout na de doodt van Cesar, in het 711 jaar van Rome. Men gelooft, dat hy het is, die voor dood gehouden zynde, zodanig dat men reets het vuur in den mythoop gestoken hadt, zyn gevoelen weder kreeg door de werking van het vuur. Men kan de Romeinsche geslachten van Streinius nazien, en 't *Onomasticon* van *Glandorp*. Zie ook de bewyzen van het gene gezegd is in de *Dict. Crit.* van *Bayle.*

LAMIA, eene stadt van Thessalië, is voornamentlyk bekend door den slag, welke in haar gebiedt voorviel tusschen de Atheniënzen, bygestaan door de andere Grieken, en Antipater, gouverneur van Macedonië. Dit gebeurde na de doodt van Alexander. De uitslag van dezen strydt was zeer schadelyk voor de Atheniënzen en voor verscheide andere steden van Griekenlandt. Suidas vergist zich, wanneer hy zegt, dat Antipater den slag verloor. *Bayle Dict. Crit.*

LAMIA, of SCALA MARMOREA, oudtyds *Amycli*, *Amyci*, *Daphne*, eene haven van de engte van Constantinopel, op de kust van Natolië, naby de stadt Calcedonië. *Maty Dict.*

LAMIA, eene dochter van Neptunus. De Grieken zeiden, dat de Afrikanen haar Sibylla genoemt hadden; dat het de eerste vrouw was, die geprophteteert hadt; en dat Jupiter eene dochter by haar hadt, Herophyla genaamt, en die eene der Sibyllen was. Anderen zeggen, dat Lamia eene schone Afrikaansche vrouw was, by welke Jupiter kinderen teelde, welke de minnenydige Juno alle deedt omkomen: het welk de moeder tot zulk eene razende droefheit bragt, dat zy niet alleen lelyk wierdt, maar ook van zulk een wreedheit om de kinderen van anderen weg te voeren, en de zelve te doden. Hier uit ontstondt zonder twyffel de overlevering onder het volk, waar naar de dichters zich schikten op het toneel. Men sprak van Lamia, of van de LAMIEN, in een anderen zin; want men zeide, dat zy zich ontdoen konden van hare oogen, en de zelve wederom aannemen wanneer het haar goed dacht. Zy ontsloegen zich daar van in haar huis, en namen die wederom aan wanneer zy uitgingen. Dit is het zinnebeeldt van de nieuwsgierigheit en van de eigen liefde. Zo men Plutarchus raadpleegt, hy zal ons zeggen, dat een ieder van ons, naar het voorbeeldt van Lamia, die blind was in haar huis, en die, wanneer zy wilde uitgaan, hare oogen nam uit eene doos, geschikt om de zelve te bewaren, zyne oogen naauwkeuriglyk slaat op de gebreken van zynen naasten, en zich niet bedient van zyn gezicht om zyne eige ondeugden te kennen. Philostratus verbeeldt de zelve als zeer geil en ontuchtig. Bayle zegt niet te weten, of de visch LAMIA dezen naam niet gehad heeft ter oorzake van het gene de fabelen zeiden van de Lamiën, dan of deze haren naam verschuldigt zyn aan dien van dezen visch. Deze visch is van eene schrikkelyke grootte, en wonderlyk verslindende. Men heeft dikwils een geheel mensch in zynen buik gevonden. *Bayle Dict. Crit.*

LAMIA, eene vermaarde hoer, de dochter van een Atheniënzer, Cleanor genoemt. Zy wierdt van eene fluitspeelster, dat zy van handtering was, de byzit van Ptolomeus den I, koning van Egypten; maar zy hadt zich al van te voren berucht gemaakt door hare oeffening van ligtvaardigheit. Wanneer de kunst van het zingen of danssen, of op muzyktuigen te spelen, het beroep is van de vrouwelyke sexe, en dat zy de zelve voor loon op het toneel, of in de plegtige gezelschappen oeffenen, is de zelve voor haar eene grote stap tot de onkuischheit. Men moet zich dan niet verwonderen, dat onze Lamia van de beroeping van fluitspeelster is overgegaan tot die van eene hoere. De overhelling van het eene tot het andere is zeer steil en glibberig. Zy wierdt met verscheide van hare gesellinnen gevangen genomen in den zeeslag, dien Demetrius Poliorcetes won van Ptolemeus naby het eilandt van Cyprus. Voor Demetrius gebragt zynde, scheen zy hem zo beminnelyk, hoewel zy begon af te gaan, dat zy naderhandt het meeste bemind was onder zyne meesteressen. Men zegt gewoonlyk, dat in de geslachten of huisgezinnen de vriendschap veel meer daalt dan zy opklimt: de vaders beminnen hunne kinderen meer, dan de kinderen hunne vaders. Men kan het zelve zeggen van de liefde der mannen tot de vrouwen; zy zyn gewoonlyk ouder dan die, welke zy beminnen. Maar deze regel heeft vele uitzonderingen, zelfs in de koninklyke geslachten; een getuige daar van zy een Dauphin van Vrankryk, onder de regering van François den I. In het artykel van POITIERS (DIANA VAN) zal daar van gesproken worden. Men ziet hier een jong koning, die zich in slaverny laat brengen door eene vrouwe, die veel jonger is dan hy. Men moet zich daar over niet verwonderen; want oude hoeren, met eenige overblyfselen van schoonheit, ondersteunt door hare ervarenheit en door hare streken, kunnen een jongeling verre brengen. Wat 'er van zy, indien Demetrius grote bekoorlykheden in Lamia vondt, de eerste reize, dat hy haar zag, hy vondt 'er geen minder in de heimelyke onderhoudingen, welke zy te zamen hadden. Het was de beweging niet alleen, die haar zo bekoorlyk maakte aan Demetrius; zy gaf hem ook verliefde beten, die waarschynlyk aan dezen prins zo veel behaagden, als zyne drift tot deze vrouwe mishaagde aan zyne vrienden. Zy konden zulks niet verbergen; want wanneer zyne ambassadeurs de lidtekenen gezien hadden, welke Lysimachus hen vertoonde op zyne dyen en op zyne armen, antwoordden zy hem, dat 'er de koning hun meester mede aan den hals hadde, welke het uitwerksel waren van de beten van het geweldige beest Lamia. Men moet weten, de

dat Lyſimachus gevochten hadt tegen eenen leeuw, en dat hy hen de tekenen der wonden toonde, die hy in dezen ſtrydt bekomen hadt. Om dat Demetrius haar het meeſte onder zyne meeſtereſſen beminde, zeide men, dat hy van de anderen bemind was, maar dat hy deze beminde. Hy moeſt hier over eenige ſpotternyen verdragen. Men verwonderde zich te zien, dat Demetrius, die terſtondt een tegenzin gekregen hadt voor Phila, zyne gemalinne, om dat zy begon af te vallen, zich zodanig aan Lamia onderworpen hadt, die reets in het vervallen was. Hy vroeg eens aan Demo, wat zy dacht van Lamia, die gedurende eene maaltydt op de fluit ſpeelde. *Zy is eene oude,* antwoordde Demo. Wanneer men het nagerecht opgebragt hadt, zeide hy tegen Demo: *Ziet gy, hoe vele zaken Lamia my zendt?* Demo antwoordde: *Myne moeder zal 'er u wel meer zenden, zo gy ook by haar leggen wilt.* Men moet aanmerken, dat Demo eene hoer was, die voor byzit gedient hadt aan Antigonus, den vader van Demetrius, en die vervolgens van Demetrius bemind wierdt. Daar ontſtondt een geweldige haat tuſſchen Lyſimachus en Demetrius, en zulks was oorzaak, dat Lyſimachus op eene bloedige wyze ſpotte met de aankleving van Demetrius voor Lamia. Zie daar, zeide hy, de eerſte hoere, die ik van het toneel hebbe zien komen. Demetrius antwoordde: „ ik wil, dat hy wete, dat myne hoer eerlyker is, dan zyne Pene-„ lopé." Amiot heeft in de vertaling van deze plaats van Plutarchus gemiſt. De beſte vertaling der wereldt zou deze gedachte van Lyſimachus niet kunnen ophelderen, indien men onkundig was van eene zaak, welke Athenæus verhaalt; dat is, dat Demetrius gezegt hadt, dat het hof van Lyſimachus gelyk was aan het toneel van een blyſpel; daar komen niet anders te voorſchyn dan lieden, welker naam uit twee lettergrepen beſtaat. Hy ſpotte aldus met eenen Bithes, met eenen Paris, en met eenige anderen, welker naam niet langer was, en die de gunſtelingen van Lyſimachus waren. Wanneer Lyſimachus deze ſpotterny verſtaan hadt, vergenoegde hy zich met te antwoorden, dat hy tot zynent nooit eene hoer gezien hadt, die van het treurtoneel gekomen was. Hy zinſpeelde op Lamia, die eene fluitſpeelſter was, en bygevolg van eene hanteering, die men in de vertoning der treurſpelen oeffende. Hy hoopte haar met zo vele goederen op, dat zy zich in ſtaat zag om grote koſten te doen. Het is gemeen, dat de meeſtereſſen der koningen vermaak ſcheppen haren naam onſterflyk te maken door prachtige gebouwen. Lamia was van dezen aardt; zy deedt in Sicyon eene zeer ſchone galdery bouwen, waar van Polemon eene beſchryving heeft uitgegeven. Het gaſtmaal, dat zy eens aan Demetrius gaf, was zeer prachtig. Daar was een boek over dit onderwerp geſchreven door eenen ſchryver, Lynceus genoemt. Zy muntte uit in ſchone zeggingen en in ſnedige antwoorden; en dewyl de Atheniënzen de vleiery ten opzichte van Demetrius tot de dwaaſte godlooshedeη toe uitſtrekten, bouwden zy ter eere van deze byzit een tempel, onder den naam van VENUS LAMIA, hoewel zy in een zeker geval veel verdriet hadden hun geldt voor deze vrouwe geſchikt te zien. Onder verſcheide geweldenaryen, welke die van Athene van Demetrius te lyden hadden, verdroot niets hen meer, dan het bevel, dat hy hen gaf om hem terſtondt twee honderd en vyftig talenten op te brengen. Hy deedt dit geldt met veel ſtrengheit en verhaaſting ligten, en wanneer het geldt gereed was, geboodt hy hen het zelve te geven aan Lamia en aan de andere hoeren, die zy onder haar gevolg hadt; *Dat is voor haar zeep*, zeide hy. (Tegenwoordig zou men zeggen tot eene gifte of tot ſpeldegeldt van de koninginne.) Deze woorden en dit gebruik veroorzaakten meer ſmert aan de Atheniënzen, dan het verlies van hun geldt. De Thebanen pleegden de zelve godloosheit als de Atheniënzen. De vertelling, die men heeft in Athenæus wegens Demetrius en Lamia, is van zulk eenen aardt, dat het papier de zelve in het Nederduitſch niet kan dulden. Men kan door dit Latyn daar van oordeelen: *De Lamia rurſum Machon hæc ſcribit, Demetrium aliquando inter pocula, varia genera unguentorum oſtentantem Lamiæ tibicinæ, ut illa non ita jucundè olere dixit, non nihil commotum & tanquam vellicatum, quod improbans omnia petulantius illuderet, innuiſſe ut nardinum quoddam afferretur, & cùm pudendum manu confricuiſſet, ac digitis contrectaſſet, dixiſſe, hoc Lamia olfacito, quantum à reliquis diſtet, cognoſces: illam verò ſubridentem reſpondiſſe, atqui, ô miſer, omnium longè putidiſſimum hoc eſſe mihi videtur: regemque mox ſubjeciſſe, è regia tamen glande per Jovem eſt, ó Lamia.* Men weet niet, of Ælianus naauwkeuriglyk verhaalt heeft het gene hy van deze twee perſonen zegt. Demetrius, zegt hy, die over zo vele volkeren regeerde, ging dikwils met zyne wapenen, en met de kroon op het hoofdt by de hoere Lamia. Hy zou zich ontëerd hebben, zo hy haar by zich ontbóden hadt; maar hy ging haar met grote zorge tot harent zien. Ik acht dezen prins minder dan Theodorus den fluitſpeler, die de gebeden verachtte, welke Lamia hem deedt om haar te komen zien. Zie daar de vertelling van dezen ſchryver: de zelve is verdacht; want Demetrius zag Lamia niet voor dat men haar hem aangeboden hadt na den zeeſlag, dien hy won van den koning van Egypten. Lamia oeffende niet meer de hanteering van eene dochter van vermaak; zy kwam toe aan eenen koning. Indien men zegt, dat zy, zelfs na dat zy aan Demetrius toebehoorde, haar afzonderlyk huis hadt, en dat het aldus genoeg mogelyk is, dat men Demetrius by haar heeft zien gaan, zo antwoordt men, dat hy niet by haar gegaan zou zyn als by eene openbare hoere, maar als by eene meeſtereſſe, waar van hy geloofde de eenige bezitter te zyn, en aan welke hy middelen gaf om prachtiglyk gehuisveſt te zyn. Op dien voet zyn de beriſpingen van Ælianus nietig; want zo haaſt een vorſt zich ingewikkeld heeft in het misdryf van openbaar boelſchap, is het de zelve zaak, of hy by zyne meeſtereſſe gaat, dan of hy haar by zich doedt komen; en het is zelfs aanſtotelyker haar in zyn paleis gehuisveſt te zien, dan dat zy een afzonderlyk huis heeft. Het is genoegzaam zeker, dat Lamia haar verblyf hadt by Demetrius, en dat Demetrius in allen gevalle haar niet ging zien op den voet van eene hoere, die hare deur voor een ieder opende. Dit is niettemin de vooronderſtelling van Ælianus, en zyne zedeles is daar op gevestigt. Plutarchus verhaalt, op wat wyze Lamia een vonnis beriſpte, dat gegeven wierdt in het ſtuk van minnery. Zie hier het geval: Thonis, eene Egyptiſche hoere, hadt eene grote ſomme gelds geëiſcht van eenen jongeling, die haar beminde: de koop ging hier door te niet; de minnaar vertrok zonder iets te doen. Hy beeldde zich in, des nachts dromende, dat hy deze vrouwe genoot. Dit genas hem van zyne drift. Thonis, dit ganſche geheim verſtaan hebbende, gaf voor dat de jongeling haar moeſt betalen, en riep hem voor de rechters. Bocchoris veroordeelde den verweerder om het geldt, dat men van hem gevordert hadt in eene beurs te doen, en de zelve op eene wyze te bewegen en te houden, dat de ſchaduwe daar van op Thonis viel. Deze rechter gaf daar door te kennen, dat de mening of inbeelding maar eene ſchaduwe is van de waarheit, en dat dit genot in den droom maar eene ſchaduwe is van het waarachtige genot. Lamia, een bekwaam rechter in zulke zaken, zeide eens, dat dit oordeel onbillyk was, om dat de ſchaduwe van de beurs de hoere niet hadt genezen van de begeerte, welke zy hadt om dit geldt te bezitten, in plaatſe dat de droom de drift van dezen jongeling hadt genezen. Het gene gezegt is ten laſte van Antony van Guevara by gelegenheit van Laïs, wordt hier herhaalt by gelegenheit van Lamia. Hy heeft zo vele logenen van de eene verhaalt als van de andere. Men vindt eene grote lofſuiting van deze Lamia in een werk, dat Bandelot in het Franſch uitgaf in den jare 1698, onder den tytel van: *Hiſtoire de Ptolemée Auletes*, enz. *Bayle Dict. Crit.*

LAMIA van Creta. Zie AUXESIA.

LAMIEN. Zie LAMIA.

LAMINA, in 't Latyn *Lamia*, eene ſtadt van Griekenlandt, gelegen in Theſſalië, aan de rivier van Agriomela, omtrent de golf van Zeito. *Maty Dict.*

LAMLEM, of LAMLEN, eene provincie van het landt der Negers in Afrika, ten Zuiden van Maczarah, eene andere provincie van het zelve landt, alwaar de ſteden zyn van Tocrur, Salah, en Beriſſah, waar van de inwoners dikwils ſtroperyen doen in de provincie van Lamlem, van waar zy een groot getal van ſlaven wegvoeren. De inwoners van deze provincie zyn van de andere Negers onderſcheiden door merktekenen, die de ouders hunne kinderen in de jonkheit op hunne voorhoofden branden. *Herbelot Biblioth. Orient.*

LAMMERENBURG, of LAMRENBURG, een ſchoon groot heerenhuis en heerlyke luſthof in Zeelandt, op het eilandt Walcheren, gelegen tuſſchen Vliſſingen en Koudekerke, wierdt in de XVII eeuwe opgebouwt door een heere van het voorname Zeeuwſche geſlacht van *Lampſins, Kornelis* geheten, en in zynen tydt een van de grootſte en machtigſte kooplieden van Zeelandt. Lodewyk de XIV, koning van Vrankryk, vereerde hem met de ridderorde van S. Michiël en het baronyſchap van Tabago, gelyk de openbrief uitwyſt, om dat deze Kornelis Lampſins op de vredehandeling tuſſchen Vrankryk en Hollandt in den jare 1662 was gecommitteert geweeſt. Hy was zo vermogend, dat men in Zeelandt, als men een al-verkwiſter wilde beſchryven, plagt te zeggen: *Al hadt hy het goedt van Lampſins, hy zou het doorbrengen. Smallegange Kronyk van Zeelandt fol. 672. Gargon Walcherſche Arkadia II Deel, pag. 79.*

LAMMERSCHAGE, of LAMBERTSCHAGE, een dorp in Noord-Hollandt, onder Medenblik, in het baljuwſchap van Spanbroek. Het zelve hadt in de Roomſche tyden eene parochiekerk, ter gedachteniſſe van S. Lambertus toegewyd; maar is ſedert de Hervorminge met Abbekerk door een Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Hoorn.

LAMOIGNON, (KAREL VAN) heer van Basville, enz. gewoon Raadsheer van ſtaat en requeſtmeeſter, was een der geleerdſte en verſtandigſte magiſtraten van de XVI eeuwe. Zyn huis is van de edelſte en oudſte van de provincie van Nivernois, doorluchtig door zyne vermaagſchappingen en door de grote mannen, die het ſedert meer dan 400 jaren in zyne verſcheide takken heeft voortgebragt.

PETRUS VAN LAMOIGNON, heer van Poinci, enz. leefde onder de regering van den H. Lodewyk, en zyne nakomelingen, van vader tot zoon, zyn tot heden toe bekend. Karel, van wien hier geſproken wordt, was de eerſte, die zich kwam nederſlaan te Parys. Hy was de oudſte zoon van François van Lamoignon, en van vrouwe Maria du Coing. De genegenheit, welke hy ontfing voor de letteren, deedt hem de grootſte mannen zoeken, die 'er waren in Vrankryk en in Italië, alwaar hy ſtudeerde onder den geleerden Alciatus, en hy wierdt aldaar Doctor gemaakt te Ferrare in den jare 1543. Op zyne wederkomſt maakte hy, dat men zich over hem verwonderde in het parlement van Parys, alwaar hy Raadsheer was en requeſtmeeſter. Koning Karel de IX en de koningin Catharina de Medicis, zyne moeder, ſchreven ten dien opzichte een brief aan het parlement, welke betoont, wat achting zy hadden voor den heer van Lamoignon. Hy was hen waardig door zich zelf, en door de aanpryzing van den hertog van Nevers, die hem verkoren hadt tot hoofdt van zynen Raadt, en die hem zelfs tot uitvoerder van zyn teſtament benoemde. Van de waardigheit van requeſtmeeſter ging hy over tot

die van gewoon Raadsheer van ſtaat van zyne Majeſteit, die hem in verſcheide gewigtige zaken gebruikte, en die het verdriet hadt hem te zien ſterven in de maandt November des jaars 1573, in het 55 jaar zyns ouderdoms. De koning deedt hem de eere hem dikwils te bezoeken gedurende zyne ziekte, en na zyne doodt zeide hy, dat hy een getrouw dienaar verloren hadt, en die bekwaam was tot de eerſte bedieningen van zynen ſtaat, waar toe zyne verdienſten hem gewiſſelyk verheven zouden hebben. Hy was getrouwt met vrouwe Charlotta van Beſançon; en liet na *Chriſtiaan van Lamoignon*, van wien in het vervolg geſproken wordt, en vyf dochters. Een van zyne zonen, die zonder nakomelingſchap ſtierf in den ouderdom van 24 jaren, was

PETRUS VAN LAMOIGNON, een der naauwkeurigſte geeſten van zynen tydt, en zeer geleerd naar zynen ouderdom. Men heeft van hem nog verſcheide werken, en onder anderen twee dichtſtukken, het eene Griekſch en het ander Latyn, welke hy ſchreef in den ouderdom van 15 jaren. De zelve zyn te Parys gedrukt by Denys du Prat in den jare 1570, onder dezen tytel: *Cliniades Nivernius, ſive altera calamitatum Galliæ deploratio, &c.* Alle de dichters van zynen tydt beweenden zyne doodt, en verſierden zyn graf met eenig grafſchrift. Beza zelf, aan wien de letteren en de liefde tot de poëzy Lamoignon ongemeen geacht maakten, nam gelegenheit zyne doodt te beklagen door deze vaarzen:

Lamonii exuviæ exſtincti, florente juventâ,
Viator, hic ſunt conditæ,
Quem truculenta licet flevit miſerata cadentem
His ipſis Parca vocibus.
Teſtor numen, ait, juvenili in corpore cana
Tua me fefellit indoles.
Et te ſcribentem te demirata loquentem
Ætate credidi ſenem.
Ille autem vitæ certus melioris, & inter
Jam jam locandus ſydera:
Tolle moras, inquit, nam cui juvenive, ſenive
Cœlum placet, ſordet ſolum.

CHRISTIAAN VAN LAMOIGNON, zyn broeder, preſident *à Mortier* in het parlement van Parys, is de eerſte waardigheden van den tabbaardt waardig geweeſt. Hy ſtudeerde te Bourges onder den vermaarden Cujacius, en wierdt tot Raadsheer in het parlement van Parys aangenomen den 25 January des jaars 1596. In het jaar 1623 verkreeg hy een preſidentſchap *aux Enquêtes.* In den jare 1633 wierdt hy preſident *à Mortier*, en ſtierf in de maandt January des jaars 1637, geacht en betreurt van al de wereldt. By zyne gemalinne, Maria van Landes, geſproten uit een oud huis van Vexin, en geſtorven in den jare 1651, liet hy na *Wilhem*, die volgt; *Anna*, in den jare 1605 getrouwt met Theodorus van Nemond, requeſtmeeſter, en naderhandt preſident *à Mortier* in 't parlement van Parys, door de doodt van Chriſtiaan van Laimoignon, zynen ſchoonvader; *Magdalena*, bekend onder den naam van *Mademoiſelle van Lamoignon*, vermaard door hare Godvruchtigheit, ſtierf den 12 April des jaars 1687, in den ouderdom van 79 jaren; *Elizabeth*, nonne by de jonkvrouwen van de Viſitatie te Parys, geſtorven in den jare 1656.

WILHEM VAN LAMOIGNON, marquis van Bâville, graaf van Launay-Courſon, baron van S. Yon en van Boiſſi, en eerſte preſident van het parlement van Parys, wierdt als Raadsheer in het parlement van Parys ontfangen in den ouderdom van 17 jaren in den jare 1635, en vervolgens als requeſtmeeſter in den jare 1644. De dienſten, die hy in deze laatſte waardigheit deedt gedurende den loop van veertien jaren, gevoegt by die van zynen vader en van zynen grootvader, deden hem door den koning in den jare 1658 verheffen tot de waardigheit van eerſten preſident, welke hy met zo veel bekwaamheit als oprechtheit en vlyt bekleedde. Deze wyze magiſtraat ſtierf den 9 December des jaars 1677, in den ouderdom van 61 jaren, in 't algemeen geacht van zyne eeuwe, en eerwaardig aan de nakomelingſchap door zyne Godvruchtigheit, door zyne wysheit, door zyne verlichting, door zyne minzaamheit, en door zyne liefde tot de wetenſchappen. Hy was de beſchermer der geleerden, die hem geëert hebben in hunne werken, en ſtelde zyn vermaak daar in alle weken een getal der uitmuntendſten onder hen aan zyn huis te zien vergaderen. By zyne gemalinne, Magdalena Potier, dochter van Nikolaas Potier, heer van Ocquerre, ſecretaris van ſtaat, geſtorven den 17 October des jaars 1705, in haar 82 jaar, heeft hy nagelaten, *Chriſtiaan François van Lamoignon*, die volgt; NIKOLAAS VAN LAMOIGMON van Bâville, graaf van Launay-Courſon, Raadsheer in 't parlement, naderhandt requeſtmeeſter, en eindelyk Raadsheer van ſtaat, en intendant in Languedok. Hy trouwde in den jare 1672 met Anna Bonnin, dochter van Johannes François Bonnin, marquis van Chalucet; en hadt tot kinderen *Urbanus Wilhem van Lamoignon* van Courſon, Raadsheer in 't parlement, naderhandt requeſtmeeſter, intendant te Rouaan, getrouwt met N. Meliand, by welke hy kinderen heeft; *Maria Louize van Lamoignon*, geboren den 28 Auguſty des jaars 1676, den 12 September des jaars 1706 getrouwt met Michiël Robert le Pelletier, heer des Forts, Raadsheer van ſtaat en intendant der financien.

De andere kinderen van den eerſten preſident, Wilhem van Lamoignon, zyn: *Magdalena*, getrouwt met Achilles van Harlay, voor dezen eerſte preſident van het parlement van Parys, geſtorven in October des jaars 1671; *Maria*, getrouwt met Victor Maria, graaf van Broglio; *Elizabeth* en *Anna*, nonnen van de Viſitatie, behalven drie zonen en eene dochter, jong geſtorven.

CHRISTIAAN FRANÇOIS VAN LAMOIGNON, marquis van Bâville, baron van S. Yon en van Boiſſi, requeſtmeeſter, advokaat-generaal, naderhandt preſident *à Mortier* in 't parlement van Parys, akademiſt honorair in de akademie der gedenkpenningen en opſchriften, ſtierf den 7 Auguſty des jaars 1709, in den ouderdom van 65 jaren. Hy was getrouwt met Maria Johanna Voiſin, dochter van Daniël Voiſin, heer van Cerizay, Raadsheer van ſtaat, by welke hy hadt: *Chriſtiaan*, die volgt; *Magdalena van Lamoignon*, eerſte gemalin van Claudius van Longueil, marquis van Maiſons en van Poiſſy, preſident *à Mortier* van het parlement van Parys, geſtorven den 15 September des jaars 1694; *Wilhem van Lamoignon*, geboren in den jare 1683, heer van Blancmesnil, Raadsheer en naderhandt advokaat-generaal van het parlement, die den 14 September des jaars 1711 trouwde met N. d'Aligre, dochter van Stephanus d'Aligre, preſident *à Mortier*; *Françoiſa Elizabeth van Lamoignon*, geboren in den jare 1684, getrouwt den 26 November des jaars 1705 met Johannes Aimarus Nikolaas, eerſte preſident der kamer van rekening; *Johanna Chriſtina*, geboren in den jare 1686, getrouwt den 4 July des jaars 1707 met N. van Maniban, preſident in 't parlement van Toulouze; *Suzanna Leonil*, geboren in den jare 1688.

CHRISTIAAN VAN LAMOIGNON, geboren in den jare 1676, Raadsheer geweeſt zynde in 't parlement van Parys, preſident *à Mortier.* Hy trouwde in September des jaars 1706 met N. Gon, dochter van Lodewyk Gon, heer van Bergonne, meeſter der rekeningen. *Beza in Poëm. Gui Coquille hiſtoire de Nivernois. Blanchard hiſtoire des Preſidens du Parlement de Paris, &c.*

LAMOIGNON, (WILHEM VAN) eerſte preſident van het parlement van Parys, wierdt geboren den 20 October des jaars 1617. Hy was een zoon van Chriſtiaan van Lamoignon en van Maria de Lande. Ter wereldt komende hadt hy alle de goede en gelukkige hoedanigheden, welke men aan een kindt kan wenſchen. Hy was ſchoon, welgemaakt en bekwaam tot alle de oeffeningen van het ligchaam, waar in hy wonderlyk uitmuntte, maar vooral van eenen geeſt, die in het vervolg niets ontmoette in de ſtudie der goede letteren, van de philoſophie en van de Rechtsgeleerdheit, dat hy niet met eene onbegrypelyke gemakkelykheit en ſnelheit leerde. Hy maakte daar in zulk een groten voortgang, dat hy tot Raadsheer in het parlement van Parys aangenomen wierdt in den ouderdom van achtien jaren met eene algemene toejuiching. Na dat hy negen jaren in het parlement geweeſt was, wierdt hy requeſtmeeſter, en de koning benoemde hem tot commiſſaris in de vergadering der ſtaten van Bretagne, alwaar hy de belangen van de provincie met die van het hof verëenigde, het gene hem eene zeer grote achtting verwierf. In den jare 1658 gaf de koning hem de waardigheit van het eerſte preſidentſchap, welke hy den overigen tydt van zyn leven met eene algemene toejuiching bekleedde; en wanneer hy den kardinaal Mazarin bedankte hem in dit geval by zyne majeſteit begunſtigt te hebben, ontfing hy van hem dit aantwoordt: *Myn Heer, indien de koning een deugdzamer man in zyn koninkryk hadt kunnen vinden dan u, hy zou u deze waardigheit niet gegeven hebben.* Niemandt heeft ooit eene groter uitgeſtrektheit van de vereiſchte hoedanigheden tot de ampten, die hy bekleed heeft, bezeten. Hy hadt eene grondige kenniſſe van de ganſche rechtsgeleerdheit, eene rechtvaardigheit en eene billykheit, die altoos de zelve was, en vooral eene minzaamheit, die zo verre ging, dat zy de meeſten van de genen, die hun proces verloren hadden, trooſtte, bekoord zynde, dat zy aangenomen en zo gunſtiglyk gehoort waren door zulk een magiſtraatsperſoon. Hy voegde by deze grote hoedanigheden, zo noodzakelyk aan zyne profeſſie, eene uitmuntende zucht tot de goede letteren, die hy alle in den grondt en evenveel bezat. Alle weken wierdt by hem eene vergadering gehouden van de bekwaamſte mannen, die 'er waren in allerlei wetenſchappen. Hoewel zyne geleerdheit algemeen was, zo blonk de zelve inzonderheit uit in de kenniſſe van de zaken der kerke, van de kerkelyke tucht, van hare hiſtorie, en van de rechten van de keizerlyke en van de wereldlyke macht. De koning zondt hem alle de boeken, welke de akademie der wetenſchappen opgeſtelt heeft, en welke in zich vervatten al het naauwkeurigſte in de wiskunſt, in de natuurkunde, in de chymie, en in alle de afgetrokkenſte en naauwkeurigſte wetenſchappen. Hy nam zyn vermaak om alle deze boeken te doorlopen met den gene, die hem de zelve aanbood, en het bleek door de wyze, op welke hy ſprak over de ſtoffen, die daar in verhandelt worden, dat hy eene grote kenniſſe daar van hadt. Vervolgens het boek van het ridderſpel (*Carrouzel*) van den jare 1662 gezien hebbende, en dat der taferelen en afbeeldingen van het kabinet des konings, welke die van de akademie der wetenſchappen verſelden, toonde hy, dat hy geen minder kenniſſe hadt van de kunſt van de behandeling der paarden, dan of hy niets anders gedaan hadt dan te paardt te ryden, en dat hy zulk een billyk oordeel hadt over de ſchoonheit en den trant der taferelen, waar van hy de meeſters op het eerſte gezicht noemde, als of hy zyn ganſche leven in de kabinetten der naauwkeurige liefhebbers verkeert hadt. Daar was in hem een grondt van Godvruchtigheit en van deugdt, die niet minder het herte won, dan de verlichtingen van zynen geeſt verwondering baarden.

Hy ſtierf den 10 December des jaars 1677, in den ouderdom van zeſtig jaren en twee maanden. Hy is by de Kordeliers begraven. Zyn herte wierdt gebragt naar *S. Leu S. Gilles*, by zyne vrouw moeder. Hy heeft twee zonen van verdienſten nagelaten, de een advokaat-generaal; en de ander requeſtmeeſter, intendant in Languedok, en gewoon Raadsheer van ſtaat. *Perrault les Hommes Illuſtres, qui ont paru en France.*

LA-

LAMOIGNON, (Christiaan François van) van wien in een voorgaand artykel een woordt gezegd is, was eerst requestmeester, naderhandt advokaat-generaal, en vervolgens president *à Mortier* van het parlement van Parys. Hy was de oudste zoon van Wilhelm van Lamoignon, eerste president van het parlement van Parys, en van Magdalena Potier, dochter van Nikolaas Potier, heer van Ocquerre, secretaris van staat. Hy wierdt geboren te Parys den 26 Juny des jaars 1644. Zyn vader, die alle de vereischte hoedanigheden hadt van een uitmuntend magistraatspersoon, liet de zorg voor de opvoeding van zynen zone op niemandt aankomen. Hy hieldt zich zelf op met de minste omstandigheden van zyne eerste studiën. De liefde voor de letteren, een rechte en zekere smaak, eene naauwkeurige kennisse van de waarachtige gronden en van de beste wyze van studeeren, waren de vruchten, welke de leerling trok uit zulk een kostelyke opvoeding. Maar dit waren de minste vruchten daar van; de vader was meer oplettend om zynen zoon een Christen, een onderdaan, een toekomend magistraatspersoon te maken, dan een geleerden. Hy boezemde hem meer liefde tot den Godsdienst in, dan tot de letteren; meer yver voor den staat en voor den vorst, dan smaak in de kunsten; meer vroomheit en rechtvaardigheit, dan yver en bekwaamheit. Hy wierdt in de redenkunde besteed in het collegie der Jesuiten, en deze vaders verkoren den vader *Rapin* om het bestier te hebben over de studiën van een scholier, die veel beloofde. Hy bezag drie jaren daar na Engelandt en Hollandt, en keerde wederom om een voorwerp van verwondering te zyn in de vergaderingen der geleerden van de eerste verdiensten, die regelmatiglyk aan het huis van zynen vader gehouden wierden. *Patin* was verbaast over de kennisse, welke de jonge Lamoignon hadt van de oudheit, en over de bekwaamheit, welke hy deedt blyken in de keur en in de uitlegging der gedenkpenningen. De vader Rapin raadpleegde zynen leerling over de werken, welke hy in 't licht gaf; en de vermaardste dichters van zynen tydt gedroegen zich aan zynen smaak wegens de volmaaktheit van hunne stukken. Deze verscheide kundigheden waren nochtans niet anders dan zyne uitspanningen. De rechtsgeleerdheit was zyne waarachtige bezigheit. De eerste president, benevens andere magistraatspersonen van den eersten rang, door den koning benoemt tot de hervorming der ordonnantien, deedt zynen zoon deel hebben aan dien gewigtigen arbeidt. Hy wilde, dat hy twee jaren na malkander als een gemeen advokaat verscheen in de rechtbank. Zyne pleitredenen deden het aanzien van de rechtbank veranderen. De navolgers van den vermaarden *Le Maitre* waren beschaamd over hunne opgeblazenheit en over hunne gemaakte geleerdheit. Zy bevroedden, dat een advokaat niet bedacht moet zyn om zich te doen achten, maar om zich te doen gelooven; dat hy zich moet bepalen by zyne zaak, en de omstandigheden van het geval en de toepassing der wetten het eenige voorwerp moeten zyn van zyne welsprekendheit. Dat men verheven kan zyn zonder vergrotende uitdrukkingen, en dat een eenvoudige, doch edele styl de eenige is, welke voegt aan de verdedigers van de rechtvaardigheit en van de onnoselheit, die niet zoeken te verschalken, of te verblinden. Naar dit zelve voorbeeldt verbeterden de navolgers van *Patru* zich zelf van de tegengestelde gebreken. Zy leeraarden, dat men zuiver en naauwkeurig kan zyn in zyne uitdrukking, zonder tot schraalheit en koelheit van reden te vervallen. Met een woordt, men verzekert, dat de welsprekendheit van de rechtbank in Vrankryk aan Lamoignon de volmaaktheit verschuldigd is, waar in men haar tegenwoordig ziet. Hy wierdt in den jare 1666 tot Raadsheer aangenomen. Onder de gewigtige verrechtingen, waar mede men hem belastte, was die, welke hem opgelegt wierdt in den jare 1668 eene grote offerhande van den kant van zynen vader. De pest was te Soissons. Het kwam 'er op aan om den loop daar van te stuiten, een gevaarlyke last, maar nuttig voor den staat. Lamoignon vertrok den volgenden dag na dat het besluit genomen was, en betoonde gedurende den loop van de uitvoering van zynen last zo veel voorzichtigheit, als hy moedt hadt doen blyken in het aanvaarden van den zelven. Hy ging van de waardigheit van Raadsheer over tot die van requestmeester: en de koning, die hem van verscheide zaken van belang verslag hadt horen doen, stelde hem onder het getal der commissarissen, waar mede hy wilde raadplegen, wanneer deze vorst, na de doodt van den kancelier *Seguier*, zelf voor eenigen tydt het zegel hieldt. De advokaat-generaals plaats eindelyk open gevallen zynde door de doodt van Bignon, wierdt Lamoignon zyn opvolger. Hy verkreeg zich eene grote achting in deze waardigheit. Hy deedt het gebruik van het Congres vernietigen, een gebruik, dat zeer aanstotelyk was en strydig met de schaamte, maar oud en ondersteund door de oeffening van een lang vervolg van jaren. Hy deedt eens de rechters afstaan van een gevoelen, waar voor zy zich verklaard hadden; en het gene de welsprekendheit van Cicero vermogt op Cesar in de zaak van Ligarius, vermogt de zyne in deze zaak op eene gansche kamer. Hy verkreeg in den jare 1690 de goedkeuring tot een presidentschap *à Mortier*, eene verschuldigde beloning voor een zeventigjarigen arbeidt. Lamoignon aanvaardde dit bewys van het genoegen, dat de koning hadt in zyne diensten, niet anders dan eene verplichting om in de zelve te volharden. Hy stelde de genieting van het voordeel van de gunst, welke de vorst hem bewezen hadt, uit, en de rechtbank hieldt hem nog acht jaren. Hy verliet de zelve niet eerder voor dat zyne gezondheit, gesleten door den arbeidt, zynen yver niet meer beantwoordde. Hy stondt in den jare 1707 aan zyn oudsten zoon de waardigheit van het presidentschap *à Mortier* af, en de koning verleende hem brieven van president honorair. Maar mannen als Lamoignon, vinden de rust niet, zelfs dan wanneer zy die nodig hebben. Hy trachtte te vergeefsch zich aan de zaken te onttrekken, zy volgden hem tot in zyne wykplaats. De genen, die hem niet tot rechter hadden, begeerden hem tot scheidsman. In het midden van zo vele bezigheden hadt hy nooit de goede letteren verwaarloost. De zelve waren zyn eenige vermaak. Eene bibliotheek, zo talryk als uitgelezen, zyne gedurige verschyning in de vergaderingen der koninklyke akademie der opschriften, daar hy in tradt in den jare 1704, en waar van de koning hem tot president benoemde voor den jare 1705, de bescherming, welke hy altoos verleend heeft aan de geleerden, de verbindtenis, welke hy onderhieldt met de vermaardste schryvers van onzen tydt, zyn bewyzen, dat zyn regerende smaak nooit bestreden is dan door de onvermydelyke verplichtingen van zyne lastige ampten. Het eenige van zyne werken, waar aan hy toegestaan heeft het licht te zien, is zyne pleitreden voor den beeldhouwer *Gerard Vanobstat*, waar in men een gedenkteken ziet van zyne welsprekendheit en van zyne neiging tot de fraaie kunsten. Hy beminde zyne vrienden tederlyk, en men moet een bewys daar van vereeuwigen, dat hem tot veel eere verstrekt. De koning hem ondervragende over het gene hy verstaan kon hebben van een ongelukkig en in ongunst gevallen vriendt; *Ik zou het u zeggen, Sire*, antwoordde hy, *indien gy het my geboodt; maar ik ben verzekerd, dat gy het my niet gebieden zult. Onder een vorst, zodanig als gy, zullen de plichten der gehoorzaamheit nooit strydig zyn met verplichtingen der vriendschap.* Hy stierf na eene langdurige ziekte den 7 Augusty des jaars 1709, in den ouderdom van 65 jaren. Behalven de pleitreden, waar van gesproken is, heeft men niets van hem gezien dan een brief over de doodt van den vader Bourdaloue, gedrukt aan het einde van het III stuk der *Carême* van dezen vader. *Journal des Sav. Octobr.* 1710. *pag.* 450. *& suiv.*

Men heeft gemeent, deze twee laatste artykelen te moeten voegen by de voorgaande, getrokken uit het Supplement van Parys, om dat de zelve verscheide aanmerkenswaardige omstandigheden vervatten, en die zonder twyffel tot vermaak zullen verstrekken aan de geleerden.

LAMON, eene stadt van de kust van Zanguebar, in Ethiopië. Zy is gelegen aan eene kleine golf, omtrent dertig mylen van de stadt Melinda, ten Noorden. Zy is de hoofdstadt van een klein koninkryk, dat haren naam draagt. De Spanjaarden doodden den koning van het zelve in den jare 1589. *Maty Dict.*

LAMONE, eene rivier. Zie AMONE.

LAMORAAL VAN EGMONDT. Zie EGMONDT. (Lamoraal van)

LAMORMAINE (Henrik) was van de Ardennes, en leefde in den jare 1640. Hy hieldt zich op met het vertalen van Fransche boeken in het Latyn. *Alegamb. pag.* 175.

LAMORMAINE, (Wilhem) een broeder van Henrik, schreef het leven van den keizer Ferdinand den II, te Keulen in 12 gedrukt in den jare 1638. *Alegamb. pag.* 169.

LAMPADIUS, gouverneur van de stadt Rome, was in grote achting onder de keizers Valentinianus en Valens in den jare 366. Hy bewees grote milddadigheit aan de armen. Ammianus Marcellinus maakt 'er gewag van in het XXVII boek van zyne Historie. Een ander van dezen naam, Raadsheer onder de keizerlyke regering van Honorius in den jare 408, kantte zich tegen Stilico, die de vryheit der stemmen in den Raadt poogde weg te nemen, in het voornemen, dat hy hadt om 4000 ponden gouds aan Alaricus te geven om de vrede te kopen. Lampadius wederstondt edelmoediglyk dezen raadt, en zeide tegen hem, dat zulks te doen niet was de vrede te kopen, maar een schandelyk verdrag van dienstbaarheit aan te gaan. Attalus, die zich zelf naderhandt tot keizer verhief, maakte hem overste van de lyfwacht. *Oros. l.* VII. *Zozim. l.* VI.

LAMPADIUS, overste der lyfwacht onder Arcadius en Honorius. *Jacob. Gothofred. Prosopogr. Cod. Theodosian.*

LAMPADOUSA, een klein eilandt van de Middelandsche zee, tusschen Sicilië, de kust van Tunis, en het eilandt Maltha. Het zelve is woest en echter zeer vermaard, om dat aldaar eene kapelle is, aan O. L. Vrouwe toegewyd, welke tot een toevlucht strekt aan alle slaven, zo Christenen als Turken, die zich derwaarts kunnen begeven. Alle schepen, die aldaar aankomen, het welk dikwils gebeurt, laten aldaar eenige levensmiddelen, eenige klederen, en eene somme gelds; de Christenen in de eene helft van de kapelle, die voor de Christenen geschikt is, en de Turken in de andere helft, welke voor de Turken is. Men zegt, dat zo menigmaal als eenig matroos aldaar het minste heeft durven nemen, het hem onmogelyk geweest is zyn schip uit de haven te doen vertrekken, tot dat hy den roof, dien hy genomen hadt, hadt wedergegeven. De galeien van Maltha hebben alleen de macht het geldt te nemen, dat op den altaar gevonden wordt, en het zelve te brengen naar O. L. Vrouwe van Trapano in Sicilië, alwaar het beeldt is van de Maagdt, dat te voren in het eilandt Lampadousa was. De vloot van keizer Karel den V leedt schipbreuk naby dit eilandt in den jare 1551. *Baudrand Memoires historiques.*

LAMPARES, de twee en twintigste koning der Assyriërs. Hy volgde op Sosares omtrent het 2728 jaar der wereldt, en regeerde tot in den jare 2757. *Euseb. in Chron.* Zie ASSYRIE.

LAMPEDOUSA. Zie LAMPADOUSA.

LAMPEN. (Graf-) Men verzekert, dat men in het gebiedt van Viterbo eene menigte van deze eeuwigdurende lampen ontdekt heeft. Ferrari beweert niettemin, dat alle historien, wel-

ke men van deze graflampen verfpreidt, verdichtfelen zyn. Pietro Sancti Bartholi is niet van dit gevoelen, dewyl hy eene verzameling gemaakt heeft van deze graflampen, die hy in het koper heeft doen fnyden; en Johannes Petrus Bellori heeft zeer naauwkeurige aanmerkingen daar by gevoegt. Dit boek is federt weinig tyds uit het Italiaanfch in het Latyn vertaalt door Alexander Duker, zo wel als een ander van de zelve fchryvers, wegens de oude Maufoleën of graffteden der Romeinen, welke in de ftadt Rome gevonden zyn. De lamp van Cardanus is eene lamp van de uitvinding van dezen fchryver, die zich zelf hare olie verfchaft: het is eene kleine kolom van koper of van glas, overal wel digt, behalven eene kleine opening onder aan, in het midden van eene kleine pyp, of tuit, waar in de pit legt; want de olie kan 'er niet uitkomen dan naar mate dat zy verteert, en doedt deze kleine opening ontdekken. Deze lampen zyn federt ruim dertig jaren van groot gebruik geworden onder de geletterden en monniken. Lucianus doedt een verhaal van een eilandt der Lampen, alwaar hy aangekomen was. Hy zegt, dat het zelve gelegen is tusfchen de Hyaden en de Pleïaden, een weinig lager dan de zonnekring; dat deze lampen gaan en komen, gelyk de inwoners van eene ftadt; dat zy alle haren naam en hare woonplaats hebben, gelyk de burgers van een gemenebeft. Het paleis van den koning is in het midden van de ftadt, alwaar hy den ganfchen nacht het gezicht oeffent, en een ieder is verplicht zich aldaar te laten vinden om rekenfchap te geven van zyne bedryven: die genen, welke in gebreke gebleven zyn, lyden gene andere ftraffe, dan dat men de zelve uitblufcht: dat als een burgerlyke doodt onder hen is. De ouden bedienden zich niet anders dan van lampen, en zy hingen 'er brandende voor de beelden der huisgoden. Maar dit verhaal van Lucianus is flechts een verdichtfel en eene aardigheit. *Lucian. Dialog. Roger Bacon de mirabili poteftate Artis & Naturæ.*

LAMPETIA, dochter van Apollo en van Climene, en zufter van Phaëton en van Phaëtufa. Zy bedroefde zich zodanig over de doodt van haren broeder, dat zy met hare zufter in een populierboom verandert wierdt, en hare tranen in amber. Anderen maken haar tot dochters van de zon en van Neëra. *Ovid. l.* II. *Metam. Homerus l.* XII. *Odyff.*

LAMPETIANEN worden door eenigen voor zekere ketters gehouden, en door zommigen in de VII eeuwe geftelt, doch door anderen met de Wiclefiten vermengt. Doch daar was in IV eeuwe een Donatift, Lampetius genoemt, van wien gemeld wordt, dat hy, hoewel een leek zynde, zich niet bedacht de waardigheit van het priefterampt aan te nemen. Men heeft zulks niet alleenlyk den Donatiften toegefchreven, maar men heeft hen ook den naam van Lampetianen gegeven, en men heeft zonder twyffel daarom ook de Lampetianen toegefchreven, dat zy den monniksftaat en de klooftergeloften verachtten, en den geordenden perfonen toelieten zich naar hun goeddunken te kleden. Men zegt ook, dat zy eenige leerftukken der Arianen goedkeurden, het welk mede van de Donatiften gezegt wordt. *Photius bibl. codic.* 52. *Sanderus hæref.* 326. *Gualterius Chron. feeul.* VII. *c.* 15. *Arnold Ketter-hift. P.* I. *l.* IV. *c.* 8. §. 55, 56.

LAMPONIANO, (JOHANNES ANDREAS) afkomftig uit een doorluchtig Milaneefch geflacht, was een der drie huisgenoten van Galeazzo Sfortia, hertog van Milaan, welke eene zamenzwering maakten tegen dezen prins, en hem het leven benamen in de kerk van S. Stephanus den 26 December des jaars 1476. Lamponiano bragt hem de twee eerfte fteken toe. Hy geliet zich den drang te breken, en brieven te hebben om den hertog aan te bieden. Hy was verftoord tegen hem wegens een proces, waar in hy de begunftiging van dezen prins niet hadt kunnen verkrygen tegen zyne tegenparty, en hoopte zyne rekening te vinden by eene omkeering van den ftaat, en hy hadt eenigen onderftandt nodig; want hy hadt het grootfte gedeelte van zyne vaderlyke goederen verteert, en vondt zich even verwaand en overgegeven aan de wellust als van te voren. Zyne twee medeplichtigen waren Karel Vifconti, en Hieronymus Olgiati. Deze laatfte wierdt tot deze fnode zamenzwering gebragt door den roem, welke een fchoolmeefter, een vyandt des hertogs, hem vertoonde in de moordt van eenen tyran. Wat Karel Vifconti belangt, twee krachtige redenen bewogen hem tot dezen toeleg. I. Hy was verftoord te zien, dat de Sforçaas de heerfchappy door geweldt verkregen hadden, tot nadeel van zyn geflacht. II. Hy hadt eene zufter, welke Galeazzo verleid hadt, en haar naderhandt medegedeelt aan een fchoon jongeling, zynen troeteling. Lamponiano, door de vrouwen heen willende vluchten, wierdt door een Moor gedood. Zyn lyk vergaande wierdt het ftof aan het volk gegeven, dat gedurende eenigen tydt zyn fpeeltuig daar van maakte. Petrus Crinitus heeft vaarzen gemaakt tot lof van dezen moordenaar. Men vindt de zelve in het II boek van zyne gedichten, hebbende tot hunnen tytel: *de virtute Joannis Andreæ Lamponiani tyrannicidæ.* Zie hier de zes eerften der zelve:

Parabat olim facra Bruti manibus
Antiqua virtus Italum.
Ac forte lectam dum rependit hoftiam,
Marti dicatam vindici,
Frontem retorfit illico ad acres Infubres,
Mirata fortem dexteram.

Men moet zich niet verwonderen, dat Petrus Crinitus dezen moorder geprezen heeft, want men ziet een lofzang onder den tytel van: *Hymnus in laudem Balthafaris Gerardi, fortiffimi tyrannicidæ,* tot lof van Balthazar Gerards, die in den jare 1584 den prins van Oranje vermoordde, onder de gewyde poëzy van Levinus Torrentius, biffchop van Antwerpen. Men vindt daar in onder andere loftuitingen:

Morte inferendus cœlicolum choris,
Æterno ab omni labe puram
Reddis ovans animam parenti.

Men zegt, dat deze hertog van Milaan goede hoedanigheden hadt, en dat hy als een goed vorft regeerde, zonder ander merkelyk gebrek dan eene uitftekende ontuchtigheit; welke hy te ligter kon voldoen, dewyl de vrouwen van zyn hof haren roem ftelden in hare minneryen.

LAMPOURDAN is de naam van eene landftreek in het Franfche Biskaje. *Colmenar Delic.*

LAMPRA, een vlek van Attica, waar van Paufanias fpreekt. Suidas zegt, dat het van den Erechtheïfchen ftam was, en dat 'er twee van dezen naam waren, het eene aan de zee gelegen, en het andere op eene zeer verheve plaats. Velius plaatft het zelve aan de Saronifche golf ten Noord-Ooften van de ftadt Athene, naby eene plaats, Ægina genoemd. Plutarchus zegt in het leven van Ariftides, dat Æfchines van het vlek van Lampra was. *Lubin Tables Geographiques fur les vies de Plutarque.*

LAMPRIDES, of LAMPRIDIUS, XX koning der Affyriërs, regeerde na Bellepares, van het 2676 jaar der wereldt tot in den jare 2707, wanneer hy Sofares tot zynen opvolger hadde. *Eufeb. in Chron.*

LAMPRIDIUS, of ÆLIUS LAMPRIDIUS, een Latynfch gefchiedenisfchryver, leefde onder de regering van Konftantyn den Groten in de IV eeuwe. Men heeft van hem vier levens van keizers, te weten, van Commodus Antoninus, van Antoninus Diadumenus, van Antoninus Heliogabalus en van Alexander Severus, waar van hy de twee laatften aan Conftantinus opgedragen heeft. De eerfte druk van Lampridius, welke te Milaan gemaakt wierdt, eigent hem het leven van Alexander Severus toe, dat het handfchrift van de Palatynfche bibliotheek en Robertus a Porta van Bologne aan Spartianus toefchryven. Het is waar, dat zekere fchryvers, die aangemerkt hebben, dat Lampridius en Spartianus beide den toenaam van Ælius hadden, zich verbeeld hebben, dat het maar een zelve fchryver was. Zy fteunen hier in op dit einde van het vaars van Aufonius: *Tria nomina nobiliorum.* Vopifcus zegt, dat Lampridius een van de genen is, welke hy nagevolgt heeft in het leven van Probus. *Voffius de Hift. Lat. l.* II.

LAMPRIDIUS *van Cremona*, een dichter, maakte zich geacht in de XVI eeuwe. Hy volgde Johannes Lafcaris naar Rome, en onderwees aldaar de Griekfche en Latynfche talen. Na de doodt van paus Leo den X, in den jare 1521, week hy naar Padua, alwaar hy zich ophieldt met de jeugt te onderwyzen, waar in hy meer voor zyn belang arbeidde, dan voor zynen roem. Frederik van Gonzaga riep hem te Mantua, tot de opvoeding van den prins, zynen zoon. Men heeft van dezen fchryver puntdichten en lierzangen, zo in het Griekfch als in het Latyn, welke men afzonderlyk vindt, en onder de Vermakelykheden der dichters van Italië geftelt. Zyne lierzangen zyn deftig en geleerd, en hy heeft getracht Pindarus na te bootfen, maar hy heeft niet krachts genoeg gehad om de vlucht van dezen dichter te volgen. Men merkt aan, dat hy zo befchroomd was, dat zyne vrienden hem nooit konden overreden om zomtyds in het openbaar te fpreken. *Paul. Jov. c.* 99. *elog. Baillet Jugem. des Savans fur les Poëtes modernes.*

LAMPSACO, eene vermaarde ftadt van Myfië, of van de provincie van den Hellefpont, aan den oever van den zeearm, gezegd van S. George, of de Thracifche Cherfonefus. Daar was eene uitnemende haven 170 ftadiën van Abydus. Zy wierdt *Pityufa* genoemt, volgens het getuigenis van Strabo. Le Noir zegt, dat zy tegenwoordig *Afpico* genoemt wordt. Zy is *Lampfico* genoemt, volgens Sophianus, en *Lepfeke*, gelyk Leunclavius wil. Priapus wierdt inzonderheit vereerd in deze plaats, alwaar hy geboren was. Virgilius fpreekt 'er ook op deze wyze van *l.* IV. *Georg.*

Et cuftos furum atque avium, cum falce faligna
Hellefpontiaci fervet tutela Priapi.

En Ovidius *l.* I. *Trift. elog.* 10:

Et te ruricola Lampface tuta Deo.

Ptolomeus, Strabo, Plinius, Mela, en de andere landbefchryvers maken zeer dikwils gewag van deze ftadt.

Concilie van Lampfaco.

De halve Arianen hielden in den jare 364 dit concilie onder het pausfchap van Liberius, en onder de keizerlyke regeringe van Valentinianus en van Valens. Zy veroordeelden aldaar de geloofsformulieren te Rimini en te Conftantinopel uitgegeven, en bevestigden dat, het welk te Antiochië gemaakt was in den jare 341, ten tyde van de inwydinge van den vergulden tempel, welke het fynode van Seleucië aangenomen hadt. Maar men fpreekt daar in geen woordt van het Symbolum van Nicea: waar uit blykt, dat deze vergadering niet beftondt uit rechtzinnige prelaten, of wel dat zy aldaar de fterkften niet waren. Socrates verzekert zelfs, dat de dwaling der Macedonianen aldaar opentlyker bleek, dan zy nog gedaan hadt. Eudoxius en Acacius, hoofden der Arianen, wierden aldaar ook afgezet,

en

men herstelde Eustachius op den stoel van Sebaste. De naauwkeurigen kunnen zulks breder zien in S. *Basilius*, *Socrates*, *Sozomenus*, en in het II Stuk der Conciliën van den laatstendruk van Parys, pag. 829, alwaar ook iets verhaalt wordt van een ander synode van Lampsaco tegen Eudoxius, een Ariaansch bisschop, vergaderd omtrent den jare 369, tusschen het II en III concilie, welke de paus Damasius te Rome hieldt. *S. Basil. ep.* 72, 79 & 82. *Socrates l.* IV. *c.* 4. *Sozomen. l.* VI. *c.* 7. *Tom.* II. *Concil. p.* 829, & 887.

LAMPSON, (DOMINICUS) geboortig van Brugge, een schilder en dichter, sleet een gedeelte van zyn leven in Engelandt, in het huis van den kardinaal Polus. Na de doodt van dezen kardinaal keerde hy weder in de Nederlanden, daar hy drie bisschoppen van Luik voor secretaris diende, en daar hy stierf in den jare 1598, in den ouderdom van 67 jaren. Lipsius zegt, dat Lampson een verheven geest was, en een der sieraden van Vlaanderen. Zyne gedrukte werken zyn: *In Tabulam Cebetis Carmen*; *Ode ad Ernest. Bavarum*; *Vita Lamberti Lombardi*; *Elogia in Effigies Pictorum celebrium Germaniæ inferioris*; *Psalmi septem Pœnitentiales, Lyricis versibus redditi. Valer. Andreas Biblioth. Belg. Lips. Epist. ad Belg. Cent.* II. *Ep.* 4. *Thuan. hist. Teissier Addit. aux Hommes sav.*

LAMPTA, een vlek van het koninkryk van Fez. Het zelve is naby de stadt Fez gelegen, en gebouwd van de overblyfselen van het oude *Vobrix*, of *Bobrix*, eene stadt van het Tingitaansche Mauritanië. *Maty Dict.*

LAMPUGNANUS, (HIERONYMUS) van Milaan, een Rechtsgeleerde, heeft in verscheide steden van Italië geleeraard, en eenige werken geschreven, als: *Compendium introductionis ad Justinianeas Institutiones*; *de Ratione studendi in utroque Jure*, enz. Hy stierf in den jare 1644. Janus Nicius Erythræus heeft zyn lof beschreven. *Pinac.* II. *imag illust. cap.* 38.

LAMTAH, en LAMTHOUNAH, eene zeer grote landstreek in Afrika, zich uitstrekkende van de wortelen van den berg Atlas af tot aan Segelmesse ten Oosten, en tot aan Tocrur en Sala ten Zuiden. Men plaatst in deze grote uitgestrektheit van landt de wildernisse, die men Sahara noemt, welke niet verder van den Ethiopischen Oceaan is afgelegen dan drie Caravaansche dagreizen. *Herbelot Biblioth. Orient.*

LAMURANUM was ten tyde der Romeinen de naam van de stadt *Itri*, in de Napelsche provincie *Terra di Lavoro*, tusschen Fondi en Mola gelegen. *Delic. de l'Ital.* IV. *p.* 13.

LAMUS, koning der Lestrigonen, van wien het geslacht der Lamiën te Rome voorgaf afkomstig te zyn, was een zoon van Neptunus. Men vindt van hem gesproken in de *Odyssea X*, en by Horatius *Carm. l.* III. *Od.* 17. Daar is een andere LAMUS geweest, een zoon van Hercules en van Omphale. *Ovid. Epist. Heroïd.* Een derde van Sparte was bevelhebber van de Peloponesers, die in soldy waren van Nectanebus, koning van Egypten. De eerste hadt den naam gegeven aan de hoofdstadt der Lestrigonen, welke was naby Formies en Gaëta, of liever eene van deze twee steden. Daar was eene andere van den zelven naam in Cilicië, naby Tarsis. *Sil. Ital. Punic. Bell. l.* VIII.

LAMZWERDE, (JOHANNES BAPTISTA VAN) een geneeskundige, gaf te Amsterdam in den jare 1674 een boek in 8 uit onder dezen tytel: *Exspiratio Respirationis Swammerdammianæ, unà cum Anatomia Neologices Joh. de Raei: quibus adjecta est utriusque Philosophiæ Clavis, & mirabilis de Carbonum, Arenarum & Lapillorum excretione per alvum & vesicam, urinæque vomitu Historia. Konig Biblioth.*

LAN (DE BERG VAN) gelooft men de plaats te zyn van het Narboneesche Gaule, oudtyds *Melosedum* genoemt. Het is een dorp van het Dauphiné, gelegen tusschen de steden Grenoble en Briançon, op den top van den berg van Lan, welke zeer hoog is, en die op den top een weg heeft op de rots, met eene leuning of afschutsel bepaald, om dat zy aan den kant van eene grote steilte is, onder aan welke de rivier Romanche loopt. *Maty Dict.*

LANA, (JOHANNES VAN) van Bologne, een Augustyner monnik, leefde in de XIV eeuwe. Men zegt, dat hy Doctor van Parys was, en aanmerkingen schreef over den Meester der Spreuken, gelyk men zien kan in de schryvers der historie van Bologne. Hy stierf den 22 July des jaars 1357, in den ouderdom van 93 jaren.

LANBEDER, eene marktstadt van de landstreek van Moython, in het Zuid-Oosten van het graafschap Cardigan in Engelandt, gelegen aan het Westen van de rivier Twy, die het zelve scheidt van het graafschap Cardigan, 146 Engelsche mylen van Londen. *Engelsch Dict.*

LANCASHIRE, of LANCASTERSHIRE, in 't Latyn *Lancastriensis comitatus*, een groot graafschap, of provincie, in het Noord-Westelyke gedeelte van Engelandt, grenzende Noordwaarts aan Cumberlandt en Westmorlandt, Zuidwaarts aan Cheshire, waar van het door de rivier Mersey afgescheiden wordt, Oostwaarts aan Jorkshire, en Westwaarts aan de Iersche zee, in welken omtrek deze provincie zich van het Noorden naar het Zuiden 55, en van het Oosten naar het Westen 31 mylen uitstrekt. Het gansche landt wordt in zes honderden verdeeld, behalven Fournes, Fells en de zogenaamde Lancastersche Vryheit, tegen 't Noorden gelegen; doch de honderden worden in 62 parochiën verdeelt, waar in 25 marktplaatsen zyn. De inwoners van dit graafschap wierden door de oude Romeinen mede onder de Briganten gerekent, en hun landschap ten tyde van de Saxische heerschappy tot een gedeelte van het koninkryk Northumberlandt gemaakt, dat tegenwoordig een gedeelte is van het Chestersche bisdom. De lucht is hier zeer streng en selden nevelachtig, waar door het komt, dat de inwoners van eene schone gestalte en krachtige gesteldheit zyn. De grondt is zeer verscheiden, dewyl een gedeelte daar van bergachtig, een gedeelte mosachtig, en het overige moerassig is. Alhier wascht veel tarwe en garst; en het landt, dat onder aan de heuvelen legt, geeft zeer schone haver, hebbende dit landt de beste van gansch Engelandt. Het is ook beroemd wegens zyne ossen, welke voor de grootsten van het gansche koninkryk gehouden worden. Boven dien is dit landt van allerlei granen, visch en gevogelte overvloedig voorzien. Zyn voornaamste brandt is turf en steenkolen. De turf wordt uit de moerassige oorden gegraven, waar van eenigen, gelyk de Iersche moerassen, vele mylen in hunnen omtrek hebben. Onder de bergen of heuvelen is inzonderheit Pendle-Hill de aanmerkenswaardigste. De rivieren zyn de Mersy, de Rible en de Lont, welke alle drie van het Oosten naar het Westen lopen, en in de Iersche zee vallen. De eerste dient tot eene grens tusschen dit graafschap en Cheshire. Daar benevens zyn daar in ook twee grote meiren, Merlo en Winder genoemt, welk laatste Lancashire van Westmorlandt afzondert. Het is te verwonderen, dat in zulk een groot en welbewoond graafschap, als dit is, zo weinige parochien zyn, namentlyk maar 62, daar 'er in Rutlandt, dat naauwlyks vyfdendeel zo groot is als Lancashire, omtrent zo vele gevonden worden. Doch men moet aanmerken, dat hier vele kapellen zyn, welke ten aanzien van de grote menigte, die zich daar in vergadert, de parochiekerken zeer naby komen. Dit graafschap is in de oude Engelsche Jaarboeken wegens de hoge personen, die den graaflyken en hertoglyken tytel daar van gevoert hebben, zeer beroemd. Den graaflyken tytel verkreeg eerst *Edmundus Plantageneta*, de twede zoon van koning Henrik den III, die in den jare 1267 graaf van Lancaster gemaakt wierdt. Op dezen volgde *Thomas Plantageneta*, dien men onder de regering van Eduard den II onthalsde. De eerste hertog was *Henricus Plantageneta*, die zonder mannelyke erven stierf, en maar eene dochter naliet, *Lady Blanch* genoemt, welke trouwde met *Johannes van Gaunt*, den vierden zoon van koning Eduard den III, waar door de zelve dezen tytel verkreeg, welke hier op geërfd wierdt door zynen zoon *Henrik van Bullingbroke*, naderhandt koning van Engelandt, onder den naam van Henrik den IV, door wien dit graafschap met alle de daar toe behorende landeryen en waardigheden met de kroon vereenigd wierdt, hoewel het zelve ook naderhandt als een afzonderlyk landt door eige beampten geregeerd wierdt. In dezen toestandt bleef het onder deze en de volgende regeringen van Henrik den V en den VI, tot dat Eduard de IV, na dat hy de kroon, zo wel volgens zyn recht, als ook door het zwaardt verkregen hadt, het hertogdom Lancaster de kroon toeëigende, en de afzonderlyke regering daar van wegnam. Maar Henrik de VI bragt de zaken wederom in den vorigen staat, waar by het naderhandt ook altoos gebleven is, zo dat dit landschap door een kancelier en verscheide andere beampten geregeerd wordt. Engelandt heeft vier koningen uit het huis van Lancaster gehad, namentlyk Henrik den IV, V, VI en VII, welke laatste door het gesloten huwelyk met Elizabeth, de dochter en erfgename van Eduard den IV, uit het huis van Jork, de beide huizen Jork en Lancaster, welker eischen op de kroon, onder den naam van de Rode en de Witte Roos, veel bloedstorting veroorzaakte, gelukkiglyk vereënigde. Ten laatsten is aan te merken, dat uit dit graafschap behalven des zelfs twee ridders 12 parlementsleden verkoren worden, namentlyk van Lancaster, Leverpole, Preston, Newton, Wiggin en Cletheroe. *Cambden. descr. Angl. du Chesne hist. Angl. in Henr. V seq. Polyd. Virgilius hist. Angl. l.* XXV. *Beeverell Delic. de la Grande Bretagne*, enz.

LANCASTER, in 't Latyn *Lancastria*, of *Longovicum*, is de hoofdstadt van Lancashire, 190 Engelsche mylen van Londen gelegen. Zy legt zeer vermakelyk en bekwaam, eenigzins op eene verheve plaats, aan de Zuidzyde van de rivier Lon, omtrent 6 mylen van der zelver uitloop in de Iersche zee, waar van zy in den beginne den naam van *Loncaster* verkreeg, dien men naderhandt in *Lancaster* verandert heeft. Doch hoe vermakelyk deze plaats ook zy, de zelve is echter niet al te wel bewoond, en wordt ook niet zonderling door vremden bezocht. Cambdenus is van gevoelen, dat deze stadt het *Longovicum* is der oude Romeinen, en dat zy eene van hare krygslegeringen was. Zy heeft een klein doch schoon en sterk kasteel op een heuvel aan de rivier, dat tegenwoordig tot eene landsgevangenis, en de vergaderplaats van het landgerechte gebruikt wordt. Van gelyken is aldaar eene grote en schone parochiekerk, benevens eene schone stene brug van 5 bogen over de rivier Lon. Het raadhuis is mede bezienswaardig. *Cambden Descr. Britan. Beeverell delic. de la Bretagne.*

LANCEA, (BLASIUS) een edele van Catanea in Sicilië, en een vermaard rechtsgeleerde, die den luister van zyn geslacht door geleerdheit, hoge bedieningen en rykdom niet weinig vermeerderde. Hy was ook een beroemd pleitbezorger, bezat eene grote welsprekendheit, en was in Sicilië, als mede by den koning Ferdinand en keizer Karel den V, in groot aanzien. Hy zat als rechter van 't grote hof, en was dikwils vikaris generaal van het zelve koninkryk. In den jare 1517 deedt Blasius zyn best om den opstandt in Sicilië te stillen, waar by hy veel moest uitstaan, en waarom hem de koning Karel tot zynen Raadsheer maakte. Hy stierf den 8 October des jaars 1535, en men zegt, dat hy heeft geschreven in 't Latyn: *Consilium*; *Apostillæ super ritu regni Siciliæ*; *Commentaria ad cap. Volentes*; *Responsa Feudalia*; *Consilia plura*; *Allegationes. Biblioth. Sicula.*

LANCEANUS, (SYLVIUS) een geneesmeester, bloeide in den jare 1603. Hy is de schryver van een boek over de waterzucht, om aan te tonen, dat de oorzaak der zelve niet altoos in de lever is; en een ander over de voortteling en de genezing der wanvruchten, en de formering van de vrucht. *Konig Biblioth.*

LANCELLA, (ANTONIUS) geboren te Palermo den 3 February des jaars 1641. Hy wierdt een Jesuit, en leeraarde te Palermo en Messina de beschaafde wetenschappen, als mede de Philosophie, en de zedelyke Godgeleerdheit, zynde daar benevens in de pausselyke rechten zeer ervaren. Men heeft van hem in 't Italiaansch: *Della vita e Dottrina di nostro Signore Giesu Christo, raccolta da quatro Evangelisti, e divisa in materia de meditare dal P. Nicolo Avancini, della compagnia di Giesu, e portata dal Latino nelfavellar volgare*; ook heeft hy ter drukpersse gereed gemaakt: *Hetacombe Eucharistica, seu epigrammatum centuria, triticeis sub velaminibus Deo Optimo Maximo dicata*; *liber Amorum, puellulo Jesu sacer, elegiacis numeris exaratus*, en meer andere werken. *Biblioth. Sicula.*

LANCELLOT. Zie LADISLAUS, koning van Napels, enz.

LANCELLOTUS, (JOHANNES PAULUS) een vermaard rechtsgeleerde, is een der doorluchtigste sieraden van de stadt en van de universiteit van Perouse geweest. Hy leefde in de XVI eeuwe, en schreef verscheide werken. Dat van de Institutien van het kanonyke recht is een van de merkwaardigste. Hy schreef de zelve in navolging van die, welke de keizer Justinianus hadt doen vervaardigen om tot eene inleiding van het burgerlyke recht te dienen. Hy zegt in de voorreden van dit werk, dat hy daar aan gearbeid hadt door last van den paus, en dat zyne Institutien goedgekeurt waren door de gevolmachtigden, welke men ten dien einde aangestelt hadt. En inderdaadt de zelve hebben hunne verdienste, en zyn van grote nuttigheit. Men heeft daar van verscheide drukken, met de aantekeningen van Hieronymus Claro en van Johannes Dousatus. Lancellotus heeft ook andere verhandelingen geschreven: *De substitutionibus*; *Breviarium Prætorium & Curiale ac de Decurionibus*; *Het leven van Bartholus*; *eene verantwoording voor Bartholus en Baldus*, enz. Hy stierf te Perouse, zyn vaderlandt, in den jare 1591, in den ouderdom van 80 jaren. Verscheide schryvers spreken met lof van hem. *Jacobilli in Bibl. Umbr.*

LANCELLOTUS, (ROBERTUS) een broeder van den voorgaanden, was Doctor in de rechten en hoogleeraar in de universiteit van Perouse. Hy maakte, dat men zich in de rechtbank te Rome over hem verwonderde, alwaar hy stierf omtrent den jare 1585. Men heeft van hem eenige verhandelingen, als: *De appellationibus*; *De attentatis & innovatis*; *De restitutione in integrum, enz. Jacobilli Bibl. Umbr.*

LANCELLOTUS, bekend onder den naam van *Secundus Lancellotus*, generaal van de orde der Olivetanen, was van Perouse. Hy verkreeg zich veel achting door zyne welsprekendheit en geleerdheit, waar van men de blyken ziet in zyne werken. De voornaamste der zelven zyn: de Historie van zyne orde, *l'Hoggidi, overo gli ingegni moderni*; *Farfalloni de gli antichi Historici*; *Acus nautica, enz.* Hy was te Parys gekomen om dit laatste werk te doen drukken, en stierf aldaar den 13 January des jaars 1643. Gabriel Naudæus beweende deze doodt door een Latynsch puntdicht. *Thomas. in vit. illust. Viror. Jacobilli Bibl. Umbr. enz.*

LANCELOT, of VOESIN, heer van Popeliniere, een Gasconsch edelman, leefde in het einde van de XVI eeuwe, omtrent den jare 1584. Hy schreef eene historie van Vrankryk, vervattende de regering der koningen Hendrik den II, François den II, Karel den IX, en Hendrik den III, waar in hy gebragt heeft alles, wat voorgevallen is in de provinciën van Europa en de naburige landen, het zy in vrede, het zy in oorlog, zo wel ten opzichte van het wereldlyke, als van het kerkelyke, sedert den jare 1550, tot in den jare 1577. Hy schreef ook een werk, genoemt de drie werelden; de Historie der Historieschryvers, enz. La Popeliniere was een Hugenoot, en hy verhaalt vele zaken, welke niet voordeelig zyn voor de R. Katholyken. *La Croix du Maine & du Verdier Vauprivas Biblioth. du Chesne. Vossius, enz.*

LANCELOT, (ANDREAS) bisschop van Winchester in Engelandt, leefde onder de regering van Elizabeth, van Jacobus den I, en van Karel den I. Hy was geboren te Londen, en de zoon van een braaf koopman. Hy studeerde te Cambridge, en maakte zo veel voortgang, dat 'er weinige zaken waren, waar van hy geen kennis hadt. Hy wierdt lidt gemaakt van het Jesus-collegie te Oxfort door den stichter van het zelve. Na dat hy meester was geworden in de kunsten, gaf hy zich volkomentlyk over aan de studie van de Theologie. Hendrik, graaf van Huntington, nam hem met zich om hem te verzellen in het Noorden van Engelandt, waar van hy president was, en hy overreedde aldaar door de welsprekendheit van zyne predikatiën verscheide Roomsch-Katholyken om den Hervormden Godsdienst aan te nemen. François Walsingham, secretaris van staat, verkreeg voor hem de waardigheit van het vikarisschap van S. Giles. Na dat hy verscheide andere bedieningen bekleed hadt, wierdt hy gewoon kapellaan van de koninginne Elizabeth, die hem eerst prebendaris maakte, en kort daar na deken van Westmunster. Koning Jacobus de I maakte hem bisschop van Chichester, van waar hy overging tot het bisdom van Ely, en vervolgens tot dat van Winchester, wordende ter zelver tydt deken gemaakt van de kapelle. Hy was Godvruchtig, scherpzinnig, een verstandig prediker, van een onbesproken leven, en zeer liefddadig. In de zes laatste jaren van zyn leven besteedde hy dertien honderd ponden sterlings aan byzondere aalmoezen; en stervende liet hy een fonds van vier duizend ponden sterlings na tot onderhoudt der armen. Hy stierf den 25 September des jaars 1626, in het derde jaar der regeringe van Karel den I, en het 71 van zynen ouderdom. Hy heeft verscheide werken geschreven, welke men nog tegenwoordig heeft, en onder anderen eene verzameling van XCVI predikatiën. *Engelsch Dict.*

LANCELOT, (CLAUDIUS) een Parisiaan en Benedictyner monnik, is de schryver van de nieuwe leerwyze der Griekshe, Latynsche, Italiaansche en Spaansche talen, meer dan eenmaal gedrukt, en van de Griekshe wortelen. Hy heeft ook eene verhandeling opgestelt over de verhevenheit van den wyn, eerst in 12, en naderhandt in 8, met veel vermeerdering gedrukt. Hy heeft de Chronologische Tafel gemaakt, welke is aan het einde van den Latynschen Bybel van Vitré in folio en in 4, en de Fransche, welke is aan het einde van de Redenvoeringen van Roiaumont over de figuren van den Bybel. Hy heeft gemaakt de algemene en beredeneerde letterkunst, welke in verscheide talen is overgezet. Hy heeft de fabelen van Phedrus vertaalt, en eenige blyspelen van Terentius van hunne onreinigheden gezuivert. Men is ook aan hem verschuldigt eene nieuwe schikking van de H. Schriftuur, om den ganschen Bybel gedurende het jaar te lezen, en eene nieuwe leerwyze om den zang te leren, veel ligter en gemakkelyker dan de oude. Deze werken hebben hem veel achting verkregen onder de geletterden. Men zegt, dat hy ook eene verhandeling nagelaten heeft over den regel van S. Benedictus, die voor een meesterstuk gehouden wordt. Hy was leermeester geweest van den hertog van Chevreuse, en vervolgens van de prinssen van Conti. De marquis van Louvois wilde hem naderhandt hebben voor zyne kinderen, hem duizend kronen jaarlyks inkomen voor zyn leven aanbiedende, uit zodanige goederen, als hy zou willen verkiezen. Doch hy wilde liever een monnik worden in eene abdy van S. Benedictus, op de grenzen van Touraine en Berry, die krachtig hervormd was naar den regel. Na dat hy alles, wat hy bezat, uitgedeelt hadt onder de armen, omhelsde hy deze hervorming. Hy deedt aldaar professie, en diende tot een voorbeeldt aan de andere monniken door zynen yver, door zyne nederigheit, door zyne zachtmoedigheit, door zyne geregeldheit, en door zyne boetvaardigheit, gedurende verscheide jaren. Maar in de verandering in deze abdy, voorgevallen na de doodt van den abt, onder welken hy professie gedaan hadt, kreeg hy bevel om zich naar Quimperlay in neder-Bretagne te begeven, alwaar hy zestien jaren leefde, en alwaar hy, zo men zegt, in achting van heiligheit gestorven is. Men voegt 'er by, dat zo haast het gerucht van zyne doodt verspreid wierdt, men het volk van alle kanten zag toevloeien om hem te vereeren; en dewyl men bemerkte, dat men stukken van zyne klederen afsneedt, om de zelve als H. overblyffelen te bewaren, was men genoodzaakt zyne doodkist vaardiglyk te sluiten. Hy stierf den 15 April des jaars 1695, in den ouderdom van omtrent 80 jaren, aan eene zinking op de borst, verseld van koorts, benauwdheit, en bloedspuwing. *Memoire manuscrit. Du Pin Biblioth. des Aut. Eccles. XVII. Siecle.*

LANCEROTTE, of LANCELOTTE, een der Canarische eilanden, omtrent de kusten van het koninkryk van Sus, in Afrika, vyf mylen van het eilandt van Forteventura, ten Noorden. Dit eilandt, dat men gemeenlyk houdt voor het *Junonia Minor* der ouden, heeft de lengte van tien, en de breedte van vier mylen. Het heeft een vlek, dat zynen naam draagt. *Maty Dict.*

LANCESTON, of LAUNSTON, voortyds *Dunhivet* genoemt, is de beste plaats in Cornwal, 175 Engelsche mylen West-Zuidwaarts van Londen afgelegen, en aan den Zuidkant van de kleine rivier Kensey, omtrent twee mylen van der zelver mondt in de Tamer, waar door dit graafschap van Devonshire afgescheiden wordt. De vergaderingen van het landgerechte worden alhier gehouden, het welk benevens andere voordelen meer deze plaats tot eene goede en welbewoonde handelstadt maakt. *Beeverell.*

LANCHIDOL, in 't Latyn *Mare Anchidolium*, is een gedeelte van den Oosterschen Oceaan. Zy is tusschen het eilandt Java en de Molukkes, die de zelve ten Noorden bepalen, en nieuw-Hollandt, een gedeelte der onbekende Zuidlanden, ten Zuiden. *Baudrand.*

LANCIANO, eene aartsbisschoplyke stadt in Italië. Zy is de hoofdstadt van het landschap *Abruzzo citra*, in het koninkryk van Napels, en beroemd door de jaarmarkten, welke aldaar in May en Augusty gehouden worden, en op welke de kooplieden van allerlei natiën komen. De inwoners van het landt noemen deze stadt ook Lansano, en eenigen geloven, dat zy gebouwd is op de puinhopen van *Auxane*, dat het *Auxanum* is der ouden. Deze stadt is in den jare 1706 door eene aardbeving zeer beschadigt geworden. *Leand. Alberti Descr. Ital. Mazella & Bacon Descr. Reg. Neap. Miræus Geogr. Eccles.*

LANCIA-ROTTO GALLIA, een rechtsgeleerde. Zie GALLIA.

LANCILOT, (CORNELIUS) een Augustyner monnik, die het leven van Augustinus geschreven heeft, en eenige verzamelingen van zyne werken gemaakt tegen de Protestanten. Hy stierf in de maandt October des jaars 1622, in den ouderdom van 48 jaren.

LANCILOT, (HENRIK) mede een monnik van de zelve orde, was van Mechelen, alwaar hy geboren wierdt in den jare 1576. Hy maakte een groten voortgang in de letteren, en muntte door zyne verdiensten uit in zyne orde. Hy bekleedde daar in de voornaamste waardigheden in de Nederlanden, en stierf te Antwerpen in de maandt January des jaars 1643, in den ouderdom van 67 jaren, Hy heeft verscheide werken over verschilpunten van den Godsdienst tegen de Protestanten nagelaten. Hy was een broeder van Cornelius Lancilot. *Valer. Andr. Bibl. Belg. Herrera. Ghilini. Miræus, enz.*

LANCINUS CURTIUS, van Milaan, leefde in het begin van de XVI eeuwe. Hy was een leerling van Merula, en ervaren in de Griekſche en Latynſche talen. Zyne nieuwsgierigheit bewoog hem wel om de werken der geleerden te lezen, maar hy gaf zich nergens met vlyt aan over; men beſpeurt ook door de poëzy, welke hy uitgaf, dat hy met vry veel achteloosheit ſchreef. Dit wederhieldt hem altoos in het landt van zyne geboorte, alwaar hy reets oud zynde ſtierf, zonder ooit te hebben willen trouwen. Hy heeft Sylvanen, of boſchdichten, en puntdichten nagelaten, welke hem niet veel achting verworven hebben. Zyne Sylvanen zyn rechte boſſchen, waar in men veel onnut hout ziet. Zyne puntdichten laten niet na zomtyds vry aangename aardigheden te vervatten, die den lezer doen lagchen, zelfs wanneer hy zich ſtoot aan de hardigheit der uitdrukkingen. Deze dichter nam zyn vermaak in het maken van dat ſlag van vaarzen, dat men *Serpentynen*, *Retrograden*, *Acroſtiches*, enz. noemt, alle werken, welke men een pynbank van den geeſt noemt. Paulus Jovius heeft zynen lof beſchreven onder dien der geleerde mannen, en hy brengt onder anderen dit grafſchrift by, dat Stephanus Dulcinus van Cremona op hem maakte:

En virtutem mortis inſciam:
Vivet Lancinus Curtius
Sæcula per omnia,
Tantum poſſunt Camœnæ.
Jovius in Elog.

LANCKVELD. Zie MACROPEDIUS.

LANCU, de derde ſecte van den Godsdienſt der Chinezen. De zelve wordt alzo genoemd naar een Philoſooph, die leefde ten tyde van Confucius, oprechter van de ſecte der Loytias, en die *Lançu* of *Lanzu* genoemt was, dat is te zeggen, *oude philoſooph*, om dat men voorgeeft, dat hy 80 jaren bleef in de ingewanden van zyne moeder eer hy geboren wierdt. Die van deze ſecte geloven, dat hunne ziel en hun ligchaam in den hemel eindeloze vermakelykheden zullen genieten. Zy beroemen zich ook bezweringen of betoveringen te hebben tegen allerlei ongevallen, en de duivelen te kunnen verjagen uit de ligchamen, die zy bezitten, of uit de plaatſen, waar in zy zyn. *Kircher de la Chine.* Zie LANTHU.

LANCUT, eene plaats in het Poolſche landſchap Root-Reuſſen, waar in verſcheide prachtige kerken gevonden worden, welke Staniſlaus Lubomirsky, waiwode van Crakau, geſticht heeft. Aldaar is ook een kaſteel, dat wel verſterkt is tegen de Tartaren. *Connor ſtate of Poland P. I. lettr.* V.

LANDA (CATHARINA) moet onder de geleerde vrouwen gerekend worden. Zy was nog zeer jong, wanneer zy aan Petrus Bembus in den jare 1526 een Latynſchen brief ſchreef, welke gedrukt is onder de brieven van dezen ſchryver, met het antwoordt, dat hy haar ſchreef. Hilarion de Coſte, die haar verkeerdelyk LAUDA noemt, merkt aan, dat zy van Plaiſance was, en *zeer ſchoon, en zuſter van den graaf Auguſtinus Landa, en gemalinne van den graaf Johannes Fermi Trivultio. Bayle Dict. Crit.*

LANDAFF, in 't Latyn *Landava*, is een biſſchoplyke ſetel, doch echter een geringe ſtadt in Glamorganshire, in Zuid-Walles, 123 Engelſche mylen van Londen gelegen. Zy legt in het Zuidelyke geweſte van het graafſchap, aan de rivier Tave, eene myl boven Caerdiff. Aldaar is een kaſteel, dat dagelykſch meer en meer vervalt. De hoofdkerk, den H. Telianus toegewyd, welke in de VI eeuwe aldaar biſſchop was, hadt voortyds ryke inkomſten; maar de biſſchop Hitchin, anders Dunſtan genoemt, hieldt ten tyde van Henrik den VIII daar mede zo ſlecht huis, dat hy door Goodwin, eenen zyner opvolgers, *fundi noſtri calamitas* genoemt wierdt. Aldaar zyn ook verſcheide concilien en geeſtelyke zamenkomſten gehouden, die echter van weinig belang zyn. *Beeverell Delic. de la Grande Bretagne.*

LANDAIS, of liever LANDOIS, (PETRUS) geboortig van Vitré in Bretagne, was een kleermaker, en geraakte in den jare 1475 in dienſt van den kleermaker van François den II, hertog van Bretagne. Hy verkreeg daar door den ingang in de kamer van den hertog, en maakte zich bemind by dezen prins, die hem zyne grootſte geheimen vertrouwde. Aldus verkreeg Landais, na dat hy dienaar en meeſter van de kleerkamer des hertogs was geweeſt, het groot-treſorierſchap, dat de eerſte waardigheit was van Bretagne. Maar zich door zyn groot geluk hebbende laten verblinden, misbruikte hy zyne macht, verdrukte de onſchuldigen, vervolgde de barons, verriedt den ſtaat, en eindelyk verrykte zich door duizend knevelaryen. Alle deze wanbedryven verbitterden zodanig de barons en het volk, dat de hertog, om vrede te hebben, genoodzaakt wierdt Landais aan den kancelier Chriſtiaan over te geven, die hem veroordeelde om gehangen te worden; het welk te Nantes voltrokken wierdt in den jare 1485. Men zeide niets daar van tegen den hertog voor na de uitvoering, uit vreze, dat die prins, die dezen gunſteling krachtig beminde, hem genade mogt geven. Zyn ligchaam wierdt gebragt in de kerke van onze Lieve Vrouwe van Nantes, en geplaatſt in eene kapelle, welke hy hadt doen bouwen. *Du Puy Hiſtoire des Favoris.*

LANDAU, in 't Latyn *Landavum*, *Landavia*, eene voortreffelyke veſting tegen het Vogeſiſche gebergte, aan de rivier Queich, 4 mylen van Spiers, en twee van den Rhyn, wordt tot de onder-Elzas gerekent, wyl zy de landvoogdy van Hagenau is ingelyft, hoewel zy ten opzichte van hare gelegenheit daar toe niet behoort. Zy zou in de oude tyden door den bekenden Attila, koning der Hunnen, verwoeſt, en naderhandt omtrent den jare 750 door een oud Alemanniſch hertog, Lanfried, dien Pipin verſloeg, herbouwd zyn; waar van ook eenigen haren naam willen afleiden: hoewel anderen poger te beweren, dat deze naam veel eer daar door ontſtaan is, dewyl men uit het dikke beſchaduwde gebergte Waſzgau achter in eene ſchone vermakelyke en gelyk des ganſchen *lands aue* (dat is *weide*) komt. De grondt daar om heen is ook uitnemend vruchtbaar, zo dat men voor den 30 jarigen oorlog 350 vlekken en dorpen in eenen omtrek van twee mylen rondom Landau kon tellen; waarom ook keizer Karel de V in zynen tocht tegen Lotharingen twee weken aldaar bleef. Voor 700 en meer jaren ſtondt zy onder de gehoorzaamheit der hertogen van Frankerlandt, tot dat zy eindelyk eene onmiddelbare vrye Ryksſtadt wierdt. In den oorlog tuſſchen den aartshertog Frederik van Ooſtenryk en Lodewyk, hertog van Beyeren, hieldt zy de zyde van den eerſten. Doch na dat Lodewyk de IV de overhandt behieldt, zo verpandde hy de ſtadt Landau aan de ſtadt Spiers voor 5000 ponden, dewyl de Landauers in den zelven oorlog aan die van Spiers veel ſchade toegebragt hadden. Doch de keizer bewees aan de ſtadt Spiers eene twede gunſt, en gaf de verpande ſtadt Landau aan den biſſchop van Spiers voor den pandſchelling over. Maar keizer Maximiliaan de I loſte de zelve weder aan het Ryk, wees de Landauers weder aan de landvoogden te Hagenau, en bevrydde de zelve ook van alle verplichting aan den biſſchop. Hoewel nu de toenmalige biſſchop meerder voor de inloſſing vorderde, uit oorzaak, dat de keizer Lodewyk de ſtadt uit eene zonderlinge gunſt aan het ſticht verpand hadt, verdroeg zyn navolger, de biſſchop George, zich echter met den keizer, en gaf de pandbrieven weder over. In dezen ſtaat bleef het daar mede, tot dat in den jare 1647 de aartsbiſſchop van Trier, als biſſchop van Spiers, in de Weſtphaalſche vredehandeling de ſtadt wederom eiſchte, voorgeverde, dat de pandſchelling nog onvoldaan was. Hy kon echter niet meer verkrygen, dan dat hy proteſteerde, en de ſtadt gaf tot antwoordt, dat zy ook gedurende de verpanding eene Ryksſtadt gebleven was, dewyl keizer Maximiliaan de I in eenen brief van den jare 1509 aan zynen landvoogdt in de neder-Elzas haar uitdrukkelyk daar voor erkent hadt. Eindelyk kon eene verpanding de *cauſa dominii* niet veranderen. In den Duitſchen oorlog heeft Landau veel geleden, dewyl zy verſcheide malen belegert en ingenomen wierdt. Maar eindelyk is zy in keizerlyke handen gebleven, tot dat de Elzas door de Munſterſche vrede aan Vrankryk afgeſtaan wierdt, wanneer deze kroon ook de ſtadt Landau aan zich trok, niettegenſtaande men de zelve, benevens de overige Ryksſteden, aan het Duitſche Ryk voorbehouden hadt. Hier op wierdt zy in den jare 1687 door Vauban onvergelykelyk verſterkt, met 8 hoge bolwerken en zo vele buitenwerken voorzien, ook verder met zo vele forten, redouten en andere ſchanſſen omringt, dat de Franſchen de zelve voor onwinbaar hielden. Maar in den jare 1702 moeſt zy zich aan de wapenen van den Roomſch koning Joſephus onderwerpen. Doch na den ongelukkigen ſlag by Spiers moeſt zy zich den 17 November des volgenden jaars andermaal overgeven, tot dat zy eindelyk den 23 November des jaars 1704 door de keizerſchen weder ingenomen wierdt. Doch in den jare 1712 wierdt zy door den hertog van Villars met de ganſche Franſche macht weder verovert, in welke belegering de kommandant, prins Alexander van Wurtemberg, zich voortreffelyk gedragen heeft, en is de plaats in de Raſtadſche en Badenſche vrede, wanneer alles op den vorigen voet van de Ryswykſche wegens de Elzas geſtelt wierdt, aan de Franſchen gebleven. *Munſter. Coſmogr. Lehmann Speyer. Chron. l.* IV. *c.* 9. *Zeiler. Topogr. Alſat. Hamburg. remarq. an.* 1702. *p.* 293. *Schweder theatr. præt. l.* III. *Bayern p.* 419.

LANDAU, eene Beyerſche ſtadt in het bisdom Paſſau, naby Dingelfingen gelegen, op eene hoogte, heeft eene ſchone parochiekerk, fraaie huizen, en een eigen amptgerecht. Voor dezen zou hier de Romeinſche ſtadt *Aponia* gelegen hebben. *Chur-Bayern p.* 300.

LANDECK is 1) eene ſtadt in Bohemen, gelegen in het graafſchap Glatz, aan de rivier Biel, twee mylen van Glatz, alwaar een warm badt gevonden wordt. 2) Eene kleine ſtadt in Tyrol, leggende op een berg by de rivier Inn, aan de Graubundſche grenzen; welk ſleedtje tot een doortocht dient. 3) Eene kleine ſtadt in Pomerellië, tot Poolſch-Pruiſſen behorende. *Balbin. Miſcell. Boh. l.* III. *dec.* 1. *Tromſd. Zeiler.*

LANDEN, eene kleine ſtadt en der zelver onderhorige meiery in het Ooſtenrykſche Brabandt, in het kwartier van Loven, op de grenzen van het bisdom van Luik, drie mylen van Tilmont, van de Weſtzyde, en twee van Lowen, ten Zuiden. Deze kleine ſtadt wordt voor de oudſte der Nederlanden gehouden. Zy is vermaard door den ſlag, welke aldaar voorviel den 29 July des jaars 1693, en welke een groot gedeelte van den dag duurde. De maarſchalk van Luxenburg, die het Franſche leger geboodt, taſtte daar in Wilhem den III, koning van Engelandt, aan, wiens leger veel verzwakt was door de detachementen, welke deze vorſt genoodzaakt was geweeſt te doen. De ſlag was bloedig. Het ſlagveldt bleef aan den hertog van Luxenburg, doch koſtte hem meer dan 15000 man van zyn beſte volk, zo dat hy niet in ſtaat was, dat voordeel te vervolgen, of gedurende het overige van den veldtocht iets van belang te verrichten. *Memoires du Temps.*

LANDENBERG, (PEREGRINUS, of BERINGERUS) gouverneur van Underwalden in Zwitſerlandt voor keizer Albert den I, was afkomſtig uit een oud adelyk geſlacht in het Rynlandt, dat eertyds in Zwitſerlandt 17 heerlykheden en ſloten bezat, doch met den anderen adel in grote binnelandſche onruſt daar uit verdreven wierdt, waar op het zich in Briſgau, Sundgau aan de Bodenzee, en eindelyk in het Rynlandt, nederſloeg; hoewel het nog tot heden toe in het Canton Zurich bloeit, en het ſtamhuis

Landenberg, benevens de daar toe behorende heerlykheden, bezit. Peregrinus Landenberg gaf door zyne harde regering aanleiding tot het bekende Zwitserfche verbondt. Hy liet onder anderen Henrik van Melchtal, een oud burger van Melchtal, de oogen uitfteken, na dat hy hem zyne paarden van den ploeg hadt laten wegnemen, en hem genoodzaakt zelf den ploeg te trekken; het welk Arnold van Melchtal, zyn zoon, bewoog om zich by Stouffacher en Furft te voegen in den jare 1307, om hun vaderlandt van deze verdrukking te bevryden. Landenberg ondertuffchen in het zelve jaar eene fchone vrouwe gedwongen hebbende om met hem in het badt te gaan, liet de zelve zulks heimelyk aan haren man weten, die daar op toefchoot, Landenberg overviel, en hem doodde. *Simler de Republ. Helv.*

LANDEREN, een fraai fteedtie in het graaffchap Neuenburg, of Neufchatel, aan het Bieler-meir gelegen, dat in de XIV eeuwe door den biffchop van Bafel en de Berners driemaal te vergeeffch belegert wierdt.

LANDES, in 't Latyn *Tractus Landarum*, of *Landæ Burdigalenfes*, wordt eene zekere landftreek van Gasconje, eene provincie van Vrankryk, genoemt. Deze landftreek is ten Noorden bepaalt door het eigentlyke Guiënne, ten Weften door het Bazadois, het Condomois en het eigentlyke Gasconje, ten Zuiden door Bearn en het landt van Labour; en ten Ooften door de Aquitaanfche zee. De lengte van deze landftreek ftrekt zich uit langs de zee van Bajonne tot naar Bourdeaux tot omtrent 18 mylen. Dit landt beantwoordt zynen naam zeer wel, en is zandachtig en vol van heiden. Het is daar door op de meefte plaatfen zeer onvruchtbaar, behalven in honing, melk en pantoffel-hout. De biffchoplyke ftadt Acqs, of Dax, is daar van de hoofdftadt; voorts zyn de voornaamfte plaatfen het zelve Tartas en Albret. *Maty Dict.*

LANDGRAAF is de naam van eene hoge vorftelyke waardigheit in het Duitfche Ryk, welke aan zekere landfchappen vaftgehecht is, en alzo door eenige geflachten gevoert wordt. Wat der zelver oorfpronk aangaat, men moet weten, dat by de oude Duitfchen de onderrechters, die zo wel in de fteden, als dorpen der provinciën, beide in kerkelyke en burgerlyke zaken het recht bedienden, *Graven*, *Graviones*, en met een Romeinfchen naam *Comites* genoemt wierden. Welke ook nu en dan, inzonderheit ingevalle van noodt, krygsdienften deden, en hunne onderhorigen tegen den vyandt aanvoerden. Doch na dat het aanzien der hertogen in het Frankifche ryk groter wierdt, dan de koningen konden verdragen, vondt keizer Karel de Grote raadzaam de hertogdommen, waar onder inzonderheit het Bojoarifche en Aquitaanfche waren, weg te nemen, en de zelve in kleinder gebieden te verdeelen, waar over *Comites* of graven geftelt wierden. Deze waren ten tyde van Karel den Groten de gewone rechters in wereldlyke zaken, gelyk de biffchoppen in het geeftelyke. Doch dewyl door den tydt de hoogheit en het aanzien dezer graven zeer toenam, zo gebeurde het, dat zy zich eindelyk in hunne landfchappen erffelyk maakten, en deze naam alzo niet meer zo veel een ampt als eene hoge en erffelyke waardigheit betekent. Deze graven, welke over de provinciën geftelt waren, hadden weder hunne byzondere benamingen: want de gene, welke over de frontierplaatfen of grens-provinciën geftelt waren, noemde men *markgraven*; die over een burg, flot of kafteel, noemde men *Burggraven*; die, welke het opzicht over het paleis des konings of des keizers hadden, *Paltsgraven*; en eindelyk, die in het gemeen over eene provincie het opzicht hadden, wierden *Landgraven* genoemt. Doch inzonderheit is deze tytel gebleven by Thuringen en Heffen; hoewel beide die landfchappen eertyds te zamen behoorden, en maar een landgraaffchap uitmaakten. Maar na dat Henrik de V, de Grootmoedige, hertog van Brabandt, met Sophia, de dochter van Lodewyk, landgraaf van Heffen en Thuringen, trouwde, maakten zy met hunne nakomelingen eenen eifch op dit landgraaffchap. Nu was wel de broeder van Sophia, Hermannus, zonder erfgenamen geftorven, doch de zufters zoon van haren vader Henrik, Henrik de Doorluchtige, markgraaf van Meiffen, wilde mede deel hebben aan dit landgraaffchap. Waar op het eindelyk, na een langdurigen twift, zo verre kwam, dat dit landgraaffchap in Heffen en Thuringen verdeelt wierdt, zodanig dat Heffen, met den ftem, aan Henrik van Brabandt, den tweden zoon van Sophia, overgegeven wierdt, van wien alzo het hedendaagfche geflacht der landgraven van Heffen afkomftig is. Doch Thuringen bleef aan Henrik den Doorluchtigen, markgraaf van Meiffen, van wien het hedendaagfche Saxifche huis zynen oorfpronk heeft, dat alzo den landgraaflyken tytel van Thuringen voert. Doch het landgraaffchap Leuchtenberg is in den jare 1646 aan het Beyerfche huis gekomen. De landgraven van Elzas, Sauffenberg, en Nellenburg zyn niet zo vele onmiddelbare Ryksftanden geweeft, als eenigen menen, maar hebben dezen naam alleenlyk als eene amptsbenaming gevoert. Het landgraaffchap Elzas is echter aan Ooftenryk, Sauffenberg aan de markgraven van Baden, en Nellenburg aan de markgraven van Burgou gekomen. In de Munfterfche vrede is het landgraaffchap Elzas door het huis van Ooftenryk aan Vrankryk afgeftaan, namentlyk met dat verftandt, gelyk hier voor gezegt is, dat dit woordt alleenlyk de benaming van een ampt is, en landgerecht betekent, waarom ook Vrankryk niet meer dan het zelve kon vorderen. Gelyk dan diergelyke keizerlyke landgerechten in Zwaben, Franken, en andere plaatfen gevonden, en van gelyken *landgrafiatus* genoemt worden. Voorts worden ook onder de graven nog verder als landgraven gemeld de landgraven van Baar, welken tytel hedendaags de vorften en graven van Furftenberg voeren, de langraven van Brisgow, de landgraven in Burgundië, als mede van Kletgow, Nebelgow en anderen, die niet zonderling beroemd zyn. *Capitularia Caroli & Ludovici l.* II. *c.* 6, 23, 24. *l.* III. *c.* 50 *&c. Lehmannus in Chron. Spir. l.* II. *c.* 16. *Conringius de rep. imper. Germ. exercit.* 4. §. 11-19. *Becmannus not. dignit. diff.* 9. *c.* 2. §. 8. *Inftrum. pac. Mon.* §. 73. *Coccejus in prud. Jur. publ. c.* 15. *fect.* 2. §. 23. *& alibi.*

LANDI, (LO STATO DE) eene tamelyke landftreek, met den naam van een vorftendom, tuffchen de grenzen van het Genueefche gebiedt en de beide hertogdommen Parma en Plaifance, om de twee rivieren Cevo en Taro. De zelve landftreek behoort aan de hertogen van Parma. De befte plaatfen daar in zyn genoemt Bardi, Borgo di Val di Taro en Campiano. *Schaupl. des kriegs in Ital. p.* 452.

LANDI, (BASSIANUS) een geneesheer, was van Plaifance in Italië. Hy ftudeerde te Padua, en leeraarde met eene algemene toejuiching in de univerfiteit van die ftadt, alwaar hy vermoord wierdt in den jare 1562. Hy ging des avonds op den 24 October naar zyn huis, en wierdt aangetaft door een fchelm, die hem 7 bajonnet-fteken toebragt, waar aan hy ftierf op den 31 van de zelve maandt. Hy hadt verfcheide geleerde werken gefchreven: *Jatrologia; De humanâ Hiftoriâ lib.* II. *&c. Ghilini Theat. d'Huom. Letter. Part.* II. *van der Linden de Script. Med. enz.*

LANDINI, (CHRISTOPHORUS) van Florence, leefde in den jare 1510, en wordt onder de grote geeften van zynen tydt gerekent. Hy fchreef verfcheide verftandige werken, als: *De gli Habiti & de Magiftrati de Fiorenza; Dialoghi dell' Anima.* Hy vertaalde de natuurlyke Hiftorie van Plinius in 't Latyn, en maakte aantekeningen op Horatius, enz.

LANDMETER, (LAURENS) was van Doornik. Hy gaf in den jare 1645 den lof van de waarheit uit. En in den jare 1635 eene verhandeling *in* 4. van den Klerk, van den Monnik, en van den Monnik-klerk. *Konig Biblioth.*

LANDO, een edel geflacht te Venetië, dat zo wel wegens zynen ouderdom, als door het voortbrengen van vermaarde mannen bekend is. Bafilius Herold, keizerlyke Raadt, maakt in zyn bericht van den Zollerfchen ftam het Landefifche geflacht afkomftig van de graven van Saulgau en Hohenzoller. Want *Conradus*, de twede zoon van Hugo, graaf van Saulgau, zou in het begin van de X eeuwe naar Italië getrokken zyn, en aldaar den naam van Landenberg bekomen hebben. Hy zou vikaris van het Roomfche Ryk in Hetrurië zyn geworden, en te Florence begraven leggen, van eenen, van wiens zonen daar na het geflacht van *Lando* afgekomen zou zyn. *Petrus Lando* wierdt in den jare 1539 Doge van Venetië, en ftierf in den jare 1545. *Marcus Lando*, biffchop van de gemelde ftadt, geraakte na Francifcus Bembus in den jare 1401 tot het bisdom, en ftierf in den jare 1417. *Hieronymus Lando* wierdt aartsbiffchp van Kandië, en naderhandt van den jare 1474 tot 1485 patriarch van Conftantinopel. *Auguftinus Lando*, graaf van Campiano, bevondt zich mede onder de zamengezworenen tegen Petrus Ludovicus Farnefius, hertog van Parma, in den jare 1547. *Marcus Antonius Lando* verloor in den jare 1571 in den flag by Lepante het leven, enz. *Pregizer regierungs-fpiegel p.* 85. *Herold & Wagenfeil.*

LANDO, (CONSTANTIUS) was van Plaifance. Hy gaf uit in den jare 1557 de leerwyze om de gezondheit te bewaren. En in den jare 1560 te Lion uitleggingen van de oude Romeinfche gedenkpenningen. *Hanckius Part.* II. *de Hift. R. R. p.* 137. *Konig Biblioth.*

LANDO (FRANÇOIS) kardinaal, patriarch van Grado, was van Venetië. Hy maakte zich bekwaam in de burgerlyke en kanonyke rechtsgeleerdheit, en wierdt tot de waardigheit van het patriarchfchap van Grado verheven in den jare 1408. Hy betoonde veel yver voor de vrede der kerke gedurende de fcheuring onder Gregorius den XII en Benedictus den XIII. Hy bevondt zich op het concilie van Piza in den jare 1409, en Johannes de XXIII maakte hem kardinaal in den jare 1411. Hy muntte naderhandt uit door zyne verdienften op het concilie van Conftans, en hy hadt aldaar zeftien ftemmen in de vergaderinge, welke gehouden wierdt om een paus te verkiezen in de plaats van den zelven Johannes den XXIII. Hy ftierf den 26 December des jaars 1427 te Rome, alwaar men zyne grafftede en zyn graffchrift ziet te S. Maria Maggiore. *Contelprio. Onuphrius. Aubery. Ughel. &c.*

LANDO, (HORTENSIUS) een geneeskundige, geboortig van Milaan, leefde in de XVI eeuwe. Hy is fchryver van verfcheide werken, en hy hadt zyn vermaak om de zelve onder verbloemde namen uit te geven. Men houdt hem voor den fchryver van eene zamenfpraak, uitgegeven onder den naam van Philalethes, tegen de geheugeniffe van Erafmus; en deze giffing is welgegrond. Hy maakte twee zamenfpraken, de eene genoemt *Cicero relegatus*, en de andere *Cicero revocatus*, welke ten onrechte aan den kardinaal Hieronymus Aleander zyn toegefchreven geweeft. *Bayle Dict. Crit.*

LANDOALDUS, zendeling van de Nederlanden, en medgefel van S. Amandus, vertrok met dezen laatften van Rome in den jare 653, en wierdt te Maaftricht opgehouden door S. Remaclius, biffchop van die ftadt. Hy arbeidde krachtiglyk tot de bekeering der volkeren van het landt, en ftierf omtrent den jare 667. Men viert zyn feeft den 19 Maart. *Bollandus. le Comte. Baillet Vies des Saints mois de Mars.*

LANDOIS. Zie LANDAIS.

LANDON, (CONRADUS) een Duitfcher, leefde in de XIV eeuwe. Hy was een der hoofden van die bende rovers, welke naar zynen naam de *Landiaanfche* genoemt wierdt, en die grote verwoeftingen in Italië aanrechtte, in den tydt, wanneer de pauzen hunnen fetel te Avignon hadden. Zy voeren voort in hunne geweldenaryen federt de jaren 1353, 1355 en volgende jaren, tot in den jare 1358, wanneer de Florentynen, die den vermaarden

den Malatesta aan hun hoofdt hadden, hen verplichtten naar den kant van Lombardië te wyken. *Villani & Aretin. l.* VIII. *S. Antonin. &c.*

LANDRECI, *Landrechies*, eene stadt der Nederlanden in Henegouwen, drie mylen van Quesnoi, en zes van Valencyn, alwaar de rivier de Sambre scheepryk wordt, tegenwoordig aan Vrankryk behorende. Deze stadt is vermaard door den tegenstandt, dien zy in den jare 1543 deedt aan keizer Karel den V. Deze vorst hadt de zelve belegert met 50000 mannen en 50 stukken kanon; en wierdt genoodzaakt vruchteloos af te trekken, na eene belegering van zes maanden. Landreci is tegenwoordig nog sterker. De kardinaal de La Valette nam de zelve in in den jare 1647. Zy wierdt vervolgens door de Spanjaarden herwonnen, en het Fransche leger maakte zich daar van meester in den jare 1655 in het gezicht van een vyandelyk leger van 35000 mannen. Deze stadt bleef aan Vrankryk door het XXXVII artykel van de Pyreneesche vrede in den jare 1659. Zy wierdt den 17 July des jaars 1712 door een talryk leger der bondgenoten onder het bevel van den prins Eugenius ingesloten. Maar zy wierden genoodzaakt het beleg op te breken, na dat zy in de legerplaats van Denain onder den graaf van Albemarle geslagen waren. Deze overwinning, zeggen de Franschen, wierdt gevolgt van de verovering van Marchienne en van verscheide andere gewigtige posten, in welke alle de krygsvoorraadt der bondgenoten was tot den veldtocht, en om verscheide belegeringen te doen; en de verovering van Douay, en de vrede met de Hollanders, waren de vruchten van dezen slag. Maar de oprechtheit vorderde daar by te voegen, dat de schandelyke affcheiding der Engelschen van de andere bondgenoten; in den tydt, wanneer men zulks minst verwachtte, de waarachtige oorzaak was van dezen kwaden uitslag.

LANDRIANO (BERNARDUS) heeft twee stukken geschreven van de bevalling der Maagdt, en byvoegselen tot de practyk van J. P. de Ferrariis, te Venetië in den jare 1496 *in fol.* gedrukt. *Konig Biblioth.*

LANDRIANO, (GERARDUS) kardinaal, bisschop van Lodi en van Como, wierdt geboren te Milaan uit een der aanzienlykste geslachten. François Landriano, zyn broeder, hadt veel deels in de vriendschap van Philippus Maria Visconti, hertog van Milaan. Hy geraakte door de gunst van dien prins tot deze prelaatschappen, en bevondt zich op het concilie van Basel. Dewyl hy geen gebrek van geest hadt, vondt men hem aldaar bekwaam tot gewigtige zaken, en het concilie zondt hem naar Engelandt. Men heeft nog de aanspraak, welke hy aan den koning deedt, om hem te overreden de prelaten van zyn koninkryk naar Basel te zenden. Landriano veranderde naderhandt van gedachten. De hertog van Milaan verkreeg voor hem een kardinaalshoedt, welken de paus Eugenius de IV hem gaf te Florence den 18 December des jaars 1439. Men twyffelt, of zulks geschiedde om den hertog te verplichten, of om Landriano te winnen, wiens geest men vreesde. Wat 'er van zy, hy zondt hem als legaat in Lombardië. Hy gedroeg zich daar niet met die bescheidenheit, welke men van een persoon van zynen staat moest wachten. Zyn gezag veroorzaakte moeielykheit aan den hertog van Milaan, die men zegt dat dezen kardinaal door vergift liet ombrengen. Hy stierf, naar Rome kerende, in de stadt Viterbo met achttien van zyne huisgenoten den 8 October des jaars 1445. *Garimbert l.* IV *Onuphrius. Ughel. Spond. &c.*

LANDRY, door eenigen *de la Tour* bygenoemt, was Meester van het paleis. Hy wordt voor den uitvoerder van de doodt van Chilperik gehouden, die men zegt, dat een heimelyken minnehandel ontdekt hadt tusschen Landry en de koninginne Fredegonda, zyne gemalinne. Gedurende de minderjarigheit van Clotarius den II stelde hy zich edelmoediglyk tegen de vyanden van dien prins. Hy versloeg de zelve omtrent den jare 593 te Truec, in het gebiedt van Soissons. *Gaguin hist. Franc. Aimoin l.* III. *Du Pleix & Mezeray en Chilp. & Clot.* II.

LANDSBERG, eene Beyersche stadt tegen Zwaben, aan de Lech, in het bisdom Augsburg gelegen, en tot het rentampt van Munchen behorende, heeft haar eigen landgerecht. Het oude slot, op een berg gelegen, zou Theodoricus, graaf van Wettin, in den jare 1116 gebouwd hebben. Het Jesuiten collegie op den berg naby het slot heeft Suiccardus, graaf van Helffenstein, in den jare 1176 gesticht. Voor 500 jaren heeft de plaats zyne eige graven gehad, na welker afsterven zy tot een weduwlyk verblyf der Lotharingsche en Milaansche hertoginnen uit Beyeren gehouden wierdt, die de zelve met gebouwen en vryheden rykelyk voorzien hebben. In den jare 1315 heeft de hertog Frederik van Oostenryk de zelve ganschelyk verwoest, dewyl de stadt de hulpbenden, die hem toegezonden wierden, zo lang hadt opgehouden, tot dat hy door den keizer Lodewyk uit het veldt geslagen was. Zy wierdt echter om deze trouw door den keizer dies te meer begunstigt, en nam wederom zo toe, dat men haar voor de neringrykste plaats gehouden heeft, dewyl de zouthandel en koopmanschap tamelyk veel inbragten, dat echter tegenwoordig veel vermindert is. In de kerk is het beeldt van de doodt, kunstig in steen gehouwen, te zien. In den dertigjarigen oorlog hebben de Zweden deze plaats stormenderhandt ingenomen, en jammerlyk verwoest. *Chur-Bayern.* 188.

LANDSBERG, of ook LANDSPERG, een slot, benevens een steedtje en ampt, niet verre van Meisenheim in de onder-Palts, in het hertogdom Tweebrugge gelegen, alwaar eertyds de hertog van die linie zyn verblyf hieldt. Zie TWEEBRUGGE. In den jare 1460 nam de keurvorst Frederik de Zeeghaftige van de Palts deze plaats den hertog Lodewyk van Tweebrugge af, doch gaf echter de zelve in het verdrag aan hem weder. Zy is een leen van het bisdom van Worms. *Tolner H. P. p.* 65.

LANDSBERG, of LANDESBERG, een steedtje en vervallen slot, in het ampt Delitsch naby Halle gelegen, en den hertogen van Saxen-Merseburg toebehorende. Deze plaats is inzonderheit in de middelste tyden bekend geweest, dewyl een gansch markgraafschap daar naar genoemt is. De markgraaf Diderik, een zoon van Koenraad den Groten, die in de deling der vaderlyke landen het markgraafschap Oosterlandt verkreeg in den jare 1156, bouwde dit Landsberg in zyne verkrege landen, en wierdt daarom zonder twyffel, dewyl hy aldaar zyn verblyf hieldt, markgraaf van Landsberg genoemt. Doch zyne landen bestonden niet alleenlyk in dat gene, het welk eenigen tydt daar na Oosterlandt genoemt wierdt, maar zy liepen ook te gelyk tot in de Lausitz, welke mede daar toe behoorde. Wanneer hy in den jare 1184 stierf, en zyn zoon Conradus reets te voren in den jare 1175 in een tournooispel omgekomen was, volgde op Diderik zyn broeder Dedo, die tot dien tydt toe alleenlyk graaf van Rochlitz en Groitsch geweest was. Op dezen volgde in den jare 1190 zyn oudste zoon Conradus, die ook na de doodt van zynen broeder, graaf Diderik van Sommerschenburg en Groitsch, de Palts-Saxen wegens hunner beider moeder Machtilde, dochter van Adelheida, eene gebore Paltsgravinne uit den huize van Sommerschenburg, verkreeg, waarom men ook naderhandt het markgraafschap Landsberg en Palts-Saxen byeen gevoegt vindt. Doch graaf Koenraad liet maar twee dochters na, waar van de eene, Machtild genoemt, met Albrecht den II, markgraaf van Brandenburg, trouwde. Hier door kwam het markgraafschap Landsberg aan de markgraven van Brandenburg van het Askaansche geslachte. Doch het markgraafschap Oosterlandt raakte toen daar af, en Diderik, markgraaf van Meissen, neef van Henrik den Doorluchtigen, die het door betaling van 10000 mark zilvers van den keizer verkreeg. Nu trouwde Diderik, twede zoon van Henrik den Doorluchtigen, met de princesse Helena, dochter van Johannes, keurvorst van Brandenburg, en verkreeg met haar dit markgraafschap Landsberg. Doch dewyl zyn zoon Fredericus Tutta zonder erfgenamen stierf, verviel het zelve weder aan Brandenburg; wanneer de markgraaf Henrik, bygenoemt Zonderlandt, het zelve van zynen broeder Waldemarus, keurvorst van Brandenburg, verkreeg. Doch na dat ook de zoon van den markgraaf Henrik, van den zelven naam, omtrent den jare 1319 zonder mannelyke erfgenamen gestorven was, verkreeg de keurvorst Waldemar het zelve wederom, waarom hy ook markgraaf van Brandenburg en van Landsberg genoemt wierdt, in een openbrief van keizer Karel den IV, van den jare 1348, waar in den hertog daar na keurvorst Rudolph den II van Saxen het uitzicht op het mark Brandenburg en Landsberg by afsterven van den keurvorst Waldemarus gegeven wordt. En hoewel de vorst Bernhard den III in den jare 1328 van keizer Lodewyk van Beyeren, en des zelfs zoon Bernhard den IV van Anhalt in den jare 1348 van keizer Karel den IV het uitzicht en de beleening over de mark van Landsberg, en op Palts-Saxen verkregen hebben, zo blykt nochtans niet, dat een van de zelven tot het werkelyke bezit daar van gekomen is, dewyl eerstelyk de keurvorst Waldemar in het bezit geweest is, en daarna de hertog Rudolph de II, of de jonge, daar op het uitzicht, ten minste Palts-Saxen, dat tot dien tydt toe by Landsberg was gevoegt geweest, verkregen heeft, en in den jare 1363 van keizer Karel den IV te leen ontfangen. Zo heeft ook Magnus, hertog van Brunswyk, die Sophia, de dochter van Henrik, broeder van den keurvorst Waldemarus, ten huwelyk hadt, Landsberg bezeten, dewyl men in den jare 1352 een openbrief vindt, dat de hertog Magnus en zyn zoon, van den zelven naam, die Catharina, de dochter van den keurvorst Waldemarus, tot zyne gemalinne hadt, aan Fredrik den Strengen, landgraaf van Thuringen, de mark en het vorstendom Landsberg, met de vesting aldaar, ook Delitsch, huis en stadt, benevens Riedeburg, verkocht hebben. Doch de Lausitz, die anders ook by het Mark van Landsberg was, is na de doodt van den keurvorst Waldemarus aan het koninkryk Bohemen gekomen, hoewel de markgraven van Meissen, mogelyk om dat de markgraaf, vader van Henrik, die de Oostersche mark van den keizer gekocht hadt, een eisch daar op gedaan hadden. Doch van den strengen landgraaf af, die de nog overige landen van de Mark van Landsberg weder aan het Meisnische of Wettinsche huis bragt, is zulks bestendig daar by gebleven, en alzo daarna onder hen, als hertogen van Saxen, by de deling tusschen den keurvorst Ernestus en hertog Albrecht van den jare 1485, aan dezen laatsten en zyne linie gekomen. Wanneer nu naderhandt in de Albertynsche linie de keurvorst Johan George de I stierf, kwam, uit krachte van zyn testament van den jare 1652, Landsberg met het ampt Delitsch, het markgraafschap neder-Lausitz, enz. aan des zelfs derden nagelaten zoon, hertog Christiaan, die zyn verblyf te Merseburg nam, en de daar naar genoemde Saxische linie aanving. Het slot is eertyds zeer groot en een sterk bergslot geweest, doch legt tegenwoordig woest, en is daar op niets meer te zien, dan de oude kapelle, waar in de spiegelachtige marmerzuilen onderhouden worden, waar op het gewelf in het choor rust. Doch het steedtje is buiten zynen omtrek niet aanmerkenswaardig. *Zeiler. Topogr. Sax. p.* 110. *Chron. montis Sereni p.* 49. *Diplom. ap. Lindeb. Script. Septentr. p.* 168. *Lunigs Reichs-Archiv P. spec. sub. Anhalt. Imhof geneal. tab. P.* II. *p.* 40. *Hofman. script. rer. Lusat. T.* IV. *Peckenst. theatr. Sax. P.* II. *p.* 33.

LANDSBERG, eene stadt aan de Warte, in de nieuwe Mark gelegen, welke wegens den handel met de Polen en Silesiërs, wollen-arbeidt, goeden akker-en wynbouw, goede bieren, Roelands-beelden en bekwame bruggen bekend is. In den jare 1453 heeft deze stadt van de indringende Hussiten en Polen veel moeten

moeten uitstaan; en in den jare 1588 veroorzaakte de overstroming van de Warte aldaar grote schade. In den jare 1618 wierdt aldaar een bestendig verdrag tusschen den koning Sigismundus van Polen en den keurvorst Johannes Sigismundus van Brandenburg wegens de scheepvaart en den handel op de Wartstroom opgerecht, volgens het welke alle waaren, wanneer het adelyke waren, 24 uuren, doch andere 3 dagen aldaar moesten stil leggen. In den Duitschen oorlog moest zy zich dan aan de Zweedsche, dan aan de keizerlyke wapenen onderwerpen. In den jare 1644 is zy benevens Friedberg en het naby gelegen steedtie Neuenberg op weinige huizen na in de assche gelegt. De stadt is ganschelyk den Lutherschen Godsdienst toegedaan geweest; doch voor eenigen tydt aldaar ook eene kerke voor de Gereformeerden gebouwd. *Preuf. und Brandenb. Staats-Geogr. Zeileri Topogr. Derer die Marck zu Brandenb. betreffend. sachen I th. c. 5.*

LANDSBERG, (ALTEN) een steedtie en slot in de middel-Mark, drie mylen van Berlyn, een der oudsten in het Mark Brandenburg, en ten tyde wanneer de Wenden de stadt Brandenburg in hadden, inzonderheit van den jare 1050 tot het jaar 1127, het verblyf der markgraven van de Brandenburg-Stadische linie, waar door zy den naam van markgraven van Landsberg bekomen hebben, welken ook Albert de Beer, die het slot in den jare 1144 vernieuwde en versterkte, en des zelfs navolgers tot op den tydt van Karel den IV behouden hebben. De markgraaf Lodewyk heeft de stadt in den jare 1328 aan Rudolph, hertog van Saxen, en de markgraaf Jodocus in den jare 1409 voor weinig geldt aan die van Crimmenzee verpand, die de zelve ook tot in den jare 1655 ingehad hebben, in welk jaar Ottho, vryheer van Zwerin, hen de zelve afgekocht heeft. Deze heeft het oude slot tot den grondt afgeworpen, en een nieuw gebouwd. Naderhandt heeft de koning Frederik de zelve gekocht, en aan zyne laatste gemalinne Sophia Louïze, uit het huis van Mekelenburg-Zwerin, tot een lyftocht geschonken, wanneer men de zelve andermaal onder den naam van Nieuw-Zwerin beter gebouwd heeft. *Preuf. und Brandenburg. Staats-Geogr.*

LANDSGEMEENTE wordt in het Zwitsersche Eedgenootschap genoemt de algemene zamenkomst der gezamentlyke landluiden, welke boven de 16 jaren oud zyn, in de Cantons, alwaar de Democratische regering plaats heeft, door welke vergadering de ampten en eerplaatsen vervult, de zaken ten opzichte van vremde vorsten en standen besloten, de landswetten en instellingen gemaakt, en alle staatszaken bezorgt worden, zodanig, dat ook de hoogste macht in zulke landsgemeentens in de Cantons Uri, Sweitz, Unterwalden, Zug, Glaris en Appenzel bestaat.

LANDSHUT, eene stadt in neder-Beyeren, in het bisdom Freysing, aan de Iser gelegen. Zy heeft haren naam naar een oud slot, dat hertog Lodewyk van Beyeren in den jare 1204 op den berg, waar by hedendaags deze stadt gelegen is, tegen de struikrovers bouwde, op dat het des *lands-hoede* (hut) zyn zou. Waar op dan verscheide byzondere personen om de goede gelegenheit en de gezonde lucht huizen daar by bouwden, waar van eindelyk eene stadt gegroeid is. Hoewel anderen Ottho van Wittelspach, Lodewyks vader, tot stichter van de zelve maken. Onder de wereldlyke gebouwen verdient de nieuwe-bouw gezien te worden. Onder de kerken is het sticht S. Martyn, waar aan de grote toren is, welke benevens dien te Wenen en te Straasburg voor de voornaamste in Duitschlandt gehouden wordt. De Jesuiten hebben aldaar een zeer prachtig collegie gebouwt, waar toe eene vrouw van Hänusberg te Schwindtock 68000 guldens geschonken heeft. Zo hebben ook de Franciskaners, Dominikaners en Kapucyners hunne kloosters aldaar. Wat de gevallen belangt, welke deze stadt overgekomen zyn, zy is in den jare 1632 door den koning van Zweden ingenomen, en voor 100000 Ryksdaalders gebrandschat, doch daar op wederom verlaten. Twee jaren daar na wierdt zy door den hertog Bernhard van Saxen-Weimar stormenderhandt veroverd, en vredelyk daar in huis gehouden. Voorts is aldaar het heerlyke bylegger gehouden van den hertog Georgius den Ryken met Hedwig, eene koninklyke Poolsche princesse, in den jare 1475, waar by de keizer Frederik met zynen zoon Maximiliaan, als mede vele vorstelyke en andere voorname personen, tegenwoordig waren. In den jare 1439 is aldaar een tournooispel gehouden, waar in de voornaamste prys een juweel was van 6000 guldens. *Aventin. Annal. Bojor. Munster Cosmogr. Velserus. Brunnerus & Adlzreiterus Annal. Boic. Ertels Beyer. Atlas.*

LANDSHUT, eene stadt in het erf-vorstendom Schweidnitz, aan de Bober, tegen Bohemen gelegen, alwaar een sterke garen- en lywaat-handel gedreven wordt. Voor deze stadt is in den jare 1709 uit krachte van het Alt-Ranstadsche verdrag eene Luthersche kerk en schole aangelegd.

LANDSHUT, een slot en voogdy, het Canton Bern toebehorende, een myl van Solothurn.

LANDSKROON, eene kleine stadt, benevens een slot, in de Chrudimer kreits in Bohemen, aan de Moravische grenzen, 20 mylen van Praag gelegen. Zy zou dezen naam bekomen hebben, om dat de koninklyke kroon aldaar bewaart wierdt. In Karinthië is ook een slot en heerlykheit van dezen naam, het huis van Dietrichstein toebehorende. *Tromsd. Balbin. Miscell. Boh. l. III. dec. 1. Megis. Annal. Carinth.*

LANDSKROON, in 't Latyn *Coronia*, eene kleine versterkte stadt, de kroon van Zweden toebehorende, in de provincie Schonen, aan de Noordzyde van den Zondt, met eene haven. Zy legt 18 Duitsche mylen van Coppenhagen Noord-Oost, en nog eenige verder van Malmoe Noordwaards. In den jare 1452 heeft Karel Canutus, koning van Zweden, deze stadt uitgeplundert en verbrand. In den jare 1644 wierdt zy door den Zweedschen generaal Gustavus Horn verovert, doch in den jare 1645 weder afgestaan. In den jare 1658 wierdt zy andermaal den Zweden overgelaten, doch in den jare 1676 door Christiaan den V, koning van Denemarken, verovert. Doch deze leedt den 24 July des jaars 1677 by deze plaats van Karel den IX, koning van Zweden, eene grote nederlaag, en moest de zelve ook in den jare 1679 weder aan Zweden afstaan. *Pontan. Chorogr. Dan. Zeiler. descript. Dan.*

LANDSMEER, of LANDSMOER, een dorp in Waterlandt, is volgens zommige schryvers aldus genoemt van het naastgelegen meertie. Anderen, die *Landsmoer* schryven, zeggen, dat het dezen naam heeft gekregen van de omleggende moeren. Het zelve heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Edam.

LANDSMEER, weleer een Geldersch dorp, digt aan Kuilenburg gelegen; maar *Gerrit*, heer van Kuilenburg, hebbende daar toe verlof gekregen van Willem, graaf van Gelder, heeft het zelve, nevens de kerk van S. Jan, in den jare 1388 binnen de stads muren betrokken. Dit dorp staat vermeld in een brief van den jare 1313 met den name van *Lanxmere. Hist. van het Utrechtsche Bisdom II Deel, pag. 598, edit. in 8.*

LANDSTEIN, eene kleine stadt, benevens een slot, in den Bechiner kreits in Bohemen, aan de Moravische en Oostenrykfche grenzen, 18 mylen van Praag gelegen. *Tromsd. Balbin. Misc. Boh.*

LANDSTRAS, een slot, stadt en heerlykheit in het hertogdom Krain, legt 11 mylen van Laybach. De stadt legt op een eilandt, dat de Gurkvloedt maakt, en zou eertyds *Landestrost* genoemt zyn geweest, dewyl zy sterk en in oorlogstyden een zekere toevlucht was. Voorts hebben hier ook de vryheren van Landestrost gewoont, welker geslacht in de XIV eeuwe uitgestorven is. Na dat verscheide heren dit slot in bezit gehad hebben, is het aan de graven van Cilley, doch na der zelver uitsterven in den jare 1456 aan het huis van Oostenryk gekomen, en tot den jare 1570 door hoofdlieden geregeert geworden, wanneer de stadt wel lands-vorstelyk bleef, doch het slot en de heerlykheit aan die van Valvasor, verder aan die van Moschkau, vervolgens aan de graven van Barbo, en eindelyk aan de vorsten van Auërsperg verkocht, welke het tegen het einde van de XVII eeuwe aan het bygelegen Cisterciënzer klooster door koop hebben overgelaten. *Valvasor Ehre des Hertzogth. Crain l. XI. Megiser. Carint. Chron. Lazius de Migr. gent. l. VI. Tromsdorf. Acc. Geogr.*

LANDSTRAS, anders *onzer Lieve Vrouwe bron* genoemt, een Cisterciënzer klooster in neder-Krain, dat Bernardus, de eerste hertog van Krain, benevens zyne gemalinne Guta, eene dochter van Ottocarus, koning van Bohemen, in den jare 1230 aan de Croatische grenzen gesticht hebben.

LANDSTUHL, eene heerlykheit en steedtie, benevens een berg-slot van den zelven naam, in de onder-Palts, tusschen keizerslautern en Tweebrugge gelegen, heeft den ouden graven van Saarwerden toebehoort, na welker afsterven het met de gansche nalatenschap aan het huis van Nassau-Saarbruk moest vervallen. Doch de bisschop van Mets, van wien een gedeelte van het Saarwerdsche graafschap te leen gaat, merkte het zelve aan als een opengevallen mannelyk leen, en beleende daar mede zynen broeder den hertog van Lotharingen, wiens nakomelingen zo wel door hulp van het keizerlyke kamergerecht, als ook door de wapenen gedurende den dertigjarigen oorlog zich in het bezit gesteit, en de Palts daar uit grote schade toegebragt hebben. Hoewel nu in de Westphaalsche vrede bepaalt wierdt, dat Landstuhl, benevens de overige Saarwerdsche goederen aan Nassau-Saarbruk weder ingeruimt zou worden, kon men zulks nochtans van Lotharingen niet verkrygen, van welke gelegenheit keur-Palts zich bediende, en in den jare 1668 de plaats onder voorwendsel van eenig recht, dat hy te vorderen hadt, wegnam. Zie SAARWERDEN. *Schweder Th. Pratens. p. 692. Europ. Herold P. I. p. 630. Londorp A. P. T. VI. p. 884. T. IX. c. 167, 169.*

LANDVOOGDY *der zes vrye ampten* wordt hedendaags het ryke dal Waggenthal genoemt, het welk beneden Lucern in de Argow tusschen de Rusz en Aar legt. De gemelde ampten zyn Meyenberg, Richensee, Vitmeringne, Bremgarten, Mellingen, en Werbien, welke de 7 oude Cantons van den keizer Sigismundus verkregen hebben, en door eenen landvoogdt laten regeren. *Tromsd. Stumpf. Schw. Chron.*

LANDVREDE, in het Hoogduitsch *Landfried*, is eene bestendig goede Rykswet, door keizer Maximiliaan den I, met bewilliging der gezamentlyke standen, op den Ryksdag te Worms den 7 Augusty des jaars 1595 gegeven, waar in alle tot dien tydt toe in zwang gaande onbestrafte opentlyke verongelykingen en vyandelykheden weggenomen wierden, op dat een ieder by het zyne zeker kon zyn. De meeste gelegenheit gaf daar toe de toenmalige Turksche en Italiaansche oorlog. Want wanneer de keizer daar toe des Ryks hulp begeerde, wilden de standen nergens in bewilligen, eer hy de landvrede vastgestelt en de gerechtigheit in standt gebragt hadt. Om dit verlangen der standen te voldoen, wierden met bewilliging des keizers op de Wormsche Ryksvergadering uit de drie grote collegien zekere personen benoemt, en aan de zelve opgedragen een ontwerp van de Landvrede te maken. Doch wanneer ondertusschen een bystandt tegen de Franschen bewilligt wierdt, wilde het collegie der Ryksteden niet anders mede stemmen dan wanneer de Landvrede werkelyk opgerecht was. Het gemaakte ontwerp wierdt daarom terstondt aan den keizer overgegeven, die het zelve

ve met zyne Raden in rype overweging nam; en dewyl de standen de zaken niet lang slepende wilden houden, zyne gedachten en een begrip van de bevestiging der vrede overgaf. Daar op maakten de gedeputeerden een ander ontwerp, en na eenige aanmaningen der Ryksfteden wierdt des Ryks goedachten op S. Jakobs-dag des jaars 1495 aan den keizer overgeleverd; waar op dan eindelyk, na eenigen twist over de artykelen der pandingen, (die eindelyk ganfch uitgelaten wierden) de zaak tot een formeel Ryksbesluit kwam. Men vindt wel in de Duitsche Historie reets voor dezen vele andere Landvreden, die echter alle veel meer alleenlyk een stilstandt van wapenen en voor zekeren tydt opgerecht waren, en ten dele ook maar zekere provinciën aangingen. Zo vindt men reets Landvreden in de XI en XII eeuwen. In de XIII eeuwe wierden diergelyke gemaakt door de keizers Philippus, Otto, Frederik den II en den koning Wilhem, als mede Rudolphus den I, en van des zelfs tyden af plagten de standen tot verkryging van de Landvreden verbonden te maken, of met den keizer, of met malkander, met bewilliging der keizers Rudolphus, Adolphus, Albertus, Lodewyk den IV en Karel den IV; hoewel de zelve ook tot groter onlusten aanleiding gegeven hebben. De keizer Wenceslaus maakte op den Ryksdag te Eger in den jare 1389 een vermaarde Landvrede. Zo wierden ook in de XIV eeuwe verscheide byzondere zulke Landvreden gemaakt aan den Rhyn, in de opper-en neder-Elzas, Frankenlandt, Beyeren, in de Wetterau, in Hessen, Lutzelburg, Lotharingen, Gelder, Saxen, Westphalen, Oostenryk, Thuringen, in de Mark, Polen en Bohemen. In de XV eeuwe zyn bekend de verbonden der Landvrede, welke de graven van Wurtenberg met eenige Zwabische steden ingingen; van gelyken de Landvrede in den jare 1431 te Neurenberg, en andere, op verscheide andere Ryksdagen opgerecht, welke alle maar voor een zekeren tydt waren. *Gailius de pace publica. Bechtius de securitate publ. Dattius de pace publ.*

LANDUS, een paus, was een Sabyn, en volgde op Anastasius den III in den jare 912, doch bekleedde den stoel maar twee maanden, of, zo anderen willen, 4 maanden en 22 dagen. *Luitprand. l. II. c. 13. Leo Ostiens. l. I. Chron. Cassin. Baron. an. 912.*

LANEBOURG, eene kleine stadt van Savoje. Zy is gelegen in het graafschap van Morienne, aan de rivier d'Arc, aan den voet van den berg Senis, dat een vermaarde doortocht is van de Alpen, om in Italië te komen. *Maty Dict.*

LANERIK, LANRIK, LANCIK, of LANAR, een vlek in het Zuiden van Schotlandt, in Cluydesdale, aan de rivier Cluyd, zeven mylen boven Glascow. Lanerik is een ondergraafschap van het geslacht van Hamilton, en hadt zitting en stem in het parlement van Schotlandt voor de vereeniging. *Maty Dict.*

LANFRANK, *Lanfrancus*, een Italiaan, geboortig van Pavië in de XI eeuwe, en zoon van een Raadsheer van die stadt. Zynen vader zeer jong verloren hebbende, ging hy te Bologne studeren, en trok vervolgens naar Vrankryk onder de regeringe van den koning Henrik den I. Hy kwam te Avranche, alwaar hy gedurende eenigen tydt leeraarde. Op eene reize, welke hy deedt naar Rouaan, wierdt hy door struikrovers geplundert, en in een bosch vastgebonden. Des volgenden daags door voorbygangers losgemaakt zynde, begaf hy zich in de nieuwlyks gestichte abdy van Bec, alwaar hy zyne professie deedt, en in den jare 1044 tot prioor van de zelve verkoren wierdt. Hy deedt eene reize naar Rome in den jare 1049, alwaar hy zyne gevoelens verklaarde aan den paus Leo den IX tegen het gevoelen van Berengarius, die een brief aan hem geschreven hadt, welke Lanfrancus verdacht maakte van in zyn gevoelen te zyn. Hy woonde het concilie van Vercelli by, waar op hy het gevoelen van Berengarius bestreedt. Hy keerde ten tweden male naar Rome in den jare 1059 onder paus Nikolaas den II, en woonde het Lateraansche concilie by, in het welke Berengarius zyn gevoelen afzwoer; en verkreeg van den paus de dispensatie tot het huwelyk van Wilhem, hertog van Normandië, met de dochter van den graaf van Vlaanderen, zyne bloedverwante. Lanfrancus, weder in Vrankryk gekomen zynde, deedt de abdy van Bec herbouwen; maar de hertog van Normandië nam hem wel haast van daar om hem abt te maken van S. Stephanus van Caen. De hertog, zich in het bezit van het koninkryk van Engelandt gestelt hebbende, deedt Lanfrancus derwaarts komen. Hy wierdt vervolgens tot aartsbisschop van Kantelberg verkoren in den jare 1070, in de plaats van Stidegandus, die door de legaten van den paus afgezet wierdt. Hy deedt de grote kerk van Kantelberg herbouwen, herstelde der zelver kapittel, verbeterde de andere kerken en kloosters van zyn bisdom, deedt de kerkelyke goederen wedergeven, die vervremd waren, en verdedigde den vrydom der kerkelyken. Hy ging naar Rome om de voorrechten van zyne kerke te beweren tegen den aartsbisschop van Jork, en deedt de zelve vaststellen in een concilie te Winchester, gehouden in den jare 1072. Hy vergaderde een nationaal concilie te Londen in den jare 1075, alwaar hy ordonnantiën maakte wegens de tucht. Hy stierf den 28 May des jaars 1089, in het 19 jaar van zyne bisschoppelyke regeringe. Men viert nochtans by vergissing zyn feest op den 3 July. Hy heeft een boek tegen Berengarius geschreven *van het ligchaam en van het bloedt des Heren*, dat men nog heeft, met verscheide andere werken, welke de vader D. Luc. Dachetius, een Benedictyner monnik van de congregatie van S. Maur, in den jare 1647 deedt drukken: als Uitleggingen over de brieven van Paulus; Aantekeningen over eenige onderhandelingen of zamenspraken van Cassianus; een boek van brieven, enz. Men kan zyn leven zien aan het begin van zyne werken. *Sigebert. c. 155. de vir. illust. Honor. Augustodun. l. IV. de lumin. Eccl. c. 14. Trithem. & Bellarmin. in Catal. Petr. de Natalibus in Catal. SS. Arn. Wion in ligno L. vita. Hug. Menard. in Martyr. Bened. Guill. Malmesb. Ediner. Du Pin Biblioth. des Auteurs. Eccles. ast XI. siecle.*

LANFRANK, (JOHANNES) een uitmuntend schilder van Italië, bloeide omtrent den jare 1620. Hy wierdt geboren te Parma in den jare 1581, en de armoede van zyne ouders noodzaakte hem naar Plaisance te gaan, alwaar hy zich in dienst begaf van den graaf Horatio Scotti. Hy begon aldaar blyken te geven van zyne neiging voor de tekenkunst, trekkende met houtkool duizend verbeeldingen tegen de muren. Zyn geest vondt zich te naauw bepaalt, wanneer hy maar op een gebladen papier tekende, en hy zocht ruimer plaatsen om zyne gedachten uit te strekken. De graaf Scotti de gesteldheden ziende, welke Lanfrank hadt om wel te slagen in de schilderkunst, gaf hem over aan de onderwyzing van Augustyn Carache. Lanfrank ging na des zelfs doodt naar Rome, alwaar hy zich oeffende onder Hannibal Carache, en maakte vervolgens zeer schone werken. De paus Urbanus de VIII maakte hem ridder, en alle de geleerden hadden voor hem eene grote achting. Hy was wonderlyk gelukkig in de grote onderwerpen en in de wyduitgestrekte stukken, zyne begaafdheit niet strekkende tot het schilderen van taferelen van eene middelbare grootte. Hy stierf in den jare 1647, in den ouderdom van 66 jaren. *Felibien Entreticas sur les vies des Peintres* IV *Partie.*

LANG-AMBACHT, een dorp van den groten Zuid-Hollandschen waardt, in den jare 1421 met zo vele andere jammerlyk door het zeewater overstroomt en verdronken. Doch de wateren in het vervolg weder afnemende, is het ten dele van zelfs, ten dele door vlyt en kunst weder boven gekomen. *Oudenhoven. Boxhorn.*

LANGANICO, LONGANICO, of LONGAVICO, eertyds *Olympia*, *Olympia Pisa*, eene oude stadt van Peloponnesus. Zy was vermaard door de Olympische spelen, welke men daar naby vierde. Tegenwoordig is het maar een vlek van Morea, gelegen in Belvedere aan den Alpheus, omtrent drie mylen van des zelfs mondt in de Iönische zee. *Maty Dict.*

LANGARUS, koning der Agrianen, leefde in het 420 jaar van Rome. Hy was een vriendt en bondgenoot van Alexander den Groten, aan wien hy verlof verzocht om de Autariaten aan te grypen, die besloten hadden de Macedoniënzen te beoorlogen. Alexander prees zynen yver, zondt hem te rug met geschenken, en beloofde hem zyne zuster Cynna ten huwelyk, welke Philippus, zyn vader, geteelt hadt by eene vrouwe van Illyrië, en die hy ten huwelyk gegeven hadt aan Amyntas. Langarus hieldt zyn woordt, en volvoerde het gene hy beloofd hadt, maar hy stierf kort daar na. *Freinshemius l. I. Suppl. in Q. Curt.*

LANGBAIN, (GERARD) een geleerd Engelschman, wierdt geboren by Barton-Kirke in West-Morlandt in den jare 1627. Hy leide den grondt zyner studien te Oxford in 't collegie der koninginne, alwaar hy *Socius* en eindelyk *Præpositus* wierdt, waar op hy ook den tytel van Doctor in de Theologie verkreeg. Hy was in de talen, in de Philosophie, in de Theologie, en in de rechten van het landt wonderlyk ervaren. Boven dien bevlytigde hy zich zonder ophouden in het onderzoeken der oudheden, tot dat hy eindelyk in den jare 1657 stierf. Men heeft van hem: *Longini liber de grandiloquentia è Græco Latinè redditus & notatiunculis illustratus; Prologus ad D. Joh. Checi librum de rebellione; Fœderis Scotici examen; Concilii Tridentini è Gallico in Anglicanum transfusi examen. Wood in histor. & antiq. universitat. Oxon. Freher. in Theatr.*

LANGDELL (LORDS) in Engelandt. In den binnenlandschen oorlog tusschen koning Karel den I en het parlement betoonde de ridder *Marmaduke Langdell* van Holme in Spaldingmore in Jorkshire een zonderlingen yver voor het belang van den eersten. In den beginne wurf hy tot des zelfs dienst, op zyne eige kosten, 3 compagnien te voet, en 70 man te paardt, waar mede hy by Corbridge in Northumberlandt een hoop vyandelyke Schotten in de vlucht sloeg. Naderhandt geboodt hy een detachement tegen den overste Rosseter in Lincolnshire, en behieldt de overhandt op den zelven. Hy verkreeg ook een tamelyk voordeel op den generaal Fairfax, en ontzette het kasteel van Pontefract. Na dat de koning zich reets in handen der Schotten overgegeven hadt, bragt hy Berwyck aan de Tweede en de stadt Carlisle onder des zelfs gehoorzaamheit. Wanneer daar op de koningsgezinden allerthalven te kort schoten, viel hy mede in handen der vyanden, doch ontkwam daar na in de Nederlanden, en hieldt het bestendig met Karel den II zo lang de zelve in ballingschap moest leven. Uit aanmerking van deze trouwe verhief de laatstgenoemde koning hem te Brugge in Vlaanderen, den 4 February des jaars 1658, tot pair van Engelandt, met den tytel van *lord Langadell* van Holme in Spaldingmore. Hy stierf in den jare 1661, na dat hy by Lennox, eene dochter van den ridder Johannes Rhodes van Barlborough, vele kinderen geteelt hadt, van welke 2 zonen, *Marmaduke* en *Philip*, bevens twee dochteren, *Lennox* en *Maria*, opwieschen. De oudste zoon, Marmaduke, volgde op zynen vader in de waardigheit van het lordschap, en trouwde met Elizabeth, eene dochter van Thomas Savage van Breston, welkers oudste broeder graaf was van Rivers. Hy teelde by haar twee dochters, *Johanna* en *Elizabeth*, als mede een zoon, *Marmaduke*, die na hem lord Langdell wierdt. Deze trouwde met Françoisa, eene dochter van Richard Draycote van Painesley, waar by hem geboren wierden: 1) *Elizabeth*, 2) *Françoisa*, 3) een zoon, *Marmaduke*. Deze teelde by Elizabeth, eene dochter van Wilhem, lord Widdrington, eenen zoon, mede *Marmaduke* genoemt. *Peerage of England* II. *p. 96.*

LANGDENIUS, (JOHANNES) een Benedictyner monnik in Engelandt, was naderhandt bisschop van Rochester. Hy is de schryver van eene Kronyk, welke hy vervolgt heeft tot den jare 1420, en van eenige andere werken. *Pitsæus.*

LANGE. Zie LANGIUS.

LANGEBROEK, (NEDER-) een dorp in het overfticht van Utrecht, beneden Wyk te Duurftede, aan de regter zyde van den Rhyn. Men houdt daar voor, dat de lange broekachtige en moeraffige landen, waar in dit dorp en het volgende *Over-Langebroek* gelegen zyn, aanleiding tot hunne benaminge gegeven hebben. In dit Neder-Langebroek leggen verfcheide ridder-hofſteden, als *Sterkenburg*, *Walenburg*, *Zandenburg*, enz. Het zelve heeft kerk en predidant, ftaande onder de claffis van Rhenen en Wyk. *Houve Handv. Kron.* I *Deel.*

LANGEBROEK, (OVER-) een dorp gelegen als het voorgaande, en mede, als het zelve, met kerk en predikant voorzien, behorende onder de claffis als voren. *De zelve.*

LANGEDYK, eene heerlykheit in Noord-Hollandt, gelegen onder het baljuwfchap van Kennemerlandt. *Houve Handv. Kron.* I *Deel.*

LANGEDYK, een der tien dorpen van de Vriefche grietenye Stellingwerf-Oofteinde, in de Zevenwolden, wordt in het geeftelyke met Makkinga en Elflo door een Gereformeerd predikant bedient, ftaande onder de claffis van de Zevenwolden. *Winfemius achter zyne Kron. van Vriesl.*

LANGELANDT, LAGELANDT, in 't Latyn *Infula Longa*, een eilandt in Denemarken in de Ooftzee, tuffchen de eilanden Zeelandt, Lalandt en Fuhnen. Het is vruchtbaar in granen, en heeft den naam naar zyne lengte, dewyl het 6 mylen lang en 2 breed is, doch 't heeft maar eene ftadt, Rudkoeping genoemt, en eene myl van daar het ampt en flot Tranequer, benevens 16 dorpen.

LANGELIER, (NICOLAUS) biffchop van S. Borieu in Bretagne, was van Parys. Zyne verdienften verhieven hem tot dit prelaatfchap na Johannes du Tillet in den jare 1567. Hy was een der yverigfte prelaten van zynen tydt, en een der doorluchtigfte verdedigers der vryheden van de Gallikaanfche kerk. Hy bevondt zich by verfcheide vergaderingen der geeftelykheit van het koninkryk, welke hem benoemden om vertogen aan de koningen van Vrankryk te doen. Langelier woonde in den jare 1583 het provinciaal concilie van Tours by, waar van hy de acten verzamelde, en ftierf in den jare 1595. *Sammarth. Gall. Chrift. de Epifcop. Briocenf.*

LANGEN-AKKERS-SCHANS, of NIEUW-SCHANS, eene goede fortres der Vereenigde Nederlanden. Zy is gelegen in de provincie van Groningen, aan den Zuidelyken oever van den Dollaardt, op de grenzen van het graaffchap van Embden. *Maty Dict.*

LANGENBERG, of LANGENBURG, is eene kleine ftadt met een flot, aan de rivier Jaxt, aan de Zwabifche en Frankifche grenzen, drie mylen van Zwabifch-Hal Noordwaarts gelegen. Zy behoort aan de graven van Hohenlo, die de zelve te leen bezitten van het fticht Wurtsburg. In den beginne heeft zy hare eige heren gehad, waar van eene *Walter* van Langenberg in den jare 1226 zyne heerlykheit tot een leen maakte van het bisdom van Wurtsburg, waar aan de zelve naderhandt na het volkomen uitfterven van het geflacht als een openftaande leen vervallen is. *Friefe Wurtzb. Chr. p.* 554.

LANGEN-MANTEL (HIERONYMUS AMBROSIUS) is de fchryver van een Mathematifch Woordenboek, uitgegeven in den jare 1670, en van een ander Pantofophifch Woordenboek, uitgegeven in den jare 1672. *Konig Biblioth.*

LANGENSALTZA, eene ftadt en ampt in Thuringen, den hertogen van Weiffenfels toebehorende, legt op een vruchtbaren grondt, aan de Unftrut, twee mylen van Muhlhauzen. Zy behoorde eertyds die van Drifurt, als voogden van het kloofter Homberg by Saltza, welke daarom den tytel van heren van Saltza voerden. Doch na het uitfterven van dit geflacht, is deze heerlykheit aan de landgraven van Thuringen gekomen, en wel, zo eenigen menen, door koop, doch, naar het gevoelen van anderen, is de zelve aan hen vervallen. De naam van deze ftadt is mogelyk daar door ontftaan, dat aldaar eertyds eene zoutbron geweeft is, die echter weder te niet is gegaan. Landgraaf Frederik de Ernftige, en zyn broeder, de landgraaf Balthafar van Thuringen, hebben deze plaats grote gunft bewezen, en zyn voornemens geweeft, eene voorname priory aldaar te ftichten, waar in zy echter door de doodt verhindert wierden, hoewel de fchone gebouwen nog hedendaagfch van die koftbare onderneming kunnen getuigen. In den jare 1077 leverde keizer Henrik de IV hier naby den eerften flag aan Rudolph, hertog van Zwaben, waar in de Saxen, welke den laatften byftonden, in de vlucht geflagen wierden, en de Halberftadfche biffchop gevangen. Voor het overige heeft deze ftadt door vuur, watervloedt en oorlog veel uitgeftaan; gelyk dan inzonderheit in den jare 1613 eene grote watervloedt, en in den jare 1711 den 13 February zulk een heftige brandt ontftondt, dat in eenige uuren 300 huizen in de affche gelegt wierden. *Peckenftein Theatr. Sax. p.* 140. *zeil. Topogr. Sax. Super. Olearius fyntagm. rer. Thuring. T.* II. *p.* 111 *feq. Fabr. Orig. Sax. l.* III.

LANGENZENN, eene kleine ftadt aan de rivier Zenn, in het markgraaffchap Anfpach, legt drie mylen van Neurenberg. *Zeiler. & Paftor. in Defcr. Francon.*

LANGE PIER, een Vriefch boer, enz. Zie GROTE PIER.

LANGE PIER, anders genoemt *Pieter Aartszoon*, een beroemd kunftfchilder van zynen tydt, was geboren te Amfterdam, daar hy ook overleedt, en met zyne twee zonen in de Oude kerk begraven wierdt, met dit opfchrift op de fark:

Den konftige Schilder LANGE PIER
Met bey zyn zoonen leggen hier.
Zyne ftukken zyn nog in waarde. *Commelin Befchryving van Amfterd. fol.* 434.

LANGER- en KORTER-AAR, eene ambachtsheerlykheit in Rhynlandt, behoorde van ouds de heeren van *Brederode* toe, en is laatftelyk gekomen aan den hoogedelen heere van HOOGERHEIDE. De kerk van Langer-aar, in de Roomfche tyden eene parochiekerk, de H. Maagdt en den martelaar Adrianus toegewyd, heeft een fpitzen toren, ftaande met haren predikant onder de claffis van Woerden en over-Rhynlandt.

LANGERAK, een dorp, met den tytel van vry-heerlykheit, onder het fticht van Utrecht, aan de overzyde van de Lek, het laatfte dorp van dien kant van het fticht, en niet verre van het ftedeke Nieuwpoort gelegen. In het zelve ftaat het flot of huis *Langerak*, waar van in het volgende artykel zal gefproken worden. Het heeft eene redelyk grote kerk, zynde in de Roomfche tyden eene parochiekerk geweeft, en een toren van eene tamelyke hoogte. De predikant van dit dorp ftaat onder de claffis van Utrecht. *Houve Handv. Kron.* I *Deel.*

LANGERAK, (HET HUIS of SLOT TE) een zeer oud huis in het voorgemelde dorp Langerak, heeft met de heerlykheit van dien name van ouds aan de heeren van *Guy* behoort, en zelfs nog in den jare 1270, en is daar na aan een jonger zone van *Teilingen* gekomen. Het zelve heeft een hoog, middelbaar en laag rechtsgebiedt, en is ten dele een Utrechtfch, ten dele een Hollandfch leen. Het legt onder het dykrecht van den Alblafferwaardt, en heeft het recht van een hoog-heemraadt aan te ftellen, als mede een water-heemraadt in het over-waardfche waterfchap van den Alblafferwaardt.

Men vindt van het adelyke geflacht van *Langerak*, uit den huize van Teilingen, als boven is aangeroert, gefproten, in een zeer ouden openbrief van den jare 1277 vermeld *Gysbert van Langerak*, en acht jaren later, namentlyk op den jare 1285, *Walter* of *Gualter van Langerak*, fchildknaap van Utrecht, als borge voor die van den huize van Amftel by Floris den V, grave van Hollandt, en Jan van Naffau, biffchop van Utrecht. Deze Walter hadt nog eene zufter, die getrouwt was met Huibert van Vianen, ridder, heer van Vianen, en van Mabelia, dochter van den heere van Abkoude; welke Huibert van Vianen ftierf in den jare 1316. Walter, voornoemd, liet na: *Jan van Langerak*, ridder, vermeld in de jaren 1350 en 1367, en leefde nog in den jare 1374; gelyk mede omtrent dezen tydt leefde *Margareta van Langerak*, abdiffe van Rhynsburg, die ftierf in den jare 1358. Heer Jan was getrouwt met eene uit den huize van Arkel, en gewan by de zelve: *Gysbert van Langerak*, ridder, vermeld in den jare 1384. Hy hadt eene vrouw uit den huize van Blois, en verwekte *Jan van Langerak*, ridder geflagen in den flag by Alphen, vechtende voor vrouw Jakoba, in den jare 1426. Hy was getrouwt met Alferade van Polanen, dochter van Otto van Polanen, ridder, heer van Afperen, en van Jenne, erfdochter van Voorft en Keppel, in Gelderlandt. Hy kreeg met haar ten huwelyk Afperen voor de helft, komende de andere helft toe aan Belia van Polanen, de welke getrouwt was met Arend Piek, uit Gelderlandt. Omtrent dezen tydt leefde ook *Maria van Langerak*, die ten man hadt Barthout van Affendelft, ridder, zoon van Diderik, ambachtsheer van Affendelft, en van Mabelia van Haarlem, zonder oir; als mede *Bartha van Langerak*, abdiffe te Rhynsburg, geftorven in den jare 1441; en eindelyk *Gysbert van Langerak*, fchildknaap en heemraadt van den Alblafferwaardt in den jare 1458. Heer Jan voornoemd liet by Alferade van Polanen na eene erfdochter, genaamt *Elburg van Langerak en Afperen*, die beide ten huwelyk bragt aan *Rutger van den Boetfelaar*, baron van den Boetfelaar, ridder, zoon van Weffel van den Boetfelaar en van Lutgarde van Rechteren. Hy wierdt dood gefchoten in den jare 1460 op het kafteel te Afperen, waar van de reden boven in het artykel van BOETSELAAR is gemeld, alwaar (fol. 288) ook de afkomelingen van heere Rutger van den Boetfelaar en van vrouwe Elburg van Langerak kunnen nagezien worden. Het wapen van *Langerak* is gelyk dat van Teilingen, namentlyk een rode leeuw op een goud veldt, gebroken met een Lambel van zilver. De tegenwoordige bezitter van dit adelyk huis, voor eenige jaren vertimmert, is de hoogedele heer FREDERIK HENRIK VAN DEN BOETSELAAR, heer van Langerak, Schoten, enz. hoog-heemraadt van Delflandt, enz. *Oude Holl. Kronyk door W. van Gouthoeven fol.* 78 *enz. S. van Leeuwen Batavia illuftr. fol.* 999. *Oudenhoven Zuid-Hollandt pag.* 302.

LANGERAK, (WILLIGE-) een dorp in het fticht van Utrecht, gelegen aan de Lek, buiten Schoonhoven, zynde de heerlykheit van den heere *Leendert van Kazenbroodt*, heer van Ryneftein. Het heeft een klein kerkie, met een lagen toren daar op, van ouds eene parochiekerk. Het zelve ftaat met den predikant, die het zelve bedient, onder de claffis van Utrecht. *Hift. van het Utrechtfche Bisdom* III *Deel.*

LANGESTRAAT, (DE) de naam van een lange ftraat, of weg, zich uitftrekkende van het dorp Bezojen, in Zuid-Hollandt, tot aan het dorp Waalwyk, in Brabandt, en bezet met vele dorpen en vlekken. *Houve Handv. Kron.* I *Deel.*

LANGESTREEK, een baljuwfchap in Noord-Hollandt, onder Enkhuizen, heeft onder zich de dorpen Wefteinde, Bovenkarfpel, Grotebroek, Lutkebroek en Hoogkarfpel.

LANGEVIN, (ELEONORUS) Doctor in de Theologie van de faculteit van Parys, van Carentan, in het bisdom van Coutance, ontfing de Doctorale kap den 30 September des jaars 1692. Hy ftierf den 20 July des jaars 1707, en heeft een werk nagelaten over de verfchilftukken van den Godsdienft, gedrukt in den jare 1701, tegen het boek van M. Mafius, Doctor en profeffor in de Theologie te Coppenhagen, genoemt *Verdediging van den Lutherfchen*

ſchen Godsdienſt, tegen de leeraars der Roomſche kerke; in welk werk Langevin poogt aan te tonen de onmogelykheit der veranderinge van de lere der Roomſche kerke in alle de verſchilſtukken. *Du Pin Biblioth. des Aut. Eccl.* XVII. *Siecle.*

LANGEWATER. Zie LINGE. (DE)

LANGEWEER, of LANGWEER, een dorp van de Vrieſche grietenye van Doniawerſtal, in het kwartier van de Zevenwolden gelegen, is vermaard wegens zyne oudheit. In het zelve ſtondt het ſtins of adelyk huis van *Douwma*, die in zynen tydt het hoofdt der vetkopers was. Het wierdt door de Burgundiſchen, met eenige andere dorpen, afgebrand in den jare 1517. Kerk en predikant van dit dorp ſtaan onder de claſſis van Zevenwolden. *Oudhed. van Vriesl.* II *Deel.*

LANGEZWAAG, een Vrieſch dorp, het grootſte van de grietenye van Opſterlandt, in het kwartier van Zevenwolden. De grift van het Heereveen maakt dit dorp ook bevaarbaar. Het wordt met *Kortezwaag*, digt daar by gelegen, door een Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Zevenwolden. *Winſemius.*

LANGFORD, (THOMAS) een Engelſch Dominikaner monnik, welke *Chronicon univerſale; commentarii in librum Job*, en andere boeken geſchreven heeft.

LANGHAK, LANGEAK, eene kleine ſtadt van Vrankryk, in Auvergne, aan de Allier, vyf mylen boven Brioude, en zes of zeven van S. Flour, ten Ooſten. *Maty Dict.*

LANGHAM, (REGINALDUS) een Franciskaner monnik te Norwich in Engelandt, die onder de regering van koning Henrik den IV door zyne wetenſchap in de ſcholaſtyke Theologie uitmuntte, en omtrent den jare 1410 eene uitlegging ſchreef over de ſchriften van Petrus Lombardus. *Pitſeus de ſcript. Angl. p.* 589.

LANGHAM, (SIMON) kardinaal, aartsbiſſchop van Kantelberg, was een Engelſchman. Hy was abt van Weſtmunſter, vervolgens biſſchop van Londen, naderhandt van Ely, en eindelyk aartsbiſſchop van Kantelberg omtrent den jare 1366. Eduard de III, koning van Engelandt, hadt veel genegenheit voor hem, maakte hem treſorier van Engelandt, en verkreeg voor hem de gemelde legaatſchappen. Paus Urbanus de V maakte hem kardinaal in den jare 1368. Gregorius de XI maakte hem legaat in Engelandt, en gebruikte hem in andere gewigtige zaken. Hy ſtierf te Avignon den 26 July des jaars 1376. Zyn ligchaam wierdt begraven in de kerk der Karthuizers van Bompas, naby de Durance, eene myl van Avignon, welke kerk hy hadt doen herbouwen. De Engelſche ſchryvers zeggen, dat men hem drie jaren daar na naar Engelandt heeft overgebragt. *Goodwin de Epiſc. Angl. Boſquet in Urb.* V. *&* *Greg.* XI. *Onuphr. Ciacon. Aubery. enz.*

LANGHANS, (JOHAN LODEWYK) geboortig uit het hertogdom Tweebrugge, wierdt eerſt dorp-parochiaan in de keur-Palts, doch naderhandt van tydt tot tydt verder gevordert, tot dat hy eindelyk te Heidelberg keurvorſtelyk hofprediker, biechtvader, kerken- en geheime-Raadt wierdt. Hy was in grote gunſt by keurvorſt Karel, gelyk dan de zelve vele vertrouwelyke brieven met hem wiſſelde, en hem in zyn teſtament met eene aanzienelyke making bedacht. Doch na dat de gemelde keurvorſt in den jare 1685 ſtierf, nam ook het geluk van Langhans een einde; want men beſchuldigde hem, dat hy zynen heer tot een nadelig teſtament, en tot eene echtſcheiding en andere gevaarlyke zaken geraden hadt; en dewyl men hem uit zyne eigenhandige brieven overtuigde, wierdt hy door de Gereformeerde Theologanten, als welken de zaak op het aanhouden van den Deenſchen gezant in handen gegeven was, voor een Godslaſteraar en godlozen verklaart, en eindelyk in den jare 1686 den 2 Maart te Heidelberg op de volgende wyze geſtraft. Na dat hem zyn vonnis op het Raadhuis, alwaar hy gevangen gezeten hadt, door den ſtads-Raadt aangezegt was, droeg hem de beul met zyne dienaars onder de kaak, alwaar een ſchavot opgerecht was. Hy wierdt op het zelve op een ſtoel gezet, wordende hem het halsyzer aangedaan, en eene roede in de handt gegeven. Wanneer hy een uur lang aldus gezeten hadt, voerden de beulsknechten hem op eene vilders-kar naar den zogenaamden dieventoren. Van daar wierdt hy gebragt naar het ſlot Dielsberg, 3 uuren van Heidelberg, alwaar hy 20 jaren gevangen moeſt zitten; doch de plaats van zyne gevangenis wierdt daar na verandert, en hy op het ſterke ſlot Zwingenberg gezet, alwaar hy in den jare 1688, by den inval der Franſchen in de Palts, op het bevel van den Dauphin, uit zyne gevangenis ontſlagen, en naar Straasburg, en van daar naar Baſel gezonden wierdt, alwaar hy in de herberge, *zum Stocken* genoemt, zyn overigen leeftydt in eenzaamheit doorbragt. Hy hadt voortyds een boek geſchreven, *ſuſpiria paſſionalia* genoemt. *Zieglers hiſtor. Labyrinth p.* 130 *ſeq.*

LANGHORNIUS (DANIEL) gaf in den jare 1673 te Londen eene verhandeling *in* 8. uit over de oudheden van de volkeren van Albion, van de Bretons, van de Schotten, van de Denen, van de Angel-Saxen, tot den jare 449, met eene Kronyk van de Pictiſche koningen. *Konig Biblioth.*

LANGIVEDEL (BERNARDUS) van Hamburg, ondernam in den jare 1647 de verdediging van Hippocrates. Hy ſchreef ook over de ſpreuken van dezen prins der geneeskunde. *Konig Biblioth.*

LANGIUS, (CAROLUS) kanunnik van S. Lambert, te Luik, was geboren te Gent, en een zoon van Johannes Langius, ſecretaris van keizer Karel den V, welke hem by de geleerden in twintig talen en wetenſchappen, doch inzonderheit in de Rechtsgeleerdheit, liet onderwyzen. Hy ſchreef verſcheide uitleggingen, en onder anderen ook over het boek van Cicero *de officiis.* Hy was zeer ervaren in de kennis der kruiden en bloemen, en een groot liefhebber der uitlandſche en tot de artzeny dienſtige Indiaanſche planten, welke hy met grote zorg in zynen tuin zocht te kweken. Juſtus Lipſius verluſtigde zich hier in voornamentlyk, wanneer hy Langius bezocht op zyne Duitſche reize. Hy ſtierf in den jare 1574. Levinus Torrentinus, zyn bloedverwant en goede vriendt, liet hem in de oude poort der hoofdkerk te Luik begraven. Voorts heeft men van hem *Carmina quædam; de Laudibus urbis Leodienſis; in navalem Chriſtianorum de Turcis victoriam; hymnus in natalem Domini; Paraphraſis in Orationem Dominicam; Variæ lectiones in Plauti comœdias Thuan. hiſt l.* LVI. *Andr. Bibl. Belg. Juſt. Lipſius de Conſtant. l.* I. *c.* 11. *Schottus vit. Caroli Langii. Teiſſier addit. aux elog. des Hom ſçavans T.* I. *p.* 404, 405.

LANGIUS, (CHRISTIANUS) een geneeskundige, wierdt den 9 May des jaars 1619 te Lucca in Ooſtenlandt geboren. Zyn vader, met hem van den zelven naam, was ſuperintendent te Leipzich. Hy bragt hem op in de ſtudiën, en wanneer hy de bekwame jaren bereikt hadt, zondt hy hem naar Wittenberg, alwaar hy onder de vermaarde mannen Buchnerus en Sperlingius zyne ſtudiën voortzette. Na zyne wederkomſt wierdt hy in den jare 1638 meeſter te Leipzich, en in den jare 1640 baccalaureus in de medicynen. Hier op reiſde hy naar Italië, door Bohemen, Moravië, Ooſtenryk en Spiers, en kwam eindelyk, na uitgeſtane ſchipbreuk, te Venetië, van waar hy zich in het laatſtgemelde jaar naar Padua begaf, een ganſch jaar de profeſſoren in de medicynen hoorde, en zich van hunne gunſt verzekerde, waar door hy de gewoonlyke eerampten van de Duitſche natie verkreeg. Hy bezocht ook de overige beroemde ſteden van Italië, als Vicenza, Verona, Bergamo, Milaan, Mantua, en andere, tot dat hy eindelyk over Napels, alwaar hy zich by den beroemden Marcus Aurelius Severinus bekend maakte, te Rome kwam, en aldaar twee maanden bleef. Uit Italië ging hy naar Vrankryk, en naderhandt naar Engelandt, van waar hy over Hollandt weder naar Leipzich keerde. Hy wierdt aldaar in den jare 1643 licentiaat in de medicynen, na dat hy van te voren eene *diſputatio inauguralis de Catarrho* gehouden hadt. Waar op hy in het volgende jaar Doctor en profeſſor in de Phyſiologie wierdt. In den jare 1647 wierdt hem ook de profeſſie in de Anatomie en Chirurgie, en in den jare 1654 in de Pathologie opgedragen. Vier jaren van te voren hadt hy het ongeluk, dat hy door eenige ſoldaten aangetaſt en zwaar gewond, doch tegen vermoeden weder genezen wierdt. Hy ſtierf eindelyk den 24 Maart des jaars 1662, verſcheide ſchriften nalatende, als onder anderen: *Miſcellanea curioſa medica; de malo hypochondriaco; de morbillis; de genio thermarum Carolinarum; de lacte humano; ſcrutinium vulnerum lethalium; exegeſis controverſiarum Pathologicarum; ſcholia in Helmontii doctrinam inauditam de febribus; enz. Freherus in Theatr. p.* 1392. *Mercklinus in Lindeno renovato.*

LANGIUS, (JOHANNES) een geneskundige, wierdt geboren te Lemberg in Sileſië in den jare 1485. Hy wierdt in den jare 1514 meeſter in de Philoſophie te Leipzich; waar op hy begon te leeraren, en *Procli Sphæra* als mede Plinius verklaarde. Naderhandt begaf hy zich naar Italië, en leide zich op de medicynen, waar in hy zich te Bologne van het onderwys van Ludovicus de Leonibus bediende, en wierdt te Piſa in den jare 1522 tot Doctor aangenomen. Daar by leerde hy ook het Griekſch onder Petrus Ægineta. Na zyne wederkomſt in Duitſchlandt bezocht hy Heidelberg, alwaar hy lyfarts wierdt van de keurvorſten Lodewyk, Frederik den II, Otto Henrik, en Frederik den III. Hy moeſt Frederik den II op zyne reizen door het grootſte gedeelte van Europa verſellen. Otto Henrik maakte hem tot zynen Raadt; waar op hy te Heidelberg in den jare 1565 in het 80 jaar zyns ouderdoms ſtierf. Men heeft van hem: *Epiſtolarum medicinalium opus miſcellaneum; Compendiarius curandæ peſtis methodus; Conſilia medica*, hoewel deze twee laatſte werken niet gedrukt zyn; *de Scorbuto epiſtolæ* II; *de Syrmaiſmo & ratione purgandi per vomitum ex Ægyptiorum invento & formulâ. Adam vit. Germ. medic. Thuan. hiſt. l.* XXXVIII. *Linden deſcript. Med. Mercklin. in Lind. Renov. Teiſſier elog. des hommes ſçavans T.* I. *p.* 257.

LANGIUS, (JOHANNES) een vermaard rechtsgeleerde, was te Freyſtadt in Sileſië geboren. Na dat hy tot bekwame jaren gekomen was, begaf hy zich naar Crakau, en van daar naar Wenen, om aldaar zyne ſtudiën te voltrekken. Op de laatſte plaats bragt Philippus Gundelius hem zo verre in de Griekſche tale, dat hy die vaardig kon ſpreken. Van Wenen kwam hy naar Offen, alwaar de koning Lodewyk hem het onderwys der kapelknapen toevertrouwde. In den jare 1530 keerde hy te rug naar Sileſië, en wierdt zo wel te Goldberg als te Neiſſe in de ſchole met eene bediening voorzien. Hier op wierdt hy Actuarius te Schweidnitz, en aan het hof van Jacobus van Saltza ſecretaris, ook in den jare 1539 kancelier. Wanneer hy nu in die waardigheit in verſcheide verrechtingen by den Roomſch koning Ferdinand zich zeer bekwaam gedragen hadt, droeg de zelve hem het Doctorſchap in de rechtsgeleerdheit op, en benoemde hem ook tot zynen Raadt en redenaar. Waar op hy zo wel alleen, als in geſelſchap van andere voorname perſonen, verſcheide gezantſchappen naar Polen bekleedde. By deze gelegenheit wierdt hy door den biſſchop van Crakau in het collegie der akademie van de gemelde ſtadt gevoerd, alwaar hem Petrus Illicinus, een Italiaan, met eene Griekſche redenvoering ontfing, welke Langius in de zelve tale tot een ieders verwondering ſierlyk beantwoordde. Wanneer zyn vertrouwde vriendt Petrus Royzius, een Spanjaardt en koninklyke Raadt, hem eens voorwierp, dat Godt zich van de Hoogduitſche taal bediend moeſt hebben, wanneer hy de eerſte voorouders uit het paradys verſtiet, wees hy hem zeer aardig af, zeggende, dat hy voor hem geloofde, dat de ſlang de Spaanſche taal tot

tot verleiding der zelve gebruikt moest hebben. Hy stierf eindelyk te Schweidnitz, in het 64 jaar zyns ouderdoms. Hy heeft de werken van *Nicephorus Callistus*; *Xantopuli ecclesiastica historia lib.* VIII; *Gregorii Nazianzeni sententiarum libri* III, en de werken van *Justinus Martyr* met bygevoegde aanmerkingen uit het Griekich in 't Latyn overgezet. Hy heeft zich ook tegen Staphylus verdedigd, die hem tot een ketter wilde maken, dewyl hy geloofde, dat men Christus ook naar de menschelyke nature geen schepsel kon noemen. Verder heeft men van hem: *Carminum Lyricorum liber*; *Elegia aliquot*; *Paranesis carmine heroico ad D. à Bernstein. Adam in vit. ICtor. Thuan. hist. l.* XLI. *Freher. in Theatr.*

LANGIUS, (Josephus) een wiskunstenaar, en hoogleeraar der Grieksche tale te Freyburg in Brisgau. Hy was geboren te Keizersberg, en bloeide omtrent den jare 1610. Men heeft van hem verscheide schriften, en onder anderen een druk van *Juvenalis* en *Persius*; *Tyrocinium Græcarum literarum*; *Adagia* en *Elementale Mathematicum*, welke te Straasburg in den jare 1625 op nieuws met aanmerkingen van Isaacus Habrechtus gedrukt wierden. Voorts vindt men van hem een *Florilegium* in 8. welke eenigen tydt daar na een ander onder den tytel van: *Polyanthea nova in fol.* nagevolgt heeft. Hy beleedt een langen tydt den Protestantschen Godsdienst, doch ging eindelyk over tot den Roomschen. *Vossius de scient. Math. p.* 388. *Bayle.*

LANGIUS. (Matthæus) Zie MATTHÆUS.

LANGIUS, (Nicolaus) een rechtsgeleerde, wierdt geboren te Crempe in Holstein in den jare 1586. Hy maakte een aanvang van zyne akademische studiën te Rostok, alwaar hy zich drie jaren in de philosophie en in de fraaie letteren oeffende. Hier op begaf hy zich naar Wittenberg, Leipzich en Heidelberg, en maakte zich bekwaam in de rechtsgeleerdheit, welke studie hy ook naderhandt te Leiden voortzette, alwaar hy kennis maakte met Pynackerus, en zelf begon te leeraren. Van daar begaf hy zich naar Loven, en bleef aldaar zes maanden, waar op hy zich door Vlaanderen naar Engelandt, en van daar naar Vrankryk begaf, alwaar hy zich twee jaren ophieldt. Na zyne wederkomst in zyn vaderlandt verliet hy het zelve wederom na verloop van twee maanden, en bezocht Wittenberg. Eindelyk kwam hy in den jare 1618 naar Groningen, alwaar hem in het volgende jaar het buitengewoon hoogleeraarsampt in de rechten op het ernstig aanhouden zyner toehoorders opgedragen, en in den jare 1620 het Doctorschap aan hem gegeven wierdt. In den jare 1633 wierdt hy ook gewoon hoogleeraar, en bekleedde dat ampt met groten roem tot zyne doodt toe, welke volgde in den jare 1643, in 't 57 jaar zyns ouderdoms. Onder zyne schriften zyn: *Exercitationes Juridicæ ad textum Institutionum Justinianearum accommodatæ*; *Jus controversum*; *compendium institutionum majus & minus. Freher. in Theatr.*

LANGIUS, (Paulus) een Hoogduitsch monnik, zou weinig bekend zyn door de Kronyk, welke hy schreef, zo hy daar niet hadt laten invloeien klagten tegen het kwade leven der kerkelyken, en zo hy daar in gene grote lofbetuigingen gegeven hadt aan Martinus Lutherus. Dit is oorzaak geweest, dat de Protestanten hem duizend en duizend maal bygebragt hebben. Hy was geboren te Zwicka in Voigtlandt, en wierdt een Benedictyner monnik in den jare 1487, in het klooster van Bozau, naby Zeits in Misnië. De abt Trithemius zondt hem in den jare 1515, om in alle kloosters van Duitschlandt te zoeken, om alle de handschriften te verzamelen, welke dienen konden tot opheldering van de historie, of tot vermeerdering van de lyst der kerkelyke schryvers. Langius arbeidde ook voor zich zelf in het doorlopen der bibliotheken; want zulks was hem van een groot gebruik, wanneer hy zyne Kronyk opstelde. Zy begint volgens Vossius met den jare 1468; maar de zelve heeft zich vergist. Dit werk van Langius is eene Kronyk van de bisschoplyke kerke van Zeitz. De keizer Ottho de I stichtte deze Cathedrale kerk in den jare 968. De paus Johannes de XIII bevestigde de zelve. Langius strekt zyne Kronyk uit van deze stichting af tot in den jare 1515. Hy vergenoegt zich niet de historie der bisschoppen van Zeits te geven: hy spreekt ook van de andere bisschoppen daar omheen. *Bayle Dict. Crit.*

LANGIUS, (Rodulphus) een edelman uit Westphalen, en provoost van de Cathedrale kerke van Munster omtrent het einde van de XV eeuwe, muntte uit door zyne geleerdheit en door zynen yver tot herstelling der goede letteren. Hy deedt zyne eerste studiën te Deventer, en wierdt naderhandt in Italië gezonden door zynen oom, deken van Munster, en hieldt zich by de grootste meesters in de taalkunde, Laurentius Valla, Mapheus Vegius, François Philelphius, en Theodorus van Gaza. Hy verkreeg door dit middel den goeden smaak van den Latynschen styl zo in vaarzen als in onrym, en versterkte zich daar in door verscheide zamenstellingen. Hy hadt tot reisgenoten Maurits, graaf van Spiegelberg, en Rodolphus Agricola, en na hunne wederkomst in Duitschlandt arbeidden zy alle drie om de barbaarschheit te verdryven, en zy waren de eersten, die door hun voorbeeldt en door hunne opwekkingen aldaar de goede wyze, van in het Latyn te schryven, en die taal te onderwyzen deden doorgaan. Langius, door den bisschop en het kapittel van Munster naar Rome gezonden zynde, onder het pausschap van Sixtus den IV, kweet zich zeer wel in zynen last, en keerde weder met brieven van dezen paus en van Laurens de Medicis, die hem nog meerder geacht maakten, dan hy te voren was by de genen, die hem afgezonden hadden, waar door hy zich beter in staat vondt om zyn voornemen uit te voeren van de goede letteren te doen bloeien, met uit de scholen te verbannen de barbaarschheit, welke daar in de overhandt hadt. Hy moest eenige jaren worstelen met de genen, die de zelve beschermden, en die bybragten, dat de invoering van eene nieuwe leerwyze gevaarlyk was; maar hy kwam eindelyk deze hinderpalen te boven; en hy bewoog zynen bisschop te Munster eene schole te stichten, waar van het bestier aan bekwame mannen gegeven wierdt. Hy schreef hen de wyze van onderwyzing voor, en de boeken, die zy zouden verklaren, en stelde zyne schone bibliotheek voor hen open. Deze schole, aldus vastgestelt zynde een weinig voor het einde van de XV eeuwe, was zeer bloeiende, en diende tot eene kwekery van letterkunde aan Duitschlandt tot de beroertens, welke de wederdopers te Munster aanrechtten in den jare 1534. Langius stierf in den jare 1519, in den ouderdom van 80 jaren. Hy gaf eenige vaarzen uit, welke betonen, dat Duitschlandt vry doorluchtige Latynsche dichters gehad heeft voor Conradus Celtes. Rodolphus Agricola droeg aan Langius zyne Latynsche vertaling van den *Axiochus* van Plato op. *Bayle Dict. Crit.*

LANGLE, (Johannes Maximiliaan de) een bedienaar van het Euangelium, wierdt geboren te Evreux in den jare 1590. Hy wierdt in de Hervormde kerke van Rouaan beroepen in den jare 1615, toen maar 25 jaren oud zynde. Hy voldeedt aldaar gedurende den tydt van 52 jaren de plichten van zyne bediening altoos met veel achting, Godvruchtigheit en welsprekendheit. Men heeft van hem twee boeken of stukken van predikatiën, het eene over het VIII kapittel aan de Romeinen, het ander over verscheide texten van de Schriftuur, en eene Verhandeling by wyze van een brief, tot verdediging van Karel den I, koning van Engelandt. Zeven jaren voor zyne doodt verviel hy in eene beroertheit, die zyne tong belemmert hieldt; maar hy liet niet na te behagen en te stichten door Godvruchtige en verstandige zamenspraken. Hy stierf in den jare 1674, in het 84 jaar van zynen ouderdom, verscheide kinderen nalatende, die erfgenamen waren van zyne verdiensten en van zyne deugdt. Hy hadt onder anderen eene dochter, aan welke men de Fransche vertaling verschuldigt is van een Engelsch boek, waar van de tytel in het oorspronkelyke betekent: *De plichten van een mensch*; maar zy gaf aan hare vertaling den tytel van *Oeffening der Christelyke deugden*, waar van men een groot getal van drukken gemaakt heeft, en welke men niet genoeg kan lezen. *Bayle Dict. Crit.*

LANGLE, (Samuel de) een zoon van den voorgaanden, wierdt geboren te Londen, en in Vrankryk gebragt in den ouderdom van een jaar, en heeft aldaar altoos gewoont, tot dat de laatste vervolging hem verplichtte naar Engelandt te wyken. Hy wierdt predikant byna in den zelven ouderdom als die van zyn vader, en bediende met den zelven de Gereformeerde kerke van Rouaan gedurende 23 jaren. Hy wierdt vervolgens naar Parys geroepen in den jare 1671, voor de gemeente, welke zich te Charenton vergaderde, zeer vereerd in beide die plaatsen om zyne ernstige zeden, zyne grote geleerdheit, en eene volkome voorzichtigheit, in eene zonderlinge vriendschap verbonden met den beroemden Claude. De vervolgingen van Vrankryk, en in het byzonder die, welke de vaders van hunne kinderen beroofde, verplichtten hem eene toevlucht te zoeken in Engelandt. De universiteit van Oxford rekende het zich tot eere hem het Doctorschap in de Theologie op te dragen, zonder dat hy daarom verzocht hadt; en koning Karel de II betoonde hem zyne achting, hem een kanunnikschap te Londen gevende, in de abdy van Westmunster. Hy was geboren in den jare 1622. Hy wierdt ziek in het 71 jaar van zynen ouderdom, in Juny des jaars 1693, aan eene geweldige krankheit, welke acht dagen duurde; maar dit belette niet, dat hy alle de kracht van zynen geest behieldt, voerende geduriglyk uitmuntende redenen tegen zyne nabestaanden en vrienden, en inzonderheit tegen zyne kinderen, aan welke hy de zelve opvoeding gegeven hadt, welke hy genoten hadt van zynen vader. Hy stierf in den jare 1699. Men heeft niets van hem gezien dan een brief over de verschillen tusschen de genen, die men bisschoplyken en Presbyterianen noemt in Engelandt. Doctor Stellingfleet, bisschop van Worchester, deedt den zelven drukken aan het einde van een van zyne boeken over het zelve onderwerp. Maar men vindt onder zyne handschriften eene Verhandeling van de Christelyke waarheit, welke hy eenige jaren voor zyne doodt begonnen hadt, en die hy voltooide een weinig eer hy stierf. Men hoopt, dat zyn zoon, mede predikant, de zelve zal uitgeven. Hy hadt ook verscheide oordeelkundige aanmerkingen gemaakt over verscheide plaatsen van de Schrifture, en in het byzonder over de Psalmen, welke men gelooft dat hy zelf uitgegeven zou hebben, indien hy lang genoeg in het leven was gebleven, om de zelve te schikken en in dien staat te brengen, welken hy zich scheen voorgestelt te hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LANGON, *Alengon*, in 't Latyn *Alingonus Portus*, een oud vlek van Gasconje. Het zelve legt in het Bazadois, aan de Garonne, eene myl boven Cadillak, en vyf van Bourdeaux. *Maty Dict.*

LANGON, eene stadt van Elis, in het Peloponnees. Plutarchus alleen spreekt 'er van in het leven van Cleomenes. Zy schynt gelegen te zyn geweest naby Achaje. *Lubin Tables Geographic. sur les vies de Plutarque.*

LANGPORT, eene marktstadt van de landstreek van Pitney, ten Noorden van Parret, in het Zuidelyke gedeelte van het graafschap van Somerseth. Deze plaats is aanmerkenswaardig om het gevecht, het welk aldaar voorviel tusschen de krygsbenden van koning Karel den I onder het bevel van den lord Goring en die van het Parlement, waar in de eersten geslagen wierden. Deze stadt is 109 Engelsche mylen van Londen gelegen. *Engelsch Dict.*

LANGRES, eene stadt van Vrankryk in Champagne; met een bisdom, onder dat van Lion, en een hertogdom, dat een pairschap is. Zy is zeer voordeeliglyk gelegen op een berg naby de Marne, ontstaande in Bassigni, eene kleine landstreek van Champagne. De grondt van Langres is, zo men gelooft, de hoogste van Vrankryk, om dat vyf of zes rivieren aldaar hunnen oorspronk hebben. De Latynen noemen de zelve *Lingonæ Andematunum*, of met meer reden, *Andomadunum Lingonum*. Deze stadt is zeer oud. Het gene Johannes le Maire zegt heeft niet veel zekerheit, dat Longho, de zesde koning der Gaulen, daar van de stichter is geweest, en dat de volkeren naar hem *Longhonenzen*, en in het vervolg *Lingonenzen* genoemt zyn. Plinius, Ptolomeus, Aimonius, en Cesar maken 'er dikwils gewag van, maar vooral de laatste in zyne aantekeningen. Tacitus, Polybius, Titus Livius, Frontinus en verscheide anderen spreken 'er voordeeliglyk van, en tekenen de overwinningen aan van die van Langres in Italië ten tyde van Sigovesus en van Bellovesus. Tacitus zelf zegt, dat de keizer Ottho hen het Roomsche burgerrecht gaf, hoewel Justus Lipsius gelooft, dat deze plaats vervalscht is. De Wandalen verwoestten Langres in het begin van de IV eeuwe, en deden in den jare 407 den bisschop S. Didier sterven, die om zyne verdiensten in verscheide conciliën was geacht geweest. De stadt herstelde zich vervolgens in haar ouden luister; en Petrus Venerabilis geeft haar den naam van *Nobilis, Magna & Famosa*. Men heeft verscheide Decretale brieven der pauzen aan de bisschoppen van Langres, welke onder het getal der zes kerkelyke pairs van Vrankryk behoren. Zy zyn geestelyke en wereldlyke heren, hebbende bailluagien, rechters en andere gerechtsbedienden, en den tytel van hertogen, marquizen en baronnen; daar is ook een presidiaalschap. De oudste der prelaten, waar van men kennisse heeft, is S. Senator; de twede S. Justus; en de derde S. Didier, van wien gesproken is. De Cathedrale kerk is gewyd ter eere van S. Mammez, martelaar. Behalven de prelaten van Langres, van welke gesproken is, erkent men aldaar voor heiligen: Urbanus, Gregorius, Tetrichus. De doorluchtigste der anderen zyn: Isaak, bygenaamt de Goede, Geilon, Bruno van Rouci, Hugo van Bretueil, Harduinus, Robertus en Gualterus van Burgundië, Manasse van Bar, Gualterus van Rochefort, Robertus van Châtillon, Guillielmus van Joinville, Hugo van Montreal, Hugo van Cluni, Johannes en Guido van Rochefort, Guido van Geneve, de kardinalen Bertrandus de la Tour, Ludovicus van Bar, en Claudius van Longui, van Givri, Johannes van Amboise, enz. Het kapittel van de kerk van Langres heeft een deken, een thresorier, zes aartsdiakenen, een zanger en 42 kanunniken. Het bisdom heeft 600 parochien onder 17 dekenschappen. Voorts heeft de stadt Langres zulk eene voordeelige gelegenheit, en zulke krygshaftige inwoners, dat zy voor de maagdt van het landt gehouden wordt. Zy heeft altoos uitgemunt door hare getrouwheit voor de koningen van Vrankryk. Verscheide schryvers maken 'er met lof gewag van. *Plin. l.* IV. *c.* 1 *&* 17. *Ptolomeus l.* II. *c.* 9. *Tacitus l.* I *&* IV. *Hist. Cesar in Comment. Eutrop. l.* IX. *Frontin. l.* IV. *c.* 3. *stratag. Tit. Liv. l.* III *&* V. *Polyb. l.* II. *Antonin. in Itiner. Aimon. l.* V. *c.* 5. *Ripamont. l.* VI. *hist. Mediol. Petr. Venerab. l.* IV. *ep.* 36. *S. Bernard. ep.* 59. *Innocent. III. cap. cum Capella de Privil. Robert. & Sammarth. Gall. Christ. du Chêne Aut. des Villes.*

Concilien van Langres.

Het eerste concilie van Langres wierdt vergadert in het begin van de maandt Juny des jaars 859, en men maakte aldaar zestien canons of besluiten, welke men eenige dagen daar na goedkeurde in het synode van Savonieres, gehouden in de voorstadt van Toul. Het was in den zelven tydt, wanneer Anscharius, onderdiaken, het prelaatschap van Langres poogde meester te worden, tegen den bisschop Isaak, gezegt de Goede, als blykt uit het V canon van het zelve concilie van Savonnieres. In den jare 1080, of 1077, gelyk Baronius wil, hieldt Hugo van Die, legaat van den H. stoel, een ander concilie te Langres tegen de investiture der kerkelyke goederen door de wereldlyken. Hugo van Flavigni spreekt niet van deze vergadering; maar daar van wordt gewag gemaakt in de brieven van paus Gregorius den VII, die toen de kerke bestierde, *l.* IV. *ep.* 22. In het byvoegsel van de Kronyk der abdy van la Fontaine de Beze, welke in Burgundië is, en in het bisdom van Langres, wordt gesproken van een bisschoplyk synode, gehouden in den jare 1080 door den bisschop Reinardus, welken anderen Hugo van Bar noemen; en de zelve, die eene reis in het H. Landt gedaan hebbende, een arm van S. Mammez, martelaar van Cappadocië, van Constantinopel bragt, ter eere van welken heiligen men de hoofdkerk toewydde, die te voren toegewyd was aan Johannes den Euangelist. Hugo van Flavigni spreekt zeer voordeeliglyk van hem. Verscheide bisschoppen van Langres hebben synoden gehouden, waar van eenige gedachtenisse overig gebleven is; als van dat van den jare 1116, vergadert door Robertus van Burgundië, na Paaschen. De Kronyk van S. Petrus le Vif van Sens spreekt van een ander, in het zelve jaar gehouden. Men stelt 'er een, gehouden in den jare 1404 door den kardinaal Ludovicus van Bar; in den jare 1452 door Philippus van Vienne; een in den jare 1455 door Guido Bernard, die aldaar S. Robertus stelde in den almanak van Langres. Johannes van Amboise gaf synodale instellingen uit in den jare 1491; Claudius van Longui in den jare 1535; en Sebastianus Zamet in den jare 1622. Zie het VIII en het IX stuk der Conciliën.

LANGTHON, (SIMON) een geleerd Engelschman, was aan de eerzucht overgegeven, en predikte met tamelyke hevtigheit, zodanig, dat hy door zyne predikatien veel onrust in het ryk veroorzaakte. Hy was een broeder van Stephanus, aartsbisschop van Kantelberg, na wiens doodt de kanunniken van Jork hem in des zelfs plaats wilden stellen. Maar de paus en de koning Johannes stelden zich tegen deze verkiezing, waar door hy in den grootsten yver tegen hen gebragt wierdt. Hy stierf in den jare 1248, en liet een *volumen epistolarum* na, en eene verhandeling *de Poenitentia Magdalenæ. Pitseus.*

LANGTHON (STEPHANUS) was van geboorte een Engelschman, doch te Parys opgevoed, en kancelier van de universiteit, als mede kanunnik aldaar, en naderhandt deken te Rheims. In den jare 1206 riep paus Innocentius de III hem in Italië, en verklaarde hem tot aartsbisschop van Kantelberg in Engelandt. Doch de koning Johannes stelde zich daar tegen, welke Johannes Grai, bisschop van Norwich, tot deze waardigheit wilde bevorderen, en daarom verboodt de koning aan Stephanus in Engelandt te komen. Hy zou daar na in het Cistercienzer klooster Pontigny in Vrankryk die orde aangenomen hebben, hoewel Pitseus en du Visch daar van niets willen weten. Naderhandt is hy met den koning weder verzoent, tot het aartsbisdom toegelaten, en in den jare 1212 kardinaal gemaakt. Na dat de koning hem echter op nieuw ontrust hadt, verwekte hy in den jare 1215 een opstandt tegen den zelven, en prees den voornaamsten des ryks den Franschen prins Lodewyk aan. Doch wanneer de koning Johannes in den jare 1218 stierf, en de Franschen uit Engelandt verdreven wierden, wierdt Stephanus van hoog verraadt beschuldigt, en met eene grote geldboete gestraft. In den jare 1222 hieldt hy een algemeen synode, tot verbetering der kerkelyke tucht, in het welke te gelyk twee Godslasteraars, welke voorgaven den persoon van Christus aangenomen te hebben, veroordeelt en vervolgens gekruisigt wierden. Eindelyk stierf Stephanus den 9 July des jaars 1228, en wierdt te Kantelberg begraven. Hy heeft over alle de boeken des Ouden Testaments, als mede over de brieven van Paulus uitleggingen en andere schriften geschreven, die echter meest nog ongedrukt zyn. Naar het berecht van Pitseus is hy de eerste geweest, welke de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments in kapittelen en vaarzen verdeelt heeft. Van zynen broeder Simon is in het voorgaande artykel gehandelt. *Pitseus de script. Angl. Du Visch in bibl. ord. Cisterc. Cave script. eccles. p.* 488.

LANGTONUS, (JOHANNES) een Karmeliter monnik uit Engelandt, bevondt zich in den jare 1436 mede op het concilie van Basel, en schreef eene historie van zyn vaderlandt.

LANGUEDOK, eene provincie van Vrankryk, welke zich uitstrekt langs de Middelandsche zee, die het ten Zuiden heeft, met Catalonië. Zy is ten Noorden bepaald door de gebergtens van Auvergne, als mede door het Lionnois, Rouergne en Querci. De Rhône scheidt de zelve ten Oosten van Provence en het Dauphiné; en ten Westen heeft het Gasconje, dat is te zeggen het Armagnaksche, en het landt van Cominge. Catel meent, dat Languedok het eerste Narbonneesche is in de verdeeling, welke de keizer Augustus maakte van het gansche Gaule in zeventien provinciën. Cluverius, Petrus de Marca, en verscheide anderen zyn van gevoelen geweest, dat het Narbonneesche Gaule, van te voren *Porte-Chausse*, of *Braccata*, genoemt, Languedok, Savoje, het Dauphiné en Provence begreep. De vader Sirmond in zyne aantekeningen over Sidonius Apollinaris zegt, dat de stadt en het landt van Beziers *Septimania* genoemt wierdt, naar het zevende legioen, en dat daar van deze naam gegeven wierdt aan de gansche provincie. Anderen willen, met Scaliger over Ausonius, dat Sidonius en Gregorius van Tours wel den naam van *Septimania* aan de provincie gegeven hebben; maar dat deze naam gekomen is van dien van zeven provinciën, welke zyn de twee Narbonnoisen, onder Narbonne en Aix; de twee Aquitaniën, onder Bourges en Bourdeaux, het Novem-Populania, of die van Auch; het Viennois en die der Alpen aan zee, onder Ambrun; het welk elders breder aangetekent is. Een gedeelte van deze provincie heeft den naam van het graafschap van S. Gilles gedragen. Zy is eene der schoonste en aanmerkelykste van Vrankryk, en wordt verdeelt in hoog-en laag-Languedok, het eene ten Westen, het andere ten Oosten aan de Middelandsche zee. Het eerste vervat het Toulouseinsche, het Albigeoische, het Lauragais en het graafschap van Fois. Het andere wordt onderscheiden in drie gewesten, van Narbonne, van Besiers en van Nismes. Het gouvernement begrypt onder zich het Gevaudan, het Vivarais en Velai, als elders gezegt wordt. Het eigentlyke Languedok is zeer vruchtbaar in granen, vruchten en wyn, en heeft overvloedt van allerlei wildt. Op eenige plaatsen is overvloedt van wierook, van erweten, van kurk, van marmer, van jaspis en van ardois. Men vindt 'er eenige merkwaardige mynen, en het tekenkryt, waar van men zich bedient om te schilderen, is haar byzonder eigen. Deze provincie wordt bespoelt door schone rivieren; die, welke in de Middelandsche zee uitlopen, zyn: de Rhône, de Vistre, de Vidourle, de Berange, de Salazon, de Eraut, de Aude, de Berre, de Lerz, de Pallas, enz. De Tarn, de Agout, de kleine Lerz, enz. ontlasten zich in de Garonne, en brengen alle toe tot de vruchtbaarheit van deze provincie. Het volk is 'er van nature levendig van geest, en de werken der grote mannen, welke Languedok voortgebragt heeft, zyn daar van een onbetwistelyk bewys. Dit landt viel onder de heerschappy der Romeinen door de nabuurschap, welke het hadt met Provence. De Gotthen begonnen in de V eeuwe zich aldaar te vestigen, en men meent, dat de provincie den naam van Languedok van hem genomen heeft, als willende zeggen *Langue de Goth* of *Lant-Goth*, dat is

is te zeggen aarde of landt van Goth. Anderen verzekeren, dat deze naam komt van het woordt *Oc*, dat die van de provincie voor *oui*, dat is *ja*, uitſpreken, en dat zy Languedok genoemt is, als of men zeide *Langue d'oc*. De genen, welke van deze gedachten zyn, verdeelen Vrankryk in *Langue-d'oui* en *Langue-d'oc*; het laatſte is aan de andere zyde van de Loire, en het andere aan deze zyde van die rivier. Wat daar van ook zy, de Gotthen maakten de ſtadt Thoulouſe tot de hoofdſtadt van hun koninkryk, en ſtrekten ſedert hun gebiedt uit tot aan de rivier de Loire. Dit geſchiedde onder Erricus, of Eurius, vader van Alarik, dien Clodoveus verſloeg in den jare 507 in de vlakten van Vouglai, tuſſchen Clain en Vienne, naby de ſtadt Poitiers. Aimoinus en Bernard Gui zeggen, dat Karel de Grote aldaar gouverneurs aanſtelde, die graven van Toulouſe genoemt wierden, en dat de eerſte in den jare 778 was Corſon, de zelve, dien verſcheide Franſche ſchryvers Torſin genoemt hebben. De twee bygebragte ſchryvers gaven hem den naam van hertog, eertyds toegeſtaan aan Launebodus, waar van de dichter Fortunatus ſpreekt *l.* II. Men hadt den zelven tytel van hertog toegeſtaan aan Didier, die gedood wierdt te Carcaſſonne, tegen de Viſi-Gotthen ſtrydende, en aan een ander, Auſtrovaldus genoemt, waar van Gregorius van Tours, Aimoinus, enz. gewag maken. De twede graaf van Toulouſe was S. Wilhelmus *au Court-nez*, of gelyk anderen menen, *aux Cornets*, van wien die van het huis van Oranje, die een hoorn in hunne wapens voeren, zich afkomſtig rekenen. Het is deze zelve Wilhem, die de abdy van S. Guillem-le-Deſert ſtichtte in het bisdom van Lodeve, waar in hy het monnikskleedt aannam. Daar waren grote veranderingen in het graafſchap van Toulouſe onder Lodewyk den Goedertieren, onder Karel den Eenvoudigen, onder Hugo Capet, enz. Languedok hadt nog hertogen van Septimania, die men ook marquizen van Gothië noemde, om dat zy het landt verdedigden, dat door de Gotthen was bezeten geweeſt, waar van de volkeren de wetten en gewoontens navolgden. Men zegt, dat het Lodewyk de Goedertieren was, die het hertogdom van Septimania vertrouwde aan Bernard in den jare 829. Berengarius, graaf van Barcelona, betwiſtte hem het zelve, gelyk men ziet door de acten van het parlement of concilie te Stramiak in het Lionnois, gehouden in den jare 836; maar het zelve bleef aan den eerſten, die gedood wierdt door Karel den Kalen in den jare 844. Raimond-Pons, graaf van Toulouſe, maakte zich het gouvernement van Septimania eigen. Het zelve begreep niet het ganſche Languedok. Men vondt daar in nog de graafſchappen van Carcaſſone, van Melgueil en van Foix; de markgraafſchappen van Narbonne, van Beſiers, van Agde, van Niſmes, van Lodeve, van Uſez, en van andere kleine ſtaten, waar van de heren zich meeſter gemaakt hadden gedurende de onluſten in Vrankryk. Zy waren van te voren enkelyk gouverneurs van deze ſteden, en zy hingen af van de hertogen of gouverneurs van Septimania. De graven van Toulouſe lieten hen naderhandt in het genot van hunne uſurpatie, en zy vergenoegden zich met de huldiging der markgraven. Zy verkregen ondertuſſchen door huwelyk of anderzins de graafſchappen van Querci, van Perigord, van Albi, het Agenois, het Milhau, het Gevaudan, het graafſchap Venaiſſin, Melgueil, Aſtarak, enz. Raimond de VI, gezegd de Oude, koos de zyde der Albigenzen. Dit veroorzaakte hem grote moeielykheden. Het Lateraanſche concilie, gehouden in den jare 1215, ontnam hem zyne ſtaten, welke het gaf aan Simon, grave van Montfort. Deze laatſte ſtierf in den jare 1218, en liet na zynen zoon Amalricus, die niet in ſtaat zynde om de conqueſten te verdedigen, welke zyn vader gemaakt hadt, zyn recht, dat hy daar toe hadt, afſtondt aan koning Lodewyk den VIII in den jare 1224. Raimond de VI was geſtorven in den jare 1222, en zyn zoon Raimond de VII, gezegd de Jonge, volgde hem op. Deze was een verſtandig, dapper en ondernemend prins, die niets verzuimde om zich te herſtellen in de ſtaten, welke kruisvaarders zynen vader ontnomen hadden. Hy was daar in niet ongelukkig, gelyk elders gezegt wordt. Hy bragt zich zelf in goed verſtandt met de kerke in den jare 1228, en hy maakte ter zelver tydt een verdrag met den koning S. Lodewyk. Raimond hadt eene eenige dochter, Johanna genoemt, welke hy toen uittrouwde met Alphonſus van Vrankryk, graaf van Poitiers, broeder van den zelven S. Lodewyk, onder beding, dat indien zy zonder wettige kinderen ſtierven, de ſtaten der graven van Toulouſe met de kroon veréénigt zouden worden. Het gebeurde alzo, want Johanna ſtierf den 15 en Alphonſus den 21 Auguſty des jaars 1271, op de wederom-reize uit het beloofde Landt. Hun huwelyk was voltrokken in den jare 1241, en Raimondus de VII was geſtorven in den jare 1426. De koning Philips de Stoute maakte zich meeſter van de landen van den graaf van Toulouſe in den jare 1271, na de doodt van Alphonſus, zyn oom. De koning Lodewyk, zyn vader, hadt aldaar verſcheide heerlykheden verkregen. De andere koningen, zyne opvolgers, waren daar van in het bezit; en de koning Johannes veréénigde in den jare 1361 de graafſchappen van Toulouſe en Champagne en de hertogdommen van Normandië en van Burgundië met de kroon. De brieven daar van, gedagtekent van de maandt December, worden door Catel bygebragt. Elders wordt verhaalt, hoe de ganſche provincie aldus met de kroon veréénigd is; het welk beveſtigt wierdt door de vergadering der algemene ſtaten, onder drie voorwaarden. Deze ſtaten vergaderen alle jaren, en worden gehouden door de drie ordens, van de geeſtelykheit, van den adeldom, en van den derden ſtaat. De eerſte beſtaat uit drie aartsbiſſchoppen en negentien biſſchoppen; de twede uit twee en twintig baronnen, genomen uit ieder bisdom: en de derde uit twee en twinting Raadsheren van de hoofdſteden van ieder bisdom, enz. Toulouſe is de hoofdſtadt van Languedok, met een aartsbisdom, zo wel als Narbonne. De andere ſteden zyn Montpellier, Niſmes, Carcaſſonne, Beſiers, Agde, Uzes, Mende, le Pui, Viviers, Montauban, la Vaur, Caſtres, S. Papoul, Alet, S. Pons de Tomieres, Lodeve, Mirepoix, Pamiers, en Rieux, welke alle een bisdom hebben, Caſtel-Sarrazin, Caſtel-Naudazzi, Limoux, Peſenas, Beaucaire, Ailais, enz.

Eer men dit artykel beſluit met de Chronologiſche lyſt der hertogen van Septimania, of marquizen van Gothië, en der graven van Toulouſe, ſtaat nog te ſpreken van het vermaarde kanaal van Languedok, dat begonnen wierdt in den jare 1666 door den here Riquet, een man van geeſt en van eene buitengewone bekwaamheit. Hy heeft de onderneming van dit grote werk ontworpen, en den roem gehad van het zelve voltooit te hebben: maar hy ſtierf voor dat hy de eerſte proef daar van genomen hadt. De heer de Bonrepos en de graaf van Carman, zyne zonen, de een requeſtmeeſter, en de ander kapitein der lyfwacht, hebben dit voordeel gehad, en zulks is geſchied in de maandt May des jaars 1681. De lengte van dit kanaal is van honderd zeven en twintig duizend zes honderd en zestig roeden, welke byna 64 Franſche mylen maken, hebbende de breedte van dertig voeten. De voornaamſte werken, welke men daar aan gemaakt heeft, zyn: de waterkom van S. Ferreol, het Baſſin of de kom van Nauroufe, de brug van Repudze, en het verwelfſel van Malpas. De waterkom van S. Ferreol heeft meer dan twee duizend roeden omtreks. De zelve is gemaakt om de wateren van den zwarten berg te ontfangen, welke daar in gehouden worden door een aarden dyk, onderſteunt door drie ſterke muren, en heeft negentig voeten diepte op de diepſte plaats. Het Baſſin van Nauroufe, dat men verkoren heeft om de plaats te zyn van de verdeeling der wateren, en waar in die van S. Ferreol vallen, heeft de lengte van twee honderd, en de breedte van honderd en vyftig roeden, en is ganſchelyk met gehouwen ſteen bekleed. Het zelve is uitgegraven op de verhevenſte plaats van het kanaal, van waar de wateren, aldaar verzameld zynde, zich verdeelen, en aan beide de zyden lopen. De brug van den ſtroom van Repudze, van gehouwen ſteen gebouwt, zeventig roeden lang, is niet minder wonderlyk door de nieuwigheit van haar gebruik: want ter zelver tydt, dat tamelyke grote ſchepen op deze brug varen, alwaar overal zeven voeten waters is, ziet men de wateren van den ſtroom daar onder doorlopen. Het ſtoutſte en verwonderlykſte in het ganſche kanaal is het verwelfſel en het maakſel van de plaats, Malpas genoemt. Men noemt aldus een berg van harde rotsſteen, welken men doorgeboort heeft om een doortocht te maken voor het water. Het verwelfſel heeft de lengte van tachtig, de breedte van vier, en de hoogte van vier en een halve roede; en aan beide de zyden van het kanaal heeft men twee gehoogde wegen gemaakt om de barken te trekken. Men ziet nog in dit wonderbaarlyk werk plaatſen van vyftien of twintig duizend roeden, van het kanaal in de rotſen gegraven of uitgehouwen, rioelen van vier Franſche mylen lang, en andere van elf mylen, een menigte van kaaien van gehouwen ſteen, welke de rivieren doorſnyden en ophouden, als onder anderen dat van Ceſſe, dat eene te rug ſtuiting van water geeft van meer dan acht mylen uitgeſtrektheit in het kanaal, zonder eenige ſluis, en in een volkomen waterpas; de werken van de haven van Cete, en 104 ſluizen van eene ongemene ſterkte, door middel van welke men in elf dagen van de eene zee tot de andere kan komen, met veel zekerheit als gemak. *Memoires du Temps.*

Chronologiſche ſucceſſie der hertogen van Septimanie, of marquizen van Gothië, en der graven van Touloufe.

In 't jaar 778 *Corſonus.*
Omtrent 790 *S. Wilhelmus au Court-Nez.*
806 *Theodoricus*, of *Diderik.*
Omtrent 819 *Berengarius*, geſtorven in den jare 836.
Bernardus, vermoord in den jare 844.
Wilhelm de II.
Egfridus, door Nithard genoemt onder den jare 843.
Fredelon, geſtorven voor den jare 862.
Humfroidus en *Fulgualdus.*
Omtrent 855 *Raimundus* de I.
Omtrent 863 *Bernardus* de II.
Omtrent 870 *Eudes*, of *Odo.*
Omtrent 883 *Raimundus* de II.
Ermengaudus.
Omtrent 907 *Raimundus* de III, gezegd *Pons.*
Wilhem de III wierdt monnik voor den jare 994.
Omtrent 986 *Pons* de I.
Omtrent 1020 *Wilhem* de IV, gezegt *Taille-fer.*
1045 *Pons* de II — gedurende 16 jaren;
1061 *Wilhem* de V — omtrent 29.
Omtrent 1090 *Raimundus* de IV, gezegt van S. Gilles, 15.
1105 *Bertrandus.*
Wilhem de IX, hertog van Guïenne.
1122 *Alphonſus* 25.
1147 *Raimundus* de V, gezegt de zoon van Alphonſus of van Faidida. 47.
1194 *Raimundus* de VI, gezegt de Oude, 28.
1222 *Raimundus* de VII, gezegt de Jonge, 27.
1249 *Johanna* van Toulouſe en Alphonſus van Vrankryk. 22.
1271 de koning *Philippus* de Stoute, enz.

Ver,

Verfcheide fchryvers fpreken van Languedok, en eenigen van zyne fteden hebben hare hiftoriefchryvers. Catel heeft de hiftorie van deze provincie gefchreven. *Catel hift. des Com. de Toul. & Mem. de Langued. De Marca hift. de Bearn. Bernardi Gui de Com. Tol. Sirmond. in ep. 1. l. III. Sidon. Ifaac Pontan. Itiner. Gall. Narbon. Du Pui Droits du Roi. Nicole Bertrandi des geftes des Tolof. Pierre de Val-Sernai hift. Albig. Andoque hift. de Langued. Besli hift. des Comt. de Poit. Cafanov. Sincerus. Daviti. Cluverius. Papyr. Maffon. Du Chefne. Pafquier. Du Boucher. Sammarth. Merula. Orderic. Vitalis. de Pui Laurent. Matth.Paris. Labbé. Beffe hift. de Carcaff.* enz.

LANGUETUS, (HUBERTUS) geboortig van Viteaux in Burgundie, maakte zich doorluchtig door zyne bekwaamheit en door zyne deugdt in de XVI eeuwe. In Italië een boek van Melanchthon gelezen hebbende, kreeg hy zulk eene grote begeerte om dezen groten leeraar te kennen, dat hy naar Duitfchlandt ging om hem te zien. Hy hadt met den zelven een zeer naauw verbondt van vriendfchap. Hy bekoorde den zelven door zyn behaaglyken ommegang en door zyne redenen; want hy hadt de kracht van het geheugen gepaart met de fchranderheit van het oordeel. Hy was een langen tydt een der eerfte Raden van Auguftus, keurvorft van Saxen; en, zo men Thuanus geloven mag, hy verliet dat hof niet voor dat men hem verdacht hieldt een der genen geweeft te zyn, welke Gafparus Peucerus aanrieden eene voorftelling van de lere van het H. Avondmaal uit te geven, overeenkomftig met de belydenis van Geneve. Deze gefchiedenisfchryver voegt 'er by, dat hy, het hof van Saxen verlaten hebbende, by den prins van Oranje week, en in gewigtige zaken gebruikt wierdt; maar dat hy zich daar mede bezig houdende ziek wierdt, en te Antwerpen ftierf den 30 September des jaars 1581, in den ouderdom van 63 jaren. Hy hadt veel deel in de achting van du Pleffis-Mornai. Men gelooft, dat hy de opfteller was van de redenvoering, of aanfpraak, welke gefchiedde aan Karel den IX den 23 December des jaars 1570 uit name van verfcheide Duitfche vorften. Men fchryft hem ook toe de vermaarde verhandeling, waar van de tytel is: VINDICIÆ CONTRA TYRANNOS. De Latynfche brieven, welke hy aan Philippus Sidney gefchreven hadt, wierden te Frankfort in den jare 1633 gedrukt. Die, welke hy in de zelve taal gefchreven hadt aan Camerarius, vader en zoon, kwamen in het licht in den jare 1646, en zyn met eenige andere herdrukt in den jare 1685. Men vindt daar by eene fchone voorreden, waar in hy heerlyk geprezen wordt, gemaakt door Joachim Camerarius, kleinzoon van den fchryver van het leven van Melanchthon. Men heeft te Hall in den jare 1699 eene grote verzameling uitgegeven van de brieven, welke hy gefchreven hadt aan den keurvorft van Saxen, zynen meefter, gedurende den loop van zyne onderhandelingen. *Bayle Dict. Crit.*

LANGUISSEL, (BERNARDUS) kardinaal, aartsbiffchop van Arles, was een Franfchman, broeder van Bertrandus, biffchop van Nifmes, en van Andreas, biffchop van Avignon. Hy was eerft aartsdiaken van Touloufe, en zyne verdienften verhieven hem in den jare 1280 op den ftoel van het bisdom van Arles, na Bertrandus van Mauferrat. De fchryvers fpreken voordeeliglyk van zynen yver om de voorrechten van zyne kerke te verdedigen, en zich daar in tegen allerlei misbruiken aan te kanten. Hy hieldt ten dien einde twee provinciale concilien. De paus Martinus de II, gezegt de IV, maakte hem kardinaal biffchop van Porto den 23 Maart des jaars 1281, en hy zondt hem naderhandt voor legaat in Lombardië, in Romagna en in Toskane. Men zegt, dat hy in den jare 1290 te Orviëto ftierf. *Frizon Gall. Chrift. Saxi Pontif. Arelat. Ughel. Ital. Sacr. Ciacconius. Aubery* enz.

LANGWEER. Zie LANGEWEER.

LANIADO, (SAMUEL) een Rabbyn, heeft eene uitlegging gefchreven over de V boeken van Mozes, genoemt *Cheli Hemdah*, die te Venetië in folio gedrukt is door Giovanni di Gara. De geleerden hebben aangemerkt, dat de uitlegging van dezen Rabbyn niet anders is dan eene aaneenfchakeling van byfpreuken. Het welk ook beveftigt wordt door Buxtorfius, die aanmerkt, dat het leerredenen zyn, getrokken uit de verklaringen, aan welke men den naam geeft van *Rabboth:* nu is het zeker, dat deze *Rabboths* enkelyk byfpreuken zyn. *Buxtorfius Bibl. Rabbin.*

LANIANG, eene kleine ftadt van de Indiën, aan de andere zyde van den Ganges. Zy is de hoofdftadt van een klein koninkryk, dat gelegen is tuffchen die van Pegu en van Siam, en cynsbaar aan het laatfte. *Maty Dict.*

LANION, een vlek van Vrankryk, gelegen in het bisdom van Treguier, in Bretagne, drie mylen van de ftadt van Treguier, ten Zuid-Weften. *Maty Dict.*

LANMEUR, of LANDMEUR, eertyds *Kerfeunteum*, een oud vlek van Vrankryk, in het bisdom van Treguier, in Bretagne, naby de zeekuft, zes of zeven mylen van de ftadt Treguier ten Zuid-Weften. *Maty Dict.*

LANNE, (NOEL DE LA) abt van O. Lieve Vrouwe van Val-Croiffant, Doctor in de Theologie van de faculteit van Parys, van de koninklyke focieteit van Navarre, afkomftig van een edel geflacht van Parys, oorfpronkelyk uit Guiënne, is zeer ervaren geweeft in de Theologie van S. Auguftyn en van S. Thomas, en een yverig voorftander van de genen, die men Janfeniften noemt. Nog zeer jong en Doctor zynde, maakte hy het boek: *De Initio Piæ voluntatis*, dat door het gemeen met toejuiching ontfangen wierdt, en vervolgens dat van de zegepralende genade. Hy was aan het hoofdt der Theologanten, welke de biffchoppen van Vrankryk naar Rome zonden, om de lere van Auguftinus wegens de genade te verdedigen. In de maandt May des jaars 1653 fprak hy voor den paus Innocentius den X de redenvoering uit, bygebragt in het XXII kapittel van het VI Deel van het *Journal de S. Amour*, in de welke hy aan den paus aanboodt het gefchrift met drie kolommen, alwaar de ketterfche zinnen en de rechtzinnigen der vyf ftellingen, die men naderhandt aan Janfenius toegefchreven heeft, onderfcheiden zyn, en waar in deze Theologanten betuigden, dat zy niet anders beweerden dan den zin van de middelfte kolom. Van Rome wedergekeert zynde, bevlytigde hy zich gedurende eenige jaren om na te fporen, of Janfenius deze vyf ftellingen geleeraard hadt in zyn boek, genoemt *Auguftinus*, en hy gaf voor klaarlyk aan te tonen, dat de zelve daar in niet gevonden wierden. Dit boek heeft tot zynen tytel: *Eclairciffement du fait & du fens de Janfenius par Denis Raimond* enz. Twee jaren daar na gaf hy in het licht het gefchrift van paus Clemens den VIII, en de *Conformité de la Doctrine foutenue par les Difciples de S. Auguftin fur les controverfes prefentes de la Grace avec la Doctrine, contenuë dans l'Ecrit de ce Pape, & confirmée par plufieurs témoignages de S. Auguftin, qui y font raportez.* Hy deedt in den jare 1668 een ander ftuk drukken, genoemt: *Conformité de Janfenius avec les Thomiftes fur le fujet des cinq Propofitions.* Eindelyk, hy was de fchryver der tien Memorien, welke uitkwamen over de zaak der vier biffchoppen, die het geval van het recht onderfcheiden hadden, in de mandementen, welke zy gemaakt hadden tot de ondertekening van het formulier, tot uitvoering van de bulle van paus Alexander den VII, en welke Memorien met zeggen kan oorzaak geweeft te zyn van de onderhandelingen, welke eenige biffchoppen van Vrankryk hielden met den nuncius van paus Clemens den IX, waar door in den jare 1669 de vrede gegeven wierdt aan de kerken van Vrankryk over de ftoffe van de Genade en van de Predeftinatie. Deze abt was zedig en Godvruchtig. Hy was mild en liefdadig. Hy ftierf te Parys den 23 February des jaars 1673, in den ouderdom van 55 jaren. Hy is begraven te St. Euftache in het graf van zyn vader en van zyne moeder. *Memoire manufcript.*

LANNEBOURG, eene kleine ftadt in het Savoifche graaffchap Maurienne, aan de rivier Arc, naby het gebergte Monts Senis, of Cenis, gelegen.

LANNION, een huis van Bretagne, dat zynen naam ontleent van de ftadt *Lannion*, of *Lanion*. Het zelve is altoos aanmerkelyk geweeft in die provincie, als een der uitmuntendfte onder den beften adeldom. Men ziet door een verdrag, aangegaan in den jare 1282 met Johannes den II, hertog van Bretagne, dat Roeland van Dinan zich verplicht Guiomar van Lannion fchadeloos te houden van eene uitkeering van verdeeling op het landt van Leon. Daar zyn oude bewyzen in de priory van Kermaria in de ftadt Lannion, waar uit blykt, dat Guiomar de zoon was van Juhaël van Avaugour.

Hy was vader van BRIANT den I, die by Adelifa van Kergorlai hadt BRIANT den II. Deze was een der brave Bretons, die wapengefellen waren van Bertrand van Guefclin; en hy nam in de verovering van Mantes Legierus van Orgeffin, den zoon van Johannes van Orgeffin, heer van S. Mefme en groot-jagermeefter van Vrankryk; maar die zich aan de zyde der Engelfchen begeven hadt.

BRIANT de II ontfing verfcheide begunftigingen van koning Karel den V. Hy was gouverneur van Montfort, en kapitein van eene compagnie van ordonnantie; maar in den burgerlyken oorlog van Bretagne, over de erfvolging tot dit hertogdom, verbondt hy zich met Johannes van Montfort tegen Karel van Blois, en ftreedt in den flag van Auray, welk dit langdurig verfchil beflechtte. Hy was vervolgens een der gedeputeerden door de ftaten van Bretagne aan koning Karel den VI, om den zelven te verzoeken om de eere van zyne goede gunften omtrent den nieuwen hertog, met de vrede; het welk zy verkregen in den jare 1380. Twee jaren daar na ging hy als ambaffadeur naar Engelandt, en in den jare 1383 ondertekende hy tot de ftichting der kerke van S. Michiel, naby Aurai, alwaar tegenwoordig een vermaard Karthuizer klooftcr is. Hy was getrouwt met Margareta van Cruguil, by welke hy hadt JOHANNES den I, welke trouwde met Anna van Languevoes, en vader was van Rolandus.

Uit het huwelyk van ROLANDUS met Guyonna van Grezy kwamen JOHANNES de II, *Olivier* en *Yves*. Deze twee laatften wierden door den hertog van Orleans vereërd met zyne Agaats-orde, of van het Egel-zwyn, in den jare 1440. Zy wierden de een na de ander onder-admiraal van Bretagne, en Yves was ook meefter van het hôtel van den hertog van Bretagne. Hun oudfte broeder hadt groot deel in de gunft van Johannes den V, hertog van Bretagne, en de waardigheden van zynen kamerling en meefter van zyn hôtel; hy was ook gouverneur der fteden Dol, Guerrande en Croific. Hy verfelde in den jare 1420 den hertog naar Château-Ceaux, wanneer deze prins vervoert wierdt door Olivier van Penthievre, en hy wierdt met hem in verzekering genomen. Na zyne ontflaging en op het hertoglyke bevel vervolgde hy de Penthievres tot in Henegouwen, alwaar zy geweken waren, en ontnam hen Avefnes, waar over hy met den hertog van Beyeren handelde.

JOHANNES de II van Lannion trouwde met Helena van Cliffon, en hadt by haar FRANÇOIS den I, van welken en van Françoifa Lots geboren wierdt FRANÇOIS de II, die zich in Mets befloot met den hertog van Guife in den jare 1552, en in den jare 1554 ontfing hy bevel om den adeldom te verzamelen en te gebieden tot verdediging der kuften van Bretagne. Hy trouwde met Juliana Pinart, zufter van Johannes Pinart, getrouwt in

in het huis van Goulenne; en hy was vader van CLAUDIUS den I, en van *Johannes*, heer van Aubrais, waar van de tak uitgestorven is, en grote goederen gebragt heeft in het huis van Poncalec.

CLAUDIUS de I trouwde met Renata van Quelen, vrouwe van Vieux-Châtel. Zyn zoon PETRUS de I trouwde met Renata van Aradon, Quinipili, Camor, gouverneur der steden van Vannes en van Auray, kapitein van vyftig mannen van ordonnantie. Deze Petrus van Lannion, baron van Vieux-Châtel, begaf zich in de verbindtenissen, welke de heren van Aradon hadden met den hertog van Mercœur, en deedt gewigtige diensten aan zyne aanhangelingen. Eindelyk begaf hy zich onder de gehoorzaamheit van Henrik den IV, van wien hy merkwaardige gunsten genoot. PETRUS de I hadt CLAUDIUS den II, grave van Lannion, baron van Vieux-Châtel, heer van Cruguil, Aradon, Quinipili, Camor en andere plaatsen, baron van Maletroit en der staten van Bretagne, gouverneur der steden Vannes en Aurai, kapitein van de ban en arriere-ban van het bisdom van Vannes, en van de kusten en reden van Morbihan en van Quiberon. CLAUDIUS de II trouwde eerst met Theresia Huteau van Cadillak, en hadt by haar verscheide kinderen; Petrus den II, van wien hier na gesproken wordt; den abt van Lannion; den ridder van Lannion, die, scheeps-kapitein zynde, gedood wierdt in het gevecht van Malaga in den jare 1704; de oudste der dochters, getrouwt met den marquis van Carcado, en vyf andere dochters, nonnen. Claudius de II ging een twede huwelyk aan met Johanna Françoisa van Belingan, waar by hy hadt *François Armel* van Lannion, marquis van Crenan, gedood door de zelve kanonschoot met zynen broeder den ridder van Lannion in het gevecht van Malaga.

PETRUS de II, graaf van Lannion, volgde in alle de tytels van zynen vader. Hy diende van zyne eerste jeugt af, hebbende zyn eerste veldtocht gedaan in Hungarië, onder den graaf van Coligny: en sedert heeft hy zich de achting verkregen van een der beste officieren van het koninkryk. Na dat hy kapitein was geweest van de ruitery, wierdt hy onder-luitenant gemaakt der Gendarmes van Anjou, met een brevet van mestre de camp. Hy verkreeg vervolgens de waardigheit van kapitein-luitenant der Gendarmes van de koninginne; in den jare 1688 wierdt hy brigadier van de legers des konings; in den jare 1693 maarschalk de camp, en in den jare 1702 luitenant-generaal. Onder verscheide gewigtige bevelen, waar mede hy vereert wierdt, geboodt hy de achterhoede van het leger, dat de koning zondt tot onderstandt van den hertog van Beyeren: en hy muntte uit in de twee veldslagen van Hochstet. De koning begunstigde hem met het gouvernement van S. Malo door zyne brieven van den 14 February des jaars 1710. Zyne gemalin is Françoisa Echallard van la Mark, opgevoed voor staatjuffer by de koninginne. Zyne kinderen zyn: *Anne Bretagne* van Lannion, kolonel van het regiment van Xaintonge en brigadier van de legers des konings; *Johannes-Baptista Petrus Joseph*, ridder van Maltha en kolonel van het regiment van Lannion; *Hyacinthus François*, burggraaf van Maletroit en kolonel van een der regimenten van Bretagne; *Julia Françoisa*, getrouwt met den marquis van Castelet, kolonel van een regiment, dat zynen naam draagt; *Eleonora*, kanunnikesse-gravinne van Munstrebilshem. *Anne Bretagne*, marquis van Lannion, is getrouwt met N. van Mornai, eenige dochter van Lodewyk, graaf van Montchevreil, luitenant generaal van de legers des konings en gouverneur van Arras.

LANNOY, in 't Latyn *Lanoja*, eene kleine plaats, met den tytel van een graafschap, in de Vlaamsche kasteleny van Ryssel, twee mylen van die stadt Oostwaarts gelegen. Zy behoort den graven van Buren, en dryft goeden handel in zaadt en andere waren.

LANNOY, (KAREL VAN) zoon van Johannes van Lannoy, heer van Maingoval. Keizer Karel de V gaf hem het prinsdom van Sulmone, het graafschap Ast, en dat van la Roche in Ardennes.

LANSANO. Zie LANCIANO.

LANSBERGIUS, (PHILIPPUS) een wiskundige in de XVII eeuwe, was geboren in Zeelandt in den jare 1561. Hy was predikant te Antwerpen in den jare 1586. Naderhandt was hy het zelve te Goes in Zeelandt. Hy begaf zich in het laatste van zyn leven naar Middelburg in den jare 1632, en heeft de volgende werken geschreven: *Chronologiæ Sacræ libri sex*, gedrukt in den jare 1626. *Progymnasmata Astronomiæ restitutæ*, te Middelburg gedrukt in den jare 1629. *Triangulorum Geometricorum lib. quatuor, ibid.* 1631. *Uranometriæ lib. tres, ibid. Commentationes in motum diurnum & annuum*, waar in hy zich verklaart voor het gevoelen van Copernicus: Hy hadt dit laatste werk in 't Nederduitsch geschreven; maar het zelve wierdt in het Latyn overgezet door Martinus Hortensius, en te Middelburg gedrukt in den jare 1630. Fromondus, Doctor te Loven, wederleide hem in zyn boek, genoemt: *Anti-Aristarchus, sive orbis terræ immobilis*. Jacobus Lansbergius, een zoon van den voorgaanden, beantwoordde in den jare 1633 Fromandus, die hem door een nieuw boek wederleide. *Vossius de scient. Mathemat. Bayle Dict. Crit.* 2 *edit.* 1702.

LANSDOWN, eene aanmerkenswaardige plaats op de grenzen der graafschappen Wilts en Sommersetb, door den slag, welke aldaar voorviel den 23 July N. S. des jaars 1643. Het was eerder eene gedurige schermutseling, dan een geregelde veldslag, de grondt niet toelatende anders te stryden. Het voordeel was byna gelyk aan beide zyden; maar vyf dagen daar na wierden de krygsbenden van het parlement overwonnen in den veldslag van Roundway. *Engelsch Dict.*

LANSIUS, (THOMAS) een vermaard rechtsgeleerde, wierdt geboren den 16 February des jaars 1577 te Bergen, in opper-Oostenryk. Hy leide den grondt zyner studiën ten dele in zyn vaderlandt, ten dele te Lintz onder Georgius Calaminus, welke hy naderhandt te Tubingen en Marpurch yverig voortzette. Vervolgens begon hy zyne reizen, wanneer hy Italië, Duitschlandt, de Nederlanden, Engelandt, en Vrankryk, en het laatste verscheide malen bezocht, en daar door niet alleenlyk in de kennis van beroemde en geleerde mannen geraakte, maar ook eene treffelyke wetenschap van de zeden, gewoontens en wetten van vele volkeren verkreeg. Hier op keerde hy weder naar Tubingen, alwaar hy in den jare 1604 tot Doctor van beide de rechten verklaard wierdt. Twee jaren daar na benoemde de hertog Frederik van Wurtenberg hem tot zynen Raadt en gewoon hoogleeraar in de rechten in het vorstelyk collegie. Hy wierdt hier op ook visitator en commissaris der hogeschole te Tubingen, welke bedieningen hy met veel roem bekleedde, tot dat hy in den jare 1657 stierf. Men heeft van hem: *Orationes, seu consultatio de principatu inter provincias Europæ; Orationum mantissa; commentatio de academiis. Freher. in Theatr. Christ. Caldenbachii panegyricus Th. Lansio dictus. Magni Hesenthaleri cineres Th. Lansii.*

LANSPERGIUS, (JOHANNES) de *Rechtvaardige* toegenoemd, was van Landsperg, of Landsberg, eene stadt in Beyeren, geboortig. Na dat hy den grondt zyner studiën te Keulen gelegt hadt, begaf hy zich aldaar in de Karthuizer orde, alwaar hy zich door zyne geleerdheit en zyn gestreng leven wel haast in zulk een aanzien bragt, dat hem in een klooster naby Gulik het prioorschap opgedragen wierdt. Hy bevlytigde zich krachtig om den Lutherschen en Gereformeerden afbreuk te doen, en stierf in den jare 1539 te Keulen, verscheide schriften nalatende, als daar zyn: *Paraphrases* en leerredenen over de Zondags-Euangeliën en Zendbrieven; Zamenspraak van Christus met eene gelovige ziele; Regelen van het geestelyke leven; en andere. *Petrejus Bibl. Carthus. Dorland. in Chron. Possevinus in Apparatu S. enz.*

LANSTEIN, LAHNSTEIN, (OPPER) eene stadt in het aartsticht Ments gelegen, by welke de Lohn in den Rhyn valt. Zy voert den tytel van een keur-Mentzisch opperampt. Een vierendeel uurs van daar legt aan de andere zyde van de rivier Lohn het keur-Triersche vlek, neder-Lanstein, naar het welke een adelyk geslacht Wentz van neder-Landstein genoemt wordt. By de eerste plaats legt op een hoge rots het slot Laneck, waar op de keizer Wenceslaus in den jare 1400 door de keurvorsten afgezet wierdt. De voorbyvarende schepen zyn verplicht tol te betalen. *Tromsd. Humbr. v. Rh. Adel tab.* 151.

LANTAARNISTEN worden de leden genoemt van eene akademie van geleerden, te Toulouse in Vrankryk opgerecht. Zie hier daar van den oorspronk en de gelegenheit van deze benaming. Eenige Raadsheren van het parlement van deze stadt, eenige ridders, eenige abten, en eindelyk eenige geleerden van allerlei slag, onder hen eene geregelde societeit willende oprechten, om hunne verlichtingen aan malkander mede te delen, besloten een bepaalden dag te verkiezen, op welken zy by iemandt van de societeit mogten vergaderen. Zy volvoerden hun voornemen; en om in hunne zamenkomsten niet ontrust te worden, kwamen zy overeen zulks des avonds te doen, op dat de uur van de gewone bezoeken voorby mogt zyn. Zy onderhielden nauwkeuriglyk hunne afspraken, en om een volkomen geheim te bewaren omtrent deze vergaderingen, deedt men gene toorts dragen om derwaarts te gaan: men vergenoegde zich met zich zelf te verlichten door middel van eene kleine lantaarn. Deze lieden vervolgden eenigen tydt deze heimelyke en geleerde byeenkomsten met veel vermaak en nuttigheit. Maar eindelyk, gelyk 'er niets is, dat niet ontdekt wordt, zo wierdt men ook hunne vergaderingen gewaar, en alle brave lieden prezen uitnemend hunnen toeleg. Wanneer het zelve bekend was, zetten zy het nog verder voort. Zy vermeerderden hunne societeit en maakten een geregeld gezelschap. Ter oorzake van hunne kleine lantaarnen gaven eenige snaaksche geleerden hen den naam van *Lantaarnisten*. Zy namen den zelven blydelyk aan, in navolging der geleerde akademien van Italië, die alle vrolyke benamingen hebben, gelyk een ieder weet; en om de gedachtenisse van hunnen oorspronk te bewaren, namen zy tot hun zinnebeeldt eene sterre, met het byschrift, *Lucerna in nocte*. Zy stelden vervolgens een prys in, om alle jaren gegeven te worden aan den gene, die het beste klinkdicht zou maken tot lof des konings, op rymslagen, welke de societeit zou uitgeven. Deze prys is een schone gedenkpenning, welke de sterre verbeeldt, die het ligchaam is van het zinnebeeldt van het gezelschap, welke omringt is met de woorden, die tot des zelfs ziele dienen. Aan de andere zyde van de gedenkpenning is een Apollo, die op de lier speelt, gezeten op eenen der toppen van den Parnassus, met deze woorden: *Apollini Tolosano. Mercure Galant Juin* 1698.

LANTHILDA, eene dochter van Chilperik den I, en zuster van Clodoveus den I. Zy was een Heidinne geboren, doch liet zich door de Arianen tot de aanneming van den Christelyken Godsdienst overreden; waar door zy hunne dwalingen aankleefde, tot dat, haar broeder Clodoveus gedoopt zynde, zy de zelve verliet in den jare 496. *Greg. Turon. l.* II. *c.* 31.

LANTHU is de naam van eene secte van den Godsdienst der Tonquinezen, naburige volkeren van China. De Japonezen en de Chinezen hebben veel achting voor den oprechter van deze secte, *Lanthu* genoemt; maar de Tonquinezen slaan nog meer geloof aan zyne bedriegeryen. Hy was een Chinees van geboorte, en is een der vermaardste en geleerdste leeraars geweest, die ooit in het Oosten geweest zyn. Hy maakte eene menigte van leerlingen, die, om aan de logenen van hunnen meester gezag te geven,

ven, het volk wysmaakten, dat hy eene mirakuleuse geboorte gehad hadt, en dat zyne moeder hem ontfangen hadt zonder haren maagdom te verliezen, en hem 70 jaren in haren buik gedragen hadt. Deze valsche propheet heeft hen een gedeelte der lere van Chacabout geleeraart; maar het gene, waar door hy de genegenheit van deze volkeren gewonnen heeft, is, dat hy de ryken aangemaand heeft om gasthuizen te bouwen in alle de steden, daar de zelve van te voren niet waren. En zelfs zyn 'er verscheide groten van het koninkryk, die zich daar in begeven hebben om de zieken te dienen, benevens vele Bonzen, die zich met het zelve oogmerk daar in hebben begeven. *Tavernier*. Zie LANCU.

LANTIN (JOHANNES BAPTISTA) wierdt geboren te Dion in den jare 1619, en van zyne eerste jeugdt af gaf hy bewyzen van een geheugenisse, eene levendigheit, eene onderscheiding, en eenen smaak in goede zaken, waar over zyne meesters verwondert waren. De heer Lantin, zyn vader, Raadsheer van het parlement van Dion, kon zich niet vermoeien van verwondering over zulke goede bekwaamheden; en dewyl hy zeer ervaren was, vergat hy niets om de zelve te onderhouden en aan te kweken. De zoon volkomelyk beantwoordende de zorgen, welke men droeg voor zyne opvoeding, maakte een groten voortgang in de Latynsche en Griekfche talen, leerde vervolgens de Italiaansche, de Spaansche, de Engelsche en de Hebreeusche, en opende zich daar door den ingang tot de wetenschappen. Hy bestudeerde in den grondt de oude Philosophie, zonder de hedendaagsche te verzuimen, doorliep alle de delen van de wiskunde, en hieldt zich voornamelyk op met de bouwkunde, de muzyk, en de algebra. Hoewel hy onzeker was wegens de beroeping, die hy zoude verkiezen, zo studeerde hy in het burgerlyke recht, dat erffelyk scheen in zyn geslachte, en waar in zyn vader en zyne broeders by uitnemendheit uitgemunt hadden. Eer hy eenige bediening aannam, reisde hy in Vrankryk en Italië. Hy wierdt te Rome bekent by den kardinaal Ricci en by verscheide andere doorluchtige mannen, en verkreeg aldaar seldzame wetenschappen. De goede schryvers, welke hy gelezen hadt, dienden hem om de schoonste gedenkstukken uit te leggen, gelyk de zelve gedenkstukken hem dienden om de schryvers beter te verstaan. Hy maakte eene byzondere vriendschap te Parys met Valesius, Boulliau, Roberval, Mariotus, Auzout, Justel, d'Ablancourt, Gomberville, Pelisson, Menage, de jonkvrouwe van Scuderi, en onderhieldt naderhandt altoos briefwisseling met hen. Te Dion wedergekeert zynde, wierdt hy aldaar aangenomen voor Raadsheer der requesten van het paleis, en naderhandt tot Raadsheer van het parlement in de plaats van zyn oudsten broeder. In beide deze waardigheden, welke hy veertig jaren bekleedde, deedt hy volstandiglyk eene grote billykheit blyken, een vurigen yver voor de gerechtigheit, en eene volkome onbaatzuchtigheit. Hy hadt daar in dikwils gelegenheit om zich van zyne welsprekendheit te bedienen. Wanneer de Hr. d'Entremont voorzien wierdt met de waardigheit van luitenant des konings van Bresse, na den afstandt van den grave van Montreval, deedt hy het verslag der brieven in tegenwoordigheit van den prins van Condé, in uitdrukkingen, die de toejuichingen van het gezelschap verdienden. Het parlement in den jare 1686 de tyding van de doodt van dezen prins ontfangen hebbende, wierdt hy aan den prins zynen zoon gezonden, om aan den zelven te betuigen de uitnemende smerte, welke de provincie gevoelde wegens het verlies, dat zy daar door leedt. Hoewel hy zich met eene algemene goedkeuring kweet in zyn ampt, stondt hy het zelve echter af ten voordele van zynen zoon. Hy vervolgde in de rust van een onbeampt leven zyne studiën, waar van het gemeen de vruchten geplukt zoude hebben, indien hy langer geleeft hadt. Maar de strengheden van den winter, gevoegt by de vurigheden van eene kwade koorts, rukten hem weg den 4 Maart des jaars 1695, in den ouderdom van 76 jaren. Hoewel hy niets uitgegeven heeft, hieldt hy zich echter altoos bezig met het opstellen van verscheide werken, en in dien zin moet men de vaarzen verstaan, tot zyner eere gemaakt door de la Monnoie, welke men hier onder zal vinden. Hy heeft geleerde brieven in het Fransch en in het Latyn geschreven, eene redenvoering opgesteld over de plant, genoemt *Geranium noctu olens*, Latynsche puntdichten over verscheide onderwerpen, Griekfche puntdichten in 't Latyn vertaalt, een klein Griekfch dichtwerk gemaakt, genoemt: *de oorlog der valken en raven*. Hy vertaalde ook in zyne jonkheit in Teknische vaarzen het eerste boek der Elementen van Euclides, om de zelve te vaster in zynen geest te drukken. Hy hadt ook verscheide Italiaansche vaarzen gemaakt, aanmerkingen over den oorsprong der kunsten, en aantekeningen over Diogenes Laërtius. De muzyk der ouden veel bestudeerd hebbende, en de zelve volmaakter achtende dan de tegenwoordige, deedt hy noten stellen op omtrent vyftig lierzangen van Horatius, en maakte een air op het Lierdicht van Huetus, bisschop van Avranches, op zyne abdy van Anet. Hy was voornemens eene Latynsche vertaling te maken van de werken, welke Nicomachus en Pappus nagelaten hebben over de getallen, en zyne waarnemingen daar by te voegen. Azout verkoos hem onder alle zyne geleerde vrienden, om alle de wiskundige werken, die hy opgestelt hadt, te overzien en te doen drukken. Maar te Rome gestorven zynde, is zyn uiterste wil ten dien opzichte niet voltrokken. Lantin hadt ook eene verhandeling opgestelt van de blydschap en van de droefheit. Hy hadt de geneeskundigen en de schryvers gelezen, die over de planten geschreven hebben, het welk Dodart bewoog hem te nodigen zich in de koninklyke akademie der wetenschappen te doen aannemen, en te ondernemen om de natuurlyke historie van Burgundië te schryven. Hy hadt belooft te vertalen de *Antologia*, afgeschreven door Claudius Salmasius naar het handschrift van Heidelberg, en eene verklaring daar by te voegen om de moeielykste puntdichten uit te leggen. Het afschrift van dit handschrift was hem in handen gestelt met de andere schriften van Salmasius, ter uitvoering van het testament van den here van Grigni, zyn oudsten zoon, op dat hy zorge zou dragen met den heer de la Mare, Raadsheer van het parlement van Dion, om de zelve uit te geven. Lantin zondt ten dien einde daar na aan de twee andere zonen van Salmasius, die in Hollandt geweken waren, de verhandelinge, welke hun vader over de planten van den zelven naam hadt nagelaten. Zy bezorgden zelfs den druk daar van te Utrecht, met eene geleerde voorreden van Lantin. Deze verhandeling is geplaatst aan het einde van den laatsten druk der oeffeningen van Salmasius over Solinus, te Utrecht uitgegeven in den jare 1689. Dewyl Lantin menigvuldige en langdurige ommegangen gehad hadt met dezen geleerden, zo hadt hy eene menigte van goede zeggingen en geleerde aanmerkingen verzadert, die hy van hem gehoort hadt, en waar van hy gemakkelyk een goed boek zou hebben kunnen maken. Een der vrienden van Lantin, voor hem gestorven, hadt van gelyken een groot getal van schrandere gedachten en aanmerkingen verzamelt, die hem in hunne redenwisselingen ontsnapt waren. Men mag hopen, dat 'er onder zo vele vruchten van zynen arbeidt eenige zullen zyn, die, tot eene behoorlyke rypheit gekomen zynde, verdienen zullen aan het gemeen medegedeeld te worden. Zie hier het grafschrift, dat de heer de la Monnoie in 't Griekfch, in 't Latyn, in 't Fransch, en in 't Italiaansch gemaakt heeft ter eere van Lantin, zyn vertrouwden vriendt:

Αἲ αἶ τοι Λαντῖνος ὁ καινὰ παλαιά τε εἰδὼς
Δεύτερος, ὦ Δίβιον, χάτθανε Σαλμάσιος.
Πολλὰ μὲν ὁ πρότερος ξυνεγράψατο, δεύτερος οὐδὲν
Αἰδόμενος νικᾶν τοῦ προτέροιο κλῆος.

Hic tibi Salmasides, ô Divio, conditur alter,
Qui nova Lantinus priscaque doctus erat.
Quod si multa prior, nulla hic monumenta reliquit,
Illius hunc laudi consuluisse scias.

Latin repose en ce Tombeau,
Toi qui fûs nous donner ce Saumaise nouveau,
Dyon, révére sa mémoire,
La plume a du premier fait paroître l'esprit,
Et le second n'a rien écrit,
De peur que du premier il n'obscurcît la gloire

Giace Lantino; li tuoi allori verdi
Secchino mai, Digione,
Piangi, che di pianger ai ben cagione,
Nuovo Salmasio perdi
Empir seppe l'antico il mundo intero
Delle sue dotte carte.
Non mancò al nuovo l'arte,
Scriver potea, è vero:
Mà nulla scrisse üom modesto, temendo
Di scemar à colui l'onor scrivendo.

Men heeft ook twee andere kleine stukken gemaakt ter eere van dezen magistraat, welke de Lezer niet ongaarne hier zal vinden.

In obitum Clarissimi Senatoris Lantini.

Inclyta Burgundæ Lantinus gloria gentis
Occidit, & secum gaudia nostra rapit.
Ille voluptatum pariter comitumque dolorum
Secum promissas abstulit Historias.
His poterat tristes animi depellere curas,
Atque aliis clari fontibus ingenii.
Pectore sed volvens mortalis lubrica vitæ
Gaudia, divinis omnia posthabuit.
Talia sic nobis moriens documenta reliquit,
Qualia nec scriptis linquere nemo queat.

In obitum Clarissimi & Amplissimi Viri Joann. Baptist. Lantini, Senatoris Divionensis.

Quid frustra lacrymans averso numine Divûm
Non exauditam, Divio, poscis opem.
Ille tuus superos Lantinus amorque decusque
Jam colit: Astreæ proximus ille sedet.
Foverat hunc, sacras huic sponte indulserat artes,
Nunc quoque dat toto numine Diva frui.
Ast aliæ comites manibus per mutua nexis,
Lantini rapidum pone sequuntur iter.
Quæque Syracosias radio describit arenas,
Quæque Poli rutilas, candida diva, faces.
Quæque docet veteri rerum primordia ritu,
Quæque nova insuetas repperit arte vias.
Et quæ centenis movet ora sonantia linguis,
Et quæ Pieriis ora canora modis.
Eloquio vinctis & blanda leporibus ora.
Quæ, puto, sic etiam frigida risus habet.
Audiat ergo hilares gelido sub marmore cantus;
Aptavit citharæ quos, Venusine, tuæ.
Ferte rosas tumulo, tumulo date lilia, florum
Mollis & assiduo munere vernet humus.

Pe D. M. Senat. Divion.

Journal des savans Tom. XXIII. *pag.* 248 & 300.

LANUZA, (Hieronymus Baptista) een monnik van de Dominikaner orde, en naderhandt bisschop van Albarazin, was een Spanjaardt, een zoon van Michiël Baptista van Sallan en van Catharina van Lanuza. Hy wierdt geboren te Ixar, een vlek van Aragon, en begaf zich jong in de Dominikaner orde, waar in hy zich aanmerkelyk maakte door zyne goede hoedanigheden. Hy leeraarde de Theologie te Saragossa, en bekleedde de eerste waardigheden van zyne orde. Lanuza was voor de twede maal provinciaal in den jare 1616, wanneer hy bisschop van Balbastro gemaakt wierdt. Men bragt hem in den jare 1622 tot het bisdom van Albarazin, en hy stierf in den jare 1625. Hy heeft in het Spaansch predikatiën opgestelt voor alle de dagen van de vasten, welke Onesimus van Kien, een Kapucyn van Keulen, in 't Latyn heeft vertaalt. Lanuza hadt andere verhandelingen uitgegeven, als: *De Quadragesimæ institutione. De Jejunio. De Eleemosynâ. De Inimicorum delectione. &c. Nicolas Antonio Bibl. Script. Hisp.*

LAN-VETHLIN, *Lanvillin*, een vlek van het prinsdom van Walles, in Engelandt. Het zelve is gelegen in het graafschap van Montgomery, vyf mylen van de stadt van dien naam, en omtrent het graafschap van Denbig. Men gelooft, dat dit vlek het oude *Mediolanum Ordovicum*, eene stadt der Ordovicen, is. *Maty Dict.*

LAO, of LAOS, een koninkryk der Indiën, hebbende ten Oosten het koninkryk van Tonquin; ten Zuiden het koninkryk van Camboje; ten Westen die van Siam en Pegu; en ten Noorden het koninkryk van Ava, de provincie, U en Lu genoemt, en de Gnaî, naburige volkeren der Chinezen. De gebergtens, waar mede het zelve van alle kanten omringt is, versterken het wonderbaarlyk, en beschermen het tegen de invallen der vremden. De bosschen, ganschelyk van hooggestamde bomen, welke aan den voet van deze gebergtens zyn, strekken zich rondom dit koninkryk uit, en maken aldaar eene zeer aangename omtuining. De grote rivier van Lao, welke zy *de moeder der rivieren* noemen, is in verscheide kanalen verdeelt, die byna alle vaarbaar worden, en alle de landen vruchtbaar maken. Deze grote rivier, welke de oude en hedendaagsche landbeschryvers ten opzichte van hare gelegenheit kwalyk begrepen hebben, heeft haren oorspronk in een zeer diep moeras als een meir, naar 't Noorden, op de hoge bergen, welke in de provincie van Jumam zyn, op de grenzen van China: van waar zy nederstortende, met onstuimigheit uit de vlakte voortkomt, en allengkens hare wateren vergroot door het ontfangen van verscheide beken, welke daar in lopen. Eenige mylen van Lao, en op de breedte van 23 graden, begint zy schepen te dragen, en verdeelt zich in twee grote rivieren, waar van de eene, zich Westwaarts strekkende, door Pegu loopt, om zich te ontlasten in de golf van Bengale, de andere verspreidt zich in verscheide takken door het gansche koninkryk van Lao, en verdeelt het zelve van het Noorden naar het Zuiden in twee grote provincien. Wat stromen deze rivier van alle kanten ontfangt, zy vloeit nooit over, om dat de landweg, of oever, die haar bedde bepaalt, zeer verheven is. Het is aanmerkenswaardig, dat indien de visschen, die in de rivier van Lao leven, den loop van hare wateren tot in Camboja volgen, zy aldaar terstondt sterven: en van gelyken die van Camboja, welke in de rivier van Lao komen, kunnen aldaar niet leven. Het is gevaarlyk op deze rivier te varen, wanneer de wateren gewasschen zyn; dat is te zeggen van de maandt September tot in January, ter oorzake van de buitengemene snelheit.

Hoedanigheden van het landt.

Het gansche landt, dat ten Oosten van deze grote rivier is, is zeer vruchtbaar. De elephanten zyn aldaar groot en sterk, en de eenhoornen zeer schoon. De ryst is aldaar onvergelykelyk, en van eene zekere reuk en geur, die in het byzonder eigen is aan alles, wat in dit Oostelyke gedeelte van het koninkryk wascht. Het hout der bosschen is aldaar byna onbederffelyk. De landen, met ryst bezaaid, brengen onmiddelyk na den oogst zeker slag van schuim voort, dat hard wordt in de zon, en in zout verandert, waar mede men groten handel dryft. De voornaamste koopmanschappen van het koninkryk zyn de Benjuin, die aldaar in overvloedt wascht, en die zeer geacht wordt; het lak of de gom, waar van men zegellak maakt; het yvoor; de horens van eenhorens, en de muskus, welke van de muskusreën komt, welke de Chinezen *Ye-Hiam* noemen. Het klimaat is 'er een weinig gematigder, en veel gezonder dan in Tonquin; zo dat men 'er verscheide gryzaards ziet, die zo sterk en krachtig zyn met hun honderd, en honderd en twintig jaren, als of zy maar vyftig jaren oud waren.

De hoofdstadt van het koninkryk en de krachten van het landt.

De voornaamste stadt, alwaar de koning zyn gewoon verblyf houdt, is gelegen in het midden van het koninkryk, op 18 graden breedte, en is *Langione* genoemt. Zy heeft aan de eene zyde goede graften en zeer hoge muren, en aan de andere zyde de grote rivier, om haar te dekken tegen de ondernemingen der vyanden. Het koninklyk paleis is van zulk eene grote uitgestrektheit, dat men het zelve voor eene stadt zou houden; de gebouwen van het zelve zyn heerlyk en prachtig. De zalen en de kamers des konings zyn alle van onbederffelyk hout, en van buiten en van binnen met vlak verheven beeldwerk versierd, en zo kostelyk verguld, dat zy veel eer met platen van goudt, dan met bladen van dat metaal bedekt schynen. De vertrekken der vrouwen van den koning en van de mandaryns zyn van tigchelsteen gebouwd, en met kostelyke meubelen versierd, om dat niemandt dan de *Talapoins* of afgoden-priesters huizen van gebouwen steen mogen hebben. De aanzienlyke lieden bedienen zich in plaats van tapisseryen van zekere matten van riet, waar van het zamenvlechtsel zo fraai is, en zo wel versierd met figuren en verscheidene bladen, dat 'er niet aangenamer is voor het gezicht. Dit koninkryk is volkryk, dat men in eene opneming van het volk, welke voor eenige jaren geschiedde, vyf honderd duizend mannen telde, bekwaam om de wapenen te dragen, zonder de gryzaards daar onder te rekenen, die nog dienst zouden kunnen doen in den ouderdom van honderd jaren, indien het nodig was hen te gebruiken. Maar al dit volk is niet veel bedreven in den krygshandel; misschien ter oorzake van de voordeelige gelegenheit van het koninkryk, dat door gebergtens en ontoegankelyke steiltens besloten is, en om dat hunne voornaamste toerusting ten oorlog het vergift is, dat zy in de rivieren werpen, om de vyanden, die in hun landt komen, te doen sterven. Het is niet lang geleden, dat de koning van Tonquin zich te velde begaf aan het hoofdt van een zeer talryk leger, in het voornemen om dit koninkryk met het zyne te vereenigen; maar hy wierdt wel haast genoodzaakt te rug te trekken, om al zyn volk niet te zien sneuvelen aan de wateren, die vergiftigt waren.

Zeden, gewoontens, en Godsdienst der volkeren van Lao.

De volkeren van Lao zyn zeer leerzaam, en handelen de vremdelingen wel; zy beroemen zich ongeveinsd, oprecht en getrouw te zyn: en wanneer zy iemandt eenigen goeden dienst gedaan hebben, die zich aan hen vertrouwt heeft, zo achten zy zich wel beloond, wanneer men hen pryst wegens hunne getrouwheit. Zy wenschen alles te hebben, wat hen nuttig en aangenaam schynt; voornamentlyk de mandaryns, die dikwils onrechtvaardigheden plegen om zich meester te maken van de fraaie koopmanschappen en seldzame zaken, die men in hun landt brengt. Zy houden vier maal des daags maaltydt met ryst, visch, buffelsvleesch en verscheide schelvruchten. Zy eeten selden gevogelte, kalfsvleesch of ander vleesch. Wanneer zy gevogelte braden, steken zy het zelve met alle zyne veeren aan het spit, en schromen den kwaden smaak niet van den rook, die 'er uitkomt. Zy houden zich weinig anders op dan met den landbouw en de visschery, en verwaarlozen ganschelyk de wetenschappen en kunsten. Daar geschieden weinig roveryen op de grote wegen of elders; en wanneer zulks gebeurt, zyn de inwoners van de naastbygelege plaatsen verplicht de waarde van het geroofde te vergoeden. Maar de toveraars, zegt men, dat aldaar vremde wanbedryven plegen: want zy hebben betoveringen om de genen, die in een huis zyn, te doen slapen, of die te verdoven, en plunderen aldus stoutelyk alles, wat zy daar vinden. Men vertelt ook, dat zy de macht hebben om den duivel te doen varen in de ligchamen der genen, die zy gedurende een zekeren tydt willen pynigen. Wat hunnen godsdienst belangt, zy zyn afgodendienaars, en uitstekend bygelovig. Zy doen gene offerhanden, en doen gene slachtoffers aan hunne afgoden, maar zy offeren alleenlyk wierook, bloemen, en ryst aan de zelve, welke zy op de altaren leggen. Zy geloven de verhuizing der zielen in andere ligchamen, en diergelyke buitensporigheden, naar de lere van Xaca, den opstelder van hunne wet. Hunne priesters of leeraars worden *Talapoi* of *Talapoins* genoemt, waar van de meesten toveraars en bezweerders zyn. Zy leven in kloosters, daar zy kunnen uitgaan om te trouwen.

Regering van het koninkryk, en pracht van het hof.

De volkeren van Lao opgestaan zynde tegen de Chinezen, aan welke zy onderworpen waren, maakten zich machtig in hun landt, en maakten zeker slag van eene republyk, welke in standt bleef tot het 600 jaar van Christus, wanneer hun staat eene beerschappy wierdt. Daar waren toen te Lao verscheide inwoners, die oorspronkelyk waren uit het koninkryk van Siam, die zich sedert langen tydt aldaar gevestigt hadden, ter oorzake van de goede lucht, en van de noodzaaklykheden van het leven, welke dit landt in overvloedt voortbrengt; en de aanhang der Siamezen was zeer machtig, zo dat de eerste koning, die op den troon verheven wierdt, van het geslacht der koningen van Siam was. Men gelooft, dat na dien tydt de koningen van Lao daar van afgekomen zyn, dewyl zy de oude taal en wyze van kleding van de zelve behouden. De koning heeft een onbepaald gezag, bezit alle de landen van het koninkryk in eigendom, en geeft aan de kinderen der overledenen alleenlyk eenige meubelen of eenig jaarlyksch inkomen. Daar zyn acht voorname waardigheden of ampten, waar van het eerste dat is van algemeen onderkoning, onder welken zeven andere onderkoningen zyn, welke gouverneurs zyn van zeven provinciën van het koninkryk: maar zy zyn altoos aan het hof by den koning als Raadsheren van staat, en zy zenden luitenants in hunne gouvernementen. Daar zyn nog andere gouverneurs, welke gebieden in de kleine landschappen, die van de grote provinciën afhangen. Ieder van deze provinciën heeft haar krygsvolk, bestaande uit voetvolk en ruitery, en daar zyn inkomsten gesteld tot onderhouding van het zelve. De koning vertoont zich maar tweemaal des jaars aan het volk, gedurende drie dagen, en hy gaat weinig uit zyn paleis, dan om naar eenigen afgods tempel te gaan. Hy verschynt dan met eene kroon, gelyk de oude keizers droegen, dat is te zeggen met een zwachtel of bandt, gevlecht met goudt, dat zeker slag van eene kroon op het hoofdt maakt, en ook dient om zyne hairen te binden, op zulk eene wyze als het hem goeddunkt. Zyne ooren zyn doorboord en met grote paarlen versiert. Hy zit op eenen elephant, blinkende van diamanten en gesteentens, en men kan zeg-

zeggen dat hy den rykdom van een koninkryk draagt. Hy wordt voorgegaan door een choor van muzyk en zamenklank, dat den optocht begint. Na dit muzyk komen de Mandaryns, ieder van eenen dienaar gevolgt, die een goude of zilvere doos dragen, waar van het onderscheidt de waardigheit en den rang van deze heren doedt kennen. Vervolgens komen de vertrouwelingen des konings, en de groten van het koninkryk, welke zyn de algemene onderkoning, op een elephant gezeten, en de zeven andere onder-koningen, gedragen in draagstoelen van goud laken; waar na men den koning ziet, gevolgt van eene menigte van amptenaars, prachtig gekleed, en gezeten op kostelyke paarden, welke dezen optocht besluiten. Het grootste voordeel van den koning van Lao is, dat verscheide kleinder koningen hem cynsbaar zyn, en hem voor oppervorst erkennen: en dat hy aan niemandt anders cyns betaalt, gelyk de koning van Tonquin doedt, die veel ryker en machtiger is dan hy, maar afhankelyk van den keizer van China. De koning van Lao was eertyds mede een tributaris van dezen keizer; maar hy heeft zich bedient van de voordeelen der gelegenheit van zyn koninkryk, om dit juk af te werpen en zich onafhankelyk te maken. *Riencourt Traduction de l'histoire de Lao du P. Martini.*

LAOCOON, een zoon van Priamus en van Hecuba, en priester van Apollo, riedt den Trojanen af het houten paardt, waar in zo vele Griekische soldaten verborgen waren, in de stadt te nemen. Hy stiet zelf met eene lancie in den buik van het paardt, dat de wapenen, die daar in verborgen waren eene sterke klank van zich gaven. De godinne Minerva zou zich daar over zodanig verstoort hebben, dat terstondt twee verschrikkelyke slangen uit de zee kwamen, welke eerst zyne twee zonen, en naderhandt hem zelf, wanneer hy hen te hulp wilde komen, ombragten. *Virgil. Æneid. l.* II.

LAODAMIA, eene dochter van Bellerophon, by welke Jupiter Sarpedon, koning van Lycië, teelde. Diana, hare trotschheit niet kunnende dulden, doodde haar met pylschoten, en haar zoon, die even hoogmoedig was, stierf ongelukkiglyk. *Homer. l.* VI. *Iliad.*

LAODAMIA, eene dochter van Acastus en van Laodothea. Men zegt, dat zy, wanhopig zynde over het verlies van haren gemaal Prothesilaus, door Hector gedood, wenschte zyne schim te zien, en dat zy die ziende stierf. Ovidius doedt haar den XIII van zyne brieven schryven.

LAODICE, eene dochter van Priamus en Hecuba, getrouwt met Helicaon, den zoon van Antenor, die koning van Thracië was. Hegesippus van Milete, in zyn Parthenius van Nicea, c. 16. zegt, dat deze Laodice, verliefd geworden zynde op Acamas, die met Diomedes te Troje gekomen was, om Helena weder te eischen, by den zelven eenen zoon hadt, Muritus genoemt. Apollodurus maakt gewag van nog twee van den zelven naam; de eene gemalinne van Phoroneus, en de andere gemalinne van Elatus, en dochter van Cinyrus. Agamemnon hadt mede eene dochter van dezen naam, die men Achilles ten huwelyk aanboodt met Iphigenia.

LAODICE, gemalin van Antiochus, een Macedonisch krygsoverste, en moeder van Seleucus, een der legerhoofden van Alexander den Groten, en koning van Syrië na de doodt van dezen prins. Men zegt, dat Laodice negen maanden voor de geboorte van Seleucus droomde, dat de godt Apollo in haar bedde was, en dat hy haar een kostelyk gesteente gegeven hadt, waar in de verbeelding van een anker gegraveerd was, met uitdrukkelyken last het zelve te geven aan den zoon, dien zy ter wereldt zou brengen: dat zy den volgenden morgen in haar bedde eenen ring vondt, waar van de kas bezet was met het edelgesteente en het graveersel, dat zy in den droom gezien hadt: dat het kindt geboren zynde, dit zelve teken op de dye droeg: en dat zyne nakomelingen het zelve behielden op het zelve gedeelte van het ligchaam: eindelyk dat Laodice dezen ring aan Seleucus gaf, wanneer hy zich begaf in den dienst van Alexander. Seleucus, zich tot koning van Syrië gemaakt hebbende, deedt de stadt Laodicea bouwen ter eere van zyne moeder. *Plutarchus.*

LAODICE, gemalin van Antiochus den II. Zie ANTIOCHUS den II.

LAODICEA, eene stadt in Phrygia Pacatiana, eene provincie van Klein-Asië, aan de rivier Lyco, naby des zelfs uitloop in den Meander, wordt tegenwoordig door de Turken *Eskihissar*, of *het oude slot*, genoemt, en is door Antiochus, den zoon van Stratonice, gebouwt, welke de zelve naar zyne gemalinne Laodice *Laodicea* noemde. Zy is tegenwoordig gansch verwoest, hoewel aldaar nog een aartsbisschoplyke setel is, waar onder 16 bisdommen behoren. De oude overblyfselen betonen, dat het eene zeer grote stadt geweest moet zyn, die op 6 of 7 heuvelen gelegen en van een groten omtrek was. Men vindt daar in drie of vier theaters van wit marmer, die nog zo schoon en geheel zyn, als of zy eerst nieuw gebouwt waren, benevens eenen cirkel, die even schoon is. Men ziet 'er ook een Grieksch opschrift ter eere van den keizer Titus Vespasianus. De stadt in zich zelve legt nochtans gansch elyk woest. Paulus maakt gewag van de zelve in het II kapittel van zynen brief aan de Colossenzen, en in het IV kapittel ỳ. 16, en eenigen willen, dat hy ook eenen brief aan de gemeente van Laodicea zou geschreven hebben, die echter van anderen met recht verworpen wordt; ten minsten kan die, welke nog hedendaagsch onder dien naam gevonden wordt, den Apostel Paulus niet toegeschreven worden. In den jare 370 wierdt alhier, voornamentlyk over het verschil van het Paaschfeest, een concilie gehouden. De canons van dit concilie vervatten vele aanmerkelyke zaken wegens de kerkelyke tucht, en zyn door Dionysius den Kleinen byeen gebragt. *Plinius. Strabo. Ptolomeus. Ortelius. Olivari. Spon. Cellarius. Fabricius Cod. Apocrypho N. T. P.* II. *p.* 854.

LAODICEA, eene andere stadt in Syrië, aan de Phenicische zee, onder aan den berg Libanus, tusschen Heraclea Noord- en Gabala Zuidwaarts, door Seleucus, den zoon van Antiochus, ter gedachtenisse van zyne moeder Laodice gebouwt, welke Seleucus ook Apamea en Antiochië liet bouwen, waar in deze plaatsen de drie zusterlyke steden genoemt worden. Ten tyde van Nero wierdt deze stadt door eene aardbeving verwoest, doch alzo de inwoners ryk waren, wierdt zy haast wederom herbouwd. Baronius gewaagt van een concilie van Laodicea in Syrië, dat in den jare 314, nog voor dat van Niceen, onder Neunechius, den aartsbisschop van Phrygië, die daar na het concilie van Niceen bywoonde, gehouden wierdt; hoewel anderen van gedachten zyn, dat dit concilie niet eer dan in den jare 319 gehouden is, en wederom anderen, dat men het onder den paus Liberius, die de kerk den 8 May des jaars 352 begon te regeren, te zamen geroepen hadt. Het oogmerk van dit concilie was het kwade leven der geestelyken en wereldlyken te hervormen. Men heeft de canons van het zelve in de Grieksche tale, met de Latynsche vertaling van *Gentianus Hervetus*, de uitlegging van *Dionysius* den Kleinen, en de verzameling van *Isidorus Mercator*. Gabriël Albaspinæus, bisschop van Orleans, heeft over het twede canon van dit concilie, dat van de communie der boetvaardigen na gedane biecht handelt, aanmerkingen geschreven, welke in den laatsten druk der concilien gevonden worden, waar by ook van een synode, in den jare 476 te Laodicea, wegens den Antiochischen bisschop Stephanus den II, welken de Eutychianen by het altaar ombragten, gehouden, gewag gemaakt wordt. *Baronius A. C.* 314. *Cabassutius not. Concil.*

LAODICEA, of LAUDIESA, in 't Latyn *Laodicea*, *Laodisea Cabiosa*, eene kleine stadt van Syrië. Zy is gelegen aan den oorspronk van de Farsar, zes of zeven mylen boven Hems. Het was eertyds eene bisschoplyke stadt, behorende onder Damascus. *Maty Dict.*

LAODICEA, of LADICK, in 't Latyn *Laodicea combusta*, was oudtyds eene aanmerkelyke stadt van Galatië in klein-Asië. Zy wierdt verwoest door eene aardbeving, en door de vlammen, die daar uit voortkwamen. Zy is tegenwoordig maar een dorp van Caramanië in Natolië, gelegen ten Oosten van Cogni, en ten Noorden van Tachia, of Antiochië. *Maty Dict.*

LAOMEDON, de vyfde koning van Troje, begon te regeren na zynen vader Ilus in het 2794 jaar der wereldt. Zyne regering duurde 36 jaren. Hy deedt de muren van zyne hoofdstadt bouwen van de schatten, die aan Apollo en aan Neptunus toegewyd waren. Dit heeft gelegenheit gegeven tot de fabel, dat die goden zelf deze muren bouwden, en dat Laomedon geweigert hebbende hen te betalen 't gene hy belooft hadt, zy hem deswegen straften; Apollo door de pest, en Neptunus door eene buitengewone overstroming. Men voegt 'er by, dat het orakel hem riedt zyne dochter Hesione aan een monster ten prooi te geven, en dat Hercules haar verloste; maar Laomedon nog weigerende den overwinnaar te belonen, doodde deze hem, en gaf Hesione ten huwelyk aan Telamon. *Euseb. in Chron. Ovid. l.* XI. *Metam.*

LAOMEDON, magistraat van Messina, ontriedt de inwoners van die stadt zich te voegen by de andere Sicilianen, om Dionysius den tyran te beoorlogen. Dit gebeurde in het twede jaar van de XCV Olympiade. *Diodor. Sicul.*

LAOMEDON, satraap van Syrië en van Phenicië na de doodt van Alexander den Groten. *Quint. Curt. l.* X. *hist.*

LAON, eene stadt van Vrankryk in Pikardië, met een bisdom, onder dat van Rheims behorende. Men plaatst de zelve gemeenlyk in het gouvernement van Isle de France. Zy is de hoofdstadt van een klein landschap, het Lonnois genoemt, in het welke men vindt Liesse, Premontré, enz. De ouden hebben deze stadt *Laudunum*, of *Lugdunum Clavatum* genoemt. De bisschop is hertog en pair van Vrankryk, en draagt de H. ampulle by de zalving der koningen van Vrankryk. Deze stadt was in haar eersten oorspronk maar een kasteel, gebouwd op den top van eenen berg, en *Laudunum* genoemt, met eenen naam, welke onder de Gauloizen aan alle diergelyke gebouwde plaatsen gemeen was. Men zegt, dat Clovis de Grote daar van eene stadt maakte; en dat S. Remi van Rheims, een gedeelte der bezittingen gebruikende, welke deze grote vorst hem gegeven hadt, aldaar eene bisschoplyke kerk stichtte, waar van S. Genebaldus de eerste prelaat was: het welke Hincmarus, Flodoardus, en Mattheus Paris bevestigen. Men verzekert nog, dat Hugo Capet Adalberon, ook Ancelinus genoemt, bisschop van Laon, hertog en pair van Vrankryk maakte, om dat hy Karel, hertog van Lotharingen, laatsten prins van Vrankryk van het geslachte der Carlovingianen, aan hem overgegeven hadt. Maar alle deze byzondere gevallen zyn bezwaarlyk te bewyzen. De koning Lodewyk van Overzee belegerde deze stadt twee maal, alwaar men hem gevangen hieldt, en de koning Hugo Capet belegerde de zelve mede tegen Karel van Vrankryk, hertog van Lotharingen, in den jare 988. Laon hadt deel aan de ongelukken van Vrankryk in het einde van de XVI eeuwe, gedurende de burgerlyke oorlogen. Hare kerk heeft 84 kanunniken, onder welke vier waardigheden zyn. Zy heeft prelaten gehad, welke doorluchtig waren door hunne verdiensten, door hunne geleerdheit, en door hunne waardigheit. *Hincmar. ep.* VI. *c.* 18. *Flodoard. l.* I. *c.* 14. *hist. Remens. Matth. Paris in hist. Angl. Guibert l.* III. *Miraus Chron. ord. Pram. Du Chesne Ant. des Villes. Sammarth. Gall. Christ. T.* II.

Concilien van Laon.

Verſcheide biſſchoppen, vergaderd in een concilie te Laon, in de kerke van S. Vincent, in den jare 948, deden Thibaldus, graaf van Blois, in den ban, welke grote kwalen aan die ſtadt en aan den ſtaat veroorzaakt hadt, en ſchreven van hunnent wegen en van wegen Marinus, legaat van den H. ſtoel, aan Hugo den Groten om het ongelyk te herſtellen, den koning Lodewyk den IV en de biſſchoppen aangedaan. De biſſchop van Laon was toen Rorico, of Roricus, een natuurlyke zoon van Karel den Eenvoudigen. Men kan hier over nazien de hiſtorie en de kronyk van Flodoard en het IX ſtuk der concilien. Henrik van Dreux, aartsbiſſchop van Rheims, en legaat van den H. ſtoel, hieldt in den jare 1232 een concilie te Laon. In den laatſten druk der concilien wordt daar van gewag gemaakt, als mede van de ſynodale ordonnantiën van Karel van Luxenburg, biſſchop van Laon, in den jare 1402.

LAOSTHENES, de XXXI koning der Aſſyriërs, volgde op Eupales in het 3029 jaar der wereldt, en regeerde 45 jaren. Hy hadt Piriciades tot zynen opvolger. *Euſeb. in Chron.*

LAP (GYSBERTUS) *van Waveren*, geboren te Utrecht, leefde in het midden der voorgaande eeuwe, en was van den Roomſch-Katholyken Godsdienſt. Hy ſtudeerde te Loven en te Douay, en kwam uit Vrankryk te huis met den tytel van rechtsgeleerde. Hy heeft de verzameling der Utrechtſche Hiſtorie, beſtaande uit de ſchryvers *Johannes de Beka*, *Johan Gerbrandſe van Leiden*, *Wilhelmus Heda*, en andere, na de doodt van Arnoldus Buchelius verder in order gebragt, en *Lambertus Hortenſius van de Utrechtſche beroerten* nagezien en met kanttekeningen opgeheldert, hebbende de levens der ſchryveren, ieder op zyn plaats, daar by gevoegt. *Hiſt. van het Utrechtſche Bisdom I Deel, pag. 562, edit. in 8.*

LAPATHUS, of LAPATHOS, eene ſtadt in het Noordelyke gedeelte van het eilandt Crete of Kandië, welke voortyds een biſſchoplyke ſetel was. Zy is zeer oud, en wordt door Plinius *Lapethos* genoemt.

LAPIDAN, of LAPIDANUS, (WILHELM) was van Vlaanderen. Hy gaf eene Dialectiſche Methode uit; uitleggingen over de Boet-Pſalmen, enz. in den jare 1530.

LAPIDE, (CORNELIUS A) een bekend Jeſuit, wierdt in een dorp in het ſticht van Luik, en, gelyk men uit eenige omſtandigheden van zyn leven beſluiten kan, in den jare 1566 of 1567 geboren. Zyne ouders waren van geringen ſtaat, en daarom onbekend. Des vaders naam ſchynt *Cornelius* geweeſt te zyn, dewyl de zoon zich *Cornelius Cornelii à Lapide*, of ſlechts *Cornelius Cornelii* noemde. In den jare 1592 begaf hy zich in de ſocieteit der Jeſuiten, in welke hy ook beſtendig bleef, en ſteets eene byzondere hoogachting voor de zelve betoonde. Wanneer hy zich nu in de wetenſchappen wel geoeffent hadt, begon hy de Hebreeuwſche taal en de H. Schrift te Loven te leeraren, in welke verrechting hy 18, of, zo anderen willen, 20 jaren in deze plaats doorbragt. Hy geraakte aldaar ook in den jare 1604 in groot gevaar, wanneer de zelve door eene Hollandſche party overvallen wierdt, zo dat hy naauwlyks door de vlucht ontkwam. Van Loven wierdt hy naar Rome geroepen, alwaar hy zynen arbeidt, om de jeugt in de H. Schrift te onderwyzen, voortzette, en eindelyk in den jare 1637 aldaar ſtierf. Dat hy een vlytig man geweeſt is, betonen zyne ſchriften, en hy meldt ook zelf, dat hy niets meer dan de eenzaamheit en den arbeidt beminde. Men vindt verſcheide getuigeniſſen van zyne geleerdheit; eenigen pryzen hem wegens zyne ervarenheit in de Griekſche, Hebreeuwſche en andere talen; doch anderen en zelfs onder zyne geloofsgenoten merken aan, dat deze wetenſchap, die tot de uitlegging der H. Schriften zo hoognodig is, by hem zeer middelmatig is geweeſt, en Richard Simon vindt inzonderheit dieswegens vry veel te zeggen. Zyne *Commentaria* over de ganſche H. Schrifture, welke eertyds afzonderlyk uitkwamen, zyn naderhandt zamen gedrukt, en verſcheide malen opgelegt. *Alegambe de ſcript. S. J. Andreæ Bibl. Belg. Simon hiſt. Crit. du N. T. Gœtſius de Cornelii à Lap. Comment. in Scriptur. S.* enz.

LAPITHEN, *Lapithæ*, zeker volk van Theſſalië, dat omtrent Lariſſa en den berg Olympus rondom woonde; hoewel anderen hunne woning op de bergen Pindus en Othrys plaatſen. Zy hebben hunnen naam van Lapythas, den zoon van Apollo en Stilbe, bekomen, en waren de eerſten, welke de paarden temden. *Virgil. Georg. III.*

LAPLANDT, in 't Latyn *Lapponia*, of *Lappia*, is het Noordelykſte gedeelte van Scandinavië, waar van Saxo Grammaticus omtrent den jare 1190 het eerſte gewag maakt. Noordwaarts grenſt het aan de Yszee, Weſtwaarts aan het koninkryk Noorwegen, Zuidwaarts aan Bothnië en Finlandt, Ooſtwaarts aan de Witte zee en het meir Ladoga. Het wordt in drie deelen onderſcheiden, welke zyn het Muskoviſche, het Noorweegſche, en het Zweedſche Laplandt. Het Muskoviſche Laplandt legt tuſſchen het meir Enarak en de Witte zee, en wordt in drie diſtricten verdeeld. Dat, het welk het naaſt aan de zee legt, wordt *Mourmantkoy Leporie* genoemt, waar in de zeehaven Kola is, welke de Hollanders wel kennen. Het twede wordt *Terskoy Leporie* genoemd, en legt aan de Witte zee. Doch het derde voert den naam van *Bellamoreskoy Leporie*. De inwoners van dit laatſte landſchap worden door de Muskoviten *Dicki Lappi*, dat is *de wrede Laplanders*, genoemt, dewyl zy van een zeer toornigen en wreden aardt zyn. Het Noorweegſche Laplandt, dat anders ook *Finmark* of *het gouvernement van Wardhuis* genoemt wordt, en den koning van Denemarken toebehoort, legt tuſſchen het meir Enarak, de rivier Pacs en de zee, en ſtrekt zich uit tot aan de grenzen van Nidroſia, of Dronthem. Het derde deel, namentlyk het Zweedſche Laplandt, anders ook *Lapmark* of *Zuid-Laplandt* genoemt, begrypt alle het landt van de Ooſtzee af tot aan het gebergte, dat Zweden van Noorwegen afſcheidt, en heeft de lengte van 100 Duitſche mylen, gelyk het byna even breed is, en wordt in vyf gebieden onderſcheiden, welke hare namen naar zo vele rivieren bekomen hebben, als daar zyn *Aongermanlands-Lapmark*, *Uma-Lapmark*, *Pitha-Lapmark*, *Lula-Lapmark*, en *Kimi-Lapmark*. De Laplanders hebben 3 maanden louter nacht, en des zomers even lang volkomen dag, by welke lange nachttyden zy alleenlyk des avonds en de morgens eene kleine ſchemering van licht hebben. De koude is aldaar in den winter onverdraaglyk, en in den zomer niet veel beter. Het ganſche landt wordt zeer met ſneeuw en winden geplaagt, en is vol rotſen en zandbergen, onder welke het Dofriniſche gebergte, dat de grenzen van Noorwegen en Zweden maakt, boven maten hoog is, en van boven zulke heftige winden heeft, dat geen boom aldaar wortel kan vatten. In het zelve zyn vele wilde dieren, wilde vogelen en viſſchen, welker huiden en voeder de voornaamſte waaren zyn, waar mede de Laplanders handelen. Daar benevens heeft dit landt ook vele witte wolven en beeren, welke veel ſchade daar in doen. Daarom kunnen de inwoners gene groter eere verkrygen, dan wanneer zy diergelyk een beer ombrengen, en hoe meer zy van de zelve doden, hoe roemryker het hen is, waarom zy ook op hunne mutſen gemeenlyk zo vele tekens dragen als zy beeren omgebragt hebben. Hier is ook eene grote menigte van veel-vraten, hazen, die in den winter wit worden, en inzonderheit zwarte voſſen, welker vellen zeer hoog geſchat worden, zo dat de grote heren in Muskou mutſen daar van plagten te dragen, en het ſtuk van de zelve gemeenlyk voor 10 of 12 goude kronen verkocht wierdt. De marters of maters van dit landt zyn zeer ſchoon, en worden in groot getal in de boſſchen gevonden, als ook de eekhorens, welke alle jaren hunne verwe veranderen, en in den winter van rood graauw worden, het welk de gewoonlyke verwe van hunne vellen is, die voor de beſte gehouden worden. Van gelyken plagten ook de eekhorens op zekere tyden van het jaar hoopswyze het landt te verlaten, zo dat men ze weinig en op andere tyden wederom zeer veel vindt. De oorzaak van deze hunne vlucht is onbekend, hoewel eenigen het daar voor houden, dat zulks geſchiedt om de al te grote koude des winters te ontgaan. Hunne vergaderplaats is de zeeoever, alwaar zy zich op kleine ſtukken van ſparre en dennebomen te gelyk inſchepen, zich alzo aan het water overgeven, en door den windt voortgedreven worden, tot eindelyk de baren over hunne kleine ſcheepjes ſlaan, en de zelve doen zinken, waar door echter hunne kleine ligchamen niet mede zinken, maar tot aan den oever dryven, alwaar het volk die opneemt, en tot peltwerk en voering gebruikt, waar toe het ook zeer goed is, indien het niet te lang in het water gelegen heeft. Ondertuſſchen verzetten de eekhorens, die in 't landt blyven, wel haaſt wederom deze ſchade, dewyl eenigen van hen 4 of 5 jongen te gelyk krygen. Voorts heeft dit landt ook zeer vele ſabelen, welker peltery mede zeer hoog gehouden wordt. Deze ſabels of Scytiſche maters echter, welke byna een wezel of mater gelyk zyn, worden hoe zwarter zy zyn, hoe hoger geſchat; hoewel de genen, die recht wit en glanſſig zyn, van de zelve waarde zyn met de zwarten; waarom ook de Muskoviſche afgezanten diergelyken dikwils in den naam der Czaren aan uitlandſche vorſten tot een geſchenk aanbieden. Zo ontbreekt het dit landt ook niet aan hermelynen, dat een aardt van witte wezels is, die een zwarte ſtreep aan hunne ſtaart hebben. Dit kleine diertje is alleenlyk den winter over wit, doch wanneer het tegen het einde van de May-maandt gaat, neemt het gelyk de andere wezels wederom zyne eerſte rode en eene zeegroene verwe aan. Inzonderheit weten zich de Laplanders van rendieren te bedienen, welke naar rheën gelyken, doch groter en hoger zyn. De Laplanders noemen de zelve *Hercki* of *Puatze*, doch de Zweden rheën. Zy hebben op het hoofdt twee achterwaarts gebogen horenen gelyk de harten, uit welke in het midden een korte tak, in zekere ſpitſen en ſpruiten verdeeld, uitkomt, en zich voorwaarts buigt. Deze dieren zyn zeer wild van aardt; maar de Laplanders weten die zo tam te maken, dat zy hunne ſleden trekken; gelyk zy dan door middel van deze beeſten binnen weinig uuren op de ſneeuw een groot ſtuk wegs ryden kunnen. Boven dien plagten zy ook hun vleeſch te eeten, en van hunne melk kazen te maken. Dewyl Laplandt vol meiren, moeraſſen, bergen en boſſchen is, zo heeft het ook eene grote menigte van wild en watergevogelte, als zwanen, eenden, faizanten, patryzen, ſnippen en waterhoenders. De zwanen komen hier met het begin van de lente in grote menigte uit de Duitſche of Noordzee. Verder kan geen landt ryker zyn in viſch, dan dit, en inzonderheit van zalm. In de zeën vindt men eene grote menigte van ſnoeken, onder welke eenige langer zyn dan een man. In de kerke te Luhla ziet men eenen kop van een diergelyken viſch, wiens kinnebakken 8 duim lang is. Laplandt heeft ganſch gene vruchtbomen, en van wilde gene andere dan zulke, die de koude wederſtaan kunnen; als ſparren, dennen, genever-ſtruiken, berken, wiigen, elſen en diergelyke. Men heeft daar in eenige zilver-, loot-, koper-en yzer-groeven, als mede edel-geſteente, die echter zeer donker zyn, en in verre na zulk een glans niet hebben als de Ooſterſche. Hunne diamanten zyn niet anders dan zeker ſlag van kriſtallen, welke aan rotſen waſſchen. Der zelver gedaante is ge-

gemeenlyk zeskantig; eenige daar van zyn groot, daar by helder, zonder vlakken, en veel harder dan het gemene kriſtal, zo dat, wanneer zy wel geſneden en wel gepolyſt worden, zy den rechten diamanten zeer naby komen. Hare amethyſten zyn bleek en zeer duiſter, als mede de topazen. Aan de oevers van hunne meiren en rivieren worden eenige ſtenen gevonden, welke de gedaante van zekere dieren verbeelden, en door de Laplanders zeer hoog geacht worden, zodanig, dat eenigen van hen de zelve op verheve plaatſen plagten te ſtellen, en als godheden aan te bidden. Eindelyk hebben zy ook eenige rivieren, waar in zy paarlen viſſchen, welke echter door de koude lucht gemeenlyk ganſch bleek zyn, doch worden daar onder velen gevonden, welke voor de Ooſterſche weinig wyken. De Laplanders, inzonderheit de genen, welke het verſt naar het Noorden wonen, zyn gemeenlyk niet boven drie ellen hoog, en merendeels mismaakt en gebogcheld. Doch de vrouwen zyn wat ſchoonder, en in het aangezicht van nature blank en rood, dat zich zeer aardig vertoont. Hunne haairen en baarden zyn koolzwart, en in ſterkte en hardvochtigheit overtreffen zy alle andere menſchen. Met zulk een ſterken boog, welken de ſterkſte Noormannen naauwlyks half ſpannen kunnen, kunnen zy met weinig moeite te recht raken. Doch daar by zyn zy blode, vreesachtig, ongemeen bedrieglyk en logenachtig. Buiten hun landt kunnen zy niet wel leven, en worden terſtondt krank, wanneer zy daar uit komen. Hedendaagſch belyden vele Laplanders den Chriſtelyken Godsdienſt, gelyk dan in de XVII eeuwe koning Karel de IX van Zweden vele kerken in hun landt liet bouwen. Van gelyken heeft men ook te Pitha eene ſchole opgerecht, om hunne kinderen in de geloofs-artykelen, als mede in het lezen en ſchryven, te onderwyzen, tot welken einde de daar over geſtelde ſchoolmeeſters zich bevlytigt hebben eenige daar toe dienſtige boeken uit de Zweedſche tale over te zetten. Het eerſte boek, dat ooit in de Laplandſche tale te voorſchyn kwam, wierdt in den jare 1619 te Stokholm gedrukt, en was een A. B. C. boek, benevens een Catechiſmus en eenige Chriſtelyke gebeden. Een tydlang daar na wierdt een handboek gedrukt, begrypende de Pſalmen Davids, de Euangelien, en de Spreuken Salomons. In den jare 1631 ſtichtte de koning van Zweden een ander collegie te Liskala, in de provincie van Uma-Lapmark. Maar niettegenſtaande den vlyt, dien men aanwendde, om hen in het Chriſtendom te onderrechten, zo bleven echter velen tot heden toe by hunne oude afgodery en toverachtig bygeloof. Zy houden zekere tyden, en onderſcheiden de dagen in zwarte en witte, dat is, in gelukkige en ongelukkige. Benevens de aanbidding van den waren Godt plagten zy ook *Thor*, *Stoorjunkar* en *Baiva* als zekere godheden te vereeren, van welke op hunne plaatſen geſproken wordt. Eindelyk hebben zy ook eene zonderlinge eerbiedigheit voor de *Sittes*, dat is de zielen der verſtorvenen; als mede tegen zekere geeſten, welke naar hun gevoelen zich in de boſſchen en zeën ophouden, en eindelyk tegen zeker ſlag van luchtgeeſten, die zy *Juhles* noemen. De oude inwoners van dit landt, en inzonderheit naar den kant van de Witte zee, rechten door hunne tovery wonderlyke dingen uit: doch na dat het Chriſtendom onder hen opgekomen is, is de tovery niet meer zo gemeen. Het ontbreekt echter nog tegenwoordig niet aan zekere meeſters, welke andere deze duivelskunſten leren. Ja de ouders zelfs onderwyzen hunne kinderen daar in, hoe zy met den Satan een verbondt zullen maken, en vermaken hen als een gedeelte der erfeniſſe die boze geeſten, welke hen gedurende hun leeftydt gedient hebben, en door welker byſtandt zy de duivelen van andere huizen, die hen vyandig zyn, hopen te overweldigen. Zy hebben verſcheiden ſlag van waarzeggen; als by voorbeeldt, door zeker ſlag van trommelen, door knopen, werpſpieſſen, vervloekingen en toverachtige bezweringen. Het waarzeggen door trommelen geſchiedt op de volgende wyze: zy maken eene trommel uit den ſtam van een groten boom, als een ſparren, dennen, of birken, daar over trekken zy een vel, en maken daar op de figuren van verſcheide zaken, die zy aanbidden, als Chriſtus en de Apoſtelen, en weinig lager de afbeelding van de zonne, van de maan en de ſterren, van vogelen, beeren, rivieren en diergelyke. Tot het maken van deze figuren bedienen zy zich van zekere rode verwe, welke van elzen-zaagſel, dat eene wyl in het het water gelegen of gekookt heeft, toebereid wordt. Daar na ſlaan zy op zulk een trommel met een houten hamer, ten dien einde gemaakt, en bewegen daar door eenige op de trommel leggende kopere ringen. Naar dat zich nu de zelve bewegen, en deze of gene figuur naby komen, daar naar plagten zy van deze of gene dingen, welke zy weten wilden, te oordeelen en te voorzeggen. Zy geven voor, dat zy hier door alles kunnen weten, wat in andere landen gebeurt, desgelyks den goeden of kwaden voortgang en uitſlag hunner zaken, en inzonderheit van hunne jagt, waar mede zy hun meeſten tydt doorbrengen. Daar benevens beroemen zy zich ook, dat zy hier door de krankheden kunnen genezen. De ſpyze der Laplanders is niet overal eenerlei. De genen, welke op het gebergte wonen, leven merendeels van het vleeſch der rendieren, drinken der zelver melk, en maken daar van kaas; het vleeſch, dat zy eeten willen, hangen zy den winter over in de lucht, waar door het zelve uitgedroogt, voor het verderf bewaart en daar by zacht gemaakt wordt, zo dat het eeniger maten zo veel doedt, als het koken of braden; de genen, die in de boſſchen wonen, generen zich van de wilde vogelen en viſſchen. Beeren-vleeſch houden zy voor eene byzondere lekkerny, waar op zy hunne beſte vrienden onthalen. Het grootſte gedeelte van hen heeft noch zout, noch broodt, maar in plaatſe van het zelve drogen zy viſch in de zon, of des winters in de koude lucht, en ſtoten de zelve tot poeder, het welk hen daar na in de plaatſe van meel dient. Zo wordt ook de zachte of fyne bast van ſparrebomen klein geſtoten, en door hen in plaatſe van zout en ſuiker gebruikt, waar mede zy hunne ſpyzen kruiden. Dewyl in hun landt noch garſte noch hop waſcht, zo ontbreekt het hen ook aan bier; daarom trachten zy zeer naar brandewyn en tabak, waar van zy zich uit Noorwegen voorzien. De Laplanders zyn zeer bekwame jagers en ſchutters. Zy hebben eene kunſt om met de grootſte gezwindheit over de ſneeuw te lopen, waar toe zy zekere dunne houten gebruiken, die zy aan hunne voetzolen binden. De einden daar van zyn zodanig gemaakt, dat zy buitenwaarts draaien, en het bovenſte van deze houten is bepikt. Zy zetten hunne voeten midden in die houten, en binden de zelve met een ronden tak van taai hout vaſt aan. Naar deze wyze van lopen worden de Laplanders *Scritoſins* of *Skid fins* genoemt. Want *Skryda* is in de Zweedſche tale zo veel als het lopen over ys of ſneeuw. De Finnen zyn de inwoners van Finlandt, waar uit de Laplanders oorſpronkelyk afgekomen zyn. Om over de ſneeuw te lopen plagten zy zich ook van zekere ſleden, die zy *Pulica* noemden, te bedienen. De zelve zyn gemaakt in de gedaante van een klein ſchip, het vooreinde is ſcherp en ſpits, het achterſte plat, en het onderſte of de bodem is gewelfd, of half-rond, waar door zy naar vereiſch van noodzaaklykheit zich over beide zyden kunnen draaien, en te gemakkelyker over de diepe ſneeuw komen. De geen, die in de ſlede zit, beſtiert het rendier, waar door de zelve getrokken wordt, en heeft den toom in zyne handt, welke aan de horenen van het beeſt vaſtgemaakt is. De Laplanders maken hunne ſchepen of kanen van ſparren of dennenhout, en wel zodanig, dat zy de planken daar van niet met ſpykers, maar met zekere zelen of draden te zamen voegen. Deze banden of draden worden van de fynſte wortelen van nieuwlyks uitgegraven bomen of van de zenuwen van hunne rendieren gemaakt, welke zy te zamen vlechten, in den windt of in de zonne drogen, en alzo ſtrikken of koorden daar van maken. Wanneer zy nu op die wyze hunne kanen te zamen gevoegt hebben, ſtoppen zy de reten met moſch, dat 'er geen water door kan dringen, en beſtieren de zelve met twee of met vier riemen, en varen daar mede op het ſnelſte water. Zy weten ook van boomwortelen kleine en grote korven te maken, welke zo digt zyn, dat zy gelyk de beſte vaten water kunnen houden. De Laplanders brengen meerendeels hunnen leeftydt tot 100 jaren en daar boven, ſterven gewoonlyk meer door hogen ouderdom dan door krankheden, en zyn in hunne laatſte jaren nog levendig en krachtig. *Claud. deſcript. Norweg. Olaus Magn. Damian à Goes de Lapp. Scheffer de Lappon, Hofmann in Regenten-ſaal p.* 187.

LAPO, of JACOPO, een vermaard Italiaanſch bouwkunſtenaar, herſtelde in den den jare 1218 de kerk van Onze Lieve Vrouwe van Aſſiſe, welke de broeder Elias, een leerling van S. Franciſcus, gedurende het leven van dien heilig geſticht hadt. Dit gebouw gaf veel achting aan Lapo; voornamentlyk te Florence, alwaar hy het grootſte gedeelte van zyn leven doorbragt, en alwaar hy ſtierf omtrent den jare 1262. Zyn zoon, Arnolfo di Lapo, wierdt de uitmuntendſte bouwkunſtenaar en beeldhouwer van Italië, en ging door zyne heerlyke wetenſchappen zynen vader niet minder te boven, dan deze de Italiaanſche bouwkunſtenaars, die voor hem geweeſt waren, overtroffen hadt. Hy ſtierf in den jare 1300, wanneer hy de ſchone kerk van S. Maria del Fiore te Florence voltooide. *Felibien vies des Archit.*

LAPPUS, of LAPUS, een abt, geboortig van Florence, en een geleerd canoniſt, was in achting in de XV eeuwe. Het is waarſchynlyk, dat hy zeer jong ſtierf, en werken naliet; want Hugolinus Verrinus ſpreekt 'er op deze wyze van *l.* III *Florent. Illuſt.*

Te, Lape, mors juvenem nimis invidioſa peremit;
Ingenii ſed multa tui monumenta ſuperſunt.

LAPPUS, of LAPUS, van Florence, gezegt van Caſtiglioni, of, volgens anderen, van Birague, ſchryver van eene verhandelinge in de rechten, door Forſter bygebragt. Hy vertaalde ook uit het Griekſch van Plutarchus in het Latyn de levensbeſchryvingen van Theſeus en Romulus, van Lycurgus en Numa Pompilius, van Solon en Publicola, van Themiſtocles en Camillus, van Pericles, van Phocion en Cato van Utica, van Artaxerxes en Aratus. Hy heeft van gelyken uit het Griekſch in het Latyn overgezet de Romeinſche Oudheden van Dionyſius Halicarnaſſeus. Hy bloeide omtrent den jare 1440. Verders leefde ook nog een ander van dezen naam in den jare 1354, welke *opus allegationum, commentarii ſuper Clementin*, benevens andere rechtsgeleerde werken geſchreven heeft. *Philip. Bergom. Chron. ſupplem. l.* VI. *Albertin. de laudib. Florent. Voſſius de hiſtor. Lat. l.* III. *p.* 807. *Forſter. hiſt. jur. civil. Rom. l.* III. *c.* 26.

LAR, in 't Latyn *Laria*, eene ſtadt en klein koninkryk in Perſië, in het gedeelte des zelfs, dat Farſi genoemt wordt, naby Ormus en den Perſiaanſchen zeeboezem, aan de grenzen van Caramanië, aan de rivier Tiſindon. Abas, koning van Perſië, vereenigde dit landt in het einde van de XVII eeuwe met zyne overige heerſchappyen, na dat hy de Guebren bedwongen hadt, welke van te voren daar van meeſter waren, en hun eigen vorſt hadden, dien zy koning van Lar noemden. De laatſte dezer vorſten wierdt met zyn ganſche geſlacht door de Perſianen omgebragt, om het koninkryk daar door in meerder zekerheit te ſtellen. Herbert en Thevenot berechten beide, dat het water in dit landt boven maten ongezond, en de grondt zandig is, en dat 'er bin-

binnen 100 Engelsche mylen van de stadt Lar noch rivieren, noch beken gevonden worden, zodanig, dat de inwoners zich van het water der regenbakken, dat ligtelyk bederft en stinkende wordt, bedienen moeten. De meeste inwoners van deze stadt zyn Joden, welke heerlyke zyde manufacturen maken. Het slot, daar toe behorende, is van digte stenen gebouwd, en met kanon wel voorzien, dat van Ormus derwaarts gebragt is.

LAR, eene rivier van Arabië, ook *Om* genoemt. Ptolomeus maakt 'er gewag van.

LARA, of LARANDA, eene der Najaden, dochter van de rivier Almon, by welke de dichters zeggen, dat Mercurius de *Lares* of huisgoden hadt. Men verhaalt die fabel op deze wyze. Jupiter verliefd geworden zynde op Juturna, de zuster van Turnus, en de zelve niet hebbende kunnen genieten, om dat zy zich in den Tyber wierp zo dikwils als hy haar wilde genaken, riep hy alle de Nymphen van het landt byeen, welke hy badt te beletten, dat zyne meesteresse zich in de riviere verborg. Zy beloofden allen haren dienst aan hem, uitgezonderd Lara, die, wel verre van te doen gelyk de anderen, de wil van Jupiter ging verklaren aan Juturna en aan Juno, waar over Jupiter tegen haar zo verstoord was, dat hy haar het gebruik van de spraak deedt verliezen, en last gaf aan Mercurius om haar naar de hel te brengen. Maar Mercurius, op den weg bekoord door de schoonheit van deze Nymphe, genoot haar, waar door twee kinderen geboren wierden, *Lares* genoemt, naar den naam van de moeder. *Ovid. Fast.* II.

LARA is de naam van een doorluchtig geslachte in Spanje, ontleent van de stadt Lara in oud-Castilië. De Historie der zeven infanten van Lara is seldzaam genoeg om de voornaamste omstandigheden daar van hier te verhalen. Gonzalo Gustos, heer van Salas en van Lara, afkomstig van de graven van Castilië, trouwde met Donna Sancha, zuster van Ruy Velasques, heer van Bylaren, en teelde by haar zeven zonen, die zich vermaard maakten onder den naam van *de zeven infanten* of kinderen *van Lara*. De graaf Don Garçia Fernandez, die hun neef was, en zoon van Don Ferdinand Gonzales, oudsten broeder van hunnen vader, maakte hen alle ridders op een zelven dag. Zy waren in den bloei van hunnen ouderdom, wanneer Ruy Velasquez hun oom tot zyne gemalinne nam Donna Lambra, nichte, van vader en moeders zyde van Don Garçia Fernandez. De bruiloft wierdt gehouden in de stadt Burgos, alwaar Gonzalo Gustos en Donna Sancha zyne gemalinne zich bevonden met de zeven infanten en hunnen gouverneur Nuno Salido. Gedurende de vreugdt van deze bruiloft ontstondt een verschil tusschen Gonçalo Gonçales, de jongste der zeven infanten, en een ridder Alvarez Sanchez genoemt, een vollen neef van de bruidt Donna Lambra, en men hadt veel moeite om beide de partyen te bevredigen. Eenige dagen daar na wierdt Donna Lambra naar Barbadillo verseld door de zeven infanten, en dewyl zy altoos eene zucht tot wraak tegen Gonçalo Gonçales in hare ziel verborgen hadt, riep zy in den tuin zynde eenen van hare slaven, aan wien zy geboodt een komkommer in bloedt te dopen, en Gonçales daar mede in het aangezicht te slaan, die een valk baadde in de waterkom van eene fontein. Deze slaaf gehoorzaamde vaardiglyk, maar hy wierdt terstondt vervolgd door Gonçales en zyne broeders, die hem doodden aan de voeten van Donna Lambra, alwaar hy gevlucht was; waar na zy hunne moeder Donna Sancha namen, en naar Salas gingen. Ruy Velasquez, tradt te ligtelyk in de gevoelens van zyne nieuwe gemalinne, en nam een toeleg Gonçalo Gustos en zyne kinderen te bederven. Om daar toe te geraken, badt hy van zyne zyde, eene geveinsde verzoening gemaakt hebbende, zyn schoonbroeder den koning van Cordua, die toen de Moor Hissen was, te gaan vinden, om hem te bedanken wegens eenige gunsten, welke Velasques van hem ontfangen hadt. Gustos zich nergens over mistrouwende, bragt aan dezen Moorschen koning een brief, waar in Velasquez hem bericht gaf, dat de geen, die hem den brief gaf, zyn gevaarlykste vyandt was, zo wel als zyne zonen, de zeven infanten genoemt. De koning van Cordua, hoewel een Mahometaan, wilde Gustos niet doen sterven, gelyk hem geraden was, en hy vergenoegde zich met hem gevangen te houden, en zyn krygsvolk te zenden naar den kant van Almenar, om de zeven infanten te grypen, welke Velasquez onder een gezocht voorwendsel derwaarts geleidde, maar met oogmerk om hen in eene hinderlaag te doen vallen, wanneer zy alleenlyk van twee honderd kavaliers verseld, zich genoodzaakt zagen tegen tien duizend Moren te stryden. De twee honderd kavaliers wierden alle gedood, en met hen Fernand Gonçales een der zeven infanten, en Nuno Salido hun gouverneur. De zes broeders, welke overig bleven, ontfingen een onderstandt van drie honderd kavaliers, die zich van de benden van Ruy Velasquez zonder zynen last afscheidden, en leverden een tweden strydt; maar deze dappere mannen wierden ganschelyk geslagen, en de zes infanten door de Moren gevangen genomen, die dezelve hebbende doen sterven, hunne hoofden met die van Fernand Gonçales en van hunnen gouverneur aan den koning van Cordua zonden. Deze Moor was bewogen door het ongeluk van deze jonge heren, en stelde hunnen vader in vryheit. Gustos eer hy vertrok nam heimelyk afscheidt van de zuster des konings, waar van hy zich hadt doen beminnen, en die zwanger was. Een weinig na dat hy te Salas gekomen was, verstondt hy, dat de Moorsche princesse van eenen zoon bevallen was, dien men Mudara Gonçales noemde.

Men zegt, dat de ligchamen van deze zeven infanten, uit handen der Moren genomen zynde, gebragt wierden in het klooster van S. Petrus van Arlança, alwaar de nonnen nog tegenwoordig hun graf vertonen, als mede dat van Gonçalo Gustos hunnen vader, en van Donna Sancha, hunne moeder. De nonnen van het klooster van S. Milaan van Cogolla laten niettemin in haar klooster negen zeer oude grafsteden zien, welke zy zeggen die der zeven infanten, van hunnen vader en van hunnen gouverneur te zyn.

Wat Mudara belangt, de zelve wierdt opgevoed aan het hof van den Moorschen koning zynen oom, en verstaan hebbende, dat hy een zoon was van Gonçalo Gustos, verkreeg hy verlof om den zelven te gaan zien, en de koning gaf hem eene bende ruitery om hem naar Salas te versellen. Aldaar gekomen zynde, verliet hy den godsdienst van Mahomet, en ontfing den doop. Hy besloot vervolgens de doodt van zyne broeders te wreken, en doodde eerst Ruy Velasquez, daar na deedt hy Donna Lambro verbranden, of, volgens anderen, deedt haar stenigen en vervolgens verbranden. Daar na nam Donna Sancha hem tot haren zoon aan, en men verhaalt eene vremde plegtigheit, welke toen geschiedde. Deze schoonmoeder, om hare aanneming te kennen te geven, nam een hembdt; en in plaats van Mudara op de gewone wyze daar mede te bekleden, deedt hem alleenlyk door de mouw ingaan, welke zeer wyd was, zo dat het hoofdt aan het bovenste van de mouw en door den hals van het hembdt uitkwam. Deze plegtigheit gaf aanleiding tot een zeker slag van een spreekwoordt, het welk zeide: *Hy is door de mouw ingegaan, en door den hals uitgekomen.* Deze jonge heer maakte zich zeer geacht door zyne goede hoedanigheden, en hy bleef de eenige erfgenaam van alle de goederen van het huis van Lara. De Manriquez de Lara in Spanje zyn van hem afkomstig, waar uit gesproten was Malfrada Manriquez, gemalinne van Alphonsus Henriquez den I, koning van Portugal. De genen, welke de doodt van de zeven infanten geschreven hebben, komen niet overeen wegens het jaar waar in het zelve gebeurde. Zommigen zeggen, dat het was omtrent den jare 967, anderen in den jare 993. De schryver van de uitlegging, welke is onder de afbeeldingen, welke Tempeste gesneden heeft om deze historie of deze Roman te verbeelden, stelt hunne geboorte in den jare 1304; maar dit is een tastelyke misslag. Hy noemt ook den Moorschen koning, die te Cordua geboodt, Almançor, waar in hy zich mede vergist heeft: want Mariana verzekert, dat Almançor gouverneur van Cordua was voor den koning Hissem, en niet koning van dat landt. *Felibien Entretiens sur les vies des Peintres.*

LARACHE. Zie LIXA.

LARAD, of LARA, eene stadt van Spanje, in het koninkryk van oud-Castilië, aan de rivier van Arlanza, en aan den voet van het gebergte. Het is deze stadt, die den naam gegeven heeft aan het huis van Lara, zo vermaard in de historie van Castilië.

LARANDA, eene oude bisschoplyke stadt onder Cogni behorende. Zy is gelegen in Caramanië, in Natolië, aan den oorspronk van de Cydnus, of Carasu, zeventien mylen van Cogni, ten Oosten. *Maty Dict.*

LARARIUM wierdt by de Heidenen een binnenvertrek van hunne huizen genoemt, alwaar zy hunne huisgoden hielden, *Lares* genoemt. Spartianus heeft in het leven van Alexander, den zoon van Mammea, geschreven, dat deze prins alle morgen in zyn Lararium zyne geloften deedt aan de standbeelden der goden, onder het getal van welke hy Abraham, Orpheus, Jesus Christus, en Apollonius stelde; en dat hy in zyn twede Lararium Virgilius en Cicero plaatste.

LAREDO, in 't Latyn *Laredum*, eene kleine stadt in Spanje, in de provincie van Biskaje, waar by eene grote en zekere haven is. Zy is de voornaamste onder de vier Spaansche zeehaven-steden, legt 7 mylen van S. Andrea Noord- en 12 van Bilbao Zuid-Westwaarts. De aartsbisschop van Bourdeaux sloeg in den jare 1639 de Spaansche vloot naby deze plaats. Keizer Karel de V landde alhier, wanneer hy het keizerryk afgestaan hadt, en zo haast als hy aan landt gekomen was, viel hy neder ter aarde, om daar door zyne aflterving der wereldt te verstaan te geven. De admiraal en de meeste schepen van de vloot leden kort na zyne komste schipbreuk in de haven. *Colmenar Delic. de l'Espagne p.* 100 *seq.*

LARDIA, (CLEMENS) geboortig van Messina, van de orde der Minderbroederen van S. Franciscus de Paula, was een geleerd en geacht man in zyn vaderlandt. Hy bloeide omtrent den jare 1660, en gaf uit in 't Italiaansch: *Brieve Racconto dell' arrivo in Messina di S. Francisco di Paola. Biblioth. Sicula.*

LAREN, LAREM, of LARUM, een Hollandsch dorp in Gooilandt, niet verre van Naarden, is zeer oud, en hadt in de Roomsche tyden eene parochiekerk, ingewyd op den name van S. Jan den Doper. By dit dorp is het bekende S. Jans-kerkhof, zo berucht door de bedevaarten der Roomschgezinden. Laren wordt thans in gemeenschap met Blarckum door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Amsterdam. *Hist. van het Utrechtsche Bisdom II Deel, pag.* 397, *edit. in* 8.

LARENTALIA was te Rome een feest, dat men den 24 January vierde, ter eere van Acca Larentia, welke de vrouwe was van den herder Faustulus, en beide de broeders Romulus en Remus hielp opvoeden. *Pitiscus.*

LARES, ook PENATES, of *Haardgoden* genoemt, huisgoden der Heidenen, waren, volgens eenigen, zonen van Jupiter en van de nymphe Juturna, en volgens anderen van Mercurius en van Lara of Laranda. De ouden bewezen grote eere aan dat slag van godheden, waar van zy de standbeelden in hunne huizen hadden, en hen dikwils offerhanden van wyn en wierook aanboden. Zy waren beschermers der steden en volkeren, welke feesten tot hunne eere vierden. Zy wierden in de huizen van byzondere personen aangebeden onder de gedaante van zekere kleine afbeeldingen van zilver, van metaal, of van gebakken aarde. Men leidt den oorspronk van het woordt *Penates* af van

van het gene *penes nos nati ſunt*, of van het woordt *penùs*, dat *het binnenſte van het huis* betekende. Daar waren van deze Lares, welke het opzicht hadden over de wegen, en wierden *Lares viales* genoemt. Plautus voert daarom Charinus in, zich bereidende tot eene reize, welke de Lares der wegen aanroept, om hem voor allen toeval, gedurende zyne reize, te bewaren:

Invoco
Vos Lares viales, ut me bene juvetis.

Dat is: „ Ik ſmeke u om hulpe, Lares, goden der wegen, „ wilt my beſchermen op myne reize." Het is waarſchynlyk, dat dit woordt *Lar* ontleent is uit de Toskaanſche tale. *Lars* onder de Toskanen was de *prins van het volk.* Lactantius ſchryft, dat de moeder van de goden Lares de godinne was, welke men *Muta*, *Lara*, *Larnuda* noemde. Ovidius zegt, dat Lara van te voren *la Lara* genoemt wierdt, om dat zy wat te praatachtig was, van het Griekſche woordt λαλιω, *loquor*, *ik ſpreek*; want zy ontdekte aan Juno de minneryen van Jupiter en van Juturna: Jupiter maakte haar ſtom, en gaf haar over aan Mercurius om haar naar de hel te geleiden. Mercurius misbruikte haar, en teelde by haar twee kinderen, welke de Lares waren. Zie daar hoe deze godinne ſtom wierdt, en hoe hare kinderen, welke de Lares zyn, met de bewaring der wegen zo wel als van de huizen belaſt zyn: *Forte fuit Nais Lara nomine*, enz. Men kan het overige zien by Ovidius *Faſt. l.* II. *ỷ.* 600. Men vereerde deze goden of in het huis, tot hunne eere, de eerſtelingen van het gene men op de tafel diende in het vuur brandende; of opentlyk, hen eene zeuge offerende, als aan de bewaarders der ſtraten en wegen. Men verbeeldde de zelven bekleed met den huit van een hondt, en by hen een huishondt, als om hunne wakkerheit aan te tonen en hunne trouw om het huis te bewaren en hunnen meeſter te verdedigen. Men verneemt zulks van Plutarchus in zyne *Quaſt. Rom.* Waarom, zegt hy, ſtelt men een hondt by de Lares, welke men *Pæſtites* noemt; en waarom zyn zy zelf met hondevellen bedekt? De ouden noemden *Lares*, of *Penates*, de goden, welke verkoren waren om de ſtraten, de wegen, de boſſchen, en andere diergelyke zaken te beſchermen. En Nigidius Figulus, zegt Arnobius, noemt de Lares dan eens *Curetes*, en dan eens *Indigetes*. Maar Aſconius Pedianus, deze woorden van Virgilius *Diis magnis* verklarende, geeft voor, dat deze grote goden de Lares der ſtadt Rome zyn; en Propertius zegt, dat het die waren, welke Hannibal van voor Rome verdreven, om dat het eenige nachtſpoken waren, die hem ſchrik veroorzaakten:

Annibalemque Lares Romana ſede fugantes.

Zie hier een opſchrift, het welk beveſtigt het gene Aſconius Pedianus voorgeeft:

D. M.
GENIO AUGG. LAR. FAM.
Fortunatus.
Aug. lib.

Aan den groten godt.
Aan den geeſt des keizers.
Aan den gemeenzamen Lar, enz.

Men onderſcheidde verſcheiden ſlag van Lares; openbare Lares; Lares der ketenen; Lares van de zee; Lares der wegen; Lares der velden; vyandelyke Lares. Het is zeker, dat de ouden onder het getal van hunne Lares ſtelden alle de kleine afbeeldingen, welke zy hadden van hunne voorouders en van anderen, voornamentlyk wanneer de genen, waar van zy ſtandbeelden hadden, in eenige deugdt hadden uitgemunt; en in het vervolg wierdt alles by hen onverſchilliglyk *Lar*, *beſchermer*, ter oorzake van het verbondt, dat zy gemaakt hadden van deze ſtandbeelden met die der andere gemene goden. Men vindt zulks in het II boek van Plinius, wanneer hy ſpreekt van het oude gebruik van de genen te vergoden, van welke men merkelyke voordeelen of gunſten ontfangen hadt, en van hen erkenteniſſe te betuigen door dezen graadt van eere, waar toe men hen verheft. Men moet zich niet inbeelden, dat dit gebruik in de openbare tempels begonnen heeft, en het is in het tegendeel zeker, dat zulks in de byzondere huizen geſchied is; want byzondere perſonen hadden geen recht om de oorzaken van hunne perſoonlyke en byzondere dankbaarheit aan de openbare eerbiedigheit voor te ſtellen. Dit belette niet, dat de grote goden niet mede onder het getal der Lares geſtelt wierden. Macrobius verhaalt, dat Janus een der Lares was, welke de zorge hadden van de wegen, om dat men hem verbeeldde een ſleutel en eene roede in zyne handt houdende, als bewaarder van alle de poorten en beſtierder der wegen. *Nam & cum clavi & virgâ figuratur, quaſi omnium & portarum cuſtos & rector viarum.* Apolo zelf, zegt hy nog op de zelve plaats, was by de Grieken mede αγυιευς genoemt, als *voorzittende op de hoeken der ſtraten van de ſtadt.* Diana van gelyken en Mercurius waren mede goden Lares, om dat Diana door Atheneus genoemt wordt ἐνόδια, *tegenwoordig op de wegen*, en eene der Lares, welke daar over de voorzitting hadt. En inderdaadt, indien de Lares niet anders dan onzekere en onbekende goden waren geweeſt, men zou hen de vermaarde ſpelen *Compitalia* niet toegewyd hebben, als of men zeide, *het feeſt der kruiswegen*, of der *kruisſtraten*, welke men volgens de wet van den prætor vierde den 11 voor de Calenden van January, en welke niet alleenlyk tot harer eere geviert wierden, om dat zy de bewaarders der wegen en der kruiswegen waren; maar om dat men geloofde, dat zy de zorge en toezicht hadden over de bewaring der ryken, en dat zy waakten tot behouding der byzondere perſonen: dewyl men onder deze ſpelen offerhanden deedt voor het welzyn van de republyk en van de geſlachten van het keizerryk. Het is dan zeker, dat alle de goden, die tot patronen en beſchermgoden van plaatſen en byzondere perſonen verkoren waren, Lares genoemt wierden; men bewaarde kleine ſtandbeelden en afbeeldingen van hen in een byzonder oratorie van ieder huis en van de paleizen des keizers, die zelfs beampten hadden, welke geſtelt waren tot bewaring van deze Lares. De gedenktekens, welke nog overig zyn, getuigen zulks:

HYMNUS CÆSARIS L. AUG. VOLUSIANUS,
DECURIO LARIUM VOLUSIANORUM.

Hymnus Voluſianus, *vrygemaakte van den keizer*, *Decurio van de Voluſiaanſche Lares*; en dit andere:

M. FABIO ASIATICO SEVIRO
MAG. LARIUM AUG.

M. Fabius Aſiaticus, *Sextumvir*, *en Meeſter der Lares van den keizer.*

De Lares waren dan allerlei goden zonder onderſcheidt, welke de ſteden, de keizers, en de byzondere perſonen tot hunne beſchermgoden aangenomen hadden, en waar zy de ſtandbeelden in het klein hadden: het feeſt der Lares, dat viel op den 11 voor de Calenden van January, wordt door Macrobius ook genoemt *de plegtigheit der kleine ſtandbeelden*; *Sigillariorum celebritas.* Men deedt de lampen voor deze ſtandbeelden branden, men kroonde en zalfde de zelve, doende daar voor byna dagelykſch plengingen. *Horat. l.* I. *Satyr.* V. *vs.* 65 *& ſeq. Ovid. Faſt. l.* II. *vs.* 616. *Claud. de Sexto Conſ. Honor. Carm.* 28. *vs.* 582. *Tibull. l.* I. *Eleg.* XI. *vs.* 15. *Thom. Bartholin. de Puerp. vet. p.* 47. *Arnob. Petron. Suet. Domitian. c.* 17. *Id. de Aug. c.* 7. *l'Abbé Danet.*

LARGARAY, eene ſtadt van Indië, aan de andere zyde van den Ganges. Zy is gelegen naby het meir Chiamay en de rivier Ava, en is de hoofdſtadt van een koninkryk, dat haren naam draagt. *Maty Dict.*

LARGIS, een goed vlek in het Zuiden van Schotlandt, gelegen in de provincie van Cuningham, aan de Cluyd, zeven mylen van de ſtadt Reinfreu, ten Weſten. *Maty Dict.*

LARGITIONES wierdt onder de Roomſche keizers de keizerlyke kamer genoemt, en daar naar *Comes ſacrarum largitionum* die over de ſchat des keizers geſtelt was. *Largitionales* zyn kamer-bedienden en Raden, welke niet alleenlyk aan het hof, maar ook in de provinciën en ſteden waren. *Gutherius de offic. Dom. Aug.* 3. 24. *Du Freſne* II. 2. 242. *Gl. Gr. p.* 790.

LARGIUS LEPIDUS, bevelhebber van het tiende Roomſche legioen, was een der genen, welke Titus Veſpaſianus vergaderde, wanneer hy wilde raadplegen over het gene hy doen zou met den tempel van Jeruzalem. *Joſephus Oorl.* VI. 24.

LARGUS, een Latynſch dichter, van wien men kennis heeft door eene plaats uit Ovidius, alwaar hy aldus van hem ſpreekt:

Ingeniique ſui dictus cognomine Largus,
Gallica qui Phrygium duxit in arva ſenem.

Het is in den 16 brief van het IV boek *de Ponto.* Petrarchus, door Lilio Giraldi bygebragt, heeft aangemerkt, dat deze dichter de komſt van Antenor te Padua gezongen hadt. En inderdaadt, deze Phrygiaanſche gryzaardt, in de Gauloiſche velden gekomen zynde, kan geen andere zyn dan Antenor de Phrygiaan, die landde in het landt der Eneten, welke tegenwoordig de Venetianen zyn in het Ciſalpynſche Gaule, ten opzichte der Romeinen.

LARGUS, een martelaar, van wien gewag gemaakt wordt in het oude Roomſche martyrologium op den 8 Auguſty.

LARGUS, voorburgermeeſter (*Proconſul*) van Afrika onder Honorius in den jare 415. *Jac. Gothofredi Proſopogr. Cod. Theodoſ.*

LARIGNUM, een ſterk kaſteel naby de Alpen, dat Julius Ceſar belegerde, wanneer hy naby deze bergen gelegert zynde, en in alle de omleggende plaatſen geboden hebbende alle noodzaaklykheden tot onderhoudt van zyn leger te verſchaffen, de genen, die in deze plaats waren, weigerden hem te gehoorzamen, in de gedachten, welke zy hadden dat de voordeelen van de plaats dit kaſteel onwinnelyk maakten. Ceſar zyne krygsbenden hebbende doen naderen, vondt voor de poort van het kaſteel eenen toren van zeker hout gemaakt, dat de Latynen *Larix* noemden, en dat eenigen geloven lorkenhout geweeſt te zyn; welke toren zo hoog was, dat de genen, die daar binnen waren, met houten of ſtenen te werpen de aannadering gemakkelyk konden beletten. Hy geboodt aan de genen, welke geſchikt waren om de naderniſſen te maken, dat zy aan den voet van dezen toren eene menigte van takkeboſſchen zouden werpen, en het vuur daar in ſteken, het welk terſtondt volvoert wierdt: en de vlamme den zelven omringt hebbende, deedt geloven, dat de toren verbrandde: maar weinig tyds daar na ging het vuur in zich zelf uit, en de toren vertoonde zich in zyn geheel. Ceſar, deze muitelingen willende bedwingen, deedt eene loopgraven rondom maken, buiten het bereik van de wapenen der belegerden,

den, en dwong hen eindelyk zich over te geven. Dewyl hy eene buitengewone uitwerking bespeurt hadt in het aansteken van dezen toren, die de vlammen wederstaan hadt, zo vroeg hy hen, wat daar van de oorzaak mogt zyn, en verstondt, dat hy gemaakt was van een hout, *Larix* genoemt, dat den naam van Larignum aan dit kasteel hadt doen geven, en dat dit slag van bomen, die zeer gemeen waren in het landt, door de vlammen niet beschadigt of tot kolen gemaakt kon worden. *Vitruvius l.* II. *c.* 9.

De *Larix* harsachtig en welriekende zynde, gelyk Vitruvius zegt, zo is het waarschynlyk, dat hy onbrandbaar is; en deze historie, die hy verhaalt, moet voor fabelachtig gehouden worden. De meesten geloven, dat de Larix der ouden de boom is, dien men lorken-boom noemt: en indien zulks waar is, zo is het zeker, dat de zelve het vuur niet kan wederstaan: want men maakt daar van zeer goede houdskool, om te smelten in yzer-mynen in de gebergtens van Trente.

LARINA, eene kleine stadt in het Napelsche graafschap Molise, aan de grenzen van de provincie van Capitanata gelegen, hebbende een bisdom, onder den aartsbisschop van Benevento behorende.

LARIS, of LARISSA, eene kleine stadt, eertyds de setel van een bisdom onder den aartsbisschop van Apamea, of Hama. Zy is gelegen in Syrië, aan de rivier van Farfar, boven Hama, tusschen die stadt en Epiphania. Zy is tegenwoordig byna woest, en onder de macht der Turken. Strabo maakt gewag van de zelve. *Baudrand. Maty Dict.*

LARISSA is de hoofdstadt van Thessalië, eene province van Macedonië, gelegen aan de rivier Peneo, 25 mylen van den Thessalischen zeeboezem West-, 25 van Pharsalus Zuid-, en 200 van Constantinopel Zuid-Westwaarts. Zy is tegenwoordig een aartsbisschoplyke setel, en eene van de beste steden in gansch Griekenlandt, dewyl de laatste groot-sultan, dien Constantinopel niet behaagde, byna 20 jaren lang aldaar zyn verblyf hieldt. D. Edward Brown geeft daar van de volgende beschryving: De stadt Larissa legt zeer vermakelyk, eenigzins op eene verheven plaats, boven op welke het paleis is van den groot-sultan; aan de Noordzyde legt de berg Olympus, en ten Zuiden is eene vlakte, bewoont door Christenen, Joden en Turken. Daar by is eene schone stene brug met negen bogen. Wannneer de sultan zich aldaar ophieldt, wierdt zy zeer volkryk, doch niettemin door goede zorg in grote rust gehouden. Zy is in het 2745 jaar der wereldt door Acrisius eerst aangelegt, en in het 981 jaar van Christus nevens eene andere stadt van Thessalië, Cremaste genoemt, door Samuel, koning van Bulgarië, van het ryk afgescheurt. *Baudrand. Maty Dict.*

LARISSA, of LARIZZO, in 't Latyn *Larissa Pensilis*, eene oude kleine stadt van Griekenlandt. Zy is gelegen in Thessalië, op een heuvel, tusschen de golf van Zelton en die van Armiro, elf of twaalf mylen van Demetrias. *Maty Dict.*

LARISSA, een berg van het steenachtig Arabië. Hy is gelegen aan de Middelandsche zee, omtrent de grenzen van Judea. Het is de plaats, alwaar Pompejus de Grote gedood en begraven wierdt. Zy heeft haren naam naar het oude *Laris* of *Larissa*, eene stadt van Idumea, twaalf mylen ten Zuiden van Gaza gelegen. Balduinus de I, koning van Jeruzalem, stierf in deze stadt in den jare 1118. *Maty Dict.*

LARISSA is nog de naam van eene rivier in Peloponnesus, en van eenige steden van gering belang, waar van Plinius, Strabo en Ptolomeus gewag maken.

LARIUS is tegenwoordig het vermaarde meir van Como in Italië, in het Milanees. Het zelve ontfangt en ziet weder uitlopen de Adda, welke zich in de Po stort; en alwaar het fort van Fuentes is, als mede dat van Sendoval, Borgo de Sessia, enz. Zie COMO.

LARNECA, eene kleine stadt met eene haven, die veel bezocht wordt door de Europeanen, op de kust van het eilandt Cyprus. *Maty Dict.*

LAROBO, eene oude kleine stadt van Numidië, in Constantina, eene provincie van het koninkryk van Algiers, tusschen de steden Cona en Bona. *Maty Dict.*

LARREY, (ISAAK DE) een Fransch edelman, was geboren in den jare 1638 te Montivilliers, eene stadt in het landschap van Caux in Normandië. Hy verloor zynen vader in zyne kindschheit, en zyne bloedverwanten lieten hem studeren op de universiteit te Caen, alwaar hy zich toen reets een groten roem verkreeg door zyne bekwaamheit, het welk oorzaak was, dat de Jesuiten zich bevlytigden om hem van Godsdienst te doen veranderen. Hy bezocht hier op eenige andere akademiën, en keerde vervolgens te rug in zyn vaderlandt. Wanneer hy besloot zich aan de studie van de rechtsgeleerdheit over te geven, ging hy ten dien einde naar Harfleur, om aldaar de rechten, die in het landt gebruikelyk waren, te lezen. Hy trouwde aldaar voor de eerste maal, noch geen 20 jaren oud zynde. Van Harfleur kwam hy weder naar Montivilliers, en begon te practiseeren, betoonde ook inzonderheit zyne bekwaamheit in het geestelyke recht; zo dat ook de geestelyken van een anderen Godsdienst, dan den zynen, hem hunne zaken toevertrouwden, en men bedacht was om hem advokaat van het parlement te maken, indien zyn Godsdienst hem niet in den weg geweest ware. Eenigen tydt hier na verliet hem zyne dochter, en nam den Roomschen Godsdienst aan, het welk, benevens eenige andere omstandigheden, hem bewoog, op zyne ontwyking uit het ryk bedacht te zyn. Hy begaf zich alzo by den keurvorst van Brandenburg, die ook zynen afgezant aan het Fransche hof geboodt, daar toe te arbeiden, dat Larrey verlof gegeven wierdt, zyne goederen te verkopen, en Vrankryk te verlaten. Dewyl hy nu zulks aan het hof niet kon verkrygen, wilde hy met zyn huisgezin heimelyk ontvluchten, doch wierdt gevangen genomen, en naar Havre de Grace gebragt. Doch wanneer hy op het aanhouden van zyne vrienden losgelaten was, gelukte het hem voor de twede maal beter, wanneer hy te Rouaan scheep ging, en benevens zyne twede vrouwe (dewyl de eerste reets in den jare 1672 gestorven was) en vier kinderen in Hollandt aankwam. Hy bleef aldaar niet lang; maar alzo de keurvorst van Brandenburg hem een jaarlyksch inkomen en een zekeren tytel aanboodt, begaf hy zich naar Berlyn, alwaar hy ook in eene grote hoogachting was, voornamentlyk by twee koninginnen van Pruissen, tot zyne doodt toe, welke volgde in den jare 1719, in het 80 jaar zyns ouderdoms. Hy was oprecht, en yverig voor zynen Godsdienst. Zyne schriften zyn. *Histoire d'Auguste*; *l'Histoire d'Eleonore*; *l'Histoire d'Angleterre, d'Ecosse & d'Irlande*, *Tom.* IV in folio; *Reponse au fameux libelle*, *Avis aux Refugies*; *l'Histoire des sept Sages*; *l'Histoire de France sous le regne de Louis* XIV. Hy hadt kort voor zyne doodt begonnen het leven van den keizer *Leopoldus* te schryven; en het huis van Hessen-Cassel hadt hem van gelyken de beschryving van zyne Historie opgedragen, waar in hy echter door zyne doodt verhindert wierdt. *Biblioth. Germ. T.* I.

LARROQUE, (MATTHEUS DE) in 't Latyn *Larroquanus*, een der doorluchtigste predikanten, welke de Gereformeerden in Vrankryk gehad hebben, wierdt geboren te Leirak, eene kleine stadt van Guiënne, in de nabuurschap van Agen, in den jare 1619. Zyn vader en zyne moeder, die in zyne jeugt te gelyk storven, lieten hem zeer jong onder het bestier van zyne bloedvrienden, en door een lot, zeer gemeen aan de geleerden, zonder vele goederen. Zyne liefde tot de studiën vertrooste hem in alles in dien droevigen staat. De zelve onder verscheide meesters begonnen hebbende, ging hy die vervolgen in de akademie van Montauban; en zich aan de Theologie begeven hebbende onder Charles en Garissoles, beroemde hoogleeraren, maakte hy in weinig tyds daar in zulk een merkelyken voortgang, dat hy tot het predikampt waardig geoordeelt wierdt. Hy wierdt daar toe dan al vroegtydig toegelaten, en door het synode van Guiënne gezonden naar eene kleine kerke Poujols genoemt. Hy was nog naauwklyks een jaar aldaar geweest, of die van de Roomsche kerke betwistten hem het recht van de oeffening van zyn ampt, het welke hem verplichtte naar Parys te gaan. Hy maakte zich aldaar bekend by le Faucheur en Mestrezat, die van toen af voordeelige voorzeggingen van hem deden. Hy predikte te Charenton met veel toejuiching, en behaagde zodanig aan de hertoginne van la Trimouille, dat zy hem begeerde voor de kerke van Vitré in Bretagne, alwaar hy zich gemeenlyk ophieldt. Hy bewilligde om vele redenen in de begeerte van deze princesse, en begaf zich naar Vitré, alwaar hy zeven en twintig jaren woonde, zodanig verknocht aan zyne studeerkamer, dat hy dagelyksch veertien of vyftien uuren op de zelve doorbragt. Het gemeen wierdt zulks wel haast gewaar, door het werk, dat De Larroque uitgaf tegen eenen predikant, Martin genoemt, die van Godsdienst verandert zynde, de beweegredenen van zyne verandering hadt doen drukken. Men zag in dit antwoordt, dat de schryver alreets eene grote kennisse hadt van de oudheit, gevoegd by een zeer zeker en naauwkeurig oordeel, dat altoos het karakter was van den geest van Larroque. Eenige jaren daar na, te weten in den jare 1665, schreef hy een geleerd antwoordt op het boek van *l'Office du S. Sacrement*, opgesteld door Messieurs van Port-Rojal, in het welke hy deze doorluchtige solitarissen aantoonde, dat zy de plaatsen der ouden met eene grote achteloosheit, of met veel kwade trouw bygebragt en vertaald hadden. Zyne *Histoire de l'Eucharistie*, dat men zyn meesterstuk kan noemen, kwam vier jaren daar na in het licht, en deedt in volkomenheit de verdiensten van dezen geleerden man kennen. Na zo vele aanmerkelyke schriften beschouwden de Protestanten van Parys hem als een bekwaam voorwerp om hen te vereeren, en besloten hem onder hen te roepen. Dit billyk voornemen zou volvoerd zyn geworden, zo een afgunstige aanhang, welke zyn roem en zyne aankleving voor twee doorluchtige personen, welker naam genoeg bekent is, tegen hem verwekt hadden, den geest van den koning van Vrankryk niet vooringenomen hadt. Men verkreeg door dit middel een verbodt van op deze benoeming te denken. De marquis van Ruvigni was over deze zaak ten hove, en stondt by den koning in voor den yver en de getrouwheit van Larroque voor zynen dienst. De koning zeide dieswegen tegen den marquis: *Dat men hem een anderen indruk hadt willen geven; maar dewyl hy wel wilde instaan voor den beschuldigden, dat hy aan dezen predikant toestondt zyne beroeping te oeffenen overal, daar men hem roepen zou, uitgezonderd te Parys.* Een geval van dien luister maakte al niet gerucht, dat men zich kan verbeelden; maar het benadeelde Larroque zo veel niet als zyne vyanden wel wenschten; want hy wierdt terstondt daar na door verscheide aanmerkelyke kerken beroepen. Hy hoorde naar geen ander voorstel dan dat, het welke men hem deedt wegens Saumur. De kerk en de akademie aldaar hadden toen een predikantschap en een professorschap in de Theologie te vervullen. Men boodt hem beide die plaatsen aan: maar, het zy door zedigheit, het zy dat hy zyn eerste slag van studie (vry verschillig van die, welke een hoogleeraar moet hebben) niet wilde verlaten, hy nam alleenlyk de eerste plaats aan. Hy bereidde zich om de zelve te gaan vervullen, wanneer de intendant van de provincie, om eene reden, die men niet weet, zich daar tegen stelde. De consistorie van Saumur deedt zulke krachtige aanzoekingen om deze tegenkanting weg te nemen, dat de zelve eindelyk weggenomen wierdt. Ondertusschen wilde Larroque deze bediening niet aannemen, door den Raadt van Conrart, aan wien

wien hy zich volkomen gedroeg, en die hem vertoonde, dat de intendant altoos zyn vyandt zou zyn, en dat hy zich alzo niet onder zyn gebiedt moeſt begeven. Deze raadt gaf aanleiding aan Larroque, om naar andere beroepingen te luiſteren, die hem ter zelver tydt van verſcheide andere plaatſen wierden opgedragen. De kerk van Montauban, die van Bourdeaux, en die van Rouaan begeerden hem tot hunnen leeraar. Hy verkoos de laatſte voor de twee andere door den raadt van zyne vrienden. Hy begaf zich dan naar Rouaan om aldaar den dienſt te vervullen, en arbeidde aldaar, met vertoning der gaven, waar mede de Hemel hem verſierd hadt, en met een onvermoeiden yver, tot zyne doodt toe, tot de behouwding der zielen, en tot opheldering der waarheit. Rouaan was eene bekwame plaats voor een man als hy was. Het is eene ſtadt, vervuld met mannen van geeſt en van geleerdheit, en wel voorzien van bibliotheken. Hy verkreeg zich aldaar eene grote achting, zelfs onder de geleerden van de Roomſche kerke, en de doorluchtige Bigot, die de zelven alle weken in zyn huis vergaderde, tot vrye en naauwkeurige onderhandelingen, was zeer blyde, wanneer Larroque zich daar by liet vinden. Hy deedt zulks inderdaadt, en veroorzaakte in deze byeenkomſten verwondering door zyne grondige kenniſſe van de kerkelyke hiſtorie. Kort na zyne komſte te Rouaan taſtte de Hr. David, zo bekend door zyne geleerdheit en door den oorlog, dien hy de Marca, Juſtel en de Launoy aandeedt, hem aan over eene der twee Latynſche Redevoeringen, die hy uitgegeven hadt in den jare 1670. Larroque hadt het gevoelen van den Vader Petavius wegens de geboorte en de veroordeling van de kettery van Photinus ontzenuwt. Zyne bewyzen waren aan velen onwederſprekelyk voorgekomen. Maar de Hr. David, die buiten dat zeer wel overtuigd was van de valſchheit van het tydbeſtek van Petavius, oordeelde, dat Larroque het zelve niet genoegzaam wederlegd hadt. Hy ſchreef daarom tegen hem; en dit gaf gelegenheit tot het antwoordt, dat Larroque hem deedt, en dat hy opdroeg aan Conrard, hun gemenen vriendt. Na dien tydt gaf hy verſcheide werken uit over verſcheide ſtoffen. Hy gaf een uit onder den tytel van: *Conſiderations ſur la nature de l'Egliſe.* Een ander veel groter, waar in hy aantoont de overeenkomſt van de tucht der Proteſtanten van Vrankryk met die der eerſte kerke. Een ander in het Latyn, om het gevoelen van Daillé te verdedigen over de brieven van S. Ignatius, en over de Apoſtoliſche inſtellingen, tegen Pearſon en Beveregius, twee vermaarde Engelſche Doctoren. Zy ſchreven voor de twede maal om hun gevoelen te verdedigen, en hy was voornemens wederom te antwoorden, gelyk men gezien heeft door het geſchreven werk, dat men zeer gevordert vondt onder zyne papieren: maar op het begeren van eenige perſonen, die een weinig te veel helden aan den kant der biſſchoplyken, voltooide hy dit antwoordt niet. Het laatſte werk, dat hy uitgaf, was een antwoordt op de verhandelinge van Benignus Boſſuetus, biſſchop van Meaux, wegens de communie onder de beide tekenen. Hoewel hy zynen naam daar niet voor geſtelt heeft, was het nochtans ligtelyk te beſpeuren, dat het van hem kwam. Men ontdekte zulks door de wyze, waar op het geſchreven was, zynde heuſch, vry van uitweidingen en overtollige ſieraden, en vol van aanmerkingen, die uit de diepſte oudheit geput waren.

Maar welk een groot denkbeeldt de gedrukte werken van Larroque ook geven van de uitgeſtrektheit en van de naauwkeurigheit van zyne wetenſchap, men kan het zelve middelmatig noemen, in vergelyking van het gene men gezien zou hebben, zo Godt hem de genade gedaan hadt om te voltooien het gene hy begonnen hadt. Dewyl 'er weinige geleerden waren, zo bekwaam als hy was om eene goede kerkelyke Hiſtorie op te ſtellen, zo hadden alle zyne vrienden hem aangemaant om het zelve te ondernemen, en hy arbeidde daar aan met de uiterſte naarſtigheit. Hy nam voor alle jaren een ſtuk daar van uit te geven, en verſcheide redenvoeringen of verhandelingen daar by te voegen, die te gelyk zyne goede trouw en zyne geleerdheit zouden hebben doen blyken. Hy hadt zyn werk nog niet verder gebragt dan tot de helft van de IV eeuwe. Men heeft een vry groot handſchrift in 4. daar van gezien. Zyn zoon verkocht het zelve aan een boekverkoper in 's Gravenhage, die nog niet goedgevonden heeft het zelve in 't licht te geven. Men heeft ook onder zyne papieren gevonden eene naauwkeurige verhandelinge van de *Regalia*, waar in hy aantoont, dat de koningen van Vrankryk ſedert Clodoveus dit recht gehad hebben over alle de Cathedrale kerken van hun koninkryk. Zyn zoon heeft na zyne doodt uitgegeven: *Matthæi Larroquani Adverſariorum Sacrorum libri tres. Opus Poſthumum.* Hy voegde daar by eene Verhandeling van zyn maakſel over het *Donderende Legioen.* Mattheus de Larroque ſtierf te Rouaan den 31 January des jaars 1684, in den ouderdom van 65 jaren. *Nouvelles de la Republique des lettres Mars* 1684. *pag.* 50. *Bayle Dict. Crit.*

LARS TOLUMNIUS, koning der Vejenten, bragt de Fidenaten aan zyne zyde tegen de Romeinen in den jare 316. Hy wierdt in het 317 jaar van Rome gedood door Cornelius Coſſus, in den ſlag, welken de dictator Mamercus Emilius won tegen deze volkeren. *Titus Livius l.* IV.

LARSA. Zie LARISSA.

T. LARTIUS FLAVUS, voor de twede maal Roomſch burgermeeſter zynde met Clelius, ſtilde verſtandiglyk eenen oproer, welke verwekt was door de armen te Rome, in het 256 jaar van de opbouwing dier ſtadt. Dionyſius Halicarnaſſeus zegt, dat hy door zynen amptgenoot verkoren wierdt tot den eerſten dictator, welke ook dien tytel voerde; en dat hy Spurius Caſſius tot generaal of overſte van de ruitery onder zich benoemde, om zyne bevelen te beter te doen volvoeren. *Titus Livius hiſt. l.* II.

L.

LARTIUS, (JOHANNES BAPTISTA) geboortig van Netinum. was een zeer geleerd man in de philoſophie, geneeskunde en rechtsgeleerdheit. Hy bloeide in den jare 1590, en gaf uit in het Latyn: *De perfectionibus humanæ mentis liber unus. Bibliotheca Sicula.*

LARVEN, in 't Latyn *Larvæ*, zielen der bozen, die na hunne doodt hier en daar zwerven. Weêrwolven, ſpoken, welke de goeden verbazen en de bozen kwaad doen. Dit woordt *Larva* in het eenvoudig getal wordt genomen voor een gryns, die de kinderen verſchrikt, gelyk de Larven of de kwade geeſten. *l'Abbé Danet.*

LARYMNA was eene der drie ſteden, welke verwoeſt wierden door Sylla, en waar van Plutarchus ſpreekt in het leven van dezen Romein. Zy was gelegen in Beotië, aan den mondt van de rivier Cephiſe, aan den oever van den Euripus. *Lubin Tables Geograph. ſur les vies de Plutarque.*

LASA, eene plaats, niet verre van Sodom afgelegen. *Geneſ.* X, 19.

LASCAR, eene ſtadt van Vrankryk, in Bearn, met den tytel van een bisdom, dat eertyds onder Eluſe behoorde, en tegenwoordig onder Auch. De ouden noemden de zelve *Bearnenſium civitas*, naderhandt *Laſcura.* Zy wordt *Beneharnum* genoemt in de Reisbeſchryving van Antoninus, en *Benarnenſium urbs* in de beſchryving van het keizerryk van Honorius. Gregorius van Tours noemt de zelve ook *Bernanus.* Maar deze naam wierdt gegeven aan de oude ſtadt, welke door de Normannen verwoeſt wierdt omtrent den jare 845. Zy wierdt herbouwt door de zorg der hertogen van Gaſcogne omtrent den jare 980, op een kleinen heuvel, beſproeit door een groot getal van beken. Deze ſtadt leedt zeer veel in de burgerlyke oorlogen wegens den Godsdienſt in de XVI eeuwe. De graaf van Montgomeri deedt de gewyde vaten van daar wegvoeren, en onder anderen de kaſſe van S. Galactorius, biſſchop van Laſcar, die door de Arianen gemartelt was. Hy was gevolgt op S. Julianus, en heeft doorluchtige opvolgers gehad, onder welke met lof genoemt worden Sanchus, Guido van Loth, Jacobus van Foix, Johannes Petrus d'Abadie, Johannes van Salette, enz. De Cathedrale kerk van O. Lieve Vrouwe heeft de begraafplaatſen gehad der koningen van Navarre, doch de zelve wierden in de gemelde oorlogen mede verniełt. De gelegenheit van Laſcar is vry aangenaam. Zy was de ſtadt der oude Bearnoizen, gelyk elders aangemerkt is. De Marca leidt den oorſprong van haar hedendaagſchen naam af van de kromte van verſcheide beken, welke deze ſtadt beſproeien, en die de bewoners van het landt *Laſcourre* noemen. *Oihenart in Notit. utriusque Vaſcon. de Marca hiſt. de Bearn. Sammarth. Gall. Chriſt. T.* II. enz.

LASCARIS, eene heerlykheit op de grenzen van Vrankryk en van Italië, naby Nizza. Zy heeft den naam gegeven aan een vermaard geſlacht, waar van in het volgende artykel gehandelt wordt.

LASCARIS, een voornaam geſlacht, dat zeer vermaard was, en verſcheide keizers gegeven heeft aan het Ooſten. THEODORUS LASCARIS, keizer te Nicea, gelyk elders gezegt wordt, ſtierf in den jare 1222. THEODORUS LASCARIS, gezegt de Jonge, keizer, ſtierf in den jare 1258, of 1259. Hy was getrouwt met Helena, dochter van Azen, koning van Bulgarië, waar by hy hadt JOHANNES LASCARIS, bygenoemt *Ducas*, keizer van Conſtantinopel, dien Michiël Paleologus van het keizerryk beroofde; en vyf dochters, onder welke *Eudoxia Laſcaris* trouwde met Wilhem Petrus Balbus, grave van Vintimille. Deze laatſte, geſtorven omtrent den jare 1269, hadt JOHANNES LASCARIS, graaf van Vintimille en van Tende, die den naam en de wapenen van Laſcaris aannam, ter oorzake van zyne moeder; en *Petrus*, heer van Brigue en van Caſtellar. Johannes, geſtorven omtrent den jare 1285, liet na EMANUEL LASCARIS, graaf van Vintimille; Wilhem, die volgt; en *Renata*, getrouwt met Lodewyk van Carreto, marquis van Final. WILHEM LASCARIS, graaf van Tende, hadt JOHANNES, vader van WILHEM PETRUS LASCARIS, graaf van Tende, en heer van Roquebrune. Deze laatſte liet na ANTONY LASCARIS, graaf van Tende en van Vintimille. Hy trouwde met Françoiſa van Bolliers, en hadt daar by Honorius, die volgt; *Thomas*, heer van Chateauneuf; *Antony*, biſſchop van Riez, enz. HONORIUS LASCARIS, graaf van Vintimille en van Marro, geſtorven omtrent den jare 1474, trouwde met Margareta van Carreto van Final, en hadt by haar Johannes Antony, die volgt; *Antony*, biſſchop van Beauvais, naderhandt van Limoges, en vervolgens van Riez; en twee dochters. JOHANNES ANTONY LASCARIS, graaf van Tende, van Vintimille, van Marro, van Prela en van Villeneuve, trouwde met Iſabella van Anglure, dochter van Simon, baron van Eſtauges, en van Johanna van Neufchatel. Hy hadt daar by eene eenige dochter, ANNA LASCARIS, eerſt getrouwt met Lodewyk van Clermont, burggraaf van Nebouſon, en door haar twede huwelyk den 10 February des jaars 1498 met Renatus, baſtaardt van Savoje, grootmeeſter van Vrankryk. Daar waren andere takken van het huis van LASCARIS, welke nog in wezen zyn in het graafſchap van Nizza. Die van *Caſtellar* heeft gehad JOHANNES PAULUS LASCARIS, grootmeeſter van Maltha, een man van verdienſten. Hy wierdt verkoren na de doodt van Antony de Paula den 12 Juny des jaars 1636, en hy ſtierf den 14 Auguſty des jaars 1657. Een ander van dit huis deedt goede dienſten aan de Chriſtenen wanneer het eilandt van Maltha door de Turken belegert wierdt in den jare 1565. Hy was PHILIPPUS LASCARIS genoemt. De Turken hadden hem, nog jong zynde, weggevoert in de verovering van Patras, en gaven hem grote goederen. Maar by

G be-

behieldt altoos eene oprechte genegenheit voor de Christenen; zo dat hy in het beleg van Maltha zynde, overzwemmende, zich aan hunne zyde begaf, en verachtte edelmoediglyk alle de voordeelen, welke hy genoot onder de Turken, om belydenisse te kunnen doen van het gelove in Jesus Christus. Hy gaf goed berecht aan den grootmeester de la Valette wegens de voornemens der vyanden, en men nam daar op maatregelen, die een zeer gelukkig gevolg hadden. *Joh. Andr. Alberti Elog. Lascar. Du Cange Hist. de Constant. Guichenon Hist. de Savoye. Thuan. hist. l.* XXXVIII. *Jul. du Puy hist. Geneal. Lasc. Guesnai in Annal. Massil. Jofredi hist. Niscien.* enz.

LASCARIS (CONSTANTINUS) week uit Constantinopel, zyn vaderlandt, in den jare 1454. en kwam in Italië. Hy was een van de genen, die de kennis der goede letteren in het Westen herstelden: hy onderwees de zelve eerst te Milaan, alwaar hy geroepen was door Franciscus Sfortia: naderhandt kwam hy naar Rome, om den kardinaal Bessarion te zien, die hem gunstiglyk ontfing. Hy begaf zich vervolgens naar Napels, alwaar hy met veel toejuiching de redekunst en de Griekfche taal leeraarde. Vervolgens trok hy naar Messina, en bleef aldaar het overige van zyn leven: hy hadt aldaar vele leerlingen, onder anderen Petrus Bembus, die naderhandt kardinaal gemaakt wierdt door Clemens den VII. Hy liet aan den Raadt van Messina zyne bibliotheek na, te zamen gestelt van uitmuntende boeken en handschriften, welke hy van Constantinopel gebragt hadt. De Raadt hadt hem in den jare 1465 vereert met het burgerrecht, en deedt hem op kosten van het gemeen begraven. Zyn marmere grafstede in de kerk der Karmeliten is door de ongevallen des tyds vernielt. Lascaris heeft eenige werken wegens de Griekfche letterkunst geschreven, en die ook tot het verstandt der oude geleerde Siciliaansche schryvers dienen. Aldus Manutius heeft de zelve gedrukt. *Hieronymus Raguza in Elogiis Siculorum. Bayle Dict. Crit.*

LASCARIS, (JOHANNES) *Rhyndacenus* bygenoemt, (mogelyk van eene stadt, welke *Rhyndacum* genaamt wierdt, en welke gelegen is geweest tusschen den Hellespont en Phrygië, waar van Stephanus Byzantinus gewaagt,) was van het huis van Lascaris, dat keizers gegeven heeft aan Constantinopel. Hy vluchtte in Italië na de verwoesting van het Oostersche keizerryk in de XV eeuwe, en wierdt door Laurens de Medicis met veel goedheit ontfangen. Deze grote begunstiger der geleerden oordeelde hem bekwaam om de voornaamste schriften der zelven, die in Griekenlandt waren, te verzamelen, en hy zondt hem ten dien einde aan den Sultan. Deze bezending hadt een gelukkig gevolg; want de Grote Heer gaf aan Lascaris verlof om nasporingen te doen in alle bibliotheken, en door dit middel wierdt een eindeloze schat van seldzame geleerdheit in Italië gebragt. Lascaris ging daar na in Vrankryk, en maakte zich aldaar geacht by Lodewyk den XII, die hem als ambassadeur naar Venetië zondt. Hy ging naar Rome onder het pausschap van Leo den X, en deedt nog eene reize in Griekenlandt, van waar hy eenige jonge edellieden bragt, om opgetrokken te worden in het collegie, dat men op den Quirinaalschen berg stichtte, om de goede uitspraak van de Griekfche taal te behouden. Hy keerde in Vrankryk onder de regering van François den I, en na dat hy zich aldaar eenigen tydt opgehouden hadt, trok hy weder naar Italië, en stierf te Rome, verteert door de jicht, in den ouderdom van omtrent negentig jaren. Hy wierdt begraven in de kerk van S. Agatha. Hoewel hy geen vast inkomen hadt, hadt hy nochtans altoos het nodige om zyne kosten goed te maken, en ondertusschen hadt hy gene oplettendheit op zyne huisselyke zaken, en hy hadt zyn vermaak in prachtig te leven. Zyne ledigheit liet hem niet toe vele boeken te schryven. Men zou wel gewild hebben, dat hy vertalingen gemaakt hadt van de Griekfche schryvers; maar men kon hem naauwlyks de vertaling afperssen van eenige Verhandelingen van Polybius over de krygskunde. Men ziet in de Catalogus van Oxfordt zyn boek *De veris Græcarum literarum formis ac causis apud Antiquos*, te Parys gedrukt in den jare 1536 in 8. en zyne Redevoeringen, te Frankfort gedrukt in den jare 1573. Gesnerus tekent aan, dat men te Basel in den jare 1537 zyne Latynsche en Griekfche puntdichten drukte. Hy heeft de eerste uitgevonden, of ten minste herstelt en in gebruik gebragt, de grote letters, of, om beter te zeggen, de kapitalen en hoofdletters van het Griekfche A. B. C. in welke hy in den jare 1494 zedespreuken en andere vaarzen liet drukken, welke hy opdroeg aan Petrus de Medicis, met eene zeer lange opdragtsreden, waar in hy hem bericht geeft van zynen toeleg, en van de moeite, welke hy gehad hadt om de rechte gestalte van deze grote letteren te zoeken onder de oudste gedenkpenningen en gedenkstukken van de oudheit. Hy verstondt zeer wel de Latynsche taal, en hadt het zich niet onwaardig gerekent corrector te zyn van de drukkery.

LASCARIS (LODEWYK) was van het edel en oud huis van Lascaris, graaf van Vintimille, van Tende, en van la Brigue. Nog jong zynde wierdt hy monnik, en nam vervolgens de orde van het priesterschap aan; maar de drift, welke hy hadt tot eene vrouwe, bewoog hem om met de zelve te trouwen omtrent den jare 1360, en hy hadt kinderen by haar. De koningin Johanna van Napels gaf hem ter zelver tydt het bevel over het leger, dat zy onderhieldt in haar graafschap van Provence, en Lascaris kweet zich zo wel, dat hy de Engelschen verdreef uit dit graafschap, waar in zy getrokken waren. Na deze roemruchtige verrechtingen hadt Lascaris benyders, welke berecht van zyn huwelyk gaven aan paus Urbanus den V, die zynen setel hieldt te Avignon, welke hem geboodt de vrouwe te verlaten, die hy getrouwt hadt, en in het klooster te keren, alwaar hy zyne professie gedaan hadt. Maar de koninginne Johanna, die den dienst van Lascaris nog nodig hadt, bragt te wege, dat dit bevel van den paus niet ter uitvoering gebragt wierdt. Lascaris stierf in den jare 1376. Een ander, mede LODEWYK LASCARIS genoemt, leefde omtrent den zelven tydt, en schreef in het Provençaalsch verscheide verhandelingen. *Nostradamus. La Croix du Maine & du Verdier Vauprivas.*

LASCARIS. Zie THEODORUS LASCARIS.

LASCENA, of LA-SENA, (PETRUS) een vermaard advokaat te Napels, alwaar hy geboren wierdt den 16 October des jaars 1590. Hy was een zoon van Jordanus, oorspronkelyk uit Normandië, en wierdt wel haast door zyne ouders aangezet om in de Rechten te studeren: doch zyne natuur drong hem steets tot de goede letteren, waarom hy zich met groter ernst in de zelve bevlytigde, en na dat hy reets als advokaat te Napels groten roem verkregen hadt, zich naar Rome begaf, alwaar hy door zyne wetenschap en wellsprekendheit grote achting verkreeg, en ook, nog geen 46 jaren oud zynde, stierf. Aan ieder van zyne vrienden maakte hy by testament een afdruk van zynen *Cleombrotus*; den kardinaal Francisco Barberino zyne redevoering, die hy over de *lingua Hellenistica* gedaan hadt; en den kardinaal Brancaccio zyne nog ongedrukte *Historia Gymnica*, welke hy voor het *Gymnasium* te Napels in de Italiaansche tale vervaardigt hadt.. Verders zyn ook van hem bekend zyne *Nepenthes Homeri. De iis, qui in aquis pereunt*, enz. *Erythræus Pin.* I. *Imag. illustr. c.* 58. *Crasso elog. d'huom. letterat. Toppii bibl. Napol. p.* 248. *& addizioni alla biblioth. Napol. p.* 204.

LASCHANSKI, een der oudste en aanzienlykste graaflyke huizen in Bohemen, dat den bynaam van *Buckowe* voert, en van het adelyke geslachte Bechinie van Lalchan op Langen Lotha en Bistritz wel onderscheiden moet worden. *George Laschanski* bevondt zich mede onder de gezanten, welke Dambrowka, de dochter van Boleslaus den I, hertog van Bohemen, in den jare 965, naar haren gemaal Miecislaus, hertog van Polen, geleidden, waar op des zelfs nakomelingschap zich ook in Polen in verscheide linien heeft uitgebreid. Ten tyde van Ladislaus Posthumus rechtte *Zavisius Lazanski* een *Majoraat* op in zyn geslacht, het welk naderhandt aanleiding tot vele verschillen in het zelve gegeven heeft. *Stephanus Lazanski*, keizerlyke generaal en kommandant van Temiswar, gaf die plaats in den jare 1552 na een krachtige tegenweer by verdrag aan de Turken over, doch wierdt echter door de zelve op het wreedste omgebragt. *Ferdinandus Rudolphus*, een zoon van *Sebastianus*, koninklyke Boheemsche kamerraadt, was keizerlyke overste luitenant, en kamerheer van den aartshertog Albert. Hy verstondt de Latynsche, Griekfche, Hebreeuwsche, Turksche, Spaansche, Fransche en Italiaansche talen, en deedt het aartshuis Oostenryk in de Boheemsche onlusten aanmerkelyke diensten. Wanneer hy zich by een gezelschap in Turkyen ophieldt, beschikte hy den gevangen Poolschen prins Korezki een zyde koordt en een vat met sterk water, waar mede de zelve zich in vryheit stelde, en daar op zyne eenige zuster Laschanski ten huwelyk wilde geven; doch eer hy zulks ter uitvoering kon brengen, geraakte hy nochmaals in handen der Turken, die hem terstondt met de koorde verwurgden. Hy liet na *Karel Maximiliaan*, die als keizerlyke geheime Raadt, kamerheer, stadhouder van Bohemen en appellations president den graaflyken tytel verkreeg. Des zelfs zoon, *Wenceslaus Josephus*, was nog in den jare 1705 keizerlyke kamerheer en hooftman van den Pilsner-kreits; welke eerste waardigheit ook ter zelver tydt *Adam* bekleedde. *Weingart Fursten-Spiegel p.* 217 *seq.* 324. *Balbin. ep. Boh. p.* 120

LASCIUS, (MARTINUS) een Pool, stierf in den jare 1615. Hy gaf een boek uit, dat hy noemde *den Messias* der nieuwe Arianen, volgens den Turkschen Alkoran. Hy geeft voor in dit werk aan te tonen, dat de nieuwe Arianen het zelve gevoelen hebben van Jesus Christus met dat, het welk Mahomet dieswegens gestelt heeft in zynen Alkoran. *Konig Biblioth.*

LASCO, (JOHANNES A) of LASCUS, of LASKY, was gesproten uit een voornaam geslacht in Polen. Zyn broeder Hieronymus Lascus, waiwode van Siradië, wierdt in den jare 1540 door keizer Ferdinand den I als afgezant aan het Turksche hof gezonden, om het zelve met hem te bevredigen: doch hy geraakte aldaar in een strenge gevangenisse, en na dat hy daar van ontslagen was, ontfing hy op zyn vertrek vergift in een dronk, waar aan hy in den jare 1542 te Crakau stierf. Johannes wierdt in zyne jeugt aan de studie gehouden, en wanneer hy naar Zurich kwam, om van daar naar Vrankryk te reizen, wierdt hy met Zwinglius bekent, die hem den grondt van den Hervormden Godsdienst inboezemde. Wanneer hy weder te huis gekomen was, wierdt hy prepositus te Gnezen; en men benoemde hem ook tot bisschop van Vesprin in Hungarië, al het welke hem echter niet afkeerde, de lere der Hervormden eindelyk in het openbaar te belyden; en wanneer hy hier over veroordeelt wierdt, beklaagde hy zich in een geschrift aan den koning van Polen, dat men hem niet genoegzaam gehoort en niettemin veroordeelt hadt. Hy moest des niettegenstaande zyn vaderlandt verlaten, en kwam in den jare 1542 naar Embden, alwaar hy de gemeente als prediker bediende. In het volgende jaar wierdt hy door de Oldenburgsche gravinne Anna beroepen om de kerken in Oost-Vrieslandt te hervormen, het welk hy ook verrechtte. Hier op wierdt hy door den hertog Abert naar Pruissen geroepen; doch na dat hy den zelven zyne geloofsbelydenisse wegens de lere van het H. Avondmaal toezondt, hadt zulks geen voortgang. Na dat hy zich nu byna tien jaren in Oost-Vrieslandt hadt opgehouden, en wegens de onlusten in Duitschlandt in den Smalkaldischen oorlog zich aldaar niet genoegzaam ze-

zeker dacht, begaf hy zich naar Engelandt, werwaarts de aartsbisschop Cranmer hem onder koning Eduard den VI geroepen hadt, en wierdt door den koning in de kerke der buitenlanders te Londen geplaatst. Doch kort daar op verhief zich de vervolging der Protestanten onder de koninginne Maria, waar door Lascus gedwongen wierdt Engelandt wederom te verlaten. Hy begaf zich alzo met een gedeelte van zyne gemeente naar Denemarken, alwaar men hem echter, dewyl hy den Hervormden Godsdienst toegedaan was, niet wilde dulden, om welke oorzaak hy ook in de Neder-Saxische zeesteden niet kon blyven. Doch eindelyk kwam hy weder naar Oost-Vrieslandt, en wierdt benevens de genen, die by hem waren, te Embden zeer wel ontfangen. In den jare 1555 begaf hy zich naar Frankfort aan de Mayn, en verkreeg van den Raadt de vryheit, eene kerk der vremden, inzonderheit der Nederlanders, op te rechten. Hy schreef ook aldaar in den jare 1556 een brief aan Sigismundus, koning van Polen, en de standen van dat ryk; waar in hy zich verdedigde tegen de valsche beschuldigingen van Joachimus Westphalus, Timannus en Pomeranus, die hem een landloper genoemt hadden. Ook hieldt hy in het zelve jaar, met bewilliging van den hertog van Wurtemberg, een gesprek met Brentius over het H. Avondmaal, waar van een eigen verhaal van den zelven uitkwam, waar in echter, gelyk zich Lascus beklaagde, vele onwaarheden vervat waren. Eindelyk kwam hy wederom naar zyn vaderlandt in Polen, waar uit hy 20 jaren afwezig was geweest. En hoewel de bisschoppen en de geestelyken zich zeer bevlytigden om hem wederom te verdryven, konden zy echter niets uitrechten, dewyl de koning Sigismundus zeer veel van hem hieldt, en zich in gewichtige verrechtingen van hem bediende. Hy leeraarde alzo ook op deze plaats, en stierf eindelyk den 13 January des jaars 1560. Zyne schriften zyn: *de Cœna Domini liber*; *epistola, continens summam controversiæ de Cœna Domini, breviter explicata*; *Contra Menonem, anabaptistarum principem*; en andere. *Sanderus hæref.* 72. *l.* IV. *c.* 10. *n.* 2. *Spondanus. Florimundus Raymundus ad An. C.* 1555 *&* 1560. *Adami in vit. Theol. exteror. p.* 10 *seq. Verheide effigies Theologor. p.* 88. *Freherus in Theatr. P.* I. *p.* 182. enz.

LASEUM, dat men ook *Thalassus* noemt, eene stadt en eilandt naby dat van Creta, en eene plaats, Schone-havens genoemt, alwaar de Apostel Paulus aankwam, wanneer hy gevangen naar Rome gebragt wierdt. *Actor.* XXVII, 8.

LASKOUSKI, een adelyk geslacht in Polen, afkomstig van het huis van Leliva, dat reets in de X eeuwe in bloei is geweest. Het heeft zynen naam naar de stadt Laskow in Lithauen, in het Onrokunische gebiedt gelegen, en bezit ook in het waiwoodschap Braklau het slot en de heerlykheit Woronowice. Uit het zelve zyn vele beroemde generaals gesproten, van welke zich *Bogdanus* in den oorlog in Moldavië en Lyflandt in de XVI eeuwe benevens zynen broeder Michaël een groten roem verwurf. Beide zyne zonen zyn krygsoversten geweest. In den jare 1660 heeft Stanislaus als waiwode van Placzko geleeft, en het geslacht voortgeplant. *Okolski. Orb. Pol. T.* II.

LASNE, (. . .) een zeer bekwaam Fransch graveerder, en zeer welgemaakt van persoon. *Melanges d'Histoire de Vigneul-Marville pag.* 182.

LASO. Zie GARCI-LASSO DE LA VEGA.

LASPI, LASPIA, eertyds *Priapus*, *Priapum*, eene oude stadt van klein-Asië. Zy is gelegen in Natolië, aan de zee van Marmora, een weinig benoorden Lampsaco. *Maty Dict.*

LASSAN, eene kleine stadt van het koninklyk Pomeranië. Zy is gelegen in het graafschap van Gutzkou, aan de rivier Péne, drie mylen boven Wolgast, en regt tegen over het meir van Lassan, dat de Péne maakt in het eilandt van Usedom. *Maty Dict.*

LASSARA, LA SARRAZ, eene stadt en slot in het Canton Bern en de voogdy Romainmostier, aan de rivier Venoge gelegen, alwaar een kanaal, dat in den jare 1643 gemaakt wierdt, door middel van de rivieren de Teilla en Venoge, het meir van Geneve met dat van Neuburg vereenigt.

LASSENIUS, (JOHANNES) geboren te Waldau in Pomeren den 26 April des jaars 1636. Zyn vader was Johannes Lassenius, predikant op verscheide plaatsen, en eindelyk te Dantzig; zyn grootvader Lasinsky, een geboren Poolsch edelman, en predikant in het steedtie Friedlandt, in Polen. Na dat hy 14 jaren t'huis gebleven was, en daar na ten dele op de scholen te Stolpe, te Dantzig en te Stettin, en ten dele door hulp van een onderhoudt van den magistraat te Dantzig, zyne studiën op de universiteit te Rostok met byzondere naarstigheit voortgezet hadt, ging hy in den jare 1657 met een jong patricius van Dantzig als hofmeester op eene reize in vremde landen, bezag met den zelven de Nederlanden, Vrankryk, Engelandt, Schotlandt en Ierlandt, en keerde met hem gelukkiglyk te rug. Daar na geleidde hy eenige voorname standspersonen op nieuws door Hollandt, Vrankryk en Engelandt, als mede door Italië, Spanje en Portugal, en maakte zich in de zelve landen by vele grote en geleerde mannen bekend. Hoewel hem nu de wetenschappen, die hy in deze reize verkregen hadt, in den wereldlyken standt zeer nuttig hadden kunnen zyn, gaf hy zich echter aan de Theologische studie over, en oeffende de zelve naderhandt (na dat de keurvorstelyke Brandenburgsche geheime Raadt van Meinders eene inkomst van zynen principaal voor hem verkregen hadt) te Leipzig, Wittenberg, Praag, Jena, Basel, Zurich, Straasburg (alwaar hy Magister wierdt) en te Tubingen. Ten laatsten begaf hy zich naar Neurenberg, alwaar hy tegen twee Jesuiten, den vader Otto van Augsburg en den vader Neuhauser van Regensburg, als mede tegen D. Joh. Caspar Jager het *Classicum L. belli Turcici* schreef. Dewyl hy zich daar door echter verscheide vyanden maakte, zo gebeurde het, dat men hem, wanneer hy van Neurenberg vertrok, heimelyk gevangen nam, naar Oostenryk en tot in Hungarië voerde, en in zyne gevangenisse zeer straf behandelde. Hy raakte echter weder in vryheit en te rug in Duitschlandt, wanneer hy zich een tydlang te Maagdenburg en te Helmstadt ophieldt, tot dat hy eindelyk in den jare 1666 het Rectorschap der schole te Itzehoe in Holstein, benevens de plaats van maandags-prediker aldaar aannam. In het volgende jaar wierdt hy te Greifswalde licentiaat in de Theologie. Twee jaren daar na maakte de graaf van Rantzau, koninklyke Deensche stadhouder in de vorstendommen Sleeswyk en Holstein, hem tot zynen hofprediker, tot proost over de kerken van zyn graafschap, en tot pastoor te Bramstadt. In den jare 1676 wierdt hy van daar naar Coppenhagen beroepen, en aldaar in plaats van den gestorven Gerlach Siassius tot pastoor der Hoogduitsche kerke van S. Pieter benoemt, waar op hy zich ook te Greipswalde tot Doctor het maken. In den jare 1678 gaf hem de koning van Denenmarken de zogenoemde *vicaria secunda altaris Thomæ & Elisabethæ in armario* van de S. Johanneskerke in de stadt Lutgenburg, en in het zelve jaar benoemde hy hem tot professor in de Theologie te Coppenhagen. In deze bediening, zo wel als in zyn predikampt, maakte hy zich by zyne geloofsgenoten zeer beroemd, en gaf XXXVI boeken uit, waar onder zyne Geestelyke Betrachtingen, onder den tytel van *Perlen-schatz*, inzonderheit aanmerkelyk zyn. Hy was twee maal getrouwt, en liet uit het twede huwelyk maar twee dochters na. Hy stierf te Coppenhagen den 29 Augusty des jaars 1692.

LASSUS, (GARÇIAS) een Spanjaardt, schreef herzangen, welke de schoonheit van die van Horatius evenaarden. In den oorlog roem willende behalen, stierf hy ongelukkiglyk, en op eene wyze, die weinig roemruchtig was. Te Aix la Chapelle zynde, wierdt hy door de boeren gedoodt, met een steen, dien zy van een kleinen toren wierpen, in tegenwoordigheit des keizers. *Paulus Jovius in elog.*

LASSUS, (ROLANDUS, of ORLANDUS) geboren te Bergen in Henegouwen, was een der voortreffelykste muzikanten in de XVI eeuwe. Na dat hy zich een tydlang met Ferdinand Gonzaga in Sicilië en te Milaan opgehouden hadt, wierdt hy tot kapelmeester naar Napels, en van daar naar Rome beroepen. Hier op deedt hy eene reize naar Vrankryk en Engelandt, van waar hy te rug keerde naar Vlaanderen, en zich eenigen tydt te Antwerpen ophieldt. Van daar beriep hem de hertog Albrecht van Beyeren aan zyn hof, het welk hy echter, wanneer koning Karel de IX van Vrankryk hem de waardigheit van kapelmeester opdroeg, wederom wilde verlaten, zo hy niet onderweeg de doodt des konings verstaan hadt. Hier op keerde hy te rug naar Beyeren, en begaf zich in dienst van den hertog Wilhem. Hy stierf te Munchen in den jare 1594, in het 74 jaar zyns ouderdoms, verscheide muzikale stukken in allerhande tale nalatende. Du Verdier spreekt van hem op deze wyze: „ Hy „ was, zegt hy, de uitmuntendste muzikant, die voor hem ge- „ weest is; en hy schynt alleen de harmonie van de hemelen „ gerooft te hebben om ons op aarde te verblyden, de ouden „ overtreffende, en zich in zynen staat het wonder van onzen „ tydt betonende". Men zeide van hem:

Hic ille Orlandus, Lassum qui recreat orbem.

Zyne werken zyn: *Theatrum Musicum*; *Patrocinium Musarum, Motetarum & Madrigalium libri*; *Liber Missarum*, en verscheide andere. *Thuan. hist. Du Verdier Biblioth. Teissier Additions aux Hommes savans.*

LASTERHUIZEN, een dorp in de Groninger Ommelanden, in de Oldampten. *Houve.*

LASTHENES, prins van Creta. Hy zondt talryke krygsbenden aan Demetrius Nikanor tegen Alexander Bales. Hy was gouverneur van Syrië en van de grenzen van Judea. I *Machab.* XI, 31. *Josephus Oudheden* XIII, 8.

LASTHENES, gouverneur van Olynthus in Thracië, zich door geldt hebbende laten omkopen, om deze stadt over te leveren aan Philippus, koning van Macedonië, wierdt door de hovelingen niet anders genoemt dan *de Verrader*: waar over hy, zich beklaagt hebbende, van den koning tot antwoordt kreeg, dat de Macedoniërs van natuur zeer eenvoudig waren, en alle dingen by hun rechten naam noemden. *Plutarchus in Apophthegmat.*

LASTHENIA, van Mantinea, was eene geleerde vrouw, die de Philosophie beminde. Zy was eene leerling van Plato, zo wel als Axiothea. Men zegt, dat zy beide ook leerlingen waren van Speusippus den Atheniënzer. Diogenes Laërtius spreekt van haar beide *l.* III. *in Plat. l.* IV. *in Speusip.*

LASTIK, (JOHANNES VAN) vyfendertigste grootmeester van de orde van S. Jan van Jeruzalem, waar van het klooster toen te Rhodes was, volgde in den jare 1437 op Antonio Fluviano. Hy was een Franschman, en grootprioor van Auvergne, en wierdt verkoren, uit het klooster afwezig zynde. Het gebruik geeft den naam van *Groot* aan alle zyne voorzaten, maar hy droeg het eerst dezen tytel in de orde, en wierdt grootmeester genoemt. Eenigen schryven nochtans dezen tytel toe aan Foulques van Villaret, die Rhodes veroverde. De komst van den Soudaan van Egypten voorziende, die zich tot het beleg van Rhodes bereidde, maakte hy een verbondt met den keizer van Constantinopel tegen de ongelovigen, en versterkte alle de plaatsen om zich aldaar in zekerheit te stellen tegen de komst der vyanden. In het begin van de maandt Augusty des jaars 1444 kwam de

de Soudaan in het gezicht van Rhodes met eene vloot, op hebbende achtien duizend strydbare mannen: maar na verscheide stormen, welke de grootmeester en zyne ridders dapperlyk afgeslagen hadt, wierdt hy genoodzaakt het beleg op te breken, dat veertig dagen geduurt hadt. De orde hieldt in den jare 1446 een algemeen kapittel te Rome, alwaar een grote redentwist was, welke gemaakt wierdt door de ridders der talen van Italië, van Spanje, van Duitschlandt en van Engelandt, welke beweerden, dat de waardigheden en grootprioorschappen gemeen behoorden te zyn aan alle de talen, en dat het niet redelyk was, dat de drie Fransche talen van Provence, van Vrankryk en van Auvergne daar van alleen het beste gedeelte hadden. Maar de Franschen bragten hun oud bezit by, en het recht, dat zy daar toe hadden, uit aanmerking van de diensten, welke zy aan de religie gedaan hadden; zynde het zeker, dat in de historie van het H. Landt voornamentlyk van de Franschen gewag gemaakt wordt: behalven dat de Franschen meer goederen aan de orde nagelaten, en meer stichtingen tot haar voordeel gedaan hadden, dan de andere natien. In het kapittel, te Rhodes gehouden in den jare 1449, geboodt men, dat de waardigheit van het groottresorierschap aan de Fransche taal zou blyven; maar men stelde de waardigheit van het conservateurschap generaal in, om de penningen van het tresoor te bestieren. Ter zelver tydt maakte de grootmeester van Lastik de vrede met Amurat den II, keizer der Turken, welken hy in den jare 1450 vernieuwde met Mahomet den II, die zwoer de vrede met den keizer van Constantinopel mede te zullen onderhouden: maar hy liet nochtans niet na deze hoofdstadt van het keizerryk te belegeren in den jare 1453, en maakte zich meester daar van. Zeven maanden na de verovering van Constantinopel zondt Mahomet een ambassadeur naar Rhodes, die een jaarlyksche tribuit van twee duizend dukaten van de orde eischte, verklarende by gebreke van dien aan de zelve den oorlog. De grootmeester antwoordde, dat hy nooit zou gedogen, dat zyne orde cynsbaar zou zyn aan den Turk, en van iemandt anders afhangen dan van den H. Apostolischen stoel. Hy wendde vervolgens allen vlyt aan om Rhodes in staat van tegenweer te stellen: maar in deze edelmoedige poging wierdt hy aangetast door eene ziekte, die zyn leven eindigde in de maandt May des jaars 1454. Jacobus van Milly was zyn opvolger. *Bosio hist. de l'ordre de S. Jean de Jerusalem. Naberat privileges de l'ordre.*

LASUS, een Grieksch dichter, zoon van Charbinus, wierdt geboren in eene stadt van Peloponnesus, Hermione genoemt, en hy was de eerste onder de Grieken, die over de muzyk schreef. Hy muntte ook uit in zeker slag van vaarzen, welke men *Dithyrambici* noemde, om dat die aardt van poëzy in het byzonder toegewyd was aan Bacchus, die *Dithyrambus* bygenoemt wierdt. Hy leefde ten tyde van Darius Hystaspes, dat is te zeggen, omtrent de LXX Olympiade, in het 206 jaar van Rome: en zyne achting was zo groot, dat men hem stelde in het getal der zeven wyzen van Griekenlandt, in de plaats van Periander. Men moet zorg dragen om niet te vervallen in den misslag van den geleerden Andreas Schottus, die drie dichters gemaakt heeft van *Lasus Chabrinus Hermioneus*, om te zeggen Lasus, zoon van Chabrinus, van Hermione. *Suidas. Theon* van Smyrne *l.* II. *Math. c.* 12. *Diogenes Laërtius l.* I. *Athenaus. Herodot. Plutarchus. Vossius de poët. Græcor. c.* 4. *de scient. Mathem. c.* 20. §. 6. *c.* 59. §. 1.

LASUS, van Magnesië, een Grieksch dichter. Men weet niet, in wat tydt hy geleeft heeft.

LAT, de naam van een afgodt der oude Heidensche Arabiers, waar van de naam verbastert is volgens het zeggen der Mahometanen van dien van *Allah*, welke alleenlyk den waren Godt betekent, die aangebeden moet worden. Het is ook de naam van eenen afgodt der Indianen, die aangebeden wierdt in de stadt Soumenat. Zyn standbeeldt was van een eenigen steen van vyftig vademen hoog, gesteld in een tempel, ondersteund van 56 kolommen van louter goudt. Mahmoud, zoon van Sebecthegin, die dat gedeelte van de Indiën won, waar in de stadt Soumenat gelegen was, verbrak met eige handen dezen afgodt, en vestigde zo veel hy kon het Mahometaandom in de Indiën. *Herbelot Biblioth. Orient.*

LATERAN, LATERAAN, *Lateranum*, *S. Jan van Lateran*, of *S. Giovanni di Laterano*, eene kerk van Rome, is de eerste kerk van den stoel der pauzen. Men ziet deze twee vaarzen, welke gegraveert zyn in een ouden marmersteen van de galdery van dezen tempel:

Dogmate Papali datur & simul imperiali,
Ut sim cunctarum & mater caput Ecclesiarum.

Men ziet 'er ook deze woorden:

Sacrosancta Ecclesia Lateranensis, omnium Ecclesiarum mater & caput.

Deze kerk is een zeer groot en prachtig gebouw. Het Lateraansche paleis, dat 'er zeer naby staat, heeft Sixtus de V doen bouwen. De kardinaal Baronius zegt, dat de plaats, daar de kerk en het paleis van Lateraan gebouwd zyn op den berg Celio, naby de poort, die naar dezen berg genoemt wordt, toebehoord hadt aan Lateranus, dien Nero deedt sterven, en dat de keizer Constantinus waarschynlyk het huis, dat in zynen tydt aldaar stondt, gaf aan den paus Melchiades, dewyl hy aldaar het concilie hieldt, dat hy in den jare 313 vergaderde wegens de zaak van Cæcilianus van Carthago, dien de Donatisten vervolgden. De zelve keizer liet naderhandt aldaar de kerk bouwen, die men 'er nog ziet, met het doopbadt, gezegt van Constantinus, en verzag haar met ryke sieraden; eene aanmerkelyke inkomst vaststellende tot onderhoudt der lampen en der bedienden; gelyk de naauwkeurige Lezer breder zien kan in het boek van Anastasius den Bibliothekaris, onder den tytel van: *de Magnificentia Constantini.* De dichter Prudentius spreekt van de kerke van Lateraan, tegen Symmachus schryvende, *l.* II:

Cœtibus aut magni Lateranas currit ad ædes.

Het pleisterwerk van deze vermaarde kerke is ganschelyk van marmer, en het verwelfsel is ondersteunt door vier ryen van kolommen, alles verguld en met kunstig beeldwerk versierd. Zy praalt inzonderheit met vele kostelyke overblyfselen, van het bloedt en water Christi, des zelfs purperen kleedt, de roede, waar mede hy geslagen wierdt, de hoofden der Apostelen Petrus en Paulus, en vele anderen. Deze kerk brandde af in den jare 1308, onder het pausschap van Clemens den V, en in den jare 1361 onder Innocentius den VI, maar zy wierdt t'elkens herstelt, en men merkt zelfs aan, dat de Roomsche vrouwen de eerste maal zelf de wagens, met stenen geladen, voorttrokken, om het voordeel te hebben van mede te arbeiden aan de herstelling van deze eerste kerke der Christen wereldt; want zy wierdt zulks door eene verklaring van paus Gregorius den XI, gedaan in den jare 1372. De kanunniken van Lateraan, die eertyds Regulieren waren, wierden volstrekt wereldlyk gemaakt door Sixtus den IV in den jare 1471. De koning van Vrankryk biedt twee van deze kanunniken aan zyne Heiligheit aan, uit aanmerking van de goederen, welke de koningen van Vrankryk gemaakt hebben aan deze kerke. Zie hier de concilien, welke in deze aanzienlyke hoofdkerke gehouden zyn.

I *Algemeen concilie van Lateraan.*

Dit concilie, dat het IX algemene is, wierdt vergaderd onder het pausschap van Calixtus den II, in den jare 1122, volgens Baronius; maar eerder in den jare 1123, den 25 Maart, eerste zamenroeping. Men vergaderde het zelve voornamentlyk, om zich te stellen tegen de ondernemingen van keizer Hendrik den IV, wegens de instellingen of investituren tot de beneficien, en vooral tot de prelaatschappen. Eenige Duitsche vorsten hadden zich dat recht aangematigt, tegen het XXII canon van het achtste algemeen concilie; en, zo men ook nog voorgeeft, tegen den brief, dien de keizer Konstantyn de Grote schreef aan de prelaten, welke niet tegenwoordig geweest waren, gelyk men zegt, dat de zelve bygebragt is door Theodoretus en Gelasius van Cyzicum. Doch men moet aanmerken, dat Constantinus wel eenen brief schreef aan de afwezige bisschoppen, welken men vindt by Theodoretus *hist. Eccles. l.* I, *c.* 10; maar daar in wordt geen woordt van den paus of van de investituren gesproken. De paus Gregorius de VII hadt zich gestelt tegen de ondernemingen der Duitsche vorsten, maar deze tegenstandt hadt alleenlyk een groot misverstandt veroorzaakt tusschen de Roomsche pauzen en de keizers. Calixtus de II poogde zich aan te kanten tegen de kwalen, die reets groot genoeg waren. Hy vergaderde daarom dit concilie, alwaar zich drie honderd prelaten bevonden, gelyk Sugerus, abt van S. Denys, verhaalt, die aldaar was, en niet negen honderd zeven en negentig, gelyk Pandulphus verzekert. Daar was ook een zeer groot getal van prinssen, zo kerkelyke als wereldlyke, en men sprak aldaar van de Saracenen te beoorlogen, de zaken van het H. Landt toen in een slechten staat zynde, sedert den slag, welken Balduïnus de II, koning van Jeruzalem, verloren hadt. Men heeft twee en twintig canons van dit concilie, welke Gratianus, die in dien tydt leefde, byna alle in zyn dekreet gevoegt heeft. Het eerste canon is tegen de simonie. Het twede en het een en twintigste tegen de kerkelyken, welke vrouwen by zich hielden. Het vyfde bevestigt het verbodt der huwelyken in een zekeren graadt. Het elfde geeft aflaten aan de kruisvaarders. Het vyftiende is tegen de valsche munters. Het zestiende tegen de genen, die de pelgrims mishandelden. Het zeventiende verboodt aan de abten en aan de monniken openbare boeten op te leggen, enz. *Tom.* X. *Concil.*

II *Algemeen concilie van Lateraan.*

De paus Innocentius de II, volkomentlyk de voornemens van den valschen paus Petrus van Leon, gezegt Anacletus de II, willende verydelen, en zich stellen tegen de dwalingen van Arnoldus Brixiensis, een leerling van Petrus Abaillardus, en de ongeregelde zeden der kerkelyken en wereldlyken verbeteren, besloot een algemeen concilie te vergaderen. Hy deedt zulks den 8 April des jaars 1139, en hy droeg zo veel zorge de prelaten daar toe te roepen, dat 'er byna duizend zich aldaar bevonden. Dit concilie, dat het X algemene is, vervat dertig canons, waar van het eerste is tegen de simonie. Het twede en het negende zyn wegens de excommunicatien, waar van de eenige eigen bisschoppen absolveren konden. Het vierde regelt de kerkelyke kledingen. Het zesde is tegen de priesters, welke vrouwen by zich hebben. Het zevende verbiedt de misse van de zelve te horen. Het achtste verbiedt aan den kerkelyken en aan de monniken de beroepingen van het advokaat-of geneesmeesterschap te oeffenen. Het tiende is tegen de leken, welke tienden nemen. Het dertiende is tegen de woekeraars, welke het berooft van de kerkelyke begravenisse. Het veertiende berooft van gelyken daar van de genen, die zich in gevechten wagen, om blyken te geven van hunne krachten. Het vyftiende doedt die genen in den ban, die de kerkelyken slaan. Het zeventiende verbiedt de huwelyken tusschen bloedverwanten. Het een en twintigste sluit de zonen van priesters uit van het priesterschap. Het drie en twintigste is tegen Arnoldus

Brixienſis en zyne aanhangers. Het negen en twingſte is tegen de genen, die oorlogstuig maakten voor de ongelovigen. *T. X. concil.*

III *Algemeen concilie van Lateraan.*

Dit concilie, dat het elfde algemene is, wierdt gehouden door paus Alexander den III en drie honderd biſſchoppen den 5 Maart, op Maandag van de derde week der vaſten van den jare 1197, dat het 20 was van het pausſchap van den zelven Alexander. De oorzaak van deze zamenroeping was de hervorming der zeden, en voornamentlyk om zich te ſtellen tegen de ſcheuring, welke verwekt was in de kerke door den keizer Frederik den I, welke drie pauzen geſtelt hadt tegen die van Rome, Octavianus, Guido van Cremona, en Johannes van Straima, onder den naam van Victor den IV, Paſchalis den III, en Calixtus den III. Men was ook voornemens de gevoelens der Albigenzen onder den naam van Catharen en anderen te veroordelen. Wilhelmus, biſſchop van Tyrus, Albertus van Bethlehem, en eenige andere Ooſterſche prelaten, waren van het getal der genen, welke deze vergadering uitmaakten. Zy maakten aldaar zeven en twintig decreten of canons. Het eerſte betreft de verkiezing der Roomſche pauzen. Het twede herroept de verordeningen der tegenpauzen. Het derde bepaalt den ouderdom der biſſchoppen, parochianen en aartsdiakenen. Het vyfde verbiedt, dat eenig klerk geordend worde zonder den tytel van een beneficie. Het zesde beveelt aan de prelaten berecht te geven voor de excommunicatie, en verbiedt aan de monniken te appelleren van het vonnis van het kapittel of van den overſte. Het achtſte verbiedt het verkrygen van uitzichten op beneficien. Het elfde is tegen de kerkelyken, welke vrouwen by zich hebben. Het twaalfde verbiedt hen zich met tydelyke zaken te bemoeien. Het dertiende en veertiende zyn tegen de meerderheit van beneficien in een perſoon. Het vyftiende wil, dat men de kerkelyke goederen niet anders gebruiken zal dan voor de kerke. Het zeſtiende bepaalt de beſluiten der kapittelen. Het achttiende beveelt de aanſtelling der prebenden *præceptoriales* in de cathedralen. Het negentiende doedt de wereldlyke machten in den ban, die zich meeſter maken van de kerkelyke rechten. Het twintigſte verbiedt de kampgevechten en de tournooien. Het vier en twintigſte verbiedt bezorging van wapenen aan de ongelovigen. Het vyf en twintigſte gebiedt de communie te weigeren aan de openbare woekeraars. Het zes en twintigſte verbiedt den Chriſtenen met de Joden, Saracenen, enz. te wonen. Het zeven en twintigſte veroordeelt de Albigenzen, Catharen, Patarinen, en anderen. *T. X. Conc. Guill.* van Tyrus. *Roger. Bartholom. Laurent. enz.*

IV *Algemeen concilie van Lateraan.*

Dit concilie, dat het XII algemene is, wordt *het grote* genoemt, ter oorzake van het groot getal van biſſchoppen, welke zich aldaar bevonden. De paus Innocentius de III, die het zelve vergaderde in den jare 1215, zat voor in het zelve; en het nam zyn aanvang den 11 November. De partriarchen van Conſtantinopel en van Jeruzalem woonden het zelve in perſoon by, en die van Alexandrië en van Antiochië zonden aldaar hunne gevolmachtigden. Daar waren nog een en zeventig aartsbiſſchoppen, drie honderd en veertig biſſchoppen, en meer dan acht honderd abten en prioors. De redenaars of gezanten van Henrik, keizer van Conſtantinopel, van Frederik, verkoren koning der Romeinen, van den koning Philippus Auguſtus, van Johannes, koning van Engelandt, van Andreas, koning van Hungarië, van Johannes, koning van Jeruzalem, van Hugo, koning van Cyprus, van Jacobus, koning van Aragon, en die van verſcheide andere vorſten, bevonden zich op dit concilie. Het zelve wierdt vergadert tegen de Albigenzen, en om de gevoelens van Amalricus en van den abt Joachimus te veroordelen. Men ſprak aldaar ook wegens de herwinning van het H. Landt. Het zelve vervat zeventig kapittelen, meeſtendeels gevoegd in de decretalen van Gregorius den IX. Zie hier daar van de voornaamſte. Het eerſte vervat verſcheide geloofsartykelen, en beveſtigt de uitdrukking van *Transſubſtantiatie*, om te kennen te geven de verandering van de zelfſtandigheit van het broodt en van den wyn in de zelfſtandigheit van het ligchaam en van het bloedt van Jeſus Chriſtus in het zogenaamde offer van de Miſſe. Het twede veroordeelt de dwalingen van den abt Joachimus. Het derde en de volgende, tot het negende toe, handelen van de wyze van de uitroeing der ketteryen, verbiedende zonder goedkeuring te prediken, en regelt de inquiſitie of het geloofs-onderzoek. Het elfde, het XVIII canon van het derde concilie van Lateraan vernieuwende, gebiedt de vaſtſtelling der prebenden voor de ſcholaſtyken en de Theologanten. Het twaalfde voorziet in de hervorming der klooſter-ordens; en het dertiende verbiedt de inſtelling van nieuwe. Het veertiende is tegen de onkuiſchheit der klerken, en het vyftiende ſtraft de genen, die niet matig genoeg zyn. Het zeſtiende regelt hun gedrag. Het zeventiende betreft den Goddelyken dienſt. Het negentiende verbiedt ongewyde ſieraden ten toon te ſtellen in de kerken. Het een en twintigſte is dat vermaarde canon, het welke begint met de woorden *omnis utriusque ſexus*, enz. en dat aan de Chriſtenen gebiedt zich ten minſte eenmaal des jaars te biechten aan den parochiaan, en te communiceren op het Paaſchfeeſt. Het twee en twintigſte gebiedt aan de geneesmeeſters de biechtvaders te doen roepen by de zieken. Het vier en twintigſte ſpreekt van de verkiezingen, en bepaalt driederlei ſlag; de inblazing, de opzameling van ſtemmen, en de overeenkomſt. Het vyf en twintigſte en de volgende raken de verkiezing tot de beneficien; en het negen en twintigſte verbiedt de meerderheit der zelve in een perſoon. Het een en dertigſte verbiedt aan de zonen der kanunniken de beneficien van hunne vaders te verkrygen. Het twee en dertigſte en drie en dertigſte regelen het genoegzame deel der parochianen. Het zes en dertigſte is wegens de appellen. Het zes en veertigſte raakt het voorrecht der kerkelyken. Het vyftigſte betreft de huwelyken. Het een en zeſtigſte verbiedt het lichtvaardig vertonen van de overblyfſelen der Heiligen. Het vier en zeſtigſte is tegen de monniken, die geldt nemen om iemandt in hunne orde te ontfangen. Het zeven en zeſtigſte en acht en zeſtigſte zyn tegen de woekeringen der Joden, enz. *T. XII. Concil. de abt van Urſperg. Matth. Paris. Spondan. Bzov. & Rainaldus in Annal. Eccl A. C.* 1215.

V *Algemeen concilie van Lateraan.*

Dit concilie, begonnen in den jare 1512 onder Julius den II, wierdt eerſt beſloten in den jare 1517 onder Leo den X. Men hieldt het zelve om zich aan te kanten tegen de vergadering van Piſa, om de Chriſten vorſten te bewegen tot een eedgenootſchap tegen de Turken, en tot de hervorming der zeden. Van het concilie van Piſa wordt elders geſproken; het is genoeg aan te merken, dat dit concilie twaalf zittingen vervat; dat de eerſte de vergadering van Piſa veroordelen; en dat het achtſte eenige dwalingen wegens de ziele verdoemt. Het negende canon van de negende zitting wil, dat de genen, die beneficien hebben, en nalatig zyn in het lezen van den Goddelyken dienſt, van hunne beneficien verſteken zullen zyn; en de tiende zitting regelt de lombaarden, of banken van leening, alwaar de armen geldt te leen kunnen vinden. Het voornaamſte oogmerk van dit concilie was, om de macht der pauzen weder in den vorigen ſtandt te ſtellen, welke door de concilien van Piſa, Baſel en Conſtans in de XV en XVI eeuwen aangetaſt was: gelyk dan inzonderheit het twede concilie van Piſa de acten van dit vyfde Lateraanſche concilie en paus Julius van Godslaſtering beſchuldigde.

Andere concilien van Lateraan.

De paus Martinus de I hieldt een concilie te Lateraan den 5 October des jaars 649, en veroordeelde met honderd en vyf biſſchoppen het geloofs-formulier, *Typus* genoemt, voorgeſteld door den keizer Conſtans, en daar benevens Cyrus, Sergius, Paulus, en Pyrrhus, Monothelitiſche ketters. In een ander concilie, gehouden in den jare 1051, door Leo den IX, wierdt Gregorius, biſſchop van Vercelli, van overſpel beſchuldigt, in den ban gedaan. In het volgende jaar vergaderde de zelve paus een ander concilie tot de canoniſatie van S. Gerardus, biſſchop van Toul. Alexander de II hieldt 'er een in den jare 1063 tegen de genen, welke ſchuldig waren aan ſimonie, ter oorzake van Petrus, biſſchop van Florence, die met dit misdryf en van kettery beſchuldigt wierdt. De paus vergaderde meer dan honderd biſſchoppen, en men maakte twaalf canons. Men hieldt hier twee andere concilien in den jare 1065 tegen de ketters, *bloedſchenders* genoemt, de zelve veroordelende niet alleenlyk uit kracht der burgerlyke wetten, maar ook volgens het gezag der gewyde canons. Men heeft nog vier concilien in 't paleis van Lateraan gehouden onder Paſchalis den II. Het eerſte wierdt gehouden in den jare 1102, na de midde-vaſten, tegen den keizer Henrik den IV, die de vrede der kerke ontruſtte. Het twede is van den jare 1109. Het derde van den jare 1112, alwaar Girard, biſſchop van Angoulême, de herroeping las van het voorrecht der inveſtituren van de beneficien, welke de keizer door geweldt gevorderd hadt van den paus. In het vierde, gehouden op den 6 Maart, zynde maandag van de derde week van de vaſten des jaars 1116, verboodt de paus met eene vervloekinge de inveſtituren; maar hy wilde nooit het vonnis van den ban uitſpreken tegen Henrik; hoewel hy goedkeurde het gene andere prelaten ten dien opzichte gedaan hadden. Calixtus de II, die het eerſte algemene Lateraanſche concilie in den jare 1122, of 1123 gehouden hadt, vergaderde een ander wegens de vrede, geſloten met den keizer, welken drie kardinalen te Worms waren gaan vinden. Alexander de III deedt in een concilie, omtrent den jare 1166 te Lateraan gehouden, den keizer Frederik den I, zynen vervolger en vyandt van den H. ſtoel, in den ban. Daar zyn 'er nog eenige andere, waar van in het byzonder geſproken wordt onder de concilien van ROME.

LATERANUS was by de oude Heidenen de godt der haardſteden. Zyn naam komt af van *Later*, dat tigchelſteen betekent, om dat de haardſteden gemeenlyk van tigchelſtenen gemaakt waren. *Arnobius. Pomey Panth. Myth. p.* 224.

LATERANUS was ook de naam van een Romein, die, tot burgermeeſter benoemt zynde, door laſt van den keizer Nero gedood wierdt. Zie LATERAN.

LATHBER, (JOHANNNES) een Engelſchman, bloeide in den jare 1406. Hy heeft uitleggingen gemaakt over de Pſalmen, over Jeremias, en over de Handelingen der Apoſtelen. Waddingus pryſt hem krachtig wegens zyne geleerdheit in de Philoſophie, en in de Theologie. *Konig Biblioth.*

LATHEM, of LATHUM, een Zutphenſch dorp, onder de barony van Baar gelegen, wordt in het geeſtelyke door een eigen Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Zutphen.

LATHURUS. Zie PTOLOMEUS LATHURUS.

LATICLAVIUM, ook LATUSCLAVUS, *Tunica clavata*, en *Laticlavii*, een onderkleedt, op het welke men knopen aan grote nagelhoofden hechtte. Het was eene kleding van aanzien en waardigheit onder de Romeinen. De Raadsheren hadden recht om het

het zelve te dragen, en men noemde de zelve met eenen naam *Laticlavii*, gelyk Suetonius zegt, *Binos Laticlavios misit*, dat is: „ Hy zondt twee Raadsheeren". De burgermeesteren, de hoofdschouten, en de genen, welke zegepraalden, hadden recht dit kleedt te dragen, en het zelve wierdt onder de keizers gegeven aan de gouverneurs der provincien, en aan de genen, die den staat wel gedient hadden, als een teken van eere. Isidorus verhaalt in zyn IX boek, dat, hoewel iemandt van een Raadsheerlyk geslacht was, hy echter maar ridder was tot een zekeren ouderdom; waar na hy de Raadsheerlyke waardigheit ontfing. Volgens de oude gewoonte waren de zonen der Raadsheeren tot den ouderdom van vyf en twintig jaren maar ridders, en zy hadden daar na maar het recht van het *Laticlavium*. Cesar was de eerste, die grote hoop opgevat hebbende van Octavius, zynen neef, en hem eerder tot de behandeling van zaken willende brengen, hem het recht van het *Laticlavium* gaf voor den ouderdom, die door de wetten bepaald was. Augustus, op dat de kinderen der Raadsheeren zich vroeger tot het bestier der republyk mogten gewennen, liet hen in een zelven tydt toe, den mannelyken tabbaardt en het merkteken der Raadsheeren aan te nemen, en ingang te hebben in de kamer van den Raadt. Voorts kon men dit voorrecht niet genieten zonder bewilliging van den vorst. De vaders waren verplicht het zelve te verzoeken voor die van hunne kinderen, welke zy tot de algemene zaken schikten. Het gebeurde zelfs dikwils, dat van twee broeders de een dit voorrecht genoot, terwyl de ander daar van uitgesloten was, om dat de vader het zo wilde, of om dat de uitgeslotene niet bekwaam geoordeeld wierdt om deel te hebben aan de zaken der regeringe. Eindelyk het gebeurde, dat de genen, die maar ridders waren, mede het Laticlavium vereerd wierden, waar uit de onderscheiding der Raadsheeren ontstaat in jongen, en in die genen, welke de waardigheden van de republyk doorgegaan waren. *l'Abbé Danet. Hofman.*

LATICZOW, eene plaats in Podolië, aan de rivier Bog, op de grenzen van Volhynië. Zy is tegen de invallen der Tartaren en Turken tamelyk versterkt, en met een slot en strydbare inwoners voorzien.

LATIMER (HUGO) was geboren in het graafschap van Leicester omtrent den jare 1475. Eenigen tydt Doctor en hoogleeraar in de Theologie geweest zynde in de akademie van Cambridge, alwaar hy de gevoelens van Calvinus geleeraart hadt, wierdt hy bisschop van Winchester gemaakt onder Eduard den VI. Maar onder de regering van Maria wierdt hy om zyn standvastigen yver voor de hervorming gevangen, en als een ketter veroordeeld om verbrand te worden met Nikolaas Ridley. Dit vonnis wierdt voltrokken den 16 October des jaars 1555, wanneer hy tachtig jaren oud was. Wanneer hem zyn vonnis voorgelezen wierdt, dankte hy Godt, dat hy in zyn hogen ouderdom geroepen wierdt, om hem door zulk eene doodt te verheerlyken. Hy heeft een boek van predikatiën in het Engelsch nagelaten, welke hy gedaan hadt voor Eduard den VI en voor de hertoginne van Suffolk. *Heroolog. Anglican. De Larrey.*

LATIMER. (JOHANNES, LORD) Zie NEVIL. (JOHANNES)

LATINIUS, (JANUS) van Kalabrië, heeft geschreven over de Chymie, of scheikunst, en van den Philosophischen steen. Hy hadt ook beloofd eene leerwyze uit te geven over alle de boeken van Raimundus Lullius. *Konig Biblioth.*

LATINIUS. Zie LATINUS.

LATINUS de I, koning der Latynen, of Aborigenen in Italië, was een zoon van Faunus. Hy begon te regeren omtrent het 2838 jaar der wereldt, 35 jaren voor de komst van Eneas in Italië, volgens de stelling van Dionysius Halicarnasseus, van Titus Livius, van Georgius Syncellus, en van eenige anderen. Sommigen zeggen, dat hy zich stelde tegen de landing van den zelven Eneas, en dat hy, overwonnen zynde, de vrede maakte, en zich eindelyk met hem verbondt. Anderen zeggen, dat 'er geen strydt voorviel. Wat 'er van zy, Eneas doodde Turnus, koning der Rutulen, en trouwde met Lavinia, eenige dochter van Latinus. Virgilius breidt zich uit over de gevallen van Amata, gemalinne van dezen koning, van Pallas, den zoon van Evander, enz. *Dionysius Halicarnasseus l. I. Ant. Rom. Tit. Liv. l. I. Aurelius Victor de origin. Gent. Rom.*

LATINUS de II, gezegt *Sylvius*, zesde koning der Latynen, regeerde 51 jaren. In zynen tydt wierden Preneste, Tibur, Gabie, Tusculi, Pometia, en alle de andere steden naby *Alba longa* tot volkplantingen gemaakt. Tiberius Sylvius was zyn opvolger. *Dionysius Halicarnasseus l. I. Antiq. Rom. Aurelius Victor de orig. Gent. Rom.*

LATINUS, (JOHANNES) een Moor van geboorte, wierdt, nog een kleine jongen zynde, in Spanje gevoerd, en diende by den hertog van Suesse, Gonzales van Cordoua, kleinzoon van den groten kapitein. De geest, dien men in hem bespeurde, was oorzaak, dat men hem deel liet nemen in de lessen, welke aan zyn jongen meester gegeven wierden; en hy wierdt door dit middel zo geleerd, dat hy, vrygemaakt zynde, van den aartsbisschop van Grenade het regentschap van de Latynsche taal verkreeg in de schole der kerke van Grenade. Hy kweet zich zo waardiglyk in dezen dienst gedurende 20 jaren; en dewyl zyne zeden niet minder achting verdienden dan zyn geest, vondt hy gelegenheit om een zeer voordeelig huwelyk te doen; want hy trouwde met Donna Anna de Carleval. Men zegt, dat hy een schoon man was; het welk mogelyk al zo zeldzaam is naar den smaak der Europeanen, dan een Moor de Latynsche taal te zien onderwyzen. Hy gaf verscheide dichtstukken uit: een op den zeeslag van Lepante: een ander op de doodt van Pius den V, en een goed getal van puntdichten. Zie hier de tytels daar van: *Austriados libri* II, *sive de victoria navali Joannis Austriaci ad Echinadas Insulas; De obitu Pii* V, *ejusque in Philippum regem studio; De augusta regalium corporum ex variis tumulis in unum regale templum Escurialis translatione, atque illinc in Granatense; Reginæ Joannæ Epigrammatum, sive Epitaphiorum, libri* II, te Grenade in den jare 1576. Eenigen zeggen, dat Clenardus hem uit Ethiopië in Spanje bragt, en dat hy hem onderwees in de goede letteren. Doch zulks is niet waar, als Bayle aantoont. Hy stierf in den jare 1573. *Bayle Dict. Crit.*

LATINUS LATINIUS, een geleerd Theologant, heeft zich eene grote achting verkregen in de XVI eeuwe. Hy was van Viterbo, alwaar hy geboren wierdt omtrent den jare 1513. Hy studeerde te Siëna en elders, en dewyl hy eene grote neiging hadt tot de letteren, maakte hy daar in wel haast zo groot een voortgang, dat al de wereldt daar over verbaast was. Hy leerde, behalven de Philosophie en de Theologie, de goede letteren, en maakte zich zo bekwaam in de oordeelkunde der oude schryvers, dat hy de meesten der genen, welke in die studie uitgemunt hadden, te boven ging. Latinus Latinius sleet een gedeelte van zyn leven te Rome, alwaar zyne verdiensten hem doorluchtige vrienden maakten. Men verkoos hem in den jare 1573 onder het getal der genen, welke geschikt waren tot de verbetering van het decreet van Gratianus, en die alle aanmerkenswaardig waren door hunne geleerdheit en door hunne waardigheit. Tot een bewys daar van zal het genoeg zyn eenigen der zelven te noemen, te weten Buoncompagno en Montalto, welke naderhandt pauzen waren, onder den naam van Gregorius den XIII en Sixtus den V, de kardinalen Sirletus, S. Karel, Paleotus, Franciscus Alciatus, M. Antonius Colonna, enz. Arnoldus van Pontak, bisschop van Basas, Francisco de Torres, Petrus Ciaconius, enz. Latinius muntte uit onder deze grote mannen in eene onderneming van dat belang. Hy arbeidde daar aan dertien achtereenvolgende jaren. Hoewel hy weinig gezondheit hadt, zo spaarde hy de zelve zo wel, dat hy geleeft heeft tot den ouderdom van 80 jaren, en hy stierf te Rome den 21 January des jaars 1593. Men heeft verscheide werken van zyn maaksel, en onder anderen: *observationes & emendationes in Tertullianum*, in den druk der werken van Tertullianus door Pamelius, na dien, welke te Parys uitkwam in den jare 1608. *Bibliotheca sacra & profana, sive observationes, correctiones, conjecturæ & variæ lectiones*, welke Dominicus Macri te Rome heeft uitgegeven in den jare 1677. Het leven van Latinus Latinius wordt aan het hoofdt van dat werk gevonden, dat de naauwkeurigen zullen kunnen raadplegen. Deze Latinus Latinius, zegt men, was een recht bederver der oudheit, die zo veel als hem mogelyk was het gene met zyne gevoelens niet overeenkwam verduisterde. Alzo getuigt hy zelf in zyne *Bibliotheca p.* 177, dat hy aan een kant gelaten hadt den vermaarden brief van Firmilianus Cesareus, in den druk der werken van S. Cyprianus, door Manutius. Zie Johannes Fell, bisschop van Oxford, over dezen brief.

LATINUS of LATINIUS PACATUS DREPANIUS, of *van Drepanum*, een redenaar, die in de IV eeuwe leefde. Men heeft van hem een lofreden van den keizer Theodosius den Groten, overwinnaar van den dwingelandt Maximus, welke hy voor hem uitsprak in den jare 389. Hy was van Aquitanië, naar dat men oordeelt door het gene hy in dit stuk zegt. Sidonius Apollinaris maakt gewag van dezen schryver aan Lupus schryvende: *nunc Drepanium illis modo, istis restituis Anthedium*, enz. Ausonius spreekt dikwils van hem als van een goed dichter, en van eenen van zyne zonen van den zelven naam. *Ausonius Edill.* VII. *Sidonius Apollinaris l.* VIII. *ep.* 11.

LATINUS URSINUS. Zie FRANGIPANI.

LATIUM, CAMPAGNA DI ROMA, of *het landt der Latynen*, eene landstreek van Italië, beneden de Sabynen, en naby de Toskaners. Het zelve was van eene zeer kleine uitgestrektheit, want het vervatte in den beginne niet meer dan het gene gevonden wordt van den Tyber af tot aan de kaap van Circelli, welke het *promontorium Circæum* der ouden is. Maar na dat de Hernisçen, de Equiers, de Volsciers, en de Ausoniers, onder den enkelen naam der Latynen begrepen waren, strekten de palen van het nieuwe Latium zich uit tot aan de rivier van Carigliano, welke de Latynen Liris noemen. Rome is van alle tyden de hoofdstadt geweest van Latium, tegenwoordig *Campagna di Roma* genoemt; en dit landt wierdt eerst door de Aborigenen bewoond. De andere oude steden zyn Tibur, nu Tivoli, Preneste, tegenwoordig Palestrina, Tusculum, hedendaags Frescati, Aricia, Alba, Paterno, Ostia, en de plaatsen, welke de Volsciers, de Hernisçen, de Rutulen, enz. bewoonden. De nieuwe steden van Latium zyn Alatri, Anagni, Aquino, Gaëta, Fondi, Piperno, Sezze, Segni, Sora, Velletri, enz. Dit heeft 543 jaren lang zyne eige byzondere vorsten gehad, namentlyk 19 koningen, van Picus, den zoon van Saturnus, af, tot Numitor, den grootvader van Romulus, toe; als uit de volgende Chronologische lyst der zelve blykt.

Koningen van Latium.

Begon te regeren in 't jaar der wereldt		regeerde
2757.	*Picus*, zoon van *Saturnus*,	37. jaren.
2794.	*Faunus*	44.
2838.	*Latinus* de I	34.
2872.	*Eneas*	6.
2877.	*Ascanius*	38.
2915.	*Sylvius*	29.
2944.	*Eneas Sylvius*	31.
2975.	*Latinus* de II	51.

3025. *Alba*

3025. *Alba Sylvius* 39 jaren.
3064. *Capetus* de I 26.
3090. *Capys* 28.
3118. *Capetus* de II 13.
3131. *Tyberinus* 8.
3139. *Agrippa Sylvius* 41.
3180. *Alladus*, of *Aremulus Sylvius*, bygenoemt *Sacrilegus*, 19.
3199. *Aventinus Sylvius* 37.
3236. *Phocas* 23.
3259. *Amulius* zette zich op den troon, na dat hy *Numitor*, zynen broeder, verdreven hadt. 41.
3299 of 3030 *Numitor* wierdt op den troon herstelt door zynen kleinzoon *Romulus*, die in het daar aan volgende jaar de stadt Rome bouwde.

Dion. Halicarn. Livius. Vell. Paterc. Florus. Plutarchus. Aul. Gellius. Aur. Victor. Censorin. Ptolomaeus. Strabo. Plinius. Petr. Marcell. Leand. Albert. Corradinus in veter. Latio profano & sacro.

LATIUS, (CAROLUS) een Siciliaan, en priester, was geboren den 31 July des jaars 1613. Hy hadt eerst in de societeit der Jesuiten zich in de letteren geoeffent, wanneer hy zich naderhandt tot de hoger wetenschappen begaf. Dies wierdt hy Doctor in de Philosophie, Godkunde en rechtsgeleerdheit, en hadt overal grote achting. Hy is commissaris van de inquisitie geweest, en dikwils wierdt hem het opzicht over de kerken door de bisschoppen van Mazara toebetrouwt, met welke hy een gemeenzamen ommegang hadt. Hy stierf den 14 December des jaars 1667, en heeft uitgegeven in 't Latyn: *Bullæ Cruciatæ absolutissima dilucidatio, divisa in tredecim disputationes, & quinquaginta quaestiones, in quibus difficultates 522 distinctè ac dilucidè enodantur*; en in 't Spaansch: *Antido pretioso contro il Peccato mortale del gran servo di Dio P. Luigi Lanuzza, della Compagnia di Giesu, tradotto dal Castigliano nell'idioma Italiano. Biblioth. Sicula.*

LATOMIÆ, zekere plaats in Sicilië, tegenwoordig *La Tagliata* genoemt, is eigentlyk een hol, dat Dionysius de Dwingelandt van Syracuse deedt graven in eene rots naby die stadt, om tot eene gevangenis der misdadigen te dienen. Het zelve was omtrent eene stadie lang, en 200 voeten breed. Deze tyran hieldt de gevangenen aldaar een zeer langen tydt, zo dat zy aldaar trouwden, en kinderen teelden. In deze gevangenisse was eene plaats, Philoxenus genoemt, om dat deze dichter eenig werk, dat die koning gemaakt hadt, niet hebbende willen goedkeuren, door zynen last daar in opgesloten wierdt; en men gelooft, dat hy aldaar zyn dichtstuk van den Cyclops maakte, waar in hy dien vorst bespot. Cicero verwyt ook aan Verres, dat hy in deze plaats verscheide burgers van Rome gevangen gehouden hadt. *Cluver. l. I. Sicil. Antiq.*

LATOMUS (BARTHOLOMEUS) was van Arlon in het Luxenburgsche, alwaar hy geboren wierdt in den jare 1475. Hy verstondt de Latynsche taal, welke hy benevens de redenkunst leeraarde te Trier, te Keulen, te Fryburg, te Parys en elders, en verkreeg zich veel achting. Hy schreef aantekeningen over Cicero, over Terentius, over de Hekeldichten van Horatius, enz. Hy schreef ook in zynen ouderdom eenige verhandelingen van verschilpunten tegen de Protestanten, onder anderen in den jare 1543 een antwoordt aan Martinus Bucerus over vier hoofdzaken; te weten, over de uitdeeling van de communie onder het eene teken, over de aanroeping der Heiligen, over den ongehuuwden staat der priesters, en over het gezag der kerke. Bucerus op dit werk geantwoord hebbende, schreef Latomus een tegen-antwoordt, en verdedigde zich tegen Jacobus Andreas, predikant van Coppingin, in een werk, genoemt: *de la docte simplicité de l'usage du Calice & du saint Sacrifice de la Messe.* Hy wederleide ook de beschuldigingen van Petrus Dathenus, een gewezen Kordelier, en schreef eenige brieven aan Sturmius over den staat der kerken van Duitschlandt. Hy stierf te Coblens omtrent den jare 1566. *Valerius Andreas Bibl. Belg. Miraus. Simler.* enz.

LATOMUS, (JACOBUS) geboortig van Cambron, dat een klein vlek is, met eene abdy, in Henegouwen, leefde in de XVI eeuwe. Hy was Doctor van Loven, kanunnik van S. Pieter in de zelve stadt, en een yverig verdediger van de Roomsche lere tegen Luther en de andere Hervormers, welke hy bestreedt van den jare 1519, tot in den jare 1544, wanneer hy stierf. Hy schreef de verdediging der artykelen van Loven, en verscheide andere verhandelingen over verschilpunten, als van de kerke, van de opperhoofdigheit van den paus, van de oorbiecht, enz. Hy schreef ook tegen Erasmus eene verhandeling van de studie van de Theologie en van de drie talen, waar in hy de scholastyke Theologie verdedigt. Dit werk wierdt wederlegt door Erasmus, en Latomus schreef daar op een antwoordt. Hy was een der bekwaamste Doctoren van zynen tydt in de faculteit van Loven. Hy hadt veel oordeel en belezenheit; hy schreef gemakkelyk in het Latyn, maar zonder veel beschaafdheit; hy verstondt geen Grieksch, noch Hebreeusch, en was zeer vooringenomen voor de scholastyke Theologie. *Coccius in Cat. Bellarmin. de script. Eccl. Genebrard. in Leone X. Valer. Andr. Miraus. Swert. du Pin Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques* XVI *siecle.*

LATOMUS, (JACOBUS) een neef van den voorgaanden, deedt alle de werken van zynen oom in een stuk *in folio* drukken in den jare 1550. en hy stierf in den jare 1596, nalatende *Psalmorum* III *libri integri*; *Threni Jeremia* en *Cantica Canticorum* in Engelsche vaarzen.

LATOMUS, (JOHANNES) een Regulier Augustyner kanunnik, van de congregatie van Verd-Val, heeft geleeft in de XVI eeuwe. Hy was geboren te Bergen-op-den Zoom in Brabandt, en was prioor van S. Trudon. Men gebruikte hem in gewigtige belangen van de congregatie, en hy deedt zelfs eene reize naar Rome. Latomus hadt veel geleerdheit. Hy vertaalde de Psalmen in vaarzen, hy stelde de predikatiën van Johannes Ferus in het Latyn; hy gaf de historie van het klooster van S. Trudon uit, enz. Men verzekert, dat hy te Antwerpen stierf den 1 July des jaars 1578, in den ouderdom van 53 jaren. *Valerius Andreas Bibl. Belg. Miraus. Ghilini*, enz.

LATOMUS, (JOHANNES) wierdt geboren te Frankfort den 24 January des jaars 1524. Hy leide den grondt zyner studiën in zyne geboortestadt, als mede te Keulen, Bergen, Ments en Fryburg. Hier op wierdt hy in den jare 1545 te rug geroepen naar Frankfort, tot den dienst der kerke aldaar. In den jare 1581 wierdt hy benoemt tot deken van het keizerlyke sticht van S. Bartholomeus, in welke waardigheit hy zich zo wel gedroeg, dat de gansche stadt daar over voldaan was. Gelyk de keizer hem reets van te voren blyken van zyne hoogachting gegeven hadt, dewyl hy hem den last opgedragen hadt, om den twist tusschen den Raadt van zyne vaderstadt en een voornaam burger by te leggen, zo maakte hy hem ook naderhandt tot inquisiteur der boeken, die op de Frankfortsche misse gebragt wierden. Doch dewyl hy hier door zeer vele moeielykheden hadt, liet hy dit ampt weder varen, waar op hy in den jare 1609 stierf. Men heeft van hem: *historia de Moguntinis Episcopis*, welke hy uit meer dan honderd schryvers byeen getrokken hadt: *Historia Principum Austrasiæ à Carolo Hastano usque ad Philipp.* III, *Hispan. regem*; *Antiquitates Francofordicæ*; *Corsendonia*, en andere werken meer. *Boissard. in vit. 50 viror. doctrina illustr.*

LATONA, dochter van den reus Cœus, en van Phœbe, die zyne zuster was. Zy wierdt bemint van Jupiter, en door den zelven bezwangert. Juno, zulks wetende, verbande haar van de gansche aarde, en deedt haar door den draak Python vervolgen. Maar Neptunus hadt medelyden met haar, en deedt het eilandt Delos te voorschyn komen, van te voren onder het water verborgen en dryvende, alwaar Latona verloste van Diana en van Apollo, die naderhandt den draak Python doodde. *Ovid. l.* VI. *Metam.*

LATOS, (JOHANNES) van Crakau, is voor een uitmuntend wiskundige en geneeskundige gehouden. Hy verkreeg zich veel achting door eene verhandelinge over de veranderingen der koninkryken. Men heeft ook zyne waarnemingen over eenige eclipsen, en eenige kometen. Hy bestreedt de verbetering van den almanak door paus Gregorius den XIII, verzekerende, dat hy iets beters zou hebben kunnen doen; hoewel de sterrekundigen, die het naderhandt onderzocht hebben, bevonden, dat het bezwaarlyk was iets beters daar in te doen. Latos gaf dan zyne verbetering van den almanak uit, welke door eenigen goedgekeurt wierdt. *Konig Biblioth.*

LATRAN. Zie LATERAN.

LATRE, (GUILLIELMUS DE) bisschop van Doornik, stierf in den jare 1473. Hy liet twee boeken na over het gulde vlies, waar in hy handelt van den oorsprong van deze orde, en van verscheide andere zaken, die de zelve betreffen. Dit werk wierdt *in folio* uitgegeven in den jare 1530. *Konig Biblioth.*

LATRONIANUS, een Spanjaardt, een dichter, leefde in de IV eeuwe, ten tyde wanneer Maximus het keizerryk vermeesterde tegen Gratianus. Hieronymus zegt, dat hy verscheide werken in vaarzen hadt nagelaten, en dat hy by de ouden vergeleken mogt worden. Hy heeft nochtans geen lof verdient in alles, wat hy ondernam; want tot de dwalingen van Priscillianus vervallen zynde, wierdt hy in het concilie van Bourdeaux veroordeelt; en vervolgens naar Trier gebragt zynde, alwaar Maximus zich ophieldt, aan wien de ketter geappelleert hadt, wierdt hem benevens zyne medgesellen aldaar het hoofdt afgehouwen in den jare 385. Deze Latronianus wordt door eenigen *Matronianus* genoemt, Erasmus geeft hem dezen naam in zynen druk van Hieronymus. Sulpitius Severus noemt hem echter Latronianus, hoewel de vermaarde vertaalder van de nieuwe overzetting van dien schryver in het Fransch het met den naam van Matronianus gehouden heeft. *Hieronymus de script. Eccles. c.* 122. *Sulpitius Severus l.* II. *Mariana l.* IV. *hist. c.* 20.

LAUBACH, eene kleine stadt en heerlykheit in de Wetterau, aan de rivier Herles, aan een oordt, dat de Vogelsberg genoemt wordt, tusschen Grunberg en Muntzenberg gelegen. Zy heeft een slot, en geeft den naam aan eene linie der graven van Solms. *Tromsd.*

LAUBAN, LAUBEN, in 't Latyn *Lauba*, *Laubana*, de vierde van de zes steden in de opper-Lausnitz, legt drie mylen van Gorlitz, en zeer naby de Silesische grenzen, aan het watertje Laube, dat niet verre van daar in de Queis valt. Het begin van deze stadt wordt gestelt in den jare 1180, wanneer zy den Silesischen hertog Boleslaus Altus te Breslau toebehoorde; zynde toen echter maar een slecht open vlek geweest, tot dat zy in den jare 1264 door Ottho den III, markgraaf van Brandenburg, die deze landstreek van den kleinzoon van den gemelden Boleslaus van den zelven naam gekocht hadt, vergroot en met eene gracht omringt, ook in den jare 1318 door Waldemarus den I, keurvorst van Brandenburg, met een sterken muur bevestigt wierdt. Wanneer deze Askaansche linie der markgraven van Brandenburg, die de stadt Lauban veel goeds bewezen hadt, in den jare 1322 uitgestorven was, kwam zy aan Agnes, gemalinne van Henrik, hertog van Jauer, dochter van Wenceslaus den IV, koning van Bohemen, en naderhandt aan de koningen van Bohemen. Deze Henrik stichtte aldaar in den jare 1320 een jonkvrouwen klooster, dat nog in wezen is, en zich na de verandering van den Godsdienst, uit krachte van zeker verdrag, in de hoofdkerke het choor voorbe-

behouden heeft, waar in de klooster-juffers dagelyks hare *horæ* zingen, ook van den Budisnischen deken daar in het gewaadt ontfangen, en de priorinnen in deze kerke begraven worden. Benevens deze hoofdkerke is de Franciskaner kerk, die door den oorlog tot den grondt toe verwoest en vervallen was, in den jare 1706 tot oeffening van den Lutherschen Godsdienst weder opgebouwt. De schole dezer stadt is altoos in groten opgang geweest. In de jaren 1427 en 1431 is de stadt door de Hussiten ganschelyk verwoest, en tot in den jare 1435 alzo ongebouwd blyven leggen, wanneer zy zich wederom begon te herstellen, en wanneer de keizer Albert de II in den jare 1438 daar door trok, heeft hy de zelve zeer begunstigt. In den jare 1547 is zy krachtig vervallen, wanneer door den Roomsch-koning Ferdinand den I hare landgoederen ingetrokken wierden, en haar eene boete van 10000 guldens opgelegt wierdt: en zy is niet eerder dan na den dertigjarigen oorlog (wanneer zy benevens de overige opper-Lausnits aan keur-Saxen afgestaan wierdt) door den onvermoeiden vlyt van hare inwoners, en de opgerechte garen-en-wolle-manufacturen, andermaal in een bloeienden staat geraakt, en hoewel zy in de jaren 1659, 1679, en 1696 door brandt zeer beschadigt wierdt, is zy echter wel haast wederom en met eenige zeer schone huizen opgebouwt geworden. *Zeil. Topogr. Sax. super. Grossers Lausitz. P.* III. *p.* 89 *seq.*

LAUBEGOIS, (Anthony) van Douai, stierf in den jare 1626, in den ouderdom van 55 jaren. Hy leeraarde de Griekse en Hebreeuwsche talen te Coimbra in Spanje. Hy heeft een kort begrip van de Griekse tale nagelaten. *Konig Biblioth.*

LAUBIUS, (Georgius) een geneesmeester, was geboren te Augsburg in den jare 1554. Na dat hy op de gemelde plaats den grondt zyner studiën gelegt hadt, onder het bestier van Hieronymus Wolffius, begaf hy zich naar Tubingen, en wierdt aldaar in het 18 jaar zyns ouderdoms meester in de Philosophie. Hier op bezocht hy de Fransche en Italiaansche akademien, en wierdt in den jare 1576 te Pisa Doctor in de geneeskunde. Na dat hy in zyn vaderlandt wedergekeert was, oeffende hy de geneeskunde, enschreef een boek onder den tytel van: *Rosa Angelica.* In den jare 1597, wanneer hy op een gastmaal was, wierdt hy onverwacht door zware pynen overvallen, waar aan hy ook in het gemelde jaar stierf. *Adam. in Vit. Germ. Med. van der Linden de script. Med. Freher. in Theatr.*

LAUCHE, een steedtie in Thuringen, aan de Unstrut, boven Freyburg, en tot des zelfs ampt, dat Saxen-Weissenfels toekomt, behorende. In den jare 1651 ontstondt een kwartier-uurs van deze plaats in May eene aardbeving, welke de bosschen en bomen van de eene plaats naar de andere verzette. Na de zelve is in dezen oordt een gezond-bron ontstaan, die echter naderhandt wederom te niet gegaan is. *Gregorii Thur. p.* 146.

LAUCHSTADT, eene kleine stadt in het sticht Merseburg, twee mylen van Halle gelegen, benevens een ampt en slot, alwaar Philippus, hertog van Merseburg, die in den jare 1690 in den slag by Fleury sneuvelde, zyn verblyf hieldt. Op den 13 January des jaars 1701 wierdt deze plaats door den brandt gansch in de assche gelegt. *Tromsd.*

LAUD (William) wierdt geboren te Reading in Berkshire, zynde zyn vader een der voornaamste burgers van die stadt. De naam van zyne moeder was Web, eene zuster van William Web, die lord-major was geweest van Londen. Hy was lidt van het collegie van S. Jan te Oxfort, en wierdt Doctor in de Theologie in den jare 1608. Na verscheide andere bevorderingen wierdt hy bisschop van S. David gemaakt in den jare 1622, en ging in den jare 1626 over tot het bisdom van Bath en Wels, en wierdt in het zelve jaar deken van de kapelle des konings. Twee jaren daar na ging hy over tot het bisdom van Londen, en eindelyk wierdt hy in den jare 1633 verheven tot aartsbisdom van Kantelberg. Zyn yver om eene eenigheit in de kerken te weeg te brengen ten opzichte van den Goddelyken dienst verwekte hem vele vyanden, en onzydige personen bekennen, dat hy een weinig te veel drift en te veel yver hadt voor de plechtigheden van de kerke. Wanneer het parlement zich opentlyk tegen den koning verklaart hadt, maakten deze redenen de vyanden, welke Land zich verwekt hadt, onverzoenelyk; en de onkreukbare aankleving van dezen prelaat aan de belangen des konings was in hunnen geest gene der minste van zyne misdaden. Om deze redenen deden de oproerigen, in het begin van den opstandt tegen Karel den I, hem in den Tour van Londen zetten. Hy wierdt vervolgens door het Parlement beschuldigt, het pausdom te hebben willen invoeren; ondernomen te hebben de Roomsche kerke met de Anglikaansche te vereenigen, en met verscheide andere misdaden van minder belang. Hy antwoordde, zo men zegt, met onbescheidenheit op alle deze beschuldigingen. Maar de aanhangers van den koning te Marston Moor geslagen zynde, geloofden de parlementgezinden niets meer te vrezen te hebben, en veroordeelden Laud ter doodt. Het vonnis wierdt voltrokken den 10 January des jaars 1644 O. S. Hy onderging de doodt gerustelyk, betonende veel Godvruchtigheit en kloekmoedigheit. Hy was geregeld in zyn gedrag en liefdadig. Hy hadt zeer grote natuurlyke en verkrege begaafdheden, en veel ervarenheit en belezenheit. Alle deze voordeelen maakten hem bekwaam voor het kabinet en voor de zaken, welke de kerke betreffen, zynde een goed staatkundige en een goed Theologant. Het voornaamste van zyne werken is dat, het welk hy uitgegeven heeft tegen Fisher, waar in hy zeer geleerdelyk de Anglikaansche kerke verdedigt tegen de tegenwerpingen van hare tegenstrevers. *Cyprianus Anglicus. Memoir. de LLoyd. Wharton vie de l'Archevêque Laud,* enz.

Men zal hier byvoegen het karakter van Laud, zodanig als het gegeven is door den lord *Clarendon* in zyne uitmuntende historie der burgerlyke oorlogen van Engelandt. Hy moet niet verdacht zyn, dewyl hy van de voorsten was in de belangen van Karel den I. „ Hy was, zegt hy, versiert met uitmuntende „ gaven en met voorbeeldelyke deugden, vermengt met eeni„ ge natuurlyke gebreken, die het volk niet behaagden. Behal„ ven zyne wyze van uitdrukking, een weinig te scherp en te „ haastig, verbeeldde hy zich, dat de openhertigheit en de zui„ verheit der zeden een zeker behoudmiddel zyn tegen alle de „ gevaren, die men in de reize van deze wereldt ontmoet, in „ wat gezelschap men zy, en wat weg men houde. In zyne „ verheffing behieldt hy al te veel gevoeligheit tegen de ge„ nen, die hem vervolgt hadden, en in het zelve gebrek „ vervallende, dat hy hen verweet, wierdt hy op zyn beurt „ de vervolger van de genen, die hem beschuldigden eeni„ ge byzondere gevoelens te hebben, welke zy voorgaven naar „ Papery te smaken. Hy handelde hen als vyanden van de ker„ kelyke tucht, onder voorwendsel, dat zy overeenstemden met „ de Kalvinisten in eenige leerstukken, hoewel zy eerbiedigheit „ bewezen aan de regering, door de wetten vastgestelt, en zo „ veel yver en drift hadden voor de plegtigheden van de An„ glikaansche kerk, dan eenigen van de natie. Wanneer hy het „ beginsel zag van zyne verheffing, hadt hy niet machts genoeg „ om den voortgang der Nonconformisten te stuiten, tegen de „ welke hy zich opentlyk verklaart hadt, noch om de genen, „ die geneigt waren om hen te begunstigen, te beteugelen. Hy „ wierdt wederhouden door het gezag van een overste, die „ verschillende oogmerken hadt. Maar wanneer hy het primaat„ schap in zyne handen zag, en dat de koning van den zel„ ven yver aangedaan was als hy, geloofde het zyn plicht „ te zyn vaardiglyk de nodige hulpmiddelen te gebruiken te„ gen zulk een gevaarlyk kwaadt, en dat van dag tot dag aan„ wiesch.” Zie daar meer dan nodig was om een voorwendsel te geven aan de Parlementarissen, (welke niet van aardt waren vergiffenis aan hunne vyanden te geven) om hem te doen sterven.

LAUDA, een goed vlek, met een kasteel, in het bisdom van Wurtzburg in Franken, aan de Tauber, twee mylen beneden Mariënthal. *Maty Dict.*

LAUDENBURG, (Ruinardus van) een Augustyner monnik, heeft predikatiën nagelaten over het Lyden van Jesus Christus, getrokken uit de vier Euangelisten. De zelve wierden gedrukt te Neurenburg in den jare 1501. *Koning Bibl.*

LAUDER, eene rivier in het Zuider-Schotlandt, welke voortkomt uit het gebergte van de provincie Lothian, en na een korten loop by Melrosz in Teviotdale zich met de Twede vereenigt. Het gewest, waar door deze rivier loopt, wordt Lauderdale, in 't Latyn *Lauderia*, genoemt, en is eigentlyk gene afzonderlyke provincie, maar alleenlyk een gedeelte van het graafschap Merch. Het wordt in twee heerlykheden verdeelt, welke hunnen naam hebben naar de voornaamste plaatsen, namentlyk LAUDER, een vlek of kleine stadt met eene oude fortres, en Thirlestaine. Eertyds behoorde Laudersdale aan het edel geslachte der Morvils, welke eigentlyk van Normansche afkomst en een geruimen tydt konnestabels van het koninkryk van Schotlandt waren. Doch na dat de laatste van dit geslachte wegens gekwetste majesteit veroordeelt wierdt, verviel al zyn vermogen, en alzo ook deze landstreek aan de kroon, sedert welken tydt een koninklyk rechter of baillif daar over de regering wierdt toevertrouwt. *Camben Brittannia. Beeverell delic. de l'Ecosse p.* 1077, 1078.

LAUDICE, zuster en gemalin van Mithridates, moet in de lyst der personen van eene rampzalige geheugenisse gestelt worden. Haar gemaal, een groten toeleg in zynen geest hebbende, sloop weg uit zyn hof, om onbekend en met zeer klein gevolg de gelegenheit der plaatsen te bezichtigen, alwaar hy voornemens was eenmaal te oorlogen. Laudice, geen tyding van hem ontfangende, beeldde zich in, dat hy gesneuveld was, dat hy niet weder zou komen; en in plaats van zich te bedroeven gaf zy zich over aan de vuilste wellusten. De wederkomst van haren gemaal stelde haar in de moeielykste ongerustheit; zy hadt nodig haar wanbedryf te verbergen, en vondt daar toe geen beter middel dan Mithridates door vergift om te brengen. Zy bereidde zich daar toe; maar eene van hare dienstmaagden verriedt haar, en ontdekte het geheim. Mithridates beriedt zich niet lang om zulk eene gemalin te doen sterven. Een hedendaagsch schryver (*Christ. Matthias Theatr. Histor. pag. m.* 28.) heeft ten onrechte voorgegeven, dat deze vrouw inderdaadt vergift gegeven hadt aan dien vorst; maar dat hy, gewoon zynde zyn tegengift te gebruiken, daar door, hoewel met moeite, genas. De schryvers, welke zich belemmert vinden, dat Justinus verhaalt, dat Laudice bevallen was gedurende het afzyn van haren gemaal, maken zwarigheden zonder reden. Deze bevalling was in behoorlyke order: Mithridates kon zich daar over niet ergeren. De rekening van den tydt liet hem toe te denken, dat hy de vader was van het kindt, dat Laudice ter wereldt gebragt hadt, terwyl hy buiten het koninkryk was. Men kan zulks daar uit besluiten, dat Justinus aantekent, dat deze vorst te gelyk over zyne wederkomst en over de geboorte van eenen zoon begroet wierdt. Men zou hem niet hebben durven begroeten over het schandelyk en onbetwistelyk gevolg van zyn hoorndragerschap, als over een goed geluk. De ongerustheden van Laudice ontstonden waarschynlyk daar door, dat zy zwanger was, of dat zy vreesde het te wezen; zich na hare bevalling met hare minnaars vermaakt hebbende. Dit was de oorzaak, dat zy, om hare overspelen te bedekken, trachtte haren gemaal te doen sterven. Zy hadt eene zuster, mede LAUDICE genoemt, en

nog

nog bozer dan zy, welke vyf van hare zonen deedt ſterven, zynde de zesde en jongſte het naauwlyks door hulp van zyne vrienden ontkomen. *Bayle Dict. Crit.*

LAUDICK, LAUDICUM, eene kleine ſtadt van groot-Polen. Zy is gelegen aan de rivier Warta, in het Palatynſchap van Kaliſch, twaalf mylen ten Noorden van de ſtadt van dien naam. *Maty Dict.*

LAUDUS, (VICTORIUS) een Siciliaan, was een ervaren muzykant, en beſtierder van het muzyk in de hoofdkerk te Meſſina. Hy bloeide in den jare 1597, en gaf uit in 't Italiaanſch: *Madrigali à 5 voci, con un dialogo ad otto. Biblioth. Sicula.*

LAUENBURG, in 't Latyn *Leoburgum*, de hoofdſtadt van het hertogdom van den zelven naam, legt aan de Elve tuſſchen Hamburg en Boizenburg, en heeft boven op den berg een vorſtelyk huis. Zy zou haren naam bekomen hebben van hertog Henrik *den Leeuw*, welke deze plaats bouwde in den jare 1157. Maar anderen zyn van gedachten, dat de hertog Bernhard van Saxen, graaf van Askanië, dien keizer Frederik de I, na dat de gemelde hertog Henrik Leo in den ban verklaart was, het oude Ertenburg liet afbreken, en de ſtenen daar van gebruiken tot opbouwing van Lauenburg aan de Elve, welke door de Wenden *Lave* genaamt wierdt, waarom de plaats van de Wenden wegens den Elve-ſtroom den naam van Lauenburg bekomen heeft. Verders is de zelve een zeer goede pas of overtocht over den Elve, waar van inzonderheit de Zweden zich in den dertigjarigen oorlog wel hebben weten te bedienen. Deze ſtadt wierdt reets in de XIII eeuwe door den koning Waldemar van Denemarken, en naderhandt in den jare 1627 door den keizerlyken generaal Tilly ingenomen. Wanneer de laatſte hertog van Saxen-Lauenburg van den Askaniſchen ſtam in den jare 1689 geſtorven was, liet de hertog George Wilhem van Lunenburg-Zell Lauenburg verſterken, dat echter keur-Saxen, keur-Brandenburg en de kroon Denemarken zeer kwalyk namen. Doch de zaak wierdt met de twee eerſte huizen in der minne bygelegt, maar Denemarken, dat niet wilde lyden, dat op zyne grenzen nieuwe veſtingen aangelegt wierden, wilde zulks niet zo gemakkelyk toelaten, en de oorlog wierdt niet eer opgehouden, voor dat alles weder geſlecht wierdt. *Cranzii Saxon. l.* VI. *c.* 44. *Wolter. Chron. Bremenſ. apud Meibom. rer. German. T.* II. *p.* 51. *Chytræus Sax. l.* II. *Danckwerts Holſtein. Chr. fol.* 244. *Zeiler. Topogr. Saxon. infer. p.* 152. *Luca Furſten-zaal p.* 679 *enz.*

LAUENBURG (HET HERTOGDOM) heeft tegen het Ooſten het hertogdom Mekelenburg, tegen 't Zuiden het graafſchap Danneberg, ten Weſten het hertogdom Luneburg, en ten Noorden Holſtein, Stormarn, benevens het gebiedt van Lubek. Benevens de ſtadt Lauenburg, waar van in het vooorgaande artykel geſproken is, en het daar tegen over gelegen ſlot Ertenburg, behoren daar toe de ſloten en ampten Neuenhaus, Frantzhagen, Saſſenhagen, en Schwartzenbeek, het vlek Atelburg, als mede Ludersburg, Thomdam, enz. Ratzeburg, de ſtadt Mollen en het landſchapje Hadelor. Behalven de Elve wordt het landt door de beide rivieren Wackewitz en Steckenitz, welke laatſte door ſluizen vaarbaar gemaakt is, bewatert en vruchtbaar gemaakt. Gelyk hier reets gemeld is, zou ten tyde van keizer Frederik den I Lauenburg onder anderen den hertog Henrik den Leeuw in den jare 1180 ontnomen, en aan Bernhard, een zoon van Albert den Beer, graaf van Askanië, en broeder van den markgraaf Ottho van Brandenburg, gegeven zyn. Dit hertogdom is ook tot den jare 1689 aan des zelfs nakomelingen gebleven, wanneer Julius Franciſcus, de laatſte van dezen ſtam, ſtierf. Na des zelfs doodt waren 'er verſcheide hoge mededingers, die een eiſch daar op deden; als de keur-en hertoglyke huizen van Saxen, het hertoglyk huis Luneburg-Zell, het hertoglyke huis Mekelenburg, het vorſtelyk huis Anhalt, het vorſtelyk huis Holſtein-Sonderburg, als mede het vorſtelyk huis Holſtein-Gottorp wegens zekere dorpen, en eindelyk wegens het Hadeler landſchapje de kroon Zweden. De keurvorſt van Saxen, Johannes Georgius de III, die zyne erfvolging in deze landen niet alleen grondde op de erfvereeniging, in den jare 1671 opgerecht, maar ook voornamentlyk op eene uitſchryving van uitzicht, welke aan het Saxiſche huis in den jare 1507 door den keizer Maximiliaan gegeven was, en door de beide keizers, als door Karel den V, by de keur-belening van den hertog Maurits te Augsburg, en door Leopoldus in de jaren 1660 en 1687 beveſtigt wierdt, liet ten eerſten zo wel te Ratzeburg als te Otterndorf in het Hadeler-landt poſſeſſie nemen. Doch terwyl het keur-Saxiſche leger tegen Vrankryk ſtreedt, bediende George Wilhem, hertog van Brunswyk-Zell, zich van deze gelegenheit, en ontzette keur-Saxen van het bezit in den beginne wel onder voorwendſel van een kreits uitſchryvende vorſt en overſte van den neder-Saxiſchen kreits, zynde als zodanig gehouden om te verhinderen, dat onder de hoge mededingers in de kreits krygsonluſten ontſtonden. Doch hy liet het daar by niet blyven, maar deedt zelfs van Henrik den Leeuw af eenen eiſch op deze landen. Het huis van keur-Saxen zocht wel zo wel by den hertog als by den keizer de wedergeving te verkrygen, doch dewyl alles ſlepende gehouden wierdt, verdroeg het zich in den jare 1697 met den hertog van Zell en den keurvorſt van Hanover zo verre, dat het wel de gemelde landen aan beide die huizen zou overlaten, doch eene grote ſomme zou daar voor betaalt en de mede-belening aan het zelve gelaten worden: ook zou het zelve by het uitſterven van de Brunswykſche linie de leenvolging genieten. Wegens den tytel wierden zy het zo verre eens, dat keur-Saxen den tytel en het wapen van Egern en Weſtphalen, maar Brunswyk den hertoglyken tytel van Lauenburg, en de ſtem op de Ryks-en kreitsdagen voeren zou. De Erneſtynſche linie grondde haar recht daar op, dat keizer Maximiliaan de I in de uitzichts-uitſchryving het Erneſtynſche huis voor het Albertynſche geſtelt hadt. Het vorſtelyke huis van Anhalt meende een billykſten eiſch te hebben, om dat hertog Bernhard door keizer Frederik den I met het hertogdom Saxen, welkers aandeel Lauenburg was, beleent wierdt, en dat zyn zoon, hertog Henrik, de ſtamvader was van de Anhaltſche linie; waar by nog kwam, dat in den jare 1678 tuſſchen beide de huizen, Anhalt en Lauenburg, eene erfvereeniging opgerecht wierdt. Mekelenburg beriep zich van gelyken op eene vernieuwde erfvereeniging. De hertog van Holſtein-Sonderburg, Chriſtiaan Adolph, die Eleonora Charlotta, dochter van François Henrik, hertog van Lauenburg, tot gemalinne hadt, welke den laatſtgeſtorven hertog in den tweeden graadt van bloedverwantſchap beſtondt, gaf voor, dat het vorſtendom Lauenburg nooit een mannelyk leen van het Roomſche Ryk geweeſt was, maar enkelyk door erfrecht aan anderen gekomen. Holſtein-Gottorp eiſchte acht dorpen, namentlyk Eſcheberg, Fulgenhagen, Goritz, Hecken, Kortelen, Wallenroda, Wendendorff en Wohldorff, onder voorgeven, dat de zelve tot het ampt Rheinbeck behoorden, en als weder vervallende lenen aangemerkt moeſten worden. Het keizerlyke hof nam wegens de beide nagelatene dochters van den laatſtgeſtorven hertog het Hadeler-landſchap in bezit, en verdreef daar uit de keur-Saxiſche manſchap. De kroon van Zweden zocht door eenige bewyzen te beweren, dat Hadeln eertyds tot het aartsſticht Bremen behoort hadt. Denemarken trok zich de zaak aan, om dat het niet wilde toelaten, dat nieuwe veſtingen op zyne grenzen aangelegt wierden. Die kroon zondt ook inderdaadt in den jare 1693 eene krygsmacht in de Lauenburgſche landen, welke Ratzenburg bombardeerde, en verders ſterke brandſchattingen invorderde; doch het kwam eindelyk te Hamburg door bemiddeling van verſcheide grote mogendheden tot een minnelyk verdrag, volgens het welke onder anderen de veſtingwerken geſlecht moeſten worden. *Levinus von Ambeer Sachſen Lauenburg. Stamfall. Imhof N. P. l.* IV. *c.* 10. *Luca Furſten-zaal P.* III. *c.* 5. *Frankenb. Europ. Herold.*

LAUENBURG. De linie der hertogen van Saxen-Lauenburg heeft begonnen met *Johannes* den I, een zoon van Albert den I, keurvorſt van Saxen, en kleinzoon van Bernhardus, welke het eerſt de Lauenburgſche landen verkreeg, na dat Henrik de Leeuw in den ban verklaart was. Want gelyk zyn broeder Albert de II in de deling opper-Saxen, alzo heeft hy daar van het benedenſte gedeelte van Lauenburg tot zyn verblyf bekomen. Hy ſchonk in den jare 1261 het landt om Triebus aan het ſticht Swerin, en bevondt zich in den jare 1273 als keurvorſt by de verkiezing van keizer Rudolph den I. Hy ſtierf in den jare 1285, en liet na by Ingeburga, dochter van Erik, koning van Zweden, *Johannes* den II, *Albert* den II, en *Erik* den I. Johannes de II bevondt zich in den jare 1308 by de verkiezing van keizer Henrik den VIII, en in den jare 1314 by die van Lodewyk van Beyeren. En dewyl de Albertynſche linie hem inbreuk wilde doen in dit recht, proteſteerde hy op het krachtigſte daar tegen, doch verdroeg zich eindelyk met de zelve zo verre, dat de landen, waardigheit en gerechtigheden op het overlevende gedeelte ongekrenkt zouden vervallen. Dit gebeurde in den jare 1308, waar op hy in den jare 1315 ſtierf, zonder kinderen te hebben by zyne gemalinne Elizabeth. Zyn broeder Albert de II hadt tot gemalinne Anna, dochter van Ottho, landgraaf van Heſſen, waar by hem geboren wierdt *Rudolph*, welke gene kinderen hadt by Margaretha, vorſtinne van Wenden, en *Ottho*, dien by zyne gemalinne Elizabeth, eene dochter van den landgraaf van Heſſen, onder anderen *Johannes* de III geboren wierdt, die in zynen zoon, den IV van dien naam, uitſtierf. Erik de I teelde by Elizabeth, dochter van Bogislaus, hertog van Pomeren, onder anderen *Erik* den II, welke trouwde met Agnes, dochter van Johannes, graaf van Holſtein, waar by hem geboren wierdt *Erik* de III. Deze hadt verſcheide malen kryg met Albert, hertog van Mekelenburg, doch behaalde altoos de zege. Hy kreeg ook verſchil met den hertog Wilhem van Luneburg, en verloor daar door eenige plaatſen in zyne landen; doch de zaak wierdt door bemiddeling van den graaf van Hoya in der minne bygelegt. Hy ſtierf eindelyk in den jare 1401. Zyn zoon *Erik* de IV zegepraalde omtrent den jare 1400 over de Ditmarſchen, ontnam de Lubekers de eertyds aan zynen vader verpande ſtadt Mollen, die hy naderhandt verbrandde; doch eindelyk moeſt hy niet zonder nadeel vrede maken, en ſtierf in den jare 1411, of, gelyk anderen willen, in den jare 1419, by zyne gemalinne Sophia, of Catharina, dochter van Magnus, hertog van Brunswyk, nalatende *Erik* den V, die in den jare 1435 zonder lyflyke erfgenamen ſtierf; *Johannes*, die in den jare 1414 by Ratzeburg het leven verloor; *Magnus* den I, biſſchop van Camin en Hildesheim, die de halve ſtadt Hameln, de halve heerlykheit Homburg, als mede Grune aan het laatſte ſticht gebragt heeft, en in den jare 1452 ſtierf; voorts *Albert*, domheer van het gemelde Hildesheim; en eindelyk *Bernhard*, die het geſlacht voortgeplant heeft. Hy geraakte in twiſt met Frederik den I, keurvorſt van Brandenburg, en maakte door den inval in de Priegnitz goeden buit, die hem echter door de boeren weder ontjaagt wierdt. Naderhandt drongen de Brandenburgers weder in zyn landt, plunderden tuſſchen de Elve en Netze 12 dorpen, en wierpen ook het oude Ehrenburg overhoop. Hier op ſtierf hertog Bernhard aan de peſt in den jare 1463, by zyne gemalinne Adelheide, dochter van Uratislaus den X, hertog van Pomeren, onder andere kinderen *Johannes* den IV nalatende. Deze hieldt zo ſterk aan op den keurvorſtelyken tytel en het ampt van aartsmaarſchalk, dat hy niet eer het Lauenburgſche leen van den keizer wilde ontfangen, voor dat de zelve hem

hem het keur-recht zou toegestaan hebben. Doch gelyk hy in den twist met Lubek wegens Mollen niets uitgerecht heeft, zo ging het in de gemelde zaak even flecht, en hy moest veel eer een scherp keizerlyk verbodt tegen zich zien uitgaan. Hy stierf hier op in den jare 1507, na dat hy by zyne gemalin Dorothea, dochter van Frederik den Ouden, markgraaf van Brandenburg, vader was geworden van verscheide kinderen. Onder de zelve wierdt *Erik* de VI, domheer van Keulen, in den jare 1503 bisschop van Hildesheim, en na dat hy dat sticht afgestaan hadt, in den jare 1508 bisschop van Munster; doch *Bernhard* wierdt domproost van Keulen. De overige zonen waren *Johannes* de V en *Magnus* de II. De eerste daar van wierdt in de plaats van zynen broeder Erik, bisschop van Hildesheim; de twede hadt het geluk de nakomelingschap voort te planten. Want hy teelde by zyne gemalinne Catharina, dochter van Henrik den Ouden, hertog van Brunswyk, onder andere kinderen, *Catharina*, des konings Gustavus van Zweden, en *Dorothea*, des konings Christiaan den III van Denemarken gemalinne; verder *Magnus* den III; *François* den II; *Henrik*; *Maurits*, en *Frederik*. Henrik, een kloekmoedig en gelukkig prins, geboren in den jare 1550, beleedt volstandig den Lutherschen Godsdienst, doch onttrok zich des niettegenstaande by tyds het Smalkaldische verbondt, en wierdt in den jare 1567 aartsbisschop van Bremen, in den jare 1574 bisschop van Osnabrug, en in den jare 1577 administrator van Paderborn. Hy zou ook tot het bisdom van Munster geraakt zyn, indien de paus zulks wegens den Godsdienst niet verhindert hadt. Hy trok den afgezetten keurvorst van Keulen, Gebhard Truchses, naar Bon te hulp, doch te vergeefsch, en stierf in den jare 1585, na dat hy van te voren uit zyne eige middelen het verpande Hadeler-landt weder ingelost en aan zyn stamhuis gebragt hadt. Zyn broeder Maurits was schoon van lyfsgestalte, doch daar benevens hoogmoedig. Hy diende in de Nederlanden tegen de Spanjaarden, door welke hy echter eens zodanig in de engte gebragt wierdt, dat hy om een vryen aftocht moest bidden. Naderhandt zwurf hy zeer lang om, tot dat zyn broeder, de hertog François, hem een meierhof aan het Ratzeburger meir inruimde, alwaar hy in den jare 1616 stierf, na dat hy zich van te voren met eene adelyke dame, Catharina Sporck, hadt laten trouwen, die hy echter wel haast weder verliet. De jongste broeder, Frederik, die geboren wierdt in den jare 1545, begaf zich in den geestelyken standt, en wierdt aanvankelyk domheer van Keulen en Straasburg, als mede proost van Bremen, en eindelyk choorbisschop van Keulen. Hy betoonde zich zeer straf tegen de Protestanten, poogde ook door verdryving van Gebhard Truchses, keurvorst van Keulen, in des zelfs plaats te geraken, en stierf in den jare 1586. François de II, geboren in den jare 1547, was, als gemeld is, een zoon van François den I, en plantte door zyne twee gemalinnen, Margareta, dochter van Philippus, hertog van Pomeren, en Maria, dochter van Julius, hertog van Brunswyk, het geslacht voort. De eerste baarde hem *Augustus*, die na zyns vaders doodt in den jare 1619 de regering aanvaardde, welke hy ook loffelyk gevoert heeft, en in zware tyden de noodlydende onderdanen uit zyne eige middelen geholpen. Hy stierf in den jare 1656, na dat hy by zyne eerste gemalinne, Elizabeth Sophia, dochter van Johan Adolph, hertog van Sleeswyk, geteelt hadt, *Anna Elizabeth*, die in den jare 1665 trouwde met Wilhem Christoffel, landgraaf van Hessen-Bingenheim, doch na het verteren van den bruidschat door den zelven verstoten wierdt; en *Sybilla Hedwig*, die in den jare 1654 gemalin wierdt van haren neef François Erdman, hertog van Lauenburg. By zyne twede gemalinne hadt hy *François Julius*, *Julius Henrik*, *Ernst Lodewyk*, *François Karel*, *Rudolph Maximiliaan*, *François Albert*, en *François Henrik*. François Julius stierf te Wenen in den jare 1634, zonder kinderen na te laten by zyne gemalinne Agnes, dochter van Frederik, hertog van Wurtenberg. Ernst Lodewyk wierdt op de reize naar Wenen in het dorp Aschau by Lintz door vier dronke boeren in den jare 1620 omgebragt. François Karel begaf zich eerst aan de Zweedsche zyde, doch wierdt door de keizerschen gevangen, waar op hy den Roomschen Godsdienst aannam, en keizerlyk generaal wachtmeester wierdt. Hy stierf in den jare 1669, zonder erfgenamen by zyne drie gemalinnen na te laten. Rudolph Maximiliaan nam van gelyken den Roomschen Godsdienst aan in Italië, en na zyne wederkomst in Duitschlandt begaf hy zich in keizerlyken dienst, wanneer hy in den jare 1631 in het treffen by Leipzich als generaal veldtuig-meester geboodt, en den generaal-veldmaarschalk Tilly uit handen van een Zweedsch ritmeester, de Lange Fritz genoemt, verloste. Hy vorderde ook in den naam des keizers in den jare 1626 te Luik de contributien in, waar door echter een grote oproer ontstondt, waar in hy gekwetst wierdt, en naauwlyks voor het woedende volk in zekerheit gebragt kon worden. Hy stierf eindelyk in den jare 1647, en eenigen willen, dat hy met eene edele Venetiaansche vrouwe getrouwt is geweest. Van François Albert is op zyn plaats uitvoerig gesproken. François Henrik verkoos den Zweedschen krygsdienst, en gaf daar in volkome blyken van zyne dapperheit, waarom hem ook door deze kroon tot dankbaarheit het klooster Marienflies in Pruissen geschonken wierdt, alwaar hy een tydlang zyn verblyf nam, dat hy naderhandt verleide naar Frantzhagen, alwaar hy in den jare 1658 stierf. Hy liet na by zyne gemalinne, Maria Juliana, dochter van Johannes, graaf van Nassau-Siegen, *Erdmuda Sophia*, gemalinne van Gustavus Rudolph, hertog van Meklenburg; en *Eleonora Carolina*, gemalinne van Christiaan Adolph, hertog van Holstein-Sonderburg. Julius Henrik wierdt geboren in den jare 1586, en stierf in den jare 1665, by zyne twede gemalinne Elizabeth Sophia, dochter van Johan-George, keurvorst van Brandenburg, weduwe van den vorst Janus Radzivil, *François Erdman*, die den keizer en de kroon Zweden tegen Polen diende, en in den jare 1666 vroegtydig stierf; by de derde gemalinne, Magdalena Poppel van Lobkowitz, *Maria Benigna*, gemalinne van Octavius Piccolomini, hertog van Amalfi, en *Julius Franciscus* nalatende. Deze laatste stierf in den jare 1689, als de laatste van zyn huis, en liet na by zyne gemalinne Augusta, dochter van Christiaan Augustus, paltsgraaf van Sultsbach: 1) *Anna Maria Francisca*, eerst gemalinne van Philips Wilhem, paltsgraaf van Neuburg, en na des zelfs doodt van Johannes Gaston van Medicis, prins van Toskane; 2) *Francisca Sybilla Augusta*, die in den jare 1690 trouwde met Lodewyk, markgraaf van Baden. *Crantz. Saxon. l.* IX. *c.* 30, 31. *l.* I. *c.* 15, 19, 25, 27, *l.* XII. *c.* 4. *Northof. Catal. Archiepisc. Colon. ap. Meibom. Rer. Germ. l.* II. *p.* 16. *Walterus Chron. Bremense apud eundem ib. p.* 77. *Strada de bello Belg. decad.* II. *l.* I. *Brachel. Hist. univers. l.* IV. *Van Meteren Nederl. Hist.* XLVI *boek. Dilichii. Hessische Chron. P.* II. *p.* 18. *Reusner. Isagoge histor. l.* II. *Berl. Rer. Germ. Comment. l.* III. *Buntings Braunschw. Chr. Brotuf. Anh. Chron. Mithovius in Histor. bericht, wie die Hertzoge von Lauenburg um Chur-Sachsen kommen. Von Ambeer im Sachsen-Lauenb. stammfall. Spener Sylloge. Imhof N. P. Luca Fursten-saal p.* 683 *& seq.*

LAUENBURG, eene heerlykheit in Pommerellen gelegen, welke behalven de hoofdstadt van den zelven naam, die aan de rivier Lebus, 7 mylen van Dantzig gelegen, en met een slot en ampt voorzien is, en eenige andere steden benevens meer dan 100 dorpen onder zich begrypt. Zy wordt door eenigen tot achter-Pomeren gerekent, en heeft eertyds den Kruisheren, doch naderhandt den hertogen van Pomeren, als een Poolsch leen toebehoort. Doch wanneer deze laatste uitstierven, verviel zy weder aan de republyk van Polen, waar op zy in den jare 1657, uit krachte van het Bygostische tractaat, aan keur-Brandenburg afgestaan wierdt, doch met voorbehouding van de belening, de welke echter alleenlyk door mondelyke erkentenis van een gezant zonder eedzwering en andere plegtigheden geschiedt. *Tromsd. Preuss. Staats-Geogr.*

LAUENSTEIN is 1) een oud slot en steedtie naby Altenberg, in den aarts-gebergschen kreits, by den zamenloop van de Moglitz, Tief-en Geysingsbach, aan de Boheemsche grenzen gelegen, en dien van Bunau toebehorende. Eertyds waren de tin-en yzer-bergwerken alhier vermaard. 2) Een slot en ampt in Voigtlandt, aan de Thuringsche grenzen, aan de Lockwitz gelegen, en den markgraven van Brandenburg-Bareuth toebehorende. Eertyds behoorde het zelve den graven van Orlamunde, die het nog in den jare 1428 bezaten. 3) Een steedtie in neder-Karinthië, aan de grenzen van Krain, twee mylen van Volkmar. 4) Een bergslot, ampt en vlek in het Hannoversche, waar van een landstreek tot aan de Leine den naam draagt.

LAUFFEN is 1) eene kleine stadt in het aartssticht van Saltzburg, tusschen de stadt van dien naam en Burchauzen, aan de rivier Saltza gelegen. 2) Eene kleine stadt in Zwitserlandt, aan de rivier Bur, niet verre van het gebiedt van Basel en van Solothurn gelegen, waar van de eigendom aan het sticht Basel zou toekomen. 3) Een slot en dorp in het Canton Zurich, byna drie vierendeel uurs beneden Schafhauzen gelegen, heeft den naam van den daar by gelegen groten Rhynval, alwaar deze rivier over hoge rotsen, 10 of 12 roeden hoog, met schrikkelyk geruis benedenwaarts valt, alzo dat het water in een witte schuim verandert wordt, en zich als een nevel in de lucht verheft. Voortyds heeft zich hier een adelyk geslacht van den naam van Lauffen opgehouden, na welkers uitsterven deze plaats aan die van Fullach gekomen is, die de zelve in den jare 1543 aan het Canton Zurich voor 7200 florenen overgelaten hebben. 4) Eene kleine stadt, benevens een slot, in het hertogdom Wurtenberg, omtrent drie mylen Zuidwaarts van Heilbron, aan den Nekkerstroom, op een heuvel gelegen.

LAUFFENBURG, eene van de vier Waldsteden in Zwaben, welke versterkt is, en door den Rhyn van een gescheiden wordt, 8 uuren van Basel. Het grootste gedeelte van de stadt legt aan de linker zyde aan een berg, op welken het slot staat, en in het zelve woont de Oostenrykse landvoogdt. Beide de gedeelten worden door een brug vereenigt. Zy is van de graven van Habsburg aan het huis van Oostenryk gekomen, en heeft het muntrecht. In den dertigjarigen oorlog wierdt zy door de Franschen en Zweden ingenomen, doch daar na door de Munstersche vrede aan Oostenryk weder ingeruimt. Alhier is de andere val van den Rhein. *Stumpf. Schw. Chron. Tromsd. accur. Geogr. Zeil. Top. Als.*

LAUINGEN, of LAUINGEN, in 't Latyn *Lauinga*, eene kleine stadt, benevens een slot, in het hertogdom Neuburg, waar toe zy ook behoort. Eenigen willen, dat zy reets ten tyde der Romeinen is bekent geweest, dewyl nog hedendaags eenige merktekenen daar van voorhanden zyn. Zy legt aan den Donau, waar over zy een brug heeft, waar aan molens gebouwt zyn, die echter by aankomende schepen afgenomen kunnen worden. Behalven het vorstelyke slot zyn het Raadhuis en eenige kerken bezienswaardig. De laatste hertog van Zwaben, Conradinus, zou de zelve aan het huis van Beyeren verkocht hebben, waar op zy in den jare 1505 aan de Palts geraakte, wanneer de paltsgraaf Wolfgang aldaar een vermaarde doorluchtige school opgerecht heeft, de welke zyn zoon, de paltsgraaf Philips Lodewyk, heerlyk onderhouden heeft. Doch na dat onder den paltsgraaf Wolfgang Wilhem de Luthersche Godsdienst weder afgeschaft wierdt, verviel ook de doorluchtige school. In den jare 1632 nam de koning van Zweden deze plaats in, en liet de zelve versterken. De keurvorst van Beyeren week over de brug alhier

lier na den verloren flag by Hochstedt in den jare 1704 naar Ulm. Tusschen deze plaats en Dillingen heeft ook de maarschalk van Villars in den jare 1703 zulk eene voordeelige legerplaats gehad, dat de prins Louis van Baden, noch de graaf van Styrum hem konden aantasten. *Welserus de rebus Vindel. p. 246 seq. Bert. descr. urbium Germ. Schopper. chorograph. Germ. c. 10. Brower. Antiq. Fuldens. l. IV. p. 323. Crusius Annal. Suev. Dresserus de Urb. Zeiler. Topogr. Bavar. Ertel. im Chur-B. Atlas.*

LAUMELLINA, eene provincie van het hertogdom van Milaan, in Italië. Zy legt tusschen Pavia en Casal, langs den Po, die de zelve in twee deelen verdeelt, waar van het Noordelyke veel groter is dan het andere. Mortara en Valenza zyn de voornaamste steden daar van. Het oude *Laumellum*, dat daar aan den naam heeft gegeven, is tegenwoordig het dorp *Lumello*, gelegen aan de Gogna, tusschen Valenza en Vigevano. *Maty Dict.*

LAUN, LAUNY, een koninklyke stadt in de Sarzer-kreitsin Bohemen, 7 mylen van Praag, aan de Eger, in eene vruchtbare vlakte gelegen, is tamelyk wel gebouwt, en zyn inzonderheit de parochiekerk, het Raadhuis en het koornhuis aldaar bezienswaardig. *Zeil. Topogr. Bohem. p. 42. Balbin. Misc. dec. I. l. III. c. 7. §. 3. p. 75. Vogt. jetzleb. Bohm. pag. 106.*

LAUNAY, een graaflyk geslacht in de Spaansche Nederlanden, het welke men afkomstig maakt van *Gualterus*, burggraaf van Launay en graaf van Retel, die zyne graafschappen verkocht aan Karel, den vader van Philips den VI, koning van Vrankryk. Van des zelfs zonen heeft *Gulielm*, bygenoemt *Gelin*, omtrent den jare 1329 geleeft, en het kasteel *Launay Gelin* by S. Quintin gebouwt. Dezes laatsten broeder, heer van Plusquellec, heeft Karel van Blois bygestaan tegen Johannes, graaf van Montfort, ook niet weinig toegebragt, dat Henrik van Castilië de overhandt behieldt op zynen broeder Petrus, waarom de zelve hem tot dankbaarheit met het graafschap Lemos begiftigde. Naderhandt wierdt hy in den slag by Naiern gevangen, waarom zyn zoon het gemelde graafschap verkocht, om het geëischte rantzoen op te brengen. Hier op hebben zyne nakomelingen zich weder in Bretagne begeven, van de welke eene linie den graaflyken tytel van Carmen voerde, die echter met Lodewyk uitstierf, welke de oudste dochter van Johannes, hertog van Luxenburg, ten huwelyk hadt, en in den jare 1586 te Rheims door den marquis van Coetmur doorschoten wierdt. Van de overigen is inzonderheit aanmerkelyk *Henrik*, die in het begin van de XVI eeuwe leefde, en *Dominicus Oliverius* naliet, in de huizing van wiens schoonvader, den heer van Lugau te Madrid, koning François van Vrankryk, die in den jare 1525 in den slag by Pavia van de keizerschen gevangen wierdt, 15 maanden lang in arrest gehouden wierdt. Hy bewerkte toenmaals het huwelyk van den gemelden koning met des keizers zuster Eleonora, en wierdt daar voor in den gravenstandt verheven. Hy stierf zonder mannelyke erfgenamen, doch zyn broeder liet de volgende zonen na: 1) *Petrus*, die zich gedurende de toenmalige onlusten uit Vrankryk naar de Nederlanden begaf; 2) *Jacobus*, Doctor van de Sorbonne en generaal van de orde der Predikheren; 3) *Adrianus*, die Raadsheer was in het parlement van Parys, doch zich ten tyde der Ligue naar Spanje begaf; 4) *Petrus* den II, die van alle zyne goederen ontbloot wierdt, na dat hy tegen den koning Henrik den IV de wapenen gedragen hadt. De laatste teelde by de eenige dochter van den gemelden Dominicus Oliverius: (a) *Petrus Albertus*, vryheer van Launay, heer van Oisselet en Fontaine, koninklyke krygsraadt, controlleur en generaal-veldtuig-meester in de Nederlanden en Burgundië, welke nog in den jare 1650 met zyne beide zonen, *Alexander Jakob* en *Petrus Albertus*, bloeide; (b) *Johannes*, des H. R. R. burggraaf van Zeelandt, ridder van de Portugeesche orde, heer van Montigny en Alsfeld, onder-grootforstmeester van Brabandt, die *Johannes Lodewyk* naliet. *Bucel. stemm. P. III.*

LAUNAY (FRANCOIS VAN) wierdt geboren te Angers den 12 Augusty des jaars 1612. Na dat hy aldaar in de Philosophie en in de rechten gestudeert hadt, begaf hy zich naar Parys, alwaar hy ontfangen wierdt tot advokaat in het parlement den 20 January des jaars 1638. Sedert dien tydt hieldt hy zich naarstelyk aan de rechtbank, en wierdt aldaar gebruikt om te pleiten, te schryven en te raadplegen, tot in den jare 1680, wanneer hy de eerste door den koning van Vrankryk voorzien wierdt met de waardigheit van hoogleeraar in het Fransche recht, door een arrest van den Raadt van staat van den 26 November des jaars 1680, waar van hy eenige dagen daar na den eedt afleide in handen van den kancelier le Tellier. Hy deedt de opening van zyne lessen den 28 December van het zelve jaar, door eene redenvoering, welke hy opentlyk uitsprak in de zaal van het collegie van Kameryk, in de tegenwoordigheit en met de toejuiching van eene talryke vergadering, in welke zich verscheide personen bevonden, die aanmerkelyk waren door hunne waardigheit en door hunne geleerdheit. Hy gaf naderhandt verscheide drukken daar van uit, zo wel om de naauwkeurigheit van zyne vrienden te voldoen, als om te doen zien, dat het voorstel, dat hy daar in gedaan hadt, beweert kon worden; gelyk hy zulks naderhandt nog heeft doen zien in de voorreden van zyne uitlegging over de ingestelde gewoontens van Antony Loysel, welke hy deedt drukken in den jare 1688. Behalven deze werken, welke hy in 't licht gegeven heeft, heeft hy nog uitgegeven de institutien van het kanonyke recht van de la Coste, waar van Nitard, zyne byzondere vriendt en landgenoot, mede advokaat in het parlement en akademist van Angers, verscheide jaren te voren de institutien van het burgerlyke recht hadt uitgegeven. Het was te wenschen

L.

geweest, dat Launoy lang genoeg geleeft hadt, om zelfs uit te geven alles wat hy byzonders verzamelt hadt wegens de gewoontens en het recht der Franschen, waar in hy zich zorgvuldig bezig gehouden hadt sedert dat hy zich aan den rechtbank hadt overgegeven, en waar van hy zelfs voornemens was de uitgeving te vervolgen, in het vervolg van zyne uitleggingen over de regelen van Antony Loisel. Hy hadt ook het voornemen om zyne scholieren daar in te onderwyzen. Wat hem belangt, hy hadt daar van eene grondige kennisse, zo door het lezen van oude boeken, als van de charters en andere geschreve stukken, die hy met grote zorg verzamelt hadt, en die hem vereert waren door Tarin, Loyauté, Joliett, du Cange, Bigot, Cotelier, Menage, en door andere geleerden, met welke hy eene naauwe vriendschap onderhouden hadt. Vele personen schepten een groot vermaak om hem dikwils te bezoeken, en vonden in zynen ommegang eene onuitputtelyke bron van de zekerste gronden der rechtsgeleerdheit, en van de schoonste spreuken der ouden. Hy hadt eene grote menigte van seldzame en fraeie boeken vergadert, die hy gaarne mededeelde aan zyne vrienden. Hy was zuiver van zeden, Godsdienstig en liefdadig. Hy weigerde zeer selden aalmoezen aan de armen, maar de zelve gevende vermaande hy hen te arbeiden om hunnen nooddruft te winnen, hen zeggende, dat hy zelf alle morgen ten vyf uuren opstondt om de zyne te winnen. Zo vele goede hoedanigheden wierden gevolgt van een gelukkig einde, hebbende tot den laatsten snik toe een gezond oordeel behouden. Hy stierf den 9 July des jaars 1693, ten vier uuren des morgens, in den ouderdom van 81 jaren. Hy wierdt den volgenden dag begraven in de kelder van het H. Sakrament der kerke van S. Severinus, zyne parochie, in welkers begrip hy altoos gewoont hadt. *Journal des savans Tom. XXI. pag. 654.*

LAUNOY, (JOHANNES VAN) Doctor in de faculteit der Theologie te Parys, van het huis van Navarre, was uit de provincie van Normandië, alwaar hy geboren wierdt te Valdegre, in het bisdom van Coutances, den 21 December des jaars 1603. Zyn vader was genoemt Petrus van Launoy, en zyne moeder Michelle Jean. Na dat hy te Coutances in de studiën opgetrokken was door Wilhem van Launoy, promotor van de officialiteit, kwam hy te Parys, alwaar hy zich vorderde in de letteren. Hy nam de gewyde ordens aan in den jare 1636, en wierdt Doctor in de maandt Juny van het zelve jaar. Hy was een arbeidzaam man, en maakte van de studie zyne eenige bezigheit. Hy maakte in weinig tyds grote verzamelingen van plaatsen uit de oudvaders en uit de Theologanten over allerlei stoffen. Hy was in eene grote verbindtenis van vriendschap en van studie met de bekwaamste mannen van Parys, en voornamentlyk met den vader Sirmond; en deedt eene reize naar Rome, in welke hy kennis maakte met Lucas Holstenius en met Leo Allatius. Te Parys wedergekeert zynde, vervolgde hy zyne gewone studiën, en gaf eene grote menigte van werken uit, historische, oordeelkundige, en wegens de kerkelyke tucht. Hy onderhieldt altoos briefgemeenschap met de geleerden, en hieldt gedurende een langen tydt alle maandagen aan zyn huis byeenkomsten, waar op zich eene menigte van geleerden bevonden. De zelve wierden eerst afgebroken in den jare 1676. Hy wierdt ziek in de maandt Maart des jaars 1678, in het hôtel van den kardinaal d'Estrées, alwaar hy huisveste, en hy stierf aldaar, na dat hy alle de Sakramenten ontfangen hadt, op den 10 van de zelve maandt. Hy wierdt begraven, gelyk hy bevolen hadt, in de kerke der Minderbroeders van de plaats Rojaal, alwaar hy gewoonlyk de misse las. Hy maakte hen in zyn testament twee honderd goude kronen, alle de kerkboeken, de welke hy verzamelt hadt, en de helft van zyne boeken, latende de andere helft aan het kweekschool van 't bisdom van Laon; maakte eene stichting aan het collegie van Navarre, en eenige legaten aan de armen. Hy hadt in zyn leven aan zyne broeders en nabestaanden het genot gelaten van het weinige vaderlyke goedt, dat hy hadt, en liet haar den eigendom daar van door zyn testament. Het is seldzaam een Doctor van zyne verdiensten te vinden, die minder eerzucht en baatzucht gehad heeft dan de heer van Launoy. Hy heeft niet alleenlyk gene beneficiën gezocht, maar hy heeft zelfs die niet willen ontfangen, welke men aan hem opdroeg. Hy heeft altoos armelyk en eenvouwiglyk geleeft, eeniglyk aan de studie overgegeven. Het groot getal van werken, welke hy gemaakt heeft, en de wyze, op welke zy te zamen gestelt zyn, doen genoeg blyken hoe belezen en geleert hy was, en met welk eene naarstigheit en gemakkelykheit hy arbeidde. Zyn styl is noch opgetooit, noch beschaaft: hy bedient zich van harde en weinig gebruikelyke uitdrukkingen: hy verklaart zich op eene gansch byzondere wyze, en geeft zonderlinge draaien aan de zaken, waar over hy handelt: hy vermoeit niet alleenlyk zyne tegenstrevers, maar ook zyne lezers, door het groot getal en door de langheit van de plaatsen, welke hy volkomentlyk bybrengt, en die hy geduriglyk herhaalde in zyne werken: maar voor het overige is hy overvloedig in zyne aanhalingen, en put eene stoffe uit, wanneer hy de zelve onderneemt. Zyne redenvoeringen zyn niet altoos wel gepast, en hy schynt zomtyds andere oogmerken gehad te hebben dan die, welke hy zich in zyn werk schynt voor te stellen. Wat zyne zeden belangt, hy was eenvoudig, oprecht, een goed vriendt, onbaatzuchtig, matig, arbeidzaam, een vriendt van (de) deugdt, zonder eerzucht, liefdadig en weldoende, vlytig in het waarnemen van zyne plichten, en van een altoos overeenkomend levensgedrag. Hy hadt vooral eene zucht voor de waarheit; hy kon de fabelen noch verdichtselen verdragen. Hy heeft met standvastigheit de rechten van de kerk en van den koning verdedigt, en met vryheit de strydige gronden der

Theologanten over het gebergte aangetast. Eindelyk men kan niet twyffelen, of de republyk der letteren, de kerk van Vrankryk en de schole van Parys zyn hem verplicht wegens de ontdekkingen, welke hy gedaan heeft in het stuk van de historie van de oordeelkunde; wegens de kracht, met welke hy het gezag der conciliën, de rechten der koningen en der bisschoppen beweert heeft; wegens zyn schranderheit in het ontdekken der valschheit van eenige historien der Heiligen, en het verdichten van eene menigte van privilegien. Daar zyn 'er gene dan die, welke hunne vooroordeelen en hunne gevoelens boven de waarheit stellen, welke zich tegen zyne geheugenisse kunnen verklaren. Men zal hier byvoegen het grafschrift, dat gemaakt was door le Camus, president van het hof der Aides, om op zyn graf gestelt te worden:

D. O. M.
Hic jacet JOHANNES LAUNOIUS, *Constantiensis, Parisiensis Theologus:*
Qui veritatis assertor perpetuus, jurium
Ecclesiæ & Regis acerrimus vindex, vitam
Innoxiam exegit:
Opes neglexit, & quantulumcumque, ut relicturus,
Satis habuit:
Multa scripsit, nullâ spe, nullo timore;
Optimam famam maximamque venerationem
Apud probos adeptus.
Annum septimum & septuagesimum excessit:
Animam Christo consignavit die 10 *Martii;*
Anno M. DC.LXXVIII.

LAUNOY, (MATTHEUS) een Franschman van geboorte, was verscheide jaren leeraar geweest van de Hervormde kerke: maar overspel bedreven hebbende, en niet hopende, dat men in zyn voordeel de wetten van de kerkelyke tucht zou ter zyde stellen, begaf hy zich wederom in de gemeenschap der Roomsche kerke, in welke hy geboren was. Men weet niet wel of hy priester was, wanneer hy Protestantsch wierdt. Eenigen verzekeren het zelve krachtiglyk. Maar zo hy het toen niet was, hy wierdt het na dat hy den Hervormden Godsdienst verzaakt hadt. Hoewel hy te Sedan op eene faamrovende wyze geschandvlekt was, daar men hem in zyn afbeeldsel aan de galg gehangen hadt wegens het bezwangeren van zyne nichte, hy wierdt niettemin met opene armen ontfangen door de Roomsch-Katholyken. Men deedt collecten voor hem. Men gaf hem een kanunnikschap in de kathedrale kerke van Soissons en de parochie van S. Merry te Parys. Hy was een der vurigste Ligueurs van zynen tydt: hy zat voor in alle de vergaderingen der zestienen, welke gehouden wierden, om Barnabas Brisson, president van het Parlement van Parys, te doen sterven. Indien hy niet vaardiglyk gevlucht was, zou hy de genen, welke de hertog van Majenne deedt ophangen, om dat zy bevorderaars geweest waren van de doodt van dezen doorluchtigen magistraatspersoon, geselschap gehouden hebben. Hy week naar Vlaanderen, alwaar hy het overige van zyn leven doorbragt. Hy gaf na zyne wedervereeniging met de Roomsche kerke eenige boeken over verschilstukken van den Godsdienst uit, onder anderen de beweegredenen van zyne verandering; en een antwoordt op de lasteringen, welke hy voorgaf dat de predikanten tegen hem verspreid hadden, waar in hy veel zwakheit betoont; en dewyl zyn gedrag ten tyde van de Ligue doedt zien, dat hy een schelm was, moet men niet veel geloof geven aan de vertellingen, welke hy tegen die van den Hervormden Godsdienst heeft uitgegeven. *Bayle Dict. Crit.*

LAUPPEN, *Loupen*, eene Bernsche stadt, aan de Sana gelegen, benevens een slot, waar in een landvoogdt woont, is beroemd wegens den slag, die aldaar den 21 Juny des jaars 1339 tusschen de Berners en verscheide bisschoppen, graven en heeren voorgevallen is, in welken de laatsten te kort schoten, en in welken, benevens 2000 gemenen, 14 graven en 80 edellieden sneuvelden. *Stumpf. Chron. Helv.*

LAURA is een Iönisch woordt, en betekent een eng straatie: doch in de Oostersche kerke was *Laura* een getal van kleine en enge cellen, welke in de wildernisse gebouwt waren, en door monniken bewoont wierden. Zulke broeders, die in de *Lauraas* woonden, moesten echter reets een tydlang in een ander klooster geweest zyn, en zich aldaar wel gedragen hebben. Want daar heen kwamen louter geoeffende monniken, die zich zelf reets in de deugdt geoeffent hadden. Zy bleven alle vyf dagen lang in hunne cellen, daar zy ook geen voet uit zetten: zy aten niets dan broodt, water en dadelen, en deden niets, dan dat zy steets mediteerden en baden; des zaturdags en zondags gingen zy echter in het klooster te kerke, namen het H. Avondmaal, aten ook iets warms, en dronken een weinig wyns. Men vindt inzonderheit twee grote Lauraas, eene by Jeruzalem, en de andere by Pharan in Egypten. *Du Fresne* II. 2. 253. *Gl. Gr. p.* 792. *Bollandus Tom.* II. *Jan. p.* 299. *Ant. Matthæus de nobilitate* II, 26.

LAURA, een vlek van Alentejo, in Portugal. Het zelve is gelegen aan de kleine rivier van Laura, acht mylen van Ebora, ten Noord-Westen. Eenige landbeschryvers houden Laura voor het *Arcobriga* of *Arcobrica* van het oude Lusitanië, het welke anderen plaatsen te Arcos de Estremadura, of van Val de Vez, dat een dorp is van het Portugeesche Estremadura. *Maty Dict.*

LAURA, of LAURETTA, eene jonkvrouw, geboortig uit Provence, leefde omtrent den jare 1341. Zy was beroemt door haren geest, en door de liefde, welke Petrarcha voor haar hadt. Nostradamus zegt, dat zy van Avignon was, uit het huis van Sade, en dat hare moeie, Stephania van Gantelme, de zorge van hare opvoeding hadt na de doodt van hare ouders. Zy muntte uit in deugdt en schoonheit; en in eene eeuwe en in een landt, waar in de personen van hare kunne haren roem stelden in de studie, was zy van de doorluchtigste. Zy was onder het getal van deze vrouwen van de eerste hoedanigheit, die de byeenkomsten hielden, welke men *het Hof der Liefde* noemde, om dat men in de zelve op eene verstandige wyze de verschillen der liefde beslechtte, welke aldaar voorgestelt wierden. De schryver van het leven van Petrarcha, dat in het begin van zyne werken gevonden wordt, schynt te geloven, dat Laura van het huis van Cabrieres was, dat een landgoedt is naby Avignon. Dit landgoedt was niet verre van Vaucluse, alwaar Petrarcha in eenzaamheit leefde. Men zegt, dat hy op een goeden Vrydag naar den dienst te Lisle gaande, dat eene stadt is van het zelve landschap, hy deze schone dochter ontmoette, over welker geest en schoonheit hy zich verwonderde. Hy hadt ook zo veel tederheit en eerbiedt voor haar, dat hy haar twintig jaren gedurende haar leven, en tien jaren na hare doodt beminde. Hy heeft haar by uitnemendheit vereert in zyne schriften. Men verzekert, dat Laura geboren wierdt den 4 Juny des jaars 1314, en dat zy in de zelve maandt, op den zelven dag, en in het zelve uur stierf, als Petrarcha te voren op haar verlieft was geworden. Men heeft zulks aangemerkt in zyne vaarzen, waar in de minste omstandigheden van zyne liefde wonderlyk beschreven zyn. Zie hier die, waar van gesproken wordt:

Era il giorno, ch'al sol si scoloraro
Per la pietà del suo fattor i rai;
Quando i fui preso; e non me ne guardai
Che ben vostri Occhi Ponna mi legaro.
Sai, chon mille trecento quaranta otto
Il di festo d'Aprile in l'Hora prima
Del Corpo Uscio quell'anima beata.

Zy is begraven by de Kordeliers van de stadt Avignon, alwaar zy stierf. De koning François de I maakte zelf dit grafschrift, om op haar graf te stellen:

En petit lieu compris vous pouvez voir
Ce qui comprend beaucoup par renommée,
Plume, labeur, la langue & le devoir,
Furent vaincus par l'Aimant de l'Aimée.
O gentille Ame, etant tant estimée,
Qui te pourra louer qu'en se saisant?
Car la parole est toujours reprimée,
Quand le sujet surmonte le disant.

Nostradam. hist. de Provence, & c. 65. *des Poët. Provenc. Vaupri-vas & du Maine Bibl. Franc. Tomasin vit. Petr.* enz.

LAURAGAIS, een klein landschap van Vrankryk, in Languedok, in de nabuurschap van Castelnaudari, die daar van de hoofdstadt is. Laurak geeft zynen naam aan het zelve. Men dryft aldaar een groten handel in tekenkryt, waar in dit landschap overvloedig is. Het Lauragais is eigentlyk in het Toulousaansche gelegen. Jacobus, koning van Aragon, stondt aan koning Lodewyk den Heiligen al het recht af, dat hy op dit landt hadt, dat tot de domeinen van de kroon behoorde tot in den jare 1477, of 1478. Want in de maandt January van dat jaar maakte Lodewyk de XI dat tot een graafschap voor Bertrand de la Tour, den II van dien naam, graaf van Auvergne, by verwisseling voor het graafschap van Boulogne. De koning hadt het zelve in bezit genomen na de doodt van Karel den Stouten, hertog van Burgundië, en Bertrand de la Tour stondt de rechten aan hem af, die hy daar op hadt. Deze laatste, gelyk elders gezegt is, hadt Johannes den III, vader van Anna, getrouwt met Johannes Stuart, hertog van Albanië, en van Magdalena de la Tour, gemalinne van Laurens de Medicis, hertog van Urbino. De eerste stierf zonder kinderen, en hadt tot hare algemene erfgename Catharina de Medicis, hare nichte, gemalinne van den koning Henrik den II. De koning rechtte ter gunste van deze koningin in den jare 1553 een presidiaalschap op te Castelnaudari voor het Lauragais. Karel van Valois, natuurlyke zoon van koning Karel den IX, hadt dit graafschap en dat van Auvergne als eene gifte verkregen. Maar hy wierdt in den jare 1606 daar van ontbloot door een arrest van het parlement van Parys, om dat het huwelyks-verdrag van koning Henrik den II, en van Catharina de Medicis van den 27 October des jaars 1533 een twede erfmaking inhieldt. Deze graafschappen wierden toegewezen aan de de koningin Margareta, dochter van Catharina de Medicis, die de zelve door gifte onder de levenden afstondt aan den Dauphin, naderhandt koning Lodewyk den XIII, op voorwaarde, dat hy de zelve onafscheidelyk met de kroon zou vereenigen. *Du Pui Droits du Roi. Justel hist. d'Auvergne. Catel Hist. & Mem. de Langued.*

LAURATI, (PETRUS) een schilder van Siëna, leerling van den vermaarden Giotto, is een der eersten geweest, die waargenomen hebben om het naakte te doen doorschynen onder de kleding, en om het verschiet regelmatiger in acht te nemen. Hy arbeidde te Siëna en te Arezzo, en leefde in de XIV eeuwe. *De Piles Abregé de la vie des Peintres.*

LAURATUM wierdt onder de keizers het borstbeeldt van den Roomschen keizer genoemt, het welk een laauwerkrans op het hoofdt hadt. Zo haast een keizer verkoren was, zondt men een diergelyk in alle de provinciën, alwaar de zelve dan met

met grote plechtigheden ingehaalt wierden. Men vindt ook, dat de oversten van de lyfwacht, en andere voorname keizerlyke bedienden diergelyke beelden voor zich lieten dragen, om hun ampt te meerder aanzienlyk te maken. *Du Fresne* II. 2. 254. *Gl. Gr. p.* 763.

LAUREMBERG, (JACOBUS SEBASTIANUS) een rechtsgeleerde, wierdt geboren te Hamburg den 24 November des jaars 1619. Zyn vader, Petrus Laurembergius, die Doctor in de medicynen, en hoogleeraar in de poëzy te Rostok geweest is, en reets in het elfde jaar zyns ouderdoms ganschelyk Grieksche vaarzen, als de *Argonautica* en andere, in het Latyn overzette, hieldt hem van gelyken aan de fraaie letteren, zo dat hy mede in het elfde jaar zyns ouderdoms in het byzyn der hoogleeraren te Rostok eene Latynsche oratie deedt. Met het groeien van zyne jaren leide hy zich op het onderwyzen van de rechtsgeleerdheit; waar in hy zo wel te Greipswalde als te Helmstadt zich eene grote hoogachting verwierf, waar op hem M. Simon Hennings naar Coppenhagen riep, tot onderwyzing van zynen zoon Johannes Ulricus, die naderhandt Doctor in de Theologie en hoogleeraar te Lunden in Schonen wierdt. Doch alzo de lucht hem aldaar eenigzins te straf was, keerde hy weder naar Duitschlandt, alwaar hy na eenigen tydt tot hoogleeraar in de Historiën naar Rostok beroepen wierdt, welke waardigheit hy aannam, onder beding, dat het hem geoorloofd zou zyn vooraf naar Hollandt te gaan. Hy kwam alzo naar Leiden, alwaar zich eenige jonge edellieden onder zyn opzicht begaven, die hy door Hollandt en de akademien van opper-Duitschlandt voerde. In den jare 1650 kwam hy weder te Rostok, alwaar hy den tytel van Doctor in de rechten aannam. In den jare 1659 wierdt hy hoogleeraar in de pandecten, welk ampt hy bekleedde tot in den jare 1669, wanneer hy stierf. Onder zyne schriften zyn: *Orbis bacchans, sive Oratio, in qua seculi nostri mores repraesentantur*; *Panegyricus in funere Adolphi Friderici, Ducis Mecklenburgici*; *Themis temerata. Freher. Theatr.*

LAUREMBERG (JOHANNES) was een zoon van Wilhelmus Lauremberg, hoogleeraar in de medicynen en mathematicus te Rostok, wiens voornaam hy zomtyds mede aannam. In den beginne leeraarde hy in zyn vaderlandt de poëzy en de mathesis, gelyk hy dan in satyrische vaarzen inzonderheit uitmuntte; doch in den jare 1623 wierdt hy op de akademie te Sora de eerste hoogleeraar, en stierf aldaar in den jare 1658, in het 68 jaar zyns ouderdoms. Zyne schriften zyn: *Antiquarius*; *Gromatica lib.* III; *Arithmetica & Algebra*; *Otium Soranum*; *Graecia antiqua*. Hallervordius wil hem in zyne *Bibliotheca curiosa* niet voor den schryver der *Antiquarii* erkennen, dewyl hy zich op de gemelde wyze *Janus Wilhelmus* noemde. *Barthol. descript. Dan. cum Molleri Hypomn.*

LAUREMBERG, (WILHELMUS) een geneeskundige te Coppenhagen, gaf, naar het getuigenis van Bartholinus, eene historische beschryving uit van den arentsteen, met eene verhandelinge van een anderen steen, welken hy Calsuvius noemt. *Konig Bibl.*

S. LAURENS. Zie CANADA.

S. LAURENS. Zie LAURENTIUS.

LAURENS, (ANDREAS DU) lyf-medicus van koning Henrik den IV van Vrankryk, heeft zich door zyne schriften bekent gemaakt. Hy was een broeder van Honorius du Laurens, dien hy in de gunst des konings bragt, en het aartsbisdom van Ambrun voor hem verkreeg in den jare 1600. Hy studeerde in de medicynen te Parys, onder Lodewyk Duret, gedurende 7 jaren, na welke hy, Doctor geworden zynde, de geneeskunde ging oeffenen te Carcassonne, en kwam van daar aan het hof met eene gravinne van Tonnerre; door welker aanpryzing hy geneesmeester des konings gemaakt wierdt, en koninklyk hoogleeraar te Montpellier tegen de ordonnantiën van de schole. Hy verkreeg ten dien einde een arrest van den geheimen Raadt, dat hy met veel moeite te Toulouse deedt bevestigen. Naderhandt wierdt hy geneesmeester van de koningin gemaakt in den jare 1603, en in den jare 1606 eerste geneesmeester des konings. Hy stierf den 16 Augusty des jaars 1609. *Gui Patin Lettr.* XXVII *&* XXXI.

LAURENS, (GASPARUS DU) aartsbisschop van Arles in den jare 1603, en abt van S. Andres van Vienne, was een broeder van Andreas en van Honorius du Laurens. Hy stierf in den jare 1630.

LAURENS, (HONORIUS DU) aartsbisschop van Ambrun, was geboortig van Arles. Hy was eerst advokaat-generaal in 't parlement van Provence, en dewyl hy geleerd en deugdzaam was, zo muntte hy uit in het bedienen van dat gewigtig ampt. Hy gaf in den jare 1586 eene uitmuntende verhandeling uit, genoemt *Henoticon*, of edict van koning Henrik den III, om zyne onderdanen met de Roomsche kerke te vereenigen. Hy was zeer yverig voor den Roomsch-Katholyken Godsdienst, het welke hem deedt overgaan in de gevoelens van de ligue. Hy deedt daarom zelfs eene reize naar Rome, en bevondt zich sedert in den jare 1590 op de vergadering der staten te Parys, en betoonde aldaar zyne welsprekendheit. Eenigen tydt daar na weduwenaar zynde, gaf de koning Henrik de IV hem het aartsbisdom van Ambrun. Hy hadt maar eene dochter by zyne gemalinne, uit het geslachte van Ulmo van Aix, welke hy uittrouwde. Aldus ontlast van alle wereldsche zorgen was hy alleenlyk bedacht om de plichten van zyn prelaatschap te vervullen. Hy stierf den 24 January des jaars 1612 te Parys, alwaar hy de lykreden gedaan hadt over Margareta van Oostenryk, gemalinne van Philips den III, koning van Spanje. *Saxi Pontif. Arel. Sammarth. de Gall. Christ. Bouche hist. de Prov.* enz.

LAURENTALEN, in 't Latyn *Laurentalia*, feesten, die het Roomsche volk ingestelt ter eere van *Acca Laurentia*, die jaarlyks wierden gevierd gedurende de Saturnalien, en maakten in het vervolg een gedeelte van de zelve. De schryvers melden, dat 'er twee Laurentiaas geweest zyn, de eene de voedster van Romulus, en de andere eene vermaarde hoere, welke het Roomsche volk tot haren erfgenaam aangestelt hadt, en die verdronken was aan het graf van de eerste. Dit heeft doen zeggen, dat men de eerbewyzingen, welke men aan de eene en aan de andere gaf, vermengt heeft, en welke bestonden in wyn en melk voor haar te doen plengen in het Velabrium door den priester van Mars. *l'Abbé Danet.*

LAURENTIA. (ACCA) Zie ACCA LAURENTIA.

LAURENTIANUS, (LAURENTIUS) een Italiaan, leeraarde de philosophie, en was hoogleeraar in de medicynen te Florence en te Pisa in de XV eeuwe. Hy vertaalde Hippocrates uit het Grieksch in het Latyn, en maakte zeer naauwkeurige aanmerkingen over Galenus. Doch hy was zeer gekweld met de zwarte gal. Hy kocht eens een huis, en betaalde terstondt het derde deel der kooppenningen, doch onder beding, dat indien hy in zes maanden van de overige somme gene betaling deedt, het gemelde geldt aan den koper zou vervallen zyn. Wanneer nu de dag van de betaling naderde, en hy geen geldt hadt, wierp hy zich in eene bron. *Jov. in elog. Doctor. vir. Pier. Valerian. de infelic. literat. l.* I.

LAURENTINUS, een Afrikaansch soldaat, die omtrent den jare 250 de kroon van het martelaarschap behaalde. *Cyprian ep.* 39.

LAUTENTIO, (AUGUSTINUS DI) geboortig van Palermo, was Doctor in de philosophie en in de geneeskunde. Hy was zeer vermaard in de akademie van die stadt, voornamentlyk door het uitgeven van verscheide ophelderingen over de geneeskunde, waar door hy zich veel achting verwierf. Hy beminde ook de beschaafde wetenschappen en de dichtkunde. Hy stierf in zyne geboortestadt den 14 September des jaars 1661, nalatende: *Disceptationum Medicarum Decas prima, quas hucusque in nova, nobili, & salutari Panormitana Academia habuit Augustinus de Laurentio &c*; *Panormus, deliciarum hortus, à medicina, tanquam à pervigili dracone, custoditus*; *Oratio in anniversaria novae, nobilis & salutaris academiae Panormitanae solemnitate, sub senatus illustrissimi auspiciis habita Kal. Augusti* 1650. *Biblioth. Sicula.*

LAURENTIO, (MARIANUS DE) een priester en kanunnik te Netinum, in Siciliё. Hy was ook een goed speelkundige, en bloeide in den jare 1620. Men ziet van hem in 't Italiaansch: *Madrigali à cinque voci, con un dialogo a otto*; *Salmi, Magnificat, falsi bordoni, e Messa a quattro voci con il basso continuo per l'organo. Opera Quinta. ibid.*

LAURENTIO, (NICOLAUS) gemeenlyk *Cola de Rienzo* genoemt, is in de XIV eeuwe een der mannen geweest, welke de Goddelyke voorzienigheit van tydt tot tydt gebruikt als eene vertoning, in welke men de wisselvalligheden en de wonderlykheden van den menschelyken staat kan beschouwen. Hy was de zoon van een kleinen herbergier en van eene waschter. De zucht, welke hy in zyne jeugt hadt tot de studie, en de natuurlyke kracht van zynen geest, maakten hem zeer bekwaam. Hy wierdt wonderlyk welsprekende, en wist uit zyn geheugenis de schoonste plaatsen van Cicero, van Titus Livius, van Julius Cesar, van Valerius Maximus, en van Seneca. Hy was een groot beminnaar van de oude opschriften, en wist de zelve zeer wel te ontcyferen en uit te leggen. Hy verkreeg een notarisschap, dat in dien tydt een tamelyk geacht ampt was, dewyl de edellieden zich niet verontwaardigden het zelve aan te nemen. De gevolmachtigden der wyken van Rome hem gezonden hebbende aan paus Clemens den VI, die zynen setel hieldt te Avignon, deedt hy aan den zelven zulk eene welsprekende aanspraak, dat hy zich zelf de achting en gunst van dezen paus verkreeg, en de toejuiching van dat hof. Dit gaf hem den moedt om krachtig uit te varen tegen de groten van Rome, die de burgery verdrukten. De kardinaal Johannes Colonna was hem dieswegens kwalyk genegen; maar deze zaak beter aangemerkt hebbende, hieldt hy op hem by den paus gehaat te maken. Laurentio verhitte zich meer en meer tegen deze kleine tyrannen van Rome; en hy redenvoerde op een tydt zo vrymoedig tegen hen op het Kapitool, dat men hem twee kinnebakslagen gaf, wanneer hy geëindigt hadt. Een heer van het huis van Colonna, die toen kamerling was van Rome, en Thomas Fortifiocca, secretaris van den Raadt, waren de genen, welke hem deze slagen toebragten. Hy verbeet zich, en hieldt niet op te redenvoeren in het Kapitool en in verscheide kerken, en zinspelingen te maken, alles om de kwade bestiering van de justitie aan te wyzen. Die belang daar in hadden, namen zulks voor spel op, en voornamentlyk wanneer zy zagen, dat zyne redenvoeringen met boerteryen vermengt waren, en dat hy eenigen van hen met de zwaarste straffen dreigde. Zy geloofden waarschynlyk toen, dat hy zich door zyne uitsporigheden buiten staat stelde van hen te kunnen benadelen; maar zy bedrogen zich zelf: want zich bedienende van de afwezigheit van Stephanus Colonna, die met krygsvolk uit Rome getrokken was, om leeftocht te doen komen, vergaderde hy het volk, deedt eene redenvoering, maakte wetten, verdreef alle de groten uit de stadt, vermeesterde de gerechtsampten, en wierdt tot Tribunus Augustus en bevryder van het volk verklaart in den jare 1346. De aanhang der bannelingen was onbekwaam om hem tegen te staan, ter oorzaak van de weinige eenigheit, die onder hen was. Aldus schikte hy van de zaken naar zynen zin, en zag zich zelf verheven tot het hoofdt van eene nieuwe Roomsche Republyk, in welker naam hy

hy fchreef aan andere ftaten, aan den keizer, en zelfs aan den paus. Om zyn gezag te beter te beveftigen, veroordeelde hy 'er velen tot de zwaarfte ftraffen, en onder anderen deedt hy Martinus de Porto, een der kleine tyrannen van Rome, ophangen. Hy ontfing gezantfchappen van verfcheide vorften en republyken, en dagvaardde ftoutelyk den paus om met het collegie der kardinalen zyn verblyf te Rome te komen nemen. Hy was zo gelukkig in den oorlog, welken hy voerde tegen den aanhang der edelen, dat hy de zelve gansfchelyk verftrooide. Maar hy deedt toen gelyk de meeften van de genen, welke opftaan onder het fchone voorwendfel van de vryheit. Zy haten de tyranny niet, maar de tyrannen; zy zyn verftoort, dat anderen dan zy de hoogfte macht oeffenen. Laurentio hadt niet zo haaft de tyranny van anderen vernietigt, of hy wierdt zelf een tyran. Men handelde hem toen gelyk hy de anderen gehandelt hadt. Hy wierdt genoodzaakt te vluchten, en men hing hem in zyne afbeelding binnen Rome op als een verrader. Na dat hy zich eenigen tydt verborgen gehouden hadt, vertoonde hy zich aan den keizer, die hem toeftondt, zonder niettemin hem zulks te raden, zyne eerbiedigheit te gaan bewyzen aan den paus. In den beginne wierdt hy door den zelven kwalyk ontfangen; maar na eene gevangeniffe van eenige maanden volgde hy den pausfelyken legaat naar Rome. Hy herftelde aldaar zynen aanhang, tot zo verre, dat hy de Colonnaas kon beoorlogen: maar zyne ftrafheit omtrent het volk en zyne knevelaryen maakten hem zo gehaat, dat men tegen hem opftondt. Hy dacht, dat zyne welfprekendheit dezen ftorm zou ftillen, gelyk in zo vele andere gelegenheden. Hy bedroog zich, en vertoonde zich zelf te vergeeffch aan het volk, het zelve uit zyne venfters aanfprekende; men liet niet na het vuur in zyn paleis te fteken. Hy poogde zich in bedelaars gewaadt te redden; en hy was byna buiten gevaar, wanneer een zeker klein man hem kennende wierdt. Een ander bragt hem met een degen een ftreek toe door den buik. Men doorboorde hem vervolgens met duizend fteken; men fleepte hem door de ftraten, en men hing hem op aan de benen. Hy bleef twee dagen in dezen ftaat hangen, waar na de Joden zyn ligchaam op het veldt verbrandden op den 8 September des jaars 1353. Men heeft nog eenige van zyne fchriften. De brief, dien hy fchreef aan die van Viterbo, wordt gevonden in een boek, genoemt: *Profeanche di Dante, Petrarcha, Boccaccio, & altri nobili & virtuofi ingegni.* Men vindt daar in ook de aanfpraken, welke Pandolphus Francus en Francifcus Baroncelli, zyne afgezanten aan de republyk van Florence, deden aan den Florentynfchen Raadt. Eenige brieven, welke hy fchreef aan Karel, koning der Romeinen, en aan den keizer Lodewyk van Beyeren, worden gevonden in het XIV ftuk der jaarboeken van Bzovius. Petrarcha maakte een fchoon Italiaanfch vaars tot lof van Laurentio. *Bayle Dict. Crit.*

LAURENTIO, (SCIPIO DE) geboortig van Palermo, was een vermaard fterrekundige en dichter. Hy bloeide omtrent den jare 1600, en gaf uit in 't Italiaanfch: *Pronoftico, e difcorfo della revolutione dell' anno 1596 calcolato al Meridiano dello regno di Sicilia, è in particolare di quello della citta di Meffena; Difcorfo dell' Ignea colonna apparuta nel Palermitano Orizonte nell' anno 1605 a 17 di Novembre. Biblioth. Sicula.*

S. LAURENTIUS, een martelaar in de III eeuwe, geboren te Huefca in Aragon, te Rome gekomen zynde, wierdt tot diaken geordent door paus Sixtus den II, die op den H. ftoel verheven was in den jare 257, na de doodt van Stephanus. Hy hadt den eerften rang onder de diakonen, het welk hem door Auguftinus en Chryfologus aartsdiaken heeft doen noemen. Aan deze waardigheit was de zorge gehecht der kerkelyke goederen, dat is te zeggen, de penningen, welke gefchikt waren tot onderhoudt der bedienden, en tot onderftandt der armen, met de fieraden en de priefterlyke klederen. De keizer Valerianus vervolgde in dien tydt de Chriftenen, en gaf in den jare 258 een edict uit tegen de biffchoppen, de priefters en de diakonen der Chriftenen. Sixtus wierdt gevangen genomen. Wanneer men hem ter ftraffe geleidde, volgde hem Laurentius, in zyne tranen fmeltende, en vroeg hem, waarom hy hem verliet, en waarom hy tot het offer ging, zonder van zynen diaken verfeld te zyn. Sixtus, dien men aan het kruis hechtte, antwoordde hem om hem te vertrooften, dat hy maar drie dagen zou hebben te wachten. Na dat Sixtus zyn martelaarfchap vervuld hadt, en Laurentius te rug gekeert was, verzamelde hy alle de armen, die hy in de ftadt byeen kon vergaderen, en deelde al het geldt der kerke aan hen uit, zonder zelfs de gewyde vaten te fparen, welke hy verkocht, om hen by te ftaan. Deze grote milddadigheden deden hem wel haaft ontdekken en in verzekering nemen, door laft van den hoofdfchout der ftadt, Cornelius Secularis, die, nog meerder afgodery hebbende voor het goudt dan voor de valfche godheden, hem vroeg, waar de fchatten der kerke waren. Laurentius beloofde, dat hy hem de zelve binnen drie dagen zou doen zien. Men gaf hem het uitftel, dat hy eifchte, gedurende welken tydt hy alle de armen vergaderde, aan welke hy de goederen der kerke uitgedeelt hadt, en bragt de zelve by den hoofdfchout, die, door dezen hoon verbittert zynde, Laurentius door geeffelflagen hebbende doen van een fcheuren, deedt hem geheel bloedig op eene yzere roofter leggen, en langzaam braden. Gedurende het lyden van deze ftraffe zeide Laurentius tegen den hoofdfchout, *doedt my omkeren*; en vervolgens, *het is genoeg gebraden, eet.* Hy floeg vervolgens de oogen naar den hemel, en gaf den geeft op den 10 Augufty des jaars 258. Verfcheide perfonen, zich over zyne ftandvaftigheit verwonderende, bekeerden zich, namen zyn ligchaam weg, en begroeven het zelve in eene grotte van het Veraanfche veldt, op den weg van Tivoli, op eene plaats, alwaar men naderhandt eene kerke gebouwt heeft, die zynen naam draagt. Men vereerde van de tyden van Auguftinus af te Rome de overblyffelen van S. Laurentius, en zyne gedachteniffe was in eerbiedigheit in de gansche Wefterfche kerke. *S. Ambrof. Officior. l.* I. *c.* 41. *Auguftin. Serm.* 302 *&* 303. *Prudent. Perifteph. Hymn.* 2. *Petrus Chryfolog. Serm.* 135. *Leo Serm.* 83. *Gregor. Turon. l.* I. *de Gloria Martyr. S. Gregor. l.* II. *Epift.* 33. *Tillemont Mem. Ecclef. Baillet vies des Saints.*

S. LAURENTIUS, aartsbiffchop van Kantelberg in de VI en VII eeuwen, was een monnik en priefter te Rome, in het klooster van S. Gregorius den Groten. Hy wierdt door dezen paus met Auguftinus en de andere zendelingen in Engelandt gezonden in het einde van de VI eeuwe. Zy wierden in den jare 596 door Auguftinus te rug gezonden, om aan den paus bericht te geven van den uitflag van hunne zending. In Engelandt wedergekeerd zynde, wierdt hy tot opvolger van Auguftinus in het aartsbisdom van Kantelberg verkoren. Hy bekeerde verfcheide Angel-Saxen, welke afgodendienaars waren, en trachtte de kerkelyke tucht onder de oude Schotfche Chriftenen te herftellen. Hy bekeerde en doopte den koning Eadbaldus, en ftierf in den jare 619. De martyrologen maken gewag van hem op den 2 February, en anderen op den 12 November. *Gregor. Epiftolar. l.* IX. *Epift.* 55 *&* 56. *Beda Hift. Angl. Henfchenii Differt. Uffer. de Ecclef. Britannic. Baillet vies des Saints au* 2 *Fevrier.*

S. LAURENTIUS, aartsbiffchop van Dublin in Ierlandt, wierdt geboren in het Weftelyke gedeelte van dat eilandt, uit een geflacht van koninklyken bloede. Zyn vader, Mauritius genoemt, bezat de Ierfche provincie van Leinfter. Zyne moeder hadt eenen naam, welke prinffen-dochter betekent. Mauritius zondt zynen zoon, een weinig na dat hy geboren was, aan Donatus, graaf van Kildare, om hem te doen dopen, en begeerde, dat men hem Conconor zou noemen; maar de genen, welke hem derwaarts bragten, ontmoetten op den weg eenen man, die in dat landt voor een propheet gehouden wierdt, gelyk Merlinus in Engelandt, en die geboodt, dat men hem Laurentius zou noemen. Tien jaren daar na vatte Dermecius, koning van Ierlandt, een haat op tegen Mauritius, die, om de wreedheit van dezen verwoeden vorft te ontgaan, hem zynen zoon Laurentius tot een gyfelaar zondt. Deze jongeling wierdt gedurende twee jaren door den koning zeer kwalyk gehandelt, en vervolgens te rug gezonden aan den biffchop van Glindale, of Glindilaugh, die grote zorge droeg voor zyne opvoeding. Na de doodt van dezen biffchop wierdt Laurentius, die toen 25 jaren oud was, tot abt van Glindale verkoren, welke kerk dit byzonder hadt, dat zy een bisdom en eene abdy was: maar het tydelyk inkomen van de abdy overtrof zeer verre dat van het bisdom, om dat het volk van alle tyden tot abten verkoor de grootfte heeren van het landt, om de befchermers te zyn van die provincie. Vier of vyf jaren daar na, de biffchop van Glindale geftorven zynde, wilde men deze waardigheit aan Laurentius opdragen; maar hy verfchoonde zich daar van, om dat hy nog te jong was. Hy wierdt vervolgens tot aartsbiffchop van Dublin verkoren, en hy zag zich verplicht deze verkiezing aan te nemen. Eenige belangen van zyn bisdom deden hem de reize naar Rome ondernemen, alwaar de paus hem blyken gaf van zyne achting, en zondt hem te rug met den tytel van Apoftolifche legaat in gansch Ierlandt. De yver, dien hy hadt om te arbeiden aan de vrede tuffchen Henrik den II, koning van Engelandt, en Deronogus van Ierlandt, deedt hem naar Engelandt overgaan, alwaar hy redelyke voorwaarden voorftelde; maar Henrik wilde daar niet van horen fpreken, en deedt een edict afkondigen om dezen prelaat het wederkeren naar Ierlandt te beletten, alle de havenen, daar hy kon fcheep gaan, voor hem doende fluiten. Laurentius, zich aldus uit zyn landt gebannen ziende, week in het klooster van Abendon, alwaar hy drie weken de wederkomft des konings, die naar Normandië getrokken was, afwachtte. Maar de vreze, die hy hadt om langer van zyn volk afgefcheiden te blyven, deedt hem befluiten naar dezen vorft te gaan, om te zien, of hy hem niet meer genegen zou vinden om de vrede te maken. Hy begaf zich te fcheep te Douvres, en kwam aan te Eu in Normandië, omtrent de grenzen van Pikardië. Hy wierdt aldaar ziek, en ftierf kort daar na op den 14 November des jaars 1181. Hy wierdt begraven in de kerke der abdy van Eu. Paus Honorius de III kanonifeerde hem in den jare 1225. *Surius T.* VI.

LAURENTIUS, een tegenpaus, was aartsdiaken van de kerke van St. Maria Maggiore te Rome, en wierdt geftelt tegen Symmachus, tot paus verkoren na Anaftafius den II in den jare 498. Deze fcheuring veroorzaakte grote verwarringen in de ftadt, alwaar Feftus en Probinus, zeer machtige Raadsheren, de befcherming van den tegenpaus aannamen. Men zegt zelfs, dat Laurentius alleenlyk door de kuiperyen en het geldt van dezen Feftus verkoren was, die zich aan den keizer Anaftafius verbonden hadt, den paus het geloofs-formulier, door Zeno ten voordeele der Eutychiaanfche ketters uitgegeven, te doen onderfchryven. Om deze fcheuring te doen ophouden, kwamen de twee partyen overeen zich te onderwerpen aan het oordeel van Theodoricus, koning der Gotthen, hoewel een Ariaan, die uitfpraak deedt ten voordeele van Symmachus. Laurentius onderfchreef het eerfte de verkiezing van Symmachus, en wierdt daarom biffchop van Nocera gemaakt. Maar naderhandt nieuwe onheilen veroorzaakt hebbende, wierdt hy door het concilie, gezegt *Palmaris*, gehouden in den jare 502, afgezet, en in ballingfchap verzonden. *Anaftaf. in vit. Pontif. Paul. Diac. Nicephor. Baron. in Annal.* enz.

LAURENTIUS, (JOHANNES) een groot wiskunftenaar, leefde ten tyde van Juftinianus in den jare 540. Photius maakt gewag

wag van hem *Cod.* 180. en Voſſius *de Math. c.* 33. §. 27. Onder den naam van *Joannes Laurentius Philadelphenſis Lydus.*

LAURENTIUS, (JACOBUS) een Hollandſch Theologant, heeft eene verhandeling uitgegeven tegen het vagevuur, enz. eene uitlegging over de brieven van Jacobus; en de verklaring der moeielyke plaatſen van Paulus. Hy heeft aan dit werk den tytel gegeven van *Paulus Δυσνόητος*, zinſpelende op het gene Petrus zegt II. *Ep.* III. 16. Dat 'er in de brieven van Paulus vele zaken zyn, zwaar om te verſtaan.

LAURENTIUS CORVINUS. Zie CORVINUS. (LAURENTIUS)

LAURENTIUS EICHSTADIUS. Zie EICHSTADIUS. (LAURENTIUS)

LAURENTIUS, *Melliſiuus* toegenaamt, wegens zyne welſprekendheit, leefde omtrent in de X eeuwe. Hy ſchreef een werk, beſtaande uit II deelen, het eerſte van Adam af tot Jeſus Chriſtus toe, en het andere tot zynen tydt. *Sigebert. de ſcript. Eccl. c.* 120.

LAURENTIUS *van Briançon*, in het Dauphiné, was Rector van de univerſiteit van Valence in den jare 1560, en naderhandt een der beſte advokaten van het parlement van Grenoble. Hy ſchreef een dichtſtuk in de tale van het landt, dat hy noemde: *Le Banquet de la feye. Nic. Chorier hiſt. de Dauphiné.*

LAURENTIUS *van Durham*, (*Dunelmenſis*) aldus genoemt naar de ſtadt van dien naam in Engelandt, alwaar hy een monnik was ten tyde van Henrik den II, koning van Engelandt, heeft de levens van eenige Heiligen en andere verhandelingen in vaarzen en in proſe nagelaten. *Poſſevin. in appar. ſacr. Pitſeus de ſcript. Angl. Voſſius de hiſt. Lat.*

LAURENTIUS *van Luik*, een Benedictyner monnik, leefde in de XII eeuwe. Hy ſchreef de hiſtorie der biſſchoppen van Verdun, en der abten van S. Viton in Lotharingen, ſedert den jare 1048 tot in den jare 1144. Deze monnik hadt gewoont in het klooſter van S. Laurentius van Luik, waar van hy den naam droeg, en in dat van S. Viton in Lotharingen. *Rich. Waſſeb. de Antiq. Gall. Belg. Miræus Bibl. Eccl. Valer. Andreas.* enz.

LAURENTIUS *van Novara*, biſſchop van die ſtadt, leefde in de VI eeuwe in den jare 507. Hy ſchreef verſcheide leerredenen, waar van 'er twee overig zyn in de Bibliotheek der vaderen. Eenige ſchryvers menen, dat deze Laurentius naderhandt aartsbiſſchop was van Milaan, en de zelve, die in de ſchriften van Ennodius genoemt wordt. Anderen geloven, dat hy de zelfde zou zyn met Laurentius Mellifluus, van wien hier boven geſproken is. *Miræus Bibl. Eccleſ. Ripamontius de Epiſc. Mediol. Ughel. Ital. Sacr.* enz.

LAURENTUM, LAURENTIUM, eene verblyfſtadt der oude Latynſche koningen in Latium, waar van Virgilius gewag maakt, in welkers plaats tegenwoordig de kleine plaats *Lorenzo* gevonden wordt, aan de zeekuſten van *Campagna di Roma*, tuſſchen Oſtia en Nettuno. Anderen menen, dat die oude ſtadt gelegen was ter plaatſe, alwaar men tegenwoordig *Paterno* ziet. Zy zou haren naam bekomen hebben naar een daar by gelegen Lauwerboſch.

LAURET (CHRISTIAAN) was van Sens, en heeft een boek geſchreven, dat hy noemde *Hazoar*, of verklaring der propheten over de volheit des tyds van den Meſſias. Het zelve wierdt te Parys gedrukt in den jare 1610. *Konig Bibl.*

LAURET, of LAURETI, (HIERONYMUS) van Cervera, in in Italië, gaf te Venetië in den jare 1575 *Sylva Allegoriarum* uit. *Konig Bibl.*

LAURET, (MATTHEUS) een monnik van Monte-Caſſino, heeft aantekeningen gemaakt op de Kronyk van Leo van Oſtia. *Konig Bibl.*

LAURETTA. Zie LAURA.

LAURIA, (FRANÇOIS LAURENTIUS BRANCATO VAN) was van Lauria, eene ſtadt van Baſilikata, in het koninkryk van Napels; en hoewel hy BRANCATO genoemt was, wordt hy op deze plaats geſtelt, om dat hy onder den naam van Lauria meeſt bekend was. Hy was van de orde der Conventuele minderbroeders, hoogleeraar in de Theologie, en raadgever van het S. Officio. Hy was geleert, en men geeft voor, dat 'er weinigen zyn onder de later ſchryvers, die met meerder naauwkeurigheit en geleerdheit over de Theologie geſchreven hebben dan hy. Maar zyne boeken zyn meer in Italië bekent dan elders. Men zegt in de twede *Menagiana*, dat de paus Clemens de IX, van wien hy, toen de zelve kardinaal was, een groot vriendt was, belooten hadt hem met de zelve waardigheit te vereeren. Maar zie hier wat zulks belette. De vader Lauria ging paus Clemens den IX na zyne verkiezing zien; maar een langen tydt na de anderen. De paus deedt hem daar over een verplichtend verwyt, en de vader Lauria verſchoonde zich daar mede, dat het aan een arm monnik, als hy was, niet toekwam zich voor zyne Heiligheit te vertonen onder den drang van de genen, die op allerhande wyzen boven hem waren. De paus ſprak vervolgens zeer gemeenzaam met hem, en zeide tegen hem op eene zeer verplichtende wyze, dat hy hunne vriendſchap te kort zou doen, met niet te geloven, dat hy hem kardinaal zou maken, dat zulks zyne meening was, en dat hy zulks kon verwachten. Maar Lauria zeide tegen hem op zyn Napolitaanſch: *Santiſſimo Padre, tu non ſai ancora coſa è l'eſſer Papa, io ti dico che tu non mi farai Cardinale.* De paus, zeer verwondert over dit gevoelen van Lauria, vroeg hem, hoe hy zo vaſtelyk kon verzekeren, dat hy hem geen kardinaal zou maken, dewyl zulks van hem afhing, en dat hy meeſter was om het te doen. Lauria antwoordde: *ſi, ſi, te lo dico, tu non mi farai Cardinale.* Men moet aanmerken, dat de pauzen in de eerſte promotien, wanneer zy eenen neef hebben, geen kardinalen maken dan met kenniſſe van den zelven, op dat hy de genen kenne, aan welker hoofdt hy moet zyn. De paus Clemens de IX hadt eenigerwyze de lyſt gemaakt van de kardinalen, die hy wilde aanſtellen; en dewyl men in dat ſlag van promotiën gewoonlyk een vermaard Theologant neemt, hadt hy Lauria op zyne lyſt geſtelt, niet alleenlyk als zynen vriendt, maar ook als een groot Theologant, bekent door zyne werken, en door de bedieningen, welke hy gehad hadt in verſcheide congregatien. Maar hy hadt deze lyſt nog niet vertoont aan zynen neef, die internuntius was in Vlaanderen ten tyde van zyne verheſſing, en die, Vrankryk doorreiſt hebbende om zich naar Rome te begeven, in Piemont ziek geworden was. De hertog van Savoje hadt grote zorge voor hem gedragen gedurende zyne krankheit. De neef kwam eindelyk te Rome by zynen oom, die op hem wachtte om de promotie van kardinalen te doen. Hy liet hem de lyſt daar van zien. De neef keurde de zelve alle goed, uitgezondert den vader Lauria. Hy deedt hem begrypen, dat het altoos tyds genoeg zou zyn dit bewys van vriendſchap aan dezen vader te geven, dat het beter was by deze gelegenheit den hertog van Savoje te verplichten, en dat hy zich als verbonden hadt den hoedt te zullen doen geven aan den vader Bona, in erkenteniſſe van de zorgen, welke hy voor hem genomen hadt in zyne ziekte. Paus Clemens den IX, noch zynen neef, noch den hertog van Savoje geen ondienſt willende doen, beſloot hy tot de promotie van den vader Bona, die mede van grote verdienſten en het purper waardig was, ſtellende de bevordering van den vader Lauria uit tot eene nadere promotie, maar zyne doodt voorkwam zulks. Het was Innocentius de XI, die den vader Lauria kardinaal maakte, in de promotie van den 1 September des jaars 1681. De kardinaal Lauria lag overhoop met Spanje, hoewel hy een geboren onderdaan van die kroon was; waarom de Spanjaarden hem de uitſluiting gaven in het conclave, waar in Alexander de VIII verkoren wierdt. Hy hadt 15 ſtemmen in eene opneming van de ſtemmen. Hy ſtierf te Rome des nachts tuſſchen den 30 November en den 1 December des jaars 1693, in den ouderdom van 82 jaren. Hy wierdt begraven in het convent der H. Apoſtelen, waar van hy den tytel voerde. *Menagiana. Melanges de Vigneul-Marville. Lettr. hiſt.*

LAURIA, (ROGERIUS DE) een vermaard admiraal en veldheer. Hy was geboortig uit Kalabrië, en deedt den koningen van Aragon in het einde van de XIII eeuwe voortreffelyke dienſten tegen hunne vyanden. Inzonderheit heeft de koning Petrus de III zyne dapperheit voornamentlyk te danken, dat hy meeſter wierdt van het koninkryk van Sicilië; gelyk hy hem dan ook voor zyne gemalinne, eene dochter van Manfredus, koning van Sicilië, toebragt, en tot vergelding van der zelver ſchoonvader, koning Jacobus den I, twee plaatſen in Valencia, Raelo en Abricat genoemt, tot een geſchenk ontfing. Den 8 Juny des jaars 1284 verkreeg hy, als generaal der Aragonſche armade, eene heerlyke overwinning, niet verre van Maltha, over 20 Franſche galeien, en 15 dagen daar na bevocht hy met 42 galeien nog gewigtiger overwinning omtrent Napels tegen 70 galeien, waar over Karel, erfprins van Karel van Anjou den I, koning van Napels, het gebiedt hadt. Hy kreeg dezen prins zelf gevangen, en maakte zich daar na, door het innemen van vele plaatſen in Italië, de verkrege zege volkomen wel te nutte. In het volgende jaar, na dat hy kort van te voren de ſtadt Taranto ingenomen hadt, ſloeg hy op de kuſten van Catalonië andermaal de Franſchen niet verre van Roſes. Den 16 Juny des jaars 1287 leverde hy by Napels een nieuwen zeeſlag, waar in hy zulk eene volkome overwinning behaalde, dat 42 ſchepen en 5000 gevangenen in zyne handen vielen. In den jare 1289 wierdt hy hy vele andere voorafgegane gelukkige ontmoetingen, en veroveringen, by de ſtadt Cantazaro, terwyl hy al te geruſt was, door een gering getal van vyanden uit het veldt geſlagen en gewond, waar op hy naar Aragon week. Van daar kwam hy kort daar op met koning Jacobus den II en eene armade van 80 galeien te rug, en maakte grote voortgangen in Sicilië tegen den koning Frederik. Wanneer hy echter voor een korten tydt weder naar Spanje gegaan was, hadt ondertuſſchen zyn neef Johannes Lauria, die met 20 ſchepen het kaſteel van Pati wilde ontzetten, het ongeluk door de Meſſinezen geſlagen, gevangen en onthoofd te worden. Den 4 July van het volgende jaar taſtte hy met 56 galeien, niet verre van de gemelde ſtadt Pati, de vloot van den koning Frederik, beſtaande uit omtrent 40 galeien, aan, en na dat hy volkomelyk de overhandt behouden hadt, betoonde hy zich, uit wraakzucht wegens het ombrengen van zyn gemelden neef, zeer wreed tegen de gevangenen. Hy ſtierf eindelyk den 17 January des jaars 1305 in Catalonië, en wierdt in het klooſter van *Sancta Cruz*, benevens den koning van Aragon, Petrus den III, die eene zonderlinge hoogachting voor hem gehad hadt, begraven. *Mariana hiſt. d'Eſp. l.* XIII, XIV, XV. *Turquet hiſt. d'Eſpagne l.* XII. *p.* 517.

LAURIA, eertyds *Ulci*, was oudtyds eene kleine ſtadt van Lukanië in Italië. Tegenwoordig is het maar een klein vlek van Baſilikata, eene provincie van het koninkryk van Napels. Het is gelegen omtrent de golf van Policaſtro, zes mylen van de ſtadt van dien naam, ten Ooſten. *Maty Dict.*

LAURIER, een altoos groene boom, waar mede men de overwinnaars bekroonde, en dien men plantte aan de poorte van het paleis des keizers op den eerſten dag van het jaar, en op andere tyden, wanneer zy eenige overwinning behaalt hadden. Dio, van de eerbewyzingen ſprekende, welke de Raadt aan Auguſtus gaf, zegt, dat hy laurieren deedt planten voor zyn paleis, om aan te wyzen, dat hy altoos zegepralende was geweeſt over zyne vyanden. Tertullianus, van deze laurieren ſprekende, zegt: *Wie zou ſtout genoeg zyn om de keizers te belegeren tuſſchen twee lan-*

laurieren? Qui sunt, qui Imperatores intra duos lauros obsident? Plinius noemt ook de laurier de deurwachter der Cesars, het eenige sieraadt en de getrouwe bewaarder van hun paleis. *Gratissima domibus janitrix, quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat.* De fabel zegt, dat Daphne, de verliefde vervolgingen van Apollo ontvluchtende, in eenen laurierboom veranderdt wierdt. *l'Abbé Danet.*

LAURIFEX, (ADAMUS) een Siciliaan, bloeide in den jare 1645, en gaf in 't licht in de Latynsche tale: *het leven van Jesus Christus. Biblioth. Sicula.*

LAURIMANNUS, (CORNELIUS) regent der Latynsche scholen te Utrecht, heeft verscheide geestelyke blyspelen geschreven, en het boek van *Johannes Beleth*, Doctor van de Sorbonne te Parys, over de kerkelyke diensten, hier en daar van misslagen gezuivert, en met eene dubbelde voorreden uitgegeven. Hy stierf te Utrecht in den jare 1578.

LAURIOL, een vlek van Vrankryk in het Dauphiné. Eenige schryvers houden het zelve voor het *Æria* der ouden. Het zelve is vry aanmerkelyk, en naby de rivier de Drome gelegen, welke zich een weinig verder in de Rhone stort, tusschen Valence en Montelimar. Lauriol is tamelyk wel versterkt geweest. Het leedt veel gedurende de inlandsche oorlogen van de XVI eeuwe, en wierdt dikwils genomen en hernomen door de Roomsch-Katholyken en door de Hugenoten. *Chorier Hist. de Dauphiné.*

LAURISHAM, of LORSCH, een vlek van den keurvorstelyken kreits van den Rhyn. Het zelve is gelegen in het bisdom van Worms, drie mylen van de stadt van dien naam, ten Oosten, op een klein eilandt, dat gemaakt wordt door de rivier de Weschnitz. In deze plaats is een vermaard klooster, alwaar Tassilo, hertog van Beyeren, en zyn zoon Theodo, Lodewyk de II en Lodewyk de III, koningen van Beyeren, begraven zyn. *Maty Dict.*

LAURO, (COSMO) een historieschryver, was geboortig van de stadt Brescia, in Italië. Hy schreef de historie der bisschoppen en geslachten van die stadt.

LAURO, (JOHANNES BAPTISTA) van Perouse, was in achting onder het pausschap van Urbanus den VIII. Hy hadt veel geest en geleerdheit, en deze paus nam hem van een kardinaal, om hem by zich te hebben. Lauro was zyn geheime kamerling. Hy heeft verscheide werken in vaarzen en in prose geschreven, als: *De calce Poëma Theatri Romani; Orchestra de viris illustribus; Epistolæ.* enz. Hy stierf in den jare 1629. *Argoli de Dieb. Critic. P. II. Janus Nicius Erythræus Pinac. I. Imag. illust. c.* 141. enz.

LAURO. Zie VINCENTIUS LAURO.

LAURON, eene stadt van het Tarraconeesche Spanje, vyf mylen boven Valence. Plutarchus spreekt 'er van in het leven van Sertorius. Moralez gelooft, dat het Laurigi is, anderen dat het de stadt Leria zou zyn, die 'er naby is in het koninkryk van Valencia. *Lubin Tables Geographiques sur les vies de Plutarque.*

LAUSANE, LAUSANNE, LOSANNA, in 't Latyn *Lausanna, Lausona*, eene grote stadt een half uur van het meir van Geneve, in het landt van Vaux, op vier heuvelen gelegen, en sedert den jare 1536 de stadt Bern toebehorende, welke aldaar eenen landvoogdt in het bisschoplyke slot heeft. Zy is inzonderheit vermaard wegens het bisdom, dat aldaar geweest is, waar van hier na gesproken wordt; wegens de byeenkomst van den keizer Rudolph den I en paus Gregorius den X aldaar in den jare 1273; als mede dat men aldaar in den jare 1449 het concilie van Basel verleide. Zy is volkomen van den Hervormden Godsdienst, en het Canton Bern heeft aldaar in den jare 1556 een akademisch kweekschool opgerecht. *Stumpf. Wagner. Mercur. Helvet.*

LAUSANNE. (HET BISDOM VAN) Hoe of wanneer het zelve zynen oorsprong genomen heeft is onbekend. In de ondertekeningen der oude concilien worden eenige bisschoppen gevonden, met den tytel *Episcopi Aventicorum*, waar uit besloten wordt, dat de zelve nog geen zekeren setel hadden, maar zich naar het naastgelegen landvolk benoemden. De eerste van de zelven wordt S. Prothasius genoemt, omtrent den jare 500. In den jare 615 zou echter *Maurius Episcopus Aventicorum* eerst zynen setel te Lausanne genomen, en den grondt van de stadt Peterlingen gelegt hebben. De Karolynsche koningen, als mede de koning Rudolph van Burgundië, hebben dit bisdom rykelyk begiftigt. De XXV bisschop, S. Henricus, een stichter van vele kerken, ontfing in den jare 985 de martelkroon. De XXXI bisschop, Cuno van Hasenburg, heeft de abdy Erlach gesticht. De XLVII bisschop, S. Wilhelmus, die in den jare 1277 verkoren wierdt, zou alle schadelyke slangen om het meir van Geneve verdreven hebben. De LXIV, Wilhelmus van Montenach, wierdt in den jare 1406 door zynen kamerdienaar vermoord. De LXXVII bisschop, Sebastianus van Montfolek, moest, na dat de stadt en het gebiedt zich in den jare 1536 aan het Canton Bern overgegeven hadt, en den Hervormden Godsdienst aangenomen, dezen setel verlaten, na welken tydt de bisschoppen wel nog den tytel voeren, doch zich meest te Freiburg ophouden. Zy zyn suffraganen van den aartsbisschop van Besançon, en hun bisdom strekte zich voor de verandering van den Godsdienst over de stadt en het meeste landschap der Cantons Bern en Solothurn, dat over de Aar legt, als mede over de stadt en het gansche landschap van het Canton van Freiburg uit, het welke ook nog in de Roomsche landstreken duurt. *Stumpf. Schweitz. Chronic. Ruchat Abregé de l'histoire ecclesiastique du païs de Vaud.*

LAUSIERES-THEMINES, een aanmerkelyk geslacht in Vrankryk, is afkomstig van

I. ARNALDUS, heer van Lausieres, welke in den jare 1327 trouwde met N. nichte van Raimondus van Mercurolles, kardinaal, bisschop van S. Papoul, waar by hy hadt Anglus, die volgt; *Arnaldus*, heer van Montesquiou en van Pezere; en *Pons* van Lausieres, prioor van S. Martin van Colombez, met den roem van heiligheit gestorven.

II. ANGLUS, gezegt *Anglesian*, heer van Lausieres, wierdt door de staten van Languedok verkoren tot bewaarder van hunne overwegingen in den jare 1359, en liet na by zyne gemalinne, Guillelmetta genoemt, Raimondus, die volgt; en *Arnaldus* van Lausieres.

III. RAIMONDUS de II, heer van Lausierez, enz. trouwde met Margareta van Clermont-Lodeve; waar by hy hadt *Robert*, ongetrouwt gestorven; Rostangus, die volgt; *Anglus*, heer van S. Jean de la Coste, die nakomelingen hadde; en *Bassadol* van Lausieres.

IV. ROSTANGUS, heer van Lausieres, enz. trouwde met Agnes van Clermont-Lodeve; na welkers doodt hy den 13 November des jaars 1398 een twede huwelyk aanging met Catharina van Penne, dochter van Rathier, heer van Penne, en van Helena van Cardaillak, vrouwe van Themines, Seiras, Espadaillak, enz. Uit het eerste huwelyk wierden geboren *Arnaldus*, en N. van Lausieres, ongetrouwt gestorven; en van het twede bedde hadt hy Raimundus den II, die volgt; *Dorda*; *Arnaldus* heer van Montesquiou; *Pons*; *Dominicus*, prioor van S. Jean van Bodie; *Anna*, *Elisabeth*, en *Margareta*, nonnen; *Isabella* en *Johanna* van Lausieres.

V. RAIMONDUS de II, heer van Lausieres, Themines, Raadsheer van Cardillak, leefde in den jare 1451, en liet na by Johanna Nogaret-Cauvisson, zyne gemalinne, *Rostangus*, heer van Lausieres, vader van Dordet, heer van Lausieres, ongehuwt gestorven; Dordet, die volgt; *Guinot*, heer van la Chapelle, en andere kinderen.

VI. DORDET van Lausieres, heer van Penne, leefde in den jare 1477. Hy was in den jare 1452 getrouwt met Miracle van Cardaillak, dochter van Pons, baron van Varains; waar by hadt Wilhem, die volgt; *Johannes*, protonotaris; *Bertrand*, heer van Laubiak; *Olivier*; *Guido*; *Louize*, getrouwt met Arnaldus van S. Felic, heer van Clapieu; *Catharina*, getrouwt met Johannes van Salagnak, heer van la Motte; en *Margareta* van Lausieres, gemalinne van Tristan van Murat.

VII. WILHEM, heer van Lausieres, Themines, enz. leefde in den jare 1504. Hy was in den jare 1487 getrouwt met Souverania Ebrard, dochter van Raimondus, baron van S. Sulpice, waar by hy hadde Lodewyk, die volgt; *Antony*; *Johannes*, prioor van Anthon; *Flotardus*; *Johanna*, getrouwt met N. heer van la Verquantiere; *Catharina*; *Margareta*, getrouwt met Clermont Toucheboeuf; *Louize*, gemalinne van Gaston van Sautant; *Maria*, getrouwt met Arnaldus van Rosert, heer van Mathas; *Margareta* de jonge, gemalinne van N. heer van Mairak; en *Maria* van Lausieres de jonge.

VIII. LODEWYK, heer van Lausieres, Themines, enz. leefde in den jare 1558, en trouwde met Margareta van Roquefeuil, dochter van Berengarius, heer van Roquefeuil, en van Anna du Tournel, waar by hadt: 1) *François*, heer van Lausieres, gestorven voor zynen vader, en gehad hebbende by Magdalena van Bazillak, zyne gemalinne, *Petrus*, heer van Themines, ongetrouwt gestorven, en *Louize* van Lausieres, gestorven voor haren broeder; 2) *Johannes*, die volgt; *Petrus*, prioor van Villeneuve; 3) *Gabriëla*, getrouwt met François van Rossignak, heer van Coutsages; *Magdalena*, getrouwt met Gaillard van Turenne, heer van Aynak, ridder van de orde des konings; *Anna*, gemalinne van N. heer van Salvaison; *Johanna*; *Isabella* en *Catharina* van Lausieres, nonnen te Nonanques.

IX. JOHANNES, heer van Lausieres, van Themines, enz. ridder van de orde des konings, gouverneur van Beziers, leefde in den jare 1576. Hy was getrouwt met Anna van Puymisson; waar by hy hadt *Gabriel*, ongetrouwt gestorven; Pons, die volgt; *Anna*, getrouwt met Johannes de la Tude, heer van Fontez; *Glorianda*, getrouwt met N. Heer van Conak; *Clara*, gemalinne van N. ondergraaf van Bosquez; en *Gabriella* van Lausieres.

X. PONS, heer van Lausieres, marquis van Themines, ridder van de ordens des konings, maarschalk van Vrankryk, van wien hier na in een afzonderlyk artykel zal gesproken worden, trouwde den 26 January des jaars 1587 met Catharina Ebrard van S. Sulpice, na welkers doodt hy in den jare 1622 een twede huwelyk aanging met Maria de la Noue-Bras-de-Fer, weduwe van den heer van Chambray, en van den heer van Bellangreville, en dochter van Odet, gezegt François, heer van la Noue, by welke hy gene kinderen hadde. Die van zyne eerste gemalinne waren, Antony, die volgt; Karel, die de nakomelingschap voortgezet heeft, en die hier na volgt, na zyn oudsten broeder; *Claudia*, getrouwt met Johannes van Gontault, marquis van Cabrerez; en *Cloriand*a van Lausieres, eerste gemalinne van Lodewyk, hertog van Arpajon, ridder van de ordens des konings.

XI. ANTONY van Lausieres, marquis van Themines, wierdt gedurende het leven van zynen vader gedood in het beleg van Montauban den 4 September des jaars 1621, nalatende by Suzanna van Montluk, vrouwe van Montsalez, dochter van Blasius van Montluk, en van Maria Balaguier, vrouwe van Montsalez, met welke hy getrouwt was den 31 December des jaars 1606, eene eenige dochter, genoemt *Suzanna* van Lausieres, den 26 Maart des jaars 1634 getrouwt met Karel van Levis, hertog van Vantadour, zonder nakomelingen gestorven.

XII. KAREL, heer van Lausieres-Themines, twede zoon van Pons, marquis van Themines, maarschalk van Vrankryk, wierdt gedood gedurende het leven van zynen vader voor Monheur den 11 December des jaars 1621. Hy was den 11 October des

des jaars 1618 getrouwt met Anna Habert van Montmort, naderhandt hertrouwt met Hannibal, hertog van Estrées, maarschalk van Vrankryk, dochter van Johannes, heer van Montmort, waar by hy hadde *Pons-Karel*, marquis van Themines, mestre de camp van het regiment van Navarre, gedood in het beleg van Mardyk in den jare 1646, oud 26 jaren, noch ongetrouwt zynde; *Maria*, te Rome ongetrouwt gestorven; en *Catharina* van Lausieres, vrouwe van Themines, getrouwt met François Hannibal den II, hertog van Estrées, pair van Vrankryk, gestorven in September des jaars 1684. *Le P. Anselme Hist. des Grands Officiers.*

LAUSIERES-THEMINES-CARDAILLAK, (PONS) marquis van Themines, ridder van de ordens des konings, maarschalk van Vrankryk, seneschalk en gouverneur van Querci, was een zoon van Johannes van Themines, heer van Lausieres, en van Johanna van Puimisson. Hy diende de koningen Henrik den III en Henrik den IV, en droeg zich uitmuntend in den strydt van Villemur in den jare 1592. De koning Lodewyk de XIII maakte hem maarschalk van Vrankryk in den jare 1616, in het beleg van Montauban. Hy ontnam den Hugenoten verscheide plaatsen in Languedok in den jare 1625, en in het volgende jaar wierdt hy benoemt tot het gouvernement van Bretagne, alwaar hy stierf te Avray in den jare 1627, den 1 November, in den ouderdom van 74 jaren.

LAUSIGK, een marktvlek in Meissen, tusschen Borne en Colditz, behorende tot het ampt Colditz, en aan de keurvorsten van Saxen.

LAUSNITZ, LAUSZNITZ, of LAUSITZ, in 't Latyn *Lusatia*, is een schoon landschap, dat tegen het Noorden aan Brandenburg, tegen 't Zuiden aan Bohemen, tegen 't Oosten aan Silesië, en tegen 't Westen aan Meissen grenst. Het wordt in de beide markgraafschappen, opper en neder-Lausnitz, verdeelt. Het markgraafschap opper-Lausnitz, dat naar den Boheemschen kant over de rivieren Spree en Neisse legt, en ten dele ganschelyk, ten dele wegens de landsheerschappy aan de keur-Saxische linie toebehoort, begrypt de Budisziner-en Gorlitsche kreitsen. In de eerste leggen de drie zogenaamde zes-steden Budiszin, Lobau, of Liebe, en Camentz; als mede het klooster Marienstern, de stadsheerlykheit en het slot Hoyerswerde; de heerlykheit, de stadt en 't slot Konigsbrug; de stadt en 't slot Pultsnitz, de stadt en 't slot Elstra; de stadt Marck-Lissa, Goldentraum, Bornstadel, Witgenau, Ruhlandt; de vlekken Konigswarte en Weissenberg. In den Gorlitschen kreits of vorstendom zyn de overige 3 zes-steden, Gorlits, Lauban, en Zittau gelegen, als mede het klooster Mariendaal; de heerlykheit, stadt en slot Moska; de heerlykheit en stadt Seidenberg en Reibersdorf; de heerlykheit Tieffenfurth; de steden Rotenburg, Ostritz, Reichenbach, Schonberg, Cuna en Halbau, en het vlek Hirschfeldt. Het markgraafschap neder-Lausnitz, dat tegen het mark-Brandenburg legt, beneden aan de rivieren Spree en Neisse, en aan de Saxen-Merseburgsche linie, ten dele ganschelyk, ten dele in opzichte van de lands-vorstelyke hoogheit, toebehoort, begrypt de Luckausche, Lubbenische of Krumspreische, Gubensche, Calausche en Sprembergsche kreitsen, en daar by ook de heerlykheit en het steedtie Dobrelug, het steedtie Kirchhayn, de heerlykheit, stadt en slot Sonnewaldt, de heerlykheit en 't slot Drahne, het steedtie Goltzen, de stadt Luckow, de abdy Neuzelle, die R. Katholyk is, het steedtie Furstenberg, de heerlykheit en 't steedtie Friedlandt, de heerlykheit en 't steedtie Lieberose, de heerlykheit Leuthel, de heerlykheit en 't slot Straupitz, de stadt Lubben, de heerlykheit en stadt Sorau, de heerlykheit en 't steedtie Pforten, het ampt en steedtie Triebel, het steedtie Christiaanstadt, de heerlykheit en 't vlek Amptite, 't ampt Schenkendorf, 't vlek Gasseh, de stadt Guben, de heerlykheit, 't slot en steedtie Lubenau, de heerlykheit, stadt en slot Spremberg, de heerlykheit en 't steedtie Forste, de steedtiens Vetschau en Drebko, en de stadt Calau. De rivieren in de Lausnitz zyn de Spree, de Neisse, de Queis, de Elve, de Witge, de grote en kleine Tschirne, de Pulsnitz, de Schops, de Luba, de Laube, de Ziebe, welke het landt met eene menigte van visschen en kreeften verzorgen, ook verders tot vruchtbaarheit aan goede vee-weiden niet weinig toebrengen. Gelyk dan inzonderheit eene grote menigte van schapen daar in gevoed wordt, die goede wolle geven, waar van vervolgens het Gorlitsch laken, enz. bereid worden. Het ontbreekt ook niet aan andere vruchten, die tot onderhouding van het menschelyke leven nodig zyn. En hoewel de Lausnitz zich op gene zonderlinge ertzgroeven kan beroemen, vindt men echter zo wel in de Lobausche als op de Konigshaynsche bergen op verscheide plaatsen diamanten, welke de Boheemsche zeer naby komen. Het zelve levert ook tamelyk veel yzer-steen uit, als by Jemkendorf, in de heerlykheit Halbe, in de heerlykheit Sorau, en naby Budissin. Zo wordt ook in de neder-Lausnitsche heerlykheit Moskau een aluin-bergwerk gevonden. In oude tyden bewoonden de Zwaben dit landt, die naderhandt door Sclavische volkeren daar uit verdreven wierden; het welk vermoedelyk geschiedde ten tyde van den keizer Valentinianus. Daar door komt het, dat nog rondom Lobau en Bautzen eene kleine streek lands is, waar in de Wenden wonen, die hunne eige taal en oude kleding behouden; hoewel ook nog op andere plaatsen in de Lausnitz vele Wenden gevonden worden. Dewyl echter metter tydt deze barbaarsche volkeren meer en meer in het Duitsche ryk poogden in te dringen, en de eene provincie na de andere te vermeesteren, zo stelde zich eindelyk de hertog Henrik, bygenoemt de Leeuw, met geweldt daar tegen, en verdreef hen uit Wagrië en het Mekelenburgsche, en noodzaakte hen ook over den Oder te wyken. Albert de Beer verdreef hen ook uit het mark Brandenburg, doch zy konden door gene macht uit de Lausnitz verjaagt worden. Doch gelyk dit Sclavische volk verscheide andere mindere volkeren onder zich begreep, zo waren inzonderheit daar onder de Sorben beroemt, die zich in de opper-Lausnitz, in Meissen, en in een gedeelte van opper-Saxen aan het Hartz-Waldt nedergeslagen hadden. De neder-Lausnitz bewoonden de Luzici, of Lusici, en Lusinzanen, naar welken het gansche landt den naam bekomen zou hebben; namentlyk na dat de keizer Henrik de I de Sorben gedempt, het gewest der tegenwoordige Zes-steden en het Noordergedeelte vereenigt, en aan beide den naam van Lausnitz gegeven heeft. Deze keizer rechtte zekere markgraafschappen op, waar door de onbendige volkeren in het toekomende in toom gehouden zouden worden. De eerste waardigheit van het markgraafschap van de Lausnitz bekleedde *Gero*, een Saxisch edelman, die zyne landgoederen aan den Hartz hadde, en op eenmaal 30 Sclavische vorsten, die hem naar het leven gestaan hadden, op een gastmaal het verwurgen. Op hem volgde zyn zwager *Christiaan*, die uit de graven van Wettin gesproten was, en omtrent den jare 973 stierf. Waar op zyn zoon *Ditmarus* tot de regering verheven wierdt, die by Suanehilda, eene dochter van Hermanus Billingus, *Gero* den II teelde, die na hem de Lausnitz regeerde. In zynen tydt viel Boleslaus de II, hertog van Polen, in de Lausnitz, en overheerde alles. De markgraaf Gero stelde zich wel met grote dapperheit tegen hem, doch moest eindelyk in den jare 1015 in een treffen het leven laten. Doch zyn zoon *Ditmarus* de II hadt het geluk, dat in den jare 1018 tusschen den keizer Henrik den III en den gemelden hertog Boleslaus van Polen een vrede te Bautzen gesloten wierdt. Hy liet tot zyn navolger zynen zoon *Ottho*, den laatsten van dit geslacht, die, naar het berecht van Albinus, in den jare 1031 stierf. Hier op wierdt *Dedo*, die naderhandt Meissen daar by verkreeg, met de Lausnitz beleent, die echter twee maal tegen den keizer Henrik den IV rebelleerde, en in den jare 1075 stierf. Na des zelfs doodt beleende de keizer den hertog *Wratislaus* van Bohemen met de Lausnitz, om hem te voldoen wegens gedane krygskosten, waar op de gemelde hertog, ten minste voor zo veel de neder-Lausnitz belangt, terstondt bezit nam. Doch de opper-Lausnitz is waarschynlyk in handen der Polen geweest. Na de doodt van den gemelden hertog verkreeg zyn dochters man, *Vipertus*, graaf van Groitz, het leen in den jare 1117. Hy stierf in den jare 1124, zynen zoon *Henrik* nalatende, die wel in het bezit door den graaf Adelbert van Saxen gestoort, doch in den jare 1131 door hulp van den keizer Lotharius in zyne vorige rust herstelt wierdt. Wanneer deze in den jare 1135 zonder erfgenamen stierf, verkreeg de graaf *Conradus* van Wettin het markgraafschap Lausnitz, en stierf in den jare 1156. Van zyne zonen verkreeg Ottho Meissen, *Diderik*, en na des zelfs doodt *Dedo*, de Lausnitz en het markgraafschap Oosterlandt, waarom zy zich beide markgraven van Oosterlandt (*Marchiones Orientales*) noemden. Hoewel Diderik zich ook naar de hofstadt Landsberg, door hem naby Halle gebouwt, markgraaf van Landsberg liet noemen. Doch wanneer *Conradus*, de zoon van Dedo, die met zyn zwager Uladislaus, hertog van Polen, veel oneenigheit hadde, in den jare 1210 zonder mannelyke erfgenamen stierf, verkreeg *Tiedericus*, zoon van Ottho, markgraaf van Meissen, voor 10000 mark het Oosterlandsche markgraafschap; doch dewyl *Albrecht* de II, markgraaf van Brandenburg, getrouwt was met Machtilda, dochter van Conradus, bemachtigden de markgraven van Brandenburg de Lausnitz en Landsberg, die alzo weder van het markgraafschap van Oosterlandt afgescheiden wierden. Waarom men niet vindt, dat de markgraaf Diderik, noch des zelfs zoon Henrik, noch ook des zelfs kleinzonen Albertus Theodoricus, of Frederik, de Lausnitz bezeten hebben, behalven dat men zulks van *Diezmam*, den zoon van Albert, leest, die echter in den jare 1307 door een vorsten-moorder in de Thomaskerke te Leipzich omgebragt wierdt. Hoewel nu zyn ouder broeder Fredericus Admorsus op hem wilde volgen, zo duurde het echter niet lang, dewyl *Woldemarus* de I van Brandenburg hem gevangen kreeg, en niet eer losliet, dan tot dat hy beloofde onder anderen de onder-Lausnitz af te staan, waar by het zonder twyffel tot het einde van het Brandenburgsch geslachte in den jare 1322 bleef, waar op Bohemen de erfvolging verkreeg, dat reets van te voren ook de opper-Lausnitz bezeten hadde, en de zelve aan *Otto* den II, markgraaf van Brandenburg, afgestaan. Van de kroon Bohemen kwam de Lausnitz aan het aartshuis Oostenryk, dat *Johannes Georg* den I, keurvorst van Saxen, wegens gedane kosten in den Boheemschen oorlog, daar mede beleende. Na des zelfs doodt verkreeg de keurvorst *Johannes Georg* de II de opper-Lausnitz uit krachte van het gemaakte testament, doch des zelfs broeder *Christiaan*, administrator van het sticht Merseburg, de neder-Lausnitz. Christophorus Manlius heeft het markgraafschap Lausnitz in VII boeken beschreven, dat D. Stolle, burgermeester van Zittau, benevens nog andere, onder den tytel van: *scriptores rerum Lusaticarum*, in een verzameling *in folio* in den jare 1718 uitgegeven heeft. *Chron. Montis Sereni & Hofmanni scriptor. Lusat. Wittechindus in Annal. Ditmar. Chronic. Merseb. l.* II, V, VII, VIII, *& alibi. Auctor. Chronici Montis Sereni cum appendice. Lambertus Schaffnab. ad an.* 1069 *seq. it. an.* 1075. *Langius in Chron. Citicens. Auctor libelli de Cœnobio Bigaugiensi. Auctor hist. de Landgrav. Thuring. Albin. Meisn. land-chron. Dubrav. & Balbin. hist. Bohem. Peucerus in Idyllio patriæ. Zeiler. in topogr. Lusat. Schuztzfleisch dissert. de Lusat.*

LAUSTON, of LANCESTON, in 't Latyn *Laustonia*, *Lanstephadonia*, *Fanum S. Stephani*, een vlek van Engelandt in 't graafschap Cornwall, aan de rivier de Tamer, en de grenzen van 't graafschap Devon, zes mylen boven Plymouth. Het zelve heeft

zitting en stem in 't parlement van Engelandt. *Maty Dict.*

LAUSUS. Daar waren oudtyds in Italië twee mannen van dezen naam; de een een zoon van Mezentius, die door Eneas gedood wierdt, zynen vader verdedigende, en van wien Virgilius op de volgende wyze spreekt:

Lausus, equûm domitor, debellatorque ferarum.

Virgil. Æneid. l. VII. En de andere een zoon van Numitor, en broeder van Ilia Sylvia, en dien zyn oom Amulius deedt sterven, na zynen vader afgezet te hebben. 't Is de geen van wien Ovidius zegt:

Ense cadit patruo Lausus.

Fast. l. IV.

LAUTER is 1) eene rivier, welke ontstaat in het keur-Paltsische ampt Neustadt, kort daar na een klein meir maakt, en aldaar voorby Keizers-Lautern, Wolfstein, Lautereck, groot-Odenbach, Meisenheim en Drecsodernheim loopt, en eindelyk tusschen Creutznach en Sobernheim in de Nahe valt. 2) Eene rivier in het Wurtembergsche, die anderhalve myl boven Eslingen in den Nekker valt.

LAUTERBACH is 1) eene kleine stadt in de opper-Elzas, eene halve myl van de abdy Murbach, waar toe zy ook behoort. 2) Eene stadt op den Vogelsberg, dien van Riet-Esel toebehorende, drie uuren van Alsfeld en zo veel van Schlitz, tusschen Hessen en de Wetterau. Aldaar wordt een grote handel in linnen, garen en laken gedreven. 3) Een klein steedtie in 't vorstendom Glogau, in Silesië. 4) Eene bergstadt in den Elbogner kreits in Bohemen, alwaar het beste tin in grote menigte gegraven wordt. 5) Eene kleine bergstadt in 't vorstendom Grubenhagen, die zeer ryk is in zilver-bergwerken, en Hannover toebehoort.

LAUTERBACH (ERARDUS) gaf in den jare 1606 eene verhandeling uit, om te weten of het goed was de beelden te behouden in de kerken. *Konig Biblioth.*

LAUTERBACH, (JOHANNES) een vermaard rechtsgeleerde en dichter, was gesproten uit een adelyk geslachte van Noscowitz in Silesië. Hy hadt van zyne jeugt af eene zonderlinge zucht tot de dichtkunst, die hy ook altoos naderhandt benevens de rechtsgeleerdheit geoeffent heeft. Hoewel hy J. U. Doctor was, heeft hy echter een langen tydt het *Gymnasium* te Heilbron met lof bestiert. Hy stierf den 11 October des jaars 1593, nalatende: *Cithara Christiana, h. e. Psalmodiarum sacrar. l.* VII. *Psalm.* XV *graduum cum hymnis; Elegiarum lib.* V; *Epigrammata lib.* II; *Heroicor. l.* I; *Appendix distichorum; Tractatus novus de armis & literis; commentatio de bello contra Turcas suscipiendo & confusio sectæ Mahometicæ; princeps Christianus; Enchiridion Veteris & Novi Testamenti; Flebilis expugnatio Byzantii an.* 1453; *Processus de origine & progressu juris civilis; Tractatus de optimo politiæ genere; Theatrum sapientiæ naturalis. Freher. in Theatr. p.* 931. *Bucholzeri Index Chron. Lotich. in Bibl. Poët.*

LAUTERBACH, (JOHANNES WOLFGANG) een vermaard Rechtsgeleerde, bloeide in den jare 1678, en was hoogleeraar in de Rechten te Tubingen. Hy heeft geschreven over de vrywillige jurisdictie, enz. *Konig Biblioth.*

LAUTERBACH, (WOLFGANG ADAM) een vermaard Rechtsgeleerde, was geboortig van Schlaitz in Voigtlandt, en wierdt naderhandt hoogleeraar der rechten te Tubingen, Wurtembergsche geheime Raadt, en bestierder van de consistorie te Stutgard. Hy stierf den 18 Augusty des jaars 1678, in het 60 jaar zyns ouderdoms. Zyne schriften zyn: *Conclusionum forensium exercitat.* 29; *tractatus de bonorum societate conjugali; differentiæ juris communis & Wurtembergici in criminalibus; de epistola; de fidejussore indemnitatis; de singulari fratrum jure; de juramentis; disp. juris Tubing. volum* III; *Compendium juris; collegium theoretico-practicum in Pandectas;* enz. *Witte Diar. biogr. Planer. histor. Variscia* §. 17.

LAUTERBURG is 1) eene stadt, tot het bisdom Spiers behorende, in de neder-Elzas, na by Weissenburg. 2) Een fraai bergslot, naby de stadt Coburg, aan de kleine rivier Lauter, welke by Coburg in de Itsch vloeit.

LAUTERECK is eene kleine keur-Paltsische stadt, benevens een klein gebiedt daar toe behorende, aan de rivier Lauter, tusschen de ampten Meisenheim en Lichtenberg gelegen, alwaar eertyds eene linie van Veldentz haar verblyf gehouden heeft.

LAUTERN is 1) een keur-Paltsisch opper-ampt, slot en steedtie in de onder-Palts. 2) Een aanzienlyk slot in het oude Remsdal in Zwaben, den vorstelyken proost van Elwangen toebehorende.

LAUTERSHAUZEN, een steedtie in Franken, den markgraven van Anspach toebehorende, alwaar de rivier Altmul hare bronnen heeft.

LAUTERSTEIN, een oud vervallen slot in het Meisnische ertzgebergte tusschen Marienburg, Zoblitsch en Sayda, aan de Pockwe, en niet verre van den zamenloop van het rood en zwart water, in een diep dal in het bosch op eene rots, waar van het ook den naam van *louter-steen* bekomen heeft. Het keurvorstelyke Saxische ampt is eertyds alhier geweest, dat daarom noch het ampt Lauterstein genoemt wordt, doch het zelve is in het steedtie Zoblitz verlegt. Dit Lauterstein was eertyds een oud stamhuis van die van Berbisdorf. *Knaut prodr. Misn. p.* 203 *seq. &* 301.

LAUTIER, (ANNA VAN) vrouw van Champ-Baudouin, leefde in het einde van de XVI eeuwe in den jare 1584, en verdiende plaats te hebben in de Bibliotheek der geleerde Franschen, welke La Croix du Maine opgestelt heeft. Zy was van Parys, en oorspronkelyk uit het Dauphiné, nicht van Philips van Lautier, generaal der munten, die mede geschreven heeft, en weduwe van den heer Groslot, Raadsheer des konings in zyn geheimen Raadt. Zy was van verdienste, en hadt oneindig veel geest. Zy verstondt het Latyn, schreef aardig in vaarzen en in prose, en beminde alle goede wetenschappen, en inzonderheit de wiskunst. *La Croix du Maine Bibl. Franc. p.* 10.

LAUTIUS (CAMILLUS) heeft een boek geschreven over de aanbidding van de Eucharistie. *Konig Bibl.*

LAUTIUS (CAMILLUS) van Gent, bloeide in den jare 1615. Hy schreef aantekeningen over Paulus Orosius, over Catullus, Tibullus en Propertius. *Konig Bibl.*

LAUTREK, eene kleine stadt van Vrankryk in Languedok, in het Albigeois. Zy is twee mylen van Castres op een berg gelegen, die uitmuntende wyn voortbrengt. Eertyds was aldaar een kasteel, dat verwoest is. Het kapittel van S. Pieter van Burlas is aldaar overgebragt sedert de beroerten wegens den Godsdienst. Lautrek heeft den tytel van een burggraafschap, en zyne burggraven hebben een aanzienlyken rang gehouden onder de groten van Languedok. De laatste graven van Foix hebben dit burggraafschap gehad door eene gifte van den koning Philips van Valois; en de heren van Vantadour, van Bioule, van Arpajou, van Ambres, van Bernoi, van Montredon, van Monsa, enz. hebben door huwelyken of door vermaagschappingen de zelve waardigheit van burggraven van Lautrek gedragen. *Du Puy Traité du Domaine du Roi. Catel Memoires de Languedoc.* enz. Zie ook FOIX.

LAUWERS. Zie LAWERS.

LAUXMIN (SIGISMUNDUS) was geboren in Semogitië in Polen, en begaf zich in den jare 1616 in de societeit der Jesuiten. Hy stierf in den jare 1670 te Vilna, in het 71 jaar zyns ouderdoms, na dat hy in verscheide collegien het ampt van Rector, als mede van onder-provinciaal van Lithauwen, bekleed hadt. Zyne schriften zyn: *Demonstratio Catholicæ Ecclesiæ; Prax. Orat.; epit. instit. linguæ Græcæ; ars Musica;* enz. *Sotwel Bibl. S. J.*

LAVAGGI, (AUGUSTINUS) geboortig van Mazara in Sicilië, was Doctor in beide de rechten, en een der voornaamste pleitbezorgers van zyne geboortestadt. Hy wierdt in den jare 1567 pensionaris te Messina, en in 't jaar 1569 protonotaris van Sicilië. Dikwils zat hy ook als rechter in 't grote koninklyk hof en in 't consistorie, zynde daar benevens koninklyke Raadsheer. Hy stierf te Palermo den 1 October des jaars 1574, nalatende in het Latyn: *Volumina Allegationum & Consiliorum*, enz. *Biblioth. Sicula.*

LAVAGGI (NICOLAUS) van Palermo, was een vermaard Doctor in beide de rechten, en een der eerste advokaten van zyne geboorteplaats. Hy gaf in 't Spaansch uit: *Por D. Vincente, y Dna Maria Alagon, Barones de Bibino, y Casal Gerardo, contra D. Pablo Abel, y Consortes, sobre la Reivendicacion de la Baronia de Bibino Grande, y sus membros, y pertinencias en el Reino de Sicilia. Biblioth. Sicula.*

LAVAGNA, in 't Latyn *Lavanla*, of *Lebonia*, eene stadt en graafschap in 't gebiedt van Genua, aan de Middelandsche zee, tusschen Chiavari West- en Sestri di Levante Oostwaarts, den graven van Fieschi toebehorende. De rivier Entella, die tusschen deze stadt en Clavaro in de Middelandsche zee valt, wordt daarom dikwils *Lavagna* genaamt. *Baudrand.*

LAVAL, anders *Laval-Guion*, *Vallis Guidonis*, eene stadt van Vrankryk, aan de rivier van Majenne, in neder-Maine, en het bisdom van Mans. Zy behoort aan de heren van het huis van la Trimouille, en is vermaard door den linnenhandel, welke aldaar geschiedt, en door een concilie, dat aldaar gehouden wierdt in den jare 1242, waar van gewag gemaakt wordt in den laatsten druk der Concilien, *T.* XII.

LAVAL, een oud en edel geslacht in Vrankryk, heeft grote mannen voortgebragt. GUIDO, de VI van dien naam, heer van Laval, liet eene eenige dochter na, *Emma* van Laval. Zy trouwde met Mattheus van Montmorenci den II, bygenoemt den Groten, konnestabel van Vrankryk, die reets kinderen hadt by Geertruida van Néelle, zyne eerste gemalinne. Uit dit twede huwelyk wierdt geboren GUIDO de VII, heer van Laval, Aquigni, Heronville, Attichi aan de Aine, enz. die den naam van Laval aannam, en de wapens behieldt van het huis van Montmorenci. Hy trouwde eerst in den jare 1239 met Philippa van Vitré, eenige dochter van Andreas, heer van Vitré, van Châtillon in Vendelais, enz. en van Catharina van Bretagne. Philippa van Vitré stierf te Parys den 16 September des jaars 1254. Guido hertrouwde met Tomasa van Mathefelou, vrouwe van Mareuil, weduwe van Andreas, heer van Vitré. Hy verselde in den jare 1265 Karel van Vrankryk, graaf van Anjou, van Provence, enz. op zyne reize naar Italië, en stierf in den jare 1268. Hy hadt by zyne eerste gemalinne Guido den VIII, die volgt; *Catharina*, getrouwt met Herveus van Leon; en *Emmetta*. De kinderen van het twede bedde waren *Mattheus*, zonder nakomelingschap gestorven; *Bouchard* van Laval, die den tak van Attichi aan de Aine maakte, welke uitstierf omtrent den jare 1410; en *Guido* van Laval den II, gestorven zonder nakomelingschap by Johanna van Néele, gezegt van Clermont, zyne gemalinne; *Guido*, bisschop van Cornwal, en naderhandt van Mans; en *Wilhem* van Laval. GUIDO van Laval de VIII trouwde met Izabella van Beaumont, eenige dochter van Wilhem, heer van Pacy aan de Marne, van Villemonble, enz. en naderhandt weduwnaar zynde, trouwde hy met Johanna van Brienne, of van Acre, dochter van Lodewyk en van Agnes, vicomtesse van Beaumont. Hy muntte uit in de oorlogen van zynen tydt, en stierf te Lisle in Jourdain in de maandt Augusty des jaars 1295. Zyne kinderen van het eerste bedde

wa-

waren Guido de IX, die volgt; en *Wilhem*, zonder nakomelingſchap geſtorven. Die van het twede bedde waren *Andreas*, heer van Châtillon in Vendelais, Courbeville, enz. ſtamvader der takken van Loué, van Lezay, van la Faigne, en van Boisdauphin, van wien in 't vervolg geſproken wordt; *Guido*, heer van Olivet; *Lodewyk*, heer van Aubigné; *Thibaldus*, gedood in den ſlag van Poitiers in den jare 1356, *Mattheus*, heer van Brée; *Philippa*, gemalinne van Wilhem le Voyer; en *Agnes* en *Catharina*, nonnen. GUIDO van Laval de IX, heer van Laval, van Vitré, graaf van Caſerte, enz. trouwde met Beatrix van Gavre, eenige dochter van Rafus, heer van Gavre, van Orchegem, en van Morhem in Vlaanderen. Hy diende den koning Philips van Valois, en ſtierf in den jare 1323. Hy liet na Guido den X, die volgt; *Petrus*, biſſchop van Rennes, geſtorven in den jare 1357; *Rafus*, heer van Morhem in Vlaanderen, alwaar hy trouwde met de erfgename van Zazenberg of Fauquemberg; *Johannes* van Laval, die den tak maakte van Pacy; *Fulco*, heer van Challoyau, enz. ſtamvader van den tak van Raize, en overgrootvader van *Gilles*, maarſchalk van Vrankryk, van wien geſproken zal worden; *Iſabella*, getrouwt met Johannes van Loheak; *Catharina*, gemalinne van Gerard Chabot den IV; en *Johanna*, eene nonne. GUIDO van Laval de X trouwde in den jare 1315 met Beatrix van Bretagne, dochter van Artus den II, hertog van Bretagne, en van Jolanda van Dreux, zyne twede gemalinne. Hy volgde Johannes den IV, hertog van Bretagne, zynen ſchoonbroeder, en wierdt in den jare 1347 gedood in den ſlag van la Roche-Derien, nalatende Guido den XI, die volgt; Guido den XII, die de nakomelingſchap voortplantte; en *Catharina*, gezegt *Beatrix*, eerſte gemalinne van Olivier, heer van Cliſſon, konneſtabel van Vrankryk. GUIDO van Laval de XI, heer van Laval, van Vitré, van Gavre, enz. was gevangen in den ſlag van la Roche-Derien, en ſtierf in den jare 1348, zonder kinderen na te laten by Izabella van Craon, zyne gemalinne. GUIDO van Laval de XII, zyn broeder, volgde op hem, en trouwde terſtondt daar op met Louize van Châteaubriant, zuſter en erfgename van Godefroi den VIII. Zy ſtierf in den jare 1383 zonder kinderen, en Guido hertrouwde in het volgende jaar met Johanna van Laval, weduwe van Bertrand van Gueſclin, konneſtabel van Vrankryk. Hy arbeidde tot beſlechting der verſchillen van het huis van Blois en van Montfort, en hy ſtierf den 24 April des jaars 1412. Hy hadt uit zyn twede huwelyk gehad *Guido*, heer van Gavre, en *Anna* van Laval. De zoon viel in een put, en ſtierf acht dagen na dezen val, op den 25 Maart des jaars 1403, ondertrouwt zynde met Catharina van Alençon. De dochter wierdt op den 22 January des jaars 1404 uitgehuwelykt aan Johannes van Montfort, heer van Kergolay, die zich verplichtte den naam en de wapens van Laval aan te nemen. Anna ſtierf eerſt den 25 January des jaars 1465. Johannes van Montfort, gezegt GUIDO van Laval de XIII, ſtierf in den jare 1415 te Rhodes, wederkerende uit het H. Landt. Hy hadt gehad Guido den XIV, die volgt; *Andreas*, heer van Loheak, admiraal en maarſchalk van Vrankryk, van wien geſproken zal worden; *Lodewyk* van Laval, heer van Comper en van Châtillon, gouverneur van het Dauphiné, naderhandt van Guienne, van Parys, van Champagne en van Brie, ridder van de orde des konings, grootmeeſter van de wateren en boſſchen van Vrankryk, zonder kinderen geſtorven den 21 Auguſty des jaars 1489; *Johanna* van Laval, in den jare 1424 getrouwt met Lodewyk van Bourbon, graaf van Vendôme; en *Catharina*, gemalinne van Guido van Chauvigni, heer van Chateauroux. GUIDO van Laval de XIV trouwde met Izabella van Bretagne, dochter van Johannes den VI, hertog van Bretagne, en van Johanna van Vrankryk. Koning Karel de VII maakte tot zynen voordele de baronny van Laval tot een graafſchap. Hy hadt de erfvolging der goederen van Rudolph van Montfort, zynen grootvader; hy ſtichtte de kerke van S. Venerand van Laval, en ſtierf den 2 September des jaars 1486. Izabella van Bretagne, zyne gemalinne, was geſtorven te Avray den 13 January des jaars 1442. Uit dit huwelyk kwamen voort François, gezegt Guido de XV, die volgt; *Johannes*, die de nakomelingſchap voortzette; *Petrus*, aartsbiſſchop en hertog van Rheims, van wien geſproken zal worden; *Jolanda*, eerſt getrouwt met Alanus van Rohan, graaf van Porhoët, in den jare 1443, en daar na met Wilhem van Harcourt, graaf van Tancarville en van Montgomeri, in den jare 1454; *Françoiſa*, en *Anna*, jong geſtorven; *Johanna*, twede gemalinne van Renatus van Anjou, koning van Napels en van Sicilië, graaf van Provence; *Artuſa*, ongetrouwt geſtorven; *Helena*, gemalinne van Johannes van Maleſtroit, heer van Derval; en *Louize*, getrouwt met Johannes van Broſſe, gezegt van Bretagne, graaf van Ponthievre. François, gezegt GUIDO van Laval de XV, diende den koning Lodewyk den XI, die hem deedt trouwen met Catharina van Alençon, dochter van Johannes den II, hertog van Alençon, en hem gouverneur maakte van Melun. Hy was naderhandt grootmeeſter van het paleis van koning Karel den VIII, en ſtierf in den jare 1500 zonder nakomelingſchap. *Johannes* van Laval, heer van la Roche. Bernard, zyn broeder, was geſtorven in den jare 1476, en liet na, by Johanna van Perier, gravinne van Quintin, Nikolaas, gezegt GUIDO de XVI, graaf van Laval, enz. gouverneur en admiraal van Bretagne. Hy was erfgenaam van Guido den XV, zynen oom, en hy trouwde in den jare 1500 te Lion met Charlotta van Aragon, princeſſe van Tarente, oudſte dochter van Frederik, koning van Napels, en van Anna van Savoje, zyne eerſte gemalinne, na welker doodt hy hertrouwde in den jare 1517 met Anna van Montmorenci, dochter van Wilhem. Hy ging naderhandt een derde huwelyk aan met Antonetta van Daillon, dochter van Jacobus, heer van

Lude, en hy ſtierf den 20 May des jaars 1531. By zyne eerſte gemalinne hadt hy gehad *Guido* en *Lodewyk*, jong geſtorven; *François*, graaf van Montfort, gedood in 't gevecht van la Bicoque in den jare 1522; *Catharina*, waar van in 't vervolg geſproken zal worden; en *Anna*, in den jare 1521 getrouwt met François, heer van la Trimouille. De kinderen uit het twede huwelyk waren Claudius, gezegt Guido de XVII, die volgt; *Margaretha*, gezegt *Catharina*, gemalinne van Lodewyk van Rohan den V, heer van Guimené en van Montbaſon, en *Anna*, getrouwt met Lodewyk van Silly, heer van la Rocheguion. Guido de XVI hadt van het derde bedde *François* en *Louize*, jong geſtorven; en *Charlotta*, gemalinne van Caſpar van Coligny, heer van Châtillon, admiraal van Vrankryk. Hy liet ook een natuurlyken zoon na, *François* van Laval, die biſſchop was van Dol, in Bretagne, en ſtierf den 11 Juny des jaars 1554. Claudius, gezegt GUIDO van Laval de XVII, ridder van de orde des konings, ſtierf in den jare 1547, zonder nakomelingſchap by Claudia van Foix, dochter van Odet, ondergraaf van Lautrek. *Catharina*, of *Johanna*, van Laval, zyne oudſte zuſter, was in den jare 1517 getrouwt met Claudius, heer van Rieux, waar by zy hadt *Renata*, erfgename van haren oom, en *Claudia*. Renata, gezegt GUIONNA de XVIII, ſtierf in den jare 1567, zonder kinderen gehad te hebben by Lodewyk van S. Maure, marquis van Néelle, graaf van Joigny. Claudia van Rieux, hare zuſter, trouwde met François van Coligny, heer van Andelot, ridder van de orde des konings, en kolonel van het Franſche voetvolk, en hadt by hem onder andere kinderen Paulus van Coligny, graaf van Harcourt. Deze, erfgenaam van zyne moeie, nam den naam aan van Guido den XIX, graaf van Laval, van Montfort en van Quintin, heer van Vitré en van la Roche Bernard. Hy ſtierf in den jare 1586, en liet na GUIDO den XX, die gedood wierdt in Hungarië den 3 December des jaars 1605. Henrik van la Trimouille verkreeg de erffenis van het huis van Laval, uit hoofde van Anna van Laval, zyne overgrootmoeder, die, gelyk aangemerkt is, trouwde met François. Zy hadden Lodewyk, hertog van Thouars, vader van Claudia, die dezen Henrik naliet. *Pierre le Baud Hiſt. de Vitré. Du Cheſne hiſt. de la Maiſ. de Montm.*

LAVAL, (ÆGIDIUS VAN) heer van Raiz, enz. maarſchalk van Vrankryk, Raadsheer en kamerling des konings, leefde in de XV eeuwe. Hy was een zoon van Guido van Laval den II, heer van Raiz, enz. een jonger zoon van 't huis van Laval, en van Maria van Craon la Suze. Hy muntte uit in de legers, en wierdt maarſchalk van Vrankryk gemaakt in den jare 1429, onder de regering van Karel den VII. Hy hadt van te voren gedient in het beleg van Orleans, in de verovering van Jargeau, van Melun, enz. en hy bevondt zich by de zalving van den zelven koning Karel den VII. In den jare 1431 hielp hy de Engelſchen verdryven, die Lagni belegerden. Maar ſedert begaf hy zich zottelyk tot toverkunſten. Hy maakte ten dien einde eene grote verſpilling van zyne goederen, en van zyne gruwelen overtuigt zynde, wierdt hy door een vonnis van den ſeneſchal van Rennez veroordeelt om levend verbrand te worden den 23 December des jaars 1440. Monſtrelet, Du Pleix, Mezeray, enz. maken 'er gewag van. Ægidius van Laval was door huwelyks-contract van den 30 November des jaars 1420 getrouwt met Catharina Thouars, dochter van Mille, heer van Pouſauges, en van Beatrix van Montejan. Hy hadt by haar Maria van Laval, vrouwe van Raiz, die eerſt trouwde met Pregent, heer van Coëtivi, admiraal van Vrankryk, en daar na met Andreas van Laval, heer van Loheak, maarſchalk van Vrankryk. Zy ſtierf in den jare 1458.

LAVAL, (ANDREAS VAN) heer van Loheak en van Raiz, admiraal en maarſchalk van Vrankryk, was een twede zoon van Johannes van Montfort, heer van Kergolay, en van Anna, erfgename van Laval, waar van hy den naam en de wapens aannam. Men zegt, dat hy ridder gemaakt wierdt in den ouderdom van twaalf jaren, in het gevecht van la Gravelle, in den jare 1423. De Engelſchen namen hem ſedert in den jare 1428 gevangen in het kaſteel van Laval, en ſtelden hem op 24000 kronen rantzoen. In het volgende jaar diende hy in het beleg van Orleans en in den ſlag van Patay. Koning Karel de VII maakte hem admiraal van Vrankryk omtrent den jare 1437. Andreas van Laval deedt uitmuntende dienſten in de veroveringen van Pontoiſe, van Mans, van Coutances, van Caen, van Cherbourg, van Bajonne, van Cadillak, enz. in de veldſlagen van Formigni en van Caſtillon in den jare 1453, en in de verovering van Armagnak in den jare 1455. Men maakte hem moeielykheden aan het hof in het begin der regeringe van Lodewyk den IX, die hem in zyne waardigheit opſchortte, benevens anderen, die zich tegen den koning ingelaten hadden in de *Ligue du bien public*, welke opgerecht was door de prinſſen van den bloede. Doch in den jare 1465, na de geſlote vrede, ontfing hy wederom den maarſchalksſtaf, en de koning maakte hem nog admiraal van Vrankryk, en gaf hem de ridderorde van S. Michiël in den jare 1469. Hy diende den koning tegen den hertog van Burgundië, inzonderheit in den jare 1472 in de belegering van Beauvais. Hy ſtierf eindelyk in den jare 1486, in den ouderdom van 75 jaren, zonder kinderen na te laten by Maria van Laval, zyne gemalinne.

LAVAL, (PETRUS VAN) aartsbiſſchop van Rheims, beſtierder der bisdommen van S. Malo en van S. Brieu, abt van S. Michiel en L'erm, van S. Aubin en van S. Nikolaas van Angers, enz. was een zoon van Guido den XIV, grave van Laval, baron van Vitré, heer van Gavre, enz. en van Izabella van Bretagne. Zyne verdienſten en zyne hoedanigheit bragten veel

toe om hem tot de kerkelyke waardigheden te doen verheffen. Hy wierdt tot aartsbisschop van Rheims verkoren na Johannes Juvenalis des Ursins in den jare 1472, en was in het vervolg bestierder van S. Brie in den jare 1484, en van S. Malo in den jare 1486. Deze prelaat was in grote achting. Hy zalfde koning Karel den VIII, en stierf den 14 Augusty des jaars 1493. Zyn ligchaam wierdt begraven in de kerke der abdy van S. Aubin, alwaar men zyn grafschrift ziet.

LAVAL, (URBANUS VAN) marquis van Sablé, graaf van Bresteau, heer van Precigny, van Boisdauphin, enz. maarschalk van Vrankryk, ridder van den H. Geest, en gouverneur van Anjou, was een zoon van Renatus van Laval den II, en van Johanna van Lenoncourt-Nantueil, zyne twede gemalinne. Deze tak hadt tot zynen oorsprong dien van Loué. THIBALDUS van Laval, heer van Loué, hadt onder anderen THIBALDUS, heer van S. Aubi. Deze trouwde met Anna van Maimbier, vrouwe van Boisdauphin, enz. waar by hy hadt RENATUS den I, gestorven in den jare 1504, en vader van JOHANNES van Laval, die by Renata van S. Mars hadde RENATUS den II, vader van den maarschalk van Boisdauphin, van wien gesproken wordt. Hy begon zich bekend te maken in het beleg van Livron in den jare 1575, en naderhandt in 't beleg van la Fere in den jare 1580, in het gevecht van Annean in den jare 1587, en elders. Naderhandt diende hy het eedgespan, en wierdt gewond en gevangen in den slag van Ivry in den jare 1590. Eenigen tydt daar na maakte hy zyn verdrag met koning Henrik den IV, en gaf aan den zelven Sablé, Châteaugontier, en andere plaatsen over, en deze prins maakte hem maarschalk van Vrankryk, ridder van zyne ordens, en gouverneur van Anjou. Koning Lodewyk de XIII maakte hem luitenant generaal van het leger, dat hy zondt tegen de prinssen in den jare 1615. Hy week vervolgens van het hof, en stierf in den jare 1629. De maarschalk van Boisdauphin was getrouwt met Magdalena van Montecler, vrouwe van Bourbon, van Airon, enz. oudste dochter en erfgenaam van Renatus van Montecler; waar by hy hadde PHILIPPUS EMANUEL van Laval, marquis van Sablé, enz. Deze stierf aan eene beroerte te Boisdauphin den 4 Juny des jaars 1640. Hy was getrouwt met Magdalena van Souvré, twede dochter van Gilles, marquis van Courtenvau, maarschalk van Vrankryk, waar by hy hadt Urbanus, die volgt; *Henrik*, bisschop van S. Pol, en naderhandt van la Rochelle, deken van S. Martin van Tours; *Maria*, nonne; en *Gillis*, marquis van Laval, gestorven in den jare 1646 aan eene wonde, welke hy bekomen hadt voor Duinkerken. Hy was maar 24 jaren oud, en liet na by Magdalena Seguier, zyne gemalinne, oudste dochter van Petrus, kancelier van Vrankryk, *Magdalena* van Laval, den 30 April des jaars 1662 getrouwt met Henrik Lodewyk van Alongny, marquis van Rochefort, kapitein van de lyfwacht des konings, enz. URBANUS van Laval de II, marquis van Boisdauphin, stierf in den jare 1661, hebbende by Margareta Barantin, zyne gemalinne, gehad *Karel*, gesneuvelt in het verdedigen van Woerden in den jare 1672, en *Jacobus*, gedood in Kandië den 25 Juny des jaars 1669. *Du Chesne hist. de la Mais. de Montm. Thuan. Du Pleix. Godefroi.* enz.

LAVANT, of S. ANDREAS, eene stadt in neder-Karinthië, aan de rivier van den zelven naam, waar van ook het gansche gewest daarom heen het *Lavanthal* genoemt wordt. De aartsbisschop van Saltzburg, Eberhardus de II, stichtte aldaar met goedvinding van den paus Honorius in den jare 1221 een bisdom, en zyne navolgers hebben tot nu toe het *jus patronatus* over het zelve, doch Oostenryk het gezag in wereldsche zaken. De bisschop voert den vorstelyken tytel.

LAVARDIN, (JOHANNES) een edelman uit het Vendômees, uit het huis van Ranay, abt van l'Etoile, meester van het hôtel-Dieu van Vendôme, enz. Hy was in achting in het einde van de XVI eeuwe in den jare 1584. Hy verstondt de talen, en vertaalde verscheide Verhandelingen van S. Gregorius Nazianzenus uit het Grieksch in het Fransch, en andere Latynsche van den kardinaal Hosius, van Claudius Saintes, bisschop van Evreux, enz. Hy was een broeder van JACOBUS VAN LAVARDIN, heer van Plissis-Oroët, schryver van het leven van Scanderbeg. *La Croix du Maine Bibl. Franc.*

LAVARDIN. Zie BEAUMANOIR.

LAVATER (HENRIK) gaf in den jare 1610 eene verdediging uit der Galenische geneeskundigen, tegen Sala, een Italiaansch geneeskundige en chimist. *Konig Bibl.*

LAVATER, (JOHANNES) achterneef van Lodewyk Lavater, van wien in 't vervolg gesproken wordt, heeft geschreven over den oorsprong der fonteinen, over de vezelties of ondeelbare ligchamen, over de kennisse der doven en stommen, en over de wyze om de zelve te onderwyzen, en eene voorbereiding tot het H. Avondmaal. *Hofman. Lexicon.*

LAVATER (JOHANNES RUDOLPH) gaf in den jare 1610 eene verhandeling uit over de nederdaling van Jesus Christus ter helle. *Konig Bibl.*

LAVATER (LODEWYK) wierdt geboren den 1 Maart des jaars 1527 te Kyburg, alwaar zyn vader Rudolph toen landvoogdt was, en in den jare 1538 in de schole naar Cappel, en 5 jaren daar na naar Zurich gezonden. In den jare 1545 begaf hy zich naar Straasburg, alwaar hy met Bucerus, Fagius, Sturmius, Hedionus, Dasypodius en anderen bekent wierdt. Hier op reisde hy naar Parys, hoorde aldaar Ramus, Taleus, Turnebus, Lambinus, Sylvius, enz. en keerde over Italië weder naar huis, trouwde met de dochter van Bullingerus, en wierdt in den jare 1550 tot aartsdiaken en kanunnik aangenomen, welke waardigheit hy behieldt, niettegenstaande hy in den jare 1564 tot hoogleeraar in de Theologie beroepen wierdt, tot in den jare 1585, wanneer hy tot *Antistes* der Zurichsche predikanten, en overste parochiaan van de stadt benoemt wierdt, waar op hy den 15 July des jaars 1586 stierf. Hy heeft zeer vele predikatiën over verscheide Schriftuurplaatsen, en ten dele Latynsche, ten dele Hoogduitsche uitleggingen geschreven over de boeken van *Josua*, *Ruth*, *Judicum*, *Paralipomenon*, *Ezra*, *Esther*, *Nehemia*, *Proverbia* en *Ecclesiastes*, *Ezechiël*, en de *Apocalypsis*. Hy heeft ook uitgegeven *Historia originis & progressus controversiæ Sacramentariæ de Cœna Domini*; *Catalogus omnium fere cometarum ab Augusti temporibus*; *Tractatus de spectris, lemuribus*, enz. *Adami Vit. Theol. Germ. Verheiden in elogiis p. 205 seq. Hottinger bibl. Tigur.*

LAVAUR. Zie LAVOUR.

LAVELLO, in 't Latyn *Labellum*, of *Lavellum*, eene stadt in het koninkryk van Napels, in Basilikata, met een bisschoplyken setel, onder den aartsbisschop van Bari behorende. Zy legt op de grenzen van Capitanata, drie mylen van de rivier Ofante. Het gebiedt van den bisschop strekt zich niet uit buiten de muren der stadt. *Albert. Descr. Ital. Miræus Geogr. eccl.*

LAVELLUS, (JACOBUS) van Castronovo, is de schryver van een kort begrip der geneeskunde, en van eene uitlegging over het boek der polsen, uitgegeven in den jare 1609. *Konig Biblioth.*

LAVENHAM is de naam van twee kleine steedties in Engelandt; het eene is in het graafschap van Wilt, 37 Engelsche mylen van Londen; het andere is in het graafschap van Suffex, aan de rivier Breton, en versiert met eene schone kerk. *Engelsch Dict.*

LAVENZA, eene kleine, doch zeer aardige en vermakelyke stadt aan de Ligustische zee, alwaar de kleine rivier, mede *Lavenza* genoemt, in de zelve valt. Zy behoort tot het gebiedt des hertogs van Massa en Carrara. *Schaupl. des kriegs in Ital. p.* 717.

LAVERNA was de naam van eene zekere godinne, welke de Romeinen geloofden het bestier te hebben over de dievery, en de beschermeresse te zyn der dieven. Zy noemden zelfs de dieven naar den naam van deze godinne *Laverniones*. Deze heidenen hadden een tempel gebouwt voor de afgodinne Laverna naby eene poort van Rome, die daarom *Lavernale* genoemt wierdt, en deze tempel diende tot eene gemakkelyke wykplaats in eene duistere plaats, en die weinig bezocht wierdt, alwaar zy in zekerheit hunnen buit konden gaan deelen; begunstigende alzo in eene stadt, die wetten aan anderen gegeven heeft, tot schikking van de justitie, eene misdaadt, die rechtdraads strydig is met de bewaring der burgerlyke zamenwoning. Plautus maakt gewag van de godinne Laverna in zyn Aulularia, en Horatius drukt haar karakter zeer wel uit in een brief aan Quintius, alwaar hy een schelm invoert, die godheit op deze wyze biddende:

----- Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justo sanctoque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus objice nubem.

Dat is te zeggen: *O schone Laverna, geef my de nodige behendigheit om wel te bedriegen; maak, dat ik rechtvaardig geacht worde, en dat ik voor een heilig man doorga; verberg wel alle de misdaden, die ik bedryven zal, en bedek alle myne verkortingen met zulk een ondoorzichtbaar bedeksel, dat men die nooit kan ontdekken.* Welk een godsdienst die godheden stelde, waar aan men zulke gebeden kon doen! Het beeldt van deze godinne was een stuk houts met een hoofdt, en hadt geen ligchaam. *Festus. Varro. Plautus in Aulul. Act.* 3. *sc.* 2. *Horat. Epist.* 16. *lib.* I. *Piscus.*

LAVINIA, of LAVIGNA, in 't Latyn *Lavinium*, eene stadt in Italië, die door Eneas 41 jaren na de verwoesting van de stadt Troja gebouwt zou zyn geworden. Tegenwoordig is het een klein dorp in Campagna di Roma, den hertogen van Cesarini toebehorende, 18 mylen van Rome, en 10 van de Thyrreensche zee. Anderen menen, dat het oude Lavinium geweest is in het oordt, alwaar tegenwoordig Patrika legt. Lucas Holstenius beweert daar tegen, dat Lavinium gezocht moet worden op de plaats, die tegenwoordig *Monte di Levano* genoemt wordt.

LAVINIA, dochter van Latinus, koning van Latium, en van Amata, wierdt ten huwelyk belooft aan Turnus, en trouwde naderhandt met Eneas. Zy hadt by hem een zoon, die na zyne doodt geboren wierdt, en dien zy Sylvius noemde, om dat zy hem baarde in een woest bosch, waar in zy geweken was, om dat zy vreesde door Ascanius, den zoon van Eneas, mishandelt te worden. *Dion. Halicarnasseus l.* I. *Virgil. l.* XII. *Æneid.*

LAVINO, in 't Latyn *Labinius*, eene kleine rivier, die aanmerkelyk is, om dat aan haren oever Octavius, Marcus Antonius en Lepidus hun Driemanschap vaststelden. Zy loopt in het Bolonees in Italië, omtrent drie mylen van de stadt Bologne, ten Westen. *Maty Dict.*

LAVONA, een vlek of klein steedtie van Amasië, in Natolië. Het is gelegen aan de Zwarte zee, tusschen Chirisonda en Pormon. Men houdt deze plaats voor het oude *Hermonassa*, dat in Cappadocië was. *Maty Dict.*

LAWEMBURG. Zie LAUENBURG.

LAWERS, of LAUWERS, in 't Latyn *Lavica*, *Labacus*, *Labola*, *Lanus*, eene rivier der Vereenigde Nederlanden. Zy loopt op de grenzen van Vrieslandt en van de provincie van Groningen, en ontlast zich in de Duitsche zee. *Maty Dict.*

LAXENBURG, een keizerlyk lustflot, anderhalve myl van Wenen, en even zo verre van de stadt Baden, in een aangenaam ruim veldt gelegen, alwaar de keizers zich in May en Juny plagten op te houden, en zich door de valkery met de reiger- en hazen-jagt te vermaken, gedurende welken tydt de Boheemsche en Oostenrykische hof-kanceleryen zich op de naastgelegte markten, de eerste te Medling, en de laatste te Gundermansdorf, moesten ophouden. Het flot is zeer oud, flecht en klein, en door den aartshertog Albert den II gebouwt, die ook in den jare 1390 de nog staande kleine hofkapelle stichtte. Deze plaats wierdt eertyds *Lachsendorff* genoemt. Dit flot is met water omringt, en aan de eene zyde met eenen voorhof, aan welkers uitgang de zinspreuk van keizer Frederik den III: *A. E. I. O. U.* en het jaargetal 1440 te zien is, en aan de andere zyde met eene diergaarde omringt. Van de twede verdieping des flots gaat men door een kleine gang in een fierlyk gebouw, van louter uitgehouwen steen in het water hoog opgetrokken, waar in weleer een warm badt was, dat derwaarts geleid was, doch voor langen tydt te niet gegaan is. De daar by leggende markt is eene flechte plaats, waar in, behalven de nieuwgebouwde parochiekerk en de huizen van verscheide ministers, maar weinige woonhuizen gevonden worden. *Lambecii bibl. Vindob. l.* II. *c.* 5. *p.* 239. *&* *c.* 8. *p.* 961. *Zeileri Topogr.*

LAXI, eene marktstadt in het eilandt Man, gelegen aan eene baai, naar haren naam *de Baai van Laxi* genoemt, in het Oostelyke gedeelte van het eilandt. *Maty Dict.*

LAXIERS. Zie LAZIERS.

LAYBACH, LABACH, LAUBACH, de hoofdstadt van Krain, die by de ouden onder den naam van *Æmona* bekent was, doch door de Duitschen, van wegen de doorlopende vaarbare rivier *Laybach*, mede Laybach, door de Italianen *Lubiana*, door de Krainers *Lublana*, en in 't Latyn *Labacum* genoemt wierdt. Zy legt in eene vlakte, behalven dat de eene zyde van bergen omringt is, en vertoont in hare gelegenheit eene halve maan. Zy heeft 6 poorten, en 2 bruggen over de gemelde rivier, en buiten drie voorsteden, waar in het kaats-reid-en schiethuis voor de adelyke jeugt gevonden worden. Over de stadt op den berg is het lands-vorstelyk flot, waar op de keizerlyke burggraaf zyn verblyf houdt, zynde aan den Oostelyken kant tamelyk sterk, en in den jare 1515 door de wederspannige boeren vruchteloos belegert. In de stadt is het landhuis, waar in de Krainsche landstanden te zamen komen, als mede de bibliotheek en kunstkamer, benevens drie tuighuizen en 13 aanzienlyke kerken, die met heilige overblyffelen en kunstige schilderyen pronken. In den jare 1006 heeft eene pest in de stadt en de naby gelege dorpen 17000 menschen weggerukt, en aldaar ook in den jare 1563, en inzonderheit in het jaar 1564 sterk gegrazeert. In de jaren 1361, 1382, 1493, 1524, 1583, 1630, 1632, 1660 en 1676 heeft zy door brandt en verscheide malen door aardbevingen groot gevaar gelopen. In den jare 1600 en in het volgende jaar zyn aldaar alle de boeken der Lutherschen verbrand. Eenige geleerden hebben alhier voor eenige jaren eene societeit opgerecht, die zy *Academia operosorum* noemen. Men vindt eene andere plaats in Krain, welke *klein-Laybach* genoemt wordt, en onder welke een fraai vlek legt, opper-Laybach, *Hyper-Labacum*, of *Naupertus*, genoemt, welk voor dezen eene stadt is geweest, en drie mylen van de stadt Laybach legt. *Valvasor Crain l.* XI. *p.* 664 *seq.*

LAYBACH (HET BISDOM VAN) wierdt in den jare 1461 door den keizer Frederik den III (dien anderen ook den IV noemen) benevens de proostdy, het dekenschap, en 10 kanunnikschappen in de stadt Laybach gesticht. Tot de bisschoplyke tafel wierdt de Benedictyner abdy Oberburg en het slot Gortschach, by Laybach gelegen, geschikt. Valvasor houdt deze stichting alleenlyk voor eene vernieuwing van het gewezen bisdom van de stadt Æmona, welke op deze plaats gelegen is geweest, en waar van hy verscheide bisschoppen bybrengt. De hedendaagsche bisschoppen staan onder geen aartsbisschop, en zyn vorsten van het H. Roomsche Ryk, doch hebben noch zitting noch stem op den Ryksdag. Het recht om hier eenen bisschop te stellen, en de waardigheden te vergeven, heeft paus Pius de II in den jare 1463 voor eeuwig aan den keizer afgestaan; ook wierden de kerken, welke tot dien tydt toe onder het patriarchschap van Aglar, en ten dele onder het aartsbisdom van Saltzburg stonden, doch naderhandt onder het bisdom van Laybach gebragt wierden, vrygestelt, en zulks alles door paus Julius den II in den jare 1468 bevestigt. De bisschoppen worden in de volgende order by Valvasor gevonden:

Sigismundus van Lamberg, eerste bisschop, stierf in den jare 1488.
Christoffel Rauber heeft eerst den vorstelyken tytel verkregen; hy was te gelyk keizerlyke Raadt, generaal-krygs-commissaris, en stadhouder van Wenen, alwaar hy ook in den jare 1536 stierf.
Franciscus Katzianer, vryheer van Katzenstein, stierf in den jare 1544.
Urbanus Textor, een Krainer, van arme en geringe ouders, was keizerlyk aalmoezenier, biechtvader en hofprediker geweest. Hy heeft het eerst de Jesuiten-orde in Oostenryk gebragt, en is in den jare 1558 te Donawerth van eene trap gevallen en dood gebleven.
Petrus van Seebach, een ridder uit Krain, stierf in den jare 1560.
Conradus Glusitzsch, een Krainer van Karst, te voren parochiaan te Camin, stierf in den jare 1578.
Balthazar Radlitz, een Krainer van Weichselburg, te voren Dom-deken en Dom-prediker, stierf in den jare 1580.
Johannes Tautscher, een Krainer van Karst, eerst aartsdeken te Gortz, wierdt te gelyk stadhouder der Inner-Oostenrykische provinciën, en stierf in den jare 1597.
Thomas Chron, de zoon van een Raadsheer te Laybach, wierdt wegens de door hem verrechte verdelging der Lutherschen de *Krainsche Apostel* genoemt, en zou 41000 zielen tot het Roomsch-Katholyke gelove gebragt hebben. Hy stierf in den jare 1630.
Reinaldus Scarlichius, een edelman uit Dalmatië, en gewezene bisschop van Trieste, stierf in den jare 1640.
Otto Frederik, graaf van Buchheim, stierf in den jare 1664.
Joseph, graaf van Rabatta, stierf in den jare 1683.
Sigismundus Christophorus, graaf van Herberstein.
Ferdinand, graaf van Khuenburg, die in den jare 1710 aartsbisschop wierdt van Praag, in den jare 1708 de koninklyke Portugeesche bruidt naar Lissabon geleidde, en zich aldaar als keizerlyke ambassadeur tot den jare 1712 toe ophieldt.

Valvasor Ehre des Hertzogth. Crain l. VIII. *Bucel. Germ. S.*

LAYMAN. Zie LAIMAN.

LAZACH, een koninkryk van gelukkig Arabië, met eene stadt van den zelven naam. Tegenwoordig is het zelve in handen der Turken.

LAZARELLI, of LAZZARELLI, (N) geboortig van Gubio in Italië, is een zeer goed dichter geweest. Hy was eenigen tydt auditeur of rechter van de Rota te Macerata, en wydde naderhandt zich toe aan den kerkelyken staat, en was priester en proost van Mirandola. Hy stierf in den jare 1694, in den ouderdom van meer dan 80 jaren. Hy gaf een werk uit, genoemt *la Cicceide*, dat iets zeer byzonders is. Het is eene verzameling van klinkdichten en van eenig ander slag van poëzy, waar in hy den heer Arrighini, geboortig van Lucca, die zyn amptgenoot was geweest, in de Rota te Macerata, zeer ongenadiglyk doorstrykt en ten toon stelt. Hy handelt hem als of hy een persoon was geweest van alle schandelyke hoedanigheden te zamen gestelt. Zyn rymtrant is de gemakkelykste, de natuurlykste en de vloeiendste, die men zou kunnen zien. Men vindt daar in eene wonderlyke rykheit van verbeelding en van schrandere en levendige gedachten; maar alles loopt uit op een onderwerp, dat zo hatelyk is, en is bezielt met zulk een hekelachtigen, scherpen en zomtyds onheiligen geest, dat men zich met reden daar over moet ergeren. De Voorreden van zyn boek vervat verschoningen, die hem niet verschonen. *Bayle Dict. Crit.*

LAZARI, (PETRUS ANTONIUS) een kerkelyk persoon, ridder van Lateraan en proost der kerke van O. Lieve Vrouwe van Pavia, was in achting in de XVII eeuwe. Hy was geleerd en Godsdienstig, en stierf in de zelve stadt Pavia, zyn vaderlandt, den 24 September des jaars 1630, in den ouderdom van 58 jaren. Hy heeft een kort begrip der werken van Martinus Azpilcueta, gezegt Navarrus, en andere Godsdienstige werken nagelaten. *Ghilini Theatr. d'Huom. Letterat. P.* I.

LAZARUS, de broeder van Maria en van Martha, die woonde te Bethanië, een vlek, vyftien stadiën van Jeruzalem gelegen. Lazarus hadt het geluk bemint te zyn van onzen Heilandt. Wanneer hy ziek geworden was, lieten zyne zusters aan Jesus Christus kennis geven van zyne krankheit. De Here, deze tyding ontfangen hebbende, zeide, dat deze krankheit niet ter doodt was, maar dat de zelve zou dienen om den Zone Gods te verheerlyken. Eenigen tydt daar na zeide hy tegen zyne discipelen: *Onze vriendt Lazarus slaapt, en ik ga hem opwekken.* Zyne discipelen antwoordden: *Zo hy slaapt, hy zal gezond worden;* maar Jesus sprak van den slaap des doods, en zy geloofden, dat hy van den gewoonlyken slaap sprak. Daarom zeide Jesus uitdrukkelyk tegen hen: *Lazarus is gestorven: en ik ben blyde om uwent wille, dat ik daar niet geweest ben, op dat gy geloven moogt: doch laat ons tot hem gaan.* Naar Bethanië gegaan zynde, kwam hy aldaar vier dagen na de doodt van Lazarus. Hy vroeg waar men hem gelegt hadde, deedt den steen van zyn graf wegnemen, en riep vervolgens met groter stemme, *Lazarus, komt uit*; en de gestorvene kwam uit, gebonden aan handen en voeten met grafdoeken, en zyn aangezicht was omwonden met een zweetdoek. Jesus geboodt, dat men hem ontbinden zou, en hem laten gaan. Dit wonderwerk aan de overpriesters en aan de Pharizeën verhaalt zynde, besloten zy Jesus te doden. Epiphanius verhaalt, dat Lazarus 30 jaren oud was, wanneer de Heilandt hem uit de doodt opwekte, en dat hy noch dertig jaren daar na leefde. De Grieken zeggen, dat hy in het eilandt van Cyprus gestorven is, alwaar hy bisschop was, en dat zyne overblyffelen naar Constantinopel gebragt zyn onder het keizerryk van Leo den Wyzen; welke overleveringe de martyrologen van het Westen bevestigen. Men heeft eerst in de laatste tyden de fabel uitgevonden van zyne reize in Provence met Maria Magdalena en Martha, zyne zusters, en dat hy bisschop van Marseille gestorven was. Zyn feest en dat van Martha zyn in de martyrologen aangetekent op den 17 December. *Joann. XI. Epiphan. Hæref. 66. Zonar. Annal. T.* III. De martyrologen van *Launoy de Commentitio Lazari in provinciam appulsu. De Tillemont Memoires pour l'Hist. Eccl. T.* II.

LAZARUS, een arm man, het zy in waarheit, of by gelykenisse, waar van Christus in het Euangelium spreekt. Hy was vol zweren, en voor de deure van eenen ryken gelegen zynde, begeerde niet meer dan de kruimen, die van zyne tafel vielen, zonder dat iemandt hem die gaf. De honden lekten zyne zweren. Godt ondertusschen zyne lydzaamheit willende belo-

nen, nam hem uit de wereldt, en hy wierdt ontfangen in den schoot Abrahams. De ryke stierf ook, en wierdt verwezen tot de pynen der helle, alwaar hy, zyne oogen opheffende, den gelukstaat zag van den gene, dien hy in de wereldt veracht hadt, en begeerde, dat hy hem met een druppel waters zou verkoelen; maar hem wierdt geantwoord, dat hy de wellusten gesmaakt hebbende, terwyl Lazarus leedt, het billyk was, dat hy zich in de pynigingen bevondt, terwyl Lazarus in de vrengde zou zyn. Verscheide oudvaders hebben gemeent, dat het gene Christus verhaalt heeft van Lazarus en van den ryken, gene gelykenis of zinnebeeldt, maar eene waarachtige geschiedenis zy. *Lucas XVI. Tertullianus de Resur. carn. c.* 17. *Euthym. in cap.* 16. *Lucæ. Augustinus.* enz.

LAZARUS, een Grieksch monnik, en een uitmuntend schilder, wierdt in den jare 856 door den keizer Michaël als ambassadeur aan den paus Benedictus den III gezonden. Men geeft voor, dat hy voor de twede reize derwaarts gezonden wierdt, en dat hy gestorven zynde, zyn ligchaam naar Constantinopel gebragt wierdt. Deze heilige man stierf omtrent den jare 867. De Grieken vieren zyne gedachtenisse op den 17 November, en de Latynen den 23 February. *Baillet vies des Saints au* 23 *Fevrier.*

S. LAZARUS, eene krygsorde, welke de Oostersche Christenen instelden ten tyde wanneer zy het H. Landt in bezit hadden. De zelve was onderscheiden van de orde der Tempeliers, van de Duitsche ridders van S. Jan van Jeruzalem. Deze orde ontfing de pelgrims in huizen, welke daar toe gesticht waren, geleidde de zelve op de wegen, en beschermde hen tegen de Mahometanen. De pauzen gaven grote voorrechten, en de vorsten ryke bezittingen aan deze orde. Koning Lodewyk de VII van Vrankryk, gezegt de Jonge, gaf haar in den jare 1154 het landgoedt van Boigni, naby Orleans; alwaar de ridders van S. Lazarus hunnen setel plaatsten, na dat de Christenen uit het H. Landt verdreven waren. Zy bewaarden aldaar hunne bewysschriften, en hielden aldaar altoos hunne vergaderingen. Doch alzo zy onnut geworden waren, wierden zy ook veracht; zo dat de ridders van Maltha ligtelyk van paus Innocentius de vernietiging van deze orde, en de vereeniging van de zelve met de hare, verkregen. Maar die van Vrankryk zich dieswegen beklaagt hebbende aan het parlement, wierdt besloten dat deze orde afzonderlyk van alle anderen in wezen zou blyven. Paus Pius de IV gaf het meesterschap van de zelve in Italië alleen aan Jannot van Castillon, zynen bloedverwant, in den jare 1565, en hy bevestigde zulks door eene bulle, waar in hy, van de oudheit van deze orde sprekende, de vaststelling daar van bepaalt ten tyde van S. Basilius; daar by voegende, dat de zelve vermeerdert wierdt onder Damasus den I, onder Julianus, en onder Valentinianus, keizers. Maar in waarheit, Gregorius Nazianzenus spreekt wel van een gasthuis, gesticht door S. Basilius, onder den naam van S. Lazarus; maar niet van eene krygsorde. Het is eveneens met het gene men van deze orde zegt ten tyde van paus Damasus den I, en van de anderen. Wat 'er van zy, Jannot van Castillon in den jare 1572 gestorven zynde, gaf paus Gregorius de XIII het meesterschap volkomentlyk over aan den hertog Emanuel-Philibert van Savoje, en aan alle zyne opvolgers; en vereenigde deze orde met die van S. Maurits van Savoje. Maar alzo zulks niet doorging ten opzichte van Vrankryk, kreeg Aimarus van Chartres, ridder van Maltha, lust om de zelve te doen herbloeien. Philibert van Nerestang, een edelman van seldzame deugdt, en kapitein van de lyfwacht des konings, volgde hem in dit voornemen, en bediende zich zo gelukkiglyk van zyn aanzien by koning Henrik den IV, dat die doorluchtige vorst hem daar van grootmeester maakte in den jare 1608, en verkreeg van den paus eene zeer voordeelige bulle voor deze orde, welke voor Vrankryk is, het gene die van S. Maurits en van S. Lazarus is voor de anderen over het gebergte. Deze ridders hebben onder andere voorrechten macht om te trouwen, en jaargelden te genieten uit het inkomen der Consistoriale bedieningen. Deze orde is nog herstelt, en tot groter luister gebragt onder de regeringe van Lodewyk den XIII. *S. Gregor. Nazianz. Orat. XX. de laudib. Basilii. Mennenius deliciæ Equestrium. Miræus Orig. des ord. Milit. De Beloi Orig. & Inst. de divers ordres de Cheval. Thuan. l.* XXXVIII. *Spond. A. C.* 1565, 1572 & 1608. *Mezeray hist. de France. Bullar. Const.* 95. *Pii IV. Const.* 28. *Pii V. Const. VII. Greg. XIII.*

LAZIARDUS, (JOHANNES) een Celestyner monnik, leefde in het einde van de XVI eeuwe, en heeft een kort begrip van de algemene historie geschreven, tot op den jare 1503, dat naderhandt door Hubertus Vellejus tot op den jare 1519 vervolgt wierdt. Hy heeft echter veel uit een Fransch schryver, die het *Breviarium historicum* opgestelt heeft, van woordt tot woordt nageschreven, hoewel met grote onachtzaamheit en onkunde, dewyl hy, by voorbeeldt, even als die schryver zegt: *de keizer Sigismundus heeft in het tegenwoordige jaar* (1428) enz. daar hy nochtans zyne historie, als reets gezegt is, tot op het jaar 1503 gebragt heeft. *Vossius de histor. Latin. l.* III. *p.* 666.

LAZIERS, of LAXIERS, volkeren van het Europische Sarmatië, welke eertyds aan den kant van de Palus Meotides, of wel aan de Caspische poorten, naby de Iberen, woonden. Deze volkeren bekeerden zich omtrent den jare 522 tot 't Christelyk gelove, onder het pausschap van Hormisdas. Zatus, hun koning, kwam den keizer Justinus te Constantinopel zien, die zyn peter was in den doop, en die hem op zyn vertrek eene kroon gaf en een koninklyk kleedt. *Zonar. Annal.* III. *Cedren. in Compend.*

LAZIUS, (WOLFGANG) een Hoogduitsch geneeskundige, en te gelyk een vermaard geschiedenisschryver, wierdt in den jare 1504 te Wenen geboren. In het 14 jaar zyns ouderdoms kon hy reets de Griekse schryvers lezen. Hy scheen van nature eene zonderlinge liefde te hebben voor de oudheden, waar in hy ook op zyne reize naar Italië grote ervarenheit verkreeg. Doch hy heeft zich het meest door zyne historische wetenschap bekend gemaakt. De keizer Ferdinand heeft hem om die redenen niet alleenlyk onder het getal van zyne Raden aangenomen, maar hem ook in den adelyken standt verheven, en tot ridder gemaakt. Hy stierf te Wenen in den jare 1555, of, zo anderen willen, in den jare 1565, den lof van een vlytig man nalatende, die echter niet altoos de vereeischte onderscheiding in acht genomen heeft. Zyne schriften zyn: *Commentariorum Reip. Romanæ in exteris provinciis bello acquisitis constitutæ libri* XII; *Chorographia Pannoniæ*; *Decades duæ de variarum gentium immigrationibus in Illyrici Occidentalis tractum, de rebus fortiter ac feliciter gestis à Ferdinando Romanorum rege in Ungaria, Bohemia & Saxonia*; *Explicatio in Alvearium antiquitatis* is door hem en D. Lucretius vervaardigt; *De gentium migratione libri* XII; *in Genealog. Austriacam commentar. l.* II; *commentarius rerum Græcarum*; *Tabulæ Imperatorum, in ære extantium*; *Regni Ungariæ archilogiæ libr. conjurationis Smalcaldens. l.* III; *liber solemnitatum trium coronationum Maximiliani II*; enz. *Pantaleon Prosopogr. lib.* III. *Gesner. bibl. Adam. Vit. Medic. Thuanus hist. Teissier Addit. T.* I & III. *Bullart Acad. des sciences. Scaligeriana. Lambecius comment. bibl. Vindob. l.* I. *p.* 37 *seq.*

LEA, de oudste dochter van Laban, die in plaatse van hare zuster Rachel aan den aartsvader Jakob gegeven wierdt, en hem Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issascher, Zebulon, en eene dochter, Dina genoemt, baarde. *Genesis* XXIX. enz. *Josephus Oudheden* I, 18.

LEA, eene Roomsche vrouw, welke leefde in het einde van de IV eeuwe, en eene leerlinge was van Hieronymus. Na de doodt van haren man begaf zy zich in een nonnenklooster, en stierf met den roem van heiligheit. Hieronymus heeft haren lof beschreven in een brief aan S. Marcellus, waar in hy het gelukzalig einde van deze heilige vrouw vergelykt met het rampzalig einde van een heiden, die, tot burgermeester benoemt zynde, ter zelver tydt gestorven was. *Hieron. ep.* XXIV.

LEA, eene rivier in Engelandt, welke ontstaat in Hartfordshire, en vervolgens tot eene grensscheiding dient tusschen Essex en Midlesex. Zy loopt in Harfordhire voorby Hartford en Ware; en in Essex voor Waltham-Abbey.

LEADE, (JOHANNA) eene bekende vrouw in Engelandt, die zich door vele schriften vermaard gemaakt heeft. Zy zou vele openbaringen gehad hebben, waar over hare schriften ook overvloedig handelen, welke verder inzonderheit daar toe gericht zyn, dat zy het duizendjarig ryk, dat de gelovigen nog op deze wereldt te verwachten hadden, bevestigt, en ook de lere van de wederoprechting aller dingen voorstelt. Waar by zy vele verheve en duistere redenen voert, en van Goddelyke en natuurlyke verborgendheden op de wyze van Jakob Böhm spreekt. Zy heeft inzonderheit de zogenaamde Philadelphische societeit pogen te bevorderen, en bekent van zich zelf in de voorreden van hare lykpredikatie, dat zy geen gering medelidt van de zelve geweest was. Het is aanmerkelyk, dat zy in den jare 1702 hare eige lykpredikatie deedt, en wel over de woorden *Philipp.* I, 21, waar in zy de doodt in het leven van Christus overwonnen en vernielt voorstelde, welke ook in de Duitsche tale overgezet is, en in den jare 1703 te Amsterdam gedrukt, onder den tytel van: een lykpredikatie, by levendigen lyve gehouden, of de doodt, in het leven Christi overwonnen en vernielt. Hoe zy zich naderhandt tot hare doodt bereid heeft, en hoe het zich verder met haar heeft toegedragen, is in een geschrift, genaamt de zalige en overzalige *Jana Leade* laatste levensstonden, dat nevens eenige andere verhandelingen in den jare 1705 te Amsterdam gedrukt is, in 't brede verhaalt. Verders wordt daar in gemeld, dat zy den 19 (8) Augusty des jaars 1704, in 't 81 jaar hares ouderdoms, en in 't 65 jaar hares beroeps in het inwendige en Goddelyke leven gestorven is. De schriften, die men van haar heeft, zyn de volgende: *De Hemelsche wolke*; *De openbaring der openbaringen*; en zes kleine mistyke verhandelingen, als: *de Henochsche geloofs-en levenswandel met Godt*; *De Paradysche wet, of de mistyke zin en 't verstandt der* 10 *Geboden Gods*, enz. verders *de Hof fonteinen, of geestelyk Diarium*; *Het eeuwig Euangelium*; *de Berg des Gezichts*; *Een geestelyk alarm, of de oorlog Davids, en het vreedzame ryk Salomons*; *Oorzaak en grondt der Philadelphische societeit*, welke, benevens andere, aangehaalt worden door den schryver van hare laatste levensstonden. *Arnold Ketter-hist.* II. *D.* XVII. 19. §. 59. *Idea Theologiæ Pacif. & Myst. ac hujus auctorum n.* 41, 49 & 58. *Feustking Gynec. hæret. fanat. p.* 412 *seq.*

LEÆNA, eene hoer van Athene, leefde in de LXVI Olympiade. Zy wist de zamenzwering van Harmodius en van Aristogiton, van het geslachte van Alkmeon, tegen Pisistratus; en wilde zich zelf liever met de tanden de tong afbyten dan de schuldigen ontdekken. De Atheniëenzen rechtten tot harer eere een standbeeldt op, zynde eene leeuwinne zonder tong. *Plinius l.* XXXIV. *c.* 8. *Herodotus. Thucydides.*

LEAKE, (SIR FRANCIS) van Sutton in Darbishire, een Engelsch ridder, wierdt door Karel den I wegens zyne getrouwe diensten tot graaf van Scarsdale gemaakt. Deze heer bedroefde zich zodanig na de treurige doodt van zynen koning, dat hy een sakkleedt aandeedt, nog eenige jaren voor zyne doodt zyn graf liet maken, zich alle vrydagen daar in leide, en daar by zich dikwils in 't gebedt en geestelyke aandachten oeffende. Hy stierf in den jare 1655 op zyn huis te Sutton in Scarsdale, en legt aldaar in de parochiekerk begraven. *Dugd. Baron.*

LEAL, of LEHAL, eene ſtadt in het gedeelte der provincie Eſthen, dat den naam van Wyk, in 't Latyn *Vikia*, voert. Zy was voortyds zeer vermaard, en na dat in den jare 1204 de Zwaarddragersorde aldaar geſticht was, bragt het Albert van Buxhofden, biſſchop van Riga, zo verre, dat niet lang daar na aldaar ook een afzonderlyk biſſchop aangeſtelt, en zyn broeder Herman het eerſte tot die waardigheit verheven wierdt. In de volgende tyden hebben de biſſchoppen van deze plaats met de Lyflandſche ridderordens menigvuldigen twiſt gehad. Doch eindelyk is het bisdom ganſchelyk te niet gegaan, en deze ſtadt tot groot verval gekomen. *Kelch hiſt. Livon. Ruſſov. Schott. hiſt. Liv.*

LEANDER van Milete, een Griekſch hiſtorieſchryver. Hy wordt door verſcheide ſchryvers bygebragt, maar men weet niet in wat tydt hy geleeft heeft. *Diogen. Laert. in Thalet. Clem. Alexandr. l.* VI. *Strom. Euſeb. l.* II. *Præpar. Evang. Theodoret. ſerm.* 1 & 8. *Arnobius l.* VI.

LEANDER, een jongeling van de ſtadt Abydos in Aſië, minnaar van Hero, die in de ſtadt Seſtos in Europa woonde, aan de andere zyde van den Helleſpont. Wanneer de zee ſtil was, zwom Leander des nachts deze engte over, om zyne meeſtereſſe te gaan zien, die eene toorts op den top van eenen toren van haar huis aanſtak, om haren minnaar tot een vuurbaak te dienen. Maar op eenen avondt zich bloot geſtelt hebbende aan het geweldt der baren, in een tydt dat de zee onſtuimig was, verdronk hy ongelukkiglyk, en zyne meeſtereſſe den volgenden dag zyn lighaam aan den oever gezien hebbende, wierp zich van boven den toren af. *Ovid. in epiſt. Heroic.*

S. LEANDER, biſſchop van Seville, in Spanje, in de IV eeuwe, en een der vermaardſte prelaten van het Weſten door zyne Godsdienſtigheit, was een zoon van Severianus, gouverneur van Carthagena, en broeder van Fulgentius, biſſchop van de zelve ſtadt, en van Iſidorus, die zyn opvolger was op den zetel van Seville. Na dat hy profeſſie gedaan hadt van het klooſterleven, wierdt hy op den ſtoel van Seville verheven. De prins Hermenigildus zondt hem naar Conſtantinopel, alwaar hy bekend wierdt by Gregorius den Groten, die toen Apoſtoliſche nuncius was. De zelve Gregorius ondernam op zyne overreding het uitmuntend werk der Zedeleſſen over Job, dat deze paus aan hem opdroeg. Op zyne wederkomſt in Spanje zondt de Ariaanſche koning Leovigildus hem in ballingſchap. Doch hy wierdt wel haaſt weder herroepen, en bevlytigde zich met eene ongemene zorg tot bekeering der Ariaanſche Gotthen, waar in hy gelukkig was, na het houden van een mondgeſprek, waar in hy hen verſtomde. Hy bevondt zich op het derde concilie van Toledo, van den jare 589, en hieldt een ander te Seville. Hy hieldt briefwiſſeling met den paus Gregorius, die het pallium aan hem zondt, om zich daar van te bedienen in het doen van de Miſſe. Hy ſtierf in den jare 601, volgens het waarſchynlykſte gevoelen, hoewel men het begin van het bisdom van zynen broeder Iſidorus ſtelt in den jare 597, of 598. Hy hadt verſcheide werken geſchreven, waar van Iſidorus de lyſt heeft nagelaten. Daar is ons niets meer van overig dan de brief aan S. Florentina, welke is in het III Deel van het Codex der regelen van S. Benedictus van Aniane. Het is een zeer verſtandige en nutte regel voor de nonnen. S. Leander heeft, behalven eenige werken over leerſtukken tegen de Arianen, eene verhandeling geſchreven by wyze van brieven aan zyne zuſter S. Florentina, die zich in een klooſter begeven hadt. Het is eene ſchone onderwyzing voor de maagden, aan Jeſus Chriſtus toegewyd, wegens de verachting der wereldt. Hy arbeidde ook aan de Goddelyke dienſten, deedt verſcheide oratien, en maakte gezangen. Eenigen maken hem ſchryver van het boek der Moſarabiſche kerkgewoontens. Men vindt nog aan het einde der acten van het III concilie van Toledo eene redevoering, welke hy aldaar deedt over de bekeering der Gotthen. Men viert zyn feeſt den 13 Maart. Anderen geven voor, dat hy geſtorven is op den 27 February. *Sigebert. de Vir. Illuſt. Mariana. Arn. Wion. Baron. Vaſeus. S. Iſidorus c.* 28. *de Vir. illuſt. Trithem. Du Pin Biblioth. des Aut. Eccl. VI ſiecle.*

LEANDER ALBERTI. Zie ALBERTI.

LEANDER (Franciscus) gaf in den jare 1654 Zedekundige Vragen uit over het H. Sakrament, verdeelt in IV delen. Alle zyne werken wierden te Lion in 8 ſtukken gedrukt in den jare 1664. *Konig Biblioth.*

LEANDER, bygenoemt *Nicanor*, een letterkundige, geboortig van Alexandria, heeft verſcheide Hiſtoriſche en Geographiſche ſchriften uitgegeven. *Suidas & Stephanus Byzantinus.*

LEAO, eene ſtadt in China, is eene der grootſte in de provincie Xanſi.

LEAOTUNG, eene grote provincie van het keizerryk China, buiten den groten muur, welke ten Ooſten de rivier Ylao, en een gedeelte van de Indiaanſche zee, tegen 't Weſten en Noorden den groten Chineeſchen muur, en tegen 't Zuiden de provincie Pecheli, tot grenzen heeft. De Tartaren bemachtigden de zelve omtrent den jare 1630, en zyn daar door in China ingedrongen. De inwoners zyn krygszuchtig, doch onbekwaam tot het leren van kunſten. In deze provincie zyn maar 10 of 12 ſteden.

LEAOYANG, eene van de voornaamſte ſteden in de provincie Leaotung.

LEARCHUS, een zoon van Athamas en Ino, dien zyn vader doodde, zich verbeeldende, dat hy een jonge leeuw, en zyne moeder eene leeuwinne geworden was. Dit ſmertte Ino zodanig, dat zy zich zelf in de zee ſtortte, alwaar Neptunus haar ontfing in het getal der zeenymphen. *Ovid. l.* IV. *Metam. fab.* 13.

LEAUTAUD, of LEOTAUD, (Vincent) was van Embrun, in het Dauphiné, alwaar hy bloeide in den jare 1640. Hy gaf in den jare 1660 vier boeken uit van Arithmetiſche inſtellingen. Eene *Magnetologia* in den jare 1668. Men heeft nog van hem eene *Cyclomathia*, gedrukt in den jare 1663, en eenige verhandelingen over de eerſte beweging. *Konig Biblioth.*

LEBENBURG. Zie LAUENBURG.

LEBRIXA. Zie ANTONIUS NEBRISSENSIS.

LEBRIXA, (Françoisa) of FRANCISCA NEBRISSENSIS, eene dochter van den beroemden Antony van Lebrixa, was geleerd, en verſtondt verſcheide talen, gelyk zy dan, wanneer haar vader onpaſſelyk was, of andere zaken te verrechten hadt, in zyne plaats over de redekunſt op de univerſiteit te Alkala las. *Ribera l. ult. art.* 33. *Nic. Anton. bibl. Hiſp.*

LEBRIXO. Zie NEBRISSA.

LEBADIA, eene ſtadt, waar van Plutarchus ſpreekt in het leven van *Lyſander*. Pauſanias noemt de zelve *Lebadeia*, waarom de Latynſche uitleggers haar *Labadea* noemen. De zelve Pauſanias zegt, dat zy eertyds *Mideia* genoemt wierdt. Homerus ſpreekt van deze ſtadt onder dien naam in het II boek der Iliade, *vs.* 507. Het was eene ſtadt van Beotië, gebouwt op eene hoogte, onder den naam van *Midea*. De inwoners kwamen af aan den voet van het gebergte van Phocis, herbouwden de zelve, en gaven haar den naam van Lebadia; men noemt haar tegenwoordig *Badia. Lubin. Tabl. Geogr. ſur les vies de Plutarque.*

LEBANA, een Iſraëliet, van het getal der Nethinim, wiens kinderen wederkeerden uit de Babyloniſche gevangeniſſe. *Nehemia* VII, 48.

LEBAOTH is de naam van twee ſteden in Paleſtina, de eene in den ſtamme Juda, en de andere in dien van Simeon. *Joſua* XV, 32. *Simon Dict. de la Bible.*

LEBEDA, LEPEDA, in 't Latyn *Leptis magna*, *Neapolis*, eene ſtadt met een goed kaſteel en eene goede haven in 't koninkryk van Tripoli ten Ooſten. *Maty Dict.*

LEBEDUS was eertyds eene ſtadt van Iönië in klein-Aſië. Men vierde aldaar jaarlykſch feeſten ter eere van Bacchus, en naderhandt was aldaar een bisdom onder dat van Epheze. Hare overblyfſelen, welke zyn in Natolië aan den Archipel, vyf mylen ten Zuiden van Smyrna, dragen den naam van *Lebeditzi Chiſar. Maty Dict.*

LEBERAU, LEBERTHAL, *Vallis de Labro*, een klein landſchap van de opper-Elzas. Het zelve ſtrekt zich uit van Lotharingen tot by Schleſtadt, rondom de rivier Leber. Dit landt is bekend ter oorzake van zyne mynen, en zyne voornaamſte plaatſen zyn S. Maria in de mynen, en groot en klein-Leberau, het eerſte beneden en het ander boven S. Maria. *Maty Dict.*

LEBERON, (de) een berg van Provence, welke zich uitſtrekt van het Ooſten naar het Weſten, van de ſtadt Manosque af tot die van Cavaillon toe, welke is in het graafſchap Venaiſſin. *Maty Dict.*

LEBID. Zyn volkome naam is *Abou Akil*, of *Okail Lebid Ben Rabiat*. Hy is de oudſte geweeſt der Arabiſche dichters, die in den aanvang van het Mahometanendom geleeft hebben; want hy was nog in de afgodery, wanneer Mahomet zyne wet begon te prediken. Zyne werken waren zo geacht door de Arabiers, dat zy de zelve vaſthechtten aan de poort van den tempel van Mekka. Een van zyne dichtſtukken, dat begon met deze vaarzen:

Alle lof, die niet toegebragt wordt aan Godt, is ydel,
En alle goedt, dat niet van hem komt, is maar eene ſchaduwe van goedt,

aan de poort des tempels gehecht zynde, wierdt 'er geen Arabiſch dichter gevonden, die iets dorſt doen in tegenſtelling van dat werk, maar het kapittel van den Alkoran, *Bacrat* genoemt, weinig tyds daar na aan de poort van den tempel gehecht zynde, bekende Lebid, de eerſte verzen daar van gelezen hebbende, dat de woorden, die de zelve begrepen, niet konden komen uit den mondt der menſchen, zonder eene byzondere Goddelyke inblazinge. Men voegt 'er by, dat deze beweegredenen hem van toen af het Muſulmansdom deedt omhelzen. Op dat de Lezer daar van oordeele, zal men hier deze woorden van den Alkoran byvoegen: *Zie hier het boek, in het welke gene twyffeling is; dat tot een regel en leidsman moet dienen aan degenen, die de zaken geloven, die hy door zich zelven geopenbaart heeft, die zich dikwils oeffenen in het gebedt, die de goederen, welke zy van de milddadigheit Gods ontfangen hebben, mededelen aan de armen, die geloven het gene hy aan zynen Apoſtel geopenbaart heeft, en het gene hy geopenbaart heeft aan de andere Propheten, en eindelyk aan de genen, welke voor zeker houden dat 'er na dit een ander leven is, want deze lieden zyn op den weg Gods, en zullen de eeuwige gelukzaligheit genieten.* Mahomet hadt eene grote blydſchap over de bekeering van Lebid; want deze dichter wierdt voor de grootſte geeſt van zynen tydt onder de Arabiers gehouden, en hy geboodt hem vaarzen te maken, om te antwoorden op de laſterſchriften en op de ſchimpdichten, welke Amrilcais, een ander dichter der ongelovige Arabiers, dikwils maakte tegen zyn nieuwen godsdienſt en tegen de genen, die den zelven beleden. Amaſi ſchryft, dat Lebid, na dat hy het Mahometanendom omhelſt hadt, gene andere vaarzen meer maakte, dan die, door welke hy Godt over zyne bekeering dankte. Men ſchryft hem nochtans een koppelvaars toe, dat men zegt dat hy ſtervende maakte, en waar van dit de zin is: *Men zegt, dat alle nieuwigheit iets bekoorlyks heeft: ik vinde nochtans niets*

daar van in de doodt, die my nieuw schynt. Mahomet zeide, dat de schoonste spreuk, die uit den mondt der Arabiers gekomen is, deze was van Lebid: *Alles wat Godt niet is, is niets.* Lebid hieldt zyn gewoon verblyf in de stadt Coufah, alwaar hy tot den ouderdom van 140 jaren geleeft hebbende, stierf in het 141 jaar van de Hegire. *Herbelot Bibl. Orient.*

LEBONA. *Judic.* XXI, 19 leest men, dat Silo gelegen was tegen het Noorden van Beth-El, (de nieuwe overzetting heeft *van 't Huis Gods*) en ten Zuiden van Lebona. Maundrell in de beschryving van zyne reize, gedaan in den jare 1697, gist, dat dit de plaats is, hedendaags *Kan Leban* genoemt, gelegen ten Oosten van een klein en zeer vermakelyk dal, vier uuren gaans van Neapolis Zuidwaarts, en twee van Beth-El, of van de plaats, welke men meent Beth-El geweest te zyn. Zo dat Silo dan in het gebergte tusschen Kan-Leban en Beth-El gelegen zou hebben. De bergen van Judea beginnen van Kan-Leban af, en strekken zich uit tot Jeruzalem, en verder. Maar het is waarschynlyker, dat Kan-Leban de zelve plaats was, die *Beth-Leban* genoemt was, welke de Talmudisten pryzen wegens hare schone wyngaarden. Daar waren op die plaats rotsen, die zeer bekwaam zyn tot de voortteling der wyngaarden.

S. LEBUINUS, of LIAFWINUS, kwam in den tydt, in welken S. *Gregorius*, van wien op zyn plaats gesproken is, het bestier over de Utrechtsche kerk hadt, uit Engelandt over in Vrieslandt, om aldaar het Euangelie te verkondigen, en den Christelyken Godsdienst te leeraren. Hy wierdt in de Roomsche tyden voor den patroon van Deventer gehouden, zynde de hoofdkerk van die stadt tot zyner eere ingewyd, als in het artykel van DEVENTER gezegt is: maar hy moet, gelyk eenigen doen, niet genomen worden voor *Livinus*, ouden patroon der Gentenaren. Een oud beschryver van het leven van S. *Ludgerus*, door Brouwerus onder den name van *Othelgrimus* in het licht gegeven, spreekt aldus van dezen Lebuinus: „ Daar is nog „ een ander heilig persoon, met name *Liafwinus*, aangekomen, „ zynde door Goddelyke roeping uit Engelandt herwaarts ge- „ zonden. Deze heeft van Gregorius, (overste der Utrechtsche „ kerke) verzocht, dat hy hem de plaats, die hem van Godt „ aanbevolen was, zou aanwyzen. Gregorius, over de Godde- „ lyke barmhertigheit verheugt, heeft hem gezonden naar de „ grensscheiding der Franschen en Saxen, aan den Ysselstroom, „ op een plaats, Deventer genoemt, en heeft hem tot reisgesel „ en medewerker in 't verkondigen van 't Goddelyk woordt toe- „ gevoegt den dienaar des Heere Marchelmus, die insgelyks van „ Engelsche afkomste, en door den H. Willibrordus van zyne „ kindsche jaren af opgevoed was." De bisschop Alfridus heeft in de levensbeschryving van St. *Ludgerus*, die door Henschenius (*in Actis SS. ad diem 26 Martii*) uit drie verscheide handschriften is uitgegeven, al het eigen en het zelve van Liafwinus verhaalt, gevende hem daarenboven den eernaam van een heilig en geleerd man, en het volgende daar nog by voegende: „ De priester „ *Liafwinus*, door eene eerbare vrouwe, met name *Averhilda*, „ door anderen *Abachilda*, en ook *Verhilda* genaamt, en door de „ andere gelovigen verwelkomt en gehuisvest zynde, ging de „ leringen der zaligheit alom zaaien, en de geestelyke beem- „ den der zielen bevochtigen. Zy hebben dan een kapel voor „ hem gesticht op de Westzyde der gemelde rivier, in een plaat- „ se, Hilpa, (thans Wulpe, leggende een uur gaans van de stadt af) „ genaamt. Daar na hebben zy ook een kerk voor hem ge- „ bouwt op de Oostzyde der zelve riviere, in een plaats, die „ den naam van Deventer voert". In het jaar 772 was de priester Liafwinus, of Lebuinus, by Deventer wakker in de weer met het woordt Gods te prediken.

Hugbaldus, monnik van Elno (nu St. Amand, een abdy in Vlaanderen), die onder Karel den Kalen geleeft, en aan den zelven eenige vaarzen opgedragen heeft, heeft het leven van Lebuinus in een beknopt geschrift begrepen; alwaar hy onder anderen verhaalt, dat vermits de Saxen gewoon waren jaarlyksch een algemenen landdag uit te schryven aan de rivier de Wezer, Lebuinus op den zelven tydt naar dien landdag gereist is, en aldaar opentlyk verklaart heeft, dat Godt, de Schepper van hemel en van aarde, hem dat gezantschap hadt opgelegt. „ Want „ ziet (zeide Lebuinus) dit is het vonnis van zyn eigen mondt, „ het welk vaster dan vast staat: Ik waarschuuw ul. vooraf, ten zy „ dat gyl. myne vermaningen gehoorzaamt, zo zal 'er binnen „ korten tydt en onvoorziens een deerlyke en onverwachte plaag „ op uw hoofdt uitbarsten: want de Godt der hemelen en aller eeu- „ wen heeft al een machtigen, voorzichtigen en zeer dapperen ko- „ ning (te weten Karel) daar toe geschikt, die niet uit ver gelege „ landen moet komen, maar die digt by de handt is, en als een „ snelle stroom komt aanbruischen, om de hardvochtigheit van uwe „ gemoederen te vermurven, en de onbuigzaamheit van uwe stug- „ ge en styve koppen te verpletteren. Hy zal met een ysselyk ge- „ weldt en met kracht van manschap komen opdonderen, in uw „ landt vallen, en alles te vuur en te zwaardt verdelgen; en als „ een uitvoerder van de gramschap Gods, dien gy gedurig en „ gestadig vertoornt, zal hy ul. ten dele door de scherpte des „ zwaards om hals brengen, ten dele van honger en kommer la- „ ten uitdrogen, ten dele door hertzeer en verdriet van eene „ eeuwige ballingschap laten dood kwynen." Terwyl de H. man dit aldus met een geest van voorzegginge uitdonderde, gaan zy uit de naastgelege heggen met alle mans kracht staken rukken, die zy terstondt korten en spitsen, om hem aldus met stokken, gelyk anders met stenen gedaan wordt, dood te priemen. Vorders voegt 'er Hugbaldus by, dat, als hem Godt wonderbaarlyk uit hunne handen gered hadt, een uit den hoop, die wel de aanzienlykste van allen was, alle de andere Saxen vermaant heeft, dat zy een gezant, die hen voorslagen ten leven en ter zaligheit kwam aanbieden, vreedzaamlyk behoorden te ontfangen, uit vreze dat zy de voorzeggingen, die hy dreigende gedaan hadt, naderhandt maar al te waar mogten bevinden. Daar op is met eenparige stemmen besloten, dat niemandt den bode des Heeren zou hebben aan te randen, maar dat hy overal, daar 't hem luste, vry en ongemoeit zou mogen gaan. Als Karel evenwel den oorlog gelukkig voortzette, hebben de Westphalen, naast aan Deventer wonende, de nieuwgebouwde kerk in kolen gelegt. „ Zy komen met geweldt aangestoven (zegt Hugbaldus) „ zy steken het huis der kerke in brandt, en laten het geheel „ en al afbranden. Vorders jagen zy de Christenen, zo vele als „ zy daar vonden, hoger op, en doen hen verder van de plaat- „ se wyken." Het zelve vertelt Alfridus in het leven van *Ludgerus* en voegt 'er dit nog by: „ Toen is de man Gods *Liafwinus* weder tot den abt gekeert, en verwachtte daar zyne „ vertroosting van den Heere. Als deze storm dan weder be- „ daart, en de rovers naar huis gekeert waren, heeft Liafwinus „ de afgebrande kerk weder opgetimmert, en hieldt volgens ou- „ der gewoonte nooit op van de leringen der zaligheit aan zyn „ volk voor te dragen, tot dat hy zyne lieve ziel aan den Opperher- „ der heeft gegeven. En als hy nu overleden was, is hy in de „ zelve kerke begraven, enz." Behalven het geen Hugbaldus tot zynen lof heeft geschreven, heeft S. Radbodus, bisschop van Utrecht, tot zyner eere een herdersdicht gemaakt, staande in het laatste deel van *Surius*, en zynde door den schryver van *Batavia Sacra* in Nederduitsch dichtmaat overgebragt. Zie *Batavia Sacra I Deel. Revius Daventr.*

LEBUS, een afgebrand en gering steedtie of dorp in de Middelmark, eertyds eene grote en aanzienlyke stadt en bisdom. Zy zou haren naam hebben naar het Wendische volk *Leubuzi*, en reets tamelyk groot geweest zyn, wanneer zy in den jare 928 door Henrik den Vogelaar verovert en verwoest wierdt. Keizer Henrik de II heeft haar in den jare 1018 wel weder laten opbouwen, doch zy is daar na door Boleslaus den I, koning van Polen, weder ingenomen. En hoewel keizer Henrik de V de zelve wederom veroverde, en schonk aan het aartsticht van Maagdenburg, heeft hy de zelve echter in den jare 1110 aan Boleslaus den III wedergegeven, wiens nakomelingen de zelve tot in den jare 1250 behouden hebben, wanneer Boleslaus de Kale, hertog van Liegnitz, de zelve aan de beide markgraven Johannes en Ottho verkocht. In den jare 1432 is de stadt door de Hussiten in de assche gelegt, en in den jare 1589 het steedtie en slot andermaal ganschelyk afgebrand, zo dat van het laatste niet meer dan drie torens overig zyn. Het sticht Lebus zou omtrent den jare 965 eerst in Reuslandt door Miecislaus, koning van Polen, gesticht zyn. De zesde bisschop, Laurentius, die nog in den jare 1227 leefde, heeft zynen setel uit Polen naar Goritz in 't landt Sternberg, verlegt. De dertiende bisschop, Henrik van Bantz, die nog leefde in den jare 1365, is de eerste geweest, die den setel naar Lebus verlegt heeft. De zestiende bisschop, Johannes de II, heeft eindelyk het sticht naar Furstenwalde verlegt. De vyf en twintigste bisschop, Frederik de II, Sesselman, Doctor in de rechten, was kancelier van drie keurvorsten van Brandenburg, en stierf, het bisdom veel verbetert hebbende, in den jare 1483. Joachim Frederik, keurvorst van Brandenburg, heeft het sticht ganschelyk ingetrokken, en liet ook het kapittel uitsterven. *Preuss. und Brandenb. Staats-Geogr. P. II. p. 144 seq. & 245 seq.*

LECCE, LEZZE, in 't Latyn *Aletium*, de hoofdstadt van Otranto, in het koninkryk van Napels, is groot en ryk, en naast Napels de volkrykste in dat koninkryk. Aldaar is een bisschop, staande onder den aartsbisschop van Otranto. *Rogissart delic. de l'Italie.*

LECCO, in 't Latyn *Leucum*, of *Leccum*, eene vesting in de Milaneesche provincie Como, aan het benedenste gedeelte van den arm, die uit het meir van Como loopt, en daarom ook den naam draagt van Lago di Lecco. Zy is verscheide malen belegert en ingenomen, zynde de versterking van geen zonderling gewigt. Voorts is het een zeer volkryk steedtie, alwaar zo wel wegens het gemelde meir, als wegens de nabygelege rivier Adda tamelyke handel gedreven wordt. *Schauplatz des kriegs in Italien p. 302. 303.*

LECH, eene rivier, welke ontstaat in het graafschap Tyrol aan de Graubundsche grenzen, Noordwaarts tusschen Beyeren en Zwaben doorloopt, door Augsburg vloeit, en eindelyk tegen over Papenheim, een weinig beneden Donawerth, in den Donauw valt.

LECH, of LECK. Zie LEK.

LECHÆUM was eene stadt en de haven van de stadt Corinthe, met een voorgebergte, zich uitstrekkende in de golf van Corinthe in het gebiedt van die stadt. Men zegt, dat Lechæum tegenwoordig *Lesteiocori* genoemt wordt. Plutarchus spreekt 'er van in het leven van Cleomenes. *Lubin Tabl. Geog. sur les vies de Plutarque.*

LECHFELDT, *Campus Lyciorum*, eene schone en vlakke landstreek om de stadt Augsburg, door welke de Lech of Leck vloeit. Den 10 Augusty des jaars 955 leden de Hunnen aldaar eene grote nederlaag. *Tromsd.*

LECHENICH, in 't Latyn *Legionacum*, eene versterkte stadt in het keurvorstendom van Keulen, drie of vier mylen van de stadt van dien naam ten Zuid-Oosten. *Maty Dict.*

LECHI, of LEHI, een Hebreeusch woordt, dat een *kinnebakken* of *kakebeen* betekent. Dit is de naam van eene stadt van den stamme Dan, die eertyds *Thamna*, of *Timna*, genoemt was, en den Philistynen toebehoorde. Samson trouwde aldaar met ee-

eene dochter van dat volk, welke hy naderhandt verliet, om dat zy een geheim ontdekt hadt, dat hy haar hadt toevertrouwt. Deze vrouw, zich veracht ziende, trouwde met bewilliging van haren vader met een der vrienden van Samſon, die de bemiddelaar van hun huwelyk was geweeſt. Samſon wierdt zo verſtoort om dezen handel, dat hy beſloot zich aan deze vrouwe en aan haar gansche volk te wreken. Hy nam drie honderd volſen, die hy twee aan twee koppelde, met brandende toortſen aan hunne ſtaarten, en de zelve aldus door het landt en de granen der Philiſtynen latende lopen, deedt hy al den oogſt der Philiſtynen verbranden. Deze daadt verbitterde hen zodanig, dat zy aan die van den ſtamme Juda betuigden, dat zo zy hen Samſon niet in handen leverden, zy hen garſchelyk zouden uitroeien. De mannen van Juda bereidden zich om de Philiſtynen te vergenoegen, en met dit oogmerk begaven zy zich ten getale van drie duizend gewapende naar den rotsſteen van Elam, op welken Samſon week zo haaſt hy eenen Philiſtyn gedood hadt; want hy hadt een onverzoenlyken haat tegen hen.

Deze drie duizend mannen deden hem grote verwytingen, dat hy hunne vyanden zodanig tergde, die zich aan den gantſchen ſtam konden wreken en den zelven uitroeien. Zy zeiden hem, dat zy, om zulk een groot kwaadt te ontgaan, gekomen waren om hem te grypen, en hem in hunne handen over te leveren; dat zy hem vermaanden daar in te bewilligen, zonder hen te noodzaken geweldt te gebruiken, en dat zy voor het overige hun woordt gaven hem geen kwaadt te zullen doen. Samſon bewilligde daar in, klom af van zynen rotsſteen, ſtelde zich in hunne handen, en liet toe dat men hem bondt met touwen, en dat men hem aldus gebonden braat by zyne vyanden. Deze, de tyding daar van ontfangen hebbende, kwamen hem te gemoet met een groot vreugdegeſchrei, als hebbende reets hun dodelykſten vyandt in hun geweldt. Maar wanneer zy in deze plaats gekomen waren, die ter oorzake van het gene gezegt zal worden *Leci*, of *Lechi*, genoemt wierdt, verbrak hy zyne touwen, en geen ander wapentuig hebbende dan een ezels-kinnebakken, dat hy by geval vondt, viel hy op de Philiſtynen aan, doodde duizend van de zelve, en bragt alle de overigen op de vlucht. Men bouwde naderhandt eene ſchone ſtadt op deze plaats, aan welke men den naam gaf van *Lechi*, en de ſtadt Thamna, of Timna, verloor den haren, om dezen laatſten te nemen. *Judic.* XV. *Joſephus Oudh.* V, 10.

Daar zyn 'er, die willen, dat dit kakebeen een oorlogsgereedſchap was, gemaakt in de gedaante van een ezels-kinnebakken, waar van de Philiſtynen zich in die tyden bedienden, en dat Samſon het zelve eenen Philiſtyn ontnam. Maar de Schriftuur zegt uitdrukkelyk, dat het een ezels-kinnebakken was, dat hy by toeval vondt. Men leeſt in de Jaarboeken van Glycas, dat de fontein, die uit dit kakebeen ontſprongen was, in de voorſtadt van Eleutheropolis is geweeſt. Dewyl nu uit het getuigenis der ouden bekend is, waar Eleutheropolis gelegen is geweeſt, kan men beſluiten, dat Lechi omtrent ter zelver plaatſe moet geweeſt zyn. *Simon Dict. de la Bible. Reland Paleſt.*

LECHNER (Caspar) van Hal, ſtierf in den jare 1634. Hy onderwees de Theologie te Ingolſtadt en te Praag. Hy gaf boeken uit, onder deze zonderlinge tytels: *Digitus Dei in Bivio*; *Sodalis Parthenius*; *Ubiquitas Eutychi Neſtoriana*; *Refutatio Thummii de Papa Antichriſto.* De tytels moeſten de ſtoffe van het werk te kennen geven, maar verſcheide ſchryvers ſchynen zulks niet te zoeken. Het is waar, dat zy een *dat is te zeggen*, of eene uitlegging van hunnen tytel ſtellende, denken, dat zulks genoeg is; maar zou het niet beter zyn klaar te ſpreken, dan eene uitlegging nodig te hebben? *Konig Biblioth.*

LECHUS de I kwam van den Cimmeriſchen Bosphorus, bragt omtrent den jare 550 Polen onder zyn geweldt, en was de eerſte hertog van het zelve. Want na dat de Sclaven, een volk, afkomſtig van de Scythen, onder de regering van den keizer Juſtinus Iſtrië overweldigt hadden, en daar na onder Juſtinianus gansch Griekenlandt overheerden, zonden zy twee broeders, Lechus en Czechus, uit, waar van de laatſte Moravië en Bohemen overheerde, en de eerſte zich meeſter maakte van het landt der Quaden of Sileſiërs en groot-Polen, waar in zyne navolgers omtrent 150 jaren geregeert hebben. *Sanſovin. l.* II. *Chron. Andr. Cellar. nov. deſcript. Polon. Cromer. & Hartknoch. hiſt. Polon.*

LECHUS de II, hertog van Polen, was een zoon van Cracus, of Crocus, die in den jare 700 tot de regering geraakte. Na de doodt van dezen Cracus moeſt wel de oudſte zoon Cracus de II in de regering volgen, maar Lechus de II vermoordde hem op de jagt, en gaf voor, dat hy in het najagen van eenig wildt met het paardt gevallen was, ſtortte daar ook over de bittere tranen; maar het bedrog wierdt wel haaſt openbaar, en Lechus de II moeſt dieswegen in ballingſchap gaan, en de regering aan zyne zuſter Wenda, of Venda, overlaten. Vincentius Kadlubko is vergiſt, wanneer hy in zyne Poolſche Kronyk ſtelt, dat Lechus de zelve moordt nog by zyn vaders leven begaan heeft. *Cromer. hiſt. Polon. l.* I. *Hartknoch. Dlugoſſus.* enz.

LECK, of LECH. Zie LEK.

LECTICA was by de oude Romeinen van eenige te zamengevoegde planken gemaakt, dat men daar in niet zitten, maar leggen moeſt, en wierdt gebruikt zo wel om de doden als om de levenden te dragen. Wat de doden belangt, der zelver *Lectica* of *rosbaar* hadde geen dekſel, maar was open, zo dat een ieder den doden zien kon. Deze Lectica was eerſt voor de doden in gebruik, en de levenden lieten zich niet eerder in de zelve dragen dan ten tyde van Julius Ceſar, wanneer zulks zo ſchielyk in gebruik geraakte, dat de gemelde keizer bewogen wierdt aan velen het gebruik daar van te ontzeggen. En aldus lieten zich de Romeinen door hunne dienaars overal dragen: doch de *Lectica* voor de levenden hadt een verhemelte, en aan de zyden gordynen, dat een ieder daar niet in kon zien; doch van binnen waren kuſſens, of bedden, waar op zy lagen. De dienaars droegen de zelve op de ſchouders, en wierden daarom *Lecticarii* genoemt. *Lectica lucubratoria* was een ruſtbedde, dat de geleerden in hunne ſtudeerkamers hadden, en daar op ſtudeerden. *Alſtorphius de lectis & lecticis. Schefferus de re vehic.* 2, 4. *Pitiſcus* II. 23 *ſeq.*

LECTICARII waren dienaars, die hunne heeren op de Lectica omdroegen, als mede de dragers, welke de doden wegdroegen. *Kirchmannus de fun. Rom.* 2, 8. *du Freſne* II, 2. 263. *Pitiſcus* II. 27.

LECTIONARIUM, een boek, waar uit men in de kerke op zon- en feeſtdagen de gewoonlyke leſſen, als de Zendbrieven en Euangeliën, plagt te lezen, wierdt anders ook *Comes* genoemt. *Du Freſne* II. 2, 263.

LECTISTERNIUM, eene grote plegtigheit by de Romeinen, alleenlyk gebruikelyk ten tyde van eenige openbare bezoeking. Men nam de ſtandbeelden der goden af van hunne voetſtukken of pedeſtallen, en men leide de zelve vervolgens op bedden, die daar toe in hunne tempelen gelegt waren, met oorkuſſens onder hunne hoofden; en in deze geſtalte diende men hen prachtig voor om te eten. Men ſpreidde drie bedden van de prachtigſte, welke te bederken waren, waar op men de ſtandbeelden van Jupiter, van Apollo, van Latona, van Diana, van Hercules, van Neptunus en van Mercurius nederleide, om de zelve te bevredigen. Alle de poorten waren dan geopent, en men zag van alle kanten toegerechte tafelen met ſpyzen. De bekende en onbekende vremdelingen wierden gevoed en voor niet geherbergt: men vergat alle oorzaken van haat en twiſt; men ging gemeenzaamlyk om met de vyanden als met de vrienden, en men gaf de vryheit aan alle de gevangenen. Dit feeſt wierdt gehouden in een tydt van peſt, of van eenige grote openbare bezoeking. Het eerſte Lectiſternium wierdt te Rome gehouden door laſt der Duumviri (Tweemannen) in het 355 jaar van Rome. Titus Livius tekent den oorſprong daar van aan. Valerius Maximus gewaagt van een *Lectiſternium* ter eere van Jupiter. Caſaubonus gelooft, dat deze Lectiſterniën niet alleenlyk in gebruik waren by de Romeinen, maar ook by de Grieken. Spon geeft eene beſchryving van het *Lectiſternium* van Iſis en van Serapis, dat nog tegenwoordig te Athene gezien wordt. Dit bedt is van marmer, twee voeten lang, en een voet hoog, waar op men Serapis ziet, houdende een korenmaat op zyn hoofdt, met een hoorn van overvloedt en vruchten voor hem. Iſis is verbeeld, lager zittende: rondom deze twee godheden zyn vier of vyf mannen uitgehouwen verbeeld. De zelve Spon verhaalt, dat men iets diergelyks ziet in de ſtadt Salamine. *Cicero in Orat. de Haruſp. Reſp. Valer. Maxim. l.* II. *c.* 1 & 10. *Sueton. in Cæſar.* 78. *Caſaubon. ex Scholiaſt. Pindar. Olymp. Od.* I. *Jac. Spon Reizen P.* II. *p.* 118. *Antiq. Rom.*

LECTORES, *voorlezers*, waren by de Romeinen dienaars, die hunnen heeren gedurende de maaltyden of anders iets voorlazen. In de oude kerke waren *Lectores* die geeſtelyken, welke het volk de Propheticſche en Euangeliſche texten uit den Bybel voorlazen. Men nam in het begin daar toe oude lieden, doch naderhandt, dewyl deze bediening niet zo gewigtig, en de geringſte in de kerke was, zo nam men ook jonge lieden daar toe. Deze Lectores wierden door den biſſchop ingewyd, met overgeving van het boek, waar uit zy de gemeente zouden voorlezen. *Pignorius de ſervis p.* 218. *Pitiſcus* II. 28. *du Freſne* II. 2, 264. *Iſidorus de Divin. offic.* II. 22. *Steph. le Moyne ad Hippolyti laterc. p.* 955 *ſeq.*

LECTOURE. Zie LEICTOURE.

LECTUM, een voorgebergte in Troas, alwaar de berg Ida eindigt aan de Ægeeſche zee. Men noemt het zelve tegenwoordig *Scorpiata*. Het zelve was naby de ſtadt Troas. *Lubin Table Geogr. ſur les vies de Plutarque.*

LEDA, eene dochter van Theſtius, en gemalinne van Tyndarus, koning van Oebalië, of Laconië, wierdt bemind van Jupiter, die, om haar te bedriegen, zich in een zwaan veranderde, wanneer zy zich baadde in de rivier Eurota. Zy baarde hier op in de ſtadt Amycla een ei, waar in Pollux en Helena beſloten waren. Zy baarde ook ter zelver tydt een ander ei, dat zy van Tyndarus ontfangen hadt, en waar in Caſtor en Clytemneſtra, de gemalinne van Agamemnon, waren. *Ovid. l.* VI. *Metam. & Ep.* XVI.

LEDEN, of LEDDEN, eene rivier in Engelandt, welke ontſtaat in Herefordshire, van daar door Gloceſtershire loopt, en zich met de Severn vermengt. *Ledbury*, eene ſtadt, die daar naar den naam draagt, is aan de zelve gelegen.

LEDENBERG, of LEEDENBERG, (Ægidius, of Gillis van) geheimſchryver der Staten van Utrecht, was een aanhanger der Arminianen, of Remonſtranten, en wierdt, wanneer der zelver factie in het onderſpit raakte, met Jan van Oldenbarneveldt, Hugo de Groot en Rombout Hogerbeets gevangen genomen, en vervolgens van Utrecht naar 's Gravenhage overgebragt. Dit gebeurde in Auguſty des jaars 1618. Doch na dat hy omtrent een maandt gevangen hadt gezeten, vermoordde hy zich zelf in de gevangeniſſe met een pennemes in den nacht tusſchen den 22 en 23 September, hebbende, naar bedt gaande, tegen zynen zone, die hem oppaſte, gezegt, „ Dat hy, ſchoon hy „ dien nacht al iets mogt horen, niet moeſt opſtaan, alzo hy „ zich bevoelde, dat hy wel eens ter ſtoele zou gaan.". Hy gaf hem ook een open briefje, in het Franſch geſchreven, met bevel van het wel te bewaren. De inhoudt van het zelve was als volgt: „ Ik weet, dat men beſloten heeft een voorbeeldt te „ ſtel-

„ ſtellen aan myn perſoon; my te horen tegen myne vertrouwd-„ ſte vrienden; my vervolgens op de pynbank te brengen; my, „ naar men zegt, te overtuigen van tegenſtrydigheden en valſch-„ heden, en hier na op allerhande beuſelingen een ſchandelyk „ vonnis tegen my uit te ſpreken: want zo moet men te werk „ gaan om het gevangennemen van my goed te maken en te „ rechtvaardigen. Om dit alles nu te ontwyken, ga ik tot Godt langs „ een korter weg. Tegen een doden valt geen verbeurdma-„ king van goederen, enz." Zyne beſchuldiging kan men in zyne ſententie zien. Volgens de zelve wierdt zyn dode ligchaam buiten 'sGravenhage naar de gerechtplaats gevoert, en in een kiſt, met vier en twintig yzere banden, aan een halve galge gehangen, met het hoofdeneinde omhoog: maar het wierdt ſtrax daar na weggevoert, en in de kapelle te Zuilen, by Utrecht, begraven. Zie *Baudartius Memor. X boek. Waarachtige Hiſt. van het Leven, enz. van J. van Oldenbarneveldt.*

LEDESMA, in 't Latyn *Bletiſa*, eene kleine ſtadt in het koninkryk Leon in Spanje, aan de rivier Tormo, is eenigzins ſterk door hare gelegenheit. Zy legt omtrent zeven Spaanſche mylen van Salamanca, en heeft goede baden, waar onder een, *Ledeſma* genoemt, gevonden wordt, het welk de Spanjaarden genoegzaam voor een algemeen geneesmiddel houden. Het bekende graaflyke huis van *Ledeſma* heeft zynen naam naar deze plaats.

LEDESMA, (ANTHONY) geboortig van Segovia, een Spaanſch dichter, geſtorven in den jare 1623, in den ouderdom van 71 jaren, heeft poëzy gemaakt, begrepen in III delen, onder den tytel van *Conceptos es Spirituales.* Hy is ſchryver van de vermakelykheden van den goeden nacht, onder den tytel van *Juegos de Nochebuena*; van de verbeelding van het monſter, onder dien van *El Monſtro imaginado*; *Puntdichten* en *Zinnebeelden* over het leven van Jezus Chriſtus. Hy heeft ook in vaarzen uitgegeven de feeſten van onze L. Vrouwe, de uitmuntendheit der heiligen, en de grootheit van de ſtadt Segovia. Ledesma was een ſchrander en ſierlyk dichter, en hy is zo gelukkig geweeſt in de kleine vaarzen, die aan de Spanjaarden eigen zyn, welke hy gebruikt heeft om de gewigtigſte voorwerpen, uit de H. Schriftuur genomen, te beſchryven, dat hy daar door den bynaam van den Goddelyken dichter onder die van zyne natie verkregen heeft. Zyne grootſte begaafdheit beſtondt voornamentlyk in de verbloemde vindingen, en in de kunſt om een zelve zaak door verſchillende ſpreekwyzen op eene verheve wyze uit te drukken, waar in de voorname rykheit van de Spaanſche taal beſtaat, zodanig, dat de genen, die de deftigheit, de kracht en de ſchoonheit van deze taal kennen, veel vermaak ſcheppen in het lezen der poëzy van dezen ſchryver. *Nicolas Antonio Biblioth. Script. Hiſpan. T.* I.

LEDESMA, (BARTHOLOMEUS VAN) biſſchop van Antequera, in de provincie van Quaxaca in Amerika, was geboren te Niëcra, in het gebiedt van Salamanca. Hy begaf zich in de laatſtgenoemde plaats in de Dominikaner-orde, en deedt aldaar zyne profeſſie in den jare 1541 den 19 Maart, waar op hy met den Spaanſchen onderkoning van Peru, als biechtvader, naar Amerika ging, en de Godgeleerdheit te Mexico leeraarde. In den jare 1579 verhief de koning Philips de II hem op den biſſchoppelyken ſetel van Antequera, alwaar hy dan het collegie van S. Bartholomeus, als mede eene ſchole, in welke de zedelyke Theologie door een Dominikaner geleeraart zou worden, ſtichtte. Hy ſtierf in den jare 1604, en liet verſcheide ſchriften na, inzonderheit over de Sakramenten. *D'Avila in Theat. Ind. Anton. Bibl. Hiſpan. enz.*

LEDESMA, (JACOBUS) een Jeſuit, geboren te Cuellar in Spanje, ſtudeerde te Alcala, te Parys, en te Loven, alwaar hy zich in den jare 1556, in het 32 jaar zyns ouderdoms, in den geeſtelyken ſtandt begaf. Hy reiſde hier op naar Rome, en geraakte by paus Gregorius den XIII in hoogachting. Hy ſtierf eindelyk in den jare 1575 den 28 November, verſcheide ſchriften nalatende, onder anderen: *lib. de dialectica ejusque tradendi methodo*; *Grammaticæ inſtitutiones*; *Ethica*; *controverſarum quæſtionum adverſus hæreticos Tom.* I; *de Miſſa vulgari linguâ non facienda*; *doctrina Chriſtiana & de modo catechizandi linguâ vulgari*, enz. *Ribadeneira & Alegambe catal. ſcript. ſociet. Jeſ.*

LEDESMA, (PETRUS) van Salamanca, een Dominikaner, welke ſtierf in den jare 1616, verſcheide ſchriften nalatende, als: *de magno matrimonii ſacramento*; *de Divinæ gratiæ auxiliis*; *de Divinæ perfectione*, enz. *Souſa in hiſt. domin. Luſ. l.* III. *c.* 5. *Anton. Bibl. Hiſpan. Miræus de ſcript. ſec.* XVI. *enz.*

LEEDS, in 't Latyn *Ledeſia*, eene ſtadt van Engelandt. Zy is gelegen aan de rivier Are, in het graafſchap van Jork, zeven mylen van de ſtadt van dien naam ten Weſten. Het was eene oude ſtadt, alwaar de koningen van Northumberlandt hun paleis hadden. Zy is tegenwoordig eene der beſte van het graafſchap van Jork, wel bevolkt, vooral met een groot getal van lakenbereiders, die hunnen handel aldaar doen bloeien. Zy is 116 Engelſche mylen van Londen. Koning Wilhem de III gaf den tytel van hertog van Leeds aan Thomas Osborne, hertog van Danby en marquis van Caarmarthen, die preſident was van den Raadt. *Engelſch Dict.*

LEEDS (HERTOG VAN) is een tytel, met welken *Thomas Osborne*, een zoon van Eduard Osborne, (die baronet was, medepreſident van den geheimen Raadt van koning Karel den I voor het Noorden van Engelandt, en generaal-luitenant van zyne krygsbenden) het eerſte vereert wierdt. Zyne moeder was Anna, eene dochter van Thomas Walmesley van Dunkelhalgh, en eene kleindochter van Johannes Nevil, lord Latimer. Dewyl hy by de herſtelling van Karel den II op den Engelſchen troon een groten yver voor des zelfs belang getoont hadt, en daar in ook volhardde, zo maakte de zelve hem eerſt treſorier van de vloot, daar na den 3 May des jaars 1672 tot zyn geheime Raadt, kort daar op tot burggraaf van Dunblain in Schotlandt, den 19 Juny des jaars 1673 tot groot-treſorier van Engelandt, in het zelve jaar tot pair van het ryk, met den tytel van baron Kiveton, en burggraaf Latimer, het volgende jaar den 27 Juny tot graaf van Danby, en eindelyk in den jare 1677 tot ridder van de kouſſebandt. In den jare 1679 wierdt hy door het Lagerhuis van het parlement met grote hevigheit aangeklaagt van hoog-verraadt, als eenen, die zich met het Franſche hof in nadelige tractaten hadt ingelaten, den koning tegen de vryheden van de natie vele zaken aangeraden, zich door onverantwoordelyke middelen verrykt, en wat diergelyke beſchuldigingen meer waren. Het Hogerhuis ſtemde eindelyk hier in overeen met het huis der gemeenten, en liet hem, na eene vrywillige overgeving, den 16 April in den Tour gevangen zetten. De ſcheiding of diſſolutie van het zelve parlement, en de genegenheit des konings, bragten eindelyk te weeg, dat hy den 12 February des jaars 1683 onder een borgtocht van 20000 ponden ſterlings weder op vrye voeten geſtelt wierdt. In de jaren 1688 en 1689 bevlytigde hy zich boven anderen om de verheffing van den prins van Oranje op den Engelſchen troon te bevorderen, gelyk hy ook 12 jaren van te voren tot des zelfs huwelyk met de princeſſe Maria veel toegebragt hadt. Uit deze aanmerking maakte Wilhem de III hem in February des jaars 1689 tot preſident van zyn geheimen Raadt, en den volgenden 9 April tot marquis van Caarmarthen, en eindelyk den 4 May des jaars 1694 tot hertog van Leeds. In het begin des jaars 1695 beſchuldigde het Lagerhuis van het parlement hem op nieuws, en wel inzonderheit, dat hy ongeoorloofde geſchenken aangenomen hadt. Deze aanklagte bleef echter leggen, en wierdt in den jare 1701 door het Hogerhuis vernietigt. Hy trouwde met Brigitta, eene dochter van den graaf van Lindſey, Montague Bertie, en teelde by haar drie zonen en zes dochters, namentlyk: (1) *Eduard*, van wien nader geſproken wordt; (2) *Thomas*, die een kindt zynde ſtierf; (3) *Peregrinus*, van wien mede verder geſproken wordt; (4) *Eliſabeth*, die ongetrouwt ſtierf; (5) *Anna*, getrouwt met Robert Coke van Holtham, en na des zelfs doodt met Horatio Walpole; (6) *Brigitta*, die eerſt trouwde met Karel, graaf van Pleymouth, en na des zelfs doodt met Philips Bis, *Doctor Theologiæ*; (7) *Catharina*, getrouwt met Jacobus, een zoon van Jacobus Herbert, een jonger zoon Philippus, graaf van Pembroke en Montgomery; (8) *Martha*, die Karel, een zoon en erfgenaam van Johannes, graaf van Bath, tot gemaal verkreeg; (9) *Sophia*, eerſt getrouwt met Donatus, lord Obrian, een kleinzoon en erfgenaam van Henrik, graaf van Thomond, en na des zelfs doodt met Wilhem Carmer, lord Lempſter. De oudſte zoon, Eduard, lord Latimer genoemt, ſtierf nog by zyns vaders leven, en liet gene kinderen na by Elizabeth, eene dochter van Simon Bonnet, Beechampton. De derde zoon, Peregrinus, wierdt by zyns vaders leven lord Dumblain, en naderhandt marquis van Caarmarthen genoemt, en in den jare 1690 als lord Osborne van Kiveton in het parlement beroepen. Hy bezocht zyn geluk in krygsdienſten ter zee, en klom op tot de waardigheit van admiraal, wanneer hy dan in vele gelegenheden, en inzonderheit in den jare 1694 in de ongelukkige onderneming tegen de kuſten van Bretagne, zich zeer dapper en wel gedroeg. Zyne gemalinne Brigitta, eenige dochter en erfgename van den ridder Thomas Hide van North Myms, baarde hem (1) in July des jaars 1691 *Wilhem Henrik*, graaf van Danby; (2) *Peregrinus*; (3) *Brigitta*; (4) *Maria. Heylyn help to Engliſh hiſtory. Peerage of England* I. *p.* 92. II. *p.* 114. *The compleat hiſtory of England vol.* III.

LEEGE-MEDEN, een der negen dorpen, genoemt *Vredewoldt*, in de Groninger Ommelanden, onder het Weſterkwartier.

LEEGE-MEER, een der veertien dorpen van de Vrieſche grietenye Doniawerſtal, in het kwartier van Zevenwolden.

LEEG-KERKE, een der dorpen in het Weſterkwartier van de Groninger Ommelanden.

LEEK is eene marktſtadt in Staffordshire, omtrent 116 Engelſche mylen van Londen. Zy is de hoofdſtadt der zo genaamde Moorlanden, en door haar goed zoet bier, en ſchone huizen bekent. *Beeverell.*

LEEMDE, een dorp in de meiery van 's Hertogenboſch, onder het kwartier van Peellandt.

LEEN, een adelyk erfgrondt, of erfbezit, dat men heeft op trouw en huldiging van een heer, met dit beding, dat men hem den eedt van getrouwheit aflegt, en eenige dienſten doedt in vredes- en oorlogstydt. Zommigen ſchryven den oorſpronk van het leen den Franſchen toe; eenigen aan de Lombarden, een volk in Italië, en anderen aan de Duitſchers. De meeſte ſchryvers zyn evenwel voor de Lombarden, om dat *Gerard* de Zwarte en *Otbert van Orto*, van Milaan, de eerſte zyn geweeſt, die de leenwetten beſchreven hebben ten tyde van keizer Frederik den I, die geregeert heeft omtrent het jaar 1160, hebbende deze wetten ook byzonder hare kracht gehad in Italië. Maar gelyk de Lombarden uit Duitſchlandt gekomen waren, kan men ook zeggen, dat deze wetten van daar oorſpronkelyk, en niet eer byeengezamelt zyn, voor dat de Lombarden de zelve in order geſchikt hebben. En inderdaadt Koenraad de Saliſche heeft de wetten omtrent het leen gemaakt in 't jaar 1026, ten tyde als hy naar Rome trok, om de keizerlyke kroon van paus Johannes den XX te ontfangen. Sedert dien tydt zyn ze beveſtigt door de keizeren Henrik den II, Lotharius den III, Frederik den I, en andere hunne opvolgers. Van ouds waren de lenen volſtrekt afhankelyk van het welgevallen der heren. Sedert zynze erflyk gemaakt door gemelden keizer Koenraad, evenwel zo, dat de opvolging niet verder ſtandt greep dan tot de zevende graadt: maar

maar tegenwoordig ſtrekt het zich uit tot alle mannelyke nakomelingen, zelfs in het oneindige. Johannes Faber toont aan, dat de lenen zo wel als de hertogdommen, graafſchappen en baronyen tot een eeuwig erve verklaart zyn door de Franſchen onder Hugo Capet, wiens regering begon in het jaar van Chriſtus 988, dat is te zeggen acht en dertig jaren voor het maken van de wet door keizer Koenraad, en dat de edelen ſedert dien tydt den naam hunner lenen hebben begonnen aan te nemen. Zomtyds hebben wel de leenhouders hunne lenen verloren, ter oorzake van wederſpannigheit, of ontrouwe; want zy waren tot harde dienſten verplicht, als, by voorbeeldt, hunnen here in den kryg te volgen, zyn ſtandaardt niet uit het gezicht te verliezen, hem altydt in het grootſte gevaar te verſellen, hem gedurige inkomſten op te brengen, en onſchendbare trouwe te houden. Wilhem de Veroveraar heeft de lenen allereerſt in Engelandt ingevoert, verdelende het ryk onder zyne voornaamſte bedienden, met dien laſt, dat zy hem als leenhouders dienen moeſten. Anderen zyn echter van gevoelen, dat de leenwetten reets in Schotlandt zyn bekend geweeſt onder koning Malcolmus den II, die in het jaar 1004 begonnen heeft te regeren, en dus omtrent zeſtig jaren voor de komſte van Wilhem in Engelandt. Pieter Bort ſtelt het begin der Hollandſche lenen ten tyde van de Hoekſche en Kabeljaauwſche onluſten. *Spelman Gloſſ. Archæolog. Pieter Bort van het Hollandſche leenrecht.* Zie ook *Hugo de Groot Inleiding tot de Holl. Rechtsgeleerdheit* II *boek.*

LEENGEVING, LEENVERHEFFING, *Inveſtiture*, is eene plegtigheit, door welke men iemandt in het bezit van eenige waardigheit ſtelt. Dit is een van de voornaamſte voorrechten van den Duitſchen keizer, die alleen het recht heeft van de leen-opdragten, die tot het keizerryk behoren, te verlenen, wanneer de zelve door het afſterven van het laatſte mannelyke oir van een geſlacht, of by vrywilligen afſtandt, opengevallen zyn. Daar omtrent worden zeer aanmerkelyke plegtigheden waargenomen, voornamentlyk als het grote lenen zyn, of dat het de eerſte leen-opdragt is. De Hiſtorie verſchaft menigvuldige voorbeelden daar van, onder anderen die, de welke keizer Rudolph de I in het jaar 1277 aan Ottocarus, koning van Bohemen, verleent heeft, is heel byzonder. Deze keizer was zeer eenvoudig in zyne kleding, en hadt zich deze eenvoudigheit in alle andere zaken zodanig aangewend, dat hy daar door eenige heeren, die dit gedrag niet goedkeurden, aanleiding gaf van hem uit te lagchen. Na dat hy Ottocarus overwonnen, en hem zo ver gebragt hadt, dat hy verplicht was aan hem voor zyn koninkryk, om dat het zelve altydt een Ryksleen geweeſt was, hulde te bewyzen, wilde hy zyne koſtelykſte klederen niet aantrekken, noch zich met de verſierſelen van het keizerryk optooien om de hulde van dezen koning te ontfangen; maar kwam voor den dag in zyne legertent, en zyn graauwen rok aanhebbende. Ottocarus begaf zich naar de legerplaats van den keizer met den prachtigſten en fierlykſten hofſtoet des wereldts; en van onder tot boven met goudt en koſtelyke geſteenten bedekt zynde, wierp hy zich voor de voeten van Rudolph, die van alle kanten de tent liet ophalen, op dat de gehele wereldt dezen vernederden koning in zulk een prachtig gewaadt zou kunnen zien leggen voor de voeten van een keizer, die een graauwen rok aanhadt. De leen-opdragt, die keizer Karel de V aan Maurits, hertog van Saxen, binnen Augsburg gaf in het jaar 1548, wierdt in dezer voegen verrecht. De keizer begaf zich nevens de keurvorſten onder een opgeſlagen houte tent, op de wyze van een toneel, en Maurits verſcheen te paardt, verſelt van verſcheide vorſten en heren, twaalf trompetters vooraf gaande, en latende voor hem dragen tien ſtandaarden, die de tien heerlykheden, uit welke zyn keurvorſtendom beſtondt, te kennen gaven. Hy ſtapte van het paardt af, en op de kniën gevallen zynde voor den keizer, die op een troon zat, verſelt van vyf keurvorſten, die op lager ſtoelen geplaatſt waren, deedt hy den eedt van getrouwigheit, houdende zyne handt op het Euangelieboek; het welk geſchied zynde, nam Karel de V het zwaardt op, zynde het keizerlyk ſieraadt, het welk de keurvorſt van Saxen, of zyn ſtedehouder, voor den keizer draagt, en ſtelde het zelve aan Maurits ter handt, ſtellende hem door deze plegtigheit in het leenbezit aan de keurvorſtelyke waardigheit en van het hoge ampt van grootmaarſchalk van het keizerryk. De keizer nam ook de ſtandaarden uit de handen van de dragers, en ſtelde die ter handt aan Maurits, aan hem de leen-opdragt van de vorſtendommen of heerlykheden van zyn keurvorſtendom gevende. Deze plegtigheit verrecht zynde, ging Maurits zich plaatſen onder de keurvorſten, en de ſtandaarden wierden aan het volk toegeworpen. De leenverheffingen worden by ieder verandering van keizer, of van die het leen toebehoort, vernieuwt. Wanneer het een gemeen leen is, ontfangt de leenheer den leenbrief door een afgezant, die in zyn plaats de hulde komt doen, en den eedt van getrouwigheit aflegt; waar na de ryksmaarſchalk het zwaardt aan den keizer in handen geeft, waar van de afgezant al knielende den knop kuſt. Op deze wyze geeft de keizer hedendaags de leenopdragten; hoewel hy die volgens het oud gebruik met het zwaardt plagt te geven, met den Ryksſtaf, en somwylen ontfangende uit handen van den leenontfanger de vaandels, op welke de wapenſchilden van ieder leen verbeeld ſtonden. *Heiſſ. Hiſtorie van 't Keizerryk.*

LEENS, een dorp in de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Hunſingo. Dit dorp heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van de Marne.

LEER of LEIDER-AMBACHT, een der in den hogen watervloedt van den jare 1421 verdronke dorpen, van den groten Zuid-Hollandſchen waardt.

LEERBERG, of SCHAFFMAT, een berg van Zwitſerlandt, die een gedeelte maakt van den berg Jura. Hy ſtrekt zich uit op de grenzen der Cantons van Baſel, Solothurn, en Bern, tuſſchen de kleine ſteden Araw en Homburg. *Maty Dict.*

LEERBROEK, een dorp in Zuid-Hollandt, in het landt van Arkel gelegen, en onder Gorkum behorende. Het zelve hadt in de Roomſche tyden eene parochiekerk, de welke door de heeren van Arkel begeven wierdt: maar ſedert de hervorminge is de kerk van dit dorp door een eigen Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Gorkum. *Hiſt. van het Utrechts. Bisdom* II *Deel.*

LEERDAM, of LEDERDAM, eigentlyk LINGERDAM, of LANGERDAM, eene kleine ſtadt in Hollandt, gelegen aan de rivier de Linge, halfwegen tuſſchen Aſperen en Heukelom. De naam van Leerdam is, volgens de meeſte Hollandſche ſchryvers, eene verkorting van *Lingerdam*, welke laatſte naam daar van zynen oorſpronk heeft gekregen, dat daar ter plaatſe een dam tegen de rivier de Linge was opgeworpen; hoewel de Hr. Alting van een ander gevoelen is, aldus ſchryvende: „ Dat een „ zeker riviertie aan de regter zyde van de bogt, of kromte, „ welke de Linge maakt, den naam gehad heeft van *de Lee*, is „ af te nemen uit de benamingen van *Leerdam* en *Leerbroek*". Hy meent dan, dat deze naam van de *Lee* afkomt, om dat *Leerbroek*, wiens naam zekerlyk de zelve afkomſt ſchynt te hebben met Leerdam, ganſch geen gemeenſchap met de Linge heeft. Leerdam is een gedeelte van het oude Teiſterbandt, en onder het gebiedt van die van *Arkel* geraakt, dragende als nog den tytel van een graafſchap. Al in de X eeuwe ſchonk *Heimen*, heer van Arkel, Leerdam aan zynen tweden zone, ook *Heimen*, of anders *Dodo* genoemt, de welke de twede heer daar van wordt gezegt geweeſt te zyn: maar gene erfgenamen nagelaten hebbende, zou Leerdam wederom onder de heeren van Arkel gekomen zyn: hoewel de Hollandſche ſchryvers de ſtichting van het dorp Leerdam aan heer *Fop*, den tweden van dien name, en den broeder van den voornoemden Dodo, willen toegeſchreven hebben. In de XIII eeuwe zou Leerdam, volgens Goudhoeven, door *Jan* den IV, heere van Arkel, gegeven zyn aan zynen zone *Folpert*, den vader van dien beruchten en goddeloozen *Folpert*, heere van Leerdam, daar de Hollandſche geſchiedſchryvers zo veel kwaads van vertellen, en die, als boven in zyn artykel is verhaalt, op den klaren dag, met lyf en ziel, van den drommel zou weggevoert zyn. Na dat *Jan van Egmondt* omtrent den jare 1410 *Maria*, dochter van Jan van Arkel, ten huwelyk hadt genomen, kwam Leerdam aan zynen zone *Willem van Egmondt*, en zyne verdere navolgers, boven in de geſlachtlyſt van die van EGMONDT vermeld. Van de zelve wierdt heer *Frederik van Egmondt* in den jare 1492 van den Roomſch koning Maximiliaan eerſte graaf van Buren en Leerdam gemaakt, welk graafſchap hy, komende te ſterven in den jare 1500, naliet aan zynen zone *Floris van Egmondt*, de welke in den jare 1539 overleedt, hebbende tot erfgenaam *Maximiliaan van Egmondt*, die, ſtervende in den jare 1548, niet dan eene eenige erfdochter naliet, genaamt *Anna van Egmondt*. De zelve trouwde drie jaren daar na met *Willem* den I, prinſſe van Oranje, en overleedt in den jare 1558, hebbende by den zelven gehad, behalven eene dochter, een zoon, genoemt *Philips Willem*, erfgenaam, onder andere goederen, van het graafſchap van Leerdam, en zonder kinderen geſtorven in den jare 1618, makende het zelve by zynen uiterſte wille aan zynen broeder *Maurits*, na wiens doodt, voorgevallen in den jare 1624, het aan prins *Frederik Henrik* is gekomen. Na het overlyden van dezen in den jare 1647 is het aan prins *Willem* den II, zoon van den laatſtgemelden, en voorts aan *Willem* den III, koning van Engelandt, vervallen. In den oorlog tuſſchen Gelderlandt en Hollandt, kort voor het begin der XVI eeuwe gevoert, viel de heer van Yſſelſtein nu en dan in Gerderlandt, en doodde daar vele Nimwegers. De Gelderſchen, zeer daar over vertoornt, namen de ſtadt en het kaſteel van Leerdam in, waar uit zy vervolgens ganſch Hollandt afliepen; maar wanneer hertog Albert van Saxen Aſperen en Heukelom zeer verſterkte, en by Leerdam een kaſteel oprechtte, wierdt de plaats terſtondt door de Gelderſchen by verdrag overgegeven. De Roomſchgezinden hebben de H. Maagdt patrones van Leerdam gemaakt, en trekken nog tegenwoordig uit het omleggende landt als in proceſſie daar henen. Leerdam is de geboorteplaats van den vermaarden biſſchop van Yperen, *Cornelius Janſenius*, geweeſt. *Oude Holl. Kronyk door W. van Goudhoeven fol.* 85 *en* 562. *a. Boxhorn Theatr. Holl. p.* 321. *M. Alting Notit. Germ. Inf. P.* II, *fol.* III. *Kemp Beſchryv. van Gorkum. S. van Leeuwen Batav. Illuſtr. Hiſt. van het Utrechtſche Bisdom* II *Deel.*

LEERMIS, een dorp van de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Fivelingo behorende. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Lopperſum.

LEEROORT, of LIEROORT, eene goede ſterkte in het graafſchap van Embden, in Ooſt-Vrieslandt, den Staten der Vereenigde Nederlanden toebehorende. Zy is gelegen aan den mondt van de Leer, of Lier, daar de zelve zich ontlaſt in de rivier den Eems, niet verre van den Dollaardt, omtrent vier mylen van Embden, en naby Lier, dat onbemuurd is. *Maty Dict.*

LEERPOL, of LEVERPOOL, eene ſtadt in het Zuid-Weſten van Lancashire, alwaar de rivier Merſey in de Ierſche zee valt. Zy heeft eene goede haven, en legt zeer bekwaam om van daar naar Ierlandt over te gaan. Deze ſtadt, die eene goede handelplaats is, heeft haren opgang en hare ſchoonheit meeſtendeels den Moors van Bankhall, een zeker Engelſch geſlacht, te danken. Zy heeft een Raadhuis, dat op pylaren en verwelfſels van uitgehouwen ſteen ſtaat, benevens eene beurs daar onder. Tot hare

hare zekerheit heeft zy op de zyde naar het Zuiden een kasteel, dat door den koning Johannes gebouwt is, en tegen 't Westen een sterken toren aan de gemelde rivier. Zy legt 150 Engelsche mylen van Londen. *Beeverell.*

LEERSUM, voor dezen gezegt *Leerschem*, een dorp in het boven-of opperslicht van Utrecht, beneden Amersfort. De kerk van dit dorp was in de Roomsche tyden den aartsengel Michiël toegewyd; maar wordt thans door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Rhenen en Wyk.

LEESKEN. Het is bekend, hoe men by Gods oude volk Israël in 't inoogsten der veldvruchten moest zorge dragen voor den armen, als ook voor de weduwen, wezen en vremdelingen, waar toe men, volgens Gods uitdrukkelyk bevel, drie dingen moest in acht nemen, namentlyk 1. moest men een hoek velds met eenige airen laten staan. 2 Moest men de opzamelingen niet opzamelen, dat is, de gevalle airen niet oprapen. 3 Zo 'er een garve of korenschoof op den akker vergeten was, moest men die ook voor den armen laten, gelyk men de Goddelyke wetten daar van lezen kan *Levit.* XIX, 9; XXIII, 22; *Deut.* XXIV, 19. Nog hedendaags ziet men in Oost-Vrieslandt, dat de huislieden in de *Krommehorn*, een zeker streek lands alzo genoemt, ten tyde des oogsts, als zy hun koren in de schuren halen, aan alle arme weduwe en wezen vryheit geven om alles, wat na hunne inzamelinge op 't veldt achtergelaten wordt, of onder 't naar huis voeren van den wagen valt, voor zich te mogen opzoeken, of inzamelen; welke manier van doen de huislieden aldaar *Leesken, opleesken, naleesken* noemen; gelyk de gewoonte zelf met de benoeminge van *Leeske* wordt uitgedrukt. Welke bewoordingen buiten twyffel van *lezen oplezen* zullen zyn gekomen. Zie G. Outhof in zyne *Uitlegginge over het boek Ruth, Kap.* II, ℣. 2, 3. *pag.* 328 *enz.*

LEEUW, een zeer bekend dier, wordt voor den koning der viervoetige dieren gehouden, en heeft ros- en roodachtig haair, een breed en byna vierkant voorhoofdt, een platten muil, vreeslyke oogen, en zeer grote keel, een hals bezet met lange haairmanen, een dunnen buik, dikke en zenuwachtige poten en dyen, een langen staart, die dik en zeer sterk is. Hy heeft vyf klaauwen aan de voorste, en vier aan de achterste poten. Verscheide der zeventien Nederlandsche provinciën hebben een Leeuw in hare wapenschilden, als Hollandt, Zeelandt, Overyssel, Gelderlandt, Vrieslandt, Utrecht, Henegouwen, Luxemburg, Namen, enz. en het eerstgemelde voert een Leeuw, of met een slagzwaardt en een bundel pylen, of vasthoudende den vryen hoedt, op een speer gezet, binnen een tuintie. Men heeft aangemerkt, dat de Leeuw onder graaf Willem den I van Hollandt op het Hollandsche geldt allererst ontdekt wordt, volgens het getuigenis van Alkemade in zyne Verhandeling van *de graaflyke penningen* pag. 41, aldaar ook *Meyer* aanhalende, die, zo wel als Munsterus, in zyne *Wereldbeschryvinge*, het voeren der Leeuwen op de schilden de Nederlandsche kruisvaarders toeschryft.

LEEUW. (ENGELBERT DE) Zie LEONIUS.

LEEUW, (GABRIEL VANDER) anders *de Lione*, wierdt geboren te Dordrecht op den 11 November des jaars 1643. Zyn vader, *Bastiaan Govertz. van der Leeuw*, was een fraai schilder van beesten, en een leerling van Jakob Gerritz. Kuip. Gabriël, al vroeg door het voorbeeldt van zynen vader tot de kunst aangespoort, draafde in weinig jaren zyn vader voor uit in de penceeloeffening, zo dat hy al vroeg berucht wierdt. Hy, die den zin van de spreuk, dat geen zandt verheven wordt in zyn eigen landt, kende, begaf zich naar Amsterdam, daar hy kwam te trouwen met de zuster van den kunstschilder David vander Plaats. Doch dit belette zyne reisluft niet, noch porde hem tot spoedig wederkeren, want hy zich volle 14 achter een volgende jaren, als vier te Lions en Parys, twee aan 't hof van Savoje, een jaar te Rome, en zeven jaren te Napels, heeft laten ophouden, eer hy wederkeerde; wanneer hy aan verscheide stalen genoegzaam heeft doen zien, dat hy zich naar de kunstigste voorbeelden, als die van Castellione en Roos, geoeffent hadt, welken laatsten hy ook in zyne vaardigheit nabootste. Maar alzo zyn landaardt meer op het uitvoerige verslingert was, kon hy daar zo veel, als hy wel gewoon was, voor zyne kunst niet bedingen; des besloot hy andermaal een reis naar Rome en Napels te doen, om welke reden hy van Amsterdam naar Dordrecht vertrok, om zyne oude moeder, voor zyn vertrek, te bezoeken; maar hy wierdt op zyn onverwachtst door de doodt overvallen en weggerukt op den 3 van Hooimaant des jaars 1688. Hy was een welgemaakt man, woelig van geest, en wel bespraakt, waar door hy zich wist in ieders gunst in te dringen, en zyn geluk te bewerken; daarentegen was zyn broeder en kunstgenoot PIETER VANDER LEEUW van een stillen aardt, en burgerlyk gedrag; hadt geen bekwaamheit van zich voor te dragen, of by elk bemind en bekend te maken; waar door, schoon hy zyne kunst wel verstondt, hy maar een gemenen loon voor zyn penceelwerk bedong. Hy hadt een vleiend penceel, en de osjes, koetjes, schaapjes, beeldtjes en landschappen zweemden geheel naar de handeling van Adriaan van den Velde, van wien hy een stukie schildery hadt, 't geen altydt nevens hem op den esel stondt, om zich dus aan die wyze van schilderen te gewennen. Hy wordt gehouden jonger dan zyn broeder geweest te zyn. Men weet niet wel in wat jaar hy gestorven is, en hy heeft een zoon nagelaten, die een kunstig fignet en stempelsnyder geweest is. *Houbraken Schouwburg der Nederl. Schild.* III *Deel.*

LEEUWARDEN, LEEUWAARDEN, of LIEUWARDEN, in het Latyn *Leovardia* en *Levardia*, de hoofdstadt van West-Vrieslandt, gelegen in het kwartier van Oostergoo. Over den naamsoorspronk dezer stadt zyn, gelyk het met meer andere steden gaat, de gissingen niet eenerlei. Eenigen dryven, dat de zelve aldus genaamt is naar zekeren *waardt*, met name *de Leeuw*, de welke daar allereerst aan het veer, daar de kooplieden en reizigers van overzee hun verblyf namen, zou gewoont, en den Leeuw voor een uithangbordt gebruikt hebben. Ubbo Emmius is van gedachten, dat de naam Leeuwaarden afkomt van zekeren *Leeuw*, of *Lieuw*, heer der plaatse, en *waardt*, dat is hoogte, of eilandt. Anderen leiden den naam af van het bovengemelde woordt *waardt* en het riviertie de *Lee*, of *Ee*, het welk midden door de stadt loopt, van waar het zich in een arm van de zee gaat uitstorten; uit de zamenvoeginge van welke woorden de naam van de stadt zou gemaakt zyn. Nog anderen halen den naam af van *Lieve waardt*, dat is lieflyke, aangename hoogte: doch de waarschynlykste gissing is wel de voorgaande van *Ee* en *waardt*. Leeuwarden heeft, naar het algemeen gevoelen, den naam en de gedaante van eene stadt gekregen omtrent of kort na het jaar 1190, wanneer de omtrek der vesten nog zeer klein is geweest, de welke zich ter plaatse, nu de buurt van *Nyhof*, of *Nye-hove*, genoemt, in het midden der stadt, naar hare tegenwoordige grootte, van het Westen aan de Noordzyde naar het Oosten hebben uitgestrekt. Indien men Cappidus Stauriensis, Suffridus Petri, Hamcomius, en dat slag van schryvers moest geloven, zou 'er al vry wat van den ouderdom van Leeuwarden, of van de plaats, daar het zelve staat, te vertellen vallen. Zy zeggen, dat die plaats al voor de tyden van Christus is bekend geweest onder den naam van *Aula Dei*, dat is *Gods-hof*, en dat de paus, of het opperhoofdt der Vriesche Druïden, of priesteren, hier plagt hof te houden. Door dien godt verstaan zy den afgodt *Stavo*, en zy weten eenige van die pauzen met naam en toenaam te noemen. Die nieuwsgierig is, kan de zelve in goede order, met seldzame byzonderheden, vinden in de *Aantekeningen op de Oudheden van Vrieslandt* I *Deel*, *bladz.* 283 *enz. edit. in* 8.

Wanneer de stadt Leeuwarden in haar eerste opkomen was, lagen 'er twee andere vlekken, of dorpen, het eene aan hare Oost-en het andere aan hare Westzyde, digt aan de vesten, ieder met eene kerk voorzien. Het eerste hadt den naam van den *Oldenhof*, of *Oldenhoven*, en het andere dien van *Hoek*, en beide zyn naderhandt, by het vergroten der stadt en het verder uitzetten van hare vesten, daar in betrokken; waarenboven de stadt ook aan de Zuid-zyde merkelyk is vergroot en uitgelegt. Hier by is nog aan te merken, dat de stadt Leeuwarden een openbrief heeft, de welke te Bolswaardt, daar de Standen van Oostergo en Westergo in dien tydt vergaderden, is getekent den 12 July des jaars 1432, by welken openbrief de voorgemelde twee dorpen, of parochiën, niet alleen voor zo veel als zy binnen de stads vesten begrepen waren, maar ook voor zo veel als zy buiten de vesten sprongen, aan de stadt toegewezen, en het rechtsgebiedt van den Raadt der zelve stadt onderworpen worden; het welk, zo als de brief luidt, voor het welwezen van alle de Standen der provincie is geschied, wordende voorts aan allen, die onder het rechterschap behoorden, en aan alle steden bevolen, het gemelde besluit zonder tegenspraak te gehoorzamen.

In den jare 1391, of 1392, wierdt de stadt Leeuwarden aan de Noord-Oostzyde door den brandt in de assche gelegt, in welken brandt het Dominikaner of Preekheeren klooster, het welk die van het geslacht van *Kamminga* in den jare 1228 hadden begonnen te bouwen, met kerk en al, door de vlamme verteert wierdt. Vele jaren daar na wierdt dit klooster, doch veel schoner en groter, eerst weder opgebouwt, wordende des zelfs grondslag gelegt in den jare 1487.

Sedert den jare 1432 heeft de stadt het hoogste recht van 's lands Staten gehad. Zy hieldt ten tyde van de bloedige partyschappen tusschen de Schieringers en Vetkopers de zyde der laatstgemelden, om welke reden de eersten in den jare 1491 de stadt innamen, en de zelve uitplunderden; hoewel zy 'er strax daar na door de andere party weder wierden uit gedreven. Omtrent den jare 1480 was Leeuwarden in een bloeienden staat, maar lag gedurig overhoop met de daar rondom wonende edelen, op welker stinsen of adelyke huizen zy menigmalen uitvallen deden, en de zelve vernielden. Onder de zelve was het huis van eenen *Wybe Jarichs*, genaamt Metsewier, de welke, om zich daar over te wreken, met den bystandt van eenige andere edelen in den gezegden jare 1480 tegen de stadt optrok, de zelve belegerde en bestormde; maar hy wierdt door de burgers manmoedig afgeslagen, wordende door de laatstgemelde, der gedachtenisse van deze daadt, een jaarlyksche dankdag ingestelt. In den jare 1498 wierdt Leeuwarden door Schomberg, stadhouder van hertog Albert van Saxen, de welke door de hulp der Schieringers groot gezag in Vrieslandt hadt gekregen, belegert, en gedwongen een verdrag met den zelven aan te gaan. Het zelve kwam door op uit: „ Dat het leger van voor „ de stadt zou opbreken; dat Schomburg geen vastigheit binnen „ de zelve zou hebben vooraleer hy eene volmacht van den „ keizer Maximiliaan toonde, door welke zyn meester, hertog „ Albert, tot erfpotestaat over Vrieslandt wierdt aangestelt; dat „ die van Leeuwarden de genen, die den Sax reets toegeval- „ len waren, gerust en ongemoeid zouden laten; dat Schomburg „ het huis Unia, binnen de stadt gelegen, met vyftien man, en „ niet meer, zou bezetten, zullende die knechten niet anders „ hebben dan hun zydgeweer, en gene busschen, noch ander „ schietgeweer; enz". De in dit verdrag gevorderde volmachtbrief des keizers kwam ook niet lang daar na, en hier op liet Schomburg de Leeuwarders ontbieden, om hunne stadt, ingevolge van het gemaakte verdrag en den wille des keizers, nu aan hem over te geven. De gezanten der Leeuwaarders, den brief hebbende horen lezen, eischten een afschrift van den zelven, met belofte van daar spoedig antwoordt op te zullen laten weten: doch het zelve wegens de verdeeldheit en krakeelen de

Leeu-

Leeuwarders lang achterblyvende, deedt Schomburg eenig geſchut, met buskruidt, op een wagen laden, en zondt het zelve naar Leeuwarden. Zo als deze wagen de ſtadt zou in ryden wierdt hy van eenige burgers aangehouden en doorſnuffelt; en als men 'er het gezegde oorlogstuig en buskruidt in vondt, begonnen de burgers te roepen, dat de ſtadt verraden was. Strax kwam elkeen op de been; men liep, als dolle en uitgelatene menſchen, naar het ſlot of huis Unia, het welk de bevelhebber, op verzekering van lyf en leven, overgaf. Maar de woede der Leeuwaarders was te groot om op het gegeven woordt eens te denken: de bevelhebber, met drie of vier gemene ſoldaten, wierden terſtondt doodgeſlagen, en het huis, het welk hertog Albert gekocht en verſterkt hadt, in die dolle drift afgebroken. Hier op wierdt de ſtadt wederom belegert: doch het kwam, door bemiddeling van graaf Egbert van Ooſt-Vrieslandt, die den droſt van Embden ten dien einde als zynen gezant naar Leeuwarden zondt, tot een verdrag, by het welke zich de ſtadt aan Schomburg overgaf. De voorwaarden, op welke zulks geſchiedde, zyn door Winſemius (*fol.* 364) aangehaalt. De voornaamſte der zelven was, dat de Leeuwaarders zouden dulden, dat 'er een ſterk kaſteel binnen hunne ſtadt wierdt opgerecht, waar mede ook in den volgenden jare 1499 een begin wierdt gemaakt, en het zelve vervolgens voltrokken; en het zelve is niet weder afgebroken, dan na dat Leeuwarden, ten tyde van den oorlog met Spanje, waar van het merkelyk zyn deel heeft gehad, als by de Hollandſche en Vrieſche geſchiedenisſchryvers in het brede kan nagezien worden, in de *Unie* was aangenomen. In de jaren 1610 en 1615 waren 'er te Leeuwarden grote opſchuddingen over het verkiezen der nieuwe magiſtraten; zo dat de heeren Staten genoodzaakt waren door hun gezag daar in te voorzien, en nieuwe wetten voor te ſchryven, naar welke de jaarlykſche verkiezing van den magiſtraat zou moeten geſchieden.

Boven is van het *Dominikaner* klooſter van de ſtadt Leeuwarden gemeld, het welk, afgebrand zynde, in den jare 1487 wierdt begonnen weder opgebouwt te worden. Behalven dit is 'er nog een ander *Dominikaner* klooſter binnen deze ſtadt geweeſt, zynde het eerſtgemelde een mannen-en het laatſtgenoemde een vrouwenklooſter geweeſt. Het eerſte ſtondt, als boven is aangeroert, aan de Ooſtzyde der ſtadt, zo als de kaarten, en de kerk zelf, die nog in wezen is, en tegenwoordig nog de *Jakobynerkerk* genoemt wordt, en daarenboven eenige overgeblevene brokken van het klooſter, uitwyzen. Dat het vry aanzienlyk is geweeſt blykt daar uit, dat de burgery van Leeuwarden, om eenige onluſten en oneenigheden by te leggen, zomtyds in de eetzale van dit klooſter by malkander is gekomen; en in den jare 1493 hebben de gezanten van den keizer Maximiliaan en de Staten van Vrieslandt, die eenig verſchil met malkander hadden, eene zeer vermaarde byeenkomſt in de gemelde eetzale gehouden. Een gedeelte van dit klooſter is in een weeshuis verandert. De kerk is nog tegenwoordig een ſchoon gebouw, en ſedert de oude hoofdkerk van S. Vitus vervallen was de *Grote kerk* genoemt geweeſt. In de zelve zyn vele graftomben van adelyke huizen, als van *Heſſel van Mekkama.* Vooral zyn 'er lode kiſten in het koor, in welke de ligchamen van de ſtadhouders, uit het huis van Naſſau, opgeſloten zyn.

Het twede klooſter van S. *Dominicus* orde was een nonnenklooſter, en heeft omtrent den jare 1512 zyn begin genomen van eene *Wilmodis*, de dochter van een beamptſchryver en burgermeeſter te Leeuwarden. De kerk van dit klooſter was de kerk *ter Apoſtelen* genaamt, en is, met een gedeelte van het klooſter-gebouw, nog in wezen.

Nog is hier een *Minderbroederen* klooſter, nevens een van *witte* en een van *graauwe zuſteren* geweeſt. Het eerſte was *Galilea* genoemt, en in den jare 1473 even buiten de ſtadt geſticht door eenen *Johan Wiaarda*, de welke wel eer als afgezant was afgevaardigt naar den hertog van Burgundië, zynde in dit werk geholpen door eenen *Bonninga.* Maar dewyl dit klooſter digt onder de muren ſtondt, en die van Leeuwarden beducht waren, dat de vyandt, tot bederf en nadeel van de ſtadt, daar mogt poſt vatten en zich verſchanſſen, is het, volgens het beſluit der burgerye van deze ſtadt, afgebroken en binnen de ſtadt gebragt. Dit klooſter ſtondt beooſten de Ee, en van het zelve is nog eenig overblyfſel blyven ſtaan, het welk tegenwoordig voor een boere-woning gebruikt wordt.

Het nonnenklooſter van de *Witte nonnen* wierdt volgens eenigen naar den regel van S. Auguſtinus, en volgens anderen naar dien van St. Dominicus beſtiert, zynde S. Catharina van Siëna de patroneſſe van het zelve. Dat van de *Graauwe zuſteren* was van den derden regel van St. Franciſcus-orde, en St. Anna des zelfs patroneſſe. Volgens Gabbema is het eerſt op bevel des hertogs van Saxen in den jare 1510 uit Fiswert in deze ſtadt overgebragt.

Behalven deze kloosters zyn binnen Leeuwarden ook twee aanzienlyke gaſt-en Godshuizen geweeſt, en is daar van tegenwoordig niet minder voorzien.

De ſtadt was in de Roomſche tyden eerſt in twee, en daar na in drie parochiën verdeelt. De voornaamſte parochie-of hoofdkerk was St. *Vitus* en zyne medegeſellen *Modeſtus* en *Creſcentius*, alle drie martelaren, toegewyd. Paus Pius de IV ſtelde de zelve, by het oprechten der nieuwe bisdommen in de Nederlanden, tot eene kathedrale kerk aan, en de ſtadt Leeuwarden tot een biſſchoppelyken ſetel, zynde ook in deze kerk een kapittel van tien kanunniken en eenen deken opgerecht. Onder anderen wierdt de ryke abdy van Bergum, de Reguliere kanunniken van St. Auguſtinus toebehorende, en buiten de poorten van Leeuwarden gelegen, met de prooſtdy van O. L. Vrouwe in de ſtadt Bolswaardt, aan dezen nieuw-opgerechten biſchoppelyken ſtoel geleidt.

Doch deze oprechting [illegible] ter Staten van Vrieslandt en der Regering van de ſtadt Leeuwarden, zeggende: „ Dat het oprechten van een biſſchop-„ pelyken ſtoel, wat [illegible] „ uit volgde, eene nieuwigheid was, bekwaam om [illegible] en „ opſchuddingen te verwekken, [illegible], ge-„ woonten en vrydommen des vaderlandts [illegible] te „ verbreken, tegen de [illegible] Karel in „ den jare 1524, en ook door koning Philips meermaalen aan het „ vaderlandt [illegible] aan de ſtadt [illegible] enz." De geeſtelykheid van deze ſtadt kantte zich [illegible] tegen deze [illegible], en gaf op den brief en de vermaning, [illegible] Margareta van Parma ten dien einde [illegible], [illegible] „ Dat deze zaak haar als [illegible] voorkwam; en dewyl „ zy hunne kerkelyke ampten en [illegible] door de „ verkiezing en de gunſt van de Staten en [illegible], „ dat het hen niet vry ſtondt een beſluit te nemen, [illegible] „ tegen de mening der gever, met welke zy vereenigt en ver-„ bonden waren." Hier by kwamen nog twee machtige abdyen, de welke zich met alle geweldt tegen de aanſtelling van een nieuwen biſſchop aankantten, en daar hevig tegen riepen. Dit waren de abt van Mariëngaarde en die van Ludium, [illegible] inkomſten door de binnenlandſche oorlogen zeer vermindert waren, en nu nog den nieuwen biſſchoppelyken ſtoel van Leeuwarden wierden toegewezen. Winſemius verhaalt hunne klagten in het brede; maar niettegenſtaande alle deze vertoningen ging men met deze oprechtinge voort, hoewel de zelve, wegens de kort daar na doorbrekende hervorminge en veranderinge in den Staat en de kerke, van korten duur is geweeſt.

Biſſchoppen van Leeuwarden.

Remigius Dirutius, tot eerſten biſſchop van Leeuwarden verkoren, en te Rome beveſtigt: doch hy heeft om de bovengemelde redenen den ſtoel nooit beklommen, maar is na de doodt van Petrus Curtius, eerſten biſſchop van Brugge, tot dat bisdom verheven. Van hem is boven op zyn artykel breder geſproken.

In zyn plaats is door het geweldt van den hertog van Alba in den jare 1569 tot biſſchop van Leeuwarden aangeſtelt *Cunerus Petri*, leeraar in de Godgeleerdheit, en heeft in den volgenden jare zyne plegtige intrede binnen deze ſtadt gedaan. Zyne afzetting, gevangenis en doodt zyn boven op zynen naam verhaalt; waar mede dit bisdom wederom een einde heeft genomen, en de hervormde Godsdienſt vervolgens de overhandt heeft gekregen, en opentlyk is ingevoert.

De zelve wordt thans in drie kerken gepredikt, genoemt *de Grote*, of *Jakobyner*, *de Galileër* en *de Weſter kerk*, beſtaande de Kerkenraadt uit *zes Predikanten*, *twaalf Ouderlingen*, en een gelyk getal *Diakonen*.

De claſſis van Leeuwarden, onder welke deze Kerkenraadt ſtaat, is de eerſte van het Synode van Vrieslandt, het welk om het zevende jaar in deze ſtadt gehouden wordt.

Die van de *Onveranderde Augsburgſche geloofsbelydeniſſe* hebben hier ook eene ſierlyke kerk, zynde de eenigſte, welke die van deze belydeniſſe in Vrieslandt hebben. Ze is gebouwt in den jare 1689, en wordt daar een Predikant bedient.

Behalven deze zyn hier drie *Mennoniſten*, en verſcheide *Roomſche kerken*, waar onder een *Janſeniſten-kerk* is. De *Joden* hebben een kleine ſynagoge, of vergaderplaats, tot verrechtinge van hunnen Godsdienſt.

Voorts heeft de ſtadt Leeuwarden zeer aanzienlyke, zo openbare, als byzondere gebouwen, als het *Provinciale Hof van Vrieslandt*, en dat van den *Stadhouder*, het *Gemene-lands-huis*; het *Collegie-huis*, daar hun Ed. Mog. in vergaderen; het nieuwe *Raadhuis*; het *Arſenaal*; het *Ammonitie-* of *Kruidhuis*; twee *Weeshuizen*; het *Latynſche ſchool*; enz.

De ſtadt heeft vier poorten, namentlyk: de *Vrouwe-*, *Wirdummer-*, *Hoekſter-* en *Tuinſterpoort*, nevens vier afzonderlyk zogenaamde Waterpoorten. Eene voorſtadt is het *Vliet* genaamt, naar de vliet of gracht, die 'er door loopt. Buiten de Tuinſterpoort wordt de voorſtadt *de Tuinen* geheten.

De edelen, die van ouds in het begrip van de ſtadt Leeuwarden gewoont, aldaar de hoogſte ampten in de regering bekleed, en 'er aanzienlyke huizen geſticht hebben, zyn geweeſt uit de geſlachten van *Kamminga*, *Kamſtra*, *Burmannia*, *Minnema* en *Martema*, van welke huizen men nog tegenwoordig eenige ziet.

Ubbo Emmius de Rep. & Reb. Friſ. ſub Leovardia. Menſ. Alting Notit. Germ. Inf. P. II, *fol.* 116. *Winſemius en Schotanus Beſchryv. en Kronyk van Vrieslandt. Van Meteren en van den Sande Nederl. Hiſt. Oudheden en Geſtichten van Vriesl.*

De *Magiſtraat* dezer ſtaat beſtaat uit *twaalf Raadsperſonen*, als *vier Burgermeeſters*, *zes Schepenen*, en *twee Bouwmeeſters*. Deze twaalf perſonen vergaderen op Nieuwejaars-avondt, en roepen des morgens ieder twee perſonen, zo uit de burgery, als van de bevelhebbers, (van welke ieder ten minſte 1500 guldens aan vaſte goederen binnen Leeuwarden, of des zelfs rechtsgebiedt, bezit) makende te zamen uit vier en twintig perſonen. Deze vier en twintig perſonen loten zich, ten overſtaan van den Magiſtraat, op twaalf; waar by uit de Vroedſchap mede twaalf worden geloot, te zamen uitmakende vier en twintig, die zich dan te zamen wederloten op twaalf. Deze twaalf perſonen zyn als dan de genomineerde, waar uit de plaatſen van de drie oudſte, of langſt in den Raadt achtereen geweeſt zynde perſonen, als een Burgermeeſter en twee Schepens, of een Burgermeeſter, een Schepen, en een Bouwmeeſter, moeten worden vervult; het welk door

 negen

negen electeurs op de volgende wyze geschiedt. Te weten, de Magistraat roept uit de burgery ieder een, zynde twaalf persoonen, die gegoed moeten zyn als boven. Deze twaalf personen loten zich op vier. Hier by loot de Vroedschap mede vier, als mede de Bevelhebbers een gelyk getal. Deze twaalf personen roepen twaalf andere gequalificeerde personen uit de burgery, die zich zelven, ten overstaan van den Magistraat, loten op zes personen. Deze zes uitgelootte, gevoegt by de twaalf vorige, en alzo uitmakende achttien, loten zich weder op negen personen, die, na het afleggen van den eedt aan den preses, of voorzitter, van den Magistraat, de verkiezing doen, en de nieuwgekorenen onder eede brengen. Voorts is aan te merken, dat in den Magistraat en de Vroedschap geen vader en zoon, noch ook twee broeders teffens mogen wezen; ook geen stads leveranciers, collecteurs, of die de levering hebben aan de wees-of gasthuizen; ook niet die in stads dienst zyn, of eenige wedde, van wat name het ook zy, van de stadt trekken, het welk zy, als zy in de Regering willen komen, moeten laten varen. Nog is aan te merken, dat die uit de brede Gemeente, of Bevelhebberen, op de nominatie heeft gestaan, het volgende jaar tot dien einde niet weder mag geroepen worden: ook mag geen electeur, wie hy zy, die onder de negen is geweest, het volgende jaar weder tot electeur geroepen, of geloot worden.

De *Vroedschap* bestaat uit veertig personen, die verdeelt zyn over de tien *espels*, of karspels, van de stadt. Indien nu een Vroedman sterft, zo worden uit de negen en dertig overige zeven electeurs geloot, die de openstaande plaats met een ander persoon, gequalificeert als voren, vervullen, binnen den tydt van vier en twintig uuren na de doodt van den overleden, uit dat karspel, waar uit de verstorven gekoren was geweest. *Halma.*

Onder de geleerde en vermaarde mannen, binnen Leeuwarden geboren, zyn *Suffridus Petri*, een groot taal-en geschiedkundige en dichter; *Bernhardus Gerbrandus Furmerius*, een Rechtsgeleerde en geschiedschryver, en een leerling van den voorgaanden; *Georgius Ratallerus* Johanszoon, een voornaam Rechtsgeleerde en staatkundige; *Johannes Basius*, mede een Rechtsgeleerde, en geheimschryver van den Magistraat der stadt Delft; *Johannes Fungerus*, ook een Rechtsgeleerde; *Johannes Wilhelmus Velsius*, een genesheer en wiskunstenaar; *Sibrandus Leo*, een Godgeleerde van den Roomsch-Katholyken Godsdienst; en meer anderen, by Suffridus Petri *de scriptor. Fris. Decad. XIII*, §. 5, en hier en daar in dit werk gemeld.

LEEUWARDERADEEL, een der elf Vriesche grietenyen in het kwartier Oostergoo, en onder de zelve de voornaamste, voorstemmende, en meest lastende. Zy heeft ten Oosten de grieteny van Tietjerksteradeel, ten Zuiden die van Idaarderadeel, ten Westen die van Baarderadeel, Menaldumadeel, en het Bilt, en ten Noorden die van Ferwerderadeel, en heeft zeer uitstekende bouw-en weilanden. Men telt 'er tegenwoordig de navolgende dorpen, als: *Wirdum*, *Zwichum*, *Goutum*, *Huisum*, *Hempens*, *Teerens* op het Zuidt, *Stiens*, *Finkum*, *Hijum*, *Britsum*, *Kornjum*, *Jelsum*, *Lekkum* en *Miedum*, nevens deze adelyke huizen: *Unia*, *Kamstra*, *Kamminga*, *Juwsma*, en *Bootsma*, alle in het dorp Wirdum; het huis van *Viglius Zuichemus* in het dorp Zwichum; *Wyarda*, *Drinkuitsma*, en *Pusma* in het dorp Goutum; *Bootsma* en *Abbinga* in het dorp Huisum; *Burmania* en *Jukkema* in het dorp Stiens; *Holdinga* in het dorp Finkum; *Abinga* in het dorp Hijum; *Lettinga* in het dorp Britsum; *Martema* in het dorp Kornjum, en *Hinnema* in het dorp Jelsum. In deze grieteny wordt zaturdags rechtdag gehouden, en is tegenwoordig (1728) Grietman de Ed. Heer *H. van Burmania*, verkoren in den jare 1721. *Winsemius en Schotanus Beschryv. van Vriesl.*

LEEUWEN, (GERBRAND VAN) enz. Zie LEUWEN.

LEEUWEN, (HET HUIS TE) een adelyk huis, gelegen in Rhynlandt, onder de heerlykheit van Alphen, is in den jare 1450 door *Willem van Leeuwen*, Gerritszoon, aan de *Wassenaren*, uit zyne eige goederen, opgedragen, die het van hen, als pluimgraven, wederom heeft ontfangen voor een onsterflyk leen, met omtrent zeven morgen lands en twee paar oude zwanen, met de jongen, te houden in den Rhyn; ook te water tusschen Zwammerdam en Leiden, te verheergewaden met een roden sperwer, of een stoop wyns. Het brandde in den jare 1619 af; maar wierdt nog in den zelven jare wederom herbouwt. *S. van Leeuwen Batavia illustr. fol.* 1261. *P. Plemper Beschryv. van Alphen pag.* 132, 133.

LEEUWEN, of LEWEN, een dorp van Gelderlandt, gelegen tusschen Maas en Waal, en met een slot voorzien. Het wordt in het geestelyke met Puflyk door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Nimwegen.

LEEUWENHOEK. (ANTHONY VAN) Zie LEUWENHOEK.

LEEUWENHORST, voor dezen eene vermaarde abdy in Hollandt, duizend schreden van Rhynsburg en anderhalf duizend van Noordwyk gelegen. Zy stondt op eene zeer vermakelyke plaats aan de vaart van Leiden naar Haarlem, en is omtrent 130 jaren na de abdy van Rhynsburg opgebouwt. In het eerst wierdt ze naar het stuk landt, daar ze op gebouwt was, de abdy *Ter Lee* genaamt. Het was een nonnenklooster, van de Cisterciënzer orde, zynde hier gekomen uit de abdy van Mariëndaal, buiten Utrecht. Zy stonden onder het rechtsgebiedt en het bezoek van den abt van Kampen, in Vrieslandt. De eerste stichters van deze abdy zyn geweest twee broeders van adelyken huize, te weten *Aarnoud* en *Waalwyn van Alkemade*. Hun vader, de ridder *Waalwyn*, was pastoor of regent der Haarlemsche kerke, en is in dat ampt opgevolgt door zynen zone Aarnoud. De eerste steen van dit klooster is gelegt in den jare 1262. Joh. à Leidis, Henr. Taborita, A. Junius, S. van Leeuwen en de andere schryvers doorgaans geven voor stichter van het zelve op eenen *Arend van Sassenhem*, pastoor der Haarlemsche kerke, enz. de welke vele goederen daar aan heeft te koste gehangen. Junius stelt de stichting op het jaar 1269, mogelyk om dat de abdy in dat jaar voltimmert is geweest. De maagden van dit klooster, ja de abdissen zelf, wierden in den beginne slechts zusters genoemt; maar naderhandt hebben de abdissen den tytel van vrouwen en van abdissen *by Gods genade*, of *by Gods voorzienigheit* aangenomen, gelyk uit verscheide brieven, die nog voorhanden zyn, blykt. De abdis wierdt door de nonnen zelf by meerderheit van stemmen verkoren, en door den grave, of iemandt, die den graaf verbeeldde, bevestigt. De nieuwsgierigen kunnen een naauwkeurige naamlyst van alle abdissen van dit beroemde klooster vinden in de *Oudheden en Gestichten van Rhynlandt, pag.* 634 enz. (*edit. in* 8.) Het zelve is in den oorlog met Spanje onder anderen mede verwoest, en vervolgens in bogaarden en tuinen verandert. Zie de gemelde *Oudheden pag.* 629 enz. en de schryvers, daar aangehaalt.

LEEUWEN. Zie SOUTLEWE.

LEFFINGEN, eene plaats in Vlaanderen, aan de vaart tusschen Nieuwpoort en Oudenburg. In den jare 1708, gedurende de belegering van Ryssel, leiden de Engelschen en Hollanders eene bezetting daar in, die echter den 25 October des gemelden jaars, na dat een Fransch corps 8 dagen de loopgravens daar voor geopent hadt, gedwongen wierdt zich als krygsgevangen daar aan over te geven.

LEFFY, LIFFEE, LUFFEE, is de voornaamste rivier in Ierlandt, waar aan Dublin gelegen is. Hoewel de zelve maar 15 Engelsche mylen van de zee ontstaat, neemt zy echter in haren loop een groten omzwaai, dewyl zy eerst Zuidwaarts door S. Patriks velden 8 mylen, Noord-Oostwaarts 5 mylen, Noordwaarts door het graafschap Kildare 10 mylen, en eindelyk 10 mylen Oostwaarts loopt voorby het slot Knock, en by Dublin in de Iersche zee valt. In het begin van December des jaars 1687 vloeide deze rivier zodanig over, dat menschen, vee en allerlei zaken in grote menigte weggesleept, de bruggen weggebroken, en Dublin zodanig met water vervult wierdt, dat men met schuiten op de straten moest omvaren, diergelyk nog nooit van te voren gezien was.

LEGAAT. Zie LEGATEN.

LEGANEZ. (DIEGO PHELIPE DE AVILA DE GUZMAN, MARQUIS VAN) Na dat hy zich in zyne jonge jaren niet minder op de staatkunde dan op de oeffening der wapenen gelegt hadt, nam hem de kardinaal Infant, Ferdinand, met zich: waar op hy in den jare 1634 in den den slag by Nordlingen de Spaansche krygsbenden geboodt, en met de zelve niet weinig toebragt tot de verkrege overwinninge. In het volgende jaar wierdt hy gouverneur gemaakt van het hertogdom Milaan, dat in dien tydt de hertogen van Savoje en Parma, als mede de Franschen onder de hertogen van Rohan en Crequi, tot vyanden hadt. Eerstelyk stondt hy den hertog van Modena by, en verkreeg door den generaal Carolus della Gatta verscheide voordeelen tegen den hertog van Parma. Daar na stelde hy zich tegen de Franschen by de rivier Scrivia, en noodzaakte de zelve, na een bloedig gevecht, waar in van beide zyden 3000 mannen, en onder anderen de vermaarde generaal van de Napolitaansche ruitery, Gambacorta, sneuvelden, weder te rug te trekken over de rivier Tesino. Daar op deedt hy den hertog van Savoje tamelyk nadeel lyden, bragt den hertog van Parma tot een verdrag met de kroon van Spanje, veroverde Brem in het landschap Lumellino, waar by de hertog van Crequi zyn leven verloor, nam Vercelli in, niettegenstaande de kardinaal van la Valette zulks poogde te beletten, rukte zelfs Turin uit handen der Franschen, en ontnam hen byna gansch Piemont. Na een korten stilstandt van wapenen trok hy den nieuwen Franschen generaal Harcourt tegen, en belegerde Casal, doch kon niet beletten, dat de gemelde Harcourt het zelve ontzette. Hy reisde daar op naar Spanje, alwaar hy in den beginne zyne krygservarenheit in Cataloniё, en naderhandt aan het hof te Madrid tegen eenige beschuldigingen zyne onschuldt betoonde. De koning verklaarde hem tot zynen generaal tegen de Portugezen; eer hy echter derwaarts trok, ontzette hy op een roemruchtige wyze de stadt Lerida, welke door den graaf van Harcourt belegert was. Hy maakte naderhandt, niet minder door zyne schrandere en heimelyke aanslagen, dan door zyne dapperheit den Portugezen veel werks. By dit alles moest hy veel afgunst en heimelyke vervolgingen uitstaan, tot dat hy eindelyk in den jare 1655 stierf. Zyne gemalin was Polyxena Spinola, waar by hy den marquis van Leganez teelde, van wien in het volgende artykel gesproken wordt. *Lor. Crasso elogii di Capitani illustri p.* 314.

LEGANEZ, (DIEGO PHELIPE DE GUZMAN DE CORDOUA, MARQUIS VAN) grande van Spanje, een zoon van den voorgaanden. Hy kwam den 26 May des jaars 1691 als koninklyke gouverneur te Milaan, in plaats van den marquis van Fuensalida. In den jare 1695 verkreeg hy de plaats van generaal der Spaansche artillery, welk ampt jaarlyksch 12000 daalders opbragt. In den jare 1698, na dat de prins van Vaudemont hem in het gouvernement van Milaan gevolgt was, keerde hy te rug naar Madrid. De hertog van Anjou maakte hem in den jare 1701, na dat hy den Spaanschen troon beklommen hadt, tot zynen generaal vikaris in Andalusië; doch hy liet nog in het zelve jaar deze waardigheit weder varen. In het volgende jaar wierdt hy in plaats van den graaf van Palma tot onderkoning van Cataloniё benoemt. Den 10 Juny des jaars 1705 wierdt hy te Buenretiro, van welke plaats hy gouverneur was, door last van Philips

lips den V, tegen wien hy eene zamenzwering, ten voordele van het huis van Ooſtenryk, zou aangerecht hebben, gevangen genomen, en op het kaſteel van Pampelona gebragt. Den 21 July daar aan volgende bragt men hem naar Bajonne, en van daar kort daar na op het ſlot Trompette te Bourdeaux. Eindelyk voerde men hem in Auguſty des jaars 1706 op het kaſteel te Vincennes, op het welke hy naar zyn goedvinden overal gaan, en in het perk jagen mogt. Doch hy verkreeg zyne volle vryheit niet weder, maar ſtierf nog als een ſtaatsgevangen te Parys den 28 February des jaars 1711. Zyne gemalinne was eene dochter van den graaf van Altamira. *Mercure Hiſtorique. la Clef du Cabinet des Princes.*

LEGATEN, (PAUSSELYKE) of *Gezanten*, plagten in drie claſſen verdeelt te worden, namentlyk in *Legati nati*, in *Legati à latere*, en in *Legati miſſi*. *Legati nati*, of *geborene gezanten*, worden zekere aartsbiſſchoppen genoemt, die zo haaſt zy tot een diergelyk prelaatſchap verheven worden macht hebben de gewoonlyke zaken van den Roomſchen ſtoel binnen een ganſch ryk te verhandelen, en uit die aanmerking zich een afzonderlyken rang toeëigenen. Deze waardigheit van een geboren legaat is in Duitſchlandt vaſtgehecht aan het aartsbisdom van Saltzburg, hoewel eertyds de aartsbiſſchoppen van Maagdenburg dit voorrecht genoten; in Bohemen aan het aartsbisdom van Praag; in Hungarië aan dat van Gran; in Polen aan dat van Gnezen; in Vrankryk aan dat van Arles en aan dat van Rheims; in Engelandt, voor de verandering van den Godsdienſt, aan dat van Kantelberg, enz. *Legati à latere*, of *gezanten van de zyde*, namentlyk van den paus, noemt men alle de kardinalen, die met grote plechtigheden en eene zonderlinge macht door den paus afgezonden worden, om in een concilie te preſideren, of by ſouvereine hoofden eenige gewigtige zaak of plechtigheit te verrechten. Het teken van zulk een legaatſchap is een kruis, dat zy daar na ordentelyker wyze voor zich laten dragen, behalven daar de vorſt, aan wien zy afgezonden worden, zich in perſoon bevindt. De paus geeft hen het zelve in een openbaar conſiſtorie, waar op zy zonder uitſtel in eene plegtige cavalcade door de poort del Popolo uittrekken. By hunne wederkomſt wordt het zelve van gelyken plechtig aan den paus weder overgelevert. Hen geſchieden allezins ongemene eerbewyzingen, als dat men hen met een troonhemel ontfangt, dat men hen geſtadig vry houdt, dat men hen een anders ongewonen rang (dan in Vrankryk voor de prinſſen van den bloede) toeſtaat, dat zy hunne byzondere datariſſen en onder-datariſſen hebben, enz. Wanneer zy in eene provincie komen, waar in zich reets een pauſſelyk gezant bevindt, zo blyft des zelfs macht zo lang als zy aldaar zyn opgeſchort. In de collatie der meeſte geeſtelyke beneficiën ſtemmen zy mede met de gewone collatariſſen. Ook zulke beneficien, die nog niet open gevallen zyn, kunnen zy zekeren perſoon toezeggen. Zy hebben macht, zulken, die wegens geweldige belediging der geeſtelyken in den ban vervallen, daar van weder te bevryden. Onecht geborenen kunnen zy tot aanvaarding van geeſtelyke beneficiën voor wettig verklaren. In 't kort, men ſchryft dezen legaten toe dat zy bevoegt zyn alles te doen, dat niet uitdrukkelyk den paus voorbehouden is. Dewyl nu op deze wyze de macht der legaten *à latere* ongeregelt en tegen de gemene wetten ſtrydig is, zo hebben alle ſouvereine hoofden zich bevlytigt de zelve in hunne landen te beſnoeien. De koning van Vrankryk neemt zulke legaten niet aan, voor dat men zyn goedvinden daar toe verkregen heeft; ook moet de geen, die naderhandt daar toe benoemt wordt, onder eede beloven, dat hy niet langer dan het zyn Majeſteit behaagt het legaatſchap bekleden zal. Verder mag niemandt deze waardigheit aldaar oeffenen, dan na dat hy zyne volmacht aan het parlement van Parys heeft overgezonden, dat de zelve onderzoekt, en daar na met zulke matigingen bekrachtigt, als men ten beſte van het koninkryk, en der vryheden van de Gallikaanſche kerk meeſt dienſtig oordeelt. *Legati miſſi*, welke door eenigen, met een zeer gering onderſcheidt van de voorgaanden, *Legati de latere* genoemt worden, zyn zulke pauſſelyke gezanten, die in den tydt, wanneer men hen van het Roomſche hof afzendt, nog geen kardinalen zyn, tot welke waardigheit zy echter gemeenlyk met het uiteinde van hun gezantſchap geraken. Zulke *legati miſſi* worden ſedert de XVI eeuwe *Nuncii* of *Internuncii Apoſtolici* genoemt. Het onderſcheidt tuſſchen eenen nuncius en internuncius beſtaat voornamentlyk daar in, dat de eerſte als een gewoon, en de laatſte als een buitengewoon pauſſelyk miniſter aangemerkt moet worden. Met deze genoemde driederlei pauſſelyke legaten moet men geenzins vermengen de gene, die te Avignon, te Bologne, te Ferrara, en in andere hoofdſteden van het pauſſelyk gebiedt legaten genoemt worden, welker bediening eigentlyk deze is, dat zy als gouverneurs van den paus de zaken van regering op zulke plaatſen verrechten. *Duaren. de ſacr. Eccleſ. Miniſt. l.* III. *c.* 3. *Becmann. ſynt. dign. illuſtr. diſſ.* 18. *c.* 1. *§.* 7. *Chopin Roche-Flavin. Paſcal. Wicquefort de l'Ambaſſ.*

LEGATUS wierdt in het Roomſche leger de generaal-veldmaarſchalk-luitenant genoemt, die in het afzyn van den generaal kon gebieden. Hy hadt zynen naam daar van, dat hy menigmaal door den generaal uitgezonden wierdt om zekere onderneming uit te voeren. *Lipſius de milit. Rom.* 2, 11. *Pitiſcus.*

LEGATUS, (LAURENS) van Cremona, was hoogleeraar van de Griekſche taal te Bologne, alwaar hy bloeide in den jare 1667. Hy heeft verſcheide boeken uitgegeven onder deze tytels: *Agriomeleis*; *Chryſomeleis*; *Neocaſtra*; Een Pindariſch lierdicht in 't Griekſch en in 't Latyn; Het *Lyceum* van Cremona, of de ſchryvers van die ſtadt.

S. LEGER, biſſchop van Autun, was een Franſch edelman van een zeer doorluchtig huis. Zyne ouders zonden hem zeer jong aan het hof van Clotarius den II, in het begin van de VII eeuwe. Deze prins gaf hem onder het beſtier van den biſſchop van Poitiers, die hem diaken maakte in den ouderdom van t'wintig jaren, en naderhandt groot-aartsdiaken van zyne kerke. St. Leger wierdt vervolgens tot abt van S. Maixant verkoren. Zes jaren daar na begeerde de koningin Batildis, die den ſtaat beſtierde als regentinne, gedurende de minderjarigheit van den koning Clotarius den III, zoon van Clodoveus den II, hem van den biſſchop van Poitiers, om haar by te ſtaan met zynen raadt in het beſtier der ſtaatszaken. Hy verkreeg zich zulk eene grote achting aan het hof, dat hy wel haaſt voorzien wierdt met het bisdom van Autun, onder beding nochtans, dat hy niet in gebreke zou blyven eenige zorgen tot beſtiering van den ſtaat te beſteden. Terwyl hy de liefde en verwondering van allen, die onder zyn bisdom behoorden, voor zich verkreeg, ſtierf koning Clotarius in den jare 669, en de groten van het koninkryk vergaderden zich om Childerik den II op den troon te ſtellen, tegen dank der pogingen van Ebroinus, die de kroon wilde doen geven aan Diderik, den jongſten zoon van Childerik. S. Leger bevondt zich in deze vergadering, en verkreeg, dat Ebroinus alleenlyk gebannen wierdt in de abdy van Luxeuil in het graafſchap van Burgundië, en niet ter doodt veroordeelt, dat het gevoelen was der groten van het ryk. Childerik hieldt S. Leger aan zyn hof. Maar dewyl de deugdt en oprechtheit van St. Leger aan eenige hovelingen niet behaagde, laſterden zy hem kwaadaardiglyk by den koning, die zich door de liſten van deze afgunſtigen liet misleiden; zo dat deze vorſt op Paaſchen naar Autun gegaan zynde, den dienſt in zyne kerke op de H. Zaturdagsavondt niet wilde bywonen. Men zegt zelfs, dat hy beſloot hem den volgenden dag te doen doden; maar velen menen, dat de koning dit voornemen niet hadt, en dat men S. Leger zulks alleenlyk deedt vrezen om hem te doen vluchten. Wat 'er van zy, deze prelaat vondt geraden in den nacht te vertrekken: maar men vervolgde hem, en hem wederom gebragt hebbende, deedt men hem voor dezen jongen vorſt verſchynen, die hem in het klooſter van Luxeuil bande, alwaar Ebroinus was. De moordt van den koning, die kort daar na gebeurde in den jare 679, deedt de zaken geweldig veranderen; want Ebroinus herſtelde zich onder de regering van Diderik, en S. Leger keerde weder in zyn bisdom. Deze grootmeeſter van het paleis beſloot zich aan dezen biſſchop te wreken, die hy geloofde dat hem kwade dienſten gedaan hadt, en hy zondt krygsvolk naar Autun, om zich van hem te verzekeren. De burgers ſloten de poorten, maar S. Leger de ſtadt niet aan eene plundering willende bloot ſtellen, trok edelmoediglyk uit, en gaf zich zelven over in de handen van zyne vyanden, die hem terſtondt de oogen uitſtaken, en hem daar na in een klooſter beſloten. Ten einde van twee jaren deedt Ebroinus hem ten hove komen met zynen broeder, den graaf Guerinus, en beſchuldigde hen voor den koning deel gehad te hebben in den moordt van Childerik. Hy deedt hen vervolgens in byzondere plaatſen van malkander ſcheiden, en geboodt, dat men den graaf Guerinus zou doodſtenigen, en S. Leger de tong uitſnyden, die vervolgens gebragt wierdt in het klooſter van Feskamp. Weinig tyds daar na deedt de koning Diderik eene vergadering houden van biſſchoppen, voor welke S. Leger gedagvaard wierdt, als ſchuldig aan den moordt van Childerik; maar hy deedt aldaar zyne onſchuldt blyken. Eenigen zeggen, dat hy niet verſcheen voor deze vergadering, maar dat hy een byzonder geſprek hadt met den koning. Ebroinus eindelyk, dezen groten man niet langer kunnende dulden, deedt hem doden in een boſch in het bisdom van Arras, alwaar een der moorders hem het hoofdt afhieuw in den jare 685. Zyn lighaam wierdt begraven in een dorp, Sarſinge genoemt, van waar hy twee jaren en een half daar na overgebragt wierdt in het bisdom van Poitiers. *Surius au* 2 *Octobre. Annales de France.*

LEGE-STEDEN (RYKS) worden in Duitſchlandt de vier volgende ſteden genoemt, Neurenburg, Augsburg, Frankfort aan den Mayn en Leipzich, dewyl de Romermaanden, door de Ryksſtanden ingewilligt, door de naaſtgelege kreitſen aldaar gelevert worden, tegen quitantie van den Raadt der zelve ſteden, die vervolgens deze penningen tot de noodzaaklykheden van het Ryk weder moeten uittellen.

LEGGE, een voornaam geſlacht in Engelandt, dat ſedert lange tyden zynen ſetel gehad heeft te *Leggès*, niet verre van Tunbridge, in de provincie van Kent. Uit het zelve was *Thomas Legge*, die omtrent het midden van de XIV eeuwe ſherif van Londen, en twee maal lord-major van die ſtadt is geweeſt. Zyn zoon *Simon* teelde by Johanna Clavering *Thomas*, die by Margaretha Blount vader wierdt van *Wilhem*. Deze begaf zich in Ierlandt, en teelde by Anna, dochter van den lord Bermingham van Athenree, *Eduard*, die door zynen bloedverwant Karel Blount, graaf van Devonshire, in dien tydt onderkoning van Ierlandt, tot preſident van de provincie Mounſter gemaakt wierdt. Zyne gemalin, Maria Walſch, baarde hem zes zonen en zeven dochters. De vierde van de zonen, *Johannes* genoemt, ſtierf eerſt in den jare 1702, in het 108 jaar zyns ouderdoms, eene talryke nakomelingſchap nalatende. De oudſte zoon, *Wilhem*, bezocht zyn geluk onder den prins Maurits van Oranje in den Nederlandſchen oorlog. Na zyne wederkomſt maakte koning Karel de I hem eerſt tot zynen kamerdienaar, en daar na tot generaal-luitenant van de artillery; en gedurende den inlandſchen oorlog tot gouverneur van Cheſter en van Oxford. Koning Karel de II verklaarde hem na zyne herſtelling mede tot zynen kamerdienaar, en tot generaal luitenant van de artillery, als me-

mede tot tresorier en opziender van de zelve. Hy trouwde met Elizabeth, dochter van den ridder Wilhem Washington van Packington, en van Anna Villiers, zuster van den vermaarden George Villiers, hertog van Buckingham. Hy stierf den 13 October des jaars 1670, in het 83 jaar zyns ouderdoms. Uit het gemelde huwelyk wierden hem geboren: 1) George, die volgt; 2) *Wilhem*, die staatjonker was van Karel den II, en des zelfs kamerdienaar, en onder de regering van Jacobus den II gouverneur van Kingsale in Ierlandt wierdt, en zonder wettige erfgenamen stierf; 3) *Maria*, getrouwt met den ridder Henrik Gooderik van Ribston, generaal-luitenant van de artillery, en geheime Raadt van koning Wilhem den III; 4) *Susanna*, getrouwt met den ridder Thomas Bilson. De oudste zoon, *George*, wierdt kommandeur van twee oorlogschepen, stalmeester en kamerjonker van Jacobus, hertog van Jork, en naderhandt koning van Engelandt, voorts gouverneur van Portsmouth, generaal-luitenant van de artillery, generaal-veldtuigmeester, geheime Raadt van Karel den II, en in den jare 1682, uit aanmerking van zyne en zyns vaders verdiensten, pair van Engelandt, met den tytel van lord Darmouth. In den jare 1683 wierdt hy als admiraal van de gansche Engelsche vloot gezonden om de stadt Tanger in Afrika te slechten. Koning Jacobus de II bevestigde hem niet alleenlyk in de waardigheit van stalmeester en generaal-veldtuigmeester, maar maakte hem ook tot opper-gouverneur van den Tour te Londen, overste van het koninklyk regiment Fuseliers, en geheime Raadt, en in den jare 1688 tot admiraal van de Engelsche vloot. In den jare 1691 wierdt hy wegens beschuldiging van verstandhouding met Jacobus den II in den Tour gevangen gezet, alwaar hy drie maanden daar na schielyk aan eene beroerte stierf, na dat hy den ouderdom van 44 jaren bereikt, en by Barbara, dochter van den ridder Henrik Archbold van Abbots Bromley, een zoon en zeven dochters geteelt hadt. De zoon, *Wilhem* genoemt, volgde zynen vader in de waardigheit van het lordschap van Darmouth, en wierdt in den jare 1702 geheime Raadt van de koningin Anna, daar na een der gevolmachtigden van de commerciën en koloniën, en den 15 Juny des jaars 1710 secretaris van staat. By zyne gemalinne Anna, dochter van den lord van Guernsey, Heneage Finch, wierden hem geboren: 1) in den jare 1702 *George*; 2) in den jare 1704 *Heneage*; 3) in den jare 1708 *Henrik*; 4) *Barbara*. *Peerage of England* II. *p.* 117.

LEGGE, of LEGGEE, een oud en voornaam geslacht onder de edelen van Venetië, het welk in het einde van de XVII eeuwe in zo weinig personen bestondt, dat daar van niet meer dan nog twee broeders in 't leven waren. Het zelve heeft verscheide procurators van S. Marcus voortgebragt, als in den jare 1464 *Lukas*; in den jare 1522 *Johannes*, die deze waardigheit kocht; in den jare 1537 een anderen *Johannes*, die op gelyke wyze daar toe geraakt was; in den jare 1556 *Priamus*; en in den jare 1573 *Andreas*, een zoon van Johannes de II. *Benedictus da Legge* was in het begin van de XVII eeuwe providiteur in Istrië. *Amelot de la Houssaye hist. du gouvern. de Venise p.* 177, 544. *Hist. des Uscoques p.* 258.

LEGIO, eene stadt, waar van voornamentlyk gewag gemaakt wordt in de schriften van Eusebius en Hieronymus. Zy was gelegen 15 Roomsche mylen Westwaarts van Nazareth. Van deze stadt heeft *het grote veldt van Legio* zynen naam, dat niet verre van Cesarea was: want de stadt Gabe, die 16 Roomsche mylen van Cesarea afgelegen was, was ook aan dit grote veldt gelegen. Het is waarschynlyk, dat deze plaats nog heden haar ouden naam behoudt; want men vindt een vlek, *Legune* genoemt, omtrent ter zelver plaats, daar men uit de schriften der ouden kan afnemen, dat Legio is gelegen geweest: en voor het zelve, of tusschen het zelve, en Nazareth, Tabor en de naburige plaatsen, is die grote vlakte, die eertyds *de vlakte van Esdraël* genoemt is geweest. Dit woordt *Legio* (betekenende een hoop krygsvolk van omtrent 6000 man) is sedert de tyden der Romeinen in de spraak en schriften der Joden ingeslopen. Zo dat deze plaats daar van haren naam heeft ontfangen; gelyk ook eene andere genoemt is *Castra*, dat is, *Legerplaatse*. *Reland. Palest.*

LEGIO, in 't Latyn *Legiodunum*, was oudtyds eene kleine stadt van Insubrië. Tegenwoordig is het een dorp van het hertogdom van Milaan, gelegen aan den Oostelyken oever van het meir Major. *Maty Dict.*

LEGIO was de naam der boze geesten, waar mede een man bezeten was, gelyk men leest *Markus* V, en *Lukas* VIII. Deze mensch hieldt zyn verblyf in de graven, en was zo verwoed, dat niemandt hem kon bedwingen. Want dikwils met ketenen gebonden zynde, en yzers aan de voeten hebbende, hadt hy zyne ketenen en yzers verbroken. Deze mensche, Jesus van verre gezien hebbende, liep tot hem, en zeide, of liever de duivel door zynen mondt, dat hy niet te doen hadt met hem, en dat hy hem bezwoer in den name Gods hem niet te pynigen. Jesus vroeg hem naar zynen naam, waar op hy antwoordde, *Myn naam is* Legio, *want wy zyn vele*. Hy genas vervolgens dezen ellendigen, die van deze duivelen gekweld was.

LEGIO, of LEGIOEN, een hoop of menigte soldaten onder het Roomsche krygsvolk, welke gemeenlyk bestondt uit 5 of 6000 mannen voetvolk, en uit 4 of 500 ruiters. Ten tyde van Romulus bestondt het legioen uit drie duizend mannen, welke men in drie slagordens verdeelde. Onder de burgermeesteren was het van vier duizend mannen, en hadt zyne ruitery van twee of drie honderd meesters. Sedert Marius was het legioen van vyf of zes duizend mannen, en bestondt uit tien cohorten, of regimenten. Indien ieder cohorte van 500 mannen was, zo hadt 'er het legioen vyf duizend, doch zo ieder van zes honderd was, hadt 'er het legioen zes duizend. De ruitery was, gelyk gezegt is, van vier of vyf honderd paarden. De legioenen, uit Roomsche burgers bestaande, maakten als een afzonderlyk ligchaam, en hunne bondgenoten maakten een ander van ruitery en voetvolk, dat zy buitengewoon noemden. In de Roomsche legioenen was het voetvolk verdeeld in de genen, die zy noemden *Velites*, *Hastati*, *Principes*, en *Triarii*. De genen, die *Velites*, dat is *ligtgewapenden*, genoemt wierden, bedienden zich van een langen degen op zyn Spaansch, van eene lancie van drie voeten lang, en van die kleine ronde schilden, welke zy *Parma tripedalis* noemden. Zy bedekten hun hoofdt met zeker slag van een muts, *Galea* genoemt, die van koper gemaakt was, of van de vellen van eenig gedierte, gelyk men in verscheide plaatsen van Homerus ziet, dat 'er de Grieken hadden van wezels, van geiten, van honden, en van ander slag van gediertens. Deze mutsen kunnen eenigzins vergeleken worden met die, waar van zich tegenwoordig de Polen bedienen, en verschillen niet van die, welke zy *Cassis* noemden, dan in de stoffe, de laatsten van metaal zynde. Deze *Velites*, welke de vaardigste soldaten waren, wierden onder alle de krygsbenden verkoren, om de ruitery te volgen in de gezwindste en gevaarlykste ondernemingen. Men merkt aan, dat dit slag van soldaten in den tweeden Punischen oorlog eerst opgerecht wierdt, en de Romeinen deden zulks misschien naar het voorbeeldt der Gauloizen en Duitschers, die mede ligtgewapende voetknechten hadden, om hunne ruitery te volgen, gelyk men ziet in Cesar en in Titus Livius. Onder de *Velites* zyn begrepen de genen, die met de werpschichten schoten, de boogschutters en de slingeraars. De genen, welke de Romeinen *Hastati*, *Principes* en *Triarii* noemden, droegen een schildt van vier voeten lang en twee breed. Hun degen was op zyn Spaansch, dat is te zeggen lang, aan beide zyden snydende, en scherp van punt. Hun helm of stormhoedt was van koper, met zyn vederbosch van de zelve stoffe. Zy hadden zeker slag van laarzen, die inzonderheit het voorste van het been bedekten. Zy droegen twee werpspiessen, de eene groter, die rond of vierkant was, en de andere kleinder. Hunne borstharnassen, welke zy *Lorica* noemden, waren verscheidenerlei. Zommigen waren van yzer, en anderen van koper. Eenigen waren gemaakt van kleine maliën, of van kleine schulpen of schubben, en deze wierden *Lorica hamata* genoemt.

Wat de ruitery belangt, zy hadt tot bestrydende wapenen een werpschicht en een degen; en om zich tegen de vyanden te verdedigen, was zy bedekt met een harnas, met een helm en met een schildt. De vaandragers, *Imagineferi* genoemt, droegen de afbeelding van den vorst: die genen, welke men *Aquiliferi* noemde, droegen eenen adelaar op de spits van eene piek. Daar waren 'er anderen, die eene handt droegen, tot een teken van eendragt: anderen, die eenen draak droegen, wiens hoofdt van zilver was, en het overige van taf. Het *Labarum*, dat het byzonder vaandel of merkteken van den keizer was, kwam niet te voorschyn, dan wanneer hy zich in het leger bevondt. Het zelve was purperverwig, geboord met eene grote goude franje, en met gesteentens verrykt. De boogschutters te paardt droegen eenen boog, eene koker en pylen. De officiers, die wy kornetten van de ruitery noemen, droegen een adelaar op het einde van eene lancie, en boven hun harnas bedekten zy zich met den roof van een leeuw, van een beer of van eenig ander wild gedierte, gelyk ook de genen deden, die de vanen van het voetvolk droegen. Daar waren driederlei slag van trompetten: de eersten waren geheel recht, de twede krom gebogen, byna gelyk een jagthoren, en de derde waren maar kleine horens. Maar de Romeinen zyn niet altoos dusdanig gewapent geweest. Zy droegen in het begin maar kleine rondassen, en weinig tyds daar na volgden zy de Samniten, en bedienden zich van grote schilden van eene vierkante gedaante, die eerst maar van hout waren, of van tenen, met vellen bedekt: het welk in gebruik was, niet alleenlyk onder de Duitschers en de Gauloizen, maar ook onder de Persianen en de Macedoniërs, eer zy de zelve hadden van zilver gemaakt, gedurende de grote overwinningen van Alexander. De Romeinen droegen eertyds hunne degens aan de regter zyde: en Josephus schryft, dat zy 'er twee hadden, den eenen lang aan de regter zyde, en den anderen kort aan de slinker zyde. Ammianus heeft aangemerkt, dat 'er kapiteinen waren, die klederen hadden van yzer, zo kunstelyk gemaakt, en zo wel voegende aan hunne ligchamen, dat zy daar door in generlei beweging verhindert wierden, en dat by de Parthen de paarden zelfs aldus gewapent waren.

Namen der Roomsche legioenen, geschreven op een afgebroken stuk van eene oude kolom, te Rome gevonden.

II. *Augusta.*	XI. *Claudia.*
VIII. *Augusta.*	XV. *Apollinea.*
XXX. *Ulpia.*	IV. *Scythica.*
XIV. *Gemina*	X. *Fretensis.*
IV. *Flavia.*	II. *Trajana.*
V. *Macedonica.*	III. *Parthica.*
XII. *Fulminatrix.*	XX. *Victrix.*
II. *Parthica.*	I. *Minervia.*
XI. *Terratensis.*	X. *Gemina.*
XII. *Gemina.*	II. *Adjutrix.*
II. *Italica.*	I. *Italica.*
VI. *Victrix.*	XIII. *Gemina.*
XXII. *Primigenia.*	VII. *Gallicana.*
. *Adjutrix.*	XVI. *Flavia.*

I. Par-

I. *Parthica.*	III. *Cyrenenſis.*
VII. *Claudia.*	III. *Auguſta.*

Juſtus Lipſius & Valtrinus de Milit. Rom. Pitiſcus. Felibien Entretiens ſur les vies des Peintres.

LEGIO FULMINATRIX, dat is, *het donderende*, of *blixemende legioen*, was het twaalfde legioen onder de Roomſche krygsbenden, volgens Dio Caſſius, aan het welke Euſebius en anderen na hem den bynaam van *Fulminatrix* gegeven hebben om de volgende reden. De keizer Marcus Aurelius, in het 167 jaar van Chriſtus den oorlog in het Noorden voerende tegen de Marcomannen, de Quaden, de Sarmaten en de Sueven, vondt zich na verloop van vier jaren, welke zyne onderneming duurde, op een tydt in het uiterſte gebragt, om dat hy zich onvoorzichtiglyk tuſſchen de gebergten beſloten hebbende, behalven de zwarigheit om zonder eenig uitſtekend gevaar daar uit te geraken, een leger hadt, dat zeer gekweld was door een beſmettelyke ziekte, en dat, tot overmaat van rampſpoeden, in eene dorre en onvruchtbare plaats zynde, een uitnemende dorſt leedt gedurende de hette van de zon, die recht boven 't hooft ſcheen op deze rotſige en zandige plaatſen. Alle hulpmiddelen hem ontbrekende, was hy genoodzaakt den byſtandt der Chriſtenen te verzoeken, die, zich tot het gebedt begeven hebbende, terſtondt een groten overvloedt van regen verkregen, en donders en blixemen op het leger der vyanden. De keizer, zulk een wonderwerk gezien hebbende, ſchreef een verhaal daar van aan den Raadt, waar in hy zich niet vergenoegende al den roem van dit voordeel aan de gebeden van dit legioen van Chriſtenen te geven, ook geboodt dat men de ſtoutheit niet zou hebben iemandt van hen in rechten te roepen ter oorzake van hun geloof, en geboodt hunne beſchuldigers te doen verbranden. Euſebius verhaalt, dat dit gebodt nog in kracht was ten tyde van den keizer Commodus, die een ſlaaf deedt ſtraffen, om dat hy de ſtoutheit gehad hadt zich tegenparty te ſtellen van een zeker Raadsheer Apollonius, om de eenige reden, dat hy een Chriſten was. Tertullianus maakt gewag van dezen brief van den keizer aan den Raadt, en Juſtinus brengt den zelven in het brede by in de verantwoordinge, welke hy ſchreef ten voordele der Chriſtenen. Julius Capitolinus doedt eene ſchone beſchryving van deze overwinninge, door middel van het gebedt der Chriſtenen verkregen. Maar Dio en de heidenen hebben niet nagelaten de zelve toe te ſchryven aan de verdienſten van den keizer, hoe zichtbaar de ontkenning zy, die hy hen zelf daar van gegeven heeft, om den roem daar van te geven aan dit twaalfde legioen, dat daar door den bynaam van *Fulminatrix* verdiende. *Dio Caſſius. Euſeb. hiſtor. l.* XXXV. *Tertull. in Apologet. S. Juſtin. in Apol.*

Het kan zyn, dat eenige Chriſten ſoldaten den regen verkregen hebben voor het leger van Marcus Aurelius; maar deze hiſtorie is vermengt met vele fabelachtige omſtandigheden, gelyk de vader Pagi aantoont *ad Ann.* 174. *in Crit. Baron.*

LEGIOEN. Zie LEGIO.

LEGISTEN waren in de XII, XIII, XIV en XV eeuwen de genen, die het Juſtiniaanſche recht verklaarden, en wierden in dien zin geſtelt tegen de *Decretiſten* of *Canoniſten*, die over het *Decretum Gratiani* en de *Decretales* der Roomſche pauzen lazen of ſchreven; maar in de XVI eeuwe wierden zy door dezen naam van de *Humaniſten*, of die rechtsgeleerden, welke de hiſtorie, Griekſche en Roomſche oudheden, en met een woordt de *Humaniora*, tot een grondt hunner uitlegging ſtellen, onderſcheiden. Van dien tydt af hebben zy byna, hoewel zy nergens in veranderd hebben, eene byzondere ſecte beginnen te maken. Zy hebben hunnen oorſpronk van *Irnerius*, en hunne wyze en kentekenen beſtaan voornamentlyk daar in, dat zy wel de Roomſche en Juſtiniaanſche rechten met ongelooflyken yver en arbeidt doorlopen, doch zich ondertuſſchen noch met de ſierlykheit der Latynſche tale, noch met andere tot de rechtsgeleerdheit dienende wetenſchappen bekommeren. Waar het gebeurt is, dat, hoewel onder hen bekwame en verſtandige mannen geweeſt zyn, zy echter wegens de onkunde in de hiſtorie en in het natuurlyke recht laffe en belagchelyke verklaringen voortgebragt hebben, en inzonderheit de oude Roomſche wetten, en de daar in begrepe rechten der Roomſche keizers zonder onderſcheidt op de hedendaagſche geſteldheit der ſtaten toegepaſt hebben, waarom zy ook gemeenlyk de Gibellynen zyn toegedaan geweeſt. Hoewel zy nu in de barbaarſchheit malkander gelyk waren, is echter in hunne leerwyze en gevoelens een merkelyk onderſcheidt geweeſt. Kort na het afſterven van Irnerius verdeelden zich *Bulgarus* en *Martinus Goſias*, en de aanhangers van den eerſten wierden *Bulgariſten*, en die van den anderen *Goſianen* genoemt; hoewel de laatſten veel zwakker waren dan de eerſten, en wel haaſt door de zelve onderdrukt wierden. Irnerius verklaarde de Roomſche wetten van ſtuk tot ſtuk; *Azo* daarentegen ſchreef een *ſyſtema*, dat hy *Summa* noemde, hoewel hy de eerſte uitvinder van deze leerwyze niet is geweeſt, dewyl *Placentinus* het ys reets voor hem gebroken hadt. Doch *Accurſius* voerde de leerwyze van Irnerius door zyne uitleggingen weder in, welke de meeſten daar na weder gevolgt hebben; waarom ook de Legiſten den naam van *Accurſianen* verkregen. In beide de leerwyzen is echter een hoofdzakelyk gebrek, dat zy niet zo zekere gronden ſtellen, als wel kwalyk te zamenhangende ſluitredenen op malkander hopen, waar door zy de rechtsgeleerdheit de macht van onderſcheiding ontnomen, en enkelyk aan het geheugen onderworpen gemaakt, ook de ſchadelyke en te gelyk onzekere lere *de communi opinione* op de baan gebragt hebben. Zy waren zeer hoogmoedig, en gaven malkanderen zulke hoogdravende eertytelen, welke de Humaniſten naderhandt niet zonder reden belachten. Dewyl zy echter wegens de onkunde van die tyden doorgaans in groot aanzien ſtonden, zo verdienden zy met lezen en adviſeren een ongehoort geldt; gelyk dan *Baldus* door de eenige *materia de ſubſtitutionibus* meer dan 15000 dukaten zou gewonnen hebben. *Pancirol. de L L. interp. Apellus in Dial. de ſtudiorum ration. Philelphus in epiſt. Philol. Goldaſti n. 6. Contius lect. ſubceſiv. l. I. c. 2. du Freſne in voce Legiſtæ.*

LEGLEUS, (GILBERTUS) een geneeskundige, leefde in den jare 1210. Men zegt, dat hy een Engelſchman was, en dat zyne geleerdheit hem geacht maakte. Hy ſchreef verſcheide werken, als: *Compendium Medicinæ; De viribus aquarum & ſpecierum; De re herbaria; Theſaurus pauperum; De tuenda valetudine. Simphor. Champier tract. V. de ſcr. Med. Baleus & Pitſeus de ſcript. Angl.* enz.

LEGMEER, een bedykt meir by Thamen en den Uithoorn. *Van Leeuwen Batav. illuſt. fol.* 158.

LEGNAGO, of LEGNANO, eene kleine en ſterke ſtadt in het Veronees, eene provincie van het gebiedt van Venetië. Leander Alberti maakt 'er gewag van in zyne beſchryving van Italië. De Latynen noemen de zelve *Liviacum.*

LEGNANO, (JOHANNES) een rechtsgeleerde, was geſproten uit een adelyk geſlacht te Milaan. Hy verſtondt behalven de rechten ook de Philoſophie en de wiskunſt, en ſtierf te Bononië in den jare 1382, verſcheide ſchriften nalatende, als: *Super Clementinis; De cenſura eccleſiaſtica; De interdicto eccleſiaſtico; De horis canonicis; De beneficiorum eccleſiaſticorum pluralitate,* enz. *Trithem. de ſcript. eccleſ. Ghilini Theatr.* enz.

LEGNEUS, (PETRUS) een Rechtsgeleerde van Grevelingen, heeft over de Inſtitutien geſchreven. Hy ſchreef ook een treurſpel, *Dido* genoemt, getrokken uit de IV eerſte boeken van de Æneïs. *Sanderus. Konig Biblioth.*

LEHAL. Zie LEAL.

LEHNIN was eertyds een vermaard klooſter in de Middelmark, niet verre van de ſtadt Brandenburg, dat door Otho den I, markgraaf van Brandenburg, in den jare 1180 gebouwt wierdt, doch in den jare 1542 ingetrokken, en in een ampt veranderd. In het zelve waren vele keurvorſten en markgraven begraven, welker ligchamen ten dele in de domkerk te Keulen aan de Spree overgebragt zyn. *Brandenb. ſtaats-Geogr. P. I. p.* 200.

LEHSTEN, een ſteedtje naby Lauenſtein aan de Thuringſche grenzen, tegen Voigtlandt en het bisdom Bamberg, tot het vorſtendom Altenburg, en wel tot het gedeelte van den hertog van Saxen-Saalfeldt behorende. Zy heeft haren naam van de Leiſtenen, waar van hier eene vermaarde brug is.

LEIB (CHILIANUS) bloeide in den jare 1550. Hy zag de oorlogen van Beyeren, van de boeren, en van Duitſchlandt, en heeft de zelve wydlopig beſchreven. *Bruſchius de Monaſteriis pag.* 102. *b.*

LEIB (JOHANNES) ſchreef Raadgevingen tegen de bezweerders, in den jare 1666 gedrukt. *Konig Bibl.*

LEIBNITZ, (GODFRIED WILHELM) een zeer vermaard hiſtorieſchryver en Rechtsgeleerde, wierdt te Leipzich, daar zyn vader hoogleeraar in zedekunde en actuaris van de univerſiteit was, in den jare 1646 geboren, en alwaar hy in de Nikolaaskerke zo wel den grondt van zyne ſtudiën leide, en de zelve in de hogeſchole van die ſtadt onder Jac. Thomaſius vervolgde. Van daar ging hy naar Jena, daar hy een toehoorder van Boſius en Weigelius en in de rechten van Falknerus was. Hy wierdt te Leipzich in het jaar 1664 meeſter (*Magiſter*); oeffende zich daarenboven met allen vlyt in de rechtsgeleerdheit; hieldt twee verhandelingen *de conditionibus*, en zocht Doctor te worden; doch hem wierdt deze tytel geweigert, om dat hy geen achting genoeg voor de Philoſophie van Ariſtoteles hadt. Daar op ging hy naar Altorf, diſputeerde *de caſibus perplexis*, en wierdt daar met allen roem Doctor, zelfs dat de curateurs van die akademie hem het buitengewone hoogleeraarsampt in de rechten opdroegen. Doch hy weigerde 't zelve aan te nemen, en raakte in kenniſſe met den groten ſtaatsbediende van den keurvorſt van Ments, den here van Boineburg, die hem by zyn heer in het jaar 1670 het ampt van keurvorſtelyke Raadt bezorgde. Wanneer naderhandt dit hof veranderd wierdt, ging hy met de zonen des heere van Boineburg naar Parys, alwaar men hem grote beloften deedt, byaldien hy den Roomſch-Katholyken Godsdienſt wilde aannemen. Maar dit was vruchteloos, en Leibnitz begaf zich naar het hof van hertog Johan Frederik van Brunswyk en Lunenburg, alwaar hy vorſtelyke Raadt wierdt. Des zelfs broeder en opvolger, Ernest Auguſtus, maakte hem geheime juſtitie-Raadt, en droeg hem op om de Hiſtorie van zyn huis te beſchryven; waarom hy ook een reis naar Italië deedt. Daar door bragt zich Leibnitz zo groten roem te weeg, dat niet alleen de geleerden de een voor den anderen zyne vriendſchap zochten, maar ook gekroonde hoofden hem zonderling genegen waren. Keizer Karel de VI heeft hem de waardigheit van Ryks-hofraadt, de koning van Engelandt en de Czaar van Muskovië die van geheime Raadt, de koning van Vrankryk, Lodewyk de XIV, een plaats in de akademie der wetenſchappen, en de eerſte koning van Pruiſſen de preſidentsplaats in zyne ſocieteit opgedragen, enz. Hy ſtierf eindelyk, in den ouderdom van 70 jaren, den 14 November des jaars 1717, hebbende zich door zyne ſchriften by alle geleerden zeer verdiend gemaakt. Van zyne rechtsgeleerde ſchriften zyn: *Nova diſcendæ docendæque Juriſprudentiæ methodus; De jure Supremætus ac Legationis principum Germaniæ;* onder den bedekten naam van *Cæſar Furſtener; De vexillo imperii majori Wurtenbergico.* De voornaamſte van zyne ove-

overige werken zyn: *Accessiones historicæ*; *Tom.* III *Scriptorum Brunsvicensium*; *Codex juris gentium diplomaticus*; *Specimen historiæ arcanæ*, *s. Anecdota de vita Alexandri VI Papæ*; *Novissima Sinica*; en in het Fransch: *Essais de la Theodiciée sur la bonté de Dieu*; *la Liberté de l'Homme*, *& l'Origine du mal*, enz. *Neue Zeitungen von gelehrten sachen.*

LEICESTER, in 't Latyn *Leicestria*, de hoofdstadt van Leicestershire, welke omtrent 80 Engelsche mylen Noord-Westwaarts van Londen gelegen is, en zeer vermakelyk legt in eene gezonde lucht, op een vruchtbaren grondt, aan den oever van de rivier Stoure, waar over aldaar twee bruggen leggen. Zy bestaat uit drie parochiën, heeft verscheide schone gebouwen, en is wel bewoont. In den jare 680 wierdt zy door Ethelredus, koning van Mercië, tot een bisschoplyken setel gemaakt, en als deze kort daar op van daar elders verplaatst wierdt, heeft deze stadt tamelyk afgenomen. Wanneer zy echter naderhandt weder tot hare grootte geraakte, en met een sterken muur omringt wierdt, geraakte zy, naar het berecht van Matthæus Parisiensis, in zulk een bloeienden staat, dat zy den overige beste steden weinig behoefde toe te geven. In dezen bloeienden staat bleef zy zo lang tot dat de wederspannigheit van Robert met den Bult, graaf van Leicester, onder de regering van Henrik den II oorzaak was van hare verwoesting. Want na dat deze koning de stadt vermeestert hadt, liet hy de zelve in de assche leggen, het slot slechten, en bezwaarde de onderdanen met grote lasten. Doch de stadt herstelde zich een weinig na dezen rampspoedt. De graaf Robert liet, tot een bewys van zyn leedwezen over het gene hy gedaan hadt, het klooster van *S. Maria de Pratis* bouwen, waar in hy zelf een monnik wierdt, en Godt 15 jaren lang in gedurige gebeden en smekingen diende. Met diergelyk een Godvruchtig oogmerk bouwde Henrik de I, hertog van Lankaster, hier ook eene domkerke, waar toe hy een deken, 12 kanunniken en zo vele vikarissen aanstelde, en de zelve met genoegzaam onderhoudt verzorgde. Het ligchaam van Richard den III wierdt na den slag by Redmoor hier gebragt, en by de zo genaamde Graauwe monniken begraven. De kardinaal Wolsey wierdt mede aldaar begraven. Deze plaats is boven dien daar door vermaard, dat verscheide voorname geslachten, als *Beaumont*, *Montfort*, *Lankaster*, *Gand* en *Dudley* den graaflyken tytel daar van gevoert hebben, tot welke waardigheit daar na *Robert Sidney*, die burggraaf van Lisle was, in den jare 1618 door koning Jacobus den I verheven wierdt. Zie SIDNEY. Deze stadt zendt twee gedeputeerden in het parlement van Engelandt. *Cambdenus Descr. Britann. Beeverell Delic. de la grande Bretagne. Hamb. Remarq.* 1704.

LEICESTER. (ROBERT DUDLEY, GRAAF VAN) Zie DUDLEY. (ROBERT)

LEICESTERSHIRE, in 't Latyn *Comitatus Leicestriensis*, is een graafschap van Engelandt, dat tegen 't Noorden Derby en Nottinghamshire, tegen 't Zuiden Northamptonshire, tegen 't Oosten Rutlandt en Lincolnshire, en tegen 't Westen Warwickshire heeft. De lengte van het Noorden naar het Zuiden wordt maar op 33 mylen, en de breedte tegen 't Westen op 27 Engelsche mylen gerekent. Het gansche landt wordt in zes honderden verdeeld, waar in 200 parochien en 13 marktvlekken zyn, welkers inwoners, benevens die van Rutlandt, Linkoln, Nottingham, Derby en Northamptonshire, door de Romeinen *Coritani* genoemt wierden. Ten tyde der Heptarchie was dit landt een gedeelte van het koninkryk Mercië. Gelyk het daar tegen tegenwoordig tot het bisdom van Linkoln behoort. De lucht wordt daar in voor zeer gezond gehouden. Wat den grondt aangaat, Burton geeft daar van het volgende berecht. Het Zuid-Westelyke gedeelte heeft een vruchtbaren grondt, is ryk in granen en veeweiden, doch heeft gene brandstoffen; het Noord-Westelyke aardryk is meestendeels hard en onvruchtbaar, en draagt niets zonder veel moeite en kosten; het Noord-Oostelyke gedeelte heeft een goeden grondt, brengt veel granen en gras voort, en is met genoegzame brandstoffen voorzien; het Zuid-Oostelyke gewest komt het laatste in vruchtbaarheit zeer naby, doch is onder allen met het beste hout en stoffe voorzien. De voornaamste rivieren in dit graafschap zyn de Avon, die het zelve van Northamptonshire afscheidt, de Stoure, en de Wreak, welke midden door dit landt loopt, en het zelve in twee gelyke delen onderscheidt. Het aanmerkenswaardigste van dit landschap is, dat allen, die in Charleton geboren zyn, eene ruwe en snorrende spraak hebben, en de *r* niet wel kunnen uitspreken. Leicester is de eenige stadt in het gansche graafschap, die buiten de twee ridders twee gedeputeerden in het parlement zendt. *Cambdenus. Beeverell.* enz.

LEICHNER (ECCARD) heeft eene verhandeling gemaakt van de Phtisie, en eene andere van de Philosophische hervorming der scholen, uitgegeven in den jare 1652. *Konig Biblioth.*

LEICTOURE, LAICTOUTE, of LECTOURE, eene oude stadt van Vrankryk, aan de Gers. Zy is de twede van de landstreek van Armagnak, in het kleine landschap van Lomagne in Gasconje, en heeft den tytel van een bisdom onder Auch. De Latynen hebben de zelve verscheidentlyk genoemt, gelyk de Franschen, *Lectora*, *Lactora*, *Lectorium*, *Lactorium*, en *civitas Lactoracium*. Van deze stadt wordt gewag gemaakt in de oude Reisbeschryving van Antoninus, in de oude beschryvingen der Gaulen, in verscheide Roomsche opschriften, en in de tafel van Peutingerus. Belle-forêt en du Chesne missen, wanneer zy geloven, dat Leictoure is genoemt geweest *Tauropolium*, dat niet anders was dan eene offerhande van stieren, gedaan aan de moeder der goden, gelyk ligtelyk te bewyzen is door een opschrift, dat bygebragt wordt door Goltzius, door Gruterus, de Marca, Oihenart, en door Scaliger, en dat men nog ziet in deze stadt. Hetzelve is op een ouden marmersteen, met deze woorden: *Pro salute Imperatoris M. Anton. Gordiani Pii Fœlicis August. & Sabinæ Tranquillinæ Aug. totiusque domus divinæ, proque statu Civitatis Lactorat. Tauropolium fecit ordo Lactor. D. N. Gordiano Aug. II. & Pompejano Cos. VI. Idus Decemb. Curantibus M. Orotio Festo & M. Earinio Caro Sacerd. Trajanio Nundinio.* Deze stadt is tegenwoordig met een dubbelden muur besloten, op een berg, die aan drie kanten byna ontoegankelyk is. Zy heeft ook den setel van een seneschalkschap van Armagnak, en zy was eertyds een burggraafschap. De kathedrale kerk is toegewyd aan S. Gervasius en S. Protasius. Eutherus is de oudste prelaat dezer stadt, waar van men kennis heeft. *Oihenart in Not. Vascon. de Marca hist. Bearn. Du Chesne Ant. des Villes. Sammarth. Gall. Christ. Scaliger in Auson. l.* II. *c.* 7.

LEIDEN, eene der alleroudste en voortreffelykste steden van Hollandt, wel veel minder in grootte dan het machtig Amsterdam, maar nochtans de grootste na de zelve van gemelde provincie, en niet min in luister uitblinkende wegens hare welgelegenheit, vruchtbare landsdouwen, vischryke en beruchte rivieren, talryke en brede grachten, ruime en vele sierlyk met bomen beplantte straten, prachtige gebouwen, groten koophandel, en 't geen haar door de gehele wereldt roemruchtig en achtbaar maakt, der zelver voortreffelyke hogeschool, werwaarts uit alle wereldshoeken beminnaars van wysheit, als yverige beien, een ryken oogst van geleerdheit komen halen, en derhalven eene omstandiger beschryving dan vele andere steden dubbeld waardig is.

Leiden, van Ptolomeus *Lugdunum Batavorum*, van Antoninus *Lugdunum caput Germanorum*, dat is, *Leiden*, *het hoofdt der Hoog- en Nederduitschers* (want zekerlyk brengt hy die beide ondereen ligchaam) wordt heden in de Latynsche tale *Lugdunum Batavorum* (der Batavieren Leiden) genaamt, om het te onderscheiden van 't *Lugdunum* in Vrankryk, *Lions*. Hoe nu deze stadt dien Latynschen en in 't Nederduitsch den naam van *Leiden* bekomen heeft, daar over hebben de geleerden vele en verschillende gevoelens. Behalven de bovengenoemde schryvers, die deze plaats onder die benamingen voor zo vele eeuwen gekent hebben, geven Gerhard Noviomagus, Guicciardin, Cluverus en anderen voor, dat Leidens eerste naam geweest is *Legia*, afkomstig van de Roomsche legioenen, of keurbenden, hier ter plaatse in bezetting leggende; want hier hadden zy een burgt, sterkte of verblyfplaats ter herberging en verzekering dier keurbenden gesticht, en hierom haar *Legiodunum* genaamt, en dat dit *Legia* vervolgens in *Leiden* zou verandert zyn. Beka noemt de stadt *Lucdunum*, duinen van geluk. Adrianus Junius onderstelt haren naams oorspronk van *Leegduinen*, of *Lage duinen*, om dat zy in de laagte der duinen, die verder op veel hoger zyn, gelegen is. Een ander wil, dat *Lugdunum* zou komen van *Lucus*, een bosch, om dat men zegt, dat hier een vermaard bosch, van Tacitus *Sacrum Nemus* genaamt, zou geweest zyn. Alting zegt, dat *Lugdunum* in de Celtische tale zo veel betekent als een bewoonde en digt betimmerde plaats aan een duin, dat *Loug* in 't Celtisch zo veel is als het Vriesche *Loeg*, betekenende een deel woningen, by een kerk staande. Een ander wil wederom, dat *Dun*, een heuvel of berg betekenende, den naam zou gegeven hebben aan *Lugdunum*; en waarlyk dat *Dun* in de oude Gallische tale een heuvel of hoogte betekende, bewyst Clitiphon, een oud schryver, by Plutarchus aangehaalt. Zie *Cluverus van de drie uitlopen van den Rhyn XV hoofdstuk*. *Lions* in Vrankryk zou den naam van *Lugdunum* gekregen hebben, om dat het op een heuvel legt, volgens *Seneca Ep.* XCI, of onder aan een heuvel, volgens *Strabo l.* IV, gebouwt is. Eindelyk keurt Orlers in zyne *Beschryvinge van Leiden* geen gevoelen beter dan dat *Lugdunum* zo veel wil zeggen als *Luikduinen*, van het luiken en sluiten der duinen: eensdeels om dat de Rhyn wel eer, na dat hy Leiden bespoelt hadt, zich in de Noordzee by Katwyk ontlastte, door een wondere opwerping van duinen bepaalt, en in zyn loop gestuit is; van welk sluiten of luiken des Rhyns sommigen willen dat Leiden afkomstig is; te meer, om dat Leiden in zyn wapen twee kruiswyze over elkander leggende sleutelen voert: maar dat deze stadt hier van daan deze sleutelen in haar wapen zou gekregen hebben, wordt krachtig wederlegt, door dien men verzekert, dat dit wapen aan de zelve door Willem den II, grave van Hollandt en Roomsch koning, geschonken is, gelyk Maximiliaan de keizerlyke kroon aan 't wapen van Amsterdam gegeven heeft; of om dat Leiden het recht gehad zou hebben van den Rhynstroom by deze stadt te sluiten, om den tol der uit-en ingaande waaren te ontfangen, of de koopmanschappen aan te houden. *Luikduin* zou om 't gemak in *Leigdun*, dit weder in *Leiden* door gebruik verandert zyn; verwerpende, dat deze stadt haren naam zou gekregen hebben van *Leiden*, dat is iemandt op den weg geleiden, of verzellen, dewyl men zegt, dat hier ter plaatse een zeker gelei, of leibenden te bekomen waren, om de reizigers van daar naar *Albinianæ castra*, nu *Alphen* genaamt, te brengen. Weet iemandt nu uit zo vele verschillende gevoelens en gissingen een vast besluit op te maken, men geeft het hier over.

Deze stadt legt zeer voordeelig in het hert of middelpunt van Zuid-Hollandt, in Rhynlandt, daar zy de hoofdplaats van is, 2260 Rhynlandsche roeden van de Noordzee, drie uuren van Delft en den Haag, vyf van Haarlem, Gouda en Rotterdam, zes van Woerden, zeven van Amsterdam, acht van Dordrecht en Utrecht; wordende gedrenkt van de versche wateren der rivieren de Rhyn, Zyl, Does, Vliet en Mare, alle bekwaam om van tamelyke kloeke schepen bevaren te worden. Zy wordt omringt

ringt van een talloze menigte luſthoven en tuinen, mitsgaders van een landt, het allervruchtbaarſte van ganſch Nederlandt, ja miſſchien van den aardbodem; een landt, voortbrengende de aangenaamſte en beſte boter, kaas, en velerhande ſoort van boomvruchten.

Schoon de aloude Hollandſche kronyken, of andere geſchriften geen of weinig gewag maken van het begin en den oorſpronk dezer ſtadt, is het echter meer dan baarblykelyk, dat Leiden een van de oudſte ſteden van Hollandt is, en miſſchien ouder dan Dordrecht, of Haarlem, ſchoon deze ſteden ouder brieven ſchynen te hebben. *Dat ons diergelyke ontbreken*, zegt Orlers, *ſpruit daar uit, dat de zelve mogelyk door 't nederſtorten van den toren der Pieters-kerk op den 1 Maart des jaars 1512 verplettert of weggeraakt zyn: vermits in of onder dien toren een vertrek was, daar de oude handveſten en papieren bewaart wierden.* Dat haar oorſpronk oud is, blykt echter, om dat Ptolomeus in zyne Wereld-, en de Roomſche keizer Antoninus de Vrome in zyne Reisbeſchryving daar van gewag maken. Deze leefden 140 jaren na de geboorte van onzen Heilandt. Hebben zy nu deze ſtadt gekent; noemen zy haar met den naam van *Lugdunum*; plaatſen zy haar daar zy ſtaat, zo moet de zelve zo niet ouder, ten minſte zo oud geweeſt zyn dan zy. De burg, zo oud, dat hy zyn eigen oorſpronk onbewuſt is, heeft buiten twyffel hier niet alleen geſtaan, maar andere inboorlingen, afkomſtig van de oude Celten, of Celtiſche Scythen, die zich van boven den Tanaïs tot aan de Noordzee, weleer de Cymberſche zee genaamt, uitſtrekten, of Katten, die, volgens de getuigenis van Tacitus en Claudianus, zich langs den oever des Rhynſtrooms ter nedergezet hadden, waar onder de Batavieren in dapperheit hebben uitgeblonken, ſloegen zich by den zelven ter neder, hebben hier hunne woningen gebouwt, en zyn van tydt tot tydt vermenigvuldigt, om door de legerbenden des burgs voor de aanvallen der vyanden en ſtroperyen bevryd te zyn; of ook wel om by hen hun beſtaan te vinden: want zy waren niet alleen viſſchers, maar ook landzaten, bouwlieden, waar van Tacitus zegt, dat zy in hunne heerlykheit eene volle vryheit ſmaakten. Hier uit heeft Leiden zynen oorſpronk genomen, en is allenskens tot een ſtadt en veſting aangegroeit. De tydt, wanneer of onder wiens beſtier zy met een muur omtogen wierdt, is zeer onzeker, om dat'er geen boeken, ſchriften of bewyzen voorhanden zyn. Eenigen ſtellen, dat zulks 400 jaren na de geboorte van Chriſtus, maar anderen, dat het later geweeſt is. Zeker echter weet men, dat het al voor den jare 1000 bemuurt was: want keizer Henrik, rukkende in den jare 1077 herwaarts met een machtig heir na het bemuurde Rhynsburg, nam Vlaardingen en andere plaatſen weg, maar moeſt Leiden, ontzagchelyker en weêrbaarder dan de vorige, laten leggen.

In zynen eerſten ſtandt al voor den jare 800 wierdt het verdeelt in drie wyken, als die van 't Tolhuis, de Herberg, en van 't Bouwhuis. Het Tolhuis ſtondt op de Bredeſtraat, daar nu de blaauwe ſteen legt; de Herberg, daar de helm uithing, ſtondt aan de zyde van 't ſtadhuis, daar nu de vierſchaar van Rhynlandt is, en 't Bouwhuis in 't afgaan van de Viſchbrug, daar de Marsmansſteeg begint. Vervolgens meer en meer aangroeiende wierdt de ſtadt verdeelt in vier delen, of bonnen, onderſcheiden door den loop der Bredeſtraat van 't Zuid-Ooſten naar 't Noord-Weſten, en doorſneden van de Marsmans-en Pieterskoorſtegen; vervolgens den zogenaamden Koningsweg, die bezyden de Pieterskerk tot aan de veſt, daar nu de Nonnebrug is, plagt te lopen, van 't Noorden naar 't Zuiden.

Het eerſte bon wierdt en wordt nog heden het *Gaſthuis vierendeel* genaamt. Dit ſtrekt zich uit van den Blaauwen ſteen, langs de Bredeſtraat tot aan de Haagpoort, nu het kort Rapenburg, en keert weder te rug langs den Rhyn, door de Marsmansſtege, tot op den voornoemden ſteen. Dit gedeelte heeft ongetwyffelt zynen naam gekregen van het daar in leggende Katharyne gaſthuis.

Het twede, *'t Wandhuis vierendeel* genaamt, ſtrekte en ſtrekt zich nog aan de andere zyde des Blaauwen ſteens, langs de Bredeſtraat, naar 't Zuid-Ooſten, daar deze ſtraat omtrent ter halver wege den naam van Nobelſtraat droeg, tot aan de Weversbrug, nu die der Hogewoerdt; en zich omkerende door 't gangetie, wordt zy langs den Rhyn lopende, wederom door de Marsmansſteeg, tot op den Blaauwen ſteen, bepaalt. Dit bon ontleende zynen naam, om dat van ouds achter het ſtadhuis de wandſnyders met hunne waren plagten voor te ſtaan.

Het derde, *'t Wolhuis vierendeel*, was toen groot; maar nu is het grootſte gedeelte daar van afgeſcheurt, en tot een byzonder bon, Zevenhuizen genaamt, gevormt. Het nam zynen loop van den meergemelden Blaauwen ſteen, langs de Weſtzyde van de Brede-en Nobelſtraten, tot aan de Weversbrug, en kromde zich om langs het Steenſchuur tot aan de nu zogenaamde Klokſteeg, verder de Koningsweg op door de Pieters-kerkſtegen tot op den Blaauwen ſteen. Dit bon kreeg zynen naam naar zeker Wolhuis, 't welk in des zelfs begrip, eenigen menen by het Falide Bagynhof, anderen tegen over de Groenebrug, en een derde wederom op de Bredeſtraat, daar nu de Wolſteeg is, gelegen heeft.

De laatſte wyk, het *Vleeſchhuis vierendeel*, liep wederom van den Blaauwen ſteen de Bredeſtraat Noordwaarts op, tot aan de Haagpoort, vervolgens het Rapenburg omlopende door de Klokſteeg, benoorden de Pieterskerk, keerde weder door der zelver ſtegen tot op den Blaauwen ſteen. Dit gedeelte, mede ten aanzien van de twee eerſte veel te groot zynde, is naderhandt geſplitſt, en 't bon, Over 't Hof genaamt, is daar van afgeſcheurt. Dit gedeelte kreeg zyne benaming van een groot vleeſchhuis, of hal, waar in alle ſoorten van vleeſch te koop geveilt wierden, gelegen in des zelfs omtrek, eenigen menen digt aan de Pieterskerk-ſteeg op de Bredeſtraat, maar anderen ſchuins over het Katharyne gaſthuis.

De Blaauwe ſteen, waar van hier zo dikwils geſproken wordt, legt in het midden der Bredeſtraat, tuſſchen de Marsmans en Pieterskerk-ſtegen, en wierdt (zegt Orlers) van ouds als geheiligt; hebbende verſcheide voorrechten, want hy ſtrekte niet alleen als een gerechtplaats, daar de misdadigers ter doodt door 't zwaardt, of ſtrop, gebragt wierden; maar ook geen burger mogt ontpoortert, of in de gevangenis over ſchulden geworpen worden, voor dat men eerſt tot driewerf op dezen ſteen geroepen hadt, of ook iemandt voor zyn perſoon of ſchulden borge wilde ſtaan.

Deze vier gedeeltens of wyken beſloegen, de ſtadsveſten daar onder gerekent, in den omtrek 29 en een halve Rhynlandſche morgens. De ſtadt lag rondom in hare wallen, ſtrekkende van de Wevers-, nu Hogewoerdsbrug, langs den nieuwen Rhyn, daar nu de Karremelksbrug legt, en toen een toren ſtondt, de Rode toren genaamt, waar onder door het water van het Steenſchuur zich met dat van den Rhyn vermengde. Ter gedachtenis van dezen toren ſtaat nog op den hoek van het gangetie en den nieuwen Rhyn voor de luiffel van een huis dit volgende versje:

> *Anno dertien hondert tagtig en negen,*
> *Is Leiden vergroot door Godes zegen.*
> *Steenſchuur was doen veſt:*
> *Myn naem Roden tooren.*
> *Stae ſchier in 't beſt:*
> *Dankt Godt daer voren.*

Het kaartie van den platten grondt der ſtadt in S. van Leeuwens korte Beſchryving toont, dat ook de Rhyn van dezen toren af, tot aan den Excyns toren, ſtaande aan 't ander einde der ſtadt, daar nu de Borſtelbrugge legt, langs des zelfs oever als bebolwerkt was, hebbende hier en daar een waterpoortje en wachthuisje, terwyl aan de overzyde de burg zynen kruin uit het midden van 't geboomte ſtak. Dezen Excynstoren kon men mede met ſchuiten onder door varen, en 't water van 't Rapenburg vereenigde zich daar met den Rhyn. Op de nu zogenaamde St. Anthonisſluis ſtondt toen de Noord-of Haagpoort, en aan de andere kant der ſtadt over de Weversbrug, ten einde van de Nobelſtraat, ſtondt de Zuid-of Hogewoerdspoort, terwyl de ſtadswallen aan de overzyde van het Rapenburg en Steenſchuur de ſtadt omringden en beſloten.

Deze ſtadt, in vergelyking van hare tegenwoordige geſteldheit, niet groot van omtrek, was echter van geen gering aanzien, als blykt uit de begunſtigingsbrieven, door graaf Floris den V in de jaren 1266, 1272, 1274 en vervolgens aan de zelve verleent; waar in onder anderen zeer voortreffelyke voorrechten geſchonken en vergunt worden aan de ingezetenen van Gouda, zich van de gevelde vonniſſen dier ſtadt te mogen beroepen voor de ſchepensbank te Leiden, mogende aldaar hunne partyen op nieuw dagen: ook wordt in deze brieven de overheit der ſtadt Leiden bevolen, niet al te ligt het burgerrecht hunner ſtede, als zeer voordeelig zynde, aan iemandt te ſchenken.

Zie hier haren eerſten ſtandt kortelyk vertoont, want om alle byzonderheden van alle hare grachten, ſtraten en ſtegen op te halen lydt dit beſtek niet: alleen dient nog gezegt, dat het Steenſchuur, waar van hier geſproken is, als een binneveſtgracht der ſtadt, hare benaming heeft van zekere ſtene korenſchuur, toen iets ſeldzaams, om dat doorgaans de gebouwen van hout waren, gelegen digt by, daar nu de Zaaihal is. Het water Rapenburg ontleende zynen naam van het adelyke huis Raaphorſt, buiten der ſtede veſten onder het dorp Soeterwoude gelegen. De grachten, dit huis omringende, hadden hunne uitwatering in deze ſtads binneveſtgracht, waar van het als nog dien naam behouden heeft. De tegenwoordige Langebrug was toen een bevaarbare gracht, de Voldersgracht genaamt, om dat 'er vele wolle-en lakenwaſſchers, ook volders, op woonden.

De ſtadt, door den aanwaſch van den lakenhandel en de toevlucht van uitheemſche verdrevene burgeren uit Iperen en andere ſteden in Vlaanderen, wierdt te klein om alle de derwaarts komenden te omvatten, derhalven beſloot men in den jare 1294 de ſtadt te vergroten, en men trok daar aan het zogenaamde Hogelandt, aan de overzyde des Rhyns gelegen, waar op de burg geplaatſt ſtondt. Deze nieuwe aanwaſch begreep in zich 22, en dus was de ſtadt in 't geheel 41 en een half Rhynlandſche morgens groot, en reets zeer digt betimmert, pronkende als een grote voorſtadt met vele voortreffelyke gebouwen: ook hadt men daar al een kerkie, het Berderen huis genaamt, om dat het van planken als een loots was opgeſlagen, het Oude Vrouwenhuis, nu het Weeshuis, en meer andere geſtichten. Deze nieuwe ſtadt wierdt aan de oude ſtadt vaſtgehecht door zeven bruggen, als de Viſchbrug, de brug, die van achter hes ſtadhuis over den Rhyn geſlagen was, en daar tot den jare 1568, of 1569, gelegen heeft; de Korenbrug; de S. Sebaſtiaans-of kerk-nu de Luizemarktsbrug genaamt; de Karremelksbrug, benevens den Roden toren; de Gansoordsbrug, en de Hogewoerdspoortsbrug: want deze poort wierdt verder uitgezet en geplaatſt omtrent daar nu de Kraaiersſtraat is, ſluitende daar door mede binnen de reets volbouwde voorſtadt van de Hogewoerdt, of Waardt. De Veſteſtraat heeft dezen naam, om dat te dier tydt daar der ſtede veſt was, en de uiterſte gracht was toen de uiterſte ſtadsgracht aan de zelve veſt. Verder beſloot de oude Rhyn de ſtadt aan de Ooſtzyde, en lopende om den burg vereenigde zich daar met den nieuwen.

De gezonde lucht, het vruchtbaar aardryk, en wel inzonderheit de aangroei van den lakenhandel, maakten niet alleen, dat deze gemelde eerste vergroting binnen weinig jaren voltimmert, maar zelfs wederom te klein wierdt om alle de derwaarts komende Vlamingers en uitlanders te bevatten: derhalven moest men al aanstonts na het voltooien van de eerste besluiten tot eene twede vergroting, die volgens zommigen haar begin nam in den jare 1313, maar naar 't zeggen van anderen in den jare 1355, welk laatste gevoelen bevestigt wordt door een vergunningsbrief van graaf Willem, hertog van Beyeren. Deze aanhechting besloeg omtrent 23 morgen lands; bevatte het Over-Rhynsche en Marendorp, beginnende tegen over den Excynstoren, en lopende hier van daan voorby het zogenaamde Lopsenhuis, 't welk toen stondt, daar nu de Galgstraat is, langs de oude vest, sedert dien tydt nu nog dezen naam behouden hebbende, tot aan de hoogte van de vorige vest, nu de Vestestraat. In dit stuk legt de Vrouwenkerk, en is naderhandt de Marekerk gebouwt, het Elizabethsgasthuis, mitsgaders andere gebouwen, waar van hier na gesproken zal worden. Deze twede vergroting wierdt aan de stadt gehecht door de Bostel, Vrouwe, S. Janskerk, Hooigrachts of Pecte, en de Vestbruggen, afgesloten door twee poorten, de Rhynsburger, of Haarlemmer, en de Zylpoort.

Deze twee zo kort op elkander gedane vergrotingen maakten Leiden alom roemruchtig. Deze roem vermeerderde de drift der naburen en uitheemschen om derwaarts toe te vloeien; de zegen des Allerhoogsten bescheen het zelve, en de koophandel nam van dag tot dag aan; dus moest men al wederom bedacht zyn om zyne muren meer uit te breiden, en hertog Albrecht van Beyeren, toen bestierder van dit landt, vergunde aanstonts door voorrechtbrieven van den 15 Juny des jaars 1386 aan de regering verlof om hunne palen verder uit te zetten. Hier toe koos men de landen aan de Zuidzyde der stadt, gelegen tegen over Rapenburg en Steenschuur, die aan de stadt afgestaan wierden door den here van Raaphorst, als ambachtsheer van Zoeterwou, waar onder zy behoorden. Deze derde uitbreiding nam haar begin van de Hogerwoerdspoort, en strekte zich tot aan de plaats, daar nu de Witte-of Haagpoort staat, bevattende in haren omtrek 36 Rhynlandsche morgens; zo dat nu de stadt met hare wallen, buitenwateren en cingels in 't geheel uitmaakt 132 van gemelde morgens. Hier door wierden in de stadt getrokken de hand-en voetboog-Doelens, weleer gestaan hebbende daar nu het Levendaal, de S. Jorissteeg, en Zydgracht is, mitsgaders meer andere gebouwen, en eene menigte van lakenramen, waar van nog de Raamstegen hunnen naam behouden hebben. Dit gedeelte wierdt door acht bruggen, als de Hogewoerds, van ouds de Wevers, de Oosterlingplaats, nu de Groene, de S. Jakobs, de Nieuwe, de Vliets, Nonnen, Doele en S. Antoniusbruggen aan de oude stadt gehecht.

In dezen toestandt bleef Leiden ruim twee volgende eeuwen, tot dat het gefoltert door eene harde belegering, en drie hoofdplagen, als zwaardt, hongersnoodt en pest, zyn hoofdt in volle vryheit mogende boven steken, weder toenam in al het geen een stadt bloeiende kan maken. Zyne laken-zaai-en grynhandel vermeerderde; zyne nieuwe universiteit, die zo haast geboren, zo haast ook roemruchtig door Europa wierdt, veroorzaakten, dat het ligchaam dezer stadt wederom te klein wierdt om alle de herwaarts komende verjaagden uit de Spaansche Nederlanden en Vrankryk te huisvesten; dies moest men in den jare 1610 op nieuw besluiten hare muren uit te zetten, en binnewaarts te trekken een landstreek van 40 morgens en 200 roeden, wordende de stadt hier door in haren omtrek geschat in 't geheel met de buitencingels en wateren op 172 Rhynlandsche morgens en 200 roeden; begin nemende buiten de Haarlemmer, nu de Blaauwe poort, op de hoogte van de Witte-of Haagpoort, en lopende achter de oude Cingel om, door 't landt, tot op de hoogte van de Zylepoort, toen staande daar nu de Havebrug legt.

De vyfde vergroting dezer stadt geschiedde in den jare 1644, beginnende bezyden de Zylpoort, op de hoogte van den vorigen omtrek, of daar nu de Heerepoort is, en lopende kringswyze achter gemelde Zylepoort, of de Haven, om, Oostwaarts aan, binnen hare muren brengende de nu nog zo genaamde oude voorstadt, die al tamelyk in getal van huizen was toegenomen, ter grootte van 6 morgens en 211 roeden, met mening om zo voort te gaan tot aan de Hogewoerdspoort; doch deze arbeidt wierdt gestaakt en opgehouden tot dat men de zesde of laatste vergroting onderham, de welke wierdt vastgestelt en werkstellig gemaakt in den jare 1659, wordende de omtrek van daar 't by gelaten was verder uitgebreid tot aan de S. Jakobsgracht, en daar de wallen en vesten aan 't oude werk vastgehecht. Hier door wierdt de Hogerwoerdspoort wederom verder en op eene gelyke zelfstandigheit met de nieuwgemaakte Zylepoort uitgezet. De bruggen, waar mede deze laatste vergroting aan de andere gehecht wierdt, worden de Zyl, of Have, Kerk, Groenesteegs, Here, en Over-Rhynsbruggen genaamt, en dit aanvoegsel besloeg de grootte van 35 morgens, vier honderd en tachtig roeden lands.

Leiden, nu binnen korte jaren wederom zo luisterryk vergroot en uitgebreid zynde, bevat tegenwoordig in zynen omtrek 223 Rhynlandsche morgens, 291 roeden lands; is omringt ten dele met aarde wallen, en ten dele met zware stene muren, om de welke een gracht, ter breedte van 100 voeten, loopt, die alzins bezoomt is met brede cingels, versiert met keurige lanen, beplant met schaduwryke linden en ypebomen, wier kruinen in elkander geweven als bogen strekken om de wandelaars, de zelve dagelyksch langs een harden en nooit met slyk bezoetelden weg in menigte gebruikende, voor de hette der zonne te beschermen. Deze cingels, zo aangenaam in zich zelve, zyn wederom de gansche stadt rond bezet met vruchtbare speeltuinen, wier getal onmogelyk is na te gaan, verscheide linnenbleken en talloze lakenramen, ten gemak der burgeren en kooplieden. De stadt heeft byna eene ronde gedaante, en hare kruiskerken, torens, en andere praalgebouwen verrukken het oog van alle kanten waar men de stadt nadert. Verscheide waterpoorten gaan onder de stadswallen door, en 't water der stads vesten wordt hier en daar met beren en waterkeringen besloten, die eensdeels strekken om het zelve op te houwen, af te laten lopen, al naar de winden hen versch water kunnen toebrengen. Binnen hare muren telt men ruim 13000 huizen, behalven vele zogenaamde poorties, of gangeties, waar in vele huisgezinnen by elkander wonen, en die als een huizing gerekent worden; 120, meest stene, en weinig houte bruggen hechten 28 bevaarbare grachten, alzins met gemetselde stene wallen en kaden bezoomt, aan elkander, en 200 straten, of stegen, die men kan doorgaan.

Maar aleer men tot het noemen der tegenwoordige kerken overgaat, zal men aanhalen, wat van diergelyke oudtyds in de stadt, zo wel van geestelyke als wereldlyke gebouwen, geweest zyn.

Behalven de drie parochiekerken, hier na breder te melden, zyn binnen deze stadt vele kloosteren geweest. Nochtans wordt als iets seldzaams aangemerkt, dat 'er onder de zelve maar een geweest is, waar monniken gehuisvest wierden, daar de andere alle voor nonnen geschikt waren. Dit manneklooster wierdt genaamt het *Cellebroers* of der *Alexianen* klooster, staande op de nu nog zogenaamde Cellebroersgracht, en waar van nu het Nederduitsche Staten collegie gemaakt is. De monniken wierden veel gebruikt ter oppassing van de zieken, en begraving der doden: zy vierden hunne eige kermis op Palmzondag, ten dien dage met een jongen esel de stadt omwandelende, willende daar door de inryding van onzen Zaligmaker binnen Jeruzalem uitbeelden.

De *Duitsche ridders* hadden te dier tydt mede een huis voor hun gebruik, staande aan de Zuidzyde der S. Pieterskerk. Van deze huizing is nog een gedeelte onder den naam van *Kommandery* bekend; maar 't andere gedeelte is tot een straat gemaakt, de Heeresteeg genoemt.

Het *S. Michiels klooster* was een ryk nonnenklooster, volgens den derden regel van S. Franciscus; stondt tusschen Vrouwenkamp en Marendorp, en is nu niet meer te vinden; want daar van zyn eenige huizen en een leertouwery gemaakt.

Het S. *Ursulen-konvent*, of dat der *zes duizend maagden*, stondt tusschen de Rhynsburger poort en de Vrouwenkamp, bezyden het Elizabeths Gasthuis. Dit klooster wierdt voor 't oudste der stadt gehouden, en door Augustyner nonnen bewoont; maar is nu aan het Elizabeths Gasthuis gehecht, waar van nog de kapel met een spits torentie in wezen is, gelyk hier na zal gezegt worden.

Het S. *Agnieten-klooster*, ryk van inkomsten, wierdt bewoont van Augustyner nonnen; stondt digt by de Vrouwenkerk, maar is nu geheel in burger woonhuizen hervormt.

Het S. *Ceciliaas-konvent*, achter de Vrouwenkerk, niet verre van het voornoemde S. Michiëls klooster, was bewoont van arme Augustyner nonnen. Van dit gebouw is het zogenaamde Cecilien-Gasthuis, of Dolhuis, gemaakt.

Schagen, een nonnenklooster van S. Franciscus orde, tamelyk ryk, stondt achter Marendorp, wierdt eerst in een wekelyksche beestemarkt verandert, waarom het nog de kleine Beestemarkt genaamt wordt, en naderhandt met huizen betimmert.

De *Graauwe zusters*, of *zustertjes van Nazareth*, was een arm nonnenklooster, omhelzende den derden regel van S. Franciscus; stondt mede achter de Haarlemmerstraat, en daar is nu voor een gedeelte de Baaihal, en 't overige kleine huizen van gemaakt; maar wordt echter nog het klooster van Nazareth, of Mierennest, genaamt.

De *zusters van Abkoude*. Dit konvent heeft gestaan in de Paradyssteeg; volgde den derden regel van S. Francifcus, maar is nu t'eenemaal in burger huizen, of huisjes, verandert.

Het S. *Katharynen-klooster*, van de Augustyner orde, was arm, stondt op de Pieters achtergraft, en is t'eenemaal met verscheide woningen betimmert.

De *zusters van Rome* waren ook nonnen van gemelde orde, maar ryker dan de voorgaande. Haar klooster stondt op 't Rapenburg, by de Doelebrug.

Het *Witte nonnen-klooster*, van S. Dominicus orde, en S. Vincent toegewyd, stondt op de zelve zyde van 't Rapenburg, regt over de Nonnebrug, waar van nu de akademie of eigentlyk de kruidtuin gemaakt is.

Het S. *Barbaren-konvent*, bewoont van nonnen van de derde orde van S. Franciscus, stondt wel eer op den hoek van de Voldersgracht, nu de Langebrug en 't Rapenburg, en is naderhandt eerst tot de akademie, en vervolgens tot een Prinssenhof, en eindelyk tot woonhuizen gemaakt.

Het S. *Pieters Bagynhof* stondt benevens 's Gravenstein, maar wierdt verplaatst in de S. Josephsteeg, achter de Vrouwenkerk, waar van nu het hofie van Sion gemaakt is.

Het *Bagynhof*, anders het Ruipenest, was een matige grote verblyfplaats, staande op de Hooglandsche kerkgracht. Het is tegenwoordig een poort van vele huisies, en wordt nog het Ruipenest genaamt.

Het *Falide Bagynhof*, waar van de kerk en de betimmerde omtrek nog in wezen is, hadt zyn ingang op het Rapenburg, bezyden de Nonnebrug. De huisies wierden te voren door dat soort van bagynties, en nu voor een geringen prys van eenige geringe lieden bewoont. De kerk is tot verscheide gebruiken geschikt, als voor den Godsdienst in de Engelsche tale, de ontleed-

kamer, en Boekzaal, waar van hier na breder.

Behalven deze gemelde kloosteren en bagynhoven stonden onder de stads wallen nog twee kloosters, namentlyk dat van *S. Agatha* en dat van *Margareta*; maar deze zyn door 't vergroten der stadt vernietigt.

Twee kapellen wierden oudtyds in de stadt gevonden; de eene stondt aan de Vischbrug: hier in hoorden de vischwyven en de genen, die aan den lyve gestraft zouden worden, de Misse; maar hier van is heden niets overig. De andere kapel, S. *Hubert* toegewyd, stondt in de Korenbrugsteeg, omtrent den burg, en is mede tegenwoordig in huizen verandert.

Leiden pronkte voortyds met vyf Gasthuizen, namentlyk: het S. *Jakobs Gasthuis*, nu de Zaaihal, waar van vervolgens; het *Vrouwen Gasthuis* is nu het Weeshuis, waar van hier na; het *Elizabeth Gasthuis*, nog zo genaamt, en het welk hier na zal beschreven worden; het S. *Barbaren Gasthuis*, nu het Huiszittenhuis en Fustynhal, zal volgen; het S. *Catharynen Gasthuis*, nog in wezen, waar van ook omstandiger zal gemeld worden.

Deze geestelyke gebouwen van den ouden tydt aangehaalt hebbende, zal men alleen nog vermelden eenige gestichten, weleer in deze stadt gestaan hebbende, terwyl wy den burg en andere gebouwen, nog in wezen, bewaren tot wy met deze gedaan hebben.

Lochhorst. Binnen Leiden, tegen over de Noorddeure der Pieterskerk, stondt wel eer een vorstelyk gebouw, gelegen als op een eilandt, omringt van watergrachten, de kerkgracht aan de Oostzyde, de Papegracht ten Westen stortten hunne wateren in de zelve. Het huis strekte zich verder ten Zuiden van het kerkhof Noordwaarts tot aan de Voldersgracht. Hier in wierden *Willem* de II van dien naam, de XV graaf van Hollandt en Roomsch koning, in den jare 1227, en naderhandt zyn zoon *Floris*, de V van dien naam, geboren. Hier uit is af te nemen, dat dit geen gering gebouw is geweest; maar naderhandt de graven van Hollandt elders hun verblyf nemende, is dit vorstelyk gebouw aan de heeren van Teylingen, of Loch-, ook wel Lokhorst, gekomen, en eindelyk t'eenemaal weggenomen zynde, zyn in des zelfs plaats 27 huizen gebouwt, de grachten gedempt, en niets overig gebleven dan de kelder. De straat, of het plein, van de Houtstraat, tot aan de Diefsteeg, wordt nog de buurt van Lokhorst en de Lokhorststraat genaamt, en 't Bon over 't hof heeft zyne benaming mede van dit gravenhuis.

Het *Prinssen-hof*, een prachtig en vorstelyk gebouw, staande aan de Noordzyde van 't Rapenburg, op den hoek van de Voldersgracht, nu Langebrug, wierdt na het ontzet der stadt van het S. Barbaren klooster, ryk van inkomsten, en bewoont van nonnen, volgende den derden regel van S. Franciscus, en gekleed als monniken van die orde, eerst tot een akademie, en naderhandt tot een prinsselyke verblyfsplaats en hof gemaakt, pronkende met grote vertrekken, heerlyke zalen, bekwame paardestallen, keukens en verblyfplaatsen voor de bedienden, scheppende alom van een grote binneplaats hun licht, en achter het zelve was een grote en fraaie tuin. Dit vorstelyk hof diende in den jare 1613 ter herberging van de doorluchtigste princesse Elizabeth, dochter van koning Jacobus den I van Engelandt, en bruidt van Frederik den V, keurvorst van de Palts, en naderhandt koning van Bohemen. Het gevolg van deze princesse en dat van prins Maurits, stedehouder van Hollandt, bestondt toen in over de 500 personen; waar uit genoegzaam te besluiten is, van welk een omtrek dit gebouw moet geweest zyn. Dit hof is tegenwoordig hervormt in vele schone en prachtige huizen naar de order der straten.

Het *Oude-Weeshuis.* Aan de Zuidzyde van den Nieuwen-Rhyn, omtrent de Borstelbrug, uitkomende op de Bredestraat, stondt wel eer het Weeshuis der oude stadt, wel groot en ruim genoeg om eene menigte van ouderloze wezen te herbergen, maar echter door den aanwasch der stede en de niet min aangroejing dier kinderen te klein geworden. Hierom wierden de zelve in den jare 1583 verplaatst op de Hooglandsche Kerkgraft, wel eer het Vrouwen Gasthuis, 't welk ten dien einde daar toe vermaakt wierdt, en 't Oude Weeshuis weggenomen en de grondt vervolgens betimmert met prachtige huizen.

Benoorden achter het voorgemelde Gravenhuis Lokhorst stondt op de Pieterskerkgracht het hof en de vierschaar van Rhynlandt, daar de welgeborene mannen van die landstreek hunnen gerechtsstoel hielden; maar deze vierschaar wierdt in den jare 1564 overgebragt, en geplaatst in 't nieuwe gedeelte, 't welk aan het Stadhuis op de Bredestraat getrokken was, en dit voorgemelde hof wierdt naderhandt in een Latynsche school hervormt.

Verscheide kleinder en minder gebouwen, in Leiden eertyds gevonden, gaan wy kortheitshalven voorby. Dus komen wy aan den *Burg*, wiens ouden staat, enz. wy boven in het artykel van BURGGRAVEN VAN LEIDEN reets hebben beschreven, en daarom hier niet zullen herhalen, maar tot des zelfs tegenwoordige gesteldheit overgaan. Namentlyk, ten einde van de Koornbrugsteeg, regt over de Nieuwestraat, vindt men den ingang des Burgs, pronkende met een sierlyk yzer hek, wier twee grote opslaande deuren gemakkelyk alle soorten van rytuigen binnen laten. Ten weêrzyden, boven op, staan twee uitgehouwe stene burgies, in 't midden een leeuw, in de eene klaauw een uitgetogen zwaardt, en in de andere het wapen der stadt vasthoudende, met dit opschrift: *Pugno pro Patria*, dat is: Ik vecht voor 't vaderlandt, en onder dezen leeuw in twee zwarte stenen eenige Latynsche vaarzen van Petrus Scriverius met goude letteren gegraveert, door S. van Leeuwen in zyne korte Beschryving der stadt Leiden in Nederduitsche vaarzen overgebragt.

Door deze poort tredende op een voorplaats, vindt men ter regter zyde de woning van den kastelein des burgs, zynde een prachtig en groot gebouw, voorzien van menigvuldige schone vertrekken, dienstig om vele vremdelingen, zelfs vorsten, te herbergen, en bekwaam voor alle openbare verkoopingen van landen, huizen en allerlei goederen, waar mede dit huis inzonderheit bevoorrecht is. Deze woning voorby treedt men door een twede hek op een zeer grote en met hoge lindebomen beplantte plaats. Hier ziet men den ouden Burg zyn kruin verheffen uit een sierlyken en alom met vruchtdragende bomen beplantten groenen berg, groot in des zelfs omtrek 144 roeden, of 1728 voeten, en hoog 68 roeden, of 816 voeten. Hier op en langs henen ziet men rondom verscheide harten, hinden, bokken, hazen, rammen en andere zo wel in- als uitheemsche dieren lopen, terwyl de bomen en voorplaats bewandelt worden van alle soorten van paauwen, kalkoenen, hoenders en eene menigte van verscheide soorten van duiven, die alle hunne kooien, hokken, en broeinesten hebben. De voet van dezen berg, van voren bemuurt, pronkt ter weêrzyden van den opgang met twee gedraaide hardstene kolommen, die wel eer ter weêrzyden van de Vischbrugge stonden, en om hunne oudheits wille hier zyn geplaatst. De een draagt op zyn top een leeuw, vasthoudende des keizers wapen, zynde een zwarte dubbelde arendt, en de andere zuil torst een ram met omkrullende hoornen, en houdt met zyne klaauwen vast het wapen van Leiden. Wie deze zuilen wel eer op de Vischbrugge oprechtte, vindt men nergens aangetekent. Tusschen deze zuilen langs 8 trappen opgeklommen ziet men een fraai yzer hek, waar voor in 't midden het wapen der stadt, en ter wederzyden nederwaarts die van eenige heeren hangen. Door dit hek klimt men verder langs 57 stene gemetselde trappen naar boven, daar men voor de poort, of ingang des burgs, eenige regelen in het Latyn met goude letteren in een zwarten steen vindt, de welke te kennen geven, dat deze burgt met den grondt, het aloude erfdeel van het doorluchtige stamhuis van Wassenaar, met den burggraaflyken tytel, en alle recht daar toe, van den prinsse van Ligne, heere van Wassenaar, en wat des meer is, op den 15 May van 't jaar 1651 in eigendom van den Raadt en 't volk van Leiden, uit de stads middelen, is aangelegt.

Boven dezen ingang staan twee leeuwen, die met hunne klaauwen het gekroonde wapen van Leiden vasthouden, en benevens de poort pronken de zelve van die heeren, die sedert de stadt de gerechtigheden des burgs gekocht heeft, den tytel van burggraven gevoert hebben.

Binnen dezen muur, die ter hoogte van 21 voeten uitsteekt, doedt zich voor 't oog, regt uit ziende, een fraai prieël op, beschaduwt door een zeer zwaren lindeboom, onder wiens telgen men aan verscheide tafelties kan zitten; rondom dit prieël op den platten grondt des bergs is een kunstig groot en sierlyk doolhof, welkers schermen ter hoogte van omtrent zes voeten zeer digt met elst beplant zyn. De wydte, of oppervlakte, des burgs wordt geschat op 68 roeden binnens muurs. Aan de regterhandt van den opgang ziet men een zeer diepe put, waar van men onder andere fabelen vertelt, dat de zelve te Katwyk aan zee onder de aarde doorloopt: maar zy strekt om het water, 't welk van beneden naar boven door kopere buizen geperst wordt, te ontfangen, en de fontein op de Vischmarkt te doen springen. Hier benevens, als mede aan de andere zyde, klimt men langs 21 trappen schuins opgaande op een stenen gewelfden ommegang, ter breedte van tien voeten, rustende op vaste gemetselde bogen. Hier op kan men binnen den ouden muur den burg rondom gaan, en door 36 schietgaten niet alleen de stadt en des zelfs gebouwen, maar ook de omleggende steden, dorpen, rivieren, de Leidsche meir, en ontallyke heerenhoven en schone landeryen beschouwen. Beneden, ter zyde de stalling van 't huis, vindt men een molen, die door een paardt bewogen wordende, het water uit een bak, of put, waar in verscheide wellen vloeien, lang 54, wyd tien en een half, en elf en een half voet diep, door twee buizen met kopere klapdeurtjes om het water te beletten wederom naar beneden te vallen, opwaarts gestuwt wordt in de voorgemelde put, waar uit het door andere pypen zich uitstrekkende van dezen berg niet alleen onder de aarde op nabygelegene huizen, maar ook onder den grondt van den nieuwen Rhyn, tot in de huisies, dienstig om de fontein, staande, als gezegt is, op de Vischmarkt, te doen springen. Zie hier in een klein tafereel den Burg afgemaalt. Men zal nu tot de geestelyke gebouwen overgaan.

De S. *Pieters-kerk.* Deze grote en voortreffelyke kerk staat in de oude stadt, midden op een ruim plein, waar op verscheide straten hare uitgangen hebben. Wanneer de zelve begonnen is wordt niet gevonden: de kerkmeesters hebben zelfs geen boeken, die daar van gewagen. Het nederstorten van den toren, of de beeldstorming binnen Leiden, op den 26 Augusty des jaars 1566 voorgevallen, heeft toen misschien mede de oude gedenkschriften der kerke niet verschoont, maar de zelve, benevens andere papieren, de geestelyken rakende, verwoest. Evenwel is het volgende geschrift die woede nog ontrukt: *In den jare* 1121, *des zondags naer ons Lieve-Vrouwen geboorte*, (het welk altydt is in September) *worde deze tegenwoordige kerke gewyt in der eeren Gods, en der H. Apostelen S. Pieter ende S. Paulus, onder den eerwaardigen heer en vader in Gode, Godobaldus, den* XXIV. *bisschop van Utrecht.* Hier uit kan men eenigzins de oudheit der kerke afnemen: want toen was zy al voltooit, echter zo groot niet als tegenwoordig, om dat in zeker echt geschrift vermeld staat, dat het koor dezer kerke uitgebreid en gebouwt is in den jare 1339. De zelve is kruiswyze, sierlyk en grootsch van zware stenen en hoge lichten voltooit; zy pronkte wel eer met een toren, door Marcus van Vaarnewyk de koning der zee genoemt, om dat hy zo

zo hoog was, dat men zegt dat de zelve als een baak verstrekte voor de zeilende schepen in de Noordzee. Het zy hier mede zo 't wil, zyne hoogte was 32 roeden, of 384 voeten; maar deze toren, voorzien van twee ommegangen, en verder zeer fierlyk gebouwt, stortte op den 5 Maart des jaars 1512 tusschen Donderdag en Vrydag in den nacht, even voor de klok een uursloeg, ter neder. Dit vindt men in Orlers *Beschryving van Leiden bladzyde* 95, door een ooggetuige, Hendrik Florisz. bevestigt, omstandig aangehaalt. Naderhandt heeft men den zelven wel wederom willen opbouwen, en velen hadden daar al eenige aanzienlyke sommen toe geschikt; maar 't werk is nooit begonnen. Deze kerk heeft de eer gehad, dat in den jare 1222 *Willem* de II van dien naam, graaf van Hollandt en Roomsch koning, mitsgaders des zelfs zoon *Floris* de V op het Gravenhuis, Lokhorst, geboren, alhier gedoopt wierden. Ter gedachtenis hier van schonk de eerstgemelde vorst aan deze kerk een prachtige doopvondt, wiens wedergade in Hollandt niet gevonden wierdt, geplaatst in een vorstelyke kapel; en hy heeft ook deze kerk met vele voorrechten begiftigt. Ten tyde van den Roomschen Godsdienst was deze kerk de oudste en eerste in rang der drie parochiekerken binnen Leiden, en wierdt met haar onderhorige door kommandeuren van de Duitsche orde bedient, waar van een lyst by meergemelde Orlers, *bl.* 120, te vinden is. Zy pronkte toen met drie heerlyke kapellen en 34 altaren; maar de Hervormde Godsdienst de overhandt gekregen hebbende, en binnen Leiden gestaaft zynde, wierden alle deze versierselen weggenomen, en op den 5 October des jaars 1572 is hier de eerste maal voor de Gereformeerden gepredikt. Van binnen vertoont zich deze kerk zeer prachtig, en mag met recht onder de voornaamste kerken van Nederlandt geplaatst worden. Een torentje steekt met een fraaie spits uit het midden der zelve, en 't klokkenhuis staat 'er eenige tusschenwydte van daan. Inwendig rust haar gewelf op 24 zware zuilen, ter dikte van 12 voeten in 't rondt, wier hoofdstukken met lofwerken fraai zyn uitgehouwen. De vier pylaren, die het kruisgevaarte in 't midden der kerk, waar boven het gemelde torentje staat, schragen, zyn meer dan eens zo dik. Men ziet hier boven de Westdeur een groot kunstig en kostelyk orgel, alom met verguld snywerk versiert. Het koor, afgeschoten door een hek, ten dele met fierlyk gewrochte kopere tralien, praalt aan 't Oosten in de kerk. De lichten van de kerk, en 't koor zyn hoog en breed; zy pronken ten dele met de geschilderde wapenen van de Hoogheemraden van Rhynlandt, en die der kerkmeesteren, mitsgaders andere fieraden. De wanden en zuilen der kerk, en inzonderheit van 't koor, zyn behangen met ontelbare wapenen en grafschriften van vele doorluchtige geslachten, wyze mannen, en amptenaren, onder welke uitmunten het wapen en grafschrift van *Johannes van Kerkhoven*, heere van Kerkhoven en Heenvliet, enz. van *Joh. Coccejus*; van *Hadrianus de Sanctienoys*, heere van Menage; *Robertus Dodoneus*, lyfarts van de keizeren Maximiliaan den II, en Rudolph den II, professor; *Joh. Holman*, professor; *Nicolaas Stokkius*, rector der scholen; *Gerhard* en *Reinier Bontius*, professoren; *Joh. Heurnius*, professor; *Petrus Bockenberg*, geschiedschryver van Hollandt; *Thomas Erpenius*, professor; *Willebrordus Snellius van Royen*, professor; *Petrus Cunæus*, professor; *Ewaldus Schriverius*, professor; *Franciscus de le Boe Sylvius*, professor, als mede vele andere geleerde mannen, heeren, die in der tydt de regering der stadt hebben helpen schragen, en andere amptenaren, wier namen wel waardig te gedenken, maar hier vervelen zouden.

De *S. Pankras*, of *Hooglandsche kerk*, de twede parochiekerk, S. Pankras, ten tyde van graaf Willem den Goeden, op zondag voor of na de geboorte van Maria in September 1315 toegewyd, heeft na de hervorming van den Godsdienst den naam van Hooglandsche behouden, om dat zy op het al van ouds zogenaamde Hogelandt gebouwt is. Zy wierdt begonnen in den jare 1300; maar de tweespalt wegens het oprechten van het kapittel ten Hogelanden, waar door vele inkomsten van de Pieters-kerk afgeknibbelt wierden, en de zo dodelyke beroerten der Hoeksche en Kabeljaauwsche factie hebben de voltooing eenigen tydt vertraagt. Zy wierdt eerst het *Berderenhuis* genaamt, om dat zy van hout was opgetimmert. Deze kerk stondt in den beginne onder de parochiekerk van Leiderdorp, S. Michiel toegewyd, tot dat in den jare 1366 Jan van Vaarneburg, bisschop van Utrecht, haar tot een collegiale kerk verhief, door een verheffingsbrief, getekent op S. Simeon en Judas avondt, waar in ook het kapittel ten Hogelande wierdt bevestigt, gelyk omstandig te lezen is by *H. V. H. Nederlandsche kerkelyke Oudheden*, III *deel*, *bladzyde* 621. Dit aangeroerde kapittel bestondt uit een prooft, 15 geestelyke en 6 wereldlyke kanunniken. De namen der proosten vindt men by *Orlers bladzyde* 111. Men zag in deze kerk, toen de Roomsche Godsdienst daar bloeide, verscheide kapellen, waar onder die van de Moeder Gods en 't H. Kruis de voornaamste waren, en 13 altaren: maar alle deze optoojingen zyn weggenomen, en de Hervormde Godsdienst wierdt daar in voor de eerste maal gepredikt op den 15 July des jaars 1574. De inkomsten van het Kapittel zyn sedert gebruikt ter betaling van de Nederduitsche, en Walsche predikanten der stadt.

Dit is mede een schone, grote en hoge kruiskerk, gunstig gebouwt met hoge opgaande lichten, pronkende met een spitzen toren, uurwerk en klokhuis. Van binnen is zy ruim en licht, rustende haar gewelf met het koor op 36 zware zuilen, ter dikte van omtrent tien voeten. Boven de Westdeur pronkt hier ook een fraai orgel, zo prachtig niet als dat van de Pieterskerk, maar echter fierlyk gemaakt, en van goed geluidt. Het koor, waar in men trouwt, is mede met een hek afgezondert, heeft een predikstoel en andere fieraden. De glazen zyn fraai beschildert met de wapenen der kerkmeesteren, en de wanden en pylaren pronken hier en daar met de wapenen van doorluchtige geslachten en vermaarde mannen, als onder anderen met die van den roemryken *Pieter Adriaan vander Werf*; en in het koor vindt men het graf van *Justinus van Nassau*, waar op hy in levensgrootte staat uitgehouwen.

De *Vrouwen kerk*. Deze derde en kleinste parochiekerk is gelegen op Marendorp, of de Haarlemmerstraat, tegen over de Vrouwesteeg, was in den jare 1363 niet meer dan een kapel, de moeder maagdt Maria toegewyd, stondt buiten de stadt, onderhorig de parochie van Oestgeest; maar naderhandt in de stadt getrokken is zy zelf tot een parochiekerk geworden, ten verzoeke van Hendrik Spikers, pastoor van Oestgeest, en toestemming van Clarisse van Scheinen, abdisse van Rhynsburg, op vrydag na S. Valentiniaansdag des jaars 1363. Volgens het schryven van Hendrik Taborita is deze kerk op zondag na Maria Hemelvaart in den jare 1365 ingewyd. Zy is ten aanzien van de twee voorgemelde kerken klein, echter groot en ruim genoeg om eene menigte menschen te omvatten, en 't schynt, dat hier een stuk aangevoegt is, om dat het achterste gedeelte hoger van dak is, dan het voorste, maar door wie en wanneer zulks geschied is, vindt men niet aangetekent. Toen de Roomsche Godsdienst daar in geoeffent wierdt, was zy van binnen fierlyk opgetooit met verscheide kapellen, waar onder twee voorname waren, mitsgaders vier altaren, tot dat deze daar alle zyn uitgeroeit, wanneer men op den 20 July des jaars 1572 daar binnen den Hervormden Godsdienst het allereerst verkondigde. Deze kerk pronkt van voren op de Haarlemmerstraat met een tamelyken hogen spits toelopenden toren. De kerk is hoog van dak: het achterste gedeelte, nog hoger dan het voorste, wordt met een klein torentje afgezondert. Van binnen rust het gewelf op 16 zware kolommen, ter dikte van omtrent 10 voeten. In deze kerk wordt door de Fransche gemeente de Godsdienst verrecht. Men vindt hier ook eenige wapens van brave geslachten, en onder anderen een gedenkteken voor den alom vermaarden *Josephus Justus Scaliger*.

De *Mare*, of *Nieuwe kerk*, eerst alzo genaamt om dat zy aan het riviertie de Mare, een tak van den Rhyn, schoon anderen menen, dat de zelve met het Spare wel eer vereenigt is geweest, eer nog de meir tot zulk een uitgestrektheit was aangegroeit, en ten twede om dat zy nieuw is, ten opzichte van de andere kerken, en by de Gereformeerden gebouwt is. Zy wierdt begonnen in den jare 1638, en na dat in des zelfs grondt 3000 zware masten ingeheid waren, is de eerste steen van dit gebouw gelegt door den here Cornelis Paats, oudsten zoon van den toen voorzittenden heer burgermeester Mr. Willem Paats, en weinig jaren daar na voltooit. Dit is een keurig gebouw, heerlyk om des zelfs juiste bouwkunde, achtkantig rond van gedaante. Van de Mare inkomende over een ruime voorplaats, door een fierlyke poort ten Westen van de kerk, diergelyke ingangen ook ten Oosten, Noorden en Zuiden zynde, vertoont de kerk zich van buiten als een prachtige tempel naar de Roomsche wyze. Boven in den bandt tusschen het onderste gevaarte en 't dak staan de acht streken van den windt met stenen uitwaarts gemetselt: boven deze banden of nissen loopt het dak koepelswyze schuins op by 't uurwerk, 't welk heel en half uur slaat, geplaatst in een toren, hoog boven de kerk 47 voeten. Op dezen toren staat een fierlyk uitgewerkte en vervulde pynappel, waar uit op een kruis de faam den windt verkondigt. Van binnen is de kerk 300 voeten in haren omtrek, de wydte van de eene tot de andere zyde 100 voeten, rustende dit gebouw op acht zware stene zuilen, ter dikte van 50 duimen, en in den omtrek 12 voeten, rondom met 8 hoge lichten. Men schat de hoogte van de kerk binnen van den middelgrondt tot in den toren, op het gewelf der kerk, waar in 't midden ook een uurwyzer is, op 150 voeten. In deze kunstige en nette kerk wierdt de eerste predikatie op den 3 October des jaars 1649, zynde de dag, dat het ontzet der stadt geviert wordt, gedaan door Do. Johannes Dermout, uit *Psalm* LXXXIV, ℣. 9, enz. maar des anderen dags wierdt de inleidingpredikatie dezer kerke gedaan door den hoogleeraar in de Godgeleerdheit Abraham Heidanus uit den Propheet *Haggai*, van ℣. 3, tot 12: op welken dag de grote Raadt en Vroedschap der stadt van 't Raadhuis plegtig derwaarts gingen.

Wegens den aanwasch en de vergroting der stadt is aan de Zuidzyde van de Heeregraft, op een zeer groot en ruim plein, de grondslag gelegt van een andere nieuwe kerk, zynde des zelfs fondamenten reets voltooit, en de eerste steen daar van gelegt op den 5 November des jaars 1663 door den heere Gerhard Meerman, oudsten zoon van den heere Mr. Jan Meerman; maar de zelve is tot heden, wegens de oorlogen, waar in deze landen sedert gedurig zyn ingewikkelt geweest, nog onvoltooit gebleven. Echter is tot gemak der daar omtrent wonende burgeren een grote van hout op een stenen voet gebouwde loots opgerecht, waar in vele honderde menschen gevoeglyk het gehoor van Gods woordt kunnen hebben.

De *Gasthuis-kerk*, van velen voor de eerste en oudste kerk der stadt gehouden, legt aan de Noordzyde van de Bredestraat, is vastgehecht aan het Katharyne Gasthuis; heeft op gemelde straat twee fraaie poorten, als ingangen, behalven nog twee andere ingangen door 't Gasthuis. Deze kerk is van binnen groot en ruim, voorzien van twee galderyen. De lichten van achteren pronken met de wapens der regenten van 't gemelde Gasthuis. Hier in wordt des morgens ten half of zeven uuren, en des avonds ten vier uuren door de stads predikanten in 't Nederduitsch, en ten negen uuren des morgens, ook op hoogtyden des namiddags, door de Fransche predikanten in hunne tale de Godsdienst verrecht. Deze kerk wierdt in den jare 1634 uit last van

van de Regering merkelyk vergroot. Boven op de zelve ſtondt een tamelyk hoge toren; maar de zelve is wegens des zelfs bouwvalligheit voor een groot gedeelte afgebroken. De daar in verzamelde aalmoezen ſtrekken ten profyte van 't gemelde Gaſthuis.

De *Hoogduitſche kerk*, gelegen op de Langegracht omtrent de Mare, zynde een fraai kerkie, waar in vele toehoorders, zo wel beneden, als op de galdery, geplaatſt kunnen worden. Hier in predikt men twee maal op alle zondagen en feeſtdagen. De Predikant, wien dit aanbevolen is, zit als medelidt, en ſtemt op zyn beurt in den groten kerkenraadt. De aalmoezen, daar in verzamelt, ſtrekken ten nutte van de gemene huisarmen.

De *Engelſche kerk*, tot gemak der menigvuldige Engelſche ſtudenten, herwaarts toevloeiende, door de Regering geſchikt, zynde het zelve, waar in eertyds de Roomſchgezinden voor de bagynties Miſſe deden, en predikten, ſtaande op het zogenaamde Falide-Bagynhof, waar van ook een gedeelte genomen is ten gebruik der ontleedkunde. Hier in wordt alle zondagen en feeſtdagen tweemalen in de Engelſche tale gepredikt.

De *Lutherſche kerk*. De geloofsgenoten van de Augsburgſche belydenis hebben op de Hooglandſche kerkgracht een zeer grote huizing tot een kerk gevormt, ter oeffening van hunnen Godsdienſt. Deze is ſierlyk en deftig van binnen, ruſtende des zelfs gewelf op veertien ſterke houte pylaren. Twee galderyen kunnen, behalven de benedenſte plaatſen, een zeer groot getal menſchen bergen, en aan alle een goed gehoor verſchaffen. Het daar in geplaatſte orgel is kunſtig en van een aangenaam geluidt; om kort te gaan, alles is hier in fraai en wel waardig om beſchouwt te worden. De Godsdienſt wordt door twee Predikanten, betaalt wordende uit de gemene kerkkaſſe, waargenomen.

De *Remonſtrantſche kerk* heeft haren ingang op den Middelweg, is mede van eenige huizen tot een ſierlyk kerkie gevormt. Het is tamelyk groot, luchtig en ter gehoor gemakkelyk. Twee Predikanten bedienen den Godsdienſt, en worden uit de gemene kerkkaſſe betaalt.

De *Mennoniten kerk*. Deze geloofsgenoten hadden wel eer twee plaatſen in de ſtadt, daar zy hunnen Godsdienſt oeffenden, een in de Bogaardſteeg, en de andere in het ſteegie ten Noorden de Pieterskerk, lopende op de kerkgraft ter plaatſe, daar wel eer het voorheen gemelde vorſtelyk huis Lokhorſt geſtaan heeft; maar ſedert hunne vereeniging is de eerſte vernietigt, en de laatſte wordt nog heden door hen gebruikt. Deze kerk is ruim en groot, kunnende zo wel beneden, als op de galdery eene menigte menſchen geplaatſt worden. Twee of drie Predikanten bedienen hier den Godsdienſt, en worden uit de liefdegiften van de gemeente onderhouden.

Roomſche kerken. Behalven de geſlote kerken heeft de Regering aan de Roomſch-Katholyken nog heden toegeſtaan het gebruik van zeven huizen, die zy tot oeffening van hunnen Godsdienſt bekwaam gemaakt hebben:

1. Op de Hooigracht. Deze is prachtig, en wordt die Godsdienſt daar door de zogenaamde Janſeniſten verrecht.
2. Op den Nieuwe Rhyn, by de Rhynſtraat, een Karmeliet.
3. Op den gemelden Rhyn, by de Middelſte gracht, een wereldſch heer.
4. In de St. Jorisſteeg, een wereldſch heer.
5. Op de Haarlemmerſtraat, Predikheeren.
6. De Franſche kerk, zynde een Karmeliet, in de Kuiperſteeg.
7. In de Bakkerſteeg, mede Predikheeren.

Achter deze kerken zal men hier plaatſen de andere Godshuizen, en hier van heeft den rang eerſt het

Katharynen Gaſthuis. Dit is een der alderoudſte gebouwen binnen Leiden. Het ſtaat op den Nieuwen Rhyn, ſtrekkende van achteren tot op de Bredeſtraat, aan de voorverhaalde Gaſthuiskerk verknocht. Dit huis is zyn eerſte en voornaamſte bevordering verſchuldigt aan het geſlacht van Steenvoorden, die het zelve met vele proven bevoorrecht, en tot een vikary, een wandelbare bezittinge by de naaſten uit het zelve geſlacht, begiftigt heeft, waar van de oude giftbrieven nog voorhanden zyn by Simon van Leeuwen in zyne *Korte Beſchryving der ſtadt Leiden bladzyde* 469. Dit huis is niet alleen door deze familie, maar ook door de liefdadigheden van vele anderen in vervolg van tydt met zo veel luiſter toegenomen, dat het voor een der voortreffelykſte gaſthuizen van Hollandt kan gehouden worden. Men ziet daar nog eenige oude voorrechtbrieven, inhoudende keuren en wetten, het huis rakende. Een daar van is door de Regeerders der ſtadt verleent in den jare 1388, en een ander door hertog Albrecht van Beyeren, grave van Hollandt, enz. op den 4 Augusty des jaars 1401, te vinden by Orlers *bladz.* 126. In den jare 1570 is dit gaſthuis merkelyk vergroot en vernieuwt met een kloeke zaal aan de Noordzyde van de kerk, op de Bredeſtraat zyn licht ſcheppende, en dus is het allengskens tot dezen ſtandt gekomen. Dit Gaſthuis hadt in oude tyden de macht van in hunne kerk of kapel een eigen kapellaan aan te ſtellen, gelyk zulks uit een vergunningsbrief by *S. van Leeuwen bladz.* 474, door paus Innocentius in den jare 1368 op S. Agathasdag getekent, te vinden, gezien kan worden. Maar behalven alle voorrechten, dezen huize verleent, is 'er onder anderen een, dat ſeldzaam is, namentlyk, dat het een eigen munt mogt hebben, om duiten en oorties te ſlaan; waar van de ſchroeven en ſtempels nog by de Regenten beruſten. Aan de eene zyde van dit geldt vondt men een radt, zynde het byzondere wapen van dit Gaſthuis, voortkomende, om dat S. Catharyna eerſt gevilt, toen op een radt gelegt, en dus om den gelove gemartelt wierdt. De overblyfſelen van deze martelareſſe zegt men dat nog lang in dit Gaſthuis beruſt, en vele wonderdaden gedaan hebben. Aan de andere zyde van deze munt ſtondt het wapen en de naam der ſtadt Leiden. Hoe lang dit huis het voorrecht van dit munten gehad heeft, waarom, en door wien hen zulks vergunt is, vindt men nergens aangetekent, maar wel, dat het zelve nog in later tyden bekrachtigt is by die van den gerechte dezer ſtadt, volgens een uittrekſel van het reſolutieboek, gedagtekent den 12 November des jaars 1573.

De zalen van dit groot gevaarte zyn zes in getal, namentlyk twee voor mannen, en drie voor vrouwen, de zesde wordt de peſthuiszaal genaamt. Daarenboven vindt men 'er een fraaie regentenkamer en kantoor, een regentinnekamer, beneffens voor arme landlopers, verſcheide huisies, daar proveniers hunnen koſt en huisveſting inkopen, enz. Ten profyte van dit Godshuis hebben de Regeerders der ſtadt hier aan verknocht de gemene ſtads apotheek, waar in onder een meeſter apotheker en knecht op een behoorlyke wedde de geneesmiddelen, ten dienſte van de gemene armen, die der Walſche Diakony, en andere Godshuizen worden klaar gemaakt, zo nochtans, dat ieder zyn aandeel naar een zekere gemaakte lyſt jaarlykſch aan de meeſteren en rechten moet betalen.

Dit Gaſthuis, ſchoon ryk van landen, goederen en erfpachten, mitsgaders andere liefdegiften, is door verval der tyden, aanwaſch der behoeftigen, en zware laſten in dien bloeienden ſtandt niet meer als voor vele eeuwen. Het gevaarte, hoe groot, wierdt al voor de grondlegging der Nederlandſche vryheit te klein om alle de derwaarts toevlucht zoekenden te herbergen, derhalven hebben de Regeerders der ſtadt goedgevonden, na het uitroeien der konventen, ter onderſchraging van dit huis te ſchikken het

Ciciliën Gaſt-of *Dolhuis*, gelegen achter de Vrouwenkerk, tuſſchen des zelfs van ouds zo genaamde Kerkgracht en Vrouwenkamp, wel eer gedient hebbende als een klooſter ten gebruik der arme Auguſtyner nonnen, zynde een ſchone, grote en wel betimmerde huizing, met een luchtige en ruime voorplaats, aan weërzyden omringt van verſcheide ſchone zalen en afgezonderde plaatſen, waar in wel eer die met de peſt beſmet waren gekoeſtert en genezen wierden, maar nu geſchikt voor menſchen, door de huisarmen, of anderen, aldaar beſteed voor een gematigden prys. De krankzinningen of dollen worden hier in 24 afgeſlote byzondere kamertjes langs een bekwamen gang bewaart. Dit Godshuis, geen of weinige inkomſten gehad hebbende, wierdt krachtig onderſteunt door de voordeelen eener lotery, aan 't zelve van den gerechte der ſtadt verleent in den jare 1596, waar door dit huis merkelyk vergroot en verbetert is. Behalven de zalen, die zes in getale zyn, vindt men hier ook andere gemakken, zo voor de regenten, binnenvader, als andere bedienden, mitsgaders eenige proveniershuisies.

Deze twee Gaſthuizen zyn als vereenigt, en worden door vyf regenten, en zo vele regentinnen gelykelyk beſtiert. Een loontrekkend rentmeeſter onderſchraagt hen in het ontfangen van de vaſte inkomſten en voordeelen, in der tydt aan deze huizen verleent.

Het *Elizabeths Gaſthuis*, vereenigt met de *Leprozen*. Dit is het twede Gaſthuis in rang, en gelegen in de Vrouwenkamp, uitkomende op de Oude veſt. De eerſte beginſelen daar van zyn klein en zeer gering geweeſt ten aanzien van des zelfs tegenwoordigen ſtandt. De ſtichter daar van was *Jan Dirksz. Coenen*, en zyne huisvrouw *Catharina Teden*, die zeker huis en erf, gelegen in de Vrouwenkamp, naaſt het klooſter van S. Urſula, of der 11000 Maagden, gekocht hebbende, het zelve ſchikten tot eene bekwame plaats, waar in men vele zieken, kranken en arme eerlyke vrouwen zou ontfangen, herbergen en onderhouden van al wat tot ligchamelyke nooddruft vereiſcht wierdt. Hier over gaven zy het opzicht aan den rector, of beſtierder, van het S. Margareten klooſter, binnen de vryheit der ſtadt gelegen, mitsgaders aan de beſtierſter van het gemelde klooſter, op den 3 April des jaars 1435, onder beding, dat de voornoemden twee deugdelyke en eerlyke mannen konden verkiezen, die het huis en de zorg daar van zou aanbevolen zyn, op dat de goederen, door hen aan het Gaſthuis geſchonken, en nog te komen, wel en behoorlyk zouden beſtiert en beſteed worden. Het eerſte geſchenk van deze ſtichters beſtondt in 100 oude Vrankrykſche kronen en 4 koeien, en ziende, dat deze gift wel beſteed wierdt, hebben zy nader dit Gaſthuis met meer andere goederen en inkomſten vermeerdert, ook zekere wetten en inzettingen gemaakt, op wat wyze men deze menſchen daar in ontfangen, handelen en onderhouden zou, wordende als nog de bepaalde maaltyden op Kersmis, Paaſchen, Pixter, Vrouwenkermis en S. Elizabethsdag onderhouden. Dit Gaſthuis, dus begonnen, is van tydt tot tydt vergroot en uitgebreid, dikwils naderhandt begiftigt met eenige landeryen en andere goederen, om uit des zelfs inkomſten het oogmerk van den eerſten ſtichter te voldoen. Maar zyn de liefdegiften toegenomen, de aanwaſch der behoeftigen is niet verminderd, en het verval der tyden heeft het zelve veel ten achteren gebragt, zo dat men eerlang genoodzaakt wierdt daar niemandt meer in te nemen, dan de zulken, die een kleine erkentenis naar goedkeuren der Regenten betaalden, om daar voor hun leven lang te worden geherbergt en geſpyſt. Na dat de Hervormde Godsdienſt over den Roomſchen in deze ſtadt zegepraalde, heeft de Regering gewilt, dat het S. Urſulenklooſter daar aan zou gehecht worden, en op den 10 Maart des jaars 1583, wanneer het Vrouwen Gaſthuis op de Hooglandſche Kerkgracht geordent wierdt tot een verblyfplaats der arme wezen, wierden alle de oude vrouwen, te dier tydt daar gehuisveſt, hier overgebragt. Insgelyks hebben de heeren van den gerechte te dier tyde gewilt, dat de leprozen, wel eer in een byzonder huis buiten de Rhynsburger, nu Blaauwe poort, het Lopſenhuis genaamt, onderhouden zynde, daar mede overgebragt zouden worden,

worden, om daar in een afzonderlyke zaal geholpen en genezen te worden, de armen om niet, en de anderen voor een kleine gift aan 't huis en de zaalmoeder, daar toe verkoren. Deze overbrenging of verplaatzing geschiedde den 30 December des jaars 1592. Dus is dit Godshuis heden van een dubbelen omslagen eene grote uitgestrektheit, hebbende van binnen benedens grondt vyf zalen, waar van 'er drie bewoont worden van oude weduwen of vrysters, die daar voor een kleine beloning van spys en drank onderhouden worden. De vierde zaal staat ledig, en de vyfde wordt tot een beierdt ter drie nachten herberginge van alle landlopers gebruikt. Behalven deze zalen zyn 'er nog acht proveniershuisjes, daar man en vrouw, of een van beide, mede voor een tamelyke somme hunne kost en huisvesting kunnen kopen, wordende van alle ligchaams noodwendigheden, behalven kleding, bezorgt. Ter zyde de Regentenkamer door een gang naar achteren gaande vindt men een vertrek voor de heeren Regenten van het Pesthuis, daar zy om de 14 dagen vergaderen, doordien het ongestuimig weêr hen zomtyds kan beletten naar buiten te gaan. De Regenten van dit huis zyn vyf in getal, de welke met zo veel Regentinnen de regering van het zelve is toevertrouwt, en jaarlykſch daar in gestaaft of verandert kunnen worden naar het goedvinden van de Regering, mitsgaders een loontrekkende rentmeester, die de huren der landen en erfpachten ingezamelt hebbende, daar van jaarlyksch rekening doedt.

Het *Weeshuis* stondt wel eer op de Bredestraat, als te voren gezegt is; maar in den jare 1583 wierdt het zelve in dit gebouw, toen het oude Vrouwen Gasthuis genaamt, overgebragt. Het tegenwoordige staat op de Hooglandsche Kerkgracht, uitkomende op den ouden Rhyn, en achter tegen den Burg. Dit Gasthuis, hoewel toen tamelyk groot, wierdt echter eerlang wederom te klein om alle de toevloeiende behoeftige kinderen te omvatten. Dus moest men al in de jaren 1604 en 1607 het zelve byna t'eenemaal vernieuwen en krachtig vergroten; zo dat 'er nu wel 1000 kinderen gehuisvest kunnen worden. Inwendig is dit huis verdeelt in tweën; de eerste verdeeling, uit de gemelde Kerkgracht zyn ingang hebbende, wordt de jongens zyde genaamt. De twede verdeeling, de meisjes zyde genaamt, heeft haren uitgang op den Ouden-Rhyn, tegen over het Huiszittenhuis. Behalven de binnevader en moeder, zaalmoeders, leermeesters en andere bedienden wordt dit Godshuis geregeert door vyf Regenten en Regentinnen, alle jaren verkiesbaar. De vaste inkomsten van landen, huizen en erfpachten worden ingezamelt door een daar toe aangestelden loontrekkenden rentmeester.

Het *Huiszittenhuis*, strekkende ter bezorging van vele duizende armen en behoeftige ingezetenen, van den Gereformeerden Godsdienst zynde, hoewel andere Godsdiensten ook de vryheit hebben van hier broodt en turf zonder accynzen aan hunne behoeftige geloofsgenoten voor een geringen prys uit te delen, is gelegen op den ouden Rhyn, weleer ten gebruik van het zogenaamde S. Barberen gasthuis.

In dit huis delen de armbezorgers op bepaalde uuren alle weken broodt, turf en geldt aan de nooddruftigen uit. De buitenmoeders van dit Godshuis dragen den naam van *Goede moeders*, *Diakonessen* en *Kraammoeders*, en houden alle vrydagen na de middag ten half drie uuren hare vergadering. Zy zyn acht in getal, en ondersteunen alle behoeftige kraamvrouwen met geldt, linnen, hembden, turf, enz. zommigen drie weken achter een, al na dat de huisgezinnen zwaar en de armoede groot is. Hare kamer is behangen, pronkende met de beeldtenisse van een klopje, die men zegt dat aan dit Godshuis vele landeryen en inkomsten gemaakt heeft, en waar uit deze regentinnen haar bestaan vinden, onderschraagt wordende in 't ophalen van de landhuren en intreffen door een rentmeester, die zulks uit liefde voor den armen verrecht: mitsgaders de levensgrote afbeelding, geschildert door den jongen Frans van Mieris, van den here Johan van Opmeer, met een klinkdicht daar onder, in een lyst staande. Zyne nalatenschap beliep over de honderd twee en dertig duizend guldens aan obligatiën en rentebrieven. Onder de verscheide vertrekken van dit huis vindt men aan de regterhandt, achter des binnenvaders kamer, een ruim vertrek, uitzicht hebbende op een achterplaats, ten gemak der Regenten om buitengewone vergaderingen te houden, of andere noodwendigheden te verrechten. Hier ziet men behalven een lyst van alle de namen der heeren, op dit Godshuis gedient hebbende, ook een diergelyke, pronkende met de namen der liefdadigen, de welke in der tydt dit huis met een making, of gifte van 200 guldens en daar boven, begunstigt hebben. De regering van dit huis bestaat uit twaalf regenten, zes huiszittenmeesteren, die door den Gerechte der stadt aangestelt wierden, en zes Diakonen, verkoren door den groten Kerkenraadt, en goedgekeurt door gemelden Gerechte. Hun dienst is zwaar, en alle waarnemingen zouden hier te lang vallen aan te halen, maar hun tydt bestaat doorgaans in zes jaren.

Het *Pesthuis*, staande buiten op de stads cingel, tusschen de Morsch-en Rhynsburger poorten, en dient men een Pesthuis ter koestering en herberging van die met deze zo dodelyke ziekte besmet zyn. Men treedt op de gemelde cingel door een fraai yzer hek, behangen met de wapens der regenten, dienende toen het zelve wierdt opgerecht, in een schone brede laan, aan wederzyden beplant met elst-en lindebomen. Deze laan, of lanen (want zy lopen als een z) eenige honderd treden langs gegaan hebbende, komt men aan een ander hek, waar door men op de voorplaats of plein aanstonts regt uit een sierlyke laan van vruchtdragende bomen ontdekt. Ter regter handt heeft men de woning des binnevaders en andere bedienden. Hier nevens gaat men in een tuin, of tuinen, ten dienste van 't Godshuis voorzien met alle soorten van boom-en aardvruchten. Aan de linkerhandt ziet men een zeer groot, prachtig en heerlyk gebouw, leggende rondom in zyne vyvers, omringt van twee cingels, of sierlyke lanen, beschaduwt van zware linden-en elzebomen. Dit huis binnen tredende over een stene brug, vindt men acht ruime, licht en luchtige zalen, voorzien van ontelbare slaapsteden, wel gestoffeert met schone bedden en des zelfs toebehoren, behalven nog een menigte krebben en andere behoeftigheden, die boven op de solders geplaatst zyn, tot tydt van noodt. De regentenkamer in dit huis is schoon en sierlyk opgetooit met de namen, wapenen en afbeeldingen van de regenten. Vyf heeren Regenten en zo vele Regentinnen zyn tot bestier en opzicht van dit Godshuis door de Regering aangestelt, wordende jaarlyksch door de zelve daar in bevestigt, of verandert.

Het *Armkinder*, of *Houwhuis*, is een nieuw gebouw, staande op den Middelweg en in de Koppenhingsteeg, groot en luchtig, voorzien van alle gemakken ter huisvesting van vele honderde ouderloze of verlatene kinderen. Op den Middelweg treedt men door de poort aan de meisjes zyde, onder een gewelf, of galdery, waar boven de regentenkamer is, die men ter regter zyde, benevens het schoenmakers werkhuis, langs een trap in gaat. Deze kamer is ruim en luchtig, uitzicht hebbende op de straat en binnevoorplaats van 't huis, behangen, en voor de schoorsteen, daar men in 't midden een kunstig tafereel, verbeeldende de barmhertigheit, uitreikende aan de behoeftigen hare schatten, versiert met de wapenen der regenten toen dit Godshuis eerst in den jare 1703 gesticht was. Maar nademaal dit Godshuis door den groten toevloedt der kinderen in weinig jaren reets te klein geworden is, heeft men nog een huis naast het zelve in de Koppenhingsteeg daar aan getrokken, waar in thans de voorraadt van koorn en andere behoeften bewaart wordt, en naderhandt ten meerder gebruik gemaakt kan worden. Dit Godshuis wierdt wel eer door de zelve Regenten van het Huiszittenhuis bestiert, maar de heeren van den gerechte niet ongegrond geoordeelt hebbende, dat het beter was ten nutte van 't huis en tucht der kinderen, dat hier altydt blyvende regenten aangestelt wierden, hebben in den jare 1724 de voorgemelde Huiszittemeesteren en Diakonen ontslagen van dien last, en vyf Regenten het belang van dit Godshuis aanbetrouwt, hoewel de acht Diakonessen, of Goedemoeders, daar nog als regentinnen van gebleven zyn.

Deze stadt heeft ook eene menigte zogenaamde *Hofjes*, waar in de stichters van de zelve gewilt hebben, dat alle, die daar in komen, zo wel mans, als vrouwen, eerlyke lieden zynde, begunstigt zouden worden boven de huishuur, vrydom van accynzen, door de stadt verleent, vele proven van geldt, broodt, bier, turf en vleesch. 't Getal dier Hofies overtreft alle andere steden in Hollandt. Zie hier de namen daar van:

Jeruzalems-hofie, op de Cellebroersgracht, gesticht door *Wouter Ysbrandsz Komans* in den jare 1464. Hier in zyn 13 mans en vrouwen; maar de mannen stervende, moeten de weduwen zich in een byzonder huis, daar toe geschikt, behelpen.

Sion, achter de Vrouwenkerk, gesticht door *Hugo van Zwieten*, waar in 14 huisjes voor mannen en vrouwen zyn; maar de mannen overleden zynde, worden de weduwen in een byzonder hofje, gelegen in de Schoolsteeg, waar in 5 huisjes zyn, onderhouden, genietende mede de ordinaire proven.

Catharina Maartens, of *Grasmaierspoort*, gelegen op de Zydgracht, uitkomende op het Levendaal, door haar doen bouwen voor 12 huisgezinnen, die vrye woning en turf, mitsgaders vryheit van accynzen, hebben.

Jan Willemze Woudendorp heeft in den jare 1647 voor zyne nabestaande behoeftige bloedverwanten een hofie doen stichten in de Brandewynsteeg, waar in 7 huisjes zyn en schone proven.

Tryn Jakobs, dochter, heeft in den jare 1597 in de Zegersteeg nagelaten 9 huisjes, waar in zy gewilt heeft, dat zo vele behoeftige eerbare mannen en vrouwen zouden wonen, en fraaie proven genieten.

Deze bovengemelde hofies worden door twee Regenten, door Huiszittemeesteren en Diakonen verkoren, bestiert; maar deze zyn alle twee of drie jaren verplicht aan de zelve rekening van ontfangst en uitgave te doen.

Bethanië, of *Emaus*, gelegen op de Cellebroersgracht, naast dat van Jeruzalem, gesticht door vrouwe *Agatha van Alkemade* den 15 October des jaars 1563. Hier in zyn tegenwoordig veertien huisjes, waar in zo veel behoeftige vrysters of weduwen gehuisvest en van fraaie proven bezorgt worden. De bestiering daar van is aan de Huiszittemeesteren alleen toebetrouwt, en deze doen alle twee of drie jaren aan vier burgermeesteren, die den naam van Regenten dragen, rekening.

Stevens-poort, aan de Noordzyde van de Haarlemmerstraat, niet verre van de Blaauwe-poort, heeft 13 huisjes, gesticht in den jare 1487 door *Willem van Tetrode* en *Catharina Arents*.

Joostvrouwenpoort, gelegen op de Pieters achtergracht, ten einde der Blaauwesteeg, heeft 13 huisjes, en is gesticht door *Joost Hendriksz* in 't jaar 1503.

S. Jans hofje op de Haarlemmerstraat, aan de Noordzyde, niet verre van de Havebrug, heeft 13 huisjes voor vrouwen of vrysters, gesticht den 26 Juny des jaars 1504 door *Jan Stoop Karstensz* schepen, en *Klaartje Pieters*.

Jan de Laters hofje aan de Vestgracht, by de Rhynsburgsche poort, heeft 9 huisjes, en is gesticht door den zelven in den jare 1616.

St. Barbara hofje, aan de Noordzyde van 't Levendaal, met 9 huisjes, gebouwt door *Jakob Arents Spruit* en *Beatrix Heimans* in den jare 1618.

St. Salvators hofje, aan de Westzyde van de Beestemarkt, gesticht

ſticht door den here *Paulus Klaas de Goede* in 't jaar 1625, heeft 14 huisjes voor vryſters of weduwen.

Bethlehem, een hofje van de Mennoniſten gemeente aan de Noordzyde van de Langegracht, geſticht door *Gerard Franken van Hogemade* in den jare 1631, heeft 12 huisies.

Broekhovens hofje, met 16 huisies voor mans en vrouwen op de Papegracht, geſticht door *Jakob* en *Anna van Broekhoven* in den jare 1640.

S. Pieters hofje, met 8 huisies, geſticht by *Pieter Gerritz van der Spek* in den jare 1645, ſtaande in de Ooſthoek van de Pieterskerk.

Pieter Lorridaans hofje, heeft 12 huisies, ſtaat op 't Zandt, of de oude Varkemarkt, gebouwt door den genoemden in 't jaar 1656.

Vrouw Eva Hogeveens hofje, met 12 huisies voor weduwen en vryſters, door haar geſticht in den jare 1659, gelegen in de Doeleſteeg.

De Hoekſteen, een hofje van de Mennoniſten aan de Weſtzyde van 't Levendaal, heeft 16 huisjes, en is door die gemeente opgerecht in 't jaar 1660.

Tevels hofje, aan 't einde van 't Levendaal, by de Hogewoerdspoort, heeft 20 huisies, en is door *Karel Tevel* geſticht in 't jaar 1659.

Thomas Jakobs vander Schaft, geweeſt een kwekeling van 't Armen weeshuis, heeft uit zyne overgewonne goederen een hofje doen bouwen op de Middelſte gracht, met 12 huisies, in den jare 1671.

S. Anna hofje, in de Zuidhoek van de Hooigracht, heeft 13 huisies voor de weduwen of vryſters, geſticht door de erfgenamen van *Willem Klaaſſe* en *Hillegonda Willems* in den jare 1507.

Meermans burg, een heerlyk en prachtig gebouw, verſiert met al wat luiſter, gemak en vermaak kan geven, ſtaat aan de Weſtzyde van de Oude veſt, heeft 24 huisies voor weduwen of vryſters, en is in den jare 1684 geſticht door den heere *G. Meerman*.

Sprongs hofje, op de Bredeſtraat, omtrent de Vrouwenſteeg, heeft 9 vertrekken, en ieder daar van krygt 3 guldens 's weeks, is geſticht door den heere *Sprong* in den jare 1708.

Jooſt Franken-poort, op de Marendorpsachtergracht, met 12 huisies en fraaie proven, door hem laten bouwen ten dienſt der Remonſtrantſche behoeftigen.

Benevens de Pieterskerk hebben *Jan Pezain* en *Catharina de la Noy* in den jare 1683 een deftig hofje voor de Walſche gemeente met 12 huisies doen ſtichten.

Gomarus Krajenboſch liet aan de Zuidzyde van de Koepoortsgracht in den jare 1681 een hofje ſtichten met 6 huisies.

Samuel de Zee heeft tegen over het laatſtgemelde hofje ook een diergelyk doen ſtichten in den jare 1723, met 12 huisies, voor goede, doch niet voor ryke neven, of nichten.

Jan Michielſe heeft in den jare 1693 een hofje laten maken in de Lokhorſtſteeg, over de Mennoniſten kerk, met 12 huisies, 8 voor weduwen en vryſters, en 4 voor getrouwde perſonen.

Op de Langegracht, tuſſchen de Zandſtraat en de Voldersgracht, is een hofje, wel eer in 15 huisies beſtaande; maar heden vindt 'er maar 6, wierdt geſticht op bevel van *Duifje Meſen*.

In de Schoolſteeg vindt men een hofje van 5 huisies, waar in de weduwen, wier mannen in 't hofje van *Sion* overleden zyn, geplaatſt worden, en ſtaat onder het opzicht van de regenten van Sion.

De openbare wereldlyke gebouwen dezer ſtadt zyn: het *Stadhuis*, een prachtig en luiſterryk gebouw, ſtaande omtrent ter midden op de Bredeſtraat, aan de Noordzyde, beſtaande in des zelfs lengte omtrent 100 ſchreden, ſierlyk gebouwt van uitgehouwen Benthemerſteen, hier en daar met kunſtige figuren, komportementen, en lofwerken opgetooit. In 't midden van het zelve pronkt een bordes, het welk men ter wederzyden met 22 ſtene trappen opgaat, bezet van diergelyke gehouwe leuningen en pylaartjes, ſtaande ter wederzyden beneden aan den opgang, op de hoeken, twee rode leeuwen, met de wapens van Leiden in hunne klaauwen. Diergelyke ſtaan ook boven op de hoeken van 't bordes. Aan de andere kant beneden ruſten ter wederzyde twee naakte kinderen, de een op een uurglas, den tydt, en de andere op een doodshoofdt, de ſterflykheit verbeeldende. Ter weder zyde de ſtadhuis deur, boven het bordes, ziet men twee ſtene beelden, de gerechtigheit en vrede. Ter zyde den ingang leeſt men deze woorden: *Bewaar, Heer, Hollandt, en zalig Leiden.* Onder het bordes gaat men door een poort in de grote Vleeſchhal, die onder het Stadhuis geplaatſt is, en zich van dezen ingang tot aan de vierſchaar van Rhynlandt uitſtrekt, daar men een twede poort vindt, om mede in de gemelde Vleeſchhal te komen, boven de welke in een ſchonen blaauwen toetſteen, wel eer, benevens de anderen, daar hier na van zal geſproken worden, gedient hebbende tot een ſieraadt van 't groot altaar in de Pieterskerk, geſchonken door meergemelden koning Willem, grave van Hollandt, gegraveert ſtaat met goude letteren:

Indien Gods goedtheit u brengt voort
Geluck en ſpoet,, niet trots 't gemoet,,
Maar neer wilt dragen,
En ſent hy (ziet) weerom aan boort
Angſtig verariet,, weeſt daarom niet,,
Te ſeer verſlagen
U heil, ſulks hil,, en toebehoort,
Dankt Godt, ſwygt ſtil,, zo was ſyn wil,,
Begeer, behagen.

Benevens deze poort, naar 't Ooſten, is een diergelyke, dienende voor een ingang van de vierſchaar van Rhynlandt. Deze vierſchaar wierdt daar geplaatſt in den jare 1604, na dat dit gedeelte van het Stadhuis daar aangetrokken was, zynde die rechtbank wel eer gehouden op de Pieters-kerkgracht, daar nu het Latynſche ſchool is. Hier worden alle misdaden overwogen, alle verſchillen bepleit en gevonniſt door den baljuw en welgeboorne mannen van Rhynlandt, en alſchoon dit genoegzaam een rechtbank op zich zelven is, onafhankelyk van de ſtadt, moet echter de laatſte dien ten haren laſte onderhouden, volgens eene overeenkomſt van den 2 October des jaars 1564, gemaakt tuſſchen de Rekenkamer van Hollandt en de Regeerders van de ſtadt. Verder ten Weſten voorby het bordes gaande vindt men wederom een diergelyke poort, ſtrekkende om onder het Stadhuis en toren door te gaan tot op den Rhyn of Viſchmarkt. Binnen deze heeft men ter regterhandt de vierſchaar der ſtadt, waar in de heeren van de regering den eedt by den aanvang van hunnen dienſt wordt afgenomen, en de ſtads pachten verpacht. Ter linkerhandt regt uit heeft men de ſtads bier- accynzen, mitsgaders een trap om van binnen in 't Stadhuis te komen. Boven deze poort ſtaat in de wedergade van voorgemelden toetſteen met goude letteren gegraveert:

't Ryck van Spangnen hem verblyden
In 't beleggen, als ſy ſagen
Met gedult my dragen 't lyden,
So veel letters ſo veel dagen.

Na ſWarte hUnger noot
GebraCht hadde ter doot,
BI naeſt ſes dUIſent MenſChen:
ALſt godt den heer Verdroot
Gaf hI Uns VVeder broot
Soo Veel W CVnſten VVenſChen.

Zoect en vindt 't jaar,, van Lyden ſwaer,,
Dat niet en was te herden
De Heere maar,, vryd ons daer naer,,
Der thiender maendt den derden.

Voorby deze laatſte poort vindt men nog een ingang, daar men door een voorhuis, aan welkers regter zyde de Theſaurie, daar alle ontfangſt en uitgave van ſtads wegen gedaan wordt, en aan de linker zyde de Concherge, de Gyſelkamer, voor de ſtudenten, de binnewacht, of korte Guarde en de woning van den kaſtelein vindt; tuſſchen beide een fraaie brede trap, waar langs men boven in 't ſtadhuis klimt.

Daar in komende van 't voorgemelde bordes treedt men op een grote ruime zaal, gemeenlyk *de Pers* genaamt, zynde 70 treden in de lengte, en alwaar gemakkelyk een compagnie burgers kunnen wapenoeffening houden. Deze pers plagt wel eer op kermis te pronken met vele goudt, zilver, ſchilderyen en boekenkramen. Ter regter zyde ontmoet men eerſt een fraai vertrek, geſchikt voor den akademiſchen Raadt, beſtaande uit de vier regerende Burgermeeſteren, als mede Curateuren, twee Schepenen, den Rector Magnificus en des zelfs Aſſeſſoren in der tydt; voor wien alle akademiſche misdadige zaken en voorvallen bepleit en gevonniſt worden, zonder daar van te kunnen appelleren. Achter dit vertrek is de Weeskamer, met verſcheide gemakken. Hier benevens de hoofd- en lage wacht, daar de burgery der ſtadt des nachts haar verblyf heeft. Aan de linker zyde van deze pers ontmoet men eerſt de verpondingkamer, de ſecretary, wat verder de burgermeeſters kamer, zynde een ſchoon en groot vertrek, uitzicht hebbende op de Bredeſtraat, pronkende met ſchone geſchilderde tapyten, en voor de ſchoorſteen ſtaat het kunſtſtuk van den beroemden puikſchilder Lucas van Leiden, verbeeldende het laatſte oordeel. Dit ſtuk is zo heerlyk uitgevoert, dat keizer Rudolph de IV door zynen afgezant liet verzoeken om het zelve te kopen, biedende daar voor zo vele goude dukaten, als 'er benevens malkander op het zelve zouden kunnen geplaatſt worden. Doch zulks wierdt beleefdelyk geweigert. Achter dit vertrek treedt men in de zogenaamde Vroedſchaps-kamer, immers zo groot en ruim als de voorgaande, en mede met kunſtige tapyten en een heerlyk ſchoorſteenſtuk verſiert. Daar nevens komt men in de Schepens-kamer door twee ingangen, nog al zo groot, als een der voorgaande, en heerlyk met alle de ſieraden, beantwoordende den luiſter van deze aanzienlyke vergadering, opgetooit. Hier worden alle verſchillen voor een afgezonderde balie bepleit. Benevens dit is nog een ander vertrek, tot verſcheide zaken gebruikt wordende: want daar in houden niet alleen de Hoofdmannen der Leidſche ſchuttery alle veertien dagen des dingsdag zitting, om de zaken, hunne bediening betreffende, af te doen, maar ook de Commiſſariſſen der Huwelykszaken alle vrydagen, of andere buitengewone beſtelde dagen, daar de genen, die zich in den echt willen verbinden, zich moeten laten aantekenen. Hier tegen over is de Griffie, daar alle misdadige en deſolate boedels zaken worden behandelt. Benedenwaarts met een binnetrap afgaande komt men op de Rekenkamer en des zelfs Secretary. Boven het ſtadhuis, of de pers, is de Artillerykamer, waar op het krygsgeweer van ſnaphanen, pieken en degens, bekwaam om 20000 mannen te wapenen, zeer net en zorgvuldig bewaart wordt. Boven de Secretary heeft men het Protocol der ſtadt, daar alle gemaakte inſtrumenten van de overledene notariſſen te vinden zyn. Hier van daar klimt men op een ſchonen, hogen en zeer ſierlyk gebouwden toren, voorzien van ſpelende en ſlagklokken. Deze toren wierdt in den jare 1573, na dat de vorige door den brandt verteert was, herbouwt, en in dien

dien ſtandt gebragt, gelyk men hem heden ziet. Men vindt by *Orlers* (*bl.* 166), dat op den 31 July des vrydags des jaars 1576, de nieuwe klok, wegende 9970 ponden, daar in is opgehangen, en den 11 April des jaars 1577 wierdt daar de appel op gezet.

Na het Stadhuis komt voor *het Gemene Landshuis*. Te weten, de Hoogheemraden van Rhynlandt hebben al van ouds hunne vergaderplaats binnen Leiden gehad, na dat zy by koning Willem, grave van Hollandt, in den jare 1255, ter voorzorge der waterkeringen en bedykingen van Rhynlandt, ingeſtelt waren. Dit collegie beſtaat uit een dykgraaf, of baljuw, en zeven Hoogheemraden, en vergaderen alle zaturdagen in dit Gemene landshuis, zynde een prachtig gebouw, ſtaande op de Zuidzyde van de Bredeſtraat, ſchuin tegen over de Gaſthuiskerk, pronkende met drie ſchone Bentemerſtene gevelen, van binnen met vele ruime zalen en vertrekken, beantwoordende al de voortreffelykheit van deze achtbare vergadering, die, behalven de gezegde wekelykſche byeenkomſten, vier algemene in 't jaar hebben, namentlyk op den eerſten maandag in de maanden van January, April, en October, en den eerſten dingsdag in July op het huis te Zwanenburg, tuſſchen Haarlem en Amſterdam. Dit gebouw is getimmert in den jare 1598.

Graveſtein is een aanzienlyk, groot, en op de Roomſche wyze prachtig gebouw, oud van naam en ſtandt, als hebbende al een huis van nodig gebruik geweeſt voor de eerſte vergroting der ſtadt. Men wil, dat het van ouds zo genaamt wierdt, om dat toen de meeſte huizen van hout, en dit huis van ſteen gebouwt, benevens het Graveſlot, en mogelyk ook een gevangenhuis van het zelve, gelegen was. Dit Graveſtein wierdt wel eer van de Heeren van Loch, of Lokhorſt, geſchonken aan de ſtadt Leiden, onder beding, dat niemandt uit hun geſlacht ooit van ſtads wegen tot ſchout ('t welk toen een verachtelyk ampt moet geweeſt zyn) verkoren mogt worden. Dit huis wierdt dan van ſtads wegen gebruikt tot een kerker, of gevangenhuis, wordende de misdadigen op den Blaauwenſteen, gelyk te voren gezegt is, met de doodt geſtraft. In den jare 1464 beval hertog Philips van Burgundië, dat de regering dit huis, toen al zeer vervallen, wederom zou herſtellen volgens laſtbrief, getekent den 23 April 1464. Maar wierdt het toen herſtelt, men vergrootte het zelve naderhandt meer dan de helft in den jare 1556, niet alleen op koſten van de ſtadt, maar ook, volgens een overeenkomſtbrief van den 14 July des zelven jaars, van Rhynlandt met een omſlag van 1000 guldens gelegt op de dorpen, onder 't gemelde landt behorende; en eindelyk is het in den jare 1672 tot een veel luiſterryker ſtandt gebragt, zo dat het onder de prachtigſte gebouwen der ſtadt gerekent kan worden. Van voren op het Pieterskerkhof praalt het met een Romeinſchen gevel, waar op het beeldt der Gerechtigheit ſtaat. Aan de achtergevel, op gelyke wyze gebouwt, tegen over de Papegracht, op het plein van Lokhorſt, pronken de beelden van de Gerechtigheit en Voorzichtigheit, zynde het huis opgetooit met de wapenen van de Heeren Burgermeeſteren, in dat jaar regerende. Hier voor wordt op een afgezonderde plaats het ſchavot opgerecht, en alle misdadigers zo wel van de ſtadt, als van Rhynlandt, worden hier, de eerſte op Dingsdag en Vrydag, en de laatſte op Zaturdag geſtraft. Van binnen heeft dit gebouw vele vertrekken, bekwaam gemaakt om alle hoge en lage misdadigen te ſluiten, voorzien van ruime zalen, daar de geboeftens worden opgeſloten om met hunner handen werk monds nooddruft te winnen: zo ook voor ontuchtige vrouwsperſonen, alle van een geſcheiden door een ruime binneplaats, waar op de geeſſelpaal voor die, gelyk men zegt, binnenskamer gegeeſſelt worden.

De *Hallen* der ſtadt Leiden zyn: de *Saaihal*. Een der hoofdneringen van deze ſtadt, zo bloeiende van ouds, wordt hier gekoeſtert; en om alle valſchheit omtrent de bereidinge daar van te verhinderen, heeft de Regering, toen zy van dwingelandy ontlaſt was, hier toe een Halle geſchikt, ſtaande op het Steenſchuur, wel eer geweeſt het S. Jakobs Gaſthuis, zynde een gebouw naar de oude trant, groot en aanzienlyk, pronkende met een fraaien hogen toren, behangen van uurwerk en ſlagklokken. De benede woning is zeer groot, voorzien van verſcheide ruime zalen en vertrekken. De vergaderkamer der gouverneurs en verdere hoofden van dit gilde pronkt met verſcheide ſchilderyen, verbeeldende alles wat tot de neering vereiſcht wordt. Hier moeten alle Leidſche ſaaien, werpen, tirantynen, vaandoeken, kantoorkleden, baratten en andere ſaaie werken ter beſchouwing en onderzoek gebragt, en geloot worden, ten bewyze, dat de zelve binnen Leiden gemaakt en geverwt zyn.

De *Baaihal*, gelegen op de Marendorpsachtergracht, gemaakt voor en gedeelte van 't oude klooſter Nazareth, heeft van binnen mede vele ruime zalen en vertrekken, daar alle baaien, dekenen en rollen beſchouwt, en goed bevonden zynde, gelooft worden.

De *Fuſteinhal* is genomen van een gedeelte van 't oude Barbaren Gaſthuis, gelegen achter het Huiszittenhuis, 't welk het andere gedeelte van gemelde Gaſthuis uitmaakt. Deze hal heeft haar ingang op de Haarlemmerſtraat, vertonende zich groots, en kunnende nog gemakkelyk gezien worden aan de kapel en 't torentje daar op, dat het wel eer een Gaſthuis geweeſt is. Binnen vindt men vele ruime zalen en gemakken, daar alle ſaaifuſtynen, katoenfuſtynen, brede en ſmalle doppen, bombazynen, negenogen, en allerhande ſoorten van rebben, naauwkeurig nagezien en geloot worden.

De *Lakenhal*, een prachtig gebouw naar de Roomſche bouworder, begonnen in den jare 1639, en 't volgende jaar voltooit, pronkt met veel luiſter op de oude Cingel, niet verre van de Scheiſtraat. Zy doedt zich van voren heerlyk op; ingaande met een grote poort, waar op een hardſtene volmolen zeer fraai uitgehouwen ſtaat, komt men op een zeer ruime voorplaats, aan welkers wederzyde de woningen van de bedienden zyn; regt uit klimt men langs ſtene trappen in een zeer deftig gebouw, in welkers voorgevel vyf niſſen van marmorſteen pronken, waar in alle de behandelingen van de lakennering, 't zy ſpinnen, weven, ſcheren, en wat dies meer is, kunſtig ſtaat uitgehouwen. Binnen vindt men vele ſchone grote en luchtige vertrekken, daar de gouverneurs, ſtaalmeeſters en andere hoofden van deze grote hoofdnering, van ouds de Leidſche Goudmyn genaamt, hunne vergaderingen hebben, en de opgeleide laſten verrechten.

De *Grynhal*, mede een van de hoofdneringen dezer ſtede, heeft haren ingang op de Hooglandſche kerkgracht, benevens het Weeshuis, waar aan 't behoort, en is van binnen mede met verſcheide ruimtens en zalen voorzien, dienſtig om alle grynen te beſchouwen, te meten, en te loten.

Twee *Vleeſchhallen* worden in deze ſtadt gevonden. *De grote* is geplaatſt beneden onder het Stadhuis, ruim, groot en koel. De andere ſtaat aan de haven, en is een fraai gebouw; wordt *de kleine Vleeſchhal* genaamt, en na de laatſte vergroting tot gemak der burgery, te ver van het Stadshuis wonende, geſticht. Behalven deze twee is 'er ook op de Bredeſtraat, ſchuin over het Stadhuis, een zogenaamde *Penshal*, waar in alle afval van beeſten, gekookt en ongekookt, op een zeer zindelyke wyze de koop wordt voorgeſtelt.

Men komt nu aan de *Waag en 't Boterhuis*. Nademaal Leiden in 't middelpunt van 't Boterlandt gelegen is, zyn die van de Wet ook bedacht geweeſt om hunnen naam en roem van Leidſche boter en kaas, door de gehele wereldt vermaard, te bewaren. Ten dien einde hebben zy in den jare 1658 doen bouwen een zeer prachtige Waag en Boterhuis, ſtaande op den Rhyn, niet verre van de Visbrug. De Waag vertoont zich van voren zeer prachtig met een Italiaanſchen gevel, in welken het wapen van Leiden en andere afbeeldingen van Boterboeren met hunne waren kunſtig ſtaan uitgehouwen; pronkende de pilaſters met de wapenen der Heeren Burgermeeſteren van dien tydt. Deze Waag is van binnen ruim en groot, met een waagmeeſters en accynskantoir, daar de impoſt van boter betaalt wordt. Door de zelve treedt men in een ruime plaats, van boven lantaarnswyze met grote glaze ramen beſloten voor de hette der zonne en lucht, om daar door de boter koel te houden. Rondom deze plaats is een ſchone galdery, ruſtende op pylaren, daar de boter in allerhande vaatwerk den koperen wordt aangeboden.

Boven deze Waag is een groot vertrek, met eenige andere gemakken, daar het chirurgynsgilde hun verblyf en vergadering houdt. Dit collegie beſtaat uit een preſes, doorgaans een geneeskundig Profeſſor, en twee aſſeſſoren, doorgaans ſtads Doctoren, mitsgaders deken en hoofdmannen van het gemelde gilde. De kamer pronkt met verſcheide geraamten ſeldzaamheden, wapens en andere ſieraden.

De *Lombart*, of *Bank van Lening*, is gelegen in de Nieuweſteeg, zynde een huizing met verſcheide grote kamers en vertrekken, dienende niet alleen om de verpande goederen daar zorgvuldig te bewaren, maar ook om de Heeren Commiſſariſſen door die van den gerechte, uit leden van den Raadt verkoren, daar hun gemak te doen hebben, en de kaſſiers te huisveſten.

Het *Artilleryhuis*, gelegen in de laatſte vergroting aan der ſtede veſt, by de Hoogwordspoort, een zeer groot en prachtig gebouw naar de Roomſche order, bekwaam om alle ſoorten van oorlogstuigen, als geſchut, kogels, bommen, en andere krygsbehoeftens, onder het opzicht van twee Artillerymeeſters, zorgvuldig te bewaren.

De *Timmerwerf*, gelegen aan de Noordzyde van het zogenaamde Galgwater, of den Rhyn, by de Morſchpoort, is mede een groot en deftig gebouw, van voren met ruime plaatſen, om allerhande houtwaren en ſtenen te leggen, en van binnen insgelyks dienſtig om alle voorraadt, de ſtadt benodigt hebbende, te bewaren. Boven zyn wakkere koornzolders, daar dikwils granen ten dienſte van de gemene huisarmen geplaatſt worden.

De *Blauwe poort* was wel eer de Haarlemmer of Rhynsburger poort genaamt, en een uitgang van de ſtadt; maar ſedert de vyfde vergroting binnen de zelve getrokken zynde, is zy in haar geheel gehouden om des zelfs voortreffelykheit wille. Deze is van blaauwe hardſteen zeer kunſtig en ſierlyk gebouwt, pronkende met een fraaien tamelyk hogen toren, uurwerk en ſlagklokken. De bovenvertrekken, mitsgaders het vlak en de omgang op de poort, waar van men de ſtadt daar om heen beſchouwen kan, is, na dat hier wel eer de Rederykers onder de zinſpreuk van de *Akolyen* hun verblyf gehad hebben, tegenwoordig ter vergadering verleent aan het Apothekers gilde, beſtaande uit een preſes, een Profeſſor in de geneeskunde zynde, twee aſſeſſoren, doorgaans twee ſtads artzen, mitsgaders deken en hoofdmannen van het gemelde gilde. De kamer pronkt met fraai geſchilderde zinnebeelden, wapens en ſeldzaamheden.

De poorten of uitgangen van deze ſtadt zyn acht in getal, en ieder in zich zelve aangemerkt als zo veel kunſtgebouwen, waar op de aandacht der bouwkundigen en vremdelingen blyft ſtarren, zyn de volgende:

De *Witte* of *Hage poort*, een kunſtig werkſtuk, vertoont zich van binnen en buiten met witte hardſtene gevels en pylaſters, en wierdt vernieuwt in den jare 1659, en buiten ſtaan in een compartement deze regelen met goude letteren:

Tot bidden u bevleit,
Wees neerſtelyk en waekende;
Want gy weet uur nog tyt
Wanneer u 't quaat is nakende.

Deze

Deze poort wierdt in den jare 1723 door een nieuw van steen gebouwde brug, pronkende met de wapens der Burgermeesteren en Regeerders van dien tydt, vastgehecht aan de buitencingel.

De *Koepoort*, een kunstige en sierlyke poort, zo groot niet als de voorgaande, volgt Oostwaarts aan, en strekt tot een doorgaan voor allen, die naar de veendorpen en verdere steden willen gaan.

De *Hogewoerdspoort*, waar uit men naar Utrecht en elders reist, is mede een prachtig en bouwkundig meesterstuk, pronkende met een fraaien toren, uurwerk en slagklok.

Op gelyke wyze, en als in een regte linie, eenige honderd roeden Oostwaarts daar van af, staat de *Zylpoort*, mede even als de voorgaande met toren, uurwerk en slagklok voorzien. Op der zelver bovenvertrekken hebben de Rederykers verlof van de magistraat om hunne kunst oeffeningen te doen.

Vervolgens gaat men uit de stadt door een klein poortje ten einde van de Heeregracht, en daarom het *Heerepoortje* genaamt, ten gemak der daar leggende tuinen, om dat het rak tusschen de Zyl- en Marepoorten wat te groot zoude zyn.

De *Mare* of *Haarlemmer poort* volgt nu in den rang. Dit is mede een kunststuk, en bouwkundig uitgevoert, pronkende als de anderen met de wapenen der Heeren magistraten.

De *Rhynsburger poort*, en eindelyk de *Morschpoort*, zyn beide sierlyke gebouwen, ja de eerste wordt voor een meesterstuk in de bouwkunde gehouden.

Te Leiden zyn twee Doelens, de *Hand-* en *Voetboog*, de *grote* en *kleine*, ook de *voorste* en *achterste*, om ze van een te scheiden, genaamt, staan op een zeer wyduitgestrekt en sierlyk met schone ryën lindebomen beplant plein aan de Zuid-Westzyde der stads vesten, omtrent de Witte poort, op welk plein de burgery in den wapenhandel zomtyds geoeffent wordt.

De *grote* of *voorste Doelen*, in den jare 1586 in den staat gebragt, zo als men hem heden ziet, is een voortreffelyk gebouw, met verscheide grote vertrekken, waar onder een zaal van een buitengemene lengte, daar een tafel voor 80 menschen bekwaam kan gedekt worden, in welkers glaze ramen de gedaanten van de graven en gravinnen van Hollandt, naar de aftekening van Willem Tibout uit de echte kloosterpanelen, te Haarlem op het stadhuis beruftende, getrokken, en met schone koleuren kunstig geschildert, beginnende met graaf Diderik den I, tot op vrouw Jakoba ingesloten. Een andere zaal, geschikt ter vergaderplaats der Heeren hoofdmannen der schuttery, pronkt met der zelver wapens, en vele andere sieraden. Verder strekt deze huizing als een herberg, met een sierlyk torentje, waar in een kamertje gemaakt is, daar de gasten, zittende aan een tafel, met alles, wat daar in is, kunnen omgedraait worden. Op deze Doelen pronken ook de afbeeldingen van eenige oude hopmannen der burgery, kunstig naar 't leven geschildert door Joris Verschoten.

De *achterste* of *kleine Doelen*, wel eer een kapel geweest, gelyk nog aan het gebouw kan bespeurt worden, heeft mede verscheide fraaie zalen en vertrekken, dienstig om vele groten te herbergen.

Deze beide Doelens met de huisies daar om staande worden door de hoofdmannen der schuttery bestiert, en de inkomsten daar van strekken tot onderhoudt van hun collegie. Op den 25 Juny des jaars 1538 wierdt aan deze Doelens een voorrecht verleent, van inhoudt, dat, of 't by geval gebeurde, de een den anderen in 't schieten en oeffenen van de hand- en voetbogen kwetste, of raakte, zo dat hy daar van stierf, hem geen straffe des doods zou aangedaan worden. Dit grote plein, waar op een pikeurstal is, om de jeugdt in 't paardryden te oeffenen, wordt afgesloten door twee sierlyke poorten, waar op S. Joris met den draak kunstig van steen staat uitgehouwen, en daar eenige veersies onder te lezen zyn.

Regering der stadt Leiden. Ter handhaving van alle stads en burgerlyke gerechtigheden, wetten en vrydommen heeft Leiden een *Raadt* van *veertig* der deftigste en meest begoedste personen, en daarom doorgaans *veertigen* genaamt. Dit getal is al van ouds her zo groot geweest. Men vindt, dat hertog Philips van Burgundië op den 22 April des jaars 1449 dit veertigtal door zyne goedkeuring bekrachtigde voor den tydt van acht jaren, maar in den jare 1451 het zelve wederom verlengde voor tien jaren, en alhoewel vrouw Maria, hertogin van Burgundië, en gravin van Hollandt, op den 23 Maart des jaars 1476 bewilligde, dat zulks ten eeuwigen dage zou standt grypen, zo is dit voorrecht echter door Maximiliaan, hertog van Oostenryk, en gemaal van onze landvrouwe Maria, beknibbelt en bepaalt tot wederopzeggens toe, volgens een nader brief van den 20 July des jaars 1481. In den jare 1514 binnen deze stadt een grote oneenigheit tusschen de Vroedschap, burgeren en ingezetenen, met de Burgermeesteren, Thesauriers en ander amptenaren ontstaan zynde over het verkiezen van eenen Veertig, wierden door keizer Karel den V, als vorst van deze landen, op den 21 Juny des jaars 1519, deze voorrechten van den Raadt uit 40 personen te doen bestaan op nieuw bekrachtigt. Dit voorrecht is sedert gestaaft van handt tot handt, tot dat in den jare 1574, toen na een zwaar beleg en duizende van rampen de afgesolde stadt ontzet, en daar door de grondt van Hollands dierbare vryheit gelegt was, prins Willem de I van Oranje, als stedehouder dezer landen, op den 14 October binnen Leiden op het Raadhuis gekomen, in de vergadering van de Heeren die van den gerechte voorstelde, dat hy ten dienste van den lande en om gewichtige redenen genooddrukt wierdt de regeringsvorm der stede te veranderen, en in de plaats van 40 personen, waar uit de Raadt al verscheide eeuwen bestaan hadt, maar 26 mannen als Vroedschappen, waar uit Schout, Burgermeesteren, Schepenen en andere gevolmachtigden zouden verkoren worden, echter alles onverminderd de gerechtigheden der stadt, aan te stellen. Deze nieuwigheit klonk de Regering vreemd in de ooren, en ieder lidt van dien verzocht beleefdelyk, zyn Hoogheit wilde toch dit niet ter uitvoering brengen; in 't tegendeel gedogen, dat zulks op den ouden voet bleef; maar ziende, dat zyn besluit hier omtrent onverzettelyk was, hebben zy alle daar tegen plegtelyk geprotesteert, als blykt by een acte, daar van overgegeven en getekent op den 14 October des jaars 1574, en naderhandt door een twede, gedagtekent den 10 January des jaars 1575. Doch alles was dien aangaande te vergeefsch, tot dat eindelyk op den 9 October des jaars 1576 de regeringsvorm in veertig personen naar inhoude van der stede oude voorrechtsbrieven is herstelt.

Deze veertig mannen maken de grote Vroedschap der stadt uit, en niemandt kan op dezen eertrap klimmen, of hy moet zeven jaren poorter en inwoner der stadt geweest, en reets in zyn acht en twintigste jaar getreden zyn. Uit dit aanzienlyk getal nu worden aangestelt *een Hoofdschout*, *vier Burgermeesteren*, *acht Schepenen*, *twee Thesauriers*, verscheide gevolmachtigden buiten de stadt, en andere bedieningen, hier na breder te melden.

Rakende in het byzonder den *Hoofd-Officier* of *Schout*, in vroeger eeuwen wierdt Leiden alleenlyk geregeert by een Schout en acht Schepenen, die de macht hadden om keuren en wetten te staven tot heil der ingezetenen, gelyk blykt by een der oudste voorrechtsbrieven dezer stede, verleent door graaf Floris den V in den jare 1266, luidende als volgt: *Wat 'er gesloten ende geordonneert sal wesen by de acht geswarens ende den Richter, tot profyt ende bevoorderinghe der stadt, 't selve sal van eene yegelyc voor goet gekeurt en vastelyc onderhouden werden.*

Zulks blykt ook nog nader by twee andere voorrechtsbrieven, beide verleent door Willem den III, grave van Henegouwen, en Hollandt, in de jaren 1306 en 1315, in welken laatsten deze woorden gevonden worden: *Soo wat by die acht Schepenen, ende by den Richter gekeurt ende gemaakt wordt ten oirbare ende tot vorderinghe der Poorteren voorseyt, dat sal gelovet en vastgehouden zyn van ons en alle man.*

Het welk naderhandt, benevens der stads voorrechten, by alle de nakomende graven van Hollandt van handt tot handt is bevestigt. De Hoofdschout, schoon in voorgemelde brieven achter schepenen gestelt, wordt echter altydt als hoofdt van den rechtbank aangemerkt. Men vindt in de oude papieren, dat voor vele jaren de heren van Wassenaar als burggraven van Leiden de macht hadden om benevens de graven van Hollandt alle jaren ieder vier Schepenen binnen deze stadt aan te stellen, en by beurten ieder een Schout. Hier uit zyn in der tydt vele onlusten en moeielykheden ontstaan, tot dat eindelyk in den jare 1387, op St. Katharynendag, de stadt met den burggrave overeenkwam, dat de laatste geen gezag meer zou hebben in 't aanstellen van een Schout, maar dat de stadt hem telkens, als 't zyn beurt was, zo veel geldt zou uitkeren, als hy gewoon was te trekken van den gene, aan wien hy dit ampt verkocht. Deze somme beliep op 2500 oude schilden van Vrankryk, ieder schildt 46 en een halve witte groten. Orlers bewyst ook, dat de burggraven niet alleenlyk gewoon waren dit ampt te verkopen, maar dat ook de graven van Hollandt op hun beurt daar niet vry van waren. Hier uit blykt, dat deze bediening, gedurende het leven van iemandt, daar toe aangestelt, waargenomen wierdt, en deze gewoonte is tot in later tyden gebleven; maar heden wordt de zelve maar voor een tydt van drie achtereenvolgende jaren door een persoon, medelidt van den Vroedschap, uit een benoeming van drie mannen, verkoren, waargenomen en bekleed, ten ware men om redenen zyne commissie nog drie jaren verlengde. Deze Hoofdschout legt niet alleen in handen van Burgermeesteren, maar ook voor de Heeren van de Rekenkamer der graaffelyke domeinen den eedt af. Hy is verplicht alle jaren rekening te doen, en met gemelde Rekenkamer te handelen over den pacht, dien hy jaarlyksch is verplicht voor zyn Schoutsampt te geven, mitsgaders van zyn verschot ten opzichte van zyn ampt omtrent de gevangenen, de kosten en misen van de justitie, besoldinge des scherprechters, enz. Zyn gezag is groot, zyn rang de eerste van de stadt, heeft de voorzitting in 't spannen van de vierschaar, en is verplicht der stede gerechtigheden en rust te handhaven, de overtreders en misbruikers van dien te laten vangen, by Schepenen eisch te vormen, naar mate van de misdaden, en het gevelde vonnis ten overstaan van de zelve te laten uitvoeren.

Behalven dit is de Schout van Leiden mede *Promotor* of *Officier* van de *akademie*, en bewaart voor de vierschare aldaar het Recht van hoge overigheit tegen de studenten en andere ledematen, die zich vergrepen, of iets misdaan hebben, strydig tegen de wetten en inzettingen van dit doorluchte school; doende tegen de zelve eisch voor de rechters, het zy by monde, of geschrifte, naar dat de zaken gelegen zyn, en moet uit dien hoofde alle jaren op de vernieuwing van den Rector en de Assessoren een eedt doen voor de zelve.

Deze heer heeft ter zyner hulpe en dienst, behalven vier lyfdienaren, twee onderschouten, die ieder ook twee dienaren hebben.

Men gaat nu over tot de *Burgermeesteren*. Vier leden van de bovengemelde veertig personen voeren den tytel van Burgermeesteren. Wanneer dit collegie is ingestelt, wordt by zommigen al ver gezocht, namentlyk al voor den jare 1341; maar Orlers, die de zelve waardigheit bekleed heeft, zegt, dat in den jare 1351, op S. Jansdag by Schout, Schepenen en Raden der stadt Leiden verscheide willekeuren en inzettingen gemaakt zyn, die in dat zelve jaar door hertog Willem van Beyeren, als graaf van Hollandt,

bevestigt wierden op S. Clemens avondt. Hier onder was 'er een, waar in gezegt wordt, dat alle jaren uit de vier kwartieren van de stadt, te dier tydt zynde 't Wandhuis, Vleeschhuis, Wolhuis en Gasthuis, vierendeelen, verkoren zouden worden vier Raadsmannen, die elk in zyn vierendeel het gezag zou voeren en opzicht hebben, dat alles in order bleef; maar iemandt verkoren, en ongenegen zynde deze waardigheit te aanvaarden, moest verbeuren tien pondt en zyn poorterrecht. Deze keur, zegt hy, is verder den 15 Juny des jaars 1386 by hertog Albrecht van Beyeren op nieuw bevestigt.

Dit is de grondt van 't Burgermeesterschap in Leiden: doch zy wierden by de oude handvesten niet dan Raadsmannen genoemt, tot dat op den 23 July des jaars 1434 door hertog Philips van Burgundië, XXVI graaf van Hollandt, deze willekeur uitkwam: *Item sel men alle jaeren op S. Maertens avondt, by onse Schout, Gerecht en Vroescip onser stede van Leiden inder tydt wesende, aldaar kiesen vier Burgermeesteren, na uitwysen onser stede oude handveste.* Dit wordt nader bekrachtigt uit een voorrechtsbrief van keizer Karel den V, als grave van Hollandt, aan Leiden verleent op den 21 Juny des jaars 1519, en by *Orlers* te vinden. Doch schoon hier nu al telkens gewag gemaakt wordt van vier mannen, de Burgermeesterlyke waardigheit bekledende, vindt men echter in een brief, gegeven te Brussel den 22 October des jaars 1504 door hertog Philips van Burgundië aan de Staten van deze landen, waar in gesproken wordt van twee Burgermeesteren, daar de hertog aan zich zelven de macht behieldt van te kiezen naar zyn welgevallen, gelyk hy daar by aanstelt en verkiest Willem van Colster, als eersten, en Hendrik Floriszoon, als tweden Burgermeester: maar of 'er toen evenwel meer geweest zyn, en hoe lang deze gewoonte van twee Heeren van dien rang in gebruik geweest is, vindt men geen bewys, noch omstandigheden. De poorters, deze waardigheit opgedragen, moesten dien gestelden tydt uitdienen, zonder zich daar van te mogen ontdoen, op eene boete van 1000 guldens, en al wie zyn poortrecht opzeide, een hem zulks vergunt was te mogen doen, moest aan de stadt betalen den tienden penning van alle zyne goederen voor 't recht van Issue, niettegenstaande hy na dien afstandt al binnen deze stadt met ter woon wilde blyven. De keure, door de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt in den jare 1587 omtrent het Burgermeesterlyk ampt gestaaft, is van den volgenden inhoudt: *Der Burgermeesters officie is bevolen het ordinairis beleit ende gebiedt in alle polityke saeken, soo wel de administratie van stadts goederen als inkomen, als mede den welstandt ende bewaringe der stede betreffende.*

De Burgermeesters verkoren zynde, moeten in handen van den Hoofdschout, verbeeldende de Graaflykheit van Hollandt, den eedt afleggen, volgens inzetting van hertog Philips van Burgundië, grave van Hollandt.

Dus regeren zy niet alleen over de stadt, der zelver goederen en ingezetenen, maar ook zyn zy gevolmachtigt door de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt om benevens de heeren bezorgerren, of Curateuren, die by de Staten aangestelt worden, opzicht te hebben, en zelfs mede te helpen regeren 's lands hogeschool, mitsgaders het Nederduitsche Staten-collegie, volgens resolutie van de Heeren Staten, genomen op den 3 May des jaars 1591.

Ook zyn de vier burgermeesters met twee schepenen dezer stadt by de inzettingen van de akademie gevolmachtigt om met den Rector en de vier Assessoren recht en gerechtigheit te oeffenen, zo wel in 't crimineel, als civiel, over alle zaken, voor den vierschaar van de universiteit getrokken wordende. Om dit alles volkomen en behoorlyk te verrechten zyn de burgermeesteren en schepenen gehouden alle jaren by vernieuwing van Rector en Assessoren op den 8 February in handen van de Heeren Curateuren te doen het volgende besluit:

„ De burgermeesters ende schepenen der stadt Luiden zullen „ jaarlyks aan handen van de curateuren verklaren by den eedt, „ dien zy de graaflykheit van Hollandt gedaan hebben, dat zy, „ voor zo verre hen mogelyk is, de wetten en statuten der u„ niversiteit wel en ter goeder trouwe onderhouden, nakomen „ en helpen voorstaan zullen, den Rector, des by hem vermaant „ of geroepen zynde, zullen zy bystaan in alle rechtplegende „ zaken, zulks zy in oprechte consciëntien, naar Godes woordt, „ mitsgaders alle rechten en equiteiten bevinden zullen te be„ horen enz.

Schepenen betreffende, de zelve zyn in vroeger eeuwen met den schout, deze stadt regerende, aangestelt by de graven van Hollandt en de burggraven van Leiden, ieder van hen vier Schepenen. Maar schadelyk was het voor de stadt, dat dit aanzienlyk ampt, al mede als dat van den schout, wierdt opgedragen aan heeren, die daar het meeste geldt voor gaven. Dit verdeelde recht in 't aanstellen van Schepenen is de oorzaak, dat hun getal in 8 personen bestaat, daar doorgaans in andere steden een oneven getal is. Om nu alle wanorder in 't steken der stemmen by omvrage voor te komen, hebben die van de Vroedschap op den 28 November des jaars 1592 gemaakt de volgende keure: „ Op alle vergaderingen, van even personen bestaande, daar „ de stemmen gelyk staan, en jegens malkanderen steken, zal na „ voorgaande weginge van de stemmen een omvraag geschieden, „ of iemandt van zyn stem gelieft te wyken, en in gevallen van „ neen, zal de stem van den genen, die in 't collegie presideert, „ 't zy burgermeester, of Schepen, kracht hebben van twee stem„ men."

In 't verkiezen van schepenen wordt eene benoeming gedaan van 16 personen. Hier uit koos weleer de stedehouder van Hollandt, of by afwezendheit van dien, de provinciale Raadt van gemelde landt, acht schepenen. De vastgestelde tydt van deze verkiezing is volgens een voorrechtbrief van keizer Karel den V van den jare 1519 bepaalt op den 21 Juny.

De Schepenen, nu uit dit dubbeld getal verkoren, zyn verplicht op den 24 July in openbare vierschare voor den voorzittenden Burgermeester den eedt af te leggen. Deze eedt gedaan zynde, is de schout, naar inhoude van het voorrecht, door Philips van Burgundië, grave van Hollandt, aan de stadt verleent den 24 July des jaars 1434, gehouden aan schepenen een anderen eedt te staven.

Deze acht schepenen hadden in vroeger tydt de macht om met den schout te maken zodanige keuren en wetten tot nut en voordeel van de ingezetenen, als zy zouden vinden te behoren, 't zy in wat zaken zulks mogt zyn, volgens Leidens oudsten voorrechtbrief, gegeven door graaf Floris den IV in den jare 1266. Dit voorrecht is naderhandt door meer andere graven bekrachtigt; maar toen waren de burgermeesteren nog niet bekend, en sedert dat de regeringsvorm verandert is zyn geen keuren, noch inzettingen, gemaakt, dan te gelyk met het gansche collegie van den Raadt. Hun ampt bestaat inzonderheit in recht en gerechtigheit te oeffenen, vonnissen te vellen over pleitgeschillen, misdaden, onverlaten, en alles wat tot rust van een stadt vereischt wordt te doen en te handhaven. Echter wanneer de gedoemde met het gevelde vonnis niet vergenoegt is, kan hy voor den hove van Hollandt en verder appelleren. Alle wanbetalingen, of dagvaardingen over geldt worden by hen, wanneer de somme onder de 120 guldens is, volkomen afgedaan. Schepenen zyn gevolmachtigt om alle verkopingen en overbrengingen of verpandingen van huizen, landen en rentebrieven, of andere reële zaken, te tekenen, te zegelen en van kracht en waarde te maken. Zy doen alle gebuur-oneenigheden af, nemen acht, dat alle huizen en erven by hunne voorrechtbrieven gehandhaaft worden, en wat des meer aan dit ampt vast is.

Wat belangt den eedt, dien zy aan de curateuren van de universiteit moeten afleggen, hun tegenwoordig zyn by 't spannen van haar vierschaar, zulks is in het artykel van de Burgermeesteren gezegt.

Het collegie van den *Gerechte* bestaat tegenwoordig uit *Schout, Burgermeesteren* en *Schepenen*; is al zeer oud: zelfs wordt in zekeren voorrechtbrief van hertog Albrecht van Beyeren, gegeven den 15 Juny des jaars 1386 binnen Dordrecht, gesproken van de personen, die onder den Gerechte of aan den Recht (zo als daar staat) behoren, maar hier in worden geen Burgermeesteren gemeld, om dat zy toen nog niet bekend waren: doch in een later voorrechtbrief van hertog Philips van Burgundië, getekent op den 24 July des jaars 1434, wordt de naam van Burgermeesteren gevonden. Hier uit blykt dan, dat dit collegie al voor drie eeuwen in gemelde personen bestondt. Het heeft de macht om alle smalle diensten en ampten te vergeven aan zodanige personen, die zulks waardig zyn, of van hen begunstigt worden. Zo haast de nieuwe burgermeesteren beëdigt zyn, verkiest dit collegie weesmeesteren, verder de vier volgende maandagen gouverneurs en bedienden van de saai, fustein, ras, of baai-en lakenhallen. Vervolgens alle hoofdmannen van gildens en andere jaarlyksche bedieningen, mitsgaders alle opengevalle ampten, hoofdmannen der schuttery, artillery-, kerk-, gasthuis-, en weeshuismeesters, en moeders van de drie laatsten; huiszittemeesters, met de goede moeders, regenten en regentinnen van 't Pesthuis, Houwhuis, opzienders der Triviale scholen, commissarissen van de echtzaken, en anderen, te lang om hier te plaatsen. Ook is het zelve collegie verplicht alle drie maanden uit het midden van hen te verkiezen een burgermeester en twee schepenen, om als vredemakers alle geringe onlusten onder de burgery, zo wegens wanbetalingen, buurtoproeren, als anders, te horen en te stillen. Daar toe worden ieder week, behalven in de vakantie, twee dagen, des maan-en vrydags, ten half drie uuren na de middag te zitten. Meer andere waarnemingen en vermogens van die van den Gerechte gaat men kortheitshalven voorby.

Thesauriers, of *Schatmeesteren*, zyn twee in getal, gewoonlyk onderscheiden in *ordinaire* en *extraordinaire*. De ordinaire wordt toevertrouwt alle ontfangst en uitgave van stads kasse, en hun dienst duurt gemeenlyk twee jaren, zynde jaarlyksch verplicht om rekening van alles te doen aan Rojeermeesteren, waar van hier na. De extraordinaire Thesaurier heeft toezicht over alle stads gebouwen en straten, om de zelve te laten vermaken, herstellen, of zo als hy bevinden zal te behoren, alles te doen, wat tot onderhoudt der stadt vereischt wordt, hebbende onder zich vier stads bazen, die gemeenlyk de bouw-, timmer-en metzelkunde machtig zyn. Dit ampt duurt insgelyks gemeenlyk twee jaren, en zyn van hunne uitvoeringen als anders verplicht rekening te geven.

Deze dubbele ampten wierden oudtys door burgermeesteren zelf bedient, en voerden den naam van *Poort-of Vestmeesteren*; ja zelf voor dat 'er burgermeesteren in Leiden bekend waren vondt men deze benamingen al, gelyk blykt uit een quitantie van den jare 1358.

Het collegie der *Rojeer-* of *Rekenmeesters* bestaat uit dertien leden van den Raadt, die leden zyn van de grote Vroedschap, dat is, die in der tydt of burgermeesteren of schepenen zyn, of geweest hebben. Zie hier nevens de keure by het aanstellen en verkiezen van Rojeer-of Rekenmeesters, gemaakt in den jare 1583, waar in hun ampt en doen genoegzaam wordt uitgebreid: „ Den breden Raadt zal by meerderheit van stemmen kiezen „ zes personen tot Rojeermeesteren, die alle stads rekeningen, „ hoe en van wat zaken die eenigzins gesproten mogten zyn, „ met stukken en bewyzen daar toe dienende, zullen overnemen, „ deursien, aanhoren, apostilleren, ende (ten minsten vier in ge„ tal

„ tal zynde) eindelyk ſluiten: daar inne lydende ende deurſtaan-
„ de al het gunt ter goeder conſcientie en in regt, reden, en
„ billikheit gegrontveſt zullen bevinden, dat of geleden of deur-
„ geſlagen behoort te worden, daar toe de zelven gehouden
„ zyn eedt te doen. Des ſullen zy in ſaken van merkelyke ſwa-
„ righeit, by hem luyden te werden gewydeert. Ende en ſul-
„ len de voorſchr. Rojeermeeſteren niet mogen ſtaan over 't
„ aanhoren van eenige rekeningen, te doen ſtaande by hare bloed-
„ verwanten, gemaechtaelden of geſwagerden, of zynde van den
„ jare, in de welke zy in dienſt van de Burgermeeſterſchap ge-
„ weeſt waeren, ende overſulcx ordonnantien verleent hadden:
„ In welke gevallen, of ook by ziekte of nodig aflyn van eeni-
„ gen van hen, 't haren verſoeke als voren anderen in hare
„ plaatſe ſullen werden geſtelt. Welke dienſt geduyren ſal tot
„ kenlyck wederſeggen van den voorſchr. raadt.

Schoon nu in de voorgemelde keure alleen geſproken wordt van zes perſonen, is echter om vele redenen by die van de grote Vroedſchap goedgevonden, dit getal te vergroten, en in den jare 1638 het zelve te brengen op dertien, om dat alles des te beter in zulk een groten omſlag behandelt zou kunnen worden.

Behalven de bovengemelde afzonderlyke collegien en waarnemingen van deze ſtadt worden ook uit het ligchaam der veertigen verſcheide commiſſiën in den tydt verleent. Deze zyn: *Een Gecommitteerde* wordt, de beurt aan de ſtadt Leiden gekomen zynde, gezonden in de *vergadering van de Hoog-Mog. Heren Staten Generaal der Vereenigde Provinciën*, waar van de beurten van de ſtadt vallen alle negen jaren; insgelyks in het collegie van den *Raadt van State*, waar van Leiden de beurt heeft om de 21 jaren; in de *Generaliteis Rekenkamer* om de 27 jaren; in de *Rekenkamer van Hollandt* om de 16 jaren; in het collegie van de H.H. *Gecommitteerde Raden der Staten van Hollandt en West-Vrieslandt* zit altoos iemandt uit Leiden. Een van deze leden wordt ook geplaatſt uit den naam der ſtadt in de vergadering van de *Zeezaken*, of *Admiraliteit te Amſterdam*. Deze bovengemelde commiſſien duren meeſt altydt drie jaren, waar op na 't eindigen der zelven een ander zyn beurt krygt. Ook heeft deze ſtadt voor altoos een lidt van hare Regering zitten in het collegie van de *Ooſt-Indiſche Maatſchappy te Amſterdam*, en deze commiſſie duurt gemeenlyk zes achtereenvolgende jaren. Insgelyks zit een van hen als bewindhebber van de *Weſt-Indiſche Maatſchappy ter kamer als voren*; maar deze commiſſie wordt iemandt voor zyn leven opgedragen, en hy kan evenwel in de ſtads Regering en andere aanzienlyker commiſſiën gebruikt worden.

De *Houtveſters* zyn gemeenlyk vyf leden van den Raadt; *Weesmeeſters* vier leden; *Commiſſariſſen* van de Bank van Leninge twee.

De vrye hals-en ambachtsheerlykheden, onder deze ſtadt begrepen, zyn *Oeſtgeeſt* en *Polsgeeſt*, *Leiderdorp*, *Soeterwoude*, de bannen van *Stompwyk* en de *Vennip*. Deze dorpen ſtaan onder het gezag van de ſtadt, die daar ſchout, ſecretaris en andere bedienden aanſtelt; ook de goedkeuring hebben van een predikant, aldaar door den kerkenraadt beroepen.

De waarneming van deze dorpen is afzonderlyk aan een lidt van de regering toebetrouwt, die den tytel heeft van *Ambachtsheer*. De *burggraaf van Leiden* wordt ook uit het midden van de Regering verkoren, en 't leen daar van wordt op hem geheſt gedurende zyn leven.

Pluimgraaf en *Vroonheer* heeft het opzicht over de ſtads viſſcheryen en zwanen. *Penningmeeſters* van de trekvaarten op Utrecht en Haarlem; *Superintendanten* van de voorgemelde hallen, en meer andere waarnemingen, te lang om hier te verhalen.

Ter onderſteuning van dit ligchaam, den Raadt uitmakende, wordt by hem aangeſtelt een *Raad-Penſionaris*, een ampt, 't welk eerſt in gebruik gebragt is ſedert den jare 1574, toen deze ſtadt, het juk der dwingelandy der vorſten afgeworpen hebbende, een lidt der vrye republyk geworden is. Deze Raad-Penſionaris, of loontrekkende Raadsman, is verplicht in alle vergaderingen van den breden Raadt te verſchynen; alle pointen van beſchryving der Heeren Gecommitteerde Raden aan burgermeeſteren gezonden, om de Staten van Hollandt en Weſt-Vrieslandt te vergaderen, voor te lezen, de beſluiten van de grote Vroedſchap op te ſtellen, en de zelve met de gecommitteerden van de hem ter dagvaardt verſellende Heeren in de vergadering der gemelde Staten, daar Leiden de vierde plaats bekleedt, in te brengen, en die aldaar met redenen te verklaren, de gevoelens der andere ſteden ten-dien opzichte aan te tekenen, mitsgaders van al de Heeren Burgermeeſteren, die op de vergadering niet geweeſt zyn, verſlag te doen, gelyk hy desgelyks de Burgermeeſteren, die van den Gerechte, of de Schepenen in alle voorvallende zware zaken gehouden is te dienen van zynen raadt en onderrechtinge.

De vergadering der Burgermeeſteren is ook altoos verſelt van een *Secretaris*, of geheimſchryver, die niet alleen verplicht is van al het daar verhandelde en vaſtgeſtelde nette aantekening te houden, maar ook alle beſluiten, acten, apoſtillen en andere voorvallende zaken op te ſtellen, en aan den gene, die het behoort, te geven en te verlenen, met de ondertekening van zynen naam. Hy heeft ten dienſt van zyne ſecretary vier *Klerken*, die alle dingen, aan zyn ampt verknocht, beſchryven, zindelyk waarnemen, regiſtreren en bewaren. Achtervolgens de burgerlyke keure van den jare 1545 mogt geen ſecretaris worden verkoren uit een van den Gerechte, of moeſt zyn ampt als lidt des Raads afſtaan, 't welk nog in gebruik is.

Heeft het achtbare collegie van Burgermeeſteren een geheimſchryver, dat van Schepenen wordt van een diergelyken, onder den naam van *Griffier*, bedient.

Laatſtelyk is 'er een *mede-Secretaris* aangeſtelt, wiens voornaamſte beroep medebrengt zorg voor alle papieren, beruſtende ter Rekenkamer, te dragen. Hy heeft de bewaring van alle blaffaarden en regiſters, de verpondingboeken van de huizen, gronden en erven, en voorts alle rekeningen van Theſauriers, Collecteurs van de ſtads bieraccyns, van den ontfanger der verpondingen, Vroonmeeſter, fabryk, boelhuismeeſter, en voorts van allen, die eenige ontfangſt van ſtads goederen hebben. Bygevolg van dien is hy ook verplicht alle byeenkomſten van Rojeermeeſteren by te wonen, om het doen van rekeningen aan te horen, en de zelve te ondertekenen: ook moet hy by ziekte of afwezendheit van den oudſten ſecretaris des zelfs plaats bekleeden.

Hoofdmannen der Schuttery zyn thans acht in getal, en hebben ieder, onder een byzonder kleur van vaandels, een compagnie burgeren, doorgaans begroot op 200 koppen, meer of min, verdeelt in 8 kwartieren, over ieder van de zelve kwartiermeeſters, of ſergianten, adelborſten, rotmeeſters, en over de ganſche compagnie een luitenant, vaandrager, en korporaal van de adelborſten, alle verkoren wordende door den hoofdman, het gezag. Alle nachten waakt in vredestydt een, en by oorlog twee of meer van deze kwartieren boven op het ſtadhuis. Drie wachtmeeſters en hun noodhulp bezorgen, dat alle avonden de burgers te wacht komen, na dat zy die alvorens aan hunne huizen hebben gewaarſchouwt. Zy lezen de rol, tekenen de afwezenden aan, waar van zy des anderen daags de boeten ophalen, ontfangen de ſleutels der ſtadt, en leveren die aan de hoofdwacht ter bewaring, tot dat de portiers de poorten wederom moetende openen, die weder van daar komen afeiſchen. De Krygsraadt beſtaat hier ter ſtede alleen in gemelde hopmannen in de tegenwoordigheit van een Burgermeeſter.

Van de polityke regering dus verre geſproken hebbende, zal men alleen nog aanroeren, dat 'er in deze grote ſtadt ook 28 bonnen en wyken zyn, waar over drie of meer bouwmeeſters het opzicht hebben, dat alle kaden, brandgereedſchappen, en andere noodwendigheden wel onderhouden en gade geſlagen worden.

Ook zyn 'er in ieder bon verſcheide buurtmeeſters, onder den tytel van *Heeren der Gebuurte*, die met hunne Raden en Theſauriers zorg dragen voor de burgerlyke zamenleving, ſtraffende de moeitemakers naar vereiſch van zaken, ondertekenen alle begraafbrieven, en leveren aan de armbezorgers over getuigbrieven, dat de perſonen, in hunne buurt woonachtig, waarlyk arm en eerlyk zyn. Hier van afſtappende gaat men over tot de *Kerkelyke Regering*.

De grote *Kerkenraadt* van den Gereformeerden *Nederduitſchen* Godsdienſt beſtaat uit twee gevolmachtigden van de ſtads Regering, den naam dragende van *Commiſſariſſen polityk*; uit *twaalf Predikanten*, elf Nederduitſche en een Hoogduitſche, terwyl veeltyds, en thans ook, eene der elf Predikantsplaatſen van *twee* Heeren *Hoogleeraren in de H. Godgeleerdheit* zamen bekleed wordt (ja ook andere Heeren profeſſoren, als de Heer *Spanheim* in de Walſche, en de Heeren *van Til* en *van den Honert* in de Nederduitſche talen) worden aangeſtelt om eens in de maandt te prediken in eens anderen Predikanten tourbeurt, welke Hun Hoogeerw. alsdan wordt overgegeven. Deze helpen in den geloven een getal van omtrent 17000 ledematen verſterken *twaalf Ouderlingen*, die twee jaren in dienſt zyn, en van welke jaarlykſch zes afgaan, en aanblyven, met *zes Diakonen*, die zes jaren achtereen regeren, en waar van jaarlykſch maar een afgaat en aankomt; waar by van de Huiszitten-meeſters door de Heeren van den Gerechte mede jaarlykſch, op Nieuwe jaar, *een* ter kerk-en armbezorging, naaſt de Diakonen, wordt aangeſtelt. Deze Kerkenraadt behoort onder de claſſis van Leiden en Rhynlandt, en verder onder het Synode van Zuid-Hollandt, wordende hier om de elf jaren deze aanzienlyke kerkvergadering gehouden. De Heeren Predikanten en Ouderlingen vergaderen alle vrydagen des namiddags ten drie uuren, behalven op hoogtyden, wanneer dit op dingsdag geſtelt wordt.

De wyze van het beroepen der Predikanten is hier omtrent de zelve als in de andere ſteden, zo dat de Kerkenraadt, na verkrege handopening, by de Wel Ed. Gr. Achtbare Magiſtraat, met de broederen Diakonen, (door wier byvoeging de vergaring den naam van den *groten Kerkenraadt* krygt, tot welke het ſtuk van cenſuur en ordinaire regeringe niet behoort, zynde de Huiszitten-meeſters, als polityk aangeſtelt zynde, ook hier buiten,) een nominatie van drie Predikanten aan Hun Ed. Gr. Achtb. aanbiedt, en als deze niet tegengeſproken wordt tot de verkiezinge, van eenen treedt, die dan van Hun Ed. Gr. Achtb. nog moet worden goedgekeurt, gelyk ook van de Eerw. claſſis van Leiden en neder-Rhynlandt; terwyl men ook reden heeft om uit te zien naar mannen van geleerdheit, Godvrucht, gaven en vredelievendheit, zo wel als rechtzinnigheit, aan welke het na de Remontſtrantſche tyden hier niet ontbroken heeft, noch heden ontbreekt; welk laatſte gezegt wordt met betrekking op de Hollandſche akademie, tot welke van alle de andere ſteden, en verdere landen van Europa de voornaamſte jeugt toevloeit, om hier ten dienſte van ſtaat en kerk bereid te worden in die jaren van de meeſte vatbaarheit van goede leringen, gaven en gedrag, die hen in de leeraren voorkomen.

De *Walſche Kerkenraadt* beeft mede aan 't hoofdt *twee* Heeren *Commiſſariſſen polityk*, leden van den Raadt, verder *vyf Predikanten*, *tien Ouderlingen*, en zo veel *Diakonen*, wier dienſt alle jaren verandert wordt naar 't goedvinden van dezen Kerkenraadt, de welke ſtaat onder het algemene Walſche Synode.

Een *Engelſch Predikant* verkondigt hier Gods woordt in die

tale, en wordt ondersteunt door *twee Ouderlingen*, en even zo veel *Diakonen*, die met hun vyven een ligchaam uitmaken, en aan wie de bezorging der kerk en des zelfs arme ledema n is toevertrouwt.

De stadt onderhoudt ook voor de Nederduitsche Gereformeerde gemeente *vier Krankbezoekers*, en een vyfde als noodhulp, en voor de Walsche *drie*.

De geloofsgenoten der Augburgsche belydenis, gemeenlyk Lutherschen genaamt; de Remonstranten, Mennoniten en Roomschgezinden hebben, als boven gezegt is, alle hunne eige leeraars, en moeten zich van de mildadige giften hunner gemeenten onderhouden, mitsgaders de ledematen, tot armoede vervallen, ondersteunen. Dus alles van stadt en kerk beschreven hebbende gaat men nu over tot die alom beruchte Leidsche hogeschole.

Universiteit of *Akademie*.

Na dat de stadt Leiden in den jare 1574 van zo vele ellenden, als hier na kortelyk zullen aangeroert worden, verlost was, en haar hoofdt in volle vryheit mogt opsteken, wierdt by den dapperen Willem den I, prinsse van Oranje, en stadhouder van Hollandt, mitsgaders de Hoog-Mogende Heeren Staten van gemelde provincie, besloten het alreets twee jaren in gedachten geweest zynde voornemen, van binnen Leiden een hogeschool op te rechten, werkstellig gemaakt, en in 't volgende jaar volkomen ter uitvoering gebragt, op dat de afgemartelde burgery wederom wat verkwikking krygen en grotelyks bevordert mogt worden. Dus hebben zy aan Leiden verleent opene voorrechtbrieven om binnen zyne muren op te mogen rechten een universiteit of akademie, waar in de Godgeleerdheit, Rechten, geneeskunde en andere doorluchte wetenschappen en kunsten dagelyksch geleert en onderwezen zouden worden van doorgeleerde letterhelden, om de weetgierigen te vormen tot zuilen van staat en kerke. Ter onderhouding hier van hebben zy de akademie zeer edelmoedig beschonken met verscheide renten en inkomsten, inzonderheit daar toe schikkende vele goederen, landen, pachten en andere voordeelen, weleer door de Roomsche geestelyken en kloosters bezeten: eindelyk om den toevloedt der studenten talryker te maken, en de hogeschole meer luister by te zetten, hebben zy de zelve met zeer grote voorrechten zo wel voor die leren, als geleert worden, begunstigt.

De Regering van Leiden, deze vergunning erlangt hebbende, was aanstonts gereed om zulk een loffelyk besluit te voltooien. Hier toe ruimde zy in en maakte bekwaam eerst het S. Barbarenklooster, toen staande op den hoek van 't Rapenburg en de Voldersgracht, daar naderhandt het Prinssenhof, en vervolgens huizen van gemaakt zyn, gelyk hier voor gezegt is. De inwyding daar van geschiedde op den 8 February des jaars 1575, welke dag al te voren in alle omleggende steden en plaatsen, toen de vryheit aanklevende, door aangeslage plakkaten en uitroepingen bekend gemaakt was, op dat de toevloedt des te groter zyn zou om deze buitengewone plegtigheit te zien.

Eerst wierdt des morgens ten zeven uuren in de Pieterskerk de hulp des Allerhoogsten over dit begonnen werk met vurige gebeden aangeroepen. Terwyl de burgery, treffelyk uitgedoscht, met geweer en wapenen onder het bevel van hunne hopmannen geschaart stondt daar de Regering hen nodig oordeelde. Zo haast als de klok negen geslagen was, trokken twee vaandelen, voor 't Raadhuis vergaderd zynde, vooraf, met slaande trommelen, langs de Brede en Nobelstraat, tot aan de Hogewoerdsbrug, waar op een eerpoort met rood en wit Leidsch laken was opgerecht. Hier door trokken zy langs het Steenschuur tot aan de Nonnebrug, daar ook een eerpoort stondt, waar op zy langs de Oostzyde van 't Rapenburg tot aan de gemelde plaats, geschikt voor de akademie, stil hielden. Achter deze burgeren reedt een koets, of speelwagen, waar op eene vrouw in wit gewaadt, verbeeldende de Godvrucht, zat; naast den wagen gingen te voet mannen, verbeeldende de vier Euangelisten. Hier op volgde de Gerechtigheit, zittende te paardt, dat toegerust was als een eenhoorn, met geblindde oogen, in de eene handt een zwaardt, en in de andere een weegschaal, omringt van de vier voornaamste rechtsgeleerden, als *Juliaan*, *Papiniaan*, *Ulpiaan* en *Treboniaan*, aardig naar den ouden tydt en dragt toegerust, gevolgt van hellebardiers en lakeien. Na dezen zat iemandt te paardt, met een boek en eenige kruiden in de handt, de geneeskunst verbeeldende. Deze was verselt van *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioscorides* en *Theophrastus*, mede gevolgt van hellebardiers en lakeien: vervolgens *Pallas*, of *Minerva*, te paardt, in 't harnas, gewapend met schildt en speer, rydende tusschen de genen, die *Aristoteles*, *Plato*, *Cicero* en *Virgilius* verbeeldden, alle uitgedoscht naar den ouden tydt, en mede te paardt, gevolgt van hellebardiers en lakeien. Na deze volgden de stads speellieden, hunne kunst oeffenende op allerlei instrumenten, als schalmeien en fagotten. De vier stads boden, dragende pedelstokken, met stadsverwen rood en wit. Achter dezen stoet verscheen de hoogleeraar in de Godgeleerdheit, *Kasper Janze Koolhaas*, in zyn professoraal gewaadt, gaande tusschen den Here Mr. *Gerard van Wyngaarden*, Raadt van Hollandt, door den Here prinsse van Oranje daar toe afgevaardigt om zyn persoon te verbeelden, en den edelen jonkheer *Jakob van der Does*, Hoogheemraadt van Rhynlandt. Hier achter de Heer en Mr. *Diderik vander Nieuburg*, Raadt in den hove van Hollandt, aangenomen hebbende de lessen te geven in de Rechtsgeleerdheit. Aan des zelfs regter zyde ging de Hoogedele Heer jonkheer *Johan van der Does*, Heer van Noordwyk, gezaghebber in de stadt, en aan de linker zyde de Hr. en Mr. *Artus van Brederode*, Raadt van den hove van Hollandt. Daar op kwam de Hr. en Mr. *Joost van Menyn*, Raadt fiskaal van 't hof van Hollandt, voorgenomen hebbende in de Rechten te leeraren, verselt van den Ed. jonkheer *Aart van Duivenvoorde* en den Here *Foit van Broekhoven*, dykgraaf en baljuw van Rhynlandt, hoofdschout van Leiden. Na de Rechtsgeleerden volgde de geleerde Heer *Pieter van Forest*, M. D. als hoogleeraar in de geneeskunde, gaande tusschen de beide Burgermeesteren der stadt, de heeren *Willem van Heemskerk Jansz.* en *Diderik van Montfoort Jakobz.* daar aan de geleerde *Laurens van Oorschot*, mede hoogleeraar in de geneeskunde, tusschen den burgermeester *Willem van Loo* en den schepen *Cornelis Adr. Barteveldt*; insgelyks *Gerard Bont*, M. D. aangenomen hebbende lessen te doen in de wiskunst, tusschen de schepenen *Cornelis Huigens van Toornvliet*, en *Pieter Hendrik Wassenaar*; daar na de geleerde Heer en Mr. *Cornelis de Groot*, als hoogleeraar in de wysbegeerte, geleid door de schepenen *Pieter Oom Pietersz.* en *Pieter Pieter Jorisz.* en eindelyk de overige Magistraatspersonen der stadt, besloten wordende van twee andere compagniën, braaf uitgedoscht. Deze plegtige statie wierdt in 't wandelen begroet van een menigte kanon en musketschoten. In 't water op 't Rapenburg by de Nonnebrug lag een jagt, sierlyk met rode en witte lakenen tot aan het water toe bekleed, en boven met kostelyke tapyten overdekt, op de wyze van een tent, waar boven, in 't midden van den zelven, een laauwerkroon, met oranjeappelen versiert, hing. Hier onder zat *Apollo* met zyne negen *Muzen*. Deze verwelkomden met een schoon muzyk van stemmen en speeltuigen deze prachtige stoet, en voeren benevens de zelve tot aan de nieuwe akademie, terwyl iemandt, den godt *Neptunus* verbeeldende, aan 't roer zat. Voor de akademie gekomen zynde traden Apollo en zyne zanggodinnen aan landt, en ontfingen deze geordende letterhelden op het allerminnelykst met allerlei Latynsche vaarzen, ter gelegenheit van zaken en personen, hen aanwyzende het nieuw opgerecht paleis der Wysheit. Maar 't was nog de tydt niet om daar binnen te treden; zy trokken in voorgemelde order voort langs de Bredestraat de Hogewoerd op, de Watersteeg en Hooigracht langs, de Pectebrugge over, de Haarlemmerstraat op, tot aan de Blaauwe poort, en zo vervolgens naar de akademie, toen mede prachtig uitgedoscht met rode en witte lakenen, tapyten, opschriften en wapenen van zyn Hoogheit, de Staten van Hollandt en de stadt. Hier binnen gekomen, heeft de voornoemde heer *Kasper Koolhaas* een heerlyke redenvoering gedaan: waar na zy alle in de zelve order wederom trokken naar de huizinge van den Ed. jonkheer van *Naaldwyk*, gelegen op de Bredestraat, alwaar van stads wegen een heerlyke maaltydt was bereid voor de gemelde Professoren en andere heeren van staat en Magistraat der stadt, wordende de dag geëindigt met een onuitsprekelyk gejuich van blydschap en 't lossen van allerhande schietgeweer en vuurwerken.

Op deze zo buitengemene plegtige wyze nam deze akademie een begin; maar wie van hen allen zou geloven, en zich verbeelden kunnen, dat des zelfs luister en heerlykheit zo krachtig in der tydt zou toegenomen hebben: ja zo dat zyn roem door alle landen en natiën is verbreid, en uit alle gewesten der wereldt eene menigte van trachters naar geleerdheit derwaarts vloeien om hun verstandt te scherpen, en kerken, landen en hunnen evennaasten dienst te doen, wordende des zelfs leden tegenwoordig (1728) geschat op 1800 hoofden.

Het S. Barbarenklooster, als gezegt is, tot een akademie toebereid, bleef maar weinig tyds in die hoedanigheit, en men verplaatste het zelve in den jare 1581 in het konvent der Witte nonnen, staande op de hoek van 't Rapenburg en Nonnenbrug, daar 't sedert gebleven is. Dit gevaarte was ruimer en groter, en bekwaam gemaakt met afgezonderde leesplaatsen en vertrekken: doch 't zelve is in den jare 1616 byna t'eenemaal door 't vuur verteert, echter weinig tyds daar na met groter luister als een fenix uit zyne assche verrezen, en in dien standt gebragt, zo als het thans gevonden wordt. Ter gedachtenis van deze verwoesting en weder-opbouw vindt men boven den ingang van de akademie deze regelen in de Latynsche tale:

Ter gedachtenisse van den nazaat.

„ Dit gebouw, dat in den jare 1581 de bezorgers van de hoge-
„ school en de Burgermeesteren dezer stede, tot de openbare les-
„ sen, tot de ware wysheit, en de vrye kunstoeffeningen der on-
„ derwyzenden en lerenden, tot vergelding van de deugdt, toege-
„ wyd hadden, na dat het door 't geweldt der schrikkelyk ontstane
„ vlammen op den elfden dag in November des jaars 1616 het
„ dak, balken, stoelen en banken jammerlyk vernielt waren,
„ is uit last van de Hoog-Mogende Heeren Staten van Hollandt
„ en West-Vrieslandt in dezer voegen heerlyk vernieuwt, en de
„ leringen der Goddelyke en wereldlyke zaken toegeëigent, door
„ *Adriaan Mathenes*, heere van Mathenes, Opmeer, enz. *Corne-*
„ *lis van der Mylen*, here van Mylen, Dubbeldam, enz. hoge-
„ school-bezorgers, en *Vrank van Toornvliet Corneliszoon*, *Laurens*
„ *Gaal Huigszoon*, *Pieter Deyman Arentszoon*, en *Dirk Hogeveen*
„ *Gerardszoon*, Burgermeesteren en mede school-bezorgers,
„ op den 1 Juny des jaars 1618.

De tegenwoordige standt van de akademie is van buiten aan te zien groots, deftig en hoog opgebouwt, boven versiert met een fraaien toren, uurwerk en slagklok, waar benevens zich een groot vlak vertoont, daar op de hemelsloop aan de nieuwsgierigen geleeraart en met vele seldzame werktuigen betoogt wordt. Voor aan de gracht treedt men in de zelve door een sierlyke schone, en van

Ben-

Benthemersteen uitgewerkte poort, op een zeer grote en met hoge lindebomen beplantte plaats, aan welker regter zyde men de voortreffelyke huizing vindt van den akademie-drukker, des zelfs boekzaal en drukkery. Ter linker zyde treedt men door een ander poort in 't gebouw, daar aan de regter zyde een trap is, waar langs men naar de zaal van den senaat klimt. Ter linkerhandt in de gang heeft men aan de regter zyde de algemene gehoorzaal, daar alle inhuldigingen van bekwaam gevondene jongelingen, mitsgaders alle redenvoeringen, by 't afgaan van den Rector, lyk- en andere buitengewone plegtdagen, twistredeneringen van Professoren en studenten, gehouden worden. Hier toe is een stoel, zittingen voor de heeren schoolbezorgers, Burgermeesteren en Raden, Professoren, en andere geleerde mannen en jongelingen, terwyl tegen over den stoel van den redenaar een galdery geplaatst is, daar op een orgel, vereenigt met verscheide andere speeltuigen en stemmen, voor en na de plegtige oratiën, een keurig muzyk gehoort wordt. Aan de linker zyde gaat men beneden en boven in verscheide andere lees-en gehoorzalen, daar dagelyksch in alle soorten van wetenschappen afzonderlyk gelezen en lessen gegeven worden.

De *Curateuren* of *Verzorgers* dezer vermaarde hogeschole bestaan uit *een* Heer van de *Ridderschap*; *twee gemachtigden* wegens de *Staten van Hollandt*; en de vier in der tydt regerende Heeren Burgermeesteren, als mede-Curateuren, de welke zamen een geheimschryver hebben.

Het getal der gewone Heeren Professoren is in de Godgeleerdheit *vier*; in de Rechten ook *vier*; in de geneeskunde, enz. *drie*; in de Philosophie en talen *zes*.

Tot den luister dezer hogeschole behoort ook hare byzondere vierschaar, bestaande in den *Rector Magnificus*, als voorzitter, in de *vier Assessoren*, of byzitters, uit de hoogleeraars der vier faculteiten, en de *vier regerende* Heeren *Burgermeesteren*, met *twee* Heeren *Schepenen* der stadt, nevens een eigen Heere geheimschryver, voor welke de Heer Hoofdofficier der stadt, mede als *Promotor* of *Officier* van de akademie, gelyk boven gezegt is, zyn ampt waarneemt. Voor deze vierschaar kunnen alleen de ledematen der akademie worden gedagvaard, en ook alle anderen doen dagvaarden, wordende de zaken in de zelve behandelt definitif, en zonder appel, terwyl de Heeren Professoren onmiddelyk onder de judicature van het Hof Provinciaal zyn gestelt.

Men kan niet voorby, hier nog eenig gewag te maken van de heerlyke tuin dezer akademie. Des zelfs ingang is, als reets gezegt is, naast de drukkery. Ze is zeer voortreffelyk, en schoon men hier zo ver naar 't Noorden legt, pronken en groeien daar in alle Oostersche en West-Indische, behalven alle Europische, gewassen. Hier worden dagelyksch gedurende de vyf somermaanden lessen gegeven, en geleert van wat natuur, eigenschap, gedaante en uitwerking ieder kruidt is. Boven de poort leest men deze woorden in de Latynsche tale:

Tot gebruik en sieraadt
Van de Akademie
Is dit werk gesticht in den jare na de geboorte van Christus 1600.

Van binnen ziet men in gemelde tale deze volgende wetten:

„ I. Het is geoorlooft in dezen hof te komen op dat uur, door „ den overste van 't zelve daar toe geschikt, en van daar weder „ te vertrekken als de onderwyzing gedaan is.
„ II. De daar ingetredenen wordt toegestaan alle planten te zien „ en te ruiken, maar verboden de tedere eerst uitspruitende „ kruiden te handelen, of te bederven.
„ III. De takken, telgen, bloemen, zaden, en wat dies meer is, „ af te plukken, of te breken, de bollen of wortelen uit de aarde te rukken, of eenige schade aan den hof te doen, is onge- „ oorlooft.
„ IV. Niemandt mag over de beddenspringen, noch die met voe- „ ten betreden.
„ V. Niets tegen den wille van den overste des hofs aan te „ rechten.

Aan de Noord-Westzyde van dezen tuin ziet men eene schone galdery, gebruikt om alle Oostersche en uitheemsche gewassen des winters voor de koude te bewaren. Deze is binnens muurs 32 treden lang, voorzien met kagchels, en besloten door 17 glaze ramen, met des zelfs blinden. Aan de andere zyde hier tegen over is een diergelyke galdery, pronkende met zeer vele seldzaamheden, wel waardig, dat men stuk voor stuk aandachtig beschouwe. Ter zyde deze is de huizing van den hoogleeraar in de kruidkunde, verder het stookhuis, daar de chymie geleert wordt, en de tuinmans woning.

De ontleedkunde, zo hoog nodig voor alle betrachters om goede artzen of heelmeesters te worden, als zynde een voornaam lidt der geneeskunde, is hier ook een voortreffelyke plaats ingeruimt, de *Ontleedkamer* genoemt, wordende in den jare 1592 door de Regering der stadt daar toe geordent een gedeelte van de kerk der Falide bagynen, zynde een grote en ruime plaats, waar in voor een menigte keurige en nieuwsgierige oogen beneden op een ronddraaiende tafel de lighamen ten toon gelegt worden. Rondom de zelve kunnen de heeren Professoren en Doctoren bekwamelyk zittende alles beschouwen. Achter deze zitting ziet men schuins opgaande even als een Roomsch amphitheater ronde staanplaatsen, met leuningen omheint, waar op een grote menigte aanschouwers kunnen geplaatst worden. Hier opent en toont de Hoogleeraar in de drie wintermaanden het wonderbaarlyk gestel van 's menschen lighaam, zo wel van mannen, als van vrouwen, om zware misdaden ter doodt gebragt in eenige van de Hollandsche steden, de welke hy recht heeft van te mogen eischen; die hy, gekregen hebbende, eerst in een byzonder vertrek zuivert, en dan vervolgens ten toon brengt. Maar wanneer hier geen ontledingen gedaan worden, pronkt de schouwplaats en des zelfs omtrek met een menigte van allerhande seldzaamheden, aldaar door verscheide heeren geschonken; bestaande in wonderen, die op een buitengewone wyze aan of in 's menschen ligchaam gevonden zyn, mitsgaders een groot getal allerhande geraamten van menschen, viervoetige gedierten en vogelen, daarenboven een zeer fraaie kasse, waar in alle werktuigen, dienstig tot de ontleedkunde, sindelyk bewaart worden: in 't kort, de wonderen en sieraden zyn menigvuldig en zeer seldzaam.

Zo haast men de universiteit in deze stadt hadt opgerecht, wierdt goed gedacht ten gemak der wysheitminnaars een algemene *Boekzaal*, of *Bibliotheek*, te vormen, en hier toe koos men eerst een kamer van de akademie; maar deze wel haast te klein wordende, wierdt de zelve overgebragt boven de kerk der Falide bagynen. De zaal treedt men langs vele trappen door een ingang bezyden de kerkdeur in. Hier ziet men ontelbare heerlyke, zo wel oude als nieuwe sierlyk gebondene boeken, over alle wetenschappen in allerlei talen geschreven; mitsgaders een onwaardeerlyken schat van seldzame handschriften, de oudheit ontrukt, en hier geschonken door vele geleerde mannen. Prins *Willem* de I van Oranje, tot des zelfs opbouw mede willende helpen, schonk hier 't eerst, behalven vele andere schone werken, de *Biblia Regia*, of *Koninklyken Bybel*, geschreven in de Hebreeusche, Chaldeeusche, Grieksche en Latynsche talen, en den *Talmud* der Joden in de Hebreeusche en Chaldeeusche talen. Vervolgens hebben *Johannes Holmannus*, hoogleeraar in de Godgeleleerdheit, *Izaak Vossius*, *Joseph Scaliger*, en andere beroemde mannen na hunne doodt vermaakt en doen plaatsen hunne eige heerlyke boekeryen; en op dat het getal der boeken nog meer zou toenemen, hebben de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt gewilt, dat geen werken, of boeken, met hun voorrecht begiftigt zouden mogen uitgegeven worden, of hier moet 'er een van net gebonden ter bewaring gebragt worden. Hier uit kan men eenigzins opmaken, hoe groot en ontelbaar hun aantal is. Behalven deze grote menigte boeken en handschriften pronkt deze zaal met veel meer andere sieraden, als een kunstig gemaakt Sphera, aarde- en hemelgloben, en wat dies meer is. Tot opzicht van dit doorluchtig boekvertrek wordt door de akademische bewindhebbers aangestelt een Professor, onder den tytel van Bibliothekaris, of Boekbewaarder. Deze heeft onder zich twee knechts, die, mede kennisse van 't behandelen der boeken hebbende, alles in eene juiste order gade slaan. Twee malen des weeks, als woens-en zaturdags, van twee tot vier uuren, wordt aan alle studenten en nieuwsgierigen de vryheit verleent van hier te mogen komen, alle boeken, die zy benodigt hebben, te zien en te lezen, tot dat het uur van vertrek daar zynde zy gehouden zyn aan de oppassers hunne gebruikte boeken weder over te geven.

Men heeft nu nog te spreken van het *Nederduitsche Staten Collegie*, en de *Latynsche scholen*. Het eerste betreffende, na dat de Hervormde Godsdienst in Hollandt en andere verbondene provincien ten kancel verheven was, hadt men in den beginne gebrek aan leeraars. Des waren de Heeren Staten van deze provincie bedacht om binnen Leiden op te rechten een Collegie of verblyfplaats voor jongelingen, die genegen waren in de H. Godgeleerdheit te studeren, waar in zy gehuisvest met spyze en drank, mitsgaders vrye leergelden, begunstigt worden. Ten dien einde hebben de Regeerders van de stadt daar toe verleent en bekwaam gemaakt het Cellebroersklooster, staande op de zogenaamde Broertjesgracht, zynde zeer groot in zynen omtrek, voorzien van verscheide afgezonderde kamertjes en vertrekken, eendeels voor de jongelingen ieder alleen, en ook voor de opper-en onder-Regenten, mitsgaders den schafmeester; alle geplaatst en uitzicht hebbende op een grote met schone lindebomen beplantte binneplaats, daar de bewoners van dit gebouw kunnen wandelen, zich oeffenen en vermaken.

Deze jongelingen, gemeenlyk *Bursalen* genaamt, moeten zich aan de ingestelde wetten van 't collegie onderwerpen. Hun getal is 't eene jaar meer dan 't andere. Maar by de oprechting wierdt goedgevonden, dat daar de zes grote steden van Hollandt ieder twee, de kleine, waar onder de Hage, Woerden, Oudewater, Geertruidenberg, Heusden en andere getelt worden, ieder een, de Ridderschap en de Edelen van Hollandt zes, en de heerlykheit van Warmondt twee zouden inzetten; doch naderhandt hebben verscheide steden hun aantal vermeerdert. Dus heeft Leiden vier; Amsterdam vyf, de heer van Roon twee daar in geplaatst. De spys en drank is meer dan burgerlyk. Willen zy eenige wyn of bier afzonderlyk hebben, zy zyn vry van accynzen, en in ziekte of ongemakken worden zy alle om niet geholpen.

't Was op den 8 October des jaars 1592, toen dit collegie met veel plegtigheit en aanroeping van de Goddelyke hulpe wierdt ingewyd: jaarlyksch hebben de bewoners daar nog op gemelden 8 October een afzonderlyke maaltydt voor.

Het Collegie, ten dien einde gesticht om de leeraren ter uitbreiding van den Godsdienst in de Fransche tale aan te kweken, is, na dat het over de hondert jaren gestaan hadt, vernietigt, om dat sedert de ingezetenen van deze landen meer genegen geworden zyn hunne kinderen in de Godgeleerdheit op eige kosten te laten studeren.

Aangaan de *Latynsche scholen*, de zelve zyn door de Regering der stadt opgerecht, om 'er de ontloke jeugdt de Latynsche en Griekschе talen grondig in te leren. Dit school is gelegen in de Lokhorststraat, hebbende boven zynen ingang, of poort, van Ben-

Benthemersteen gebouwt, behalven het wapen der stadt, deze woorden:

Pietate, Linguis,
Et Artib. Liberal. S.
S. P. Q. Lugdunensis
Restau. C. Anno CIↃIↃC.

Van binnen is dit gebouw verdeelt en afgescheiden in zes byzondere scholen, of classen, strekkende als zo veel trappen, waar langs men klimmen moet, eer men in Pallas heiligdom, de akademie, mag naderen. Ieder classe wordt van een byzonder leermeester bestiert, wier wedde door de stadt betaalt wordt, en de leerlingen geven ieder maar om de drie maanden vier guldens. Op dat alles in een volkome order zou toegaan, hebben de stads Regeerders daar over gestelt vier Scholarchen, doorgaans twee Heeren uit de Regering, en twee Professoren. Deze onderzoeken twee malen des jaars, ten overstaan van de meesteren, alle leerlingen: de naarstigsten van hen belonen zy met fraaie boeken, als pryzen van hunne overwinningen. De Rector heeft zyn woning op de Pieterskerkgracht aan dit school, boven wiens poort, mede van Benthemersteen opgerecht, het beeldt van *Pallas* staat, met deze woorden: *Tuta est Ægide Pallas.* Deze huizing is groot en ruim, bekwaam om verscheide kostkinderen te plaatsen. Onder deze Rectoren is zonderling de geleerde *Petrus Scriverius* beroemd geweest.

Hier mede besluit men de beschryving van deze voortreffelyke stadt, stilzwygende van vele andere heerlyke gestichten, tot sieraadt en lust der zelve, als het *Schouwburg*, de *Maliebaan*, en andere; als mede van der zelver schone grachten en straten; van welke eerst in der tydt eenige gedempt, en nog met schone bomen beplant, in straten zyn hervormt. Men gaat nu over tot een korte schets van de gebeurtenissen en lotgevallen der stadt.

De ontelbare rampen, door den oorlog, pest, brandt en binnelandsche beroerten, Leiden overgekomen, zouden hier al te grote plaats beslaan, wilde men de zelve naar den eisch verhalen. Derhalven zal men zo kort als het doenlyk is alleen de voornaamste lotgevallen aanhalen. In de jaren 810 en 856 vielen de Denen en Noormannen in deze landen, en deden Leiden merkelyk nadeel aan. In den jare 920 viel de slag voor by het dorp Rhynsburg, toen de West-Vriezen deze stadt kwamen bespringen, en graaf Dirk de II behaalde de overwinning. In den jare 1018 geschiedde een diergelyke slag tusschen Dirk den III en Adelbold, bisschop van Utrecht, omtrent de dorpen Zwadenburgerdam en Bodegrave, waar op de Gelderschen en Vriezen de stadt overvielen en deerlyk havenden. In den jare 1203 wierdt Leiden en des zelfs burgt na een harde belegering door de Kennemers ingenomen, waar op vrouw Ada, gravin van Hollandt, gevangen naar Texel gevoert wierdt. Zie ADA. Ten tyde der Hoeksche en Kabeljauwsche onlusten zyn hier verscheide bloedige gevallen gebeurt, want dan waren deze, dan de andere meester, en telkens moesten 'er koppen vliegen, van hunne wederpartyen gevelt. Dus wierdt Leiden belegert en ingenomen door hertog Jan van Beyeren in den jare 1420; door hertog Philips van Burgundië in den jare 1445; onder vrouw Maria van Burgundië in de jaren 1479, 1481 en 1485. In den jare 1492 wierdt de stadt belegert en hard aangetast door de oproerige Kennemers onder den naam van Kaas-en Broodspel. In den jare 1528 brandden en roofden de Gelderschen rondom Leiden. In den jare 1566 geschiedde de beeldstorming, tot groot hertzeer van de Roomschgezinden.

Maar behalven vele andere kleine voorvallen is onbeschryffelyk de harde en langdurige droeve belegering van Leiden, gebeurt in den jare 1574, zo vermaard door de gansche wereldt. Maar om alle de byzonderheden daar van af te malen, zou men een veel groter artykel, dan het bestek van dit Woordenboek vereischt, van noden hebben; derhalven zal men alleen kortelyk het voornaamste melden. In de maandt van October des jaars 1573 wierdt deze stadt door de Spanjaarden ingesloten, en met vele schanssen geblokkeert, om, ware het mogelyk, de zelve door hongersnoodt te perssen: maar de belegeraars kregen order van den hertog van Alba om op den 21 Maart des jaars 1574 het beleg op te breken, en het Spaansch leger te versterken, 't welk tegen de aannaderende hulpbenden onder den grave Lodewyk van Nassau in aantocht was; doch toen die ongelukkige heldt, de broeder van prins Willem den I van Oranje, op de Mokerheide verslagen, en zyn heir verstrooit was, ylden de Spanjaarden met een ontzagchelyker macht wederom op den 25 en 26 May van 't zelve jaar voor de pas verlatene stadt, onder aanvoer van Franciscus Baldes. Deze, om alle toevoer en ontzet der stadt voor te komen, besloot de zelve met eene menigte ontzagchelyke schanssen, en stelde op alle wegen wachten, op dat 'er niemandt in noch uit kon. Terwyl beukten zy met hun geschut onophoudelyk de stadt en des zelfs muren, en stelden alle middelen in 't werk om door vleien en dreigen de stadt te doen wankelen, of tot overgave te dwingen. Die van binnen, schoon door verzuim, of onmacht, van voorraadt en spyze onvoorzien, zelf niet na dat zy door 't voorgemelde verlaten van de blokkade daar gelegenheit toe gehad hadden, waren echter onvertzaagt en welgemoedigt om alle rampen en onheilen kloekmoedig onder de oogen te zien, veel liever dan te bukken voor 't onverdraaglyk juk der Spaansche tiranny. Zy verweren zich dapper, aangezet door hunne wakkere burgervaders, hier ter eere genoemt, te weten: *Hendrik Broekhoven*, als Hoofdschout; *Pieter Adriaansz. van der Werf*, *Cornelis van Noorden*, *Cornelis Brouwer*, en *Jan Janze Baarsdorp*, Burgermeesters, en den weledelen en zeer geleerden heer *Johan van der Does*, als gouverneur der stadt Leiden.

Deze zo naauw omringde stadt, van alles gebrek hebbende, schafte, zo veel het mogelyk was, raadt, en behielp zich met buitengewone dingen. By gebrek van goudt, zilver, of andere metalen, sloeg men papieren geldt van 28 en 14 stuivers. Op de eerste soort stondt aan de eene zyde een leeuw, de speer en hoedt van vryheit in zyne klaauwen houdende, met dit omschrift: *Hæc libertatis ergo*, 1574 (Dit is voor de vryheit); en aan de andere zyde las men in een kring: *Godt behoede Leiden*: op de kleinste munt stondt een leeuw, met stadswapen in de eene, en een zwaardt in de andere klaauw, rondom den zelven: *Pugno pro Patria* (ik vecht voor 't vaderlandt), aan de andere zyde: *Lugdunum Batavorum.* Deze papiere munten zyn naderhandt voor gangbaar geldt weder ingewisselt.

Het koorn en mout, weinig in hoeveelheit, wierdt spaarzaam uitgedeelt; het vleesch van ossen, koeien, paarden en andere gedierten wierden zonder onderscheidt aan alle groten en geringen by kleine stukies uitgereikt. De honger, een scherp zwaardt, deedt de aanzienlykste knagen aan honden, katten, ratten, muizen en ander ontuig gedierte, verstrekkende aan die daar iets van hadt voor lekker wildbraadt. De moudkoeken waren by gebrek van koorn aangenaam, en wierden gretig door de scherpe tanden naar de holle maag geslingert. Deze onlydelyke honger, want daar waren 'er vele, die in zeven weken geen broodt geproeft hadden, veroorzaakte eene onbeschryffelyke ellende; de gemoederen wierden twyffelmoedig; dit koesterde muitery; velen, door wanhoop aangedreven, vielen de regeerders lastig, zo wel op straat, als aan hunne woningen. De trouwhertige en yverige Van der Werf, die op de minste straal van hoop in bystandt en ontzet aanstonts met pypen en schalmyen door de stadt liet spelen, om de bedrukte en afgepynde zielen, ware het mogelyk, een weinig verkwikking en vreugde te verschaffen, wierdt naauwlyks met rust gelaten, tot dat hy, de kermende burgers met hope en beloften niet langer kunnende stillen, eindelyk zyn zwaardt trok, en het hen met deze woorden aanboodt: *Ik heb eens een eedt gedaan, myne waarde medeburgers, voor den vaderlande en deze stadt, dien ik hoop door de gunst van den Almachtigen te zullen standvastig houden. Spyze heb ik niet, en moet toch eens sterven, op wat wyze is my om 't even, 't zy my de doodt van vriendt of vyandt wordt aangedaan. Zo u myn ligchaam baten kan, welaan ruk het van een, en deel het tot uwen nooddruft voor zo verre het strekken mag: ik ben des getroost, en offer het vrywillig de gemene zake en t'uwer behoefte op.* Dit dreef de verzoekers schaamrood te rug, en hy bleef standvastig in 't verdedigen der stadt. Deze zo grote hongersnoodt wierdt gevolgt van de alverslindende pest, zo afgryselyk woedende omtrent deze dorre geraamtens dat 'er gedurende het beleg een derde deel der inwoners, ten getale van ruim zes duizend menschen, wierden weggerukt. De overigen waren van honger en moedeloosheit zo zwak, dat zy onmachtig wierden de lyken ter aarde te kunnen brengen, laat staan de wachten op de stads wallen waar te nemen. Onaangezien dit alles wat doedt de liefde voor de vryheit en vrye oeffening van Godsdienst niet; schoon de ligchamen bezweken, de gemoederen bleven onverschrokken in 't verduren van hun leedt. De uit-en toegangen, gesloten, beletten de stadt tyding van buiten te erlangen, of men al bedacht was om hen hulpe toe te brengen: maar was het aardryk omzet; de lucht was open. Men hadt duiven, in de stadt gewend zynde (op wat wyze kan men niet zeggen) weten uit de zelve te brengen in 't leger van den admiraal Boisot, die deze weder afzondt met pennesc hachties, waar in briefies gerold waren aan de pooties. Hier door wierden zy verstendigt, dat men yverig bezig was met eene vloot langs ongebaande wegen over 't landt naar Leiden te stevenen; en inderdaadt, de prins van Oranje en de Heeren Staten, erkennende van wat belang het behoudt van Leiden was, spanden alles aan; men rustte eene vloot van platbodemde schepen toe; men stak de Maasdyken door; zette alle sluizen open, en het beleidt daar van wierdt toevertrouwt aan den moedigen Zeeuwschen admiraal Lodewyk Boisot. Deze toegeruste vloot, bemand met omtrent 2500 koppen, sukkelde zeer lang door gebrek van water om voort te komen: de Noord-Weste windt, anders niet voordeelig aan dit landt, wierdt nu yverig afgesmeekt. De Spanjaarden belachten deze onderneming, en stelden het ontzet onmogelyk met zulk een zwakke hulp en kleine manschap; maar was deze klein in getal, hun moedt en dapperheit waren des te groter, en een was genoeg gehard om tegen tien te stryden. Eindelyk, de Almachtige, bewogen met zo vele ellenden, liet de vereischte winden waaien; het water wasschen, en sloeg de vreze in 't hert der vyanden; zo dat zy uit hunne sterke schanssen, die, genoegzaam wel verdedigt geworden zynde, door de gansche Hollandsche macht te dier tydt naauwlyks in een gansch jaar vermeestert zouden kunnen worden. Hier door kreeg de vloot gelegenheit naar Leiden te komen, en op den derden October des jaars 1574 de stadt te spyzigen en verlossen uit hare benaauwdheden. Onbeschryffelyk was de vreugde van dien dag; de half dode en uitgemergelde ligchamen liepen zelf in 't water deze schuiten, die de Vliet inkwamen, te gemoet, en ontfingen van de zelve haring, broodt, kaas, en al het gene zy ter verkwikking hadden medegebragt. Ter gedachtenis van deze zo heuchelyke zaak wierdt voor de Vlietbrugge in den jare 1577 in steen uitgehouwen dit volgende versie; Godt wierdt gelooft voor zyne goedheit, 't welk nog alle jaren op den 8 October plegtig geviert wordt:

*LEIDEN, of LEYDEN. (HET GESLACHT) Dat het geslacht van *Leiden* sedert oude tyden in Hollandt bekend is geweest, getuigen de Registers van den lande, de meeste Kronyken en schryvers van het zelve, als onder anderen Johannes Franconis, Jan van Hout, Meursius, Gouthoven, Oriers, Valerius Andreas, Boxhorn, Simon van Leeuwen, Ant. Matthæus, en meer andere.

Het zelve is, zo niet uit de stadt Leiden oorspronkelyk, ten minste aldaar van overlang bekend, dewyl de beschryvingen van deze stadt getuigen, dat het eerste stenen huis binnen Leiden, staande op de Brede-straat, over de blaauwe steen, op den hoek van de Choorsteeg, door die van dit geslacht gebouwt is, zynde in de voorgevel van het gemelde huis heden ten dage nog te zien het wapen, zynde drie goude leeuwen op een rood veldt, als mede een witte baar, daar drie zwarte kwallen op staan, en hebbende tot tenants twee vliegende zeedraken, alles zo als het zelve nog door die van dit geslacht gevoert wordt.

Herbern van Leiden wordt in den jare 1150 in de Kronyken getelt onder de edele en schildboortige mannen.

I. GERRIT VAN LEIDEN leefde in den jare 1266, ten tyde van Floris, den V van dien naam, graaf van Hollandt, als blykt uit zekere brieven, by welke hy aan het klooster te Rynsburg eenige landen, onder Ryswyk leggende, maakt. Hy liet na

1. *Jan van Leiden*, en
2. *Henrik van Leiden*.

II. HENRIK VAN LEIDEN hadt verscheide kinderen, als:

1. *Diderik van Leiden*, die in den jare 1315, onder de regering van Willem den III, ridder is geslagen.
2. *Hagt van Leiden*, nonne in de abdy van Koninksveldt.
3. *Pieter van Leiden*, kanunnik van Middelburg, van St. Pieter te Utrecht, en patroon der kerke van Zoeterwoude, als broeder der Duitsche huizen te Utrecht. Deze was stichter van vier vikaryen binnen Leiden, en van verscheide andere fondatiën, legateerde mede in den jare 1316 aan de St. Pieters-kerk te Leiden den eigendom van zyn stenen huis te Leiden, staande op den hoek van de Kerksteeg, van de Grote straat, tot de grachten toe, mits dat hy en zyne broeders of zusters kinderen en nakomelingen het zelve in erfpacht zouden houden tot tien schellingen Tournois jaarlyksch.
4. *Geertrui van Leiden*.
5. *Jan van Leiden*, die volgt.
6. *Gerrit van Leiden*.
7. *Machtelt van Leiden*.
8. *Philips van Leiden*, welke onder andere kinderen heeft nagelaten *Pieter van Leiden*, getrouwt met Christina Franken. Deze Pieter hadt mede eenige legaten aan de kerke gemaakt, en by zyne huisvrouw geteelt vyftien kinderen, van welke zes nog jong gestorven, en drie onder anderen priesteren geweest zyn, als *Dirk van Leiden*, priester ten Hogelande te Leiden; *Gerrit*, priester te Noordwyk, en *Philips van Leiden*, een zeer geleerd man, welke verscheide boeken heeft geschreven; was Raadt van hertog Willem van Beyeren, den V van dien naam als graaf van Hollandt, en zyn afgezant aan het hof van Rome; was mede vikaris generaal van Aarnout van Hoorn, bisschop van Utrecht, als mede kanunnik in verscheide plaatsen. Hy heeft twee vikaryen in St. Pancras-kerk te Leiden en een adelyke prove gesticht, legaterende zyne bibliotheek, wegens hare schoonheit genaamt *Salomons Tempel*, aan het gemeen te Leiden. Zie verder LEIDEN. (PHILIPS VAN) Hy stierf in den jare 1380.
9. *Hugo van Leiden*, knape, dus vermeld by akte, gepasseert door Willem van Henegouwen, graaf van Hollandt, in den jare 1322.

III. JAN VAN LEIDEN hadt ter vrouwe Alid, Hendriks dochter, en wan:

1. *Gerrit van Leiden*, prioor te Hoogstraten.
2. *Pieter van Leiden*, die volgt.
3. *Henrik van Leiden*, en
4. *Dirk van Leiden*, schepen te Leiden in den jare 1375.

IV. PIETER VAN LEIDEN was getrouwt met juffrouw Bertrada van Alkemade, heer Henriks dochter. De zelve gaf in den jare 1368 in eigendom aan de Pieters-kerk te Leiden een huis, op de zelve wyze als zyn oom Pieter gedaan hadt. Hy hadt goederen te leen van Willem van Henegouwen, graaf van Hollandt, als blykt by eene akte, ten behoeve van dezen Pieter, welke toen nog minderjarig was, gepasseert in 's Gravenhage voor St. Jakobsdag des jaars 1332, als mede de scheiding, van zyn vader Jans boedel gedaan in den jare 1345. Hy liet na

1. *Jan van Leiden*, welke volgt.
2. *Ysbrand van Leiden*.
3. *Dirk van Leiden*, wiens nakomelingen naderhandt zullen volgen na die van zyn ouder broeder.

V. JAN VAN LEIDEN was getrouwt met Geertrui, dochter van heer Florens van Adrichem, als blykt uit een akte, gepasseert voor schepenen der stadt Leiden des maandags na onze Vrouwen purificatiedag in den jare 1381. Deze Jan wierdt in den jare 1370 door hertog Willem van Beyeren verleid met de leengoederen, die zyn vader hadt nagelaten. Zyne kinderen waren:

1. *Pieter van Leiden*, welke volgt
2. *Haaze van Leiden*, getrouwt met heer Frank Pietersz. is geweest erfgenaam van haar broeders zoons zoon, en heeft nagelaten heer Floris Francke, die priester is geweest, en Bartha Francke, huisvrouw van Jakob Adriaansz.

VI. PIETER VAN LEIDEN wierdt in den jare 1420, na 't overlyden van zyn vader, verleid met des zelfs nagelatene leengoederen. Hy hadt tot echt genote Bertrade, dochter van heer Jan

van der Specke, welke hy met verlof van vrouw Jacoba, gravinne van Hollandt, in den jare 1429 een weduwe goedt op zyne leengoederen aanwees. Hy liet na een zoon, genaamt

VII. JAN VAN LEIDEN, in jare 1447, na het overlyden van zyn vader, door hertog Philips van Burgundie met de leengoederen verleeft. Hy leefde nog in den jare 1462, als blykt uit eene akte, door hem gepasseert ten behoeve van de abdy van Leeuwenhorst, en hy hadt een zoon, die jong gestorven is.

V. DIRK VAN LEIDEN, zoon van Pieter van Leiden, en van Bertrade van Alkemade, was getrouwt met Margaretha van Poelgeest, by welke hy wan

1. *Jan van Leiden*, die vroedschap der stadt Leiden is geweest, als blykt uit het Stedebock, fol. 234 b.
2. *Niklaas van Leiden*, die volgt.
3. *Gerrit van Leiden*, die naliet een zoon, mede genaamt *Gerrit*, die geweest is priester, en gesticht heeft eene vikary in den jare 1494 in de Pieters-kerk te Leiden.
4. *Machtelt van Leiden*, getrouwt met heer Willem Foytkens van Zyl.
5. *Alyd van Leiden*, getrouwt met heer Nikolaas van Zyl.
6. *Albrecht van Leiden*, wiens nakomelingen na die van zyn ouder broeder zullen volgen.

VI. NIKLAAS VAN LEIDEN, was getrouwt met Alyd van der Does, en wan

1. *Jan van Leiden*, stichter in den jare 1460 van eene vikary in St. Pankras-kerk te Leiden.
2. *Pieter van Leiden*.
3. *Henrik van Leiden*, die volgt.

VII. HENRIK VAN LEIDEN trouwde met juffrouw Barbara Buitenweg. Zyne kinderen waren:

1. *Niklaas van Leiden*, die volgt.
2. *Alyd van Leiden*.
3. *Machtelt van Leiden*, welke trouwde met Niklaas Paats, meermalen burgermeester der stadt Leiden sedert den jare 1469, tot den jare 1484.

VIII. NIKLAAS VAN LEIDEN, die sedert den jare 1462, tot den jare 1490 meermalen schepen der stadt Leiden is geweest, liet na

1. *Jan van Leiden*, die volgt.
2. *Barbara van Leiden*, welke trouwde met Niklaas Diert te Haarlem.
3. *Machtelt van Leiden*, getrouwt met Hendrik Florisz. secretaris der stadt Leiden.

IX. JAN VAN LEIDEN, in den jare 1495 schepen der stadt Leiden. Hy was getrouwt met een burgermeesters dochter te Gouda, by welke hy wan eene dochter, zonder kinderen overleden.

VI. ALBRECHT VAN LEIDEN, zoon van Dirk van Leiden, en van Margareta van Poelgeest, was getrouwt met Adriana van Leeuwen, heer Willems dochter; en alzo door dit huwelyk de hofstadt Leeuwen aan dit geslacht is gekomen, is het gebeurt, dat verscheide van zyne descendenten, bezitters van dat goedt, en toenmaals jonger zonen van hun geslacht, den naam van *van Leeuwen* gevoert hebben. Albrecht liet na een zoon,

VII. DIRK VAN LEIDEN, die in den jare 1466 getrouwt is met Belia, dochter van heer Arend Heerman, meermalen burgermeester der stadt Leiden. Hy liet na

1. *Pieter van Leiden*, priester.
2. *Adriaan van Leiden*, die volgt.
3. *Emma van Leiden*, getrouwt met Heyman Florisz. van Boshuizen, die jong stierf, en ten twede male met Jan van Berendrecht in den jare 1523, baljuw en dykgraaf van Rhynlandt, en vroedschap der stadt Leiden. Zy hadt kinderen.
4. *Erkenraed van Leiden*, getrouwt met Jan Paats in den jare 1517, schepen der stadt Leiden.
5. *Jakob van Leiden*.

VIII. ADRIAAN VAN LEIDEN hadt ter vrouwe Catharina Paats, dochter van Niklaas Paats, burgermeester der stadt Leiden, by welke hy hadt

1. *Machtelt van Leiden*.
2. *Geertrui van Leiden*, getrouwt met heer Gerrit Biesen te Delft, liet kinderen na.
3. *Maria van Leiden*.
4. *Frans van Leiden van Leeuwen*, burgermeester der stadt Leiden, stierf in den jare 1569.
5. *Dirk van Leiden*, die volgt.
6. *Jakob van Leiden*, getrouwt met Josina van Blois van Treslong, by welke hy wan *Adriaan van Leiden*, getrouwt met N. van der Does, by welke hy hadt *Frans van Leiden*, getrouwt met Maria van Boukhorst. Hy stierf in den jare 1612, en liet eene dochter na, genaamt *Machtelt*, welke stierf den 19 Juny des jaars 1648.
7. *Niklaas van Leiden*, verscheide malen burgermeester der stadt Leiden.

IX. DIRK VAN LEIDEN was in den jare 1514 te Jeruzalem, en wierdt naderhandt secretaris der stadt Delft. Zyne huisvrouw was Maria van Blois van Treslong, by welke hy hadt

1. *Adriaan van Leiden*, die volgt.
2. *Arent van Leiden*, burgermeester te Utrecht, welke in den jare 1579 de Unie tusschen de Vereenigde Provinciën mede getekent heeft.

X. ADRIAAN VAN LEIDEN was vroedschap, en te gelyk pensionaris der stadt Delft, en getrouwt met Maria van Loo, dochter van Gerrit van Loo, rentmeester generaal van keizer Karel den V over Vrieslandt, heeft van dezen vorst mede eenige aanzienlyke weldaden ontfangen, en is wegens Hollandt in den jare 1555 gedeputeert naar Brussel, om by te wonen de overgift der Nederlanden, welke de voorgemelde keizer aan zynen zone Philips deedt. Deze Adriaan maakte zyn testament op den laatsten Octo-

bes

* Dit artykel, ons te laat ter handt gekomen om op zyn rechte plaats ingelascht te worden, moet volgen achter het artykel van de stadt LEIDEN, fol. 97, kol. 2.

ber des jaars 1557, ten overstaan van zyne zwagers, de heer Pieter van Dekama, ridder en Raadt ordinaris van den koning, en den heere Boudewyn van Loo, ook Raadt en rentmeester generaal van Vrieslandt. Hy stierf den 26 November des jaars 1562, en liet een minderjarigen zoon na.

XI. Dirk van Leiden, die, naardien Arend van Leiden, zyn oom en voogdt, voor hem op den 9 May des jaars 1566 van zyn oudoom Nikolaas Adriaansz. van Leiden van Leeuwen de hofstadt Leeuwen gekocht hadt, den bynaam van *van Leeuwen* weder aannam. Hy wierdt in den jare 1582 Raadt in den provincialen Hove van Hollandt, en in den jare 1591 Raadt in den Hogen Raadt. Hy stierf den 20 April des jaars 1596, oud zeven en veertig jaren. Zyne eerste huisvrouw was Hildegonde van Loo, zyne nicht, dochter van Albert van Loo, heere van Hodepyl, Raadt des konings over zyne finantiën te Brussel, en van Maria van der Myle, dochter van Arend van der Myle, heere van der Myle, Dubbeldam, enz. burgermeester der stadt Dordrecht, enz. en van Cornelia van Alblas, by welke hy gene kinderen verwekte. Zyne twede gemalin was Catharina van der Goes, dochter van Pieter van der Goes, baljuw en dykgraaf van Delflandt, rentmeester der domeinen van Hollandt. Hy begeerde by zyn testament, dat de hofstadt Leeuwen na zyne doodt wederom verkocht moest worden, gelyk zulks door de heeren van Blois, van Treslong en Doublet, als voogden van zyne nagelate kinderen, geschied is. Hy legt begraven in het choor in de grote kerk binnen 's Gravenhage, alwaar zyn wapen, benevens dat van zyne laatste huisvrouwe, op de zark staan uitgehouwen. Zyne kinderen waren:

1. *Adriaan van Leiden van Leeuwen*, die nooit eenige bediening gehad heeft, en gestorven is in den jare 1654.
2. *Pieter van Leiden van Leeuwen*, die volgt.
3. *Dirk van Leiden van Leeuwen*, in zyne jonkheit in den Rhyn, by Straasburg, verdronken.

XII. Pieter van Leiden, gezegt *van Leeuwen*, geboren den 4 July des jaars 1592, is geworden in den jare 1623 baljuw en dykgraaf van den Briel en de landen van Voren. Zyne eerste vrouw was Maria Duik, dochter van Antony Duik, Raad-pensionaris van Hollandt en West-Vrieslandt, en van Elizabeth de Michaëly, welke stierf zonder kinderen. Zyne twede vrouw was Maria de Moucheron, dochter van Bernard de Moucheron, heere van Corbu, en van Elizabeth Spyaart van Compvliet. Hy stierf den 2 October des jaars 1654, en legt begraven in den Briel met deze acht kwartieren:

Van Leiden	Van der Goes
Loo	Van Dussen
Blois van Treslong	Spangen
Heemskerk	Roon.

Zyne kinderen waren:

1. *Dirk van Leiden van Leeuwen*, die volgt.
2. *Catharina van Leiden van Leeuwen*, geboren den 14 December des jaars 1629, gestorven in den jare 1633, oud vier jaren.
3. *Bernhard van Leiden van Leeuwen*, geboren den 19 January des jaars 1632, gestorven in den jare 1639, oud zeven jaren.
4. *Balthazar van Leiden van Leeuwen*, geboren den 26 December des jaars 1634, gestorven den 17 February des jaars 1654.

XIII. Dirk van Leiden *van Leeuwen*, geboren den 6 December des jaars 1628, is geweest vroedschap in den Briel, welk ampt hy nederleide, wordende naderhandt Raadt en vroedschap, en zynde meermalen burgermeester der stadt Leiden geweest, als mede wegens de zelve gedeputeert in het collegie der Heeren Staten Generaal en gecommitteerde Raden. Hy is wegens de Vereenigde Nederlanden drie maal als extraordinaris ambassadeur gezonden aan Karel den II, koning van Engelandt, is ook geweest hoog-heemraadt van Rhynlandt en het landt van Voren. Hy stierf in den jare 1682. Zyne huisvrouw was Alida Paats, dochter van Willem Paats, Raadt en burgermeester van Leiden, hoog-heemraadt van Rhynlandt, enz. en van Rynsburg van Beveren. Zyne kinderen waren:

1. *Maria van Leiden*, geboren den 9 Maart des jaars 1654 getrouwt met Frederik Willem, baron van Wassenaar en Duivenvoorden, heer van Rozander, enz. twee maal luitenant-kolonel, naderhandt baljuw en hoofdschout van Hulst en Hulsterambacht. Zy stierf zonder kinderen.
2. *Alida van Rynsburg van Leiden*, geboren den 6 May des jaars 1660, getrouwt met Walter Philips Coljear, ridder baronet generaal van de infantery der Vereenigde Nederlanden, gouverneur van de stadt en 't kasteel van Namen, kolonel van een regiment Schotten ten dienste dezer landen. Zy heeft nagelaten twee dochters: 1. *Marianne Coljear*, tegenwoordig (1728) getrouwt met Reinhart, baron van Dalwig, president van den geheimen Raadt van den landgrave van Hessen-Cassel, des zelfs plenipotentiaris op het vredescongres te Utrecht, en extraordinaris envojé aan de Heeren Staten Generaal. 2. *Elizabeth Coljear*, getrouwt met Lionnel Sackeville, hertog van Dorset, enz. pair van Groot-Britannië, baron van de vyf zeehavens van dat ryk, grootmeester van des konings huis, ridder van den kousseband, enz.
3. *Theodora Catharina van Leiden*, geboren den 7 September des jaars 1661, getrouwt met Caspar van Kinschot, heere van Kinschot, Raadsheer in den Hove van Hollandt, by welke hy nagelaten heeft een zoon, *Roeland van Kinschot*, tegenwoordig majoor ten dienste dezer landen, en kommandeur der stadt Heusden.
4. *Bernardina van Leiden*, geboren den 31 October des jaars 1662, ongetrouwt gestorven in den jare 1716.
5. *Suzanna van Leiden*, geboren den 26 Augusty des jaars 1664, getrouwt met François Vulson van Maurice, kolonel van een regiment infantery ten dienste der Vereenigde Nederlanden, en gouverneur van Geertruidenberg, by welke hy eene dochter heeft nagelaten, *Françoize Vulson van St. Maurice*, nog ongetrouwt.
6. *Adriaan Willem van Leiden*, geboren den 22 Augusty des jaars 1665, ongetrouwt gestorven in Maart des jaars 1686.
7. *Pieter van Leiden*, die volgt.
8. *Lodewyk van Leiden*, geboren den 25 May des jaars 1668, was kapitein ter zee ten dienste dezer landen, en is met zyn schip, het welk in het jaar 1697 door een storm tegen het strandt van Amelandt gedreven, en aan stukken gestoten was, verongelukt.
6. *Philippina van Leiden*, geboren den 9 Juny des jaars 1669, gestorven den 11 October des jaars 1669.
10. *François Adriaan van Leiden*, geboren den 21 January des jaars 1671, is geweest Raadt en burgermeester der stadt Briel, gecommitteerde Raadt ter admiraliteit te Rotterdam, Raadt en rentmeester generaal der domeinen van Hollandt en Voren, hoog-heemraadt van de landen van Voren, stierf ongetrouwt in den jare 1726.

XIV. Pieter van Leiden, here van Vlaardingen, Vlaardinger-ambacht, Babberspolder, Middelburg, Nieuwenhoorn, Nieuwegoten, Nieuwlandt, enz. is geboren den 25 October des jaars 1666, en tegenwoordig (1728) nog in het leven. Hy is Raadt, vroedschap en meermalen burgermeester der stadt Leiden, verscheide malen gecommitteert ter admiraliteit te Amsterdam, hoog-heemraadt van Rhynlandt en de landen van Putten. Hy is getrouwt met Alida van Ruitenburg, dochter van Jan van Ruitenburg, heere van Vlaardingen en Vlaardingerambacht, gecommitteert ter admiraliteit van West-Vrieslandt en de Noorder kwartieren, hoog-heemraadt van Delflandt, en van Catharina van der Nissen, by wie hy heeft gewonnen

1. *Geertrui van Leiden*, geboren den 21 December des jaars 1690, jong gestorven.
2. Een *zoon*, jong gestorven.
3. *Geertrui Catharina van Leiden*, geboren den 18 September des jaars 1693, ongetrouwt gestorven den 4 October des jaars 1715.
4. *Dirk van Leiden*, die volgt.
5. *Alida Johanna van Leiden*, geboren den 28 April des jaars 1697, getrouwt met Frederik, baron van Freisheim, toenmaals luitenant-kolonel, zoon van Jan Dirk, baron van Freisheim, eerste generaal van de infantery der Vereenigde Nederlanden, kolonel van de gardes te voet, gouverneur van Heusden, door keizer Karel den VI mede gemaakt veldmaarschalk in zyn dienst. Zy stierf den 11 November des jaars 1715, en heeft nagelaten een zoon, *Jan Dirk*, baron van Freisheim.
6. *Jan van Leiden*, geboren den 27 September des jaars 1698.
7. *Pieter Koenraad van Leiden*, geboren den 28 Maart des jaars 1700, is tegenwoordig luitenant-kolonel ten dienste dezer landen. Hy is getrouwt met Anna van Hoei, dochter van Caspar van Hoei, Raadt en burgermeester der stadt Gornichem.
8. *Catharina Henriëtte van Leiden*, geboren den 14 October des jaars 1701, gestorven den 16 Juny des jaars 1709.
9. *Catharina Johanna Henriëtte van Leiden*, geboren den 12 May des jaars 1716, gestorven den 17 Augusty des jaars 1717.

XV. Dirk van Leiden, heer van West-Barendrecht, Hardinksveldt, Oost-Voren, Rugge, Oosterlandt, Rokanje, St. Anna-polder, Roxenisse, Aardykswal, oud-en nieuw-Crayerspolder, enz. geboren den 21 January des jaars 1695, is tegenwoordig baljuw van der Nyenburg, en secretaris van het hoogheemraadschap van Rhynlandt. Hy is getrouwt met Sophia Dyna de Rovere, vrouwe van West-Barendrecht, Hardinksveldt, enz. dochter van Cornelis de Rovere, heere van West-Barendrecht, Raadt en burgermeester der stadt Dordrecht, gecommitteert in de Staten Generaal en gecommitteerde Raden, en van Dyna Meerman. Hunne kinderen zyn:

1. *Pieter Cornelis van Leiden*, geboren den 18 November des jaars 1717.
2. *Sophia Dyna van Leiden*, geboren den 10 February des jaars 1720, eenige weken daar na overleden.
3. *Jan van Leiden*, geboren den 19 September des jaars 1721.
4. *Dirk van Leiden*, geboren den 22 February des jaars 1723, gestorven den 17 Maart daar aan volgende.
5. *Dirk van Leiden*, geboren den 17 Maart des jaars 1724, gestorven den 15 Juny daar aan volgende.
6. *Dirk van Leiden*, geboren den 5 December des jaars 1725, en gestorven den 1 May des jaars 1726.
7. *Adriaan Pompejus van Leiden*, geboren den 1 Augusty des aars 1727. *M. S. Geneal.*

Men was in groot verdriet,
Want eeten was 'er niet,
En 't volk van honger ſchreyden:
Ten laetſt Godt neder ſiet,
En ſondt deur deſe VLIET
Brood, ſpys en drank in Leyden.

In den jare 1587 hadt Robert Dudley, graaf van Leiceſter, een aanſlag op Leiden, die hem mislukte. De burgerlyke oneenigheden over eenige geloofsſtukken in den jare 1617, 1618 en 1619 gaat men hier voorby. In den jare 1624 woedde hier een vreeſſelyke peſt, zo dat van de maandt Auguſty des zelven jaars, tot in die van October in 't volgende jaar, 9897 menſchen daar aan geſtorven zyn. In den jare 1635 was deze plaag nog heviger, en van den 23 Juny tot den laatſten December ſtierven van dit ondier 14582 menſchen. In den jare 1655 zyn daar van geſtorven 11651, en in den jare 1669 was het getal der doden zo groot niet, maar daar was toen meeſt onder de voornaamſte lieden eene langdurige ziekte, en de menſchen kwynden als of zy vergeven waren nog wel een jaar of drie. In den jare 1672 de Franſche krygsbenden reets drie provinciën van de zeven afgeſcheurt en overſtroomt hebbende, waren ook van gedachten Leiden te overvallen, trekkende ten dien einde met een vliegend leger uit Utrecht, en na het deerlyk verwoeſten en verbranden van de voortreffelyke dorpen Bodegrave en Zwadenburgerdam poogden zy ook deze ſtadt vreze aan te jagen; maar de wakkere burgery, in plaats van 8 tot 16 vaandelen vermeerdert, wederhieldt, met den opkomenden dooi, der vyanden aanſlag. Wat belangt de onluſten in het af-en aanzetten der regering, te dier tydt binnen Leiden voorgevallen, gaat men ſtilzwygende voorby, om dat de zelve by vele ſchryvers gevonden wordt, maar ſedert heeft de ſtadt eene gewenſchte ruſt geſmaakt, waar in zy heden nog bloeit.

De ſtadt Leiden roemt op de geboorte van twee doorluchtige vorſten, als *Willem* den II van dien naam, grave van Hollandt en Roomſch koning, en Floris den V van dien naam, grave van Hollandt. In den jare 1510 is hier geboren *Jan Beukels*, zoon van Beukel Gerrits, die in den jare 1531 zich als een propheet opwierp, de ſtadt Munſter bemachtigde, en zich koning of keizer van den ganſchen aardbodem liet noemen. Voorts hebben in deze ſtadt de volgende geleerde mannen het licht gezien, als *Philips van Leiden*, uit een oud, adelyk en ridderlyk geſlacht, dien men doorgaans den Hollandſchen rechtsgeleerde noemde, wegens zyne grondige kenniſſe in die wetenſchap. *Gerrit Alewyn*, Diderik Franken zoon, *Pieter van Leiden* en *Gerard van Leiden* wierden als zo vele flonkerſterren van geleerdheit binnen Leiden in de XIII eeuwe geboren. *Aarnout van Leiden*, of *Arnoldus a Leidis*, was abt van S. Paulus abdy te Utrecht, en ſtierf in den jare 1421. Mr. *Englbrecht*, om zyne geleerdheit het licht der wereldt genaamt, alhier geboren in den jare 1480. *Dirk van der Does*, een zeer wys man, geboren in den jare 1494. *Jan Gerbrandsz. van Leiden* bloeide in den jare 1495, en ſtierf in den jare 1504 te Haarlem, was een treffelyk kronykſchryver. *Nikolaas van Leeuwen*, van Leiden, anders *Nicolaus Leontius*, een groot letter-en taalkundige, leefde in den jare 1500. *Adriaan Mathenes*, uit een edelen ſtamme, vermaard wegens zyne geleerdheit. *Petrus Bloemeveen*, of *Bolommevenna*, een vermaard Godgeleerde, overleedt den 30 September des jaars 1516, oud 70 jaren. *Jan Franken* leefde in den jare 1516, en was een man van grote geleerdheit. *Cornelius Petri*, een treffelyk arts, leefde in 't jaar 1533. *Pier Marnef*, een geeſtelyk perſoon, begaaft met wysheit en verdienſten, was generaal van de Karthuizers, en ſtierf in den jare 1546. *Johannes Gerardus* heeft naar 't H. Landt gereiſt, en daar van eene beſchryving nagelaten; bloeide in den jare 1554. *Cornelius Verheiden*, een vermaard geneesheer, wierdt om zyne ſtandvaſtigheit in 't Hervormde gelove op den 23 Juny des jaars 1568 door 't zwaardt om 't leven gebragt. *Gerard Tuning*, geboren in den jare 1565, was Doctor en profeſſor in de Rechten, en overleedt te Bruſſel in den jare 1610. *Jan van Banchem*, eerſte in den hogen Raadt, geſtorven in den jare 1601. *Wilhelmus Coddeus*, profeſſor in de Hebreeuſche tale, geboren in den jare 1575. *Cornelis van Swanenburg*, profeſſor in de Rechten, overleden den 12 May des jaars 1630. *Reinier Bont*, Doctor en profeſſor in de geneeskunde te Leiden, aldaar overleden den 12 Juny des jaars 1623. *Willebrord Snel*, een groot wiskunſtenaar, geſtorven in den jare 1626. *Adriaan van Valkenburg*, profeſſor in de ontleedkunde. *Daniel van Keulen*, een groot Rechtsgeleerde en profeſſor. *Nicolaas Heinſius*, zoon van den hooggeleerden Daniel Heinſius, een van de geleerdſte mannen zyns tyds. *Adriaan van Thienen*, een beroemd Rechtsgeleerde en profeſſor in den jare 1669, en meer anderen.

Onder de ſchilders, binnen Leiden geboren, munten uit: *Cornelis Engelbrechts*, geſtorven in den jare 1533. *Cornelis Corneliſſe Konſt*, om zyne uitſtekendheit alzo genaamt, geſtorven in den jare 1544. *Pieter Konſt*, broeder van den voornoemden, een voornaam glasſchryver. *Lucas van Leiden*, voortreffelyk glasſchryver, ſchilder en plaatſnyder, overleden in den jare 1533. *Aartie van Leiden*, overleden in den jare 1564. *Octavio van Veen*, met zyne broeders *Gysbert van Veen*, een goed plaaatſnyder, en *Pieter van Veen*, ook een ſchilder. *Izaak Nicolai*, in den jare 1596 burgermeeſter alhier, was een treffelyk ſchilder en goed tekenaar, heeft die kunſt voortgeplant in zyne drie zonen, *Jakob*, die in Italië reiſde, *Nikolaas*, die in den Haag vermaard wierdt door zyne kunſt, en *Willem*, een deſtig plaatſnyder. *Jan Arendze*, een goed landſchapſchilder. *David Bailly*, geboren in den jare 1584. *Joris van Schoten*, een voornaam leven 't groot ſchilder, geboren in den jare 1587. *Jan van Gojen*, landſchapſchilder, geboren in den jare 1596. *Pieter Pieterszе van Nyen*, geboren in den jare 1597, een goed ſchilder en beeldhouwer. *Pieter Kouwenhorn*, een uitmuntend tekenaar en glasſchryver. *Rembrand van Ryn*, geboren in den jare 1606. *Jan Lievensze*, geboren den 24 October des jaars 1607, een groot levend-ſchilder, wiens zeer voortreffelyk ſtuk in de Vroedſchapkamer te Leiden voor de ſchoorſteen ſtaat. *Gerard Douw*, geboren den 7 April des jaars 1613, een uitmuntend klein leven-ſchilder. *Frans van Mieris*, overleden den 12 Maart des jaars 1681. Zyne zonen waren: *Johan van Mieris*, overleden te Rome in den jare 1690, en *Willem van Mieris*, een voortreffelyk ſchilder en boetzeerder, nog binnen deze ſtadt in leven, en hebbende een zoon, den tweden *Frans*, insgelyks een treffelyk ſchilder en liefhebber van de oudheden.

Boxhorn Toneel van Holl. Guicciardyn Beſchryv. der Nederl. Orlers en van Leeuwen Beſchryv. der ſtadt Leiden. Junius Batav. Hooft, Grotius en van Meteren Nederl. Hiſt. Oudheden en Geſtichten van Rhynlandt. enz.

LEIDEN, (AARTJE VAN) aldaar in den jare 1498 geboren, wordende anders *Aart Claaſzen* genoemt, zoon van een voller. Tot op zyn achttiende jaar wierdt hy van zyn vader tot des zelfs handwerk gebruikt. Hy was van nature tot de ſchilderkunſt genegen, wierdt daarom in den jare 1516 by Kornelis Engelbrechtsz. beſtelt; was gezwind in 't leren, en wierdt ſpoedig meeſter. Hy heeft verſcheide ſtukken, zo met olie-als waterverf, geſchildert, meeſt hiſtoriën uit het O. en N. Teſtament. Des maandags wilde hy niet werken, maar ging met zyne diſcipelen, hoewel hy geen dronkaardt was, in de herberg. Zyne eerſte handeling van tekenen kwam zeer met die van zyn meeſter Engelbrechtszoon overeen. Maar naderhandt eenige dingen van Schorel en Heemskerk ziende, voegde hy zich naar hen. Hy was zeer geeſtig in zyne ordonnantiën, doch wat flordig en onbehaaglyk in 't ſchilderen; echter wierdt zyne vinding by de kunſtenaars hoog geacht. Frans Floris, kunſtig ſchilder te Antwerpen, kwam te Leiden om hem te zien; vroeg waar hy woonde; kwam in een arm ſlecht huisie by de ſtads veſten; vondt hem niet te huis; kreeg verlof om op zyn kamer te gaan, dat een ſoldertie boven onder 't dak was; nam een kooltie van een der diſcipelen; maalde een oſſenhoofdt op den witten muur, met de tronie van S. Lukas, en ging toen weder naar zyne herberg. Aartie te huis komende, en dit ziende, zonder dat zy hem wiſten te zeggen, wie de man was, riep terſtondt: *Het is Frans Florisz. geweeſt.* Hy was zeer beſchaamd, dat een zo groot meeſter hem was komen bezoeken, en dorſt by hem, ſchoon by hem in zyne herberg ontboden, niet gaan. Zy raakten evenwel by den anderen; Frans Florisz. verzocht Aartie om met hem naar Antwerpen te gaan, dat zyn kunſt hem daar duurder betaalt, en hy 'er een groot heer zou worden. Hy antwoordde, dat hy zo groot een genoegen in zyne kleinheit, als een ander in zyne grootheit, hadt; hy gunde een koning zyn koninkryk, wanneer hy maar zyn arm hutie mogt bewonen. Dus bleef Aartie te Leiden, en liet Frans Florisz. naar Antwerpen vertrekken. Belangende zyne ſtukken, die zyn malkander in kunſt zeer ongelyk, en meer geeſtig, zomtyds ook met eene onmatigheit in de proportie; zynde ondertuſſchen de ordonnantie ongemeen aardig; en daarom hadt hem Frans Florisz. gaarne by zich gehad. Hy tekende ongemeen wel voor de glasſchryvers en anderen. Men zou by honderde tekeningen nog te Leiden vinden, gemeenlyk op een heel bladt papier, daar hy, ſchoon 'er veel werk in was, een reaal, of vierdehalve ſtuiver voor kreeg, waar van de keuken niet zeer roken kon. In de voorlede eeuwe wierden by den here Jan Buitenweg, Gerritszoon, nog gezien drie der byzonderſte ſtukken van Aartie van Leiden, boven alle andere in ſchoonheit van verwe en kunſt, naar vereiſch der hiſtorie, uitmuntende. Het een was Chriſtus aan 't kruis, met de twee moordenaars, Maria met andere vrouwen en diſcipelen, zeer verſlagen onder 't kruis ſtaande, nevens Maria Magdalena, het kruis onder aan den voet omhelzende: het andere was een kruisdraging, gevolgt van Maria, met andere vrouwen en diſcipelen, nevens een groten ſleep van ander volk; het derde was de hiſtorie van Abraham, zynen zoon Izaak, met hout beladen, ten offer leidende. By den heer Johan van Waſſenaar, burgermeeſter te Leiden, heeft men gezien een Kersnacht, treffelyk geordineert; hoewel wat ruw geſchildert, onder zyne beſte ſtukken gerekent. Jan Adriaanszoon Knotter, te Leiden, heeft ook gehad eene ſchildery met waterverwe op doek van Aarties handt, daar onder een ſchoon Mariënbeeldt, met zingende engelen. Nog is te Haarlem by Goltzius eene rode zee (olieverw) geweeſt van Aartie, doch zeer beſchadigt, enz. Wanneer men hem eenig werk wilde aanbeſteden, moeſt zulks in een herberg geſchieden. Na dat de anderen dan naar huis gegaan waren, dreilde hy den ganſchen nacht langs de ſtraat, alzo 't omtrent zyne woning, onder de vollers, by wylen zeer onveilig was te gaan. Op zekeren tydt 's avonds laat te huis komende, wanneer hy in eene herberg geldt van een ſtuk (Salomons eerſte oordeel) hadt ontfangen, en naar gewoonte langs ſtraat zwervende, kwam hem de noodt aan om zyn gevoeg te doen; trok zyn tabberdt uit, en hing hem op den graftsmuur, dien hy daar na weder willende krygen, tradt hy den muur mis, viel in 't water, en verdronk, in het jaar 1564, oud 66 jaren. *Orlers Beſchryv. van Leiden.*

LEIDEN, (JAN VAN) geeſtdryver. Zie JAN VAN LEIDEN.

LEIDEN, (JAN GERBRANDSZ. VAN) kronykſchryver. Zie JOHANNES DE LEIDIS.

LEIDEN, (LUCAS VAN) een uitmuntend ſchilder, plaatſnyder en glasſchryver te Leiden, in 't jaar 1494, in 't laatſt van May, of in 't eerſt van Juny geboren. Zyn vader Huig Jakobsz. was ook een voortreffelyk ſchilder in zynen tydt. Lucas was eerſt diſcipel van zynen vader, daar na by Kornelis Engelbrechtsz, waar van boven ook is gemeld in het artykel van Aart van Leiden: maar hy heeft hen beide ver overtroffen. Nog maar 12 jaren oud ſchilderde hy met waterverwe op een doek de hiſtorie van S. Hubrecht voor den Heere van Lokhorſt, die hem daar voor zo veel goudguldens gaf, als hy jaren oud was. In het zestiende jaar zyns ouderdoms ſneedt hy dien *Ecce homo*, van alle kunſtenaars voor een uitſtekend wonder gehouden. Hy heeft ook in het zelve jaar een boer met eene boerinne, en drie melkkoeien geſneden. Men zag in de boerin, van het melken opſtaande, de ſtrammigheit harer leden op eene ongemeen levendige wyze afgebeeld. Niet minder ſneedt hy in het zelve jaar een Adam en Eva, uit het Paradys gedreven; Adam met een vel om 't lyf, een ſpade op ſchouder, en Eva met haar eerſte kindt op den arm. Men ſtelt hem boven Albert Durer, inzonderheit in het natuurlyk waarnemen van het afwyken en verflaauwen der verſchieten, van Albert Durer in zyne landſchappen zo wel niet waargenomen. In het jaar 1531 ſchilderde hy de hiſtorie van den blinden Bartimeus, hoe Chriſtus hem ziende maakte. Men oordeelde de kunſt onverbeterlyk: en de heer Goltzius te Haarlem, die grote liefhebber der kunſten, heeft het te Leiden voor eene grote ſomme gelds gekocht. Heerlyk is ook zyn laatſte oordeel, in 't ſtadhuis van Leiden. Onder zyne zo gepreze kunſt wordt wel voor 't alleruitmuntendſte gehouden het afbeeldſel van keizer Maximiliaan, van hem geſchildert toen die vorſt te Leiden gehuldigt wierdt; en onder alle de printen, van hem geſneden en uitgegeven, zyn 'er geen vermaarder onder de liefhebbers dier oude ſtukken dan de ronde paſſie, zynde 8 tamelyk grote ronden, daar 't voornaamſte van 't lyden des Heilands in verbeeld wordt, gelyk ook zyn zogenaamde Uilenſpiegel, een langwerpig vierkant in de hoogte. Voor de eerſte plagt men eenige honderden, wel tot duizend guldens toe, te geven; en 't laatſte wierdt gemeenlyk op 100 dukatons geſchat. De reden van de duurte dezer ſtukken, zegt men, by overlevering, geweeſt te zyn, de ſchaarsheit, of 't klein getal der afdrukſelen, die van beide zyn gemeen gemaakt, wordende maar op 6 of 8 geſtelt; waar na Lukas de plaatſen zou gebroken hebben. Te Utrecht zyn twee bekende heeren geweeſt, wylen de Raadsheer Heurnius, en de heer Gabri, die beide onder het gehele werk dezes kunſtenaars, ook de bovengemelde ſtukken, ſchoon en bruin van druk, bezaten; welke kunſtprinten, nevens 't weërgaloos kunſtboek van den laatſtgenoemden here, waar in alle de volle werken der oude en nieuwe vermaardſte meeſters bewaart wierden, den Franſchen in 't jaar 1672 ten roof gevallen zyn. Van Lukas is ook te Utrecht, by wylen den Here Everhard van Harskamp, ſecretaris dier ſtadt, in eigendom geweeſt, en zal waarſchynlyk nog onder de erven beruſten, een uitmuntend ſtuk ſchildery, in de lengte, met olieverw geſchildert, van een tamelyke grootte, daar Saulus, blind geworden van het hemelſche gezichte, naar Damaſcus wordt geleid, verſelt met een hoop ruiters en voetknechten; waar in de borduurſels der kleederen, en zommige ſchitterende wapenen van 't krygsvolk, met goudt zyn aangelegt en gehoogt, zonder de minſte ſtyfheit, of overſchreeuwinge, als de kunſtenaars ſpreken, der andere verwen: ook is 'er eene zeer fraaie houding in van 't verſchiet, daar men de ſtadt Damaſcus van verre in een zacht verdwynend landſchap ziet leggen, zeer wel naar den hedendaagſchen trant van ſchilderen in 't koloryt zwemende. Meer vindt men 'er van by *Orlers* en *Hamelius*. Hy trouwde aan eene dochter uit het edel geſlachte van Boſchhuizen; was zo voortvarende in de kunſt, dat het hem verdroot met de bruiloft zelve, en andere gaſteryen, bezoeken, enz. onder de ryken en adel gebruikelyk, zo veel tyds te ſpillen, en die aan de kunſt te verzuimen. Omtrent 33 jaren oud kreeg hy luſt om de ſchilders in Zeelandt, Brabandt en Vlaanderen eens te gaan zien. Vermits hy nu een man van middelen was, begaf hy zich in een eigen vaartuig derwaarts, te Middelburg verluſtigde hy zyn gezicht in de kunſtſtukken van Jan de Mabuze, en gaf het kunſtgenootſchap aldaar een gaſtmaal van 60 guldens, zeer veel geldt in dien tydt: deedt het zelve te Mechelen, Gent en Antwerpen. Maar na dien tydt heeft hy zich altydt die reize beklaagt, uit inbeelding, dat iemandt hem, uit nydt, vergift toegebragt hadt. Immers van dien tydt af aan is hy nooit recht gezond geweeſt, en moeſt tot zyne doodt toe (zes jaren daar na) dikwils het bedde houden. Hy liet des niettegenſtaande weinig tyds zonder te ſnyden of te ſchilderen verloren gaan, hebbende daar toe by zyn bedde een bekwaam gemak doen maken. Hy ſtierf in het jaar 1533, niet meer dan 39 jaren oud. Zyne geſchilderde glazen worden wegens de kunſt heel hoog geſchat; hoewel de drie gemelde, en eenigzins verknochte kunſten, die Lukas van Leiden oeffende, naderhandt tot veel groter volmaaktheit zyn opgeſtegen, waar van de bewyzen, vooral in 't ſchilderen en plaatſnyden, oneindig en zichtbaar voor al de wereldt zyn. Zyne ſtukken en platen zyn altoos met een enkelde hoofdletter (aldus L.) getekent. *Orlers Beſchryv. van Leiden.*

LEIDEN (PHILIPS VAN) leefde in de XIV eeuwe. Hy was geboren te Leiden, geſproten uit een edel geſlacht, en een der vermaardſte kanoniſten van zynen tydt. Hy leeraarde het kanonyke recht in de univerſiteit van Orleans, en naderhandt in die van Parys, alwaar hy hoogleeraar gemaakt wierdt in den jare 1369. Daar na voorzien zynde met een kanunnikſchap der kerke van S. Maria van Condé, keerde hy naar zyn landt, alwaar hy Raadsheer wierdt van Wilhem van Beyeren, den V van dien naam, graaf van Hollandt, Zeelandt en Henegouwen. Hy wierdt in den jare 1373 groot-vikaris gemaakt van Aarnout van Hoorn, biſſchop van Utrecht, en wierdt door Albert van Beyeren naar Avignon gezonden aan paus Gregorius den XI, van wien hy een kanunnikſchap verkreeg in de kerke van Utrecht. Hy ſtierf in de laatſtgenoemde ſtadt den 8 Juny in den jare 1380, en wierdt begraven te Leiden in de kerk van S. Pankras, alwaar hy in den jare 1372 twee vikaryen hadt geſticht, de eene aan S. Andries, de andere aan S. Nikolaas altaar. Hy hadt den toenaam van *van den Hove*, met welken hy in de oude brieven, rakende de voorgemelde ſtichtingen, genaamt wordt. De werken, die hy nagelaten heeft, zyn de eerſte maal te Leiden gedrukt, by Johannes Severinus, in den jare 1616. Dewyl zeer weinige afdrukken daar van overig gebleven waren, deelde een der voornaamſte Magiſtraten van de ſtadt Amſteldam het zyne mede aan den boekverkoper, die een nieuwen druk daar van maakte in den jare 1701, in 4. onder den tytel van: *Philippi de Leidis Tractatus Juridico-Politici, quorum ſeriem ſequens pagina exhibet. Accedunt huic Editioni Auctoris Vita, Medulla Tractatuum, & Index Legum, ad quas ſcripſit, recenſuit, & Indice auxit Sebaſtianus Petzoldus, Regiæ Majeſtatis Boruſſiæ Bibliothecarius.* Dit boek vervat vier kleine verhandelingen. De eerſte, genoemt: *De Republicæ curâ, & ſorte Principantis*, begrypt 85 gevallen, welke zo vele uitſpraken zyn, getrokken uit het *Codex* en de *Novellen* van Juſtinianus, rakende de regering en het welzyn van een Staat, of van eene Republyk. De twede is eene tafel, welke de ſchryver heeft opgeſtelt van de ſtoffen en de grondregelen, welke in de eerſte verhandeling verſpreid zyn. De derde vervat de kunſt om eene Republyk te regeren, onder dezen tytel: *De formis & ſemitis Reipublicæ utilius & faciliusgubernandæ*; de vierde eindelyk, *De modo & regula rei familiaris faciliusgubernandæ*. Deze laatſte is eene onderwyzing om zyn huis wel te beſtieren. Deze ſchryver heeft eene ſlechte Latiniteit en een lagen ſtyl. Men moet zich daar over niet verwonderen. De goede letteren bloeiden in zynen tydt nog niet in Europa. Du Pin voegt 'er in zyne Boekzaal van de kerkelyke ſchryvers by, dat Philips van Leiden leſſen hadt opgeſtelt over de III boeken der Dekretalen. Jan van Hout, geheimſchryver der ſtadt Leiden, hadt alle de werken van dezen ſchryver aan de boekery van Leiden vereert, en zulks in de gevel der zelve boekery met ſierlyke letteren laten ſnyden, waar over Boxhorn in zyn *Toneel van de Hollandſche ſteden* kan nagezien worden. *Journal des Savans T.* XXXIV. *pag.* 453. *Oudheden van Rhynlandt pag.* 158, 159, 162, 163, 230, 231. *edit. in* 8.

LEIDER-AMBAHT, nu 'S GRAVENDEEL, een dorp in den Stryenſchen waardt. Het was in den ſchrikkelyken watervloedt van het jaar 1421 mede overſtroomt; maar is in vervolg van tydt weder boven gekomen. Kerk en Predikant van dit dorp ſtaan onder de claſſis van Dordrecht. *Boxhorn Toneel van Hollandt.*

LEIDERDORP, in een ouden brief van biſſchop Baldericus van het jaar 944 *Liethorp* genaamt, is een zeer vermakelyk dorp aan den Rhyn, eene halve myl van Leiden gelegen, en ſedert den jare 1597 eene ambachtsheerlykheit van die ſtadt geweeſt, zynde door koop aan de zelve gekomen. Dit dorp pronkt met vele aanzienlyke luſthuizen en tuinen van vele voorname heeren en burgers van Leiden. Onder de kaſteelen en heerenhuizen, de welke onder Leiderdorp geſtaan hebben, zyn de voornaamſte geweeſt: *Romenburg, de Zyl, de Waardt, Zwieten*, enz. van welke in het byzonder zal geſproken worden. De kerk van dit dorp was in de Roomſche tyden eene parochiekerk, den aartsengel Michiël toegewyd, en voorzien met twee vikaryen, welker eene, door de wandeling de kapellany van de Zyl genaamt, wegens hare ryke inkomſten in den jare 1400 in twee vikaryen wierdt verdeelt, waar van de eene in deze parochiekerk bleef, maar de andere in de L. Vrouwenkerk te Leiden wierdt overgebragt. Ook heeft hier een klooſter, of priory, van Reguliere kanunniken geſtaan, genaamt *Engelendaal*, waar van boven afzonderlyk is geſproken. Kerk en predikant van dit dorp behoren thans onder de claſſis van Leiden en Neder-Rhynlandt. *Orlers Beſchryv. van Leiden. Van Leeuwen Batav. illuſtr. Oudheden en Geſtichten van Rhynlandt.*

LEIDRADUS, of LAIDRADUS, en LEDRADUS, aartsbiſſchop van Lion, een Neurenberger, was ten tyde van Karel den Groten in hoogachting, aan wien hy den brief ſchreef, dien men nog heeft onder de ſchriften van Agobardus, waar in hy dezen keizer berecht geeft, hoedanig hy de kerke te Lion heeft doen herſtellen en vernieuwen. Daar is ook nog een andere brief van hem voorhanden, aan zyne zuſter, welke door Baluſius uitgegeven is, en aan het einde der gemelde werken van Agobardus gevonden wordt. Deze prelaat ſtondt in den jare 813 zyn bisdom vrywillig af, en begaf zich in het klooſter van S. Medardus van Soiſſons, alwaar hy ſtierf. *Ado in Chron. Alcuin. l.* I. *Adv. Elipand. & ep.* 69. *Eginhard. in vita Caroli M. & Beſſelius in notis ad eum c.* 34. *Paradin hiſt. de Lion. Swett' hiſt. epiſc. Lugdun. Robert. & Sammarth. Gall. Chriſt. Cave.*

LEIDSCHE MEER. Zie HAARLEMMER MEER.

LEIDSCHEN-DAM, een dorp in het baljuwſchap van Rhynlandt, tuſſchen Leiden, Delft en 's Gravenhage, aldus genaamt wegens den dam, die midden in het vaarwater naar de gedachte ſteden legt. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Delft en Delfslandt. *Houwe Handv. Kron.*

LEIENBURG, of LEYENBURG, een ſlot of heerenhuis, gelegen in den lande van Arkel en Altena, onder het droſtampt

ampt, en niet verre van Heukelom. *Van Leeuwen Batav. illustr.*

LEIGH, een klein steedtie in het graafschap van Lancaster, 145 Engelsche mylen van Londen.

LEIGH (LORDS) in Engelandt. Het geslachte der Leighs van Highleigh in Cheshire, is al voor langen tydt in aanzien geweest. Uit eene zydlinie der zelve was gesproten *Rogerius Leigh* van Wellington in Shropshire, die *Thomas Leigh* naliet. Deze was een bediende in den koophandel van den ridder Roland Hill, een zeer ryk koopman te Londen, en naderhandt des zelfs factoor buiten Engelandt, waar in hy zich zo wel gedroeg, dat zyn gemelde meester hem uittrouwde met zyne kleindochter en erfgename Alicia Barker van Haghmon. Hy geraakte hier door tot een groot vermogen, en in den jare 1558 tot de waardigheit van lord-major van Londen. Wanneer hy in den jare 1572 stierf, hadt hy by de gemelde Alicia drie zonen, *Rolandus*, *Thomas*, en *Wilhem*. De oudste nam zyn verblyf te Loughborough, in Glocestershire; van de twee jongsten, die benevens hunne nakomelingschap het meest uitgemunt hebben, sloeg Thomas zich neêr te Stoneley, in Warwicksbire, en Wilhem ten Newnham-Regis, mede in het graafschap van Warwick.

François, de zoon van Wilhem, den jongsten, wierdt door Jacobus den I den 24 December des jaars 1618 tot baronet, en door Karel den I in den jare 1628 tot lord Dunsmore, en eindelyk in den jare 1644, wegens zyne byzondere trouw, tot graaf van Chichester gemaakt. By Audry, eene dochter van Johannes, lord Butler van Bramfield, liet hy maar twee dochters na, van welke de jongste, *Maria*, trouwde met George Villiers, burggraaf van Grandison, en de oudste, *Elizabeth*, met Thomas Wriothesley, graaf van Southampton.

Thomas Leigh, de middelste zoon van Thomas, gewezen lord-major, was eerst ridder, en wierdt daar na den 29 Juny des jaars 1611 baronet van Engelandt. Hy stierf in den jare 1625, na dat hy by Catharina, eene dochter van den ridder Johannes Spenser van Wormleighton, den ridder *Johannes Leigh* geteelt hadt, die nog voor hem stierf, doch een zoon, *Thomas* genoemt, naliet. Deze wierdt door Jacobus den I ridder geslagen, en door Karel den I voor zyne aan hem betoonde trouw tot pair van Engelandt gemaakt, met den tytel van *lord Leigh* van *Stoneley*. By Maria, eene dochter van den ridder Thomas Egerton, oudsten zoon van den lord Thomas Elsemere, kancelier van Engelandt, wierden hem 4 zonen, *Thomas*, *Karel*, *Ferdinand*, en *Christophorus*, benevens drie dochters, geboren. De oudste, Thomas, wierdt in den jare 1642 te Stoneley door Karel den I ridder geslagen, doch stierf nog by zyn vaders leven, na dat hy twee maal was getrouwt geweest; eerst met Anna, eene dochter van Richard Brigham van Lambeth; en daar na met Johanna, eene dochter van Patricius Fitz-Maurice, baron van Kevicy, in Ierlandt. By de laatste hadt hy de volgende kinderen: 1) *Thomas*; 2) *Honoria*, eerst getrouwt met den ridder Wilhem Egerton, tweden zoon van Johannes, graaf van Bridgewater, en na des zelfs doodt met Hugo, lord Willoughby van Parham; 3) *Maria*, getrouwt met Arden Baggot van Pipehall; 4) *Johanna*, gemalinne van Wilhem, vicomte Tracy in Ierlandt. De zoon, Thomas, volgde op zynen grootvader als *Lord Leigh*, en trouwde met Eleonora, de oudste dochter van Eduard Watson, lord Rockingham, by welke hy geteelt heeft *Eduard*; *Karel*; *Anna*; en *Eleonora*, getrouwt met Thomas Verney. Eduard verkreeg tot zyne gemalinne Maria, de eenige dochter en erfgename van Thomas Holbeech van Fillongley. *Peerage of England* II. *p.* 81.

LEIGH, (EDUARD) van Stafford in Engelandt, leefde nog in den jare 1670. Hy heeft eene gewyde Hebreeuwsche en Grieksche oordeelkunde geschreven, die vry geacht is geweest, en zes boeken van het verbandt, dat 'er is tusschen den Godsdienst en de literatuur. *Konig Biblioth.*

LEIGHTON, eene marktstadt van Engelandt, in het Zuid-Westelyke gedeelte van Bedfordshire. Zy legt aan de grenzen van Buckinghamshire, aan eene kleine rivier, welke van daar Noordwaarts in de Ouse loopt. Zy is eene tamelyke grote stadt, dryft groten veehandel, en legt 33 Engelsche mylen van Londen. *Beeverell.*

LEIL, koning der oude Bretons, die in Engelandt regeerden, was een zoon van Brutus den II, op wien hy volgde. Men zegt, dat hy op de grenzen van Albanië eene stadt deedt bouwen, die hy Carleil noemde. Men stelt hem gemeenlyk onder de fabelachtige koningen. *Du Chesne hist. d'Angl. Sansovini l.* II *Chron.*

LEILIZ is eene der 13 steden in het graafschap Zips, die aan de kroon van Polen verpand wierden. Zy is tamelyk groot, en heeft een wydluftig gebiedt.

LEIMBACH, eene kleine stadt, gelegen aan de rivier Wiper in het graafschap Mansfeldt, benevens een ampt, keur-Brandenburg toebehorende. Hier naby, naar den kant van Gerbstadt, is het Welphes-hout, of bosch, waar by het Lerchenfeld legt, waar in keizer Henrik de V in den jare 1115 een slag verloor tegen de Saxen. *Spangenb. Mansf. Chron. Tromsd.*

LEIMUIDEN, LEIMUIEN, LEMUIJEN, en van ouds *Lietemuthen* genaamt, een dorp over den Rhyn, onder het baljuwschap van Rhynlandt gelegen. Het zelve loopt, nevens meer andere, groot gevaar om t'eeniger tydt van het Haarlemmer meir, die 'er hoe langer hoe meer van afkabbelt, geheel opgeslokt te worden. *Van Leeuwen Batav. illustr.*

LEINE, in 't Latyn *Lynius*, of *Leinius*, eene rivier in neder-Saxen, welke ontstaat in het Eisfeld, naby Heiligen-stadt, door het hertogdom Brunswyk loopt, voorby Göttingen, Eimbeck, en Alfeld vloeit, by Sarstadt de Innerste in zich ontfangt, daar na voorby Hannover en Neustadt loopt, en in de Aller valt. *Zeiler. Topogr. Saxon. infer.*

LEINE, eene kleine rivier in Thuringen, ontstaat in het ampt Reinhardsbrun, loopt voorby Gotha, en valt niet verre van daar in de Nesse.

LEININGEN. (HET GESLACHT) Daar zyn twee beroemde graaflyke geslachten, welke van de Leiningsche goederen, die aan de grenzen van de Palts en de bisdommen Worms en Spiers leggen, den naam voeren, maar door de bynamen van *Dagsburg* en *Westerburg* van malkander onderscheiden worden. De Dagsburgsche familie is de oudste, en ouder dan vele andere in Duitschlandt, want reets in het jaar 210 reisde graaf *Emico* de I van Leiningen tot den keizer Severus naar Ments. *Wiprecht* was in het jaar 942 te Maagdenburg, en in den jare 948 met zyn zoon te Constans op de ridderspelen tegenwoordig. De zelve Wiprecht zegt men ook dat in het jaar 935 in den tocht tegen de Hunnen onder keizer Hendrik den I als ritmeester zyne dapperheit toonde. Des zelfs neven waren S. *Heribert*, die bisschop van Keulen en by keizer Otto geheime Raadt wierdt, zynde in het jaar 1020 gestorven, en *Scheiffardus*, die in 't jaar 1019 het tournooispel te Trier bywoonde. Deze teelde by Margaretha, dochter van Rudolph Magnus, markgrave van Baden, *Richard* en *Embrik*, welke laatste bisschop van Augsburg wierdt, en in het jaar 1077 is overleden. Zyn broeder Richard plantte het geslacht voort met Adelheit, welke hem nevens andere kinderen *Siegfried* en *Emico* den I baarde. Siegfried verkoos den geestelyken standt, en wierdt bisschop van Spiers, maar door hertog Conraad van Zwaben in het jaar 1131 afgezet, doch door keizer Lotharius in het jaar 1133 wederom aangestelt, waar op hy in het jaar 1142 is overleden. *Emico* de II was in het jaar 1110 op het tournooispel te Göttingen, en wilde onder keizer Conraad den III een kruisvaart met 12000 man naar Asië doen, maar wierdt van koning Colomannus van Hungarië in het jaar 1169 overwonnen. Zyne gemalin Aldradis, gravin van Nassau, stichtte het klooster Henningen, en baarde hem nevens eene dochter vyf zonen, van welke *Herelinus* en *Embricus* bisschoppen van Wurtsburg, en *Gunther*, hebbende het klooster Maulbrun gesticht, bisschop van Spiers wierdt. Embricus was in groot aanzien; de keizer Lotharius gaf hem van nieuw het hertogdom Franken, en keizer Conraad zondt hem aan keizer Emanuel naar Constantinopel, op welke reis hy te Aquileja om het leven raakte. Te Wurtsburg heeft hy het klooster der Benedictynen van S. Jakob gesticht. Hun broeder, *Emico* de III, zynde by het tournooispel te Zurich in het jaar 1165 geweest, teelde *Frederik* den I, die vier zonen verwekte, van welke *Bernhard* bisschop van Bamberg, en *Hendrik* bisschop van Spiers wierden; maar *Frederik* de II plantte het geslacht voort, wanneer hy onder anderen *Frederik* den III, grave van Leiningen en Dagsburg, verwekte. Deze heeft twee gemalinnen gehad, van welke de eerste, Elizabeth van Aspermont, hem *Frederik* den IV, en de twede, Johanna van Dagsburg, *Joffried* en *Emico*, bisschop van Spiers, baarde. De nakomelingschap van Frederik den IV stierf uit in *Hesso* den II, die den tytel van landgrave van Leiningen en vorst des H. Roomschen Ryks voerde, doch by zyne gemalinne Elizabeth, dochter van hertog Ernst van Beyeren, gene kinderen verwekte, waar op na de doodt van zyn broeder Frederik, in het jaar 1448 voorgevallen, de Leiningsche goederen door hare zuster Margaretha, met hulp van den keurvorst Frederik den Overwinnaar van de Palts, die de helft van deze Leiningsche goederen voor zynen bystandt kreeg, aan het Westerburgsche huis zyn gekomen, niettegenstaande zich de nabestaanden, en voornamentlyk graaf Joffridus, die daar over in handen van den keurvorst van de Palts en in eene zware gevangenis raakte, als mede keizer Frederik de III en paus Paulus de II met allen yver daar tegen aankantten. *Joffridus*, wien het graafschap Dagsburg in de Elzas wegens zyne moeder was te beurt gevallen, en dus eene linie van dien naam stichtte, voerde den tytel van grave van Leiningen en Dagsburg, en van landgrave van de Elzas. Hy liet onder anderen twee zonen na, *Emico* den IV, en *Frederik*, of *Fritzman*, die door huwelyk het graafschap Rixingen aan de Lotharingsche grenzen aan zyn huis bragt, en *Joffried* den II verwekte, wiens nakomelingen tot in het vierde lidt nableven, wanneer *Elizabeth*, dochter van *Haman*, grave van Leiningen en Rixingen, met Emico van Daun-Falkenstein trouwde, en hem *Haman* baarde, wiens dochter, *Barbara* van Daun, by haren eersten gemaal, Simon Wecker, grave van Tweebrugge, *Amalia* hadt, die haar gemaal, den grave *Philips* van Leiningen en Westerburg, nevens andere pretensien, ook Rixingen toebragt. *Emico* de IV, die, gelyk als boven is gemeld, de broeder van Frederik en zoon van Joffried was, gewan onder anderen *Joffried*, die in het jaar 1295 aartsbisschop van Ments wierdt, en *Emico* den V, wiens zoon, *Emico* de VI, door zyne gemalin Anna, dochter van Hubert, heer van Autel en Aspermont, de heerlykheit Aspermont, niet verre van Mets, ten huwelyksgoedt ontfing, hoewel de zydelinien van Aspermont daar tegen op kwamen, welke eischen in de XVII eeuwe Karel van Aspermont, schoonvader van hertog Karel van Lotharingen, vernieuwde, en by het gerecht te Parys uitwerkte, dat het Leiningsche geslacht van de heerlykheit Aspermont moest afstaan, en alle sedert het jaar 1566 genotene inkomsten wederom betalen, gelyk ook werkelyk daar op volgde: doch omtrent het midden der XVII eeuwe is de heerlykheit Aspermont aan de graven van Reckheim gekomen. Emico de VI liet een zoon na, *Emico* den VII, die onder vele andere kinderen *Emico* den VIII naliet, de welke met Catharina, gravinne van Nassau-Saarwerden (waarom naderhandt de graven van Leiningen wegens Saarwerden, by afsterven van de rechte linie, daar op, hoewel te vergeessch, pretensie maakten) trouwde, die on-

onder andere kinderen *Johan Philips* en *Emico* den IX ter wereldt bragt, die beide afzonderlyke takken hebben geplant. *Emico* de X stichtte de Dagsburgsche of Falkenburgsche linie, en liet twee zonen na, van welke *Johan Lodewyk* de stichter van den Heiderheimschen, en *Philips Georg* van den Dagsburgschen tak waren. *Philips Georg* teelde onder anderen *Johan Casimir*, keizerlyke kamergerechtspresident te Spiers, met wien de Dagsburgsche tak den 5 April des jaars 1668 uitstierf. Johan Lodewyk, van wien, als boven gemeld is, de Heidesheimsche tak zynen oorsprong heeft, teelde *Emico* den XI, wiens zoon, *Georg Wilhelm*, by Anna Elizabeth, gravin van Falkenstein, *Johan Karel Augustus* verwekte, die te Broich woonde, welke plaats hem nevens andere goederen by moederlyke erffenisse te beurt viel. In den oorlog voor de Ryswyksche vrede begaf hy zich onder Fransche bescherming, en verdrukte zyns vaders stiefbroeder geweldig. Hy stierf in het jaar 1698, na dat hy van Johanna Magdalena, gravinne van Hanau, den 4 July des jaars 1695 een zoon hadt bekomen. De twede zoon van Emico den XI is *Emico Christiaan*, welken hy in den tweden echt hadt verwekt. Deze wierdt door de Franschen zeer benaauwt, en gedwongen naar Frankfort te wyken. Met zyne gemalinne Christina Louize, gravinne van Falkenstein, teelde hy acht dochteren, van welke de oudste, *Elizabeth Dorothea Wilhelmina*, met Maurits Herman, grave van Lymburg-Styrum, in het jaar 1692 trouwde, en hem een zoon, *Karel Frederik*, baarde. De derde zoon van *Emico* den XI, *Johan Lodewyk*, wierdt geboren in het jaar 1643, en stierf in het jaar 1687, zynde met Sophia Sybilla, gebore gravinne van Leiningen-Westerburg, vader geworden van *Karel Lodewyk* en *Emico Leopold*. Den Harburgschen tak plantte *Johan Philips*, broeder van Emico den IX, voort, en stierf in den jare 1562 aan een val van het paardt, *Emico* den X nalatende, wiens zonen *Johan Philips* en *Frederik* waren, van welke de laatste zonder mannelyke erven overleedt, maar Johan Philips het geslacht voortplantte: want zyn zoon, *Frederik Emico*, die te Hartenburg, niet verre van Worms, resideerde, en in het jaar 1698 stierf, liet behalven vyf dochteren, die alle naar haren staat trouwden, *Johan Frederik* en *Emico* den XII na. De zonen van den eersten zyn *Karel Frederik* en *Johannes*; en den laatsten zyn door Elizabeth Christina, paltsgravinne van Tweebrugge, een zoon en drie dochters geboren, die alle zonder lyffelyke erfgenamen zyn overleden. De goederen van deze graven, behorende onder de Wetterau, zyn het graafschap Dagsburg in de Elzas, insgelyks Falkenburg, Hartenburg, Bockenheim, Guntersblum, Heidesheim, Oberstein, Broich, Burgel en andere, die alle onder Fransche gehoorzaamheit staan, en meest alle van keur-Palts, het sticht Straasburg, de abdy Weissenburg en anderen hun leen hebben.

LEININGEN-WESTERBURG, (HET GESLACHT) dat van het slot en vlek Westerburg in het Westerwaldt, den naam voert, wordt afgeleid van *Siegfried* den I, heer van Runkel, de welke drie zonen hadt, *Siegfried*, aartsbisschop van Keulen, die in het jaar 1290 het slot Broel bouwde, *Hendrik* en *Siegfried* den II. Van den laatsten wil men dat de graven van Wied afstammen, gelyk van Hendrik de Westerburgsche familie. Des zelfs zoon *Reinhard* teelde by Catharina, gravinne van Nassau, een zoon, van den zelven naam, die door zyne gemalin Margaretha, gelyk als in het vorige artykel is gemeld, een gedeelte van het graafschap Leiningen, met hulp van Frederik den Overwinnaar van de Palts, wien hy het andere gedeelte moest afstaan, kreeg, van welken tydt af hy zich, met verlof van keizer Sigismund, graaf van Leiningen liet noemen. Zyn zoon *Cuno*, graaf van Leiningen en Westerburg, verwekte *Reinhard*, die van keizer Frederik de bevestiging van dit graafschap ontfing, en *Cuno*, die by zyne gemalin Maria, gravin van Königstein, *Reinhard*, de welke in zyne kinderen uitstierf, *Philips* en *Georg* teelde. Deze drie broederen maakten in de jaren 1557 en 1567 eene deling onder zich, waar by Philips Oud-en Nieuw-Leiningen, Reinhard Westerburg en Schadek, en Georg Schaumburg en Cleeberg kregen. Zy hebben drie afzonderlyke takken gesticht, van welke die van Reinhard, als boven is gemeld, haast wederom uitstierf, waarom zyne nagelatene goederen de twee overige takken te beurt vielen. Philips verwekte onder andere kinderen *Lodewyk*, die van zyn moeders kant Rauschenberg, Oberbrun, en van zyne grootmoeder, Barbara van Daun, vele andere goederen aan zich bragt. Van zyne gemalinne Bernhardina, gravinne van der Lippe, liet hy drie zonen na, van welke *Johan Casimir*, wien Oud-en Nieuw-Leiningen was te beurt gevallen, den 30 September des jaars 1635 zonder kinderen stierf; de twede zoon, *Lodewyk Emico*, kreeg Forbach, Rauschenberg en Oberbrun, en liet na van Esther, gravinne van Eberstein, *Johan Lodewyk*, die den 28 April des jaars 1665 overleedt, waar op zyne twee nagelatene dochteren, *Esther Juliana* en *Sophia Sibylla*, gemalin van grave Johan Lodewyk van Leiningen-Dagsburg, en na des zelfs doodt van Frederik Lodewyk, landgrave van Hessen-Homburg, uit hoofde van zekere gerechtelyke uitspraak te Brisach, tegen haren neef *Philips Lodewyk*, in het jaar 1691 het graafschap Oberbrun, waar over zo veel verschil was geweest, verkreeg. De broeder van Lodewyk Emico en Johan Casimir, *Philips* de II, ontfing tot zyn aandeel Rixingen en Mörsberg, wierdt president van de Rykskamer te Spiers, en verkocht het graafschap Rixingen met de heerlykheden Mörsberg en Forbach, aan Adolph Jan, paltsgrave, en naderhandt grave van Ahlefeldt, voor 121500 daalders, waar over naderhandt zware krakeelen rezen, dewyl zy beide malkander beschuldigden, dat men niet getrouwlyk hadt gevolgt wat 'er in het contract belooft was. Hy stierf na het jaar 1666, nalatende *Lodewyk Everhard*, die wegens de gemelde koop van den paltsgrave Adolp Johan zeer kwalyk wierdt gehandelt, zo dat hy het door een gevaarlyken sprong uit het venster moest ontvluchten. Hy trouwde met Charlotta, dochter van Wilhelm Lodewyk van Nassau-Saarbrugge; doch liet zich in het jaar 1687 van haar scheiden, en hieldt een byzit, zynde daar benevens den Roomsch-Katholyken Godsdienst toegedaan. Hy stierf in het jaar 1688, van zyne echte kinderen nalatende *Louize Charlotta*, die aan het hof des markgrave van Anspach leefde, en in het jaar 1684 met Frederik Wilhelm, Rhyngrave van Grenweiler, trouwde, en *Philips Lodewyk*, die in het jaar 1652 was geboren, en in den jare 1705 in het treffen tusschen Treviglio en Cassano aan de rivier Adda sneuvelde. Hy hadt zich eerst in Franschen krygsdienst begeven, en wierdt in het jaar 1671 te Parys Roomsch-Katholyk, doch naderhandt nam hy de party van den keizer aan, en wierdt eindelyk generaal van de kavallery en overste van een regiment te paardt, wanneer hy zo wel in den laatsten oorlog tegen de Turken, als ook in den Spaanschen successiestrydt het huis van Oostenryk zeer goede diensten heeft gedaan. Hy verwekte by zyne gemalinne Louïze Gabriele, eenige dochter van den marquis van Ruze, met welke hy in het jaar 1671 trouwde, verscheide kinderen, van welke *Charlotta Amalia*, gemalin des grave van Wels, en *Maria Anna* nog in het leven zyn. *Georg*, derde zoon van Cuno, en broeder van Reinhard en Philips, kreeg, als boven gemeld is, by de gemaakte deling Schaumburg en Cleeberg, en eindelyk ook de heerlykheid Westerburg. Hy hadt drie zonen, *Philips Jakob*, die in het jaar 1612 zonder kinderen na te laten overleedt; *Reinhard*, die tot het jaar 1655 leefde, en een eenige dochter, *Maria Juliana*, naliet, en eindelyk *Christoffel*, die het geslacht voortplantte, wiens jongste zoon, *Georg Wilhelm*, den 13 February des jaars 1619 was geboren, en in het jaar 1695 is gestorven. Zyne gemalin Sophia Elizabeth, dochter van grave Simon van der Lippe, baarde hem *Wilhelm Christiaan*, die in het jaar 1649, vier jaren na zyne geboorte, stierf; *Simon Philips*, geboren in het jaar 1646, en gestorven in het jaar 1670; *Johanna Walburgis*, die in het jaar 1672 met Augustus, hertog van Saxen, administrator van Maagdenburg, trouwde, en in den jare 1687 stierf; *Frederik Wilhelm*, by den gemelden hertog eerst opperhofmeester, en naderhandt overste by den landgrave van Hessen-Cassel, gestorven in het jaar 1668, nalatende van zyne gemalinne Sophia Theresia, gravinne van Ronow en Bieberstein, *Johan Wilhelm Frederik*; *Maria Christina*, getrouwt met Hendrik den III, grave van Reus-Lobenstein, van de jongste linie; *Sophia Magdalena*, gemalin van Otto Lodewyk, heer van Schönburg-Waldenburg; *Karel Lodewyk*, en *Elizabeth Eleonora*, die beide jong stierven; *Johan Anthon*, keizerlyke kamerpresident te Wetzlar, die in het jaar 1688 was geboren, en in den ouderdom van 43 jaren overleedt. Hy hadt zich wel aan Magdalena Sophia, gravinne van Oettingen, verlooft; maar zy stierf nog voor het trouwen, en maakte hem erfgenaam van hare nagelatene goederen, waar op hy in het jaar 1692 met Charlotta Louïze, gravinne van Witgenstein-Vallendar, trouwde, die hem baarde *Georg Frederik* en *Sophia Charlotta*, voorts *Christoffel Christiaan*, wien zyne gemalin Elizabeth Juliana, gravin van der Lippe, in het jaar 1679 *Georg Herman*, in Hollandschen krygsdienst; in het jaar 1680 *Simon Christoffel*, en in het jaar 1686 *Karel Christiaan* ter wereldt bragt; verder *Hendrik Adolph*, *Georg Lodewyk* en *Margareta Sibylla*, die alle in hun jonge jaren zyn gestorven; en eindelyk *Johanna Elizabeth*, die eerst met grave Georg Herman Reinhard van Wied, en naderhandt met Theodorus Adolph, grave van Metternich-Beilstein, is getrouwt; *Angelica Catharina*, gemalin van Gustaaf Adolph, grave van Wasaburg, des konings van Zweden Gustaaf Adolphs natuurlyke zoons zoon; *Hendrik Frederik Ernst*, overste van een Duitsch regiment in Milaan, die met zyne gemalinne Albertina Elizabeth, dochter van Lodewyk Albert, grave van Sayn en Witgenstein, *Albertina Amalia* en *Wilhelmina Louiza Charlotta* teelde; *Georg*, die by twee gemalinnen geen kinderen wan; en *Juliana Eleonora*, die met grave François Ferdinand van Metternich, Winneburg en Bailsten, trouwde. Onder de goederen dezer graven, die tot de Wetterau gerekent worden, behoren de graafschappen Oud-en Nieuw-Leiningen, Rixingen, Mörsberg, Forbach, de heerlykheden Westerburg, Turkheim, Schadek, Schaumburg, Cleeberg, Rauschenburg, Oberbrun, enz. maar die door de Franschen en andere toevallen zeer zyn vermindert, en ontfangen meest van den keurvorst van Trier, van de Palts en den abt van Weissenburg de lenen. *Hertzog Chron. v. Elzas l. V. p. 107. Rittershusius in Geneal. & earum exegesi p. 162 seq. Spener Op. Herald. Weise in geneal. comitum Leiningens. Imhof N. P. l. VI. c. 8 & 9. Souvereinen van Europa p. 1240 seq. Lunig Spicil. secul. des Reichs-Archivs T. I.*

LEINSTER, in 't Latyn *Lagenia*, is eene van de vier provinciën in Ierlandt, die door de inwoners *Cuge Leighn*, door die van Walles *Lein*, door de Engelschen *Leinster* genoemt wordt, en oudtyds *Lagen* genoemt was. Zy grenst Oostwaarts aan de Iersche zee, Westwaarts aan Connaught, waar van zy door de rivier Shannon afgescheiden wordt, Noordwaarts aan het gebiedt van Louth, en Zuidwaarts aan de provincie Mounster. Zy heeft de gedaante van een driehoek, en den omtrek van omtrent 270 Engelsche mylen. De lucht is 'er zuiver en zacht, en het aardryk boven maten vruchtbaar in gras en granen, waarom veel boter, kaas en vee daar in gevonden wordt. Van gelyken zyn daar in ook vele rivieren, onder welke de voornaamste zyn: de Neure, Sewer, en Barow, zo dat dit landschap van visch en gevogelte rykelyk voorzien is. Dublin, de hoofdstadt van het gansche koninkryk, is het ook van deze provincie, welke in zich

zich begrypt de graaffchappen Kilkenny, Katerlough, Queens-County, Kings-County, Kildare, Eaft-Meath, Weft-Meath, Wexford, en Dublin, en, zo eenigen willen, ook Wicklow en Fernes. Daar zyn 'er, die menen, dat in deze provincie de oude *Caucenfes*, *Blanti*, *Menagii* en *Brigantes*, waar van Ptolomeus gewaagt, zich opgehouden hebben. De twede zoon van den hertog van Schonberg voerde in het begin van de XVIII eeuwe daar van den hertoglyken tytel. *Cambden. defcr. Britann. Beeverell.*

LEIPE, eene ftadt in Bohemen, in den Lentmeritzer kreits, nevens een oud flot, het welk in den oorlog der Huffiten wierdt verwoeft, en naderhandt van nieuw weder opgebouwt. Ze heeft goede nering van fyn aard-en glaswerk; daar wordt ook fyn laken gemaakt. *Zeileri Topogr. Bohem. p. 42. Vogt Bohemen p. 81.*

LEIPHEIM, LIPHEIM, eene kleine ftadt in Zwaben, twee mylen van Ulm aan den Donauw gelegen, nevens een flot, dat die van Riedheim aan die van Ulm in het jaar 1453 verkochten. Zy wierdt in het jaar 1525 door de troepen, die daar omtrent de oproerige boeren hadden geflagen, uitgeplundert. *Sleidan. Burgem. v. Zwab. R. 4.*

LEIPZICH, eene beroemde ftadt in Meiffen, en afzonderlyk in dat gedeelte, 't welk Ooftlandt genoemt wordt, tuffchen de rivieren de Pleiffe, Elfter en Parde, in eene fchone en vruchtbare vlakte, vyf mylen van Halle en dertien van Drefden, gelegen, is met goede muren, brede grachten en wallen omcingelt, en heeft een fterk flot, de Pleiffenburg genoemt. Zy is eene der vier Legfteden, alwaar de Römer-maanden van de Ryksftanden betaalt worden; insgelyks voert zy by de vergadering der landftanden het beftier (*directorium*) onder de fteden, verzamelt de ftemmen, en houdt het protocol. De Sorben-Wenden hebben deze ftadt eerft begonnen te bouwen, gelyk ook die natie haar den naam *Lipzk*, van de menigvuldig aldaar ftaande lindebomen, volgens hunne tale *linden-plaats* betekenende, gaf. Omtrent het jaar 724 was zy reets aanzienlyk geworden, nademaal de Apoftel der Duitfchers en Nederlanders Bonifacius op de plaats, daar de Elfter en Pleiffe elkander ontmoeten, eene kerk, zo men zegt, ter eere van S. Jakob bouwde, en in het jaar 927, onder de regering van keizer Henrik den II, wierdt zy door de Wenden verfterkt, en tot eene ftadt, met grachten en muren wel voorzien, gemaakt. Maar zo als zy door hare drie miffen, wordende aldaar in het voorjaar, herfft en nieuwe jaar gehouden, en zynde in het jaar 1268 van markgraaf Diderik, ook naderhandt in de jaren 1496, 1497 en 1507 van keizer Maximiliaan, en in het jaar 1547 door keizer Karel den V, met aanzienlyke vryheden, voornamentlyk met het ftapelrecht, begiftigt, in een gewenfchten ftaat is gekomen; alzo heeft de in het jaar 1409 geftichte univerfiteit nog meer haar aanzien vermeerdert, doordien zich wegens de te Praag over de lere van Joh. Hus gerezene verfchillen een ongemeen groot getal ftudenten, onder het beleidt van zekeren Silefiër, Johan Hoffman genaamt, die naderhandt van hoogleeraar biffchop van Meiffen wierdt, van daar herwaarts begaven, de welke markgraaf Frederik de Strydbare, naderhandt keurvorft van Saxen, niet alleen vriendelyk ontfing, en hen woning, nevens een bekwaam onderhoudt, liet geven, maar ook op aanraden van Vincentius Brunner terftondt befloot eene univerfiteit in deze ftadt aan te leggen, en ten dien einde eene pauffelyke vergunning verkreeg. Men vondt goed, de aldaar ftuderende jeugt in vier natiën, als de *Meisnifche*, *Saxifche*, *Beyerfche*, of *Frankifche*, en *Poolfche*, of *Silefifche*, te verdeelen, en, om alle tweedragt voor te komen, de eenen zo veel voorrechten als de anderen te laten toekomen. De biffchop van Merfeburg wierdt tot altoos durend kancelier van de nieuwe univerfiteit aangeftelt, welk voorrecht ook nog hedendaags de aangeftelde beftierders van het gemelde fticht hebben, en die gewoon zyn by grote plegtigheden hunne plaats door een onderkancelier, van de zelve faculteit zynde, te laten bekleeden. De Rector Magnificus by deze univerfiteit wordt alle halve jaren, uit de vier natiën, namentlyk uit de Saxifche, Meisnifche, Frankifche en Poolfche, verkoren. De univerfiteit heeft zes collegien, te weten het collegie van S. Paul, S. Pieter, het grote en kleine vorften-collegie, het rode, en vrouwen-collegie. Daar benevens zyn merkwaardig de beide bibliotheken, die van de univerfiteit in het Pauliner collegie, en die van den Raadt in het tuighuis, welke tweemaal 's weeks tot algemeen gebruik geopent worden. Anders heeft ook deze ftadt voor andere fteden des keurvorftendoms Saxen dat voorrecht, dat het opperhofgerecht, als zynde het hoogfte landsgerecht, voor 't welke ook de landsheer in kamerzaken kan gedagvaard worden, federt het jaar 1488, na de vereeniging des Meisnifchen en Thuringifchen hofgerechts, aldaar is verplaatft, het welk 's jaars viermalen zyne zittingen houdt; dat 'er federt het jaar 1543 een geeftelyk confiftorie of kerk-en huwelyks-gerecht is opgerecht; en dat het zeer vermaarde gerechtelyk collegie van den fchepenftoel reets over de 300 jaren aldaar gebloeid heeft. In het jaar 1265 gefchiedde aldaar de verdeeling van markgrave Hendrik des Verlichten landen onder zyne drie zonen; diergelyke deling ook in het jaar 1485 tuffchen keurvorft Erneft en zyn broeder, hertog Albrecht, is gefchied. Wat de andere gebeurteniffen dezer ftadt betreft, van de zelve is afzonderlyk de grote byeenkomft der protefterende ftanden in het jaar 1631 aan te merken, by welke de keurvorften van Saxen en Brandenburg, nevens vele andere vorften, in perfoon tegenwoordig waren, zynde tegen des keizers plakkaat aangeftelt, om zich te beraadflagen, of de volgens het Paffaufche verdrag wereldlyk verklaarde ftichten en kloofters aan de Roomfch-Katholyken wederom zouden ingeruimt worden. Niet min merkwaardig is de zamenkomft van het jaar 1519, op welke tuffchen D. Karelftadt, D. Luther, en van de Roomfche kant D. Eck een mondgefprek over den Godsdienft wierdt gehouden. In de oorlogen heeft zy dikwils veel moeten uitftaan; gelyk zy reets door keizer Hendrik den I den Sorben-Wenden afgenomen, en met Duitfchers bezet wierdt. Na dat zy na de doodt van Keizer Otto den III in het jaar 1022 van keizer Hendrik den II aan het fticht Merfeburg wierdt vereert, is die ftadt tamelyk in ruft gebleven, maar toen in het jaar 1134 markgraaf Conraad van Meiffen de zelve by ruiling wederom aan zich bragt, raakte zy in de daar op volgende binnerlandfche onluften dikwils in groot gevaar: ja om dat zy zich in het jaar 1213, op aanhitfen van zommige oproerige edelen tegen den markgrave Diderik, haren erfheer, te weer ftelde, en hem ook in het jaar 1216 tamelyk harde voorwaarden van vrede hadt afgedwongen, nam deze, met hulp van keizer Frederik den II, deze ftadt in het volgende jaar met lift in, liet de zelve plunderen, de muren omver werpen, en beroofde haar van alle hare vryheden, bouwde ook drie floten, om haar in het toekomende te beteugelen. In het jaar 1263 zocht ze hertog Albrecht van Brunswyk, die de party der hertoginne Sophia van Brabandt hieldt, in te nemen; doch de burgers en de bezetting van markgrave Hendrik den Verlichten floegen by een onverwachten uitval, onder aanvoering van Rudolph Schenk van Vargila, zyn ganfche leger, kregen hem zelf met verfcheide andere vorftelyke perfonen gevangen, en maakten dus, dat anderhalf jaar daar na de zeer voordeelige vrede wierdt gefloten. Gelyke dapperheit betoonde ook die ftadt tegen de bezetting van keizer Adolph, de welke zy in het einde van de XIII eeuwe gelukkig verjoeg, na dat zy des zelfs juk eenige jaren hadt moeten dragen. Naderhandt is zy in langen tydt van geen vyandt befprongen, noch belegert, om dat zy altydt wel verfterkt en voorzien was. Maar in den Smalkaldifchen oorlog wierdt zy in het jaar 1547 van den keurvorft Johan Frederik met een grote krygsmacht belegert: doch hy kon ze niet veroveren, om dat, gelyk men verhaalt, de voornaamfte van zyne officiers hunne kinderen en befte goederen daar in hadden. Doch in het jaar 1631 wederhieldt haar het droevige voorbeeldt der ftadt Maagdenburg, van den keizerlyken en keurvorftelyken Beyerfchen generaal, den grave van Tilly, geen langen tegenftandt te bieden; dies zy zich den 6 September aan hem overgaf, hoewel zy den 13 September, na het niet verre daar van daan ongelukkig voor de keizerlyke zyde uitgevallen treffen, weder aan den keurvorft kwam, doch den 22 October des volgenden jaars van nieuw zich den hertog van Friedlandt moeft onderwerpen. Maar toen de Zweden den flag by Lutzen hadden gewonnen, wierdt deze ftadt door een onverwachten aanval door de Saxifche volkeren ingenomen, en het flot moeft zich by verdrag overgeven. Doch naderhandt wierdt zy in het jaar 1633 door den keizerlyken generaal veldmaarfchalk Holcke zo lang benaauwt, dat zy zich wederom aan hem overgaf; maar terwyl zich het flot dapper hieldt, wierdt zy wel haaft wederom verlaten. In het jaar 1637 wierdt zy van den Zweedfchen veldmaarfchalk Bannier te vergeeffch belegert; doch in het jaar 1642 door den generaal Torftenfohn ingenomen, wanneer het flot Pleiffenburg niet voor het jaar 1650 wederom in handen van zynen landheer kwam. In het jaar 1690 wierdt aldaar van de keurvorften van Saxen, Brandenburg en Brunswyk eene conferentie over de munt gehouden. In het jaar 1710 wierdt den Roomfchen vergunt op het flot hunnen Godsdienft te verrechten, het welk de Gereformeerden in het ampthuis doen. Voorts heeft men aldaar op verfcheide tyden, voornamentlyk in de jaren 1463, 1505, 1521, 1529, en 1680, gevaarlyke ziekten gehad, door welke zeer veel menfchen zyn weggerukt. *Peifer in Orig. Lipf. Sneider Chron. Lipf. Zeiler Topogr. Saxon. fup. Seckendorf Hift. Luth. Pufendorf de Reb. Suec. Mulleri Annal. Sax. Knauth Prodr. Mifn. enz.*

LEIR, een oud Bretonfch koning, dien men onder de fabelachtige rekent. Hy volgde op Bladul zynen vader, een kleinzoon van Leil. Men zegt, dat hy eene ftadt deedt bouwen, die hy Carlair noemde, en die men gelooft Leicefter te zyn. Leir hadt drie dochters: hy trouwde de twee eerften uit aan de hertogen van Cornubië en van Albanië, met aanmerkelyke landgoederen; en hy wilde niets geven aan de derde, Cordeilla genoemd, die hy niet beminde. Maar dewyl zy zeer fchoon was, trouwde Aganipus, koning der Gaulen, met haar. Leir wierdt ondertuffchen uit zynen ftaat verjaagt door de gemalen van zyne twee oudfte dochters; en de jongfte bragt te weeg, dat de hare hem op zynen troon herftelde. Dit bewys van liefde trof Leir zo geweldig, dat hy Cordeilla erfgename maakte van zyne ftaten. *Dolioni in Amph. Europæ. Du Chefne hift. d'Angl. Polyd. Virgil. enz.*

LEIRIA, of LERIA, eene ftadt van Portugal, in de provincie van Eftremadura. Zy heeft een bisdom, onder het aartsbisdom van Liffabon, federt den jare 1544, wanneer het zelve geflicht wierdt door paus Paulus den III. Deze ftadt is gelegen tuffchen de ftromen de Lys en de Lenarés, drie mylen Ooftwaarts van de kuften van den Oceaan, naar de Taag gaande, en zeventien mylen ten Noorden van Liffabon, naar Coimbra gaande, daar het maar elf mylen afgelegen is. *Baudrand.*

LEISNIG, LEISNIK, of LEISNIZ, eene ftadt, met een flot en ampt, aan de rivier de Mulda, in Meiffen, 6 mylen Drefden, en even zo veel van Leipzich gelegen, den keurvorft van Saxen toebehorende. De plaats zal miffchien den naam uit de Wendifche tale hebben bekomen, in welke hy eene fchone weide betekent; men wil ook, dat zy reets ten tyde van Hendrik den Vogelaar een burggraaf heeft gehad, die in het jaar 933 mede by den flag van Merfeburg was, gelyk als van grave *Wiprecht van Groitfch*, als heer daar over, gewag gemaakt wordt. In het

jaar 1192 stichtte graaf *Hendrik van Leisnig* het klooster Buch, en schonk het aan de Leisnische hoofdkerk van O. L. Vrouwe aldaar. Maar wanneer dit klooster onder zyne nakomelingen van graaf *Hendrik* gedrukt wierdt, hebben des zelfs beschermheeren, de vorsten van Saxen, Frederik Wilhelm en Balthasar, Leisnig verovert, en den bezitter gedwongen het zelve te verruilen; en dus zou het in het jaar 1365 aan het huis van Saxen, daar het een leen van was, gekomen zyn: want in het jaar 1391 wierdt Leisnitz, het slot en de stadt, aan de gemalin van markgrave *Wilhelm, Elizabeth*, tot weduwegoedt aangewezen, gelyk de openbrief, daar van gemaakt, getuigt. Doch by de deling, in het jaar 1485 gedaan tusschen keurvorst Ernst en hertog Albrecht van Saxen, wordt wederom van een afzonderlyken burggraaf van Leisnig, onder het aandeel van hertog Albrecht, gewag gemaakt. Doch deze burggraven zyn uitgestorven, en hebben gene erven nagelaten, waarom, na het afsterven van den laatsten burggrave *Hugo*, Leisnig met de ingelyfde heerlykheit Penigk in het jaar 1538 hertog Georg van Saxen is te beurt gevallen. Dat slot heet eigentlyk Mildenstein, en de geheele stadt is in het jaar 1700 door brandt in de assche gelegt. *Saxische en Zweedsche Staats kancelery p.* 137. *Zeiler Topogr. Sax. sup. p.* 126. *Knaut Prodr. Misn. Muller Annal. Sax. Peckenst. Theatr. Sax. P.* III. *Chron. fundat. Bigang. Cænobii an.* 1110. *Dresser. Isag. hist. P. V. p.* 352.

LEITENBERG, LEUTENBERG, een stadt, en voormaals eene heerlykheit, den vorst van Swartsburg toebehorende, nevens een slot en ampt, aan de rivier de Sorbitz, in Thuringen, drie mylen van Rudelstadt gelegen. *Olear. Synt. rer. Thur. T.* I. *p.* 266.

LEITH, of LYTH, een vlek of klein steedtie van Lothian in Schotlandt. Het zelve is gelegen aan de golf van Edenburg, duizend schreden van de stadt van dien naam, en aan den mondt van de rivier van Leith. Aldaar is een grote handel. Deprotector Cromwel liet aan deze stadt een kasteel bouwen, dat tegenwoordig geslecht is. *Maty Dict.*

LEK, (DE) eene rivier in de Vereenigde Nederlanden, zynde een gedeelte van den neder-Rhyn. Zy krygt dien naam in het Westerdeel van Gelderlandt, daar een overvaart uit de Veluwe in de Betuwe is, gemeenlyk het *Lekkeveer* genoemt. Zy loopt voorby Rhenen en Wyk te Duurstede, omtrent daar de oude ware Lek zyn oorsprонk hadt, zynde een klein riviertie als eene lekking of doorzypering uit de landen. Doch deze lekking, allengskens groter geworden, onttrok in 't jaar 860 (anderen willen al in 't jaar 421) den Rhyn meest al zyn water, zo dat die naar Utrecht, Woerden en Leiden afschietende, wegens de stopping by Katwyk op Zee, weinig, ja gansch geen loop meer behieldt. De Lek stroomt dan verder voorby Wyk, Kuilenburg, Vianen, Schoonhoven, enz. tot dat ze niet verre van Rotterdam zich in de Maas uitstort. Anderen zeggen, dat in 't jaar 857, of 860, een vervaarlyke storm, uit den Noord-Westen, het zeewater door den mondt van den Rhyn by Katwyk zodanig injoeg, dat alles overstroomde, en menschen, beesten, en wat 'er meer omtrent was, vernielt wierden; te meer, doordien de mondt van den Rhyn, door 't zeewater en opgeworpen zandt aldaar gestopt, of gene schuuring genoeg hebbende, de inwoners noodzaakte om den Rhyn door een anderen, of nieuwen arm zeewaarts aan te leiden, en zich dus in de Maas van dien groten watervloedt, in een anderen open boezem, te ontlasten; en dat zy dien arm de Lek genoemt zouden hebben. De *Oude Hollandsche Kronyk* zegt: „ Die van Utrecht, Hollandt en de Betu„ we hebben van Wyk te Duurstede, aan beide zyden een klei„ ne beek, uit den Rhyn vloeiende, de Lek geheten, met een „ dyk beslagen, en hebben dus den Rhyn zynen loop naar U„ trecht benomen, zo dat deze aangewasse beek, of grift, naar „ Vianen, Schoonhoven en voorts in zee schiet. De Rhyn dus „ gestopt, schoten de duinen te Katwyk in een, waar door de „ Rhyn by Katwyk gansch gesloten is ter plaatse, daar hy in zee „ plagt te lopen, enz." waar mede ook *Slichtenhorst* overeenkomt. Anderen stellen de Lek veel ouder, en dat ze lang te voren door Domitius Corbulo, veldheer van den keizer Claudius, zou gegraven zyn, om den sterken loop van den Rhyn wat te breken. Zie *Simon van Leeuwen* in zyn *Batavia Illustrata fol.* 115, ook *Menso Alting Notit. Germ. Inf. P.* II. *fol.* 110. *Oude Holl. Kron. fol.* 69 *enz.*

LEKE. (FRANÇOIS) Zie LEAKE.

LEKKERKERK, een redelyk fraai dorp in den Krimperwaardt, onder het baljuwschap van Zuid-Hollandt, aan de Lek, daar het zynen naam van heeft, twee mylen van Schoonhoven, en drie van Rotterdam gelegen, en de heeren van Lek toebehorende. Het is bekend door den salmvangst, en vermaard door een boer, *Gerrit Bastiaansz.* geheten, die van een ongemene grootte was. De kerk, die redelyk groot is, en een tamelyken toren heeft, was in de Roomsche tyden eene parochiekerk, maar wordt sedert de verandering van den Godsdienst door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Gouda. *Hist. van het Utrechtsche Bisdom.*

LEKKERLANDT, of NIEUW-LEKKERLANDT, een dorp in Zuid-Hollandt, aan de overzyde van de Lek, en, gelyk het voorgaande, naar die rivier aldus genaamt, onderhorig aan Dordrecht. Van ouds hadt het slechts eene kapel, staande onder de parochie van Lekkerkerk, en gebouwt in het jaar 1455; maar in den jare 1492 wierdt deze kapel vergroot, en met de toestemminge des bisschops van Utrecht tot eene parochiekerk aangestelt. Deze kerk wierdt ten tyde der Nederlandsche beroerten geheel afgebrand: doch in den jare 1645 weder opgebouwt. De zelve is niet groot, en heeft ook een klein torentie, staande met haren predikant onder de classis van Dordrecht. *Ibid.*

LEKKUM, een der veertien dorpen van de Vriesche grietenye Leeuwarderadeel, in het kwartier van Oostergoo. Het wierdt in den jare 1583 door de Spanjaarden, over het ys uit Gelderlandt komende, afgebrand, en de menschen zeer mishandelt. Het wordt thans in het geestelyke met Miedum door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Leeuwarden. *Winsemius.*

LEKSMONDE. Zie LEXMONDT.

LELANDUS, (JOHANNES) geboortig van Londen, studeerde te Parys onder Sylvius, en bevlytigde zich met zo veel zorg in het onderzoek der oudheden van Engelandt, en scheen zo bekwaam om daar in wel te slagen, dat koning Hendrik de VIII hem met een goed jaargeldt, en met den tytel van *Antiquarius* vereerde. Deze waardigheit begon en eindigde met hem. Om de plichten daar van te beter te vervullen, begon hy in den jare 1534 eene reize door alle de provinciën van Engelandt, onderzocht alle de overblyfselen der oude gedenkstukken, doorbladerde de handschriften der konventen en collegien, en zes jaren in deze reize besteed hebbende, en zo vele gedenkschriften vergaderd als hem mogelyk was, ondernam hy verscheide aanmerkenswaardige werken; maar hy hadt den tydt niet om de zelve te voltoien. Het hof betaalde hem het verschuldigde jaargeldt niet; en het zy om die reden, het zy om eenige andere, hy verviel in eene nare droefgeestigheit, die hem het verstandt deedt verliezen. Hy stierf in dezen droevigen staat den 18 April des jaars 1552, na dat hy eenigen tydt voor zyne doodt de Roomsche kerk afgezworen hadt. Men vindt zyne handschriften in de bibliotheek van Oxford. Het zyn ongeschikte stoffen, die niettemin blyken zyn van zyne grote bekwaamheit. Men kent de zelve nog beter door een werk, waar aan hy de laatste handt leide, en dat wel waardig zou zyn gedrukt te worden. Het voert den tytel van *Scriptores Illustres Britannici.* Men beschuldigt Camdenus zich zeer veel bediend te hebben van de handschriften van Johannes Lelandus. Smith heeft deze beschuldiging wederlegd. *Bayle Dict. Crit.*

LELEGES, zeker volk in de Asiatische provincie Karië. Daar was ook een ander volk van dien naam in Achaje naby de Epicnemische Locrenzen. Virgilius spreekt 'er van in het VIII boek van de Æneis. Plinius maakt 'er ook gewag van *l.* IV. *c.* 7. en Strabo *l.* VII.

LELEX, koning van Lacedemonië, stichtte den eersten stam der koningen van Sparta omtrent 't 2570 jaar der wereldt. Men noemde het landt van Sparta *Lelegia*, welken naam men afleidt van het woordt *Lelex*, maar dat anderen trekken van het Pheniciaansche *Lachlach*, het welk betekent kruiden voortbrengen, om dat dit landt een landt was van vee-weiden. Zie 't uittreksel van het boek van *J. Meursius de Regno Laconiæ*, in het VIII stuk van de *Biblioth. Univers.*

LELI (PETRUS) een Engelsch schilder, die zeer wel portraiten schilderde op den trant van van Dyk, zo wel ten opzichte van de hoofden als van de kleding en optooisels. *De Piles Abregé de la vie des Peintres.* Hy stierf aan eene beroerte in den jare 1680. Hy was zeer geacht by Karel den I, koning van Engelandt, en vervolgens by Karel den II, die hem tot zynen schilder verkoos, en hem ridder maakte. Niet hebbende kunnen reizen, vervulde hy dat gebrek, door zo veel hem mogelyk was de werken der uitmuntendste schilders te verzamelen, dat hem volkomen wel gelukte. *Engelsch Dict.*

LELIENDAL, een dorp in Zeelandt, Beooster-Schelde, in het landt van Schouwen. *Houwe.*

LELLI, of CAMILLUS DE LELLIS, stichtte de orde der zo genaamde Reguliere klerken, welke *ministrantes infirmis* genoemd worden, dewyl hunne verrechting in de bediening der kranken bestaat. Hy was van Bocchianico, uit de provincie van Abruzzo, in het koninkryk van Napels, alwaar hy geboren wierdt in den jare 1550. Hy kreeg een gevaarlyk gezwel, en wierdt daar door tot het voornemen gebragt om een Franciskaner te worden. Wanneer deze orde hem niet wilde aannemen, ging hy naar Rome, en diende de kranken in het gasthuis van S. Jakob. Naderhandt liet zich hy zich als een soldaat legen de Turken onderhouden. Daar op was hy een tydlang als een *frater* by de Kapucynen; doch wanneer deze hem ook wegens zyn ongeneeslyk gezwel zyn afscheidt gaven, kreeg hy de gedachten, om ten beste der kranken eene byzondere orde te stichten. Gregorius de XIII gaf hem in den jare 1584 daar toe de eerste bewilliging. Sixtus de V bevestigde de zelve in den jare 1586, en naderhandt is de zelve ten dele door Gregorius den XIV, ten dele door Clemens den VIII met nieuwe voorrechten begiftigt. Lelli stierf te Rome den 14 July des jaars 1614, verscheide verhandelingen nalatende. Zie zyn leven en dat van Philippus Neri. *Miræus de script. sec.* XVIII. *& de congregat. Clericorum in comm. vivent.*

LELOW, de voornaamste plaats in zeker district van dien naam in het kleine Poolsche waywoodschap Crakau, aan de rivier Biala, of Pilcza, gelegen. Zy is met oude muren en met een slot voorzien, dat op een heuvel legt. Men vindt aldaar eenige naar de Italiaansche manier aangelegde tuinen.

LEM, de gewaande stichter van de stadt Haarlem. Zie op HAARLEM.

LEMAN, LEMANUS LACUS, het meir van Geneve en het meir van Lausanne genoemt, by de Italianen *Lago di Geneva*, en by de Duitschen *Genffer-see.* Het zelve heeft Savoje ten Zuiden, en de Zwitsers ten Noorden, en strekt zich van het Oosten ten Westen 18 mylen uit, hebbende de stadt Geneve aan het Wester-einde. De Rhône loopt daar in aan de eene zyde en weder daar uit aan eene andere zyde. Lucianus maakt 'er gewag van *l.* I. *De-*

Deseruêre cavo tentoria fixa Lamano.

Plinius, de Reisbeschryving van Antoninus, Cluverius en verscheide anderen spreken 'er in het byzonder van, en voorval Cesar in het I boek zyne Gedenkschriften, alwaar hy zegt, *Lacus Lemanus, qui in flumen Rhodanum influit.* Deze plaats is in den zelven zin in Ausonius:

Quâ rapitur praceps Rhodânus, genitore Lemano.

Gelyk of dit meir de Rhone maakte. Daar zyn eenige uitleggers van Cesar, die deze plaats willen verbeteren, en de zelve in een strydigen zin stellen; als of 'er stondt: *Lacus Lemanus, quem fluvius Rhodanus influit.* Maar Nikolaas Sanson is niet van dit gevoelen in zyne aantekeningen op de kaart van het oude Gaule. Want hy meent met veel reden, dat men redelyker wyze den eenen zin en den anderen kan behouden; te weten, dat de Rhône in het meir van Geneve loopt, ten aanzien van dat gedeelte van die rivier, dat boven het meir is; en dat het zelve meir de Rhône maakt, ten opzichte van het gedeelte van de rivier, dat beneden is. *Cæsar l.* I. *Comment. Auson. de Flum. Sanson Geogr. enz.*

LEMANO. Zie ODESSE.

LEMBERG, LUWOW, *Reusch-Lemberg, Leopolis Russiæ*, de hoofdstadt in klein-Ruissen, in het waiwoodschap van Lemberg, aan de rivier Pelten, of Polten, 50 mylen van Crakau gelegen. Zy is groot, wel versterkt, en heeft een aartsbisdom, nevens een Armenischen aartsbisschop en een Griekschen bisschop, als mede twee sterke sloten, van welke het een in het ander, doch buiten de stadt, op een zeer hogen berg legt. Deze stadt dryft groten handel, en heeft twee grote voorsteden. Zy is van den hertog van Ruissen, Lescus, omtrent het jaar 1289 gebouwt. In het jaar 1340 wierdt zy van koning Casimir den II van Polen verovert, en onbeschryflyke schatten wierden uit de zelve weggevoert. In het jaar 1648 wierdt zy van Chilnek, generaal der Cozakken, te vergeefsch belegert. In het jaar 1672 wierdt zy van de Cozakken, Tartaren en Turken den 23 September belegert, en scherp beschoten; maar den 4 October voor zekere somme gelds wederom verlaten. In het jaar 1712 den 17 Augusty wierdt het derde deel der zelve door brandt in de assche gelegt, en in het zelve jaar deden de sprinkhanen in deze landstreek veel schade. Dit waiwoodschap bestaat uit vier kastelnyen, de welke zyn *Lemberg, Przemisl, Sanock* en *Halicz. Janson. in Atlante. Cromerus. Starovolscius. Zeiler. beschr. van Polen.*

LEMBRO, of IMBROS, een eilandt in den Archipel, naby den ingang der zee, die Propontis genoemt wordt, drie Duitsche mylen van de Dardanellen Zuid-Westwaarts. Het zelve hadt eertyds eene stadt van den zelven naam, die benevens het eilandt den Thracischen goden Cabiri en Mercario gewyd was. De haven dezer stadt was ook zeer bekwaam, doch legt tegenwoordig gansch verwoest. Op dit eilandt zyn vier dorpen, waar van het grootste Imbro genoemt en door een kasteel beschermt wordt. Het eilandt is hoog en bergachtig, overal met bosschen bedekt, en vol wilde zwynen en ander wildt. De dalen zyn vermaaklyk, wel bewatert en bebouwt. *Stephanus. Plutarchus. enz.*

LEMBRUN, een klein landschap van Auvergne, waar van men de grenzen niet weet. S. Germain van Lembrun, tusschen Issoire en Brioude gelegen, behoudt den naam van het zelve. *Maty Dict.*

LEMERI, (NICOLAUS) was geboren te Rouaan in den jare 1645. Zyn vader, Juliaan Lemeri, was procureur van het parlement van Normandië, en den Hervormden Godsdienst toegedaan. Hy leide den grondt zyner studiën in zyne geboortestadt, en wierdt uit eene natuurlyke neiging tot de Chymie aldaar apotheker, doch ging, om zich daar in volkomen te maken, in den jare 1666 naar Parys. Hy kwam aldaar aan den koninklyken Chymicus Glazer, dien hy echter, dewyl hy een onverstaanlyk en daar by een zeer nydig man was, wel haast wederom verliet, en besloot eene reize door gansch Vrankryk te doen. Hy bleef 3 jaren lang te Montpellier, alwaar hy zich ophieldt by een apotheker, en aldaar, hoewel hy geen Doctor in de medicynen was, echter in de zelve practiseerde. Na dat hy zyne reize volvoerd hadt, kwam hy weder te Parys in den jare 1672, en leide aldaar een *Laboratorium* aan, dewyl hy uit liefde tot de Chymie liever een apotheker wilde zyn, dan den graadt van het Doctorschap in de medicynen aannemen. Zo wel het groot getal zyner leerlingen, onder welke inzonderheit Bernier, Rohault, Regis, en Tournefort bekend zyn, als zyne Chymische schriften, doen besluiten, dat hy die wetenschap, welke tot dien tydt toe zeer duister was, in een tamelyk licht gestelt moet hebben. In den jare 1681 begon men hem moeielykheden aan te doen wegens zynen Godsdienst. Hy kon echter niet besluiten Vrankryk te verlaten, hoewel de keurvorst van Brandenburg hem naar Berlyn liet roepen, tot dat hy zich eindelyk door de toenemende vervolging genoodzaakt zag uit Vrankryk te vertrekken en naar Engelandt te wyken. Doch dewyl hy ook in dit koninkryk, alwaar de onlusten gestadig toenamen, niet kon hopen zyne rekening te vinden, keerde hy weder naar Vrankryk, en nam, om door de waardigheit van het Doctorschap te zekerder te zyn, de zelve in den jare 1683 te Caen aan. Door de wederroeping van het Edict van Nantes in den jare 1685 wierdt hem ook de practyk verboden; hy voer echter voort onder eene machtige bescherming lessen te geven in de Chymie. Eindelyk nam hy in den jare 1686 den Roomschen. Godsdienst aan, en zette na dien tydt zo wel de practyk in de medicynen, als mede zyne onderrechtingen in de Chymie voort, en verkocht ook zelf artzenyen, welke beide laatste zaken hy echter door byzondere koninklyke gunst deedt, zynde zulks hem anders, dewyl hy geen apotheker meer was, niet geoorloofd. In den jare 1699 wierdt hy een medelidt van de akademie der wetenschappen, en deedt goede diensten aan de zelve. Hy stierf aan eene beroerte in den jare 1715. Zyne schriften zyn *Cours de Chimie*, welke in vele talen overgezet is; *Pharmacopée universelle, traité de l'Antimoine; traites des drogues. Histoire du renouvellement de l'Acad. des Sciences T.* II.

LEMGOW, in het Latyn *Lemgovia*, eene middelmatige hanzeestadt in den Westphaalschen kreits, in het graafschap Lippe, zynde voortyds eene vrye Rykstadt geweest, doch tegenwoordig tot het gemelde graafschap Lippe behorende, hoewel zy nog tamelyke vryheden bezit. Hertog Hendrik de Oude van Brunswyk, zegt men, dat haar aan het sticht Paderborn schonk, maar de bisschop daar van, zynde zeker graaf van der Lippe, aan dit huis te leen gaf. Zy legt aan de rivier Pega 14 mylen van Minden. *Cluv. Descr. German. Zeileri Descr. Westphal. p.* 37.

LEMINGTON is de naam van twee steden in Engelandt; de eene, welke eigentlyk maar een vlek is, is in het Zuid-Oostelyke gedeelte van het graafschap Hamp, in eene landstreek, welke men *Christkerk* noemt, 72 Engelsche mylen van Londen. De twede is in de landstreek van het graafschap Warwik, welke men *Knightlow* noemt. Zy is aanmerkenswaardig door twee waterwellen, die maar omtrent twee treden van malkander zyn, en nochtans een verschillenden smaak en uitwerking hebben. De eene is zoet en de andere zout, hoewel zy zeer verre van de zee af is. *Engelsch Dict.*

LEMMER, (DE) een aanzienlyk dorp in de Vriesche grietenye van Lemsterlandt (waar van hier na) aan welke het zynen naam gegeven heeft, gelegen aan de Zuiderzee, met een gemakkelyke haven aan de zelve. Voor dezen, ter gelegenheit van de oorlogen, is hier zomtyds, om de aangelegenheit der plaatse, een kasteel, of vastigheit, opgeworpen. By den inval der Franschen en Munsterschen in den jare 1672 in deze landen, liet bisschop Christoffel van Galen de Lemmer opeischen; maar wierdt, wanneer hy zich gereed maakte om het met de wapenen te bemachtigen, wonderlyk gestuit door het gezicht van eenige wagens en vluchtelingen, die by de Lemmer den zeedyk heen en weder reden, en welke door hem voor aankomende hulpbenden wierden aangezien: weshalven hy den aanval niet dorst wagen. Dit dorp roemt op eenige geleerde mannen, in het zelve geboren, en onder anderen op *Andreas Myrica*, een geneesheer, in de Latynsche, Griekschen, Hebreeusche en Chaldeeusche talen ervaren. De Lemmer, Vollega en Eesterga worden tegenwoordig in gemeenschap door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Zevenwolden. *Winsemius Oudheden van Driesl.*

LEMMICH, (HENRIK) van Lubek, heeft in den jare 1638 eene verdediging der kanonyke en apocryphe boeken van het Oude en Nieuwe Testament uitgegeven. *Konig Bibl.*

LEMNIUS, (LÆVINUS) een vermaard geneeskundige, wierdt geboren te Zirikzee, in Zeelandt, den 20 May des jaars 1505. Na dat hy den grondt zyner studiën in zyn vaderlandt gelegt hadt, begaf hy zich op verscheide akademien om aldaar in de Philosophie en in de geneeskunde te studeren. Na dat hy hier op Doctor geworden was, keerde hy naar zyn vaderlandt, oeffende aldaar een langen tydt de geneeskunde, en verrechtte vele gelukkige genezingen. Na de doodt van zyne vrouwe begaf hy zich in den geestelyken standt, en wierdt priester en kanunnik te Zirikzee. Hy stierf in den jare 1568. Een van zyne voornaamste werken is dat van: *occulta Naturæ miracula*, dat dikwils herdrukt is. Zyn zoon Wilhem Lemnius oeffende met geluk de geneeskunde, zo dat Erik de XIV, koning van Zweden, hem aan zyn hof deedt komen, en hem tot zyn eersten lyfarts maakte. Hy was zo getrouw aan dezen vorst, dat men, wanneer de zelve onttroont wierdt, hem gevangen nam, en in den jare 1568 ter doodt bragt. Onder zyne schriften zyn: *Explanatio similitudinum, quæ ex fructibus herbisque in S. Bibliis desumuntur; de occultis naturæ miraculis libr.* IV; *de habitu & constitutione corporis l.* II; *de vita cum animi & corporis incolumitate recte instituenda l.* I; *de Astrologia; de præfluxo vitæ termino & de honesto animi & corporis oblectamento, simulque de frugalitate & vitæ rusticæ dignitate. Miræus in elog. Belg. Adam. in vita Med. Germ. Andreas. Freher. Bayle Dict. Crit.*

LEMNIUS (SIMON) leefde in den jare 1550. Hy was van Coïre, in het landt der Grisons, ten minste indien men zulks verstaan moet door *Curia Helvetiorum.* Hy bragt in heldenvaarzen de verhandelinge van Dionysius *de Situ Orbis.* Hy bragt ook in Latynsch heldendicht de *Odyssea* van Homerus. *Konig Bibl.*

LEMNOS, een eilandt van de Egeesche zee, naby Thracië en den berg Athos, was om vele oorzaken vermaard. Aldus was het berucht wegens de grote godinne, *Lemnos* genoemt, en aan welke men maagden offerde. De Sintiën, volkeren van Thracië, waren de eersten, die het zelve bewoonden. Het zelve hadt maar twee steden, de eene Hephestia genoemt, de andere Myrina. Zyn Doolhof was een der vier gebouwen van dien aardt, waar van de ouden gewag gemaakt hebben. De inwoners van Lemnos waren de eersten, die zich ophielden met het smeden van wapenen. Dit was zonder twyffel eene der redenen, welke de dichters verplichtten om te stellen, dat Vulcanus, uit den hemel op de aarde geworpen zynde, in dit eilandt nederviel, aldaar zeer wel ontfangen wierdt, en aldaar eene smedery oprechtte. De plaats, alwaar hy nederviel, was zeer aanmerkelyk door zeker slag van aarde, welke grote krachten hadt. Zy genas Philoctetes van de beet van eene slange. De dichters hebben zyn onaangenaam verblyf in het eilandt van Lemnos, terwyl de Grieken voor

Troja

Troja waren, zeer wel gezongen. Daar waren andere redenen, die gelegenheit gaven tot de gemelde verziering wegens Vulcanus; want men zeide, dat 'er oudtyds vele vlammen uit den boezem der aarde kwamen in het eilandt van Lemnos, en bovenal op den top van den berg Mosychlus. Daar geschiedden in dit eilandt twee moorden, welke tot een oorsprонk dienden van spreekwoorden. De eerste van deze moorden is die, waar van gesproken wordt in het artykel van HYPSIPYLE, en zou in zekeren tydt eene volkome eenzaamheit veroorzaakt hebben, indien de Argonauten zulks niet hersteld hadden. De vrouwen hadden alle de mannen gedood, en waren niet van voornemen de eerstkomende te ontfangen; want verstaan hebbende, dat 'er een schip was, dat in hun eilandt landde, liepen zy gewapend naar den oever, wel bereid om zich tegen den inval te stellen; maar wanneer zy wisten, dat het niet de Thraciërs hare vyanden waren, die haar kwamen aantasten, en dat dit schip, dat der Argonauten was, zo betoonden zy allerlei heuschheit, en verklaarden aan deze wakkere mannen, dat zy vryheit zouden hebben aan landt te komen, mits dat zy een eedt deden, dat zy by haar zouden slapen. Zy namen deze voorwaarde aan, en vervulden de zelve op zulk eene aangename wyze, dat men gezegt zou hebben, dat zy niet meer aan de onderneming van Colchos dachten; maar Hercules, die in het schip gebleven was, berispte hen, dat zy zich aldus overgaven aan de wellusten, en verplichtte hen zich weder in het schip te begeven. Eenigen zeggen, dat zy twee of drie jaren doorbragten met de vrouwen van Lemnos. Het eilandt wierdt aldus bevolkt. De andere moordt deedt alle de kinderen omkomen, welke die van Lemnos gehad hadden by hunne Atheensche byzitten. Om dit wel te verstaan, moet men weten, dat de Atheniënzen, de Pelasgen uit Attica verjaagt hebbende, hen het landt te bewonen gaven, dat onder aan den berg Hymesse of Hymette was. Dit was eene beloning voor de moeite, welke de Pelasgen genomen hadden in het bouwen der muren van de sterkte of het kasteel van Athene. Zy bebouwden het landt, dat hen gegeven was, met zo veel zorgvuldigheit, dat zy het zelve, dat anders zeer slecht was, zeer goed maakten. En dit was oorzaak, dat de Atheniënzen hen van daar verdreven. De Historieschryver Hecateus geeft daar van gene andere reden; maar zy stemden deze onrechtvaardigheit niet toe; zy beweerden, dat hunne kinderen van beide de sexen, om water gegaan zynde aan de negen fonteinen, een bloedigen hoon ontfangen hadden van de Pelasgen, niet vergenoegd zynde met dezen hoon zich tot een inval bereidden, en daar van overtuigd wierden. De Atheniënzen beweerden, dat zy hen zouden hebben kunnen doen sterven, en dat zy, hen alleenlyk verdreven hebbende, veel barmhertigheits hadden doen blyken. De Pelasgen weken naar verscheide oorden, en voornamentlyk naar het eilandt van Lemnos. Zy zochten de gelegenheden om zich te wreken; en dewyl zy den tydt wisten der Atheensche feesten, zo leiden zy lagen voor de vrouwen van Athene, die te Brauron het feest van Diana vierden, en vervoerden een groot getal van de zelve, die zy tot hunne byzitten maakten. De zelve kregen vele kinderen, en leerden hen de taal en de zeden van Athene. Deze kinderen wierden hoogmoedig, en verachtten de anderen, welke van Lemnische vrouwen waren, en indien iemandt van hen geslagen wierdt door een kindt, welkers vader en moeder Pelasgen waren, zo kwamen zy hem alle te hulp, en matigden zich allerlei oppermacht aan. De Pelasgen, zulks opgemerkt hebbende, besloten, dat zulke bastaarden, die zich reets in hunne kindschheit tegen de wettige kinderen wisten te verbinden, en hunne pogingen aanwendden om die te mishandelen, eens te vrezen zouden zyn: zy deden hen dan alle sterven; waar na zy ook hunne Atheensche byzitten doodden. Dit wierdt gevolgd van eene grote onvruchtbaarheit, die zich over hunne vrouwen, over hunne landen en over hunne kudden uitstrekte. Zy verzochten eenige verlichting van het orakel. Apollo geboodt hen aan de Atheniënzen alle de voldoening te geven, die van hen geëischt zou worden. Zy verklaarden dan aan de Atheniënzen, dat zulks hun voornemen was; maar wanneer men een landt van hen geëischt hadt, dat gelyk was aan eene tafel, die men in het Prytaneum hadt doen bereiden, en die men met allerlei goede zaken voorzien hadt, zo antwoordden zy: *Wy zullen het doen, wanneer een schip door een Noorden windt in 24 uuren uit uw landt in het onze zal komen.* Zy meenden, dat zy zich nergens toe verplichtten, uit aanmerking van de gelegenheit van Athene ten opzichte van Lemnos. Miltiades vermeesterde de verscheide jaren daar na het Thracische Chersonesus, van waar hy naar Lemnos zeilde, en verklaarde aan de inwoners, dat de voorwaarde, in hunne belofte vervat, vervuld was, en dat zy bygevolg het landt moesten ruimen. Die van Hephestia gehoorzaamden; maar die van Myrina stelden zich daar tegen, bybrengende, dat Chersonesus Attica niet was. Miltiades belegerde hen, en dwong hen zich over te geven. Dit is het, dat Hrodotus verhaalt. Zyn verhaal komt niet ganschelyk overeen met dat van Cornelius Nepos, ten opzichte der verovering van het eilandt Lemnos; want deze laatste historieschryver vooronderstelt, dat Miltiades, eer hy het Chersonesus vermeesterde, van die van Lemnos eischte, dat zy zich vrywillig elders heen zouden begeven, en dat zy hem het voorverhaalde antwoordt gaven; dat hy, het Chersonesus gewonnen hebbende, weder te Lemnos kwam, en de vervulling der voorwaarden eischte, en dat de inwoners, geen tegenstandt hebbende durven bieden, het eilandt aan hem afstonden. Dit eilandt was zeer gekweld van de sprinkhanen, en 't was daarom, dat ieder inwoner geschat was om een zeker getal daar van te doden, en dat men aldaar de vogelen aanbadt, die hen voorgingen om de zelve uit te roeien, als onder anderen de leeuwerikken, die de eieren der sprinkhanen vinden, en de zelve breken. De bloem, Lychnis genoemt, wiesch nergens schoner dan in het eilandt Lemnos. Zy was geboren uit het water, waar in Venus zich gewasschen hadt, na dat zy by Vulcanus gelegen hadde. Men hadt aldaar veel eerbiedt voor Bacchus en voor Diana; maar niet voor Venus, die van hare zyde dit landt niet beminde. Zy hadt aldaar een bloedigen hoon geleden; want het was in het eilandt van Lemnos, dat Vulcanus haar vertoonde, met den godt Mars vereenigt zynde, en dat hy aan alle de goden het schouwspel van hare betrapping op heter daadt betoonde. Homerus is niet van dit gevoelen; hy plaatst het toneel van dit geval in den hemel. De Persianen maakten zich meester van dit eilandt ten tyde van Darius, zoon van Hystaspes, en stelden aldaar een gouverneur, die het onmenschelyk handelde. Miltiades onderwierp het zelve een langen tydt daar na. Herodotus doedt daar omtrent een verhaal, dat niet wel over een gebragt kan worden met dat van Plutarchus. Ubbo Emmius verzekert, dat de Amazonen aldaar heerschten, voor dat de afkomelingen der Argonauten aldaar woonden; doch men weet niet, in wat goeden schryver hy zulks gevonden heeft. Men leest in Vitruvius, dat de Romeinen de inkomst van dit eilandt gaven aan de Atheniënzen. Zo men hadt het gene Strabo daar van geschreven heeft, men zou daar in ongetwyffeld naauwkeurige byzonderheden vinden: maar dat gedeelte van het boek van dezen uitmuntenden schryver is verloren. Het eilandt van Lemnos wordt tegenwoordig *Stalimena* genoemt. De Turken belegerden het zelve in den jare 1475, en wierden gedwongen het beleg op te breken. Men zag by deze gelegenheit de grote dapperheit uitmunten van eene dochter, Marulla genoemt, waar van elders gesproken wordt. Mahometh de II verkreeg het eilandt eerst door een verdrag van vrede in den jare 1478: de Venetianen, veroverden het zelve in den jare 1656, en de Turken herwonnen het in het volgende jaar na een langdurige belegering. *Bayle Dict. Crit.*

LEMO, LIM, in 't Latyn *Lemuris*, eene kleine rivier van Italië. Zy heeft haren oorsprонk in het gebiedt van Genua, alwaar zy Gavi bespoelt, en voegt zich by de Orbe in het Alexandrynsche. *Maty Dict.*

LEMONIADEN, (van het Grieksche woordt λειμὼν, eene *weide*) een naam, welken de heidenen aan zekere nymphen gaven, die zy het opzicht over de velden en weiden toeëigenden. *Pomey Panth. Myth. p.* 180.

LEMOS, eene kleine provincie van Gallicië, in Spanje, waar van *Monfuerte de Lemos* de hoofdstadt is, in welke de graven van Lemos, die zich *de Castro* en *de Portugall* noemen, hunnen setel hebben, in een vermakelyk gelegen paleis op een berg, aan welkers voet de rivier Cabe voorby loopt, en zich daar op uitstort in de Minho. *Imhof van de Grand. in Span. p.* 304.

LEMOS, (FRANCISCO DE CASTRO, GRAAF VAN) was gesproten uit het voorgemelde geslacht, en zyne goede eigenschappen waren hem zo voordeelig, dat hy reets in zyne jeugt tot de hoogste eerampten begon gebruikt te worden. Hy klom van tydt tot tydt op tot de waardigheit van het presidentschap van den Raadt van Indië, het onderkoningschap van Napels, en het presidentschap van den Raadt van Italië, welke ampten hy alle met een algemeen genoegen bekleedde. Eindelyk, wanneer hy eens op den weg van Madrid naar het Escuriaal zich eenige onbescheide redenen tegen den koning Philips den III hadt laten ontvallen, geraakte hy in ongunst, en wierdt in het koninkryk Gallicië gebannen, alwaar hy op zyn slot Monfuerte het overige van zyn leven sleet. *Juan de Vitriano comment. sobre el Comineo c.* 61.

LEMOS, (LODEWYK) een Portugeesch geneeskundige, gaf in den jare 1592 een werk in zes boeken uit over de wyze om het best te voorzeggen in de ziekten. Men heeft nog van hem een oordeel over de werken van Hippocrates. *Konig Bibl.*

LEMOS, (THOMAS) een Dominikaan, afkomstig uit het doorluchtig geslachte van Lemos in Spanje, wierdt geboren in den jare 1545 te Ribadavia, eene stadt van Gallicië. Zich in de Dominikaner orde begeven hebbende, benaarstigde hy zich in de studie van de Theologie. Hy was te Valladolid, wanneer de twist over de genade tusschen de Dominikanen en de Jesuiten aldaar ontstondt in den jare 1594 Hy verdedigde van dien tydt af de lere van S. Thomas, en bestreedt die van Molina. In den jare 1600 naar het algemeen kapittel van de orde, dat te Napels gehouden wierdt, gezonden zynde, beweerde hy aldaar den 21 May een stelling over de genade, opgedragen aan den kardinaal d'Avila, in welke hy de lere van S. Thomas met zo veel kracht verdedigde, dat hy door het kapittel gelast wierdt om deze zaak met Alvarez te Rome te vervolgen. Hy droeg al het gewigt van alle de twistredeneringen, gehouden in de congregatien *de Auxiliis*, te Rome vergaderd onder de pauzen Clemens den VIII en Paulus den V, waar van hy een naauwkeurig dagverhaal heeft nagelaten, te Loven gedrukt in den jare 1702. Hy heeft nog een groot werk geschreven, vervattende verscheide verhandelingen over de vryheit en over de genade, in den jare 1676 te Beziers gedrukt, onder den tytel van *Panoplie de la Grace.* Hy is de schryver van een groot getal van schriften over deze verschillen in den tydt van de congregatie *de Auxiliis.* Hy was zestig jaren oud, wanneer deze congregatien eindigden onder Paulus den V. Hy hadt zich in de zelve zo veel achting verkregen, dat de paus en de koning van Spanje hem bisdommen aanboden, welke hy weigerde. Hy wierdt tot consulteur generaal verkoren den 15 November des jaars 1607. De Katholyke koning gaf hem een jaargeldt, dat hy aannam, om niet tot last te zyn aan het klooster van la Minerva, alwaar hy stierf in den ouderdom van 84 jaren, den 23 Augusty des jaars 1629, na dat hy drie jaren van te voren het gezicht

zicht verloren hadt. Men kan zyn leven nazien aan het hoofdt van zyn Journaal van de congregatie *de Auxiliis.*

LEMPTA, eene wildernis in Afrika, in Zaara, of Lybië, benevens eene ſtadt van den zelven naam. *Leo & Marmol deſcr. Africæ.*

LEMSTER, of LEMPSTER, (LORD) in Engelandt. Deze tytel is in den jare 1692 op het geſlacht der Farmours, of Fermours, gekomen, die ook *Ricards* genoemt worden, en hunnen ſetel in Oxfordshire in den beginne te Somerton aan de rivier Cherwel, doch eindelyk te Tursmore, drie mylen van daar, genomen hebben. *Richard Fermour* dreef een tydlang handel, en zette zich naderhandt te Eſton neder, alwaar hy van de aanzienlyke landeryen, als mede van andere goederen, die hy bezat, zeer ſtatelyk leefde, en zich boven anderen uitermaten gaſtvry betoonde. Zyn yver voor den Roomſchen Godsdienſt bragt te wege, dat Henrik de VIII hem in zynen ouderdom het zyne liet ontnemen. Na eenige jaren, die hy in grote armoede en niet minder geduldt doorbragt, herſtelde Eduard de VI hem in omtrent het derde deel van zyne vorige goederen, en gaf hem tot eenige vergoeding van het overige nog eenige landeryen daar by. Niet lang daar na ontboodt hy zyne goede vrienden by zich naar Eſton, nam als een, die haaſt ſterven zou, afſcheidt van hen, en ging daar op in zyne ſlaapkamer, alwaar men hem na eene wyle knielende en met opgeheve handen dood vondt. By Anna, eene dochter van den ridder Wilhem Browne, liet hy na: 1) *Johannes*, die volgt; 2) *Thomas*, van wien de linie der *Fermours* van Somerton haren oorſpronk heeft; 3) *Hieronymus*, die zonder erfgenamen ſtierf; 4) *Johanna*, getrouwt met Lodewyk, lord Mordaunt, baron van Thurvey; 5) *Maria*, getrouwt met den ridder Richard Knightey van Fawsley; 6) *N.* getrouwt met den ridder Lucy van Cherlcot. De oudſte zoon, *Johannes*, wierdt ridder van het Badt, ſtierf in den jare 1571, en liet na by Mathildis, eene dochter van Nikolaas, lord Vaux, baron van Harowden, 3 zonen en 3 dochters. De oudſte zoon, *Georgius*, wierdt ridder, bragt zyne jeugt meeſt door in de Nederlanden, alwaar hy onder den prins Wilhem van Oranje de wapenen droeg, deedt naderhandt, wanneer hy reets tamelyk tot zyne jaren gekomen was, eene reize naar Italië, en leefde den overigen tydt, naar het voorbeeldt van zynen grootvader, op eene gaſtvrye wyze te Eſton; gelyk hy dan ook onder anderen den koning Jacobus den I, als mede des zelfs gemalinne, zeer ſtatelyk aldaar onthaalde. Hy ſtierf in den jare 1612 in een goeden ouderdom, na dat hy by Maria, eene dochter en erfgename van den ridder Thomas Curſon, 7 zonen en 8 dochters geteelt hadt. Van de laatſte trouwde *Agnes* met Thomas Viſcounte Wenman in Ierlandt, en *Maria* eerſt met een Schotſch lord, Robert Sanquhar, en na des zelfs doodt met Barnabas, grave van Thomond in Ierlandt. Van de zonen was zyn opvolger de oudſte, *Hatton*, ridder, die eerſt trouwde met Elizabeth, eene dochter van den ridder Edmund Anderſon, opperrechter van het hof der *Common-pleas*, en daar na met Anna, dochter van den ridder Wilhem Cockaim, Lord-Major van Londen. Hy ſtierf in den jare 1640 aan een beenbreuk, na dat hy uit zyne koets gevallen was. Uit het laatſte huwelyk wierden hem 5 zonen en 6 dochters geboren. De oudſte dochter, *Maria*, trouwde met den ridder Karel Compton, twede zoon van den graaf Spencer van Northampton. Van de zonen wierdt de twede, *Hatton*, by den toenmaligen prins van Walles, Karel den II, majoor te paardt, en ſneuvelde in den jare 1644, wanneer hy maar 19 jaren oud was, in een treffen by Oxford. De oudſte zoon, *Wilhem*, diende met groten yver den koning Karel den I, die hem tot ridder ſloeg, over een eſquadron van zyne ruitery ſtelde, en hem kamerheer maakte van zynen kroonprins. Wanneer naderhandt de koninklyke aanhang onder geraakte, bleef hy echter volſtandig het belang van het Stuardſche geſlacht toegedaan, en moeſt dieswegen in zyne goederen en op andere wyzen veel ongemak uitſtaan, waar in hem zyne deugdzame echtgenote, Maria, eene dochter van Hugo Perry van Londen, getrouwelyk byſtondt. Hy ſtierf den 14 May des jaars 1661; waar op zyn oudſte zoon, *Wilhem*, op hem volgde. Deze liet den ſetel van zyne voorvaderen te Eſton op nieuws van den grondt op herbouwen, en benevens andere ſtatelyke ſieraden vele oude Roomſche, Griekſche en Egyptiſche ſtandbeelden van wit marmer aldaar oprechten. Den 12 April des jaars 1692 wierdt hy door Wilhem den III, onder den tytel van *lord Lemſter*, tot pair van Engelandt gemaakt. Hy trouwde eerſt met Johanna, dochter van Andreas Barker van Fairford, waar by hem geboren wierdt *Elizabeth*, die daar na ongetrouwt ſtierf; daar na met Catharina, dochter van Johannes den III, lord Poulet, by welke hy *Maria* teelde, die naderhandt trouwde met den baronnet Johan Woodhouſe van Kimberly; en eindelyk met Sophia, de zesde dochter van Thomas Osborne, hertog van Leeds, weduwe van Donatus lord O-Brian, waar by hem de volgende kinderen geboren wierden: 1) In den jare 1698 *Thomas*; 2) in den jare 1704 *Wilhem*; 3) *Catharina*; 4) *Mathildis*. *Peerage of England* II. *p.* 126.

LEMSTERLANDT, eene Vrieſche grieteny in de Zevenwolden, die de derde ſtem in de Staten der Wolden heeft. Het heeft zynen naam van het dorp *Lemmer*, boven beſchreven. In vorige tyden was deze grieteny zeer vermaard wegens de oorlogen, gevoert tegen den grave van Kuinre, of de Kuinder, de biſſchoppen van Utrecht, en de graven van Hollandt, die, ter oorzake van de goede gelegenheit der haven, hunnen intocht in Vrieslandt door de Lemmer namen; gelyk zy ook een kaſteel, burgt, of ſterkte in Ooſterzee bouwden, dat naderhandt van de Vriezen omver geworpen is. Zy heeft nog een goede uitvaart, maar het landt is, door het aanſpoelen der zee, vry veel afgekabbelt. De grieteny heeft ten Zuiden het oude graafſchap Kuinre, nevens de provincie van Overyſſel, ten Zuid-Ooſten de grietery Stellingwerf Weſteinde, ten Ooſten die van Schoterlandt, ten Noorden die van Doniawerſtal, en ten Weſten de Zuiderzee. In Lemſterlandt heeft men het *Tieu kemeer*, het grootſte van alle meiren en wateren in Vrieslandt. De omgelegene landen zyn vruchtbaar, en geven goede weiden. In oude tyden maakten *Ooſtzimgerlandt* en *Doniawerſtal* met Lemſterlandt maar eene grieteny uit. Ooſtzimgerlandt wordt hedendaags *Ooſt-Zimgerveldt* geheten. Het is een treffelyk ſtuk lands, in den omtrek eenige duizend pondematen, waar van twee en een halve een mergen uitmaken, vervattende. Voor dezen zyn daar vele veldſlagen, volgens de oude kronyken, voorgevallen. Lemſterlandt heeft vyf dorpen, namentlyk, het voorgemelde *Lemmer*, voorts *Zeſterga*, *Follega*, *Ooſterzee*, en *Echten*. De beſtiering dezer grieteny wordt waargenomen door een grietman (in dezen jare 1728 de Heer *Regnerus van Andringa*, verkoren in 't jaar 1692) twee byzitters en eenen ſecretaris, wordende de rechtdag des woensdags hier gehouden. *Winſemius achter zyn Kronyk van Vrieslandt. Schotanus.*

LEMURIA, een feeſt, dat de Romeinen vierden op den 9 May, om de *Lemures* of verſtorvenen te verzoenen. De Romeinen geloofden aangemerkt te hebben, dat alle de huwelyken, welke gedurende dit feeſt geſchied waren, ongelukkig waren geweeſt: het welk gelegenheit gegeven hadt tot een zeker ſlag van ſpreekwoordt: *Malum eſſe menſe Maio nubere.* Men ſchryft de inſtelling van dit feeſt toe aan Romulus, die, om zich te ontſlaan van het ſpook van zynen broeder Remus, dien hy hadt doen doden, en die altoos voor hem verſcheen, een feeſt inſtelde, dat hy naar zynen naam *Remuria*, of *Lemuria*, noemde. Men deedt offerhanden gedurende drie nachten. Zie hier wat de voornaamſte plegtigheit was van deze offerhande. Omtrent middernacht deedt de geen, die offerde, barrevoets zynde, een teken, hebbende de vingers van de handt gevoegd by den duim, waar door hy zich inbeeldde te beletten, dat de boze geeſt, of het ſpookſel, zich niet voor hem vertoonde. Daar na wieſch hy zyne handen in fonteinwater, en zwarte bonen in zynen mondt nemende, wierp hy de zelve achter hem, deze woorden ſprekende: *Ik bevryde my door deze bonen, my en de mynen*, verſellende deze woorden met zeker geraas van pannen en andere kopere vaten, waar op men ſloeg, deze ſpoken biddende te vertrekken, tot negenmaal toe herhalende, dat zy zouden heen gaan in vrede, zonder de ruſt der levenden meer te ſtoren. *Varro de Vita Pop. Rom. l.* I. *Ovid. l.* V. *Faſt.*

LENA, eene grote rivier van groot-Tartarye. Men vindt de zelve niet in de gewone kaarten; maar de Hr. Witſen heeft de zelve in de zyne aangewezen, en de vader April maakt 'er gewag van in zyne reizen. Zy heeft haren oorſpronk omtrent de rivieren Amur en Jeniſey, loopt voorby deze laatſte byna meteen evengelyken loop, en na dat zy byna ganſchelyk onbekende wyduitgeſtrekte landſtreken doorlopen heeft, ontlaſt zy zich in den Noorder-Oceaan. *Maty Dict.*

LENÆA was een feeſt, dat het Atheenſche landvolk ter eere van *Bacchus* vierde. Het zelve viel in de maandt *Poſideon* of *Lenæon*, in het uitgaan van den herfſt. Op dit feeſt wierdt een wetſtrydt onder de dichters gehouden. Het zelve wierdt in later tyden, zo het ſchynt, *Ambroſia* genoemt. *Schol. Ariſtoph. Meurſ. Græc. Fer.*

LENCZICZ, LANSCHET, een waiwoodſchap in groot-Polen, tuſſchen de waiwoodſchappen Kaliſch, Siradië, Sendomir en Rava, het welk 3 diſtricten begrypt, namentlyk *Lenczicz*, Brezin en Orlow. De hoofdſtadt *Lenczicz*, in 't Latyn *Lancicium*, legt in moeraſſen aan de rivier Bſura, en heeft een kaſteel op een rots. Deze plaats is 10 mylen van de rivier Warte, omtrent even zo verre van Gnezen, en 30 mylen van Warſchau. In den jare 1656 verbrandde het zelve byna ganſchelyk. In den jare 1181 wierdt alhier eene vergadering gehouden, welke de rykszaken in goede order bragt. In den jare 1188 hieldt men eene andere zamenkomſt, en beſloot daar in Saladyn met oorlog aan te taſten. Petrus, legaat van den paus, hieldt alhier in den jare 1291 een concilie; en Fulco, aartsbiſſchop van Gnezen, hieldt 'er een in deze ſtadt tegen Conradus, hertog van Maſovië, in den jare 1240, en nog een ander in den jare 1246, om gelyke oorzake, als mede in den jare 1258 tegen Boleslaus den Kalen, hertog van Sileſië, die den biſſchop van Breslau hadt gevangen gezet. In den jare 1585 vergaderden de biſſchoppen alhier tegen den hertog van Breſlau, Henrik den IV. Johannes Laski hieldt aldaar ook twee concilien in de jaren 1523 en 1527 tegen Luther. Om de zelve oorzaak wierden hier ook in de jaren 1547 en 1557 twee ſynoden aangeſteld. *Cromer deſcr. Polon. Zeiler. beſchreib. von Polen.*

LENDENARA, eene kleine ſtadt van den Venetiaanſchen Staat in Italië. Zy is gelegen in het Poleſino de Rovigo, aan de Adigeto, twee of drie mylen boven de ſtadt Rovigo. *Maty Dict.*

LENFANT (DAVID) gaf in den jare 1656 te Parys twee ſtukken in folio uit van Auguſtiniaanſche concordantiën. Hy heeft ook den Bybel van S. Bernardus en dien van S. Thomas uitgegeven. *Konig Bibl.*

LENGEFELDT, een ſteedtie in Voigtlandt, naby Plauen en Reichenbach, in den omtrek van het ampt Plauen gelegen, doch behoort echter niet tot het zelve, maar onder de keur-Saxiſche heerſchappy.

Een ander ſteedtie van den zelven naam is in 't opper-Ertsgebergte naby Wolkenſtein, en behoort nevens het daar by gelegen ſlot Rauenſtein aan dien van Romer.

LENGLET, (PETRUS VAN) van Beauvais, koninklyke profeſſor in de welſprekendheit te Parys, Syndicus en oud-Rector van de univerſiteit, ſtierf den 28 October des jaars 1707. Hy

gaf in den jare 1673 eene kleine verzameling van heldendichten uit, welke hy voor het meeste gedeelte verkoos uit een groot getal van verscheide stukken, die hy by verscheide gelegenheden gemaakt hadt. De keur der stukken is niet minder de uitwerking van het oordeel van den schryver, dan het zamenstelsel der vaarzen. De bewoording is zuiver en van eene goede Latiniteit; zyne uitdrukkingen zyn edel, en men bespeurt in alle zyne stukken, dat hy een zeer naauwkeurigen smaak heeft. *Memoires du Tems. Baillet Jugem. des Sav. sur. les poëtes modernes.*

LENNARD, of LEONARD, een vornaam geslacht in Engelandt, dat inzonderheit daar door in aanzien kwam, dat *Sampson Lennard* trouwde met Margareta, dochter van Thomas Fiennes, lord Dacres, welke dezen laatsten tytel, na dat haar broeder Gregorius in den jare 1594 zonder erfgenamen gestorven was, niet alleen aan zich zelf bragt, maar ook met koninklyke bewilliging aan den gemelden haren gemaal, en naderhandt aan den by den zelven geteelden zoon *Henrik Lennard.* Deze stierf in den jare 1616, en liet na, by Crisogna, eene dochter van den ridder Henrik Baker, drie zonen, *Richard, Eduard* en *Fiennes.* De oudste, Richard, wierdt lord Dacres, en trouwde eerst met Elizabeth, eene dochter van den ridder Arthur Trochmorton, en daar na met Dorothea, eene dochter van den lord Dudley van North en Grey. By de eerste liet hy na *François* en *Thomas*, en by de twede *Richard.* Na dat hy gestorven was, volgde François op hem, wiens gemalinne Elizabeth, eene dochter van Paulus, burggraaf van Banning, eenige erfgename wierdt van haren broeder van den zelven naam, en die 16 jaren na de doodt van haren gemaal, die in den jare 1662 stierf, door Karel den II, voor haar leven den tytel van gravin van Scheppey verkreeg. Hunne kinderen waren: 1) *Thomas*, die volgt; 2) *François*, die te la Fleche in Vrankryk ongehuwd stierf; 3) *Henrik*, die in den jare 1703 stierf, en drie dochters naliet; 4) *Philadelphia*, getrouwt met Daniel O-Brian, lord vicomte Clare in Ierlandt; 5) *Elizabeth*, getrouwt met Johannes, graaf van Meath, in Ierlandt. De oudste zoon, Thomas, voerde eerst den tytel van lord Dacres van Hurst-Monceaux, doch wierdt den 5 October des jaars 1674 tot graaf van Sussex verheven. Hy trouwde met Anna Palmers, oudste dochter van de hertoginne Barbara van Clevelandt, welke koning Karel de II als zyne natuurlyke dochter aangenomen hadt, en teelde by haar twee zonen, *Karel* en *Johannes*, die beide wel haast weder stierven, als mede twee dochters, *Barbara* en *Anna. Peerage of England vol.* I. *p.* 300. *Heylyn's help to English hist. p.* 517. Zie FIENNES.

LENNOX, in 't Latyn *Lenoxia* of *Levinia*, is eene provincie in het Noorden van Schotlandt, waar door de rivier en het meir, *Logh Lomond* genaamt, lopen. Zy grenst Oostwaarts aan het graafschap Menteith, Zuidwaarts aan Cunningham, tegen 't Westen aan Argîle, en tegen 't Noorden aan Albanië. Dit landschap voert den tytel van een hertogdom, waar naar verscheide van de koninklyke linie van Schotlandt zich laten noemen. De hoofdstadt daar van is Dunbriton of Dumbarton. Zie MATTHÆUS STUART. *Beeverell delic. de la grande Bretagne.*

LENNOX, (ESME, of EDMUNDUS STUART, HERTOG VAN) voerde den toenaam van Aubigny, naar eene zekere plaats in de provincie van Berry, welke Karel de VII, koning van Vrankryk, aan *Johannes Stuart*, die zich uit Schotlandt naar Vrankryk begaf, geschonken hadt. De zelve Johannes verkreeg ook de waardigheit van het konnestabelschap, en liet na *Matthæus Stuart*, graaf van Lennox, die trouwde met eene kleindochter van Jacobus den II, koning van Schotlandt, en by haar *Johannes*, graaf van Lennox, teelde. Deze, wanneer hy Jacobus den V, koning van Schotlandt, met geweldt uit de handen der Duglassen en Hamiltons poogde te redden, wierdt door zyn moeders broeder, den graaf van Arran, omgebragt. Hy liet na *Matthæus Stuart*, graaf van Lennox, grootvader van koning Jacobus den VI (van wien een afzonderlyk artykel gevonden wordt) en *Johannes*, heer van Aubigny, die Karel den VIII verselde op den tocht naar Napels, en groten roem verkreeg. Een kleinzoon van dezen laatsten was *Esme Stuart*, die in den jare 1579 uit Vrankryk naar Schotlandt kwam, en wel, naar zyn voorgeven, enkelyk met oogmerk om den gemelden koning Jacobus den VI te begroeten. Doch hy hadt zich naauwlyks aan het hof van dezen jongen prins vertoont, of wist zich zodanig by hem in te dringen, dat hy beloven moest bestendig by hem te blyven. Hy beleende hem terstondt met het graafschap Lennox, het welk Robert Stuart, bisschop van Cathnes, zyn neef, tot dien tydt toe bezeten hadt, dien hy daar voor het graafschap March gaf. Daar na maakte hy hem tot zyn geheimen Raadt, en eindelyk tot zyn bemindsten gunsteling, en droeg hem de tot nu toe in Schotlandt onbekende waardigheit van overste kamerheer op, waar by te gelyk 24 kavalliers aan hem toegevoegd wierden, om onder hem den persoon des konings te bewaren. Dit veroorzaakte by velen een geweldige afgunst, by anderen echter de bekommering, dat deze graaf, dewyl hy in den Roomschen Godsdienst, en aan het Fransche hof opgevoed was, ook getrouwt met Catharina Balzak d'Entragues, eene vrouwe, die het huis van Guize zeer toegedaan was, zou pogen den Protestantschen Godsdienst te onderdrukken, en het met hulp der Franschen zo verre te brengen, dat de gevange koninginne Maria weder bevryd, en met goedvinden van haren zoon op den Schotschen troon gesteld wierdt. Deze gedachten wilden de genen, die tegen hem waren, zich geenzins laten benemen, niettegenstaande hy opentlyk en met zonderlinge betuigingen en eedzwering den hervormden Godsdienst beleden hadt; ja de koninginne Elizabeth van Engelandt was zodanig tegen hem ingenomen, dat zy in den jare 1580 den ridder Robert Bowes aan zynen koning zondt, en liet verzoeken, dat hy hem van zyn hof wilde wegzenden. Maar deze gezant vondt geen gehoor, waarom zyn meester een byzonder misnoegen liet blyken, en wanneer men ondertusschen op het aandringen van den graaf van Lennox, of ten minste met zyn goedvinden, den lord Duglas, graaf van Morton, in verzekering genomen hadt, zondt zy op nieuws den ridder Thomas Randolph, als haren ambassadeur, naar Schotlandt, en liet hem om de loslating van dezen gevangen graaf, en daar tegen nogmaals om de wegzending van den graaf van Lennox aanhouden. Des niettegenstaande bleef de laatste in gunst, en wierdt tot hertog van Lennox verklaart, en de graaf van Morton moest op een schavot zyn leven verliezen. Hier over liet het zich byna tot een openbaren oorlog met de koninginne Elizabeth aanzien. Ondertusschen wierdt ook de nieuwe hertog van Lennox oneenig met zynen medegunsteling, *Jakob Stuart*, graaf van Arran, en de haat der groten en van het volk nam eindelyk tegen beide zodanig toe, dat de graven van Mar en van Gowry, benevens verscheide anderen zich van den persoon des konings verzekerden, en met toestemming der ridders Cary en Bowes, welke de koninginne van Engelandt tot dien einde op nieuw afgezonden hadt, het zo verre bragten, dat de graaf van Arran gevangen gezet, doch de hertog van Lennox toegelaten wierdt het koninkryk van Schotlandt te verlaten. Hy wenschte vooraf afscheidt te nemen van den koning; maar zyne tegenstrevers verhinderden zulks, en hy moest zonder uitstel in het einde van den jare 1582 vertrekken. Hy ging naar Parys, en kort daar na, namentlyk den 26 May des jaars 1583, stierf hy aldaar. Hy wilde doorgaans voor zyn einde geen Roomschen geestelyken by zich laten komen, en betuigde, dat hy als een yverig Protestant stierf; het welk de koning Jacobus de VI opentlyk liet bekend maken, om daar door te tonen, hoe ongegrond de beschuldigingen der Hervormden tegen hem geweest waren. Hy liet eenen zoon na, Lodewyk Esme genoemt. Koning Jacobus liet den zelven in het 13 jaar zyns ouderdoms uit Vrankryk naar Schotlandt halen, herstelde hem in alle vaderlyke waardigheden, en maakte hem boven dien eerst tot graaf, doch daar na in den jare 1623 tot hertog van Richmond. Hoewel hy driemaal getrouwt was, stierf hy echter den 16 February des jaars 1625 zonder kinderen, en alzo volgde op hem zyn broeder *Jacobus.* Op dezen volgde zyn zoon *Esme*, en wanneer deze in den jare 1660 in zyne jonkheit stierf, was zyn neef Karel, graaf van Lichfield, zyn erfgenaam, die gene mannelyke nakomelingschap heeft nagelaten. *Cambden Britann. p.* 768. 919. *De Larrey hist. d'Angl. T.* II. *p.* 322, 339, 359, 363, 406, 762.

LENONCOURT, een oud en edel geslacht in Lotharingen. Men zegt, dat het eertyds den naam van *Neuci* gehad heeft, en dat *Gerard*, de zoon van Diderik, baljuw van Lotharingen, onder den hertog Ferri of Frederik den II dezen naam veranderde, om dien van *Lenoncourt* aan te nemen, dat een vlek is in het zelve landt. *Henrik van Lenoncourt* de I, afkomstig van dezen Gerard, was voor een gedeelte heer van Lenoncourt en van Harouël, baron van Vignori, gouverneur van Valois, baljuw van Vitri, enz. Hy trouwde met Jacoba van Baudricourt, dochter van Robert, maarschalk van Vrankryk, waar by hy hadde Diderik en Robert, aartsbisschop van Rheims, van wien gesproken zal worden. *Diderik van Lenoncourt*, heer van Lenoncourt en van Chateau-Thierri, baron van Vignori, baljuw van Vitri, Raadsheer en kamerling van koning Lodewyk den VII enz. liet na twee zonen, Henrik den II, die volgt; en Robert, kardinaal, van wien mede nader gesproken wordt. *Henrik van Lenoncourt* de II, graaf van Nanteuil-le-Haudouin, baljuw van Vitri, enz. gouverneur van Valois, trouwde met Margareta de Broie, waar by hy hadt Henrik den III, die volgt; Philippus, kardinaal van Lenoncourt, van wien hier na gesproken wordt; en *Johanna*, gemalinne van Renatus van Laval den II, heer van Boisdauphin, moeder van Urbanus, maarschalk van Vrankryk. *Henrik van Lenoncourt* de III, heer van de gemelde plaats en van Coupvrai, veldmaarschalk, wierdt ridder gemaakt van de ordens des konings den 31 December des jaars 1580. Hy trouwde met Françoisa van Laval-Boisdauphin, waar by hy hadt Magdalena van Lenoncourt, vrouwe van Coupvrai, eerste gemalinne van Hercules van Rohan, hertog van Montbason, pair en groot-jagermeester van Vrankryk.

LENONCOURT, (PHILIPS VAN) kardinaal, aartsbisschop van Rheims, kommandeur van de ordens des konings, was een zoon van Henrik, graaf van Nanteuil-le-Haudouin, gouverneur van Valois, en van Margareta de Broie. Zyn oom nam hem met zich in Italië, daar men hem niet minder achtte ter oorzake van zynen geest en van zyne heuschheit, dan om zyne geboorte. Op zyne wederkomst in Vrankryk nam hy het kerkelyk gewaadt aan, en zyn oom gaf verscheide beneficiën aan hem over. Koning Henrik de III vereerde hem met zyne vertrouwelykheit en met zyne vriendschap, maakte hem kommandeur van zyne ordens by de eerste aanstelling op den 13 December des jaars 1578, en benoemde hem tot het bisdom van Chalons, en naderhandt tot dat van Auxerre. Hy hadt nog de abdyen van Rebes, van Oigni, enz. en de priory van la Charité. Henrik de IV hadt veel achting voor hem, en paus Sixtus de V, om hem de zyne te betonen, benoemde hem tot voorzitter in de vergaderingen, die men in zynen tydt hieldt, om de verbodene boeken te tekenen. Philippus van Lenoncourt wierdt kardinaal gemaakt in den jare 1586, en aartsbisschop van Rheims na den kardinaal Lodewyk van Lotharingen in den jare 1589. Hy verkreeg zich veel achting, en stierf in den jare 1592 in December, in den ouderdom van 65 jaren. *Sammarth. Gall. Christ. Frizon. enz.*

LENONCOURT, (ROBERT VAN) kardinaal, aartsbisschop van Ambrun, enz. was een zoon van Diderik, heer van Lenoncourt

court, en van Chateau-Thierri, baron van Vignori, baljuw van Vitri, enz. De konig François de I benoemde hem tot het bisdom van Chalon in Champagne in den jare 1535, en daar na wierdt hy biſſchop van Mets, alwaar hy veel toebragt om die ſtadt aan de Franſchen te doen overgeven in den jare 1552. Paus Paulus de III hadt hem kardinaal gemaakt in den jare 1538. Petramellario geeſt hem een onmatigen lof. Hy was ook aartsbiſſchop van Sabine, abt van S. Remi van Rheims, prioor van la Charité, enz. Hy deedt in zyne abdy van Rheims de prachtige grafſtede van S. Remi voltooien, die een andere ROBERT VAN LENONCOURT, zyn oom en aartsbiſſchop van Rheims, hadt doen beginnen. Deze was een Godvruchtig prelaat, en verkreeg zich den tytel van vader der armen en van weldoender. Hy hadt den koning François den I gezalft, en ſtierf den 25 September des jaars 1531. De kardinaal, van wien geſproken wordt, ſtierf te la Charité aan de Loire den 4 February des jaars 1561. *Thuan. hiſt. Hiſtoire des Evéques de Mets. Annales de Châlon du pere Rapine. Frizon. Sammarth. Aubery. enz.*

LENS, door de Latynen *Nometacum*, en *Lendum*, of *Lentium*, genoemt, en door Balderik *Lenenſe Caſtrum*, eene kleine ſtadt van Artois, in de Nederlanden, vyf mylen van Arras. Zy heeft een groot gebiedt, gelegen aan de kleine rivier van Souchets, en eene collegiale kerk, geſticht door Euſtachius, graaf van Boulogne, in den jare 1070. Lens was eertyds tamelyk ſterk; maar men heeft het ſedert verwoeſt. De Franſchen veroverden het zelve in den jare 1557. Die van Kameryk plunderden het in den jare 1582, en acht dagen daar na hernam de Spaanſche generaal, de marquis van Roubais, het zelve. De prins van Condé ſloeg aldaar de Spanjaarden in den jare 1648, en veroverde vervolgens deze ſtadt, die door het XXXV artykel van de Pyreneeſche vrede van den jare 1659 aan Vrankryk gebleven is. *Balderic. in Chron. l. I. c. 22. Guicciardin Deſcr. du Païs-bas. Miraus. Valer. Andr. enz.*

LENSÆUS, (ARNOLDUS) een geneeskundigen, een broeder van den volgenden, heeft, gelyk de zelve, eenige werken geſchreven. *Miraus & Valer. Andr.*

LENSÆUS, (JOHANNES) een kanunnik van Doornik, verkreeg zich veel achting door zyne geleerdheit in de XVI eeuwe. Hy was van Bailleul in Henegouwen, en leeraarde de Philoſophie en de Theologie te Loven, alwaar hy ſtierf in den jare 1593. Lenſæus heeft verſchilſchriften geſchreven: *De Unâ Chriſti in terris Eccleſia*; *De Unica Religione*; *De verbo Dei non ſcripto*; *De libertate Chriſtianâ*; *De Fidelium purgatorio*; *De Limbo Patrum*, *enz.* Hy was een van de genen, die de vermaarde Cenſure van Loven opſtelden in den jare 1588, over de lere van de genade. *Apol. pro hac cenſura P. I. Ghilini in Thetar.*

LENSIUS, (EUSTACHIUS) een abt van de Premonſtratenzer orde in de Nederlanden, was in achting in de XIII eeuwe, en ſtierf in den jare 1225. Hy ſchreef eenige werken, als: *Coſmographia Moſis l. III*; *De Myſteriis Sacra Scriptura*, *enz.* Het is waarſchynlyk, dat deze abt geboortig was van Lens in Artois, en dat hy daar van den toenaam van *Lenſius* bekomen heeft. *Valer. Andr. Bibl. enz.*

LENT, in de oude brieven *Lenthe* genaamt, een Gelderſch dorp in de opper-Betuwe, regt tegen over Nimwegen. De kerk van dit dorp was in de Roomſche tyden eene parochiekerk, zynde ter gedachteniſſe van de baringe der H. Maagdt ingewyd: maar ſedert de veranderinge van Godsdienſt ſtaan kerk en predikant van dit dorp onder de claſſis van Nimwegen. *Hiſt. van het Utr. Bisdom.*

LENTINI. Zie LEONTINI.

LENTULUS, een prelaat, welke leefde in de eerſte eeuwen der kerke. Men eigent hem een brief toe, die overig is, waar in van de Hemelvaart van de H. Maagdt geſproken wordt.

LENTULUS GETULIUS, (CNEUS) leefde, als boven op het woordt *Getulius* in het voorbygaan is aangewezen, ten tyde van Tiberius en van Caligula. Zyne verdienſten verhieven hem tot het burgermeeſterſchap in het 26 jaar van Chriſtus, en hy hadt tot zynen amptgenoot C. Calviſius Sabinus. Hy was een zoon van *Cn. Lentulus Coſſus Getulicus*, die mede het burgermeeſterſchap bekleed hadt met L. Calpurnius Piſo, gelyk men ziet by Tacitus. De geen, van wien geſproken wordt, was voorburgermeeſter (*proconſul*) in Duitſchlandt, wanneer Sejanus te Rome gedood wierdt, en men beſchuldigde hem het voornemen gehad te hebben zyne dochter ten huwelyk te geven aan den zoon van Sejanus. Hy verdedigde zich zelven deswegen door zulk een welſprekenden brief, dat zyn beſchuldiger gebannen wierdt. Zyne goedheit maakte hem zo waardig aan de ſoldaten, dat de keizer daar over afgunſtig was, en hem deedt ſterven. Suetonius ſpreekt, in het leven van Caligula, van eene Hiſtorie, door dezen Lentulus geſchreven. Martialis zegt ook, in de voorreden van het I boek van zyne puntdichten, dat hy een dichter was. Probus de letterkunſtenaar brengt hem by in zyne aantekeningen op het I der *Georgic.* Sidonius Apollinaris ſpreekt van Lentulus en van Ceſennia, zyne meeſtereſſe, in den X brief van het II boek: *Ceſennia cum Getulico &c. Tacit. l. IV & VI. Annal. Dio Caſſius l. XLIX & LIX. Sueton. in Tiber. c. 39. & Calig. c. 8. Geſner. Bibl. Voſſius l. I. de Hiſt. Lat. c. 25. enz.*

Het geſlacht der LENTULEN, een tak van dat der Corneliën, gelyk elders aangemerkt is, was zeer oud en aanzienlyk te Rome. Men zegt, dat die van dit geſlacht dezen toenaam aangenomen hadden naar eenen onder hen, die met een *maal* of *vlekie* in het aangezicht ter wereldt kwam. Wat 'er van zy, het is zeker, dat zy dikwils gewigtige ampten bekleed hebben. C. Cornelius LENTULUS was burgermeeſter met Q. Publius Philo in het 427 jaar van Rome. Men meent, dat hy een broeder was van Ser. Corn. LENTULUS, dien zyne verdienſten tot het burgermeeſterſchap verhieven met L. Gebutius in het jaar 451. Zy verjoegen de rovers, welke zich verburgen in de holen van Umbrië. Deze Lentulus hadt Titus, die twee zonen naliet, L. C. Lentulus, die volgt; en S. C. LENTULUS, burgermeeſter in den jare 479 met Marius Curius Dentatus, die Pyrrhus verſloeg naby Tarente. L. C. LENTULUS was mede burgermeeſter, en zegepraalde over de Samniten. Hy hadt twee zonen, L. C. Lentulus, van wien in 't vervolg geſproken zal worden; en P. C. LENTULUS, burgermeeſter in 't jaar 518 met C. Licinius Varus. L. C. CORNELIUS hadt de zelve waardigheit in het voorgaande jaar 517 bekleed, en gezegepraald over de Liguriërs, gelyk Eutropius aanmerkt. Hy was vervolgens tuchtmeeſter met Q. Lutatius, en hadt twee zonen, L. C. Lentulus, die volgt; en Cn. C. LENTULUS, burgermeeſter in het jaar 553 met P. Ælius Pœtus. Hy muntte uit in den oorlog, en was de vader van Cn. Lentulus, burgermeeſter in 't jaar 608; en van L. C. Lentulus Lupus, burgermeeſter in den jare 598 met C. Martius Figulus. L. C. LENTULUS was voorburgermeeſter in Spanje, en men gaf hem vervolgens het burgermeeſterſchap in den jare 555. Hy was de vader van P. C. LENTULUS, burgermeeſter in den jare 592, en cenſor in den jare 605. Deze laatſte hadt twee zonen, Publius en Cneus. Publius liet na P. C. LENTULUS SURA, burgermeeſter in den jare 683 met Cn. Aufidius Oreſtes. Hy was naderhandt medeplichtig aan de zamenzwering van Catilina; hy wierdt gevangen genomen, en men deedt hem in de gevangeniſſe verwurgen. Cn. C. LENTULUS was burgermeeſter in den jare 657 met C. Licinius Craſſus. Hy hadt Cn. C. LENTULUS CLODIANUS, burgermeeſter in den jare 682 met L. Gellius Poplicola, en naderhandt cenſor met den zelven. Het is waarſchynlyk, dat uit hem geſproten zyn P. Cornelius LENTULUS *Spinter*, burgermeeſter in den jare 697 met Q. Cæcilius Metellus Nepos, en Cn. Cornelius LENTULUS Marcellinus, die het was in den jare 698 met L. Murcius Philippus. Men vindt de andere burgermeeſteren van dit geſlachte in de jaren 705, 746, 751 en 763, in welk jaar men de geboorte ſtelt van Jeſus Chriſtus. Coſſus LENTULUS Iſauricus was burgermeeſter in het 25 jaar van Chriſtus. Cn. Cornelius LENTULUS, van wien geſproken is, was het in het volgende jaar met C. Calviſius Sabinus. De overigen kunnen in *Proſperi*, *Caſſiodori* en de *Faſti Conſulares* van anderen gevonden worden; gelyk men ook *Livius*, *Eutropius*, *Plinius*, *Florus*, enz. kan nazien.

LENTULUS, een doorluchtig Romein, gouverneur van Syriё, geloofde de nieuwe koning te moeten zyn, die voorzegt was door de Sibylle, en vleide zich met deze voorzegging, die men op Auguſtus toepaſte. Men zegt, dat hy vervolgens een was der genen, die zich over de daden van Jeſus Chriſtus verwonderden, en dat hy daar over een brief ſchreef aan den Raadt en aan het volk van Rome. Maar de verdichting van dezen brief ſchynt ontwyffelbaar aan de geleerde oordeelkundigen, om dat, na dat 'er keizers geweeſt zyn, de gouverneurs aan hen ſchreven, en niet aan den Raadt; dat de ſtyl zeer verre af is van de beſchaafdheit der eeuw van Auguſtus; en dat niet een der ouden daar van gewag gemaakt heeft. *Du Pin Biblioth. des Aut. Eccleſ.*

LENTULUS, (CYRIACUS) een rechtsgeleerde, is de ſchryver van verſcheide verhandelingen. Eene van het recht van den oorlog en van de vrede; Inſtitutiën van Rechten; Europa in heldenvaarzen; De geheimen der koninkryken en het hof van Tiberius. Hy heeft ook de Philoſophie van Deſcartes wederlegt. *Konig Biblioth.*

LENTULUS (SCIPIO) was een Napolitaan, die de Roomſche kerk verliet, en de Hervormde omhelſde in de XVI eeuwe. Hy predikte eenige malen te Ferrare voor de hertoginne Renata van Vrankryk. Hy was vervolgens predikant der kerke van S. Jan in de valeie van Lucern. Hy beantwoordde een werk van den Jeſuit Poſſevinus, die in die geweſten gezonden was op den voet van bekeerder in den jare 1560. Hy zag zich zeer bloot geſtelt aan de koppigheden en aan de vervolging van *Caſtrocaro*, die het gebiedt hadt in de valeien van Piëmont: zo dat hy zich daar door genoodzaakt zag een ander verblyf te zoeken in den jare 1565, en hy week naar Chiavenne in het landt der Griſons, alwaar hy in de oeffening van zynen dienſt volhardde tot zyne doodt toe. Hy gebruikte zyne pen tot verdediging van een edict, dat de Graubunders afkondigden in den jare 1570 tegen de ſectariſſen. Zy bleven niet in gebreke tegen dit edict de redenen van tolerantie te ſtellen, welke de Hervormden bybragten tegen de Roomſch-Katholyken in de landen van vervolging; maar onze Lentulus antwoordde op deze redenen. Zyn edict der Griſons tegen de ketters moet geen verwondering verwekken, onder voorwendſel, dat hy eerſt was vervolgd geweeſt; want daar is niet gewoner dan vluchtelingen om den Godsdienſt de alarmklok te zien trekken tegen de ſecten. Lentulus is ook ſchryver van eene Italiaanſche Letterkunſt, welke te Geneve gedrukt wierdt in den jare 1568. *Bayle Dict. Crit.*

LENZA, LENZO, in 't Latyn *Lentia*, eene rivier, welke ontſtaat in het bovenſte gedeelte van Italiё, aan de benedenſte grenzen van het hertogdom Reggio, en by Berſello in den Po valt. *Schauplatz des Kriegs in Italie p.* 438.

LENTZ, (JOHAN CASPAR) een vermaard rechtsgeleerde, wierdt te Regensburg den 5 February des jaars 1630 geboren, zynde de zoon van D. Salomon Lentz, ſuperintendent aldaar. Oud 15 jaren ging hy naar de hogeſchole van Straasburg, en oeffende zich twee jaren achtereen onder den beroemden Boeclerus in de ſtaat-geſchied-en zedekunde, maar na des zelfs vertrek

trek naar Zweden, onder Otto Tabor en Biccius in de rechten; alles met zo goed een gevolg, dat hy in het jaar 1651 met veel roem Doctor wierdt gemaakt. In het laatstgemelde jaar ging hy van Straasburg naar Mumpelgard, alwaar hy met Christoffel Forstner in kennis raakte. In September des zelven jaars ging hy door Zwitserlandt naar Geneve, en bezocht Jacobus Gothofredus, tot dat hy in 't jaar 1652 naar Vrankryk reisde, en aldaar in zo grote hoogachting kwam, dat hy vryelyk de bibliotheken en de beroemdste mannen kon gaan bezoeken. Voornamentlyk sprak hy dikwils met Gabr. Naudæus, Jacobus Puteanus, Ism. Bullialdus, met de beide Valesii en Sammarthani, met Ægid. Menagius, en anderen. Zulk een omgang hadt hy ook in de Nederlanden en in Hollandt met de aldaar zynde vermaarde en geleerde mannen, en kwam in het jaar 1652 wederom in zyn vaderlandt, wanneer hem de Raadt de consulsplaats opdroeg, en hem in vele gewigtige zaken en bezendingen gebruikte, ook nog hoger ampten aanboodt. Hy wierdt ook, door toedoen van den vermaarden Limnæus, Brandenburgische Raadt. Wanneer de keizer Leopoldus in het jaar 1664 te Regensburg was, maakte hy hem wegens zyne welsprekendheit, geleerdheit en goede hoedanigheden paltsgraaf (*Comes Palatinus*) en beschonk hem met een gouden keten. De Raadt van Regensburg verkoor hem kort daar na tot lidt van den binnensten Raadt en tot burgermeester. Hy stierf eindelyk den 18 December des jaars 1667. Zyne nagelatene schriften zyn de volgende: *Judicium de bello Turcico*; *Opus prolixum de liberarum civitatum origine, initiis & progressu*; *libellus de voto liberarum civitatum decisivo*; enz.

LENTZBURG, eene stadt in het Canton van Bern, aan de rivier de Aa, eene myle van Arau gelegen, met een groot en sterk slot op een zeer hoge klip, op 't welke voortyds de graven van Lentzburg hunne residentie hadden, zynde het een der aloudste geslachten in dit Canton geweest; want reets in het jaar 920 leefde graaf *Adelbert*, en *Ulrich*, uit 't zelve geslacht, was in de XIV eeuwe bisschop van Chur. Deze stadt, slot en graafschap, uit verscheide dorpen en een grote streek lands bestaande, is door huwelyk aan het huis van Habsburg en Oostenryk gekomen, en van het zelve in het jaar 1415 op bevel van keizer Sigismundus door die van Bern ingenomen, aan welke het ook naderhandt de gemelde keizer verpandde. *Stumpf Chron. v. Zwitserlandt VII boek.*

LENTZEN, eene kleine, maar neringryke stadt, slot en ampt in de Prignitz, aan de Elve, en aan de Meklenburgische grenzen. Keizer Henrik de Vogelaar wordt gezegt in het jaar 930 aldaar de Wenden geslagen en hen uit die stadt verjaagt te hebben, die echter de zelve wederom innamen, en in het jaar 1066 hunnen koning Gotschalk, die hen zocht tot het Christelyk gelove te brengen, aldaar doodden. Daar na is deze stadt aan de Mark gekomen, en na dat keurvorst Lodewyk de I de zelve aan den grave van Zwerin in het jaar 1328 hadt verpand, van des zelfs broeder en opvolger Lodewyk den Romein in het jaar 1356 door zyne gemalin uit Mekelenburg wederom daar aan gebragt. De markgraaf Jodocus heeft die stadt in het jaar 1408 aan den here van Putlitz verpand, die echter in het jaar 1416 de zelve aan Frederik den I moest wederom geven. Keizer Karel de V vergunde in het jaar 1542 den keurvorst Joachim den II een nieuwen tol te mogen heffen, welke dubbelde Elve-tol jaarlyksch, zo men zegt, eenige tonnen gouds opbrengt. In den Zweedschen oorlog heeft deze stadt veel geleden, en in het jaar 1703 is zy byna geheel afgebrand, doch kort daar na weder herbouwt. *Pruissis. en Brandenb. Staats-Geogr.*

LENZUS, (COSMAS) een geestelyke van Messina, van de orde der Regulieren, was wegens zyne geleerdheit en deugdt vermaard. Hy stierf te Rome in den jare 1657, hebbende uitgegeven: *Annalium Clericorum Regularium ministrantium infirmis Tomus primus*; en *de judicio universali exametris carminibus*, welk laatste nog in handschrift bewaart wordt. *Biblioth. Sicula.*

PAUZEN.

LEO de I, gemeenlyk S. LEO, of *Leo de Grote*, genoemt, was geboortig van Rome, en bekleedde den stoel 21 jaren min 32 dagen, namentlyk van den 10 May des jaars 440, wanneer hy op Sixtus den III volgde, tot den 11 April des jaars 461. Hy wierdt van te voren, in den jare 418, wanneer hy nog altaardienaar (*Acolythus*) was, naar Afrika gezonden, om aldaar het Anathema van den paus Zosimus tegen de Pelagiaansche kettery over te brengen. Hier op bekleedde hy onder den paus Celestinus het diakenschap der Roomsche kerke, en wierdt uit Vrankryk, waar heen hy in den jare 439 gereist was, om Aetius en Albinus, twee Roomsche generaals, met malkander te verzoenen, geroepen, om de kerk te regeren. Dit geschiedde in een bedroefden tydt, waar in de Oostersche kerk door de Nestorianen, inzonderheit de Afrikaansche door de Ariaansche Wandalen, en de Westersche door de Pelagianen en Manicheën ontrust wierdt. Deze laatsten, die door de Wandalen uit Afrika verjaagt wierden, kwamen in den jare 443 in menigte te Rome, en begaven zich uiterlyk tot de Roomsche kerke, hoewel met dit onderscheidt, dat zy alleenlyk het broodt, maar niet den wyn in het Avondmaal wilden ontfangen, waarom Leo aan zyne geestelykheit geboodt, deze lieden voor ketters te houden. Om nu dit onheil af te keren hieldt Leo in den jare 444 eene vergadering tegen de Manicheën, waar in de zelve veroordeelt wierden, en de besluiten, deswegen genomen door den keizer Valentinianus, voltrokken. Door Prosper Aquitanicus liet hy de dwalingen der Pelagianen, welke hy zelf in Campania bestreedt, wederleggen, en maakte den zelven, zo men wil, tot zynen secretaris. Ondertusschen kwam ook Eutyches met zyne kettery te voorschyn, en wierdt in den jare 448 op het concilie te Constantinopel veroordeelt, hoewel de zelve naderhandt goedgekeurt wierdt door een gewaand concilie, in den jare 449 te Ephezen gehouden, welkers acten Leo door een ander, in het zelve jaar te Rome vergaderd, vernietigde, niettegenstaande hy van te voren zo wel by den keizer, als by den bisschop van Constantinopel, Flavianus, voor Eutyches tusschengesproken hadt. Maar Leo wierdt door Eutyches en zyne aanhangers in den ban gedaan. Leo zocht wel een algemeen concilie in Italië byeen te roepen, doch te vergeefsch. Op het concilie van Chalcedonië zondt hy wel zyne legaten, doch stelde zich naderhandt tegen een van des zelfs besluiten, waar door aan de kerke te Constantinopel een gelyke rang met de Roomsche gegeven wordt. Dit concilie wierdt gehouden in den jare 451. In het volgende jaar trok Attila, na dat hy in Vrankryk een groten slag verloren hadt, door Italië, en verwoestte in zynen optocht het landt op de allerwreedste wyze. Wanneer hy naby Rome kwam, ging Leo hem te gemoet, en deedt tegen hem zulk eene welsprekende en nadrukkelyke redenvoering, dat hy zich daar door liet bewegen niets vyandlyks tegen Rome te ondernemen. Wanneer nu zyne generaals zich over deze schielyke gemoedsgesteltenis verwonderden, en hem vroegen, waarom hy zich toch naar den wil van eenen paap wilde schikken, gaf hy hen tot antwoordt, dat hy, terwyl Leo met hem sprak, een eerwaardig grysaardt in bisschoplyk gewaadt en met een bloot zwaardt in de handt nevens hem hadt zien staan, welke gedreigd hadt hem te doden, indien hy den raadt, die hem gegeven wierdt, niet wilde volgen. Doch velen houden zulks voor een louter verdichtsel. Wanneer deze paus beschuldigt wierdt, dat hy het Chalcedonische concilie niet wilde billyken, en daarom de dwalingen van Eutyches genegen moest zyn, schreef hy deswegen aan de bisschoppen, om zich van deze beschuldiging te zuiveren, als ook naderhandt aan den keizer Marcianus, aan Eudoxia en Pulcheria. Na dat Genserik door Eudoxia, de weduwe van den keizer Valentinianus, in 't ryk geroepen was, veroverde de zelve Rome in den jare 455, en naardien hy zyne soldaten de stadt 15 dagen lang tot eene plundering gegeven hadt, bragt het Leo by hem zo verre, dat hy de zelve niet in den brandt stak, en redde drie van de beste kerken, dat de zelve niet geplunderd mogten worden. De genen, welke zeggen, dat deze paus zich zelf de handt afsneedt, om dat hy eenige ongeregelde bewegingen gevoelde, terwyl eene vrouw de zelve kuste, en die 'er byvoegen, dat hy de zelve weder verkreeg door zyne vurige gebeden, verhalen twee valschheden. Eenigen verzekeren, dat hy zich de handt afgehouwen hebbende, om het vuur van onkuischheit te blusschen, de zelve hem wedergegeven wierdt door de kracht van een L. Vrouwenbeeldt, en dat dit beeldt van het maaksel was van S. Lucas. Antoninus en verscheide anderen verhalen zulks; en Baronius heeft nochtans moeite om het zelve te geloven. Leo stierf den 11 April des jaars 461. Hy heeft vele prachtige kerken gebouwt, en verscheide plegtigheden ingesteld. Hy heeft een groot getal van schone brieven geschreven over de lere en over de tucht der kerke, welke een later schryver ten onrechte aan S. Prosper toeëigent; want schoon S. Prosper zelf secretaris van dezen paus was geweest, het welk niet zeker is, zo volgt daar uit niet, dat hy schryver van alle deze brieven is geweest. De verzameling der brieven van S. Leo begrypt 'er 141. Deze paus heeft ook verscheide predikatiën opgestelt, welke hy gepredikt heeft in de kerke van Rome. Zyn styl is beschaaft en opgetooit; zyne reden is van perioden te zamen gestelt, waar van de leden wel onderscheiden en regelmatig zyn; de zelve heeft een zekeren gerymden trant, die verbaast; hy is vol van edele benamingen, en van aangename tegenstellingen. Hy was zeer gezet op de rechten en voordeelen van zynen stoel; maar men moet bekennen, dat hy zyne macht met veel zachtheit en gematigtheit gebruikte. Eindelyk men kan zeggen, dat nooit de kerk van Rome meer waarachtige grootheit, en nooit minder trotschheit gehad heeft dan ten tyde van dezen paus. Nooit is de bisschop van Rome meer vereert, hoger geschat, of meer geacht geweest, en nooit heeft hy zich nederiger, verstandiger, zachtmoediger en liefdadiger gedragen. De eerste druk der werken van S. Leo is geschied te Venetië in den jare 1485. De zelve begrypt maar een klein getal van brieven. Canisius gaf een nieuwen druk uit, die veel omstandiger was, te Keulen gedrukt in den jare 1546. Surius gaf een anderen uit in den jare 1591. Deze wierdt gevolgt van dien der kanunniken van S. Martyn, te Loven gedrukt in den jare 1574, en te Antwerpen in den jare 1583. In de jaren 1614 en 1618 wierden de werken van Leo herdrukt met de leerredenen van S. Maximius en van S. Chrysologus; maar alle deze drukken zeer onvolkomen zynde, heeft de vader Quesnel, priester van het Oratorie, een nieuwen druk daar van uitgegeven, gedrukt te Parys in den jare 1675, en naderhandt te Lion. *Gennad. c. 70. Honor. Augustod. l. II. c. 69. Anastasius. Photius. Platina*, enz. *Bellarmin. de script. eccl. Baron. Annal. Maimb. hist. du S. Leon. Cave. Bayle. Quesnellus Dissert. I. de vita & reb. gest. S. Leon. M. du Pin.*

LEO de II, een Siciliaan, geraakte tot het pausschap na Agatho, en wierdt den 15 Augusty des jaars 683 ingewyd. Hy was geleerd, en hadt eene volkome kennisse van de muzyk. Hy bevestigde terstondt na zyne verkiezing het VI algemeen synode, en bevlytigde zich met eene uitnemende zorge voor het wel-

welzyn der kerke. Men heeft vyf brieven onder zynen naam. De kardinaal Baronius gelooft, dat de zelve niet echt zyn, om dat men daar in den paus Honorius veroordeelt. Leo bekleedde het pausschap maar 10 maanden en 14 dagen. Hy stierf den 28 Juny des jaars 684, en wierdt op de lyst der Heiligen geplaatst. Eenigen voegen 19 dagen by de 10 maanden van zyn pausschap, om dat Anastasius de Bibliothekaris zyne begraving in de kerke van S. Pieter uitstelt tot den 3 July. *Anastas. in vitis Pont. Baron. in Annal. A. C.* 683, 684. *Cave. Du Pin.*

LEO de III, een Romein, zoon van Alipius, wierdt paus na Adrianus den I den 26 December des jaars 795, zynde een zaturdag, de feestdag van den martelaar Stephanus, en de zelve dag, op welken zyn voorzaat gestorven was, dewyl het gansche volk eene grote liefde voor hem hadt. Deze algemene toejuiching en liefde veroorzaakten de afgunst van Pascalus en Campulus, neven van Adrianus, die de voornaamste waardigheden der kerke bekleedden, en die zich gevleid hadden met de hoop om een van beiden in de plaats van hunnen oom verkoren te zullen worden. Deze wanhopige afgunstigen, door kunstenary hun toeleg niet hebbende kunnen volvoeren, welken zy gemaakt hadden om heimelyk toe te leggen op het leven van dezen paus, kwamen tot openbaar geweldt, en zich door gewapenden van hem verzekert hebbende in de processie der grote litanyen van Rome, op den 25 April, geboden zy, dat men hem de tong zou uitsnyden, en de oogen uitsteken. De huurlingen sloegen Leo op eene wrede wyze in de kerk van S. Sylvester, alwaar zy hem gesleept hadden, en wierpen hem met bloedt bedekt en vol van wonden in de gevangenis van een klooster. Eenigen van de amptenaars van den paus, middel gevonden hebbende om hem daar uit te verlossen, bevondt men, dat hy het gezicht nog wel hadt, het zy dat zulks door een Goddelyk wonderwerk geschied was, gelyk men gemeenlyk voorgeeft; of dat men hem de oogen niet uitgestoken hadt, de genen, welke men dien barbaarschen last gegeven hadt, hem door mededogen gespaard hebbende, gelyk Theophanius, een geschiedenisschryver van dien tydt, zegt: want van de tong zegt hy niets. De genen, welke de waarheit van de geschiedenis onderzoeken, hebben moeite om te geloven, dat de paus Leo het gezicht en de spraak miraculeuseyk weder verkregen zou hebben, en bouden zich aan het verhaal van den abt Theophanius, die (in zyne Griekſche tale) gezegt hebbende, *En hem gegrepen hebbende verblinden zy hem*, daar by voegt: *Zy konden hem nochtans niet volkomen van het gebruik van 't licht beroven, de genen, die hem de oogen moesten uitsteken door mededogen geraakt zynde, en hem gespaart hebbende.* Eginhard, die in den zelven tydt schreef, het verhaal van de verblinding doende, maakt de zaak onzeker door dit tusschenwerpsel: *Volgens het gene eenigen geloofd hebben.* Zonaras, die de zelve zaak verhaalt met Theophanius, voegt 'er by, dat de genen, die last hadden om Leo de oogen uit te steken, zich vergenoegden met zyne oogleden bloedig te maken. Nicolaus Alemannus beweert stoutelyk, tegen de getuigenissen van deze geschiedenisschryvers, dat het wonderwerk waarachtig is; dat men het voorgemelde tusschenwerpsel ter kwader trouwe in de Jaarboeken van Eginhard ingelast heeft: dat Zonaras de logen versiert heeft, welke by voegt by het verhaal van Theophanius; en dat deze schryver duidelyk zegt, dat men Leo de oogen uitstak. Maar Alemannus ontveinst of verzwygt het gene in Theophanius volgt, wegens het mededogen, dat het volk van Pascalus hadt voor dezen paus, het welk hem niet onbekend heeft kunnen zyn, dewyl de woorden, hier voor bygebragt, niet alleenlyk in de Griekſche afschriften gevonden worden, maar ook in de Latynsche vertalingen van Anastasius den Bibliothekaris en van Paulus Diaconus, dien men gelooft de schryver te zyn van de Gemengde Historie. Men leest de zelve in de twee afschriften van het Vatikaan te Rome, welke overeenkomen met dat van de bibliotheek des konings van Vrankryk; in alle de handschriften, en in alle de gedrukte exemplaren. Het zy daar mede zo het wil, de amptenaars van den paus hem verlost hebbende, begaven zich met hem naar de gezanten van Vrankryk, die gehuisvest waren in het paleis van S. Pieter; en van daar hem naar Spoleto gebragt hebbende, zonden zy hem in den jare 799 met een goed geleide naar Karel den Groten, die toen te Paderborn in Duitschlandt was. Na dat Karel de zaak volkomen verstaan hadt, zondt hy den paus weder te rug, om op zynen setel herstelt te worden, en beloofde hem in weinig tyds te zullen volgen om hem recht te doen. De keizer kwam hier op in den jare 800 te Rome, en ontfing den paus, om zich door eede te zuiveren van de misdaden, die men hem te last leide. Daar na deedt hy het rechtsgeding opmaken van de genen, die de oorzaken waren geweest van zulk een snoden toeleg. Doch Leo verkreeg nochtans vergiffenis voor hen van den keizer. Deze paus kroonde omtrent den zelven tydt Karel den Groten tot keizer van het Westen. Leo deedt in den jare 804 eene reize naar Vrankryk om den koning te bezoeken, die hem zynen zoon Karel te gemoet zondt tot Maurice in Chablais, en kwam hem zelf vinden te Rheims, van waar hy hem geleidde op zyn kasteel van Crecy aan de Oise, om aldaar het Kersfeest te slyten; en van daar naar Aix la Chapelle, om de kerk aldaar te wyden. Na dat de paus acht dagen aldaar geweest was, keerde hy door Beyeren naar Rome. De koning zondt hem naderhandt de verdeeling, die hy gemaakt hadt tusschen zyne kinderen, om de zelve te tekenen en krachtiger te maken. Dit gedrag van Karel den Groten betuigt de achting, die hy voor Leo hadt. Terstondt na de doodt van dezen vorst, de vyanden van den paus hem zonder beschermer ziende, vielen op nieuw op hem aan, en spanden tegen hem te zamen. Hy deedt eenigen van hen door wegen van rechten sterven, het welk de Romeinen zo zeer verbitterde, dat zy, wanneer de paus krank geworden was, alle de kasteelen, die hy op het landt hadt, plunderden. Lodewyk de Godertieren keurde dit gedrag van Leo kwaad, die legaten aan hem gezonden hadt, om zich by hem te zuiveren, en gaf last aan Bernardus, koning van Italië, om de waarheit te onderzoeken. Deze deedt eenige oproerigen in verzekering nemen, die hy naar Vrankryk zondt. Reets van te voren in den jare 809 bestrafte Leo de Spaansche bisschoppen, dat zy in de Niceensche geloofsbelydenisse het woordt *Filioque* gevoegt hadden, en liet ook dieswegen in de S. Pieterskerke twee zilvere tafelen oprechten. Men vindt onder zynen naam XIII brieven in het VII stuk der Conciliën. Deze paus stierf eindelyk den 12 Juny des jaars 816. *Anastas. in vit. Pont. Eginhard in vit. Carol. M. Adhemar in Ludov. Pio. Platina in Leone III. Baron. Annal. A. C. 795 seq. Cave. Maimb. hist. des Iconoclast.*

LEO de IV, een Romein, volgde op Sergius den II den 12 April des jaars 847. Zyne ordinatie wierdt van January tot den gemelden 12 April verschoven, om dat dies wegen nog geen bevel van den keizer ingekomen was. Na dat hy nu den stoel beklommen hadt, droeg hy zorg om de stadt Rome te herstellen, en inzonderheit het gedeelte omtrent de kerke van S. Pieter. In den jare 849 vereenigde zyne vloot zich met de Napolitaansche, en sloeg de Saracenen. Hy liet ook eene stadt, 10 mylen van Centumcelle, welke de Saracenen verwoest hadden, weder opbouwen, en noemde de zelve Leopolis. Platina voegt 'er by, dat hy alle leken verboodt, gedurende de Misse in de kerke te gaan, als mede dat hy het kruis, het welk de keizer Karel aan de zo genaamde Constantiniaansche kerke geschonken hadt, en die nadernandt van de daar toe behorende edelgesteenten was beroofd geworden, boven maten kostelyk liet opsieren. Ten tyde van dezen paus zou Ethelwulphus, een koning van Engelandt, zyn ryk aan den Roomschen stoel cynsbaar gemaakt, en den zo genaamden Pieters-penning ingevoert hebben. Hy stierf den 17 July des jaars 855, na dat hy acht jaren, drie maanden en vyf dagen den stoel bekleeed hadt. Daar zyn maar twee brieven overig, die hy geschreven zou hebben. *Anastas. & Platina in Leone IV. Onuphr. in Chron. Baron. in Annal.*

LEO de V, van Andria, volgde op Benedictus den IV in den jare 906, doch bekleedde het pausschap maar 40 dagen, dewyl hy door Christophorus, die zich het pausdom met geweldt aanmatigde, in de gevangenisse geworpen wierdt. *Du Chesne hist. Pap. Genebrard in Chron.*

LEO de VI, een Romein, volgde op Johannes den X, dien de markgravinne Marozia in de gevangenisse liet werpen. Hy bekleedde den stoel maar zes maanden en vyftien dagen, tot het einde van den jare 927, en wierdt in 't begin van het volgende jaar van gelyken in de gevangenisse geworpen. Platina merkt aan, dat het pausselyk gezag in dezen tydt wegens het kwade gedrag der vorige pauzen in grote verachting geraakt was, waarom een byzonder persoon gelegenheit nam om zich de pausselyke waardigheit met geweldt aan te matigen, welke vermetelheit Leo zich zodanig zou ter herten getrokken hebben, dat hy van verdriet stierf. *Flodoard. in Chron. Rom. Luitprand. l. III. c. 12. Baron. in Annal.*

LEO de VII, een Romein, volgde op Johannes den XI in den jare 936, en bevlytigde zich om den monnikenstaat te Rome weder te herstellen, tot welken einde hy Odo, den abt van Cluny, by zich deedt komen. Hy regeerde de kerke met zachtheit 3 jaren. zynde gestorven in den jare 939. Men heeft van hem drie brieven, die in het IX stuk der Conciliën gevonden worden. *Baron. in Annal. Cave.*

LEO de VIII, naar het gevoelen van eenigen een tegenpaus, wierdt op den pausselyken stoel geplaatst door den keizer Ottho, die ten dien einde een synode van bisschoppen te Rome vergaderde, waar door hy ook den paus Johannes den XII deedt afzetten, in den jare 963. Leo gaf tot dankbaarheit aan de keizers de macht om pauzen te verkiezen, en prelaten aan te stellen. Doch Johannes de XII verdreef naderhandt Leo uit Rome, en deedt in een concilie zyne verkiezing veroordeelen; en na dat deze tegenpaus gestorven was, verkoos de geestelykheit en het volk in zyne plaats Benedictus den V. Maar de keizer Ottho, Rome door honger veroverd hebbende, deedt Benedictus, als eenen, die met geweldt ingedrongen was, afzetten, en zondt hem gevangen naar Hamburg. Leo stierf den 17 April des jaars 965. *Leo Ostiens. Platina. enz.*

LEO de IX, uit het graaflyk geslacht van Dagsburg, en zoon van Hugo, graaf van Egisheim, van te voren *Bruno* genoemt, was bisschop te Toul in Lotharingen, doch wierdt door den keizer Henrik den III tot paus verkoren, en den 12 February des jaars 1049 ingewyd. Bruno vierde ondertusschen na zyne verkiezing het Kersfeest in zyne kerke te Toul, die hy aan niemandt wilde afstaan gedurende den ganschen tydt van zyn pausschap. Naar Rome gaande, trok hy door Cluny, en Hildebrandus, dien hy naderhandt kardinaal maakte, en die vervolgens paus wierdt onder den naam van Gregorius een VII, riedt hem het pausselyk gewaadt te verlaten, tot zyne komste te Rome, alwaar hy, na zyne verkiezing, Leo de XII genaamt wierdt. Hy hieldt te Rome en te Pavië eenige synoden tegen de Simoniaken, ging na het Pinxterfeest te Keulen een mondgesprek houden met den keizer, en vergaderde een concilie te Rheims, alwaar hy eenige zaken regelde, en onder anderen Godofredus den Dapperen, hertog van Lotharingen, wederom verzoende met den keizer, en maakte alzo een einde van den bloedigen oorlog, welke gevoert was tusschen den gemelden hertog, met wien het de graaf van Vlaanderen hieldt, en tusschen de hui-

zen van Elzas en Luxenburg. Wanneer hy in den jare 1050 weder te Rome gekomen was, hieldt hy aldaar een concilie tegen Berengarius. Hy deedt eene twede reize in Vrankryk, en op zyne wederkomst in Italië geleidde hy een hoop dappere krygslieden, om de zelve te stellen tegen de Normannen, die Apuleja veroverd hadden. Hy deedt in den jare 1053 de dwalingen der Grieken wederleggen, en zondt legaten naar Constantinopel. Hy ging vervolgens om eenige zaken van gewigt naar den keizer te Worms. Op zyne wederkomst geleidde hy krygsvolk tegen de Normannen, doch wierdt in een kasteel gevangen genomen, en naar Benevento gebragt, en geraakte niet wederom in vryheit voor den 12 Maart des jaars 1054. Hy stierf den 19 April daar aan volgende, na dat hy 5 jaren, twee maanden en zeven dagen den stoel bekleed hadt. Deze grote paus, vermaard door zyne geleerdheit en door zyne Godsdienstigheit, heeft verdient in het getal der Heiligen en der kerkelyke schryvers gestelt te worden. Hy heeft verscheide predikatiën, dekretale en andere brieven nagelaten, welke dikwils uitgegeven zyn. Een schryver van dien tydt maakte dit koppelvaars ten zynen opzichte:

Victrix Roma dole, novo viduata Leone,
Ex multis talem vix habitura parem.

Platina voegt hier by, dat hy de kerk van Bamberg van eene jaarlyksche schatting van 100 mark gouds benevens een wit paardt ontslagen, en van den keizer Benevento in plaats van het zelve verkregen heeft. Van gelyken verhaalt hy ook, dat hy eens een armen melaatschen man voor zyne poort gevonden hadt, waar op terstondt verspreid wierdt, dat het Christus zelf geweest was, die zich onder de gestalte van een arm man vertoont hadt. Voorts bragt hy ook by den keizer van Constantinopel te weeg, dat hy het heilige graf te Jeruzalem weder liet herstellen, dat van te voren door de Saracenen ganschelyk verwoest was. Wibertus heeft het leven van dezen paus beschreven. *Sigebert. de vir. illustr. c. 152. Trithem. & Bellarm. de scriptor. eccles. du Chesne & Ciacconius in vit. Pontif. Baron. in Annal. Cave.*

LEO de X, tot paus verkoren den 11 Maart des jaars 1513, was van te voren *Johannes de Medicis* genoemt, en een zoon van Laurens de Medicis, hoofdt van de Florentynsche Republyk, en van Claricia Orsina. In zyne jeugt waren de beroemde mannen Angelus Politianus, Demetrius Chalcondylas en Petrus Ægineta, een Griek, zyne leermeesters geweest, doch Picus Mirandulanus, Marsilius Ficinus, Johannes Lascaris, Christophorus Laudinus en anderen meer zyne vertrouwde vrienden. Hy wierdt met den kardinaalshoedt vereerd in den ouderdom van 14 jaren door paus Innocentius den VIII, zyn bloedverwant. Onder Julius den II bevondt hy zich byna altoos in de legers, en die paus vereerde hem met de waardigheit van het legaatschap. Hy oeffende deze waardigheit in het leger, dat door de Franschen geslagen wierdt, naby Ravenna, in den jare 1512. Hy wierdt in dien slag gevangen genomen, en hy hadt gedurende zyne gevangenisse eene wonderlyke ondervinding van de kracht der bygelovigheden, zelfs op den geest der soldaten, die hem overwonnen hadden; want zy betoonden hem zulk eene grote eerbiedigheit, dat zy hem met nedrigheit om vergiffenis verzochten wegens hunne overwinning, dat zy hem smeekten hen dieswegen de absolutie te geven, en dat zy hem beloofden nooit meer de wapenen tegen den paus te zullen dragen. Wanneer men hem naar Vrankryk zou voeren, wierdt hy op den weg door de boeren verlost. Hier op bragt hy het met hulp der Spanjaarden zo verre, dat hy benevens zyne familie in Florence weder aangenomen, en van het verloren gezag een deelgenoot wierdt. Na verloop van weinige maanden stierf Julius de II, in wiens plaats hy in den ouderdom van omtrent 36 jaren op den H. stoel verheven wierdt. Men geeft voor, dat 'er niets was, dat meer toebragt om hem tot het pausschap te verheffen, dan de wonden, die hy ontfangen hadt in de Venusstryden. Ten minste, Seckendorf vindt, door het trekken van gevolgen, dien zin in het gene Varillas daar van verhaalt, dat een Fransch geschiedenisschryver is, wiens verhaal aan zyne Roomsch-Katholyke geloofsgenoten niet verdacht kan zyn, als zynde een schryver, die zeer driftig en bitter was tegen die van den Hervormden Godsdienst. Zie hier de woorden van Varillas: „ Daar waren nog geen drie maanden verlopen na dat de kardinaal de Medicis weder in Florence gekomen was, wanneer de doodt van paus Julius den II hem verplichtte van daar te vertrekken, om naar Rome te gaan. Hy liet zich dragen in eene rosbaar, of draagstoel, ter oorzake van eene verzwering, die de schaamte verbiedt te noemen, en reisde zo langzaam, dat de uitvaart van den paus alreets gehouden was, en het conclave begonnen, wanneer hy aldaar kwam. . . . Het conclave zou niet zo haast geëindigt zyn geweest, om dat de jonge en de oude kardinalen in eene hardnekkigheit volhardden, zonder een vremd geval, dat hen deedt overeenkomen. De kardinaal de Medicis zich buitengemeen vermoeid hebbende door de menigvuldige bezoeken, welke hy ieder nacht deedt by alle de kardinalen van zynen aanhang, zo brak zyne verzwering open, en de etter, die 'er uit kwam, gaf zodanig een stank van zich, dat alle de cellen, die maar door geringe afschutsels gescheiden waren, besmet wierden. De oude kardinalen, welker gesteldheit minder bekwaam was om de kwaadaardige indrukselen van zulk een bedorven lucht te verdragen, raadpleegden de geneesmeesters van het conclave over het gene hen te doen stondt, en de geneesmeesters, die den kardinaal de Medicis zagen, en van zyne gesteldheit eerder oordeelden naar de kwaadaardige vochten, die uit zyn ligchaam kwamen, dan naar de kracht van de natuur om de zelve uit te dryven, antwoordden, na dat zy door de beloften van Bibiana gewonnen waren, dat de kardinaal de Medicis geen maandt meer te leven hadt. Deze veroordeling maakte hem paus, dewyl de oude kardinalen, snediger denkende te zyn dan de jonge, hen eene vergenoeging wilden geven, die zy vermoedden van geen langen duur te kunnen zyn. Zy gingen de zelve vinden, en zeiden hen, dat zy eindelyk toegaven aan hunne hardnekkigheit, onder beding, dat men hen op een anderen tydt van gelyken zou doen. Aldus wierdt de kardinaal de Medicis tot paus verkoren op een valschelyk gegeven berecht, het zes en dertigste jaar van zynen ouderdom nog niet vervuld hebbende; en gelyk de blydschap het zekerste der hulpmiddelen is, zo verkreeg hy wel haast daar na zulk een volkomen gezondheit, dat de oude kardinalen reden hadden om berouw te hebben, dat zy zo ligtgelovig waren geweest." Paulus Jovius stelt nochtans de verzweering niet in de zelve delen als Varillas: hy stelt de zelve aan het fondement; het welk geen schandelyken oorspronk zou te kennen geven. Deze paus deedt buitensporige kosten op den dag van zyne kroning. Hy wilde gekroont zyn op den zelven dag als hy den slag van Ravenna en de vryheit in het voorgaande jaar verloren hadt, en reedt op het Turksche paardt, dat hy gehad hadt op den dag van dien slag; want het zelve voor losgeldt weder bekomen hebbende uit handen der Franschen, beminde hy het zelve op eene zonderlinge wyze, en deedt het zelve tot een hogen ouderdom toe met grote zorg opvoeden. En dewyl hy het hoofdt vol hadt van de pracht van het oude Rome, en van de plegtige zegepralingen der oude burgermeesteren, poogde hy deze schone vertoningen te vernieuwen; en hy wierdt zo wel gedient in dit voornemen, dat men nooit te Rome, na den inbreuk der Gotthen, heerlyker pracht gezien hadde dan de zyne. Men vindt de beschryving daar van by Paulus Jovius. Hy komt overëen met Guicciardin, dat de kosten van deze pracht honderd duizend dukaten beliepen. Deze paus leide een leven, dat weinig voegde aan de navolgers der Apostelen, en dat volkomen vleeschelyk en wellustig was. Men kan Paulus Jovius, die alle zyne krachten tot verdediging van dezen paus heeft ingespannen, niet beschuldigen den wierook van loftuiting voor hem gespaart te hebben; maar aan de andere zyde moet men ook bekennen, dat hy zich duidelyk genoeg verklaart over de ondeugden van dezen paus, om een verstandig lezer in geen twyffeling te laten. De vermakelykheden, zegt hy, waar in hy zich al te dikwils dompelde, en de ontuchtigheden, welke men hem tegenwierp, bezwalkten den luister van zyne deugden. Hy voegt daar by, dat een aardt, die meer gemakkelyk en toegevende dan bedurven was, hem in dezen afgrondt deedt storten, gene anderen om en by zich gehad hebbende dan lieden, die, in plaats van hem zynen plicht indachtig te maken, hem niet anders spraken dan van gelegenheden van vermaak. Men zal stilzwygende voorby gaan het gene men verhaalt van de overdaadt van zyne tafel, en van de narrepotseryen, welke aan de zelve omgingen. Hy schepte al te veel vermaak in de jagt. Men zegt, dat zyn gezicht op de zelve ongelooflyk ver reikte; niettegenstaande hy, om brieven of geschriften te lezen, de zelve digt aan zyn neus moest brengen. Des Accords, hier van sprekende, zegt, dat zulks hem deedt denken aan een goeden parochiaan, die de grootste letters in de kerkboeken niet kon lezen zonder bril, en nochtans zeer wel konde zien op de kleinste dobbelstenen, die men kon vinden, en daar in niet misleid kon worden. Dewyl hy leermeesters gehad hadde, die hem volkomen wel onderwezen hadden in de goede letteren, zo beminde hy de geleerde en de grote geesten. Hy begunstigde voornamentlyk de dichters, en zulks zonder altoos de regelen van ernsthaftigheit te volgen, welke zyne waardigheit vorderde. Dit bleek in vele gelegenheden. De vermaken, welke hy met hen nam, liepen dikwils uit op zotte grillen. Quernus, die plegtelyk gekroont was, en met den tytel van *aarts-dichter* vereerd, mogt voor een hansop gehouden worden. Hy bevondt zich by de maaltyden van Leo den X, en at aan het venster de brokken, die men van handt tot handt aan hem zondt. Men gaf hem rykelyk van den pauslelyken wyn te drinken; maar met beding, dat hy de vaarzen voor de vuist zou opzeggen op de onderwerpen, die men hem zou voorstellen. Hy moest ten minste twee vaarzen voortbrengen, en indien hy daar omtrent in gebreke bleef, of dat zyne vaarzen niet goed waren, zo leide men hem tot straffe op, zynen wyn met veel water gemengt te drinken. Zomtyds liet de paus zich ook in om vaarzen voor de vuist voort te brengen met zynen aartsdichter, dat het gezelschap deedt schateren van lagchen: wat gebrek van ernsthaftigheit in een paus! Zie Paulus Jovius *in Elogiis c.* LXXXII. enz.

Op een tydt boodt een dichter hem eenige gerymde Latynsche vaarzen aan. De paus, om zich te vermaken, gaf hem gene andere beloning dan een vaars voor de vuist, dat een gelyk getal van vaarzen op de zelve rymslagen begreep. De dichter, verstoort om dat hy zag, dat Leo hem niets gaf, schoot dit koppelvaars tegen hem uit:

Si tibi pro numeris numeros fortuna dedisset,
Non esset capiti tanta corona tuo.

De paus betoonde hem hier op zyne gewone milddadigheit. Men kan hier door zien, dat hy alles aanwendde om zich te vermaken. Maar zie hier een geval, dat duidelyk vertoont den geest

geeſt van narrepotſery, die toen in het paleis van den paus regeerde. Een man, iets te verzoeken hebbende aan Leo den X, en zich ſedert vele dagen opgehouden ziende door moeielyke uitſtellen, die hem alle hoop deden verliezen van ingeleid te zullen worden, bedacht deze liſt. Hy gaf aan den grootkamerbewaarder van Leo te kennen, dat hy aan den paus de fraaiſte vaarzen wilden vertonen, die men ooit gezien hadt. De kamerbewaarder ging terſtondt binnen, om ganſch verrukt van blydſchap aan den paus te zeggen, dat 'er een aartsgek was, die zeer bekwaam zou zyn om hem te vermaken. Dit was de gewoonte der hovelingen van Leo den X; zy zochten halve gekken, die zy verder van de wys hielpen, tot vermaak van het hoofdt der kerke. Maar zy wierden bedot door den gewaanden dichter, waar van hier geſproken wordt; want zo haaſt als hy by den paus kwam, vertoonde hy aan den zelven de waarachtige reden, die hem bewogen hadt om te veinzen, dat hy een zot dichter was, en ſtelde hem vervolgens voor het gene hy te zeggen hadt. Zie Janus Nicius Erythræus *Pinacoth.* II. *c.* 33. *pag.* 110.

Het bleek hoe Leo de achtbaarheit van het pausſchap bewaarde in het afvaardigen van zulk eene voordeelige bulle voor de poëzy van Arioſte. De kardinaal Hippolytus d'Eſte, aan wien de *Orlando furioſo* van dezen dichter opgedragen was, oordeelde zeer wel daar van, wanneer hy aan den ſchryver vroeg: *Waar duivel hebt gy zo vele zotternyen van daan gehaalt?* Leo de X was veel goedgunſtiger voor dezen ſchryver. Byna in den zelfden tydt, dat hy zyne vervloekingen uitblixemde tegen Martinus Lutherus, ſchaamde hy zich niet eene bulle uit te geven ten voordeele der eerloze poëzy van Lod. Arioſte, dreigende met den ban de genen, die de zelve zouden laken, of het voordeel van den drukker verhinderen. Hy maakte ook veel werks van blyſpelen en kluchten. Met een woordt, de geleerde lieden en de hanſoppen of poetzemakers hadden te gelyk en evenveel deel in zyne vriendſchap. Hy hadt den zelfden ſmaak niet voor de Theologiſche ſtudiën. De kardinaal Palavicini heeft zulks niet kunnen loogchenen; hy bekent ter goeder trouwe, dat Leo de X meer werks maakte van de genen, die bedreven waren in de fabelkunde, in de oude dichters en in de ongewyde geleerdheit, dan van de genen, die de Theologie en de kerkelyke hiſtorie verſtonden. Men geeft voor, dat Leo, zynen ſecretaris Bembus iets horende bybrengen uit het Euangelium, hem antwoordde: *Men weet van ongeheugelyken tydt af, hoe veel voordeels deze fabel van Jeſus Chriſtus ons gedaan heeft* (*quantum nobis noſtrisque ea de Chriſto fabula profuerit ſatis eſt omnibus ſeculis notum.*) Men vindt deze vertelling in een eindeloos getal van boeken, doch altoos zonder eenig bewys, of geen ander hebbende dan het gezag van Baleus, die in een openbaren oorlog tegen den paus en tegen de ganſche Roomſche kerke geſchreven hebbende, niet zonder reden wraakbaar is voor de Roomſch-Katholyken. Men doedt eene andere vertelling ten opzichte der Roomſchen op geen beter gezag ſteunende, te weten, dat Leo de onſterflykheit der ziele niet geloofde. Deze paus hadt de behendigheit het concilie, dat de keizer en de koning van Vrankryk geſteld hadden tegen Julius den II, in rook te doen verdwynen, en hy deedt het Lateraanſche concilie triomferen; want hy verkreeg van Lodewyk den XII zo vele onderwerpingen, als hy van hem zou kunnen wenſchen. Hy verkreeg van François den I veel voordeel door het concordaat, dat zy ſloten in den jare 1515. Dit maakte hem echter minder genegen voor Vrankryk. Hy ſloot verbonden tegen het zelve; en hy nam deze zaak zodanig ter herte, dat men zegt, dat hy, de tydingen van het kwade geluk der Franſchen ontfangen hebbende, daar door van blydſchap ſtierf den 2 December des jaars 1521. Andere ſchryvers verzekeren, dat hy door vergift ſtierf. Hy hadt eenigen tydt van te voren den kardinaal van Siëna doen ſterven, die eene zamenzwering tegen hem geſmeed hadde. De andere medeplichtigen wierden tot een eeuwige gevangenis verwezen, doch geraakten wel haaſt weder in vryheit. Leo hieldt niet altoos een gedrag, dat aangenaam was aan den keizer Maximiliaan. De zelve hadt een goede hoop van hem opgevat, maar wanneer hy berecht gekregen hadt van de verbindteniſſen, welke deze paus aanging met de Franſchen, riep hy uit: *Indien deze paus my niet mede bedrogen hadde, hy zou de eenige paus geweeſt zyn, wiens goede trouw ik met reden zoude hebben kunnen pryzen.* De vuile koophandel, dien Leo maakte van de uitdeeling der aflaten, gaf gelegenheit tot de hervorming van Luther, gelyk al de wereldt weet. Men maakte daar van als een monopolie, men verpachtte de aflaten. De commiſſariſſen, die geſteld waren om de penningen in te vorderen, kochten hunne commiſſie van den paus, waar na zy zich van geweldige knevelaryen bedienden, en hunne achtbaarheit zo weinig bewaarden, dat zy in de kroegen en herbergen hunne rol ſpeelden, of hun werk deden van de zielen uit het vagevuur te trekken. Guicciardin doedt het verhaal daar van. Het misnoegen der volkeren wierdt groter, wanneer men wiſt tot wat gebruik deze ſommen geſchikt waren: byna al het geldt, dat in Duitſchlandt geligt wierdt, kwam ten voordeele van de zuſter van den paus. Eenigen zeggen, dat Leo in den beginne met lof van den genoemden groten hervormer ſprak. De verantwoordingen van Paulus Jovius en de andere verdedigers van Leo zyn zeer flaauw en zwak, en ſteunen onder anderen ook veel daar op, dat zy willen, dat men onderſcheidt make in zyn gedrag met betrekkinge tot het geeſtelyke en met betrekkinge tot het wereldlyke gebiedt. Men kan niet nalaten by deze gelegenheit aan te merken, dat deze vermenging van kerkelyk en wereldlyk gezag in een zelven perſoon gewoonlyk het bederf is van den Euangeliſchen geeſt. Deze vereeniging hadt plaats onder de Heidenen, en was niet onnut voor het tydelyk welzyn van den Godsdienſt: zy heeft aanmerkelyk tot de zelfde einden gedient in het Chriſtendom; maar zy heeft daar toe een uitſtekend bederf der zeden voortgebragt. Het kerkelyk karakter behoorde voor te gaan, en de voornaamſte plaats te hebben, dewyl de andere waardigheit maar een aanhangſel of toegift is: ondertuſſchen wordt het eerſte byna altoos verſlonden door het laatſte. Deze twee dingen te zamen te voegen is een dood ligchaam te voegen by een levend; eene ſchadelyke zamenvoeging, waar in het dode ligchaam zyne bederving mededeelt aan het levende, en geen leven wekkende invloedt daar van ontfangt. De wereldt, het vleeſch, het zwakke gedeelte, trekt tot zich de voornemens en de beſluiten. De ſchryvers van de algemene Critique (*Tom.* II. *pag.* 161 van den derden druk) van het onderſcheid ſprekende, dat men geſmeed heeft tuſſchen eenen paus, die uitſpraak doedt *ex Cathedra*, en den zelfden paus, op eene andere wyze uitſpraak doende, heeft het geeſtig zeggen van eenen boer uit het keurvorſtendom van Keulen bygebragt. Men vindt het zelve ſedert meer dan eene eeuw in deftige en ernſtige boeken. Duarenus heeft het gebragt in zyn boek *De ſacris Ecclеſ. Miniſter.* en heeft het nageſchreven uit Fulgoſius (*Factor. & Dictor. Memorab. l.* VI. *c.* 2. *fol. m.* 198.) Zie hier de vertaling van de ganſche hiſtorie uit het oude Gaulois: het is waar, dat daar in geen keurvorſt van Keulen by name genoemt wordt. *Het verhaal is zeer vermakelyk van een Hoogduitſch dorpeling, die in zyn landt werkende, zynen biſſchop zag voorby gaan, verſeld van een gevolg, meer paſſende aan eenen ſatraap* (dus noemde men de landvoogden van het oude Perſiaanſche ryk) *dan aan den genen, die zich een opvolger of ſtedehouder van eenen Apoſtel noemt: waar over hy, geërgerd zynde, genoodzaakt was te lagchen, en wel zo luidkeels, dat zyn Eerwaardigheit bewogen wierdt hem de reden daar van te vragen. Hy antwoordde naar zynen aardt, als een dorpeling, dat is te zeggen, als een oprecht en eenvoudig man: Ik lach wanneer ik denk om S. Pieter en S. Paulus, en dat ik u met zulk een uitruſting zie. Waarom dat? zeide de biſſchop. En vraagt gy waarom? zeide de boer: zy waren zeer kwalyk bedacht aldus alleen en te voet door al de wereldt te gaan, dewyl zy de hoofden waren der Chriſtelyke kerke en ſtedehouders van Jeſus Chriſtus, den koning der koningen. En gy, die maar onze biſſchop zyt, gy reiſt zo wel gezeten, en hebt zulk een groot gevolg van rapierdragers, dat gy eerder een ſatraap gelykt, dan een herder van de kerke. Zyn Eerwaardigheit antwoordde hier op: Maar, myn vriendt, gy merkt niet aan, dat ik zo wel graaf en baron ben als uw biſſchop. Waar op de landman meer lachte dan van te voren; en de biſſchop hem vragende waarom? antwoordde hy: Wel, myn heer, wanneer deze graaf en baron, die gy zegt te wezen, in de hel zal zyn, waar zal dan myn heer de biſſchop zyn? Aldus verſtomd vervolgde zyn Eerwaardigheit zynen weg, zonder een woordt te antwoorden.* (Pierre Viel, Doctor van de Sorbonne, in de verhandelinge *de la Simonie c.* 6.) Om onder de verdedigers van paus Leo Varillas te wederleggen, heeft men niet anders nodig dan hem zelf. Men brengt ten dien einde eene lange plaats uit zyne *Anecdotes* by, welke men hier by zal voegen, om dat de zelve een rechtvaardig kortbegrip vervat van het karakter van Leo den X, en dat men daar in omſtandigheden vindt tot het hiſtoriſche gedeelte van dit artykel behorende. De zelve wordt gevonden in de voorreden van dat werk, en is van den volgenden inhoudt: „Guicciardin.... geeft „ ons dezen paus tot een volmaakt voorbeeldt van de hedendaagſche „ ſtaatkunde, en voor den grootſten ſtaatsman van zyne eeuw: hy „ ſtelt hem boven den koning Ferdinand den Katholyken, en „ doedt hem in zyne jonkheit zegepralen over de liſten van de„ zen ouden geweldenaar. Hy ſchryft hem het geheim toe, om „ met of tegen wil alle zyne voornemens te doen onderſteu„ nen door den Raadt van Spanje. Na het vaſtſtellen van deze „ wonderbaarlyke gronden zyn 'er gene luiſterryke deugden, „ die de ſchildery van Leo den X niet verheffen. Hy maakt van „ den ouderdom van twaalf jaren af, wanneer hy kardinaal ge„ maakt wierdt, de grote ontwerpen, die hy ſedert uitvoerde, wan„ neer hy op den ſtoel van S. Pieter verheven was. Hy handelt „ met de Staten van Venetië om de overblyfſelen van zyn huis „ te behouden, dat zich te berſte geſtoten hadde tegen het ge„ luk van Karel den VIII (van Vrankryk.) Hy veranderde niet „ van beſluit door het zien van het ſneuvelen van zynen broe„ der in het overtrekken van eene rivier. Hy heeft gene gedach„ ten dan om den eenigen zoon, dien deze broeder in de wieg „ nagelaten hadde, te verheffen, en hy keert daar op naar Ro„ me, alwaar zyne woelingen hem toegang geven tot de gunſt „ van paus Julius den II, en hem doen verkiezen tot legaat in „ het leger, dat geſchikt was om de Franſchen uit Italië te ver„ dryven. Hy wordt gevangen in den ſlag van Ravenna, maar „ hy redde zich in eene nadeelige tydsgeſteltenisse voor hem, de„ wyl Julius even van te voren geſtorven was; hy gaat in het „ conclave, alwaar hy zo wel zyn voordeel doedt met de hoof„ digheit der jonge kardinalen, die een opzet genomen hadden „ om eenen paus van hunnen ouderdom te maken, dat hy hun„ ne ſtemmen in zyn voordeel doedt overhellen. Hy voegt zich „ by de Spanjaarden, en bewaart hunne vriendſchap zo lang als „ de zelve hem nuttig is om zyn huis te herſtellen in de voor„ naamſte waardigheden van de regering te Florence; maar zo haaſt „ het geluk hen den rug keert, en dat hy ontdekt, dat hun Raadt „ niet genegen is te dulden, dat hy het hertogdom van Urbino „ overweldige, om zynen neef daar mede te belenen, zo handelt „ hy op die voorwaarde met de Franſchen: hy ſluit het vermaar„ de concordaat, waar in hy ſpeelt met de liſten en de lange er„ varenheit van den kancelier du Prat; hy vleit François den I „ zo lang die koning in ſtaat is om hem goed te doen; maar hy „ heeft

„ heeft niet zo haast van den zelven genoten alles wat hy begeer-„ de, of hy verlaat hem om zich te verzoenen met Karel den „ V. Hy ontwerpt met den zelven een bondgenootschap om de „ Sfortiaas in het hertogdom van Milaan te herstellen. Hy hadt „ daar in eerder een gelukkigen uitslag dan hy dacht, en ontfangt „ door de tyding, die hem daar van gebragt wordt, eene blyd-„ schap, die hem de doodt veroorzaakt." De geleerden, van wat Godsdienst en van wat natie zy zyn, moeten de gedachtenis van dezen paus pryzen en zegenen, ter oorzake van de vlyt, die hy aanwendde om de handschriften der ouden te doen opzoeken. Hy spaarde noch zyne zorgen, noch zyn geldt, tot zulk een onderzoek, en om goede drukken te verkrygen. *Bayle Dict. Crit.*

LEO de XI, van Florence, van het huis van Medicis, maar niet van dat van den groothertog van Toskanen, was een zoon van Octavianus. Hy volgde op Clemens den VIII. Zyn naam was *Alexander*, kardinaal van S. Jan en van S. Paulus, en zyn voorzaat hadt hem voor legaat in Vrankryk gezonden. Hy wierdt verkoren den 1 April des jaars 1605, in den ouderdom van 70 jaren, en stierf den 27 van de zelfde maandt. *Spond. A. C.* 1605. *Du Chesne. Binius.*

Oostersche Keizers.

LEO de I, keizer van 't Oosten, gezegt *Marcellus de oude*, of *de grote*, was van Thracië, en kwam tot het keizerryk na Marcianus, door begunstiging van den Patricius Asparis. Hy wierdt als keizer gegroet den 7 February des jaars 457. Terstondt na zyne verheffing moest hy, naar afspraak vooraf genomen, den zoon van den gemelden Asparis tot Cæsar maken. Het gemene volk rechtte dieswegens eenen oproer aan, dewyl het geloofde, dat de ware Godsdienst geen geringen aanstoot zou lyden, wanneer het Ryk metter tydt zoude vervallen aan het geslachte van Asparis, die de Ariaansche kettery toegedaan was. Doch de keizer stilde het zelve, en benam het die vreze, wanneer hy naderhandt Asparis en zynen zoon Ardaburius, die hem naar 't leven gestaan hadden, liet ombrengen. Nicephorus schryft, dat het keizerryk hem eenigen tydt van te voren door de H. Maagdt voorzegt was geweest, en dat zulks de beloning was van de liefde, die hy geoeffent hadde omtrent eenen blinden. De paus S. Leo schreef hem terstondt na zyne verkiezing, en hy gaf op des zelfs verzoek ook een edict uit, waar door hy bevestigde alles, wat zyne voorzaten gedaan hadden tegen de ketters, om het concilie van Chalcedonië te bekrachtigen. Op de klagte der bisschoppen van Egypten, tegen de geweldenaryen van Thimotheus, valsch bisschop van Alexandrië, wees hy het onderzoek van deze zaak aan den patriarch Anatolius. Hy was ook voornemens een algemeen concilie te vergaderen voor de vrede der kerke; maar de paus stelde zich daar tegen, hem te verstaan gevende, dat het genoeg was zich te houden aan de uitspraken van dat van Chalcedonië. Leo besloot ook de Wandalen te beoorlogen, en maakte daar toe grote toerustingen in den jare 467. Hy gaf het beleidt van zyn leger aan Basiliscus, broeder van de keizerinne Verina; maar deze laffe, die een ketter was, liet zich omkopen door geldt, dat Genserik hem gaf, en gaf den zelven gelegenheit om de keizerlyke vloot, uit duizend schepen van allerlei slag bestaande, te verbranden. De keizer vergaf hem dit verraadt, tegen alle regelen van staatkunde, welke vorderden, dat zulk eene hatelyke daadt niet ongestraft bleef. Hy bespeurde, dat alle deze kwalen hunnen oorspronk hadden van Asparis en van Ardaburius, zyne grote gunstelingen; het welk hem verplichtte zich van hen te ontslaan. Zyne dochter Ariadne, die hy ten huwelyk gegeven hadde aan Ardaburius, deedt hy trouwen met Zeno Isaurus. Leo stierf te Constantinopel in de maandt January des jaars 474, na eene regering van 17 jaren en 2 maanden. Men rekent hem gewoonlyk onder de goede keizers, en niets vermindert den roem van zyne deugdt, dan de toegevendheit, welke hy hadde voor de ketters, die aan zyn hof waren; en dat hy zich te veel verhaastte in het verkiezen van Leo Isaurus, die hem verdacht moest zyn om zyne kettery, hoewel vele menen, dat hy misschien daar van onkundig was. Hy gaf verscheide wetten, die men heeft in het Justiniaansche Codex, en bouwde verscheide kerken. *Nicephor. l.* XXIX. *Evagr. l.* II. *Procop. l.* I. *de bello Vandal. Cedrenus in Compend. Marcellinus & Cassiod. in Chron. Zonaras T.* III.

LEO de II, gezegt *de Jonge*, was een zoon van Ariadne en van Zeno Isaurus, en kleinzoon van Leo den ouden, die hem tot *Augustus* deedt verklaren, hoewel dit kindt nog in de wieg was. Men zegt, dat hy maar tien maanden daar na leefde, en dat hy stierf in November des jaars 474, zonder kennisse te hebben, noch van het gene hy ontfangen, noch van het gene hy verloren hadde. Men stelt hem om deze reden gewoonlyk niet in het getal der keizers; het is echter om de volkomenheit van dit werk noodzakelyk hem hier in zynen rang te plaatsen. Men heeft verspreid, dat Zeno voor zich zelf willende regeren, en niet als voogdt van zynen zoon, het vergift gebruikte om zich van hem te ontslaan. Maar men moet zich niet ophouden met het gene eenige schryvers daar van geschreven hebben; het zy men van een anderen zoon spreke, welken Zeno gehad kan hebben na de doodt van zynen schoonvader. *Candid Isaur. T.* I. *hist. Byzant. Marcellin & Cassiod. in Chron. Nicephor. Zonaras.*

LEO de III, geboortig van Isaurië, was ook *Conon* genoemt, (zie CONON) en verkreeg naderhandt ook de bynamen van *Beeldbreker*, *Isaurus*, enz. Hy volgde op Theodosius den III, die een vrywilligen afstandt deedt van het keizerryk, om zich in een klooster te begeven. Hy wierdt den 25 Maart des jaars 717 gekroont. De stadt Constantinopel wierdt in het begin van zyne regering belegert door de Saracenen, onder hunnen prins Masalma, welke belegering 3 jaren, of, zo anderen willen, 2 jaren, of zelfs maar een jaar, duurde. Hy liet zyn zoon *Constantinus* den 31 Maart des jaars 720 kronen; verboodt ook door een uitgegeven edict in den jare 726, in voldoening van eene belofte, die hy aan twee Joden, welke hem, als boven in het aangewezen artykel gezegt is, van te voren het keizerryk voorspelt zouden hebben, gedaan hadde, eenige beelden te vereeren, en vervolgde alle de genen, die de zelve maakten een aanbaden, waar op paus Gregorius de II hem in den ban deedt. Dit verbitterde Leo zodanig, dat hy eene grote vloot uitrustte om Italië vyandelyk aan te tasten, welke echter door een storm vernielt wierdt. Gregorius de III poogde hem mede tot andere gedachten te brengen, doch te vergeefsch; waarom hy in een synode, in den jare 732 te Rome vergadert, alle beeldstormers in den ban deedt. Eindelyk stierf deze keizer aan de waterzucht den 18 Juny des jaars 741, na dat hy 24 jaren, 2 maanden en 25 dagen geregeert hadde, zynen zoon Constantinus Copronymus tot zynen opvolger nalatende. *Beda de sex ætat. in fine. Paul. Diacon. l.* VI. *c.* 47 *seq. Anastas. in Gregor.* II *&* III. *Theophanes. Cedrenus. Zonaras. enz.*

LEO de IV, bygenoemt *Chazarus*, volgde op zynen vader Constantinus Copronymus den 14 September des jaars 775. Hy was mede een vyandt der beelden, verklaarde zynen zoon Constantinus tot Cæsar of navolger in het ryk, stilde den oproer, dien zyn broeder aangerecht hadde, bekeerde Telericus, koning der Bulgaren, begaf zich in een verbondt met den zelven, sloeg vyf Saraceensche vorsten in Syrië, en doodde 6000 Arabiers. Hy regeerde 5 jaren en 6 maanden, en stierf den 6 September des jaars 780 aan eene hete koorts, na dat hy van te voren eene kroon, met jaspis en andere edelgesteenten bezet, welke door den keizer Mauritius in de Sophia-kerke gewyd was, daar uit genomen en op zyn hoofdt gestelt hadde. *Zonaras. Diaconus. Theophanes l.* XXIII. *enz.*

LEO de V, bygenoemt *Armenius*, was de zoon van een gering man, met name Bardas, en wierdt gestelt in de plaats van Michaël Rangabis, die door de oproerige soldaten, na den ongelukkigen slag met den koning van Bulgarië, genoodzaakt wierdt het ryk af te staan. Doch na dat hy vernomen hadt, dat men het zelve aan zynen veldheer Leo hadde opgedragen, zondt hy den zelven de tekenen der keizerlyke waardigheit (*Insignia*) toe. Hier op wierdt hy door Nicephorus, patriarch van Constantinopel, met algemene toejuiching van het volk den 11 July des jaars 813 gekroont. Het begin van zyne regering was vry tegenspoedig, en hadden de Bulgaren overal de overhandt, belegerende ook zelfs Constantinopel, tot dat hy eindelyk naderhandt eenmaal eene grote overwinning verkreeg over de Bulgaren. Naderhandt stelde hy zich tegen de vereerders der beelden, zette den patriarch Nicephorus, die de zelve verdedigde, van zyn ampt af, en verkoos Theodosius in zyne plaats. Paus Pascalis de I deedt hem in den jare 818 in den ban, als mede alle de genen, die de vereering der beelden tegenstonden. Doch de keizer bekreunde zich zulks zo weinig, dat hy veel eer het edict tegen de aanbidders op het concilie, door hem te Constantinopel vergaderd, gemaakt, met allen ernst ter uitvoering liet brengen. Eindelyk wierdt hy op Kersnacht des jaars 820 in de slotkapelle door eenige aanhangers van Michiël den Stamelaar, dien hy gevangen hieldt, en na het Kersfeest meende te doen doden, vermoord, door welk middel hy hem in de regering volgde, na dat Leo de zelve 7 jaren, 5 maanden, en 14 dagen bekleed hadt. *Zonaras. Baptista. Ignatius. Blondus.*

LEO de VI, *de Wyze*, of *de Philosooph* toegenoemt, was keizer van den 1 Maart des jaars 886, tot den 11 Juny des jaars 911. Zyn vader was Basilius de Macedoniër, die hem in den jare 870 door Ignatius, patriarch van Constantinopel, liet kronen. Theodorus Santabarenus, een zeker monnik, hadt tegen dezen prins een haat opgevat, dewyl hy hem by zynen vader niet zonder oorzaak van tovery beschuldigt hadde. Deze geliet zich by Leo als of hy zyn goede vriendt was, en zeide hem als in vertrouwelykheit, dat hy eenige vyanden hadde, die hem naar het leven stonden; waarom de jonge prins, om zyne waarschouwing in acht te nemen, altoos een dolk in zyne laarzen verborgen by zich droeg. Doch de monnik ging hier op by den keizer, en beschuldigde den prins, dat hy voornemens was hem te vermoorden, en ten dien einde een dolk by zich droeg. Basilius geloofde dezen lasteraar, liet daarom zynen zoon in den jare 779 gevangen nemen, met een vast voornemen om hem te laten doden, 't welk ook ontwyfelbaar geschied zoude zyn, indien de Raadt en het volk niet om genade voor hem gebeden hadden. De keizer schonk hem hier op wel het leven, doch liet hem niettemin 7 jaren in de gevangenisse zitten. Curopalates en andere Griekfche schryvers verzekeren, dat Basilius op een dag een maaltydt gevende aan de voornaamste groten van zyn hof, zy hoorden, dat een papegaai, die in de keizerlyke zaal zo vele vergeefsche voorbiddingen aangehoord hadde, gedurende de maaltydt de volgende woorden in het Grieksch duidelyk sprak: αἲ, αἲ, κύριε Λέων; dat is te zeggen: *Ach! Ach! Heer Leo!* Deze woorden verbaasden de genodigden, die daar over zeer droefgeestig wierden. De keizer vroeg hen de oorzaak daar van, en zy antwoordden, dat een vogel hen hunnen plicht leerde, hen de droefheit over het ongeluk van den prins erinnerende. Basilius nam deze woorden ter herte, en onderzocht de misdaadt, waar mede zyn zoon beschuldigt wierdt, en den zelven onschuldig bevonden hebbende, stelde hy hem in vryheit, en liet hem door zyn doodt erfgenaam van het ryk. Leo zette vervolgens Photius, patriarch van Constantinopel, die zyn leermeester geweest was, en door zyne heerschzucht grote rampen veroorzaakt hadde, af, en liet zyn valschen beschuldiger Santabarenus de oogen uitsteken. Hy beoorloogde de

de Hungaren en de Bulgaren, doch was daar in niet gelukkig, en was de eerſte, die zich met de Turken verbondt tegen zyne vyanden. De Saracenen plunderden in zynen tydt Sicilië, en ontnamen hem het eilandt Lemnos. Hy bragt eene vloot in zee om de zelve te verdryven, onder het beſtier van Nicetas, die hen ſlag leverde, waar in beide de partyen groot nadeel leden. Door deze ongelukkige ontmoeting geraakte hy by de zynen in verachting, zo dat dikwils op zyn leven wierdt toegelegt. Leo hadt gene kinderen gehad by drie gemalinnen, met welke hy getrouwt was geweeſt, te weten Theophania, Zoë en Eudoxia. Hy trouwde met eene vierde, mede Zoë genoemt, by welke hy hadde *Conſtantinus*, gezegt *Porphyrogenetus*. De patriarch Nicolaus deedt den keizer in den ban wegens dit vierde huwelyk, als ſtrydende tegen de beſluiten der conciliën, en tegen de wetten van Leo zelf. Doch de paus Sergius ontſloeg hem, en deze zaak wierdt wel haaſt bygelegt. Eindelyk ſtierf hy, zo eenigen willen, op dingsdag van Pinxter, den 11 Juny des jaars 911, na eene regeringe van 25 jaren, 3 maanden en 10 dagen. Deze prins wierdt met recht de Wyze bygenoemt, en heeft verſcheide werken nagelaten, die noch tegenwoordig in achting zyn by de geleerden. De voornaamſten zyn een brief aan alle de gelovigen, om de zelve tot een heilig leven te vermanen, vertaald door Fredericus Metius, biſſchop van Termuli, in het koninkryk van Napels; en een anderen wegens de waarheit van het Chriſtelyk gelove, geſchreven aan Omar, koning der Saracenen, vertaald door Sebaſtiaan Champier van Lion. De vader Jac. Gretſerus heeft in den jare 1600 negen Redenvoeringen van den zelven keizer uitgegeven. De vader Combefius heeft 'er tien andere bygevoegt in de vermeerdering van de Bibliotheek der Vaderen van den jare 1648. Verſcheide geleerden hebben meer andere verhandelingen uitgegeven, welke aan dezen keizer toegeſchreven worden, als: *Tactica, ſ. de inſtruendis aciebus; opus Baſilicarum; Novellæ conſtitutiones; Πρόχειρον Νομικὸν; Canticum compunctionis ex meditatione extremi judicii; Oratio panegyrica in S. Joannem Chryſoſtomum.* enz. *Scylitza. Glycas. Manaſſes. Cedrenus. Zonaras. Leo Grammaticus. Hanckius de ſcriptor. Byzantin. p. 411 ſeq. Cave.*

KONINGEN VAN ARMENIË.

LEO de I, koning van Armenië, van het geſlachte van Luſignan, was een zoon van Leo den III. Hy ſtierf zonder kinderen, en hadt tot zynen opvolger zynen oom LEO den II, welke trouwde met Irena van Tarente, weduwe van Leo den I, en by haar teelde LEO den III. Deze, vluchtende voor de wreedheden der Turken, die zyn koninkryk ingenomen hadden, en zyne gemalinne en zyne kinderen gevangen hielden, zwurf een langen tydt aan alle de hoven van Europa, om eenen byſtandt te zoeken, die hem op den troon konde herſtellen. Hy hieldt zich, zyn oogmerk niet kunnende bereiken, in Vrankryk op, alwaar koning Karel de VI hem een eerlyk onderhoudt gaf. Hy ſtierf te Parys in den jare 1393. Zie LUSIGNAN.

VERMAARDE MANNEN.

LEO, gezegt *Stypiota*, was patriarch van Conſtantinopel in de XII eeuwe. Nicetas zegt, dat hy ſtierf in den jare 1143, en Theodorus Balſamon, den brief van S. Baſilius aan Amphilochius en het LXXXIII canon uitleggende, voegt 'er by, dat Leo de genen veroordeelde, die door middel van tovery en van bezweringen geloofden te zullen verkrygen het gene zy begeerden. Men vindt ook in het *Codex* van het Ooſterlche recht een dekreet van dezen patriarch wegens de bruiloften van twee broeders. Hy hadt Arſennus tot zynen opvolger, of Michaël, gezegt Oxytes, volgens Nicetas. *Baron. in Annal.*

LEO, aartsbiſſchop van Achrida, eene ſtadt in Macedonië, welke Juſtinianus deedt herſtellen, en naar zynen naam Juſtinianea noemen. Deze biſſchop, als het opperhoofdt der kerken van Bulgarië en Macedonië, vereenigde zich in den jare 1052 met Michaël Cerularius, patriarch van Conſtantinopel, om wederzyds tegen de Roomſche kerke te ſchryven, waarom paus Leo de IX hen liet wederleggen. In den jare 1055 wierdt deze aartsbiſſchop door den zelven paus in den ban gedaan. Men vindt zynen brief aan een biſſchop van Trani by Baronius *ad an.* 1053. en het handſchrift van zyne verhandeling *de tentationibus & afflictionibus involuntariis earumque utilitate* in de bibliotheek van Weenen. *Sigebert. Lambert. Schaffnaburg.* enz. *Baron. ad an.* 1054, 1055. *Cave & Wharton in Appendic.*

S. LEO, apoſtel der Baſquen, biſſchop van Bajonne, wierdt geboren te Carentan, in neder-Normandië, omtrent den jare 646. Zyn vader, misnoegt op koning Karel den Kalen, ſloeg zich met zyn huisgezin neder omtrent den Rhyn, en zondt zynen zoon aan het hof van Lodewyk den Goedertieren. Leo, niet bekwaam zynde voor het hof, kwam ſtuderen te Parys. Eenigen hebben gezegt, dat hy aartsbiſſchop van Rouaan gemaakt was; maar zulks is onzeker. Het is veel zekerder, dat hy eene zending ondernam by de Baſquen; dat hy te Bajonne gekomen zynde met twee van zyne broeders, zy aldaar het Euangelium predikten, en veel volks bekeerden: hy was aldaar biſſchop, en men gelooft, dat hy aldaar het martelaarſchap leedt. *Bollandus. Sammarth. Gall. Chriſt. de Marca hiſt. de Bearn. la Pommeraye hiſt. des Arch. de Rouen. Baillet vies des Saints Mois de Mars.*

LEO, aartsbiſſchop van Sens in de VI eeuw, ſtelde zich tegen den koning Childebert, die een biſſchop wilde aanſtellen in de ſtadt Melun, welke van het koninkryk van dezen vorſt was, hoewel zy tot het bisdom van Sens behoorde. Leo ſchreef hem een zeer krachtigen brief over dit onderwerp, en belette hem zyn voornemen te volvoeren. *Du Pin Bibliotheque des Auteurs Eccleſiaſtiques VI ſiecle.*

LEO, een martelaar in de IV eeuw, te Patare in Lycië, in plaats van Godsdienſtige eere te gaan bewyzen aan Serapis, volgens laſt van den intendant, ging zyne gebeden doen op het graf van S. Paregorius, een vermaard martelaar. Hy ging van daar in den tempel van de Fortuin, verbrak aldaar de lampen, en wierdt door het volk gevangen genomen, voor den gouverneur gebragt, wredelyk gegeeſſelt, geſleept en in den ſtroom geworpen, alwaar hy den geeſt gaf. Zyne acten tekenen zyn doodt aan op den 30 Juny. De Grieken vieren nochtans zyn feeſt en dat van S. Paregorius op den 18 February. *Actes dans Henſchenius, dans Dom Thierri Ruinart, & Baillet vies des Saints mois de Fevrier.*

LEO, een Rechtsgeleerde en ſtaatsbedienaar van Eurik, koning der Gotthen, en van Alarik, zynen zoon, omtrent het einde van de V eeuwe, was van Narbonne. Hoewel hy onder de barbaren opgevoed was, liet hy nochtans zulk eene grote geleerdheit blyken, dat Sidonius Apolinaris zegt, dat hy de bekwaamſten van zynen tydt te boven ging. Hy wierdt blind in het laatſte van zyn leven, het welk Gregorius van Tours toeſchryft aan eene Goddelyke ſtraffe, om dat hy de kerk van S. Felix hadt doen afbreken, die het paleis des konings verblindde, en het zelve het gezicht benam van eene vermakelyke voorſtadt, die men de Livia noemde. *Sid. Apoll. Narbon. Car.* XXIII. *& l.* VIII. *Gregor. Turon. l.* I. *de Gloria Mart.*

LEO *Marſicanus* was bekend onder den naam van *Leo Oſtienſis*, dewyl hy biſſchop van Oſtia was geweeſt. Hy begaf zich in de Benedictyner orde in het vermaarde klooſter van Monte-Caſſino, en wierdt aldaar bibliothekaris. Naderhandt maakte paus Paſcalis de II hem in den jare 1101 kardinaal. Wanneer nu de gemelde paus in den jare 1111 door keizer Henrik den V gevangen wierdt, wiſſelde Leo van klederen, en ontkwam alzo gelukkiglyk uit Rome, trok door Italië, en hitſte het gemene volk op tegen den keizer. Men weet niet eigentlyk het jaar van zyne doodt; doch hy heeft nog in den jare 1115 de bullen van dien paus ondertekent. Men heeft van hem *Chronicon monaſterii Caſinienſis libri* III, van Benedictus af, tot op den abt Deſiderius, die naderhandt paus wierdt onder den naam van Victor den II, welke laatſte te Parys in den jare 1668 in folio met aanmerkingen van Auguſtus de Nuce uitgegeven is. Zyne overige ſchriften, als: *Sermones de Paſchate & Nativitate; Hiſtoria peregrinorum*, enz. zyn nog niet gedrukt.

Deze gemelde Leo van Oſtia is onderſchelden van een anderen LEO, die mede monnik was van Monte Caſſino, kardinaal, biſſchop van Oſtia, en naderhandt ſecretaris van paus Urbanus den VI. Zyne brieven worden bewaart in de Vatikaanſche bibliotheek. *Petr. Diac. de viris illuſt. Caſin. c.* 30, 31. *Bellarmin. Baron. Voſſius. Cave.*

LEO van Alabanda, eene ſtadt van Karië, welke de Turken tegenwoordig Eblebanda noemen, was een redenaar, en eenigen vermengen hem met Leo van Byzance. Hy heeft verſcheide boeken nagelaten, als: *Caricorum l.* IV; *Lyciacorum l.* IV. enz. Hyginus, Suidas en anderen ſpreken van hem. Hy kan wel de zelfde zyn, die door Cedrenus en Curopalates bygebragt wordt, en *Leo Aſianus* of *Leo van Aſië* genoemt. Voſſius meent nochtans, na Labbeus, dat deze Leo Aſianus de zelve zou kunnen zyn met *Leo Grammaticus*, die de levens van zeven keizers by de hiſtorie van Theophanes voegde. *Hygin. de Poët. Aſtron. Voſſius de hiſt. Græc. p.* 500. *Labbé in append. ad Byzant. Hiſt. p.* 45.

LEO, (AMBROSIUS) van Nola, een geneeskundige en philoſooph, was in achting omtrent de jaren 1520 en 1525. Hy heeft verſcheide werken nagelaten, welke bewyzen zyn van zyn verſtandt en van zyn geleerdheit. De voornaamſte zyn een hiſtorie van Nola in III boeken; eene verhandeling, genoemt *Opus Quæſtionum*, te Venetië gedrukt in den jare 1623, enz. *Leand. Albert. deſcript. Ital. Gesner. in Biblioth. Voſſius de hiſt. Latin. Van der Linden de ſcript. Medic.*

LEO BYZANTINUS, een philoſooph en leerling van Plato, leefde ten tyde van Philippus, den vader van Alexander den Groten, koning van Macedonië, in het 400 jaar van Rome, en wierdt door zyne medeburgers dikwils in gewigtige gezantſchappen aan de ſtadt Athene en aan den gemelden koning gebruikt. Philoſtratus verhaalt, dat Leo, eens met Philippus ſprekende, hem vroeg, waarom hy zyne vaderſtadt zocht te vermeeſteren. Waar op de koning ten antwoordt gaf, dat zulks was, om dat hy die ſtadt beminde; waar op Leo hem te gemoet voerde, dat de minnaars hunne liefde niet door het geluidt van oorlogs, maar van muzyk-gereedſchappen betuigden. Deze vryheit van ſpreken behaagde den koning niet, die buiten dat zag, dat Leo door de wysheit van zyne raadgevingen zyne aanſlagen tegen de ſtadt verydelde. Hy beſloot daarom zich van hem te ontſlaan. Suidas zegt, dat hy de Byzantynen deedt geloven, dat Leo zich door zyne geſchenken hadt laten omkopen; en dat deze de woede van zyne ligtgelovige medeburgers vrezende, zich zelven ombragt. Plutarchus ſpreekt van hem als van eenen man, die zeer vrolyk van geeſt en ſchertzende was; het welk uit zyne zinryke en boertige antwoorden blykt. Een gebogchelde beſchimpte hem eens, dat hy geen goed gezicht hadt; doch hy zeide tegen hem: *Gy draagt het antwoordt op uwen rug.* Wanneer hy op een anderen tydt naar Athene gezonden wierdt, om de burgers aldaar, die oneenig waren, met malkander te bevredigen, en in de ſtadt gekomen zynde, bemerkte hy, dat de Raadt, wanneer hy gereed was om eene redenvoe-

ring voor de zelve te doen, over zyne kleine gestalte begon te lagchen. Hy liet zich echter daar door niet verstoren, maar zeide: *Gy lacht om my, dewyl gy ziet, dat ik zo klein ben: doch gy zout noch meer lagchen, wanneer gy myn wyf zaagt; want zy reikt my naauwlyks tot aan de knie.* Wanneer zy hier op in nog groter gelach uitborsten, voer hy voort: *Wanneer wy eens zyn, kan ons een klein bedde by malkander houden: doch zo wy oneenig worden, is de gansche stadt Byzance te klein voor ons.* Door deze verstandige reden bewoog hy de Atheniënzen zich weder met malkander te vereenigen. Deze man heeft verscheide historische en andere werken geschreven, welke door de ouden dikwils bygebragt worden. *Philostratus l.* I. *de vit. Soph. Plutarch. Suidas. Voss. de hist. Græc. l.* I. *c.* 8.

LEO GRAMMATICUS. Zie LEO van Alabanda.

LEO, (HENRICUS) dien Possevinus *Lengen* noemt, en Sixtus Sinensis *Logen*, een Karthuizer, vermaard door zyne geleerdheit en deugdt, leefde in de XV eeuwe. Hy schreef uitleggingen over de Psalmen en over de Zedekunde van Aristoteles. Hy was geboortig van Loven, en stierf in den jare 1481. *Sixt. Sinens. Bibl. S. Possevin. Appar. Sacr. Bost. de Vir. illust. Carth. c.* 35. *Dorlandus Chron. Carth.* & *Petrejus bibl. Carthus. p.* 135.

LEO, (JOHANNES) gezegt *Africanus*, was geboortig van Granada, en wanneer deze stadt door Ferdinand en Izabelle, die in Spanje regeerden, ingenomen wierdt, week hy naar Afrika, waar door hy den bynaam van *Africanus* verkreeg. Hy leeraarde met zorg de taal van het landt te Fez; en een langen tydt door Europa, Asië en Afrika gereist hebbende, door last van zynen koning, of tot zyn vermaak, gaf hy in het Arabisch eene beschryving van Afrika uit. Hy wierdt naderhandt op zee door de rovers gevangen, en verkocht aan een meester, die hem gaf aan paus Leo den X. Deze paus, de geleerdheit van Johannes Leo bespeurt hebbende, hadt eene grote achting voor hem. Hy bragt zo veel te weeg, dat deze Mahometaan zyn geloof afzwoer, en dat van Christus aannam. De paus was zyn gevader in den doop, en gaf hem den naam van Johannes Leo. De paus was Johannes genoemt voor zyne verkiezing, en hadt naderhandt den naam van Leo aangenomen. Deze nieuw-gedoopte leerde het Italiaansch, en vertaalde in die taal zyne beschryving van Afrika, welke Johannes Florianus naderhandt in het Latyn overzette; doch niet met die naauwkeurigheit, als men wel gewenscht zou hebben; en Johannes du Temps bragt de zelve beschryving in het Fransch. Men zegt, dat het oorspronkelyk Arabische van Johannes Leo in de bibliotheek van den vermaarden Vincentius Pinelli was. Marmol heeft hem byna overal nageschreven, zonder hem eenmaal te noemen; Johannes Leo hadt ook eene Arabische spraakkunst geschreven, welke was in het kabinet van een Joodsch geneeskundige, Jacobus Mantinus genoemt, gelyk men ziet by Ramusius. Hy spreekt ook zelf in zyne historie van verscheide andere van zyne werken, als: *De Rebus Mahumeticis*; *De Lege Mahumeticâ*; *Collectio Epitaphiorum, quæ sunt in Africa*; *De vitis Philosophorum Arabum*; enz. Maar van alle deze stukken heeft men niet anders dan het laatste, dat Hottingerus in den jare 1664 te Zurich liet drukken. Men zegt, dat Johannes Leo stierf omtrent den jare 1526. Widmanstadius is de eenige, die in zyne opdragt voor het Syrische Nieuwe Testament, in den jare 1555 te Wenen gedrukt, en aan den keizer Ferdinand opgedragen, gezegt heeft, dat hy tot het Mahometaansdom wedergekeert is. *Bodin. in Meth. hist. c.* 4. *Bernard. Alder. l.* III. *art. Hisp.* & *Afr. c.* 5. *Nic. Anton. Bibl. Hisp. Hotting. in Bibl. Libertus Fromond. Meteor. l.* V. *c.* 2, 3. *Vossius l.* III. *de Hist. Lat.*

LEO, (JOHANNES) geboren in het gebiedt van Modena, *Poëtinus* bygenoemt, om dat hy een vlytig beminnaar was van de poëzy, leefde omtrent den jare 1470, en schreef verscheide werken. *Girald. de Poët. sui temp. dial. l.* 1.

LEO, (SIBRANDUS) de zoon van een scheepmaker te Leeuwarden, in Vrieslandt, begaf zich tot de studiën, en wierdt kanunnik te Lidlum, eene abdy van de Premonstreit orde in Vrieslandt, en is ook pastoor van Menaldum en Berlkom geweest. Hy verliet zyne standplaats in de opkomende zware Nederlandsche beroerten, en stierf, buiten zyn vaderlandt omzwervende, in den jare 1588. Hy heeft het leven en de bedryven der abten van Lidlum, en die der abten van een ander klooster in Oost-Vrieslandt, de Hof der H. Maagdt genaamt, beschreven. Suffridus Petri getuigt, dat hy nog meer andere werken heeft opgestelt. Zie *Suffr. Petri de scriptor. Fris. Dec.* XIII. §. 5. *Val. Andr. Bibl. Belg.*

LEO van Modena, was een Rabbyn van Venetië, en men heeft van hem in 't Italiaansch eene kleine verhandeling, onder den tytel van: *Historia de riti Hebraici, vita & osservanze de gli Hebrei di questi tempi.* Hy verklaart daar in met weinig woorden het gene de plegtigheden en de gewoonten der Joden betreft. Paulus Colomesius, in zyne *Bibliotheque Choisie*, zegt, dat Richard Simon grote reden gehad heeft dit boek ten nutte van het gemeen in het Fransch te vertalen, om dat men 'er geen heeft, dat ons naauwkeuriger en met minder woorden onderrecht in de gewoonten der Joden. Men vindt daar van twee Italiaansche drukken, waar van de eerste is van den jare 1637 te Parys, door de zorgen van Gaffarel. Maar de schryver, den zelven vol misslagen gevonden hebbende, gaf een nieuwen druk uit te Venetië in den jare 1638. Het Italiaansch van dit werk is zeer moeielyk, ter oorzake van de stoffe, die weinig bekend is; aldus is het beter de Fransche vertaling te lezen. Hy heeft twee byvoegsels gebragt in 't ligchaam van 't werk; waar van het eene de secte der Karaïten betreft, en het andere de secte der hedendaagsche Samaritanen. Deze twee stukken zyn zee fraai, zynde genomen uit handschriften. Johannes Valentinus Grosgebauer heeft dit werk in den jare 1683 te Frankfort met de verhandeling van den gemelden *Simon*, waar in hy de Joodsche plegtigheden tegen de kerkelyke tucht stelt, op nieuw in het Latyn uitgegeven. *Acta Eruditor. Lips. an.* 1683. *mens. April. p.* 135.

LEO, gezegt *Pelleus*, een Griekfch schryver, schynt geschreven te hebben van de natuur der goden, volgens het gene Arnobius daar van zegt in het IV boek tegen de Heidenen.

LEO van Salamina, van wien Diogenes Laërtius gewag maakt in het leven van Socrates. Hy spreekt van een anderen LEO, een dwingelandt, in dat van Pythagoras.

LEOBARDUS, of LIBERTUS, een heremyt in Touraine in de VI eeuwe, was van Auvergne. Hy begaf zich in eene kluis of heremitage naby Marmoutier. S. Gregorius van Tours droeg zorge voor zyn gedrag. Hy fleet 22 jaren in zyne eenzaamheit met eenige broeders, en stierf in den jare 592, of 594. Men viert zyn feest den 18 January. *Greg. Turon. Vitæ Patrum Bultau hist. Monast. l.* II. *Baillet vies des Saints mois de Janvier.*

S. LEOCADIA, maagdt en martelaresse in de IV eeuwe in Spanje. Men zegt, dat zy van de stadt Toledo was; dat Dacianus, gouverneur van de Tarragoneesche provincie, haar ten tyde der vervolging van Diocletianus deedt gevangen nemen, en haar ter doodt veroordeelde. Ondertusschen geeft men haar in het IV concilie van Toledo, gehouden in den jare 633, alleenlyk den tytel van belyderesse; het welk doedt geloven, dat zy eerder in de gevangenisse gestorven is, gelyk Ado en Usuardus verhalen. Zy tekenen haar feest aan op den 9 December. *Baillet vies des Saints.*

LEOCRATES, veldheer der Atheniënzen, was geacht door zyne dapperheit. Hy overwon de Karinthiërs en de Epidamners, verwoestte de kusten van Peloponnesus, en bevocht eene twede zege in het 295 jaar van Rome by het voorgebergte van Cecryphalo. *Diodor. Sicul. Bibl. hist.*

LEODRISIUS CRIBELLI leefde in Italië in de XV eeuwe, ten tyde van paus Pius den II. Hy schreef in prose en in vaarzen, en hy arbeidde aan de historie van François Sfortia en aan die van zynen vader. Den brief van Chrysostomus aan den bisschop Cyriacus heeft hy uit het Griekfch vertaalt. *Æneas Sylvius c.* 49. *hist. de Europa. Jovius in elog. Francisci Sfort. Vossius de hist. Lat. l.* III. *c.* 7.

LEOGANE, een vlek van het eilandt Hispàniola in Amerika. Het zelve is aan eene grote golf gelegen, welke loopt in de Westkust van het eilandt. De Franschen hebben zich sedert eenigen tydt aldaar gevestigt. *Maty Dict.*

LEOLIN, LLEWELYN, of eigentlyk LHEWELYN *ap Griffith*, de laatste prins van het oude Britsche bloedt, dat over het Noordelyke gedeelte van het landschap Walles geregeert hadt. De koning van Engelandt, Eduard de I, liet hem zo wel tot zyne kroning als tot zyn eerste parlement roepen, en daar benevens het afleggen van den schuldigen huldigings-eedt van hem vorderen. Doch hy liet tot antwoordt weten, dat hy, dewyl zyn vader Griffin, of Griffith, in den Tour van Londen zyn leven hadt moeten laten, op generhande wyze derwaarts kon komen, doch hy was gewillig, of na ontfange gyselaars op alle andere plaatsen in persoon te komen, of aan zekere gevolmachtigden, die de koning aan hem zou willen zenden, den begeerden eedt af te leggen. Op dit hoogmoedig antwoordt trok Eduard de I, die hem buiten dat als een der voornaamste stichters van de laatste binnenlandsche oorlogen in Engelandt aanzag, met een machtig leger tegen hem te veldt, verwoestte overal, waar hy kwam, zyn gebiedt met vuur en zwaardt, en bragt hem zodanig in het naauw, dat hy om de vrede moest bidden, die hy ook onder de volgende voorwaarden verkreeg: dat hy zyn prinsdom maar voor zyn leven als een vazal van de kroon van Engelandt zou bezitten, jaarlyks 1000 ponden sterlings tot een tribuit betalen, en terstont na het sluiten van het verdrag 50000 ponden sterlings opbrengen. De koning zou ook daar by aan hem en zyne erfgenamen het eilandt Anglesey, voor 5000 marken baar geldt en 1000 mark jaarlyksche schatting, te leen gegeven hebben. De grootste toegevendheit bewees men daar in, dat men hem zyne beloofde bruidt Eleonora, eene dochter van Simon van Montfort, graaf van Leicester, die, benevens haren broeder Almerik, op hunne reize uit Vrankryk naar Walles gevangen en aan den koning overgelevert was, vrywillig toezondt; zynen broeder David sloeg de koning Eduard tot ridder, trouwde hem uit aan eene ryke weduwe, dochter van den graaf van Derby, en gaf hem het kasteel van Denbich, benevens een jaarlyksch inkomen van 1000 ponden sterlings. Doch dit alles was niet genoeg om beide de broeders hun innerlyk verdriet, en de begeerte naar eene onbepaalde vryheit te benemen: want na dat de gemelde vrede naauwlyks 3 jaren geduurt hadt, verklaarden zy zich beide voor vyanden, en Leolin vermeesterde door eene onverwachte overvalling de kasteelen van Flint en van Rutlandt, benevens den persoon van den lord Rogier Clifford, en veroorzaakte menigvuldige schade op de grenzen. Johan Peckam, aartsbisschop van Kantelberg, reisde in persoon naar hem toe, en vermaande hem zich te onderwerpen. Maar de ten dele welgegronde bezwaarnissen, die hy en zyne landgenoten tegen de Engelschen voortbragten, waren zo groot, en aan de andere zyde hadt Eduard zelf zulk eene grote begeerte, om by deze gelegenheit het landschap van Walles volkomen onder zyne macht te brengen, dat alle hoop tot een minzaam verdrag wel haast verdween. Hier by zou nog gekomen zyn, dat Leolin op eene oude voorzegging van Merlinus, volgens welke hem binnen kor-

korten tydt de kroon van Brutus opgezet moest worden, vastelyk staat maakte. Na dat de onderhandeling van vrede vruchteloos afgelopen was, deedt de gemelde aartsbisschop Leolin en zynen aanhang in den ban, en de koning rukte met eene sterke macht in des zelfs landt. Hoe wel hy zich nu met grotedapperheit verweerde, wierdt hy echter den 11 December des jaars 1283 in een gevecht by Landweyer in Buelt, in Radnorshire, door een gemeen soldaat, Stephan des Franston genoemt, gedood; en men zegt zelfs, dat hy door verradery der inwoners van Buelt in dit ongeluk verviel. De koning liet zyn hoofdt, na dat men hem het zelve aangeboden hadt, met veil kronen, en op den Towr te Londen opsteken. Zynen broeder David ging het nog veel erger: want wanneer men hem kort daar op in Wailes gevangen gekregen hadt, liet men hem door een paardt, aan welkers staart hy gebonden was, rondom de stadt Shrewsbury slepen, daar na onthoofden, zyn ligchaam vierendeelen, zyn hert en de ingewanden verbranden, zyn hoofdt, nevens dat van Leolin, opsteken, en de vierendeelen van zyn ligchaam te Bristol, te Northampton, te Jork en te Winchester ophangen. Het prinsdom Wailes wierdt terstondt hier op met de kroon van Engelandt vereenigt. Van den prins Leolin vindt men ook nog dit aangetekent, dat hy Reginaldus, lord Brecknock, by zyne gemalinne in overspel betrapte, en den zelven deswegen liet ophangen. *Cambden Britannia. The compleat history of England, vol* I. *p.* 119. 142. *De Larrey Hist. d'Angl. Tom.* I.

LEOMINSTER, of LIMSTER, een groot, oud en schoon vlek van Engelandt, aan de rivier Lug, in het graafschap van Hereford, op een vruchtbaren grondt gelegen. Daar zyn verscheide bruggen over die rivier, die 'er door loopt. Het is geacht om zyne wol, die van een ongemene fynheit is. Dit vlek is 136 Engelsche mylen van Londen. *Engelsch Dict.*

LEON, in 't Latyn *Regnum Legionense*, door de inwoners *el Reyno de Leon* genoemt, is een oud koninkryk in Spanje, dat gemeenlyk het koninkryk *Leon* en *Oviëdo* genoemt wordt, naar de beide hoofdsteden, die daar in gelegen zyn. Het zelve grenst tegen het Oosten aan Castilië, tegen het Noorden aan Asturië, tegen het Zuiden aan Estremadura, tegen het Westen aan Gallicië en Portugal. Het landt is bergachtig, vol bosschen, en wordt door de rivier Duero in twee gelyke delen onderscheiden. De voornaamste stadt daar in is LEON, die door de oude Romeinen *Legio Germanica* genoemt wordt. Zy wierdt, naar zommiger gevoelen, onder de regering van Nerva gebouwt, en is een bisschoplyke setel onder Compostel; doch zodanig, dat haar bisschop geen anderen metropolitaan erkent dan den paus. Zy legt onder aan eenen berg, en is eene grote stadt, doch niet al te veel bewoont. De hoofdkerk van de zelve wordt voor de schoonste en sierlykste van gansch Spanje gehouden. De andere steden van dit koninkryk zyn: *Astorga*, *Avila*, *Cividad-Rodrigo*, *Salamanca*, *Palentia*, *Medina del Campo*, *Ledesma* en *Toro*. Augustus Cesar was de eerste onder de Romeinen, welke dit koninkryk veroverden, dat voortyds Asturië genoemt wierdt, naar de Asturiën, een oud volk, dat daar in woonde. Na 500 jaren wierden de Romeinen door de Gotthen daar uit verdreven, en dezen wedervoer na 450 jaren het zelfde van de Saracenen en Moren. Doch de Saracenen bezaten het niet lang, want in den jare 722 wierdt het zelve hen ontnomen door eenen Pelagius, een geboren prins uit het huis der Gotthische koningen, die het bezat onder den tytel van koning van Oviëdo, dien zyne navolgers tot op Orduno den II voerden, die zich koning van Leon begon te noemen, en in den jare 923 stierf. Daar op bleef het een afzonderlyk koninkryk tot den jare 1218, wanneer Ferdinand de III het met Castilië verbondt, na dat zyn vader Alfonsus de IX met Berenguela, of Berengaria, eene zuster van Henrik, koning van Castilië, getrouwt was. Dit koninkryk is van het Zuiden naar het Noorden omtrent 55 Fransche mylen lang, en 40 breed. Het heeft veel wyn, doch weinig granen. Rondom Zamora worden turkoizen gevonden. In het begin van de XVII eeuw wierdt tusschen de gebergten een dal ontdekt, Vatuegas genoemt, dat sedert de Moorsche invallen ganschelyk onbekend was geweest. De rivieren van dit koninkryk zyn, benevens de *Duero*, *Esla*, *Orbega*, *Cea*, *Aguada*, *Tormes*, enz. Hier by volgt de Chronologische lyst der koningen van Leon, van Pelagius af tot op Ferdinand den II, die in den jare 1029 zynen neef Wermond, of Bermond, in een veldslag doodde, en zich tot koning van Leon en Asturië deedt kronen. De namen der andere koningen worden genoemt, wanneer van Castilië gesproken wordt.

Chronologische opvolging der koningen van Leon en Asturië.

In den jare		Jaren. regeerde
717.	*Pelagius*	18.
736.	*Favila*	2.
738.	*Alfonsus* de I	19.
757.	*Froila*	9.
766.	*Aurelio*	7.
775.	*Silo*, een Saraceen, en regent,	8.
783.	*Mauregat*, natuurlyke zoon van Alfonsus den I,	6.
789.	*Weremond*, of *Bermond* de I,	2.
791.	*Alfonsus* de II, gezegt de Kuische	33.
824.	*Ramirus* de I	26.
850.	*Ordonius*	12.
862.	*Alfonsus* de III, gezegt de Grote,	48.
910.	*Garçias*	.
913.	*Ordonius*, of *Ramirus* de II,	10.
923.	*Froila*, gezegt de Melaatsche,	1.
924.	*Alfonsus* de IV, gezegt de Monnik,	7.
931.	*Ramirus* de III	18.
950	*Ordonius* de III	5.
955.	*Ordonius* de IV, gezegt de Boze,	1.
956.	*Sanchus* de I, gezegt de Dikke,	12.
967.	*Ramirus* de IV	15.
982.	*Wermond* de II	17.
999. of 1000.	*Alfonsus* de V	28.
1027.	*Wermond* de III, gesneuvelt in den jare	1029.

L.

Merula Descr. Hisp. Mariana & Turquet hist. Hisp. Ambrosius Moralis. Athanas. de Lobera hist. de la Ciud. de Leon, enz. *Colmenar Delices de l'Espagne pag.* 153 *seq.*

LEON, S. PAUL DE LEON, of LEONDOUL, eene stadt van Vrankryk, in Bretagne, met den tytel van een bisdom. De Latynen noemen de zelve *Leona*, *Leonum*, of *Civitas Osismorum.* Cesar maakt gewag in zyne Gedenkschriften van de Osimers. Hunne hoofdstadt was *Vorganium*, volgens Ptolomeus, dat zonder twyffel *Vorgium* is in het *Itenerar. Rom.* en *Osismii* in de Notitie van het keizerryk. Tegenwoordig wordt deze plaats by Bertrand d'Argentré nog genoemt *Cozqueoudet*, dat is te zeggen Oude stadt. Men zegt, dat zy voor langen tydt verwoest zynde, haar bisdom tot drie gemaakt wierdt, S. Paul de Leon, S. Brieu, en Treguier. De stadt Leon aan de zee, tusschen Morlaix en Lantriguier, is de hoofdstadt van het kleine landschap, het *Leonois* genoemt, dat byzondere prinssen gehad heeft tot omtrent den jare 1254, wanneer Johannes de I, hertog van Bretagne, dit prinsdom kocht. Deze stadt heeft een bisdom, onder het metropolitaanschap van Tours staande. De oudste bisschop is S. Paulus, die aan de stadt den naam gegeven heeft. Hy stierf omtrent den jare 600, en S. Golvenus was zyn opvolger. De stadt Leon is vry vermakelyk. Eenige hertogen van Bretagne hebben aldaar hun verblyf gehouden. De inwoners spreken het neder-Bretons met meer beschaafdheit dan de andere van dat landt. *D'Argentré hist. de Bret. Du Chesne Antiq. des villes de France. Robert. Sammarth. Gall. Christ.*

LEON, eene stadt van Cappadocië, welke anderen *Vatiza* noemen. Men houdt de zelve voor het *Polemonium* der ouden.

LEON, NIEUW-LEON, eene Spaansche provincie van Noorder-Amerika, in nieuw-Mexico, tusschen nieuw-Biskaje en de golf van Mexico, waar in de Spanjaarden verscheide volkplantingen hebben. Zie NIKARAGUA.

LEON, of LEON DE NIKARAGUA, eene stadt van Noorder-Amerika, in Nikaragua, eene provincie van nieuw-Spanje. Zy is het verblyf van den bisschop van Nikaragua, suffragaan van het aartsbisdom van Mexico. Zy is gelegen naby het meir van Leon, maar acht mylen van de kust van de Zuidzee, en van Realejo ten Oosten, gaande naar Grenade. Men ziet naby de stadt Leon een vuurspouwenden berg, die gene vlammen meer uitwerpt, maar die nog rook uitgeeft. Naby de stadt is een meir, dat den omtrek heeft van omtrent 25 mylen, en maar drie mylen van de kust van de Zuidzee af is. Het zelve besluit drie kleine eilanden, en ontlast zich ten Oosten in het meir van Grenade, door middel van eene rivier, die daar uit loopt, en die in dat meir valt.

LEON, (ALOISIO, of LODEWYK VAN) in 't Latyn *Legionensis*, professor in de Theologie in de universiteit van Salamanka, de zoon van een Castiliaansch edelman, begaf zich in de orde der Augustyner heremyten den 29 January des jaars 1549. Hy verstondt zeer wel de Grieksche en Hebreeusche talen, en deedt in zyne lessen veel schranderheit blyken in het uitleggen van de H. Schriftuur. Hy maakte in den jare 1588 de regelen der ongeschoeide monniken, die te voorschyn begonnen te komen onder den naam van Recollecten. Men maakte hem vikaris-generaal van de orde en provinciaal den 22 Augusty des jaars 1591, en hy stierf den volgenden dag te Madrid, in den ouderdom van 64 jaren. Hy hadt eene zeer moeielyke zaak voor de rechtbank van de inquisitie; maar hy hadt zich loffelyk daar door gered na eenige jaren gevangenis. Dit is zonder twyffel oorzaak geweest van de uitlegging, die hy deedt over *Cantic.* V, vs. 7, alwaar de bruidt zegt: *De wachters, die in de stadt omgingen, vonden my, zy sloogen my, zy verwondden my: de wachters op de muren namen mynen sluier van my.* Hy geeft in die uitlegging voor, dat de bruidt aldus spreekt in den persoon der goede Christenen, die van wegens de kerkelyke machten vervolgt worden. Zyne Latynsche uitlegging over het Hogeliedt wierdt te Salamanka gedrukt in den jare 1589. Hy gaf de zelve ook uit in het Spaansch. Men heeft ook eenige andere boeken van zyn maaksel; als eene verhandeling, gedrukt te Salamanka in den jare 1590, *De utriusque agni typici ac veri immolationis legitimo tempore*, waar in hy beweert, dat het Paaschlam geslagt wierdt met het begin van den 14 dag van de maan, dat is te zeggen op den avondt van den dag, dien wy den 13 noemen; en dat Jesus Christus, die zich naar dat gebruik schikte het Pascha vierende, op dien dag zelfs gekruist wierdt. Eene verhandeling *De probæ matris-familias officio*, eene andere *De divinis Nominibus*. Eene uitlegging over den XXVI Psalm, te Salamanka gedrukt in de jaren 1580 en 1585. Deze schryver is een van de genen, die op Mahometh toepassen de voorzeggingen der Apostelen wegens den Antichrist. *Bayle Dict. Crit.*

LEON, (GONSALES PONTIUS DE) was van Seville, en leefde in de XVI eeuwe. Hy woonde te Rome in den jare 1585, en gaf aldaar in 't Latyn een antwoordt uit op het boek, dat een Duitsch Protestant, Leonhart Waramund genoemt, ge-

fchreven hadt voor de zaak van Gebhard Truchfes, aartsbiffchop van Keulen. Hy verhit zich geweldig in dit antwoordt, en overlaadt, naar de wyze van dien tydt, zynen tegenftrever met oneindig vele lafteringen. Hy fchryft anders niet kwalyk in 't Latyn voor een Spanjaardt, en heeft geen gebrek van belezenheit. *Bayle Dict. Crit.*

LEON (PETRUS CIEÇA DE) vertrok uit Spanje, zyn vaderlandt, in den ouderdom van 13 jaren, naar Amerika, alwaar hy 17 jaren bleef. Hy bevlytigde zich aldaar in het nafporen van de zeden der inwoners van het landt. Daar op loopt voornamelyk zyne hiftorie van Peru uit, waar van maar het eerfte ftuk te Seville gedrukt is in den jare 1553. Hy hadt het zelve begonnen in den jare 1541, en hy voleindigde het zelve in den jare 1550 te Lima, de hoofdftadt van Peru zynde, in den ouderdom van 32 jaren. Dit werk is in het Italiaanfch vertaalt, en te Venetië gedrukt in den jare 1557. *Nic. Anton. Biblioth. Hifp. Cieça in Proœmio. Bayle Dict. Crit.*

S. LEONARD, een heremyt in het Limofin in de VI eeuwe. Men zegt, dat hy een der Franfchen was, die zich bekeerden ten tyde van Clodoveus; dat deze prins over zynen doop ftondt; dat hy opgevoed en onderwezen wierdt door S. Remigius, aartsbiffchop van Rheims; dat hy aan het hof van eenen der zonen van Clodoveus kwam, en dat hy, het zelve weder verlaten hebbende, week in de abdy van Micy; dat hy zich vervolgens in het Limofin begaf, alwaar hy een kloofter bouwde, dat Nobiliak, of Navailles, genoemt wierdt, om dat de grondt, waar op het gebouwt was, hem gegeven was door Childebert, koning van Auftrafië. Het zelve is tegenwoordig eene kleine ftadt, vyf mylen van Limoges, welke men *Saint-Leonard-le-Noblat* noemt. Hy ontfing in zyn kloofter maar een klein getal van heremyten, die, gelyk hy, in eene grote armoede leefden, om dat hy de inkomften van het landt, dat de koning hem gegeven hadde, gebruikte om de armen te voeden, en om flaven vry te kopen. Men weet het jaar van zyne doodt niet, welke voorviel omtrent het midden van de VI eeuw. Zyn dienft is vaftgeftelt geweeft in Vrankryk en in Engelandt, en men viert zyne gedachtenis op den 15 November; maar de hiftorie van zyn leven, door een onbekenden gefchreven, is vol van valfchheden en van fabelen. *Baillet vies des Saints, mois de Novembre.*

LEONARD, van Udina, een monnik van de orde der Predikheren, bloeide in den jare 1445. Zyne predikatiën over de Heiligen wierden gedrukt in den jare 1446, byna met de geboorte van de drukkunft, zonder de plaats van den druk aan te tekenen. *Olearius in Abaco pag.* 291.

LEONARDUS, (JOHANNES) geboortig van Lucca, was een byzonder vriendt van Philippus Neri, en heeft zich voornamelyk daar door bekent gemaakt, dat hy omtrent den jare 1574 ter eere van de H. Moeder Gods in zyne geboorteftadt eene afzonderlyke Congregatie ftichtte. De biffchop van Lucca, Alexander Guidiccioni, keurde de zelve in den beginne goed, en in den jare 1595 heeft paus Clemens de VIII de zelve mede door eene bulle bevestigt. Na dat zy zich daar op in verfcheide plaatfen door Italië uitgebreid hadt, gaf paus Urbanus de VIII in den jare 1622 vryheit, dat de genen, die zich in de zelve begaven, de drie gewone geloften plechtelyk mogten afleggen; waar by naderhandt nog andere pauffelyke privilegien gekomen zyn. *Bonanni catalog. de gli ordini religiofi n.* 41.

LEONARDUS, (THOMAS) geboren te Utrecht in den jare 1600. Hy gaf te Keulen in den jare 1642 een Trefoor van het *Rofarium* uit. *Valer. Andr. in faftis Lovanienf.*

LEONARD *van Reutfchach*, aartsbiffchop van Saltsburg, was uit een adelyk geflacht in Beyeren geboren, en ging in zyne jeugt in een kloofter in Karinthië. In het jaar 1495 wierdt hy aartsbiffchop. Door zyne goede huishouding wierdt hy zo ryk, dat keizer Maximiliaan de I plagt te zeggen, dat hy twee kapellanen in zyn landt hadt, welker een van geldt niet kon uitgeput en de ander daar mede niet verzadigt worden. Door den eerften verftondt hy dezen Leonard, en door den anderen zyn opvolger, Mattheus Lange, die toenmaals biffchop van Gurk was. De Saltsburgfche bergwerken bragten hem meeft dien rykdom toe, als de welke toenmaals zeer veel opgaven. Leonard lofte niet alleen alles in, wat ooit van dat aartsfticht verpand was, gelyk als de plaatfen Gemund, Manfee, S. Wolfgang, Wildeneck, Petau en andere, maar hy kocht ook de beide heerlykheden Itter en Dornbach, en bouwde hier en daar koftelyke paleizen, van welke zonderling de gracht rondom het Saltsburgfche flot is aan te merken, als die in een fteenrots moeft uitgehouwen worden. Wanneer in het jaar 1511 de burgers van Saltsburg tegen hem opftonden, liet hy twintig van de voornaamfte op het hof te gaft nodigen, en gekomen zynde de poorten fluiten, van de gevangenen twee aan twee ruggelings aan malkander binden, en op fleden, onder het geleide van den fcherprechter, op de naaftgelege floten brengen. Zommigen ftierven van koude, en de overigen wierden op grote voorbede eindelyk vry gelaten. In zynen tydt verkregen in het jaar 1514 de kanunniken van Saltsburg, dat zy voortaan als wereldlyke heeren zich mogten kleden. Eindelyk ftierf Leonard in het jaar 1516, of in het jaar 1519. *Bucelin. ftemmat. P.* III. *Mezgeri hift. Hubners Staatkundige hift. VII Deel. Hund. Metrop. Salisb. Tom.* I.

LEONBERG, een ftadt en ampt in 't Wurtenberger landt, niet verre van Stutgard gelegen. In het jaar 1248 heeft ze Eberhard, graaf van Wurtenberg, gebouwt, en met een muur omtrokken. Toen in het jaar 1635, na den flag van Nordlingen, de keizerlyken ganfch Wurtenberg wegnamen, en het naar hun believen verdeelden, wierdt dit ampt, nevens Boblingen, aan den generaal grave Gallas gefchonken; maar hy moeft het by de Weftphaalfche vrede wederom aan Wurtenberg affaan. *Crufius Annal. Suev. l.* II. *P.* III. *c.* 6. *Hiftor. Eph. Wurtenb. ad an.* 1635.

LEONCLAVIUS, (JOHANNES) een der geleerdfte mannen van de XVI eeuwe, was een edelman, geboren in Weftphalen. Hy fleet byna twee jaren aan het hof van den hertog van Savoje, wegens de belangen van den generaal Lazarus Suendius; en reifde daar na een langen tydt in het gevolg van den baron Zerotini. Hy leefde ook eenige jaren by den baron van Kiltz. Men hadt hem te Heidelberg geroepen voor profeffor in de Griekfche tale; maar de doodt van den prins Cafimir maakte deze beroeping vruchteloos. Gedurende zyn verblyf in Turkyë verzamelde hy zeer goede ftoffe tot het opftellen van de Ottomannifche hiftorie; en het gemeen is aan hem de befte kennis verfchuldigt, die men van deze hiftorie heeft. Hy hadt by de kenniffe der geleerde talen die van het Recht gevoegt, het welk hem zeer bekwaam maakte om wel te flagen in de vertaling van het *Bafilicon.* Zyne verfcheide andere vertalingen waren zeer geacht, hoewel de oordeelkundigen voorgaven vele misflagen daar in te vinden. Hy ftierf te Wenen in Ooftenryk in de maandt Juny des jaars 1593, naby zestig jaren oud zynde. *Bayle Dict. Crit.*

LEONDARI, en LARISSA, eene kleine ftadt van Morea. Zy is gelegen in Zakonië, op de grenzen van het hertogdom van Clarence, aan den oorfpronk van de rivier Rifo, en vier mylen van Dimizana ten Noorden. *Maty Dict.*

LEONESSA, een vlek van het koninkryk Napels. Het zelve is gelegen in Abruzzo oltra, op de grenzen van het hertogdom Spoleto, en twee mylen van Citta Dukale ten Noorden. *Maty Dict.*

LEONI, of LIONI, een zeer oud Venetiaanfch geflacht, van de genen, welke *Nobili* genoemt worden. Reets in den jare 737 is een uit het zelve, *Dominicus Leoni* genoemt, tot *Magiftro militum* van de Republyk benoemt geworden. Na dezen zyn verfcheide uit dit geflacht tot de waardigheit van het procuratorfchap van S. Marcus verheven, als in den jare 1355 *Nicolaus*; in den jare 1473 *Andreas*; in den jare 1496 *Nicolaus* de II; die te gelyk de eer hadt Doge van Kandië te zyn; in den jare 1499 *Nicolaus*, en in den jare 1522 *Andreas* de II. Zy voeren een leeuw in hun wapen. *Leo Matina in Ducali Regia. Amelot de la Houff. hift. du gouvern. de Venife p.* 544.

LEONI, (PETRUS) van Spoleto, een aftrologift en vermaard geneeskundige. Men zegt, dat hy zo veel verdriet hadt, dat hy door zyn verzuim Laurens de Medicis in den jare 1492 hadt doen fterven, dat hy zich zelf in een put ftortte; maar het is zekerder, dat hy daar in geftort wierdt. Paulus Jovius heeft zynen lof befchreven onder dien der geleerde mannen. Petrus Leoni hadt uitgemunt in de vermaardfte univerfiteiten van Italië. Hy heeft eene verhandeling *De Urinis* nagelaten.

LEONICENUS, (NICOLAUS) geboren in het gebiedt van Vicenza in Italië in den jare 1428, leeraarde de geneeskunde in de univerfiteit van Ferrare gedurende meer dan zestig jaren. Hy was niet alleenlyk zeer bekwaam in zyne profeffie, maar ook wel bedreven in de goede letteren. Hy was de eerfte, die de werken van Galenus in het Latyn vertaalde. Hoe uitmuntende zyne geleerdheit was, zyne deugdt was het nog meer. Men kan niet meer dan hy los en ontflagen zyn van de vermaken der zinnen. De matigheit, de kuifchheit, de afkeer van de gierigheit blonken op eene uitnemende wyze in hem uit. Zo hy niet van een vrolyken aardt en van een lagchend gelaat geweeft was, men zoude hem voor een recht Stoïfch philofooph gehouden hebben. Hy at weinig, hy fliep weinig, hy onthieldt zich van den wyn en van de vrouwen: het verfchilde hem niet, of men hem het eene eer te eeten gaf dan het andere; hy nam zonder keur het voedfel aan, dat men hem gaf, en hy wift zelfs het eene ftuk gelds niet te onderfcheiden van het andere. Hy fchreef zelfs aan deze grote zuiverheit van zeden zyne krachtige gezondheit toe. Hy hadt met den ouderdom van negentig jaren een volkomen goed oordeel en een krachtig geheugen; hy ging zonder ftok, en was geenzins krom, hoewel hy van eene hoge geftalte was. Hy leefde zes en negentig jaren, en zyne laatfte ziekte was zeer kort. Hy moet van eene uitmuntende verdienfte geweeft zyn, dewyl beide de Scaligers met lof daar van gefproken hebben. Men twyffelt, of men geloven moet het gene een van hen zegt, dat Leonicenus, door de vallende ziekte gekweld zynde in zyne jonkheit, het leven moede was, en zich zelf byna wilde doden. Hy was fchryver van een boek, dat gefchikt was om te beweren, dat men de gezondheit van alle de zieken konde herftellen. Hy zonderde ongetwyffeld die genen uit, welke gene andere ziekte hadden dan den ouderdom, en hy bekende ten minften, dat deze ziekte ongeneeslyk is. Deze bekwame geneeskundigen fchreef verfcheide fchone werken, als, de vertaling van verfcheide verhandelingen van *Galenus*, van de kortbondige fpreuken van *Hippocrates*, en van het I boek van Ariftoteles *de partibus animalium*; *De Plinii & plurium aliorum Medicorum in medicina erroribus*; *De tribus Doctrinis ordinatis fecundum Galeni fententiam*; *De formativa virtute*; *De Dipfade & pluribus aliis ferpentibus*; *Quædam de Herbis & Fructibus, Animalibus, Metallis*; *De Morbo Gallico, five Neapolitano*; *Contra fuarum Translationum obtrectatores Apologia*. Een boek, genoemt *Antifophifta*. Hy vertaalde in het Italiaanfch de Hiftorie van *Dio*, en de zamenfpraken van *Lucianus*, om vermaak te doen aan Hercules, hertog van Ferrara, die geen Latyn verftondt. Hy fchreef ook eene verhandeling *de Vipera*, waar tegen een geleerd man fchreef. Hy maakte ook zeer goede vaarzen. Hy hieldt zich niet op met de oeffening der genees-kun-

kunde; en wanneer men hem de reden daar van vroeg, antwoordde hy, dat hy meer dienſt aan het gemeen deedt met alle de geneeskundigen te onderwyzen, dan of hy de zieken bezocht hadde. Byna alle de ſchryvers hebben gezegt, dat hy te Vicenza geboren was, doch hebben daar in misgetaſt. Zy hebben den zin niet begrepen van den bynaam *Vicentinus*, dien hy zich zelf gaf: de zelve betekent alleenlyk, dat hy in het Vicentynſche, of in het gebiedt van Vicenza, geboren was. Zyne geboorteplaats wordt in het Italiaanſch *Lunigo* genoemt, en in het Latyn *Leonicum*. Hy gaf zich zelf daarom ook den toenaam van *Leonicenus*. Hy ſtierf in den jare 1524. *Bayle Dict Crit.*

LEONICUS (NICOLAUS) bloeide in den jare 1524. Paulus Jovius zegt, dat hy de eerſte was der Latynſche Philoſophen, die *Ariſtoteles* in het Griekſch verklaarde te Padua. Hy heeft over eenige werken van dezen Philoſooph geſchreven. Hy vertaalde in het Latyn de uitlegging van Proclus over den *Timeus* van Plato. Eraſmus zegt, dat Leonicus de geheimſte plaatſen van de philoſophie doorgrond hadde, vooral van die van Plato. Dat hy de zamenſpraken van *Plato* en van *Cicero* wilde navolgen; en dat hy zo veel welſprekendheit hadde, als men van zulk een philoſooph kon begeren. Dat hy een man was van goede zeden, van eene diepe geleerdheit, en die zich niet beroemde een Ciceroniaan te zyn.

LEONIDAS de I, koning van Lacedemonië, van het geſlachte der Agiden, was doorluchtig door zyne voorzichtigheit en door zyne dapperheit. Hy verdedigde kloekmoediglyk de engte van Thermopylen tegen een verſchrikkelyk leger der Perſianen, onder het bevel van Xerxes, met drie of vier honderd mannen, die hy daar tegen ſtelde, om hen den doortocht te betwiſten. Het is waar, dat Leonidas en de zynen daar by het leven verloren; maar zy verkregen zich een onſterflyken roem. Men zegt, dat, wanneer hy van Sparta vertrok, zyne vrouw hem vroeg, of hy haar niets te bevelen hadde. *Niets*, antwoordde hy, *dan dat gy na myn doodt weder trouwt met een dapper man, die kinderen tele, welke naar my gelyken.* Wanneer iemandt om hem te verbazen zeide, dat de zon verduiſtert zou worden door de pylen der Perſianen: *zo veel te beter*, zeide hy, *wy zullen daar door in de ſchaduwe ſtryden.* Xerxes hem latende aanzeggen, dat hy hem het gebiedt van Griekenlandt zou geven, zo hy een verdrag met hem wilde aangaan, gaf hy tot antwoordt: *Ik wil liever voor myn vaderlandt ſterven, dan onrechtvaardiglyk aldaar gebieden.* Men vroeg hem, waarom de dappere mannen de doodt voor het leven verkozen. *Om dat zy het laatſte door het geluk verkrygen*, antwoordde hy, *en de anderen door de deugdt.* Deze ſtrydt by Thermopylen, waar in Leonidas gedood wierdt, viel voor, volgens Euſebius, in het eerſte jaar van de LXXV Olympiade, het 274 van Rome. *Herodot. lib.* IV, VII. *Juſtin. l.* II. *Valer. Max. l.* III. *c.* 2. *ex.* 31. *Plutarchus. Diodor. Euſeb. Meurſius de regno Laconico c.* 12.

LEONIDAS de II, koning van Lacedemonië, van het geſlacht der Agiden, of Euryſtheniden, volgde op Areus den II. Men weet niet, in wat jaar zulks was, maar alleenlyk, dat Cleombrotus na hem regeerde. *Meurſius de regno Laconico c.* 14.

LEONIDAS, vriendt van Parmenio, was hoofdt van de compagnie, welke Alexander de Grote oprechtte van de genen, die zich beklaagt hadden over de doodt van dien generaal. *Quint. Curt. l.* VII.

LEONIDES, van Alexandrië, vader van den vermaarden Origenes. Hy leedt het martelaarſchap onder den keizer Severus omtrent den jare 203, en men hadt veel moeite om te beletten, dat zyn zoon hem volgde. *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. l.* VI. *c.* 1.

LEONIDES, van Byzance, een zoon van Metrodorus, heeft geſchreven over de viſſchery en over de dieren. Ælianus maakt 'er gewag van in de Hiſtorie der dieren, *l.* II. *c.* 6. *l.* XII. *c.* 42. *l.* XVII. *c. ult.*

LEONIDES, van Rhodes, en Stoïſch philoſooph. Strabo ſpreekt van hem in zyn XIV boek. Tzetzes brengt hem by in zyne uitleggingen over *Lycophron*. Heſychius maakt mede gewag van hem, en *Vitruvius* in zyne voorreden van het VII boek. Daar wordt gewag gemaakt van een anderen LEONIDES, welke Atheneus zegt geſchreven te hebben over de volkeren van Attica.

LEONINUS, (ELBERTUS, of ENGELBERTUS) in 't Nederduitſch *Engelbrecht de Leeuw*, geboren in de ſtadt Bommel, of Zalt-Bommel, in Gelderlandt, uit gemene ouders, is een der voornaamſte Rechtsgeleerden geweeſt van de XVI eeuwe, en zeer bekwaam in ſtaatszaken. Hy ſtudeerde eerſt in zyn vaderlandt, daar na te Utrecht, vervolgens te Emmerik, en eindelyk te Loven. Hy vergenoegde zich niet met in deze laatſte ſtadt de goede letteren te leren onder den geleerden Petrus Nannius; hy ſtudeerde aldaar in de Rechten, en hy verkreeg zyne licentien in die faculteit in den jare 1547. Hy ging vervolgens naar Arras, om aldaar de Franſche taal te leren, en ten einde van een jaar keerde hy weder naar Loven, en trouwde aldaar met eene dochter van den eerſten profeſſor in het burgerlyke recht, Barbe de Haze genaamt. Indien haar gemaal Leoninus verdiende *Longolius* bygenoemt te worden, ter oorzake der grootheit van zyne geſtalte, zy zou een byzonderen bynaam verdient hebben ter oorzake van de lankheit van haar leven. Valerius Andreas verhaalt, dat zy twee en vyftig jaren leefde met haren gemaal, en zes en dertig jaren in weduwlyken ſtaat. Zy was ten minſte twaalf jaren oud toen zy getrouwt wierdt. Zo men deze getallen te zamen voegt, men vindt eene volkome eeuw. Een profeſſorſchap in het kanonyke recht opengevallen zynde twee dagen na het huwelyk van Leoninus, wierdt hy benoemt om het zelve te vervullen. Hy deedt zulks zeer loffelyk, en maakte zich vermaardt, zo door zyne leſſen, als door de antwoorden, welke hy gaf op de vragen in Rechten, die hem uit alle plaatſen van Europa gedaan wierden. Hy volgde op Gabriel Mudæus, eerſte profeſſor in de Rechtsgeleerdheit in den jare 1560, en van dien tydt af zag hy van dag tot dag zyne achting groeien, zo lang, dat de groten en de Magiſtraten van Nederlandt zich met hem beraden en hem vereerden. Zelfs de genen, die te zamen zeer oneenig waren, vertrouwden hem hunne geheimſte zaken en hunne verſchillen, en weigerden niet hem tot ſcheidsman te nemen; maar ter oorzake van de halſſterrigheit van hunnen haat kon hy hen niet vereenigen. Hy hadt de eer van hertelyk bemind te zyn van den prins van Oranje, en dat was eene der redenen, die hem bewogen zich nooit weder aan de zyde van den koning van Spanje te begeven ſedert dat hy eenmaal die der Staatsgezinden omhelſt hadde. Hy wierdt aangeſtelt tot kancelier van Gelderlandt na het vertrek van den aartshertog Matthias in den jare 1581. Hy was een der ambaſſadeurs, welke de Staten aan den koning van Vrankryk zonden na de doodt van den prins van Oranje in den jare 1584, en hy voerde het woordt in het gehoor, dat zy hadden by Henrik den III, en in de onderhandelingen wegens de aanbieding van de ſouvereiniteit. Hy deedt in 'sGravenhage uit naam der zelve Staten eene aanſpraak aan den grave van Leiceſter, dien de koningin Elizabeth hen tot gouverneur gegeven hadde. Hy drong zich in de gemeenzaamheit van dezen grave, en in die der andere Engelſche heeren, en riedt hen het gezag met veel beſcheidenheit te oeffenen; maar andere raadgevingen haalden het over. Hy ſtierf te Aarnhem den 4 December des jaars 1598, in den ouderdom van 79 jaren. Hy deedt nooit belydenis van den Proteſtantſchen Godsdienſt, en hy droeg zich daar omtrent een weinig telos. Hy wilde, dat men den Godsdienſt tot eene grote eenvoudigheit bragt, en dat men aan het oordeel van Godt en van de engelen zou overlaten alles wat het bereik van den menſchelyken geeſt te boven ging. Men moet, zeide hy, veel eer de Godheit veréeren, en zich over de zelve verwonderen, dan die bepalen. Men heeft verſcheide van zyne werken, die meeſt na zyne doodt uitgekomen zyn, te weten: *Centuria Conſiliorum*, te Antwerpen 1584, in folio. Men ziet aan het einde van dat werk: *Oratio, habita in conventu Ordinum Generalium, Antverpiæ anno* 1579, *tempore Colloquii Colonienſis, de bello, religione, & pace per Belgium.* Zyne zeven boeken: *Emendationum, ſive Obſervationum*, wierden te Aarnhem in 4. gedrukt in den jare 1610. *Prælectiones ad tit. Cod. de jure Emphyteutico*, te Frankfort in den jare 1606 in 8; *ad lib.* IX. *Cod. in quo tituli & leges omnes id inſtar proceſſus criminalis explicantur*, te Keulen in den jare 1604 in 4. *Commentarius ad tit. D. de uſufructu*, *Lichæ* 1600 *in* 8. Zyne Diſſertatie *de trapezitis Belgii, vulgo Lombardis*, wierdt door Boxhornius uitgegeven. Verſcheide boeken, die hy tot den druk ſchikte, bleven in het kabinet van zynen kleinzoon *Elbert Zoſius*, advokaat te Utrecht.

LEONIUS. (ENGELBERT DE) Zie LEONINUS.

LEONIUS, (JOHANNES) in het Nederduitſch, *Jan de Leeuw*, een Jeſuit, geboren te Luik, ging naar Italië, en ſtichtte te Rome in den jare 1568 een broederſchap, of genootſchap, ter eere van de H. Maagdt, ſchryvende het zelve zekere regelen voor, welke door de pauzen zyn goedgekeurt. Hy ſtierf te Turin, in Piëmont. *Val. Andreas Bibl. Belg.*

LEONIUS, (JOHANNES) of *Johannes de Leeuwis*, en in het Nederduitſch *Jan de Leeuw*, monnik in het klooſter Affligem van de Benedictyner orde, onder Bruſſel, in het hertogdom Brabandt, overleedt in den jare 1577, hebbende verſcheide Godgeleerde ſchriften nagelaten, by Valerius Andreas, *Bibl. Belg. pag.* 527, opgetelt.

LEONORUS van Orleans, hertog van Longueville en van Eſtouteville, prins van Neufchatel, enz. Pair, groot-kamerling van Vrankryk, en gouverneur van Pikardië, zoon van Orleans, marquis van Rhotelin, en van Jacquelina van Rohan, verkreeg in den jare 1551 de erfvolging van François, hertog van Longueville, zynen neef. Hy wierdt naderhandt gevangen genomen in den ſlag van S. Quintyn in den jare 1557. Hy bevondt zich in den ſlag van Moncontour in den jare 1569, in het eerſte beleg van Rochel in den jare 1573, en ſtierf te Blois in de maandt van Auguſty van het zelve jaar, in den ouderdom van 33 jaren. Deze prins was in den jare 1563 getrouwt met Maria van Bourbon, hertoginne van Eſtouteville, weduwe van Johannes van Bourbon, graaf van Enguien, en eenige dochter van François van Bourbon, graaf van S. Paul, en van Adriana, hertoginne van Eſtouteville, geſtorven den 7 April des jaars 1601. Hy hadt by haar twee zonen, beide *Karel* genoemt en jong geſtorven; *Henrik*, die op hem volgde; *François* van Orleans, graaf van S. Paul, hertog van Fronſak, enz. welke ſtierf te Chateauneuf aan de Loire den 7 October des jaars 1631, hebbende gehad by Anna van Caumont, marquiſinne van Fronſak, *Leonorus* van Orleans, hertog van Fronſak, geboren te Amiens den 9 Maart des jaars 1605, en gedood voor Montpellier den 3 September des jaars 1622; *Leonorus*, jong geſtorven; *Catharina*, blind geſtorven in den jare 1638; *Antonetta*, gemalin van Karel van Gondy, marquis van Belle-Iſle, ſedert eene Feuillantinne en abdiſſe van Fontevraut, geſtorven in den jare 1618; *Margareta*, ongetrouwt geſtorven in den jare 1615: *Eleonora* van Orleans, getrouwt in den jare 1596 met Karel van Matignon, graaf van Thorigny.

S. LEONORUS, lands biſſchop in Bretagne in de VI eeuwe, was geboren in het landt van Walles, en wierdt aldaar in een klooſter opgevoed door S. Eltutus. Hy ging over in Bretagne, en wierdt tot biſſchop van dat landſchap geordent. Hy deedt eene reize naar Parys, alwaar hy wel ontfangen wierdt door den ko-

koning Childebert. In Bretagne wedergekeerd zynde predikte hy in het landt, dat onder de gehoorzaamheit van Rigwald was. Een ander heer, Commor genoemt, Rigwald hebbende doen doden, en zyne gemalinne wegvoeren, vermeesterde zyne staten, en verdreef zynen zoon Judwal. Leonorus deedt den laatsten behouden, en kwam aan 't hof van Vrankryk, alwaar hy de herstelling van dezen jongen prins in de staten van zynen vader verkreeg. Men weet niet in wat jaar Leonorus gestorven is. *Anonym. apud du Chêne hist. Francor. Usser. Britannia Eccles. Vita Samsonis. Baillet Vies des Saints au 1 de Juillet.*

LEONSPERG was voor dezen een fraai keur-Beyersch slot op een hogen berg, en wierdt in den jare 1648 door de Zweden verbrand. Doch aldaar is nog een eigen Beyersch amptgerecht. Voor dezen hebben zich Beyersche graven naar het zelve genoemt. *Chur-Bayern p.* 328.

LEONTINI, LEPTINI, LENTIN, eene oude stadt met eene haven in val di Noto, in Siciliё. Zy was eertyds aanmerkelyk, maar is zeer verwoest door eene geweldige aardbeving in den jare 1693. Deze stadt legt twee mylen van de golf van Catania, aan de rivier van Leontini, oudtyds *Lisson* genoemt, en zeer naby het meir van Leontini, dat het *Herculeus Lacus* der ouden is. *Maty Dict.*

LEONTINUS, (ALANUS) of LEONTAIN, president van de rechtbank van het koninkryk van Siciliё in den jare 1285, was de aanlegger van de vermaarde Siciliaansche Vesper. Hy wilde zich vervolgens verzoenen met de Franschen, maar de Sicilianen, zulks ontdekt hebbende, deden hem gevangen nemen door de Aragonnezen, die hem tot beloning van zyne verraderyen in de gevangenis deden ombrengen. *Turquet hist. Hisp.*

LEONTIUM, eene Atheensche hoer, maakte zich vermaard eerst door hare ontuchtigheden, en daar na door hare naarstigheit in de studie van de philosophie. Het laatste zou de schande van het eerste uitgewischt hebben, indien Leontium de liefde verzaakt hadde, zo haast als zy besloot te philosopheren: maar men geeft voor, dat zy niets van hare ongeregeldheden verminderde, en dat zy, eene leerling wordende van Epicurus, zich zelf ten beste gaf aan alle de leerlingen van dezen philosooph. Men zegt zelfs, dat hy zyn deel daar aan hadde, en dat hy zulks voor niemandt verburg. Die genen, welke voorgeven, dat de lasteringen, die tegen zyne zeden gelopen hebben, kwaadaardige bedriegeryen van zyne vyanden zyn, bekennen niet, dat 'er iets oneerlyks tusschen hem en Leontium geschied zy; maar zy kunnen niet ontkennen, dat hy in zyne brieven gezegt heeft, dat hy veel vriendschap voor haar hadde. Zy kunnen zulks toestaan, zonder dat het gelegenheit geve om kwade gevolgen daar uit te trekkén. Zy was de vrouw, of de byzit, van Metrodorus, en zy hadt by hem eenen zoon, dien Epicurus beval aan de uitvoerders van zyn testament. Dit geeft een bewys tegen den brief, waar in men vooronderstelt, dat zy zich beklaagde over den eigenzinnigen en onbehaaglyken aardt van dezen ouden minnaar. Eenigen geloven, dat zy de zelve Leontium is, die de meesteresse was van den dichter Hermesianax. Het is zekerder, dat zy zich met ernst bevlytigde om te philosopheren; en dat zy zich zelfs onder het getal der schryvers begaf; want zy schreef tegen Theophrastus, die het sterkste steunsel was der secte van Aristoteles, en het sieraadt van zyne eeuw. Cicero getuigt, dat zy dit werk met veel beschaafdheit schreef. Metrodorus, van wien gesproken is, was een der voornaamste leerlingen van Epicurus. Zy hadt eene dochter, die zich zeer kwalyk gedroeg, en die eene geweldige doodt stierf. *Bayle Dict. Crit.*

LEONTIUS was de naam van verscheide aanzienlyke mannen, waar van in het Theodosiaansche Codex gewag gemaakt wordt. Daar was 'er een, die overste van de lyfwacht was in den jare 317; een ander, die de zelve waardigheit bekleedde onder Constantius in den jare 338; een ander graaf van het Oosten in den jare 349; een ander gouverneur van Rome onder Constantius, en van wien Ammianus Marcellinus spreekt *l.* XIV en XV; een ander, die Consularius was van Palestina in den jare 363 onder Julianus; een ander, die Consularius was van Pheniciё onder Valens in den jare 372; een ander overste der lyfwacht onder Theodosius den Jongen in den jare 412; een ander een rechtsgeleerde te Constantinopel in den jare 425; en eindelyk een ander gouverneur van de zelve stadt in den jare 434. *Codicis Theodosiani Prosopogr. Jacobi Gothofredi.*

S. LEONTIUS, bisschop van Frejus, leefde in de IV en V eeuwe. Het gemeen gevoelen is, dat hy volgde op Acceptus, ten wiens opzichte het concilie van Valence een dekreet maakte tegen de genen, die zich zelf van eene hoofdzonde beschuldigden, om zich zelf eene kanonyke uitsluiting te geven, het welk de zelve vergadering deedt weten aan de geestelykheit en aan het volk van Frejus. Men heeft nochtans reden om te geloven, dat hy volgde op Quilianus, of Guilianus, wiens naam vry gemeen is geweest in het gansche bisdom, gelyk men in zeer oude acten vindt. Cassianus droeg de tien eerste van zyne zamenspraken aan hem op. Hy bekent in de voorreden, dat hy de twaalf boeken van de Institutien der monniken opgestelt hebbende, en zyne zamenspraken ondernomen, op het verzoek van S. Castor, en deze prelaat gestorven zynde, dit werk aan Leontius toebehoorde, dewyl hy in het byzonder met hem vereenigt was door de broederlyke genegenheit en door de bisschoplyke waardigheit. Aldus bekent hy, dat zyn boek hem door een erffelyk recht toebehoorde. Deze Castor was bisschop van Apt, en geboortig van Nîmes, gelyk men ziet in de Legende der kerke, welke zyn feest viert in de maandt van December; het welk doedt geloven, dat S. Leontius de broeder was van S. Castor, en dat de stadt Nîmes hun gemeen vaderlandt was. Men heeft ook moeite om den tydt van het bisdom van Leontius te bepalen. S. Hilarius verzekert in de lykreden van S. Honorius, eersten abt van Lerins, en naderhandt aartsbisschop van Arles, dat hy zich om geen andere reden op dit woeste landt nedersloeg, dan om de vertroosting te hebben van naby S. Leontius te zyn. Men vooronderstelt, dat deze heilige man reets bisschop was, hoewel S. Hilarius daar niet van spreekt, en dat S. Honorius te Lerins kwam omtrent den jare 375. Daar zyn verscheide redenen, welke doen denken, dat S. Leontius eerst bisschop was in het begin van de V eeuw. De pauzen Bonifacius en Celestinus de I maken gewag van hem in hunne Brieven aan de bisschoppen der Gaulen; en S. Lodewyk de Grote benoemde hem als deken der bisschoppen om het metropolitaanschap te oeffenen. Dit geschiedde wegens S. Hilarius van Arles, gelyk elders aangemerkt wordt. De overlevering der kerke van Frejus erkent hem voor martelaar; het welk ontwyffelbaar schynt, dewyl de kathedrale kerk onder zynen naam gewyd is, en dat de gewoonte der ouden, gesterkt door de H. Canons, was de hoofdkerken niet anders te wyden dan ter eere van de genen, die hun bloedt gestort hadden tot verdediging van het gelove. Het is zeker genoeg, dat hy leedt onder de Wandalen omtrent den jare 444, of 445. *Josephus Anthelm. in lib. de initiis eccles. Forojulens. Baron. in Annal. du Saussai in Martyr. Gall. Baralis in Chron. Lirin. Guesnay Casiar. illustrat. du Four in vit. S. Leontii. Savaron & Sirmond. in not. ad Sidon. Sammarth. Gall. Christ.*

LEONTIUS, bisschop van Cesarea in Cappadociё, bloeide in de IV eeuwe. Hy verdedigde door zynen yver de Christenen gedurende de vervolging; woonde het concilie van Ancyra by in den jare 314, en dat van Niceen in den jare 325. De Arianen gaven voor, dat hy van hunnen aanhang was geweest; maar S. Athanasius beweert, dat hy altoos het rechtzinnige gelove verdedigt heeft. Hy bekeerde den vader van Gregorius Nazianzenus tot het Christendom. De naam van Leontius wordt in de Griekschce Menologen, noch in de oude Martyrologen niet gevonden. Baronius heeft hem in zyn Martyrologium gevoegt op den 13 January. *S. Athanas. Orat. contra Arianos. Gregor. Nazianz. Vita. Baillet vies des Saints mois de Janvier.*

LEONTIUS, bisschop van Arabissa, eene stadt van Armeniё, schryver van twee redenvoeringen, van de schepping en van de opwekking van Lazarus. Photius maakt 'er gewag van *Cod.* 272.

LEONTIUS, bisschop van Arles, was vermaard omtrent den jare 461. De paus Hilarius heeft omtrent dien tydt verscheide brieven aan hem geschreven, en in eenen van de zelve hem wegens de kwade bediening van zyn ampt bestraft. Van hem zelf heeft men maar een brief, dien hy van gelyken aan Hilarius gezonden heeft. *Dacher Spicileg. f.* 5.

LEONTIUS de I, bisschop van Bourdeaux, vermaard in het einde van de V eeuw, leefde in den jare 480. Sidonius Apollinaris spreekt van hem, als mede Fortunatus, die zyn grafschrift bybrengt *lib.* IV. *c.* 9.

LEONTIUS de II, bisschop van Bourdeaux, was gesproten uit een doorluchtig geslacht in Aquitaniё, en hadde zeer gewigtige ampten bekleed in de wereldt, zynde getrouwt geweest met Placidia, of Placidina, eene nabestaande der keizers. Naderhandt van haar gescheiden zynde om zich volkomelyk aan den kerkelyken staat over te geven, wierdt hy verkoren om de kerke van Bourdeaux te bestieren. Hy voldeedt volkomelyk de hoop, die men van zyne deugdt hadt opgevat. Hy bevondt zich op verscheiden concilien. In het III van Parys hadden de bisschoppen aan alle de klerken verboden zich van het koninklyk gezag te bedienen, om tot den bisschoplyken staat te geraken. Een zekere Emeritus, dit verbodt verwaarlozende, was door de begunstiging van Clotarius den I bisschop gemaakt van Xaintes, tegen de toestemming van den metropolitaan, van zyne suffraganen en van de geestelykheit. Na de doodt des konings vergaderde Leontius van Bourdeaux een synode in de zelve stadt Xaintes, door het welke Emeritus afgezet wierdt, als geordineert tegen de kanonyke gewoonte, en Heraclius wierdt in zyne plaats gestelt in den jare 563. De koning Cherebert, zoon van Clotarius, keurde dezen yver van Leontius niet goed; die daarom niet te minder geacht wierdt. Venantius Fortunatus heeft in zyn grafschrift aan de nakomelingschap een eeuwig gedenkteken van zyne deugdt nagelaten. Hy stierf in het einde van de VI eeuwe. Hy hadt zich bevonden op het IV concilie van Orleans in den jare 541, en op die van Parys van de jaren 555 en 557. *Greg. Turon. l.* IV. *hist. c.* 26. *de Glor. Mart. c.* 65. *Fortunat. l.* IV. *c.* 9. *Brower. in not. ad Fortun. Vinet. in Antiq. Burdig. Robert. & Sammarth. T.* I. *Gall. Christ.*

LEONTIUS, bisschop van Napoli, in het eilandt Cyprus, dat Lemissa, of Nemosia is, en niet Famagusta, gelyk eenige schryvers gelooft hebben, leefde nog in het begin van de VII eeuwe, omtrent den jare 620. Hy wordt met lof bygebragt in het VII concilie, *Act.* 4. Men brengt aldaar eene grote plaats by, welke men zegt getrokken te zyn uit het V boek van eene verantwoording voor de Christenen tegen de Joden. Hy beweert daar in, dat men noch de kruissen, noch de beelden aanbidt, maar dat men aan de zelve de uitwendige eerbewyzingen geeft, welke aan Godt en aan Jesus Christus gerecht zyn. Men merkt op de zelve plaats aan, dat hy de schryver is van het leven van S. Johannes den Aalmoezenier, van dat van S. Simeon den Eenvoudigen, en van eenige andere werken, en dat hy geleeft heeft onder den keizer Mauritius. De vader Combesis heeft twee predikatien van dezen schryver medegedeelt; de eene over den gelukzaligen Simeon, wanneer hy Jesus Christus in zyne armen nam; en de andere over het feest, dat gehouden wordt tusschen Paaschen en Pinxter op den Woensdag in de vierde week na Paaschen.

Paaschen. Sixtus Sinensis schryft hem eene verhandeling toe tegen de Iconoclasten, die niet van hem kan zyn, dewyl het bestryden der beelden eerst begonnen heeft onder het keizerryk van Leo den III, die eerst daar toe geraakte in den jare 716. *Sigebert. c. 57. de vir. illust. Sixtus Sinens. l.* IV. *Biblioth. sac. Bellarmin. de script. Eccl. Baron. in Annal. Gretser. Hortus Crucis. Vossius de hist. Græc. Rosweid. in not. ad l.* I. *de vit. P. P. Possevin. in Appar. sac. &c. Du Pin Biblioth. des Aut. Eccles.* VII *&* VIII. *siecle.*

LEONTIUS, een Ariaan, priester, en naderhandt bisschop van Antiochië, was een leerling geweest van den martelaar S. Lucianus. Om zich zelf te bevryden van de pynigingen, offerde hy aan de afgoden gedurende de vervolging van Diocletianus. Hy maakte zich zelf tot een gesneden, om zonder achterdocht en tegen de canons te kunnen wonen met eene jonge dochter, Eustolia genoemt, die hy onmatelyk beminde, en welke Nicephorus noemt onder de genen, die aan de afgoden offerden. Eustathius van Antiochië, zulks verstaan hebbende, zette Leontius af, die zich onder de Arianen begaf, by welke hy geacht was. Deze ketters vergaderden in den jare 347 een concilie te Antiochië, in het welke zy Stephanus afzetten, en Leontius in zyne plaats stelden, welke stierf in den jare 356. *S. Athanas. Apol. de fuga. Socrat. l.* II. *Theodoret. l.* II. *Nicephor. l.* VIII. *Baron. A. C.* 311, 325, 347, 356.

LEONTIUS, patricius in 't Oosten, en naderhandt keizer, hadt blyken gegeven van zyne dapperheit tegen de barbaren, onder het keizerryk van Justinianus Rhinotmetus, die hem het bevel over zyn leger gegeven hadde. Eenigen tydt daar na bragten zyne benyders hem in ongunst by den keizer, die hem in verzekering deedt nemen, en hem drie jaren gevangen hieldt, tot in den jare 694, of 695, wanneer hy, daar uit verlost zynde, Justinianus afzette, en zich zelf op den troon plaatste. Hy regeerde het ryk tot omtrent den jare 698, wanneer Absimarus hem zyn neus en ooren deedt afsnyden, en hem in een klooster stak. Justinianus sedert herstelt zynde door hulp der Bulgaren, deedt Leontius het hoofdt afhouwen in den jare 705. *Theophan. & Cedren. in Græc. Annal.*

LEONTIUS, een Atheensch philosooph omtrent het einde van de IV eeuwe, hadt eene dochter, welke hy optrok in de wetenschappen, en die hy zeer bekwaam maakte. Boven dien ziende, dat zy niet minder uitmuntte door de voordeelen van het lighaam, dan door de gaven van den geest, zo geloofde hy, dat de geleerdheit en de schoonheit haar tot een vaderlyk erfgoedt zouden kunnen verstrekken. Hy liet haar daarom niets na door zyn testament: hy gaf alle zyne goederen aan zyne twee zonen. Deze onrechtvaardigheit van Leontius deedt aan de dochter de gelegenheit geboren worden om tot het keizerryk te geraken; want zy was het, die onder den naam van Athenaïs zo beminnenswaardig scheen aan den keizer Theodosius, en aan de princesse Pulcheria, dat zy de gemalin wierdt van dezen keizer. Het proces, dat zy hare broeders aandeedt, ter oorzake van het testament van haren vader, noodzaakte haar de bescherming van Pulcheria te verzoeken; en dit was oorzaak van haar geluk. De vader Garasse heeft dit kwalyk verhaalt in zyne *Somme Theologique liv.* II. *pag.* 182. *Sebast. Kortholtus de Puellis poëtriis pag.* 12 *seq. Bayle Dict. Crit.*

LEONTIUS, een patricius in het Oosten, deedt zich tot koning kronen, tegen den keizer Zeno, in den jare 482. Verina, gemalin van Leo den Ouden, begunstigde zyne voornemens. Zy deedt hem uitroepen buiten de poorten van de stadt Tharsis in Cilicië, waar in zy gebannen was geweest, en bevryd door Illus, die deel hadt aan den opstandt. Zy wierden beide het hoofdt afgehouwen, welke men naar Constantinopel bragt, in den jare 488. *Nicephor. l.* XVI. *Evagr. l.* III. *Jornandes. enz.*

LEONTIUS, *Scholasticus*, advokaat, of, gelyk eenige anderen willen, priester der kerke van Constantinopel, leefde in de VI eeuw. Hy wierdt naderhandt een heremyt in Palestina. Hy heeft eene verhandeling van de secten der ketters geschreven, en eene van het concilie van Chalcedonië, in X kapittels, welke hy acten noemt; en dewyl hy in de V acte de lyst maakt der bisschoppen van Alexandrië, en de zelve vervolgt tot op S. Eulogius, die in de kerke gebloeit heeft sedert den jare 581, tot in den jare 608, zo moet deze schryver omtrent het einde van de VI eeuw geschreven hebben; want indien hy geschreven hadde na de doodt van den zelven S. Eulogius, zo zou hy van des zelfs opvolger gesproken hebben. Zyne werken zyn byeen verzamelt in de Bibliotheek der Vaderen. Men schryft hem ook III boeken toe tegen de Eutychianen en de Nestorianen, II tegen de Apollinaristen, en andere, welke de vader Turrianus uit het Grieksch in 't Latyn heeft overgezet. Men heeft alle deze stukken in de Bibliotheek der Vaderen, en in het IV stuk der *Lectiones antiquæ* van *Canisius. Baron. in Annal. Bellarm. de script. Eccl. Vossius de hist. Græc. l.* IV. *c.* 28.

Eenige schryvers hebben gemeent, dat deze Leontius wel de zelfde kon zyn, waar van S. Basilius gewag maakt in het leven van S. Saba, *c.* 9, en in dat van S. Quiriacius den Anachoreet. Maar dewyl deze een Origenist was en een aanhanger van Theodorus van Mopsuesta; en dat Leontius de advokaat in het tegendeel tegen alle deze hoofden der secten geschreven heeft, moet men niet geloven, dat hy de zelve geweest zy. Vossius beeldt zich in, dat hy de zelfde zou kunnen zyn, die bisschop was in het eilandt van Cyprus, waar van hier voor gesproken is; maar zo Leontius van Constantinopel gestorven is voor den jare 588, zo kan hy de zelve niet zyn met den anderen, die geleeft heeft tot in den jare 620. Het is waarschynlyker, dat deze Leontius die is, welke geschreven heeft *De duplici Natura in Christo; contra Hæresin Monophysitarum*, en eene disputatie tegen een Ariaansch philosooph, waar van het handschrift in de keizerlyke bibliotheek te Wenen in Oostenryk gevonden wordt.

LEONTIUS van Constantinopel, een der schryvers, welke Theophanes vervolgt hebben, en die de levens schreef van Leo den Armenier, van Michaël den Stamelaar, van Theophilus, van Michaël, zynen zoon, en van Leo den Wyzen. Dit werk, genomen uit de bibliotheek van den kardinaal François Barberini, is gebragt in het *Corpus Hist. Byzant.*

LEONTOCEPHALUS, dat is te zeggen, *leeuws-hoofdt*, eene stadt, welke eenigen plaatsen aan de Egeesche zee, maar niet door eene plaats uit Plutarchus, die zulks niet zegt. Deze historieschryver verzekert alleenlyk, dat Themistocles naar den zeekant gaande, de satraap van het hoge-Phrygië hem wilde doen ombrengen, wanneer hy door de stadt Leontocephalus zou trekken; zo dat deze stadt tot het hoge-Phrygië behoorde, en eene sterke plaats was, gelyk Appianus verzekert. *Lubin Tables Geograph. sur les vies de Plutarque.*

LEONTYNEN, inwoners van de stadt Leontium in Sicilië, tegenwoordig Lentini, het oude verblyf der Lestrigonen. Dit volk was eertyds zeer krygshaftig, maar onderworpen zynde door Phalaris, gaf het zelve zich over aan de wellusten. *Herodot. l.* VII. *Plin. l.* III. *c.* 8. *Pomponius Mela l.* II.

LEOPARDUS, (PAULUS) een geleerd man in de XVI eeuwe, was van Isemberg, eene parochie in het gebiedt van Veurne, in Vlaanderen. Hy was ervaren in de Grieksche en Latynsche talen, gelyk blykt door zyn werk, genoemt: *Miscellaneorum sive Emendationum lib.* XX. Een gedeelte daar van wierdt terstondt na zyn doodt gedrukt, en Johannes Gruterus gaf naderhandt het overige uit. Paulus Leopardus hadt eenige levens van Plutarchus uit het Grieksch in 't Latyn vertaalt. Hy was een man zonder eerzucht, die liever verborgen en onbekend wilde blyven in een klein collegie te Winoxbergen, naby Duinkerken, dan in eene grote stadt de eere ontfangen, die hy waardig was: want men boodt hem te Parys het koninklyk professorschap in de Grieksche tale aan. Hy stierf den 3 Juny des jaars 1567, in den ouderdom van 57 jaren. *Thuan. Hist. l.* XLI. *Valerius Andreas Bibl. Belg.*

LEOPOLDSTADT, in 't Latyn *Leopoldinum*, eene geregelde vesting in het Nitraer-graafschap in opper-Hungarië, niet verre van Neuheusel, aan de rivier de Waag. Zy wierdt gebouwt in den jare 1665, na dat men in den jare 1664, in den gemaakten stilstandt met de Turken, zulks van de zyde der Christenen bedongen hadt, terwyl Neuheusel aan de Turken gelaten moest worden. Daar tegen over legt het slot en de stadt Galgocz. *Szentyvani.*

LEOPOLDSTADT, eene vermaarde voorstadt van Wenen. Zie WENEN.

KEIZER EN AARTSHERTOGEN VAN OOSTENRYK.

LEOPOLDUS IGNATIUS FRANCISCUS BALTHASAR JOSEPHUS FELICIANUS, een der roemwaardigste keizers, was de zoon van keizer Ferdinand den III, en van Maria Anna, dochter van Philips den III, koning van Spanje, den 9 Juny des jaars 1640 geboren. Zommigen hebben aangemerkt, dat hy een bosch hair mede ter wereldt heeft gebragt. Door het vroegtydig afsterven zyner oudste broederen wierdt hy in het jaar 1655, den 27 Juny, tot koning van Hungarië, in het jaar 1656 tot koning van Bohemen, en eindelyk in het jaar 1658, niettegenstaande alle van de zyde van Vrankryk aangewende verhinderingen, te Frankfort den 18 July tot Roomsch keizer verkoren, en den 5 Augusty gekroont. In het laatstgemelde jaar maakte hy eene alliantie met Denemarken, Polen en den keurvorst van Brandenburg tegen Zweden, veroverde in het jaar 1659, met hulp der Geallieërden, de vesting Dam, in Pomeren, maar maakte in het jaar 1660, den 3 May, wederom vrede, en bemiddelde ook de zelve met Denemarken. In het jaar 1661 zondt hy aan Kemeni Janos, door de landstanden van Zevenbergen tot hunnen vorst verkoren, hulpbenden tegen de Turken, om dat deze buiten dat door het opeischen van de vesting Calo en hunne stroperyen genoegzaam te kennen gaven, hoe weinig zy den voormaals gemaakten stilstandt zochten te houden, of nog langer te doen duren; en alzo daar nog by kwam, dat de beide graven van Serini, Petrus en Nicolaus, den Turken grote schade deden, braken deze los, sloegen Forgatsch, den kommandant van Neuheusel, en veroverden deze vesting. Ter zelver tydt gingen ook de Tartaren over de rivier de Waag, en stroopten in Moravië. In het volgende jaar 1664 ging Prosnitz, Babotsch, Funfkirchen, doch zonder het slot, Neutra en Lewentz aan de keizerlyken over; daarentegen kregen de Turken Neu-Serinwar met storm in. Maar na dat de hulpbenden, in het jaar 1662 op den Ryksdag te Regensburg belooft, nevens het Fransche onderstandt aangekomen waren, wierden de Turken den 1 Augusty by S. Gothard geslagen, en vervolgens de stilstandt voor twintig jaren vernieuwt. De keurvorst van Ments gebruikte de te rug gekomene Fransche troepen om de stadt Erfurt, in den Ryksban gedaan, te veroveren. Na de doodt des aartshertogs Sigismund Franciscus van Inspruk viel het graafschap Tyrol den keizer te beurt, waar van hy den 2 October des jaars 1665 in persoon de huldiging ontfing. Niet lang na den geëindigden Turken oorlog begon een nieuw oorlogsvuur in Hungarië te ontsteken, alwaar, om de stroperyen der Husaren te beletten, Duitsche bezettingen in de vestingen gelegt wierden, zo dat de Hungaren zulks als een oorzaak van opstandt namen, en met hulp der Turken in het jaar 1670 den zelven zochten uit te voeren. Doch als de belhamels, Serini en Nadasti, alvorens den keizer door het zwaardt, of met vergift, zochten van kant te helpen, wierdt dit in tyds ontdekt, en met de halsterrige rebel-

len naar behoren te straffen gelukkig wederom gedempt. Hoewel zommigen de gemelde personen van verraadt tegen den keizer ontschuldigden, en oordeelden, dat zy maar alleen hadden beraadslaagt, op wat wyze, wanneer de keizer zonder mannelyke erven mogt komen te sterven, zy de vryheit van Hungarië konden op een vasten voet stellen. Doch het zy zo het wil, de keizerlyken namen daar door gelegenheit, de vaste plaatsen van Hungarië met Duitsche manschap te bezetten, en overal den R. Katholyken Godsdienst in te voeren, waar door echter, voornamentlyk, doordien men de Protestanten kwalyk handelde, een gevaarlyke opstandt zo wel van de R. Katholyken zelf, als van de Protestanten, wierdt veroorzakt: ja, terwyl Emericus Toeckely oordeelde, dat zyns vaders goederen onrechtvaardig van de keizerlyken waren verbeurd verklaart, dacht hy reden genoeg te hebben om zich tot hoofdt der misnoegden op te werpen, en zou het zeer ver gebragt hebben, byaldien hem niet een zyner bedienden hadt geraden, dat men den keizer niet al te zeer moest voor het hoofdt stoten, op dat, als het mislukte, men zich wederom van des zelfs genade kon verzekeren. Ondertusschen raakte de keizer mede in den oorlog tusschen Vrankryk en Hollandt, die niet zonder schade voor het Ryk tot de vrede van Nimwegen van het jaar 1679 wierdt voortgezet. Doch het geluk voor den keizer wilde, dat hem na de de doodt des laatsten hertogs van Silesië, George Wilhelm, heer van Brieg, Liegnitz en Wohlau, des zelfs landen te beurt vielen, voor welke de zelve op zyn doodbedde de vryheit van Godsdienst by den keizer ootmoedig verzocht. Doch naauwlyks was de vrede te Nimwegen gesloten, wanneer Vrankryk met zyne Reunions-kamer te Mets, uit krachte van welke het schone provinciën aan de overzyde van den Rhyn van het Ryk zocht af te scheuren, het gansche Ryk groot kwaadt dreigde. De oorlog met de Turken in het jaar 1683 nog daar by gekomen zynde, was men genoodzaakt, met de kroon van Vrankryk in het jaar 1684 te Regensburg een stilstandt te treffen, en aan de zelve de stadt Straasburg, nevens al het veroverde, over te laten. De Turken, als boven gemeld is, zich in de Hungarische onlusten gemengt, en Toekely in hunne bescherming genomen hebbende, gingen nog voor het einde van den stilstandt in het jaar 1683 met een leger van 200000 man haastelyk voor Wenen, berenden de stadt den 14 July, bragten ook, niettegenstaande de dappere tegenweer des graven van Stahrenberg, de zelve tot den uitersten noodt, tot dat eindelyk de koning van Polen, de keurvorsten van Beyeren en Saxen, de hertog van Lotharingen, en de vorst van Waldek met het Christelyk leger tot ontzet aankwamen, en den 12 September eene volkome overwinning op den erfvyandt bevochten. In het vervolgen raakte de koning van Polen, nevens zyne prinssen, in groot gevaar, doch wierdt door den hertog van Lotharingen daar uit gered. Daar op volgde den 20 October wederom een treffen by Baarkan, waar in de Turken geheel geslagen wierden, en dus ging het hen ook den 9 July des jaars 1684 tusschen Waitzen en Offen. Na dat Graan, Vicegrad, Waitzen en Veroviza aan de keizerlyken waren overgegaan, rukten deze ook voor Offen, maar braken het beleg den 1 November wederom op, en kregen daarentegen, hebbende Graan gelukkig ontzet, den 19 Augusty des jaars 1685 Neuheusel met storm in, den 11 September Eperiers, en den 2 September des jaars 1686, onder het opperbevel van den keurvorst van Beyeren, de hoofdvesting Offen. Daar op volgden ook Segedin, Funfkirchen en andere plaatsen. Als vervolgens de keizerlyken den 12 Augusty des jaars 1687 eene heerlyke overwinning op de Turken by Mohacs, op de zelve plaats, daar de ongelovigen in het jaar 1526 zo gelukkig waren geweest, behaalden, verloren ook de Turken Essek, Bossega en omtrent het gansche koninkryk Slavonië. Dus wierdt ook de stadt Clauzenburg, in Zevenbergen, om de keizerlyken goede winterkwartieren te verschaffen, in bezit genomen, en de vesting Erla met uit te hongeren tot overgave gedwongen. Maar in dit jaar is meest merkwaardig de kroning des aartshertogs Josephus tot koning van Hungarië, voornamentlyk wanneer uit het formelier van den eedt dat punt, dat de onderdanen tegen hunnen heer de wapenen mogten opvatten, wierdt vernietigt. Mongatsch, Stoel-Weissenburg, Lippa, Illök, Peterwaradyn en Titul gaven zich in het jaar 1688 over. Daar op wierdt nog in het gemelde jaar eene heerlyke overwinning by de stadt Brod in Bosnië bevochten, en Belgrado met storm ingenomen. Schoon nu de koning van Vrankryk, dien voortgang ongaarne ziende, den zelven door een onverwachten inval in het Ryk zocht te stremmen, wierdt echter des niettegenstaande de oorlog tegen den erfvyandt yverigst voortgezet, en de koning van Vrankryk door het keurvorstelyke Saxische leger te ruggedreven. Insgelyks onderwierpen zich ook de Wallachiërs, met belofte van jaarlyksch een schatting van 50000 daalders te betalen, de gehoorzaamheit des keizers, en de Turken zochten vrede, maar konden de zelve, om dat hunne voorstellingen dubbeldzinnig waren, niet erlangen. Zy wierden veel eer in het jaar 1689 door den dapperen prins Lodewyk van Baden aan de Morava, en naderhandt wederom by Nissa geslagen, die ook na de verovering van Nissa en Widin in Bosnië stroopte. Ter zelver tydt dwong de hertog van Lotharingen de Franschen Ments te verlaten, en de keurvorst van Brandenburg joeg hen uit Bon, Keizerswerth en andere Keulsche plaatsen. In het jaar 1690, den 26 Maart, wierdt ook Canischa na eene langdurige blokkade tot de overgave gedwongen, na dat te voren de koning van Hungarië Josephus tot Roomsch koning was verkoren. Het overige van dit jaar was zo gelukkig niet, doordien niet alleen de Tartaren door hunnen inval in Zevenbergen grote schade veroorzaakten, maar ook Nissa, Semendria, Widin, Lippa en Grieksch-Weissenburg aan de Turken overgingen. Doch van voor Essek moesten zy opbreken, en wierden in het volgende jaar van gemelden prins Lodewyk van Baden by Salankement geheel geslagen, gelyk zy in Croatië Brod en Gradiska, en in het jaar 1692 Groot-Waradyn in Hungarië verloren. In het jaar 1693 moest zich ook de vesting Jeno overgeven, maar voor Grieksch-Weissenburg wierdt op het aannaderende Turksche succours het beleg opgebroken. In het volgende jaar 1694 wierden de keizerlyken van de Turken in hun verschanst leger aangetast, doch konden niets uitrechten, daarentegen moest zich de vesting Giula den Christenen onderwerpen. Aan den Rhynstroom voeren de Franschen nog altydt met hunne ondernemingen voort; doch zy wierden door den keizerlyken generaal luitenant prins Lodewyk, zynde ondertusschen uit Hungarië gekomen, en hebbende het opperbevel in het Ryk bekomen, gestuit. In het jaar 1695 wierdt de vesting Casal in het Montferrat na eene korte belegering de Franschen ontnomen, en de keurvorst Frederik Augustus van Saxen voerde als generalissimus by het keizerlyke leger in Hungarië 8000 man van zyne eigene troepen derwaarts. Maar voor dat hy zich nog met den generaal Verani vereenigde, wierdt de zelve op de grenzen van Zevenbergen geslagen, waar by hy zelf, hebbende grote blyken van zyne dapperheit gegeven, sneuvelde. In het jaar 1696 belegerde de keurvorst van Saxen Temiswar, dat echter de Turksche Sultan in persoon ontzette, waar over niet ver van Olasch een scherp gevecht voorviel, waar in de vyandt over de 6000, en de Christenen in de 3000 man verloren. Daar op trokken de Turken te rug, en namen aan de Sau Moraviza weg, verloren daarentegen in Bosnië Uranograz, en andere Turksche sloten. In het jaar 1697 verbrandden de Turken, wordende door een nieuwen opstandt in Hungarië tot groter ondernemingen aangemoedigt, Titul, zochten ook Segedin weg te nemen, doch de prins Eugenius van Savoje tastte de zelve aan de Theis by Zenta in hun verschanst leger aan, veroverde het zelve, en sloeg de Turken geheel uit het veldt. Terstondt wierdt eenig volk naar Bosnië gezonden, dat de hoofdstadt Seraglio verbrandde, en het landt plunderde. Ook nam de generaal Rabutin Vipalanka aan den Donauw weg. Eindelyk volgde de vrede met Vrankryk te Ryswyk, by welke Straasburg met de Elzas aan Vrankryk overgelaten, en daarentegen Brisach, Freyburg, Philipsburg en de Kehlerschans aan het Ryk, en Dinant aan den bisschop van Luik afgestaan, de vorige vereeniging (*reunion*) vernietigt, en Lotharingen wederom aan zyn heer ingeruimt wierdt. Waar op ook in het jaar 1699, door bemiddeling van Engelandt en Hollandt, de vrede tusschen den keizer en de Ottomannische Porte voor den tydt van 25 jaren wierdt gesloten, wanneer gansch Zevenbergen, insgelyks al het veroverde in Hungarië, Slavonië en Croatië aan den keizer, daarentegen Belgrado en Temiswar en die gansche streek tot aan de Theis en Marosch, als mede een klein stuk lands tusschen den Donauw en de Sau tot aan Salankement aan de Porte zou blyven. Doch de vrede in Europa duurde niet lang: want terwyl koning Karel de II van Spanje den 1 November des jaars 1700 zonder erven stierf, en daar op een testament gevonden wierdt, by het welke de hertog Philips van Anjou tot opvolger wierdt benoemt, waar door echter het huis van Oostenryk zo vele koninkryken tegen recht ontweldigt wierden, begon de oorlog van nieuw. Vrankryk bezette Milaan en de Nederlanden met zyn volk; de keizer zondt, hebbende te voren door zynen gezant te Madrid tegen dat testament laten protesteren, onder den prins Eugenius zyne troepen naar Italië, om zich van het hertogdom van Milaan, als een opengevallen Ryksleen, meester te maken, die ook in 't jaar 1701 gewenschten voortgang maakte, de Franschen uit het leger by Carpi dreef, Castiglione innam, en uit Cremona den maarschalk van Villeroy zelf gevangen wegvoerde, en zelf voor Mantua rukte, ook de Franschen dwong om alle de van hen aan de Oglio bezette plaatsen te verlaten, en in zeker hoofdtreffen by Luzzara overwon. Daar wierdt ook met Engelandt en Hollandt, insgelyks met Portugal, eene naauwe alliantie gesloten, waar op de eerste in het jaar 1702 by de haven van Vigos in Gallicië de zilvervloot vernielden, en in het jaar 1704 de grote vesting Gibraltar veroverden. In Duitschlandt verklaarden zich de keurvorsten van Keulen en Beyeren voor Vrankryk, en de overige standen voor den keizer. Dus wierdt in het jaar 1702 Keizerswerth en Landau den vyanden met geweldt afgenomen, wanneer in het tegendeel de keurvorst van Beyeren de Ryksstadt Ulm met list innam. Naderhandt moest Memmingen, Lauingen, Kempten, Kauff-Beyeren en andere vestingen aan den Donauw, van Ulm af tot aan Passau toe, zich insgelyks de gehoorzaamheit van Beyeren onderwerpen. De zelve keurvorst behaalde ook verscheide overwinningen tegen de keizerlyke generaals Slik en Styrum, en het zag 'er voor de omleggende kreitzen zeer gevaarlyk uit. Doch wat de gereguleerde troepen niet hadden gedaan, dat deden de Tyrolsche boeren, die den keurvorst dwongen alle veroverde plaatsen in hun vaderlandt tot op Kufftein te verlaten. In de opper-Palts waren de Geallieërden gelukkig, hoewel zich het keizerlyke leger in Italië in het einde des jaars 1702 alleen defensif moest houden. Doch maakte de verklaring des konings van Portugal en des hertogs van Savoje wederom goede hoop voor de Geallieërden. Aan den opper-Rhyn veroverden de Franschen Kehl, Brisach en de hoofdvesting Landau, na dat kort te voren de Geallieërden by Spiers geslagen waren. De Nederlandsche veldtocht begon met de verovering van Bon, waar door de Franschen genoodzaakt wierden den neder-Rhynschen kreits te verlaten. Aan de Maas wierdt Huy en Limburg verovert. Daarentegen nam de opstandt in Hungarië, onder den vorst Ragoczi, meer en meer overhandt, en de zelve wilde door gene bemidde-

deling wederom onder keizerlyke gehoorzaamheit bukken. Doch in het jaar 1704 begunstigde het geluk den keurvorst van Beyeren. Het begin daar toe was de gelukkige verovering van den Schellenberg, waar op de gewigtige slag by Hogstadt en de verovering van het gansche keurvorstendom van Beyeren volgden. De Franschen wierden zelfs over den Rhyn gedreven, en verloren Landau, Trier, Saarburg en Traarbach; daarentegen moesten de keizerschen, wegens de tegenkantinge van het pausselyke hof, naar Trente wyken, en de hertog van Savoje verloor Vercelli, Ivrea, Verua en Susa. In Portugal deedt koning Karel den III van Spanje, in eenige veldtochten goede voortgangen. Gedurende deze onlusten stierf keizer Leopoldus den 5 May des jaars 1705, na eene krankheit van twintig dagen, in den ouderdom van 64 jaren, hebbende het Roomsche Ryk 47, het Hungarische 50, en het Boheemsche 49 jaren geregeert. Voor het overige was hy niet alleen geleerd, maar toonde ook eene ongemene liefde tot de verbetering en voortplanting der wetenschappen; want hy nam in den jare 1687 het *collegium naturæ curiosorum*, of de Leopoldinische societeit, in zyne bescherming, en verklaarde derzelver presidenten en bestierders tot keizerlyke geneesheeren, paltsgraven (*Comites Palatini*), en edelen des H. R. Ryks, en rechtte ook te Breslau eene universiteit op, die van hem haren naam voerde, als mede eene diergelyke te Inspruk. Hy heeft drie gemalinnen gehad, welker eerste, Margaretha Theresia, de dochter van koning Philips den IV van Spanje, den 12 December des jaars 1666 met hem trouwde, en den 12 Maart des jaars 1673 overleedt, nalatende *Maria Antonia Josepha*, zynde met den keurvorst Maximiliaan Emanuel van Beyeren getrouwt, na dat reets twee prinsfen en eene princesse voor haar overleden waren. Zyne twede gemalin was Claudia Felicitas, dochter van den aartshertog Ferdinand van Inspruk, de welke, na dat hy drie jaren met haar was getrouwt geweest, stierf in het jaar 1676, hebbende zamen geteelt twee princessen, *Anna Maria Josepha*, in het jaar 1674 voor de moeder overleden, en *Maria Josepha Clementia*, die haar den 11 July des jaars 1676 in de eeuwigheit volgde. Daar op trouwde hy voor de derde maal in 't jaar 1676, den 14 December, met Eleonora Magdalena Theresia, dochter van den keurvorst Philips Wilhelm van de Palts, die hem den 26 des jaars 1678 baarde *Josephus Jacobus Ignatius Johannes Antonius Eustachius*, zyn opvolger; in het jaar 1680, den 13 December, *Maria Elizabeth Lucia Theresia Josepha*; in het jaar 1683, den 7 September, *Maria Anna Josepha Antonia Regina*, zynde in het jaar 1708 met Johannes den V, koning van Portugal, getrouwt; in het jaar 1685, den 1 October, *Karel Franciscus Josephus Wenceslaus Balthasar Johannes Antonius Ignatius*, koning van Spanje, en na zyns broeders Josephus doodt keizer; en in het jaar 1689, den 20 Maart, *Maria Magdalena Antonia*; als mede in het jaar 1682 een prins, en in de volgende jaren drie princessen, die alle in hare jonge jaren zyn overleden. *Joh. Reinhardi Maxii Typus gloriæ Austriacæ. Petri à Streithagen Electio Leopoldi Austriaci in imperatorem Romanorum. Pufendorf in Reb. Suec. de Gest. Caroli Gustavi & Friderici Wilhelm. Weingarten Fursten-Spiegel von Ostenreich P. II. Leti Histor. dell' imp. Singularia historiæ Imperatoriæ Leven van Leopoldus. Comazzi Vita dell'imperatore Leopoldo. Priorato vita di Leopoldo Cæsare.*

S. LEOPOLDUS, de Godvruchtige en Vader der armen bygenoemt, was de zoon van Leopoldus den Schonen, markgrave van Oostenryk, van de princesse Itha, dochter van keizer Hendrik den III, volgde in het jaar 1096 in zyns vaders landen, en begon onder keizer Hendrik den IV de eerste blyken van zyne dapperheit te tonen, wanneer hy in den jare 1104 tegen zyn zoon Hendrik den V oorloogde. Doch deze keizer in den ban gedaan zynde, nam hy de party van Hendrik den V aan, en trouwde naderhandt met des zelfs zuster Agnes, zynde te voren de gemalin van hertog Frederik van Zwaben geweest, wien zy onder anderen Conraad, die naderhandt keizer wierdt, en *Frederik*, den vader van *Frederik Barbarossa*, baarde. Dit huwelyk wierdt in het jaar 1106 voltrokken, waar op zy achttien kinderen met malkander verwekten, namentlyk acht prinssen en tien princessen. De keurvorsten stelden hem nevens Frederik, hertog van Saxen, en Karel, grave van Vlaanderen, voor tot de keizerlyke waardigheit, om op Hendrik den V te volgen; maar Lotharius won het, en Leopoldus moest achter staan. Hy stierf in het jaar 1130, hebbende eene prachtige kerk te Klooster-Nieuwburg, niet verre van Wenen, en in het jaar 1127 een Cisterciënzer klooster gesticht, en de kloosters Melk en Mariëncell zeer verrykt. In het jaar 1485 wierdt hy door paus Innocentius den VIII onder de Heiligen gestelt. Hy is de patroon van Oostenryk, en zyne gedachtenis wordt den 15 November te Klooster-Nieuwburg geviert. *Surius T. IV. Fuggers Eeren-Spiegel.*

LEOPOLDUS de Deugdzame, hertog van Oostenryk, was de zoon van Hendrik, eersten hertog van Oostenryk. Hy liet zyne dapperheit onder andere Christen heeren en ridderen by de belegering en verovering der stadt Acre, of Ptolemaïs, in het jaar 1191 blyken, en inzonderheit by een aanval, welken hy nevens de dapperste soldaten, zynde alle in het wit gekleed, op de stadt deedt, als hy op de ongelovigen met zo groten moedt aanviel, dat zy gedwongen waren aan de Christenen die stadt over te laten. Van dit treffen wederom te rug gekomen zynde, was zyn gansche kleedt met bloedt bemorst, behalven dat een stuk, zynde met het degengevest bedekt geweest, de witte verwe hadt behouden. Om altoos aan deze roemwaardige daadt te gedenken vergunde hem keizer Hendrik de VI een rood schildt met een witte ridderspoor, dwars doorgesneden, in plaats van de te voren gevoerde vyf leeuwerikken, tot een wapen te gebruiken, dat het huis van Oostenryk nog tegenwoordig voert. Hoewel L.

Cuspinianus zulks uit eene andere oorzaak, namentlyk uit de gesteltenis des lands Oostenryk, daar de Donau 't midden door loopt, afleidt. Zyn zoon *Leopoldus* de Roemzuchtige, hertog van Stiermarken en Oostenryk, bouwde de burgt te Wenen, deedt een tocht naar het H. Landt, en stierf te Aquileja in het jaar 1030. *Cuspinian. in Austr. Fuggers Eeren-Spiegel Lipsius in epist.*

LEOPOLD de Roemzuchtige, hertog van Oostenryk, was de zoon van keizer Albert den I, en van Elizabeth, dochter van Mainard, hertog van Karinthie, en grave van Tyrol. Na dat hertog Johannes van Zwaben keizer Albert den I hadt vermoord, zocht de hertog Leopoldus op alle mogelyke wyze zyns vaders doodt te wreken, en heidt niet op, voor dat alle de medeplichtigen hunne rechtvaardige straf ontfangen hadden. In het jaar 1312 geleidde hy keizer Hendrik den VII op den tocht der Romeinen naar Italiё, en deedt hem zo wel in het Milanees, als voor Brixen, goede diensten. In het jaar 1315 kwam hy met de oproerige steden Uri, Zweitsen Underwalden in een gevaarlyken oorlog, wanneer hy den 16 November by Morgarten wierdt geslagen. In het jaar 1317 belegerde hy Spiers en Solothurn, doch trok wederom, na de getrouwigheit der inwoners gemerkt te hebben, daar van daan. Daarentegen stondt hy met te groter macht Frederik den Schonen tegen hertog Lodewyk van Beyeren wegens de keizerlyke kroon by. Doch Frederik in het jaar 1322 van Lodewyk overwonnen zynde, was hy deswegen zo moeielyk, dat hy in het jaar 1326 stierf, hebbende by zyne gemalinne, Catharina van Savoje, twee dochteren verwekt. *Fuggers Eeren-Spiegel.*

LEOPOLDUS de Vrome, hertog van Oostenryk, was de zoon van hertog Albert den II, en van Johanna, erfdochter van Ulrich, laatsten graaf van Pfirt. Na zyns broeders Rudolphus doodt deelde hy met zynen tweden broeder Albert den III in het jaar 1365 de Oostenrykscbe landen, alzo zy de gemeenschappelyke regering niet raadzaam hielden, doordien kort te voren daar over tusschen hen eenige moeielykheit was voorgevallen. De hertog Leopoldus kreeg tot zyn aandeel alle Oostenryksche heerlykheden in Zwaben, de Elzas en Zwitserlandt, maar het graafschap Tyrol wierdt nog in gemeenschap geregeert. Daar op verlengde hy de verbonden met de Eedgenoten nog voor zeven jaren. Ter zelver tydt viel het zamengerotte Engelsche krygsvolk, als wetende na de geslote vrede tusschen Vrankryk en Engelandt niets anders te beginnen, sterk 40000 man, in de Elzas, en verwoestte alles wat hen voorkwam. In het jaar 1375 kocht hy van grave Rudolph van Montfort het graafschap Feldkirch voor 36000 guldens, en van Albert, grave van Werdenberg, de heerlykheden Pludentz en Heiligenberg. Nog in het zelve jaar hieldt hy een tournooispel te Basel, waar over hy echter, terwyl het gemeen oproer verwekte, in levensgevaar geraakte, en het over den Rhyn moest ontvluchten. In het jaar 1379 verpandde by hem keizer Wenceslaus de landvoogdy in Zwaben voor 40000 dukaten. In het jaar 1380 schonken hem de Venetianen de stadt Trevigo, met de omleggende plaatsen, om hem daar door op hunne zyde te trekken: waarom hy ook met 10000 man die stadt, als zy van Corrari wierdt belegert, ontzette, en zich liet zweren, hoewel hy naderhandt, zo men zegt, in den daar op volgenden Zwitserschen oorlog de zelve den gemelden Corrari voor 108000 dukaten afstondt. By zyne te rug komst uit Italiё verkreeg hy van zyn broeder Albert, dat hem de zelve, behalven opper-en-neder-Oostenryk, alle de overige landen overliet. In het jaar 1385 raakte hy, als boven is gemeld, in oorlog met de Eedgenoten, welken hy eerst in der minne zocht by te leggen; maar terwyl alles vruchteloos was, rustte hy zich met een aanzienlyk getal volks tegen hen ten oorlog uit, waar op voor Sempach in het jaar 1386 een treffen voorviel, in het welke hy zelf met vele graven en ridders sneuvelde. Zyne gemalin Viridis, dochter van hertog Barnabo van Milaan, met welke hy in het jaar 1365 getrouwt was, baarde hem *Wilhelm* den Roemgierigen, *Frederik*, met den Legen zak, *Ernst* den Yzeren, en *Leopoldus* den Dikken en Hovaardigen, die insgelyks door de Zwitsers by Glarus wierdt geslagen. *Fuggers Eeren-Spiegel. De Roo. Cuspinianus. Stumpfius. enz.*

LEOPOLDUS, aartshertog van Oostenryk, bisschop van Straasburg en Passau, ook naderhandt regent van Tyrol, was de zoon van den aartshertog Karel van Gratz, en van Maria, dochter van hertog Albrecht van Beyeren, en den 9 October des jaars 1586 geboren. Hebbende de vrye wetenschappen te Gratz geleert, wierdt hy in het jaar 1598 coadjutor, en kort daar na bisschop van Passau. Na de doodt van Karel, kardinaal van Lotharingen, wierdt hy ook bisschop van Straasburg. Naderhandt begaf hy zich aan het hof van keizer Rudolph den II, daar hy zich zo bemind wist te maken, dat hy, op aanraden van des zelfs staatsbedienden, zo men zegt, niet ongenegen was, den bisschop Leopoldus tot de Boheemsche, en vervolgens tot de Roomsche kroon te helpen. Gemelde keizer zondt hem in het jaar 1609, na de doodt van Johan Wilhelm, laatsten hertog van Gulik, Kleef en Berg, wanneer het wegens de erfopvolging gevaarlyk uitzag, derwaarts, om die landen zo lang in verzekering te nemen, wanneer hy zich van de vesting Gulik meester maakte, welke hem echter in het volgende jaar wederom wierdt ontweldigt. Hy bleef een tydlang met zyne volkeren in het sticht Straasburg, doch de markgraaf Joachim Ernst van Brandenburg vervolgde hem ook aldaar, en hy was genoodzaakt, byaldien niet alles zou verwoest worden, met den gemelden grave een vergelyk te treffen, uit krachte van het welke de beide legers dat sticht moesten verlaten. Daar op trok hy naar het sticht Passau, en worf nieuw volk, in schyn om het zelve tegen de Guliksche landen te gebruiken, dat hy echter naderhandt naar Bohemen voerde, in

in het jaar 1611 de ſtadt Praag onverwacht aantaſtte, en de kleine zyde werkelyk veroverde. Maar zulks deedt hy, op dat by keizer Rudolph den II tegen zyn broeder, den aartshertog Matthias, die hem de Hungariſche en Boheemſche kroon hadt ontweldigt, wederom daar toe mogt helpen. Doch op het aannaderen der troepen des aartshertogs Matthias moeſt hy te rug trekken, waar op eindelyk dit verſchil wierdt bygelegt. In het jaar 1609 tradt hy met de drie geeſtelyke keurvorſten, met hertog Maximiliaan van Beyeren, en met anderen in de R. Katholyke Ligue, en na de doodt van zyn neef, den aartshertog Maximiliaan, in het jaar 1618 voorgevallen, wierdt hem de regering van Tyrol opgedragen, waar by nog in het jaar 1627 het markgraafſchap Burgau kwam. In het jaar 1619 maakte hem zyn broeder, keizer Ferdinand de II, ſtadhouder van de neder-Ooſtenrykſche landen, in wiens afwezen hy ook de reſidentieſtadt Wenen tegen den grave Hendrik Matthæus van Thurn verdedigde. In het jaar 1621 beoorloogde hy de Eedgenoten, en zocht de zelve tot den R. Katholyken Godsdienſt te dwingen; hy hadt ook reets neder-Engadin en Prettigau ingenomen, en als het wederom zocht in vryheit te geraken, van nieuw onder zich gebragt. Doch als hy nog meer wilde ondernemen, belette hem Vrankryk, Savoje, Venetië en het Eedgenootſchap niet alleen daar in, maar Vrankryk dwong hem ook het Valtelin, Prettigau en het graafſchap Chiavenna af te ſtaan, en als hy den oorlog met nieuwe troepen zocht voort te zetten, wierdt in het jaar 1626 't Valtelin in handen van den paus als *depoſitarius* gelevert. Te voren voerde hy in het jaar 1622 een leger tegen graaf Ernſt van Mansfeldt in de Elzas, belegerde Hagenau, en trok weder af; doch als het Mansfeldiſche krygsvolk uit de Elzas rukte, vermeeſterde hy die ſtadt, als ook Spiers, Germersheim en Worms, en liet daar op zyn volk by het leger van de Ligue, dat Heidelberg belegerde. In het jaar 1626 trok hy naar Rome, deedt afſtandt van zyne beide bisdommen, doch ten beſte van zyns broeders zoon, den aartshertog Leopoldus Wilhelm, en trouwde met Claudia van Medicis, dochter van Ferdinand den I, groothertog van Florence, en weduwe van hertog Frederik Guido Ubaldus van Urbino, met welke hy te Inſpruk, alwaar hy zyne reſidentie nam, in tegenwoordigheit van 150 graven en heeren, het byleger hieldt, en by haar verwekte: *Ferdinand Karel*; *Sigismund Franciſcus*, biſſchop van Augsburg en Trent; *Maria Eleonora*, zynde jong geſtorven; *Izabella Clara*, die met den hertog Karel Gonzaga van Mantua, en eindelyk *Maria Leopoldina*, die met keizer Ferdinand den III trouwde. Hy ſtierf den 3 September des jaars 1632, hebbende zich op de jagt zeer verhit gehad. *Brachel. in Hiſt. noſtri temp. Theatrum Europ. T.* I, II, III, IV. *Bellus Ooſtenr. Laurierkrans. A.*

LEOPOLDUS WILHELM, aartshertog van Ooſtenryk, biſſchop van Paſſau, Straasburg, enz. grootmeeſter van de Duitſche ridderorde en gouverneur van de Nederlanden, was de zoon van keizer Ferdinand den II, en van Maria Anna, dochter van hertog Wilhelm van Beyeren, zynde den 6 January des jaars 1614 geboren. Hy wierdt al vroeg een geeſtelyke, en paus Urbanus gaf hem in het jaar 1625 de aarts-en bisdommen van Maagdenburg en Halberſtadt, hoewel hy de eerſte waardigheit in het jaar 1635, by de vrede van Praag, aan den hertog van Saxen, en Halberſtadt by de Osnabrugſche vrede aan den keurvorſt van Brandenburg wederom afſtondt. In het jaar 1626 kreeg hy door het trouwen van zyn broeder, den aartshertog Leopoldus, gelyk als boven is gemeld, de openſtaande bisdommen van Straasburg en Paſſau, de abdyen van Murbach en Luders, en daar op in het jaar 1637 het bisdom van Olmutz, in het jaar 1641 de waardigheit van grootmeeſter van de Duitſche ridderorde, en eindelyk in het jaar 1655 het bisdom van Breslau. In het jaar 1639 wierdt hy generaal van het leger van den broeder van keizer Ferdinand den III, veroverde Chlumnits, Köningsgrats en andere plaatſen, door den Zweedſchen veldmaarſchalk Banier in Bohemen ingenomen, vervolgde den zelven tot naar Saxen, en niettegenſtaande hy zich in Thuringen met Franſche, Luneburgſche en Heſſiſche troepen hadt verſterkt, vervolgde hy hem nog verder, en nam Höxter in; en wanneer de vyandelyke volkeren tot naar Regensburg gingen, volgde hy hen derwaarts, en benaauwde den Zweedſchen generaal majoor Slang in het jaar 1641 zodanig, dat hy zich met vier regimenten op genade moeſt overgeven. In het gemelde jaar 1641 veroverde hy Embek, ging in het jaar 1642 tegen den Zweedſchen veldmaarſchalk Torſtenſohn naar Sileſië, en volgde hem door de Lauſnits naar Meiſſen, alwaar den 23 October by Leipzich een bloedige ſlag voorviel, in welken de keizerlyken moeſten wyken. Daar op begaf hy zich uit den krygsdienſt; maar terwyl het keizerlyke leger kort daar na zynen beſten generaal verloor, nam hy van nieuw in het jaar 1645 het veldheerſchap aan, ontzette Brin in Moravië, ging daar op naar Zwaben en Frankenlandt, en dwong de Franſchen om de aldaar ingenome plaatſen wederom te verlaten. In het jaar 1646 droeg hem koning Philips de IV van Spanje het ſtadhouderſchap der Nederlanden op, dus hy voor de twede maal van de plaats van keizerlyke veldheer afſtandt deedt. Hy nam in het jaar 1647 van de Franſchen Armentiers, Lens, Landrecy, Kortryk en andere plaatſen, verloor daarentegen Yperen, en na het ongelukkig treffen, in het jaar 1648 voorgevallen, nog eenige andere plaatſen. Wanneer daar op in Vrankryk binnenlandſche onluſten ontſtonden, zocht hy de zelve op alle mogelyke wyze te onderhouden, nam ook la Chapelle, als mede Yperen en S. Venant weg. Hy ſtondt ook in het jaar 1650 den maarſchalk de Turenne, die tegen het gevangennemen der prinſſen van Condé en Conti zich opentlyk tegen Vrankryk verklaarde, met een tamelyk getal van volk by, wanneer hy tot zyne verzekering de van den prins van Condé bezette veſting Stenay ontfing, ook Guize en Chaſtelet, behalven het ſlot, veroverde. In Champagne nam hy Rhetel en Mouſſon weg, doch verloor Rhetel en la Chapelle wederom. Daarentegen dwong hy in het jaar 1651 Winoxbergen, en in het jaar 1652 Mardyk, Grevelingen en Duinkerken tot de overgave; en ſchoon in het volgende jaar Mouſſon wederom aan Vrankryk kwam, veroverde hy echter Rocroy, maar moeſt in het jaar 1654 het beleg voor Arras met groot verlies opbreken, als mede Stenay, Clermont en Quesnoy, en in het jaar 1655 Landrecy, Condé en S. Guislain in de handen der Franſchen zien vallen. Waar op hy in het jaar 1656 het ſtadhouderſchap over de Nederlanden afſtondt, naar Wenen reiſde, en by de kroning van zyns broeders zone Leopoldus tegenwoordig was, en te Breſlau van zyn bisdom bezit nam. Na de doodt van zyn broeder, keizer Ferdinand den III, wierdt hy voogdt over de nagelatene prinſſen, en begeleidde in het jaar 1658 den koning Leopoldus naar Frankfort, alwaar hy tot Roomſch keizer verkoren en gekroont wierdt. In het jaar 1662 maakte hy als Duitſchmeeſter een verdrag met de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en bragt weder aan die orde de kommandery van Gemert, in de Meiery van 'sHertogenboſch, voor 46000 guldens, doch met beding, dat geen klooſter aldaar zou gebouwt worden, en de Hervormde Godsdienſt in ſtandt blyven. In het gemelde jaar 1662 ontboodt hy de landkommandeurs en Raden van deze orde naar Wenen, en nam met der zelver bewilliging tot coadjutor in de waardigheit van grootmeeſter aan den aartshertog Karel Joſeph. In de laatſte jaren van zyn leven was hy tamelyk onpaſſelyk, maar hadt daar by een zonderling genoegen aan allerhande ſeldzaamheden, voornamentlyk aan ſchilderyen, en hy heeft de fraaie ſchilderyen, welke na het onthoofden van Karel den I, koning van Engelandt, verſtrooit wierden, meeſt aan zich gebragt. Eindelyk ſtierf hy den 20 November des jaars 1662, in het bisdom van Straasburg, en liet *Franciſcus Ego*, graaf, en naderhandt vorſt van Furſtenberg, en in de overige ſtichten den gemelden aartshertog *Karel Joſeph* tot opvolgers. *Waſſenberg Flor. Germ. Brachel hiſt. noſtri temp. Theatr. Europ. ad an.* 1642 *ſeq. Chemnitii Zweedſ. Oorlog. Pufendorf de Reb. Suec. Luca Chron. &c. A.*

ANDERE VORSTEN VAN DEZEN NAAM.

LEOPOLDUS LODEWYK, paltsgraaf van Veldents, de laatſte van zynen ſtam, was de zoon van Paltsgrave Georg Guſtaaf en van Elizabeth, gebore paltsgravinne van Tweebrugge, en den 1 February des jaars 1625 geboren. Zyne jeugt bragt hy door met de wetenſchappen en ridderlyke oeffeningen te leren, en volgde zyn vader in het jaar 1634 in de regering, die hy met veel gevaar in den dertigjarigen oorlog moeſt voeren, doordien hem de Spanjaarden alles wegnamen. Doch by de Munſterſche vrede wierdt hy wederom in het graafſchap van Veldents herſtelt, van welken tydt af aan zyn landt ruſt hadt, en na de doodt van zyn neef Georg Otto met Lutzelſtein wierdt vermeerdert. Maar naderhandt viel hy insgelyks onder de Franſche Reunie-kamer, die hem byna alles afnam, waarom hy ook den meeſten tydt te Straasburg was, alwaar hy den 19 September des jaars 1694 ſtierf, en zyne landen by teſtament aan den koning van Zweden vermaakte, die echter by de Ryswykſche vrede aan keur-Palts, doch zonder nadeeling in der hoge mededingers, wierden overgegeven. Als in het jaar 1685 de twede keurvorſtelyke linie was uitgeſtorven, maakte hy daar op pretenſie, om dat hy een graadt nader was dan de hertog van Nieuwburg; doch dewyl de linien alleenlyk aangemerkt wierden, beleende de keizer den laatſten met de keurvorſtelyke waardigheit. By zyne gemalinne Agatha Chriſtina, dochter van grave Philips Wolfgang van Hanau-Lichtenberg, met welke hy in het jaar 1648 getrouwt was, heeft hy drie zonen en drie dochteren verwekt; doch de zonen ſtierven nog alle voor hem, en van de dochteren wierdt *Anna Sophia* Roomſch-Katholyk, om dat zy van haar vader al te hard wierdt gehandelt; *Elizabeth Johanna*, gemalin van de Rhyngrave Johannes van Mörchingen, en eindelyk *Dorothea*. *Spener Sylloge. Hamb. Remarq.* 1699. *Imhof N. P.*

LEOPOLD FREDERIK, hertog van Wurtenberg en Tek, was de zoon van hertog Lodewyk Frederik van Mumpelgard, en wierdt den 30 May des jaars 1624 van Elizabeth Magdalena, dochter des landgrave Lodewyk van Heſſen-Darmſtadt, geboren. Hy was naauwlyks zeven jaren oud toen zyn vader ſtierf, waarom hy onder voogden raakte. Na den ſlag van Nordlingen nam hy de Franſche beſcherming in het jaar 1635 aan, en ging zelfs aan het Franſche hof, alwaar hy met zyn broeder hertog Georg verder wierdt opgevoed, waar op hy by zyne mondigheit zelf de regering te Mumpelgard aanvaardde, hoewel de Franſche bezetting tot na de Weſtphaalſche vrede daar in bleef. Van welken tydt af aan hy zyn landt ſouverein bezat, behalven dat het in den jare 1652, toen de Franſchen Befort belegerden, eenigzins hard wierdt gehandelt, hoewel hy zelf door zyne koſtbare reizen, die hy byna alle jaren naar Vrankryk, Italië en Duitſchlandt deedt, zeer veel tot der zelver ondergang hadt geholpen. Eindelyk, als hy in het jaar 1662 met den biſſchop van Baſel zich met de jagt wilde vermaken, ſtierf hy den 20 Juny ſchielyk aan eene beroerte, nalatende zyn broeder *Georg* tot opvolger, als hebbende met zyne gemalinne Sibylla, dochter van Johan Frederik, hertog van Wurtenberg, geen kinderen verwekt. *Spener Sylloge. Imhof N. P.*

LEOSTHENES, een Atheenſch krygsoverſte, overreedde zyne medeburgers om het juk der dienſtbaarheit af te ſchudden, na de doodt van Alexander Groten, in het 430 jaar van Rome. De Atheniënzen waren hier op de eerſten, die aanhang begonnen te maken, om zich in hunne oude vryheit te herſtellen. Zy begaven

ven zich te veldt onder Leoſthenes, die Antipater ſloeg, en hem verpligtte zich in Lamia, eene ſtadt van Theſſalië, te beſluiten. Vervolgens belegerde hy hem in die ſtadt, en het beleg met kracht voortzettende, wierdt hy in den jare 431 door een geſchoten ſteen gedoodt; en opentlyk in Athene geprezen door den redenaar Hyperides, in het afzyn van Demoſthenes, die gebannen was, om dat hy geldt genomen hadde van Harpalus. *Diodor. l.* XVIII. *Juſtin. Plutarch. Suidas. enz.*

LEOTYCHIDES, koning der Lacedemoniërs, wierdt veldheer der Grieken gemaakt met Xantippus, en behaalde de overwinning op de Perſianen in eenen zeeſtrydt naby Mycale, een voorgebergte of ſtadt van Carië, naby Samos. Hy ſtierf na eene regering van 22 jaren, en het Archelaus tot zynen opvolger. Pauſanias, Diodorus van Sicilië, enz. maken gewag van hem. Men ſtelt de doodt van dezen prins omtrent de LXXVI Olympiade, en het 278 jaar van Rome.

LEOTYCHIDES, een prins, naderhandt koning van Sparte, van het geſlacht der Europontiden. De koning Damaratus de princeſſe Percala vervoert hebbende, met welke Leotychides ſtondt te trouwen, bragt deze prins, door dien hoon rechtvaardiglyk verbittert, den koning Cleomenes in zyn belang, door het verhaal, dat hy hem deedt van de verachting, welke Demaratus hadde laten blyken over het gedrag van Cleomenes gedurende zyne reize naar het eilandt van Egina. Men bragt het zo verre, dat Demaratus onwettig verklaart wierdt en onbekwaam om te regeren. Leotychides wierdt hier op in zyne plaats geſtelt. Hy ruſtte terſtondt eene vloot uit, ging over in klein-Aſië, alwaar hy de Perſianen ſloeg, op den zelven dag, dat Mardonius, veldoverſte van het leger van Xerxes, overwonnen wierdt by Platea door Pauſanias en Ariſtides, generaals der Atheniënzen en Lacedemoniërs. Na deze overwinning trok hy in Theſſalië, tegen eenen koning van het geſlachte der Alevaden, of afkomelingen van Aleva, maar het geldt, dat men hem aanboodt, ſtuitte zyne overwinningen. Eindelyk zich van eene hoofdmisdaadt beſchuldigt ziende voor de Ephoren, was hy verplicht naar Tegea te vluchten in den tempel van Minerva, alwaar hy ſtierf. Hy hadt een zoon, Zeuxidamus genoemt, die voor hem ſtierf, waarom zyn kleinzoon Archidamus na hem regeerde. *Herod. l.* VI *&* VIII. *Pauſanias l.* III.

LEOVARDIA, (JOHANNES A) in het Nederduitſch *Jan van Leeuwarden*, welken naam hy van zyne geboorteplaats hadt aangenomen, was een Minderbroeder en Doctor in de Godgeleerdheit, en leefde omtrent den jare 1590. Hy heeft geſchreven: *De Providentia divina*; *In Hexaemeron*; *In Decalogum*; *De Synagoga Judaeorum.* enz. *Suffr. Petri. Val. Andreas.*

LEOVIGILDUS, of LEWIGILDUS, was koning der Gotthen in Spanje na zynen broeder *Lewa*, of *Liuba*, die de kroon aan hem afſtondt in den jare 568. Hy was een zoon van Athanagildus. Hy maakte zich in den jare 572 meeſter van Cordua, en van eenige andere aanmerkelyke ſteden. Deze prins hadt twee gemalinnen gehad, en twee zonen by de eerſte, Hermengildus en Reccaredus, welke hy tot ryksgenoten aannam, na de doodt van Lewa in den jare 573. Alle deze prinſſen waren Arianen. Hermengildus trouwde met Ingonda, dochter van Sigebertus, koning van Vrankryk, en omhelſde door hare overreding de rechtzinnige lere. Deze bekeering verbitterde den koning Leovigildus zodanig, dat hy de rechtzinnigen wredelyk vervolgde, en dezen zynen zoon deedt ſterven. Leovigildus ſtierf in het zelfde jaar 586, dat het 624 is naar de Spaanſche rekening. *Joan. de Biclaro & Iſidor. in Chron. Gregor. Turonenſ. l.* V. *hiſt. Franc.*

LEOVIGILDUS, een prieſter van Cordua in Spanje, leefde omtrent den jare 716. Hy ſchreef eenige werken, en onder anderen eene verhandeling *De habitu Clericorum.*

LEOVITIUS, (CYPRIANUS) een vermaard ſterrekundige, was geboren in Bohemen. Hy hieldt zich op met ſterrekundige voorzeggingen, en was daar in geenzins gelukkig. Bodin heeft hem zeer beriſpt, inzonderheit over zyne bepaling van den ondergang der wereldt in den jare 1584. Guyon heeft aangemerkt, dat dit gerucht van het einde der wereldt zich in het gemelde jaar byna door de ganſche Chriſtenheit verſpreidde; dat alle de ſterrekundige wiskunſtenaars het zelve verzekerden in hunne almanakken; en dat zelfs verſcheide parochianen en predikers het zelve in de kerken zeiden tegen de genen, die tot hunne parochiën behoorden, waar door velen zodanig met ſchrik vervuld wierden, dat zy het H. Sakrament ontfingen, gevaſt en gebiecht hebbende. Ja daar waren 'er die hun teſtament maakten: en de zelfde ſchryver zegt, dat hy, by de zulken geweeſt zynde, hen vertoonde, dat indien alle menſchen zouden omkomen, zy gene erfgenamen zouden kunnen vinden, en dat ook zelf alle goederen zouden vergaan. Deze ſchryver geeft alzo te kennen, dat de kerkelyke perſonen behendiglyk deze ſchrik voedden, om daar door te meerder offerhanden voor zich te verkrygen. Zy viſchten in onklaar water. Zy wiſten met alles hun voordeel te doen. Ondertuſſchen ſtierf deze grote ſterrekundige te Lauwingen in den jare 1574. Zo dat zyne doodt hem bevrydde van de verwarring, waar in de verkeerde uitſlag van zyne valſche voorzegging hem gebragt zoude hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LEPANTO, in 't Latyn *Naupactus*, eene ſterke ſtadt in Griekenlandt, in het eigentlyke Livadië, naby den mondt van de golf van Corinthe, ook de golf van Lepanto genoemt, twaalf mylen van Patras. Zy is gelegen op eenen berg, hebbende de gedaante van een ſuikerbroodt: en zy is door goede muren in vier delen verdeeld, die als vier ſteden maken de eene boven de andere. Op den top des bergs is de fortres, gebouwt door de Venetianen, die de zelve bezeten hebben, voor dat zy meeſter waren van Morea. Hun Marcus wordt aldaar nog op verſcheide plaatſen gezien; en de Turken, hoewel gezwore vyanden van ſchilderyen en beelden, hebben de kentekenen van hunne overwinning niet willen vernielen. Lepanto was eertyds onder het gebiedt van den keizer van Conſtantinopel; maar Emanuel, die in den jare 1408 regeerde, gaf deze plaats aan de Republyk van Venetië. Zy wierdt in den jare 1475 belegert door 30000 Turken, die genoodzaakt waren het beleg op te breken. Maar Bajazeth de II taſtte de zelve in den jare 1498 aan, aan het hoofdt van 150000 mannen, en veroverde de zelve door verraadt. In den jare 1687 wierdt zy door de Venetianen onder den generaal Moroſini verovert; doch in den jare 1699 uit krachte van den Carlowitſchen vrede weder aan de Turken afgeſtaan, en het kaſteel geſlecht. Dewyl de haven klein is, komen niet anders dan middelmatige barken binnen de zelve: en die moeten dikwils, om 'er uit te komen, wachten, dat de zee waſcht; want in de golf gaat zeker ſlag van ebbe en vloedt. Des morgens loopt de zee daar in door de engte der twee kaſtelen, en des namiddags keert zy weder te rug. De wyn van Lepanto is van de beſte van ganſch Griekenlandt: maar men bepekt de vaten, zo wel als in Morea en Athene, gelyk men die anders zwavelt, om den wyn te bewaren. De vremdelingen, die eerſt dezen ſmaak wat onaangenaam bevinden, gewennen zich door den tydt daar toe. Daar zyn weinig Turken te Lepanto, die daar van niet drinken: want de zelve is 'er goed-koop, en zy zyn de yverigſten niet voor hunne wet. Zy hebben aldaar echter zes of zeven mosqueen. De Grieken hebben 'er maar twee kerken, en eene van de zelve in de voorſtadt. De voornaamſte is van S. Dimitri, die naauwlyks 100 menſchen kan bevatten; zy zyn ook in zeer klein getal, en worden kwalyk gehandelt, waarom de aartsbiſſchop zyn verblyf te Arta moet houden. De Joden hebben aldaar drie ſynagogen. De koopmanſchappen, die men aldaar laadt, zyn huiden, oly, tabak, koren, ryſt en garſt. Maar de voornaamſte handel is in Turkſch-leer, dat aldaar veel gemaakt wordt. Men ziet 'er eene menigte van citroen- en oranjebomen.

De vermaarde zeeſlag van Lepanto tegen de Turken in den jare 1571 verdient wel, dat men daar van de voornaamſte omſtandigheden op deze plaats aanmerke. De Turken, het anker voor Lepanto uitgeworpen hebbende, vernamen, dat de Chriſtenen, Corfu verlatende, met volle zeilen op hen afkwamen. Zy hadden zulk een ſlecht gevoelen gehad van de vloot der Chriſtenen, dat zy zich niet inbeeldden, dat zy de ſtoutheit zouden hebben om hen den ſtrydt te durven aanbieden. Hunne generaals nochtans, door dit gerucht verbaaſt, zonden in haaſt barken in alle de havenen van de golf, om matrozen en ſoldaten op te zoeken, en deden al het krygsvolk, dat zy konden vinden, op de ſchepen gaan. Men bragt hen wel haaſt daar na tyding, dat de vloot der Chriſtenen reets boven het eilandt van Cephalonië gekomen was. De Turken lichtten vaardiglyk de ankers, om den Chriſtenen den doortocht te ſluiten. De Ottomanniſche vloot, onder het bevel van Ali Bacha, beſtondt uit twee honderd galeien, en byna zeventig fregatten en brigantynen. Die der Chriſtenen was van twee honderd en tien galeien, acht en twintig grote uitgeruſte ſchepen, en zes galeaſſen, met grof geſchut gewapent. De bloem van den Italiaanſchen adeldom was op deze vloot, hebbende velen van de zelve reets uitmuntende blyken van hunne dapperheit in den oorlog gegeven; als Sfortia, graaf van S. Flora; Andreas Doria; Aſcanius Cornero; Pompejus Colonna; Paulus Urſini, en Latinus, zyn broeder; Gabriel Serbello; Paulus Sfortia; Honorius Caietano; Vincent Vitelli, en eene menigte anderen van de beſte huizen van Napels: Auguſtinus Barbarigo; Marcus Quirini; Antonio Canalea, en Paulus Duodi, edele Venetianen. Daar waren ook Spanjaarden van eene uitmuntende verdienſte; te weten Louïs Requeſens, hoofdt van den Raadt van Don Jan van Ooſtenryk; Alvaro Baſano, marquis van Santa Croix; Joan van Cordua, en verſcheide andere perſonen van aanzien. De aanmerkenswaardigſten door den luiſter van hunnen rang of geboorte waren François-Maria de la Rouere, zoon van den hertog van Urbino; Alexander Farneſe, zoon van den hertog van Parma; Paulus Jordaan, hoofdt van het doorluchtig huis der Urſinen, en zwager van Coſmus de Medicis, groothertog van Toskanen: paus Pius de V zondt 'er ook Michiel Bonelli, zynen klein-neef, broeder van den kardinaal Alexandrino, om de eerſte maal de wapenen te dragen onder zulke grote krygshoofden. Alle deze jonge heeren waren maar aan boordt gegaan als vrywilligen. Don Jan van Ooſtenryk, natuurlyke broeder van Philippus den II, koning van Spanje, was generaliſſimus van de ganſche zeemacht, en Marcus Antonio Colonna, generaal van de vloot van den H. ſtoel, met macht om het opper-bevel te voeren in het afzyn van Don Jan. Venieri was generaal van de Venetiaanſche vloot. De Chriſtenen liepen uit de Alexandrynſche haven den 2 October des jaars 1571, en verbreidden zich in de golf van Lepanto. De barbaren, die gedurende den nacht aan gene zyde van de golf gekomen waren, ankerden te Galengo; en de Chriſtenen, die verder gevordert waren, wierpen de ankers uit tuſſchen Patala en de Curſolariſche eilanden. De twee vloten verlieten hare legplaatſen met het aanbreken van den volgenden dag, zonder de eene van de andere te weten. Aldus vonden zy zich beide ingewikkelt om ſlag te leveren. De Chriſtenen verdeelden hunne vloot in vier delen: de regter vleugel beſtondt uit 54 galeien, en wierdt geboden door Andreas Doria. Auguſtinus Barbarigo was aan het hoofdt van de ſlinker vleugel, met een gelyk getal galeien. Don Jan van Ooſtenryk hadt het corps de bataille voor zich behouden, beſtaande uit 61 ſchepen, en hadt aan zyne zyden Colonna en Venieri. De zoon van den hertog van Urbino volgde de Capitana van de vloot van den H. ſtoel op die van den hertog van Savoie: en Alexander van Parma volgde die der Venetianen op de Capitana van de Republyk

van Genua. Petrus Justiniani, die de galeien van Malta geboodt, en Paulus Jordaan waren aan beide de einden van deze linie. De marquis van Sante-Croix hadt eene corps de reserve of eene achterhoede van 60 zeilen, om de genen die 't eerste te kwaad zouden krygen, te onderfteunen. Joan van Cordua ging voor de gansche vloot met een klein ligchaam van 8 schepen, om den vyandt te ontdekken. De zes Venetiaansche galeassen maakten zo veel als de voorhoede. Twee vloten waren met het opgaan van de zon door de Cursolarische eilanden van malkander gescheiden. Eenigen tydt daar na kwamen de ongelovigen allengs byna in de zelfde slagorder te voorschyn, behalven dat zy gene achterhoede of corps de reserve hadde, en dat hunne linie meer uitgestrekt was, zynde naar hunne gewoonte gekroont in de gedaante van eene halve maan. Ali was in het midden van de vloot op de Capitana, regelregt gesteld tegen over die van Don Jan van Oostenryk. Pertauh was aan de zyde van Ali op eene andere galei. Lonchali & Siroch, die de twee vleugels geboden, hadden Doria en Barbarigo tegen zich.

Niet meer dan twaalf mylen van malkander zynde deedt Don Jan het teken geven om te stryden, doende den standaardt planten, dien hy te Napels ontfangen hadde van wegen zyne Heiligheit; waar op de scheepshoofden het teken gaven tot het gebedt, dat door de gansche vloot geschiedde. De beide vloten naderden ondertusschen malkander, en die der Turken wierdt voortgedreven door een gunstige windt, maar welke viel een weinig tyds voor dat de strydt begon. Terstondt daar op verhief de zelve zich wederom een weinig tot voordeel der Christenen, en dreef de rook van hun geschut in de Ottomannische vloot; zo dat men deze verandering aanmerkte als een wonderwerk, en als een onderstandt van den Hemel gezonden. Den 7 October, de vloten onder het bereik van malkanders kanon zynde, maakte men van weerzyden zulk een geweldig vuur, dat de lucht daar door merkelyk verduistert was. Na dat men drie uuren lang met grote dapperheit gevochten hadt, begon de overwinning de slinkervleugel der Christenen te begunstigen, welke geboden wierdt door Barbarigo, die de galei van Siroch in den grondt schoot, die zich als een leeuw verdedigende gedood wierdt. Zyn doodt bragt de verbaasdheit in de galeien, die onder zyn bevel stonden, en door die van Venetië gedrongen, naar de kust vloden. Het gerucht van de overwinning in de vloot der Christenen verspreid zynde, drong door tot Don Jan van Oostenryk, die tegen Ali streedt en voordeel op hem begon te behalen. De Spanjaarden eenigzins afgunstig zynde, dat de Venetianen de overwinning hadden doen overhellen, maakten een nieuw vuur op de Capitana, doodden Ali, klommen in zyne galei, en rukten daar in den standaardt ter neder. Don Jan deedt toen victorie roepen, en het was niet meer een strydt maar een schrikkelyke slachting der Turken, die zich lieten vermoorden zonder tegenstandt te bieden. Doria, die de regter vleugel geboodt, won de zee met alle zyne galeien. Louchali, met meer schepen voorzien zynde, en dit niet kunnende dulden, hem vervolgende, bezette eenige Venetiaansche schepen, welke hy veroverde, en wilde vervolgens het gros van de vloot aantasten: maar bemerkt hebbende, dat Doria en de marquis van Sante-Croix, zich bevlytigden om op hem af te komen, vluchtte hy met alle zeilen, gevolgt van 30 galeien, wordende de overigen van zyne schepen genomen, of in den grondt geschoten. Pertauh ontsnapte zonder bekend te zyn in een boot dwars door de galeien der Christenen.

De Turken verloren meer dan dertig duizend mannen in dezen zeeslag, de bloedigste voor hen, dien zy gelevert hadden sedert de oprechting van hun ryk. De Christenen maakten vyf duizend gevangenen, onder welke waren de vyf zonen van Ali, en maakten zich meester van 130 zo galeien als andere Ottomannische schepen: meer dan negentig wierden tegen het landt aan stukken gestoten, in den grondt geboort, of verbrand. Byna twintig duizend Christen slaven verkregen hunne vryheit: en de buit was zeer aanmerkenswaardig, om dat de barbaren de eilanden geplundert en verscheide koopvaardyschepen genomen hadden. Deze zeeslag wierdt gegeven in de zelfde golf, alwaar Cesar Augustus Marcus Antonius versloeg; en wat lof de ouden ook aan deze grote overwinning gegeven hebben, is het bezwaarlyk te weten, welke van beide de roemrugtigste is geweest. De Christenen verloren daar in acht duizend mannen, waar onder de aanzienlykste was Barbarigo, bevelhebber van de slinker vleugel, die in de regter vleugel der vyanden doorgedrongen zynde, een pylschoot in het oog ontfing, waar aan hy eenigen tydt daar na stierf. Het gevecht duurde van vyf uuren des morgens tot aan den avondt. De duisterheit, en de zee, die ongestuimig wierdt, verplichtten de overwinnaars om in de naastgelege havens te lopen, van waar men postlopers zondt aan den paus, aan de Republyk van Venetië, en aan alle de Christen vorsten om hen zulk eene blyde tyding mede te delen. De generaal Colonna begaf zich naar Rome: Don Jan van Oostenryk ging den winter doorbrengen te Palermo in Sicilië. Justiniani wierdt door Venieri naar Venetië gezonden; om vaardiglyk aan de Republyk van zulk eene grote overwinning kennis te geven. Venieri, zich alleen aan het hoofdt van de scheepsmacht ziende, nam voor de overwinning te vervolgen, en Constantinopel zelf te naderen, maar zyne onstandvastigheit en langzaamheit verydelden deze schone ontwerpen. Het is zeker, dat, indien de vloot der Christenen alleenlyk langs de kusten van Morea verschenen was, de Grieken, die naar de vryheit reikhalsden, het juk der ongelovigen zouden afgeworpen hebben, de in eene vremde verwarring en verbaastheit waren. De gansche stadt Constantinopel was ook zodanig ontrust, als of de vyandt voor de poorten was geweest. Selim, die toen te Andrinopel bezig was met het bouwen van zyne moskee en karvanseras, keerde met allen haast wederom om de gemoederen te stillen, en de verwarring van Constantinopel weg te nemen, alwaar de meeste Turken hunne schatten den Christenen te bewaren gaven, en de zelve reets baden hen de vryheit van hunnen godsdienst toe te staan, mits schatting betalende, wanneer zy meester van de stadt en van het keizerryk zouden zyn. De komst van den Groten Heer stilde deze bewegingen, en hieldt al de wereldt in zynen plicht, door de vreze voor de straffe. De eerste vizier deedt de bezetting der Dardanellen versterken uit vreze voor overrompeling, en gaf de nodige bevelen tot herstelling van dit verlies. *J. Spon Voyage d'Italie. Coronelli descr. di Moreni Gratiani hist. de Cypre.*

LEPANTO, (DE GOLF VAN) of *van Corinthe*, die tegenwoordig haren naam heeft naar de stadt Lepanto, gelyk zy dien eertyds hadt naar die van Corinthe, is een gedeelte van de Iönische zee. Zy strekt zich uit van de monden van Lepanto, die de zelve van de golf van Patras scheiden, tot aan het halfeilandt van Corinthe, hebbende Livadië ten Noorden, en Morea ten Zuiden. Deze golf maakt twee grote baaien ten Noorden. Men noemt die, welke ten Westen van die beide is, de *baai van Salona*, of van *Crissa*, en de andere de *baai van Asprospiti*. Zy maakt 'er twee andere, welke aanmerkenswaardiger zyn, omtrent het halfeilandt van Corinthe. De *baai van Corinthe* is omtrent de stadt van dien naam, en het engste oordt van het halfeilandt. De *baai van Livadostro* strekt zich uit ten Noord-Oosten naar de stadt van Megare. De berg van *Paleovouni*, oudtyds *Gerania*, scheidt deze baaien van een door eene uitgestrektheit van vier mylen, aan het Oostelykste deel, en zy dringt eene grote kaap of voorgebergte in de golf van Lepanto, welke vyf mylen van de golf van Egina afgelegen is. *Wheler dans sa Carte de l'ancienne & de la nouvelle Achaje.*

LEPANTO, (DE MONDEN, of DE ENGTE VAN) in 't Latyn *Fretum Naupactinum*, oudtyds *Rhium*, of *Calydonium*, eene engte van de Iönische zee. De zelve scheidt de golf van Patras van die van Lepanto, aan welkers inkomen zy is. De zelve wordt gemaakt door twee kapen, die van *Rio*, welke in Morea is, en die van *Antirio*, welke in Livadië is. Op ieder van deze kapen is een kasteel tot bewaring van de engte, waar van het eene den naam draagt van het *kasteel van Morea*, en het andere van het *kasteel van Romelië*. Men geeft aan beide den gemenen naam van *Dardanellen van Lepanto*. *Maty Dict.*

LEPE, in 't Latyn *Lepa*, *Lepa magna*, was eertyds eene stadt van het Betische Spanje. Tegenwoordig is het maar een vlek van Andalusië, een en een halve myl van de golf van Cadix gelegen, tusschen den mondt van de Guadiana en dien van de Odier. *Maty Dict.*

LEPIDA is de naam geweest van verscheide Roomsche vrouwen. De eerste, van het geslacht der Lepiden, eene kleindochter van L. Sulla en van Cn. Pompejus, wierdt door Tiberius ter doodt veroordeeld, door haren man Quirinus beschuldigt zynde van hem te hebben willen vergeven. *Tacit. Annal. l.* III. De twede was de gemalin van Cajus Cassius, en moeie van Silanus. Zy wierdt beschuldigt van bloedschande met den zoon van haren broeder, en deelgenoot geweest te zyn van verbode geheimenissen. *Tacit. Annal. l.* XVI. De derde was de zuster van Germanicus, dochter van Drusus den jongen, en van Antonia de jonge. De vierde was de zuster van Domitius Nero en van de oude Antonia. Agrippina deedt haar omkomen by het leven van Claudius, volgens Tacitus, *Annal. l.* XIII. *Sueton. in Nerone Claudio.*

LEPIDEN, of LEPIDI, (HET GESLACHT DER) was een tak van dat der Emiliën, gelyk elders gezegt is. M. EMILIUS PAULUS, burgermeester in den jare 499 met Servius Fulvius Nobilior, is de stamvader van dezen tak der *Lepiden* en van dien der Pauliën. Hy hadt M. E. LEPIDUS, burgermeester in den jare 512 met M. Publicius Malleolus. Deze liet na M. E. LEPIDUS, opper-of hogepriester, burgermeester in den jare 567 met C. Flaminius Nepos, in den jare 579 met P. Mutius Scevola, en tuchtmeester in den jare 574. Zyn zoon, van den zelven naam, was burgermeester in het 617 jaar van Rome met C. Hostilius Mancinus, en hy maakte twee takken van Lepiden, door Marcus Lepidus en door Quintus, zyne zonen. M. EMILIUS LEPIDUS was burgermeester in 628 jaar van Rome met L. Aurelius Orestes, en liet na M. E. Lepidus Livianus, burgermeester in den jare 677, en vader van een ander, die mede burgermeester was in den jare 688 met L. Volcatius Tullus. Deze laatste M. E. LEPIDUS hadt een zoon van dien naam, dien men tot het burgermeesterschap verhief in den jare 733. Quintus LEPIDUS, die den anderen tak stichtte, hadt een zoon, die burgermeester was in den jare 676 met Q. Lutatius Catulus. Sylla, die zich bloot gegeven hadt in de verkiezing van dezen burgermeester, stierf kort daar na, en Lepidus wilde beletten, dat men hem de openbare eerbewyzing van de begravenisse aandeedt. Maar Catulus, zyn amptgenoot, en oude vriendt van Sylla, stelde zich daar tegen; hy verkreeg het gene hy begeerde, en hy maakte een zeer groot gebaar van pracht tot zyne uitvaart. Lepidus nam dit gebaar voor eenen hoon op. Om zich hier over te wreken bragt hy krygsbenden in 't veldt, en vertoonde zich voor de poorten van Rome met een leger, dat den Raadt verschrikte. De voordeelen, welke Pompejus ter zelver tydt behaalde op Brutus, verplichtten hem andere maatregels te nemen. Hy week naar Sardinië, en stierf kort daar na, door moeielykheden overladen, welke hem de kwade uitslag zyner zaken en de trouwloosheit van zyne gemalinne veroorzaakten. Hy liet na LEPIDUS den drie-

driemaan, van wien in het volgende artykel geſproken wordt, en PAULUS EMILIUS LEPIDUS, tuchtmeeſter in den jare 732, die door zynen broeder onder het getal der bannelingen geſtelt wierdt. De eerſte hadt eenen zoon, die Mecenas deedt ſterven, om dat hy zamengezworen hadt tegen Auguſtus, en deze hadt M. E. LEPIDUS, burgermeeſter in het 764 jaar van Rome, en het 11 van Chriſtus, met T. Statilius Taurus. De oude ſchryvers ſpreken van eenige andere grote mannen van dit geſlacht; als van LEPIDUS, een uitmuntend redenaar, en waarſchynlyk burgermeeſter, van wien Cicero gewag maakt in de verhandeling van den Redenaar. P. EMILIUS LEPIDUS, tuchtmeeſter met Plancus in het 732 jaar van Rome. Zy waren de laatſten, die deze waardigheit bekleedden, welke de keizers niet meerder van de hunne wilden geſcheiden hebben. *Titus Livius. Caſſiodor. Plutarchus. Vellejus Paterculus. Cicero. Plinius. Polybius. Dion. Appian. Florus.* enz.

LEPIDUS, (M. EMILIUS) een Roomſch krygsoverſte, uit het voorgemelde doorluchtig geſlacht, dat grote mannen gegeven hadt aan de republyk, bekleedde zeer gewigtige ampten. Want hy was opperprieſter, en vervolgens drie maal burgermeeſter in de jaren 708, 709, en 713 van Rome. Zyne macht gaf hem veel aanzien, en gedurende de beroerten van de republyk ſtelde hy zich aan het hoofdt van een leger; en daar na zich vereënigt hebbende met Auguſtus en met Antonius wegens het driemanſchap, was hy een der driemannen. De hiſtorieſchryvers zeggen, dat hy alleenlyk tot deze onderneming bewogen wierdt om zich te verryken; en dat hy, om te gemakkelyker dat ookmerk te bereiken, barbaarſche wreedheden oeffende, en dat hy de onmenſchelykheit hadt om zyn eigen broeder onder het getal der bannelingen te ſtellen. Na den ſlag, welken Auguſtus won van Sextus Pompejus, vermeeſterde Lepidus, die zich meeſter van Sicilië wilde maken, dat Pompejus begunſtigde, Meſſina; maar hy wierdt wel haaſt verplicht zich aan den overwinnaar te onderwerpen, die hem bande in eene kleine ſtadt van Italië. Dit gebeurde in de CLXXXV Olympiade, het 718 jaar van Rome, 36 jaren voor Chriſtus. *Plutarch. in vit. Aug. & Ant. Florus l.* IV. *Dion l.* XLI, XLVII *&* XLIX. *Sueton. Oroſius. Juſtin. Appian.*

LEPIDUS, een Griekſch ſchryver, die een kort hiſtoriſch begrip geſchreven heeft, door Stephanus van Byzance bygebragt, *in Τεγέα & in Βυτρωτός.*

LEPORIUS, een prieſter, die de Pelagianery in de Gaulen verſpreidde in het begin van de V eeuw. Hy leide aldaar de gronden van de kettery van Neſtorius, want hy leeraarde, dat de H. Maagdt maar eenen menſche gebaart hadde, die ſedert door zyne goede werken verdient hadde met den Zone Gods vereënigt te worden; zodanig, dat 'er altoos twee perſonen in Jeſus Chriſtus bleven. De prelaten der Gaulen ſtelden zich terſtondt tegen de dwalingen van Leporius, die naar Afrika ging, alwaar Auguſtinus hem de waarheit deedt kennen, en hem verplichtte af te ſtaan van het gevoelen, dat hy gehad hadde. Zyne bekeering was zo beroemd, en hy ſchreef zelf daar over brieven, vervult met zo veel nedrigheit en berouw over zyn misſlag, dat Caſſianus zegt, dat zyne verbeteriug zo veel lof verdiende, als de zuiverheit van het gelove van vele anderen. *Caſſian. l.* I *&* VII. *de Incarn. Chriſt. Gennad. de vir. illuſt. c. 59. Baron. A. C.* 420.

LEPPENHUIZEN, een dorp. Zie LIPPENHUIZEN.

LEPTINES, broeder van Dionyſius den Tyran, wierdt gedood in een ſtrydt tegen de Carthaginenzen. Men moet hem niet vermengen met een ander van dezen naam, een krygsoverſte van Demetrius, die Cn. Octavius, afgezant der Romeinen, deedt ſterven. Hy is ook nog onderſcheiden van LEPTINES den redenaar, tegen welken Demoſthenes redenvoerde. *Diodor. Sicul. l.* XVI. *Bibl. Hiſt.*

LERI, (JOHANNES VAN) een Proteſtantſch predikant, was een Bourgonjon. Hy ſtudeerde te Geneve, wanneer men verſtondt, dat Villegagnon wenſchte, dat men hem eenige herders in Braſilië zondt. Hy deedt deze reize met de twee predikanten, welke de kerk van Geneve derwaarts zondt in den jare 1556. Zy kwamen aan het eilandt van Coligny onder den Tropicus van Capricornus in de maandt Maart des jaars 1557. Leri vertrok uit dat landt met eenige anderen den 4 January des jaars 1558, en kwam in de haven van Blavet in de maandt May des zelven jaars. Hy ſchreef een verhaal van deze reize, het welk geprezen is door Thuanus. Men heeft verſcheide drukken daar van uitgegeven, en Bayle zegt, dat hy zich dikwils met nuttigheit daar van bedient heeft op verſcheide plaatſen van zyn Dictionary. Leſcarbot heeft het kort begrip van dit verhaal ingelaſcht in zyne Hiſtorie van nieuw-Vrankryk. Hy wierdt voor predikant aangenomen na zyne wederkomſt uit Amerika, maar men weet niet waar hy zyne bediening oeffende. Het is zeker, dat hy zich te Sancerre bevondt, wanneer deze ſtadt belegert wierdt in den jare 1573. Hy gaf een verhaal uit van dit beleg, en van den wreden honger, die de belegerden leden. De maarſchalk van la Châtre gaf hem een vrygeleide, om te gaan waar hy wilde, zelfs eer de capitulatie geſloten was. Hy ging naar Bern, en wierdt aldaar wel ontfangen door den heer van Coligny, zoon van den admiraal, waar voor hy hem bedankt, hem het verhaal van zyne Braſiliaanſche reize opdragende. Men weet het vervolg van zyne gevallen niet. La Croix du Maine heeft grote misſlagen ten zynen opzichte begaan. *Bayle Dict. Crit.*

LERIA. Zie LEIRIA.

LERICEA, of LERICE, eene kleine ſtadt van Italië, op de kuſten van Genua, ten Ooſten van Seſtri de Levante, en omtrent 4 of 5 mylen van Sarzana. Men houdt het zelve voor het *Portus Erycis* van Ptolomeus en van Antoninus. Deze plaats heeft eene golf, welke maar door eene ſtrook lands van die van Spezza afgeſcheiden is. Voorts is deze ſtadt aan den voet van eene rots gelegen, van waar men geen ander uitzicht heeft dan in de zee. *Albert. Dejer Ital.*

LERIDA, in 't Latyn *Ilerda*, eene ſtadt in Catalonië, aan de Segra, was ten tyde der Romeinen de hoofdſtadt van dat gedeelte van Spanje, dat *Tarraconenſis* genoemt wierdt. Deze ſtadt is zeer ſterk, ter oorzake van hare gelegenheit op eene verheve plaats, die nochtans weder afwaarts loopt naar de rivier Segra. Zy was eertyds vermaard wegens de overwinningen van Julius Ceſar naby de zelve op de krygsbenden van Afranius en van Petrejus, aanhangers van Pompejus. Zy is het ook tegenwoordig in de hiſtoriën, door de belegeringen, welke zy uitgeſtaan heeft tegen de grootſte Franſche veldoverſten, gedurende de oorlogen tuſſchen Vrankryk en Spanje, en door de veldſlagen, welke zy heeft zien leveren voor hare muren in de jaren 1644, 1646 en 1647. Zy wierdt in den jare 1143 door de Moren verovert, en tot een bisdom gemaakt onder den aartsbiſſchop van Tarragona. Aldaar is ook eene univerſiteit, welke geſticht wierdt in den jare 1300. In den jare 1705 gaf deze ſtadt zich over aan de bondgenoten, doch wierdt twee jaren daar na door den hertog van Orleans weder herwonnen. In den jare 514 vergaderden zich te Lerida 8 biſſchoppen, en hielden een concilie, waar van nog 15 canons en eenige *fragmenta* overig zyn. Dit geſchiedde onder Theodoricus, koning der Oſtro-Gotthen in Italië, die de voogdt was van Almaricus, koning der West-Gotthen in Spanje. In den laatſten oorlog over de Spaanſche erfvolging is deze ſtadt zeer wel verſterkt. Onder de gebouwen zyn inzonderheit de hoofdkerk en het biſſchoplyk paleis aanmerkenswaardig. *Nonius in Hiſpan. Baudrand. Colmenar delic. de l'Eſpagne.*

LERINS, twee eilanden van de Middelandſche zee, op de kuſt van Provence, niet verre van malkander gelegen. Zy zyn tegen over Cannes, naar den kant van Antibes. Ptolemeus en Strabo ſpreken 'er van onder den naam van *Planaſia* en van *Lero*; Plinius en Antoninus onder dien van *Lero* en *Lerina*. Men twyffelt niet, of *Lero* is het grootſte van deze twee eilanden, tegenwoordig dat van *S. Margaretha* genoemt; en dat *Planaſia*, of *Lerina*, het kleinſte is, gezegt het eilandt van *S. Honoratus*, ter oorzake, dat deze heilig aldaar het vermaarde klooſter ſtichtte, dat nog tegenwoordig in wezen is, en waar van nader geſproken zal worden. Maar men moet vooraf aanmerken, dat Tacitus in het I van zyne Jaarboeken zegt, dat Auguſtus zynen neef Agrippa aldaar gebannen hadt, dien hy zinneloos en razende noemt. Het welk Suetonius mede aanmerkt in het leven van den zelven keizer. Het klooſter van dit eilandt wierdt, naar het gevoelen van den ſchryver van de Kronyk der Heiligen van Lerins, geſticht in den jare 375 door S. Honorius, die de ſlangen van daar verdreef, die het zelve woeſt maakten, aldaar eene fonteine van zoet water deedt ontſpringen, die men 'er nog tegenwoordig ziet, en naderhandt aartsbiſſchop was van Arles. Deze eenzaamheit was ook gedurende verſcheide eeuwen het kweekſchool der biſſchoppen van Provence en der naburige kerken: en zy heeft twaalf aartsbiſſchoppen gehad, zo vele biſſchoppen, tien abten, vier monniken geſtelt onder het getal der heilige belyders, en 105 martelaren; zonder te ſpreken van een groot getal van doorluchtige mannen, welke zy voortgebragt heeft. Ennodius noemt haar de voedſter der heiligen, en Sidonius Apollinaris ſpreekt 'er mede zeer voordeelig van in een van zyne ſtukken in vaarzen, aan Fauſtus van Riez, en in zyne brieven:

-------- *Quantos illa* INSULA PLANA
Miſerit in Cælum Montes, enz.

Door deze woorden *Inſula Plana*, zinſpeelt hy op den naam van *Planaſia*.

De lucht van het eilandt is gematigt, en de grondt vruchtbaar. De halve-Pelagianery bedurf aldaar de monniken, die het in de VI eeuw bewoonden; maar dewyl zy geloofden gene dwalingen te beweren, volgens de gevoelens van hunne abten, welke zy zeer deugdzaam zagen; zo was hunne eenvoudigheit, gelyk een vermaard prelaat zegt, eerder misleid dan hun gelove bedurven. De Saracenen van Fraxinetum deden dikwils landingen te Lerins, en voor al in de VII eeuwe. De Spanjaarden overrompelden deze eilanden in September des jaars 1635, en wierden daar uit verdreven in de maandt May des jaars 1637. Zy verwoeſtten deze H. plaats, houwende de pynboſſchen om, die aldaar eene aangename ſchaduwe verſchaften tegen de hette der zonne, en welke de natuur tot lanen en gaanderyen geſchikt hadde, aan welkers einde men gebedeplaatſen vondt, gebouwt ter eere der H. abten of monniken van het eilandt; waarom de zeelieden het zelve het witte Reigerboſch der zee noemden. De Turken hadden eerbiedt voor het zelve, en deden aldaar gene landinge, hoewel zulks gemakkelyk te doen was. De monniken zyn van de Benedictyner orde, en met de congregatie van Monte Caſſino vereenigt. Men veſtigde aldaar in den jare 1638 die van S. Maur, maar zulks duurde niet lang. Voor het overige kan men het derde concilie van Arles raadplegen, vergadert over de verſchillen tuſſchen Theodorus van Frejus en de naburige prelaten. Fauſtus, abt van Lerins, zegt, dat dit klooſter toen onder het gebiedt van den biſſchop van Frejus was; en tegenwoordig behoort het tot het bisdom van Graſſe. *Vincent. Baralis in Chron. Lerin. Sammarth. Gall. Chriſt. Caſaubon. ſub Strabon. Pap. Maſſon de flum. Gall. Fournier in Hydrogr. Ennod. in vitâ S. Epid. S. Ceſar. hom. ad Monach. Sirmond. & Sazaron. in not ad Sid. Apoll. Filſac. in not. in Vincent. Lirin. Gueſnay in Caſſ. illuſt. l. I. c. 41. Baron. in Annal. Eccl. Godau hiſt. Eccl. S. IV & V.*

LERMA, eene ſtadt van Spanje in oud-Caſtilië, aan de rivier Arlanzon, of Arlanza, zes mylen van Burgos. Deze plaats behoorde oudtyds aan het huis van Lara: naderhandt kwam zy aan de kroon, en daar op door den koning Ferdinandus den Katholyken aan Bernardo van Sandoval, markgraaf van Denia. Van des zelfs nakomelingen verkreeg Franciſco Gomez van Sandoval, gunſteling van koning Philips den III, in den jare 1599 den hertoglyken tytel van Lerma, die daar op aldaar een prachtig ſlot deedt bouwen. Doch alzo hy eindelyk by koning Philippus den IV in ongunſt geraakte, verloor hy alle zyne goederen, en ſtierf in den jare 1625, na dat hy van te voren den kardinaalshoedt verkregen hadt. Daar na verkregen de hertogen van Paſtrana en van l'Infantado, uit den huize van Sylva, die zich te gelyk ook hertogen van Lerma noemen, dezen tytel. *Imhof v. Grand in Span. Colmenar delic. de l'Eſp. p. 185.*

LERNA, een moeras van het gebiedt van Argos, vermaard door de Hydra met zeven hoofden, die het ganſche landt verwoeſtte en door Hercules verſlagen wierdt. Uit dit moeras kwamen zeer beſmettelyke dampen. Men meent, dat de Danaïden de hoofden van hunne mannen daar in wierpen, welke zy in den eerſten nacht van hare bruiloft ombragten. Het gene gelegenheit gegeven heeft tot de fabel van Hercules, is, dat deze heldt dit moeras verdroogde; waarom hy den bynaam verkreeg van *Lerneanus*, *Lernæus*. *Virgil. Eneid. l.* VIII, *vs.* 300:

Lernæus turbâ capitum circumſtetit anguis.

Daar is eene rivier van den zelven naam; als mede eene ſtadt in Laconië, welke Sophianus *Phonea* noemt, en Niger *Petrina*. Anderen zeggen, dat het eene ſtadt is van Argolis, naby het moeras en de rivier van den zelven naam, en zelfs van de fonteine Amymona, vermaard door de fabelen van de Hydra, aan het einde van de Argoliſche golf, tegenwoordig de golf van Neapoli di Romania. *Nic. Lloid. Plinius l.* IV. *c.* 5. *P. Mela l.* II. *c.* 3. *l'Abbé Danet.*

LERNÆA, een feeſt, dat ter eere van *Ceres*, *Bacchus*, en *Proſerpina* te Lerna, aan de Lacedemoniſche grenzen, gehouden wierdt. De inwoners der ſtadt Argos hadden de gewoonte, om het vuur, dat men op het zelve gebruikte, uit den tempel van *Diana Pyronia* op den berg Crathide derwaarts te brengen. *Meurſius Græcia feriata.*

LERNANDER. Zie LEUCANDER.

LERNECA was eertyds eene grote ſtadt, zo men afnemen kan uit de overblyfſelen, die daar van gezien worden. Tegenwoordig is het maar een goed dorp, op de Zuidkuſt van het eilandt Cyprus gelegen, alwaar het eene goede rede heeft, en een klein fort tot bewaring van de zelve. *Maty Dict.*

LERNUTIUS, (JANUS) van Brugge, wierdt geboren in den jare 1545, en ſtierf in den jare 1619. Hy was een dichter; maar gebruikte zyne Muze byna niet anders dan om de liefde te zingen. Men vindt zyne poëzy in het III Stuk der *Delic. Belg. p.* 114. Zie *Sweertius p.* 382. *Sanderus in Brugenſ. p.* 47.

LEROS, een eilandt van den Archipel of Egeeſche zee, op de kuſten van Natolië, met eene ſtadt van den zelfden naam. Zy was eertyds een bisdom onder den aartsbiſſchop van Rhodes. Aldaar wordt een grote handel in aloë gedreven. *Strabo l.* X. *Magin. Geogr.*

LERS is de naam van twee rivieren in opper-Languedok. De grote Lers beſpoelt Mirepoix, en ontlaſt zich in de Lauriege. De kleine Lers verſchaft een gedeelte van zyne wateren aan het vermaarde kanaal van Languedok, loopt naby Toulouze, en ontlaſt zich in de Garonne, drie mylen beneden die ſtadt. *Maty Dict.*

LESBOCLES, een redenaar, bloeide te Mitylene in den zelfden tydt met Potamon. Seneca noemt hem een geacht redenaar, en wiens geeſt zyne achting beantwoordde. *Senec. Suaſ.* 2.

LESBONAX, een philoſooph van Mitylene. Suidas verzekert, dat hy leefde ten tyde van Auguſtus. Photius *Cod.* 74 ſchryft hem XVI ſtaatkundige redenvoeringen toe. Men gaf twee van zyne redenvoeringen te Hanau uit in den jare 1619, de eene περὶ πολέμȣ τῶν Κορινθίων, de andere Λόγος προτρέπτικος aan de Atheniënzen. Andreas Schottus maakt onderſcheid tuſſchen Lesbonax den redenaar ouder dan den philoſooph van Mitylene, van den zelven naam.

LESBOS, een eilandt van de Egeeſche zee, naby den Helleſpont en het vaſte landt van Aſië, was vermaard door zyne goede wynen, door zyn marmer, door de vruchtbaarheit van zynen grondt, door de doorluchtige mannen, welke het voortgebragt heeft, en door vele andere zaken. Cadmus, of Cadmilus, een der Cabyres, woonde aldaar, en wierdt 'er de vader van Prylis, die een groot waarzegger was, en zeer partydig tegen de Trojanen. Het hadt den zevenden rang onder de grootſte eilanden van de Middelandſche zee. De Grieken, onder het beleidt van Graus, achter-kleinzoon van Oreſtes, den zoon van Agamemnon, rechtten aldaar eene volkplanting op, welke zo bloeiende wierdt, dat zy en de ſtadt Cuma voor het hoofdt van alle Griekſche volkplantingen, welke Æolis uitmaakten, en die omtrent dertig in getal waren, gehouden wierden. Pauſanias geeft voor, dat Penthilus, de zoon van Oreſtes, de gene was, die het eilandt Lesbos vermeeſterde. Het zelve hadt verſcheide namen gehad. Plinius brengt 'er zes van by; en niettemin ſpreekt hy niet van dien van *Iſſa*, welken Strabo, noch Heſychius vergeten hebben. Dit eilandt hadt eertyds negen aanmerkenswaardige ſteden; maar ten tyde van Strabo en van Plinius waren 'er naauwlyks vier overig, te weten Methymna, Ereſa, Pyrrha, en Mitylene. De Lesbiërs verlieten de zyde der Atheniënzen gedurende den Peloponneeſchen oorlog, en wierden daar over ſtrengelyk geſtraft, en het verſchilde weinig, of het vonnis, dat alle de mannelyke inwoners van Mitylene, die boven de huwbare jaren waren, ter doodt verwees, wierdt ter uitvoering gebragt; maar by geluk kwam het tegenbevel der Atheniënzen in het oogenblik wanneer men zich tot den moordt gereed maakte. Thucydides doedt daar van een omſtandig verhaal. Men ſchryft aan de Lesbiërs eene uitvinding toe, welke zo verdoemelyk is, dat onze moedertale niet dienen kan om de zelve uit te drukken. Weinigen hebben van het orakel van dat eilandt gewag gemaakt; en Bayle meent, dat Philoſtratus de eenige is, die 'er van ſpreekt. Strabo, van de doorluchtige mannen ſprekende, welke Lesbos voortgebragt heeft, noemt Pittacus, een der zeven wyzen; Alceus den dichter; den vermaarden Sappho; den redenkunſtenaar Diophanes; den hiſtorieſchryver Theophanes; alle te Mitylene geboren; als mede Potamon, Lesbocles en Crinagoras. De ſtadt Ereſa was het vaderlandt van Theophraſtus, en van Phanias, leerlingen van Ariſtoteles. De muzykant Arion, wiens geſchiedenis zo vermaard is, was van Methymna. Men telt ook onder de doorluchtige Lesbiërs den hiſtorieſchryver Hellanicus, Terpander, den muzykant, en Callias, die de vaarzen van Alceus en die van Sappho verklaarde. In deze lyſt, die Strabo heeft nagelaten, wordt de dichter Leſches niet gevonden, die eene kleine *Ilias* gemaakt hadt, en die van Lesbos was. Dit eilandt wordt tegenwoordig METELINE genoemt, en onder dien naam zal ook op de letter M daar van geſproken, en aldaar zullen verſcheide zaken, hier overgeſlagen, gezegt worden. *Bayle Dict. Crit.*

LESCAILLE, (JAKOB) een vermaard en zeer taalkundig Nederduitſch dichter in de voorgaande eeuw, was van een braaf geſlacht van Geneve, van waar zyn ouders, om de vervolging wegens den Godsdienſt, naar Hollandt geweken waren. Hy was in 't vervolg een boekhandelaar van hantering, die zeer veel naauwkeurigheit en netheit hadde niet alleenlyk in het drukken van andere werken, welke door hem uitgegeven zyn, maar inzonderheit in die van de poëzy, waar in hy boven andere boekhandelaars en drukkers uitgemunt heeft, en welke kieſche naauwkeurigheit na hem op zyne nakomelingen ſchynt overgegaan te zyn. Vele wetens-en aanmerkenswaardige byzonderheden, zo omtrent den oorſpronk, den geboortetydt, de gevallen, en de werken van dezen beroemden dichter, zyn der gedachteniſſe van de nakomelingſchap ontweldigt door de woede van den geweldigen brandt in de vermaarde drukkery van Blaauw, achter de Nieuwe kerk te Amſterdam, alwaar eene grote menigte van gedrukte werken en alle de byzondere papieren van dezen dichter, die met den gemelden Blaauw in zeker ſlag van ſocieteit was, door de vlam verteert wierden. Uit de loſſe vaarzen, welke van hem nog voorhanden zyn, is niet alleen af te nemen, tot welk een trap van verhevenheit en beſchaafdheit hy zyne Zanggodinne hadt opgevyſelt, in een tydt van zo veel minder beſchaafdheit ten opzichte van de Nederduitſche taal-en dichtkunſt, als men wel naderhandt beleeft heeft, na dat de grote Vondel en andere Fenixdichters de zelve ten hoogſten top gevyſelt hebben. Men kan niet twyffelen, of het gerucht des lofs van den ongemenen geeſt van Jakob moet zeer verre in andere landen doorgedrongen zyn geweeſt; dewyl in zyn geſlacht nog voorhanden is eene acte, aan hem overgelevert, waar by hy door den keizer Leopoldus tot gelaauwrierd dichter wordt verklaart, en met een wapen begiftigt. Zie hier den inhoudt van deze acte:

„ Ik FILIP van REESEN, Roomſche Keizerl. May. Hof-„ Graaf, Gulden Ridder, des Heiligen Roomſchen Ryks Bur-„ ger, Ridder van S. Mark, Medelit van het Vruchtbrengende „ Vorſtelike Geſelſchap, als ook van het negenſtandig Hanſe-„ ſchap, en Duitſchgezinde Genootſchap, enz. v. doe kont en „ te weten allen, die den tegenwoordigen zien zullen, dat ik „ aangezien hebbende de vromigheit en deught, als ook de neer-„ ſtige oeffeninge in de Nederduitſche Dichtkunſt en Tale, mits-„ gaders de zonderlike geneugentheit tot der zelve Liefhebbers „ van den eerzamen J. L'Eſcaille, mynen bezonderen Vrint, in „ den Name van ſyne Keyzerlike May. door De zelve hier toe „ gevolmaghtight, Hem voorſchreven, en alle zyne Nakomelin-„ gen vergunt, verleent, en gegeven hebbe, gelyk ik hier me-„ de vergunne, verleene, en geve een dusdanig Wapen te voe-„ ren, als volgt.

„ Eerſtelik zal de rechte helfte des ſchilts van het Wapen „ voornoemt een ſwarte Letter-kas met zyn vierkante vakjes „ bekleden; maar ter ſlinker zyde in een groen Velt met gulde „ ſtreepjes doorhaalt (van welke verwen ook het ganſche Helm-„ geruſte zyn magh) een drie-dubbelen Drukkers-bal ſtaan: daar „ van de middelſte verzilvert, die ter rechterhant root, en die „ ter ſlinker ſwart geverft zyn zullen, doch alle drie met witte „ ſteelen. Daar na zal boven op den open Helm de wachza-„ me vogel, de kraan, wiens vlught tot de vindinge van 4 „ Griekſche letters aan Palamedes gelegenheit gaf, met een lau-„ werier-takje in de mond, met de rechter voet in een lauwe-„ rier-kroontje ſtaan, maar met de ſlinker eenen ſteen om hoog „ houden.

„ Boven dit dusdanigh beſchreven Wapen zal Hem J. L'Eſ-„ caille voorſchreven ook hiermede de lauwerierkrans der Duit-„ ſche Dichteren opgedragen, geſchonken, en vereert zyn: al-„ zo dat Hem in den Name van hooghſtgemelde Keyz. May. „ en des Room. Ryks, het voorrecht en de maght gegunt en „ gegeven wort den Titel van een Keyzerliken gekroonden

„ Duit-

„ Duitſchen Dichtmeeſter te voeren. Het welk alzo krachtigh en „ vaſt zyn zal, als was het Hem voornoemt van den Keyzer „ zelven allergenadighſt opgedragen en gegunt. En daarom zul- „ len alle de gene, die zich onderſtaan zouden willen dezen „ dusdanig met gevolmachtigde hant verleenden voorrechten en „ vryheden tegen te ſpreken, ofte iets daar op te zeggen, de „ boete van 2000 mark zuiveren gouts, half voor de Keyzer- „ lyke kamer, en half voor den Gepriviligeerden ofte met alzul- „ ke voorrechten begaafden zelven, verbeuren. Tot meerder be- „ veſtiginge van dit heb ik boven genoemde dezen Brief ey- „ genhandig onderſchreven, daar by drukkende myn gewoonlyk „ zegel. Gegeven binnen Amſterdam in 't 1663 jaar naa de „ geboorte onzes Verloſſers op den 1 dagh van de May-maant.

Jakob Leſcaille ſtierf na den jare 1677, in den ouderdom van omtrent 67 jaren. De nakomelingſchap uit zyn eerſte huwelyk is volkomen uitgeſtorven. Hy trouwde voor zyne twede huisvrouwe Aida Verwou, dochter van Harman Verwou, een man van een deftig geſlacht, van het welke nog brave en aanzienlyke takken in Amſteldam in bloei zyn. Hy hadt uit dit huwelyk drie dochters, *Barbara*, *Katryne* en *Aletta*. De oudſte van de zelve trouwde met Matthias de Wreed; de twede was de uitmuntende dichtereſſe, waar van in het volgende artykel geſproken wordt, en die zo wel als hare jongſte zuſter ongehuwt ſtierf; zynde van de oudſte dochter niet meer dan eene dochter overig, *Suſanna Leſcaille de Wreed* genaamt, die alzo door het aannemen van den naam van *Leſcaille*, by gebrek van mannelyk oir, den zelven tot nog toe levendig houdt, en getrouwt is met den boekverkoper Dirk Rank.

LESCAILLE, (KATRYNE) eene dochter van Jakob, van wien in het voorgaande artykel geſproken is, verdient met recht wel de allervoornaamſte plaats onder alle geleerde en vermaarde vrouwen, welke hier te lande de Nederduitſche dichtkunſt gehanteert, en zich daar door een onſterſſelyken naam verkregen hebben. De tydt van hare geboorte is mede door den ongelukkigen brandt, waar van hier voor geſproken is, verduiſtert, en der geheugeniſſe onttogen. Al vroeg in hare teerſte jeugt voorſpelde de grote Vondel, dat men in vervolg van tydt een ongemeen en ſchitterend licht van poëzy in haar te wachten hadt, het welk zelfs dat van haren vader, hoe groot ook anders, zou overtreffen; gelyk ook Brand eenigen tydt daar na tegen Jakob Leſcaille getuigde, dat zyne dochter hem reets boven het hoofdt gewaſſchen was. Deze voorſpelling heeft volkomen hare vervulling gehad, dewyl deze uitmuntende puikdichtereſſe van tydt tot tydt tot zulk een hogen top van roem geklommen is, dat men gene voorbeelden groot genoeg in de oudheit gevonden heeft, om deze dichtereſſe daar by te vergelyken, maar zich moeten vergenoegen met haar de *Nederduitſche Sappho*, enz. te noemen. De uitmuntendſte geleerden en fenixen der poëzy hebben by de grote Katryne geſtadiglyk hun hof gemaakt, en zich nooit geſchaamd om haar als eene tiende Zanggodin over hunne werken te raadplegen. Vele brave dichters, waar van 'er nog in leven zyn, die niet ſchromen zulks ongeveinſt te bekennen, zyn de kunſt der beſchaving en ſchikking van hunne natuurlyke poëtiſche gedachten merendeels verſchuldigt aan de ſchrandere aanmerkingen en de grote verlichtingen, welke zy hen zo gulhertig mededeelde; waar door meeſtentyds de uitgaven en drukken van poëzy, welke by haar geſchiedden (alzo zy in den boekhandel en het drukken op haren vader gevolgt was) niet alleenlyk pronkten met de gewone uitwendige naauwkeurigheit en netheit, die zy van haren vader geërft hadt, en die ook zelfs na hare doodt niet verſtorven is, maar ook met de grote verbeteringen van haren uitmuntenden geeſt en van haar doordringend oordeel; hebbende zy niet alleenlyk in dien opzichte, maar ook op andere wyzen, allezins een edelmoedigen geeſt en aardt doen blyken. In hare laatſte jaren is zy geduriglyk gepynigt geweeſt door onuitſprekelyke ſmerten van het graveel, waar door nochtans haar verheven geeſt tot haar einde toe niet de minſte aandoening gehad, maar zyn uiterſte kracht behouden heeft. Een groot getal van onvergelykelyke dichtſtukken en verheve vaarzen, welke van haar maakſel gevonden worden, zyn onwederſprekelyke en ontwyffelbare bewyzen, dat zy uitgemunt heeft boven alle dichtereſſen, waar van de oudheit zo breed heeft opgegeven. Men heeft thans (1728) eene verzameling van alle hare dichtkundige werken in quarto onder handen by Dirk Rank, welke tot zyne huisvrouwe heeft de dochter van eene zuſter van deze fenixdichtereſſe; door de zorge van welke echtgenoten men ongetwyffeld op goeden grondt eene naauwkeurige uitgave daar van te gemoet mag zien. Onder deze uitmuntende werken zal men vinden de treurſpelen van *Genſerik*, *Wenceslaus*, *Herodes* en *Mariamne*, *Hercules* en *Dianere*, *Nicomedes*, en *Ariadne*, welke alle op den Amſteldamſchen ſchouwburg met grote toejuiching ten toneel gevoert, en afzonderlyk gedrukt zyn. Voorts zal men daar by nog vinden het treurſpel van *Caſſandra*, dat nog nooit gedrukt is geweeſt. Deze grote dichtereſſe ſtierf eindelyk den 8 Juny des jaars 1711, in den ouderdom van omtrent 62 jaren.

LESCAR. Zie LASCAR.

LESCARBOT, (MARCUS) advokaat van 't parlement van Parys, heeft eene Hiſtorie van nieuw-Vrankryk geſchreven, vervattende: *Les Navigations, découvertes & habitations faites par les François és Indes Occidentales & nouvelle France ſous l'aveu & autorité de nos Rois très-Chretiens, & les nouvelles fortunes d'iceux en l'execution de ces choſes depuis cent ans jusques a hui. En quoi eſt compriſe l'Hiſtoire Morale, Naturelle & Geographique de la dite Province: avec les Tables & Figures d'icelle.* De twede druk in 8. is uitgegeven te Parys by Jean Millot in den jare 1611. Dit werk is vry naauwkeurig. De ſchryver mengt daar in verſcheide letterkundige aanmerkingen. Hy begint met de beſchryving van de reize van Johannes Verazzan, Florentyn, die in Amerika gezonden wierd door François den I in den jare 1524. Dit is de eerſte reize, die in dat landt gedaan is, onder de beſcherming en het gezag der kroon van Vrankryk. Leſcarbot, van wien geſproken wordt, hadt eenigen tydt in nieuw-Vrankryk gewoont. Naderhandt volgde hy Petrus van Caſtille, ambaſſadeur van Lodewyk den XIII, en dewyl hy een liefhebber was van beſchryvingen te maken der landen, die hy doorreiſde, maakte hy een tafereel der XIII Cantons in heldenvaarzen, en gaf het zelve te Parys uit in den jare 1618. Hy was geboren te Vervins. *Bayle Dict. Crit.*

LESCHE, eene kleine rivier van het landt van Luik. Zy heeft haren oorſpronk in de Ardennes, en ontlaſt zich in de Maas, een weinig boven de ſtadt Dinant. *Maty Dict.*

LESCHES, van Lesbos, een Griekſch dichter, leefde omtrent de XXX Olympiade, het 95 jaar van Rome. Hy is de ſchryver van de kleine Ilias, waar van de Griekſche uitleggers eenige vaarzen bybrengen. Zy zeggen zelfs, dat Pindarus zich op eenige plaatſen van hem bedient hadt, en dat hy zyne werken niet zonder nuttigheit gelezen hadde. *Euſeb. in Chron. Voſſius de Poët. Græc. c. 3.*

LESCHIDES, een medgeſel van Ermenes, was een uitmuntend dichter in heldenvaarzen, indien men Suidas daar in geloven moet.

LESCLACHE, (LUDOVICUS) was geboren in een dorp van Auvergne, naby Clermont. Hy ſtudeerde zeer wel in de *Logica* van Ariſtoteles, en in de Theologie van S. Thomas. Hy kwam naderhandt te Parys, en leeraarde aldaar de Philoſophie met veel geluk. Hy vondt ten dien einde eene nieuwe leerwyze uit, welke was de Philoſophie in tafelen te brengen. Hy deedt de zelve drukken, en verkocht die aan zyne leerlingen. Deze handel was hem veel waardig, en door de voordeelen, die hy anderzins van zyne onderwyzingen maakte, verkreeg hy grote goederen. Een huiſſelyk ongeval deedt hem de zelve in weinig tyds verliezen. Hy hadt nog een nieuw ongeluk, want de achting, welke men hadt voor de natuurkunde, benam hem alle zyne leerlingen. Hy ging vervolgens naar Lion, alwaar hy twee of drie jaren doorbragt. Hy wilde zich naderhandt neêrſlaan te Grenoble, en deedt zelfs eene reize derwaarts, die hem niet voordeelig was. Hy keerde weder naar Lion, alwaar hy ziek wierdt van verdriet, en ſtierf den 17 Auguſty des jaars 1671. Zyn ligchaam wierdt begraven in de parochie van S. Croix. Hy was een goedaardig man, die veel roem en vroomheit hadt. Men heeft zyne Philoſophie in tafelen. Men heeft 'er na zyne doodt de ſleutel der Tafelen bygevoegt; het Beſtier van het oordeel, en het gebruik en de nuttigheit van de algemene wetenſchap.

LESCUN. Zie ODET.

LESCUN, (PAULUS VAN) een Franſch edelman, en Raadt te Pau, die onder de Hervormden, welker lere hy toegedaan was, door den zonderlingen yver, waar mede hy hun belang en voornamelyk de vryheden van zyn vaderlandt Bearn behertigde, in het begin van de XVII eeuwe zeer beroemd wierdt. In den jare 1622, na dat hy door zyne geloofsgenoten, die toen met koning Lodewyk den XIII in een openbaren oorlog ingewikkelt waren, met verſcheide gewigtige zaken belaſt was, en onder anderen de landing bygewoont hadde, welke Favas in de de provincie Medok ondernam, verviel hy in handen der krygsbenden van den hertog van Epernon in Saintonge; waar op het parlement van Bourdeaux hem als een ſchender van de majeſteit der doodt verwees. Niettegenſtaande de Hervormden nu met alle kracht tegen de volvoering van dit vonnis aankantten, wierdt hy echter onthooft, en liet in zyne doodt eene zonderlinge ſtandvaſtigheit blyken. *Le Vaſſor hiſt. de Louis XIII.*

LESCUS, of LESCHUS de I, een vorſt van Polen omtrent den jare 760, was van te voren *Premislaus* genoemt, en was van zyne hantering een goudſmidt. Wanneer na de doodt van de princeſſe Wanda geen prins van koninklyken bloede meer overig was, wierdt de regering weder aan de 12 waiwoden gelaten; doch zulks duurde niet lang. Want na dat de Polen door de inwoners van Ooſtenryk en Moravië dikwils geſlagen waren, wierden zy hunne regering wel haaſt moede. Hier op bragt Premislaus eene bende van vrywilligen te zamen, en bedacht de volgende liſt. Hy liet zich een groot getal van casquetten en ſchilden van boomſchorſſen maken, de zelve met zilver-verwe ſtryken, by nacht aan palen vaſt maken, en alzo naby een boſch in 't gezicht van den vyandt in order ſtellen. Wanneer nu de dag aanbrak, dachten de vyanden, dat het Poolſche krygsbenden waren, trokken derhalven daar op aan, om die aan te taſten. Wanneer Premislaus hen zag aantrekken, liet hy terſtondt die helmen en ſchilden wegnemen, op dat het mogt ſchynen, als ofzy voor den vyandt in de boſſchen vluchtten, en door dit middel lokte hy den vyandt op eene plaats, alwaar hy met weinig manſchap alle des zelfs krygsbenden kon ſlaan. Hier op viel hy ook aan op de genen, die in het leger gebleven waren, en ſloeg de zelve van gelyken. Op dat de Polen deze daadt met dankbaarheit mogten erkennen, verklaarden zy Premislaus tot hunnen koning, die daar op den naam van Leſcus aannam, en 44 jaren regeerde. *Dlugoſſ. hiſt. Polon. Cromer. in Polon. Sarnit. de Orig. & reb. geſt. Polonor. de Fulſtein in Chron. Pol. Kadlubko hiſt. Pol. Hartknoch de rep. Pol.*

LESCUS de II, vorſt van Polen, geraakte na de doodt van Lescus den I tot de regering op de volgende wyze. Namentlyk, daar wierdt toenmaals door de Polen een zeker doelwit geſtelt,

ſtelt, het welk aan den genen, die het zelve in het ryden met zyn paardt het eerſte bereiken zou, den uitſlag tot verkryging der opperheerſchappy over de Polen geven zou. Doch een, Lescus genoemt, bediende zich van deze liſt, dat hy in het renperk heimelyk puntige yzers inſteken, en daar tegen zyn paardt met hoefyzers, welke toen ongemeen waren, voorzien liet. Op deze wyze wierdt hy wel tot vorſt verklaart, maar wanneer het bedrog door een ander ontdekt wierdt, geraakte deze onder den naam van Lescus den II op den troon, doch de bedrieger, die den zelven naam voerde, wierdt verſcheurt. *Dlugoſſ. hiſt. Polon. Hartknoch de rep. Polon. l.* I. *c.* 2. *p.* 32, 33.

LESCUS de III, vorſt van Polen, was een zoon van den voorgaanden, en wierdt benevens den zelven door keizer Karel den Groten overwonnen. Hy liet in den jare 815 de regering van het vorſtendom Polen na aan zyn oudſten zoon, *Popielus*, doch de overige provincien zou hy onder zyne twintig natuurlyke zonen verdeelt hebben, hoewel zulks met de waarheit niet ſchynt overeen te komen. *Dlugoſſ. Hartknoch.*

LESCUS de IV, vorſt van Polen, was een zoon van Ziemovitus, vorſt van Polen, en kleinzoon van Piaſtus, en regeerde van den jare 892 tot 913. Hy heeft geoorloogt tegen de inwoners van Meiſſen en het mark Brandenburg; doch wierdt door Keizer Henrik den I geſlagen, en daar op genoodzaakt zich te verbinden om jaarlykſche tribuit te betalen.

LESCUS de V, bygenaamt de Witte, vorſt van Polen, was een zoon van Caſimirus den II, en wierdt na de doodt van Mieċislaus den III op den troon verheven, doch met beding, dat hy zynen getrouwen miniſter Goworicius uit het landt zou bannen. Dewyl hy echter veel te grootmoedig was om zulk eene voorwaarde te willen ondergaan, verkreeg Uladislaus Lasconogus de regering, die hem echter eindelyk afgenomen, en aan Lescus op nieuw wedergegeven wierdt. Deze wierdt nochtans door Suantepolco, gouverneur van Pomeren, in den jare 1226 of 1227 in het badt verwurgt, zynen zoon Boleslaus den Kuiſchen tot zynen opvolger nalatende. *Dlugoſſ. hiſt. Pol. T.* I. *l.* VI. *Cromer. hiſt. Polon. l.* VII. *p.* 530. *Schuzius in Chron. Pruſſ. l.* I. *f.* 18. *Micral. hiſt. Pomer. l.* II. *Hartknoch. enz.*

LESCUS de VI, gezegt de Zwarte, vorſt van Polen, kwam na Boleslaus den Kuiſchen tot de regering, wanneer het Maagdenburgſche Recht volkomen ingevoert wierdt. Hy wierdt door Conradus, hertog van Maſoviē, byna uit ganſch Polen verdreven, en alles viel van hem af, behalven Crakau alleen, dat door vele getrouwe Duitſchen bewoont wierdt. Waarom hy ook, na dat hy met hulp van Conradus, hertog van Hungariē, gezegepraalt hadt, den Duitſchen de regering over Crakau toevertrouwde. Hy ſtierf in den jare 1289. *Hartknoch. Dlugoſ.*

LESDIGUIERES. Zie BONNE. (FRANCISCUS)

LESEM, eene ſtadt, door de Daniten ingenomen, *Joſ.* XIX, 47. Zy was by Paneas gelegen, en wierdt naderhandt *Dan* genoemt. *Reland Paleſt.*

LESER, in 't Latyn *Leſura*, eene kleine rivier van het keurvorſtendom van Trier. Zy beſproeit het vlek Manderſcheid, en ontlaſt zich in de Moeſel, tegen over Veldentz. *Maty Dict.*

LESINA, eene kleine ſtadt in het koninkryk Napels, in de provincie Capitanata, is een biſſchoplyke ſetel, onder den aartsbiſſchop van Benevento behorende, en naby een meir, van den zelven naam gelegen. *Albert. Deſcr. Ital. Rogiſſart delic. de l'Ital.*

LESINA, in 't Slavoniſch *Huar*, een eilandt, benevens eene ſtadt van den zelven naam, in de golf van Venetiē, tegen de kuſten van Dalmatiē, is 13 mylen lang, en 3 breed. Het heeft den tytel van een hertogdom, behoort den Venetianen, en de inwoners geneeren zich met de anchiovis-vangſt. De ſtadt heeft eene goede haven, en een kaſteel, daar naby op eenen berg gelegen, als mede een biſſchop, onder den aartsbiſſchop van Spalatro behorende. Men wil, dat dit eilandt het bekende Pharos zou zyn, hoewel de ſchryvers dieswegens niet overeenkomen. Eenige lieden van Pharos trokken het eerſte naar dit eilandt, en bebouwden het zelve onder de beſcherming van den koning Dionyſius van Siciliē. Naderhandt was aldaar Demetrius Pharius door begunſtiging van den Roomſchen koning, het welk den derden Dalmatiſchen oorlog veroorzaakte.

LESKARD, eene grote en welbewoonde ſtadt in de Engelſche provincie Cornwall, welke eene vermaarde ſchole heeft, en groten garenhandel dryft. Zy legt 180 Engelſche mylen van Londen. *Beeverell delic. de la grande Bretagne.*

LESLIE, of, gelyk men in het Franſch uitſpreekt, *Leslé*, in 't Latyn *Leslæus*, een doorluchtig huis in Schotlandt, afkomſtig van eenen der voornaamſte edellieden, die uit Hungariē in Engelandt trokken, en naderhandt van Engelandt in Schotlandt met de koninginne Margareta, omtrent den jare 1067, onder de regering van Malcolmus den III, koning van Schotlandt. Hy was genoemt BARTHOLOMEUS, en trouwde met eene der ſtaatjufſers van deze koninginne, waar by hy een zoon hadde, Malcolmus genoemt. Eenigen zeggen, dat zyne gemalinne eene eige zuſter was van de koninginne. Hy maakte zich zodanig geacht by den koning van Schotlandt, onder anderen wegens het aanleggen en de kloekmoedige verdediging van het kaſteel van Edenburg, dat hy daar voor heerlyke beloningen ontfing. De wyze, waar van de koning Malcolmus zich bediende om de landen te weten, die hy hem geven zoude, heeft iets byzonders. Hy wilde, dat onze Bartholomeus een ganſchen dag te paardt zou ryden naar de Noordſche provinciēn, en hy gaf hem alle de landen, eene myl in het ronde van alle de plaatſen, alwaar het paardt gegeten of gepleiſtert zou hebben. Bartholomeus ſtierf, overladen van jaren, en vervuld met eere, in den jare 1120. Zyne opvolgers in de rechte nedergaande linie vertoonden zich met luiſter, zo door de nieuwe weldaden, die zy van hunne vorſten verkregen, als door de huwelyken, die hen verbonden met de doorluchtigſte geſlachten, tot op DAVID VAN LESLIE, die de achtſte was van Bartholomeus. Deze David, gedurende zeven jaren den oorlog gevoert hebbende in Paleſtina tegen de Saracenen, kwam weder in Schotlandt; en hoewel hy tachtig jaren oud was, trouwde hy nog, en teelde eenen zoon, die de eerſte den tytel van baron van Leslie voerde. Zyne afkomelingen eindigden in de zevende generatie in den perſoon van GEORGE, baron van Leslie, welke ſtierf, met vele ſchulden overladen zynde. Zyne weduwe trouwde met Johannes Forbes, die, de ſchuldeiſchers betalende, bezitter wierdt van de baronny van Leslie, welke nog tegenwoordig aan het huis van Forbes behoort. Alle de LESLIES, die tegenwoordig in wezen zyn, komen af van twee zydtakken, te weten, die van ROTHES, en die van BALQUHANE. De tak van Rothes begon met NORMAND LESLIE, broeder van David, en nam wonderlyk toe in goederen en in waardigheden. GEORGE, achter-kleinzoon van Normand, was de eerſte, die graaf VAN ROTHES genoemt wierdt. De rechte mannelyke linie van zyne nakomelingen eindigde in den jare 1681, door de doodt van JOHANNES VAN ROTHES, dien koning Karel de II hertog gemaakt hadde, en hem tot de grootſte waardigheden verheven. Hy was getrouwt met Anna Lindſay, dochter van den graaf van Crauford, en hadt by de zelve maar twee dochters, waar van de oudſte getrouwt was met den graaf van Haddington, van het huis van Hamilton; en de jongſte met den marquis van Montroſe, en naderhandt met Johannes Bruſe, baron van Kinloſſe. De zoon van de oudſte heeft den naam en de wapenen van Leslie aangenomen, en zal graaf van Rothes zyn na de doodt van zyne moeder. De zydlinien van den tak van Rothes zyn in groten getale; als die der heeren van Lindors; die der heeren van Newmarke; die der baronnen van Newtoune; die der heeren van Finraſſie; die der heeren van Burdsbank; die der heeren van Aikenway, en die der heeren van Pitnamon. Uit eene van deze liniēn ſproot JACOBUS VAN LESLIE, die uitmuntte in de legers van den groothertog van Muskoviē, waar in hy kolonel was. Wat den tak van Balquhane belangt, hy begon in den perſoon van GEORGE, tweden zoon van ANDREAS, welke Andreas de zesde heer van Leslie was na Bartholomeus, den ſtichter van dit geſlacht. GEORGE, eerſte baron van Balquhane, verkreeg van den koning David verſcheide heerlykheden, en ſtierf in den jare 1351. Zyne nakomelingſchap was in verſcheide takken verdeelt. Behalven de rechte linie was 'er de tak der heeren van Kincragie; die der baronnen van Wardes; die der heeren van Bucharne; die der heeren van Cliſſon; die der heeren van Newleſlie; die der heeren van Kininvie; die der baronnen van Pitcaple; die der heeren van Crichie; die der graven van Roſſie. Deze tak van Balquhane heeft verſcheide perſonen van grote verdienſten voortgebragt. Men telde van den zelven drie generaals te gelyk: een in Schotlandt was van den tak van Kininvie, en een zoon van GEORGE, heer van Drumvir. Hy leerde in Duitſchlandt het beroep des oorlogs, en hadt grote bedieningen in de legers van den koning van Zweden. Wanneer hy wedergekeert was in zyn vaderlandt, hadt hy het opperbevel van het ganſche leger in Schotlandt. Hy wierdt graaf van Levin gemaakt door koning Karel den I, en ſtierf in den jare 1650, in den ouderdom van zeventig jaren. Zyn kleinzoon volgde op hem, en liet maar dochters na. Een ander, WALTER genoemt, was een zoon van JOHANNES, tiende baron van Balquhane. Hy begaf zich, nog jong zynde, naar Duitſchlandt, en droeg de wapenen in den dienſt des keizers. De dienſt, dien hy den keizer deedt, wanneer Walſtein gedood wierdt, verwurf hem een regiment, en verſcheide andere beloningen. Ferdinand de III maakte hem graaf van 't H. Roomſche Ryk, generaal veldmaarſchalk, Raadsheer van den geheimen Raadt, en gouverneur van eene provincie. Hy was ambaſſadeur van den keizer te Rome en elders, en men zondt hem aan de Porte, tot de ratificatie van de vrede, geſloten in den jare 1664. Hy was reets ridder van het gulde vlies. De Jeſuit Paulus Tafferner, zyn biechtvader, heeft een verhaal van deze Conſtantinopelſche ambaſſade uitgegeven. De graaf Walter van Leslie ſtierf te Wenen den 4 Maart des jaars 1667, in den ouderdom van 61 jaren. Hy was getrouwt met Anna Françoiſa van Dietrichſtein, dochter van den prins Maximiliaan van Dietrichſtein, grootmeeſter van het keizerlyke hof; en gene kinderen gehad hebbende ſtelde hy tot zynen erfgenaam aan *Jacobus*, zynen neef, zoon van *Alexander*, veertienden baron van Balquhane. Hy hadt den zelven reets lang van te voren by hem geroepen in Duitſchlandt, en hem tot een goed beſchermer gedient. Deze neef klom van den laagſten trap van de militie tot het generaal veldmaarſchalkſchap. Hy trouwde met Maria Thereſia van Lichtenſtein, dochter van den prins Karel van Lichtenſtein, hertog van Troppau, by welke hy gene kinderen geteelt heeft, hebbende twee van zyne neven tot zyne erfgenamen. De derde generaal van dezen ſtam in den zelven tydt was *Alexander*, van den tak van Crichie. Hy geraakte tot het generaalſchap na een lang vervolg van grote dienſten, welke hy deedt aan de hertogen van Muskoviē in hunne legers, en hy was gouverneur van Smolensko. Hy ſtierf in den jare 1661, in den ouderdom van 95 jaren. Daar waren toen in Muskoviē zeven kolonels, verſcheide kapiteinen en andere lage krygsoverſten van den naam van Leslie. De vermaarde biſſchop van Roſſe, onder de regeering van Maria Stuart, was mede van dit geſlachte. Hy was afkomſtig van MALCOLMUS, den zoon van ANDREAS, derden baron van Balguhane. Zyn vader was een bekwaam rechtgeleerde, die, in Italiē, in Vrankryk, in Engelandt en in de Nederlanden gereiſt hebbende, den 16 Maart des jaars

1554

1554 stierf. De prelaat, van wien wy spreken, hadt veel deel in de achting van de koninginne Maria, die hem Raadsheer maakte van het souvereine hof van Schotlandt, en van haren geheimen Raadt, en hem gebruikte in staatszaken. Hy wierdt vervolgens coadjuteur van de abdy van Lindors, en eindelyk bisschop van Rosse. Hy deedt grote diensten aan deze vorstinne, en wierdt om harent wil in Engelandt gevangen genomen, hoewel hy ambassadeur was van den koning, haren zoon. Hy handelde wegens hare vryheit te Rome, te Wenen, en aan verscheide andere hoven, en hy stierf naderhandt te Brussel in den jare 1595. Hy heeft verscheide boeken geschreven, en onder anderen eene Historie van Schotlandt.

LESMOS, (Martinus) een Spanjaardt, stierf in den jare 1574. Hy heeft lessen over het kort begrip der Godgeleerdheit van *Thomas Aquinas* nagelaten. Men ziet ook eene verhandeling van zyn maaksel over het huwelyk. *Ghilini T.* II. *p.* 194.

LESNO, of LEZNO. Zie LESZINSKY.

LESNO, of LEZNO. Zie LISSA.

LESNOW, in 't Latyn *Lesnovia*, eene kleine stadt in het Poolsche landschap Volhynië, welke vermaard is wegens de zege, die de koning Johannes Casimir aldaar in den jare 1651 bevocht op de Kosakken en Tartaren, waar in 20000 man van de zelve op de plaats bleven. Deze stadt legt naby Root-Reussen, 15 mylen Zuidwaarts van Luczko. *Baudrand.*

LESPECE, of *La Speccia*, eene stadt en golf van Italië, op het Oostelyke gedeelte van de kust van Genua, met vele forten om de toevlucht der schepen te verzekeren. Het is een oud vaderlyk goedt van het huis van Fiesque, vyf mylen beneden Lericea. Zy is gelegen in het hangen van eenen berg, van waar zy zich uitstrekt aan den oever van de zee, in een aangenamen en vruchtbaren oordt. De Genuëzen hebben aldaar ook verscheide landhuizen.

LESSEVILLE, (Eustachius le Clerc de) bisschop van Coutance, was een zoon van Nicolaas le Clerc van Lesseville, heer van Thun en van Eucquemont, welke stierf, deken zynde van de kamer der rekeningen, en van Catharina le Boulenger, zuster van den president le Boulenger, die prevoost der kooplieden was geweest, en stierf als een stemmend lidt van de grote kamer. Dewyl Nicolaas le Clerc van Lesseville verscheide kinderen hadt, en dat Eustachius maar het derde was, voor zich hebbende Antony, heer van Eucquemont, jong gestorven, en Karel, deken van den groten Raadt, schikte hy zich zelf voor de kerke, en verkoos te studeeren in de Sorbonne, het welk toen de gewoonte niet was onder lieden van geboorte. Hy was nog geen twintig jaren oud, wanneer men hem benoemde tot Rector van de universiteit, by welke hy naderhandt het eerst de karossen invoerde, in plaats dat men by de zelve van te voren gewoon was te voet te gaan, het welk Henrik den IV deedt zeggen, dat zyn oudste dochter (hy verstondt hier door de universiteit) wel beslykt was. Eustachius hadt zo veel zucht voor de kerke, dat men aanmerkt, dat hy zich priester liet maken, zonder nog eenige bediening te hebben. Hy was Doctor van het huis en van de societeit van de Sorbonne, en koning Lodewyk de XIII verkoos hem kort daar na tot een van zyne gewone aalmoezeniers. Hy handelde in 't vervolg over eene Raadsheersplaats in het parlement, en wierdt voorzien met de parochie van S. Gervasius te Parys, in den tydt der onlusten, het welk zyn leven behieldt: want in het stadhuis zynde, met verscheide gedeputeerden, zo van het parlement, als van de andere genootschappen, en het volk gaande geraakt zynde, en verscheide der gedeputeerden omgebragt hebbende, en onder anderen den heer le Gras, requestmeester, die getrouwt was met de zuster van dezen le Clerc, zo dachten eenige bootslieden en anderen van dat slag, dat het hun plicht was hunnen parochiaan te redden. Zy trokken hem dierhalven uit het midden van de vergadering, en geleidden hem in alle zekerheit tot zynent. Eenigen tydt daar na verkreeg hy de abdy van S. Crespin, naby Soissons, en de baronny van Ange, en was honorair kanunnik van het kapittel van Brioude, het welk den graaflyken tytel geeft. De koning gaf hem eindelyk het bisdom van Coutances, dat opengevallen was door den afstandt van Claudius Auvri, tresorier van de kapelle te Parys. Hoewel hy niet lang daar na geleeft heeft, heeft hy zich echter de achting en de liefde van zyn gansche bisdom verkregen, alwaar zyn naam nog in eerbiedt is. Hy was inzonderheit achtenswaardig door eene grote bekwaamheit, en door eene grondige kennisse van de Theologie en van de Rechtsgeleerdheit. Hy stierf te Parys den 4 December des jaars 1665, gedurende de vergadering van de geestelykheit, in welke hy afgezonden was, en wierdt begraven by de Augustynen in het graf van zyne voorvaderen. *Bayle Dict. Crit.*

LESSINE, of LESSINES, in 't Latyn *Lessina*, eene kleine stadt in Henegouwen aan de rivier de Dender, en de grenzen van Vlaanderen, 5 mylen van Brussel, is inzonderheit bekend wegens hare linne-manufacturen. *Topogr. circ. Burgund.*

LESSIUS, (Leonardus) een Jesuit van Antwerpen, was geboren den 1 October des jaars 1554. Hy leeraarde te Loven in het collegie der Jesuiten de Philosophie en de Theologie, waar by hy ook bedreven was in de geneeskunst, in de wiskunst, en in de historiën. Hy stierf den 5 January des jaars 1623, de volgende schriften nalatende: *De Justitia & jure l.* IV; *De perfectionibus moribusque Divinis*; *De potestate summi Pontificis*; nevens verscheide andere verhandelingen, die te zamen in twee stukken in folio uitgegeven wierden. Deze Lessius was een van de eersten, welke de lere van Lodewyk Molina in de Nederlanden voorstelde, waar door hy zich in den jare 1588 de censure der Theologanten te Loven op den hals haalde, waar van de historie in de Apologie, die in den jare 1688 te Brussel gedrukt wierdt, te vinden is. *Alegambe de script. Societ. Jesu. Andr. Bibl. Belg. Miraus.* enz.

LESTEIOCORI, een vlek van Morea, in de landëngte van Corinthe. *Maty Dict.*

LESTRYGONEN, in 't Latyn *Lestrygones*, was de naam van een zeer onmenschelyk volk, woonachtig in Italië, naby Cajeta. Hunne hoofdstadt was die, welke den naam van Formias gedragen heeft. Homerus noemt de zelve *Lestrygonië*, of de stadt van Lamus. Zy hadt deze laatste benaming, om dat Lamus, koning der Lestrygonen, een zoon van Neptunus, de zelve gebouwt hadde. Der zelver gebiedt was zeer wyd uitgestrekt. Antiphates, die aldaar regeerde toen 'er Ulysses landde, was een wreed mensch, die alle de afgezondenen van Ulysses opgegeten zou hebben, indien zy op het zien van het droeviglot van eenen van hen niet gevlucht waren. Het is zeker, dat de Lestrygonen voor menscheneeters gehouden zyn. Men weet niet of zy uit Sicilië in Italië, of uit Italië in Sicilië overgegaan zyn; maar het is zeker, dat zy in Sicilië gevestigt zyn geweest, dewylde velden van de stadt Leontium *Campi Lestrygonii* genoemt wierden. Ovidius vooronderstelt, dat zy Grieken van oorsprong waren. Het is zeker, dat Homerus hen vergelykt by reuzen; maar Bozius hadt onder dit voorwendsel niet moeten zeggen, dat zy volgens de fabelen de goden beoorloogden; dat Hercules hen bestreedt; dat zy door den blixem vernielt wierden; dat de velden tusschen den berg Vesuvius en Pozzuolo daarom *Phlegræi Campi* genoemt waren, en dat de vlammen van den berg Vesuvius ontstaan uit die, welke de Lestrygonen in de helle branden. Hy geeft voor, dat Homerus, Pindarus, Polybius in het II boek, en Strabo in het V boek, deze zaken verzekeren. Hy vergist zich; de Lestrygonen bebouwden het landt niet, maar zy hadden kudden. Homerus heeft zich onkundig getoont van den hemelkring, wanneer hy hen geplaatst heeft in een klimaat, alwaar de nachten zeer kort waren. Brittannicus heeft ten onrechte verzekert, dat Thucydides gelooft heeft, dat de Lestrygonen een fabelachtig volk waren: hy zegt alleenlyk dat men verhaalt heeft, dat de Lestrygonen en de Cyclopen de oudste inwoners van Sicilië waren; maar dat hy niets van hunnen oorspronk aan te tekenen hadt, en dat hy niet weet van waar zy gekomen waren, noch wat van hen geworden was.

LESTITHIEL, of LESTWITHIEL, eertyds in 't Latyn *Uxella*, *Uzella*, een oud vlek der Damnoniers. Het is in het graafschap van Cornwal, in Engelandt, aan de rivier Fowey, twee mylen van de zee van Britannië. Dit vlek is een der vier, alwaar men het Cornwals tin merkt of tekent, en het heeft zitting en stem in het Parlement van Engelandt. *Maty Dict.*

LESTWITHIEL, eene stadt in het landt van Cornwal, aan de rivier de Tay; zy is wel gebouwt, en wordt bestiert door eenen Lord major en Aldermans. Zy heeft deel in den tinhandel, en men maakt aldaar het magazyn van het zelve, om het uit te delen, na dat het gemerkt is. Zy is 160 Engelsche mylen van Londen gelegen. *Engelsch Dict.*

LESZINSKY. Het geslacht der graven en heeren van *Lesno* of *Lissa* is in Polen zo oud, als de Christelyke Godsdienst oud is in dat koninkryk. Het zelve is afkomstig uit Bohemen en Moravië van *Philips van Persten*, (dat is, van den ring) die in het jaar 965 de dochter van Boleslaus, hertog van Bohemen, Dambrowka, den toenmaligen hertog van Polen, Miecislaus, als gemalin toevoerde, en zich in Polen nedersloeg. Van dien stamvader zyn gesproten *Bozusta*, (dat is, Godsmondt) aartsbisschop van Gnezen, die in het jaar 1072 stierf; *Werner*, aartsbisschop van Gnezen, en eerste prins, overleden in het jaar 1170; de waiwode *Bronissius*, die het klooster Paradis stichtte, en in het jaar 1234 stierf; *Predislaus*, waiwode van Kalisch, generaal hoofdman van groot-Polen, die in het jaar 1370 bloeide, en drie zonen naliet, van welke de eerste, *Frederik*, bisschop van Cujavië en Pomeren, de twede, *Raphaël*, ondervoorsnyder van Pozen, en starost van Siradië, en de derde, *Johannes*, kastelein van Kalisch is geweest. Des zelfs zoon *Raphaël*, heer van Lesno, generaal van groot-Polen, stierf in het jaar 1450, en liet een zoon van dien naam na, die door keizer Frederik den III Ryksgraaf gemaakt, en in Polen kastelein van Gnezen, naderhandt van Pozen, en eindelyk Rykshofmaarschalk wierdt. Hy hadt dertien starostdyen gehad, en is in het jaar 1507 gestorven. Zyne drie zonen waren *Raphaël*, kastelein van Przemisl, die in het jaar 1560 overleedt; *Caspar*, kastelein van Kalisch; en *Paulus*, kastelein van Rochzow. Graaf Caspar hadt twee zonen, *Raphaël*, kastelein van Przemisl, die de stadt Lissa stichtte, en met vryheden beschonk; en *Johannes*, kastelein van Przemisl, wiens zoon *Raphaël* de voornaamste onder de genen is geweest, die in Polen de Boheemsche belydenis aannamen. Hy stichtte verscheide Luthersche scholen en kerken. Toen hy als afgezant naar Muskovië reisde, nam hy eenige geestelyken mede, die aldaar met de Grieksche bisschoppen disputeerden. Zyne zonen waren: *Johannes*, kapitein van Radzow; *Andreas*, waiwode van Brzesty in Cujavië; *Wenceslaus*, grootkancelier en generaal van groot-Polen. De zoon van Andreas, *Raphaël Leszinsky*, graaf van Lissa, of Lesno, waiwode van Bels, nam de uit Silesië verdrevene Luthersche troepen op, vergunde hen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst, nevens kerken en scholen te bouwen, invoegen onder zyne bescherming de eerste Luthersche kerk te Lissa in het jaar 1635 is gesticht. Hy stierf in het jaar 1636, in den ouderdom van 75 jaren, aan eene beroerte. Hy hadt vier zonen: *Andreas*, *Raphaël*, *Bogislaus* en *Uladislaus*. Bogislaus, graaf van Lissa, voornaamste senator der republyk, en aartsschatmeester, enz. ging van den Lutherschen tot den Roomsch-Katholyken Godsdienst over. Zyne zonen by

Johanna Catharina, dochter van Alexander Lodewyk, vorst van Radzivil, en weduwe van Jakob, grave van Weyher, waren: *Johannes*, die jong stierf; *Bogislaus*, kancelier der koninginne Eleonora, en naderhandt bisschop van Plutzko, en *Raphaël Leszinsky*, graaf van Lesno, generaal van groot-Polen, kroonsschatmeester, die van den koning Augustus en de republyk als afgezant aan de Ottomannische Porte wierdt gezonden, is den 31 January des jaars 1703 te Oels in Silesië gestorven. Hy was den 15 November des jaars 1670 met Anna, dochter van Stanislaus Johannes Jablonowsky, getrouwt, by welke hy *Stanislaus* teelde, die eerst waiwode van Pozen, en starost van Adelnau, en naderhandt den 12 July des jaars 1704, in den nacht te tien uuren door de geconfedereerde als koning uitgeroepen, den 4 October des jaars 1705 gekroont, en *Stanislaus* de I genoemt wierdt, wien ook koning Augustus naderhandt by de Alt-Ranstadsche vrede den 24 September des jaars 1706 zyn recht op de Poolsche kroon afstondt. Maar in Augusty des jaars 1709 moest hy wederom Polen verlaten, waar op hy naar de provinciën des konings van Zweden, en inzonderheit naar het hertogdom van Tweebrugge week, van waar hy zich na de doodt van dien koning, den 11 December des jaars 1718 voorgevallen, naar de Elzas begaf, en in Juny des jaars 1719 te Straasburg opentlyk wierdt ingehaalt; maar zich tegenwoordig in Vrankryk onthoudt. By zyne gemalinne Catharina Opalinsky, met welke hy in het jaar 1698 trouwde, heeft hy verscheide dochteren verwekt, van welke thans alleen nog in het leven is *Maria*, geboren den 23 January des jaars 1703, en getrouwt den 5 September des jaars 1725 met *Lodewyk* den XV, koning van Vrankryk.

LESZINSKY, (JOHANNES) graaf van Lesno, waiwode van Pozen, generaal van groot-Polen, was de zoon van Andreas Leszinsky, grave van Lesno, waiwode van Brzest in Cujavië, en starost van Nakkel, en van zyne derde gemalinne, Sophia de Brin Opalinsky, en de oudste broeder van Wenceslaus Leszinsky, aartsbisschop van Gnezen. Wanneer in het jaar 1645 het zogenaamde *colloquium charitativum* wierdt gehouden, was hy van koning Uladislaus den IV, nevens den grootkancelier, den vorst Georg Ossolinsky, als commissaris en afgezant aangestelt. Daar op wierdt hy koninklyke Poolsche opperhofmaarschalk en starost of hoofdman te Mariënburg in Pruissen. In het jaar 1651 zondt hem de koning Johannes Casimir naar Lubek, om met de koninginne Christina van Zweden over de vrede te handelen, die echter voor dit maal te niet liep: doch als de zelve in het jaar 1653 aldaar hervat wierdt, moest hy wederom derwaarts gaan. Wanneer de koningin Christina de Zweedsche kroon hadt afgestaan, moest hy nevens den onderkancelier Alexander Natussewitz van Litthauwen in het jaar 1655 naar Stokholm gaan by den nieuwen koning Karel Gustaaf, om den gedreigden oorlog in der minne voor te komen; hoewel hy van daar naar Pomeren, werwaarts de koning kwam, te rug gezonden, en eindelyk met goed antwoordt afgevaardigt wierdt. In het kort, daar volgde nog in het zelve jaar, in plaats van vrede, een oorlog, zo dat de koning van Zweden in Polen viel. Schoon nu velen hunnen koning verlieten, bleef hy hem echter altydt getrouw. Hy was mede tegenwoordig by de belegering en herovering der stadt Crakau in het jaar 1656, en wierdt, na dat in het jaar 1655 Christoffel Opalinsky was overleden, in zyn plaats waiwode van Pozen, en naderhandt generaal van groot-Polen; ook wierdt hy in 't jaar 1675 aan keizer Ferdinand den III gezonden, om by den zelven om hulp aan te houden, het welk hy ook zo gelukkig uitvoerde, dat na de doodt van gemelden keizer, kort daar op gevolgt, des zelfs zoon en opvolger Leopoldus de verzochte hulp werkelyk gaf. Na dat tusschen zynen koning en den keurvorst Frederik Wilhelm van Brandenburg, die te voren met den koning van Zweden was in alliantie geweest, in het jaar 1657 een volkomen verdrag van vrede wierdt gemaakt, was hy een der genen, die het zelve, uit welkers kracht den gemelden keurvorst de ampten Butow en Lauenburg erffelyk afgestaan wierden, in het jaar 1658 ondertekende en verzegelde. In het jaar 1659 wierdt hy door den koning benoemt om nevens den vorst Sebastiaan Lubomirsky, den grootkancelier van Polen en Litthauwen, Nikolaus Prazmowsky, en Christoffel Paz, als mede nevens den ryksreferendaris, Johan de Raziborsky, Morstein, en de hofschatmeester Uladislaus de Naglowice Rey, de vrede met de Zweedsche gevolmachtigden te sluiten. Hy was daar benevens het hoofdt van dit gezantschap, en kwam vooraf, nevens den heer Prasmowsky, en den Littauwschen onderkancelier Narassewitz, te Toren, om met de keizerlyke gezanten, den grave Colobrat, en de heeren van Isola, als mede met de Brandenburgsche afgezondenen te handelen, waar op zy zich in het klooster Oliva begaven, alwaar den 3 May des jaars 1660 de vrede wierdt gesloten; waar op hy zynen overigen leeftydt in zyn vaderlandt in rust doorbragt.

LETECH was by de Hebreën een zeker getal en maat van graan, zo veel als een ezel kon wegdragen, namelyk 15 *sata*, of een half *cor*. *Waserus de mens. Hebr.* 26. *Goodwin. Mos. & Aaron.* 6, 8, 19. *Bernardus de pond. & mens. l.* I. *p.* 72.

LETHE, eene der gewyde fonteinen van Beotië, van welker wateren de genen, die het orakel van Trophonius kwamen raadplegen, verplicht waren te drinken. Daar was eene rivier van den zelven naam, in Afrika, naby het grote Syrthus, welke na in eenen afgrondt gevallen te zyn, en eenige mylen onder de aarde gelopen te hebben voorby de stadt Berenice stroomde: het welk gelegenheit gegeven heeft aan de fabel, dat de rivier LETHE eene rivier van de helle was, en dat de zelve het geheugen deedt verliezen. Daar is eene andere rivier LETHE in Lydië, welke ontstaat uit den berg Pactyas, en welke, door Magnesië gelopen zynde, zich ontlast in den Meander: men noemt de zelve tegenwoordig *Fium di Margresia*. Daar is nog eene rivier van dezen naam in Macedonië; eene andere in Kandië; en eindelyk eene in Spanje, welke by S. Estevan di Lima voorby loopt.

LETHE, in 't Latyn *Oblivio*, wierdt by de Persianen in de laatste tyden de gevangenisse genoemt, waar in de genen geworpen wierden, die het leven verbeurt hadden, en afgemaakt zouden worden. De oorzaak van deze benaming was, om dat zulke gevangenen reets zo goed als vergeten waren, en men ook dikwils verboodt hunne namen meer te noemen; *Brissonius de regno Persarum l.* II. *p.* 258.

LETHMAT, (HERMANNUS) deken en groot-vikaris van Utrecht, en Doctor van de Sorbonne, was van Gouda in Hollandt. Zyne lere en zyn yver voor den Roomschen Godsdienst maakten hem geacht by de Roomsch-Katholyken in de XVI eeuw. Hy schreef verscheide werken, en onder anderen een *De instaurandâ Religione*, dat hy opdroeg aan keizer Karel den V, en dat negen verhandelingen vervat. Hy stierf te Utrecht den 6 December des jaars 1555, in den ouderdom van 63 jaren.

LETI, (GREGORIUS) een vermaard historieschryver in de XVII eeuw, was gesproten uit een Italiaansch geslacht, dat voorheen te Bononië in goed aanzien was. *Marcus Leti*, de grootvader van Gregorius, die alleen van dit geslachte overig was, begaf zich naar Rome, om aldaar zyn geluk te zoeken, en wierdt, na dat hy 2 jaren hofjonker geweest was by den kardinaal Aldobrandino, naar Ancona gezonden, om aldaar het ampt van rechter te bekleden. Wanneer hy nu 3 jaren in deze waardigheit gesleten hadde, keerde hy weder naar Rome, alwaar hy onder den paus Paulus den V verscheide bedieningen hadt, doch eindelyk door de gunst van den kardinaal Borghese, die des pauzen neef was, en te gelyk met hem te Bononië gestudeert hadt, gouverneur van Rimini wierdt, en in die waardigheit ter zelver plaatse stierf in den jare 1608, en by zyne gemalinne Laura Pizzi, de dochter van een beroemd advokaat, twee zonen, *Augustinus Franciscus* en *Hieronymus* naliet, van welke de eerste zich in den geestelyken standt begaf. Hieronymus wierdt in den beginne pagie by den prins Karel de Medicis, en het 16 jaar zynes ouderdoms bereikt hebbende, begaf hy zich in krygsdienst, welken hy eerst te Pisa aannam, doch daar op door den groothertog van Toskane tot hoofdman over eene compagnie voetvolk, die hy den Spanjaarden naar Milaan te hulp zondt, aangestelt wierdt, ook van den zelven door aanpryzing van den prins Karel den tytel van Raadt verkreeg. Hy bleef 6 jaren te Milaan, en in het eerste, namelyk het jaar 1628, trouwde hy met Izabella Lampognana, welke uit een voornaam adelyk geslachte was, en teelde by de zelve eene dochter, *Catharina*, die naderhandt uitgetrouwt wierdt met den Raads-secretaris Rena, en eenen zoon *Gregorius*, welke de zelve is, van wien hier gesproken wordt. Deze wierdt geboren den 29 May des jaars 1630. Ondertusschen hadt Augustinus Franciscus Leti, die auditeur van de nunciature te Napels wierdt, zynen broeder Hieronymus het gouvernement der stadt Amantea in Kalabrië, benevens den tytel van overste van het garnisoen der citadelle, verkregen, waarom Hieronymus zich derwaards begaf. Doch Gregorius wierdt, zo haast zyn ouderdom zulks toeliet, by de Jesuiten naar Cosenza gezonden, alwaar hy onder Merenda en Recupito studeerde. Kort daar op wierdt hy berooft van zynen vader, die in den jare 1639 te Salerno stierf, op welke plaats hy eene andere bevordering bekomen hadt. Hy bleef echter te Cosenza tot den jare 1644 toe, wanneer zyn vaders broeder, die reets een prelaatschap hadt, hem te Rome by zich deedt komen, alwaar hy 6 maanden bleef, en daar op naar Milaan reisde, om zyne moeder te bezoeken, die in den jare 1646 stierf. Hy keerde hier op weder naar Rome, en bleef drie jaren by zynen oom, doch zodanig, dat hy gedurende dien tydt verscheide reizen deedt. Deze zyn vaders broeder nu hadt in den beginne besloten, dat hy in de Rechten zonde studeren, op dat hy daar door met eene aanzienlyke plaats in het Roomsche gerechte, of in de kancelery voorzien zou kunnen worden. Maar naderhandt wilde hy, dat hy zich in den geestelyken standt zou begeven, waar toe Gregorius Leti echter gansch geen genegenheit hadt, waarom hy ook van Rome vertrok, en zich twee jaren by de bloedvrienden van zyne moeder te Milaan ophieldt. Hier op bezocht hy wederom zynen oom, die toen vikaris was te Orvieto, en hem op nieuw voorstelde, dewyl hy gene zucht tot den krygsdienst hadt, ook de studiën te verlaten, en voorts gene middelen om als een edelman te leven, dat 'er niets meer voor hem overig was, waar door hy zyn geluk kon maken, dan dat hy zich in den geestelyken standt begaf, al het welke echter by Gregorius weinig ingang vondt. Wanneer hy 24 jaren oud was, verkreeg hy het bestier van zyne eige goederen. Zyn oom wierdt daar op bisschop van Aquapendente, en begeerde zeer yverig, dat Gregorius by hem zou komen. Maar deze verteerde zyn kapitaal met reizen, en kon ganschelyk niet besluiten, den wil van zynen oom te volgen, en in den geestelyken staat te treden, maar hadt steeds dit antwoordt gereed, dat hy noch degen noch brevier begeerde. Maar eens beving hem de lust om zynen oom in den bisschoplyken standt te zien, welke, wanneer hy bespeurde, dat hy weinig aandacht in den Godsdienst liet blyken, in de tegenwoordigheit van zynen vikaris tegen hem zeide: *Godt verhoede, dat gy niet eens een groot ketter wordt.* Hy geboodt hem ook, dat hy voortaan niet weder in zyn huis zou komen. Doch hy wierdt daar door bewogen noch verder tot zyne gedachten van den Godsdienst over te hellen, die hy door het lezen van eenige verboden boeken gekregen hadde; en de-

dewyl hy begerig was iets nieuws te weten, hadt hy gelegenheit gevonden, de ſchriften van Pallavicini, namelyk: *La Bacinata, il divortio celeſte, la Batarella*, en anderen te bekomen, waar door hy in diergelyke gedachten nog meer geſterkt wierdt; hoewel hy al van het 13 jaar zyns ouderdoms af de lere van het gezag der kerke, in een perſoon beruſtende, van het vagevuur, van de transſubſtantiatie, en van de waarachtige tegenwoordigheit des ligchaams van Chriſtus in het Avondmaal, naar zyn voorgeven, niet wel hadt kunnen begrypen, gelyk hy zich dan ook deswegen zes jaren van het H. Avondmaal onthouden hadt. Wanneer hy nu het huis van zynen oom moeſt verlaten, beſloot hy naar Vrankryk te gaan; maar wanneer hy te Alexandrië kwam, gebeurde het, dat die ſtadt in de zelve nacht van zyne aankomſt, namelyk den 19 May des jaars 1657, door de vyanden berend wierdt, en hy moeſt zich alzo drie maanden aldaar ophouden. Wanneer hy zich van daar naar Genua begaf, wierdt hy bekend met eenen Hugenoot, de Saint-Lion genaamt, die in dienſt was by den marquis van Valavoir, generaal van het Franſche voetvolk; en dewyl zy beide van tamelyken gelyken aardt en neiging waren, ſpraken zy dikwils over zaken van den Godsdienſt, waar in Gregorius Leti zich eindelyk zo ver uitliet, *dat hy, indien hy van Godsdienſt veranderde, dien zou aannemen, die het meeſt overeenkwam met de orde van de natuur.* Zyne voorgenome reize naar Vrankryk willende vervolgen, kocht hy twee paarden, een voor hem, en het andere voor zynen dienaar, en ontmoette gelukkiglyk den heer Nicolaus Santini, (naderhandt een der rykſte en aanzienlykſte Raadsheeren van Lucca) een edelman van Lucca, oud 22 jaren, die welgemaakt was van perſoon en van een groten geeſt, en die naar Parys ging, om aldaar te trouwen, van zes perſonen verſelt zynde. Leti, gelovende in dit geſelſchap in zekerheit te kunnen reizen, in plaats van wiſſelbrieven te nemen, gelyk hy eerſt beſloten hadt, nam duizend piſtolen in baar geldt. Zich op weg begeven hebbende, bleven zy acht dagen te Turin, om dat de heer Santini, een zoon zynde van eene zuſter van den kardinaal Spada, aldaar zeer wel ontfangen wierdt, inzonderheit door den nuncius. Van Turin gingen zy naar Geneve, alwaar Leti, na dat zy drie dagen aldaar geweeſt waren, afſcheidt nam van den heer Santini, welke begon te vermoeden, dat hy van Godsdienſt wilde veranderen, en de kapellaan van dezen edelman van Lucca, Don Domenico genoemt, en die de muzyk volkomen verſtondt, betuigde op zyn vertrek aan Leti, dat hy door zyne redenen beſpeurt hadt, dat hy in den geeſt eenige gedachten hadt, welke hy niet zeide. Santini nam den dienaar van Leti met zich, aan welken de laatſte zyne gages betaalde, en hem het paardt gaf, dat hy bereden hadt. Leti bleef vier maanden te Geneve; zonder van Godsdienſt te veranderen, gehuisveſt zynde by den heer Miroglio, die kanunnik was geweeſt te Caſal, en die zyn nabeſtaande was, hoewel in een verren graadt. Hy wilde van te voren kennis nemen van de regering van die ſtadt, en van de oeffeningen van Godsdienſt aldaar. Vervolgens naar Lauſanne, eene ſtadt van het Canton van Bern, gegaan zynde, om zich voor eenige dagen aldaar te vermaken, maakte hy aldaar kennis met Johannes Antony Guerin, een beroemd geneeskundigen, een deugdzaam man, welbedreven in de zaken van den Godsdienſt, en van een aangenamen omgang. By den zelven gehuisveſt zynde, en verder onderzoek gedaan hebbende, deedt hy in weinig dagen belydenis van den Hervormden Godsdienſt, en trouwde eenige maanden daar na met des zelfs dochter. Eenigen tydt in deze ſtadt doorgebragt hebbende, ſloeg hy zich neder te Geneve, in de maandt Maart des jaars 1660. Eenig verſchil ontſtaan zynde tuſſchen den hertog van Savoje en de ſtadt Geneve in den jare 1668, zondt deze ſtadt deswegen naar Turin de ſyndiquen Dupan en Pictet, waar van de laatſte verſeld was van zyn oudſten zoon, en de ander van Johannes Dupan, advokaat, zynen broeder. Deze heeren, te Turin zynde, gingen den heer Moroſini, ambaſſadeur van Venetië aan dat hof, bezoeken, die hen terſtondt naar tyding vroeg van Leti. Deze heeren vonden goed zorgvuldig onderzoek te doen naar eenen man, die alreets eenig gerucht begon te maken in hunne ſtadt door het ſchryven van verſcheide boeken. J. Dupan hadt in het byzonder de nieuwsgierigheit om zulks in den grondt te weten, om dat hy een nabuur en vriendt was van den heer Leti, en hem eene dochter ten doop hadt aangeboden. De heer Moroſini antwoordde hen: *Dat de heer Leti van zyn vaders en moeders zyde van een edel geſlachte was; dat de biſſchop van Aquapendente, zyn oom, die hem eens te Venetië aan hem aangeprezen hadt, van zyne beſte vrienden was, en dat die prelaat aan hem in deze ambaſſade geſchreven hadt om zyn vlyt aan te wenden om hem van Geneve te trekken.* Dupan verwonderde zich over het gene deze ambaſſadeur daar by voegde, *dat verrichtingen van dat ſlag aan geen Venetiaan gegeven moeſten worden*, als of hy hadt willen zeggen, dat de Venetianen zich weinig bekreunden van wat Godsdienſt iemandt was. Deze heeren, te Geneve wedergekeert zynde, deden verſlag daar van aan den Raadt, die met vermaak deze omſtandigheden vernam, en meer achting begon te hebben voor den perſoon van Leti. In den jare 1674 een zeer honorabelen brief ontfangen hebbende van de akademie van Parys, en den zelven medegedeelt hebbende aan den Raadt, in welken hy gelezen wierdt, zo wieſch daar door nog meer de achting, die men voor hem hadt; waar door het tot een ſeldzaam voorbeeldt gebeurde, dat men hem een geſchenk deedt van het burgerſchap der ſtadt, waar voor men gemeenlyk 300 kronen betaalde. Hy was de eerſte burger, die het gemaakt wierdt door geheime ſtemmen, en die der 23 Raadsheren waren alle in zyn voordeel. Voorts ziet men het verſlag der gedeputeerden te Turin, waar van geſproken is in de regiſters van den Raadt, op den 25 November des jaars 1674, geſchreven van de handt van den heer de la Rive, ſyndicus, en toen ſecretaris van ſtaat. Men heeft gezegt, dat het een ſeldzaam voorbeeldt was, dat de heer Leti burger van Geneve was gemaakt, om dat nooit een geboren Italiaan dat burgerſchap gehad hadde, hoewel men het zelve niet weigerde aan hunne kinderen, die te Geneve geboren waren. Hy hadt in het vervolg moeielykheden in deze ſtadt, waar van hy de hiſtorie in het brede beſchreven heeft in het V ſtuk van zyne *Hiſtoria Genevrina.* In den jare 1679 in Vrankryk gegaan zynde, gebeurden hem aan het hof verſcheide zaken, welke hy beſchreven heeft in de voorrede van zyne Monarchie van Lodewyk den XIV. Hy begaf zich naderhandt in den jare 1680 naar Engelandt, alwaar hy met veel goedheit ontfangen wierdt door koning Karel den II; en deze prins geboodt na het eerſte gehoor, dat hy by hem hadt, dat men hem een geſchenk zou doen van duizend kronen, welke hem terſtondt betaalt wierden door den groottreſorier Hyde, met belofte van de waardigheit van geſchiedſchryver (*Hiſtoriographus*). Hy ſchreef aldaar de Hiſtorie van Engelandt; maar dit werk niet behaagt hebbende aan het hof, ter oorzake van zyne gewone vryheit in 't ſchryven, wierdt hem geboden binnen tien dagen uit het koninkryk te vertrekken. Hy trok in den jare 1682 naar Amſteldam, alwaar hy als hiſtorieſchryver een jaargeldt hadt. Daar was miſſchien nooit een man onvermoeider dan hy. Hy ſtondt in de ſomer en winter des morgens vroeg op, en hadt geen groter vermaak dan om op zyne ſtudeerkamer te arbeiden. Hy hadt in zyne jonkheit genegenheit gehad voor de poëzy, en hy ſchreef in Italië verſcheide bruiloftszangen en klinkdichten, welke hy aanboodt aan verſcheide akademien, waar van hy een lidt was; en eene akademiſche redenvoering, genoemt *L'R bandita*, om dat daar in gene eene R is, tot lof van de jonkheit, welke hy den Humoriſten te Rome aanboodt. Hy ſtierf te Amſteldam den 9 Juny des jaars 1701, in het 72 jaar zyns ouderdoms getreden zynde. Zie hier de lyſt der werken van dezen ſchryver.

Te Geneve heeft hy uitgegeven:

Le Viſioni Politiche.
La vita di Donna Olympia.
La vita di Siſto V. 2 vol.
Il S indicato d'Aleſſandro VII.
Ambaſciata di Romulo à Romani.
Gli Amori di Carlo Gonzaga.
Il Nipotiſmo di Roma. 2 vol.
Il Cardinaliſmo. 3 vol.
Dialoghi Iſtorici. 3 vol.
Dialoghi Politici. 2 vol.
Segreti di Principi. 3 vol.
Itinerario della Corte di Roma. 3 vol.
Il livello Politico. 4 vol.
L'Italia Regnante. 4 vol.
Il Vaticano languente. 3 vol.

Alle deze werken zyn in duodecimo.

La vita di Philippo II. in 4. 2 vol.
Diſcorſi de' Martiri & Epitalami, enz.

Behalven dat heeft hy de zorge gehad van den druk van de *Bilancia Politica*, en heeft 'er het derde ſtuk bygevoegt en de conclaven der pauzen.

In Vrankryk heeft hy doen drukken het Lofſchrift van Lodewyk den XIV, genoemt *La fama geloſa della fortuna:*

Te Londen *Il Teatro Brittannico.* in 4. 2 vol.

Te Amſteldam het zelve *Teatro Brittannico.* in 12. in vyf ſtukken.

Il Ceremoniale. in 12. 6 vol.
La Hiſtoria Genevrina. in 12. 5 vol.

Een tweden druk veel vermeerdert *della Vita di Siſto V.* in 3 ſtukken.

La Monarchia di Luigi XIV. 2 vol. in 12.

Il Teatro Germanico. in 4. 2 vol. met eene menigte van printverbeeldingen.

La Hiſtoria di Brandeburgo. 2 vol.
La Hiſtoria di Saſſonia. 2 vol.
Il Teatro Belgico. 2 vol. met 112 platen.

La Monarchia della Real Caſa di Borbone, 7 vol. met verſcheide kopere platen. Deze vyf laatſte werken maken 15 grote ſtukken in 4. welke alle bibliotheken waardig zyn, niet alleenlyk ter oorzake van de fraaie en nodige ſtoffen, welke zy vervatten, en van de belangen van gansch Europa, welk de ſchryver daar in verzamelt heeft; maar ook ter oorzake van de ſchoonheit van het papier en van de letteren.

La vita di Cromwel. in 8. 2 vol.
La vita della Regina Elizabeth. in 12. 2 vol.
Il prodigio della Natura & della Gratia.
Poëma Heroïco ſopra l'intrapreſa d'Inghilterra del Principe d'Oranges, met vyftig platen.
La vita del Duca d'Oſſuna. 2 vol. in 12.
Lettere. 2 vol. in 12.
Ragguagli Hiſtorici. 2 vol. in 8.
Vita di Carolo V. 4 vol. in 12.

Van deze ſchriften zyn vele in het Franſch, in het Nederduitſch

en Hoogduitsch overgezet. Men ziet in het Fransch nog een van zyne werken naar het Italiaansch vertaalt, en genoemt: *Critique sur les Loteries.*

LETINES, LESTINES, of LIPTINES, *Liptinæ*, of *Lestinæ*, eertyds een koninklyk paleis naby Bink in Henegouwen, in het bisdom van Kameryk. S. Bonifacius en eenige andere prelaten vergaderden in den jare 743 in een concilie te Lestines, alwaar men vier constitutiën of canons maakte, en men keurde zeven andere goed van een ander synode, weinig tyds van te voren gehouden. Carolomannus, die in Austrasië regeerde, deedt aldaar met toestemming der kerkelyken, of gewillig, of gedwongen, bevelen, dat hy, om de oorlogen te voeren, welke hy met zyne naburen hadt, een gedeelte der landen van de kerke zou mogen nemen, en de zelve aan de zynen geven.

LETO MORTO, eene kleine rivier van den Kerkelyken Staat in Italië. Zy loopt in het Mark van Ancona, beoosten de stadt Fermo, en ontlast zich in de golf van Venetië, een weinig beneden die stadt. *Maty Dict.*

LETRIM, (HET GRAAFSCHAP VAN) eene landstreek in de Iersche provincie Connaught. Het zelve is gelegen omtrent den oorsprong van de vermaarde rivier Shannon, op de grenzen van Ultonië en van Lagenië, hebbende ten Zuiden de graafschappen van Slego en van Roscomen. Zyne lengte is van 17, en zyne breedte van 4 of 5 mylen. Zyn grondt is zeer bergachtig; maar heeft zulke goede weiden, dat men verplicht is de kudden daar uit te jagen, om de zelve te beletten te veel te eeten. Men heeft eertyds 120000 stuks vee op eenen tydt te gelyk daar in gestelt. De voornaamste of hoofdplaats van dit graafschap is mede LETRIM genoemt; daar naast is Achonry aanmerkenswaardig, dat eertyds een afzonderlyk bisdom was, doch naderhandt aan dat van Elphin gehecht is. Daar benevens zyn Jamestown en Carickdrumrusse de voornaamste plaatsen van deze landstreek. De koninginne Elizabeth gaf den tytel van baron van Letrim aan Johannes Burgo, een zoon van Richard, graaf van Clan-Richard. *Cambden Britann. p.* 1006. *Maty Dict.*

LETTEBERT, of LETTELBERT, een dorp in de Groninger Ommelanden, onder het Wester-kwartier, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van het Wester-kwartier.

LETTEN, in 't Latyn *Lettia*, is de naam van een der twee delen van de provincie van Lyflandt. Zy grenst tegen het Noorden aan de andere Lyflandsche provincie, welke Esthen genoemt wordt, tegen het Oosten aan Muskovië, tegen het Zuiden aan Courlandt, en tegen het Westen aan den Lyflandschen zeeboezem. De voornaamste plaatsen daar in zyn Riga, Kockenhauzen, Mariënhauzen en Dunaburg. Zie LYFLANDT.

LETTER, eene afbeelding, karakter of trek van de pen, waar over een volk overeengekomen is, om eenige zaak te betekenen, en waar van de zamenvoeging dient om de woorden uit te drukken. Men kan de zelve ook de elementen der woorden noemen, of het ondeelbaar deel van eene rede, een byzonder geluidt hebbende.

Het A B, of Alphabeth, van ieder taal is zamengestelt van een zeker getal van deze letteren of karakters, die een verschillend geluidt, gedaante en betekenis hebben. Het Latynsche A B, of Alphabeth, heeft gemeenlyk maar drie en twintig of vier en twintig letteren; zo ook het Fransche: het Hebreeusche twee en twintig, zonder de klankstippen: doch ons Nederduitsch heeft 'er zes en twintig, als nader aangeroert zal worden. De schryfkunst is niet eensslaags uitgevonden. Daar zyn verscheide eeuwen nodig geweest om te vervullen of te voltooien het gene ontbrak aan die verbeeldingen der dieren, waar van de eerste volkeren zich bedienden, gelyk men ziet by Tacitus. De Egyptenaars noemden, naar zyn gevoelen, zich de uitvinders daar van; maar het is waarschynlyker, dat de Hebreën, of, gelyk byna alle de ouden hen noemen, de Chaldeeuwen of de Pheniciërs hunne meesters geweest. Dit is het, dat Lucanus zegt:

> *Phœnices primi, famæ si creditur, ausi*
> *Mansuram rudibus vocem signare figuris.*

Het welk *Brebeuf* zo gelukkiglyk heeft uitgedrukt door deze Fransche vaarzen:

> *C'est de lui que nous vient cet art ingenieux,*
> *De peindre la parole & de parler aux yeux,*
> *Et par les traits divers de figures tracées,*
> *Donner de la couleur & du corps aux pensées.*

Dat men aldus in het Nederduitsch heeft nagevolgt:

> *Wy zyn aan hen het eerst die schrand're kunst verplicht,*
> *Van 't woordt te schild'ren, en te spreken voor 't gezicht,*
> *Waar door verschillende verbeeldingen en trekken*
> *De verwe en 't ligchaam der gedachten kunnen strekken.*

Het komt daar door, dat deze letteren *Phenicische* genoemt wierden door de Grieken. Diodorus van Sicilië zegt ondertusschen, dat zulks niet zeker is, en dat men geloofde, dat zy alleenlyk de gedaante der letteren verandert hadden. Augustinus en vele anderen menen, dat het Joodsche volk de karakters geleert hadt van de patriarchen; en datzelfs voor den zondvloedt, naar het getuigenis van Josephus, de eerste karakters daar van gegraveert waren op kolommen, welke Seth deedt oprechten, om de wetenschappen, welke hy ontdekt hadt, te bewaren. Dit heeft overeenkomst met het gene Plinius zegt van de Assyrische letteren, welke niets anders zyn dan de Hebreeusche, of de Chaldeeusche. *Voor my*, zegt die schryver, *ik geloof, dat de Assyrische letteren altoos geweest zyn.* Hyginus schryft aan de Parquen de uitvinding van deze Grieksche letteren toe, als: A, B, H, I. T. Y. En Martianus Capella noemt de zelve daarom de *geheimschryvers* der hemelen. Josephus, in het begin der Joodsche Oudheden, het gevoelen der Grieken en Egyptenaars verwerpende, wil, dat men wete, dat de Grieken zeer laat de kennisse der letteren verkregen hebben, welke zy ontfangen van de Pheniciërs, en niet van Cadmus, dewyl men in dien tydt gene opschriften voor de tempelen der goden, of in de openbare plaatsen vindt, zynde het zeker, dat de Grieken niets ouder hebben dan de werken van Homerus; hoewel Cicero, in zynen Redenaar, *Brutus* genoemt, zegt, dat 'er ouder dichters geweest zyn dan Homerus, welke zich vergenoegden met hunne vaarzen uit het geheugen op te snyden, om dat men het schrift, of de letteren, nog niet gevonden hadt. Plinius, *l.* VII, *c.* 56, wil, dat de Assyrische letters de oudste zyn, en dat Cadmus, omtrent het 2520 jaar der wereldt, meer dan 250 jaren voor den Trojaanschen oorlog, zestien van de zelve uit Phenicië in Griekenlandt gebragt heeft, te weten: A, B, C, D, E, G, I, L, M, N, O, P, R, S, T, V. by welke Palamedes, gedurende den Trojaanschen oorlog, vier anderen gevoegt hadde, als: Θ, Ξ, Φ, Υ.

Herodotus beweert, dat de Phiniciërs, die met Cadmus in Griekenlandt kwamen, de karakters van de schriftuur aldaar bragten; het welk Diodorus van Sicilië mede verzekert: maar hy toont te gelyk ook aan, dat deze letteren die niet waren, welke Cadmus bragt, dewyl 'er geweest waren voor den zondvloedt van Deukalion; maar dat hy de zelve alleenlyk vernieuwde.

Eupolemus brengt den eersten oorsprong der letteren tot Mozes, die de zelve aan de Joden gaf een langen tydt voor Cadmus, en de Joden aan de Pheniciërs, die hunne naburen waren. Philo de Joodt schryft de zelve toe aan Abraham, een langen tydt voor Mozes; en Josephus, in het I Boek van zyne Oudheden, trekt de zaak nog verder tot op de kinderen van Adam, tot Seth toe, die de karakters daar van graveerde in twee kolommen.

Deze eerste karakters van Mozes waren de hedenhaagsche Hebreeusche karakters niet, welke men gelooft uit Babylonië in Judea gebragt te zyn door Ezra, na de Babylonische gevangenisse; maar die, welke men Samaritaansche noemt, naar het getuigenis van Hieronymus in zyne voorreden over het Boek der Koningen. Het welk overeenkomt met het gevoelen van eenige Rabbynen, daar op steunende, dat de Samaritanen van alle tyden de wet van Mozes hadden, geschreven in vyf boeken, *Pentateuchon* genoemt, in hunne byzondere karakters, en op oude gedenkpenningen van goud en zilver, welke men vondt te Jeruzalem, en in verscheide plaatsen van Palestina. Maar de Joden stemmen zulks niet toe; gelyk men zien kan in den Talmud, alwaar Marsuka zegt, dat de Wet eerst aan het volk van Israël gegeven wierdt in Hebreeusche karakters, en dat de zelve naderhandt door Ezra in de Arameesche taal en in Assyrische karakters gestelt wierdt. Daar zyn eenige schryvers, welke beweren, dat Mozes zich van twederlei karakters bedient heeft, de eene voor de gewyde zaken, dat het Hebreeusch is, en de andere voor de ongewyde zaken, dat het Samaritaansch is, waar van de Chaldeën zich bedienden: en van deze karakters zyn de Grieksche en de Latynsche gemaakt, deze laatsten niet anders zynde dan Grieksche kapitale letters, gelyk Plinius getuigt, die zulks bevestigt door een oud opschrift, gegraveert in metaal, en van Delphos te Rome gebragt:

ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΗΣ Ο ΜΕΝ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΜΕ ΤΕΘΕΙΚΕΝ.

En in het 56 kapittel zegt hy, dat deze letters de Assyrische geweest zyn, of, volgens eenige andere schryvers, de Syrische: maar het zyn veel eer de Samaritaansche, die, behalven de Aleph en de Jod, zo overeenkomstig zyn met de Grieksche en de Latynsche, zo men de zelve aanmerkt en tegen malkander stelt, dat het byna de zelfde zaak is. Eusebius bevestigt deze waarheit door de eige benoeming der Grieken, waar in men, in navolging van het Chaldeeusch met byvoeging van een *a* heeft *Alpha* in plaats van *Aleph*; *Beta*, voor *Beth*; *Gamma*, voor *Gimel*; *Delta*, voor *Daleth*, enz.

Simonides, Evander en Demaratus waren de eersten, die de letteren in Italië bragten, de een uit Arkadië, en de andere van Corinthe; de laatste in Toskane, en de andere in het landt, alwaar hy zich nedersloeg. De oude Grieksche letteren waren inderdaadt gansch gelyk aan de onze; maar men heeft 'er in het begin maar een klein getal gehad; de overige zyn 'er in 't vervolg bygevoegt. De keizer Claudius vondt in navolging der ouden drie letteren uit, die gedurende zyne regering in gebruik waren, en na zyne doodt afgeschaft wierden. De afbeelding van de zelve wordt nog gezien in de tempelen en andere openbare plaatsen in kopere tafelen, waar in men de besluiten van den Raadt graveerde.

Crinitus zegt, dat Mozes de Hebreeusche letteren uitvondt; Abraham de Syrische en de Chaldeeusche; de Pheniciërs die van Attica, waar van 'er Cadmus achttien in Griekenlandt bragt, en die Pelasges overbragt in Italië; en Nicostrata de Latynsche. De Egyptenaars hadden tot de letteren afbeeldingen van gedierten, welke zy hieroglyphische of beeldsprakelyke letteren noemden, en welke Isis uitvondt. De Gotthische letteren, of die van Toledo, wierden uitgevonden door *Guefila*, bisschop der Gotthen.

De letteren F, G, H, K, Q, X, Y, Z waren eertyds onbekend

kend aan de Romeinen, gelyk Claudius Dausquius aantoont in zyne *Orthographia*, alwaar hy den oorsprong der letteren aanwyst.

De letterkundigen onderscheiden de letteren in vokalen en consonanten, of klinkers en medeklinkers; in stomme, dubbelde, vloeibare, en karakteristiche of afbeeldende. Men telt zes vokalen, A, E, I, O, U, Y. Men noemt ze vokalen of klinkers, om dat zy uit zich zelven en door hunne eige kracht klaar en duidelyk klinkende, met of zonder hulpe der medeklinkers eene lettergreep of een woordt kunnen uitmaken. Daar zyn achttien medeklinkers, die eene klinker nodig hebben om uitgesproken te worden, om dat zy uit zich zelven genen klank hebbende, en voor of achter eenen of meer klinkers gevoegt, medeklinken, en hun geluidt den klinkeren mededeelen, om door hunne hulp lettergrepen en woorden te maken: waarom zy dan ook den naam van medeklinkers dragen. Van deze achttien medeklinkers zyn de X en de Z eigentlyk maar verkortingen, ten minste zo als de ouden de zelve uitspraken; de X niet anders zynde dan een *c* en een *s*, te zamengevoegt, en de Z een *d* en een *s*. Om deze reden noemt men de zelve dubbelde letters.

De koning Chilperik wilde in het Fransche A B, of Alphabeth, alle de dubbelde letters der Grieken overbrengen, op dat men door een eenig karakter de *th*, *ch*, *ph*, en *ps* kon verbeelden, het welke in gebruik was zo lang als hy regeerde, volgens het getuigenis van Gregorius van Tours.

Van de zestien overige medeklinkers zyn 'er vier, die men vloeiende noemt, te weten: L, R, M, N, hoewel, om eigentlyk te spreken, de L en R alleen dezen naam verdienen. De twee andere, vooral de M, weinig vloeiend zynde. Daar zyn 'er tien, die men stomme kan noemen, en die men in drie classen of afdeelingen kan onderscheiden, naar de betrekking of overeenstemming, welke zy onder malkander hebben.

Stomme: B, P, F, V. / C, Q, G, J. / D, T.

Van de twee overige maakt de S eene afzonderlyke afdeeling, 't en zy men 'er de tweedubbelde X, en Z, byvoege, om dat zy daar van het voornaamste gedeelte maakt. Wat de H aangaat, de zelve is niet anders dan eene uitblazing, hoewel men die daarom niet uit den ry der letteren moet wegnemen.

Van de klinkers in 't algemeen.

Daar is niets, waar in men de uitspraak der ouden zo veel verandert heeft, dan ten opzichte der klinkers; want men neemt het onderscheidt der lange noch der korte byna niet meer waar, buiten die, welke lang zyn door gesteldheit. Aldus, *amabam* en *circumdabam* uitsprekende, ziet men wel, dat *ma* lang is in het eerste woordt, en *da* kort in het twede. Maar *dabam* en *stabam* uitsprekende, zo zou men niet kunnen raden, of de eerste van het een of van het ander kort of lang is. Maar de ouden onderscheiden naaukeuriglyk in hunne uitspraak alle de lange en alle de korte, op wat plaats de zelve gevonden wierden. Zy namen dit onderscheidt van lange en van korte ook waar in hun geschrift, waar in zy de klinker dikwils verdubbelden, om eene lange lettergreep te betekenen; het welk Quintilianus getuigt in gebruik geweest te zyn, tot op den tydt van Attius. Ja dikwils was 'er zelfs de H tusschen deze verdubbelde klinker om de uitspraak krachtiger te maken, als *Ahala*, voor *Ala*. En daarom vindt men ook by de ouden *mehe* voor *mee* of *me*, en *mehecum* voor *mecum*; op de zelfde wyze, gelyk men zegt *vehemens* voor *vemens*, en *mihi* voor *mi* van de ouden. Maar naderhandt vergenoegde men zich, om te verkorten, met alleenlyk eene streep te maken boven den klinker, om aan te wyzen dat hy lang was, het welk de afschryvers niet begrypende, hebben zy deze streep voor de verkorting of uitlating van eene letter genomen; dit is oorzaak, dat men vindt *totiens* voor *toties*, *vicensimus* voor *vicesimus*, *formonsus* voor *formosus*, *aquonsus* voor *aquosus*, en diergelyken, niet wetende, dat deze streep by de ouden alleenlyk diende om de welluidendheit of stemval aan te wyzen.

Van de klinkers in het byzonder.

Men noemt de drie eerste A, E, I, openklinkers, om dat de zelve met een voller en opener mondt uitgesproken worden dan de andere. De drie laatste klinkers zyn O, U, Y. Men noemt de zelve gesloten, om dat zy met een kleiner en geslotener mondt uitgesproken worden dan de voorgaande. De *Diphthongen*, of tweeklanken, welke Lipsius *Bivocales*, dubbelde klinkers, noemt, worden met een dubbelen klank uitgesproken, gelyk hun naam zulks te kennen geeft; hoewel men de twee klinkers daar in niet even veel hoort, om dat de een zomtyds zwakker is, en de ander sterker; men telt 'er acht in 't Latyn, te weten AE, AI, AU, EI, EU, OE, OI, UI.

Van de medeklinkers.

Men telt achttien medeklinkers, die een klinker nodig hebben om een duidelyken klank te geven, en eene lettergreep te maken. Men verdeelt de zelve in vloeiende en stomme, in fluitende en in blazende. Men heeft reets gezegt, dat 'er vier vloeiende waren, dat is te zeggen, die haastig en gemakkelyk voorbygaan, L, R, M, N. L en R hebben zo groot een overeenkomst, dat de genen, die de R willen uitspreken, daar toe niet kunnende komen, [illegible] de L van [illegible]. Daar [illegible] ontstaat de [illegible] verandering, [illegible] deze [illegible], want de Atheniensen [illegible] κλίβανος, maar de Latynen hebben *Cantherius* [illegible], en *conflacuit* voor *co[illegible]racuit*.

De M heeft een doffen klank, en wordt uitgesproken op het uiterste der lippen, waarom zy *mugiens littera* [illegible]. Zy [illegible] dikwils in het proze, [illegible] zen, *Restitutu'iri*, in de Rechten, voor *restitutum iri*. De N in het tegendeel [illegible] *tinniens littera* [illegible], om dat zy een helderder en scherper geluidt heeft, klinkende tegen het verhemelte van den mondt.

Men noemt stomme medeklinkers die, welke een doffer en minder helderen klank hebben dan de anderen.

De B en de P hebben zulk eene grote gemeenschap met malkander, dat Quintilianus getuigt, dat de reden in *obtinuit* vorderde, dat men een B stelde, maar dat de ooren niet anders dan een Phoorden, *optinuit*. Daarom ziet men door de oude opschriften en door de oude uitleggingen, dat deze twee letteren dikwils vermengt zyn geworden, als *apsens* voor *absens*, *obtimus* voor *optimus*; en de Hoogduitschers zeggen noch *pozum vinum* voor *bonum vinum*. Deze twee letteren hebben dit ook gemeen gehad, dat zy dikwils zonder noodzaaklykheit in de woorden geslopen zyn, als *abporto* voor *alporto*.

De F wierdt uitgesproken als de Φ der Grieken, maar niet met zulk eene sterke uitblazing, gelyk Terentianus getuigt.

De *Vau*, of de medeklinkende V, hadt eene volder uitspraak, maar het minder geblaas, dan men tegenwoordig daar aan geeft.

De C en de Q hebben zo groot eene overeenkomst met malkander, dat verscheide letterkundigen de Q als eene overtollige letter hebben willen verwerpen, voorgevende, dat de C en de U genoegzaam zyn om uit te drukken het gene men stelt door een Q; maar het is zonder reden, dat men de Q heeft willen verwerpen, als Varro doedt, naar het verhaal van Cesorinus, en Licinius Calvus, naar het verhaal van Victorinus; want zy is altoos nuttig; aangezien zy in het gebruik dient om de twee volgende klinkers in eene lettergreep byeen te voegen, daar de C aanwyst, dat de zelve verdeelt zyn. Dit is het, dat het onderscheidt maakt tusschen den noemer (*nominativus*) *qui*, en den gever (*dativus*) *cui*.

De D is niet anders dan eene vermindering en verzachting van de T; gelyk de G van de C, volgens Quintilianus. Deze letters hebben grote gemeenschap in den klank, als beide de tong tegen de tanden slaande, en ras weder te rug trekkende, doch de D slapper dan de T. En dus is de D zachter van geluidt. Deze letters hebben dan zo groot eene overeenkomst met malkander, dat men de zelve om die reden dikwils de eene voor de andere gestelt vindt, als *at* voor *ad*. Quintilianus bespot daarom de genen, die zwarigheit maken om onverschilliglyk de eene voor de andere te schryven, *set* voor *sed*, *haut* voor *haud*, *atque* voor *adque*, gelyk men zulks in de opschriften en elders vindt.

In het Fransch schryft men *voit* met een *t*, hoewel het afkomt van *videt*, en zo dikwils als de D aan het einde van een woordt is, en dat het volgende met eene klinker of met eene onuitgeblazze H begint, wordt die als een T uitgesproken, en men zegt, by voorbeeldt, *un grant homme*, hoewel men schryft *un grand homme*. In al het overige hebben de Franschen byna volkomelyk de uitspraak van deze twee letters behouden, behalven dat zy die in de T veel verzachten, wanneer de zelve gevoegt is met eene I voor eene andere klinker, gevende de zelve dan byna het geluidt van de S der ouden, gelyk *pronuntio*, als of 'er stondt *pronuncio*; de Hoogduitschen zeggen *pronuncio*.

By de Nederduitschen vindt men onder de schryvers nergens meer verschil in dan in het gebruik en de verkiezing tusschen de D en de T, aan het einde der woorden, of lettergrepen, en ieder van hen verdedigt zyne verkiezing en gewoonte met zeer waarschynlyke en aannemelyke redenen. In het algemeen spellen de kundigen echter met de T, als met de merkletter, en in de werkwoorden den tweden persoon in het meervoudige getal der gebiedende wyze; als, *neemt*, *geeft*, *hoort*, *zingt*, enz. als afgeleid van de wortelwoorden, de twede personen in het eenvoudige getal, *neem*, *geef*, *hoor*, *zing*, enz. De T is ook de merkletter, en noodzaaklyk in het spelden der twede personen van beide getallen der aantonende wyze, en des derden persoons in het eenvoudige getal, als: *gy*, *hy*, *neemt*, *geeft*, *hoort*, *zingt*, enz. Deze regel houdt standt, schoon het wortelwoordt in een D eindigt, wanneer de T niet achtergelaten wordt, noch de D in de T verandert: want men schryft, *Gy*, *Hy houdt*, *wordt*, *vindt*, *landt*, *grondt*, enz. alle afgeleid van de wortelwoorden in de gebiedende wyze, *Houd*, *word*, *vind*, *land*, *grond*. De Nederduitschen spreken ook de T met een valschen klank uit in woorden van een Latynschen oorsprong, wanneer zy de twee klinkletters I E voorgaat; als in *Oratie*, *Justitie*, *redemptie*, enz. die gehoort worden als of 'er stondt *Oraatsie*, *Justietsie*, *redemptsie*. Men moet echter niet denken, dat de laatste klinker E in deze woorden die verandering maakt in de natuurlyke uitspraak der T, welke gehoord wordt in *Titus*, *Tiberius*, enz.

De S wordt eene fluitende of sissende letter genoemt, ter oorzake van het geluidt, dat zy maakt. Zy is verscheidentlyk ontfangen onder de ouden, zommigen de zelve zo veel verworpen hebbende als zy konden, en anderen de zelve met gemaktheit gebruikt hebbende. Pindarus heeft de zelve gemyd zo veel als hy kon in alle zyne vaarzen. Quintilianus zegt, dat zy straf is, en een kwaad geluidt maakt in de zamenvoeging der woorden, waarom men de zelve dikwils ganschelyk verwierp *dignu'*, *omnibu'*, en dier-

diergelyken, by Plautus, by Terentius, en elders. Eenigen der Latynen veranderden ze in *t*, in navolging der Attischen, zeggende *mertare* voor *mersare*; de Nederduitschen doen tegenwoordig het zelfde, stellende byna overal eene *t*, daar de Hoogduitschen eene *s* stellen. *water* voor *wasser*, *wat* voor *was*, *dat* voor *das*. Anderen in het tegendeel stelden met gemaaktheit overal de *S*, met *Casmena* voor *Camena*, *Dusmosa* voor *Dumosa*, en Quintilianus getuigt, dat men ten tyde van Cicero en naderhandt de zelve dikwils in het midden der woorden verdubbelde, als *caussa*, *divissiones*. Wat 'er van zy, het is zeker, dat zy straf is, zo men de zelve met te veel sissing uitspreekt, of zo men 'er te veel na malkander stelt; het welk de Franschen verplicht heeft haar zodanig te verzachten, dat zy de zelve, tusschen twee klinkers staande, als eene *Z* uitspreken.

De X is eigentlyk eene Grieksche letter, die echter ook by de Latynen gebruikt wordt in de woorden *Ex*, *grex*, *lex*, *rex*, *nix*, *mox*, *vox*. Zy wierdt zomtyds met de C gesteld, als *vicxit*, *juncxit*, en zomtyds met de S, als *Cappadoxs*, *Conjuxs*, Isidorus getuigt, dat deze letter niet in gebruik geweest is voor den tydt van Augustus, en Victorinus zegt, dat Nigidius zich nooit daar van wilde bedienen. De Nederlanders bedienen zich van de X in het schryven der Grieksche en Latynsche namen *Xanthus*, *Xenophon*, *Xenocrates*, *Xerxes*, *Saxo*, *Styx*. Zommigen gebruiken ook in de Nederduitsche tale de X voor ks, in *zulx*, *schrix*, *blyx*, *ryx*, enz.

De Z wierdt veel zachter uitgesproken dan de X. Der zelver uitspraak was nochtans niet ganschelyk de zelfde als tegenwoordig. By de Grieken hadt zy van ouds de kracht van *ds*; en wordt door de Latynen zomtyds in *ss* verandert, en dus hart en zacht uitgesproken, als of zy eene dubbele letter ware. Eenige Nederlanders plagten die zomtyds voor eene S te gebruiken, zo dat zy de woorden, die met eene S scherp of zacht klonken, zonder onderscheidt dan met eene S, en dan met eene Z spelden en schreven, doch zich meest van de S bedienden. Doch deze kwade gewoonte is naderhandt door onze beste dichters en schryvers verbetert, welke de Fransche schryvers hier in tot hunne toestemmers hebben, die ook zo zacht een geluidt aan de Z geven in de getalwoorden *onze*, *douze*, *treize*, *quatorze*, enz. Men oordeelt zulks met grote reden te geschieden, dewyl de Z in de kracht en den klank, zo wel als in de gedaante en het maaksel, overeenkomt met de letter der Hebreën, die zy *Zain* noemen, en dus ז schryven; waar aan zy het allerzachtste geluidt der S toeeigenen.

De letterkundigen zyn in verschil, om te weten, of de H in het getal der letteren gestelt moet worden, of niet, om dat zy niet anders dan eene uitblazing schynt te zyn. Doch men mag geloven, dat dit maar een woordenstrydt is; want indien men door het woordt letter alle de karakters verstaat, die in den zelven rang gestelt worden, en welke in de zamenstelling der woorden komen, zo kan men niet twyffelen, of de H is eene letter; maar indien men door eene letter verstaat het gene een byzonder geluidt heeft, en die zich van alle de anderen onderscheidt, zo zal de H gene letter zyn, om dat zy niet klinkt dan met een anderen klinker of medeklinker, en niet anders dan de uitblazing byvoegt aan de letteren, waar aan zy toegevoegt is.

De Nederduitschen verschillen in het getal der letteren van anderen, gelyk in 't begin van dit artykel gezegt is, en zy gebruiken de volgende zes en twintig letteren:

A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Y, Z.

De naam en uitspraak van alle deze letters is als volgt:

A, Be, Ce, De, E, eF, Ge, Ha, I, Je, Ka, eL, eM, eN, O, Pe, Que, eR, eS, Te, U, Ve, We, eX, Y, Ze.

Of, gelyk Kaspar van den Ende, schoolmeester te Rotterdam, in de lettertafelen van zyn Woordenboek verzonnen heeft, naar dat de letters eene lettergreep aanvangen, of sluiten: A, B', en 'B, C' en 'C, D', en 'D, E, 'F en F', G' en 'G, H' en 'H, I, J' en 'J, K' en 'K, 'L en L', 'M en M' 'N en N', O, P', en 'P, Q, 'R en R', 'S en S', T' en 'T, U, V', en 'V, W' en 'W, 'X en X', Y, Z' en 'Z.

Deze wyze van benaming en uitspraak is gansch niet zonder grondt, dewyl de Hebreën en de Grieken de benamingen van hunne F, L, M, N, R, S, X al van ouds niet, gelyk wy, van den klinker; maar van den medeklinker hebben begonnen uit te spreken; als *Fi*, *Lamed* en *Lambda*, *Mem* en *My*, *Nun* en *Ny*, *Resch* en *Ro*, *Samech* en *Sigma* en *Xi*.

Indien men echter genegen ware eenen regel vast te stellen tot wegneming van de grote verscheidenheit en van den menigvuldigen twist in de Nederduitsche tale, over de spelling met D en T, zo zou men in dit Alphabeth van Van den Ende die verandering moeten maken, dat men met achterlating van 'D alleenlyk D' daar in bragt, (gelyk by hem in opzichte van de V zeer wel is waargenomen) om aldus de D tot eene letter te maken, waar mede de lettergrepen en woorden wel aangevangen, maar niet gesloten wierden, zo dat de verwisseling van D en T standt grepe, even als die van F en V, zodanig echter, dat men in zekere gevallen van den gemenen regel afweke, als by voorbeeldt in alle de tydvoegingen, wyzen en persoonen van alle werkwoorden, die onvermydelyk een D vorderen, als in *worden*, *hoeden*, *weiden*, *branden*, enz.

Voorts is het zeker, dat men in het gemelde Alphabeth, met wegneming van de 'J ook alleen de J' zou moeten behouden, om dat A B alzo door de benoeming der letteren tot een regel van het gebruik der zelve in het spreken en schryven te maken.

Wegens de *benaming*, *klank*, *onderscheidt*, *verwisseling* en *zamengryping* der letteren is reets in 't algemeen, en ook met betrekking tot de Nederduitsche taal in het byzonder veelzins gesproken, waarom men 'er maar kortelyk eenige weinige aanmerkingen zal byvoegen.

Dit A B wordt by de Nederduitschen mede in klinkers en medeklinkers verdeelt, en alzo genoemt om de zelve redenen, die hier voor aangeroert zyn.

De eerste vyf van deze klinkers, te weten: A, E, I, O, U, zyn kort, en worden haastig uitgesproken, het zy tusschen twee medeklinkers gebonden, het zy op zich zelven, en hun eigen geluidt staande, en kunnen daarom tot lange klinkers gemaakt worworden. De laatste of zesde klinker Y is doorgaans lang, en kan niet verlengt worden.

De klinkers A, E, O, U worden verlengt door de zelve te verdubbelen, en de I wordt verlengt door het byvoegen van de E; gelyk zommigen ook nog de A door de E verlengen. In zommige oorden van Nederlandt verlengde men oudtyds ook de klinkers door de I; als blykt in *hair*, *air*, *heir*, *voir*, *doir*, *oir*, *oirspronk*, *huir*, enz. waar van *heir* en *oir* nog gebruikt worden.

Door het byeenvoegen van twee verscheide korte klinkletters, op eene andere wyze dan die, waar van zo even gesproken is, worden de diphthongen of tweeklanken gemaakt, welke zyn *Ai*, *Au*, *Ei*, *Eu*, *Oe*, *Ou*, *Ui*. Deze korte klinkers, die, wanneer zy alleen staan, van een byzonder en verscheiden geluidt zyn, worden in de zamenvoeging van twee der zelven al smeltende tevens uitgesproken, en daarom tweeklanken genoemt.

Ook worden drie klinkletters, die van een verscheiden klank zyn, wanneer zy alleen en op zich zelven staan, zamengevoegt, en tot een geluidt vereenigt; waarom zy Triphtongen, of drieklanken, genoemt worden. Deze zyn *Aei*, *Aeu*, (voor die genen, welke de A door het byvoegen van eene E, en niet door de verdubbeling van de A, tot een langen klinker maken) of *Aai*, *Aau*, *Eeu*, *Jeu*, *Oei*, *Ooi*.

Van de uitspraak der medeklinkers is hier voor in het algemeen zodanig gesproken, dat een groot gedeelte van het zelve ook zyne betrekking heeft op de Nederduitsche letter- of spelkunst; waarom men 'er kortelyk dit zal byvoegen, ten opzichte van eenige der zelven.

De C, die men nu uitspreekt als eene scherpe S, hadt by de oude Latynen de uitspraak van eene K; als blykt, om dat *Hic* en *Hoc* by hen, gelyk nog by ons, het geluidt hadden van *Hik* en *Hok*; niet van *His* en *Hos*. Zy behoudt immers nog hedendaags voor A. O. en U de kracht van de K, gelyk eertyds by de Latynen zelfs mede voor de E en I; gelyk daar uit af te nemen is, dat de Grieken den Latynschen naam *Cicero* door *Kikeroon* vertaalt hebben. Waarom Suidas haar ook de Roomsche K, of Kappa, noemt. De Nederlanders behouden dan de C voor de Latynsche namen *Cesar*, *Constantinus*, *Cornelius*, *Catharina*, en diergelyken: doch wanneer zy die namen tot Nederduitsch maken schryven zy de zelve met een K, *keizer*, *Konstantyn*, *Kornelis*, *Katryn*, enz.

De woorden *sieraadt*, *versieren*, *sierlyk*, die men van ouds met een C (*cieraadt*) enz. schreef, hebben den verbasterden klank der C niet nodig. Zo schryft men ook wel *Sedel* voor *Cedel*, en *Syfer*, voor *Cyfer*, als uit andere talen, en van *Schedula*, en *Sifra* afkomstig. Alle andere woorden van Latynschen oorspronk, met eene C beginnende, als *Celle*, *Cipier*, *Cyns*, *Cingel*, *Cirkel*, moeten met eene C in 't Nederduitsch geschreven worden, als mede zulke, die, uit het Grieksch oorspronkelyk, in het Latyn de C voor de K ontfangen, en alzo ook by *Ceder*, *Ciborie*, *Cypres*, enz. geschreven worden. Verders hebben de Nederlanders de C, nu verbastert van klank, niet te gebruiken; en behoeven die ook niet, dan in het maken van de dubbele letter, welke de Grieken X, of *Chi* noemen, en waar mede zy de namen van *Christus*, *Christoffel*, *Chrysostomus* spellen. Deze *Ch*, van de Grieken niet alleen door χ, maar eertyds ook door twee karakters KH in KHRONOS, KHARON uitgedrukt, en scherper dan de G, als blykt uit het onderscheidt tusschen *lach* en *lag*, *echt* (*matrimonium*) en *egt* (*occat*), *juichte* en *ruigte*, wordt altoos gebruikt in het midden en einde der lettergrepen, in *Och*, *doch*, *toch*, *juichen*, *huichen*, *huichelen*, *Acht*, *zacht*, *recht*, *knecht*, *sticht*, *klucht*, *lucht*, *zucht*; en achter de S, in *schacht*, *schaap*, *schip*, *schoon*, *schuit*, *manschap*, *vriendschap*, *menschen*, *wenschen*, en diergelyke; als mede in eenige byvoeglyke naamwoorden, welke van zelfstandige afgeleid zyn, als, *aardsch*, *hemelsch*, *helsch*, enz.

De F, die met eene sterker beweging de onderste lip tegen de bovenste tanden trekt dan de V, heeft in den klank eenige gemeenschap met de V, zo dat de F als eene scherpe V, en de V als eene zachte F wordt aangemerkt; als blykt in *fel* en *vel*, *fier* en *vier*, *frisch* en *versch*. Ook verandert de F in vele woorden in eene V, te weten in het meervoudige getal der buigingen en in de tydvoegingen en hare verscheide wyzen en tyden; als te zien is in *wyf*, *wyven*, *graf*, *graven*, *brief*, *brieven*, *hof*, *hoven*, *schryf*, *schryven*, *groef*, *groeven*. De Engelschen stemmen hier mede overeen in het maken van *wives* van *wife*, en *knives* van *knife*.

De G, die met een sterken aassem uit het midden van den mondt omtrent het gehemelte voortkomt, heeft een blazend geluidt, het zy voor een klinker, het zy voor een medeklinker eene lettergreep beginnende; als in *gaan*, *goudt*, *gy*, *gloedt*, *graau*. Wanneer zy een lettergreep na een klinker besluit, of een lettergreep begint, die op eene G volgt, schynt zy een zachter geluidt te hebben dan het voorgaande, het welk de Franschen door *gue* uitdrukken; als in *vlag*, *heg*, *rug*, *waggelen*, *troggelen*, enz. Vooral heeft

heeft de G dat geluidt, wanneer zy na eene N de lettergreep eindigt; als in *bang*, *gang*, *koning*, *woning*; of ook, wanneer zy na eene N eene lettergreep begint; als in *Tanger*, *zwanger*, *engel*, *wrongel*, *honger*, *onger*. Zy behoudt nochtans haar eerste geluidt achter verlengde klinkers, of tweeklanken; als in *vlaag*, *plaag*, *vlieg*, *boog*, *teug*, enz.

De H, waar van reets gesproken is, dient ook in het maken der dubbele letter, die by de Grieken χῖ, *Chi*, genoemt wordt, wanneer zy door de C, van ouds in hare kracht eene K, als hier voor aangemerkt is, eene sterker uitblazing ontfangt, dan zy door de G kan verkrygen. Aldus spelt men daar mede *mensch*, *wensch*, *aardsch*, *wereldsch*, *Duitsch*, *schyn*, *schoon*, *juichen*, enz.

Omtrent de K is aan te merken, gelyk over de C gezegt is, dat de eige namen, uit het Hebreeuwsch of Grieksch afkomstig, die in hunnen oorspronk de K hebben, echter by ons, naar het voorbeeldt der Latynen, best met eene C geschreven worden; als *Cores*, *Cyrus*, *Cefas*, *Cyprus*, *Cyrenius*; schoon eenige letterkundigen de oorspronkelyke K in die namen willen behouden hebben, alzo dit gevoelen, anders niet ongegrond, geen doorgang gevonden heeft. Dewyl men de K met recht in hare eige plaats behouden moet, en haar natuurlyken klank zonder reden aan gene andere letter overgeven, zo moet men met twee K K schryven *bukken*, *krukken*, *stukken*, *stokken*, *drukken*; en niet, met verwisseling van de wortelletter K in eene C, (als eertyds) *bucken*, *krucken*, enz. Eenige netelige letterkundigen hebben ten onrechte de genen verkettert, die zich in het spellen van *kwaad*, *kwellen*, *kwyd*, enz. niet van *qu*, in plaats van *kw*, bedienden; want het is zeker, dat men de Q in onze taal ganschelyk niet nodig heeft dan in woorden van een vremden oorspronk om der zelver vremdelingschap aan te wyzen, komende de *kw* in de eige Nederduitsche woorden het vereischte geluidt in zulke woorden, naar den aardt van onze taal, veel nader. De K wordt ook gebruikt in woorden, die anders in hunnen oorspronk de G hebben, en waar in zy in de plaats van de G gestelt, of ook wel van eenigen benevens de zelve gevoegt wordt. Zo schryft men *jonkheit* en *jongkheit*, *oorsprong*, en *oorspronk*, enz.

Om niet te lang te zyn zal men het hier by laten, en vele andere aanmerkingen van minder belang omtrent de *benaming*, den *klank*, het *onderscheidt*, de *verwisseling* en de *zamengryping* der letteren voorbygaan, latende het verder onderzoek daar van over aan de weetgierigen, die daar over de bekende Spraakkunsten kunnen raadplegen, en vooral die van *A. Moonen*, welke tot nog toe voor de beste te houden is. Men zal derhalven dit artykel met de volgende aanmerking van het gebruik van enkele letters voor gansche woorden besluiten.

De Romeinen stelden in het gemeen maar de eerste letter van hun eigen naam, of van eenige andere gemene woorden, en die men zonder moeite riedt, en zulks om te verkorten. Men bediende zich vooral van deze verkortingen in de opschriften. Men ziet daar van oneindig vele voorbeelden in de oude gedenkstukken.

A alleen betekende *Aulus*, van het werkwoordt *alo*, *ik voede*, als geboren zynde *diis alentibus*; in de Rechtsplegingen betekende A *absolvo*, *ik spreke den beschuldigden vry*: in de vergaderingen *antiquo*, *ik verwerpe de voorgestelde wet*. A betekent ook *Augustus*. A A, *Augusti*.

C wilde zeggen *Cajus*, aldus genoemt naar de blydschap van zyne ouders; C. *Cæsar*, van het werkwoordt *cædo*, om dat men de zyde van zyne moeder moest openen, om hem ter wereldt te brengen; C. *Consul*. C C. *Consules*, enz.

D betekende *Decimus*, of *Decius*, dat is te zeggen *geboren den tienden*.

L maakt *Lucius* van *Lux*, om dat de eerste, die dezen naam droeg, met het aanbreken van den dag geboren wierdt.

M wilde zeggen *Marcus*, als of men zeggen wilde: *geboren in de maandt van Maart*: en deze zelve letter met een scherpe stip M', en eene komma M' wilde zeggen *Manius*, dat is te zeggen, *des morgens geboren*, of eerder, *die gansch goed is*, waar van het tegenstrydige is *immanis*, *boos*, *wreed*, enz.

N wilde zeggen *Nepos*, *kleinzoon*.

P betekende *Publius*, van het woordt *Pubes*, of *Populus*, *volk*.

Q maakte *Quintus*, dat is te zeggen het vyfde kindt van het geslacht of huisgezin, of *Quæstor*, *schatmeester*; of *Quirites*, de *Roomsche burgers*.

T maakt *Titus*, van het woordt *tueri*, als willende zeggen *voogdt* en behouder van het vaderlandt.

De zelve letteren van het Alphabeth omgekeert betekenden de eigen namen van de Roomsche vrouwen W, om te zeggen *Marca*, Ↄ, voor *Caïa*.

Zy stelden zomtyds twee letteren van hun Alphabeth, met het zelve oogmerk van verkorting; zo betekent A P. *Appius*, dat afkomt van het Sabynsche woordt *Attius*; want *Attius Claudius* was de eerste, die, uit zyn landt verdreven zynde, te Rome kwam, en zynen naam van *Attius* in dien van *Appius Claudius* veranderde.

CN. zegt zo veel als CNEUS, als of men zeide *Nævus*, naar eenig teken of vlek, welke hy op zyn ligchaam hadt.

M. F. betekent *Marci Filius*, *zoon van Marcus*.

M. N. wil zeggen *Marci Nepos*, *klein-zoon van Marcus*.

P. C. wil zeggen *Patres Conscripti*, *vaders van den Raadt*, of *beschreve vaderen*.

P. R. betekent *Populus Romanus*, het *Roomsche volk*.

R. P. *Respublica*, de *Republyk*.

S. C. *Senatus consultum*, *Gebodt* of *Besluit van den Raadt*.

SP. *Spurius*, dat iets schandelyks in de geboorte betekent, of dat niet wettig is.

TI. *Tiberius*, geboren naby den Tyber.

COS. om te zeggen, *Consul*. COSS, om te zeggen *Consules* in 't meervoudig getal.

S. P. Q. R. *Senatus Populusque Romanus*. *De Raadt en het volk van Rome*.

Men vindt ook, dat eene zelve letter verdubbeld dient om de betekenis van een woordt te vermeerderen, of om een overschrydende of boventrap te betekenen; aldus B B. *bene*, *bene*:

FF. *fortissime*, of *felicissime*. LL. *lubentissime*.

Men gebruikt op de zelve wyze om te verkorten ook enkele en weinige letteren om gehele woorden en tytels uit te drukken, als by voorbeeldt:

E. voor *Edele* of *Eerwaarde* in *E. Gr. Achtb.*; *uw E.*; *zyn. E.* enz.

H. voor *Heilig*, *Hoog* of *Hoogheit*, K voor *Koninklyk*, M. voor *Mogende*; in *H. Schriftuur*, *H. Apostel*, *H. Maagdt*, *haar H. M. de Heren Staten Generaal*, *haar E. Gr. M. de Heren Staten van Hollandt en Westvrieslandt*, *zyn K. H. de prins van Oranje*, en diergelyke meer.

S. voor *Sant* of *Sante*, in *S. Pieter*, *S. Clara* of *Ste. Clara*, enz.

De ouden schreven voor de uitvinding van het parkement maar aan eene zyde, om dat de bladeren van den boom, welken men *Papyrus* noemt, waar op men schreef, zo dun waren, dat de andere zyde het drukken van de pen niet zoude hebben kunnen verdragen. Men deedt het zelfde toen men zich van het parkement begon te bedienen; en het was zo verre buiten gebruik anders te schryven, dat, wanneer men met iemandt wilde spotten, wiens lankwyligheit verveelde, men zeide dat hy aan beide zyden schreef, en dat hy niet eindigde.

Deze uitvinding van het parkement is ouder dan eenige schryvers voorgeven; dewyl Herodotus verhaalt, dat de Ioniërs, die de letters ontfingen van de Pheniciërs, de vellen der beesten *boeken* noemden, om dat zy zich zomtyds daar van bedienden om te schryven; en dat een verdrag, gemaakt tusschen de eerste Romeinen en de Gabiënzen, volkeren van Latium, geschreven was in oude letteren op ossenleer, waar mede men een houten schildt bedekt of overtrokken hadde, gelyk men ziet by Dionysius Halicarnasseus. Men bediende zich van byna allerlei stoffe om te schryven, en inzonderheit van basten van bomen, en van tafelen, met wasch bestreken. Het koper wierdt mede gebruikt. De Spartanen schreven op dit metaal aan Simon, hogepriester der Joden. Men schreef ook op yvoor, gelyk men ziet by Ulpianus, *libris elephantinis*; als mede op geite-vellen, en op darmen van beesten, volgens Herodotus, Cedrenus, en Zonaras. Deze twee laatsten verhalen, dat 'er in de bibliotheek van Constantinopel een Ilias van Homerus was, met goude letters geschreven op een drakendarm, honderd en twintig voeten lang. De Lombarden schreven, na hunne inbreuk in Italië, op houte tafelen, die zeer dun waren, en zy trokken de letteren zo gemakkelyk daar op, als op wasch. Apulejus spreekt op vele plaatsen van boeken van linnen, *Libri lintei*, die zo kostelyk waren, dat men zich daar van niet anders bediende dan om daar in de acten van het leven der Roomsche keizers te schryven, welke bewaard wierden in den tempel van Juno Moneta. Men bediende zich in het eerst van eene naaldt om de letters te trekken, maar in het vervolg gebruikte men inkt van verscheide verwen, zelfs het goudt en de brandverw. Plinius spreekt van zeker slag van zonderlinge inkt, voor de boeken, die men in alssemsap weekte, om de zelve te bewaren voor de ratten.

Het gebruik om zich van het goudt te bedienen is zeer oud, dewyl een schryver verhaalt heeft, dat een der lierzangen van Pindarus, dat het zevende is, met goude letters geschreven was, en in den tempel van Minerva bewaart wierdt. Het zilver was ook in gebruik; maar het purper wierdt alleen voor de keizers gehouden. *L'Abbé Danet*. *Nederduitsche Spraakkunst door A. Moonen*, en anderen.

LETTERE, in 't Latyn *Letterum*. *Letteranum*, *Lyctera*, eene kleine bisschoppelyke stadt onder het bisdom van Amalphi. Zy is gelegen in het *Principato citra*, eene provincie van het koninkryk van Napels, tusschen de golf van Salerno en die van Napels, aan den voet van den berg van Lattera, welken de ouden *Lactarius*, of *Lacteus Mons* noemden. *Maty Dict*.

LETTERKUNST of SPRAAKKUNST, door de Grieken en Latynen *Grammatica* genoemt, is voor ons eene kunst of wetenschap om recht en zuiver Nederduitsch te spreken en te schryven. De zelve bestaat uit twee delen, welke de *woordgronding* (*Etymologia*) en *woordvoeging* (*Syntaxis*) genoemt worden. De woordgronding, het eerste deel der Letterkunst, onderzoekt den *oorspronk* (*origo*), *eigenschap* (*Proprietas*), *afleiding* (*Derivatio*) en *verdubbeling* (*Compositio*) van enkele woorden. Zy vordert daar toe in de eerste plaats een onderzoek der letteren of boekstaven, waar uit de woorden zamengezet worden, en hoe die enkelyk, of met andere gevoegt, recht naar de grondige eigenschap geschreven worden. En dit stuk der woordgronding wordt de *spelling* (*Orthographia*) genoemt. Daar na geeft de woordgronding acht op de lettergrepen, hoe de zelve recht uitgesproken moeten worden, en dat gedeelte noemt men de *uitspraak* (*Prosodia*). De woordvoeging, het twede deel der Letterkunst, leert de woorden geschiktelyk zamenstellen, om eene rede te maken. In deze zamenstelling van eene welgeschikte reden moet in acht genomen worden, dat de woorden staan in hunne natuurlyke *overeenkomst* (*Convenientia*), in hunne regelmatige *beheersching* (*Rectio*), en eindelyk in hunne behoorlyke *plaatse*. By dit alles komt ten laatste nog in aanmerking de *Schriftscheiding* (*Distinctio in scriptione*), anders ook *stipkunde* genoemt, welke wel geen deel is der Spraak- of Letterkunst, maar echter haar in het recht schryven te hulp komt.

komt. Van de letteren is hier voor op het artykel LETTER in 't brede gesproken. Verders kan men de byzondere delen der Letterkunst in de Spraakkunst van A. Moonen, en in de schriften van andere brave Nederduitsche schryvers verhandelt vinden.

LETTNITZ, een sterk slot in opper-Hungarië, aan de Moravische grenzen, het welk de keizerschen in den jare 1709 met verdrag veroverden, en de bezetting tot krygsgevangenen maakten.

LETUS, (FRIDERICUS) een Siciliaansch rechtsgeleerde en vermaard rechter van 't grote koninklyke hof, en Raadsheer in het zelve, heeft nagelaten: *Apostilla super ritu regni Siciliæ*; *Ad bullam Apostolicam Nic. V. & reg. Prag. Alphonsi de Censibus*; *Annotationes*. enz. *Biblioth. Sicula.*

LETUS, (NICOLAUS) geboortig van Palermo, was een groot rechtsgeleerde, en een beroemd pleitbezorger. Hy stierf nog in den bloei van zyn leven in den jare 1709, nalatende: *Regii juris patronatus beneficii S. Mariæ Succursus Nicoxiæ dofensionem in causa in tribunali Consistorii S. R. C. & CC. DD. Tribunalis Regiæ Monarchiæ. Biblioth. Sicula.*

LEUBUS, of LUBENS, een ryksvorstelyk stift en Cisterciënzer klooster in het Silesische vorstendom Wolau, 3 mylen van Lignitz aan den Oder, het welk Casimir, koning van Polen, die te voren een Benedictyner monnik te Cluniak was geweest, ter eere van zyne orde aangelegt hadde, en in den jare 1055 met geestelyke personen, die hy uit Vrankryk ontboden hadt, bezet. De hertog Boleslaus Altus heeft het zelve naderhandt in den jare 1178 verbetert, en in plaats van Benedictynen met Cisterciënzen voorzien. Na dat het door de Hussiten in den jare 1432 in de assche gelegt was, is het in 't einde van de XVII en in 't begin van de XVIII eeuw op het prachtigste weder opgebouwt, zo dat het onder de grootste en schoonste kloosters van Duitschlandt gerekent mag worden. De plaats, welke daar by gelegen is, is maar een dorp, of marktvlek, dat den zelven naam draagt. *Lucæ Schlef. chron.*

LEUCANDER, of LERNANDER, (ANDREAS) een Engelschman, en abt van de orde van Cluni, leefde in den jare 1020. Hy deedt eene reize naar Jeruzalem, waar van hy een verhaal uitgaf, met eenige andere werken. *Leand. Balæus. Pitseus.* enz.

LEUCAS, een eilandt van de Iönische zee. Zie S. MAURA.

LEUCATE, eene sterke plaats van Vrankryk in Languedok. Zy is gelegen op de grenzen van Spanje, en naby het graafschap van Roussillon, tusschen Narbonne en Salces. Leucate is gelegen aan het hangen van eenen heuvel, alwaar de koning François de I een fort deedt bouwen. Het zelve heeft een ontoegankelyke rots aan eene zyde, en legt aan de andere zyde tusschen de zee en het meir, LEUCATE genoemt. Serbello, generaal der Spanjaarden, belegerde deze plaats vruchteloos in den jare 1637. Karel van Schomberg, hertog van Halluin en gouverneur van Languedok, sloeg aldaar hun leger den 29 September des zelven jaars, na dat hy het zelve in zyne begravingen aangetast hadde. De fortres van Leucate is geslecht in het einde van de XVII eeuwe.

LEUCEAS, in 't Grieksch Λευκέας, een dichter van Argos. Hy schreef over de gewoonten en zeden der volkeren, naar het getuigenis van Pausanias.

LEUCHT, (CHRISTIAAN LEONARD) een vermaard publicist van onzen tydt, wierdt den 12 February des jaars 1645 te Arnstadt in Thuringen geboren. Hy studeerde met veel naarstigheit te Leipzich, Giessen en Jena, op welke plaats hy ook de graden aannam. Na dat hy zich te Dresden een langen tydt met de oeffenende Rechtsgeleerdheit bezig gehouden hadt, wierdt hy in den jare 1683 graaflyke Reussische hofraadt te Graitz, in den jare 1688 graaflyke Limburgsche Raadt, en consulent van de loflyke Frankische Ryks-ridderschapsplaats Althmuhl, in den jare 1690 *Comes palatinus*, welke waardigheit hy door zyne beschryving van de beide kroningen in den jare 1690 te Augsburg verkreeg; in den jare 1692 consulent der stadt Neurenberg; in den jare 1694 assessor van het stadsgerechte, en eindelyk eerste Raadsconsulent, tot den jare 1699, wanneer hy zich wegens ligchaamszwakheit van dit lastig ampt ontslaan moest, hoewel de magistraat aldaar hem zyn voorrecht en rang voor zyn leven liet, ook naderhandt beide de vorsten van Schwartzburg-Sondershauzen en Schwartzburg-Arnstadt, hen tot hun werkelyken Raadt benoemt hebben. Deze laatste waardigheit verkreeg hy door het I stuk van *des H. R. Reichs Staats-acten* van de tegenwoordige XVIII eeuw, dat hy aan het hoogvorstelyke huis van Schwartzburg opdroeg, hoewel hy dit ampt niet lang bekleedde, dewyl hy den 24 November des jaars 1716, in het 72 jaar zyns ouderdoms, stierf. Hy hadt daar in zyne zonderlinge verdiensten, dat hy vele nutte boeken met zyne byvoegselen en vermeerderingen liet herdrukken, en daar benevens onvermoeid was in het verzamelen der openbare schryvers, die hy echter meest onder bedekte namen, als: *Electa juris publici curiosa sub anagrammatico nomine Cassandri Thucellii*, het vervolg van *Leonhard Wilibald Hofmans Muntschlussel* onder den naam van *Lucius*, de *Europische Staats-Cantzley* onder den naam van *Antonius Faber*, en het I en II stuk van de *H. R. Reichs Staats-acten* als *Cassander Thucelius* uitgaf. Men kan verder van zyne gedrukte en ongedrukte schriften zien in het LVI stuk van de *Neue Bibliotheek.*

LEUCHTENBERG, een landgraafschap in de opper-Palts, is een afzonderlyk Ryksleen, aan de rivier de Nab, waar in Pfreimt de hoofdstadt is, en bestaat uit drie ampten, *Pfreimt*, *Leuchtenberg* en *Wernberg*. Ook behoort daar toe het ampt *Grundsfeldt* in Frankenlandt, en het slot *Misprun* aan de Boheemsche grenzen; maar eenige lenen van de opper-Palts, van de keurvorst van de Palts ingetrokken. Het zelve kwam in het jaar 1649, na de doodt des laatsten landgrave *Maximiliaan Adam*, aan den hertog *Albert* van Beyeren, die met des overleden landgraven zuster *Machtelt* getrouwt was, hoewel de zelve dit landgraafschap by wyze van afstandt van andere plaatsen aan keur-Beyeren hadt overgelaten, wanneer de twede zoon van keurvorst Maximiliaan, hertog *Maximiliaan Philips*, zynde den 20 Maart des jaars 1705 overleden, het zelve heeft bezeten. Maar na dat kort daar na de keizer Josephus Beyeren introk, beleende hy in het jaar 1708 *Leopold Matthias*, vorst van Lamberg, daar mede, die in het volgende jaar op den Ryksdag te Regensburg ingeleid wierdt, en den 10 Maart des jaars 1711 overleedt. Doch toen by de vrede van Baden, in het jaar 1714 gesloten, de keurvorst van Beyeren volkomen herstelt wierdt, moest ook de broeder van den bovengemelden vorst van Lamberg, *Franciscus Anthony*, dit landgraafschap wederom aan Beyeren afstaan.

LEUCTENBERG, het geslacht, als mede het bovengemelde landgraafschap zelf, voert den naam van zeker slot van dien naam, dat in de opper-Palts, aan de Boheemsche grenzen, op een hoogte is gebouwt. De stamvader van dit gemelde geslacht, *Gebhard* de I, zou naar het gevoelen van zommigen in de XII, of, volgens dat van anderen, in de XIII eeuwe gestorven zyn. De stamlyst is zeer duister van hem tot op *Ulrich* den I. *Gebhard* en *Frederik*, broeders, schonken aan het klooster Waldsassen het slot Waldershofen met de dorpen Wolframsreut en Majershofe. Naderhandt woonde *Sigbothus* in het jaar 1284 te Regensburg; *Lodewyk* in het jaar 1311 te Ravensberg; *Lodewyk* te Engelheim in het jaar 1337, en nog een ander van dien naam in het jaar 1362 te Bamberg de tournooispelen by. *Frederik* wierdt eerst abt te Lankheim, naderhandt omtrent het jaar 1315 in het klooster Ebrach, (voor welk hy by den keizer de bevestiging van alle aan zyne voorvaderen medegedeelde vryheden in het jaar 1324 uitwerkte) en eindelyk in het jaar 1328 bisschop van Eichstadt. *Ulrich* de I verkocht in het jaar 1294 aan den abt van Waldsassen, Theodoricus, de beide sloten, Neuhaus en Swartzenswal, en in het jaar 1316 aan den abt Johannes à Cubito het slot Hardek met al het onderhorige. Voor het overige was hy een heer van groot verstandt en ongemene bekwaamheit, waarom hem ook de keizer Lodewyk zeer genegen was, en hem in gewigtige aangelegenheden gebruikte. Hy stierf in het jaar 1334, en hadt verscheide kinderen. Van de zelve trouwde *Elizabeth* met den vorst Johannes van Henneberg; *Kunigunda* met grave Otto van Orlamunde, en *Margaretha*, eerst met grave Johan van Hals, en na des zelfs doodt met Hendrik, vryheer van Neuhaus. Maar de beide zonen, *Johannes* de I en *Ulrich* de II, stichtten afzonderlyke liniën. Johannes de I van Leuchtenberg, en wegens zyn zusters man graaf van Hals, stondt by keizer Karel den IV en by zynen zoon Wenceslaus in zonderlinge gunst. De eerste verleende hem in het jaar 1367 de Boheemsche bergwerken en de vryheit van de munt, stelde hem ook als opperhofmeester by gemelden zynen zone Wenceslaus, als ook tot landvoogdt van Zwaben aan, en Wenceslaus gaf hem het leen over het graafschap Hals. In het jaar 1388 kocht hy van de heeren van Hohenlo Werdek en het ampt Flugelau; maar in het jaar 1399 verkocht hy zo wel de zelve als de stadt Vester en het ampt Crailsheim aan den burggrave van Neurenberg. Hy stierf eindelyk in het jaar 1407, en liet na, behalven *Anna*, gemalin van Gunther, grave van Zwartsburg, *Johannes* den II, die by zyne gemalinne Kunigunda, dochter van grave Hendrik van Schaumburg, verwekte *Anna*, die met Johannes, vryheer van Heydek, trouwde; en *Georg* den I, die nevens zyn vader in het jaar 1416 aan grave Azel van Ortenburg Engelsberg verkocht; de sloten Bernstein en Ramsfeld echter gaven zy hem in onderpandt, de welke na verloop van zes jaren wederom gelost wierden. Doch, om dat men naderhandt grote krakeelen te gemoet zag, verkocht ze de landgraaf Johannes de II in het jaar 1483 aan den hertog Hendrik van Beyeren. Zyn zoon *Georg* de I stierf in het jaar 1421 ongetrouwt. *Sigastus*, broeder van Johannes den II, teelde twee zonen, *Johannes* den III en *Georg* den II, doch zy stierven in hunne eerste jeugt, waar door hunne nalatenschap aan de Ulrichsche linie is gekomen. Deze stichtte, als boven is gemeld, *Ulrich* de II, zoon van Ulrich den I, en broeder van Johannes den I, en plantte de zelve by zyne gemalinne Margaretha, hertoginne van Falkenburg, voort, die hem *Albert* baarde, de welke na zyns vaders doodt tot de regering kwam, en in het jaar 1390 by het tournooispel te Regensburg tegenwoordig was. Van des zelfs zonen plantte *Leopold* dat geslacht by Elizabeth, dochter van hertog Boleslaus den V van Oppelen, voort, en heeft na zyne doodt, in het jaar 1424 voorgevallen, *Lodewyk*, die markgrave Albrecht van Brandenburg tegen de Ryksteden bystondt, en in het jaar 1485 ongetrouwt stierf, en *Frederik* den I nagelaten. Deze verwekte by zyne gemalinne Dorothea, dochter van grave Philips van Rheinek, onder andere kinderen *Johannes* den IV, die in het jaar 1487 by het tournooispel, en in het jaar 1495 op den Ryksdag te Worms tegenwoordig was; naderhandt in het jaar 1504 de party des paltsgraven Ruprechts tegen den keizer hieldt, en in het jaar 1531 stierf. Van zyne zonen plantte *Georg* de III het geslacht verder voort, en teelde by zyne gemalinne Barbara, dochter van markgrave Frederik van Brandenburg, onder andere kinderen *Elizabeth*, de stammoeder van de nog bloeiende Nassausche liniën, Siegen, Dillenburg en Diez, als mede *Lodewyk Hendrik*. Deze was getrouwt met Machtelt, dochter van den grave Robert van der Mark en Arensberg, die hem in 't jaar 1550 *Georg Lodewyk* ter wereldt bragt, waar op hy in 't jaar 1567 stierf.

Georg

Georg Lodewyk teelde by zyne eerſte gemalinne Maria Salome, dochter van den markgrave Philibert van Baden, *Machtelt*, getrouwt met hertog Albrecht van Beyeren, en *Georg Wilhelm*, die in zyn zoon *Maximiliaan Adam*, van de gravinne Maria van Manderſcheidt geboren, hebbende in het jaar 1640 mede op den Ryksdag te Regensburg tuſſchen Savoje en Anhalt gezeten, en zynde in het jaar 1646 overleden, uitſtierf, waar op het landgraafſchap Leuchtenberg aan hertog *Albrecht* van Beyeren, als zynde, gelyk boven is gemeld, met Machtelt, dochter des landgraven Georg Lodewyk, getrouwt, is te beurt gevallen. Doch hertog Albrecht behieldt dit landgraafſchap niet lang, maar verruilde het zelve aan zyn broeder den keurvorſt *Maximiliaan* van Beyeren. *Bruſch. de Monaſt. Germ. chronolog. p.* 246. *Rittershuſ. tab. genealog. landgr. de Leuchtenb. Spener. hiſt. inſignium l.* 1. *c.* 59. §. 1. enz.

LEUCHTENBERG, eene heerlykheit, tegenwoordig eene ſtadt en ſlot aan de Saale in Thuringen, 2 mylen van Jena, hoort den hertog van Gotha toe, als een ampt des vorſtendoms Altenburg. Van ouds hadt zy hare afzonderlyke heeren, die uit den ſtam der graven van *Arnshaug* waren. *Albrecht*, heer van Leuchtenburg, verkocht de zelve, nevens Kahla, Roda en alle onderhorige landen aan Hendrik en Gunther, broederen, graven van Zwartsburg; doch in het jaar 1396 bragten de keurvorſt Frederik de Oorlogsman, en zyn broeder Wilhem, hertogen van Saxen, de zelve wederom aan zich, en zyn buiten twyffel hunne lenen geweeſt. In het jaar 1602 den 23 July raakte de toren van het ſlot, nevens het ampthuis, door het onweêr in brandt, en zynde wederom herbouwt brandde hy in het jaar 1658 den 18 July voor de twede maal weder af. *Vid. Diploma venditionis an.* 1333. & *Beieri Geogr. Jenenſ. p.* 227. §. 17. *Topograph. Sax. Sup.*

LEUCHTER (HENRIK) gaf den Alkoran van Mahometh uit; en de Spiegel van het hoogſte Goed en van het hoogſte Kwaad, in den jare 1604. *Konig Biblioth.*

LEUCHTIUS (VALERIUS) gaf in den jare 1595 eene hiſtoriſche Spiegel van de heilige beelden uit. *Konig Biblioth.*

LEUCIPPE, eene dochter van Theſtor, prins van Creten, bekommert zynde over haren vader en over hare zuſter Thenoë, raadpleegde het orakel, dat haar antwoordde, dat zy om te weten, wat van hen geworden was, zich maar in prieſterlyk gewaadt te kleden hadt, en in het zelve te reizen, het welk zy deedt en hen aldus vondt. *Hygin. fab.* 190. Zie THESTOR.

LEUCIPPUS, een Griekſch philoſooph, een Abderiet, een Eleaat, of een Mileſiër, en een leerling van Zeno. Hy geloofde, dat alle dingen oneindig waren, en onophoudelyk in malkander verandert wierden. Dat het heelal ten dele ledig was, en ten dele vervult met ligchamen, en dat de werelden voortgebragt wierden wanneer de ligchamen in dit ledige overgingen, en zich met malkander vermengden. Hy voegde daar by, dat de natuur der ſterren voortkwam door hunne beweging; dat de zon in eene grote kring rondom de maan rolt, en haar vuur hadt van het geſternte; dat de aarde in eene beweging gevoert wordt, die haar in het midden doedt rollen; en dat hare gedaante gelyk is aan die van eene trommel. Hy is de eerſte, die de *Atomi* of vezelen tot grondbeginſelen geſtelt heeft van alle dingen. Zie daar zyne gevoelens in 't algemeen, welke Diogenes Laërtius in 't byzonder bybrengt. Leucippus leefde in de LXXXVII Olympiade, het 323 jaar van Rome. *Diog. Laërt. l.* IX. *de Vit. Philoſoph. Stanleys lives of the philoſoph. p.* 751, 752. *Voſſius de ſectis philoſoph. c.* 7. §. 6. *Bayle Dict. Crit.*

LEUCIUS CHARINUS, of LUCIUS, een beroemd ketter in de oude kerke, welke een boek geſchreven heeft, *Periodi Apoſtolorum* genoemt, waar in hy het leven en de daden der Apoſtelen Petrus, Johannes, Andreas, Thomas en Paulus begrepen heeft. Hy heeft het zelve niet alleenlyk doormengt met de allerplompſte fabelen, maar ook de ongerymdſte leringen der Ebioniten, Marcioniten, Valentinianen, en andere ketters daar in laten vloeien. Eenigen willen, dat hy geleeft heeft omtrent den jare 580. Zyne boeken worden in het dekreet van *Pſeudo-Gelaſius* veroordeelt, waar in hy ook *Diſcipulus Diaboli* genoemt wordt. *Innocentius I Epiſt. ad Exſuperantium. Photius cod.* 114. *Cave*. enz.

LEUCK, is een vlek in het landt van Valais, verbonden met Zwitſerlandt, aan de rivier de Rhone gelegen, alwaar de biſſchop van Sitten in 't gemeen met de ſtanden van het gemelde landt tot het houden van gemene beraadſlagingen plagt te vergaderen. Daar naby is een gezondbadt, het welk daarom het Leuckerbadt genoemt wordt.

LEUCOGÆUS MONS wierdt eertyds de plaats naby Pozzuolo, in het koninkryk van Napels gelegen, genoemt, waar aan men tegenwoordig den naam van *Solfatara* geeft. De naam komt af van de witte verwe, welke de onophoudelyk opſtygende zwaveldampen aldaar veroorzaken. *Les Delic. de l'Ital. V. p.* 98.

LEUCOLA. Zie LEUCOSA.

LEUCON, in 't Griekſch Λεύκων, een Griekſch blyſpeldichter, die, volgens Suidas, bloeide ten tyde van den Peloponneeſchen oorlog. Daar waren twee van zyne blyſpelen, waar van het eene den tytel hadde van ὄνος ἀσκοφόρος, *Onos Askophoros*, en het andere dien van Φράτορες, *Phratores*.

LEUCOPETRA wierdt oudtyds het voorgebergte genoemt, dat zich van het Weſtelyke gedeelte van het Napelſche landſchap *Calabria Olteriore* in de Iöniſche zee uitſtrekt, en hedendaagſch *Capo di Spartivento*, of *Capo dell Armi* genoemt wordt. *Les Delic. de l'Ital. I. p.* 4, 19.

LEUCOS, of PATRASSO, eene kleine rivier van Morea. Zy loopt tuſſchen de ſtadt Guaſtani en de fortreſſe van Achaje, en ontlaſt zich in de golf van Patras, een myl van de ſtadt van dien naam, ten Zuiden. *Maty Dict.*

LEUCOSA, LICOSA, of LEUCOLA, een klein eilandt in de Toskaanſche zee, naby het voorgebergte, *Capo della Liccoſa* genoemt. Strabo en Plinius maken gewag van het zelve, en Silius Italicus in zyn VIII boek berecht, dat het dezen naam naar eene Sirene voert.

LEUCOSIA is de naam van eene der drie verzierde Sirenen. Zie SIRENEN. *Pomey Panth. Myth. p.* 190.

LEUCOTHEA is de zelve met *Ino*. Zie ATHAMAS.

LEUCOTHOE, dochter van Orchamus, koning van Babylon, welke Apollo ſchondt onder het gewaadt van hare moeder Eurynome. Clytia, die Apollo beminde, vermaakte Orchamus daar van, en deze koning begroef zyne dochter levende, welke door haren minnaar verandert wierdt in een wierookboom. *Ovid. l.* IV. *Metam.*

LEUCTRE, LEUCTRA, eene ſtadt van Beotië. Zy is vermaard door den veldſlag, welken de Thebanen aldaar wonnen van de Lacedemoniërs, door het beleidt en de dapperheit van Epaminondas. Dit gebeurde in de CII Olympiade, het 383 jaar van Rome. De Lacedemoniërs waren aldaar in groter getal dan de anderen, en verloren nochtans aldaar met hun gezag en hunne beſte manſchap hunnen koning Cleombrotus, op wien Ageſipolis volgde. *Xenophon l.* VI. *Diodor. l.* XV. *Polyb. l.* I. enz.

LEUCUS, eene rivier van Macedonië, tuſſchen Pydne en den berg Olympus, naby de rivier Aeſon, boven de zelve ten Noorden en nader aan Pydne. Plutarchus ſpreekt 'er van in het leven van Paulus Emilius. *Lubin Tabl. Geograph. ſur les vies de Plutarque.*

LEUDESIUS, grootmeeſter van het paleis van Vrankryk, was een zoon van Erchinoad, die de zelve waardigheit bekleed hadt, en hy zelf bekleedde die door den raadt van S. Leger, biſſchop van Autun. Ebroinus, gekomen uit de abdy van Luxeuil, overrompelt door de ſoldaten, die de brug van S. Maxentius aan de rivier de Oiſe bewaarden, en Leudeſius vervolgt hebbende tot aan de andere zyde van de rivier de Somme in het landt van Ponthieu, veinſde zich met hem te verdragen op het kaſteel van Crecy, en deedt hem kort daar na vermoorden, verzekerde zich van den koning Diderik, of Thierry, en regeerde onder zynen naam. Dit gebeurde in den jare 681. *l'Addit. de Greg. de Tours c.* 96.

LEUNCLAVIUS, (JOHANNES) of *Leeuwenklaauw*, was geboren uit een adelyk geſlacht te Amelbeuern in Weſtphalen, en een der geleerdſte ſchryvers van de XVI eeuw. Hy wierdt door den vermaarden keizerlyken generaal Lazaro Suend aan het Savoiſche hof gezonden, alwaar hy zich byna 2 jaren ophieldt, en onderwyl in zyne jonge jaren het boek van Xenophon, waar in hy de *Præcepta rei equeſtris* verklaart, uit het Griekſch in het Latyn overzette. Hier op verſelde hy den baron Karel van Zierotin op zyne reizen, en leefde eenigen tydt by den baron van Kitlitz in Sileſië. Naderhandt wierdt hy naar Heidelberg geroepen, om de Griekſche taal aldaar te leeraren, doch door de doodt van den keurvorſt hadt zulks geen voortgang. Voorts betuigde hy eene grote begeerte om te reizen; gelyk hy dan een goed gedeelte van het Ooſterſche ryk doortrok, zich op die reize naarſtiglyk bevlytigende om uit de ſchriften der Turken zelfs, welker tale hy zeer wel verſtondt, eene naauwkeurige kenniſſe van hunne verwarde Hiſtorie te bekomen. Hy heeft genoegzaam getoont hoe verre hem zulks gelukt is, wanneer hy zyne Muſulmanſche Hiſtorie, beſtaande in achttien boeken, met twee commentariën uitgegeven heeft, en de Jaarboeken der Ottomanniſche Sultanen, welke eertyds op het bevel van den keizer Ferdinand door Gaudier, Spiegel genoemt, keizerlyke tolk, uit het Turkſch in 't Hoogduitſch overgezet wierdt, tot op het het jaar 1588 vermeerderde, en in de Latynſche tale uitgaf; waar by nog kwamen zyne *Pandecta hiſtoriæ Turcicæ*, die tot opheldering der *Annales* zouden dienen, welk alles hy ook tot op den jare 1590 in 't Hoogduitſch vervolgt, onder den tytel: *Neue Chronicke Turckiſcher Nation*, uitgegeven heeft. Benevens de talen was hy ook ervaren in de rechten, waarom het hem ook te beter ſlaagde, wanneer hy zich bevlytigde aan een werk, genaamt: *Verſio & notæ ad ſynopſin* 60 *librorum Baſilicon, ſeu univerſi juris Romani & ad novellas Imperatorum*, het welk naderhandt te Baſel in den jare 1575 in het licht gegeven is. Zyne overige vertalingen zyn mede niet weinig geacht; als daar zyn die van Zoſimus, dien hy in een verweerſchrift verdedigt heeft, van Conſtantinus Manaſſe, Michaël Glyca, Gregorius Nazianzenus, en anderen. Hy heeft ook van Ceſarius, den broeder van Gregorius Nazianzenus, IV Zamenſpraken in de Latynſche taal laten drukken; waar over hy echter in geſchil geraakte met Jacobus Byllius, die de zelve geenzins aan Ceſarius wilde toeſtaan. Niet minder werks verſchafte hem de vermaarde Henricus Stephanus, wegens de vertaling van Xenophon, welke hy zeer ſcherpelyk beriſpte. De zelve is nochtans voor de derde maal gedrukt terſtondt na zyn doodt, die te Wenen in Ooſtenryk volgde in den jare 1593, wanneer hy byna 60 jaren oud was. Kort van te voren gaf hy ook *Dionyſ. Caſſi Hiſtoria Romana* met aanmerkingen uit, en verbeterde daar in de vertaling van Xylander; gelyk hy ook met de overzetting van Clauſerus van de ſchriften van Chalcondylas deedt. Verders heeft men nog van hem: *Commentatio de Moſcorum bellis adverſus finitimos geſtis. Thuan. hiſt l.* CIV. *ſub fin. Adam. in vit. philoſoph. Germ. Baillet jugem. des ſavans T.* IV. *n.* 833. *p.* 457. *Teiſſier addit. aux elog. Tom.* II. *p.* 203. & *Tom.* III. *p.* 387. *Bayle Dict. Crit.*

LEUR, een dorp en heerlykheit in Gelderlandt, onder het kwartier van Nimwegen, in het kleine landschap Maas en Waal, onderhorig aan Batenburg. In een heuvel van dit dorp zyn op verscheide plaatsen eenige oude penningen gevonden, waar uit men heeft besloten, dat de Romeinen hier oudtyds een legerplaats gehad hebben. Dit dorp wordt in het geestelyke met Wichem door een Gereformeerd predikant bedient, staande onder de classis van Nimwegen. *Pontanus Gelders. Geschied.*

LEUR, (OP DE) een dorp in het landt van Breda, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Breda.

LEURES, (MARTINUS) van Brabandt, bloeide in den jare 1485. Hy was de advokaat der vrouwen; dewyl hy een boek maakte om de zelve te verdedigen tegen het gene men gewoon was tegen haar te zeggen, en alle de loffelyke daden van die sexe byeen verzamelde. *Konig Bibl.*

LEUROUX, eene kleine stadt van Vrankryk. Zy is gelegen in Berry, twee mylen van Bourges, ten Westen. *Maty Dict.*

LEUSDEN, of, gelyk de ouden schreven: *Luysden*, een schoon dorp in het sticht van Utrecht, buiten het gebiedt van Amersfoort, aan de linker zyde van den Eems. De naam van dit dorp wordt in een ouden brief van Karel den Groten *Lisduna* gespelt. Deze brief, gegeven te Nimwegen, behelst, dat hy aan Alberik, bisschop van Utrecht, schenkt dit dorp Lisduna, of Leusden, met eenige andere dorpen, daar omtrent gelegen. *Kortg. Stichtsch Kron.*

LEUSE, in 't Latyn *Letusa*, een klein steedtie in Henegouwen, drie mylen van Doornik, drie van Aath, en vyf van Condé. Deze plaats is vermaard geworden door de overwinning, welke François van Montmorenci, hertog van Luxenburg, generaal der legers van Lodewyk den XIV, koning van Vrankryk, behaalde op het leger der bondgenoten onder het bevel van Wilhem den III, koning van Groot-Britannië. Deze veldslag viel voor den 19 September des jaars 1691. De overwinning der Franschen wierdt veroorzaakt door de doodt van een generaal der bondgenoten, die gedood wierdt, wanneer hy ging om de orders van den koning Wilhem te voltrekken. *Memoires du Tems.*

LEUTARD, een zeker boer, dien men onder de fanatyken telde, was geboortig van het vlek van Vertus, in het bisdom van Chalon aan de Marne. Hy leefde in de X eeuw, en wierdt beschuldigt, dat hy het kruis en de beelden gebroken, en geleeraart hadt, dat men de tienden niet moest betalen. Ja men voegt 'er by, dat hy gezegt hadde, dat de propheten niet altoos goede dingen geleert hadden. Hy zou ook vele navolgers gehad hebben, welke geloofden, dat hy door Goddelyke ingeving sprak. De bisschop van Chalon, Gibuinus, zou deze menschen wederom tot andere gedachten gebragt hebben, wanneer Leutard, zo men verder voorgeeft, zich uit vertwyffeling met het hoofdt vooruit in een put gestort zou hebben. *Glaber l.* II. *c.* 11. *Baronius ad an.* 1000.

LEUTERICUS, of LEOTHERICUS, aartsbisschop van Sens, volgde omtrent den jare 1000 op Sevinus. Hy was een leerling van Guilbertus, en aartsdiaken van Sens. Hy wierdt in zyne verkiezing gesteld voor Bruno, een zoon van den graaf Frotmond, waarom deze hem op het heftigste vervolgde, het welk ook deedt des zelfs zoon Reinard de II, die op zynen vader volgde, waar door de koning Robert bewogen wierdt de stadt Sens te belegeren, en de zelve benevens het graafschap aan Reinardus te ontnemen. Op die wyze Leutericus in rust gesteld zynde, woonde hy verscheide conciliën by, die in zynen tydt gehouden wierden. Men beschuldigde hem ondertusschen, als of hy niet recht geleert hadde wegens de waarachtige tegenwoordigheit des ligchaams en bloeds Christi in het H. Avondmaal, welke buiten dat in dien tydt door Berengarius in twyffel getrokken wierdt. Onder anderen zou hy by de uitdeeling van het gezegende broodt zich van de woorden: *si dignus es accipe*, (zo gy het waardig zyt ontfang het) bediend hebben. Maar na dat hy door den koning Robert deswegen vermaant was, zou hy van gedachten veranderd zyn, en zyn gevoelen herroepen hebben. De vader Mathoud, een Benedictyner monnik, heeft Leutericus verdedigt in het einde van zyn werk: *De vera Senonum origine.* Leutericus stierf in den jare 1032. *Cont. Aimon. l.* V. *c.* 46. *Helgaldus Floriacens. in vit. Robert. Fulbertus Carnotens. epist.* 31. *Baronius ad an.* 1004. *Sammarth. Gall. Christ. Tom.* I. *p.* 629.

LEUTERSHAUZEN, eene kleine stadt in Frankenlandt, by den oorsprong der rivier Altmuhl, den markgrave van Anspach toebehorende. Aldaar is een dekenschap. *Topograph. Francor. & Pastor. in Francon. rediviv.*

LEUTHEL, een slot en heerlykheit in de Neder-Lausnits en in den Lubbenischen kreits, nevens de heerlykheit Neu-Zauche en Straupitz. Verscheide dorpen behoren daar toe, en de zelve bezitten de vryheeren Schenk van Landsberg. *Grosser Lausnitzische Merkw. P.* III.

LEUTKIRCH, eene kleine vrye Ryksstadt in Algow, aan het water Eschbach, met welke zich niet verre daar van daan de rivier Eitrach vereenigt, legt in eene vlakte, en men wil, dat zy den naam van hare oudste kerk voert, de welke, om dat al het omleggende volk daar toe behoorde, den naam van *Leutkirch* heeft bekomen. Zy staat juist wel niet meer, doch is eene andere aan haar plaats gebouwt, die wel bezienswaardig is. Deze gebruiken de Roomsch-Katholyken; daarentegen hebben ook de Lutherschen, aldaar sterk in getal zynde, hunne kerken. De voornaamste Luthersche kerk is die van de H. Drieëenheit, zynde in het jaar 1615 gebouwt. De abt van Weingarten (aan wien in het eerst misschien deze stadt toebehoorde) heeft by de R. Katholyken het *jus præsentandi*, en daar is ook een klooster van zusteren van S. Franciscus, die onmiddelyk die orde onderworpen zyn, en jaarlyksch van den provinciaal bezocht worden. De regering, meest Luthersch zynde, bestaat uit twaalf personen, namentlyk uit twee burgermeesters, een stads amptman en negen Raadsheeren. Men vindt voorts van deze stadt reets in het jaar 1306 in de vereeniging der steden, en naderhandt omtrent in alle Zwabische verbonden gewag gemaakt. Voor het overige is de gelegenheit der stadt vermakelyk, en heeft rondom veel koornlandt, waar mede de burgers, als ook met linnen, handel dryven. Zy legt op den weg naar Tyrol en Italië, en heeft het recht van tol te ontfangen, waar mede keizer Karel de V in het jaar 1541 deze stadt beschonk. In het jaar 1632 is de zelve door de Zweden uitgeplundert, en in het jaar 1635 zyn 700 personen aldaar door de pest weggerukt. *Zeileri Topogr. Sueviæ p.* 50, 51. *Baudrand Limn. J. P. Tom.* V. *l.* VII. *c.* 30. *Knipschild de C. Imp. l.* III. *c.* 30. *Meyer Topogr. Suev.*

LEUTMERITZ, LIETOMIERZICE, in het Latyn *Litomericium*, eene redelyk fraaie koninklyke stadt in Bohemen, aan de Elve, 7 mylen van Praag gelegen, heeft goede wynbergen, en is door keizer Rudolph den I wegens den vermaarden sterrekundige, *Johan Radiczky*, aldaar geboren, met aanzienlyke vryheden beschonken. In den Hussiten oorlog wil men dat zy om hare getrouwheit aan den keizer zeer veel heeft geleden. In het jaar 1639 veroverden de Zweden de zelve, en plunderden ze in het volgende jaar uit. In het jaar 1645 namen de Zweden de zelve van nieuw weg, en kregen daar door veel koorn en wyn. In het jaar 1655 wierdt zy een bisschoppelyke setel, behorende onder Praag. Van haar draagt de gansche kreits daar omtrent den naam, waar in de plaatsen *Aussig*, *Teplitz*, *Staditz*, *Zahorngany*, *Brozany*, *Slukkenau* en andere leggen. Men vindt daar in edelgesteenten en tin-bergwerken, als ook warme baden, den voortreffelyken wyn, *Podskalsky* genoemt, en alle andere vruchten, in zo groot een overvloedt, dat deze kreits het Paradys van Bohemen genoemt wordt. De daar omtrent te zamen lopende rivieren, als de Elve, Eger en Mulda, maken den koophandel bloeiende. *Stransky in Bohem. Balbin. Miscellan. Bohem. l.* III. *c.* 4 & 7. *Baudr. Zeileri Topogr. Bohem. p.* 43. *Vogt Bohemen p.* 106.

LEUTOMISSEL, in het Latyn *Littomislium*, eene stadt, nevens een schoon slot, in Bohemen, in den Chrudimer kreits, digt aan de Moravische grenzen, den grave van *Trautmansdorff* toebehorende. Zy heeft een bisschop, die onder den aartsbisschop van Praag staat. Hendrik, bisschop van Olmutz, stichtte aldaar ten tyde van koning Uladislaus van Bohemen een klooster, dat hy, om dat deze streek met de gelegenheit van den olyfberg in het Oosten overeenkwam, den naam van *Olyfberg* gaf. In het jaar 1428 veroverden de Hussiten deze plaats, en wierdt de Roomsch-Katholyke kerk ten eenemaal omver geworpen. *Balbin. Miscell. Bohem. Dec.* I. *l.* III. *c.* 7. §. 3. *p.* 75. *Zeiler. Topogr. Bohem. p.*44. *Vogt Bohemen p.* 107.

LEUTSCH, in het Latyn *Leuschovia*, is de twede der koninklyke vrysteden in opper-Hungarië, en wel de hoofdstadt in het graafschaps Zips, op een heuvel gelegen. Men zegt, dat zy den naam van zekeren ouden wachttoren, door de oude Duitschers wederom herbouwt, *Leutschau* genoemt, voert, doordien zy den zelven wegens de vyandlyke stroperyen tot veiligheit der landlieden van noden hadden. Zy heeft meer dan eens door brandt veel schade geleden. De keizerlyke generaal, graaf van Heister, veroverde de zelve in het jaar 1710 van de misnoegden. *Zeileri Descr. Hungariæ p.* 139. *Kreckwitz. Descr. Hung.*

LEUVA, of LIUBA de I, koning der Visi-Gotthen in Spanje, volgde op Athanagildus in den jare 567, of 568. Hy bezat omtrent een jaar tyds het gansche koninkryk der Visi-Gotthen. Naderhandt stondt hy Spanje af aan zynen broeder Leovigildus, en vergenoegde zich voor zyn gedeelte met neder-Languedok, alwaar hy eenige jaren regeerde, gelyk men ziet by Gregorius van Tours, en by Johannes, abt van Biclaro, die den tydt van de doodt van Leuva bepaalt in den jare 572, of 573. *Mariana hist. Hispan.*

LEUVA, of LIUBA de II, koning der Visi-Gotthen in Spanje, volgde op zynen vader Reccaredus in den jare 601. Hy was zeer jong, en weinig in staat om zyne volkeren te regeren. Hy regeerde omtrent twee jaren, en wierdt gedood door Vitericus, die het ryk overweldigde. *S. Isidor. in Chron. Mariana. enz.*

LEUWEN, of LEEUWEN, (GERBRAND VAN) een beroemd Hervormd Godgeleerde, wierdt geboren den 9 September des jaars 1643 te Boscop, een fraai dorp in Hollandt, niet verre van de stadt Gouda, daar zyn vader Kornelis van Leeuwen predikant van was. De zelve schikte hem al vroeg tot de oeffening der Godgeleerdheit, en die getrouwe zorg van den vader wierdt zodanig gezegent door den levendigen geest van den zone, dat hy al vroeg in staat geraakte om naar de hogeschole van Leiden gezonden te worden, daar hy tot zyne leermeesters in de Godgeleerdheit hadt de heeren Heidanus, Coccejus en Hoornbeek, die grote en nooit genoeg volpreze mannen. Hy bragt het onder der zelver onderrechtinge ook zo verre, dat hy, even twintig jaren bereikt hebbende, proponent wierdt, en hy wist zich door zyne geleerdheit en natuurlyke aangenaamheit van gaven zo bemint te maken, dat hy in den jare 1665, het twee en twintigste van zynen ouderdom, tot predikant te Velzen beroepen wierdt. Van daar wierdt hy in den jare 1671 naar Amersfort, en van deze laatstgenoemde plaats zeven jaren daar na, te weten in den jare 1678, naar Haarlem beroepen. In het jaar 1681 wierdt zyn Eerw. tot het uiterste leedwezen van die van Haarlem, tot de aanzienlyke gemeente van Amsterdam overgebragt, en daarenboven in den jare 1686 tot hoogleeraar in de Godgeleerdheit aangestelt, in welke bedieningen hy eene algemene hoogachting heeft weggedragen, en tot het laatste van zyn leven toe een talryk gehoor heeft gehad. Hy overleedt den 11 May des jaars 1721, zynde in

zyn eerste huwelyk, in den jare 1669, getrouwt geweest met Catharina van Collen, waar door hy aan vele aanzienlyke geslachten van Amsterdam vermaagschapt wierdt, en in zyn twede huwelyk, in den jare 1696, met Jakoba Balde, weduwe van den heere Johannes van Flamerdingen, Doctor in de geneeskunde en ridder van St. Marcus. Uit den eersten echt zyn geboren vier zonen en drie dochteren, alle voor den vader overleden, behalven alleen eene dochter, *Elizabeth* genaamt, getrouwt met den heere Daniel Nys: doch onlangs mede gestorven. By de twede vrouwe, voor twee jaren haren man gevolgt, heeft zyn Eerw. gene kinderen verwekt. Wat zyne geleerdheit aangaat, daar van geven zyne schriften overvloedig getuigenisse. De zelve zyn: *Verklaringen over den eersten en twden brief aan de Romeinen.* 8. *Muiderbergs Kerkgewaarte by gelegenheit van het inwyen van de kerk aldaar.* 12. *Redenvoering toen zyn Eerw. als hoogleeraar wierdt ingewyd, handelende van Mozes als het fondament van het geen vervolgens is geleerd. Over den brief aan de Romeinen*, IV Delen in 4. *Over de Handelingen der Apostelen*, II Delen in 8. en naderhandt in 4. doch zonder vermeerderingen, herdrukt. In het prediken was hy verwonderens waardig. Schoon van ligchaamsgestalte zynde en zeer deftig van wezen, verwekte het blote gezicht van hem in de toehoorderen een grote eerbiedigheit. Hy was zeer welsprekend, hoewel natuurlyk en onnavolgelyk. Daar was in zyne uitspraken en gebaarden iets levendigs, maar ook te gelyk deftigs en zonder de minste gemaaktheit. In zyne predikatiën zocht hy noch kunst, noch sieraadt, en echter kwam alles zeer sierlyk voor den dag. Nam hy eene stoffe onderhanden, schoon hy zich niet aan de regels van de redenkunst (*Logica*) en redeneerkunst (*Rhetorica*) bondt, wist hy daar aan een groot licht by te zetten, en de eene geleerde aanmerking volgde gedurig op de andere. Het was als of iemandt op een tapyt met een milde handt de aangenaamste en sierlykste bloemen streek. Zyn omgang was minzaam, en hy hadt iets te gelyk aangenaam en aardig by zich, en sprak met weinig woorden veel. Van aardt was hy vrolyk, en kreunde zich zeer weinig aan de dingen dezer wereldt.

LEUWEN, of LEEUWEN, (SIMON VAN) een vermaard Hollandsch Rechtsgeleerde en kenner der vaderlandsche oudheden, wierdt geboren te Leiden den 17 October des jaars 1625. Hy was een zoon van *Jan van Leeuwen*, schepen en burgermeester der stadt Leiden, en van wegens die stadt gecommitteert tot bewindhebber van de Oost-Indische maatschappy; Raadt ter kamer van de Admiraliteit te Amsterdam, als regerend burgermeester van Leiden overleden den 26 January des jaars 1667, oud 71 jaren. De zoon, Simon van Leeuwen, oeffende zich in het eerst met yver in de Rechtsgeleerdheit, waar in hy Doctor wierdt gemaakt, maar gaf zich daar na geheel over aan het onderzoeken der Nederlandsche oudheden. Hy is veertig, dat is een der veertig Raden te Leiden, en secretaris van Soeterwoude geweest, en naderhandt, te weten in den jare 1681, ondergriffier van den Hogen Raadt van Hollandt geworden. Hy overleedt den 13 January des jaars 1682, in den ouderdom van 57 jaren, en wierdt te Leiden in de Pieterskerk begraven. Hy was een zeer nederig man, en hadt een afkeer van alle grootschheit. Zyne schriften zyn: *Corpus Juris civilis*, met fraaie aantekeningen; *Observationes in Witsenii tractatum de Avaria*; *Libellus de origine, progressu, usu atque auctoritate Juris civilis*; *Censura forensis theor. & practica*; *Handvesten en Privilegiën van Rhynlandt*; *Keuren en Ordonnantiën van Rhynlandt*; *Roomsch-Hollandsch Recht*; *Manier van procederen in Hollandt, zo in de steden als ten platten landë*; *Practyk der Notarissen*, *Proces crimineel*; *Korte Beschryving van de stadt Leiden.* Zyn *Batavia illustrata* is onvoltooit en zo ver in het licht gegeven, als het door hem was opgemaakt.

LEUWENHOEK, of LEEUWENHOEK, (ANTHONI VAN) een der grootste natuurkundigen van deze en van de voorlede eeuwen, was uit een oud Delfsch geslacht gesproten, rekenende, behalven de *Leeuwenhoeken*, zelfs de *Matenessen* onder zyne voorouders, en wierdt te Delft geboren den 24 October des jaars 1632. Zyne uitvindingen van ontallyke verborgendheden der nature zyn zo ongemeen, en zyne verdiensten daar omtrent zo groot geweest, dat hem de koninklyke societeit van Engelandt tot eenen harer leden heeft aangenomen. Ook hadt hy grote kennis van het glasslypen, en was een groot liefhebber van allerhande zeldzaamheden. Hy was kamerbewaarder van de schepens-kamer te Delft; doch wierdt lang voor zyne doodt van wegens zynen ouderdom en studiën *emeritus* gemaakt, mits het jaarlyksch inkomen, daar toe gestelt, behoudende. Hy overleedt den 26 Augusty des jaars 1723, hebbende den ouderdom van 90 jaren, 10 maanden en 2 dagen bereikt. Zyne werken, bestaande in brieven aan de voorgemelde societeit te Londen en andere geleerde mannen van Europa, zyn in het Latyn by malkander gedrukt te Leiden in den jare 1722 in quarto.

LEVA, of DE LEVE, (ANTONIO) een krygsoverste onder het keizerryk van Karel den V, was van Navarre. Hy was eerst maar slecht soldaat, en na dat hy alle krygsbedieningen doorgegaan hadt, bereikte hy eindelyk den hoogsten top van aanzien en waardigheit in den oorlog. Hy was zyne verheffing alleenlyk verschuldigt aan zyne verdiensten; want hy was van eene geringe afkomst. Hy diende in het koninkryk van Napels onder Gonsalvo van Cordua, *de grote kapitein* genoemt, en muntte zo dikwils uit, dat men hem waardig oordeelde om te gebieden. Hy herstelde de Spaansche krygsbenden in den slag van Ravenna in den jare 1512, en bevondt zich in verscheide andere gewigtige gelegenheden, in welke hy veel roem en achting verkreeg. De zelve vermeerderde onder de regeringe van keizer Karel den V, die veel achting voor hem hadt, en die hem het voorname bevel gaf in zyne legers. Hy diende om den admiraal van Bonnivet te verdryven van voor Milaan in den jare 1523, en in den slag van Rebek in den jare 1524, en in het volgende jaar verdedigde hy Pavia tegen koning François den I, die aldaar gevangen wierdt. Antony de Leva hielp in het vervolg François Storza ontbloten van het hertogdom van Milaan, dat hy vervolgens met veel dapperheit verdedigde, tegen het leger der geconfedereerden. Hy versloeg François van Bourbon, grave van S. Paul, in het gevecht van Landriano, in den jare 1528, en na de vrede van Kameryk van den jare 1529 benoemde de keizer hem tot kapitein-generaal in Italie, en schikte hem om hem te stellen tegen Solyman, die Weenen in Oostenryk belegerde den 26 September des zelven jaars 1529. Hy volgde den zelven keizer in Afrika in den jare 1535, en in Provence in den jare 1536. Eenige schryvers zeggen, dat Antony de Leva voor dezen vorst op de knieën viel, om hem den tocht in Provence af te raden. Anderen verzekeren, dat hy, steunende op eenige voorzeggingen, die men hem gedaan hadt, dat Karel de V koning van Vrankryk zoude zyn, hem aandrong om dezen oorlog te ondernemen. Hy zeide opentlyk, dat hy, wat hem aanging, te Parys zou sterven, en dat hy in S. Denys, onder de grafsteden der koningen van Vrankryk, begraven zou worden. Dit was een deel van zyne voorspelling. De zelve was eenigzins waarachtig. Karel de V wierdt met schande uit Provence verdreven, en met verlies van vyfentwintig duizend mannen. Hy weet zulks aan Antony de Leva, die hem deze onderneming hadt aangeraden, en die door verdriet dieswegens stierf in den ouderdom van 56 jaren. Zyn ligchaam wierdt begraven te S. Denys, naby Milaan. En in dit stuk wierdt zyne voorspelling waarachtig bevonden. Deze grote kapitein was prins van Ascoli, hertog van Terra Nova, enz. Hy liet verscheide kinderen na, en onder anderen Sanche de Leva, die kolonel was van het regiment van Napels, en in de legers uitmuntte; als mede Antony, die het leger tegen de Morisquen geboodt in den jare 1570. Men doedt deze kleine vertelling van Sanche, welke anderen doen van zynen vader. De Leva wenschte met groten drift, om in de kamer des keizers gedekt te zyn als grande van Spanje. Maar dewyl hy niet van aanzien genoeg was om de waardigheit van grande te verkrygen, weigerde men hem zulks altoos. Hy was op een tydt by den vorst, na dat hy een langen tydt met de jicht was gekwelt geweest. Karel de V sprak met hem van zyne kwaal, en wilde hem doen zitten. De Leva bedankte hem daar voor, en zeide hem op eene aangename wyze, dat zyn hoofdt kranker was dan zyne benen, en dat men het zelve verlichting moest toebrengen met het te doen dekken. *Sandoval hist. de Charles V. Du Bellay Memoir. Thuan. hist. l. I & XLVIII. Brantôme vies des Capit. Etrang. Mascardi elog. di Capit. Illust. Paul. Jov. Mezeray. enz.*

LEVADIA, of BADIA, eene kleine stadt van Livadië in Griekenlandt. Zy is gelegen naby de rivier Cephise, en het meir van Thebes, of Stives, vyftien mylen van de stadt van dien naam, ten Westen. *Maty Dict.*

LEVANA, eene godin, die, naar het gevoelen der oude Heidenen, de zorg hadt om de kinderen van de aarde op te beuren, zo haast de moeder de zelve gebaart hadt. Zy hadt te Rome hare altaren, waar op men haar offerhanden deedt. Wanneer het kindt geboren was, leide de vroedvrouw het zelve op de aarde, en de vader, of iemandt voor hem, nam het op, en omhelsde het. Deze plegtigheit was zo noodzakelyk, dat het kindt zonder dat niet wettig geacht wierdt. Augustinus spreekt 'er van in de Stadt Gods. *Macrob. Sueton. Dempster. Ant. Rom.*

LEVANSO, of LEVANZO, een klein eilandt, waar op niet anders dan eenige woningen zyn. Het zelve is gelegen in de Middelandsche zee, drie mylen van de Westkust van Sicilië, tegen over Trepano. *Maty Dict.*

LEVANT noemt men eigentlyk een landt, tegen het Oosten gelegen, dewyl de Italianen en Franschen de woorden *Levar* en *lever* gebruiken, wanneer zy van der zonnen opgang spreken. Ondertusschen plagten beide de gemelde natiën zich dan maar van het woordt *Levante* of *Levant* te bedienen, wanneer van diergelyke Oostersche provinciën gesproken wordt, welke aan de Middelandsche zee grenzen, als Griekenlandt, klein-Asië, Egypten, enz. Doch wanneer zy van landen spreken, welke nog verder tegen 't Oosten leggen, als Persië, Indië, China, enz. zo gebruiken zy het woordt Oosten. De Franschen noemen den genen, die de vloot in de Middelandsche zee gebiedt, *le vice-admiral du Levant*, en den gene, die op den Oceaan met zyn esquader het bevel heeft: *le vice-admiral du Ponant.*

LEVELLERS, een Engelsch woordt, dat zo veel beduidt als *gelykmakers*. Men gaf dezen naam aan zekeren aanhang, die zich in Engelandt in den jare 1647 in den ongelukkigen oorlog van koning Karel den I met zyn parlement opdeedt. De genen, welke daar toe behoorden, drongen op de invoering van eene volkome gelykheit in de regering, en wel zodanig, dat de geringste persoonen van de hoger onderdrukt, noch van de hoogste eerampten uitgesloten zouden kunnen worden. Olivier Cromwel wierdt voor een der voornaamste stichters van dezen aanhang gehouden, welke hem ook zeer voordeelig geweest is om zyn oogmerk te bereiken, doch naderhandt, wanneer hy de grootste macht aan zich getrokken hadt, hem veel verdrietelykheden veroorzaakte. *Hist. d'Anglet. par le Comte de Clarend.*

LEVELLS is de naam van eene vlakte, naby de rivier Dowell, in het gedeelte van de Engelsche provincie Northumberlandt, dat Hexhamshire genoemt wordt. In den jare 1463 wierde aldaar het leger van den afgezetten koning van Engelandt, Henrik den VI, door Johannes Nevill, lord Mountacute, generaal van den nieuwen koning Eduard den IV, geslagen. *The compleat hist. of England Vol. I. p. 435.*

LEVERA (François) schreef eene Roomsche Astronomie in folio. Men gaf ook nog in den jare 1664 te Rome van hem uit eene verhandeling van de uitmuntendheit en van de kracht der vaste sterren. *Konig Bibl.*

LEVERANO, of LAVERANO, een vlek, met den tytel van een prinsdom, in Terra di Otranto, in het koninkryk van Napels, tusschen Leccië en Taranto. *Alberti Descript. Italia. Rogissart.*

LEVERPOLE, eene aanmerkelyke zeehaven in Engelandt, in het graafschap Lankaster, aan de Iersche zee. *Cambd. Descript. Britan.*

LEVI, de derde zoon van Jakob en van Lea, wierdt geboren in het 2285 jaar der wereldt. Zyn naam wil zeggen, *bygevoegt, vastgehecht.* De zoon van den koning van Sichem hadt Dina, de zuster van Levi en van Simeon van vaders en moeders zyde, verkracht; en zy namen wredelyk wraak van dezen hoon tegen het gegeven woordt, en doodden alles door de scherpte des zwaards in de stadt Sichem. Jakob, hun vader, betuigde daar over een ongemeen misnoegen, en hy voorzeide, tot straffe van deze wreedheit aan Levi, dat zyn geslacht verdeeld zou zyn: gelyk het zelve inderdaadt geen bepaald deel hadt, gelyk de andere stammen in de verdeeling van het beloofde landt. Levi hadt in zynen ouderdom van 43 jaren Caath of Kahath, den grootvader van Mozes. Hy stierf in den ouderdom van 137 jaren, in den jare 2423, zynen broeder Joseph 22 jaren overleeft hebbende. Die van den stamme Levi stemden niet toe in de afgodery van het gouden kalf, dat de kinderen Israëls gemaakt hadden; en Mozes geboodt hen daarom hem te volgen, en de genen, die zy ontmoeten zouden, te doden, zonder bloedverwant of vriendt te sparen. Het getal van de genen, welke op deze wyze het leven verloren, beliep drie en twintig duizend. Deze strafoeffening heiligde de handen van de genen, die de zelve deden, en maakte hen waardig tot den dienst van het tabernakel. Het is reets aangemerkt, dat de stam van Levi de eenige was, aan welken Godt geen erfdeel in landen gaf, willende zelf hun erfdeel zyn. Hy deedt hen alleenlyk acht en veertig steden tot hunne woning geven, waar van 'er zes tot een toevlucht dienden aan de genen, die een doodslag begaan hadden, door eenig ongeluk, en niet vrywilliglyk. David schikte vier en twintig duizend Leviten tot den dagelykschen dienst des tempels, onder de priesters; zes duizend om mindere of onderhorige rechters te zyn in zaken, den Godsdienst betreffende; vier duizend om poortiers te zyn, en vier duizend tot zangers. Men kan niet nalaten aan te merken, dat de uitleggers dikwils moeite gehad hebben om de ware reden te geven, waarom de namen der stammen van Levi en van Joseph niet gegraveerd waren in de kostelyke stenen van den borstlap des hogepriesters. Want de Schriftuur tekent aan, dat Mozes, in plaatse van den stam van Levi, Manasse, den zoon van Joseph, in het getal van de prinssen der stammen stelde; en dat hy Ephraïm aanstelde in de plaatse van Joseph, zynen vader, volgens het verzoek, dat Jakob aan Joseph gedaan hadt van hem zyne beide zonen te geven, om die aan te nemen. De geleerden brengen verscheide redenen by van deze verandering voor verborgenheits; maar het is zeker, dat het voordeelig was aan den stam van Levi, verbeeld in den persoon van den hogepriester zelf; en aldus was het niet nodig zynen naam te graveren op eenen van deze kostelyke stenen, die op den borstlap waren. Wat aangaat den stam van Joseph, de zelve was verbeeld in die van zyne zonen. Men moet zich ook erinneren, dat die van den stam van Levi recht hadden zich met het koninklyke huis te vermaagschappen; het welk dikwils gezien wordt in de geslachtrekening der voorouders van J. Christus naar den vleesche. *Genes.* XXIX, *enz. Exod.* VI. XXII. *Josephus Oudh.* II, III *en* IV. *Epiphan. de vit. Prophet. Philo l.* I. *de Monarch. Augustin. de consensu Evang. & l.* LXXXIII. *Quæst.* 9, 61. *Ambros. in Luc. Ribera l.* III. *de Templo. Torniel A. M.* 2544. *Num.* 85.

LEVI, bisschop van Jeruzalem, leefde in de II eeuwe, ten tyde dat zyne kerk vervolgt wierdt door de Joden. Baronius stelt hem na Justus, en geeft hem Ephrem tot zynen opvolger. *Euseb. in Chron. Baron. A. C.* 113.

LEVI-BEN-GERSOM, Rabbi, hadt zich zeer bevlytigt in de Philosophie, en hy heeft uitleggingen over de Schriftuur geschreven, die daar van vervuld zyn. Hy was geboortig van Bagnolos uit Catalonië. Zyn vader Gerson, en zyn moederlyke grootvader, Harrabam genoemt, hebben zich als Joodsche leeraars door hunne schriften bekend gemaakt. Rabbi Levi was wel een geneesmeester van beroeping, doch leide zich naderhandt op de Theologie. Men heeft aangemerkt, dat 'er meer scherpzinnigheit dan vastheit is in zyne uitleggingen: en dewyl hy een Philosooph was, verzwakte hy dikwils de wonderwerken, welke in de Schriftuur aangetekent zyn. Hy volgt de wyze van Rabbi Mozes, hebbende den zelven nog te boven gegaan in de zifteryen van de bovennatuurkunde. Hy heeft zyne uitleggingen over de vyf boeken van Mozes verseld met zedekundige aanmerkingen. Hy heeft daarenboven een boek geschreven, zo wel als Rabbi Mozes, vervult met bovennatuurkundige denkbeelden, dat genoemt is *Milhamoth Hassem: de Oorlogen des Heeren.* Daar zyn eenige Joden, welke zeggen, dat men het eerder moest noemen *Milhamoth hal Sem: de Oorlogen tegen den Heere.* Deze Joden geven voor, dat 'er niets strydiger is met hunne overleveringen dan dit slag van philosophische scherpzinnigheden, welke den Godsdienst omkeren. Dit laatste boek van den Rabbi Levi Ben-Gersom is te Riva of Reif gedrukt in den jare 1560. Buxtorf heeft 'er ook van gesproken in zyne Bibliotheek. Wat belangt zyne uitleggingen over de Schriftuur, eenige van de zelve zyn gedrukt in de grote Bybels van Venetië en van Basel. Zyne uitlegging over de vyf boeken is afzonderlyk te Venetië gedrukt, zo wel als de meeste van zyne andere uitleggingen over de Schriftuur. De vader Simon getuigt, dat eenige afschriften daar van geschreven zyn in de Bibliotheek der Vaders van het Oratorie van Parys. De Rabbi Levi stierf te Perpignan in den jare 1370. *Bartholocci Bibl. P.* IV. *p.* 6 *seq.*

LEVI, of LEVIS, een edel, oud en doorluchtig geslacht in Vrankryk, dat eenigen afkomstig maken van den stam van Levi, dat echter zeer fabelachtig is. De Heeren van Levi waren in grote achting in de XI en in de XII eeuwen. Hun geslacht heeft zich in verscheide takken verdeeld, die alle grote vermaagschappingen en vele bisschoppen hebben. Guido, heer van Levi, verselde Simon, graaf van Montfort, in Languedok, gedurende de oorlogen tegen de Albigenzen. Hy muntte aldaar uit in verscheide gelegenheden, en verkreeg aldaar den tytel van *Marechal de la Foy*, of *maarschalk van het gelove*, met de stadt van Mirepoix, gewonnen in den jare 1210, en andere plaatsen, die erffelyk zyn geweest aan zyn huis. *Isarnus*, zyn broeder, was in de zelve stadt Mirepoix, wanneer de zelve belegert wierdt in den jare 1222 door den graaf van Foix. Johannes van Levi, zyn zoon, trouwde in den jare 1296 met Constantia van Foix, dochter van Rogerus Bernardus den III, en van Margareta van Bearn. Hy hadt daar by, onder andere kinderen, Johannes den II, die volgt, en *Izabella* van Levi, in den jare 1320 getrouwt met Bertrand den II, heer van la Tour, en gestorven in den jare 1361. Johannes van Levi de II, heer van Mirepoix, maarschalk *de la Foy*, trouwde door huwelyks-verdrag van den 27 October des jaars 1319 met Mahauda van Sulli, twede dochter van Philips van Sulli, heer van la Chapelle d'Angilon, en van Johanna van Harcourt. Hy hadt onder andere kinderen Rogerus Bernard van Levi, heer van Mirepoix, enz. die zich in Kameryk wierp, om het zelve te verdedigen tegen de Engelschen in den jare 1338. Men geeft voor, dat hy gedood wierdt in den jare 1343, in het verdedigen van Bergerak tegen de zelve vyanden. Het is waarschynlyk, dat hy een zoon hadt van den zelven naam, van welken afgekomen zyn Johannes de III en Johannes de IV, heeren van Mirepoix, enz. De laatste trouwde met Anna van Archiak, en was vader van Johannes van Levi den V. Deze trouwde met Françoisa van Estouteville, dochter van Jacobus, heer van Estouteville, van Vallemont, enz. en van Louïze van Albret. Hy was luitenant generaal van 't gouvernement van Languedok, en liet onder andere kinderen na Philips van Levi, heer van Mirepoix, ondergraaf van Montsegur, graaf van Pardiak, van Fezensak, enz. seneschalk van Carcassone en van Beziers, welke door huwelyks-verdrag van den 15 September des jaars 1538 trouwde met Louïze van la Trimouille, vrouwe van la Possonniere en van Rochefort in Anjou; waar by hy hadt Johannes van Levi den VI, baron van Mirepoix, ondergraaf van Montsegur, enz. eerste edelman van de kamer des konings, welke trouwde met Ursula van Lomaigne, waar by hy hadt *Johannes van Levi*, seneschalk en gouverneur van Foix, zonder nakomelingschap gestorven; Alexander, die volgt; N, heer van Lavellanet; *Stephanus*, heer van Ste. Foy; en een anderen *Johannes*, heer van Rochefort; en *Henrik*, gouverneur van Mirepoix. Alexander van Levi, marquis van Mirepoix, enz. trouwde door huwelyks-verdrag, gemaakt in het kasteel van Montrond, den 29 May des jaars 1620, met Louïze van Bethune, dochter van Maximiliaan den I, hertog van Sulli, en van zyne twede gemalinne Rachel van Cochefillet. Naderhandt ging hy een twede huwelyk aan met Louïze van Roquelaure, dochter van Antony, maarschalk van Vrankryk, en van zyne twede gemalinne Suzanna van Bassabat; en hy wierdt gedood in het aantasten der linien van Leucate, door de Spanjaarden belegert in den jare 1637. Hy hadt onder andere kinderen Gaston Johannes Baptista van Levi, marquis van Mirepoix.

De tak van Levi *Vantadour* heeft zich machtig gemaakt door zyne vermaagschappingen. Philips van Levi, ondergraaf van Lautrek, baron van la Roche in Reignier, afkomstig van *Guido*, trouwde den 6 Augusty des jaars 1372 met Eleonora van Villars, van het huis van Thoire in Bugey, weduwe van Eduard, heer van Beaujeu, en dochter van Humbert den VI, heer van Thoire en van Villars, heer van Montreal, Brion, enz. en van zyne twede gemalinne Beatrix van Chalon, en hadt by haar een eenigen zoon, Philips van Levi den II. Deze wierdt geroepen tot de erfvolging van het huis van Thoire en van Villars in den jare 1424, door de doodt van Humbert den VII, zyn moederlyken oom. Deze Humbert hadt sedert den jare 1402 zyne landen verkocht aan Amadeus den VII, graaf van Savoje, met wien Philips van Levi overeenkwam den 26 Juny des jaars 1432. Men verhief hem eene baronny onder den naam van Villars. Hy zelf is vermaard in de historie van koning Karel den VII onder den naam van graaf van Villars. Hy was gouverneur van Montargis, en maakte zyn testament den 4 January des jaars 1439. Hy was getrouwt met Antonetta van Anduze, vrouwe van la Voute, waar by hy onder andere kinderen hadt: *Antony* den I, die volgt; en *Bermond*, die de nakomelingschap voortplantte. Antony van Levi de I, graaf van Villars, enz. kwam overeen met den abt van la Chassagne, erfgenaam van den laatsten Humbert, heer van Thoire, en maakte zyn testament den 13 Augusty des jaars 1454. Hy hadt by Izabella van Chartres, zyne gemalinne, gehad Johannes en Antony van Levi den II, graven van Villars, enz. De eerste, gene kinderen hebbende by Antonetta van Villequier, zyne gemalinne, verkocht aan Amadeus den VIII, hertog van Savoje, het gene hadt in de erfvolging van het huis

van Villars. Het verdrag wierdt gemaakt te Nantes in Bretagne den 1 February des jaars 1469. Antony, zyn broeder, ondergraaf van Lautrek, nam mede den tytel aan van graaf van Villars, en ſtierf zonder nakomelingſchap by Johanna van Chamborant, na dat hy zyne rechten op het graafſchap van Villars verkocht hadt aan Johannes van Bourbon den II, hertog van Bourbon en van Auvergne, konneſtabel en kamerling van Vrankryk. Het verdrag is van den 7 May des jaars 1473. BERMOND VAN LEVI de II, heer van la Voute, enz. twede zoon van Philips den II, trouwde met Agnes, dochter en erfgename van Johannes, baron van Chateaumorand. LODEWYK VAN LEVI, heer van la Voute, en naderhandt graaf van Vantadour, wilde weder in het bezit treden der landen van het huis van Villars, welke geſubſtitueert en leenroerig waren in zyn huis. Koning Karel de VIII en Lodewyk Sforza, hertog van Milaan, ſchreven voor hem aan den hertog van Savoje, die hem geen recht deedt. Hy trouwde met Blanca, eenige dochter van Lodewyk, graaf van Ventadour, van Granges, enz. en van Catharina van Beaufort; waar by hy hadt Gilbert, die volgt; en Johannes, die den tak van Charlus gemaakt heeft, waar van na dien van zyn oudſten broeder geſproken zal worden. GILBERT VAN LEVI de I, graaf van Vantadour, enz. vervolgde in den jare 1525 het rechtsgeding over de ſubſtitutiën van het huis van Villars wegens de landen van la Roche in Reignier en van Annonay tegen den hertog van Montpenſier en tegen den procureur des konings, maar dit proces wierdt eerſt uitgeſproken in den jare 1583, ten voordeele van Anna van Levi, hertog van Ventadour. Gilbert hadt onderſcheiden uitgemunt in den ſlag van Marignan, waar in hy gewond wierdt, en in andere gelegenheden. Hy trouwde met Jacoba du Mas, eenige dochter van Johannes, heer van l'Iſle, grootmeeſter der wateren en boſſchen van Vrankryk, waar by hy hadt Gilbert den II, die volgt; *Blanca*, in den jare 1527 getrouwt met Lodewyk van Agout, baron van Saul, en *Perenella*, gemalinne van Andreas van Cruſſol, burggraaf van Uſez. GILBERT VAN LEVI de II trouwde met Suſanna van Leire, en hy hadt Gilbert den III, eerſten hertog van Ventadour, die volgt; *Jacoba*, gemalinne van François van Chaloncon, heer van Rochebaron; *Françoize* van Levi, getrouwt met François van la Baume, graaf van Suſe; en *Blanca*, getrouwt met Lodewyk van Amboiſe, graaf van Aubijoux. GILBERT VAN LEVI de III, hertog van Ventadour, muntte uit in de burgerlyke oorlogen. Koning Hendrik de III vereerde hem met zyne hoogachting, maakte zyn landgoedt van Ventadour tot een hertogdom in den jare 1578, en naderhandt tot een hertogdom en pairſchap in den jare 1589. Deze hertog eiſchte de ſubſtitutien van het huis van Villars weder in den jare 1585, en ſtierf in den jare 1591. Hy was in den jare 1553 getrouwt met Catharina van Montmorency, dochter van Anne, konneſtabel van Vrankryk; waar by hy hadt ANNE VAN LEVI, hertog van Ventadour, pair van Vrankryk, gouverneur van 't Limoſin, en luitenant generaal in Languedok. Koning Henrik de Grote maakte hem ridder van zyne ordens in den jare 1589, en hy voldong de zaak van Villars door arbitrale ſententie in den jare 1605. Hy was in den jare 1593 getrouwt met Margareta van Montmorency, dochter van Henrik, konneſtabel van Vrankryk, en van zyne eerſte gemalinne Antonetta van la Marck, waar by hy hadt HENRIK VAN LEVI, hertog van Ventadour, die geeſtelyk wierdt, na dat hy getrouwt was geweeſt met Maria Lieſſe van Luxenburg, waar by hy gene kinderen hadt; Karel, die volgt; *François van Levi*, graaf van Vauvert, gedood in den zeeſtrydt tegen die van la Rochelle in den jare 1625. FRANÇOIS CHRISTOFFEL VAN LEVI, hertog van Damville, gouverneur van 't Limoſin en kapitein van Fontainebleau, te Parys geſtorven den 19 September des jaars 1661, zonder kinderen nagelaten te hebben by Anna le Camus, zyne gemalinne: *Anne van Levi*, aartsbiſſchop van Bourges, alwaar hy ſtierf den 17 Maart des jaars 1662, in den ouderdom van 65 jaren; *Lodewyk Karel*, biſſchop van Mirepoix; en *Maria*, abdiſſe van S. Pieter van Lion, geſtorven in den jare 1649, of 1650. KAREL VAN LEVI, hertog van Ventadour, pair van Vrankryk, ridder van de ordens des konings, luitenant generaal in 't gouvernement van Languedok, en naderhandt gouverneur van 't Limoſin, ſtierf te Brive den 18 May des jaars 1649, in den ouderdom van 49 jaren. Hy trouwde eerſt te Parys den 26 Maart des jaars 1634 met Suzanna van Lauſieres, marquiſinne van Themines, en naderhandt den 8 February des jaars 1645 met Maria van la Guiche, twede dochter van Johannes François van la Guiche, maarſchalk van S. Geran, waar by hy hadt Lodewyk Karel, die volgt; *Margareta Fœlicia*, in den jare 1668 getrouwt met Jacobus Henrik van Durfort, hertog van Duras; en *Maria Henrietta*, nonne van de Viſitatie te Moulins. LODEWYK KAREL VAN LEVI, hertog van Ventadour, pair van Vrankryk, marquis van Annonay, graaf van la Voute, van Tournon en van Rouſſillon, baron van Douan, enz. trouwde den 14 Maart des jaars 1671 met Charlotta Eleonora Magdalena van la Mothe-Houdancourt, dochter van Philips, hertog van Cardonne, maarſchalk van Vrankryk, en van Louize van Prie, gouvernante der kinderen van Vrankryk. JOHANNES VAN LEVI de I, heer van Charlus, van Champagnak en van Granges, twede zoon van Lodewyk, graaf van Villars, gelyk gezegt is, trouwde met Françoize van Poitiers S. Vallier, waar by hy hadt, Karel, die volgt; en *Catharina van Levi*, gemalinne van Eſprit van Harville, heer van Palaiſan. KAREL de I, heer van Charlus en van Poligni, burggraaf van Lugni, grootmeeſter der wateren en boſſchen van Vrankryk in den jare 1554, trouwde met Margareta Brachet, gezegt van Montaigu, waar by hy hadt Johannes den II, die volgt; en *Gabriella*, gemalinne van Antony le Long, heer van Chateaumorand. JOHANNES VAN LEVI de II, heer van Charlus, van Poligni, van Granges, enz. trouwde met Johanna van Maumont, en liet na Johannes den III, die volgt; en *Johanna Gabriella*, getrouwt met Petrus Robert, heer van Leignerak en van S. Chamand, maarſchalk de camp van de legers des konings. JOHANNES VAN LEVI de III, graaf van Charlus, burggraaf van Lugni, enz. trouwde met Diana van Daillon, dochter van Guido, graaf van Lude, en van Jacoba van la Fayette, waar by hy hadt *François*, jong geſtorven; Karel de II, die volgt; *Claudius*, ridder van Maltha, en *Johannes Claudius*, marquis van Chateaumorand, enz. die nakomelingen naliet by Catharina de la Baulme, dochter van Emanuel Philibert, graaf van S. Amour: hy trouwde met haar in den jare 1626. KAREL VAN LEVI de II, graaf van Charlus, heer van Poligni, enz. was kaptein van de lyfwachten des konings in den jare 1631, en hy ſtierf in den jare 1662. Hy trouwde met Antonetta de l'Hôpital, dochter van Lodewyk, en zuſter van Nikolaas, hertog van Vitri, en van François, graaf van Rofnay, maarſchalken van Vrankryk, waar by hy hadt ROGERIUS VAN LEVI, in den jare 1642 getrouwt met Johanna van Mont-Jouvant, en vader van den graaf van Charlus, van den marquis van Poligni, enz. Het huis van Levi heeft nog andere takken gehad, als Quelus, enz. *Pierre des Vaux de Cernai Hiſt. Albigen. Catel hiſt. & Mem. de Langued. De Marca. Oihenart. Thuan. Sammarth. Du Cheſne. Du Bouchet. Guichenon. le Laboureur. Godefroy.* enz.

LEVI, of LEVIS, (PHILIPPUS VAN) was een zoon van Euſtachius van Levis, baron van Quelus, en van Alis van Colan. Hy was eerſt biſſchop van Agde, en vervolgens aartsbiſſchop van Auch: maar paus Pius de II, wiens referendarius hy geweeſt was, verhief hem in den jare 1462 op den ſtoel der Metropolitaanſche kerke van Arles, door den afſtandt van Petrus, kardinaal van Foix, die daar van aartsbiſſchop was. Paus Sixtus de IV ſtelde hem vervolgens in het getal der kardinalen in den jare 1473, zo dat Philippus zich onvermydelyk verplicht zag naar Rome te gaan, latende de zorg van zyne kerke aan Antony Guimarand, naderhandt biſſchop van Digne. Hy ſtierf twee jaren daar na in die hoofdſtadt, alwaar hy het ſieraadt was van het Sacro Collegio. Hy is begraven in de kerk van St. Maria Maggiore; en Euſtachius van Levis, zyn broeder, die op hem volgde in het aartsbisdom van Arles, wierdt in het zelve graf gezet in den jare 1489. *Friſon Gall. Purp. Saxi Pontif. Arelat. Du Cheſne & Aubery hiſt. des Card.*

LEVIAS was een der wachten van Flavius Joſephus, wanneer hy gouverneur was van Galilea. Zyn meeſter geboodt hem de handen te gaan afhouwen aan Clitus, die eenen oproer verwekt hadt te Tyberias; maar hy hadt daar toe nooit den moedt, verſchrikt van zich alleen te zien in het midden van zo vele vyanden. *Joſephus Oorl.* II, 44.

LEVIAS en SOPHAS zyn broeder, zonen van Raguël van het koninklyke geſlacht der Joden. Zy wierden in de gevangeniſſe gezet door de oproerigen van Jeruzalem, om dat zy zich tegen hunne tyranny hadden aangekant. Zy ſtierven vervolgens door de handen van eenen beul, Orcas genoemt. *Joſeph. Oudh.* IV, 11, 20.

LEVIATHAN is de naam van de walviſch, waar van geſproken is *Job* XLI. De Joden, die zich vermaken met wonderlyke vertellingen te doen, hebben kluchtige zaken van dezen Leviathan geſchreven. Zy zeggen, dat dit grote dier geſchapen wierdt van het begin der wereldt op den vyfden dag, met zyn wyfje; dat Godt het mannetje ontmande, dat hy het wyfje doodde, en dat hy het gezouten heeft, om het te bewaren tot de komſt van den Meſſias, wanneer men een groot maal zal aanrechten, waar op men dezen walviſch of Leviathan zal opdiſſchen. Dit zyn de fabelen der Talmudiſten wegens den Leviathan, waar van ook gewag gemaakt is in de kapittelen van Rabby Eliëzer, en in verſcheide andere Joodſche ſchryvers. De verſtandigſten onder hen, die wel zien, dat deze ganſche hiſtorie van den Leviathan maar een louter verdichtſel is, trachten nochtans de zelve zinnebeeldig uit te leggen, en zeggen, dat hunne oude leeraars door dezen Leviathan den duivel hebben willen te kennen geven. *Samuel Bochard* heeft in zyn *Hierozoicon* getoont, dat *Leviathan* de Hebreeuſche naam is van de krokodil, *P.* II. *l.* IV. *c.* 16, 17, 18. *Buxtorf. Synag. Jud. & Dict.*

LEVIN, of LEWIN, eene rivier van Schotlandt, heeft haren oorſpronk in de Mentheit, beſproeit een gedeelte van de Five, en ontlaſt zich in de golf van Forth, by het vlek Levin, drie mylen van S. André. Daar is eene andere rivier van dezen naam in het graafſchap van Lennox. Zy loopt door het ganſche meir van Lomond, van het Noorden naar het Zuiden, beſpoelt de ſtadt Dunbriton, en voegt zich kort daar na by de Cluyd. *Maty Dict.*

LEVIN, eene kleine ſtadt in het Boheemſche graafſchap Glatz, is aanmerkenswaardig wegens het kunſtig draaiwerk, waar mede de inwoners aldaar omgaan; gelyk dan Ælurius en Balbinus betuigen, dat zy beide aldaar eenige malen twaalf duizend lepels gezien en gekocht hebben, die zo behendig gedraait waren, dat zy in een kerſſenſteen beſloten konden worden. *Ælur. Glaciograph. Zeiler. Topogr. Bohem. p.* 44. *Balbin. Miſcell. dec.* 1. *l.* III. *c.* 7. §. 3. *p.* 43.

LEVITA, in 't Latyn *Levita*, *Lebinthos*, een klein woeſt eilandt; maar dat eene zeer zekere haven heeft. Het zelve is gelegen tuſſchen de eilanden van Lango, Morgo, en Stampalia in den Archipel. *Maty Dict.*

LEVITEN waren by de Hebreën de nakomelingen van Levi, die, naar des zelfs zonen, *Gerſon*, *Kahath* en *Merari*, in drie claſ-

claffen afgedeeld waren. Zy waren in den dienft tot hulp der priefters, en moeften fteets in den tempel zyn. Zy dienden van hun 30 jaar af tot het 50, daar na waren zy vry. Hunne verrichting was in den beginne in de woeftyne, dat zy de tente der zamenkomfte uit malkander nemen en op de reize dragen moeften, en de zelve op de vereifchte plaatfe weder opflaan; maar in het beloofde landt kregen zy meer werks in den tempel. Want David ftelde verfcheide clasfen onder hen, en zette eenigen tot poortiers en deurwachters, dat zy de tente en den tempel benevens alles, wat daar toe behoorde, dag en nacht bewaken moeften; anderen moeften den tempel uitvegen, en van alle onreinigheit zuiveren, opruimen, en water aanbrengen; eenigen moeften den priefteren, wanneer het nodig was, helpen flachten en wieroken; anderen waren over de fchatten en koftelykheden des tempels geftelt, om de zelve te bewaren; eenigen waren zangers, en moeften de muzyk zo wel met hunne ftemmen als met inftrumenten bedienen; doch eenigen moeften ook benevens de priefters het volk in de Goddelyke wet onderrechten. Zy hadden afzonderlyke klederen, waar door men hen van andere Ifraëliten kon onderfcheiden; en zy wierden met befprenging van het water, eene offerhande en andere plegtigheden, waar van *Numeri* XIX gefproken wordt, in hunnen dienft ingezegent. Zy waren niet allen te gelyk in den tempel, maar loften malkander af, en woonden verder in de Levitifche fteden, welke Godt in het beloofde landt 48 uitgekozen hadt. De helpers, die hen toegevoegt waren, waren de Nithimim, waar van op hunne plaats gefproken wordt. *Sigonius de rep.Heb.* V, 4. *Leidekkerus de rep. Hebr.* X, 4. *Relandus Ant. Hebr.* II, 6.

In de oude Chriften kerke verkregen de diakonen den naam van Leviten, dewyl zy den *Presbyteris* gelyk de Leviten de priefteren, behulpzaam moeften zyn. *Du Fresne* II. 2, 86.

LEVITICUS, een kanonyk boek van de H. Schriftuur, in het Oude Teftament. Des zelfs naam is ontleent van dien van den priefterlyken ftam van Levi. De Hebreën noemen het zelve *Vajicra*, dat is te zeggen *Vocavit*; om dat het zelve met dat woordt begint. Het zelve is verdeelt in XXVII kapittelen, en het handelt van de offerhanden, van de verfcheide plegtigheden, van de graden van bloedverwantfchap, van de ingeftelde feeften, van de geloften, van de tienden, van de ftraffe der Godslaftering, van het jubelfeeft, enz. Mozes is de fchryver van dit boek, en van de vier anderen, die het Pentateuchon uitmaken. *Torniel A. M.* 2545. *n.* 11 & 12 *T.* I. *p.* 518. 519. *edit. Plantin.*

LEVITISCHEN wierden zeker flag van ketters genoemt, welke uit de Gnoftyken en Nikolaïten voortgekomen waren, welker dwalingen zy volgden. *Epiphan. hær.* 25. *Auguftin. de hær. c.* 5.

LEWEN, eene rivier van Cumberlandt in Engelandt. Zy ontftaat uit twee verfcheide plaatfen uit het Noorden. De eene oorfprong ten Oosten is *Black* of *Zwart* genoemt; en de andere ten Weften *Wit-Lewen*. Na zes Engelfche mylen gelopen te hebben, vereenigen zy zich met malkander, en ontlaften zich in de Kirkfop, lopende vervolgens te zamen in de Eden. *Engelfch Dict.*

LEWENTZ, LEVENTZ, LEBENTZ, LEWA, in 't Latyn *Levia*, eene kleine ftadt en flot in het graaffchap Bars, in opper-Hungarië, 6 Duitfche mylen van Gran, alwaar in den jare 1664 de Turken door den generaal Souches geflagen wierden. *Baudrand.*

LEWES, of LEWIS, in 't Latyn *Leogus*, in 't Engelfch *the Weftern Hebuda*, is het grootfte van de eilanden, welke in de Schotfche zee leggen, ten Weften van dat koninkryk. Het is ruw en bergachtig, en naar mate van zyne grootte flecht bewoont. Het geflacht van Mac-Cloyd heeft den eigendom daar van. Het is door een zeer eng kanaal van het eilandt Enft afgefcheiden. *Cambden Brittan. p.* 1072.

LEWES, in 't Latyn *Lesua*, eene Engelfche ftadt in het Zuidelyke gedeelte van Suffex, aan de rivier *Lewes*, die 'er aan de Ooftzyde voorby loopt, en omtrent 6 Engelfche mylen verder in de zee valt. Zy beftaat uit 6 parochiën, heeft groten toeloop, en is de plaats, alwaar men gemeenlyk het landgerecht plagt te houden. Naby deze plaats viel tuffchen koning Henrik den III en de baronnen een fcherp treffen voor, waar in de laatften de overhandt behielden, en den koning tot een nadeelige vrede noodzaakten. By den uitloop van de rivier is New-haven, dat voor eenige jaren alzo gemaakt is, dat de fchepen aldaar zeker kunnen zyn. Deze ftadt zendt twee gedeputeerden in het parlement. *Cambden defcr. Angl. Beeverell.*

LEXMONDT, of LEKSMONDE, een fchoon dorp aan de Lek, niet verre van Vianen. Het is al omtrent den jare 1000 bekend geweeft, en wierdt in den jare 1133 door Floris den Zwarten, broeder van Dirk den VI, grave van Hollandt, verbrand. Dit dorp heeft kerk en predikant, ftaande onder de clasfis van Gouda. *O. Holl. Kronyk fol.* 280.

LEY, (JOHANNES) een Ierfch priefter, een langen tydt in Ierlandt wegens den Roomfch-Katholyken Godsdienft gevangen gezeten hebbende, week naar Parys, alwaar hy ten eerfte een kweekfchool ftichtte voor de ftudenten van zyne natie. Hy ftierf aldaar in den jare 1627, meer dan 70 jaren oud zynde.

LEYCESTER. Zie LEICESTER.

LEYDEKKER (MELCHIOR) was hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Utrecht, een man van zonderlinge verdienften omtrent de Hervormde kerk. Hy was geboren te Middelburg in Zeelandt uit aanzienlyke ouders in de maandt April des jaars 1642. Zyn vader, Joachim Leidekker, was gefproten uit het oud geflacht der Leydekkeren, van Ter Tholen, en by zyn leven een geacht koopman te Middelburg. Zyne moeder was van de Mantheeuwen, eene van de oudfte familiën van Zeelandt. Hy, nog jong, en der Griekfche en Latynfche talen machtig, wierdt van zynen vader ter hogefchole naar Utrecht gezonden, om zich onder het opzicht der heeren profefforen Dematzius, zynen oom, Voetius en Hoornbeek in de Godgeleerdheit te oeffenen. Hy volgde na een verblyf van eenige jaren den laatften in zyn beroep naar Leiden, alwaar hy onder hem en den vermaarden Coccejus zyne boekoeffeningen zo verre heeft voortgezet, dat hy in zyn vaderlandt met zeer veel lof is wedergekeert. Ondertusfchen was het gerucht van zyne zedigheit, naarftigheit en geleerdheit zodanig overal doorgedrongen, dat hy proponent geworden zynde, wel haaft tot herder en leeraar beroepen wierdt in de gemeente van Renesse en Noordwelle, gelegen in het eilandt van Schouwen. Deze ftandplaats was recht bekwaam voor Melchior tot voldoeninge zyner weetluft, mits hare afgelegenheit aan eenzame duinen en ftranden. En waarlyk hy bediende zich zo wel van dit afgezonderd leven, dat hy gedurende den tydt, dien hy aldaar heeft doorgebragt, den naam verdiende en verkreeg van eenen der geleerdfte mannen van zynen tydt. Want in de jaren 1673 en 1674 gaf hy in 't licht zyne *Sulamith*, lof en eer van Chriftus Borgtocht, en Raadt des vredes; drie werkjes in de Nederlandfche tale, en geftelt tegen de byzondere gevoelens van den vermaarden Coccejus. In den jare 1675 verdiende hy den trap van het leeraarfchap in de Godgeleerdheit. In den jare 1677 kwam aan den dag een werk in de Latynfche tale, dat hy noemde de Fakkel der waarheit, en opftelde tot wederlegging der byzondere gevoelens van Carthefius. Dit werk, waarlyk zeer geleerd, holp hem aan het hoogleeraarfchap in de Godgeleerdheit te Utrecht in den jare 1678. Hier toonde hy, dat de verwachting, die alle zyne leermeefters van hem hebben gehad, niet ydel is geweeft: want onvermoeielyk was hy in 't waken, in 't lezen, in 't fchryven en in 't onderwyzen; 't welk de hogefchole en gemeente van Utrecht getuigen. Het zelve getuigen ook een groot getal zyner leerlingen, zo van die gene, welke nu alreets geftorven zyn, als van die nog op heden Gods kerk met vrucht bedienen, zo in de Vereenigde Nederlanden, als in Duitfchlandt en Hungarië. Het zelve getuigen ook zyne boeken. Deze fpreken nog na zyne doodt van zyne Godgeleerdheit, waar in hy tot een verwondering toe bedreven was, van zyne kenniffe in de Oofterfche en Wefterfche talen: want boven die, welke de geleerde wereldt verftaat, en die hem gemeen waren, fprak hy de Engelfche en Franfche; en van zynen yver in het verdedigen der waarheit tegen hare vyanden. En tegen wien der zelve heeft hy met mondt en pen niet geftreden? In den jare 1679 gaf hy in druk uit een boek, om de gevoelens van Coccejus te wederleggen in de Latynfche tale, onder den naam van *de kracht der waarheit*. Nu hieldt hy zich op en bezig met de waarneming van zyn ampt, wanneer de opkomende vervolging in Vrankryk hem bewoog de pen weder op te nemen tot verdediging der Reformatie, die, van de Franfche papen gelaftert, aan hem een getrouwen befchermer vondt. By die gelegenheit kwam te voorfchyn in den jare 1689 de Triomferende Waarheit van het Euangelium over allerlei dwalingen, in de Latynfche tale, een boek van uitftekende geleerdheit, een eeuwig werk, in alle deelen volmaakt, en dat in den bloem zyner jaren gefchreven met een mannelyken ftyl, de algemene toejuiching verdiende. Niet minder was het werk, dat het jaar daar na het licht zag, de Gefchiedenis der Afrikaanfche kerk, ook in de zelve tale; om aan te tonen, dat niet de Hervormde kerkgenoten, maar die van het Pausdom de fcheuringen der Donatiften en Novatianen vernieuwt en onder zich vereeuwigt hebben. Men fpreekt hier niet van vele andere zyner fchriften, als de Gefchiedenis der Janfenistery, zyne boeken tegen Leenhof, Bekker en anderen; zyne Nederduitfche en Latynfche Godgeleerdheit; zyne verklaringen over den Heidelbergfchen Catechifmus, enz. om dat zy aan de wereldt genoeg bekendt zyn. Wel hebben de vyanden der Hervormde lere niet nagelaten zich te verantwoorden tegen dezen letterheldt: maar met zulk een geluk, dat het hen tot groter eere zou geftrekt hebben, indien zy gezwegen hadden: want nooit bleef hy fchuldig, die, als een krygsman van zyne jeugt af (zo noemde hem de vermaarde Knibbe) zich nooit meer behaagde, dan wanneer hem gelegenheit geboren wierdt, zich voor de waarheit in de breffche te ftellen. Zyn laatfte werk, dat hy fchreef, *de Republica Hebræorum*, (van het gemenebeft der Hebreën) en dat vol geleerdheit is, zag het licht eenige jaren voor zyne doodt, doch onvolkomen alleen in twee delen; zynde het derde deel nog ongedrukt, en by zynen getrouwen leerling, den here Karolus Tuinman, predikant te Middelburg, met veel arbeidt uit loffe papieren vergadert, in 't net gefchreven en bewaart. Het zelve brengt de zaken der Joden van Chriftus geboorte tot zynen tydt toe, en wykt geenzins voor de twee eerfte delen in geleerdheit en taalkunde: zo het niet beter is, om feldzame ontdekkingen van zaken, die men te vergeefsch in andere boeken zou zoeken, en die hem gedaan zyn door zekeren Rabbi, den welken hy in zyne jeugt tot leermeefter gehad heeft, rakende het hedendaagfch Jodendom. De vermaarde en arbeidzame Leydekker ftierf den 6 January des jaars 1721, in den ouderdom van 78 jaren. Zeker dichter vereerde hem met dit grafschrift:

Hier ruft een kloeke Zeeuw, wel fpreker en wel fchryver,
Die, als een heldt, voor kerk en waarheit heeft geftreên
Met zyn geleerdheit en met vurige gebeên,

LEYDEKKER, hoog van geest, en onvermoeid in yver.
De wereldt zegt: Hy stierf bedaagd en oud genoeg:
Maar Gods gemeente roept: Noch stierf hy al te vroeg.

Naamgenoomt van dezen groten man was zyns broeders zoon, *Melchior Leydekker*, jongman van zeer grote verwachtinge, die de voetstappen van zynen oom en leermeester met grote schreden opvolgde; maar die in zyne jeugt is gestorven als herder en leeraar van Christus gemeente te Nieuwerkerk in Oost-Duivelandt.

LEYDEN, eene stadt van Hollandt. Zie LEIDEN.

LEYDERDORP. Zie LEIDERDORP.

LEYDSCHEN-DAM. Zie LEIDSCHEN-DAM.

LEYENBURG. Zie LEIENBURG.

LEYTON, in 't Latyn *Leytonum*, eertyds *Duroliton*. Het was in oude tyden eene kleine staat der Trinobanten: tegenwoordig is het maar een dorp van Engelandt, in het graafschap Essex, op de grenzen van dat van Midlesex. *Maty Dict.*

LEZ, in 't Latyn *Ledus*, *Ledum*, eene kleine rivier van Languedok. Zy bespoelt Montpelier, en ontlast zich in het meir van Maguelonne. *Maty Dict.*

LEZAISKA, een vermaard klooster aan de grenzen van Root-Reussen en van het klein Poolsche waiwoodschap Sendomir, werwaarts van vele plaatsen bedevaarten geschieden.

LEZANA, (JOHANNES BAPTISTA) monnik van de orde der Karmeliten, was een Spanjaardt, en wierdt geboren te Madrid den 23 November des jaars 1586. Hy maakte een groten voortgang in de wetenschappen. Hy leeraarde naderhandt met veel achting te Toledo, te Alkala en te Rome. Hy kwam in deze laatste stadt in den jare 1625. Hy sleet aldaar zyne overige dagen, en stierf den 29 Maart des jaars 1659, in het 73 van zynen ouderdom. De pauzen Urbanus de VIII, Innocentius de X en Alexander de VII vereerden hem met hunne achting, en gebruikten hem in verscheide zaken van gewigt. Alexander maakte hem procureur van zyne orde. Lezana heeft verscheide werken geschreven, als: *Annales sacri Prophetici. De Regularium reformatione*; *Summa Quæstionum Regularium*; *Consulta varia Theologica, Juridica & Regularia*; *Summa Theologiæ.* Verscheide schryvers spreken met lof van hem. *Nic. Anton. Bibl. Hispan.*

LEZARD-POINT, dat is te zeggen *de kaap van Lezard.* Oudtyds *Ocrinum*, *Dammonium Promontorium.* Deze kaap is op de Zuidkust van Cornwall in Engelandt, naby den Westhoek van die provincie. Men noemt de zelve ook de kaap S. Michiël. *Maty Dict.*

LEZAT, een vlek, het hoofdt van een klein landschap, het *Lezadois* genaamt. Het zelve is gelegen in hoog-Languedok, aan de Lauriege, vier mylen van Toulouze, ten Zuiden. *Maty Dict.*

S. LEZINUS, bisschop van Angers in de VI eeuwe, vermaagschapt aan het koninklyk geslacht, kwam aan het hof in den jare 560, verliet het zelve in den jare 580, en wierdt eenige jaren daar na tot bisschop van Angers verkoren. De paus S. Gregorius schreef hem den 52 brief van het IX boek. Men gelooft, dat hy stierf in den jare 605. Hy deedt te Angers de kerk van S. Jan Baptist bouwen, alwaar hy begraven wierdt. Hy was op den 1 November gestorven; maar het feest van Allerheiligen deedt zyne gedachtenis verschuiven op den 13 February. *Bollandus. Gall. Christ. Episc. Godau. Baillet.*

LEZNO, eene plaats in het waiwoodschap Mscislau, in Litthauwen, aan de Russische grenzen, twee mylen van Propoisk, en acht van Mohilow. De Zweedsche generaal Leeuwenhaupt wierdt den 9 October des jaars 1708 door de Russen naby deze plaats zodanig geslagen, dat hy van 15000 man naauwlyks 4000 overig hieldt.

LEZUZA, een dorp van Spanje in nieuw-Castilië, vier mylen van Alcaraz, ten Noorden. Men toont door een oud opschrift, dat op deze plaats gevonden wierdt, dat zy de oude kleine stadt der Carpetanen was, die men *Libisosa*, *Libisoca* en *Libisona* noemde.

LHUILLIER, (JOHANNES) bisschop van Meaux, leefde in de XV eeuwe. Hy was van Parys, alwaar men hem opvoedde in de wetenschappen. Hy wierdt niet alleenlyk Doctor van de Sorbonne, maar leeraarde ook aldaar, en was provisor. Koning Lodewyk de XI verkoos hem tot zynen biechtvader, gaf hem het dekenschap der kerke van Parys, en maakte hem tot zynen eersten aalmoezenier. Hy wierdt daar op in den jare 1483 bisschop van Meaux, en stierf in den jare 1500. Van zynen broeder, die met hem den zelven naam hadt, zyn de heeren van Boulancourt, van Malemaison, Orgeval en Ursines afkomstig, welke aanzienlyke mannen voortgebragt hebben. *Sammarth. Gall. Christ. Du Bellay hist. Univ. Paris. Blanchard hist. du Parlam. de Paris & des Maitr. des Requet. Jacq. de Breuil Antiq. de Paris.*

LIAMON, IL LIMONE, in 't Latyn *Limonius fluvius*, eene rivier van het eilandt Corsica. Zy neemt haren oorsprong in een meir, dat omtrent in 't midden van het eilandt is, en loopt naar het Westen; zy bespoelt Cruzani, en ontlast zich in de golf van Ginerca. *Maty Dict.*

LIAMPO, een vermaarde kaap van China, de Oostelykste, die gevonden wordt. Zy heeft haren naam naar eene stadt in de provincie van Chechiara. *Martini Atlas Sinicus.*

LIANNE, in 't Latyn *Liana*, *Elna*, eene rivier van het Boulonois in Pikardië. Zy bespoelt Boulogne, en ontlast zich een weinig daar na in de zee. *Maty Dict.*

LIASTO, LAGO LIASTO, of LICO, PORTO LUGODUNI, in 't Latyn *Lugudone*. *Liguidonis*, *Liguidonensium Portus*, een meir of kleine golf van 't eilandt van Sardagne. Het is aan den mondt van de kleine rivier van Cedro, en beoosten de stadt Sergano.

LIBANIUS, een beroemd redenaar of sophist, leefde omtrent den jare 1360, en verkreeg zich zelf een byzonderen roem door zyne geleerdheit. Hy was geboren te Antiochië, en verloor al vroeg zynen vader Phasganius, waarom hy door de toegeeflykheit van zyne moeder eenigzins op den dwaalweg scheen te raken; doch hy beriet zich zelf wel haast daar in te rug, begon ook met ernst te studeren, en bediende zich met zo veel vlyt van de onderwyzingen van zyne leermeesters, dat hy daardoor wel haast bekwaam wierdt met groten lof zelf een leeraarsampt te bekleden. Nu hadt hy wel reets in zyn vaderlandt eene grote achting verkregen, maar de liefde tot de studiën noopte hem, dat hy zich naar Athene begaf, alwaar hy nog niet vondt het gene hy 'er hoopte aan te treffen; want hy bespeurde wel haast, dat de professoren slecht waren, en niet veel geleerder dan hunne leerlingen. Deze professoren, die hy zelfs kwade herders noemt, wierden wel afgezet, en anderen in der zelver plaatse aangestelt, onder welken Prohæresius en Diophantus, een Arabier, zich bevonden, welke beide in dien tydt een byzonderen roem hadden, waar by Eunapius nog Epiphanius, den landgenoot van Libanius, gevoegt heeft. Doch zulks was echter ook nog niet naar zynen wensch: zo dat Libanius door de toehoorders van Diophantus verklockt wierdt, en overreed zich by hem te houden; doch wanneer hy dit bedrog bemerkte, wilde hy niet langer by Diophantus blyven, maar begon zich zelf in de redenkunst en het redenvoeren te oeffenen, en de welsprekendheit naar de wyze der ouden weder in te voeren. Hier door verkreeg hy wel haast een groten roem, waarom hy besloot naar Constantinopel te gaan, dewyl die stadt in dien tydt in veel groter aanzien was dan Athene; maar de Atheniënzen wilden hem niet laten vertrekken, voor dat hy gezworen hadt, dat hy zou wederkomen. Wanneer hy nu vaardig was om naar Athene weder te keren, kwam een Nicocles by hem, en beloofde hem des anderen daags veertig der voornaamste jongelingen by hem te brengen, die hy voor eene aanzienlyke beloning onderwyzen zou, maar inderdaadt wilde hy zich van zyne hulpe bedienen tegen eenen, Cyzicenus genoemt. Libanius, die deze aanbieding aannam, keerde heimelyk naar Athene, en kwam terstondt wederom naar Constantinopel, op dat hy op die wyze aan zynen eedt mogt voldoen. Hier op begon hy met ongemenen toeloop aldaar te leeraren: zo dat de keizer Constantinus daar door bewogen wierdt hem opentlyk het leeraarsampt op te dragen. By diergelyke omstandigheden kon hy ook niet zonder afgunst blyven, en zyne vyanden bragten het zo verre, dat hy uit Constantinopel verdreven wierdt; hoewel anderen zeggen, dat zulks om een verbode liefde geschiedde, voor welk zeggen men echter geen genoegzamen grondt vindt. Hy begaf zich eerstelyk naar Nicea, en terstondt daar op naar Nikomedië en Bithynië, alwaar hy wel ontfangen wierdt, en met groten lof leeraarde. Op deze plaats wierdt Libanius bekend met Julianus: want de keizer Constantinus vondt raadzaam Julianus van zyn hof te verzenden, en zondt hem naar Nikomedië, doch met dat uitdrukkelyk verbodt, dat hy Libanius niet horen zou, waar door hy zo veel te begeriger wierdt om zich van het onderwys van Libanius te bedienen; en dewyl hy het zelve, om den naauwen toezicht van de genen, die om hem waren, niet genieten kon, voorzag hy zich van zyne leerredenen, welk hy heimelyk las. Eenigen voegen 'er by, dat Libanius, van de gelegenheit van Julianus berecht zynde, geduriglyk eenen bode of briefbestelder gehouden heeft, die tusschen hem en Julianus over en weder ging. Gemeenlyk wordt gezegt, dat Libanius het meeste bygebragt heeft, dat het gemoedt van Julianus van den Christelyken Godsdienst afgetrokken is, en het zou wel kunnen zyn, dat Libanius mede den grondt daar toe gelegt hadt, dat mogelyk zo veel te gemakkelyker geschieden kon, dewyl men wil, dat boven dien by Julianus eenige voorbereiding daar toe gevonden wierdt. Doch dit is zeker, dat Maximus, mede een philosooph van den zelven tydt, by welken zich Julianus begaf naar Ephezen, het meeste tot deze zaak gedaan heeft; hoewel Julianus van Jamblichus, Priscus en andere heidensche philosophen, die in zynen tydt leefden, ook veel gehouden heeft. Het zy daar mede zo het wil, de welvaart, die Libanius te Nikomedië genoot, veroorzaakte hem aldaar mede veel afgunst en vyandschap; en dewyl hy daar door verscheide malen in gevaar geraakte, besloot hy deze plaats te verlaten. Aldus kwam hy weder naar zyn geboortestadt Antiochië, alwaar hy een tydlang tusschen vrees en hoop leefde, te weten naar dat het met den toestandt van Julianus gelegen was, dien de keizer eindelyk wel tot medegenoot in 't ryk aannam, doch wel haast met den zelven weder overhoop, en in een openbaren oorlog geraakte. Maar terwyl Constantinus met geweldt Julianus poogde te dwingen, stierf hy, en moest alzo daar benevens het gansche ryk aan hem overlaten. Zulks kwam Libanius wel te pas, aan wien Julianus voortaan byzondere blyken van zyne vriendschap betoonde, waar van Libanius zich inzonderheit ten voordeele van zyn vaderlandt bediende. Deze voorspoedt duurde zo lang als Julianus leefde, wiens doodt na eene korte regering Libanius wederom in anderen toestandt bragt. Waarom het niet te verwonderen is, dat de zelve zich daar in zo ongeduldig betoont heeft, en doorgaans wilde beweren, dat Julianus niet van den vyandt, maar van de zynen, en wel van een Christen, doodgeschoten was. De grote rouw van Libanius over de doodt van Julianus veroorzaakte by des zelfs opvolger Jovinianus geen klein misnoegen; ja het zelve zou Libanius in gevaar gebragt hebben, indien zulks niet door anderen was afgekeert. De navolgers van

van Jovinianus, Valentinianus en Valens, waren Libanius mede niet genegen. Waar by nog kwam, dat eenige aanhangers van Julianus zich in een zekere zamenzwering bevonden, en daar door de gramſchap en wraak van den keizer Valens op zich haalden; het welk Libanius mede getroffen zou hebben, indien niet eene Irenæus den keizer hadt doen begrypen, dat Libanius onſchuldig was. Daar na kwam Theodoſius tot de regering, welke yverde in het verſtoren van de tempels der afgoden, waar door Libanius bewogen wierdt eene redenvoering voor de behouding dezer tempelen te ſchryven, waar mede hy echter niets ſchynt uitgerecht te hebben. Omtrent dezen tydt ontſtondt ook een grote oproer te Antiochië, waar door de ganſche ſtadt in grote verwarring en droefheit gebragt wierdt, by welke gelegenheit Libanius niet naliet de bedroefden te trooſten, en hen eenen moedt in 't lyf te ſpreken, het welk Chryſoſthomus ter zelver tydt onder de Chriſtenen deedt. Ja hy wierdt, naar 't verhaal van Zoſimus, benevens Hilarius, naar den keizer gezonden, om voor de ſtadt te ſpreken, het welk Baronius, doch zonder genoegzamen grondt, in twyffel trekt: want ſchoon men niet eigentlyk zeggen kan, wanneer en onder welken keizer Libanius geſtorven is, zo is het echter zeker, dat hy nog onder den keizer Theodoſius geleeft, en den ouderdom van meer dan zestig jaren bereikt heeft. Onder zyne leerlingen zyn vele beroemde mannen, en zelfs Chriſten leeraars, geweeſt, als Baſilius M. Gregorius Nazianzenus, Johannes Chryſoſthomus, en anderen. Doch hy zelf bleef volſtandig den heidenſchen godsdienſt toegedaan; waarom hy ook in verſcheide redenvoeringen den Chriſtelyken Godsdienſt nu en dan aangetaſt heeft. Men heeft voor 't overige van hem zeer vele ſchriften, waar van Fredericus Morellus de *Opera Oratoria* in het begin van de XVII eeuwe te Parys in twee ſtukken met eene Latynſche vertaling heeft laten drukken; zo heeft ook Jacobus Gothofredus VI redevoeringen van Libanius in den jare 1631 met eene Latynſche vertaling uitgegeven, als: de *Patrociniis*; *Pro Agricolis de Angariis*; *De vinctis*; *Adverſus aſſiduos apud Magiſtratus*; waar by hy nog gevoegt heeft de redenvoering *de Templis paganorum non excidendis*, en de zelve met zeer geleerde aanmerkingen opgeheldert. Zo heeft ook Leo Allatius in zyne *excerpta Græcorum ſophiſtarum*, die hy te Rome in den jare 1641 liet drukken, mede eenige ſchriften van Libanius uitgegeven. De brieven van Libanius zyn ook door verſcheide geleerden in het licht gegeven. *Julianus it. Baſilius in Epiſt. Eunapius Sardianus in vit. Sophiſtar. in Juliano. Photius cod. 60. Suidas. Volaterrranus. Cave. Bergerus. diſſ. 6. de Libanio*, enz.

LIBANON, of LEBANON, door de Griekſche en Latynſche ſchryvers *Libanus* genoemt, is een gebergte aan de Noordergrenzen van Paleſtina, en ſchynt aldus genoemt te zyn geweeſt van *de witheit* van den ſneeuw, met welken hy altydt bedekt was; *Laban*, *wit*, en *Lebonah witheit* betekenende: gelyk men gelooft, dat de Alpen om de zelve reden hunne benaminge hebben gekregen van *Alpum*, of *Album*, 't welke by de Latynen ook *wit* te zeggen is. Godt ſpreekt zelfs van *den ſneeuw van den Libanon*; en allen, die 'er hedendaagſch over reizen, getuigen, dat 'er veel ſneeuw op legt. Tacitus heeft ook al voor lang aangetekent, dat het wonderlyk was, dat deze berg in zo heet eene landſtreke den ſneeuw nog behieldt. Hieronymus getuigt 'er van, dat hy zeer vruchtbaar is, en met zeer dik loof beſchaduwt: en op eene andere plaats, dat 'er in het ganſche beloofde landt niets hoger, niets boſchachtiger, noch dichter is. Theodoretus zegt mede, dat hy de hoogſte der bergen van Paleſtina is. De oude ſchryvers komen niet wel overeen omtrent de gelegenheit van den Libanus, en den Antilibanus. Volgens Strabo ſtrekken zy zich beide, niet verre van de zee af beginnende, Ooſtelyk aan tot naby Damaſcus: en uit zyne woorden leert men, dat Cele-Syrië, of anders het holle Syrië, welke naam zich anders verder uitſtrekt, eigentlyk is die holle vlakte, welke tuſſchen den Libanus en den Antilibanus gelegen is. Plinius in 't tegendeel ſchynt deze twee bergen zodanig te plaatſen, dat ze zich van 't Zuiden naar 't Noorden ſtrekken, zo dat het landt Phenicië tegen de ſchuinte van den Libanus aan legt, niet, gelyk als Strabo, van het Weſten naar 't Ooſten. Ptolemeus eindelyk ſtrekt beide deze gebergten van 't Weſten naar 't Ooſten, doch zodanig, dat ze ook een weinig van 't Zuiden ten Noorden afwyken: het welk het naaſte met het getuigenis der genen, die in onze tyden deze landſtreken bereiſt hebben, overeenkomt. Een van deze laatſten, te weten Maundrel, beſchryft de gelegenheit van den Libanus en Antilibanus naauwkeuriglyk aldus: Dat namentlyk de Libanus zich langs den oever der zee uitſtrekt van 't Zuiden naar 't Noorden, (Sanutus zegt, dat de Libanon nergens meer, dan twee mylen van de zee afwykt, behalven omtrent Tripoli, daar 't wel drie mylen is; ja dat hy op eenige plaatſen zo na aan de zee komt, dat 'er geen weg tuſſchen beide overig blyft,) en van gelyken de Antilibanus, welke ten Ooſten van den Libanus is, en door een dal daar van afgeſcheiden. Maundrel, van wien Reland eene naauwkeurige kaart van den Libanus en Antilibanus ontfangen hadt, laat zich aldus horen: „ De Libanus (ſchryft hy) en de „ Antilibanus leggen tuſſchen Sidon en Damaſcus" : en ſtraks daar na: „ de voet van den Libanus is een half uur van Sidon afgelegen. Van daar af begonnen wy den Libanus op te klimmen, „ omtrent vier mylen lang, en den volgenden dag nog drie mylen; waar mede wy op den top des bergs waren, welke met „ ſneeuw bedekt is. Hier van daan daalden wy, en kwamen na „ twee uuren aan een klein vlek, genaamt Mesgare, alwaar een „ bron is, Letane genoemt, welke hare wateren in de rivier „ ſtort. Van hier kwamen wy binnen een half uur tyds in een „ dal, genoemt Bucca, twee mylen breed, doch verſcheide dag„ reizen lang, zich uitſtrekkende van het Zuid-Weſten naar het „ Noord-Ooſten; en aan de beide zyden beſloten door eene wyd„ affaande reeks van bergen. Het was een van deze bergen, „ daar wy over trokken, van Sidon komende; de andere lag daar „ tegen over naar den kant van Damaſcus. Ik ben verzekert, „ dat gene de Libanus, en deze de Antilibanus is." Zie verder op het artykel ANTILIBANON. De cederen van den Libanon zyn in de H. Schriften zeer beroemd; en daar zyn 'er nog eenige, doch weinig, van overig. Theodoretus over Pſalm. XXVIII (by de Proteſtanten XXIX) ſpreekt 'er aldus van: *Hy vergelykt ze by de cederen van Libanon, de welke wel hoog zyn, maar geen eetbare vrucht dragen.* En Cyrillus over Jeſaias: *De Libanus is een berg van Phenicië, digt met cederen, cypreſſen, en pynbomen bewaſſchen; en zelfs met ſtruiken van wierook. En is deze berg zeer aanmerkelyk om de menigte van 't houtgewaſch, 't geen hy draagt; en den overvloedt van zeer hoge en welriekende bomen. Jerem.* XVIII. 14. *Hieron. in Hoſ.* XIV. *& in Zach.* XI. *Reland. Paleſtina.*

LIBANOTI, in 't Latyn *Libanotia*, een vlek of dorp van het koninkryk Napels, gelegen in het Principato citra, aan de rivier Sapri, ten Ooſten van Policaſtro. Libanoti is het oude *Sapris*, eene kleine ſtadt van Lucanië. *Maty Dict.*

LIBA-NOVA, van ouds *Stagira*, eene kleine ſtadt van Turkyen in Europa. Zy was eertyds het vaderlandt van Ariſtoteles. Zy is gelegen aan de golf van Conteſſa, vyf mylen van de ſtadt van dien naam, ten Zuiden. *Maty Dict.*

LIBATIO, eene plegtigheit, welke gebruikelyk was in de offerhanden der Heidenen, in welke de prieſter wyn, melk, of eenige andere vocht plengde, ter eere van de godheit, aan welke hy offerde, na dat hy een weinig daar van geproeft hadt. De Heidenen deden gewoonlyk deze Libatiën of plengingen in gewigtige ondernemingen. De afgezanten, die men aan Achilles zondt om hem wederom te roepen tot byſtandt van zyne natie, begonnen voor hun vertrek hunne handen te waſſchen, hunne gekroonde koppen met wyn te vullen, en daar op de aarde te plengen ter eere van de goden. Zy deden het zelve op hunne wederkomſt. Deze Libatiën waren gemeen voor den ſlaap. Ulyſſes, een klein voordeel op de vyanden behaalt hebbende, wieſch zich in de wateren der zee, en kwam Libatiën doen aan Minerva. *Antiq. Grecq. & Rom.*

LIBAU, of LIBAW, in 't Latyn *Liba*, eene ſtadt in 't hertogdom Courlandt, met eene haven aan de Ooſtzee. Zy legt aan de Samogitiſche grenzen, achttien Duitſche mylen van Memel in Pruiſſen, en vierentwintig van Mietau, de hoofdſtadt van Semigallië, en is in den oorlog tuſſchen Zweden en Polen in 't midden der XVII eeuwe dan van de eene, en dan van de andere party ingenomen. Doch eindelyk wierdt zy in de Olivaſche vrede wederom aan den hertog van Courlandt ingeruimt. In den oorlog in 't begin der XVIII eeuwe heeft ze dan eens Zweedſche, en dan eens Ruſſiſche bezetting ingehad. *Baudrand.*

LIBAVIUS, (ANDREAS) van Hall in Saxen, een geneesmeeſter, bloeide in den jare 1612. Konig geeft de volgende lyſt van de tytels der boeken, die hy in 't Latyn geſchreven heeft: *Tres partes Commentariorum Alchimiæ*; *Tres libri Chymicarum Epiſtolarum*; *Quatuor partes Singularium*; *Praxis Alchimiæ*; *Contemplatio ſingularis de univerſitate & originibus rerum conditarum, juxta Hiſtoriam Hexaëmeri Moſaïci inſtituta, & in VII Libros diſtributa, &c.*; *Tractatus de Colloquio Ratisb. contra Gretſerum, ann.* 1604. Zyne poëzy wierdt in den jare 1602 gedrukt. Hy noemt zich zomtyds *Baſilius de Varna. Konig Biblioth.*

LIBELLATYKEN, LIBELLATICI, noemde men in de eerſte kerke de Chriſtenen, die uit vreze van hunne goederen, hunne ampten, of hun leven te verliezen, gedurende de vervolging van de afgodiſche overheden zekere ſchriftelyke atteſtatie namen, die men *Libellum* noemde, waar in getuigt wierdt, dat zy aan de edicten der keizers voldaan, en den afgoden geoffert hadden. De kardinaal Baronius is wel van gedachten, dat alle Libellatyken ook inderdaadt Chriſtus verloochent hadden, doch alleen in 't verborgen of heimelyk, en dat ze om die reden en alleen van de overheden een diergelyk getuigenis verkregen, op dat zy niet, gelyk anderen, gedwongen mogten worden opentlyk te offeren. Maar deze mening van Baronius ſchynt in de oudheit niet genoegzaam gegrond te zyn; doch het is zeker, dat 'er verſcheidenerlei Libellatyken geweeſt zyn. Want daar waren anderen, die geen getuigſchrift van de rechters ontfingen, maar veel meer met een ſchriftelyk getuigenis bekrachtigden, dat zy nooit Chriſtenen waren geweeſt, en deze noemde men mede *Libellatyken*. Doch anderen gaven geldt aan de rechters, waar voor zy een getuigſchrift bekwamen, dat zy vry waren van den goden te offeren, en deze neemt men in het byzonder voor de Libellatyken. Die nu op deze wyze gevallen waren, wierden na eene langdurige en geſtrenge boete wederom door de kerke aangenomen. De Afrikaanſche kerk was inzonderheit ſtreng in dit ſtuk, waarom zy zich dikwils begaven tot de belyders en martelaars, dat is te zeggen, tot de genen, die voor de rechters den naam van Chriſtus beleden hadden, of eenige pyniging uitgeſtaan, die in de gevangeniſſe waren, of die ter doodt geleid wierden; om door hunne tuſſchenſpraak of bemiddeling de ontſlaning van de kerkelyke boete of ſtraffe te verkrygen, welke zy nog te lyden hadden. Doch het grote misbruik, dat men hier van maakte, veroorzaakte eene ſcheuring ten tyde van Cyprianus. Het XI Canon van het concilie van Nicea is ten dele voor de Libellatyken. *Cyprian. epiſt.* 31, 52, 68. *it. Lib. de lapſ. &c. Baron. ad an.* 255 *&* 253. *Albaſpinæus obſ. l.* I. *obſ.* 29. *Forbeſius inſtruct. hiſt. Theol. l.* XII. *c.* 1. *Pfannerus in obſ. S. l.* I. *c.* 8. *Kortholtus de perſec. Eccleſ. primit. c.* 8. §. 57 *ſeq.*

LI-

LIBER is een der bynamen, die aan *Bacchus* gegeven worden, of om dat hy de vryheit verkreeg voor de steden van Beotië, of om dat hy, voor den godt des wyns gehouden zynde, den geest door dien drank ontslaat van alle bekommernis. De burgermeesterlyke gedenkpenningen van het geslachte Cassia vertonen de afbeeldingen van *Liber* en van *Libera*, gelyk zy genoemt worden in de oudeopschriften, dat is te zeggen, van den mannelyken Bacchus, en van de vrouwelyke. Augustinus spreekt aldus van deze valsche godheit in 't VII *boek* van de Stadt Gods, *k.* 21: „ Belangende de verborgendheden van Liber, dien zy de zorge en het „ bestier geven over de vochtige zaden, dat is te zeggen, niet „ alleenlyk over de vocht der vruchten, waar onder den wyn de „ eerste plaats bekleedt, maar ook over de zaden der dieren, ik „ zou bezwaarlyk kunnen zeggen, tot wat buitensporige eerloosheit zy geklommen zyn: maar het moet echter gezegt worden, om de verwaande domheit van onze tegenstrevers te beschamen. Onder andere dingen, die ik omtrent deze stoffen „ verplicht ben voorby te gaan, om dat 'er te veel zyn, zegt „ Varro, dat men in zekere plaatsen van Italië feesten van Liber vierde met zo veel ongebondenheit, dat men tot zyner „ eere de schandelyke delen van een man aanbadt, niet in 't heimelyk om de schaamte te bewaren, maar in 't openbaar, om „ de godloosheit te doen zegepralen; want men stelde de zelve „ met eere op eenen wagen, dien men door de stadt geleidde, „ na dat men eerst het landt daar mede omgereden hadt. Maar „ in Lavinium was een gansche maandt tyds gestelt voor de feesten van Liber, gedurende welken tydt men de grootste vuiligheden der wereldt sprak, tot dat deze wagen over de openbare „ markt gereden was, en gekomen ter plaatse, die geschikt was „ om het geen op den wagen was aldaar te stellen. Daar na moest „ de deugdzaamste vrouw van de stadt dezen eerlozen schat voor „ het ooge van al de wereldt gaan bekronen. Op deze wyze „ maakte men den godt Liber gunstig voor het gezaaide, en „ keerde men de betovering en de bezweringen van het landt. *L'Abbé Danet.*

LIBERALIA was een feest van Bacchus by de Romeinen, dat den 27 Maart geviert wierdt. Op dezen dag zaten overal door de stadt oude wyven als priesteressen van Bacchus, met veil bekranst, welke honingkoeken te koop hadden, (dewyl Bacchus de honing zou uitgevonden hebben,) en de zelve voor hare kopers op een klein vuur, dat zy voor zich hadden, offerden. Op dezen dag wierdt ook den Roomschen jongelingen, wanneer zy den behoorlyken ouderdom bereikt hadden, het kleedt der vryheit, *toga libera* genoemt, gegeven, en aan de oorden der stadt Rome, welke Numa daar toe bestemt en *Argeos* genoemt hadt, de Godsdienst gepleegt. *Varro de L. L. l.* V. *Ovidius Fast. l.* III. *ÿ.* 725 *seq.*

LIBERALIS, een van de kapiteinen der lyfwacht van Titus Vespasianus, aan wien deze prins geboodt zorge te dragen, dat de soldaten het vuur van den tempel te Jeruzalem uitbluschten, en de genen, die weigeren zouden te gehoorzamen, stokslagen te geven. Maar hy kon dit bevel niet volvoeren, dewyl de soldaten doof waren voor alle zyne bedreigingen. *Josephus Oorlogen* VI. 26.

LIBERALIS. Zie ANTONIUS LIBERALIS.

LIBERALITAS, of de *milddadigheit*, eene godheit, welke de Romeinen vereerden, en dikwils als eene deugdt geoeffent door de keizers, vooral door Cesar Augustus, gelyk Suetonius en Tacitus verhalen: *Congiarium populo donativum militibus dedit*; hy gaf het *Congiarium* aan het volk, dat kleine sestertiën waren, en het geschenk of de gift aan de soldaten, dat eene diergelyke somme gelds was. Marcus Aurelius deedt gedenkpenningen slaan, waar in het afbeeldsel van de Milddadigheit gegraveert was, als eene Roomsche vrouw, met een langen tabbaardt, staande rondom den kant: LIBERALITAS AUGUSTI. Door de gedenkpenningen van Adrianus en van Alexander Severus ziet men den keizer op een verheven grondt en zittende, welke een teken geeft aan een man, die aan zyne voeten is, om de somme gelds te geven, die door stippen op de kanten van den verheven grondt uitgedrukt is, hebbende de Milddadigheit, overeind staande, aan zyne zyde. *Hist. August. L'Abbé Danet Antiquit. Grecq. & Rom.*

S. LIBERATUS, abt van het klooster van Capse, in de provincie van Byzacene in Afrika, in de V eeuwe, wierdt gevangen gedurende de vervolging van Hunnericus met Bonifacius, diaken, Sergius en Rusticus, onderdiakenen, Rogatus, Septimus en Maximus, monniken. Het rechtzinnige gelove niet hebbende willen verlaten, wierden zy in eene naauwe gevangenisse besloten, waar in zy echter door de behendigheit der gelovigen ondersteunt wierden. Hunnericus, daar van verwittigt zynde, deedt hen in een vaartuig zetten, dat vol van takkebosschen was, die men in den brandt stak, doende het vaartuig in zee dryven, maar het vuur ging uit. Toen geboodt deze wrede prins, dat men hen zou doodslaan; het welk volbragt wierdt, en de lighamen van deze heilige martelaren wierden in de zee geworpen; maar de vloedt of de golven wierpen de zelve wederom op den oever, daar zy door de geestelykheit opgenomen wierden om begraven te worden. Deze deugdzame mannen wierden aldus gemartelt den 2 July des jaars 483. Men viert ondertusschen hunne gedachtenisse eerst op den 17 Augusty. *Victor Vitensis persecut. Vandalic. Ruinart Acta martyr. sincer. Baillet vies des Saints au* 17 *d'Août.*

LIBERATUS, een geneesmeester in Afrika, leedt aldaar het martelaarschap in de V eeuwe onder den koning Hunnerik. De Arianen ligtten toen de kinderen der rechtzinnigen, om die te dopen. De twee zonen van Liberatus waren onder dit getal, en hy wierdt met zyne huisvrouwe in de gevangenis gezet. Men weet niet, of zy aldaar stierven, dan of zy gebannen wierden; maar zy zyn met hunne kinderen onder de martelaars gestelt op den 23 Maart. *Victor de vit. l.* III. *c.* 6. *Henschen. Baillet vies des Saints Mois de Mars.*

LIBERATUS, diaken van de kerk van Carthago in de VI eeuwe. Hy wierdt met twee bisschoppen naar Rome gezonden door het concilie, in den jare 535 te Carthago gehouden, en in verscheide andere gewigtige zaken gebruikt. Hy schreef een werk, genoemt: *Breviarium de causâ Nestorii & Eutychetis, capitibus* 24 *comprehensum.* Baronius zegt, dat het zelve met omzichtigheit gelezen moet worden, om dat de schryver eenige stellingen, die niet al te rechtzinnig zyn, daar onder gemengt heeft. Liberatus zegt, dat hy dit werk ondernam op zyne wederkering van de reizen, die hy gedaan hadt; en dat hy het zelve vergadert hadt uit de historie der kerke uit het Grieksch in 't Latyn overgezet, uit de acten der concilien, uit de brieven der vaderen, uit de gedenkschriften, die men hem verschaft hadt, en uit het gene verscheide geloofwaardige personen hem verhaalt hadden. De beste druk van het werk van Liberatus is die van Parys van den jare 1675 met de aantekeningen van den Jesuit Johannes Garnier. *Baron. Ann.* 535 *&* 538. *Bellarmin. de script. Eccles. & in Controv. l.* IV. *de Pont. Rom. c.* 10. *Possevin. in Appar. sacr. Vossius de hist. Lat. l.* II. *c.* 20.

LIBERIANUS was een der medgesellen van Justinus den Philosooph in het martelaarschap, zo men de acten van zyn lyden gelooft. *Theod. Ruinarti Acta selecta & sincera.*

LIBERIUS, paus, een Romein van geboorte, wierdt na Julius den I op den pausselyken stoel verheven in de maandt May des jaars 352. De Ariaansche bisschoppen hadden aan Julius kort voor zyne doodt een brief geschreven, in welken zy zyne gemeenschap verzochten, en Athanasius met grote lasteringen bezwaarden. Liberius, met het aanvaarden van zyn pauschap tot de eenigheit der kerke willende arbeiden, zondt aan hem Lucius en Elianus, om hem te Rome te doen komen, op dat men aldaar vaardiglyk bevel op zyne zaken zou kunnen geven naar eisch van de kerkelyke tucht, of dat hy anders van de gemeenschap der kerke gescheiden zou worden. Hy ging waarschynlyk zo ver niet, of indien hy zulks deedt, gelyk hy schynt te zeggen in zynen brief, door Hilarius bygebragt, en dien de kardinaal Baronius voor verdicht houdt, de brief der prelaten van Egypten, ten getale van zestig vergadert, rechtvaardigde hunnen patriarch, en deedt hem van gevoelen veranderen. Hy zondt in den jare 353 Vincent, bisschop van Capua, Marcellus, en eenige anderen, maar Arles, daar de keizer Constantius in handeling was in eene vergadering van Arianen, welke hy begunstigde. Deze legaten verzochten een concilie te Aquileja, en de veroordeeling van Arius, maar Vincent, het een noch het ander hebbende kunnen verkrygen, ondertekende de veroordeeling van Athanasius. De paus was hier over zeer verdrietig, zondt op nieuws legaten aan Constantius, schreef aan hem in krachtige uitdrukkingen, en verzocht een concilie. Men stondt hem zulks toe, en het zelve wierdt vergadert te Milaan in den jare 355. Maar hy vondt zich bedrogen in den uitslag, dien hy zich daar van hadt voorgestelt; en het gene hy met zo veel moeite verkregen hadt als het hulpmiddel tegen alle de kwalen, waar mede de kerke gedurende zo vele jaren gedrukt was, diende slechts tot verdubbeling der ongevallen. De rechtzinnige prelaten wierden in ballingschap gezonden; en de paus, medelyden met hun ongeluk hebbende, schreef hen eenen brief, om hen te troosten in hunne ballingschap. Constantius, gelovende, dat Liberius eenig gebrek zou hebben, zondt, om hem te ondertasten, of hy zich zou willen laten omzetten, maar zulks was te vergeefsch. Hy wierdt hier door verplicht hem te Milaan te doen komen; om dit bevel uit te voeren, moest men met veel moeite en by nacht den paus ligten, uit vreze voor het volk, dat hem beminde. De keizer poogde Liberius op zyne zyde te trekken; en ziende, na dat hy hem drie dagen tot beraadt gegeven hadt, dat het vruchteloos was hem tot de ondertekening van de veroordeeling van Athanasius te verzoeken, zondt hy hem in den jare 355 in ballingschap naar Berea, eene stadt van Thracië, en de Arianen stelden ondertusschen Felix op den pausselyken stoel. Gedurende de ballingschap van Liberius vergaderden de Arianen te Sirmich, alwaar zy eene geloofsbelydenis uitgaven, en verscheide anathemaas daar by voegden, om zich gansch rechtzinnig te vertonen. Niets kon de zelve verdacht maken dan de uitlating van het woordt medezelfstandig. Maar de zelve was naauwlyks uit hunne handen gekomen, of, berouw hebbende van zo verre gegaan te zyn, stelden zy eene twede op, strydende met de eerste, en volkomen ketterscb. De paus was ondertusschen twee jaren in ballingschap: zyne vyanden vermeerderden zyne rampen, hem berovende van de vertroosting, welke hy tot dien tydt toe van zyne kerkelyken gehad hadt, welke de commissaris Venerius hem benam. Men bragt hem van de droefheit tot de vreze door de bedreiging, welke men hem deedt van hem zelfs het leven te benemen; zo dat deze bisschop, die een vergramd keizer tegengestaan hadt, de langdurigheit van zyne ballingschap niet kon verdragen. De afgunst van Felix in zynen setel te zien, en de liefde tot de menschelyke eere strekten, gelyk Baronius zegt, om hem, het gene Delila aan Samson deedt, de kracht en den moedt te benemen. Hy onderschreef in den jare 357 de veroordeeling van Athanasius, en de geloofsbelydenis, die zy hem aanboden. De kardinaal Baronius beweert, dat het de eerste was van de twee, die men te Sirmich maakte, en waar aan men een rechtzinnigen zin kon geven. Anderen verzekeren, dat het de twede was, die

die voor volkomen ketterſch gehouden wierdt. Hy ſchreef teſtondt aan de Oosterſche biſſchoppen, om hen te berechten, dat hy de veroordeeling van Athanaſius goedgekeurt hadt, en de geloofsbelydenis van Sirmich aangenomen. Hy rechtte zich aan de voornaamſte hoofden der Arianen, om hunne voorſpraak te hebben by den keizer; hy gaf den zegen aan anderen; en in deze eerloze lafhertigheit bediende hy zich van uitdrukkingen, die aan eenen paus onwaardig waren. Deze zaken wierden door S. Hilarius Pictavienſis zo hoog genomen, dat hy in zynen yver het anathema tegen hem uitriep, als tegen een afvalligen, gelyk hy hem noemt. Baronius wil vruchteloos beweeren, dat deze woorden niet van Hilarius zyn, maar dat een ander de zelve ingevoegt zou hebben in den text van den brief van den paus aan de Oosterſchen. Conſtantius zondt ondertuſſchen Liberius in den jare 358 wederom naar Rome, daar het volk, dat gedurende zyn ballingſchap om hem gewenſcht hadt, hem met verachting aanzag, ſedert zynen val. Liberius verbeterde zynen misſlag; hy keerde weder tot zich zelven, en betoonde een groten yver tot verdediging der kerke. Hy veroordeelde de geloofsbelydenſſe van Rimini, en ſchreef aan Athanaſius, om wederom met dien prelaat in goed verſtandt te komen. Men heeft nog onder zynen naam eene ſchone geloofsbelydeniſſe, aan welkers echtheit getwyffelt wordt. Hy leefde na zyne wederkomſt nog negen jaren, en ſtierf den 24 September des jaars 366, volgens het getuigenis van de Kronyk van Hieronymus en van Marcellinus, hoewel de kardinaal Baronius deze doodt eerſt ſtelt in den jare 367. Hy verſierde het graf van S. Agnes met marmer, en bouwde eene kerke, welk men voorgeeft die te zyn, welke tegenwoordig *Santa Maria Maggiore* genoemt wordt. *Athanaſ. Epiſt. ad ſolitar. Hilarius in fragm. col.* 426. *Epiphanius hæreſ.* 75. *Baſilius Epiſt.* 74. *Ambroſius l.* VI. *de Virg. S. Hieron. & Marcellinus in Chron. Theodoretus l.* II. *Socrates l.* II. *Sozomenus l.* IV. *Anaſtaſius. Onuphrius. Ciaccon. Platina. Du Cheſne in vit. Liberii. Baronius ad an.* 352 *ſeq. Godeau hiſt. Eccleſ. Hermantius in vit. Athanaſ. l.* VII, VIII *ſeq. Dacherius in ſpicileg. T.* V. *pag.* 334. *Heideggerus in hiſt. Papat. la Placette in obſ. hiſt. Eccleſ. P. poſter. obſ.* 4. *Cave.*

LIBERIUS, overſte van de lyfwacht onder den keizer Honorius in den jare 412. *Cod. Theodoſ. Proſopographia Jac. Gothofredi.*

LIBERTAS, of *de Vryheit*, wierdt door de Romeinen als eene godinne aangebeden. Zy bouwden haar ook te Rome eenen tempel. De Grieken hadden haar mede in eene byzondere hoogachting, en riepen haar aan onder den naam van Eleutheria. Zy was verbeeld door eene vrouwe in het wit gekleed, hebbende eenen ſtaf in de regterhandt, een bonnet in de andere, en een kat naby haar. Onder de oude gedenkpenningen ziet men haar een knods in de een handt houdende, en eene bonnet in de andere, met deze woorden: *Libertas Auguſti ex S. C.* gelyk men haar ziet in een gedenkpenning van Antoninus Heliogabalus, daar een gebroken juk en eene zonne bygevoegt is, om te kennen te geven, dat deze keizer opperprieſter van de zelve was. *Cicero Or. pro domo ſua. Ripa Iconolog. Angeloni Hiſt. Aug. p.* 268. *Struv. ſyntagm. Antiq. Rom.*

LIBERTATUS (Petrus) heeft zich in de hiſtoriën beroemd gemaakt door zynen yver en door zyne getrouwheit voor Henrik den IV, koning van Vrankryk. Hy bragt de ſtadt Marſeille wederom onder de koninklyke gehoorzaamheit, ondanks de trouwloosheit der wederſpannelingen. Die van Marſeille rechtten hem deswegen een ſtandbeeldt op, en doen nog tegenwoordig in het ligchaam van de ſtadt een plechtigen dienſt vieren, om zyne gedachteniſſe te vereeren. *Soleri hiſtoire de Marſeille.*

LIBERTI, of vrygemaakten. Zie VRYGEMAAKTEN.

LIBERTUS FROMONDUS. Zie FROMONDUS.

LIBERTYNEN waren, zo men men voorgeeft, de aanhangers van zekere ſecte der Joden, welke afkomſtig waren van de genen, welke Pompejus en de andere Romeinſche veldoverſten, als Gabinius, Soſius, en anderen, gevangen naar Rome gebragt hadden, en die vervolgens hunne vryheit verkregen hadden. Hunne kinderen wierden *Afranchis, Libertini*, genoemt. De andere Joden, die nooit in ſlaverny geweeſt waren, wilden hen in hunne ſynagogen en vergaderingen niet ontfangen, als beſmet en onheilig zynde. Deze verachting verplichtte hen een aanhang op zich zelven te maken. Deze waren de genen, welke tegen Stephanus twiſtten, en die oorzaak waren van zyne doodt. Ecumenius, Gagneius, Hugo de Lira verſtaan door deze Libertynen, of Afranchis, zeker volk, dat een landſchap bewoonde tuſſchen Cyrene en Egypten. Zy ſteunen op dien grondt, dat dit woordt *Libertinus* geen Griekſch is, en op deze plaats geen *Vrygemaakte*, maar een Egyptenaar betekent, dat de naam is van eene ſecte of van een volk. Dit is ook het gevoelen van Paſor, in zyn Woordenboek der Griekſche woorden van het N. Teſtament. Maar Hammond gelooft, dat deze Libertynen Joden zyn, die tot Roomſche burgers gemaakt waren, of die van Joodſche vaders geteelt waren, in eene ſtadt, die het recht van 't Roomſche burgerſchap hadt, gelyk Tarſis was, de geboorteplaats van Paulus, die mede een was der genen, die deel hadden aan de doodt van Stephanus. *Act.* VI, 9. en VII, 58.

LIBERTYNEN, of VRYGEESTEN, wierden de aanhangers van zekere ſecte genoemt, welke zich in den jare 1525 opdeedt in Hollandt en in Brabandt. De ſtichters der zelve waren *Quintinus*, een kleermaker uit Pikardië, en eene Copinus. Hunne leerſtukken beſtonden daar in, dat zy zeiden, dat het gene door de menſchen ſchynt geſchied te zyn, geſchied is door den eenigen geeſt Gods, die alles in alles werkt, en daar uit beſloten zy, dat men de genen niet beſtraffen moeſt, die in de ſchandelykſte wanbedryven vielen, om dat alles van Godt komt. Zy voegden daar by, dat ſchromeloos te leven was weder te keren tot den ſtaat der onnoſelheit, en dat de boete nergens anders in beſtaat, dan dat men belydt, dat men niets kwaads gedaan heeft. Chriſtus was, volgens het gevoelen van deze laſteraars, niet dan een zamenmengſel van den geeſt Gods en van de inbeelding. Zy ſpotten daarom met de H. Schriftuur, en ſtonden toe zich Katholyk te noemen onder de Roomſch-Katholyken, en Lutherſch onder de Lutherſchen, enz. Libertynen noemt men ook in den gemenen omgang alle de genen, die in geloofszaken en andere zich aan geen geregelde richtſnoer willen laten binden, maar alles naar hun eigen goeddunken doen of vaſtſtellen willen. *Thom. Godwyn de rit. Hebr. civil. & Eccleſ. l.* II. *c.* 2. *Tremell. not. in Act. c.* 6, 9. *Forbeſ. inſtruct. hiſt. Theol. l.* I. *c.* 34. §. 16. *c.* 37. §. 11. *l.* XII. *c.* 9. §. 6.

LIBETEN is de zevende en laatſte bergſtadt in opper-Hungarië, tuſſchen Mura en Zips gelegen. Daar naby legt een grote berg, die om het menigvuldige onweder Duivels hoogheit genoemt wordt. *Ortel. rediv. p.* 25.

LIBETHRA, volgens *Plinius l.* VI, *c.* 9, is eene fonteine van Magneſië, aan de zanggodinnen toegewyd, die daarom den bynaam van *Libethrides* hebben aangenomen. Getuigen daar van is *Virgil. Eclog.* VI:

Nymphæ, noſter amor, Libethrides.

Anderen willen, dat het eene ſtadt van Griekenlandt is, in Magneſië, en die in het byzonder aan de zanggodinnen was toegewyd, en Mela in zyn II boek is van dit gevoelen. Maar Strabo zegt, dat deze naam haar gegeven wierdt van *Libethrus*, een berg van Thracië, die onder de heerſchappy der Macedoniërs is geweeſt, en alwaar een hol was, aan de zanggodinnen toegewyd. Eenige ſchryvers ſtellen eene ſtadt van dezen naam naby den berg Olympus, die vernielt wierdt door eene overſtroming, het orakel den ondergang van alle Libethrianen voorzegt hebbende, wanneer de zon de gebeenten van Orpheus zou aangezien hebben. De zelve ruſtten naby deze plaats onder eene kolom; en een groot gedrang van volk aldaar gekomen zynde, om den zang van eenen herder te horen, die al de wereldt door de aangenaamheit van zyne ſtem bekoorde, deze kolom bewegt en geſchud zynde, viel ter aarde, en ontdekte de benen van Orpheus. De rivier de Sys, op den zelven dag ongemeen gezwollen zynde, overſtroomde de ſtadt, en alle de inwoners verdronken, of wierden onder de puinhopen der ingeſtorte huizen verplettert. Men meent, dat zy vyanden waren van de muzyk, en dat zy, Orpheus gedood hebbende, aldus geſtraft wierden. *Cœl. Rhod. l.* XVIII. *c.* 22.

LIBITINA, eene godin van het heidendom, die eenen tempel hadt in Rome, daar men alles bewaarde, dat tot de uitvaart der doden diende; en daar waren perſonen, LIBITINARISSEN genoemt, by welke de verſtorvenen aangegeven, en van hen op het regiſter of de lyſt der doden aangetekent wierden. Men kocht of huurde ook van hen alle noodzakelykheden tot de uitvaart. Het geldt, dat aan deze koſten beſteed wierdt, noemde men zelfs LIBITINA; en men ziet by Horatius, dat men den zelven naam ook gaf aan het bedde, in 't welke men de dode ligchamen droeg, om dat het zelve door de Libitinariſſen verzorgt was. Plutarchus zegt, dat deze godinne van eenigen gehouden wierdt voor de zelve met Proſerpina, die, koningin der helle zynde, uit de natuur het opzicht hadt over al de doodstoeruſting; maar dat anderen haar geloofden de zelve te zyn met Venus, en den naam van *Libitina* afleidden van het woordt *Libitum*, of *Libido*, dat vermaak betekent. Plutarchus is zelf van het laatſte gevoelen, en hy geeft eene ſchone reden, waarom de Romeinen al den toeſtel der uitvaarten in den tempel van Venus hielden: dat is, zegt hy, om de menſchen te verwittigen van de broosheit van hunne natuur, en hen te kennen te geven, dat de uitgang uit deze wereldt niet verre is van de intrede in de zelve, dewyl de zelve godinne, die de toezicht hadt over 't gene dat het leven geeft, ook het beſtier hadt van het gene de doodt verſelt. Deze gedachten waren zekerlyk bekwaam om de ongeregelde hertstochten van de genen, die eene ernſtige aanmerking daar op maakten, te beteugelen. *Plutarchus in Numa, & in Problematib. Tit. Liv. l.* IV. *Sueton. in Neron. Valer. Maxim. Horatius l.* III.

LIBNA, of LEBNA, zeventiende legerplaats der Iſraëliten, waar heen zy zich begaven van Rimmon-Perez, en van waar zy trokken naar Riſſa. *Num.* XXXIII, 20, 21.

LIBNA, eene ſtadt van den ſtamme Juda, welke eene der vryſteden was. Jozua nam de zelve in, deedt haren koning ophangen, en al het volk door het zwaardt ombrengen. *Jozua* X, 29.

LIBNA, of LABANA, eene ſtadt van den ſtamme Juda. *Jozua* XV, 42.

LIBNI, of LEBNI, de oudſte zoon van Gerſon, van den ſtamme Levi. Hy gaf zynen naam aan het geſlacht der Libniten. *Num.* III, 18.

LIBO, een uitmuntend bouwkunſtenaar van Elis, in Peloponneſus, leefde omtrent de LXXX Olympiade, 458 jaren voor Chriſtus. Hy bouwde naby Piſa in Griekenlandt den vermaarden tempel van Jupiter Olympus, naby welken men de Olympiſche ſpelen vierde. Dit gebouw, waar van Pauſanias eene ſchone beſchryving doedt, was omringt met eene menigte van kolommen, en bedekt met kleine marmerſtenen, gehouwen op de wyze van pannen of dekſtenen, waar van het gebruik door Byſas uitgevonden was. *Pauſanias l.* V. *Eliac.*

LIBO, (SCRIBONIUS) een Roomfch burger, deedt de eerfte te Rome eene bank oprechten voor den geldhandel, van eene ronde gedaante en open, welke men in 't Latyn *Puteal* noemde. ***Cicero in Orat. pro Sextio. Horat. l. I. Epift. 19. Fragment. de Pompejo Fefto.***

Daar is een andere LIBO burgermeefter geweeft, met Fabius Chilo, in het 956 jaar van Rome; en een derde was nabeftaande van Marcus Aurelius, welken die keizer in Syrië zondt met Lucius Verus, om tot gouverneur te dienen. *Capitolin. in Vero.*

LIBOCHOWITZ, eene ftadt in Bohemen, in den Leutmeritler kreits, twee mylen van Slan, aan de rivier Eger gelegen. Men vindt naby deze ftadt het woefte bergflot Hafenburg, dat in den jare 754 gebouwt wierdt, en aan een vryheerlyk geflacht, dat in den jare 1665 uitgeftorven is, den naam gegeven heeft. Het zelve heeft niet alleen het erf-opdiffchersampt in Bohemen, maar ook de hoogfte geeftelyke en wereldlyke waardigheden bezeten, hebbende eenen aartsbiffchop van Praag, vele overfte burggraven, appellations-prefidenten, ftadhouders, enz. voortgebragt. ***Balbin. tabb. ftemm. P. IV. Weingart. Furften-Sp. P. I.***

S. LIBORIUS, biffchop van Mans in de V eeuwe. ***Anonym. apud Sur. Gallia Chrift. Baillet vies des Saints au 23 de Juillet.***

LIBOURNE, eene ftadt van Vrankryk in Guienne, aan den mondt van de Lille in de Dordogne, zeven mylen van Bourdeaux, ten Ooften. Libourne is eene aangename ftadt, en men dryft 'er veel handel, om dat de vloedt van de zee vry grote fchepen aldaar aanvoert. *Maty Dict.*

LIBURNIE, een gedeelte van het oude Illyricum, ftrekte zich uit tuffchen Iftrië en Dalmatië, van de rivier Arfa, tot aan die van Vacrecha, of Cherca. De Japygianen waren de vermaardfte volkeren van Liburnië. De voornaamfte fteden in het zelve waren Fianona, Terfarz, Zegna, Lopur, Starigard, Pefcha, Nona, Zara, Vecchia en Scardona, dat zyn ouden naam behoudt. Het tegenwoordige Liburnië is ten dele in Croatië, en ten dele in Dalmatië, of liever in het landfchap Morlachië Badanego. De Liburniërs hadden tot de vaart zeker flag van vaartuig uitgevonden, bekwaam om op den roof te gaan, waar van zy zich bedienden om de eilanden van Dalmatië en van Epirus te plunderen. In navolging van deze vaartuigen, by de ouden bekend onder den naam van *naves Liburnicæ*, vonden de Romeinen zeker flag van rosbaren of draagfetels uit, waar in zy, gedragen wordende, op den weg konden lezen, fchryven, eeten en flapen. De zelve wierden daarom ook *Liburnæ* genoemt. Juvenalis maakt 'er gewag van. ***Cluver. Joan. Lucio & Briet in Geograph. Juvenal. Satyr.*** 3.

LIBUSSA, eene dochter van Cracus, of Crocus, een der eerfte Boheemfche vorften, in de VIII eeuwe, welke, na dat zy het koninkryk geërft hadt, het zelve eenen tydlang verftandiglyk regeerde; doch daar na, wanneer hare onderdanen een koning van haar begeerden, verkoos zy zich eenen gemaal op de volgende wyze. Zy bereedt een wit paardt, het welk zy geboodt vry en tomeloos in het veldt te laten lopen, verklarende daar benevens, dat dit paardt voor haren toekomenden gemaal, die van een yzeren tafel eeten zou, ftil zou blyven ftaan. Aldus wierdt Primislaus, die op den akker was, en van de ploegfchaar of het ploegyzer at, met Libuffa getrouwt. Zie PRIMISLAUS. Zy maakte een begin van het bouwen der ftadt Praag; regeerde zeer loffelyk, en wierdt om hare wetenfchap in de waarzeggery *Sibylla Bohemica* genoemt. De jaarrekening omtrent haar is zeer onzeker, dewyl eenigen hare doodt in den jare 505, anderen in den jare 588, en wederom anderen in den jare 734 ftellen. ***Hagec. Bohm. Chron. p. 9. Stransky Resp. Bohem. c. 8. p.*** 340.

LIBYE, *Libya*, een aanmerkelyk gedeelte van Afrika, alzo genoemt, naar zommiger gevoelen, naar LIBYA, de dochter van Epaphus. De Grieken noemden ook Afrika met dezen naam. Men verdeelde het zelve in het buitenfte en binnenfte Libyë. Het eerfte boven Egypten Zuidwaarts, langs den linker oever van den Nyl, ftrekte zich uit tot in Ethiopië. Dit is tegenwoordig de wilderniffe van Elfocat en van Gaoga. Anderen ftellen dit buitenfte Libyë tuffchen Egypten en Marmorea, langs de Middelandfche zee. Het binnenfte Libyë ftrekte zich uit van den berg Atlas tot aan de rivier Niger, in die fchrikkelyke woeftenyen, welke men tegenwoordig de wilderniffe van Sarra of Zaara noemt, dat het eigentlyke Lybië is. Marmol noemt het *Beled Gegeva*. Men verdeelt ook Libyë in het *eigentlyke*, in het Marmorifche, en in het Cyreneefche, dat het koninkryk en de wilderniffe van Barea is. De Hebreën noemden de volkeren van Libyë *Lehabim* van *Lehabah*, dat *hette* betekent, ter oorzake van de hette, die by hen regeerde. ***Strabo l.*** XIII. ***Plinius. Ptolomeus. Marmol. Joan Leo. J. de Barros. Cluverus. Munfter. Sam. Bochart in Phaleg l.*** IV. ***c.*** 27.

LICAON. Zie LYCAON.

LICEAS. Zie LYCEAS.

LICENTIUS van Hippona, een dichter, die in den jare 420 ten tyde van Auguftinus leefde, en die deel hadt in de vriendfchap van dezen doorluchtigen prelaat, die gewag van hem maakt. Hy was een zoon van Romanianus van Tagafte, een vriendt van Auguftinus. De Benedictynen hebben zyn leven befchreven. Hy fchreef Lofzangen; een vaars van de minneryen van Pyramus en Thisbe, en eenige andere ftukken. ***Auguftin. in Acad. Poffidonius in vit. Aug. Paulin.*** enz.

LICETO, of LICETUS, een vermaard geneesmeefter, bekend onder den naam van FORTUNIUS LICETUS, was van Rappalo, in den ftaat van Genua, alwaar hy geboren wierdt den 3 October des jaars 1577. Zyn vader was Jofeph Liceto, een geneesmeefter, geboortig van Reco, in den zelven ftaat. Hy kwam ter wereldt voor de zevende maandt der zwangerheit van zyne moeder, welke door de beweging der zee, van Reco naar Rappalo zeilende, van hem verloste. Men gaf hem om deze redenen den naam van Fortunio, en men leide hem in een wiegje van katoen. Zyne vader droeg grote zorge voor zyne opvoeding, en onderwees hem zelf in de wetenfchappen. Liceto ftudeerde ook te Bologne federt omtrent den jare 1595 tot in het jaar 1599, wanneer hy te Genua kwam, daar zyn vader federt twee dagen geftorven was. Vervolgens ging hy de philofophie leeraren te Pifa. Een werk, dat zyn vader opgeftelt hadt, gaf hem de gedachten om een ander te fchryven, dat hy noemde *Gonopfychanthropologia*. Men geloofde, dat dit ftuk niet van hem was. Het ongelyk, dat men hem deedt, verdroot hem, en hy gaf om die reden te Pifa een nieuw werk uit, onder den tytel van, *de Ortu animæ humanæ*. Men riep hem in den jare 1605 in de univerfiteit van Padua, alwaar hy tot in den jare 1631 leeraarde, wanneer hy verftoort van daar vertrok, om dat men hem de profefforsplaats geweigert hadt, welke opengevallen was door de doodt van Chremonini, en welke men gaf aan Thomas Ziholi. Liceto week naar Bologne. De republyk van Venetië hieldt in den jare 1645 zo fterk by hem aan om eene profefforsplaats in de geneeskunft in de univerfiteit van Padua aan te nemen, dat hy zulks niet kon tegenftaan. Hy kwam dan wederom in deze ftadt, en ftierf aldaar in den ouderdom van 79 jaren. Fortunius Licetus heeft meer dan 50 verfcheide verhandelingen gefchreven, waar van de voornaamfte zyn: *De Lucernis antiquis*; *De monftris*; *De gemmis*; *De novis aftris*; *De immortalitate animæ*; *De fulminum naturâ*; *De ortu viventium*; *De cometarum attributis*; *De his, qui vivunt fine alimentis*; *Mundi & Hominis analogia*; *De Annulis antiquis*; *De Hydrologia five fluxu maris*, enz. Hy heeft ook eene verhandeling uitgegeven wegens de begravenislampen der ouden. Zyn gevoelen daar omtrent heeft veel twift in de wereldt veroorzaakt, doch wordt niet meer zo krachtig beweert, na dat Octavius Ferrarius, profeffor te Padua, het gevoelen van Liceto wederlegt heeft in een boek, te Padua gedrukt in den jare 1685, en genoemt: *Differtatio de Veterum lucernis fepulchralibus*, waar van men den korten inhoudt vindt in de ***Bibliotheque Univerfelle T. II.*** Licetus geeft voor, dat de ouden het geheim hadden om eene olie te maken, welke niet verteerde, of deze lampen zodanig te ftellen, dat naar mate, dat zy brandden, de rook zich ongevoelig verdikte, en tot een olie wierdt door eene eeuwigdurende verandering. Wat de pit aangaat, hy zeide, dat de zelve was van zeker flag van vlafch, dat de ouden *Asbeftos*, dat is te zeggen *onuitbluſchlyk* noemden. Hy verhaalt daar omtrent verfcheide hiftoriën. Onder het paufchap van Paulus den III, die op den H. ftoel verheven wierdt in den jare 1534, opende men een graf te Rome, waar in men een ligchaam in zyn geheel vondt, waar van de hairen met een fnoer van gouddraadt gebonden waren. Daar was in dit graf eene lampe, welke zestien honderd jaren gebrand zou moeten hebben, dewyl het opfchrift, vervat in deze woorden, *Tulliolæ filiæ meæ*, te kennen fcheen te geven, dat het de dochter van Cicero was. Maar dit alles was niet zo haaft bloot geftelt voor de lucht, of de lamp ging uit, en het ligchaam wierdt tot ftof. Men verzekert, dat men in het landfchap van Viterbo eene menigte van deze eeuwigdurende lampen gevonden heeft, maar die, voor de lucht bloot geftelt zynde, haar licht maar eenige uuren behielden. Men zegt, dat de voornaamfte van de zelve was die van Olyphius Maximus van Padua. De zelve beftondt uit twee fiolen of fchalen, waar van de eene van goudt was, en de andere van zilver, beide vervult met een verwonderenswaardig vocht, 't welk, zonder te verminderen, eene lamp onderhielden, die tuffchen, of, gelyk anderen zeggen, onder de twee fiolen of fchalen geplaatft was. Licetus verhaalde nog andere diergelyke hiftoriën, en hy geeft voor, dat het eeuwige vuur van de godinne Vefta niet anders was dan eene van deze lampen: maar hy vergift zich in dit ftuk; want al de wereldt weet, dat men dit eeuwig vuur noemde, om dat men het zelve nooit liet uitgaan, en dat de Veftalen zorg droegen om het te onderhoudt. ***Soprani & Mich. Juftiniani fcritt. della Ligur. Laurenzo Craffo elog. d'huom. letter.***

LICEUM. Zie LYCEUM.

LICH, of LICHA, een fraai vlek in de Wetterau, gelegen in het Ooftelyke gedeelte van het graaffchap Solms, aan de rivier de Wetter, twee mylen van de ftadt Gieffen, en een weinig verder van Butzbach. *Maty Dict.*

LICHAS, een dienaar van Hercules, door wien Dianira, zyne gemalinne, hem het hembdt zondt, dat met het bloedt van den Centaurus Neffus befmet was, waar van het vergift Hercules zo verwoed maakte, dat hy Lichas by de haairen grypende hem in de zee wierp, en hy wierdt door Neptunus in een rots verandert, die zynen naam draagt. ***Ovid. Metam. l.*** IX. ***v.*** 214, 227 ***& feqq.*** Hier van daan ontlenen de drie Lichadifche eilanden in de Euboïfche zee hunnen naam, waar van Strabo gewaagt ***l.*** IX. ***p.*** 426. ***Plin. l.*** IV. ***c.*** 14.

LICHET, (FRANÇOIS) geboren te Breffe, eene ftadt in Italië, en een Franciskaner monnik, leefde in 't begin van de XVI eeuwe. Men maakte hem generaal van zyne orde te Lion den 10 July des jaars 1518. Hy fchreef uitleggingen over den *Magifter Sententiarum*; en eenige andere werken. ***Bellarm. de fcript. Eccl. Wading. Ann. Min. Willot.*** enz.

LICHFIELD, of LITCHFIELD, eene ftadt van het graaffchap Stafford in Engelandt, 118 Engelfche mylen van Londen. Zy is in een lagen en moeraffigen grondt gelegen, aan een klein meir, waar uit eene kleine rivier ontftaat, die zich voegt by de Blithe, en zich gezamentlyk ontlaft in de Trent. Dit meir en de-

deze rivier verdeelen de ſtadt in twee delen, welke aaneen gehecht zyn door eene brug en eene kaai. Het woordt *Lichfield* betekent het *veldt der dode ligchamen*, ter oorzake van verſcheide ligchamen van Chriſtenen, die aldaar zonder begraving bleven ten tyde der vervolging van Diocletianus. Daar is in de ſtadt een collegie, een hoſpitaal, en eene kathedrale kerk. Zy wierdt gebouwt door Oswy, koning van Northumberlandt, in den jare 626, en haar biſſchop wierdt met goede inkomſten voorzien. Maar de oude kerk in den jare 1148 afgebroken zynde door Rogerus Clinton, den XXXVII biſſchop, bouwde hy die, welke nog tegenwoordig in wezen is. Deze ſtadt was een biſſchoppelyke ſetel tot in den jare 1088, wanneer Robert Lunſey, de XXXV biſſchop, den zelven overbragt te Coventry, en den naam van biſſchop van Coventry aannam. Maar Hugo Novant, zesde biſſchop na hem, bragt honderd jaren daar na, te weten in den jare 1188, den ſtoel wederom te Liechfield over, ondanks den tegenſtandt der monniken van Coventry. Dit verſchil wierdt eindelyk beſliſt door Savensby, vierden biſſchop na Novant; men kwam overeen, dat de biſſchop zou genoemt worden biſſchop van beide de ſteden, even gelyk men zegt de biſſchop van Bath en Wels, onder beding, dat de naam van Coventry voor zou gaan. Dat de twee ſteden hunnen biſſchop beurtelings verkiezen zouden; dat zy maar een eenig kapittel zouden uitmaken, waar van de prioor van Coventry het hoofdt zou zyn. De zaken bleven in dezen ſtaat tot dat Henrik de VIII de priory van Coventry vernietigt hebbende, de deken en het kapittel van Lichfield door een acte van het parlement voor het eenige kapittel van den biſſchop verklaart wierden, zyn naam en tytels blyvende als van te voren. De inkomſten van dit bisdom waren zo aanmerkelyk, dat het zelve in den jare 793 tot een aartsbisdom gemaakt wierdt voor Adolph, hebbende tot zyne onderhorige bisdommen Winton, Herefort, Sidnaceſter, Dorceſter, North-Elmham, en Dunwich. Sidnaceſter en Dorceſter wierden ſedert onder den biſſchop van Linkoln geſtelt; en de twee laatſten onder die van Norwich. Dit bisdom begrypt tegenwoordig de graafſchappen van Derby en Staffort, en een goed gedeelte der graafſchappen van Warwyk en Shrop. Daar zyn in alles 557 parochiën. *Bernard Stuart*, de jongſte zoon van Eſme, hertog van Lenox en graaf van March, wierdt in den jare 1645 graaf van Lichfield en baron van Newbery gemaakt. Zyn neef *Karel Stuart* was zyn opvolger in zyne tytels, en wierdt in den jare 1660 door koning Karel den II hertog van Richmont en van Lenox gemaakt. In den jare 1672 zonder nakomelingſchap geſtorven zynde, wanneer hy ambaſſadeur was in Denemarken, wierdt de tytel van graaf van Lichfield door den zelven prins twee jaren daar na gegeven aan *Eduard-Henry Lee*, baron van Spellesbury, burggraaf van Quarendon. Het ſlot van Lichfield wierdt in den inlandſchen Engelſchen oorlog door den koning met eene bezetting voorzien, doch den 2 May des jaars 1642 door de parlementariſſen onder Mylord Brook ingenomen. Den 22 van de zelve maandt wierdt het door de koninklyke krygsbenden wederom belegert, en den 8 April, na de nederlaag van 3000 man, welke de ſtadt ontzetten wilden, aan prins Robert overgegeven, doch naderhandt door de parlementariſſen weder verovert. Het krygsvolk des konings beſtormde deze ſtadt wederom den 30 May des jaars 1645, en kreeg de zelve in; doch zy wierdt den 18 Juny des zelven jaars door den lord Fairfax na den ſlag by Naſeby weder ingenomen. Lichfield is een paltsgraafſchap, en heeft buiten de hoofdkerk nog drie parochiekerken. *Engelſch Dict.*

LICHO, in 't Latyn *Lycus*, eene kleine rivier van Natolië. Zy loopt naby Bambucala en Eſchihiſſar, zynde het eerſte de puinhopen of overblyfſelen van het oude *Hierapolis*, en het laatſte die van het *Laodicea*; en kort daar na ontlaſt zy zich in de Madra. *Maty Dict.*

LICHSTALL, LICHTSTALL, *Lucis vallis*, eene welgebouwde ſtadt in het landgraafſchap Sisgau, aan de Ergets, toebehorende aan het Canton van Baſel, waar aan het zelve van den biſſchop Humbertus van Baſel ten tyde van den keizer Sigismundus verpand wierdt.

LICHT (François de) is ſchryver van een boek, genoemt *Aſſerta veritas genuina Nihili*, gedrukt te Antwerpen in den jare 1642. *Konig Bibl.*

LICHTENAU, eene kleine ſtadt met een vaſt ſlot aan deze zyde des Rhyns in de Ortenau, aan de grenzen van Baden, drie mylen van Straasburg, den graven van Hanau toebehorende. Daar is ook een Heſſen-Caſſelſch ſteedtie van dezen naam. *Topogr. Alſat. & Haſſ.*

LICHTENAU, een ſteedtie en vaſt ſlot in 't markgraafſchap Anſpach, eene myl van Anſpach, en behoort aan de ſtadt Neurenberg. Markgraaf Albrecht van Brandenburg heeft het in den jare 1552 geplundert en geſlecht, doch den burgers geldt gegeven, en de zelve met eenen eedt daar by verbonden, dat zy zich in zyne landen en in die van zynen neef den markgraaf Georgius Frederik zouden nederſlaan. In den jare 1632 wierdt dit ſteedtie, na dat het zelve door de Neurenbergers wederom herbouwt en verſterkt was, door de keizerſchen by verdrag verovert, dien het echter door de Zweden afgenomen, en aan de ſtadt Neurenberg wedergegeven is. *Chemnitius vom Schwed. krieg. P. II. Zeiler. Topogr. Francon. & append. p.* 32.

LICHTENAU. Zie CONRADUS *van Lichtenau*, of *van Urſperg*.

LICHTENBERG, een aanzienlyk graafſchap in de neder-Elzas, aan beide zyden des Rhyns omtrent Hagenau gelegen. Het begrypt in zich de ampten Lichtenberg, Busweiler, Ingweiler, Neuweiler, Papenhoven, Weſthoven, Wolfgangsheim, Brumat, Lichtenau, waar toe de tegenwoordige veſting Truſenheim behoort, Wilſtett, Lomberg, Nederbron, Woerdt, en Hatten. De eerſte bezitters waren de heeren van Lichtenberg of Claremont, welke reets ten tyde van den keizer Ludovicus Pius in den jare 121 in aanzien waren, en naderhandt vele hoge geeſtelyke en wereldlyke ampten bekleed hebben. De laatſten van dit geſlacht waren *Lodewyk* en *Jacobus*. De eerſte liet by Anna, markgravinne van Baden, twee dochters na, *Elizabeth*, welke trouwde met Simon Wecker, graaf van Tweebrugge; en *Anna*, welke trouwde met Philippus, graaf van Hanau. Hy ſtondt in den jare 1428 den biſſchop Wilhem van Straasburg by tegen de Straasburgers, en oorloogde daar na met Emichus den ouden en met Schaffridus, graven van Leiningen, welken laatſten hy gevangen kreeg. De twiſt wierdt in den jare 1451 te Pfortsheim zodanig bygelegt, dat de graaf Schaffridus de ſtadt Brumat aan Lichtenberg moeſt afſtaan. Eindelyk hadt hy ook grote moeielykheit met zynen broeder Jacobus, die oppervoogdt was te Straasburg. Deze was getrouwt met Anna, gravin van Morſ en Sawerden, uit welk huwelyk ten dele de twiſt tuſſchen de heeren van Lichtenberg en de graven van Sarwerden geſproten is. Zy liet hem gene kinderen na. Daarom hieldt hy eene byzit, het welk veel onheil in het landt veroorzaakte, zo dat de broeders daar over in grote oneenigheit geraakten. Doch Lodewyk gaf toe, en droeg zyn halve gedeelte van het graafſchap by zyn afſterven in den jare 1471, met bewilliging van de gemalen zyner dochters, over aan zynen broeder Jacobus, welke grootmoedigheit dezen daar toe bewoog, dat hy zyn teſtament, dat reets gemaakt was, en waar in hy den biſſchop Ruprecht van Straasburg tot zyn erfgenaam aangeſtelt hadt, wederom verbrak. Hy hadt niet alleen het geluk, dat keizer Frederik de III, wanneer hy te Straasburg aan zyn hof was, hem tot graaf maakte, maar bragt het ook nog by zyn leven zo verre, dat de graven van Tweebrugge en Hanau in den jare 1473 door den biſſchop van Mets, van wien het leen van het grootſte gedeelte van 't graafſchap verheft wordt, in gemeenſchap daar mede beleent wierden. Doch wanneer de zelve in den jare 1480 ſtierf, nam de biſſchop van Straasburg, onder voorwendſel van het gemelde teſtament, eer deze doodt nog aan de graven van Tweebrugge en Hanau bekend was, een groot gedeelte van het graafſchap weg. Hoewel de erfgenamen nu wel of kwalyk wilden, zy moeſten een gedeelte der landen, waar onder het ſlot Lichtenberg, voor een biſſchoplyk leen erkennen en 8000 florynen voor de leenverheffing betalen, voor dat zy tot het bezit der landen geraakten, die zy gelykelyk onder malkander deelden. Simon Wecker van Tweebrugge de jonge ſtierf zonder mannelyke erfgenamen, en droeg zyne landen over aan zynen broeder *Jakob*, graaf van Bitſch. *Amalia*, de dochter van Simon Wecker, welke getrouwt was met Philippus, graaf van Leiningen, ſtelde zich hier wel tegen: maar de graaf Jakob drong daar mede door, dat de mannen ook by de erfleen de vrouwen uitſloten. Hoewel nu Simon Wecker een teſtament gemaakt hadt, waarin hy zyne twee dochters tot erfgenaam aangeſtelt hadt, zo verdroeg Amalia zich met Jakob, en liet zich met Overbron en eenige dorpen te vrede ſtellen, welke zy den graaf van Leiningen aangebragt heeft. Hoewel de Leiningers zeggen, dat de overige erfenis daar by voorbehouden wierdt, indien de graaf Jakob zonder mannelyke erfgenamen kwam te ſterven. Wanneer nu Jakob in den jare 1570 ſtierf, maar eene eenige dochter, *Ludovica Margaretha*, gemalinne van Philips den V van Hanau, nalatende, verviel de Tweebrugſche nalatenſchap, voor zo veel vrouwen erven konden, en daar onder de helft van 't graafſchap Lichtenberg, aan Philips van Hanau, die *ex capite ſimultaneæ inveſtituræ*, en dewyl zyne gemalinne eens Amalia uitgeſloten hadt, het landt in bezit nam, zynde zyne nakomelingen door de biſſchoppen van Mets daar mede beleent, en tot den jare 1594 in 't geruſte bezit gebleven. Maar in den jare 1598 gaf Lodewyk van Leiningen, wegens zyne moeder Amalia, eene klagte in voor het Metſiſche leengerecht, en gaf onder anderen voor, dat tuſſchen graaf Jakob van Bitſch en zyne moeder, door bemiddeling van den graaf Philips van Hanau zelfs, een verdrag getroffen was, uit krachte van het welke dit aangevaarde leen op haar vervallen moeſt, indien Jakob zonder mannelyke erfgenamen ſtierf; waar tegen Hanau zyn belang weder inbragt, en aldus is Hanau tot nu toe in het bezit der landen gebleven, welke in later tydt *Johannes*, broeder van den graaf *Reinard*, tot zyn aandeel verkreeg, die zyn verblyfte Buſchweiler hieldt, tot hy na 't afſterven van zyn gemelden broeder heer van alle de Hanauſche landen wierdt. Lichtenberg heeft ook met andere Ryksleenen, in de Elzas daar toe behorende, van gelyken moeielykheit gehad. Want hoewel in de Weſtphaalſche vrede §. 87 uitdrukkelyk bepaalt was, dat de koning van Vrankryk de graven by hunne Ryks-immediteit wegens de Elzaſſiſche landen zou laten; zo heeft doch de zelve in den jare 1676 het ganſche landt aan zich gebragt, het welk hy ook tot op de Ryswykſche vrede behouden heeft, in welke vaſtgeſtelt is, dat het graafſchap aan zyn rechten heer wedergegeven zou worden, waar by het daar na in de Raſtadſche en Badiſche vrede gebleven is. Eindelyk is te weten, dat keizer Ferdinand de II in den jare 1625 de verwachting van alle de Hanauſche Ryksleenen, en alzo ook in zo verre op het graafſchap Lichtenberg, aan den keurvorſt Joh. Georg den I van Saxen gegeven heeft, het welk des zelfs navolger Ferdinand de III in den jare 1638 beveſtigt heeft, gelyk vervolgens ook door de andere keizers geſchied is. De graven van Hanau hebben uit hoofde van dit graafſchap byzondere zitting en ſtem op den Ryksdag. *Sweder Theatr. prætenſ. l. VI. p.* 851. *Königshof in der Elſ. Chron.*

LICHTENBERG, of *Claremont*, een zeer vaſt bergſlot in het

het graafſchap van den zelven naam, twee mylen van Elzas-Sabern, en even verre van Hagenau gelegen, is met een bron voorzien. Omtrent den jare 1334 belegerde Henrik van Lichtenberg zynen vader in dit ſlot, dat hy innam. In den jare 1676 hebben het de keizerſchen bezet, doch de Franſchen het zelve belegert en ingenomen, waar op zy het nog ſterker maakten, en niettegenſtaande de Ryswykſche vrede, die het zelve geboodt aan den graaf van Hanau weder te geven, tot de Raſtadſche vrede aan zich behielden, wanneer zy het zelve wederom moeſten inruimen. Voorts is dit ſlot een Straasburgſch leen, waar van de oorſpronk by *Hertog in der Elſ. Chron. l.* V. *p.* 36 te lezen is.

LICHTENBERG, een ſlot en ampt in den ingang van Odenwaldt gelegen, en het Heſſen-Darmſtadſche geſlacht toebehorende, heeft eertyds den tytel van eene heerlykheit gevoert, en men vindt van des zelfs oude bezitters niets zekers aangetekent. Het ſlot moet al tydig van der zelver geſlachte aan de graven van Catzenellebogen gekomen zyn, dewyl het zelve reets in de jaren 1315 en 1360 aan de Catzenelleboogſche gravinnen tot een weduwelyk hof en verblyf gegeven is. Keizer Karel de IV heeft aan het zelve vele voorrechten, als jaar-en week-markten, gegeven. 't Welk ook de landgraaf Georgius de I beveſtigt, en in den jare 1570 het ſlot vernieuwt heeft. *Winkelm. Heſſ. beſchr. P.* II. *c.* 2. *p.* 97.

LICHTENBERG, een ampt en ſlot in 't hertogdom Tweebrugge, tuſſchen de ampten Meiſenheim, Sarbrukken, en Birkenfeldt gelegen, beſtaat byna ganſchelyk in gebergten.

LICHTENBERG, een landvorſtelyk ſlot aan de rivier Lech, in opper-Beyeren, tot 't rent-ampt van Munchen behorende.

LICTENBERG, eene heerlykheit in het graafſchap Loots, in de Nederlanden, aan den linker oever van de Maas, over Maaſtricht gelegen.

LICHTENBERG, een der voornaamſte kamergoederen van 't hertogdom Brunswyk, niet verre van Wolffenbuttel, heeft een oud bergſlot.

LICHTENBERG, eene kleine ſtadt, benevens een ampt, en een vervallen ſlot op een berg in Voigtlandt, den markgraven van Bareith toebehorende.

LICHTENBERG is de naam van een aanzienlyk geſlacht in Krain, als mede van een der oudſte en adelykſte geſlachten in Thuringen.

LICHTENBURG, een ſlot naby de Elve, in den Saxiſchen keurkreits, alwaar de keurvorſtin weduwe van de Palts, die in den jare 1706 ſtierf, haar verblyf hieldt, en alwaar naderhandt de weduwe van Johan Georg den III, keurvorſt van Saxen, tot hare doodt toe, zynde in den jare 1717, haar hof gehouden heeft. Het zelve legt digt aan het ſteedtie Prettin, en is in den jare 1576 aldaar het formulier van eenigheit (*formula concordiæ*) opgeſtelt en beſloten.

LICHTENBURG. Zie HOWORA.

LICHTENEK, een vaſt bergſlot in Brisgau, naby Kentzingen gelegen, voert den tytel van eene heerlykheit, en is in den jare 1631 door de dochter van den laatſten graaf van Tubingen aan de graven van Salm en Neuburg aan de Inn gekomen. *Tromſd.*

LICHTENFELS, eene ſtadt nevens een ſlot en ampt in het bisdom Bamberg, legt aan den Main, daar de Reder en Kronach in den zelven vallen.

LICHTENSTADT, eene kleine ſtadt in Bohemen, in den Elnbogner kreits, tuſſchen Joachimsdal en Karelsbadt, aan de rivier Weiſtrits gelegen. Zy behoort aan het huis Baden-Baden, en is eertyds naar haren ſtichter, *Hroſnata*, graaf van Guttenſtein, *Hroſnictin* genoemt geweeſt. *Tromſd. Balbin. miſc. Boh.*

LICHTENSTEIG is de hoofdſtadt van het graafſchap Toggenburg, alwaar gemeenlyk de landraadt vergadert, ook het landen bloedgerecht gehouden wordt, doch alwaar eertyds de landvoogdt van den abt van S. Gal zyn verblyf hieldt.

LICHTENSTEIN, eene kleine ſtadt en heerlykheit, met een ſlot, in den kreits van het erts-gebergte, eene myl van Zwickau gelegen, en den graven van Schonburg toebehorende. *Knaut prodr. Miſn. Tromſd.*

LICHTENSTEIN, een ſlot niet verre van het klooſter Gnadenzel of Offenhauſen in Wurtenbergerlandt, en op een louteren rots gelegen, alzo dat des zelfs onderſte gemakken in de rots uitgehouwen zyn. De rots, op welken dit ſlot ſtaat, is van de andere rotſen afgezondert, doch men kan over eene lange brug, onder welke eene diepe gracht is, tot eenige der zelven komen. Niet verre van daar ziet men een duiſter hol, waar in men zeer diep gaan kan, zonder een einde te vinden, hoewel men eindelyk aan een ſchoon water komt, daar het weder licht wordt. Men merkt aan, dat, wanneer by helder weder nevel daar uit komt, regen en onweder daar op volgt. *Cruſius lib. Paralip. rer. Suec. c.* 12. *f.* 46. *Zeil. Topogr. Sueviæ.*

LICHTENSTEIN. Het geſlacht der vorſten van Lichtenſtein te Niklaasburg, hertogen in Sileſië te Troppau en Jagerndorf, is van de oudſte tyden aan met aanzienlyke heerlykheden voorzien geweeſt, zo dat het zelve voortyds 73 ſloten en heerlykheden bezeten heeft. Het is door de heeren van Kuenxing, die voorname ſtanden in Ooſtenryk geweeſt zyn, afkomſtig van AZO den IV van Eſte, een zoon van HUGO den III, tytelvoerend markgraaf van Ferrare, die in den jare 1037 in Duitſchlandt ſtierf. Deze leidde zyn geſlacht af van de oude prinſſen van Eſte, heren van Comachio, Luca, Parma, en Reggio, uit welk geſlacht ook het Brunswyk-Luneburgſche, Modeneeſche, en andere doorluchtige huizen geſproten zyn, welke voor hunnen ſtamvader houden C. ACTIUS, welke te Eſte in den jare 390 geleeft heeft, en wiens zoon, van den zelven naam, van de Eſtenſeren tot hunnen veldheer tegen de Gotthen, en Wandalen verkoren wierdt, en in den jare 411 ſtierf. Deze Azo de IV was een nabeſtaande van Poppo, aartsbiſſchop van Trier, en van des zelfs broeder Leopoldus, markgraaf van Ooſtenryk. Welke laatſte, van de Hungaren, Bohemen, en Beyerſchen zeer gedrongen zynde, zynen broeder Poppo te hulp riep, die hem zyn gemelden vriendt Azo, die machtig was, met eene aanmerkelyke ridderſchap te hulp zondt, welken Leopoldus met vreugde ontfing, hem tot landmaarſchalk of generaal maakte; wordende met dit onderſtandt de vyanden aan de March geſlagen, en daar door Ooſtenryk bevryd; waar op Azo door Leopoldus uitgetrouwt, en tot erfſchenker van Ooſtenryk gemaakt wierdt. Cuſpinianus noemt zyne gemalinne Treuta, of Geertruid. Van dezen Azo zyn voortgekomen de heeren van Kienring, Sunberg, Falkenberg, Puchberg, Miſſelbach, Winckler, Volkersdorf, Schonberg, Starkenberg, Lichtenſtein, Pottendorf, en andere voorname geſlachten meer. Hy ſtichtte in den jare 1083 de kerke te Atsmanswieſe. Van zyne drie zonen was ADALBERO maarſchalk en erfſchenker van Ooſtenryk, en liet na ADALBERO, vryheer van Chunring, ſtichter van het klooſter Zwettel, die zyn geſlacht voortgezet heeft, en LEOPOLDUS, vryheer van Chunring, heer van Lichtenſtein, landmaarſchalk en erfſchenker van Ooſtenryk, die zich nevens Henrik, hertog van Karinthië, in den jare 1165 op het tournooiſpel te Zurich bevondt. Zyn zoon DIETHMARUS was in den jare 1204 land-maarſchalk in Ooſtenryk, en liet na HENRICUS, vryheer van Lichtenſtein, die in den jare 1230 in groot aanzien was, en door Frederik den II, hertog van Ooſtenryk, de Duitſche ridderorde in Pruiſſen tegen Swantepolcus, hertog van Pomeren, in den jare 1245 te hulp gezonden wierdt, en Swantepolcus op de vlucht ſloeg. Wanneer in den volgenden jare de gemelde Frederik de II, de laatſte hertog van Ooſtenryk en Stiermarken uit de Babenbergſche linie, zonder erfgenamen ſtierf, zonden de ſtanden van de beide landen dezen Henrik van Lichtenſtein, nevens den prooſt van Neuburg en den ſchenker van Haunſpag, aan Henrik den Doorluchtigen, markgraaf van Meiſſen, een zwager van den geſtorven Frederik, om hem om eenen van zyne zonen tot hunnen regent te verzoeken. Doch wanneer zy door Bohemen trokken, wierden zy door den koning van Bohemen met liſt opgehouden, en gedwongen, dat zy zynen zoon Primislaus Ottocarus, markgraaf van Moravië, voor hunnen hertog moeſten erkennen, die daar na in den jare 1253 naar Wenen kwam, en met Margaretha van Ooſtenryk, eene zuſter van den laatſten hertog, trouwde. In den jare 1249 hadt ondertuſſchen de koning van Bohemen Henrik van Lichtenſtein Niklaasburg in Moravië geſchonken, indien Wilhem en Herman, gebroeders van Durnholts, hun recht op het zelve vrywillig wilden afſtaan het welke nog in het zelve jaar geſchiedde, wordende vervolgens in den jare 1262 Henrik in het volle gerechtelyk bezit van het zelve beveſtigt door Premislaus Ottocarus, als koning van Bohemen, om de getrouwe dienſten, aan hem en aan zynen vader gedaan. Henrik nam hierom den naam van Niklaasburg aan, welken zyne nakomelingen beſtendig behouden hebben. Zyne zonen waren FREDERIK, welke met de dochter van Conradus van Heinberg getrouwt is geweeſt; HARTNIDUS of HARTMAN de I, welke het geſlacht voortgezet heeft; en HENRIK de II, welke voor zulk een ervaren krygsman gehouden wierdt, dat de koning Ottocarus van Bohemen in den tweeden Ooſtenrykſchen oorlog zich vaſtelyk inbeeldde, dat hy onfeilbaar de zege verkrygen zou, indien hy hem op zyne zyde kon trekken, het welk Wock, heer van Roſenberg, door grote belofte zou trachten te bewerken. Doch hy bleef volſtandig by den keizer Rudolphus, bragt ook daar toe by, dat de zelve de overwinning tegen Ottocarus verkreeg. Hy wierdt daar na door de Ooſtenrykſche ſtanden aan den koning Wenceslaus van Bohemen gezonden, wegens zekere voorrechten van het landt, tegen Albertus, aartshertog van Ooſtenryk, naderhandt keizer, en ſtierf in den jare 1305. Hartnidus of Hartmannusde I ſtierf in den jare 1292, behoudende zyne weduwe Anna het ſteedtie Miſſelbach benevens het ſlot. Hy liet by haar na OTTHO, HARNEIDUS den II, en FREDERIK den II. Ottho hieldt zich wel in den ſlag tuſſchen Rudolph den I en Ottocarus, een geleidde daar na den hertog Albertus van Ooſtenryk op zynen tocht in Pruiſſen, teelde met Adelheida van Pottendorf RUDOLPHUS, die in den jare 1325 met Johannes en Leutholdo, gebroeders van Chunring, verſchil gehad heeft wegens Zwettel. Frederik de II was Raadt by de hertogen van Ooſtenryk, en hadde vier zonen, ULRIK, BERNARDUS, CHRISTOPHORUS en FREDERIK den III, welke alle in den jare 1375 den hertog Albert van Ooſtenryk op zynen tocht naar Pruiſſen gevolgt zyn, doch waar onder Chriſtophorus in het byzonder beroemt wierdt, want hy ging niet alleen met den hertog naar Pruiſſen, maar ſchoot hem ook tot deze onderneming 16000 dukaten. In Vrankryk heeft hy onbekend voor ſoldaat gedient, en zich zodanig gedragen, dat wanneer de koning Karel zulks vernomen hadt, hy hem tot zynen Raadt aannam, hem tot generaal over het Franſche leger aanſtelde, en hem een jaargeldt van 1000 kronen voor zyn leven gaf, dat hem in Ooſtenryk betaalt wierdt. Hy ſtierf in den jare 1392. Hartnidus, of Hartman de II was wegens zyne dapperheit en beleidt in groot aanzien. Wanneer Johannes, koning van Bohemen, met de koningen van Polen en Hungarië, en met den hertog van Ooſtenryk te gelyk in oorlog gewikkelt was, trok hy zyn volk byeen, en kwam den koning Johannes te hulp; maar de hertog van Ooſtenryk vermeeſterde alle zyne landgoederen. Om dit verlies te vergoeden ſchonk de koning Johannes hem in den jare 1334 het ſlot Maidberg in Moravië aan de Teya, de markt te Tracht, de dorpen Wiſterits, Paulau en Stahrnnitz, met alle toebehoren.

Hy heeft hem ook andere voorrechten en vryheden voor zyne landen en goederen toegestaan, welke door de volgende keizers en koningen bevestigt zyn. Hy stierf in den jare 1337. Onder zyne zonen zyn voornamentlyk beroemd geworden GEORGIUS de I, JOHANNES en HARTNIDUS. Van den eersten zyn de nog levende vorsten afkomstig; doch Johannes, heer van Lichtenstein, was van den jare 1370 tot 1395 overste hofmeester van den aartshertog Albertus; Wenceslaus, koning van Bohemen, hadt hem ook tot zynen geheimen Raadt gemaakt, en ging zo gaarne met hem om, dat hy hem het huis van den bisschop van Bamberg aan de kleine zyde van Praag schonk, om hem des te nader by zich te hebben. Hy vermeerderde zyne heerlykheden door vele steden en sloten, als Eisgrub, Durnholts, Lundenburg, Neuhaus, Veldsburg, Reichersdorf, Kamtersdorf, Polndorf, Purmanich, Mulbach, Rabensburg, enz. doch hy hadt in zyn ouderdom het ongeluk, dat de aartshertog Albertus hem gevangen nam, en met wegneming van 24 heerlykheden strafte. Men wil, dat de oorzaak van deze gramschap uit een argwaan ontstaan zou zyn, als of hy in de oneenigheden, welke toen tusschen Bohemen en Oostenryk waren, het meer met den koning van Bohemen hieldt, en met den zelven, dewyl hy hem zo begunstigde, in onderling verstandt was. De hertog Albert was in deze zaak zelf beschuldiger en rechter, en Johannes stierf in den jare 1399 zonder kinderen, en maakte den zoon van zynen broeder Georgius tot zynen erfgenaam. Zyne derde gemalinne, die hem het zesde gedeelte der heerlykheit Veldsberg aangebragt hadt, was Elizabeth van Puchheim, die hy als weduwe naliet, en welke daar na met Johannes, heer van Stubenberg, trouwde, 't welk aanleiding gaf tot oneenigheden tusschen de Lichtensteinen en de Stubenbergen, zo dat deze beide machtige geslachten malkander gewapenderhandt aantastten, en veel schade toebragten, tot eindelyk de zaak door het gezag der hertogen van Oostenryk, en door bemiddeling der bloedverwanten bygelegt wierdt. Hardinidus of Hartneid, heer van Lichtenstein, broeder van dezen Johannes, was in den jare 1390 landshoofdman in Stiermarken, en teelde by Afra van Waldzee een zoon van den zelven naam, welken de keizer Sigismundus in den jare 1421 het voorrecht verleende om op hunne landgoederen in Moravië goudt, zilver, en ander erts te graven.

GEORGIUS de I, heer van Lichtenstein te Niklaasburg, een zoon van Hartnidus den II, was kamerling van Albert, aartshertog van Oostenryk, bragt het slot Ulrichskirchen aan zyn geslacht, en stierf in den jare 1392. Hy liet na by Dorothea van Puchheim GEORGIUS, MATTHEUS, HENRICUS, en JOHANNES.

Georgius was proost van S. Stephanus te Wenen, en daar na bisschop van Trente, welk sticht hy zeer loffelyk geregeert heeft. Hy wierdt door Frederik, hertog van Oostenryk, tot het concilie van Constants gevangen gehouden, wanneer hy herstelt en de hertog in den ban gedaan wierdt. De keizer Sigismundus hieldt hem om zyne deugdt en voortreffelyke gemoedsgaven zo hoog in waarde, dat hy hem in den jare 1412 *pro principe aulæ*, en tot zyn geheimen Raadt verklaarde. Mattheus, heer van Lichtenstein, was kamerling van Albert, hertog van Oostenryk, en heeft een veranderlyk geluk gehad. Eens wierdt hy van eenige edellieden, welke hem vervolgden, gevangen, doch weder op vrye voeten gekomen zynde, maakte hy zich deze edellieden cynsbaar, en dwong hen, dat zy hem met een zeker getal ruiters dienen moesten. Hy heeft in een slag twee broeders, Nikolaas en Johannes Teuffel, met eigener handt gevangen, en, na dat zy hem den eedt van trouwe gezworen hadden, en zich schriftelyk verbonden, hen weder losgelaten. In den jare 1399 heeft hy met de broeders Johannes en Henrik, burggraven van Maagdenburg, graven van Hardeck, die zyne nabestaanden en toen de machtigsten in Oostenryk waren, een zeer naauw verbondt gesloten, dat zy malkander tegen alle hunne vyanden bystaan, en hunne sloten en vaste plaatsen hen aan beide zyden open staan zouden. Johannes, de broeder van dezen Mattheus, was landshoofdman in Moravië, en stierf in den jare 1412, nalatende by zyne gemalinne, Agnes van Chunring, ULRIK, welke stierf zonder erfgenamen by Ursula, vrouwe van Stubenberg; en JOHANNES, die mede stierf zonder erfgenamen by Hedwig van Pottendorf. De andere broeder van Mattheus, Henrik, heeft het geslacht voortgezet, en was opperhofmeester van den aartshertog Leopold, en verkreeg daar by van Albert, den vader van Leopold, een jaargeldt van 600 dukaten. Dewyl hy echter de koningen van Bohemen aanhing, geraakte hy, wanneer zy met de hertogen van Oostenryk in oorlog kwamen, in ongenade, 't welk nochtans naderhandt herstelt wierdt. Hy stierf in den jare 1418, en liet na by zyne twede gemalinne, Anna, vrouwe van Zelcking, GEORGIUS en CHRISTOPHORUS. Deze laatste hieldt het onverbrekelyk met den keizer Frederik den IV, welke hem tot zynen generaal maakte, en hem de zorg over al de oorlogszaken opdroeg. Van dezen keizer verkreeg hy ook pandswyze de zeer oude en vaste stadt Bohoclin in Moravië, welke hy kort te voren verovert hadt, van gelyken Gaunsdorf en Sesnich, en eenige omleggende plaatsen in Oostenryk. Het slot Wilfersdorf erfde hy van de vryheeren van Meissau, en stierf in den jare 1445, na dat hy in zyn testament bevolen hadt, dat zyne erfgenamen alle de genen, die van hem beledigt waren, het hunne weder vergoeden, aan ieder van zyne twaalf edellieden, die hy in zynen dienst gehad hadde, een gemonteerd paardt en drie dukaten, en aan ieder der staatdochters van zyne gemalinne, Amalia van Puchheim, een zyden kleedt en twaalf dukaten geven zouden. Van zyne zonen zyn twee in hunne jonkheit, en de derde zonder kinderen gestorven. Doch zyn ouder broeder Georgius teelde by de weduwe van zynen neef Johannes, Hedwig van Pottendorf, acht kinderen, waar onder voornamentlyk HENRICUS, CHRISTOPHORUS, en GEORGIUS, aan te merken zyn, waar van ieder een eige linie begonnen heeft, van welke echter maar alleen de nakomelingschap van Georgius tegenwoordig in bloei is.

I. HENRIK de V, heer van Lichtenstein, en Niklaasburg in Stiermark, toegenaamt de Lamme, zou kreupel geweest zyn aan beide de voeten. Hy heeft zich zo beroemd gemaakt, dat de hertog Albert hem in den jare 1459 tot zyn geheimen Raadt aangenomen, en hem jaarlyksch 1000 dukaten tot een pensioen gegeven heeft. Hy zondt hem in den jare 1463 als afgezant aan den koning Georgius van Bohemen; ook heeft Albert hem het slot Wexenberg voor 7232 Hungarische guldens verpand. Op bevel van den keizer Frederik heeft hy het slot Schemberg met geweldt verovert, waar uit de vyanden neder-Oostenryk met invallen plaagden. Waar op de keizer hem dit slot met de heerlykheit van de plaats schonk. Hoewel nu Henrik, uit kracht van deze gifte, die heerlykheit hadde kunnen behouden, heeft hy de zelve nochtans in den jare 1463 aan eenige edellieden, die de zelve erffelyk toebehoorde, vrywillig afgestaan. Hy hadt ook door bevel van Ladislaus, koning van Hungarië en Bohemen, aartshertog van Oostenryk, eene stadt en slot in opper-Oostenryk, welke de vyanden ingenomen hadden, hen met grote moeite wederom ontweldigt. Koning Matthias van Hungarië maakte hem daar na tot landshoofdman van Moravië, sloot ook in den jare 1473 met hem en andere voorname heeren in Oostenryk een verbondt tegen den keizer Frederik. Hy stierf in den jare 1483. By zyne gemalinne Agnes, eene dochter van Johannes, vryheer van Starrenberg, liet hy wel na GEORGIUS en ERASMUS, doch hunne nakomelingschap is niet verder dan eenen graadt gekomen.

II. CHRISTOPHORUS, heer van Lichtenstein en Niklaasburg in Veldspurg, was by den Hungarischen koning Matthias, zo lang de zelve Oostenryk inhadde, zo bemind, dat hy hem tot Oostenrykische land-maarschalk aanstelde, welk ampt hy van den jare 1471 tot 1498 bekleedde, en wanneer koning Matthias in den jare 1490 gestorven was, wierdt hy door den keizer Frederik daar in bevestigt, en hem als keizerlyken Raadt dit ampt nog verder opgedragen. Hy stierf in den jare 1506, en wierdt voor de kerkdeur te Niklaasburg begraven. Met zyne gemalinne, Amalia van Starrenberg, heeft hy geteelt WOLFGANG en LEONARDUS den I. De eerstgenoemde hadt wel by Genoveva, vryvrouwe van Schaumburg, JOHANNES en WOLFGANG CHRISTOPHORUS, doch deze laatste stierf zonder erfgenamen by Catharina van Lamberg, en Johannes, landrechter in Moravië, hadt wel nakomelingschap, doch de zelve is met zyne kindskinderen uitgestorven. LEONARDUS de II, een zoon van Leonardus den I, teelde CHRISTOPHORUS, die, wanneer hy alle zyne goederen en aanzienlyke heerlykheden, als Niklaasburg, Vaufastein, Meidberg, en vele andere verkocht en doorgebragt hadt, in grote armoede in den jare 1585 zonder kinderen te Brun stierf.

III. GEORGIUS de III, heer van Lichtenstein en Niklaasburg, een zoon van Georgius den II, en een gelukkig stamvader van het tegenwoordige vorstelyke huis, trouwde met Agnes, eene dochter van Georgius, heer van Eckartsau, en stierf in den jare 1484. Zyne zonen waren JOHANNES, HARTMANNUS, GEORGIUS, SEBASTIANUS, en ERASMUS, van welke Hartmannus alleen het geslacht voortgezet heeft, dewyl de anderen zonder kinderen gestorven zyn, hebbende Georgius alleen vier dochters gehad, waar van eene, *Susanna* genoemt, met haren neef Georgius Hartmannus, heer van Lichtenstein, trouwde. De gemelde Hartmannus nu nam tot zyne eerste gemalinne in den jare 1507 Amalia, gravinne van Hohenlo, en wanneer de zelve zonder kinderen stierf, trouwde hy in den jare 1511 met Johanna, eene dochter van Wernardus, heer van Mainberg, by welke hy teelde GEORGIUS HARTMANNUS in den jare 1513, JOHANNES CHRISTOPHORUS in den jare 1517, en SEBASTIANUS, welke twee laatsten zonder erfgenamen stierven; Georgius Hartmannus, heer van Lichtenstein, stierf in den jare 1562, na dat hy by Susanna, eene dochter van Georgius den V, heer van Lichtenstein, zes zonen en eenige dochters geteelt hadt. De zonen waren: 1) HARTMANNUS de IV, geboren in den jare 1544, welke zyn geslacht voortgezet heeft. 2) SEBASTIANUS, geboren in den jare 1545, stierf zonder kinderen by Amalia van Puchheim. 3) GEORGIUS ERASMUS, geboren in den jare 1547, wierdt kamerheer en opperstalmeester van den aartshertog Maximilianus, en raakte met den zelven in den jare 1588 by Pitschen door de Polen gevangen. Hy was tot generaal in Raab benoemt, wanneer hy in den jare 1591 stierf. 4) HENRIK, geboren in den jare 1554, was kamerheer van den aartshertog Matthias, en wierdt als keizerlyk gezant naar Constantinopel gezonden, alwaar hy in den jare 1585 stierf. 5) JOHANNES SEPTIMIUS, geboren in den jare 1558, stierf zonder erfgenamen by Anna Maria, gravinne van Salm, in den jare 1598. 6) GEORGIUS HARTMANNUS, geboren in den jare 1562, verselde zynen broeder Henrik naar Constantinopel, en stierf mede aldaar. De oudste van deze zes broeders, Hartmannus de IV, vryheer van Lichtenstein, was een geleerd man, en den Lutherschen Godsdienst toegedaan. Hy stierf in den jare 1595. Zyne gemalinne was Anna Maria, dochter van Karel, van de oude graven van Ortenburg, welke in den jare 1608 stierf; by welke hy drie zonen en twee dochters teelde, waar van *Catharina*, geboren in den jare 1572, in den jare 1593 met Wolfgang Wilhem, heer van Volkersdorf, getrouwt, in den jare 1595 met Johannes Joachimus, vryheer van Zintzendorf,

dorf, trouwde. De drie zonen waren *Karel*, geboren in den jare 1569; *Maximiliaan*, geboren in den jare 1578; en *Gundakker*, geboren in den jare 1586, welke den Roomſchen Godsdienſt weder aannamen, alle drie in den vorſtenſtandt verheven wierden, en twee van hen, namentlyk Karel en Gundacker, byzondere liniën oprechtten, welke naar hen de Karolynſche en Gundackerſche genoemt wierden, en waar van de eerſte in mannelyke erfgenamen in den jare 1712 uitſtierf, doch de andere nog in den hoogſten bloei is. De middelſte van deze drie broeders, Maximiliaan, is den 29 April des jaars 1645 zonder kinderen by zyne gemalinne Catharina, een dochter van Johannes Szembora, vryheer van Boſcowitz en Tſchernahor, geſtorven. Waar van afzonderlyk.

I. Karel, vorſt van Lichtenſtein, hertog van Sileſië te Troppau en Jagerdorf, de oudſte zoon van Hartmannus den IV, vryheer van Lichtenſtein, was geboren in den jare 1569. Keizer Rudolph de II maakte hem tot geheime Raadt en overſte hofmeeſter; keizer Matthias verhief hem in den jare 1612 in den vorſtenſtandt, en gaf hem in den jare 1614 het vorſtendom Troppau; keizer Ferdinand de II ſtelde hem aan tot ſtadhouder van Bohemen, en gaf hem in den jare 1623 het vorſtendom Jagerdorf, waar op hy den 12 February des jaars 1627 ſtierf. Zyne gemalin was Anna Maria, eene dochter en erfgename van Johannes Szembora, vryheer van Bolcowitz en Tſchernahor, de zuſter van zyn broeders gemalinne, door welke twee huwelyken de aanzienlyke heerlykheden van het huis Boſcowitz aan dat van Lichtenſtein gevallen zyn. Hy heeft by haar geteelt *Anna Maria*, geboren den 7 December des jaars 1597, welke trouwde met Maximiliaan, vorſt van Dietrichſtein, overſte hofmeeſter van de keizerinne Eleonora van Mantua; *Franciſca Barbara*, geboren in den jare 1604; welke trouwde met Wernerus, graaf van Tilly, en in den jare 1655 ſtierf; en *Karel Euſebius*, vorſt en regent van 't huis Lichtenſtein, hertog in Sileſië, van Troppau en Jagerdorf, geboren den 12 September des jaars 1611. Hy wierdt meeſt te Praag onder het opzicht der Jeſuïten opgetrokken, en verkreeg in zyne volwaſſche jaren de gunſt der keizers Ferdinand den II en den III. Na dat hy de regering zelf aangevaard hadt, bevondt hy zich dikwils in zyne Sileſiſche vorſtendommen, wierdt ook door keizer Ferdinand den III in den jare 1639, na 't affterven van den hertog Henrik Wentzel te Oels en Munſterberg, tot overſte hoofdman van Sileſië aangeſtelt, welk ampt hy tot den jare 1641 bekleedde. In den jare 1644 trouwde hy met Johanna Beatrix, dochter van zyne zuſter, en van Maximiliaan, vorſt van Dietrichſtein. Daar na heeft hy meeſt op zyne heerlykheden geleeft, en geen ampt op het hof willen aannemen, doch anders vele ſchulden door zyne grote onkoſten nagelaten. Dewyl hy een ongemeen liefhebber en kenner van de paarden was, heeft hy een eigen boek van de ſtoetery geſchreven, dat echter nog niet gedrukt is. Hy heeft zelfs ook by de 3000 paarden onderhouden, gelyk dan op zyne heerlykheden zo ſchone paarden geteeld wierden, dat zy by de Spaanſche en Napelſche te vergelyken waren. Eindelyk ſtierf hy in het 73 jaar zyns ouderdoms in den jare 1684. Zyne eenige zoon, *Johannes Adam Andreas*, was zyn opvolger. Zyne dochters waren: 1) *Maria Eleonora Roſalia*, die in den jare 1666 trouwde met Johannes Seyfridus, vorſt van Eggenberg, en in den jare 1706 ſtierf. Zy is eene grote liefhebſter der geneeskunde geweeſt, en heeft een ganſch boek van allerhande heilzame recepten byeengevoegt, dat onder den tytel van: *Freywillig aufgeſprungener granat-apffel des Chriſtlichen Samariters*, met byvoeging van haren naam, dikwils gedrukt is; 2) *Maria Thereſia*, die in den jare 1667 in haar eerſte huwelyk trouwde met Jakob, graaf van Lesle, en in den jare 1692 met Johan Balthaſar, graaf van Wagensberg; doch zy wierdt eenige weken na dit laatſte huwelyk weduwe, en ſtierf te Grats in den jare 1716; 3) *Johanna Beatrix*, die in den jare 1669 trouwde met haren neef Maximiliaan Jakob Mauritius, vorſt van Lichtenſtein van de Gundackerſche linie, en ſtierf in den jare 1671. *Johannes Adam Andreas*, vorſt en regent van 't huis Lichtenſtein, hertog van Troppau en Jagerdorf in Sileſië, keizerlyke geheime Raadt en ridder van het gulde vlies, was geboren den 30 November des jaars 1656, en teelde by zyne gemalinne Erdmuth Thereſia Maria, dochter van Ferdinand Joſeph, vorſt van Dietrichſtein, twee zonen en vyf dochters, waar van echter de oudſte zoon, *Karel Joſeph*, in den jare 1704, en de jongſte in den jare 1711, ongetrouwd ſtierven, welke hy zelf den 16 Juny des jaars 1712 navolgde, waarom zyn naaſte bloedverwant van de Gundackerſche linie, vorſt Antony Floriaan van Lichtenſtein, in 't *Majoraat* opvolgde; doch de andere heerlykheden maakte hy aan zyne princeſſe, en den broeders zoon van den gemelden vorſt Antony. Zie Johannes, vorſt van Lichtenſtein.

II. Gundacker, vorſt van Lichtenſtein, was de jongſte zoon van Hartman den IV, heer van Lichtenſtein, geboren in den jare 1580. Hy wierdt geheime Raadt, kamerling en overſte hofmeeſter van keizer Ferdinand den II, en door den zelven in den jare 1623 in den Ryksvorſtenſtandt verheven. Hy trouwde in den jare 1604 met Agnes, dochter van Enno den III, graaf van Ooſt-Vrieslandt, en van Walpurga, gravinne van Rietberg, waarom ook hunne nakomelingen een ſterken eiſch deden op het graafſchap Rietberg, en met de nakomelingen van Sabina Catharina, de zuſter van Walpurga, welke getrouwt was met Johannes, graaf van Rietberg, een langdurig proces voerden. Zy ſtierf in den jare 1616, waar op hy trouwde met Elizabeth Lucretia, eene dochter van Adam Wenceslaus, hertog in Sileſië te Teſchen, en van Elizabeth, princeſſe van Courlandt. Uit beide deze huwelyken heeft hy kinderen geteelt. Uit het eerſte hadt hy *Juliana*, geboren in den jare 1605, en getrouwt met Nikolaas, graaf van Fugger; *Hartman*, vorſt van Lichtenſtein, geboren in den jare 1613, die het geſlacht voortgeplant heeft, *Anna*, geboren in den jare 1615, gemalinne van Henrik Wilhem Schlik, graaf van Paſſau en Weiskirchen. Uit zyn twede huwelyk hadt hy twee kinderen, die jong ſtierven, en *Ferdinand Joſeph*, vorſt van Lichtenſtein. Deze was geboren den 27 December des jaars 1622, hieldt zyn verblyf te Crumau in Moravië, en ſtierf in den jare 1666 zonder kinderen by zyne gemalinne Dorothea, gravinne van Ladron, weduwe van den vermaarden keizerlyken generaal Matthias, graaf van Galas. *Hermannus*, vorſt van Lichtenſtein, was geboren den 15 February des jaars 1613, en nam zyn verblyf te Wolffersdorf in Ooſtenryk. In den jare 1640 trouwde hy met Sidonia Elizabeth, dochter van Erneſt Frederik, graaf van Salm Reifferſcheid, welke ſtierf den 23 September des jaars 1686, na dat hy haar den 11 February des zelven jaars voorgegaan was, en 24 kinderen by haar geteelt hadt, waar van 'er 16 in hunne kindsheit ſtierven, doch de volgende 8 tot volwaſſche jaren kwamen, en twee daar van afzonderlyke liniën, de Antoniſche en de Philippynſche, geſticht hebben. 1) *Maximiliaan Jakob Maurits*, vorſt van Lichtenſtein te Nikolaasburg, hertog in Sileſië, te Troppau en Jagerdorf, graaf van Rietberg, keizerlyke kamerheer en overſte, was geboren den 25 July des jaars 1641, heeft zich meeſt op zyne heerlykheden opgehouden, en is den 21 April des jaars 1709 geſtorven. Hy heeft drie gemalinnen gehad: met de eerſte Johanna Beatrix, eene dochter van Karel Euſebius, vorſt van Lichtenſtein, in den jare 1669, en zy ſtierf in den jare 1671. De kinderen, die hy by haar teelde, zyn *Louïze Joſepha*, die in den jare 1691 de gemalin wierdt van François Wilhem, graaf van Hohenem, en wanneer de zelve in den ſlag by Salankemen gebleven was, in den jare 1694 weder trouwde met Jakob Erneſt, graaf van Lesle; en *Maximiliana Beatrix*, welke trouwde met Johannes Sigismundus, graaf van Rothal. Met de twede gemalin, Eleonora Margaretha, dochter van Philips Lodewyk, hertog van Holſtein-Sunderburg te Wieſenburg, trouwde hy in den jare 1672, en zy ſtierf den 16 Auguſty des jaars 1702 zonder kinderen. Waar op hy den 21 April des jaars 1703 zich voor de derde maal in 't huwelyk begaf met Maria Elizabeth, dochter van Johannes Adam, vorſt van Lichtenſtein, en teelde by haar twee zonen en twee dochters, waar van een zoon en eene dochter wel haaſt ſtierven. De eene princeſſe, *Maria Joſepha Thereſia*, geboren den 27 November des jaars 1706, is in 't leven gebleven, doch de jongſte zoon, Maximiliaan Antoni, die den 13 April des jaars 1709 geboren wierdt, ſtierf den 4 April des jaars 1711. Waar op het *Majoraat* van het Gundackerſche geſlacht verviel aan zyn vaders broeder, den vorſt Antoni. 2) *Thereſia Maria* trouwde in den jare 1667 met Michaël Johannes, graaf van Althan, wiens zoon, van den zelven naam, de gunſteling wierdt van keizer Karel den VI, eerſte kamerling en opper-ſtalmeeſter, als mede grande van Spanje en ridder van het gulde vlies. 3) *Sidonia Agnes* nam in den jare 1669 tot haren gemaal Johannes Karel, graaf van Palfy, keizerlyke generaal veldmaarſchalk, die den 3 November des jaars 1694 ſtierf. 4) *Anna Maria* trouwde in den jare 1667 met Rudolph Wilhem, graaf van Trautmansdorf, overſte landmaarſchalk van het koninkryk Bohemen, en wierdt weduwe in den jare 1689. 5) *Antony Floriaan*, vorſt en regent van 't huis Lichtenſtein te Nikolaasburg, hertog in Sileſië te Troppau en Jagerdorf, graaf van Rietberg, keizerlyke werkelyke geheime Raadt, en overſte hofmeeſter, ridder van het gulde vlies, grande van Spanje, enz. is geboren den 4 May des jaars 1656. Wanneer hy van zyne welvolbragte ſtudiën en reizen te rug gekomen was, ondernam hy het zo langdurige proces van zyn huis wegens de erfvolging in het graafſchap Rietberg zelf te voeren. Keizer Leopold benoemde hem tot zynen kamerling, en gebruikte hem in verſcheide handelingen en bezendingen, tot dat hy hem eindelyk in den jare 1687 als gezant naar Rome zondt, alwaar hy de voorrechten der keizerlyke gezanten met nadruk verdedigde, en weder invoerde, dewyl de zelve ſedert eenigen tydt veel besnoeid waren, om dat ſedert eenigen tydt de gezanten meeſt geeſtelyke perſonen waren geweeſt. Dit gewigtige en koſtelyke gezantſchap heeft hy zes en een half jaar meeſt van zyne eige penningen uitgehouden. Wanneer hy in den jare 1694 te Wenen wedergekeert was, wierdt hy aangeſtelt tot opper-hofmeeſter van den aartshertog, nu keizer Karel den VI, dien hy met grote zorgvuldigheit opvoedde, en hem niet alleen in de letteren en in de philoſophie, maar ook in hoger wetenſchappen zelf onderrechtte. In den jare 1695 wierdt hy geheime Raadt, en in den jare 1697 verkreeg hy de ridderorde van het gulde vlies. Wanneer de aartshertog Karel in den jare 1703 tot koning van Spanje verklaard wierdt, verſelde hy hem op zyne reize over Hollandt en Engelandt naar Portugal als opper-hofmeeſter, en diende hem onafſcheidelyk den ganſchen tydt in Portugal en in Spanje in alle veldtochten en by andere voorvallen, waar door hy niet alleen veel gevaar uitſtondt; maar ook veel van zyn eigen vermogen daar aan te koſte leide, het welk nochtans, wanneer hy met keizer Karel den VI uit Spanje naar Duitſchlandt te rug kwam, hem door twee ryke erfeniſſen vergoed wierdt, dewyl hy niet alleen in het *Majoraat* der Gundackerſche linie te Crumau in Moravië, op den 4 April des jaars 1711, den jongen prins Maximiliaan Antoni, maar ook den 16 Juny des jaars 1712 den ryken vorſt Hans Adam van Lichtenſtein in het *Majoraat* van de Karolynſche linie te Felsburg opvolgde. Na zyne wederkomſt uit Spanje heeft hy de opper-hofmeeſterlyke waardigheit by den keizer nog verder bekleed, en tot zyne uitſpanning zich met het ſtichten van eenige koſtelyke gebouwen bezig gehouden. In den jare 1679 trouwde hy met Eleonora

Bar-

Barbara, dochter van Michaël Oswald, graaf van Thun, en teelde by haar; 1) *Maria Antonia*, die geboren wierdt den 12 January des jaars 1683, en eerst trouwde met Jakob Adam, graaf van Lamberg: doch wanneer de zelve den 16 January des jaars 1708 gestorven was, met Ehrgott Maximiliaan, graaf van Kufstein, waar op zy den 19 December des jaars 1715 stierf. 2) *Joseph Johannes Adam*, vorst van Lichtenstein te Nikolaasburg, hertog in Silesië te Troppau en Jagerdorf, graaf van Rietberg, heer van Sternberg, enz. die geboren wierdt den 27 May des jaars 1690. Hy wierdt in den jare 1712 keizerlyke kamerling, en trouwde den 1 December des zelven jaars met Gabriële, dochter van Johannes Adam, vorst van Lichtenstein, die hem de heerlykheden van Sternberg en Ausse aanbragt, en waar by hem den 6 October des jaars 1713, met verlies van het leven der moeder, geboren wierdt *Karel Joseph Adam Bruno*, die den 25 Maart des jaars 1715 mede stierf. Hier op trouwde hy den 3 February des jaars 1716 met Maria Anna, gravin van Thun, doch verloor de zelve na 20 dagen in 't kraambedde; waar op hy zich den 3 Augusty des jaars 1716 ten derde maal in 't huwelyk begaf met de keizerlyke hofdame Maria Anna, gravinne van Oettingen. 3) *Innocentius Antony*, die den 2 October des jaars 1693 te Rome geboren wierdt, doch in zyne jeugdt stierf. 4) *Maria Carolina*, die mede te Rome geboren wierdt den 21 October des jaars 1694, en als eerste kamerdame van de regerende keizerinne den 9 September des jaars 1716 trouwde met Johannes Ernest, graaf van Thun, van wien zy weduwe wierdt den 20 Maart des jaars 1717. 5) *Karel Joseph Cajetanus*, die den 13 January des jaars 1697 ter wereldt kwam, en den 16 January des jaars 1704 stierf. 6) *Maria Maximiliana*, die in den jare 1680 de gemalinne wierdt van Maximiliaan, graaf van Thun, en stierf den 23 September des jaars 1686. 7) *Philippus Erasmus*, vorst van Lichtenstein te Nikolaasburg, keizerlyke kamerling en generaal-luitenant, enz. was geboren den 14 September des jaars 1664, en sneuvelde den 13 January des jaars 1704 by Castel-Nuovo in Italië. Hy was in den jare 1695 getrouwt met Christina Theresia, dochter van Ferdinand Karel, graaf van Löwenstein-Wertheim, weduwe van Albert, hertog van Saxen-Weissenfels, en teelde by haar drie prinssen, *Joseph Wenceslaus Laurentius*, geboren den 10 Augusty des jaars 1696; *Emanuël*, en *Johannes Antoni*, die de Philippynsche linie begonnen, en van hunnen neef Johannes Adam eene ryke erffenisse verkregen hebben. 8) *Hartmannus*, vorst van Lichtenstein te Nikolaasburg, geboren den 6 November des jaars 1666, verkreeg in den jare 1712 het keizerlyke kamerling-en opperste jagermeesterschap, en leeft in ongehuwden staat. *Wilhelmus Com. de Wurmbrand coll. geneal. hist. c. 3; & in addendis ad c. 3. p. 185. --- 211. C. Tilius in Isagog. Chron. Lichtensteiniæ genes. Streinius B. de Schwartzenau in der land handveste, Msc. Reinhardi breviarium hist. Lichtenst. 1595. Msc. Jacobus probst zu Closter-Neuburg von der loblichen fursten und des landes Oesterreich alten herkommen und regiering, gedrukt zu Bazel 1491. Megiseri arbor. geneal. Bucellini Germ. P. II & III. Rittershus. tab. geneal. Imhof N. P. l. V. c. 13.*

LICHTENSTEIN, een graaflyk geslacht, dat uit Graubundten in Tyrol gekomen zou zyn, en in het landgerecht Botzen het tegenwoordig verwoeste slot Lichtenstein gebouwt zou hebben. Zy voeren aldaar ook den vryheerlyken tytel van Castelcorno, en bezitten hedendaagsch ook verscheide goederen in Bohemen. *Karel*, een ridder, bloeide in den jare 1127, wiens nakomelingen de sloten Schonen en Carneit aan zich gebragt hebben. Omtrent den jare 1300 was *Henrik* bekend. *Bartholomæus* is opper-hofmaarschalk geweest van keizer Maximiliaan den I, en benevens *Paulus* van Lichtenstein met de ridderorde van het gulde vlies beschonken. De laatste verkreeg ook in den jare 1500 eerst de graaflyke waardigheit, en wierdt door zynen broeder *Ulrich*, die in den jare 1505 als bisschop van Trente stierf, met het slot Castelcorno beleend. *Wilhem* bloeide in den jare 1540 als landshoofdman van Tyrol. *Johannes Christoffel* heeft van den jare 1624 tot 1643 het bisdom van Chiemsee bekleed. *Karel* stierf in den jare 1695 als bisschop van Olmuts in Moravië, en *François Karel* was geheime Raadt van den keizer Leopold. *Brandis Tyrol. Ehren-kräntsl. Wurmpr. collect. p. 151.*

LICHTENSTEIN *van Murau*, een vryheerlyk geslacht, dat den naam van de stadt Murau in Stiermarken aangenomen, en niet alleen het erf-maarschalkschap in Karinthië, maar ook het erf-kamerlingschap in Stiermarken bezeten heeft. Het heeft van den jare 942 tot in de XVII eeuwe gebloeid, doch is tegenwoordig uitgestorven. *Bucel. Imhof.*

LICHTENSTEIN, een adelyk geslacht in Frankenlandt, en inzonderheit in het Coburgsche, alwaar het hedendaagsch Lahm in Itzegrunde en andere goederen bezit, heeft reets in den jare 1080 de Ryks-tournooi bygewoont. *Apel* van Lichtenstein wierdt beschuldigt, dat hy in den jare 1304 met Gosse van Stein een twist tusschen den stadhouder van Coburg en den bisschop van Wurtzburg aangestookt hadt. In den jare 1466 hadden eenige Bambergsche adelyke vasallen Hohenstein, het slot van *Henrik* van Lichtenstein, afgebrand, doch zy wierden genoodzaakt hem alle schade te vergoeden. *Apel*, *Henrik*, *Matthias*, *Herman*, *Petrus* en *Dietz* hebben omtrent het midden van de XV eeuwe als hofgerechts-assessoren te Coburg gebloeid. *Hans* is in den jare 1550 aldaar hofrechter geworden. *Ulrich*, hofjonker te Coburg, moest in den jare 1593 in eene eeuwige gevangenisse gaan, waar in hy ook te Coburg stierf, dewyl hy met de gemalinne van den hertog Johan Casimir, die daarom ook verstoten wierdt, al te vertrouwelyk omgegaan zou hebben. *Veit* is in den jare 1603 hofraadt, en *Johannes Georg*, overste luitenant, in den jare 1615 kommandant van Coburg geworden. *Honn. Cob. Chron.*

LICIE. Zie LYCIE.

LICINIA, eene Vestaalsche maagdt, wierdt van onkuischheit beschuldigt met twee andere, Emilia en Martia genoemt. De zaak wierdt gebragt voor Lucius Metellus, opperpriester, die zich vergenoegde Emilia te veroordeelen, en de twee andere spaarde. Metellus wierdt van te grote zachtheit beschuldigt door Sextus Peduceus den gemeentsman. Licinia was niet minder schuldig dan Emilia. Zy waren beide zeer verdacht, ter oorzake van de menigte van hare minnaars, en zy schonden malkander. Zy hadden in 't eerst maar een verboden handel met een klein getal van goede vrienden, en dat onder het dekfel van een groot geheim, en met aan een iegelyk te verklaren, dat hy de eenige was, aan wien men deze gunst bewees. Maar het getal der minnaars vermeerderde vervolgens op eene vremde wyze; en het was ter zelver tydt gemakkelyker haar van haar misdryf te overtuigen. Dewyl zy de aanklagers te vrezen hadden, vonden zy geen beter middel om de zelve tot stilzwygendheit te verplichten, dan hen tot de zelve gunst toe te laten. Dit behaagde niet aan de eerste minnaars; maar zy durfden geen gerucht daar over maken; om dat zy zich door luidruchtige klachten zouden ontdekt hebben. Het kwaadt ging zo verre, dat de twee Vestalen gene zwarigheit meer maakten zich aan verscheide minnaars, met malkanders kennis en in malkanders gezicht, over te geven. Deze twee Vestalen waren toen waarschynlyk in een goed verstandt; en Emilia was waarschynlyk toen inleidster van haren broeder by Licinia, en deze inleidster van den haren by Emilia. Verscheide personen van beide de kunnen, vryen en slaven, wisten het kwaad leven van deze Vestalen; en hare misdaadt bleef nochtans een langen tydt verborgen, ten opzichte van het gene men het gemeen noemt. Eindelyk stelde een zeker Manius, die het eerste werktuig, of de eerste koppelaar van dezen ongeregelden handel geweest was, zich tot aanklager. Hy was niet vrygemaakt, noch beloont volgens de uitgestrektheit van zyne verwachting; en daarenboven was hy een man, die vermaak schepte in kwaad te doen. De opperpriester, zo men gezegt heeft, de nodige gestrengheit niet geoeffent hebbende, was het misnoegen, dat men over zyne zachtheit hadt, oorzaak, dat men last gaf aan Lucius Cassius, om dit rechtsgeding op nieuws te onderzoeken. Dit was een gestreng en onverbidlyk rechter. Licinia kon niet bevryd blyven van zyn vonnis. Hoe zou zy de uiterste straffe hebben kunnen ontgaan, dewyl Martia, hare medgesellinne, die maar met een eenig Roomsch ridder hadt te doen gehad, de zelve niet ontging? De gestrengheit van Cassius om de medeplichtigen te ontdekken en te straffen was zo groot, dat men gelooft, dat zy de palen der billykheit te buiten gegaan hadt. *Ascon. Pedian. in Orat. pro Milone. Dio Cassius. Bayle Dict. Crit.*

LICINIANUS, (VALERIUS) een dichter, geboren te Bilbilis, of Bilbis, eene stadt van Spanje, tegenwoordig Bobola, of Bambola genoemt, naar 't getuigenis van Zurita en van Antonius Augustinus. Deze stadt was ook de geboorteplaats van Martialis, wiens tydgenoot Licinianus was, van wien hy ook gewag maakt *lib. I. Epigr. 52*:

Te Liciniane, gloriabitur nostra,
Nec me tacebit Bilbilis.

Hy spreekt nog van hem in 't zelve boek, *Epigr. 49*:

Videbit altam, Liciniane, Bilbilim,
Equis & armis nobilem.

Plinius stelt Licinianus onder het getal der welsprekendste advokaten van zynen tydt. *Epist. IV, X. Glandorpius Onomast. Rom. p. 873.*

LICINIANUS, bisschop van Carthago, in Spanje, bloeide in de VI eeuwe, ten tyde van den keizer Mauritius. Hy stierf te Constantinopel, zo men gelooft, door vergift, dat zyn vyanden hem gegeven hadden. Isidorus verzekert, dat hy eenige der brieven van dezen bisschop gelezen hadt, waar van 'er een was over het Sakrament van den Doop, en verscheide aan Eutropius, bisschop van Valence, geschreven. Zyne andere werken waren verloren ten tyde van Isidorus, en deze worden niet meer gevonden. *Isidor. de script. Eccles. M. Du Pin Biblioth. des Aut. Eccl. VI. siecle.*

LICINIO, (JULIUS) gezegt *Pordenon* de jonge, een schilder van Venetië, en leerling van den groten Pordenon, zyn oom, was een groot tekenaar, en hadt grote kennis van het schilderen in kalk. De overeenkomst van de namen is oorzaak geweest, dat men de werken van den neef met die van den oom vermengt heeft. Hy heeft ondertusschen op vele plaatsen gearbeid. Hy heeft te Augsburg de voorgevel van een huis in kalk beschildert. Dit werk is zeer wel in staat gebleven, en om de gedachtenisse van den maker te vereeren heeft de overheit van de stadt aldaar dit byschrift doen stellen: *Julius Licinius, Civis Venetus & Augustanus, hoc Ædificium his picturis insignivit, hicceque ultimam manum posuit an. 1561.* Dat is te zeggen: *Julius Licinio, burger van Venetië en van Augsburg, heeft dit huis vermaard gemaakt door dit schilderwerk, dat hy voltooide in den jare 1561.* Hy leefde in den zelven tydt als Bassano. Men weet niets meer van hem, Vasari noch Rodolfi van hem gesproken hebbende misschien ter oorzake van de gelykheit van namen en van verdiensten. *De Piles Abrégé de la vie des Peintres.*

LICINIUS (CAJUS VALERIUS LICINIUS) was de zoon van eenen landman, in 't landt van Dacië, en vorderde zich zo gelukkiglyk in den oorlog, dat hy opklom tot de eerste waardig-

heden; en Cesar gemaakt zynde door Galerius Maximinianus in in den jare 307, wierdt hy in 't volgende jaar in Pannonie als keizer gegroet. Men zegt, dat hy een gestreng onderhouder was van de krygstucht; maar zyne gierigheit en ongebondenheit maakten hem eerloos; en hy hadt daar in eene grote overeenkomst met de barbaarsche volkeren, waar onder hy opgevoed was. Hy was hen ook gelyk door zyne grote onwetendheit, die hem tot een vyandt maakte van de wetenschappen, en van de genen, die de zelve oeffenden; zo dat hy om die reden alleen verscheide philosophen deedt sterven, die hy het fenyn en de pest van het gemeen noemde. Hy trouwde in den jare 313 met Constantia, zuster van den keizer Constantinus, dien hy vreesde, en deze vreze bewoog hem om de edicten, welke deze keizer ten voordeele van de kerke en van de Christenen uitgaf, te onderschryven, doch hy hadt wel haast berouw daar van, en begon de kerke den oorlog aan te doen, ter zelver tydt wanneer hy dien aan Constantinus verklaarde; want hy veroeg uit zyn hof alle de genen, die belydenis deden van het Euangelium, en deedt de meesten van hen sterven. Hy verboodt de bisschoppen om te gaan met de heidenen, en de vrouwen in de H. letteren te onderwyzen, en den Christenen zich in de steden te vergaderen tot de oeffeninge van den Godsdienst. Hy deedt zyne wetten met eene onverbiddelyke wreedheit onderhouden, en hoewel de vervolging, die hy de kerke aandeedt, niet lang geduurt heeft, de zelve was daarentegen zeer wreed. Constantinus hadt medelyden met zo vele moorden. Hy tastte Licinius aan, en behaalde in den jare 314 twee grote overwinningen, eene in Hungarië, naby de stadt Cibale, en de andere in Thracië. Licinius, om de vrede te verkrygen, stondt aan den overwinnaar alle de provinciën van Illyrië en van Griekenlandt af, en behieldt niets anders dan Thracië, het Oosten en Egypte. De haat, dien hy Constantinus toedroeg, was zo groot, dat hy wel haast de wapenen weder aangreep, om te beproeven, of hy in dezen tweeden oorlog gelukkiger zou zyn dan in den eersten. Hy verloor terstondt een veldslag naby Andrinopel in den jare 323. Zyne zeemacht wierdt vervolgens geslagen, en leedt schipbreuk door storm. Constantinus vervolgde hier op Licinius nog verder, doodde honderd duizend mannen van zyne krygsmacht naby Chalcedonië, en belegerde hem in Nikomedië. In dezen uitersten noodt gaf Licinius zich over aan de goedertierenheit van zynen overwinnaar, en verkreeg genade, door middel van Constantia, zyne gemalinne, onder beding, dat hy afstaan zou van het keizerryk. Constantinus gaf hem Thessalonika tot zyn verblyf, maar verstaan hebbende, dat Licinius den oorlog poogde te vernieuwen, door den bystandt der barbaren, met welke hy heimelyk handelde, deedt hy hem verwurgen omtrent den jare 325. Hy was 60 jaren oud, en hadt 14 jaren geregeert. De kardinaal Baronius stelt den laatsten veldslag, dien Constantinus won van Licinius, in den jare 318. Maar de Griekſche en Latynsche tydboeken, en de Kronyken van Eusebius, Socrates, Cedrenus, en Gelasius stellen den zelven in den jare 325. Voorts maken eenige schryvers niet de vervolging der Christenen, maar de heerschzucht van Constantinus tot eene oorzaak van den oorlog tusschen hem en Licinius. *Socrat. l.* I. *Eutrop. l.* X. *Euseb. in Chron.* & *Vita Constant. Zosim. l.* II. *Cedren. in Annal. Excerpta de Constantini rebus*, door Valesius by Ammianus gevoegt.

LICINIUS, of LICINIANUS, (CAJUS JULIUS VALENS) wierdt ten tyde van den keizer Decius voor keizer uitgeroepen; maar zyne regering duurde niet lang. *Aurelius Victor in Decio* enz.

C. LICINIUS CALVUS, een vermaard redenaar, leefde ten tyde van Cicero, en verkreeg zich zelf byna zo veel achting als die grote man. Hy was een zoon van LICINIUS MACER, een der beste dichters van zyne eeuwe. Quintilianus brengt dikwils de verwytingen van Licinius den redenaar by tegen Vatinius. De zelve waren zo krachtig en welsprekende, dat de zelve Vatinius, vrezende veroordeeld te worden, zyne pleitreden afbrak, eer de zelve voltrokken was; en zich tot de rechters kerende zeide hy: ,, Ik bidde u, myne heren aan te merken, dat ,, het niet billyk zou zyn, dat ik veroordeeld wierdt, dewyl deze ,, man welsprekende is. *Rogo vos, judices, num si iste disertus est, ideo me damnari oportet?* Catullus zinspeelde zonder twyffel hier op in het 14 van zyne puntdichten aan Licinius Calvus:

> *Ni te plus oculis meis amarem,*
> *Jucundissime Calve, munere isto*
> *Odissem te odio Vatiniano.*

Licinius stierf zeer jong, maar 30 jaren oud zynde. Men eigent hem dit puntdicht toe tegen Pompejus:

> *Magnus, quem metuunt omnes, digito caput uno*
> *Scalpit. Quod credas hunc sibi velle virum?*

Men gelooft hem ook den schryver te zyn van de Jaarboeken, door Dionysius van Halicarnassus bygebragt. *Dionys. l.* II, IV, V, enz. *Tit. Liv. l.* IV. *Cicero. Quintilian. Catullus. Horat.* enz. *Vossius de Rhet. nat. c.* 14. *Instit. Orat. l.* IV. *de Poëtis Lat. c.* 3. *de Hist. Lat. l.* I. *c.* 10.

M. LICINIUS CRASSUS MUTIANUS overheerde met vier legioenen Syrië in het laatste jaar van Nero, en bragt naderhandt veel toe tot de verheffing van Vespasianus op den keizerlyken troon, en wierdt daarom door den zelven tot mede-keizer aangenomen. Hy was ook driemaal burgermeester, en schreef eene wydlopige historie, waar van Plinius, Gellius en anderen zich dikwils bediend hebben. *Tacit. hist. l.* II. *Sueton. in Vespas. c.* 6 & 13. *Vossius de hist. Lat. l.* I. *c.* 27.

LICINIUS, (FLAVIUS VALERIUS LICINIANUS) gezegt *de Jonge*, was een zoon van Licinius *den Ouden*. Hy wierdt in den jare 317 tot Cesar benoemt door zynen vader, dien hy naauw een jaar overleefde, om 't leven gebragt 14 jaren oud geworden zynde. Eenigen geloven, dat hy voornemens was eenen opstandt te verwekken, maar anderen verzekeren, dat Crispus, zyn neef, en hy, stierven door de kommeraryen van Fausta. *Idac. in Fast.*

LICINIUS RUFINUS, een Rechtsgeleerde. Men gelooft, dat hy schryver is van eene vergelyking tusschen de wetten van Mozes en de Roomsche wetten. Marquardus Freherus gelooft, dat dit het werk is van eenigen monnik, die geleeft heeft voor de tyden van Justinianus. *Konig Bibl.*

LICINIUS TEGULA, een Latynsch boertig dichter, leefde in het 554 jaar van Rome, ten tyde wanneer de Romeinen den oorlog ondernamen tegen Philippus, koning van Macedonie. Titus Livius zegt, dat hy een gezang maakte, dat drie benden, ieder van negen jonge dochters, door de stadt zongen. Glandorpius en eenige anderen menen, dat hy de zelve is met eenen LICINIUS IMBREX, mede een boertig dichter, van wien Aulus Gellius spreekt, om dat by de Latynen de betekenis van het woordt *Tegula* en van *Imbrex* byna de zelve is. Maar het is niet waarschynlyk, dat hun vermoeden waaractig is, dewyl men elders vindt, dat *Publius* de toenaam is van den eersten, en *Cajus* die van den anderen. Wat hier van zy, Vulcatius Sedigitus, door Aulus Gellius bygebragt, geeft aan Licinius Imbrex den vierden rang onder de dichters:

> *Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.*

Tit. Liv. l. XXXI. *Aul. Gell. l.* XIII. *c.* 21. & XXV. *c.* 24. *Noct. Attic. Lilio Giraldi Dial.* 8 *Poet. Glandorpius in Onom. Rom. Vossius.* enz.

LICINIUS, overste van de lyfwacht onder Valentinianus. *Jac. Gothofredi Prosopogr Codicis Theodosiani.*

LICINIUS is de geslachtnaam der LICINIEN, dat het voornaamste was van de zogenaamde *Familiæ Plebejæ*, of van de geslachten van het volk te Rome, daar het in verscheide takken verdeelt was. P. LICINIUS CALVUS was de eerste van het volk, dien men *Tribunus Militaris* maakte in het 354 jaar van Rome, wanneer 'er geen burgermeester was in deze staat. Hy hadt P. Licinius, van wien in het vervolg gesproken zal worden, en C. LICINIUS. Deze was de vader van C. LICINIUS, gemeentsman gedurende tien jaren met Sextius. P. Manlius, dictator in den jare 389, maakte hem overste van de ruitery, Licinius was de eerste van het volk, dien men met deze waardigheit vereerde, en de dictator deedt zulks om het volk te overtuigen, dat die van hun ligchaam niet volk men veracht waren, gelyk men hen wilde wysmaken. Licinius wierdt bygenoemt *Stolo*. Dit woordt betekent een onnutte bysput, die rondom de bomen voortkomt. Men gaf hem dezen naam ter oorzake van eene wet, die hy maakte gedurende zyn tribunaatschap, dat het geen burger van Rome geoorloofd zou zyn meer dan 500 morgen lands te bezitten, om dat de genen, die meer hadden, hunne bomen niet konden zuiveren van deze kwade spruiten en loten. Sextius en Licinius hadden ook door eene andere wet geboden, dat in het tockomende altoos een der burgermeesteren uit het volk verkoren zou worden. De Raadt stelde zich in het begin hier tegen, doch te vergeefsch. Deze grote verandering in de Roomsche regering hadt eene geringe oorzaak. M. Fabius Ambustus hadt twee dochters, de eene getrouwt met S. Sulpitius, en de andere met Licinius, van wien gesproken wordt. De laatste eens aan het huis van hare zuster zynde, zag den halsrechter, de bondelbylen dragende, aan de deur kloppen. Dit gezicht verschrikte haar, en zy betuigde zulks aan hare zuster, die daar mede lachte, het welk haar niet aangenaam was. Kort daar op zag zy Sulpitius zelf komen, gevolgt van verscheide burgers, die hem met veel eerbiedigheit bejegenden. Dewyl zy trotsch en heerschzuchtig was, hadt zy verdriet te zien, dat haar man niet kon hopen tot deze waardigheden van regering te komen. Ambustus, die zyne dochter beminde, vertrooste haar, en beloofde de verheffing van Licinius te bewerken. Hy deedt zulks ook, dewyl hy haren man in vriendschap en belang verbondt met Sextius. Deze was de eerste burgermeester van een volks-geslacht in het 388 jaar van Rome, en Licinius verdiende de zelve eere in den jare 390 met C. Sulpitius Peticus. P. LICINIUS CALVUS, de oudste van het geslacht der Liciniën, was *Tribunus Militaris* in den jare 358. Hy hadt P. LICINIUS VARUS, vader van P. Licinius Crassus, die volgt; en van C. LICINIUS VARUS, burgermeester in den jare 518 met Cornelius Lentulus. Deze liet twee zonen na van zynen naam; de eerste was burgermeester in den jare 586 met Paulus Emilius, en de twede in den jare 583 met Cassius Longinus, en hy wierdt verslagen door Perseus. P. Licinius C. was opperpriester, overste van de ruitery in den jare 544, tuchtmeester, en naderhandt in den jare 549 burgermeester met P. Cornelius Scipio. Hy wierdt Agelastus bygenoemt, om dat hy nooit lachte. Hy liet twee zonen na, die twee takken maakten. P. LICINIUS C. gezegt MUTIANUS, was opperpriester, en stierf in het beoorlogen van Aristonicus, gelyk onder den naam van Crassus gezegt wordt. Daar wordt ook gesproken van zynen zoon, die een uitmuntend redenaar was, en stierf van een pleuris, dat hy bekomen hadt in het doen van eene redenvoering tegen den burgermeester Philippus den 13 September van het 663 jaar van Rome. Plinius maakt gewag van hem en van zynen zoon van den zel-

zelven naam. M. LICINIUS was de vader van P. L. CRASSUS, burgermeester in den jare 657 met Cn. Cornelius. Hy versloeg in het volgende jaar de Lusitaniërs, en zegepraalde over hen. Hy was naderhandt tuchtmeester in den jare 565, en doodde zich zelf gedurende de burgerlyke oorlogen van Marius, vrezende in handen van zyne vyanden te vallen. Hy hadt twee zonen; de jongste wierdt gedood gedurende de zelve burgerlyke oorlogen van Marius; en de oudste wierdt verslagen door de Parthen. Deze laatste hadt twee zonen, M. Licinius, die volgt; en een ander, dien men vermoedde een bastaardt te zyn, om dat hy al te veel geleek naar eenen Raadsheer, Dignusgenoemt, een goed vriendt van zyne moeder. Cicero heeft het oog op hem in deze spotreden: *Dignum quidem Craffi est.* Plutarchus gewaagt 'er van in het leven van Cicero. M. LICINIUS C. hadt uitgemunt in de Gaulen onder Julius Cesar, en hy wierdt met zyn vader door de Parthen gedood in het 701 jaar van Rome. Hy hadt een zoon van den zelven naam, die burgermeester was met Augustus in het 724 jaar van Rome, en vader van een anderen LICINIUS C. die de zelve eere verdiende met Cn. Lentulus in den jare 740. Het geslacht der Liciniën hadt nog twee andere takken van de Lucullen en van de Murenen, of van Lucullus en van Murena, als elders gezegt wordt. *Dionyf. Halicarn. Titus Livius. Plinius. Eutropius. Caffiodorus. Streinius de famil. Rom.* enz.

LICIS. Zie LYCUS.

LICODIA, een goed vlek van Sicilië. Het zelve is gelegen omtrent het midden van het val del Noto, naby den oorsprong van de Drillo, twaalf mylen bewesten Syracusa. *Maty Dict.*

LICOLA, LAGO DE LICOLA, of het *Lucrynfche meir, Lucrinus & Bajanus Lacus.* Dit was oudtyds een meir, dat vermaard was door de grote menigte uitmuntende visschen, welke men daar in ving. Eene aardbeving verhief aldaar in den jare 1538 een berg van assche, en veranderde het overige in een moeras, dat niet dan biezen voortbrengt. Men geeft ook den naam van LICOLA aan de overblyffelen van een kanaal, dat Nero ondernomen hadt te maken van de golf van Pozzuolo tot aan de stadt Ostia. *Maty Dict.*

LICOMEDES. Zie LYCOMEDES.

LICON. Zie LYCON.

LICOPHRON. Zie LYCOPHRON.

LICOPOLIS. Zie LYCOPOLIS.

LICORIS. Zie LYCORIS.

LICOSA. Zie LYCOSA.

LICOSTHENES. Zie LYCOSTHENES.

LICOSTOMO, in 't Latyn *Scotufa, Scotuffa,* eene oude kleine stadt van Thessalië, gelegen aan de rivier Peneus, naby des zelfs mondt in de golf van Salonichi. Het heeft een bisdom, onder dat van Larisse behorende. *Maty Dict.*

LICTORES, Roomsche officiers, die door Romulus, den eersten koning van Rome, ten getale van twaalf aangestelt wierden, naar de wyze der naburige Hetruscen. Zy droegen bondels van roeden, waar in een byl besloten was, waar van het yzer boven den bondel gezien wierdt, en gingen voor den koning, om ruimte te maken onder het volk, gelyk zy naderhandt deden voor de overheden, die recht hadden om doodstraffe te oeffenen, of om te gebieden in het leger. Zy waren Roomsche burgers, doch van het gemeenste slag (*ex ima plebe*). Een oppergezaghebber (*dictator*) hadt 'er 24, een burgermeester 12, een hoofdschout enz. 6, die voor hen gingen. Zy traden achter malkander, zo dikwils hun meester uitging, voor hem been, en hadden de bondels op hunne schouders. De voorste moest het volk ter zyde doen gaan, en dat noemde men *fummovere.* De achterste wierdt *lictor proximus* genoemt, dewyl hy even voor zynen meester ging. In de zegepralen of triumphen gingen deze lictores voor den wagen van den overwinnaar, hebbende hunne bondels met laauriertakken omringt, en eenen laauwertak in de handt houdende. Zy dienden ook voor scherprechters, tot uitvoering der vonnissen, welke de misdadigen veroordeelden om gegeesselt of onthalst te worden. *Lipfius elect. I.* 23. *Rofinus Ant. Rom. l.* VII. *c.* 4. & 48. *Pitifcus* II. 48.

LICUNGZ, een dwingelandt van het keizerryk van China, zich aan het hoofdt der wederspannelingen gestelt, en de provinciën van Xensi en Honan vermeestert hebbende, nam hy in den jare 1642 den koninklyken tytel aan, en den naam van *Xunvang,* dat is te zeggen, de *gelukkige prins.* Hy nam vervolgens de keizerlyke waardigheit aan, en gaf den naam van *Thienxun* aan het geslachte, dat hy wilde oprechten. Deze Chineesche naam betekent *gehoorzaam aan den hemel,* en hy verkoos den zelven om deze bygelovige volkeren te doen geloven, dat de hemel wilde, dat hy keizer zou zyn, om hen van de onderdrukking te verlossen. Hy zette zyne overwinningen voort tot aan Pekin, de hoofdstadt van China, alwaar hy zyne intrede deedt in den jare 1644, en beklom den troon van den Zunchin, die toen in zyn paleis was, en zich verhing uit wanhoop. Weinig tyds daar na vernam hy, dat Usangue zich by de Tartaren gevoegt hadt, en dat zy alle naar Pekin trokken. Dit verplichtte hem de stadt te verlaten. Hy voerde van daar met zich weg alle de kostelykste fieraden en gereedschappen, met het goudt en het zilver, dat zestien keizers van het geslachte van Thamin vergadert hadden, gedurende den tydt van 280 jaren van hunne regering in China. Hy wierdt door de Tartaren vervolgt, en uit de provincie Xensi verdreven door Usangue, die hem in eenen veldslag doodde. *Martini Jefuite hiftoire de la Guerre des Tartares contre la Chine.*

LICURGUS. Zie LYCURGUS.

LICUS. Zie LYCUS.

LIDA, de hoofdstadt van zeker gebiedt in het Litthausche waiwoodschap Troki. Zy hadt een kasteel met een landgerecht voor den adel; wordende aldaar ook kleine landdagen gehouden. Deze plaats legt 17 mylen ten Zuiden van de stadt Troki, en wierdt byna ganschelyk verwoest door de Muskoviten in den jare 1655. *Maty Dict. Connor ftate of Pol. P. I. lett. 6. P. II. lett.* 3.

LIDBURY, eene marktstadt in het Oostelyke gedeelte van het graafschap Hereford in Engelandt. Zy heeft haren naam van de rivier Lidden, aan welkers Oostelyken oever zy gelegen is, naby de gebergten van Malvern. Zy is welgebouwt, voornamentlyk door de lakenwerkers bewoont, en in een vet landt, 50 Engelsche mylen van Londen gelegen. *Engelfch Dict.*

LIDDESDALE, een klein landschap in het Zuiden van Schotlandt, aan de Engelsche grenzen. Het is bergachtig, en heeft gene steden. Zynen naam heeft het van de rivier Lidda, of Liddal.

LIDERICUS wordt van eenigen voor den opperjagermeester van Vlaanderen gehouden, welke getrouwt zou zyn geweest met eene dochter van koning Dagobert den I, waar uit alle de graven van Vlaanderen gesproten zouden zyn. Doch Albertus Miræus heeft in zyn boek *de Comitibus Flandriæ* het tegendeel daar van aangetoont, als mede Sammarthanus in zyne Genealogische Historie van Vrankryk.

LIDGATE, een vlek van Engelandt, in 't graafschap Suffolk, heeft zynen naam gegeven aan JOHANNES LIDGAT, een Benedictyner monnik in de XV eeuwe. Hy studeerde in Engelandt, daar na te Parys en te Padua, en maakte een goeden voortgang in de wetenschappen. Hy schreef verscheide werken, als: *De audiendâ Miffâ; De philofophorum fecretis,* enz. Hy was een dichter, redenaar, en theologant, en hy verstondt ook de talen en de wiskunst. Hy stierf omtrent den jare 1440, in den ouderdom van 60 jaren. *Pitfeus de fcript. Angl. Lelandus. Baleus. Ghilini.* enz.

LIDH is de naam van twee kleine steden in de Zweedsche provincie Jempterlandt.

LIDIE. Zie LYDIE.

LIDINGTON, geheimschryver van staat in Schotlandt ten tyde van de koninginne Maria, wierdt voor het orakel van zynen tydt, of voor den Achitophel van zyne party gehouden. Hy was inderdaadt een bekwaam staatsbedienaar, van een voortreffelyk natuurlyk verstandt, en van zo goede ervarenheit, dat hy byna nooit in zyn gevoelen miste. Daartegen hebben anderen hem tegengeworpen, dat hy onbestendig en ongetrouw was, en den huik naar den windt wist te hangen. Wanneer na de beklaaglyke doodt van den koning Henrik Stuart des zelfs nagelate weduwe, de gemelde koningin Maria, door den graaf van Murray, toenmalig regent, en door des zelfs aanhang zeer hard behandelt wierdt, trok hy zich haar belang zeer nadrukkelyk aan, en sprak zeer heftig tegen het gezag, dat zich de koninginne Elizabeth in dezen handel hadt aangematigt. Wanneer daar na de gemelde regent in den jare 1570 vermoord wierdt, viel het vermoeden onder anderen op Lidington, dat hy zulks mede zou hebben helpen besteken, dewyl de regent hem kort te voren gevangen hadt laten zetten, waar van Mylord Grange hem echter wel haast bevryd hadt. Hy wierdt ook om dezen argwaan van zyn ampt afgezet; en dewyl hy op de gedane indaging niet verscheen, liet de nieuwe regent Mattheus Stuart, graaf van Lenox, hem in den ban verklaren. Hier op liet hy zich door den graaf van Sussex ten uiterste ontschuldigen, en daar by verklaren, dat hy zich aan niemandt anders dan aan het oordeel van zyne koninginne onderwerpen wilde. Hy maakte nochtans zyne zaak daar door zo kwaad, dat de graaf van Lennox hem daar benevens nog beschuldigde, dat hy aan het ombrengen van zynen zoon, den genoemden koning Henrik, mede deel gehad hadt. Ondertusschen voegde hy zich opentlyk aan de zyde van den lord Grange, die ten dienste van de gevange koninginne Maria het kasteel van Edenburg tegen den nieuwen regent, den graaf van Morton, verdedigde. Wanneer deze plaats overging, wierdt Lidington mede gevangen, en naar Leith gebragt, alwaar hy vermoedelyk een gestreng vonnis bekomen zou hebben, indien hy niet aan eene natuurlyke krankheit, of, zo velen menen, door vergift, dat hy vrywillig gebruikt zou hebben, in den jare 1573 gestorven was. Een van zyne broeders, Thomas Maitland genoemt, vluchtte kort na het ombrengen van den graaf van Murray naar Italië, alwaar hy op eene elendige wyze gestorven zou zyn. Zyn ander broeder, Johannes Maitland, verkreeg naderhandt het kanselierschap van Engelandt. Zie MAITLAND. *De Larrey hift. d'Anglet. T.* II. *p.* 143, 202, 205, 279. *Melvils Memoires.*

LIDIUS. Zie LYDIUS.

LIDKIOPING, eene kleine stadt in West-Gothlandt, in Zweden, alwaar de rivier Lida in het meir Wener valt. Zy heeft een bisschop, schone yzer-en staal-bergwerken, en de inwoners generen zich meest met visschen.

LIDLUM, voor dezen een vermaard klooster van de Premonstreit-orde in Vrieslandt, in de grietenye van Barradeel, onder het kwartier van Westergoo, gesticht door eenen Sibo van Lidlum en Tzialling Donya omtrent het einde der XII eeuwe: doch eindelyk met de andere kloosters hier te lande in de Nederlandsche beroerten en den oorlog met Spanje onder den voet gesmeten en verwoest. Zie *Winfemius, en de Oudheden van Vrieslandt II Deel, pag.* 163 *enz. edit. in* 8.

S. LIDORIUS, of LICTOR, twede bisschop van Tours, en voorzaat van S. Martinus in de IV eeuwe, wierdt tot bisschop van Tours geordent in den jare 337. Hy bestierde die kerke 33 jaren. Hy wierdt begraven in de kerk, die hy hadt doen bou-

bouwen, en die naar zynen naam genoemt wierdt, welke tegenwoordig beſloten is in het choor van de kathedrale kerk van Tours. Zyne gedachtenis wierdt terſtondt na zyne doodt vereert. *Gregor. Turon. l. I. c. 43. l. X. c. 31. Sammarth. Gallia Chriſt. Baillet vies des Saints au 13 Septembre.*

LIEBANA, een voorgebergte, zynde een klein landſchap van de Spaanſche provincie Aſturië de Santilana. Het zelve heeft de lengte van negen, en de breedte van vier mylen. Het zelve heeft vier valeien of vlakten, vervattende eene grote menigte van dorpen. Dit landſchap is in vyf gebieden verdeeld, als Colligrio, Val de Prado, Valiebara, Cereceua, en Polanos. Het is vruchtbaar en veeryk.

LIEBAUT, (JOHANNES) geboortig van Dion, oeffende de geneeskunde te Parys in de XVI eeuwe met eenigen opgang. Hy trouwde aldaar met de dochter van Karel Stephanus, welke mede geleerd was. Hy gaf uit: *Theſaurus Sanitatis, paratu facilis*, te Parys by Jaques du Puy 1577. *De præcavendis curandisque venenis commentarius. Scholia in Jacobi Hollerii Commentaria in lib.* VII *Aphoriſmorum Hippocratis.* De naauwkeurigſte van zyne boeken zyn die, welke handelen van de ziekten der vrouwen, en die, welke het ſieraadt en de ſchoonheit der vrouwen betreffen. Hy ſchreef de zelve in 't Latyn. Zy wierden naderhandt in 't Franſch overgezet, maar de vertaler zag zich verplicht eenige plaatſen daar van over te ſlaan, om dat de zelve tegen de ſchaamte ſtreden. Deze Franſche vertaling is meermalen gedrukt. Liebaut vertaalde in het Franſch de vier boeken van Caſparus Wolphius, van de geheimen der geneeskunde en van de chymie. Hy hadt een goed deel aan het boek van den Landbouw, *La Maiſon Ruſtique* genoemt, dat zo dikwils gedrukt is, en in 't Engelſch, in 't Nederduitſch en in 't Hoogduitſch is overgezet. Carolus Stephanus was de eerſte ſchryver daar van. Liebaut, zyn ſchoonzoon, overzag het, en vermeerderde het merkelyk. Liebaut verliet Parys, men weet niet om wat reden, en keerde naar zyne geboorteſtadt, alwaar hy ſtierf. Men weet den tydt van zyne doodt niet. *Bayle Dict. Crit.*

LIEBEMUHL, een ſlot en ſteedtje in de Brandenburgſch Pruiſſiſche provincie Pomeſanië, alwaar de biſſchoppen van deze provincie het laatſte hun verblyf gehouden hebben. Dit ſteedtje zou byna 70 meiren rondom zich hebben. *Preuſſ. Staats-Geogr.*

LIEBENAU, LIEBENOU, eene kleine ſtadt met een ampt in neder-Heſſen, aan de rivier Dymel, drie mylen van Caſſel. *Tromſd.*

LIEBENAU, eene kleine plaats, behorende aan de keurvorſten van Hanover, in het graafſchap Hoya. Dit plaatsje wordt door de rivier Owe in tweën gedeelt, waar van het gedeelte ten Noorden *Liebenau*, en dat ten Zuiden *Burgdorf* genoemt wordt. *Tromſd.*

LIEBENBERG, een bergſlot en heerlykheit in neder-Karinthië, niet verre van de rivier Glan, tuſſchen S. Veit en Glaneck.

LIEBENBURG, een ampt en ſlot in 't ſticht Hildesheim, naby het Schladiſche, waar door de Werra naar de Ocker vloeit.

LIEBENWALDT, LIEBEWALDT, een klein ſterk ſteedtje van het markgraafſchap van Brandenburg. Het is gelegen aan de rivier Havel, in het Uckermark, aan de grenzen van de Middelmark en van 't graafſchap Rupin. *Maty Dict.*

LIEBENWERDA, of LIEBENWERDAU, een ſteedtje, ſlot en ampt in den Saxiſchen keur-kreits, aan den Zwarten Elſter, tuſſchen Warenbruk en Elſterwert gelegen, aan de Lausnitſche grenzen. Keurvorſt Rudolph de II, van den Askaniſchen ſtam, heeft deze plaats in den jare 1384 van die van Kammelshayn gekocht, waar op eene ſtadt daar by aangelegt wierdt, daar het van te voren maar een enkeld ſlot was met eenige bygelege huizen. Na dat de keurvorſten van Saxen, van het Askaniſche geſlacht, met Albert den III uitgeſtorven waren, en het keurvorſtendom aan den Meisniſchen ſtam gekomen was, is dit ſlot benevens de ſtadt en eenige dorpen aan Offka, de nagelatene weduwe van Albert den III, eene Sileſiſche princeſſe, en dochter van Conraad, hertog van Oels, *ex pacto dotalitio* gekomen, doch na haar twede huwelyk met prins Georgius den Zwarten van Anhalt weder aan 't keurvorſtendom vervallen. Frederik de Wyze, Johannes de Standvaſtige, en Johannes Frederik plagten ter oorzake van de jagt gaarne dikwils op deze plaats te zyn; de keurvorſt Auguſtus heeft het oude ſlot uit den grondt weder vernieuwt en laten opbouwen. In de jaren 1490 en 1530, als mede in den dertigjarigen oorlog, heeft deze plaats door brandt grote ſchade geleden. *Peckenſteinii Theatr. Sax. P.* II. *p.* 25. & *P.* III. *p.* 159. *Zeileri Topogr. Sax. ſup. p.* 127.

LIEBEROSE, eene kleine ſtadt en heerlykheit by het Spreewaldt, in de neder-Lausnits, drie mylen van Guben gelegen. Zy behoort aan een vryheer van Schuilenburg, die op het ſlot aldaar zyn verblyf houdt.

LIECK, eene fraaie ſtadt in het Brandenburgſch Pruiſſen, aan een meir van den zelven naam, welke met een ſlot en ampt voorzien is. Georg Frederik, markgraaf van Brandenburg, heeft aldaar in den jare 1588 eene landſchole voor de Polen opgerecht. *Preuſſ. Staats-Geogr. P.* I. *p.* 84.

LIEFKENSHOEK is een fort of ſchans in 't Hollandſch Vlaanderen, in 't landt van Ketenes, aan den linker oever van de Schelde, tegen over Lillo, en niet verre van Antwerpen.

LIEGNITZ, in 't Latyn *Lignitium*, eene der grootſte en ſchoonſte ſteden van Sileſië, legt in eene aangename vlakte, welke door de twee kleine ſtromen Katsbach en Zwartwater vruchtbaar gemaakt wordt. Den oorſpronk van haren naam leiden eenigen af van de oude Lygiërs, 't welk anderen nochtans tegenſpreken. Het is zeker, dat zy reets in den jare 1175 eene ſtadt geweeſt is, welke Boleslaus in het gemelde jaar vergrootte, en eenigzins verſterkte, waar in kort naderhandt andere vorſten, inzonderheit in den jare 1532 hertog Frederik de II, en in den jare 1622 hertog Georg Rudolph, toegevoegt hebben; welke laatſte de veſting, naar de wyze van zynen tydt, tot eene tamelyke volkomenheit bragt. Onder de geeſtelyke gebouwen der ſtadt is de vorſtelyke ſtichtskerk, die in den jare 1348 door hertog Wentzel geſticht wierdt, bezienswaardig. Men vindt daar in de hertogelyke kelder en het koſtelyke praalgraaf, dat in den jare 1677 van marmer en albaſter opgerecht wierdt, en waar by de afbeeldingen van de laatſte hertogen Chriſtiaan en Georg Wilhelm, en van der zelver gemalinnen levensgrootte te zien zyn. De gedenktekenen van de hertogen Frederik den II en den III, in het midden van het choor, zyn mede aanmerkenswaardig. Tegenwoordig behoort deze kerk aan de Jeſuiten, die de zelve van nieuws opgebouwt hebben. De keizer Joſephus heeft, volgens de Alt-Ranſtadtſche vrede in den jare 1708 uit de inkomſten van het ſticht aldaer eene ridder-akademie voor Roomſche en Proteſtantſche edelieden opgerecht, welke den 19 Maart des jaars 1709 ingewyd wierdt. Benevens de ſtichtskerk zyn ook die van S. Pieter en Paulus en van O. L. Vrouwe bezienswaardig. In de eerſte is eene oude bibliotheek, en in de laatſte een altaar, daar men langs 26 trappen by klimt. Onder de wereldlyke gebouwen heeft het oude vorſtelyke ſlot, dat zo wel door ſchone torens, als door eene watergracht en een rondeel verſterkt is, den voorrang. Doch het zelve is den 3 April des jaars 1711 en eenige volgende dagen door een brandt, die in de ſlot-kerke ontſtaan was, byna ganſchelyk vernielt, doch weder tot eene woning voor den landhoofdman opgebouwt. Vervolgens komen het raad-en koophuis in aanmerking. Wat de hiſtorie van deze ſtadt belangt, zy is in den jare 1241, na een ongelukkigen ſlag met de Tartaren, van deze vyanden ſel benaauwt geworden, zo dat de burgers, die in het ſlot geweken waren, nodig oordeelden de zelve af te branden. In het volgende jaar heeft zy op gelyke wyze grote brandſchade geleden, doch inzonderheit in de jaren 1411 en 1453, wanneer zy volkomen in de aſſche gelegt wierdt. In den jare 1632 wierdt ze door eene Zweedſche bezetting ingenomen, welke in het zelve jaar door de keizerſchen verdreven wierdt, die daar op tot den jare 1638 daar in bleven, wanneer de plaats wederom aan den hertog ingeruimt wierdt. Wanneer in den jare 1634 de Saxen in Sileſië gevallen waren, geſchiedde hier tuſſchen de zelve en de keizerſchen een treffen, waar in de eerſten het veldt behielden, doch de laatſten met achterlating van 4000 doden en 1400 gevangenen in deze ſtadt moeſten wyken. Voorts heeft deze ſtadt ook de vryheit verkregen, dat aldaar ten eeuwigen dage geen Joodt meer geduld mag worden. *Theatr. Europ. T.* III. *f.* 275 *ſeq Schikfus & Curæus Schleſ. Chron. Zeileri Topogr. Sileſ. p.* 158 *ſeq. Lucæ Schleſ. Chron. p.* 1195 *ſeq. Henel. Sileſiogr. c.* 1 & 7.

LIEGNITZ, het vorſtendom, dat naar de hoofdſtadt Liegnietz den naam draagt, is een der grootſte en oudſte in ganſch Sileſië, en legt recht in het midden van neder-Sileſië, zo dat het ten Ooſten aan het Breslauſche, tegen 't Zuiden aan 't Jaurſche en Schweidnitſche, tegen 't Weſten mede aan 't Jaurſche, en tegen het Noorden aan 't Glogauſche en Wohlauſche vorſtendom grenſt. Het wordt hedendaagſch in drie kreitſen, waar in Liegnits de kreitsſtadt is, en in even veel zogenoemde Weichbilder verdeelt. De eerſte kreits voor de heide is aanmerkenswaardig wegens zekeren dyk, die in den omtrek eene myl weegs begrypt, en de zogenaamde breedſte brug van Sileſië, welken naam een ſtuk lands voert, dat een vierendeel myl groot is, en waar onder men gemeenlyk voorgeeft dat de twee Kunitzer en Koiswitzer meiren, waar door het gemelde ſtuk lands van beide zyden beſloten wordt, zich te zamen vereenigen. In den tweden kreits voor de heide legt de Keurſtadt, alwaar in den jare 1241 een ſlag met de Tartaren voorviel, waar in hertog Henrik de Vrome met het grootſte gedeelte van zynen adel het leven verloor, en zo vele Chriſtenen verſlagen wierden, dat de zegepralende Tartaren met de ooren, die zy de doden afgeſneden hadden, 9 zakken vulden. In den jare 1634 behaalden de Saxen in dezen kreits ook een groot voordeel op de keizerſchen. De derde kreits voor de heide is de grootſte, en begrypt in zich twee grote heiden, de Kotzniſche en de ſtadheide. Onder de Weichbilder is 't Goldbergſche het eerſte, 't welk van de ſtadt van dien naam zyne benaming heeft, gelyk het twede van de ſtadt Hayna, en het derde van de ſtadt Luben. In dit vorſtendom is een aanzienlyke adeldom, welke den hertogen in de oorlogen goede dienſten gedaan heeft. Dit vorſtendom is van den jare 1164 af door byzondere hertogen uit den Piaſtiſchen ſtam geregeert, welke te gelyk ook Breſlau en ganſch neder-Sileſië bezaten, tot dat het in den jare 1241, na de doodt van Henrik den II, gezegt de Vrome, by de deling van zyne drie zonen aan Boleslaus den Kalen ten deel viel, door wiens zoon Henrik den V, gezegt de Dikke, het weder met Breſlau vereenigt, doch door des zelfs drie zonen weder daar af geſcheiden wierdt, en daar na door eige hertogen geregeert, welke in den jare 1675 met Georg Wilhem, hertog van Liegnitz, Brieg en Wohlau, uitſtierven, wanneer dit vorſtendom als een openſtaande leen aan de kroon van Bohemen vervallen is. *Henelii Seleſiograph. Lucæ Schleſ. chron. Dlugoſſi hiſt. Polon.* enz.

LIEGNITZ, Het geſlacht der hertogen van Liegnitz, Brieg en

en Breslau, uit den Piaſtiſchen ſtam, heeft zich door het voortbrengen van vele dappere helden en wyze regeerders zeer beroemd gemaakt. *Henrik* de Vette, hertog van Breslau, Liegnitz en Brieg, was een zoon van Boleslaus den Kalen, een over-kleinzoon van den vorſt Uladislaus den II van Polen. Hy bragt zich door zyne goede hoedanigheden in eene algemene hoogachting, 't welk zyn neef, hertog Henrik Probus van Breslau, met nydige oogen aanzag, hem ook in den jare 1281, na dat hy hem van te voren met andere hertogen op een gaſtmaal onthaalt hadt, gevangen hieldt, en niet eer los liet, voor dat hy beloofde, zo dikwils de noodt zulks vorderen mogt, 30 gewapende mannen aan hem te leveren. Hy ſtondt niettemin Henrik Probus by tegen Uladislaus Locticus van Polen, na dat hertog Leſco de Zwarte te Crakau zonder erfgenamen geſtorven was; hy hadt ook het geluk, dat hy Crakau zelf door heimelyk verſtandt innam. Naderhandt gebeurde het, dat de hertog Henrik Probus van Breslau zonder kinderen ſtierf, doch den hertog Coenraad van Glogau tot zynen erfgenaam aanſtelde. Doch de Breslauwers waren daar mede zo weinig te vrede, dat zy liever Henrik den Vetten verkoren. Hy verdreef Coenraad wel uit Breslau, doch wierdt kort daar na door de ontrouwe van eenen zyner dienaars aan den zelven in handen gelevert, die hem in eene enge yzere kooi liet ſluiten, en hem niet eer in vryheit ſtelde, voor dat hy 30000 guldens betaalt, en verſcheide aanzienlyke plaatſen afgeſtaan hadt. Hy ſtierf hier op in den jare 1296, by zyne gemalinne Elizabeth, eene dochter van Boleslaus, hertog van Caliſch in Polen, nalatende *Boleslaus*, *Henrik* den VI, en *Uladislaus*. Henrik de VI verkreeg Breslau, gelyk zyn broeder Uladislaus Liegnitz, in de deling. Doch Boleslaus drong hem zo ſterk, dat zy den koning Johannes van Bohemen hunne vorſtendommen overlieten, beide zonder nakomelingen geſtorven zynde. Boleslaus van Brieg en Liegnitz was een zeer hoegmoedig en kwiſtig prins, en moeſt daarom hier en daar aanzienlyke ſtukken verpanden, en zich eindelyk gelyk zyne broeders onder Boheemſche heerſchappy begeven, waar op hy in den jare 1343 ſtierf, na dat hy kort te voren zyn lighaam, dat hy door vaſten uitgehongert hadt, met 9, of, zo anderen zeggen, met 13 jonge kuikens onmatig overladen hadt. Door zyne eerſte gemalinne Margareta, eene dochter van Wenceslaus, koning van Bohemen, wierdt hy vader van *Lodewyk* en *Wenceslaus*, die gedurende hun vaders leeftydt tamelyk eenig leefden, doch na zyne doodt wel haaſt overhoop raakten, zo dat het zekerſte was eene deeling te ondernemen. Hier door viel Goldberg, Hayn en Luben aan Wenceslaus, en het overige van Liegnitz benevens de Rickelſtadſche bergwerken aan Lodewyk. Wenceslaus bragt het door allerhande liſt zo verre, dat zyn broeder het overige van Liegnitz mede aan hem afſtondt, doch beſteedde het zelve zo kwalyk tot allerhande dertelheit, dat hy eindelyk in den jare 1364 in grote armoede ſtierf, by zyne gemalinne Anna, eene dochter van Caſimir, hertog van Teſchen in Sileſië, waar mede hy in het 43 jaar haars ouderdoms trouwde, vier zonen nalatende, van de welke *Henrik* de VII en *Wenceslaus* biſſchoppen wierden, *Boleslaus* by het vaſten-avonds-ſpel het leven verloor, en *Rupertus* mede zonder mannelyke nakomelingſchap ſtierf. Daar tegen verkreeg Henrik de VIII, de zoon van Lodewyk, het Liegnitzſche vorſtendom, en zyn broeder *Wenceslaus* dat van Brieg. Henrik de VIII, ter oorzake van eene wonde, in den oorlog bekomen, Henrik *met de Snede* bygenoemt, teelde by zyne gemalinne Salome, eene dochter van Ziemovitus, hertog van Maſovië, *Henrik* den IX en *Lodewyk* den II. Deze laatſte verkreeg Liegnitz en Brieg, en was in groot aanzien by den keizer Sigismundus, doorreiſde een groot gedeelte van Aſië, bezocht het H. graf, raakte onderweeg by de Turken gevangen, en wierdt haaſt wederom geloſt. Na zyne wederkomſt moeſt hy grote moeielykheden uitſtaan van de Huſſiten. Hy ſtierf in den jare 1436, zonder van twee gemalinnen mannelyke erfgenamen na te laten. Daar tegen plantte Henrik de IX van Luben, die door den honger, door de peſt, en door de wapenen van Uladislaus, koning van Polen, benaauwt wierdt, het geſlacht voort, dewyl hem, benevens *Rupertus*, die zich in de ridderorde van Rhodes begaf, *Lodewyk* de III te Luben geboren wierdt. De Liegnitſers rebelleerden wel tegen hem, doch hy wilde hen niet met geweldt te keer gaan, en met goedheit kon hy niets tegen hen uitrechten. Het zelve wedervoer ook zyn zoon *Johannes* den I, onder wiens regering zy zich ganſchelyk aan den koning van Bohemen overgaven, die in den jare 1451 een hoofdman over hen ſtelde, welke met hulp der wederſpannigen den genoemden hertog Johannes van de belegering van de ſtadt Liegnitz in den jare 1452 wegſloeg, waar op deze in den jare 1453 van verdriet ſtierf. Zynen zoon *Frederik* den I gelukte het beter, dewyl hy met hulp der burgery van Liegnitz deze ſtadt wederom vermeeſterde, en de Raadsheeren hunne verdiende ſtraffe deedt ontfangen. Dewyl hy den koning Georgius van Bohemen, die wegens de lere der Huſſiten door den paus in den ban gedaan was, beſchermde, wierdt hy zelf in den jare 1468 mede in den ban gedaan; doch in het volgende jaar wederom daar van ontſlagen. Hy ſtierf in den jare 1488, na dat hy by zyne gemalinne Ludomilla, eene dochter van den gemelden koning Georgius, geteeld hadt *Georgius* van Brieg, die zich aan de wellusten overgaf, en in den jare 1521 zonder kinderen ſtierf; en *Frederik* den II, wiens zonen, door hem geteelt by Sophia, eene dochter van Frederik, markgraaf van Brandenburg, waren, *Frederik* de III, *de welſprekende*, van Liegnitz, en *Georgius* de II, *de Vrome*, van Brieg. De eerſte gaf zynen broeder de regering over, dewyl de keizer Ferdinand de I hem het vorſtendom Munſterberg afgedwongen hadt, reiſde daar op naar Vrankryk, alwaar hy reets te voren in zyne jeugdt, als mede in Italië, in de Nederlanden en in Duitſchlandt, geweeſt was, en begaf zich in krygsdienſt, waar door hy volkomen in de keizerlyke ongenade verviel, zo dat hy in den jare 1570 in eene gevangenis moeſt ſterven, waar in zyn oudſte zoon, Henrik de XI, hem op keizerlyk bevel liet bewaren. Zyn gemelde zoon, Henrik de XI, die geboren wierdt in den jare 1539, betoonde zyne dapperheit in den Turkſchen oorlog in den jare 1566, doch wierdt niettemin door het keizerlyke hof, op een valſch aanbrengen, in den jare 1576 van zyn regentsampt ontbloot, en nog in het zelve jaar in verzekering naar Praag gebragt. Doch hy ontvluchtte, begaf zich in Engelſchen krygsdienſt tegen Spanje, daar na in Poolſchen dienſt tegen Ooſtenryk, en ſtierf in den jare 1588 te Crakau, niet zonder vermoeden van vergift. Hy liet gene kinderen na by zyne gemalinne Sophia, eene dochter van Georg, markgraaf van Brandenburg. Zyn broeder, *Frederik de Goede* bygenoemt, die zich tegen den Poolſchen inbreuk onder den veldheer Zamoisky met zyne ridderſchap dapper verdedigde, ſtierf mede zonder mannelyke erfgenamen. *Georgius* de II, *de Vrome*, van Brieg, de broeder van Frederik den III, den Welſprekenden, wierdt geboren den 7 May des jaars 1524. Hy was een loſlyk regeerder en vader zyner onderdanen, en diende in den jare 1566 den keizer in perſoon tegen de Turken, ſtichtte ook het doorluchtig ſchool te Brieg, waar toe hy in den jare 1568 een heerlyk gebouw deedt maken. Hy ſtierf in den jare 1586, na dat hy by zyne gemalinne Barbara, eene dochter van Joachim den II, keurvorſt van Brandenburg, geteelt hadt *Johannes Georgius*, die geſtadig zieklyk was, en in den jare 1592 ſtierf; en *Joachim Frederik*. Deze laatſte wierdt geboren den 23 September des jaars 1550, en verkreeg Liegnitz, Brieg en Wohlau te zamen. Hy gaf treffelyke blyken van zyn verſtandt en geleerdheit aan het keur-Brandenburgſche hof, in welkers naam hy ook in den jare 1574 de kroning van Henrik van Valois te Warſchau bywoonde. Hy bragt ook de beide bergſteden Reichſtein en Zilverberg aan zyn huis, en ſtierf in den jare 1602. Hy hadt by zyne gemalinne Anna Maria, eene dochter van Joachim Erneſt, vorſt van Anhalt, *Georgius Rudolphus* van Liegnitz, opper-hoofdman in opper-en neder-Sileſië, die in den jare 1653 zonder nakomelingen ſtierf; en *Johannes Chriſtianus*. Deze wierdt geboren den 28 Auguſty des jaars 1591, en aanvaardde, na zyne voltrokke reize door Duitſchlandt en Vrankryk, de regering te Brieg in den jare 1609, in welk jaar hy ook voor de zynen by den keizer Rudolph den II den Majeſteits-brief tot vrye oeffening der Augsburgſche Confeſſie verkreeg. De keizer Matthias benoemde hem tot opper-hoofdman in opper-en neder-Sileſië. Hy zondt in den jare 1618 den Lutherſchen ſtanden in Bohemen hulp tegen de belemmering van hunnen Godsdienſt, erkende ook in het volgende jaar den paltsgraaf Frederik, als verkoren koning van Bohemen, voor zyn opperhoofdt, doch onderwierp zich kort daar op weder onder de keizerlyke gehoorzaamheit, en ſtierf in den jare 1639. Hy hadt twee gemalinnen, Dorothea Sibylla, eene dochter van Johannes Georgius, keurvorſt van Brandenburg, waar by hem geboren wierden *Georgius* de III, *Lodewyk* de IV, en *Chriſtiaan*; en Anna Hedwig, edelvrouwe van Sitſch, waar by hy teelde *Auguſtus* en *Sigismundus*. Georgius de III wierdt geboren den 4 September des jaars 1611, en verkreeg het hertogdom Brieg. Hy leerde de wetenſchappen te Frankfort aan den Oder, en doorreiſde daar op byna ganſch Europa, doch ſtierf in den jare 1664, zonder mannelyke nakomelingen. Zyne dochter, *Dorothea Elizabeth*, trouwde in den jare 1663 met Henrik, vorſt van Naſſau-Dillenburg. Zyn broeder Lodewyk, die zyn verblyf hieldt te Liegnitz, en zo wel door het bouwen van de koſtelyke ſlotkerke, als mede door andere roemwaarde ſtichtingen, groten lof verdient heeft, ſtierf zonder kinderen den 23 November des jaars 1663. Chriſtiaan, die zyn verblyf nam te Wohlau, wierdt geboren den 6 April des jaars 1617. Na de doodt van zyne beide broeders erfde hy ook Brieg en Liegnitz. Van te voren in den jare 1640 wierdt hy op de jagt door eene Zweedſche party gevangen, doch door de burgers van Brieg gelukkig verloſt. Hy bejegende zyne bedienden dikwils zeer ſtraf, doch begiftigde hen naderhandt des te rykelyker. Hy ſtierf in den jare 1672, by zyne gemalinne Louïze, eene dochter van Johannes Caſimir, vorſt van Anhalt, nalatende *Charlotta*, die in den jare 1673 trouwde met Frederik, hertog van Holſtein-Sunderburg, doch naderhandt wederom van den zelven ſcheidde; en *Georgius Wilhelmus*. Deze wierdt geboren in den jare 1660. Hy leide den grondt der wetenſchappen te Frankfort aan den Oder, welke hy naderhandt te Brieg nog verder voortzette. Hy reiſde in den jare 1675, in het vyftiende jaar zyns ouderdoms, naar Wenen, en ontfing aldaar met grote plegtigheden het leen wegens zyne drie vorſtendommen. Na zyne wederkomſt aanvaardde hy de regering, welke hy maar een korten tydt voerde, dewyl hy den 21 November des jaars 1675 ſtierf, waar door de hertoglyke Piaſtiſche ſtam ten einde liep; want Auguſtus wierdt geboren in den jare 1627, doch door het vaderlyk bevel van de erfvolging der Liegnitzſche vorſtendommen uitgeſloten. Hy ſtierf in den jare 1677, na dat hy van te voren door den keizer in den graaflyken ſtandt verheven was, en beſloot alzo volkomen den Piaſtiſchen ſtam, dewyl zyn broeder Sigismundus, vryheer van klein-Liegnitz, reets in den jare 1664 voor hem geſtorven was. *Curæus & Schickfuſius in Annal. Sileſ. Rittershuſ. in tab. Genealog. Frid. Lucæ Schleſ. Chron. Henelii Sileſiogr. renovat. enz.*

LIENARES, een vlek van Andaluſië, in Spanje. Het is gelegen aan de grenzen van nieuw-Caſtilië, drie mylen van Baëza, en

en vyf van Jaën, en van Anduxar. Lienares is gebouwd van de overblyfselen van het oude *Castulo*, eene sterke stadt, die een bisdom hadt, behorende onder Toledo. *Maty Dict.*

LIENDEN, een Geldersch dorp in de neder-Betuwe, weleer met een kasteel voorzien, maar het welk wegens de schade, welke de burgzaten uit het zelve aan de goederen van den bisschop van Utrecht toebragten, op het verzoek van bisschop Frederik van Zirik door heer Jan van Arkel, op bevel van den grave van Hollandt, ingenomen en vernielt wierdt. Lienden heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Thiel. *Oude Holl. Kron. fol.* 370. *Alting Not. Germ. Inf. P.* II, *fol.* 113.

LIENZ, LUENZ, in 't Latyn *Loncium*, eene overoude stadt en slot in Tyrol, aan de rivier Draa of Dravo, alwaar de Isola in de zelve valt, vier mylen van Innichen. By deze plaats begint het Puster-dal.

LIER, *Lira*, eene kleine sterke stadt, en de hoofdstadt van het graafschap Cantecroy, in 't Oostenryksche Brabandt, twee mylen van Mechelen, alwaar de rivieren groot-en klein-Nethe te zamen lopen. Na den slag by Ramellies in den jare 1706 wierdt deze plaats door de Franschen verlaten, en door de bondgenoten bezet.

LIER, (DE) een Hollandsch dorp in Delflandt, aan het riviertie de Lier, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Delflandt. Van het beruchte St. Jorisbeeldt, het welk in de Roomsche tyden in de kerk van dit dorp bewaart wierdt, en waar mede die van Lier gewoon waren jaarlyksch op S. Jorisdag naar Delft te trekken, kunnen de nieuwsgierigen *Bleiswyk* in zyne *Beschryving van Delft*, en de *Oudheden van Delflandt* nazien.

LIEROORDT, eene vesting in Oost-Vrieslandt, aan de rivier de Eems, drie mylen van Embden gelegen, en den Hollanders toebehorende. *Winckelm. Oldenb. Chron.*

LIESSA, eene heerlykheit, slot, en stadt in Bohemen, in den Buntzlauer kreits, vier mylen van Praag in eene vermakelyke vlakte aan de Elve gelegen, is met treffelyke wildbanen, en alles, wat op het landt vermaak verschaffen kan, voorzien. De beroemde keizerlyke generaal, graaf Johannes Sporck, legt in de parochiekerke van dit steedtie begraven. Zyn zoon, de graaf François Antony, heeft het nieuwe slot gebouwt, en deze plaats met andere geestelyke en wereldlyke gebouwen, tuinen, fonteinen, enz. versiert. *Vogt itztlebendes Böhmen p.* 41.

LIESSE, of LYESSES, eene plaats in Henegouwen, tusschen Avesnes en Chimay, alwaar eene abdy is.

LIESSE, onze L. Vrouwe van Liesse, *Lætitia*, of *Virginis Lætitiensis fanum*, een vermaard vlek van Pikardië, in het Vermandois, drie mylen van stadt Laon. In dit vlek is eene kapelle, gewyd aan den dienst van de H. Maagdt, de moeder Gods. Men bewaart aldaar een miraculeus beeldt, uit Egypten gebragt door drie broeders, Christen-ridders uit het landschap Laonnois, die gevangen en slaven gemaakt zynde door den Sultan van Egypten, zo begeerde Ismeria, dochter van den Sultan, het Christen gelove van hen te verstaan, en het beeldt te hebben van de H. Maagdt. De ridders besloten hebbende zo goed zy konden zulk een beeldt voor haar te houwen, en ten dien einde hun vertrouwen op Godt gestelt hebbende, zo vonden zy na hunnen slaap dit beeldt, hielden het zelve voor een werk van den Hemel, en boden het de princesse aan, die zodanig ontstoken wierdt in liefde tot de Maagdt, dat ze terstondt besloot Christen te worden, en met dit oogmerk trok zy over den Nyl, met deze Godvruchtige ridders, die door een wonderbaarlyk toeval zich met het beeldt, en met de Sultane, vervoerd zagen in deze plaats van het Laonnois, die *Liesse* genoemt wierdt, ter oorzake van de blydschap, welke dit beeldt veroorzaakte aan de ridders, aan de princesse, en aan de gansche landstreek, welke nog verbaast en in rouw was over den brandt van de kerke en van een gedeelte van de stadt Laon, die door het vuur van den hemel verbrand was in den jare 1110. Ismeria wierdt gedoopt door den bisschop van Laon, en na hare doodt begraven in de kerke der abdy van S. Vincent, buiten de muren van de stadt, alwaar de ligchamen van de drie ridders rusten in het choor van de zelve abdye, welke is van de orde van S. Benedictus. Deze geschiedenis gebeurde omtrent den jare 1131, gelyk aangetekent is in de archiven van de orde van S. Jan van Jeruzalem, en de jaarboeken van de zelve orde, tegenwoordig van Maltha genoemt, door Melchior Randius, die daar van ridder was in den jare 1446, en sedert door Jacobus Bosius, mede ridder en procureur generaal, in de historie van Liesse. *Du Chêne Recherches des Antiq. des Villes.* Men kan inzonderheit nazien de historie van onze L. Vrouwe van Liesse door . . . aartsdiaken van Laon, te Parys gedrukt in den jare 1708, in welke, zo men den schryver gelooft, alle de oorspronkelyke stukken, en alle de onwederspreke lyke bewyzen van deze historie gevonden worden. Dit gansche verhaal steunt nochtans op geen eenig geloofwaardig getuigenis, en heeft boven dien al den zwier van eene fabel.

LIESVELDT, een dorp, gelegen onder het baljuwschap van Zuid-Hollandt. *Houve.*

LIESVELDT, eene oude heerlykheit in het kwartier van Dordrecht, onder Zuid-Hollandt, aan de Lek, het stamhuis van vele edelen, welke dien naam gevoert hebben, en by S. van Leeuwen in zyn *Batav. illustr.* (*fol.* 1001) voor een gedeelte worden opgetelt. Dit huis te Liesveldt is gebouwt omtrent den jare 1042, en was een schoon kasteel. Het kwam omtrent den jare 1491 met eene erfdochter van Heemstede, by Haarlem, aan heer *Roeland le Feure*, thesaurier van Vlaanderen; en dat geslacht uitgestorven zynde, wierdt het in den jare 1564, wegens schuldt, aan hertog Erik van Brunswyk, heer van Woerden, verkocht, die het weder aan grave Philips van Hohenlo heeft verruilt. Het wierdt vervolgens door die van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven afgebrand, maar daar na eenigzins weder opgebouwt. In den jare 1636 is het aan *Willem Frederik*, grave van Nassauw, stadhouder van Vrieslandt, enz. gekomen, wiens afkomeling, den erf-stadhouder van Vrieslandt, *Willem Karel Henrik Friso*, prinsse van Oranje en Nassauw, enz. het nog toebehoort, met den tytel van barony. *S. van Leeuwen Batav. illustr. fol.* 1226 *enz.*

LIEVE VROUWEN-PAROCHIE, een van de drie parochiën op het Bildt, in Vrieslandt, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Leeuwarden. Omtrent dit dorp plagt een goede visschery van kabbeljauw, schelvisch en haring te zyn. *Winsemius.*

LIEVE VROUWEN-POLDER, of VROUWEN-POLDER, in het Zeeuwsche eilandt Zuid-Bevelandt, is niet groot, heeft echter kerk en predikant, staande onder de classis van Walcheren. *Smallegange.*

LIEVENDAAL, gelegen in het Overkwartier des Stichts van Utrecht, onder Amerongen, omtrent het jaar 1340 bekend, is tegenwoordig leenroerig aan de Ed. Mog. Heeren Staten des lands van Utrecht, als een Gaasbeeksch leen, en wierdt den 27 October des jaars 1536 plegtig door de voornoemde Heeren Staten voor een riddermatige hofstadt erkent. De oudste bezitters van deze ridderhofstadt, die voorkomt, zyn die van het geslacht van *Driebergen*, uit de natuurlyke zonen der Heeren van *Abkoude van Wyck* gesproten, welker wapen is gevierendeelt, het eerste en vierde vierendeel een schildt van keel, en op het zelve drie zuilen van zilver; het twede en derde van sabel, en in het zelve een leeuw van zilver, die een kroon van goud op het hoofdt heeft. Dit wapen is ook naderhandt aan het huis te Lievendaal gebleven. *Jan van Driebergen*, natuurlyke zoon van Willem, heer van Abkoude en Wyk te Duurstede, leefde omtrent het jaar 1400, en heeft verscheide kinderen, als *Willem*, *Antonis*, en *Jakob van Driebergen*, geteelt. De oudste der zelven, Willem van Driebergen, heeft dit huis te Lievendaal bezeten: doch wanneer hy zonder lyfserven na te laten overleden was, wierdt zyn broeder Antonis van Driebergen door zyn neef Jakob, heer van Gaasbeek, daar mede beleent des Zaturdags na de heilige Paaschdagen in het jaar 1453; na wiens doodt zyn zoon *Johan van Driebergen* de belening ontfangen heeft den 1 September des jaars 1490, die het nagelaten heeft aan zyne dochter *Cornelia van Driebergen*, beleent den 4 February des jaars 1498. Zy trouwde met Gerrit, heer van Lokhorst, ridder, een zoon van Jan, heer van Lokhorst, en van Adriana van der Does; by wie zy onder andere kinderen baarde *Vincent*, heer van Lokhorst, Heemstede, Slydrecht, enz. die, na het overlyden van zyne moeder, met Lievendaal beleent is den 2 December des jaars 1578. Hem, stervende, is opgevolgt zyne dochter *Geertruid van Lokhorst*, die de belening ontfangen heeft den 16 Augusty des jaars 1595. Zy was getrouwt met Nikolaas van Matenes, heer van Hafersvoude, een zoon van Jan van Matenes, heer van Hafersvoude, een zoon van Jan van Matenes van Witisma en van Gerardina van Bronkhorst, en heeft benevens andere kinderen nagelaten *Cornelis van Matenes*, heer van Haferswoude, door wiens opdragt de belening van Lievendaal gekomen is op *Adriaan Ploos van Amstel*, ridder van de koninklyke Fransche orde van sint Michiël, heer van Oudegein, Tienhoven, 't Gein, enz. een zoon van Gerard Ploos van Amstel en van Catharina van Leeuwen, die verlyd wierdt den 11 Juny des jaars 1638. Door zyn overlyden heeft zyn zoon, *Gerard Ploos van Amstel*, heer van Oudegein, 't Gein, enz. luitenant houtvester des lands van Utrecht, de belening ontfangen den 28 Maart des jaars 1640, die hy weder opdroeg den 5 Maart des jaars 1653 ten behoeve van *Maria Hondeling*, weduwe van Dirk van Eck van Pantaleon, heer van Lauwenrecht, gelyk zy ten zelven dage wederom deedt ten behoeve van *Dirk van Eck van Pantaleon*, heer van Lauwenrecht, haar zoon. Deze overleden zynde, heeft *Jan Willem van Eck van Pantaleon*, een zoon van zyn broeder Gerard van Eck van Pantaleon, heer van Groenewoude en Oud-Broekhuizen, den leeneedt als heer van Lievendaal gedaan den 2 Augusty des jaars 1676. Na zyne doodt heeft *Dirk de Swart*, Raadt en Vroedschap der stadt Utrecht, als aangestelde bewindsman over zyn verlaten boedel, het leen van de ridderhofstadt Lievendaal den 18 October des jaars 1688 opgedragen ten behoeve van *Godard Adriaan* baron van Reede, vryheer van Amerongen, Ginkel, Elst, enz. door wiens afsterven het gekomen is op zyn zoon *Godard*, grave van Athlone, baron van Reede en Agrim, vryheer van Amerongen, enz. beleent den 7 January des jaars 1693. Als hy nu den 11 February des jaars 1703 overleden was, is het leen wel weder gekomen op zyn oudsten zoon, *Frederik Christiaan*, graaf van Athlone, baron van Reede en Agrim, vryheer van Amerongen, enz. doch hy heeft nooit de belening ontfangen, die door zyne doodt vervallen is op zyn oudsten zoon *Godard Adriaan*, grave van Athlone, baron van Reede en Agrim, vryheer van Amerongen, Ginkel, Elst, enz. beleent zynde den 4 December des jaars 1720, de welke het tegenwoordig (1728) bezit. Wegens deze ridderhofstadt is in het lidt der Heeren Edelen des lands van Utrecht by het leven zyns vaders, den grave van Athlone, beschreven geweest *Frederik Christiaan*, baron van Reede en Agrim, op den 7 December des jaars 1701, door vrywilligen afstandt des zelve zyns vaders; welke waardigheit hy bekleed heeft tot op zyne doodt, voorgevallen den 15 Augusty des jaars 1719.

LIGARIUS (JOHANNES) was geboren by 't dorp Nes in Oost-Vrieslandt, in 't Bierumer ampt. Hy wierdt in zyne studiën onderhouden op 's landsbroodt of kosten. Hy beroemde zich geweldig, dat hy een leerling van Melanchthon was; doch toonde zich in 't vervolg van eene geheel andere natuur, en eenen bitteren Lutheraan te zyn, ja eenen onrustigen geest, die vermaak schepte in onrust, en als een salamander in 't vuur te branden,

stel-

ſtellende niet alleen in Ooſt-Vrieslandt, maar overal, waar hy kwam, alles in rep en roer: hoewel de Lutherſche paſtoor Hoyer in zyn *abgenotigte antwort pag.* 201 hem eenen Elias, en eenen yveraar der ware religie noemt; doch hoe hy geen Elias, maar een rechte beroerder Iſraëls was, zal aanſtonts uit zyn bedryf blyken. Toen die brave kerkleeraar Martinus Mikronius, van wien op zynen name in dit Woordenboek zal geſproken worden, den 12 September des jaars 1559 te Norden in Ooſt-Vrieslandt overleden was, en de ander predikant Fedde Hommius toen door de peſt was weggerukt, en de ſtadt Norden nu van Gereformeerde leeraars, welke aldaar altydt van 't begin der Hervorminge, of van 'tjaar 1519 af tot nu geweeſt waren, ontbloot was, deedt de droſt Krumminga, die Luthers was, zyn beſt, om 'er eenen Lutheraan in te dringen, gelyk hy ook zyn oogwit bereikte, en 'er dezen Joh. Ligarius tot paſtoor in 't jaar 1560 indrong: 't geen te gemakkelyker kon geſchieden, om dat het onder ſchyn van Gereformeerd te zyn alzo overlegt wierdt: want Ligarius veinſde zich dat pas Gereformeerd, hieldt zich zelfs aan 't Gereformeerde *Coetus* te Embden, waar toe alle predikanten van Ooſt-Vrieslandt behoorden, ja hy beloofde niet alleen onderhoudinge van eenigheit; maar betuigde zich ook rechtzinnig in 't ſtuk van Chriſtus hemelvaart, zeggende tegen Nikolaas Starkenborg, dat hy geloofde, dat Chriſtus door zyne hemelvaart met zyn ligchaam deze wereldt verlaten hadt, doch alles was maar louter bedrog; want naauwlyks te Norden op den predikſtoel gekomen zynde, openbaarde hy aanſtonts zynen bitteren Lutheraanſchen geeſt, en veroorzaakte eene ganſche beroerte in de Norder gemeente, en ſcholdt onbandig op de Gereformeerden: dies de gravinne Anna om zynent wille eene opentlyke zamenſpraak in de Franciſkaner of Gaſthuis-kerk te Embden beleide, welke Ligarius zich heimelyk onttrok; en ſchoon Gnaphæus hem liet waarſchouwen, echter voer hy voort te Norden met ſchelden op den predikſtoel: zodanig, dat hy in 't jaar 1564 wierdt afgezet en verdreven. Doch de Jonker van Wolthuzen, een dorp, een kwartier uur buiten Embden, nam hem weder aan, alzo die Jonker ook Lutheraans wilde zyn. Ligarius was pas een half jaar te Wolthuzen paſtoor, of hy geraakte van daar, en reiſde met eenige Lutheraanſche kooplieden naar Antwerpen, klagende aldaar, dat hy om der Nederlanderen en Engelſchen wille verdreven was. Doch te Antwerpen wierdt hy ook maar voor een twiſtgeeſt gehouden, en moeſt mede van daar vertrekken. In 't jaar 1568 wierdt Ligarius veldprediker van den prins van Oranje; doch maakte het zo, dat die prins hem niet meer verlangde; dies hy al weder met ſtank vertrok. Als in 't jaar 1575 die Gereformeerde gravinne Anna overleedt, en haar zoon Edzard de II de regeringe te Aurik aanvaardde, kreeg de Lutherſche gezinte in Ooſt-Vrieslandt weder moedt; wyl Edzards gemalin, Catharina van Zweden, Lutherſch was, en haren gemaal ook overhaalde; nu gebeurde 't, dat Ligarius, die zich weder by 't hof van Ooſt-Vrieslandt hadt ingeflikt, in plaatſe van den overleden hofprediker Joh. Frank in 't jaar 1577 hofprediker te Aurik wierdt. Thans de benen weder onder 't lyf hebbende gekregen, deedt hy zyn beſt om zyn bitter gemoedt op de Gereformeerden te koelen. Eerſt viel hy dan op de ſtadt Norden, om dat hy aldaar afgezet was, aan, en werkte door zyn liſtig beleg uit, dat aldaar in plaatſe van den overleden Gereformeerden predikant Andreas van Larrelt, een Johan van Antwerpen, anders ook Johan van Hage, een Lutheraan, paſtoor wierdt, en dat de ander Gereformeerde predikant Adolph Empenius moeſt wyken. En wyl de ſtadt Norden zich dus van Gereformeerde leeraren ontbloot zag, rees hier uit eene grote ſcheuring in die gemeente, welke genoodzaakt wierdt, om na Lutsburg, een uur van Norden, ter kerke te gaan. Om deze ſcheuringe te helen, gaf graaf Edzard laſt den 21 November des jaars 1579, dat Menſo Alting, predikant te Embden, Joh. Aportanus, predikant te Kanum, Gilbo Norlochius, predikant te Wirdum, en W. Melleſius, predikant te Hinte, den 24 November des jaars 1579 te Norden zouden zamenkomen, om met Ligarius zamenſpraak te houden. Aportanus en Gibbo konden door 't kwaad weder niet komen; doch Alting en Melleſius kwamen 'er, en wierden den 25 November naar Beerum gevordert, alwaar de graaf hen belaſtte een formulier van eendragt op te ſtellen. Alting antwoordde, dat zy buiten laſt van 't *Coetus* geen nieuw formulier durfden maken; doch waren bereid hunne byzondere belydeniſſe over te geven, 't welk den graaf geviel, belaſtende ook aan Ligarius den 20 December des jaars 1579 eene belydeniſſe over te geven over deze 5 ſtukken: 1 over den perſoon van Chriſtus; 2 over de mededelinge der eigenſchappen van Chriſtus twee natuuren; 3 over zyne hemelvaart; 4 over zyn zitten aan Gods regterhandt; 5 over de kerkgebruiken. Hier op reiſden Alting en Melleſius ras naar Embden, vergaderden 't *Coetus*, en zonden hunne belydeniſſe met goedvinden van 't *Coetus* den 20 December naar Aurik. Ligarius ſtondt verbaaſt, hoe deze zo ras klaar waren, en in plaatſe van zyne belydeniſſe op de vyf gemelde punten over te geven, gaf hy den 7 January des jaars 1580 een al lang by hem gemaakt geſchrift over, genaamt *Iſagoge*, of *Norderſchrift*, 't welk hy *eenen lap* noemde, *om 'er de Zwinglianen mede voor den mondt te ſlaan.* Graaf Edzard de II riep Alting en zyne medegenoten den 25 January des jaars 1580 te Aurik; doch het *Coetus* verzocht eene zamenkomſt te Embden, gelyk den 15 February des jaars 1580 geſchiedde; alwaar Ligarius zyn antwoordt op de twee eerſte ſtukken overgaf, en met 't vyfde zo wat om den bogt ſprong. En wyl hy wel zag, hoe hy tot zyn oogwit nog niet kon komen, hing hy 't voſſevel om, ging te Embden aan Altings huis, en zeide, dat hy hen een Zopyrus wilde zyn, die zich neuze en ooren afſneedt, om Babylon in Darius handen te leveren: verklarende zich ook in alle de 5 gemelde ſtukken eensgezind met Alting; doch badt, dat hy zyn *Iſagoge* ook wilde ondertekenen; doch dit weigerde Alting. Daar na betuigde Ligarius een lidt van 't *Coetus* te willen worden; doch alles met liſt: want den 9 February des jaars 1582 ſchreef hy een brief aan de Embders, waar in hy alle hope van vereeniging geheel afſneedt, zoekende nu zyn *Iſagoge* als eene *Liguriaanſche kerkordeninge* ganſch Ooſt-Vrieslandt op te dringen, en zelfs boven de *Augsburgſche Belydeniſſe*, ja boven 't Lutherſch *Concordieboek* te verheffen, en zich als *eenen Ooſt-Vrieſchen paus* te Aurik te doen aanbidden. Dit alles bleek uit een brief van Oſiander, paſtoor te Wittenberg, aan Ligarius den 14 October des jaars 1580 geſchreven, waar in Oſiander hem riedt, dat hy liever het *Concordieboek* zou zoeken in te voeren. Doch als al zyn bedrog wierdt ontdekt, ſpande hy eindelyk alle zyne krachten in om 't Embder *Coetus* overhoop te werpen, en met de verwoeſtinge van alle de kerken van Ooſt-Vrieslandt zich eenen naam te maken, als Heroſtratus, die Dianaas tempel in brandt ſtak: waar toe hy het *Coetus* al dwarsboomde, en eindelyk deze volgende gelegenheit waarnam, te weten: een Hermannus, predikant te Jemgum, ging by een duivelbandſter te Wedde raadvragen voor zyne kranke vrouwe, en ontfing ook een geneesmiddel, om 't zyne vrouwe in te geven. Hierom wierdt die predikant van 't *Coetus* gecenſureert, en eindelyk om zyne hardnekkigheit gedeporteert. Ligarius, als een voorſtander van godloosheit, verſcheen zelve in 't *Coetus*, en begeerde, dat Hermannus zou herſteld worden; dit weigerde het *Coetus*, waarom Ligarius door hoger macht Hermannus herſtelde, en zynen rechtzinnigen amptgenoot Rudolph door 's graven laſt deedt afzetten, die doch op 't naaſte dorp Bingum, toen Gereformeerd, weder predikant wierdt: doch Ligarius ſpoog alle zyne galle en bitterheit zodanig op 't Embder *Coetus* uit, dat graaf Edzard de II het zelve den 27 February des jaars 1583 opſchortte, en in 't zelve jaar nog geheel deedt ophouden, gelyk het *Coetus* dan ook door graaf Johans, Edzards broeders, bevel van 't jaar 1583 tot 1592 in 't Leerder en Grietmer ampt is gehouden, als de Hr. Outhof in zyne *Waarſchouwinge pag.* 443 nader toont, en op 't woordt *Coetus* in dit Woordenboek nader te zien is. En niet alleen dat Ligarius dit Embder *Coetus*, 't welk hem altydt een balk in zyn oog was, aldus voor eenigen tydt overhoop wierp, en daar door maakte, dat 'er in 't vervolg, en by verſterf der Gereformeerde predikanten, vele dorpen met Lutherſche paſtoren voorzien wierden, als *Petkum*, *Bingum*, *Wookwert*, *Vollen*, en vele andere, ook de ſtadt Norden, enz. Ja door de bittere afgunſt, die wel brave mannen by den tabberdt vat, was 't, dat Ligarius dien braven prediker Sibrandus Lubertus, oorſpronkelyk van Langwerden in Butjadingerlandt, en voortgekomen uit de ſchole van Urſinus, en door Altings beſtier extraordinair predikant te Embden geworden, uit laſt van den grave Embden deedt ruimen, gelyk die wakkere man ook in 't jaar 1583 uit Embden week, doch niet lang daar na hoogleeraar op de akademie te Franeker wierdt. Doch na dat Ligarius alles uitgewerkt hadt, wat zyn gemoedt kon, ſcheen 't den Hemel eindelyk te verdrieten, dat die oude Ooſt-Vrieſche moederkerk door dezen verſcheurenden wolf zo verſtrooit wierdt. Want hy viel eindelyk in ongenade by graaf Edzard den II door zyne al te trotſche opgeblazenheit; waarom hy, eenen tydlang te Norden zonder dienſt gewoont hebbende, naar Hollandt week, om ook aldaar zyne twiſtrolle te ſpelen, en onruſt te verwekken, gelyk hy dan te Woerden deedt, in welke ſtadt hy zulk een twiſt, oneenigheit, en oproer aanregtte, dat de inwoners tegen malkanderen in wapenen ſtonden te komen: dies de Hoog- Moog. Heeren Staten daar in moeſten voorzien, en commiſſariſſen naar Woerden ſchikten, om onderzoek der zaken te doen, welke bevonden, hoe godloos Ligarius op de hoge overigheit, zo van Woerden, als van Hollandt, hadt geſcholden; hoe hy, toen 'er een algemene bededag was uitgeſchreven, den 8 May des jaars 1591, in zyne predikatie opentlyk op den predikſtoel zeide: *dat het niet anders dan een bedel en gelddag was, om ſchattinge te hebben*, ſcheldende ook ſchrikkelyk op de bondgenootſchappen, welke de Heeren Staten maakten. En toen Ligarius van de Heeren Staten vermaant wierdt, om zich vreedzaam te gedragen, en op te houden met ſchelden, zeide hy op den predikſtoel: *dat dit eens Quidams aangeven was; wat vragen wy naar hen, een handvol deugenieten, dobbelde papauwen, huigchelaars, en Bacchus beeſten; wy trotſen ze, dat is voor hen*, op zynen duim knippende. Want men moet weten, dat de Staten de ſtadt Woerden aan den hertog van Brunswyk in pandſchap hadden gegeven, welke aldaar Lutherſche predikers hadt ingeſtelt, en dus kwam Ligarius aldaar ook op den predikſtoel, die, als een tweede broer Kornelis van Brugge, ſcholdt op alle Kalviniſten, op de overigheit van Woerden, en op de ganſche burgery, als een razende dulle man, zeggende onder anderen: *dat 'er geen twee dozyn opregte Chriſtenen binnen Woerden waren, dat de reſt maar een handvol deugenieten, Simon Magus volk, Bacchus beeſten, pochhanzen, leugendraaiers, faamrovers, enz. waren*, ook zeide hy, *Woerden mag wel woorden haten*; wyl de inwoners ligt van woorden zyn, waarſchouwende zyne aanhangeren voor de andere burgeren, om gene gemeenſchap met hen te houden, zelfs niet met hen te eeten of te drinken. De inwoneren van de naburige ſteden ſcholdt hy uit voor Kalviniſten, Zwinglianen, en geeſtdryvers, welke de menſchen geeſtelyk vermoordden. En om dat die van Amſterdam zyne muitery niet wilden verdragen, ſcholdt hy die ſtadt in zyne predikatie uit voor *Moorddam*. Voorts ſnorkte hy op eene Thraſoniſche of grootſprekende wyze geweldig van zich zelve, zeggende vermetelyk, *dat ganſch Hollandt op 't horen van zynen naam Ligarius nog zou beven en ſchrikken, ja dat hy zyne vyanden een paternoſter aan* den

den hals zou hangen, als een molenſteen, waar van hen 't herte zou ſidderen en beven. Door zulke en diergelyke ſcheldwoorden bragt Ligarius de burgery van Woerden zodanig in alarm, dat het tot de wapenen zou gekomen zyn, zo de Heeren Staten zulks door hunne grote voorzichtigheit niet belet hadden, die dezen onruſt-verwekker Ligarius daar op voor 't hof van Hollandt daagden, en door den procureur *criminaliter* lieten verklagen, en in *arreſt* deden gaan: waar uit hy den 26 September des jaars 1591 op zyn ootmoedig bidden wierdt ontſlagen; doch op dit beding, dat hy ten allen tyde, als 't hof hem vorderde, in perſoon zou verſchynen, *ſub poena confeſſi & delicti*, en dat hy nergens in den lande van Hollandt, Zeelandt of Vrieslandt op ſtraffe van arbitrale correctie eenigen dienſt zou mogen doen; waar op Ligarius dan naar Ooſt-Vrieslandt keerde, en voorts te Norden in 't donker verſchuilde, als een vleermuis, die nu by dag niet meer durfde vliegen, gelyk men dit alles dus ziet opgemaakt door den Hr. G. Outhof in zyne *Waarſchouwinge pag.* 442, 587, 602, 677, zo uit de ſtukken van de Heeren commiſſariſſen, als uit *het Embder Reformatie-berecht, gedrukt te Bremen* 1594. Zie ook van de ongeſtuimigheit diens predikers te Woerden, en hoe hy weggejaagt wierdt, D. P. Pers *Verwarde Adelaar en ontſtelde Leeuw pag.* 787.

LIGARIUS, (QUINTUS) ſtedehouder van Cajus Conſidius, die als proconſul in Afrika geboodt, kweet zich zo wel in zyn ampt, dat de bewoners van het landt ernſtelyk wenſchten geen ander gouverneur te hebben dan hem, wanneer Conſidius vertrok. Zy verkregen het geen zy begeerden, en vonden zich vervolgens wel by het gedrag van Ligarius. Zy wilden hem aan hun hoofdt ſtellen, wanneer zy de wapens opvatten in het begin van den burgerlyken oorlog van Ceſar en van Pompejus; maar dewyl hy verlangde naar Rome te keren, weigerde hy zich in de gemene zaken in te wikkelen. Men liet hem een weinig in ruſt, na dat Publius Accius Varus het bevel aangenomen hadt. Dit is het gene Cicero voorſtelt in de pleitreden, welke hy voor Ligarius voerde. Hy gaat de andere zaken ſtilzwygende voorby, en bekent alleenlyk in 't algemeen, dat die van zynen aanhang de belangen van Pompejus omhelſt hadden. Daar is veel waarſchynlykheit, dat Ligarius zich zeer ſtrydig getoont hadt tegen Julius Ceſar, die hem nochtans het leven ſchonk, na de nederlaag van Scipio, en van de andere hoofden, die den oorlog in Afrika vernieuwt hadden voor de zaak, welke Pompejus verdedigt hadt. Deze gunſt belette niet, dat Ligarius zich verborgen hieldt buiten Italië. Zyne broeders en zyne vrienden, en voornamentlyk Cicero, lieten niet na, om de bewilliging van Ceſar voor hem te verkrygen weder in Rome te komen, en zy hoopten hun oogmerk te bereiken; maar Tubero verklaarde zich ondertuſſchen op de behoorlyke wyze den beſchuldiger van Ligarius. Cicero ſprak toen voor den beſchuldigden die verwonderlyke redenvoering, die op eene ganſch zonderlinge wyze de voornemens van Julius Ceſar veranderde. Ligarius wierdt zuiver en volkomen vrygeſproken. Hy bevlytigde zich weinig om zich dankbaar te tonen; want hy was naderhandt een der medeplichtigen van Brutus en Caſſius. *Bayle Dict. Crit.* en de ſchryvers, door den zelven bygebragt.

LIGEA is de naam van een der drie zeewonderen, welke de dichters onder den naam van Sirenen verzierd hebben. Zie SIRENEN. *Pomey Panth. Myth. p.* 190.

LIGHTFOOT, (JOHANNES) een der ervarenſte mannen in de Orientaalſche talen, was te Stoeke aan de rivier de Trente in het graafſchap Stafford geboren in den jare 1602. Hy wierdt in den jare 1617 naar het Chriſt-collegie te Cambridge gezonden, alwaar hy in korten tydt een onvergelykelyken voortgang in de Griekſche en Latynſche talen maakte. Daar tegen verwaarlooſde hy de ſtudie van de Hebreeuwſche taal, als mede van de redenkunſt, welke toen in enkele Sophiſtiſche knibbelaryen beſtondt. Hy wierdt hier op baccalaureus, en men droeg hem te Rapton in 't graafſchap Derby het onderwys van de jeugdt op. Daar na begaf hy zich in den geeſtelyken ſtandt, wanneer hy gelegenheit kreeg met een voornaam ridder Rowlandus bekend te worden, by wien hy den eerſten grondt tot de Rabbynſche geleerdheit leide, in welke hy naderhandt, zonder de nodigſte boeken of een bekwaam leermeeſter te hebben, tot eene tamelyke volkomenheit geraakte. Met dezen zynen patroon kwam hy naar Londen, doch ging van daar weder op 't landt, om afſcheidt van zyne ouders te nemen, dewyl hy vaſtelyk voornemens was eene reize in vremde landen te doen. Maar de beroeping tot het predikampt in de parochie van Stone, in het graafſchap Stafford, hieldt hem daar van af; in welk graafſchap hy ook andere kerkelyke bedieningen verkreeg, waar benevens hy nochtans met onvermoeiden yver zich in de Ooſterſche talen oeffende. Eindelyk wierdt hy mede in de vergadering der geeſtelyken te Weſtmunſter geroepen, na dat hy te voren prediker te S. Bartholomeus geworden was. Hy bragt zich in deze vergadering in zulk een aanzien, dat de voorgenome verſchillen en twiſtvragen dikwils naar zyn gevoelen afgedaan en uitgeſproken wierden. Inzonderheit betoonde hy zich zeer yverig in het beweren van den kinderdoop, en dat men alle menſchen, zelfs de godlozen niet uitgezonderd, tot het gebruik des Avondmaals moeſt toelaten. In het einde van den jare 1643 wierdt hy in het graafſchap Hertford in eene kerke te Mundon beroepen, welke hy ook met alle getrouwheit bediende, zo veel zyne andere bediening van overſte van S. Catharyns-collegie te Cambridge hem toeliet, tot dat hy in den jare 1675 te Ely, alwaar hy kanunnik was, ſtierf. In den jare 1652 wierdt hy tot Doctor in de Theologie benoemt, wanneer hy eene Latynſche predikatie deedt over de woorden: *Die den Here Jeſus Chriſtus niet lief heeft zy eene vervloekinge.* Hy predikte dikwils in de univerſiteit. In den jare 1655 wierdt hy tot onderkancelier van de univerſiteit van Cambridge verkoren, en zyn roem kwam van dag tot dag. Hy was in zonderling grote achting by de beroemdſte mannen van zynen tydt, als Buxtorfius, Brianus, Waltonus, Caſtelius, Pacockius, Sam. Petitus, Polus en anderen. Ja Brianus Waltonus liet zynen arbeidt aan de *Biblia polyglotta* over aan het oordeel van Lightfoot: gelyk ook Caſtelius in zyn *Lexicon*, Polus in zyn *Synopſis Criticorum*, Petitus en Moine in de verbetering van den Joodſchen hiſtorieſchryver Joſephus hem met grote nuttigheit gebruikt hebben. In het lezen van den Thalmud, van de Rabbynen en van andere ſchryvers hadt hy dit gewone gebruik: eerſtelyk gaf hy acht op al dat gene, het welk tot opheldering der ſpreekwyzen en van de hiſtorie des N. Teſtaments iets kon bybrengen; ten anderen tekende hy aan het gene tot grondige onderrechting van de ſteden des beloofden lands, en ten derden het gene tot opheldering van de Joodſche hiſtorie dienſtig ſcheen te zyn: gelyk hy zich dan inzonderheit bevlytigde, om de beſchryving van het landt Canaans en de tydrekening des O. en N. Teſtaments te verbeteren en duidelyk voor te ſtellen. Van gelyken beſteedde hy ook veel arbeids in het vergelyken van den grondtext met de LXXII overzetters, welker misſlagen hy ontdekte, en voornemens was, de zelve de geleerde wereldt voor oogen te ſtellen. Maar de doodt belette hem het zelve ganſchelyk te voltooien, hoewel hy ook, wegens gebrek van penningen, dewyl niemandt de koſten tot het drukken wilde opſchieten, veel werken, die hy reets vervaardigt hadt, moeſt laten leggen. In den beginne beſteedde hy zelfs veel van zyne middelen, om zynen arbeidt der wereldt te nutte te maken; maar hy geraakte ondertuſſchen daar door tot armoede, zo dat hem daar door ook de verdere luſt verging. Men heeft niettemin vele ſchriften van hem, als daar zyn: *Harmonia, Chronica & Ordo Veteris Teſtamenti; pauca & novella obſervationes ſuper librum Geneſeos; manipulus ſpicilegiorum è libro Exodi; Erub him, ſive miſcellanea Chriſtiana & Judaica, aliaque; harmonia quatuor Evangeliſtarum*, in III delen; *deſcriptio templi Hieroſolymitani; miniſterium templi tempore noſtri Servatoris; diſſertatio in quartum articulum ſymboli Apoſtolici:* Deſcendit ad infernum; *concio ad clerum Cantabrigia habita pro gradu doctoratus; Harmonia, Chronica & Ordo Novi Teſtamenti, quibus ſubjungitur diſſertatio de Hieroſolymorum excidio & ſequente Judaeorum ſtatu; horæ Hebraicæ & Talmudicæ impenſæ in IV Evangeliſtas, Acta Apoſtolorum, in quadam capita epiſtolæ S. Pauli ad Romanos; in epiſtolam primam ad Corinthios, quibus adjuncta ſunt quædam capita de uſu Bibliorum in conventibus Judæorum ſacris, deque Bibliorum verſionibus, potiſſimum ſeptuaginta interpretum.* Alle deze ſchriften zyn in II ſtukken in folio te Rotterdam door Reinier Leers in den jare 1687 in 't licht gegeven. Hier by zyn nog in den jare 1699 zyne *Opera Poſthuma* gekomen, welke Guil. Broedelet te Utrecht uitgegeven heeft. De zelve begrypen in zich: λείψανα *de rebus ad verſionem ſeptuaginta Viralem Græcam ſpectantibus; verſiones Prophetarum minorum Græcam & vulgarem nec non Targum cum Hebræo fonte collatas; veſtibulum Talmudis Hieroſolymitani; Index Talmudis Hieroſolymitani; fragmenta Terræ Sanctæ hiſtorico-chorographica & topographica; tractat. de Spiritu Prophetiæ; memorabilia quædam ſub Eſra & Synagoga ejus magna; hiſtoria academiæ Jabnenſis; annotationes Talmudicæ in quædam loca Geneſeos, Exodi, Numerorum & Joſuæ; pauca interſerenda in quædam horarum Hebraicarum & Talmudicarum loca;* enz.

LIGNANUS, (HIERONYMUS) generaal der Karthuizers, was van Genua. Hy was prioor van het Karthuizer klooſter van Bolonje, en bezoeker van de provincie van Toſkane. Johannes de L'Ecluſe, prioor van Valencyn en bezoeker van de provincie van Pikardië, wierdt wettelyk tot generaal verkoren, na de doodt van Bernardus Petrus Caraffa. De groten keurden deze verkiezing niet goed, en benoemden Hieronymus Lignanus of van Lignan tot generaal, die toen in den ſtaat van Venetië was. Hy maakte Matthias Cortinus tot zynen vikaris-generaal, en deze was voorzitter van het kapittel van den jare 1587, op het welke men voorſtelde om den algemenen ſetel te verplaatſen naar Bolonje. Zyne doodt deedt andere maatregelen beramen. Zyne voornemens zouden nadeelig geweeſt zyn voor de orde. Lignanus kwam kort daar na in het groot-Karthuizer klooſter, en wierdt in het volgende kapittel afgezet. Men zondt hem weder naar zyne priory van Bolonje, maar in het dorp Esperney gekomen zynde, ſtierf hy aldaar den 24 May des jaars 1588. Zyn lighaam wierdt te rug gevoert naar het groot-Karthuizer klooſter, en aldaar in het graf der generaals begraven. Hy was een goed geeſtelyke, maar zyne gemakkelykheit om zich te laten overtreden bezwalkte zynen roem. *Sammarth. Petrejus. Chorier.*

LIGNE. Het geſlacht der baronnen, graven en prinſſen van Ligne voert dezen naam naar een dorp, LIGNE genoemt, dat in Henegouwen gelegen is, en is een der oudſte huizen in de Nederlanden. *Theodoricus*, heer en baron van Ligne, leefde in de jaren 1130 en 1150, en teelde by Margaretha, eene dochter van Walther van Fontaines, *Faſtradus* van Ligne, heer van Monſtruel; en *Waltherus*, heer en baron van Ligne, die in den jare 1229 ſtierf, na dat hy vader geworden was van *Walther* den II, wiens zoon, *Walther* de III, *Johannes* teelde. Dezes gemalin was van het geſlachte der heeren van Zevenbergen, en baarde hem onder andere kinderen *Mattheus*, die in den jare 1302 ſneuvelde in het treffen voor Kortryk; en *Faſtradus*, die te Venetië ſtierf in den jare 1337. Deze laatſte plantte het geſlacht voort, alzo hem by zyne eerſte gemalinne, Johanna van Moriamez, gezegt Bailleul, geboren wierden *Michaël* en *Wilhem*. Michaël was maarſchalk in Henegouwen, en bragt door zyne gemalinne Anna, uit het huis van Antoin, waar by hem een zoon van den zelven naam ge-

geboren wierdt, Brifeul aan zich. Wilhem teelde met zyne gemalinne, Bertha van Sleiden, onder anderen *Johannes*, wiens eerste gemalinne, Eustachia, hem Barbançon in Henegouwen aanbragt, en hem vader maakte van *Johannes*, en van *Michaël*. Deze laatste teelde *Wilhem*, wiens kleinzoon *Johannes* den tak der hertogen en prinssen van Aremberg en Barbanson, waar van op zyne plaats breder gesproken wordt, stichtte; en *Johannes*, die de goederen van zyn vaders broeder Johannes erfde, en door den keizer Maximiliaan, aartshertog van Oostenryk, en hertog van Burgundië, in den jare 1481 ridder van het gulde vlies gemaakt wierdt. Hy hadt by zyne gemalinne, Jacobina van Croy, dochter van Antony, graaf van Guines, *Antony*, baron van Ligne, die het graafschap Valkenberg of Fauquemont in den jare 1503 kocht, en by zyne gemalinne Philippina van Luxemburg *Jacobus*, graaf van Ligne en Valkenberg, teelde. Deze was afgezant van keizer Karel den V aan paus Clemens den VII, en wierdt in den jare 1549 door den zelven tot graaf en ridder van het gulde vlies verheven. Hy stierf in den jare 1552, en liet na by zyne gemalinne Maria, oudste dochter en erfgename van Johannes van Wassenaar, burggraaf van Leiden, welke hem schone goederen in Hollandt aanbragt, *George*, die in den jare 1579 zonder kinderen stierf; en *Philips*, graaf van Ligne en Valkenberg, baanderheer van Wassenaar, burggraaf van Leiden, heer van Bailleul, koninklyke Spaansche Raadt en kamerheer, en ridder van het gulde vlies, die in den jare 1583 stierf. Deze hadt by zyne gemalinne, Margaretha van Lalain, dochter van Philippus, graaf van Hoogstraten, *Lamoraal*, die niet alleen door Philips den IV, koning van Spanje, in den jare 1599 ridder van het gulde vlies en grande van Spanje gemaakt wierdt, maar ook in den jare 1602 in den vorstenstandt verheven. Naderhandt was hy Staats-Raadt by den aartshertog Albertus en de Infante Izabella, als mede gouverneur en kapitein-generaal van Artois. Hy stierf in den jare 1624. Zyne gemalinne Maria van Melun, dochter van Hugo, prins van Epinoy, bragt hem de heerlykheit Roubais aan, en hy hadt by haar *Florus*, die volgt, en vier dochters, *Jolante*, die met Karel Alexander van Croy; *Anna*, die met Franciscus van Cardona, marquis van Guadaleste; *Ernestina*, die met Johannes den jongen graaf van Nassau-Siegen, en *Lambertina*, die met twee broeders de la Baume, en met Christoffel, graaf van Oost-Vrieslandt, trouwde. Florus of Florentius van Ligne, marquis van Roubais, stierf in den jare 1619 nog voor zynen vader, doch liet na *Albert Henrik*, prins van Ligne, die stierf zonder kinderen na te laten by Clara Maria, dochter van Johannes den jongen, graaf van Nassau-Siegen; en *Claudius Lamoraal*, prins van Ligne. Deze geraakte in groot aanzien aan het Spaansche hof, wierdt grande van het zelve ryk en ridder van het gulde vlies, als mede in den jare 1669 onderkoning van Sicilië, en in 't jaar 1674 gouverneur van het hertogdom Milaan. Hy stierf in den jare 1679, in 't 61 jaar zyns ouderdoms, na dat hy by zyn broeders weduwe geteelt hadt *Henrik Ernest*; *Clara Louïze*, eerst gemalinne van Raimundus van Lankaster, hertog van Averro, en naderhandt van Inico Velez Ladron van Guevarra; *Hyacinthus Josephus*, marquis van Mony, welk markgraafschap hem Henrik van Lotharingen, zyn oom, gemaakt hadt, waarom hy zich ook aan de Fransche zyde begaf. Hy teelde by zyne gemalinne twee zonen en verscheide dochters; *Maria*, die als bruidt van den graaf Karel Borromeus te Milaan den 29 July des jaars 1675 stierf; en eindelyk *Karel Joseph Procopius* van Ligne, marquis van Aronches, die by zyne gemalinne Maria, kleindochter en erfgename van Henricus de Sousa, marquis van Aronches en graaf van Miranda, *Clara Maria* van Nassau, en *Margaretha* van Ligne teelde. Hy was in den jare 1696 Portugeesche gezant te Wenen, en wierdt toen beschuldigt als of hy den graaf van Halweil, keizerlyken kamerheer, aan wien hy 51000 guldens verspeeld hadt, in een bosch vermoord hadt; waarom hy in een monniksgewaadt moest vluchten. Hy wierdt in den jare 1710, by gebrek van bewys, in Portugal vrygesproken. *Henricus Ernestus*, de eerstgeboren, prins van Ligne, Amblise, en des H. Roomschen Ryks ridder van het gulde vlies, grande van Spanje, gouverneur en kapitein-generaal van het hertogdom Limburg, stierf in den jare 1702, nalatende by Johanna, dochter van Lodewyk Ferdinand Folch van Aragon, hertog van Cardona, *Antony Joseph Guislanus*, prins van Ligne, Amblise, en des H. Roomschen Ryks marquis van Roubais, enz. *Claudius* van Ligne, die zich in den jare 1704 in het Franciskaner klooster te Botendal naby Brussel begaf, om dat zyne bloedverwanten zyn huwelyk met zekere dame niet toestaan wilden, leggende ook te gelyk het kolonelschap af van een regiment Spaansche voetknechten, en de waardigheit van grande van Spanje, gaande echter in het volgende jaar weder uit het klooster, waar na hy in den jare 1710 te Belloil stierf; *Ferdinandus* van Ligne; *Albertus* van Ligne; en *Henricus* van Ligne. *Carpentier hist. Genealog. des Païs-bas P. III. P. 732. Guicciardin descr. Belgii. Bucelin. German. stemmatogr. T. IV. Imhof N. P. l. IV. c. 12. Souverainen van Europa p. 112 seq.*

LIGNE, (JOHANNES, of JAN VAN) prins van Aremberg, was een zoon van Lodewyk van Ligne, vryheer van Barbançon. Hy hieldt volstandig de zyde des konings van Spanje in de beroerten in de Nederlanden, waarom hy gouverneur van West-Vrieslandt en Over-Yssel, als mede ridder van het gulde vlies gemaakt wierdt. Hy heeft den prins van Oranje eenige malen groten afbreuk gedaan. Wanneer in den jare 1567 in Vrankryk eene inlandsche beroerte ontstondt wegens den Godsdienst, wierdt Jan van Ligne met 2000 man te voet en 1200 te paardt door den koning van Spanje derwaarts gezonden om de zelve te helpen dempen, het welk hy ook gelukkiglyk volvoerde, en zich daar op weder naar de Nederlanden begaf, alwaar hy in den jare 1568 de stadt Dam in West-Vrieslandt den graaf Lodewyk van Nassau afnam, en des zelfs volk op de vlucht sloeg, hoewel tot zyn ongeluk; want als hy, den volgenden dag den vyandt vervolgende, by het klooster Heiligerlee in een oordt kwam, alwaar vele heimelyke moerassige gaten waren, en alzo den hem aangeboden slag moest vermyden, wierdt hy door zyne soldaten, die begeerig waren om te stryden, beschuldigt als of hy met de vyanden in een heimelyk verstandt was; en wanneer hy hier op, om deze beschuldiging logenachtig te maken, in der yl tegen den vyandt aanrukte, en hem slag leverde, wierdt niet alleen zyn leger ganschelyk vernielt, maar hy zelf ook door Adolf van Nassau, des gemelden Lodewyks broeder, gedood, na dat hy den zelven van te voren zo dodelyk gewond hadt, dat hy te gelyk met hem den geest gaf. Jan van Ligne hadt met zyne gemalinne, eene gravinne van der Mark, het graafschap Aremberg behuwelykt, van het welke hy door den keizer Maximiliaan den II Ryksvorst gemaakt wierdt. Zie AREMBERG. Hy liet twee zonen na, *Karel* en *Robert*, waar van de eerste de *Arembergsche*, en de ander de *Barbançonsche* linie voortplantte. *Imhof not. procer. Imp. l. IV. c. 12. §. Strada de bello Belg. P. I.*

LIGNEROLES, een Fransch edelman, die zich by koning Henrik den III, toen hy nog hertog van Anjou was, zo bemind wist te maken, dat hy des zelfs voornaamste gunsteling, en uit aanmerking van die genegenheit ridder van de koninklyke orde, hoofdman van eene compagnie gensdarmes, en gouverneur van het Bourbonnois wierdt. Dewyl hy by dit geluk niet zonder vyanden kon zyn, hadt hy wegens een ouden twist inzonderheit een gevaarlyken vyandt aan den burggraaf van la Guerche, George van Villequier. Deze in gezelschap zynde van Henrik van Angoulême, die des konings natuurlyke broeder was, van Karel, grave van Mansfeldt, van den heer van S. Jean, en van eenige anderen, tastte in den jare 1571, wanneer het hof zich te Bourgueil in Touraine bevondt, Ligneroles op den helderen dag en op de openbare straat aan, en doodde hem. Noch de tranen van zyne nagelatene weduwe, noch de liefde, die de hertog van Anjou hem eertyds toegedragen hadt, konden zo veel te weeg brengen, dat deze prins zyne doodt zocht te wreken; waarom het de meesten zeer waarschynlyk voorkwam, dat de burggraaf van la Guerche door zynen last, of ten minste met zyne bewilliging, deze daadt ondernomen hadt. Wat de oorzaak daar van aangaat, eenigen hebben gemeent, dat Ligneroles den koning zekere zamenzwering, die zyn heer met Spanje voorhadt, ontdekt hadt; anderen, dat de koning dit stuk bevolen hadt, of om dat hy hem als een verstoorder van de vrede tusschen hem en zynen broeder aanzag, of om dat hy onvoorzichtiglyk hadt laten blyken, dat zyn heer hem den aanslag tegen de Gereformeerden, die eerst in het volgende jaar op Bartholomeus-dag volvoert wierdt, ontdekt hadt; wederom anderen, (en deze wel met de meeste waarschynlykheit) dat Ligneroles, al schertzende, zich tegen zyn heer beroemd hadt, dat des zelfs liefste meesteresse hem zelf zeer genegen was, en dat hy ten overvloede nog verscheide tekenen van toegenegenheit, welke hy van haar ontfangen hadt, zou vertoont hebben, waarover de hertog van Anjou, zonder zulks te laten blyken, zich heftig ontrust zou hebben, en tot het bestéken van zyne doodt op de herhaalde wyze bewogen zou zyn. *Thuan. hist. l. L & LI. Mezeray hist. de France T. III. p. 242.*

LIGNON, een kleine rivier van Forez, eene provincie van Vrankryk. Zy heeft haren oorsprong omtrent de grenzen van Auvergne, en ontlast zich in de Loire, tegen over de stadt Feurs. Zy is wel bekend aan de genen, die de Roman van de Astrea gelezen hebben. *Maty Dict.*

LIGNY, eene kleine stadt of vlek van Barrois, in Lotharingen. Deze plaats is gelegen aan de Ourne, twee mylen boven Bar-le-Duc. *Maty Dict.*

LIGOR, eene stadt der Indiën, in het halfeilandt aan de andere zyde van den Ganges, toebehorende aan den koning van Siam. Zy is gelegen aan de golf van Siam, alwaar zy eene goede haven heeft.

LIGORIO, (PYRRO) een Napolitaansch schilder, bevlytigde zich inzonderheit in de bouwkunst; en hoewel hy vele taferelen gemaakt heeft, en verscheide tekeningen tot tapisseryen, men kan echter zeggen, dat de grootste kennis, welke hy verkregen hadt, die was van de oude gedenkstukken, hebbende een byzondere studie gemaakt, en een naauwkeurig onderzoek gedaan van de standbeelden, het vlak-verheven beeldwerk, de gedenkpenningen, de schilderyen, de gebouwen, en in 't algemeen van alles, dat eenige onderrechting kan geven van de oudheit. Daar zyn verscheide boeken met tekeningen van zyn handt in de bibliotheek van den hertog van Savoje, waar in men onder andere zaken velerlei slag van schepen ziet, die oudtyds in gebruik waren, en veel van de tegenwoordige verschillen. Hy wierdt in den jare 1560 door paus Pius den IV gebruikt om het marmere praalgraaf te maken van Paulus den IV. *Felibien Entretiens sur les vies des Peintres.*

LIGUA, (DE VULKAAN VAN) een berg, die vlammen uitbraakt. Hy is onder de Andes in Chili, naby S. Juan de la Frontera, ten Westen. *Maty Dict.*

LIGUE was de naam van een aanhang, die in Vrankryk gemaakt wierdt in den jare 1576, tot verdediging, zo men zeide, van den Roomsch-Katholyken Godsdienst, en dien men ook *de Heilige Vereeniging* noemde. De eerste, die het ontwerp maakte van een algemene ligue, of verbondt, of eedgespan der R. Katholyken onder een ander hoofdt dan den koning, was de kardinaal van Lotharingen, wanneer hy op het concilie van Trente was. Hy ver-

vertoonde aan de voornaamste van de vergaderinge, en door hen aan den paus, dat 'er geen beter middel was om den Godsdienst tegen de zogenaamde ketters te verdedigen, dan eene ligue te maken, waar in men alle de prinssen en groten zou doen treden, en voornamentlyk den koning van Spanje. Hy voegde hier by, dat de paus zich daar van beschermer moest verklaren, en een hoofdt verkiezen, aan wien alle de Katholyken verplicht zouden zyn te gehoorzamen. Dit voornemen wierdt goedgekeurt, en men stondt den hertog van Guise, des kardinaals broeder, tot hoofdt te verkiezen, wanneer men de tyding kreeg van zyne doodt. De kardinaal stondt niet af van dit voornemen; maar hy wachtte tien of elf jaren, tot dat de jonge hertog van Guise, Henrik van Lotharingen, zyn neef, den ouderdom hadt om het zelve te kunnen uitvoeren. Hy stelde toen de zelve zaak voor aan den paus en aan den koning van Spanje, die in zyn gevoelen stemden, hoewel door verschillende beweegredenen: de paus door de begeerte, die hy hadt om de gewaande kettery uitgeroeit te zien: en Spanje door de zucht, die hy hadt om zyn voordeel te doen met de verwarringen, welke de ligue in Vrankryk zou maken. De kardinaal van Lotharingen ondertusschen gestorven zynde, liet de hertog van Guise nochtans zynen toeleg niet varen, en arbeidde om een aanhang te maken, die hem in staat zou stellen om de wet te geven aan het grootste gedeelte van Vrankryk. Hy deedt in den jare 1576 een ontwerp van de ligue opstellen, om het zelve heimelyk in het koninkryk te verspreiden onder de R. Katholyken, die het yverigste schenen, of die men wist het huis van Guise het meest aan te kleven. Maar hy vertrouwde zich inzonderheit aan den heer van Humieres, gouverneur van Peronne, die, ziende dat de XII artykelen, waar in het formulier van de ligue bestondt, de koninklyke majesteit te opentlyk aantastten, het formulier veranderde, en XVIII andere artykels opstelde, waar door het scheen, dat de ligue niets ondernam dan voor den dienst des konings. De voorname inhoudt van dit formulier was, dat men alle gehoorzaamheit zou bewyzen aan den koning: dat men beloofde de oeffening van den Katholyken, Apostolischen en Roomschen Godsdienst te verdedigen: dat de adeldom in persoon zou dienen, of volk, paarden en wapenen verschaffen; en dat de kerkelyken met den derden staat dragen zouden in de onkosten van de ligue, volgens de taxatiën en schattingen, die vastgestelt zouden worden. De acte wierdt te Peronne getekent den 13 February des jaars 1577 door byna twee honderd edellieden en officiers van de provincie. Het voorbeeldt der Picards wierdt wel haast gevolgt in alle de provinciën van het koninkryk. Maar die zich het krachtigste verklaarde voor dezen aanhang was de heer van la Trimouille, die naderhandt gouverneur was van Poitou.

In de maandt November van het zelve jaar hieldt men de vergadering der staten te Blois, alwaar men alle oeffening van den Gereformeerden Godsdienst verboodt, om dat die van de ligue aldaar de sterkste waren. De koning, die wel zag, dat de ligueurs of liguisten meer arbeidden om zyn gezag te verzwakken, dan om den aanhang der Hugenoten te drukken, wilde hoofdt van de ligue zyn, om zich daar van meester te maken. Maar den oorlog niet beminnende, stondt hy aan de Hugenoten het edict van Poitiers toe in den jare 1578, het welk hen de oeffeninge van hunnen Godsdienst toeliet, volgens de vorige plakkaten van pacificatie. De ligue, die niets hadt durven ondernemen sedert dat de koning zich tot haar hoofdt gestelt hadt, verklaarde zich eensslaags in den jare 1581 onder het beleidt van den hertog van Guise. Haar voorwendsel was, dat de koning van Vrankryk zich verbonden hadt met den ketterschen koning van Navarre. De hertog trok den kardinaal van Bourbon in zyn belang, hem hoop gevende tot de kroon, en hy wierdt nog machtiger door de vereeniging met de ligue der Parisianen, onder den vermaarden naam der *Zestienen*. Deze byzondere ligue wierdt aangevangen door eenen der burgers van Parys, la Roche-Blond genoemt, die eenen aanhang maakte, waar van de hoofden ten getale van veertig waren, maar dewyl zy aan eenigen van hen de zestien wyken of kwartieren van Parys toebedeelden, om aldaar te doen uitvoeren het gene in hunnen raadt besloten zou zyn, zo noemde men hen de *Zestienen*, naar het getal der wyken, en niet naar dat der personen, welke deze ligue bestierden. De hertog van Guise week in den jare 1584 uit het hof naar zyn gouvernement van Champagne, en begaf zich naar Joinville, alwaar zich de afgezondenen van den kardinaal van Bourbon, en die van den koning van Spanje bevonden. Men besloot aldaar, dat de kardinaal van Bourbon de opvolger zou zyn tot de kroon, indien de koning zonder kinderen stierf, met uitsluiting van alle de zo genaamde kettersche prinssen: dat de koning van Spanje maandelyks vyftig duizend pistolen zou verschaffen voor de kosten van de ligue; en dat de verbondene prinssen daar tegen zyne Katholyke majesteit zouden helpen, om zyne wederspannige onderdanen in de Nederlanden tot gehoorzaamheit te brengen. De oorlog begon in den jare 1585. Maar de koning stondt eenige maanden daar na aan de ligue een edict toe, waar door hy herriep alle die, welke ten voordele der Hugenoten gemaakt waren, en verboodt alle oeffening van den Hervormden Godsdienst.

De oorlog begon terstondt na de afkondiging van dit edict door gansch Vrankryk: want de koning van Navarre en de prins van Condé, met alle de Hugenoten, trokken den maarschalk, hertog van Montmorency, gouverneur van Languedok, en hoofdt der polityken of rojalisten, op hunne zyde. Dit waren misnoegde R. Katholyken, welke betuigden het koninklyke gezag te willen verdedigen tegen de genen, die verwarringen in den staat verwekten. Men kon toen zien, dat deze oorlog eenige andere beweegreden

hadt dan den Godsdienst, dewyl de rojalisten Katholyken waren, en de wapenen tegen de ligue opvatten. Paus Sixtus de V verklaarde zich voor de liguisten, en [illegible] eene bulle tegen den koning van Navarre en den prins van Condé, door welke hy hen van alle hunne staten onthoofde, en hen onbekwaam verklaarde om op te volgen in eenig [illegible]. De koning van Navarre deedt zyn protest tegen de bulle te Rome aanplakken, en versterkte zynen aanhang, om zyn [illegible] te verdedigen. De Protestantsche vorsten van Duitschland [illegible] in den jare 1587 een machtig leger op de been, om de Hugenoten by te staan, maar deze benden wierden geslagen, en genoodzaakt te rug te trekken: het welk de ligue trotscher maakte, en de lofuitingen van den hertog van Guise in Parys deedt weêrgalmen. De koning deedt in July des jaars 1588 een edict afkondigen ten voordele der liguisten, dat men het edict van hereeniging noemde, door het welke hy verklaarde, dat hy de kettery van zyn koninkryk wilde uitroeien, en dat alle de kettersche prinssen uitgesloten zouden worden van de erfvolging tot de kroon, zo hy zonder mannelyke kinderen zou sterven. Men hieldt vervolgens de vergadering der staten van Blois, alwaar de koning bespeurde, dat de hertog van Guise zich machtiger wilde maken dan hy was. Want behalven dat de meeste gedeputeerden verkoren waren door de kuiperyen, welke de gunstelingen van dezen hertog gedaan hadden in de provinciën, de genen, welke de voorzitting hadden van ieder orde, te weten de kardinalen van Bourbon en van Guise van de geestelykheit; de graaf van Brissak en de baron van Magnak, van den adel; en de provoost der koopluiden la Chapelle-Martau van den derden staat, waren volkomen in zyne belangen. Inderdaadt, wanneer men de ontwerpen der drie ordens las, zag de koning, dat de zelve verscheide voorstellingen behelsden, die klaarblyklyk strekten om het koninklyk gezag te verminderen. Dit deedt de koning besluiten om zich van den hertog van Guise en van den kardinaal, zynen broeder, te ontslaan. De doodt van deze twee prinssen verbitterde de liguisten geweldig, die, om zich gezag te verkrygen in hunnen opstandt, een besluit verkregen, den 7 January des jaars 1589 genomen door eenige Doctoren van de Sorbonne, het welk de anderen mede ondertekenden om de woede van de ligue te ontgaan. Dit besluit of dekreet (dat de Sorbonne veroordeelde, en voor verfoeielyk hieldt wanneer zy vry was) hieldt in, dat de Franschen ontslagen waren van den eedt van getrouwheit, dien zy aan den koning gedaan hadden: en dat zy zich mogten wapenen tot verdediging van den Katholyken, Apostolischen en Roomschen Godsdienst. Den 16 van de zelve maandt, de hertog van Aumale, gouverneur van Parys, en de Raadt der zestienen het parlement mistrouwende, en besloten hebbende zich te verzekeren van alle de leden van dat ligchaam, die hen verdacht waren, nam Johannes le Clerk, gezegt Bussi, te voren procureur van het parlement, en toen gouverneur van de bastille, dezen last op zich, en bragt naar de bastille den eersten president, Achiles van Harlay, met de presidenten Potier de Blank-Mesni en De Thou, benevens de oudste Raadsheren van dit hof, welkers plaatsen vervult wierden door de liguisten. De hertog van Maienne, broeder van den hertog van Guise, kwam eenigen tydt daar na te Parys, alwaar hy den Raadt der zestienen poogde te verzwakken, om zich zelf machtiger te maken; en deedt zich den tytel geven van luitenant generaal van den Staat, en van de kroon van Vrankryk. De koning, om dezen aanhang te wederstaan, vereenigde zich met den koning van Navarre, en gaf eene verklaring uit om zyne onderdanen te doen weten, dat deze vereeniging geen nadeel zou toebrengen aan den R. Katholyken Godsdienst.

Na de doodt van den koning Henrik den III. in den jare 1589, triomfeerde de ligue van blydschap: maar de koning van Navarre, die zyn opvolger was tot de kroon onder den naam van Henrik den IV, maakte zich allengs meester van het koninkryk. De hertog van Maienne, hoofdt van de ligue, deedt terstondt den kardinaal van Bourbon tot koning verklaren, onder den naam van Karel den X, in de maandt January des jaars 1590. De paus Sixtus zondt den kardinaal Cajetanus voor legaat in Vrankryk, met uitdrukkelyk bevel om te arbeiden, om een goed Katholyk koning te doen verkiezen. Aan de andere zyde deedt Mendoza, ambassadeur van den koning van Spanje, ondersteund van den aanhang der zestienen, voorstellingen, die zeer voordeelig schenen voor de ligue, en eischte alleenlyk, dat de koning zyn meester plegtelyk tot beschermer van het koninkryk van Vrankryk verklaart wierdt. De hertog van Maienne om den koninklyken tytel voor den kardinaal van Bourbon te verzekeren, deedt hem als zodanig in alle de steden van de ligue uitroepen, altoos voor zich behoudende de waardigheit van luitenant generaal van de kroon. Hy begaf zich vervolgens weder te velde, terwyl de legaat, te Parys zynde, arbeidde om te beletten, dat men Henrik den IV voor koning erkende. De vermaarde veldslag van Yvry in den jare 1590 was ramspoedig voor de ligue, en vernietigde byna alle hare krachten. De koning Henrik de IV belegerde kort daar na Parys, alwaar, om het volk aan te moedigen tot het uitstaan van het beleg, meer dan twaalf honderd kerkelyken en monniken, zelfs van de hervormdsten, als de Karthuizers, de Minimen en de Kapucynen, zeker slag van wapenschouwing deden, trekkende in order door de straten, dragende krygsmans wapenen over hunne gewone kledingen, en hebbende aan hun hoofdt Willem Rose, bisschop van Senlis, voorgegaan van een groten standaardt, waar in de afbeeldingen waren van het kruis, en van de Maagdt. Deze vertoning deedt de Parisianen geloven, dat men zyn leven niet sparen moest om den Godsdienst te verdedigen, dewyl de monniken zelfs om deze oorzaak de wapenen aannamen. De koning, niet in Parys hebbende

kun-

kunnen komen, nam Chartres in in den jare 1591. De paus Gregorius de XIV verklaarde zich voor de ligue: en de koning van Spanje, zich verlatende op den aanhang der zestienen, stelde voor om de infante Isabelle, zyn dochter, en kleindochter van Henrik den II, koning van Vrankryk, tot koninginne van Vrankryk te doen verkiezen. Maar de hertog van Maienne brak dit voornemen, en deedt de voornaamsten van dezen aanhang vatten. De pauzen Innocentius de IX en Clemens de VIII begunstigden mede de liguisten, welke den hertog van Maienne verplichtten de staten te vergaderen in den jare 1593, na de doodt van den kardinaal van Bourbon, om aldaar tot de verkiezing van een nieuwen koning te treden, die van den Katholyken Godsdienst was: maar hy verklaarde by de opening van de vergadering, dat hy deze nieuwe verkiezing belette: het welke hy deedt, om dat al de poging van den koning van Spanje, ondersteunt van den paus, altoos strekte om de infante van Spanje aldaar tot koninginne van Vrankryk te doen verkiezen. De Katholyke rojalisten, die in het gevolg waren van Henrik den IV, deden een geschrift overleveren aan de vergadering der staten, waar door zy eischten, dat het hen toegelaten wierdt hunne gedeputeerden aldaar te zenden. Waar op de hertog van Maienne, tegens dank van den pausselyken legaat, eene byeenkomst deedt toestaan tusschen de Katholyken van beide kanten, welke gehouden wierdt te Surêne in de maandt April. De aartsbisschop van Bourges verklaarde aldaar, dat de koning besloten hadt de kettery af te zweren: maar de legaat beweerde, dat de paus hem weder verzoenen moest met de kerke, eer men hem voor koning erkende. De koning van Spanje stelde ondertusschen voor, om de infante tot koninginne van Spanje te doen verkiezen, haar uit te trouwen met een Fransch prins, dien hy zou verkiezen, die van 't huis van Lotharingen daar onder begrepen, onder beding, dat zyn schoonzoon en zyne dochter, ieder in het byzonder, tot koning en koninginne van Vrankryk verklaart zouden worden. Maar het parlement van Parys dit voorstel niet kunnende dulden, als strydig zynde met de grondwet van het koninkryk, welke men de Salische wet noemt, maakte een vermaard arrest, dat alle overeenkomsten, die men dieswegen maken mogt, voor nietig verklaarde. De aanhang van Spanje liet niet na op de verkiezing van een nieuwen koning aan te dringen, en de Spaansche gezanten vertoonden eene volmacht, die zy hadden om den hertog van Guise tot schoonzoon van den koning van Spanje te benoemen. De hertog van Maienne was daar over zeer verdrietig, om dat hy zynen neef niet tot meester kon dulden: maar hy ontveinsde zyn ongenoegen, en vondt behendiglyk de middelen om deze verkiezing te stuiten, in het voornemen om zyne vrede te maken met den koning Henrik den IV. Deze prins deedt eindelyk in de maandt July van het zelve jaar 1593 zyne afzwering in de kerke van S. Denys van Vrankryk, en wierdt met de kerke verzoent door Renaldus de la Beaune, aartsbisschop van Bourges. De hoofden en de steden van de ligue leiden de wapenen neder, en de hertog van Maienne gaf zich volkomentlyk over aan den dienst des konings. *Maimbourg histoire de la Ligue.*

LIGURIE, eene landstreek van het Cis-Alpynsche Gaule, in Italië. Het zelve was in twee delen verdeelt. Het eerste gedeelte, dat aan den zeekant was, begreep verscheide steden van Provence, maar tegenwoordig strekt het zich alleenlyk uit tusschen de rivieren de Var en de Magre, en al dit landt is bekend onder den naam van rivier van Genua. Het ander gedeelte van Ligurië was in de gebergtens, en hadt van zyne volkeren tot aan de rivieren den Po, en de Arne.

Het tegenwoordige LIGURIE is verdeelt in de rivier ten Westen, en de rivier ten Oosten, en de stadt Genua, die in het midden gevonden wordt, heeft gelegenheit gegeven tot deze verdeeling.

De LIGURIERS, oude volkeren van Italië, welker woonplaats zich van Monaco tot aan Hetrurië uitstrekte, waren van eene gestrenge levenswyze; dreven sterken veehandel, als mede in bouwstoffen tot het vervaardigen van schepen, waar voor zy zich van oly en Italiaansche wynen voorzagen, welke by hen ten dele zeer schaars, en ten dele van geen goeden smaak plagt te wasschen. Hunne ruitery woonde selden de veldtochten by, doende hun voetvolk hen in alle gevallen de beste diensten. Zy bragten inzonderheit den Romeinen grote schade toe, en joegen de zelve door hunne stroperyen zo veel vreze aan, dat de grootste legers zich nauwlyks betrouwden hunnen optocht aan te vangen. Hoewel nu Q. Fulvius Flaccus door vuur, dat hy in hunne holen en bosschen maakte, de Liguriërs in het 515 jaar van Rome overwon, begonnen zy echter in het jaar 518 op nieuws den oorlog, dien zy ook met zo veel ernst voortzetten, dat, hoewel A. Posthumius Albinus in den jare 572 den oorlog ten einde bragt, de Romeinen nochtans nauwlyks een vryen doortocht behielden van 12 stadiën, tot dat zy zich eindelyk van tydt tot tydt aan de gehoorzaamheit der Romeinen hebben moeten onderwerpen. *Strabo l.* IV. *Plinius l.* I *&* III. *Diod. Sicul. l.* VI. *Florus l.* II. *Leand. Albert. Descr. Ital.*

LIGURINUS, een dichter, die leefde ten tyde van Martialis. Hy recht aan hem het 44 puntdicht van het XIII boek, en beklaagt zich aan hem, dat hy zich al te veel wilde betonen een dichter te zyn.

LIGURINUS is de naam, dien de kardinaal Baronius geeft aan *Gontharius*, of *Gontierus*, die een vaars gemaakt hadt van keizer *Frederik Barbarossa*. Hy spreekt van hem onder den jare 1160.

LILEA, of *Lilæa*, was eene stadt in Phocis, een dagreizens van Delphos. Demetrius nam de zelve met verdrag in, doch zyne volkeren wierden door de inwoners, welke door een gering burger aangemoedigt waren, genoodzaakt zich weg te maken; waarom hem een standbeeldt te Delphos opgerecht wierdt. *Pausan. in Phocic.*

LILERS, of LILLERS, in 't Latyn *Lilertium*, een fraai steedtie in 't graafschap Artois, tusschen Ariën en Bethune, aan de kleine rivier Nave, zeven mylen van Atrecht, ten Noorden. Het omleggende gebiedt wordt de balluagie van Lillers genoemt. *Maty Dict.*

LILIENFELDT, een Cisterciënzer klooster in neder-Oostenryk, het welk Leopold de Roemwaardige, hertog van Oostenryk en Stiermarken, in den jare 1232 gesticht heeft, en aldaar benevens Theodora, zyne gemalinne, eene nabestaande bloedverwante van den Griekschen keizer Alexius, begraven legt.

LILIO GREGORIO GIRALDI, of LILIUS GREGORIUS GIRALDUS, van Ferrara. Zie GIRALDUS.

LILIS, of LILITH. De Joden bedienen zich van dit woordt om een nachtspook te kennen te geven, dat de kinderen wegvoert, en de zelve doodt. R. Leon van Modena heeft aangemerkt, dat men daarom gewoon is, wanneer eene vrouw bevalt, in de kamer, daar zulks geschiedt, in de vier hoeken op kleine stukies papier deze woorden te schryven: *Adam en Eva, Lilith vertrek van hier*, met den naam van drie engelen: en zulks om het kindt van alle betovering te bevryden. Richard Simon, in zyne aanmerking over deze woorden van Leon van Modena, merkt aan, dat Lilith, volgens de verdichtselen der Joden, de eerste vrouw van Adam was, de welke weigerende zich aan hem te onderwerpen, hem verliet, en door een geheim van tovery zich in de lucht begaf. Het is deze Lilith, welke de bygelovige Joden als een spook vrezen, dat in vrouwelyke gedaante verschynt, en dat de kinderbaring kan benadelen. Buxtorf spreekt in het brede van deze Lilith, waar van hy deze historie verhaalt, getrokken uit een Joodsch boek. Godt, Adam geschapen hebbende, gaf hem eene vrouwe, Lilith genoemt, welke weigerde hem te gehoorzamen; en na verscheide twistredenen zich niet willende onderwerpen, sprak zy den groten naam van Godt *Jehovah* uit, volgens de geheime verborgenheden van de Cabale, en door deze behendigheit vloog zy weg in de lucht. Wat aanhoudende overreding verscheide engelen ook gebruikten, die van Gods wegen aan haar gezonden wierden, zy wilde niet weder by haren man keren. Deze historie is maar een verdichtsel, en de Cabelistische Joden, die de uitvinders zyn van eene eindeloze menigte van belagchelyke vertellingen, geven nochtans voor de zelve te trekken uit het eerste kapittel van Genesis, dat zy op hunne wyze uitleggen. *Buxtorf Synag. Jud. Leo Mutinens. de ceremon. P.* IV. *c.* 8.

LILIUS, (ALOISIUS) een geneesmeester te Rome, bevlytigde zich in het verbeteren van den Roomschen Almanak. *De Vigneul, Marville Melanges d'histoire, p.* 225.

LILLE. Zie RYSSEL.

LILLE, of L'ISLE, eene stadt van Provence, in het graafschap Venaissin. Men geeft haar dezen naam, om dat zy omringt is door de rivier de Sorgue, die daar naby haren oorsprong heeft te Vaucluse, vermaard in de schriften van Petrarcha. Deze stadt is vermakelyk, en in eene vruchtbare vlakte gelegen, vyf of zes mylen van Avignon, en een weinig minder van Carpentras.

LILLE, in 't Latyn *Illa*, eene rivier van Vrankryk, die haren oorsprong heeft in het Limosin naby Meisse. Zy loopt voorby S. Hierier en door Perigort, daar zy de Haute-Vezere in zich ontfangt. Zy bespoelt Perigueux, Mussiden, Montport, enz. Vervolgens in Guienne lopende, vermengt zy zich aldaar met de Droume, beneden Coutras, vermaard door den veldslag van den jare 1587, bewatert Libourne, en ontlast zich in de Dordogne.

LILLEBONNE, of ISLEBONNE, *Juliobona*, en by verbastering *Islebonna* en *Juliabona*, een stadt van Vrankryk, eertyds de hoofdstadt van het landt van Caux, in het bisdom van Rouaan. Deze stadt geeft den naam aan een tak van het huis van Lotharingen. Op het artykel van ELBOEUF is gezegt, dat Karel van Lotharingen de II, hertog van Elboeuf, graaf van Lillebonne, enz. onder andere kinderen hadt by Catharina Henrietta, gewettigde princesse van Vrankryk, FRANÇOIS MARIA VAN LOTHARINGEN, dien anderen *Julius Augustus Lodewyk* noemen. Deze wierdt geboren in den jare 1624, en trouwde in September des jaars 1658 met Christina d'Estrees, gestorven den 18 December daar aan volgende; en ging den 7 October des jaars 1660 een twede huwelyk aan met Anna van Lotharingen, gewettigde dochter van Karel den III, hertog van Lotharingen, en van Beatrix van Cusance, princesse van Cantecroix, waar by hy hadde, benevens drie dochters, den dapperen prins Karel van Commercy, geboren den 11 July des jaars 1661, die als keizerlyke generaal in den jare 1702 in Italië in den slag by Luzara sneuvelde, en deze linie besloot. De bisschoppen van Normandië, te Lillebonne vergadert, hielden aldaar op Pinxterdag des jaars 1080 een concilie, in de tegenwoordigheit van Wilhem, gezegt de Bastaardt, koning van Engelandt, en van de groten van het landt. Wilhem, de eerste van dien naam, aartsbisschop van Rouaan, zat voor op het zelve, en men maakte aldaar 47 Canons. *Order. Vitalis l.* V. *hist. Eccles. Sammarth. T.* I. *Gall. Christ.*

LILLO, *Lilloa*, een goede vesting, of sterke schans, in de Nederlanden, aan de Schelde, twee mylen beneden Antwerpen, in Brabandt. De hertog van Parma belegerde deze sterkte in den jare 1583, maar was genoodzaakt onverrechter zake weder af te trekken. Alle schepen zyn verplicht hier te ankeren, en tol te betalen aan de Staten der Vereenigde Provinciën, aan welke deze plaats toebehoort. *Petit Nederl. Republ.*

LILLY (GUILIELMUS) wierdt geboren te Odeham, in het graafschap Hant, in Engelandt. Na dat hy eenigen tydt op de universiteit van Oxfort was geweest in het einde van de XV eeuwe, ging hy uit devotie naar Jeruzalem. By zyne wederkomst hieldt hy zich eenigen tydt te Rhodes op, alwaar hy zich volmaakte in de kennisse van de Griexsche en Latynsche talen. Hy begaf zich van daar naar Rome, alwaar hy studeerde onder twee grote meesters van dien tydt, Johannes Sulpitius en Pomponius Sabinus. Op zyne wederkomst in Engelandt floeg hy zich neder te Londen, alwaar hy met een goeden uitslag de letterkunst, de poëzy, en de redenkunst leeraarde. Eindelyk wierdt hy eerste meester gemaakt van de schole van S. Paulus door den Doctor Colles, stichter van deze schole. Behalven zyne werken over de letterkunst schreef hy drie Anti-bossicons tegen een zekeren Whittington, die op eene satyrische wyze tegen hem geschreven hadt, onder den verzierden naam van Bossus, *Poëmata varia; de Laudibus Deiparæ Virginis, &c.* Hy stierf aan de pest in den jare 1522. *Athen. Oxonien.*

LILYBÆUM, (PROMONTORIUM) een der drie voorgebergten, naar welke het koninkryk van Siciliё voortyds den naam van *Trinacria* droeg. Hedendaags wordt dit voorgebergte *Kaap Boco* genoemt, en is in het Westelyke gedeelte van het gemelde eilandt, alwaar de stadt *Marsala* gevonden wordt. In den zelven oordt was ten tyde der Romeinen eene stadt, *Lilybæum* genoemt.

LIMA, PONTE DE LIMA, eene stadt van Portugal, in de provincie tusschen de Duro en Minho, aan de rivier Lima, vier mylen van Braga, ten Noorden. Lima is de hoofdstadt van een landschap, dat den zelven naam draagt. *Maty Dict.*

LIMA, in 't Latyn *Limius*, *Limia*, *Limæa*, oudtyds *Lethes*, *Belion*, eene rivier van Portugal. Zy ontstaat in Gallicië, loopt door de provincie tusschen Duro en Minho, bespoelt Ponte de Lima, en Viana de Fos de Lima, en ontlast zich kort daar na in de Atlantische zee. *Maty Dict.*

LIMA, de hoofdstadt van de provincie van den zelven naam in Peru, aan de kust van de Zuidzee. De Spanjaarden noemen de zelve *Ciudad de los Reyes*, dat is te zeggen de stadt der koningen, om dat zy het verblyf is der onderkoningen, of om dat Franciscus Pisarro de zelve begon te bouwen des daags na het feest der koningen. Deze stadt is in eene zeer vruchtbare vlakte, eene myl van de zee, gelegen. Zy heeft den naam van Lima naar de vlakte van Lima, waar in zy gelegen is. Deze stadt is de vermaardste, de grootste en de prachtigste van gansch Peru. Zy is verdeelt in zes en dertig wyken, ieder van 150 schreden in 't vierkant. De straten zyn aldaar eenparig breed, en de huizen van de zelve evenredigheit in eene rechte lyn, zonder eenige krullen of hoeken. De voorstadt van S. Lazarus ten Noorden is mede in wyken, op de zelve wyze gebouwt, verdeelt. Ten Oosten is eene andere voorstadt, alwaar omtrent 800 Indiaansche huisgezinnen wonen, die ryk zyn, en de Spaansche taal verstaan. Men ziet aldaar een collegie van Jesuïten, en het verblyf van een byzonder luitenant, die zyn rechtsgebiedt mede oeffent over eenige omleggende vlekken. In het midden van de stadt is het koninklyke paleis, dat het verblyf is van den onderkoning, en de zitplaats van het hoge gerechtshof, bestaande uit acht rechters, vier Raadsheren, *Alcaldes de Corte* genoemt, twee advokaten fiskaal, en andere amptenaars. De onderkoning zelfs zit meestentyds aldaar voor, welke verscheide secretarissen, en vier duizend dukaten jaarlyksch inkomen heeft, behalven drie duizend dukaten voor zyne onkosten wanneer hy naar Callao gaat, en tien duizend, wanneer hy gaat in andere provinciën. De onderkoning heeft de aanstelling van den kapitein van zyne lyfwacht, van den gouverneur van de haven, van de kapiteinen of *Mastres de Campo*, en van alle de andere beampten, uitgezondert de Raden van het hoge gerechtshof. Men telt onder deze ampten meer dan honderd luitenantschappen, waar van de onderkoning onnoemelyke sommen trekt. Deze stadt is ook de setel van eenen aartsbisschop, die 30000 dukaten inkomen heeft, en alle de kerkelyken, voornamentlyk de kanunniken, zyn aldaar uitnemend wel gestelt. De kerken zyn aldaar in groot getal, en de hoofdkerk aan den Euangelist Johannes toegewyd. Men ziet 'er verscheide conventen en kloosters van monniken en nonnen; en twee ryke gasthuizen, het eene voor de Spanjaarden, en het andere voor de Negers. De Jesuïten, die aldaar Theatynen genoemt worden, hebben aldaar drie schone collegien. Van het hoogste gedeelte van de stadt lopen twee brede kanalen, die zich door alle de wyken verspreiden, zo dat 'er geen huis is, dat niet zyne waterleidinge heeft. De byzondere gebouwen hebben maar eene verdieping, en de muren zyn byna niet anders dan van balken en planken, tusschen beide met kalk gevult. De daken zyn met geschilderd doek bedekt, het welke in dat landt genoeg is, om dat het 'er byna nooit regent. Zo Lima eene prachtige stadt is ter oorzake, dat 'er de onderkoning zyn verblyf houdt, en dat de koninklyke kancelary aldaar gevestigt is, zy is ook zeer ryk, om dat zy de voornaamste handelplaats is van het gansche Zuider-Amerika; want men brengt alle schatten van goudt en zilver van de naburige provinciën van Peru en van Chili derwaarts, en byna alle de Europische koopmanschappen worden van Panama en nieuw-Spanje aldaar gebragt. Wanneer in den jare 1682 de nieuwe onderkoning, hertog van la Palata, alhier zyne intrede deedt, hadden de kooplieden twee straten, die naar de koninklyke plaats lopen, waar op het paleis van den onderkoning staat, met zilvere baren gepleistert, welke te zamen 80 millioenen ryksdaalders waardig waren. Men heeft ook nagerekent, dat aldaar jaarlyksch over de zes millioenen ryksdaalders te kost gelegt worden. De stadt is met gene vesten omringt, hoewel anderen verzekeren, dat zy goede wallen heeft. Men telt aldaar omtrent vyf duizend Spanjaarden, en veertig duizend Negers. De haven van Lima, die Callao genoemt wordt, is omtrent twee mylen van de stadt gelegen. Alwaar wonen omtrent zes honderd Spaansche huisgezinnen, benevens vele Negers en Indianen. Daar zyn twee kloosters van monniken en een Jesuïten collegie. Men brengt alle de koopmanschappen van daar naar Lima op karren en lastbeesten, waar van de weg daaglyks vervult is. Deze haven is zeer groot en veilig. Het [illegible] is wel gesterkt, en beschermt door twee kasteelen. Alle jaren vertrekt 'er in de maandt van February van Callao eene vloot, *la Armadilla* genoemt, naar Arica, in de provincie van Charcas, van waar zy wederkeert in het einde van de maandt Maart, geladen met goudt en zilver, dat men derwaarts brengt uit de mynen van Potosi; en al deze schat wordt ontladen in de haven van Lima, en van daar naar de stadt gevoert. In het begin van May voert men deze rykdommen van Lima naar Panama. Men moet nog aanmerken, dat de stadt Lima zeer onderhevig is aan aardbevingen. In den jare 1619 in de maandt October was 'er zulk eene geweldige aardbeving, dat meer dan vyf hondert huizen daar door instortten, en byna alle de anderen beschadigt waren. De valeie van Lima is eene vruchtbare plaats, de lucht is 'er gezond, en het landt vermakelyk. Men is aldaar niet belemmert door de hette noch door de koude. De grootste hette is in de maanden van December, January, February, en Maart; en dan is het hun zomer. De dagen zyn het langst in January, en hebben veertien uuren, de kortste hebben 'er weinig minder dan twaalf uuren. Men oogst 'er de tarw in December en in January: de druiven zyn ryp in de maandt van April. Van de maandt May tot in September is het de winter van dit landt. De hemel is in dien tydt een weinig betrokken, en de dauw brengt aldaar eene menigte van kruiden voort. Dit is het aangenaamste en het gemakkelykste saizoen van het jaar. De olyfbomen en de andere bomen zyn met vruchten beladen, en alle de tuinen doen 'er hare schoonheden blyken. In dit geweest groeit veel suikerriet: het vee heeft daar goede weiden; en de paarden vinden 'er zeker kruidt, dat hen beter voedt, dan het hooi of de haver.

Men heeft kennis van drie concilien, die te Lima in Peru vergadert wierden. Wanneer het eerste gehouden wierdt kan men met geen zekerheit zeggen. Het twede wierdt gehouden in den jare 1576, en het derde wierdt vergadert door den aartsbisschop Taurinus Alphonsus Magroucy in den jare 1583, tot hervorming der zeden. Het zelve wierdt uitgegeven in den jare 1614. Men veroordeelde aldaar ook een zeker Theologant, die zich hebbende laten verleiden door eene vrouwe, die men geloofde bezeten te zyn, durfde zeggen, dat hy een gemeenzamen engel hadt, die hem alles openbaarde, dat hy dikwils met Godt sprak, dat hy paus zou zyn, dat hy den H. stoel zou overbrengen naar Peru, enz. *Linschot. descr. Amer. c.* 20. *Herrera in Amer. c.* 19 *&* 20. *de Laet hist. du nouveau Monde. Acosta l.* II. *de noviss c.* 2.

LIMAGNE, een landschap in Vrankryk in neder-Auvergne, langs de Allier. Het zelve heeft de lengte van omtrent twaalf mylen, is zeer vruchtbaar, en wordt voor een der besten van Vrankryk gehouden. De Latynen noemen het *Alimania*.

LIMALE, een slot in Brabandt, naby de stadt Waveren, waar van Thomas Lopez d'Ulloa, ridder van de orde van Avis en koninklyke Spaansche krygsraadt, in den jare 1633 baron gemaakt wierdt.

LIMAT, of LIMMAT, *Limagus*, eene rivier van Zwitserlandt, waar van een gedeelte ontstaat op de grenzen van het Canton Glarus, tegen het landt der Graubunders, en *Lindt* genoemt wordt, lopende door het gansche landt van Glarus: het andere gedeelte ontstaat uit het Wallenstatter meir, en wordt de *Mag* genoemt. By de zamenvloeïng bekomt de gezamentlyke rivier den naam van *Lindmeg* of *Limmat*, en ontlast zich tusschen de Gaster en de March in het Zurische meir, vloeit daar na by de stadt Zurich weder uit het meir naar Baden, en verder in de Aar, naby beider uitloop in den Rhyn, alwaar zy haren naam verliest.

LIMBORCH, (PHILIPPUS VAN) hoogleeraar in de Theologie in de schole der Remonstranten te Amsterdam, was gesproten uit een geslacht, dat oorspronkelyk was van Maastricht. *Nikolaas van Limborch*, die geleeft heeft en gestorven is in de voorstadt van S. Pieter, onder het rechtsgebiedt van Luik, te Maastricht, voor den jare 1557, is gelyk de stamvader van dat geslacht. Men zegt, dat hy 115 jaren oud was toen hy stierf, en dat hy toen nog zo sterk was, dat hy vele dingen met zyne handen kon doen. Hy hadt een zoon, *François* genoemt, die gouverneur en schepen was van deze voorstadt voor den bisschop van Luik tot zyne doodt toe. Hy trouwde in den jare 1518 met Maria Schenk van Niddegam, uit het zelve geslacht van *Gelder*, waar uit die *Marten Schenk* was, die zo vele achting verkreeg in de Spaansche oorlogen door stoute en dappere daden. Hy hadt dertien kinderen by deze vrouwe, en twaalf by eene twede en eene derde; zo dat hy vader was van vyf en twintig kinderen. Van Maria Schenk wierdt geboren in den jare 1530 *François van Limborch*, die in den jare 1550 te Mechelen trouwde met Catharina Wils, met welke hy zeven jaren daar na week naar Embden in Oost-Vrieslandt, om dat hy de leerstukken volgde van Menno, het hoofdt van de genen, welke men Mennoniten noemt, en dat hy de gevolgen vreesde van eene vervolging, welke toen krachtig ontsteken was. Te Embden wierdt hem in den jare 1563 een zoon geboren, mede *François* genoemt, die voor de doodt van zynen vader trouwde, en die vry aanmerkelyke goederen bezat. Maar het volk van Embden, tegen den magistraat opgestaan zynde, hem afgezet en een ander in zyne plaats aangestelt hebbende, week François van Limborch, zich in deze beroerten niet willende

mengen, in den jare 1595 met zyne vrouwe naar Amsterdam. In deze stadt wierdt hem een zoon geboren, mede *François* genoemt. Deze trouwde in den jare 1623 met Geertruida Episcopius, dochter van Rembert, die een broeder was van den vermaarden Simon Episcopius. Hy hadt verscheide kinderen. Onder anderen *Rembrecht van Limborch*, geboren in den jare 1629, die in de rechten studeerde, en zich zo veel achting verkreeg in de rechtsgeleerdheit, dat hy, hoewel een Remonstrant zynde, zonder eenige aanzoekingen, en zonder ooit van Godsdienst te veranderen, advokaat fiskaal gemaakt wierdt van de provincie van Hollandt, dat een zeer gewigtig ampt is, en dat niet wel bedient kan worden dan door een man van de eerste verdiensten. De twede zoon was *Philippus*, de zelve, die het onderwerp is van dit artykel, welke geboren wierdt den 19 Juny des jaars 1633. Daar was nog een derde, *Simon* genaamt, die nakomelingschap heeft nagelaten, en met lof het advokaatschap in 's Gravenhage heeft geoeffent. François, hun vader, hadt wel besloten te studeren; maar hy wierdt daar van afgekeert door zynen schoonvader Rembert Episcopius, en gaf zich gedurende des zelfs leven over aan den koophandel. Maar deze schoonvader gestorven zynde, begaf hy zich weder tot de studie, die hy te Utrecht vervolgde, en naderhandt te Leiden; eindelyk zette hy zich neder te Amsterdam, alwaar hy met achting het advokaatschap oeffende, zynde dikwils tot scheidsman verkoren in gewigtige en moeielyke zaken. Philippus van Limborch bragt de eerste jaren van zyn leven door in het vaderlyke huis te Amsterdam. Hy ging in den jare 1647 uit de Latynsche schole over tot de openbare lessen. Hy begon toen zyn voordeel te doen met die van den vermaarden Casparus Barlæus over de zedekunde, en met die van Johannes Gerardus Vossius over de gewyde en ongewyde historie. Hy studeerde in de Philosophie onder Arnoldus Senguerdus. Na deze studiën leide hy zich met ernst op de Theologie onder Stephanus Curcellæus, die professor was by de Remonstranten in deze faculteit na Episcopius. Van Amsterdam begaf hy zich naar Utrecht, alwaar hy de lessen hoorde van den vermaarden Gisbertus Voetius en van de andere hervormde Theologanten, om te horen, hoe zy hunne gevoelens vaststelden en beweerden. Hy keerde naar Amsterdam omtrent de maandt May des jaars 1654, en hy deedt aldaar zyne eerste proefpredikatie in de volgende maandt October. Hy wierdt in de Theologie geëxamineert in de maandt Augusty van het volgende jaar 1655, en wierdt te Haarlem als proponent aangenomen. In het zelve jaar droeg men hem eene beroeping op te Alkmaar, om aldaar het herdersampt te bekleden onder die van zynen Godsdienst. Maar hy weigerde deze beroeping, zyne zedigheit hem overredende, dat hy niet sterk genoeg was, om de plichten van een bedienaar van het Euangelium wel te vervullen. Hy gaf ondertusschen de predikatiën uit van Episcopius, zyn moederlyken oudoom, over het V kapittel van Mattheus, in den jare 1657. Hy wierdt in het zelve jaar beroepen tot predikant van de grote gemeente der Remonstranten te Gouda. Hy nam deze beroeping aan, en bekleedde de zelve tot dat hy naar Amsterdam geroepen wierdt. De schriften van Episcopius geërft hebbende, vondt hy een groot getal van brieven, welke de zaken der Remonstranten betroffen. Hy en Christiaan Hartzoeker, Remonstrantsch predikant te Rotterdam, stelden de zelve in order, en gaven die uit in den jare 1660, onder den tytel van: *Epistolæ Præstantium & Eruditorum Virorum.* Een groot getal van andere brieven vervaardigt hebbende, en de eerste druk uitverkocht zynde, gaf hy in den jare 1684 een tweden uit in folio, welke veel vermeerdert was. Deze druk naderhandt uit de handt van den eenen boekverkoper in die van een anderen gekomen zynde, voegde hy 'er in den jare 1704 twintig brieven by, en door dit middel heeft men een vervolg, dat byna volkomen is, van het gene de historie van de Arminianen betreft, sedert Jacobus Arminius, tot op de tyden, die na het synode van Dordrecht gevolgt zyn. Den 15 Augusty van het zelve jaar, in het welke hy deze brieven uitgaf, trouwde hy met Elizabeth van Zorgen, dochter van den vermaarden rechtsgeleerden Nikolaas van Zorgen, die een vertrouwd vriendt was geweest van den vermaarden Johannes Utenbogaard. Hy hadt daar by maar eene dochter, die jong stierf, na dat zy hare moeder verloren hadt. Hy gaf in den jare 1661 een klein boek uit in het Nederduitsch, by wyze van zamenspraak, over de verdraagzaamheit in 't stuk van den Godsdienst, tegen Johannes Sceperus, die deze verdraagzaamheit beschreven hadt. Stephanus Curcellæus het eerste stuk der werken van Episcopius hebbende doen drukken, welke hem medegedeelt waren door François van Limborch, gaf Philippus het twede stuk uit in den jare 1661. Hy voegde eene voorreden daar by, waar in hy de eere van Episcopius en van de Remonstranten verdedigt. Het was in den jare 1667 dat hy tot predikant te Amsterdam beroepen wierdt. Arnoldus Poelemburg was gevolgt op Curcellæus in het professorschap in de Theologie; en deze gestorven zynde, hadt men Isaak Pontanus, predikant van de zelve stadt, in zyne plaats gestelt. Deze, wiens gaven vooral waren voor de prediking, stondt zyne plaats af aan Limborch, eerst voor een jaar, en naderhandt voor altoos, den 19 April des jaars 1668. Hy wendde toen alle zyne studiën naar dien kant, en verkreeg zich eene grote achting, niet alleen onder die van zynen aanhang, maar zelfs onder de vremdelingen. Zyne zachtmoedigheit en zyne zedigheit bragten niet weinig daar toe by. Twee jaren daar na gaf hy verscheide Nederduitsche predikatiën van Episcopius uit, welke tot dien tydt toe het licht niet gezien hadden. Den 9 January des jaars 1674 ging hy een twede huwelyk aan met Cornelia van de Kerk, waar by hy twee kinderen gehad heeft.

In het volgende jaar gaf hy een druk uit van alle de werken van zynen meester Curcellæus, waar van verscheide tot dien tydt niet uitgekomen waren. Maar dewyl noch Episcopius noch Curcellæus den tydt niet gehad hadden om een volkomen opstel van de Remonstrantsche Theologie uit te geven, besloot hy 'er een te schryven, dat beknopter was, dan dat, het welk zyne voorzaten begonnen hadden; maar dat gansch volkomen zou zyn. Eenige ziekten en verscheide verhinderingen en afwendingen lieten hem niet toe het zelve te voltooien voor den jare 1684, en het kwam eerst uit in den jare 1686. Dit werk wierdt met veel gretigheit ontfangen, niet alleen van de Remonstranten, maar ook van alle de Christenen, die zeer begerig waren eene volkome Theologie te zien, waar in alle hunne gevoelens in eene behoorlyke uitgestrektheit vertoont wierden. Daar van wierden ook verscheide drukken uitgegeven, en een vierde met eenige vermeerderingen kwam te voorschyn in den jare 1714. In het zelve jaar 1686 hadt hy een redenstrydt, eerst mondelyk, en naderhandt in geschrifte, met Isaak Orobio, een Joodt van Sivilië, die uit de gevangenisse van de inquisitie gekomen was, en zich naar Amsterdam begeven hadt, alwaar hy met lof de geneeskunst oeffende. Deze twist heeft een werk te voorschyn doen komen, dat in 't algemeen geacht is. Het zelve heeft den tytel van: *Collatio amica de veritate Riligionis Christianæ cum erudito Judæo.* Hy toont in dit werk, dat de Joodt gene bewysreden kan bybrengen, die eenige kracht heeft ten voordele van den Joodschen Godsdienst, welke men niet met meerder reden en met meerder kracht gebruiken kan ten voordele van den Christelyken Godsdienst. De Joodt, halssterrig zynde, wilde zich niet overgeven, maar hy kwam zo verre, dat hy zeide, dat ieder in zynen Godsdienst moest blyven; om dat het veel gemakkelyker was eens anders Godsdienst te bestryden, dan den zynen te verdedigen. Hy ging zelfs zo verre, dat hy zeide, dat, indien hy geboren was van ouders, die de zon aanbaden, hy gene reden zag, waarom hy dien godsdienst zou verlaten, en den zelven verwisselen met een anderen. Maar hy was door de scholastyke philosophie, die hy in Spanje geleert hadt, zodanig vooringenomen, dat het hem onmogelyk was de waarheit te begrypen. Weinig tyds daar na gaf Limborch een klein Nederduitsch boek van Episcopius uit, vervattende een redenstrydt, dien hy in geschrifte gehad hadt met Guillielmus Bom, een priester van de Roomsche kerke, waar in hy aantoont, dat deze kerk niet vry is van dwalingen, en dat zy geen oppermachtig rechter is van de verschilpunten. Het boek der vonnissen van de inquisitie van Toulouze, gevallen zynde in handen van een vriendt van Philippus van Limborch, (welk boek alle de vonnissen vervat, door deze rechtbank uitgesproken sedert den jare 1307 tot in den jare 1333,) besloot hy de zelve in 't openbaar uit te geven, en dit gaf hem gelegenheit om de historie van die afgryffelyke rechtbank daar by te voegen, getrokken uit de eige schriften der inquisiteurs. Dit werk strekte tot grote eere van Philippus van Limborch, en is in 't algemeen goedgekeurt van alle de genen, welke geen belang hebben om eene rechtbank te verdedigen, die eene afgryzing moet veroorzaken aan de menschelyke natuur.

In den jare 1693 zag men onder het opzicht van Limborch in en groot stuk in folio alle de predikatiën van Episcopius uitkomen, waar by hy niet alleen eene voorreden voegde, maar ook eene zeer lange historie van het leven van Episcopius, die door eenen jongeling in het Latyn vertaalt is, en in octavo te Amsterdam gedrukt in den jare 1701. Eene jonge dochter, welke door de Joden verleid was, besloot in den jare 1694 het Christendom te verlaten, om Joodsch te worden. Men deedt haar spreken met eenige Theologanten, die haar niet konden overreden, om dat zy het Christendom onmiddelyk door het Oude Testament wilden bewyzen, want hoewel deze bewysredenen onwrikbaar zyn, de zelve zyn niet bevatbaar voor al de wereldt. Men deedt haar spreken met Limborch, die op de zelve wyze met haar gehandelt hebbende, als hy gedaan hadt met den Joodt Orobio, het geluk hadt haar in eene zamenspraak te overtuigen. Limborch heeft het verhaal daar van gedaan in een brief aan Locke, die men niet weet dat nog het licht gezien heeft. Hy wierdt in den jare 1698 door Van der Wayen, professor in de Theologie te Franeker, beschuldigt van lastering, om dat hy gezegt hadt, dat Burmannus, hoogleeraar in de Theologie te Utrecht, in zyne Christelyke Theologie eene plaats van Spinoza hadt nageschreven. Limborch antwoordde aan dezen Theologant, en wederleide ter zelver tydt eenige van zyne gevoelens, en dit antwoordt is gestelt aan het einde van den derden druk van zyne Christelyke Theologie. De zonen van den gemelden professor Burmannus, waar van de een professor was in de historiën en in de welsprekendheit te Utrecht, (naderhandt te Leiden) en de ander predikant te Amsterdam, (naderhandt mede professor in de Theologie te Utrecht) hebben de geheugenis van hunnen vader gerechtvaardigt in een boek, waar van de tytel is: *Burmannorum Pietas*, waar op Limborch niet geantwoord heeft. Men zag in den jare 1708 van hem een Godvruchtig boek over de wyze van wel te sterven, als mede over de wyze van de vertroosting der kranken. Hy begon ter zelver tydt eene uitlegging over de Handelingen der Apostelen, en de brieven aan de Romeinen en aan de Hebreën, welke in den jare 1711 is uitgekomen. In de herfst van 't jaar 1711 begon hy aangetast te worden door een ongemak van den huit, welken de geneeskundigen *Herpes* of heilig vuur noemen. Zyne kwaal vermeerderde gedurende den winter, en hy stierf eindelyk den laatsten April des jaars 1712, in het 79 jaar zyns ouderdoms. Hy hadt vele vrienden, vooral onder de geleerden,

zo

zo in zyn vaderlandt, als in vremde landen, en voornamentlyk in Engelandt, alwaar hy zeer geacht was. Hy wierdt als aangebeden onder de zynen; maar hy was daarom niet te trotſcher, noch minder heuſch en zedig. *Joh. le Clerc in de Lykreden over Philippus Limborch.*

LIMBURG, in 't Latyn *Transmoſana Ditio*, een klein hertogdom, en eene van de XVII provinciën der Nederlanden, tusſchen het hertogdom Gulik en het ſticht van Luik gelegen. Men verdeelt het zelve in vier rechtsgebieden, namentlyk de heerlykheit Valkenburg, het graafſchap Dalen, de heerlykheit Rolduc, en het eigentlyk genoemde hertogdom van Limburg. De twee eerſte behoren den Hollanders, doch de laatſte den keizer of het huis van Ooſtenryk. Dit hertogdom begrypt in zich vyf ſteden, en 123 dorpen, en hadt voor dezen zyne eigene hertogen, doch wierdt na de doodt van Henrik, in den jare 1285, door Adolph, graaf van Bergen, die de naaſte was tot de nalatenſchap, verkocht aan Johannes, hertog van Brabandt. Reinaldus, graaf van Gelder, deedt mede wel eenen eiſch op het zelve, dewyl hy Ermengardis, de eenige dochter van Henrik, die echter reets zonder kinderen geſtorven was, tot zyne gemalinne gehad hadt; doch na dat hy den 5 Juny des jaars 1288 den ſlag van Woring, naby Keulen, verloren hadt, en gevangen wierdt, moeſt hy, indien hy anders op vrye voeten geſtelt wilde worden, zyn recht aan den gemelden hertog afſtaan, na welken tydt de hertogen van Brabandt in het bezit gebleven zyn. Tusſchen dit hertogdom en het ſticht Luik ontſtonden in den jare 1709 wegens het rechtsgebiedt en den koophandel eenige ſtrydigheden, welke nochtans in 's Gravenhage door gedeputeerden bygelegt wierden. In de Spaanſche en Engelſche vrede te Utrecht in den jare 1713 is in een afzonderlyk artykel verdragen, dat dit hertogdom aan de princeſſe Urſini gegeven zou worden.

LIMBURG, de hoofdſtadt van het evengemelde hertogdom, legt vier mylen van Luik op eenen berg, voorby welken de rivier Weze loopt. Zy is verſterkt, en heeft boven dien een kaſteel op een hoge rots, dat met ſterke bolwerken voorzien is. Niet verre van daar zyn goede bergwerken, waar uit de galmei-ſteen, waar mede men het geel koper maakt, als mede loot, yzer, en ſteenkolen gegraven worden. In den jare 1632 wierdt deze plaats door de Hollanders verovert, doch drie jaren daar na door de Spanjaarden weder ingenomen. In den jare 1675 geraakte deze ſtadt onvermoedelyk in handen der Franſchen; doch wanneer zy de zelve in den jare 1677 weder moeſten verlaten, vernielden zy het ſlot. In den jare 1703 wierdt zy door de bondgenoten onder het bevel van den erfprins van Heſſen-Caſſel, nu koning van Zweden, verovert. *Guicciard. deſcr. Belgii. Pontus Heuterus. Meyer topogr. circuli Burgundici. Haraus annal. Brabant. T. I.*

LIMBURG, een graafſchap in Weſtphalen, aan de Leine, welke niet verre van daar in de Ruhr valt. Zy is door de graven van Limburg aan die van Niënar, en door dezen aan die van Benthem gekomen. Het ſlot Nien-of Hohen-Limburg heeft de graaf Theodoricus in de XIII eeuwe gebouwt. Zie BENTHEIM. *Imhof N. P. l. IX. c. 5. Spen. hiſt. inſign. c. 53. § 1.*

LIMBURG, aan de Lahne, eene ſtadt en ampt, niet verre van Dietz en Naſſau gelegen, behoort den vorſten van Trier, en de landgraaf van Heſſen heeft daar op ook eenigen eiſch. Men wil, dat deze ſtadt het oude Wilineburg zou zyn, alwaar de keizer Conradus de I opgevoed wierdt, en begraven is. De paltsgraaf Eberhard, broeder van den gemelden Coenraad, heeft aldaar zyn verblyf gehouden, zynde deze plaats in dien tydt de hoofdſtadt van de oude Palts geweeſt. Gelyk dan ook Wittichindus en anderen de zelve dikwils gedenken. *Tolner. H. P. p. 21. Maſſenius Annal. Trev. l. II. p. 710. Browerus.*

LIME, RYME-REGIS, een vlek van Engelandt, gelegen op de kuſt van het graafſchap Dorcheſter, op de grenzen van dat van Devon. Het heeft zynen naam van eene kleine rivier, aan welkers mondt het gelegen is. Het heeft zitting en ſtem in het parlement van Engelandt. Aldaar is eene kleine haven, in welke de hertog van Monmouth ankerde met drie grote ſchepen in den jare 1685, met oogmerk om zich voor een zoon van Karel den II, koning van Engelandt, te doen erkennen, en den troon te beklimmen, waar op hy voorgaf, dat Jacobus de II onwettelyk verheven was. Maar zyne kleine legermacht verſlagen, en hy gevangen zynde, wierdt hem het hoofdt afgeſlagen. *Engelſch Dict. Memoires du Temps.*

LIME, in 't Latyn *Lima*, oudtyds *Elatas*, eene kleine rivier van het eigentlyke Natolië. Zy ontlaſt zich in de Zwarte zee, ten Zuiden van Pendarachi, en ten Noorden van Lippo. *Maty Dict.*

LIMEIL, een vlek van Vrankryk in het Perigord, aan den mondt van de Vezere in de Dordogne, en vyf mylen boven Bergerak. *Maty Dict.*

LIMENARCHEN, of *Stationaren*, in 't Latyn *Limenarchæ*, of *Stationarii*, waren ſoldaten, welke de Romeinen op verſcheide plaatſen leiden, om de ongeregeldheden te beletten, en voornamentlyk die, welke de ſtruikrovers en de bannelingen mogten veroorzaken op de grote wegen. Auguſtus ſtelde de zelve aan na de burgerlyke oorlogen, om te beletten, dat de afgedankte ſoldaten Italië niet beroofden. Tiberius vermeerderde hun getal, gelyk Suetonius verhaalt in het leven van dien keizer. Het hoofdt van deze ſoldaten wierdt *Irenarcha* genoemt, als of men zeide: *prins des vredes*, om dat hy de vrede en de openbare ruſt verzekerde. Dit is ook een der namen van Priapus. *L'Abbé Danet.*

LIMENE, LEMENE, oudtyds *Romatinum*, eene kleine rivier van Frioul in Italië. Zy beſpoelt Porto Gruaro, Concordia, en ontlaſt zich in de golf van Venetië, te Palata di Lemene. *Maty Dict.*

LIMENIUS, (ULPIUS) overſte van de lyfwacht, en gouverneur van Rome onder Conſtans in den jare 349.

Daar is nog een LIMENIUS geweeſt, die opziender was van de gewyde middadigheden onder Honorius in den jare 407. Hy was vervolgens overſte van de lyfwacht van de Gaulen. *Zoſim. l. V. & Cod. Theodoſiani Proſopogr. Jacobi Gothofredi.*

LIMENTINUS, een heidenſche afgodt, dien men 't opzicht over de drempels der deuren toegeſchreven wierdt. *Struvius ſyntagm. Antiq. Rom.*

LIMERIK, LIMMERIK, in 't Latyn *Limericum*, eene welgeſterkte ſtadt in de Ierſche provincie Mounſter, op de grenzen van Connaught, aan de rivier Shannon, 45 Engelſche mylen ten Weſten van Kilkenny, 35 ten Zuiden van Galloway, en omtrent 60 van de zee. Op de bygelege rivier kunnen grote laſtſchepen tot aan de ſtads muren opkomen. Zy is byna ganſch met water omringt, en onwederſpreeklyk de ſterkſte ſtadt van Ierlandt, ook de voornaamſte plaats van een graafſchap van den zelven naam, en een biſchopslyke ſetel onder den aartsbiſchop van Caſhel. De Ieren noemen de zelve *Loumeagh.* Zy wierdt den zelven in vorige tyden door Raimond den Dikken, een Engelſchman, afgenomen; waar op Donewald, een klein Ierſch koning van Thuetmond, de zelve in brandt ſtak. De koning Johannes bouwde het ſlot aldaar. Naderhandt ſtichtten de Engelſchen daar by nog eene andere ſtadt, omringden de zelve met muren, verzagen ze met valbruggen, en lieten niets na, dat tot hare vaſtigheit kon dienen, zo dat, wanneer Ireton in den jare 1651 met de parlementsbenden daar voor kwam, Hugh O Neal, een wakker krygshoofdt, die door den lord ſtedehouder tot gouverneur daar in gezonden wierdt, zich dapper weerde, en eerſt na eene driemaandelyke belegering, na dat de bezetting zo wel door de peſt verzwakt was, als mede tamelyk gebrek aan leeftocht begon te lyden, zich met verdrag overgaf. Na dat de koning van Engelandt, Jacobus de II, aan de Boine geſlagen was, bragt hy aldaar zyne krygsbenden weder byeen, en de ſtadt verdedigde zich onder den Franſchen gouverneur Boiſleau zo wel, dat, eindelyk ook een grote regen daar by gekomen zynde, de koning Wilhem, die den 10 Auguſty des jaars 1690 het beleg hadt aangevangen, den 30 van die maandt het zelve weder moeſt opbreken. Doch wanneer de generaal Ginkel in het naaſtvolgende jaar de ſtadt weder op nieuws belegerde, moeſt na den ſlag by Agrim, en de overgave van Galloway, de bezetting capituleren, en wierden aan de zelve voordelige voorwaarden toegeſtaan. Het graafſchap Limerik grenſt Noordwaarts aan de rivieren Shannon en Myſher, welke Pare en Ormond van malkander ſcheiden; Ooſtwaarts aan 't graafſchap Tipperary; Zuidwaarts aan dat van Cork, en Weſtwaarts aan 't graafſchap Kerry. Het zelve is, naar 't getuigenis van Cambdenus, een vruchtbaar en welbewoond landſchap. De Weſtelyke zyde is bergachtig, doch het overige gedeelte effen. *Neugeharniſchtes Gros-Britannien p. 443. Baudrand.*

LIMEUIL, (IZABELLE DE LA TOUR VAN TURENNE, VROUWE VAN) ſtaatjuffer van Catharina van Medicis, bekrachtigde door haar gedrag de ſpreuk, welke men vindt in de Menagiana, dat de waardigheit van ſtaatjuffer van eene koninginne zeer moeielyk is om te bekleden. Zy was het vooral in een hof, zo ongeregeld als toen dat van Vrankryk was. Zy bezweek onder het gewigt van hare waardigheit in het gezicht van het ganſche hof; want zy beviel by de koninginne, zonder getrouwt te zyn geweeſt. De prins van Condé was de vader van het kindt; en Brantôme verhaalt, dat deze prins, getrouwt zynde, op het aandringen van zyne gemalinne, haar alle koſtelykheden deedt afvorderen, welke hy haar gegeven hadt; en dat zy die gaf, maar met tekenen van ſpyt, die haar byna duur te ſtaan gekomen zouden hebben. Daar zyn 'er, die voorgeven; dat zy na dit geval weggejaagt wierdt, en anderen, dat zy de gunſt van de koninginne niet verloor. Wat hier van ook zy, zy was de dochter van Gillis de la Tour, heer van Limeuil, en trouwde daar na met Scipio Sardini, baron van Chaumont aan de Loire, een Luquois edelman. Hare oudſte zuſter, mede ſtaatjuffer van Catharina van Medicis, ſtierf aan het hof. Brantôme getuigt van haar, dat zy zeer wel ſprak en ſchreef: maar het ſchynt ook uit het verhaal van den zelven ſchryver, dat zy in haar einde betoonde niet veel Godsdienſt te hebben. Hy ſpreekt aldus daar van: „ Gedurende hare ziekte, waar aan zy „ ſtierf, hieldt zy niet op van geduriglyk te ſpreken; want zy „ was zeer redenryk, ſchimpachtig, en ſchoon daar by: wanneer „ het uur van haar einde gekomen was, deedt zy haren dienaar „ by haar komen, (gelyk alle hofdames 'er ieder een hebben) „ die Juliaan genoemt was, en zeer wel op de viool ſpeelde: „ Juliaan, zeide zy tegen hem, neem uw viool, en ſpeel my „ zonder ophouden, tot dat gy my dood ziet, (want ik ga heen) „ de Nederlaag der Zwitſers, op het beſte dat gy kunt; en „ wanneer gy komt aan het woordt, *alles is verloren*, zo ſpeel „ het zelve vier of vyf maal zo droevig als gy zult kunnen: „ het geen de ander deedt, en zy hielp hem zelf met de ſtem, „ en wanneer zy kwam aan dit *alles is verloren*, herhaalde zy „ het zelve twee maal; en zich naar de andere zyde van het „ bedde kerende, zeide zy in goeden ernſt tegen hare medgeſellinnen: *alles is met dezen ſlag verloren*, en ſtierf aldus. „ Zie daar eene vrolyke en vermakelyke doodt. Men houdt „ dit verhaal van twee van hare medgeſellinnen, die hier oor- „ en ooggetuigen van waren, geloofwaardig. *Bayle Dict. Crit.*

LIMIANUS was een martelaar in Auvergne, onder Valerianus. *Gregor. Turon. l. I. c. 33.*

LIMISSO, eene ſtadt, gelegen op de kuſt van het eilandt Cyprus, omtrent zestien mylen van Baffo, ten Zuid-Ooſten. Limiſſo, dat een bisdom heeft, onder dat van Nicoſia behorende, is byna ganſchelyk verwoeſt. Verſcheide landbeſchryvers houden het zelve voor het oude Amathonte of Amathuſië, in 't Latyn *Amathus*, alwaar Venus een vermaarden tempel hadt. Maar anderen beweren, dat de puinhopen van deze oude ſtadt meer dan twee mylen van Limiſſo gelegen zyn. *Maty Dict.*

LIMMEN, van ouds ook *Lymben*, *Lymbon* en *Limnen* genaamt, een Hollandſch dorp, en een der oudſte dorpen van Kennemerlandt, in rang het twede onder de hoofddorpen. Het zelve heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Haarlem in het Hoog.

LIMNADEN, (van het Griekſche woordt λίμνη, een meir) een naam, welken de heidenſche dichters gaven aan de nymphen, welke over de zeën en dyken het hoogſte opzicht gehad zouden hebben. *Orph. in hymn. Pomey Panth. Mythic. p.* 180.

LIMNÆUS. Zie LIMNEUS.

LIMNES, eene plaats naby de ſtadt Athene, alwaar een vermaarde tempel van Bacchus was, alwaar men de jongelingen liet worſtelen. Het was in dezen tempel, alwaar men gedurende de eerſte eeuwen van Athene een beſluit las der Atheniënzen, dat hun koning verplichtte, wanneer hy wilde trouwen, eene vrouw te nemen in het landt, en die van te voren niet getrouwt was geweeſt. *J. Spon Reize van Italië, enz. in den jare* 1675.

LIMNEUS, LIMNÆUS, (JOHANNES) een vermaard publiciſt, wierdt geboren den 5 January des jaars 1592. Zyn vader, Georgius Limneus, profeſſor in de wiskunſt te Jena, liet hem in den beginne in de ſtadsſchole aldaar, en naderhandt te Weimar onderwyzen; waar op hy na eenigen tydt weder te Jena kwam, en de openbare leſſen der profeſſoren hoorde. Toen ondertuſſchen zyn vader geſtorven was, begaf hy zich in den jare 1614 naar Altorf, alwaar hy tot den jare 1617 bleef. In het laatſtgemelde jaar geleidde hy als hofmeeſter twee edellieden van Neurenberg, de een Leffelholts en de ander Imhof genoemt, naar Italië, alwaar nog een derde van het Leffelholtſche geſlachte daar by kwam. In den jare 1618 moeſten zy, uit vreze van in handen der inquiſitie te vervallen, Italië verlaten, zonder Rome en Napels bezocht te hebben. Zy vertrokken om deze reden in April met haaſt van Padua, gingen over Milaan en Turin naar Vrankryk, en kwamen omtrent het einde van die maandt te Lion. In dit ryk hielden zy zich twee jaren op, begaven zich toen naar Engelandt, en kwamen daar op door de Nederlanden den 1 October des jaars 1620 weder te Neurenberg. Kort daar op begaf zich Limneus weder naar Altorf, en in het volgende jaar naar Jena, alwaar hy in den jare 1623 door den hertog Willem van Saxen auditeur gemaakt wierdt van een regiment, welke plaats hy echter, na de gevangenneming van dezen hertog, afſtondt. Hy nam hier op ander maal zyne toevlucht naar Jena, doch bleef aldaar niet lang, dewyl de Culmbachſche kancelier, Urbanus Caſparus van Feiltſch, hem tot hofmeeſter van zyn eigen zoon aanſtelde. Hy bekleedde deze bediening ook omtrent zeven jaren getrouwlyk, zo wel op de univerſiteiten te Leipzich en Straasburg, als ook in Vrankryk, Engelandt en de Nederlanden. Na dezen wierdt hy in den jare 1631 door de hoogvorſtelyke voogden van Anſpach beroepen, om het opzicht te hebben over de ſtudiën van den markgraaf Frederik. In het volgende jaar ging hy op bevel van de gemelde hoogvorſtelyke voogden als hofmeeſter van de markgraven Albrecht en Chriſtaan van Brandenburg naar Vrankryk. Deze waardigheit, hoewel de laatſte prins haaſt ſtierf, bleef hy bekleden by den markgraaf Albrecht tot den jare 1639, wanneer de zelve markgraaf hem tot geheime Raadt en kamerling benoemde. Deze gewigtige bedieningen bekleedde hy tot in den jare 1663, in welk jaar hy den 13 May ongetrouwt ſtierf. Zyne ſchriften zyn: *Tractatus de academiis*; *Notitia regni Franciæ*; *Jus publicum Imperii Romano-Germanici Tom.* V; *Diſſertatio apologetica de ſtatibus Imperii Romano-Germanici*; *Capitulationes Imperatorum & regum*; *Obſervationes ad Auream Bullam Caroli IV. Witte Diar.*

LIMOGES, en HET LIMOSIN, of LIMOSYN. Limoges aan de Vienne, eene ſtadt van Vrankryk, en de hoofdſtadt van de provincie Limoſin, met een bisdom, onder dat van Bourges, en een preſidiaal, onder het parlement van Bourdeaux behorende. Het Limoſin heeft la Marche ten Noorden, Auvergne ten Ooſten, Querci ten Zuiden, en een gedeelte van Poitou, van Perigord en van het landt van Angoulême ten Weſten. Het ganſche landt is in het algemeen vry koud en onvruchtbaar; daar is byna geen goede wyn, dan in het neder-Limoſin, geen tarwe, maar eene menigte van rogge, garſte, en kaſtanjes, waar van men broodt maakt. Ceſar zegt in zyne Commentariën, dat dit landt opgelegt wierdt tien duizend mannen te leveren, wanneer de machtigſten der Gaulen zich verbonden tegen de Romeinen. Tegenwoordig zyn de inwoners zeer ſchrander, voorzichtig, arbeidzaaam, en ongemeen ſpaarzaam. Dit landt heeft vyf of zes pauzen gegeven aan de R. kerke, en het heeft verſcheide geleerde mannen voortgebragt, als Bernardus Guidonis, Johannes Auratus, Marcus Antonius Muretus, en verſcheide anderen, vermaard door hunnen geeſt en door hunne lere. Men verdeelt deze provincie gemeenlyk in hoog-en neder-Limoſin. Het hoge Limoſin heeft Limoges, S. Hirier, S. Juman, Chaslus, vermaard door zyne paardemarkten, enz. Het neder-Limoſin heeft Tulle, met een bisdom; Brive la Gaillarde; Uzerche, eene zeer ſterke plaats, waar van het ſpreekwoordt zynen oorſpronk heeft: *Die een huis heeft te Uzerche, heeft een kaſteel in 't Limoſin*; Roche-Abeille, vermaard door den ſlag van den jare 1569; het markgraafſchap van Turenne, het hertogdom van Vantadour, enz. De voornaamſte rivieren van 't Limoſin zyn, de Dordogne, de Vienne, de Vizere, de hoge-Vizere, enz. Limoges, een koopſtadt, is ten dele op den top van eene kleine hoogte, en ten dele in eene kleine vlakte gelegen, aan de rivier de Vienne; zynde wel verſterkt met muren, en overal omringt met diepe grachten. Eenige ſchryvers geven voor, dat een oud Gauloiſch prins deze ſtadt deedt bouwen, en haar zynen naam gaf. Ceſar getuigt, dat zy in zynen tydt groot en volkryk was. Ptolomeus geeft haar den naam van *Raſtiatum*: Ammianus Marcellinus noemt haar *Lemovix*; anderen *Lemovica*, *Lemovicum*, en *Lemovicina*. Sidonius Apollinaris getuigt, dat deze ſtadt in verſcheide tyden zeer veel geleden heeft. De Gotthen waren de eerſten, die de zelve plunderden; de Franſchen deden naderhandt het zelve; maar hare grootſte kwalen wierden veroorzaakt door de Engelſchen, onder de regering van Karel den V. Bertrand van Gueſclin, konneſtabel van Vrankryk, veroverde de zelve van de Engelſchen in den jare 1371, en de prins van Wailes hernam de zelve eenigen tydt daar na ſtormenderhandt. Hy was zo verbittert tegen de inwoners, dat hy zich wredelyk wreekte aan de vrouwen en aan de kinderen, hebbende meer dan veertig duizend van de zelve door het ſtaal doen ombrengen. De koning maakte zich daar weder meeſter van. De kathedrale kerk erkent Stephanus, den eerſten martelaar, voor haren beſchermer; en men is van gevoelen, dat S. Martialis, die de eerſte biſſchop van Limoges was, den eerſten grondt van de zelve leide. Behalven dezen Martialis erkent men daar voor heiligen, Ferreolus, Leo en Ceſſator. Zy hebben doorluchtige opvolgers gehad, Turpion van Aubuſſon, Hilduïnus van Limoges, Jordanus van Loron, Itierus en Sybrandus Chabot, Aimericus van Seurak, Johannes van Cros, kardinaal, Philippus van Montmorency, Johannes van Langeat, Sebaſtianus van l'Aubeſpine, enz. Men ziet te Limoges nog de abdyen van S. Martialis, die van S. Auguſtinus, en van S. Martinus, en verſcheide andere kloosters, met een preſidiaal en eene bank van finantie. *Ptolomæus l.* II. *c.* 7. *Ceſar l.* VII *&* VIII. *Comm. Sidonius Apollinaris l.* VIII. *ep.* 6. *Greg. Turon. l.* IX *&* X. *Joann. Fayan deſcr. Lemovic. Sincerus Itin. Gall. Du Cheſne Ant. des Villes. Robert. & Sammarth. Gall. Chriſt.* enz.

Van de markgraven van Limoges.

De ſtadt Limoges heeft erffelyke markgraven gehad, die het ook waren van 't Limoſin. Verſcheide openbrieven van de IX eeuwe hebben geſproken van de graven van Limoges. De geſchreven Kronyk van deze ſtadt maakt 'er ook gewag van, gelyk Juſtel aangemerkt heeft in zyne hiſtorie van het huis van Turenne. Men geeft voor, dat de koning Eudo dit landt gaf aan FULCHERUS, of FULGOL, die de eerſte markgraaf daar van was. Anderen verzekeren, dat Wilhem de Godsdienſtige, graaf van Auvergne, het gaf aan Eblo den II, hertog van Aquitanië, en dat deze aldaar de markgraven of vicomtes ſtelde, die zich daar van meeſter maakten. Wat 'er van zy, men zegt, dat Fulcherus GERALDUS hadde, die gehouden wordt voor den eerſten markgraaf van Limoges, die nog leefde in den jare 975. Hy trouwde met Rothilda, waar by hy hadt Guido, die volgt: *Hildegarus* en *Hilduinus*, biſſchop van Limoges; *Americus*, dien men tot den ſtamvader maakt der markgraven van Rochechouard; *Geraldus* van Argenton; en *Godefridus*, abt van S. Martialis. Besly voegt 'er *Adelmodia* by, in haar eerſte huwelyk getrouwt met Aldebertus den I, markgraaf van Perigord, en in haar twede huwelyk met Wilhem den V, graaf van Poitiers en hertog van Guienne. GUIDO de I, markgraaf van Limoges, en heer van Bruſſe, ſtierf in den jare 1025. Hy trouwde met Emma, dochter van Aimarus, gezegt graaf van Mileſende; en hy liet na AIMARUS den I, gezegt de Stamelaar; en *Petrus*, met zyne gemalinne Sulpitia genoemt in een openbrief van de kerke van S. Stephanus van Limoges. Aimarus de I trouwde met Sunegunda, waar by hy hadt Aimarus den II, die volgt, en verſcheide andere kinderen. AIMARUS de II, markgraaf van Limoges, trouwde met Humberga, die nog leefde in den jare 1073, en liet na AIMARUS den III, onder de regering van Philippus den I. Deze markgraaf liet eene eenige dochter na, Humberga, of Bruniſſenda, genoemt, die hem opvolgde in het markgraafſchap van Limoges, en trouwde met Archambaldus den III, gezegt de Gebaarde, markgraaf van Comborn. Zy hadden zes zonen en drie dochters; Guido den II, die volgt; Aimarus den IV, die de nakomelingſchap voortplantte; *Archambaldus*, markgraaf van Comborn: *Petrus*: *Elias*: *Bernardus*: *Maria*, abdiſſe van O. L. Vrouwe van den Regel: *Beatrix*, gemalinne van Gaucelin van Pierre-Buffiere; en *Almodis*, getrouwt met Olivier van Tours. GUIDO de II, markgraaf van Limoges, ſtierf zonder nakomelingſchap by de markquiſinne van la Marche, zyne gemalinne. AIMARUS de IV, zyn broeder, volgde op hem. Hy leefde in den jare 1147, en hy trouwde met Margaretha van Turenne, dochter van Raimond den I, markgraaf van Turenne, en van Mathilda, dochter van Rotrou den II, graaf van Perche. Margaretha ging een twede huwelyk aan met Eblus, markgraaf van Ventadour, waar van zy geſcheiden wierdt, onder voorwendſel van bloedverwantſchap, en een derde met Wilhem den IV, markgraaf van Angoulême. Aimarus de IV hadt AIMARUS den V, welken Henrik de II, koning van Engelandt, uithuwelykte aan Sara van Cornwall, zyne bloedverwante, en hy ſtierf in den jare 1199, nalatende drie zonen en vier dochters. Guido de III, de oudſte, was markgraaf van Limoges, en ſtierf in den jare 1230, by zyne gemalinne Ermengarda alleenlyk gehad hebbende Guido den IV, die volgt, en *Maria*, gemalinne van Archambaldus den V, markgraaf van Comborn. GUIDO de IV, gezegt de Jonge, markgraaf

graaf van Limoges, trouwde met Margareta van Burgundië, dochter van Hugo den IV, hertog van Burgundië, en van Jolanta van Dreux. Hy ftierf den 13 Augusty des jaars 1263, en zyn ligchaam wierdt begraven in de kerke van S. Martialis van Limoges. MARIA, zyne eenige dochter, geboren in den jare 1260, volgde op hem. Zy was te Tours in den jare 1275 getrouwt met Artus, graaf van Richemont, en naderhandt hertog van Bretagne, de II van dien naam, en zy ftierf in den jare 1290. Hunne kinderen waren, JOHANNES de III, gezegt de Goede, hertog van Bretagne, graaf van Limoges, enz. welke ftierf den 30 April des jaars 1341, zonder wettelyke nakomelingschap: Guido, die volgt; en *Petrus*, jong geftorven GUIDO van Bretagne, graaf van Penthievre, de V van dien naam, graaf van Limoges, enz. ftierf te Nigeon, naby Parys, den 27 Maart des jaars 1331. Hy was getrouwt met Johanna van Avaugour, waar by hy naliet JOHANNA, bygenaamt de Kreupele, hertogin van Bretagne, markgravinne van Limoges, welke door een verdrag, gesloten den 4 Juny des jaars 1337, trouwde met Karel van Blois, of van Chatillon, die naderhandt gedood wierdt in den flag van Avray in den jare 1364. Het markgraafschap van Limoges wierdt haar toegewezen by arrest van den 10 January des jaars 1344. Johanna gaf het zelve aan koning Karel den V, door eene gifte onder de levenden, den 9 July des jaars 1369, en zy ftierf in de maandt October des jaars 1384. Zy hadt onder andere kinderen JOHANNES van Bretagne, graaf van Penthievre, enz. den V van dien naam, markgraaf van Limoges, welke ftierf in den jare 1403, nalatende by Margaretha Cliffon, zyne gemalinne, *Olivier* en *Johannes* den II, zonder nakomelingschap geftorven; Wilhem, die volgt; en *Karel*, baron van Avaugour. Wilhem van Bretagne, markgraaf van Limoges, liet drie dochters na, waar van *Françoize*, de oudfte markgravin van Limoges, trouwde met Alanus, heer van Albret. Zy hadden JOHANNES, koning van Navarre, vader van HENRIK van Albret. Deze liet na JOHANNA, getrouwt met Antony van Bourbon, uit welk huwelyk koning HENRIK de Grote geboren wierdt, die in den jare 1607 het markgraafschap van Limoges met alle zyne byzondere domeinen aan de kroon inlyfde. *Juftel hift. de Turenne. Besly hift. des Comt. de Poit. Du Chefne hift. des Chaft. Du Puy Droits du Roi. Argentré. Froiffard. La Chronique de Limoges. la Bibl. de Fleury*, enz.

Conciliën van Limoges.

De prelaten van Aquitanië hielden twee conciliën te Limoges in de XI eeuwe, en over het zelve onderwerp. Het eerfte wierdt gehouden in den jare 1029. Gauzelinus van Bourges was voorzitter op het zelve. Deze vergadering wierdt gehouden over den twift, die 'er ontftondt, of men aan S. Martialis, biffchop van Limoges, den tytel van *Apoftel* moeft geven, gelyk de Limofynen wilden, of alleenlyk dien van *Belyder*, gelyk de anderen beweerden. Het concilie kon dit verfchil niet beflechten. Men maakte het zelve weder levende in een ander concilie, te Bourges gehouden, en naderhandt te Limoges in den jare 1034, gelyk Baronius en Bini lezen. Men raadpleegde daar over den H. ftoel, welke uitfpraak deedt, dat S. Martialis als Apoftel geëerd moeft worden. Aimonius van Bourbon, aartsbiffchop van Bourges, was voorzitter op dit laatfte concilie; en Jordanus, biffchop van Limoges, bevondt zich op beide deze conciliën. Op eene klagte, welke men deedt op het twede, wegens de abfolutiën, welke de pauzen toeftonden, aan de genen, welke, in den ban gedaan zynde, hun toevlucht namen aan den H. ftoel, wierdt befloten dat niemandt penitentie of abfolutie van den paus zou mogen ontfangen, indien hy niet aan den zelven gezonden was door zynen biffchop. Men ftelt een ander concilie te Limoges gehouden door Henrik, legaat van den H. ftoel, in den jare 1182. *Tom.* IX. *Concil. Glaber hift. Labbeus Tom.* II. *pag.* 766. *Bibl. M. S. lib.*

LIMON, (KAAP) oudtyds *Heracleum Promontorium*, een voorgebergte van Amafië, in Natolië. Het zelve ftrekt zich uit in de Zwarte zee, komt in den mondt van de Cafalmach, en dien van de Pormon. *Maty Dict.*

LIMONA, een klein eilandt van de zee van Rhodus. Het zelve is gelegen tuffchen het eilandt van Rhodus en dat van Stampalia, op de kuft van Natolië. Dit eilandt heeft eene goede haven, maar weinig bewoners. *Maty Dict.*

LIMONA, dochter van Hippomenes, archon van de republyk van Athene, en wierdt door een jong Atheniënzer, die geweldig op haar verlieft was, verkracht. Hippomenes, deze oneer in zyn geflachte niet kunnende dulden, deedt den jongeling veroordeelen om met vier paarden van een getrokken te worden, en floot zyne dochter in eene ftal met een ongebonden paardt, zonder toe te laten, dat men daar eenig voedfel bragt. Aldus verfcheurde dit uitgehongert paardt in weinig dagen deze dochter. Ovidius fpreekt 'er op deze wyze van:

Solaque Limone pœnam ne fenferit illam,
Et tua dente fero vifcera carpat equus.

Suidas. Æfchines in orat. in Timarch. Dio Chryfoftom. orat. 32. *Meurf. de Arch. Athen. l.* I. *c.* 6.

LIMOSA, oudtyds *Æthufa*, een klein eilandt van de Middelandfche zee. Het zelve is omtrent veertig mylen van dat van Malta, naar den kant van de kuften van Tunis. Het zelve behoort aan de ridderorde van Malta. *Maty Dict.*

LIMOSIN, eene provincie van Vrankryk. Zie LIMOGES.

LIMOUX, eene kleine ftadt van Vrankryk, in het Loge Languedok. Zy is gelegen aan de rivier [illegible], tuffchen A[illegible] en Carcaffonne, eene myl van de eerfte en drie van de laatfte plaats. *Maty Dict.*

LIMPIUS, (POMPEJUS) een rechtsgeleerde, heeft uitgegeven *Repetitiones in varias Juris civilis Leges*, te V[illegible] gedrukt in den jare 1608, en *Dactylismus Ecclefiafticus*, in [illegible]. *Konig Biblioth.*

LIMPURG. Zie LIMBURG.

LIMPURG (DE BARONNY VAN) is een klein landfchap van den Frankifchen kreits in Duitfchlandt. Deze baronny fchiet byna gantfchelyk in Zwaben, en is gelegen bezuiden de Zwabifche ftadt Hall. Zy heeft de lengte van [illegible] zes, en de breedte van twee of drie mylen. Galldorf en Gronberg, naby het welke het kafteel van Limpurg is, zyn daar van de voornaamfte plaatfen. *Maty Dict.*

LIMYRA, eene kleine ftadt, was eertyds een bisdom. Zy is gelegen in het landfchap van Menteleli in Natolië, tuffchen de fteden Menteleli en Finica. *Maty Dict.*

LINACER, (THOMAS) een Engelfch geneesheer, en een der geleerdfte mannen van de XVI eeuwe, ftudeerde te Florence onder Demetrius Chalcondylus, en onder Politianus, en muntte zo grotelyks uit door zyne befchaafdheit, en door zyne zedigheit, dat Laurens van Medicis hem aan zyne kinderen gaf tot een medgefel in hunne ftudiën. Hy ging vervolgens naar Rome, en was aldaar zeer geacht van Hermolaus Barbarus. In Engelandt wedergekeert zynde, wierdt hy benoemt tot leermeefter van den prins Artus, oudften zone van Henrik den VII, en droeg aan den zelven de Latynfche vertaling van de hemelskloot (*Sphera*) van Proclus op. Hy hadt zich verbonden aan twee andere Engelfchen, Latimer en Crocinius, om Ariftoteles te vertalen; maar deze toeleg wierdt geftaakt door zyne medgefellen. Hy vertaalde in het Latyn eenige verhandelingen van Galenus, en gaf een geleerd werk uit: *De emendata Latini fermonis ftructurâ*. Hy was geneesmeefter van den koning van Engelandt, en van de princeffe Maria, en maakte by teftament een huis aan het collegie der geneesheeren. Hy ftierf in den ouderdom van 64 jaren, en wierdt te Londen begraven in de kerk van S. Paulus. Men gaf hem een beneficie, en hy ontfing in den jare 1515 de orde van het priefterfchap. Erafmus geeft hem een groten lof; maar hy fchryft aan hem het zelve gebrek toe als aan Paulus Emilius, dat is, dat hy te veel moeite hadt om zich te vergenoegen in zynen arbeidt, en dat hy zyne werken te dikwils wilde overzien en befchaven. *Bayle Dict. Crit.*

LINANGE, (HET GRAAFSCHAP VAN) een klein landfchap van Duitfchlandt, fpringende in het paltsgraaffchap aan den Rhyn, eenige mylen van de ftadt Frankendaal, ten Weften. Des zelfs voornaamfte plaatfen zyn Linange, of nieuw-Leiningen, Turcheim, Grunftadt, en Lampsheim. *Maty Dict.*

LINCHIANG, eene ftadt van China, aan de rivier Lan, in de provincie van Kiangfi, waar in zy de achtfte plaats bekleedt. Zy heeft drie andere fteden in hare nabuurfchap, en onder haar rechtsgebiedt. *Maty Dict.*

LINCK, (HENRIK) van Meiffen, in Saxen, was een vermaard rechtsgeleerde, en wierdt geboren in den jare 1642 van Georgius Linck, of Lincken, predikant in het zelve landt. Hy was hoogleeraar in de rechten te Altorf, alwaar hy nog leefde in den jare 1678. Hy heeft eene verhandeling gefchreven van het recht der Tempelen, gedrukt in den jare 1674. *Konig Biblioth.*

LINCKE, of LINCKS, (HET FORT VAN) eene kleine fterkte van Vlaanderen, aan de Colne, en anderhalve myl van Bourbourg, ten Ooften. De Franfchen vermeefterden deze vefting in den jare 1676. *Maty Dict.*

LINCOLN, in 't Latyn *Lincolonia*, is de hoofdftadt van de Engelfche provincie Lincolnshire, en een biffchoplyke fetel, 103 Engelfche mylen ten Noord-Weften van Londen, aan den kant van een berg, gelegen. Het benedenfte gedeelte daar van wordt bewatert door de rivier Witham, over welke aldaar verfcheide bruggen leggen. Het is eene zeer oude plaats, en uit de oude puinhopen, die aldaar gevonden worden, blykt genoegzaam, hoe groot zy eertyds geweeft moet zyn. Ten tyde der Normannen was Lincoln, naar het berecht van Wilh. Malmesbury, eene van de volkrykfte fteden van Engelandt, en eene grote handelplaats, en wierdt ook onder de regering van Eduard den III met het ftapelrecht van de wolle en van het loot begunftigt. Zy hadt in dien tydt 50 parochiekerken, die naderhandt door de oorlogsrampen, branden en aardbevingen tot op 15 vermindert zyn. Het grootfte fieraadt dezer ftadt is de hoofdkerk, aan Maria en aan alle de Heiligen toegewyd, zynde het zelve een zeer groot en prachtig gebouw. Zy ftaat boven op een heuvel, kan van zeer verre gezien worden, en is inzonderheit vermaard wegens hare grote klok, *Tomolf-Lincoln* genoemt. Zy is door Remigius van Fescanix, eerften biffchop van Lincoln, gebouwt, na dat de zelve den biffchoplyken fetel van Dorchefter, in Oxfordshire alhier verlegt hadt, het welk in de XI eeuwe gefchiedde, weinig jaren na de Normanfche verovering, dewyl men in dien tydt één canon gemaakt hadt, dat alle biffchoppen zich in de vermaardfte en aanzienlykfte plaatfen van hunne bisdommen zouden ophouden. Na dat zy niet lang hier na door vuur zeer verwoeft was, wierdt zy door Alexander, den navolger van Remigius, meerendeels verbetert, en op nieuws prachtig verfiert. Eenige opvolgers van Alexander volgden hem ook hier in na, waar door deze kerk alzo tot een ftatelyk gebouw wierdt. Het bisdom van Lincoln is tot verfcheide malen zeer vermindert geworden, dewyl Henrik de I het bisdom Ely, en Henrik de VIII de bisdommen Peterboroug en Oxford, daar afgefcheurt hebben. Het bis-

bisdom Lincoln heeft niettemin nog tot heden toe het grootste rechtsgebiedt, gelyk als het voortyds de grootste inkomsten hadt in het gansche koninkryk: want het begrypt de gansche graafschappen Lincoln, Leicester, Huntington, Bedfort, Bokkingham, en een gedeelte van Herfordshire, in welke grote uitgestrektheit 1255 karspels of parochiën gevonden worden, tot welker opzicht, onder den bisschop, zes aartsdiakenen gestelt zyn, namentlyk te Lincoln, Leicester, Bedfort, Bukkingham, Stow en Huntington. Behalven dat Lincoln de eere heeft van een bisschoplyke setel te zyn, voert het ook den tytel van een graafschap, 't welk in het begin van de XVIII eeuwe bezeten wierdt door Eduard Fiennes, op wien het in eene rechte linie gekomen was van zynen voorvader Eduard Fiennes, lord Clinton, die admiraal was onder de koninginne Elizabeth, en door de zelve in den jare 1572 graaf van Lincoln gemaakt wierdt, welken tytel verscheide geslachten voor hem gevoert hadden. Eindelyk is ook Lincoln in de historie bekend, om dat de Britten onder hunnen koning Arthur de Saxen van deze plaats verdreven, gelyk Ironsidus de Denen, door welke deze stadt geplundert wierdt. Naby de zelve wierdt ook in den jare 1140 tusschen den koning Stephanus en de keizerinne Mathildis een slag gelevert, waar in de koning gevangen wierdt. Henrik de III hadt beter geluk voor deze plaats, wanneer hy de zelve den 19 May des jaars 1217, wanneer zy door de ryksstanden onder den prins Lodewyk tegen hem verdedigt wierdt, vermeesterde, en Lodewyk noodzaakte naar Londen, en kort daar op naar Vrankryk te vluchten.

LINCOLNSHIRE, of het graafschap Lincoln, in 't Latyn *Lincolnia*, of *comitatus Lincolniensis*, is gelegen aan de zee, in het Noorden van Engelandt, grenzende Noordwaarts tegen Jorkshire, waar van het door de Humber gescheiden wordt; Zuidwaarts tegen Cambridge en Northampton; Oostwaarts tegen de Duitsche zee; Westwaarts tegen Nottingham en Leicestershire; in welken omtrek het zich van het Noorden naar het Zuiden 55, en van het Oosten naar het Westen 35 Engelsche mylen uitstrekt. Het wordt gemeenlyk in drie delen onderscheiden, welke Lindsey, Kesteven en Hollandt genoemt worden. Hollandt legt Zuid-Oostelyk; Kesteven tegen het Zuid-Westen, en Lindsey tegen het Noorden; welk laatste wederom in 17 wapentakes, Kesteven in 10, en Hollandt in 3 afgedeelt wordt. Daar in zyn 630 parochiën, en 34 marktplaatsen, welkers inwoners, benevens die van Leicestershire, Rutlandt, Nottingham en Northamptonshire, door de oude Romeinen Coritanen (*Coritani*) genoemt wierden. Ten tyde van de heptarchie was dit graafschap een gedeelte van het koninkryk van Mercië, gelyk dat tegenwoordig een gedeelte van het bisdom van Lincoln is. De lucht in het Oostelyke en Zuidelyke gedeelte van dit graafschap is gemeenlyk dik en nevelachtig door de moerassen en poelen, doch zeer gematigt. De grondt geeft in dit gewest zeer weinig granen, doch dit gebrek wordt door zo veel gevogelte en visch vergoed, dat Lincolnshire daar in alle andere gewesten van Engelandt overtreft, zo verre, dat dikwils meer dan 3000 wilde eenden en ander gevogelte te gelyk gevangen worden. Doch in het Noordelyk en Westelyk gedeelte is de grondt ongemeen aangenaam, vruchtbaar, en is overvloedig in granen en in gras. Onder de adelyke huizen zyn hier Belvoir, het slot der graven van Rutlandt, dat ongemeen voordeelig gelegen is, Tattershal, dat den graven van Lincoln toebehoort, en Grimsthorp, den graven van Lindsey behorende, welk laatste door Karel Brandon, hertog van Suffolk, in yl gebouwt wierdt, om koning Henrik den VIII, wanneer hy die gewesten doorreisde, daar op te onthalen. Het grootste sieraadt van dit graafschap zyn zyne kerken, die alle van fyne gepolyste stenen gebouwt zyn; zo dat geen graafschap in Engelandt slechter huizen of beter kerken heeft. Te Fichtoft in dit graafschap worden noch muizen noch rotten gevonden, hoewel de nabuurschap daar door zeer geplaagt wordt. Eene andere merkwaardige zaak van dit graafschap is, dat onder de regering van de koninginne Elizabeth een admiraal, een tresorier, een aartsbisschop, een generaal in Vrankryk, een lord-opperrechter, en een secretaris van Staat uit deze provincie geboortig waren; te weten, Eduard Clinton, William Cecil, Johannes Whitgift, Peregrine Bertue, Sir Edmond Anderson, en Thomas Wilson, die alle in den zelven tydt leefden, en door hunne verdiensten en de gunst der koninginne tot dien top verheven waren. In het eilandt Arnholm is eene albasterbrugge. In het Zuid-Westelyke deel van dit graafschap vindt men zekere stenen met 5 stralen, die eertyds in grote waarde gehouden wierden, dewyl men geloofde, dat zy de kracht hadden om in den oorlog de zege te weeg te brengen. Onder de regering van koning Henrik den VIII wierdt naby Harlaxton in dit graafschap een helm van geslagen goudt, met edelgesteenten bezet, uit de aarde gegraven, en de koninginne Catharina aangeboden. Lincoln, Stamfort, Grantham, Boston en Grimsby verkiezen ieder, behalven de twee ridders, twee parlementsleden. *Cambden descr. Angl. Beeverel delic. de la grande Bretagne.*

LINCKOPING, LINKOPEN, eene kleine stadt van Oost-Gothlandt in Zweden, tusschen het Weter-meir en de Oost-zee. Zy heeft een bisdom, onder het aartsbisdom van Upsal behorende. Niet verre van daar is de Lettil-berg, en de langste dag aldaar is van 19 uren. Nicolaus Anglicus, legaat van paus Eugenius den III, hieldt alhier in den jare 1148 een concilie, waar van in den laatsten druk der Concilien *T.* XII gewag gemaakt wordt. In den jare 1598 den 28 September wierdt hier een verdrag gesloten tusschen Sigismundus, koning van Zweden, en Karel, hertog van Sudermanlandt, en den 19 Maart des jaars 1600 door de ryksstanden een besluit tegen den gemelden Sigismundus gemaakt, waar door hem alle gehoorzaamheit ontzegt wierdt. *Gottfrieds inv. Suec. p.* 105, 109. *Zeil. Topogr. Suec. p.* 127.

LINCUS. Zie LYNCUS.

LIND. Daar zyn twee ambachten in Zuid-Hollandt van dezen naam, wordende van malkander onderscheiden door de bynamen *de Grote* en *de kleine Lind.* Het eerste is een Hollandsch, het twede een Wassenaars leen, en heeft ieder zynen byzonderen heer. Het huis te *Nederhoven* is met zyne landeryen ten dele in de Grote, ten dele in de Kleine Lind gelegen, gebouwt in den jare 1597, en aldus naar zynen stichter genoemt. *Jan van Dyk Beschryv. van Zuid-Hollandt. Oudheden van Zuid Hollandt.*

LINDANUS, (WILHELMUS) van Dordrecht in Hollandt, eerste bisschop van Roermonde, en naderhandt van Gent, was een der vermaardste prelaten en der bekwaamste schryvers van de XVI eeuwe. Hy studeerde te Loven, en zich willende volmaken in de kennisse van de Hebreeusche en Grieksche talen, ging hy naar Vrankryk om de lessen te horen van Mercerus en Turnebus. Te Loven wedergekeert zynde, wierdt hy tot priester geordent, en tot Licentiaat in de Theologie aangenomen in den jare 1552. Hy deedt daar na, gedurende drie jaren, lessen over de H. Schriftuur te Dillingen. Hy wierdt vervolgens met verscheide bedieningen belast, en geloofsonderzoeker gemaakt tegen de zo genaamde ketters in Hollandt en in Vrieslandt. Hy wierdt benoemt tot het bisdom van Roermonde, in de nieuwe instellinge, welke daar van geschiedde ten tyde van Philips den II, koning van Spanje, en nam daar van eerst bezit zeven jaren daar na. Eenige gewigtige zaken verplichtten hem naar Rome te gaan, alwaar de paus Gregorius de XIII hem ontfing met byzondere tekenen van gunst. Hy deedt eene twede reis naar Rome in den jare 1584; waar na hy in den jare 1588 overgebragt wierdt naar het bisdom van Gent, na de doodt van Cornelius Jansenius. Hy stierf drie maanden daar na den 4 November van het zelve jaar, 63 jaren oud zynde. Deze grote man, een gestreng onderhouder van de kerkelyke tucht, heeft verscheide werken over de verschilpunten uitgegeven; waar van het voornaamste is *Panoplia Evangelica stromatum*, verdeelt in V boeken, te Keulen gedrukt in den jare 1563, en te Parys in den jare 1564; voorts *de optimo genere interpretandi Scripturas*; *tabulæ analyticæ hæresium hujus seculi*; *vitæ sanctorum*; hy heeft in den jare 1567 een psalmboek uitgegeven, dat van misslagen gezuivert is, en opgeheldert door de Hebreeusche en Grieksche texten. De styl van Lindanus is vurig, een weinig winderig, en nochtans tamelyk zuiver. Hy mag onder de twistredenaars over de geloofsgeschillen onder de voornaamsten gerekent worden. Hy was kundig in de oudheit; hy hadt goede Theologische en zedekundige grondregelen; hy was belezen in de oudvaders en in de concilien; hy verstondt het Grieksch en het Hebreeusch; hy was zeer verheven van geest, en krachtig in de redenering. Havesius heeft zyn leven beschreven. *Miræus. Val. Andr. in Bibl. Possevin. Sanderus. Du Pin Biblioth. des Aut. Eccles.* XVI *siecle.*

LINDAU, een vry adelyk Ryksklooster aan den Bodenzee, aan en in de stadt Lindau gelegen. Der zelver abdisse is eene standt van 't Ryk en van den Zwabischen kreits. Gelyk zy dan in de Ryksmatriculen gevonden wordt, en de Ryks-afscheiden in den jare 1529 te Spiers, 1530 te Augsburg, 1541 te Regensburg 1545 te Worms, en 1654 te Regensburg ondertekent heeft. Doch dat zy echter van den vorstelyken standt en waardigheit zou zyn, wordt haar zo wel van het keizerlyke hof, als van den Zwabischen kreits, niet toegestaan, schryvende beide aan haar niet anders dan: *Eerzame, lieve, aandachtige.* Het register der standen, dat ten tyde van Frederik den III in den jare 1471 te Regensburg opgestelt wierdt, betuigt ook uitdrukkelyk, dat de abdis ter diertydt niet onder de Ryksvorsten behoorde. En hoewel de *Europische herold T.* I, *p.* 601, hare vorstelyke waardigheit wil afleiden van een privilegie van keizer Karel den IV, zo hebben echter de abdissen, dewyl zy zich op een verdicht *diploma* van Lodewyk den Vromen hier in beroepen, doen blyken, dat zy 't privilegie van Karel den IV niet hadden of wisten, dewyl zy 't zelve anders tot verdediging van hare betwiste waardigheit bygebragt zouden hebben. Ja 't was toen nog zo lang niet geleden, dat keizer Karel geregeert hadde, en de abdisse zou wel beweging gemaakt hebben, wanneer Frederik de III haar onder de abdissen stelde, welke niet van den vorstelyken standt zyn. Het begin van dit klooster weet men eigentlyk niet. De gemeenste overlevering daar van is, dat Adelbertus, een graaf van Rohrbach, bloedverwant van keizer Karel den Groten, en landvoogdt van Rhetië, omtrent den jare 810 op den Bodenzee in groot gevaar geraakt zynde, eene gelofte deedt, dat hy op de plaats, daar hy gelukkiglyk landen zou, een klooster zou stichten. Dewyl hy nu onbeschadigt aan het eilandt kwam, zou hy dit klooster gebouwt, en van *Landen* Landau genoemt hebben. Kort daar na zou keizer Lodewyk de II, de zoon van den keizer Lotharius, in den jare 866 de stichting van Adelbert bevestigt, en boven dien het klooster de vryheit van het *Asylum* verleent, en de abdisse onder de Ryksvorsten gestelt hebben. Waarom de abdisse Barbara van Landenberg op de poort van het klooster liet stellen: *Dis wurdige Stifft ist gestifftet worden von Adelberthen, Grafen von der heiligen Pfaltz, gefreyet und confirmirt durch Kayser Ludovicum* II, *im jahr* 866. Met welk byschrift het andere overeenstemt, dat Anna Christina Huntpissia in den jare 1634, wanneer zy het klooster vernieuwde, liet stellen, uitgezondert, dat zy benevens Adelbert nog des zelfs broeders Ulrich en Mangolt noemt. Kort daar op liet zy in den jare 1646 by de twede vernieuwing daar boven schryven: *Dieses Furstliche Stifft hat anfangs gestifftet Adelbert, Ludovici Germanici Sacri Palatii Comes, auf dessen anlangen höhst-gedachter Kayser dem stifft alle furstliche hohe jura und herrlichkeiten verliehen an.* 554 *oder* 569. Daar tegen hebben zich de abdissen in de vorige eeuwe op een openbrief (*diploma*)

ploma) van den keizer Lodewyk den Godzaligen beroepen, was in hy het klooſter de vorſtelyke waardigheit, en de bovengemelde vryheden, benevens alle hoogheit, zou gegeven, en de ſtichting van den graaf Adelbert beveſtigt hebben. Gelyk men echter uit de geſtelde opſchriften en de overleveringen van Bruſchius wel ziet, dat men het ſchenken der privilegien dan eens aan Lodewyk Germanicus, dan eens aan Lodewyk den II, den zoon van keizer Lotharius, en dan eens aan Lodewyk den Godzaligen toeſchryft, en alzo van de zyde des klooſters door zo vele veranderlyke voorwendſelen de zaak ganſch twyffelachtig en ongeloofyk maakt; alzo hebben boven dien de geleerden uit de ſpreekwyzen of ſtyl van den openbrief, als mede uit de valſche namen, Geographiſche, Chronologiſche en Hiſtoriſche misſlagen, klaarblyklyk aangetoont, dat het zelve een louter verdicht ſtuk is. De eerſte, die zulks beweerde, was Daniël Heiderus, een vermaard rechtsgeleerde van Lindau. Want wanneer in den dertigjarigen oorlog het klooſter de vryheit der ſtadt Lindau betwiſten wilde, en zich het rechtsgebiedt over de zelve aanmatigen, op dien grondt, dat de keizer Lodewyk de Vrome dat recht en die hoogheit over het ganſche eilandt aan het ſticht verleent hadt; zo ſchreef de gemelde Heiderus *Acta Lindaviensia*, waar in hy het onrechtmatig voorgeven van het ſticht grondig wederleide. De Jeſuit Wagenreek ſchreef hier op voor het ſticht; doch Conringius gaf daar tegen *Censura diplomatis Ludoviciani* te Helmſtadt uit in den jare 1672. Hier tegen ſchreven wederom twee Jeſuiten: doch Ernſt Tenzel ſchreef *Historicæ vindiciæ pro Hermanni Conringii censurâ*, en toonde met bondige en onbetwiſtelyke bewyzen, dat niet alleen het *diploma* ganſchelyk valſch was, maar ook dat het ſticht nooit vorſtenmatig geweeſt was, noch ooit eenig rechtsgebiedt gehad hadt, veel minder zich nu de heerſchappy over de vrye Ryksſtadt Lindau kon aanmatigen. Het ſticht heeft echter menigerlei vereeniging en gemeenſchap met de ſtadt, gelyk Budeus in zyn Woordenboek aanmerkt. Wat eindelyk het begin van het klooſter belangt, het is onzeker, en nog niet beſlecht, of het ſticht eerder op het eilandt geſtaan heeft, dan de ſtadt; doch het is zeker, dat het zelve lang voor de tyden van de tuſſchenregering (*Interregnum*) in wezen is geweeſt. Eindelyk is wegens dit klooſter aan te merken, dat de adelyke jonkvrouwen, welke daar in gevonden worden, van den wereldlyken ſtandt en kanunnikeſſen zyn; waarom zy wereldlyke klederen dragen, ook daar uit weder trouwen kunnen, en hare goederen by teſtament naar haar believen aan hare bloedverwanten maken.

LINDAU, eene vrye Ryksſtadt, op een eilandt in de Bodenzee gelegen, welke de ganſche ſtadt omringt. Aan de eene zyde is de ſtadt door eene brug van 290 ſchreden lengte aan het vaſte landt vaſtgehecht. Doch aan de andere zyde doorſnydt een arm van de Bodenzee het ganſche eilandt, en maakt, om zo te ſpreken, weder een nieuw, het welk door de inwoners gemeenlyk het eilandt genoemt wordt. Dit klein eilandt beſtaat uit wynbergen en tuinen, en is wel met een muur omringt, doch wordt, door den gemelden arm, van de ſtadt en byzonderen ſtads muur ganſchelyk afgezondert, zo dat men met twee bruggen tot het zelve moet gaan. Dierhalven wordt Lindau het Duitſche of Zwabiſche Venetië genoemt. Den oorſpronk der ſtadt kan men niet eigentlyk zeggen. Het is nochtans vermoedelyk, dat dit het zelve eilandt is, waar op Tiberius, ſchoonzoon van den keizer Auguſtus, zyne legerplaats en ſcheepshaven tegen de Vindeliciërs hadt. De burgt en de zogenaamde Heidensmuur maken zulks waarſchynlyk, zynde beide overoude ſterke gebouwen, die op het eerſte aanzien iets oud-Romeinſch vertonen. Doch alzo de Romeinen door de Franken uit Zwaben verdreven wierden, ſchynt dit eilandt onbewoont gebleven te zyn, en den Aeſchachers, welke in de X eeuwe eene ſtadt hadden, toebehoort te hebben, die ook hunne kerke van S. Pieter lang te voren op het eilandt hadden, eer zy zich nog zelfs op het eilandt begaven. Na dat echter deze ſtadt der Aeſchachers omtrent den jare 1066 tot den grondt toe afgebrand was, en zy door de ſtroperyen der Hunnen op het vaſte landt niet zeker woonden, hebben zy zich van hunnen heer, den graaf Hugo van Bregentz, vrygekocht, en zyn op het eilandt overgegaan, alwaar zy van tydt tot tydt de ſtadt Lindau gebouwt hebben. Doch indien het waar is, 't geen Cruſius voorgeeft, dat Johannes, een graaf van Lindau, in den jare 936 onder Henrik den Vogelaar tegen de Wandalen ſtreedt; zo volgt, dat Lindau reets van te voren moet geweeſt zyn, en den graven van Bregentz toebehoort hebben, van welke de Lindauers zich naderhandt vrykochten. De tydt is onzeker, wanneer Lindau tot eene Ryksſtadt geworden is. Eenigen menen, dat zy van den tydt af, dat de Aeſchachers zich van de graven van Bregentz vrykochten, onmiddelyk aan het Ryk is onderworpen geweeſt, dewyl het niet waarſchynlyk is, dat de vrygekochte Aeſchachers vrywillig het juk van de abdiſſe of iemandt anders weder op zich genomen zouden hebben. Eenigen willen, dat de ſtadt eerſt aan het klooſter toebehoorde, daar na aan de hertogen van Zwaben, en dat zy eindelyk van de zelve aan het Ryk gekomen is. Doch het is zeer waarſchynlyk, dat de ſtadt noch aan de abdiſſe, noch aan de hertogen van Zwaben ooit is onderworpen geweeſt. Zo veel blykt ondertuſſchen uit het privilegie van keizer Rudolph den I, van den jare 1275, dat die ſtadt toen, en reets een geruimen tydt van te voren, eene vrye Ryksſtadt is geweeſt, en door de keizers met vele privilegiën begiftigt, welke door Budeus in zyn Woordenboek worden bygebragt. In den jare 1264 is de ſtadt byna ganſch verbrand. Het zelve ongeluk viel haar te beurt in den jare 1347, en in den jare 1720 verbrandden omtrent 30 burger-huizen, benevens het voortreffelyke tuighuis. Hertog Herman van Zwaben zou ook in den jare 948 Lindau en het ſlot Bregentz verbrand hebben. Doch of zulks van het klooſter of van de ſtadt te verſtaan zy, welk toen, gelyk eenigen vaſtſtellen, ganſch niet in wezen was, dan of zulks in 't geheel onwaar zy, is onzeker. Maar het is gewis, dat in den jare 1396 een grote oproer in de ſtadt is geweeſt, die vele burgeren het leven koſtte. De gelegenheit daar toe gaf een patricius, Henrik Rheheld genoemt, wiens zoon tegen de Straasburgers mede te velde trok, 't welk door eene wet verboden was, op ſtraffe van 5 jaren uit de ſtadt te moeten blyven. Wanneer nu de vader burgermeeſter wierdt, liet hy zynen zoon voor den tydt in de ſtadt, welke vele buitenſporigheden bedreef, en een burgers zoon vermoordde, waar op hy vluchten moeſt. De vader nam niettemin zyn belang aan, en bragt een groten aanhang van zamengezworene burgers op zyne zyde, met welke de jonge Rheheld, die ondertuſſchen wedergekomen was, alle moedwil begon te plegen. Waarom de ſtadt genoodzaakt was hare bondgenoten te hulp te roepen, met welker byſtandt zy den oproer dempte, en de ſtichters des zelfs meeſt aan 't leven ſtrafte. Doch dit toeval veroorzaakte gene verandering in de regering, gelyk eenigen ten onrechte geſchreven hebben. Voorts is de ganſche ſtadt in acht gildens en de ſtads-of burger-edelen verdeeld, van welke laatſten zich een goed getal van de XIII eeuwe af in deze ſtadt bevonden, en het ſtads-of burger edelen geſelſchap onder malkanderen oprechtten. Eindelyk is omtrent deze ſtadt aan te merken, dat in den jare 1496 alhier een Ryksdag gehouden, en op den zelven de kamergerechts-ordening vervaardigt wierdt. In den jare 1647 hebben de Zweden deze plaats omtrent negen weken te vergeeſch belegert. Gelyk dan ook in den oorlog wegens de Spaanſche erfvolging de Franſchen te vergeeſch het oog daar op gehad hebben. *Knipſchild de jure civ. l. III. toto capite 31. Pfeffinger ad Vitriar. l. I. t. 15.*

LINDAU, LINDOW, eertyds een graafſchap in het vorſtendom van Anhalt, dat hedendaagſch maar een ampt genoemt wordt. De graven van dezen naam, die te gelyk het graafſchap Rupin bezaten, verpandden het in den beginne aan het huis van Anhalt, doch traden het in den jare 1457 aan het zelve volkomen af voor 1700 mark zilver, met voorbehouding van den wederkoop, van den tytel, en van eenige weinige leengoederen. Dewyl nu de laatſte graaf van Rupin en Lindau, Wichman, in den jare 1524 zonder erfgenamen ſtierf, en Rupin aan het huis van Brandenburg verviel, wilde de toenmalige keurvorſt, Joachim de I, ook Lindau voor de gemelde ſomme weder inloſſen, en geraakte daar over met het huis van Anhalt in groot verſchil. Doch na dat de keurvorſt Johannes Georgius met Elizabeth, de dochter van Joachimus Erneſtus, vorſt van Anhalt, in den jare 1577 getrouwt was, verklaarde hy het betwiſte graafſchap tot een erffelyk mannenleen, belenende zynen ſchoonvader daar mede, en ontſloeg hem te gelyk van alle ridderlyke leendienſten. *Becm. Anhalt. chron. P. III. p.* 338.

LINDEBERG, (Petrus) wierdt geboren in den jare 1562, en ſtierf in den jare 1596. Hy ſchreef vier boeken van de aanmerkenswaardige zaken in Europa, voorgevallen ſedert den jare 1586 tot den jare 1591. Hy heeft nog een boek gemaakt over de dromen; men heeft ook zyne ἡδύσματα en zyne *Poëmata Juvenilia. Konig Biblioth.*

LINDEBERTUS, of LUDIBERTUS, aartsbiſſchop van Ments, wierdt verkoren in den jare 863. Wanneer in zynen tydt de koning Lotharius van Auſtraſië de jonge zyne gemalinne Teuteberga verſtiet, en eene byzit nam, aan welker zyde de beide aartsbiſſchoppen van Trier en Keulen zich hielden, nam Lindebertus het belang aan van de verſtote gemalinne, en bereikte door de hulp van den paus zyn oogmerk. In den jare 872 woonde hy een veldtocht in Bohemen by tegen de Sclaven. In het volgende jaar verloſte hy Karel den Dikken, den jongſten zoon van den koning Lodewyk, van de ligchamelyke bezitting des duivels; welken Karel hy ook, na dat de zelve als Roomſch keizer in den jare 887 afgezet wierdt, in zyne behoeftigheit veel goeds deedt. In den jare 888 wierdt te Ments andermaal een concilie gehouden, en Lindebertus ſtierf in het volgende jaar, na dat hy van te voren van zyne eige middelen den dom van S. Maurits te Ments geſticht hadt. *Bruſch. de Epiſc. Mog. Bucel. Germ. S. P. J. Leben der Churf. zu Mayntz.*

LINDEKERK, een dorp van den Ryderwaardt, wierdt in den jare 1331 bedykt, en naar zekeren *van der Linden*, den ſtichter der kerke van dit dorp, *Lindekerk* genoemt. Uit dezen Van der Linden is voortgeſproten de beroemde *Wilhelmus Lindanus*, van Dordrecht, van welken hier voor is geſproken. Dit dorp, gelegen aan den Devel, wordt daarom ook *Develskerk* genaamt. *Oudenhov. Beſchryv. van Zuid Holl. Zuid-Hollandſche Oudheden.*

LINDEN, LEDEN, twee heerlykheden en dorpen aan de linker zyde van den Rhyn, tegen over de Utrechtſche ſtadt Rhenen, in het Gelderſche gelegen. De zelve behoren tegenwoordig aan de Saxen-Saalfeldſche linie, waar aan zy gekomen zyn door het huwelyk van Charlotta Johanna, dochter van Joſias, graaf van Waldek, met Johannes Erneſtus van Saxen-Saalfeld, welk huwelyk in den jare 1690 te Maaſtricht voltrokken wierdt; waar na deze princeſſe in den jare 1699 ſtierf, eenige kinderen nalatende.

LINDEN, (Johannes Antonius van der) een vermaard geneesmeeſter in Hollandt, was geboren te Enkhuizen in den jare 1609. Na dat hy te Leiden en te Franeker geſtudeert hadt, en op de laatſtgemelde plaats Doctor gemaakt was, begaf hy zich by zynen vader naar Amſterdam, om benevens den zelven de geneeskunſt te oeffenen. In den jare 1639 wierdt hy hoogleeraar in de medicynen te Franeker, en bragt zo wel den medicyn-hof, als de bibliotheek, over welke hy geſtelt was, in goeden ſtaat. In den jare 1649 beriep hem de univerſiteit van

Utrecht tot hoogleeraar, welke beroeping hy affloeg; doch hy nam twee jaren daar na de hoogleeraarsplaats in de de medicynen te Leiden aan, welke hy ook bekleedde tot zyne doodt toe, die volgde in den jare 1664. Zyne schriften zyn: *Universæ Medicinæ compendium*, 10 *disputat. propositum*; *De scriptis medicis l.* II; *Manuductio ad medicinam*; *Selecta medica cum exercitationibus*; *Medulla medicinæ part. IV*; *Cardani de utilitate ex adversis capienda l.* IV, *serio emendati*; *Medicina physiologica*; *De hemicrania menstrua historia & consilium*; *Meletemata medicinæ Hippocratica*; *Hippocrates de circuitu sanguinis*; *Oratio funebris Vorstiana*; *Disputationes de Melancholia*; *De febris essentia*, enz. *Coccejus in Orat. funebr. Freher. in Theat. p.* 1395 *seq. Merklin. in Lind. renov. Bayle Dict, Crit.*

LINDENBROG, een adelyk geslacht in neder-Saxen, het welk zynen oorspronk genomen heeft uit het huis van Holtorf in Stedingerlandt, en door HENRIK, zone van *Reinerus*, eerst omtrent den jare 1301 bekend geworden is. Des zelfs nakomelingschap heeft zich wegens de menigvuldige krygsonlusten zo wel in als omtrent Lubek en Hamburg nedergeslagen, en zich in drie liniën verdeelt. De eerste was genoemt *van Wittmar*, en is uitgestorven. Van de twede, die *Lindenbrog* genoemt wierdt, heeft ERPOLDUS, kanunnik te Hamburg, door zyne geleerdheit een groten roem verworven. Zyne schriften zyn: *Scriptores rerum German. Septentr.*; *Chronicon Caroli M.*; *Historia Archiep. Bremens.* en *Privileg. Archi-ecclef. Hamburg.* Hy stierf in den jare 1616, en liet de volgende zonen na: 1) JOACHIM, kanunnik te Hamburg; 2) HENRIK, die het werk van Censorinus *de die natali* met aantekeningen heeft laten drukken; 3) FREDERIK, welke stierf omtrent den jare 1638. Hy heeft verbeteringen, aantekeningen en aanmerkingen gemaakt over Ammianus Marcellinus, en hy heeft daar in verscheide lezingen byeen verzamelt. Het zelve werk wierdt vermeerdert en veel naauwkeuriger herdrukt in den jare 1681. Hy heeft nog aanmerkingen gemaakt over de blyspelen van Terentius, over het aanhangsel van Virgilius, en de overgebleve stukken der oude dichters; over de oude wetten der Burgundiërs, der Allemannen, en der Visi-Gotthen, en over de formulieren van Marculphus. Men heeft ook van hem een Glossarium over de wetten van Karel den Groten en van Lodewyk den Goedertieren. De derde linie van Lindenbrog, welke alleen nog bloeit, en rondom Lubek schone goederen bezit, voert den bynaam van *Dorne*, of *Dornum*. Van deze heeft zich HIERONYMUS door zyne reizen in het Beloofde Landt, Egypten, Griekenlandt, enz. bekend gemaakt, en is in den jare 1671 als keur-Brandenburgsche regerings-kamer-en consistoriaal-Raadt te Halberstadt gestorven. *Mushard Theatr. nob. Brem. Morhof Polyhist. P.* III. *l.* VI. *Baillet Jugem. des Sav. sur les Critiques Gramm.*

LINDENFELS, of LINDERFELS, eene stadt, nevens een slot en ampt, in 't Odenwalde, tusschen Heidelberg en Utzberg gelegen. De paltsgraven aan den Rhyn hebben de zelve in den jare 1277 van de markgraven van Baden voor 5030 mark zilver gekocht.

LINDERHAUZEN, (JOHANNES) een rechtsgeleerde, geboren in den jare 1571, leeraarde de rechten te Leiden. Hy heeft geschreven: *Disputationes Institutionum Imperialium. Konig Biblioth.*

LINDHOUT, (HENRIK) van Brussel, bloeide in den jare 1508. Men heeft van hem *Speculum Astrologiæ*, en *Introductio in Physicam*, gedrukt in den jare 1597. *Konig Biblioth.*

LINDISFARN, een eilandt op de kusten van Northumberlandt, in Engelandt. De rivier Tyde maakt het tot een eilandt, want wanneer het water laag is, ziet men den oever droog. Het Westelykste gedeelte, dat het smalste is, is vol van konynsholien, en aan de Oostzyde is het gehecht aan eene kleine tong of strook lands. Het Zuidelyke gedeelte is breder. Aldaar is eene fraaie stadt, met een kerk en kasteel. Daar was ook een bisdom, gesticht door Aidan den Schot, benoemt om het Euangelium te prediken aan de inwoners van Northumberlandt. Daar waren elf bisschoppen in dit kleine eilandt. Maar wanneer de Denen alle de zeekusten plunderden, wierdt de bisschoppelyke setel overgebragt naar Durham. Beneden de stadt is eene goede en gemakkelyke haven, met een fort, ten Zuid-Oosten op eene kleine hoogte gelegen. *Cambden Britann.*

LINDO, eene kleine stadt of vlek van het eilandt Rhodes. Het was eertyds eene der drie voornaamste plaatsen van het eilandt. Strabo zegt in zyn IV boek, dat zy gelegen was op een berg, ten Zuiden van de stadt Rhodes, naar den kant van Alexandrië. Hy merkt aan, dat 'er een schone tempel was van de Lindiaansche Minerva. *Maty Dict.*

LINDOSO, of LANHOSO, eene stadt in de Portugeesche provincie Entre Minho e Douro, naby Braga. Zy heeft tot hare versterking niet alleen een slot met een sterken muur, daar zeer bezwaarlyk by te komen is, maar ook by dit slot een fort met vyf bolwerken. *Colmenar delic. du Portugal p.* 707, 708.

LINDRE (DE VYVER OF BOEZEM VAN) is in Lotharingen, twee mylen van Marsal, ten Oosten. Zy heeft vier mylen in haren omtrek, en is de oorspronk van de rivier Scilli. *Maty Dict.*

LINDSEY is een gedeelte van het graafschap van Lincoln, in Engelandt; want dit graafschap wordt verdeelt in Lindsey, Kesteven, en Hollandt. Lindsey, dat ten Noorden is, is het grootste van allen. Men gelooft, dat het zynen naam genomen heeft van *Lindissi*, dat de oude naam is van het graafschap Lincoln, volgens het getuigenis van den eerwaardigen Beda. Het is ganschelyk met water omringt. Het wierdt met den tytel van graafschap vereert in den persoon van Robert Bertue, grave van Lindsey, en grootkamerling van Engelandt. Zyn grootvader was de lord Willougby van Eresby, die graaf van Lindsey gemaakt wierdt door koning Karel den I in den jare 1626. Hy sneuvelde in den slag van Edge-hill den 23 October des jaars 1642. *Engelsch Dict.*

LINDWOOD, (WILHEM VAN) een vermaard Engelsch Rechtsgeleerde in de universiteit te Oxford, bloeide onder de regering van Henrik den V, koning van Engelandt, en wierdt door dezen prins voor ambassadeur naar Spanje en Portugal in den jare 1422 gezonden. Na de doodt van dezen prins, die in Vrankryk stierf in het kasteel van Vincennes, verliet hy het hof en week in Engelandt, alwaar hy bisschop van S. David gemaakt wierdt in den jare 1434, en stierf in den jare 1446. Hy heeft eene verzameling gemaakt van de constitutiën der aartsbisschoppen van Kantelberg, sedert Stephanus van Langton, tot op Henrik Chicheley, verdeelt in V boeken, te Parys gedrukt in den jare 1505, te Londen in den jare 1557, en te Oxfort in de jaren 1579 en 1663. *Du Pin Biblioth. des Aut. Eccl. XV siecle.*

LINEUS, (THOMAS) rechtsgeleerde, deedt eene redenvoering in den jare 1531 tot lof van den oorlog. Hy gaf ook in den jare 1555 aantekeningen uit over de institutën. *Konig Biblioth.*

LINGAN, eene stadt van China. Zy is in Junnan, aan de grenzen van Tunquin, de derde in rang van hare provincie, en zy heeft een groot rechtsgebiedt, dat negen andere steden in zich begrypt. *Maty Dict.*

LINGELSHEIM, (GEORGIUS MICHAEL) leermeester, en naderhandt Raadsheer van den keurvorst van de Palts, bloeide in het begin van de XVII eeuwe. Hy was geboren te Straasburg. Hy wierdt gehouden voor den schryver van een boek, genoemt: *Idolum Hallense*, waar in Lipsius zeer mishandelt wordt. Men heeft zulks gelooft, om dat hy afdrukken daar van zondt aan zyne vrienden, en hen verzocht hem hun gevoelen daar van te zeggen, met een drift, die weinig eigen is dan aan dezen schryver. Scaliger was van de zelve gedachten, minder om de gezegde reden, dan om dat hy meende in dit werk den geest van Lingelsheim te bespeuren. Maar de waarachtige schryver van het *Idolum Hallense* is Petrus Denaisius, aan wien Melchior Adam het zelve toeschryft, zonder daar omtrent eenigzins te twyffelen. Dit boek wierdt gedrukt in den jare 1605. Lingelsheim onderhieldt briefwisseling met Bongars; en Morhof, door te weinig oplettendheit, heeft misgetast, wanneer hy gezegt heeft, dat hy secretaris was geweest van Bongars, en dat hy de brieven uitgegeven hadt, die zy aan malkander geschreven hadden. Thuanus hadt hem het handschrift van zyne Historie toevertrouwt.

LINGE, (DE) anders genoemt LANGEWATER, ook weleer *de* MALENVLIET, een kleine rivier, die haar begin neemt in de opper-Betuwe, omtrent Heussen, en achter Angeren; zy strekt de gansche Betuwe, en inzonderheit de stadt Gorkom, tot groot geryf en gemak. Zes uuren ver van haren eersten oorspronk bespoelt zy Buren, vervolgens Asperen, Heukelom en Leerdam, en loopt van daar regt uit op Gorkum aan, daar zy zich met de Maas en de Waal, onder den name van de *Merwe*, vereenigt. Deze rivieren eindelyk zich by Kampen met de *Lek* en by Ysselmonde met den *Yssel* vermengende, lopen zamen voorby Rotterdam, daar zy, den naam van de *Maas* alleen voerende, voorts door het Brielsche zeegat in den Noorder Oceaan vallen. Of *Leerdam*, eigentlyk geheten *Lingerdam*, van dit water of stroomtie *de Linge* zynen naam heeft gekregen, kan op het artykel LEERDAM nagezien worden. Burchardus, bisschop van Utrecht, noemt het zelve *Lingia* in een brief van den jare 1108, waar in hy een landgoedt, of streek lands, gelegen tusschen de Lek en de Linge, toewyst aan de proosten (*præpositi*) van S. Marten en S. Bonifacius, en Otto de III, graaf van Gelder, geeft het zelve in een brief van den jare 1256 den naam van *Lingena*. *Guicciardin Beschryv. der Nederl. Pontan. Hist. Gelr. Alting Notit. Germ. Inf. P.* II. *fol.* 114.

LINGEN, een graafschap in Westphalen, dat na de doodt van Wilhem den III, koning van Engelandt, aan den koning van Pruissen gekomen is. De hoofdstadt LINGEN, in 't Latyn *Lingo*, legt aan de rivier Ems, 13 mylen van Bremen, is versterkt, en heeft een fraai slot, met eene vermaarde kweekschole, welke in den jare 1685 aangelegt wierdt. Dit graafschap behoorde voortyds den graven van Tekelenburg, doch keizer Karel de V nam het hen af, om dat de graaf Koenraad zich in den Smalkaldischen oorlog tegen hem zou hebben laten gebruiken, en gaf het in den jare 1545 aan Maximiliaan, grave van Egmondt. De Tekelenburgsche nakomelingen hebben wel uit krachte van de Passausche en Westphaalsche vrede, ja ook van een keizerlyk executions-bevel, verscheide malen de wederinruiming begeert, doch nooit hunnen toeleg bereikt, behalven dat zy het zelve in den jare 1674 drie en twintig dagen lang door den bisschop van Munster inkregen, die hen echter na dien korten tydt daar weder uit dreef, en het aan de gevolmachtigden van den prins van Oranje weder overleverde, van welk geslacht het op de gemelde wyze aan den koning van Pruissen gekomen is. *Scriptores Generales. Guicciardin. descr. Belg. Zeileri Topogr. Burgund. & Westphal. circ. Imhof N. P. l.* IX. *c.* 1. §. 9 *&* 10.

LINGENDES, (CLAUDIUS VAN) een der vermaardste predikers van de XVII eeuwe, wierdt geboren te Moulins in den jare 1591, en wierdt Jesuit te Lion in den jare 1607. Hy leeraarde eenigen tydt de redenkunde en de fraaie letteren; maar dewyl hy eene wonderlyke begaafdheit hadt om te prediken, wierdt hy den meesten tydt van zyn leven daar toe gebruikt: en hy verkreeg zich zo veel achting door zyne predikatiën, dat weinigen hem daar in gelyk waren, en niemandt hem te boven ging. Hy was elf jaren Rector van het collegie van Moulins,

lins, en vervolgens provinciaal van de provincie van Vrankryk. Hy wierdt drie maal afgezonden naar Rome op de algemene vergaderingen van de focieteit; en ftierf te Parys als overfte van het profeffiehuis den 12 April des jaars 1660. Men heeft zyne predikatiën na zyne doodt uitgegeven. Gallois zegt daar omtrent iets aanmerkenswaardigs, fprekende van de predikatiën over alle de Euangeliën van de vaften, door den Jefuit Lingendes gedaan, te Parys in twee ftukken in 8 gedrukt in den jare *1666.* ,, Het is eene verwonderenswaardige zaak, (zegt hy)
,, dat de vader Lingendes, over wiens welfprekendheit ganfch
,, Vrankryk zich verwondert heeft, de uitdrukkingen niet be-
,, ftudeerde, waar van hy zich bediende, en zich daar mede zo
,, weinig bekreunde, dat hy de predikatiën in 't Latyn fchreef,
,, die hy in 't Franfch moeft doen. Maar deze grote man
,, dacht niet dan op de kracht van de redenering, op het ge-
,, weidt der hertstochten, en op de grootfchheit der verbeel-
,, dingen; en hy was van het gevoelen van dien ouden, wel-
,, ke meende, dat eene redenvoering voltooit was, wanneer 'er
,, niet meer dan de woorden te vinden waren. Na de doodt
,, van dezen vader gaf men in 't Latyn verfcheide van zyne
,, predikatiën uit, die men van zyne handt gefchreven vondt;
,, en men ziet daar van twee drukken. Maar deze taal door
,, al de wereldt niet verftaan zynde, wenfchten verfcheide per-
,, fonen, dat men de zelve in het Franfch uitgave. Het fcheen,
,, dat de zaak zo veel te gemakkelyker zou zyn, om dat men
,, zelfs de moeite niet zou hebben om de zelve te vertalen.
,, Want dewyl alle de predikatiën van dezen vader door ver-
,, fcheide perfonen waren uitgefchreven, wanneer hy predikte,
,, zo geloofde men, dat men de zelve maar zou behoeven by-
,, een te verzamelen, zodanig als men ze zou vinden. Onder-
,, tuffchen heeft de verfchillendheit, die tuffchen de verfcheide
,, affchriften van de zelve predikatiën gevonden is, doen blyken,
,, dat de zelve niet zeer getrouw waren. Men heeft daarom
,, goed gevonden deze predikatiën naar het oorfpronkelyk La-
,, tyn te vertalen, zonder echter deze Franfche handfchriften
,, te vergeten, waar van men de uitdrukkingen behouden heeft,
,, zo veel als mogelyk is geweeft. Men heeft 'er ook over-
,, gangen, befchavingen en eenige fieraden bygevoegt, welke
,, niet zyn in den Latynfchen text van den fchryver, maar
,, die in alle de verzamelingen der uitfchryvers gevonden wor-
,, den, en welke de vurigheit van de redenvoering hem zonder
,, voorbedenking in dat oogenblik ingaf: zo dat deze Franfche
,, druk gene enkele vertaling is van den Latynfchen. Maar het
,, verfchil, dat 'er tuffchen deze twee drukken is, beftaat daar in,
,, dat de Latynfche de predikatiën geeft zodanig als de fchry-
,, ver die fchreef; de Franfche geeft die byna zodanig als hy
,, die uitfprak: de eerfte deedt de ontleding der redenvoering
,, zien; de twede vertoont de delen daar van te zamen gevoegt;
,, de eene is nuttiger voor de genen, die predikatiën willen ma-
,, ken; en de andere is bekwamer voor de genen, die de zel-
,, ve maar willen lezen. De Latynfche druk is veel wydlopi-
,, ger dan de Franfche; want men heeft van alle de predikatiën,
,, welke in den Latynfchen druk zyn, alleenlyk de uitvoerigfte
,, ftukken verkoren, en maar zo veel als nodig is om de prediking
,, van eene vaften uit te maken." De vader Ligendes hadt maar twee boeken uitgegeven, het eene in 't Latyn, en het andere in 't Franfch, te weten: *Votivum monumentum, ab urbe Molinenfi Delphino oblatum anno* 1639, *in* 4.; en *Confeils pour la conduite de la vie. Bayle Dict. Crit.*

LINGENDES, (JOHANNES VAN) geboortig van Moulins, en neef van den voorgaanden, was mede een vermaard prediker, en geraakte daar door tot het bisdom van Sarlat, en naderhandt tot het bisdom van Mâcon. Hy deedt de lykreden over Lodewyk den XIII te S.-Denys. De zelve wierdt kort daar na gedrukt. Hy wierdt tot leermeefter gegeven aan den graaf van Moret, natuurlyken zoon van Henrik den IV, in den jare 1616. *Bayle Dict. Crit.*

LINGENDES, (N. VAN) een vermaard dichter, en neef van den voorgaanden, was geboren te Moulins, en een man van grote deugdt. Hy was de eerfte, die Franfche ruftvaarzen (*Stances*) maakte. Men ziet in zyne vaarzen eene verwonderenswaardige gemakkelykheit en aangenaamheit. De abt de Marolles zegt, dat hy met achting fchreef federt de jaren 1607 en 1610, en men vindt van hem een vaars op de geboorte van den hertog van Retelois, en dat andere, dat zo vermaard is, op de ballingfchap van Ovidius, het welk gelezen wordt voor de Herfcheppingen van de vertaling van Nikolaas Renouard. Colletet zegt, dat hy, door het naauwkeurig volgen van Politianus, zich eindelyk in eenige van zyne ftukken befchaafder maakte dan Politianus zelf. *Bayle Dict. Crit.*

LINGEUS, (GODEFRIDUS) een Engelfch Kordelier, heeft gebloeit in de XIII eeuwe. Hy liet eene kronyk na van het begin der wereldt af tot den jare 1290 toe, in het welke hy leefde. Guilielmus Botonerus maakt gewag van hem. *Voffius de hift. Lat. Botonerus in Antiq. Henr. Willot in Athen. Francifc.*

LIGONEN wierden voortyds de volkeren genoemt, welke woonden in het geweft, alwaar tegenwoordig de Franfche ftadt Langres gevonden wordt. Deze naam wordt van gelyken aan zekere Celten gegeven, die zich nedergeflagen hadden in het geweft, alwaar tegenwoordig het gebiedt is van Ferrare en Bologne. *Ptolom. Gregor. Turonenf. Les delic. de l'Ital.* I. *p.* 13, 14.

LINIFRES, in 't Latyn *Linarium*, is eene kleine ftadt, met een tamelyk gebiedt, in het Franfche landfchap Berry, aan de rivier Arnon, tuffchen S. Hilarius en Mareul gelegen. 2 Eene kleine plaats in het Franfche landfchap Maine, aan de rivier Santre, naby Alençon.

L.

LINLITGO, LINLITHQUO, of LITQUO, in 't Latyn *Limnuchus*, doch in de tyden der Romeinen *Lindum* of *Lindun* genoemt, is eene fraaie ftadt in het Weftelyke gedeelte van de Schotfche provincie *Lothian*, tuffchen Edenburg en Dunblain, aan een zeer vifchryk klein meir gelegen. De zelve heeft een fraai koninklyk paleis, eene ftatelyke kerk, een welgebouwd raadhuis, en eene diergaarde, welke niet minder fierlyk dan groot is. Drie vierdedelen van eene Duitfche myl van daar, aan de golf van de Forth, legt het flot Blaknes, dat te gelyk de haven en het tuighuis van de ftadt Linlitgo is; gelyk dan de overheit van de laatftgenoemde plaats aldaar een tolhuis heeft. Het ganfche Weftelyke oordt van Lothian, dat zich van de rivier Avon tot aan de rivieren Almond en Brechwater uitftrekt, en in de lengte 14, doch in de breedte 9 Schotfche mylen in zich begrypt, wordt het Sherifdom van Linlitgo genoemt. In het zelve is een grote overvloedt van fteenkolen, kalk, en wit zout. Ten tyde van koning Jacobus den IV wierden aldaar zilvermynen gevonden. Eertyds waren die van het geflacht der Hamiltons van Peyle erflelyke sherifs van dit geweft. Daar na maakte koning Jacobus de VI den vryheer Alexander Levingfton tot graaf van Linlitgo, die benevens zyne nakomelingen het ampt van bewaarder van het koninklyke paleis en fherif van de ftadt Linlitgo erflelyk verkreeg. *Cambden Britannia with the additions. Beeverell. delic. de l'Ecoffe p.* 1130 *feq.*

LINNARES, eene ftadt in Portugal, welke het huis van Noronna toebehoort, en door koning Johannes den IV tot een hertogdom verheven wierdt. Zie NORONNA. *Imhof v. de Grand. in Spanj.*

LINOSA, een eilandt van de Middelandfche zee, op de kuft van Afrika, naby Maltha, waar onder het zelve behoort.

LINSCHOTEN, of LYNSCHOTEN, een dorp en baljuwfchap, ftaande onder het rechtsgebiedt van Woerden, en gelegen op den Stichtfchen bodem, tuffchen Woerden en Oudewater. Uit eenige brieven, door den Aantekenaar op *de Befchryving van het Utrechtfche Bisdom* (II *Deel, pag.* 341 enz. *edit. in* 8.) bygebragt, blykt, dat Linfchoten zomtyds ook wel *Lange-Linfchoten* genoemt wierdt. De zelve fchryver haalt ook eenige ongedrukte brieven van Hollandfche graven, als Philips den Goeden, Philips den I, koning van Spanje, en andere, aan, in welke de drie buurfchappen, gelegen in het landt van Woerden, als *Hekendorp*, *Linfchoten* en *de Weert*, met de renten, daar toe behorende, aan den burggrave van Montfort te leen gegeven worden. In den brief van Philips ftaat, dat de burggraaf van Montfort, niet dan dochters hebbende, gemelden Philips verzoekt, dat het voorgezegde leen tot een onfterffelyk leen mogt verandert worden, welk verzoek hem Philips in dien brief toeftaat. De kerk van Linfchoten, in de Roomfche tyden eene parochiekerk, ingewyd ter eere van S. Jan den Doper, heeft een fpitfen toren, en wordt thans door een eigen Gereformeerd predikant bedient, ftaande onder de claffis van Utrecht. *Cortgeen Stichtfch Kron. Befchryving van het Utrechtfche Bisdom II Deel.*

LINSCHOTEN, (JAN HUYGEN VAN) geboren te Haarlem, heeft zich beroemd gemaakt door het beftaan van nieuwe en vremde vaarten, benoorden om, naar China en Ooft-Indië. Al van zyne eerfte jeugt af fchepte hy vermaak in het lezen van Reisbefchryvingen, en betoonde grote luft tot de fcheepvaart, inzonderheit om vremde en ver afgelegene landen te gaan bezichtigen. Zyn eerften tocht deedt hy in den jare 1579 naar Spanje en Portugal, en voorts ging hy naar Ooft-Indië, daar hy twaalf jaren heeft toegebragt. Weder te huis gekomen zynde deedt hy in de jaren 1594 en 1595 twee tochten naar het Noorden, om daar een weg naar China te vinden: doch beide aangaande dat oogmerk vruchteloos. Hy zette zich hier op te Enkhuizen, als eene zeeftadt, met zynen aardt overeenkomende, neder, en wierdt 'er met de waardigheit van thefaurier vereert. Hy overleedt aldaar den 8 February des jaars 1611, in den ouderdom van acht en veertig jaren. Hy heeft het geen hy zo in Ooft-Indië, als op zyne reizen naar Nova Zembla heeft waargenomen, zelf befchreven en in het licht gegeven. Zie behalven dit werk *Het Leven en de Daden der doorluchtigfte Zeehelden, door Van den Bofch, II Deel, pag.* 22 *enz. Van den Hoof Befchryv. en Lof. van Enkhuizen pag.* 11.

LINSKI, GLINSKI, (MICHAEL) was uit het vorftelyke Ruffifche bloedt gefproten, en hieldt zich in zyne jeugt eenen tydt lang in Duitfchlandt op, waar door hy gelegenheit vondt, onder het leger van den Saxifchen hertog Albert zyne dapperheit in Vrieslandt te betonen. Hier op keerde hy weder te rug naar Polen, en bragt zich in zulk een aanzien, dat de Poolfche koning Alexander hem tot zyn vertrouwdften ftaatsbedienaar verkoos. Doch by den volgenden koning Sigismundus viel hy in de grootfte ongenade, dewyl hy befchuldigt wierdt naar de Poolfche kroon te ftreven. Dit bragt hem zo verre, dat hy tot den Ruffifchen grootvorft overging, en onderweeg Johannes Saverfinsky, waiwode van Trocky, die hem by Sigismundus valfchelyk aangeklaagt hadt, door eenen Turk liet ombrengen. Hy deedt naderhandt de Polen alle bedenkelyke afbreuk, en nam in den jare 1514 Smolensko en andere plaatfen in. Doch wanneer Bafilius hem het gemelde flot en des zelfs onderhorig gebiedt, volgens affpraak en belofte, niet wilde overgeven, zocht hy zich weder met den koning van Polen te verzoenen, die daar op eenen van zyne Raden aan hem zondt, met laft, dat hy hem met een eedt van de koninklyke genade zou verzekeren. Doch de zelve hadt het ongeluk, dat hy in de handen der Ruffen verviel, waar op men terftondt Glinski in eene ftrenge gevangeniffe zette, waar in hy een geruimen tydt moeft blyven, hoewel de keizer Maximiliaan de I, en de gemalin

van den grootvorst, die eene broeders dochter was van Glinski, ernstelyk voor hem spraken. Na dat hy zich echter wederom van het Roomsche tot het Grieksche gelove gekeert hadt, verkreeg hy zyne vryheit, en na de doodt van Basilius de voogdy over des zelfs onmondige prinssen; doch wanneer hy bestondt de nagelate weduwe wegens haar vry leven te bestraffen, wierdt hy, als een verrader, tot eene eeuwige gevangenis verwezen, waar in hy, eer een jaar ten einde liep, stierf. *L. B. de Herberst. comm. de reb. Moscov. Chytrai Sax. Sarnic. Annal. Pol. l. VII. p.* 1200. *Petreji Moscov. Chron.*

LINSTOK, oudtyds *Olenacum*, een oud vlek der Briganten. Het zelve is gelegen in het graafschap Cumberlandt in Engelandt, naby de Iersche zee, en de puinhopen van den muur, die van ouds Engelandt van Schotlandt afscheidde. *Maty Dict.*

LINTELO, een oud, adelyk, en tegenwoordig vryheerlyk geslacht in Vrieslandt, welkers stamtafel Bucelinus begint met een ongenoemden, welke leefde omtrent den jare 1480, en grootvader was van *Eberhardus van Lintelo*, aan de Esen Marlis, onder wiens achter-kleinzonen de vryheer of baron van Lintelo was, die na het begin van de XVIII eeuwe voorzitter was van den Raadt der algemene Staten van de Vereenigde Nederlanden, en zich in den jare 1711 als buitengewoon afgezant te Berlyn aan het Pruissische hof ophieldt. *Bucelin. stemmat. P. I. p.* 206.

LINTERNE, *Liternum*, was eertyds eene kleine stadt aan de Napolitaansche zeekusten, tusschen Cuma en den uitloop van de Volturna in de Tyrrheensche zee. Scipio Africanus sleet aldaar den laatsten tydt van zyn leven, en liet zich ook aldaar begraven. Op zyn bevel wierden de volgende woorden op zyn graf gestelt: *Ingrata patria, ne quidem ossa mea habes*, dat is, *Ondankbaar vaderlandt, gy zult zelfs myne beenderen niet bewaren.* Dewyl nu in den jare 445 deze plaats door de Wandalen ganschelyk verwoest wierdt, en maar een toren bleef staan, welke het graf van den gemelden Scipio was, waar op men van het voorverhaalde opschrift niets meer kon lezen dan het woordt *patria*, zo noemt men hedendaagsch deze plaats niet anders dan *Torre di Patria. Delic. de l'Ital. VI. p.* 20. Men ziet ook naby dezen toren het meir van Patria, dat de ouden *Literna*, of *Linterna Palus* noemden. *Maty Dict.*

LINTHEIM, een steetdie en slot in de Wetterau, tegenover de Ryksstadt Gelnhauzen, aan de andere zyde van de Nidder gelegen, is reets voor den keizer Rudolph van Habsburg bekend geweest, en toen in de oorlogs onlusten onder het *Interregnum* verwoest; doch naderhandt met keizerlyke bewilliging in den jare 1289 door die van Buches weder opgebouwt, by welke zich nog zeven andere adelyke geslachten voegden, en aldaar een geselschap of genootschap oprechtten, waar van 'er echter niet meer dan drie overig zyn. *Winkelm. beschr. van Hessen p.* 161.

LINTHERUNGE, of LINTHERING, een plaats in het benedenste gedeelte van Drenthe, was eertyds in het graafschap van *Rodolphus* gelegen. Keizer Henrik de III, hebbende *Ulfo* met zyne broederen in den Ryksban gedaan, heeft deze plaats, die zy met meer andere goederen daar bezaten, in den jare 1240 aan Bernulphus, bisschop van Utrecht, geschonken. Pikart is van gevoelen, dat Lintherunge de zelve plaats is met *Lenfring*, een plaats niet verre van Eelden gelegen. *Pikart Kronyk pag.* 172. *Alting Notit. Germ. Inf. P. II. fol.* 114.

LINTON, een marktvlek in de landstreek van Chilford, in het Zuid-Oosten van het graafschap van Cambridge, negen en dertig Engelsche mylen van Londen. *Engelsch Dict.*

LINTS, LINTZ, in 't Latyn *Lincium*, de hoofdstadt van opper-Oostenryk aan den Donau, alwaar eene brug over de zelve legt. Het is eene grote welgebouwde stadt, heeft een schoon en groot slot, waar op een keizerlyke landshoofdman zyn verblyf houdt, eene universiteit, en eene grote voorstadt, ook jaarlyksch twee vermaarde markten omtrent Paaschen en S. Bartholomeus. Alhier is het landhuis, waar in de opper-Oostenryksche standen hunne vergaderingen houden, en de landschaps president, welke altoos een van de oudste graven is, benevens de landschaps directeur, zyne woning heeft. Wanneer de Turksche keizer Solyman in den jare 1529 voor Wenen kwam, vergaderden zich alhier de keizerlyke benden. Ten tyde van Ferdinand den II wierdt deze stadt door de boeren belegert, welke een leger van 40000 mannen te zamen gebragt hadden, en van veel geschut voorzien waren. Doch zy wierden in vele stormen afgeslagen, waar op zy met groot verlies de belegering moesten opbreken. *Zeiler. Topogr. Austr.*

LINTS, LINTZ, eene kleine stadt in het aartssticht Keulen, aan den regter oever des Rhyns, tusschen Bon en Andernach, drie of vier mylen van beide die plaatsen. *Maty Dict.*

LINUM, eene kleine plaats in de middelmark Brandenburg, twee mylen van de stadt Rupin, alwaar de koninklyke Pruissische hofstoet zich dikwils met de jagt plagt te verlustigen.

S. LINUS, geboortig uit Hetrurië, zou een der eerste bisschoppen van Rome geweest zyn, en zyne moeder Claudia geheten hebben, van welke, als mede van Linus zelf, Paulus gewaagt, II *Timoth.* IV, 21, als welke brief door den Apostel van Rome geschreven is. Men is gemeenlyk van gevoelen, dat hy op den Apostel Petrus gevolgt, ja des zelfs vikaris en medehelper nog by zynen leeftydt geweest is, hoewel de opvolging der eerste Roomsche bisschoppen zeer verwart en vele twyffelingen onderworpen is. Pearson meent, dat hy van den jare 55 tot den jare 67 de bisschoplyke waardigheit bezeten heeft. Anderen geloven, dat, na dat de Roomsche kerk door de Apostelen Petrus en Paulus gesticht is, Linus in den jare 63 of 64 van hen tot eersten bisschop aldaar geordent wierdt, en maar een korten tydt dat ampt bekleedde, dewyl hy nog gedurende het leven van den Apostel Petrus, of ten minste kort na de marteldoodt der Apostelen, stierf. Men heeft van hem II boeken *de passione Petri & Pauli*; maar de zelve zyn vol van dwalingen, dat het gemakkelyk te zien is, dat de zelve verdicht zyn; hoewel Sixtus Sinensis, Trithemius en eenige anderen daar van gewag maken. *Irenæus l. IV advers. hæres. Epiphanius hæres.* 27. *Eusebius l. III histor. Augustinus l. II contra Donat. Hieronymus in Lino. Baronius ad an.* 69. *Bellarminus de script. Eccles. & de Roman. Pontif. l. IX. c.* 9. *Pearsonius dissert. de Successión. Roman. Pontif. Dodwellus dissert. de Pontif. Romanor. primæv. success. Fabricius in Cod. apocr. N. T. Cave. &c.*

LINUS, met den toenaam *Crotopiades* wierdt alzo bygenoemt, om dat Apollo, na dat hy den draak Python omgebragt hadt, en by Crotopus, den koning der Argiven, geweken was, hem heimelyk by des zelfs dochter, Psamathe, teelde. Deze zyne moeder, den toorn van haren vader vrezende, verstak hem terstondt in de nabygelege struiken, alwaar hy van de honden gevonden en verscheurt wierdt.

LINUS is de naam, welken twee oude dichters afzonderlyk gevoert hebben, waar van de een, van Chalcis geboortig, een zoon van Urania en Mercurius, of van Apollo en Terpsichore, of, gelyk Pausanias wil, van Urania en Amphimarus, doch de twede, van Thebe geboortig, een zoon van Ismenius geweest zou zyn. Van den eersten geeft men voor, dat Apollo hem ombragt, om dat hy het eerste de snaren in plaatse van de vlasdraden op den cyther invoerde, waarom in Egypten, Griekenlandt, Phenicië en elders een zeker klaagliedt van hem gezongen wierdt. Laërtius betuigt in het begin van zyn werk, dat hy in vaarzen van de voortbrenging der wereldt, van den loop van de zon en van de maan, en van de teling der dieren en planten schreef, hoewel Pausanias doorgaans ontkent, dat deze, of ook de zoon van Ismenius ooit iets schreef. Diodorus Siculus schryft hem nog andere schriften en uitvindingen toe, en zegt, dat hy de Phenicische letteren, welke Cadmus in Griekenlandt gebragt hadt, naar de Grieksche spraakwyze leerde te gebruiken. De zelve verhaalt ook, dat Hercules by hem op den cyther leerde spelen, doch alzo hy niet veel voortgang maakte, hadt Linus Hercules geslagen, het welk deze zo kwalyk nam, dat hy zynen leermeester zou omgebragt hebben, hoewel Pausanias zulks van den jonger Linus, den zoon van Ismenius, verstaat. Eusebius en Stobæus brengen eenige vaarzen van hem by, welke men vindt in *Henrici Stephani poësis philosophica p.* 112. *Fabricius bibl. Græca p.* 95 *seq.*

LINYAO, eene stadt van China. Zy is de zesde van de provincie van Xiensi, en heeft vier andere steden onder haar rechtsgebiedt. Zy is gelegen aan den voet van het gebergte, aan het Westelyke einde van den groten muur van China. *Maty Dict.*

LION, eene stadt van Vrankryk, de hoofdstadt van de provincie van LIONNOIS, of het LIONNEESCHE, aan de zamenvloejing van de Rhône en van de Saône, met den tytel van een aartsbisdom. De historieschryvers stemmen niet overeen ten opzichte van den naam en van den oorspronk van deze stadt. Eenigen schryven het beginsel der zelve toe aan een zekeren koning der Celten, Lugdus genoemt, van wien men wil dat de stadt en de naburige provinciën haren naam ontleent hebben. Want van *Lugdus* en van *Dunum*, dat duin of hoogte betekent, hadt men *Lugdi-Dunum* gemaakt, en naderhandt *Lugdunum*. Plutarchus, Strabo en eenige anderen zeggen, dat Mormo, een Gaulosch prins, door een orakel vermaant wierdt aan den zamenloop van de Rhône en van de Saône eene stadt te bouwen, welke door den tydt zeer aanmerkelyk zou worden, en dat hy, tevens gezien hebbende, die op een naby gelegen berg vlogen, aldaar deze stadt bouwde, welke hy, naar dit geval, en naar de plaats van hare gelegenheit, *Lugdunum*, hoogte der Raven, noemde. Anderen, in groter getal, geven aan Lion Lucius Minucius Plancus tot zynen stichter, en zy leiden den naam van deze stadt af van dien van Lucius *Lucii-Dunum*, of *Luc-Dunum*, de hoogte van Lucius. Maar het is zeker, dat Lion ouder is dan Plancus. Men verzekert zelfs, dat de Druiden aldaar hunne vergaderingen gehouden hadden; en dat de Pheniciërs en de Grieken aldaar gevestigt waren voor dat de Romeinen aldaar hunne volkplantingen bragten. Men gelooft, dat het toen maar den naam van een eilandt hadt, om dat het gebouwt was op den hoek lands, alwaar de twee rivieren zich vereenigen beneden Ainay. Eenige schryvers hebben zich verbeeld, dat de verscheide toevallen, door welke deze stadt drie of vier maal verwoest was, haar een naam van rouw gegeven hadden, en dat zy *Lugdunum* of *Lugudunum* genoemt was, of men hadt willen zeggen, dat het *Lugens Dunum*, den schreienden berg, of *Luctus Dunum*, den berg van rouw, was. Maar inderdaadt deze uitlegging is eer eene toepassing gemaakt op hare verscheide ongevallen dan eene eerste naamsoorspronk; dewyl Seneca, van de verbranding van Lion sprekende, in den zelven tydt, wanneer de zelve voorviel, aan de stadt den naam van *Lugdunum* geeft. En schryvers, welke ouder zyn dan deze brandt, hebben haar den zelven naam gegeven, die op een marmersteen gevonden wordt, welke te Gajeta in Italië is, gegraveert ten tyde van den zelven Plancus. Eenige anderen gevonden hebbende, dat een legioen van Julius Cesar den naam van *Lugda* gehad hadt, hebben zich ingebeeld, dat het zelve in dit landschap gelegert, en zynen naam aan het zelve gelaten zou kunnen hebben. Goropius Becanus, in het boek van zyne Fransche aanmerkingen, gelooft, dat Lion *Lugdunum*, hoogte van het geluk, genoemt is geweest, van *Lug*, dat in de Cimbrische tale fortuin of geluk betekent. Eene oude reisbeschryving

ving van Bourdeaux naar Jeruzalem, door M. M. Sammarthanus bygebragt, noemt Lion *le Mont désiré, den gewenſchten berg*, en verzekert, dat het zelve zyn naam is in de oude Gauloiſche tale. De kerkelyke ſchryvers leiden het woordt *Lugdunum* af van *Lucis Dunum*, lichtenden berg, of berg des lichts, en ſchryven *Lucdunum*. Erik, een monnik van de abdy van S. Germain d'Auxerre, drukt het aldus uit, in het IV boek van het leven van S. Germanus:

In Lugdunenſes æquis proceſſibus arces
Venit Arar Rhodano ſeſe ſub mœnibus addens.
Lucduno celebrant Gallorum famine nomen
Impoſitum quondam, quod ſit Mons Lucidus *idem*.

Deze vaarzen doen zien, dat dit ten tyde van Erik, die in den jare 880 leefde, in het gemeen voor den oorſpronk van den naam dezer ſtadt gehouden wierdt. Deze naamsoorſpronk ſchynt niet ongegrond, om dat de gelegenheit van Lion den zelven begunſtigt, en dat hy beveſtigt worde door het gezag van Seneca, die het zelve zo wel beſchreven heeft in zyne vaarzen van de uitvaart van den keizer Claudius, alwaar hy een godt, tegen dezen Lionneeſchen prins ſprekende, invoert. De vader Menetrier, ſchryver van eene hiſtoriſche lofbeſchryving van de ſtadt Lion, voegt twee of drie ſcherpzinnige giſſingen by den eerſten naamsoorſpronk van deze ſtadt, welke zyn vaderlandt was. Hy gelooft, dat zy door de Grieken *Λογ8 Δ8νον, den berg der redenering*, genoemt zou kunnen zyn, ter oorzake van den vermaarden altaar, alwaar de redenaars twiſten om den prys der welſprekendheit; of *Luci Dunum*, den heuvel van het gewyde boſch, alwaar de ouden hunne offerhanden deden. Maar wat 'er ook zyn ſlag van deze namen van Lion, men moet bekennen, dat zyne aangename gelegenheit, zyne zachte lucht, zyne prachtige plaatſen, zyne heerlyke gewyde en ongewyde gebouwen, en zyne heuſche en beleefde inwoners, welke zaken zyn, die de ſchoonheit van eene ſtadt uitmaken, ons het zelve moeten doen aanmerken als eene der ſchoonſte ſteden van Vrankryk. In verſcheide oude opſchriften wordt zy genoemt *colonia, Claudia copia*, de volkplanting van Claudius, en de overvloedt der Gaulen. Zy wordt de volkplanting van Claudius genoemt, om dat deze keizer aldaar geboren was, en dat hy deze volkplanting met die der Viennoizen vermengt hadt. Men geeft haar den naam van *overvloedt*, om dat zy gelyk de korenſchuur was van alle de Gaulen, gelegen in het midden van Breſſe, Burgundië, het Dauphiné, Auvergne, Velay, en het Vivarais, waar van zy de granen, de wynen, het vee en allerlei inkomſten ontfangt, door middel van de twee rivieren, die haar beſproeien. Herodianus noemt haar eene *grote* en *gelukkige ſtadt*. Ptolomeus geeft haar den naam van eene *doorluchtige hoofdſtadt*, om dat zy het hoofdt was van een gedeelte der Gaulen. Sidonius Apollinaris noemt haar *Rhodanuſia*, als zynde de ſchoonſte ſtadt, welke aan de Rhône gelegen is. Julius Ceſar Scaliger noemt haar in een puntdicht eene nieuwe wereldt in de oude, en eene oude in de nieuwe. De Romeinen, meeſter zynde van Lion, maakten van het zelve het middelpunt van al hunnen handel in de Gaulen. Daar waren opzienders van de vrachten en van de koopmanſchappen, welke men langs de rivieren derwaarts voerde. De markten waren aldaar vry, en de laken-en linnen-weveryen zo wel geſchikt, dat deze ſtadt daar door vermaard wierdt onder alle vremde volkeren. De grootſte mannen van Rome rekenden het zich tot eere, mede te werken tot hare grootheit; of zich eenigen tydt aldaar op te houden. Plancus geleidde aldaar de eerſte volkplanting; Auguſtus bleef aldaar drie jaren, en hadt 'er naderhandt eenen tempel, die aan hem toegewyd was, waar van de prieſters *Sodales Auguſtales* genoemt wierden. Cajus Caligula ſtelde aldaar allerlei ſpelen in, als by Suetonius blykt. De ſtadt Lion ten tyde van Nero in den jare 59 door het vuur van den hemel verbrand zynde, deedt deze prins de zelve herbouwen. Seneca ſpreekt van dezen brandt in eenen van zyne brieven aan Lucilius, ter oorzake van het verdriet, dat Liberalis, die een Lionnees was, daar over betuigt hadt. Tacitus maakt gewag van de milddadigheit van Nero, en ſpreekt 'er aldus van in zyne Jaarboeken: *De keizer deedt een geſchenk van honderd duizend kronen aan de ſtadt Lion, door eenen brandt verteert. Zy heeft ons de zelve gunſt bewezen gedurende onze burgerlyke oorlogen.* De keizer Claudius wierdt aldaar geboren in het 744 jaar van Rome, op den zelven dag, wanneer men Auguſtus den altaar wydde, waar van geſproken is. Caracalla en Geta wierden aldaar mede geboren. Het zal genoeg zyn te zeggen, dat deze ſtadt de geboorteplaats is geweeſt en het verblyf van verſcheide grote mannen, vermaard door hunne edelheit, of door hunne geleerdheit, of door hunnen moedt. Zy is ondertuſſchen zeer dikwils aan grote rampen bloot geſtelt geweeſt. Behalven den brandt, waar van geſproken is, deedt Severus haar plunderen, en verbrandde haar ten dele in den jare 198, om zich te wreken van de Lionnezen, die eene toevlucht verleent hadden aan zynen vyandt Albinus. Hy vervolgde aldaar de Chriſtenen, ſedert den jare 202, met zo veel wreedheit, dat de rivieren aldaar met hun bloedt geverwt, en de markten met hunne dode lyken vervuld waren. De tyran Magnentius doodde aldaar zich zelf, de komſt van Conſtantius vernomen hebbende; en Gratianus wierdt in den jare 383 aldaar gedood door Andragathus. Deze ongeregeldheden en verſcheide andere oorlogen veroorzaakten grote rampen aan deze ſtadt; maar Majorianus, keizer van het Ooſten, was de herſtelder van de zelve, op de bede van Sidonius Apollinaris. Zy was bloot geſteld voor de invallen en ſtroperyen der Duitſchers en Gotthen, en eindelyk van de Saracenen in de VIII eeuwe; om niets te zeggen van de ongeregeldheden, welke de binnenlandſche oorlogen aldaar veroorzaakten in de XVI eeuwe. De Romeinen waren het eerſte meeſter van Lion, en behielden het zelve tot den tydt van Honorius; wanneer Stilico, door middel van de Burgundiërs de Gotthen overwonnen hebbende, deze ſtadt tot eene beloning gaf aan de eerſten, die haar tot de hoofdſtadt van hun koninkryk maakten. Naderhandt is deze ſtadt onderworpen aan de Franſchen, omtrent den jare 532, wanneer Clodomirus den koning Sigismund van Burgundië deedt ſterven, en wanneer Childebert en Clotarius Gondomarus, den broeder van den zelven Sigismund, onttroonden. De Franſchen gaven Lion omtrent den jare 955 aan Konraad den I, koning van het Transjuraanſche Burgundië, welke trouwde met Mahauda, dochter van Lodewyk den IV, gezegt *Utramarinus*. Maar na de doodt van Rudolph den III, het koninkryk van Burgundië ongemeen verdeeld zynde, twiſtten de aartsbiſſchoppen van Lion en de graven van Foreſts een langen tydt, om vaſt te ſtellen, van wien deze ſtadt zou afhangen. Na verſcheide voorvallen bezaten de laatſten de zelve tot in den jare 1173, wanneer zy door Guido den II en Guido den III, vader en zoon, afgeſtaan wierdt aan den aartsbiſſchop Guicardus en aan het kapittel. De ſtadt wierdt vervolgens geſchud door verſcheide onluſten, ontſtaan tuſſchen de inwoners en de bedienaars van de juſtitie, en den aartsbiſſchop en de kerke, tot dat koning Philips de Schone van den aartsbiſſchop Petrus van Savoje het tydelyke van Lion verkreeg, gelyk hy de rechten van de ſouvereiniteit aldaar reets hadde. In dezen tydt begon ook het conſulaat. De koning Philips de III, gezegt de Stoute, den inwoners gunſtig, waar van hy het belang aannam tegen den aartsbiſſchop, hadt hen middel gegeven om zich byeen te vergaderen. Philips de Schone ſtondt hen toe, onder zyn gezag, jaarlykſch twaalf Raadsheren te verkiezen, om zorg te dragen omtrent hunne zaken; het welk in gebruik bleef tot in den jare 1595, wanneer koning Henrik de IV, door Lion trekkende, aan een provooſt der koopluiden, en aan vier ſchepenen het conſulaat bepaalde, waar aan Karel de VIII in den jare 1495 het voorrecht van adeldom toegeſtaan hadt, beveſtigt door de andere koningen, zyne navolgers. De ſtadt Lion, welke vermaard is door hare rykdommen, door haren koophandel, en door hare manufacturen, is verdeeld in 37 wyken, die men penogages noemt; zy heeft zeven poorten, ſchone markten, prachtige gebouwen, en vooral het ſtadhuis, dat voor een meeſterſtuk gehouden wordt. Ieder wyk heeft haren kapitein en hare andere officieren; en daar is ook een kapitein van de arquebuſiers der ſtadt met zynen luitenant en vaandrig. Eene S. Rhemi, die in den jare 1544 door den koning gezonden wierdt om de ſtadt te verſterken, de zelve hebbende doen meten, bevondt dat zy 6129 roeden hadt in haren omtrek. Naderhandt is de ſtadt vergroot. Men ziet 'er nog de overblyfſels van de oude werken der Romeinen, en boven al van een amphitheater, van waterleidingen, en van openbare baden. De boekhandel begon aldaar van die tyden af; en de boekdrukkery was naauwlyks uitgevonden, of de zelve was ook te Lion, daar zy zo aanmerkenswaardig wierdt, als in eenige ſtadt der wereldt. Suetonius, van de ſpelen ſprekende, welke de keizer Caligula te Lion inſtelde, maakt gewag van de vermaarde akademie van de welſprekendheit, welke aldaar was, en die men het Athenæum noemde, op de plaats, alwaar tegenwoordig de abdy van Ainay is. Deze ſchryver ſpreekt 'er aldus van: *Onder anderen ſtelde hy aldaar pryzen voor de Griekſche en Latynſche welſprekendheit, bevelende, dat de overwonnelingen pryzen zouden geven aan de overwinnaars, en dat zy genoodzaakt zouden zyn tot hunnen lof te ſchryven. En de genen, die niets gedaan zouden hebben, dat goed was, veroordeelde hy om het gene zy opgeſteld hadden uit te wiſſchen met hunne tong, als met eene ſpons, zo zy niet liever gegeeſſeld wilden zyn, of in de rivier gedompeld.* Juvenalis zinſpeelt op deze gewoonte in zyn eerſte hekeldicht:

Palleat, ut nudis preſſit qui calcibus anguem;
Aut Lugdunenſem Rhetor dicturus ad aram.

De ſtadt Lion heeft nog een preſidialen ſetel, een munthof, een tolgerecht, een bank der threſoriers van Vrankryk, en een gerechtshof van den koophandel, dat gehecht is aan het conſulaat, onder den tytel van conſervatie van Lion. *Strabo l.* IV. *Plinius l.* IV. *Ptolomeus. Merula. Cluver. &c. in Geogr. Sueton. in Calig. c.* 20. *Cæſar in Comment. Dio l.* XLVI *&* LIV. *Tacitus l.* XVI. *Annal. Ammian. Marcellin. l.* LVI. *Florus l.* III. *Seneca ep.* 91. *Euſebius l.* IV *&* V. *hiſt. Clitophon. Plutarchus. Polybius. &c. Sidonius Apollinaris l.* I. *ep. &c. Gregor. Turonenſ. l.* I. *& ſeq. Champier. de Hier. Eccl. Lugd. Guill. Paradin Memoire de l'Hiſt. de Lion. le P. Jean de S. Aubin Hiſt. de Lion. le P. Menetrier elog. Hiſt. de Lion. de Marca de Prim. Lugd. Raynaud de Lugd. diſſert. Jac. Swert. Chron. hiſt. Præſul. Lugd. La Mure hiſt. Eccl. du Dioceſe de Lion. Du Cheſne Antiq. des villes de France. Budeus l.* II. *Sincerus Itin. Gall. Miræus Geogr. Eccl. Sammarth. Gall. Chriſt. T.* I. *p.* 286 *& ſeq. Robert. Gall. Chriſt. Peutinger. in Itiner. Pith. deſcr. Flum. Galliæ. De Bonne Caſe Tabl. des Prov. de France. Spon Rech. des ant. de Lion. Du Puy Droits du Roi, &c.*

Kerk van Lion.

S. Photinus en S. Ireneus, navolgers van de leerlingen der Apoſtelen, leiden de gronden der kerke van Lion, en zy wierdt beſproeid met het bloedt van meer dan twintig duizend martelaars. De aartsbiſſchop is primaat der Gaulen. Men weet niet juiſt den tydt, wanneer dit prelaatſchap begonnen heeft dit primaatſchap te genieten; maar men weet, dat de paus Gregorius de VII het zelve

zelve bevestigde aan den aartsbisschop Gebuinus in den jare 1079; dat Urbanus de II naderhandt, op het concilie van Clermont, in den jare 1095 gehouden, daar van een bevestigend dekreet gaf; en dat Pascalis de II, Calixtus de II, Celestinus de II, Adrianus de IV, Alexander de III, Martinus de V, en Nicolaas de V dit dekreet goedgekeurd hebben. Dit primaatschap strekte zich toen uit over Lion, Rouaan, Tours en Sens, en na dat Parys van dit laatste aartsbisdom is gescheiden geweest, om van het zelve een afzonderlyk te maken, is het onder dit primaatschap gebleven, waar van het afhing. De geestelyken van de R. kerke zeggen, dat het hoofdkapittel de Hemelsche Hierarchie verbeeldt, en die van de eerste kerke, door het getal van zyne kerken, waar in het den Godlyken dienst doedt, van zyne waardigheden, en van zyne bedienaars. Men geeft voor, dat de stichters van de kerke van Lion zulks inzonderheit aangemerkt hebben. Want gelyk in den hemel de engelen en de gelukzalige geesten in Godt de drieëenheit der personen in de eenheit van een eenig wezen aanbidden; alzo vereenigt men in het kapittel van Lion drie kerken, welke zyn die van S. Jan, van S. Stephanus, en van het H. Kruis, onder een zelve klok, op dat op het geluidt van de zelve klok de Goddelyke dienst begon en eindigde in deze drie kerken; het welk noch tegenwoordig in gebruik is. Behalven dat is het zelve hoofdkapittel verdeeld in drie ligchamen, een ieder ligchaam in drie ordens. De waardigheden zyn ten getale van negen, om de negen choren der engelen te verbeelden. De drie ordens maken te zamen het getal van 32 personen uit, om, volgens het gevoelen van zommigen, de jaren van het menschelyke leven van Jesus Christus op aarde te verbeelden. De officieren zyn de vier prioren, verbeeldende de vier Euangelisten; zeven ridders, ter gedachtenisse van de zeven diakenen van de eerste kerke, en een achtsten, welke de theologaal is. Men zegt, dat 'er eertyds twaalf perpetuelen waren, om de twaalf Apostelen te betekenen; maar tegenwoordig zyn 'er twintig, waar van de eerste de onder-choormeester is, en de andere scholarch. De gewone priesters (*habituez*) zyn omtrent 72, om de 72 discipelen des Heilands te verbeelden, met een groot getal van klerken en choorjongens. Voorts is de adeldom altoos onscheidbaar geweest van het priesterschap in deze kerke, die het kweekschool is geweest van de pauzen, van de kardinalen, en van de bisschoppen, die men daar uit genomen heeft om andere kerken te regeren. Men merkt ook aan, dat alle de prelaten doorluchtig geweest zyn, en dat 'er onder 132, die dezen setel bekleed hebben, meer dan dertig voor Heiligen erkend zyn; vyf hebben rang onder de kerkvaders, om hunne geleerde werken; en verscheiden van hen hebben voorgezeten op concilien, of de zelve bygewoont. Vyftien van de zelve zyn prinssen geweest, en de meesten der anderen genomen uit grote en machtige geslachten, een paus, negen kardinalen, meer dan vyftien Apostolische legaten, ministers van staat, groot-aalmoezeniers van Vrankryk, luitenanten des konings, ambassadeurs, enz. Men moet niet vergeten, dat de Masso, Chopin, Swert, de Rupis, Spondanus en eenige anderen zeggen, dat het kapittel van Lion in de XIII eeuwe bestondt uit 74 kanunniken, waar van een de zoon was van eenen keizer, negen koningszonen, veertien zonen van hertogen, dertig zonen van graven, en twintig baronnen. Dit doorluchtige gezelschap heeft daarom tot een voorbeeldt gedient aan verscheide kerken, en bovenal aan die van Luik en van Breslau. De bloem van den adeldom van Europa heeft zich in dit kapittel begeven, waar in verscheide prinssen getracht hebben kanunniken van eere te zyn, en waar in nog tegenwoordig de koningen van Vrankryk die plaats van eere bekleden. De pauzen Gregorius de VII, Innocentius de IV, enz. en S. Bernardus hebben den lof van deze kerke beschreven. De zelve bestaat uit het hoofd-kapittel, vier collegialen, vyftien parochiën, drie abdyen, vier prioryen, vier huizen van kerkelyken, een en veertig kloosters, tien congregatien van leken, en vyf gemeenschappen van penitenten, die, met toestemming van den aartsbisschop, Godsdienstige vergaderingen houden. De hoofdkerk heeft den tytel van S. Jan den Doper. Het is een groot Gotthisch gebouw met vier torens, waar van de eene tot een karspelkerk dient, met het choor van marmer. De aartsbisschop van Lion heeft tot onderhorigen de bisschoppen van Autun, van Langres, van Chalons, en van Macon. *Swert in Chron. Episc. Lugd. De Rubis hist. de Lion. Gregor.* VII. *l.* VI. *ep.* 36. *Bernard. ep.* 174. *ad Canon. Lugd. de Marca de Prim. Lugd. Cromer. l.* VI. *Hist. Polon. S. Aubin hist. Eccl. le Menetrier elog. hist. de Lion. Spond. A. C.* 1245. *n.* 11. *enz.*

Eerste algemeen concilie van Lion.

Dit eerste algemeen concilie van Lion, dat het XIII algemene is, wierdt vergadert door paus Innocentius den IV in den jare 1245, en niet in den jare 1244, gelyk Platina, Blondus, Nauclerus, Crantz, en eenige anderen zeggen, of in den jare 1246, naar 't gevoelen van Trithemius en anderen. De keizer Frederik de II was in oorlog met den paus, die genoodzaakt was in Vrankryk te wyken, en dit concilie te houden, waar op hy zelf voorzat. Men zag aldaar 140 prelaten, Balduinus, keizer van het Oosten, en een groot getal van andere doorluchtige personen. Men zegt, dat Innocentius aldaar met veel welsprekendheit eene redenvoering deedt tot openinge van het concilie, dat hy tot den text van zyne rede nam deze woorden van Jeremias: *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus*; en dat hy by de vyf wonden van den Zaligmaker vergeleek vyfderlei redenen van droefheit, welke hy hadt met de kerk, en die hem veroorzaakt waren door de overstromingen der Tartaren; door de scheuring der Grieken; door de woede der nieuwe ketteryen; door de verovering van het Heilige Landt; door de ongelovigen, en door de vervolging van Frederik. Een zekere Thadeus, die het belang van dezen prins aannam, stelde voor om hem te doen komen, om zelf zyne zaak te verdedigen; maar de paus stelde zich daar tegen, daar by voegende, dat hy zich nog niet kloekmoedig genoeg gevoelde om het martelaarschap te lyden. Frederik alzo beschuldigt zynde van meineedigheit, van vredebreuk, van heiligschennis, en van kettery, wierdt aldaar veroordeelt, met uitgebluschte kaarssen in den ban gedaan, en van de keizerlyke waardigheit ontbloot. Men sprak aldaar ook van de herneming van H. Landt. S. Lodewyk wierdt tot hoofdt van deze onderneming benoemt. Men zocht aldaar ook de middelen om zich te stellen tegen de overstromingen der Tartaren. De rode hoedt wierdt aldaar aan de kardinalen gegeven; en men geboodt een octaaf voor het feest der geboorte van de Maagdt. Dit concilie heeft XVII canons of ordonnantiën, waar van men een gedeelte heeft in VI boek der Dekretalen. *Nangis in vit. S. Lug. Guill. de Puy-Laurens c.* 47. *Chron. Matth. Paris. T.* XII. *Conc. Spondan. Bzovius. Rainaldi A. C.* 1245.

II *Algemeen Concilie van Lion.*

Paus Gregorius de X hieldt het algemeen concilie der kerke in de stadt Lion in den jare 1247. Hy zat aldaar zelf voor, verzeld van Pantaleon en Opozion, patriarchen van Constantinopel en van Antiochië, van vyftien kardinalen, van zestig of zeventig aartsbisschoppen, van vyf honderd bisschoppen, en van duizend anderen, zo abten, als doctoren en gedeputeerden van de kapittels. De ambassadeurs van den koning Philips den Stouten, van den keizer Rudolph, en van verscheide andere Westersche vorsten bevonden zich aldaar. Verscheide redenen verplichtten Gregorius dit concilie te vergaderen; de vaststelling tot de verkiezing der pauzen; de hervorming van de gebreken der kerke, en van de zeden onder de Christenen; de hoop om de Grieksche kerk met de Latynsche te vereenigen, en de dringende noodzaaklykheit om de gelovigen te helpen, die in het H. Landt overig waren. Het concilie wierdt geopent den 7 May, en duurde tot den 17 July. De ambassadeurs van den keizer Michaël kwamen aldaar met de IV zitting, en boden van zynent wegen brieven aan, uit krachte van de welke men hen ontfing tot het afzweren van de scheuring, en tot eene belydenisse van het gelove der Roomsche kerke te volgen, en vooral wegens den uitgang van den H. Geest. Men voegde daarom by het Symbolum van Nicea deze woorden: FILIOQUE *procedit*; en men herhaalde de zelve driemaal by de plegtige Misse, welke de paus deedt op den dag van het feest van S. Petrus en Paulus. Na de Misse zongen de Grieken het zelve Symbolum, en herhaalden twee maal deze woorden: *Qui ex Patre Filioque procedit.* Platina, Sabellicus, Nauclerus, Trithemius, Vignier, Sigonius, en verscheide anderen, misleid door Blondus, hebben gelooft, dat de keizer Michaël het concilie bygewoond hadt; maar zy hebben misgetast, en men zag daar maar alleen Jacobus, koning van Aragon, met de grootmeesters van de ordens der Hospitaliers en der Tempeliers, en de ambassadeurs van de andere vorsten. Abagha, koning der Tartaren, zondt 'er zestien, van de welke eenigen gedoopt wierden. Zy verzochten de vereeniging der Christenen tegen de Turken, hunne vyanden. Men heeft XXXI Canons van dit concilie, 't welk paus Bonifacius de VIII verzamelt heeft in het VI boek der Decretalen. Guilielmus Durandus, gezegt *Speculator*, die zich aldaar bevondt, maakte over deze XXXI Canons goede uitleggingen, welke men mede heeft met de aantekeningen van Mojolus. Het I. Canon handelt van de Drieëenheit, en van het Katholyke geloof. Het II en de volgende regelen de verkiezing der pauzen, enz. Het XIII Canon verbiedt de nieuwe oprechtingen van monniks-ordens, overeenstemmiglyk met het XIII Canon van het IV concilie van Lateraan. Het XXIII is tegen de genen, 't welk oneerbiedig zyn in de kerken. Het XXVI en het XXVII tegen de woekeraas. S. Thomas stierf, naar dit concilie komende, en S. Bonaventura stierf gedurende den tydt, dat het zelve vergadert was. *Tom.* XII. *Concil. Spondanus & Raynaldi A. C.* 1274.

Andere concilien van Lion.

S. Ireneus, vergadert met dertien prelaten van de Gaulen, bevestigde het dekreet, dat gemaakt was tot de viering van het Paaschfeest, op den zondag na den veertienden dag van de maandt van Maart; en schreef eenen brief aan den paus Victor, in welken hy hem laakte de kerken van Asië van zyne gemeenschap gescheiden te hebben, die dit zelfde dekreet niet gevolgt hadden. Men stelt deze vergadering onder den jare 197, in het eerste stuk der Concilien van den laatsten druk. Aldaar is gesproken van een ander concilie, door den zelfden S. Ireneus gehouden tegen de ketters van zynen tydt, en onder het pausschap van Eleutherius, omtrent den jare 185. Faustinus, vyfde prelaat van Lion, en de andere bisschoppen van Vrankryk, verwittigt van de onrust, verwekt door Novatus en Novatianus te Rome en in Afrika, schreven aan den paus S. Stephanus, en aan S. Cyprianus. Zy maakten hen bekend, dat Martianus van Arles nieuwigheden invoerde in hunne provinciën, na dat hy de penitenten van zyne kerke verdreven hadde, en zich afscheidde van zyne medebroeders, die hem ontfingen tot de voldoening van hunne zonden. S. Cyprianus schreef hier over aan den paus den brief, die aldus begint: *Faustinus, collega noster, Lugduni consistens, &c.* en welken eenigen verdenken van verdicht te zyn. Men zegt, dat Faustinus toen een synode vergaderde, in het welke Martinus afgezet wierdt.

S. Pa-

S. Patientus, aartsbisschop van Lion, hieldt een synode tegen de Predestinatianen omtrent den jare 474. De kerkelyke schryvers maken gewag van het concilie te Lion, gehouden na dat van Epaume, omtrent den jare 517, wanneer S. Viventiolus deze kerke bestierde. Men hieldt het zelve tegen zekeren Stephanus, beschuldigt een bloedschendig huwelyk gesloten te hebben met eene van zyne nichten. Men maakte in het zelve VI canons. De prelaten deden het zelve in een ander concilie, gehouden door bevel van den koning Gontranus, in den jare 567, tegen Salonius van Ambrun en Sagitarius van Gap, die van verscheide uitspooigheden overtuigt en afgezet wierden. S. Nizierus bestierde toen de kerke van Lion. Priscus, zyn opvolger, hieldt 'er twee; een in den jare 581, bygebragt door Gregorius Turonensis; en het andere in den jare 583, op het welke men gewigtige ordonnantien maakte voor de kerkelyken. Het concilie van den jare 829 wierdt gehouden door S. Agobardus, aartsbisschop van Lion. Men stelt een ander vermaard concilie in den jare 836 tegen den zelven prelaat; en een ander in den jare 878, door den paus Johannes den VIII. De legaat Hildebrandus vergaderde een concilie in den jare 1055, in het welke een prelaat, die schuldig was aan simonie, nooit den naam van den H. Geest konde uitspreken; het welk oorzaak was, dat eenige anderen zich aan de zelve misdaadt schuldig verklaarden. Hugo, bisschop van Die, legaat van den H. stoel, vergaderde in den jare 1080 een concilie te Lion, in het welke men het vonnis bevestigde, dat Manasses aardsbisschop van Rheims, afzette. De archiven van de kerke van Lion maken gewag van een concilie, in die stadt gehouden omtrent den 3 Maart des jaars 1376, wanneer Johannes van Talaru daar van prelaat was. Koning Karel de VII vergaderde de prelaten te Lion in den jare 1449, om de scheuring van Felix den V tegen Nicolaus den V te eindigen. Deze zaak wierdt zo wel belegt, dat de tegenpaus zich onderwierp aan den wettigen. Verscheide aartsbisschoppen hebben ook synodale ordonnantien gemaakt; als François van Turnon; Antony van Albon, in den jare 1565; Petrus van Espinak, in den jare 1577; Dionysius van Marquemont, in de jaren 1614 en 1626. *Cyprian. ep. 67. edit. Reg. Gregor. Turonens. l.* VI *hist. c.* 1. *Collect. Concil.*

LION *le* SAUNIER, eene tamelyke handelstadt in het Fransche Comté, niet verre van de Burgundische grenzen, wordt anders ook *Lons* genoemt.

LION *en Forest*, eene kleine stadt in opper-Normandië, aan de rivier Orleau.

LIONNE, (HUGO VAN) marquis van Berny, minister van staat, was geboren in de provincie van het Dauphiné, uit een edel en oud geslacht, dat niet alleen reets bekend was ten tyde van de oude Dauphinen, maar dat ook van die tyden af verscheide landgoederen bezeten heeft omtrent S Quintin in het Dauphiné en in het Rojanees, eene landstreek van die provincie. Dit geslacht is in zulk eene hoogachting geweest, dat een klein landschap van deze nabuurschap van het Rojanees daar van den naam ontleent heeft, of dien daar aan gegeven, men vindt aldaar zelfs nog eene kleine rivier, die zeer snel en vischryk is, en met dezen naam genoemt. De Dauphin Humbert deedt in den jare 1339 eene gift aan een edelman, Humbert van Lionne, bewaarder van zyne kamer, gelyk hy hem noemt, van eenige lenen en landgoederen, omtrent S. Nazaire gelegen, en deze milddadigheit wierdt naderhandt bevestigt door den koning Johannes, en door zyn oudsten zoon Karel, den Dauphin, beide te gelyk in den jare 1352. Naderhandt hebben die van dit geslacht altoos hunnen yver voor den dienst der koningen doen uitblinken. Petrus van Lionne, zoon van Humbert, muntte een langen tydt uit in den oorlog, welken Vrankryk hadt tegen de Engelschen, en was een der doorluchtige Dauphinezen, die onder den Dauphin Karel hunnen naam en hunne achting vermaard maakten door hunne trouw en door hunne daden voor den dienst van den koning Johannes. Hy volhardde onder den zelven prins Karel, de V koning van dien naam zynde, en onder zynen navolger Karel den VI. Hy streedt in Pikardië, in Burgundië, in Forest, in Auvergne, in Perigord, en in het landt van Limoges, alwaar de Engelschen zo vele verwoestingen aangerecht hadden in den jare 1367. Hy muntte uit in den slag van Rosebeque, alwaar de Vlamingen geslagen wierden in den jare 1382 door het leger van Karel den VI. In het Dauphiné geweken zynde, maakte hy zyn testament den 28 Juny des jaars 1398, makende aan zyne gemalinne Jakoba Roberte, dochter van Robert Pollene, het vruchtgebruik van zyne goederen, en tot zyne erfgenamen zyne zonen Claudius en Albertus, en wierdt begraven te S. Quintin, in de kerk van de parochie, voor de kapelle van de Maagdt. Albertus overleefde zynen vader niet lang, en stierf in den jare 1413, onder andere kinderen nalatende Aimardis van Lionne, gemalin van Guigo van Arces, uit een der doorluchtigste huizen van het Dauphiné, en Albertus den II, die gedood wierdt in den slag van Patay, alwaar de Engelschen geslagen wierden door de Maagdt van Orleans in den jare 1429. Claudius van Lionne, oudste zoon van Petrus, wilde nooit den Dauphin Lodewyk erkennen ten nadeele van koning Karel den VII, zynen vader, hoewel de meeste adeldom van het Dauphiné hulde gedaan hadt aan den Dauphin in den jare 1446 en volgende jaren. Hy begaf zich dan naar S. Priest by den persoon des konings, en volgde hem naar Lion, de koning op de grenzen van het Dauphiné gekomen zynde, om aldaar zyn gezag te herstellen. De Dauphin naderhandt verbittert zynde over het gedrag van Lionne, deedt hem gevangen nemen, en naar het fort van Cornillon voeren, alwaar hy stierf in den jare 1455, nalatende by Johanna Alleman, van een der eerste huizen van het Dauphiné en van gansch Vrankryk, dochter van Johannes, heer van Rochechinard, Petrus den II van Lionne, die by Henrietta van Girondes hadt Johannes van Lionne, die by zyne eerste gemalinne Catharina, dochter van Claudius Brun, heer van Flandennes, naliet Berton, heer van Bernin, van Flandennes, die by Polia van Ferrantête, dochter van Arnaldus van Ferrantête, heer van Guimetieres, hadt Sebastiaan van Lionne, heer van Flandennes, van Lessens, van Aouste, van Triors, enz. Deze wierp zich in Pont de Rojans, toen eene plaats van belang in het Dauphiné, voor den koning Henrik den Groten, en bragt door zyne zorg en zyn gezag veel toe om de plaatsen en fortressen van het Rojannees te doen keren onder de gehoorzaamheit des konings. Zie daar, welke de voorvaders waren van Hugo van Lionne, altoos getrouw aan hunne koningen. Wat aangaat zynen vader Artus, jongsten zoon van dezen Sebastiaan van Lionne, en van Bonna van Portes, na de doodt van zyne gemalinne Izabelle van Serviën, dochter van Antony, heer van Beviers, syndicus van den adeldom, en procureur der drie staten van het Dauphiné, van een zeer oud en edel huis van de zelve provincie, en zuster van Abel van Serviën, graaf van la Roche des Aubiers, en opper-intendant der finantien van Vrankryk, (die door de vredensverbonden van Querasque en van Munster, welke hy sloot in den jare 1631 en 1648, de kroon van Vrankryk zo wel gedient heeft, die door deze verbonden verzekert wierdt in het bezit van Pignerol, de sleutel van Italië, van Brisak, de sleutel van Duitschlandt, en van beide de Elzassen,) was hy zodanig geraakt door het verlies van deze ongemene deugdzame gemalinne, welke de doodt hem ontrukte in den ouderdom van een en twintig jaren, dat hy, hoewel noch zeer jong, de wereldt verlatende, zich tot eene voorbeeldelyke Godsdienstigheit verplichtte, en de gewyde ordens aannam. De koning benoemde hem in den jare 1638 tot het bisdom van Gap, dat hy met veel moeite wilde aanvaarden, en dat hy nooit wilde verwisselen met het aartsbisdom van Ambrun, waar toe de koning hem naderhandt benoemt hadt. Hy voedde zynen zoon Hugo op met ongemene zorgen, en vertrouwde hem van zynen ouderdom van achttien jaren af aan het bestier van zynen oom Abel van Serviën, welke in dien tydt secretaris van staat zynde, en in groot aanzien aan het hof, gelegenheit kon geven aan den jongen Hugo om zyne gaven niet onnut te doen zyn, en hem daar door den weg banen van zyne verheffing tot de hoge waardigheden, welke hy naderhandt bekleedde. Zyn oom gaf hem ook, hoewel maar achttien jaren oud, den eersten last van zyn ampt; en de kardinaal Richelieu, die een verwonderenswaardig oordeel hadt in de verkiezing van bekwame mannen, ontfing zulk eene byzondere achting voor den jongen Lionne, dat hy, hoewel zyn oom in het vervolg in ongunst raakte, hem in de behandeling van zaken wilde doen blyven: maar hy weigerde zulks, en deedt eene reize naar Rome in den jare 1636. Hy hadt het geluk aldaar de vriendschap en vertrouwlykheit te verkrygen van den kardinaal Mazarin, en men kan zeggen, dat hy na dien tydt byna altoos een van zyne voornaamste vertrouwelingen is geweest. Hy wierdt in den jare 1642 naar Italië gezonden om den oorlog van Parma te doen eindigen, en hy volvoerde zulks gelukkiglyk. Hy wierdt daar na secretaris gemaakt van de bevelen van de koninginne, en de koninginne regentinne zynde, was zulks toen een van de voornaamste ampten van den staat. Hoewel hy altoos gelukkiglyk en getrouwelyk in zulke moeielyke tyden diende, men maakte hem nochtans moeite in de onlusten van den staat, en hy wierdt verplicht van het hof te wyken. Zyne verdiensten deden hem wel haast herroepen, en na dat hy vereerd was geweest met het ampt van groot-ceremoniemeester en kommandeur van de ordens des konings, wierdt hy in den jare 1654 als buitengewoon ambassadeur gezonden aan de Italiaansche vorsten, alwaar hy de verkiezing van den paus Alexander den VII, waar toe hy last hadt, deedt gelukken. Hy wierdt in het einde van den jare 1656 uit Italië herroepen, en vervolgens naar Madrid gezonden, om aldaar over de vrede te handelen. Zyne volmacht was ganschelyk van de eige handt des konings geschreven, het welk nog nooit aan eenig onderdaan gebeurt was, en hy bragt zulk eene roemruchtige en gewigtige onderhandeling aldaar zo verre, dat alle de artykels van de vrede aldaar vastgestelt wierden, uitgezondert een eenig punt, het welk door het grote tractaat van de Pyreneën genoegzaam uitgedrukt wordt, waar in men zegt, dat dit tractaat van vrede gegrond is op de onderhandeling van Madrid. Hy wierdt vervolgens in den jare 1658 met den maarschalk hertog van Grammond gezonden op de Ryksvergadering te Frankfort, als buitengewoon ambassadeur en plenipotentiaris van Vrankryk in in het keizerryk, en alle de koninkryken van het Noorden, tot de verkiezing van den keizer, en tot bevrediging van het gansche Christendom. Hy deedt aldaar aan Vrankryk een gewigtigen dienst in het maken van bondgenootschap van den Rhyn, die het gansche keizerryk als in twee delen verdelende tusschen den keizer en den koning van Vrankryk, de helft van de Duitsche vorsten tegen het huis van Oostenryk stelde, om den doortocht te sluiten aan al het krygsvolk, dat het zelve tot bystandt van Spanje naar Vlaanderen wilde zenden: het welke de Spanjaarden in het vervolg verplichtte de handt te lenen tot het sluiten van een vrede, die zo nadeelig voor hen was, als die van de Pyreneën. De roem van deze drie gewigtige verrechtingen is genoegzaam uitgedrukt door de woorden, welke M. de Lionne zelf, zonder eenig voorbedenken, schreef in het boek der burgermeesteren van Frankfort, waar in zy gemeenlyk personen van aanzien, die door hunne stadt trekken, verzoeken te tekenen, om de geheugenisse daar van voor de nakomelingschap te bewaren. Zie hier deze woorden:

Quod

Quod nulli forsan mortalium contigit
(Vana absit gloria) ob fidem enim non sapientiam,
Intra triennii terminum,
A Domino, Domino meo clementissimo,
Christianissimo Rege præfectus,
Romæ, Madriti, Francofurti,
Creationi summi Pontificis, unicus pacis arbiter, electionis Imperatoris,
Primo in bonum orbis Christiani feliciter perfecto,
Secundo in ejus perniciem ab Hispanis dilato,
Tertium, quod Deus benè vertat, expecto.

Tot beloning van alle zyne dienften maakte de koning hem in den jare 1658 minifter van ftaat, en terwyl de kardinaal Mazarin handelde over de vrede van de Pyreneën, en over het huwelyk van den koning en van de infante met Don Louis de Haro, eerften minifter van Spanje, zo arbeidde hy mede met veel vlyt, om alle de zwarigheden te overwinnen, welke zich daar tegen opdeden. De koning in 't vervolg zelf het beftier van den ftaat op zich genomen hebbende, hieldt hy hem in den jare 1660 om een der drie eerfte hoofden te zyn, door welke hy zyne voorname begeertens in het beftier van den ftaat deedt uitvoeren, in welken laft hy gedurende elf of twaalf jaren zeer aanmerkelyke dienften deedt aan Vrankryk. Onder zyne voornaamfte dienften moet men niet vergeten het gene gebeurde in het bedrog, dat de baron van Batteville, ambaffadeur van Spanje te Londen, pleegde aan den graaf van Eftrades, ambaffadeur des konings, en in den hoon, welken de Corfen van de pauffelyke wacht te Rome deden aan den hertog van Crequy, ambaffadeur van Vrankryk. De Lionne bragt de herftelling daar van zo verre, en drong de zaken met zo veel yver, dat twee overwinningen zo veel roem aan den koning niet verfchaft zouden hebben, dan de openbare voldoeningen, welke men hem daar voor gaf. Hy beftierde ook den afftandt, welken de hertog van Lotharingen van zyne ftaten deedt aan den koning, en eenigen tydt daar na de koop van de gewigtige ftadt Duinkerken. Om een zonderlinger gezag te hebben in de buitenlandfche zaken, welke hy alreets als minifter van ftaat beftierde, handelde hy in den jare 1663 over het ampt van fecretaris van ftaat met den graaf van Briënne. Hy ftierf eindelyk te Parys in den jare 1671, in den ouderdom van zestig jaren, onder andere kinderen nalatende *Lodewyk Hugo van Lionne*, marquis van Berny en van Clavefon, (door het huwelyk, dat hy gefloten hadt met zyne nichte Henea van Lionne, erfgename van het marquifaat van Clavefon, en van den oudften tak van het huis van Lionne) meefter van de Garderobe des konings: *Julius*, abt van Marmonftier en andere abdyen: *Artus*, mede abt; en *Lucas*, ridder van Maltha, enz. *Du Pleix hift. de Louis XIII. Gualdo Priorati hift. de la Paix. La Barde & Priolo de reb. Gall. Fauvelet du Toc.*

LIONNOIS, of HET LIONNEES, eene provincie van Vrankryk, zynde het omleggende landfchap van Lion. Het heeft de Rhône en de Saone ten Ooften, die het fcheiden van het Dauphiné, van Breffe en van het prinsdom van Dombes; het Foreft ten Weften; het Beaujolois voor een gedeelte ten Noorden; en het Vivarez ten Zuiden. Het Lionnois is vruchtbaar in wynen, granen en vruchten, en vooral langs de genoemde rivieren. Lion is daar van de hoofdftadt. De voornaamfte vlekken in het zelve zyn Coindrieux, Anfe, S. Chaumont, S. Geni-Leval, Vimi, gezegt Meuville, Bregnais, vermaard door het gevecht, gezegt der *Tardvenus*, dat aldaar voorviel in den jare 1361, enz. Het Lionnees wordt zomtyds genomen of voor de drie provinciën van het Lionnees, Foreft en Beaujolois; of voor een der twaalf grote gouvernementen van Vrankryk. Het zelve begrypt in den laatften zin, behalven de drie gemelde provinciën, Auvergne, het Bourbonnees, een gedeelte van het Nivernees, gelyk zulks waargenomen wierdt in de vergadering der algemene ftaten van het koninkryk in den jare 1614.

LIPA, eene kleine ftadt van Croatië, aan de rivier Dobra, naby de Windifche mark, twee mylen van Mething, ten Ooften. *Maty Dict.*

LIPADUSA. Zie LAMPADOUSA.

LIPARI, het grootfte en voornaamfte van de Liparifche eilanden, van welke hier na in een afzonderlyk artykel gefproken wordt, beflaat 10 mylen, en is ryk van zwavel, aluin en harts, en heeft ook warme baden. De hoofdftadt voert den zelven naam van LIPARI, legt op een van alle kanten fteilen rots, en wordt door de vefting Pignatara befchermt. Zy heeft ook een biffchop, behorende onder den aartsbiffchop van Meffina. Gemelde hoofdftadt wierdt van Barbaroffa, een vermaard Turkfch zeerover, in den jare 1544 verwoeft, maar is naderhandt wederom herbouwt, en met een fterk kafteel, la Pignatara genaamt, voorzien. De oude dichters verzieren, dat *Æolus*, koning der winden, alhier regeerde, welken Ulyffes om den Wefte windt verzocht, om naar Ithaka te kunnen komen, leggende Zuidwaarts van deze eilanden. Hy verkreeg zyne bede, doch tot zyn nadeel, doordien hy door de onvoorzichtigheit van zyn fcheepsvolk, toen hy zyn vaderlandt reets in het oog hadt, wederom te rug aan dit eilandt wierdt geworpen, en na derhandt van den vergramden koning geen anderen goeden windt kon verwerven. Agathocles, de vermaarde Syracufaanfche tyran, dwong de inwoners van Lipari, dat zy voor 100 talenten gouds de vrede van hem moeften kopen, hoewel hy naderhandt evenwel hunne tempelen beroofde. *Strabo l.* VI. *Plin. lib.* III. *c.* 9. *Cluver. lib.* II. *Sic. Antiq.* 14. enz.

LIPARIS, (MICHAEL) een priefter te Meffina, ook Doctor in de Philofophie en in de geneeskunde, leeraarde de zelve zo te Meffina, als te Napels met veel roem. Hy hadt zich in de onluften van Meffina al te veel ingewikkelt, zo dat hy den 10 Maart des jaars 1676 onthalft wierdt. Hy heeft uitgegeven: *Galeniftarum triumphus, novatorum medicorum infanias funditus eradicans, ne mortales ex eorum hæreticalibus, perpetuoque fepeliendis doctrinis, immaturâ, immo violentâ morte moriantur*; *Curfus medicinalis adverfus Joannem Baptiftam van Helmont, ac omnes Galeni detractatores. Biblioth. Sicula.*

LIPARISCHE EILANDEN, in 't Latyn *Vulcaniæ*, *Æloiæ*, of *Æolides Infulæ*, gelegen in de Toskaanfche zee, in Italië, zyn zeven in getal, en behoren onder Sicilië. De zelve worden by de oude fchryvers *Hæphestiades*, genaamt, zynde der zelver byzondere namen: *Lipari*, *Vulcano*, *Stromboli*, *Saline*, *Panari*, *Alicur* en *Uftica*. De inwoners beminnen het roven, en hebben voornamentlyk na den beginne van de XVIII eeuwe de kuften van Napels zeer ontruft.

LIPING, eene ftadt van China. Zy is de zevende van de provincie van Queicheu, en heeft drie andere fteden onder haar rechtsgebiedt. *Maty Dict.*

LIPMAN, een Duitfch Rabbi, die in den jare 1399 in 't Hebreeufch een boek gefchreven heeft, genaamt *Nitfachon*, dat is te zeggen *Overwinning*, tegen den Chriftelyken Godsdienft, en tegen de Sadduceen. Theodoricus Hakfpan, profeffor te Altorf, gaf het zelve uit in den jare 1644, met eene verhandeling van zyn maakfel, genoemt: *De fcriptorum Judaicorum in Theologia ufu vario & multiplici*, in 4. Lipman maakte zelf een kort begrip van zyn werk in Rabbynfche vaarzen. Het zelve is uitgegeven door Chriftoffel Wagenfeil met eene lange wederlegging, in zyne verzameling, genoemt *Tela ignea Satanæ*, te Altorf gedrukt in den jare 1681.

LIPOTAMO, of LIPOPOTAMO, eene ftadt van Colchis. Zie ÆA of ÆTOPOLIS.

LIPPA, eene ftadt in opper-Hungarië, aan de rivier Marofch, in de banne van Temiswar, tegen over Zevenbergen, vyf Duitfche mylen van Temiswar gelegen. Zy legt in een vruchtbaren oordt, en is met goede muren en eene gracht met water omringt, en heeft in 't midden een fterk kafteel met vier bolwerken en eene diepe gracht. Georgius, markgraaf van Brandenburg, de zelve verkregen hebbende door zyn huwelyk met Beatrix, weduwe van Johannes Corvinus, heeft den eerften grondt tot hare verfterking gelegt. In de jaren 1551 en 1552 wierdt deze ftadt door de Turken ingenomen; doch in den jare 1595 geraakte zy wederom in handen der Chriftenen. De Zevenbergfche vorft Bethlen Gabor ftondt de zelve in den jare 1613 aan de Turken af; doch in den jare 1688 den 10 July wierdt zy door de Chriftenen ftormenderhandt wederom ingenomen; wanneer het kafteel zich twee dagen daar na mede op befcheidenheit overgaf, zynde de bezetting, welke noch in 2000 man beftondt, in het zelve geweken. Men vondt daar in 18 ftukken kanon en 2000 Turken. De ftadt bleef echter niet langer dan twee jaren onder de gehoorzaamheit der Chriftenen. Zy wonnen deze plaats wel andermaal in den jare 1693, doch verloren die wederom in den jare 1695. In den jare 1716 wierden de keizerfchen daar van meefter, en behielden de zelve met de ganfche banne van Temismar door de vrede van Paffarowitz. *Ifthuanfius hift. Hung. l.* XIII. *f.* 301. *Zeiler. defcr. Hungar. Baudrand. Szentyvani Mifcell. dec.* III. *p.* 138.

LIPPAY, (GEORGIUS) van Zombor, was gefproten uit een voornaam geflacht in Hungarië. Na dat hy het bisdom van Vefprin verkregen hadt, wierdt hy in den jare 1635 Rykskancelier van Hungarië, en moeft zich derhalven geduriglyk aan het hof van keizer Ferdinand den II, die hem ook tot zyn geheimen Raadt benoemde, ophouden. In den jare 1642 verkreeg hy het aartsbisdom van Gran, en was keizerlyke commiffaris op de vredehandeling met den prins Georgius Ragotzy te Tirnau. In den jare 1647 bevondt hy zich te Presburg, en kroonde op den landdag den verkoren koning Ferdinand den IV. In den jare 1648 hieldt hy te Tirnau, alwaar hy zich meeft ophieldt, een fynode, op het welke Georgius Draskowicz, biffchop van Raab, in zyn ampt opgefchort wierdt. Op den landdag van den jare 1649 ftelde hy zich krachtig tegen de Proteftanten, hielp den nieuwen palatyn, graaf Palfy, verkiezen, en deedt daar op eene reize naar Wenen. Na dezen liet hy de ftadt Exfeckvivar met muren omringen, hielp in den jare 1655 den aartshertog Leopoldus tot koning verkiezen, en verrechtte andermaal de plechtigheit van de kroning den 7 Juny. In den jare 1659 woonde hy weder eenen landdag by, en in den jare 1660, wanneer het gevaar voor de Turken in Zevenbergen en op de grenzen vermeerderde, reifde hy naar den keizer Leopoldus te Grats. Op den landdag van den jare 1662 betoonde hy zich zeer geftreng tegen de Proteftanten, zo dat de zelve met grote oneenigheit eindigde, waar na de oorlog opentlyk begon met de Turken, in welken hy aan zyne aartsbiffchoppelyke goederen niet weinig fchade leedt, en zich van Presburg in meerder zekerheit begaf, alwaar hy in den jare 1666 ftierf. Zyn broeder, *Johannes Lippay*, was den 30 January des jaars 1606 te Presburg geboren, en begaf zich in den jare 1624 in de focieteit der Jefuiten. Hy heeft als profeffor te Grats en te Wenen vele jaren de fraaie letteren en de gewyde talen geleeraart, ook verfcheide collegiën en het Hungarifche kweekfchool te Wenen en te Tirnau beftiert. Eindelyk heeft de aartsbiffchop zyn broeder hem aan zyn hof genomen, alwaar hy een ftichtelyk leven leidde, en den 2 Juny des jaars 1662 te Trentfchin ftierf. Hy heeft in de Hungarifche taal een huishoudings-almanak, *De infitionibus & feminatione*; en *De fructibus diverfis producendis* gefchreven. Uit dit geflacht der graven van Lippay zou ook de

de geleerde Procopius Bonanus gesproten zyn; die door den gemelden aartsbisschop, Georgius Lippay, in de afgelegenste delen van Hungarië gezonden wierdt, om de merkwaardigheden van de natuur aldaar te onderzoeken. Zyne onverwachte doodt heeft echter verhindert, dat zyne verzamelingen, welke hy met veel vlyt gemaakt hadt, niet in 't licht gekomen zyn. *Szentyvani Miscell. Dec.* III. *P.* I. *Meyers Ortelius cont. Gualdo vita di Leopoldo. Sotwel bibl. S. J. p.* 469. *Czvittingeri liter. Hung.*

LIPPE (HET GRAAFSCHAP VAN DER) is een der staten van den Westphaalschen kreits in Duitschlandt. Het zelve is in twee delen gescheiden door het graafschap van Rietberg. Het Zuidelyke gedeelte, dat eigentlyk den naam van het graafschap van der Lippe draagt, en eertyds het graafschap van Oberwaldt genoemt wierdt, naar het vlek van dien naam, op welkers overblyfselen de stadt Lippe omtrent de XII eeuw gebouwt wierdt. Dit Zuidelyke gedeelte is gelegen om de rivier de Lippe, tusschen het graafschap Rietberg, het eigentlyke Westphalen, en de bisdommen van Paderborn en van Munster. Het is een klein landschap, dat niets aanmerkelyks heeft dan de stadt Lippe, of de Lipstadt. Het Noordelyke gedeelte, dat men somtyds het graafschap van Lemgou noemt, is tusschen de graafschappen van Rietberg, van Ravensberg, van Schauwenburg, en het bisdom van Munster. Het heeft de lengte van omtrent tien, en de breedte van omtrent vier mylen. De voornaamste plaatsen in het zelve zyn Lemgou, Dietmelle, of Delmolt, en Oldenburg. *Maty Dict.*

LIPPE, in 't Latyn *Lippia*, *Lupia*, *Luppia*, *Lupias*, eene rivier van Westphalen in Duitschlandt. Zy heeft haren oorspronk in het dorp van *Lippsprink*, een naam, welke *den oorspronk van de Lippe* betekent, in het bisdom van Paderborn; zy bespoelt de stadt van dien naam, die van Lippe, van Ham, en van Dorsten, en ontlast zich in den Rhyn onmiddelyk boven Wesel. *Maty Dict.*

LIPPE. Het geslacht der graven van der Lippe in den Westphaalschen kreits is een der oudste en aanzienlykste in gansch Duitschlandt, en rekent zynen oorspronk van den Roomschen adel. Het zelve was alreets ten tyde van keizer Karel den Groten in zulk een bloei, dat in de oorlogstyden koningen daar uit verkoren wierden. Na dat hier op de grote verandering in Saxen onder den gemelden keizer volgde, wierden zy met dengraaflyken tytel vereert, na dat zy reets te voren den tytel van *edele Heeren*, tot een bewys van hunne zonderlinge waardigheit, gevoert hebben. Doch het geslacht kan niet eerder dan van *Bernardus*, een zoon van *Conradus*, een kleinzoon van *Hermannus*, achter-kleinzoon van *Bernardus*, en over-achter-kleinzoon van *Eberhardus*, in eene geregelde linie afgeleid worden. De gemelde Bernardus was veldheer van den keizer Lotharius, en ontfing van hem Lemgou, Detmold, Saffenburg, enz. te leen, welke hy naderhandt met zyn vaderlyk erfgoedt, het graafschap Oberwaldt, vereenigde; hoewel anderen menen, dat hy gemelde goederen van den bisschop van Paderborn bekomen hadt. By zyne gemalinne Petronella van Arne, eene bloedverwante van den keizer Lotharius, wierdt hem een zoon, mede *Bernardus* genoemt, geboren, welke aan de rivier Lippe, op de zelve plaats, die te voren Oberwaldt genoemt wierdt, Lipstadt bouwde. Doch alzo hy zich aan de zyde van Henrik den Leeuw begaf, wierden hem door de naburige bisschoppen Saffenburg en zyne voorvaderlyke erfgoederen afgenomen, doch hem daar tegen door den gemelden Henrik de heerlykheit Engern en andere goederen geschonken. Voorts heeft hy zich door zyn beleidt en dapperheit by een ieder in zulk een hoogachting gebragt, dat hy gemeenlyk de Duitsche *Ulysses* en *Achilles* bygenoemt wierdt. In den jare 1150 verkoos hy het kloosterleven, doch ging niettemin met de andere ridders naar Lyflandt, alwaar hy ook van abt bisschop van Leal wierdt. Hy hadt vyf zonen, onder welke *Gebhardus* aartsbisschop van Bremen en bisschop van Osnabrugge wierdt, na dat zyn vaders broeders zoon, mede Gebhardus genoemt, en aartsbisschop van Bremen, gestorven was. Van de overige zonen wierdt *Bernardus* bisschop van Paderborn; *Otto* bisschop van Utrecht; en *Theodoricus* proost van Deventer. *Hermannus* alleen, een verstandig en aanzienlyk man, heeft met zyne gemalinne Geertruida, eenige dochter van Wittekindus, heer van Reden, het geslacht voortgeplant; want hy hadt by haar *Simon*, die te Paderborn; *Otto*, die te Munster bisschop; *Gebhardus*, die te Bremen tot aartsbisschop verkoren wierdt, doch wegens de oneenigheit der domheren, uit liefde tot de vrede, zyn recht varen liet; en *Bernardus*. Deze laatste hadt verscheide kinderen, waar onder *Simon* aan te merken is. Deze leefde omtrent den jare 1280, en voerde met den bisschop van Osnabrugge een zeer nadeligen oorlog, dewyl hy daar in gevangen, en niet eer wederom op vrye voeten gestelt wierdt, voor dat hy het sterke slot Engern en de stadt Reden liet slechten. Hy verplaatste derhalven zyn verblyf naar Blumberg, naby het graafschap Zwalenberg gelegen. Hy teelde by zyne gemalinne Elizabeth, dochter van Lodewyk, graaf van Zwalenberg, verscheide kinderen, waar onder *Bernardus* aan te merken is, die in de 20 jaren bisschop van Paderborn geweest is, en in den jare 1340 stierf; en *Simon*. Deze liet na *Ottho* en *Bernardus*, die na de doodt van Henrik, den laatsten graaf van Zwalenberg, twee derdedelen van dit graafschap verkregen wegens hunne grootmoeder, en het overige derde deel aan den bisschop van Paderborn afstonden. Bernardus, die zyn verblyf te Horn genomen hadt, verkreeg door zyne gemalinne, eene dochter van den laatsten graaf van Stoppelberg, het halve gedeelte van dat graafschap, tusschen de rivieren Bevern, Brun, en Niese gelegen, doch stierf in zyne dochter wederom uit. Zyn broeder, die in de deling Lemgau, Detmold, Falckenberg, Blumberg, en Brakke verkreeg, teelde by Ermgarda, eene gravinne van der Mark, benevens twee zonen, die geestelyk wierden, *Simon*, die in den jare 1378, in een treffen met de Tekelenburgers, gevangen wierdt, en in den jare 1410 stierf. Hy teelde met Jutha, gravinne van Hoye, *Bernardus*, die eenen kleinzoon hadt, van den zelven naam, een voortreffelyk krygsman, die in den langdurigen oorlog tegen den aartsbisschop Diderik van Keulen en des zelfs bondgenoten grote blyken gaf van zyne dapperheit, en in den jare 1426 stierf, na dat hy by zyne gemalinne Anna, dochter van Ottho, graaf van Holstein en Schaumburg, die hem het graafschap Sternberg, waar over naderhandt zo veel twist viel, aangebragt hadt, *Bernhardus*, Domheer van Keulen, en *Simon* teelde. Het Bernardus zich in den geestelyken standt begaf, wierdt hy door zynen vader mede in de regering genomen, en uitgehuwelykt aan de dochter van Ottho, graaf van Waldek, die nog voor de bruiloft stierf. Naderhandt zou hy op eene adelyke Westphaalsche vrouwe verliefd zyn, en met haar den stam van de Heeren van der Lippe opgerecht hebben. Zyn broeder *Simon*, die in den jare 1536 stierf, was den Roomsch-Katholyken Godsdienst zeer yverig toegedaan, bestormde Lipstadt, en verdreef de Luthersche predikers. By zyne twede gemalinne Magdalena, gravinne van Mansfeld, teelde hy onder anderen kinderen *Bernardus*, en *Hermanus Simon*. Deze laatste verkreeg in de deling Sternberg, Zwalenberg en Stoppelberg, en vereenigde daar mede zyne gemalinne Ursulaas geërfde graafschappen Spiegelberg en Pyrmond. Hy stierf in den jare 1576, nalatende *Philippus*, die te Keulen in den jare 1583 stierf. De broeder van Hermannus Simon, Bernardus, die door den landgraaf Philippus van Hessen en den graaf Jodocus van Hoye in den Lutherschen Godsdienst opgetrokken wierdt, bevorderde den zelven, na dat hy de regering aanvaard hadt, overal in zyne landen, en stierf in den jare 1563, benevens *Magdalena*, die aan den landgraaf Georgius van Hessen trouwde, en twee andere dochters, *Simon* nalatende. Deze was over de 20 jaren keizerlyke hofraadt en kamerheer, Westphaalsche kreits-overste, en naderhandt generaal van de Rheinsche, Frankische, Westphaalsche en neder-Saxische kreitstroupen tegen den Spaanschen admirant Franciscus de Mendoza. Hy hadt twee gemalinnen, waar van de eerste, Irmengarda, hem het graafschap Rietberg aanbragt, dat echter na hare doodt in den jare 1584 verviel aan den graaf van Oost-Vrieslandt, haar zusters gemaal. De twede gemalin, Elizabeth, gravin van Schaumburg, maakte hem tot vader van verscheide kinderen, van de welke, wanneer de vader den 7 December des jaars 1613 stierf, nog vier zonen, *Simon*, *Hermannus*, *Ottho*, en *Philippus*, in 't leven waren, onder welke, uit kracht van het vaderlyke testament, de goederen verdeeld wierden. Hermannus, die ongetrouwt stierf, liet Zwalenberg, Stoppelberg, Aldenburg en Schieden na aan zyne overige broeders. Van deze nu heeft Simon de *Detmoldsche*, Ottho de *Brakische* en Philippus de *Bukkeburgsche* linie opgerecht.

De Detmoldsche linie, welke de graafschappen Lippe en Sternberg, de ampten Detmold, Lemberg, enz. en de heerlykheden Engern, Rheda, Saffenburg, Aholz, Zwalenberg, Stoppelberg, Aldenburg, Vornholtz, en Falkenberg bezit, erkent, als gemeld is, voor haren stamvader *Simon*, de Dikke bygenoemt. Deze stierf den 26 Maart des jaars 1627, na dat hy door twee gemalinnen vader wierdt van verscheide kinderen. De eerste, Anna Catharina, gravin van Nassau, baarde hem onder andere kinderen vier zonen, die tot volwassche jaren kwamen. De eerste daar van, *Simon Lodewyk*, stierf in den jare 1636, drie zonen nalatende, waar van *Simon Philippus* in den jare 1650 te Florence stierf, en aan zyne moeder Catharina, die reets met den hertog Philippus Lodewyk van Holstein getrouwt was, en na haar aan hare dochter Dorothea Elizabeth de allodiale goederen vermaakte. De graven van der Lippe stelden zich wel tegen dit testament, bragten het ook by de kamer te Spiers zo verre, dat de hertog van Holstein verscheide malen gedagvaard wierdt, om de vernietiging en verbreking van dit testament te zien; doch wanneer de gemelde dochter Dorothea Elizabeth met Lodewyk, graaf van Sintzendorf, die veel aan het keizerlyke hof vermogt, getrouwt was, verkreeg de zaak wel haast een ander aanzien, zo dat eindelyk de gemelde graven van der Lippe een verdrag moesten aangaan, door het welke zy den genoemden graaf van Sintzendorf 50000 ryksdaalders beloofden te betalen. De twede zoon van Simon den Dikken, *Johannes Bernardus*, geraakte, na de doodt van zyn oudsten broeder, wegens de voogdy over des zelfs nagelate zonen, met de weduwe in groten twist; zo dat het keizerlyke hof den generaal van der Wahl zondt, die hem gewapenderhandt uit het bezit van het slot Detmold verdryven, en de weduwe in de voogdy stellen moest. Na dat hier op zyne broeders kinderen gestorven waren, verkreeg hy wel de zelve goederen, doch bezat die niet lang, dewyl hy in den jare 1652 ongetrouwt stierf, na dat reets zyn broeder, *Ottho Henrik*, die op hem volgde, in den jare 1648 door Johannes Casimir, graaf van Leiningen-Dagsburg, naby Hildesheim, door eene ongelukkige schoot ontzielt en alzo voor hem gestorven was. Hier door vervielen de goederen aan den jongsten broeder *Herman Adolph*. Deze teelde by zyne eerste gemalinne Ernestina, gravin van Isenburg, drie dochters en eenen zoon. Deze was *Simon Henrik*, graaf en edel-heer van der Lippe, welke geboren wierdt in den jare 1648. Hy trouwde in den jare 1666 met Amalia, dochter van Christiaan Albert, burggraaf van Dohna, die van hare broeders, de graven van Dohna, aan welke de Brederodische goederen door erfrecht ge-

gekomen waren, tot erfgename van de zelve wierdt aangeſtelt. Hy teelde by haar verſcheide kinderen, als: *Frederik Adolph*; *Ferdinand Chriſtiaan*; *Henrika Sophia*, die den 25 October des jaars 1669, twee dagen na hare geboorte, ſtierf; *Henrik Erneſtus*, die den 24 January des jaars 1671 geboren wierdt, en na dat hy als keur-Brandenburgſche overſte-luitenant in het vermaarde treffen by Salankement tegen de Turken voortreffelyke blyken van zyne dapperheit gegeven hadt, te Raab in den jare 1691 ſtierf; voorts *Johannes*; *Sophia*, *Albertina*; *Wilhem Simon*; *Theodorus Auguſtus*; *Freda Henrietta*, en *Wilhem Philippus Carolus Diderik*, die in hunne jonge jaren ſtierven; verders *Charlotta Albertina*, die tot kanunnikeſſe van Hervord, en abdiſſe van Capel verkoren wierdt in den jare 1690; *Chriſtoffel Lodewyk*, die in den jare 1679, *Theodorus Emilius*, die in den jare 1680 geboren wierdt, en in den jare 1709 ſtierf, *Simon Karel*, die in den jare 1682, *Sophia Florentina*, die in den jare 1683, en eindelyk *Auguſtus Wolfardus*, die in den jare 1688 geboren wierdt. De oudſte zoon, als gezegt is, was Frederik Adolf, des H. Roomſchen Ryks graaf, en edelheer van der Lippe, opperheer van Vianen, Ameide, erf-burggraaf van Utrecht, heer van Nortelois, Clutingen, enz. en wierdt geboren den 2 September des jaars 1667. Hy was eertyds Hollandſche overſte, en trouwde in den jare 1692 met Johanna Elizabeth, dochter van Adolph, vorſt van Naſſau-Schaumburg, waar by hem geboren wierden *Simon Henrik Adolph*, in den jare 1693; *Karel Frederik*, in den jare 1694, en *Amalia*, in den jare 1695, die echter met hare moeder reets geſtorven zyn. In den jare 1700 trouwde hy wederom met Florentina Maria, dochter van Lodewyk, graaf van Hohenlo. Zyn broeder Ferdinand Chriſtiaan kwam ter wereldt den 13 September des jaars 1668. Hy was vorſtelyke Zelliſche generaal majoor, en trouwde in den jare 1695, den 19 Maart, met Henriëtta Urſula, gravin van Dohna, waar by hem in den jare 1696 *Amalia* geboren wierdt, die echter in het volgende jaar ſtierf. Hermannus Adolph, die, als gezegt is, de jongſte zoon was van Simon den Dikken, trouwde ten tweden male met Amalia, uit de Brackſche linie, en teelde by haar verſcheide kinderen, waar onder aan te merken is *Johannes Auguſtus*, die de Biſterfeldſche zyd-linie geſticht heeft, en in den jare 1657 geboren wierdt; verder *Juliana Elizabeth*, geboren in den jare 1656, en in den jare 1687 getrouwt met Chriſtophorus Chriſtianus, graaf van Leiningen-Weſterburg; *Sophia Charlotta*, die mede trouwde; *Theodorus Adolphus*, welke ſtierf in den jare 1709; *Maria Chriſtina*; *Chriſtina Erneſtina Eleonora*; *Anna Auguſta*; *Johannes Fredericus*; *Georgius Lodewyk*; *Rudolphus Ferdinandus*, ridder van de Duitſche orde, die geboren wierdt den 17 Maart des jaars 1671, en den 22 February des jaars 1705 trouwde met Juliana Louiſa, gravin van Kunowitz; *Elizabeth Charlotta*; *Sophia Juliana*, gemalin van Henrik Albert, graaf van Witgenſtein; en eindelyk *Juſtina Hermina*.

De Brackſche linie is, als reets gedacht is, door Ottho den derden, zoon van den graaf Simon, keizerlyke hofraadt, geſticht: want hy verkreeg in de deling Bracke, Blomberg, en Bartendorp, en na de doodt van zynen broeder Hermannus, Schieden. Hy ſtierf in den jare 1659, en teelde by zyne gemalinne van Naſſau zeven zonen en vyf dochters. Onder de laatſte trouwde *Amalia* met Herman Adolph, graaf van der Lippe, van de Detmoldſche linie; *Dorothea* met Johannes Theodoricus, vryheer van Kunowitz; en *Ottilia*, met Frederik Eberhardus, graaf van Löwenſtein en Wertheim. Onder de zonen ſtaan aan te merken: 1) *Caſimirus*, des H. Roomſchen Ryks graaf en edel heer van der Lippe, die op het ampthuis Schier zyn verblyf hieldt, en in den jare 1700, in het 73 jaar zyns ouderdoms, ſtierf, na dat hem geboren waren by zyne gemalinne Anna Amalia, dochter van Erneſtus, graaf van Sayn en Witgenſtein-Homburg, in den jare 1664 *Rudolph*, die te Brackel als regerend heer ſtierf in den jare 1707. Hy was in den jare 1691 getrouwt met Dorothea Elizabeth, dochter van Chriſtiaan Lodewyk, graaf van Waldek, waar by hy in den jare 1692 vader wierdt van *Amalia Charlotta*, verder in den jare 1668 *Ferdinand*; in den jare 1669 *Hedwig Sophia*, gemalinne van Lodewyk François, graaf van Witgenſtein-Berleburg; en eindelyk in den jare 1673 *Chriſtina Maria*, gemalinne van Frederik Maurits, graaf van Teklenburg en Limpurg, en eenige anderen, die reets geſtorven zyn. 2) *Wilhem*, overſte onder de Staten van Hollandt, die met den koning Wilhem naar Engelandt overging, en aldaar in February des jaars 1690 ſtierf, na dat hy by zyne gemalinne Louize Margareta, dochter van Maurits, graaf van Teklenburg, geteelt hadt *Frederik Wilhem*, die in Hungarië als ritmeeſter onder de Saxen-Gothaſche volkeren ſneuvelde; *Dorothea Sophia Wilhelmina*, en nog twee andere dochters. 3) *Maurits*, die in den jare 1666 ongetrouwt ſtierf. 4) *Frederik*, domheer te Halberſtadt, die in den jare 1684 ſtierf, en by zyne gemalinne Sophia Louize, dochter van Auguſtus, hertog van Holſtein-Sonderburg, naliet *Sophia Amalia* en *Lodewyk Ferdinand*, die in den jare 1707, na de doodt zyns vaders Rudolph, de regering aanvaardde, doch in den jare 1709 den 21 February mede ſtierf, en deze linie eindigde. 5) *Georgius*, gewezen Wolffenbuttelſche luitenant generaal en ridder van de Duitſche orde, hoewel hy de zelve verliet, en in den jare 1691 trouwde met Maria Sauerman, doch daar op den 17 February des jaars 1703 ſtierf. 6) *Auguſtus*, veldmaarſchalk van de Heſſiſche krygsbenden, en landkommandeur van de landballey te Heſſen-Marpurg, die den 19 Juny des jaars 1701 te Neuwied ſtierf.

De Bukkeburgſche of *Schaumburg-Lippiſche linie* wierdt, gelyk reets gemeld is, opgerecht door Philippus, jongſten zoon van den keizerlyken hofraadt, den graaf Simon. Deze wierdt geboren den 18 July des jaars 1601, en hadt het geluk, dat hy na de doodt van Ottho, zyn zuſters zoon, den laatſten graaf van Holſtein en Schaumburg, in den jare 1640, de heerlykheden Bukkeburg, Stadhagen, Hagenburg, en Arensburg, met de ſteden Bukkeburg, Stadhagen, Hagenburg en Steinhude, benevens een ſchoon ſlot naby Bukkeburg verkreeg, waar mede hy zyne vaderlyke erfgoederen, de heerlykheden Lipperodé, Alverdiſſen en Uhlenburg vereenigde, en uit kracht van zyn vaderlyk teſtament, in den jare 1668 gemaakt met bewilliging van het Heſſen-Caſſelſche landgraaflyk huis, waar van de Schamburgſche goederen leenroerig zyn, het eerſtegeboorte-recht invoerde. Hy trouwde in den jare 1644 met Sophia, dochter van Maurits, landgraaf van Heſſen, en ſtierf in den jare 1681, na dat hem by zyne genoemde gemalinne 6 dochters en 4 zonen geboren waren. Van de dochters trouwde *Johanna Dorothea* in den jare 1664 met Johan Adolph, graaf van Teklenburg, doch wierdt naderhandt volkomen van hem geſcheiden, waar op zy in den jare 1695 ſtierf; *Hedwig Louize*, geboren den 6 May des jaars 1650, trouwde in den jare 1676 met Auguſtus den Jongen, hertog van Holſtein-Sonderburg; *Elizabeth Philippina* met Philippus Chriſtophorus, graaf van Breuner, keizerlyke kamerheer, generaal wachtmeeſter en hof-krygsraadt, en *Charlotta Juliana* met Johan Henrik, graaf van Kufſtein, keizerlyke kamerheer, en overſte. Onder de zonen zyn *Wilhem Bernard* en *Karel Herman* in hunne tedere jeugt geſtorven; doch *Frederik Chriſtiaan* en *Philippus Erneſtus*, tot volwaſſche jaren gekomen, hebben beide het geſlacht voortgeplant. Frederik Chriſtiaan, geboren den 16 Auguſty des jaars 1655, nam zyn verblyf te Bukkeburg, en trouwde den 4 January des jaars 1691 met Johanna Sophia, dochter van Henrik Frederik, graaf van Hohenlo-Langenburg, waar by hem, benevens *Frederik Auguſtinus*, *Wilhem Lodewyk*, en *Sophia Charlotta*, die alle in hunne tedere jonkheit ſtierven, in May des jaars 1699 *Albertus Wolfgang* geboren wierdt. Philippus Erneſtus, geboren den 20 December des jaars 1659, hadt tot zyn apanage het ampt Alverdiſſen, alwaar hy ook zyn verblyf nam, en verkreeg de jaarlykſche 3150 ryksdaalders, welke die van het Detmoldſche huis verplicht zyn aan deze linie te betalen. Hy trouwde in den jare 1686 met Dorothea Amalia, dochter van Auguſtus, hertog van Holſtein-Sonderburg-Beek, waar by hem geboren wierden, benevens *Philippus Auguſtus*, *Karel Philippus*, en *Sophia Charlotta*, die haaſt wederom ſtierven, in den jare 1693 *Auguſta Wilhelmina Philippina*; in den jare 1694 *Frederik Erneſtus*; in den jare 1695 *Karel Lodewyk*, en eindelyk in den jare 1697 *Ferdinandus Philippus*. *Cranzius Metropol. l.* XI. *c.* 47. *Reuſner. in Auctar. oper. geneal. Rittershuſ. tab. geneal. Piderit. chron. Lipp. P.* II. *p.* 502. *ſeq. p.* 581. *p.* 605. *Gerhardus in hiſtor. narrat. de Henrici Leonis poſtremis rebus geſtis apud Meibomium T.* I. *Rerum German. p.* 430 *ſeq. Juſtinus Lippienſis in Lippiflorio, apud eundem T.* I. *p.* 578. *Spener. Op. Herald. Imhof N. P. l.* IX. *c. Europaiſcher Herold. Souverainen von Europa p.* 1373 *ſeq.*

LIPPENIUS, (MARTINUS) een goed taal-en letterkundige, wierdt geboren te Goritz, in 't Mark Brandenburg, den 9 November des jaars 1630; ſtudeerde te Stettin en Wittenberg; wierdt vervolgens eerſt conrector te Halle in Saxen, daar na rector van het doorluchtig ſchool te Stettin, en eindelyk conrector te Lubek. Hy gaf in den jare 1670 eene kleine verhandeling uit over de nieuwe-jaarsgiften. In den jare 1661 gaf hy en ander werk uit aangaande de vaart der ſchepen van Salomon naar Ophir. Doch zyn beſte werk is: *Bibliotheca realis Theol. Jurid. Medica & Philoſophica*, in vier ſtukken in fol. Hy overleedt den 6 November des jaars 1692. *Konig Bibl. Programma.*

LIPPENHUIZEN, of LEPPENHUIZEN, een tamelyk groot dorp van de Vrieſche grietenye Opſterlandt, in het kwartier der Zevenwolden, heeft een kerk, zonder toren, en wordt in het geeſtelyke met Ter Wiſpel en Hemmerik door een Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van de Zevenwolden. *Winſemius.*

LIPPI, (PHILIPPUS) een ſchilder van Florence, leefde in de XV eeuwe. Na dat hy van den ouderdom van acht jaren af in een konvent der Karmeliten opgevoed was, en met zyn zestien jaren het kleedt aangenomen hadt, gebeurde het, dat Maſaccio, een vermaard ſchilder, eene kapelle in het zelve konvent ſchilderende, en Lippi hem verſcheide malen hebbende zien arbeiden, deze eene grote zucht voor de ſchilderkunſt kreeg. Hy begon met vlyt te tekenen, en de grote gemakkelykheit, die hy daar in vondt, ontſtak noch meer de begeerte en begaafdheit, welke hy tot deze kunſt hadt, en belette hem zich met de ſtudiën en de oeffeningen van zyn klooſter op te houden. De lof van Maſaccio, die verbaaſt was over de voortgangen van dezen nieuweling, verſterkten zodanig de verzoeking, die hy hadt om het geeſtelyke gewaadt te verlaten, dat hy, de zelve niet langer kunnende tegenſtaan, zyn klooſter verliet. Hy begaf zich in het Mark van Ancona, alwaar hy, eenige vrienden gevonden hebbende, zich met de zelve op een vaartuig begaf om een reisje van vermaak te doen; doch hy wierdt van de rovers genomen, die hem naar Barbarye voerden. Hy leedt aldaar zeer veel gedurende achttien maanden, tot dat hy eens met houtskool het afbeeldſel van zynen patroon, waar van zyne verbeeldingen vervult waren, op eenen muur tekenende, veel verwondering veroorzaakte door de gelykheit, welke men daar in vondt. Dit verzachtte het hert van zynen patroon, die hem eenige portraiten hebbende doen maken, hem in vryheit ſtelde. Lippi ging van daar naar Napels, alwaar de koning Alfonſus hem gebruikte: maar de liefde tot zyn vaderlandt deedt hem naar Florence keren. Hy arbeidde aldaar voor den hertog Coſmus de Medicis, wiens genegenheit hy won, en maakte voor hem eene

menigte van werken. Dewyl de liefde tot de vrouwen hem aftrok van zynen arbeidt, en hem te veel tyds deedt verliezen, deedt deze hertog, die ongeduldig was om een tafereel te zien voltooien, dat hy hem belast hadt te maken, hem in eene kamer opfluiten, en liet hem overvloedig geven alles wat hy nodig hadt. Lippi fneedt na twee dagen zyne flaaplakens aan ftroken, liet zich neder door het venfter, en ftelde zich zelf in vryheit. Een burger van Florence deedt hem vervolgens een tafereel van de Maagdt maken voor een klooster, alwaar hy eene zeer fchone dochter in de koft hadt. Deze vader en de nonnen lieten hem toe zich van deze koftgangerefle tot een voorbeeldt te bedienen. Terwyl hy haar fchilderde, zich met haar alleen bevindende, verleidde hy haar door zyne redenen, en het werk voltooit zynde, vervoerde hy deze dochter, die mede eene fchilderefle was. Eenigen tydt daar na, een werk makende in eene kerk van Spoleto, verliefde hy op eene vrouwe, en zich hardnekkig betonende om haar te vervolgen, tegen den raadt, dien men hem gaf, wierdt hy door de bloedvrienden van deze vrouwe vergeven in den jare 1488, in het zeven en vyftigfte van zynen ouderdom. De groothertog deedt hem eene marmere grafftede maken, en Angelus Politianus maakte zyn grafschrift in Latynfche vaarzen. *De Piles Abrégé de la vie des Peintres.*

LIPPI, (PHILIPPUS) een Florentynfch fchilder, een zoon van den voorgaanden, en leerling van Sandro Boticello. Hy hadt veel levendigheit en geeft, en vernieuwde in de gefchaduwde fieraden, die hy maakte, de oude wyze zodanig, als men die ziet in de friefen van de bouwkunft en elders. Hy fchilderde verfcheide werken te Rome, en onder anderen eene kapelle voor den kardinaal Caraffa in de kerke van Minerva. Hy maakte ook eenige taferelen voor Matthias Corvinus, koning van Hungarië. Deze Lippi was van goede zeden; en zyn leven was een groot verwyt voor dat van zynen vader. Hy ftierf in den jare 1505, in den ouderdom van 45 jaren. *De Piles Abrégé de la vie des Peintres.*

LIPPO, oudtyds *Hyppia*, eene kleine ftadt van Natolië. Zy is gelegen naby de Zwarte zee, ten Zuiden van Pendarachi, en aan de rivier Lippo, dat de Hyppius is van Ptolemeus. *Maty Dict.*

LIPPOMAN, of LIPPOMANNO, (ALOISIO) geboortig van Venetië, was, naar het zeggen van eenigen, van een edel geflacht: anderen beweren, dat men nooit geweten heeft wie zyn vader was. Hy was een der geleerde prelaten van de XVI eeuwe. Hy bekleedde met grote bekwaamheit verfcheide nunciaturen. De eerfte was, naar het fchynt, die van Portugal. Hy was bisfchop van Modon, en coadjuteur van Verona, wanneer hy met eenige andere prelaten van Boulogne naar Rome gezonden wierdt, om de zaak van het verleggen van het concilie te bepleiten, in den jare 1548. Hy hadt zich in deze vergadering krachtig aangekant tegen de meerderheit van beneficien, gelyk Fra. Paolo aanmerkt, die hem bovendien den lof geeft van voorbeeldelyk geleeft te hebben. Hy wierdt na het afbreken van het concilie in den jare 1548 als nuncius naar Duitfchlandt gezonden, van waar paus Julius de III hem herriep ten einde van twee jaren. Hy maakte hem in het volgende jaar een der drie voorzitters van het concilie. Paulus de IV zondt hem in den jare 1556 in Polen, om aldaar de voortgangen der Proteftanten te ftuiten. Hy verhief hem in den jare 1558 tot het bisdom van Bergamo, en maakte hem tot zynen fecretaris. Lippoman ftierf den 15 Augufty des jaars 1559. Hy heeft vele boeken uitgegeven, waar van de voornaamfte zyn: *Catena in Genesin*, *& in Exodum*; *Catena in aliquot Psalmos*; eene verzameling van de levens der Heiligen, in VIII ftukken; *Confirmatione di tutti gli Dogmi Catholici, con la subversione di trutti i fondamenti delli moderni heretici*, te Venetië in den jare 1553. *Espositioni volgari sopra il Simbolo Apostolico, il Pater noftro, &c.* Men zegt, dat hy eene grote wreedheit betoonde tegen de fectariffen gedurende zyne nunciature in Polen. Hy was, naar het getuigenifle van den Poolfchen hiftoriefchryver Lubieniecius, de eerfte Apoftolifche nuncius, dien men in dat landt gezien hadt. Hy bediende zich van de ftraffe van eenige Joden om de ketters te verbazen. Hy kocht met geldt aanklagers, welke zeiden, dat eene vrouw eene hoftie verkocht hadt aan eenige Joden, en dat deze godlozen, door het fteken met naalden in de zelve, een flesje met bloedt daar uit getrokken hadden, om de wonden van de befnyding te genezen. Men verkreeg by verfchalking een bevel van den koning om hen te doen verbranden. Zy deden betuiging van hunne onfchuldt op den houtmyt. De koning, verftaan hebbende hoe de zaak gebeurt was, vatte daar over eene grote verontwaardiging op tegen Lippoman. Men ftelde niettemin een verhaal van dit alles op onder den naam des konings, het welk naar Rome gezonden wierdt, om aldaar de bewysftukken der wonderwerken te vermeerderen in de archiven. Du Sauffai verzekert, dat Lippoman zodanig gehaat was van de fectariffen, dat hy verfcheide malen gevaar liep door hunne ondernemingen. Spondanus geeft voor, dat het wonderwerk, dat toen gebeurde omtrent de hoftie, onder de handen van deze rampzalige Joden, gegrond was op drie redenen: de laatfte was, dat de nuncius Lippoman, gefchonden door de lafterfchriften der ketters, nodig hadt, dat de Voorzienigheit hem een groot ontzag byzette. Stanislaus Hofius, bisfchop van Warmelandt, betuigde eene ongemene verontwaardiging, om dat Petrus Paulus Vergier, een boek aan den koning van Polen opdragende, den Apoftolifchen nuncius uitgedaagt hadt tot eene openbare twiftredenering, waar van de koning de rechter zou zyn. *Stanislaus Lubieniecius hift. Reformationis Polonicæ pag. 76. Bayle Dict. Crit.*

LIPPOMAN, LIPPOMANNO, (HIERONYMUS) een vermaard Venetiaanfch edelman, was een der bekwaamfte mannen van zyne Republyk, en wierdt als ambaffadeur gebruikt in Stiermarken by den aartshertog Karel van Ooftenryk, in Savoje by den hertog Emanuel Philibert, in Polen by den koning Hendrik van Valois, en te Napels by Don Jan van Ooftenryk. Eindelyk verkreeg hy de waardigheit van Bailo te Conftantinopel. Doch alzo hy in het bekleden van deze waardigheit aan Philips den II, koning van Spanje, gefchreven, en, tegen de regelen van de Venetiaanfche ftaatkunde, den zelven van eenige krygstoeruftingen der Turken bericht gegeven zou hebben, zondt de Raadt, op het begeeren der ftaats-Inquifiteurs, by welke hy deswegen heimelyk aangeklaagt was, met grote heimelykheit Laurentius Bernardus af, met bevel om zich van hem te verzekeren, en hem met een goed geleide naar Venetië te zenden. Deze voldeedt ook met zo veel zorgvuldigheit zynen laft, dat Lippomanno van den tegen hem gefmeeden toeleg niet eer bericht kreeg, voor dat hy zich reets gevangen zag. Dewyl hy nu van de geftrengheit van den Raadt der Tienen (*Consiglio di Dieci*), waar by hy ook aangegeven was als een, die by andere mogendheden zyne lastbrieven en de geheimen van zyne Republyk geopenbaart hadt, een ftraf vonnis verwachtte, nam hy eens in het fchip, waar mede men met hem naar Venetië zeilde, zynen tydt waar, en wierp zich in de zee, hopende door zwemmen ergens aan landt te komen. Hoewel hy nu door de bootsgefellen weder uit de baren getogen, en in het fchip getrokken was, hadt hy echter zo veel zeewater ingedronken, dat hy weinig uuren daar na ftierf. Dit gebeurde in den jare 1591. *Andr. Morosini hist. Venet. l.* XIV. *an.* 1591. *Lettres d'Offat T.* I. *lettre* 16. *Amelot d'Houssaye dans les notes sur la dite lettre. Idem hist. du Gouvernement de Venise T.* II. *p.* 514, 559.

LIPPSPRING, of LIPSPRING, eene kleine ftadt in het fticht Paderborn, waar by de rivier Lippe ontfpringt. Keizer Karel de Grote heeft aan deze plaats niet alleen de Saxen genoodzaakt het Chriftelyke geloof aan te nemen, maar drie vermaarde vergaderingen gehouden. *Monum. Paderb.*

LIPPSTADT, of LIPSTADT, eene Brandenburgfche ftadt in Weftphalen, aan de rivier Lippe, midden in de moeraffen, drie mylen van Paderborn, was eertyds mede in het Hanfeatifche-verbondt. Zy zou in den jare 1150 gebouwt zyn, was voor dezen ook de hoofdftadt en het ftamhuis der graven van der Lippe; doch de graaf Simon heeft de zelve in den jare 1366 aan den graaf Engelbertus van der Mark voor 8000 mark zilver verpand. In den jare 1445 heeft Johannes, hertog van Kleef en graaf van der Mark, met die van der Lippe een verdrag getroffen, waar in hy deze fomme en de helft van de ftadt afftondt, daar tegen de andere helft met alle afhankelykheden volkomen behieldt, waar by het ook na dien tydt gebleven is, behalven dat de keurvorft van Keulen, inzonderheit in den jare 1494, eenen eifch daar op deedt, welke toenmaals bleef fteken, en by de Weftphaalfche onderhandelingen te vergeeffch weder op het tapyt gebragt wierdt. De graven hebben ook het *jus præsidii*, dat zy na de gemelde vrede betwiften wilden, wel haaft erkend; of fchoon de ftadt naderhandt veel fterker gemaakt wierdt, dan zy in den 30jarigen oorlog was, wanneer zy in den jare 1621 door de Spanjaarden, in den jare 1622 door den hertog Chriftiaan van Brunswyk, in den jare 1623 door de keizerfchen, en in den jare 1633 door de Heffen ingenomen wierdt, welke de zelve eerft na het fluiten van de vrede aan den keurvorft Frederik Wilhem wedergaven. In den jare 1656 is de ftadt door den blixem byna ganfch afgebrand. In den jare 1679 is zy den Franfchen voor een korten tydt tot verzekering ingegeven. Zy zou onder water gezet, en voor eene van de fterkfte veftingen in Weftphalen gehouden kunnen worden. *Pufendorff de rebus Friderici Wilhelmi l.* XVII. § 58.

LIPPUS, van Florence. Zie BRANDOLINUS.

LIPS, een adelyk huis in Rhynlandt, by Voorfchoten, tuffchen Delft en Leiden, omtrent Zandhorft en Raaphorft, anders geheten *het huis te* WYNGAARDEN. *Van Leeuwen Batavia illustr. fol.* 1261.

LIPSCIUS, of LIPSKI, (ANDREAS) grootkancelier van Polen, is de fchryver van twee honderdtallen van Rechtkundige waarnemingen; en van een tiental van Vraagftukken wegens de vryheit der kerkelyke goederen. *Konig Biblioth.*

LIPSIUS (JUSTUS) was den 18 October des jaars 1547 te Ifca, een marktvlek in Brabandt, twee en een halve myl van Bruffel gelegen, van eerlyke ouders geboren. Hy was een der geleerdfte oordeelkundigen van de XVI eeuw. Hy begon byna zo haaft te fchryven als hy begon te leven; want met den ouderdom van 9 jaren maakte hy eenige vaarzen; en met zyn twaalf jaren ftelde hy redenvoeringen op. Hy hadt naauwlyks zyn 16 jaren bereikt, wanneer hy zyne *Variæ Lectiones* uitgaf, en deze proefftukken wierden gevolgt van een groot getal van andere werken, welke hem eene ongemene achting verkregen hebben. Hy heeft zyne jonge jaren te Bruffel, te Aath, te Keulen, en te Loven doorgebragt. Op de laatfte plaats hadt hy gelegenheit in de literatuur, waar toe hy buiten dat van nature geneigd was, onder de geleerde mannen Clenardus, Schottus, en anderen te ftuderen. Hy verzuimde niet daar benevens zich zo wel in de rechten als ook in de Philofophie te oeffenen; tot dat hy eindelyk het vafte befluit nam, zich voornamentlyk op de oudheden en befchaafde wetenfchappen toe te leggen. Met dit voornemen reifde hy naar Rome, bezocht aldaar de koftelykfte bibliotheken, en de feldzaamfte opfchriften, waar toe hy van den kardinaal van Granvelle, aan wien hy zyne *Variæ Lectiones* opgedragen hadt, en dien hy als fecretaris in het vervaardigen der Latynfche brieven diende, gemakkelyk alle voorfchryving verkreeg. Na twee jaren keerde hy weder te rug naar Loven, doch begon, in plaats van te ftuderen, allerhande wellusten na te volgen.

Doch hy liet zich door zyn goeden vriendt, Carolus Langius, weder op een beter weg brengen, en schreef hier op de boeken van de standvastigheit. Niet lang daar na deedt hy eene reize naar Wenen, hieldt zich eenigen tydt op aan het hof van den keizer Maximiliaan den II, en maakte zich bekend met Augerius Busbequius, Johannes Cratonus, Johannes Sambuccus, Stephanus Pighius, en anderen. Terwyl hy ondertusschen in den jare 1572 weder naar zyn vaderlandt wilde reizen, kreeg hy onderweegde tyding, dat het zelve in den oorlog gewikkeld was, waarom hy te Jena ruim een jaar de historien en de welsprekendheit leeraarde, en eene *disputatio pro loco de terra pretiosa* hieldt, en ook verscheide redenvoeringen deedt. Doch hy vertrok heimelyk van Jena den 1 Maart des jaars 1574, dewyl het in de Nederlanden weder wat zekerder geworden was: hy wilde naderhandt ook nooit weder van deze plaats horen spreken. Ondertusschen kwam hy te Keulen, en trouwde aldaar met eene weduwe, doch heeft by de zelve gene kinderen gehad. Eenigen zeggen, dat zy eene zeer kwaadaardige vrouw was; maar hy verzekert, dat hy in vrede met haar leefde. Hy begaf zich van daar naar Isca, liet zich hier op te Loven Doctor maken in de rechten, en wierdt in den jare 1578, wanneer hy wegens den aanhoudenden oorlog naar Hollandt geweken was, naar Leiden beroepen, alwaar hy 13 jaren met groten roem geleeraart heeft. De prins Maurits van Oranje was aldaar een van zyne leerlingen. Hy vertrok heimelyk in den jare 1591 van Leiden, waar na hem verscheide beroepingen opgedragen wierden van wegen Henrik den IV, koning van Vrankryk, van paus Paulus den V, en van den Staat van Venetië. Verscheide vorsten poogden hem tot zich te trekken, om van hem een sieraadt te maken van hunne staten. Doch hy nam voor alle andere beroepingen die van Loven aan, alwaar hy ook de welsprekendheit met groten toeloop leeraarde, zo dat zelfs de aartshertog Albertus en de infante Isabella hem hoorden, en het hof in zyne lessen bragten. Dewyl hy, tegen de gewoonte van de liefhebbers dezer studien, een aangenamen ommegang hadt, waar door hy gemakkelyk een ieder tot zich trok, waar by kwam, dat hy overal voorgaf, dat hy voortreffelyke zaken in de geleerdheit ontdekt hadt, kwam hy daar door in zulk eene hoogachting, dat hem van vele kanten eerbewyzingen gegeven wierden; ja de koning van Spanje verklaarde hem tot zynen Raadt en historieschryver. Hy wierdt voor een prins onder de geleerden van zyne eeuw gehouden; en Scaliger, Casaubonus, en hy waren de driemannen, gelyk men hen noemde, van de Republyk der letteren. Een der grootste gebreken, welke men aan Lipsius verwyt, is zyne onstandvastigheit in het stuk van den Godsdienst. Vele schryvers merken hem hier in niet anders aan dan eenen weêrhaan, draaiende met alle winden. Deze blaam steunt daar op, dat hy, in den R. Katholyken Godsdienst geboren en opgevoed zynde, het Lutheranendom beleedt terwyl hy professor was te Jena. Vervolgens naar Brabandt gekeerd zynde, leefde hy aldaar op de Roomsche wyze; en naderhandt een professorschap aangenomen hebbende op de akademie te Leiden, deedt hy aldaar belydenisse van het gene men het Kalvinistendom noemde. Eindelyk vertrok hy van Leiden, en keerde naar de Spaansche Nederlanden, alwaar hy niet alleenlyk in de gemeenschap van Rome leefde, maar zich ook aan eene vrouwelyke bygelovige kweselary overgaf; het welk hy betoonde door gedrukte boeken. Een van deze boeken, het welk hy schreef in den jare 1603, heeft den tytel van: *Justi Lipsii Diva virgo Hallensis: beneficia ejus & miracula, fide atque ordine descripta.* Een ander, in den jare 1604 geschreven, is genoemt, *Justi Lipsii Diva Sichemiensis, sive Aspricollis: nova ejus beneficia & admiranda.* Hy neemt daar in de geringste sprookjens aan, en de beuselachtigste en onzekerste overleveringen, die over dit onderwerp byeen geraapt kunnen worden. Eenigen van zyne vrienden hadden hem van dezen arbeidt willen afkeren, en hadden hem de onzekerheit van deze overleveringen vertoont, en het ongelyk, dat hy zich zelf zou doen; maar hun raadt kon hem zyn voornemen niet doen staken. De vaarzen, welke hy maakte, wanneer hy aan onze Lieve Vrouwe van Hal eene zilvere pen toewydde, zyn zonderling, zo om de loftuitingen, die hy zich zelf daar in geeft, als om de buitensporige hulde, welke hy daar in doedt aan de H. Maagdt:

Hanc, DIVA, PENNAM, *interpretem mentis meæ,*
Per alta spatia quæ volavit ætheris,
Per ima quæ volavit & terræ, & maris:
Scientiæ, prudentiæ, sapientiæ
Operata semper, ausa quæ CONSTANTIAM
Describere, & vulgare; quæ CIVILIA,
Quæ MILITARIA, *atque* POLIORCETICA:
Quæ ROMA MAGNITUDINEM *adstruxit tuam:*
Variaque luce scripta prisci sæculi
Affecit, & perfudit: hanc PENNAM *tibi*
Nunc, DIVA, *meritò consecravi* LIPSIUS.
Nam numine isthæc inchoata sunt tuo,
Et numine isthæc absoluta sunt tuo.
Porro ô benignitatis aura perpetim
Hæc spiret! & famæ fugacis in vicem,
Quam penna peperit, tu perenne gaudium
Vitamque, DIVA, LIPSIO *pares tuo.*

Hy maakte in zyn testament zyn bonten rok aan de zelve Lieve Vrouwe; het welk deedt zeggen, dat hy aldus te werk ging, om dat de mirakelen, die hy zodanig uitgegalmt hadt, van koude stierven. Eenige Protestanten schreven met grote kracht tegen hem: hy liet hen alles zeggen, en antwoordde maar met zeer weinig woorden aan een van hen. Men wilde, dat hy zich verdedigde tegen den schryver van de verhandelinge *de Idolo Hallensi*, en tegen Thomson, die hem onder andere stoffen wederleide over de *Virgo Sichemiensis:* maar hy weigerde zich in deze twistredeneringen in te wikkelen, en hy deedt daar in verstandiglyk. Men heeft gezegt, dat Justus Lipsius diergelyke werken alleen schreef, om de wereldt te overreden, dat hy niet laauw en onverschillig was in het stuk van den Godsdienst, gelyk hy zich daar van verdacht zag. Men heeft ook gelooft, dat het loutere werken van bevel waren, en dat de Jesuiten hem de zelve afpersten. Hy kan hier in vergeleken worden by de vrouwen, welke men huurde om de doden te beschreien, die luider schreeuwden dan de bloedvrienden van den overleden. Het gene Joseph Hal gezegt heeft wegens zyne historien van de mirakelen van de H. Maagdt is waardig bygebragt te worden. Een wonderlyk geval verhaalt hebbende, het welk tot straffe diende aan een prevoost, die een Protestants martelaar de tong hadt doen uitsnyden, roept hy uit: „ Op dan, *Lipsius*, beschryf nu de nieuwe mirakelen van de godinne, en versterk het bygeloof door vremde gevallen. Gy allen, die het gezien hebt, oordeelt of ooit de kapelle van Hal en van Sichem merkwaardiger zaak heeft voortgebragt. Wy ontmoeten overal pelgrims, gaande hunne Godsdienstigheden plegen omtrent deze vrouwen: ik weet niet, of ik haar twee vrouwen moet noemen, of wel eene in twee kassen. Indien zy twee zyn, waarom bidden zy 'er maar eene aan? Indien zy maar eene zyn, waarom doedt zy te Sichem de genezing, welke zy niet zou kunnen doen te Hal? O wat grote deernis, dat zulk een hoge en verheve geest in het laatste van zyn leven de mymering onderworpen is geweest! Wy hebben, als 't nodig was, ons verwondert over alle de goede vruchten en de mannelyke voortbrengingen van dit brein, en de zelve gewaardeert: maar wie zou deze onnosele maagden, zwakke misgeboorten van een suffenden ouderdom, kunnen dulden? Een van zyne grootste lievelingen zeide my, zulks uit zyn eigen mondt gehoort hebbende, dat de oudste van deze twee maagden door hem geteelt, ontfangen, in 't licht gebragt, en gedoopt wierdt in den tydt van tien dagen: en ik geloofde het zelve, en was 'er niet verbaast over. Deze bedryven van bygelovigheit hebben eenen vader en eene vroedvrouwe, welke onzichtbaar zyn, behalven dat het niet voegt, dat een elephant drie jaren arbeide om een muis te baren. In de winkel van zynen *Moret* wierdt my, niet zonder eenige verontwaardiging, gezegt, dat onze koning (dat is te zeggen Jacobus de I, koning van Groot-Britannië) het boek wel aangemerkt hebbende, en eenige plaatsen daar van gelezen, het tegen den grondt wierp met deze veroordeeling: *Verdoemd zy de geen, die 't gemaakt heeft, en de geen, die 't gelooft.* In onderzoek niet, of dit eene waarachtige historie is, of eene van hunne sprookjens. Maar ik ben wel verzekert, dat dit vonnis hen zo veel misnoegen niet veroorzaakte, dan blydschap aan my". (*Joseph Hall, Epistres meslées*, I *Décade pag.* 77 *&c. de La Traduction de Jacquemot.*) Het gene vremd was in het gedrag van Lipsius, en dat hem niet vergeven is geweest, was, dat hy, te Leiden zynde in de uiterlyke belydenisse van de Hervormde kerke, opentlyk goedkeurde de gronden van vervolging, welke door gansch Europa gevolgt wierden tegen deze kerke. Men bragt hem in eene grote belemmering, wanneer men hem de gevolgen van zyne lere deedt zien; en dat was zonder twyffel eene der redenen, die hem verplichtten uit Hollandt te vertrekken. Zie hier, wat men daar omtrent vindt in de *Comment. Philos.* II *Part. pag.* 285 *& seq.* over deze woorden, *Dwingt hen om in te gaan:* „ Ik heb eene andere belemmering gezien, die betrekkelyk is tot deze stoffen, in eene verhandeling van Justus Lipsius. Deze man, bedurven zynde door de oorlogen van de Nederlanden, vondt eene eerlyke toevlucht te Leiden, alwaar men hem professor maakte, en hy schroomde niet uiterlyk zyne papery af te zweren. Hy deedt gedurende dien tydt eenige staatkundige boeken drukken, waar in hy onder andere grondregelen voorstelde, dat men in eenen staat maar eenen Godsdienst moet dulden, noch eenige goedertierenheit oeffenen omtrent de genen, die den Godsdienst ontrusten, maar de zelve door staal en vuur vervolgen, op dat eerder een lidt dan het gansche lighaam verloren ga. *Clementiæ non hîc locus: Ure, seca, ut membrorum potius aliquod quam totum corpus intereat.* (*Civil. Doctr. l.* IV. *c.* 3.) Dit was zeer oneerlyk voor hem, die onderhouden wierdt door eene Protestantsche Republyk, welke den Godsdienst hervormt hadt; want dit was opentlyk de gestrengheden van Philippus den II en van den hertog van Alba goedkeuren. En het was boven dien eene schrikkelyke onvoorzichtigheit, en eene versoeielyke godloosheit, dewyl men van den eenen kant uit zyn boek kon besluiten, dat men in Hollandt niet dan den hervormden Godsdienst moest dulden; en van den anderen kant, dat de Heidenen zeer wel gedaan hebben de predikers van het Euangelium te doen ophangen. Hy wierdt door Theodorus Koornhert hier over beschimpt, en in het naauw gebragt; want hy was verplicht door omwegen te antwoorden, verklarende, dat deze twee woorden, *ure, seca*, maar eene ontleende spreekwyze waren uit de geneeskunde, om niet letterlyk het staal en het vuur, maar een hulpmiddel uit te drukken, dat eenigzins krachtig was. Men ziet alle deze uitvluchten in zyne verhandelinge *de una Religione.* Dit is het slechtste boek, dat hy ooit gemaakt heeft, uitgezonderd de ongerymde historien, en de laffe poëzyen, die hy in zyne oude dagen maakte op eenige kapellen van de Maagdt, zyn geest beginnende te verzwakken, gelyk die van Pericles, wanneer hy amuleten en hulpmiddelen van bygelovige vrouwen

„ wen aan zynen hals en om zyne armen liet doen; en gansch „ verzot zynde op de Jesuiten, in welker armen hy zich wierp, „ wanneer hy zag, dat het gemelde slechte boekje met weêrzin „ in Hollandt aangezien zou worden: dit deedt hem heimelyk uit „ Leiden vluchten. Om weder tot het boekje te keren, het is „ een slecht zamenraapsel van plaatsen, welke alle de Heidensche „ godloosheden begunstigen, waar op de schrikkelyke vervolgin„ gen der eerste Christenen steunen, en van andere plaatsen, die „ volkomelyk het tegenstrydige zeggen. En dewyl de schryver „ de kracht van deze twee woorden, *ure*, *seca*, niet durfde be„ kennen, bediende hy zich van kwade onderscheidingen, wel„ ke hier op uit kwamen, dat men de ketters zeer selden en hei„ melyk moest doen sterven, maar dat men de boeten, de bal„ lingschappen, de schandtekenen, en de afzettingen voor hen „ niet moest sparen. Dit alles vervalt door de voorverhaalde „ aanmerkingen." Zie hier eenige naauwkeuriger omstandigheden van zyn verschil met Theodorus Koornhert. Zo haast zyne staatkundige verhandeling, waar in hy de vervolgingen van Godsdienst goedkeurde, in den jare 1589 uitgekomen was, schreef Koornhert, een groot yveraar voor de verdraagzaamheit, hem zyn gevoelen over dat boek, en liet de antwoorden, die hy ontfing, niet zonder weder-antwoordt, en hy gaf eindelyk een werk uit, onder den tytel van: *Processus contra hæreticidium & coactionem conscientiarum.* Hy droeg het op aan de overheden van Leiden, en zondt afdrukken van het zelve aan de overheden der andere steden, en vermaande hen zorge te dragen tegen de gevoelens van dezen schryver. De uitgave van dit werk veroorzaakte verdriet aan Lipsius; maar dewyl hy een groot sieraadt was van de akademie van Leiden, verkreeg hy van de overheit eene acte van believing, die hem kon troosten. Zy deden eene bekendmaking op het stadhuis, dat zy de opdragt van Koornhert niet aannamen, en dat deze schryver, zyn boek aan hen opdragende, hen noch dienst, noch eere, noch vriendschap gedaan hadt; dat zy nochtans zyn werk niet verboden; dat zy de lezing van het zelve aan de inwonerstoestonden; maar dat zy hen ook vermaanden het uitmuntende antwoordt van Justus Lipsius te lezen. Zy verklaarden, dat zy voor dezen professor eene zonderlinge achting hadden. Deze acte voldeedt hem niet volkomelyk, en hy was niet wel te vrede te verstaan, dat Koornhert, van eene langdurige ziekte herstelt zynde, arbeidde om te antwoorden. Men zegt, dat hy door de begunstiging van eenige steden poogde te verkrygen, dat de Staten van Hollandt verboden zyne staatkundige schriften te wederleggen; maar dat Gerard de Lange, burgermeester van Gouda, zich daar tegen stelde, zich van deze redenen bedienende: *Indien het gene Lipsius geschreven heeft waar is, zal men het zelve niet anders dan krachteloos kunnen bestryden, en wy zullen door deze zwakheit zelfs van de schriften, die men daar tegen uitgeven zal, daar in bevestigt worden: maar zo iemandt daar in ontdekt het gene wy daar in niet zien, wat schadelyke valschheit aan het vaderlandt, wat kwaadt kan de verbetering doen?* Lipsius week kort daar na uit Hollandt, onder voorwendsel van voor zyne gezondheit een reisje te gaan doen naar de wateren van het Spaa. Hy kwam niet wederom; hy keerde weder tot het pausdom, deedt zyne afzwering, die hy begeerde dat eenigen tydt verborgen zou blyven, te Ments by de Jesuiten, en schreef van daar eenen brief, waar in hy betuigde, dat hy altoos van den ouden Godsdienst geweest was, hoewel hy een anderen beleden hadt, wanneer hy zich op plaatsen bevonden hadde, daar de oude niet aangenomen wierdt. Dit heeft velen doen geloven, dat hy een huichelaar was. Zommigen meenden, dat het verdriet, dat Koornhert hem veroorzaakte, en de vreze, dat de Hollanders in den oorlog tegen den Spanjaardt mogten bezwyken, hem tot deze verandering deden besluiten. Wat 'er van zy, Koornhert in het bedde gehouden, en aangetast door de ziekte, waar aan hy stierf, liet niet na aan zyn antwoordt te arbeiden, en het zelve te voltooien. Zyne erfgenamen deden het zelve uit het Nederduitsch in 't Latyn overzetten, en gaven het uit. Koornhert is de eenige niet, die hem kwalyk gehandelt heeft over deze stoffe; want de Jesuit Petra Sancta klaagt ook zeer over hem. Men ziet het antwoordt daar op by Rivetus, *Castigat. Notarum in Epist. ad Balzacum cap.* XII. *num.* 14. *Operum Tom.* III. *pag* 535.

De schryver van 't *Idolum Hallense* toont aan, dat Lipsius te Jena voor Tilemannus Heshusius, die toen Rector van de akademie was, betuigt hebbende, dat hy den Lutherschen Godsdienst oprechtelyk omhelsde, opentlyk communiceerde, en dat hy in eene lykreden, die gedrukt wierdt, verklaarde, dat Godt het huis van Saxen aan zyne kerke gegeven hadt om de pest van het pausdom te verdelgen. Men staat toe, dat hy te Leiden niet communiceerde; maar men toont aan door verscheide uittreksels van zyne brieven, dat hy, terwyl hy aldaar woonde, de zaak der Spanjaarden als de kwade party aanzag, waar van hy den ondergang wenschte, en dat hem verscheide uitdrukkingen ontvielen, die een Protestant in hem vertoonden. Men hadt hem een professorschap te Piza aangeboden, met belofte, dat hy aldaar de vryheit van conscientie zou genieten, hebbende de groothertog dit voorrecht voor hem by den paus verkregen; waar door men ziet, dat men hem in Italië voor een zeer goed Kalvinist hieldt. Lipsius weigerde echter deze beroeping, en zette zich neder te Loven, alwaar hy de goede letteren onderwees op eene wyze, die hem tot roem was. Men heeft Protestanten gevonden, welke de drift van eenigen van hunne medebroeders niet ondersteunden, om dezen geleerden man te onteeren, gelyk *Bayle* onder verscheide andere omstandigheden mede aanmerkt. Men zegt, dat zyn schrift zeer slecht was, en dat zyn ommegang en zyn gelaat de verbeelding niet beantwoordden, welke men van hem hadt. Zyne vrienden lieten hem na zyne doodt niet over aan de berisping van zyne tegenstrevers; maar het was in vele zaken moeielyk om hem te verdedigen. Men moet onder deze zaken niet stellen het gene de Jesuit Garassus in zyne *Doctr. Curieuse* gedacht heeft te moeten berispen wegens de lere van Lipsius omtrent de voorbeschikking, als of die eene ongegronde hersenschim was: lakende hem verder over het oprechten van een Mausoleum voor zyne drie kleine honden, waar van de eerste *Mopsus*, de twede *Sapphirus*, en de derde *Mopsulus* genoemt was, enz. Charles Ogier, in zyne *Censure de la Doctrine Curieuse pag. mihi* 159, 162, beweert tegen dezen Jesuit, dat de voorbeschikking, door Lipsius onderwezen, overeenstemt met het gevoelen van Thomas van Aquino. Hy zegt verder, „ dat Aubertus Miræus. . . niet „ vergeten heeft de neiging, welke Lipsius hadt voor de honden, „ en zelfs den naam van drie, die hy boven de anderen bemind „ hadde. . . Hy hadt de zelve in een tafereel doen schilderen, „ met den naam van ieder, hunnen ouderdom, hun haair, en „ eenige vaarzen daar onder, waar in hy met geen minder „ behendigheit dan vermakelykheit getroffen hadt vaarzen en „ opschriften, welke bygebragt worden in het boek *Selecta Christiani orbis deliciæ*. Zie daar het gene Garassus neemt voor graf „ en grafschrift: zodanig dat de geen, die zyn papegaai, zyn hondt, „ zyn kat, zyne vrouwe, enz. doedt schilderen met eenig op„ schrift of vaars, daar voor een Mausoleum oprecht. . . . . ." Lipsius zag zich meer dan eenmaal beschuldigt een uitschryver (*Plagiarius*) geweest te zyn, doch wilde niet toestaan, dat men hem met recht daar van beschuldigde. Muretus geeft voor, dat de meeste aanmerkingen, welke Lipsius gemaakt heeft over Tacitus, uit zyne schriften getrokken zyn. De president Faber zegt, dat het boek der Saturnalen enkelyk opgesteld is uit de aanmerkingen, welke men vindt in twee kapittels van zyn boek, genoemt *Semestria*. De ridder Montaigu verzekert, dat Lipsius verscheide plaatsen van Onuphrius Panvinius heeft nageschreven. Hy heeft, zo men Salmasius gelooft, zyne gansche verhandeling, *de Militiâ Romanâ*, genomen uit de krygskundige paralellen van François Patricius; en Lipsius zou nog beter in deze verhandelinge geslaagt hebben, zo hy het Grieksch wel verstaan hadt. Men rekent onder de grootste gevaren, waar aan hy bloot gesteld is geweest, de ziekte, welke hy kreeg door al te veel te drinken op een promotiemaal, dat hem byna het leven kostte. Het is eene vremde zaak, dat een Latynsche styl, zo slecht als de zyne, eene secte heeft kunnen te voorschyn doen komen in de republyk der letteren. „ Lipsius is oorzaak, dat men weinig werks „ maakt van Cicero: toen men werk van hem maakte, waren 'er „ groter mannen in de welsprekendheit dan nu." Het is Scaliger, die aldus spreekt; een onwederspreeklyk bewys, dat de secte der Lipsianen zeer vermeerderd was. Men moet hier uitroepen:

Oimitatores servum pecus, ut mihi sæpe
Bilem, sæpe jocum vestri movere tumultus.

Horat. Epist. XIX. *Libri* I. Men moet de kwade voorbeelden wel beminnen, wanneer men bekwaam is den styl van Lipsius te stellen boven dien van Paulus Manutius, of boven dien van Muretus; een styl, welke gaat met horten en stoten, vol van punten en uitlatingen, voor een welgebonden en vloeienden styl, en die de gansche gedachte uitdrukt. Lipsius is te minder verschonelyk, om dat hy van den goeden smaak tot den kwaden smaak overgegaan was. Hy schreef wel in zyne jonkheit; dat blykt in zyne *Variæ Lectiones*, en in de lykreden over den hertog van Saxen. Hy bedurf zich in het verouderen. *Zyn derde honderdtal brieven*, zeide Scaliger, *deugt niet met al, hy heeft het spreken ontleert, ik weet niet wat Latyn het is.* Verscheide andere geleerden hebben met recht zynen styl berispt. Men zegt, dat hy Tacitus volkomen van buiten kende. Hy stierf te Loven den 23 Maart des jaars 1606, in het 59 jaar van zynen ouderdom, en maakte zyne schone bibliotheek aan Wilhelmus Grævius, zyn zusters zoon, behalven de Grieksche handschriften, welke de Jesuiten te Loven in hunne kweekschool verkregen. Zyne vrouwe liet hem in de Francifkaner kerke, alwaar hy begraven wierdt, een eerteken oprechten, 't welk ook te Antwerpen door last van den Raadt geschiedde. Aubertus Miræus heeft zyn leven uitvoerig beschreven, dat aan het hoofdt van zyne werken gevonden wordt, welke Balthasar Moretus te Antwerpen in den jare 1636 in VI stukken in folio heeft uitgegeven. Onder de zelve zyn, behalven de reetsgemelde: *Epistolarum miscellanearum centuriæ* V; *ad Belgas centuriæ* III; *ad Germanos & Gallos centuria singularis*; *epistolica institutio*; *de recta pronuntiatione linguæ Latinæ dialogus*; *Variarum Lectionum lib.* III; *Antiquarum Lectionum lib.* V; *Epistolicarum quæstionum lib.* V; *Electorum lib.* II; *Notæ in Valerium Maximum & Vellejum Paterculum*; *Commentarii in Tacitum & Senecam*; *Animadversiones in Senecæ Tragœdias*; *Judicium de consolatione Ciceronis*; *Satyra Menippæa*; *Manuductio ad Stoicam Philosophiam*; *Physiologia Stoicorum*; *Civilis Doctrinæ lib.* VI, *& notæ in eos, cum libro de una religione*; *Monita & exempla Politica*; *Leges Regiæ & leges decemvirales*; *Commentarius in Plinii Panegyricum*; *de Militia Romana*; *Poliorceticorum libri* V; *admiranda, sive de magnitudine Romana*; *de Amphitheatro*; *de Amphitheatris, quæ extra Romam*; *Saturnalium sermonum libri* II; *de Vesta & Vestalibus syntagma*; *de Cruce*; *de Bibliothecis syntagma*; *Oratio de obitu Ducis Saxoniæ*, enz. Voorts zyn 'er nog andere schriften van hem voorhanden, doch die tot nog toe door den druk niet zyn gemeen gemaakt, als: *Commentar. in Florum*; *de Lectione & utilitate Histor.*; *Orationes* II; *de Magistratibus Romanis*, enz. *Bayle Dict. Crit.* en de schryvers, door den zelven bygebragt.

LIPSPRING. Zie LIPPSPRING.

LIPSTADT. Zie LIPPSTADT.

LIPUDA, of, volgens eenige kaarten, *Lacaneto*, in 't Latyn *Li-*

Lipuda, Aretas, eene kleine rivier van Calabria Citra. Zy bespoelt de ſtadt Umbriatico, en ontlaſt zich in de Iöniſche zee, tuſſchen de ſtadt Strongoli, en de golf van Tarente. *Maty Dict.*

LIRE, een vlek met eene abdy in Normandië aan de Rille, negen mylen van Evreux, ten Weſten. *Maty Dict.*

LIRIAS, of eigentlyk LLIRIAS, eene kleine plaats in het Spaanſche koninkryk Valencia, 4 of 5 Duitſche mylen van de hoofdſtadt van dezen naam, aan de rivier Guadalaviar gelegen. De koning Philips de V vereerde dit plaatsje met den tytel van een hertogdom, en gaf het zelve als zodanig aan Jacobus, hertog van Berwyk. Dezen tytel voert nu des zelfs zoon, die in den jare 1719 trouwde met de dochter van den hertog van Veraguas.

LIRIO, in 't Latyn *Liria*, oudtyds *Themiscyra*, eene oude ſtadt van Cappadocië. Zy was eertyds aanmerkelyk, en hadt een bisdom, onder dat van Amaſië behorende. Zy is tegenwoordig van weinig belang. Men vindt haar in het Amaſië in Natolië, aan den mondt van de Lirio, welke men gemeenlyk de *Caſalmach* noemt. *Maty Dict.*

LIRIOPE, eene nymphe, dochter van den Oceaan en van Thetis, vrouwe van Cephiſus, en moeder van Narciſſus. Het is eene fontein van Beotië, alwaar Narciſſus op zyn beeldt verliefde, zich zelf in het water beſchouwende. Zy loopt in de rivier Cephiſus. *Pauſanias in Beot. Ovid. l.* III *Metam.*

LIRIS, eene rivier, welke eertyds de grensſcheiding maakte van het oude Latium. Zy ontſtaat uit het Apennynſche gebergte, loopt voorby de overblyfſelen van de ſteden Veſcia, Aurunca en Minturna, en valt by Feretale, tuſſchen Mola en Seſſa, in de Tyrrheniſche zee. Tegenwoordig wordt deze rivier GARIGLIANO genoemt. *Delic. de l'Ital.* IV. *p.* 18.

LIS, LYS, in 't Latyn *Legia*, door de Nederlanders de *Leie*, of *Leye*, genoemt, is eene rivier in de Nederlanden, welke ontſtaat in Artois, by het dorp Lisburg, naby Therouane. Zy loopt door de ſtadt Ariën, of Aire, naar Armentiers, Menen en Kortryk, en eindelyk by Gent in de Schelde. In de vrede van Baden van den jare 1714 is bedongen, dat de ſcheepvaart op deze rivier vry zou zyn van alle tol en ſchattingen. *Guicciard. Deſcr. Belg.*

LISANDER. Zie LYSANDER.

LISANIAS. Zie LYSANIAS.

LISBERG, eertyds *Liebsberg*, een oud bergſlot en vlek van den zelven naam, niet verre van de ſteden Schotten en Nidda aan de Wetterau gelegen, heeft voor dezen zyne eigene heeren van dien naam gehad; na der zelver uitſterven is het aan de graven van Ziegenheim, en van deze aan de landgraven van Heſſen gekomen, die het zelve aan die van Weiblingen te leen gaven. Doch naderhandt is het weder door een Heſſiſch amptman beſtiert geworden. *Winckelm. Beſchr. van Heſſenl. p.* 195.

LISBERG, of LISBOURG, eene kleine plaats in het graafſchap Artois, in de landſtreek van S. Paul, niet verre van den oorſpronk van de rivier Lis of de Leye gelegen. Het heeft den tytel van een markgraafſchap.

LISCA BIANCA, in 't Latyn *Inſula Alba*, een klein woeſt eilandt in de Toskaanſche zee, onder de Lipariſche eilanden gelegen, twee mylen van het eilandt Lipari. Men houdt het zelve voor het oude *Evonymus*. *Maty Dict.*

LISER, of LISERUS. Zie LYSERUS.

LISIARDUS *van Creſpy*, biſſchop van Soiſſons, is vermaard onder de prelaten, welke leefden in de XI eeuwe. Hy was eerſt prevooſt, en vervolgens biſſchop van Soiſſons na Manaſſes in den jare 1108. Hy vondt zich tegenwoordig by verſcheide ſtichtingen en conciliën, en hadt deel in de vriendſchap van den geleerden Ivo van Chartres, die dikwils aan hem ſchreef. De ſchryver van het leven van S. Godefridus, biſſchop van Amiens, ſpreekt met lof van hem; en Gilbertus, abt van Nogent, droeg zyne hiſtorie van Jeruzalem, *Geſta Dei per Francos* genoemt, aan hem op. Men ſchryft hem ook het leven van S. Arnulphus toe. Hy ſtierf in den jare 1127. *Alberic. in Chron. Ivo Carnot. ep.* 203, 229, 246, 279, 280. *Sammarth. Gall. Chriſt. T.* III. *Voſſius de hiſt. Lat. l.* II. *c.* 46. *Meier. Annal. Fland.*

LISIAS. Zie LYSIAS.

LISIEUX, aan de Lezon, eene ſtadt van Vrankryk, in hoog-Normandië, met een biſſchoppelyken ſetel, behorende onder dien van Rouaan. De oude ſchryvers, als Plinius, Strabo, Ceſar en Ptolomeus, maken gewag van de volkeren van het landſchap van Liſieux, tegenwoordig het *Lieuvin* genoemt; en ſpreken van de hoofdſtadt, die zy *Neomagus* noemen; en de anderen *Lexovium*. Ceſar ſpreekt twee maal van de macht van de Lieuvianen tegen de Romeinen. De ſtadt wordt beſproeit van ſchone fonteinen, en hare Kathedrale kerk voert den tytel van S. Pieter. De oudſte biſſchop van Liſieux, waar van men kennis heeft, is Theobaldus, die het III concilie van Orleans van den jare 538 bywoonde. Hy heeft verſcheide doorluchtige navolgers gehad. Het kapittel van Liſieux is mede aanmerkenswaardig. *Strabo l.* IV. *Cæſar l.* III *&* VII. *Plin. l.* IV. *c.* 17. *Ptolomæus l.* II. *c.* 8. *Aimon. l.* III. *c.* 53. *Robert Cenalis l.* II. *de reb. Gall. Perioch.* 4. *Du Cheſne Antiq. des villes. Sammarth. Gall. Chriſt. T.* II. *p.* 646.

Conciliën van Liſieux.

De ſchryvers, die aan den laatſten druk der conciliën gearbeid hebben, maken gewag van twee kerkvergaderingen, in deze ſtadt gehouden, waar van men geen kennis heeft. De eerſte wierdt gehouden in de maandt October des jaars 1106, volgens Ordericus *l.* XI, in de tegenwoordigheit van Henrik den I, koning van Engelandt: mogelyk om eenig hulpmiddel toe te brengen tegen de kwalen, welke de kerk van Liſieux leedt ſedert de doodt van haren biſſchop Gilbert Maminor tot de wyding van Johannes, die van aartsdiaken van Seez biſſchop wierdt van deze kerke in den jare 1107. Hugo van Harcourt, biſſchop van Liſieux, vierde in den jare 1321 een ſynode, waar van men in den zelven druk der conciliën de ordonnantiën heeft, getrokken uit de bibliotheek van S. Victor-Lez-Paris. Johannes le Veneur, kardinaal en prelaat van deze ſtadt, hieldt twee ſynoden in den jare 1531 en 1540.

LISIMACHUS. Zie LYSIMACHUS.

LISYPPUS. Zie LYSYPPUS.

LISIS. Zie LYSIS.

LISMANIN, (FRANÇOIS) geboortig van Corfu, Doctor in de Godgeleerdheit, en een Kordelier, begaf zich in de Proteſtantſche kerke; maar hy hieldt zich niet op daar hy moeſt; want hy ging voort tot de Arianery toe. Dit geſchiedde by trappen. Hy was biechtvader van Bona Sforzia, koninginne van Polen, en haar prediker in de Italiaanſche tale, wanneer Johannes Triceſſius, een geleerd en aanzienlyk man, heimelyk het zaadt van de Hervorming te Crakau zaaide. Lismanin wankelende door het lezen van de predikatiën van Bernardus Ochinus, welke de koningin hem geſchonken hadt, verſterkte zich in zyne vermoedens tegen de Roomſche kerke, door onderhandeling met Johannes Triceſſius, die boven dien hem de boeken der Hervormers leende. Hy wierdt wel haaſt verdacht van kettery; maar hy gedroeg zich zo behendig, dat de biſſchop van Crakau hem nooit kon overtuigen de boeken van Luther en Kalvyn te hebben. Hy ontweek de lagen, welke deze prelaat hem leide te Rome. Lismanin was in den jare 1550 derwaarts gegaan, om den nieuwen paus Julius den III van wegens de koninginne te begroeten. De biſſchop ſchreef naar Rome, dat hy een verborgen ketter was, dat men hem gevangen moeſt zetten, en hem beletten ooit Polen weder te zien. Dit berecht kwam een weinig te laat. Lismanin was reets op de wederomreize naar de koninginne, zyne meeſtereſſe. Zo haaſt hy te Warſchau gekomen was, alwaar zy haar verblyf hieldt, ontfing hy brieven van den koning van Polen, Sigismundus Auguſtus, zoon van deze koninginne, die hem belaſtte te arbeiden om hare gramſchap te ſtillen; want zy was zeer verbittert om het huwelyk van dezen prins met Barbara Radzivil. Hy deedt drie reizen om de vrede te herſtellen tuſſchen de twee koninginnen. De koning was daar over zo wel voldaan, dat hy hem het eerſte bisdom deedt beloven, dat open zou vallen. Lelius Socinus, die ondertuſſchen in den jare 1551 in Polen kwam, riedt Lismanin de kap op den tuin te hangen, en zich in de Hervormde landen te begeven, en veeleêr in Zwitſerlandt dan elders. Lismanin zou dezen raadt gevolgt hebben, indien hy niet in den geeſt des konings eene krachtige geſteldheit tot de Hervorming gezien hadt. Hy onderhieldt hem in deze gedachten, en ontfing zelfs laſt van hem om te reizen, tot verkryging van de verlichtingen, die hen nodig waren, om een beter kerkelyk beſtier op te rechten. Hy zag Italië, Zwitſerlandt, Geneve, Parys, en kweet zich getrouwelyk van zynen laſt. Maar te Geneve wedergekeert zynde, trouwde hy aldaar op aanrading van Calvinus en Socinus, en tegen dank van de ſchrandere vertogen van Budzinus, zynen ſecretaris. De koning van Polen was daar over zo verſtoord, dat hy zyn ontwerp van Hervorming liet varen; hoewel Lismanin hem brieven van verſcheide predikanten wegens deze zaak hadt doen ter handt ſtellen. Het eerſte ſynode, dat door de Hervormden in Polen gehouden wierdt, ſchreef aan Lismanin, die toen in Zwitſerlandt was, een verplichtenden brief, om hem te bidden weder te komen. Hy vertrok uit Zwitſerlandt in den jare 1556, en ging naar Polen, alwaar hy zich eenigen tydt verborgen hieldt, dewyl 'er een vonnis van verbanning tegen hem uitgeſproken was. Verſcheide groten ſpraken zo krachtig voor hem, dat hy vryheit kreeg. Hy hing hier terſtondt twee nieuwgezinden aan, waar van de een, François Stancarus genoemt, beweerde, dat Jeſus Chriſtus geen Middelaar was naar de Goddelyke natuur; en de ander, Paulus Goneſius genoemt, leeraarde de voortreffelykheit van Godt den Vader. Maar wanneer hy eenige onderhandeling gehad hadt met Blandrata in den jare 1558, begon hy aan de verborgendheit der Drieëenheit te twyffelen, en maakte zich zo verdacht van Arianery, dat hy beſchuldigt wierdt voor het conſiſtorie van Crakau. Hy verdedigde zich kwalyk, en dewyl Blandrata zyne aanhangers hadt, en dat andere verſchillen alreets de geeſten verdeelt hadden, zo zag men niet dan verwarring in alle de ſynoden. Lismanin zocht een middelweg om de partyen overeen te brengen; hy wilde, dat men zich dieswegen zou houden aan het gezag van vier kerkvaders, te weten S. Ambroſius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, en S. Chryſoſthomus. Hy vergaderde ten dien einde een honderdtal van plaatſen uit de ſchriften van deze vier oudvaders, welke tot een toevlucht gedient zouden hebben aan verſcheidenerlei uitleggers. Dit ontwerp wierdt verworpen. Lismanin week hier op naar Koningsbergen in Pruiſſen, alwaar hy ellendiglyk ſtierf omtrent den jare 1563: want krankzinnig geworden zynde, wierp hy zich in een put, alwaar hy verdronk. Men zegt, dat zyne vrouw, verdacht zynde van ontrouw, hem tot deze wanhoop bragt. Hy ſchreef byna niets. Zie hier hier wat men over dit ontwerp vindt in de verzameling der Antitrinitariſſen: *Litteræ ad Generoſum Dominum Stanislaum Ivanum Karninſcium, datæ Pinczoviæ die* 10 *Septembris an.* 1561. *M. S. in quibus ſententiam Stancari oppugnat, ac multis teſtimoniis Patrum probat Patrem eſſe cauſam & originem Filii, eoque majorem: porro ſe ipſum ab Arianiſmo ſibi objecto purgat: Stancaro autem Sabellianiſmum imputat. Ab hoc tempore anſâ ex hac Epiſtola arreptâ, capit Gregorius Pauli, in Eccle-*

clesia Cracoviensi, fortius urgere eminentiam Dei Patris, prout refert Budzinius, qui dictam Epistolam Operis sui Historici cap. 20. inseruit. Brevis explicatio doctrinæ de Sanctissima Trinitate, quam Stancaro & aliis quibusdam opposuit, præmissâ ad Regem Sigismundum Augustum Epistola Apologetica, Kal. Jun. 1563. Cracoviæ scripta Subscripserunt ei cum ipso Felix Cruciger, Superintendens ecclesiarum in minori Polonia, aliique circiter triginta Seniores & Ministri: inter quos erat Gregorius Pauli, Senior in ditione Cracoviensi. Apologia hæc excusa est typis anno 1565. Het honderdtal, waar van gesproken is, is mede gedrukt; hoewel Lubienicius het niet gezien hadt. *Bayle Dict. Crit.*

LISMORE, in 't Latyn *Lismoria*, eene kleine stadt in de Ierſche provincie Mounster, in 't graafschap Waterford, welke voor dezen een bisschoplyke setel was onder het aartsbisdom van Cashel, welk bisdom echter sedert den jare 1363 met dat van Waterford vereenigt wierdt. Deze plaats legt aan de rivier Mare, 15 Engelsche mylen van de Vergivische zee, en 22 van Cashel.

LISMIA, eene goede sterkte in Bosnië, welke de keizerschen overrompelden den 18 July des jaars 1690, na dat zy de zelve in de twee voorgaande jaren twee maal te vergeefsch aangetast hadden. *Engelsch Dict.*

LISOLA (FRANÇOIS DE) heeft zich beroemd gemaakt door zyne ambassade aan verscheide hoven van Europa. Hy was van Bezançon, en begaf zich omtrent den jare 1639 in dienst van den keizer. Hy hieldt zich van dien tydt af tot zyne doodt toe met groten yver verknocht aan de belangen van het keizerlyke hof, en gebruikte ten beste en tot voordeel van het huis van Oostenryk alle de begaafdheden van zyne pen, en al de wakkerheit van een bekwaam staatsbedienaar. Hy was niet meer dan dertig jaren oud, wanneer hy in Engelandt de waardigheit bekleedde van resident van keizer Ferdinand den III. Hy kweet zich daar in zo wel, dat men hem meer dan vier jaren dien last deedt waarnemen. Hy was buitengewoon envojé aan het hof van Spanje, ten tyde van de doodt van Philippus den IV, in den jare 1665. De graaf van Chavagnak merkt aan in zyne gedenkschriften, dat Lisola het huwelyksverdrag gesloten hadt van de infante met den keizer, *en den koning voor zyne doodt hadt doen besluiten, door een der artykelen een leger te onderhouden in de erflanden, om Vlaanderen, het Milanees, en den keizer te ondersteunen.* De graaf van Marsin zou daar van generaal zyn, en de graaf van Chavagnak zou het zelve gebieden onder Marsin. Lisola hadt last naar Engelandt over te gaan, en ging te Barcelona scheep, op een fluit, om zich naar Final te begeven. Hy trok door Piemont, en begaf zich in het Franche-Comté. Het boek, dat hy noemde *Bouclier d'Etat & de justice*, is voor zeer goed gehouden; en hoewel de zaken naderhandt veel verandert zyn, zo wordt het zelve nog zeer gezocht door de staatkundigen. Het wierdt in den jare 1667 in 12. gedrukt. Het gansche werk bestaat in zes artykelen: 1. *Van de oogmerken, welke Vrankryk zich voorstelt in den oorlog*, dien het toen begon *en in zyne naamloze schriften.* 2. *Dat het trekken van den koning van Vrankryk in de staten van den Katholyken koning in de Nederlanden eene onwedersprekelyke vredebreuk is.* 3. *Dat deze vredebreuk onrechtvaardig is, schoon zelfs het recht van de koninginne van Vrankryk wel gegrond was.* 4. *Dat de afstandt van de koninginne van Vrankryk billyk is, onherroepelyk, noodzakelyk, nuttig voor het gemenebest, en generlei reden van nietigheit of verkoping onder de waarde in zich vervat, en dat de koningin van Vrankryk eene behoorlyke huwelyksgift gehad heeft.* 5. *Dat de erfvolging tot de heerschappy van het hertogdom van Brabandt, en van de andere provinciën, in deze naamloze schriften uitgedrukt, niet geschikt moet worden naar de byzondere gewoonten.* 6. *Redenvoering over de belangen der Christen vorsten in dezen oorlog, en van de naauwkeurige verplichting der staten van het keizerryk, tot de vrywaring van den Burgundischen kreits.* Men twyffelt byna niet, of Lisola is de schryver van verscheide kleine werkjes tegen Vrankryk, welke aan hem toegeschreven worden; maar misschien wierden 'er hem verscheide toegeëigent, die hy niet geschreven hadt; een boekverkopers kunstje om een slecht stuk aftrek te doen hebben. Hy maakte zich hatelyk aan Vrankryk door deze wyze van schryven; en daar waren Franschen, die hem geweldig mishandelden in eenige boekjes. Zy beklaagden zich over zyn scherpen en hekelachtigen aardt, die zelfs den persoon van den allerchristelyksten koning niet spaarde. Hy rechtvaardigde zich ernstelyk daar over in een ander klein boekje, dat den tytel heeft van: *Le Dénouément des Intrigues du tems.* Daar is niemandt, die schranderder en scherper tegen hem geschreven heeft dan M. Verjus, naderhandt bekend onder den naam van graaf van Crecy, en die een der plenipotentiarissen van Vrankryk is geweest op de vredehandeling van Ryswyk, van den jare 1697. Lisola hadt een gansch bloedig geschrift tegen Verjus uitgegeven, hebbende met eene vry plompe zinspeling op zynen naam den tytel van *la Sauce au Verjus.* Lisola wierdt vereert met den tytel van baron. Hy stierf voor de opening van den vredehandel te Nimwegen. Hy zou ongetwyffelt op den zelven plenipotentiaris geweest zyn voor den keizer, en misschien zou hy beter geslaagt hebben, dan die genen, welke benoemt wierden om het vredensverdrag te vertragen; want men heeft aangemerkt, dat hy bekwamer was om een oorlog te doen aanhouden, dan om dien te eindigen: en hy wist de geesten zodanig te ontrusten, dat hy zelfs die genen, die meerder genegenheit hadden om onzydig te blyven, gaande maakte om zich tot den oorlog te verbinden. Men geeft voor, maar zonder goede bewyzen, dat hy niet schroomde om brieven, als of de zelve onderschept waren, vele ontwerpen en opstellen van alliantiën, en lastbrieven van ambassadeurs aan verscheide hoven te zaaien, welke deden zien, dat Vrankryk gansch Europa wilde inslokken; alle stukken, die hy, zo men zeide, in zyn kabinet ontwierp. Men zou goede bewyzen moeten hebben om deze geruchten te geloven; en bovendien zyn deze kunstenaryen goed voor het volk, *ad populum phaleras*; maar verrezienste en vreedzame vorsten zouden zich daar door niet laten misleiden. Hy hadt het ongeluk zich onaangenaam te maken by den koning van Polen. De reden daar van is te aanmerkenswaardig om hier niet bygevoegt te worden, met de eige uitdrukkingen van Wicquefort, die de zelve verhaalt. „ *François*, zegt hy, *baron van Lisola*, ambassadeur van den keizer te Warschau, die verstandig was, hadt zich zeer aangenaam gemaakt by den koning en by de koninginne van Polen, die gewigtige diensten van hem genoten; tot dat hy in den jare 1661, ziende, dat de koningin ondernam een opvolger te doen verkiezen by het leven van den koning, en dat zy arbeidde om de verkiezing te doen uitvallen ten voordeele van een Fransch prins, zich genoegzaam opentlyk aankantte tegen de kuiperyen, welke ten dien einde onder de Raadsheren geschiedden. De koningin, die daar van niet onbewust kon blyven, en die ten minste zo bekwaam was om te regeren als de koning, bragt te weeg, dat men besloot door den bisschop van Warmië en den palatyn van Pomeranië Lisola te doen aanzeggen, *dat de partyschappen, welke hy maakte in het koninkryk, hunne Majesteiten belette hem meer ter gehoor toe te laten.* Lisola, om zich van hunne mening te verzekeren, en om te weten, of daar onder iets verholen was, dat verder ging dan het personeel, en of dit verbodt zich zou uitstrekken tot de onderhandelingen, welke hy te doen hadt van wegen den keizer, zynen meester, het gehoor by den koning verzoeken, die hem deedt zeggen, dat, zo hy eenig voorstel te doen hadt, hy zulks schriftelyk kon doen. Lisola weigerde zulks te doen, en gaf daar van bericht aan het hof van Wenen, van waar men hem antwoordde, dat de keizer te meer verwondert was over het gedrag van den koning van Polen, dewyl hy zyne klagten hadt moeten doen, *eer hy te werk gegaan was op eene wyze, zo strydig met het goede verstandt, dat 'er behoorde te zyn tusschen naburige vorsten, en zulke nabestaande bloedverwanten, en zelfs met het recht der volkeren.* De koning van Polen schreef sedert over dit onderwerp aan den keizer, en zyn president Vespasianus Landscoronski, ondersteunde door zynen dienst de redenen van zynen meester. Maar de keizer, wiens belang het was de verkiezing van een Fransch prins te beletten, keurde het gedrag van zyn ambassadeur goed. Niettemin aanmerkende, dat hy hem geen dienst meer kon doen aan een hof, alwaar hy zich onaangenaam gemaakt hadt, herriep hy hem, op zyn verzoek zelf, en onder een ander voorwendsel. Lisola vertrok, zonder afscheidt te nemen van den koning en van de koninginne; en de keizer heeft hem naderhandt altoos gebruikt in onderhandelingen van het uiterste belang, waar in hy zich met veel lof gekweten heeft; hoewel dikwils met weinig geluk." Men heeft gelooft, dat Lisola de eerste oorzaak en de voornaamste bestierder was van de onderneming, die men te Keulen uitvoerde tegen den prins Wilhem van Furstenberg, dien men gevangen nam gedurende de onderhandelingen over de vrede, den 14 February des 1674. *Bayle Dict. Crit.*

LISONZO. Zie ISONZO.

LISPOR, eene kleine stadt van het koninkryk van Dekan, in het halfeilandt van den Indus, aan deze zyde van de Ganges. Zy is gelegen in de provincie van Balaguate, naby de rivier van Guenga, tusschen Doltabat en Beder. Lispor is eene versterkte stadt. Men heeft 'er jaarmarkten, waar op grote koophandel geschiedt van diamanten en andere kostelyke gesteenten. Eenige landbeschryvers nemen het voor het *Hippocura* van Ptolomeus, dat anderen te Onor plaatsen. *Maty Dict.*

LISSA, een eilandt van de golf van Venetië: het zelve legt ten Westen van dat van Cuzzola, en ten Zuid-Westen van dat van Lissina. Dit eilandt heeft omtrent zes mylen in zynen omtrek. Het behoort aan de Venetianen. *Maty Dict.*

LISSA, bygenoemt *Poolsch Lissa*, was eertyds eene schone en volkryke stadt in groot-Polen, in het waiwoodschap Posen, en in het Fraustadsche gewest op de Silesische grenzen gelegen, en met een wal omringt. Wanneer de inwoners in den jare 1656, uit vreze voor de Polen, die door den Zweedschen oorlog den Duitschen gansch onverdraaglyk vyandt wierden, de zelve verlaten hadden, trokken de Polen daar in, plunderden de schoonste huizen uit, en leiden alles in de assche. Doch naderhandt is de plaats wederom eenigzins herbouwt. Den 29 July des jaars 1707 wierdt zy door de Muscoviten volkomen uitgeplundert en verbrand. Zy is echter naderhandt weder opgebouwt. Aldaar zyn Luthersche en Gereformeerde kerken. De naam van deze stadt is in het Poolsch *Lesno*, en die van Leszinski worden naar de zelve graven van Lesno genoemt. Wanneer Stanislaus Leszinsky in den jare 1709 uit Polen moest wyken, heeft de koning Augustus deze plaats ingetrokken, en naderhandt aan den graaf Sapieha geschonken. *Baudrand.*

LISSE, of LISSUS, eene rivier van Thracië, welke het leger van Xerxes verdroogde met daar uit te drinken, gelyk men leest in het VII Boek van Herodotus. Deze rivier loopt tusschen Thasos en het eilandt Samothracië in de zee. LISSUS is ook de naam van eene stadt in Creten, welke door Strabo *Lissus*, en tegenwoordig *Fionissi* genoemt wordt. In Macedonië is ook eene stadt, LISSUS genoemt, in het landschap Albanië; zyn-

zynde de tegenwoordige naam der zelve *Alessio*. Zy is naby den zeeboezem van Drin gelegen. *Cellarius notit. orb. antiq.*

LISSE, eene ftadt van Bohemen, in den Buntslauer kreits, vier mylen van Praag. Zy heeft een flot, dat den tytel voert van eene heerlykheit, en den graven van Spork toebehoort. *Iets-lebend. Böhmen.*

LISSE, of LIS, een Hollandfch dorp, onder het baljuwfchap van Rhynlandt, tuffchen Saffem en Hillegom. Het is zeer vermakelyk, en men ziet hier, behalven vele andere fchone heerenhuizen, het flot *Meerenburg*, door den Heere *van Alkemade*, bezitter van het zelve, veel fraaier en prachtiger verandert en vertimmert. Dit dorp heeft een kerk, met een ftompen toren, van duifteen, en een lage kap daar op. De predikant ftaat onder de claffis van Leiden en neder-Rhynlandt.

LISSEBON, of LISSABON, in 't Latyn *Olyssipo*, *Ulissipo*, in 't Spaanfch *Lisboa*, de hoofdftadt van het koninkryk Portugal, en het koninklyk verblyf, in de provincie van Eftremadura, aan de Tage op een heuvel gelegen, welke allengskens naar de rivier afzakt. Zy is groot, heeft over de 30000 huizen, en wordt door twee citadellen befchermt, waar van de eene op eene hoogte legt, welke de ftadt gebiedt, doch het koninklyk flot legt aan den oever van de Taag. Zy dryft groten koophandel, heeft ryke inwoners, een eenen aartsbiffchop, als mede een patriarch, na dat de paus, op het aanhouden van den koning van Portugal, de koninklyke hofkapelle in het einde van den jare 1716 tot eene patriarchale kerke verheven heeft, de zelve van het aartsbiffchoplyke gebiedt bevryd, en den nieuwen patriarch Thomas d'Almeida, dien de koning te gelyk de aartsbiffchoplyke waardigheit liet, het *Pallium* toegezonden. Daar benevens heeft Liffebon eene grote en voortreffelyke haven, in welke de grootfte fchepen kunnen inlopen, gelyk dan ook de oevers van de Taag tot in de zee met fchansfen voorzien zyn. De beurs, de nieuwe ftraat, het Indiaanfche huis, het paleis, *Corpo Santo* genoemt, de grote markt en de tolhuizen zyn voortreffelyke gebouwen. De aartsbiffchoppelyke ftichtskerk is wegens hare oudheit hoog te achten. In de zelve worden eenige raven onderhouden, dewyl men gelooft, dat het ligchaam van den H. Vincentius, patroon der zelve, door de raven befchermt wierdt, dat niemandt het zelve eenigen hoon durfde aandoen. In den jare 1147 wierdt de ftadt door Alphonfus, koning van Portugal, den Moren weder ontweldigt. Tegenwoordig is zy wegens hare fchoonheit zo beroemt, dat men tot een fpreekwoordt zegt: *Qui noha visto Lisboa, noha visto cosaboa*; dat is: *Die Liffebon niet gezien heeft, heeft niet fchoons gezien.* In den jare 1531 was aldaar eene aardbeving, welke 200 huizen benevens verfcheide kerken en kloofters omver wierp, en 600 befchadigde, waar by omtrent 1000 inwoners fneuvelden, en de overige op het landt vluchtten. Voortyds was hier eene univerfiteit, welke de koning Dionyfius gefticht hadt; doch die Johannes de III naderhandt naar Coimbra verplaatfte. *Rainaldus in Contin. Baron. T.* XIV. *ad an.* 1290. *p.* 434. *Merula P.* I. *Geogr. Goes descr. Olysipp. Linschots Reis-beschr. Ant. de Vasconcellis descr. Lusit. Du Val le Royaume de Portug. Schauplatz von Spanjen und Portugall p.* 808. *Colmenar delic. de l'Espagne & Portugal.*

LISSE-POLDER is het bedykte Geeftwater aan het Noord-Weftendt van de Haarlemmer Meer, tuffchen de dorpen Saffem en Liffe, en het Kager-Meer.

LISSO (Guilielmus de) bloeide in den jare 1340. Hy fleet byna zyn ganfche leven in het beftuderen der Godfpraken van de oude propheten. Hy heeft gefchreven over Jeremias, en byna over alle de kleine Propheten. *Konig Biblioth.*

LISTO en GNIOSA, eertyds *Mylæ Insulæ*, twee kleine eilanden van de Middelandfche zee. Zy moeten leggen omtrent de Zuidkuft van het eilandt Candia. *Maty Dict.*

LISZINSKI, (Casimir) een Poolfch edelman, wierdt befchuldigt van Atheïftery op den ryksdag van Grodno in den jare 1688 door de biffchoppen van Vilna en van Posnanië; inzonderheit door den laatften, die naar het kardinaalfchap dong, en die geloofde het zelve te kunnen verdienen door dit bedryf van wreedheit. Men vondt gefchriften by hem, waar in men onder andere ftellingen voortbragt, dat Godt de fchepper van den menfche niet was, maar dat de menfch de fchepper was van eenen Godt, dien hy uit het Niet te voorfchyn hadt gebragt. Men hadt gene bewyzen, dat hy die Godslafterlyke gevoelens hadt, hoewel men het zelve gevonden hadt onder de papieren, van zyne handt gefchreven. Men nam hem ondertuffchen gevangen, en men fchondt in zyn perfoon een der voorrechten van den adeldom van Polen, die niet aan den lyve aangetaft mag worden, dan na eene volkome overtuiging. De wreedheit, altoos behendig in de kerkelyken, verfchafte dit fchone voorwendfel aan de biffchoppen, zyne befchuldigers; dat indien men in de misdaadt van gekwetfte menfchelyke majefteit een edelman kon gevangen nemen, eer dat men een genoegzaam getal van bewyzen hadt, men zulks met te meerder reden doen kon in geval van Atheïftery, dat eene misdaadt van gekwetfte Goddelyke Majefteit is in den hoogften graadt. Dit gebeurde in de maandt October des jaars 1688. Maar andere zaken, welke voorkwamen, waren oorzaak, dat men dit rechtsgeding uitftelde tot den 15 February des jaars 1689. De kerkelyke rechters deden het onderzoek van deze zaak kortelyk af, en Liszinski fchuldig verklaart hebbende aan Atheïftery, gaven zy hem over aan het oordeel van den ryksdag. Zyne befchuldiging kwam voornamentlyk daar op uit, dat men een handfchrift by hem gevonden hadt van omtrent 15 bladen, waar in hy alle de bewysredenen van de oude en latere Atheïften byeen vergadert hadt, het welk niet bleek dat hy gedaan hadt om tegen hen te twiftredeneren, maar als overreed zynde van hunne kwade lere. Men wierp hem boven dien tegen, dat hy op den kant van de argumenten of bewysredenen, die gevonden worden in eene verhandeling van Alftedius tegen de Atheïften, (waarfchynlyk in zyne *Theologia Naturalis*, te Hanau in 4. gedrukt in den jare 1623,) gefchreven hadt, dat deze fchryver zeer ligtgelovig en van weinig oordeel was. Men befchuldigde hem nog geen eerbiedt gehad te hebben voor het Sakrament des huwelyks, en dat hy zyne dochter uitgetrouwt hadt met een van zyne naaftbeftaanden, daar door hy zich eene excommunicatie van de geeftelykheit op den hals gehaalt hadt; waar op zyne befchuldigers befloten, dat hy levende verbrand, en zyne affche in den windt geftrooit moeft worden. Deze arme edelman antwoordde op alle deze befchuldigingen op eene zeer onderdanige en nederige wyze. Hy erkende zyn gefchrift; maar hy zeide ter zelver tydt, dat het zyne gevoelens niet vervatte. Dat hy de gevoelens der Atheïften alleenlyk byeen verzamelt hadt, om de zelve te wederleggen in het twede deel van het werk, dat men hem tegenwierp, en dat hy befloten hadt nieuwe bewyzen van de beftaanlykheit van Godt daar in te voegen. Een van zyne befchuldigers viel hier op in zyne reden, en vroeg hem, op wat gronden hy voornamentlyk die beftaanlykheit vaftftelde. Liszinski bragt eene bewysreden by, die in Alftedius gevonden wordt, hoewel hy hem niet aanhaalde: waar uit blykt, dat hy niet alle de bewyzen van dezen fchryver verwierp, die bovendien niet van zyne gemeenfchap zynde, volgens de wetten van de Roomfche kerk niet tegen hem bygebragt kon worden; vooral daar het niet aankwam op den grondt der lere, maar alleenlyk op de kracht der redeneringen. Dit was ook het gene de befchuldigde antwoordde in een vol gehoor den 25 February des jaars 1689. *Ik houde ftande*, zeide hy, *dat de bewysredenen van Alftedius zodanig zyn, dat ze verdienen veroordeeld te worden.* Het is zeker, dat alle verdedigingen van den befchuldigden tot zyne ontlafting ftrekten. Hy weende voor zyne rechters; hy boodt aan in een kloofter te gaan; hy betuigde, dat hy nooit aan de beftaanlykheit van Godt getwyffelt hadt; hy bewees door zyn voorgaande leven, dat hy een Chriften was, door zyne ftipte waarneming van de Miffe en van de Sakramenten. Hy toonde zelfs aan, dat hy weinig dagen voor zyn gevangenneming gecommuniceert hadt. Maar dit alles was vruchteloos voor onwetende en vooringenome rechters. Hy wierdt ter doodt veroordeelt, en men handelde hem met allerlei fmaadheit voor de uitvoering van het vonnis. Men bragt hem in eene kerk, alwaar men hem openbare bekenteniffe deedt doen. Men ftelde hem ten toon op een fchavot, alwaar hy, na dat men zyn vonnis gelezen hadt, zyn afzwering deedt met de tranen in de oogen, en ontfing de abfolutie uit handen van den biffchop van Livonië, die hem eenige flagen met eene roede op de fchouders gaf, om de excommunicatie weg te nemen, waar onder men voorgaf dat hy vervallen was. Deze plegtigheit geëindigt zynde, fprak de grootmaarfchalk het vonnis des doods tegen hem uit. Zyn vonnis bragt mede, dat zyne fchriften in zyne handen verbrand zouden worden op de openbare markt; dat hy vervolgens buiten de ftadt geleid en aldaar levende verbrand zou worden; dat zyne goederen verbeurd zouden zyn, en zyn huis afgebroken worden. De biffchop van Posnanië, vergenoegt deze zaak zo verre als hy begeerde gebragt te hebben, liet zich gebruiken by den koning, om te verkrygen, dat men hem onthalfde eer hy verbrand wierdt, het welk hem toegeftaan wierdt. Het vonnis wierdt uitgevoert den 30 Maart; het ligchaam van den gewaanden Atheïft wierdt na de onthalzing verbrand, en zyne affche in een kanon gedaan, dat men in de lucht lofte, naar den kant van Tartaryë. *La Croze Entretiens fur divers fujets d'Histoire*, enz.

LIT (Godefridus) was geboortig van het dorp Venraid in Gelderlandt. Hy leefde in den jare 1634, en fchreef veertig predikatiën over de hiftorie van het Lyden des Zaligmakers, onder den tytel van *Avond-offer*. *Konig Biblioth.*

LITA, in 't Latyn *Lete*, *Letæ*, eene kleine ftadt, eertyds een biffchoplyke fetel. Zy is gelegen in Macedonië, omtrent de golf van Salonichi, zeven mylen van de ftadt van den zelven naam, ten Weften. *Maty Dict.*

LITANY, of *Litania*, is een Griekfch woordt, en betekent het formulier van een openbaar gebedt, of gezang, waar van zich de ouden by openbare en algemene noden plagten te bedienen. De oorfpronk van dit openbare gebeds-formulier is tamelyk oud, en Zonaras en Nicephorus berechten, dat omtrent den jare 446 te Conftantinopel eene grote aardbeving geweeft was, waar door de muren der ftadt en 57 torens omgeworpen wierden. Wanneer het volk zich nu uit vreze in het veldt begeven hadt, was een jongeling onder hen in de lucht geheven, en wanneer het volk niet kon nalaten te roepen *Kyrie Eleison*, was hy onbefchadigt weder neder gekomen, en hadt verhaalt hoe hy in de lucht dit gezang der engelen hoorde: *Heilige Godt, Heilige en Machtige, Heilige en Onfterffelyke, erbarm u onzer.* Wanneer men dit vernomen hadt, beval de biffchop Proclus, dat de ganfche gemeente dit opzingen zou, en de keizer Theodofius geboodt, dat deze Litany in alle kerken zou gezongen worden. Paulus Diaconus verhaalt byna iets diergelyks van een aardbeving te Antiochië onder den keizer Juftinianus. Dit is zeker, dat by de ouden zulk een opentlyk formulier in gebruik is geweeft, wanneer men zich van deze woorden *Kyrie Eleison* bediende, daar men naderhandt echter meer en meer bygevoegt heeft, tot dat eindelyk het bekende en nog tegenwoordig gebruikelyk formulier daar uit ontftaan is. Men plagt de Litany in de grote en in de kleine te onderfcheiden. De grote is ge-

gevoerd door paus Gregorius den Groten, wanneer de ſtadt Rome zich door het overſtromen van den Tyber en door de hevig woedende peſt in den allerellendigſten toeſtandt bevondt. Want hy verordende toen zeven choren; in het eerſte bevonden zich de geeſtelyken, in het tweede de monniken, en in het derde de nonnen, in het vierde de jongelingen en maagden, in het vyfde de Roomſche burgers, in het zesde de weduwen, en in het zevende de vrouwen. Deze zeven choren hielden drie ganſche dagen eene proceſſie naar de kerke, en zongen het formulier of de Litany, door Gregorius voorgeſchreven, met klaaglyke ſtemmen. Daarom wierdt ook deze Litany *ſeptiformis* genoemt, welke Gregorius bevolen hadt eenmaal in 't jaar te zingen. De kleine Litany is echter nog ouder dan de Gregoriaanſche, en zou door Mamertus, biſſchop van Vienne in Vrankryk, in den jare 446 opgebragt zyn. Want wanneer deze ſtadt door brandt, aardbeving, wilde dieren, en andere ongevallen geplaagt was, en nog daar by op Paaſch-nacht het ſlot in den brandt raakte, liep het volk uit de kerk, doch Mamertus bleef alleen daar in, en badt Godt met tranen dezen brandt te bluſſchen. Wanneer nu zulks geſchiedde, heeft hy ter gedachtenisſe van deze zaak eene zekere Litany of formulier verordend, waar van men zich jaarlyksch bedienen zou; en daar uit zynde zogenaamde *dies rogationum* ontſtaan, welke men van den tydt van het Paaſch-feeſt verſchoven heeft op de drie dagen voor het feeſt van Chriſtus Hemelvaart, welke gewoonte daar na van verſcheide volkeren aangenomen is. Voorts gelyk in de oude kerke deze Litany aan de H. Drieëenheit gerecht wierdt, zo heeft men zulks namaals aan de heiligen gedaan. De Proteſtanten hebben wel zekere openbare formulieren van gebeden behouden, doch zy hebben de heiligen daar af gelaten, en ook de proceſſien afgeſchaft. *Zonaras in vit. Theod. Jun. Nicephorus hiſt. eccl. l.* XIV. *c.* 46. *Greg. Turon. hiſt. l.* X. *c.* 1. *&* *l.* II. *c.* 34. *Paulus Diaconus l.* XVI. *Thomaſſn. in tractat. hiſtoric. & dogmat. de jejuniis eccleſ. Hildebrandus in ſacris publ. vet. eccleſ. p.* 44 *ſeq. Calvœrius in rituali eccleſ. P.* II. *ſect.* 5. *c.* 16. *p.* 668.

LITAR, (DE KAAP) in 't Latyn *Cenœum*, of *Cœneum Promontorium*. Deze kaap is de Weſtelykſte hoek van het eilandt Negropontus, en welke ziet naar Theſſalië. Op deze kaap is eene kleine ſtadt, die haren naam draagt. *Maty Dict.*

LITES, in 't Griekſch Λιταὶ, waren, naar 't getuigenis van Homerus, godinnen, dochters van Jupiter, die de menſchen de gunſten deden verkrygen, welke zy begeerden, of van Jupiter zelfs, of van de andere menſchen. Homerus maakt eene afbeelding van deze godinnen, waar door hy de zelve verbeeldt als kreupele, ſchele en gerimpelde dochters. De zin, welke onder deze verdichtſelen verborgen is, is niet te verwerpen. De *Lites* zyn niets anders dan de gebeden, de wenſchen, de ſmekingen. Dat is de betekenis van het Griekſche woordt λιτὴ, waar van in de kerke het woordt Litanyen, λιτανεία, gekomen is: en men weet, dat *Litare*, *eene aangename offerhande aan de Godheit doen*, mede daar van daan komt. De Lites zyn verbeeld als kreupel, om hare langzaamheit te kennen te geven, dat is te zeggen, den langen tydt, welken de menſchen bezig zyn om iets door hunne gebeden te verkrygen, en de noodzaaklykheit, die zy hebben van yver en van aanhouding als zy bidden. Zy zyn ſcheel, dat is te zeggen, dat zy meeſt niet in 't oog hebben het gene zy in 't oog moeſten hebben, om dat wy dikwils gebeden doen om eenig ydel, of ſchadelyk, of zondig oogmerk. Zy zyn ook gerimpeld, om hare zwakheit en de weinige behaaglykheit, welke zy voor de oogen Gods hebben, te kennen te geven. Zo men dit alles toepaſt op de gebeden, welke men doedt aan de menſchen, zy zyn kreupel, om te kennen te geven de moeite, die 'er is om de perſonen te naderen, die men nodig heeft, en die men aanzoeken wil om eenige gunſt van hen te verkrygen. Zy zyn ſcheel, om door deze draaiing der oogen uit te drukken de ontveinzingen, de vleieryen, en de omwegen, die men gebruiken moet om te verkrygen het gene men begeert, en zy zyn gerimpelt, om eene verbeelding te geven van de kwelling en moeielykheden, die men heeft, het zy om te beſluiten om iets te verzoeken, het zy om alle de onderwerpingen te beproeven, die men ondergaan moet, wanneer men moeite heeft om te verkrygen het gene men begeert.

Plutarchus in de verhandeling, die hy geſchreven heeft van de liefde, van de goden ſprekende, welke door zommigen toegeſtaan, en door anderen verworpen worden, maakt gewag van andere godheden, LITES genoemt, welke, zegt hy, goden zyn van tweedragten en van verzoeningen. Men ziet daar door dat de naam van dezen is genomen van het Latynſche woordt *Lites*, dat tweedragten of krakeelen wil zeggen.

LITHOBOLIA, van λίθος, *lapis*, en βάλλω, *jacio*, was een feeſt dat te Trœzen ter eere van de beide jonkvrouwen *Lamia* en *Auxeſia* gehouden wierdt; want wanneer de zelve van Creta naar Trœzen reiſden, wierden zy in eenen oproer van het volk met ſtenen dood geworpen. *Meurſius Græcia feriata.*

LITHOCOMUS (LUDOLPHUS) heeft Latynſche Etymologiën geſchreven: als mede eene Grammatica en een Syntaxis, welke G. J. Voſſius overzag en uitgaf in den jare 1628. *Konig Biblioth.*

LITTA, (ALPHONSUS) kardinaal, was geſproten uit een der oudſte markgraaflyke geſlachten van het Milanees, dat zich afkomſtig rekent van de koningen der Longobarden. Hy was een zoon van den marquis Pompejus Litta, en van Lucia Cuſana, en wierdt geboren den 19 September des jaars 1608. Na dat hy commiſſaris generaal was geweeſt van de kerkelyke legers, wierdt hy benoemt tot aartsbiſſchop van Milaan. Paus Alexander de VII benoemde hem tot kardinaal den 14 January des jaars 1664, maar hy verklaarde zulks niet voor den 15 February des jaars 1666, en gaf hem den tytel van S. Croix van Jeruzalem. Hy ſtierf te Rome den 8 Auguſty des jaars 1679, in den ouderdom van 71 jaren, en wierdt aldaar in de kerk van S. Karel Borromeo begraven.

LITTARA (VINCENTIUS) was te Netinum in Sicilië den 31 December des jaars 1550 geboren, en gaf al vroeg blyken van een goed verſtandt, dat hy in 't kort niet alleen boven zyne medeleerlingen, maar zelfs boven eenigen zyner meeſters uitſtak: want in zyn 18 jaar leeraarde hy reeds als meeſter de vrye wetenſchappen met veel roem; vervolgens wierdt hy meeſter te Catanea, alwaar hy zich in de beſchaafde wetenſchappen hadt geoeffent, en wierdt in de philoſophie, Godgeleertheit en rechtsgeleerdheit met den eertytel van Doctor vereert. Het ſcheen ook, dat hy een goeden dichtader hadt, want hy kon in gezelſchappen in dichtmaat vaardig ſpreken. Hy ſtierf den 3 May des jaars 1602, hebbende uitgegeven: *De Literis & Accentibus liber; accedunt Epitome & quædam Carmina non injucunda, una cum triumpho mortis; Grammaticæ dialogi; Donati Majoris rudimenta*; enz. *Biblioth. Sicula.*

LITTESTER (JOHANNES) was eerſt een verwer te Norwich in Engelandt. Doch wanneer in het zelve geweeſt in den jare 1381 het volk wegens verſcheide bezwaringen tegen de overheit, en inzonderheit tegen de advokaten, een opſtandt aanrechtte, wierdt hy door de oproerigen tot hun hoofdt verkoren; wanneer hy alle de goederen van de genen, die het volk mishaagden, ten uiterſte verwoeſtte. De lord Scales, en verſcheide ridders, zagen zich genoodzaakt uiterlyk hunne zyde te kiezen, indien zy niet wilden, dat het met hen ging als met den ridder Robert Salle, dien men om zynen tegenſtandt omgebragt hadt. Hier by droeg zich Litteſter zo hoogmoedig, dat hy zich den tytel van koning der gemeente geven, en zich door de gemelde heeren geknielt aan zyne tafel dienen liet. Deze wiſten hun verdriet hier over zo wel te verbergen, dat zy in korten tydt zyne liefſte gunſtelingen wierden. Doch zy bragten by deze gelegenheit onder de handt niet weinig toe, dat hy en zyn aanhang gedwongen wierden. Het zelve gebeurde nog in het genoemde jaar 1381, wanneer de biſſchop van Norwich, Hendrik Spencer, met eenige geregelde ſoldaten, edellieden, en andere voornamen, den, die hy in der yl byeen gebragt hadt, hen volkomen, hoewel na een tamelyk ſterken tegenſtandt, ſloeg en verſtrooide. Litteſter kwam levende in zyne macht, waar op hy hem, benevens verſcheide anderen van zynen aanhang, liet onthalzen. *The compleat hiſt. of England Vol.* I. *pag.* 247.

LITTHAUWEN, *Lithuania*, een provincie, tot het koninkryk van Polen behorende, welke den tytel voert van een groot hertogdom, en door de inwoners *Litwa*, of *Lituva*, doch door de Polen *Litewsky* genoemt wordt. Ooſtwaarts grenſt het aan Muskovië, Noordwaarts ten dele mede aan het zelve landt, en ten dele aan Lyflandt, Samogetië en de Ooſtzee, Weſtwaarts aan het eigentlyk zo genaamde Polen, en Zuidwaarts aan het Rode Reuſſen. Het wordt in twee delen verdeelt; het eerſte is Litthauwen in zich zelf, beſtaande uit de waiwoodſchappen Wilnau, Trockie en Breszici, of Poleſia, met de ſteden van de zelve namen. Het andere gedeelte is het Litthauwſche, of Wit-Reuſſen, begrypende de waiwoodſchappen Novogrodeck, Minskie, Mſciſlau, Witepskie, Polozk en Smolensko. Eenigen rekenen ook Samogetië als het derde gedeelte daar by, alwaar de vorſten van Radzivil hunne goederen hebben. Wijuck Kojalowicz houdt het daar voor, dat de Herulen of Alaren eerſt om deze ſtreek gewoont hebben, en dat daarom dit landt eerſt *Alania*, doch vervolgens *Littalania* en *Lituania*, naar den vorſt *Littalanus* of *Littuonus* den jongen, genoemt is geworden, want deze vorſt, die onder de regering van den keizer Valentinianus den I leefde, zou de Herulen, welke zich in Pruiſſen, dewyl zy aan den Rhyn geen verder voortgang konden maken, nedergeſloegen, weder naar hun oud verblyf, namentlyk in Litthauwen, gevoert hebben. Omtrent den jare 900 zouden de Litthauwers eenen Italiaan, die by hen aangekomen was, *Palæmon* genoemt, uit het Columnaſche geſlacht, tot hunnen vorſt verkoren hebben. Met den gemelden Palæmon kwam ook *Julianus Dorſprungus* uit Italië, van wiens nakomelingen in den jare 1089 *Zivibundus* tot regent van Litthauwen verkoren wierdt. Doch uit Palæmons geſlacht was *Ringoldus* de eerſte, die den naam van groothertog van Litthauwen aannam. Des zelfs zoon *Mendogus* liet zich in den jare 1252 met 600 van zyne voornaamſte bedienden dopen, en wierdt hier op met de kroon, hem door paus Innocentius den IV gezonden, gekroont. Maar hy verliet wel haaſt wederom den Chriſtelyken Godsdienſt, en betoonde zich tegen alle de genen, die den zelven aankleefden, zeer wreed; taſtte Polen, Courlandt, Pruiſſen en Lyflandt met oorlog aan, en veroorzaakte overal grote ſchade, tot dat hy eindelyk met twee zonen in het bedde omgebragt wierdt, en de derde zoon *Mendogus*, welke ſedert in een klooſter geleeft hadt, tot groothertog gemaakt wierdt. Deze vermeeſterde Polen en Muskovië, doch kwam in eene hinderlage om 't leven, waar door het Palæmonſche geſlacht met hem uitſtierf. Daar tegen kwam het Dorſprungſche geſlacht in *Suintoregus* aan 't gebiedt, by wiens nakomelingen de regering byna eene halve eeuw bleef, wanneer *Vitenes*, uit het geſlacht van Cæſarinus Columna, die mede met Palæmon uit Italië gekomen was, groothertog wierdt. Hy voerde zware oorlogen in Pruiſſen, Polen en Lyflandt, doch wierdt in den jare 1311 door de kruisheeren geſlagen, zo dat hy naauwlyks met twee van de zynen zich met de vlucht kon redden. Zyn zoon *Gediminus* en zyn kleinzoon *Olgerdus* hebben niet minder grote oorlogen tegen de Ruſſen, kruisheeren en Lyflanders

ders gevoert. Olgerdus ſtierf in den jare 1381 in hogen ouderdom, na dat hy *Jagello*, zynen zoon, tot groothertog verklaart hadt. Deze is in den jare 1386 te Crakau door den aartsbisschop van Gnezen gedoopt, *Uladislaus* genoemt, en tot koning van Polen, wegens zyne gemalinne Hedwig, die reets te voren dat ryk beheerſchte, gekroont geworden. Hier op rechtte hy te Vilna een bisdom op, en verkondigde in eigen perſoon den Litthauwers de Chriſtelyke lere, vereenigde ook zyne landen, als het eigentlyk zogenaamde Litthauwen, Samogetië, Poleſië, Podlachië, Witepick, Poloczie, Smolensko, Mſcilau, ganſch Severië, Kiow, Volhynië, en een gedeelte van Podolië, voor eeuwig met de kroon van Polen. Dit alles wierdt in den jare 1401 vernieuwt, wanneer de groten van Litthauwen zelfs hun landt met de kroon van Polen vereenigt hebben. Hoewel deze beide volkeren, wanneer de Polen eenige provinciën van Litthauwen afnemen wilden, byna wederom van een geſcheiden waren, zyn zy echter in de jaren 1566 en 1569 in een verbondt nog nader te zamen vereenigt, waar by onder anderen deze voorwaarden gemaakt wierden, dat de Litthauwers niet voor zich afzonderlyk, maar te gelyk met de Polen, een groothertog verkiezen zouden, die echter ook koning van Polen zou moeten zyn. Doch gelyk *Alexander Wotoudus*, een bloedverwant van Jagellon, dit groothertogdom tot den hoogſten bloei gebragt heeft, dewyl hy zyne heerſchappy van de Ooſtzee tot aan de Zwarte zee uitgebreid heeft, alzo begon deze bloei van de tyden van Caſimir den IV af te verminderen, wanneer geſtadig de eene provincie na de andere aan Muskovië gekomen is. Doch onder den koning Stephanus Bathori begon het geluk zich weder aan de Poolſche zyde te wenden, dewyl de Moskoviten genoodzaakt wierden alles, wat zy in Litthauwen verovert hadden, weder te geven. Onder den koning Sigismundus den III en zynen zoon Uladislaus verliet het geluk de Muskoviters zodanig, dat zy de hertogdommen Smolensko, en Czernichow met vele grote landen voor eeuwig aan de Polen moeſten afſtaan. Doch de Czaar Alexius Federowitz, de zoon van Michaël, veroverde veel van Litthauwen, en behieldt ook volgens de daar op gevolgde vrede van den jare 1667 Smolensko Severië, Kiow, en ganſch Ukranie aan gene zyde van den Nieper. Voorts heeft de Litthauwſche adel de zelve vryheden als de Poolſche, doch de gemene luiden worden merendeels als ſlaven gehandelt, en de inwoners zyn door de menigvuldige boſſchen en moeraſſen zeer woeſt, plomp en morſig. Zy hebben nochtans vry veel granen en honing, waar van zy hunne meedrank bereiden. *Matthias Strykowski. Oſtevicius & Kojalowicz in hiſtor. Lithuan. Cromerus & Kadlubko cum commentatore in hiſt. Polon.* enz. *Hartknoch de reb. Polon.*

LITTLE, (WILHELMUS) of *de Kleine*, anders gezegt *Wilhem van Newbrige*, een Reguliere Auguſtyner kanunnik van Engelandt, is Newbrige genoemt naar het collegie, waar in hy was. Hy leefde in de XII eeuwe, en ſchreef verſcheide verhandelingen; onder welke veel geacht zyn de V boeken van de hiſtorie van Engelandt, welke hy begint ſedert den jare 1066, wanneer Wilhem de I, gezegt *de Baſtaardt*, Engelandt vermeeſterde, tot den jare 1135, 't welk dat van zyne geboorte was, gelyk hy verzekert, en hy vervolgt de zelve tot den jare 1197. Eenigen zeggen, dat hy ſtierf in den jare 1208, maar men weet daar van niets zekers. Polydorus Virgilius noemt hem *Veridicus Auctor*. Deze hiſtorie was te Antwerpen gedrukt in den jare 1565; maar Johannes Picard, Reguliere kanunnik van S. Victor-Lez-Paris, gaf in den jare 1610 daar van een beter druk uit in 8. met aantekeningen. Men ſchryft aan Little eene uitlegging toe over het Hogeliedt, dat hy verklaart ten voordeele van de H. Maagdt. *Pitſeus. Baleus. Voſſius. Bellarminus. Maraccius Bibl. Marian. Delrio in Cantic.* enz.

LITTLEBOROUG, een vlek van Engelandt, gelegen aan de rivier de Trent, in 't graafſchap Nottingham, op de grenzen van dat van Linkoln, omtrent vier mylen beweſten de ſtadt van dien naam. Men houdt dit vlek voor het oude *Agelocum*, of *Segelocum*, eene kleine ſtadt der Coritanen. *Maty Dict.*

LITTLE PORT, dat is te zeggen, *kleine haven*, een markſteedtie in de landſtreek van Ely, in 't Noorderdeel van 't graafſchap Cambridge. *Engelſch Dict.*

LITTLETON, (KAREL) van Frankley, in 't graafſchap van Worceſter, ridder en baronet. Dit geſlacht heeft zynen oorſpronk van *Thomas Littleton*, van Littleton van Frankley, in het 19 jaar van de regering van Henrik den III, waar van de achter-kleinzoon, *Thomas Littleton* van Frankley, ſtalmeeſter was van Henrik den IV en van Henrik den V. Deze trouwde met Mauda, dochter en erfgename van Richard Quatermaine, uit het graafſchap Oxford, ridder. Hy hadt maar eene dochter, *Elizabeth* genoemt: en zynen naam willende bewaren voor de nakomelingſchap, gaf hy haar ten huwelyk aan *Thomas Weſtcote*, van een oud geſlacht, op voorwaarde, dat hun oudſte zoon den naam van Littleton zou voeren. Uit dit huwelyk wierdt geboren *Thomas Littleton*, die ridder gemaakt wierdt van 't Bath, en een der rechters van de algemene pleidooien, onder de regering van Eduard den IV. Hy ſchreef een boek onder den tytel van *Littleton's Tenures*, waar door hy zo nuttig was aan het gewone recht van Engelandt, naar het oordeel van Cambden, als Juſtinianus geweeſt was aan het burgerlyke recht. Van dezen Thomas is door een onafgebroke opvolging afkomſtig *Karel Littleton*, ridder baronet, die zyn verblyf heeft genomen te Hagley, in 't graafſchap van Worceſter, het oude verblyf van Frankley in de laatſte burgerlyke oorlogen verbrand zynde.

LITTLETON, (EDUARD) oudſte zoon van Eduard Littleton van Munslow, in het graafſchap Shrop, wierdt opgevoed in 't collegie van de Chriſtus kerk te Oxford, daar hy meeſter in de kunſten gemaakt wierdt. Hy was vervolgens een van de rechters van Noord-Walles, *Recorder* of byzitend rechter te Londen, en ſolliciteur van koning Karel den I. Daar na wierdt hy rechter van de algemene pleidooien, en geheime Raadt. Eindelyk wierdt hy grootzegelbewaaader gemaakt, en baron van Munslow. Hy was lidt van het parlement in den jare 1628. Hy hadt het beſtier van de beſchuldiging van hoog verraadt, welke ingebragt wierdt tegen den hertog van Bukkingham, na de doodt van den koning Jacobus, waar in hy zich met eene algemene toejuiching kweet, houdende een middelweg om den nayver van het volk niet op zyn hals te halen, en niets te doen tegen de eere van het hof. Hy volgde koning Karel den I naar Jork in het begin der onluſten, en verſelde hem te Oxford, alwaar hy ſtierf den 21 Auguſty des jaars 1645. *Engelſch Dict.*

LITTLETON, (THOMAS) zoon van Thomas Weſtcote, uit het graafſchap van Worceſter, en van Elizabeth Littleton, die dochter en erfgename zynde van Thomas Littleton, ridder, haren gemaal grote goederen aanbragt, en voor haar huwelyk met hem overeenkwam, dat hunne kinderen den naam van haar geſlacht zouden voeren. Hy ſtudeerde in de rechten, en hadt ampten aan het hof van koning Henrik den VI. In het zesde jaar van de regering van Eduard den IV wierdt hy rechter gemaakt van de algemene pleidooien, en in het 15 van de zelve regering wierdt hy ridder van 't Bath gemaakt. Op het artykel van KAREL LITTLETON is van zyn uitnemend werk geſproken. De geleerde Eduard Cook heeft aantekeningen op het zelve gemaakt. *Engelſch Dict.*

LITURGIE is een Griekſch woordt, en wordt inzonderheit door de kerkelyke ſchryvers in een dubbelen zin genomen: want zomtyds betekent het zo veel als een begrip van den ganſchen uiterlyken Godsdienſt, en alle de daar toe behorende gewoonten en plegtigheden, of ook alle verrechtingen en gebruiken, die by het houden des H. Avondmaals by de Grieken, en in de Roomſche kerke by het vieren van de Miſſe gewoonlyk zyn. Waarom ook eenigen die boeken, waar in deze *ritus* en gewoonten beſchreven zyn, *Liturgia* noemen; en men vindt een groot getal van die Liturgiën, die door de ouden, ja zelfs ten dele door de Apoſtelen, geſchreven zouden zyn. Zo ſchryft men eene Liturgie toe aan den Apoſtel Jacobus; twee aan de twaalf Apoſtelen, eene grote en eene kleine; twee aan den Apoſtel Petrus; eene aan den Euangeliſt Johannes; voorts aan Johannes Chryſoſthomus, Baſilius, Cyrillus Alexandrinus, enz. Ja Abrahamus Echellenſis heeft aangemerkt, dat men by de Ooſterſche Chriſtenen over de vyftig diergelyke Liturgiën vindt, die ten dele in 't algemeen, ten dele alleen by byzondere volkeren aangenomen zyn. Dat echter die Liturgiën, welke men onder de namen der Apoſtelen verbreidt, valſch en verdicht zyn, is al lang door de geleerden aangetoont. *Suicerus in theſaur. eccl. voc. Liturgia. Abr. Echellenſis not. ad catalog. Hebed-Jeſu p.* 184. *Joh. Bona rer. Liturgic. l.* I. *c.* 9. *p.* 116. *Cocus in Cenſur. quorund. ſcriptor. veter. p.* 12 *ſeq.*

LIVA, eene kleine ſtadt van Mazovië in Polen. Zy is de hoofdſtadt van eene der kaſtelnyen van het palatynſchap van Czersko, en gelegen aan de rivier Liwier, zeventien mylen van de ſtadt Czersko, en twintig van Warſchau, ten Ooſten. *Maty Dict.*

LIVADIA is de tegenwoordige naam van eene provincie van Griekenlandt, eertyds *Achaja*, genoemt. Zie ACHAJA.

LIVADIA, (HET MEIR VAN) eertyds *Copaïs Lacus.* Dit meir, dat tegenwoordig zynen naam heeft naar de ſtadt Livadia, is twee of drie mylen beooſten de zelve gelegen. Het is eene myl van het meir van Stivo, of van Thebes, dat het ten Ooſten heeft, en waar mede men het zelve niet moet vermengen. Het zelve wordt gemaakt door de rivier Cephiſus, en het heeft gene zichtbare ontlaſting; ook heeft het zomtyds aanmerkelyke overſtromingen. *Maty Dict.*

LIVADIA, oudtyds *Lebadia, Lebadea*, de hoofdſtadt van Livadia, of het oude Achaje, in Griekenlandt, waar aan zy tegenwoordig den naam geeft. Deze ſtadt is groot, en wel bevolkt met Chriſtenen, Turken en eenige Joden, en gelegen in de landen vyf mylen van de puinhopen van Delphos, omtrent ten Zuid-Ooſten, drie mylen van de golf van Salona, en omtrent zo veel van het meir van Livadia. Deze ſtadt, van ouds vermaard door het hol van Trophonius, wordt beſchermd door eene oude ſterkte, en heeft eene fontein, die een pylſchoot van haren oorſpronk groot genoeg is om 20 molens te doen draaien. *Maty Dict.*

LIVADOSTA, eene ſtadt van Livadia in Griekenlandt, is gelegen aan de golf van Lepanto, in het halfeilandt van Corinthe, ten Noorden van de ſtadt van dien naam. Zy heeft een bisdom, onder dat van Athene behorende. Baudrand neemt de zelve voor het oude *Paga*, of *Pega*, eene ſtadt van Megaris: maar Sanſon en de Wit onderſcheiden deze twee ſteden in hunne kaarten van Morea, en ſtellen de laatſte eenige mylen ten Noorden van de eerſte. *Maty Dict.*

LIVELEIUS, (EDUARD) een Engelſchman, hoogleeraar in de Hebreeuwſche tale te Cambridge, ſtierf in den jare 1605. Men heeft van hem aantekeningen over de vyf eerſte van de kleine Propheten. *Caſaub. Exercit. contra Baron. p.* 413.

LIVENZA, in 't Latyn *Liventia*, is eene rivier, welke de grensſcheiding maakt tuſſchen de Tarviſer of Treviſaner Mark en het landſchap Frioul, en na dat zy voorby Sacile, Brugnara, Porto-Bufale, Motta, en andere kleine plaatſen gelopen is, en zich met de Meduna vereenigt heeft, loopt zy te gelyk met de zelve, omtrent zes Duitſche mylen van Venetië, in de Adriatiſche zee

LIVERDUN, in 't Latyn *Liberdunum*, eene kleine ſtadt op eenen berg, in 't hertogdom Lotharingen, tuſſchen Nancy en Pont a Mouſſon, aan de Moeſel gelegen. Zy is onder anderen bekend wegens zeker verdrag, het welk den 26 Juny des jaars 1632 aldaar geſloten wierdt tuſſchen Lodewyk den XIII, koning van Vrankryk, en Karel den IV, hertog van Lotharingen. *Le Vaſſor hiſt. de Louis* XIII *liv.* XXXII.

LIVIA, of eigentlyk *Llivia*, eene ſtadt in Catalonië, in het Franſche gebiedt van Cerdagne, omtrent twee Duitſche mylen van de ſtadt Puicerda, Ooſtwaarts, niet verre van den oorſprong van de rivier Segra gelegen. Julius Ceſar heeft de zelve herſtelt, en na dat hy eene volkplanting uit Italië derwaarts gebragt hadt, haar den naam van *Julia Libyca* gegeven. Zy is hedendaags wel klein, doch tamelyk wel geſterkt, en met eene citadel voorzien. *Colmenar Delic. de l'Eſp. p.* 625.

LIVIA DRUSILLA, keizerin, was de dochter van Livius Drutus Calidianus, die zich voegde aan de zyde van Brutus en Caſſius, en naderhandt zich zelf doodde na den ſlag van Philippis in het 712 jaar van Rome, vrezende te vallen in de handen van Auguſtus en van Marcus Antonius. Zy trouwde met Tiberius Claudius Nero, by wien zy hadt den keizer Tiberius en Druſus, bygenaamt Germanicus. De keizer Auguſtus, naderhandt Scribonia zyne gemalinne verſtoten hebbende, ontnam Livia aan Tiberius Nero, hoewel zy zwanger was, en trouwde met haar. Hy hadt by haar gene kinderen, maar hy nam die aan, welke zy hadt by haar eerſten gemaal; gelyk na zyne doodt Tiberius, de zoon van Livia, zyn opvolger wierdt in het keizerryk. Zy was hoogmoedig, maar uitnemend ſtaatkundig, zo dat zy door hare ſchranderheit altoos den geeſt van Auguſtus wiſt te beſtieren, en zich zelf te houden in den rang, dien zy door hare ſchoonheit verkregen hadt. Tacitus zegt, 'dat zy in een hogen ouderdom ſtierf, onder het burgermeeſterſchap van Rubellius en van Fuſius, bygenoemt Geminus, dat is te zeggen in het 29 jaar van Chriſtus. Dio verzekert, dat zy 86 jaren oud was. De zelve Tacitus voegt 'er by, dat zy een weinig minder ſtreng was dan de Roomſche vrouwen, hoewel zy de zelve gelyk was in kuiſchheit en deugdt, heerſchzuchtig over hare kinderen, maar toegevende omtrent haren gemaal; en van een aardt, die wel overeenkwam met dien van Auguſtus, en met de veinzery van Tiberius. Deze laatſte betoonde niet al de erkentenis van haar, die hy haar verſchuldigt was; want hare uitvaart was middelmatig, en haar teſtament bleef een langen tydt onvoltrokken. Zy wierdt opentlyk geprezen door haren kleinzoon Caligula, die naderhandt keizer wierdt. Men zegt, dat zy, wanneer men eenige onbeſcheide jongelingen wilde doen ſterven, die zich naakt voor haar vertoont hadden, hun leven redde, met eene goede bevalligheit zeggende: *Dat een naakt man gelyk was aan een ſtandbeeldt ten opzichte van eene eerbare vrouwe.* Men vroeg haar eens op wat wyze zy zich meeſter gemaakt hadt van den geeſt van Auguſtus; zy antwoordde verſtandelyk: *Met hem blindelings te gehoorzamen, zyne geheimen niet te naauw te willen onderzoeken, en met te veinzen, dat zy onbewuſt was van zyne minneryen. Tacitus in Annal. l.* I, II, V. *Sueton. in Aug. Dio Hiſt. l.* LVI, LVIII.

LIVIA, dochter van Druſus, den tweden zoon van de keizerin Livia, trouwde met een anderen Druſus, die een zoon was van Tiberius, en hadt by den zelven twee zonen, waar van de een jong ſtierf, en de andere gedood wierdt door Caligula; en eene dochter, welke twee maal getrouwt was, eerſt met Nero, den ouſten zoon van Germanicus, en na des zelfs doodt met Rubellius Blandus, den vader van Rubellius Plautus, dien Nero liet doden. *Tacitus in Annal. Dio. Sueton.* enz.

LIVIA ORESTILLA, welke Dio Caſſius *Cornelia* noemt, was eene Roomſche vrouw van een edel geſlacht. De keizer Caligula zag haar op den dag, wanneer zy trouwde met C. Piſo, en zy ſcheen hem zo ſchoon, dat hy na de plegtigheit haar by zich deedt brengen, en na weinig dagen haar wederom verſtiet. Twee jaren daar na zondt die onmenſchelyke vorſt haar in ballingſchap, op een enkel vermoeden, dat zy haren eerſten gemaal zag. *Sueton. in Calig. c.* 25. *Dio Hiſt. l.* LIX.

LIVIANO, (BARTHOLOMEUS) een vermaard generaal in de XV en XVI eeuwe. Hy was geboortig van Alviano, eene kleine plaats in Toskane, en droeg zich zo wel in den oorlog, dat de bekende Virginius Orſinus, onder wien hy een geruimen tydt de wapenen gedragen hadt, hem waardig ſchatte om hem in zyn geſlacht aan te nemen, en met zyne zuſter te doen trouwen. Hy gaf de eerſte blyken van zyne dapperheit in den dienſt van Lodewyk den XII, koning van Vrankryk, gedurende des zelfs onderneming in het koninkryk van Napels. Naderhandt beſchermde hy Bracciano, aan het Orſiniſche geſlacht toebehorende, tegen de krygsbenden van den paus Alexander den VI; en in den ſtrydt, welken die van het gemelde geſlacht hadden met die van Colonna, taſtte hy benevens Carolus Orſinus de laatſten aan by Monte Rotondo, doch moeſt den vyanden de overhandt laten. Zo haaſt Alexander de VI geſtorven was, dreef hy uit Todi, Viterbo, en andere plaatſen van den Kerkelyken Staat de bezettinge, welke Ceſar Borgia daar in gelegt hadt, en hy noodzaakte dezen vyandt van het huis van Orſini om zelf zyne toevlucht naar Nepi te nemen. Dewyl de Franſchen, die omtrent dien tydt met de Sparjaarden in het koninkryk van Napels in een openbaren oorlog geraakt waren, Orſini niet ten beſte bejegent hadden, begaf zich Liviano aan de zyde van den zogenaamden groten kapitein Gonzalvo de Cordoua, die hem in grote waarde hieldt, en tot vergelding, dat hy in den gelukkigen ſlag by Garigliano met zyn krygsvolk de Franſchen het eerſt aangetaſt hadt, met de ſtadt San Marco begiftigde. Na

L. derhandt hielp hy Petrus van Medicis de Florentynen beoorlogen, welke echter by Campiglia de overhandt behielden. Van daar begaf hy zich in den Venetiaanſchen dienſt, overwinnende by Cadoro de krygsbenden van den keizer Maximiliaan, en ontnam dien vorſt de ſtadt Trieſte en vele andere plaatſen; waar voor de Republyk hem tot beloning met Pordenone, eene plaats in Frioul, beleende. In den jare 1509 liet hy zich by Ghiera d'Adda met de Franſchen in een ſlag in, waar in hy in den beginne de zege genoegzaam in handen hadt, doch zich echter de zelve door verradery, zo men geloofde, weerom moeſt laten ontwringen, en nog, na het ontfangen van zware wonden, in de macht der vyanden geraakte. Na de gevolgde vrede verkreeg hy zyne voorgaande vryheit: waar op de Venetianen hem het bevel over hun krygsvolk tegen de keizerſchen, Spanjaarden en Milanezen opdroegen. Hy nam daar op Cremona in, en hoewel hy by Vicenza eenige nederlage geleden hadt, ſtelde hy zich echter haaſt weder in dien ſtaat, dat hy in den jare 1515 de zamenvoeging der Spanjaarden en Zwitſers by Piacenza kon verhinderen. Terſtondt daar op woonde hy tot onderſtandt van den koning François den I het gelukkige treffen by Marignano by, en maakte toebereidſelen tot de verovering van Breſcia. Doch hy viel te Gheda in eene krankheit, waar aan hy in het gemelde jaar, en in het 60 zyns ouderdoms ſtierf. *Alipr. Caprioli Ritratti di cento capitani illuſtri p.* 88.

LIVINEJUS, of LIVINEUS, (JOHANNES) was geboren te Dendermonde; maar om dat hy van de eerſte jaren van zyn leven af te Gent, van waar hy oorſpronkelyk was, wierdt opgevoed, gaf hy zich zelf den toenaam van *Gandenſis.* Zyne moeder was de zuſter van den geleerden Levinus Torrentius, biſſchop van Antwerpen. Hy ſtudeerde in de goede wetenſchappen te Keulen, en in de Theologie te Loven. Hy deedt vervolgens eene reize naar Rome, en bezocht vlytig de bibliotheken, en voornamentlyk die van het Vatikaan. Hy hieldt zich inzonderheit aan de Griekſche taal, het welk hem de vriendſchap deedt verkrygen van den kardinaal Guilielmus Sirletus en van den kardinaal Antony Caraſa. Hy bragt eenige werken van de Griekſche vaderen in het Latyn, en zo hy langer geleeft hadt, hy zou vele boeken uitgegeven hebben. Hy ſtierf te Antwerpen den 13 January des jaars 1599, in den ouderdom van twee en vyftig jaren, en wierdt begraven in de kerk van O. L. Vrouwe, alwaar hy zanger en kanunnik was geweeſt. De Jeſuiten kochten zeer goed koop zyne bibliotheek. *Bayle Dict. Crit.*

LIVINER-DAL, (HET) *Val Levontina*, is eene landſtreek van den S. Gothardsberg in het Zwitſerſche Canton Uri, tegen Italië, daar de rivier de Teſino doorloopt, en waar in de voornaamſte vlekken zyn Airolo, Pfait, Jornico, enz. Het zelve wierdt door Galeazzo Maria Sforzia in den jare 1466 met alle heerſchappy aan het Canton Uri geſchonken, dat het zelve nog bezit.

S. LIVINUS, of LIWIN, biſſchop van Ierlandt, en Apoſtel van Brabandt in de VI eeuwe, kwam den monnik S. Auguſtinus zien, dien de paus voor zendeling in Engelandt hadt gezonden, en begaf zich onder zyne tucht. Na de doodt van dezen heilig keerde hy naar Ierlandt, wierdt aldaar tot biſſchop gewyd, en eindelyk aangeſpoort door eene innerlyke beweging om het woordt Gods aan de ongelovigen te gaan verkondigen. Hy ging over naar Vlaanderen met *Foillanus*, *Elias* en *Kilianus*, zyne reisgeſellen, kort na den jare 630, en wierdt van S. Floribert, abt van het Pieters-klooſter van Gent, wel ontfangen. Hy verkondigde daar op het Euangelium in Vlaanderen, maar wierdt door de ongelovigen by Eſſche, een dorp in het gemelde landſchap, met vele wonden vermoord den 12 November des jaars 656. Zie zyn leven by *Mabillon*, *Surius*, *Molanus*, *Baillet*, enz. *op den* 12 *November.* Hy moet van S. LEBUINUS, van welken boven op zyn plaats is geſproken, wel onderſcheiden worden.

LIVIUS ANDRONICUS, een oud Latynſch dichter. Zie ANDRONICUS.

LIVIUS, (TITUS) een vermaard Roomſch hiſtorieſchryver, was van goeden huize te Padua geboren, en wel onderwezen in de Philoſophie en in de welſprekendheit. Hy leefde ten tyde van den keizer Auguſtus, aan wien hy zyne Redevoeringen van de Philoſophie opdroeg, en zich daar door by den zelven bekend maakte. Quintilianus gewaagt ook van een brief van de Redekunſt, dien hy aan zynen zoon geſchreven hadt. Eindelyk heeft hy te Rome zyn groot werk van de Roomſche Hiſtorie aangevangen, waar op hy, om te minder geſtoort te worden, zich een wyl te Napels ophieldt. Men zegt, dat hy Auguſtus en Mecenas eenige plaatſen uit deze zyne hiſtorie voorlas, waar over zy zich zeer vergenoegt betoonden. Gelyk dan de eerſte zeer veel van hem hieldt, en hem daarom zynen kleinzoon Claudius, die naderhandt keizer wierdt, als zynen leerling toevertrouwde, die ook op aanmaning van Livius beproefde eene hiſtorie te ſchryven. Ondertuſſchen was de roem van Livius zo verre verbreid, dat, naar het verhaal van Plinius, op eenen tydt een vremdeling van de uiterſte grenzen van Spanje te Rome kwam, enkelyk om hem te zien. Wanneer Auguſtus geſtorven was, begaf hy zich wederom naar Padua, alwaar hy in het vierde jaar van Tiberius, en het 76 van zynen ouderdom ſtierf. Hy hadt twee vrouwen, en by de zelve twee zonen, Titus Livius Priſcus en Titus Livius Longus, benevens vier dochters. Zyne hiſtorie, waar in hy de geſchiedeniſſen der Romeinen, van de bouwing der ſtadt Rome af tot op Druſus, den ſtiefzoon van Auguſtus, in CXLII boeken uitvoerig en zeer wel beſchreven hadt, zyn benevens zyne andere ſchriften op

XXXV boeken na verloren. Van de verlorene heeft men nog den korten inhoudt van L. An. Florus. Johannes Freinshemius heeft door zyne *supplementa Liviana*, welke hy met groten vlyt en verstandt bearbeid heeft, het gemelde verlies geboet, en Johannes Doujatius het zelve benevens den Livius in den jare 1682 in 4. in VI stukken tot gebruik van den Dauphin uitgegeven, om van gene andere drukken te spreken. Het is merkwaardig, dat niettegenstaande dat Livius by Augustus in goede gunst was, hy nochtans niet geschroomt heeft in zyne historie Pompejus, ja met een woordt de grootste vyanden des keizers vrymoedig te pryzen, waarom Augustus hem een Pompejaan noemde, doch echter hem zyne gunst niet onttrok. Men heeft gemeent, dat men in den jare 1413 te Padua het graf van Livius benevens een opschrift gevonden hadt, doch verscheide geleerden, en onder de zelve Sertorius Ölotus in zyne *Marmora erudita* hebben aangemerkt, dat het maar het graf van een vrygemaakten van de dochter van Livius is geweest. Eenigen willen hem beschuldigen, dat hy geen geheel zuiver Latyn geschreven heeft, maar ook iets van zyne moedertaal daar onder gemengt. Over dezen schryver hebben *Laurentius Valla*, *Marcus Antonius Sabellicus*, *Johannes Velcurio*, *Beatus Rhenanus*, *Sigismundus Gelenius*, *Henricus Glareanus*, *Carolus Sigonius*, *Theodoricus Morellus*, *Johannes Saxonius*, *Gulielmus Godeleveus*, *Franciscus Modius*, *Fulvius Ursinus*, *Marcellus Donatus*, *Fredericus Morellus*, *Janus Gruterus*, en *Johannes Fredericus Gronovius* ophelderingen en aanmerkingen geschreven. Onder de beste drukken zyn die, welke de gemelde Johannes Fredericus Gronovius, met de aantekeningen van Sigonius en anderen, te Amsterdam in den jare 1665, als mede in den jare 1679 in drie stukken in 8. heeft uitgegeven; en die, welke de gemelde Johannes Doujatius te Parys in den jare 1682 in zes stukken in 4. tot gebruik van den Dauphin vervaardigt heeft. *M. Annæus Seneca suasor. 7. L. Annæus Seneca l. I. de ira c. 16. de tranquillit. animi c. 9. de bibliotheca Alexandrina & ep. 46. Plin. ep. ad Vespas. quam Historiæ suæ Nat. præfixit. Quintil. l. I. c. 5, l. VIII. c. 1, l. X. c. 1. Annius commentar. in Antonini Imperator. itinerar. Scoppa l. I. collectan. c. 18. Flavius centur. conjectan. c. 45. Scardeonius l. I. de antiquitat. Patavin. Tillemannus P. III. discurs. philolog. de hist. delectu. Vossius l. I. de hist. Lat. c. 19. Hankius de Rom. rer. script. P. I. c. 9. Morhof de Patavinit. Liviana. Fabric. bibl. Latin. p. 22 seq. & append. p. 61. Arnold. dissert. de Livio, præmissa novæ Livii editioni.*

LIVONIE. Zie LYFLANDT.

LIVORNO, in 't Latyn *Ligurnus* en *Liburnus Portus*, eene fraaie stadt met eene ruime haven aan de Middelandsche zee gelegen, in het groothertogdom van Toskane, vier Duitsche mylen ten Zuiden beneden Pisa. Eertyds was het eene onaanzienlyke en, wegens de menigvuldige moerassen, ongezonde plaats, onder het gebiedt der toenmalige republyk Pisa; maar de twee groothertogen Franciscus en Ferdinandus hebben dit beide verbetert, zo dat de plaats tegenwoordig zo wel wegens de uitgedroogde moerassen als de geschilderde huizen zeer aangenaam is om te bewonen. Door den sterken handel, die aldaar gedreven wordt, houden zich aldaar kooplieden van alle natiën op. Het paleis van den groothertog, dat door den gouverneur bewoont wordt, is zeer statelyk gebouwt. Zo wel de stadt als de haven zyn wel versterkt, en met drie kastelen voorzien. De ingang van de haven is ook zo eng, dat niet meer dan een schip te gelyk daar inlopen kan. Voor het overige hebben de kooplieden en schippers aldaar grote voorrechten, zo dat niets van hen, zo lang zy in de stadt of in de haven zyn, door arrest wegens schulden belemmert kan worden; en is deze plaats eene vrye haven. *Etat de Florence.*

LIVRON, in 't Latyn *Libero*, eene kleine stadt in het Fransche landschap Dauphiné, in het bisdom van Valence, op een heuvel en zeer naby de Rhône gelegen. Na de bloedige Parysche bruiloft heeft Gordes, luitenant des konings in het Dauphiné, de muren laten slechten, en eene gansch opene plaats daar van gemaakt. Doch de inwoners benevens de hoofden der Gereformeerden hebben deze stadt wederom in zo goeden staat van tegenweer gestelt, dat François Bourbon, dauphin van Auvergne, de zelve den 23 Juny des jaars 1574 belegert hebbende, onverrechter zake moest aftrekkken. In het zelve jaar, in December, rukte de maarschalk van Bellegarde daar voor, beschoot de plaats met 22 stukken kanon, en liet met het grootste geweldt stormen. De belegerden, hoewel zy maar een eenig veldstuk en 400 weerbare mannen hadden, deden nochtans zulk eene vertwyffelde tegenweer, waar toe ook zelfs de vrouwen en kinderen het hunne bybragten, dat eindelyk, wanneer het leger van Bellegarde gebrek begon te lyden, en boven dien van de pest geplaagt te worden, de belegering in January des volgende jaars weder opgebroken wierdt, en wel op uitdrukkelyk bevel van koning Henrik den III, die by zyne te rug reize uit Polen in persoon dit leger bezichtigde. *Thuan. hist. libr. LVIII, LIX. Mezeray hist. de France T. III. p. 335, 340, 365.*

LIVRY, een dorp met eene abdy in *l'Isle de France*, omtrent twee mylen van Parys, ten Oosten. *Maty Dict.*

LIWA, een Rabbi, leefde ten tyde van den keizer Rudolph. Hy leeraarde verscheide jaren de wet van Mozes in Moravië, in Bohemen, en in Polen. Hy heeft een boek geschreven, waar van de tytel is: *Gur Ariah, Giburat hasem & derech Chajin.* Ganz noemt hem *een groot leeraar, de kroon der wyzen, het wonder van de eeuw, in wiens licht alle de volkeren gewandelt hebben, en van wiens wateren het gansche verstrooide Israëlgedronken heeft. Konig Bibl.*

LIXA, eene stadt in Barbaryë, aan eene rivier van den zelven naam, alwaar de zelve in de zee valt, in de provincie van Asgar, welke tegenwoordig tot het koninkryk van Fez behoort. De hedendaagsche naam van deze stadt is *Larache*. Zy heeft eene haven en een slot aan de rivier, waar aan zy gelegen is. In den jare 1610 maakten de Spanjaarden zich meester daar van. Doch in den jare 1688 belegerde de koning van Marocco deze plaats, en veroverde de zelve, waar door de gansche bezetting in slaverny geraakte. De Franschen waren schuldig aan dit ongeluk, als die eenige ingenieurs aan de Moren zonden om het bestier van de belegering te hebben, en de verovering van de stadt daar door te bevorderen. Voorts wil men, dat deze stadt oudtyds de voornaamste plaats was van het koninkryk van Anteus, die door Hercules gedood wierdt, en in het gewest, alwaar de vermaarde hoven der Hesperiden gevonden wierden. *Baudrand.*

LIZARD-POINT, of *de hoek van Lizard*, wordt het uiterste gedeelte tegen het Zuiden van de Engelsche provincie Cornwall genoemt, dat zich in de zee uitstrekt.

LIZET, (PETRUS) eerste president van 't parlement van Parys, was geboortig van Selers in Auvergne, en bragt zich door zyne ervarenheit in de rechten in zulk een aanzien, dat hy in den jare 1515 tot hofraadt, en drie jaren daar na tot advokaat generaal benoemt wierdt. Hy kreeg hier door gelegenheit zich meer en meer bekend te maken, waar toe hem het proces, dat Louize van Savoje, moeder van koning François den I, tegen Karel van Bourbon, konnestabel van Vrankryk, voerde, niet weinig behulpzaam was. Dewyl hy in deze gelegenheit zich zeer yverig betoonde om het recht van zynen koning en van de kroon te verdedigen, bragt hy zich by François den I in zulk eene hoogachting, dat hy hem in den jare 1529 tot eersten president van 't parlement van Parys maakte, welke waardigheit hy ook in de 20 jaren met groten roem bekleedde. Hy wierdt niettemin van zyne waardigheit ontbloot, wanneer hy zich den kardinaal Karel van Lotharingen, dien hy naar des zelfs begeren niet eerbewyzings genoeg betoonde, tot vyandt gemaakt hadt. Om zulks te verbeteren deedt hy voor den gemelden kardinaal eenen voetval, droeg hem met beweeglyke bede zyne armoede voor, en verkreeg eindelyk, dat de koning hem de abdy van S. Victor in de voorstadt van Parys gaf. Hier op wierdt hy in den jare 1553 zelfs priester, en schreef eenige Theologische schriften, waar mede hy echter weinig eere behaalde, en waar over Theodorus Beza hem onder den naam van *Magister Benedictus Passavantius* tamelyk doorgestreken zou hebben. Lizet brengt eene menigte van plaatsen uit de oudvaders by; maar dewyl hy geen Theologant was, redeneert hy niet genoeg, en stelt zomtyds onbeweerbare stellingen voor. Zyn styl is opgeblazen, en doedt den groten yver blyken, dien hy hadt tegen de zogenaamde ketters. Hoewel nu de vader du Breul beweren wil, dat een gedeelte van deze schriften door Lizet vervaardigt wierden eer hy nog in 't klooster ging, is het echter zeker, dat de zelve eerst, na dat hy zich reets in den geestelyken standt begeven hadt, te zamen in II stukken uitgekomen zyn. De zelve zyn de volgende: *De S. Scripturis in linguas vulgares non vertendis, per modum dialogi; De auriculari confessione; De monastico instituto; De hujus seculi cæcitatione & circumventione; De mobilibus ecclesiæ præceptionibus.* Bovendien zou hy ook eene verhandeling *De auctoritate ecclesiæ & Potestate Papæ*, als mede een ander, *de Hæreticis & eorum pœnis*, vervaardigt hebben. Na zyne doodt kwam van hem uit: *La maniere de proceder, tant a l'institution & decision des causes criminelles, que civiles, ensemble la forme & maniere d'informer esdites causes civiles & criminelles.* Hy stierf den 7 Juny des jaars 1554. in het 72 jaar zyns ouderdoms. *Thuan. hist. l. VI. du Breul Antiq. de Paris. La Croix du Maine bibl. Franc. Epitome Bibl. Gesner. Du Verdier Vauprivas. Bayle Dict. Crit.*

LLANES, in 't Latyn *Lanæ*, eene kleine stadt of vlek in Austrasië de Santillana, vyf mylen van S. Vincent, ten Oosten, en twee mylen van de Biskaïsche zee. *Maty Dict.*

LLIRIAS. Zie LIRIAS.

LLIVIA. Zie LIVIA.

LLOBREGAT, of LOBREGAT, is eene van de voornaamste rivieren in Catalonië, heeft haren oorsprong in het Noordelyke gedeelte van 't gebiedt van Manresa, in het gebergte, genaamt Pendis, aan de grenzen van het graafschap Puicerda, loopt daar na voorby Castallar, Baga, Berga, Sellent, Manresa, en Martorel, een valt eene grote Duitsche myl van Barcelona in de Middelandsche zee. Onder vele rivieren, welke zy in haren loop ontfangt, zyn inzonderheit de Cardonero en de Noya, die zich de eerste by Manresa, en de andere by Martorel daar mede vereenigen, de aanmerkelykste. In den wintertydt is de LLobregat uitermaten gezwollen, daar tegen heeft zy in den somer zeer weinig water. Ter oorzake van het rode zandt, dat zy op vele plaatsen heeft, wordt zy in 't Latyn *Rubricatus* genoemt. In het gebiedt van Gironne, naby de grenzen van het graafschap Roussillon, niet verre van Junqueras, heeft eene rivier van den zelven naam, en in 't Latyn *Lobregatus*; oudtyds *Clodianus* genoemt, haren oorsprong, welke men, om ze van de voorgaande te onderscheiden, *de kleine LLobregat* noemt. De zelve valt by het kasteel van Ampurias in de Middelandsche zee. *Colmenar Delic. de l'Espagne p. 587, 606, 620, 621.*

St. LO, in 't Latyn *Loto*, of *Laudus*, bisschop van Coutances in de VI eeuwe, wierdt op dien bisschoppelyken setel verheven in den jare 528. Hy was naauwlyks een jaar bisschop geweest, wanneer hy zich naar eene vergadering van prelaten begaf te Angers. Hy bevondt zich by de uitvaart van S. Melanius te Rennes. Hy woonde het II concilie van Orleans by, gehouden in den jare 533; het III, in den jare 538, en het IV, in den jare 549.

Hy

Hy stierf tusschen de jaren 565 en 568, en hadt tot opvolger Romacharius. Men viert zyn feest op den 21 September. *Vita Melanii apud Bollandum. Baillet Vies des Saints.*

LO. (HET) Zie LOO.

LOAYSA. (GARÇIAS) Zie GIRON.

LOAYSA, (GARÇIAS) kardinaal, bisschop van Osma, (want dus moet men lezen in het artykel, daar wy den Lezer naartoe zullen wyzen, voor Osmus, Zie LOAYSA.

LOANDA S. PAULO, eene stadt, gebouwd op een klein eilandt van den zelven naam, zeer na aan de kust van Congo in Afrika gelegen. Deze stadt, die den Portugezen toebehoort, en die het verblyf is van den bisschop van Angola, heeft eene zeer grote haven. Zy is groot en schoon voor dat landt. Men wil, dat 'er omtrent drie duizend huizen zyn van blanken of Europeanen, welke van steen en kalk gebouwd zyn, en met pannen gedekt, en een groter getal huizen van Negers of Congolanen, die maar van stroo en aarde gemaakt zyn. Daar is een verwonderlyk getal van slaven. Men zegt, dat 'er de Jesuiten, die aldaar de parochiale diensten verrechten, en het bestier hebben van de scholen, tot twee duizend in hunnen dienst hebben. Daar zyn ook nog andere monniken, als Karmeliten, Observantynen, en Kapucynen. Daar is geen zoet water, dan dat men met kanoten haalt uit de rivieren van het vaste landt. Men eet 'er broodt van manioque, gelyk in Brasilië, en schapen, welkers staart zwaarder is dan een van de vier vierdedelen; doch die een ongezond voedsel zyn. Men handelt 'er niet met gemunt geldt. Men bedient zich van zimbis, dat een zeker slag van schelpen is van Congo, tot klein geldt, en voor groot geldt heeft men stukken lywaat en Negers. *Maty Dict.*

LOANGA. Zie LOVANGO.

LOANO, in 't Latyn *Luanum*, een aardig steedtie aan den oever van de Ligustische zee, in 't Westelyke gedeelte van 't gebiedt van Genua, tusschen Final en Albenga. Het behoort den prinsen van Oria, die aldaar een schoon lusthuis hebben. *Schaupl. des kriegs in Ital. p. 653.*

LOAZES, (FERDINAND) aartsbisschop van Valencia, heeft geleeft in de XVI eeuwe. Hy was van Oriol, een vlek van het koninkryk van Valencia in Spanje; hy studeerde te Bolonië, en maakte zich bekwaam in het burgerlyke en kanonyke recht. Men gebruikte hem in verscheide rechtbanken te Barcelona en elders. Hy wierdt naderhandt bisschop van Elne, van Lerida, van Tortosa, van Tarragone, en hy wierdt eindelyk in het einde van de maandt April des jaars 1567 overgebragt tot het aartsbisdom van Valence, alwaar hy stierf in de maandt February daar aan volgende, in den tydt wanneer paus Pius de V hem kardinaal gemaakt zou hebben. Ferdinand Loazes heeft verscheide rechtsgeleerde werken geschreven. *Menchaca in controv. illustr. Schottus & Anton. bibl. Hispan.*

LOBARD-SIRICHI. Zie SIRICHI.

LOBASCHUTZ, LIBEZITZ, eene heerlykheit in Bohemen, in den Prachenzer-kreits, niet verre van Piseck en Budweis, benevens een slot, op het welke Leopold-Wilhem van Baden-Baden zyn verblyf houdt.

LOBAU, LOBAW, eene kleine stadt met een kasteel in Michau, of Michovië, eene landstreek van het hertoglyke Pruissen, omtrent de grenzen van het Palatynschap van Plosko in Polen, en ten Zuiden van de rivier van Dribents. *Maty Dict.*

LOBBE, of LOBE, oudtyds in 't Latyn *Labienni Castra*, en naderhandt *Laubium* en *Laubacum*, een dorp of steedtie, met eene Benedictyner abdy, in het prinsdom en sticht van Luik. De abdy zou in den jare 640 door S. Landelinus, of, zo anderen willen, in den jare 860 door Theodoricus, bisschop van Kameryk, gesticht zyn: hoewel de laatste de zelve mogelyk maar verbetert, en met meerder inkomen voorzien heeft. Voor dezen zou aldaar een domsticht geweest zyn, het welk men in den jare 1409 benevens 8 ligchamen van de beroemdste Heiligen naar Bings verplaatst heeft. *Bucel. G. S. p.* 88. *Miræus in Orig. Bened. c.* 27. *Colvenerius in not. ad Chron. Camerac. l.* II. *c.* 27. *Zeil. Top. Germ. inf. Maty Dict.*

LOBBETIUS, (JACOBUS) van Luik, was geboren in den jare 1592, en begaf zich in den jare 1613 in de societeit der Jesuiten. Na dat hy zes jaren de philosophie te Douay geleeraart, en in verscheide collegien het Rectorschap bekleed hadt, stierf hy in zyne geboortestadt in den jare 1672. Hy heeft een zedekundig werk over de zonde geschreven in V boeken; de weg van het leven en van de doodt in III boeken, en III boeken van de Christelyke kloekmoedigheit en volstandigheit; zynde zyne Theologische werken in VII stukken te zamen gedrukt. *Sotwel Bibl. Soc. Jesu. Konig Biblioth.*

LOBE. Zie LOBBE.

LOBEDA, een steedtie in Thuringen, eene kleine myl van Jena, aan gene zyde van de Saale, in het ampt Burgau, dat tegenwoordig aan het Saxen-Eisenachsche ampt Jena gehecht is, gelegen. Het oude slot aldaar heeft den naam van Lobdeburg; wordt ook verscheidentlyk Lobdiburg, Loubdeburg, Lovediburg, Ladenburg, Lodenburg en Lodenberg genoemt, of geschreven, en in het opper-middel en neder-Lobdeburg verdeeld. Het opper-Lobdeburg is verwoest, doch het middel-Lobdeburg gansch vervallen, en behoren beide tot het riddergoedt Trackendorf; het nederslot, dat zeer naby het steedtie Lobeda legt, hebben de heeren van Lobdeburg in den jare 1336 den gebroeders Frederik, Balthasar en Wilhem, landgraven van Thuringen, ter leen opgedragen, doch hun verblyf aan gene zyde van de Saale te Burgau gehad, en zich ook naar het zelve burggraven van Burgau genoemt. Wanneer dit geslacht in den jare 1468 met Hans, heer van Burgau, uitgestorven was, heeft Ernest, keurvorst van Saxen-Lobdeburg, aan Frederik van Londersletten verkocht; daar na heeft het onder-slot verscheide bezitters gehad. Voortyds heeft zich eene byzondere linie der graven van Arnshaug, welke graven zich in de Arnshaugsche, Eltersbergsche, Leuchtenburgsche en Burgausche linien verdeeld hebben, daar naar genoemt, want in den jare 1280 vindt men Ottho, graaf van Lobdeburg, genaamt van Arnshaug, den laatsten van zyne linie, wiens dochter Elizabeth getrouwt was met Frederik den Vrolyken, zoon van Albert den Ontaarden, landgraaf van Thuringen. In den jare 1288 hebben zich de gebroeders Herman en Albrecht, genaamt van Leuchtenburg, daar naar genoemt, de graven in den jare 1356 de gebroeders Johannes en Ottho, genaamt van Burgau. *Beieri Geogr. Jenens. c.* 15.

LOBELIUS, (MATTHEUS) van Ryssel, wierdt geboren in den jare 1538, en stierf in den jare 1616. Hy heeft eene historie van de planten nagelaten. *Konig Bibl.*

LOBENSTEIN, eene kleine stadt, benevens een slot en ampt in Voigtlandt, twee mylen van Grats, aan de Lemnitz gelegen. Eene linie van de graven Reusz houdt alhier haar verblyf. Den 14 February des jaars 1714 wierdt de stadt en het slot door den brandt ganschelyk in de assche gelegt.

LOBERA, (ATHANASIUS DE) een Cistercienzer monnik, historieschryver van Philips den II, koning van Spanje, gaf in den jare 1602 een Chronologie van de koningen van Spanje uit, tot op Philips den II. *Konig Biblioth.*

LOBKOWITZ. Dit geslacht, dat van de oudste tyden af een der voornaamste en rykste in Bohemen geweest is, heeft in de XVII eeuwe ten dele den vorstelyken en onmiddelbaren Ryksstandt verkregen, en ten dele de verkregene graaflyke waardigheit tot op den huidigen dag voortgezet. Van des zelfs oorspronk vindt men wegens zyn hogen ouderdom niets aangetekent; de stamry wordt echter afgeleid van een heer van *Lobetz*, die in den jare 861 leefde. Na dat in volgende tyden het stamhuis Lobetz verwoest wierdt, hebben deze heeren een ander gebouwt, het welk zy *Lobkowitz* noemden, dat nog tegenwoordig in wezen is, en in de historie bekend wierdt, na dat de keizer Rudolph de II, wanneer het aan hem vervallen was, het zelve in den jare 1602 aan den vorst Sigismundus Bathori, wanneer hy het vorstendom Zevenbergen ten tweden male van hem verhandelde, tot eene verblyfsplaats overgaf, met een jaarlyksch inkomen van 50000 dukaten. Die van Lobkowitz hebben zich reets sedert 300 jaren in twee hoofdliniën, de *Hassensteinsche* en de *Popelsche*, verdeeld.

De Hassensteinsche linie verkreeg den naam naar het slot Hassenstein, naby Cadan in den Satzer-kreits gelegen. Eertyds wierdt het zelve bezeten door de heeren, tegenwoordig graven, van Schonburg; doch wanneer de zelven zich tegen den koning Wenceslaus aankantten, zondt de zelve zynen hof-maarschalk, *Johannes* van Lobkowitz, met eenig krygsvolk voor het zelve, die 't veroverde, en het zelve daar op voor zynen leeftydt in eigendom verkreeg. Na dat hier op des zelfs zoon en kleinzoon, beide *Nikolaas* genoemt, in den tydt der Hussiten den keizer en den koning Sigismundus eene aanzienlyke somme gelds geschoten hadden, wierdt hen de heerlykheit Hassenstein, het burggraafschap Cadan, de stadt Commotau, en andere goederen merendeels daar voor verkocht, en voor het overige gedeelte wegens hunne verdiensten aan hen geschonken. Van der zelver nakomelingen, die zich *van Lobkowitz-Hassenstein* noemden, waren 'er inzonderheit twee van den naam van *Bohuslaus* beroemd; de eerste wierdt wegens zyne grote geleerdheit *Ulysses* en *Plininius Bohemiæ* genoemt; hy hadt in Italië den graadt van Doctor in de rechten aangenomen, en na dat hy Europa, Asië en Afrika byna ganschelyk doorgereist hadt, nam hy zyn verblyf op het slot Hassenstein, en rechtte aldaar eene voortreffelyke bibliotheek op, waar toe hy zulke ongemene kosten deedt, dat hy voor de Griekschen werken van Plato alleen 2000 guldens betaalde. Hy maakte in zyn testament deze bibliotheek aan het gansche Lobkowitsche geslacht; zy wierdt naderhandt naar Commotau gebragt, alwaar zy eindelyk in den jare 1570 door een brandt in rook verdwenen is. Deze Bohuslaus was eerst tot bisschop van Uladislau in Polen, daar na van Breslau in Silesië, en eindelyk van Olmutz in Moravië verkoren, en door de koningen bevestigt, doch dewyl de paus hem overal tegenviel, moest hy afstaan, en alzo zyn leven in onbeampten staat verslyten. De andere *Bohuslaus*, te gelyk *Felix* genoemt, was naar allen oogenschyn des voorgaanden broeders zoon, en omtrent den jare 1555 keizerlyke Raadt, en landvoogdt in de neder-Lausnitz, (alwaar hy het slot te Lubben bouwde, en voorts loffelyk regeerde,) daar na overste landrechter, en eindelyk overste kamerling des koninkryks van Bohemen. Hy bezat Commotau en Litzkow, welke eerste plaats echter in zynen tydt aan de volgende Popelsche linie geraakte. Hy liet by zyne doodt in den jare 1583 drie zonen na, *Johannes*, *Woldemarus*, en *Bohuslaus Joachimus*, die hunnen stam niet voortgeplant hebben, en alzo dezen tak na het begin van de XVII eeuwe besloten.

De Popelsche linie bloeit nog in de vorsten en graven van Lobkowitz. Der zelver stamvader is *Petrus Popel* van Lobkowitz, de twede zoon van Johannes van Lobkowitz, en een broeder van den voorgemelden Nikolaas den Ouden van Hassenstein geweest. Deze was de vader van *Johannes Popel* den II van Lobkowitz, die by Anna Swihovsky, die uit koninklyken bloede gesproten was, onder anderen teelde Ladislaus, heer van Chlumecz, van wien hier na volgt; en *Theobaldus*, heer van Bilin. Deze teelde by zyne gemalinne, Agnes van Klinstein, zeven zonen, van welke de vierde, *Diephold*, of *Theobaldus* de II, *Diepholdus Mattheus* naliet, die nog in den jare 1620 als groot-prioor van de Malthezer orde in Bohemen, Moravië en Silesië bloeide; doch de vyfde

zoon Christophorus, heer van Bilin, keizerlyke kamerheer, heeft zynen stam voortgeplant. Zyn zoon *Udalricus Felix*, dien hy teelde by Anna van Biberstein, liet by zyne doodt in den jare 1604 na *Wilhem Popel* van Lobkowitz, heer van Bilin, overste jagermeester van 't koninkryk Bohemen. Hy hadt vier mannelyke erfgenamen, van welke maar de twee volgende hun geslacht voortgeplant hebben; de zelve waren: 1) *Christoffel Ferdinand*, heer van Bilin, keizerlyke Raadt, kamerling, Silesische kamerdirecteur, overste van het vorstendom Glogau, gevolmachtigde lands-hoofdman, en generaal krygs-commissaris van Silesië in den jare 1648, die by Elizabeth Apollonia, dochter van Werner, graaf van Tilly, naliet *Wenceslaus Ferdinand Popel*, graaf van Lobkowitz, keizerlyke geheime Raadt en kamerheer, die, na dat hy gezant in Vrankryk geweest was, een gezantschap in Spanje bekleedde, en wanneer hy zich op de wederomreize bevondt in Italië, aan eene beroerte stierf. Zyn zoon *Lodewyk Philips*, dien hy teelde by Maria Sophia, dochter van Maximiliaan, vorst van Dietrichstein, is jong gestorven, maar de dochter en eenige erfgename is in den jare 1703 getrouwt met haren neef Philippus, vorst van Lobkowitz. 2) *François Wilhem*, heer van Neudorf en Eisenberg, welk laatste slot hy voortreffelyk opbouwde, zynde het zelve benevens Neudorf aan de Meisnische grenzen in den Satzer-kreits gelegen. Hy heeft by Eusebia Elizabeth van Talmberg twee zonen nagelaten: (1) *Ferdinand Wilhem*, heer der heerlykheden Neudorf, Eisenberg Schatziers, Kleinbeisten, ook pachtsbezitter der koninklyke heerlykheit Priesnitz, keizerlyke geheime Raadt, kamerheer, overste jagermeester, en stadhouder van 't koninkryk Bohemen, die in den jare 1706 zonder erfgenamen stierf, na dat zyn zoon Johannes Frederik jong gestorven was. (2) *Ulricus Felix*, keizerlyke geheime Raadt en overste jagermeester in Bohemen, die erfgenaam wierdt van zyn voorgemelden broeder, en in den jare 1718 te Eisenberg zyn verblyf hieldt, doch by zyne gemalinne, eene gravinne van Bubna, gene kinderen hadt.

De gemelde *Ladislaus* de I, de Oude, heer van Chlumecz, een zoon van Johannes den II, en broeder van Theobaldus, teelde by Benigna Catharina van Kreidde Ladislaus den II, van wien nader gesproken zal worden; en *Johannes*, heer van Zbirow en Tocznic, overste land-hofmeester in Bohemen, die verscheide zonen naliet, welker nakomelingen echter uitgestorven zyn. De oudste zoon, van den zelven naam, wierdt koninklyke kamerpresident in Bohemen; *Ladislaus* was overste landrechter, en *Georgius* overste burggraaf, en een der machtigste heeren van Bohemen, die ook by den paus Clemens den VIII in groot aanzien was. Zy wierden beide in den jare 1594 ongelukkig, dewyl zy onvermoedelyk in de ongenade van den keizer en koning Rudolph den II vervielen; de eerste, ontboden zynde, redde zich met de vlucht, de ander wierdt gegrepen, en hem, wanneer hy na eenige jaren van verdriet stierf, na zyne doodt het hoofdt afgehouwen. Omtrent dezen tydt wierdt de stadt Commotau weder aan de koninklyke kamer getrokken, en mag de zelve van dezen Georgius Popel van Lobkowitz bezeten, en op gemelde wyze van de voorgaande linie van Hassenstein gekocht zyn. Ook heeft het vermaarde Jesuïten klooster te Commotau omtrent dezen tydt zyn begin genomen, na dat van de Popel-Lobkowitsche goederen 50000 daalders voor eerst daar toe gelegateert waren; niet minder schynt het stamslot Lobkowitz, ter dezer tydt van het geslacht afgeraakt, en door verbeurd-verklaring aan de koninklyke Boheemsche kamer gekomen te zyn.

De voorgenoemde *Ladislaus* de II Popel van Lobkowitz, heer van Chlunitz, heeft de vorstelyke linie opgerecht, welke hier op den naam van Popel liet varen. Hy was keizerlyke geheime Raadt en overste burggraaf van Bohemen, en wierdt door den keizer Maximiliaan den II met de onmiddelbare Ryksheerlykheit Neustadt Waldnab begiftigt. Hy stierf in den jare 1601, in het 82 jaar zyns ouderdoms, en liet na by Johanna Berk van Dube en Leipe, die in den jare 1601 stierf, *Zdenkonus Adelbertus*. Deze bekleedde reets onder den keizer Rudolph den II de Raadsheerlyke waardigheit, en wanneer de koning Matthias in den jare 1611 te Breslau, in Silesië, de huldiging ontfing, voerde hy den tytel van keizerlyke en koninklyke werkelyke geheime Raadt en overste kancelier van 't koninkryk Bohemen, en deedt den voorslag. Hy was gansch niet te bewegen, dat hy den verkregen majesteitsbrief van Rudolph den II ondertekende, en het was een geluk voor hem, dat hy ten tyde van den Boheemschen opstandt te Wenen was, dewyl men hem anders, als een yverig vervolger van de Luthersche lere, niet ten besten gehandelt zou hebben, gelyk ook de misnoegde Bohemers zyne goederen in beslag namen. De koning Philippus de III maakte hem ridder van het gulde vlies, en de keizer Ferdinandus de II verhief hem in den jare 1624 tot de Ryksvorstelyke waardigheit, die ook op zyne nakomelingschap van beiderlei geslachten zou overgaan. Zyne gemalinne Polyxena van Pernstein, zuster van Johannes Wratislaus, de laatste van zyn geslacht, en weduwe van Wilhem van Rosenberg, baarde hem *Wenceslaus Eusebius*, vorst van Lobkowitz, van wien een byzonder artykel volgt. Deze hadt twee gemalinnen, eerst Johanna Miskya van Zloniz, weduwe van Wenceslaus Felix Pietipsky van Chiesch en Egersberg, en na dat deze in den jare 1650 zonder kinderen gestorven was, trouwde hy met Augusta Sophia, dochter van Augustus, paltsgraaf aan den Rhyn Sultzbach, die den 30 April des jaars 1682 stierf, na dat zy hem vader gemaakt hadt van *François Wilhem Ignatius*, die in den jare 1698 ongetrouwt stierf, en *Ferdinand Augustus Leopoldus*, geboren den 7 September des jaars 1655. Deze verkreeg in den jare 1689 de waardigheit van keizerlyke geheime Raadt, wierdt in den jare 1691 principaal-commissaris op den Ryksdag te Regensburg, en in den jare 1699 overste hofmeester van de Roomsch-koninginne, Wilhelmina Amalia, naderhandt keizerinne, welke bediening hy echter in den jare 1708 nederleide. Hy was daarenboven ridder van het gulde vlies, en stierf te Raudnitz den 3 October des jaars 1715. In den jare 1677 trouwde hy met Claudia Francisca, dochter van prins Maurits Henrik van Nassau Hadamar, by welke hem, benevens *Eleonora* en *Leopoldus Christiaan*, die reets gestorven zyn, den 25 February des jaars 1680 ook geboren wierdt *Philippus*, die op hem gevolgt is. Na dat de eerste gemalin den 6 Maart des jaars 1680 gestorven was, hieldt hy den 17 July des gemelden jaars byleger met Maria Anna Wilhelmina, dochter van Wilhem, markgraaf van Baden, die hem verscheide kinderen ter wereldt bragt, waar van eenigen in hunne jeugt stierven. Tot volwassche jaren zyn gekomen *Josephus Antonius Augustus*, geboren den 15 April des jaars 1681, die zich in zyne jeugt tot den geestelyken standt schikte, ook domheer te Keulen en te Regensburg wierdt, doch naderhandt zich in den oorlog begaf, zyn eigen regiment kurassiers geboodt, en keizerlyke generaal-veldmaarschalk-luitenant wierdt, doch den 16 Augusty des jaars 1717 voor Belgrado sneuvelde. *Eleonora Amalia Magdalena*, geboren den 20 Juny des jaars 1682, trouwde met Adamus Franciscus, vorst van Schwartzenberg, overste hofmaarschalk van keizer Karel den VI, ridder van het gulde vlies, en houdt zich sedert verscheide jaren bestendig in Bohemen op. *Louize Anna Francisca*, geboren den 20 October des jaars 1683, verkreeg tot haren gemaal Anselmus Franciscus, prins van la Tour en Taxis, in den jare 1701. En *Georg Christiaan*, geboren den 10 Augusty des jaars 1686. Hy wierdt in zyne jeugt domheer te Saltzburg, doch begaf zich naderhandt in keizerlyken krygsdienst, en wierdt in den jare 1717 overste luitenant, wanneer hy het regiment kreeg van zynen broeder, die voor Belgrado sneuvelde. Hy trouwde den 11 Maart des jaars 1717 met Carolina Henrietta, dochter van Karel Ernestus, graaf van Waldstein, overste kamerling van den keizer Josephus, by welke hem in den jare 1719 een zoon geboren wierdt. Zyn gemelde oudste broeder, Philippus, hertog in Silesië te Sagan, vorst en regeerder van het huis Lobkowitz, gevorstte graaf van Sternstein, heer van Klumnitz en Raudnitz aan de Elve, keizerlyke kamerheer, is geboren den 25 February des jaars 1680. Hy volgde op zynen vader in den jare 1715, en kwam op keizerlyk bevel den 20 January des jaars 1718 naar Breslau, om op den Silesischen vorstendag, in plaats van een overste hoofdman, voor te zitten, wierdt ook in den jare 1719 door den keizer gezonden om aldaar het opper-en vorsten-gerecht na S. Michiel by te wonen.

By Lambecius wordt een *diploma* van den keizer Frederik den V van den jare 1459 gevonden, waar in hy Nikolaas van Lobkowitz en zyne gemalinne Sophia van Zerotin beleent worden met de bloempots-orde, ingestelt door Ferdinand den I, koning van Aragon. *Paprocii Diadochos de regno Boh. Balbini Miscell. reg. Boh. dec.* II. *l.* II. *Crugerii cineres sacri Bohem. Weingarten monarchia von Oesterreich. Imhof N. P. l.* V. *c.* 3. *Lambecii comm. de bibl. Vindob. l.* III. *in append. p.* 345 *seq.*

LOBKOWITZ, (CHRISTOFFEL POPEL, VRYHEER VAN) keizerlyke geheime Raadt, overste kamerheer, en laatst overste landhofmeester in Bohemen, was geboren in den jare 1545, en een zoon van Johannes Popel, vryheer van Lobkowitz, overste burggraaf van het koninkryk Bohemen, die in den jare 1570 stierf, en van Anna, vryvrouwe van Bieberstein. Hy wierdt het onderwys der Jesuïten te Praag overgegeven, vervolgde zyne studiën te Perouse en te Bononië in Italië, en reisde daar na twee jaren lang door andere Europische provinciën. Na zyne wederkomst verkreeg hy den sleutel als kamerheer van den keizer Rudolph den II; trok in den jare 1582 met dezen keizer op den Ryksdag te Augsburg; verkreeg het assessorsampt in het Boheemsche opperlandgerecht, wierdt ook kamer-Raadt, en in de plaats van zynen neef Georgius Popel, in den jare 1592 den 6 Maart, president van het appellations-gerecht, tot dat hy eindelyk tot keizerlyke overste kamerheer verklaart wierdt, en ten laatste tot koninklyke Boheemsche land-hofmeester, en keizerlyke geheime Raadt. Daar tegen stondt hy het appellations-presidentschap af, dat gegeven wierdt aan Ferdinand, burggraaf van Dohna. Hy was den keizer Rudolph den II zeer lief, die hem ook in den jare 1581 benevens den vorst Wilhem van Rosenberg en anderen als gezant naar Polen zondt, om aldaar by den koning Sigismundus den III over de vrede en het ontslaan van den aartshertog Maximiliaan te handelen, werwaarts hy benevens Andreas Jerinus, bisschop van Breslau, nogmaals gezonden wierdt, om de Polen tot een verbondt met den keizer, en tot oorlog met de Turken te bewegen, het welk hy wel niet verkreeg, maar ondertusschen te wege bragt, dat zich vele byzondere personen en vrywilligen, inzonderheit Sebastiaan Lubomirsky, tot onderstandt tegen de Turken lieten vinden. In de onderhandelingen aan het keizerlyke hof met de aangekome Turksche, Persiaansche, en Muskovische gezanten wierdt hy voor alle anderen gebruikt. Hy was den R. Katholyken Godsdienst yverig toegedaan, en spoorde Zdenco Bercka, aartsbisschop van Praag, aan om het Boheemsche synode aan te stellen; waar tegen hy van andere geloofsgenoten niet bemind wierdt, die ook by den keizer beletten, dat hy het opperste burggraaflyke ampt, dat de hoogste wereldlyke waardigheit in Bohemen was, niet verkrygen kon: hy sprak hen wederom tot zyn doodt toe tegen, dat hen de verzochte majesteitsbrief wegens de vryheit van den Godsdienst niet verleent wierdt, maar na zyne doodt eerst opgestelt. Hy stierf den 14 May des jaars 1609 te Praag, in 't 64 jaar zyns ouderdoms. *Crugerii ciner. sacri regni Bohem. Balbin. Miscell.*

LOBKOWITZ, (WENCESLAUS EUSEBIUS, VORST VAN) een

een zoon van Zdenko Adalbertus, was een keizerlyk ſtaatsbedienaar, die vermaard was door zyne bekwaamheit en door zyn ongeluk. Ferdinand de III maakte zyne leenykheit Neuſtadt tot een vorſtelyk graafſchap, en lyfde het zelve in aan den Beyerſchen kreits, verkocht hem het hertogdom Sagan in Sileſië, en zo wierdt hem in den jare 1651 op den Ryksdag in den vorſten-Raadt zitting en ſtem gegeven. Onder Ferdinand den IV was hy hofkrygsraads preſident. Hy was by den keizer Leopold in zonderlinge gunſt, die hem eerſtelyk op den verkiezingsdag in gezantſchap zondt naar Frankfort, en daar na in den jare 1665 hem opperhofmeeſter maakte, in welke bediening hy de gewigtigſte belangen des keizers onder des zelfs gedurige genegenheit byna gantſchelyk in zyn geweldt hadt, tot den jare 1674 toe, wanneer hem zonder voorafgaande proces, en, naar het ſchynt, ook zonder dat hy zulks te voren gemerkt hadt, vroeg, wanneer hy naar het hof wilde ryden, een keizerlyk bevelgezonden wierdt, uit kracht van het welke hy van zyne eere en waardigheden berooft wierdt, en op zyn landgoedt Raudnitz in Bohemen gebannen. Zyne Ooſtenrykſche, en Boheemſche goederen wierden hem merendeels afgenomen, doch men liet hem de vorſtelyke waardigheit nog behouden. Zyn ſecretaris wierdt op de pynbank gelegt, doch openbaarde niets tot nadeel van zynen heer. De voorname oorzaak van zynen val mogt wel geweeſt zyn, dat men hem van verſtandhouding met de Franſchen verdacht hieldt, welke gedachten zo wel de keizerlyke miniſters als vele vorſten in het Ryk van hem hadden. Dit is zeker, dat hy met al zyne macht poogde den keizer in goed verſtandt met Vrankryk, en van den oorlog af te houden, waar in hy zich toen wegens de Hollanders ſtondt in te laten, gelyk hy dan ook ten dien einde in den jare 1671 een heimelyk verbondt tuſſchen die beide monarchen te weeg bragt. Velen menen, dat hy nog verder gegaan was, en wanneer de keizer zich eindelyk in de alliantie tegen Vrankryk ingelaten hadt, door zyn beleidt alle krygsverrechtingen verhinderde, zodanig, dat een brief, door hem ten dien einde geſchreven, aan den keizer in handen gekomen zou zyn. Ten minſte is het keizerlyke hof in dien tydt niet zonder verraadt geweeſt, en Montecuculi hadt kort van te voren dieswegen naar Wenen geſchreven, dat men de orders liever regelrecht naar Parys mogt zenden. Deze en andere omſtandigheden van zyne ontrouwe zyn echter niet alzins bewezen; en dewyl men anders bekennen moet, dat hy niet baatzuchtig was, zou het wel kunnen zyn, dat alles by hem niet zo veel uit boosheit geſproten was, dan uit die valſche verbeelding, dat de keizer toch tegen Vrankryk niets kon uitrechten, of zich tegen deze kroon op iemands hulp verlaten, waarom het hem raadzamer gedacht mag hebben met de zelve, het koſte wat het wilde, in goede vriendſchap te leven. Daar by kan ook wel een ontrouw ſecretaris het keizerlyke geheim by de Franſche gezanten te Wenen verraden hebben. Het kan zyn, dat ook wel de haat van de keizerinne Claudia Felicitas, welkers huwelyk hy hadt willen verhinderen, en van haar niet wel geſproken, als mede de Jeſuiten, welker begeren hy in alles by den keizer tegengeſproken hadt, veel tot zyn ongeluk bybragten. Men geeft hem anders het getuigenis, dat hy alle eigenſchappen van een groot ſtaatsbedienaar bezat, inzonderheit die, dat hem al zyn arbeidt niet verdroot, en hy daar by altoos levendig en vrolyk van geeſt was. Hy verloor die gemoeds geſtalte in zyn ongeluk niet, en liet toen, om zynen toeſtandt te vertonen, een huis voor zich bouwen, dat half vorſtelyk was, en zich ten halven als eene boeren-hutte vertoonde. Zyne redenen waren meeſt ſcherpzinnig, doch zeer vry, waar door hy in zynen val weinig medelyden vondt. Hy ſtierf zonder wederom ten hove te komen den 24 April des jaars 1677. *Leben Leopoldi ad an.* 1674. *Pufend. rer. Brandenb. l.* II. §. 35, 51, 67, 85, 97. *l.* XII. §. 51.

LOBO, (ALPHONSUS) een Spanjaardt, geboortig van Medina Sidonia, of, volgens anderen, van Madrid, een Kapucyner monnik, is een van de vermaardſte predikers geweeſt van de XVI eeuwe. De pauzen Pius de V en Gregorius de XIII hadden grote achting voor hem, en deze laatſte geboodt hem zich onder de Kapucynen te begeven, alzo hy toen maar het kleedt droeg van de genen, die men Obſervantynen noemt. S. Karel en de kardinaal Borromeus, zyn neef, ſpraken zeer voordeelig van de verdienſten van den vader Lobo, die te Milaan en in de voornaamſte ſteden van Italië gepredikt hadt, alwaar men gewoonlyk zeide, dat Tolet onderwees door zyne geleerdheit, dat Panigarola den geeſt bekoorde door zyne wyze van prediken, en dat de vader Lobo het hert verrukte door de kracht van zyne zedelere. Hy ſtierf te Barcelona in den jare 1593. Men ſchryft hem eene uitlegging toe over Jeſaias, de welke niet gedrukt is. *Frederic. Borrom. de ſacr. ſui temp. Orat. Zachar. Boverius in hiſt. Capuc. Wading. in Bibl. Minor. Nic. Anton. Bibl. Hiſp.*

LOBO, (HIERONYMUS) een Jeſuit, heeft een langen tydt gereiſt in Abyſſinië, waar van hy een naauwkeurig verhaal heeft opgeſtelt, met eene kaart op de plaatſen getekend. Hy handelt daar in van de oorſprongen van den Nyl, van den eenhoorn, en van eene menigte van andere ſeldzame zaken. Thevenot heeft dit verhaal ingelaſcht in het IV ſtuk der *Vojages divers*, welke hy verzamelt heeft, en te Parys in den jare 1674 doen drukken.

LOBO, (RODRIGUEZ FRANCISCUS DE) een Portugeeſch dichter, leefde in den jare 1610. Hy verdronk in een boot van een landhuis, naar Liſſebon komende. Zyne werken hebben hem veel achting verkregen in Portugal. De voornaamſte zyn een heldendicht: *o Condeſtable de Portugal, Don Nuno Alvarez Pereira Corte em Aldea, ô noites de Inverno. Primaveiras. Eglogas. Os Romances, &c.* Hy gaf ook uit de *Euphroſyne*, dat het geachtſte blyſpel is der Portugezen. Des zelfs ſchryver geeft zich alleen den naam van Juan Spera in Leo. *Faria de Souja in fonte Aganip. Nic. Anton. Bibl. Hiſp.*

LOBON, LOBO, LOBAO, oudtyds *Lycon*, een oud vlek van het Spaanſche Eſtremadura. Het zelve is gelegen aan de Guadiana, tuſſchen Merida en Badajos, vyf mylen van beide die plaatſen. *Maty Dict.*

LOBREGAT. Zie LLOBREGAT.

LOBURG, eene kleine ſtadt met een ampt in het hertogdom Maagdenburg, aan de rivier Struma, tuſſchen Zerbſt en Gentin gelegen. *Tromsd.*

LOBWASSER, (AMBROSIUS) vorſtelyke Raadt te Koningsbergen in Pruiſſen, is in het byzonder daar door bekend geworden, dat hy de Franſche geeſtelyke liederen in Hoogduitſche vaarzen gebragt heeft, die men daar na in Duitſchland onder de Gereformeerden in den openbaren Godsdienſt in gebruik gebragt heeft. Hy ſtierf den 27 November des jaars 1585, in het 71 jaar zyns ouderdoms. *Krugers catal. hiſt.*

LOCAMERUS (GEORGIUS DAVID) wierdt in den jare 1588 geboren te Landau, alwaar zyn vader een geeſtelyke was. Men beſtelde hem zeer jong in het Straasburgſche kweekſchool, alwaar hy zich kommerlyk vorderde, tot dat hy in den jare 1608 de openbare akademiſche leſſen begon by te woren, en kort daar na zyne ſtudie voltrok in de Philoſophie. Hy leide zich vervolgens toe op de rechtsgeleerdheit, waar in hy zich inzonderheit bediende van den vlyt van D. Juſt. Meierus, wiens ampgenoot hy naderhandt wierdt. Gelyk hy hem ook geholpen heeft in het vervaardigen van het bekende *Collegium juris Argentoratenſis*. Men ſtelde eenige jongelingen onder zyn opzicht, met welke hy de univerſiteiten van Witterberg, Leipzich en Gieſſen, het koninkryk Bohemen, het mark Brandenburg, Pomeren, Denemarken, de Hanzeeſteden, en andere landen bezag. Na deze reis wierdt hy in den jare 1618 Doctor te Heidelberg, en niet lang daar na hoogleeraar te Straasburg, ſchoon hy voorgenomen hadt by het keizerlyke kamergerecht de rechtsgeleerdheit te oefſenen. Hy gaf in zyn ampt het voorbeeldt van een recht, redelyk en vlytig leeraar, hadt weinig boeken, en hieldt niet veel van gemene plaatſen. Hy ſtierf aan de waterzucht den 28 April in den jare 1637. Onder de boeken, door hem geſchreven, zyn de beſte: *Notæ in Inſtitutiones; Nova Juſtinianea; Quæſtionum juris centuriæ aliquot; Enantiophana; Feudorum ſynopſis. Witte in Memor.*

LOCARNO, LUGGARUS, is een tamelyk groot vlek aan het *Lago Maggiore* (*Lacus Verbanus*, of Lange-meir) vier uuren van de Milaneeſche grenzen, tot welk hertogdom het ook eertyds behoorde, doch door den hertog Maximilianus Sforzia aan de XII eerſte Zwitſerſche Cantons geſchonken wierdt, de welke aldaar beurtelings een landvoogdt ſtellen. *Simler. reſp. Helvet.*

LOCATELLI, (EUSTACHIUS) biſſchop van Reggio, was geboortig van Bononië, en begaf zich in de Dominikaner orde, waar in hy zich geacht maakte door zyne geleerdheit en deugt. Paus Pius de V verkoos hem tot zynen biechtvader, en gaf hem het bisdom van Reggio, alwaar hy den 6 October des jaars 1573 ſtierf in het 58 jaar zyns ouderdoms. Men heeft van hem eene verhandeling over den *Magiſter Sententiarum*, benevens eenige andere Theologiſche ſchriften. *Razzi huom. illuſtr. pred. Bumaldi bibl. Bonon. Alidoſi. Ghilini.*

LOCCENIUS, (JOHANNES) koninklyke hoogleeraar te Upſal, bloeide in den jare 1670. Hy heeft uitgegeven aantekeningen over *Cornelius Nepos*. Eene verzameling van ſtaatkundige redenvoeringen. Eene hiſtorie van Zweden, enz. *Konig Biblioth.*

LOCHEM, of LOCHUM, een ſtedeke in het Noorderdeel van het graafſchap Zutphen, aan de grenzen van Overyſſel, aan den vliet Berkel, twee mylen van de ſtadt Zutphen gelegen. Het is voor dezen eene ſterke plaats geweeſt, het welk daar uit blykt, om dat ze in den oorlog met Spanje, in den jare 1582, door Franciſcus van Verdugo vruchteloos wierdt belegert. Ze is vervolgens echter door Spinola, in den jare 1605, verovert, maar door graaf Maurits van Naſſau in den volgenden jare weder hernomen. De Spanjaarden hadden het in den jare 1590 door een verraadt, het welk mislukte, zoeken meeſter te worden, waar van de omſtandigheden by *van Meteren* kunnen nagezien worden. Gedurende den oorlog tuſſchen Engelandt en dezen Staat, in den jare 1666, veroverde de biſſchop van Munſter Lochem zonder ſlag of ſtoot, en verſterkte het zelve daar op zodanig, dat de Staat het niet dan na eene volſlage belegering weder kon machtig worden. Hier op wierden de gemaakte veſtingwerken weder afgebroken, en de plaats bleef in dien ſtaat tot de twede wederkomſt, of eerder verradelyken inval, van den gemelden biſſchop in den jare 1672, wanneer hy zich van de zelve weder meeſter maakte, en 'er, gelyk in andere plaatſen, zeer ſlecht huis hieldt, tot dat hy eindelyk genoodzaakt was al het ingeſlokte eensklaps met de ſchande weder te verlaten. Voorts vindt men van Lochem aangetekent, dat het zelve door Reinald den II, laatſten grave en eerſten hertog van Gelder, het eerſt in den jare 1330 bemuurt is; dat de kerk van Lochem, den naam van St. *Gudulaas-kerk* voerende, door de gravinne Ermgardis, na het overlyden van haren gemaal, graaf Gerard van Gelder, in den jare 1134 aan het kapittel van Zutphen is geſchonken, waar van de giftbrief in de *Oudheden van Deventer* (II *Deel*, *pag.* 569 *enz. edit. in* 8.) wordt bygebragt; dat aldaar eertyds twee Maagdenkloosters ſtonden, het eene *het grote*, en het andere het *kleine konvent* genaamt; dat de kerk van Lochem zeven vikaryen hadt; dat het gaſthuis, het welk daar ten dienſte der armen geſticht is, den naam van St. *Magdalenaas Gaſthuis* draagt, en dat deze plaats in den jare 1618, den 6 April, door een ongelukkigen brandt, op

drie

drie huizen na, met kerk en kloosters, geheel in kolen wierdt gelegt. Sedert de veranderinge van Godsdienſt is de kerk van Lochum door twee Gereformeerde predikanten bedient, ſtaande onder de claſſis van Zutphen. *Pontanus Gelderſche Geſchied. Van Meteren Nederl. Geſchied. Valkenier verward Europa. Oudheden van Deventer* II *Deel*.

LOCHES, eene ſtadt van Vrankryk in Touraine, aan de rivier Indre, met een ſterk kaſteel, en een boſch. Dit landſchap behoorde tot het vaderlyke goedt der eerſte graven van Anjou, die aldaar hunne gevangenen van ſtaat hielden. Het was naderhandt byna het gewone verblyf van koning Karel den VII. Lodewyk de XI voegde aldaar verſcheide vertrekken by het kaſteel, en deedt aldaar een toren maken, waar op hy den kardinaal de Balve een langen tydt gevangen hieldt. Lodewyk de XII hieldt 'er ook Lodewyk Sforzia een langen tydt gevangen, die aldaar ſtierf, en begraven wierdt in de kerk van onze lieve Vrouwe, alwaar men ook het graf ziet van Agnes Sorel, meeſtereſſe van Karel den VII. Loches heeft een koninklyke rechtbank, welke behoort onder het preſidiaalſchap van Tours. *Du Cheſne antiq. des villes de France*.

LOCHSTADT, een oud ſlot in de Pruiſſiſche provincie Samlandt, by 't welke eertyds het Frieſche-Haf zich ontlaſtte in de Ooſtzee, doch welke mondt of opening in den jare 1311 of 1394 door een onweder verſtopt wierdt, waar op ook de plaats in verval geraakt is, zo dat zy ſlechts een kamer-ampts-hof genoemt wordt, doch wegens de ryke barnſteen-vangſt aanmerkenswaardig is. *Script. Brandenb.*

LOCHTA, een goed vlek van Zweden, in Finlandt, aan den oever van de Bothniſche golf, omtrent drie en twintig mylen van het ſteedtje Oulo, ten Zuiden. *Maty Dict.*

LOCKE, (JOHANNES) een groot philoſooph, wierdt geboren te Wrington, zeven of acht mylen ten Zuiden van Briſtol; en zo men den dag van zyne geboorte niet weet, men weet ten minſte, dat hy gedoopt wierdt den 29 Auguſty des jaars 1632. Zyn vader hadt veel meer goeds geërft van zyne ouders dan hy naliet aan zynen zoon, en was kapitein in het leger van 't parlement ten tyde van de burgerlyke oorlogen onder Karel den I. Het is waarſchynlyk, dat hy in dien tydt en gedurende de ongevallen van den oorlog een gedeelte van zyne goederen verloor. De zoon deedt zyne eerſte ſtudiën tot in den jare 1651 te Londen in de ſchole van Weſtmunſter, van waar hy zich begaf naar het Chriſt-collegie te Oxford, alwaar hy eene plaats van *Socius* hadt, gelyk men daar te lande zegt. Men merkte van dien tydt af Locke aan als den bekwaamſten en ſchranderſten jongeling, die in het collegie was. Hy beklaagde zich nochtans over zyne eerſte ſtudiën, om dat hy niet geleert hadt het gene hy moeſt leren, en dat men toen te Oxford niet anders kende dan eene Peripatetiſtery, belemmert met duiſtere uitdrukkingen en onnutte naſporingen. En tegenzin hebbende in deze netelige ſtudiën, hieldt hy briefwiſſeling met perſonen, die eerder gemakkelyk en vermakelyk van geeſt waren dan geleerd; en men verzekert, dat hy niet minder was dan Voiture in zyne geeſtige en naauwkeurige wyze van zeggen. Hy keurde de twiſtredeneringen op de wyze der ſchole niet goed; en hy beweerde altoos, dat zulks eene wyze van kyvery was, of eene ydele zwetſery op zyn verſtandt, maar die niet dienen kon tot ontdekking van de waarheit. De eerſte boeken, die hem een ſmaak deden krygen in de philoſophie, waren die van Deſcartes, hoewel hy in het vervolg gevoelens volgde, welke ſtrydig waren met die van dezen philoſooph. De ſtudie hervat hebbende, hieldt hy zich aan de geneeskunde, maar hy oeffende de zelve niet op de behoorlyke wyze, om dat hy zich niet ſterk genoeg van ligchaams geſteltenis gevoelde om de vermoeieniſſen daar van te verdragen. Hy was nochtans zeer geacht door de geneeskundigen van zynen tydt, en inzonderheit door den vermaarden Thomas Sydenham, gelyk zulks blykt door het getuigeniſſe, dat hy 'er van gegeven heeft in de opdragt van zyn boek van de heftige ziekten, in 't licht gegeven in den jare 1675. Hy was nooit Doctor in de geneeskunſt, maar alleen meeſter in de kunſten.

Hy ging in den jare 1664 naar Duitſchlandt, als ſecretaris van den ridder Wilhem Swan, envojé van den koning van Engelandt by den keurvorſt van Brandenburg, en by eenige andere Duitſche vorſten. De reis noch geen jaar geduurd hebbende, hervatte hy zyne ſtudiën op de univerſiteit van Oxford, en hieldt zich voornamentlyk aan de natuurkunde (*Phyſica*). Hy wierdt bekend by den lord Ashley in den jare 1666, en zy maakten te zamen eene vriendſchap, die niet eindigde dan door de doodt. Hy verſelde in den jare 1668 den graaf en de gravinne van Northumberlandt naar Vrankryk. In Engelandt wedergekeert zynde, keerde hy ook wederom in het huis van den lord Ashley, alwaar hy van te voren gehuisveſt was geweeſt, en droeg zorge voor het gene nog overig was te doen tot opvoeding van den zoon van dezen heer, die toen 15 of 16 jaren oud was. Hy kweet zich daar in gelukkiglyk. Hy koos vervolgens eene vrouw voor hem door laſt van den vader, en dit ſlaagde zo wel, dat 'er eene talryke nakomelingſchap uit dit huwelyk geboren wierdt, en onder anderen de lord Schaftsbury, die zich zeer geacht heeft gemaakt in Engelandt, en over wiens opvoeding Locke mede de zorge hadt. In de jaren 1670 en 1671 begon hy te denken op zyn werk wegens het *verſtandt*, maar zyne bezigheden en zyne reizen beletten hem het zelve op dien tydt te voltooien. De lord Ashley in den jare 1672 niet alleenlyk graaf van Schaftsbury, maar ook groot-kancelier van Engelandt gemaakt zynde, gaf hy aan Locke het ſecretarisſchap van zyne aanbieding der beneficiën, dat hy behieldt tot het einde van den jare 1673, wanneer deze lord het groot zegel weder overgaf aan den koning. Locke geraakte met dezen heer in ongunſt, en arbeidde in het vervolg mede aan eenige geſchriften, welke deze heer deedt uitgeven, om de Engelſche natie aan te manen, om te waken tegen het gedrag der Roomſch-Katholyken, en om zich aan te kanten tegen hunne voornemens. In de maandt Juny des jaars 1673 wierdt Locke geheimſchryver van eene commiſſie wegens den koophandel, welke bediening hem jaarlykſch vyf honderd ponden ſterlings moeſt opbrengen; maar deze commiſſie wierdt vernietigt in de maandt September des jaars 1674. In den ſomer van het volgende jaar 1675, met de tering gedreigt zynde, ging hy naar Montpellier, alwaar hy een vry langen tydt bleef. Hy maakte aldaar kennis met den heer Herbert, naderhandt graaf van Pembroke. Hy onderhieldt altoos deze vriendſchap, en droeg zyn boek van *het verſtandt* aan hem op. Van Montpellier ging hy naar Parys, alwaar hy den heer Juſtel kende, wiens huis toen de vergaderplaats was der geleerden. Hy zag aldaar ook den heer Guenelon, een geneesmeeſter van Amſteldam, die aldaar Anatomiſche onderhandelingen hieldt, en deze kenniſſe was hem in 't vervolg niet onnut. Hy maakte ook eene byzondere vriendſchap met den heer Toinard, die hem een afdruk vertrouwde van zyne Euangeliſche overeenſtemming, hoewel hy 'er maar vyf of zes van hadt; en die ſedert eenige jaren is uitgekomen. Locke hadt eene byzondere ſtudie gemaakt over het N. Teſtament. De graaf van Schaftsbury vrygeſproken zynde van de beſchuldigingen, welke het hof tegen hem ingebragt hadt, week naar Hollandt, alwaar hy zich burger deedt maken van Amſterdam, uit vreze, dat hy door Engelandt als een misdadige van Staat geëiſcht mogt worden. Locke, zich in dat koninkryk niet veilig achtende, volgde den lord Schaftsbury naar Hollandt, die kort daar na ſtierf. In Hollandt zynde vernieuwde hy zyne kenniſſe met Guenelon; maakte zich ook bekend by andere brave mannen, en voornamentlyk by Limborch, hoogleeraar in de Theologie by de Remonſtranten, en de vriendſchap tuſſchen deze twee geleerden duurde tot de doodt toe. Hy arbeidde in Hollandt aan zyn werk van het verſtandt, en voltooide het zelve. Het leedt geen jaar na dat hy uit Engelandt vertrokken was, wanneer men hem aan het hof beſchuldigde zekere kleine boekjes gemaakt te hebben tegen de regering, welke men zeide uit Hollandt gekomen te zyn, maar die men in 't vervolg ontdekte door anderen gemaakt te zyn. Dit deedt hem de plaats verliezen in het Chriſt-collegie te Oxford, die hy nog altoos behouden hadt. Na de doodt van koning Karel den II wilde men een pardon verkrygen voor Locke; maar hy antwoordde, dat hy geen pardon behoefde, dewyl hy gene misdaadt bedreven hadt. Ten tyde van de onderneming van den hertog van Monmouth deedt de koning Jacobus de II door zyne ambaſſadeurs 84 perſonen eiſchen van de Staten, onder de welke ook Locke was, die echter nooit eenige onderhandeling met dezen hertog gehad hadt, dien hy daar toe niet waardig genoeg kende. Dewyl hy in gevaar was, bezorgde Guenelon hem eene toevlucht by den heer Veen, alwaar hy twee of drie maanden in 't heimelyk bleef. Zich nog niet veilig achtende, week hy naar Kleef, van waar hy na eenigen tydt wederkwam om zich in zyne vorige ſchuilplaats te begeven. Hy ſchreef aldaar zyn Latynſchen brief van de verdraagzaamheit, die vervolgens te Gouda gedrukt wierdt in den jare 1689. De zelve heeft den tytel van: *Epiſtola de Tolerantia ad clariſſimum virum T. A. R. P. T. O. L. A. ſcripta à P. A. P. O. J. L. A.* De eerſte letters betekenen: *Theologiæ apud Remonſtrantes Profeſſorem, Tyrannidis Oſorem, Limburgium, Amſtelodamenſem*; en de twede: *Pacis Amico, Perſecutionis Oſore, Joanne Lockio, Anglo.* Men vertaalde dit kleine werk in 't Engelſch, en het wierdt twee maal te Londen gedrukt in den jare 1690. Men heeft het in 't Franſch gedrukt met zyne werken, die na zyne doodt uitgekomen zyn in den jare 1710. Locke begon op nieuw te voorſchyn te komen in den jare 1686, om dat men genoegzaam onderrecht was, dat hy geen deel hadt in de onderneming van den hertog van Monmouth. Men gaf toen in het II ſtuk van de *Bibliotheque Univerſelle* uit zyne *Nieuwe wyze van verzamelingen te maken*, waar van zich zo vele perſonen met vrucht bedienen. Hy deedt eenige reizen, en hieldt zich eenigen tydt op te Utrecht en te Rotterdam. Hy ſtelde zelf in den jare 1687 in 't Engelſch een kort begrip op van zyn boek *van het verſtandt*, dat le Clercq in het Franſch vertaalde en voegde het zelve in het VIII ſtuk van de *Bibliotheque Univerſelle*. De gelukkige omkering van den jare 1688 opende aan Locke den weg tot de wederkering in zyn landt, die zich derwaarts begaf in de maandt February des jaars 1689 op de zelve vloot, die de princeſſe van Oranje, naderhandt koninginne van Engelandt, daar heen bragt. Zyne verdienſten hadden hem verſcheide ampten kunnen verſchaffen, maar hy vergenoegde zich met een der commiſſariſſen te zyn van de appellen, eene bediening, die jaarlykſch twee honderd ponden ſterlings opbrengt, en die hem zeer wel geleek, om dat zy niet te veel bezigheit verſchaft. Omtrent den zelven tydt wierdt hem een openbaar karakter aangeboden, en het ſtondt aan zyn keur als envojé by den keizer, by den keurvorſt van Brandenburg, of aan eenig ander hof te gaan, daar hy dacht de voordeeligſte lucht te vinden voor zyne gezondheit, die zwak was. Maar vrezende, dat, indien de lucht hem niet diende, daar hy ging, de dienſt des konings daar door lyden mogt, of zyn leven gevaar lopen, ten minſte zo hy niet ſpoedig wederkeerde, weigerde hy een ampt van dien aardt. Een Theologant ondertuſſchen zyn eerſten brief over de verdraagzaamheit aangetaſt hebbende, antwoordde hy daar op door een tweden in den jare 1690. Hoewel hy zynen naam daar niet by ſtelde, men beſpeurde zulks genoegzaam door zynen ſtyl en ſchryfwyze. In het zelve jaar kwam ook zyn werk *van het verſtandt* voor de

eerſte

eerste maal in folio in 't Engelsch in 't licht. Het zelve is naderhandt drie maal in de zelve taal gedrukt in de jaren 1694, 1697, en 1700. Men gaf het zelve in het laatste jaar in 't Fransch uit te Amsterdam, door de zorg van Mr. Coste, die het zelve vertaalde, onder het opzicht van den schryver. Dit werk wierdt ook in 't Latyn overgezet in den jare 1701. Men vindt ook nog een klein begrip van het zelve in 't Engelsch, door Wynne. De vierde Engelsche druk is de omstandigste en de beste. Hy gaf ook in het zelve jaar zyn boek uit van de burgerlyke regering, (of civil gouvernement) dat in het Fransch overgezet wierdt, doch vry gebrekkelyk. Het wierdt in het Engelsch herdrukt in de jaren 1694 en 1698. Men heeft naderhandt een Engelschen druk daar van uitgegeven, die veel naauwkeuriger is dan de voorgaande. Locke woonde eenige jaren te Londen, alleenlyk van tydt tot tydt uitgaande, om een beter lucht te scheppen. Maar hy wierdt vervolgens genoodzaakt bedacht te zyn om Londen te verlaten, ten minste voor den ganschen winter, en verder van de stadt te vertrekken. Hy ging wonen te Oates, meer dan twintig mylen van die stadt afgelegen, by den ridder, die hem beminde en hoogachtte, en hy sleet aldaar het overige van zyn leven.

Hy gaf in den jare 1692 zyn derden brief uit over de verdraagzaamheit, om de nieuwe tegenwerpingen, die men hem gedaan hadt, te beantwoorden. Hy was het, die eenigermate de Engelsche natie wakker maakte, wegens de ongeregeldheden van het geldt. Hy zeide, dat, zo men niet ten eersten daar in voorzag, men in Engelandt gebrek aan geldt zou hebben om broodt te koopen. Dit gebeurde in den jare 1695, en verplichtte het parlement om met het begin van 't volgende jaar zorge daar voor te dragen. Om de Engelsche natie aan te manen acht daar op te geven, gaf hy in den jare 1692 eene kleine verhandeling uit, onder dezen tytel: *Gewigtige aanmerkingen over de vermindering van de intrest van het geldt, en de verhoging van den prys van het zelve.* Hy vatte vervolgens deze stoffe weder op in den jare 1695, wanneer de vervulling van zyne voorzegging het parlement verplichtte met ernst daar op te denken. Hy gaf in den jare 1693 zyne gedachten uit over de opvoeding der kinderen, en men gaf daar van nog twee andere drukken uit in de jaren 1694 en 1698, die vermeerdert zyn. Dit boek wierdt ook in het Fransch en in 't Nederduitsch overgezet in Hollandt, en verscheide maal gedrukt. In den jare 1695 wierdt Locke commies gemaakt van den koophandel en van de colonien. De genen, die van deze commissie zyn, maken eenen Raadt uit, die zorg draagt voor het gene den Engelschen koophandel en de colonien betreft, en zy hebben ieder duizend ponden sterlings in 't jaar. Hy kweet zich in dit ampt met veel zorg en lof tot in den jare 1700, wanneer hy het zelve afstondt, om dat hy niet langer te Londen kon wonen, gelyk hy te voren gedaan hadt. Hy gaf aan niemandt zyn voornemen te kennen, voor dat hy zyn ampt afleide in handen des konings, die het zelve met moeite toestondt, en tegen hem zeide, dat, hoe weinig hy ook bezig was in het waarnemen van zyne bediening, zyn dienst hem echter aangenaam was, en dat hy niet begeerde, dat hy eenigen dag in de stadt bleef tot nadeel van zyne gezondheit. Maar hy antwoordde, dat hy geen ampt kon behouden, waar aan zulk een aanmerkelyk inkomen vastgehecht was, zonder de plichten daar van waar te nemen, en dat hy zyne Majesteit onderdanig badt hem daar van te ontslaan. Hy was een van de genen, die het meeste bybragten om het parlement te doen begrypen, dat 'er geen middel was om den koophandel van Engelandt te behouden, dan met het geldt te doen versmelten ten koste van het gemeen, zonder den prys van het zelve te verhogen. Hy schreef ten dien einde een boekje, inhoudende *nieuwe aanmerkingen wegens de verhoging van den prys van het geldt*, dat hy uitgaf in den jare 1695. Locke gaf ook zyn boek uit, in het Engelsch genoemt, *the Reasonableness of Christianity*, en dat in het Fransch vertaald is, onder den tytel van *Que la Religion Chrétienne est très-raisonnable*, *&c.* Men heeft het ook in 't Nederduitsch vertaald onder den tytel van: *de Redelykheit van den Christelyken Godsdienst*. Van te voren was te Londen een boek uitgekomen, genoemt: *Het Christendom niet duister*. De schryver gaf voor daar in aan te tonen, dat 'er in den Christelyken Godsdienst niet alleenlyk niets is, dat strydig is met de reden, maar zelfs dat de zelve te boven gaat. Deze schryver hadt zich bedient van eenige redeneringen, welke gelyk waren aan die van Locke, in zyne verhandeling van *Essay upon human onderstanding*. Daar waren ook eenige Engelsche Socinianen, die verscheide boekjes uitgaven, waar in zy veel spraken van de reden, en van het gene daar tegen gesteld is, en die beweerden, dat 'er niets zodanigs was in het Christendom. Locke hadt ook geleeraart, dat 'er niets is in de Openbaring, het welke strydt met eenig zeker licht van de reden. Dit alles deedt Stellingfleet, bisschop van Worcester, Locke met deze menschen vermengen in eene verdediging, welke hy tegen hen deedt van de lere van de H. Drieëenheit, en welke hy uitgaf in den jare 1697. Hy bestreedt in dit boek eenige gevoelens van Locke wegens de kennisse, welke wy hebben van de zelfstandigheden, en over eenige andere stukken, welke de ketteryen konden begunstigen. Locke antwoordde hem; en Stellingfleet antwoordde wederom in het zelve jaar. Dit antwoordt wierdt wederlegt door een tweden brief, welke aanleiding gaf tot een tweden van dezen geleerden bisschop tegen hem in den jare 1698; waar tegen Locke een derde antwoordt stelde in den jare 1699. De bisschop stierf eenigen tydt daar na, waar door deze twist geëindigt wierdt. Locke wierdt in den jare 1697 verplicht naar Londen te komen, alwaar de koning met hem wilde spreken, om dat hy aangetast wierdt van aamborstigheit, gelyk Locke. Hy gaf hem eenigen raadt, waar van de koning niet goed vondt zich te bedienen. Maar hy gevoelde zelf

L.

van dien tydt af de [illegible] van zyne kwaal; dewyl hy niet te [illegible] was. Hy [illegible] die van de H. [illegible], en deze stukken [illegible] konnen, waar van gesproken is, van *de Redelykheit van den Christelyken Godsdienst*, en [illegible] over [illegible] van Paulus. Hy stierf den 28 October des jaars 1704. Hy betuigde vele gevoelens van [illegible], die zyne doodt voorgingen; hy vermaande [illegible], by welke hy was, deze [illegible] aan te merken als een staat van voorbereiding tot een beter. Men heeft na zyne doodt zyn *Posthumous Works* gedrukt. Men heeft hem [illegible] toegeschreven, welke hy niet gemaakt heeft, en onder anderen eene kleine verhandeling van de Goddelyke Liefde, in het Engelsch gedrukt, en in het Fransch vertaald, dat het werk is van eene Engelsche vrouwe van verdienste. Men vindt zyne afbeelding omstandig in het VI stuk van de *Bibliotheque Choisie*, welke dit artykel verschaft heeft, *pag.* 342 *enz.*

LOCKHORST, gelegen in het kwartier des stichts van Utrecht, dat Eemlandt genaamt wordt, by het dorp Leusden, is leenroerig aan de abdy van Sint Paulus te Utrecht, en is tot den 27 October des jaars 1537 [illegible] door de Ed. Mog. Heeren Staten des lands van Utrecht voor een riddermatige hofstede erkent. Dit Lockhorst is een der oudste ridderhuizen van het sticht van Utrecht, en schynt door iemandt uit het geslacht van dien naam gebouwt te zyn, wiens nakomelingen het vele eeuwen achtereen bezeten hebben. Niet lang na het jaar 1250 leefde Adam, heer van Lockhorst, die twee zonen teelde, *Adam* en *Johan*; van welke Adam, voor zyn vader sterrende, naliet een onmondigen zoon, mede *Adam* genaamt; tusschen welken hier voorgenoemden Adam en des zelfs oom en voogdt *Jan van Lockhorst* langen tydt grote twist en tweedragt over de bezitting en den eigendom van het huis te Lockhorst, met des zelfs toebehooren, is geweest; tot dat de zelve door tusschenspreken van hooftmannen en andere daar toe verzochte goede mannen in het begin van het jaar 1253 ter nedergelegt, en het huis te Lockhorst onder zekere versprokene voorwaarden aan den voornoemden Adam, heer van Lockhorst, toegewezen is; die ook daar op met het zelve door Henrik, abt van Sint Paulus, beleent is den 29 Maart des zelven jaars 1253. Na zyne doodt is zyn zoon, mede *Adam* genaamt, door Johan de Cleyne, abt van Sint Paulus, omtrent het jaar 1300 met de goederen van Lockhorst beleent geworden. Deze Adam, heer van Lockhorst, heeft verwekt drie zonen, *Adam*, *Gerrit* en *Gillis van Lockhorst*; van welke Adam, zynde de oudste, weder voor zyn vader gestorven is, doch na dat hy eerst twee zonen, *Adam* en *Arnout van Lockhorst*, geteelt hadde. Op dat nu rust en vrede tusschen zyn zoons *Gerrit* en *Gillis*, en zyn oudste zoons Adams nagelate kinderen, ***Adam* en *Arnout van Lockhorst***, mogt onderhouden worden, heeft Adam, heer van Lockhorst, tusschen de voornoemde zyne zonen en zyn zoons zonen een erfmaaggescheide opgerecht des Donderdags voor Palm-zondag in het jaar 1327, daar by onder anderen bevelende, dat Adam van Lockhorst, de oudste zoon van zyn overleden zoon Adam van Lockhorst, de goederen van Lockhorst beërven zou. Des niettegenstaande zyn deze Adam van Lockhorst, en na zyn overlyden zonder lyfserven zyn broeder Arnout van Lockhorst, door hun oom Gerrit van Lockhorst, en naderhandt door zynen zone, hun neef, *Wouter van Lockhorst*, van de goederen van Lockhorst berooft geweest; waar over als geschil ontstaan was, is het zelve door heer Henrik van Boeckhout, abt van Sint Paulus, in dezer voegen beslecht, dat Wouter van Lockhorst het goedt te Lockhorst den abt opdragen zou, ten behoeve van zyn neef Arnout van Lockhorst, die daar mede beleent wierdt des zondags na Pinxterdag in het jaar 1352. Na zyne doodt is zyn zoon *Adam*, heer van Lockhorst, beleent in het jaar 1380, die het des Zaturdags na Sinte Margaretendag des jaars 1414 opgedragen heeft ten behoeve van zyn zoon *Jan*, heer van Lockhorst; na wiens doodt zyn zoon *Gerard van Lockhorst*, van der Merwede, beleent is door den abt Willem van Huckelem, (die deze waardigheit van het jaar 1435 tot het jaar 1451 bekleed heeft) en wederom met de zelve beleent door den abt Johan Claeuwert op Sint Marcusdag in het jaar 1460. Door zyn overlyden is het goedt te Lockhorst versterven op zyn zoon, *Johan van Lockhorst*, van der Merwede, die den leeneedt gedaan heeft op Sint Crispyn en Chrispiniaans avondt des jaars 1480; na wiens afsterven het verder gekomen is op zyn zoon *Gerrit van Lockhorst*, van der Merwede, beleent den 20 January des jaars 1497, en van hem weder op zyn zoon Willem van Lockhorst, beleent den 18 May des jaars 1549. Deze Willem zonder lyfserven na te laten gestorven zynde, is het goedt te Lockhorst overgegaan op zyn broeder *Vincent van Lockhorst*, heer van Heemstede, Slydrecht, enz. die de beleening ontfing den 7 July des jaars 1565. Deze alleen vier dochteren by zyne huisvrouwe Anna van Schoonhoven verwekt hebbende, is de ridderhofstadt Lockhorst uit het geslacht van dien naam geraakt. Zyne oudste dochter, *Anna van Lockhorst*, is getrouwt geweest met George van Arkel, heer van Amelroy en Well: doch zy benevens haar man voor haren vader gestorven zynde, is na het overlyden van den voornoemden Vincent van Lockhorst het goedt te Lockhorst gekomen op zyn kleinzoon *Otto van Arkel*, heer van Amelroy en Well, nog onmondig, beleent den 22 April des jaars 1596, die het zelve voor het vyfentwintigste jaar zyns ouderdoms, den 27 January des jaars 1610, opgedragen heeft ten behoeve van *Nikolaas van Matenes*, heer van Hasersvoude, zyn oom, die met Geertruid van Lockhorst, zyn moeders jonger zuster, getrouwt was. Na zyne doodt is 'er zyn zoon *Kornelis van Matenes*, heer van Hasersvoude, Slydrecht, enz. mede beleent den 2 Maart des jaars

1618, die zonder lyfserven na te laten overleden is in October van het jaar 1640. Wegens zyne nalatenschap is tusschen zyne zusteren; of der zelver kinderen, verschil ontstaan; onder de welke als eindelyk den 17 Maart des jaars 1664 een maaggescheidt en overeenkomst beraamt was, is *Albert Nikolaas van Schagen*, als geboren van Anna van Matenes, een zuster van Kornelis van Matenes, beleent den 28 July des zelven jaars 1664, door wiens doodt zyne nagelate weduwe en douagiere, Aldegonda van Solckema, als moeder en momberſche van haren onmondigen zone, *Aalbrecht Nikolaas van Schagen*, be beleening ontfangen heeft den 30 July des jaars 1670. Deze heeft het goedt te Lockhorst den 24 July des jaars 1702 opgedragen ten behoeve van *Johan Adolph van Renesse*. die het tegenwoordig bezit.

Wegens deze ridderhofstadt is in het lidt der Heeren Edelen en Ridderschappe des lands van Utrecht op den 14 November des jaars 1709 beschreven des zelfs tegenwoordige bezitter *Johan Adolph van Renesse*.

LOCKHORST, een oud huis in Rhynlandt, by Warmondt. Zie OUD-TEILINGEN.

LOCKUM, LUCKEN, eertyds een graafschap in 't hertogdom van Brunswyk, naby de Weser, vier mylen van Hanover gelegen. In het midden van de XII eeuwe kwam het door de dochter van Frederik, den laatsten graaf van Lockum, aan Wilbrandus, graaf van Hallermund, die in den jare 1163 aldaar eene Cisterciënzer abdy stichtte. De zelve hadt den tytel van een vry Ryks-sticht, en was in groot aanzien, doch is ten tyde van Luther op een anderen voet gebragt. Hedendaags is de Luthersche abt de voornaamste landstandt van het gemelde hertogdom. *Leuckf. Antiq. Michaelstein.*

LOCMAM, of LOKMAN, bygenoemt *de Wyze*. In den Alkoran wordt van hem gesproken. Hy was geboortig uit Ethiophië, of uit Nubië, van het geslacht der zwarte slaven met dikke lippen, die uit dat landt gevoert worden, en die men op verscheide plaatsen verkocht. Men geeft voor, dat Locman vervoert wierdt, en onder de Israëliten verkocht, onder de regering van David en van Salomon. De Mahomethanen verhalen verscheide fabelen van hem, die, in eenige omstandigheden, de zelve zyn, welke men vindt in het verdichte leven van Esopus; het welke eenigen doedt geloven, dat Esopus en Locman wel de zelve persoon konden zyn; vooral sedert dat men aan den laatsten een boek toegeëigent heeft, *Amthal* genoemt, dat spreuken en verdichtsels betekent. Maar het is zeer waarschynlyk, dat dit boek van Locman van een laten tydt is, en dat het, voor het meeste, uit zyne reden en gesprekken getrokken is. Wat hier van ook zy, het is moeielyk te bepalen, of de Arabiers deze fabelen ontleent hebben van de Grieken, of dat de Grieken die genomen hebben van de Arabiers. Het is waar, dat de wyze van onderwyzing door fabelen overeenkomstiger is met den geest der Oostersche, dan met dien der Westersche volkeren. Eenigen schryven aan Locman het timmermans ambacht toe, en anderen dat van kleermaker, en eenige anderen zeggen, dat hy een herder was. Wat 'er van zy, hy was een uitmuntend man, zo in de kennisse van natuurlyke zaken, als in de oeffening van deugdt. Hy bewaarde gewoonlyk de stilzwygendheit, en bevlytigde zich in de beschouwing, en voor al in de oeffening van de Goddelyke liefde; zo dat men van hem zeide, dat, om dat hy Godt veel beminde, Godt hem ook met eene zonderlinge liefde begunstigde. *Herbelot Biblioth. Oriental.*

LOCQUENGHIEN, een adelyk geslacht in Brabandt, het welk in den jare 1659 den vryheerlyken tytel van zyne heerlykheit *Melsbroek* heeft bekomen. Die van dit geslacht erkennen voor hunnen stamvader *Pieter van Locquenghien*, op Melsbroek, bie by keizer Maximiliaan den I oppervoorsnyder, naderhandt hofmeester by koning Philips den I van Castilië, en voorts hofmeester en Raadt van keizer Karel den V is geweest. Hy liet na by zyn overlyden, in den jare 1539 voorgevallen, *Johannes Locquenghien*, ridder, baron van Pamele, Raadt van Vlaanderen, heer van Oudenaarde, by keizer Karel den V opperschenker, amptman van Brussel, aanlegger en bestierder van het vermaarde kanaal der gemelde stadt, enz. die twee zonen teelde: 1) *Philips*, Raadt van Vlaanderen, baron van Pamele, enz. en 2) *Anthony*, ridder, heer van Melsbroek; wiens zoon *Karel*, ridder, heer van Melsbroek, Roesbek, Nederbuthel, Wikkenhorst, Roelandt, enz. in het bovengemelde jaar vryheer wierdt gemaakt. *L'Erection de toutes les terres du Brabant.*

LOCRES, LOCRIS, een landschap in Griekenlandt, allernaast aan Phocis tusschen Beotië en Ætolië gelegen. Die genen, welke achter de Ætoliërs woonden, wierden *Ozoleërs* genoemt; de genen, die ten Noorden van deze waren, *Epicnemidiërs*, naar den berg Cnemis; doch anderen, die het Zuidelyke gedeelte inhadden, *Opunticiërs*, naar de stadt Opuns; met een algemenen naam wierden deze inwoners echter *Locrenzen* of Locriërs genoemt. Daar was ook eene stadt, LOCRES of LOCRIS genoemt, aan de grenzen der Brutiërs in groot-Griekenlandt, welke, naar zommiger gevoelen, het hedendaagsche *Gieraci* zou zyn.

LOCRINUS, dien de Engelsche schryvers den tweden koning van hun eilandt maken, was een zoon van Brutus, en broeder van Camberus en van Albanactus. Men zegt, dat deze laatste gedood wierdt door Humbert, koning der Hunnen, die eenen inval gedaan hadt in het landt, en dat zyne twee broeders zyne doodt wreekten door de nederlaag van Humbert en van zyn leger. Daar na bleef Locrinus regeerder van den ganschen staat door de doodt van Camberus, welke voorviel weinig tyds na de nederlaag der Hunnen. De Engelschen behielden der zelver vrouwen tot slavinnen. Eene onder haar behaagde uitnemende aan Locrinus, die, om met haar te trouwen, zyne gemalin Gondolena, dochter van Corineus, hertog van Cornwal, verstiet, hoewel hy eenen zoon by haar hadt, Madan genoemt. Die van Cornwall, om den hoon te wreken, welke hare princesse aangedaan was, vermoordden Locrinus, en wierpen de slavinne, welke hy getrouwt hadt, in eene rivier. *Beda. Polyd. Virg. & du Chesne hist. d'Angl.*

LOCRIUS, (FERREOLUS) parochiaan van S. Nikolaas van Atrecht, wierdt geboren in den jare 1571, en stierf in den jare 1614. Hy heeft verscheide werken geschreven, als de Kronyk der Nederlanden, sedert den jare 257 tot den jare 1600. *Maria Augusta l.* VI *&c. Valer. Andr. Bibl. Belg. Miræus de script. sæc.* XVII. *&c.*

LOCUSTA, eene vermaarde vergiftigster in het hof van Nero. Deze prins bediende zich van haren dienst, om zich te ontslaan van Britannicus, en gebruikte haar dikwils tot diergelyke wanbedryven. Tacitus zegt, dat deze wrede prins zo bevreest was om deze boze vrouwe te verliezen, dat hy haar deedt bewaren; en dat het vergift, dat men aan Britannicus gaf, niet spoedig genoeg werkende, hy haar wilde doen doden. Suetonius voegt 'er by, dat hy haar met zyn eige handt sloeg, dat hy haar het vergift in zyne kamer deedt bereiden, en dat hy haar tot beloning niet alleen vergiffenis gaf van hare andere misdaden, maar ook grote bezittingen, en zelfs leerlingen om hare kunst te leren. *Tacitus l.* XI, XII. *Annal. Sueton. in Ner. c.* 33.

LOCUTIUS, eene godheit der Romeinen. Zie AIUS.

LOD, eene stadt van Palestina, in den stamme Benjamin, gebouwt door Samed, den zoon van Elpaal. I *Chron.* VIII, 12.

LOD, een Israëliet, wiens kinderen wederkeerden uit de Babylonische gevangenisse. Zommigen noemen hem *Lod-Hadid*, maar eenen naam van deze twee makende; maar anderen geloven, dat dit de naam was van twee onderscheide personen. *Ezra* II, 33. Simon in zyn *Dict. de la Bible* zegt, dat *Lodadid* eene stadt was in den stamme Benjamin.

LODABAR, of LODEBAR, of, volgens anderen *Labath*, eene stadt van den stamme Issaschar, alwaar Mephiboseth, de zoon van Jonathan en kleinzoon van Saul, opgevoed wierdt door Machir. II *Sam.* IX, 4. *Josephus Oudh.* VII. 6. *art.* 275.

LODE, een sterk slot in de Lyflandsche provincie Wyck, niet verre van Habsal gelegen, het welk de Russen in den jare 1581 veroverden, na dat zy te voren in den jare 1573 met 700 Zweden omtrent deze plaats zo ongelukkig gestreden hadden, dat van 16000 man 7000 op de plaats gebleven waren. *Zeil. Top. Liv.*

LODESANO, in 't Latyn *Laudensis Ager*. Eene landstreek van 't hertogdom Milaan in Italië. Zy is gelegen tusschen Pavesano, het eigentlyke Milanees, Cremasco, het Cremonees en het Plaisantynsche. De kazen van Lodesano zyn zeer geacht; en de voornaamste plaatsen van het zelve zyn Lodi, de hoofdstadt, en Codogno. Deze landstreek voert den tytel van een graafschap. *Maty Dict.*

LODEVE, eene stadt van Vrankryk in Languedok, met een bisdom, onder dat van Narbonne behorende. Zy is aanmerkenswaardiger door hare oudheit dan door hare grootheit. Plinius noemt haar *Forum Neronis*, een Isidorus *Luteva*. De bisschop, die 'er heer van is, heeft aldaar het hoge rechtsgebiedt, en noemt zich graaf van Montbrun, dat een kasteel is naby de stadt. S. Florus is de oudste prelaat, waar van men kennis heeft. Helvadius, die de vierde is, wordt genoemt in den brief der bisschoppen van Vrankryk aan S. Leo, in den jare 451. Lodeve is gebouwt tusschen bergen, naby de rivieren de Lergue en de Solondre, die in de Eraut lopen. Deze stadt was aan grote rampen blootgestelt gedurende de oorlogen der Gotthen en Albigenzen; maar vooral in den jare 1573, gedurende die der Hugenoten. Deze stadt heeft vele doorluchtige prelaten gehad. Zy was eertyds een ondergraafschap. De bisschoppen hebben om die reden den graaflyken tytel aangenomen. Men verzekert, dat eertyds 800 edellieden hunne goederen van deze prelaten te leen bezaten, en dat hun bisdom om die reden *het edele* genoemt wierdt. Lodeve is omtrent de grenzen van Rouergue, negen mylen van Agde. *Bernard. Guido in Chron. Plant. de la Pause in Chron. Episc. Lodev. Catel de Lang. Du Chesne Antiq. des Villes. Sammarth. Gall. Christ.*

LODI, in 't Latyn *Laus Pompeja Nova*, of *Laudum*, eene grote en sterke stadt aan de rivier Adda, in het hertogdom van Milaan, met een slot en bisdom, onder den aartsbisschop van Milaan behorende. Zy is de hoofdstadt in het gebiedt Lodesano, en strekt voor eene grensvesting aan den kant van het Venetiaansche gebiedt. Men maakt aldaar niet alleen zeer grote en goede kaas, wegende dikwils een der zelven wel 4 of 5 honderd ponden, maar ook zeer schoon porcelyn, het welk veel verzonden wordt. Onder de geestelyke gebouwen is inzonderheit de kerk *dell'Incornata* bezienswaardig, waar in een wonderdadig Mariënbeeldt bewaart wordt. *Defendete Lodi*, een kanunnik van deze stadt, welke in het einde van de XVI eeuwe leefde, heeft eene geschiedenis zo van de stadt als van hare bisschoppen geschreven. *Alberti descript. Ital. Schauplatz des kriegs in Italien p.* 324. *seq.*

LODI VECCHIO, in 't Latyn *Laudum Vetus*, eene kleine stadt in het gebiedt Lodesano, behorende aan den grave Masserati, en leggende ter plaatse, daar voortyds de stadt Lodi heeft gestaan. Zy heeft den naam van de volkplanting, aldaar door Pompejus opgerecht, ontfangen. Zo Plinius geloof verdient, hebben de Galliers deze stadt gebouwt. Naderhandt wierdt ze van de Milanezen verwoest, maar door keizer Frederik den I in den jare 1158 aan de rivier de Adda weder herbouwt.

ROOMSCHE KEIZERS.

LODEWYK de I, *Pius*, of *de Godzalige*, toegenoemt, Roomsch kei-

keizer en koning van Vrankryk, was een zoon van Karel den Groten, en van Hildegarda, zyne twede gemalinne. Hy wierdt geboren in den jare 778 te gelyk met een anderen zoon, Lotharius genoemt, die in zyne kindsheit ſtierf, (a) zo dat Lodewyk een tweeling is geweeſt. Zyn vader verklaarde hem tot koning van Aquitanië, en deedt hem als zodanig te Rome door Adrianus den I op Paaſchdag den 15 April des jaars 781 kronen. (b) Hy oorloogde met de Saracenen in Spanje, nam in den jare 801 Barcelona in, doch belegerde in het volgende jaar Tortola tweemaal te vergeefſch. (c) Dewyl zyne broeders by het leven van Karel den Groten geſtorven waren, verklaarde zyn vader hem in den jare 813, in eene algemene vergadering te Aken gehouden, tot zynen opvolger en mede-regent, en Bernhardus, den zoon van zynen broeder Pipin, tot koning van Italië. (d) Hy was in Aquitanië, wanneer hy in den jare 814 de tyding ontfing van zyn vaders doodt; waarom hy naar Aken ging, om de regering van het Ryk te aanvaarden; en wanneer zulks geſchied was, zondt hy zynen zoon Pipin als regent in Aquitanië, en zyn anderen zoon Lotharius in Beyeren. Zyn broeders zoon Bernhardus kwam uit Italië mede te Aken, en leide den eedt van getrouwheit af. Doch zyne zuſters moeſten het hof verlaten, en in het klooſter wyken. Hy beveſtigde met den keizer Leo den Ouden de vrede, en met den hertog van Benevento het verdrag, uit krachte van het welke de zelve eene ſchatting moeſt betalen. (e) In den jare 816 wierdt hy door den paus Stephanus den IV te Rheims gekroont. (f) In het volgende jaar verdeelde hy op nieuw zyne landen onder zyne drie zonen, en wel zodanig, dat Lotharius zyn medegenoot wierdt in het keizerryk, doch Pipin Aquitanië, en Lodewyk Beyeren als koningen verkregen. (g) Na dat hier op Bernhardus, zyn broeders zoon, tegen hem opgeſtaan was, zondt hy eenig krygsvolk, die hem wel haaſt tot gehoorzaamheit bragten; zo dat hy naar Chalon kwam, om aldaar om vergiffenis van zyne ongelukkige onderneming te verzoeken. Hy wierdt veroordeelt zyn gezicht te verliezen, en de biſſchoppen, die 't met hem gehouden hadden, wierden in een klooſter geſloten. Na dat nu Bernhardus in dezen toeſtandt geſtorven was, vereenigde Lodewyk de kroon van Italië met die van zyne andere koninkryken. (h) Na dezen onderwierp hy de Bretons in Vrankryk, welke eenen koning, Murmannus genoemt, over zich verkoren hadden, en getracht zich van de heerſchappy der Franken te ontſlaan. Doch wanneer hy wederkeerde, verloor hy zyne gemalinne Hermengarda. (i) In den jare 819 trouwde hy met Judith, dochter van Welphus van Ravensberg en Altorf. (k) Doch zyne zonen van de eerſte gemalinne konden met hare ſtiefmoeder niet overeenkomen. Dewyl de vader hen echter in den jare 821, op den Ryksdag te Nimwegen, op nieuw in hunne aanbedeelde ryken beveſtigde, (l) zo waren zy nog niet geruſt. In den jare 822 hieldt hy eenen Ryksdag te Atigny, en deedt op den zelven opentlyk boete, om dat hy zyne natuurlyke broeders in het klooſter hadt laten ſteken, en zynen neef Bernhardus het gezicht benemen; (m) daar hy echter veel van zyn ontzag verloor. Wanneer hem eindelyk by zyne twede gemalinne in den jare 823 Karel de Kale geboren wierdt, en hy den zelven in den jare 829 tot zyn gedeelte de Elzas, Zwaben, en een gedeelte van Zwitſerlandt en van het Burgundiſche ryk toewees, zo verdroot zulks zyne zonen van het eerſte bedde, en inzonderheit Lotharius, zodanig, dat zy het volk tegen hunnen vader ophitſten, en in den jare 830 opentlyk opſtonden; waar toe de onruſtige abt Wala niet weinig toebragt. (Zie WALA.) Pipin ſloot de keizerinne Judith in een klooſter, en Lotharius hieldt des zelfs zyde, het welk duurde tot op den Ryksdag, die in het gemelde jaar te Nimwegen gehouden wierdt, op welken de vader eindelyk door goede woorden eerſt Pipin en Lodewyk, en daar na ook Lotharius bevredigde, en Judith uit het klooſter verloſte. Maar na dat deze onluſten volkomen geſtilt waren, ontblootte hy Lotharius van zyn aandeel in de keizerlyke waardigheit, en maakte hem alleenlyk koning van Italië, vermeerderende daar tegen de gedeelten van zyne twee broeders, en Karel op nieuw in zyn ryk beveſtigende. (n) Doch hier door wierdt de verbittering van zyne zonen ſlechts vermeerdert. Pipin wierdt eerſt door Bernhard, hertog van Languedok, tot een nieuwen opſtandt opgehitſt, (zie BERNHARDUS) en verbondt zich heimelyk met zyne broeders. Lodewyk viel hier op in de landen van Karel, zynen ſtiefbroeder, en Pipin maakte een opſtandt in Aquitanië. Maar de keizer viel hen beide zo gezwind op den hals, dat zy benevens Lotharius genoodzaakt waren zich te onderwerpen. De vader liet Pipin naar Trier gevangen brengen, en gaf Aquitanië aan Karel, zynen zoon van het twede bedde. Dit verdroot den aanhang op nieuw, en wanneer Pipin in vryheit geraakt was, vatte hy met zyne twee broeders de wapenen weder op, en Lotharius bragt den paus Gregorius den IV mede uit Italië, die Lodewyk de Godzalige in den ban zou doen. Na dat zy eindelyk het ganſche leger huns vaders op hunne zyde gebragt hadden, en hem genoodzaakt op het naderhandt zo genoemde Lugenfeldt by Straasburg te komen, onder ſchyn om aldaar eene verzoening te maken, namen zy hem benevens Judith en Karel gevangen, ontblootten hem van de regering, maakten Lotharius keizer, en de andere twee broeders vergrootten hunne gedeelten. De keizerin wierdt naar Tortona in het Milanees; de prins Karel in het klooſter Prum, en Lodewyk de Godzalige naar S. Medard in Soiſſons gezonden, en met eene ſterke wacht bewaart. (o) Op dat dit alles echter te beſtendiger en te zekerder mogt zyn, beleide Lotharius den 3 October des jaars 833 eene vergadering te Compiegne, en noodzaakte zynen vader derwaarts te komen, om zich opentlyk aan de kerkenboete te onderwerpen, de keizerlyke ſieraden af te leggen,

zich zelf ſchuldig te verklaren, en het keizerryk aan Lotharius over te laten. Lodewyk de Godzalige, zulks gedaan hebbende, wierdt weder naar het klooſter van S. Medard gebragt, en aldaar zo naauw bewaart, dat hy met niemandt dan in 't gewoonlyk [illegible] van de wacht mogt ſpreken. Ondertuſſchen poogde Lotharius zich in het Ryk vaſt te ſtellen. Doch daar openbaarde zich wel haaſt by zyne broeders ten dele eene afgunſt over zyne macht, ten dele een berouw over de behandeling van hunnen vader. Alle de onderdanen betuigden ook hun misnoegen over de regering van Lotharius, en de ſtrafheit, waar mede hy zynen vader handelde. Lodewyk de Duitſcher (*Germanicus*) liet hem eerſt in der minne bidden, hunnen vader meer vryheit te laten, en wanneer zulks niet hielp, kwam hy met een leger van de eene, en Pipin van de andere zyde, en alzo noodzaakten zy Lotharius naar Burgundië te vluchten, en den vader in vryheit te laten; waar op zy Lodewyk de Godzalige te S. Denys in Maart des jaars 834 de kroon weder opzetten, en hem zyne gemalinne benevens zynen zoon Karel wedergaven. Lotharius moeſt zich eindelyk mede onderwerpen, en wierdt door den vader naar Italië gezonden, met verbodt van nooit weder over de Alpen te komen. Doch zynen zoon Karel gaf hy benevens Allemannië ook ganſch Neuſtrië. (p) Wanneer kort daar na de eene zoon Pipin in den jare 838 ſtierf, beging Lodewyk de Godzalige den misſlag, dat hy niet alleen des zelfs nagelate kinderen, maar ook Lodewyk den Duitſcher van des zelfs erffenis ganſchelyk uitſloot, en het ganſche Ryk, behalven het gedeelte van den laatſtgenoemden Lodewyk, onder Lotharius en Karel verdeelde. Lodewyk de Duitſcher greep hier over de wapenen aan; de keizer bevlytigde zich wel de vrede te verkrygen, en ſchreef daar toe eenen Ryksdag uit naar Worms, doch ſtierf voor het eindigen van den zelven naby Ingelheim, ten dele van verdriet, ten dele aan eene verzwering in de borſt, den 20 Juny des jaars 840, in den ouderdom van 62 jaren, na eene regering van 27 jaren. (q) Deze keizer hadt Ludolphus tot eerſten hertog van Saxen gemaakt, en het ſticht Corvei opgerecht. Onder de buitenlandſche onluſten gedurende zyne regering is die van Hungarië wel de aanmerkelykſte, waar in de hertog Luitwidus hem veel werks verſchafte. Desgelyks deden de Normannen by gelegenheit van de binnenlandſche onluſten vele ſtroperyen. Doch tegen de Saracenen in Spanje was hy eenige malen gelukkig. Het grootſte gebrek van dezen keizer was zyne al te grote vroomheit, die hy met de koninklyke Majeſteit niet wel wiſt te paren, en daar door vele onbehaaglyke zaken deedt. Zyne al te grote zachtheit en toegeeflykheit omtrent de genen, die tegen hem opgeſtaan waren, was ook oorzaak van de menigvuldige onluſten onder zyne regering. Voorts was hy arbeidzaam, matig, waakzaam, milddadig, geleerd, ſprak en ſchreef tamelyk vaardig het Latyn, was in de rechten en gewoonten van zyne landen wel ervaren, en beſteedde grote vlyt en zorge, dat de zelve wel onderhouden mogten worden. Hy beval ook den Bybel in Duitſche vaarzen te brengen. (*a*) *Auctor vitæ Ludovici. Paul Diac. de Epiſc. Metenſ.* (*b*) *Annal. Met. Bertin. Eginhardi, &c. Regino ad d. a.* (*c*) *Auctor vitæ Ludovici. annal. Aſtron. Eginh. annal. ad an.* 809. *Engolism. vit. Car. M. conf. Marca de Marca Hiſp. l.* III. *c.* 16, 17, 18. *& Pagi crit. ad a.* 809. *n.* 10. (*d*) *Eginhart annal. it. annal. Bertin. Metenſ. ad an.* 813. (*e*) *dd. Annal. ad a.* 814. *Vit. Lud. Pii Theganus c.* 10. (*f*) *Eginhart annal. Theganus & vit. Lud. Pii d. l.* (*g*) *Annal. Moiſſiac. & Eginh. ad an.* 817. (*h*) *ibid. & ad a.* 818. (*i*) *Annal. Moiſſiac. & Eginh. ad a.* 818. *Auct. Vit. Lud. Pii.* (*k*) *Annal. Eginh. & Fuldenſ. ad h. a. Theganus c.* 26. *Auct. vit. Lud. Pii.* (*l*) *annal. Eginh. ad a.* 821. (*m*) *ibid. ad an.* 822. (*n*) *vit. Valæ Abbat. ap. Manill. ſec. Bened.* IV. *l.* XI. *Nithard. l.* I. *vit. Lud. Pii ad an.* 829. *& ſeq. Theganus c.* 35, 36, 37. (*o*) *Annal. Bertin. ad an.* 832 *Auct. vit. Lud. Pii. Theganus c.* 41, 42 *ſeq. Nithard. l.* I. *Agobard. opera à Baluz. edit. T.* II. *p.* 48, 53, 61. (*p*) *Theganus c.* 45, 46, 47, 48. *Auct. vit. Lud. Pii. Annal. Bertin. ad an.* 834. *Flodoardus l.* II. *c.* 20. (*q*) *Annal Metenſ. Bertin. ad an.* 838 *ſeq. Nithard. l.* I. *in fin. Auct. vit. Lud. Pii conf. Bœcler. comment. ſec.* 9 *&* 10. *p.* 46 *ſeq. Sagittar. antiq. Ducat. Thur. p.* 114 *ſeq.* Onder de nieuwe ſchryvers heeft *Joh. Letzner* zyn leven in de Hoogduitſche taal beſchreven.

LODEWYK de II, Roomſch keizer en koning van Italië, was een zoon van Lotharius den I, en broeder van Lotharius, koning van Lotharingen, en van Karel, koning van Burgundië en Provence. Men weet niet wel wanneer hy eigentlyk geboren is, doch eenigen vermoeden, dat zulks was in den jare 822. Zyn vader liet hem door den paus Sergius den II in den jare 844 tot koning van Italië kronen, (a) en nam hem in den jare 850 tot medegenoot in de regering aan, (b) op wien hy ook in den jare 855 in de keizerlyke waardigheit en in het koninkryk van Italië volgde. In den beginne was hy met zyn gedeelte niet wel te vrede, doch vergeleek zich naderhandt met zyne broeders; en wanneer in den jare 863 zyn broeder Karel in Burgundië ſtierf, deelde hy des zelfs landen zodanig met zyn anderen broeder Lotharius, dat hy het gene behieldt, dat het naaſte aan Italië lag. (c) In zynen tydt ontſtonden de oneenigheden tuſſchen de Ooſterſche en Weſterſche kerken wegens Photius, wanneer de Ooſterſche keizer Michaël een gezantſchap aan hem zondt, en hem liet aanbieden hem voor een keizer en Ryksgenoot te erkennen, indien hy zich van de gehoorzaamheit tegen den Roomſchen ſtoel wilde ontſlaan. (d) Doch alzo Lodewyk zulks afſloeg, verwekte dit zulk een haat by de Grieken, dat de keizer Baſilius, Michaëls navolger, Lodewyk den tytel van Βασιλεὺς betwiſtte, dien Lodewyk nochtans in een brief tot genoegen antwoordde. (e) De Saracenen, die onophoudelyk eenige heerſchappyen in Italië

lië ontrustten, sloeg hy byna altoos, zo dat zy in zynen tydt nooit een vasten voet in Italië konden krygen, en ontnam hen de stadt Barri, na eene belegering van vier jaren. Zo noodzaakte hy ook den verraderschen Adalgisus, dien hy het hertogdom Benevente, na dat het door hem van de Saracenen gezuivert was, gegeven hadt, zich aan de keizerlyke gehoorzaamheit te onderwerpen. Maar deze listige prins overreedde hem, dat hy het leger van malkander scheidde. Waar op Adalgisus zyn bozen toeleg ontdekte, den keizer gevangen nam, en hem niet eer los liet, voor dat hy hem gezworen hadt, het geleden ongelyk nooit te gedenken, en gedurende zyn leven nooit meer in het hertogdom van Benevente te komen. Maar de paus ontsloeg hem van dezen afgedwongen eedt, waar op Adalgisus by de Saracenen ontvluchtte, doch naderhandt van den paus weder met den keizer verzoent wierdt. (*f*) Na dat zyn broeder Lotharius in den jare 869 gestorven was, moest hy wel van rechtswegen erfgenaam zyn; doch alzo hy met de Saracenen veel te doen hadt, schoten zyne omen Karel de Kale en Lodewyk de Duitscher toe, en ontnamen hem niet alleen de erffenis, maar ook zyne eige landen Provence en 't Dauphiné. De keizer Lodewyk stierf eindelyk den 13 Augusty des jaars 875, en wierdt te Milaan in de kerke van S. Ambrosius begraven. (*g*) Deze vorst heeft in Italië, ongeacht zyne weinige landen, met groot ontzag geregeert, en inzonderheit by de pausselyke verkiezingen, en in andere gelegenheden, zyne opper-heerschappy over Rome met ernst verdedigt. Hy teelde by zyne gemalinne Engelberga Lodewyk en Karel, die beide in hunne minderjarigheit stierven, benevens Exmengarda, welke trouwde met Boson, koning van Provence. Dewyl hy nu gene mannelyke erfgenamen hadt, maakte hy kort voor zyne doodt met Lodewyk de Duitscher, zynen neef, een verdrag, uit krachte van het welke deze hem het gedeelte van Lotharingen afstondt, dat de zelve in de deeling met Karel den Kalen aan zich gebragt hadt, waarom hy zich ook in den jare 873 op nieuw van den paus liet kronen; en hy beloofde daar tegen aan Lodewyk den Duitscher de opvolging in zyn ryk en in de keizerlyke waardigheit; (*h*) welke hy ook daar na by testament aan des zelfs zoon Carloman maakte (i). (*a*) *Annal. Bertin. ad an.* 844. *Sigebert. Gembl. d. a. Anastas. bibl. in Sergio* 2. *conf. Pagi Crit. in Baron. T.* III. *ad a.* 844. *n.* 2 *seq.* (*b*) *Annal. Bertin. a.* 850. *Pagi l. c. n.* 4. (*c*) *Annal. Bertin. Metens. & Regino ad an.* 855, 856. 859. (*d*) *Nicetas in vit. S. Ignatii patr. Const.* (*e*) *Epist. apologet. Ludovici Imp. ad Basil. Imp. ap. Baron. T.* X. *Annal. eccl. ad An.* 871. *n.* 51 *seq.* (*f*) *Annal. Bertin. ad a.* 871. (*g*) *Annal. Bertin. Chron. Hildesh. Monach. Sungall. & annal. Fuldensex restit. Lambecii l.* II. *Biblioth. Vindob. p.* 350. *conf. du Chesne T.* III. *p.* 696. *Mabillon de re diplom. l.* II. *p.* 206. *Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad a.* 875. *n.* 1. (*h*) *Annal. Bertin. ad an.* 872 *seq.* (*i*) *Append. ad Eutrop. ad a.* 875. *Bœcler. comment. sec.* 9 & 10. *p* 125 *seq.*

LODEWYK de III, toegenaamt *Bosonides*, Roomsch keizer, was eerst koning van Arles, een zoon en opvolger van Boson, den stichter van het Arelatische koninkryk. Karel de Dikke, of de Vette, hadt hem nog by zyns vaders leven in den jare 887 tot zynen zoon aangenomen, en hem de koninklyke waardigheit en opvolging des vaders verzekert. (a) Arnulphus deedt het zelve, waar op hy in den jare 890, twee jaren na zyns vaders doodt, op het concilie van Valence gekroont wierdt. (b) In den jare 898 riepen eenige misnoegden in Italië hem te hulp tegen Berengarius. Hy nam ook in den jare 899 de reize aan, doch hy wierdt terstondt door Berengarius zodanig in 't naauw gebragt, dat hy beloven moest nooit weder te komen. Hy viel niettemin in het volgende jaar 900 andermaal in het landt, met zo veel geluk, dat hy tot Rome toe trok, en aldaar door den paus Benedictus den IV tot keizer gekroont wierdt, en Berengarius uit Italië naar Duitschlandt moest vluchten. Doch na twee jaren in den jare 902 kwam Berengarius weder, kreeg ook Lodewyk te Verona door list gevangen, en liet hem de oogen uitsteken, waarom hy van velen den toenaam van Orbus verkreeg. (c) Hy leefde een langen tydt daar na, gelyk hy dan nog in den jare 911 aan eenige kloosters giften gedaan, en in de brieven, die hy daar van gaf, welke te Vienne in Vrankryk gedagtekend zyn, zich nog den naam van *Imperator* gegeven heeft. (d) By zyne gemalinne Adelaida, welke eenigen tot eene dochter van Eduard den I, koning van Engelandt, maken, teelde hy Carolus Constantinus, den prins en graaf van Vienne, welke trouwde met Theutberga, en by de zelve, naar het vermoeden van Bouchet, den graaf van Maurienne, stamvader van het huis van Savoje, teelde. (a) *Contin. Ann. Fuldens. Freher. ad a.* 887. (*b*) *Acta Conc. Valentini ap. Sirmond. T.* III. *Zie* BERENGARIUS *den* I, *keizer.* (*d*) *Diplomata ap Dacher. T.* VI. *Spicilegii p.* 415. *Bouche hist. de Provence l.* VI. *sect.* I. *conf. Pagi critica in Baron. T.* III. *ad an.* 911. *n.* 6. *p.* 799.

LODEWYK de VI, van Beyeren, (*Bavarus*) was een zoon van Lodewyk den Gestrengen, hertog van opper-Beyeren, en paltsgraaf aan den Rhyn, by zyne derde gemalinne Mathildis, dochter van den keizer Rudolph van Habsburg. Hy was geboren in den jare 1286. (a) Na de doodt zyns vaders in den jare 1295 (b) deelde hy met zyn ouder broeder Rudolph, en liet aan den zelven het paltsgraafschap aan den Rhyn, benevens een gedeelte van opper-Beyeren; doch het overige landt, en voornamentlyk de steden Ingolstadt, Neuburg, Langenfeld, Rietberg, Neustadt, Vohburg, Landsberg, Hochstadt, Lauingen, enz. behieldt hy voor zich. (c) Doch tot zyne mannelyke jaren gekomen zynde, en bevroedende hoe veel hy door deze oude deeling benadeelt was, drong hy niet onbillyk aan op eene nieuwe; wanneer Rudolph, om een oorlog te myden, zich zodanig met hem verdroeg, dat alle vaderlyke landen door beide te gelyk met gelyk recht en hoogheit geregeert zouden worden. Rudolph zou het paltsgraafschap aan den Rhyn, en Lodewyk opper-Beyeren in gemenen naam (d) regeeren. Het schynt, dat Mechtildis, de moeder van beide de prinsen, welke Rudolph vyandig, en den jongsten prins Lodewyk daar tegen ongemeen genegen was, niet weinig tot deze nieuwe deeling bygebragt heeft. Wanneer Ottho, hertog van Neder-Beyeren, die ook te gelyk het koninkryk Hungarië, doch in Beyeren voornamentlyk Straubingen en Landshut bezat, stierf, en een onmondig prins van omtrent 13 dagen, Henrik, met den bynaam van Naternberg, tot erfgenaam naliet, ontstondt een grote twist, wie de voogdy over den zelven zou voeren. Lodewyk van opper-Beyeren hadt als naaste bloedverwant hier toe het meest gegronde recht, en Ottho zelfs hadt kort voor zyne doodt den steden Straubingen en Landshut uitdrukkelyk bevolen, dat zy zynen prins aan niemandt anders dan aan Lodewyk zouden toevertrouwen en laten volgen. Doch de adel en de overige standen van het landt bekreunden zich weinig hier mede, en poogden met hunne uiterste krachten Lodewyk de voogdy over den jongen prins Henrik te onttrekken, en de zelve den hertog van Oostenryk te doen verkrygen. Het kwam dieswegen tot een oorlog, en in den jare 1313 by Gamelsdorf tot een slag, in welken Lodewyk na een zwaar gevecht de overhandt behieldt, vele onrustige hoofden van den adel gevangen nam, (e) en daar door het landt van zyn onmondigen en aan hem toevertrouwden wees in rust bragt, en zich zelf in de voogdy bevestigde. Het schynt of deze onrust, hoewel die haast gedempt wierdt, den grondt gelegt heeft van de verbittering tusschen de Beyerschen en Oostenrykers, welke naderhandt zo geweldig vermeerderde, of ten minste een droevige voorbode daar van geweest is. Na dat keizer Henrik de VII, een geboren graaf van Luxenburg, op den Italiaanschen tocht zyn leven verloren hadt, en de keurvorsten na eene tusschenregering van byna een jaar in den jare 1314 een nieuw opperhoofdt verkiezen wilden, hadt niemandt groter hoop tot het keizerryk dan Frederik van Oostenryk: want de aartsbisschop van Keulen, Henrik van Virnenberg, was zeer yverig in zyn belang, dewyl Frederik hem beloost hadt, dat zyn broeder Henrik, hertog van Oostenryk, trouwen zou met de dochter van des aartsbisschops broeder. (f) De paltsgraaf Rudolph aan den Rhyn, hoewel hy den Oostenrykers anders niet genegen was, helde nochtans mede over dien kant, dewyl het ontfangen geldt van Frederik al den opgevatten haat tegen des zelfs huis uitwischte. (g) Lodewyk van Beyeren zelf beloofde Frederik, als een nabestaande bloedverwant, dat hy zich niet tegen zyne verkiezing zou stellen, maar zo veel hy kon daar toe medewerken. (h) Daar tegen was Petrus, aartsbisschop van Ments, zo veel te meer tegen hem, dewyl hy nog als aartsbisschop van Basel wegens de aangekochte goederen Lichtstahl en Hornberg voor dat aartsticht veel moeite van de Oostenrykers hadt moeten uitstaan. (i) Balduinus van Trier was van gelyken een doodvyandt van het Habsburgsche huis, want hy was nog gedachtig aan de tyranny, door Albert, Frederiks vader, in Duitschlandt gepleegt, en kon in het byzonder niet vergeten, dat hy met de wapenen door hem gedwongen was geweest de voordeeligste tol aan den Rhynstroom weder uit te keren. (k) Johannes, koning van Bohemen, toonde mede weinig lust om Frederik zyne stem te geven: want Frederik hadt tot groot nadeel van Johannes een verbondt gesloten met Henrik, hertog van Karinthië, die een krachtigen eisch tegen Johannes deedt op Bohemen, en voor den rechtmatigen bezitter van dat koninkryk wilde aangezien zyn. (l) Deze drie viel het gemakkelyk nog twee van hunne keurvorsten, namentlyk Johannes van Saxen en Waldemarus van Brandenburg, van Oostenryk af, en op hunne zyde te trekken. Alleen kwam het meest daar op aan, wat vorst men de koninklyke waardigheit opdragen zou, op dat Frederik van alle gemaakte hoop op het keizerryk berooft mogt worden. Eenigen berechten, dat Henrik, markgraaf van Brandenburg en Landsberg, de oom van Waldemarus, krachtiglyk naar deze waardigheit stondt, doch dat hy, als reets oud, en boven dien een onmatig vorst zynde, zeer weinig in aanmerking kwam. (m) Eindelyk vielen zy op Lodewyk van Beyeren, eensdeels om dat zy hem voor den bekwaamsten hielden om de Oostenrykschemacht tegenstandt te kunnen bieden anderendeels om dat zy geloofden, dat Rudolph, paltsgraaf aan den Rhyn, niet beter van Frederik afgetrokken kon worden, dan wanneer men zynen broeder tot keizer verkiezen zou. Derhalven wierden gezanten aan Lodewyk naar Beyeren gezonden, om te vernemen, of hy het Ryk, indien hem het zelve aangeboden wierdt, aannemen wilde. De hertog bedacht zich in het eerst niet weinig: want hy overdacht eensdeels zyne macht, welke met die van Oostenryk in gene vergelyking kon komen; anderendeels bedacht hy zyne gedane beloften aan Frederik, wanneer hy hem toegezegt hadt, dat hy hem in zyne verkiezing niet hinderlyk zou zyn. Doch wanneer hy te gelyk de macht der vorsten, die hem verkozen en hem ook beschermen konden, aanmerkte; waar by de aartsbisschop Petrus van Ments hem opentlyk van zyne belofte, aan Frederik gedaan, ontsloeg, nam hy het niet verder in bedenken om de begeerte der keurvorsten in te willigen, (n) en de vrywillig aangebode gelegenheit, tot uitbreiding van zyne macht en tot vermeerdering van zyne hoogheit, met beide handen aan te grypen. Alzo kwamen de vyfgenoemde keurvorsten te Frankfort, als de gewone plaats van verkiezing, te zamen, en verkoren aldaar den 20 October des jaars 1314 Lodewyk tot keizer.

zer. (o) Daar tegen lieten de overige keurvorſten, die den hertog van Ooſtenryk aanhingen, hun voornemen hier door niet ſtoren. Zy vermeerderden hun getal, en namen Henrik, hertog van Karinthie, als mede Rudolph van Saxen, als wettige keurvorſten in hun collegie aan; den eerſten onder voorwendſel, dat hy rechtmatig koning van Bohemen was, en op dat landt een welgegronden eiſch hadt; den anderen, te weten Rudolph van Saxen, om dat zy meenden, dat hy meerder recht hadt by de keizerlyke verkiezing de keur-ſtem te voeren, dan zyn ouder broeder Johannes, die reets tot biſſchop van Paſſau verkoren was, en alzo wel voor een geeſtelyk vorſt, doch voor geen wereldlyk keurvorſt, verſtrekken kon. (p) De plaats hunner zamenkomſt was Saxenhauſen, eene ſtadt naby Frankfort aan den Rhyn gelegen, (q) en daar op kroonde de aartsbiſſchop van Keulen Frederik te Bon, gelyk Lodewyk van Beyeren daar tegen zich door den aartsbiſſchop Petrus van Ments te Aken liet zalven. Daar door komt het ook, dat de ſchryvers van dien tydt zeggen, dat Lodewyk op de plaats, daar hy moeſt, doch niet van wien hy moeſt, gekroont wierdt; Frederik daar tegen hadt de zalving wel van den gene, die de zelve verrechten moeſt, namentlnk den aartsbiſſchop van Keulen, doch niet op de behoorlyke plaats, dat is te Aken, ontfangen. (r) Ganſch Duitſchlandt geraakte door deze ſtrydige verkiezing en de oneenigheit der keurvorſten in een ellendigen toeſtandt. De ſteden aan den neder-Rhynſtroom, van Keulen tot Seltz, hingen Lodewyk, doch die aan den boven-Rhyn, en welke langs de Alpen nederwaarts lagen, hingen Frederik aan. Daar tegen achtten de Zwitſerſche ſteden, inzonderheit Solothurn en Bern, den eenen zo veel als den anderen, en hadden veel eer de ſchoonſte gelegenheit zich in hunne vryheit, waar toe zy onder de regering van Albert van Ooſtenryk reets een goeden grondt gelegt hadden, volkomen te beveſtigen. (s) Het moeſt dan onvermydelyk tot een bloedigen oorlog uitbarſten, daar zich Duitſchlandt nog naauwlyks eenigzins van zo vele onophoudelyke onluſten hadt kunnen herſtellen. Beide de mededingers bevlytigden zich met alle krachten, om de een den anderen met openbaar geweldt of door verradery en liſt uit den weg te ruimen. Te Oppenheim geraakte Lodewyk in het grootſte gevaar zyns levens: want zyn tegen-keizer Frederik hadt een edelman van Truchſes met vele beloften zo verre gebragt, dat hy zich by Lodewyk in dienſt begaf, en voornam ter gelegener tydt een verraderlyken moordt aan hem te plegen. Doch hy wierdt achterhaalt, en aan een paardeſtaardt gebonden, naar de galg geſleept, met gloeiende tangen genepen, en eindelyk op een radt gelegt. (t) Na dat Lodewyk terſtondt daar op eenige ſtanden en ſteden des Ryks, inzonderheit Spiers en Augsburg, op zyne zyde getrokken hadt, begaf hy zich in opper-Beyeren, het welk, gelyk reets gemeld is, hem zo wel als zynen broeder den palsgraaf Rudolph toebehoorde. Niemandt was hier door erger te moede dan de laatſtgemelde: want hy hadt niet alleen zynen broeder anderzins zeer dikwils, maar daar door het meeſt beledigt, dat hy in de verkiezing zyne ſtem niet hem, maar Frederik van Ooſtenryk, gegeven, en des zelfs zyde ook naderhandt zo wel heimelyk als in 't openbaar gehouden hadt. Doch Rudolph, dewyl hy geen ander middel wiſt, beſloot te veinzen. Hy ging zynen broeder voor Munchen te gemoet, die hem echter zo koel ontfing, dat hy zich met zyne gemalinne met grote bekommering wederom naar het ſlot Wolfarthuizen begaf. Eindelyk, op dat men tuſſchen de beide broeders nog groter onheil verhoeden mogt, bragt het Conradus, biſſchop van Freiſingen, zo verre, dat zy zich verdroegen, en een vaſt verbondt tegen alle vyanden, inzonderheit tegen de hertogen van Ooſtenryk, oprechtten. (u) Doch deze eendragt duurde niet lang: want Leopoldus de Roemruchtige, de broeder van Frederik den Schonen, viel met het grootſte gedeelte der ruitery in opper-Beyeren, en bragt Lodewyk, die zulks niet verwachtte, benevens het ganſche landt, in eene ongemene verbaaſtheit. Rudolph, die, uit kracht van het eerſtgetroffen verbondt, zynen broeder hadt moeten byſtaan, zat te Vohburg ſtil, en gaf daar door duidelyk te verſtaan, dat hy de Ooſtenrykſche zyde nog niet ganſchelyk verlaten hadt, en derhalven nog minder bedacht was het verbondt, met zynen broeder gemaakt, te houden. Om deze reden wendde Lodewyk al zyne macht aan om dezen onruſtigen prins tot andere gedachten en uit zyn landt te brengen. Doch Rudolph maakte zich by tyds uit den weg, en verkoos vrywillig in ballingſchap te gaan, waar toe hem buiten dat de toorn en de macht zyns broeders gebragt zouden hebben. Hy ſtierf ook in dezen toeſtandt. Zyne nagelate zonen, Adolph de Eenvoudige, Rudolph de Blinde, en Rupertus, zochten wel by Lodewyk genade te verkrygen, doch het duurde zeer lang eer zy de zelve verkregen. Eindelyk was de keizer zo grootmoedig, dat hy het misdryf van den vader den zonen niet meer toerekende, maar de zelve te Pavia in den jare 1329 volkomen in genade aannam, en met hen een byzonder verdrag maakte. Uit krachte van het zelve gaf hy hen het paltsgraafſchap aan den Rhyn en de opper-Palts weder, waar tegen de prinſſen beloven moeſten, dat de keur niet alleen by het Paltziſche huis blyven zou, maar door de paltsgraven en de hertogen van Beyeren beurtelings bekleed worden. (w) Ondertuſſchen bevlytigde de prins niet meer, dan de macht van Frederik van Ooſtenryk te verzwakken, en hem tot het afleggen van den koninklyken tytel te noodzaken. Beide de prinſſen trokken geweldig heen en weer, eer zy aan malkander geraakten: want de ſchermutſelingen by Spiers, by Eslingen, aan de rivier den Necker, in de Elzas, en op andere plaatſen, bragten wel niet weinig toe tot verbittering der ſtrydende partyen, zy waren ook bloedig genoeg, maar echter niet machtig om een einde van zulk een geweldigen twiſt te maken. (x) Eindelyk viel Frederik met zynen broeder Lodewyk den Roemruchtigen in Beyeren zelfs in, en bragt daar door den oorlog in zyns vyands eigen landt. Het branden en blaken hadt toenmaals geen einde, en de toebereidſelen tot tegenweer aan de Beyerſche zyde waren zo ſlecht, dat de keizer geen ſtandt in 't veldt kon houden, maar met zyn volk in de veſtingen moeſt wyken. (y) Maar wanneer de Ooſtenrykers kort daar na op nieuw hun geluk bezoeken wilden, maar de aanhangers en bondgenoten van Lodewyk met vele hulpbenden ondertuſſchen by den zelven toegeſchoten zynde, keerde het blaadtje zich onverhoeds om, en het geluk, dat Frederik by alle gelegenheden zonderling gunſtig geweeſt was, keerde hem nu den nek toe. Frederik hadt zich wat te verre in Beyeren gewaagt, en, dat de grootſte misſlag was, zyne macht verdeelt, dewyl hy den hertog Leopold met eenige benden afzondt, om de goederen des graven van Montfort, die Lodewyk aanhing, met vuur en zwaardt te vermeeſteren. De keizer bediende zich van deze gelegenheit, en ging met 32000 man op zynen vyandt los. Frederik deedt wel met alle mogelyke ſpoedt den toeſtandt van zaken aan Leopoldus weten, en geboodt hem zich met zyn volk by hem te voegen. Doch terwyl Leopoldus achter bleef, en Lodewyk met zyne Beyerſchen al nader op de Ooſtenrykers aanrukte, beſloot hy een ſlag te wagen, dewyl hy het ſchandelyk hieldt voor zynen vyandt te vluchten. Deze ſlag, die by Muhldorf, niet verre van Oettingen, geſchiedde, duurde omtrent 10 uuren van den morgen tot in den avondt met twyffelachtig geluk, en zo men, naar het middelſte treffen, van den ganſchen uitſlag oordelen zou, zo hadt de zege noodzakelyk aan de Ooſtenrykſche zyde moeten uitvallen. De Beyerſche ſoldaten konden de pylen der Hungariſche ſchutters niet verdragen. De Bohemers, welke Lodewyk byſtonden, waren meer op vluchten dan op ſtryden bedacht, ganſche hopen leiden het geweer vrywillig neder, en wilden liever in de gevangenis dan in de doodt gaan. Van Lodewyk zelf geloofde men dat hy geſneuvelt was. Met een woordt, het was alles aan de Beyerſche zyde zo lang in volkome wanorder, tot dat door het dapper beleidt van Siegfried Schwepperman de zaak eene ganſch andere gedaante kreeg. Deze verkeerde in een oogenblik de ganſche ſlagorder, en maakte, dat niet alleen de windt de vyanden het ſtof in de oogen blies, maar ook, dat de weêrſchyn van de zon van de wapenen hen verblinden moeſt. Hy trok zelf met uitgeleze manſchap de benaauwde Bohemers te hulp, en na dat hy de zelve lucht gegeven hadt, moeſt de burggraaf Frederik van Neurenberg met friſſche ruitery van achteren onder de vermoeide Ooſtenrykers inbreken. De ſlimſte liſt hier by was, dat de burggraaf zyne benden Ooſtenrykſche vanen liet voeren: want iedereen dacht, dat dit volk was van den hertog Leopoldus, dat hen ſpoedig te hulp kwam. Doch wannner zy het bedrog merkten, de vyandelyke wapenen niet alleen ziende, maar ook gevoelende, lieten zy de handen en den moedt zakken. Maar de verſlagenheit der Ooſtenrykers wierdt het meeſte vermeerdert, wanneer Frederik zyne wapenen weg wierp, en zich zelf gevangen moeſt geven: want Albrecht van Rindsmaul, die in den ganſchen ſlag het oog meeſt op dezen keizer gehad hadt, brak met geweldt de hopen, onder welke hy zich bevondt, en drong zo hard op hem aan, dat hy zich eindelyk aan den burggraaf, die mede toeſchoot, moeſt overgeven. Men bragt den gevangen keizer terſtondt by Lodewyk, die hem ontfing met deze woorden: *Myn neef, wy zien u gaarne*; waar op de bedroefde Frederik ſtil zweeg, en maar blyde was, dat de overwinnaar hem gewiſſe verzekering gaf van de behouding van zyn leven. (z) Lodewyk liet hier op dezen voornamen gevangen naar het ſlot Trausnitz brengen. (aa) Ondertuſſchen bleef de oorlog tuſſchen de Ooſtenrykers en Beyerſchen duren: want Leopold de Roemruchtige verdubbelde zyne macht om den gevangen broeder uit zyn laſtig verblyf te verloſſen. Lodewyk belegerde daar tegen de ſtadt Burgau, en liet opentlyk verſpreiden, dat hy Frederik in deze ſtadt, wanneer hy de zelve verovert zou hebben, het hoofdt voor de voeten wilde laten leggen. Doch wanneer Leopoldus aanrukte, moeſt deze prins, hoe node hy ook wilde, die belegering opbreken. (bb) Het verbondt, dat Leopold daar na trof met Philips van Valois, koning van Vrankryk, en met paus Johannes den XXII, in de ſtadt Bar, (cc) veroorzaakte Lodewyk niet weinig bekommering, waarom hy gedurig dreigde den gevangen Frederik het leven te benemen, indien des zelfs broeder de wapenen niet nederleide, zich aan hem onderwierp, en voornamentlyk de Rykskleinodien overleverde. Leopold was voor het leven zyns broeders, dien hy ongemeen hertelyk beminde, beducht. Hy bedacht zich derhalven niet lang om al het gene men van hem begeerde aan te gaan. Hy leverde de Rykstekenen over aan de gezanten van Lodewyk, doch begeerde ook te gelyk, dat zyn broeder op vrye voeten geſtelt zou worden, en wanneer dit laatſte niet volgde, ging hy met grote drift van nieuw op den keizer los. (dd) Lodewyk bemerkte nu wel, dat niet alleen de Ooſtenrykers, maar ook vele andere naburige vorſten, wegens de langdurige gevangenis van Frederik misnoegt ſchenen te zyn. Daarom beſloot hy eindelyk dezen prins op vrye voeten te ſtellen. Hy vervoegde zich zelf by hem op het Trausnitſche ſlot, zeide hem zyne ontſlaging aan, en zy maakten hier op beide een verdrag, dat zy met dure eeden, en met de ontfanging van het H. Avondmaal, in de tegenwoordigheit van een Karthuizer monnik, beveſtigden. (ee) Doch waar in eigentlyk de voorwaarden beſtonden is eene twyffelachtige en nog onafgedane zaak. Zo men eeni-

eenige oude en de nieuwe Beyersche schryvers gelooft, als mede in alle delen het vredensverdrag, dat de laatsten gemeen gemaakt hebben, zo heeft het zelve zekerlyk zeer hard geluid, want Frederik moest alle recht op het keizerryk afstaan, alle ingenome Ryksteden en landen wedergeven, met Lodewyk tegen alle des zelfs vyanden, en zelfs tegen zyne eige broeders, de Oostenrykse hertogen zonder uitzondering, een verbondt sluiten, en beloven den keizerlyken tytel by het leven van Lodewyk nooit te voeren. (gg) Ja eenige schryvers voegen hier nog meer voorwaarden by, die echter door anderen stilzwygende voorby gegaan worden. Namentlyk Frederik zou zo wel in zyn eigen naam, als in den naam van zyns vaders huis hebben moeten beloven, dat, indien in het toekomende wederom een Beyersch en een Oostenrykisch prins verkoren mogten worden, de Oostenrykse altoos verplicht zou zyn te wyken, en nooit een mededinger met den Beyerschen prins te zyn. (hh) De Oostenrykse daarentegen hebben een gansch ander verdrag, doorgaans met het bygebragte verschillende, in 't licht gebragt. Namentlyk, dat het Ryk in het toekomende door beide geregeert zou worden. Frederik van Oostenryk zou de zelve eere als Lodewyk van Beyeren, en Lodewyk de zelve eerbiedigheit als Frederik genieten. Alle lenings-en gewigtige zaken zouden door beide te gelyk verrecht, en de hoge gerechten des Ryks op de zelve wyze bestelt worden. Eindelyk zou onder hen eene bestendige vriendschap, een eeuwig verbondt, en eene onverbrekelyke eendragt zyn. (ii) Wanneer men de gansche zaak, de vruchten der zege, den ellendigen toestandt van Frederik, en het grote voordeel, dat Lodewyk door zyne wapenen op hem verkregen hadt, wel overweegt, zou men in dit stuk eer de Beyersche dan de Oostenrykse geschiedschryvers geloven; want wat hadt Lodewyk zyne heerlyke overwinning, wat hadt hem de langdurige gevangenis, waar in hy zynen vyandt Frederik van Oostenryk hieldt, geholpen, indien hy hem vrywillig tot Ryksgenoot hadt willen aannemen? of waarom zou Lodewyk op de overgeving der Rykskleinodiën by Leopoldus, den broeder van Frederik, met veel yver aangedrongen hebben, (kk) indien hy aan den laatsten de helft van alle keizerlyk geweldt, waardigheit en macht van zelfs hadt willen inruimen? Het is wel bekend, dat Frederik ook na zyne gevangenis bestendig den koninklyken tytel gevoert heeft, en daar uit kon men mogelyk besluiten, dat het verdrag, door de Oostenrykers opgegeven, niet ganschelyk verworpen moet worden. Maar men weet ook wel, dat dit meer *de facto* dan *de jure* geschied is, en Frederik in dit stuk het duurbezworen vredensverdrag niet zo wel voldaan heeft, dan zyne eerzucht gevolgt. Vele schryvers beklagen zich daarom over zyne gepleegde meineedigheit, (ll) hoewel anderen hem den lof van het naauwkeurig waarnemen des verdrags toeschryven. (mm) Lodewyk leide ook daarom in persoon te Inspruk een bezoek by hem af, dat misschien aan beide zyden niet ten beste afgelopen is. Ja Johannes, koning van Bohemen, moest ook deswegen op uitdrukkelyk bevel des keizers in het hertogdom van Oostenryk vallen, om Frederik tot het afleggen van den wederaangenomen keizerlyken tytel te dwingen. (nn) En hoewel Frederik kort daar na eene ellendige doodt stierf, (oo) hielden echter zyne broeders niet op Lodewyk zyn leven en zyne regering moeielyk te maken. Otho, hertog van Oostenryk, belegerde op aanmaning van den paus Colmar, tot verdriet van den keizer, en verdroeg zich eerst met hem in den jare 1331, wanneer de koning van Bohemen Johannes van Luxenburg zich tusschen beide stelde. (pp) Leopold de Roemruchtige leide de vyandschap, die hy tegen den keizer opgevat hadt, niet eerder af dan met zyn leven. Hy hieldt het veel eer opentlyk met den paus Johannes den XXII, en met Philips van Valois, koning van Vrankryk, waarom hy ook met den laatsten vlytige zamenkomsten hieldt, inzonderheit te Bar, (qq) en gevaarlyke aanslagen tegen den keizer smeedde. Wanneer de onlusten in Duitschlandt eenigermaten bygelegt waren, wendde deze prins zich naar Italië, om de keizerlyke rechten en hoogheden aldaar met macht te onderzoeken en te vertonen. Galeazzo Visconti, gouverneur van Milaan, schynt hem wel de eerste gelegenheit daar toe gegeven te hebben, want Galeazzo wilde de bevelen, welke paus Johannes de XXII dikwils aan hem liet afgaan, niet meer volgen, maar ontfing veel eer het leen van Lodewyk den IV, en begaf zich onder zyne bescherming. (rr) De overige standen van het Longobardische ryk, inzonderheit de bezitters van Mantua, van Verona, van Lucca, en alle de genen, die men Gibellinen noemde, haakten van gelyken niet weinig naar dezen hunnen verlosser, dewyl zy door de kardinalen en bedienden van Johannes den XXII, die hy in Italië gestelt hadt, (want de paus zelf hieldt toen zyn verblyf te Avignon in Vrankryk) veel verdrukking moesten uitstaan. (tt) Lodewyk liet zich met zyne gemalinne Margareta, door den aartsbisschop Johannes, te Milaan met de zogenaamde yzere kroon van het Longobardische ryk kronen, en maakte aldaar ook eene grote verandering in de zaken van de regering, want hy ontnam Galeazzo Visconti, die hem de eerste aanleiding gegeven hadt om naar Italië te komen, zyn ampt, voerde hem gevangen met zich naar Rome, en stelde in zyne plaats Henrik, graaf van Montfort, stadhouder van het Milaneesche gebiedt, doch voor een zeer korten tydt, want de Milanezen waren eene Duitsche regering ongewoon. Daarom verjoegen zy Henrik terstondt, zo haast de keizer den rug gekeert hadt, en hoewel de zelve daar op Milaan belegerde, voerde hy doch weinig uit. (xx) Wanneer Lodewyk naar Rome kwam, zag men verscheide bewegingen der gemoederen. Eenigen waren zeer blyde, als de Gibellinen, doch inzonderheit die van het huis van Columna, welke Lodewyk het eerst genodigt hadden naar Rome te komen; anderen waren ongemeen verbaast, als de Guelphen, en alle de genen, die het met den paus hielden: doch dewyl deze prins naar Rome gegaan was, om aldaar de keizerlyke kroon te ontfangen, ontstondt 'er geen geringe twist, wie hem de zelve zou opzetten. Daar was geen paus by der handt, want Johannes de XXII hieldt zich te Avignon op, en zo hy al tegenwoordig geweest was, hy zou bezwaarlyk zonder den uitersten dwang besloten hebben, den genen te zalven, dien hy voor geen rechtmatigen keizer erkende, en dikwils in den ban gedaan hadt. Eenige kardinalen waren wel in Italië, doch konden, gelyk ten tyde van Henrik den VII van Luxenburg geschiedde, om de tweedragt, die tusschen den keizer en den paus was, deze plegtigheit niet verrechten. Alzo moesten eenige Roomsche Raadsheren, benevens den gouverneur der stadt en den kancelier van het Roomsche volk, Lodewyk, die zich vooraf door twee bisschoppen liet zalven, de keizerlyke kroon opzetten. De paus wilde de kroning, dewyl de zelve niet door hem verricht was, en tegen alle gewoonte tot dien tydt toe streedt, wel omstoten; maar de Romeinen antwoordden kort en goed, dat dit recht hen zo wel toekwam als den paus. Boven dien hadden zy hem zelfs verzocht, dat hy persoonlyk naar Rome komen, en zyn gemeende ampt daar by waarnemen wilde. Dewyl hy echter niet verscheen, maar te Avignon bleef, kon hy ook niet hen, maar moest zich zelf alles toeschryven. Ja de Romeinen, welke over het veranderde en in Vrankryk gevestigde verblyf van den paus ongemeen kwalyk te spreken waren, hielden gestadig aan by den keizer, dat hy Johannes den XXII, dien men buiten dat van vele ketteryen beschuldigde, wilde afzetten, en in zyne plaats een nieuwen paus aanstellen, die gestadig zyn verblyf in Italië en te Rome zou moeten houden. Dit was eene gewenschte gelegenheit voor Lodewyk, om zich aan den paus te wreken. Deswegen liet hy alles, wat men tegen Johannes inbrengen kon, voorlezen, en daar na opentlyk uitroepen, of iemandt Jacobus van Cahors (want dit was de eigentlyke naam van Johannes den XXII, eer hy op den pauselyken stoel geraakte) verdedigen wilde. Doch wanneer niemandt opkwam, wierdt Johannes afgezet, en een monnik, namentlyk Petrus van Corbario, die zich daar na Nikolaas den V noemde, tot paus aangestelt. (zz) Het is niet uit te spreken, wat deze scheuring in beide standen voor eene ongemene verwarring veroorzaakte. Johannes de XXII maakte kardinalen; Nikolaas ook. De eerste zette bisschoppen, die hem niet gehoorzamen wilden, naar zyn welgevallen af, en wanneer zy van zin veranderden wederom aan; de laatste daar tegen deedt alle de genen in den ban, die het tegen hem en den keizer met Johannes, als zynen tegenstrever, hielden. Italië verdeelde zich van gelyken in twee aanhangen, waar van de een Johannes, de ander Nikolaas en den keizer aanhingen. Hoewel nu Petrus van Corbario kort daar na in handen van eenige Italianen verviel, die hem hatelyk waren, welke hem aan Johannes den XXII overleverden, aan wiens voeten hy ook terstondt de pauselyke waardigheit, hem door den keizer opgedragen, nederleide, (aaa) zo ontstonden nochtans in Italië zeer vele onlusten. Johannes de XXII hadt benevens Philips van Valois, koning van Vrankryk, Robert, koning van Apulië, opgemaakt, dat hy Lodewyk tegengaan, en des zelfs overwinnende wapenen stuiten zou. Hadt Lodewyk dezen nieuwen vyandt terstondt het hoofdt geboden, wanneer het meeste gedeelte van Italië hem alreets onderworpen was, en zyne soldaten moedt hadden om te vechten, het zou hem misschien niet zwaar gevallen hebben Robert overhoop te werpen, want deze was reets voornemens Italië te verlaten, en naar Provence te vluchten. (bbb) Doch het ontbrak Lodewyk aan vaardigheit om de aanslagen in 't werk te stellen, die hy anders wel wist te overleggen. Hy sammelde in de stadt Rome byna negen maanden, eer dat hy de zelve verliet, het welk een grote misslag was: want hy bezwaarde de Romeinen door onuitsprekelyke belastingen, maakte zyne soldaten, die hy allen moedwil toeliet, en zulk een langen tydt ledig liet gaan, byna onbekwaam tot stryden, en dat het meeste was, hy gaf Robert tydt, zich in zulk een staat te stellen, dat men hem naderhandt niet bykomen kon. Boven dien bestondt het leger van Lodewyk uit allerhande Duitsche volkeren, die wegens de deling van den roof en gemaakten buit zodanig oneenig wierden, dat Lodewyk naauwlyks met al zyne achting de macht hadt om dit ontbrandende vuur te blusschen. (ccc) By dit alles kwam eindelyk byna het grootste ongeluk, te weten het geldgebrek: want het zelve was zo groot, dat Lodewyk vele voorname Duitsche heren wegens gemaakte schulden moest achterlaten, en niet alleen uit Rome, maar ook met allen spoedt uit Italië te rug trekken. (ddd) Johannes, koning van Bohemen, trok wel kort daar op in den jare 1330 in Italië, en vele steden openden hem ook de poorten, ongetwyffelt, om dat zy zich, hoewel valschelyk, verbeeldden, dat Johannes door den keizer als stadhouder derwaarts gezonden was. Doch Lodewyk was over deze onderneming van Johannes, die naar eigen believen verscheide steden, doch inzonderheit Lucca, aan Vrankryk verkocht, zo kwalyk te vrede, dat hy hem op den opentlyken Ryksdag voor de vorsten als eenen Ryksvyandt aanklaagde; dit duurde zo lang, tot dat Johannes zich te Regensburg wegens den ondernomen tocht naar Italië met genoegzamen grondt ontschuldigde, en deswegen om vergiffenis badt. (eee) Met de pauzen heeft Lodewyk van gelyken veel te doen gehad, dat in dezen tydt een geweldig opzicht maakte: want in dien tydt, dat Lodewyk, in Duitschlandt regeerde, waren 'er drie

pau-

pauzen op den Apostolischen stoel, Johannes de XXII, Benedictus de XII, en Clemens de VI. Johannes de XXII bekl[illegible]m in den jare 1316 den pausselyken stoel, (fff) en alzo twee jaren na dat Lodewyk tot keizer verkoren was. Nu hadden de pauzen zich reets voor eenigen tydt het voorrecht aangematigt, dat zy by eene strydige keizerlyke verkiezing de zelve niet alleen onderzoeken, maar ook den uitslag geven wilden, wie onder de verkorenen den scepter zou voeren. (ggg) Johannes de XXII geboodt derhalven Frederik, doch inzonderheit Lodewyk, zich te Avignon te vervoegen, en aldaar de gerechtige uitspraak te verwachten. Deze aanmaning van den paus kwam Lodewyk zeer vremd te voren; derhalven liet hy niet alleen na te verschynen, maar nam ook Galeazzo Visconti, den gouverneur van Milaan, dien de paus in den ban gedaan hadt, in zyne bescherming. (hhh) Hy ging zonder bewilliging van Johannes in Italie, en ontfing de keizerlyke kroon tegen zyn uitdrukkelyken last. Johannes de XXII nam dit alles ongemeen kwalyk op, verbande Lodewyk als een ketter, en verboodt allen standen den zelven voortaan als eenen keizer gehoorzaamheit te bewyzen. In het tegendeel beklaagde zich de keizer over het voornemen van den paus, beriep zich van hem op een algemeen concilie, en betuigde, dat hy niets tegen de Roomsche kerk geloofde, dat hy hare rechten en gezag ten uiterste wilde beschermen, en zich bevlytigen hare vyanden te verdelgen. Hy wilde den paus gehoorzaamheit betonen, en alle hoogachting voor hem hebben, doch daar nevens niet toelaten, dat de rechten van het Roomsche Ryk gekrenkt zouden worden. (iii) Maar de paus liet zich hier door van zyn voornemen niet afkeren, maar deedt Lodewyk andermaal in den ban, ontblootte hem van zyn ampt, en liet hem nogmaals dagvaarden, om het vonnis, dat tegen hem geveld was, aan te horen. (kkk) Om deze oorzaak liet Lodewyk in den jare 1327 een Ryksdag te Regensburg uitschryven, op welken de meeste Duitsche vorsten van den geestelyken en wereldlyken standt verschenen, en eenpariglyk besloten, dat de keizer zorg zou dragen, dat de Duitsche vryheit met gene dienstbaarheit bezwaard, maar de majesteit des Ryks tegen alle vyandlyk geweldt verdedigt wierdt. Daar benevens wierdt besloten, dat de handelingen van paus Johannes den XXII krachteloos waren. Men zou alle de genen, die de zelve verdedigden, voor vyanden van het Ryk houden, en hunne goederen aanslaan. (lll) Des niettegenstaande deedt Lodewyk alle pogingen om den paus te winnen, en zich met den zelven te verzoenen. Hy zondt ten dien einde zekere gezantschappen naar Avignon, en liet ootmoedig om de ontslaging van den ban by den paus aanhouden. Doch te vergeefsch: want de paus wilde Lodewyk niet eerder horen, voor dat hy het keizerryk afgelegt, zyn recht daar op afgestaan hadt, en zich als een byzonder persoon aan het pausselyke oordeel onderwerpen wilde. Lodewyk was te Rome wanneer dit voorviel, en dewyl hy den onverzoenlyken haat van den paus genoegzaam kon afnemen, beledigde hy hem wederom, klaagde Johannes in de tegenwoordigheit van het gansche Roomsche volk aan wegens verscheide lasterstukken, (mmm) zette hem opentlyk af, (nnn) en daar tegen Petrus van Corbario in zyne plaats, die zich daar na Nikolaas den V noemde, en van wien hier voor gesproken is. Hoewel wanneer Nikolaus de V zich geknield voor zynen tegenpaus te Avignon moest verootmoedigen, en het den keizer ook aan geldt en middelen ontbrak om deze scheuring verder te onderhouden, moest hy den paus op nieuw goede woorden geven. Hy liet een ootmoedig schryven aan hem afgaan, (ooo) en zondt een gezantschap naar Avignon, met last, eene vrede met den paus te sluiten, op alle voorslagen, die hy zelf deedt, indien de zelve zonder de grootste schande en vermindering van de keizerlyke hoogheit ingegaan konden worden. Eenige keurvorsten des Ryks, als Johannes, koning van Bohemen, en Boudewyn, aartsbisschop van Trier, stelden zich als middelaars tusschen beide, en zochten door hun gezag een einde van dezen langdurigen twist te maken. Alzo ontwierpen zy de volgende voorwaarden, op welke zy meenden dat van beide zyden buiten zonderlinge schade de vrede gemaakt kon worden. Lodewyk zou van zynen tegenpaus gansch elyk afstaan, en hem afzweren; van het appel, dat hy aan een algemeen concilie gedaan hadt, afstandt doen; alles, wat hy tegen den geheiligden persoon van den paus en de Roomsche kerke voorgenomen hadt, krachtig herroepen; erkennen, dat hy onrecht gehandelt hadde, en billyk in den ban vervallen was; zich aan de genade van den paus overgeven, en zich aan zyne uitspraak onderwerpen. Nochtans zou Lodewyk daar by in zyne waardigheit en eere blyven, en zyn leven lang het keizerryk behouden. (ppp) Zo zwaar als ook deze voorwaarden mogten schynen, zo groten lust hadt nochtans de keizer om de zelve uit hertelyke liefde tot de vrede aan te nemen. Johannes de XXII verwierp daar tegen ook dezen voorslag van vrede, die voor hem zo voordeelig was, en gaf den onderhandelaars, wanneer zy op de aanneming van deze vrede by hem aanhielden, ten antwoordt: *Gy weet niet wat gy begeert.* Aldus verdwenen eensslags alle hoop van vrede tusschen het Ryk en de kerke; doch wanneer een schielyke doodt Johannes den XXII in den jare 1324 wegrukte, (qqq) en de kardinalen Benedictus den XII, of, gelyk hy te voren genoemt was, den kardinaal Blancus, (rrr) een vroom en toegeeflyk man, op den stoel plaatsten, begon Lodewyk op nieuw hoop te scheppen, om wel haast van den ban ontslagen te worden; daarom zondt hy twee Oettingsche graven benevens een ootmoedig schryven aan Benedictus af, (sss) en badt om zyne wederaanneming in den schoot der kerke. Hier mede was de nieuwe paus zeer wel te vrede. Hy noemde Lodewyk in eene opentlyke vergadering der kardinalen den edelsten vorst op aarde, en de Du[illegible]sche natie een [illegible] tak der algemeene k[illegible]. Hy [illegible] de voorzeide vrede te [illegible] belett[illegible], de[illegible] van[illegible] gelanden, door Armenië van heidenen geplaagt, en het [illegible] zo wel als de kerk door zo vele onnodige [illegible] in een staat gebragt wierden, dat zy die beide in den uitersten [illegible] bybringen. Lodewyk zeide hy opentlyk, dat de [illegible] van zynen voorzaat al de schuldt hadt. Doch wanneer men voorhieldt, dat Lodewyk zich echter aan de kerke [illegible] vergrepen, en de zelve door zyne halsterrigheit niet weinig geërgert hadt, antwoordde Benedictus: *Ja, wy hebben ons veel meer aan hem bezondigt*, daar hy byvoegde: „ Lodewyk heeft zich wel met den staf „ in de handt aan de voeten van onzen voorzaat nedergeworpen, „ doch deze heeft hem niet willen aannemen. Alles wat Lodewyk „ gedaan heeft, heeft hy gedaan, om dat hy door een rechtvaar„ digen toorn daar toe aangespoort wierdt": (ttt) Maar zo haast de koning van Vrankryk, Philips van Valois, en Robert van Apulië merkten, dat Benedictus begerig was zich met den keizer te verdragen, poogden zy hem met alle macht van dit voornemen af te keren. De Fransche koningen konden boven dien de pauzen toen naar hun welgevallen draaien, dewyl zy de zelve in hun ryk, en om zo te spreken in hunne handen hadden. Daarom liet Philips niet alleen de inkomsten der kardinalen in Vrankryk intrekken, (uuu) maar ook aan Benedictus weten, indien hy tegen zynen wil met Lodewyk vrede maakte, dat hy veel erger onthaal verwachten mogt, dan eertyds zyn voorzaat Bonifacius de VIII ontfangen hadt. (www) Hier by kwam, dat Johannes van Bohemen, die toen ontydig met Lodewyk overhoop geraakt was, aan den paus liet weten, dat hy, met hulp van den koning van Polen en van eenige andere uitlandsche vorsten, Lodewyk afzetten, en een nieuwen keizer verkiezen wilde. De paus, die anders van zich zelf vredelievende was, wierdt door dit alles in zulk eene verwarring gebragt, dat hy niet wist, wat hy doen, of werwaarts hy zich keren zou. Hy nam derhalven tydt van beraadt, en liet het gezantschap des keizers onverrechter zake te rug keren. (xxx) Deze rustte echter nog niet, maar schreef veel eer in den jare 1336 een nieuwen Ryksdag uit te Spiers, en zondt van daar een ander gezantschap naar Avignon, om zyne dikwils gedane bede by Benedictus nog eenmaal te herhalen. Deze ontfing de gezanten wel zeer gunstig, doch betuigde met vele tranen, hoe leedt het hem was, dat hy door de Fransche bedreigingen wederhouden wierdt in de rechtmatige begeerte des keizers te bewilligen. (yyy) Lodewyk merkte alzo meer dan te duidelyk, dat Philips van Vrankryk hem het meest in den weg was, en door zyne macht veroorzaakte, dat men aan het pausselyke hof alle voorslagen moest verwerpen. Om deze reden poogde hy de Fransche macht te breken, en door zyne wapenen Philips tot andere gedachten te brengen. Vrankryk was boven dien reets in een gevaarlyken oorlog ingewikkelt met Eduard, koning van Engelandt, en Lodewyk nam de zyde van dezen laatsten aan, maakte hem tot stadhouder of vikaris des Ryks, en liet daar tegen den Franschen koning aanzeggen, dat hy zou ophouden de Rykslanden met onrecht aan zich te trekken, het leen van hem ontfangen wegens den twist met Eduard zyne uitspraak te verwachten, of anders zich ontwyffelbaar den oorlog te getroosten. (zzz) Daar hadt toen tegen deze machtige kroon zeer ligtelyk iets met vrucht uitgerecht kunnen worden: want de vorsten van Brabandt, Gelder, Gulik, en Hollandt, trokken zich deze zaak met groten ernst aan, drongen in gezelschap van den koning Eduard tot Anjou in Vrankryk toe in, en bragten Philips zodanig in 't naauw, dat hy met zyn leger niet in 't veldt dursde verschynen. Ondertusschen hadt de keizer eene vertaalde somme gelds van Eduard ontfangen, om daar door den begonnen oorlog tegen Vrankryk met groter yver voort te zetten. (bbbb) Doch wanneer Lodewyk het beloofde geldt van Eduard meest ontfangen hadt, draalde hy niet alleen met het overzenden der vereischte hulpbenden, maar sloot ook, eer men zulks vermoedde, met Philips van Vrankryk eene afzonderlyke vrede: want na dat deze Lodewyk voor een rechtmatig keizer erkent hadt, en belooft tusschen den zelven en den paus een goed verdrag te weeg te brengen en te doen onderhouden, dacht Lodewyk, dat hy reets voordeel genoeg verkregen hadt. Hy zeide derhalven Eduard het bondgenoodschap en het toevertrouwde vikariaat af, en leide de opgevatte wapenen tegen Vrankryk neder. (cccc) Philips hieldt nochtans zeer slecht zyne belofte. Want schoon hy zich uiterlyk aanstelde, als of hy eene vrede tusschen den paus en den keizer zocht te bewerken, belette hy de zelve nochtans heimelyk met alle macht. Want Benedictus betoonde zich na dezen straffer tegen Lodewyk, dan hy te voren gedaan hadt. Hy nam het zeer kwalyk, dat de keurvorsten met des keizers bewilliging het *Foedus Rensense*, of de zogenaamde keurvorstelyke vereeniging gesloten hadden, (dddd) waar in zy niet alleen het bedryf van Johannes den XXII nochmaals als krachteloos verwierpen, maar zich ook met malkander verbonden de rechten, die hen in de verkiezing van eenen keizer toekwamen, te verdedigen, en waar in zy de lere, dat de keizerlyke waardigheit van de pausselyke hoogheit afhing, vervloekten. Hy verboodt den bisschoppen den eedt van getrouwheit aan Lodewyk af te leggen, de *regalia* uit zyne handen te ontfangen, (eeee) en de gezanten, door hem naar Avignon gezonden, deedt hy zeer slecht onthalen. (ffff) Benedictus de XII stierf wel in den jare 1342; doch zyn navolger Clemens de VI, anders Petrus Rogerius genoemt, en niet alleen van geboorte een Franschman, maar ook een gunsteling van Philips van Valois, handelde veel scherper met Lodewyk dan een

een van zyne voorzaten gedaan hadt: want zo haast Clemens den troon beklom, bekrachtigde hy den ban van zynen voorzaat tegen den keizer, en deedt den zelven op alle zon-en feestdagen, onder het geluidt der klokken, en by het branden van waschkaarssen herhalen. Lodewyk erinnerde den koning van Vrankryk zyne beloften, by het sluiten van de vrede gedaan, en deze zondt ook zynen zoon naar Avignon, om in het openlyke consistorie der kardinalen eene voorbede voor den keizer te doen. Doch eenige schryvers van dien tydt hebben niet onbillyk aangemerkt, dat dit alles meer door veinzery dan oprechtelyk geschiedde.(gggg) Want waar door kwam het, dat paus Clemens de VI zich aan deze tusschenspraak zo weinig kreunde, dat hy toen eerst veel meer al zynen yver en toorn tegen den keizer uithet. Hy beval Lodewyk andermaal te Avignon te verschynen, en toen hy niet in persoon kwam, wilde hy op nieuw den allerhardsten banvloek tegen hem laten uitgaan, indien Philips van Vrankryk, die ten minste niet opentlyk wilde tonen Lodewyks vyandt te zyn, hem daar in niet belet hadt. Eindelyk zondt onze prins den dauphin Humbert met eenige geestelyken aan den paus, en gaf hen last het tot nog toe onverzoenlyk gemoedt van Clemens op alle bedenkelyke wyze te vermurwen. Doch Clemens bleef even onverbiddelyk, doch sloeg, op dat al de wereldt van zyn gestrengen handel niet kwalyk mogt oordelen, de volgende voorwaarden voor: Lodewyk zou afstandt doen van het Ryk, het zelve zonder uitdrukkelyk bevel van den keizer nooit weder aanvaarden, zyne gepleegde godloosheit erkennen, zyn eigen erflandt, zyne kinderen, zyne eere, ja zyn eigen persoon, en alles, wat hy hadde, aan de loutere genade en barmhertigheit van den paus overlaten. En ieder dacht, dat Lodewyk zulke schandelyke en voor een machtigen keizer onbetamelyke voorwaarden nooit zou aangaan. Hy deedt zulks nochtans, om daar door ten dele zyn vredelievend gemoedt openbaar te vertonen, ten dele ook om eenmaal van die menigvuldige onrust ontslagen te worden, doch, dat wel de meeste waarschynlykheit heeft, om het wraakgierig gemoedt van den algemenen bisschop aan al de wereldt opentlyk ten toon te stellen. Clemens de VI en alle zyne kardinalen hadden de vaste verbeelding, dat de keizer van zyne zinnen beroost was, dewyl hy by zich zelven besloten hadt zulk een schandelyke vrede aan te gaan. Maar Lodewyk was in der daadt zo dom niet, als de paus hem versleet. Want zo haast hy bemerkte, dat Clemens hem op die wyze weder in den schoot der kerke wilde aannemen, schreef hy in den jare 1344 eenen Ryksdag uit te Frankfort, en stelde aan de vergaderde standen voor, of zy toestaan wilden, en zonder hun eigen nadeel, en zonder oogenschynlyk nadeel van het Ryk toestaan konden, dat hy de voorwaarden, hem door den paus voorgestelt, aannam. De keurvorsten, de vorsten, en de steden van het Ryk, waren gezamentlyk, zonder eenige uitzondering, eenparig van gevoelen, dat de vredens-artykelen, hem door den paus voorgestelt, dewyl de zelve tot verderf van Duitschlandt strekten, gansch niet aannemelyk, maar volkomen verwerpelyk waren. Dit besluit wierdt kort daar op te Rhynzee herhaalt en bevestigt, en de Duitsche standen lieten boven dien nog een wydlopig schryven aan Clemens afgaan, waar in zy niet alleen hun eigen gedrag, maar ook dat van hun opperhoofdt rechvaardigden. Zo verstandig als Lodewyk hier in handelde, zich van de genegenheit van zyne onderdanen verzekerende, zo kwalyk nam de paus dit op, dewyl hy geloofde, dat Lodewyk door de schoonschynende aanneming, en de daar op gevolgde herroeping van de voorgestelde vredens-artykelen met hem hadt zoeken te spotten.(hhhh) Hy deedt hem dan in het volgende jaar 1346 nogmaal op Wittendonderdag met vele plegtigheden op het heftigste in den ban, en geboodt den keurvorsten nadrukkelyk, binnen zekeren tydt naar een anderen keizer om te zien, en den zelven behoorlyk te verkiezen, op dat de kerk wederom van een beschermer, en het gemenebest van een regeerder mogten voorzien worden. (iiii) De paus zou nochtans met alle zyne bevelen bezwaarlyk iets by de standen hebben kunnen uitrechten, indien hy den koning van Bohemen, benevens zynen zoon Karel, die naderhandt keizer wierdt, niet in het spel getrokken en tegen Lodewyk opgehitst hadt. Johannes hadt anders wel altoos de zyde des keizers op het yverigste gevolgt, en hem met den paus zoeken te bevredigen; maar naderhandt meende hy in vele zaken door Lodewyk beledigt te zyn, het welk hier in bestondt. De oudste zoon van Johannes, van den zelven naam, was getrouwt met Margaretha Maultasch, de dochter van Henrik van Karinthië, en hadt daar door grote hoop gekregen het vorstelyk graafschap Tyrol, van het welke Margaretha de eenige erfgename was, aan zyn huis te brengen. Margaretha wilde echter, na dat zy meer dan tien jaren met haren gemaal geleeft hadt, met des zelfs krachteloze liefkozingen niet langer te vrede zyn, maar verweet hem opentlyk, dat hy tot het eerste oogmerk (*finis primarius*) in den echt niet in staat, en tot de kinderteling onbekwaam was. (kkkk) Inzonderheit kon zy niet gedogen, dat Johannes haar eenige malen met gansch onbescheide liefkozingen bejegende, als wanneer hy haar, by voorbeeldt, in de borsten beet, (llll) en welke diergelyke ongerymdheden onder deze echte lieden meer gebeuren mogten. Om deze reden keerde Margaretha zich tot den keizer, en verzocht hem, dat zy door zyne krachtige uitspraak opentlyk van haar onmachtigen gemaal gescheiden mogt worden. Lodewyk, die buiten dat niet gaarne zag, dat Tyrol met 'er tydt aan Bohemen komen zou, nam deze gelegenheit waar, bewilligde terstondt in de begeerde echtscheiding, liet de opene brieven daar toe afgaan, (mmmm) en trouwde daar op Margaretha uit aan zyn eigen zoon, den markgraaf Lodewyk van Brandenburg, (nnnn) en verzekerde zich zelf daar door van de hoop om Tyrol niet aan een vremd, maar zyn eigen huis verknocht te zien. Alzo ontzette Lodewyk den Jongen Johannes van zyne gemalinne, den koning van dien naam, van zyne schoondochter, en het gansche Luxenburgsche huis (want daar uit waren de koningen van Bohemen van dien tydt gesproten) van de zekere hope op het graafschap van Tyrol. Dit was wel de voornaamste oorzaak van den gerezen twist tusschen den keizer en Johannes van Bohemen. Ten minste Johannes beklaagde zich op den Ryksdag te Bacherach, in het byzyn van alle de standen, over deze daadt, en over de buitenmatige heerschzucht des keizers. (oooo) En dewyl deze hem toen gene genoegzame voldoening geven kon, of wilde, zo is het geen wonder, dat de koning van Bohemen de zyde van Lodewyk verliet, en zich daar tegen aan de zyde van den paus begaf; inzonderheit dewyl de laatste hem beloofde, dat de verkiezing tot het keizerryk op niemandt anders dan op zyn jongsten zoon, den markgraaf Karel van Moravië, zou vallen. Het viel den paus ligt dit zo ver te brengen; want de aartsbisschop Boudewyn van Trier was van het Luxenburgsche geslacht, en een bloedverwant van den koning van Bohemen en van zynen zoon Karel, waar door hy zich dan zeer ligt van den keizer liet aftrekken, en aan de pausselyke zyde overhalen. De aartsbisschop Walram van Keulen, en Rudolph, hertog van Saxen, lieten hunne stemmen met geldt, (pppp) de eerste voor 8000, en de laatste door 2000 marken, omkopen. De stem, welke Johannes als koning van Bohemen in de verkiezing hadt, kon hy zynen zoon ligtelyk geven. De aartsbisschop van Ments, Henrik van Virnenberg, bleef wel onbeweeglyk, en wilde zo weinig door beloften als door bedreigingen zich van zyn rechtmatigen heer en keizer laten aftrekken. Doch door deze standvastigheit haalde hy zich den toorn van Clemens den VI op den hals, die hem met den vloek des bans belastte, hem van zyn aarts-sticht beroofde, en Gerlach, een geboren graaf van Nassau, in zyne plaats aartsbisschop van Ments maakte. Deze moest, als een gunsteling van den paus, alles naar des zelfs wil verrechten. Hy schreef derhalven in den jare 1346 naar Rheinzee een verkiezingsdag uit, op welken Lodewyk afgezet, en Karel de IV daar tegen tot koning verkoren wierdt. (qqqq) Maar de overige keurvorsten, namentlyk Henrik, de rechtmatige en zonder wettelyke oorzaken afgezette aartsbisschop van Ments, Lodewyk, markgraaf van Brandenburg, des keizers ligchamelyke zoon, en Rupertus, paltsgraaf aan den Rhyn, bleven hun opperhoofdt bestendiglyk getrouw. In gansch Zwaben, Frankenlandt, en aan den Rhyn was gene eenige stadt, die niet vastelyk besloten zou hebben voor Lodewyk goedt en bloedt op te zetten. Want zy kwamen ten dien einde in den jare 1346 te Spiers in de tegenwoordigheit des keizers te zamen, en verbonden zich. (rrrr) Karel begeerde wel in Aken en Keulen ingelaten te worden, om aldaar de kroning te ontfangen, doch alzo beide die steden zich van die eere verschoonden, moest hy te rug en naar Bon gaan, alwaar eindelyk de zalving geschiedde. (ssss) Ondertusschen maakte Lodewyk alle toebereidselen, om zynen tegen-keizer onder de oogen te zien, en hem naar behoren te ontfangen. Want Karel poogde met hulp der Milanezen en Veronezen het vorstelyke graafschap Tyrol onder zyne gehoorzaamheit te brengen. Lodewyk van Brandenburg daar tegen verdedigde zyn landt met grote standvastigheit, hoewel het zelve door het heen en weder trekken van beide de krygsheiren niet weinig te lyden hadt. (tttt) Aan den anderen kant gaf de keizer bevel, dat men in het Triersche aarts-sticht zou invallen, dewyl Boudewyn, des zelfs aartsbisschop, gelyk boven gezegt is, Karel den IV aanhing. (uuuu) Alzo veroorzaakte de onverzettelyke wraakzucht van een eenig mensch, te weten paus Clemens den VI. andermaal in Duitschlandt binnenlandsche bloedige oorlogen, welke nog veel langer geduurd zouden hebben, zo Lodewyk niet midden in de zelve de wereldt hadt moeten verlaten, en daar door een einde van de zelve gemaakt. De wyze van zyne doodt wordt door de schryvers op velerlei wyzen verhaalt. Eenigen zeggen, dat de keizer, dien zyne gemalin kort te voren met eene jonge princesse verblyd hadde, zich in het bosch naby Munchen met jagen wilde verlustigen. Doch wanneer hy bezig was een beer na te zetten, zou hy door eene beroerte overvallen, en daar op van het paardt ter aarde gestort, en in den schoot der zynen, op het zogenaamde Koningsveldt, in den jare 1347 zachtelyk ontslapen zyn.(wwww) Anderen daar tegen willen, dat Lodewyk van zyne schoondochter, Margaretha Maultasch, gravinne van Tyrol, gemalinne van Lodewyk van Brandenburg, in een dronk vergift bekomen hadt, en van het zelve in het 33 jaar van zyne regering in de armen van een boer gestorven was. (xxxx) Dewyl hy voor zyne doodt niet van den ban ontslagen hadt kunnen worden, kostte het vele moeite, dat men van den paus Clemens door krachtig bidden verkreeg, dat deze verrechting den aartsbisschoppen van Praag en van Bamberg opgedragen wierdt.(yyyy) Deze prins heeft niet tegenstaande de menigvuldige en zware onlusten, welke hy moest uitstaan, de macht van zyn huis ongemeen uitgebreid. Met het markgraafschap van Brandenburg beleende hy na de doodt van den keurvorst Waldemarus in den jare 1319 zyn oudsten zoon Lodewyk, die daarom den bynaam van Brandenburg droeg. (zzzz) En wanneer hy den zelven uittrouwde aan de gravinne van Tyrol, hechtte hy dat graafschap, hoewel maar voor een korten tydt, mede aan zyn huis. (aaaaa) Wanneer de jonge hertog van neder-Beyeren in den jare 1339 stierf, bemachtigde Lodewyk ook deze provincie, hoewel de Bohemers en Oostenrykers zulk een vetten beet het Beyersche huis niet weinig misgunden. (bbbbb) Doch alzo Lodewyk te machtig was, moesten beide die hoven stil zitten, en hunne afgunst ontveinzen. Het Beyersche huis kreeg geen geringen aanwasch, wanneer Willem,

lem, graaf van Hollandt, Zeelandt, en Henegouwen, ſtierf. (ccccc) Want deze prins liet gene mannelyke erfgenamen na, maar vier zuſters, waar van de oudſte, Margareta, met den keizer; de twede, Philippina, met Eduard den III van Engelandt; de derde, Johanna, aan Willem van Gulik, en de vierde, Elizabeth, met den graaf Robert van Namen getrouwt was. (ddddd) Nu zochten deze alle wel uit hoofde van hare gemalinnen aan deze erfenis deel te hebben; maar Lodewyk gaf voor, dat deze provinciën aan gene vrouwen overgingen, men moeſt de zelve veel eer als openſtaande lenen aanmerken, welke na des vaſallen doodt aan de leenheeren vervielen. (eeeee) Alzo nam Lodewyk de openſtaande graafſchappen alleen in bezit, en ſchonk de zelve aan zyne gemalinne Margaretha. De koning van Vrankryk, Philips van Valois, was zelfs den keizer tot inneming van deze landſchappen behulpzaam, wel niet uit liefde tot den perſoon des keizers, maar uit vreze, dat anders Eduard van Engelandt de gemelde graafſchappen wegnemen mogt, dat hem zeer hinderlyk geweeſt zou zyn. (fffff) Eindelyk weet men van dezen keizer, dat hy het eerſte begonnen heeft in zyne erflanden beſtendig hof te houden, (ggggg) daar zyne voorzaten daarentegen dan hier dan daar, doch meeſt in de Palts-ſteden, geweeſt zyn (hhhhh).

(a) Albert. Argent. p. 104. *Fugger. Ehren-Spiegel l.* I. *c.* 14. *p.* 141. *(b) Stero & Rebdorff. ad an.* 1295. *p.* 339 & 411. *(c) Fugger. Ehren-Spiegel l.* II. *c.* 8. *ad ann.* 1304. *p.* 299. *(d) Burgund. in vita Ludov.* IV. *l.* I. *p.* 3. *(e) Andr. Presbit. p.* 32. *(f) Alb. Argent. p.* 119. *(g) Rebdorff. p.* 422. *(h) Burgund. in vita Ludov.* IV. *l.* I. *p.* 6 & 7. *(i) Fugger l.* II. *c.* 9. *p.* 235. & *l.* III. *c.* 2. *p.* 266. *Argent. p.* 113. *(k) Vid. art. Albert. Auſtriac. (l) Burgund. in vit. Lud.* IV. *l.* I. *p.* 5. *(m) ibid. l.* I. *p.* 7. *(n) Burgund. l.* I. *p.* 78, 9 & 12. *(o) Vid. Elect. epiſt. ad futurum Pontif. de hac controverſa electione ap. Leibnitz P.* I. *cod. dipl. n.* 36. *p.* 66. & *Burgund. l.* I. *p.* 18. *(p) Stero ad ann.* 1313. *p.* 408. *(q) Burgund. l.* I. *p.* 14. *Fugger l.* III. *c.* 2. *p.* 212. *(r) Argentinenſ. p.* 119. *(s) Argentinenſ. p.* 199. *Burgund. l.* I. *p.* 18. *(t) Rebdorff. ad an.* 1314. *p.* 422. *Burgund. p.* 18, 19. *(u) ibid. l.* I. *p.* 21. *(w) Presbyter Ratisbon. p.* 34. *(x) Rebdorff. p.* 422. *Argentinenſ. p.* 120 & 121. *(y) Argentinenſ. ad an.* 1321. *p.* 121. *Fugger ad an.* 1322. *l.* III. *c.* 3. *p.* 285. *(z) Argentinenſ. p.* 121 & 122. *Chron. Elwangenſe ad an.* 1222. *p.* 458. *Rebdorff ad an.* 1322. *p.* 422. *Stero p.* 410. *Burgund. l.* I. *p.* 52 *ſeq. (aa) Ratisbon. p.* 32. *(bb) Rebdorff. ad an.* 1322. *p.* 422 & 423. *(cc) Argentinenſ. p.* 123. *(dd) Argentinenſ. p.* 124. *(ee) Argentinenſ. p.* 124. *Redborff. p.* 423. *(ff) Rebdorff. p.* 423. *(gg) Burgund. l.* II. *p.* 91 & 92. *Rebdorff. p.* 423. *(hh) Ratisbonenſ. (ii) Fugger l.* III. *c.* 4. *p.* 295. *ad an.* 1325. *(kk) Argentinenſ. p.* 124. *(ll) Rebdorff. p.* 423. *(mm) Argentinenſ. p.* 124. *(nn) Rebdorff. p.* 423. *(oo) Stero ad an.* 1331. *p.* 410. *(pp) Chron. Elwangenſ. ad an.* 1330. *p.* 459. *Fugger l.* IV. *c.* 5. *p.* 305. *(qq) Argentinenſ. p.* 123. *(rr) ibid. (ss) Baluzii geſta Pontif. Avenionenſium. (tt) Rebdorff. p.* 423. *(uu) Argent. p.* 124. *Rebdorff. p.* 423. *(ww) Jovius in vita Galeacii. Merula. l.* X. *hiſtor. Ripamond. decad.* 3. *c.* 1. *hiſt. Mediolanenſ. (xx) Rebdorff. p.* 424. *(yy) Rebdorff. c.* 1. *(zz) Argentin. p.* 124. *(aaa) Rebdorff. p.* 420. *(bbb) Argentinenſ. c.* 1. *(ccc) Rebdorff. p.* 424. *(ddd) Ratisbon. p.* 35. *(eee) Rebdorff. p.* 424. *(fff) Rebdorff. p.* 418. *(ggg) Vid. Urb. IV epiſtolam de controverſa electione Alphonſi & Richardi ap. Leibn. in prodromo cod. dipl. n.* 15. *(hhh) Argentinenſ. p.* 123. *(iii) Joh. Herward. ab Hohenburg in Ludov.* IV *defenſo, ad an.* 1324. *p.* 248, 264. *(kkk) Vide formulam excommunicationis apud Bzovium ad an.* 1324. *n.* 4. *(lll) Aventin. l.* VII. *p.* 762. *(mmm) Bzovius ad an.* 1328. *n.* 5. *(nnn) Vide edictum Ludovici de abdicatione. Joh. apud Gold. T.* I. *conſt. p.* 328. *(ooo) Vide apud Joh. Herwartum ab Hohenb. ad an.* 1331. *(ppp) Bzovius ad an.* 1330. *n.* 1. *(qqq) Rebdorff. p.* 420 & 421. *(rrr) Argentinenſ. p.* 125. *(sss) Adlzreiter P.* II. *Annal. Bojicor. l.* III. *n.* 20. *(ttt) Argentinenſ. p.* 126. *(uuu) ibid. p.* 126. *(www) ibid. p.* 127. *(xxx) ibid. p.* 126. *(yyy) Argentinenſ. p.* 127. *Rebdorff. p.* 421. *(zzz) Argentinenſ. p.* 127. *(aaaa) Rebdorff. p.* 429. *(bbbb) ibid. p.* 626. *Argentinenſ. p.* 228. *(cccc) Argent. p.* 128. *Rebdorff. p.* 429. *(dddd) Vid. idem apud Herwartum ad an.* 1338. *Balbus de coronatione ad Carolum V imperatorem, p.* 68. *Freher. T.* I. *rer. Germ. p.* 426. *Schilterus T.* II. *inſtit. Jur. publ. (eeee) Argent. p.* 132. *(ffff) ibid. p.* 129. *(gggg) ibid. p.* 133. *(hhhh) ibid. p.* 132, 133 *ſeq. (iiii) ibid. p.* 135. *(kkkk) Rebdorff. ad an.* 1341. *p.* 429. *(llll) Argent. p.* 129. *(mmmm) Vid. idem apud Rebdorff. p.* 430. *Leibn. P.* I. *cod. dipl. n.* 82. *p.* 154. *(mnn) Conf. formam diſpenſationis ſuper matrimonio inter Ludovicum & Margaretham apud Rebdorff. & Leibnit. c.* 1. *vid. Argent. p.* 130. *(oooo) Rebdorff. ad an.* 1344. *p.* 434. *(pppp) Argent. p.* 135. *(qqqq) Rebdorff. p.* 436. *Argentinenſ.* 135 *(rrrr) Argent. p.* 139. *Rebdorff. p.* 456. *(ssss) Argent. p.* 138. *Rebdorff. p.* 437. *(tttt) Rebdorff. p.* 437. *(uuuu) Argent. p.* 139. *(wwww) Rebdorff. p.* 137. *Argent. p.* 141. *(xxxx) Ratisb. ad an.* 1347. *p.* 36. *(yyyy) Rebdorff. p.* 437. *(zzzz) Argent. p.* 121. *(aaaaa) Rebdorff. ad an.* 1341. *p.* 429. *(bbbbb) ibid. p.* 129. *(ccccc) Chron. magnum Belgicum p.* 299. *Argent. p.* 135. *(ddddd) ibid. p.* 281. *Argent.* I. *c. (eeeee) ibid. p.* 303. *(fffff) Argent. p.* 136. *(ggggg) Rebdorff. ad an.* 1344. *Adlzreiter P.* II. *l.* VII. *n.* 85. *Lehmann. l.* VII. *Chron. Spirenſ. c.* 76. *(hhhhh) Sagittar. in antiq. Alſted. & Palat. Sax.*

KONINGEN VAN DUITSCHLANDT.

LODEWYK de I, de Duitſcher, (*Germanus*, of *Germanicus*) de derde zoon van Lodewyk den Godzaligen, en broeder van den keizer Lotharius, als mede van Pipin, koning van Aquitanië, wierdt op eene algemene Ryksvergadering, die zyn vader in den jare 817 te Aken hieldt, koning van Beyeren gemaakt. Hoe hy zich in de onluſten tegen zynen vader gedragen heeft, en in den jare 834 tot des zelfs herſtelling geholpen, kan op het artykel van LODEWYK den Godzaligen hier voor gezien worden. In den jare 839 verdeelde Lodewyk de Vrome het Franſche ryk onder zyne twee zonen Karel den Kalen en Lotharius; zonder het gedeelte van Lodewyk den Duitſcher te vermeerderen, het welk dezen zodanig verdroot, dat hy met een machtig leger naar Vrankryk trok, en wanneer Lodewyk de Godzalige ondertuſſchen in den jare 840 geſtorven was, en Lotharius het ganſche Franſche ryk aan zich trekken wilde, zich met Karel den Kalen tegen den zelven vereenigde, en in den jare 841 op den 25 Juny den vermaarden ſlag by Fontenay won. Hier op verdroegen zy zich eindelyk met malkander, en verdeelden in den jare 843 te zamen het ryk hunnes vaders. Lodewyk verkreeg voor zyn gedeelte ganſch Duitſchlandt aan deze zyde van den Rhyn, benevens de bisdommen Ments, Worms, en Spiers. (a) In den jare 858 kwam hy op het aanhouden van eenige misnoegden in Vrankryk, met oogmerk om dat ryk te winnen, en Karel den Kalen van den troon te ſtoten, doch hy moeſt in het volgende jaar onverrechter zake wederom naar Duitſchlandt keren, en hieldt in den jare 860 benevens Karel den Kalen en Lotharius, koning van Lotharingen, naby Coblents eene byeenkomſt, daar zy alle drie met malkander zwoeren eene onverbrekelyke vrede te zullen onderhouden. (b) Zie KAREL den Kalen. In den jare 862 hadt Lodewyk verdriet met zynen zone Carlomannus, die in Karinthië opſtondt, de Wenden op zyne zyde trok, en een leger tegen zynen vader te velde bragt: doch Lodewyk trok hem tegen, en na dat hy Gundakker, den veldoverſte van Carolomannus, benevens des zelfs ganſche leger op zyne zyde gebragt hadt, onderwierp zich Carolomannus, en verkreeg vergiffenis. (c) In den jare 870, na de doodt van zynen neef Lotharius den jongen, viel hem het halve koninkryk van Lotharingen ten deel, (d) wanneer Lodewyk de grenzen van zyn ryk meer en meer uitbreidde, en zich in zulk een ſtaat ſtelde, dat alle zyne naburen hem vrezen moeſten. Hy was een vrolyk, grootmoedig, dapper en milddadig vorſt, een beminnaar van gerechtigheit en Godsdienſt, en een beloner van de verdienſten. Na de doodt van zynen neef Lodewyk den II, in den jare 875, deedt hy een eiſch op de keizerlyke waardigheit, ten dele dewyl hy de zelve van vaders en moeders zyde, en Karel de Kale maar van eenen kant beſtondt; ten dele dewyl hy in den jare 872 een verdrag met Lodewyk den II geſloten hadt, uit krachte van het welke hy den zelven zyn aandeel van het koninkryk van Lotharingen overliet, en daar tegen door Lodewyk den II tot zynen opvolger benoemt was; (e) maar de paus liet zich door Karel den Kalen omkopen, dat hy hem de kroon opzette. Hier op viel Lodewyk met een machtig leger in Neuſtrië, doch kon wegens den tegenſtandt van den paus niets uitrechten, en eer de zaak afgedaan was, ſtierf hy te Frankfort den 28 Auguſty des jaars 876, na dat hy 59 jaren geregeert, en 70 jaren geleeft hadt. By zyne gemalinne Hemma, dochter van den graaf Erckenger, liet hy na Carolomannus, koning van Beyeren, Lodewyk den Jongen, koning van Ooſt-Franken en Lotharingen, en Karel den Dikken, koning van Zwaben (f).

(a) Nithard de diſſenſ. filiorum Lud. Pii l. III & IV. *Annal. Metenſ. Fuldenſ. Bertin. & Chron. Virdunenſ. ap. Labbeum ad an.* 141 *ſeq. (b) Annal. Fuldenſ. Bertin. ad an.* 858 & *ſeq. (c) Idem ad an.* 862. *(d) Annal. Bertin. & Regino ad an.* 869, 870. *Tabula diviſionis regni Lotharii apud Baluz. in capitular. T.* II. *Miraus in cod. piar. donat. c.* 19. *Conring. de F. J. l.* I. *c.* 7. *Schilter. inſtit. J. P. T.* II. *p.* 64. *(e) Annal. Bertin. ad an.* 872 *ſeq. (f) Idem ad an.* 876.

LODEWYK de II, bygenoemt de Jonge, koning van Duitſchlandt, volgde op zynen vader Lodewyk den I in den jare 876, en verkreeg tot zyn gedeelte in de broederlyke deling Franken, Zwaben en het Duitſche Lotharingen. Dewyl Karel de Kale echter dit laatſte wegnemen wilde, geraakte hy met den zelven in een oorlog, waar in hy zo gelukkig was, dat hy by Andernach, den 28 October des jaars 876, het leger van Karel overhoop wierp. Door deze zege behielden de drie zonen van Lodewyk den Ouden hunne ryken. Lodewyk de II maakte daar na in den jare 878 met Lodewyk den Stamelaar, den zoon en opvolger van Karel den Kalen, in Vrankryk eene vrede, waar in hy in zyn aandeel in Lotharingen beveſtigt, en te gelyk beſloten wierdt, dat, wanneer Lodewyk de Stamelaar voor Lodewyk den Duitſcher den II ſtierf, deze de voogdyſchap over des zelfs kinderen zou hebben. Dit verdrag gaf hem gelegenheit na de doodt van Lodewyk den Stamelaar in den jare 879 zich in de ſtrydigheden over de erfvolging te mengen. Doch dewyl de aanhang van den abt Goſlini hem de kroon zelf aanboodt, deedt hy voor zich zelf een eiſch daar op, en kwam met een leger in Vrankryk; dewyl hem echter van den anderen aanhang, die het met de zonen van Lodewyk den Stamelaar hieldt, ganſch Lotharingen tot bevrediging aangeboden wierdt, nam hy zulks aan, en trok weder te rug naar Duitſchlandt, (a) doch kwam op het aanraden van zyne gemalinne en van den abt Goſlini wel haaſt weder. Maar wanneer hy te Mets van de ziekte van zyn oudſten broeder Carolomannus naricht kreeg, die in den jare 880 van de jicht overvallen wierdt, ylde hy te rug naar Beyeren, om te beletten, dat hy het koninkryk niet overgeven mogt aan zyn natuurlyken zoon Arnulphus. (b) Naderhandt trok hy wederom in Vraankryk, doch kon zyn oogmerk niet bereiken. Hier op verdroeg hy zich in den jare 880 te Gondreville met Lodewyk den III, en Carolomannus vereenigde zyne benden met de hunnen, en hielp Hugo den Baſtaardt ſlaan. In het zelve jaar ſtierf zyn broeder Carolomannus, wanneer hy met zyn anderen broeder Karel den Dikken des zelfs landen zo-

danig deelde, dat hy den zelven Lombardië overig liet, en voor zich al het overige verkreeg, namentlyk Beyeren, Bohemen, Pannonië, en de Sclavonische landen: doch Karinthië stondt hy af aan Arnulphus, den natuurlyken zoon van Carolomannus. Eindelyk stierf hy, zo eenigen willen, den 20 January des jaars 882 te Frankfort, terwyl hy volk liet werven tegen de Normannen (d). (a) *Annal. Bertin. ad an.* 879. (b) *Idem ibid.* (c) *Annal. Metens. & Fuldens. Regino ad an.* 880. (d) *Contin. Annal. Fuldens. Lambecian. ad an.* 882. *conf. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 882. *n.* 11. *p.* 732.

LODEWYK de III, toegenaamt het Kindt, was een zoon van den keizer Arnulphus, en door hem in rechten echt geteelt. Hy wierdt den 4 February des jaars 900, een vierendeel jaars na zyns vaders doodt, door de Duitsche standen te Forchheim tot koning verkoren, (a) hoewel hy toen maar zeven jaren oud was. Zyne voogden waren Ottho, hertog van Saxen, en Hatto, aartsbisschop van Ments; doch Luitpoldus, hertog van het Oostelyke gedeelte van Beyeren, was generaal over zyne legers. Zyn natuurlyke broeder Luentebold, koning van Lotharingen, wilde hem wel de opvolging in het Duitsche Ryk betwisten; doch de Lotharingers waren zelfs niet eens met den zelven te vrede, en wanneer hy in den slag met zyne onderdanen sneuvelde, huldigden deze Lodewyk nog in het zelve jaar te Diedenhoven als koning van Lotharingen. (b) Voorts hadt Lodewyk eene ongelukkige regering: want de Hungaren, welke hy tot het onderbrengen van de wederspannige Moraviërs gebruiken wilde, kwamen aan als vyanden, en bragten inzonderheit, na dat de veldheer Luitpoldus by Augsburg den slag verloren hadt, gansch Duitschlandt in vreze, en maakten het zelve zich cynsbaar. (c) Na dezen maakte de twist van de Wurtsburgsche en Bambergsche graven in Franken Lodewyk, dien het aan genoegzaam ontzag ontbrak, veel verdriet. Maar hy belegerde eindelyk Albert van Bamberg te Terres, en dwong hem tot de vrede te besluiten. Doch wanneer hy nieuwe onlust aanving, wierdt hy op den openbaren Ryksdag ter doodt veroordeelt, en te Terres onthalst. (d) Niet lang daar ná stierf Lodewyk zonder gemalinne of kinderen in December des jaars 911, en was de laatste koning van Duitschlandt uit het geslacht van Karel den Groten. (e) Hy wordt in 't gemeen mede onder de keizers gerekent; hy is nochtans nooit naar Italië gekomen, of tot keizer gekroont, maar de Italiaansche hertogen van Friöul en Spoleto hebben zich ondertusschen die waardigheit aangematigt (f). (a) *Regino. Hermann. Contract. ad an.* 899 *seq. Ottho Frising. l.* VI. *c.* 14. (b) *Ottho Frising. l. c. Aventin. l.* IV. *p.* 616. (c) *Annal. Fuldens. Cont. Freher. ad an.* 900. (d) *Luitprand. l.* II. *c.* 3. *Ottho Frising. l.* VI. *c.* 15. (e) *Hermann. Contract. Marian. Scotus. Contin. Reginonis. Chron. Monast. S. Gall. Hepidanus ad an.* 911. *Wittechind. Corbej. Blondell. Plen. assert. p.* 204. (f) *diplom. ap. Goldast. T.* III. *Constit. Imper. p.* 300 *& ap. Hedam. id hist. Ultraj. p.* 73 *conf. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 912. *n.* 14. *p.* 803.

Koningen van Vrankryk.

LODEWYK de I. Zie onder de keizers LODEWYK den Godzaligen.

LODEWYK de II, de Stamelaar, een zoon van Karel den Kalen en des zelfs eerste gemalinne Irmentrudis, wierdt geboren den 1 November des jaars 843, en in den jare 867, na de doodt van zyn oudsten broeder Karel, door den vader tot koning van Aquitanië verklaart. Wanneer zyn vader in den jare 877 stierf, was hy de eenige rechtmatige opvolger, doch vondt in den beginne groten tegenstandt, tot dat hy tot de regering kwam, dewyl de groten van het Ryk toen hunne hertogdommen en graafschappen erfflyk zochten te maken. Maar na dat de keizerinne weduwe Richild de rykskleinodiën overgelevert hadt, en hy de groten des Ryks, naar hun begeren, in alle ampten en waardigheden bevestigt, wierdt hy te Compiegne door Hincmar, aartsbisschop van Rheims, in den jare 877 gezalft, en hem te gelyk door alle bisschoppen en vasallen de eedt van getrouwheit gezworen. (a) Wanneer in het volgende jaar de paus Johannes de VIII uit de gevangenis, waar in hem Lambert, hertog van Spoleto, en Adelbert, hertog van Toskanen, als een aanhanger van den koning Carolomannus van Beyeren, die een eisch deedt op het keizerryk, gestelt hadden, naar Vrankryk ontvlucht was, kroonde de zelve hem den 7 September in de kerke van S. Pieter te Troyes. (b) Men is in 't algemeen van gevoelen, dat dit eene keizerlyke kroning geweest zy. Maar zulks is valsch. Want men ziet zo wel uit de brieven en acten van den paus als van den koning Lodewyk den Stamelaar, als mede uit andere schriften, dat noch Lodewyk zich zelf, noch de paus of anderen den zelven keizer, maar alleenlyk koning van Vrankryk genoemt hebben. (c) Waarom hy hier ook niet onder de keizers, maar onder de koningen van Vrankryk gestelt wordt. De paus deedt op het zelve concilie te Troyes Hugo den Bastaardt, en Bernardus, markgraaf van Gothia, of Languedok, in den ban, dewyl zy openlyk tegen den koning opgestaan waren. (d) Lodewyk hieldt nog in het zelve jaar met zynen neef Lodewyk den II, koning van Duitschlandt, eene byeenkomst te Mersen, en sloot met den zelven een verdrag, uit krachte van het welke de oude deling van Lotharingen, welke Karel de Kale en Lodewyk de Duitscher gemaakt hadden, bevestigt wierdt, de Italiaansche zaken op een anderen tydt verschoven, en ondertusschen een ieders recht voorbehouden, wordende verder afgesproken, dat de geen, die den anderen overleefde, de voogdy over des zelfs kinderen zou hebben. (e) Eindelyk, wanneer Lodewyk de Stamelaar in den jare 879 voorgenomen hadt Bernardus, den markgraaf van Gothia, met een leger te onder te brengen, stierf hy te Compiegne den 10 April, en wierdt aldaar in de Lieve Vrouwen-kerk begraven, in den ouderdom van 35 jaren 5 maanden en 10 dagen. (f) Hy was van zyne jeugt af ziekelyk en zwak, dat ook zyn gezag by de onderdanen zeer verminderde, en tot de wederspannigheden der groten van het ryk gelegenheit gaf. Hy was, nog zeer jong zynde, getrouwt met Ansgarda, dochter van den grave Harduinus, en teelde by haar twee zonen, namentlyk Lodewyk en Carolomannus; maar dewyl de afkomst van deze gemalinne ongelyk was aan zyne koninklyke waardigheit, noodzaakte hem zyn vader Karel de Kale, die nooit in dit huwelyk bewilligt hadt, dat hy zich van haar moest scheiden; waar op hy wederom trouwde met Adelheide, waar by hem Karel de Eenvoudige geboren wierdt. Lodewyk begeerde van den paus op het concilie van Troyes, dat hy Adelheide tot koninginne zou kronen. Doch dewyl de zelve dit huwelyk, vermoedelyk, om dat Ansgarda nog leefde, niet voor rechtmatig hieldt, zo sloeg hy zulks af; waarom na Lodewyks doodt vele verschillen wegens de erfvolging ontstaan zyn (g). (a) *Annal. Bertin. & Regino ad an.* 877. *Conf. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 877. *n.* 8. (b) *Annal. Bertin. ad an.* 878. (c) *Epist. Johann. Pap. VIII.* 47. *apud Sirmond. T.* III. *concil. Gall. p.* 489. *conf. Sirmond. d. l. in notis p.* 688. *col.* 2 *seq. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 878. *n.* 3. *Daniel hist. de France T.* I. *col.* 812 *seq.* (d) *Epist. Joh. VIII. ap. Sirmond. d. l. p* 487. *Annal. Bertin. ad an.* 878. (e) *Idem ibid. Goldast. constit imp. T.* III. *p.* 387. (f) *Annal. Bertin. ad an.* 879. *Contin. Aimoin. d. a. conf. Annal. Metens. Regino an.* 878. (g) *dd. ll.*

LODEWYK de III, een zoon van Lodewyk den Stamelaar, en van Ansgarde, welke door haren gemaal verstoten wierdt. Hy wierdt om die reden wel door de meesten voor een onechten zoon gehouden, en vondt in den beginne veel tegenstandt wegens de erfvolging, zo wel van Lodewyk den II in Duitschlandt, als van de groten des ryks. Doch dewyl Lodewyk de Stamelaar hem kort voor zyne doodt zyn zwaardt en andere koninklyke sieraden toegezonden hadt, wierdt hy, benevens zyn broeder Carolomannus, in de abdy van Ferrieres in den jare 879 gezalft en gekroont. (a) Lodewyk, koning van Duitschlandt, zocht zich van de minderjarigheit dezer prinssen tot zyn voordeel te bedienen, en kwam met zyn leger tot naby Verdun, doch alzo hem een gedeelte van Lotharingen afgestaan wierdt, trok hy weder te rug in zyn koninkryk, en kon daar na niets meer uitrechten. Naderhandt deelden Lodewyk en Carolomannus het koninkryk onder zich te Amiens in Maart des jaars 880, zo dat de eerste Vrankryk en Neustrië, en de andere Burgundië en Aquitanië voor zyn gedeelte behieldt. (b) Beide de broeders verdroegen zich hier op met hunne neven uit Duitschlandt te Gondreville, en deden afstandt van hunnen eisch op het Lotharingsche ryk en op Italië, waar van het eerste Lodewyk den Jongen, en het laatste Karel den Dikken toeviel. (c) Daar na trokken zy tegen de wederspannelingen in het landt, verjoegen Hugo den Bastaardt, en trokken in gezelschap van Karel den Dikken tegen Boson, die zich ondertusschen tot koning van Provence en het Dauphiné opgeworpen hadt, en na dat zy Maçon verovert hadden, belegerden zy Vienne. (d) Doch dewyl de Normannen ter zelver tydt in Pikardië gevallen waren, dat zy zeer verwoestten, zo gaf Lodewyk de belegering over aan zynen broeder Carolomannus, trok in den jare 881 de Normannen tegen, en versloeg van hen by Saucourt, niet verre van Amiens, omtrent 9000 op de plaats. (e) Wanneer hy een tydlang daar na te Tours gekomen was, om zich tegen de gezegde Normannen te stellen, wierdt hy krank, en liet zich in een draagstoel naar S. Denys brengen, alwaar hy den 3 Augusty des jaars 882 in het derde jaar zyner regering stierf. (f) Door zyne doodt verviel gansch Vrankryk weder aan zynen broeder Carolomannus. (a) *Annal. Bertin. ad an.* 879. *Contin. Aimoin l.* V. *c.* 39. (b) *Annal. Bertin. ad an.* 880. (c) *Ibid.* (d) *Ibid.* (e) *Chron. Centulens. l.* III. *c.* 20. *Chron. de Normann. gest. Annal. Bertin. Fuldens. & Metens. ad an.* 881. (f) *Annal. Bertin. ad an.* 882. *conf. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad d. a. n.* 16. *p.* 734.

LODEWYK de IV, de Overzeesche, (*Transmarinus*) was een zoon van Karel den Eenvoudigen, en van Edgina, of Ogiva, de dochter van Alfredus, koning van Engelandt. Na dat zyn vader in den jare 923 door Rudolph, hertog van Burgundië, onttroont, en door Herbertus, graaf van Vermandois, gevangen genomen was, begaf zyne gemelde moeder zich benevens dezen haren zoon over zee naar Engelandt by Athelstan, haren broeder, die den jongen prins liet opvoeden, en tot den jare 936 aan zyn hof hieldt, wanneer de Franschen hem, na de doodt van Rudolph, op het aanhouden van Hugo den Groten, weder in Vrankryk lieten halen; van welke reize naar Engelandt, en wederom van daar naar Vrankryk, hy den bynaam van *Transmarinus* kreeg. Terstondt na zyne aankomst wierdt hy wederom op den vaderlyken troon herstelt, en in het zelve jaar den 19 of 20 Juny door Artaldus, aartsbisschop van Rheims, te Laon gekroont. (a) Hy geraakte echter kort na het aanvaarden der regering in oneenigheit met Hugo den Groten, die zich hier op met Herbert en de Normannen vereenigde, en niet anders voorhadde, dan Lodewyk te onttronen, gelyk zy dan gezamentlyk den keizer Ottho den I aanhingen, en den zelven als koning van Vrankryk huldigden. Daar tegen bragt Lodewyk Giselbertus van Lotharingen op zyne zyde, die hem het gansche landt overgaf, doch midden in dezen on-

lust

luſt ſtierf; waar op Lodewyk met des zelfs nagelate weduwe Gerberga trouwde, doch niettemin Lotharingen weder verloor. De paus Stephanus de VIII nam eindelyk het belang van Lodewyk aan; Wilhem, hertog van Normandië, en Ottho lieten zich ook bevredigen, en wanneer Lodewyk Herbertus het aartsbisdom Rheims voor zyn oudſten zoon gaf, die de hoofdoorzaak was geweeſt van alle twiſt, kwam het eindelyk in den jare 942 tot vrede. (b) In het volgende jaar, na dat Wilhem, hertog van Normandië, moorddadiglyk omgebragt was, en maar een klein kindt, Richard, tot zynen navolger liet, zocht Lodewyk Normandië aan zich te brengen, en begaf zich naar Rouaan, onder voorwendſel om den jongen prins het leen te geven, maar inderdaadt met oogmerk om hem weg te voeren. Maar de Normannen merkten zulks wel haaſt, en hielden hem zo lang in Rouaan ingeſloten, tot dat hy Richard overleverde, en hem plegtelyk het leen gaf. (c) Lodewyk bragt het niettemin zo verre, dat de jonge Richard mede naar zyn hof gezonden wierdt, om aldaar koninklyk opgevoed te worden. Hy beloofde den Normannen de doodt hunnes hertogs Wilhem aan den graaf van Vlaanderen te wreken; maar in plaats van zulks werkſtellig te maken, maakte hy een verbondt met den zelven graaf, als mede met Hugo den Groten, om Normandië weg te nemen, liet Richard op nieuw naauw bewaren, trok met een leger in Normandië, en nam Rouaan in. (d) Doch de zaak liep eindelyk ongelukkig af. De jonge Richard ontkwam door liſt uit zyne gevangenis; Hugo de Grote hieldt het heimelyk met de Normannen, en deze riepen de Denen te hulp, die onder hunnen generaal Haigroldus aankwamen, Lodewyk in eenen ſlag overwonnen, en hem zelf in den jare 945 gevangen namen. Zy leverden hem hier op over aan Hugo den Groten, tegen overgeving van Carolomannus, den jongſten zoon van Lodewyk, tot gyſelaar, die hem in den jare 946 los liet, na dat hy hem genoodzaakt hadt, Laon, als zyne eenige goede veſting, den zonen van den geſtorven onruſtigen graaf van Vermandois over te geven, en Richard in het hertogdom van Normandië op het openbare concilie te beveſtigen. (e) Lodewyk maakte terſtondt na zyne loslating een verbondt met Ottho den Groten in Duitſchlandt, dien hy Lotharingen, dat de zelve in bezit hadt, plegtig afſtondt, en de graaf van Vlaanderen nam Rheims weg, dat in handen van Hugo was, een zoon van den geſtorven graaf van Vermandois, en vermeeſterde de landen van Hugo den Groten; doch alzo Ottho de Grote ongelukkig was in Normandië, kon men verder niets uitrechten. Lodewyk bragt het wel in den jare 948 zo verre, dat Hugo de Grote, benevens Hugo, aartsbiſſchop van Rheims, door het concilie te Trier in den ban gedaan wierdt, doch Lodewyk hadt niet machts genoeg om dezen ban ter uitvoering te brengen; tot dat eindelyk door bemiddeling van Ottho den Groten in den jare 950 eene vrede gemaakt wierdt, onder beding, dat Hugo de Grote zich aan den koning onderwierp, en hem Laon wedergaf. (f) Niet lang daar na nam Lodewyk eene reize voor naar Aquitanië, om de groten van het zelve landt den eedt van getrouwheit af te nemen. (g) Drie jaren daar na, wanneer hy tuſſchen Laon en Rheims een wolf najaagde, viel hy met zyn paardt, en ſtierf den 10 September des jaars 954 te Rheims. (h) Zyne kinderen by Gerberga waren Lotharius, dien hy drie jaren voor zyne doodt tot ryksgenoot aangenomen hadt, en die hem daar na ook opvolgde; Lodewyk en Carolomannus, die ongetrouwt ſtierven; Karel, hertog van Lotharingen; Henrik, die zeer jong ſtierf, en Mathildis, welke trouwde met Koenraad den I, koning van *Burgundia transjurana.* (a) *Flodoard. chron. ad an.* 936. *Chron. S. Petri Vivi Senon. ad d an. T.* VII. *Spic. Dacher. conf. dipl. in biblioth. Cluniac. p.* 275 *ſeq. & ap. Mabillon de re diplom. l.* VI. *p.* 568 *ſeq. add. Pagi crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 936. *n.* 4, 5. *p.* 833. (b) *Flodoard. chron. an.* 938 *ſeq.* (c) *Dudo & Wilh. Gemmet. l.* III. *Flodoard. chron.* (d) *dd. ll.* (e) *dd. ll.* (f) *Flodoard. chron. ad an.* 946 *ſeq. & hiſt. l.* IV. *c* 35 *ſeq. Concil. Ingelheim. T.* III. *concil. Gall. Sirmondi.* (g) *Flodoard. chron. ad an.* 951. (h) *Flodoard. chron. an.* 954. *conf. Mabillon de re diplomat. l.* II. *c.* 26. §. 3.

LODEWYK de V, de Ledige bygenoemt, was een zoon van den koning Lotharius en van Emma. Zyn vader nam hem in den jare 978 aan tot ryksgenoot, (a) en beval hem op zyn doodbedde aan Hugo Capet. Maar Emma, die dezen niet recht betrouwde, beſloot den jongen prins by zyne grootmoeder Adeleida, weduwe van keizer Ottho den I, en voogdeſſe van Ottho den III, te brengen. Doch dit verwekte een groot ongenoegen tuſſchen de moeder en den zoon, dewyl de laatſte zulks zeer kwalyk nam, en den aartsbiſſchop van Rheims Adalberus, als mede den biſſchop van Laon, dien men van al te grote vertrouwlykheit met Emma beſchuldigde, verdreef. Eindelyk wierdt een verdrag gemaakt door bemiddeling van Beatrix, de zuſter van Hugo Capet. Lodewyk ſtierf niet lang daar na den 21 May des jaars 987, zo eenigen menen door vergift, dat hem zyne gemalin Blanca, die uit Aquitanië geboortig was, en hem niet beminde, gegeven zou hebben. (c) Hy liet gene kinderen na, maar eenen neef, Karel, hertog van neder-Lotharingen, dien Hugo Capet nochtans de kroon ontrukte. Oderanus verhaalt in zyne Kronyk, dat Lodewyk by zyne doodt, tot nadeel van zynen neef Karel, Hugo Capet de kroon overgegeven en gemaakt hadt. Aldus eindigde met Lodewyk den V de Karolynſche ſtam der koningen van Vrankryk, welke 236 of 237 jaren lang geduurt hadt. (a) *Gerberti epiſt.* 74 *&c. conf. Pagi crit. in Baron. T.* IV. *ad an.* 978. *n.* 2. *p.* 40. *col.* 2. (b) *Gerberti epiſt.* 97, 98, 99, *&c.* (c) *Sigebertus. Adamerus ad an.* 987. *conf. Pagi crit. in Baron. T.* IV. *ad an.* 987. *n.* 1. *p.* 84. *col.* 2.

LODEWYK de VI, de Dikke, of de Vette toegenaamt, een

zoon van Philips den I, een ſchoon, dapper en [illegible], wierdt geboren in den jare 1081, (a) en door zynen vader, wanneer de [illegible] wegens het verſtoten van zyne gemaalinne Bertha, en het trouwen van Bertrada, in den ban was, in den jare 1099 tot koning en [illegible] gemaakt en gekroont. (b) Hy toonde toen ook zyn groot beleidt en dapperheit, tegen de onruſtige vaſallen des Ryks, inzonderheit die van Montmorency, Beaumont, Rouci, Couci, S. Severe, en den graaf van Rochefort, die misnoegt was wegens de verſtoting van zyne dochter, met welke Lodewyk getrouwt, doch waar van hy door bevel van den paus geſcheiden was,) tot gehoorzaamheit, en wierdt om zyne veelvuldige ſlagen *Le Batailleur* genoemt. Zyne ſtiefmoeder Bertrada zocht hem wel van den troon en 't leven te beroven, maar hare aanſlagen waren vergeefs. Zie PHILIPS den I, koning van Vrankryk. Wanneer zyn vader in den jare 1108 ſtierf, wierdt hy door Gilebertus of Dambertus, biſſchop van Sens, nogmaals te Orleans gekroont. De aartsbiſſchop van Rheims, wiens verkiezing Lodewyk niet billykte, proteſteerde in den beginne daar tegen, doch onderwierp zich naderhandt, en leide de hulding af, het welk anders de paus niet dulden wilde, waar op de koning hem ook in zyn aartsbisdom beveſtigde. (d) De nagelate koninklyke weduwe Bertrada, Lodewyks ſtiefmoeder, poogde nog gedurig haren zoon Philips in de plaats van Lodewyk op den troon te brengen; verſcheide vaſallen hielden ook hare zyde: maar Lodewyk overwon alle de misnoegden, en ſloeg alle hunne goederen aan. (e) Kort daarna kreeg hy twiſt met Henrik den I, koning van Engelandt, die ook te gelyk hertog van Normandië was, wegens de veſting Giſors, die hy in den beginne door een tweeſtrydt met den zelven wilde beſlechten. Maar deze zulks niet aannemende, borſt het uit tot een openbaren oorlog, in welken de vorige misnoegden weder opſtonden, en den koning veel werks verſchaften; tot dat eindelyk in den jare 1109 de vrede gemaakt wierdt, onder beding, dat Henrik de I wegens Normandië een vaſal zou zyn van Vrankryk, Giſors behouden, en de misnoegden vergiffenis verkrygen. (f) Maar wanneer Henrik zynen neef Theobaldus, graaf van Blois, op nieuw tot wederſpannigheit tegen Lodewyk ophitſte, deze daar tegen Fulco den V, graaf van Anjou, die Henrik wegens het hem toegevallen graafſchap Maine niet huldigen wilde, in zyne beſcherming nam, begon de oorlog wederom, en eindigde zodanig, dat Fulco de huldiging moeſt doen. (g) Het duurde echter niet lang, of de graaf van Blois of Champagne ſtondt wederom op, en dewyl Henrik des zelfs belang weder aannam, kwam het tot een derden oorlog, die in den beginne gelukkig was voor Lodewyk, maar naderhandt ongelukkig, en die eindelyk door bemiddeling van den paus Calixtus den II in den jare 1120 zodanig geëindigt wierdt, dat de koning van Engelandt den leens-eedt wegens Normandië op nieuw afleide, en de ingenome plaatſen en gevangenen wederzyds wedergegeven wierden. (h) Doch deze vrede duurde maar twee jaren, dewyl Lodewyk den zoon des gevangen hertogs van Normandië, Robert den III, heimelyk tegen Henrik onderſteunde, en hem het landſchapje Vexin benevens andere goederen ſchonk. Henrik hitſte wel den keizer Henrik den V, zynen ſchoonzoon, tegen Vrankryk op, welke tegen Lodewyk verſtoort was, om dat hy toegelaten hadt, dat de paus Calixtus de II in den jare 1120 te Rheims den ban tegen hem afgekondigt hadt. Doch dewyl ganſch Vrankryk zich vereenigde, en de keizer nog in het zelve jaar ſtierf, kon Henrik niets uitrechten, maar was blyde, dat hy in de vrede van den jare 1125 Normandië behieldt. (i) Deze vrede was beſtendig: want hoewel Lodewyk in den jare 1127, na de doodt van Karel, graaf van Vlaanderen, dat landt gaf aan Wilhem Cliton, en Henrik des zelfs mededinger Theodoricus, graaf van de Elzas, onderſteunde, bleef het echter by den oorlog van deze twee tegenſtrevers, zonder dat de twee koningen malkander deswegen aantaſtten, en de ganſche oorlog nam in het volgende jaar 1128 een einde door de doodt van Wilhem Cliton. (k) Stephanus van Garlande, ſeneſchal van Vrankryk, ſtichtte kort daar na nieuwe onluſt, wanneer de koning hem van zyn ampt ontblootte, dat deze beweerde erfelyk te zyn in zyn geſlacht. Doch hy wierdt door Lodewyk tot reden gebragt, en zyn ampt aan den graaf van Vermandois gegeven. (l) Na eenigen tydt ontſtondt 'er twiſt tuſſchen den koning en eenigen van zyne prelaten, wanneer Stephanus, biſſchop van Parys, en Henrik, biſſchop van Sens, hem in den ban deden, welke onderneming de paus Honorius de II nochtans vernietigde. (m) Lodewyk nam ook het belang aan van den paus Innocentius den II, die op Honorius den II volgde, en door het aanſtoken van zyne vyanden Anacletus den II tot tegenpaus hadt; waar op de koning zyne geeſtelykheit te Eſtampes vergaderde, en het zo verre bragt, dat zy zich aan Innocentius den II onderwierpen. (n) In den jare 1113 ſtichtte de koning de abdy van S. Victor te Parys, en ſtierf in die ſtadt aan eene buikloop den 1 Auguſty des jaars 1137. (o) Hy was getrouwt met Adelaïs, de oudſte dochter van Humbert den II, graaf van Maurienne en Savoje, waar by hem geboren wierden Philips, die in den jare 1131 ſtierf, na dat hy reets tot koning gekroont was; Lodewyk de VII, die in de regering op hem volgde; Henrik, aartsbiſſchop van Rheims; Robert, graaf van Dreux, en ſtamvader der hertogen van Bretagne; Philips, aartsdiaken van Parys; Petrus, de oprechter der linie van Courtenai; Hugo, van wien men niets merkwaardigs leeſt; en eene dochter, Conſtantia, die eerſt trouwde met den graaf van Boulogne, en daar na met den graaf van Thoulouſe. (a) *Liſiard. vita S. Arnulphi Sueſſion. ap. du Cheſne T.* IV. *p.* 163. (b) *Suger. Vid. Lud. Groſſi conf. Pagi crit. in Baron. T.* IV. *ad an.* 1099 *n.* 22 *ſeq.*

22 *ſeq. p.* 339 *ſeq.* (*c*) *Suger. d. l. Nangius in chron. ad an.* 1102. (*d*) *Suger. c.* 13. *Cont. Aimoin. c.* 50. *Ivo. Carnot. epiſt.* 189, 190. Order. *Vital. l.* XI. (*e*) *Nangius ad an.* 1114 *ſeq. Suger. c.* 10, 18. Order. *d. l.* XI. *p.* 813. (*f*) *Suger, chron. Senon. ad an.* 1109. *Malmesbur. l.* V. (*g*) Order. *d. l.* XI. (*h*) Order. *l.* XII. *Suger. Alford. Annal. ad an.* 1118. *Huntington l.* VII. *Dunelm. hiſt. geſt. rer. Angl. ad an.* 1120. (*i*) *Malmesbur. l.* V. *ad an.* 1122. Order. *l.* XII. *Suger.* Robert. De Monte *ad an.* 1124. (*k*) *Suger. p.* 315. *Vita B.* Caroli Boni, *Flandr.* Com. *apud.* Bolland. *ad d.* 2. *Mart. Matth. Paris ad an.* 1127. *Hoveden ad an.* 1128. (*l*) *Chron. Mauriniac. ad an.* 1129. (*m*) *Epiſt. D. Bernardi* 45, 46, 49, 50. (*n*) *Ernaldi Vita S. Bernardi l.* II. *c.* 1. Order. *l.* XIII. *p.* 895. *Suger.* (*o*) Order. *l.* XIII. *Suger. p.* 320 *ſeq.* Gemmet. *in fin. hiſt. Norman. conf. Pagi crit. in Baron. T.* IV. *ad an.* 1136. *n.* 9. *p.* 509. *col.* 1.

LODEWYK de VII, de Jonge, als mede de Vrome, en Florus bygenoemt, een zoon van Lodewyk den Vetten, en van des zelfs gemalinne, Adelaïs genoemt, geboren in den jare 1120, wierdt na de doodt van zyn oudſten broeder, nog by het leven van zynen vader, den 25 October des jaars 1131 te Rheims door paus Innocentius den II gekroont. (a) Hy trouwde in den jare 1136, kort voor de doodt van zynen vader, met Eleonora, erfdochter van Wilhem, hertog van Guienne en Poitou, welke landſchappen hy in den jare 1137, terſtondt na de doodt van zynen ſchoonvader, in bezit nam. Hy nam nog in het zelve jaar, wanneer hy van de doodt zyns vaders kennis gekregen hadt, de regering van Vrankryk aan, zonder zich, gelyk zyn vader gedaan hadt, op nieuw te laten kronen. (b) Hy geraakte niet lang daar na in oorlog met Theobaldus, graaf van Champagne, die reets onder zyns vaders regering zo veel onruſt veroorzaakt hadt, en verwoeſtte zyn ganſche landt met vuur en zwaardt. (c) Doch wanneer in den jare 1143 by het veroveren van Vitri 1300 menſchen in eene kerk verbrand wierden, wroegde zulks den koning zodanig, dat hy ook om het gepleegde misdryf te boeten, door overreding van den H. Bernardus, een kruistocht deedt in het beloofde landt, dien by benevens den keizer Koenraad in den jare 1147, de naaſte week na Pinxter, aanging, na dat hy in een nationaal ſynode, in den jare 1145 te Bourges gehouden, den zelven vaſtgeſtelt hadt, en de regering des ryks ondertusſchen toevertrouwt aan Sugerius, abt van S. Denys, en aan Rudolph, graaf van Vermandois. (d) De wederzydſche vereenigde krygsbenden waren genoegzaam geweeſt om zich het ganſche Ooſten te onderwerpen, indien niet de meineedige Grieken de zelve binnen een jaar tyds ganſchelyk vernielt hadden. Na dat de koning wederom te rug gekomen was, mengde hy zich in den oorlog, welke tusſchen den graaf van Anjou, Gottofredus Plantageneta, en Stephanus van Blois, die zich tot koning van Engelandt opgeworpen hadt, en die Normandië ook wegnemen wilde, gevoert wierdt. Lodewyk de VII ſtondt eerſt Gottofredus by, gaf des zelfs zoon Henrik 't leen, en hielp hem ook aan het bezit van Normandië, waar tegen het landſchapje Vexin aan hem afgeſtaan wierdt. Naderhandt wierden zy beide oneenig, en Lodewyk beloofde Euſtachius, den zoon van den koning Stephanus, 't leen wegens Normandië, doch wanneer zy zich weder verdroegen, moeſt Euſtachius vruchteloos te rug keren. (e) Kort daar na ſtierf Lodewyks getrouwſte ſtaatsbedienaar Sugerius, wanneer de koning een beſluit nam, dat Sugerius tot dien tydt toe verſtandiglyk tegen gehouden hadt. Want hy ſcheidde zich in den jare 1152 van zyne gemalinne Eleonora, die hy met zich genomen hadt op de reize naar het beloofde landt, doch na dat hy hare liefde met haren neef, den prins van Antiochië, ontdekt hadt, wierdt hy zo minnenydig, dat hy zelfs geloofde, dat zy met Saladyn, een voornamen Turk, in eene ongeoorloofde liefde leefde. Maar hy verloor daar door de graafſchappen Guienne en Poitou, welke zy, wanneer zy zes weken daar na met den hertog Henrik van Anjou trouwde, den zelven aanbragt, waar door gelegenheit gegeven wierdt tot de langdurige en bloedige oorlogen, welke de Engelſchen naderhandt in Vrankryk gevoert hebben. (f) De koning, die haar nieuwe huwelyk met Henrik van Anjou, dien hy voorheen zelf de leenverheffing van Normandië gegeven hadt, ongaarne zag, dewyl hy de gevaarlyke gevolgen vreeſde, maakte een verbondt met Stephanus, koning van Engelandt, om Henrik alle zyne landen te benemen. Maar, wanneer Henrik den eerſten aanloop dapper uitgeſtaan hadt, beging Lodewyk den misſlag, dat hy met den zelven een ſtilſtandt maakte; waar op deze naar Engelandt ging, en Stephanus tot een vergelyk dwong, uit krachte van het welke hem de erfvolging der Engelſche kroon na de doodt van Stephanus belooft wierdt, die hy ook, na des zelfs kort gevolgde doodt, in den jare 1154 geruſtelyk verkreeg. (g) Lodewyk maakte hier op ook vrede met Henrik, na dat deze wegens Normandië, en de landen Poitou, Anjou, Guienne, Touraine, en Maine, den leens-eedt afgelegt hadt. (h) Ja Lodewyk ſtondt Gottofredus, Henriks broeder, in het minſte niet by in zyne eiſchen, maar gedoogde, dat Henrik hem Anjou ontnam; en kort daar na, dat hy den hertog van Bretagne dwong, hem voor leen-heer te erkennen; en dewyl Lodewyk toen gene mannelyke erfgenamen hadt, trouwde hy zyne oudſte dochter Margaretha van het twede bedde uit aan den zoon van Henrik, welke den zelven naam droeg. De koning van Engelandt taſtte daar na den grave van Thoulouze, Lodewyks zwager, vyandelyk aan, ontnam hem alles, tot Thoulouze toe; en ſchoon Lodewyk des graven belang aannam, wierdt hy door de trouwloosheit van den grave van Evreux, die alle zyne plaatſen aan Henrik overgaf, genoodzaakt vrede te maken, en zich met 't weder afleggen van den leens-eedt te genoegen, het welk Henrik deedt wegens Normandië, zyn oudſte zoon Henrik wegens Anjou en Maine, en zyn jongſte zoon Richard wegens Guienne (i) Wanneer Henrik de II daar na in den jare 1160, na de verloving van zynen zoon met de gemelde Margaretha, zich, zonder voorweten van Lodewyk, van Giſors, Neaufle en Neufchatel, welke plaatſen tot huwelyksgoedt belooft waren, meeſter maakte, begon de oorlog op nieuw, doch nam terſtondt wederom een einde, en deze plaatſen wierden tot de voltrekking van het huwelyk toe aan eenige Tempel-heeren in bewaring gegeven, welke Henrik echter wel haaſt weder meeſter wierdt, dewyl hy zonder Henriks weten het huwelyk verhaaſtte. Hy ontnam ook kort daar na den graaf van Thoulouze Châtillon, al het welke Lodewyk, dewyl hy hem niet gewasſchen was, moeſt gedogen; (k) en zich alleen daar door wreekte, dat hy S. Thomas, aartsbisſchop van Kantelberg, met wien Henrik in grote oneënigheit was, in Vrankryk beſcherming verleende, doch voor het overige de vrede in den jare 1166 andermaal beveſtigde; waar tegen Henrik zynen zoon Gotfried uittrouwde met de erfgename van Bretagne, en daar door dat landt mede in zyn geweldt bragt. (l) Beide de koningen geraakten wederom in oorlog, wegens een leentwiſt tusſchen den graaf van Auvergne en des zelfs neef, die door den zelven ontërft was geworden. Het kwam by deze gelegenheit zo verre, dat vele vaſallen van Henrik in Poitou Lodewyk aanhingen, en hem beloofden Henrik Bretagne te helpen afnemen. Doch Henrik kwam hen voor, en vermeeſterde alle de plaatſen der misnoegden, eer Lodewyk eens in het veldt verſcheen; en na veel moeite wierdt eindelyk in den jare 1169 de vrede zodanig getroffen, dat Henrik en zyne zonen wegens hunne Franſche landen aan Lodewyk den leens-eedt afleiden, de misnoegde vaſallen in Poitou weder in hunne goederen herſtelt wierden, en de jonge Henrik de waardigheit verkreeg van ſeneſchal van Vrankryk, welke de graven van Anjou tot dien tydt toe bezeten hadden. (m) Doch op dat eindelyk de vrede ſtandt mogt houden, vondt Lodewyk goed, Henrik in zyne eige landen onruſt te verwekken, en die te voeden. Hy beſchermde ten dien einde niet alleen den gemelden aartsbisſchop van Kantelberg, S. Thomas, tot zyne doodt toe, maar ſtookte ook Henriks zoon, van den zelven naam, die zyne dochter ten huwelyk hadt, en reets tot koning gekroont was, tegen den vader op, by wien zich ook zyne overige broeders voegden. Maar Henrik redde zich met groot beleidt, en bragt het in den jare 1173 tot eene vrede, die eenmaal beſtendig was, dewyl beide de koningen na dezen den oorlog ſchenen moede te zyn, en hunne verſchillen in der minne byleiden. (n) Lodewyk de VII, die alreets uit vroomheit in den jare 1155 eene bedevaart gedaan hadt naar Compoſtell in Spanje, (o) nam in den jare 1178 eene andere reize voor in Engelandt, om het graf van den H. Thomas, wiens beſchermer hy van te voren geweeſt was, te bezoeken, en hem om zyne hulpe aan te roepen voor zynen zoon Philips, die toen doodkrank was. (p) Na zyne wederkomſt liet hy den gemelden Philips in den jare 1179 op Allerheiligendag te Rheims kronen, (q) ſtierf te Parys den 18 September des jaars 1180 aan de jicht, en wierdt in de abdy-kerk te Burbeau, naby Fontainebleau, begraven. (r) Hy was een prins, die meer onder het getal der vrome mannen, dan der verſtandige regenten behoorde. Het laatſte betuigt het verlies van Guienne, en de vergroting van Henrik den II van Engelandt; het eerſte zyne bedevaarten, de beſcherming van den H. Thomas en zyne menigvuldige gebeden. Hy hadt drie gemalinnen. De eerſte was de gemelde Eleonora, erfgename van Guienne, by welke hem voor de echtſcheiding twee dochters geboren wierden, Maria, gemalinne van Henrik, graaf van Champagne, en Adelheide, die met Thibaldus, graaf van Blois, broeder van den zelven Henrik, trouwde. De twede gemalin van Lodewyk den VII was Conſtantia, dochter van Alphonſus den VII, koning van Spanje, by welke hem, benevens Alix, die jong ſtierf, geboren wierdt Margaretha, welke eerſt trouwde met Henrik den Jongen, een zoon van koning Henrik den II van Engelandt, en naderhandt gemalinne van Bela den II, koning van Hungarië. (s) De derde gemalin van Lodewyk den VII was Adelheide, eene dochter van Thibaldus den IV, graaf van Champagne, waar by hem geboren wierdt Philippus Auguſtus, zyn navolger; Adelheide, welke met Richard, graaf van Poitou, zoon van Henrik den II, koning van Engelandt, verlooft was, doch naderhandt trouwde met Wilhem, graaf van Ponthieu, en Agnes, gemalinne van Alexius Comnenus, keizer van Conſtantinopel. Eenigen ſchryven Lodewyk den VII ook een natuurlyken zoon toe, met name Philips, die een geeſtelyke wierdt. *a*) *Suger. vita Lud. Groſſ. Chron. Mauriniac. ad an.* 1131. *Robert de Monte ad d. a.* Orderic. *dd. ll.* (*c*) *Bernard epiſtolæ* 216, 217, 218 *ſeq. Chron. Maurin. ad an.* 1143. *Nangius in Chron. ad an.* 1141. (*d*) *Odo de Diogilo hiſt. profect. Lud.* VII. *Chron. Maurin. Wilhelmi vita Sugerii.* (*e*) *Geſta Lud.* VII. *c.* 28. *Chron. Norman. Matth. Paris ad an.* 1150. (*f*) *Fragment. Anonym. ap. du Cheſne T.* IV. *p.* 443. *Nangius. Robert de Monte & Gervaſ. Dorobern. in Chron. ad an.* 1152. *Cont. Aimon. l.* V. (*g*) *Haguſtald. de Geſt. Steph. Reg. ſub fin. Matth. Paris. ad an.* 1153 *ſeq. Geſt. Lud.* VII. *c.* 28. (*h*) *Hoveden P.* II. *ad an.* 1155. (i) *Robert de Monte ad an.* 1156 *ſeq. Wilh. Neubrig. l.* II. *c.* 12. *Hoveden d. l.* (*k*) *Robert. de Monte ad an.* 1161. *Matth. Paris d. a. Radulph. de Diceto imag. hiſt. p.* 533. *Neubrig. d. l.* (*l*) *Epiſt. S. Thomæ paſſim. Robert de Monte ad an.* 1166. *Hiſtor. quadripart. l.* II. *c.* 25 *ſeq. Gervaſ. Dorobern. ad an.* 1168. (*m*) *dd. ll.* (*n*) *Cont. Chron. S. Petri Vivi Senon. ad an.* 1173. *Petri Bleſenſ. epiſt. Hoveden P.* II. *Neubrig. l.* II. *c.* 27 *ſeq. Chron. Voſienſ. ad an.* 1173. *Gervaſ. Chron. ad an.* 1173. *Gaufrid. Vita S. Petri Tarantaſ. ap. Bolland. ad an.* 8 *Mai. c.* 5. (*o*) *Roder. Tolet. hiſt. Hiſp. l.* VII. *c.* 9. *Luc. Tud. l.* IV. *Rob. de Monte ad an.* 1154. (*p*) *G. Brito Philippid. l.* I. *Hoveden. P.* II. *Chr. Aquicinct. a.* 1179. (*q*)

Chr. Acq. d. l. (r) *Pagi crit. in Baron. T.* IV. *ad a.* 1180. *n.* 6. *p.* 659. *col.* 2. (s) *Anſelme hiſt. Gen. de la Maiſon de France T.* I. *p.* 45 *ſeq. Daniel hiſt. de France T.* I. *col.* 1269 *ſeq.*

LODEWYK de VIII, door eenigen om zyne dapperheit *Leo*, dat is de Leeuw, bygenoemt, was een zoon van den koning Philippus Auguſtus, en Izabelle van Henegouwen, geboren den 3 September des jaars 1187. (a) Hy trok in den jare 1213 met zynen vader in den oorlog van Vlaanderen, alwaar hy met een ſterk lighaam ruitery gelaten wierdt, en verbrandde Courtrai; van daar wierdt hy in Poitou tegen den koning van Engelandt gezonden, op welken hy ook eene zege behaalde. (b) In den jare 1215 nam hy eenen kruistocht voor tegen de Waldenzen, welke hy verſcheide plaatſen ontnam in Languedok. (c) In het zelve jaar riepen de Engelſchen hem in hun ryk tegen hunnen koning Johannes, en riepen hem in May des jaars 1216 te Londen voor koning uit. Maar na dat hy den ſlag by Linkoln verloren, en de paus hem ook in den ban gedaan hadt, durfde zyn vader hem geen onderſtandt doen, uit vreze voor den paus, en hy moeſt in den jare 1217, na dat ondertuſſchen Johannes geſtorven was, met des zelfs zoon, Henrik den III, vrede maken, afſtandt doen van Engelandt, beloven Normandië weder te geven, en aldus wederkeren naar Vrankryk. (d) In den jare 1223 volgde hy op zynen vader, en wierdt benevens zyne gemalinne nog in het zelve jaar den 8 Auguſty door den aartsbiſſchop Willem van Joinville te Rheims gekroont. (e) Kort na zyne kroning eiſchte de koning van Engelandt, uit krachte van het tractaat van den jare 1217, Normandië, doch Lodewyk was zo weinig daar toe genegen, dat hy veeleer de Engelſchen uit ganſch Vrankryk poogde te verdryven, en na dat hy zich van de vriendſchap van keizer Frederik den II verzekert hadt, ging hy in Poitou, vermeeſterde Rochel, en hoewel in 't volgende jaar eene Engelſche vloot kwam, de zelve kon niet veel uitrechten. (f) Ondertuſſchen ſpeelden de Albigenzen den meeſter in Thoulouze, en dewyl Amaury van Montfort, die dit landt tot een geſchenk van den paus bekomen hadt, zich niet verdedigen kon, ſtondt hy zyn ganſche recht aan den koning Lodewyk af. Deze maakte hier op terſtondt eenen ſtilſtandt met Engelandt, en deedt eenen tocht naar Thoulouze, nam den 12 September des jaars 1226 Avignon weg, en liet de muren omver werpen. Daar na veroverde hy Carcaſſone, Beziers, Pamiers, en maakte zich meeſter van het ganſche landt tot Thoulouze toe. Op de wederom-reize viel hy te Montpenſier in Auvergne in eene krankheit, waar van hy zich door het byſlapen met eene vrouwe hadde kunnen bevryden; doch dewyl hy daar toe niet beſluiten wilde, ſchoon men een vrouwen-beeldt heimelyk by hem in 't bedde gelegt hadt, ſtierf hy den 8 November des jaars 1226. (g) By zyne gemalinne Blanca, dochter van Alphonſus den VIII, koning van Spanje, heeft hy negen zonen en twee dochters geteeld, waar van de eerſte in hare jonge jaren, en de andere in het klooſter Longchamp ſtierf. Van de zonen volgde hem Lodewyk de IX in de regering; Robert voerde den tytel van graaf van Artois; Johannes van graaf van Anjou en Maine; Alphonſus van graaf van Poitou en Thoulouze; en Karel, die naderhandt koning van Napels wierdt, van graaf van Anjou en Provence. De overigen zyn in hunne jeugt geſtorven. (h) (*a*) *Rigord. geſt. Philipp. Aug.* (*b*) *Idem. Guill. Brito Philippid. l.* X. (*c*) *Cernay hiſt. Albig.* (*d*) *Paris ad an.* 1215 *ſeq. Brito.* (*e*) *Geſta Lud.* VIII. *ad an.* 1223. (*f*) *Paris in Henr.* III. *Geſt. Lud.* VIII. *ad an.* 1224 *ſeq. Nangius in Chron. d. a.* (*g*) *Wilh. de Podio Laurent. c.* 34 *ſeq. Nangius ad an.* 1226. (*h*) *Daniel hiſt. de France T.* I. *col.* 1352 *&* 1462.

LODEWYK de IX, de Heilige toegenoemt, was een zoon van Lodewyk den VIII, en van Blanca van Caſtilië, en geboren den 25 April des jaars 1215, op het ſlot te Poiſſy. Hy was nog geen twaalf jaren oud wanneer zyn vader ſtierf, en wierdt den 29 November des jaars 1226 te Rheims door Jacobus van Baſoches, biſſchop van Soiſſons, gezalft, dewyl de aartsbiſſchoplyke ſetel toen ledig ſtondt. Zyne moeder was regentin gedurende zyne minderjarigheit, welke met grote omzichtigheit en zorg regeerde, en de aanſlagen der groten van het ryk, die voor hadden zich van den koning meeſter te maken, en hem, zo eenigen zeggen, dewyl hy by zyns vaders leeftydt niet gekroont was, ganſchelyk van de kroon zochten te beroven, door hare voorzichtigheit en door het goed verſtandt, dat zy met Theobaldus, grave van Champagne, en met den pauſſelyken legaat hadt, vernietigde, ook het gezag van haren zoon, en eene gewenſchte ruſt in het ryk bewaarde. Zy maakte ook in den jare 1228 een einde van den oorlog tegen den graaf van Thoulouze en de Albigenzen, en onder anderen met die voorwaarde, dat na des graven doodt Thoulouze aan de kroon van Vrankryk zou vervallen. Verders voerden de vaſallen des ryks onder malkander gedurige oorlogen, waar door de koning nooit in ſtaat was om de vremde mogendheden het hoofdt te bieden. De koning wierdt ook gedwongen den graaf Theobaldus van Champagne gewapenderhandt tegen zyne vyanden te beſchermen. Eindelyk bewerkte de regentin in den jare 1230 eene byeenkomſt te Compiegne, alwaar alle deze byzondere ſtrydigheden in der minne bygelegt wierden. Met den graaf van Bretagne, die den koning van Engelandt, Henrik den III, aanhing, en den zelven voor zynen leensheer aangenomen hadt, voerde Lodewyk in zyne minderjarigheit een zwaren oorlog, dien hy echter met groten roem zodanig eindigde, dat Henrik de III, die eenen tocht in Vrankryk gedaan hadt, in hoop van Normandië wederom te veroveren, vergeefſch te rug trekken, en de graaf van Bretagne op nieuw den leens-eedt aan Vrankryk afleggen, en beloven moeſt, dat na zyne doodt en die van zynen zoon het graafſchap aan de Franſche kroon zou vervallen. Wanneer Lodewyk de IX in den jare 1236 het een en twintigſte jaar zyns ouderdoms bereikt hadt, eindigde zyne minderjarigheit, en hy aanvaardde zelf de regering. Hy kreeg terſtondt verſchil met Theobaldus, grave van Champagne, die twee jaren van te voren wegens zyne moeder koning van Navarre was geworden, en den koning niet meer het vorige ontzag betoonde; doch dwong den zelven, dat hy, tot verzekering van zyne getrouwheit, eenige veſtingen afſtaan moeſt, en beloven in zeven jaren niet weder in Vrankryk te komen. Hy wilde zich niet inlaten in de oneenigheden van den keizer Frederik den II met den paus; en wanneer Gregorius de IX den gemelden keizer van alle waardigheden ontblootte, en Robert, des konings broeder, het keizerryk aanboodt, ſloeg de zelve zulks niet alleen af, maar Lodewyk de IX, of, zo eenigen willen, de vergadering der geeſtelykheit van Vrankryk, liet deswegen een ſcherpen brief aan den paus afgaan, en vermaande hem zich met gene wereldlyke zaken te bemoeien. Naderhandt ontſtonden nochtans eenige kleine ſtrydigheden tuſſchen den keizer en Lodewyk den IX, doch het kwam tot gene vredebreuk. Daar tegen ſtichtten eenige vaſallen, als de graven van la Marche en Thoulouze, by welke Henrik de III, koning van Engelandt, zich voegde, binnenlandſche onluſten, dewyl Lodewyk de IX zynen broeder Alphonſus graaf van Poitou gemaakt hadt, waar van Richard, broeder van den koning van Engelandt, en zwager van den graaf van la Marche, den tytel voerde. Doch Lodewyk de IX bragt dit verſchil met grote dapperheit zodanig ten einde, dat hy ganſch Poitou, waar in de Engelſchen tot nog toe eenige plaatſen gehad hadden, bemachtigde, den graven van la Marche en Thoulouze nog eenige plaatſen ontnam, en den koning van Engelandt tot een vyfjarig beſtandt noodzaakte. Hy geboodt hier op, dat geen van de Franſche vaſallen geen leen meer van den koning van Engelandt zouden heffen, maar hem alleen onderdanig zyn. Wanneer de twiſt tuſſchen den paus en keizer Federik den II naderhandt andermaal de overhandt nam, hieldt Lodewyk de IX, als een groot yveraar der wereldlyke hoogheit, zich zo vaſt aan de onzydigheit, dat hy den paus zelfs geen toevlucht in Vrankryk verleende, wanneer de zelve door den keizer verjaagd wierdt. Wanneer in den jare 1245 de laatſte graaf van Provence ſtierf, hadt de koning, als des zelfs ſchoonzoon, het naaſte recht tot de erfvolging. Dewyl de graaf echter zyne jongſte dochter in zyn teſtament tot erfgename benoemt hadt, en de graaf van Thoulouze met de zelve wilde trouwen, zo wierdt eindelyk, om een oorlog te verhoeden, de gemelde jongſte dochter uitgehuwelykt met Karel, den broeder van Lodewyk den IX, en Provence daar door met Vrankryk vereenigt. In den jare 1248 nam de koning een tocht voor naar het beloofde landt, na dat hy drie jaren van te voren, wanneer hy van eene gevaarlyke krankheit genezen was, daar toe eene gelofte gedaan hadt, en zich daar na te Lion door den paus met het kruis laten tekenen. Den 26 Auguſty, na dat hy de regering ondertuſſchen aan zyne moeder Blanca hadt toevertrouwt, en den ſtilſtandt met den koning van Engelandt vernieuwt, begaf hy zich met een groot getal voorname heeren ſcheep te Aigues-Mortes, en kwam den 20 September in het eilandt Cyprus, alwaar hy, zyne benden verwachtende, den winter doorbragt, doch de verzamelde leeftocht was zo haaſt verteert, dat hy byna honger hadt moeten lyden, indien de keizer Frederik de II hem niet van alles uit Sicilië verzorgt hadt. Den 13 May van het volgende jaar verliet hy dit eilandt, en kwam in Egypten, alwaar hy in den beginne groot geluk hadt, doch eindelyk geſlagen wierdt, en benevens zyne twee broeders Alphonſus en Karel den 5 April des jaars 1250 gevangen, en niet eer losgelaten wierdt, voor dat hy belooft hadt alle de veroverde plaatſen in Egypten weder te geven, en boven dien nog 800000 goude beſans te betalen. Daar na begaf hy zich met het kleine overſchot van het Chriſtelyke leger naar Akre; verſterkte Tyrus en Ceſarea, en bezocht uit eerbiedigheit het H. Landt. Maar wanneer hy kort daar na door de ongelovigen by Sidon andermaal geſlagen wierdt, en ook van de doodt van zyne moeder, die den 1 December des jaars 1252 geſtorven was, naricht bekomen hadt, begaf hy zich in den jare 1254, na eene vyfjarige afwezigheit, weder huiswaarts. Op zyne wederkomſt vondt hy alles in een geruſten ſtaat, dien hy zo wel van binnen, als tegen andere mogendheden van buiten, nog meer zocht te beveſtigen. Hy maakte in den jare 1258 een verdrag met Jacobus, koning van Aragon, uit kracht van het welke hy van Barcelona en andere landſchappen aan gene zyde van de Pyreneën, welke van de tyden der Karolynen af tot Philippus Auguſtus toe de heerſchappy van Vrankryk erkend hadden, en de koning van Aragon in het tegendeel van vele ſteden in Languedok, Thoulouze en Provence, waar op hy eenen eiſch gedaan hadt, afſtandt deedt. In het zelve jaar 1258 maakte hy ook vrede met Henrik den III, koning van Engelandt, daar men ſedert den tydt van Philippus Auguſtus alleenlyk een ſtilſtandt tuſſchen de beide ryken gemaakt hadt. Het was Lodewyk ligt geweeſt de Engelſchen, die alleenlyk nog Bourdeaux, Bajonne, en twee andere plaatſen in Gaſconje bezaten, en te huis onruſtig waren, ganſchelyk uit Vrankryk te verjagen, dat ook het goeddunken was van alle de pairs en raden van Staat; maar de vroomheit van Lodewyk den IX, en zyn teder gewiſſe, benevens de grote begeerte tot vrede, om een nieuwen tocht in het beloofde landt te doen, waren oorzaak, dat hy het Limoſin, Querci, Perigord, en andere landſchappen aan Henrik den III afſtondt, die de zelve benevens Gaſconje, onder den tytel van hertog van Guienne, als een vaſal van Vrankryk zou bezitten, en daar tegen van Normandië, Anjou, Maine, Touraine, Poitou, en andere landen, door Vrankryk verovert, afſtandt doen. Wanneer ondertuſſchen de onderdanen in Engelandt de wapenen tegen Henrik den III aangegrepen, en hem tot harde voorwaarden

den gedwongen hadden, welke de koning na verkregen dispensatie van den paus niet wilde nakomen, zo bood Lodewyk de IX zyne bemiddeling aan, en deedt in den jare 1264 te Amiens, in tegenwoordigheit van beide partyen, met groot aanzien eene uitspraak, die echter niet lang in acht genomen wierdt. Den overigen tydt van zyne regering bragt Lodewyk in gedurige Godsdienstigheden door; hy kastydde zich, droeg altoos slechte klederen, en op de zelve het teken des kruisses; hy bouwde kerken, gasthuizen en kloosters, nam weduwen en wezen in zyne bescherming, trouwde de dochters van arme ouders uit, en bevlytigde zich bovenal om het welvaren van zyne onderdanen te bevorderen. Eindelyk bragt zyn yver hem tot een tweden tocht tegen de ongelovigen. Hy gaf ten dien einde de regering van zyn ryk over aan Mattheus, abt van S. Denys, en Simon van Clermont, heer van Nesle, maakte zyn testament, en zeilde daar op den 1 July des jaars 1270 van Aigues-Mortes. Hy kwam, na dat hy een schrikkelyken storm uitgestaan hadt, in Sardinië, ging van daar over naar Afrika, veroverde Carthago, en belegerde daar na Tunis, alwaar hy van de rode loop en eene koorts aangetast wierdt, waar aan hy den 25 Augusty des jaars 1270 stierf. Hy maakte de eerste *Pragmatica Sanctio*, waar door hy den grondt leide tot de vryheit der Fransche kerke. By zyne gemalinne Margaretha, dochter van Raimundus Berengarius, grave van Provence, hadt hy zes zonen en vyf dochters. Van de zonen stierf Lodewyk, de oudste, in zyne beste jaren; Philips de Stoute volgde hem in de regering; Johannes stierf voor Tunis; Petrus was graaf van Alençon, en erfde door zyne gemalinne Blois, Chartres, en andere landen; en Robert, graaf van Clermont, dien zyne gemalin Beatrix van Burgundië de heerlykheit van Bourbon aanbragt, is de stamvader van het hedendaagsche koninklyke huis. Van de dochters trouwde Elizabeth met Theobaldus den II, koning van Navarre; Blanca met Ferdinand van Castilië; Margaretha met Johannes, hertog van Brabandt; Agnes met Robert den II, hertog van Burgundië. Wilhelmus de Nangiaco, Joinville, Beaujeu en du Fresne hebben zyn leven beschreven. Onder de nieuwen beschreef de la Chaise zyne openbare daden, en de abt van Choisi zyn byzonder leven. Zie ook *Mezeray hist. de France T.* II. *p.* 228-283. *Daniel hist. de France T.* II. *col.* 1. 216.

LODEWYK de X, *Hutin*, of de Krakkeelder bygenoemt, volgde eerst op zyne moeder Johanna in het koninkryk van Navarre, en wierdt den 1 October des jaars 1307 te Pampelona gekroont; doch te Rheims wierdt hy niet eer gekroont dan den 24 Augusty des jaars 1315. Wanneer hy de regering aanvaardde, schafte hy de al te grote lasten zyns vaders af, en liet den staatsbedienaar Enguerrant de Marigni op het aanraden van zynen neef Karel van Valois doden, dat hem daar na berouwde. Hy nam hier op een tocht voor tegen den grave van Vlaanderen, en om de krygskosten goed te maken, stondt hy den boeren toe hunne vryheit te kopen, daar zy anders alle leifeigenen waren. De tocht naar Vlaanderen liep door het kwade weder ongelukkig af, en Lodewyk stierf aan eene koorts te Vincennes in den jare 1316, in het 25, of, gelyk anderen schryven, in het 27 jaar zyns ouderdoms, zynen broeder Philips den V tot zynen navolger latende. Hy hadt twee gemalinnen, Margaretha, dochter van Robert, hertog van Burgundië, die hy wegens echtbreuk verstiet, na dat hy by haar geteelt hadt Johanna, die haren gemaal Philips, graaf van Evreux, het koninkryk Navarre benevens de graafschappen Champagne en Brie aanbragt; en daar na Clementia, dochter van koning Karel van Hungarië, by welke hy Johannes teelde, die eerst na des vaders doodt in den jare 1316 geboren wierdt, en maar acht dagen leefde. *Mezeray hist. de France T.* II. *p.* 352 *seq. Daniel hist. de France T.* II. *col.* 393 *seq.*

LODEWYK de XI, koning van Vrankryk, een zoon van Karel den VII, en van Maria van Anjou, was geboren te Bourges den 3 of 4 July des jaars 1423. Hy was een prins, die zeer bekwaam was in de kunst van regeren. Hy was zeer ervaren in de listen der staatkunde, en hy gebruikte de zelve met grote nuttigheit om zich te redden uit duizend belemmeringen; maar de zelve bragten hem zomtyds in verwarring, en men verwondert zich minder daar over, wanneer men aanmerkt, dat hy zich zelf daar in ongelyk was; hy ging van het eene uiterste over tot het andere. Hy wist beter dan eenig prins ter wereldt de menschen te winnen, de geheimen van zyne vyanden te ontdekken, de zelve met wantrouwen te belemmeren, en die het best vereenigt waren te verdeelen: maar in de blydschap kon hy zyne geheimen niet verbergen, alles ontsnapte hem, en hy was het begaan van misslagen meerder onderhevig, dan hy bekwaam was om de zelve te verbeteren; het welk hy deedt door alle middelen, doch meermaal door kwade dan door goede. Hy was geen goede zoon, geen goede vader, geen goede broeder, en geen goed gemaal, gelyk in 't vervolg nader aangemerkt wordt. Hy maakte met zynen ouderdom van zestien jaren zich het hoofdt van een aanhang. Karel de VII maakte eene hervorming, welke aan de groten en aan de krygshoofden niet kon behagen, die zich mesten met de ellenden van het volk. Zy stuitten hem door een gevaarlyken opstandt, dien men *La Praguerie* noemde. De hertogen van Alençon, van Bourbon, en van Vendosme, de bastaardt van Orleans, en verscheide anderen waren van dezen aanhang. Zy beklaagden zich, dat de koning geen deel in de regering gaf dan aan twee of drie byzondere personen; en zy maakten deswegen eene ligue tegen zyne staatsbedienaars. La Trimouille zelfs, die in ongunst was, voegde zich by hen, om weder in het hof te komen, door wat middel zulks ook wezen mogt. Om te meer gewigts aan deze zamenspanning te geven, stelden de zamengezworenen den dauphin aan hun hoofdt, en verbreidden, dat zy geen ander oogmerk hadden dan de hervorming der ongeregeldheden, en te weeg te brengen, dat voortaan alles geschiedde door het gezag van dezen prins met raadt der prinssen van den bloede. Zy beschreven onder zynen name brieven aan de steden van Auvergne en andere provinciën, alwaar zy geloofden dat deze voornemens goedgekeurt zouden kunnen worden; maar alle de steden hadden eene afschrik van dezen opstandt. De koning sliep niet, en tastte de zamengezworenen met ernst aan, overal daar zy standt hielden, waar door zy genoodzaakt wierden hunne toevlucht te nemen tot zyne goedertierenheit, en den dauphin aan hem over te leveren. Deze beroerte wierdt gesmoort in minder dan negen maanden tyds. De dauphin, zich aldus gedwongen ziende om wederom tot zynen plicht te keren, behieldt nochtans den geest van oproerigheit tot zyns vaders doodt toe. De koning gaf hem vergiffenis, hieldt hem by zich, en deedt van naby acht op hem slaan. Hy nam hem mede in eenige ondernemingen, en zondt hem tot volvoering van eenige andere, hem daar door gelegenheit gevende om veel achting te verkrygen. Lodewyk bevondt zich by het opbreken van het beleg van Tartas den 23 Juny des jaars 1442. Hy deedt naderhandt het beleg van Dieppe opbreken, dat de Engelschen den 14 Augusty des jaars 1443 begonnen hadden. Hy trok het volgende jaar in de Elzas, alwaar hy Montbelliard innam, en sloeg naby Basel vier of vyf duizend Zwitsers, die zich met de grootste dapperheit verweerden. Na zyne wederkomst zondt de koning hem in den jare 1446 in Guienne, alwaar hy zich van den graaf van Armagnak en van zyne gemalinne verzekerde. De koning, die den aardt van zynen zoon mistrouwde, hieldt hem kort; maar de prins verhefte zich al te trotschelyk, en men zegt zelfs, dat hy de schone Agnes, meesteresse des konings, een goeden slag in het aanzicht gaf. Dit gevoegt by eenige andere zaken verplichtte den koning, zynen vader, hem voor vier maanden naar het Dauphiné te zenden. De dauphin begaf zich derwaarts met bedreigingen, en speelde aldaar met veel hoogmoedt den meester, berovende het volk en de geestelykheit door geweldige knevelaryen. Hy vatte de wapenen op tegen zynen vader, en verbondt zich zelfs met de misnoegden en de vyanden van den staat. Hy hadt niet in den zin om weder aan 't hof te komen, alwaar hy ontboden wierdt, maar vrezende in handen te vallen van het krygsvolk, dat zyn vader gezonden hadt met last om zich van hem te verzekeren, trok hy naar het Franche-Comté, en van daar in den jare 1456 naar Brabandt aan het hof van den hertog van Burgundië. Hy maakte zich van daar zo gevreest, dat zyn vader zyne doodt verhaastte door eene al te grote onthouding, alleenlyk met dat oogmerk, dat hy hem niet mogt doen vergeven. Men kan derhalven aanmerken, dat Mezeray met reden gezegt heeft, dat Karel de VII gelukkig zou hebben mogen genoemt worden, *indien hy een anderen vader gehad hadt, en een anderen zoon.* Hy kreeg de tyding van zyns vaders doodt in Brabandt, en deedt van dat oogenblik af op eene schandelyke wyze zyn ontaard gemoedt blyken. Deze doodt veroorzaakte hem eene al te grote blydschap om ganschelyk in zyn hert besloten te blyven, en hy gaf daar van blyken, die maar al te veel voor de regering van zulk een ontaarden zoon deden vrezen. Hy beloonde den gene, die hem de eerste tyding daar van bragt, boven het gene de zelve van zyne milddadigheit verwachtte. Hy droeg den rouw niet langer dan een eenigen voormiddag, en men zag hem op den zelven dag des namiddags in het wit en 't inkarnaat gekleed. Hy dwong zelfs de hovelingen, die zich gehaast hadden om hem te Gennep te ontmoeten, zyn voorbeeldt te volgen, dewyl hy hen niet toeliet zich voor hem te vertonen, dan met klederen van gelyke verwe met de zynen. Hy droeg ook gene de minste zorge voor de begravinge van zynen vader; maar een getrouw bedienaar van den zelven, Tannegui du Chatel, dien hy, om dat hy zynen vader getrouw geweest was, afzette, liet hem op zyne kosten begraven. Hy begaf zich zonder tydverlies naar Parys, vergeselschapt van den hertog van Burgundië, die kort daar na de leenshuldiging wegens Burgundië, Vlaanderen, Artois en alle zyne landen aan hem afleide. Hier op liet hy zich den 15 Augusty des jaars 1461 te Rheims door den aartsbisschop Johannes Juvenalis de Ursins kronen. Bezit van zyne staten genomen hebbende, regeerde hy de zelve als overwonne landen, hy mishandelde alle de gunstelingen van den koning zynen vader; zette alle zyne amptenaars af, en veranderde alles, wat hy gedaan hadt. Men merkt aan, dat hy den geneesmeester van zynen vader strafte, om dat hy naar de regelen van zyne kunst den zieken koning genoodzaakt hadt te eeten. Hy gaf zynen broeder Karel Berry tot tafelgeldt, en ontsloeg den onrustigen hertog van Alençon uit de gevangenis te Lorches, dat hem naderhandt berouwde. Zyn eerste grote werk was, dat hy de belofte voldeedt, welke hy, nog dauphin zynde, aan den paus gedaan hadt om de *Pragmatica Sanctio*, die onder zyn vader vastgestelt, en den grondt der vryheit van de Fransche kerk was, af te schaffen: dewyl hy zulks echter deedt onder beding, dat de paus den koning van Aragon in zyn recht op Napels niet meer ondersteunen zou, en de aartsbisschop van Atrecht, die deswegen aan den paus gezonden wierdt, zyn lastbrief hier in overtradt, gaf Lodewyk naderhandt wederom allerlei bevelen, welke het zelve, dat de *Pragmatica Sanctio* inhieldt, medebragten; waarom de paus tot op den tydt van François den I geen genoegen kon hebben. Hy gaf hier op aan Margaretha, gemalinne van Henrik den VI, koning van Engelandt, een onderstandt van eenige duizend mannen tegen Eduard den IV, uit het huis van Jork, die echter weinig uitrechtten, en verstrekte haar daar na 20000 Fransche ponden, met beding, dat indien Henrik de VI wederom op den troon geraakte, en deze somme niet betalen kon, Lodewyk de XI nog 40000 ponden geven zou, en daar tegen Calais weder aan hem af-

afgeſtaan worden. Doch alzo Henrik de VI niet weder op den troon kwam, wierdt van deze zaak ook niets. Daar tegen deedt Lodewyk Johannes den II, koning van Aragon, onderſtandt tegen de Catalanen en Navarrezen, als mede tegen den koning van Caſtilië, waar voor de zelve hem het Rouſſillon en Cerdagne voor 300000 goude kronen verpandde. Dit geſchiedde in den jare 1462, en in 't volgende jaar hieldt Lodewyk met Henrik den IV, koning van Caſtilië, aan de rivier Bidaſſoa eene byeenkomſt, welke echter tuſſchen beide meerder verachting dan vriendſchap veroorzaakte, door de verſchillende en ongelyke toeruſtingen, in welke de koningen en hun gevolg verſchenen. De koning van Caſtilië, die lelyk was van perſoon, verſcheen wel in eene uitruſting, die zo prachtig was als men in geen drie of vier honderd jaren gezien hadt; maar zyne wyze van kleding was echter zeer onbehaaglyk voor de Franſchen, die daar mede ſpotten. Lodewyk daar tegen was in oud grof laken, zeer kort en zo ſlecht gekleed, dat het niet erger kon zyn, met een ouden ſlechten hoedt, van de anderen verſchillende, waar aan een Lieve Vrouwen-beeldtie van loot vaſtgehecht was. De Caſtilianen dreven daar mede den ſpot, en zeiden, dat zulks uit gierigheit geſchiedde: en aldus liep deze byeenkomſt, vol van geſpot en ſchimpery, ten einde, waar na deze twee koningen malkander niet veel genegenheit toedroegen. In het zelve jaar loſte Lodewyk, uit krachte van de vrede te Arras, de plaatſen, die hy door den zelven in Pikardië aan den hertog van Burgundië hadt afgeſtaan, tegen de betaling van 400000 goude kronen. Hy wilde het zelve doen met Douay, Ryſſel, en Orchies, uit krachte van zeker geheim artykel, gemaakt onder Karel den V; en wilde ook Doornik en Mortagne verwiſſelen tegen Hesdin, waar in de hertog van Burgundië nochtans niet wilde bewilligen. Voorts waren de voornaamſte oogmerken des konings terſtondt na het aanvaarden zyner regeringe gerecht tot onderdrukking der beide machtige hertogen van Burgundië en Bretagne, welken daar na de minder vaſallen van zelf zouden moeten volgen. Hy ſloot derhalven alle prinſſen van den bloede en andere voorname perſonen ganſchelyk uit den geheimen Raadt, en bediende zich daar toe van ſlechte lieden, hoewel hy meeſt naar zyn eigen zin regeerde. Maar de prinſſen, die alle de aanſlagen des konings merkten, maakten heimelyk met malkander een verbondt, dat zy naderhandt *la Ligue du bien public*, dat is *het verbondt van 't gemene beſt*, noemden, en zo geheim hielden, dat de koning tot het uitbreken van het zelve niets daar van gewaar wierdt. De voornaamſte hoofden en beleggers van het zelve waren François de II, hertog van Bretagne, en de graaf van Charolois, de zoon van den hertog van Burgundië, die eerſt des konings broeder, Karel, hertog van Berry, door belofte van groter tafelgeldt, en daar na de meeſte overige prinſſen van den bloede en andere voorname ſtandsperſonen, die buiten dat alle wegens hunne verzetting misnoegt waren, in hun belang trokken. Dit heimelyk verbondt nam wel zyn aanvang in den jare 1463, doch kon zo ſchielyk niet tot ſtandt gebragt worden. De koning zocht ondertuſſchen ook zyne aanſlagen uit te voeren, en zondt in den jare 1464 den baſtaardt van Rubempré met 50 man naar de Nederlanden, om den graaf van Charolois gevangen te nemen; doch zyn voornemen wierdt verraden, en de koning moeſt alle bedenkelyke voorwendſelen gebruiken, om dezen argwaan van zich af te keren; hy ſchonk, om den ouden hertog van Burgundië te bevredigen, aan den zelven het recht op Luxemburg, dat Karel de VII door handeling van het huis van Saxen voor zich verkregen hadt. Hier op wendde hy zich tegen den hertog van Bretagne, en maakte tegen den zelven allerlei verſchillen wegens den leenplicht; maar deze hieldt hem, op den raadt van zyn ſchranderen ſtaatsbedienaar Tannegui du Chatel, zo lang op, tot dat de anderen, die met den hertog in het verbondt waren, volk geworven hadden, en in den jare 1465 te gelyk in 't veldt rukten. De koning viel wel den hertog van Bourbon op den hals, eer de zelve zich met de anderen kon vereenigen, en dwong hem de wapenen neder te leggen; maar de graaf van Charolois trok regelregt naar Parys, en dewyl de koning op de grenzen van Bretagne ſtondt, en de graaf dat hertogdom wilde te hulp komen, kwam het in den jare 1465 by Montlheri tuſſchen hem en den koning tot een bloedigen ſlag, waar in aan beide zyden gelyk nadeel geleden wierdt, doch de graaf meeſter bleef van het ſlagveldt, en zich hier op met de hertogen van Bretagne en Berry vereenigde, en voor Parys trok. Deze ſtadt begon ook reets met de prinſſen in onderhandeling te treden, dewyl de zelve haar vermindering van laſten en andere zaken beloofden; doch de koning ſchoot nog by tyds toe, en belette niet alleen de overgave, maar vondt ook middel om een einde van den ganſchen oorlog te maken. De voornaamſte eiſchen van de prinſſen beſtonden daar in, dat de koning den hertog van Berry Normandië, en den graaf van Charolois de plaatſen, die voor twee jaren van den hertog van Burgundië ingeloſt waren, zou afſtaan. Op dat hy nu de prinſſen onder malkander mogt verdeelen, handelde hy eerſt met den graaf van Charolois alleen, ſtondt hem ook de begeerde plaatſen af; waar op de hertog van Berry reets ingewilligt hadt zich met Champagne en Brie te vergenoegen; doch dewyl gedurende de onderhandelingen ganſch Normandië, door het opſtoken der weduwe van den ſeneſchal Brezé, die in den laatſten ſlag geſneuvelt was, opſtondt, en zich aan den hertog van Berry overgaf, ſtondt de koning toe, dat het zelve zyne apanage zou zyn; en hier op wierdt den 9 October des jaars 1465 te Conflans met den graaf van Charolois, en den 29 October te S. Maur met de overige prinſſen vrede gemaakt, en aan ieder van de zelven door den koning genoegen gegeven; ook wierden de bedienaars, die de oning by het aanvaarden zyner regering afgezet hadt, weder aangeſtelt. De koning bragt hier op den hertog van Bourbon, door verſcheide huwelyken van zyne bloedverwanten met het koninklyke huis, volkomen op zyne zyde, en dewyl de hertog van Bretagne dien van Berry in Normandië ganſch naar zynen wil regeerde, zo wierden niet alleen de bedienaars van den laatſten misnoegt, maar alle de onderdanen van Normandië begonnen ook op te ſtaan, zo dat de hertog van Bretagne uit het landt moeſt wyken. De koning bediende zich van deze gelegenheit, en dewyl de graaf van Charolois toen met die van Luik in een zwaren oorlog ingewikkelt was, bragt hy in den jare 1466 het ganſche hertogdom Normandië onder zyn geweldt, en de hertog van Berry moeſt naar Bretagne vluchten. In het volgende jaar wierdt de graaf van Charolois door de doodt zyns vaders hertog van Burgundië, waar op de koning terſtondt een gezantſchap aan hem zondt, en eerſt voor de Luikenaars ſprak, doch daar na voorſloeg, dat hy in den oorlog des hertogs tegen de zelven ſtil zou zitten, indien de hertog zich daar tegen ook in den handel des konings tegen den hertog van Bretagne niet wilde mengen. Hoewel nu de hertog daar in niet bewilligde, trok de koning echter in den jare 1468 in Bretagne, en dwong den hertog aldaar tot een verdrag, dat te Anneci geſloten wierdt, uit krachte van het welke de hertog van alle verbonden moeſt afſtaan, en de apanage des hertogs van Normandië aan eenige ſcheidsliedeen overlaten. De koning hitſte hier op de Luikenaars heimelyk op tot een nieuwen opſtandt tegen den hertog van Burgundië, doch opentlyk ſloeg hy hem eene onderhandeling van vrede voor, waar in de hertog bewilligde. Maar dewyl de koning zo onvoorzichtig was, dat hy zich zonder een genoegzaam geleide by den hertog te Peronne vervoegde, en de Luikenaars ondertuſſchen hunnen opſtandt wat te vroeg begonnen, hieldt de hertog hem zo lang gevangen, tot dat hy bewilligde, dat den hertog Normandië, Champagne en Brie tot eene apanage gegeven, en den hertog van Burgundië geoorlooft wierdt verbonden te ſluiten; waar op hy benevens den zelven tegen de Luikenaars te velde moeſt trekken, en by het beſtormen der ſtadt Luik tegenwoordig zyn. Maar naauwlyks was hy wederom te Parys gekomen, of hy vondt middel, zynen broeder te overreden, dat de zelve het hertogdom Guienne in plaats van Champagne tot eene apanage aannam, en zich volkomen met hem verzoende, het welk den hertog van Burgundië uittermaten verdroot, dewyl Champagne aan Burgundië grenſte, en hy daar door tot dien tydt toe zeer ligtelyk gemeenſchap met hem hadt kunnen houden. In den jare 1469 den 1 Auguſty ſtichtte Lodewyk de ridderorde van S. Michaël, en zondt de zelve aan den hertog van Bretagne, om zyne neiging te ontdekken. Dewyl nu de zelve de orde van het gulde vlies reets aangenomen hadt, en die van S. Michaël afſloeg, onder voorwendſel, dat eenige wetten van die orde, inzonderheit daar onder anderen geboden wierdt, dat een ridder den koning zou verſchuldigt zyn tegen een iegelyk te dienen, tegen zyne rechten ſtreden, en dat ook de hertog van Burgundië de orde van den blaauwen kouſſebandt ter zelver tydt opentlyk droeg, zo beſloot de koning daar uit, dat zy beide wel in een heimelyk verbondt met Engelandt mogten ſtaan, het welk ook in der daadt zo was. En dewyl hy naricht ontfing, dat de graaf van Armagnak, die van te voren een der yverigſten in het verbondt was geweeſt, zich op nieuw in het zelve hadt ingelaten, overviel hy hem onverwacht, en joeg hem uit het landt, liet hem ook door een beſluit van het parlement ter doodt veroordelen. Hy bragt ook den hertog van Bretagne weder op zyne zyde, en Eduard de IV, koning van Engelandt, wierdt ter zelver tydt door den graaf van Warwyk, dien Lodewyk met volk onderſteunde, van den troon geſtoten, en naar de Nederlanden verdreven. Dewyl nu Lodewyk den hertog van Burgundië van alle bondgenoten ontbloot zag, beſloot hy den zelven met alle macht aan te taſten. Hy zou nochtans, van nature een vreesachtig prins zynde, niet zo terſtondt daar toe beſloten hebben, gelyk hy dan maar heimelyk in de voornaamſte ſteden van Pikardië en de Nederlanden aanhangen maakte, en door een algemenen opſtandt van des hertogs onderdanen, meer dan door openbaar geweldt, zyn oogmerk zocht te bereiken, indien niet eindelyk zyne ſtaatsbedienaars hem tot eenen oorlog opgehitſt hadden. Deze deden zulks wel onder voorwendſel van een groten yver voor zyn belang, maar zy zochten hem inderdaadt daar door in onmacht te brengen, dewyl hun oogmerk was het zo verre te brengen, dat de hertog van Burgundië zyne eenige dochter en vermoedelyke erfgename aan des konings broeder, den hertog van Guienne, zou uittrouwen, op dat de koning, die in vredige tyden, wanneer hy zyne ſtaatsbedienaars en generaals zo nodig niet achtte, gewoon was de zelve verachtelyk te handelen, altoos met machtige vyanden te doen mogt hebben. Zy handelden ten dien einde gedurig lyk, ook na de gevolgde vredebreuk, met den hertog van Burgundië, die nochtans in het huwelyk niet wilde bewilligen, maar na dat verſcheide ſteden de Franſchen ingelaten hadden, en hy een algemenen opſtandt vreesde, in den jare 1471 een ſtilſtandt voor een jaar met Lodewyk aanging, waar op in het volgende jaar te Crotoy een volkome vrede volgde, uit krachte van welke de hertog beloofde zich het belang der hertogen van Guienne en Bretagne niet meer aan te trekken, waar tegen de koning Amiens en S. Quentin zou wedergeven, en de graven van Nevers en S. Pol aan hem overleveren. Dewyl echter de hertog van Guienne den 12 May des jaars 1472 door vergift ſtierf, niet zonder groot vermoeden, dat de koning het zelve aan hem hadt doen geven, zo wilde deze de vrede met den hertog van Burgundië niet beveſtigen, te meer dewyl de zelve gedurende het vredensverdrag aan den hertog van Bretagne geſchreven hadt, dat

dat hy de vrede alleen gemaakt hadt om Amiens en S. Quentin, weder te bekomen, en dat hy den zelven terstondt daar na weder wilde breken. De koning nam hier op bezit van Guienne, en na dat hy den hertog van Bretagne door des zelfs staatsbedienaar, den heer van Lescun, tot eene bestendige vrede overreed hadt, trok hy den hertog van Burgundië, die ondertusschen eenige plaatsen in Normandië weggenomen hadt, tegen, waar op ook deze zich in den jare 1473 tot een stilstandt tot in den jare 1475 liet bewegen. In dien tydt bragt Lodewyk het Roussillon, en inzonderheit de stadt Perpignan, die, het Fransche juk willende afschudden, zich weder aan Aragon verbonden hadt, tot gehoorzaamheit. En dewyl ondertusschen de hertog van Burgundië, na dat hy door den aanwasch van de erffenis van den hertog van Gelder veel machtiger geworden was, in zyne gedachten genomen hadt, koning van Burgundië te worden, en alle landen naast aan den Rhyn, van Zwitserlandt af tot de Nederlanden toe, onder zich te brengen, ook door de belegering van de Keulsche stadt Nuits den aanvang daar toe maakte, verlangde de koning op des zelfs begeren met allen yver den stilstandt, om hem van deze gevaarlyke aanslagen niet af te houden; doch hy maakte heimelyk met den keizer en de Duitsche vorsten, als mede met de Zwitsers, een verbondt, en wel met de laatsten onder voorwaarde, dat hy hen jaarlyks een gedurig onderstandt van 20000 franken zou betalen, behalven de soldy van de Zwitsers, die werkelyk in Franschen dienst zouden treden. Eindelyk trok hy zelf in den jare 1475 in Pikardië en Artois, en nam eenige plaatsen weg; en wanneer de koning Eduard van Engelandt, in gevolge van zyn gesloten verbondt met den hertog van Burgundië, met een leger by Calais landde, om in Vrankryk te vallen, kon de hertog, dewyl het grootste gedeelte van zyn leger voor Nuits vernielt was, zich zo terstondt niet by hem voegen, waar door de beste tydt van 't jaar verliep, en Lodewyk eindelyk gelegenheit kreeg den 29 Augusty des jaars 1475 met Eduard een stilstandt voor 7 jaren te sluiten, onder beding, dat Lodewyk aan Eduard zou betalen 75000 daalders voor de krygskosten, en alle jaren 50000 daalders voor een pensioen, zo lang Eduard of Lodewyk leefde; desgelyks, dat de oudste dochter van Eduard aan den Franschen dauphin Karel zou trouwen, en Eduard zich in de inlandsche oorlogen van Vrankryk, noch Lodewyk zich in die van Engelandt, mengen zouden. Lodewyk sloot terstondt een stilstandt met den hertog van Burgundië voor 9 jaren, bevestigde de vrede met den hertog van Bretagne, en stondt S. Quentin af aan den hertog van Burgundië, waar voor de zelve den konnestabel Lodewyk, graaf van S. Pol, die oorzaak geweest was van de meeste onrusten tusschen deze beide prinssen, overleverde, waar op hy hem wegens zyne veelvuldige ontrouw het hoofdt liet afslaan. In den oorlog van den hertog van Burgundië met de Zwitsers, die hier op volgde, zat de koning gansch stil, en vergenoegde zich, dat hy zyne vyanden heimelyk met geldt bystondt, en de zelve tot gedurige voortzetting van den oorlog aanspoorde; desgelyks dat hy bewerkte, dat het verdrag des hertogs met den graaf van Provence, waar door de laatste de erfvolging na zyne doodt aan den eersten beloofde, omgestoten wierdt. Zo haast hy nu in den jare 1477 des hertogs doodt, die in den slag by Nancy gesneuvelt was, vernomen hadt, viel hy met een leger in de Nederlanden, en bragt in de algemene verbaastheit der inwoners, en ontbloting der zelven van volk, de meeste steden in Pikardië en in Artois, ten dele door goede woorden, ten dele met geweldt, onder zyne gehoorzaamheit; en de prins van Oranje, Johannes de II, hielp hem ook aan het hertogdom en het grootste gedeelte van het graafschap Burgundië. De eenige dochter en erfgename van den gestorven hertog, Maria, meende door aanbieding van haar persoon tot eene gemalinne voor den dauphin, hoewel deze maar 7 en zy over de 20 jaren oud was, zich uit het gevaar te redden, en zondt deswegen twee maal gezanten aan den koning; ook hadt de koning zelf voorheen daarom laten aanhouden. Doch alzo hy hoopte, zonder dit middel, de Burgundische landen machtig te worden, wilde hy in dit huwelyk niet bewilligen, en nog veel minder het zelve toestaan met den graaf van Angoulême, vader van den koning François, dewyl de zelve voor het koninkryk even gevaarlyk was, als de macht der hertogen tot dien tydt toe was geweest. Doch wanneer de overwinningen in Burgundië door het overgaan des prinssen van Oranje, die zich weder met de Burgundische princesse vereenigt hadt, verloren gingen, en hy ook niets meer in de Nederlanden kon uitrechten, dewyl de steden aldaar zich van hare verbaastheit herstelt, en zich met malkander vereenigt hadden; en dewyl de princesse Maria ook met den aartshertog Maximiliaan van Oostenryk, den zoon van den keizer Frederik den III, trouwde; beklaagde hy zyne misslagen, en maakte in den jare 1478 te Arras een stilstandt voor een jaar. Gedurende dien tydt poogde de aartshertog een bondgenootschap te maken met Eduard den IV van Engelandt, en met Ferdinand den Katholyken en Isabelle van Castilië tegen Vrankryk, doch Lodewyk verhinderde zulks, en maakte met Eduard in February des jaars 1479 een stilstandt, die zo lang als zy beide leven zouden, en nog 100 jaren daar na, zou duren, onder voorwaarde, dat Lodewyk en zyne navolgers den koningen van Engelandt jaarlyksch, gelyk reets sedert eenige jaren geschied was, 50000 kronen zouden betalen. Daar by is aan te merken, dat Eduard zich wel, gelyk zyne voorzaten sedert Eduard den III, koning van Vrankryk genoemt hadt, doch ook Lodewyk dezen tytel, die zynen voorzaten en hem zelf tot dien tydt toe niet gegeven was, bewilligden. Met Castilië wierdt nog van te voren, namentlyk den 9 October des jaars 1478, eene vrede gemaakt, onder beding, dat Ferdinand en Isabelle van alle verbonden met Burgundië, en Lodewyk van die met Portugal en met Johanna, die eenen eisch op Castilië maakte, zouden afstaan, doch den twist wegens het Roussillon aan eenige scheidslieden overlaten. In den jare 1479 ging de oorlog met den aartshertog wederom aan, wanneer deze terstondt in den aanvang de Franschen by Guinegate naby Terouane uit het veldt sloeg, en meer volk daar by verloor dan de andere, en hier op kwam het weder tot een stilstandt, en de koning, die in den jare 1481 twee maal kort na malkander door eene beroerte aangetast was, wierdt den oorlog moede. Eindelyk, wanneer de gemalin van den aartshertog, Maria van Burgundië, in den jare 1482 gestorven was, en de burgers van Gent de beide kinderen, die zy by den aartshertog naliet, namentlyk Margaretha en Philips, in hunne bewaring behielden, bragt Lodewyk den 23 December des jaars 1482 het tot eene vrede met den aartshertog, onder deze voorwaarde, dat de gemelde Margaretha met den dauphin zou trouwen, en den zelven tot huwelyksgoedt de graafschappen Artois en Burgundië, benevens de heerlykheden Maconnois, Auxerrois, Charolois, Salins, Bar-sur-Seine, en Noyers, aanbrengen, welke echter, ingeval 'er gene kinderen uit dit huwelyk nablyven mogten, wederom aan Philips, den zoon van den aartshertog en Maria, zouden vervallen. Van de steden van Pikardië, het graafschap Boulogne, en het hertogdom Burgundië, welke de koning in den voorgaanden oorlog weggenomen hadt, wierdt in deze vrede geen gewag gemaakt, waarom de zelve aan Vrankryk bleven. Den overigen tydt na deze vrede bragt Lodewyk door te Plessis, een kasteel naby Tours, in eene gedurige vreze voor de doodt, welke zo groot by hem was, dat hy alle natuurlyke en onnatuurlyke middelen gebruikte voor zyne gezondheit en tot verlenging van zyn leven. Dat hy geen goede zoon was, is hier voor niet alleen aangemerkt, maar uit het verhaalde ook genoegzaam gebleken. Hy was daar benevens een kwade vader; want hoewel hy zo laat zyn eenigen zoon kreeg, welke naderhandt Karel de VIII was, dat het gene waarschynlykheit hadt, dat deze jonge prins hem de zelve moeielykheden zou veroorzaken, die hy zich errinnerde eertyds aan Karel den VII gegeven te hebben, merkte hy hem nochtans aan als den gene, die het ontzagchelykste voor hem was. Hy droeg gene zorge voor zyne opvoeding; hy liet niemandt by hem komen dan lieden van een slechten staat; hy deedt hem optrekken in de ledigheit en in de wellusten; en de eenige grondregel, dien hy hem leerde, was, dat men onbekwaam was om te regeren, wanneer men niet wist te veinzen. Hy trouwde zyne dochters op zulk eene wyze uit, dat het bleek, dat hy zich over haar geluk niet bekreunde. Anna van Vrankryk, zyne oudste dochter, was volkomen welgemaakt; maar zy hadt onvergelykelyk meer geest dan hy wel gewenscht zou hebben dat zy hadt; en om haar in bedwang en nederig te houden, trouwde hy haar met een jonger zoon van het huis van Bourbon, van een verstandt, dat zodanig beneden het middelmatige was, dat hy gene vreze hadt, dat hy in zich eenige woeling tegen zynen dienst zou inlaten. Hy hadt zich verplicht krygsvolk te geven aan den hertog van Kalabrië, om de koninkryken van Napels en Sicilië te herwinnen, en daarenboven zyne oudste dochter ten huwelyk: maar hy droeg wel zorg zulk een eerlyk man niet tot zynen schoonzoon te kiezen. Hy hieldt gene van zyne gedane beloften. De graaf van Beaujeu wierdt voor dezen hertog gestelt, alleenlyk om dat hy minder verdiensten en dapperheit hadt; maar het geluk van dezen kadet van het huis van Bourbon wierdt daar door niet beter. Men wilde hem een huwelyksverdrag doen tekenen, dat alle de goederen van zyn huis zou hebben doen overgaan aan zyne gemalinne, indien hy gene zorg gedragen hadt, om zulks op te helderen door eenige woorden, op welke men geen acht sloeg; en zo lang zyn schoonvader leefde, gebruikte hy hem niet dan in aanstotelyke zaken, en deedt hem nooit eenig goed. Johanna van Vrankryk, de twede dochter van Lodewyk, was zo gebrekkelyk, dat de geneesmeesters verzekerden, dat zy gene kinderen zou krygen, en hy dwong nochtans den hertog van Orleans, eersten prins van den bloede, met haar te trouwen, hoewel hy reden genoeg hadt om te voorzien, dat zy ongelukkig met hem zou zyn. Petrus Mattheus heeft aangemerkt, dat Lodewyk zyne dochter Johanna haatte, om dat zy zwart, klein en gebogchelt was. De heer van Lesquiere, haar gouverneur, verbergde haar dikwils onder zynen langen tabbaardt, wanneer de koning haar ontmoette, op dat hy zich over haar gezicht niet mogt bedroeven. Dat hy geen goede broeder was, is niet alleen gebleken uit het gene van zyne behandeling omtrent zynen broeder gezegt is, maar verscheide historieschryvers verhalen ook, dat hy hem door den abt van S. d'Angeli deedt vergeven. Hy was geen goed gemaal, dewyl hy zyne gemalinnen niet beminde. Hy trouwde eerst met Margareta Stuart, dochter van Jacobus den I, koning van Schotlandt, in den jare 1436. Zy stierf den 26 Augusty des jaars 1446, in den ouderdom van 26 jaren. Hy droeg haar gene genegenheit toe, om dat zy een stinkenden adem, of, gelyk anderen voorgeven, eenig verborgen gebrek hadt. Hy teelde by haar gene kinderen. Hy hadt tot zyne twede gemalinne Charlotte van Savoje, met welke het huwelyk tegen zynen zin voltrokken wierdt te Namen in den jare 1457, zynde de ondertrouw vyf jaren van te voren geschied. Mezeray merkt aan, dat hy deze twede gemalinne zo weinig bezocht zou hebben als de eerste, indien het niet geweest was om een erfgenaam te hebben. Hy bande haar in zyne laatste jaren in Savoje, en geboodt stervende aan zynen zoon haar niet te ver-

trouwen. Men zag hem dikwils onder de vrouwen, onder zulke, welker lichtvaardigheit openbaar was, en onder getrouwde; de mannen van geringen staat tot ampten verheven, en oneindig vele andere omstandigheden van zyn gedrag, zyn blyken, dat zyne wederhouding die van Alexander niet evenaarde. „ Wanneer „ hy van Lion vertrok, (zegt Varillas) na dat hy de zekere ty-„ ding ontfangen hadt van de nederlaag van den hertog van „ Burgundie te Morat, voerde hy, tot grote ergernis van alle „ eerlyke lieden, van die stadt af tot Parys toe twee meeste-„ ressen met zich. De eene, la Gigonne genoemt, was weduwe, „ en de andere, la Passefilon genoemt, was de vrouw van een „ koopman. Hy deedt terstondt, na dat de prins van Oranje „ hem meester gemaakt hadt van het hertogdom van Burgun-„ dië, eene zeer bevallige juffer van Dion komen, Huguete de „ Jaquelin genoemt. Maar men vindt voor dit alles in de boe-„ ken des konings drie huwelykscontracten, die zo vele bly-„ ken zyn van de wederhouding van Lodewyk, dewyl hy daar „ in voorkomt als vader van drie natuurlyke dochters, en dat „ hy de zelve zonder bewimpeling uittrouwt." By deze hoedanigheden van Lodewyk den XI, dat hy geen goede zoon was, geen goede vader, geen goede broeder, en geen goede gemaal, hebben anderen ook gevoegt, dat hy een kwade vriendt was, een kwade nabuur, een kwade huisheer, en een gevaarlyke vyandt. De vrede, die Lodewyk de XI maakte met Engelandt in den jare 1475 was meerder nut dan roemruchtig; men beschimpte hem dies wegen, maar hy was inderdaadt verschoonlyk: want het groot getal der machtige vyanden aangemerkt zynde, die hy te vrezen hadt, was het beter zich te vernederen, dan de trotsche te spelen. Men moet van twee kwalen het eerste myden. Lodewyk lichtte veel meer geldt in zyn koninkryk, en verdrukte zyne onderdanen veel meer, dan zyne voorzaten gedaan hadden; en de kosten voor zyn persoon, die van zyne huishouding, en van zyne ambassaden waren zo klein, dat men hem niet van vrekheit kan vryspreken. Men leest dit volgende in de werken van la Mothe le Vayer: „ De „ schandelyke spaarzaamheit, gestelt tegen deze overdaadt, is „ mogelyk niet minder lakenswaardig. Lodewyk de XI maak-„ te zich verachtelyk door zyne slechte klederen en zyne sme-„ rige hoeden, het welk de historie hem verwyt; en men zou „ in de registers der rekenkamer niet zonder verontwaardiging „ kunnen lezen een post van twintig stuivers voor twee nieu-„ we mouwen, waar mede men een van zyne wambuisen „ verstelde, en eene andere van vyftien penningen, voor het „ smeren van zyne laarzen." Hier voor is reets iets gezegt van de uitrusting des konings in zyne byeenkomst met den koning van Castilië; en men zal 'er deze plaats van Bodin byvoegen: „ De koning van Egypten, Agesilaus gezien hebbende, „ gewentelt in een veldt, gekleed met een enkelden „ rok van slecht laken, en dat hy van ligchaamsgestalte mager, „ klein en gebogcheld was, telde hem niet meer dan men Lo-„ dewyk den XI deedt, die, tot scheidsman verkoren zynde in het „ verschil tusschen de koningen van Navarre en Castilië, met „ zyne Franschen door de Spanjaards op hunne aankomst be-„ spot wierdt, gelyk zynde aan een S. Jakobs pelgrim, met „ zyn vetten hoedt, geboord met beelden, en zyn *jaquette* „ (men noemt aldus een kinds tabbaardtie) van grof laken; hy „ hadt in zyn wezen noch in zyne wyze van doen eenige ma-„ jesteit: zyn volk was op de zelve wyze opgeschikt, want „ hy mogt geen wakker man in goede kleding zien; in plaats „ dat de koning van Castilië, en zyne bende, welke kwamen „ met prachtige klederen opgetooit, en hunne paarden versiert „ met kostelyke dekkleden, eene zekere Spaansche grootschheit „ vertoonden, en zodanig, dat het scheen, dat de Franschen „ hunne knechten waren." De kosten van zyne huishouding waren gering, en minder dan die van verscheide heeren onder de regering van Henrik den Groten. Wat zyne ambassaden belangt, hy leide daar aan ook weinig te koste. Bodin maakt daar omtrent eenige aanmerking: „ Men kan (zegt hy) „ wel sparen, zonder de majesteit van een koning of de „ waardigheit van zyn huis te verminderen, of zyne grootheit „ te krenken; dat zomtyds oorzaak is, dat de vremdelingen „ hem verachten, en de onderdanen opstaan: gelyk met den „ koning Lodewyk den XI gebeurde, die, byna alle de edellie-„ den van zyn huis verdreven hebbende, zich van zynen kleer-„ maker bediende voor heraut der wapenen, en van zynen „ baardscheerder (of chirurgyn) voor ambassadeur, en van zynen „ geneesmeester voor kancelier, gelyk een Antiochus, koning „ van Syrië, van zynen geneesmeester Apollophanes, dien hy „ tot hoofdt van zynen Raadt maakte." Lodewyk veradelde zynen baardscheerder door opene brieven van den jare 1474, hem in't bezit stellende van 't graafschap Meulant, en hy veranderde zynen naam van Olivier le Diable in dien van Olivier le Dain. Zie boven op DAIN. Hy zondt hem aan de erfgename van Burgundië, die daar mede spotte: *Wat heb ik met eenen geneesmeester te doen*; (zeide zy) *dewyl ik wel vare*? Niettegenstaande al deze spaarzaamheit verhoogde Lodewyk de XI de lasten jaarlyks drie millioenen meer dan zyn voorzaat, en vervremdde een groot gedeelte van de inkomsten: maar hy was verkwistende en overdadig in andere opzichten, en hy hadt loontrekkers, die hem veel gelds kostten, in de vremde landen. Hy verspilde veel aan verspieders, aan de jagt, en voor de vrouwen. De twee heerschende hertstochten van Lodewyk waren voor de jagt en voor de vrouwen; en men merkt aan, dat zyne mildheit overging tot eene onbegrypelyke overdaadt, zo menigmaal als het 'er op aan kwam om te voldoen aan eene van deze hertstochten. Wat aangaat de eerste, hy onderhieldt een won-

L.

derbaarlyk groot getal van jagers, van valkeniers, van vogelen en van honden, en hy was zo afgunstig om te beletten, dat de genen, die het recht hadden om te jagen, zich daar van met bedienden, onder wat voorwendsel het ook wezen mogt, dat het gevaarlyker was een hart te doden dan een mensch. Petrus Mattheus verhaalt, dat deze prins veel gelds verspilde voor zyne minneryen, zelfs dan, wanneer hy tot de noodzakelykheit gebragt was van het zelve te moeten leenen. „ Ik heb gelezen (zegt hy) „ in de rekening van de penningkamer, dat hy, op de „ reis van Arras zynde, van eenen van zyne dienaars, Jaques „ Hamelin genoemt, de somme van drie honderd twintig pon-„ den, zestien stuivers, acht penningen leende, *om de zelve voor* „ *zyne vermaken en wellusten te gebruiken*, en dat hy in de maandt „ Augusty des jaars 1479 eene juffer van Dion deede komen, „ Huquette Jacquelin genoemt, weduwe van Philippus Chamar-„ gis, een dienaar, die haar ging halen, de kosten van hare rei-„ ze en van haar verblyf te Tours verschoot." Deze koste federt den 1 Augusty tot den 11 December beliep twee honderd acht en negentig ponden. Men moet aanmerken, dat men in dien tydt met twintig stuivers deedt, dat men tegenwoordig niet zou doen met twee pistolen. Lodewyk beloonde ook rykelyk de genen, die de eersten waren in het brengen van grote tydingen. Hy gaf vier honderd mark zilvers aan Philips van Comines, en aan den heer van Bouchage, die hem de eerste tyding gebragt hadden van den slag van Morat. Hy zeide zomtyds: *Ik zal zo veel geven aan den gene, die my zulk eene tyding zal brengen.* Hy redenwisselde dikwils over den uitslag van zaken eer hy berecht daar van hadt. Dit was een teken van zyne ongedult, en het is daarom niet te verwonderen dat hy de posten opgerecht heeft. Hy deedt de soldy van zyn krygsvolk naauwkeurig en prompt betalen, en verboodt hen strafsfelyk aan iemandt ongelyk te doen, en strafte de overtreders met de uiterste gestrengheit. Dit maakte, dat zyn koninkryk, hoewel gedrukt door zware schattingen, nochtans ryk was. Men schryft aan hem de instelling toe van de wet, welke aan de grootste straffe onderwerpt de genen, die geen ander deel hebben aan eene zamenzwering, dan niet geopenbaart te hebben het gene zy 'er van weten. Hy was onderhevig aan eigenzinnigheden en luimen, die veel hadden van het bovenige, en dat was zomtyds de regel van zyne gunsten en weldaden. Bouchet verhaalt: „ Dat de koning eens beval aan den abt van „ Baigne, een man van een groten geest, en een uitvinder van „ nieuwe zaken omtrent muzykgereedschap, die hem volgde, „ en in zynen dienst was, dat hy hem eenige harmonie van „ zwynen zou maken, denkende, dat men zulks nooit zou kunnen „ doen. De abt stondt niet verlegen, maar verzocht hem om „ geldt om dit te doen; het welk hem terstondt gegeven wierdt, „ en hy volvoerde het stuk zo seldzaam als men ooit gezien „ hadt; want van eene grote menigte van zwynen, van ver-„ schillenden ouderdom, die hy vergaderde onder eene tente of „ paviljoen met fluweel bedekt, voor welk paviljoen eene ta-„ fel was van hout, ganschelyk beschildert, met een zeker ge-„ tal van treden, (als aan een orgel) maakte hy een organisch „ werktuig, en aldus de gemelde treden drukkende, waar aan „ kleine prikkels vastgehecht waren, die de zwynen staken, deedt „ hy de zelve in zulk eene order en zamenstemming schreeu-„ wen, dat de koning, en de genen, die by hem waren, daar „ in vermaak schepten". Bouchet voegt 'er de historie by van de koks-jongen. De koning ging, slechts met een wollen rok gekleed, eens in zyne keuken, en deedt eenige vragen aan een jongen, die het spit draaide, en die, hem niet kennende, antwoordde: „ Ik ben van Berry, de zoon van zulk eenen, en „ Steven genoemt, die in een geringen staat in des konings „ dienst ben: en ik win nochtans zo veel als hy. En de ko-„ ning vroeg hem: Wat wint de koning? Zyne noodzakelykhe-„ den, (zeide de knaap) en by myne trouw ik zal myne nood-„ zaaklykheden van hem hebben, gelyk hy de zyne van Godt „ heeft, en hy zal niets meer medenemen dan ik. De koning „ (die zomtyds de lieden door eigenzinnigheit vorderde) hadt „ smaak in deze zeggingen en antwoorden, waar in Steven zyn „ goed geluk vondt: want de koning maakte hem zyn kamer-„ dienaar, en hy verkreeg grote goederen. Eenigen zeggen, „ dat dit Steven de deurwaarder was, dien de koning zodanig „ beminde, dat wanneer hy hem zomtyds in toren een slag „ gaf, deze den zieken of den doden speelde, waar op de ko-„ ning hem terstondt duizend of twee duizend kronen liet ge-„ ven. Deze koning was zeer gemeenzaam tegen de genen, „ die hy beminde, en verachtte de koninklyke pracht en koste-„ lyke kledingen: hy at en dronk altoos in de zaal, met alle „ de heeren en edellieden; en de genen, die het best dronken, „ en eenige ontuchtige reden spraken van de vrouwen, waren „ wellekom." Op een tydt in eene kerk gegaan zynde, zag hy een armen priester, die voor de kerkdeur sliep, en onderzocht of 'er iemandt gestorven was, en verstaande, dat men de klokken luidde over de doodt van eenen kanunnik, wiens beneficie aan zyne benoeming stondt, zo geboodt hy dat die arme priester daar mede voorzien zou worden, om het spreekwoordt waaragtig te maken, dat den gelukkigen het geluk slapende t'huis komt. Men kan hier deze plaats van Stephanus Pasquier nog byvoegen: „ Wanneer de koning Lodewyk de XI zich „ vol van Godsdienstigheit en van vroomheit vertoonde, deedt „ hy zulks, dan eens naar de omstandigheit van zyne zaken, „ dan eens door eene wonderlyke bygelovigheit; denkende, dat „ alles hem geoorloofd was, wanneer hy zich in eenige pelgri-„ magie gekweten hadt. Kortom, vol van onbepaalde begeer-„ tens, stelde hy, zonder oorzaak of kennis van zaken, zulke

Dd „ ampte-

„ amptenaars af en aan, als hem behaagde: en uit dien zelven „ oorspronk ontstonden zomtyds ongerymdheden en zotternyen, „ waar in hy niet tegengesproken wilde zyn. Gelyk wanneer „ hy alle de klappende vogels van Parys in zyne kamer deedt „ brengen, om zich zelf het vermaak van hunne brabbeltaal te „ geven." Men zal de vier verhalen niet bybrengen, die men vindt in de zamenspraken van Erasmus; want hoewel die eene zonderlinge en ongelyke wyze van beloning vertonen, de zelve zyn eerder goede bewyzen van behendigheit om de kunstenaryen van een troggelaar, of de waarachtige verdiensten te ontdekken, dan tekenen van eigenzinnigheit. Men zal tot een blyk hier van het kort begrip van eene dezer vier vertellingen aanroeren. Een boer, by wien Lodewyk de XI in den tydt van zyne ongunst eenige malen rapen gegeten hadt, wierdt zeer wel beloont voor eene grote raap, waar van hy hem een geschenk gedaan hadt, na dat hy hem op den troon gezien hadt. Dit deedt een heer van 't hof denken, dat hy, indien hy een schoon paardt gaf aan den koning, eene deftige beloning zou ontfangen; maar de koning deedt hem niet anders geven dan de raap van den boer. Dewyl Lodewyk de XI eene onmatige drift hadt om zyn leven te verlengen, was 'er niemandt, die zo veel gevoels hadt van zyne milddadigheden dan zyn geneesmeester, dien hy een volstrekt gezag over hem liet aannemen. Behalven eene grote menigte van andere bewyzen, die men van de gemelde drift in de historien vindt, gelooft men, dat zyne eerbiedigheit voor S. Servasius daar op gegrond was, dat deze Heilig een langen tydt leefde. Want de Legende-schryvers zeggen, dat hy drie eeuwen leefde; anderen vergenoegen zich met hem eene bisschoplyke regering van meer dan zestig jaren toe te schryven. Mattheus verhaalt: „ Dat Lodewyk de XI in zyn „ leven dikwils gezegt hadt, dat, in wat uiterste men hem ook „ zag, men nooit het woordt van *doodt* voor hem zou uitspre„ ken, het zelve te hard vindende in het oor van een ko„ ning. . . De genen, die de zorg hadden over zyne conscien„ tie, verwachtten, dat hy, zich zelf gevoelende te bezwyken, „ zulks erkennen zou. Het besluit, om hem dit vonnis bekend „ te maken, wierdt genomen tusschen een Theologant, zyn ge„ neesmeester, en meester Olivier. Zy kwamen daar toe zeer „ ruwelyk en met weinig eerbiedt, als lieden, die de onbeschoft„ heit by de geringheit van hunnen staat gevoegt hadden: hun„ ne aanspraak bestondt in deze uitdrukkingen: *Sire, wy moeten* „ *ons kwyten van den last van onze conscientien, stel geen hoop* „ *meer op dezen heiligen man, noch op iets anders, want het is* „ *zekerlyk met u gedaan, en denk op uw geweten, want daar is* „ *geen hulpmiddel.* Een ieder van hen sprak kortelyk hier op „ een woordt, om hem te doen weten, dat zy wegens zyne „ doodt overeenstemden. Hy antwoordde: *Ik hebbe hoop, dat* „ *Godt my zal helpen. . . . . Ik ben misschien zo ziek niet als* „ *gy denkt.*" Hy hadt alle natuurlyke en onnatuurlyke middelen gebruikt voor zyne gezondheit: hy hadt door het gansche ryk doen bidden om gezonde tyden, allerlei heilige overblyffelen by zich laten brengen, en ook den heiligen Franciscus de Paula uit Italië by zich laten komen; hy vleide dezen heiligen man, smeekte hem, viel voor hem op zyne kniën: hy deedt twee kloosters voor zyne orde bouwen, het eerste in het park van Plessis les Tours, en het twede aan den voet van het kasteel van Amboise, op dat hy zyn leven mogt verlengen. Wat het gezag van zynen geneesmeester belangt, men leest in zyne levensbeschryving door Mattheus, „ Dat hy dagelyks van be„ dienaars veranderde, en afhing van de gestrengheit van Jan „ Cottier, zynen geneesmeester, aan wien hy alle maanden „ tien duizend kronen gaf, hem niets durfde weigeren, en hem „ alles beloofde, wat hy begeerde, mits dat hy het verschriklyk „ spooksel van de doodt verdreef, op het horen noemen van „ welkers naam hy tusschen zyne lakens kroop. Deze genees„ meester trotseerde hem zomtyds met te zeggen: *Ik weet wel,* „ *dat gy my eens zult wegjagen zo wel als de anderen; maar ik* „ *zweer by den hemel, dat gy geen acht dagen daar na zult leven.* „ Deze arme prins, in plaats van hem te handelen gelyk Ma„ ximinus deedt," (deze keizer beval zyne geneesmeesters te doden, om dat zy hem niet konden genezen van zyne wonden) „ gaf hem alles wat hy begeerde, bisdommen, beneficiën „ en ampten." Mezeray zegt, dat Cottier hem toesnaauwde als een knecht, en in vyf maanden tyds 55000 kronen, en vele andere gunsten van hem genoot. Hy sloeg veel geloofs aan de voorzegging door de sterrekunst; maar zekere schryvers hebben voorgegeven, dat hy eindelyk een ezel boven zyne sterrekykers stelde, en dat hy zwoer, dat dit beest voortaan tot een orakel zou dienen in de voorzeggingen, die hy te voren van hen begeerde. Men vindt de vertelling van de historie van dezen ezel in een boek, te Lion in den jare 1650 gedrukt, op deze wyze: „ Lodewyk de XI hadt in zyn hof een zeer ver„ maard sterrekundige; op een tydt in beraadt staande om op „ de jagt te gaan, vroeg hy hem, of het goed weder zou zyn, „ en of hy niet twyffelde aan regen. Deze zyn astrolabium „ beschouwt hebbende, antwoordde, dat het dien dag schoon „ en droog weder moest zyn: de koning besloot dan zyn voor„ nemen te volgen; maar uit Parys vertrokken en naby het „ bosch gekomen zynde, ontmoette hy een koolbrander, zynen „ ezel met kolen beladen voortdryvende, welke zeide, dat de „ koning wel zou doen weder te keren, om dat 'er wel haast „ een groot onweder zou vallen. Maar dewyl de woorden van „ zulke lieden gemeenlyk veracht worden, maakte de koning „ niet veel staat daar op, maar begaf zich in het bosch, „ daar hy zo haast niet in gekomen was, of de lucht wierdt „ donker, en het begon te donderen en te weêrlichten, en zo„ danig te regenen, dat, een ieder zich pogende te bergen, de „ koning alleen gelaten wierdt, die geen andere toevlucht hadt „ dan de deugdt van zyn paardt, om uit deze verlegenheit te „ ontkomen. De koning den volgenden dag den koolbrander by zich „ hebbende doen komen, vroeg hem waar hy de sterrekunde geleert „ hadt, en hoe hy zo naauwkeurig het weder voorzeide, dat „ 'er komen moest? De koolbrander antwoordde: Sire, ik heb „ nooit ter schole gegaan, en inderdaadt ik kan lezen noch „ schryven; ik houde nochtans een goed sterrekyker in myn „ huis, die my nooit misleidt. De koning vroeg hem hier op „ met grote verwondering, hoe die sterrekyker genoemt was. „ De arme bloedt antwoordde toen geheel beschaamt, Sire, „ het is de ezel, dien uwe majesteit my gisteren met kolen „ beladen zag dryven: zo haast het kwade weder nadert, laat „ hy de ooren naar voren hangen, gaat langzamer dan naar „ gewoonte, en wryft zich tegen de muren; door deze teke„ nen, Sire, voorzie ik dan den zekeren regen, en de zelve „ waren oorzaak, dat ik gisteren tegen uwe majesteit sprak van „ weder te keren. De koning, dit gehoord hebbende, deedt „ zynen astrologist wegjagen, en gaf een klein jaargeldt aan den „ koolbrander, op dat hy iets hadt om zynen ezel te ontha„ len, zeggende: *Vivit enim Dominus, quia deinceps alio non u-* „ *tar astrologo quàm carbonarii asino.* Ach! arme astrologisten, „ waar blyft gy, zo 'er een ezel meer van weet dan gy?" Angelo Cattho, die dezen koning voor astrologist en geneesmeester gedient hadt, wierdt door hem aartsbisschop van Vienne gemaakt. Men vindt by Petrus Mattheus de namen der andere astrologisten van dezen vorst. Daar was 'er een, zegt men, die voorzeide, dat eene jonkvrouw, welke de koning beminde, in acht dagen zou sterven. De zaak aldus gebeurt zynde, verhaalt Boursault, dat de koning hem voor zich deedt komen, „ en aan zyn volk geboodt, niet in gebreke te blyven, op een „ teken, dat hy hen zou geven, den astrologist op te nemen, „ en hem uit het venster te werpen. Zo haast de koning hem „ vernam, zeide hy: Gy, die voorgeeft zulk een bekwaam man „ te zyn, en die zo naauwkeurig het lot van anderen weet, „ zeg my eens, wat het uwe zal zyn, en hoe veel tyds gy „ nog wel te leven hebt. Het zy, dat de astrologist heimelyk „ van des konings voornemen onderrecht was, of dat hy het „ zelve wist door de uitgestrektheit van zyne wetenschap: *Sire,* „ antwoordde hy, zonder eenigen schrik te vertonen, *ik zal* „ *drie dagen voor uwe majesteit sterven.* De koning droeg wel „ zorg hem na dit antwoordt niet uit het venster te doen „ werpen: hy droeg in het tegendeel eene zonderlinge zorg om „ hem niets te doen ontbreken, en deedt alles wat hy kon om „ eens mans doodt te vertragen, waar op de zyne zo kort moest „ volgen." Daar was in Vrankryk nooit een koning geweest, wiens wreed gedrag en onverdraaglyke knevelaryen de tiranny nader kwamen, dan die van Lodewyk den XI. Petrus Mattheus spreekt 'er aldus van: „ Indien Comines een wreed „ vorst hadt willen afbeelden, hy zou niets anders gebruikt „ hebben dan de verwen, waar mede hy de beschryving doedt „ van zyne gestrenge gevangenissen, zyne yzere kooien, en „ zyne strikken." De kardinaal de la Balue, uitvinder der yzere kooien, wierdt het eerste daar in gezet, en bleef daar in veertien jaren. Mattheus vervolgt, dat Comines, van deze kooien sprekende, zegt: „ *Dat zy van hout waren, gedekt met* „ *yzere pennen; dat hy de Duitschers zeer zware en schrikkelyke* „ *voetyzers hadt laten maken, en dat daar aan een ring was om* „ *een voet door te steken, zeer moeielyk om te openen als een kar-* „ *kant, met eene grote en zware keten, en een groten yzeren bal* „ *aan het einde, veel zwaarder dan 't nodig was, en men noemde* „ *die strikken des konings.* De regering van dezen prins was schrik„ kelyk onstuimig, men kon daar van niet zeggen, gelyk van „ die van Antoninus, dat onder de zelve geen bloedt vergoten „ was. Tristan, zyn groot-provoost, die met zo veel recht „ als Maximinus om zyne onmenschelyke en gestrenge hande„ lingen den naam van *Tristis* verdiende, was zo vaardig in „ het uitvoeren van zyne straffe bevelen, dat hy zomtyds de „ onnoselen voor de schuldigen deedt omkomen, en heeft altoos „ dezen prins overreed, zich eerder van den degen te bedienen „ om de vergrypingen te straffen, dan van den breidel om het „ struikelen te beletten. . . Claudius de Seyssel kon niet scher„ per zeggen voor de geheugenis van dezen prins, dan *dat men* „ *rondom de plaatsen, daar hy zich ophieldt, een groot getal van* „ *personen aan de bomen gehangen zag, en de gevangenissen en andere* „ *naburige huizen vol vangevangenen, die men dikwils dag en nacht* „ *hoorde schreeuwen over de pynigingen, die men hen aandeedt, be-* „ *halven de genen, die heimelyk in de rivieren geworpen wierden.* „ De zelve geschiedschryver merkt aan, *dat Lodewyk de XI zy-* „ *ne volslage macht uitsporiglyk voortzette. Zyn provoost nam de* „ *gevangenen, die in de conciergerie van het paleis waren, en* „ *deedt de zelve verdrinken aan de plaats van la Grange aux* „ *Merciers.* . . Behalven de voorbeelden van de verachting van „ de justitie, die niet klaarlyk verspreid zyn in verscheide plaat„ sen van de historie van Lodewyk, (waar in men rechtsple„ gingen ziet door de strafoeffening begonnen, en de strafoeffe„ ningen zonder voorbeeldt,) zegt zy, dat hy in verscheide „ rechtsplegingen wilde, dat de justitie naar zynen wille geschied„ de, en zich daar in niet verliet op de genen, die den last „ daar van hadden. Men wyst te Plessis lez Tours nog de „ plaats, alwaar hy zich hieldt zonder gezien te worden, om „ zynen provoost te zien wanneer hy de gevangenen onder„ vraagde. . . In de vergadering der Staten, welke terstondt „ na zyne doodt gehouden wierdt, vertoonde men velerlei „ onrechtvaardigheden, die gedurende zyne regeringe het volk „ be-

,, bedroeft hadden, een iegelyk zich beklagende, dat hy zich
,, niet bekreunt hadt de zuivere justitie te verdedigen. Men
,, zeide in deze vergadering, dat de koning de gerechtsamp-
,, ten aan onbekwame en onervare lieden gegeven hadt, en
,, dat men de opene brieven ongevult uitgaf, om de namen der
,, meestbiedende daar in te vullen; dat men die gaf aan de krygs-
,, lieden, aan de jagers, aan de onbekende vremdelingen en
,, ongeletterden, om de ampten door anderen te doen bekle-
,, den, en het voordeel daar van te trekken! dat de secretaris-
,, sen van de kanselary zich onmatiglyk naar hun goeddunken
,, deden betalen, en dat men voor het zegel van de bevestiging
,, van een stads privilegie vier honderd goude kronen gevordert
,, hadt. Dat de brieven van appel geweigert waren in de kan-
,, celary en in het parlement aan de genen, die hunne toe-
,, vlucht namen tot het hoge gerechtshof des konings, tegen de
,, onrechtvaardigheden en verdrukkingen der mindere rechters:
,, dat de genen, die de justitie oeffenden in de parlementen, gro-
,, te en onmatige kosten vorderden, om het geldt weder in te
,, halen van de ampten, door hen gekocht: dat velen beschul-
,, digt waren van misdaden, waar aan zy onschuldig waren, en
,, waar voor de beschuldigers begiftigt wierden uit de verbeurde
,, goederen, en zomtyds den last hadden om het rechtsgeding
,, op te maken, of om de commissarissen op de plaatsen te ge-
,, leiden: dat het getal der sergeanten zodanig vermenigvuldigt
,, was, dat 'er in de baljuwschappen, daar 'er maar twintig
,, of dertig moesten zyn, honderd of twee honderd waren. Ver-
,, scheide heeren en anderen verschenen voor deze vergadering,
,, om de goederen, landen en ampten weder te hebben, waar
,, van zy berooft waren. . . . In de zelve vergadering wierdt ge-
,, zegt, dat de mannen, vrouwen en kinderen op verscheide
,, plaatsen, door gebrek van beesten, genoodzaakt waren het
,, landt te bouwen met de ploeg om den hals, en dat nog by
,, nacht, om dat zy by dag de commissarissen der tailles te vrezen
,, hadden." Men zal hier eindelyk deze plaats van Mezeray by-
voegen. *Comines*, zegt hy, ***verbeeldt hem zeer verstandig in tegenspoedt, zeer bekwaam om de belangen en gedachten der menschen te doorgronden, en om de zelve te trekken en tot zyne oogmerken te buigen, geweldig argwanig en nayverig over zyne macht, zeer onbepaald in zyne begeerten, die niet vergaf, die zyne onderdanen schrikkelyk onderdrukt heeft, en buiten dat de beste der prinsen van zynen tydt was. Hy hadt meer dan 4000 personen door verscheide straffen doen sterven, en vermaakte zich zomtyds een aanschouwer daar van te zyn. De meeste waren zonder rechtspleging ter doodt gebragt, verscheide met een steen aan den hals verdronken, anderen over een wip gaande van boven neêr gestoten, wanneer zy op raden vielen, die snydende en met punten waren, anderen in donkere gaten versmoord; Tristan, de provoost van zyn hof, alleen rechter, getuige en beul zynde.*** Elders wordt gesproken van de volstrekte onderwerping, die hy vorderde van het parlement van Parys. Onder hem is de grondt gelegt van de onbepaalde macht der koningen van Vrankryk, waarom François de I van hem plagt te zeggen, *Que c'etoit lui, qui avoit mis les Rois de France hors de page*, willende zeggen, dat hy de koningen van Vrankryk het eerste weerbaar gemaakt hadt, en uit de pagiestandt getrokken, waar in zy voortyds waren door het aanzien der groten van het ryk. Op uitlandsche conquesten was hy zo weinig bedacht, dat, wanneer de Genuezen, die onder de voorgaande koningen verscheide malen zich onder de Fransche bescherming begeven hadden, doch altoos weder afgevallen waren, zich op nieuw weder aan hem overgeven wilden, hen met deze woorden van zich liet gaan: ***Gy geeft u aan my over, en ik geef u over aan den duivel.*** Hy hadt voorts uitmuntende hoedanigheden, en die hem zeer nodig waren; want zonder dat hadt hy nooit de heerschappy kunnen staande houden tegen zo vele partyschappen van zyne onderdanen, en tegen de harde aanvallen van den hertog van Burgundië, ondersteunt door Engelandt. Hy bewaarde niet alleen zyne staten in het midden van zo vele stormen, maar hy vergrootte de zelve; want hy vereenigde Anjou, Maine en het hertogdom van Burgundië met de kroon, en hy verkreeg Provence. Het heeft maar aan hem zelf gehapert om alle de staten van het huis van Burgundië daar by te voegen door het huwelyk van de erfgename met den dauphin; maar eene verwonderlyke noodschikking verhardde hem tot zo verre, dat hy gene persoonlyke drift kon opofferen aan het wezentlykste voordeel, dat hy voor het tegenwoordige en voor het toekomende voor Vrankryk zou hebben kunnen verkrygen. Hy hadt in zyn laatsten tydt, van de zware oorlogen, die hy gevoert hadt, ontslagen zynde, voorgenomen de lasten van het volk te verminderen, en eenerlei maat en gewigt door het gansche koninkryk in te voeren. Maar hy stierf ondertusschen den 30 Augusty des jaars 1483, in het 61 jaar zyns ouderdoms, en in het 23 zyner regering, na zulke langdurige en moeielyke ongemakken van ligchaam en van geest, dat 'er weinig persoonen onmenschelyk genoeg zouden zyn om diergelyken staat aan hun snoodsten vyandt toe te wenschen. Philips van Comines verhaalt: ,, dat zyn meester ziek wierdt naby Chinon in
,, de maandt Maart des jaars 1480. Hy verloor zyn spraak en
,, zyne kennis. . . Ten einde van twee of drie dagen begon hy
,, zyne spraak en zinnen weder te krygen. . . Zich een weinig
,, beter vindende, begon hy te onderzoeken, wie de genen wa-
,, ren, die hem met geweldt weder houden hadden, dat hy niet
,, naar 't venster gegaan was. Het wierdt hem gezegt, en hy
,, joeg hen allen terstondt weg, zommige hunne ampten ontne-
,, mende, en anderen niet. De reden van dit gedrag was, dat
,, 'er niets was, waar voor hy meer vreesde dan zyn ontzag te
,, verliezen. Deze ziekte duurde wel omtrent vyftien dagen,
,, waar na hy tot zyn eersten staat kwam, ten opzichte van
,, zyne zinnen en zyne spraak: maar hy bleef zeer zwak, met
,, groot achterdenken, dat dit ongemak wederom zou komen.
,, Hy verviel wederom daar in in het volgende jaar, wanneer
,, hy niet alleen de spraak verloor, maar omtrent twee uuren
,, voor dood gehouden wierdt. . . Men deedt eene gelofte aan
,, S. Claude. . . Hy kreeg hier op de spraak weder, en ging
,, terstondt zeer zwakkelyk door het huis wandelen. Hy deedt
,, de reize naar S. Claude, en keerde weder naar Tours, sloot
,, zich zo naauw op, dat weinig persoonen hem zagen, en vatte
,, een wonderlyke achterdocht op tegen al de wereldt, vrezen-
,, de dat men zyn gezag zou wegnemen of verminderen. . . .
,, Hy deedt zulke vremde zaken, dat de genen, die het zagen,
,, meenden dat hy van zyne zinnen berooft was, maar zy ken-
,, den hem niet. . . . Hy wist, dat hy niet bemind was van
,, groten en kleinen in het koninkryk, en dat hy het volk meer
,, belast hadt dan ooit een koning deedt. . . Aldus is het niet
,, te verwonderen, dat hy vele gedachten en verbeeldingen hadt,
,, en dit maakte hem bevreest. . . . Daar kwamen weinig per-
,, sonen in Plessis-du-Parc, (alwaar hy zich ophieldt) behalven
,, zyne huisgenoten, en de archers, (boogschutters) waar van
,, hy 'er vier honderd by zich hadt, die in een goed getal by
,, dag de wacht hielden, over de plaats wandelden, en de
,, poort bewaarden. Gene groten hielden hun verblyf daar bin-
,, nen, en selden kwam 'er gezelschap binnen van grote heeren:
,, daar kwam byna niemandt in dan Monseigneur van Beaujeu,
,, zyn schoonzoon, naderhandt hertog van Bourbon. Hy deedt rond-
,, om de plaats van het gemelde Plessis-du-Parc een hek maken van
,, zware yzere pennen, en in de muren yzere tanden met ver-
,, scheide punten aan den ingang of opening, waar door men in
,, de gracht zou hebben kunnen komen. Hy deedt ook vier
,, wachtplaatsen maken, alle van zeer zwaar yzer, met openingen,
,, waar uit men gemakkelyk kon schieten; dit was een schoon
,, werk, en kostte meer dan twintig duizend guldens; en eindelyk
,, stelde hy daar in veertig voetboogschutters, die dag en nacht
,, in deze grachten waren, en last hadden op alle man te schie-
,, ten, die des nachts daar omtrent kwamen, tot dat de poort des
,, morgens geopent wierdt." Vele andere omstandigheden van de voorzorge, welke Lodewyk gebruikte om in deze zyne vrywillige gevangenisse zeker te zyn, en van de zaken, die hy deedt om zich gevreest te maken en overal van zich te doen spreken, vindt men overvloedig by de schryvers, die onder anderen verhalen, dat hy zich zeer kostelyk kleedde, tegen zyne vorige gewoonte. De genen, die gezegt hebben, dat Lodewyk de XI niets wist, en dat hy de geleerdheit geenzins begunstigde, zyn zeer wel wederlegt door Gabriel Naudeus. Hy hadt by zyne twede gemalinne, behalven de kinderen, waar van in dit artykel gesproken is, nog twee zonen, Joachim en François, die in hunne kindschheit stierven. *Philipp. Cominaus, Petrus Matthaus, Gabr. Naudaus, Varillas enz. Hist. Ludovici XI. Ferron. Dupleix. Mezeray. Daniel. Anselmé hist. de la Maison Rojale de France. Bayle Dict. Crit.*

LODEWYK de XII, koning van Vrankryk, bygenoemt *de vader des volks*, geboren te Blois den 27 Maart, of, zo anderen willen, Juny des jaars 1462, was een zoon van Karel, hertog van Orleans, en kleinzoon van Lodewyk, hertog van Orleans, die de twede zoon was van koning Karel den V. Zyne grootmoeder was Valentina, dochter van Johannes Galeazzo, hertog van Milaan, waar door het huis van Orleans een billyken eisch hadt op het hertogdom Milaan. Onder de regering van den voorgaanden koning Karel den VIII voerde hy den tytel van hertog van Orleans, en stondt onder des zelfs minderjarigheit naar de voogdy over den koning en het regentschap van 't ryk, als eerste prins van den bloede, waar uit vele binnenlandsche onlusten ontstonden, die ongelukkig voor hem afliepen, dewyl hy gevangen raakte, en een tydlang moest zitten, waar van de omstandigheden in het artykel van KAREL den VIII verhaalt worden. Hy geleidde daar na in den jare 1494 den koning op den tocht naar Napels, en sloeg de Aragoneesche macht by Rapallo in het gebiedt van Genua, doch bleef te Asti, dat hem toebehoorde, als een gedeelte van het hertogdom Milaan, tot dat Karel de VIII van Napels wederkeerde; en dewyl Lodewyk Sforzia ondertusschen een verbondt tegen Vrankryk bewerkt hadt, kwam het tot een oorlog, en de hertog nam Novara in, dat echter daar na in de vrede weder afgestaan wierdt. Karel de VIII wilde daar na eene nieuwe onderneming doen in Italië, en den hertog het bevel over het leger overlaten, hem toestaande zynen eisch op het hertogdom van Milaan te doen gelden; doch de hertog sloeg zulks af, dewyl Karel de VIII een zwaklyk prins was, en hy by zyne doodt niet buiten het ryk wilde zyn. Karel de VIII stierf ook kort daar op in den jare 1498, en de hertog volgde hem in de regering als de naaste erfgenaam zonder iemands tegenspraak. Zo haast hy den 27 May des jaars 1498 gekroont was, was zyne eerste poging de lasten, waar mede de onderdanen tot dien tydt toe overmatig bezwaart waren, te verminderen, en te gelyk recht en gerechtigheit te handhaven. Wanneer eenigen hem aanspo-ren wilden, om zich te wreken aan de genen, die zyne vyanden geweest waren, eer hy tot de kroon gekomen was, gaf hy dit nadrukkelyk antwoordt: ***Het voegt den koning van Vrankryk niet het ongelyk van den hertog van Orleans te wreken.*** Hy betoonde ook inzonderheit de meeste gunst aan het huis van Bourbon, dat hem het meeste vervolgt hadt. Dewyl ondertusschen de koninginne weduwe Anna, uit krachte van haar huwelyksverdrag, weder naar Bretagne gegaan was, en hy niet raadzaam vondt dit hertogdom van de kroon te laten scheiden, bragt hy by den paus te weeg, dat de zelve bewilligde in zyne echtscheiding met Johan-

hanna, de dochter van Lodewyk den XI, waar mede hy tegen zyn wil getrouwt was, waar tegen hy onder den voorgaanden koning reets eenige protestatiën aan den paus hadt overgegeven; dewyl hy voorgaf haar nooit aangeraakt te hebben, waar van nochtans in 't algemeen het tegendeel gelooft wordt. Hy trouwde hier op met des gestorven konings weduwe, de gemelde Anna van Bretagne, die hy reets van te voren ten huwelyk verzocht hadt, onder de volgende voorwaarden: dat wanneer hy by haar gene erfgenamen teelde, het bezit van Bretagne wel voor zyn leven aan hem gelaten zou worden, doch dat het zelve naderhandt aan de naaste bloedverwanten van de hertoginne zou vervallen, doch wanneer hy prinssen teelde, zou de twede zoon Bretagne erven. Hy moest ook den tytel van hertog van Bretagne in zyne schriften en op zyne munt voeren. By het aanvaarden van de regering hadt hy ook den tytel van koning van Sicilië en Jeruzalem, als mede van hertog van Milaan aangenomen, uit hoofde van het recht, dat hy ten dele van den voorgaanden koning, ten dele van het huis van Orleans, geërft hadt. De toestandt van Italië spoorde hem ook aan, terstondt op een tocht derwaarts te denken, om zyn recht uit te voeren. Want de hertog van Milaan, Lodewyk Sforzia, hadt met de Venetianen wegens de stadt Pisa, en de paus met den koning Frederik van Napels oneenigheit, waarom Lodewyk de XII met de Venetianen en met den paus een verbondt maakte, ook met den aartshertog Philips wegens verscheide verschillen op zulk eene wyze verdroeg, dat hy den zelven Hesdin, Arien en Bethune wedergaf, volgens de vrede, in den jare 1493 te Senlis gesloten, en beloofde zyne eischen op Ryssel, Douay en Orchies in der minne af te doen, waar toe zich de aartshertog ten aanzien van zynen eisch op het hertogdom Burgundië mede verplichtte, en hier op eenen van des konings gevolmachtigden de leenshuldiging wegens Artois, Vlaanderen en Charolois deedt. Na dat nu Lodewyk de XII van Philibert, hertog van Savoje, een vryen doortocht door zyne landen, tegen verzekering voor alle eischen op des zelfs landen, bedongen hadt, zondt hy in 't laatst van July des jaars 1499 een leger onder het beleidt van Lodewyk van Luxenburg, graaf van Ligny, in het Astische gebiedt, waar op het zelve, ten dele door heimelyk verstandt met Johannes Jacobus Trivultius, ten dele door de slechte tegenweer van den generaal van Lodewyk Sforzia, ten dele door de verradery van den graaf van Cajazzo, het gansche hertogdom Milaan, gene plaats uitgezondert, binnen twintig dagen veroverde, zo dat, na dat Lodewyk Sforzia naar Inspruk geweken was, de koning Lodewyk de XII den 6 October des jaars 1499 zyne plegtige intrede in Milaan deedt. Maar deze zo spoedig gewonne landen gingen in het volgende jaar byna even schielyk weder verloren. Want Trivultius, dien de koning na zyn vertrek tot gouverneur van de stadt en het hertogdom gelaten hadt, hieldt het al yverig met de Guelphen tegen de Gibellinen, die in het Milaneesche malkander fel vervolgden; waarom in den jare 1500, by gelegenheit van eene belasting op het vleesch, welke de koning belooft hadt af te schaffen, dat echter niet geschied was, een openbare opstandt ontstondt, waar van Lodewyk Sforzia zich zodanig bediende, dat hy met een leger Zwitsers en Burgundiërs, die hy ondertusschen gewurven hadt, naar Milaan kwam, die stadt veroverde, en daar op Novara belegerde. Maar Lodewyk de XII zondt zonder verzuim een nieuw onderstandt onder Lodewyk van Trimouille over de Alpen, die de voornaamste officiers van de Zwitsers, die by Sforzia waren, omkocht, dat zy den zelven in Novara verlieten, en opentlyk wegtrokken. Sforzia wilde in Zwitsers gewaadt te gelyk onder hen ontvluchten, doch hy wierdt verraden, en gevankelyk naar Vrankryk gezonden, alwaar hy na tien jaren stierf. Hier op onderwierp het gansche hertogdom zich op nieuw aan Lodewyk den XII, die Karel van Amboise, met meerder macht van krygsvolk dan te voren, aldaar tot gouverneur stelde. Na dezen maakte de koning in den jare 1500 een verbondt met Ferdinand den Katholyken, koning van Aragon, om door des zelfs hulp het koninkryk van Napels, waar op zy beide eenen eisch hadden, te bemachtigen. Uit kracht van dit verbondt deelden de Spanjaarden en Franschen dat koninkryk zodanig, dat de Spanjaarden Apulië en Kalabrië, en de Franschen het overige gedeelte, benevens de hoofdstadt en den tytel van koning van Napels en Jeruzalem, zouden hebben. De voordelige veetol te Puzzuolo wierdt ook onder beide gedeelt, en door Vrankryk van Roussillon en Cerdaigne, door Aragon van Montpellier en andere oude eischen afstandt gedaan. De paus gaf ook aan ieder voor zyn aandeel de leenverheffing. Maar na dat zy van wederzyden, zonder merkelyken tegenstandt, in korten tydt in den jare 1501 het koninkryk bemachtigt hadden, wierden zy oneens wegens de grensscheiding, dewyl ieder de kleine landschappen Capitanata, Principato, en Basilicata tot zyn aandeel rekende; en dewyl de Franschen in het begin de machtigste waren, namen zy den Spanjaarden het meeste weg. In den jare 1503 wierdt te Lion wel door bemiddeling van den aartshertog Philips, die met de erfgename van Spanje getrouwt was, een verdrag gemaakt, uit krachte van het welke het huwelyk, dat reets in het voorgaande jaar afgesproken was, van Claudia, de dochter van Lodewyk den XII, en Karel van Luxenburg, den zoon van den aartshertog, die naderhandt onder den naam van Karel den V keizer wierdt, nochmaals vastgestelt wierdt, en de verschillen wegens Napels zodanig beslecht, dat Lodewyk zyn aandeel van dat ryk aan Claudia, en Ferdinand het zyne aan Karel van Luxenburg schenken, en zy beide ieders aandeel, tot zy volwasschen en getrouwt waren, in hunne plaats regeren zouden, de verloofden zouden ondertusschen den koninklyken tytel van Napels voeren, en de betwiste provinciën Capitanata, Principato en Basilicata zouden de princesse tot huwelyksgoedt gegeven worden. Doch wanneer dit verdrag den generalen in Napels bekend gemaakt wierdt, wilde Gonsalvus van Cordua, die het bevel hadt voor Ferdinand, het zelve niet aannemen, onder voorwendsel, dat hy daar toe van Ferdinand geen last ontfangen hadt, en dewyl hy met volk en alle noodzaaklykheden voorzien wierdt, waar tegen Lodewyk, door vertrouwen op dit verdrag, het nieuwe onderstandt weder te rug hadt laten trekken, bediende hy zich van de gelegenheit, en bragt na eenig verkregen voordeel by Seminara en Serignola gansch Napels tot op Gaëta onder zyn geweldt. Het Fransche onderstandt hieldt zich wegens de ondertusschen voorgevalle pausselyke verkiezing te lang op in den Kerkelyken Staat, en des zelfs generaal Franciscus Gonzaga, hertog van Mantua, was of ongetrouw, of niet voorzichtig genoeg, waarom Gonsalvo de Franschen aan de rivier Garigliano zo lang ophieldt, tot dat hy versterkt was, waar op hy de rivier overtrok, de Franschen sloeg, en in de eerste verbaastheit Gaëta wegnam, wanneer dan de Franschen door eene kapitulatie in January des jaars 1504 het gansche koninkryk van Napels verlieten. De koning, die met Ferdinand den Katholyken wegens eene vrede niet kon overeenkomen, sloot een tweejarigen stilstandt met den zelven, en maakte daar tegen met den aartshertog Philips, des zelfs vader den keizer Maximiliaan, en met paus Julius den II te Blois den 22 September des jaars 1504 een dubbeld verbondt. Uit krachte van het eerste wierdt het huwelyk van de Fransche princesse Claudia met Karel van Luxenburg nogmaals bevestigt, met deze voorwaarden, dat de keizer den koning de belening van Milaan, die hy reets lang van te voren belooft hadt, geven zou, en wanneer de koning zonder mannelyke erfgenamen stierf, zou Claudia haren gemaal het hertogdom Burgundië, Bretagne, Milaan, Genua, benevens de graafschappen Asti en Blois aanbrengen; doch ingevalle het huwelyk ganschelyk niet voortgaan mogt, en dat zulks des konings schuldt was, zou Burgundië en Milaan Karel van Luxenburg, doch wanneer de schuldt daar van aan den aartshertog was, zouden deze twee hertogdommen, nevens Artois en Charolois, aan Claudia toevallen; en eindelyk, dat Ferdinand de Katholyke mede in de vrede zou ingesloten zyn, indien hy zich binnen vier maanden verklaren, en Napels aan den aartshertog tot de voltrekking van het huwelyk van Claudia en Karel inruimen wilde. Het twede verbondt wierdt gesloten tegen de Venetianen, die men alles, wat zy in Terra Ferma bezaten, afnemen, en het zelve zodanig delen zou, dat de keizer de oude Oostenryksche en Ryksgoederen, de paus het gene te voren aan den Kerkelyken Staat en aan het exarchaatschap behoorde, en de koning het gene van Milaan genomen was, hebben zouden. Doch dit verbondt kwam niet tot standt, dewyl de keizer zo lang met het leger draalde, en de Venetianen den paus de voornaamste plaatsen, die hy eischte, in der minne wedergaven. De keizer gaf ondertusschen den koning, die hem geldt daar voor liet betalen, de belening van Milaan in den jare 1505. Dewyl ondertusschen Izabelle, de gemalinne van Ferdinand den Katholyken, stierf, en de zelve met zynen schoonzoon, den aartshertog Philips, die terstondt daar op den tytel van koning van Castilië aannam, niet volkomen eenig was, maakte hy in 't zelve jaar 1505 vrede met Lodewyk den XII, onder deze voorwaarden, dat hy met des konings zusters dochter Germana van Foix zou trouwen, en de kinderen uit dezen echt Napels zouden bezitten, doch indien daar uit gene kinderen geboren wierden, zou de eerstgemaakte verdeling van dat koninkryk weder gelden, en Ferdinand zou aan Lodewyk voor de veroorzaakte krygskosten een millioen dukaten betalen. Dit verdrag mishaagde den keizer en den koning Philips van Castilië, dewyl het in het artykel van Napels met het gemelde verdrag van Blois strydig was. Doch in het volgende jaar 1506 ging Lodewyk nog verder, en herriep in eene openbare staatsvergadering te Tours, op het begeren der standen, het verdrag van Blois, en het daar in vastgestelde huwelyk van Claudia met Karel, en liet terstondt den 21 May des jaars 1506 de gemelde Claudia verloven met den vermoedelyken erfgenaam van de kroon, François, hertog van Angoulesme, waar door hy Philips van Castilië wel tot zynen vyandt maakte, maar het ryk groot voordeel aanbragt, dewyl door dit huwelyk de schone landen van Bretagne, Milaan, Genua, Asti, en Blois, die de princesse tot een huwelyksgoedt toegelegt waren, by de kroon bleven. In het zelve jaar maakte het volk te Genua een opstandt tegen den adeldom, verdreef de zelve uit de stadt, maakte eene andere magistraat, en stelde zelfs eene Doge aan, na dat het den Franschen standaardt hadt laten afrukken. Dewyl de stadt zich nu met goedheit niet wilde onderwerpen, deedt de koning in den jare 1507 in eigener persoon met een leger een tocht derwaarts, en na dat hy de stadt verovert hadt, benam hy de zelve alle hare privilegiën, gaf haar daar na andere, stelde den ouden magistraat weder aan, leide de zelve eene boete op van 300000 dukaten, en geboodt, dat zy voortaan het Fransche wapen in hare munt zou voeren. De keizer Maximiliaan zocht ondertusschen het Duitsche Ryk tot een oorlog tegen Vrankryk te bewegen, dewyl hy het daar voor hieldt, dat de koning naar de keizerlyke waardigheit en de heerschappy van gansch Italië streefde. Hy verkreeg echter weinig hulp, en de koning maakte met de Venetianen een verbondt, die niet alleen Maximiliaan den ingang in Italië beletten, maar ook Frioul en het Trentsche gebiedt wegnamen. Hier door maakten zy zich den keizer tot een groten vyandt, en wanneer zy in den jare 1508 zonder des konings medestemming een driejarigen stilstandt met den zelven aangingen, laadden zy zich ook des zelfs haat op den hals. Dewyl nu de oorlogzuchtige

tige paus Julius de II alle de plaatſen, die zy van den Kerkelyken Staat genomen hadden, en de koning Ferdinand de Katholyke alle de plaatſen, die zy ten tyde van Karel den VIII, koning van Vrankryk, genomen hadden, weder wilden hebben, maakten zy alle vier in den jare 1508 te Kameryk tegen Venetië te zamen een verbondt, dat in 't eerſt zeer geheim gehouden wierdt, en alleenlyk de artykelen, welke de regentinne der Nederlanden, Margaretha, in den naam des keizers haren vader, en de kardinaal van Amboiſe, in den naam van Lodewyk den XII, ſloten, bekend gemaakt: dat de keizer den koning op nieuw de leenverheffing wegens Napels voor de princeſſe Claudia en haren gemaal François geven zou, en dit huwelyk goedkeuren, doch de overige verſchillen zouden in ſtaat blyven. Doch de Venetianen ontdekten het verbondt van den paus tydig, dewyl deze hen door verbaaſtheit dacht te bewegen om de plaatſen van zyn aandeel goedwillig aan hem af te ſtaan, waar na zyn voornemen was, het verbondt, even als met dat van Blois geſchied was, weder te breken, dewyl hy den aanwasch des keizers en der Franſchen in Italië ongaarne zag. De Venetianen wilden hem ook eenige, doch niet alle plaatſen, geven, en wanneer hy daar in niet bewilligde, ruſten zy zich tot den oorlog. De koning trok in den jare 1509 met een leger van 20000 mannen naar Milaan, waar op terſtondt de vyandelykheden begonnen; en na dat de Venetianen den ſlag by Giradadda verloren hadden, die ook van het dorp Aignadel den naam voert, veroverde de koning het ganſche Breſciaanſche en Cremoneeſche, en de paus het gene tot zyn aandeel behoorde, desgelyks Ferdinand de plaatſen in Napels. De keizer kwam het langzaamſte op, waar door de Venetianen tydt wonnen om zich tegen hem in ſtaat te ſtellen. Zyne bondgenoten hielden met de vyandelykheden op, dewyl ieder reets zyn aandeel gewonnen hadt; en eindelyk maakte de paus, die op alle wyze de Franſchen uit Italië zocht te verdryven, een verbondt met de Venetianen, doch kon noch tegen Genua, noch tegen den hertog van Ferrara iets uitrechten, dewyl de Franſchen overal waakzaam waren, en zich op nieuw met den keizer tegen de Venetianen verbonden hadden. Hy gaf ook Ferdinand den Katholyken de leenverheffing van Napels, en verklaarde allen eiſch der Franſchen op dat ryk voor nietig, waar door te gelyk het verdrag, met Ferdinand in den jare 1505 by de uithuwelyking van Germana van Foix geſloten, verbroken wierdt. Deze handeling van den paus bewoog den koning, dat hy in den jare 1510 te Tours eene vergadering van de geeſtelykheit beriep, welke zeer harde artykelen tegen den paus opſtelde, onder anderen, dat men tegen den paus in zaken, die den Godsdienſt noch de kerkelyke goederen betroffen, zeer wel de wapenen mogt opvatten, indien hy een wereldlyk vorſt onrecht deedt. De paus wierdt ook tot vrede aangemaant, of anders met een algemeen concilie en afzetting gedreigt. De koning liet hier op den hertog van Ferrare door den maarſchalk van Chaumont, zynen gouverneur in Milaan, krachtig byſtaan, en de paus was ook byna tot twee maal toe, te Bologne door Chaumont, en voor Mirandola door den ridder Bayard gevangen geworden. Eindelyk, na dat de keizer en Lodewyk de XII den paus in den jare 1511 nochmaals vergeefſche voorſlagen tot vrede gedaan hadden, en deze opentlyk in de byeenkomſten gezegt hadt, dat hy niet ruſten wilde, tot de Franſchen uit Italië verdreven waren, wierdt hy door beide op den 1 September des jaars 1511 voor het algemene concilie te Piſa gedagvaard; het Franſche leger maakte ook zodanige voortgangen, dat het Bologne wegnam, en tot Rome toe hadt kunnen gaan, indien de koning zulks niet met voordacht, om de afgunſt niet tegen hem te doen vermeerderen, nagelaten hadt. Doch dewyl het met het concilie van Piſa, dat daar na naar Milaan verlegt wierdt, geen rechten voortgang hadt, dewyl de Duitſche biſſchoppen achterbleven, en de paus een ander naar Rome beriep; de keizer den oorlog te traag tegen Venetië voortzette; Ferdinand de Katholyke daar tegen vreeſde, dat Napels by de aanwaſſchende macht der Franſchen gevaar mogt lopen, kwam het tuſſchen den gemelden Ferdinand, den paus en de Venetianen in den jare 1511 tot eene Ligue, welke de *Heilige* genoemt wierdt, dewyl het voorwendſel der zelve was de beſcherming van den H. ſtoel, hoewel het waarachtige oogmerk der zelve tegen Vrankryk gerecht was. De keizer en de koning van Engelandt wierden mede daar toe genodigt. De Zwitſers waren van gelyken tegen Vrankryk misnoegt, dewyl de koning hen, wanneer zy wat te trotſch om de vermeerdering van ſoldy aanhielden, in gramſchap voor bergboeren geſcholden hadt. En deze begonnen het eerſt op het aanſtoken van den paus en van de Venetianen in het Milanees te vallen, doch wierden, dewyl zy noch door geldt noch met volk onderſteunt wierden, de zaak haaſt moede, en trokken in eenige weken weder te rug. Ferdinand zondt een machtig onderſtandt naar Napels, dat zich met het pauſſelyke leger vereenigde, doch voor Bologne weggeſlagen wierdt. De Venetianen veroverden Breſcia met liſt, doch wierden met groot verlies daar weder uit gejaagt. En wanneer de Franſche generaal Gaſton van Foix nieuw onderſtandt bekwam, trok hy den Spanjaarden tegen, nam Ravenna en alle plaatſen in Romagna weg, en behaalde, hoewel met groot bloedvergieten, waar by hy zelf het leven verloor, den 11 April, Paaſchdag des jaars 1512, eene zege, welke de Ligiſten en inzonderheit den paus een groten ſchrik aanjoeg. Doch na dat de keizer en de koning van Engelandt gelyk mede in het eedgeſpan getreden waren, wierdt de koning genoodzaakt vele van zyne benden uit Italië te rug te roepen, om de grenzen tegen de Nederlanden, tegen Spanje, en aan de zee tegen Engelandt te bewaren: in tegendeel wierden de Ligiſten in Italië verſterkt, en dat het ergſte was, de Zwitſers, aan welke de paus maar om 6000 man verzocht hadt, hadden 18000 man door het gebiedt van Trente in Italië gezonden, welke zich daar na by de Venetianen voegden, en binnen zes weken het ganſche hertogdom Milaan, tot op eenige ſterke kaſteelen na, die zich echter nog voor het einde des jaars 1512 overgaven, veroverden. Genua ſtondt mede op, en Ferdinand ontnam met byſtandt van eene bulle van Julius den II en 6000 Engelſchen, die in Biskaje geland waren, den koning Johannes van Albret Navarre, dat de zelve te vergeefſch met Franſchen onderſtandt zocht te veroveren. Ondertuſſchen waren de Ligiſten wegens de verdeling der overwonne landen zo oneenig geworden, dat de paus Julius de II met den keizer een nieuw verbondt tegen de Venetianen maakte, om de zelve te dwingen, dat zy hem de ſteden, die hem in het Kamerykſche verbondt toegelegt waren, inruimen zouden, waar tegen de keizer hem Parma, Placenza en Reggio beloofde. Deze paus ſtierf wel kort daar op in den jare 1513, na dat hy den koning van Engelandt belooft hadt hem de kroon van Vrankryk door eene uitſpraak van het concilie over te geven, en Lodewyk den XII af te zetten, indien hy den oorlog tegen den zelven wilde voortzetten; maar de volgende paus, Leo de X, beveſtigde het verbondt tegen de Venetianen, waarom deze den 14 Maart des jaars 1513 te Blois een eedgeſpan met den koning tegen den paus en den keizer ſloten. De koning poogde hier op vooral de Zwitſers van de zyde van den paus en van Maximiliaan, den zoon van den geſtorven Lodewyk Sforzia, dien zy weder in 't bezit van 't hertogdom Milaan geſtelt hadden, af te trekken, doch kon niets verkrygen. Hy zondt ondertuſſchen Lodewyk van Trimouille naar Italië, welke in korten tydt het ganſche Milanees, behalven Novara en Como, innam; de Venetianen veroverden ook Cremona en andere plaatſen; en Genua wierdt weder onder het geweldt der Franſchen gebragt. Doch na dat Trimouille den ſlag by Novara verloren hadt, veroverden de Zwitſers wederom alles; Genua viel mede af, en de Venetianen behielden niets in Terra Ferma dan Padua en Treviſo. De koning van Engelandt was ten overvloede benevens den keizer met 53000 man in Artois en in Pikardië ingevallen; zy belegerden Terouane, ſloegen ook de Franſchen, die het zelve ontzetten wilden, by Guinegaſt, welke ſlag gemeenlyk: *La journée des eperons* genoemt wierdt, dewyl de Franſchen zich daar in meerder van de ſporen dan van den degen bedient hadden. Doch in plaats van verder in Vrankryk in te dringen belegerden zy Doornik, na welkers verovering Henrik de VIII weder naar Engelandt, en de keizer naar Duitſchlandt keerden. De Zwitſers waren te gelyk in Burgundië gevallen, en belegerden Dion; en na de verovering van die plaats was hen de weg tot Parys toe geopent. Maar de gouverneur van Trimouille bevredigde de Zwitſers, wanneer hy hem 20000 daalders, in plaats van de 4000, die men van hunne oude penſioenen ſchuldig was, liet betalen, en beloofde, dat de koning afſtandt zou doen van Milaan, het concilie van Lion, dat van Milaan daar heen verlegt was, ſcheiden, en den eiſch van den Spaanſchen prins Karel van Burgundië aan de uitſpraak van de Rechtsgeleerden verblyven; tot verzekering van het welke hy hen zyn broeders zoon, benevens den baljuw van Dion, en vier van de rykſte burgers der ſtadt tot gyſelaars gaf. Doch na dat de Zwitſers naar huis gekeert waren, wilde de koning dit verdrag niet ratificeren, maar ſloot eerſt in den jare 1514 met den koning van Spanje en den keizer een ſtilſtandt van wapenen, met beding, dat hy gedurende den zelven wel Genua en Aſti, maar niet Milaan zou aantaſten, en zyne jongſte dochter Renata aan den Spaanſchen prins Karel uittrouwen, en haar het Milanees en Genueſche tot huwelyksgoedt geven. De koning van Engelandt was hier over zeer te onvrede, dewyl Ferdinand de Katholyke belooft hadt, den prins Karel aan zyne zuſter Maria uit te trouwen. Lodewyk de XII bediende zich van deze gelegenheit, en dewyl hy ſedert eenigen tydt weduwenaar was, ſloeg hy zich zelf voor tot een gemaal van de princeſſe Maria, het welk ook aangenomen, en den 7 Auguſty des jaars 1514 vrede gemaakt wierdt, op voorwaarde, dat de koning Lodewyk de XII aan Henrik den VIII een millioen daalders betalen zou, Doornik afſtaan, den hertog van Suffolk, die een eiſch deedt op de kroon van Engelandt, en met eene vloot uit Normandië naar Engelandt wilde overſteken, geen byſtandt verlenen, doch ondertuſſchen vryheit hebben den oorlog in Italië naar zyn begeren uit te voeren. Het huwelyk wierdt den 9 October des jaars 1514 voltrokken. Maar terwyl Lodewyk de XII grote toebereidſelen maakte om Milaan weder te veroveren, waar tegen ook de paus en de keizer nieuwe aliantiën maakten, ſtierf hy den 1 January des jaars 1515 aan eene koorts, hoewel men wil, dat de waarachtige oorzaak van zyne doodt geweeſt zou zyn zyne onmatige liefde tot zyne jonge gemalinne van 14 jaren, in het 54 jaar zyns ouderdoms, en zyne grote drift om by haar een zoon te verwekken. Hy was een der braafſte koningen van Vrankryk. In zyne jeugt was hy aan de welluſten en buitenſporigheden overgegeven; doch zo haaſt hy den troon beklom, verwiſſelde hy alle zyne ongeregeldheden in zo vele deugden. Hy was dapper, verſtandig en ſtaatkundig, doch daar by grootmoedig, en een vyandt van valſchheit. Hy ſchonk niet veel weg, doch hy betaalde alle bedienaars en ſoldaten wel, en bezwaarde de onderdanen niet met de allerminſte ongeregelde ſchattingen, maar liet het den ganſchen tydt zyner regeringe, ongeacht zyne zware oorlogen, by de vermindering der laſten, die hy met het aanvaarden der regering ingevoert hadt, beruſten, waar door hy den bynaam van *vader des volks* verdiende, een eertytel, duizendmaal roemruchtiger dan die van *den Groten*, van *Auguſtus*, van *den Doorluchtigen*, *den Onvertzaagden*, enz. De juſtitie wierdt onder hem onkreukbaar ge-

geoeffent; ieder gehoorzaamde zyne bevelen, en nooit is Vrankryk van binnen vrediger, ryker en gelukkiger geweest dan onder zyne regering. Voor den pausselyken stoel hadt hy altoos grote eerbiedigheit gehad, maar de haat, dien Julius de II tegen hem liet blyken, bragt hem in den jare 1511 daar tegen in de wapenen, wanneer hy kennis kreeg van de zogenaamde *heilige ligue*, en was oorzaak, dat hy eene munt liet slaan, waar op deze woorden stonden: *Perdam Babylonis nomen*, welke Mezeray *p.* 857 zo verklaart, dat hy daar door niet de Roomsche kerk, maar alleenlyk de verkeerde regering van Julius den II verstondt. Harduinus verklaart het woordt Babylon van de stadt Cairo in Egypten, en meent, dat Lodewyk daar door een tocht naar het beloofde landt na de verovering van Napels heeft willen te kennen geven. Het is ondertusschen zeker, dat Lodewyk een vroom en Godsdienstig prins is geweest. Wanneer eenigen hem tot den oorlog tegen de Waldenzen wilden aansporen, gaf hy ten antwoordt, dat zy vromer waren dan zy zelf. Hy plagt zich dikwils te verkleden, en alzo onder het volk te gaan, gelyk hy zich dan beroemde, dat hy vele gewigtige dingen door die vermommingen geleert en ontdekt hadt. De twee zonen, die hy by Anna van Bretagne teelde, zyn zeer jong gestorven; de dochters waren Claudia, die met koning François den I, zynen navolger, en Renata, die met Hercules den II, hertog van Ferrare, trouwde. *De S. Gelais. d'Auton. Marot. Seissel. Varillas hist. Ludov.* XII. *du Pleix & Mezeray T.* II. *p.* 811 *seq. Daniel T.* II. *col.* 1648 *seq. Jovius. Guicciardin. Bembus. Ferron. Memoires de Bayard. Lettres du Card. d'Amboise.*

LODEWYK de XIII, koning van Vrankryk, was een zoon van Henrik den IV, en van Maria van Medicis, en wierdt geboren te Fontainebleau den 27 September des jaars 1601. Hy kwam in den jare 1610 tot de regering, wanneer zyn vader den 14 May doorstoken was, en wierdt den 17 October daar aan volgende te Rheims gekroont. Dewyl hy echter nog onmondig was, nam zyne moeder de regering aan. De prinssen van den bloede waren daar toe wel nader geweest, doch zy waren ten dele te zwak, ten dele afwezig; daar tegen hadt Maria de macht in handen, eenige groten zagen om hun eigen voordeel hare regering gaarne, en het parlement, waar in de jonge koning zelf verscheen, wierdt half door dwang, half door goede woorden bewogen, haar als regentinne te bevestigen. Maar by gelegenheit van de jonkheit des konings ontstonden allerhande onlusten in het ryk, die ten dele door de oude koninginne onderhouden wierden, die door deze verwarringen met te minder verhindering hoopte te heerschen. De prinssen van den bloede en de groten waren dan met de regering, dan onder zich zelf oneenig. De partyschappen vermeerderden, en veranderden oneindiglyk, en wanneer het tot geen stryden zou komen, moest het hof de onrustige gemoederen met gouvernementen, grote ampten, en met geldt bevredigen, dat alles ten dien einde wel overvloedig verkwist wierdt, doch daar door echter geen rust verkregen, dewyl altoos, wanneer de een iets verkreeg, de anderen daar tegen misnoegt wierden, die toezien moesten, of ganschelyk voor de anderen wyken. Men week ook volkomen af van de staat-en grondregelen van Henrik den IV. Want in plaats, dat deze nodig oordeelde, zich tegen de Oostenrykсhe macht aan te kanten, zo liet zich nu Maria, door overreding van den paus en van den koninklyken staatsraadt, door het Spaansche geldt zodanig verleiden, dat het Fransche hof met het Spaansche een naauw verbondt maakte, en het dubbeld huwelyk van Lodewyk den XIII met de Spaansche infante, en van den Spaanschen prins met de oudste zuster van den jongen koning sloot. Dit verdroot velen, vooral de prinssen van den bloede, zonder welker goedvinden men de zaken verrecht hadt, en die diergelyk eene vereeniging met Spanje doorgaans kwalyk keurden. Hoewel de misnoegden zich nu in den beginne ten dele door vele overredingen en beloften lieten vergenoegen, zo lieten zy zich echter in den jare 1614 op nieuw opzetten, dewyl men hen in alles geen woordt gehouden hadt, waarom dan de prins van Condé, benevens Majenne, Nemours en anderen, onverwacht van 't hof vertrok, en een manifest liet uitgaan, waar in hy zich over de verwaarlozing van het gemene best door deze tegenwoordige regering beklaagde. Dit vuur zou de maarschalk van Bouillon aangeblazen hebben, om zich daar door by de regentinne noodzaaklyker te maken. De hertog van Savoje hadt ook heimelyk niet weinig daar toe bygebragt, dien de regentin vertoornt hadt, dewyl zy de princesse, die Henrik de IV zynen prins toegedacht hadt, nu aan Spanje beloofde, en ten gevalle der Spanjaarden tegen de hertoglyke ondernemingen in Italië, wegens het verschil over de Mantuaansche erffenis, aankantte. Eindelyk mengde zich ook de nayver van eenige vrouwen hier onder, welke de hertogin eenig misnoegen gegeven hadt, en die nu uit wraak hare mannen en minnaars tegen haar opstookten. Indien de regentin haar leger hadt willen gebruiken, gelyk de Spanjaards rieden, zou de prins van Condé niet lang hebben kunnen bestaan. Maar zy vreesde voor een inlandschen oorlog, en maakte derhalven nog in het zelve jaar een verdrag met den prins en zynen aanhang. Het hof beloofde in dit verdrag een algemenen ryksdag te zullen houden, waar door de prins van Condé de macht der regentinne hoopte te verzwakken. Maar zy verschoof de vergadering, tot dat de koning in October des zelven jaars de regering zelf aannam. Zy kon nu onder dekſel van den koninklyken naam zo veel te zekerder alle macht gebruiken, welke de jonge prins gaarne aan haar overliet, en behoefde niet te vrezen, dat de Staten wegens den voorgaanden tydt rekenschap van haar zouden vorderen. Het hof vondt ook middel het eigentlyke oogmerk van deze vergadering gansch te verydelen. Want onder de Staten wierden allerlei twisten en oneenigheden aangestookt, waar door zy de verbetering der regering volkomen vergaten, en wanneer zy het voorname opstel van hare bezwaarnissen eindelyk overgegeven hadden, bewoog men hen van malkander te scheiden, eer des konings antwoordt daar op volgde. Aldus wierdt door dezen ryksdag niets anders uitgerecht, dan dat men Vrankryk in 12 gouvernementen verdeelde, en is dit de laatste algemene vergadering der Staten van dit ryk geweest. Het parlement van Parys wilde zich hier op wel het gemene best aantrekken, en nam verscheide cordate besluiten, waar voor het echter de strafheit van het hof tamelyker wyze moest ondergaan. De koning deedt hier op eene reis naar Guienne, om zyne Spaansche bruidt van daar af te halen, op welken tocht het overige van den schat, dien Henrik de IV vergadert hadt, volkomen gespilt wierdt. De prins van Condé nam zo wel daar door, als door de onverbeterde landsgebreken, gelegenheit, om een nieuw leger op de been te brengen, en deze onlust was voor het hof zo veel te gevaarlyker, dewyl de prins ook de meeste Gereformeerden op zyne zyde getrokken hadt. Maar de traagheit van zyne vyanden maakte, dat de koning zyne reize zonder merkelyke verhindering voleinde, en in het begin des jaars 1616 wierdt met de misnoegden vrede gemaakt, en aan de Gereformeerden nieuwe verzekering gegeven. Doch deze rust duurde niet lang; want het hof liet nog in het zelve jaar den prins van Condé gevangen zetten, en de groten, die van zynen aanhang waren, vatten daar over de wapenen weder op, vooral dewyl de schuldt van dezen handel voornamentlyk geweten wierdt aan den gunsteling van de oude koninginne, den maarschalk d'Ancre, die den algemenen haat van den Franschen adel en van het volk tegen zich hadt. Zy waren echter niet in staat om zich tegen het koninklyke leger een langen tydt staande te houden, en zouden wel haast overhoop geworpen zyn, indien de regering niet ylings verandert was. De koning was tot nog toe gedurig onder de tucht van zyne moeder en de macht van den maarschalk d'Ancre geweest. Beide hielden zy hem zeer kindsch. Hy moest zich van den maarschalk, die zyn speelgeldt onder zich hadt, tot alle zyne uitgiften en vermaken spaarzaam laten voeren. Men bepaalde hem, op dat hy niet eenigzins uit den bandt mogt springen, zodanig, dat hy niet naar zyne lusthuizen reizen, maar zich alleenlyk in de tuinen der Thuilleriers behelpen mogt. Van de zaken van regering kreeg hy geen kennis, en hoewel hy gene ernstige zaken beminde, maar zynen tydt met mossen te vangen, op de billard te spelen, en vele andere kinderlyke tydverdryven doorbragt, voelde hy nochtans genoegzaam aan alle omstandigheden, dat hy niet konings genoeg was. En dit predikte zyn gunsteling de Luines, die gaarne zelf deel aan de regering gehad hadt, hem daaglyks voor, verweet hem, dat hy zyn eigen meester niet was, maakte zyne moeder en den maarschalk by hem ten uiterste hatelyk, en maakte hem bevreest, dat de oude koningin hem met vergift uit den weg zou ruimen, en zyn jonger broeder op den troon stellen. Dit alles bragt den koning tot een besluit, dat hy den maarschalk den 24 April des jaars 1617 in de Louvre liet ombrengen. De koning was over de volvoering van dezen aanslag zeer blyde, liet zich aan het venster zien, en riep opentlyk uit, dat hy nu begon koning te zyn, begaf zich aan zyn billard, en nam aldaar den ganschen dag de gelukwenschingen aan. Het hof en de regering kregen nu eene andere, doch niet veel beter gedaante. Want hoewel de koning meende, dat hy nu alleen zou regeren, en zich daarom liet horen, dat het hem nu zo zwaar niet zou vallen een koning, dan tot nu toe een kindt te vertonen, verviel hy nochtans door het bestier van zynen gunsteling wel haast wederom tot zyn gewoonlyk tydverdryf, sloeg den ganschen dag de trommel, blies den jagthoorn, maakte fonteinen van pennenschachten, bouwde kleine schanssen, en wat dies meer is; doch de regering kwam alleen aan op de Luines, die een slecht persoon was. Deze stookte hem verder meer en meer op tegen zyne moeder, en de koning toonde zich op zyne ophitsing tegen haar zo hard, dewyl hy haar hare lyfwacht benam, haar niet spreken wilde, en haar met bitterheit alle deel in de regering onttrok, dat zy eindelyk zelf moest aanhouden om verlof om van het hof te vertrekken, waar op men haar naar Blois zondt. Doch op dat het hert des konings door haar niet week gemaakt mogt worden, hadt men in den staatsraadt alle de woorden en redenen opgestelt, die zy by het affscheidt met malkander spreken zouden. Door deze verandering was ook de inlandsche oorlog geëindigt, doch zonder sluiting van vrede, dewyl het den naam hadt, dat de misnoegden alleen tegen den maarschalk d'Ancre de wapenen hadden aangegrepen. De prins van Condé moest echter gevangen blyven, dewyl Luines anders niet vast genoeg gevestigt dacht te zyn. De koning hieldt hier op eene zogenaamde *Assemblée des Notables* te Rouaan, op welke nochtans niets ten beste van het ryk besloten wierdt. Hy veranderde ook de maatregelen tegen de Spanjaarden, stondt den hertog van Savoje, aan wiens zoon hy zyne jongste zuster uittrouwde, vry opentlyk by, en bragt daar door de vrede in Italië te weeg, hoewel hy zich wel haast daar na door de Spanjaarden weder liet innemen, en zich stil hieldt, terwyl zy met hunne aanslagen in Duitschlandt voortvoeren. Ondertusschen gemaakte hy wegens zyne moeder in nieuwe zorgen, hebbende zy in den jare 1619 middel gevonden van Blois te ontkomen. Daar wierdt een verdrag met haar gesloten, na het welke men haar tot hare verzekering eenige plaatsen inruimde, en haar vryheit gaf, zich in het toekomende weder by den koning op te houden, en aan de staatszaken deel te nemen. De prins van Condé wierdt in dien tydt ook weder op vrye voeten gestelt, op dat hy in allen gevalle tot een tegenwigt in de balans der regering tegen de koninginne mogt dienen.

nen. Doch dit vermeerderde haar mistrouwen, dat zy door het laatste vergelyk niet verloren hadt, en dewyl de macht van Luines door het gansche ryk vele misnoegden hadt gemaakt, die zich alle, onder voorwendsel van verbetering van regering te verkrygen, aan hare zyde begaven, zo ontstondt onvoorziens in den jare 1620 een nieuwe oorlog, die zich om de menigte der groten, welke tegen het hof vereenigt waren, vry gevaarlyk liet aanzien. Maar de koning kwam in persoon zyne moeder zo spoedig met een leger op den hals, en nam Pont de Cé, eene van hare vaste plaatsen, weg, dat zy blyde was van de vrede te verkrygen, welke dien van haren aanhang bitter gevallen zou zyn, indien des konings gunsteling niet om zich zelfs wil de zachtheit en bescheidenheit aangeraden hadt. Daar tegen keerde de koning zynen toorn tegen de Hugenoten. Want de Spanjaarden en het Roomsche hof hadden Luines gewonnen, dat hy den koning zulks aanriedt, dewyl zy daar door wilden verhinderen, dat de paltsgraaf en de Unie in Duitschlandt door Vrankryk niet geholpen wierden. De handel begon met Bearn, welk landschap aan de Fransche kroon wierdt ingelyft, waar by de koning te gelyk geboodt den Roomschen Godsdienst in te voeren, dit werk in den jare 1620 door in persoon naar Bearn te reizen volvoerde, en het landt van alle zyne vryheden beroofde. Dit spoorde de andere Gereformeerde gemeenten aan, dat zy eigenwillig eene vergadering te Rochelle hielden, de zelve ook op des konings last niet wilden scheiden, maar zich veel eer tot eene geweldige verdediging schikten. Dit moest het hof tot een voorwendsel dienen, om hen als wederspannigen aan te merken. De oorlog wierdt in den jare 1621 tegen hen aangevangen. De koning trok zelf tegen hen te veldt, en hunne zwakheit en oneenigheit maakten zyne ondernemingen goed. Want buiten dat hadden zy de onervarenheit van Luines, die als konnestabel het bestier der krygszaken hadt, ligtelyk kunnen wederstaan, wiens voorslagen voor den raadt der beste generalen gestelt wierden, gelyk men in het byzonder zag in de belagchelyke belegering van Montauban, welke de koning ook met schimp moest opbreken. Hy wierdt ook in dien tydt zynen gunsteling de Luines zeer moede, dewyl de zelve zich sedert eenigen tydt in hoogmoedigheit zeer te buiten gegaan hadt, en niet meer zo zorgvuldig was om den koning te genoegen als voor dezen. Lowyk de XIII betrouwde zich echter niet hem zynen tegenzin opentlyk te laten blyken; maar beklaagde zich alleenlyk zomtyds over hem tegen zyne vertrouwelingen, hem den koning Luines noemende. Hy gaf nochtans voor, dat hy besloten hadt binnen 6 maanden dezen spons uit te drukken. Doch Luines stierf eerder, en toen begon de prins van Condé een weinig in aanzien te zyn aan het hof. De oude koningin verkreeg ook vryheit om weder in den staatsraadt te komen. Condé overreedde den koning nog tot een veldtocht tegen de Gereformeerden, die anders de vrede verkregen zouden hebben, dewyl hy by die gelegenheit alleen de macht in handen dacht te krygen. Gedurende den veldtocht maakten anderen den koning nochtans genegen tot de vrede, die ook ten einde van het jaar 1622 gesloten wierdt. Na de doodt van Luines vleiden zich verscheide anderen om zyne plaats by den koning te bekleden; eenigen dreven ook in der daadt boven, doch zulks duurde niet lang. De oude koningin hadt ondertusschen eene plaats voor den kardinaal Richelieu in den staatsraadt verkregen, hoewel met grote moeite, dewyl de koning hem zeer haatte, en voor valsch hieldt. Doch dewyl de koning met zyne gemalinne en met zynen broeder oneenig wierdt, en door deze belangen van zyn huisgezin zyne moeder meer dan iemandt nodig hadt, vondt zy daar door middel den kardinaal geduriglyk meer en meer by hem in aanzien te brengen, en in den jare 1624 wierdt de zelve onvermoed de voornaamste staatsbedienaar. Van dezen liet de koning zich den overigen tydt van zyn leven bestieren, dewyl hy vastelyk van gedachten was, dat zyne belangen met die van den kardinaal onafscheidelyk verbonden waren. Het hof nam ook voortaan bestendige en vaste uitzichten, welke daar op uit kwamen, dat de macht des konings veel mogelyk in top geheven, en daar toe de groten onderdrukt, de Gereformeerden gedempt, en de aanwasch van de Oostenrykfche macht verhindert mogten worden. Dit alles wierdt te gelyk aangevangen, en hoewel de voortgang vry gelukkig was, zo strekten nochtans deze menigvuldige en gewigtige handelingen het ryk tot grote bezwaring. In den jare 1624 stelden de Franschen zich benevens den hertog van Savoje en de Venetianen in Italië en in het Valtelin tegen de Spanjaarden, om welk laatste landschap tot dien tydt toe vele vruchteloze onderhandelingen gehouden waren. Ter zelver tydt maakten de Gereformeerden ook eene nieuwe beweging, doch zonder genoegzamen nadruk. Het hof gaf hen echter vrede in den jare 1626, en verdroeg zich ook, tot groot verdriet van zyne bondgenoten, met de Spaanjaarden wegens het Valtelin. Daarenboven liet zich de koning door den kardinaal leiden, tegen wien eene partyschap aan het hof opstondt, waar van des konings broeder het hoofdt was. Maar de koning was door den kardinaal zo ingenomen, dat hy hem niet liet varen, maar met zynen broeder, en zyne eige gemalinne daar over in misverstandt geraakte, het welk duurde tot zyne doodt toe, zodanig, dat hy zich inbeeldde, dat zy hem in een klooster steken wilden, en met malkander trouwen. Dit gaf ook gelegenheit, dat den groten met macht de wieken gekort wierden, dewyl de koning hen de grote pensioenen benam, en een goed deel der vaste plaatsen, waar in zy zich in de onrustige tyden genestelt hadden, deedt slechten. In den jare 1627 nam de koning de belegering der stadt Rochelle voor, dewyl de gedurige zwarigheit der Gereformeerden hem een doorn in den voet was. De koning geboodt in persoon, op aanrading van den kardinaal, de belegering, en bragt de zelve in November des jaars 1628 ten einde, waar op den Rochelloizen, wanneer zy zich overgaven, hunne kerken en vryheden benomen wierden. Het Fransche hof was toen met het Engelsche oneenig geworden, dewyl de koning van Engelandt eenige voordeelen, die hy den Roomsch-Katholyken by zyn huwelyk met de Fransche princesse belooft hadt, aan de zelve niet gehouden hadt. De Engelsche vloot liep deswegen, gedurende het beleg van Rochelle, twee maal in zee, om de stadt by te springen, doch telkens vruchteloos, en daar na wierdt in den jare 1629 tusschen beide de kronen vrede gemaakt. In den zelven jare trok de koning in den strengen winter, by zeer moeielyk weder, niettegenstaande zyne bouwvallige gezondheit, den hertog van Mantua in Italië te hulp, op welken tocht hy dikwils eenige mylen in het gebergte door den sneeuw te voet moest gaan. Hy veroverde toen den doortocht van Sula met geweldt, en noodzaakte den hertog van Savoje de Spaansche zyde te verlaten. De Spanjaarden braken dieswegen de belegering van Casal op, en lieten zich in tot eene vredehandeling, waarom de koning niet verder ging, maar in zyne wederkering den Gereformeerden in Languedok en Guiënne op den hals viel, en de zelve noodzaakte eene vrede van hem aan te nemen, uit krachte van welke zy alle de vestingwerken van hunne plaatsen moesten afwerpen. Ten einde van het jaar, wanneer de keizerschen en de Spanjaarden den hertog van Mantua andermaal aantastten, wierdt de koning genoodzaakt ook weder een leger naar Italië te zenden, het welk hy ook zelf tot Laon toe volgde. Dit leger nam den hertog van Savoje Pignerol, benevens een groot gedeelte van zyn landt, af, dewyl hy zich weder aan de Spaansche zyde begeven hadt, en rukte daar na verder, om Casal, dat door de Spanjaarden belegert was, te ontzetten. Doch wanneer de Franschen vaardig stonden om het vyandelyke leger aan te tasten, bewerkte Mazarin, die lang daar toe gearbeid hadt, de vrede, welke te Chierasco in den jare 1631 voltrokken wierdt. De Franschen verkregen, dat de hertog van Mantua zyn landt behieldt, en zy bleven uit krachte van eene heimelyke handeling met Savoje meester van Pignerol, hoewel zy zich aan de Spanjaarden verplicht hadden deze vesting weder in te ruimen. Gedurende den oorlog, en voornamentlyk in de krankheit des konings, brak het misnoegen van beide de koninginnen en van den hertog van Orleans tegen Richelieu met macht uit, en de koninklyke moeder bragt het eindelyk zo verre, dat de koning haar zyn woordt gaf, den kardinaal van het hof te zullen verzenden. Hy bedacht zich nochtans in korten tydt anders, en kon zich niet van hem scheiden, bevestigde hem derhalven niet alleen in zyne ampten, maar liet zich door hem en eenige aangestelde gewetens-Raden verleiden, dat hy, by gelegenheit van eene reize naar Compeigne, zyne moeder het hof ontzeide, en haar eindelyk noodzaakte het ryk te verlaten, na welken tydt de koning zich haar in het minste niet meer aantrok. In den jare 1631 sloot het Fransche hof met den koning van Zweden een verbondt, en verplichtte zich aan den zelven, hem jaarlyks 400000 daalders tot den Duitschen oorlog te betalen. Daar was nochtans tusschen beide prinsen geen recht vertrouwen, dewyl het Fransche hof den koning van Zweden liever als een slaaf gebruikt hadt, doch deze zich gene wetten wilde laten voorschryven. Daarom veroorzaakte het gestadig verdriet, wanneer de Zweden aan den Rhyn gelukkig waren, en Lodewyk de XIII verscheide Katholyke vorsten in zyne bescherming wilde nemen, waar mede Zweden zich echter niet bekreunde. De moeielykheden, waar in het koninklyke huisgezin tot nu toe geweest was, troffen nu ook den hertog van Lotharingen. Want dewyl des konings broeder by hem gevlucht was, en heimelyk zyne zuster getrouwt hadt, nam Lodewyk de XIII daar door gelegenheit hem op den hals te vallen, te meer, dewyl de zelve alle bedenkelyke oorlogstoerustingen maakte. Hy wierdt in den jare 1631 genoodzaakt Marsal aan den koning over te geven, en in den jare 1632, wanneer hy deel genomen hadt in de onlusten, welke de hertogen van Orleans en Montmorenci aanrechtten, dwong de koning hem, toen Montmorenci by Castel-Naudari geslagen en gevangen was, andermaal eenige plaatsen in te ruimen. Doch Montmorenci wierdt op het onophoudelyk aandringen van den kardinaal onthalst. In den jare 1633 gaf men voor, dat men den hertog van Lotharingen nog niet recht kon vertrouwen, en derhalven trok de koning voor Nanci, welke hoofdstadt de hertog hem ook moest afstaan, en in den jare 1634 bemachtigden de Franschen volkomelyk zyn gansche landt. Tot nog toe hadden de Franschen, behalven eenige geldhulpe, zich het belang der Zweden en Protestanten in Duitschlandt niet met ernst aangetrokken, ten minste de vrede met de Oostenrykers niet opentlyk gebroken; de vrees van eene kwade uitlegging by de Roomsch-Katholyken hadt den kardinaal daar in tegengehouden. De zelve schreeuwden reets over het verbondt met Zweden zodanig, dat des konings biechtvader den zelven een maal daar over hard in geweten tastte, en veroorzaakte, dat de koning zeer koel wierdt tegen den kardinaal, dat echter niet lang duurde. Want wanneer de kardinaal, zulks bemerkende, zich op het landt begaf, en alle zaken ondertusschen den koning zelf in handen kwamen, wist hy nergens in te besluiten, en badt den kardinaal ernstig weder te komen. Dit was nochtans oorzaak, dat Richelieu lang draalde, den koning tot den oorlog tegen Oostenryk te raden, vooral dewyl de Zweden nog niet recht toegeven wilden, en het landt aan gene zyde van den Rhyn van Basel tot aan de Moesel, het welk de Franschen gaarne hadden, liever voor zich zelf wilden behouden. Maar in de jaren 1634 en 1635 kregen de

zaken een ander aanzien. De Oostenrykers stelden zich aan als of zy, alleen om den bystandt, welke tot dien tydt toe aan de Protestanten gedaan was, met de Franschen als met de vyanden wilden handelen. De zaken der Zweden waren ook door den slag van Nordlingen in zulk een toestandt geraakt, dat zy noodzakelyk door vreemde hulp ondersteunt moesten worden; zy kwamen nu ook veel nader aan de handt, en stonden Philipsburg, benevens het gene zy in de Elzas bezaten, af. Daar op besloot de koning hen met zyne legers by te staan. Het begin der vyandlykheden wierdt gemaakt in den jare 1634 met het ontzet van Heidelberg, en wanneer de Spanjaarden in den jare 1635 den keurvorst van Trier wegvoerden, moest zulks gelegenheit geven tot de aankondiging van den oorlog, tot welkers uitvoering de Franschen ook verbonden met de hertogen van Savoje, Parma en Mantua, als mede met de Vereenigde Nederlanden, sloten. Met de Zweden kwamen zy echter eerst in den jare 1638 recht overeen, dewyl de zelve gestadig voor de vereeniging met de Franschen vreesden. Aldus begonnen zy tegen de Oostenrykers in de Nederlanden, Duitschlandt, Italië en Spanje te oorlogen. Op die wyze wierdt de Fransche macht ongemeen verdeeld, en het moest gemeenlyk aan eenige oorden haperen, wanneer het elders wel zou gaan. Het bevel over de legers wierdt aan de vrienden van den kardinaal gegeven, en dat waren niet altydt de bekwaamste mannen. Het ryk was ook noch steets vol innerlyke onlusten, al het welk dan oorzaak was, dat de Franschen dikwils op hun geluk en hunne daden weinig te roemen hadden. In Duitschlandt verstonden zy zich niet wel met den hertog Bernhard en andere Zweedsche generaals, en wierden derhalven door de keizerschen, vooral in de eerste jaren, tamelyk in 't naauw gebragt. Het gene zy ook verkregen, hadden zy veel minder hunne wapenen dan geldt te danken, door het welke zy na hertog Bernhards doodt zyn leger, en alle de plaatsen daar door bezet, wonnen. In Italië verhinderde de nydt des hertogs van Savoje hunnen genoegzamen voortgang; en naderhandt ontstonden in zyne familie verdeeldheden, waar by een deel den Spanjaarden aanhing, en het andere niet zonder misvertrouwen den Franschen toegedaan was, daarom konden zy zich dikwils met moeite en noodt in Italië houden, tot dat alles in het Savoische huis vereenigt was, wanneer zy wat meerder ruimte kregen. Aan den kant der Nederlanden hadden de Franschen genoeg te doen, dat zy de vyanden van hunne grenzen afkeerden, doordien de Spanjaarden in het begin van den oorlog in Pikardië indrongen, en Parys in groten schrik bragten. Zy wierden wel in het volgende jaar weder te rug gedreven; maar de Franschen konden, behalven dat zy in den jare 1640 eenige plaatsen veroverden, hem niet veel afwinnen; en by de doodt van Lodewyk den XIII waren de Spanjaarden weder vry diep in Pikardië en Champagne gerukt. Aan den kant van Spanje zag het 'er ook een geruimen tydt zeer slecht uit, dewyl de vyanden eenige eilanden aan de kust van Provence bemachtigt hadden, en in Languedok ingedrongen waren. Doch in den jare 1640 gaven de Catalanen zich goedwillig aan hem over. Hier door wierdt de oorlog in Spanje zelf gevoert, en de koning hadt van deze gelegenheit zo goede hoop, dat hy in den jare 1642 in persoon naar Catalonië trekken, en de huldiging aldaar ontfangen wilde, waar toe hy de kroon en scepter van Parys mede genomen hadt. Maar hy kwam niet verder dan voor Perpignan, welke vesting hy echter na eene halfjarige belegering veroverde. Gedurende deze buitenlandsche oorlogen ontstondt 'er in den jare 1641 eene gevaarlyke binnenlandsche onrust door den graaf van Soissons, die al lang over des kardinaals macht zeer misnoegt was geweest. By dezen voegde zich de hertog van Bouillon, benevens eenige andere groten, die door den kardinaal beledigt waren. Zy zochten gezamentlyk hulp by de Spanjaarden en by den keizer, welke laatste hen ook 7000 mannen toezondt. De koninklyke volkeren lieten zich uit haat tegen den kardinaal goedwillig slaan, en deze zaak zou zware gevolgen na zich gesleept hebben, indien Soissons niet in het eerste treffen was doodgeschoten, waar door teffens de gansche partyschap verviel. In den jare 1642 openbaarde zich weder iets nieuws tegen den kardinaal. De koning was Richelieu moede geworden, dewyl hy zyn juk gevoelde, doch vertrouwde zich echter niet hem ten val te brengen, dewyl hy dacht zonder den zelven niets te kunnen doen. Hy hadt nochtans een gunsteling aan Cinqmars, die zyn gemoedt zo zeer ingenomen hadt, dat de koning alles van hem verdroeg, hoewel hy hem zomtyds zeer oneerbiedig bejegende. Ja hy vertrouwde hem ook zynen haat tegen den kardinaal, hoewel hy Cinqmars daar by waarschouwde niet opentlyk met den zelven te breken, dewyl hy hem anders tegen Richelieu, dien hy niet ontberen kon, niet zou kunnen beschermen. Dewyl nochtans Cinqmars een geruimen tydt met den kardinaal in vyandschap geleeft hadt, daar de koning dikwils tot verzoening tusschen sprak, en dewyl Lodewyk de XIII hem zyn ongenoegen tegen Richelieu zo dikwils te kennen gaf, nam hy eindelyk het besluit den kardinaal uit den zadel te ligten, en dacht den koning zelfs daar door een gewigtigen dienst te zullen doen. Hy hadt zich daar toe reets met den graaf van Soissons ingelaten, en na des zelfs doodt dezen aanslag met de hertogen van Orleans en Bouillon voortgezet, die eindelyk in den jare 1642 in 't werk gestelt zou worden, wanneer de koning tegen Perpignan te velde ging. Op deze reize sloeg Cinqmars voor, Richelieu om te brengen, het welk den koning wel niet mishaagde, doch uit vreze ook niet volkomen aangenomen wierdt, waarom Cinqmars verscheide gelegenheden daar toe moest laten voorbygaan, dewyl de koning nooit besluiten wilde, uitdrukkelyk zyne toestemming daar toe te geven. Ondertusschen was nochtans des konings gemoedt zo ganschelyk van den kardinaal afgekeert, dat een ieder zulks merken kon, waarom in het leger twee partyschappen, van de Rojalisten en kardinalisten ontstonden. Richelieu hieldt zelf zynen val zo zeker, dat hy zich van 't hof begaf, en zich vaardig maakte om uit het ryk te vertrekken. Maar zyne vyanden hadden daar in misgetast, dat zy een verbondt met Spanje gemaakt hadden, waar van hy, dewyl zy de uitvoering van hunnen aanslag vertraagden, nog ter regter tydt berecht kreeg, en zulks den koning liet bekend maken, die buiten dat over de langdurige belegering van Perpignan en over een verloren slag in de Nederlanden verdrietig was, en zich begon in te beelden, dat de verwydering van den kardinaal oorzaak was van alle deze ongelukken. Daarom liet hy zich door de verkregen narecht van het gemelde verbondt te ligter weder op des kardinaals zy de trekken, (dien hy ook terstondt te Tarascon, alwaar hy krank lag, niettegenstaande zyne eige onpasselykheit bezocht, zich in zyne kamer een bedde liet maken, hem om vergeving van het voorgaande badt, en hem volmacht gaf om binnen en buiten het ryk alles naar zynen wille, en zonder rugspraak met den koning te gebieden en bevelen. Cinqmars, dien men by de kop gevat hadt, wierdt zyn proces gemaakt, waar na hy onthoofd wierdt. De koning droeg zich daar in zo lafhertig, dat hy in eigener persoon tegen zyn gewezen gunsteling getuigde, alles, wat hy met den zelven in 't heimelyk tegen den kardinaal gesproken hadt, den rechter ontdekte, en tot behouding van zyne eere enkelyk voorgaf, dat hy Cinqmars alleenlyk hadt willen uithoren, en daarom dikwils zelf op den kardinaal gescholden. Hy moest hier op, den kardinaal te gevalle, verscheide officieren van zyne lyfwacht afdanken, en zelfs dulden, dat de kardinaal altoos door zyne eige lyfwacht verseld in de Louvre kwam. Dit alles vermeerderde wel het innerlyk misnoegen van den koning tegen Richelieu, maar hy zou nauwlyks het hert gehad hebben met hem daar naar te handelen, dewyl hy nog vastelyk geloofde, dat de staat zonder dezen staatsbedienaar te gronde zou moeten gaan. Ondertusschen bedroefde de doodt des kardinaals, die kort daar op volgde, hem niet veel, hoewel hy alle des zelfs kreaturen in hunne bedieningen liet, op dat de wereldt zo veel te minder zou denken, dat hy tot nog toe alleenlyk door den kardinaal geregeert was. Om de zelve reden zouden ook vele staatsgevangenen, die om des kardinaals wille in de bastille gezet waren, nog niet losgelaten zyn geweest, indien men den koning niet voorgestelt hadt, dat hunne onderhouding te veel kostte, uit welke aanmerking hy hen in vryheit liet stellen. Hy nam verder Mazarin, die hem om zynen yver voor de Fransche belangen wel gevallen hadt, tot staatsbedienaar aan. Eer hy echter nog het genoegen van deze verandering recht smaken kon, viel hy, na dat hy tot nu toe lang met ziekten gesukkelt hadt, in eene dodelyke krankheit, die hem erbarmelyk uitteerde. Aan het hof ontstonden ondertusschen vele verwarringen, door den heimelyken handel der genen, die in het toekomende deel aan de regering wilden hebben, en de koning hadt daar door ook zyne kwellingen, want hy haatte zyne gemalinne en zynen broeder, welke de naasten tot het bekleden van de regering waren, ten dele dewyl hy hen voor Spaanschgezind hieldt, nog zo bestendig, dat hy zynen biechtvader, die hem den hertog van Orleans tot regent voorstelde, afschafte; en zyne gemalinne, die hem om vergiffenisse van het voorledene liet bidden, en hare onschuldt aan den toeleg, die op zyn leven gesmeed was geweest, en waar van men haar mede verdacht gehouden hadt, liet voorstellen, ten antwoordt deedt geven, dat hy in den staat, waar in hy was, haar wel moest vergeven, maar dat hy voor het overige niet verplicht was haar te geloven. Dewyl hy echter hen beide niet ganschelyk van het regentschap kon uitsluiten, benoemde hy hen wel tot regenten, maar trachtte hunne macht door eenen regeringsraadt, dien hy te gelyk benoemde, krachtig te bepalen. Maar na zyne doodt heeft men zich met deze schikking weinig bekreunt. Hy bedroefde zich ook weinig dagen voor zyne doodt over zynen zoon, den jongen dauphin. Want wanneer hy den zelven den 21 April des jaars 1643 hadt laten dopen, en hem, van den doop wederkomende, vroeg hoe zyn naam was, antwoordde de zelve: *Lodewyk de XIV*; waar op de koning, zich bedroevende, dewyl hy zulks voor een kwaad voorteken nam, zich in het bedt omkeerde, en zeide: *Pas encore, pas encore.* Hy stierf hier op den 14 May des jaars 1643. Hy liet by zyne gemalinnen twee prinssen na, Lodewyk, die na hem koning wierdt, en Philips, die als hertog van Orleans in den jare 1701 gestorven is. De eerste wierdt geboren na eene langdurige onvruchtbaarheit van de koninginne, en men meent, dat zulks nog niet geschied zou zyn, dewyl de kardinaal Richelieu hem zorgvuldig afriedt zyne gemalinne by te wonen, indien hem niet eenmaal, wanneer hy naar een jagthuis reizen wilde, een sterke regen genoodzaakt hadt in de Louvre te overnachten, van welken tydt af de koningin zwanger wierdt. Deze vorst hadt, gelyk uit zyne geschiedenisse blykt, gene eige ziel, en moest altoos door vremden geregeert worden, die hy dan blindelings gehoorzaamde, waar door hy zo kleinmoedig was om uit zich zelven iets te ondernemen, en zo bevreest om het juk zyner gunstelingen af te werpen, wanneer het zelve hem drukte. Richelieu hadt hem inzonderheit zodanig onder zyn geweldt gehad, dat men aan het hof zeide, dat de koning van zyne gansche macht niets voor zich behouden hadt, dan de genezing der vogelen. Hy was boven dien zeer bygelovig, gelyk hy dan in de belegering van Montauban eenen monnik, die voor heilig gehouden wierdt, aanbadt, en dien

dien hy, dewyl de belegering een zeer ſlechten voortgang hadt, om raadt vroeg, hoe men de plaats winnen zou, ook des zelfs raadt, hoewel zonder vrucht, volgde, welke daar in beſtondt, dat men 400 kanonſchoten na malkander op de veſting zou doen. In kleinigheden en in gevallen, waar in het eenen koning niet voegt, was hy zeer eigenbatig en gierig. Zyne zwakheit maakte, dat hy zeer wantrouwig was, en zeer ligtelyk alles kwaads geloofde wat men van iemandt zeide, hoewel hy niet in ſtaat was, van zich zelf iemandt te benadeelen of te helpen. Anders waren zyne neigingen van nature niet kwaad, waarom hy ook den bynaam van *de Rechtvaardige* verkreeg, hoewel hy niet bekwaam was den zelven door zyne daden te beantwoorden. Hy was een vyandt van onmatigheit en ontucht, en wanneer hem al zomtyds eenige vrouw buiten zyne gemalinne behaagde, bleef het by eene philoſophiſche liefde, waar door de zinnen niet veel genoten. Hy was in zyne jeugt zeer verwaarlooſt, zo dat hy niet veel geleert hadt, buiten het vogelvangen, waar in hy een meeſter wierdt. Hy bragt het ook by zyne meerder jaren zeer verre in de jagt, en kende de namen zyner honden van buiten, en wiſt met de zelve beter te ſpreken dan met de menſchen, dewyl het hem zomtyds aan de ſpraak en aan ſtoffe ontbrak. In de krygs-bouwkunſt en geſchutkennis hadt hy het door de veldtochten, die hy bywoonde, mede verre gebragt. Zyne regering is voornamentlyk daarom merkwaardig, dewyl in de zelve de grondt tot de volgende Franſche grootheit is gelegt geworden. *Vaſſor. Bernard. Gramond. Dupleix. Du Pin hiſt. de Louis XIII. Vittorio Siri Memor. Memoires de la regence de Marie de Medicis. Baſſompiere Memoires. Deageant Memoires. Hiſt. du Cardinal de Richelieu.*

LODEWYK de XIV, koning van Vrankryk, was een zoon van Lodewyk den XIII, en van Anna van Ooſtenryk, en wierdt na eene langdurige onvruchtbaarheit van zyne moeder geboren den 5 September des jaars 1638, waarom des konings broeder Gaſton, hertog van Orleans, zeer droevig was, en vele ſatyriſche Romanſchryvers gelegenheit genomen hebben, om van zyne geboorte verſchillende oordelen te vellen, waar toe des konings zwaklyke gezondheit, en zyn eigen argwaan tegen zyne gemalinne hen nog meerder aanleiding gegeven heeft. Lodewyk de XIII hadt daar tegen over de geboorte van den prins zo veel genoegen, dat hy hem *A Deo datus, Dieu-donné, Gave-Gods*, noemde, en door de blydſchap van eene ſlepende koorts herſtelt wierdt. Eenige hovelingen hadden een vermaard wiskunſtenaar uit Duitſchlandt laten komen, om den hemelsſtandt by de geboorteſtondt van den prins waar te nemen, waar toe hem naaſt de kamer van de koninginne een vertrek ingeruimt wierdt, die nochtans naderhandt niets wilde zeggen, en eindelyk, na lang weigeren, alleenlyk deze woorden ſprak: *Diu, dure, feliciter*, dat is: *Lang, hard, gelukkig*. Hy wierdt met tanden geboren, waarom het byna gene minne by hem kon uithouden, en de vermaarde Grotius, die in dien tydt te Parys was, nam daar door gelegenheit in zyne brieven van hem te voorzeggen, dat hy eens geweldig van zich zou byten. Hy wierdt kort voor zyn vaders doodt, den 21 April des jaars 1643, gedoopt, wanneer hy den naam van Lodewyk ontfing, en veroorzaakte by deze gelegenheit op eene onnoſele wyze den ouden koning nog een onuitſprekelyk verdriet, want als de zelve hem na den doop vraagde, hoe hy nu genoemt was, antwoordde de prins: Lodewyk de XIV, het welk den vader zeer mishaagde, dewyl hem op die wyze ook dit kindt voor een doden aanzag. Hy kwam kort daar op tot de regering, die echter, om zyne jonkheit, door zyne moeder en den kardinaal Mazarin bekleed wierdt, die door zyne kunſtenaryen, hoewel deze plaats hem naar de ſchikking van den geſtorven koning niet toegedacht was, nochtans, eer men zulks vermoedde, het hecht in handen kreeg, en alle anderen van de regering hieldt, die ten dele met meerder recht deze macht hadden kunnen eiſchen, hoewel het parlement, dat door de koninginne weduwe gewonnen was, ook in nog meerder opzichten het teſtament van Lodewyk den XIII ter zyde ſtelde. De koning wierdt met zynen ouderdom van 7 jaren met eenen hofmeeſter voorzien, waar toe men den marquis van Villeroi verkoos; doch het volkomen opzicht over zyne opvoeding wierdt aan den kardinaal Mazarin toevertrouwt. De onruſtige tyden, welke gedurende des konings minderjarigheit invielen, hinderden geweldig zyne tucht. Want men moeſt den jongen prins ſteets van de eene provincie tot de andere omvoeren, om vrede te behouden. De regentin en de kardinaal hadden ook altoos meer voor hunne eige behoudenis te zorgen. Daar door gebeurde het, dat deze prins luſt kreeg tot den oorlog, dien hy ſteets voor oogen zag, en allerlei ligchaamsoeffeningen, als ryden, danſſen, ſchieten, balſpelen, enz. in grote volkomenheit begreep, doch daar tegen gene wetenſchappen verſtondt. Want of men ſchoon eene overzetting van een ſtuk van Ceſar onder zynen naam gedrukt heeft, is het echter nog onzeker, of het inderdaadt van hem is, en men heeft ten minſte naderhandt aan hem niet bemerkt, dat hy geſtudeert hadt. Daar by mag de kardinaal wel met voordacht niet gewilt hebben, dat dezen prins de oogen zouden geopent worden, dewyl hy zelf gaarne beſtendig aan de regering wilde blyven. Ondertuſſchen heeft men in deze jonge jaren des konings reets waargenomen, dat hy eene zonderlinge ernſthaftigheit bezat, doordien hy geen luſt hadt tot kinderlyke tydverdryven, zich ſchaamde, wanneer hy zomtyds daar in gevonden wierdt, en zynen broeder, die veel levendiger en vrolyker was, daar over dikwils vermaande, die hem daarom *petit papa* plagt te noemen. Het begin van zyne regering was gelukkig, dewyl de prins van Enguien de Spanjaarden by Rocroi zodanig ſloeg, dat zy het den ganſchen oorlog door gevochten, de Franſche wapenen ook in dit en de volgende [illegible] ren [illegible] gewigtige voordeelen verkregen, die [illegible] Weſtphaalſche vrede in den jare 1648 ten dele [illegible]. Want in de zelve wierdt de Elzas door den keizer [illegible] afgeſtaan, en verder veel ingeruimt, dat zy voor hunne bondgenoten eiſchten. Doch met Spanje konden zy [illegible] tot gene vrede komen, waar op de oorlog [illegible] kroonen tot den jare 1659 toe voortgezet wierdt. [illegible] hadden zich met den jare 1647 gevaarlyke [illegible] luſten in Vrankryk opgedaan. Het parlement was met het hof in openbare oneenigheit vervallen, wegens eenige bevelen, die het zelve, als ſchadelyk zynde, niet wilde regiſtreren, waar door de party der *Frondeurs* of Slingeraars ontſtondt, welken naam zich die genen gaven, welke tegen de macht des kardinaals gekant waren, die dan tot hun teken ſlingers op de hoeden droegen. In den jare 1648 kwam het tot een openbaren opſtandt, dewyl het hof eenige parlementsheeren hadt laten gevangen nemen. De regentinne en de kardinaal begaven zich uit de ſtadt met den jongen koning, gaven echter kort daar op het parlement toe, in hoop op die wyze de misnoegden voor dit maal te bevredigen. Maar wanneer het parlement daar door maar ongeſtuimer wierdt, verliet het hof, dat ondertuſſchen den prins van Condé op zyne zyde gebragt hadt, andermaal Parys den 6 January des jaars 1649, en beſloot deze ſtadt met geweldt tot gehoorzaamheit te brengen. Hier door ontſtondt eene ſchrikkelyke verdeeldheit, dewyl de prinſſen van den bloede en andere groten zich doorgaans verdeelden, en velen van hen den Pariſianen toevielen. De plaats wierdt terſtondt na 't vertrek van 't hof door den prins van Condé ingeſloten, en wanneer de bloquade byna een vierendeel jaars geduurt hadt, de vrede geſloten, hoewel de Spanjaarden de zaken gaarne in verwarring hadden gehouden, dewyl zy het parlement hunne hulp lieten aanbieden. Doch de koning ging niet terſtondt weder naar Parys, maar eerſt naar Compeigne, onder voorwendſel, van den veldtocht in Vlaanderen nader te zyn, na welkers einde de prins van Condé het ganſche hof en ook den kardinaal weder naar Parys bragt. In het volgende jaar geraakte alles wederom in nieuwe verwarring, dewyl de koningin en de kardinaal de prinſſen van Condé, Conti, en Longueville gevangen lieten nemen, dewyl Condé hen te heerſchzuchtig begon te worden. De vrienden der prinſſen vatten hier op van alle kanten de wapenen aan, en de koning moeſt deswegen in het zelve jaar naar Burgundië en Normandië reizen, om door zyne tegenwoordigheit die provinciën in toom te houden, en eindelyk ook Bourdeaux belegeren, welke ſtadt zich voor de prinſſen verklaart hadt. Aan den anderen kant begonnen de Slingeraars weder over den kardinaal te ſchreeuwen, die door het ongeval der prinſſen te machtig ſcheen te worden. Zy deden zulks met zulk een nadruk, dat de kardinaal op zyne zekerheit begon te denken, den 6 February des jaars 1651 heimelyk uit Parys vertrok, en de regering moeſt zich daar op verklaren, dat de prinſſen in vryheit geſtelt zouden worden, en de kardinaal voor eeuwig uit den koninklyken Raadt uitgeſloten. De regentinne hadt uit moeielykheit over dezen handel beſloten den koning echter heimelyk uit Parys te voeren. Doch hoewel alles daar toe vaardig was, wierdt zy nochtans door de Slingeraars, die het ontdekt en maatregelen daar tegen genomen hadden, daar in verhindert. De prinſſen waren wederom op vrye voeten geſtelt, en Condé kwam naar Parys, het welk onvermoedelyk aanleiding gaf tot nieuwe opſchudding, dewyl hy zich noch met de Slingeraars, noch met het hof kon verdragen, en alzo hy meende, dat de regentinne hem op nieuw naar zyn leven of naar zyne vryheit ſtondt, op geweldt bedacht was, en zich derhalven met de Spanjaarden inliet. Terwyl zich nu alles tot het uiterſten der aanhoudende oneenigheden ſchikte, tradt de koning in zyn 14 jaar, waarom hy den 7 September des jaars 1651 in het parlement te Parys de regering zelf overnam, en tot een beginſel van de zelve ſcherpe bevelen gaf tegen de tweegevechten en godslaſteringen. Hoewel het nu den naam hadt, dat de koning zelf regeerde, hielden hem toch zyne moeder en de kardinaal Mazarin, die, niettegenſtaande zyne afwezigheit, door brieven nog alles aan het hof beſtierde, geſtadig in den teugel. Kort daar op namen de vyandelykheden tuſſchen het hof en de prinſſen opentlyk hunnen aanvang. Men bragt van beide zyden volk op de been, en de koning trok zelf tegen hen te veldt. Het parlement verklaarde zich te gelyk tegen de prinſſen en tegen Mazarin. De koningin riep echter by deze gelegenheit onder des konings naam den kardinaal, als eenen man, dien men niet ontberen kon, weder aan het hof, liet hem tot zyne zekerheit met een leger inhalen, en de koning vernietigde alle de beſluiten, welke het parlement tegen hem genomen hadt. Des konings neef, de hertog van Orleans, begaf zich hier op mede aan de zyde der prinſſen, en wierdt tot ſtedehouder des ryks verklaart, de prins riep de Spanjaarden te hulp, die den hertog van Lotharingen met eenige duizend mannen naar Vrankryk zonden, die echter, behalven dat hy overal plunderde en verwoeſtte, niets zonderlings uitrechtte. Beide de legers kwamen eindelyk by Parys te ſtaan, daar de koninklyken den prins aantaſtten, en hem geſlagen zouden hebben, indien de Pariſianen zyn leger niet in de ſtadt ontfangen hadden. Dezen ſtrydt hadt de koning zelf met betoning van groten yver en begeerte aangezien. De neiging der Pariſianen voor den prins hieldt echter wel haaſt op, dewyl zy den oorlog moede waren, waar door al het landt rondom de ſtadt verwoeſt wierdt, en dewyl de koning eene algemene vergiffenis van het voorledene liet afkondigen, ook het parlement van Parys naar Pontoiſe verleide. Doch het voornaamſte, dat een

een einde van dezen handel maakte, was de nieuwe verwydering van den kardinaal, die zich gewillig uit het koninkryk begaf. Want daar door viel alles den koning toe, en wenschte men hem weder te Parys te zien, waar door Condé genoodzaakt was naar Vlaanderen by de Spanjaarden te vluchten. De koning deedt hier op den 21 October des jaars 1652 weder zyne intrede te Parys. Ondertusschen hadden de Spanjaarden zich van dezen inlandschen oorlog wel bedient, en den Franschen in Cataloniё Barcelona, in Italiё Casal, en in Vlaanderen Grevelingen en Duinkerken weder afgenomen. Doch het hof maakte wel haast toestel, zo wel het overige van des prinssen aanhang te onderdrukken, als ook de buitenlandsche vyanden met meerder nadruk te ontmoeten, na dat van te voren de kardinaal Mazarin, dien men nooit met ernst hadt laten vertrekken, herroepen was, en door den koning zelfs den 3 February des jaars 1653 ingehaalt. In den jare 1654 den 6 Juny liet de koning zich te Rheims kronen, en trok daar na te veldt tegen de Spanjaarden, dien hy Stenai afnam, waar op Atrecht ook door de Franschen met grote schade der Spanjaarden ontzet wierdt. De koning hieldt zich ook in de volgende jaren in of naby de legers op, alwaar hy in alle gelegenheden veel moeds, en eene grote begeerte om de krygskunde recht te begrypen, betoonde. De veldtochten tot de Pyreneesche vrede toe zyn ook meest gelukkig voor Vrankryk geweest, inzonderheit in de Nederlanden. Lodewyk de XIV nam in den jare 1657 groot deel in de verkiezing te Frankfort, werwaarts hy een aanzienlyk gezantschap zondt, en door het zelve tot bereiking van zyn oogmerk rykelyk geldt liet uitdelen, en, om zyn begeerte des te groter aandrang te geven, in persoon naar Mets reisde. Hy zocht of de keizerlyke kroon voor zich zelf te verkrygen, of ten minste het huis van Oostenryk uit te sluiten, weshalven de keurvorst van Beyeren voorgeslagen wierdt, die zich echter niet wilde laten bewegen, om naar deze waardigheit te staan, schoon het Fransche hof hem tot behouding van die hoogheit met volk en geldt beloofde by te staan. Hoewel nu de koning van Vrankryk Leopoldus aldus van de keizerlyke waardigheit niet kon uitsluiten, bragt hy echter zo veel te weeg, dat hy de keurvorsten bewoog den nieuwen keizer door de verkiezings-kapitulatie de handen te binden, dat hy den Spanjarrden voortaan geen hulp meer kon verlenen, tot welken einde Vrankryk ook kort na de verkiezing het zogenaamde Rhyn-verbondt bewerkte, en in dier voegen zo wel tusschen het hoofdt en de leden in Duitschlandt oneenigheit zaaide, als ook den grondt tot het volgende misverstandt tusschen de beide Oostenrykſche huizen in Duitschlandt en Spanje leide. Ingevolge van een verbondt met Olivier Cromwel, protector van Engelandt, gesloten, wierdt Duinkerken in den jare 1658 belegert, en na de verovering van het zelve den Engelschen ingeruimt; waar op de Franschen vele andere sterke plaatsen, en de gansche streek tusschen de Lis, Yper, en Schelde bemachtigden. Met het einde van den veldtocht, dien de koning in persoon bygewoont hadt, viel hy in eene gevaarlyke krankheit, waar by men hem reets verloren gaf, tot dat hem een vremd geneesmeester door een braakmiddel te recht bragt, het welk toen iets nieuws was, en voor een vertwyffeld middel gehouden wierdt. Eenigen menen, dat de koning krank geworden was, dewyl hy, van een zeer verliefden aardt zynde, zyne begeerte nochtans hadt moeten temmen, niettegenstaande de zelve door den daaglykschen omgang met de vrouwen zeer aangezet was. Anderen daar tegen zeggen, dat hy zich te Mardyk te lang hadt opgehouden, welke plaats, uit zich zelf ongezond zynde, toen met soldaten opgepropt, en alzo nog gevaarlyker was. De reetsgemelde verovering van Duinkerken, en de daar by gewonne slag door de Franschen, benevens het gesloten Rhyn-verbondt, bevorderden eindelyk de vrede tusschen Vrankryk en Spanje. Het Fransche hof hadt de zelve reets in den jare 1656 laten aanbieden, onder voorwaarde, dat de Spaansche infante met den koning zou trouwen, en den marquis van Lionne deswegen met eigenhandige volmacht van zynen koning naar Madrid gezonden. Doch alzo de koning van Spanje toen nog geen zoon hadt, en alzo vreesde, dat zyn ryk door het voorgeslagen huwelyk aan Vrankryk mogt vervallen, wees hy deze onderhandeling van de handt, onder voorwendsel, dat men het wegens den prins van Condé niet eens kon worden. Maar nu hadden de zaken een ander aanzien gekregen, ten dele wegens de verzwakking der Spanjaarden, ten dele dewyl ondertusschen een prins geboren was, waarom zy zo veel zwarigheit niet meer maakten over het huwelyk van de infante met Lodewyk den XIV. Deze moest zich ondertusschen door de bestiering van den kardinaal gelaten, als of hy met de princesse van Savoje wilde trouwen. Het Savoische hof wierdt ten dien einde naar Lion genodigt, en de koning, die ligtelyk overal op verlieven kon, vondt de princesse van Savoje zeer aangenaam, zo dat een ieder dit huwelyk voor gesloten hieldt. Maar eer men zulks vermoedde, kwam heimelyk een Spaansch gezant aan 't hof, met volmacht om de preliminariёn, en inzonderheit des konings huwelyk met de infante te sluiten. De koning veranderde daar op terstondt, naar des kardinaals voorschrift, zyn gedrag omtrent de Savojaarden, en liet de zelve met grote beschaamdheit weder vertrekken. Na dat alles zo verre met Spanje beraamd was, begaf zich de kardinaal in Juny des jaars 1659 naar de plaats der vredehandeling, welke op het zogenaamde Faisanten-eilandt gehouden wierdt. Een van de hoofdzakelykste artykelen was het huwelyk van den koning met de infante. Hoewel het zelve reets van te voren gesloten was, ontstonden daar over nog eenige zwarigheden wegens des konings liefde tot Anna Maria Mancini, eene van des kardinaals zusters dochteren, die hy besloten hadt tot zyne gemalinne te nemen. De zelve was lang van te voren, door het menigvuldig bezoek des konings in het Mazarinsche huis, ontstoken, en de genen, die dezen vorst ook in de kleinigheden van liefde groot willen maken, zeggen, dat haar verstandt hem betovert hadt. Deze genegenheit des konings was ondertusschen zo geweldig, dat, schoon Mazarin voor zyn vertrek Mancini van Parys hadt weggezonden, de zelve zyne liefde nochtans door schryven onderhieldt, en zomtyds vyf brieven te gelyk aan haar zondt. De kardinaal maande den koning gestadig schriftelyk van dezen handel af, uit welke brieven inzonderheit de tuchtmeesterlyke macht, die hy over Lodewyk den XIV hadt, blykt, en hy kon eindelyk naauwlyks zo veel door het opwekken van des konings eerzucht verkrygen, dat hy toegaf. Aldus wierdt de zo genaamde Pyreneesche vrede met het einde van den jare 1659 gesloten, uit krachte van de welke de koning met de infante van Spanje trouwde, die echter van de erffenisse van haar vaders ryken afstandt moest doen. Vrankryk won door dit huwelyk het gansche Artois, benevens verscheide plaatsen in de andere Nederlandsche provinciёn, als mede Perpignan en het graafschap Roussillon. Terstondt na de vrede deedt de koning eene reize naar Languedok, alwaar hy het prinsdom Oranje by de minderjarigheit van den prins bemachtigde, onder voorwendsel, dat tusschen de beide princessen weduwen verschillen waren, die hy wilde bemiddelen. In den jare 1660 haalde hy zelf zyne bruidt af van de Spaansche grenzen, en hieldt by die gelegenheit een mondgesprek met zynen schoonvader. Na de wederkomst van het hof wierdt de kardinaal Mazarin krank. De koning bezocht hem dikwils, en dewyl zy beide meestentyds een langen tydt en alleen met malkander in gesprek waren, meent men, dat Mazarin den koning regelen gaf om te regeren, die hy na zyne doodt in acht zou nemen. Ten minste heeft hy Tellier tot dien einde veel opgegeven, dat aan den koning overgegeven wierdt. Wanneer nu Lodewyk, door de doodt van Mazarin, die in den jare 1661 stierf, de schole ontwasschen was, nam hy voor, en maakte ook opentlyk bekend, dat hy voortaan alleen regeren zou; en geen eersten staatsbedienaar weder aanstellen, maar dat hy de behandeling der rykszaken onder verscheide persoonen verdelen, en zelf over die alle het opzicht hebben wilde. In dit voornemen sterkte hem de staats-secretaris Tellier, die op die wyze zelf meer aanzien kreeg, en ook zynen zoon, den bekenden Louvois, in bewindt bragt. Dewyl nochtans tot deze invoering een groter doorzicht van zaken behoorde dan de koning bezat, gebeurde het, dat hy voortaan, in plaats van door een eenigen, door velen geregeert wierdt, hoewel hy van gedachten was, dat hy de anderen regeerde, dewyl de bedienden hunne handelingen behendiglyk zo wisten in te stellen, dat het den schyn hadt, als of alles op hem aankwam. Door deze invoering, en dewyl de verrechtingen onder velen verdeeld waren, doch de een, die alles overzien zou, daar toe gene genoegzame krachten hadt, gebeurde het ook, dat de uitvoeringen van de regering zonder de behoorlyke overeenstemming geschiedden, en ieder in zyn ampt deedt wat hem goed dacht. Ondertusschen poogde de koning op nieuw volkomen uit te voeren het gene Richelieu en Mazarin begonnen hadden; namentlyk alle bepalingen van de koninklyke macht omverre te werpen, en bragt het ook wel haast daar toe, alzo hy de rechten van het parlement verachtte, en door zyne geweldige uitspraak volkomen overhoop wierp, het welk dan ook niets tegen hem kon uitrechten, dewyl des zelfs vermogen reets in vorige tyden ondermynd was, en de groten, die tot nu toe door hunne wederstreving den val van het parlement opgeschort hadden, door den laatsten inlandschen oorlog den lust en de krachten verloren hadden om nieuwe beweging te maken. Het eerste, dat de koning voornam, was de verbetering der finantiёn, die door de langdurige buitenlandsche en binnenlandsche oorlogen in grote wanorder geraakt waren. Daar wierdt een byzonder gerechtshof aangestelt, om de ontrouw van de bedienaars der finantie te onderzoeken en te straffen. De eerste opziender der finantiёn, Fouquet, wierdt inzonderheit tot het doen van rekenschap gevordert, en na het maken van zyn proces tot eene eeuwige gevangenisse veroordeelt; by welke gelegenheit het beleidt des konings aanmerkenswaardig was, die zyn voornemen tegen dezen bedienden ongemeen geheim hieldt, hem tot het laatste oogenblik toe zeer vleide, en zelf eene reize naar Nantes aanstelde, dewyl hy vreesde, dat zyne gevangenneming in Bretagne, alwaar Fouquet vaste plaatsen in bezit hadt, opschuddingen mogt veroorzaken, die hy door zyne tegenwoordigheit wilde beletten. (Zie FOUQUET.) Op dat men de koninklyke kamer van de menigvuldige schulden, waar in zy tot nu toe geraakt was, bevryden mogt, riedt Colbert, die nu het bestier der finantiёn verkregen hadt, den koning, dat hy persoonlyk in 't parlement zou gaan, en zich aldaar van alle schulden vry, en daar tegen voor de eerste schuldeischer van alle de genen, die hem schuldig waren, verklaren. Dit scheen wel hard, doch men zeide echter het parlement aan, dat het voortaan des konings bevelen eerst bevestigen, en na gedane bevestiging eerst zyne vermaningen daar tegen doen zou, welke laatste vryheit naderhandt ook aan het zelve benomen wierdt. Voorts hadt Vrankryk toen eenige jaren na malkander vrede, en de onderdanen wierden deswegen ook eenigzins van de lasten verligt, en voor het overige de tydt met het invoeren van allerhande goede ordeningen in de politie, en tot voorbereiding van de toekomende ondernemingen besteed. Men verbeterde tamelyk de vervalle krygstucht; en dewyl het Fransche hof den koning van Engelandt op zyne zyde gekregen hadt, en daar by in Hollandt met

met den aanhang van de Witten onder den deken speelde, wierdt de Fransche zeemacht, die anders in een tamelyken middelmatigen toestandt was, in veel beter staat en schikking gebragt. De manufacturen, die tot nu toe gansch stil gestaan hadden, rechtte men met groten yver weder op, waardoor Vrankryk in staat kwam zyn eigen geldt in 't landt te behouden, en het uitlandsche overvloedig naar zich te trekken. In alle buitenlandsche staten wierden de Fransche belangen zodanig ondersteunt, dat Vrankryk in het volvoeren van zyne voornemens zich van hunnen bystandt verzekeren kon, of hunne verhindering niet zonderling te vrezen hadt. In deze vredige jaren gebeurden ook vele zaken, die het aanzien des konings grotelyks vermeerderden. Zodanig was het verschil over den rang, dat tusschen de Spanjaarden en Franschen te Londen in den jare 1661 tot openbare feitelykheden uitbrak, in welke de laatsten toenmaals te kort schoten. Maar Lodewyk de XIV bragt het zo verre, dat zyn schoonvader door zyne gezanten te Parys het voorgevallene ontschuldigde, en eene verklaring liet doen, dat zyne gezanten voortaan zich zouden onthouden om met de Franschen te gelyk by openbare gelegenheden te verschynen. Daar na kreeg hy in den jare 1662 verschil met den paus, dewyl de Corsische wacht te Rome zich aan den Franschen gezant vergrepen hadt. Maar de koning dwong den paus, die in het begin vry eigenzinnig was, tot een verdrag, dewyl hy Avignon introk, en een leger op de Italiaansche grenzen liet rukken. Het hertogdom Lotharingen verkreeg hy in den zelven tydt door eene schrandere list, dewyl hy den wonderlyken hertog, die toen regeerde, zodanig wist te overreden, dat de zelve, met uitsluiting van zyne eige bloedverwanten, zyn hertogdom aan hem vermaakte. Doch de koning bediende zich van dit verdrag en de onbestendigheit des hertogs zo wel, dat hy hem, onder dat voorwendsel, nog by zyn leven in den jare 1670 van het gansche landt beroofde. Eindelyk bragt het Lodewyk de XIV zo verre, dat de koning van Engelandt hem de gewigtige haven van Duinkerken voor 5 millioenen verkocht, waar door hy zich den Spanjaarden en Hollanders ontzagchelyk maakte. By dit alles wierden in deze geruste jaren de pracht en de wellustigheden niet vergeten. De koning leide toen met ongeloofiyke kosten het vermaarde Versailles aan, alwaar hy naderhandt zyn gestadig verblyf nam, dewyl Parys hem uit aanmerking van den oproer, die hem in zyne jeugdt genoodzaakt hadt van daar te wyken, verdrietig was. Zo stelde men ook allerhande prachtige vermakelykheden aan, welke door de ministers met voordacht onderhouden wierden, op dat den adel, uit het ryk naar 't hof gelokt, gelegenheit gegeven wierdt aldaar zyn geldt te spillen, en alzo genoodzaakt om op des konings genade te leven. Omtrent den zelven tydt begon ook zyne liefde tot la Valiere, die hy, niettegenstaande het verdriet, dat zyne gemalinne en vele hovelingen daar over hadden, met zo veel yver en tederheit voortzette, dat hy haar eens in persoon weder uit het klooster haalde, waar in zy om hare vervolgingen gevlucht was, haar tot hertogin maakte, de koninginne zelfs om harent wille zomtyds hard handelde, en zelfs eens by haar de plaats van vroedvrouw waarnam, wanneer zy in zyne tegenwoordigheit onverwacht van den arbeidt overvallen wierdt. (Zie VALIERE.) In den jare 1665 hitste Lodewyk de XIV de Engelschen en Hollanders tegen malkander aan, en beloofde de Hollanders wel hen te zullen bystaan, maar liet zyne vloot niets doen; en de hulp te landt was zo zwak, dat de zelve zonder eenige nuttigheit te doen hen tot last was. De koning eischte nochtans Maastricht daar voor, en wegens de onderstandgelden, die hy hen belooft hadt te geven, wierdt hen eene rekening gemaakt, volgens welke de Staat aan den koning nog eene grote somme schuldig bleef. Zyn oogmerk was, dat zy zich tegen malkander mogten verzwakken, op dat hy in zyne aanslagen op de Spaansche Nederlanden te minder verhindering mogt vinden. Hoewel nu de vrede tusschen hen tydiger dan Vrankryk wenschte, te Breda gesloten wierdt, liet hy echter niet na den langberaamden inval in de Spaansche Nederlanden te doen, onder voorwendsel, dat de zelve na zyns schoonvaders doodt aan zyne gemalinne toebehoorden, en hy liet zich daar in zo veel te minder wederhouden, dewyl zyne moeder gestorven was, die tot nog toe de vredebreuk met Spanje verhindert hadt. Hy ging zelf te veldt, en trof de Spanjaarden gansch onbereid aan, dewyl hy het Spaansche hof tot dien tydt toe gedurig verzekert hadt, dat hy gedurende de minderjarigheit van den koning gene vyandelykheden zou ondernemen. De beste plaatsen van Vlaanderen gingen in den eersten veldtocht aan hem over; en in den jare 1668 wierdt ook het gansche Franche-Comté weggenomen. Men meent, dat deze spoedige veroveringen reets van te voren door het Fransche geldt tamelyk gemakkelyk gemaakt waren. Dewyl echter gansch Europa een kwaad oog daar op hadt, maakten Engelandt, Zweden en Hollandt dieswegen de bekende triple-alliantie; en Lodewyk de XIV, die nog alles niet tegen zich in de wapenen wilde brengen, maakte te Aken vrede, in welke hy het Franche-Comté wedergaf, doch het gene hy in Vlaanderen gewonnen hadt behieldt. Toen wierdt de koning met de nieuwe liefde van de marquisinne van Montespan bezig gehouden, die hem sedert den jare 1666 van de la Valiere afgewend hadt. Hy was haar ten gevalle twee maal uit het veldt naar huis gereist, en na de vrede was de zaak geen geheim meer. De koning beminde haar zo tederlyk als la Valiere, en bevondt zich ook by haar eerste bevalling, het welk hy by zyne gemalinne nooit van zich verkrygen kon, en hy vernederde zich daar by zodanig, dat hy den heelmeester, die met verbonde oogen daar by de handt leende, inschonk om te drinken. (Zie MONTESPAN.)

L.

Hy was kort na de Akensche vrede op een nieuwen oorlog bedacht, en besloot de Hollanders aan te tasten, waar toe hy eenige jaren na malkander toebereidselen maakte, en eerst de triple-alliantie verbrak, dewyl hy door zyne heimelyke listen in Engelandt, die hy met onnoemelyke geldsommen ondersteunde, het Engelsche hof bewoog, heimelyk een verbondt tegen de Vereenigde Nederlanden met hem te sluiten. De zelve kunstenaryen gelukten hem ook in Zweden, en die kroon wierdt zo verre gebragt, dat zy beloofde zyne ondernemingen te bevorderen. In Duitschlandt hadt hy een groot gedeelte der vorsten bewogen, of zich volkomen aan zyne zyde te begeven, of ten minste onzydig te blyven, en tot het laatste was zelfs het keizerlyke hof niet ongenegen. In Hollandt zelfs ontbrak het hem door de zogenaamde *Louvesteinsche factie* aan geen geheim verstandt; waar aan het ook toegeschreven wordt, dat hy de Hollanders zo ongereed aantrof, wanneer hy den oorlog aanving. Tot een voorwendsel van den oorlog gebruikte de koning eenige gedenkpenningen, die door byzondere persoonen op de Akensche vrede en de triple-alliantie gemaakt waren, waar van aan de gansche Republyk de schuldt gegeven wierdt. Doch de koning was inderdaadt op hen vertoornt, dewyl zy door de triple-alliantie zyn geluk tegen Spanje gestuit hadden; en Louvois, dien hy tot secretaris van oorlog gemaakt hadt, wist hem meesterlyk in die gedachten te houden, dewyl hy in zyne bediening niet ledig zyn, Colbert gaarne verdriet maken, en des zelfs zorgen door veroorzaking van grote krygskosten gaarne vermeerderen wilde. De koning brak alzo in den jare 1672 in persoon met een machtig leger in de Nederlanden in, en nam in korten tydt, door der zelver slechten staat tot tegenweer, drie provinciën weg. De Franschen maakten by deze gelegenheit veel meer ophef van hunne daden en des konings moedt, dan de zaak verdiende, dewyl byna gene eenige plaats tegenstandt deedt, en de overtocht des Rhyns, om de verbaastheit, die men vondt, door de droogte van het jaargetyde, en door de zwakheit der Hollanders, die aan de andere zyde stonden, gansch niet gevaarlyk was, hoewel de Franschen dit voor eene van de stoutste ondernemingen opgeven. De koning hieldt zich een geruimen tydt in Utrecht op, en deedt aldaar alles, wat een heer van den lande toebehoort. Doch hier sluitte zich ook zyn geluk, en hoewel hy in de provincie van Hollandt reets verscheide plaatsen weggenomen hadt, kon hy echter niet tydig genoeg meester van Amsterdam worden, en wanneer de hertog van Luxenburg in den volgenden winter deze stadt wilde bemachtigen, verydelde een onverwacht dooiweder zynen aanslag. De koning nam wel in den jare 1673 nog in persoon Maastricht in; doch alzo de Hollanders hunne sluizen geopend hadden, kon hy niets verder tegen hen ondernemen, en wierdt veel eer genoodzaakt, in het einde des jaars alle de plaatsen, die hy hen afgenomen hadt, behalven Grave en Maastricht, te verlaten, terwyl ondertusschen Spanje en de keizer, benevens het grootste gedeelte des Ryks, en zelfs eenigen van zyne bondgenoten, zich met de Hollanders tegen hem vereenigt hadden. De oorlog ging alzo in Duitschlandt, in de Nederlanden, in Catalonië en in Sicilië, alwaar Lodewyk de XIV de oproerige stadt Messina ondersteunde, te gelyk aan, en het liet zich wegens de menigte der vyanden voor Vrankryk vry gevaarlyk aanzien, vooral wanneer kort daar na ook de koning van Engelandt door zyn parlement genoodzaakt wierdt met de Hollanders vrede te maken. Maar de koning redde zich gelukkiglyk hier uit, dewyl hy met volk en geldt zo spaarzaam niet was dan de bondgenoten, aan hunne hoven zyne verraders hadt, waar door hy alle aanslagen van te voren ontdekte, en alzo, dewyl hy buiten dat altoos tydelyker dan zyne vyanden in 't veldt was, hunne ondernemingen merendeels vernietigen kon. Hy was alzo in dezen oorlog verder niet ongelukkig, dan dat in den jare 1675 Turenne sneuvelde, Crequi geslagen, Trier ingenomen, en in den jare 1676 Philipsburg door de bondgenoten verovert wierdt. Daar tegen behaalden de Franschen niet alleen in verscheide slagen voordeel, maar zy ontnamen ook den Spanjaarden het Fransche Comté, en in de Nederlanden Kameryk, Valencyn, Condé, Yperen, en andere vaste plaatsen. Eindelyk wisten zy ook by de Nimweegsche vrede de kaart zo wel te verschieten, dat zy de Hollanders en Spanjaarden van de overige bondgenoten afscheurden, die dan in den jare 1678 eene afzonderlyke vrede sloten, waar op in den jare 1679 ook de keizer en het Ryk moesten volgen. Maar Denemarken en keur-Brandenburg, die het tot het laatste toe uithielden, zagen zich genoodzaakt, byna de wet van Lodewyk den XIV te ontfangen, en hun verdrag te Fontainebleau en S. Germain te maken. Door deze vrede gaf de koning de Hollanders alles weder, en sloot nog boven dien met hen een verdrag van koophandel. Den Spanjaarden ruimde hy Sicilië en Catalonië in, doch behieldt het Fransche Comté en de beste Nederlandsche plaatsen. In Duitschlandt behieldt hy Fryburg, en de Zweden, zyne bondgenoten, hielp hy met eere uit den drang. Gedurende den oorlog hadt de ridder van Rohan een gevaarlyken aanslag gemaakt, uit krachte van den welken den Hollanders twee zeeplaatsen in Normandië ingeruimt, en de inwoners tot oproer aangezet zouden worden. Doch de aanslag wierdt kort voor den tydt van de uitvoering ontdekt, en de ridder verloor daarom zyn hoofdt. Men merkt aan, dat dit in de gansche regering van Lodewyk den XIV het eenige voorbeeldt is, dat een staatspersoon wegens gekwetste majesteit het leven verloren heeft, en de koning zou ook dezen vergiffenis geschonken hebben, indien Louvois niet by hem aangedrongen hadt, dat her nodig was hem tot een voorbeeldt te stellen. Na de vrede bevlytigde de koning zich zyne grenzen te verzekeren, waarom hy overal heerlyke

 vestin-

vestingen aanleide. Hy hieldt ook het grootste gedeelte van zyn krygsvolk op de been, en de officiers der afgedankte in soldy, waar door hy zich tot een nieuwen oorlog vaardig hieldt. Lodewyk de XIV was door zyn geluk zo hoogmoedig geworden, dat hy zich bevoegt hieldt, een ieder wetten voor te schryven, en in staat dacht te zyn om alles te ondernemen. Hy volgde daarom zeer ligtelyk het ingeven van Louvois, die hem gestadig tot nieuwe gewelddadigheden tegen andere staten ophitste, op dat hy door het ontsteken van nieuwe oorlogen zyne munt dies te gangbaarder maken, en Colbert ten val brengen mogt. Deswegen wierden alom de reünions-kamers aangelegt, die op de landen van vremde prinssen eischen deden, en de zelve den koning toeëigenen moesten, onder voorwendsel, dat de zelve voortyds tot de landen behoort hadden, welke de kroon van Vrankryk sedert honderd jaren en meer aangewonnen hadt. De vrye Ryksſteden in de Elzas wierden genoodzaakt zich de gehoorzaamheit des konings volkomen te onderwerpen. Inzonderheit wierdt in den jare 1681 Straasburg door middel van een heimelyk verstandt met eenige der voornaamsten in de stadt overrompelt, en van het Ryk afgescheurt. Luxenburg wierdt in den jare 1682 gebombardeert, dewyl de bezetting in het Fransche gebiedt zou gestroopt hebben, en elders strekten de Franschen hun rechtsgebiedt tot voor de poorten der Spaansche steden toe uit. In Italië maakte zich de koning gevreest, dewyl hy Casal door koop aan zich bragt, en de Duitsche bezetting met geweldt daar uit liet verdryven. Met den paus begon hy wegens de *Regalia* een verdrietigen handel, dewyl hy het recht der inkomsten van de openstaande bisdommen te genieten over eenige provinciën wilde uitstrekken, in welke het, naar de mening van den Roomschen stoel, den koning niet toekwam. Wanneer nu de paus zich krachtig daar tegen stelde, beriep de koning in den jare 1682 eene vergadering der geestelykheit, die tot bevestiging van de vryheit der Gallikaansche kerke vier artykelen moest vast stellen, waar door de pausselyke macht en onfeilbaarheit zeer vermindert wierdt. De koning hadt sedert een geruimen tydt de misnoegde Hungaren tegen de Oostenrykſche regering opgehitst, en hen in hunne gewelddadigheden gesterkt. Wanneer zy nu in den jare 1682 om den Turkschen bystandt aanhielden, liet hy niet na hunne begeerte by de Ottomannische porte door zynen gezant te bevorderen, waar door eindelyk de Turken bewogen wierden de vrede in den jare 1683 met den keizer te breken. Het geheime oogmerk des konings hier in was, zich by deze gelegenheit op den keikerlyken troon te dringen, of ten minste den dauphin tot Roomsch-koning te maken, wanneer Leopoldus, gelyk hy zekerlyk vermoedde, door de Turken overhoop geworpen zou zyn, en de Duitschen noodzakelyk by hem bescherming zouden hebben moeten zoeken. Hy was ten dien einde, wanneer de Turken voor Wenen trokken, met een machtig leger aan de grenzen van Duitschlandt gerukt, om het einde der belegering aldaar af te wachten. Maar het viel anders uit dan hy dacht, en het Fransche hof hadt ten dele zelf de schuldt daar af, dewyl hy, naar zyn hoogmoedigen aardt, de koningin van Polen beledigt hadt, welke tot wraak haren gemaal bewoog met den keizer in verbondt te treden, en tot het ontzet van Wenen te ylen. Men zegt, dat de hovelingen zich in een langen tydt niet vertrouwden den koning de tyding van het ontzet te brengen, en dat hy, de zelve eindelyk vernomen hebbende, uit verdriet onder voorwendsel van onpasselykheit zich niet liet zien. Toen stierf ook des konings gemalin, en met zyne meestereſſen was ondertusschen mede grote veranderinge voorgevallen. Montespan hadt sedert 12 of 13 jaren na malkander zyn hert bezeten, doch gaf eindelyk zelf gelegenheit, dat de koning op mademoiselle de Fontange, eene kamerjuffer van de hertoginne van Orleans, verliefde, dewyl zy hem de zelve als eene onberispelyke schoonheit voorstelde, en inzonderheit der zelver blote boezem aan hem vertoonde. Deze trok wel haast daar op den koning volkomen tot haar, zo dat hy haar eene eige hofhouding gaf, en tot haar onderhoudt maandelyks 100000 daalders vaststelde. Zy stierf echter kort na haar eerste kraam, en daar was een sterk vermoeden, dat Montespan hare doodt bevordert hadt. Dewyl deze nu alreets te voren, door haren wonderlyken aardt en gebiedenden handel, den koning dikwils verdrietig gemaakt hadt, verliet hy de zelve voortaan volkomelyk, en keerde zyne liefde tot madame de Maintenon. Deze was tot nu toe kamerjuffer geweest by Montespan, en om haar verstandt lang by den koning bemind, dewyl zy door de eerste dikwils gebruikt wierdt om des konings brieven te beantwoorden, ook meestentyds, wanneer tusschen den koning en de marquisinne onlust ontstaan was, de zelve weder bygelegt hadt. Zy wierdt na de doodt der koninginne zo machtig aan het hof, dat velen menen, dat de koning heimelyk met haar getrouwt was, dewyl hy haar tot zyne doodt toe bestendig by zich gehouden heeft, en alle zaken van de regering met haar overlegt, schoon de dauphin en de prinssen van den bloede groot misnoegen daar over betoonden, gelyk dan de koning voornamentlyk om die redenen met zynen zoon in misverstandt geraakte. Na dat den koning zyn voorverhaalde toeleg op Duitschlandt mislukt was, keerde hy zyn toorn tegen de Spanjaarden, die hy, dewyl zy de bombardering van Luxenburg niet dulden wilden, ook Kortryk en Dixmuiden, en in den jare 1684 nog Luxenburg door eene geregelde belegering ontweldigde. Hoewel nu de Spanjaarden hem den oorlog verklaarden, waren zy nochtans te zwak, en sloten met hem eenen stilstandt voor twintig jaren, welken ook de keizer aannam, en wierdt door den zelven aan de Franschen tot nader uitspraak toe alles gelaten, wat zy sedert de Nimweegsche vrede genomen hadden. In het zelve jaar wierdt Genua door de Fransche vloot schrikkelyk gebombardeert, en deze Republyk genoodzaakt, haren Doge in persoon naar Vrankryk te zenden, die zich aldaar voor den koning moest verootmoedigen. Men gebruikte tot een voorwendsel, dat de Genuezen het al te veel met Spanje hielden. Maar inderdaadt was Seignelai, die het opzicht over de zeezaken hadt, de oorzaak daar van, die zich door diergelyke ondernemingen ter zee boven Louvois poogde te verheffen, waar in hy tot verdriet van den zelven door Maintenon gestyft wierdt. In den jare 1685 liet zich de koning door yver voor den Godsdienst bewegen om zyne Gereformeerde onderdanen geweldt aan te doen. Na dat hy alreets sedert den aanvang zyner regering hunne voorrechten besnoeit, en hunne vryheden gekrenkt en vernietigt hadt, herriep hy nu opentlyk het edict van Nantes, liet hen gewapenderhandt en met de onbedenkelykste pynigingen en martelaryen tot verloochening van hun geloof dwingen, en die daar toe niet komen wilden, wierden in de gevangenissen en en op de galeien gezonden. Men rekent, dat door deze vervolging het ryk wel 800000 inwoners verloren heeft, die, Vrankryk verlatende, hunne middelen mede gevoert hebben, ten minste de manufacturen in vremde landen overgebragt. Lodewyk de XIV kreeg ook in den jare 1687 op nieuw onlust met den paus over de vryheit der kwartieren, welkers onbetamelykheit deze den koning met het voorbeeldt van andere vorsten, die de zelve afgestaan hadden, liet voorstellen. Doch hem wierdt trotschelyk geantwoord; de koning hadt zich naar niemands, maar anderen wel naar zyn voorbeeldt te schikken. Deze twist kwam zo verre, dat de koning, dewyl de paus niet toegeven, noch den Franschen gezanten gehoor vergunnen wilde, eindelyk zelfs Avignon wegnam. Deze verbittering ontstondt voornamentlyk daar uit, dat men in Vrankryk den toenmaligen paus Innocentius niet gunstig was, als die des konings heerschzucht niet billykte, den keizer veel bystandt deedt, en met de Jesuiten niet wel stondt, die ter zelver tydt aan het Fransche hof in groot aanzien waren. Nu was ook de tydt tot nieuwe buitenlandsche oorlogen gekomen, die mogelyk alleenlyk door den toeleg om de Protestanten in Vrankryk uit te roeien, en door eene gevaarlyke krankheit, die den koning in den jare 1686 overviel, opgehouden waren. Doch nu moesten hem zo wel de Engelsche veranderingen, als het gene in Duitschlandt voorviel, aanleiding tot eene vredebreuk geven. Hy hadt Jacobus den II in Engelandt tot nog toe om den tuin geleid, en door de inboezemingen, die hy hem gegeven hadt, welke alle tot onderdrukking van den Protestantschen Godsdienst, en van de vryheit des volks strekten, het zo verre gebragt, dat de zelve met zyne onderdanen volkomen overhoop raakte. Zyn oogmerk daar in was, gelyk onder de regering van Karel den II geschiedde, dat de Engelschen te huis gestadig werk mogten hebben, en aan zyne gevaarlyke ondernemingen niet mogten denken. Maar de prins van Oranje rustte zich met hulp der Hollanders zo heimelyk toe tot eene landing in Engelandt, dat het Fransche hof niets daar van gewaar wierdt voor dat byna alles in staat was. Seignelai boodt zich wel aan, in haast zo vele schepen in zee te brengen, dat zy den Hollanders het uitlopen beletten konden, maar Louvois verhinderde dezen voorslag, en riedt eene afwending te landt te ondernemen, het welk zo veel te eerder goedgekeurd wierdt, dewyl Lodewyk de XIV niet voornemens was den koning Jacobus op eenmaal uit de verwarring te redden, en meende, dat hy van zich zelf machts genoeg zou hebben den vyandt ten minste een tydlang op te houden. Dewyl Louvois echter gaarne een oorlog wilde hebben, die eenigzins lang duurde, maakte hy, dat men niet terstondt de Hollanders op het lyfviel, maar de Duitschers aantastte, waar op de koning boven dien gestoort was, dewyl de prins van Furstenberg geen keurvorst van Keulen hadt kunnen worden, behalven dat hy des keizers geluk in Hungarië te stuiten hadt, alwaar de Turken door des zelfs wapenen byna tot vrede gedwongen wierden. Aldus nam de dauphin in den jare 1688 Philipsburg in, en wierdt behalven de Keulsche zaak tot een voorwendsel gebruikt, dat de nieuwe keurvorst van de Palts den eisch van de hertoginne van Orleans betwistte, en dat de koning van Vrankryk van de zyde des keizers een aanval te vrezen hadt, gelyk uit het verbondt van Augsburg bleek. En aldus begon de oorlog, die eerst in den jare 1697 door de vrede te Ryswyk geëindigt wierdt. Vrankryk haalde zich toen vele vyanden te gelyk op den hals. De verovering van Philipsburg maakte het gansche Ryk ongerust, en des zelfs besluiten wierden verhaast door de daar op gevolgde onmenschelyke gruwelen en verwoestingen in de Palts, waar van ook Louvois de oorzaak was, en die zo opzettelyk door hem bevolen wierden, dat de officieren, die zich eenigermaten barmhertig betoonden, hunne diensten verloren. Daar na verklaarde de koning den Spanjaarden en Hollanders mede den oorlog, de eersten wegens het Augsburgsche verbondt en het onderling verstandt met den prins van Oranje, en de laatsten wegens het bevorderen van de landing van Wilhem den III in Engelandt, en van de verkiezing van den prins van Beyeren tot keurvorst van Keulen. Doch aan Engelandt kreeg hy een onverwacht vyandt: want hy hadt niet gedacht, dat het toneel aldaar zo haast veranderen zou, als door de verheffing van koning Wilhem den III op den Engelschen troon geschiedde. Eindelyk verklaarde de hertog van Savoje zich in den jare 1690 mede tegen Vrankryk, zynde de zelve door de hoogmoedige betuigingen van Louvois zo verre gebragt, dat hy de voorslagen der bondgenoten aannam. Vrankryk moest zich zelf alzo onmatig aantasten, dewyl het met zo vele vyanden te stryden hadt. Maar nergens wierdt

wierdt de oorlog met minder nadruk gevoert, dan tegen Engelandt tot hulpe van den vluchtigen Jakob. Want dewyl deze onderneming tot het bewindt van Seignelai behoorde, alzo men vloten daar toe gebruikte, hadt Louvois de zelve op alle wyze zoeken te verhinderen, behalven dat het gevaar aan andere kanten de Franschen meerder dreigde. Aldus was de bystandt, die uit Vrankryk naar Ierlandt gezonden wierdt, niet sterk genoeg, en met den jare 1691 hadden de Franschen alle hoop verloren om aan dien kant iets uit te rechten, gelyk zy het dan naderhandt nooit weder met geweldt, maar alleenlyk door verraderlyke aanslagen, tegen koning Wilhems leven, doch te vergeefsch, gezocht hebben. Zy zyn boven dien in hunne zeemacht ook geweldig verzwakt. Want wanneer zy in den jare 1690, zonder twyffel door heimelyk verstandt op de Engelsche vloot, over de zelve en de Hollandsche een tamelyk voordeel verkregen hadden, en in den jare 1692 het zelve dachten te doen, vonden zy zich door den Engelschen admiraal misleid, die zich in schyn met hen in vertrouwelykheit hadt ingelaten, doch hen, wanneer het 'er met ernst op aankwam, zodanig bejegende, dat zy geslagen en hunne beste schepen verbrand wierden, waar na deze gansche oorlog door de Fransche havens door de Engelschen met vuur bezocht zyn geworden. Buiten dit alles zyn de Franschen, door de vaardigheit van hunne toerustingen, in dezen oorlog merendeels gelukkig geweest. Zy verloren wel in den eersten veldtocht de Keulsche en Mentsische plaatsen, die zy bemachtigt hadden; doch zy herstelden dit verlies door het winnen van den slag by Fleury, en sloegen ook den hertog van Savoje by Staffarde. In den jare 1691 nam de koning in persoon Mons in, welke verovering hy, dewyl zy zeer vroeg in 't jaar geschiedde, der goede en vlytige toerustingen van Louvois te danken hadt, op wien hy echter om de zelve reden bedroefd was, dewyl hy hem zynen roem scheen te benemen. In den jare 1692 voerde Lodewyk de XIV de belegering van Namen ook zelf uit, het welk zyne laatste krygsverrechting is geweest. Na zyne wederkering viel de slag voor by Steenkerken, in welken de bondgenoten veel nadeels leden. De hertog van Savoje verschrikte hem wel door eenen inval in het Dauphiné, maar die onderneming liep te niet, dewyl de hertog de kinderpokken kreeg. In den jare 1693 ging de koning nog eenmaal zelf te veldt, en scheen een onfeilbaar voordeel op den koning van Engelandt in handen te hebben. Doch eer men zulks vermoedde, keerde hy weder naar Versailles, en dewyl de hovelingen zich daar over ergerden, dewyl zy meenden, dat zulks op aanraden van madame de Maintenon, uit vreze voor een slag, geschiedde, wierdt deze wederomreis spotswyze door hen *le triomphe de la Sagesse* genoemt. Hier op sloeg de hertog van Luxenburg de bondgenoten met groot verlies by Landen uit het veldt. In de Palts wierdt Heidelberg ingenomen, en aldaar erbarmelyk huisgehouden. In Catalonië gaf zich Roses over, en in Italië wierden de bondgenoten by Marsal geslagen. In den jare 1694 wierden inzonderheit de Spanjaarden in Catalonië in het naauw gebragt, geslagen, en van verscheide plaatsen berooft. In den jare 1695 verloren de Franschen wel in de Nederlanden Namen, en in Italië Casal, maar daar tegen hadden zy onder de handt den hertog van Savoje op hunne zyde gebragt, zo dat hy zich verder met geen ernst tegen hen stelde, en kort daar op bekend maakte, dat hy een afzonderlyke vrede met hen gesloten hadt, in welke de koning hem al het afgenomene wedergaf, en het huwelyk tusschen eene Savoische princesse en den hertog van Burgundië vaststelde. Niettegenstaande alle deze voordeelen, en hoewel het einde van den oorlog in Italië hem de handen ruimer maakte, zocht de koning nochtans met yver de vrede. Want zyn ryk hadt een ongemeen gevoelen van den last des oorlogs, dewyl hy bovenmatige krachten hadt moeten aanwenden, en het zelve van volk, geldt, een levensmiddelen ontbloten, waar door zomtyds hongersnoodt ontstaan was. Maar het voornaamste, dat Lodewyk in het oog hadt, was de haast vermoedelyke doodt des konings van Spanje, wiens erfgenaam hy gaarne wilde zyn, en om die redenen ook zyn vyandt niet zyn, noch ook zich met andere Staten in oorlog bevinden, welke hem de aanvaarding van die erfenis zouden hebben kunnen beletten. Om deze laatste aanmerking hadt hy reets in de jaren 1690 en 1693 den koning van Zweden geldt by geldt geboden, indien hy hem tot vrede wilde helpen, het gene echter toen niet aangaan wilde. Nu liet hy andermaal den Hollanders de opening van zyne vredesgedachten doen, door welke ook de andere bondgenoten bewogen wierden, zich in handeling in te laten, waar by men de kroon van Zweden de bemiddeling opdroeg. Ondertusschen waren de krygsverrechtingen van de jaren 1696 en 1697 niet zonderling, buiten dat in het laatste jaar de Franschen Aath in de Nederlanden, en Barcelona in Catalonië wegnamen. In den Nederlandschen veldtocht hielden de maarschalk van Bouflers van de Fransche, en de graaf van Portlandt van de Engelsche zyde een mondgesprek, waar in de voornaamste artykelen, die Engelandt raakten, vastgestelt wierden. De algemene vredehandeling wierdt, na dat men voorlopender wyze byna een jaar gehandelt hadt, eindelyk den 9 May des jaars 1697 te Ryswyk aangevangen. De koning van Vrankryk gebruikte daar by zyne gewonelyke kunstenaryen, en daar hy zich te voren vergeefsch vermoeit hadt allerlei argwaan tusschen de Geallieërden te verwekken, gelukte het hem ten minste nu om eenigen van hen afzonderlyk te winnen. Aldus gaf hy den Hollanders, Engelschen en Spanjaarden alles toe, gelyk hy dan de laatsten inzonderheit vleide, en hen alles, wat zy in den oorlog verloren hadden, zelfs ook Luxenburg, weder inruimde. Maar de keizer en het Ryk moesten toezien, en dewyl zy niet te gelyk met de anderen den 20 September de vrede ondertekent hadden, moesten zy de zelve den 30 October op veel slechter voorwaarden sluiten, gevende Vrankryk alleenlyk Philipsburg, Freyburg en Brisak weder, en Straasburg behoudende, hoewel in de preliminaria anders belooft was. Doch de hertog van Lotharingen wierdt uit kracht van deze vrede weder in zyn landt gestelt, en het gene de reunions-kamers voortyds den Ryksvorsten ontnomen hadden wedergegeven. Lodewyk de XIV keerde nu voortaan alle zyne gedachten op de verkryging der Spaansche heerschappy, dewyl der zelver koning, Karel de II, opgenschynlyk niet lang meer kon leven. Hy dankte derhalven zyn krygsvolk niet af, en stelde de listigste middelen in 't werk, op dat hy by het gemelde sterfgeval de zelve zonder slag of stoot mogt bemachtigen. Hy zondt een gezant naar Madrid, die door zyne milddadigheit en goedaardigheit de herten der Spanjaarden innam. Hy leide veel volks op de grenzen, en vervulde de Spaansche havens met zyne schepen, op dat zy hem ook eenigzins mogten vrezen. De Engelschen en Hollanders verblindde hy de oogen door traktaten van verdeeling, en maakte vervolgens de zelve te Weenen en te Madrid het eerste bekend, om daar door de Spanjaarden en den keizer zo wel onder malkander als tegen hunne bondgenoten op te zetten. Door deze kunstenaryen en door den bystandt des kardinaals Portocarero bragt hy het ook eindelyk zo verre, dat in den jare 1700 by de doodt van den koning van Spanje een testament te voorschyn kwam, in het welke zyn kleinzoon, Philips, hertog van Anjou, tot erfgenaam van de gansche heerschappy aangestelt wierdt. De koning nam dit testament zonder bedenken aan, zondt zynen kleinzoon naar Spanje, en stelde zich de gansche zaak ligt voor, dewyl de keizer niet machtig genoeg was, en Hollandt en Engelandt in gene gereedheit waren. Boven dien hadt hy de keurvorsten van Beyeren en Keulen, de hertogen van Savoje en Mantua, den hertog van Medina-Celi, onderkoning van Napels, en den prins van Vaudemont, gouverneur van Milaan, op zyne zyde; door welkers hulpe hy zich ook inderdaadt van de Nederlanden en Italië verzekerde, en Duitschlandt in den toom dachtte houden. Dewyl echter niettegenstaande deze voordeelen de keizer, het Ryk, Engelandt en Hollandt zich tegen hem te zamen voegden, haalde hy zich daar door een langdurigen oorlog op den hals, welke zyne krachten verzwakte, die hy nu ongewoonlyk inspannen, en ook tot dekking van Spanje gebruiken moest, en zyn landt en finantiën, welke de vorige tyden nog niet ganschelyk uitgeput hadden, nu volkomen bedurf, waar benevens de roem der Fransche wapenen, door vele ongelukkige en gewigtige veldslagen, die zy tot nog toe niet gewoon waren, groten afbreuk leedt. De keizerschen drongen eerst tegen alle vermoeden in Italië in, en hielden zich niet alleenlyk daar in, hoe moeielyk zulks ook was, maar verwekten den Franschen ook een nieuwen ongemeen kostelyken oorlog, dewyl zy den hertog van Savoje van hem aftrokken; en eindelyk gelukte het den prins Eugenius, dat hy hen voor Turin in een hoofdtreffen sloeg, en daar door noodzaakte, gansch Italië by verdrag te ruimen. Uit Landau en de Keulsche vestingen wierden zy in de twee eerste veldtochten verdreven, en wanneer zy, met hulp van den keurvorst van Beyeren, weder diep in het Ryk gedrongen waren, by Hochstet in den jare 1704 zo erbarmelyk geslagen, dat zy, naar hun eigen getuigenis, nooit zulk eene nederlaag geleden hadden, waar op zy Beyeren volkomen moesten verlaten. In de Nederlanden hadden zy van het begin des oorlogs af alle jaren nadeel geleden, en in den jare 1706 wierdt hun leger by Ramillies volkomen geslagen, waar op zy alle Spaansche plaatsen in Brabandt en Vlaanderen verlaten moesten. In den jare 1708 leden zy andermaal eene nederlaag by Oudenaarden, en in den jare 1709 wierden zy by Mons uit eene drievoudige verschanste legerplaats geslagen. De eene vesting na de andere ging aan de Geallieërden over, Pikardië wierdt onder brandschatting gestelt, Champagne doorlopen, tegen 't Dauphiné brak de hertog van Savoje in, en Vrankryk gevoelde inderdaadt het mes reets aan de keel, wanneer Landrecy door de bondgenoten belegert wierdt. Ter zee dorsten de Franschen zich met gene vloten laten zien, en wanneer zy eens voorhadden eene landing in Schotlandt te doen, wierden zy door de Engelschen onverrechter zake naar huis gejaagt. In Spanje hadden zy werks genoeg Philips op den troon te verdedigen, dewyl de Portugezen zich voor de bondgenoten verklaart hadden, en Catalonië door koning Karel ingenomen was. Zy leden hier ook zomtyds tamelyk nadeel, gelyk zy by de verovering der zilvervloot voor Vigos een groot gedeelte van hunne schepen verloren, en ook te lande eenige malen geslagen wierden. Zy voerden nochtans hier den oorlog meest met meerder voordeel dan de bondgenoten, dewyl het de zelve te verre afgelegen was. Doch de voordeelen aan deze zyde konden het tegenwigt niet houden aan het ongeluk, dat aan de andere zyde Vrankryk zelf zo na trof. Daarom bevlytigde zich de koning reets in den jare 1707, en andermaal in den jare 1709, om eene vrede te verkrygen, doch te vergeefsch, dewyl men by zyne aanbiedingen niet zekerheits genoeg vondt, en hy inzonderheit geen bekwaam middel wilde of kon aanwyzen, hoe Philips uit Spanje zou te krygen zyn. Eindelyk hielp hem de trouwloosheit van de nieuwe staatsbedienaars, die in den jare 1711 in Engelandt aangestelt waren, waar van hy de voornaamste door vele millioenen op zyne zyde bragt, uit deze verwarring. De maarschalk van Tallard, die zich in Engelandt als krygsgevangen ophieldt, maakte het begin tot deze heimelyke handeling, en Menager, die bedektelyk naar Engelandt, gelyk Prior van daar naar Vrankryk gezonden wierdt, bragten de zelve ten einde.

De Engelschen verdroegen zich met Vrankryk wegens de aanstaande vredesartykelen, en Utrecht wierdt door hen tot de handelplaats benoemt, waar heen ook de bondgenoten in den jare 1712 hunne gezanten zonden. By de opening van den veldtocht van den jare 1712 sloten de Engelschen met de Franschen een stilstandt, en scheidden zich van het leger af. Hoewel de overige bondgenoten echter voor Landrecy trokken, wierdt nochtans een gedeelte van hun volk by Denain geslagen, en daar door waren de Franschen terstondt meester in het veldt, en namen nog in het zelve jaar verscheide van hunne verlore vestingen weder in. Zy spraken voortaan te Utrecht ook op een hoger toon, schreven wetten voor, en dewyl de Engelschen eindelyk in den jare 1713 opentlyk een afzonderlyke vrede sloten, waren de Hollanders genoodzaakt de zelve mede aan te nemen. De grondt daar van was de afstandt, welken Philips van Spanje zich zelf en de zynen deedt van de Fransche kroon. De haven van Duinkerken wierdt ten gevalle der Engelschen onbruikbaar gemaakt, en de pretendent uit Vrankryk weggezonden, hoewel maar in schyn, dewyl Lodewyk de XIV nog altoos het voornemen behieldt, hem by de eerste gelegenheit in Engelandt in te voeren. Aan den hertog van Savoje wierdt het koninkryk van Sicilië gegeven. De Hollanders verkregen ook, behalven een nieuw verdrag van koophandel, dat de Spaansche Nederlanden het huis van Oostenryk toegewezen wierden, benevens eenige vestingen, die den Franschen toebehoord hadden. Aldus bleven de keizer en het Ryk alleen, tegen welke de oorlog in Duitschlandt voortgezet wierdt, alwaar de Franschen Landau en Fryburg veroverden. Eindelyk kwam het hier in den jare 1714 mede tot vrede, die de prins Eugenius en de maarschalk van Villars te Rastadt afspraken, en te Baden sloten, uit krachte van welke Landau aan de Franschen bleef, doch Fryburg wedergegeven wierdt. De koning overleefde deze vrede niet lang. Zyne meeste moeielykhit van dien tydt af tot zyne doodt toe maakte hem de beruchte pauffelyke bulle *Unigenitus*, welke de lere van den vader Quesnel als Jansenistisch veroordeelde. Deze bulle vondt in Vrankryk, inzonderheit by den aartsbisschop van Parys, den kardinaal van Noailles, en eenige weinige andere bisschoppen, groten tegenstandt; daar tegen wierdt zy door de Jesuiten, den aanhang der bisschoppen, madame de Maintenon, en den koning zelf ondersteunt. Deze twist hadt reets eenige jaren geduurt; doch nu wilde de koning, dewyl hy van den oorlog ontslagen was, met geweldt een einde van den zelven maken. De kardinaal van Noailles was in de hoogste ongenade vervallen, zo wel als hy van te voren by den koning gestaan hadt, en het liet zich zelfs aanzien, dat hy in arrest genomen zou zyn geworden. De koning was ook voornemens zich in persoon in het parlement te begeven, en tegen de weigerigen een bevel te laten registreren. Doch zyne laatste krankheit belette dit voornemen. In den jare 1715 kwam noch een afgezant uit Persië aan het hof, welken de koning een preachtig gehoor gaf, diergelyken in 50 jaren niet geschied was. Men heeft niet recht kunnen ontdekken, wat handeling hy met dezen gezant hadt, en eenigen hebben vermoed, dat het een gemaakt spel was, en daar toe aangerecht, dat men by zyn vertrek, dat hy naar Denemarken zou nemen, iets ten voordeele van den pretendent tegen Engelandt wilde uitrechten. In Augusty dezes jaars wierdt de koning, die tot dien tydt toe nog zo sterk geweest was, dat hy by de monsteringen het 3 of 4 uuren te paardt kon uithouden, door eene koorts overvallen, en na eenige dagen vertoonde zich de kanker aan eene van de schenkels, en hy wierdt van tydt tot tydt oogschynlyk zwakker, tot dat hy den 1 September stierf. Hy verwachtte de doodt met grote gelatenheit, en toonde vele blyken van goeden wille op zyn doodbedde. Inzonderheit was hy bekommert, dat hy in de zaak van de Constitutie te verre gegaan mogt zyn, en den kardinaal van Noailles ongelyk gedaan hebben, het welk hem de vader Tellier, zyn biechtvader, benevens de kardinalen Rohan en Bussi, uit het hoofdt wilden praten, gelyk zy het inderdaadt ook zo verre bragten, dat hy Noailles niet by zich liet halen. Doch hy kon zich niet onthouden te zeggen, dat zyn voornemen daar in oprecht was geweest, en zo hy daar in misgetast hadt, zouden die genen zulks te verantwoorden hebben, die hem misleid hadden. Hy vermaande inzonderheit den jongen dauphin, by zyne aanstaande regering zich altoos voor Godt te verootmoedigen, niet naar zyn voorbeeldt onnodige oorlogen aan te vangen, en zich zelf de liefde zyner onderdanen te verkrygen. Eenigen tydt voor zyne laatste krankheit hadt hy zyn testament by het parlement van Parys in bewaring gegeven, en tusschen afzonderlyke muren laten besluiten. In het zelve was bevolen, hoe de regering gedurende de minderjarigheit des jongen konings gevoert zou worden, en wie het opzicht over den zelven zou hebben. Men heeft zich echter na zyne doodt daar aan niet gekreund, en de hertog van Orleans vondt middel door hulp van het parlement om de gansche schikking te veranderen. Hy hadt by zyne gemalinne zes kinderen geteelt, waar van twee zonen en drie dochters in hunne tedere kindsheit stierven. De oudste prins Lodewyk bleef alleen in 't leven, doch stierf nog voor den vader in den jare 1711. De zelve liet na Lodewyk, hertog van Burgundië, die na hem dauphin wierdt; Philips, hertog van Anjou, die in Spanje op den troon gestelt wierdt; en Karel, hertog van Berry. Maar de grootvader beleefde de droefheit, dat ook de twede dauphin in den jare 1712 stierf, en deze nog in het zelve jaar gevolgt wierdt door zynen zoon Lodewyk, die mede reets tot dauphin verklaard was. Zo stierf ook de hertog van Berry in den jare 1714: zo dat hem van zyne kinderen en der zelver nakomelingen, buiten Philips en zyne familie in Spanje, niemandt overig bleef dan zyn achter-klein-zoon Lodewyk, derde zoon van den hertog van Burgundië, die ook na hem koning wierdt. By Valiere en Montespan hadt hy negen natuurlyke kinderen geteelt, waar van 'er vier hem overleeft hebben, namentlyk Maria Anna, eene dochter van Valiere, die met Lodewyk Armand, prins van Conti, getrouwt is geweest; Lodewyk Augustus, hertog van Maine; Lodewyk Alexander, graaf van Toulouze, en groot-admiraal van Vrankryk; en Francisca Maria, gemalin van Philips, hertog van Orleans, alle kinderen van Montespan. Men merkt daar by aan, dat hy zyne natuurlyke kinderen altoos aan prinssen of princessen van den bloede uitgetrouwt heeft, vermoedelyk om daar door de tegenwerping van hunne afkomst te beletten. Voor den hertog van Maine en den graaf van Toulouze liet hy in den jare 1714 te gelyk een bevel in het parlement registreren, uit krachte van het welke zy den prinssen van den bloede gelyk geacht zouden worden, onmiddelyk na hen den rang hebben, en alzo ook tot de erffenis van de kroon bekwaam zyn. Deze prins was ongemeen eerzuchtig, en deedt alles om zyne glorie, het welk aan zyne zyde de eene oorzaak van allen oorlog is geweest. Hy hadt nochtans meestentyds maar een valschen roem voor oogen, waarom het hem niet verscheelde, hoe schadelyk of oneerlyk de middelen waren, waar door hy zyne oogmerken poogde te bereiken. Hy betoonde zich om de zelve redenen in zynen voorspoedt tegen andere prinssen hoogmoedig, en hieldt hen verachtelyk, liet zich ook gaarne wierook zwaaien, en mogt wel lyden, dat men hem byna aanbadt, waar van de standbeelden, die men hem opgerecht heeft, en inzonderheit dat op de plaats der overwinningen, getuigen, die men met bespottelyke eerbewyzingen telkens inwydde: om niet te spreken van de slaafachtige lofschriften, die tot zyner eere gemaakt wierden. Hy was derhalven zo yverzuchtig over zyne macht, dat hy voor al den naam wilde hebben, dat hy alleen regeerde, en daarom ook zyn eigen zoon geen deel gaf in de regering. Deze eerzucht was ook oorzaak van de pracht, die hy in alles betoonde, en zo hoog in den top voerde, dat hy byna de natuur daar door trotseerde, gelyk in het aanleggen van Versailles geschiedde. Anders was hy in zyn doen zeer ernsthaftig, en hadt in potsen en speelwerk geen lust, dat niet iets groots in zich hadt. Hy was geweldig overgegeven aan de liefde tot de vrouwen, gelyk hy dan behalven zyne voorgenoemde meestereffen noch ontallyk vele anderen gehad heeft, en heeft onder anderen madame van Beauvais, zyne moeders kamerjuffer, hoewel zy aan het eene oog blind was, hem de eerste en al vroegtyds uit de noodt moeten helpen. Hy was ook in de liefde ernsthaftig, en hieldt de genen, die de zelve genoten, streng onder den duim. Zyne dapperheit is zeer twyffelachtig, en hoewel hy zich vlytig by de veldtochten liet vinden, heeft hy zich echter niet gaarne in eenig hoofdzakelyk gevaar begeven, en wanneer zich iets diergelyks opdeedt, in den krygsraadt altoos iemandt gehad, die hem raden moest het zelve te ontwyken. Dewyl hy weekhertig was, zo was hy ook in zynen Godsdienst tamelyk yverig, inzonderheit na dat madame de Maintenon alles by hem vermogt, door welke aan het gansche hof een scheinheilig wezen ingevoert, en de voorgaande gebruikelyke vryheit en vrolykheit afgeschaft wierdt. Hier door kwam het ook, dat hy den geestelyken zo zeer overgegeven was, en op het laatst het Roomsche hof alles ten gevalle deedt. De geleerden heeft hy hoog geschat, dewyl Mazarin hem daar toe aangemaant hadt, en dewyl hy zelf voor scherpzinnig wilde aangezien zyn. Zyne langdurige regering is voor Vrankryk, ten deele door het invoeren van eene onbepaalde macht, zeer ongelukkig geweest, ten dele dewyl hy door zyne wyduitgestrekte ondernemingen het landt in oorlogs-en vredestyden van volk en geldt zeer ontbloot heeft, gelyk hy dan vele millioenen aan pensioenen aan buitenlandsche vorsten, en tot onderhouding van kostelyke verraders verspilt heeft, en boven dien wegens zyne oorlogen de allerbuitensporigste middelen van geldpersing heeft moeten uitvinden, waar door hy het ryk by zyne doodt in een ellendigen en erbarmelyken toestandt heeft gelaten. *Limiers hist. de Louis XIV. Priolus de rebus Gallicis. Memoires de la Minorité de Louis XIV. Retz Memoires. Siri Mercurio. Mazarin lettres. de la Fare Memoires. d'Estrades Memoires. Bussi Rabutin Memoires. Histoire Amoureuse des Gaules, &c.*

Koningen van Hungarie, Polen, en Bohemen.

LODEWYK, koning van Hungarië en Polen, *de Grote* toegenaamt, was een zoon van Karel Robert den Gelukkigen, en des zelfs gemalinne, de erfdochter van Uladislaus Locticus, koning van Polen. De grootvader was Karel Martellus, koning van Hungarië, een zoon van Karel den II, den Kreupelen, koning van Napels en Sicilië en graaf van Provence, die gesproten was van Karel den I, graaf van Anjou, en broeder van den H. Lodewyk. Hy was geboren den 5 Maart des jaars 1326, volgde op zynen vader in den jare 1342, en wierdt te Stoelweissenburg gekroont. Hy verdreef de Joden uit Hungarië, en voerde verscheide oorlogen tegen de Zevenbergers, Tartaren, Croaten, Bosniërs, Bulgaren, Litthauers en de waiwoden van Moldavië en Walachië, waar in hy zeer gelukkig was. Desgelyks zondt hy ook Casimir, koning van Polen, zynen oom, bystandt tegen Johannes, koning van Bohemen, die Crakau belegerde. Deze koning hadt een broeder, Andreas genoemt, welke trouwde met Johanna, koninginne van Napels, van welke hy den 18 September des jaars 1345 met een zyde koorde verwurgt wierdt. Lodewyk was ook in een oorlog tegen de Venetianen, waar in hy hen Sandera ontweldigde. Wanneer hy de tyding van zyn broeders gruwelyke

lyke doodt hoorde, en de Genuezen tot bondgenoten bekomen hadt, trok hy in Apulië, alwaar hy Karel van Duras en eenige anderen liet doden, de ftadt Napels innam, en zich voor koning van Napels, Sicilië en Jeruzalem liet uitroepen, terwyl ondertusfchen de koningin Johanna benevens haar gemaal, Lodewyk van Tarento, in Provence gevlucht was. Een tydt lang daar na kwam hy op nieuw in Italië, en maakte, door bemiddeling van paus Clemens den VI, vrede met de koningin Johanna. Hy voerde ook in den jare 1357 oorlog met de Venetianen wegens Dalmatië, en wierdt in den jare 1370 na de doodt van zynen oom Cafimir, koning van Polen, in des zelfs plaats tot koning gekroond, wanneer hy terftondt met de Litthauers en eenige groten van het koninkryk van Polen, die zich tegen hem gefteldt hadden, moeielykheden kreeg. Paus Innocentius de VI maakte hem groot-gonfalonier, of generaal der kerke, voor welkers toeneming hy zich zeer yverig betoonde. Deze koning Lodewyk was altoos zeeghaftig, en ftierf te Tirnau in September des jaars 1382, in den ouderdom van 56 jaren, 6 maanden, en 6 dagen. Hy hadt twee gemalinnen, waar van de eerfte, Margareta, dochter van keizer Karel den IV, in den jare 1359 zonder kinderen ftierf. De andere, Elizabeth, eene dochter van Stephanus, ftadhouder van Bosnië, baarde hem onder anderen Maria, die het koninkryk Hungarië, en Hedwig, die het koninkryk Polen verkreeg. *Michov. l.* IV. *Cromer. l.* IV. *hift. Bonfinius hift. Hung. l.* X. *dec.* 2.

LODEWYK de II, de Jonge, koning van Hungarië en Bohemen, een zoon van Uladislaus den II of den IV, en van Anna van Foix, wierdt in den jare 1506 zonder huidt geboren, waarom hy zo lang in een levend opgefneden zwyn moeft gelegt en verwarmd worden, tot dat het raauwe vleefch allengskens een huidt kreeg. Wanneer hy nog naauwlyks twee jaren oud was, liet de vader, om de erfvolging te verzekeren, hem in den jare 1508 in Hungarië, en in het volgende jaar in Bohemen kronen. Wanneer hy in den jare 1516 tot de regering kwam, ftondt hy onder de voogdy van keizer Maximiliaan den I, en van Sigismundus, koning van Polen, en liet zich in den jare 1517 nog eenmaal te Praag kronen, hoewel hy eigentlyk deze *actus* zelf verrechtte, dewyl de ftanden zich deswegen onder malkander niet konden verftaan. Hy moeft zich echter om den Turkfchen oorlog wel haaft weder naar Hungarië begeven, alwaar de Turfche keizer Solyman in den jare 1521 Griekfch-Weiffenburg wegnam, en in den jare 1526 den 30 Augufty den vermaarden flag by Mohats won, in welken deze jonge prins benevens de bloem van den Hungarifchen adel fneuvelde, dewyl hy ellendiglyk in een moeras verfmoorde. Hy hadt gene kinderen by zyne gemalinne Maria, dochter van Philips, koning van Spanje, welke tot den jare 1558 leefde; maar de koninkryken van Hungarië en Bohemen, met de landen daar toe behorende, vervielen aan zyne zufter Anna en haren gemaal Ferdinand den I, aartshertog van Oostenryk. *Ifthuanff. l.* VIII. *rer. Hung. Jov. in elog. Sambuc. Ann. ad Bonfin. Rewa Monarch. & Corona facra regni Hung. Broderithi narrat. de prælio ad Mohatzium, enz. Hagec. p.* 860. *Stransky c.* 8. *p.* 387. *Balbin. epit. l.* V. *c.* 11. *p.* 575 *feq. Mifcell. dec.* 1. *l.* VII. *fect.* 5. *c.* 2. *p.* 231.

Koningen en prinssen van Jeruzalem, Napels en Sicilie.

LODEWYK de I, hertog van Anjou, koning van Jeruzalem, Napels en Sicilië, graaf van Provence, enz. was de twede zoon van den koning Johannes den II van Vrankryk, en van Bona van Luxenburg, zynde geboren den 23 July des jaars 1359, en een broeder van koning Karel den V. Na de doodt van den zelven in den jare 1380, en gedurende de minderjarigheit van zynen neef, koning Karel den VI, nam hy de regering aan; maar hy maakte zich door overmatige belaftingen gehaat by het volk, hoewel hy zich door de Engelfche oorlogen groten roem verwurven hadt. In het zelve jaar 1380, kort voor de doodt van zynen broeder Karel den V, nam Johanna de I, koninginne van Sicilië en Napels, hem tot haren zoon aan, op aanpryzing van paus Clemens den VII, die daar door groot voordeel hoopte te verkrygen tegen den tegenpaus Urbanus den VI. Dewyl hy echter door de doodt zyns broeders verhindert wierdt zo haaft naar Napels te gaan, veroverde ondertusfchen zyn tegenftrever Karel van Durazzo, dien de koning Lodewyk van Hungarië, uit haat tegen Johanna, zyn recht op Napels, dat onbetwiftelyk was, afgeftaan hadt, het gansche ryk, kreeg Johanna zelf gevangen, en liet haar ombrengen. Lodewyk, eer hy nog hare doodt vernomen hadt, noemde zich reets koning, en begeerde van het graaffchap Provence, dat toen aan Napels behoorde, de huldiging, die hem echter door de onderdanen geweigert wierdt. Hy liet hier op den koninklyken tytel weder varen, en nam den zelven eerft weder aan wanneer hy in den jare 1382 met een leger van 60000 man, dat hy door het geldt, dat hy in Vrankryk vergadert hadt, en dat, het welk paus Clemens de VII hem opfchoot, onderhieldt, in Italië gekomen was, en aldaar de doodt van Johanna vernam. De graaf van Savoje, dien hy Piemont gefchonken hadt, dat mede tot Napels behoorde, verfelde hem. Hy nam eerft eenige plaatfen in, die het met zynen tegenftrever hielden. Doch alzo deze alle gelegenheden om te flaan vermydde, en aldus Lodewyk meer dan een jaar ophieldt, leedt het leger gebrek aan leeftocht, dewyl al het geldt, dat Lodewyk verzamelt hadt, zodanig befteed was, dat hy zelfs de kroon, die hy vooraf hadt laten maken, verkopen moeft, en hem niets meer overig bleef dan een zilvere drinkbeker; en eindelyk ontftonden door de grote hette ook ziektens in zyn leger; waar door hy ten laatfte ook zelf aangetaft wierdt, en zonder verder verrechting den 20 September des jaars 1384 ftierf, latende alzo de kroon [illegible] aan zynen tegenftrever. By zyne gemalinne Maria, eene dochter van Karel, hertog van Bretagne, liet hy [illegible] Lodewyk en Karel, waar van de eerfte, van wien in het volgende artykel gefproken wordt, den tytel van koning van Napels, en de twede van prins van Tarente aannam. *Summont. & Collenut. hift. Neapol. Mezeray hift. de France T.* II. *p.* 518. *Daniel hift. de France T.* II. *col.* 771 *feq. Ruffides comt. de Prov. Laboureur introd. ad hift. Carol.* VI.

LODEWYK de II, geboren den 7 October des jaars 1377, volgde, nog zeer jong zynde, op zynen vader Lodewyk den I, onder de voogdy van zyne moeder Maria, eene zeer verftandige vorftinne, die terftondt na de doodt van haren gemaal dezen haren zoon door paus Clemens den VII, in den jare 1387, te Avignon voor koning van Napels liet erkennen, en de hulde daar van aan hem geven, waar op wel haaft alle de fteden in Provence, ten dele goedwillig, ten dele door geweldt, zich aan hem onderwierpen. Doch in Napels wierdt hy niet voor den jare 1386 na de doodt van Karel van Durazzo aangenomen, wanneer dat gansche ryk, behalven de ftadt Cajeta, Ladislaus, den zoon van Karel, verliet. Doch wanneer in den jare 1390 paus Bonifacius de IX aan Ladislaus de huldiging verleende, en hem met geldt byftondt, nam des zelfs aanhang toe, en hoewel Lodewyk met eenige manfchap naar Napels kwam, moeft hy echter, na dat Ladislaus Napels en andere fteden verovert hadt, vruchteloos weder naar Vrankryk keren, en het ryk zynen tegenftrever overlaten. Hy maakte echter in den jare 1409 een verbondt met de Pifanen en Florentynen, als mede met paus Alexander den V, die op het concilie te Pifa tot paus verkoren was, en hem in de hulde van Napels bevestigde. Hy nam daar na een tocht voor tegen Ladislaus, verdreef hem uit Rome, en won in den jare 1411 een flag by Roccafecca, die van zo veel gewigt was, dat Ladislaus zeide, indien Lodewyk hem den zelven dag vervolgd hadt, zou hy hem benevens het ryk in zyne macht gekregen hebben; indien hy hem nog den volgenden dag vervolgt hadt, zou hy het ryk verovert hebben; doch dewyl hy tot den derden dag gewacht hadt, hadt hy noch het ryk, noch hem verkregen. Het gebeurde ook zo. Want dewyl Lodewyk zyn geluk niet terftondt vervolgde, zette Ladislaus zich ondertusfchen weder vaft, en noodzaakte hem onverrechter zake weder naar Vrankryk te keren. Na welken tydt hy niet weder naar Napels kwam. Hy oorloogde ook met den hertog van Savoje wegens de graaffchappen Ventimiglia en Nizza. Hy was een oprecht en goedaardig vorft, en zo teder van gewiffe, dat hy omtrent het einde van zyn leven allen, die hy eenigzins beledigt mogt hebben, om vergiffenis badt. Hy ftierf te Angers den 29 April des jaars 1417. Hy was in den jare 1400 getrouwt met Jolantha, dochter van Johannes den I van Aragon, en erfgename van het zelve koninkryk na de doodt van haren oom Martinus, by welke hy teelde Lodewyk den III, zynen navolger; Renatus den Vromen; Karel, graaf van Maine; Maria, gemalinne van Karel den VII, koning van Vrankryk, en Jolantha, gemalinne van den hertog van Bretagne. *Collenutio & Summoneta hift. Neap. Noftradam. & Bouche hift. de Prov. Daniel hift. de France T.* II. *col.* 777 *feq.* 798, 895.

LODEWYK de III, geboren den 24 September des jaars 1403, volgde op zyn gemelden vader, en liet zich door de toezeggingen van paus Martinus den V en van Sforza naar Italië trekken, om Johanna de II, koninginne van Napels, eene zeer geile en godloze princeffe, van den troon te ftoten. Maar Alphonfus, koning van Aragon en Sicilië, nam Johanna in zyne befcherming, dewyl zy hem tot zoon aangenomen hadt, en Sforza verdroeg zich met haar in der minne; zo dat Lodewyk, zonder iets uit te voeren, wederom moeft keren. Doch een tydlang daar na herriep zy de traktaten, die zy met Alphonfus aangegaan hadt, en nam Lodewyk aan, liet hem terftondt in Italië komen, bragt te weeg, dat hare onderdanen den zelven voor erfgenaam van hare kroon moeften erkennen, en gaf hem het hertogdom Kalabrië. In den jare 1423 veroverde Alphonfus op zyne te rugreize naar Aragon Marfilië, maar Lodewyk en Johanna dreven de Spanjaarden uit Napels, en in den jare 1429 won de koning den flag by Aquila: dewyl hy echter een zeer zwak prins was, ftierf hy zeer vroegtydig te Cofenza den 4 November des jaars 1434, zynen broeder Renatus tot zynen opvolger latende, dewyl hy by Margaretha, dochter van Amadeus den VIII, hertog van Savoje, gene kinderen hadt. *Collenutio hift. Neapol. Ruffi & Noftradam. hift. Prov. Mezeray hift. de France. Facio l.* III. *de rebus geft. Alfonf.*

LODEWYK, koning van het gedeelte van Sicilië, dat men Trinacria noemde, was een zoon van Petrus, van het geflacht der prinffen van Aragon, afkomftig van Petrus den III, welke trouwde met Conftantia, dochter van Manfried, baftaardt van den keizer Frederik, die Sicilië veroverde; om welk huwelyk zyne nakomelingen hunnen eifch deden op dit ryk. Lodewyk volgde op zynen vader in den jare 1342, en dewyl hy maar 5 jaren oud was, regeerde zyn oom Johannes den ftaat. Hy ftierf zonder iets uitgevoert te hebben in den jare 1355, waar op zyn broeder Frederik de Eenvoudige op hem volgde. *Fazel. Surita. Villani. &c. Spond. & Bzov. in Annal.*

LODEWYK van Durazzo, graaf van Gravina en Morona, twede zoon van Johannes van Anjou of Sicilië, die de achtfte zoon was van Karel den II, den Kreupelen, koning van Sicilië, die gefproten was van Karel van Vrankryk, graaf van Anjou, broeder van den H. Lodewyk. Deze prins volgde op zynen broeder Karel van Durazzo, hertog van Durazzo en gouverneur van het koninkryk van Napels, die de zelve is, dien Lodewyk,

dewyk, koning van Hungarië, liet doden, om dat hy hem medeplichtig hieldt aan de doodt van zynen broeder Andreas. Lodewyk hadt diergelyk een ongelukkig einde, dewyl hy in den jare 1362 te Napels door last van zyne nichte de koninginne Johanna de I met vergift wierdt omgebragt. Hy teelde by zyne gemalinne Margaretha, dochter van Robert van S. Severino, graaf van Cargiliano, Karel, die *de Vrede*, of het *Koninkie van Napels* bygenoemt wierdt; Lodewyk, in zyne jonkheit, en Agnes, ongetrouwt gestorven. *Villani. Fazel.* enz.

LODEWYK van Tarente was een zoon van Philips; die de vierde zoon was van Karel den Kreupelen. Hy trouwde in den jare 1346 met Johanna, koninginne van Napels, en gravinne van Provence, dochter van Karel, zyn vollen neef. Men beschuldigt hem medeplichtig geweest te zyn aan de doodt van den koning Andreas in den jare 1345. Hy volgde de koninginne zyne gemalinne naar Provence, wanneer Lodewyk, koning van Hungarië, te Napels kwam, om de doodt van zynen broeder Andreas te wreken. Deze zaak wierdt naderhandt in den jare 1352 bygelegt, en Lodewyk, die een vreedzaam prins was, stierf den 26 May des jaars 1362. Men zegt, dat hy de ridderorde *del Nodo* gesticht heeft. Hy hadt twee dochters, Catharina en Françoisa, die jong stierven. *Collenutio Hist. di Neapoli. Nostradamus & Bouche hist. de Prov.*

S. LODEWYK, bisschop van Toulouze, was de twede zoon van Karel den II, koning van Jeruzalem en Sicilië, en hoewel hy vermoedelyk erfgenaam was van deze staten, stelde hy de rust van het klooster boven deze kronen. Hy wierdt geboren te Brignoles in Provence, naar het getuigenis van sommigen, of te Nocera, in het koninkryk van Napels, gelyk Wadingus verzekert. Hy wierdt in den jare 1288 met zyne broeders tot gyselaar gegeven voor zynen vader, die toen gevangen was door Jacobus, koning van Aragon. By zyne wederkomst nam hy het Franciskaner kleedt aan, en paus Bonifacius de VIII maakte hem bisschop van Toulouze, hoewel hy den vereischten ouderdom niet hadt, waar van hy hem ontsloeg. Hy was ook de eerste, die de bestiering hadt van het bisdom van Pamiers. Hy kweet zich met veel yver en liefde in verscheide bedieningen. Om zich van den last der bisschoplyke regering te ontslaan, besloot hy naar Rome te gaan, en de zelve af te leggen in de handen van den paus. Maar hy stierf op deze reize te Brignoles den 29 Augusty des jaars 1297, in den ouderdom van 23 jaren. De paus Johannes de XXII kanonizeerde hem den 16 April des jaars 1317. Zyn ligchaam wierdt naar Marseille gebragt in den jare 1319, en door de Aragonezen weggevoert in den jare 1423. *Franc. Gonzaga & Sedulius in ipsius vita. Rudolph. l. I. hist. Seraph. Surius in vit. S. S. Cateb. l. V. hist. de Toul. Summoneta hist. Neap. Sammarth. Gall. Christ. Frizon Gall. Purp. Bouche hist. de Prov. Wading. in Annal. Min.* enz.

KONINKLYKE FRANSCHE PRINSSEN.

LODEWYK van Vrankryk, zoon van koning Lodewyk den Heiligen, en van Margaretha van Provence, wierdt geboren den 21 September des jaars 1243. Hy wierdt in de maandt Augusty des jaars 1255 ondertrouwt met Berengera, dochter van Alphonsus den X, koning van Castilië; maar dit huwelyk wierdt niet voltrokken, want deze prins stierf te Parys in den jare 1260.

LODEWYK van Vrankryk, graaf van Evreux, van Estampes, van Beaumont le Roger, enz. was een zoon van koning Philips den Stouten, en van zyne twede gemalinne Maria van Brabandt. Hy hadt tot zyn apanage het graafschap van Evreux, en was het hoofdt van den tak der graven van Evreux, en der koningen van Navarre. Hy bevondt zich by den slag van Mons en Puelle in den jare 1304. Hy gaf in verscheide gelegenheden blyken van zynen moedt, en stierf den 19 May des jaars 1319. Hy trouwde met Margaretha, dochter van Philips van Artois, van Conches, enz. en van Blanka van Bretagne, en hadt by haar Philips, gezegt de Goede en de Wyze, die hem opvolgde in het graafschap van Evreux, en koning wierdt van Navarre, door zyne gemalinne Johanna van Vrankryk, dochter van koning Lodewyk den X; Karel, graaf van Estampes, die by Maria, dochter van Ferdinand van Spanje, gezegt de la Cerda, Lodewyk teelde, mede graaf van Estampes en heer van Lunel; Johanna van Evreux, derde gemalinne van koning Karel den Schonen; Maria, gemalinne van Johannes den III, hertog van Brabandt, en Margaretha, getrouwt met Wilhem den X, graaf van Auvergne en van Boulogne. *Sammarth. hist. Geneal. de la Maison de France.*

LODEWYK van Vrankryk, hertog van Guiënne, dauphin van 't Viennois, was de derde zoon van Karel den VI, en van Izabelle van Beyeren. Hy wierdt geboren den 22 January des jaars 1396. Hy trouwde in den jare 1404 met Margaretha, oudste dochter van Johannes, hertog van Burgundië. Hy was naderhandt hoofdt van den Raadt, en stierf zonder kinderen den 18 December des jaars 1415.

LODEWYK van Vrankryk, hertog van Orleans, was de zoon van Karel den V, koning van Vrankryk, en van Johanna van Bourbon, en wierdt geboren den 13 Maart des jaars 1371. In den jare 1382 bevondt hy zich mede in den slag by Rosebek in Vlaanderen, en hadt onder zynen broeder, den koning Karel den VI, die in zyn verstandt gekrenkt was, groten twist met den hertog van Burgundië, Philips den Stouten, welke na beider doodt tusschen hunne nakomelingen nog een langen tydt duurde. In den beginne hadt de gemelde Philips benevens den hertog van Berry alleen de regering, dewyl de koning krank was. Doch eindelyk verkreeg Lodewyk van Orleans, door zyne gemalinne, die veel vermogt by den koning, mede deel daar in; en van dien tydt af nam de afgunst tusschen beide zodanig de overhandt, dat zy dikwils gereed stonden om met hun volk tegen malkander te trekken. Wanneer Philips van Burgundië in den jare 1404 gestorven was, en de hertog van Orleans daar door het bewindt alleen kreeg, zette Johannes van Burgundië, de oudste zoon van Philips, de aangeërfde vyandschap met meerder geweldt voort, en na dat hy eindelyk verkregen hadt, dat hem mede deel gegeven wierdt in de regering, liet hy echter niet na den hertog van Orleans te vervolgen, zo dat zy beide met een leger tegen malkander te veldt trokken, en op het punt stonden om malkander slag te leveren. Zy wierden wel in schyn weder verzoent, doch mistrouwden malkander. De hertog van Orleans ging nooit uit zonder het geleide van 600 edellieden. In den jare 1406 deden zy beide een veldtocht tegen Engelandt, de hertog van Burgundië in Pikardië, en die van Orleans in Guiënne; doch zy rechtten beide weinig uit, en na hunne wederkomst nam hunne vyandschap zodanig de overhandt, dat eindelyk de hertog van Burgundië dien van Orleans den 23 November des jaars 1407 door moorders op straat liet ombrengen. Deze laatste was een prins van groot verstandt; doch zyn ongeregeld leven, inzonderheit met de vrouwen, maakte hem gehaat. Eenigen zeggen, dat zyne vyandschap met Johannes van Burgundië daar door ontstaan was, dat hy een onderling verstandt van liefde met des zelfs gemalinne gehouden hadt. En dewyl hy een gebruik hadt om alle de afbeeldsels van de vrouwen, die hem genegen waren geweest, in zyne kamer te plaatsen, zo zou Johannes van Burgundië het afbeeldsel van zyne gemalinne aldaar mede eens onder de andere gevonden hebben. Maar de voornaamste oorzaak der wederzydsche vyandschap was de eerzucht, alzo ieder aan het hof alleen wilde regeren, en de hertog van Orleans inzonderheit ook het huwelyk van den dauphin met de princesse van Burgundië wilde verhinderen. Deze vyandschap wierdt ook daar door vermeerdert, dat de hertog van Orleans zich met dien van Gelder, die een vyandt was van den hertog van Burgundië, verbonden hadt. Lodewyk liet na by zyne gemalinne Valentina, dochter van Johannes Galeazzo, hertog van Milaan, Karel, hertog van Orleans en Milaan, en Johannes, graaf van Angoulême. Boven dien hadt hy ook by Marietta van Anguien, die hy haren echten man, den heer Cani van Varennes, ontvoert hadt, een natuurlyken zoon, Johannes Baptista, geteelt, den stamvader der hertogen van Longueville, die in den jare 1694 uitgestorven zyn. *Juvenal des Ursins hist. de Charles VI. Monstrelet chron. Froissart. Daniel hist. de France T.* II. *col.* 759, 839 *seq.* 858 *seq.*

LODEWYK, de vyfde dauphin van Vrankryk van dien naam, en de eenige zoon van koning Lodewyk den XIV, die tot jaren gekomen is. Zyne moeder was Maria Theresia, dochter van Philips den IV, koning van Spanje. Hy wierdt geboren te Fontainebleau den 1 November des jaars 1661, en den 24 Maart des jaars 1668 door den kardinaal Antony Barberini te S. Germain en Laye gedoopt, waar by, in de plaats van paus Clemens den IX, de kardinaal Lodewyk van Vendome, en in plaats van de koninginne Henriëtta Maria van Engelandt, de princesse Anna Maria van Conti de plaats van doopgetuigen bekleedden. Hy kreeg tot gouvernante den 14 September des jaars 1664 Ludovica de Prié, hertoginne van Cardona, weduwe van den maarschalk de la Mothe Houdancourt. Tot onder-leermeester wierdt hem gegeven Petrus Daniël Huët, bisschop van Avranches. Men droeg by zyne opvoeding immers zo veel en meer zorge om een geleerd prins van hem te maken, dan een prins, die bekwaam was om te regeren. Den 7 Maart des jaars 1680 wierdt hy getrouwt met Maria Anna Victoria, eene dochter van Ferdinand Maria, keurvorst van Beyeren. De koning zyn vader poogde op allerhande wyze, doch te vergeefsch, de koninklyke Roomsche kroon voor hem te verkrygen. Hy hadt in den jare 1688 het bevel over het leger tegen Duitschlandt, en veroverde in den zelven veldtocht Philipsburg, Manheim, Spiers, Worms, Oppenheim en Frankendaal. Hy verselde den koning in het beleg van Mons in den jare 1691, en in de verovering van Namen in den jare 1692. Hy volgde hem nog in Vlaanderen in den jare 1693, en trok daar na met krygsbenden naar Duitschlandt, alwaar hy den prins Lodewyk van Baden belette iets te ondernemen. In den jare 1694 voerde hy het bevel over het leger in Vlaanderen, in welken veldtocht de optocht naar Pont d'Epierre het merkwaardigste was. In April des jaars 1701 hadt hy een gevaarlyk overval van beroerdheit, doch verkreeg wel haast wederom zyne volkome gezondheit. Den 7 Augusty des jaars 1711 wierdt hy van de kinderpokjes overvallen, waar aan hy ook den 14 der zelve maandt stierf. Hy was van eene middelmatige gestalte, doch daar by zeer lyvig, en beminde onder alle vermakelykheden het meest de wolvejagt. Hy was vredelievend en gemeenzaam, hadt zeer veel achting voor den koning zynen vader, en hieldt zich des te meerder in zyne gunst, hoe minder hy zich met de staatszaken en bemoeide. Zyne gemalin was den 20 April des jaars 1690 gestorven, na dat hy by haar geteelt hadt Lodewyk, die volgt; Philips van Vrankryk, hertog van Anjou, geboren den 19 December des jaars 1683, die koning van Spanje wierdt in den jare 1700; en Karel van Vrankryk, hertog van Berry, geboren den 31 Augusty des jaars 1686, en gestorven den 3 May des jaars 1714. Hy was getrouwt met Maria Louïza Elizabeth van Orleans, dochter van Philips, hertog van Orleans, en van Françoisa Maria van Bourbon. Zy was zeven maanden zwanger, wanneer de prins haar gemaal stierf. Zy beviel den 16 Juny van eene princesse, die den volgenden dag stierf. *Etat nouveau de la France. Memoires du temps.*

LODEWYK, de zesde dauphin van Vrankryk van dien naam, en de oudste zoon van den voorgaanden, wierdt geboren te Versailles den 6 Augusty des jaars 1682, en den 18 January des jaars 1687 gedoopt, waar by Charlotta Elizabeth, hertoginne van Orleans, doopgetuige was. Zyne gouvernante was de zelve, die zyn vader gehad hadt, namentlyk de weduwe van den maarschalk de la Mothe Houdancourt. Zyn opper-hofmeester was Paulus van Beauvilliers, hertog van S. Aignan. Zyne drie onder-hofmeesters waren Jacobus Renatus van Brisay, marquis van Denonville, Jacobus François van Johanne, marquis van Saumery, en Gabriël, marquis van Razilly. Zyn leermeester was François van Salignak de la Mothe Fenelon, naderhandt aartsbisschop van Kameryk. De twee onder-leermeesters waren Claudius Fleury, prioor van Argenteuil, en de abt le Fevre. In den jare 1695, op het Pinxterfeest, gaf de koning hem de ridderorde van den H. Geest. Hy trouwde den 7 December des jaars 1697 met Maria Adelaida van Savoje, eene dochter van Victor Amadeus den II, hertog van Savoje, en van Anna, eene dochter van Philips, hertog van Orleans; zynde deze zyne gemalinne geboren den 6 October des jaars 1685, en te Versailles gestorven den 12 February des jaars 1712. Na dat hy in den jare 1698 in September nevens den maarschalk van Boufiers het opperbevel gevoert hadt over het campement, dat tot zyn vermaak, en voornamentlyk tot zyne oeffening, aangestelt was naby Compeigne, deedt hy in den jare 1702 zyne eersten ernstigen veldtocht in de Nederlanden, alwaar hy als generalissimus, benevens den zelven onder hem staanden maarschalk, met het Fransche leger eene poging deedt om de stadt Nimwegen te bemachtigen, welke toeleg mislukte. In het volgende jaar geboodt hy, benevens den maarschalk van Villars, het leger tegen Duitschlandt, en veroverde den 6 September, na dat de loopgraven 14 dagen waren geopent geweest, de vesting Brisak. In den jare 1708 geboodt hy, benevens den hertog van Vendome, het leger in de Nederlanden, alwaar door het innemen van Gent en Brugge de veldtocht wel een goed begin hadt, maar daar na, door het verlies van den slag by Oudenaarden, van de stadt en vesting Ryssel, als mede van de twee gemelde steden, zeer ongelukkig voor Vrankryk eindigde. Den 15 April des jaars 1711 wierdt hy na de doodt van zynen vader tot dauphin verklaart; waar op hy zich zeer bevlytigde om de ryksgesteltenis, en inzonderheit de finantiën, op een beter voet te brengen. Doch hy stierf aan eene hete- of bluskoorts op het kasteel van Marly den 18 February des jaars 1712, na dat zyne gemalinne zes dagen van te voren aan eene diergelyke ziekte gestorven was. Hy was van eene middelmatige gestalte, eerder mager dan vet, zwart van haairen, en aan de eene schouder hoger dan aan de andere. Zyn gelaat vertoonde iets diepzinnigs, en een scherp nadenken; gelyk hy inderdaadt van een doordringend verstandt was, verheven van geest, en vlytig in alles wat hy ondernam. Hy hadt by zyne gemalinne geteelt N. van Vrankryk, hertog van Bretagne, geboren den 25 Juny des jaars 1704, en gestorven den 13 April des jaars 1705; Lodewyk van Vrankryk, hertog van Bretagne, en na zyns vaders doodt dauphin, geboren den 8 January des jaars 1707, en gestorven den 8 Maart des jaars 1712; en Lodewyk van Vrankryk, hertog van Anjou, geboren den 15 February des jaars 1710, die dauphin wierdt na de doodt van zynen broeder, en eindelyk koning van Vrankryk den 1 September des jaars 1715, onder den naam van Lodewyk den XV, na de doodt van zynen overgrootvader Lodewyk den XIV. *Etat nouveau de la France. Mercure Galant. Mercure historique. la Clef du Cabinet.* enz.

HERTOGEN EN PRINSSEN VAN SAVOJE.

LODEWYK van Savoje, prins van Achaje en van Morea, graaf van Piemont, enz. was een zoon van Jacobus van Savoje, en van Margaretha van Beaujeu, zyne derde gemalinne, en broeder van Amadeus, graaf van Piemont, op wien hy volgde in den jare 1402. Zyn vader hadt hem in de wieg gelaten onder de voogdy van Amadeus den IV, gezegt de Groene, graaf van Savoje, dien hy volgde op den tocht naar Napels, ten voordeele der prinssen van het huis van Anjou, in den jare 1383. Naderhandt diende hy den zelven koning van Napels in verscheide gelegenheden, zo wel als Amadeus den VII, graaf van Savoje, gezegt de Rode. Lodewyk stichtte eene universiteit te Turin in den jare 1405. Zyne verdiensten deden hem van alle de prinssen van Europa beminnen, en was oorzaak, dat men hem gebruikte tot wegneming van de scheuring, die in zynen tydt de kerke bedroefde. Hy bevondt zich ten dien einde op het concilie van Constants. Hy stierf te Pignerol den 11 December des jaars 1418, en liet Amadeus den VIII, eersten hertog van Savoje, tot erfgenaam van zyne staten. Hy was getrouwt met Bonna van Savoje, zuster van den zelven Amadeus; maar hy hadt gene kinderen uit dit huwelyk, en liet maar een natuurlyken zoon na, dien hy hadt by eene vrouwe van Napels. Dit was Lodewyk, here van Reconis, wiens nakomelingen den naam en de wapenen van Savoje aannamen. *Guichenon hist. de Savoje.*

LODEWYK, hertog van Savoje, was de twede zoon van Amadeus den VIII, op wien hy volgde, en broeder van Amadeus, prins van Piemont, die voor zynen vader gestorven was. Lodewyk wierdt geboren te Geneve den 14 February des jaars 1402, en gaf van zyne jonkheit af blyken van zyne dapperheit en voorzichtigheit. Amadeus de VIII gaf hem in den jare 1434 het luitenant-generaalschap der staten van Savoje. Hy bevondt zich naderhandt te Basel, wanneer zyn vader, tot paus verkoren zynde onder den naam van Felix den V, aldaar zyne intrede deedt in den jare 1440, en hy bragt by deze gelegenheit al den adeldom van Savoje met zich. De doodt van Philippus Maria, hertog van Milaan, in den jare 1447, veroorzaakte zo vele beroerten in Lombardie, dat Lodewyk, die 'er zo naby was, niet kon nalaten eenig deel daar in te nemen. De zyde der Milanezen hebbende willen kiezen, wierdt zyne krygsmacht geslagen by de rivier Sezia, en der zelver hooft Johannes van Compeis wierdt gevangen genomen. De Savojaarden behielden in eene andere ontmoeting de overhandt, dat van de vrede gevolgt wierdt. Lodewyk, dauphin van Vrankryk, naderhandt koning, onder den naam van Lodewyk den XI, was in het Dauphine geweken; hy maakte aldaar een verbondt met den hertog Lodewyk, en trouwde met zyne dochter Charlotta. Dit huwelyk, dat voltrokken was zonder de bewilliging van koning Karel den VII, vader van den dauphin, wierdt niet goedgekeurt door het hof van Vrankryk, en de koning toonde zich daar over misnoegt. Deze kwade slag wierdt afgekeert door de voorzichtigheit van den hertog, die edelmoediglyk een verdrag uitvoerde, dat hy gemaakt hadt met den koning Karel, dien hy altoos hoogachtte, in zo verre, dat hy bystandt weigerde aan den dauphin Lodewyk, die toen in ongunst was by zynen vader. Naderhandt bleef hy, onder de regering van den zelven Lodewyk, zynen schoonzoon, dertien maanden in Vrankryk, en kwam den koning verwittigen van zyne vyanden, wanneer hy te Lion stierf den 29 January des jaars 1465. Zyn ligchaam wierdt naar Geneve gebragt, en zyn hert en zyne ingewanden wierden begraven in de kerk der Celestynen te Lion. Deze prins was een groot beminnaar van de justitie, en rechtte den Raadt te Turin op den 15 Maart des jaars 1459. Hy trouwde met Anna van Cyprus, dochter van Janus, koning van Cyprus, en van Charlotta van Bourbon. Zy was verlooft geweest aan zynen broeder Amadeus. Hy hadt by haar zestien kinderen, negen zonen en zeven dochters, Amadeus den IX; Lodewyk, koning van Cyprus; Janus, graaf van Geneve; Jacobus, graaf van Romont; Philippus, heer van Bresse, Aimonius, in de wieg gestorven; Petrus, bisschop van Geneve, en naderhandt aartsbisschop van Tarantaise; Johannes Lodewyk, bisschop van Mauriënne, en opvolger in de prelaatschappen van zynen broeder Petrus; en François, aartsbisschop van Auch. De dochters waren Margaretha, gemalinne van Johannes, marquis van Montferrat; Anna, jong gestorven; Charlotta, gemalinne van koning Lodewyk den XI van Vrankryk; Bonna, getrouwt met Galeazzo Maria Sforza, hertog van Milaan, Maria, gemalinne van Lodewyk van Luxenburg, graaf van S. Pol, konnestabel van Vrankryk; Agnes, getrouwt met François van Orleans, graaf van Dunois en van Longueville; en Johanna, ongetrouwt gestorven. *Guichenon hist. de Savoje.*

LODEWYK, de twede zoon van Lodewyk, hertog van Savoje, was koning van Cyprus, door zyne gemalinne Charlotta, dochter van Johannes den II, koning van Cyprus. Elders wordt verhaalt, hoe Jacobus, natuurlyke zoon van dezen koning Johannes, dezen staat overweldigde, en trouwde met Margaretha, of, volgens anderen, met Catharina Cornaro, welke de Raadt van Venetië voor dochter aannam. Lodewyk, ziende, dat de krygsbenden, die hy op de been bragt, zich vruchteloos tegen de voornemens van zyne vyanden poogden te stellen, week naar Ripaille, en stierf aldaar in de maandt Augusty des jaars 1482. Hy hadt gene kinderen. *Etienne de Lusignan hist. de Cypre. Guichenon hist. de Savoje.*

KEURVORST EN AARTSBISSCHOP VAN MENTS.

LODEWYK, aartsbisschop van Ments en Maagdenburg, bisschop van Halberstadt en Bamberg, was een zoon van Frederik den Ernsthaftigen van Saxen. Hy was zeer ongelukkig, dewyl hy in den jare 1381 te Calbe, wanneer hy by de vastenavonds vrolykheit zich met danssen vermaakte, door het instorten van het vertrek en van de trappen den hals brak. *Spener sylloge hist. geneal. p. 223.*

KEURVORSTEN EN HERTOGEN VAN DE PALTS EN BEYEREN.

LODEWYK, hertog van Beyeren, en uit zyn geslacht de eerste paltsgraaf aan den Rhyn, was een zoon van Ottho den V, den groten graaf van Wittelspach. Hy was in grote gunst by keizer Frederik den II, en was ook opper-hofmeester en voogdt van den keizerlyken prins Henrik, welke hoge waardigheit hem in den jare 1225 wierdt opgedragen. Hy kocht van den bisschop Koenraad van Regensburg de sloten Frontenhuizen, Konigswerder, Teisbach, en andere, gelyk ook het huis Beyeren met het graafschap Chamb na het uitsterven van des zelfs graven in zynen tydt vermeerdert wierdt. In den jare 1227 stierf Henrik, paltsgraaf aan den Rhyn. Dewyl nu Lodewyk reets in den jare 1215 met de Palts beleent was geworden, en boven dien des zelfs zoon Ottho de Goede en Doorluchtige des gemelden Henriks dochter, Agnes, tot zyne gemalinne hadt, de opengevalle Palts toegestaan. Op dat hy ook het hertogdom Beyeren, dat van zyne inwoners zeer ontbloot was, wederom in goeden staat mogt brengen, voerde hy nieuwe volkplantingen derwaarts, en bouwde Straubingen. Onder den keizer Philippus was hy stadhouder in Krain en Istrië. Hy oorloogde ook in het Beloofde Landt en in Egypten tegen de ongelovigen, hoewel met weinig geluk; gelyk het zelve hem vervolgens niet beter diende, wan-

wanneer hy in des keizers ongenade verviel, en zelfs eindelyk in den jare 1231 te Kehlheim door een nar, dien hy schertsende beledigt hadt, met een mes dodelyk doorstoken wierdt, by zyne gemalinne Ludomilla, dochter van Primislaus, hertog van Bohemen, eenen zoon, Ottho genoemt, nalatende. *Presbyteri chron. apud Schilter. in collect. rer. German. Aventin. Annal. Bojor. Brunner & Adlzreiter Annal. Bojor. Freher. in Orig. Palat. Spener sylloge.*

LODEWYK de Gestrenge, paltsgraaf aan den Rhyn, en hertog van Beyeren, was een zoon van Ottho den Doorluchtigen, en van Agnes, dochter van Henrik, hertog van Saxen en paltsgraaf aan den Rhyn, en geboren in den jare 1229. Na de doodt zyns vaders in den jare 1253 voerde hy naar de vaderlyke verandering de regering te gelyk met zynen broeder Henrik, en behieldt ook het keurrecht met hem in 't gemeen, gelyk zy dan beide Richard van Engelandt tot keizer verkoren. Wanneer zy echter in den jare 1273 by de verkiezing van den keizer Rudolph van Habsburg beide weder kiezen wilden, stelde Otthocarus, koning van Bohemen, zich daar tegen, en gaf voor, dat Henrik wegens Beyeren niet verschynen kon, daar zyn broeder Lodewyk reets als paltsgraaf aan den Rhyn de keurstem voerde, aangezien anders het keurvorstelyk collegie acht stemmen bekomen zou. Maar Lodewyk antwoordde, dat hy niet als paltsgraaf, maar als hertog van Beyeren by de verkiezing verschenen was, welke waardigheit zyn broeder en hy in gemeenschap bezaten. En of hy wel met zynen broeder in den jare 1255 zodanig gedeelt hadt, dat de zelve neder-Beyeren en hy de Palts en opper-Beyeren bekomen hadt; zo was nochtans aan hen beide de keurvorstelyke waardigheit, tot Beyeren behorende, gemeen gebleven, en kon zynen broeder zo weinig als hem de stem betwist worden, of schoon beide onder het getal der 7 keurvorsten maar voor een man gerekent waren. Deze voorstelling bragt by de tegenwoordige keurvorsten zo veel te weeg, dat Lodewyk en Henrik in het bezit van hunne keurstemmen bleven, en zelfs Lodewyk door de overige keurvorsten de macht gegeven wierdt, in den naam van hen allen voor ditmaal een keizer te verkiezen, die daarom Rudolph van Habsburg daar toe benoemden. Ondertusschen hadt de twist met den koning van Bohemen Henrik in de gedachten gebragt, of het niet mogelyk zou zyn de Paltsische en Beyersche keurwaardigheden, die onder Ottho den IV te zamen gesmolten waren, weder in twee te delen, en by die gelegenheit het Beyersche erf-schenkersampt, dat aan Bohemen overgegaan was, weder te bekomen. Maar de kans was verkeken, en Lodewyk hadt zich by de verkiezing van den keizer Rudolph enkelyk op het Beyersche keurrecht beroepen, zonder van het Paltsische een woordt te melden. Waarom keizer Rudolph, voor wien de zaak in den jare 1275 op den Ryksdag te Augsburg gebragt wierdt, de zaak zo uitsprak, dat het bleef by het gene dat eertyds hier in waargenomen was, en beide broeders wegens het Beyersche keurrecht wel stemmen, doch echter maar voor een man gerekent zouden worden. Verders zyn nog verscheide merkwaardige zaken van dezen Lodewyk te melden. In den jare 1256 liet hy zyne eerste gemalinne Maria, dochter van Henrik den Grootmoedigen, hertog van Brabandt, door valschen argwaan, dat zy met een Raugraaf echtbreuk pleegde, met haren bedienden ombrengen, waar door hy den naam van den Gestrengen verkreeg. Deze argwaan was hem gegeven door een bode, dien zyne gemalin, die hy by zyne reize naar de Palts te Donauwerth gelaten hadt, twee brieven gaf om te bestellen, den eenen aan haren gemaal, den anderen aan den Raugraaf, die echter door misslag den laatsten aan Lodewyk overleverde, in welken men wil dat zyne gemalin zich eenige verliefde woorden zou hebben laten ontvallen. Deze daadt berouwde nochtans Lodewyk naderhandt zodanig, dat hy in een nacht door kwelling grys geworden zou zyn, daar hy echter nog maar 27 jaren oud was. De paus nam het zelve ook zeer kwalyk, en Lodewyk moest zulks door het bouwen van het ryke klooster Furstenfeld boeten. Hier op versterkte hy den Geiersberg by Regensburg, het welk den burgeren zo gevaarlyk scheen, dat zy hem een stuk gelds gaven om de vestingwerken weder te laten afwerpen. In den jare 1268 kocht hy van den jongen Conradinus van Zwaben, die tot zyn Italiaanschen oorlog met Karel van Anjou geldt nodig hadt, de steden Donauwerth, Lauingen, Hochstadt, Schongau, Ambergau, Schwabeck, enz. na dat de zelve reets van te voren door den vader van Conradinus aan Beyeren verpand waren. Hier by verkreeg hy na de doodt van Conradinus, die hem by testament een gedeelte van zyne Zwabische landen gemaakt hadt, de steden Neuburg, Neumark, Amberg, Auerbach, en vele andere, waar toe zyn schoonvader, de keizer Rudolph, hem allen bystandt boodt. Doch hy kon zich met des zelfs zoon Albert van Oostenryk niet al te wel verdragen, die na de doodt van Henrik, hertog van Beyeren, de voogdy over des zelfs zone Ottho, en onder dat voorwendsel des zelfs erfdeel aan zich zocht te trekken, daar Lodewyk als de naaste bloedverwant zich met alle geweldt tegen stelde. Deze twist was oorzaak, dat Lodewyk en Ottho na de doodt van den keizer Rudolph hunne keurstemmen aan Adolph van Nassau gaven, die het echter aan Lodewyk slecht beloont heeft. Want wanneer Adolph eens op den Rhyn voorby een Paltsischen tol voer, en de Paltsischen, niet wetende, dat het de keizer was, op zyn schip met pylen schoten, liet de keizer zich door den aartsbisschop van Ments, die een oog op de nabygelege plaats hadt, overreden, dat zulks door Lodewyk bestelt was, en verklaarde den zelven in den ban, waar op de Palts den naburigen keurvorsten tot prys gegeven wierdt. Doch Lodewyk ontschuldigde zich ten beste, en geraakte wederom in des keizers gunst, waar op hy in den jare 1294 stierf. Zyne twede gemalinne was Anna, dochter van Conradinus, hertog van Glogau, na welkers doodt hy in den jare 1273 trouwde met Machtilda, dochter van den keizer Rudolph van Habsburg, by welke hy Rudolph en Lodewyk teelde, waar van de eerste de stamvader is der hedendaagsche paltsgraven, en de ander der hertogen van Beyeren. Hy hadt wel nog een ouder zoon, Lodewyk, by zyne gemalinne Anna; doch de zelve wierdt in den jare 1290 in zyne beste jaren op het tournooispel te Neurenberg door een graaf van Hohenloh doorsteken. *Brunner Annal. Boj.* P. III. *l.* V. *Adlzreiter P.* I. *l.* XXV *&* XXVI. *Andreas Ratisb. chron. Bav. p.* 30. *Aventinus Annal.*

LODEWYK met den Baardt, wegens zynen in het Beloofde Landt aangewasschen en naderhandt behouden baardt alzo genaamt, was een zoon van den keizer Rupertus, die hem in den jare 1401 tot Ryksvikaris maakte. In de broederlyke deling verkreeg hy het keurvorstendom, benevens het vierde gedeelte des overigen lands. Hier op kreeg hy verschil met den aartsbisschop van Ments en den markgraaf van Baden; en dewyl hy zich door zyne verrechtingen in groot aanzien gebragt hadt in het Ryk, wierdt hy tot president op het concilie van Constants aangestelt, alwaar hy dan niet alleen het gestrenge vonnis tegen Johannes Hus en Hieronymus van Praag aan den scherprechter geboodt uit te voeren, maar ook paus Johannes den XXIII hielp afzetten, en den zelven daar by zo wel te Heidelberg, als te Manheim in eene naauwe bewaring nam. De keizer Sigismund hadt zich dikwils beklaagt, dat geen der keurvorsten de Latynsche taal verstondt, waarom hy eerst in zynen ouderdom de zelve begon te leren. Eindelyk verloor hy zyn gezicht, en stierf in den jare 1436. Hy hadt twee gemalinnen, Blanka, de dochter van Henrik den IV, koning van Engelandt, en Mechtilda, dochter van Amadeus van Savoje. By de eerste teelde hy *Rupertus*, die, naar haar, de Engelander genoemt wierdt, en in den jare 1426 stierf; doch by de twede hadt hy *Lodewyk* den Zachtmoedigen; *Frederik* den Zegehaftigen, en *Rupertus*, aartsbisschop en keurvorst van Keulen. *Trithem. in Chron. & reb. gest. Frider. Palat. Pareus. Spener syllog.*

LODEWYK de Vredelievende, keurvorst, was een zoon van Philips den Oprechten, en van Margaretha, dochter van Lodewyk, hertog van Beyeren, en wierdt geboren den 2 July des jaars 1478. Hy wierdt in zyne jonge jaren naar Vrankryk gezonden, en na zyne wederkomst volgde hy op zynen vader in de keurvorstelyke waardigheit. Dewyl hy een vredelievend gemoedt hadt, stelde hy zich in den jare 1521 op den Ryksdag te Worms met groten yver tegen het voornemen van de genen, welke Luther tegen het gegeven vrygeleide wilden aanhouden. Ja hy bragt het ook by keizer Karel den V in den jare 1532 zo verre, dat niemandt om den Godsdienst zou vervolgt worden, eer men een concilie aangestelt hadt. Boven dien vergunde hy den Lutherschen in acht steden van de opper-Palts de vrye oeffening van den Godsdienst, niettegenstaande hy zelf de Roomsche lere nog toegedaan was. Hoe weinig hy ook tot bloedvergieting genegen was, kan daar uit genoegzaam blyken, dat hy in den boeren-opstandt zyne soldaten geboodt, zo veel als immers mogelyk was niemandt aan het leven te beledigen. Waar door ook, wanneer hy in den jare 1544 den 26 Maart zonder nakomelingen by zyne gemalinne Sybilla, dochter van den hertog van Beyeren, stierf, de gemene klachte ontstondt, dat met hem de vrede van Duitschlandt begraven wierdt. *Thuan. l.* I. *Sleidan. de stat. relig. & reip. l.* IV. *Pareus. Spener syllog. p.* 200.

LODEWYK, keurvorst, een zoon van den keurvorst Frederik den III, en van Maria, dochter van Casimir, markgraaf van Anspach, wierdt geboren den 4 July des jaars 1539. Hy was een groot beschermer der kerken en scholen, las vlytig in de H. Schriftuur, schafte, na dat hy zynen vader in de keurvorstelyke waardigheit gevolgt was, den Gereformeerden Godsdienst af, en stelde in den jare 1576 de Augsburgsche Geloofsbelydenis in des zelfs plaatse in. In den jare 1580 ondertekende hy nog daar by het Concordieboek. In zynen tydt viel de afzetting voor van Gebhardus, keurvorst van Keulen, wegens den Godsdienst, dien hy wel schriftelyk verdedigde, maar by het keizerlyke hof weinig gehoor vondt. Hy stierf den 12 October des jaars 1583. By zyne eerste gemalinne, Elizabeth, dochter van Philips, landgraaf van Hessen, teelde hy, benevens Anna Maria, gemalinne van Karel den IX, koning van Zweden, ook Frederik den IV, zynen navolger. Na dat de zelve in den jare 1582 gestorven was, trouwde hy in het volgende jaar met Anna, dochter van Edzard, graaf van Oost-Vrieslandt, door welkers bevalligheden hy echter wel haast ten grave gebragt wierdt. *Thuan. hist. l.* LXII, LXXVI, LXXIX. *Pareus. Spener syllog. p.* 214 *seq.*

LODEWYK de Gebaarde, van Ingolstadt, was een zoon van Stephanus den II, een zeer hoogmoedig en gierig prins, die zyn hoger noch zyns gelyken niet by zich dulden kon. Hy rechtte knevelaryen aan tegen den bisschop van Freisingen, en wanneer hy tegen den zelven niets vermogt, wilde hy zyn heil bezoeken aan zynen broeder Johannes. Hier op begaf hy zich by zynen zwager Karel den VI, koning van Vrankryk, die hem met het graafschap Morton begiftigde. Dewyl zich ondertusschen zyne zuster Elizabeth byna de gansche regering van Vrankryk hadt aangematigt, wilde hy mede zyn deel daar in hebben, en zocht dieswegen de oneenigheit tusschen de huizen van Orleans en Burgundië te onderhouden, waar door hy echter in groot lyfsgevaar geraakte, in den jare 1412 zelfs in eene enge be-

bezwaarnis genomen wierdt. Doch wanneer hy den koninklyken schat in handen bekomen hadt, ontkwam hy het volgende jaar, en keerde weder naar Duitschlandt. Aldaar rechtte hy nieuwe onrust aan wegens de erfenis, doch wierdt dies wegen door zyn vaders broeders zoon, Henrik den Ryken, te Landshut in den jare 1417 opentlyk aangegrepen en gewond. Wanneer het hier op tot een vollen oorlog uitbrak, was Lodewyk nog ongelukkiger, dewyl hy daar in niet alleen zes steden verloor, maar ook daar by nog vier gehele jaren in ballingschap moest omzwerven. In den jare 1418 wierdt hy op het concilie te Basel, wegens de ontheiliging van den Godsdienst, in den ban gedaan, doch echter weder vrygesproken. Hier op wilde hy zynen zoon Lodewyk den Gebogchelden onterven, en zynen bastaardt Wieland Freiberger voor den zelven stellen. Maar de zoon stelde zich tegen dit onrechtvaardig bestaan, nam den vader in den jare 1441 te Neuburg gevangen, en verkocht hem in den jare 1444 zynen zwager, markgraaf Albrecht te Brandenburg, voor 19000 goudguldens, die hem voor 32000 weder overliet aan den hertog Henrik te Landshut, by wien hy ook in den jare 1447 in het 81 jaar zyns ouderdoms stierf. Hy was nog in zyne hoge jaren van zo grote kracht, dat niemandt, dien hy eens recht vatte, zonder hulp van anderen uit zyne handen kon geraken. Hy hadt twee gemalinnen; Anna, dochter van Johannes, hertog van Bourbon, en Catharina, dochter van Petrus den II, graaf van Alençon. *Andr. Presbyt. Chron. cum contin. Bauholtzii apud Schilter. in Collect. rer. German. Aventin.* & *Adlzreiter in Annal. Boj. Thuan. hist. Spener. syllog.*

LODEWYK de Ryke, van Ingolstadt en Landshut, was een zoon van Henrik den Ryken, welken hy in den jare 1417 geteelt hadt by Margaretha van Oostenryk. Na het aanvaarden van de regering in den jare 1450 liet hy zyne eerste zorge zyn, hoe hy den hertog Albert van Munchen wegens de Ingolstadsche erffenis, welke zyn vader byna ganschelyk aan zich getrokken hadt, zou vergenoegen. Hy was van groot aanzien in het Duitsche Ryk, en wierdt tot het byleggen der gewigtigste verschillen gebruikt. Doch keizer Frederik de III was hem en zyn huis niet toegenegen, en zocht alle gelegenheden om hen aan te vallen. De zelve boden zich nu aan, wanneer Lodewyk de Joden, die by Frederik geduld wierden, in den jare 1452 uit zyn vaderlandt verjoeg, en eenige jaren daar na in 't jaar 1458 de stadt Donauwerth, die onder Lodewyk den Gebaarden door den keizer Sigismund van Beyeren afgescheurt was, met bystandt zyner bondgenoten in zyn geweldt bragt. De keizer zag dit aan als een landsvredebreuk, en droeg den markgraaf Albert van Brandenburg, die het te voren zelf met Lodewyk gehouden hadt, de executie tegen hem op. Nu gaf Lodewyk wel, om het met den keizer niet gansch te verderven, de stadt Donauwerth weder vry, maar verviel ook met Albert in een oorlog, dewyl de zelve uit krachte der keizerlyke brieven het rechtsgebiedt in het gansche Ryk wilde oeffenen, en Lodewyk voor zynen rechterstoel gevordert hadt. Zy trokken beide met grote macht te velde, doch de zaak wierdt door tusschenspreken van anderen zodanig vergeleken, dat Albert beloofde de keizerlyke brieven aan Lodewyk over te leveren; het welk hy ook in den jare 1459 op de Ryksvergadering deedt in tegenwoordigheit des keizers. Doch Lodewyk scheurde de zelve in het aanzien des keizers in stukken, welke dit voor eene belediging der majesteit uitleide, en andermaal aan Albert de executie tegen hem opdroeg. Hoewel nu Albert ook dit maal niets tegen hem kon uitrechten, dewyl Lodewyk de Bohemers op zyne zyde hadt, smeulde nochtans tusschen hen een gedurig vuur van afgunst, het welk keizer Frederik in den jare 1461 wederom tot eene gevaarlyke vlam aanblies, alleenlyk om Lodewyk eenig ander werk te geven, dat hy zich niet tegen den keizer mogt voegen aan de zyde van Albert van Oostenryk, des keizer broeder, met wien hy te Eger eene byeenkomst gehad hadt. En op dat dit byzonder oogmerk des keizers een schyn mogt hebben, lokte de zelve Lodewyk voor zich ter verantwoordiging, die echter wel zag hoe het gemeend was, en zich by tyds in staat stelde om het nakende onweer te ontmoeten. Hy was ook zo gelukkig, dat hy met den bystandt van zyne neven van de Munchische linie Albert met zynen aanhang uit het veldt sloeg, waar toe niet weinig hielp, dat de keizer door zynen broeder in Wenen belegert gehouden wierdt, en zyn voornemen tegen Beyeren geen klem kon geven. Hier op wierdt de twist weder bygelegt, en Lodewyk bragt den overigen tydt zyns levens tot den jare 1479 in rust door, na dat hy in den jare 1472 de akademie te Ingolstadt gesticht hadt. By zyne gemalinne Amalia, dochter van Frederik den II, keurvorst van Saxen, teelde hy Georg en Margaretha, die in den jare 1474 met Philips, keurvorst van de Palts, trouwde. *Adlzreiter P.* II. *l.* VIII & IX.

KEURVORSTEN VAN BRANDENBURG.

LODEWYK was een zoon van den keizer Lodewyk van Beyeren, en van Beatrix, eene dochter van Henrik den VI, hertog van Glogau. In zynen tydt stierf de keurvorst Woldemar van Brandenburg, waarom de vader hem met het mark Brandenburg en met het keurvorstendom beleende in den jare 1319, en hem daar in bevestigde in den jare 1322. Wanneer de keizer Lodewyk stierf, wilde des zelfs navolger, Karel de IV, dezen Lodewyk wel gaarne weder uit het mark Brandenburg hebben, en veroorzaakte hem dieswegen door een valschen Woldemar veel onrust; doch Lodewyk noodzaakte hem eindelyk door den bystandt van andere vorsten, dat hy naar Dessau moest ontvluchten, alwaar hy zelf in den jare 1352 stierf. Hy liet aan zynen broeder Lodewyk den Romein het mark Brandenburg over, en vergenoegde zich met het [illegible] van Tyrol, welk graafschap hy, uit krachte van [illegible] twede gemalinne Margaretha Maultasch, dochter [illegible] van Henrik, hertog van Karinthie, en graaf van Tyrol, [illegible]. Dewyl hy ook na zyns vaders dood [illegible], leverde hy de zelve over aan keizer Karel den IV, na dat hy zich met den zelven verzoent hadt. Eindelyk stierf hy in den jare 1359, niet zonder vermoeden van vergif. Hy hadt twee gemalinnen; Margaretha, dochter van Christophorus, koning van Denemarken, die hem gene kinderen baarde, en in den jare 1341 stierf. Doch by de twede, welke, gelyk gemeld is, de vermaarde Margaretha Maultasch was, teelde hy in den jare 1349 Meinhard, die in den jare 1363 ongehuwt stierf, wanneer de gemelde hertoginne Margaretha Tyrol aan Oostenryk overgaf. *Adlzreiter in Annal. Spener syllog.*

LODEWYK, toegenaamt de Romein, broeder van den voorgaanden, was gelyk de zelve mede een zoon van Lodewyk, hertog van Beyeren, Roomsch keizer, doch zyne moeder was Margaretha, eene dochter van Willem, graaf van Hollandt, die hem in den jare 1328 te Rome ter wereldt bragt, alwaar zyn vader zich toen door den paus het kronen. Zyn oudste broeder, mede Lodewyk genoemt, door zyne gemalinne, gelyk hier voor gezegt is, de landschappen Karinthie en Tyrol bekomen hebbende, stondt hem in den jare 1349 het mark Brandenburg af, doch met voorbehouding van den keurvorstelyken tytel. Tien jaren daar na stierf de zelve, en toen wierdt hy werkelyk keurvorst. Hy bevlytigde zich het recht van erfvolging in het hertogdom Pomeren, dat op zekere oude overeenkomsten steunde, te verdedigen; doch hy kon niets uitrechten. Hoewel hy twee maal, namentlyk met Ingelburga, eene dochter van Albert, hertog van Mekelenburg, en daar na met Anna, eene dochter van Frederik, hertog van Oostenryk, getrouwt was geweest, liet hy nochtans, wanneer hy in den jare 1366 stierf, gene kinderen na; waarom zyn jonger broeder Ottho op hem volgde.

HERTOGEN VAN WURTEMBERG.

LODEWYK de Godvruchtige, hertog van Wurtemberg, een zoon van den hertog Christophorus en des zelfs gemalinne Anna Maria, dochter van Georgius, markgraaf van Brandenburg, was geboren den 1 January des jaars 1554. Zyn vader stierf vroegtydig, waarom hy eenige jaren onder de voogdy van Wolfgang, paltsgraaf, van George Frederik van Brandenburg, en van Karel, markgraaf van Baden, moest staan. In den jare 1571 nam hy zelf de regering aan, en ondertekende daar op het concordieboek. In den jare 1588 stichtte hy te Tubingen in plaats van het in de assche gelegde klooster te Einsidel in Schonbuch het nieuwe vorsten-collegie, en leide daar aan 60000 goudguldens te koste. Niet verre van het slot bouwde hy ook in de hoftuinen een lusthuis, het welk hem drie tonnen gouds koste. Den graaf Lodewyk van Leeuwenstein, met wien hy verschil hadt, verjoeg hy uit zyn graafschap. Voor 't overige beminde hy de jagt en de muzyk, gelyk hy dan ook op de jagt van eene verstikkende zinking overvallen wierdt, waar aan hy den 8 Augusty des jaars 1593 stierf, na dat hy zynen neef van Mumpelgard tot zynen erfgenaam hadt aangestelt. Hy hadt twee gemalinnen; Dorothea Ursula, dochter van Karel, markgraaf van Baden, en Ursula, dochter van den paltsgraaf Johan Georg te Lutzelstein; doch hy heeft van beide gene kinderen nagelaten. *Schwelling. Wurtenb. chron. Spen. syllog.*

LODEWYK FREDERIK, hertog van Wurtenberg en Teck, een zoon van den hertog Frederik, en van Sibylla, dochter van Joachim Ernst, vorst van Anhalt, wierdt geboren den 29 January des jaars 1586. Wanneer hy twee jaren oud was, en de inval der Franschen in het graafschap Mumpelgard geschiedde, liet de vader, tot een bewys der liefde, die hy voor zyne onderdanen hadt, hem achter op het slot te Mumpelgard. Hier op verkreeg hy een kanunnikschap in het sticht te Straasburg, en na dat hy op deze plaats, als mede te Tubingen, een goeden grondt in de wetenschappen gelegt hadt, doorreisde hy hoog- en neder-Duitschlandt, als mede Engelandt, Schotlandt, Vrankryk en Italië, om aldaar de deugden, een regent betamende, te leren, welke hy ook naderhandt, tot de regering gekomen zynde, zich zeer wel te nutte wist te maken, dewyl hy door yzer-hutten, bergwerken, en andere diergelyke uitvindingen, zonder bezwaring der onderdanen, zyne inkomsten zeer veel verbetert heeft. In de broederlyke deling verkreeg hy het graafschap Mumpelgard, benevens het graafschap en de heerlykheit Harburg en Rothenweiler. Wanneer hier op in den jare 1628 zyn oudste broeder, de hertog Johan Frederik, stierf, aanvaardde hy de voogdy over des zelfs onmondige kinderen, en de administratie van het hertogdom Wurtemberg, hoewel in zeer moeielyke tyden. Want in het volgende jaar wierden op keizerlyk bevel alle de wereldlyk gemaakte kloosters door de R. Katholyken ingetrokken, ja het landt moest jaarlyksch 120000 Ryksdaalders betalen. Gedurende zyne administratie schafte hy het vorstelyk collegie te Tubingen om zekere oorzaken af, 't welk echter daar na door den hertog Eberhard weder in den vorigen staat gestelt wierdt. Hy stierf aan eene verstikkende zinking den 26 January des jaars 1631 te Mumpelgard, in het 45 jaar zyns ouderdoms. Hy hadt twee gemalinnen, en teelde by de eerste, Elizabeth Magdalena, Leopold Frederik en Henriëtta Louize, welke trouwde met den markgraaf Albrecht van Brandenburg-Anspach. Na dat de zelve in den jare 1624 gestorven was, trouwde hy met Anna Eleonora, dochter van Jo-

Johannes Caſimir, graaf van Naſſau, waar by hy behalven twee prinſſen, die in hunne teere jeugdt ſtierven, geteelt heeft Georgius, geboren in den jare 1626. *Schweling. Wurtenb. Chronick. Spener. ſylloge.*

Landgraven van Thuringen.

LODEWYK, toegenaamt met den Baardt, was de eerſte landgraaf van Thuringen, waar toe hy aangeſtelt wierdt door den keizer Conradus Salicus, die hem zynen bloedverwant noemde. Over zyn geſlacht en afkomſt wordt niet weinig getwiſt. Eenigen geven hem uit voor een zoon van Wilhem, graaf van Orleans; anderen noemen hem *Arelatenſis*; en nog anderen willen, dat hy uit Zwaben geweeſt zy. De Sammarthani hebben in hunne Genealogiſche Hiſtorie van Vrankryk eenigzins gemeld, dat hy een zoon geweeſt zou zyn van Karel den I, hertog van Lotharingen, en alzo een kleinzoon van Lodewyk den IV, koning van Vrankryk, welk gevoelen daarom wel het zekerſte zou kunnen zyn, dewyl Ademarus in zyne Kronyk verhaalt, dat de gemelde Karel door Hugo Capet gevangen naar Orleans gebragt wierdt, en in deze gevangenis twee prinſſen, Karel en Lodewyk, teelde, welker belang zich in den beginne Wilhem, graaf van Aquitanië, wel aantrok, doch die naderhandt uit Vrankryk verdreven wierden, en zich by den keizer opgehouden hadden. Uit welke omſtandigheden men ook naſpeuren kan, waarom deze Lodewyk een graaf van Orleans, of ook Wilhems zoon genoemt wierdt; namentlyk om dat hy te Orleans geboren was, en graaf Wilhem van Aquitanië het belang der verlate prinſſen aangenomen hadt. Hy ſtierf in den jare 1055, en liet na Lodewyk den Springer. *Hiſtoria Landgrav. Thur. c.* 10 *ſeq. Siffridus Presbyt. ad an.* 1140. *Annales Monachi Reinhartsbron. ap. Piſtorium. Chronicon Ademari. Sammar. Genealog. de la Maiſon de France. Tenzel ſuppl. hiſtor. Gothan. Paullini antiqu. Iſenac. Neue Bibliothec Tom.* XXII. *p.* 146 *ſeq.*

LODEWYK, graaf van Thuringen, de Springer bygenoemt, een zoon van Lodewyk den Gebaarden, en van Cecilia van Sangerhauzen, wierdt geboren in den jare 1042. Hy was een zeer ſchoon en wakker prins, waarom ook Adelheida, gemalin van Frederik, paltsgraaf van Saxen, en dochter van Udo, markgraaf van Brandenburg, op hem verliefde, en maar op gelegenheit bedacht was, hoe zy van haren rechtmatigen echten heer ontſlagen mogt worden, en daar tegen met den gemelden Lodewyk trouwen, om alzo geruſtelyk zyne liefde te genieten. Zy gaf hem eindelyk den toeleg aan de handt, hy zou in de wildbaan van haren heer gaan jagen, en wanneer de zelve zou komen om zulks te beletten, zou hy den zelven als in een oploop ombrengen, en daar na met haar trouwen. De graaf Lodewyk deedt zulks, wanneer de Paltsgraaf Frederik zich in het badt bevondt. De liſtige Adelheide ging terſtondt by hem, en verweet hem zyne vreesachtigheit met toornige gebaarden, zo dat hy terſtondt opſtondt, en zonder harnaſch te paardt klom. Wanneer hy hier op met eenige dienaars en jagthouden verſeld op graaf Lodewyk los ſtiet, kwam het van woorden tot ſlagen, waar by de ongelukkige paltsgraaf met een zwynſpriet doorſteken wierdt, dat hy dood van het paardt viel. Deze moordt geſchiedde in het jaar 1065, en kort daar op trouwde graaf Lodewyk met zyne beminde Adelheide, en teelde by haar zeven kinderen, onder welke Lodewyk tot eerſten landgraaf van Thuringen en Heſſen, en Udo tot biſſchop van Naumburg gemaakt wierdt. De zaak bleef eenige jaren ongeſtraft; maar des vermoorden broeder, Adelbert, aartsbiſſchop van Bremen, ruſtte niet, voor dat de keizer Henrik de IV graaf Lodewyk, dewyl hy niet tot verantwoording voor het keizerlyke gerecht wilde verſchynen, in den ban verklaarde, en daar op in den jare 1070 op het ſlot Giebichenſtein gevangen zette. Maar Lodewyk, die eer het uiterſte wagen, dan zyn leven in eene gevangeniſſe ſlyten wilde, ſprong van den toren, die op eene hoge rots gebouwt was, in de Saale, en verkreeg daar door den naam van *den Springer*, doch niet zyne volkome vryheit, dewyl hy nergens zeker was, en nog tweemaal daar na gevangen wierdt. Doch de keizer liet zich eindelyk weder verzoenen, en graaf Lodewyk moeſt drie kloosters, een te Sangerhauzen, het twede te Rheinhardsbrun, en het derde te Weiſſenburg, dat Zſcheiplitz genoemt wordt, doch zyne gemalin het klooſter Oldeſchleben by Saxenburg bouwen. Verders hebben ook de beide ſloten Wartburg en Freyburg van hem hunnen oorſpronk. Hy ging eindelyk zelf in het klooſter Rheinhardsbrun, en ſtierf aldaar als een Benedictyner monnik in den jare 1123. *Siffrid in Chron. l.* I. *Pfefferkorn geſchichte der Landgraffſchafft Thuringen p.* 153 *ſeq.*

Landgraven van Hessen.

LODEWYK de Oude, landgraaf van Heſſen, een zoon van Philips den Grootmoedigen, en van Chriſtina, de dochter van Georgius, hertog van Saxen, wierdt geboren den 27 May des jaars 1537. Door zyns vaders doodt in den jare 1567 verkreeg hy, uit krachte van des zelfs teſtament, en vorſtelyk gedeelte, benevens het verblyf te Marpurg, en wel in zyn lands-aandeel minder dan zyn ouder broeder Wilhem, doch daar tegen meer dan zyne twee jonger broeders, de landgraven Philippus en Georgius, waar van de eerſte te Rheinfelts, en de andere te Darmſtadt hun verblyf aangewezen wierden. Dewyl hy den Lutherſchen Godsdienſt yverig toegedaan was, maakte hy by gebrek van lyflyke erfgenamen zyn teſtament zodanig, dat zyn oudſte broeders zoon, de landgraaf Maurits, de helft van zyne landen, en de zonen van zyn jongſten broeder Georgius, welke drie waren, de overige helft zouden bekomen, doch met beding, dat onder anderen de Lutherſche Godsdienſt ongekreukt onderhouden zou worden. Maar dit teſtament heeft naderhandt in het huis van Heſſen veel twiſt verwekt, dewyl de landgraaf Maurits, welke den hervormden Godsdienſt beleedt, eene verandering in de zaken van den Godsdienſt ondernam, waar over de landgraaf Lodewyk van de Darmſtadſche linie, die buiten dat niet het halve gedeelte van deze erffenis, maar voor zich en zyne twee broeders die vierdedelen eiſchte, met hem aan het keizerlyke hof zware proceſſen gevoert heeft, waar in hy zo gelukkig was, dat de Darmſtadſche linie het ganſche vorſtendom Marpurg toegewezen wierdt, het welk gedurende de Turkſche oorlogen zeer grote oneenigheit veroorzaakte, tot dat eindelyk in den jare 1647 door Erneſt, hertog van Saxen, een hoofdverdrag bemiddelt wierdt. De landgraaf Lodewyk ſtierf den 9 October des jaars 1604, zonder kinderen by zyne twee gemalinnen, Hedwig, hertoginne van Wurtenberg, en Maria, gravinne van Mansfeld, geteelt te hebben. *Dillichs Heſſiſche Chron. Vultejus de vita & obitu Ludovici Senioris.*

LODEWYK de Getrouwe, landgraaf van Heſſen-Darmſtadt, een zoon van den landgraaf Georgius den Vromen, den oprechter der Darmſtadſche linie, en van Magdalena, dochter van Bernhard, graaf vander Lippe, wierdt geboren den 24 September des jaars 1577. Hy hadt reets in het tiende jaar zyns ouderdoms den Bybel doorgelezen, en onder goede beſtiering een goeden grondt in het Chriſtendom gelegt. Daar benevens leerde hy de Griekſche, Latynſche, Italiaanſche en Franſche talen, als mede de Rechtsgeleerdheit, welke hem naderhandt in de regering niet weinig te ſtade kwam. In het 17 jaar zyns ouderdoms ging hy mede in de kancelary, om de voorvallende zaken aan te horen. In den jare 1595 vaarde hy zyne reize naar Italië aan; doch wanneer in de vierde maandt daar na, den 7 February des jaars 1596, zyn vader geſtorven was, wierdt hy wederom geroepen om de regering te aanvaarden. In den jare 1604 geraakte hy, gelyk reets in 't voorgaande artykel gemeld is, in twiſt met zynen neef Maurits, landgraaf van Heſſen-Caſſel, waar by in de uitſpraak in den jare 1623 het vorſtendom Marpurg aan Lodewyk toegewezen wierdt; ja Maurits, die van den jare 1604 af de vruchten van het gemelde vorſtendom genoten hadt, wierdt ook het graafſchap neder-Catzenellebogen ontzegt. In den jare 1607 rechtte hy de univerſiteit te Gieſſen op, waar toe hy de privilegien in perſoon van den keizer Rudolph den II verkreeg. Hy bouwde ook op deze plaats het vorſtelyk collegie, hoewel hy naderhandt in den jare 1625 de univerſiteit van Marpurg weder in den vorigen ſtandt bragt, en de zelve op nieuw met 60000 guldens begiftigde. Met bewilliging van zyne broeders, en van de keizers Rudolph den II, Matthias en Ferdinand den II, is onder hem het recht van eerſtgeboorte op een vaſten voet geſtelt. Hier op wierdt hy om zyn verſtandt en ſchranderheit door de gemelde keizers tot de gewigtigſte verrechtingen gebruikt, waar door hy zich in zodanig eene hoogachting bragt, dat de keizer Ferdinand de II hem in den jare 1619 te Darmſtadt zelf bezocht, na dat hy in 't voorgaande jaar eene reis naar Vrankryk, Spanje, Italië en Malta gedaan hadt. In den jare 1622 wierdt hy door Erneſtus, graaf van Mansfeldt, plotſelyk te Darmſtadt overvallen, en benevens zynen zoon Johannes gevankelyk weggevoert, wanneer hy eerſt vruchteloos met verwiſſelde klederen hadt pogen te ontkomen, en naderhandt onder zware voorwaarden losgelaten wierdt. Waar op hy in het gemelde jaar naar het vorſtelyk collegie te Regensburg, en van daar in het volgende jaar met den keizer Ferdinand den II naar Praag en Dreſden gereiſt is. Naderhandt woonde hy de byeenkomſt te Schleuſingen by, en liet na zyne wederkomſt in zyn landt eene nieuwe begraafplaats te Darmſtadt oprechten, beval ook, dat men hem na zyne doodt een kleinoodt zou omhangen met het omſchrift: *Deo & Cæſari fidelis*, dat is, *Godt en den keizer getrouw*; waarom hy ook naderhandt *de Getrouwe* bygenoemt wierdt. Hy ſtierf hier op den 27 July des jaars 1626, terwyl hy bezig was met het bezetten van de veſting Rheinfelds en andere hem toegeweze plaatſen. Hy was in den jare 1598 getrouwt met Magdalena, dochter van den keurvorſt Johannes Georgius van Brandenburg, waar by hy teelde 5 zonen en 7 dochters. Onder de zonen was Georgius Johannes, die te Breubach zyn verblyf gehouden heeft, en Frederik, die den R. Katholyken Godsdienſt aannam, en kardinaal wierdt. Onder de dochters trouwde Elizabeth Magdalena met Lodewyk Frederik, hertog van Wurtemberg; Anna Eleonora met Georgius, hertog van Brunswyk en Lunenburg; Sophia Agnes met Johan Frederik, paltsgraaf van Sultsbach; en Juliana met Ulrich, graaf van Ooſt-Vrieslandt. *Winckelmann. de principibus Haſſiæ. Acta in ſachen die Furſtliche Marpurgiſche ſucceſſion belangende. Spenerus in ſylloge.*

LODEWYK, landgraaf van Heſſen-Darmſtadt, een zoon van den landgraaf Georgius, en van Sophia Eleonora, dochter van Johannes Georgius den I, keurvorſt van Saxen, wierdt geboren den 25 January des jaars 1630. In zyne jeugt leerde hy de weteſchappen, die een vorſt nodig zyn, hoewel hy ook andere zaken niet verwaarlooſde, gelyk hy dan inzonderheit in de Duitſche dichtkunſt een groot genoegen hadt, waar van het Pſalmboek, door hem in Duitſche vaarzen overgezet, genoegzaam getuigen kan. In den jare 1662 kreeg hy eenig verſchil met keur-Palts wegens het *condominats*-en *episcopal*-recht te Umbſtadt, dat de naburige vorſten echter gelukkiglyk weder hielpen bemiddelen. Hy ſtierf den 24 April des jaars 1678. Hy hadt by zyne eerſte gemalinne Maria Elizabeth, dochter van Frederik, hertog van Sleeswyk-Holſtein, Magdalena Sibylla, gemalinne van Wilhem Lodewyk, hertog van Wurtenberg; Maria Elizabeth, gemalinne van Henrik, hertog van Saxen-Romhild; en Sophia Maria, getrouwt

trouwt met Chriſtiaan, hertog van Saxen-Eiſenberg; waar van de eerſte in den jare 1712, en de twee laatſten in den jare 1715 geſtorven zyn. Van de zonen is Lodewyk kort na den vader, gedurende de vervaardiging tot het byleger met Erdmutha Dorothea, dochter van Mauritz, hertog van Saxen-Seits, den 30 Auguſty des jaars 1678 geſtorven. Na de doodt van de eerſte gemalinne trouwde hy in den jare 1666 met Elizabeth Dorothea, dochter van Erneſtus, hertog van Saxen-Gotha, waar by hem geboren zyn Erneſtus Lodewyk, die op hem volgde in de regering; Georgius, onderkoning van Catalonië, grande van Spanje, ridder van het gulde vlies, keizerlyke generaal-veldmaarſchalk luitenant, als mede koninklyke Spaanſche opper-ſtalmeeſter en kamerheer, welke in den jare 1705 in de belegering van Catalonië ſneuvelde; Philippus en Henrik, die beide keizerlyke generaal veldmaarſchalken zyn; Frederik, die, na dat hy, gelyk zyne drie voorgaande broeders, R. Katholyk geworden was, eenigen tydt als domheer te Keulen en Breſlau in den geeſtelyken ſtandt leefde, doch daar na den zelven verliet, en in den jare 1707 generaal-veldmaarſchalk luitenant van de Ruſſiſche ruitery wierdt, en in den jare 1708 ſtierf aan de wonden, die hy in den ſlag by Lesno ontfangen hadt; Sophia Louize, gemalinne van Albrecht Erneſtus, vorſt van Oetingen; en Elizabeth Dorothea, gemalinne van Frederik Jakob, landgraaf van Heſſen-Homburg. *Spenerus ſyllog. Imhoff N. P. &c.*

Markgraaf van Baden.

LODEWYK WILHEM, markgraaf van Baden, veldmaarſchalk-luitenant van den keizer en van het H. Roomſche Ryk, een dapper en ervaren veldheer, was een zoon van den markgraaf Ferdinand Maximiliaan, en van Louize Chriſtiana, dochter van Thomas van Carignan, prins van Savoje, en wierdt geboren te Parys den 8 April des jaars 1655. Na dat zyn vader den 8 September des jaars 1669 door een ongelukkigen ſchoot op de jagt het leven verloren hadt, volgde hy hem in de regering, waar over hem echter kort daar na de Franſche geweldenaryen zo grote onruſten veroorzaakten, dat hy zyne toevlucht tot den keizer nemen moeſt, by wien hy ook zeer wel ontfangen wierdt, en naderhandt de gewigtigſte bedieningen verkreeg. Hy gaf de eerſte blyken van zyne dapperheit in Hungarië. Gelyk hy dan in den jare 1686 Simontorna, Vyfkerken, Zicklos, en Darda, als mede Caposwar wegnam, en de Eſſeckerbrug, wegens hare ongemene lengte beroemd, verbrandde. Na de verovering van Griekſch-Weiſſenburg deedt hy in den jare 1688 een ſtroop in Bosnië, alwaar hy met 3000 paarden een Turkſch corps, byna 15000 mannen ſterk, verſloeg, en eenige plaatſen veroverde, het welk de Turken zodanig verbaaſde, dat zy kort daar na door een gezantſchap om de vrede lieten aanhouden. Hoewel de Turken door den inbreuk der Franſchen in het Ryk weder nieuwen moedt bekwamen, ging hy echter als keizerlyke generaal-veldmaarſchalk met niet meer dan 18000 man de zelve tot midden in Servië tegen, alwaar hy een Turkſch generaal, die met 40000 man in eene verſchanſte legerplaats aan de rivier Morawa ſtondt, den 20 Auguſty des volgenden jaars volkomen vernielde. Hy vervolgde zyne overwinning, en taſtte den vyandt den 24 September by Niſſa zo dapper aan, dat hy met groot verlies de vlucht moeſt nemen. De ſtadt Niſſa gaf zich terſtondt aan de keizerſchen over, welk voorbeeldt ook Widdin volgde. Hier op wierdt het overige van den veldtocht doorgebragt met de communicatie tuſſchen Niſſa, Widdin en Belgrado, als mede de winterlegeringen in Servië en Albanië te verzekeren. Dewyl nu op die wyze ganſch Servië aan de keizerlyke gehoorzaamheit onderworpen wierdt, rieden zo wel de markgraaf Lodewyk, als andere hoge generaalsperſonen, dat men een machtig leger te zamen brengen, daar mede volkomen over den berg Hemus trekken, en ondertuſſchen Sophia en Nicopolis wegnemen zou; op dat men in het toekomende niet nodig mogt hebben het vlakke landt met zulk een groot leger te dekken. Maar de kroning van den koning Joſephus, met het begin van 't jaar 1690 te Augsburg voorgevallen, vorderde zo vele koſten, dat men op Hungarië niet te wel kon denken. Ondertuſſchen bragten de Turken in Servië eene grote macht byeen, gaven ook aan den bekenden Teckely 24000 man, om zich het vorſtendom Zevenbergen te onderwerpen. De markgraaf Lodewyk hadt niet meer dan 12000 man te zamen; hy ylde niettemin naar het benaauwde Zevenbergen, en dreef den Teckely, die daar in gedrongen was, hier en daar, tot dat hy hem eindelyk binnen 4 weken ganſchelyk uit dit vorſtendom verdreef. Hier op ging hy in opper-Hungarië, om aldaar gevreeſden opſtandt by tyds te dempen. In Servië ſpeelden de Turken daar tegen overal den meeſter, bragten ook in den jare 1691 een leger van 100000 man te zamen, in hoop van zich daar door ganſch Hungarië te onderwerpen. Doch het miſlukte hen zo verre, dat zy veel eer by Salenkemen 't eenemaal geſlagen wierden. De Chriſtenen veroverden terſtondt Lippa, en de ſtadt groot-Waradyn, als mede Brodt, Gradiſka en andere plaatſen. In het volgende jaar wierdt de markgraaf Lodewyk met den tytel van generaal-luitenant en gouverneur van Raab vereert. In den jare 1693 wierdt hy uit Hungarië in het Ryk geroepen, om het leger aan den boven-Rhyn tegen Vrankryk te gebieden, alwaar hy by den ſchielyken inbreuk der Franſchen wel eenigzins te rug moeſt trekken, doch echter door eene linie, van het zwarte-Waldt tot Heilbron toe getrokken, het voornemen der vyanden zodanig verydelde, dat zy den winter over niets zonderlings ondernemen konden. In den jare 1694 kwamen de Franſchen wel wederom vroeg in 't veldt, eer hy zyn volk te zamen kon brengen; maar hy deedt met de Frankiſche en Zwabiſche krygsbenden, die hy in der yl te zamen geraapt hadt, zulk een wakkeren tegenſtandt, dat de dauphin, wanneer hy de overige regimenten by zich getrokken hadt, met 70000 man moeſt aftrekken. De markgraaf, die hem met alle haaſt over den Rhyn nagetrokken was, zou hem zekerlyk een harden ſtrydt aangedaan hebben, maar de Saxen wilden, door gebrek van luſt, niet mede over den Rhyn gaan, waarom hy weder te rug trok. In het volgende jaar 1695 ging men aan beide zyden maar verwerender wyze, en in den jare 1696 kon van gelyken niets zonderlings uitgevoert worden, tot eindelyk in den jare 1697 de Ryswykſche vrede volgde, na het ſluiten van welke den markgraaf de veſting Kehl en de vlekken aldaar in eigendom ingeruimt wierden. In den daar op gevolgden oorlog van de Spaanſche erfvolging verkreeg hy andermaal het bevel over het Ryksleger, wanneer hy in den jare 1702 de veſting Landau veroverde, en ook in het volgende jaar alles aanwendde, wat tot herſtelling van de algemene ruſt kon dienen. In den jare 1704 moeſt hy den ſlag aan den Schellenberg den roem van eene zonderlinge dapperheit toegeſchreven worden, en Landau kon van gelyken zyne macht niet wederſtaan. Hy ſtierf den 4 January des jaars 1707, na dat hy 26 veldtochten, 25 belegeringen, en 13 hoofdſlagen bygewoont hadt. Hy trouwde in den jare 1690 met Franciſca Sibylla Auguſta, eene dochter van Julius Franciſcus, den laatſten hertog van Saxen-Lauenburg, waar by hem 9 kinderen geboren wierden, waar van 'er 6 jong geſtorven zyn. Wilhem Georgius, geboren den 6 September des jaars 1703, wierdt zyn opvolger; Auguſta Maria wierdt geboren den 10 May des jaars 1704, en Auguſtus Wilhem den 14 January des jaars 1706. *Imhoff N. P. Souverainen von Europa &c. Usleber leben Ludovici Wilhelmi von Baden.*

Vorst van Anhalt.

LODEWYK, vorſt van Anhalt en ſtichter van de Cothiſche linie, een zoon van Joachim Erneſtus, en van des zelfs twede gemalinne Eleonora, dochter van Chriſtophorus, hertog van Wurtenberg, wierdt geboren den 17 Juny des jaars 1579. By het vroegtydige afſterven van zynen vader nam zyn oudſte broeder, Johannes Georgius, vorſt van Deſſau, de zorg van zyne opvoeding op zich, en liet hem door zynen hofmeeſter, Ernſt van Ketſchau, zo wel in de Philoſophiſche wetenſchappen, als in de Latynſche tale onderwyzen. Hier op verſelde hy in den jare 1596 zyn jonger broeder, den vorſt Johannes Erneſtus, in de Nederlanden, en ging daar op met hem naar Engelandt, in welk ryk hy zich eenigen tydt ophieldt aan het hof van de koningin Elizabeth, en door de zelve met grote hoogachting vereert wierdt. Het zelve wedervoer hem ook naderhandt in Vrankryk van den koning Henrik den IV. By zyne te rug reize door Burgundië naar zyne landen bezocht hy de hoven van Heidelberg en Darmſtadt, en kwam in den jare 1597 wederom in het vorſtendom Anhalt. In het volgende jaar ging hy naar Italië, bezocht de koninkryken Napels en Sicilië, als mede het eilandt Maltha, doch hieldt zich den meeſten tydt op te Florence, alwaar hy zich in byzondere vriendſchap bragt by den groothertog Ferdinand den I, en des zelfs zoon Cosmus, zo dat de laatſte, by het gevolgde overlyden van zynen vader, zulks door het gezantſchap, dat ten dien einde aan het keizerlyke hof gezonden was, te gelyk in de plaats van het Cothiſche verblyf liet bekend maken. Wanneer hy uit Italië wilde wederkeren, nam hy zynen weg over Venetië en de keizerlyke erflanden, en bezag het keizerlyke hof by Pappa in Hungarië, waar op hy in den jare 1602 over Bohemen gelukkiglyk te huis kwam, en met grote nuttigheit zyner onderdanen de regering aanvaardde, waar toe hem het graafſchap Wormdorf, benevens de ampten Wulſſen, Cothen, Nieuburg, aan de Saale, en andere aangewezen wierden. Hier op deedt hy andermaal verſcheide reizen, naar den keizer Rudolph den II in Bohemen, als mede naar Engelandt, Denemarken en de Nederlanden. Wanneer de koning Guſtavus Adolphus van Zweden het meeſte gedeelte van Duitſchlandt met zyn krygsvolk overſtroomt hadt, ſtelde de zelve hem in den jare 1631 aan tot ſtadhouder van de bisdommen Maagdenburg en Halberſtadt; welke waardigheit hy echter in den jare 1635 nederleide. Dewyl hy in zyne reizen de Italiaanſche en Franſche talen zeer wel was machtig geworden, hadt hy uit beide, als mede uit het Latyn, zeer vele ſchriften in het Hoogduitſch overgezet, ja verſcheide boeken zelf geſchreven, als: *Von den weiſen alten*; *eine geiſtreiche betrachtung eines langen und kurtzen lebens*; *das buch Hiob in Teutſchen reimen*; *die ſieges-prachten Petrarchæ*; *das leben des Tartarn-Konigs Tamerlanis*; *den gekrönten David*. Daar by was hy in de Hebreeuſche tale niet onervaren. Hy hadt in het byzonder eene grote begeerte de Duitſche taal te verbeteren, gelyk hy dan in den jare 1617 te Weimar, alwaar hy de begraving van zyne zuſter Dorothea Maria, weduwe van den hertog Johannes van Saxen, bywoonde, op aanrading des hofmeeſters Caſpar van Teutleben, het vruchtbrengende geſelſchap, dat de zuiverheit en ſierlykheit der Duitſche tale tot zyn doelwit hadt, ſtichtte, en geen bedenken nam zich ten dien einde tot opperhoofdt van het zelve te verklaren: daar hy dan binnen 32 jaren 527 keurvorſtelyke, graaflyke, vryheerlyke, adelyke en geleerde perſonen in het zelve aangenomen heeft. Voorts was hy een ſcherpzinnig prins, en daar by zeer vlytig, die in zyne regering veel liever alles door zyne eige dan door vremde handen liet gaan. Het vorſtelyk ſlot te Cothen, dat men in den jare 1598 begon te bouwen, als mede de tuinen aldaar, hebben hunnen ſieraadt hem te danken. Hy bragt ook het ampt Winningen, in het ſticht Halberſtadt gelegen, op zekere wyze aan zich, ſtondt daar tegen het ampt Wulſſen af aan zyn

ouder broeder Augustus na eenige processen. Hy stierf den 7 January des jaars 1650, in den ouderdom van 70 jaren, 6 maanden, en 3 weken. Hy hadt twee gemalinnen, Amena Amalia, dochter van Arnold, graaf van Bentheim, en Sophia, dochter van Simon, graaf van der Lippe. By de eerste hadt hy Lodewyk, en Louïze Amena, die beide voor den vader stierven. By de twede hadde hy, benevens Æmilia Louize, die zeer jong stierf, ook Wilhem Lodewyk, geboren den 3 Augusty des jaars 1638, die in de regeering op hem volgde. *Sagittar. histor. Anhaltin. p. 201 seq. Spenerus sylloge. Imhof N. P.*

Hertog van Milaan.

LODEWYK, of LUDOVICUS SFORZA, *Morus* bygenoemt, hertog van Milaan, was een zoon van François Sforza, en broeder van Galeazzo Maria, na wiens doodt hy zich de regering voor den jongen prins Johannes Galeazzo aanmatigde, hem alleen den naam van hertog liet, en op dat hy deze waardigheit volkomen aan zich mogt trekken, den keizer Maximiliaan aan zyne zyde bragt, die hem met de Milaneesche landen beleende. Hy riep ook Karel den VIII, koning van Vrankryk, in Italië, om den koning van Napels, den schoonvader van Johannes Galeazzo, werk te verschaffen. Met het begin van dezen tocht stierf de jonge hertog, en Lodewyk bemachtigde terstondt het hertogdom Milaan, latende den vyfjarigen zoon van zynen neef toezien. Wanneer de Franschen in Italië te machtig wierden, begaf hy zich mede tegen hen in verbondt, en sloot daar na in den jare 1495 de vrede met Karel den VIII. Maar wanneer Lodewyk de XII den Franschen troon beklom, deedt hy een eisch op Milaan, en bemachtigde met hulp van den paus en van de Venetianen dat hertogdom. In dezen noodt hitste Lodewyk de Turken op tegen de Venetianen. Hy zocht ook wel hulp by den keizer Maximiliaan, doch het ging daar mede zeer langzaam voort. Daarom nam hy eindelyk de gelegenheit waar, dat de Milanezen de Franschen moede waren, nam eenig Zwitsersch krygsvolk in zyn dienst, en trok met het zelve weder in zyn hertogdom, daar hy overal met blydschap ontfangen wierdt. Doch terwyl hy met de belegering van de kastelen van Milaan en Novara bezig was, kwamen de Franschen hem op den hals, en zyne Zwitsers, die hy nog te voren, wanneer zy met onstuimigheit hunne soldy vorderden, zyn zilverwerk gegeven hadt, wilden niet vechten. Ja zy weigerden zelfs hem naar eene zekere plaats te geleiden, en vergunden hem alleenlyk onder hunne hopen, in de kleding van een gemeen Zwitsersch soldaat, by hunnen aftocht mede te gaan. Hy wierdt niettemin gekend, en door de Franschen gevangen genomen, die hem naar Vrankryk voerden, alwaar hy in de gevangenis zyn leven eindigde. Hy was een verstandig, welsprekend en vriendelyk prins, doch zeer eerzuchtig en trouwloos. By zyne gemalinne Beatrix d'Este teelde hy Maximiliaan en François, die beide naderhandt hertogen wierden. Hy hadt ook een natuurlyken zoon, Johannes Paulus genoemt, van wien de markgraven van Caravaggio afkomstig zyn. *Cominaus l. VII. Guicciardin l. I, II & IV. Ripamontius hist. Mediol. Imhof histor. geneal. Ital. & Hispan.*

Graaf van Vlaanderen.

LODEWYK, de III van dien naam, graaf van Vlaanderen, een zoon van Lodewyk den II, was geboren te Mechelen, waarom men hem den toenaam gaf van *Malanus*. Zyn landt bevondt zich in volkome rust, en wegens den sterken handel in groten bloei. Dit verleidde den graaf, dat hy zich aan 't banketteren, spelen, en allerlei wellusten overgaf, en zyne onderdanen volgden zyn voorbeeldt met zo groot een overdaadt, dat men binnen drie maanden 14 of 15000 menschen telde, die in speel-drink-of hoerhuizen vermoord wierden. Om nu den landsheer door het volk, en dat wederom te gelyk door hem te straffen, liet Godt toe, dat die van Gent omtrent den jare 1377 een gevaarlyken opstandt aanrechtten, welkers begin en voortgang onder het artykel LYONS (Johan) te zien is. Deze onrust bewoog Lodewyk by Karel den V, koning van Vrankryk, tegen wien hy het te voren met den hertog van Bretagne gehouden hadt, hulp te zoeken, en eindelyk na vele bloedige gevechten kwam het door den bystandt van zyne neven, de andere Nederlandsche prinssen, zo verre, dat in den jare 1381 de stadt Gent door hongersnoodt gedwongen wierdt om genade te bidden. Doch alzo de graaf uit wraakzucht al te harde voorwaarden voorstelde, wierden de wederspannigen wanhopig, deden onder het bevel van Philippus van Arteveldt een uitval, namen Brugge in, en noodzaakten den graaf de vlucht te nemen, waar by hy op de ellendigste wyze een tydlang zich behelpen moest, en ter nauwer noodt de handen van zyne vyanden ontkomen kon. In het volgende jaar geraakten zyne zaken in een beter standt, dewyl zyne bondgenoten, de Franschen, onder hunnen koning Karel den VI de wederspannige Vlamingen by Rosebek den 27 November zodanig sloegen, dat byna 40000 van de zelve op de plaats gesneuvelt zouden zyn. Des niettegenstaande begonnen die van Gent in het volgende jaar op nieuw op te staan, en dewyl zy hulp verkregen van de Engelschen, doch Vrankryk door binnenlandsche onrusten genoeg met zich zelf te doen hadt, schoot Lodewyk terstondt in het eerste treffen by Duinkerken te kort; want hy niet alleen van de 12000 man, die hy by zich hadt gehad, meer dan de helft, maar ook verscheide plaatsen, aan de zee gelegen, verloor. Op dezen naricht kwam de koning van Vrankryk, zyne oproerige onderdanen getuchtigt hebbende, hem met een groot leger te hulp, noodzaakte de Engelschen weder naar hun landt te keren, en hielp een stilstandt met de Vlaamsche wederspannelingen sluiten. Niet lang daar na, wanneer hy zich te S. Omer bevondt, alwaar Johannes, hertog van Berry, in den ouderdom van zestig jaren, zyn byleger hieldt met de dochter van den graaf van Bretagne, die maar twaalf jaren oud is, en met dezen bruidegom in eene woordenwisseling geraakte over het leenheerschap van Boulogne, dat hy zich van zyne zyde als graaf van Vlaanderen toeschreef, en de hertog daar tegen ontkende, wierdt de laatste in dezen woordentwist zo yverig en oplopende, dat hy zynen dolk nam, en dien naar Lodewyk wierp, waar mede hy hem zodanig wondde, dat hy den derden dag daar aan sterven moest. Zyne dochter Margaretha, welke getrouwt was met Philippus den Stouten, hertog van Burgundië, volgde hem in zyne heerschappyen van Vlaanderen, Mechelen, Nevers, en Rhetel. *Pierre Golinet hist. des Seigneurs d'Enguien. Mezeray hist. de France T. II. p. 491, 510, 512, 517.*

Prinssen uit het huis van Bourbon.

LODEWYK de I, hertog van Bourbon, pair en kamerling van Vrankryk, graaf van Clermont, van la Marche, enz. bygenoemt de Grote, was een zoon van Robert van Vrankryk, de zesde zoon van Lodewyk en van Beatrix van Burgundië, vrouwe van Bourbon. Hy bevondt zich by den slag van Veurne tegen de Vlamingen in den jare 1297, in den strydt van Pont a Vendin, en in den slag van Kortryk in den jare 1302. Deze hertog geboodt aldaar de achterhoede van het leger, waar van hy het overschot behieldt, en bragt naderhandt niet weinig by tot de overwinning van Mons in Puelle. Hy verselde de koninginne Izabelle van Vrankryk in Engelandt, en na dat men den Engelschen den oorlog aangekondigt hadt, hadt hy het bevel van het leger in Guienne, alwaar hy Agen, Monsecur, enz. innam. Koning Karel de Schone verhief ten zynen voordele de baronny van Bourbon tot een hertoglyk graafschap den 27 December des jaars 1327. In het volgende jaar muntte hy uit in den slag van Montcassel, en elders. Hy stierf in January des jaars 1342, en wierdt begraven in de kerk der Jakobynen te Parys. Hy was in den jare 1310 getrouwt met Maria, twede dochter van Johannes den II, graaf van Henegouwen, en van Philippa van Luxenburg, waar by hadt Petrus den I; Jacobus, jong gestorven; een ander van dien naam, stamvader der graven van la Marche, graven en hertogen van Vendôme; Johanna, gemalinne van Guido den VII, graaf van Forets; Margaretha, getrouwt met Johannes, heer van Sully, en naderhandt met Hutin, heer van Vermeilles; Maria, getrouwt met Guido, zoon van Hugo van Lusignan, koning van Jeruzalem en van Cyprus, en in haar twede huwelyk met Robert van Anjou, prins van Tarente, hertog van Lucado; Beatrix, gemalin van Johannes van Luxenburg, koning van Bohemen, en naderhandt van Eudo, heer van Grancey; en Philippus, jong gestorven. Hy hadt ook een natuurlyken zoon, Guido, heer van Cluis, enz. *Froissard. Sammarth. &c.*

LODEWYK de II, hertog van Bourbon, graaf van Clermont en van Forets, heer van Beaujeu en van Dombes, pair en grootkamerling van Vrankryk, bygenoemt *de Goede*, was een zoon van Petrus den I, hertog van Bourbon, en van Izabelle van Valois, en wierdt geboren den 4 Augusty des jaars 1337. Men verkoos hem voor een der gyselaars, die men tot verlossing van den koning Johannes naar Engelandt zondt, alwaar hy acht jaren bleef. Op zyne wederkomst hielp hy veel tot de verovering van Poitou en Guienne van de Engelschen, en veroverde ook verscheide plaatsen in Normandië. Hy was een der prinssen van den bloede, die men by den koning Karel den VI stelde gedurende zyne minderjarigheit. Hy verselde hem in de Nederlanden, en bevondt zich aldaar in den jare 1382 in den slag van Rosebek, alwaar hy de achterhoede geboodt. Hy diende in het beleg van Bourbourg in het volgende jaar, en in de verovering van het kasteel van Taillebourg in den jare 1384. Hy verselde den koning ook in den jare 1388 tegen den hertog van Gelder, en na de vrede ging hy in Afrika oorlogen, alwaar hy Tunis belegerde in den jare 1390, en verplichtte de ongelovigen tot het aannemen van voorwaarden, die voordeelig waren voor de Christenen. By zyne wederkomst verdreef hy de Engelschen van voor Belleperche, alwaar zyne moeder was, nam de bescherming aan van den heer van Beaujeu, tegen den hertog van Savoje, en ondersteunde Lodewyk, koning van Napels, tegen Ladislaus. Men hieldt hem in zeer grote achting aan het hof, maar hy verliet het zelve na den moordt van Lodewyk van Vrankryk, willende liever van het zelve vertrekken, dan een lafhertig verdrag toestaan, waar toe men hem wilde verplichten. Hy verklaarde zich ondertusschen voor de prinssen van Orleans, en poogde den hertog van Burgundië voor een vyandt van den staat te doen verklaren. Hy vergaderde zich ten dien einde te Gien met den hertog van Berry en eenige andere prinssen; maar dit voornemen hadt weinig geluks, om dat de hertog van Burgundië de machtigste was. Lodewyk stierf kort daar na te Montlucon den 19 Augusty des jaars 1410. Hy stichtte de kerk van onze Lieve Vrouwe en het gasthuis van S. Nikolaas van Moulins, de Celestynen van Vichi, de kapelle van Bourbon te Parys, tegenwoordig vereenigt met die van de Louvre, enz. Hy stelde in den jare 1369 de ridderorde van het schildt (*l'Ecu*) in. Hy hadt by zyne gemalinne Anna, dauphine van Auvergne, eenige dochter van Beraldus den II, graaf van Clermont, Johannes den I; Lodewyk, in den jare 1404 gestorven, in den ouderdom van 16 jaren; Catharina en Izabelle, ongetrouwt gestorven. Hy liet nog een natuurlyken zoon na, Hector genoemt, dien hy geteeld hadt by eene aanzienlyke dochter. *Jean d'Orronville en sa vie. Froissard. Monstrelet hist. de Charles VI. Sammarth. &c.*

LO-

LODEWYK, hertog van Bourbon, de I van dien naam, graaf van Clermont en van Sancerre, dauphin van Auvergne, enz. gezegt de Goede, was de derde zoon van Johannes den I, hertog van Bourbon. Hy ſtierf omtrent den jare 1486, en wierdt begraven te Aigueperſe. Hy trouwde in zyn eerſte huwelyk met Johanna, eenige dochter van Beraldus den III, graaf van Clermont en dauphin van Auvergne, by welke hy gene kinderen hadt. Hy ging in den jare 1441 een twede huwelyk aan met Gabrielle, dochter van Bertrand van la Tour den V, graaf van Boulogne en van Auvergne, en teelde by haar Gilbert van Bourbon, zynen opvolger; Johannes, jong geſtorven; Gabriella, eerſte gemalinne van Lodewyk van la Trimouille, voor Pavië geſtorven in den jare 1525; en Charlotta, getrouwt met Wolfard van Borſelen, heer van ter Vere, graaf van Boucan in Schotlandt. Gilbert was vader van LODEWYK den II, graaf van Montpenſier, enz. die te Napels ſtierf, zonder getrouwt te zyn geweeſt, den 14 Auguſty des jaars 1501, in den ouderdom van 18 jaren. Hy hadt zynen moedt betoont in de verovering van Capua en van Napels. *Cominaus. Matthaus. Couſin. Fougaſſe, &c. hiſt. de la maiſon de Bourbon.*

LODEWYK van Bourbon, twede zoon van Johannes, graaf van la Marche, en van Catharina van Vendôme, was heer van Mondoubleau, graaf van Vendôme en van Chartres, enz. grootkamerling en grootmeeſter van Vrankryk, gouverneur van Pikardië, van Champagne en van Brie. Hy wierdt ridder gemaakt by de verovering van het eilandt Salmoutk. Hy bevondt zich naderhandt in den jare 1415 in den ſlag van Azincourt, en wierdt aldaar gevangen genomen. Men bragt hem gevankelyk naar Engelandt, alwaar hy op 100000 kronen rantzoen geſtelt wierdt, en op eene wonderlyke wyze zyne vryheit weder verkreeg. Hy bevondt zich op zyne wederkomſt in de belegeringen van Orleans en van Jargeau, en by de zalving van koning Karel den VII in den jare 1429. In het volgende jaar deedt hy het beleg van Compeigne opbreken, en was tegenwoordig by 't ſluiten van het verdrag van Arras in den jare 1435. Men gebruikte hem in verſcheide andere gewigtige onderhandelingen, en hy ſtierf, in den ouderdom van omtrent 70 jaren, den 20 of 21 December des jaars 1447. Hy trouwde in den jare 1414 in zyn eerſte huwelyk met Blanka, dochter van Hugo, graaf van Rouci, zonder kinderen geſtorven in den jare 1421; en naderhandt in zyn twede huwelyk in den jare 1424 met Johanna van Laval, oudſte dochter van Johannes van Montfort, gezegt Guido den XIII, heer van Laval. Hy hadt by haar Johannes, zynen opvolger, en Catharina, ongetrouwt geſtorven. Deze Johannes liet na François Karel van Bourbon, eerſten hertog van Vendôme, die by Françoiſa van Alençon teelde Antony van Bourbon, vader van den koning Henrik den Groten. Lodewyk hadt ook een natuurlyken zoon, Johannes, heer van Preaux, geboren in Engelandt van Sibylla van Botrun. *Monſtrelet. Hiſtoires de Charles VI & de Charles VIII. Sammarth.*

LODEWYK van Bourbon de I, prins van Condé, pair van Vrankryk, marquis van Conti, graaf van Soiſſons, enz. gouverneur van Pikardië en van de herwonne landen, was de zevende zoon van Karel van Bourbon, hertog van Vendôme, en wierdt geboren den 7 May des jaars 1530. Hy deedt zyn eerſten veldtocht onder koning Henrik den II, wanneer hy ondernam Boulogne te herwinnen, en volgde hem in de reize, die hy deedt naar de grenzen van het keizerryk. Hy wierp zich naderhandt in den jare 1552 in Mets, dat hy verdedigde tegen keizer Karel den V. Hy ſloeg een gedeelte der krygsbenden van den prins van Piemont voor de inneming van Terouane. Hy muntte ook uit in den ſtrydt van Ulpiano in Piemont, en de koning maakte hem kolonel van de ligtgewapende ruitery. Hy ſtreedt daar na dapperlyk in den ſlag van S. Quintin, en verzamelde te Lafere de bryzels van het leger. Hy diende ook in de belegeringen van Calais en Diedenhoven in den jare 1558. Maar na de rampzalige doodt van koning Henrik den II begon hy zich eerſt recht vermaard te maken, waar toe de inlandſche onluſten in Vrankryk hem gelegenheit gaven, in welke hy het hoofdt was van een aanhang. Want wanneer hy hoopte by de jonkheit van François den II eenig deel te hebben aan de regering, dewyl hy na den koning van Navarre de eerſte prins van den bloede was, en echter zien moeſt, dat de Guizen zich alle macht aanmatigden, en hem niet alleen terſtondt in den beginne, onder voorwendſel van een gezantſchap aan den koning van Spanje, van 't hof en naar Vlaanderen zonden, maar ook het gouvernement van Pikardië, dat de overleden koning hem toegedacht hadt, aan een ander gaven, verdroot hem zulks zodanig, dat hy alle klagten van andere misnoegden, en inzonderheit van de Hugenoten, gewillig aannam, ook dieswegen in den jare 1560 te la Ferté eene vergadering aanſtelde, in welke beſloten wierdt, den Guizen de regering uit de handen te rukken, en zich van hunne perſonen te verzekeren. By den genoemden aanſlag van Amboiſe, die kort daar op uitbrak, bevondt de prins zich aan het hof, en wierdt dieswegen ook eenigzins verdacht gehouden. Men kon echter niets tot zynen laſte aantonen, hoewel men een ſcherp onderzoek naar zyne zaken gedaan hadt, en hy begaf zich, zo haaſt hy in vryheit geſtelt was, naar Bearn by den koning van Navarre, met wien by allerlei geheime aanſlagen maakte, die nochtans by tyds aan 't hof ontdekt wierden. Hy liet zich niettemin overreden naar het hof te komen, en de vergadering der ſtanden van Orleans by te wonen, hoewel hy van zyne vrienden gewaarſchouwt wierdt, en zyne gemalin, die hem zelfs tegen kwam, hem ernſtelyk badt wederom te keren. Hy wierdt ook terſtondt na zyne aankomſt te Orleans in arreſt genomen, en kort daar na ter doodt veroordeelt, welk vonnis nochtans, dewyl de koning François de II terſtondt daar op ſtierf, niet aan hem voltrokken wierdt. Want met het begin der regering van Karel den IX ontſloeg men hem uit zyne gevangenis, en nam hem weder aan 't hof en in den Raadt, en hy wierdt ook in het parlement van Parys volkomen onſchuldig verklaart. Maar de yverzucht tuſſchen hem en de Guizen wikkelde hem haaſt weder in nieuwe onluſten. Want als deze zich in den jare 1562 van den perſoon des konings verzekert hadden, trok de prins de Proteſtanten tot zich, en daar mede kwam het tot een oorlog, in welken de prins in den ſlag by Dreux gevangen wierdt. Doch na de doodt van den hertog van Guize, in den jare 1563, raakte hy weder los, en maakte vrede. Na dat hy eenige jaren ruſt gehadt hadt, doch ondertuſſchen allerlei argwaan ontſtaan was, dat men iets tegen de Hugenoten voorhadt, de prins ook de vernachting op de waardigheit van konneſtabels niet verkrygen kon, en nog daar by door den jongen hertog van Anjou kwalyk bejegent wierdt, zo kwam het in den jare 1567 andermaal tot eenen oorlog, in welken hy in den beginne Parys blokkeerde, doch daar op den ſlag by S. Denys verloor, en in den jare 1568, wanneer hy even Chartres belegerde, eene vrede aanging. De oorlog begon echter wederom op nieuw in 't zelve jaar, dewyl het hof heimelyk laſt gegeven hadt, zich van den prins, die toen te Noyers in Burgundië was, te verzekeren. Dit noodzaakte hem dan over hals en hoofdt naar Rochelle te vluchten, en van daar te velde te gaan. Nu was hy wel in den beginne in Poitou en Xaintonge tamelyk gelukkig, doch wierdt in Maart des jaars 1569 in het treffen by Jarnak, na dat hy onvergelykelyk gevochten hadt, gevangen, en ſneuvelde op eene ellendige wyze. Men zegt, dat zyn been gebroken was door den ſlag van een paardt, en dat hy, aan den voet van eene doornhegge gezeten zynde, door Montesquiou, kapitein van de lyfwacht van den hertog van Anjou, aan wien de prins eertyds eenig ongenoegen gegeven hadt, in koelen bloede met een piſtoolſchoot gedood wierdt. Men voerde daar op het ligchaam van den prins op een ezel naar Jarnak, en liet het zelve een geruimen tydt aldaar tot een ſchouwſpel leggen, wanneer het eindelyk aan den prins van Navarre wierdt overgegeven, die het te Vendôme in de kerk van S. George liet begraven. Men nam hier door gelegenheit om van de zyde der R. Katholyken dit grafſchrift te maken:

L'An mil cinq cens ſoixante-neuf,
Entre Jarnac & Chateau-neuf
Fut porté mort ſur une Aneſſe
Le grand ennemi de la Meſſe.

De prins Lodewyk van Condé trouwde in zyn eerſte huwelyk in den jare 1551 met Eleonora van Roye, oudſte dochter van Karel, graaf van Rouci, en hadt by haar Henrik den I, prins van Condé; Karel, jong geſtorven; François, prins van Conti; Karel, kardinaal van Bourbon; Lodewyk, tweelingbroeder van Karel, in zyne kindsheit geſtorven; Margaretha; Magdalena, en Catharina, jong geſtorven. De prins ging in den jare 1565 een twede huwelyk aan met Françoiſa van Orleans, dochter van François van Rothelin, en hadt daar by Karel, graaf van Soiſſons; Lodewyk en Benjamin, jong geſtorven. De prins was klein van perſoon, maar groot van moedt, waar door hy in ſtaat was om alles te ondernemen. De krygskunde bezat hy in een hogen graadt, was ongemeen dapper, doch daar by ganſchelyk niet wild; maar veel eer treffelyk, gemeenzaam, openhertig, medogend, oprecht, en een vyandt van alle ſlinkſche ſtreken. Hy ſchertſte zeer gaarne, en was in alle gelegenheden uitmuntend welſprekend. Indien hy niet gedurig zo vele tegenſpoeden gehad hadt, zou hy zich mogelyk aan de welluſten, en inzonderheit aan de liefde tot de vrouwen overgegeven hebben, gelyk hy dan onder de ſtaat-juffers van de koningin moeder twee liefdensgevallen gehad heeft, welke de regentinne, om hem in ernſtiger gedachten te hinderen, zelf hielp bevorderen; en zich na de doodt van zyne eerſte gemalinne byna door de weduwe van den maarſchalk van André liet vervoeren. Eenigen geven voor, hoewel zonder genoegzame zekerheit, dat hy zich door de Hugenoten op den koninklyken troon hadt zoeken te dringen, en in den jare 1567 eene munt met zyn beeldtenis en dit omſchrift laten ſlaan: *Ludovicus* XIII, *Dei gratia Francorum Rex primus Chriſtianus. Thuanus. Mezeray. P. Daniel. Davila. Brantome capit. Franc. Tom.* III. *Le Blanc Memoires de France.*

LODEWYK van Bourbon de II, prins van Condé, een zoon van Henrik den II, prins van Condé, en van Charlotta Margaretha van Montmorency, geboren te Parys den 8 September des jaars 1621, was in den jare 1640 mede by de belegering van Arras, en twee jaren daar na by die van Perpignan. Hy wierdt hier op generaal gemaakt van het koninklyke leger, en behaalde den 19 May des jaars 1643, in het 22 jaar zyns ouderdoms, de vermaarde zege by Rocroy. In het volgende jaar ſloeg hy de Beyerſchen in het treffen by Fryburg den 3 en 5 Auguſty, en veroverde Philipsburg, Ments, en andere plaatſen. Den 3 Auguſty des jaars 1645 won hy den ſlag by Nordlingen, en veroverde in het volgende jaar Duinkerken. In den jare 1646 ſtierf zyn vader, dien hy zo wel in de waardigheit van koninklyk hofmeeſter, als in het gouvernement van Burgundië, Breſſe en Berry opvolgde. In den jare 1647 geboodt hy de koninklyke krygsbenden in Catalonië, alwaar hy ongelukkig was in de belegering van Lerida, doch naderhandt het kaſteel van Ager op de grenzen van Arragon veroverde, en Conſtantyne ontzette. In den jare 1648 won hy den ſlag by Ens in Vlaanderen. Een tydlang daar na, wanneer hy zich door zyne dapperheit en macht aan het hof ontzagchelyk gemaakt

gemaakt hadt, wierdt hy nevens zyn broeder, den prins van Conti, en den hertog van Longueville, zyn zwager, in den jare 1650 te Parys in arrest genomen, en naar Vincennes gebragt, doch den 13 February weder in vryheit gestelt, en het gouvernement van Guienne aan hem gegeven. Den 2 July des jaars 1652 gaf hy een byzonder bewys van zyne dapperheit in het gevecht by de voorstadt van Parys, S. Antony genoemt; en dewyl hy meer en meer door het hof vervolgt wierdt, en verklaart zyn eer en leven verbeurt te hebben, ging hy naar de Nederlanden, alwaar hy de Spanjaarden goede diensten deedt, niet alleen door het onderstandt, dat hy in Kameryk bragt, maar ook door zynen aftocht by het ontzet van Arras, den 25 Augusty des jaars 1654. In den jare 1656 noodzaakte hy de Franschen de belegering van Valencyn op te breken, en den 14 Juny des jaars 1658 gaf hy byzondere blyken van zyne dapperheit in het treffen by Duinkerken. In den jare 1659, wanneer de Pyreneesche vrede gesloten wierdt, kwam hy uit kracht van de zelve in Vrankryk, en wierdt wederom in des konings genade aangenomen. In den jare 1668 verselde hy den koning in de verovering van het Fransche Comté, als mede in den jare 1672 by den inval in Hollandt, en hieldt zich dapper in den vermaarden slag van Senef, den 10 Augusty des jaars 1674. Kort daar na ontzette hy Oudenaarden, bragt in den jare 1675 veel by tot de verovering van Limburg, en geboodt na de doodt van Turenne in Duitschlandt. Zyne gemalinne was Clara Clementia van Maille, hertogin van Fronsak, by welke hy teelde Henrik Julius van Bourbon, hertog van Enguien. Hy stierf den 11 December des jaars 1687 te Fontainebleau. Zyn leven is dubbeld beschreven door *Pierre Coste*, onder den tytel: *l'Histoire de Louis de Bourbon* II *du nom, prince de Condé, a Cologne chez J*... 1695, en door *La Brune* onder den tytel: *Memoires pour servir a L'histoire de Louis de Bourbon, prince de Condé, a Cologne chez Pierre Marteau* 1693, in twee delen.

LODEWYK ARMAND *van* BOURBON, prins van Conti, prins van den bloede van Vrankryk, wierdt geboren den 4 April des jaars 1661. Hy was een zoon van Armand van Bourbon, prins van Conti, en van Anna Maria Martinozzi, en kleinzoon van Henrik van Bourbon, prins van Condé, en van Charlotta Margaretha van Montmorenci. Zyne moeder hadt na de doodt van zynen vader eene zonderlinge zorge voor zyne opvoeding, zo wel ten opzichte van de Godsdienstigheit, als van de wetenschappen en oeffeningen, die met zynen ouderdom overeenkwamen. De koning deedt hem na de doodt van deze deugdzame princesse ten hove komen, alwaar hy met den prins van la Roche-sur-Jon, zynen broeder, opgevoed wierdt by den dauphin. Hy trouwde den 16 January des jaars 1680 met de princesse Anna Maria, toen mademoiselle van Blois genoemt, waar by hy gene kinderen hadt. Hy deedt in den jare 1683 zyn eersten veldtocht, en bevondt zich in het beleg van Kortryk, alwaar hy blyken begon te geven van zyne dapperheit. Hy was in den jare 1684 in de belegering van Luxenburg, alwaar hy kloekmoediglyk diende aan het hoofdt van zyn regiment. In den jare 1685 deedt hy den veldtocht in Hungarië in het keizerlyke leger, en vondt zich in het beleg van Neuheusel, en in den veldslag naby Gran. Op zyne wederkomst van dezen veldtocht wierdt hy te Fontainebleau overvallen van de kinderpokjes, en stierf aldaar den 9 November des jaars 1685. Hy wierdt te Valeri in het graf der prinssen van zyn huis begraven.

LODEWYK *van* BOURBON de I, prins van la Roche-sur-Jon, heer van Champigni aan de Veude, enz. was de twede zoon van Johannes van Bourbon den II, graaf van Vendôme, en van Isabella van Beauveau. Hy bevondt zich in den jare 1484 by de zalving van koning Karel den VIII, dien hy verselde in de verovering van het koninkryk Napels. Hy volgde ook in den jare 1509 den koning Lodewyk den XII in Italië, die hem reets als ambassadeur gezonden hadt aan paus Alexander den VI in den jare 1502. Deze prins verbeeldde den graaf van Toulouze by de zalving van koning François den I. Hy bevondt zich in den slag van Marignan in den jare 1515, en hy stierf omtrent den jare 1520. Zyn ligchaam wierdt begraven in de kapelle van den H. Lodewyk van Champigni, welke hy gesticht hadt. Hy trouwde den 21 Maart des jaars 1504 met Louïze van Bourbon, dochter van Gilbert, graaf van Montpensier en dauphin van Auvergne, toen weduwe van Andreas van Chauvigni, heer van Chateauroux. Hy hadt uit dit huwelyk Lodewyk, die op hem volgde; Karel, prins van la Roche-sur-Jon, en Suzanna, twede gemalinne van Claudius, heer van Rieux.

LODEWYK *van* BOURBON de II, hertog van Montpensier, pair van Vrankryk, souverein van Dombes, prins van la Roche-sur-Jon en van Luk, dauphin van Auvergne, gouverneur van Touraine, van Anjou, van Maine, van 't Dauphiné en van Bretagne, was bygenoemt *de Goede*, en wierdt geboren te Moulins den 10 Juny des jaars 1513. Hy begon de wapenen te dragen onder de regering van François den I in den jare 1536. Hy bevondt zich in het leger, dat men naar Provence zondt, by de verovering van Hesdin, en elders. Hy diende ook in het beleg van Perpignan in den jare 1542, en in het volgende jaar in het leger van Champagne. Daar na verbeeldde hy den graaf van Vlaanderen by de zalving van koning Henrik den II, en muntte uit in het beleg van Boulogne in den jare 1550, in den slag van Renti in den jare 1554, en in dien van S. Quintin, alwaar hy gevangen wierdt. Deze prins deedt grote diensten aan de kroon gedurende de burgerlyke oorlogen wegens den Godsdienst, onder de regering van Karel den IX, die hem in den jare 1561 vereerde met de gouvernementen van Anjou, Touraine, en Maine. Hy onderwierp de steden Angers, Saumur, Tours, Mans, S. Jean d'Angeli, la Rochelle, enz. Hy bevondt zich by de verovering van Havre de Grace van de Engelschen in den jare 1562, en men gaf hem vervolgens het gouvernement van het Dauphiné. Hy geboodt daar na de voorhoede van het koninklyke leger, waar van de hertog van Anjou generaal was; van de veldslagen van Jarnak en van Moncontour. Hy hadt van te voren het gouvernement gehad van Bretagne, en de hoofden der Hugenoten geslagen in de ontmoeting van Messignak, den 15 October des jaars 1568. Hy bevondt zich sedert in het eerste beleg van la Rochelle in den jare 1573, en in het volgende jaar geboodt hy het leger in Poitou, alwaar hy verscheide plaatsen onderwierp. In den jare 1577 bragt hy veel by tot het verdrag van Poitiers. Hy hieldt altoos in grote vergaderingen van zynen tydt den rang, dien men verschuldigt was aan zyne geboorte; en hy stierf op zyn kasteel van Champigni, dat hy gebouwt hadt den 23 September des jaars 1582. De koning François de I hadt, hem gedurende zyne jonkheit een groot gedeelte van de erffenis van het huis van Bourbon wedergegeven, onder andere landen het hertogdom van Chateleraud, het graafschap van Forest, Dombes, Beaujolois, Montpensier, dat hy voor hem tot een hertogdom maakte in den 1538, enz. Deze prins trouwde in het zelve jaar met Jakoba, dochter van Johannes van Longwik, heer van Givri, waar by hy hadt François, genoemt de prins dauphin, die op hem volgde; Françoisa, gemalinne van Henrik Robert, oudsten zone van Robert de la Mark, hertog van Bouillon, prins van Sedan; Anna, getrouwt met François van Kleef, hertog van Nevers, die den 10 January des jaars 1563 stierf aan de wonden, die hy bekomen hadt in den slag van Dreux; Johanna, abdisse van S. Croix van Poitiers, naderhandt van Jouarre, gestorven in den jare 1624; Charlotta, die het geestelyk gewaadt verliet, en de derde gemalinne wierdt van Wilhem van Nassau, prins van Oranje; en Louïze, abdisse van Faramoutier, gestorven in den jare 1586. Lodewyk, hertog van Montpensier, ging in den jare 1570 een twede huwelyk aan met Catharina van Lotharingen, dochter van François, hertog van Guize. *Thuanus. Davila & Matthæus hist. de Langey & François de Rabutin Memoir. Brantome. Coustereau. Du Bouchet.* enz.

LODEWYK *van* BOURBON, graaf van Soissons, van Clermont en van Dreux, pair en grootmeester van Vrankryk, ridder van de ordens des konings, gouverneur van het Dauphiné, van Champagne en van Brie, was een zoon van Karel van Bourbon, en van Anna van Montafié, en wierdt geboren te Parys den 11 May des jaars 1604. Hy volgde in den jare 1612 op zynen vader in de waardigheit van grootmeester, en in het gouvernement van het Dauphiné, en wierdt ridder van de ordens des konings in den jare 1620. Hy droeg zich uitmuntende gedurende den oorlog tegen de Hugenoten, in het gevecht van Rié in Poitou, in den jare 1622, en deedt het fort Louis bouwen. Hy was luitenant generaal des konings, en hoofdt van den Raadt te Parys, gedurende de reize, welke die vorst deedt in Bretagne. Hy volgde naderhandt den koning in het beleg van la Rochelle in den jare 1628, en op de reize van Italië in den jare 1630. De koning gaf hem in het volgende jaar het gouvernement van Champagne en van Brie, met de abdyen S. Ouën van Rouaan, van Jumieges, van S. Michiël in Lherm, van la Cousture, en van Fromont. De bullen wierden te Rome gegeven onder den naam van den aalmoezenier van de gravinne zyne moeder, maar men stondt hem toe het inkomen daar van te trekken. Hy geboodt in den jare 1636 het leger in Champagne, alwaar hy twee duizend Kosakken versloeg in het gevecht van Ivoi, den 31 May en den 1 Juny, en hy ontfing de stadt Corbie met verdrag. Weinig tyds daar na, op eenige vermoedens, dat men hem wilde vatten, stondt men hem toe naar Sedan te wyken, alwaar hy vier jaren na malkander bleef. Maar eindelyk, dewyl het hem daar verdroot, spande hy aldaar aan met de misnoegden van het koninkryk, en vooringenomen door zyne drift en door die van eenige valsche raadslieden, voegde hy zich by een leger van vyanden van Vrankryk, onder het bevel van den generaal Lamboi. Hy leverde slag aan den maarschalk van Châtillon, generaal van het leger des konings, en sloeg hem te Marfée naby Sedan op den 6 July des jaars 1641. Maar de graaf van Soissons wierdt aldaar zelf door een pistoolschoot gedood, zyne overwinning al te vuriglyk vervolgende. Men heeft verscheidentlyk van deze doodt gesproken. De graaf van Soissons was niet getrouwt geweest. Hy liet een natuurlyken zoon na, Lodewyk Henrik, ridder van Soissons, abt van la Cousture, geboren te Sedan in den jare 1640, en gewettigt in den jare 1643.

LODEWYK *van* BOURBON, kardinaal van Vendôme, aartsbisschop van Sens, enz. was een zoon van Francois van Bourbon, graaf van Vendôme, en van Maria van Luxenburg, gravinne van S. Paul van Marle, enz. Hy wierdt geboren te Ham in Pikardië den 2 January des jaars 1493, en opgevoed in het collegie van Navarre, om aldaar onderwezen te worden in de zeden en in de fraaie letteren, waar in hy zulk een gelukkigen voortgang maakte, dat hy voor den bepaalden ouderdom het bisdom van Laon verkreeg, dat open viel door de doodt van Karel van Luxenburg, zynen oudoom. Paus Leo de X maakte hem kardinaal in den jare 1518, in den ouderdom van 24 jaren. En dewyl zyne verdiensten seldzaam waren, was hy de wellust van het hof van Vrankryk en van dat van Rome. Zyne verdiensten en zyne geboorte deden hem gewigtige bedieningen bekleden aan beide de hoven. Hy volgde op den kardinaal du Prat in het aartsbisdom van Sens in den jare 1536, en hadt het bestier van verscheide andere prelaatschappen, als van dat van Mans, van Lucon, van Lautriguier, en van de abdyën

van

van S. Denys, van S. Corneille, van Compeigne, van S. Faron, van Meaux, van Ferrieres, enz. Janus Vitalis, die zyn lof in vaarzen beschreef, zegt, dat gansch Vrankryk dezen kardinaal als zynen vader aanmerkte. Hy stierf te Parys den 11 Maart des jaars 1556. Gemel deedt zyne lykreden, en men heeft zyn leven in *Petramellarius, Ughel, Frizon, Aubery, Du Chesne, Sammarth.* enz. Zie ook *Doublet hist. de l'Ab. de S. Denis. Hilarion de Coste in Elog. Gaucher & Lud. Sammarth. l. XXV. hist. Genealog. de la Maison de France.*

LODEWYK *van* BOURBON, bisschop van Luik, was de vyfde zoon van Karel den I, hertog van Bourbon, en van Agnes van Burgundië, en broeder van Johannes den II, gezegt den Goeden, hertog van Bourbon, konnestabel van Vrankryk. Hy begaf zich nog jong aan het hof van den hertog van Burgundië, en verkreeg de proostdy van S. Donatianus van Brugge, en wierdt vervolgens in den jare 1455 tot bisschop van Luik verkoren. Hy vondt by de Luikenaars eene onverdraaglyke begeerte om te heerschen. In den beginne sloeg met hen een gemakkelyken en zachten weg in, maar na dat het daar door veel erger wierdt, zou Lodewyk de XI, koning van Vrankryk, in den jare 1463 scheidsman zyn; hy toonde zich echter zo eenzydig, dat de bisschop daar mede niet te vrede was, maar zynen setel naar Maastricht verplaatste, en het gansche sticht in den ban deedt, welken ban zo wel paus Pius de II als Paulus de II bekrachtigden. Doch de Luikenaars kreunden zich daar niet aan, maar verkoren in den jare 1464 Marcus, markgraaf van Baden, tot bisschop. By des zelfs intrede was de vreugt der Luikenaars zo groot, dat zy overal de wapenen van Lodewyk afrukten, en wie den zelven maar den tytel van bisschop gaf, hadt terstondt het leven verbeurt. De handel der Luikenaars stondt nochtans den nieuwen bisschop in vele zaken niet aan, en dewyl hy ligtelyk den kwaden uitslag voorzag, maakte hy zich in den jare 1465 by de belegering van het steedtie Valkenburg uit den weg, liet ook zelfs zyn groten schat in het sticht, op dat daar door zyne vlucht te meer verborgen mogt blyven. Ondertusschen hadt Lodewyk by Philips den Goeden, hertog van Burgundië, en des zelfs zoon Karel den Stouten, hulpbenden verkregen, die in den jare 1466 voor Luik trokken; kort daar op kwam het nochtans tot een verdrag, dat voornamentlyk daar in bestondt, dat de Luikenaars zich aan hunnen bisschop Lodewyk zouden onderwerpen, aan Burgundië 300000, en aan den bisschop 100000 guldens betalen, en alle de verdrevenen herstellen. Doch de Burgundiërs hadden naauwlyks den rug gekeert, of de Luikenaars gingen achteruit, en wilden den bisschop niet in de stadt laten. Dewyl ook vele ryke burgers door deze onlusten uit de stadt geweken waren, zo ontstondt eene zamenspanning, die zich het bondgenoodschap van de groene tent noemde; der zelver oogmerk was, de have en goederen van de uitgeweke inwoners naar zich te nemen. Hier op kwam de Burgundische prins Karel nog in het zelve jaar voor de twede maal in het sticht, en slechtte eerst de sterke stadt Dinant tot den grondt toe, na dat de inwoners ten dele omgebragt, ten dele in de Maas geworpen waren, behalven weinigen, die zich met de vlucht gered hadt. De Luikenaars voorzagen hier uit voor zich niets goeds, en wierden daarom in een oploop eenigen van de aanvoerders omgebragt; maar de voornaamste, Raso de Heer, was het ontweken. De Burgundiërs rukten ook voor de stadt Luik, maar door de bemiddeling van den graaf van S. Paul wierdt een twede verdrag getroffen. De gemelde hoofdrebel Raso verwekte terstondt daar op eene nieuwe onrust, en de stadt Huy, waar in de bisschop zich ophieldt, wierdt door verraadt ingenomen, en daar in erbarmelyk huis gehouden, hoewel de bisschop zich door de vlucht gered hadde. Hier op trok Karel van Burgundië in den jare 1467 ten derdemaal voor Luik, niettegenstaande de koning van Vrankryk zeer krachtig daar tegen stondt, en na dat de Luikenaars in een treffen te kort geschoten waren, moesten zy de volgende voorwaarden aannemen: I. Dat zy den hertog alle hunne privilegien oorspronkelyk zouden overgeven. II. Het geschut en geweer in de gansche stadt den Burgundiërs overleveren, en niets dan hunne broodmessen, doch zonder punten, behouden. III. Op hunne kosten alle muren en torens, niet alleen in Luik, maar ook in het gansche sticht, ter neder werpen, en de stads grachten vullen. IV. Den hertog terstondt 100000 guldens, en in het toekomende alle jaren 300000 guldens betalen. V. De voornaamsten uit den Raadt en van de burgery, die tegen den bisschop opgestaan waren, met wyf en kinderen uit de stadt bannen, en ten VI. Den bisschop op nieuw huldigen, en hem alle gelede schade vergoeden. De nieuwe regeringsgestalte behaagde den Luikenaars niet allezins; derhalven begaven zich omtrent 30000 inwoners elders heen, waar onder ook de gemelde Raso was; en dewyl ondertusschen de koning van Vrankryk met den hertog Karel van Burgundië in onlust geraakt was, drongen in den jare 1468 ettelyke Fransche esquadrons verlopen Franschen in Luik, die door alle straten riepen: *Lang leef de koning van Vrankryk!* Hier op kwamen de verdreve en uitgeweke inwoners weder in de stadt, de Burgundische bezetting wierdt daar uit gejaagt, de muren wierden met grote vaardigheit weder opgebouwt, en met een woordt de stadt volkomen in staat gebragt om zich te kunnen verdedigen. Zo haast de hertog Karel naricht kreeg van dezen oproer, sloot hy in stilte met den koning van Vrankryk te Peronne eene vrede, en nam voor de wederspannige stadt eindelyk volkomen onder het juk te brengen. Dewyl de koning van Vrankryk ook beschuldigt wierdt, als of hy Luik op nieuw opgehitst hadt, hieldt hy den zelven als een gevangen by zich, en noodzaakte hem, dat hy in persoon met hem voor de stadt moest trekken. De bisschop Lodewyk, die inderdaadt niet al te geregeld leefde, bragt ondertusschen met zyne aanhangers te Tongeren den tydt in vrolykheit door, doch hy wierdt in een nacht van een hoop Luikenaars onverwacht overvallen, en benevens den pauslyken nuncius gevangen naar Luik gebragt. Wanneer nu Karel voor de laatste maal met 100000 man voor de stadt rukte, wierdt Lodewyk losgelaten, die hier op by den hertog, wiens zusters zoon hy was, in 't leger trok, en hem zyne voorbede deedt voor de stadt; maar dewyl Karel een eedt by den H. Andreas gedaan hadt, dat in Luik geen steen op den anderen blyven zou, wierdt de plaats bestormt, op het erbarmelykste daar in huis gehouden, en na dat alles weggevoert was, in een steenhoop verandert. De genen, die zich op genade en ongenade overgegeven hadden, wierden in schepen naar Maastricht gezonden, dewyl de hertog niet wilde, dat eene levendige ziele in Luik zou blyven. Doch de schepen waren met opzet doorboord, zo dat zy alle moesten verdrinken. Lodewyk regeerde daar na nog 14 jaren, en wierdt in den jare 1482 door Willem, graaf van der Mark, in eene schermutseling gedood, en in de rivier de Maas geworpen. Hy liet drie natuurlyke zonen na, Petrus, den stamvader der graven van Busset; Lodewyk, gezegt de bastaardt van Luik, en Jakob, ridder van Rhodes. *Chapeauville script. rer. Leod. Rausinus in lib. II. rer. Leod. Ægid. hist. Episc. Leod.*

HERTOGEN VAN LONGUEVILLE, VAN ANGOULEME EN VAN VENDÔME.

LODEWYK *van* ORLEANS de I, marquis van Rothelin, en naderhandt hertog van Longueville, souverein van Neufchatel en van Vallengin in Zwitserlandt, enz. was een zoon van François, graaf van Dunois, en van Agnes van Savoje. Hy volgde in den jare 1515 op Renata, zyne nichte, in alle de goederen van het huis van Longueville. Hy was grootkamerling van Vrankryk en gouverneur van Provence, en bevondt zich in den slag van Agnadel in den jare 1509, in den slag des Eperons in den jare 1513, en in dien van Marignan in den jare 1515. Hy stierf in den jare 1516, en hadt by Johanna, dochter van Philips, marquis van Hochsberg, souverein, graaf van Neufchatel in Zwitserlandt, heer van Rothelin, Claudius, die door een musquet-schoot gedood wierdt in 't beleg van de stadt Pavia in den jare 1525; Lodewyk, zyn opvolger; François, die de nakomelingschap voortzette; en Charlotta, gemalinne van Philips van Savoje, hertog van Nemours.

LODEWYK *van* ORLEANS de II, hertog van Longueville, enz. was een zoon van Lodewyk den I. Hy was grootkamerling van Vrankryk, diende den koning François den I in zyne oorlogen, en stierf in de maandt Juny des jaars 1537. Hy trouwde in den jare 1534 met Maria van Lotharingen, dochter van Claudius, hertog van Guize, waar by hy hadt François, gestorven in den ouderdom van 16 jaren, in den jare 1551; en Lodewyk, na zyne doodt geboren, en jong gestorven. Maria hertrouwde met Jacobus den V, koning van Schotlandt, en stierf in den jare 1560.

LODEWYK EMANUEL *van* VALOIS, hertog van Angoulême, graaf van Alets, enz. pair van Vrankryk, ridder van de ordens des konings, kolonel generaal van de ligte ruitery van Vrankryk, en gouverneur van Provence, was de twede zoon van Karel van Valois, hertog van Angoulême, natuurlyke zoon van Karel den IX, en wierdt geboren te Clermont in Auvergne in den jare 1596. Men hadt hem eerst geschikt tot den kerkelyken staat, en hy hadt zelfs de abdy van Chaize-Dieu; maar hy verliet de zelve na de doodt van Henrik van Valois, zyn oudsten broeder, en voerde den tytel van graaf van Alets. Hy diende gedurende den oorlog tegen de Hugenoten in de belegeringen van Montauban, van la Rochelle, van Privas, als mede in Italië en in Lotharingen, alwaar hy de ruitery van den hertog Karel sloeg. De koning gaf hem het kolonelschap generaal van de ligte ruitery en het gouvernement van Provence in den jare 1637. Hy arbeidde in den jare 1641 om den prins van Monaco te overreden om de zyde van Spanje te verlaten. Naderhandt hadt hy grote moeielykheden met de Provençalen, wegens het invoeren van 't semestrum. Hy stierf te Parys den 13 November des jaars 1653. Lodewyk Emanuel van Valois was geleerd, en beminde de geletterden. Hy trouwde in den jare 1629 met Henrietta de la Guiche, vrouwe van Chaumont, dochter van Philibert, grootmeester van de artillery van Vrankryk en gouverneur van 't Lyonnees, waar by hy een zoon hadt, geboren in den jare 1631, en gestorven in den jare 1637; Arnold, geboren in den jare 1635, en gestorven in den jare 1639; François, geboren in den jare 1639, en gestorven in den jare 1644, en Françoisa Maria, geboren in den jare 1630, en in 't jaar 1649 te Toulon getrouwt met Lodewyk van Lotharingen, hertog van Jojeuze.

LODEWYK, kardinaal, hertog van Vendôme, van Mercœur, van Etampes, enz. pair van Vrankryk, prins van Martigues, enz. ridder van de ordens des konings, en gouverneur van Provence, was een zoon van Cesar, hertog van Vendôme, natuurlyken zoon van koning Henrik den Groten, en van Françoisa van Lotharingen, hertoginne van Mercœur. Hy wierdt geboren in den jare 1612. In den jare 1630 volgde hy den koning Lodewyk den XIII op de reize naar Savoje, en op zyne wederkomst ging hy als vrywillige dienen in Hollandt, en vondt zich by den slag van Ryssel in den jare 1631. Naderhandt was hy in den slag van Arein, in den jare 1635, in de belegeringen van Corbie in den jare 1636, van Hesdin in den jare 1639, en van Arras in 't jaar 1640. Hy wierdt zelfs in dit laatste beleg gekwetst in het aantasten der linien. De koning zondt hem in den jare 1650 voor on-

onderkoning naar Catalonië. In den jare 1656 veroverde hy Valence aan de Po, met den hertog van Modena. Hy was in den jare 1651 getrouwt met Laura Mancini, nichte van den kardinaal Mazaryn, waar by hy hadt Lodewyk Joseph, hertog van Vendôme, enz. en Philips, grootprioor van Vrankryk van de orde van Maltha, abt van de Drievuldigheit van Vendôme, van S. Victor-Lez-Marseille, van S. Honoratus van Lerins, enz. Deze vrouw stierf den 8 February des jaars 1657. De hertog, haar gemaal, omhelsde sedert den kerkelyken staat, en paus Alexander de VII maakte hem kardinaal den 7 Maart des jaars 1667. Hy vondt zich by de verkiezing van Clemens den IX. Deze paus gaf hem den tytel van legaat *à Latere* in Vrankryk, alwaar hy den 24 Maart des jaars 1668 den dauphin ten doop hieldt. Hy stierf te Aix in Provence den 6 Augusty des jaars 1669.

KARDINALEN EN ANDERE GROTE MANNEN.

LODEWYK *van* LOTHARINGEN, kardinaal van Guize, aartsbisschop van Sens, abt van S. Victor, van Moissak, van Bourgueil, van S. Germain, van Auxerre, enz. was een zoon van Claudius den I, hertog van Guize, en van Antonetta van Bourbon, en broeder van François, hertog van Guize, en van Karel, kardinaal, aartsbisschop van Rheims. Hy wierdt geboren in den jare 1527, en tot den kerkelyken staat geschikt zynde, verkreeg hy het bisdom van Trojes, daar na dat van Albi, en eindelyk in den jare 1560 het aartsbisdom van Sens. Hy stondt naderhandt dit prelaatschap af aan Nikolaas van Pelleré. Paus Julius de III maakte hem kardinaal in den jare 1553. Hy bevondt zich by de verkiezing van Pius den IV in den jare 1559. Hy hadt naderhandt het bisdom van Mets in den jare 1568, en bekleedde het zelve tot in het jaar 1578, wanneer hy den 28 Maart te Parys stierf, in den ouderdom van 56 jaren. Deze kardinaal hadt veel deel in de zaken van zynen tydt. *Onuphr. & Petramellarius in vit. Pont. Frizon Gall. Purp. Aubery hist. des Card. Sammarth. Gall. Christ.*

LODEWYK *van* LOTHARINGEN, een ander kardinaal van Guize, aartsbisschop van Rheims, een neef van den voorgaanden, was een zoon van François, hertog van Guize, in het beleg van Orleans gedood door Poltrot, en van Anna d'Este, en broeder van Henrik den I, hertog van Guize. Hy volgde op Karel, kardinaal van Guize, zynen oudoom, in het aartsbisdom van Rheims, alwaar hy opgevoed was, en daar hy een provinciaal synode hieldt in den jare 1583. De paus Gregorius de XIII hadt hem reets van te voren in den jare 1578 onder het getal der kardinalen gestelt. De schryvers geven een nadeelig getuigenis van zyn gedrag; het is zeker, dat hy buitensporig heerschzuchtig was; en dat hy een der voornaamste belhamels was van het eedgespan, dat onder een valsch voorwendsel van Godsdienst geen ander doelwit hadt dan den ondergang van de Fransche heerschappy. De koning Henrik de III, die de kwade voornemens en de heerschzucht van den hertog van Guize niet langer kon dulden, deedt hem in den jare 1588 ombrengen te Blois, alwaar hy de drie staten van het koninkryk hadt doen vergaderen. De kardinaal, zyn broeder, wierdt gevangen genomen, benevens Petrus van Espinak, aartsbisschop van Lion, een berucht Liguist, en op den dag na de doodt des hertogs wierdt hy mede gedood den 24 December. Men ziet in de brieven, welke de koning schreef aan den kardinaal van Jojeuse, en aan den marquis van Pisani, de een beschermer van de Fransche natie, en de ander zyn ambassadeur aan het hof van Rome, dat hy zich beklaagde, dat de kardinaal van Guize dikwils zeide, dat hy niet zou sterven, voor dat hy dezen prins den kruin geschoren zou hebben, om hem tot een monnik te maken. Hy voegt 'er by, dat hy andere gewigtiger redenen gehad hadt om zich van hem te ontslaan. *Miron Relat. de la mort de M. de Guize. Aubery Hist. des Cardin. Thuan. l.* XCIII. *enz.*

LODEWYK *van* LUXENBURG, kardinaal, aartsbisschop van Rouaan, was een zoon van Johannes van Luxenburg, heer van Beaurevoir, en van Margaretha van Enguien. In den jare 1414 verkreeg men voor hem het bisdom van Terouane, en hy wierdt door een gedeelte der kanunniken verkoren, hoewel de anderen zich tegen zyne verkiezing gestelt hadden. Hy verklaarde zich voor de Engelschen; en Henrik de IV, koning van Engelandt, die zich koning van Vrankryk noemde, maakte hem kancelier van Vrankryk in den jare 1425. Hy bekleedde deze waardigheit tot in den jare 1435, en men gaf hem 't aartsbisdom van Rouaan in den jare 1436. Hy was kanunnik geweest van de zelve kerke. Paus Eugenius de IV maakte hem kardinaal in den jare 1439, en hy wilde den hoedt niet aanvaarden, dan op voorwaarde, dat de koning van Engelandt deze bevordering zou goedkeuren. Hy hadt zich ganschelyk aan de belangen van dezen koning overgegeven, die hem bisschop maakte van Ely in Engelandt, en hem zyne gewigtigste zaken in Vrankryk toevertrouwde. Deze prelaat bevorderde de zelve met groten yver: hy bragt zelf onderstandt in de belegerde plaatsen, moedigde de zwakken aan, stelde zich tegen de genen, die het juk der Engelschen moede waren, en verzuimde niets om deze waggelende party te herstellen. Maar zyne ondernemingen hadden niet veel geluk. Lodewyk van Luxenburg wierp zich in de bastille in den jare 1436, toen de stadt Parys onderworpen wierdt aan koning Karel den VII. Hy trok by verdrag daar uit, en week naar Engelandt, alwaar hy te Harfield stierf den 18 September, of, volgens anderen, den 4 October des jaars 1443. *Monstrelet T.* II. *Godwin de Episc. Eliens. Sammarth. Aubery enz.*

LODEWYK *van* LUXENBURG, graaf van S. Paul, van Brienne, van Ligni, van Conversan, kastelein van Ryssel, heer van Anguien, enz. konnestabel van Vrankryk, was een zoon van Petrus van Luxenburg, en van Margaretha van Beaux van Andria. Hy bevondt zich op de vermaarde vergadering van Arras in den jare 1435. Naderhandt in den jare 1441 volgde hy koning Karel den VII in het beleg van Pontoize, en wierdt ridder gemaakt in dat van Dieppe in den jare 1443. Hy muntte nog uit in verscheide andere gelegenheden, als in het beleg van Caen in den jare 1450. Lodewyk van Luxenburg hadt veel deel in de vriendschap van Karel van Burgundië, graaf van Charolois, die hem naar Engelandt zondt, en hy geboodt de voorhoede van het leger van dien prins in den slag van Montlehezi. De koning Lodewyk de XI hadt lang begeert hem in zynen dienst te trekken, en om hem daar toe te verbinden, gaf hy hem de waardigheit van het konnestabelschap van Vrankryk den 5 October des jaars 1456, en vereerde hem vervolgens met de ridderorde van den H. Geest den 1 Augusty des jaars 1469. De konnestabel overreedde sedert den koning om den hertog van Burgundië te beoorlogen. Hy overrompelde de stadt van S. Quentin, onderstteunde Beauvais in den jare 1472, en keerde de zamenzwering af van den koning van Engelandt, en van den hertog van Burgundië, tegen den persoon van koning Lodewyk den XI, maar in het vervolg raakte hy in ongenade by dezen buitensporigen en achterdochtigen vorst. Men beschuldigde hem verstandhouding gehad te hebben met de vyanden van den staat, en men onderschepte zelfs eenige brieven, die hy geschreven hadt. De konnestabel, die zag, dat de storm hem dreigde, week by den hertog van Burgundië, om den toorn des konings te ontgaan. Maar deze hertog, die zomtyds de belangen van zyne staatkunde veel meer raadpleegde dan de wetten van de vriendschap, leverde hem over aan den koning. Hy deedt den konnestabel zyn proces maken, en liet hem onthoofden op de plaats van de Greve te Parys den 19 December des jaars 1475. Lodewyk van Luxenburg was toen 57 jaren oud. *Chronique scandaleuse, ou histoire de Louis* XI, *ecrite par un Greffier de Paris. Philipp. Comineus. Le Feron. Godefroi. Petr. Mattheus.* Van de huwelyken en van de nakomelingschap van dezen konnestabel wordt gesproken in het artykel van LUXENBURG.

LODEWYKSBURG is een kostelyk paleis van de hertogen van Wurtenberg, 3 uuren van Stutgard, en een uur van Hohen-Asperg. In den beginne was aldaar maar een klein lusthuis gebouwt, en men was niet van voornemen, aldaar zulk een prachtig werk te maken, tot dat men eindelyk daar aan zo veel verbetert hadt, dat men raadzaam vondt iets heerlyks daar van te maken. Doch alle die dit paleis gezien hebben zyn van gevoelen, dat het niet al te wel gelegen is. Ondertusschen is het zelve een van de prachtigste en kostelykste gebouwen van Duitschlandt. Het gebouw is met kunstige sieraden voorzien, waar van de grootste beelden kostelyk vergult zyn. De schoorstenen zyn alle van marmer, om van het kostelyke schilder-en beeldwerk niet te spreken. In de boven-verdieping van het hoofdgebouw is de miniatuur-zaal, waar in veel kostelyk werk gezien wordt. De hertog Everhard Lodewyk, waar van deze plaats den naam draagt, heeft de zelve tot zyn gewoon verblyf genomen, nevens het paleis vele kleine lusthoven en logementen, tot huisvesting van de genen, die aan het hof te doen hebben, laten aanleggen, en ook aan de inwoners stads voorrechten verleent. De faisant-gaarde is buiten twyffel eene der beste van Duitschlandt, en voor dit vee zeer wel gelegen.

LODEWYKSBURG, een lustslot en kamergoedt des hertogs van Saxen-Meinungen, naby Coburg in Franken, by het dorp Ober-Lauter en het water Lauter, dat in de Its valt, op een berg gelegen. Het zelve was eertyds *Lauterburg* genoemt, en wierdt door de edelen van Luter bezeten, die echter uitgestorven zyn. De hertog Ernst Lodewyk van Saxen-Meinungen heeft het oude slot laten afbreken, en een nieuw in de plaats bouwen, dat naar zynen naam Lodewyksburg genoemt wierdt. *Conf. Hönns Coburgis. Chron. p.* 107.

LODI aan de Adda, in 't Latyn *Laus Pompeji*, eene stadt van Italië, met den tytel van een bisdom, onder dat van Milaan behorende. Zy legt tusschen Milaan en Cremona, en is de hoofdstadt van Lodesano. Hier worden niet alleen zeer grote en goede kazen gemaakt, waar van zommige dikwils van 4 tot 5 centner het stuk wegen, maar ook goed porcelein of aardewerk, dat groten aftrek heeft. Onder de gestelyke gebouwen is inzonderheit de kerk *dell' Incoronata*, in welke een wonderdadig Mariënbeeldt bewaart wordt, bezienswaardig. *Defendente Lodi*, een kanunnik van deze stadt, die in het einde van de XVI eeuwe leefde, heeft eene historie van de stadt en der zelver bisschoppen geschreven. *Alberti Descr. Ital.*

LODI VECCHIO, *Laudum Vetus*, eene kleine stadt, den graven van Masserati toebehorende, in het gebiedt van Lodesano, alwaar voor dezen de stadt *Lodi* gelegen heeft. Zy heeft haren naam verkregen naar de volkplanting, welke door Pompejus aldaar is opgerecht. Zo men Plinius geloven mag, is deze stadt door de Gallen gebouwt. Naderhandt wierdt zy door de Milanezen verwoest, en door keizer Frederik den I in den jare 1158 aan de rivier Adda wederom opgebouwt.

LODRIN, eene stadt en golf van Albanië in Griekenlandt. Men moet de zelve onderscheiden van

LODRON, eene heerlykheit van het landt van Trente in Italië, naby Bressano.

LODYK, een der verdronke dorpen van het Zeeuwsche eilandt Zuid-Bevelandt, in den jare 1532 ondergelopen, en sedert onder water gebleven. *Smallegange.*

LOEBAU, LOBAU, ook LIEBE genoemt, eene van de zogenaamde zes-steden in de opper-Lausnits, in den Budissinschen kreits,

kreits, drie mylen van Bautzen, en even zo verre van Gorlitz en Zittau, behoort aan de keurvorſten van Saxen. Men wil daarom deze ſtadt voor de oudſte onder de zes ſteden houden, dewyl de anderen van onbedenkelyke tyden af in gewigtige overwegingen hunne vergaderingen op het Loebauſche Raadhuis gehouden hebben. In den jare 1429, in den Huſſiten-kryg, wanneer de inwoners zich niet vertrouwden de ſtadt te verdedigen, weken zy met hunne goederen daar uit, en leiden de ſtadt in de aſſche. Hier op moeſt zy verſcheide jaren woeſt leggen, dewyl de krygsonluſten aanhielden, en nog van hongersnoodt en peſt gevolgt wierden. In de Duitſche en Zweedſche oorlogen is zy verſcheide malen verovert. In den jare 1678 brandde de ſtadt half af; doch de verbrande huizen zyn wederom en beter opgebouwt.

LOEBEGUN, eene kleine ſtadt in het hertogdom Maagdenburg, twee mylen van Halle, welke door haar wit bier bekend is.

LOECKENITZ, eene ſtadt in de Ukkermark, aan de Pomerſche grenzen gelegen, welke van vele moeraſſen omringt is, en met een ſlot en ampt voorzien. Zy is een ſterke pas, en in den jare 1468 door Frederik den II, keurvorſt van Brandenburg, verovert. De Pomerſchen verkregen de zelve na eenige jaren wel wederom, doch de keurvorſt Albert Achilles maakte zich op nieuw daar meeſter van, en behieldt de zelve uit krachte van het vergelyk, dat in den jare 1479 getroffen wierdt. Hier op wierdt zy dien van Schuilenburg te leen gegeven; waar na zy in de XVII eeuwe weder onder de keurvorſtelyke lands-heerſchappy geraakte. In den jare 1674 bezetten de Zweden dezen doortocht, doch wierden in den jare 1676 daar weder uit gedreven. *Preuſſ. Staats-Geograph. P. I. p. 215.*

LOEHM, of LUGUM, eertyds een Bernhardyner klooſter, doch nu een ampt in Sleeswyk, naby Ripen gelegen, van het hertoglyke aandeel. De goederen, daar toe behorende, leggen in verſcheide andere ampten verſtrooit. *Danckwerth beſchr. Sleſw. und Holſtein P. II. c. 4. p. 83.*

LOEHN, *Lanus*, eertyds *Logana*, eene rivier, welke in het Weſterwaldt, in de landſtreek Witgenſtein, uit eene rots, Roethaar genoemt, haren oorſpronk heeft, en zich by Lohnſtein boven Coblentz in den Rhyn ontlaſt. Naar deze rivier heeft het vorſtendom aan de Loehn, of Lohn, waar in Marpurg de hoofdſtadt is, zynen naam. *Winckelm. Beſchr. van Heſſ. P. I. c. 8.*

LOELIUS, (THEODORUS) biſſchop van Feltre, die als kardinaal ſtierf in den jare 1464, maakte een zeer welgeſchreven antwoordt tegen de akte van appel van Homburg. Deze ſtelde tegen dit geſchrift eene ſcherpe verantwoording op, en deedt nog heviger verwyt tegen den kardinaal van Cuſa. Alle deze ſtukken zyn uitgegeven door Goldaſtus in zyn eerſte en twede ſtuk van de Monarchie, en afzonderlyk gedrukt te Frankfort in den jare 1608. *Du Pin Biblioth. des Auteurs Eccl. XV ſiecle.*

LOEMEL, of LOMMEL, een Brabandſch dorp in de Meiery van 's Hertogenboſch, onder het kwartier van Kempelandt, heeft kerk en predikant, ſtaande onder de claſſis van Peel-en Kempelandt. *Houve.*

LOENEN, van Melis Stoke *Lonen*, en van Heda *Lona* genoemt, een vermakelyk dorp in Hollandt, onder het baljuwſchap van Loosdrecht, gelegen by de neder-Vecht. Het zelve plagt van ouds tot het Nederſticht gerekent te worden, zynde een der oudſte dorpen van dat ſticht geweeſt, beſtaande daarom het koor van de kerk nog uit oude en zware moppen. Het wierdt in den jare 953, ten tyde van den biſſchop Baldericus, door den keizer Otto den Groten aan de Utrechtſche kerke geſchonken. Schildius tracht den naam van dit dorp af te leiden van *Luna*, de maan, de welke hy meent dat hier in oude tyden is aangebeden; en deze naams oorſpronk komt hem niet vremder voor dan dat *Luneburg*, *Hazeluinen*, *Luningen*, enz. hunne benaming van deze planeet of Heidenſche godinne zouden gekregen hebben. Tuſſchen dit dorp en Nieuwerſluis ſtaat het oude ſlot Kronenburg, waar van boven op zyn plaats is geſproken. De uitmuntende hofſteden, welke hier gevonden worden, maken dit dorp zeer aanzienlyk. Hier was in de Roomſche tyden eene parochiekerk, ingewyd op den naam van St. Ludgerus, eerſten biſſchop van Munſter. Hollandt wordt hier van het ſticht van Utrecht geſcheiden, zynde zelfs de eene helft van dit dorp Stichtſch, en de andere, en wel de grootſte helft Hollandſch, in welke laatſte ook de kerk ſtaat. Dit ſchone dorp wierdt in den jare 1672 door de Franſchen twee maal uitgeplundert. Kerk en predikant van dit dorp behoren onder de claſſis van Amſterdam. *M. Stoke in Floris den V. pag. 102. Heda in Alfrito pag. 57. Alting Notit. Germ. Inf. P. II. pag. 116. Schildius de Chaucis lib. II. cap. 1. Valkenier verward Europa pag. 815.*

LOENRESLOOT, of LOENERSLOOT, gelegen in het Neder-quartier des ſtichts van Utrecht, aan de vaart van Amſterdam op Utrecht, tuſſchen de Nieuwerſluis en Baambrug, is leenroerig aan het ſticht van Utrecht, en wierdt den 27 October des jaars 1536 plegtelyk door de Ed. Mog. Heeren Staten des lands van Utrecht voor een ridderhofſtadt erkent. De vermaarde Alting is van gevoelen, dat Loenreſloot onder den naam van *Lonaralaca* bekend ſtaat in den blaffaardt der goederen, die de kerk van Utrecht toegekomen hebben ten tyde van Odilbaldus, den XII biſſchop van Utrecht, welke omtrent het jaar 900 overleden is. Om dit gevoelen te beveſtigen ſtelt hy, dat het woordt *laca* in oude tyden niet alleen eene rivier, maar ook alderhande wateren betekent heeft, zelfs ook zulke griften, die wy *ſloten* noemen, en dat aldus *Lonaralaca* het zelve betekent als *Loenreſloot*. Doch ſchoon iemandt wilde beweren, dat dit op loutere giſſingen en een enkelde overeenkomſt van den naam ſteunt, ſchynt het evenwel buiten tegenſpraak te zyn, dat Loenreſloot met recht op zyne oudheit roemen mag; dewyl het zelve, als ook het geſlacht, dat zich daar naar genoemt heeft, nu al in de XI eeuwe bekend is geweeſt. Een van dit geſlacht, met name *Splinter*, heer van Loenreſloot, in de XIV eeuwe levende, en van een onruſtigen en ſtaatzuchtigen aardt zynde, trachtte op allerhande wyze zyn ſtaat en vermogen uit te breiden. Om tot dit oogmerk te geraken, ontzag hy zich niet, zyne naburen, 't zy met recht, 't zy met onrecht, te ſchatten, en met geweldt te dwingen, hunne vrye eige landen hem als heer van Loenreſloot op te dragen, en wederom te leen te ontfangen; om wiens knevelaryen te beteugelen eindelyk Arnoldus van Hoorn, XLIX biſſchop van Utrecht, met hulp der heeren van Gaasbeck en Abkoude, Vianen, en meer andere ridderen en edelen, het huis te Loenreſloot den 2 September des jaars 1378 belegerden, en zodanig met ſteenbuſſen en ander krygsgereedſchap benaauwden, dat hy genoodzaakt wierdt den 20 der zelve maandt zich in de handen des biſſchops over te geven, en te beloven, dat hy zyn misdaadt, volgens de uitſpraak der geeſtelyken en Raadt der ſtadt Utrecht, zou beeteren. Doch als Arnoldus van Hoorn, na het overlyden van Jan van Arkel, noch in dat zelve jaar biſſchop van Luik verkoren, en Florens van Wevelinkhoven, eertyds biſſchop van Munſter, tot biſſchop van Utrecht aangeſtelt wierdt, is hier door de zake van Splinter van Loenreſloot eenigen tydt onafgedaan gebleven, tot dat eindelyk door zyn aanhouden de geeſtelykheit des bisdom en de Raadt der ſtadt Utrecht deze uitſpraak hebben gedaan, dat niet alleen heer Splinter de goederen, welker eigendom hem na het overlyden van zyn broeder opgedragen waren, en die hy weder te leen uitgeſlagen hadt, uit de leenplicht ontſlaan, en als vrye eige goederen aan de vorige bezitters overgeven, ook het geldt en ander goedt, dat hy buiten recht anderen hadt afgeperſt, wederom geven zou; maar daar boven als een boete aan den biſſchop zeven honderd guldens betalen. Wyders dat hy en alle, die na hem te eeniger tydt het huis te Loenreſloot erfden, voor dat zy de belening ontfingen, met opgerechte vingeren zouden zweren, het zelve huis nimmermeer ſterker te zullen veſtigen, als het op dien tydt was; nooit te zullen toelaten, dat met, of uit het zelve, den biſſchop of het Sticht van Utrecht eenige ſchade of hinder gedaan wierdt; maar het altydt te zullen bewaren als des ſtichts open huis, en van dit alles een openbrief, door zes zyner naaſte vrienden bezegelt, te zullen geven: gelyk dan ook heer Splinter belooft en gedaan heeft des woensdag na S. Lambertsdag in het jaar 1386, het welk ook door zyne nakomelingen, bezitters van het huis te Loenreſloot, tot dezen huidigen dag toe onderhouden wordt. Deze Splinter, heer van Loenreſloot, heeft uit wettelyken bedde alleen eene eenige erfdochter, *Elzabe* of *Elizabeth van Loenreſloot* genaamt, nagelaten, die met het huis te Loenreſloot beleent wierdt den 13 January des jaars 1406. Zy was getrouwt met Willem, heer van Yſendoorn, in Gelderlandt, die als man en voogdt voor haar den biſſchop hulde gezworen heeft den 16 Maart des jaars 1408. Uit dit huwelyk is voortgeſproten een zoon, *Jakob van Yſendoorn*, die Loenreſloot opgedragen heeft ten behoeve van *Boudewyn van Swieten* den 31 January des jaars 1436. Deze Boudewyn hadt verſcheide kinderen gewonnen, welker oudſte was *Dirk van Swieten*, die voor zyn vader overleden is: waarom Boudewyn by zyn uiterſte wil aan den zoon van dezen Dirk, genaamt *Arend van Swieten*, heer van Leyenburg, het huis en de hofſtede tot Loenreſloot beſproken heeft; die ook na het overlyden van zyn grootvader de belening ontfing des dingsdags na het feeſt van den Euangeliſt Marcus in het jaar 1460. Na zyne doodt is zyn zoon, *Dirk van Swieten*, heer van Leyenburg, daar mede verlyd den 3 February des jaars 1476, die het opgedragen heeft ten behoeve van *Amelis van Amſtel*, heer van Mynden, Kronenburg, en Loenen, den 18 February des jaars 1516; uit het welke, volgens den inhoudt der Stichtſe leenregiſters opgemaakt, kunnen *W. van Gouthoeven*, en, die hem hier omtrent blindelings heeft nagevolgt, *Simon van Leeuwen* (*in Batav. ill.*) van verſcheide dwalingen overtuigt worden. Eenige begaan *Gouthoeven* (*p.* 206) en *van Leeuwen* (*pag.* 1113) ſtellende, dat Loenreſloot, na het overlyden van Arend van Swieten, gekomen is op zyn zoon *Henrik van Swieten* (die in de leenregiſters van het ſticht en elders *Dirk* genaamt wordt) en van hem weder op zyn zoon *Jooſt van Swieten* (welke Loenreſloot volgens de gemelde leenregiſters nooit bezeten heeft) die het eindelyk zou verkocht hebben aan den heere van Kronenburg, uit den huize van Amſtel van Mynden; dat niet *Jooſt*, maar zyn vader *Dirk* gedaan heeft. Een andere dwaling begaan *Gouthoeven* (*p.* 191) en *van Leeuwen* (*pag.* 830) verhalende, dat Antonis van Mynden, heer van Kronenburg en Loenen, het huis te Loenreſloot van Jooſt van Swieten gekocht heeft; daar het uit de leenregiſters blykt, dat niet *Antonis van Mynden*, maar zyn zoon *Amelis*, Loenreſloot niet van *Jooſt van Swieten*, maar van des zelfs vader *Dirk* gekocht heeft. Dit kan ook door het ſterfjaar van Antonis van Mynden beveſtigt worden, die gezegt wordt in het jaar 1494 overleden, en in de kerk van Loenen, begraven te zyn; daar nochtans Dirk van Swieten lang na dien tydt, namentlyk den 31 October des jaars 1503, den leenseedt als heer van Loenreſloot vernieuwt heeft. Doch dit zy alleen in het voorbygaan aangemerkt, om te tonen, wat nut en voordeel deze en meer diergelyke wetenſchappen uit het naſlaan der leenregiſters en andere echte oirkonden halen kunnen. Om dan weder ter zake te keren, Amelis van Amſtel van Mynden, met Loenreſloot beleent zynde, heeft ten zelven dage de rechte nahandt of de erfvolging in dat huis en die hoofſtede gemaakt aan zyn zoon, mede *Amelis van Amſtel van Mynden* genaamt, die in het geſlachtre-

gifter des huizes van Amftel van Mynden nevens vele andere, tot het zelve behorende, door *Gouthoeven* en *van Leeuwen* overgeflagen wordt. Doch als deze jonge Amelis den geeftelyken ftaat verkoren hadt, en nu niet alleen monnik, maar ook priefter in het Godshuis te Zoeft geworden was, heeft zyn vader Amelis Loenrefloot opgedragen ten behoeve van zyn broeder *Jakob van Amftel van Mynden* den 27 October des jaars 1534, gelyk mede de jonge Amelis op dien tydt afftandt van de nahandt en het erfrecht, hem eertyds door zyn vader gemaakt, gedaan heeft ten behoeve van den bovengenoemden *Jakob van Amftel van Mynden*, zyn vaders broeder. Deze Jakob overleden, en ook zyn oudfte zoon Jooft van Amftel van Mynden (te onrecht door *Gouthoeven pag.* 192, en *van Leeuwen pag.* 831 *Jakob* genaamt) voor hem geftorven zynde, is zyn kleinzoon *Jooft van Amftel van Mynden*, na des vaders doodt geboren, met Loenrefloot beleent den 25 September des jaars 1568, die het ftervende nagelaten heeft aan zyn zoon *Jakob van Amftel van Mynden*, (die ook heer van Zuylenburg geworden is) daar mede beleent den 13 January des jaars 1616, door wiens overlyden het gekomen is op zyn zoon *Jooft van Amftel van Mynden*, die daar mede verlyd is den 7 December des jaars 1633. Deze heeft niet dan dochters nagelaten; welker oudfte *Maria van Amftel van Mynden* (*van Leeuwen pag.* 831 noemt haar *Maria Johanna*) na de doodt van haren vader beleent is den 17 April des jaars 1658. Na hare doodt is haar man *Peter Reynhard van Stepraet*, heer van Doddendaal, Duiftervoort, enz. als vader en voogdt van *Diderik Johan van Stepraet*, zyn oudfte zoon, beleent den 4 July des jaars 1684, welke Diderik Johan de belening zelfs ontfangen heeft den 2 July des jaars 1707, die nog heer van Loenrefloot is.

Uit hoofde van deze ridderhofftadt is tot nog toe niemandt befchreven geweeft in het lidt der Heeren Edelen en Ridderfchappen des lands van Utrecht.

LOET, (DE) in 't Latyn *Loa*, eene kleine rivier van Vrankryk. Zy loopt door Beauce, en ontlaft zich in de Juine te Eftampes. Zy is alleen bekend door den flag, welke aan de zelve voorviel tuffchen Clotarius en Theodoricus, koningen van Vrankryk. *Maty Dict.*

LOEVESTEIN, een zeer vermaarde fterke fchans, met een fchoon huis of kafteel binnen de zelve, gelegen op den uiterften hoek van den Bommelerwaardt, daar de rivieren Maas en Waal in malkander lopen, in het gezicht van Workum en Gorinchem, op de landfcheiding van Gelderlandt, doch behorende onder Hollandt. Het wierdt in den jare 1397 van Willem van Oofterbandt, zoon van Albert van Beyeren, graaf van Hollandt, enz. belegert en ingenomen, waar van de reden in de oude Hollandfche Kronyk aldus verhaalt wordt. Hertog Albert hadt een thefaurier van Hollandt, Bruinis van Herderwynen genoemt, ridder uit Gelderlandt, van welken hy rekening vorderde van ontfangft en uitgifte; en naardien de zelve daar toe onwillig was, liet hy hem te Amfterdam in de gevangenis zetten. Maar de thefaurier ontfnapte, en vluchtte op het flot Loeveftein, het welk federt eenige jaren onder zyn gebiedt ftondt. Hy bleef 'er zelf wel niet lang, maar liet 'er zyne drie zonen met negentien dappere foldaten, onder vier hoofdmannen, van alles wel voorzien, en begaf zich in Gelderlandt. Willem van Oofterbandt wierdt hier op van zynen vader gezonden om het kafteel te belegeren, het welk hy deedt, en 'er wakker op ftormde. Hy zou 'er echter mogelyk nog zo haaft geen meefter van zyn geworden, ten ware het volgende toeval gebeurt was: De belegeraars fchoten een zwaren fteen uit een mortier, die op een huis in den voorburg viel, daar Ottho van Driel, op wiens beleidt en dapperheit zich het krygsvolk het meeft verliet, in was. Het huis ftortte in, en Ottho wierdt onder de puinhopen verplettert met allen, die hy by zich hadt. Terwyl nu de bezettelingen tot hunne hulpe toefchoten, drongen de Hollanders door de breffche in het flot, hakten de weinigen, die 'er nog over waren, neder, en vermeefterden het flot. In den jare 1445 wierdt meefter *Gofewyn de Wilde*, prefident van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, na eene gevangenis van anderhalf jaren op dit kafteel onthoofd. In den oorlog met Spanje, in den jare 1570, ondernam een offekoper van 's Hertogenbofch, *Harmen de Ruiter* genoemt, een aanflag op Loeveftein, die hem gelukte. Namentlyk, hy begaf zich in een Minderbroeders kap, met drie andere ftoute knapen, daar binnen, maakte den burgvoogdt af, en zich meefter van het flot, het welk hy daar op, vier en twintig man by zich gekregen hebbende, begon te verfterken. De Spaanfchen zonden een hoofdman met 160 foldaten (van Meteren zegt 300 man), arbeiders en gefchut derwaarts, om het te hernemen; en de Ruiter boezemde zyne makkers van zynen kant zulk een moedt in, dat zy befloten, zich tot den laatften druppel bloeds te verweeren. (Van Meteren verhaalt, dat zy hem alle tot drie toe verlieten.) Maar terwyl zy aan de eene zyde van het flot bezig waren met de brefch te befchermen, beklommen het de Spanjaarden van de andere zyde, kwamen 'er in, en floegen al dood wat hen voorkwam. De Ruiter ftelde zich in deur van een kamer, flingerde met zyn beide handen een flagzwaardt, en maakte dus geen kleine flachting onder alle, die dorften naderen; maar eindelyk door de menigte overmant, ftak hy den brandt in eenig bufchkruidt, door hem te voren op den vloer geftrooit, het welk een deel ander bufchkruidt, ergens in befloten, mede in brandt ftak, waar door hy, met vele van zyne befpringers, fneuvelde. Van Meteren zegt, dat in dit voorval zo vele Spanjaarden fneuvelden, dat men drie volle fchuiten met dode lyken afvoerde. De overgeblevene Spaanfchen, van fpyt over zo een heldendaadt razende, zochten het ligchaam van de Ruiter uit de puinhopen op, hakten 'er het hoofdt af, en verfierden 'er door eene verfoeielyke onmenfchelykheit hunne galg te 's Hertogenbofch mede. Ondertuffchen wierdt Loeveftein den Spanjaarden twee jaren daar na door des prinffen volk weder ontweldigt. Het is naderhandt verfcheide malen gebruikt tot eene gevangenis van aanzienlyke lieden en mannen van ftaat, als in de jaren 1618 en 1619 van *Hugo de Groot*, die 'er vervolgens behendig in een kift wierdt uit gedragen, en andere Remonftrantfche heeren; verder van *Asku*, Engelfch admiraal; van den Heere *de Wit*, van Dordrecht, en andere heeren, over een misverftandt tuffchen hen en den prinffe van Oranje; *Wicquefort*, enz. De Franfchen zyn by hunnen vyandelyken inval in deze provinciën in den jare 1672 van Loeveftein, fchoon zy het opeifchten, geen meefter geworden. De predikant van deze fchans ftaat onder de claffis van Gorinchem. *Oude Holl. Kronyk pag.* 411. *Hooft Ned. Hift. pag.* 219, 220. *Van Meteren pag. mihi* 66. *b. M. Balen Befchryv. der ftadt Dordrecht pag.* 754. *Janius Batavia pag.* 525. *Parival Vermakel. van Holl. pag.* 151. *Onpartydig Kronykie op het jaar* 1621.

LOFTUSIUS (DUDLEY) gaf te Dublin in den jare 1657 eene Inleiding uit tot de philofophie van Ariftoteles. Arnold Boot maakt hem een zoon van Adam Loftufius, ridder en threforier van Ierlandt. Hy voegt 'er by, dat hy eene grondige kennis hadt van de Oofterfche talen, zonder de Armenifche en Ethiopifche daar van uit te zonderen, maar dat hy voornamentlyk uitmuntte in de kenniffe van de Syrifche taal. *Konig Bibl.*

LOGAU (GEORGIUS, VRYHEER VAN) was protonotaris, paltsgraaf (*comes Palatinus*) Raadt van den koning Ferdinand, kanunnik van S. Johannes, en prooft van 't Heilige kruis te Breflau. In den jare 1530 bevondt hy zich mede in 't gevolg van den Roomfch koning Ferdinand op den Ryksdag te Augsburg. Als hem echter het hofleven niet meer behaagde, ging hy weder naar Italië, en befteedde zynen tydt aan zyne vorige ftudiën, waar toe hem Stanislaus Thurfo, biffchop van Olmutz, en anderen het nodige geldt overzonden. In den zomer des jaars 1533 wierdt hy te Rome met Johannes Lucretius Æfiandrus, een geleerd jongeling uit Duitfchlandt, bekend, die hem drie van de oudfte Latynfche fchryvers overbragt, welke zo lang verborgen geweeft hadden, dat byna niemandt meer daar van wift; namentlyk het boek van den dichter Gratius van de jagery; dat van M. Aurelius Nemefianus van den zelven inhoudt, en de overblyffelen van het gedicht van Ovidius van de viffchen, welke drie fchryvers Æfiander wel uit de oudfte *codices*, die met Longobardifche letteren gefchreven, en door Sannazarius uit Vrankryk medegebragt waren, waren afgefchreven, maar hy hadt daar in nog vele openingen moeten maken, dewyl hy alles niet meer lezen kon. Hy badt hier op Logau, dat hy die wilde uitgeven; 't welk hy in 't werk ftelde, wanneer hy weder naar Venetië kwam, en Paulus Manutius behulpzaam was om de drukkery van zynen vader Aldus, in welke in eenige jaren niet gearbeid was, met hulpe van Johannes Baptiftus Egnatius weder aan den vorigen gang te helpen. Men drukte dan op deze drukkery in het begin van den jare 1534 dit boek, onder den tytel van: *Gratii poëtæ, qui Augufto principe floruit, de venatione liber* I; *P. Ovidii Nafonis Halieuticon liber acephalus*; *M. Aurelii Olympii Nemefiani Cynegeticon lib.* I; *Ejusdem carmen bucolicum*; *T. Calphurnii Siculi Bucolica*; *Adriani Cardinalis venatio*, en Logau droeg het zelve op aan den ryken Antony Fugger. In Hungarië kreeg hy *Nicephori Califti Xantopuli hiftoria ecclefiaftica*, die van Conftantinopel gebragt was, en die hy uit het Grieksch in 't Latyn liet overzetten door Johannes Longus. Wanneer Logau uit Italië weder te rug kwam, fleet hy den overigen tydt zyns levens meeft te Breflau, en ftierf te Slaupitz den 11 April des jaars 1553, in het 68 jaar zyns ouderdoms. Hy liet den roem na van een geleerd man en een goed dichter. Verder beminde hy de gefelfchappen, en was gaarne by gafteryen; hy was ook aangenaam in gefelfchap, zo lang als hy niet van de oudheit van zyn geflacht begon te fpreken, 't welk hy met groten woordendrang van Achilles af plagt op te halen; waarom Ambrofius Moibanus hem eens ten antwoordt gaf: *Eft fane, ut dicis, Logorum familia vetufta; nam & Terentio Logi noti funt. Georg. Logus in præf. ad Ant. Fuggerum. Paul. Jovius in elog. Adami in vitis Theol. p.* 257. *Gefneri bibl. Henelii Silefiogr. ren. c.* 7. *p.* 136. *c.* 8. *p.* 516. *Hankius in program. Conradi Silefia togata p.* 177.

LOGES (MARIA BRUNAUT, VROUW VAN) was eene der doorluchtigfte vrouwen van de XVII eeuwe. Zy trouwde in den jare 1599 met Karel van Rechignevoifin, ridder, die vier jaren daar na edelman wierdt van de kamer des konings van Vrankryk. Zy ftierf den 7 Juny des jaars 1641, en wierdt begraven op eene plaats, die zy zelf verkoren hadt, twee honderd fchreden van het huis van la Pleau in 't landt van Limoges. Haar yver voor den Hervormden Godsdienft, waar van zy gedurende haar ganfche leven eene volftandige belydeniffe deedt, hare Godvruchtigheit, en de grootheit van hare ziel, blonken met een nieuwen luifter uit in het einde van haar leven, waar van de laatfte jaren en ook eenige andere ontruft waren geweeft door verfcheide huiffelyke moeielykheden. Dit deedt haar zonder twyffel goede aanmerkingen maken op de nietigheit der fchepfelen. Zy hadt negen kinderen gehad, waar van 'er maar vyf levende overig waren, drie zonen en twee dochters, wanneer zy ftierf. Een der zonen droeg de wapenen in Hollandt, en trouwde aldaar met eene jonkvrouw van het geflacht van Van der Myle. Daar zyn niet anders dan dochters uit dit huwelyk overig. De vrouw van Loges hadt eene zufter, die getrouwt was met den heer van Beringen. Uit dit huwelyk was gefproten de marquis van Beringen, geftorven, in den ouderdom van 89 jaren, in de maandt Maart des jaars 1692,

1692, na dat hy langen tydt eerſte ſtalmeeſter was geweeſt des konings van Vrankryk. Dit huwelyk heeft zeer doorluchtige kleinnichten gegeven aan de vrouwe des Loges, door dezuſters van den marquis van Beringen. Mevrouw van *Aunoy*, ſchryſſter van verſcheide boeken, en onder anderen van *Memoires*, en van de *Vojage d'Eſpagne*, is eene van de kleinnichten. Daarzyn 'er twee andere, welke men noemt de jonkvrouwen *de la Luzerne*, in Hollandt gevlucht om den Godsdienſt, en die door hare Godsdienſtigheit alle andere ſchone hoedanigheden verheffen, waar mede zy verſiert zyn. Mevrouw des Loges was geacht niet alleen van de wakkerſte geeſten, gelyk waren Malherbe en Balzak, maar ook een van de grootſte vorſten, gelyk den koning van Zweden, den hertog van Weimar, enz. Wicquefort merkt aan, dat zy veel vermogen hadt op den geeſt des hertogs van Orleans, en dat men daarom de vergaderingen verboodt, welke tot harent gehouden wierden. Malherbe bezocht mevrouwe des Loges doorgaans van de twee dagen een. Balzak heeft verſcheide brieven aan haar geſchreven, welke de achting uitdrukken, die hy voor haar hadt, zo wel als het gene hy van haar zeide aan zyne vrienden in die, welke hy hen ſchreef. Hy bekent in een van zyne werken, dat zo hy beter ſpaarder is geworden van zynen wierook, hy voornamentlyk daar voor verplicht is aan de goede raadgevingen, welke hy van haar ontfing. *De goede vrouw des Loges*, zegt hy, (in het einde van de *Socrate Chretien*) *deedt my hier over ſchrikkelyke beſtraffingen eenigen tydt voor hare doodt; zy verweet my*: „ Dat ik my van „ al de wereldt het bedotten, *dit zyn hare eige uitdrukkingen*; „ dat ik my myne loftuitingen liet ontwringen voor alle de ge- „ nen, die den ſchyn maakten van iets waardig te zyn; dat „ ik te veel het zeggen van anderen geloofde, op de eerſte „ goede verwe, op de waarſchynlykheit van deugdt". Balzak deedt ondertuſſchen onſchuldig eenig ongelyk aan de geſtrenge deugdt van deze vrouwe, met een geval kwalyk te verhalen, dat byna iedereen beter weet. Hy zegt dan, dat Malherbe, die een der vlytigſte hovelingen was van mevrouwe des Loges, op de tafel in haar vertrek het grote boek van den predikant du Moulin tegen den kardinaal du Perron gevonden hebbende, en de poëtiſche drift hem op de enkele lezing van den tytel vervoert hebbende, hy pen en papier eiſchte, waar op hy deze tien vaarzen ſchreef:

Quoi que l'Auteur de ce gros Livre
Semble n'avoir rien ignoré,
Le meilleur eſt toujours de ſuivre
Le Prône de nôtre Curé.
Toutes ces doctrines nouvelles
Ne plaiſent qu'aux folles cervelles;
Pour moi, comme un humble brebis,
Sous la houlette je me range,
Il n'eſt permis d'aimer le change,
Que des femmes & des habits.

Mevrouw des Loges, de vaarzen gelezen hebbende, nam de pen, en ſchreef aan de andere zyde van het papier dit antwoordt:

C'eſt vous, dont l'audace nouvelle
A rejetté l'antiquité,
Et du Moulin ne vous rapelle
Qu'a ce que vous avez quitté:
Vous aimez mieux croire a la mode,
C'eſt bien la foi la plus commode,
Pour ceux que le Monde a charmez:
Les Femmes y ſont vos idoles:
Mais à grand tort vous les aimez,
Vous qui n'avez que des paroles.

Menage, gelovende, dat de zaak aldus gebeurt was, deedt dit verhaal drukken in zyne aanmerkingen op de poëzy van Malherbe, volkomen gelyk Balzak het hadt opgegeven. Maar hy ſtelde in het einde van zyn boek, dat hy beter onderrecht was door Racan; dat hy Racan het was, die deze vaarzen gemaakt hadt, die aan Malherbe toegeſchreven worden, en dat Gombaud het antwoordt gemaakt hadt, dat men toeëigent aan mevrouwe des Loges; dat zy aan Racan geleent hadt het boek van Moulin, genoemt *Bouclier de la foi*, en hem verplicht hadt het te lezen. Dat Racan, na het gelezen te hebben, op dat boek dit puntdicht maakte, dat Balzak op verſcheide plaatſen veranderd heeft:

Bien que du Moulin en ſon Livre
Semble n'avoir rien ignoré, enz.
Je vais ou mon Paſteur me range,
Et n'ai jamais aimé le change enz.

Het zelve medegedeeld hebbende aan Malherbe, ſchreef deze het met zyne handt in het boek van du Moulin, dat hy uit name van Racan wederom zondt aan mevrouwe des Loges. Deze vrouw die vaarzen van de handt van Malherbe geſchreven ziende, geloofde, dat de zelve van hem waren. Yverig zynde voor haren Godsdienſt, badt zy Gombaud, die van den zelven Godsdienſt was, daar op te antwoorden. Gombaud medegelovende, dat zy van Malherbe waren, antwoordde daar op door het puntdicht, dat Balzak aan mevrouwe des Loges toeſchryft, en dat hy al te boertig vindt voor eene vrouwe, die tegen een man ſpreekt, gelyk het inderdaadt is. Balzak heeft nog een diergelyken misſlag begaan met aan de zelve vrouwe toe te eigenen het gezang van den ſtervenden minnaar, waar van de ſtokregel of de ſlotvaarzen zyn:

Ah! c'en eſt fait! Je cede a la rigueur du ſort,
Je vais mourir, je me meurs, je ſuis mort.

Habert Ceriſi, een der fraaiſte geeſten van de XVII eeuwe, is de maker daar van. *Bayle Dict. Crit.*

LOGH, eene rivier van Connaught. Zy heeft haren oorſpronk naby Shroule, en eenigen tydt geſtroomt hebbende tuſſchen de graafſchappen Mayo en Galloway loopt zy door de meiren van Carrib en Hornb, beſpoelt de ſtadt Galloway, en ontlaſt zich een weinig daar na in de baai van dien naam. Men houdt deze rivier voor de Auſoba van Ptolemeus. *Maty Dict.*

LOGHOR, in 't Latyn *Loghoricum*, eertyds *Leucurum*. Dit was oudtyds eene kleine ſtadt der Siluren; tegenwoordig is het maar een dorp van het landt van Walles in Engelandt. Het zelve is gelegen in het graafſchap van Glamorghan, aan de kleine rivier LOGHOR, anderhalve myl van der zelver mondt in het kanaal van S. Georgius, en van het vlek van Lannelbye, of Lanelly. *Maty Dict.*

LOGNAK, of LOIGNAK, of LONGNAK, of eerder LAUGNAK, want zo ſchryft Dupleix, die van het zelve landſchap was, maakte zich uitnemend geacht onder de regering van Henrik den III, koning van Vrankryk, en hadt veel deel in de gunſt van dezen vorſt. Hy was dapper, en hadt in dat opzicht zyne achting zeer wel geveſtigt door eenige tweegevechten en de krakeelen, welke het huis van Guize hem op den hals gebragt hadt, en waar uit hy zich met eere gered hadt. Hy was kapitein van de 45 edellieden, die verkoren wierden tot de grootſte zekerheit van Henrik den III. Hy was ook meeſter van de kleêrkamer, en edelman van de kamer van dien prins. Al de wereldt ſtemt overeen, dat hy hem aanſpoorde om zich te ontſlaan van den hertog van Guize, en dat hy tegenwoordig was by de uitvoering van dien toeleg; maar men komt niet overeen, op wat wyze hy daar deel in hadt. Eenigen zeggen, dat de hertog, Lognak mistrouwende, hem wilde doden, en hem wilde voorkomen de eerſte zyn degen trekkende. De aanhangers van de ligue, en anderen verhalen de zaak op eene andere wyze, gelyk men zien kan by den ſchryver, die aan den voet van dit artykel wordt bygebragt. Men is het ook niet eens wegens de oorzaken van de ongenade van Lognak; want zommigen zeggen recht uit, dat hy weggejaagt wierdt, om dat hy om een gouvernement verzocht, en anderen willen, dat men hem een gouvernement toeſtondt, om hem van het hof te verzenden, en zy voegen 'er by, dat hy door eene trouwloosheit van du Guaſt dit gouvernement verloor, en zich tot de noodzakelykheit gebragt zag om zich zelf in Gaſconje, zyn vaderlandt, te bannen. Hy wierdt eenigen tydt daar na aldaar gedood. Het ſchynt, dat Thuanus en Davila verzekeren, dat Lognak by den koning was toen Jacobus Clement dezen vorſt vermoordde; maar zy vergiſſen zich, indien zy zulks doen, Lognak was toen niet meer aan het hof. Daar zyn 'er, die voorgeven, dat de Laugnaks, die in tweeſtryden gedood wierden onder de regering van Lodewyk den XIII, nakomelingen, waren van dezen. *Bayle Dict. Crit.*

LOGNINA STATIONE, of *il Porto di* LOGNINA, een dorp met een toren en eene haven. Het is gelegen op de kuſt van de valleie van Demona, in Siciliё, tuſſchen de golf van Catanea en die van S. Tecla, tegen over de eilanden van Faragluini. Men houdt Lognina voor de plaats, die oudtyds *Ulyſſis Portus* genoemt wierdt. *Maty Dict.*

LOGODURO, *Capo di Logoduro*, of *el Judicado di Saſſari*, in 't Latyn *Caput Logodurium*, of *Loci Aurei*, *Caput Saſſaritanum*, *Provincia Turritana*, is eene van de twee provinciën van Sardinië. Zy begrypt het ganſche Noordelyke gedeelte van het eilandt. Hare voornaamſte plaatſen zyn Saſſari, de hoofdſtadt, Algheri, Boſa, Caſſel Aragoneſe, Terra Nova, en Sarda, dat den naam gegeven heeft aan het eilandt. *Maty Dict.*

LOGOGRAPHI, van λόγος, *ratio*, en γράφω, *ſcribo*, waren ten tyde der Roomſche keizers de ontfangers, welke de giften ontfangen en rekening daar van houden moeſten.

LOGOTHETA, van λόγος en τίθημι, *pono*, wierdt eigentlyk een iegelyk genoemt, die de rekening van andere bedienden overzag. Doch aan het hof van Conſtantinopel was deze tytel zeer gemeen; want daar waren λογοθέτης δρόμου, de generaal poſtmeeſter, die naderhandt ook zo veel als kancelier was, en de keizerlyke bevelen ondertekenen moeſt; λογοθέτης γενικὸς, *Præfectus ærarii generalis*; λογοθέτης οἰκειακῶν, *Logotheta rerum privatarum*; Μέγας λογοθέτης, dat eene hoge waardigheit was, doch die de zelve bekleedde hadt niet anders te doen, dan de λογοθέτης δρόμου, dewyl de eerſte naderhandt eene andere bediening verkreeg. Daar na wierdt in de kerke ook *Logotheta* genoemt de geen, die de bevelen van den patriarch ondertekende, en miſſchien meer andere zaken te verrechten hadt. *Du Freſne* II. 2, 354. *Gl. Gr. p.* 821.

LOGOTHETA, of ACROPOLITES, (GEORGIUS) een Griekſch ſchryver, welke leefde onder de regering van den keizer *Michaël Paleologus*, en een ampt bekleedde, dat het grootkancelierſchap by de Latynen zeer gelyk was. Hy was in grote gunſt by den Griekſchen keizer Johannes Duca, en dewyl hy benevens de dichtkunſt en de redenkunſt ook in de wiskunſt ervaren was, zo twiſtredeneerde hy voor den zelven over de

zons-

zonsverduistering. Hy was mede onder des zelfs gezanten aan Michaël den Engel, en onder de rechters, aan welke de last opgedragen was, om de zaak van Michaël Comnenus, die wegens zekere lagen verdacht was, te onderzoeken. Onder den volgenden keizer Theodorus Duka Lascaris, dien hy in zyne jeugt in de redenkunst onderwezen hadt, was hy eens zo ongelukkig, dat hy dezen keizer door een hard antwoordt geweldig vertoornt hebbende, deze hem met slagen zeer kwalyk liet handelen; waar op Logotheta wel gene bediening onder dezen keizer meer op zich nemen wilde, doch hy liet zich naderhandt wederom op nieuw daar toe bewegen, wanneer de gewigtigste verrechtingen aan hem opgedragen wierden. Hy betoonde inzonderheit zyne trouwe in 't verdedigen der stadt Prilapi, waarom hy echter gevangen en in boeiens gesloten wierdt. Na zyne bevryding, welke volgde onder den keizer Michaël Paleologus, aanvaardde hy een gezantschap aan Constantinus, een Bulgarisch vorst; en vervaardigde in het volgende op keizerlyk bevel het gebedsformulier, het welke, dewyl Constantinopel afgescheurt was van de Latynen, opentlyk gelezen zou worden. Hier op wierdt hy benevens anderen in den jare 1273 aan den paus Gregorius den X gezonden, om over de vereeniging van de Oostersche en Westersche kerken te handelen. Waar op hy in den jare 1282 stierf. Hy schreef de Constantinopolitaansche Kronyk, vervattende de historie van omtrent 58 jaren; te weten van den jare 1203 af, wanneer Balduinus, graaf van Vlaanderen, tot keizer van Constantinopel gekroont wierdt, tot den jare 1261 toe, wanneer Michaël Paleologus zich stelde in de plaats van Balduinus. Zyne Kronyk is benevens de vertaling van Leo Allatius te Parys in de koninklyke drukkery uitgegeven. *Vossius. Douza. Labbé. Hanck. Byzantinar. rer. script. P. I. c.* 33.

LOGRONO, in 't Latyn *Lucronium*, en *Juliobriga*, eene stadt in Spanje, naby den Ebro, op de grenzen van oud-Castilië en Navarre, in een schoon en vruchtbaar oordt gelegen, in de kleine landstreek Rioja, tot het prinsdom van Biskaje behorende. Zy is eenigzins versterkt, en de inwoners hebben om hunne trouwe en dapperheit aanmerkelyke voorrechten van keizer Karel den V verkregen. Naby deze plaats was ten tyde der Romeinen eene stadt, *Cantabria*, of *Cantabriga* genoemt, en eenigen menen, dat deze stadt en Logrono de zelve is. *Mariana hist. d'Esp. l.* I. *c.* 4. *Colmenar Delic. d'Esp. p.* 189.

LOHELIUS, (JOHANNES) aartsbisschop van Praag, was in den jare 1549 te Eger van arme ouders geboren, en wierdt in zyne jeugt in het Premonstratenzer klooster Tepel eerst onder de studerende choorjongelingen, en daar na in de geestelyke orde aangenomen. Hier op zondt men hem naar de universiteit te Praag, alwaar hy in de Philosophie en in de Theologie studeerde. Hy wierdt ondertusschen in het koninklyke sticht van den berg Zion of Strahof te Praag prioor, en in den jare 1586 abt, wanneer hy yverde om door de wederverkryging van de vervremde goederen het klooster weder in standt te brengen, en daar benevens de kerk van Maria Hemelvaart en de vermaarde bibliotheek stichtte. Daar na verklaarde de generaal van de Premonstratenzen hem tot visitator en vikaris generaal van de orde, en hy verkreeg verder een brevet van Rome, uit krachte van het welke hy gerechtigt wierdt om de geregelde observantie in de kloosters van zyne orde door Hungarië, Bohemen, Polen, Moravië en Silesië vast te stellen. Hy reisde midlerwyl zelf naar Rome, om van den toestandt der orde behoorlyk verslag te doen; en in den jare 1604 wierdt hy door Zbinko, graaf van Berka, aartsbisschop van Praag, tot wybisschop geordend, welke waardigheit hy ook onder des zelfs navolger, Karel, graaf van Lamberg, bekleedde, tot dat hy eindelyk in den jare 1612 zelf den aartsbisschoplyken setel beklom. Hoewel nu de aartsbisschoplyke inkomsten van dien tydt niet volkomen schenen toe te reiken, wilde hy echter het Cisterciënzer klooster Offegg, dat voor de aartsbisschoplyke tafelbehoeften geschikt was, niet langer behouden, maar bevlytigde zich ernstelyk, dat het gemelde klooster door keizerlyk bevel eindelyk met alle toebehoren volkomen aan de orde toegewezen mogt worden; hoewel de uitvoering daar van eerst na zyne doodt in den jare 1626 geschied is. Wanneer de paltsgraaf Frederik in den jare 1619 de Boheemsche kroon aanvaard hadt, zag hy zich genoodzaakt by keizer Ferdinand den II te wyken, doch na den slag van den jare 1620 op den Witten berg kwam hy wederom naar Praag, en wydde de domkerke, welke de Gereformeerden tot hunnen Godsdienst gebruikt hadden, op nieuw weder in; wanneer hy van den keizer voor zich het primaatschap onder de Boheemsche landstanden, naar den geestelyken standt de zitting op de landdagen, die hem door den koning Georg Podiebrad ontnomen was, en voor het Praagsche domkapittel de vrye verkiezing van den domproost verkreeg. Hy hadt ook de eere Ferdinand den II, en de keizerinne Anna, gemalinne van den keizer Matthias, de Boheemsche kroon op te zetten; van gelyken achtte de kruis-en ridderorde *cum rubea stella* hem waardig om hem tot haren generaal en grootmeester te verkiezen. Na dat hy alzo weder bezit van zyne hoofdkerke genomen hadt, deedt hy persoonlyk eene processie uit Praag naar het vermaarde Mariënbeeldt te Alt-Buntslau, onder het geleide van duizende bedevaarders, barrevoets midden onder het volk wederkerende. Eindelyk, na dat hy de overvoering van den H. Norbertus, patriarch van zyne orde, van Maagdenburg naar Praag in zyne stichtskerke, welke eerst 5 jaren na zyne doodt volgde, voorgestelt hadt, is hy den 2 November des jaars 1622 in zyn stichtsklooster Strahof gestorven, alwaar hy ook by het hoge altaar begraven legt. *Ex communicatis M.S.C. inclytæ aulæ Strahoviensis.*

LOHENSTEIN, (DANIEL CASPAR VAN) keizerlyke Raadt en syndicus (pensionaris) van de stadt Breslau, was te Nimptsch in Silesië den 25 January des jaars 1635 geboren. Zyn vader, Johannes Casparus, was aldaar Raadsheer en ontfanger van de keizerlyke schatting. In het zevende jaar zyns ouderdoms kwam hy van de schole van de zelve plaats in de kweekschole van Maria Magdalena naar Breslau, alwaar hy negen jaren doorbragt. Zyn ongemeen verstandt deedt zich vroegtydig op; want hy was naauwlyks vyftien jaren oud, wanneer hy de drie treurspelen, *Ibrahim Bassa*, *Agrippina* en *Epicharis* vervaardigde, de welke eene grote geleerdheit en een recht mannelyken geest vertoonden. Hy ging in zyn 16 jaar op de universiteiten, en hoorde te Leipzich Carpzovius, en te Tubingen Lauterbachius, onder wiens voorzitting hy eene twistredenering hieldt. Na dat hy in twee jaren alles, wat hy op de akademiën nuttigs leren kon, begrepen hadt, bezocht hy de keurvorstelyke en vorstelyke hoven van Duitschlandt, bezag te Regensburg den Ryksdag, en ging van daar in Zwitserlandt en aan den Rhyn tot in Hollandt, alwaar de omgang met de geleerden hem eenen tydlang te Leiden en te Utrecht ophieldt. Eindelyk reisde hy over Hamburg weder naar Silesië, na dat hy op zee zo gelukkig geweest was, dat in een storm, waar in 13 schepen vergingen, het eenige schip, waar op hy zich bevondt, behouden wierdt. Wanneer hy te Breslau gekomen was, beving hem de lust Italië en Vrankryk te bezien, gelyk hy dan de talen van deze landen, benevens de Spaansche, reets zonder leermeester geleert hadt. Hy was ook naar Italië op weg, wanneer de ingevalle pest, die de reis derwaarts onzeker maakte, hem noodzaakte naar Wenen te rug te keren. Waar op hy een groot gedeelte van Hungarië bezag, en zich weder huiswaarts begaf. In den jare 1657 begaf hy zich in den huwelyken staat, waar in hy een zoon en drie dochters teelde. Daar na maakte de hertog van Oelsz hem tot zynen Raadt. Doch na dat hy zynen dienst aan Breslau, de hoofdstadt van Silesië, toegewyd hadt, wierdt hy aldaar Raadpensionaris, welk ampt hy zo wel op het Raadhuis, als in gezantschappen aan den keizer Leopold, met algemeen genoegen bekleedde, en met den tytel van keizerlyke Raadt begunstigt wierdt. Hy is de eerste, die de verheve wyze van redenvoeren en schryven in Duitschlandt opgebragt heeft, die wel met grote toejuiching aangenomen, en door eenigen nagevolgt, ook door eenigen veracht, doch tot nog toe door niemandt volkomen getroffen, veel minder overtroffen is. Zyne loffelyk bekleedde burgerlyke bedieningen, en zyn *Corpus juris*, door hem met vele uitgeleze doch ongedrukte aanmerkingen opgeheldert, getuigen van zyne rechtsgeleerdheit; gelyk zyne schriften tonen, dat hy een groot dichter, historiekundige, letterkundige, philosooph, en met een woordt een recht polyhistor geweest is. Zyn heerlyk werk, *der groszmuthige feldherr* Arminius, *als ein tapferer beschutzer der Teutschen freyheit und seiner Durchlauchtigen Thusznelda* genoemt, waar in alle geleerden iets leren kunnen, bekrachtigt zulks genoegzaam. Deze Roman, uit twee banden in quarto bestaande, is ten dien einde geschreven, dat alle jonge standspersonen, die gaarne Romannen lezen, hier door eene lust tot de kunsten en wetenschappen mogten verkrygen. Het is te beklagen, dat de schryver de laatste handt niet aan dit werk heeft kunnen leggen, dewyl hy den 27 April des jaars 1683 aan eene beroerte stierf. Waarom zyn broeder, Johannes Christiaan van Lohenstein, het laatste boek daar by heeft moeten doen. Zyne Hoogduitsche poëzy is in den beginne stukswyze, doch naderhandt in 8. by malkander gedrukt, en eindelyk in den jare 1701 benevens de lykreden over den here van Hoffmanswaldau uitgekomen. Zyne Lofreden op den laatsten hertog van Liegnitz, Brieg en Wohlau, dat een volkomen meesterstuk is, heeft men afzonderlyk in folio en in 8. uitgegeven. Hy heeft in allerlei slag van poëzy blyken van zyne bekwaamheit gegeven, doch inzonderheit zyn zyne treurspelen beroemt, welke verheven, diepzinnig, spreukryk, beweeglyk, en byna al te geleerd geschreven zyn. Men ziet daar in, dat hy de Grieken en Romeinen vlytig gelezen heeft, welke hy, in het gene de uitvinding en voorstelling der choren betreft, heeft overtroffen. Met hoe veel vlyt en verstandt hy den Bybel gelezen heeft, getuigen onder anderen zyne poëtische betrachtingen over het LIII kapittel van den propheet Jesaias. Hy heeft den Katholyken Ferdinand van Gratianus uit het Spaansch met gelyke nadruk overgezet, en zo wel in zyne schriften als daden getoont, dat hy een groot staatkundige geweest is. Wat zyn gedrag en zyne levenswyze belangt, hy was naar eisch van de omstandigheden onbekrompen, prachtig, onvermoeid en gastvry, gelyk dan niet ligt een geleerd man naar Breslau kwam, dien hy niet onthaalde, en door zyne geleerde redenen als mede verder met alle hoffelykheit onderhieldt. Hy wydde den dag aan de verrechtingen, die hy voor het gemene wezen tot zynen laste hadt, doch aan de studiën en aan zyne vrienden schonk hy den nacht. Hy was bekwaam om iets te ontveinzen, en openhertig te zyn, en wanneer hy zich verkwikken wilde, begaf hy zich naar Kittelau, gelyk Cicero naar zyn *Tusculanum*, daar hy met goede vrienden, waar onder verscheide voorname mannen waren, den tydt met aangename en nuttige zamenspraken doorbragt. Zyn *Arminius* is te Leipzich in de jaren 1689 en 1690 uitgekomen, en door zynen zoon aan den keurvorst van Brandenburg in dien tydt opgedragen. *Observat. Halens. T.* VI. *observat.* 10. *Thomasii gedancken uber allerhand bucher. Morhof von der Teutschen poësi c.* 9. *p.* 391 *seq. c.* 16. *p.* 669. *Neumeisters dissert. de poëtis German. hujus seculi; das denen Lohensteinischen gedichten der letzten edition beygefugte leben.*

LOHMEN, een vlek of steedtie en ampt aan de Weiznitz, wel-

welke in de Elve valt, in den Meisnischen kreits gelegen, en de keur-Saxische linie toebehorende. Het zou eene overoude zitplaats van een Boheemsch heeren-geslacht der Clommen of Lohmen geweest zyn; waar na het de Bercken van Duba met de andere landen van het gemelde geslacht aan zich gebragt hebben. Vervolgens zyn deze landen aan die van Saalhausen ingeruimt, dien het de heeren van Schonburg afgekocht hebben; tot dat eindelyk deze landen by verwisseling tegen Penicke, enz. volkomen aan de hertogen van Saxen gekomen en in ampten verdeeld zyn. *Knauthii prodrom. Misn. p. 22 seq. Sachsische und Schwedische Staats-cantzeley p. 21, 25.*

LOHNE, in 't Latyn *Loganus*, *Logana*, *Lanus*, eene rivier van het nedergedeelte van den opper-Rhynschen kreits. Zy heeft haren oorspronk op de grenzen van het hoge Hessen, loopt door het lage, en door de staten van Nassau, en ontlast zich in den Rhyn boven Coblents, naby Ober-Laenstein, na dat zy Marpurg, Giesen, Wetzlar, Weilburg, Limpurg, Dietz en Nassau bespoelt heeft. *Maty Dict.*

LOHNEISEN (G. ENGESH) gaf in den jare 1625 een fraai boek in folio uit over de kunst van het paardryden, met afbeeldingen versierd. *Konig Bibl.*

LOHR, of LAHR, een steedtie aan de Schutter, naby Geroltzeck en Wolffach in de Ortenau, naderhandt ook de Mortenau genoemt, gelegen.

LOHR is eene rivier, welke ontspringt in het Frankische graafschap Rheinek, naby Pfaffendorf, en valt, na een loop van 6 of 7 mylen, by een klein steedtie van den zelven naam in den Mayn.

LOHRA, een bergslot en ampt in het Thuringsche graafschap Hohnstein, twee mylen van Nordhausen gelegen. Het was eertyds een keur-Saxisch leen, doch wierdt in den jare 1573 tegen eenige Mansfeldsche goederen met het bisdom Halberstadt verwisselt. Wanneer in den jare 1593 de graven van Hohnstein uitstierven, ontstondt tusschen de hertogen van Brunswyk, die door de bisschoppen van Halberstadt met deze heerlykheit beleent waren, en tusschen de graven van Stolberg en de graven van Schwartzburg, welke met de Holsteinsche graven in den jare 1433 eene erfverbroedering opgerecht hadden, een langdurige strydt over de erfvolging in deze heerlykheit, welke eindelyk in de Osnabrugsche vrede zo beslist wierdt, dat de keurvorst van Brandenburg de zelve als een leengoedt van het bisdom Halberstadt verkreeg, die daar na de graven van Sayn en Wittgenstein daar mede beleende, van welkers nakomelingen het echter in den jare 1669 weder ingetrokken wierdt. *Puffendorff de Rebus gestis Friderici Wilhelmi Elect. Brandenb. l. III. p. 147. Lucæ uralter Grafen-saal P. I. p. 289. Preuss. Staats-Geographie. Spangenberg Mansfeld. Chronic.*

LOING, in 't Latyn *Lupia*, eene rivier van het Gatinois in Vrankryk. Zy bespoelt Châtillon aan de Loing, Montargis, Chateau-Landon, Nemours, en ontlast zich in de Seigne tusschen Melun en Montereau-faut-Yonne. *Maty Dict.*

LOINGA, een dorp van de Vriesche grieteny Wimbreitseradeel, onder het kwartier Westergoo.

LOIR, LOIX, in 't Latyn *Lera*, of *Ladus*, eene vischryke rivier, welke ontstaat in het Fransche landschap Perche, niet verre van Illiers; vervolgens loopt zy door de provinciën Blaisois, Vendomois, le Maine en Anjou, en voorby de plaatsen Chateau-Dun, Vendôme, Chateau du Loir, le Lude, la Fleche en Duretail, ontfangt naby Angers de Sartre, vereenigt zich in Angers met de Mayenne, en valt eindelyk niet verre van Ingrande aan de grenzen van Bretagne in de Loire.

LOIR, (NICOLAUS) een schilder van Parys, de zoon van een bekwaam goudsmidt, hadt geen gebrek van geest om uit te vinden, noch van vuur om uit te voeren. Daar was niettemin daar in niets, dat den gemenen schilder te boven ging. Men merkt daar in noch de schranderheit van gedachten, noch eenig byzonder kenteken van verhevenheit aan. Hy hadt geen goed oordeel van de tekening, van de netheit en van de gemakkelykheit in alles wat hy deedt: en zonder zich den tydt te geven om zyne gedachten nader te overwegen, hadt hy die naauwlyks gemaakt, of hy volvoerde ze dikwils zelfs met iedereen sprekende, door de grote gewoonte, die hy verkregen hadt, en door de grote geheugenis van de zaken, die hy in Italië gezien hadt. Hy bleef nergens in steken, en maakte de beelden, de landschappen, de bouwkunst en de sieraden even goed. Men ziet te Parys eene menigte van zyne werken, zo openbare als byzondere, verscheide galeryen en vertrekken, en onder anderen voor den koning in het paleis van de Tuileriers. Hy stierf in den jare 1679, oud 55 jaren, zynde toen hoogleeraar in de akademie der schilderkunst. *De Piles Abrégé de la vie des Peintres.*

LOIRE, in 't Latyn *Ligeris*, de grootste rivier van Vrankryk, heeft haren oorspronk in een berg van de Sevennes, dien men den berg *Gerbier de Joux* noemt. Zy deelt byna het koninkryk in twee gelyke delen, en loopt naby Puy in Velay voorby, en van daar naar Montbrison en Roane, alwaar zy vaarbaar begint te worden. Verder bespoelt zy Nevers, la Charité, Sulli, Gien, Gergeau, Orleans, Blois, Amboise, Tours, Saumur, Pont de Cé, en ontlast zich in de zee naby Nantes, in Bretagne. Haar loop is van byna 200 mylen, en zy is omtrent 166 mylen vaarbaar. Men zegt, dat zy regelrecht of inmiddelyk 112 rivieren in zich ontfangt, waar van de voornaamste zyn de Lignon, d'Allier, de Loiret, de Cher, de Inde, de Vienne, de Maine. *Pap. Masson descr. flum. Galliæ. Cesar. Plinius & Tibullus l. I. eleg. 8.*

LOIRET, in 't Latyn *Ligerula*, *Ligeretus*, eene kleine rivier van Vrankryk. Zy loopt door het eigentlyke landt van Orleans, bespoelt Olivet, of S. Martin van Loiret, en ontlast zich in de Loire ten Zuiden, anderhalve myl boven Orleans. Deze rivier is daar in aanmerkens waardig, dat, hoe zeer haar loop zeer kort is, zy echter tot by haren oorspronk toe vaarbaar is. *Maty Dict.*

LOIS, de grootmoeder van Timotheus, den leerling van Paulus, welkers geloove deze Apostel pryst II *Timoth.* I. 5.

LOISEL, (ANTONY) advokaat van 't parlement van Parys, was van Beauvais, alwaar hy geboren wierdt in de maandt February des jaars 1536 van Johannes Loisel en van Catharina van Auvergne. Zyn geslacht was oud in de gemelde stadt Beauvais, en heeft mannen van verdiensten voortgebragt: Johannes Loisel, gezegt *Avis*, was geneesmeester van de koningen Lodewyk den XII en François den I. Antony Loisel, van wien gesproken wordt, studeerde te Parys in het collegie van Presles, onder Petrus Ramus, die hem naderhandt executeur van zyn testament maakte; en daar na studeerde hy in de Rechten te Toulouze en te Bourges, onder den vermaarden Jacobus Cujacius, die dikwils met lof van hem spreekt. Hy floeg zich vervolgens neder te Parys, alwaar hy zo wel uitmuntte onder de advokaten van zynen tydt, dat Baptista du Mesnil, advokaat des konings, de waardigheit van substituit by de gerechts-kamer voor hem verkreeg, en hem deedt trouwen met eene van zyne nichten, Maria Gaulas genoemt, welke hy in zyn huis opvoedde, als zyne eige dochter. In den jare 1581 gebruikte men hem in de waardigheit van advokaat des konings in de kamer van justitie van Guienne. Hy gaf sedert VIII Redenvoeringen uit, welke hy by deze gelegenheit gedaan hadt, en welke men heeft onder den tytel van *La Guyenne de M. Antoine Loisel.* Men gebruikte hem ook in den jare 1594 tot herstelling van het parlement van Parys, en hy was Raadsheer van de tresory. Hy hadt deel in de vriendschap van verscheide grote mannen van zynen tydt, onder welke waren de president Thuanus, de kancelier de l'Hôpital, Petrus Pitheus, Claudius du Puy, en Scevola Sammarthanus, die met lof van hem spreken. Behalven de werken, waar van gesproken is, heeft men van hem: *Le Dialogue des Avocats du Parlement de Paris. Les Regles du Droit François. Les Memoires des Beauvais*, enz. Hy stierf te Parys op maandag den 24 April des jaars 1617, in den ouderdom van 81 jaren. De oudste van zyne zonen, mede Antony genoemt, Raadsheer van 't parlement van Parys, stierf voor hem, en liet een zoon na van den zelven naam, mede Raadsheer van het zelve parlement. De twede van zyne zonen was de vermaarde GUIDO LOISEL, Raadsheer-klerk van het zelve parlement, kanunnik van Parys, en naderhandt van Beauvais, prioor van la Chaize. Hy was een der doorluchtigste magistraatspersonen van zynen tydt. Hun leven is beschreven door den heer Joli, kanunnik sacristein van de kerke van Parys.

LOIZ, LOYTZ, eene kleine stadt in het gebiedt van Gutzkow in Voor-Pomeren, aan de rivier Peene gelegen. Zy was eertyds het weduwelyk verblyf der hertoginnen van Pomeren.

LOJA, of LOXA, eene kleine stadt in het Spaansche koninkryk Granada, tusschen de hoofdstadt van dien naam en Cordova, aan de rivier Xenil, by een gebergte gelegen. Het omleggende gewest is vruchtbaar in allerlei kruiden, bloemen en vruchten. Men vindt aldaar ook eene grote menigte van schapen, konynen en hazen. In den jare 1482 wierdt deze stadt vruchteloos belegert door koning Ferdinand den Katholyken; daar tegen gaf zy zich, na eene negendaagsche belegering, in den jare 1486 aan den zelven over. *Mariana hist. d'Esp. lib. XXV. c. 2. 9. Turquet hist. d'Esp. p. 1092. Colmenar Delic. de l'Esp. p. 512.*

LOJA, eene kleine stadt van het koninkryk van Peru, in Zuid-Amerika, in de provincie van Quito, en vyfen tachtig mylen van de stadt van dien naam ten Zuiden gelegen. *Maty Dict.*

LOJOLA, (IGNATIUS DE) stichter der Jesuiten, wierdt geboren in den jare 1491 in de provincie van Guipuscoa in Spanje. Hy wierdt opgevoed aan het hof van Ferdinand en van Izabelle, en zo haast zyn ouderdom hem toeliet de wapenen te dragen, zocht hy gelegenheden om uit te munten. Hy gaf blyken van eene grote kloekmoedigheit in het beleg van Pampelona, dat de Franschen ondernamen in den jare 1521, en dat van de overgave van de plaats gevolgt wierdt; en hy wierdt in die belegering zelfs gekwetst door een kanonschoot, die hem het regter been aan stukken sloeg. Terwyl hy van deze wonde genezen wierdt, nam hy het voornemen om de ydelheden der wereldt te verzaken, en naar Jeruzalem te trekken, en om vervolgens een zeer onderscheiden slag van leven te leiden. Zo haast hy genezen was, nam hy den weg van O. L. Vrouwe van Monserrat in Catalonië, een dagreizens van Barcelona; en wanneer hy aldaar gekomen was, deedt hy zyne wapenen ophangen op het altaar van de H. Maagdt, en heiligde zich zelf tot haren dienst des nachts van den 24 Maart des jaars 1522. Hy volgde zo veel als hy kon de wetten van de ridderschap, zich zelven onder de standaarden van deze geestelyke militie begevende. Men leest dieswegen by Ribadeneira, in het leven van dezen zynen apostel (1): *Cum autem in profanis libris legisset ritum, quo novi milites olim inaugurabantur, ut ejus ritus imaginem quamdam spiritualiter in se repræsentaret, novis contra diabolum armis accinctus* enz. Een der geleerdste mannen van deze eeuw heeft hier over geschertst op eene wyze, welke verdient bygebragt te worden: „ Het eerste, *zegt hy* (2), dat „ men in Ignatius de Lojola moet aanmerken, is, dat hy bekeerd wierdt in het lezen van de legenden der heiligen, „ gelyk Don Quichot het wierdt tot het Romanyke leven „ door

„ door het lezen der oude Romans. . . . Zyn landgenoot
„ wierdt nooit meer geraakt door de avanturen der eerste rid-
„ ders, dan Ignatius door de historiën van S. Dominicus en van
„ S. Franciscus (3), want deze waren het, welke hem inzon-
„ derheit raakten; en eer hy een vast besluit nam om als een
„ dolend monnik de wereldt te doorlopen, vertoonde hy zich
„ zelf de moeielyke ontmoetingen van deze twee doorluchtige
„ helden, en gevoelde, dat hy moeds genoeg hadt om even zo
„ veel te ondernemen. Aldus in een overval van yver (4),
„ wierp hy zich op een nacht uit zyn bedde, viel op zyne
„ kniën voor het beeldt van de gelukzalige Maagdt, en beloof-
„ de in die gestalte haar ridder te zullen zyn, het welk zulk
„ eene aanmerkelyke omstandigheit is, dat het te verwonde-
„ ren is, dat Maffæus de zelve vergeten heeft, zo wel als het
„ vremde gedruis, dat 'er ontstondt in het huis, de beeving van
„ de kamer, en het breken van alle de glazen der vensters,
„ dat toen gebeurde, een blyk, zegt *Orlandinus*, dat de duivel
„ hem vaarwel zeide. Hier op verscheen hem de Maagdt met
„ veel glorie, houdende haren zoon in haren schoot, het
„ welk hem zodanig in zyn eerste besluit aanmoedigde, dat
„ hy een weinig daar na den weg nam naar Monserrat,
„ dat eene plaats is van grote devotie voor de H. Maagdt.
„ Derwaarts trekkende, dacht hy zyne eerste avontuur of ont-
„ moeting te beginnen door te stryden met eenen Moor,
„ die, bekennende, dat de gelukzalige Maagdt tot den tydt
„ van hare baringe toe Maagdt geweest zynde, loogchen-
„ de, dat zy het daar na geweest was. Want S. Ignatius
„ aanmerkende, wiens ridder hy was, wierdt zo verwoed,
„ dat hy zich volslagen verplicht achtte aan den Moor den
„ hoon te wreken, dien hy zyne meesteresse hadt aangedaan;
„ maar zich een weinig beradende over 't gene hy doen zou,
„ zo nam de Moor een anderen weg, en hy liet de zaak aan
„ het oordeel van zyne muilezelinne, haar den toom los op
„ den hals leggende, besloten hebbende den Moor het leven te
„ benemen, zo zy aan het eerste kruispadt den weg
„ nam, dien hy genomen hadt. De goede muilezelinne,
„ de mening van haren meester zeer wel wetende, verliet
„ den groten weg, en nam dien van Monserrat, alwaar
„ hy, aangekomen zynde, de volgende aanmerkenswaardi-
„ ge plegtigheit verrechtte. Ignatius, gelyk *Orlandinus* en *Maf-*
„ *fæus* (5) opzettelyk zeggen, in de boeken der ridderschap ge-
„ lezen hebbende, dat de oude ridders, deze heerlyke waardig-
„ heit op zich nemende, altoos gewoon waren geweest den
„ ganschen nacht in hunne wapenen te waken, zich verplicht
„ oordeelde van gelyken te beginnen. Hy hing dan zynen de-
„ gen en zyne bajonnet voor het autaar van de Maagdt, deedt zyne
„ klederen aan, en in plaats van glinsterende wapenen nam hy
„ een langen rok van zeer grof laken, dien hy gordde met een
„ dik touw, waar aan hy eene fles hing om water in te doen;
„ in plaats van eene lancie nam hy een slechten stok, gaande met
„ een tenen schoen aan eenen voet, en den anderen naakt, zon-
„ der een helm op het hoofdt te nemen, om het zelve bloot te
„ stellen aan de ongemakken van het weder. Voor dat hy in
„ de stadt trok, hing hy al dit gewaadt, dat hy zich op den weg
„ opgedaan hadt, aan den knop van zynen zadel, zegt *Maffæus*,
„ (6) uit vreze, dat het volk geloven mogt, dat hy niet wel
„ by zyne zinnen was, en deedt het zelve niet aan, voor dat
„ hy op de plaats was, alwaar hy door de keur der ridderschap
„ aldus geharnascht op zyne wyze moest waken. Op de gemel-
„ de plaats gekomen zynde, deedt hy het zelve aan; en waakte,
„ zeggen zy, dan eens overeinde staande, dan zich eens op
„ zyne kniën werpende, en zich aldus uit al zyne macht
„ toewydende aan den dienst van de gelukzalige Maagdt.
„ Dit gedaan zynde, ging hy des morgens zeer vroeg,
„ dat eene zeer noodzakelyke omstandigheit is voor de Avan-
„ turiers, naar Manresa, alwaar hy zyn verblyf nam in
„ het stads gasthuis, latende zyne haairen en zyne nagelen was-
„ schen, beedelende van huis tot huis, vastende altoos zes dagen
„ van de week, zich driemaal des daags tuchtigende, zich dage-
„ lyks zeven uuren in overluide gebeden bezig houdende, en
„ niet anders dan op den bloten grondt nederleggende, om zich
„ te beter te bereiden tot zyne avanturen naar Jeruzalem." Ignatius Lojola hieldt zich dan te Manresa omtrent een jaar op onder de armen van het gasthuis, en in allerlei kastydingen. Hy schreef aldaar zyn boek van de Geestelyke Oeffeningen in dat zelve jaar 1522 in het Spaansch, en gaf het zelve te Rome uit in den jare 1548, in 't Latyn overgezet door Andreas Frusius, en voorzien met de approbatie van Paulus den III. De genen, welke zich verwonderen, dat hy de Levens der Heiligen heeft kunnen lezen gedurende de genezing van zyn gebroken been, uit aanmerkinge, dat hy byna zyn A. B. C. niet geleert hadt (7), zouden reden hebben zich te verwonderen, dat hy het boek der Oeffeningen heeft kunnen maken in den tydt van zyne onwetenheit, indien zy niet wisten het gene *Louis du Pont* verzekert, dat de Heilige Maagdt hem hielp om de zelve op te stellen. „ *Refert*
„ *Ludovicus de Ponte, vir omni exceptione major, in vitâ P. Bal-*
„ *thasaris Alvarez c.* 43, *fidâ traditione inde usque à P. Jacobo*
„ *Lainio, altero Societatis Jesu Præposito generali, acceptum habe-*
„ *ri, Deum hæc Exercitia sancto Patri nostro revelasse: imò per*
„ *Gabriëlem Archangelum non nemini fuisse à Deiparâ Virgine*
„ *significatum, se patronam eorum fundatricem, atque adjutricem*
„ *fuisse, docuisseque Ignatium, ut ea sic conciperet; quo nomine se*
„ *huic operi dedisse initium.*" (8) Men deedt ten einde van eene eeuw den stichter der Jesuiten opentlyk een proces van rovery aan wegens dit werk: (9) men beweerde, dat hy het zelve niet opgesteld hadt. De beschuldiger was een Benedictyn. Dit verstrekte tot een hoon aan Paulus den III, en aan de congregatie der kerkgebruiken, want deze paus verzekert plegtiglyk het tegendeel in de approbatie van het boek: en wanneer de kardinaal Francisco Maria del Monte voor Gregorius den XV verslag deedt van de rechtspleging van deze congregatie ten opzichte der kanonisatie van S. Ignatius, vertoonde hy, dat het boek der Geestelyke Oeffeningen het werk was van den gene, dien men stondt te kanoniseren. De Benedictynen van de congregatie van Monte Cassino veroordeelden in eene algemene vergaderinge, te Ravenna gehouden, in den jare 1644, het boek, waar in S. Ignatius beschuldigt wierdt met eens anders werk te pronken. (10) Innocentius de X stelt de zaak buiten twyffeling, naar het voorgeven van den vader *Sotuel*; want deze paus heeft in het Roomsche Brevier een zeker getuigenis doen inlasschen, dat S. Ignatius de schryver is der Oeffeningen. „ *Nunc extra omnem controversiam Catholicis*
„ *certa esse debet* (ea res) *postquam in Breviarium Romanum est*
„ *relata, atque in lectionibus, toti Ecclesiæ propositis auctoritate In-*
„ *nocentii* X, *Pont. Max. in festo S. Ignatii disertè tradita his ver-*
„ *bis, quo tempore homo literarum planè rudis admirabilem illum*
„ *composuit Exercitiorum librum, S. Apostolicæ sedis judicio & o-*
„ *mnium utilitate comprobatum.*" (11) Alexander de VII bevestigde de zelve zaak door een brevet van den 12 October des jaars 1657, waar in hy volkomen aflaat toestaat aan alle de genen, die de Geestelyke Oeffeningen van S. Ignatius zouden waarnemen. De Benedictyn, die Ignatius beschuldigt heeft eens anders werk uitgeschreven te hebben, was Constantinus Caetanus genoemt. Hy gaf voor, dat een ander Benedictyn, Garcias Cisneros genoemd, de waarachtige schryver was van de Geestelyke Oeffeningen, die onder den naam van den stichter der Jesuiten gevent zyn, en dat drie monniken van Monte Cassino aan den zelven Ignatius het boek gaven der Instellingen van de compagnie van Jesus, in eenen tydt, dat hy hen kwam bezoeken, terwyl hy het ontwerp van eene nieuwe orde in zyn hoofdt hadt. Doch dit laatste wil hy ten onrechte bevestigen met het getuigenis van een vermaard Jesuit, die niets anders gezegt heeft, dan dat de stichter der Benedictynen met zyne Goddelyke verlichtingen S. Ignatius bystondt om de instellingen van de compagnie op te stellen. Hy wil dit zeggen, dat drie Benedictyner monniken deze instellingen aan Ignatius als aan een uitschryver opgaven. *Dixi Societatem JESU videri charam S. Benedicto, in cujus sinu Lutetiæ primum delineata sit; & postmodum Cassini sancto fundatori illuc digresso, sanctissimus Patriarcha, illius loci præses, multa lumina & cœlestes afflatus exorasse visus est. Hoc Caëtanus ad exceptas inibi per S. Ignatium à tribus Monachis Constitutiones Societatis JESU traxit, quasi quod dixi, S. Benedictum, (ut pium est arbitrari) cœlestem lucem, hærenti ade sua S. Ignatio esse apprecatum, idem sonet, quod tres monachos nigros dictasse S. Ignatio, velut amanuensi, suas Constitutiones* (12). Men merkt omtrent het boek der Oeffeningen nog aan, dat men in den jare 1553 het zelve poogde te doen veroordelen in Spanje. Melchior Canus yverde krachtig om dat oogmerk te bereiken, en de aartsbisschop van Toledo zou niet moeielyk geweest zyn, indien zulks gelukt was; maar de doctor, dien hy daar over raadpleegde, was van een ander gevoelen. Dit is het gene de Jesuiten verhalen, doch waar aan getwyffelt wordt. (13) Maar om weder tot Ignatius te komen, zich te scheep begeven hebbende naar Barcelona tot zyne Jeruzalemsche reize, kwam hy in vyf dagen te Caieta aan, en wilde zyne onderneming niet vervolgen zonder den pausselyken zegen ontfangen te hebben; hy kwam te Rome op Palmzondag des jaars 1523, en na dat hy zyne eerbiedigheit betoont hadt aan Adrianus den VI, ging hy van daar naar Venetië. Hy ging aldaar te scheep op den 14 July des jaars 1523, kwam te Joppe den laatsten Augusty, en te Jeruzalem den 4 September van het zelve jaar. In dat landt zyne Godsdienstige nieuwsgierigheit voldaan hebbende, kwam hy weder te Venetië, van waar hy zich te scheep begaf naar Genua, om naar Barcelona te keren, alwaar hy zich ophieldt, als op eene plaats, die zeer gemakkelyk was tot het voornemen, dat hy hadt om de Latynsche taal te leren. Men zal niet spreken van de miraculeuze avanturen van zyne reize; het zou een oneindig werk zyn zynen historieschryver daar over na te schryven. Het enkele verhaal van de gezichten, die hy in verrukking hadt, zou al te veel plaats wegnemen, zo men alle, die in zyne historie gevonden worden, wilde bybrengen. De Doctor *Stellingfleet* (14) trekt daar uit een goed bewys, dat de Jesuiten, zo wel als de andere monniken, eene instelling hebben, die op de geestdryvery gegrond is. Hy brengt *Melchior Canus* by, welke zegt, dat Lojola uit Spanje vluchtte, uit vreze, dat de inquisitie, die hem verdacht hieldt van de kettery der *Illuminati*, hem mogt gevangen doen nemen. (15) Melchior Canus voegt 'er by, dat Lojola hem kwalyk gepast duizend dingen wegens zyne deugden, en wegens zyne openbaringen verhaalde, en dat hy sprak van eenen van zyne medgesellen als van een groten heilig. Deze gewaande heilig, door Melchior Canus ondervraagt zynde, stiet verscheide ketteryen uit door onwetenheit. Lojola, om hem te verschonen, bragt by, dat het geen ketter was, maar een gek, die goede tusschenpozen hadt, en toen ter oorzake van de nieuwe maan geen goed Katholyk was: *Cum aliquando Romæ essem, Innicum istum videre mihi libuit: qui in sermone sine ulla occasione cæpit suam commemorare justitiam & persecutionem, quam passus esset in Hispania nullo suo merito. Multa etiam & magna prædicabat de revelationibus, quas divinitus habuisset, idque nulla ejus rei necessitate: quæ fuit occasio, cur eum pro homine vano haberem, nec de revelationibus suis quicquam ei crederem* (16) . . . . . . *Quendam sociorum pro sancto prædicare cæpit, qui cum accitus venisset, illico hominis non satis incolumi capite m ibi suspicionem movit: cumque de rebus divinis eum*

percunctatus essem, multa hæreticè respondit, quippe qui idiota, planéque rudis & indoctus esset. Innicus ejus causa confusus, iste, inquit, non est hæreticus, sed fatuus, credoque eum lucida habere intervalla, jamque adeo propter conjunctionem lunæ non esse usquequaque Catholicum. (17) Ignatius Lojola begaf zich tot de beginselen der letterkunst in den jare 1524, en bevindende, dat de lezing van een boek van Erasmus zyne devotie deedt verslaauwen, wilde hy van dezen schryver niet meer horen spreken, en hieldt zich aan Thomas à Kempis. Het boek van Erasmus, waar van gesproken wordt, heeft den tytel van: *Enchiridion militis Christiani.* Al de wereldt merkt het zelve aan als een geschrift, waar in de zuiverheit van den styl te zamengevoegt is met de verstandigste regelen van de Christelyke zedekunde. Het zelve kon nochtans aan Lojola niet behagen; het was een ys, dat in hem het vuur der Goddelyke liefde verdoofde; waarom hy een tegenzin daar in kreeg, en nooit de schriften van dezen schryver wilde lezen; hy wilde zelfs niet, dat zyne leerlingen die lezen zouden. *Ribadeneira* verhaalt zulks (18): *In hac studiorum palæstra versanti pii quidam ac docti viri consilium dederunt, ut Erasmi Roterodami, qui eo tempore bonæ Latinitatis auctor habebatur, libellum de milite Christiano legeret, ut sermonis scilicet elegantiam cum pietate conjungeret. Cujus consilii Confessarius etiam ad reliquos auctor accessit. Quod cùm Ignatius simpliciter fecisset, observavit illius libelli lectione refrigescere in se spiritum Dei, & devotionis sensim ardorem restringui. Qua re animadversa, librum de manibus omnino abjecit, & ita est adversatus, ut nec ipse amplius legerit illius auctoris libros, & passim in Societate nostra legi vetuerit.* Men oordeelde ten einde van twee jaren, dat Lojola voortgang genoeg gemaakt hadt om tot de Philosophische lessen toegelaten te worden: hy ging dan naar Compluta in den jare 1526. Zyn bedelend leven, zyne plunjen, en die der vier medgesellen, die zich alreets aan zyn geluk verbonden hadden, en de onderwyzingen, die hy gaf aan verscheide personen, die rondom hem te zamen liepen, verplichtten de Inquisitie om te onderzoeken wat dit was. De zaak ging zo verre, dat men hem in de gevangenisse deedt brengen. Doch men hadt vooraf navraag gedaan wegens zyn leven en zyne lere, en men hadt hem alleenlyk belast schoenen aan te trekken, en zyne medgesellen de zelve kleding niet te doen dragen. Maar wanneer men bespeurt hadt, dat eene weduwe, verselt van hare dochter, eene bedevaart of pelgrimagie te voet en bedelende ondernomen hadt, schreeuwde men krachtig tegen Ignatius, die haar bestierder was. Het was toen, dat men hem gevangen deedt nemen. Het is niet te verwonderen, dat men ontrust wierdt op het zien van het groot vermogen, dat deze mensch verkreeg op de bevallige sexe. Men volhardde tot hem toe te vloeien in zyne gevangenisse, om hem te horen spreken, en daar waren verscheide aanzienlyke personen, mannen en vrouwen, (onder anderen Theresia de Cardenas en Eleonora Mascarena, die in 't vervolg gouvernante was van Philips den II,) die hem hunne goede diensten aanboden, maar hy bedankte hen daar voor. Ondervraagd zynde, of hy oorzaak was van de bedevaart der weduwe, antwoordde hy, dat hy haar in het tegendeel de zelve afgeraden hadt, vrezende, dat de jonge dochter, die zeer schoon was, zich gedurende den tocht mogt bloot stellen aan eenig ongeval. Zyn vonnis wierdt hem aangekondigt den 42 dag van zyne gevangenisse, en hy wierdt in vryheit gestelt, onder beding, dat hy zich gedurende vier jaren van het leeraren zou onthouden (19). Deze wet kwam geenzins overeen met zyn voornemen: zich daar aan niet willende onderwerpen, week hy naar Salamanka, alwaar hy vervolgde over stoffen van devotie te spreken. Men nam hem op nieuw gevangen, en men stelde hem niet in vryheit dan op de voorwaarden van Compluta. Hy besloot hier op naar Parys te trekken. Hy kwam aldaar in het begin van February des jaars 1528, met een vast voornemen om wel te studeren. Maar de ellende, waar toe hy zich gebragt zag, welke hem noodzaakte langs de straten te beedelen, en zich te begeven in het gasthuis van S. Jakob, verhinderden geweldig zyne onderneming. Hy bediende zich van verscheide hulpmiddelen om alle deze hinderpalen weg te nemen: maar naar mate dat hy zich ontlastte van eene moeielyke zwarigheit, ontstonden andere belemmeringen; om dat men bespeurde, dat de yver, met welken hy de jongelingen tot de geestelykheit vermaande, hen tot eene gansch zonderlinge levenswyze bragt. Men klaagde hem aan by den geloofsonderzoeker, en het scheelde weinig, of men zou hem gegeesselt hebben in het collegie van S. Barbara. Hy wilde zich aan de geesseling onderwerpen, na dat men hem te verstaan gegeven hadt, dat de regent van het collegie, die Jacobus Govea genoemt was, besloten hadt hem die te doen geven, om dat 'er scholieren waren, die hunne oeffeningen verzuimden, om de raadgevingen van geestelykheit in acht te nemen, waar op hy hen deedt verzotten. Maar wel verre dat de regent van zyn collegie zyn voornemen zou volvoert hebben, in het tegendeel, wanneer hy Ignatius gehoort hadt, wierp hy zich aan zyne voeten om vergiffenis te verzoeken (20). Alle de verhaalde verhinderingen beletten Ignatius niet zyne studiën in de Philosophie en in de Theologie te volvoeren, en een zeker getal medgesellen tot zich te trekken, die zich door gelofte tot een nieuw leven verbonden. Zy deden zulks in de kerk van Montmartre den 15 Augusty des jaars 1534, en zy vernieuwden twee maal na malkander op de zelve plaats, op gelyken dag, en met de zelve plegtigheden, hunne verbindtenis. Zy waren eerst maar zeven sterk, Lojola zelf mede gerekent zynde; maar eindelyk groeiden zy aan tot tien. Het wierdt onder hen besloten, dat Ignatius naar Spanje zou keren, om aldaar eenige zaken te beschikken, en dat hy vervolgens naar Venetië zou gaan, en dat zy van Parys zouden vertrekken den 25 January des jaars 1537, om zich by hem te voegen. Hy trok naar Spanje in den jare 1535. Hy predikte aldaar de [illegible] digheit, en deedt zich volgen door een [illegible] toehoorders. Hy voer onder anderen uit [illegible] der priesters, die byna niet meer [illegible], want hunne dienstmaagden namen stoutelyk het kapittel van getrouwde vrouwen aan, en handelden met hen of zy hare wettige mannen geweest waren. Ignatius was oorzaak dat men strenge wetten maakte tegen dit misbruik (21). Hy was de zaken gedachtig, die zyne medgezellen hem aanbevolen hadden, waar na hy over zee naar Genua trok, en te Venetië kwam, alwaar zy zich den 8 January des jaars 1537 by hem vervoegden: want zy waren den 5 November des jaars 1536 van Parys vertrokken, en hadden den bestemden tydt tot hun vertrek niet afgewacht. Hy was niet ledig, terwyl hy hen verwachtte: hy won zielen, en maakte kennis met Johannes Petrus Caraffa, die naderhandt paus was onder den naam van Paulus den IV, en die zich toen met eenige andere devotanten vereenigt hadt, om de congregatie te stichten, welke men de Theatynen noemde. Dewyl Ignatius en zyne makkers zich door gelofte verplicht hadden tot de reize naar Jeruzalem, bereidden zy zich tot dezen tocht; maar zy wilden voor alles den paus begroeten, en zynen zegen en zyne bewilliging verkrygen. Zy gingen dan naar Rome, en verkregen het gene zy begeerden. Te Venetië wedergekeert zynde om aldaar scheep te gaan, vonden zy daar toe gene gelegenheit. De oorlog, dien men hadt met de Porte, deedt het overvoeren der pelgrims ganschelyk ophouden. Daarom, om niet te blyven zonder iets te doen, besloten zy zich in de steden der Venetianen te verspreiden. Zy predikten aldaar op de straten, en gingen vervolgens in de akademie-steden om de scholieren te winnen, en keerden eindelyk naar Rome. Aldaar maakte Ignatius het ontwerp van eene nieuwe societeit, welke paus Paulus de III bevestigde in den jare 1540, met eenige bepalingen, en in den jare 1543 zonder bepalingen. Ignatius wierdt generaal van deze nieuwe orde gemaakt in den jare 1541. Hy hieldt zich te Rome terwyl zyne medegesellen zich over de gansche aarde verspreidden, en hieldt zich op met verscheide zaken, het zy tot bekeeringe der vrouwen van een ergerlyk leven, het zy ten voordeele der weeskinderen. Hy voedde in het huis der Jesuiten eenige Joden, die zich hadden laten dopen, en door zyne krachtige aanhoudingen verkreeg hy, dat men in een zeker huis, tot dat misbruik geschikt, alle de Joden zou onderhouden, die het Christen gelove zouden omhelzen. Paus Paulus de III geboodt op zyn verzoek, dat zy alle hunne goederen zouden behouden, en dat, zo zy kinderen van aanzien waren, en zich tegen dank van hunne vaders en moeders bekeerden, alle de vaderlyke goederen voor hen zouden zyn. En wat aangaat de goederen door woeker verkregen, en waar van de rechte meester onbekend zou zyn, hy beval, dat de zelve aan de bekeerde Joden zouden gegeven worden. Julius de III en Paulus de IV voegden eene nieuwe ordonnantie daar by, dat is, dat alle de synagogen van Italië geschat zouden worden op zekere somme jaarlyksch tot onderhoudt van deze proselyten (22). De vervolgers of zogenaamde bekeerders in Vrankryk hebben in onze dagen een gedeelte van deze reglementen nagevolgt. Wat aangaat de vrouwen van een ergerlyk leven, tot welkers bekeeringe Ignatius zich mede bevlytigde, der zelver getal was in dien tydt verwonderlyk (23): de genen, welke deze eerloosheit verlaten wilden, wierden ontfangen in het konvent der Magdelonnetten, mits dat zy zich verbonden tot een eeuwigdurend verblyf in het klooster, en aan alle de geloften van de orde. Deze voorwaarde, een weinig te straf, vertraagde de vrucht, welke men verwacht hadt van de stichting van dit klooster: zy sloot alle de getrouwde vrouwen uit, en alle de dochters en weduwen, die het verderf wel wilden verlaten, maar zich niet onderwerpen aan de wetten van eene langdurige boete. Daar waren dan tweederlei lichtvaardigen, waar voor zorge gedragen moest worden. Die, welke de gramschap van hare mannen vreesden, hadden eene plaats van tusschenpoos nodig, alwaar zy in zekerheit waren, tot dat zy zich met hen verzoent hadden. Die, welke haar eerloos leven wilden verlaten, zonder anders de eerlyke vermaken te verzaken, hadden mede eene plaats nodig, welke geen konvent was, en die haar het nodige tot haar onderhoudt verschafte, terwyl zy niets wonnen met het beroep van hoerery. Ignatius deedt daarom afzonderlyke vertrekken maken in de kerk van S. Martha, waar in hy eene nieuwe gemeenschap stichtte voor dit slag van boetvaardigen. Hy was de eerste, die eene goede somme gelds tot deze stichting heiligde: zyn voorbeeldt wierdt door verscheide personen gevolgt, en voornamentlyk door Leonora Osoria, gemalinne van Johannes Vega, ambassadeur van Karel den V. Het was eene seldzame vertoning den generaal der Jesuiten aan het hoofdt van verscheide meisjes van vermaak te zien, welke hy naar de kerk van S. Martha geleidde, of by vrouwen van aanzien, die den last op zich namen om haar te onderwyzen. Wanneer men hem voorhieldt, dat de zorg, welke hy zich gaf tot de bekeering van deze bedurve vrouwen, verloren moeite was, dewyl zy verhard waren in de zonde, en dat zy zich wel haast wederom zouden wentelen in haar uitbraaksel, antwoordde hy, dat hy al den arbeidt van zyn leven wel besteed zou achten, indien hy te weeg kon brengen, dat deze schepselen zich alleenlyk eenen nacht onthielden van Godt te vertoornen, en dat hy, zelfs verzekert zynde, dat zy den volgenden dag zich wederom tot haren eerlozen handel zouden begeven, niet nalaten zou met alle zyne krachten te arbeiden om de-

deze weinige oogenblikken te behouden. Indien hy zorg droeg om het voorledene te herstellen, hy vergat ook het toekomende kwaadt niet. Hy wist, dat de eer van verscheide dochters in gevaar was, het zy om dat zy arm waren, het zy om dat hare moeders niet zorg genoeg voor haar droegen, of dat zy zelfs hare koppelaressen wierden: hy bewerkte dan, dat men een konvent bouwde, waar in men de dochters zou brengen, die in diergelyk gevaar zouden zyn (24). Ignatius Lojola zag zich aan de hevigste lasteringen bloot gestelt; het welk hem niet belette te arbeiden aan alles wat tot den roem en tot de vaststelling van zyne orde kon dienen. Daar waren personen van de andere sexe, die zich aan zyne tucht wilden onderwerpen; maar de moeite, welke de bestiering van drie vrouwen hem gegeven hadt, verplichtte hem zyne Societeit voor altoos van dien lastigen arbeidt te ontslaan. Men vindt byna gene orde onder de monniken, die gene vrouwen-kloosters heeft, en men zou weinig stichters kunnen noemen, die gedurende hun leven gene devote vrouwen gehad hebben, die hen niet konden verlaten. Ignatius hadt de zyne; maar hy stondt niet toe dat 'er vrouwen-kloosters gesticht wierden, die zynen regel omhelsden. Izabelle Rosella, zyne weldoenster, hadt zo veel drifts om hem weder te zien, dat zy van Spanje naar Rome ging om zich onder zyne tucht te begeven. Zy, en eenige andere, verkregen van den paus verlof om de zelve geloften te doen als de Jesuiten. Ignatius stelde zich daar niet tegen voor dat hy de proef gehad hadt van de ongemene moeiten, welke zy hem veroorzaakten. Ziende dat dan zulks zyne compagnie tot een last zou zyn, stelde hy zyne redenen aan den paus zo krachtig voor, dat hy, als gezegt is, de ontheffing van dezen last verkreeg (25). Voor het overige, het was niet uit voorzorge voor zyne kuischheit, dat hy zich van diergelyke zaken wilde ontslaan; want, zo men zyne historieschryvers gelooft, de H. Maagdt verleende hem zulk eene gave van onthouding, dat, sedert dat hy haar ridder geweest was tot zyne doodt toe, hy zelfs de beginselen van eene ontuchtige verzoeking niet gevoelde. Hy kon dan onstraffelyk met de vrouwen omgaan, en zich bewaren in het midden van alle deze vlammen, zo volkomen als de drie jongelingen in den brandenden oven. De grootste verbinteniffe met de sexe zou voor hem gene bezigheit geweest zyn, welke verdient zou hebben, dat men tegen hem gezegt hadt: *Periculosæ plenum opus aleæ tractas, & incedis per ignes suppositos cineri doloso* (26). Hy hadt ten dezen opzichte de begaafdheit der Hirpen of Hirpynen, die over het vuur gingen zonder zich te beschadigen. Het gene men zegt van zekere betoverde soldaten, dat zy niets te vrezen hebben, schoon zy zich bloot stellen aan een geweldigen hagel van muskettery, is het beeldt van de onthouding van Lojola: de ontuchtigste lonken, de tederste liefkozeryen, en in 't algemeen alles wat de vrouwen in 't werk zouden hebben willen stellen tegen zyne deugdt, zou hem onkwetsbaar gevonden hebben. Welverstaande indien men de woorden van *Maffæus* geloof geeft: *Virginis beneficio impetravit, ut ab illo die usque ad ultimum vitæ omnius libidinis sensu caruerit* (27). Men leest een parabel of tegenstelling van Luther en van Lojola, waar in men aanmerkt, dat Luther, zonder eenige buitengewone genade, in eene kuische onthouding leefde tot den ouderdom van 42 jaren, en dat hy, vervolgens getrouwt zynde, de schaamte en Godvruchtigheit niet kwetste: en dat boven dit alles de kuischheit van Lojola niet den minsten lof verdiende, dewyl 'er geen deugdt van kuischheit met eene overwinning behaald is, zonder dat 'er eene overwinning betwist is tegen de hertstochten (28). Aristoteles was van dat gevoelen: *In quo* (cælibatu) *non est necesse continentiam prædicari, quâ nulla in ipso opus erat, virtus enim est cum lucta Aristotele censore conjuncta, cujus indicium nulla, quæ unquam in hoc genere emicaret flamma, præbere animadversa est* (29). En inderdaadt, wie zou kunnen of durven verzekeren, dat Lojola, zonder deze zonderlinge gunste van de H. Maagdt, beter geweest zou zyn dan andere geile kloosterbroeders, die men nog hedendaagsch door onkuische vlammen geblaakt hunne kloostergelofte ziet schenden, om met eene maagdt of vrouwe, die zy verleid hebben, het hazepadt te kiezen; waar na zy, hunne geilheit verzaad hebbende, dikwils zonder eenige overtuiging van hun gemoedt, alleenlyk om hunne verdiende straffe te ontgaan, en weder andere bedelbrokken te genieten, eindelyk in 't geheel hunnen Godsdienst, hoewel valschelyk, verzaken. Van zulken, die zonder het gezelschap van vrouwen uit hunne kloosters wyken, mag men beter gedachten hebben. Ignatius Lojola, in den jare 1550 zyne orde door paus Julius den III hebbende doen bevestigen, wilde zich van zyn generaalschap ontslaan; maar de Jesuiten wilden daar in niet toestemmen. Hy behieldt dan deze waardigheit tot zyne doodt toe, dat is te zeggen tot den laatsten July des jaars 1556, naar het getuigenis van *Ribadeneira*. Deze schryver ter goeder trouwe erkent hebbende, dat zyn S. Ignatius de gave der mirakelen niet gehad hadt, en zelfs de tegenwerpingen, die men van dien kant tegen zyne heiligheit zou hebben kunnen maken, voorgekomen en beantwoord hebbende (30), wierdt zonder twyffel onderrecht, dat hy te verre gegaan was, en dat het onvoorzichtig was opentlyk voor het gemeen diergelyke bekenteniffen te doen. Wat 'er van zy, hy herriep zich in een nieuw boek, en verhaalde zeer vele mirakelen van den stichter van zyne orde. Men is zelfs tot zo verre gegaan, dat men voorgegeven heeft, dat in zynen mondt de woorden van Virgilius de kracht hadden van de duivelen te verbazen, en de zelve te noodzaken om genade te roepen. De vertelling zegt, dat Ignatius Lojola niet zo haast de plaats van Virgilius opgesneden hadt, alwaar gezegt wordt, dat Eneas en Dido in een hol of spelonk gingen, of de bezete vrouwe, die hem badt haar te helpen, wierdt ter aarde geworpen, en de duivel verliet haar, en verzocht tot een gunst niet in het eeuwige hol of spelonk gesloten te worden. Hy verkreeg verlof om overal te gaan waar hy wilde, mits dat hy nooit een mensch meer genaken zou. *Hasenmullerus enim* in Histor. Jesuit. cap. 8. pag. 296. *ex Turriano refert, quod aliquando Romæ fœmina quædam à diabolo obsessa Ignatium Lojolam secuta sit, & clamarit: Tu solus me liberare & juvare potes. Tunc Lojolam recitasse versum Virgilii: Speluncam Dido, Dux & Trojanus eandem. Qua voce audita dæmonem mulierem prostravisse, ac egredientem clamasse: O fili Lojola, tu ceu leo me ad speluncam inferni abire cogis, sed rogo te, ne me æternæ speluncæ injicias. Postea Ignatium illi dixisse: Vade quocunqae volueris modò, nullum amplius hominem objideas; ac statim dæmonium magno cum strepitu egressum esse* (31). Ignatius wierdt in den jare 1609 gelukzalig verklaart door paus Paulus den V, en niet in den jare 1605, gelyk *Sotwel* verzekert. Gregorius de XV stelde hem op den lyst der heiligen in den jare 1622. Innocentius de X en Clemens de IX hebben de eerbewyzingen aan dezen nieuwen heilig vermeerdert, gelyk men by den genoemden *Sotwel* kan zien (32), die 'er by voegt, dat men alreets in 't jaar 1675 aan Ignatius meer dan vyftig kerken in verscheide landen der wereldt hadt toegewyd, en dat de mirakelen, door dezen heilig gedurende zyn leven en na zyne doodt gedaan, zo talryk en doorluchtig zyn, dat de zelve een gansch boek kunnen vervullen; want behalven die, waar van in zyn leven, en in de bulle van zyne kanonisatie gesproken wordt, verhaalt 'er de Vader *Bartoli* honderd, die wel bevestigt zyn. *Alphonsus van Andrada* verhaalt 'er verscheide andere, welke geschied zyn te Munebrega in Arragon, alwaar men een mirakuleus beeldt van S. Ignatius vereert. Nog nieuwlyks heeft eene afbeelding van papier van den zelven heilig gebloed uit zynen vinger in eene stadt van Sicilië. Men heeft een boek, dat dieswegen gedrukt wierdt te Palermo in den jare 1668. *His consimilia narrantur contigisse in Sicilia Regalbuti Diœcess. Catanensis, ubi imago papyracea S. Ignatii anno Dom. 1666 è digito fudit prodigiosè sanguinem, & hæc omnia examinata accuratè, atque ab Episcopo loci illustrissimo D. Fer. Michaele Angelo Bonadies, olim Generali Seraph. Ordinis S. Francisci de Observantia approbata, & mandata typis Panormi* 1668 (31). Maar wat men ook voor hem doedt, daar is niet verwonderlyker ten zynen opzichte te zeggen, dan het wonderbaarlyk vermogen, dat zyne orde zich in zo weinig jaren tyds verkregen heeft in de oude en in de nieuwe wereldt, in weerwil der krachtige tegenkantingen van hare tegenstrevers. Nooit heeft eenige gemeenschap zo vele vyanden gehad van buiten en van binnen, als de Jesuiten gehad hebben, en nog hebben: ondertusschen schynt hun gezag, dat zo spoedig tot zulk een hogen top gesteigert is, dagelyksch veeleer aan te wasschen dan te verminderen. Die boeken alleen, welke men tegen hen uitgegeven heeft, zouden eene talryke bibliotheek uitmaken. Zy kunnen zeggen, dat vele lieden hen door vooroordeel veroordelen. Het is zeker, dat alles, wat men tegen hen uitgegeven heeft, byna met evenveel zekerheit gelooft wordt door hunne vyanden, zo Roomsch-Katholyken, als Protestanten. Het is zelfs waar, dat men de beschuldiging daar van vernieuwt, zo dikwils als de gelegenheit zich in eenig nieuw boek daar toe aanbiedt. De genen, die met eenige billykheit de ontallyke verantwoordingen onderzoeken, welke de Jesuiten hebben uitgegeven, vinden ondertusschen daar in ten opzichte van zekere zaken en gevallen zeer goede rechtvaardigingen, om een redelyk vyandt van beschuldiging te doen afstaan. Het zelve is den Jesuiten gebeurt, dat aan Catilina gebeurde: men verbreidde beschuldigingen tegen hem, waar van men geen bewys hadt; maar men steunde op deze algemene redeneering: *Dewyl hy zulk eene zaak gedaan heeft, is hy zeer bekwaam om deze en die gedaan te hebben, en het is zeer waarschynlyk, dat hy het overige gedaan heeft.* De historieschryver *Salustius* heeft deze verblinding bondig ter neder gestelt (34), welke geen school-Sophismus, maar eene staats-Sophismus is. De Jesuiten laten ook niet na zich die stelling, *dat velen hen door vooroordeel veroordeelen*, te nutte te maken, op dat zy, zonder de moeite te nemen van alle schryvers, die hen kwalyk handelen, te antwoorden, een algemenen regel hebben, die de beschuldigingen verzwakke. Eertyds beantwoordden zy alle de boeken, die men tegen hen uitgaf; doch zy zyn eindelyk dien arbeidt moede geworden. Maar het is zeker, dat 'er lieden zyn, die zonder vooringenomenheit beweren, dat verscheide zaken deze Societeit rechtvaardiglyk verfoeielyk en hatelyk gemaakt hebben. Men verkrygt zulk eene grote macht niet, zeggen zy, en men behoudt de zelve zulk een langen tydt niet, zonder hulp van eene zeer doortrapte menschelyke staatkunde. Doch is dat niet de weetkring (*Encyclopedia*) van de kwade zedekunde ten opzichte van de geestelyke zonden? Boven dien, het zyn de Jesuiten, die met den meesten yver de gevolgen van verscheide leerstukken, die voor hen geboren waren, en die de souvereinen aan gedurige omkeringen, de Protestanten aan moordt, en de Christelyke zedekunde aan de beklaaglykste ongeregeldheit bloot stellen, het verste getrokken hebben. Om weder te keren tot Lojola, men moet aanmerken, dat het huis, alwaar hy geboren wierdt, tegenwoordig *Santa Casa* genoemt wordt, en dat de koningin douariere van Spanje het zelve afgestaan heeft aan de Jesuiten. Men vindt de gansche omstandigheit van deze zaak in een boek, te Salamanka gedrukt in den jare 1689. Het heeft tot zynen tytel: *Averiguaciones de las Antiguedades de Cantabria.* De schryver is genoemt *Gabriel de Henao*, een naam, die te voorschyn ge-

gekomen is aan het hoofdt van verſcheide boeken in folio, en onder anderen voor een boek, dat men zou kunnen noemen: *Naauwkeurig verhaal van het Paradys.* *Gabriël de Henao* is een Jeſuit, hoogleeraar in de Theologie in het koninklyke collegie van zyne Societeit te Salamanka. Hy heeft het naſporen der oudheden van Cantabrië enkel en alleenlyk ondernomen, om dat het zelve het landſchap is, alwaar Ignatius de Lojola geboren is. Hy zegt, dat deze provincie tegenwoordig begrypt Guipuſcoa, Biskaje, en de landſtreek van Alava. Deze twee laatſte landſtreken hebben de voorouders van S. Ignatius voortgebragt: het eerſte heeft hem de geboorte gegeven in het gebiedt van Azpeyria; want het kaſteel van Lojola is in dat gebiedt gelegen. De doopvonte der kerke van S. Sebaſtiaan van Azpeyria, waar in Ignatius den doop ontfing, is dagelykſch een voorwerp van devotie. De zwangere vrouwen lopen tot de zelve, en begeren vuriglyk, dat hare kinderen daar in gedoopt worden, en dat men hen den naam geve van Ignatius, of van Ignatia, op dat zulks hen geluk bybrenge. Het kaſteel Lojola, alwaar hy geboren wierdt, is nog in wezen, en wordt *la Santa Caſa* genoemt. Lodewyk Henrik van Cabrera en Thereſia Henriëtta Velaſca van Lojola, marquis en marquizinne van Alcanizas en van Oropeſa, laatſte bezitters van dit kaſteel, deden plegtig afſtandt van het zelve in den jare 1681 aan Maria van Ooſtenryk, moeder van Karel den II, koning van Spanje. Deze princeſſe gaf het zelve in het volgende jaar aan de vaders Jeſuiten, om aldaar een collegie van hunne ſocieteit te ſtichten, en behieldt niet anders dan het recht van patroonſchap voor zich zelf gedurende haar leven, en na hare doodt voor den koning, haren zoon, en voor de koningen van Spanje, die op hem zouden volgen. Maar zy leide den donatariſſen den zelven laſt op, die vaſtgehecht was aan den afſtandt, die daar van aan haar geſchied was; dat is, dat het niet geoorloofd zou zyn eenigen muur van dit kaſteel te ſlechten, en dat men zich vergenoegen zou naby de zelve te bouwen (36). Maar dewyl hier boven gewag gemaakt is van een boek van dezen ſchryver, dat men *Naauwkeurig verhaal van het Paradys* zou kunnen noemen, kan men niet nalaten hier aan te merken, dat het zelve in den jare 1652 in folio gedrukt wierdt, en eigentlyk den tytel hadt van: *Empyreologia, ſeu Philoſophia Chriſtiana de empyreo cœlo*, waar in de ſchryver zo onderſcheidelyk de gelukzaligheit van het paradys vertoont, dat hy zegt (37), *dat 'er in den hemel een muzyk zal zyn met ſtoffelyke inſtrumenten, gelyk op de aarde.* Maar zyne beſchryving is nog niet te vergelyken by die van Lodewyk Henriquez, een ander Jeſuit (38), welke verzekert: *Dat aldaar het hoogſte vermaak zal zyn in het kuſſchen en omhelzen van de ligchamen der gelukzaligen; dat zy zich in malkanders gezicht zullen baden; dat 'er ten dien einde zeer aangename baden zullen zyn; dat zy daar in zullen zwemmen als de viſſchen; dat zy zo bekoorlyk zullen zingen als de leeuwerken en de nachtegalen. Dat de Engelen zich als vrouwen zullen kleden, en dat zy aan de heiligen in het gewaadt van dames zullen verſchynen, met gekrulde haairen, met hoepelrokken en met het fynſte linnen. Dat de mannen en de vrouwen zich zullen vermaken met mommeryen, maaltyden en baletten. Dat de vrouwen bekoorlyker zullen zingen dan de mannen, op dat het vermaak te groter zy; dat zy met langer haairen zullen opſtaan; en dat zy zich zullen optooien met linten en kapſels, gelyk men doedt in de wereldt. Dat de getrouwde lieden malkander kuſſchen zullen, en hunne lieve engelties van kinderen, gelyk in dit leven; dat alles met een groot vermaak zal geſchieden.* Doch om na deze afweiding, die miſſchien eenige lezers niet onaangenaam geweeſt zal zyn, al wederom tot S. Ignatius te keren, wanneer paus Paulus de V hem in den jare 1609 gelukzalig verklaart hadt, vierden de Jeſuiten *daar over een plegtig feeſt in alle hunne huizen, collegiën, en nieuwelingſchappen, alwaar zy de grootſte Theologanten, en die niet van hunne orde waren, verkoren en verzochten, om de lofpredikatiën te doen* (39). Valderama, prioor der Auguſtynen van Seville, deedt het ſermoen den 31 July des jaars 1610. Petrus Deza, Dominikaner van Valence, deedt het den 26 January des zelven jaars. Jacobus Rebulloſa, een Dominikaan van Barcelona, deedt het den vierden zondag van den Advent des jaars 1609. Een Limoſynſch Jeſuit, François Solier genoemt, vertaalde deze drie ſermoenen uit het Spaanſch in het Franſch, en gaf de zelve te Poitiers uit in den jare 1611. Men vondt daar in vier artykelen, welke de Theologiſche faculteit van Parys, vergadert in de zaal van de Sorbonne, op den 1 October des jaars 1611 op eene ſchrikkelyke wyze blixemde. „ *Het eerſte is in de eerſte predikatie van broeder P. van* „ *Valderame pag.* 54 en 55. Wy weten wel, dat Mozes, zy- „ nen ſtaf in de handt hebbende, grote wonderwerken deedt „ in de lucht, en op de aarde, in het water, in ſtenen, en in „ alles wat hem goeddacht, zelfs tot Pharao met zyn leger in „ de Rode zee te overſtromen toe; maar het was de onuitſpre- „ kelyke naam Gods, welke de geleerde Toſtatus, biſſchop van „ Avila zegt, dat gegraveert was in deze roede of ſtaf, welke „ alle deze wonderwerken te weeg bragt. Het was zulk eene „ grote zaak niet, dat de ſchepſelen, ziende de bevelen van „ Godt hunnen ſouvereinen Koning en Heere met zynen naam „ ondertekent, hem gehoorzaambeit betoonden. Het was ook „ geen groot wonder, dat de Apoſtelen zo vele wonderwerken „ deden, dewyl het geſchiedde in den name Gods, door de „ kracht en het vermogen, dat hy hen daar toe gegeven hadt, „ het met zyn zegel bekrachtigende: *Innomine meo dæmona ejicient,* „ *linguis loquentur novis*, enz. Maar dat Ignatius, met zynen „ naam op papier geſchreven, meer wonderwerken doedt dan „ Mozes, en zo vele als de Apoſtelen: dat zyn ſignet zo veel „ gezag heeft over de ſchepſelen, dat zy hem terſtondt gehoorzamen; dat is 't, dat hen, ons grotelyks verwonderens waardig „ maakt. *Het twede pag.* 91 *van de zelve predikatie.* Terwyl „ Ignatius leefde, waren zyn leven en zyne zeden zo deftig, hei- „ lig, en zo verheven, zelfs naar het gevoelen van den Hemel, „ dat 'er niemandt was van de pauzen, gelyk S. Pieter, de kei- „ zerinnen gelyk, de Moeder Gods, eenig ſouverein monarch, „ gelyk Godt de Vader en zyn Heiligen Zoon, die het geluk „ hadt om die te zien. *Het derde is in de predikatie van broe-* „ *der Petrus Deza, pag.* 111 *&* 112. Zonder twyffel de an- „ dere ſtichters der religieuze ordens wierden gezonden ten voor- „ deele van de kerke enz. *Noviſſime autem diebus iſtis loquu-* „ *tus eſt nobis in filio ſuo Ignatio, quem conſtituit hæredem uni-* „ *verſorum*, en aan wien geen ander punt van lof [illegible] „ dan, *per quem fecit & ſecula. Het vierde is in de predikatie* „ *van broeder Jacobus Rebulloſa, pag.* 207. De martelaar Igna- „ tius hadt eene zonderlinge toegenegenheit voor den heiligen „ vader en paus van Rome, als voor den wettigen opvolger „ van Jeſus Chriſtus, en zynen ſtedehouder op aarde (40)." De faculteit *oordeelde en beſloot over het eerſte artykel, dat deze wyze van ſpreken, door welke de naam van het ſchepſel gelyk geſtelt wordt met den naam van den Almachtigen Godt, de wonderwerken, in den name Gods gedaan, vermindert; en eindelyk, dat de wonderwerken, die niet zeker waren, geſtelt wierden boven die, welke men uit een Katholyk gelove ontwyffelbaar moeſt houden, ergerlyk, dwalende, Godslaſterlyk, en godloos was. Wat aangaat het twede dat deze voorſtelling, de welke voorgeeft, dat Godt eenig goedt ontfangt uit het gezicht van het ſchepſel, in zich zelf verſoeielyk, valſch en klaarblykelyk ketterſch is. Wat het derde belangt, alwaar men den text van S. Paulus,* Noviſſime autem enz. *op een ander dan op Jeſus Chriſtus toegepaſt heeft, het is afgryſſelyk, Godslaſterlyk en godloos. Wat het laatſte artykel aangaat, het zelve heeft twee tegenſtrydige delen, waar van het eene het andere omver ſtoot: het laatſte is in waarheit Katholyk en goedgekeurt, te weten, dat de paus de ſtedehouder is van Jeſus Chriſtus op aarde: maar het eerſte, te weten, dat de paus de wettige opvolger is van Jeſus Chriſtus, is eene ſtelling, die klaarblykelyk valſch en volkomen ketterſch is. Was getekent C. Petit Jan, parochiaan van St. Pieter* (41). Deze predikatiën zullen zonder twyffel het verdriet van Stephanus Paſquier, den ſchryver van de *Cathechiſmus der Jeſuiten*, verdubbelt hebben, De tyding van de gelukzaligverklaring van Ignatius kon niet anders dan zeer onaangenaam zyn aan dezen ſchryver, een groot vyandt der Jeſuiten, en die nog onlangs met hunnen ſtichter geſpot hadt in een publyk werk (42), tot zo verre, dat hy eenigermate voorſpelde, dat de kunſtenaryen, waar van zy zich te Rome bedienden, om hem te doen kanonizeren, hen niet zouden gelukken. Men kan dan geloven, dat zyn verdriet vermeerderde naar mate, dat de pracht van deze gelukzaligverklaring meer geruchts maakte door ganſch Europa. Men kan geen ſtraffer kwelling of beſchaming begrypen, dan die, welke hy hadt, wanneer hy eenen man gelukzalig zag verklaren, van wien hy zo veel kwaads gezegt hadt. Indien hy een Proteſtant geweeſt was, hy zou geſpot hebben met het oordeel van het hof van Rome; maar dewyl hy een Roomſch-Katholyk was, kon hy niet loogchenen, dat zyne kwaadſprekingen op de ontzagchelykſte wyze der wereldt wederlegt waren, en dat hy zich door de ganſche Roomſche kerke veroordeeld zag, die in het dekreet van den paus toeſtemde. Het is een verdrietig ongemak in de gemeenſchap van Rome, dat men bloot geſtelt is aan het gevaar van zich genoodzaakt te zien het feeſt te vieren van de zelve perſonen, die men gehekelt of beſchimpt heeft, en hen devotelyk aan te roepen. Dit moet de beriſpende ſchryvers omzichtiger maken; zy moeten denken: Ik taſt eenen man aan, die miſſchien eer ik ſterve in de Litaniën zal geraken: laat ons zorg dragen, en op het toekomende denken. Het is waar, Lodewyk de XII dacht, dat een koning van Vrankryk de beledigingen, eenen hertog van Orleans aangedaan, niet moeſt wreken; maar hoe weet men, of de gelukzaligverklaarden van dien aardt zyn? De dorp-parochianen zeggen duizend en duizend maal, dat de heiligen de peſt, hongersnoodt, enz. zenden om de weinige zorge te ſtraffen, die men gehad heeft voor hunne kapellen en voor hunne beelden. Indien de misſlag van deze ongodsdienſtigen door een openbaar ongeval geſtraft wordt, dat zelfs op de onſchuldigen valt, heeft dan zulk een byzonder beriſper, als de ſchryver van de Cathechiſmus der Jeſuiten, geen reden om de gevoeligheit van S. Ignatius te vrezen? Daar ontſtonden eenige verſchillen wegens den dag van het feeſt van S. Ignatius, na dat de paus Urbanus de VIII de bulle van kanoniſatie uitgegeven hadt. Want zyn feeſt viel op den zelven dag, te weten den 31 July, op welken men ſedert langen tydt het feeſt van S. Germain geviert hadt; „ en de Jeſuiten ſtelden S. Ignatius, „ terſtondt na zyne canoniſatie, in de plaats van S. Germain, „ biſſchop van Auxerre, dien zy ſtoutelyk uitſchrapten in den „ Almanak; waar in men dezen groten naam, die zo eerwaar- „ dig is aan ganſch Vrankryk, niet meer gezien zou hebben, indien „ dezelve niet weder daar in geſtelt was door een arreſt van het Par- „ lement van Parys, verleent op eene uitnemende redenvoering „ van den advokaat generaal (43)." Het leven van Ignatius Lojola is door byna twintig ſchryvers uitgegeven. Het geen Grotius van Lojola en van de Jeſuiten gezegt heeft, is eene der fraaiſte ſtukken van zyne hiſtorie (44). Behalven het boek der Geeſtelyke Oeffeningen worden aan Ignatius Lojola eenige andere werken toegeſchreven: Een brief *de religioſa obedientia ad Luſitaniæ ſocios ac filios*, geſchreven uit Rome den 26 Maart des jaars 1553. Zy is ingevoegt in de Bibliotheek der Vaders. Een brief *de Religioſa perfectione ad Hiſpaniæ ſocios*, geſchreven den 4 Maart

des jaars 1547. Zy is in het Latyn gedrukt in de verzameling der brieven van de generaals der Jesuiten. Eene andere Latynsche vertaling daar van is in het jaar 1607 te Krakau gedrukt, in de verzameling, waar van de tytel is: *Thesaurus spiritualium rerum, ad Societatem Jesu pertinentium.* Een brief aan Claudius, koning van Ethiopië, van den 22 February des jaars 1555; men vindt den zelven in de historie der Jesuiten, opgestelt door Orlandinus, en elders. Hy hadt een werk gemaakt over de Drieëenheit, eer dat hy zich tot de studie begaf. Men weet niet, hoe dit boek verloren geraakt is. Niemandt twyffelt, of hy is de schryver van het boek, dat tot zynen tytel heeft: *Constitutiones Societatis Jesu, decem in partes distributa.* Het zelve wierdt voor de eerste maal te Rome by de Jesuiten gedrukt in 8. in den jare 1558. Naderhandt gaf men het in 't Latyn uit in de zelve stadt, en in het Spaansch in folio, in den jare 1606. De Latynsche vertaling geschiedde door Johannes Polancus, secretaris van den schryver (1). *Ribadeneira in vita Ignatii, l.* I. *cap.* IV. *p.* 32. (2) *Stillingfleet, du Fanatisme de l'Eglise Romaine, pag.* 288. (3) *Ribad. vit. Ignat. c.* 1. (4) *Ribad. c.* 1. *Orlandin. Hist. l.* I. *num.* 12. (5) *Orlandin. Hist. l.* I. *n.* 18. *Maffæus l.* I. *c.* 4. (6) *Maffæus l.* I. *c.* 3. (7) *Stillingfleet. du Fanat. de l'Egl. Rom. pag.* 289, *ex Maffæo in vit. Ignat. l.* I. *c.* 1. (8) *Alegamb. Bibl. Societ. Jesu, p.* 1. (9) *Alegamb. & Sotwel Bibl. Societ. init.* (10) *Sotwel Bibl. Societ. Jesu p.* 1. *col.* 2. (11) *Idem ibidem.* (12) *Theophilus Raynaudus, Hoploth. sect.* II. *serie* II. *c.* 12. *pag. m.* 256. (13) *Theophil. Raynaud. de malis & bonis Libris, num.* 514. *pag. m.* 293. (14) *Du Fanat. de l'Egl. &c. depuis la page* 286 *jusqu' a la page* 303. (15) *Melchior Canus in judicio Societ. Innici Lojolæ, anno* 1548 *literis consignato.* (16) *Melch. Canus, apud Scioppium.* (17) *Idem, apud eundem, p.* 63. (18) *Ribadeneir. in vit. Ignat. l.* I. *c.* 13. *p.* 69. (19) *Id. l.* I. *c.* 14. *p.* 73. (20) *Id. l.* II. *c.* 3. *p.* 98. (21) *Id. c.* 1. *p.* 87. (22) *Id. p.* 213. (23 & 24) *Ribad. in vit. Ignat. p.* 213, 214, 215 & 216. (25) *Idem ibid. c.* 14. *p.* 230, 231. (26) *Horat. Odâ* I. *lib.* II. (27) *Seckend. hist. Lutheran. l.* III. *p.* 315. *ex Maffæo, in vit. Ignat.* (28) *apud Seckendorf. ibidem.* (29) *Abdias Trew in Programm. apud Henning. Witten. Memor. Medic.* (30) *Ribadeneir. l.* V. *c.* 13. *p.* 539, 540, 542, 543. (31) *Joan. Christian. Frommann, de fascinat. l.* III. P. IX. *c.* 14. *num.* 15. *p. m.* 949. (32) *Sotwel in Bibl. Societ. p.* 2. (33) *Id. ibid. p.* 2, 3. (34) *Sallust. in Bello Catilin. p. m.* 33. (35) *Acta Eruditor. Lips. T.* I. *Supplementor. sect.* X. *p.* 525, 526. (36) *Id. ibid. p.* 527. (37) *Morale pratique, vol.* I. *pag.* 273. (38) In zyn boek genoemt *Occupation des Saints dans le Ciel.* Zie *Morale pratique, vol.* I. *p.* 274. (39) *Mercure François, T.* II. *p. m.* 264. *a l'an.* 1611. (40) *Id. ibid. pag.* 265. *Morale pratique T.* I. *p.* 22. (41) *Mercure François T.* II. *p. m.* 266. (42) *Catechisme des Jesuites, imprimé l'an.* 1602. *c.* 11. *& suiv. du I Livre.* (43) *Recueil des Pieces concernant le Nouveau Testament de Mons, p.* 593. (44) *Grotius Hist. lib.* III. *pag. m.* 273 *& seq.*

LOJOWOGOROD, *Lojovogrodum*, eene kleine stadt van neder-Volhynië, in Polen. Zy is gelegen aan den Borysthenes, op de grenzen van Litthauwen, omtrent drie en twintig mylen van Kiow, ten Noorden. *Maty Dict.*

LOKEMAN (PETRUS) was uit Brabandt, en bloeide in den jare 1622. Hy is de schryver van een Poëtisch werk in treur-vaarzen, waar van de tytel is: *Deus omnia trinus. Konig Biblioth.*

LOKHORST. Zie LOCKHORST.

LOLLARD (WALTHER) begon in den jare 1315 in Duitschlandt te prediken, dat de Misse, het laatste olysel, de eige genoegdoening voor de zonden, en de pausselyke macht verwerpelyk waren. Boven dien beschuldigde men hem, dat hy geleeraart hadt, dat Michaël en de goede engelen de helsche pynen meer verdient hadden dan Lucifer en zyne medgesellen; dat Godt niemandt strafte wegens de zonden; dat de Doop van gene kracht was; dat men de boete kon ontbeeren; dat men de overigheit niet behoefde te gehoorzamen; en wat dies meer zy; het welk echter de genen, die het met hem hielden, als ongegronde voorwendselen wederlegt hebben. Het is ondertusschen zeker, dat men hem in den jare 1322 te Keulen levende verbrandde. In de volgende tyden noemde men niet alleen de genen, die inzonderheit zyne leerstukken beleden, maar ook daarenboven die genen, welke het pausselyk gezag bestreden, voornamentlyk de Waldenzen en de Wederdopers, *Lollards*, welke benaming door eenigen zonder grondt van het Latynsche woordt *Lolium*, onkruidt, afgeleid is geworden. *Spelman Glossar. Trithemius. Henry d'Anvers treatise of Baptism.*

LOLLEN, LELLEN, eene kleine stadt van Livadië in Griekenlandt, naby den oorspronk van de Cephiso gelegen. Zy is het oude *Lilæa*, dat zommigen in Doris, en anderen in Phocis plaatsen. *Maty Dict.*

LOLLIA PAULINA, eene Roomsche vrouwe, kleindochter van den burgermeester Lollius, was getrouwt met C. Memmius Regulus, gouverneur van Macedonië en Achaje. Cajus Caligula, hebbende horen zeggen, dat zy eene grootmoeder hadt gehad van eene uitmuntende schoonheit, zondt terstondt naar Macedonië om haar te halen, en trouwde met haar, haren gemaal verplicht hebbende zich haren vader te noemen, en haar in die hoedanigheit aan hem uit te trouwen, op dat zyn huwelyk behoorlyk voltrokken mogt worden, op de zelve wyze als Augustus het zyne voltrokken hadt met Livia. Caligula verstiet haar weinig tyds na dat hy met haar getrouwt was geweest, haar het gezelschap met alle mannen, wie zy ook zyn mogten, verbiedende. Tacitus verhaalt, dat Callistus, vrygemaakte van Claudius, aan deze vrouwe beloofde haar met dezen keizer te zullen doen trouwen; maar Agrippa in deedt haar deze hoop duur betalen; want na dat zy haar van betovering beschuldigt hadt, deedt zy haar door den keizer bannen, en kort daar na doden, in het 49 jaar van Christus. Zy deedt zich het hoofdt van Lollia brengen, en opende zelfs den mondt van het zelve, om het te kennen aan eenig byzonder kenteken, dat zy hadt aan de tanden. *Dio l.* LIX *&* LX. *Plin. l.* IX. *Sueton. l.* IV. *Tacitus Annal.* XII.

LOLLIANUS, een der tyrannen, welke in het keizerryk opstonden ten tyde van Gallienus, in de III eeuwe. Hy stondt op in de Gaulen tegen Posthumius, die in een strydt gedood wierdt. Lollianus regeerde vervolgens, tot dat de soldaten hem het leven benamen. *Trebellius in vitis* XXX *Tyrann.*

LOLLIANUS, een Sophist van Ephezen, en leerling van eenen Assyrier, Jesaias genoemt, leefde onder het keizerryk van Adrianus in de II eeuwe. Hy schreef verscheide werken, gelyk men ziet by Suidas. *Simler. in ep. Bibl. Gesn.* enz.

LOLLIANUS, *Mavortius*, gouverneur van Rome in den jare 342, onder Constans, en burgermeester in den jare 355. Julius Firmicus droeg aan hem zyn Astronomisch werk op onder Constantinus, en verhaalt verscheide byzonderheden van hem in zyne Voorreden. Zie ook *Ammian. Marcellin. l.* XVI. en *Jacob Gothofr. in Prosopogr. Cod. Theod.*

LOLLIUS, bekend onder den naam van *Alberto Lollio*, was een dichter en redenaar van Ferrara in de XVI eeuwe. Men heeft van hem verscheide zinryke schriften, als: *La virtu de gli academici passati, nobilità creanza de presenti orazioni; l'Aretusa* : enz. *Ghilini theatr. d'huom. letterati P.* I.

LOLLIUS (MARCUS) was burgermeester van Rome in het 733 jaar van de opbouwing dier stadt. De keizer Augustus gaf hem grote blyken van zyne achting; want hy vereerde hem niet alleen met het gouvernement van eene schone provincie in den jare 729, maar hy maakte hem ook bestierder van zynen kleinzoon Cajus Cesar, wanneer hy dezen jongen prins in het Oosten zondt, om aldaar de zaken van het ryk in een goeden standt te brengen. Het gedrag van Lollius deedt op deze reize de kwade hoedanigheden blyken, die hy behendiglyk verborgen hadt onder den valschen schyn van deugdt. Zyne veinzery was zo gelukkig geweest, dat, hoewel de gierigheit zyne zwakheit was, men gedacht hadt, dat hy niet om te kopen was door geldt, ten minste zo men Horatius gelooft, *l.* IV. *Od.* IX, en zo zulks gene vleiery is. De onnoemelyke geschenken, welke hy door afpersing verkreeg, gedurende den tydt, dat hy by den jongen Cesar was, deden hem deze valsche achting verliezen. Hy deedt ook andere gebreken blyken in de zelve waardigheit; want om zich noodzakelyker ter maken, onderhieldt hy de oneenigheit tusschen Tiberius en Cajus, en men gelooft zelfs, dat hy tot een verspieder diende aan den koning der Parthen om het sluiten van de vrede te vertragen. Cajus ontdekte dit verraadt, wanneer hy mondeling met dien vorst sprak in een eilandt van den Euphraat, en hy nam daar door zulk een haat tegen zynen gouverneur, dat de zelve daar door wanhopig wierdt. Hy bragt zich zelf om 't leven. Hy hadt in het 738 jaar van Rome de Besforen overwonnen, en den oorlog vervolgens door gansch Duitschlandt gevoert hebbende, hadt hy een hoon ontfangen; maar hy hadt zyne wraak genomen, en de Duitschers genoodzaakt de vrede te sluiten. *Marcus Lollius*, zyn zoon, was burgermeester, doch men weet niet in wat jaar, en liet eene dochter na, welke trouwde met Caligula. *Bayle Dict. Crit.*

LOLLIUS, gezegt *Urbicus*, een Latynsch historieschryver, wordt bygebragt door Lampridius, die in het leven van Diadumenus zegt, dat deze Lollius, *Urbicus* bygenoemt, eene historie van zynen tydt geschreven hadt. Julius Capitolinus maakt gewag van een van dien naam in het leven van Antoninus Pius.

LOLLUM, een dorp van de Vriesche grietenye Wonseradeel, in het kwartier Westergoo, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Franeker. Daar is ook een buurt van dezen naam, onderhorig aan de zo even gemelde stadt Franeker. *Winsemius.*

LOLLUS was een afgodt, dien de oude Franken omtrent Schweinfurt vereert hebben. Zyn beeldt was van metaal, en vertoonde een jongeling met kroes haair, die met de regter duim en voorste vinger de tong vast hieldt, en in de linker handt een beker, waar in eenige koren-aairen staken: om den hals hingen eenige aan malkander geregе slaapbollen of maankoppen. Men geeft voor, dat zy daar door de rust, zekerheit, en vergenoeging wilden betekenen. De landstreek aan den Main, alwaar de schoonste wynen wasschen, wordt nog hedendaagsch het *Lohla* genoemt, en wanneer men een ongeschikt mensch beschimpen wil, noemt men hem een groten *Loll. Bocrisius in Miscell. Lips. T.* III, *p.* 307, alwaar ook dit beeldt te zien is.

LOLODA, een klein koninkryk van Asië. Het zelve beslaat een groot gedeelte van het eilandt van Gilolo, en het heeft zynen naam van de kleine stadt *Loloda*, die daar van de hoofdstadt is. *Maty Dict.*

LOMAGNE, een klein landschap van Gasconje in Vrankryk. Het zelve is tusschen Armagnak, het graafschap van Gaure, en de Garonne, die het zelve van het Agenois scheidt, gelegen. Het vlek Vic is daar van de hoofdplaats. *Maty Dict.*

LOMAZZI (JOHANNES PAULUS) was van Milaan, alwaar hy geboren wierdt in den jare 1598. Hy maakte zich bekwaam in de schilderkunst en in de letteren, en zou meerder volmaaktheit bereikt hebben, zo hy niet in den bloei van zyne jaren zyn gezicht verloren hadt. Doch dewyl zyn geest niets verloren hadt van zyne verlichting, schreef hy verscheide verstandige werken in vaarzen en in onrym, als eene Verhandeling van de schilderkunst in VII boeken, welke hy opdroeg aan Karel Emanuel van Savoje, en verscheidenerlei poëzy, enz.

LOM-

LOMBAARDT. Zie BANK VAN LENING.

LOMBARDINUS, (PAULUS) van de orde van S. Franciscus, was te Drepanum in Sicilië den 26 July des jaars 1660 geboren. Hy bezat een heerlyk verstandt, het welk hy nog meer door de wetenschappen volmaakte, en zich naarstig in de Philosophie en Godgeleerdheit oeffende. Naderhandt leeraarde hy anderen met roem binnen Rome, en nam den Doctor-tytel aldaar aan. Hy wierdt gerekent een der schranderste verstanden van zyne orde te zyn. Hy was zeer belezen in de H. Bladen en schriften der kerkvaderen, doende de H. Schrift verklaren voor zyne medgesellen. Zyne verdiensten maakten, dat hy tot eerampten in zyne orde opklom, wordende tot *examinator* aangestelt, en bestierende naderhandt het klooster van S. Paulus te Rome. Drie malen is hy procureur generaal geweest van zyne orde, en nam alles zodanig waar gedurende den tydt van negen achtereen volgende jaren, als nooit voor hem geschied was. Men vindt van hem uit het Fransch in het Italiaansch overgebragt, en door hem onder een verzierden naam uitgegeven: *Riflessioni morali sopra l'Istoria del Vecchio, e Nuovo Testamento, cavate da S. S. Padri per regolare i costumi de i fideli di ogni condizione, con un brieve ristretto nel fine della Sacra Chronologia; date in luce in lingua Francese dal signor di Royaumont, e ora tradotte in lingua Italiana. Biblioth. Sicula.*

LOMBARDUS, (CAROLUS) een Jesuit, geboren te Palermo in Sicilië den 3 October des jaars 1633, leeraarde aldaar, behalven de letterkundige wetenschappen, de Philosophie, en te Syracuza de H. Godgeleerdheit. Hy was een geacht man, en by zyne Societeit zeer bemind, en overleedt in zyne geboortestadt den 24 April des jaars 1665, nalatende in 't Latyn: *Decas Philosophica, seu conclusiones ex decem prædicamentis, quas in aula collegii Panormitani Soc. Jesu defendit Sebastianus Giusinus. Biblioth. Sicula.*

LOMBARDUS. (DESIDERIUS) Zie DESIDERIUS.

LOMBARDUS, (HIERONYMUS) een Siciliaan, was een vermaard muzykant, bloeide in den jare 1600, en gaf uit in 't Italiaansch: *Infidi Lumi Madrigali a 5 voci di diversi autori Siciliani. Biblioth. Sicula.*

LOMBARDUS. (PETRUS) Zie PETRUS.

LOMBARDYE, een landschap van Italië, aldus genoemt naar de Lombarden, die aldaar een koninkryk oprechtten. Het zelve vervat het grootste gedeelte van het *Gallia Cisalpina* der ouden, en men verdeelt het zelve in opper-en neder-Lombardyë. Het eerste begrypt in zich Piëmont, het hertogdom van Milaan, en het Montferrat. Het neder-Lombardyë begrypt in zich de hertogdommen van Mantua, Modena, Parma, en Ferrare; de landstreken van Padua, Brescia, Cremona, Vicenza, Verona, en Bergamo, den Venetianen, en die van Bologne, den H. Stoel toebehorende. Anderen verdelen dit landschap in Lombardyë aan deze zyde van den Po, *Gallia Togata*, of, gelyk de Italianen zeggen, *Lombardia di qua dal Pò*; en in dat aan gene zyde van den Po, *Italia Transpadana*, of *Lombardia di la dal Pò*. Het eerste is ook *Emilia* genoemt, en begrypt de staten van Parma en Modena, het Montferrat, Ferrare, en een gedeelte van Piëmont. Het andere vervat de hertogdommen van Milaan en Mantua, het andere gedeelte van Piëmont, en de landen der Venetianen. Dit gedeelte van Italië is zeer vruchtbaar en schoon. De genen, die het bewoonden, en die het zynen naam gaven, waren de oude Winilen, die naderhandt LOMBARDEN genoemt wierden, *Langobardi*, of *Longobardi*, wanneer zy nog in Scandinavië, Pomeranië, en andere Noordelyker provinciën van het oude Germanië woonden. De schryvers verzekeren op het woordt van Prosperus, dat de Lombarden, die hunne hertogen verloren hadden, in den jare 389 Agelmond, zoon van den hertog van Aon, tot koning verkoren, die na eene regering van 34 jaren Lamissus, dien hy by eene byzit teelde, tot opvolger hadt. Onder de regering van Baldatus, in den jare 548, gaf Justinianus de stadt der Notiquen en verscheide plaatsen in Pannonië aan de Lombarden, die zeer wel dienden tegen Totila. In den jare 568 trokken zy over in Italië, onder het beleidt van Alboinus, hunnen koning, dien Narses aldaar geroepen hadt. Hy veroverde Pavië, na een beleg van drie jaren, en wierdt door zyn leger tot koning van Italië uitgeroepen in den jare 571. Clephis was zyn opvolger, en na Clephis wierden de Lombarden geregeert door 30 hertogen, gedurende 10 jaren, tot in den jare 586, wanneer Autharus voor koning uitgeroepen wierdt. Hy hadt verscheide opvolgers tot op Desiderius, den laatsten koning, dien Karel de Grote onttroonde. Aldus wierdt het koninkryk der Lombarden in Italië vernietigt in den jare 774, 206 jaren na de komste van Alboinus. Roëgaldus, hertog van Frioul, wilde zich vervolgens voor koning der Lombarden doen erkennen, maar hy verloor het leven en zyne krygsbenden in deze onderneming. Men vindt vele zaken, betreffende den oorspronk, de gewoonten en de wetten der Lombarden, die het eerste het Feodale recht hebben ingevoerd, in een boek, genoemt: *Pauli Hachenbergi Germania media.* Men zal daar in vinden, dat zy niet *Langobardi* genoemt zyn, om dat zy een *langen baardt* droegen, maar ter oorzake van hunne lange spiessen of speeren, die zy *barden* noemden. Men vindt het uittreksel van dit boek in het VI stuk van de *Bibliothéque Universelle. Aimon. de gest. Franc. Paul. Diacon. de reb. Longob. Prosper. & Marcellin. in Chron. Sigonius de regno Ital. Volaterran. l.* VII. *Geo. Lazius l.* XII. *mig. Sept. Leand. Alberti descr. Ital. Cluver. & Merula Descr. Ital.*

Chronologische opvolging van de hertogen en koningen der Lombarden.

Oude hertogen.

Ao. 389.	*Agelmondus* regeerde	34 jaren.
	Lamissus.	
	Zethus of *Lethus.*	
	Gildeochus, of *Knildeochus.*	
	Gedeochus.	
	Glassus.	
	Dado, *Adelingus*, of *Bachenus.*	
	Wacho, de zoon van *Zuchilo.*	
	Valtarius, of *Valterius.*	
526.	*Aldeonus.*	
	Baldatus.	

Koningen der Lombarden.

568.	*Alboinus* regeerde	6 jaren.
574.	*Clephis*, of *Clefus.*	18 maanden
576.	De dertig hertogen gedurende	10 jaren
586.	*Autharis*, of *Autharichus*	5.
591.	*Theudelinda*, uit Beyeren	1.
592.	*Agilulfus*	24.
616.	*Adelwaldus*	10.
626.	*Arioaldus*, of *Ariwaldus*	12.
638.	*Rotharis.*	15.
653.	*Rodoaldus*	4.
657.	*Aripertus*, of *Aribertus* de I.	5.
663.	*Grimoaldus*	9.
	Garibaldus	3 maanden.
673.	*Pertharithus*, of *Parthericus*	16 jaren.
689.	*Cunibertus*	12.
701.	*Luitibbertus*	8 maanden.
	Ragunbertus, hertog van Turin,	3 maanden.
702.	*Aripertus* de II	10 jaren.
712.	*Ansprandus*, of *Arisprandus*	3 maanden.
713.	*Luitprandus*	31 jaren.
744.	*Rachisius*, hertog van Frioul,	5 of 6 jaren.
750.	*Aristulfus*	7 jaren.
756.	*Desiderius*	18.

Het koninkryk der Lombarden wierdt vernietigt onder Desiderius in den jare 774. Adalgisius, zyn zoon, vluchtte naar Verona, en van daar naar Constantinopel.

LOMBERT, (N. . .) van Parys, heeft in den jare 1672 eene uitmuntende Fransche vertaling uitgegeven van alle de werken van S. Cyprianus. Eenigen tydt daar na gaf hy de vertaling uit van de boeken van de stadt Godts van S. Augustinus enz. Lombert is gestorven omtrent den jare 1710. *Nouvelles de la Republique des Lettres* 1684.

LOMBEZ aan de Save, eene stadt van Gascongie, met een bisdom, onder dat van Toulouze behorende. Deze stadt is het *Lombaria* of *Lumbaria* der Latynen. De oude abdy van onze Lieve Vrouwe van de Augustyner-orde wierdt in de hoofdkerk opgerecht in den jare 1317 door paus Johannes den XXII, die Arnold Roger van Comminges benoemde om daar van de eerste bisschop te zyn. De stadt aan de overzyde van de Garonne behoort onder het Parlement van Toulouze. *Du Chesne Antiq. des Villes de France. Sammarth. T* II. *Gall Christ.*

Concilie van Lombez.

Rogerus, Oveden, en eenige anderen spreken van het concilie van Lombez, waar op verscheide bisschoppen, met Giraldus van Albi, vergadert, de Albigenzen veroordeelden en in den ban deden. *Roger. P.* II. *Annal. p.* 555. *Guill. de Puy Laurens in Chron. & T.* IX. *Cen.*

LOMBROSO (JACOBUS) heeft een Hebreeuschen Bybel uitgegeven, te Venetië gedrukt in den jare 1639, welke zeer geacht is door de Spaansche Joden, die in de Levant zyn, ter oorzake van de kleine letterlyke aantekeningen, die daar by gevoegt zyn, waar by hy gemeenlyk de uitlegging der moeielykste Hebreeusche woorden in het Spaansch voegt, welke hy echter in het Hebreeusch schryft. Deze schryver is zeer oordeelkundig in de verkiezing, die hy doedt van de overzettingen, en zyn boek heeft dat gemak, dat men eensslaags daar in de letterlyke verklaring ziet van de moeielykste uitdrukkingen in de H. Schriftuur. *Memoires Sçavans.*

LOMELLINI is een van de 28 adelyke geslachten te Genua, en heeft verscheide vermaarde mannen voortgebragt. *Jacobus Lomellini* was in den jare 1625 Doge van de Republyk; *Johannes Hieronymus* aartsbisschop van Ragusa, onder paus Julius den II, een andere *Johannes Hieronymus*, geboren in den jare 1607, bekleedde verscheide ampten onder Urbanus den VIII, en Innocentius de X maakte hem kardinaal in den jare 1652, en legaat van Bologne. Benedictus Lomellini, was geboren in den jare 1517: Paus Pius de IV maakte hem kardinaal in den jare 1565. Hy was naderhandt legaat van *Campagna di Roma*, en stierf in een jare 1579. *Foglieta in elog. Genuens. Justiniani Scrit. della Ligur. Galeazzo Gualdo Prioratto scena d'huom. Illustr. d Ital. Aubery.*

LOMENIE, (ANTONY VAN) heer van la Ville-aux Clercs, secretaris van Staat in Vrankryk, was een zoon van Martialis, heer van Versailles, die op Bartholomeusdag in den jare 1572 te Parys gedood wierdt. De koning van Navarre, naderhandt Henrik de IV van Vrankryk, hadt altoos veel achting voor den yver en de getrouwheit van Martialis van Lomenie. Hy hadt de zelve achting voor zynen zoon, dien hy aan zyn hof wilde hebben, en wanneer hy bekwaam geworden was tot het waarnemen van grote zaken, maakte hy hem secretaris van zyne commandementen. Hy bediende zich van hem in die waardigheit gedurende de oorlogen van de ligue, en de kroon verkregen hebbende, maakte hy hem secretaris van zyn kabinet. Deze prins vertrouw-

 de

de hem zyne belangen; hy gebruikte hem in verſcheide onderhandelingen, en Lomenie was op weg om 'er eene te ſluiten, wanneer hy door die van de ligue gevangen genomen wierdt, en naar Pontoiſe gebragt in den jare 1591. Hy deedt zyne gevangeniſſe tot voordeel van de koninklyke belangen ſtrekken, door de onderhandeling, die hy hieldt over de vrede met M. de Villeroi, toen gouverneur van Pontoiſe. De zelve wierdt gelukkiglyk geſloten. Henrik de Grote zondt hem voor buitengewoon ambaſſadeur naar Engelandt in den jare 1595, en vereerde hem naderhandt met het ſecretarisſchap van Staat, dat hy met veel voorzichtigheit en getrouwheit bekleedde. Hy verkreeg in den jare 1615 de opvolging daar van voor zynen zoon, en ſtierf te Parys den 17 January des jaars 1638, in den ouderdom van 78 jaren. Hy was in den jare 1562 getrouwt met Anna van Aubourg, dochter van Karel, heer van Porcheux, en hy hadt daar by Henrik Auguſtus van Lomenie, van wien hier na geſproken wordt; Antonetta, in haar eerſte huwelyk getrouwt met Andreas van Vironne, heer van la Chaſtaigneraye, en daar na met Jacobus Chabot, marquis van Mirebeau; en Catharina Henrietta, gemalinne van Henrik van Orleans, marquis van Rotelin. *Fauvelet du Toc hiſt. des Secretaires d'Etat.*

LOMENIE, (HENRIK AUGUSTUS) graaf van Briënne en van Montbron, baron van Pougi, heer van la Ville-aux-Clercs, ſecretaris van ſtaat, prevooſt en ceremoniemeeſter van de ordens des konings, wierdt geboren in den jare 1595. Na dat hy zyne ſtudiën voltrokken hadt, en in den jare 1608 van zyne reizen te rug gekomen was, wierdt hy ſecretaris van het kabinet des konings, en verſcheide andere bedieningen bekleed hebbende, verkreeg hy in den jare 1615 de opvolging van de waardigheit van zynen vader, dien hy in zynen ouderdom hielp verligten in de verrechtingen van zyn ampt. De koning Lodewyk de XIII vereerde hem altoos met eene zonderlinge achting. Hy maakte hem kapitein van het kaſteel der Thuilleries, in den jare 1622, na de doodt van den konneſtabel de Luines; en twee jaren daar na zondt hy hem voor ambaſſadeur naar Engelandt, om de voorwaarden van het huwelyk van Henriëtta van Vrankryk, zyne zuſter, met den prins van Walles vaſt te ſtellen. Daar na volgde hy den koning in de belegering van Rochelle, op de reizen van Italië en Languedok, en na den ſlag, welke men *des Duppes* noemt. In den jare 1630 kreeg Lomenie laſt de koninginne moeder te gaan vinden, om haar te overreden zich zo veel niet over te geven aan hare gevoeligheit. Deze princeſſe, vooringenomen zynde, hoorde hem niet, en hadt daar berouw van. De koning maakte hem vervolgens in den jare 1632 Raadsheer honorair van het Parlement van Parys. Na de doodt zyns vaders in den jare 1638 wierdt hy ceremoniemeeſter van de ridderrodens des konings. In den jare 1643 deedt hy gewilliglyk afſtandt van zyn ſecretarisſchap van ſtaat wegens de binnenlandſche zaken, ten voordeele van den here du Pleſſis. Na de doodt van koning Lodewyk den XIII riedt hy de koningin, den kardinaal Mazarin, die om ontſlaning van zynen dienſt verzocht hadt, zulks niet toe te ſtaan, maar zich by de toenmalige omſtandigheden verder van den zelven te bedienen. Wanneer hier op Chavigny, die ſecretaris van ſtaat was voor de buitenlandſche zaken, bedacht was het hof te verlaten, en vrywillig aanboodt zyn ampt neder te leggen, wierdt het zelve door de koningin aan Lomenie aangeboden, die het ook voor eene grote ſomme gelds van hem kocht. Zo haaſt hy dit ampt aanvaard hadt, verliet hy de party van den hertog van Beaufort, met wien hy het tot dien tydt toe gehouden hadt, en yverde voortaan enkel en alleen voor het belang van de koninginne en van den kardinaal, bragt het ook voornamentlyk zo verre, dat men den kancelier Seguier zyn ampt ontnam, en het zelve den marquis van Chateauneuf toevertrouwde, waar toe hem de haat tegen den kancelier bewoog, die het doodvonnis getekent hadt tegen den preſident de Thou, die zyn vertrouwde vriendt geweeſt was; hoewel eenigen zeggen, dat hy zich door 20000 kronen hadt laten omkopen. Hy diende den koning met veel nuttigheit gedurende de onluſten van Parys, en de koning betuigde hem dieswegen dikwils zyne erkenteniſſe. Na dat hy een geruimen tydt zyn ampt bekleed hadt, ſtondt hy het zelve met bewilliging des konings af aan zyn oudſten zoon, en begaf zich in een klooſter. Doch wanneer de zelve naderhandt in des konings ongunſt vervallen was, moeſt de vader deze bediening weder aannemen, die de zelve dan ook tot zyne doodt toe bekleedde, en gedurende dien tydt eenige malen in buitenlandſche verrechtingen gebruikt wierdt, tot dat hy den 5 November des jaars 1666 te Parys ſtierf, in den ouderdom van 71 jaren. De koning heeft hem na zyne doodt het getuigenis gegeven, dat hy in hem zyn oudſten, getrouwſten en ervarenſten ſtaatsbedienaar verloren hadt. Hy was een groot liefhebber der geleerdheit, en bezat inzonderheit een voortreffelyk muntkabinet, dat hy aan Patinus naliet, die het vervolgens aan den koning verkocht. Hy zou verſcheide werken, en onder anderen een *Itinerarium*, geſchreven hebben. Zyne *Memoires* zyn eerſt na zyne doodt in den jare 1719 uitgekomen. Hy was in den jare 1623 getrouwt met Louïze van Beon, dochter van Bernard, heer van Maſſez, enz. gouverneur van Xaintogne, van Angoulême, en van het landt van Aunis, en van Louïze van Luxenburg Briënne, waar by hy hadt Henrik Lodewyk, wiens artykel hier na volgt; Karel François, biſſchop van Coutances, abt van S. Germain van Auxerre, van S. Eloy van Noion, en van S. Cypriaan van Poitiers; Alexander Bernard, ridder van Maltha, kommandeur van Rochelle, enz. Maria Antonetta, gemalinne van Nikolaas Joachim Rohaut, marquis van Gamaches, ridder van de ordens des konings; en Johannes en Magdalena, jong geſtorven.

LOMENIE, (HENDRIK LODEWYK VAN) graaf van Briënne, ſecretaris van ſtaat, was een zoon van Henrik Auguſtus, die de zelve waardigheit bekleed hadt, en de zelve aan zynen zoon afſtondt, na dat hem reets in Auguſty van den jare 1651 de opvolging van dat ampt gegeven was, met bewilliging om het zelve te mogen bedienen, wanneer hy 25 jaren oud zou zyn, ingevalle van afwezigheit of ziekte van zynen vader. Den 12 September des zelven jaars wierdt hy Raadsheer van ſtaat gemaakt, hoewel hy maar 16 jaren oud was. Dewyl het voornaamſte gedeelte van de oeffeninge van zyn ampt de vremdelingen betrof, beſloot hy alle de ſtaten te gaan zien, die met hem zouden moeten handelen, om hunne zeden, hun gedrag, en hunne belangen te kennen. Hy vertrok in den jare 1652, en ging eerſt naar Ments, alwaar hy zyne ſtudiën vervolgde, en de Hoogduitſche taal leerde. Twee jaren daar na ging hy over Hollandt naar Denemarken en Zweden, alwaar hy laſt ontfing van den koning van Vrankryk om in zynen naam den koning Karel Guſtavus te begroeten over zyn huwelyk met de princeſſe van Holſtein. De koning gaf aan hem de zelve eere als aan de buitengewone ambaſſadeurs, en de zelve geſchenken, wanneer hy zyn gehoor van afſcheidt hadt. Van Stokholm vertrok hy naar Laplandt, en toog met ysſleden over de golf van Bothnië, die bevroren was naar Finlandt, en van daar naar Polen. Vervolgens trok hy door alle de Ooſtenrykſche ſtaten, door Beyeren, en door Italië. Men heeft van hem eene kleine hiſtorie van zyne reizen in het Latyn, met eene grote verhevenheit en zuiverheit geſchreven. De achting, die hy onder de vremdelingen verkregen hadt, was oorzaak, dat de koning by zyne wederkomſt hem toeſtondt, het ſecretarisſchap van ſtaat te bedienen, hoewel hy nog maar 23 jaren oud was. Hy nam de plichten van het zelve waar op alle de reizen, waar in zyn vader het hof niet kon volgen. Doch na dat hy in des konings ongunſt vervallen was, moeſt hy zyn ampt nederleggen, en dat aan zynen vader overlaten. Na de doodt van zyne gemalinne, die hy uittermaten beminde, deedt de ſmert over dat verlies hem een volkomen tegenzin krygen voor het hof, dat hy beſloot ganſchelyk te verlaten. Hy deedt zyn vader zulks goedvinden, en verkreeg daar toe des konings bewilliging. Hy omhelſde vervolgens den kerkelyken ſtaat, en begaf zich onder de Vaders van het Oratorie. Hy was in den jare 1656 getrouwt met Henrietta Bouthillier, dochter van Leo Bouthillier, graaf van Chavigni, miniſter en ſecretaris van ſtaat, waar by hadt Lodewyk Henrik van Lomenie, graaf van Briënne, en twee dochters. *Fauvelet du Toc hiſt. des Secretaires d'Etat.*

S. LOMER, of LAUMER, in 't Latyn *Launomarus*, abt in het bisdom van Chartres, heeft geleeft in de VI eeuwe. Hy was geboren in een dorp van het gemelde bisdom, drie mylen van die ſtadt, onder de regering van Clodoveus den I. Hy wierdt opgetrokken in het klerkſchap, en *Oeconomus* gemaakt van de kerke van Chartres. Hy begaf zich in den jare 558 heimelyk in een boſch van het landſchap Perche, alwaar hy eene hutte oprechtte. Hy leefde aldaar eenigen tydt alleen; maar ontdekt zynde, kwamen andere perſonen zich by hem voegen, en bouwden cellen naby de zyne, het welk een klooſter uitmaakte, dat men *Bellomere* noemde. Maar in deze plaats al te bekend en vereerd wordende, ging hy met zyne broeders van daar naar eene andere heremytagie, zes mylen van Chartres, alwaar hy zich nederſloeg in den jare 563. Hy ſtierf te Chartres den 19 January des jaars 594. Zyn ligchaam wierdt begraven in de voorſtadt van Chartres, in de kerke van S. Martyn; maar de monniken vervoerden het zelve; zy gingen in den jare 872 uit hun klooſter met het ligchaam van S. Lomer; en eenigen tydt gewoond hebbende op eene plaats in het bisdom van Avranches ſloegen zy zich neder te Blois, alwaar men in de volgende eeuwe een klooſter ſtichtte, dat den naam draagt van S. Lomer. Men viert zyn feeſt den 19 January. Het leven van dezen heilig is beſchreven door eenen van zyne leerlingen. Het zelve is uitgegeven door Bollandus en door den Vader Mabillon. *Baillet Vies des Saints, mois de Mai.*

LOMIA, (JACOBUS LA) een Siciliaan, van de orde van S. Maria van den berg Karmel, een Roomſch Godgeleerde. Hy leeraarde te Pavië en te Florence in 't openbaar, en was een welſprekend man. Men ſchryft hem de volgende werken toe: *Super Sententias*; *In Methaphyſicam Ariſtotelis*; *In Logicam*; *Conciones per ſacrum Quadrageſimale tempus. Biblioth. Sicula.*

LOMIA, (LUDOVICUS LA) een Siciliaan, was Doctor in beide de Rechten. Hebbende groten rykdom verkregen, begaf hy zich naar Palermo, alwaar hy bleef wonen, en aldaar omtrent den jare 1610 overleedt, nalatende: *Allegationes Jurium in cauſa aſſerti ſpolii infra bimeſtre. Biblioth. Sicula.*

LOMMATZSCH, eene ſtadt in het markgraafſchap en ampt Meiſſen, aan het water Jahne, dat in de Elve valt, tuſſchen de ſteden Meiſſen en Oſchatz gelegen. Het is eene der oudſte Wendiſche ſteden in het landt, alwaar ook miſſchien de oude Wenden een vorſtelyk verblyf gehad hebben. Zy heeft hare benaming, gelyk mede de ganſche omleggende landſtreek, die by de Duitſchers van de midden eeuwen *Dalemincia* genoemt wierdt, van de vermaarde bron en het meir *Glomazi*, waar voor de oude heidenen veel eerbiedigheit gehad hebben. Dithmarus verhaalt, dat de gemelde bron, wanneer het vrede zou worden, met tarwe, haver, en ekelen vervuld was; maar wanneer een oorlogsſtorm voorhanden was, zou het des zelfs ongelukkigen uitſlag met bloedt en aſſche voorbeduid hebben. Dit water wordt hedendaagſch het *Poltzſchner-meir* genoemt. Door Zeilerus ook de naam van *Lomack*, *Lummitſch*, *Lommiz*, *Lommitſch* en *Lomnitſch* gegeven. In den dertigjarigen oorlog hebben de keizerſchen de zelve in den jare 1632, en de Zweedſche krygsbenden onder Bannier in den jare 1635 verbrand. *Zeil. Topogr. Sax. ſup. p.* 131. *Graunii diſſ. de Dalemincia Slavorum. Knauth. prodr. Miſn.*

Miſn. p. 19 *&* 214. *Ditmari Merſeb. Chron. l.* I.

LOMUND, gemeenlyk *Logh Lomund* genoemt, een meir in Schotlandt, in het graafſchap Lenox. Het zelve ſtrekt zich onder de bergen uit, en heeft in de lengte 20000, en in de breedte 8000 ſchreden, is ook viſchryk en vol eilanden, waar van eenige omdryven. In het zelve zou ook zeker ſlag van viſch zyn, zo groot als haring, zonder vinnen. *Cambden deſcr. magn. Britann. Buchanan. hiſt. Scot.*

LANATO, een fraai vlek van den Venetiaanſchen Staat in Italië. Het zelve is gelegen in het gebiedt van Breſcia, een myl bezuiden het meir van Garda. *Maty Dict.*

LONDANO, LANDANO, eene kleine ſtadt van Morea, in Zaconië, of, volgens anderen, in Belvedere, acht mylen benoorden Calamata. *Maty Dict.*

LONDEN, LONDON, in 't Latyn *Londinum*, en *Auguſta Trinobantum*, is de hoofdſtadt van Engelandt, zynde langs den Teems gebouwt, op een grondt, die eenigzins verheven is. Hare lengte van het Ooſten naar het Weſten, van *Lime-houſe* af tot het uiterſte einde van den Molendam in Weſtmunſter toe, ſtrekt zich uit op 7500 Geometriſche ſchreden, dat is by de 8 Engelſche mylen, 1000 ſchreden voor eene myl gerekent, doch de breedte van het uiterſte einde van de *White-chapel*-ſtraat af tot *S. George-Fields* in Southwark toe byna op drie mylen. Men vindt in de hiſtorie, dat Londen omtrent 60 jaren voor Chriſtus geboorte door den Britanniſchen koning Lud herbouwt en vergroot wierdt. Tacitus zegt, dat Londen ten tyde van Nero, dat is omtrent het 66 jaar van Chriſtus, eene vermaarde handelplaats is geweeſt; en Ammianus Marcellinus, die in de IV eeuwe leefde, noemt Londen eene oude ſtadt. Het ganſche omgelegen landt is zeer vruchtbaar, en met allen overvloedt voorzien. De landwegen, welke naar de ſtadt leiden, zyn zo ſchoon, en de rivier is tot de ſcheepvaart zo bekwaam, dat deze ſtadt aan geen ding eenig gebrek heeft. Londen heeft meer dan 600 ſtraten en plaatſen, en naar eene onlangs gemaakte rekening omtrent 100000 huizen. Na dat Voadice, de koningin der Icenen, van de Romeinen afgevallen was, vergaderde zy de Britten, taſtte eerſtelyk Camalodunum of Maldon in Eſſex aan, veroverde de plaats onvoorziens, en bragt alle de Romeinen door het ſtaal om. Petilius Cerealis, welke met het negende legioen derwaarts kwam, wierdt mede geſlagen, zo dat zyn ganſche voetvolk op de plaats bleef, en de ruitery naauwlyks ontkwam. Ondertuſſchen kwam Suetonius, de Roomſche *Proprætor* of gouverneur, die in dien tydt het eilandt Anglefey veroverde, naar Londen, en was eerſt voornemens, deze plaats tot den ſetel des oorlogs te maken. Wanneer hy echter gewigtige redenen vondt, dit voornemen te veranderen, trok hy van daar naar S. Albans. Aldus kwam Voadice, die niet verre van daar was, naar Londen, maakte alles ter neder wat zy in de ſtadt vondt, en handelde daar op S. Albans op de zelve wyze. Maar Londen herſtelde zich wel haaſt, en was naderhandt even beroemd, als het van te voren ooit geweeſt was. In den jare 292 was het in gevaar om van de Franken geplundert te worden, doch wierdt door de onverwachte aankomſt van eenige Roomſche krygsbenden daar van nog bevryd. Kort daar na zou Konſtantyn de Grote het zelve met muren omringt hebben. In den jare 313 was Reſtitutus, biſſchop van Londen, op het concilie te Arles in Vrankryk, en ondertekende aldaar na Eborius, den biſſchop van Jork. Beda getuigt uitdrukkelyk, dat Londen ter zelver tydt een aartsbiſſchoppelyke ſetel is geweeſt. Cambdenus is van gevoelen, dat deze ſtadt omtrent den jare 463 door Vortiger aan de Saxen onder hun eerſten koning Hengiſtus overgegeven wierdt. Hoewel deze nu de regerings geſtalte veranderde, en den Chriſtelyken Godsdienſt overhoop wierp, bleef Londen nochtans naderhandt altoos eene aanzienlyke handelſtadt, en eene goede zeehaven. In den jare 610 wierdt de S. Pauluskerk gebouwt, of veeleer herſtelt, en door Adelbertus, den koning van Kent, aan de Chriſtenen ingeruimt. Na de bekeering der Saxen in den jare 604 wierdt Maletus tot eerſten biſſchop van Londen verkoren, na dat de aartsbiſſchoplyke ſetel door den monnik Auguſtinus van Londen naar Kantelberg verplaatſt was geworden. Omtrent den jare 707 vergrootte Offa, de koning der Ooſt-Angelen, de kerk van Weſtmunſter, en begiftigde de zelve met inkomſten, waar uit naderhandt eene nieuwe ſtadt opgroeide, die aan Londen vaſtgehecht is. In den jare 854 geraakte zy in handen der Denen, die de zelve benevens Kantelberg in den jare 1012 plunderden, en den biſſchop van Londen doodden, om dat hy geen tribuit wilde betalen. In het volgende jaar nam Sueno, der Denen koning, deze ſtadt in, en verdreef Ethelred uit Engelandt. In den jare 1016 nam Canut de zelve wederom in, en wierdt in het jaar 1018 aldaar gekroont. In den jare 1042 ſtierf de Deenſche ſtam uit, en Eduard de Belyder wierdt tot koning van Engelandt gekroont. In den jare 1064 ſtierf deze prins, en Harold matigde zich het ryk aan, het welk Eduard Atheling, den rechten erfgenaam, toebehoorde. Hier op kwam Wilhem, hertog van Normandië, in Engelandt, en beroofde den eerſten van het leven en de kroon, welke hem in den jare 1066 in Londen op het hoofdt gezet wierdt. Even als het naderhandt het ganſche koninkryk van Engelandt ging, is het ook byna de ſtadt Londen gegaan. Na dat de gemelde prins in den jare 1078 den Tour in Londen gebouwt hadt, hebben de koningen een tydlang aldaar hun verblyf gehouden. Wilhem de II omringde in den jare 1099 den Tour met muren. De koning Johannes regelde in den jare 1210 de ſtadsregering van Londen, en ſtelde den zo genoemden major of burgermeeſter aan. In den jare 1211 bouwde hy de brug van Londen. In den jare 1217 wierdt Lodewyk van Vrankryk door Henrik den III in Londen belegert, en genoodzaakt het landt te verlaten. In den jare 1378 ruſtte Johan Philpot, een burger van Londen, op zyne eige koſten eene vloot uit, en zuiverde de zee van de kapers. Wanneer in den jare 1381 de boeren tegen den adel opſtonden, en inzonderheit een, met name Jakſtraw, zich tegen den koning in Smithfield zeer trotſch betoonde, ſloeg William Walworth, die toen lord Major was, den zelven overhoop, en maakte alzo een einde van den opſtandt, voor welken dienſt de rode dolk aan het Londenſche ſtadswapen geſchonken zou zyn. In volgende tyden nam de ſtadt zodanig toe, dat zy 133 parochien binnen de muren en in de voorſteden hadt. In den jare 1665 rukte de peſt 100000 inwoners weg. In den jare 1666 ontſtondt een brandt, welke 13000 huizen in de aſſche leide. Maar in drie jaren waren reets 10000 van de zelve weder opgebouwt, die veel groter en ſchoner waren dan de voorgaande, en de voorſteden zyn naderhandt met nog meer huizen vermeerdert. Voor den brandt waren de huizen meeſt van hout, en malkander zeer ongelyk, doch die naderhandt gebouwt wierden, zyn alle, behalven eenige weinige, van tichelſtenen gebouwt, doorgaans zeer ſchoon, en veel netter en bekwamer dan de voorgaande. Wat de koopmans en waardshuizen of herbergen aangaat, hier in zal bezwaarlyk eenige ſtadt Londen overtreffen, doch met de huizen en paleizen der edellieden en ſtandsperſonen is het anders geſtelt, hoewel ook eenige der zelve zeer ſchoon zyn, en inzonderheit het zogenaamde Montaiguſche huis, dat voor een van de koſtelykſte gehouden kan worden. Hier zyn ook ſchone geregelde en ruime ſtraten, die in den nacht door lantarens verlicht worden. De menigvuldige ſchone vierkante plaatſen (*ſquares*) worden meeſt door den adel en de ſtandsperſonen bewoont. Onder de zelve is inzonderheit *Lincoln-infields* wegens zyne grootheit, en *S. James ſquare*, als mede *Kings-ſquare* in *Scho*, en *Red-Lion-ſquare*, wegens hare ſchoonheit beroemt. Wat de openbare gebouwen betreft, de voornaamſte onder de zelve zyn de Tour, het tol-of coſtuimhuis, de brug, het zo genaamde Monument, de koninklyke beurs, de *Guild-hal*, of het Raadhuis, de koopmanshal, het Rechtsgeleerden en andere collegien, hoſpitalen, kerken, en diergelyke meer. De Tour of Tower is een oud gebouw, alzo genoemt naar den witten toren, die daar midden in ſtaat, aan den Teems, aan de Ooſtzyde van de brug, heeft omtrent eene Engelſche myl in zynen omtrek, en is met eene gracht en een muur omringt, op welkers kleine torens ſtukken geplant zyn, dat de ſtadt en de rivier daar door beſchoten kunnen worden. De zelve is te gelyk het voornaamſte tuighuis in Engelandt, dewyl daar in zo veel krygsbehoeften en geweer gevonden wordt, dat 60000 mannen daar mede voorzien en gewapend kunnen worden. De kleinodiën van de kroon en de archiven van de Engelſche natie worden daar in bewaart; en daar in is ook de eenige munt van ganſch Engelandt, waar in goude en zilvere munt geſlagen wordt. De zelve heeft voortyds de eere gehad, dat verſcheide koningen aldaar hun verblyf gehouden hebben; doch tegenwoordig worden de gevangenen van Staat daar in bewaart. Het coſtuimhuis, dat mede aan den kant van de rivier gelegen is, wierdt mede door den brandt verteert, doch is naderhandt veel prachtiger opgebouwt. De brug, welke de ſtadt met de voorſtadt *Southwark* aan de andere zyde van de rivier te zamenvoegt, beſtaat uit 19 grote bogen, die ieder 20 voeten van den anderen zyn, en heeft byna in het midden eene valbrug. Op deze brug ſtaan aan beide zyden ſchone huizen en koopmans verwulven, waar in men byna alles hebben kan, wat men begeert, dewyl de ſtraat op de brug onder de regering van Wilhem den III van 12 tot 20 voeten verwyd is. Niet verre van daar is de ongelukkige plaats, alwaar de grote brandt ontſtondt, tot welkers eeuwige gedachteniſſe eene zeer ſchone zuil opgerecht is, van 202 voeten in de hoogte, en van 5 voeten in de doorſnyding, welke het *Monument* of gedenkteken genoemt wordt. Niet verre van deze gedenkzuil is de koninklyke beurs of bank, dat het ſchoonſte gebouw van dien aardt is in ganſch Europa, en eerſt in den jare 1556, en alzo 100 jaren voor dat de zelve afbrandde, door Thomas Greſham, een koopman, op zyn eige koſten gebouwt, doch na den brandt van den jare 1666 door de kamer van Londen en het kramersgilde veel ſchoner en prachtiger herbouwt wierdt. *Guild-hal* is de plaats alwaar de ſtadsgerechten gehouden worden, en daar de lord-Major benevens de aldermans en de gemene Raadt tot afhandeling der ſtads zaken vergaderen. Het is een groot gebouw, doch van binnen veel prachtiger dan van buiten. De koopmanshallen, alwaar de gemeenſchappen of gildens wegens hunne handelingen te zamen komen, zyn merendeels zo prachtig, dat de zelve grote paleizen gelyk zyn. Onder de collegien der Rechtsgeleerden zyn de vier zogenaamde *Inns* of *Courts* inzonderheit beziens waardig, namentlyk de *binnen*-en *midden-Temple* in *Fleet-ſtreet*, *Grayſinn* in *Holborn*, en *Lincolns-inn* in *Chancery-Lane*; als mede het collegie der *Civilians* of zogenaamde *Doctors-Commons* naby S. Pauls, het *Medicyns-collegie* in *Warwick-Lane*, het *Wapen-ampt* op *S. Bennet's-hugel*, het *Greſham-collegie* in *Biſhop's-gateſtreet*, alwaar het koninklyk geſelſchap vergadert, en *Zion-collegie*, naby *Cripple-gate*. Ten beſte van de armen zyn hier vyf hoſpitalen, namentlyk *Chriſt's*, *S. Bartholomew's*, *S. Thomas*, het *Charter-houſe* en *Bedlam*. Het eerſte is voor de kinderen in de ſtadt benevens drie byzondere ſcholen opgerecht, in welker een 40 jongelingen zyn, die in de Geometrie, ſcheepvaart, en andere delen van de wiskunſt onderwezen worden. De hoſpitalen S. Bartholomeus en S. Thomas zyn voor arme, kranke, gewonde en gebrekkelyke perſonen. Het *Charter-houſe*, anders ook *Sutton's Hoſpital* genoemt, naar des zelfs ſtichter *Thomas Sutton*, is een voortreffelyk gebouw, gelyk dan het huis zelf den ſtichter 20000 ponden ſterlings van bouwen gekoſt heeft. Hier na begiftigde hy het ook met een jaarlykſch inkomen van 4000 ponden, dat naderhandt tot op 6000 ponden verhoogt wierdt,

waar

waar van 80 verarmde edellieden, soldaten, en kooplieden, benevens eene schole van 44 scholieren onderhouden worden, welke laatsten niet alleen alle onderhoudt genieten, zolang zy op het school zyn, maar boven dien wanneer zy op de universiteit gaan, 8 jaren lang jaarlyksch 20 ponden sterlings genieten, of eene zekere somme gelds tot het leren van eenige kunst of handwerk. *Bedlam*, een hospitaal voor maanzuchtige en in 't hoofdt geraakte personen, is een aanzienlyk en zeer groot gebouw in *Moorfields*. Om verlopene, ongeregelde en boze menschen in toom te houden, zyn in Londen verscheide tucht-en spinhuizen, onder welke het voornaamste *Bridewell* is, een groot en prachtig gebouw achter *Fleet-street*. De voornaamste openbare Latynsche scholen zyn *S. Paul's*, *Merchant Taylor's* en *Mercer's Chappel*. Tot den openbaren Godsdienst heeft men alhier alleen binnen de stads muren minder niet dan 97 parochie-kerken, behalven eene grote menigte van kapellen, en de domkerk van S. Paulus, welke in den jare 1666 mede door den brandt vernielt wierdt, doch daar na veel prachtiger weder opgebouwt, en onder de regering van de koninginne Anna als een van de heerlykste gebouwen der wereldt voltooit. Tot het waarnemen van de stadsregering wordt hier jaarlyksch door de burgers uit het collegie der Aldermans of Raadsheren een *Lord-Major* of opper-burgermeester verkoren, wiens hoogheit en staat alle anderen zyns gelyken buiten Engelandt verre overtreft, als uit de grote plegtigheit van des zelfs installering, welke den 29 October geschiedt, als mede uit het grote getal der bedienden blykt. Nevens den Lord-Major zyn de Aldermans te zamen 26, naar het getal der wyken, waar in de stadt verdeelt wordt; dewyl voor ieder der zelve wyken een Alderman benevens een zeker getal van gemene Raadsheren en verscheide onderbedienden, geschikt is. Uit de zogenaamde *Ward's* of wyken worden de *Common-council-men* of gemene Raadsheren verkoren, welke te zamen 231 in getal zyn. Onder andere magistraatspersonen dezer stadt zyn de kancelier, de beide *Sherifs* of rechters, en de stads kamerling. De eerste is gemeenlyk een aanzienlyk en voornaam Rechtsgeleerde, die van de wetten en gewoonten der stadt goede kennis en ondervinding heeft, om den Lord-Major daar in by te staan en aan de handt te gaan. Deze heeft in alle de gerechtsvergaderingen den rang boven alle, die de Lord-Majors-plaats bekleed hebben, en spreekt de vonnissen uit. De twee Sherifs of stads-rechters zyn ook te gelyk rechters van het gansche graafschap, hebbende ieder een onderrechter, zes schryvers, en een zeker getal van zogenaamde serjeants onder zich. Het ampt des kamerlings strekt zich inzonderheit uit over alle bezitters van koopmans winkels en verwulven, en over de leerjongens, die alle onder zyn gebiedt staan. De kooplieden, kunstenaars en handwerkslieden der stadt zyn in verscheide gezelschappen verdeelt, tot omtrent 70 verscheide toe; zy hebben grote voorrechten, welke de vorige koningen hen gegeven hebben, en voor ieder is eene byzondere halle of huis gebouwt, alwaar zy te zamen komen, en een opper-meester verkiezen, benevens andere onder den zelven staande bedienden, die men *Wardens* en *Assistants* noemt. Wat de militie en alle andere byzonderheden meer van deze stadt belangt, men kan daar over lezen *the present state of England*; *the new View of London*; *Guide de Londres enz. Cambden in Britann. Speedaus theatr. Magnæ Britann. Neu-geharnischtes Gros-Britannien p. 172 seq. Beeverell delic. de la grande Bretagne.* Te Londen zyn ook verscheide conciliën gehouden, als in de jaren 1075, 1102, 1125, 1175, 1200, 1207, 1268, wegens de verbetering van de kerkelyke tucht en het ergerlyke leven der geestelyken; en in de jaren 1382 en 1396 tegen de leerstukken van Wiclef. *Cave hist. literar. P.II.*

LONDEN, (NIEUW-) ook *Nieuw-Boston* genoemt, eene stadt van nieuw-Engelandt, in Amerika.

LONDON-DERRY is eene Engelsche volkplanting, en de hoofdstadt van het Iersche graafschap van den zelven naam, in het Noordelyke gedeelte van de provincie Ulster, of Ultonië, op een vruchtbaren grondt en aan een vischryk water gelegen. In den jare 1612 wierdt deze plaats tot eene Londensche volkplanting gemaakt, waar toe eenige van de compagniën van Londen de onkosten schoten. Het gansche werk wierdt bestiert door den overste Dockwray, een oud ervaren Engelsch generaal. Na dat zulks nu gelukkiglyk begonnen was, en de eersten, die zich daar heen begeven hadden, van vele anderen gevolgt wierden, wierdt daar uit in korten tydt de aanzienlykste stadt van Ulster, en wanneer zy niet alleenlyk ten tyde van het Iersche bloedbadt met volk bezet, maar ook zorgvuldig versterkt en met eene sterke bezetting verzorgt wierdt, hieldt zy het naderhandt zo bestendig aan de Engelsche zyde, dat de vyanden door list noch door geweldt de Engelschen daar uit konden verdryven. In den jare 1649 geraakte deze plaats in den uitersten noodt, maar wanneer het op het hoogste gekomen was, en de stadt zich noodzakelyk door honger zou hebben moeten overgeven, wierdt zy door eenen *Owen Row O Neal* ontzet. In den jare 1689 wierdt London-derry door den langen en dapperen tegenstandt, dien zy deedt aan het leger van koning Jacobus den II, dat uit 20000 mannen bestondt, door gansch Europa beroemd. Dewyl deze prins 8 of 9000 mannen benevens 100 officieren daar voor liet zitten, en eindelyk weder moest aftrekken, na dat de generaal majoor Kirk den 19 July des jaars 1689 onderstandt daar binnen gebragt hadt. Van de bezetting, welke in 10000 mannen bestondt, waren omtrent 3200 mannen gesneuvelt. Deze stadt hadt in die gelegenheit tot hare verdediging 8 stukken, welke de Engelschen *Sakers* noemen, en 12 halve veldslangen. In den beginne wierdt het volk voornamentlyk aangespoort om het uit te houden door den overste Murray, die in zyne menigvuldige uitvallen op de vyanden grote blyken gaf van zyne dapperheit, en den Franschen generaal Monmont voor de stads muren doodde. Deze plaats is niet groot, en heeft eigentlyk maar twee straten over 't kruis, maar zy is meest van gehouwen steen gebouwt; de straten zyn net en wel geplaveit, en de vestingwerken met stenen bezet. De haven is eene der beste van het gansche geweest, en de stadt mag met de voornaamste plaatsen van Ierlandt gelyk gestelt worden. Zy heeft een bisdom, onder dat van Armach behorende. *Beeverell Delices de la Grande Bretagne. Cox in Hibern. Anglic. Maty Dict.*

LONDON-DERRY, een graafschap in de provincie Ulster of Ultonië, in Ierlandt. Het zelve is gelegen tusschen de graafschappen Antrim, Tyrone, en Donegal of Tyrconel, wordende ten Noorden bespoelt door den Caledonischen oceaan. Dit graafschap heeft de lengte van twaalf, en de breedte van acht mylen. Het zelve bestaat uit het oude graafschap Colrain en het Noordelykste gedeelte van dat van Tyrone. Des zelfs voornaamste plaatsen zyn Colraine, Lamnevadi, en London-derry, de hoofdstadt. *Maty Dict.*

LONDRES, een klein vlek van Languedok, in de Sevennes, vyf mylen ten Noorden van Montpellier. *Maty Dict.*

LONDRES, (FRANCISCUS) een Franciskaner monnik; geboortig van Palermo, leefde in de XVI eeuwe, en was een geleerd en welsprekend man. Hy leeraarde de Philosophie en H. Godgeleerdheit, en predikte dikwils in zyne geboortestadt. Hy heeft geschreven: *Magnum humanæ conscientiæ theatrum ad hominum cujusque status conscientiam pertinens, serie alphabetica expositum*; en in 't Italiaansch: *Aduento sacro e feste occurente*, en meer andere. *Biblioth. Sicula.*

LONG, (JACOBUS LE) een priester van 't Oratorie, en bibliothekaris van het huis S. Honoré, ondernam een werk, dat te gelyk zeer moeielyk, zeer nuttig en nauwkeurig was; te weten eene gewyde bibliotheek in 't Latyn geschreven, verdeelt in twee delen; het eerste, dat in den jare 1709 uitgekomen is, vervat de lyst der handschriften en drukken van den oorspronkelyken text van den Bybel, en van de overzettingen in allerlei talen. Het twede deel vervat alle de schryvers, die over de boeken van den Bybel geschreven hebben. Het gene van zyn werk uitgekomen is, is met eene grote nauwkeurigheit opgestelt. *Du Pin Biblioth. des Auteurs Ecclesiastiques, XVII siecles.*

LONG, (OLIVIER VAN) prioor van het klooster van S. Bavo, naby Gent, leefde omtrent den jare 1450, en schreef eene verhandeling van het Sakrament des Autaars, en de levens van eenige heiligen. *Andr. Bibl. Belg.*

LONGANICO, eertyds *Olympia*, *Olympia Pisa*, was voortyds eene stadt van Elis, eene landstreek van het Peloponesus. Zy was vermaard door de Olympische spelen, welke men aldaar vierde, en door den tempel van Jupiter Olympius, die maar eene halve myl van daar gelegen was. Het is tegenwoordig maar een klein vlek, in Belvedere in Morea gelegen, aan de rivier Alphea, drie of vier mylen van der zelver oorspronk, in de golf van Arcadië. *Maty Dict.*

LONGAROLA, eertyds *Neda*, *Nedas*, eene rivier van Morea. Zy ontstaat in Zaconië, naby het steedtie Loudano, loopt door Belvedere, stromende langs de grenzen van het oude Elis, en van het oude Messenië, en ontlast zich in de golf van Zonchio. *Maty Dict.*

LONGCHAMP, (WILHEM) bisschop van Ely in Engelandt. Hy was van geboorte een Franschman, en een pachters zoon, doch wist zich by den Engelschen koning Richard den I zo bemind te maken, dat de zelve hem niet alleen in den jare 1189 het gemelde bisdom, benevens de waardigheit van Lord kancelier gaf, maar ook kort daar na, wanneer hy een tocht voornam naar het Beloofde Landt, hem tot zynen stedehouder met den tytel van Lord-opperrechter van Engelandt benoemde, tot welken einde hy hem een van de rykszegels en de bewaring van den Tour van Londen toevertrouwde. Op dat zyn aanzien nog dies te groter mogt zyn, werkte de gemelde koning nog boven dien voor hem uit, dat hy de waardigheit van Apostolisch legaat over gansch Engelandt en Schotlandt voor hem verkreeg. Hoewel hem nu in de regering van het ryk eenige groten waren toegevoegt, zo onttrok hy de zelven by tyds alle gezag, en eenen van de voornaamsten, welke was Hugo Pudsey, graaf van Northumberlandt, en bisschop van Durham, dien Richard de I het oppergebiedt in het Noordelyke deel van Engelandt hadt opgedragen, noodzaakte hy in de stadt Howedon een onbeampt leven te voeren. Hier by was zyn staat zo groot, dat men 1500 man kon tellen, die tot zyne hofhouding behoorden, en hy misbruikte de verleende macht op zo velerhande wyze, dat een algemeen misnoegen tegen hem ontstondt, het welk door des konings broeder Johannes onder de handt niet weinig versterkt wierdt. Hy gaf zich zelf daar door den laatsten stoot, dat hy des konings natuurlyken broeder Godofridus, aartsbisschop van Jork, wanneer de zelve naar Engelandt kwam, om zyn aartsbisdom in bezit te nemen, te Douvres uit eene kerke, waar in hy voor hem geweken was, ja van den altaar zelfs, in eigener persoon wegrukte en liet gevangen zetten. Hier over vergaderden zich in den jare 1192 de bisschoppen en Lords in de Paulus-kerke te Londen, verklaarden hem onbekwaam tot zyne waardigheit, en noodzaakten hem, dat hy de zelve, doch inzonderheit de macht van pausselyk legaat, aan den aartsbisschop van Rouaan moest afstaan. Hier op bezocht Longchamp, of hy in wyfsklederen uit Engelandt vluchten, en zich by den koning Richard den I begeven kon. Maar hy wierdt te Douvres ontdekt, van het volk zeer kwalyk gehandelt, en op het kasteel

ſteel gevangen gezet. Acht dagen daar na gaf des konings broeder Johannes hem vryheit om zyne reize te vervolgen; wanneer hy zich wel naar Rome begaf, en aldaar by den paus Celestinus den III een gunstig gehoor vondt, doch echter wegens de kort daar op ontstane onlusten in Engelandt voor den geleden hoon gene vergoeding kon bekomen. Hy ſtierf in den jare 1198. *The compleat hist. of Engl. vol. I. p. 151, 153. Heylyn's help to Engl. history.*

LONGEPIERRE, (N. . . VAN) een edelman van Burgundië, heeft met zynen ouderdom van 25 jaren over de Griekſche dichters beginnen te arbeiden. Hy heeft in den jare 1685 aantekeningen uitgegeven over *Anacreon*, over *Sappho*, *Bion* en *Moſchus*, en over de klaagdichten van *Theocritus*, met eene Franſche vertalinge in vaarzen van alle deze dichters. Men ziet door zyne vertalingen en zyne aanmerkingen, dat hy al de ſchoonheit en den zwier van de Griekſche taal verſtaat. *Nouvelles de la Republique des Lettres de Novembre* 1684. *Baillet Jug. des Sav. ſur les Poetes modernes & ſur les Critiq. Gramm.*

LONGERHOU, een dorp van de Vrieſche grietenye Wonſeradeel, in het kwartier Weſtergoo.

LONGFORD, (HET GRAAFSCHAP VAN) eene landſtreek van Lagenië in Ierlandt, gelegen tuſſchen de graafſchappen Cavan, Eaſth-Meath, Weſt-Meath, en de rivier Shannon, die het zelve van Connaught ſcheidt. Des zelfs voornaamſte plaatſen zyn Longford, dat een ſtem heeft in het parlement van Ierlandt, van gelyken als de vlekken Jamestown en Lanesborough. Ardagh, eene biſchoplyke ſtadt van het zelve graafſchap, is van dit voorrecht uitgeſloten. *Maty Dict.*

LONGFORD, eene kleine ſtadt van Lagenië in Ierlandt. Zy is de hoofdſtadt van een graafſchap, dat haren naam draagt, en gelegen aan de rivier Camlin, twee mylen van de Shannon, en acht of negen ten Noorden van Athlone. *Maty Dict.*

LONGINIANUS, gouverneur van Egypten onder Conſtantius in den jare 354. Daar is een andere LONGINIANUS geweeſt, die overſte was van de lyfwacht onder Honorius in den jare 406. Symmachus heeft negen brieven aan hem geſchreven, waar in hy kwalyk genoemt wordt *Longimanus*. Zoſimus in zyn V boek over het jaar 408 ſpreekt van hem. Hy ſchynt de zelve te zyn, die in een oud opſchrift genoemt wordt *Fl. Macrobius Longinianus*, in de verzameling van Joan. Gruterus p. 165. n. 1. *Jac. Gothofred. Proſopographia Codicis Theodoſiani.*

S. LONGINUS, martelaar. Het is waarſchynlyk, dat de naam van *Longinus*, dien men gegeven heeft aan den ſoldaat, die de zyde des Heilands doorſtak met eene lancie, afgeleid is van het woordt λόγχη, *haſta*, lancie. Daar is geen een geloofwaardig ſchryver, die getuigt, dat de ſoldaat, of de hoofdman, die by de doodt des Heilands was, *Longinus* genoemt wierdt. Men gelooft, dat de hoofdman, welke zeide: *Deze menſche was waarlyk Gods Zone*, zich bekeerde; en het blykt, dat ten tyde van Chryſoſtomus dit gevoelen zeer gemeen was; maar men weet ontwyffelbaar uit het boek *de Handelingen der Apoſtelen*, dat Cornelius de eerſte der heidenen was, die een Chriſten wierdt. De akten zo van Longinus den hoofdman, als van Longinus den ſoldaat zyn klaarblykelyk valſch. De gedachtenis van den eerſten is vermaarder geweeſt dan die van den tweden; de Grieken ſtellen hem als een martelaar van Cappadocië den 16 October, de Latynen den 15 Maart, de Cophten den 1 November. De ſoldaat is niet in den rang der martelaars geſtelt in de Griekſche kerke. De Latynen hebben zyne gedachtenis op verſcheide dagen gehouden, de eenen den 15 Maart, anderen den 1 September, wederom anderen den 22 November, of den 11 December. *Bollandus. Henſchenius. Tillemont Mem. pour l'hiſtoire Eccl. Baillet vies des Saints, mois de Mars. Giry.*

LONGINUS wierdt gouverneur van Syrië gemaakt door de Romeinen, na Marſus, dien de keizer Claudius deze waardigheit ontnam, op de bede, welke de grote Agrippa hem gedurende zyn leven dikwils ten dien einde gedaan hadt. Hy hadt tot zynen opvolger Quadratus. *Jozeph. Oudh.* XX, 1.

LONGINUS, een Roomſch ridder, muntte uit door zynen moedt in het beleg van Jeruzalem door Titus Veſpaſianus. Want de Joden een groten krygshoop verzamelt hebbende buiten de muren, en de pylen van weêrkanten vliegende, brak Longinus dezen hoop, en doodde twee der kloekmoedigſte vyanden, die hem wilden tegenſtaan. Hy trof den eenen in het gezicht, en met den zelven werpſpies, dien hy uit de wonde trok, ſtak hy den anderen, die vluchtte, in de zyde. Na zulk eene kloekmoedige daadt kwam hy weder by de zynen, zonder gewond te zyn, en de roem, dien hy daar door verkreeg, ſpoorde door een edelmoedigen nayver verſcheide anderen aan om zyn voorbeeldt te volgen. *Jozephus Oorlog* V, 22.

LONGINUS, een Roomſch krygsoverſte in het leger van Ceſtius, gouverneur van Syrië, wierdt gedood, wanneer deze generaal genoodzaakt wierdt het beleg van voor den tempel van Jeruzalem op te breken. *Jozephus Oorlogen* II, 40.

LONGINUS, een martelaar, die te Marſeille leedt omtrent het einde van de III of het begin van de IV eeuwe. Men vindt de akte van zyn lyden onder de *Acta Sincera & Selecta* van den Vader *Ruinart*.

LONGINUS, uit den rang der Roomſche patriciën, en eerſte exarchen van Ravenna in de VI eeuwe. De keizer Juſtinus de jonge zondt hem om in Italië te gebieden in de plaats van Narſes. Dit was omtrent den jare 567, of 568. Hy regeerde 15 of 16 jaren, en ſtelde zich tegen de Longobarden, of Lombarden, die zich in zynen tydt veſtigden in het landt, dat naar hunnen naam Lombardië genoemt wierdt. De keizer her-

L.

riep hem vervolgens. Roſemonda, koningin der Longobarden, die in den jare 574 Alboinus haren gemaal hadt doen ſterven, week naar Ravenna met een man, dien zy beminde. Longinus beloofde met haar te trouwen, onder beding, dat zy zich ontſlaan zou van haren minnaar, Helmigus genoemt. Zy gaf den zelven vergift, maar deze verplichtte haar het overige te nemen, als elders verhaalt wordt. Longinus wierdt herroepen in den jare 583, en Smaragdus patricius was zyn opvolger. *Paul. Diaconus l.* I & II. *de geſt. Longobard. Blondus l.* VIII. *hiſt.*

LONGINUS, broeder van den keizer Zeno in de V eeuwe, was gehaat ter oorzake van zyne roveryen en ongeregeldheden. De patricius Pelagius belette, dat hy niet tot Ceſar verkoren wierdt. De keizer Anaſtaſius deedt hem in den jare 498 ſterven, naar het getuigenis van Marcellinus, *in Chron.*

LONGINUS, of DIONYSIUS CASSIUS LONGINUS, een geleerd ſophiſt, erfgenaam van Fronto, gezegt *Emiſenus*, was wegens zyne geleerdheit in groot aanzien, en leefde in de III eeuwe. Hy was leermeeſter van Porphyrius, die hem groten lof geeft in het leven van Plotinus. Suidas noemt hem een philoſooph, en Eunapius zegt, dat hy eene levende bibliotheek was. Hy heeft wel vele boeken geſchreven, doch men heeft daar van niets overig dan zyn boek *de ſublimi dicendi genere*, en eenige ſtukken in het voorgemelde leven van Plotinus. Hy was ook leermeeſter van de Palmyriſche koninginne Zenobia. Vopiſcus zegt, dat de keizer Aurelianus hem liet doden, om dat hy hem hieldt voor den opſteller van den brief, welken die koningin in het Syriſch aan hem ſchreef. Dit gebeurde in den jare 237. Zoſimus ſpreekt zeer loffelyk van zyne geleerdheit en ſtandvaſtigheit in het ondergaan van de doodt. Behalven de genoemde verhandeling hadt hy ook de volgende geſchreven: *De oratione contra Phidiam*; *Dubitationes Homericæ*; *Utrum fuerit philoſophus Homerus*; *Quanam contra hiſtoricam fidem tanquam hiſtorica enarrent philoſophi*, enz. Boileau des Preaux heeft eene fraaie vertaling gemaakt in het Franſch van zyne verhandeling *de ſublimi dicendi genere*, waar van men te Utrecht in den jare 1694 een fraaien druk heeft uitgegeven, met de aantekeningen van verſcheide geleerde mannen. *Euſeb. l.* XV. *Suidas. Photius bibl. Vopiſcus in Aurelian. Porphyr. in vita Plotini. Simler. in Epitom. biblioth. Geſn.* enz.

LONGIS, of LONGI, (WILHEM DE) kardinaal, kancelier van het koninkryk van Napels, was geboren te Bergamo uit een edel en oud geſlacht, dat voortyds den naam van *Longa ſpada* gedragen hadt, naar het gevoelen van Ciaconius. Hy was zeer ervaren in de burgerlyke en kanonyke rechtsgeleerdheit. Karel de II, koning van Napels, maakte hem zyn kancelier. Celeſtinus de V, die zyne verheffing aan den zelven koning verſchuldigt was, maakte de Longis kardinaal in den jare 1294. Hy bevondt zich in den jare 1310 op het algemeen concilie van Vienne, en verdedigde aldaar de geheugenis van paus Bonifacius den VIII. Eenige ſchryvers menen, dat deze paus den kardinaal de Longis gebruikt hadt tot de verzameling van het VI boek der Dekretalen. Hy ſtierf te Avignon den 9 September des jaars 1319, en zyn lighchaam wierdt naar Bergamo gebragt, en aldaar begraven. *Collenutio l.* V. *Onuphrius. Ciaconius. Aubery.* enz.

LONGIS, of LONGISON, in 't Latyn *Launogiſilus*, of *Leonegiſilus*, of *Lonegilus*, abt van Boiſſeliere in Maine, was in Duitſchlandt geboren van edele ouders, maar die heidenen waren. Hy verliet zyne ouders en zyn vaderlandt om het Chriſtelyk gelove te omhelzen, en kwam te Clermont, alwaar hy gedoopt wierdt in den jare 594, en tot het prieſterſchap verheven in den jare 615. Hy ging vervolgens in het landſchap van Maine, van waar hy eene reize deedt naar Rome. Wedergekeert zynde ſloeg hy zich neder in het dorp van la Boiſſeliere, alwaar hy eene kapelle bouwde ter eere van S. Pieter, en eene celle. Hy rechtte vervolgens aldaar een klooſter op, waar van hy abt was, en waar in hy ſtierf in den jare 653. Zyn feeſt is aangetekent op den 2 April en op den 13 January. *Bollandus. Bulteau. Baillet vies des Saints, mois d'Avril.*

LONGISARIA, oudtyds *Aptuchi fanum*, eene kleine ſtadt van het koninkryk van Barca in Barbaryë. Zy is gelegen op den Ooſthoek van de golf van Sidra, en ten Noorden de ſtadt Tolometa. *Maty Dict.*

LONGJUMEAU, in 't Latyn *Longum Gemellum*, eene kleine ſtadt in Vrankryk, aan de rivier Ivette, vyf mylen van Parys, op den weg naar Orleans, in eene valleie gelegen. In de voorſtadt is een klooſter, waar in Theodorus Beza, eer hy van Godsdienſt veranderde, prioor is geweeſt. *Zeil. Itinerar. Gall. p.* 209.

LONGO, een eilandt in den Archipel. Zie CO.

LONGOBARDEN. Zie LOMBARDYE.

LONGOBARDISCH RECHT (HET) wordt zeker recht genoemt, dat de Longobarden, eene Duitſche natie, onder zich vaſtgeſtelt hebben. Hunne wetten waren in den beginne niet geſchreven; doch wanneer zy zich onder hunnen leidsman Alboinus naar Italië begaven, en aldaar een byzonder ryk oprechtten, heeft de koning Rotharis in den jare 640 het eerſt hunne wetten in geſchrift laten ſtellen, en onder den naam van Edikten gemeen maken. Dit wetboek is naderhandt door de volgende koningen, als Grimoaldus, Luitprandus, Rachiſius en Aiſtulphus, vermeerdert, en het een en 't ander daar by gevoegt. Maar de koningen der Longobarden waren zo beſcheiden, dat zy den Romeinen, onder hun gebiedt levende, hunne rechten niet opdrongen, maar hen vry lieten naar hunne eige wetten te leven, gelyk daar van *Luitprandi conſtit. l.* I. *Cod. Long. tit.*

Ii 39. *l.* II

39. *l.* II te zien is. Wanneer Karel de Grote zich het Longobardische ryk onderwierp, liet hy de wetten der Longobarden in hunne vorige kracht, en voegde alleenlyk eenige nieuwe daar by: het welk ook door eenige volgende Duitsche keizers en koningen, als Lodewyk, Lotharius, Pipin, Guido en Ottho, geschied is. En is inzonderheit de *Constitutio Lotharii l.* XXI, 51 merkwaardig, uit krachte van welkers inhoudt een ieder vergunt wierdt te verklaren, naar wat voor eene wet onder deze drie, de Roomsche, Longobardische, of Salische, die reets ten tyde van Karel den Groten in Italië wortelen scheen geschoten te hebben, hy wilde leven en gerecht worden; welke *optio legum* tot op de tyden van Lotharius Saxo duurde. Maar uit deze oude en nieuwe wetten is eene byzondere verzameling ontstaan, welke in III boeken, en deze wederom in verscheide tytelen verdeelt zyn, welke door de oude uitleggers onder den naam van *Lombarda* aangehaalt wordt. Het is echter onzeker, door wie en in wat tydt deze verzameling gemaakt is. Eenigen schryven de zelve toe aan Karel den Groten, welker gevoelen echter gene wederlegging nodig heeft. Zo veel is zeker, dat de zelve voor het Longobardisch recht, en alzo ten minste omtrent het midden van de XII eeuwe, vervaardigt moet zyn geweest, dewyl het zelve zich *l.* I. *tit.* 10. *l.* II. *tit.* 22, 58 op de *Lombarda* beroept. Carolus Cottus Siculus, die een leerling van Placentinus geweest is, en in het begin van de XIII eeuwe leefde, heeft daar over ook uitleggingen geschreven. Goldastus heeft dit boek in zyne *consuetudines* en *Leges imperiales*, en Lindenbrogius in het *Codex legum antiquarum* mede ingelascht. Het is by de uitleggers in grote achting, en de meesten houden het voor *authentyk*, zodanig, dat het zelve tot beslechting van hunne rechtszaken zou kunnen bygebragt worden; dat nochtans zonder twyffel alleen van Italië te verstaan is. *Paulus Warnefrid. l.* IV. *c.* 49. *l.* V. *c.* 33. *Sigonius de regno Italiæ l.* II *&* III. *Goldast. in Prolegom. ad consuetud. Lindenbrogius in Proleg. ad cod.* LL. *Antiq. Gryphiander in Weichbild. c.* 40, 41. *Conring. de O. J. G. c.* 11, 12.

LONGOBARDISCH LEENRECHT bestaat naar de gemene verdeeling in II boeken, en de tytels, die na de 72 tytel in het twede boek gevonden worden, dewyl de zelve eerst in de volgende tyden daar by gekomen zyn, en men die in de oude handschriften niet ziet, worden *capitula extraordinaria* genoemt. Cujacius verdeelt het in V boeken, welke schikking, hoewel zy beter is dan de gemene, echter in de aanhalingen niet gevolgt of aangenomen wordt. Deze verzameling is ten tyde van Frederik den I uit byzonder gezag vervaardigt, en men is in 't algemeen van gevoelen, dat de zelve aan Gerhardus Niger en Orbertus de Orto, die anders ook Capagistus genoemt wordt, en die beide ter zelver tydt burgermeesters van Milaan waren, moet toegeschreven worden. Hoewel deze mening niet gansch verwerpelyk is, is het nochtans waarschynlyk, dat niet alles het werk van deze mannen heeft kunnen zyn, maar ook door anderen hier en daar iets is bygevoegt geworden. Dit is zeker, dat daar in een gedeelte van de Longobardische leengewoonten, als welke ook na de verstoring van het Longobardische ryk in Italië in gebruik waren, begrepen is. Na dat nu Hugolinus ten tyde van Frederik den II by dit boek de Novellen van Justinianus voegde, en uit het zelve de tiende verzameling maakte, gebeurde het, dat het zelve niet alleenlyk in Italië een groot aanzien verkreeg, en de rechtsgeleerden in groot getal uitleggingen daar over schreven, maar ook in het einde van de XV eeuwe zich als een aanhangsel van het Justiniaansche recht mede indrong, en van toen af als een algemeen *jus consuetudinarium* in leenzaken, doch alleenlyk tot ondersteuning der Duitsche leenrechten, begon te gelden. *Alvarottus in proœm. feud. Gentilis de libris juris civ. c.* 8. *Panciroll. l.* II. *c.* 14. *Conring. de O. J. G. c.* 32. *Bitschius in proœm. comm. ad consuetud. feud. Struv. syntagm. jur. feud. c.* 1. *aph.* 7. *n.* 4. *Stryk. in præcogn. jur. c.* 7.

LONGOBARDO, een vlek van het koninkryk van Napels, in Calabria citra, naby de Iönische zee, twee mylen van Amantea, ten Noorden.

LONGOBARDUS, (NICOLAUS) van Sicilië, was de opvolger van Mattheus Ricci in China. Hy gaf in den jare 1624 in 't Chineesch een boek uit van de oorzaken van de aardbeving van Pekin. *Konig Biblioth.*

LONGOLIUS (CHRISTOPHORUS) was een zoon van Antonius van Longueil, bisschop van Lion, enz. en wierdt geboren te Mechelen in den jare 1488. Erasmus vergist zich, wanneer hy hem Schoonhoven tot zyne geboorteplaats geeft. In het negende jaar zyns ouderdoms wierdt hy door zyne ouders naar Parys gezonden, alwaar hy door zyn voortreffelyken geest en ongemene geheugenis in korten tydt in het leren der talen en andere wetenschappen zo heerlyk toenam, dat zich ieder daar over moest verwonderen. Hy leide zich zes volle jaren toe op de rechtsgeleerdheit, onder het bestier van Philippus Decius, die te Valence leeraarde. Naderhandt kwam hy te Parys, en oeffende zich eenigen tydt aldaar in de beroeping der rechtsgeleerdheit, waar in hy zo veel achting verkreeg, dat hy Raadsheer wierdt gemaakt van het parlement. Gedurende dien tydt nam hy voor Plinius grondig te lezen, en hy maakte ook uitleggingen over de XI eerste boeken. Daar by verzuimde hy niet zich in het Grieksch te oeffenen, dat hy met zo veel yver deedt, dat hy na verloop van een jaar reets Grieksche brieven schreef aan Guil. Budæus, en met het lezen der Grieksche schryvers vyf jaren doorbragt. Dewyl Plinius echter veel van de natuur der bomen, planten en visschen geschreven hadt, begaf hy zich in het Narboneesche, alwaar van dit alles een overvloedt gevonden wordt, by welke gelegenheit hy ook zyne historie van de kruiden opstelde. Op dat hy zich te gelyk in de aardbeschryving van Plinius vast mogt maken, doorreisde hy Engelandt, Vrankryk, Duitschlandt en Italië, en was van voornemen zelfs tot in het Oosten toe te gaan, indien de Turksche oorlog hem daar niet in gehindert hadt. Ten gevalle van Petrus Bembus besteedde hy vyf volle jaren in het lezen van Cicero, en oeffende zich daar benevens in de Theologie. Wanneer hy door een diergelyk oogmerk, namentlyk om de Geographie te leren, met twee goede bekenden naar Zwitserlandt reisde, geraakte hy byna om 't leven: want dewyl de Zwitsers, na het treffen van Marignan, kort van te voren voorgevallen, op de Franschen zeer verbittert waren, en deze drie jonge Franschen voor verspiedersaanzagen, vielen zy op hem aan, en wanneer zy zich niet terstondt wilden overgeven, doodden zy den eenen, de twede ontkwam het met de vlucht, doch Longolius wierdt gewond, en in de gevangenis gesleept, waar in hy ook, zonder dat men iemandt by hem toeliet om zyne wonden te verbinden, omtrent 30 dagen moest blyven, wanneer hy door de voorbede des bisschops van Sitten zyne vryheit wederom verkreeg. In den Napelschen oorlog diende hy den koning Lodewyk den XII, en kwam met hem in Italië, alwaar hy in het 28 jaar zyns ouderdoms om zyne byzondere geleerdheit het burgerrecht verkreeg. Gelyk dan de paus Leo eene grote hoogachting voor hem hadt, zo dat hy hem ook den last opdroeg om tegen Luther te schryven, het welk Longolius ook op zich nam, en reets eene oratie opgestelt hadt, wanneer de doodt, die hem in den jare 1522, in het 34 jaar zyns ouderdoms, te Padua wegrukte, hem in de verdere uitvoering daar van hinderde. Hy liet zich kort voor zyne doodt in het Franciskaner gewaadt kleden, en ook daar in begraven; wanneer Bembus zyn grafschrift maakte. Behalven de reets gemelde schriften heeft men van hem: *Epistolar. l.* IV; *Commentar. ad jus civile*; *Oratio de laudibus C. Plinii*; *Orat. de Ludovici Francorum regis & gentis laudibus*; *Quinque orat. de laudibus urbis Romæ*; enz. *Jovius in elog. doct. viror. c.* 67. *Sammarth. in elog. doct. Gallorum l.* I. *Adam. in vit. Philosoph. Germ. Andr. Bibl. Belg. Miræus. Freherus.* enz.

LONGOLIUS, (GYSBERTUS) een geneesmeester, was geboren te Utrecht in den jare 1507. Na dat hy den grondt tot de wetenschappen in zyn vaderlandt gelegt hadt, begaf hy zich naar Italië, alwaar hy de talen, philosophie en geneeskunde leerde, en in de laatste wetenschap het Doctorschap verkreeg. Na dat hy wedergekeert was in zyn vaderlandt, wierdt hy rector van de scholen te Deventer; van waar hy naar Keulen ging, alwaar hy niet alleenlyk de Grieksche en Latynsche talen leeraarde, maar ook de geneskunst oeffende. Van Keulen ging hy naar Rostok, om ook die akademie te dienen; doch wanneer hy weder te rug naar Keulen kwam, om zyne boeken af te halen, wierdt hy krank en stierf in den jare 1543; dewyl hy nu van te voren het Avondmaal onder twederlei gedaanten ontfangen hadt, wierdt hem gene grafstede vergunt; waarom zyne vrienden zyn ligchaam naar Bon lieten voeren. Men heeft van hem: *Annotationes in Ovidii Metamorphosin*; *Rhetorica ad Herennium*; *Schol. in Plautum & Elegantias Laurentii Vallæ*, enz. *Adam. vit. Philos. Germ. Andr. Bibl. Belg.*

LONGOMONTANUS, (CHRISTIANUS) een groot astronomist; hoogleeraar in wiskunst te Coppenhagen in de XVII eeuwe, en kanunnik te Lunden. Hy wierdt geboren in den jare 1562 in een dorp van Denemarken, waar van hy zynen naam ontleende. Hy beproefde in het begin van zyne studiën alle de moeielykheden, welke de scholiers te wachten hebben, die gelyk hy een armen boer of landman tot vader hebben. Dit belette niet, dat hy den naam van zynen vader vereeuwigde, den zelven plaatsende op het voorhoofd van zyne boeken: *Christianus Longomontanus, Severini filius.* Hy leefde dan by zynen vader, dan by eene moeie, dan by een oom, altoos worstelende met het ongeluk, en genoodzaakt zich te verdeelen tusschen den landbouw en de lessen, welke de parochiaan of predikant van de plaats hem gaf. Eindelyk, wanneer hy den ouderdom van 15 jaren bereikt hadt, verliet hy stilzwygende zyne ouders en vrienden, en begaf zich naar Wiburg, alwaar een collegie was. Hy sleet aldaar elf jaren, en hoewel hy genoodzaakt was zyn onderhoudt te winnen met de onderwyzing van de jeugt, als meester in de schole, liet hy niet na zyne studiën met den uitersten vlyt voort te zetten, en onder andere wetenschappen maakte hy een groten voortgang in de wiskunst. Hy bezocht daar na de universiteit van Coppenhagen, en verkreeg zich binnen een jaar tyds zodanig de achting van alle de hoogleeraren, dat zy hem den doorluchtigen Tycho Brahé krachtiglyk aanprezen. Deze aanpryzing deedt hare uitwerking; Longomontanus wierdt zeer wel ontfangen van dezen vermaarden astronomist, die zich toen in het eilandt Huën ophieldt. Dit was in den jare 1589. Hy bleef acht jaren by hem, en was hem zeer behulpzaam, het zy in 't waarnemen der sterren, het zy in het opmaken der begrotingen. Hy betoonde zich zo naauwkeurig, zo arbeidzaam, en zo bekwaam, dat Tycho Brahé eene zonderlinge achting en genegenheit voor hem hadt, en dat hy, zyn vaderlandt verlaten hebbende, om zich in Duitschlandt neder te slaan, ernstelyk begeerde hem by zich te hebben. Zulks blykt door brieven, die hy hem schreef in de de jaren 1598 en 1599. Longomontanus bewilligde in deze begeerte van Tycho Brahé, en voegde zich by hem in het kasteel van Benach, naby Praag. Hy was hem van veel nuttigheit in zyn astronomischen arbeidt. Maar dewyl hy begeerig was naar een hoogleeraarsampt in Denemarken, bewilligde Tycho Brahé om zich te beroven van het byzyn en van de diensten van dezen leerling, en gaf hem een afscheidt vol van blyken van eene zeer roemruchtige hoogachting. Longomontanus, naar Denemarken kerende, nam een groten

ten omweg, om de plaatsen te zien, van waar Copernicus de sterren hadt waargenomen. Hy vondt een goed beschermer in den persoon van den kancelier, en na dat hy eene eerlyke bediening by hem gehad hadt, wierdt hy met een professorschap in de wiskunst in de akademie van Coppenhagen voorzien in den jare 1605. Hy bekleedde dit ampt met lof tot zyne doodt toe, welke voorviel den 8 October des jaars 1647. Hy hadt tien jaren van te voren zyne vrouw verloren, die de zuster was van Gasparus Bartholinus. Hy hieldt zich op met te zoeken naar het vierkant van den cirkel, en gaf voor het zelve gevonden te hebben; maar hy wierdt krachtiglyk bestreden door een Engelschman, Johannes Pellius genoemt, hoogleeraar in de wiskunst in het collegie van Amsterdam. De geleerden verklaarden zich voor den laatsten. Hy veranderde iets in de stelling van Tycho Brahé, aan de aarde eene beweging om haar middelpunt toeschryvende; maar deze stelling vondt weinig voorstanders. De boeken, die men van hem heeft, getuigen zyne grote bekwaamheit. Zie hier de lyst daar van: *Systematis Mathematici pars I, sive Arithmetica*. *Hafn.* 1611. *in* 8. *Hamb.* 1627. *Paris.* 1664, in 4. *Astronomia Danica*, *Amsteld.* 1622, in 4. 1640. 1663. in fol. *Inventio Quadraturæ Circuli*, *Hafn.* 1634. in 4. *Coronis Problematica ex Mysteriis trium numerorum*, enz. *Ibid.* 1637. in 4. *Problemata duo Geometrica*, *ibid.* 1638. in 4. *Problemata contra Paulum Guldinum de Circuli Mensura*, *ibid.* 1638. in 4. *Rotundi in Plano, seu Circuli absoluta mensura*, *Amstel.* 1644. in 4. *Ἐυγυΐα* *Proportiones sesquitertiæ*, *Hafn.* 1644. in 4. *Controversia cum Pellio de vera Circuli mensura*, *ibid* 1645, in 4. *Admiranda Operatio trium numerorum* 6, 7, 8, *ad Circ. mensurandum*. *ibid.* 1645. in 4. *Caput tertium Libri primi de absoluta mensura Rotundi Plani, unà cum Elencho Cyclometriæ J. Scaligeri & Appendice de defectu Canonis* enz. *ibid.* 1646. in 4. *Geometriæ Quæsita XIII de Cyclometria rationali & vera*, *ibid.* 1631. in 4. *Introductio in Theatrum Astronomicum*, *ibid.* 1639. in 4. *Disp. de Matheseos Indole*, *ibid* in 4. 1636. *Disputationes Astronomicæ sex*, *ibid.* in 4. 1622. *De Chronolabio Historico, seu tempore, Disputationes tres*, *ibid.* 1627. in 4. Dit is de lyst, die men vindt in de verhandeling van Albertus Bartholinus *de scriptis Danorum*. De zelve is niet volkomen. In de zelve ontbreken verscheide philosophische, astronomische en chronologische verhandelingen, welke Longomontanus in de twistredeneringen in zyn auditorium op verscheide tyden voorgestelt hadt. Men kan de lyst daar van vinden in een werk, dat Mollerus genoemt heeft: *Ad Librum Alberti Bartholini de scriptis Danorum posthumum Hypomnemata Historico-Critica, paucula à plurimis selecta*. *Bayle Dict. Crit.*

LONGOSARDO, eene kleine stadt met een kasteel in Sardinië, omtrent de Noordkust van het eilandt. *Maty Dict.*

LONGUAY, een dorp met eene provincie van Vrankryk, zes mylen van Langres, ten Westen. *Maty Dict.*

LONGUEIL, een klein steedtie of vlek in opper-Normandië, in het bisdom van Rouaan, 4 mylen van Dieppe, dat aan het volgende geslacht den naam gegeven heeft.

LONGUEIL, een aanzienlyk geslacht, dat oorspronkelyk was van de zo even genoemde plaats in Normandië, heeft grote mannen voortgebragt. ADAM VAN LONGUEIL leefde in den jare 1066. Hy verselde Wilhem den Bastaardt in de verovering van van Engelandt, en muntte aldaar uit in den slag van Londen, welke voorviel den 14 October des zelven jaars. Hy liet na WILHEM VAN LONGUEIL den I, welke trouwde met Bartha van Villiers. Men zegt, dat hy een zoon naliet, welkers naam onbekend is, en eene dochter, getrouwt met eenen heer Loredano van Venetië. HENRIK VAN LONGUEIL, die in den jare 1248 leefde, trouwde met Maria van S. Denis, en hadt daar by WILHEM den II, heer van Longueil, Vuarangeville, Offrainville en la Riviere. Deze was kamerling van Karel van Vrankryk, hertog van Anjou, en graaf van Provence, naderhandt koning van Napels, van Sicilië, enz. en hy wordt genoemt in de brieven van den koning S. Lodewyk in den jare 1269. Hy trouwde eerst met Christina van Coëtivy, en daar na met Brianda van Saux. By de eerste hadt hy Johannes den I, die volgt; en *Petrus van Longueil*, bisschop van Mans, naderhandt bestierder van het aartsbisdom van Tours, die zich bevondt op het algemeen concilie van Vienne in den jare 1310, op de uitvaart van koning Philips den Schonen in den jare 1314, op het concilie van Saumur in den jare 1315, en die stierf in den jare 1326, of 1327. By de twede hadt hy *Pernella van Longueil*, getrouwt met Johannes van Neufchastel, heer van Buzançois. JOHANNES VAN LONGUEIL de I, heer van Longueil, enz. kapitein van Pontoise, en volgens eenige schryvers gouverneur van Normandië, trouwde met Pernella Burgot, dochter van Johannes, heer van Puy, waar by hy hadt GODEFRIDUS MARCELLUS VAN LONGUEIL den I, heer van Longueil, vicomte van Auge, enz. Deze was ridder van de ster en gouverneur van Pontoise in de jaren 1332 en 1334, en hy wierdt gedood in den ongelukkigen slag van Poitiers in den jare 1356. Hy was getrouwt met Izabelle, vicomtesse van Auge, en hadt daar by *Godefridus Marcellus* den II, heer van Longueil, enz. gestorven zonder nakomelingschap by Catharina Havinel, zyne gemalinne; Wilhem den III. die volgt; *Mattheus*, Doctor van de Sorbonne in den jare 1392; en *Dionysius*, heer van Offrainville, gedood in den slag van Azincourt in den jare 1415. WILHEM VAN LONGUEIL de III, heer van Longueil, enz. gouverneur van Caen en Dieppe, wierdt met zynen broeder gedood in den zelven slag van Azincourt in den jare 1415, waar in hy ook zyn oudsten zoon verloor. Hy trouwde eerst met Giletta Lalleman, dochter van Godefridus, heer van Cherville, en daar na met Catharina van Bourquenobles. De kinderen van het eerste bedde waren *Robert*, gedood met zynen vader, gelyk Monstrelet heeft aangetekent; Johannes de II, die volgt; en *Philippus*, heer van Offrainville, die gedood wierdt in 't beleg van Falaize in den jare 1432, en kinderen naliet by Françoisa van Masse. Wilhem de III hadt van het twede bedde *Richard Olivier*, kardinaal; *Wilhem*, heer van Vuarangeville, kapitein van honderd gewapenden van de ordonnantiën van koning Karel den VII; en *Philippus*, kanunnik en prevoost van de kerke van Rheims, aartsdiaken van Laon, en Raadsheer van 't parlement te Parys, gestorven in den jare 1464. JOHANNES VAN LONGUEIL de II, heer van Longueil, Vuarangeville, Offrainville, la Riviere, Maisons, en le Rancher, Raadsheer van koning Karel den VI, en president van 't parlement van Parys in den jare 1418, stierf den 21 Maart des jaars 1430. Hy trouwde met Johanna Boujou, vrouwe van Rancher, waar by hy hadt Johannes den III, die volgt; *Petrus*, bisschop van Auxerre in den jare 1449, en grootmeester van de kapelle van den hertog van Burgundië, gestorven den 16 February des jaars 1473; *Petrus* den jongen; heer van Offrainville, Raadsheer van 't parlement van Parys in den jare 1440, en ambassadeur op de vredehandeling van Arras, die kinderen naliet by Anna le Pikart, zyne gemalinne; *Wilhem*, tresorier der kerke van Beauvais, en groot-vikaris van den kardinaal van Coutance, zynen oom; *Wilhem* den jongen, groot-aartsdiaken van Auxerre, en groot-vikaris van Petrus, zynen broeder: *Philippus*, Raadsheer van 't parlement van Parys; *Nikolaas*, heer van Bistelles, advokaat des konings in 't Chatelet van Parys, stamvader van den tak der heeren van Bistelles; en *Maria*, gemalinne van Wilhem de Brueil, secretaris van de commandementen van Karel van Vrankryk, hertog van Berry en van Guienne. JOHANNES VAN LONGUEIL de III, president der requesten van 't paleis, was eerst Raadsheer van het hof, luitenant civil, en requestmeester. Hy maakte zyn testament den 20 December des jaars 1460, en liet na by Maria van Morvilliers, dochter van Philippus, eerste president van 't parlement van Parys, Johannes den IV, die volgt; *Antony van Longueil*, bisschop van Leon, kancelier en groot-aalmoezenier van de koninginne Anna van Bretagne, ambassadeur in de Nederlanden, alwaar hy hadt *Christoffel van Longueil*, en hy stierf te Maisons aan de Seine den 25 Augusty des jaars 1500; *Petrus*, aartsdiaken van Auxerre; *Christoffel*, prioor van Noyers in Auvergne; *Johanna*, in den jare 1444 getrouwt met Wilhem van Corbie, president van het parlement van Parys; *Girarda*, eerst in den jare 1456 getrouwt met Wilhem Aguenin, gezegt le Duc, en daar na met Denys van Thumery, heer van Boissise, president der enquêtes van het parlement van Parys; *Françoisa*, gemalinne van Michiël de la Grange, heer van Trianon; *Dionysia*, getrouwt met Jacobus Chambellan, baron van Vatimbourg, Raadsheer van 't parlement; *Maria* en *Jakobina*, nonnen te Longchamp. JOHANNES VAN LONGUEIL de IV, heer van Maisons, enz. trouwde in den jare 1462 met Maria van Marse, vrouwe van Chevreville, enz. dochter van Arnold, president van 't parlement. Hy was zelf Raadsheer, en stierf omtrent den jare 1479, nalatende Johannes den V, die volgt; en *Lodewyk*, stamvader der heeren van Bon, Chevreville, Argeville en Chenets. JOHANNES VAN LONGUEIL de V, heer van Longueil, Maisons, enz. trouwde in den jare 1496 met Maria Clutin, dochter van Henrik, Radsheer van 't parlement, waar by hadt Johannes den VI, die volgt; *Christoffel*, prioor van Mesnil, die door koning Henrik den II benoemt was tot het bisdom van Dol, maar den 15 July des jaars 1554 te Lion aan eene beroerte stierf, eer hy bezit van dat bisdom genomen hadt; *Nikolaas*, een kerkelyke; *Godefridus*, heer van Andilly, gestorven zonder nakomelingschap by Johanna Fremont, zyne gemalinne; *Christoffel* den jongen, kanunnik van Orleans; *Nikolaas* den jongen, abt van Trouart; *Antonetta*, in den jare 1513 getrouwt met Lodewyk van Albiak; *Johanna*, in het jaar 1519 getrouwt met Henrik van Livre, heer van Sevre, enz. en *Maria*, eene nonne. JOHANNES VAN LONGUEIL de VI was Raadsheer van 't parlement in den jare 1529, en naderhandt president der enquêtes, en Raadsheer van Staat in den jare 1549. Hy maakte eene verzameling van 271 aanmerkelyke arresten, die in zynen tydt gegeven waren, en hy maakte zich vermaard door zyne bekwaamheit en door zyne voorzichtigheit. Hy stierf in den jare 1551, nalatende by Maria van Dormans, zyne gemalinne, Johannes den VII, die volgt; *Karel*, prioor van Alencourt; *Henrik*, kanunnik van Chartres, gestorven in den jare 1557; *Petrus*, ridder van Maltha, die te Rome stierf in den jare 1566, benoemt zynde tot groot prioor van Champagne; *Jakob*, die den tak gemaakt heeft van Sevre; *Martha*, eene nonne; en *Maria van Longueil*, eerst getrouwt met Nikolaas Berruyer, requestmeester, Raadsheer van Staat, enz. en daar na met Jakob van Lignerak, mede Raadsheer van Staat en requestmeester, en eindelyk met Petrus de Selve, heer van Saillies. Zy stierf zonder kinderen in den jare 1590. JOHANNES VAN LONGUEIL de VII, Raadsheer van 't parlement in den jare 1551, trouwde in het zelve jaar met Martha le Maître, dochter van Gilles, eerste president, en hy stierf in den jare 1558, nalatende Johannes den VIII, die volgt; *Nikolaas*, die den tak maakte der heeren van Rancher, en *Maria*, die in den jare 1575 trouwde met Andreas van Alesso, heer van Mesnil, grootmeester, onderzoeker en algemeen verbeteraar der wateren en bosschen van Vrankryk. JOHANNES VAN LONGUEIL de VIII, heer van Maisons, enz. Raadsheer des konings in zyne Raden, en deken in de kamer der rekeningen, wierdt geboren in den jare 1554. Hy trouwde met Magdalena l'Huillier in den jare 1582, en hy stierf in den jare 1629, by zyne gemalinne geteelt hebbende *Johannes*, ongetrouwt gestorven; Renatus, die volgt;

Petrus, Raadsheer klerk in 't parlement van Parys, abt van Beaulieu, van Val-Dieu, en van Fontaine-Jean, kanunnik van de H. kapelle van Parys, prioor van Ragny, enz. *Dominicus*, ridder van Maltha, kapitein van 't regiment van Pikardië, die gewond wierdt in 't beleg van Spiers, en kort daar na ſtierf in den jare 1635; *Johannes* den jongen, meeſter van de kamer der rekeningen; en *Maria Martha*, in den jare 1604 getrouwt met Michel des Champs, heer van Gaillon, requeſtmeeſter, en geſtorven in den jare 1639. RENATUS VAN LONGUEIL, marquis van Maiſons, enz. twede preſident van het parlement van Parys, is in de gewigtigſte zaken gebruikt, en ſtierf in den jare 1677. Hy trouwde met Magdalena Boulanc van Crevecœur, vrouwe van Griſoles, geſtorven in den jare 1636, waar by hadt Johannes den IX, die volgt; *Wilhem*, abt Couches; *Michiel*, ongetrouwt geſtorven in den jare 1640, en *Magdalena van Longueil*, gemalinne van Antony Maximiliaan van Bellefouriere, marquis van Soyecourt, enz. ridder van de ordens des konings, grootjager van Vrankryk, en van te voren grootmeeſter van de kleerkamer des konings. JOHANNES VAN LONGUEIL de IX, marquis van Maiſons, enz. preſident à Mortier van 't parlement van Parys, van te voren Raadsheer en requeſtmeeſter, trouwde met Louize van Fieubert, waar by hy gene kinderen geteelt heeft. *Blanchard hiſt. des Preſid. au Parl. de Paris. Sammarth. Gall. Chriſt. Monſtrelet. Aubery.* enz.

LONGUEIL. (CRISTOPHORUS) Zie LONGOLIUS.

LONGUEIL, (RICHARD OLIVIER VAN) kardinaal, biſſchop van Coûtances, van Port, enz. was een Franſchman van geboorte, een zoon van Wilhem van Longueil den III, en van Catharina van Bourquenobles, zyne twede gemalinne. Eenige ſchryvers twyffelen, of Richard Olivier van dit huis was; doch zulks is genoegzaam zeker, dewyl men in de Vatikaanſche kerk te Rome aan den voet van het metalen ſtandbeeldt van St. Pieter, dat deze kardinaal deedt oprechten, zyn wapen ziet geëkarteleerd van Longueil en van Bourquenobles. Hy was eerſt aartsdiaken van Eu, in de kerke van Rouaan, en dewyl hy vele verdienſten hadt, ſtelde men hem voor om daar van aartsbiſſchop te zyn. Hy wierdt in den jare 1453 verkoren om die van Coûtances te beſtieren, en kweet zich daar in zeer wel. De paus benoemde hem om het proces te overzien van Johanna d'Arc, de Maagdt van Orleans genoemt. Hy was een der voornaamſte commiſſariſſen in deze zaak. Karel de VII zondt hem voor ambaſſadeur aan den hertog van Burgundië, maakte hem hoofdt van zynen Raadt, eerſte preſident van de kamer der rekeningen van Parys; en verkreeg voor hem een kardinaalshoedt, welken paus Calixtus de III hem gaf in den jare 1456, en dien hy ontfing van Pius den II. Men noemde hem den *kardinaal van Coûtances*, en zomtyds *van Angé*, om dat hy in de plaats van zynen vader vicomte van Angé geworden was. Hy bevondt zich by de zalving van Lodewyk den XI in den jare 1461, en begaf zich vervolgens naar Rome. Hy wierdt aldaar wel ontfangen door paus Pius den II, die hem de bisdommen van Porto en van S. Ruffino gaf, hem aartsprieſter maakte van S. Petrus, en hem benoemde tot legaat van Umbrië en de naburige plaatſen. Om overtuigd te zyn van de achting, die men te Rome voor hem hadt, behoeft men maar te lezen het gene de kardinaal van Pavia, ſecretaris van dezen paus, van hem zegt in den 97 van zyne brieven: *Behaagde het Godt*, zegt hy, *dat wy verſcheide kardinalen Coûtances hadden, de kerke zou gene goede Raadsheren ontbreken. Dat is een eerwaardig man, die veel geleerdheit, verſtandt en goedheit heeft, en die uitſtekend oprecht is in zyne raadgevingen.* Van Longueil ſtierf te Sutri, of, volgens anderen, te Perugia, den 15 Auguſty des jaars 1470. Zyn ligchaam wierdt naar Rome gebragt, en in de kerk van S. Pieter begraven. *Frizon Gall. purp. Ughel. Ital. Sacr. Blanchard hiſt. des preſid. du Parl. de Paris. Sammarth. Gall. Chriſt. Aubery hiſt. des Card. Chriſt. de Longueil Orat. ad Leon. X. Ciacconius. Onuphrius. Victorel.* enz.

LONGUE JOUE, (MATTHEUS) heer van Yverni, biſſchop van Soiſſons, zegelbewaarder van Vrankryk, was een zoon van Johannes, Raadsheer van 't parlement, en van Genoveva Baillet, en kleinzoon van een anderen Johannes, advokaat des konings in het Châtelet van Parys in den jare 1450. Hy was eerſt Raadsheer van het Châtelet, naderhandt van het parlement in den jare 1515, en vervolgens requeſtmeeſter in den jare 1523. Hy bekleedde deze waardigheit tien jaren, en ſtondt de zelve vervolgens af aan Thibald van Longue Joue, zynen zoon, die jong ſtierf, en maar twee dochters naliet by Magdalena Briçonnet, zyne gemalinne. Mattheus Longue Joue hadt alreets de zyne verloren, welke was Magdalena Chambellan. Hy omhelſde den kerkelyken ſtaat, en men verkreeg voor hem het bisdom van Soiſſons. De konneſtabel van Montmorenci, die hem beminde, vorderde hem aan het hof, deedt hem aanſtellen tot geheime Raadt des konings, en tot zegelbewaarder van Vrankryk in den jare 1544. Longue Joue voldeedt aan alle deze plichten met grote oprechtheit, en ſtierf in een hogen ouderdom den 8 September des jaars 1557, of 1558. Hy wierdt in de kerke van S. Gervaſius begraven. Gervaſius van Doornik, kanunnik van Soiſſons, droeg de Hiſtorie van Sicilie van Hugo Falcandus aan hem op. *Blanchard hiſt. des Maîtres des Requêtes. Sammarth. Gall. Chriſt. Godefroy.* enz.

LONGUEVAL, een der voornaamſte en oudſte geſlachten van het graafſchap Artois. *Watier van Longueval*, bygenaamt *de Draak*, deedt omtrent den jare 1090 met Godefroi van Bouillon een tocht naar het Beloofde Landt. Van des zelfs zonen hebben zich de een met zyne nakomelingen *heeren van Vaux*, en de anderen *heeren van Buquoy* genoemt. Deze heerlykheden zyn wel een tydlang van dit geſlacht afgeraakt geweeſt, doch omtrent den jare 1450 weder aan het zelve gekomen. Het ſtamſlot Longueval is nochtans voortyds door huwelyk aan het geſlachte van Mouche geraakt. *Maximiliaan*, die in den jare 1581 in de belegering van Doornik bleef, was de eerſte graaf van Bucquoy, en liet na *Karel*, van wien het volgende artykel handelt. De zoon van dezen laatſten, *Karel Albert*, ſtierf in den jare 1663, als ridder van het gulden vlies, en gouverneur van Henegouwen, en hadt vier zonen, welke waren: 1) *Ferdinand*. 2) *Karel*, vader van *Karel Emanuel*, vorſt van Longueval, die in den jare 1703 als keizerlyke overſte ſtierf. 3) *Landelinus*, die in den jare 1691 als keizerlyke overſte in het treffen by Salankement ſneuvelde. 4) *Albert*, die in den jare 1700 keizerlyke geheime Raadt wierdt. Daar zou ook een geſlacht van Longueval-Boſſu bloeien, dat echter in wapen van de graven van Bucquoy onderſcheiden is. *Carpentier hiſt. de Cambr. P. III. p. 736 ſeq. Imhof. N. P. in Mant. Lehm. jetzherrſch. Europ. T. III.*

LONGUEVAL, (KAREL BONAVENTURA VAN) graaf van Bucquoy, een vermaard keizerlyk generaal, was uit het voorgemelde huis geboren in den jare 1571. Na dat hy zynen vader Maximiliaan in het 10 jaar zyns ouderdoms verloren hadt, begaf hy zich kort daar op in den Spaanſchen krygsdienſt, wanneer hy na eenigen tydt overſte, naderhandt generaal, en daar op in den jare 1602 generaal van de artillery wierdt. Dewyl hy in deze waardigheden goede blyken gaf van zyne dapperheit en voorzichtigheit, vertrouwde de aartshertog Albert hem het gouvernement van Henegouwen, en Philips de III, koning van Spanje, vereerde hem met de orde van het gulden vlies. In den jare 1596 verdedigde hy de ſtadt Arras tegen de Franſchen, en hielp Calais in Vrankryk, en Hulſt in Vlaanderen innemen. In de jaren 1598 en 1599 was hy by den admirant van Arragon, wanneer de zelve den inval deedt in Kleef en Weſtphalen, wordende na de verovering der ſtadt Emmerik aldaar als gouverneur gelaten. Niet verre van daar wierdt hy kort daar na in een uitval van de Hollanders gewond en gevangen, ook niet eer dan na betaling van 20000 kronen weder vry gelaten. In de volgende jaren wierdt niets gewigtigs ondernomen, waar by hy zich niet bevondt. Gelyk hy dan in den jare 1600 den ſlag by Nieuwpoort, waar in hy gewond wierdt, in den jare 1601 het ontzet der ſtadt Rhynberk, in de jaren 1602 en 1603 de belegering van Ooſtende, in den jare 1603 het ontzet van 's Hertogenboſch, en in den jare 1604, gelyk voorheen voor Rhynberk, het vruchteloos ondernomen ontzet van de veſting Sluis bywoonde. In den jare 1605 geboodt hy onder den markgraaf van Spinola, en hielp Oldenzeel en Lingen veroveren, gelyk hy ook met eene afzonderlyke krygsmacht Wachtendonk poogde in te nemen. In het volgende jaar ſtondt hy den gemelden Spinola by in de belegeringen van Grol en Rhynberk. In den jare 1610 wierdt hy door den aartshertog Albert als gezant naar Vrankryk gezonden, om aldaar het rouwbeklag over den ontlyfden koning Henrik den IV af te leggen. Naderhandt begaf hy zich in keizerlyken krygsdienſt, ſloeg den 30 May des jaars 1619 den graaf Ernſt van Mansfeldt, generaal der Boheemſche ſtanden, en nam daar op verſcheide plaatſen weg. Dewyl hy echter om het geringe getal van zyn krygsvolk naar Ooſtenryk moeſt wyken, en de Bohemers hem op den voet volgden, kwam het tot verſcheide ſchermutſelingen, die echter van zo veel belang niet waren, dan de daar op gevolgde ſlag op den Witten-berg by Praag in den jare 1620, waar in de nieuw verkoren koning Frederik in eenmaal overhoop geworpen wierdt. Na dat hy met den aanvang van het volgende jaar Moravië wederom onder de keizerlyke gehoorzaamheit gebragt hadt, ging hy zelf naar Wenen, en boodt den keizer 85 veroverde vanen aan. Hier op trok hy in Hungarië tegen den vorſt van Zevenbergen, Gabriel Bethlen, en deedt aldaar mede goede dienſten. Doch daar by bejegende hem het ongeluk, dat, wanneer hy den 10 July des jaars 1621 de veſting Neuheuſel van naby bezichtigen wilde, hy in een uitval van de Hungaren omringt, en na het ontfangen van 16 wonden eindelyk met eene lancie doorſtoken wierdt, na dat hy den ouderdom van 50 jaren bereikt hadt. Keizer Ferdinand de II vereerde hem met den tytel van geheime Raadt en kamerheer, en ſchonk hem verſcheide aanzienlyke goederen. Zyn zoon Karel Albert wierdt gouverneur van Henegouwen en Spaanſche generaal. *Ludolphus Schau-Buhn.*

LONGUEVILLE, een vlek van Vrankryk in het landt van Caux in Normandië, dat eertyds den tytel van een graafſchap voerde, en in den jare 1505 door koning Lodewyk den XII tot een hertogdom gemaakt wierdt. Men deedt in den jare 1195 overdragt aan den koning Philippus Auguſtus van het graafſchap van Longueville, dat naderhandt toebehoorde aan Philips, koning van Navarre, graaf van Evreux, zoon van Lodewyk van Vrankryk. Men verklaarde Enguerrand van Marigny daar van vervallen, en naderhandt ook Philips van Navarre, tweden zoon van den gemelden koning van Navarre, het geen wel aangemerkt moet worden, om dat verſcheide ſchryvers den vader, die in den jare 1343 ſtierf, vermengt hebben met den zoon, die tegen den koning opſtondt, en eerſt ſtierf in den jare 1363. In het volgende jaar gaf koning Karel de V, gezegt *de Wyze*, het graafſchap van Longueville aan Bertrand van Gueſclin, konneſtabel van Vrankryk. Deze ſtondt het weder af aan den koning, die in den jare 1365 een byzonder verdrag maakte met Karel den Kwaden, koning van Navarre; en deze prins ſtondt hem zyne rechten af op het graafſchap van Longueville, als erfgenaam van Philips, zynen vader, mede koning van Navarre, en van Philips, zynen broeder, graaf van Longueville. De koning gaf het zelve graafſchap op nieuw aan den konneſtabel van Gueſclin, voor zyn leven. Het zelve ging over aan Olivier van Gueſclin, zynen broeder, die het in den jare 1391 verkocht aan koning Karel den VI. Koning Karel de VII gaf het aan den dapperen graaf van Dunois, Jo-

Johannes van Orleans; natuurlyken zoon van Lodewyk van Vrankryk, hertog van Orleans, ſtamvader van het geſlacht van *Orleans-Longueville*, waar van hier het artykel volgt.

LONGUEVILLE, of ORLEANS LONGUEVILLE, (HET GESLACHT VAN) is afkomſtig van JOHANNES VAN ORLEANS, een natuurlyken zoon van Lodewyk van Vrankryk, hertog van Orleans, zoon van Karel den V, koning van Vrankryk, van wien een byzonder artykel gevonden wordt. Deze Johannes, die mede een byzonder artykel heeft, was geboren in den jare 1402, en ſtierf in den jare 1470. Hy wierdt door den koning Karel den VII wettig verklaart, en met het graafſchap Longueville, doch door zynen broeder Karel, hertog van Orleans, met het graafſchap Dunois begiftigt; waar by hy ook door zyn twede huwelyk met Maria van Harcourt, dochter van Jacobus, graaf van Tancarville, de heerlykheden Parthenay, Vovant, Mervant, Secondigni, enz. verkreeg. Zyn zoon FRANÇOIS de I bragt door erffenis het graafſchap van Tancarville aan zyn huis, en ſtierf in den jare 1491, nalatende by zyne gemalinne Agnes, dochter van Lodewyk, hertog van Savoje, FRANÇOIS den II, hertog van Longueville, welke ſtierf in den jare 1512, en wiens nakomelingſchap in zyne dochter uitſtierf; Lodewyk, die volgt; en *Johannes*, kardinaal van Longueville, van wien in een byzonder artykel gehandelt wordt. LODEWYK de I ſtierf in den jare 1515, nalatende by Johanna van Hochberg, marquize van Rothelin, enz. CLAUDIUS, hertog van Longueville, gedood in den ſlag van Pavia in den jare 1525; LODEWYK den II, die in den jare 1537 ſtierf, nalatende by Maria van Lotharingen FRANÇOIS den III, hertog van Longueville, ongetrouwt geſtorven in den jare 1541; François, die volgt; en *Charlotta*, getrouwt met Philips van Savoje, hertog van Nemours. FRANÇOIS, marquis van Rothelin, enz. ſtierf in den jare 1548. Deze hadt, benevens *François* van Orleans, een natuurlyken zoon, by Jacobina van Rhoan, HELEONORUS van Orleans, hertog van Longueville en graaf van Neufchatel, die volgde op zynen neef François den III, hertog van Longueville. Hy trouwde met Maria van Bourbon, hertoginne van Eſtouteville, enz. en ſtierf in den jare 1573, nalatende onder andere kinderen Henrik den I, die volgt; en *François*, graaf van S. Paul en hertog van Fronſak, die in zynen zoon *Heleonorus* weder uitſtierf, en twee dochters, *Antonia* en *Eleonora*, naliet. Van Antonia, welke trouwde met Karel van Gondy, hertog van Rets, was afkomſtig *Lodewyk Nikolaas*, hertog van Villeroy; en van Eleonora, die in den jare 1596 trouwde met Karel van Matignon, graaf van Thorigny, wiens kleinzoon *Jacobus van Matignon*, die in den jare 1711 trouwde met mad. de Soubize, in den jare 1707 mede onder de mededingers naar het prinsdom van Neufchatel is geweeſt. HENRIK de I, die in den jare 1595 gedood wierdt, was getrouwt met Catharina Gonzague Cleves, en liet na Henrik van Orleans den II, hertog van Longueville, ſtierf in den jare 1663, nalatende by Aloiſia, dochter van Karel, graaf van Soiſſons, Maria, die volgt; en by Anna Genoveva van Bourbon, dochter van Henrik, prins van Condé, Johannes Lodewyk Karel, en Karel Paris. JOHANNES LODEWYK KAREL, laatſte hertog van Longueville, en ſouverein prins van Neufchatel, was geboren in den jare 1646, en volgde op zynen vader, doch gaf zyn hertogdom aan zynen broeder over, en ging in een klooſter, alwaar hy in den geeſtelyken ſtaat ſtierf den 4 February des jaars 1694. Zyn broeder KAREL PARIS, graaf van S. Paul, was geboren in den jare 1649, en ſtierf ongetrouwt in den jare 1677. Zyn natuurlyke zoon Lodewyk, geboren in den jare 1672, wierdt de ridder van Longueville genoemt, en is mede zonder erfgenamen geſtorven. *Maria*, de halve zuſter van deze beide broeders van het eerſte bedde, was geboren in den jare 1625, trouwde in den jare 1657 met Henrik, hertog van Nemours, haren neef en nakomeling van den bovengemelden Lodewyk den I, hertog van Longueville. Hy ſtierf in den jare 1659, zonder kinderen, en zyne weduwe, die meeſt bekend was onder den naam van madame de Nemours, erfde na haar broeders doodt in den jare 1694 Neufchatel, dat zy tot hare doodt toe, welke volgde den 16 Juny des jaars 1707, bezeten heeft. *François* van Orleans, die, gelyk gemeld is, een natuurlyke zoon was van François, marquis van Rothelin, teelde, benevens andere kinderen, *Henrik*, marquis van Rothelin, wiens zoon van den zelven naam een anderen, mede van den zelven naam, teelde in den jare 1655, welke trouwde met Franciſca Gabriela Eleonora van Montault de Benak, dochter van Philips, hertog van Noailles. *Maria Johanna*, zuſter van den laatſten Hendrik, trouwde met Maximiliaan François, marquis van Bethune-Orval. *Sammarth. hiſt. Geneal. de France. Imhof Geneal. Gall. claſſ.* I. *Tab.* 24.

LONGUS, een Romeinſch ridder, zich wat te verre begeven hebbende in een ſtorm in eene galdery van den tempel van Jeruzalem, wanneer Titus Veſpaſianus den zelven belegerde, en niet te rug kunnende wyken, noch ontgaan zich aan de Joden over te geven, wilde liever den degen door zyne borſt ſtoten, dan die lafhertigheit begaan. *Joſephus Oorl.* VI, 19.

LONGUS, een Griekſch ſophiſt, ſchryver van een boek genoemt Ποιμενικά, dat is te zeggen *Herderszangen*, dat een roman is van de minneryen van Daphnis en van Chloë. Petrus Daniel Huet, biſſchop van Avranches, die een groot oordeelkundige is in allerlei ſtoffen, zegt goeds genoeg van dit werk; maar hy merkt daar in ook vele gebreken aan, onder welke het grootſte zonder twyffel beſtaat in de aanſtotelykheden, die daar in gevonden worden. Dat is nog verder van de beſchaafdheit der Franſche romans, dan het gedrag van de herderinne van Longus: zy bemint te ſchielyk, en ſtaat te vaardig 't kuſſchen toe. Men gelooft, dat Longus het denkbeeldt verſchaft heeft van de platte minnery, die in eenige romans uitblinkt: de herderin ſchenkt om te drinken, drinkt daar na eerſt een weinig, en biedt vervolgens op zulk een wyze den herder het glas aan, dat hy juiſt op die plaats van zyne lippen moet zetten, daar zy de op het hare gelaten hadt. Niemandt onder de ouden ſpreekt van Longus, het gene oorzaak is, dat men niet weet, in wat tydt hy geleeft heeft. Men heeft verſcheide drukken en vertalingen van zyn werk. *Bayle Dict. Crit.*

LONGUS (ANDREAS) een Franciſkaner monnik, geboortig van Palermo, was een man, zeer geoeffent in de Philoſophie en Godgeleerdheit, als mede in de beſchaafde wetenſchappen. Hy overleedt in den bloei zyner jaren in zyne geboorteſtadt omtrent den jare 1672, hebbende in 't Italiaanſch uitgegeven: *Il demonſtrativo della retta pronunzia degl'infiniti de verbi Toscani*; *La Gemma pronunzia di tutti gl'infiniti de verbi Italiani. Biblioth. Sicula.*

LONGVIC, LONGWIC, of LONGWION, eene kleine verſterkte ſtadt in het hertogdom Bar, op de grenzen van dat van Luxenburg, aan de kleine rivier van Chiers, zes mylen van Thionville, ten Weſten. In de Ryswykſche vrede is zy tegen een equivalent aan den koning van Vrankryk afgeſtaan.

LONGVIC, (JAKOBA VAN) hertoginne van Montpenſier, is eene vrouw geweeſt van grote verdienſten en aanzien omtrent het midden van de XVI eeuwe. Zy was de twede dochter van Johannes van Longvic, heer van Givri, en was in den jare 1538 getrouwt met Lodewyk van Bourbon, hertog van Montpenſier. Zy was de gunſtelinge van Catharina van Medicis, en indien zy geleeft hadt in den tydt, wanneer deze koningin den aanhang maakte en de verbindteniſſe, die byna den ondergang van het koninkryk veroorzaakte, zy zou haar mogelyk beter beſluiten hebben doen nemen. Mogelyk zouden hare goede raadgevingen en hare ſchranderheit iets hebben kunnen uitwerken op een gemoedt van dien aardt, welkers heerſchzucht een vernielend vuur was. Wat 'er van zy, zy ſtierf in het opkomen der grote beroerten wegens den Godsdienſt den 28 Auguſty des jaars 1561. Zy hadt gedurende hare langdurige ziekte duidelyk doen blyken dat gene, waar van haar gemaal haar ſedert een langen tydt verdacht gehouden hadt, te weten, dat zy van den hervormden Godsdienſt was. En het was zonder twyffel door hare byzondere onderwyzingen, dat zy in het gemoedt van eenige van hare dochters het zaadt van hervorming wierp, dat eenigen tydt daar na vrucht droeg; want *Françoiſa van Bourbon*, hare oudſte dochter, in den jare 1558 getrouwt met Henrik Robert de la Mark, hertog van Bouillon, beleedt opentlyk den hervormden Godsdienſt, zonder dat de ongeloofiyke zorgen, welke haar vader beſteedde om haar te doen wederkeren, eenige vrucht deden. Charlotta, de vierde dochter van dezen hertog, was in een klooſter geſtoken, tegen den zin van hare moeder, die haar wilde uittrouwen aan den hertog van Longueville. Zy was abdiſſe van Jouare; maar dewyl dat ſlag van leven niet overeenkwam met de verlichting, die hare moeder haar gegeven hadt, noch ook miſſchien met hare neiging, vluchtte zy naar Duitſchlandt in den jare 1572, zwoer aldaar het pausdom af, en wierdt twee jaren daar na getrouwt met den prins van Oranje. Van de drie andere dochters van Jacoba van Longvic en van den hertog van Montpenſier waren 'er twee, die volhardden in het klooſterleven, waar aan men hen opgeoffert hadt, en eene, welke trouwde met den zoon van den hertog van Nevers. Zy hadt de koninginne Elizabeth, die haar grotelyks beminde, gevolgt in Spanje. Indien Jakoba haren gemaal bekeert hadt, zy zou veel bloeds geſpaart hebben voor die van den Godsdienſt, en vele benaauwdheden voor de perſonen van hare kunne; want daar mede op de alleruiterſte geſtrenge wyze wierdt gehandelt, gelyk men by Brantôme lezen kan. Zie daar over ook het artykel van BABELOT aan het einde. Hun zoon, hoewel hy een goed Katholyk was, volgde de aanhangers van het eedgeſpan niet. Wanneer deze vrouw niets anders gedaan hadt dan aan Vrankryk een kanſelier gegeven van zo veel verdienſten als Michiël de l'Hopital, men zou hare gedachteniſſe moeten zegenen; want het was niet mogelyk een beter onderdaan te verkiezen dan hem, en niemandt kon zo wel als hy het ſteunſel van de heerſchappy zyn in zulk eene gevaarlyke geſteldheit van tydt. De wysheit en de zekerheit van zyne Raadgevingen zouden de arm van Hector geweeſt zyn, die de gemene ruſt bewaart zou hebben, indien de Voorzienigheit, machtiger dan al de ſchranderheit der menſchen, niet toegelaten hadt, dat de kwaadmenenden hem dwarsboomden, en hem eindelyk verplichtten om te vertrekken. *Bayle Dict. Crit.*

LONICERUS, (JOHANNES) hoogleeraar in de Hebreeuſche, Griekſche en Latynſche talen, als mede in de Theologie te Marpurg, was geboren in den jare 1499 te Orthern, een dorp in het graafſchap Mansfeldt. Hy leide den grondt zyner ſtudiën te Eisleben, Erfurt en Wittenberg, op welke laatſte plaats hy bekendt wierdt aan Luther, Melanchthon en Camerarius. Hy leeraarde te Straasburg, Freiburg, en op verſcheide andere Duitſche plaatſen, doch inzonderheit te Marpurg, alwaar hy zeer beroemd was, ook in den jare 1569 in het 70 jaar zyns ouderdoms ſtierf, na dat hy afgeſlagen hadt verſcheide zeer zware bedieningen op andere plaatſen op zich te nemen. Hy liet verſcheide zonen na, die zynen roem ſtaande hielden, en onder de zelve inzonderheit Adam Lonicerus, een vermaard geneesheer, die ook te Marpurg de wiskunſt leeraarde, en te Frankfort de geneeskunde oeffende, alwaar hy in den jare 1586 ſtierf. Zyne ſchriften zyn: *Botanicon & hiſtoria plantarum, &c. Methodica explicatio omnium corporis humani affectuum*, enz. Des vaders ſchriften zyn: *Verſio Coeleſyriæ Epiſcopi enarrationis epiſtolæ ad Romanos, è Græco in Latin.*; *verſio Latina Theophylacti enarrationum in omnes Pauli epiſtolas*; *Nicandri*

theriaca & alexipharmaca; *Pindari Opera*; *Sophoclis Ajax flagellifer*; *Callimachi hymni in Jovem & Apollinem*; *Lycurgi adversus Leocratem oratio*; *Demosthenis oratio de classibus*, en verscheide schriften van Luther heeft hy in het Latyn, als mede de Augsburgsche Confessie benevens een goed gedeelte van der zelver verantwoording in 't Grieksch overgezet. Verders heeft hy ook Philips Melanchthon en Joachimus Camerarius in de vermeerdering van hunne Grieksche Lexicons de behulpzame handt geleent, den Griekschen Bybel en Homerus verbetert, en nog eenige andere schriften uitgegeven. *Adam Vit. Theol. & Philos. van der Linden de script. Med. Freher. Merklin. in Linden renov.*

LONIGO, in 't Latyn *Leonicum*, eene stadt in 't Venetiaansche gebiedt van Vicenza, naby de Zuider-grenzen van het Paduaansche gebiedt, in een graanryken oordt gelegen. Men rekent het getal der inwoners op 3000, waar over een Venetiaansch edelman gestelt is, aan wien nog drie andere plaatsen onderworpen zyn.

LONLEY, eene abdy van Vrankryk. Zy is gelegen in Normandië, aan de grenzen van Maine, en twee mylen van Domfront, ten Noord-Westen. *Maty Dict.*

LOO is de naam van twee kleine plaatsen in de Nederlanden. De eene is een der oudste steden in Vlaanderen, in de kastelenye van Veurne, twee mylen van Dixmuiden gelegen. Het zelve geraakte in den jare 1668 onder de gehoorzaamheit der Franschen; doch wierdt in de Badensche vrede, in den jare 1714, aan den keizer overgelaten.

De twede plaats, genaamt HET LOO, of HET KONINGS LOO, is een vlek en uitnemende lustplaats in de Veluwe, vier uuren van Deventer. Het zelve was, gelyk men zegt, wel eer de lustplaats der hertogen van Gelder, werwaarts zich de zelve begaven, als zy van het landbestier ontslagen, of van den oorlog afgemat waren, als leggende in het middelpunt van een jagtperk, van den Yssel, den Rhyn en de Zuiderzee besloten. De prins van Oranje, naderhandt Willem de III, koning van Engelandt, hoogloffelyker gedachtenisse, heeft aldaar een koninklyk lusthuis en prachtige tuinen met heerlyke fonteinen, en andere vorstelyke sieraden doen bouwen, zynde eene plaats, zeer bekwaam voor de jagt gelegen, alwaar die vorst zich dikwils ging verlustigen. Ze beslaat in haren omtrek omtrent 160 morgen lands. Sedert de doodt van den gemelden vorst behoort het zelve aan den prinsse van Oranje, erf-stadhouder van Vrieslandt, enz.

LOO, (HET HUIS TE) een huis en hofstede in Rhynlandt, gelegen onder den ambachte van Voorburg, van het welke een edel geslacht in Hollandt zynen naam plagt te voeren, was eertyds een leen, maar is nu allodiaal, en heeft verscheide erfpachtrenten op huizen en landen in het voorgemelde ambacht van Voorburg, stipt te betalen op St. Laurens-dag, doch met last van aan de deelgenoten kost en drank te verschaffen, het welk voor hen een vrolyke dag is. Het zelve is dikwils van heere en eigenaar verandert, en in den jare 1664 voor het merendeel met een sierlyken tuin en warande vernieuwt. Het heeft ook een eige laan, van den Voorburgschen heere-of ryweg af, tot aan het huis, en van daar weder door den Haagschen polder, of 's Gravenveen, tot aan den bezuidenhoekschen weg, by het Haagsche bosch, die van 's Gravenhage naar Leiden streekt. *S. van Leeuwen Batav. illustr. fol.* 1261. *Beschryving van 's Gravenhage pag.* 116.

LOON, een dorp in de Meiery van 's Hertogenbosch, onder het kwartier van Kempelandt, in de bank van Eersel, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van 's Hertogenbosch.

LOON, een klein dorp in het landt van Drenthe, drie mylen en een vierde van de stadt Groningen gelegen.

LOOSDRECHT, een schoon en groot Hollandsch dorp, onder het baljuwschap van Amsterdam, van meer dan twee uuren gaans in de lengte, en verdeelt in *Oud*-en *Nieuw-Loosdrecht*. Het heeft mede twee kerken, in de Roomsche tyden parochiekerken, maar hebbende ieder thans een hervormd predikant, staande beide onder de classis van Amsterdam. Dit deftige dorp heeft by den vyandelyken inval der Franschen in den jare 1672 zeer veel geleden, zynde door hen geheel uitgeplundert, en de ingezetenen wredelyk mishandelt. *Valkenier Verward Europa pag.* 815.

LOOSDUINEN, LOSDUINEN, of LUISDUINEN, ook in oude brieven *Losduin*, *Lausduin*, *Lousdunen*, en *Loesdunen* genaamt, een vermaard dorp in Hollandt, omtrent een uur van 's Gravenhage. Het zelve is, volgens de gissing van Alting, omtrent gelegen daar Ptolomeus zyn *Lougodeinon* plaatst, het welk hy zegt dat by de Celten betekende eene bevolkte plaats, met huizen digt betimmert, en op of by een berg gelegen, doordien het Celtische woordt *Loug* in alle delen een is met het Vriesche *Loeg*, betekenende eenige woonsteden, de welke digt by malkander by eene gemene kerk getimmert zyn, en komende van het Vriesche woordt *loegen*, dat is in order stellen, op een ry schikken. Hoe het zy, Loosduinen is ten minste een vry oud dorp: want uit den stichtings-brief van het nonnenklooster van Loosduinen, waar van in het volgende artykel breder zal gesproken worden, door graaf Floris den IV verleent in den jare 1224, blykt, dat hy hier eene hofstede of landhoeve hadt, en dat 'er zyne voorzaten een kapel, met een plein daar aan, gesticht hadden. Ook is daar, in de kloosterkerk, reets in den jare 1267 begraven Machtelt, gemalin van gemelden grave Floris den IV, en, volgens eenigen, de beruchte Margareta, gravin van Henneberg, dochter van Floris den IV en van Machtelt, de welke dit dorp zo beroemd heeft gemaakt, doordien ze daar, als men verhaalt, of liever beuselt, op den vloek van eene schamele vrouwe, van 365 kinderen in eene kraam is bevallen, welke kinderkens alle in de kerk van Loosduinen van Guido, wybisschop van Utrecht, in twee bekkens zouden gedoopt zyn, wordende de knechtiens *Jan* en de meisjens *Elizabeth* genaamt, hoewel zy alle kort daar na, te weten op goeden vrydag van het jaar 1276, gestorven en in de zelve kerk begraven zyn. Het zelve wordt in de Hollandsche jaarboeken voor eene zuivere waarheit verhaalt; doch men moet aanmerken, dat het in die jaarboeken is, welke twee gehele eeuwen jonger zyn dan de geschiedenis zelf, en dat *Melis Stoke*, de welke in dien tydt in Hollandt leefde, noch *Beka*, een eeuw jonger dan de voorgemelde kronykschryver, noch ook eenig ander schryver van de XIV eeuwe, daar eenig gewag van maken. Ondertusschen heeft het verhaal van dit gedrochtelyk kinderbaren voor de beeldstormery aan de Noordzyde van de kerk op een bordt gehangen, met de twee kopere bekkens, in welke deze 365 kinderen zouden gedoopt zyn, welke gedachtenis daar sedert, waarschynlyk ten voordeele van de armen, op een bordt met twee kopere bekkens vernieuwt is, en van de vremdelingen uit nieuwsgierigheit bekeken wordt. Zie hier het opschrift, het welk daar by in het Latyn gevonden wordt:

„ *Margareta*, de huisvrouw van *Herman*, grave van Henneberg, dochter van *Floris* den IV, grave van Hollandt en Zeelandt, zuster van *Willem*, Roomsch koning, en daar na keizer, en van *Aleid*, gravinne van Henegouwen, wiens oom van vaders wegen was bisschop van Utrecht. Haar ooms zoon van haar moederswegen was hertog van Brabandt, en graaf van Thuringen. Deze hooggeborene gravin, omtrent 52 jaren oud zynde, heeft op goeden vrydag omtrent negen uuren, in den jare 1276, drie honderd en vyf en zestig kinderen gebaart, die alle te zamen in twee kopere bekkens van *Guido*, wybisschop van Utrecht, gedoopt zyn, wordende de knechtjens, zo vele als 'er waren, alle *Jan*, en de meisjens alle *Elizabeth* genaamt, welke al te zamen ten zelve dage met de moeder zyn gestorven, en hier te Loosduinen in de kerk begraven; welke zaak gebeurt is om zekere arme vrouwe, de welke twee kinderen van eener dragt op hare armen droeg, waar over de gravin, verwondert zynde, zeide, dat zulks by eenen man niet kon geschieden, en haar versmadelyk wegwees: weswegen die arme vrouw, in haar gemoedt ontroert en ontstelt zynde, haar toen zo vele kinderen van eener dragt toewenschte, als 'er dagen in een jaar komen, of getelt worden, het welk tegen den loop van de natuur tot verbazing van elkeen geschied is; gelyk als zulks alhier, tot eene eeuwige gedachtenisse van die zaak, uit de oude zo met de handt geschrevene als gedrukte Kronyken, kortelyk ter neder gestelt en vermeld is. De allergrootste Godt moet om deze zake gevreest, geëert en geprezen worden tot in alle eeuwigheit. Amen".

Boxhorn verhaalt, dat 'er te voren het volgende verhaal in oude rymen plagt te hangen:

D'onspreckelicke Godes kracht
Mach men menichsins wel mercken:
Want eens een frouken voortbragt
Twee kynder te samen in der wercken:
Dat verwonderde heur vrouw Margriet *Hertogien*;
Dat een wyf by eens mans beleydt moch dragen kynder niet meer dan ien,
Daer na leet Godt geschyen
Wonder groot, want sy wan
Vierde half hondert kynderen en de 14 tot eenre dracht by eenre man.
De kynder kerstede Bisschop Gy in een becken claer.
Daer waren hoge geboren Peeten, als Princen, Vorsten, Vrouwen, dats waer,
Der fruchten starffi, ende was Germana van Alemannien
Willems *Coninck, van Holland Grave, al sonder wane.*
Dit was een wonderlich dinck. Doe sy bleef,
Men jaeren duysen CC *ende* LXXVI *schreef,*
Op ten goeden Frydach, ten negen uuren.
Haer siel moet in eeuwigheyt dueren.

Men zal zich daar over hier niet verder inlaten; die nieuwsgierig is om het geen voor en tegen deze vertellinge is geschreven te weten, kan Junius *Batav. cap.* 30, *pag.* 570, Boxhorn *Theatr. Holl. pag.* 172, Lipsius *Heilige Maagdt van Halle*, Mattheus *Analect. Tom.* VI, *pag.* 32 *enz.* en *ad Annal. Egmund. pag.* 200, Scriverius in zyne *aantekeningen op het Goudsche Kronykie*, Buchelius *over Beka pag.* 71. *Alting Notit. Germ. Inf. P.* II, *fol.* 118, Aldrovandus *de monstris cap.* 1, Coel. Rhodiginus *lib.* IV, *cap.* 23, Van Heussen *Oudhed. en Gesticht. van Delft. en 's Gravenhage*, met de *aantekeningen* van den Hre. van Rhyn, *pag.* 464 *enz.* nevens *Guicciardin*, *Snoy*, *Bokkenberg*, *van Leeuwen*, en vele anderen, daar over nazien.

Het dorp Loosduinen behoort voor een gedeelte onder het gebiedt van 's Gravenhage en Haag-ambacht, en voor een gedeelte onder dat van Monster, moetende zommige van des zelfs ingezetenen in den Hage, en de anderen te Monster hun rechtsgeding houden. Kerk en predikant van dit dorp staan onder de classis van 's Gravenhage. *Beschryving van 's Gravenhage pag.* 130.

LOOSDUINEN, (ABDY) een nonnenklooster van de Cistercie orde, voor adelyke maagden, in of by het voorgemelde dorp Loosduinen, gesticht in den jare 1225 door *Machtelt*, gemalinne van Floris den IV, grave van Hollandt, enz. de welke sedert de doodt van haren gemaal, verraderlyk te Corbie verslagen, haar leven in dit klooster heeft doorgebragt, en na haar overlyden aldaar is begraven den 22 December des jaars 1267. Deze abdy is in vervolg van tydt door de graven van Hollandt, door de bisschoppen van Utrecht, en zelf door de pauzen van Rome, met vele goederen en voorrechten begiftigt, als mede door de milde giften

giften van anderen zeer ryk en machtig geworden, waar over Mattheus *Analect. Tom.* VI, *pag.* 19 *enz.* en de *Oudheden en Gestichten van Delft. pag.* 450 *enz.* kunnen nagezien worden, in welk laatstgemelde werk ook eene lyst van de abdissen, die tot kennisse van den schryver zyn gekomen, als mede eene andere van eenige voorname nonnen van dit klooster, gevonden wordt.

LOOTS, LOON, of BORGLOON, in 't Latyn *Lossa*, een aanzienlyk graafschap in het sticht van Luik, naby de rivier de Demer. Het zelve is gelegen tusschen Hasbaye ten Zuiden, en het Luiksche Compigne ten Noorden, hebbende het hertogdom van Brabandt ten Westen, en dat van Limburg ten Oosten. Dit landt hadt eertyds zyne byzondere graven. Keizer Karel de Grote begiftigde daar mede een voornaam en dapper Deen, Ogier genoemt, wiens nakomelingen het zelve een langen tydt bezeten hebben, tot dat het na den graaf Lodewyk aan het bisdom van Luik gekomen is. Men zegt, dat de graaf Johannes het zelve aan dat sticht schonk in den jare 1302. De voornaamste plaatsen daar in zyn: *Loots*, of *Borgloon*, de hoofdstadt, *Tongeren*, *S. Tron*, of *S. Truien*, *Herk*, *Hasselt*, en *Bilzen*. Men geeft zomtyds eene groter uitgestrektheit aan dit graafschap, en begrypt daar onder het gansche Luiksche Compigne, met het graafschap van Horn. *Maty Dict.*

LOOTS, de hoofdstadt van het voorgemelde graafschap. Zie BORGLOON.

LOP is de naam van eene wildernis in groot-Tartarië. De gemene kaarten vermengen de zelve met die van Xamo, en plaatsen ze roudom China, ten Noord-Westen, en ten Noorden van dat ryk. Maar de Heer Witsen, in zyne nieuwe kaart, de wildernisse van Xamo ten Westen van China latende, plaatst die van Lop meerder dan 200 mylen van de andere, naar het Westen tusschen de Mongulsche en de Kalmuksche Tartaren, ten Westen van het gebergte van Imaus, en ten Noord-Westen van het koninkryk van Thibeth, en van de oorspgongen van de Chesel. *Maty Dict.*

LOPESIUS, (PETRUS) van Avis in Portugal, een geneesmeester; schreef een Philosophisch dichtwerk, in VI boeken, van de zes zaken, welke de geneeskundigen onnatuurlyke noemen. Dit werk, dat in helden-en treur-vaarzen geschreven is, wierdt te Coïmbria gedrukt in den jare 1618. *Bartholin. in Poët. Med. pag.* 133.

LOPEZ, of LOPES, (AUGUSTINUS) een Spaansch Cistercienzer monnik, leefde in het begin van de XVII eeuwe, en vertaalde de boeken van Boëtius *de consolatione Philosophiæ* in het Spaansch, gaf ook de instellingen van zyne orde uit, welke de levenswyze der eerste monniken gelyk zouden zyn. *De Visch Bibl. Cist. Anton. Bibl. Hisp.*

LOPEZ, of LOPES, (DIEGO D'AYALA) kanunnik van Toledo, gestorven omtrent den jare 1550, heeft de Spaansche taal veel verrykt door de vertalingen, welke hy uitgegeven heeft van eenige werken van de beste Italiaansche schryvers, als van *Boccacius*, enz. Men schryft hem ook de vertaling toe van de *Arcadia* van Sannazarius; maar men moet aanmerken, dat hy 'er niets anders dan het prose van vertaalde, en dat de vaarzen, die 'er in zyn, in Spaansche vaarzen gebragt zyn door Diego de Salazar, met al de zuiverheit en bevalligheit, waar toe deze taal bekwaam is. *Dom. Nic. Anton. Tom.* I. *Bibl. Hisp.*

LOPEZ, of LOPES, (DIEGO) van Toledo, kommandeur van Castelnovo, gaf in den jare 1621 een nieuw werk in het Spaansch uit van de commentarien van Julius Cesar. *Nicolas Antonio Bibl. Hisp. Tom.* I.

LOPEZ, (DIEGO) van Estremadura, gestorven in den jare 1655, heeft zyn voornaamste werk gemaakt van het vertalen der oude en later Latynsche schryvers in het Spaansch met aantekeningen: als *Perseus* en *Virgilius*, in prose; *Valerius Maximus*, de Zinnebeelden van *Alciatus*, enz. *Nic. Ant. T.* I. *Bibl. Hisp.*

LOPEZ, (DIEGO) van Carthagena, aartsdiaken van Sevilië, gestorven omtrent den jare 1656. Hy is een vertaler, die geacht was om zyne welsprekendheit. Men schat zeer hoog zyne Spaansche vertaling van den *gulden Ezel* van *Lucianus*. Hy heeft ook eenige werken vertaalt van *Eneas Silvius*, van *Erasmus*, enz. *Nic. Ant. Bibl. Hisp.*

LOPEZ DE GOMORA, (FRANCISCO) een Spaansch priester, geboren te Sevilië, leefde in den jare 1550. Hy schreef de algemene historie der Indiën in twee delen, welke Bernard Dias del Castillo dikwils tegenspreekt, als van weinig trouwe zynde, in die, welke hy schreef van nieuw-Spanje. Het werk van Lopez de Gomora is in het Fransch en in 't Italiaansch vertaalt.

LOPEZ DE ZARATE, (FRANCISCO) een Spaansch dichter, was secretaris van D. Roderico de Calderon, die veel vermogen hadt by den hertog van Lerma, staatsbedienaar onder de regering van Philips den III, koning van Spanje. Na de doodt van Calderon verliet hy het hof, en stierf den 5 Maart des jaars 1658, in den ouderdom van meer dan 70 jaren. Hy heeft een heldendicht geschreven: *De la invention de la Cruz par el Emperador Constantino Magno*, en verscheide poëzy, welke men heeft in eene verzameling: genoemt *Obras varias de Francisco Lopez de Zarate. Nic. Ant. Bibl. Hisp.*

LOPEZ DE ZUNIGA, (DIEGO) een Spanjaardt, leefde in het begin van de XVI eeuwe. Hy verstondt de talen en de Historie, en was zeer deugtzaam. Hy schreef tegen Erasmus, tegen Jacobus Faber van Estaples, en gaf een kort begrip uit van de historie van Spanje, enz. Men zegt, dat hy stierf in den jare 1530. *Sepulveda Apol. ad Erasm. Andreas Schottus & Nic. Ant. Bibl. Hisp.*

LOPEZ, (GREGORIUS) een Spanjaardt, of, zo anderen willen, een Portugeesch, was geboren in den jare 1542, en ging in den jare 1562 naar nieuw-Spanje, alwaar hy 34 jaren zeer ingetogen leefde, tot zyne doodt toe, welke volgde in den jare 1596. Men heeft van hem eene uitlegging van de Openbaringe, en andere schriften. Zyn leven is door Francisco Losa, een priester van de bisschoplyke kerke te Mexico, die 18 jaren met hem omgegaan heeft, en naderhandt in het Fransch overgezet door Arn. d'Andilli. Daar zyn ook twee rechtsgeleerden van dezen naam, waar van de eerste, *de Touar* toegenaamt, Spaansche Inquisiteur e Raadt was, en uitleggingen maakte over de wetten van koning Alphonsus den IX van Castilie; doch de ander, *de Madera* toegenaamt, ridder van de orde van S. Jakob, hoogleraar in de Rechten, en eindelyk medelidt van den groten Raadt van Castilië geworden, schreef *Excelencias de la Monarquia y Reyno de España*, en andere verhandelingen. *Nic. Ant. Bibl. Hisp.*

LOPEZ, (JOHANNES) bisschop van Monopoli in Apulië, was een Spanjaardt, begaf zich in de Dominikaner orde, alwaar hy gelegenheit vondt om zich zelven in het prediken zeer bekwaam te maken. Dit bevorderde hem tot het bisdom van Crotona in Kalabrië, en naderhandt tot het bisdom van Monopoli, het welk hy in den jare 1628 afstondt, en in den jare 1632 in een hogen ouderdom stierf. Dewyl hy in de lezing der Vaderen zeer ervaren was, gaf hy ten beste der predikers een *epitome S. S. Patrum* uit, waar van men verscheide drukken heeft. Hy vervolgde de historie der Dominikaner orde van Ferdinandus van Castilie, waar van hy vyf delen uitgegeven heeft. Hy moet van een ander van dezen naam, die kardinaal en aartsbisschop van Capua, en by paus Alexander den VI in groot aanzien was, onderscheiden worden. *Guicciardin l.* VI. *Anton. Senens. de vir. illustr. Domin. Ughel. Ital. Anton. Bibl. Hispan. Mariet. l.* XIV. *eccles. hist. Domin. Lacuza hist. eccl. Arrag.*

LOPEZ DE PALACIOS RUBIOS, of DE BIVERO, (JOHANNES) een Spaansch rechtsgeleerde, leefde in het begin van de XVI eeuwe, onder de regering van Ferdinand en van Karel den V. De eerste zondt hem aan paus Julius. Hy was ook Raadsheer in den Raadt der Indiën, en leefde nog in den jare 1522. Men heeft van hem: *Repetitio Rubricæ & Cap. per vestras*; *De donationibus inter virum & uxorem*; *Allegatio in materia hæresis*. *Glossemata ad L. Taur.*; *Ad Flor.* enz. *Nicolas Antonio Bibl. Hisp.*

LOPIK, een groot lang dorp in het Nedersticht van Utrecht, gelegen tusschen Schoonhoven en Ysselstein, heeft een groten rechtsban, en van ouds onder het kapittel van S. Marias-kerke te Utrecht gestaan. Van wegens de lengte van dit dorp is hier een kerk en een kapel, die elk van een eigen predikant bedient worden, staande onder de classis van Utrecht. De kerk was in de Roomsche tyden eene parochiekerk, met twee vikaryen, en heeft een tamelyk hogen en spitsachtigen toren, daar een trans om loopt. By den inval der Franschen in den jare 1672 poogden de bewoners van Lopik en eenige andere daar omtrent gelegene dorpen hun geweldt af te weren; maar tegen de menigte niet op kunnende, waren zy genoodzaakt, na het verlies van omtrent zestig mannen, zich over te geven, en het rampzalige noodlot van overwonnenen te ondergaan. *Hist. van het Utrechtsche Bisdom* II *Deel, pag.* 503. *Cortgeen Stichts Kronykie. Valkenier Verward Europa pag.* 815.

LOPIKER-KAPEL, of ook wel alleen KAPEL genoemt. Zie het voorgaande artykel.

LOPO GONZALVES, een kaap van neder-Ethiopië, in Afrika, op de kust van het koninkryk van Gabon. De zelve scheidt de golf van S. Thomas van de zee van Congo. *Maty Dict.*

LOPPERSUM, of eigentlyk LOPPERSHEM, een voortreffelyk dorp van de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Fivelingo, twee mylen en een halve van de stadt Groningen naar het Zuid-Oosten gelegen. Dit dorp hadt van ouds eene zeer schone kerk, de welke in den jare 1217 is afgebrand. Ook stondt hier een proost, en die van Werum maken in hunne aantekeningen dikwils gewag van den deken en den proost van deze kerke. De classis van Loppersum is de derde in rang van het synode van Groningen en de Ommelanden, en de kerk van dit dorp wordt door twee Hervormde predikanten bedient, onder de gemelde classis behorende. *Alting Notit. Germ. Inf. P.* II *fol.* 117.

LOPPERSUM, (GERARD VAN) aldus naar het voorgemelde dorp, zyne geboorteplaats, genoemt, is eerst te Groningen, en naderhandt te Maastricht schoolvoogdt geweest, en in de laatstgemelde stadt overleden in den jare 1582. Hy heeft het *Handboekie* (*Enchiridion*) van *Epictetus*, het welk Hieronymus Valerius ook hadt gedaan, uit de uittrekselen van Stobæus, gedrukt te Loven in den jare 1550, vermeerdert, en 'er de *Afbeelding der levens* (*Imago vitæ*), die hy uit het Grieksch in Latynsche vaarzen vertaalt hadt, achter bygevoegt: ook heeft hy eene verdediging geschreven voor het gevoelen van den kardinaal *Baronius* tegen *Marsilius van Napels*, en eenige andere werken, welke niet gedrukt zyn, en door Suffridus Petri *De scriptor. Fris. lib.* XIII, §. 3. opgetelt worden. De zelve schryver verhaalt het volgende aangaande zyn schoolvoogdschap en wederwaardigheden te Groningen, het welk men hier zal byvoegen. De wethouders van Groningen hadden hem, zegt hy, het bewindt over hunne schole, met een goed jaargeldt, opgedragen; maar, voegt hy daar by, het was zyn ongeluk, dat hy de opvolger van *Regnerus Prædinius* (van welken hier na op zyn letter zal gesproken worden) wierdt: want dewyl hy op het stuk van de uiterlyke gaven, als de stem en de bevallige bewegingen, verre achter Prædinius stondt, en daar by de poëzy in zwang wilde brengen, die Prædinius gansch verwaarloost en buiten de schole

le gehouden hadt, wierdt hy van de jonkheit uitgelagchen. Zyn gezag lag 'er toe, en hy wierdt genoegzaam voor 't gekje gehouden. Dit verdroot hem zo, dat hy schier van kniezery verging, en toen 't eerste jaar om was, zyn afscheidt verzocht. Als hy naderhandt met Suffridus Petri over die zake sprak, klaagde hy ook over de ondermeesters, of de meesters der lager scholen. Hy zeide, dat die alle middelen inspanden om hem den voet te ligten, en dus in zyne plaats te komen. Die scholden op zyne stem en bewegingen; die maakten de studenten op. En Suffridus Petri, die daar in geloofd mag worden, verzekert, dat het waarlyk alzo toegegaan was, en dat hy van andere personen, die de zaak wisten, eveneens onderrecht is geweest. De zelve Suffridus voegt 'er by, dat hy zelf om diergelyke redenen het bewindt of rectorschap der scholen, hoewel dikwils aangezocht, nooit aangenomen heeft. De rectors, zegt hy, worden meer geplaagt van hunne ondermeesters dan van de studenten. De ondermeesters, dus vervolgt hy, zorgen dikwils maar voor hun eigen voordeel, en 't gebeurt niet selden, dat zy met de studenten aanspannen, en de rectors overboordt werpen. Dit ging zo toe in den tydt van Suffridus Petri, dat is voor omtrent 150 jaren; de zaken zyn sedert, zo niet op alle, ten minste op de meeste plaatsen, daar omtrent vry wat verandert.

LOPPERSUM (JAN VAN) heeft te Rome in de zaak van de Venetiaansche scheuring een werkje geschreven voor den kardinaal *Baronius*, hebbende die woorden uit de H. Schrift: *Slaa dood en eet*, opgenomen, waar over *Thuanus* op het jaar 1606 kan nagezien worden.

LOPPIE, een landschap, het welk men plaatst in het Muskovisch Tartarië, ten Oosten van de Oby, en tegen over den mondt van de Irtis. *Maty Dict.*

LOPSEN. Zie LOPZEN.

LOPSKI, volkeren, die in Loppië wonen. Guagin plaatst de zelve ten Oosten van de Oby, en ten Noorden van de Lucomori, op de kusten van de Yszee. Hy zegt, dat het eene omzwervende natie is, zeer barbaarsch, welke geen broodt eet, maar zich enkelyk voedt met vleesch en visch. Zy dekken zich met vellen van beesten, waar van 'er velerlei slag zyn in hun landt. Zy handelen in pelteryën met de Muskoviters, en zy betalen daar in hunne schatting of tribuit aan den Czaar. De kooplieden brengen hen grove stoffen, bylen, messen, halsbanden, naalden, spiegels, enz. In den tydt van den zomer-zonnestandt hebben zy maar twee uuren nacht, de zon niet langer onder de kimmen zynde, met een gedurig schemerlicht. Het zyn de Noordelykste volkeren van die genen, welke aan de Yszee wonen, en die aan de Muskoviten onderworpen zyn. Zy hebben ten Oosten de Tartaren, die onder den keizer van China behoren.

LOPZEN, of St. *Hieronymus-klooster*, voor dezen een klooster van Reguliere kanunniken van de orde van S. Augustinus omtrent Leiden, ter plaatse, daar nu de beestemarkt van die stadt is. Van het zelve plagten de huizingen van de Blaauwe poort *het huis van Lopzen* genaamt te worden. De kanunniken wierden de *Klinkerts* genoemt, onzeker om welke reden. De Schryver van de *Oudheden en Gestichten van Rhynlandt* gist, dat zy aldus genoemt zyn naar *Wilhem Hermansz Klinkert*, de welke deze orde in den Hem, by Schoonhoven, heeft voortgezet. Zy wierden ook *Hieronymianen*, of *Hieronymus broeders* genoemt, en hadden de vryheit van in en uit te gaan. In den jare 1450 is daar een algemeen kapittel gehouden. Dit klooster, het welk redelyke inkomsten hadt, verarmde naderhandt, en was reets voor de Nederlandsche beroerten t'eenemaal vervallen. Het wierdt in de uitlegginge van Leiden binnen de stadt betrokken. Alzo de kanunniken het klooster zo ten achteren gezet hadden, dat zy hunne schulden niet konden betalen, heeft de stadt by overgifte van broeder Nikolaas van Harderwyk, prioor van Windesheim, en generaal van de zelve orde, het klooster aangeslagen. De overheit der stadt heeft daar op het klooster, met de inkomsten, overgegeven aan S. Catharinaas gasthuis: doch heeft met een bedongen, dat het zelve aan twee broeders zekere somme tot hun onderhoudt zou uitkeeren. *Orlers Beschryving van Leiden. Oudhed. en Gestichten van Rhynl. pag.* 407 enz.

LOQUABRE, of LOCHABRE, een Schotsch graafschap, dat door de Latynsche schryvers *Abria* en *Loquabria* genoemt wordt. Het zelve is gelegen in 't Westen van Schotlandt, tegen over de Hebridische eilanden, heeft ten Noorden de zee, ten Oosten het graafschap Ros, ten Zuiden Murray en Athol, als mede Perth, Monteith en Lorne, welke door de rivier Tay daar van afgescheiden worden, en ten Westen wederom de zee. Daar in zyn eenige sloten, doch weinig steden, en byna geen van eenig belang.

LOR, LOUR, een landschap, dat men niet moet vermengen met dat van *Lâr*, of *Laristan*, het welk zich uitstrekt langs de Persiaansche golf. Dit landt van Lor of Lour is bergachtig, en behoorde eertyds tot de provincie, Khouzistan genoemt, dat het oude Susiane is. Het landt is in vervolg van tyden bevolkt met verscheide volkplantingen van Curden, zo dat het tegenwoordig begrepen is in het gene men *Curdistan* noemt, dat een gedeelte maakt van Assyrië. Het landt van Lor is zeer overvloedig in allerlei vruchten. Des zelfs voornaamste sterkte is Berougierd genoemt, welke, hoewel in eene vlakte gebouwt, om hare sterkte meer geacht wordt dan de beste plaatsen, die op de hoogste bergen gelegen zyn. Dit kasteel is naby de stadt Hamadan, en op de grenzen van het Arabische en van het Persiaansche Iraca. *Herbelot Bibl. Orient.*

LORA, een vlek van het koninkryk van Grenade in Spanje, op de grenzen van Andalusië, zes mylen van Malaga, ten Noorden. Men neemt Lora gemeenlyk voor het oude *Ilurgis*, of *Ilurgia*. Daar zyn ondertusschen landbeschryvers, die aldaar het oude *Arcilacis* plaatsen, eene kleine stadt der Turdulen, welke anderen plaatsen te Hardales, een vlek van Andalusië, drie mylen ten Westen van Lora. *Maty Dict.*

LORA, oudtyds *Axalitâ*, of *flavium Axalitanum* genoemt, is eene kommandery, tot de Malthezer orde behorende (waar aan zy jaarlyksch 12000 dukaten opbrengt) in het Spaansche koninkryk Andalusië, tusschen Sivilië en Cordua, aan de rivier Guadalquivir gelegen. *Colmenar Delic. de l'Esp. p.* 417.

LORA. Zie LOHRA.

LORCA, in 't Latyn *Ilorci*, *Eliocrata*, *Eliocraca*, eene oude stadt der Bastetanen in Spanje. Zy is klein, slecht bevolkt, en in het koninkryk van Murcië gelegen, aan de Guadalentyn, in een zeer vruchtbaren oordt, naby de grenzen van het koninkryk Grenade, tusschen de steden Murcia en Cartagena, ten Westen. De inwoners zyn merendeels van Moorsche afkomst. Voortyds was aldaar een byzonder bisschop, wiens setel echter naar Cartagena verplaatst wierdt. *Colmenar Delic. de l'Esp. pag.* 534.

LORCH, in 't Latyn *Laureacum*, of *Coloniâ Aureliana Laureacensis*, was voor dezen eene voorname grote stadt in opper-Oostenryk, omtrent ter plaatse, alwaar tegenwoordig *Ens* staat, alwaar de Roomsche *Præfectus* in *Noricum* zyn verblyf hieldt. Zy was de setel van een aartsbisdom, dat naar Passau overgebragt wierdt, na dat deze stadt in den jare 735 door de Hunnen verwoest was. Zy is tegenwoordig niet meer dan een vlek, alwaar eene abdy is, en van hare overblyfselen is de stadt Ens aangegroeit. *Biblioth. Germ.*

LORCH, een vlek van het hertogdom Wirtenberg, in Zwaben, aan de rivier Remins, acht mylen van Eslingen, ten Noord-Westen. Dit vlek hadt eertyds eene ryke abdy, waar van de inkomsten gebruikt worden tot onderhoudt van de universiteit van Tubingen. *Maty Dict.*

LORD is de eertytel, welke in Engelandt eerstelyk alle pairs van het koninkryk toekomt, namentlyk de aartsbisschoppen, hertogen, marquizen, graven, vicomten, bisschoppen en baronnen, daar naast alle grote amptenaars van de kroon, al zyn zy gene pairs, voorts, hoewel alleen uit hoflykheit, alle de zonen van hertogen en marquizen, als mede de oudste zonen der graven, daar na de twaalf opperrechters van het koninkryk, en eindelyk de beide burgermeesters of majors van Londen en van Jork. In Schotlandt wordt de tytel van Lord aan de hertogen, marquizen, graven, vicomten en bisschoppen gegeven. Op deze volgen de ridders, en na deze eerst die genen, welke enkelyk baronnen zyn, welke laatsten men door den tytel *Laird* van de Lords onderscheidt. In Ierlandt is het met den Lords-tytel byna eveneens als in Engelandt. Voorts betekent het woordt *Lord* zo veel als *Heer*, en wordt in 't algemeen met het voornaamwoordt *my*, dat is *myn*, aldus *My-Lord*, verbonden. By afleiding wordt het woordt *Lordship* gebruikt. *Cambdeni Britann. Smith de Rep. Angl. l.* I. *c.* 16. *Chamberlain State of England.*

LOREDANO is de naam van een der edelste en aanmerkelykste geslachten van Venetië. Het voert de zelve wapens met dat van Longueil in Vrankryk. Eenige schryvers hebben gemeent, dat zulks is ter oorzake van het verbandt, dat 'er is tusschen die twee huizen, om dat een heer Loredano trouwde met de dochter van Wilhem van Longueil den I. Wat daar van zy, men verzekert, dat de Loredani eerst den naam van *Maniardi* gedragen hebben. Hun geslacht heeft grote mannen verschaft aan de republyk, proveditors, procurators van S. Marcus, dogen, enz. JOHANNES LOREDANO, bisschop van Venetië in den jare 1385, was een man van grote verdiensten. Hy bestierde deze kerk maar omtrent een jaar. LEONARD LOREDANO wierdt tot doge verheven in den jare 1501, en bestierde de republyk in een moeielyken tydt. De nederlaag der Venetianen in den slag van Agnadel in den jare 1509, de verovering van Brescia, van Cremona, van Bergamo, en van verscheide andere plaatsen, en de vereeniging der voornaamste machten van Europa, verbaasden hem niet. Hy vondt middel om de rust te herstellen in de staten der republyk. Hy stierf in den jare 1520. PETRUS LOREDANO wierdt tot doge verkoren in den jare 1567, en stierf in den jare 1570. Behalven deze muntte ANTONIO LOREDANO uit in het verdedigen van Scutari tegen Mahometh den II, Sultan der Turken, en zyn geslacht heeft noch voortgebragt Paulus, Marcus, en Bernardinus Loredano, die verscheide werken geschreven hebben over Aristoteles, over Cicero, enz. *Gaspar Contareno de Rep. Venet. Leone Matina in elog. Princ. Venet. Priorati. Justiniani.* enz.

LOREDANO, (JOHANNES FRANCISCUS) een Venetiaansch Raadsheer, wierdt geboren in den jare 1606. Hy studeerde onder Coluraffi en onder Cremonini, en maakte een gelukkigen voortgang in de letteren, waar door hy zich eene grote achting verkregen heeft, welke bewaart is door de schone Italiaansche werken, welke men van hem heeft. Hy schreef reets in zyne jonkheit, en heeft altoos volhard in die loffelyke bezigheit. Zyn huis was eene gewone akademie der geleerden, en hy heeft in het zelve de gronden gelegt van die van *gl'Incogniti*. Hy wierdt ook door zyne diensten gevordert tot de voornaamste waardigheden der republyk. Hy heeft aan de zelve goede diensten gedaan, en het vermaak gehad vele van zyne werken in verscheide talen overgezet te zien. Men heeft van hem: *Scherzi geniali. Bozzarie Accademiche. Vita del Marini. Morte del Valstain. Ragguagli di Parnasso. Historie de' Rè Lusignani. Lettere*, enz. Verscheide schryvers spreken met lof van hem. *Gualdo Priorat. Scen. d'huom. illust. d'Ital. Ghilini Theat. d'huom. letter.* enz.

LOREDO; een goed vlek van het hertogdom van Venetië in Italië. Het zelve is gelegen aan de Adige, acht mylen van Rovigo, omtrent de Venetiaanſche golf, daar het maar omtrent twee mylen af gelegen is. *Maty Dict.*

LORENZETTI, (AMBROGIO) een ſchilder van Rome, een leerling van den vermaarden Giotto. Hy voegde by de ſchilderkunſt de ſtudie der fraaie letteren en van de philoſophie, en was de eerſte, die de regens, de onweders, en de uitwerking der winden ſchilderde. Hy ſtierf in den ouderdom van 83 jaren, en leefde in de XIV eeuwe. *De Piles Abregé de la vies des Peintres.*

LORERIO, (DIONYSIUS) van Benevento, generaal der Serviten, en naderhandt kardinaal, biſſchop van Urbino, wierdt geboren in den jare 1497. Hy begaf zich zeer jong onder de Serviten, en maakte zich aldaar bekwaam in de Theologie en, in de wiskunſt, welke hy met toejuiching leeraarde te Perouſe, te Bologne, te Rome, en elders. Men zegt, dat hy aan den kardinaal Farneſe voorzeide, dat hy paus zou worden; en deze den naam van Paulus aangenomen hebbende, ſtelde hem in 't ſacro collegio in den jare 1539. Lorerio was toen generaal van zyne orde, en men hadt hem voor nuncius in Schotlandt gezonden in den jare 1536. De baatzucht maakte eene ſchrikkelyke vlek in zyne achting. Keizer Karel de V beloofde hem grote goederen, en Lorerio gaf zich zo blindelings over aan alle de driften van dezen prins, dat hy in eene conſiſtorie voorſtelde den koning van Vrankryk den tytel te benemen van *Allerchriſtelykſte*, het welk van de meeſte kardinalen zeer kwalyk genomen wierdt, en men zegt zelfs, dat een van de zelve, hem met verontwaardiging beſchouwende, zeide: *Laat deze hondt blaffen, men ziet wel dat hy een brok zoekt.* Hy was toen biſſchop van Urbino en legaat van Campania di Roma, en ſtierf den 17 September des jaars 1542, in den ouderdom van 45 jaren. Zyn ligchaam wierdt begraven in de kerk van S. Marcel, dat zyn tytel was, en daar men zyn graſſchrift ziet. *Paulus Jovius hiſt. l.* XLII. *Sadolet. l.* XIII. *ep.* 13, 14 & 15. *Onuphr. Victorel. Aubery.* enz.

LORETTO, eene ſtadt van het Mark van Ancona in Italië, op een heuvel gelegen, eene halve myl van de kuſt van de golf van Venetië, eene myl van Recanati, naar den kant van Rome. Deze ſtadt is klein, maar wel verſterkt en bewaart, uit vreze voor de ſtropingen der ongelovigen, die van de zee den ſchat van de kapelle van Loretto zouden kunnen komen beroven, welke kapelle men gelooft het huis te zyn van de H. Maagdt, of ten minſte hare kamer, door de engelen van Nazareth in deze plaats overgevoert. Men zal wel te vrede zyn hier een kort begrip te zien van de hiſtorie of van de fabel van deze wonderlyke vervoering, waar van men aldus het verhaal doedt. De Chriſtenen in den jare 1291 uit ganſch Paleſtina gedreven zynde, en niet dan met grote moeielykheden en uitſporige contributiën de heilige plaatſen kunnende bezoeken, inzonderheit de kapelle van Nazareth, wierdt dit heilige huis vervoert door de engelen, die niets dan de fondamenten daar van lieten blyven, en het gebouw overvoerden in Dalmatië, acht honderd mylen van Nazareth. Zy zetten het zelve neder op een heuvel naby den oever van de Adriatiſche zee, omtrent middernacht. Het was des volgenden daags het voorwerp van de verwondering en van de eerbiedigheit van al het omleggende volk. De parochiaan van S. George van Terſacte hadt eene openbaring, dat het de kapelle van Nazareth was: en Nikolaas Frangipani, gouverneur van Dalmatië voor den keizer, zondt vier perſonen van aanzien naar Nazareth, om de waarheit daar van te onderzoeken. Deze afgezondenen verzekerden op hunne wederkomſt, dat zy de fondamenten van de muren dezer kapelle, in Dalmatië overgevoert, gezien hadden; dat de maat daar van ganſchelyk overeenkwam, en dat de kapelle van Nazareth verdwenen was op den dag wanneer men de zelve gezien hadt in Dalmatië. In den jare 1294, drie jaren en zeven maanden na de eerſte vervoering, vervoerden de engelen deze kapelle in 't Mark van Ancona, over de Adriatiſche zee heen, waar van de overtocht op deze plaats van omtrent vyftig mylen is. Zy wierdt geſtelt in een boſch, toebehorende aan eene Godsdienſtige vrouwe, *Lauretta* genoemt, waar van zy den naam aannam. M. Frangipani, de kapelle niet meer in zyne landen ziende, en de overvoering van de zelve in Italië verſtaan hebbende, deedt eene kapelle bouwen, die daar aan ganſchelyk gelyk was, op de zelve plaats, alwaar zy geweeſt was, met eene prachtige kerke, *O. Lieve Vrouw van Terſacte* genoemt, welke de Kordeliers van de obſervantie bezitten. Men zegt, dat deze twede vervoering mede des nachts geſchiedde, en dat eenige herders, welke tot de bewaring van hunne kudden waakten, dit wonderwerk zagen, en de tyding daar van bragten aan de inwoners van Recanati. Acht maanden daar na, in den jare 1295, wierdt deze heilige kapelle wederom vervoert door de engelen buiten het boſch, op een heuvel, eene halve myl van daar, omtrent den groten weg. Deze heuvel behoorde in eigendom aan twee broeders, welke vaardig waren om handgemeen te worden over het bezit van deze kapelle, wanneer, vier maanden daar na, door de engelen, dikwils, zo het ſchynt, hunne maatregels kwalyk genomen hebbende, de zelve vervoert wierdt op een anderen heuvel, eene boogſchoot verder, in het zelve jaar 1295, en dat is de plaats, alwaar zy tegenwoordig is. Paus Julius de II, die den ſtoel bekleedde in den jare 1510, is de geen, die het meeſte gezag heeft gegeven aan de hiſtorie van deze vervoeringen, en een iegelyk weet, dat deze paus een beter krygsman was, dan een goed navolger van S. Petrus. Paulus de IV heeft in den jare 1555 de bulle van Julius den II beveſtigt; en Pius de V heeft dit Godsdienſtig gelove krachtig onderſteunt. Petrus Paulus Vergerius heeft de waarheit van deze hiſtorie beſtreden, welke beweert is door Rutilius Benzonius, biſſchop van Loretto. Deze beantwoordt de tegenwerpingen, welke Vergerius maakt wegens de ſtilzwygendheit der oude ſchryvers: als van den paus Bonifacius den VIII, in wiens tydt de vervoering uit Dalmatie in Italie geſchiedde, en van verſcheide andere pauzen, zyne navolgers: van S. Antoninus, van S. Vincent Ferrier, van Dantes, van Petrarcha, van Bocacius, die van deze vermaarde wonderwerken niet geſproken hebben; en onder welken S. Vincent Ferrier zelfs ſpreekt van het huis van de H. Maagdt, als of het zelve nog te Nazareth was geweeſt. Men kan hier byvoegen, om de genen, die het gezag van den paus geloven, van de waarheit van deze overleveringen te overreden, dat de paus Urbanus de VIII toegeſtaan heeft den jaarlykſchen dag van de wonderdadige vervoering van deze kapelle in Italië te vieren op den 10 December. Men kan, behalven Vergerius, nazien het gene Miſſon over het zelve onderwerp zegt in zyne Reize van Italië.

Het bouwen van de kerk van Loretto wierdt begonnen onder het pausſchap van Paulus den II, omtrent den jare 1460, en paus Julius de II deedt de zelve voltooien. Het zelve is een groot, prachtig, en zeer hoog gebouw, verdeelt in drie gaanderyen, met een ronden toren in het midden, waar onder de kamer van de Maagdt geplaatſt is, waar van men eene kapelle gemaakt heeft, die veertig voeten lang is, twintig breed, en omtrent vyf en twintig hoog. Zy is van gebakken ſteen, ongeſchikt te zamen gevoegt, zynde de muren eene elle dik, de grondt is hedendaagſch met vierkante rode en witte marmerſtenen bevloert, en de balken, waar op het dak ruſt, met zilver overtrokken; het verdek van boven is met hemelsblaauwe verwe en met goude ſterren verſiert. In den eenen muur is nog het venſter, waar door de engel Gabriel gevlogen zou zyn, wanneer hy de jonkvrouwe Maria de groetenis en boodſchap deedt. In den beginne was 'er maar eene eenige kleine deur, door welke men ingaan kon; doch wegens de menigvuldige pelgrims beval paus Clemens de VII de oude deur toe te metſelen, en daar tegen drie nieuwe te maken. Maar wanneer de geen, die beſtondt de uitvoering van dit bevel te ondernemen, beroerd geworden was, wilde niemandt zich meer daar toe laten gebruiken; doch eindelyk openbaarde zich nog een jongeling, die door eene driedaagſche vaſten de Moeder Gods wegens dit zyn voornemen om vergeving badt, en daar op met eenen hamerſlag het begin maakte. By de eerſte intrede in dit huis ontdekt men het beeldt van O. Lieve Vrouwe, dat omtrent twee ellen hoog is, en door den Euangeliſt Lukas van cederen-hout gemaakt zou zyn. Op den linker arm ruſt het kindt Jeſus, dat in de linkerhandt de wereldkloot houdt, en de vingers van de regter opheft tot den zegen. De verwe van dit beeldt is gelyk aan den glanſch van zilver, hoewel de zelve door den damp der menigvuldige lichten reets tamelyk verdonkert is. Des beelds hoofdt is met eene drievoudige goude en diamante kroon verſiert, en het overige gedeelte op het allerprachtigſte gekleed. De muren van dit huis zyn van boven met goude tafelen bedekt. Het autaar in deze kapelle zou door de Apoſtelen zelfs met eigen handen gemaakt zyn, en Petrus daar op de eerſte miſſe gelezen hebben. Dit heilige huis wordt door eene prachtige omvatting of omtrek omvangen, waar in de beroemdſte kunſtenaars hunne meeſterſtukken byeen gevoegt hebben. Deze omtrek ruſt op twaalf marmerſtene zuilen, welke met ſtandbeelden en tafelen verſiert zyn, waar op de wonderen, omtrent dit H. huis voorgevallen, zeer kunſtig in marmer verbeeld worden. De venſters zyn van het ſchoonſte kriſtal, en de grondt is met rood en wit marmer bevloert. De ſchat, die hier gevonden wordt, is mogelyk de rykſte, welke in de wereldt is. In den jare 1400 wierdt de zelve reets gewaardeerd op 600000 dukaten. Men vindt daar in zilvere ſtandbeelden, die ieder meer dan 140 ponden zwaar zyn. Daar zyn niet alleen vele zilvere, maar ook vele goude vaten, waar van zo wel de ſtoffe zelf, als het werk der kunſtenaars, die de zelve gemaakt hebben, van eene ongeloofſyke waarde is. Daar zyn altoos tien goude en veertig zilvere lampen, die eene gedurige verlichting maken, behalven een veel groter getal, die gemeenlyk niet aangeſtoken zyn. Het getal der diamanten, paarlen, en andere koſtelyke geſteenten, is byna ongeloofſyk. Men ziet om de beelden van de Maagdt en van den kleinen Jeſus twee ketens verrykt met geſteenten, en een kruis van emerauden, geſchat op 4000 dukaten. Onder de onſchatbare ringen is die inzonderheit aanmerkenswaardig, welken de kardinaal Sfondrati geſchonken heeft, dewyl daar in een diamant is, die de grootte van de nagel van eenen duim nabykomt. Men ziet 'er een kleedt of tabbaardt, gegeven door Izabelle, aartshertogin van Ooſtenryk, bezaait met twee duizend vyf honderd diamanten; een gegeven door Philips den IV, koning van Spanje, verrykt met zes duizend drie honderd acht en veertig diamanten, en geſchat op twintig duizend dukaten; en een, gemaakt door eene koningin van Spanje, en met zes duizend en zes honderd diamanten bezet. Henrik de III, koning van Vrankryk, ſchonk in den jare 1584 aan deze kapelle eene grote kelk, gemaakt uit eenen enkelen azuur ſaphirſteen, op welkers gouden dekſel, met edelgeſteenten bezet, een goude engel ruſt, houdende in zyne handt eene lelie, beſtaande uit drie koſtelyke grote en kunſtig aaneengevoegde diamanten, welk geſchenk deze koning deedt om van de H. jonkvrouwe Maria met een erfgenaam gezegent te worden. De koning Lodewyk de XIII en de koningin Anna van Ooſtenryk, zyne gemalinne, zonden ook naar Loretto twee goude kronen, verſiert met diamanten van een onwaardeerlyken prys, de eene voor de Maagdt, en de andere voor den kleinen Jeſus; en hoewel paus Julius de II in den ja-

re 1506 aan de inwoners van Recanati hadt toegestaan, dat de twee kronen, die zy gegeven hadden, altoos zouden blyven op de hoofden van de Maagdt en van haren zone, deedt nochtans Urbanus de VIII op de zelve de kronen zetten, welke Lodewyk de XIII gezonden hadt. By deze kronen was een engel van louter zilver, houdende het beeldt van den dauphin (naderhandt Lodewyk den XIV) van louter goudt, gezeten op een zilver kussen, waar op men dit byschrift ziet:

Acceptum à Virgine Delphinum
Gallia Virgini reddit.

Dat is te zeggen *Vrankryk geeft aan de Maagdt den dauphin weder, dien het daar van ontfangen heeft.* En op een zilveren tablet is een ander opschrift, uitdrukkende de dankzegging van Lodewyk den XIII voor dezen dauphin, dien Godt hem gegeven hadt. Dit werk is van een ongemenen arbeidt, en wordt meer dan honderd duizend kronen waardig geschat. De gemalin van den koning Jacobus den II van Engelandt schonk aan de Maagdt in deze kapelle tot verkryging van een erfgenaam een gouden engel, houdende een hert, groter dan een ei, en ganschelyk met diamanten bezet. Albrecht, hertog van Beyeren, schonk aan deze kapelle een kruis, dat van eene enkele smaragdt gemaakt was, in goudt gevat, met kostelyk edelgesteente bezet, rustende op een kristallen berg, en 12000 dukaten waardig geschat. Onder de schone paarlen wordt eene grote vertoont in de gestalte van eene gondel, waar in, naar het gemene voorgeven, door een kunstspel van de natuur de gedaante van O. Lieve Vrouwe gedrukt zou zyn. Behalven de genoemde kostelykheden zyn 'er eene menigte van andere; en worden 'er ook nog dagelyksch tot vermeerdering van dezen schat gegeven. De meeste pelgrims komen inzonderheit naar Loretto in den tydt wanneer de vermaarde misse te Recanati invalt, en de dag der geboorte van Maria geviert wordt, wanneer de pelgrims zo lang op de knieën rondom het H. huis kruipen, als hunne aandacht gebiedt. Naar het maaksel van deze kapelle worden ook op ontallyke plaatsen zogenaamde Lorettoos-kapellen gebouwt.

Paus Sixtus de V maakte de kerk van Loretto tot eene kathedrale, alwaar een en twintig kanunniken zyn, vier waardigheden, en verscheide kapellanen. Loretto behoorde eertyds tot het bisdom van Recanati, dat 'er maar omtrent eene halve myl afgelegen is. De paus geeft zomtyds het bestier van beide deze bisdommen aan den zelven prelaat. De muzyk in deze kerke is uitmuntende, en men zingt 'er alle zaturdagen plegtige litaniën, welke men gemeenlyk *de Litaniën van O. Lieve Vrouwe van Loretto* noemt. Daar is een kardinaal protector, die het opzicht heeft over deze kapelle voor het tydelyke, en tot bewaringe van den schat. Hy heeft de benoeming van een prelaat tot de regeringe der stadt. Zyn paleis is zeer groot en prachtig. Het hospitaal der pelgrims, waar van 'er doorgaans eene grote menigte is, wordt onderhouden uit het inkomen van de kapelle van Loretto, bestaande uit verscheide landgoederen, en uit de offerhanden. Matthias Berneggerus, Luthersch hoogleeraar te Straasburg, heeft een boek doen drukken tegen de vervoeringen van deze H. kapelle. *Turcellin. Hist. Laur. Silvio Seragli Hist. Lor. Bouche & Bralion hist. de la Sainte Chapelle de Lorette. Canisius lib.* V. *de Sancta Maria. Turrian. Apol. pro Laur. Rutile Benzoni de anno Jubil. lib.* VI. *à Pflaumer in Mercur. Ital. Spondan. Bzovius & Rainaldi in Annal. Eccl. Casaubon. exerc.* 7. *in Annal. Baron. p.* 187 *seq. Dallæus de cultibus Latinorum Religiosis l.* IV. *c.* 18. *Kortholt in disquis. Anti-Baron. Meuschen in Madonna & Santa Casa di Loretto. Reizen door Italië.*

LORETTO is de naam van eene ridderorde, welke gesticht wierdt door paus Sixtus den V in den jare 1587, wanneer hy de kerk van O. Lieve Vrouwe te Loretto tot een bisdom verhief. Deze paus maakte gedurende zyne regering 260 ridders van deze orde. Zyne navolgers hebben de zelve zonder onderscheidt aan burgerlyke en militaire bedienden medegedeelt, en de ridders daar benevens ook met den tytel van paltsgraven vereert, zo dat zy, benevens het genot van een zeker jaargeldt, ook bevoegt waren Doctoren in alle faculteiten en openbare notarissen te maken, en onechte kinderen te wettigen. Justiniani en Leti willen beweren, dat paus Pius de V de insteller van deze orde is geweest. *Conell. in notit. Cardinalat. c.* 33. *fol.* 238. *Favin Theatre d'Honneur & de Chevalerie. Gryphii Ritter-orden.*

LORGHA, of LORHOE, in 't Latyn *Lurra*, een vlek van Mommonië, in Ierlandt. Het zelve is gelegen in het graafschap van Tiperari, naby de Shannon, boven het meir Dergh. *Maty Dict.*

LORGUE, (NICOLAUS DE) een en twintigste grootmeester van de orde van S. Jan van Jeruzalem, waar van het konvent toen te Ptolemaïs of S. Jan d'Akre was, volgde in den jare 1278 op Hugo van Revel. Hy muntte uit door zyne kloekmoedigheit in vele gelegenheden, en deedt zich door de gansche orde beminnen om zyne goedheit en voorzichtigheit. De vesting van Margat in Phenicië wierdt in zynen tydt twee maal belegert. De eerste reize in den jare 1282 door de Saracenen met twee duizend paarden en drie duizend man te voet, die genoodzaakt wierden het beleg op te breken: en de twede reize in den jare 1285 door den soudaan van Egypten, die, een onverwinlyken tegenstandt vindende, alle de torens deedt ondermynen, en de zelve onderschoren door palen, zo dat 'er niets overig bleef te doen dan den brandt daar in te steken. Vervolgens verwittigde hy de belegerden van den staat van de plaats, en vertoonde zulks zelfs aan eenigen. De hospitaliers, ziende; dat het onmogelyk was den aanval langer tegen te staan, gaven het kasteel van Margat over, en trokken met vliegende vaandels uit, om zich naar Ptolemaïs te begeven. De grootmeester De Lorgue, het verval der zaken van den Godsdienst in Syrië aanmerkende, ontfing daar door zulk een smertelyk ongenoegen, dat het de voornaamste oorzaak van zyne doodt was, welke voorviel in den jare 1288. Hy hadt tot zyn opvolger Johannes van Villers. *Bosio hist. de l'ordre de S. Jean de Jerusalem. Naberat privileges de l'ordre.*

LORGUES, eene stadt van Vrankryk in Provence, in het bisdom van Frejus. Zy is gelegen in een vruchtbaren oordt, twee mylen van Draguignan, vyf van Frejus, en veertien van Aix. De schryvers hebben de zelve genoemt *Lonas, Leonas, Lonica*, of *Leonicis*. Aldaar is eene kollegiale kerk, gesticht door paus Martinus den V den 26 Augusty des jaars 1421, en verscheide kloosters. Deze stadt was de geboorteplaats van Olivier van Lorgues, een oud dichter.

LORICHIUS (JOHANNES) was uit een aanzienlyk geslacht gesproten, dewyl uit het zelve Josephus de historiën, en des zelfs broeder Reinhardus, de vader van Johannes, de Redenkunst te Marpurg leeraarde, hoewel Reinhardus, naderhandt parochiaan te Bernbach wierdt. Hy bragt zich reets in zyne jonkheit door zyne poëzy by een ieder in hoogachting. Wanneer Frankfort aan den Main in den jare 1552 belegert wierdt, begaf hy zich uit liefde tot dit zyn vaderlandt in krygsdienst. Doch na dat deze onlusten gestilt waren, begaf hy zich weder tot zyne studiën, en ging kort daar op naar Litthauwen by zynen broeder Georgius, op wiens aanraden hy naderhandt voornam in de rechten te studeren. Met dit voornemen kwam hy weder in zyn vaderlandt, dat hy echter wel haast weder verliet, en naar Vrankryk ging, alwaar hy een korten tydt het krygsmans leven volgde, doch naderhandt met groten yver te Orleans in de rechten studeerde. Hier op benoemde de prins Willem van Oranje hem tot zynen Raadt en geheimen secretaris, welk ampt hy omtrent elf jaren met roem bekleedde. Maar dewyl toen alles in de Nederlanden onzeker wierdt, ging hy andermaal naar Vrankryk, en diende onder den admiraal Coligny, wanneer hy in den jare 1569 in eene kleine ontmoeting doodgeschoten wierdt. Behalven zyn *Liber Ænigmatum*, heeft men van hem in vaarzen den Prediker en het boek Syrachs. *Adam vit. ICt. Miræus script. sec. XVI. Freher.*

LORICHIUS (JUSTUS) was in den beginne hoogleeraar in de Theologie te Fryburg, doch naderhandt begaf hy zich in de Carthuizer-orde, en stierf omtrent den jare 1613. Men heeft van hem onder andere schriften: *Thesaurus sacræ Theologiæ. Petrejus bibl. Carthus. Miræus de scriptor. sec. XVII.*

LORINUS, (JOHANNES) een Jesuit, was geboren te Avignon in den jare 1559. Hy begaf zich in den jare 1575 in de societeit der Jesuiten, en leeraarde de philosophie te Rome, en de Theologie te Parys, te Milaan, en elders. Eindelyk wierdt hy generaal-proost en keurder (*Censor*) der boeken, en stierf te Dole in den jare 1634. Zyne uitleggingen over vele boeken der H. Schrifture, als mede over de Logica van Aristoteles, zyn bekend. Hy verklaart de Hebreeusche en Grieksche woorden met veel naauwkeurigheit en oordeelkunde, en laat zich omstandig uit over verscheide verschillen van de historie, van de lere, en van de tucht. *Sotwel bibl. S. J. Alegamb. de script. Soc. Jes. Miræus de script. sæc. XVII.*

LORITUS (HENRICUS) was in den jare 1488 te Glaris, een vlek in Zwitserlandt, geboren, en wierdt gemeenlyk, naar zyne geboorteplaats, *Henricus Glareanus* genoemt. Na dat hy een goeden grondt in alle wetenschappen gelegt hadt, leeraarde hy te Keulen, te Basel en Fryburg, op welke laatste plaats hy ook stierf in den jare 1563. Te Basel wilden de andere leeraars op de universiteit hem geen rang geven, waarom hy by eene openbare plegtigheit op een ezel in het auditorium reedt, en op den zelven bleef zitten. De keizer Maximiliaan de I vereerde hem met eene laauwerkroon en een ring om zyne voortreffelyke gedichten, en de Zwitsersche Cantons, te Zurich vergadert, deden hem voor zyne lofreden in heldendicht over hun verbondt een aanzienlyk geschenk. Erasmus verheft hem wegens zyne geleerdheit. Zyne schriften zyn: *Isagoge in Arithmeticam; Descriptio de situ Helvetiæ & vicinis gentibus; De quatuor Helvetiorum pagis; Pro justissimo Helvetiorum fœdere Panegyricon; Isagoge in Musicam; De Arte Musica; commentar. in Arithm. & Musicam Boëthii; De ponderibus ac mensuris; Libellus de asse; Judicium in Terentii carmina; Annotationes in Horatium; Ovidii Metamorphosis; in Ciceronis librum de senectute; in Sallustii, quæ adhuc extant, historiarum fragmenta; in Cornelium Tacitum de moribus ac populis Germ.; in Cæsaris commentaria; in Titum Livium; in totam Romanam historiam cum chronologia; in Dionys. Halicarnassæum, cum chronologia temporum, in Dionysii historia comprehensorum; in Valerium Max. Suetonium, Lucanum, Eutropium*, enz. *Erasm. epist. l.* XVIII. *ep.* 35. *& l.* XXIV. *ep.* 22. *Lipsius epist. quæst. l.* III. *c.* 10. *Adam. in vita Glareani. Simler. bibl. Thuan. hist. l.* XXXV. *Vossius de Scient. Mathemat. p.* 96. *Crenius Animadv. Phil. & hist. P.* VI. *p.* 106. *Teissier Elog. P.* I *&* III.

LORME, (PHILIBERT DE) een der beste bouwkunstenaars, die in Vrankryk waren in de XVI eeuwe, was van Lion. Hy was gewoon aalmoezenier van Henrik den II en van Karel den IX, en abt van S. Eloi van Nojon, en van de heiligen Sergius en Bacchus van Angers. Zyne abdyen worden aldus genoemt door Antony Mizauld in zyne opdragt van de *Nova & mira Artificia comparandorum fructuum*, gedagtekent van Parys den

den 1 November des jaars 1564. Men noemt hem abt van Livri in het leven van Ronfard, en men voegt 'er by, dat hy een geschil hadt met dien groten dichter, waar in Catharina van Medicis hem ongelyk gaf. Hy gaf verscheide bouwkundige werken uit, waar van men de tytels vindt by la Croix du Maine. *Bayle Dict. Crit.*

LORME, (N. DE) een der vermaardste geneesmeesters van Vrankryk omtrent het einde van de XVI en in het begin van de XVII eeuwe, was van Moulins in het Bourbonnees. Hy was eerste geneesmeester van de koninginne Maria van Medicis, en na dat hy een langen tydt het hof gevolgt hadt, week hy naar Moulins, ter oorzake van zynen ouderdom, en genoot aldaar geruftelyk den roem, dien hy zich verkregen hadt. Men weet den tydt niet van zyne doodt. Guy Patin bereidde zich om van dezen geneesmeester te spreken in de Latynsche lofschriften der doorluchtige Fransche geleerden, die hy wilde uitgeven; maar dit boek is nooit uitgekomen. De Lorme liet een zoon na, die geen minder achting hadt dan hy in de geneeskunst. Hy oeffende de zelve met veel geluk in Parys, en hy deedt boven dien veel eer aan zyne kunst door zyn langdurig leven. Overladen zynde van jaren, voelde hy zich nog krachtig genoeg om te willen hertrouwen, gelyk men ziet in de brieven van Patin. Men zegt zelfs, dat hy inderdaadt hertrouwde, dat hy eene zeer jonge en aardige dochter nam, en dat men geloofde, dat zulks maar zou dienen om zyne doodt te verhaasten: maar zulks diende in het tegendeel alleenlyk om de jonge vrouw te doen sterven. Zy kreeg een teering by dezen goeden gryzaardt, en kon nooit daar van genezen. De Lorme, hoewel oud, was zeer aangenaam in den omgang. Hy was geneesmeester geweest van Gaston van Vrankryk, hertog van Orleans. Maar hy bekleedde die bediening niet lang. Hy oeffende veel langer tydt die van geneesmeester der wateren van Bourbon. *Bayle Dict. Crit.*

LORN, een landschap in Schotlandt, grenzende aan het graafschap Argyle, en zich tot aan Loquaber uitstrekkende. Het landt is vlak en vruchtbaar. Het geeft den tytel van Lord aan den oudsten zoon van den graaf van Argyle. *Engelsch Dict.*

LOROUX, eene abdy van Vrankryk, in Anjou, aan de kleine rivier Latan, vier mylen van Beaufort, ten Oosten. *Maty Dict.*

LORRIS, (WILHEM) een Fransch schryver, dichter en rechtsgeleerde, leefde ten tyde van den H. Lodewyk, omtrent den jare 1260. Hy wierdt voor een goed dichter gehouden, en schreef in vaarzen de Roman van de Roos, voor eene jonkvrouwe, waar op hy verliefd geworden was. Dit stuk is eene navolging van de Minnekunst van Ovidius, met zekere zedelyke aanmerkingen. Hy voltooide het zelve echter niet, en Johannes Clopinel, gezegt de Meun, vervolgde het zelve veertig jaren na de doodt van den eersten. *La Croix du Maine, & du Verdier Vauprivas Bibl. Franc. Fauchet.* enz.

LORSCH, *Monasterium Laurishamense*, of *Laurissanum*, is eene vorstelyke abdy aan de Weschnitz, tusschen Worms en Bensheim, in het eilandt Alten-Munster, vier mylen van Heidelberg gelegen. In den jare 764 is de zelve door Cancor, graaf van Rhyngau, op aanmaning van zynen neef Ruthardus, bisschop van Mets, gesticht, en Eginhardus, als mede Karel de Grote, hebben de zelve rykelyk begiftigt. Dit klooster bezat eertyds byna de gansche Bergstraat, en behoefde in inkomsten geen bisdom te wyken; welk vermogen het echter naderhandt door vele toevallen verloren heeft. Keizer Frederik de II beroofde het in den jare 1232 van alle zyne rechten, en schonk het aan den aartsbisschop van Ments, die in plaats van Benedictynen Cisterciënzen daar in stelde, doch de zelve hebben zo lang met de Benedictynen gekampt, tot dat geen van beide daar in wilden blyven, en in den jare 1246 Premonstratenzen in hunne plaats kwamen, van welken tydt af aan keur-Ments het klooster bestendig behouden heeft. In den jare 1504 is het in den Palts-Beyerschen oorlog door de Hessen geplundert, en in den jare 1620 in den Zweedschen oorlog gansch afgebrand. Eindelyk zyn daar van het *Chronicon Laurishamense*, als mede *Helwigii Antiquitates Laurishamenses*, bekend. Niet verre van daar is een bosch en een meir, welke daarom het *Lorscher-Waldt* en het *Lorscher-Meir* genoemt worden. *Tolner H. P.* 4. *cod. Diplom. Crusius Annal. P.* III. *l.* I. *p.* 29.

LOSA DE CORDUA, (ELIZABETH) eene Spaansche vrouw, verstondt de Latynsche, Griekſche en Hebreeusche talen, en redeneerde zo wel over de Theologie, dat de Doctoren haar eene plaats gaven in de universiteiten. Na de doodt van haren man hieldt zy zich bezig met het vervaardigen van eenige Godsdienstige werken, en stierf den 5 Maart des jaars 1564, in den ouderdom van 73 jaren. *Hilarion de Coste eloges des Dames illustres. Nic. Anton. Bibl. Hisp.*

LOSDORP, een dorp van de Groninger Ommelanden, onder het kwartier van Fivelingo, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van Loppersum.

LOSDUINEN. Zie LOOSDUINEN.

LOSE (WOLF) was geboren te Freiberg, en wierdt aldaar burgermeester, doch hy moest zyn ampt nederleggen, om dat hy niet alleen in den Smalkaldischen oorlog van zynen landsheer den hertog Maurits kwalyk gesproken, maar ook een oproer in de stadt verwekt hadt. Hy bragt hier op 400 man op de been, en ging over tot den keurvorst Johan Frederik. Doch na dat de zelve by Mulberg ongelukkig gestreden hadt, begaf hy zich naar Lyflandt, en bekleedde aldaar een tydlang de plaats van kanceliер. Eindelyk kwam hy aan het graaflyke Zwartsburgsche hof, en stierf omtrent den jare 1554. Hy heeft den *Sachsen-Spiegel*, benevens het *Lehn-recht* en *Weich-bild* vermeerdert, en eenige verklaringen daar by gevoegt, ook eene verhandeling van *erbschafften* uitgegeven. *Melleri Chron. Freyb.*

LOSEUS, (ALEXANDER) een Rechtsgeleerde, was geboortig van Avigliana in Piemont, en stierf te Turin den 7 January des jaars 1571. Hy heeft geschreven: *Comment. in tertium cod. lib.* 11 *in* §. *Praterea inutilis, instit. de inutili stipulation. Ghilini Theat. d'huom. letter.*

LOS-REYES. Zie LIMA.

LOSSIUS (LUCAS) was gestelt tot onderwyzing van de jeugdt te Luneburg, welke bediening hy ook over de vyftig jaren, tot zyne doodt toe in den jare 1582, met vlyt waargenomen heeft. Hy heeft uitgegeven: *Erotemata Dialectica & Rhetorica Melanchthonis & praeceptionum Erasmi de utraque copia; Annotationes in Evangelia*, enz. *Gesner. in Bibl. Chytraus in Saxon. Adami in vit. Germ. Philos.*

LOSTANGES, een kasteel in het neder-Limosin, heeft den naam gegeven aan het geslacht, dat alzo genoemt wordt, en dat van de XII eeuwe af in aanzien is geweest.

LOT, in 't Latyn *Loda*, of *Olda*, eene rivier in de Fransche provincie Aquitanië, welke ontstaat uit het Sevennesche gebergte, en wel uit den berg Givaudan, in een graafschap van Languedok, drie mylen van Mende, van waar zy Noordwaarts door Rovergue vloeit, in Quercy loopt, aldaar Cahors bespoelt, stroomt daar op in 't Agenois, en valt in de Garonne, naby Arguillon, vier mylen beneden Agen, na dat zy de rivier Trievre in Rovergue, de Sale in Quercy, en de Vert en de Masse in 't Agenois in zich ontfangen heeft. Eertyds kon men op deze rivier alleenlyk met katen varen, tot aan Ville-Neuve d'Agen; doch de koning Lodewyk de XIV heeft de zelve in den jare 1677 tot aan Cahors voor schepen vaarbaar laten maken. *Baudrand. Masson. descr. flumin. Gall.*

LOT, of LOTH, een zoon van Haran, den broeder van Abraham, verselde dezen zynen oom in zyne reize naar Kanaän en Egypten. Dewyl zyne kudden en die van Abraham vermenigvuldigt waren, wierden zy genoodzaakt van malkander te scheiden, om het gevolg te ontgaan van de geschillen, welke ontstonden tusschen hunne herders. Lot verkoos het landt rondom de Jordane, en woonde in Sodom. Kedor Laomer, de koning van Elam, en drie andere koningen, die met hem waren, de koningen van Pentapolis, of der vyf steden, Sodom, Gomorra, Adama, Zeboim, en Bela, geslagen hebbende, voerden benevens den anderen roof ook Lot met zyn huisgezin en zyne kudden weg. Abraham, zulks gehoort hebbende, vervolgde Kedar Laomer, versloeg den zelven, en bragt Lot met al den buit weder. Godt, naderhandt de vyf godloze steden van Pentapolis willende verderven, zondt twee engelen naar Sodom, welke hun verblyf namen in het huis van Lot. Dewyl zy de gedaante van jongelingen hadden aangenomen, wierden de verdoemelyke Sodomiten terstondt ontstoken door eene kwade begeerte, en omringden in grote getalen het huis van Lot, dien zy wilden verplichten deze jongelingen aan hen over te geven. Doch Lot stelde zich hier tegen, en wierdt door de engelen met zyn huisgezin uit die vervloekte stadt gebragt naar Zoar, welks verderf hy afgebeden hadt: maar Loths huisvrouw, tegen het uitdrukkelyk verbodt der engelen, op den weg naar Sodom omziende, wierdt in eene zoutpilaar verandert. Lot, vervolgens vrezende in Zoar te blyven, week in eene spelonke, en woonde aldaar. Zyne dochters, ziende dat hare ondertrouwde mannen in Sodom omgekomen waren, en dat 'er door het verderf der vier steden van Pentapolis, dat ook nog voor Zoar, zo 't schynt, gevreest wierdt, in die landstreek voor haar gene mannen waren, maakten haren vader dronken, en ontfingen gedurende zyne dronkenschap ieder eenen zoon, zo dat de oudste hem Moab, den vader der Moabiten, en de jongste Ben-Ammi, den vader der Ammoniten, baarde. *Genes.* XI, XIV, XIX. *Josephus Oudh. l.* I.

LOTHARINGEN, LOTHRINGEN, LOTTERINGEN, in 't Latyn *Lotharingia*, in 't Fransch *Lorraine*, een souverein hertogdom, tot Duitschlandt behorende, heeft zynen naam van *Lotharius* den jongen, een zoon van keizer Lotharius den I. Eertyds begreep het zelve onder zich alles wat tusschen de Moesel, de Schelde en den Rhyn gelegen was; hedendaags is het zelve nochtans veel nauwer ingesloten, en grenst tegen het Oosten aan de Elzas, waar van het door het Vogesische gebergte afgescheiden wordt; tegen het Zuiden aan het graafschap Burgundië of het Franche-Comté; tegen het Westen aan de Maas, welke rivier het zelve afscheidt van Champagne, en tegen het Noorden aan Luxemburg en het landt van Trier. Het wordt gemeenlyk in twee delen onderscheiden, namentlyk in het eigentlyk zogenoemde *Lotharingen*, het hertogdom *Bar*, en de drie bisdommen *Mets*, *Toul* en *Verdun*, en wordt door verscheide rivieren bewatert, onder welke de voornaamsten zyn de Moesel en de Maas, voorts de Saar, de Voloy, de Mortane, de Meurte, en andere. Dit landt strekt zich in de lengte omtrent vier, en in de breedte drie dagreizen uit, en is aan eenige oorden zeer bosch- en bergachtig; doch de lucht is daar by zeer gematigt, en de grondt vruchtbaar, brengende rykelyk voort alles wat tot het leven nodig is, dewyl aldaar vele koornlanden en wyngaarden gevonden worden, als mede bergwerken, die ryk zyn van loot, koper, zilver, en inzonderheit van yzer; ook heeft men daar in zoutgroeven, benevens eene grote menigte van vogelen en vischryke rivieren. Zo worden ook in dit landt de schoonste en grootste Chalcedoni-stenen gevonden. De voornaamste en beste steden van dit landt zyn Nancy, Mets, Toul, Verdun, Pont à Mousson, Mirecourt, Bar le Duc, enz. Voortyds hadt het zeer vele vestingen, als Stenay, Jamets, Damvilliers, Moyenvic, Marsal, Epinal en la Mothe, waar van eenige naderhandt ge-

geflecht zyn. De bisdommen Mets, Toul, en Verdun wierden in den jare 1551, onder de regering van Henrik den II, aan de Fransche kroon onderworpen, en in den jare 1648, uit krachte van het XLIV artykel van de Munstersche vrede aan de zelve overgelaten. Het hertogdom Bar, het graafschap Clermont, Moyenvic, Stenay, enz. wierden door Lodewyk den XIII verovert, en in den jare 1659 in de Pyreneesche vrede aan Vrankryk volkomen afgestaan, doch te gelyk het eigentlyk zogenoemde hertogdom Lotharingen aan den hertog Karel wederingeruimt. Maar in den jare 1669 bemachtigden de Franschen het zelve op nieuw, en verdreven des zelfs gebore prinssen daar uit, doch moesten het zelve in den jare 1697 in de vrede te Ryswyk wedergeven, hoewel met beding, dat de koning een vryen doortocht door het landt, doch zonder schade der inwoners, ten tweden de vesting Saar-Louis, en ten derden de vesting Longvic zou hebben. In de deling der vaderlyke erflanden, welke de zonen van Lodewyk den Vromen in Augusty des jaars 843 in de vergadering te Verdun onder hen maakten, verkreeg Karel de Kale Vrankryk van de Maas en de Schelde tot aan de Rhône en de Saone. Lodewyk de Duitscher, koning van Duitschlandt, verkreeg al het landt aan de andere zyde van den Rhyn, benevens de bisdommen van Ments, Worms en Spiers, en Lotharius, die reets keizer was, behieldt tot zyn gedeelte, behalven Italië, middel-Vrankryk, dat tusschen de Schelde, Maas en Rhyn, de Saone en Rhone nederwaarts tot aan de Middelandsche zee gelegen is. Wanneer deze Lotharius in den jare 855 stierf, liet hy na Lodewyk, die keizer en koning van Italië wierdt; Karel, koning van Provence, en Lotharius, die het gene bezat, dat tusschen de Maas, de Schelde, en den Rhyn tot aan de zee legt, en *het koninkryk van Lotharius*, of *Lotharingen*, genoemt wierdt. Deze LOTHARIUS de II, koning van Lotharingen, stierf in den jare 869, waar op onder Karel den Kalen en Lodewyk, koning van Duitschlandt, zyne oomen, wegens Lotharingen grote twist ontstondt; doch de laatstgenoemde Lodewyk behieldt het zelve eindelyk volkomen, waar op het door de Saxische keizers voor eeuwig met Duitschlandt vereenigt wierdt, dewyl de koning Robert, een zoon van Hugo Kapet, aan den keizer Henrik den II van allen eisch op Lotharingen afstandt deedt. Hier op wierdt Lotharingen in opper-en neder-Lotharingen verdeelt, waar van men het eerste *Mosellanum* noemde, dewyl de Moeselstroom midden door het zelve loopt, en het zelve heeft nog hedendaagsch den naam van *Lotharingen*, *Lothringen*, of *Lotteringen*, behouden; doch *neder-Lotharingen* heeft zich verder tegen de Schelde uitgestrekt. De keizer Ottho gaf in den jare 977 het hertogdom neder-Lotharingen of Brabandt aan KAREL VAN VRANKRYK, den jongsten zoon van Lodewyk den IV, die van den gemelden Ottho het leen daar over aannam. Deze Karel stierf in den jare 993, en zyn zoon in den jare 1004, of 1005. Ter zelver tydt wierdt neder-Lotharingen door keizer Henrik den II gegeven aan GOTHOFREDUS, graaf van Verdun, een zoon van Gothofredus van Ardenne, op wien zyn broeder GOTHELON volgde, die GOTHOFREDUS den Bultenaar naliet. Wanneer deze zonder erfgenamen stierf, viel het hertogdom neder-Lotharingen in den jare 1089 aan zynen neef, GOTHOFREDUS VAN BOUILLON, den zoon van zyne zuster Ida, en van Eustachius den II, graaf van Boulogne. Kort daar op deedt de genoemde Gothofredus, of Godefridus van Bouillon den zogenaamden heiligen tocht in het Beloofde Landt; waar op zyne goederen aan HENRIK VAN LIMBURG gegeven, doch naderhandt den zelven weder ontnomen wierden. Naderhandt wierden de zelve bezeten door GOTFRIED VAN LOVEN, van wien de hertogen van Brabandt afkomstig zyn, die hertogen van LOTRICH, of LOTHRINGEN genoemt wierden, en dit landt aan hunne nakomelingen nalieten. Wat opper-Lotharingen belangt, daar omtrent is aan te merken, dat, na dat men Lotharingen in de twee genoemde delen onderscheidde, het bovenste gedeelte door ALBERTUS, dien eenige schryvers voor Albertus, graaf van Namen, houden, in bezit genomen wierdt. Na de doodt van dezen Albertus beleende keizer Henrik de III in den jare 1048 met dit hertogdom GERHARDUS VAN DE ELZAS, een prins uit het huis van Lotharingen, die een kleinzoon was van Albert, graaf van de Elzas. Dezen tytel namen de hertogen van Lotharingen aan van het landschap, tusschen Mets en Trier gelegen, waar in Vaudrevange, Sirk, Bosonville, enz. gelegen zyn. Adelbert teelde by zyne gemalinne Judith, Adelbertus en Gerhardus. Deze laatste was landgraaf van de Elzas, en stierf in den jare 1048, nalatende Theodoricus en Gerardus, of Gerhardus, welke laatste hertog en landgraaf was van Lotharingen, en trouwde met Hedwig van Namen, dochter van Albert den I, graaf van Namen, en van Ermengarda van Lotharingen, welke laatste eene dochter was van Karel van Vrankryk, hertog van Lotharingen, en kleindochter van Lodewyk den IV, koning van Vrankryk. Deze Gerardus liet na THEODORICUS den Dapperen, hertog van Lotharingen, die in den jare 1115 stierf, en Gerardus, graaf van Vaudemont. Dit is de oorspronk van het doorluchtig huis van Lotharingen, het welk verscheide schryvers, die het van Godefridus van Bouillon of anderen afleiden willen, niet hebben kunnen vinden, dewyl zy het onderscheidt der beide Lotharingen niet wel in acht genomen hebben. De gemelde Theodoricus de II, welke trouwde met Geertruida, dochter van Robert Friso, graaf van Vlaanderen, kreeg gelegenheit het gemelde graafschap aan zich te trekken. Hy hadt verscheide kinderen, en onder anderen, benevens *Henrik*, die bisschop van Toul wierdt, SIMON den I, hertog van Lotharingen, en *Theodoricus*, graaf van Vlaanderen, welke beide het geslacht voortgeplant hebben.

Simon de I, hertog van Lotharingen, stierf in den jare 1129, of 1139, na dat hy by zyne gemalinne Adelheida, dochter van Gerardus, graaf van Supplenburg, en zuster van den keizer Lotharius, benevens verscheide andere kinderen geteelt hadt MATTHEUS den I, hertog van Lotharingen, en *Robert*, heer van Fleuranges. De eerste stierf in den jare 1176, en liet na by zyne gemalinne Bertha, dochter van Frederik, hertog van Zwaben, SIMON den II en FREDERIK den I, graven van Bitich, welke laatste, na dat zyn broeder Simon den geestelyken standt verkoren hadt, de hertoglyke waardigheit verkreeg, en daar op in den jare 1208 stierf, onder andere kinderen nalatende *Mattheus*, bisschop van Toul, en FREDERIK den II, die in de regering op hem volgde. Frederik de II stierf in den jare 1213, na dat hy by Agnes, dochter van Theobaldus, graaf van Bar, THEOBALDUS den I en Mattheus den II geteelt hadt. Deze stierf in den jare 1295, by zyne gemalinne Catharina, dochter van Walram, graaf van Limburg, nalatende, benevens *Burchardus*, graaf van Mets, FREDERIK den III, zynen navolger in de hertoglyke waardigheit. Deze stierf in den jare 1303, na dat hy by zyne gemalinne Margaretha, dochter van Theobaldus, graaf van Champagne, en koning van Navarre, onder anderen kinderen nagelaten hadt, *Frederik*, bisschop van Orleans, en THEOBALDUS den II. Deze maakte zich bekend door zyne dapperheit, en stierf in den jare 1312, by zyne gemalinne Izabelle van Rumigny, benevens *Theobaldus*, aartsbisschop van Trier, FREDERIK den IV nalatende. Deze stondt Frederik den Schonen, aartshertog van Oostenryk, by tegen Lodewyk, hertog van Beyeren, oorloogde ook met twyfelachtig geluk tegen Reginaldus, bisschop van Mets, en Medardus, graaf van Bar, en offerde eindelyk zyn leven op in Vlaanderen voor Philips van Valois, koning van Vrankryk, in den jare 1328. Zyne gemalinne Izabelle, dochter van keizer Albert den I, baarde hem, nevens verscheide andere zonen en dochters, RUDOLPH, hertog van Lotharingen, die in den jare 1346 in den slag van Croissy sneuvelde, JOHANNES, zynen navolger nalatende. Deze wierdt den 27 December des jaars 1382 te Parys met vergift omgebragt. Van zyne zonen volgde KAREL hem op in de hertoglyke regering, maar *Frederik* wierdt graaf van Vaudemont. Karel de I, hertog van Lotharingen, die, wegens zyne dapperheit en onverschrokken moedt, *de Stoute* bygenoemt wierdt, stierf in den jare 1430, zonder mannelyke erfgenamen by zyne gemalinne Margaretha, dochter van den keizer Rupertus van de Palts. Doch alzo zyne oudste dochter IZABELLE in den jare 1420 trouwde met RENATUS, hertog van Anjou, en deze zich dieswegen Lotharingen wilde onderwerpen, kwam het tusschen hem en ANTONY, den zoon van Frederik, graaf van Vaudemont, in den jare 1431 by Luneville tot een treffen, waar in de hertog van Anjou geslagen en gevangen, ook niet eer losgelaten wierdt, voor dat zyne dochter JOLANTHA met FREDERIK, den zoon van Antony, ondertrouwt wierdt, welke na het afsterven van haren broeder en des zelfs zoon de gansche Lotharingsche erffenis aan de Vaudemontsche linie bragt. De zoon van den laatstgenoemden Frederik was RENATUS, hertog van Lotteringen en Bar, marquis van Pont à Mousson, graaf van Vaudemont, Harcourt, Guize, Aumale, baron van Joinville, Majenne en Elbœuf, een prins van grote macht en aanzien, welke stierf den 8 December des jaars 1508, na dat hy by zyne twede gemalinne Philippina, dochter van Adolph, hertog van Gelder, benevens *Claudius*, hertog van Guize, *Johannes*, kardinaal, en *Lodewyk*, bisschop van Verdun, en ANTONY, hertog van Lotharingen en Bar, geteelt hadt. Deze wierdt geboren in den jare 1489, en maakte zich beroemd door zyne dapperheit. Hy stierf in den jare 1544, by zyne gemalinne Renata van Bourbon, dochter van Gilbert, graaf van Montpensier, die hem de heerlykheit Mercœur in Auvergne aanbragt, benevens *Nikolaas*, graaf van Vaudemont, FRANÇOIS, hertog van Lotharingen en Bar, nalatende. Des zelfs zoon by Christina, dochter van Christiaan, koning van Denemarken, KAREL de II, hertog van Lotharingen en Bar, wierdt geboren den 18 February des jaars 1543. In de Fransche onlusten voegde hy zich by zyne neven van Guize, en stierf in den jare 1608, na dat hy by zyne gemalinne Claudia, dochter van Henrik den II, koning van Vrankryk, drie zonen en zo vele dochters geteelt hadt. Van de zonen stierf HENRIK, de oudste, den 30 July des jaars 1624, zonder mannelyke erfgenamen; KAREL wierdt bisschop van Mets en Straasburg, als mede kardinaal; doch FRANÇOIS, de derde zoon van Karel den II, plantte met Christina, erfdochter van Paulus, graaf van Salms, het geslacht voort: want de zelve baarde hem benevens twee dochters in den jare 1603 of 1604 KAREL, en na den zelven NIKOLAAS FRANÇOIS. Karel, die zich dan aan de zyde van Vrankryk, dan aan de zyde van Spanje voegde, geraakte door middel van zyne gemalinne Nikoletta, de dochter van Henrik, zyns vaders broeder, tot de regering van het hertogdom Lotharingen. Hy verliet echter deze zyne eerste gemalinne, en ging daar op een twede huwelyk aan met Beatrix van Cussance, weduwe van Eugenius Leopoldus, prins van Santa-Cruce, waar by hy teelde *Karel Henrik*, hertog van Vaudemont, koninklyke Spaansche gouverneur van het Milanees, dien by zyne gemalinne Anna Elizabeth van Lotharingen, dochter van Karel, hertog van Elbœuf, geboren wierdt *Karel Thomas*, prins van Vaudemont, keizerlyke generaal-veldmaarschalk, die in verscheide slagen, zo wel in Hungarië, als in Italië, heerlyke blyken van zyne dapperheit gaf, en den 12 May des jaars 1704 te Ostiglia aan eene hete koorts stierf. Nikolaas François, broeder van hertog Karel, was bisschop van Toul en kardinaal geworden, doch hadt naderhandt den geestelyken standt verlaten, en was getrouwt met Claudia, de jongste

ſte dochter van zynen oom Henrik, waar by hem, benevens *Ferdinand Philippus*, die in den jare 1658, wanneer hy zich te Parys van den ſteen liet ſnyden, ſtierf, KAREL LEOPOLD, hertog van Lotharingen, geboren wierdt. Deze kwam ter wereldt den 3 April des jaars 1690 te Wels in Ooſtenryk, na dat hy zich heldhaftig tegen de Franſchen en de Turken hadt gedragen. Hy hadt tot zyne gemalinne Eleonora Maria, dochter van keizer Ferdinand den III, weduwe van Michaël, koning van Polen, en teelde by haar vyf zonen. Onder de zelve wierdt *Karel Jozeph* den 24 November des jaars 1680 geboren, die in den jare 1693 groot-prioor van Caſtilië, en twee jaren daar na domheer van Keulen en Trente, als mede biſſchop van Olmuts in den jare 1695, van Osnabrug in den jare 1698, en den 6 January des jaars 1711 keurvorſt van Trier wierdt, en den 4 December des jaars 1715 aan de kinderpokjes te Wenen ſtierf. Zyn broeder *Ferdinandus Joſephus Philippus* wierdt geboren den 17 Auguſty des jaars 1683, en ſtierf nog voor den vader; *Joſephus Ignatius Emanuel* hieldt zich te Wenen op, en hadt een keizerlyk regiment kuraſſiers, in welke bediening hy ook den 25 Auguſty des jaars 1705 in Italië aan eene bekome wonde ſtierf. De jongſte broeder *François Joſephus*, geboren in den jare 1689, is abt van Stablo en Malmedy geworden, en ſtierf den 27 July des jaars 1715 aan de kinderpokjes. De oudſte is LEOPOLDUS JOSEPHUS KAREL, welke geboren wierdt den 11 September des jaars 1679, en by zyne gemalinne Elizabeth Charlotta, dochter van Philippus van Orleans, met welke hy den 22 October des jaars 1698 bylegerhieldt, vele prinſſen en princeſſen geteelt heeft, waar van echter de meeſte jong ſtierven. De erfprins LEOPOLD CLEMENS is geboren den 25 April des jaars 1707. Verders *François Stephanus* den 8 December des jaars 1708. *Elizabeth Thereſia* den 15 October des jaars 1711. *Karel* den 12 December des jaars 1714, en eene princeſſe. *Flodoard in Chronico. Sigebert. in Chron. Chantereau le Feuré Memoir. hiſt. des Maiſ. de Lorr. & de Bar. Juſtel. hiſt. de la Maiſon d'Auvergne. Du Cheſne hiſt. de Bar. Theod. Gothofred. du Bouchet. Sammarth. & Vignier orig. de la Maiſ. de Lorr. Boullay geneal. des Princes de Lorr de Roſieres ſtemm. Loth. Duc. Chifflet in comment. Lothar. Blondell. in Barro Campano-Francico. Loyens in Synopſi rerum geſt. à Lothar. Brabant. & Limburg. Duc. Ausfuhrliche beſchreibung der Hertzogthumer Lothringen und Savoyen. Zeileri topogr. Loth. Imhof Geneal. Gall. claſſ. 1. Tab. 34 ſeq. Souverainen von Europa p. 227 ſeq.* Zie VAUDEMONT, MERCOEUR, GUIZE, JOJEUSE, CHEVREUSE, MAYENNE, ELBOEUF, enz. en de vermaardſte van dit huis onder hunne eige namen, ANTONY, KAREL, enz.

LOTHARINGEN, (KAREL VAN) kardinaal en aartsbiſſchop van Rheims, een zoon van Claudius den I, hertog van Guize, wierdt geboren in de maandt February des jaars 1525. Op zyn eigen naam wordt van hem geſproken, doch dit artykel, om eenige byzonderheden, door Bayle aangemerkt, hier ingevoegd. Hy was een man, die met zeer grote hoedanigheden begaaft was; maar hy misbruikte de zelve tot groot nadeel van Vrankryk, om te voldoen aan zyne onverzadelyke begeerte tot verkryging van goederen en waardigheden. Hy verkreeg eene zeer ruime erffeniſſe van beneficiën in den jare 1550, door de doodt van den kardinaal Johannes van Lotharingen, zynen oom, wiens ſchulden hy niet betaalde, hoewel hy zulks aan de ſchuldeiſchers beloofd hadt. Hy drong zich ter zelver tydt door zyne laſhertige vleieryen en toegeeflykheden in de gunſt van de hertoginne van 't Valentinois, en verkreeg zich een uitſtekend gezag, doende de genen, die hem toegedaan waren, tot de beſte ampten van het koninkryk verheffen. Hy wachtte niet altoos tot dat deze ampten openvielen, hy wiſt de zelve zeer wel te ontnemen aan de genen, die ze bekleedden. Petrus Lizet, eerſte preſident van het parlement van Parys, hadt daar van eene droevige ondervinding. Deze kardinaal, die onder de regering van Henrik den II byna een onbepaald gezag gehad hadt, zag zich nog machtiger onder de regering van François den II; want hy en zyn broeder, de hertog van Guize, regeerden het ganſche koninkryk naar hun goeddunken, onder voorwendſel, dat zy oomen waren van de jonge koninginne Maria Stuart. Hy muntte veel uit in de zamenſpraak van Poiſſi, door zyne welſprekendheit, en door zyne geleerdheit; en het is zeer waarſchynlyk, dat hy het houden van deze byeenkomſt alleenlyk toeſtemde om gelegenheit te hebben van te doen blyken, dat hy wel ſprak, en veel geeſt hadt. Hy muntte ook veel uit op het concilie van Trente; maar hy verdedigde de vryheden van de Gallikaanſche kerk niet met zo veel kracht en yver, als het hof van Rome gevreeſt hadt. Hy vondt raadzamer voor de belangen van zyn huis, zich tegen den paus gemakkelyker aan te ſtellen. Zyn gezag, dat een weinig vermindert was door de doodt van den hertog van Guize, zynen broeder, herſtelde zich eenigen tydt daar na. Men heeft hem aangemerkt als de voornaamſte oorzaak van den oorlog van Italië, waar in deze hertog van Guize byna al zyne achting verloor. Hy was zeer hoogmoedig en verwaand; gelyk onder anderen af te nemen is uit het verhaal, dat Brantôme doedt van de trotſchheit, waar mede hy ſprak tegen de hertoginne van Savoje, haar met geweldt kuſſende, wanneer zy hem alleenlyk de handt toereikte, om hem die te laten kuſſen. Men moet aanmerken, dat dit maar eene kus van plegtigheit was. Hy was ook een liefhebber van de andere kuſſen, gelyk de zelve ſchryver verhaalt. Hy hadt een groten haat tegen den Proteſtantſchen Godsdienſt, en ſtelde zich daar door bloot voor vele ſcherpe hekelſchriften. Hy ſtierf den 26 December des jaars 1574. Men vindt ſeldzame zaken wegens deze doodt in het Journaal van Henrik den III. De koningin van Schotlandt, zyne nichte, was ſchrander genoeg, om den toeleg te ontdekken, dien hy hadt om haar hare geſteentens te ontlouden. Men zegt, dat de voorzegging van een ſterrekyker hem dikwils bevreeſt maakte, en veel [illegible] moeite, welke hy zich gaf om het dragen van [illegible] verbieden onder de regering van François den II. [illegible] naal predikte in verſcheide gelegentheden, maar op eene [illegible], zeer veel verſchillende van den Euangeliſchen geeſt. Hy [illegible]delde de zaken op de wyze van den Alkoran, en [illegible] achtig navolger van Mahometh, en niet gelyk een [illegible] Apoſtelen: hy predikte niets anders dan oorlog en [illegible]. De getuige, dien men daar van bybrengt, is geen [illegible] ſchedichriften, noch een Hugenoot: het is de [illegible] Paſquier. *Om dat de predikanten*, zegt hy, *het volk* [illegible] *wonnen door predikingen en vermaningen, zo heeft men hier* [illegible]*dinaal van Lotharingen desgelyks willen doen onder ons.* [illegible] *eerſtelyk gepredikt in de kerk van onze L. Vrouwe,* [illegible] *van een ongelooflyke toeloop van toehoorders. En naderhandt in de kerk S. Germain de l'Auxerrois alle de Feeſtdagen en* [illegible] *den Sacramentsdag, om den anderen dag, by eenen dag predikende, en* [illegible] *dag de Minnebroeder* (Jean de Hans, geb[illegible] van S. Q[illegible]), *voor alle dingen het volk vermanende, dat men veeleer moeſt ſterven, en zyn laatſte druppel bloeds laten vergieten, dan toe te ſtaan, tegen de eere Gods en van zyne kerke, dat eenige andere Godsdienſt ſtande greep in Vrankryk, dan die, welken onze vooronders zo naauwkeuriglyk en Godsdienſtelyk onderhouden hadden. Het is my al zulk eene nieuwe zaak geweeſt een kardinaal te zien prediken, als weinig van te voren een predikant. Hy heeft het volk grotelyks opgehitſt tot de wapenen. .... Kortom, men blaaſt niets anders dan brandt, oorlogen, doodſlagen, en verwoeſtingen.* De zelve ſchryver verhaalt aldus wat de vruchten waren van deze bloedige predikatien. ,, Het zou onmogelyk zyn te zeggen, wat barbaarſche wreedheden van beide zyden gepleegt zyn. Alwaar de Hugenoot meeſter is, verbreekt hy alle de beelden, (een oude toevlucht van het gemene volk in de Godsdienſtigheit) vermelt de begraafplaatſen en grafſteden, en heeft, door Clery trekkende, zelfs die van Lodewyk den XI niet verſchoont, vervoert alle de heilige en aan de kerken toegewyde goederen. De Katholyk, daar tegen, doodt, vermoordt, verdrinkt alle de genen, welke hy weet van dezen aanhang te zyn, en doedt de rivieren daar door zwellen. Onder dit alles voldoen eenigen hunne byzondere wraakzucht aan hunne vyanden ten koſte van het gemene geſchil. En hoewel de hoofden zich gelaten diergelyke ongeregeldheden niet goed te keuren, zy laten de zelve met oogluiking en ontveinzing doorgaan." Hoewel de Lezers deze zaken tegenwoordig maar van verre beſchouwen, zy kunnen echter niet nalaten eene grote verontwaardiging op te vatten tegen dezen ontmenſchten prediker, en vooral, wanneer zy het oog ſlaan op zynen ſtaat. Hy was een groot kardinaal, die zich zelf nergens aan bloot ſtelde, in alle hoeken van het koninkryk den burgerlyken oorlog ontſtekende. Hy was verzekert altoos het hof te volgen, veilig voor alle gevaar, en voor alle ſtraffe; en dat hy, terwyl de provinciën een toneel zouden zyn van moordt en bloedſtorting, voortgaan zou zich te wentelen in de wellusten; dat zyn overdaadt, zyn pracht, zyne dertelheit, en zyne minneryen niet geſtoord zouden worden. Dit is eene oorzaak van ergerniſſe, die wonderbaarlyk den afſchrik moet vermeerderen, welke in de oprechte Chriſtelyke gemoederen verwekt wordt door een twiſtſtokend prediker, een aanblazer van het vuur van oorlogen, van ſtraffen, en van ſlachtingen, een man, die, om eigentlyk te ſpreken, niet van den Godsdienſt is van Jeſus Chriſtus, maar van dien van Saturnus, en die in den grondt betracht het gene de prieſters van Carthago oudtyds betrachtten ter eere van dezen valſchen godt. Zy offerden hem menſchen, en zy beeldden zich in, dat zyn Godsdienſt diergelyke offerhanden vorderde. Maar hoewel de kardinaal zulk een barbaarſchen yver betoonde tegen de Proteſtanten van Vrankryk, hy gaf penſioenen aan de Proteſtanten van Duitſchlandt. Het is zeker, dat hy poogde de oneenigheit tuſſchen de Lutherſchen van Duitſchlandt en de leeraars van Geneve te onderhouden; maar dit waren echter kwade wegen om zynen Godsdienſt ſtaande te houden, en die voor zuivere Machiavelſche grondregelen geacht mogten worden. *Bayle Dict. Crit.*

LOTHARIUS de I, keizer en koning van Italië, een zoon van Lodewyk den Godvruchtigen, en des zelfs eerſte gemalinne Irmengarda, wierdt geboren in den jare 795. (*a*) Zyn vader nam hem in den jare 819 tot zynen medegenoot in de regering aan, liet hem ook in den jare 822 tot koning van Italië, en in den jare 823 door paus Paſcal den I tot keizer kronen. Wanneer Lodewyk de Godvruchtige ten tweden male met Judith trouwde, en naderhandt aan zynen zoon, Karel den Kalen, die uit dit huwelyk geboren wierdt, een gedeelte van zyn ryk toedeelde, veroorzaakte zulks in de kinderen van het eerſte huwelyk tegen hem zulk eene verbittering, dat zy opentlyk tegen hem opſtonden, en Lotharius in den jare 833 zynen vader onttroonde. Doch wanneer de naderhandt herſteld wierdt, ontblootte hy Lotharius van de keizerlyke waardigheit, en zondt hem als een enkel koning naar Italië. Doch eindelyk bewerkte hy een vergelyk tuſſchen Karel den Kalen en Lotharius, en verdeelde het ganſche ryk onder hen. Maar na de doodt van Lodewyk den Godvruchtigen wilde Lotharius alleenheer zyn, en vermeeſterde het grootſte gedeelte van Vrankryk; doch zyne broeders, Karel en Lodewyk de Duitſcher, vereenigden hunne krygsbenden tegen hem, en ſloegen hem den 25 Juny des jaars 841 in een ſlag by Fontenay, waar in aan beide zyden over de 100000 man bleven. Wanneer hy nu in het volgende jaar ten tweden male geſlagen was, verdroeg hy zich met hen, en behieldt voor zyn gedeelte Italië, het Belgiſche Gallië, dat naderhandt Lotharingen genoemt wierdt, Provence en Burgundië, uit krachte van de vrede, in den jare 843

 te

te Verdun gesloten. (*b*) Naderhandt hadt hy in Italië te doen met den paus, liet zich in de stadt Rome huldigen, en het volk en den adel aldaar beloven, dat zy zonder kennis en bewilliging van den keizer geen paus verkiezen zouden. (*c*) Hy liet ook zynen zoon Lodewyk door den paus tot koning van Italië kronen, (*d*) en nam hem daar na tot zynen medegenoot in het keizerryk aan. (*e*) Eindelyk wierdt hem de wereldt verdrietig, waarom hy in den jare 855 zyne heerschappyen onder zyne kinderen verdeelde, en in de abdy van Prum het monniksgewaadt aannam, alwaar hy zes dagen daar na, op den 28 September, na dat hy 15 jaren geregeerd hadt, stierf. (*f*) Zyne zonen, welke hy by Hermengarda, de dochter van Hugo, graaf van de Elzas, geteelt hadt, waren de volgende: Lodewyk de II, keizer; Lotharius de II, koning van Lotharingen; en Karel, koning van Burgundië en Provence. (*a*) *Pagi Crit. in Baron. T.* III. *ad an.* 855 *n.* 12 *seq. ex Epitaphio ap. Brower. Annal. Trevirens. l.* VIII. (*b*) *Nithard. de dissens. filior. Lud. Pii l.* III, IV. *ex annal. Metens. Fuldens. Bertin. & Chron. Virdun. ap. Labbeum ad an.* 841 *seq.* (*c*) *Annal. Eginhart. Bertin. ad an.* 844. *Frodoardus in Fragm. de Roman. Pontif. ap. Mabillon. sec. Bened.* III. *P.* II. (*d*) *Ibid.* (*e*) *Ibid. conf. Pagi Crit. in Baron. Tom.* III. *ad an.* 844. *n.* 4. *& ad an.* 849 *n.* 14. (*f*) *Id. ad an.* 855. *n.* 12.

LOTHARIUS de II, of LUDERUS, was een zoon van Gebhardus, graaf van Querfurt, en kleinzoon van Ida, die eene dochter was van Gebhardus, graaf van Suplenburg. (*a*) Hy trouwde met Richsa, de dochter van Henrik den Vetten, laatsten hertog van Saxen aan de Weser, en bleef daar door erfgenaam van alle de onleenroerige goederen der hertogen van Saxen aan de Weser, en wierdt ook daar na door Henrik den IV aldaar tot hertog, en in den jare 1107, wanneer Magnus, de laatste hertog van Saxen aan de Elve, zonder mannelyke erfgenamen stierf, door Henrik den V, dien hy tegen den vader bygestaan hadt, tot des zelfs navolger gemaakt. (*b*) Hy wierdt hier door zo machtig, dat hy reets onder Henrik den V naar de keizerlyke waardigheit streefde, en met dat oogmerk alle onrusten der Saxen tegen dezen keizer onderhieldt, gelyk hy dan den slag by Gerbstadt aan het Welfferbosch in den jare 1115 tegen den zelven won. Na de doodt van Henrik den V in den jare 1125 waren 'er verscheide mededingers naar de keizerlyke waardigheit; doch inzonderheit Lotharius, en de hertogen van Franken en Zwaben, welke *jure quasi hæreditario* den keizer wilden opvolgen. Lotharius wierdt door bystandt van den aartsbisschop van Ments te Aken gekroont, (*c*) doch Koenraad van Zwaben wierp zich mede tot koning op, ging naar Milaan, en liet zich aldaar kronen, doch wierdt door den paus en eenige Duitsche bisschoppen in den ban gedaan, en op dat Lotharius zich te beter verdedigen mogt, gaf hy Henrik den Stouten, hertog van Beyeren, zyne dochter Geertruida ten huwelyk. Beide de mededingers voerden echter nog eenige jaren met malkander een schadelyken oorlog, tot dat eindelyk in den jare 1135 de hertogen van Franken en Zwaben zich onderwierpen. (*d*) Terstondt met den aanvang van zyne regering nam Lotharius een tocht voor naar Bohemen tegen Sobieslaus, die zich zonder de keizerlyke bewilliging tot hertog hadt opgeworpen, en wilde Ottho van Moravië in des zelfs plaats hertog maken, doch hy wierdt door Sobieslaus geslagen, en moest zyn voornemen staken. (*e*) Ondertusschen was in Italië wegens de pausselyke verkiezing eene scheuring ontstaan; dewyl nu Koenraad van Franken het met Anacletus hieldt, koos Lotharius de zyde van Innocentius den II, liet den zelven in den jare 1130 op een concilie te Wurtsburg bevestigen, en wanneer Innocentius in het volgende jaar naar Luik kwam, liet hy zich door den zelven kronen. (*f*) Hy deedt ook toen eenigen eisch wegens het recht van de leenverheffing, doch stondt op overreding van S. Bernardus daar van weder af. (*g*) Hy nam vervolgens een tocht voor tegen Magnus, koning van Denemarken, en noodzaakte den zelven, dat hy zich weder als een Ryksvasal moest aanstellen. (*h*) In den jare 1133 ging hy naar Rome, om Innocentius den II tegen zynen tegenstrever te beschermen, en na dat hy Anacletus in den ban gedaan hadt, wierdt hy door Innocentius den II gekroont. Dat hy echter daar by geknield, en zich als een vasal van den paus gedragen zou hebben, gelyk men uit zekere schildery te Rome, welke Frederik Barbarossa heeft laten wegnemen, bewyzen wil, wordt in 't algemeen voor eene fabel gehouden. Eenigen zeggen, dat hy wegens de goederen van Mathilde des pauzen vasal wierdt; doch zulks is mede twyffelachtig. (*i*) Na zyne wederkomst in Duitschlandt ondernam Lotharius een tweden tocht naar Denemarken, en bragt het zo verre, dat de koning Magnus naar Halberstadt komen, en aldaar den eedt van getrouwheit afleggen, en gelyk andere vasallen het zwaardt voor den keizer dragen moest. (*k*) In den jare 1135 ging hy op het aanhouden van Innocentius den II ten twede maal naar Italië, om Anacletus, en Rogerius, koning van Sicilië, die den zelven beschermde, tot gehoorzaamheit te brengen. Hy bereikte ook zyn oogmerk, en maakte Reginaldus of Reinulphus in de plaats van Rogerius tot koning. (*l*) Hy beleende ook op dezen tocht Henrik van Beyeren, zyn dochters gemaal, met de goederen van Mathilde. (*m*) Doch dat hy toen ook zou geboden hebben, dat het Justiniaansche recht te Bononië geleeraard, en in Italië ingevoerd zou worden, is eene fabel, en het gemelde recht voor dien tydt altoos in gebruik geweest. (*n*) Wanneer Lotharius op de wederom-reize was, stierf hy te Breduwanvilla, naby Trente, den 3 December des jaars 1137, (*o*) by zyne gemalinne Rixa twee dochters nalatende, waar van de oudste, Geertruida, gemalinne wierdt van Henrik den Stouten, hertog van Beyeren, en tot eene huwelyksgifte het gansche hertogdom van opper-en neder-Saxen aanbragt, gelyk Lodewyk met den Baardt met Hedwig, de twede dochter, het landgraafschap Thuringen verkreeg. (*a*) *Chron. Sax. ad an.* 1109 *p.* 221. *Alberic. ad an.* 1086. *p.* 131. *conf. Meibom. T.* I. *Rer. Germ. p.* 523. (*b*) *Diplom. ap. Rittmeyer Braunschw. Kirchen-hist.* P. I. *in de bylage p.* 33. *Albert. Stad. ad an.* 1107, 1113. *Conr. Ursperg. p.* 209. *c. Ottho Frising. l.* VII. *c.* 17. *p.* 148. *& de gest. Frid.* I. *l.* I. *c.* 15. *p.* 415. *Helmold. l.* I. *c.* 41. *p.* 107. *Conr. Ursp. ad an.* 1126. *p.* 209. *Godofr. Viterb. P.* XVII. *p.* 509. (*d*) *Ottho Frising. l.* VII. *c.* 19. *p.* 149. *Chron. Hildesh. ad an.* 1135. *p.* 741 *Chron. Sax. ad d. a. p.* 292. *Alberic. d. a. p.* 273. (*e*) *Ottho Frising. de gest. Frider. l.* I. *c.* 20. *p.* 417. *Dodechin. ad an.* 1126. *Chron. Hildesh. d. a. p.* 740. *Alberic. d. a. p.* 251. *& ad a.* 1127. *p.* 255. (*f*) *Petr. Diac. Chron. Cassinens. l.* IV. *c.* 97. *Dodechin. ad an.* 1130. *Chron. Sax. d. a. Ottho Fris. l.* VII. *c.* 18. *p.* 149. *Chron. Magdeb. M.S.C. ap. Pagi Crit. in Baron. T.* IV. *ad a.* 1130. *n.* 58 *p.* 473. *Ægid. aureæ vall. hist. Pontif. Leod. c.* 27. (*g*) *Ottho Fris. d. l. Conr. Ursp. p.* 212. *Petr. Diac. Chron. Cassin. l.* IV. *c.* 9. *Baron. Annal. eccl. T.* XII. *ad an.* 1131. *n.* 9, 10. *& Pagi ad d. l. p.* 476. *n.* 15. (*h*) *Helmold. Chron. Slavor. l.* I. *c.* 49. *p.* 119. *Saxo Grammat. l.* XIII. *p.* 211. (*i*) *Petr. Diac. d. l. Godofr. Viterb. P.* XVII. *p.* 509. *Conr. Ursp. p.* 212. *Chron. Sax. ad a.* 1133. *p.* 289. *Baron. T.* XII. *ad d. a. n.* 1. *Radevic. de Gest. Frid. l.* II. *c.* 10. (*k*) *Chron. Sax. ad an.* 1134. *p.* 290. *Chron. Hildesh. d. a. p.* 741. (*l*) *Petr. Diac. l. c. Ant. de Guelfis Princ. c.* 12. *p.* 788. *Ottho Fris. l.* VII. *c.* 19 *seq. Chron. Sax. ad an.* 1135 *seq. Falco ad a.* 1137. (*m*) *dd. ll.* (*n*) *Conring. de O. J. G. c.* 21. *p.* 117, 127, 133. (*o*) *Epitaph. ap. Meibom. T.* I. *Rer. Germ. p.* 798. *Calixt. dissert. de cultu relig. p.* 11. *Dodech. Chron. Sax. Chron. Hildesh. Alberic. ad an.* 1137. *conf. Pagi Crit. in Baron. T.* IV. *ad a.* 1138. *n.* 6, 7. *p.* 518.

LOTHARIUS, koning van Vrankryk, een zoon van Lodewyk den IV, en van Gerberga, eene zuster van keizer Ottho den Groten, was geboren te Laon in den jare 941. Dewyl zyn vader grote onrust hadt met Hugo den Groten, hertog van Neustrië en Burgundië, nam hy hem in den jare 951 drie jaren voor zyne doodt tot zynen medegenoot in de regering om hem van de opvolging te verzekeren. (*a*) Doch na de doodt van Lodewyk maakte Hugo gene moeielykheden, maar Lotharius volgde onverhinderd in het 13 jaar zyns ouderdoms op zynen vader, en wierdt te Rheims den 12 November des jaars 954 gekroont. (*b*) Hy maakte hier op tot erkentenisse Hugo hertog van Aquitanië. Dewyl hy nochtans hier door Wilhem, graaf van Poitiers, aan wiens geslacht deze waardigheit altoos geweest was, voor het hoofdt stiet, kwam het tot een oorlog, in welken Wilhem wel geslagen wierdt, doch de koning moest in den jare 955 onverrechter zake van voor Poitiers aftrekken. (*c*) Ter zelver tydt stierf Hugo de Grote, waar door Lotharius van een groten last bevryd wierdt. Doch hy kon des zelfs landen, dewyl hy geen macht hadt, niet met de kroon vereenigen, dewyl de toestandt van dien tydt in Vrankryk, wanneer alle graven hunne graafschappen erffelyk en byna volkomen in eigendom bezaten, en de koning niets dan het eenige Laon voor zich overig hadt, zulks niet toeliet. Aldus moest hy Hugoos zoon, Hugo Kapet, het hertogdom van Vrankryk benevens het graafschap Poitiers, en des zelfs broeder Ottho het hertogdom van Burgundië laten. (*d*) Hy zocht hier op Richard den I, hertog van Normandië, gevangen te bekomen, en daar door het landt aan zich te brengen, tot welken einde hy tot twee maal toe eene zamenkomst bestemde, doch zyn voornemen wierdt telkens ontdekt, en Richard ontsnapte hem. Dewyl hy nu Normandië met geweldt wilde wegnemen, riep Richard de Denen te hulp, de welke in Vrankryk aankwamen, en alles vermeesterden, ook Lotharius daar door dwongen, dat hy met Richard vrede moest maken, en hem op de zelve voorwaarden, die zyn vader Lodewyk de IV hem toegestaan hadt, namentlyk, dat hy wel vasal zou zyn, doch gene leendiensten doen, in het bezit van Normandië bevestigen. (*e*) Hier op dwong Lotharius Arnulfus den II, graaf van Vlaanderen, die vry wilde zyn van leen-diensten, nam hem met bystandt van de Normannen in den jare 965 Arras en Douay af, welke plaatsen hy hem wedergaf, wanneer hy tot reden gebragt was. (*f*) Naderhandt hadt Lotharius eene geruste regering tot in den jare 976. Want hy koos toen de zyde van Raginerius en Lambertus, twee graven, welke de keizer Ottho de II het graafschap Henegouwen ontnomen hadt, en hielp de zelve niet alleenlyk met geweldt weder tot het bezit van het zelve, maar wilde ook gansch neder-Lotharingen van Duitschlandt afscheuren, en het zelve aan zynen broeder Karel, die buiten dat na zyns vaders doodt van Vrankryk niets geërft hadt, geven. Doch Ottho de II nam een listig besluit, en gaf gansch neder-Lotharingen vrywillig aan dezen Karel, doch onder beding, dat hy dieswegen een vasal van het Duitsche Ryk zou zyn. Hier door bragt hy Karel op zyne zyde, doch Lotharius viel onverwacht in opper-Lotharingen, ontfing te Mets de huldiging, en kwam ylings tot Aken toe, wanneer de keizer gereed was om ter tafel te gaan, en zich op de vlucht begaf, waar op Lotharius aan des keizers tafel spysde. Om dit te wreken, plunderde Ottho met 60000 man de provincie van Champagne, en rukte tot naby Parys. Doch wanneer de winter hem noodzaakte te rug te trekken, verloor hy door ontstane ziekten en andere ongelegenheden een groot gedeelte van zyn leger, en wanneer hy over de rivier Aine wilde trekken, viel Lotharius in zyne achterhoede, en dreef hem tot naar Ardennes in den jare 979. Niet tegenstaande dit alles wierdt 'er eene vrede bemiddelt, wanneer Lotharius in den jare 980 aan Ottho Lotharingen, doch alleenlyk als een leen, weder inruimde, welk verdrag den groten van Vrankryk zeer mishaagde, dewyl Lotharius gansch Lotharingen hadt kunnen bekomen. (*g*) Maar eenigen tydt daar na, wanneer Ottho de II gestorven was, viel Lotharius in den jare 984 weder in Lotharingen,

gen, en nam Verdun weg, dat hy echter daar na aan Ottho den III wedergaf, en vrede maakte. (*h*) Hy ſtierf hier op den 2 Maart des jaars 986 te Rheims, zo eenigen voorgeven door vergift, wanneer hy omtrent 45 jaren oud was, en na zyns vaders doodt 32 jaren geregeert hadt. (*i*) Hy was een dapper vorſt, die, alzo hy met Hugo Kapet in vriendſchap leefde, zyn ryk inwendig met ruſt regeerde, en noch grote zaken gedaan zou hebben, indien hy langer geleeft hadt. In den jare 978 nam hy zynen zoon Lodewyk aan tot medegenoot in de regering. (*k*) Zyne gemalin was Emma, eene dochter van Lotharius, koning van Italië, by welke hy een eenigen zoon, namentlyk Lodewyk den V, teelde, die hem in de regering volgde. Hy hadt ook twee natuurlyke zonen, Arnulfus, aartsbiſſchop van Rheims, en Ottho, die jong ſtierf (*l*). (*a*) *Chifflet hiſtoire de l'Abbaie de Tournus p.* 287. (*b*) *Flodoard. Chron. ad an.* 936. *Contin. Aimoin. l.* V. *c.* 43. *Chron. Virdun. & S. Petri Viv. Senon. ad an.* 936. (*c*) *Flodoard. Chron. ad an.* 955. (*d*) *Idem ad an.* 956. *Chron. Floriac. d. a.* (*e*) *Wilhelm. Gemmet. l.* IV. *c.* 13 *ſeq. Dudo l.* III. *Flodoard. Chron. an.* 961 *ſeq.* (*f*) *Dudo l.* III. *Flodoard. Chron. an.* 965. (*g*) *Flodoard. Chron. Hermann. Contr. Lambert. Schafn. Sigebertus. Nangius. Hepidan. Chron. Hildesh. ad a.* 978 *ſeq. Glaber Rodolf. l.* I. *c.* 3. *conf. Blondell. Geneal. Franc. Plen. aſſert. p.* 265 *ſeq.* (*h*) *Chron. Nangii an.* 984. *Glaber l.* I. *c.* 3. *Gerberti epiſt.* 22, 35, 38, 72, 90. *Balderic. l.* I. *c.* 104. (*i*) *Gerberti epiſt.* 74. *Cont. Aimoin. ad an.* 986. *l.* V. *c.* 45. (*k*) *Glaber l.* I. *c.* 3. *Gerbert. epiſt. conf. Pagi Crit. in Baron. Tom.* IV. *ad an.* 978. *n.* 2. *p.* 40. *col.* 2. (*l*) *Flodoard. Chron. ad an.* 966. *Mabillon de re diplom. l.* II. *c.* 26. *conf. Daniel hiſt. de France T.* I. *col.* 986.

LOTHARIUS, bygenaamt de Jonge, koning van Lotharingen, was een zoon van keizer Lotharius den I, en broeder van keizer Lodewyk den II, van Karel, koning van Burgundië en Provence. Hy kreeg, volgens de vaderlyke deeling, tot zyn gedeelte Auſtraſië, of dat gedeelte van Vrankryk, dat naderhandt naar zynen naam het Lotharingiſche ryk, doch door eenigen alleenlyk Francia genoemt wierdt. Zyn oudſte broeder Lodewyk maakte wel zwarigheit over de vaderlyke deeling, doch de zelve hieldt ſtandt. Lotharius trouwde in den jare 856 met Theutberga, eene bloedverwante van den graaf Boſo, en zuſter van Hucbertus, hertog van een groot gedeelte van Burgundië Transjurana. Doch na dat hy een weerzin tegen de zelve gekregen hadt, en op Waldrada, eene bloedverwante van zyne moeder, verlieft geworden was, beſloot hy de eerſte van zich te ſcheiden, en met de laatſte te trouwen. Hy beſchuldigde ten dien einde zyne gemalinne van bloedſchande met haar eigen broeder Hucbertus, welke zy nog voor haar huwelyk gepleegt zou hebben. Zy bewees haar onſchuldt wel door de proeve van heet water, en wierdt door den koning wel wederom tot gemalinne aangenomen; doch alzo hy haar echter niet kon verdragen, wierdt zy door allerlei middelen verbaaſt, zo dat zy zich zelf van het misdryf, waar mede haar gemaal haar op nieuw betichtte, beſchuldigde, waarom in den jare 860 de aartsbiſſchoppen van Keulen en Trier de biſſchoppen, onder hen ſtaande, te Aken vergaderden, en de zelve overreedden, dat zy den echt van den koning Lotharius braken, en Theutberga tot openbare kerkboete doemden. Maar Theutberga ontvluchtte heimelyk naar Vrankryk, en verkreeg de beſcherming van Karel den Kalen. De paus Nicolaus de I keurde ook het bedryf van het Akenſche ſynode af, en beriſpte dieswegen zo wel de gemelde aartsbiſſchoppen, als den koning, die beloofde zich aan de kerke te onderwerpen, doch echter terſtondt daar op in April des jaars 862 te Aken een ſynode liet houden, dat hem vryheit gaf om wederom te trouwen, waar op hy ook, zonder de pauſſelyke beveſtiging van het ſynode af te wachten, zyn huwelyk met Valdrada voltrok, en haar den tytel van koninginne gaf; op nieuw voorgevende, dat hy reets by zyn vaders leven met haar getrouwt was, en dat by gevolg het twede huwelyk met Theutberga opentlyk nietig was. Hier op zondt de paus in den jare 863 zyne legaten naar Vrankryk, die op een nieuw concilie te Mets de zaak nogmaals omſtandig onderzoeken, de verſtote koninginne benevens eenige biſſchoppen uit de landen van Karel den Kalen mede daar toe roepen, en alle akten aan den pauſſelyken ſtoel overbrengen zouden. Maar Lotharius kocht de legaten om, dat zy noch Theutberga, noch de biſſchoppen uit het ryk van Karel den Kalen toelieten, maar alleenlyk de vorige conciliën van Aken overzagen, de gewezen echtſcheiding op nieuw billykten, en de akten ganſchelyk niet naar Rome bragten. Dit bewoog den paus een ſynode in 't Lateran te houden, op het welke de beſluiten van het concilie van Mets verworpen, de twee aartsbiſſchoppen van Trier en Keulen, die het zelve bygewoont hadden, afgezet, en de legaten beſchuldigt wierden, dat zy de onſchuldt der verſtote koninginne hadden helpen onderdrukken. Lotharius bragt hier op zynen broeder Lodewyk den II, keizer en koning van Ialië, op zyne zyde, die hier op naar Rome trok, om den paus met geweldt tot bewilliging van deze echtſcheiding te dwingen. De paus wierdt ook inderdaadt in de S. Pieterskerke ingeſloten, en moeſt daar in twee dagen zonder eeten en drinken doorbrengen. Maar tot zyn geluk ſtierf ter zelver tydt Karel, koning van Provence, broeder van Lotharius en Lodewyk den II, het welk eene oneenigheit tuſſchen de twee broeders veroorzaakte, waar op Lodewyk de II uit Italië te rug trok naar Provence. Doch alzo Lotharius Lodewyk nodig hadt, bragt hy het tot een minnelyk verdrag, en de erffenis van Karel wierdt vrediglyk gedeeld. De paus kreeg ondertuſſchen lucht, en ſchreef aan alle biſſchoppen in Vrankryk en Lotharingen, bragt het ook zo verre, dat de zelve zich gezamentlyk, behalven den aartsbiſſchop van Keulen, die zich zeer tegen hem aankantte, zyne uitſpraak onderwierpen. Doch de koning moeſt, om de pauſſelyke ongenade, en een oorlog met Karel den Kalen te vermyden, zyne vorige gemalinne in den jare 866 wederom tot zich nemen. Maar kort daar na wierdt hy de zelve op nieuw moede, begon haar op allerlei wyze te kwellen, zo dat het leven haar eindelyk verdroot, waar door zy zelf haar huwelyk met Lotharius voor nietig verklaarde, en in een klooſter week. Doch de paus drong onophoudelyk daar op aan, dat Lotharius haar weder tot zich zou nemen; doch hy ſtierf in December des jaars 867, zonder zulks te verkrygen. Hier op deedt Lotharius eene reize naar Rome, om de gunſt van den nieuwen paus Adrianus den II voor zich te verkrygen, hopende door des zelfs bemiddeling de verbreking van zynen echt te bewerken. De paus nam hem met betuiging van zonderlinge liefde en vriendſchap aan, en ontſloeg hem van den ban, na dat de koning hem verzekert hadt, dat hy de bevelen van zynen voorzaat in alles naauwkeurig nagekomen hadt, en op dat de paus daar van volkomen verzekering mogt hebben, liet hy, wanneer de koning benevens zyn gevolg het Nachtmaal ontſing, hen alle te zamen met eede beveſtigen, dat het de waarheit was, dat Lotharius Valdrada eindelyk van zich weggezonden hadt. Hier op wierdt een concilie tegen het volgende jaar tot verder onderzoek der zake uitgeſchreven. Maar eer het daar toe kwam, wierdt Lotharius op de wederom-reize uit Italië naar Vrankryk van eene koorts overvallen, en ſtierf te Piacenza den 7 Auguſty des jaars 869, zonder erfgenamen. *Annal. Fuldenſ. Bertin. Hincmar. de divortio Lothar. & Theutbergæ. Rhegino.*

LOTHARIUS, een zoon van Hugo, koning van Italië en graaf van Provence, wierdt door zynen vader in den jare 930 koning van Italië gemaakt, (*a*) en regeerde met den zelven tot den jare 945, wanneer Berengarius zynen vader uit Italië verjaagde. Berengarius liet echter aan Lotharius nog den naam van koning tot in den jare 950, wanneer hy te Milaan ſtierf. (*b*) Zyne gemalin was Adelheide, eene dochter van Rudolph den II, koning van Burgundië, waar by hy teelde Emma, welke uitgetrouwt wierdt aan Lotharius, naderhandt koning van Vrankryk (*c*). (*a*) *Luitprand. l.* IV. *c.* 1. *Pagi Crit. in Baron. Tom.* III. *ad an.* 930. *n.* 5. *p.* 827. *col.* 1. (*b*) *Flodoard. Chron. ad an.* 950. *Leo Oſtienſ. Chron. Caſſin. l.* I. *Chron. Novalic. ap. Du Cheſne Tom.* III. *ad d. a.* (*c*) *Luitprand. l.* IV. *c.* 6. *Chron. Virdunenſe.*

LOTHARIUS, een oud uitlegger van de XII eeuwe, was geboortig van Cremona, en leeraarde te Bologne het Roomſche recht, benevens Azo, dien hy in alle gelegenheden poogde voorby te ſtreven. Hy was een zeer groot liefhebber der vrouwen, en wanneer hy en Azo in zekere twiſtzake, welke eene welgemaakte vrouwe mede aanging, tot ſcheidslieden verkoren wierden, riep hy deze, om met haar bekend te worden, zelf voor zich, en ontſchuldigde daar na zyn bedryf daar mede, dat de ſcheidsmannen, gelyk voor dezen de Roomſche tuchtmeeſters, de partyen wel in perſoon, maar niet door anderen voor zich konden doen komen. Hy beweerde ook tegen Azo, dat het *merum imperium* den keizer toebehoorde, het welk den keizer Henrik den VI zo wel behaagde, dat hy hem zyn paardt ſchonk, waarom Azo gezegt zou hebben: *Dixeram æquum, ſed perdidi equum.* Hy wierdt eindelyk door hulp des keizers aartsbiſſchop van Piſa, en paus Innocentius de III was op hem te onvrede, om dat hy het gevoelen, dat de geeſtelyke perſonen van hun gewone gerechte konden afgaan, en zich voor de wereldlyke overheden begeven, beweerde, ook verder den pauzen in het hertogdom Cagliari veel nadeel deedt. Hy heeft uitleggingen over het burgerlyke recht geſchreven, welke echter door de ouden weinig bygebragt worden. *Bodinus de republ. l.* III. *c.* 5. *Panciroll. l.* II. *c.* 26. *des Accords Bigarrures p.* 63. *Obrecht de Juriſdictione c.* IV. *n.* 7. *Gravina c.* 151 *& ſeq.*

LOTHIAN, in 't Latyn *Laudoina*, of *Lothiania*, een graafſchap in 't Zuiden van Schotlandt, dat Noordwaarts aan de Fyrth van Edenburg, Ooſtwaarts aan de Duitſche zee, Zuidwaarts aan Mers, Twedale, en Clydesdale, en Weſtwaarts aan het graafſchap Sterling grenſt. Dit landſchap heeft in de lengte van 't Ooſten naar 't Weſten 34 Schotſche mylen, doch in de breedte merendeels niet meer dan 10 mylen. Het zelve is het voornaamſte graafſchap van dit koninkryk. Edenburg legt byna in het midden van het zelve. Boven dien zyn ook in het zelve de volgende plaatſen: Leith, Dumbar, Dalkeith, Hadington, Muſſelborough, Tranent, Cardar, Ormeſtoun, enz. Het is een zeer vruchtbaar en vermakelyk oordt, dat vele ſteden, dorpen, en adelyke huizen heeft, en met ſteenkolen en zout wel voorzien is. Een, met den toenaam Cars, voert daar van den graaflyken tytel. *Beeverell Delic. de la grande Bretagne.*

LOTHRINGEN. Zie LOTHARINGEN.

LOTICHIUS, (CHRISTIANUS) jongſte broeder van Petrus Lotichius Secundus, van welken in het vervolg zal geſproken worden, deedt van zyne kindſchheit af gene minder bekwaamheden blyken tot de ſtudiën dan zyn broeder. Zyn oom, de abt, hem derhalven eerſt zorgvuldiglyk in zyne ſchole hebbende doen onderwyzen, zondt hem vervolgens naar Wittenberg, om aldaar in de Philoſophie, en voornamentlyk in de Theologie, te ſtuderen. Hy wierdt echter niet op deze univerſiteit, maar op die van Heidelberg, meeſter van de kunſten gemaakt in den jare 1549; waar na zyn oom hem het beſtier gaf van zyne kerke en van zyn collegie. Terwyl hy aldus vikaris was van de abdy, zag hy zich door verſcheide geleerden aangemaand om alle de poëzy van Lotichius Secundus byeen te verzamelen, en de zelve uit te geven, met eene naauwkeurige hiſtorie van het leven en van de ſtudiën van dezen doorluchtigen broeder. Hy arbeidde daar aan nog, wanneer de doodt van den abt Lotichius, zy-

zynen oom, in den jare 1567 dezen arbeidt kwam stuiten. Het hing maar van hem zelf af zynen oom in het abtschap op te volgen; want de stemmen van de genen, die de verkiezing hadden, verklaarden zich voor hem. Maar hy wilde liever zyn recht afstaan aan zynen schoonbroeder Sigefridus Hettenus, bedienaar van de kerke te Groningen. Hy zou geen langen tydt deze waardigheit bekleed hebben, indien hy de zelve aangenomen hadt; want hy stierf in den jare 1568. Hy hadt zich vry gelukkiglyk opgehouden met vaarzen te maken. Men drukte daar van eene verzameling in den jare 1602, door de zorgen van Johannes Petrus Lotichius, zynen kleinzoon, die de zelve by zyne eige vaarzen voegde. *Bayle Dict. Crit.*

LOTICHIUS, (JOHANNES PETRUS) een kleinzoon van den voorgaanden, heeft zich bekend gemaakt door een groot getal van boeken, die hy uitgegeven heeft, zo in vaarzen, als in prose. Hy was een geneesmeester van beroeping, en zeer ervaren in de studie der goede letteren. De uitlegging, die hy uitgaf te Frankfort in den jare 1629 over *Petronius*, beantwoordt beide deze hoedanigheden; want hy verklaart daar in afzonderlyk alles, wat in Petronius de geneeskunde betreft; en daar na geeft hy in een ander deel oordeelkundige en philosophische aantekeningen over den zelven schryver. Hy schynt meerder belezenheit en geheugenisse te hebben dan doordringendheit en oordeel. Hy droeg zyne puntdichten op aan Maurits, landgraaf van Hessen, en gaf met eige handt daar van een afdruk aan hem over. Deze prins bedankte hem daar voor met een puntdicht, en dat was al het geschenk, dat hy hem deedt. Hy wierdt te Rintel beroepen, om aldaar hoogleeraar te zyn in de geneeskunde. *Bayle Dict. Crit.*

LOTICHIUS, (PETRUS) abt van het klooster van Sluchter in Duitschlandt in het graafschap Hanau, wierdt geboren in den jare 1501. Hy wierdt genomen uit de scholen van Leipzich in den ouderdom van 16 jaren, om aan het kloosterleven in het zelve klooster toegewyd te worden. Hy ontfing de orde van het priesterschap in den jare 1523, en nam gerustelyk de plichten van het zelve waar tot in den jare 1525, dat is te zeggen, tot dat de boerenkryg hem genoodzaakt hadt, met zynen abt en de monniken te vluchten by de graven van Hanau. Deze abt zyn volk weder in zyn klooster gebragt hebbende, na dat deze geweldige onlusten gestilt waren, gaf het bestier van zyne kerke aan Lotichius, die de boeken van Luther en van Melanchthon gelezen hebbende, zich bekwaam vondt om te prediken, en alle de andere plichten van zyne bediening beter waar te nemen dan van te voren. De abt stierf in den jare 1534, en Lotichius, die op hem volgde, met ernst bedacht zynde op de hervorming van deze abdy, opende aldaar eene schole, alwaar een groot getal van jongelingen onderwezen wierdt, waar van vele bedienaars wierden van het Goddelyke woordt, na dat zy hunne studiën te Wittenberg en te Marburg vervolgt hadden. Hy vestigde eindelyk in 't openbaar den Protestantschen Godsdienst in zyn klooster, en in alle de plaatsen, die daar van afhingen, in den jare 1543, en hy schreef een schonen brief in het Latyn aan den abt van Fulda, om hem de billykheit van zyn gedrag aan te tonen. Hy was de voornaamste oorzaak van het kloekmoedige besluit, dat de nabuurige kerkenbedienaars namen, om het vermaarde *Interim* te verwerpen, in den jare 1549. Het overige van zyn leven beantwoordde dezen groten yver door werken van Godsdienstigheit en liefde. Zyne kerk, zyne schole, en verscheide geleerden betoonden de uitwerkingen van zyn milddadigen aardt. Hy stierf by den grave van Hanau den 23 Juny des jaars 1567. Zyn lighaam wierdt twee dagen daar na begraven in zyne abdy. *Bayle Dict. Crit.*

LOTICHIUS, (PETRUS) een neef van den voorgaanden, nam den bynaam aan van *Secundus*, om niet met zynen oom vermengt te worden. Hy wierdt geboren te Sluchter den 2 November des jaars 1528. Zyn vader, hoewel hy niet meerder was dan een goed landman, het niet na hem tot de studiën te schikken; en men behoeft zich daar over niet te verwonderen, aangemerkt zynde het gene van den abt Lotichius gezegt is. Deze oom, door de voortgangen, welke zyn neef in zyne schole maakte, aangemerkt hebbende, dat hy zeer bekwaam was tot de wetenschappen, besloot eene byzondere zorge voor hem te nemen, en zondt hem naar Frankfort, alwaar Micyllus de goede letteren met roem onderwees. Aldaar veel Latyn en Grieksch geleerd hebbende, en nog beter de regelen van de dichtkunst, waar toe hy eene ongemene neiging hadt, wierdt hy naar Marburg gezonden in den jare 1544, en vervolgens naar Wittenberg, alwaar Melanchthon en Camerarius een oneindig getal van leerlingen trokken. De jonge Lotichius verkreeg wel haast de vriendschap van deze twee doorluchtige hoogleeraren, die van Georgius Sabinus, die een vermaard dichter was, en die van verscheide andere geleerden. De oorlog, welke in Saxen ontstondt in den jare 1546, verplichtte Melanchthon en zyne amptgenoten Wittenberg te verlaten. De eerste week naar Maagdenburg, en wierdt derwaarts gevolgt door onzen Lotichius; maar wanneer hy van daar vertrok om een beter wykplaats te zoeken, begaf Lotichius zich in de legers. Deze levenswyze verhinderde niet ganschelyk zynen ommegang met de Muzen, en duurde geen langen tydt: want men weet, dat hy van den jare 1548 af gerustelyk onder zyne boeken leefde te Erfort. Kort daar na keerde hy weder naar Wittenberg, alwaar de vrede aan Melanchthon gelegenheit gaf om zyne bediening weder te aanvaarden. Hy voltrok aldaar zyne philosophische studiën, en ging vervolgens naar Vrankryk, gouverneur zynde van de neven van Daniel Stibar, deken van het kapittel van Wurtsburg, een man van grote verdiensten, en een vertrouwd vriendt van Joachim Camerarius. Hy begon deze reize in den jare 1550, en de zelve duurde byna vier jaren. Hy hieldt zich lang op te Montpellier; en by en zyne leerlingen zouden waarschynlyk aldaar vele smaadheden geleden hebben, om dat zy vleesch gegeten hadden gedurende de vasten, indien Clusius, die gehuisvest was by Rondelet, niet voor hen gesproken hadt by den Dominikaan, die de plaats van inquisiteur bekleedde. De zaak wierdt met geldt afgemaakt. Hy was naauwlyks wedergekeerd in Duitschlandt, of hy was bedacht op zyne reize naar Italië. Hy deedt de zelve, gelyk die van Vrankryk, op kosten van Daniel Stibar; maar hy hadt het ongeluk met te veel personen ommegang te maken. Hy was te Bolonië gehuisvest met een jong kanunnik van Munchen, die, in zyn verblyf eene zeer gemakkelyke huiswaardinne kunnende vinden, minnehandel buitens huis ging plegen. De huiswaardin, zo smoorlyk verlieft als minnenydig, bereidde hem een minnekruidt; maar Lotichius, by ongeluk zyne soupe te vet bevindende, verwisselde de zelve tegen die van den kanunnik, en wierdt terstondt verwoed. Hy wierdt ontlast met een gedeelte van dit minnekruidt weder over te geven: niettemin hadt hy eene kwaadaardige koorts, die hem de nagels deedt uitvallen, en waar aan hy dacht te sterven. Hubert Languet, zyn goede vriendt, naar Italië reizende, vondt hem in dien beklaaglyken staat te Bolonië. De kwaadaardigheit van de drogery werkte zodanig op Lotichius, dat hy geen jaar doorbragt, zonder dat hy eenige overvallen hadt van deze eerste ziekte, tot dat hy eindelyk daar door stierf. Eer hy Italië verliet, wierdt hy te Padua Doctor in geneeskunde. Eenigen tydt na zyne wederkomst in Duitschlandt wierdt hy te Heidelberg beroepen om aldaar hoogleeraar te zyn in die wetenschap. Hy nam deze beroeping aan, en ging naar Heidelberg in den jare 1557. Hy won aldaar de achting en gunst van Ottho Henrik, keurvorst van de Palts, en van al de wereldt: en dewyl hy allezins reden hadt om vergenoegd te zyn in zyne bediening, nam hy de aanbiedingen niet aan, die hem te Marburg gedaan wierden van het professorschap in de geneeskunde of in de poëzy. Hy genoot geen langen tydt deze zoetheit van zynen staat. Hy wierdt van zyne kwaal aangetast in het begin van November des jaars 1560, en stierf daar aan den 7 van de zelve maandt. Hy was een man van een zeer goeden ommegang, de ongeveinstheit en de oprechtheit zelfs. De schryver van zyn leven geeft daar van een aanmerkenswaardig bewys. Het stondt alleenlyk aan hem om zeer voordeliglyk te trouwen: maar om dat hy geloofde wel haast te zullen sterven, kon hy niet besluiten de vrouwe te bedriegen, die men hem wilde geven; en aldus wees hy alle de gelegenheden van de handt, die hem voorgestelt wierden. Men gaf in den jare 1561 eene verzameling uit van zyne poëzy. De zelve vervat zo vele minnedichten, dat men oordeelde, dat de schryver dieswegen eene verantwoording nodig hadt. Hagius arbeidde daar aan. Het vierde treurzang van het II boek heeft iets, dat verwonderenswaardig is: de zelve loopt doorgaans uit op eenen droom, welke eene voorzegging schynt te zyn van de verwoesting van Maagdenburg. Men heeft vremd gevonden, dat Julius Cesar Scaliger Lotichius niet geprezen heeft. Men zou meerder reden van verwondering gehad hebben, indien de achting van Lotichius niet voornamentlyk gegrond was op werken, welke eerst na de doodt van dezen Scaliger gedrukt zyn; maar de stilzwygendheit van dezen oordeelkundige is inderdaadt niet verwonderenswaardig, dewyl de eerste drukken van de poëzy van Lotichius veel minder zyn dan die, waar van hy onmogelyk kennis kon hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LOTOPHAGITES, een Afrikaansch eilandt, het eilandt *Gerbi* genoemt, behoort tot het koninkryk Tripoli, en was voor dezen onder de macht der Spanjaarden, welke naderhandt, na eene grote nederlage, daar uit verdreven wierden. De oude schryvers maken dikwils gewag van zekere volkeren, die LOTHOPHAGEN genoemt wierden, en wel naar eene zekere boomvrucht, die den vremden zo aangenaam smaakte, dat zy niet meer aan hun vaderlandt gedachten. *Ptolomæus. Strabo.*

LOUCHALI. Zie UCHIALI.

LOUDUN in het hoge Poitou, op de grenzen van Anjou en van Touraine, en in het bisdom van Poitiers, is eene tamelyke oude stadt, hoewel men niet te veel geloofs moet geven aan het gevoelen van het volk, dat de stichting daar van toeschryft aan Julius Cesar. Zy was aanmerkenswaardig in de burgerlyke oorlogen van de XVI eeuwe, zo wel ter oorzake van haar kasteel, dat de koning Lodewyk de XIII in den jare 1633 deedt slechten, als ter oorzake van hare gelegenheit. De hertog van Anjou poogde te vergeefsch zich in den jare 1569 daar van meester te maken; maar de koning van Navarre onderwierp de zelve zeer gemakkelyk twintig jaren daar na. Men ziet aldaar verscheide kloosters: dat der Karmeliten is de zamelplaats van verscheide Godsdienstige personen, die derwaarts gaan in pelgrimagie naar onze L. Vrouwe van Herstelling. Dat der Urselinen wierdt uitstekend vermaard, wanneer men in de jaren 1633 en 1634 zo veel sprak van de bezetenheit van verscheide van deze nonnen. Die van den hervormden Godsdienst verloren in dien tydt het collegie, dat zy aldaar hadden. Hun laatste nationaal synode wierdt in deze stadt gehouden van den 10 November des jaars 1659, tot den 10 January des jaars 1660. Loudun is het vaderlandt geweest van verscheide geleerde mannen, als van Salmon, Macrinus, Scevola Sammarthanus, Julius Cesar Bulengerus, Ismaël Bouillaud, Urbanus Chevreau, enz. Eenigen noemen deze stadt in het Latyn *Juliodunum*; maar zulks is haar waarachtige naam niet. Valesius de jonge zegt, dat Macrinus en Scevola Sammarthanus de eersten, of van de eersten geweest zyn, die door eene poëtische vryheit Loudun *Juliodunum* genoemt hebben, om hunne vaderstadt te doen delen in de glorie van Julius Cesar. De oudste naam

naam dezer ſtadt is, naar zyn getuigenis, *Caſtrum Lausdunum*; die van *Losdunum* is nieuwer. Men heeft haar ook den naam gegeven van *Laucidunum*, van *Laudunum*, en van *Lodunum*. De koning Henrik de III hadt het LAUDUNOIS, of het gebiedt van Loudun, tot een hertogdom gemaakt, ter gunſte van de vrouwe van la Garmache, van het huis van Rohan; maar de tytels daar van wierden vernietigt na de doodt van deze vrouwe. *Bayle Dict. Crit.*

LOUET, (GEORGE) Raadsheer van 't parlement van Parys, maakte eene verzameling van arreſten, welke te Parys na zyne doodt gedrukt wierdt. De heer van Rochemaillet hadt de zorg van dezen druk in den jare 1609 *in* 4. en droeg den zelven op aan Antony Seguier, die het handſchrift gegeven hadt, en die preſident was van het parlement van Parys.

LOUGHBOROW, LENGBOROW, en LOUGBOROUGH, is eene ſtadt in het Engelſche graafſchap Leiceſter, aan de rivier Stour, of Soar, welke ten dele wegens hare grootheit, ſchone huizen, en vermakelyke gelegenheit in het zelve graafſchap de eerſte plaats bekleedt na de hoofdſtadt Leiceſter. De koningin Maria maakte Eduard Haſtings, den derden zoon van den toenmaligen graaf van Huntington, tot baron van Lougborow; en koning Karel de I gaf daar na dezen tytel aan Henrik Haſtings, den tweden zoon van den toenmaligen graaf van Huntington, die den 18 January des jaars 1666 ongetrouwt ſtierf. De vermaarde Johannes Wiclef wierdt alhier geboren. Eenige landbeſchryvers houden deze ſtadt, die drie mylen benoorden Leiceſter gelegen is, voor de kleine oude ſtadt *Lactodorum*, welke anderen plaatſen te Steny-Stradfort, in het graafſchap van Bukkingham. *Maty Dict. Cambden Britannia with the Additions. Beeverell Delic. de l'Angl. p.* 343.

LOUGHLOWMONT, een meir aan den voet der bergen van Grandsbain in Schotlandt. Het heeft de lengte van vier en twintig, en de breedte van acht mylen. In dit meir zyn vier en twintig eilanden. Het zelve is overvloedig in viſſchen, en vooral in zeker ſlag, pollaks genoemt, dat gene vinnen heeft, en van een zeer goeden ſmaak is. De rivier Leven ontſtaat uit dit meir. Daar is een ſterk kaſteel op een van zyne eilanden. Het is vooral aanmerkenswaardig door een dryvend eilandt, en om dat het altoos ontroerd is, zelfs in het ſtilſte weder. *Engelſch Dict.*

LOUISA, ELOUISE, of HELOISE, abdiſſe van Peraclet. Zie HELOISE.

LOUISA, of LOUIZE *van* BOURBON, dochter van Karel van Bourbon, graaf van Soiſſons, en van Anna van Montafié. Zy trouwde te Parys den 30 April des jaars 1617 met Henrik den II, graaf van Longueville, en ſtierf den 9 September des jaars 1637. Eene andere van dezen naam, dochter van Gilbert, graaf van Montpenſier, trouwde in haar eerſte huwelyk met Andreas van Chauvigni, en naderhandt met Lodewyk van Bourbon, prins van la Roche-ſur-Jon. Zy ſtierf den 5 July des jaars 1651.

LOUISA, of LOUIZE *van* LOTHARINGEN, koningin van Vrankryk, was eene dochter van Nikolaas van Lotharingen, hertog van Mercœur, en graaf van Vaudemont, en van Margaretha van Egmondt. Zy wierdt geboren te Nomeni in den jare 1554, en met eene uitnemende zorge opgevoed door de gravin van Salms. Haar geeſt, hare ſchoonheit en hare deugdt deden haar geacht zyn door alle de genen, die haar zagen. De koning Henrik de III, naar Polen gaande, betuigde haar, dat hy voordeelige gevoelens voor haar hadt; en wederom naar Vrankryk kerende, trouwde hy met haar in den jare 1575. Na de doodt van den koning haren gemaal verkoos zy haar verblyf op het kaſteel van Moulins, dat tot de landgoederen van hare douarie behoorde, en ſleet aldaar in Godsdienſtige oeffeningen het overige van haar leven. Zy ſtierf den 29 January des jaars 1601. *A. Mallet en ſa vie. Matthieu hiſt. de Henri IV. Avila hiſt. des Guerres civiles de France. Hilarion de Coſte Elog. des Dames illuſtres.*

LOUISA, of LOUIZE MARGARETHA *van* LOTHARINGEN, princes van Conti en van Chateau Regnault, was eene dochter van Henrik, hertog van Guyze, en van Catharina van Cleves. De koning Henrik de Grote trouwde haar uit in den jare 1605 aan François van Bourbon, prins van Conti, zoon van Lodewyk van Bourbon den I, prins van Condé, toen weduwenaar van Johanna, eenige dochter van Lodewyk van Coëme. Zy wierdt in den jare 1610 moeder van eene dochter, die twaalf dagen na hare geboorte ſtierf. De princes Louïze hadt daar over eene grote droefheit; maar de zelve wierdt veel vermeerdert door de doodt van den prins, haren gemaal, in den jare 1614. Zy vertrooſtte zich met de Muzen, waar van zy de beſchermereſſe was; de grootſte mannen van haren tydt rekenden het zich ook tot eere hunne werken aan haar op te dragen. Zy kende daar van de waarde, en hieldt zich bezig met die te lezen, of zelf te ſchryven. Het is te beklagen, dat men geen kenniſſe heeft dan van haren *Roman Royal*, of *Avantures de la Cour*, uitgegeven in den jare 1620, onder den naam van den here Du Pilouſt. Zy ſtierf te Eu den 30 April des jaars 1631. *Hilarion de Coſte Elog. des Dames illuſtres. Sammarth.* enz.

LOUISA, of LOUIZE *van* SAVOJE, hertogin van Angoulême, was eene dochter van Philips, graaf van Breſſe, naderhandt hertog van Savoje, en van Margaretha van Bourbon. Zy wierdt geboren te Pont d'In in den jare 1477, en trouwde in den jare 1488 met Karel, graaf van Angoulême, welke ſtierf in den jare 1496. Zy hadt uit dit huwelyk den koning François den I, en Margaretha van Valois, in haar eerſte huwelyk gemalin van Karel, hertog van Alençon, en naderhandt van Henrik van Albret, koning van Navarre. Louïze betoonde eene uitnemende ſmerte over de doodt van den graaf haren gemaal; en om de oprechtigheit van hare liefde te doen blyken, hieldt zy zich alleenlyk bezig met de opvoeding van hare kinderen. Zy vormde zelf de jeugdt van haren zoon den koning François den I, die de kroon verkregen hebbende, na de doodt van den koning Lodewyk den XII, en de verovering van het Milanees ondernemende, haar tot regentinne liet van het koninkryk. Men zegt ondertuſſchen, dat zy zeer verbittert was tegen Karel van Bourbon, konneſtabel van Vrankryk, welke weigerde met haar te trouwen. De ſpyt, dien zy daar over hadt, was oorzaak, dat zy hem ten einde van geduldt bragt, en dat zy hem een rechtsgeding aandeedt wegens de goederen van het huis van Bourbon, welke zy eiſchte uit krachte van het recht van hare moeder. Montholon, die naderhandt preſident en zegelbewaarder was, pleitte voor den konneſtabel; en Poyet, die kanſelier van Vrankryk is geweeſt, voor Louïze, die men mevrouw de regentinne noemde. Zy verkreeg een arreſt in haar voordeel; het welk oorzaak was dat Karel van Bourbon de zyde van Vrankryk verliet, uit het koninkryk vertrok, en zich wierp onder de vyanden van den ſtaat. De koning François de I wierdt vervolgens gevangen genomen in het beleg van Pavia, als elders gezegt wordt. Louïze ſtierf hier door byna van verdriet. Zy verzuimde niets om de ontſlaging van den koning te bearbeiden. Zy ſtierf weinig tyds daar na te Gretz in 't Gatinois den 22 September des jaars 1531. *Guichenon hiſt. de Sav. Sammarth. hiſt. Geneal. de Franc. François de Beaucaire. De Longeay. Guicciardin. Paul. Jov.* enz.

LOUISIANE, *Louïſiania*, een groot landt ten Zuid-Ooſten van nieuw-Vrankryk, in Amerika, aan de andere zyde van de vyf grote meiren, tegenwoordig het meir Dauphin, het meir van Orleans, het meir van Condé, het meir van Conti, en het meir van Frontenak genoemt. De eerſte ontdekkingen van dit landt wierden gedaan in den jare 1678 door Robert Cavalier van la Salle, gouverneur van de ſterkte van Frontenak, onder het bevel van den graaf van Frontenak, gouverneur generaal van nieuw-Vrankryk. De Franſchen hebben aldaar verſcheide forten gebouwt, te weten het fort van Frontenak, het fort van Conti, het fort des Miamis, het fort van Crevecœur: en de Recollecten, die veel gearbeid hebben in deze ontdekking, hebben aldaar drie zendingen geveſtigt. Men heeft aan dit landt den naam van Louïſiana gegeven, om dat de Franſchen zich aldaar geveſtigt hebben onder de regering van Lodewyk den XIV, en om dat de Wilden aldaar de zon aanbidden, die zy in hunne taal met den zelven naam noemen. De landen zyn aldaar vruchtbaar, en men vindt 'er eene menigte van wyngaarden, byna diergelyke als men in Europa heeft. Zy dragen druiven, die een weinig zuur zyn, maar de wyn komt wel overeen met de Franſche, en belet zelfs het verderf van de zelve. Omtrent het Zuiden is de druif zo goed als in Vrankryk, maar des zelfs korlen zyn groter. Het Indiaanſche en het Franſche koren komt aldaar zeer goed voort; de bomen dragen aldaar uitſtekende vruchten, en men ziet 'er zeer ſchone weiden. De boſſchen zyn vervult met harten, reebokken, kaſtoors, otters, egelzwynen, en kalkoenen van een oongemene grootte. Men viſcht 'er ſteuren, zalmen, forellen, ſnoeken, karpers, en allerlei andere viſſchen. De jagers ſchieten 'er patryzen, endvogels, zwanen, reigers, en ander wildt in overvloedt. Daar is eene menigte van wilde oſſen, die van landt veranderen, naar de ſaizoenen. Men ziet 'er vele ſerpenten, adders, adderſlangen, en een ander ſlag van ſlangen, die gelyk als bellen aan den ſtaart hebben, waarom de zelve belſlangen genoemt worden. De zelve zyn lang en dik, en hunne beet is gevaarlyk, maar men vindt het hulpmiddel daar tegen in de boſſchen, zelfs waar in zy zich ophouden. Het verhaal van den jare 1682 zegt, dat de heer van la Salle met de Recollecten tot aan den mondt van de rivier Colbert was geweeſt in de Zuidzee: dat hy daar beſchaafde volkeren gevonden hadt, die aan een koning gehoorzamen, en welkers landt zeer vruchtbaar is: dat de landen twee maal 's jaars vruchten voortbrengen: dat 'er palmbomen zyn, zuikerriet, boſſchen van moerbeziën, en een menigte van wildt. *Hennepin Miſſionnaire Recollect. Deſcr. de la Louïſiane.*

LOUIZE. Zie LOUISA, en LUDOVICA.

S. LOUP, biſſchop van Trojes in de V eeuw. Hy was geboortig van Toul, en trouwde met Pimaniole, zuſter van St. Hilarius van Arles. De begeerte van heiliglyk te leven was oorzaak, dat zy zich van malkander ſcheidden, met gemene toeſtemming; de een en de ander een kloofter tot zyn verblyf verkiezende. S. Loup week in het vermaarde kloofter van Lerins, en wierdt ſedert op den biſſchoplyken ſetel van Trojes in Champagne geplaatſt. Hy vertoonde in deze waardigheit zyne deugden met zo veel luiſter, dat hy aangemerkt wierdt als de uitmuntendſte prelaat van zyne eeuwe. Sidonius Apollinaris geeft hem ongemenen lof, want hy noemt hem biſſchop der biſſchoppen, en den eerſten der prelaten. S. Eucherius, aartsbiſſchop van Lion, ſpreekt zeer voordeelig van hem. S. Niſier van Trier maakt 'er mede gewag van aan Clodovinda, koninginne der Lombarden. Sirmondus heeft in het eerſte ſtuk der Conciliën van Vrankryk eenen brief uitgegeven van S. Loup en van S. Euphronius van Autun, in den jare 446 geſchreven aan Taluiſius van Angers *De ſolemnitatibus & de bigamis clericis & iis, qui conjugati aſſumuntur.* S. Loup ging twee maal naar Engelandt met S. Germain van Auxerre, om aldaar de Pelagiaanſche dwaling te beſtryden. Dit was in de jaren 429 en 446, wanneer hy door de kerken van Vrankryk daar toe afgezonden was

was. Hy ſtierf den 2 July des jaars 479. S. Loup ging Attila te gemoet, en behoedde zyne ſtadt voor de wapenen van dezen barbaar, dien men den *Geeſſel Gods* noemde. Sigonius verhaalt daar omtrent, dat de Hunnen gemeenlyk zeiden, dat hun koning door twee wilde beeſten wederhouden was, door eenen *wolf* en door eenen *leeuw*; om dat S. *Loup* van Trojes en de paus S. *Leo* zich tegen de voornemens van dezen barbaar geſtelt hadden. *S. Eucher. L. de Laud. Erem. Proſper. Beda & Sigebert. in Chron. Sidonius l.* VI. *ep.* 1. Zyn leven wordt bygebragt door *Surius ad* 29 *Jul.* en door *Vincent Baralis in Chron. Lirin. Sammarth. Gall. Chriſt. T.* III. Dewyl 'er eenig verſchil is over de reize van S. Loup in Engelandt, kan men deswegen verlichting bekomen in de Britanniſche Oudheden van *Jacobus Uſſerius* en van *Eduard Stillingfleet*.

S. LOUP, biſſchop van Lion in de VI eeuwe, was monnik geweeſt in het klooſter van l'Iſle-Barbe, in 't midden van de rivier de Saone, naby de voorſteden van Lion. Het zelve was toen een heremitagie, waar van S. Loup overſte was. Hy volgde op Viventiolus in den ſetel van Lion in den jare 523. Hy hadt veel te lyden voor zyne kudde gedurende de oorlogen tuſſchen de koningen van Vrankryk en Burgundië; maar de ſtadt Lion in den jare 534 onder de macht der koningen van Vrankryk gevallen zynde, genoot hy de vrede, was voorzitter op het concilie van Orleans in den jare 538, en ſtierf in den jare 542. Men viert zyne gedachtenis den 25 September. *Baillet vies des Saints.*

LOUP, gouverneur van Egypten voor den keizer Veſpaſianus, gelyk men by Jozephus leeſt, die 'er gewag van maakt in het VII boek der Joodſche Oorlogen, in het twede hoofdſtuk. Ovidius ſpreekt van eenen LOUP van Sicilië, een boertig dichter, *l.* IV. *Pont. Eleg.* 16.

LOUP, abt van Ferrieres, kwam ter wereldt omtrent het begin van de IX eeuwe. Hy was waarſchynlyk van de provincie van Sens, en van een aanzienlyk geſlacht. Hy deedt zyne profeſſie in de abdy van Ferrieres onder Alaricus, die toen daar van abt was, en die naderhandt aartsbiſſchop wierdt van Sens. Hy ſtudeerde in de abdy van Fulda onder den vermaarden Rabanus. By zyne wederkomſt in den jare 830 wierdt hy bekend by de keizerinne Judith, die hem aan Lodewyk den Goedertieren aanboodt. Hy wierdt vervolgens door Karel den Kalen verkoren om de plaats te vervullen van Ado, abt van Ferrieres, dien deze prins uit dat klooſter verjagen wilde, om dat hy den aanhang van Lotharius begunſtigt hadt. Loup wierdt tot abt van Ferrieres aangenomen in de maandt November des jaars 842, en Ado uit de adby verdreven. Hy woonde in den jare 844 het concilie van Verneuil by, en wierdt gelaſt verſcheide kanons daar van op te ſtellen. Hy bevondt zich ook by verſcheide andere vergaderingen van biſſchoppen, en wierdt door Karel den Kalen aan paus Leo den IV gezonden. Hy bevondt zich op het concilie van Soiſſons in den jare 853, en leefde in grote achting van geleerdheit en heiligheit tot in den jare 862. Men heeft eene verzameling gemaakt van CXXX brieven van dezen abt over verſcheide onderwerpen. De zelve geven veel lichts in de zaken van zynen tydt, en men vindt daar in verſcheide ſtukken van de lere van de kerkelyke tucht, en van de zedekunde, die alle zeer wel verhandeld zyn. De zelve zyn met zuiverheit, bevalligheit en beſchaafdheit geſchreven. Papyrius Maſſon gaf de zelve uit in den jare 1588, in een ſtuk in 8. en droeg de zelve opaan de geeſtelykheit van Vrankryk. Andreas du Cheſne heeft de zelve naderhandt gevoegt in het III ſtuk der ſchryvers van de Hiſtorie van Vrankryk. Deze Loup, abt van Ferrieres, is de zelve, dien men SERVATUS LUPUS noemt, onder wiens naam men eene verhandeling heeft *de tribus quæſtionibus*, namentlyk van den vryen wil, van de genadige verkiezing, en van het losgeldt Chriſti, dat hy ook voor de godlozen betaalt heeft, hoewel Mauguinus de zelve een prieſter van Ments van dezen naam toeſchryft; zynde deze verhandeling door Sirmondus, Antonius Grimbertus, en Mauguinus uitgegeven. Daar zyn ook nog eenige andere werken van hem voorhanden; als een brief aan Hinkmarus, aartsbiſſchop van Rheims, en aan Pardulus, biſſchop van Laon, over de predeſtinatie en de genade: *Vita S. Wigberti, abbatis Fritiſtarienſis; Vita S. Maximini, Epiſcopi Trevirenſis.* Zyne ſchriften zyn te zamen door Baluzius met aantekeningen in den 1664 in 8. uitgegeven, en naderhandt in het XIV ſtuk der *Bibliotheca Patrum* mede ingelaſcht. Men zegt in het gemeen, dat hy in den jare 852 geſtorven is. Maar het is zeker, dat hy nog in den jare 861 geleeft heeft. *Sigebertus c.* 93. *Cat. Trithem. in Chron. Bellarm. de ſcript. eccleſ. Baron. in Annal. Poſſevin. in Apparatu. Sammarth. T.* IV. *Gall. Chriſt. Cave. Voſſius de hiſt. Lat. Du Pin.* enz.

LOUP. Zie LUPUS.

LOURDE, LORDE, een vlek van Vrankryk, gelegen in Bigorre, in Gaſconje, aan de Gave de Pau, zeven mylen boven de ſtadt van dien naam. *Maty Dict.*

LOUTH, in 't Latyn *Lutum*, of *Lutha*, eene kleine ſtadt in de Ierſche provincie Leinſter, in het graafſchap Louth, aan eene rivier van den zelven naam, tuſſchen Dundale Noord-, en Ardrak Zuidwaarts, 7 Engelſche mylen van beide die plaatſen. Het landſchap LOUTH grenſt ten Ooſten aan de Ierſche zee, tegen 't Noorden aan de rivier Downe, tegen 't Weſten aan Armagh en Monagham, en tegen 't Zuiden aan Frigal in Leinſter. *Beeverel Delic. de la Gr. Bret. p.* 1452.

LOUTHIANE. Zie LOTHIANE.

LOUVAT, eene kleine rivier van het graafſchap Novogrod Wiliki, in Muskovië. Zy ontlaſt zich in het meir van Ilmen, en wordt door eenige landbeſchryvers genomen voor het oude *Cheſinus*, of *Cherſinus*, dat anderen nemen voor de rivier Narva, welke de ſtadt van dien naam beſpoelt, en zich ontlaſt in de golf van Finlandt. *Maty Dict.*

LOUVE, (JOHANNES) van Worceſter in Engelandt, was een Auguſtyner monnik, die om zyne verdienſten geacht was by Henrik den VI. Hy bloeide in den jare 1436, en heeft verſcheide boeken nagelaten, die door Baleus, Voſſius en anderen opgetelt worden.

S. LOUVENT, in 't Latyn *Lupentius*, abt van S. Privat van Savouls in Gevaudan, wierdt beſchuldigt aan 't hof van Auſtraſië geſproken te hebben tot nadeel van de koninginne Brunehaude, en door de koninginne zelf te Mets ontboden, doch rechtvaardigde zich; maar de graaf Innocentius, gouverneur van Gevaudan, die hem beſchuldigt hadt, deedt hem gevangen nemen, wanneer hy naar zyn landt keerde; en na dat hy hem verſcheide pynigingen hadt doen lyden, liet hy hem niet gaan, dan om hem te vervolgen, en hem op den weg te doden. *Greg. Turon. lib.* VI. *c.* 37 & 38. *Baillet vies des Saints au* 22 *Octobre*, de dag, op welken men de gedachtenis van dezen heilig viert.

LOUVIERS, in 't Latyn *Luparia*, eene kleine ſtadt in Normandië, aan de rivier Eure, tuſſchen Evreux en Rouaan gelegen. Zy was eertyds wel geſterkt, en dryſt groten handel in lywaat. Koning Henrik de IV bemachtigde de zelve den 6 Juny des jars 1591, door den maarſchalk van Biron, die de zelve onvorziens overrompelde, doch echter groten tegenſtandt ontmoette van de bezetting en van de burgery, onder den kommandant van Fontaine-Mortel. De aanhangers van de ligue poogden de zelve naderhandt verſcheide maal mede door liſt te vermeeſteren, doch te vergeefſch. *Thuan. hiſt. l.* CI. *Mezeray hiſt. de France T.* III. *p.* 964.

LOUVIERS (KAREL VAN) leefde in de XIV eeuwe, onder de regering van Karel den V. Men zegt, dat hy de ſchryver is van het boek *Du ſonge du Berger*, waar in hy handelt van de macht der kerkelyken en der wereldlyken, en waar in hy de rechten van de Gallikaanſche kerk kloekmoediglyk verdedigt.

LOUVOIS. Zie TELLIER.

LOUVRE, (DE) een paleis der koningen van Vrankryk in de ſtadt Parys, welke aldaar hun gewoon verblyf gehouden hebben ſedert Lodewyk den XII, tot Lodewyk den XIV, die Verſailles tot zyn verblyf verkoren heeft. Dit prachtig gebouw wierdt begonnen door Philippus Auguſtus in den jare 1214, om aldaar zyne tytels en finantiën te plaatſen, en om aldaar de aanzienlyke gevangens te houden, als Ferrandus, graaf van Vlaanderen, die aldaar in het zelve jaar gezet wierdt, zynde benevens Renaldus, graaf van Boulogne, drie andere graven, en twee en twintig banierdragende heeren, gevangen genomen in den vermaarden ſlag van Bovines, welken Philippus won van den keizer Ottho den IV. Eenigen zeggen, dat de naam van Louvre by uitnemendheit het werkſtuk of het meeſterſtuk betekent: en dat men zegt *le Louvre*, gelyk men zegt *le Loiſir*, daar het woordleedtie een gedeelte van het woordt uitmaakt, waar by men een ander woordleedtie gevoegt heeft: want men zeide eerſt *Oiſir* van *Otium*; en *l'Oiſir*, het woordleedtie daar by voegende. Vervolgens het woordleedtie aan het woordt inlyvende, heeft men gezegt *le Loiſir*. Van gelyken voor *l'Ouvre*, of *l'Ouvrage*, heeft men gezegt *le Louvre*. Anderen geloven, dat deze naam komt van *Loup*, om dat het eene kooi of ſtallinge was, alwaar men wolven voedde: of om dat de opperjagermeeſters van de wolvejagt aldaar woonden. Men mag geloven, dat de grote toren, dien men nog in 't midden van de XVI eeuwe in 't midden van de Louvre zag, door den zelven prins gebouwt was, het zy om aldaar zyne ſchatten te bewaren, of tot een teken van de vorſtelyke plaats, waar van de lenen, die van den koning verheft wierden, afhingen. Want de heeren waren oudtyds gewoon in hunne kaſtelen een groten toren te bouwen, met een kleinen in het midden, dien men het *Donjon* noemde, welke het teken was van de heerlykheit. Deze toren van de Louvre wierdt geſlecht, wanneer François de I het werk deedt beginnen, dat men tegenwoordig de oude Louvre noemt, dat onvoltooit bleef door de doodt van dezen prins. Henrik de II deedt dit werk voortzetten, naar het ontwerp van zynen vader, en bediende zich daar toe van den abt van Clagny en van Johannes Gougeon, beide uitmuntende bouwmeeſters. Karel de IX deedt mede aan de Louvre arbeiden. Henrik de III begon de ſchone gallery, welke de Louvre zamenhecht met de Tuilleries langs de kaai. Henrik de IV deedt de gallery voltooien, welke loopt van de kamer des konings, tot aan de kleine tuin van de Louvre, van de zyde van de rivier. Deze gallery, met een gedeelte van het vertrek, verbrandde den 6 February des jaars 1661, en is vervolgens herſtelt. Lodewyk de XIII deedt het groot paviljoen oprechten, dat boven de poort is. Lodewyk de XIV heeft uit alle oorden van Europa de vermaardſte bouwkundigen en de beſte werkmeeſters doen komen, om aan de Louvre de laatſte voltooijing te geven. Het hof, dat in 't midden is, is volkomen vierkant. Het werk is van drie ryën Corinthiſche en gemengde kolommen: en het gene daar aan eene ongemene ſchoonheit geeft, is, dat de top van het gebouw torenswyze gemaakt is. De voorgevel is onderſteunt door Corinthiſche kolommen buiten werks, en het fronton of boogwerk beſtaat enkelyk uit twee ſtenen van eene wonderlyke grootte, hebbende ieder de lengte van vyftig voeten. Men heeft in dit kaſteel de koninklyke bibliotheek, beſtaande uit meer dan zestig duizend boeken: en het koninklyke kabinet, vervult met de koſtelykſte overblyfſels van de oudheit. De drukkery is in de galleryën, en de Franſche akademie heeft mede een vertrek in de Louvre, om aldaar hare vergaderingen

te

te houden. *Le Maire Paris Ancien & Nouveau.*

LOUVRES EN PARISIS, een vlek van Isle de France, tusschen Parys en Senlis gelegen, omtrent vier mylen van beide die plaatsen. *Maty Dict.*

LOVANDO SAN-PAULO, de hoofdstadt van de provincie van Lovando, in het koninkryk van Angola, in Zuider-Amerika. Zy wierdt door de Portugezen gebouwt in den jare 1578, onder het bestier, van Paolo Dias de Nevais, de eerste gouverneur, welken de koning van Portugal in dat landt gezonden hadt. Het is eene grote stadt, waar van de kerken tamelyk schoon zyn. De kathedrale, die de setel is van den bisschop van Angola, aan O. Lieve Vrouwe van de Ontfangenisse. De andere kerken zyn die van het H. Sakrament; die van de Jesuiten, S. Antony genoemt; die van S. Goterus, voor de Negers; die van de Kordeliers; en een hospitaal, de Barmhertigheit genoemt. Naby deze stadt is het eilandt van Lovando, alwaar men eene menigte van simbos vischt, dat schelpen zyn, waar van men zich bedient in plaats van geldt, en welke meer glansch hebben dan die, welke op de kust van Congo gevonden worden. *Dapper Beschr. van Afrika.*

LOVANGA, LOVANGO, of LOANGA, een koninkryk van neder-Ethiopië, ten Noorden van het koninkryk van Congo, in Zuider-Amerika. Men noemt het zelve anders het landt der Bramas. De hoofdstadt, daar de koning zyn hof houdt, is anderhalve myl van de kust gelegen. Men noemt de zelve Lovango, of Banza Lovangiri; en in de taal der Negers Boarie, of Bury. Men ziet voor de huizen gaanderyen van palmbomen en van bananas, om daar aan tot sieraadt te dienen. Het paleis des konings heeft eene omheining van palmbomen, in de gedaante van een vierkant, dat de uitgestrektheit heeft van meer dan eene myl in de lengte en in de breedte. De grondt van dit landt is uitnemend vruchtbaar, zo dat men 'er drie maal des jaars geerst inoogst. De inwoners van dit landt zyn grof en sterk, en van eene goede gestalte. Zy zyn zeer overgegeven aan het drinken van hunnen palmwyn, en gene liefhebbers van de Europische dranken. Zy gaan selden zonder hunne wapenen, welke bestaan in een zeer langen sabel, een boog en pylen. De mannen dragen rokken, die van den middel tot de voeten afhangen; doch het overige van het ligchaam is naakt. De vrouwen hebben korte rokken, welke niet over de knieën komen. De vrouwen bouwen ook het landt, zaaien, maaien, bakken het broodt, en bereiden de spyze. Zy durven met hare mannen niet spreken dan geknielt, en zo haast zy de zelve zien, klappen zy in de handen om hare blydschap en eerbiedigheit te betuigen. Na de doodt der mannen erven de kinderen de goederen niet, maar de oudste broeders en zusters, doch onder beding van de kinderen op te voeden, en hen iets te laten leren. De voornaamste beroepen en handwerken onder hen zyn het weven, het hoedemaken, het hoefsmeden, het koraalslypen, het timmeren, en het visschen. Het geldt van Lovango bestaat in neusdoeken, of kleine vierkante stukken lywaat van Matombes. Dit is eene zekere boom, waar van zy de jonge uitspruitsels slaan gelyk als hennip of vlas, en daar van lywaat of doek maken. De kleinste van deze stukken doek, die voor geldt verstrekken, zyn omtrent anderhalve span groot in 't vierkant, en gelden omtrent zo veel als een stuiver. De grootste handel van dit landt bestaat in yvoor, koper, tin, loot en yzer, dat de inwoners halen uit de mynen van Sondi, die ver afgelegen zyn. Zy verkopen ook slaven, waar in hun grootste inkomst bestaat. De Europeanen mogen te Lovango niet handelen, voor dat zy geschenken gedaan hebben aan den koning en aan de voornaamste amptenaars van zyn hof. Deze prins is zeer machtig, en kan een groot leger op de been brengen. Hy heeft by de 7000 wyven, die hy in een serrail opgesloten houdt. De Raadt van staat verkiest de oudste princesse van het koninklyk geslacht, en geeft haar den tytel van *Maconda*, dat is regentinne van het ryk: en de koning is verplicht haar te raadplegen in alle zaken van gewigt, zo dat zy, wanneer hy haar tegen valt, hem uit den weg kan ruimen. Men merkt ook eene ongemene gewoonte aan omtrent het maaltydhouden van den koning. Daar zyn ten dien einde twee huizen geschikt: in het eene eet hy, en in het andere drinkt hy. Terwyl hy eet, ziet niemandt hem, en de hofmeester, opgedischt hebbende, gaat terstondt weg, en laat den koning alleen. Wanneer hy gegeten heeft, gaat hy in het wynhuis, dat het prachtigste vertrek is van het gansche paleis. Hy is aldaar verseld van de groten van het hof, en van de voornaamste amptenaars: aan zyne zyde zyn twee schenkers, waar van de een het teken geeft, dat de koning wil drinken, twee yzere staafjes tegen malkander slaande, en op dit geluidt vallen alle de genen, die tegenwoordig zyn, op hun aangezicht tegen de aarde, terwyl de andere schenker aan den koning den kelk of beker aanbiedt, en wanneer hy gedronken heeft, staat een ieder op, en klapt in de handen, tot een teken van blydschap. Men onderhoudt 'er nog eene belagchelyke gewoonte, welke is nooit de spyzen aan te raken, welke de koning op zyn bordt gelaten heeft, en de zelve in eenen kuil te werpen, die men met aarde bedekt. Wanneer de koning sterft, volgen zyne kinderen niet in de regering, maar zyne broeders, ieder naar hunnen rang. De begravenissen der koningen geschieden met veel pracht, en men plaatst het ligchaam van den overleden in een verwulf of kelder, op eenen stoel gezeten, en prachtig gekleed, met verscheide afbeeldingen van wasch en hout rondom hem, welke zyne voornaamste amptenaars verbeelden. Wat den Godsdienst aangaat, de volkeren van Lovango hebben maar een zeer duister denkbeeldt van Godt, dien zy *Sambian Pongo* noemen. Zy roepen ook de duivelen aan, die zy *Moquisies*, of *Mokisses*, noemen, en die zy geloven de oorzaken te zyn van de ziekten, en van der zelver genezing, van de doodt, en van de behouding van het leven, van de stormen en van het schone weder, zo dat 'er, naar hun gevoelen, goede en kwade zyn; of de zelve, die dan goed, en dan kwaadt doen. Het volk zelf geeft aan den koning den naam van *Moquisie*, als een tytel, welke de macht uitdrukt, die hy heeft om te verhogen en te vernederen, en gelukkig of ongelukkig te maken. Om de duivelen of *Mokisses* te vereeren, rechten zy hen afgodsbeelden op, en bouwen hen tempelen, waar in *Gangas* of priesters zyn, die de plegtigheden van hunne bygelovigheit verrechten. Deze Gangas zyn tovenaars, of lieden, die zich gelaten zulks te zyn, om deze afgodendienaars door hunne begoochelingen te misleiden. De besnydenis is onder hen in gebruik: maar zy weten zelf de reden niet van deze plegtigheit. *Dapper Beschryv. van Afrika.*

LOVELACE, (RICHARD) een zoon van *Richard Lovelace*, van Hurley, in het graafschap Berk, ridder, wierdt baron van Engelandt gemaakt in het derde jaar van de regering van Karel den I, onder den tytel van *Lord Lovelace van Hurley*. Hurley was een klooster geweest van Benedictyner monniken. Hy trouwde in zyn eerste huwelyk met Catharina, dochter van George Hill, in weduwe van William Hide, van Kinston Lille, in het graafschap van Berk, en in zyn twede huwelyk met Margaretha, eenige dochter en erfgename van William Dodsworth, inwoner van Londen. Hy hadt by haar twee zonen, *Johannes* en *François*, en twee dochters, *Elizabeth* en *Margaretha*. Hy stierf in den jare 1634. Hy hadt tot zynen erfgenaam zynen zoon Johannes. Deze trouwde met Anna, dochter van Thomas, graaf van Clevelandt, en stierf in den jare 1670. *Johannes*, zyn zoon, volgde in zyne waardigheden. Hy hadt ook drie dochters, *Anna*, die ongetrouwt stierf; *Margaretha*, getrouwt met William Noël, baronnet; en *Dorothea*, getrouwt met Henri Drax, koopman van Barbados, een zoon van den ridder Jakob Drax. Johannes trouwde met Martha, dochter van Edmond Pye, baronnet, by welke hy verscheide kinderen hadt. Hy was een der eersten, die zich verklaarden voor den prins van Oranje, wanneer de zelve in Engelandt landde. Hy hadt zestig soldaten by zich, en wierdt te Cirenceser in zyn huis door eenig krygsvolk overrompelt. De kapitein, die het zelve geboodt, wierdt gedood, als mede een officier van de zyde van den lord Lovelace, die zelf gevangen wierdt. Maar hy wierdt wel haast verlost door eenige andere personen, die zich voor den prins verklaarden. Wanneer Wilhem de III tot de kroon gekomen was, maakte hy den lord Lovelace kapitein van de compagnie pensionarissen, welke bediening hy behieldt tot zyne doodt toe. Hy liet gene zonen na, maar alleenlyk eene dochter, getrouwt met Henri Johnson. Zyne tytels stierven echter niet met hem, maar gingen over op een persoon van den zelven naam en van het zelve geslacht. *Engelsch Dict.*

LOVEN, of LEUVEN, in 't Latyn *Lovanium*, eene grote stadt van Brabandt, aan de rivier den Dyl, vier mylen van Mechelen, acht van Namen, even zo veel van Antwerpen, en omtrent drie mylen van Brussel. Deze stadt is zeer oud, en eenigen zeggen, dat Julius Cesar daar van de stichter is; hoewel anderen menen, dat het een zekere Lupus was, voor Cesar. Doch men kan daar van niets met zekerheit bepalen. Deze stadt is zeer beroemd door hare universiteit, welke in den jare 1426 gesticht wierdt door Johannes den IV, hertog van Brabandt, en door de pauzen Martinus den V en Eugenius den IV met grote voorrechten begiftigt. Daar zyn twintig collegiën, waar in allerlei wetenschappen onderwezen worden. De voornaamste onder de zelve zyn het collegie van de drie talen, *Lilium*, *Castrum*, *Porcus*, *Falco*, enz. om niet te spreken van de scholen, welke mede zeer aanzienlyk zyn. De universiteit heeft tot haar hoofdt een Rector, die deze waardigheit voor den tydt van zes maanden bekleedt, en die de beschermer is van het collegie en van de leerlingen. Deze stadt heeft binnen hare muren den omtrek van vier uuren, of twee Duitsche mylen, legt op een zeer vruchtbaren grondt, en heeft binnen de muren grote weiden, schone wynbergen, en vermakelyke lusthoven en boomgaarden. Zy is wel versterkt, en heeft verscheide schone kerken, onder welke de kollegiale kerk van S. Pieter de voornaamste is, en een groot getal van kloosters, waar onder inzonderheit dat der Karthuizers zeer vermakelyk gelegen is. In dat der Celestynen ziet men zeer schone grafsteden. Justus Lipsius heeft gemeent, dat de naam van Loven genomen is van het woordt *Lo* en *ven*, dat een heuvel betekent, die aan eene vlakte gelegen is. Het was eertyds een kasteel, Loven genoemt, alwaar de Normannen zich legerden in den jare 885. De keizer Arnold verdroeg de zelve aldaar tien jaren daar na. Men bouwde naderhandt aldaar huizen, en maakte het tot een vlek, dat in den jare 1156 met muren omringt wierdt. In het vervolg wierdt deze stadt verscheide maal vergroot, en was beroemd door haren koophandel: maar in de XV eeuwe wierdt de universiteit aldaar gevestigt. Loven is sedert zeer vruchtbaar geweest in geleerde mannen en vermaarde hoogleeraren. De hertogen van Brabandt hebben eerst den tytel van graven van Loven gedragen. De universiteit heeft dikwils verschil gehad met de Jesuiten. Het grootste daar onder was dat, het welk zy zich op den hals haalde door hare censure van den jare 1687 wegens de lere van deze Vaders over de Genade. Zy heeft hier door vele stribbelingen uitgestaan, en men vindt de historie daar van in een boek, genoemt *Apologie historique des Censures de Louvain & de Douai*, in Brabandt gedrukt in den jare 1688, en in de *Histoire des Controverses sur la Grace*, te Amsterdam gedrukt in den jare 1689. Wat de ongelukkige gevallen van deze stadt betreft, de zelve heeft

door water, brandt, en peft in verfcheide tyden grote fchade geleden; inzonderheit in den jare 1578, wanneer aldaar 44000 menfchen door de peft geftorven zyn. In den jare 1706, na de verkrege overwinninge by Judoigne, gaf zy zich over aan de bondgenoten; en in den jare 1700 wierden de Franfchen, die haar overvielen, door de dappere tegenweer der inwoners genoodzaakt te rug te trekken. Ter gedachteniffe van dezen loffelyken tegenftandt zondt koning Karel de III aan den magiftraat eene goude fleutel, waar in dit opfchrift gegraveert was:

A Carolo tertio S. P. Q. L.
In sIgnVM fIDeI.

Juft. Lipf. defcr. Lovan. Erafm. in Epift. Haraus & Divaus de reb. Brabant. Guicciard. defcr. Belg. Goelniz. in Ulyffe Belgico p. 95 feq. Andr. in fat. Acad. Lov. & topogr. Belg. Topogr. circuli Burgundici p. 61 feq.

LOVERE, (LODEWYK DI) van Bergamo, ftierf in den jare 1572. Hy heeft predikatiën over de Euangeliën en de Zendbrieven van het ganfche jaar nagelaten. *Konig Bibl.*

LOVERHUTTEN-FEEST, of *Feeft der Tabernakelen*, was een der drie grote feeften van Ifraël, op het welke al wat mannelyk was voor den Heere te Jeruzalem moeft verfchynen. Het zelve wierdt gehouden op den vyftienden dag van de maandt *Tisri*, overeenkomende met onze maandt September, ter gedachteniffe, dat de Ifraëliten 40 jaren lang in hutten hadden gewoont, als mede om den Heere voor het inzamelen der vruchten van dit jaar te danken. De offerhanden, welke op dit feeft wierden gedaan, en de plegtigheden, welke daar by wierden waargenomen, ftaan *Num.* XXIX vermeld. Dit feeft duurde acht dagen; maar de eerfte en laatfte dag waren de plegtigfte. *Levit.* XXIII, 24-35. Op den eerften namen de Joden takken van de fchoonfte bomen, met hunne vruchten, kipten de fchoonfte van de zelve uit, bragten de zelve plegtelyk in de Synagogen, en maakten daar hunne *Culaf* of *Lulab* van, dat is, zy hielden in de regter handt een palmtak, en drie kleine myrtetakken, met twee wilgetakskens, zamengebonden. In de linkerhandt hielden zy een citroentak, met zyne vrucht, bragten die by malkander, en bewogenze naar de vier hoeken des werelds, onder het zingen van eenige vreugdegezangen. Die takken wierden ook *Hofanna*, genoemt, om dat zy in het dragen der zelven telkens *Hofanna* riepen. Deze plegtigheit wierdt op den achtften dag meermalen, en met meer vreugt dan op de andere feeftdagen, hervat; waarom de zelve *Hofanna Rabba*, of *de grote Hofanna*, genoemt wierdt. De Joden zeggen, dat ieder Ifraëliet verplicht was, van des morgens vroeg die takken op het feeft te dragen, of dat hy niet eeten mogt: dan deden zy een omgang rondom den brandaltaar, met zwaaien en bewegen van die takken, en zingen van eenige lofzangen. Thans brengen zy die takken in hunne Synagogen, en doen een voorraadt op van citroenen en oranjeappelen in de plaatfen, daar die niet waffen, op dat 'er niets tot het feeft ontbreke; gaan vervolgens plegtelyk rondom het geftoelte, dat in het midden der Synagoge ftaat, ten minfte eenmaal des daags, en eeten niet voor dat dit gedaan is. Men kan de andere plegtigheden, by dit feeft gebruikelyk, nazien by *Calmet* in zyn *Woordenboek van den Bybel, vertaalt en vermeerdert door M. Gargon*, op het woordt TABERNAKELEN. Ook *Ligtfoot in hor. Hebr. Talm. Groddeck differt. de ceremoniis palmarum, Lipf.* 1694. *Leidekker de rep. Hebr. Sigon. de rep. Hebr. Goodwin Mozes & Aaron. Reland ant. Hebr.*

LOWE, *Ooft-Lowe*, en *Weft-Lowe*, in 't Engelfch *Eaft-Lowe, and Weft-Lowe*, twee vlekken in de provincie van Cornwall in Engelandt, beide aan de zee gelegen, en beide ftem hebbende in het parlement. Aldaar is eene brug van verfcheide bogen, welke de twee vlekken aan malkander hecht. Zy zyn 196 Engelfche mylen van Londen gelegen. *Engelfch Dict.*

LOWICZ, in 't Latyn *Lovitium*, eene fchone ftadt en vefting in groot-Polen, aan de rivier Bfura, in het waiwoodfchap Rava. Zy heeft eene kafteleny en citadelle, en is het gewone verblyf van den aartsbiffchop van Gnefen, die aldaar een prachtig flot heeft. In deze ftadt is ook een vermaard kweekfchool voor Franfche priefters. *Zeiler. en andere befchreiv. des koninkr. Polen p.* 72.

LOXA. Zie LOJA.

LOYD, of LLOYD, (NIKOLAAS) *focius* van het collegie van Wadham in de univerfiteit van Oxfort, heeft het hiftorifch Woordenboek van Karel Stephanus overzien en vermeerdert uitgegeven. *Memoires du temps.*

LOYER, (PETRUS LE) Raadsheer van het prefidiaal van Angers, wierdt geboren in het dorp Huillé in Anjou den 24 November des jaars 1540. Hy was een der geleerdfte mannen van zyne eeuwe, en te gelyk een van de grootfte buitenfporigen, die men ooit gezien heeft. Hy verftondt volkomelyk de Oofterfche talen; maar hy verflingerde zich zodanig op de oorfpronkelykheden der woorden, van het Hebreeufch afgeleid, dat hy zich befpottelyk maakte. Hy gaf ook voor in Homerus alles te vinden wat hy wilde. Hy vondt daar in zelfs het dorp van zyne geboorte, en zyn eigen naam. En, uit vreze, dat men hem mogt befchuldigen zich op eene buitengewone kenniffe te beroemen, verklaarde hy, dat het de genade Gods was, die in zynen geeft alle deze wonderlyke uitwerkingen te wege bragt. Men ziet in zyn boek der fpoken eene wonderlyke belezenheit; maar hoe geleerd hy was, en dat met zulk eene grote vermenging van zotheit, hy is onbekend geweeft aan Voffius en aan Colomiez. De eerfte in eenen van zyne brieven, ergens gezien hebbende *Loerius de fpectris*, gelooft, dat het een misflag is, en dat men moet lezen *Lavaterus*. Zo zeer zyn de geleerden genegen om te veranderen het gene zy niet verftaan. Colomiez heeft hem niet geftelt in zyn *Gallia Orientalis*. Petrus le Loyer ftierf te Angers in den jare 1634, in den ouderdom van 84 jaren. *Bayle Dict. Crit.*

LOYOLA. (IGNATIUS) Zie LOJOLA.

LOYCX, (PETRUS) van Turnhout, heeft zedekundige uitleggingen gefchreven over den CXVIII of CXIX Pfalm, te Antwerpen in folio gedrukt in den jare 1643. Men heeft ook van hem twee boeken over de vrede, en eene Redenvoering tot lof van den arbeidt. *Konig Bibl.*

LOYTZ, eene kleine ftadt van het graaffchap Gutzkow in het hertoglyke Pomeren. Zy is aan de Pene gelegen, drie of vier mylen boven de ftadt Gutzkow. *Maty Dict.*

LU, koning van Cheuxan, dat een eilandt is op de Ooftkuft van China. Deze prins was van het geflacht van Thamin; en Lovan, koning van China, door de Tartaren gedood zynde in den jare 1645, verkoren de Chinezen hem tot hunnen fouverein. Hy nam alleenlyk den naam aan van verloffer van het ryk, en hadt in den beginne eenig geluk in zyne ondernemingen. Maar naderhandt wierdt hy genoodzaakt de ftadt Xaoking te verlaten, en in het eilandt van Cheuxan te wyken. Dit eilandt, dat van te voren alleenlyk bewoont was door landlieden en viffchers, wierdt wel haaft een fchoon koninkryk; en een oneindig getal van Chinezen derwaarts gevlucht zynde, zag deze koning zich eenige jaren daar na meefter van twee en zeventig fteden, die in Cheuxan gebouwt wierden, en van verfcheide weluitgerufte vloten. *Martini Jéfuite hift. de la guerre des Tartares contre la Chine.*

LUBAN, een klein eilandt van den Oofter-Oceaan, een van die, welke men de Philippines noemt, op de Zuidkuft van dat van Manille gelegen, en ten Ooften van dat van Mindora. *Maty Dict.*

LUBAN, een vlek van Lyflandt. Het zelve is gelegen in Lettonië, dertig mylen van de ftadt Riga, ten Ooften. *Maty Dict.*

LUBANSKEN-ZEE, of het meir van Luban, in Lyflandt, aan de grenzen van Courlandt en Litthauwen, tuffchen de ftadt Dunenburg en het vlek Luban, waar van het zynen naam ontleent. De rivier Rofitta ontlaft zich in dit meir. *Maty Dict.*

LUBBEKE, eene ftadt in het Brandenburgfche vorftendom Minden, welke aanmerkenswaardig is door de menigvuldige adelyke geflachten, welke aldaar wonen. *Preuff. und Brandenb. Staats-Geogr.*

LUBBEN, eene ftadt in de neder-Laufnits aan de Spree, waar van zy byna rondom befpoelt wordt, legt twee mylen van Luckow, en even zo verre van Calau. Zy behoort aan de hertogen van Saxen-Merfeburg. De Lubenfche kreits, die ook de Krumfpreifche genoemt wordt, heeft zynen naam naar deze ftadt. Deze plaats is zeer oud, doch haar oorfpronk onbekend. Eenigen houden de *Suevi Lygii* voor hare ftichters; doch anderen de Luzizer Wenden, en leiden, naar de Wendifche fpraak, haren naam af van hare hoge gelegenheit. Het flot is van voor lange jaren de fetel van de landsregering geweeft, hebbende de allereerfte keizerlyke ftedehouders, als mede naderhandt de markgraven en der zelver landvoogden hun verblyf alhier gehouden. Het gemelde flot is in den jare 1555 door den landvoogdt Bohuslaus Felix van Lobkowitz ganfch afgebroken, en van den grondt op herbouwt. In den jare 1666 is, op het begeren van de gezamentlyke neder-Lausnitfche ftanden, in plaats van de vorige landvoogdy, door den hertog Chriftiaan van Saxen-Merfeburg, eene opperampts-regering ingevoert, en de zelve in de ftadt verlegt; de zelve beftaat uit een prefident, twee adelyke, en twee geleerde Raden, welk getal naderhandt met twee perfonen vermeerdert is; in het zelve collegie zyn ook twee fecretariffen. Van deze regering wordt aan het hoge landgerecht geappelleert; welk gerecht de koning Lodewyk in den jare 1526 ingeftelt, en de keizer Ferdinand de I in den jare 1537 beveftigt heeft. Zo is ook in den jare 1668 alhier eene nieuwe confiftorie opgerecht, daar anders hier maar een aartsdiakenfchap, en vervolgens een officiaalfchap van het fticht Meiffen tot het beftier der kerkelyke zaken in de neder-Lausnits was geweeft. De landdagen en landgerechten worden hier jaarlykfch twee maal gehouden. Het lands-hoofdmanfchap en opper-tolgerecht is ook aan deze plaats; waarom zy gemeenlyk de regerings-ftadt genoemt wordt. Verders is deze ftadt met ringmuren en grachten tamelyk gefterkt, en de huizen meeft van fteen gebouwt. Zy heeft goede nering van vremdelingen, en goede gelegenheit van veeweiden. *Anon. richtige befchreib. der ob. und nieder-Lausnitz pag.* 64, 65. *Groffers Lausnitz. Merkw. P.* III. *p.* 29, 85. *conf. Zeileri Topogr. Saxon. fup. p.* 129 *feq.*

LUBBERTUS, (SIBRANDUS) hoogleeraar in de Theologie te Franeker, wierdt geboren te Langoworde, in Vrieslandt, omtrent den jare 1556. Hy ftudeerde in de goede letteren in het collegie van Bremen, en vervolgens in de akademie van Wittenberg, alwaar hy veel Hebreeufch leerde onder den hoogleeraar Valentinus Scindlerus; waar na hy naar Geneve ging, en zeer vlytig de leffen bywoonde van Theodorus Beza, van Cafaubonus, en van François Portus. Hy ging vervolgens naar Neuftadt, alwaar de prins Cazimir de Gereformeerde hoogleeraren overgebragt hadt. Hy hieldt zich voornamentlyk aan de leffen van Zacharias Urfinus, en drong zich vertrouwelyk in zyne gunft. Hy ontfing op een tydt van hem een lofgetuigenis, dat te gelyk zulk een feldzaam bewys was van de zedigheit van den hoogleeraar, dat het zelve verdient hier bygebragt te worden. Urfinus hadt in eene openbare les David Kimchi kwalyk aangehaalt, en door Sibrandus daar van verwittigt zynde, bekende Urfinus in de volgende les zynen misflag, en wees onder de toehoorders den

den gene aan, die de oorzaak was van de verbetering. Men boodt Lubbertus het vikariaat aan van het profeſſorſchap van Urſinus in de Logica, met belofte van beter by voorvallende gelegenheit; maar hy antwoordde zediglyk, dat hy zich niet bekwaam genoeg bevondt om eene plaats te vervullen, waar in deze doorluchtige hoogleeraar zo veel roems verkregen hadt. Urſinus hadt ondertuſſchen onder zyne leerlingen niemandt gevonden dan hem om daar toe aangeprezen te worden. Deze plaats wierdt daar op aan Fortunatus Crellius opgedragen. Wanneer Lubbertus zich in ſtaat zag om tot het predikampt gevordert te worden, wierdt hy beroepen door de hervormde kerke van Bruſſel, en door die van Embden door den raadt van Urſinus. Hy wierdt in den jare 1584 in Vrieslandt beroepen, om prediker te zyn van den ſtadhouder en van de gedeputeerde Staten van de provincie, en om Theologiſche leſſen te doen in de univerſiteit van Franeker, waar van men de ſtichting bereidde. Hy hadt tot zyne amptgenoten in het hoogleeraarſchap van de Theologie Martinus Lydius en Henricus Antonides Nerdenus, en hoewel de zelve ouder waren dan hy, ging hy hen verre te boven. Hy ging te Heidelberg het Doctorſchap in de Theologie aannemen, zo haaſt hy zich met het profeſſorſchap van de zelve te Franeker zag vereeren. Hy bekleedde deze waardigheit byna veertig jaren, en in dezen langen tuſſchentydt wierdt hy verſcheide maal tot gewichtige zaken gebruikt. Hy was een der afgezondenen op het ſynode van Dordrecht, en een der ſterkſte hoofden van dat geſelſchap. Zyne onvermoeide arbeidzaamheit, en de kracht van zyne gezondheit, gaven hem gelegenheit om vele werken te ſchryven', welke zeer geacht waren. Hy predikte met een groten yver, voer heftig uit tegen de ondeugdt, en onderhieldt naauwkeuriglyk de ſtatuten. Hy weigerde eenige malen het Rectorſchap, om dat hy vreeſde de verbetering van de ongeregelde ſtudenten niet te boven te zullen komen. Hy weigerde een profeſſorſchap in de Theologie in de Palts. Dit was het zelve, dat opengevallen was door de doodt van Kimedonce, hoogleeraar te Heidelberg. De curateurs van de akademie van Franeker ſtelden zich tegen deze beroeping. Hy ſtierf in die ſtadt den 21 January des jaars 1625. Scaliger zelfs, die byna niemandt achtte, hieldt hem voor geleerd: en Jacobus de I, koning van Engelandt, hadt eene grote achting voor hem. Hy gaf werken uit tegen Bellarminus over verſchilſtukken van de Schriftuur, van den paus, van de kerke, en van de conciliën; hy antwoordde aan Gretſerus, die hem geantwoord hadt voor Bellarminus, en Gretſerus antwoordde niet wederom. Hy gaf een werk uit tegen Socinus *de Chriſto Salvatore*. Hy ſchreef ook tegen den brief van *Arminius ad H. à Collibus*, en tegen Pertrus Bertius, die de pen opgevat hadt tot verdediging van dezen brief. Vervolgens ſchreef hy tegen Vorſtius, en tegen het werk, dat Grotius noemde: *Pietas Ordinum Hollandiæ*. Het laatſte boek, dat hy uitgaf, was zyne uitlegging over den Heidelbergſchen Catechismus. Hy liet een volkomen *Anti-Bellarminus* na, die hem veel wakens gekoſt hadt, en men gelooft, dat hy reden hadt om te willen, dat dit gewigtige opſtel gedurende zyn leven niet van onder de perſſe kwam. Amama deedt zyne lykreden. *Bayle Dict. Crit.*

LUBEK, in 't Latyn *Lubeca*, of *Lubecum*, eene grote vrye Ryksſtadt in den neder-Saxiſchen kreits, de voornaamſte onder alle Hanzeeſteden, legt aan de rivier de Trave in het Holſteinſche. Den oorſpronk van haren naam kan men niet eigentlyk weten, en de zelve ſteunt op enkele giſſingen. Deze ſtadt is ſchaars twee Duitſche mylen van de Ooſtzee gelegen, aan welke zy eene grote en zekere haven heeft. De rivier de Trave omringt de ſtadt als eene gracht, loopt ook midden daar door, en brengt grote ſchepen naar Travemunde, dat de Lubekſche haven is. De ſtadt is zeer ſchoon, heeft zeer nette en brede ſtraten, ſchone markten en aanzienlyke gebouwen. Onder de kerken zyn de ſchoonſte en prachtigſte de Dom van S. Johannes en Nikolaas, de ſtichtskerk van onze Lieve Vrouwe, nevens de S. Jakobs en Pieterskerk. Het aanzienlyk gaſthuis, benevens de H. Geeſtkerk, hebben de laatſten van de geſlachten der Morgenwegers en Morkerkers geſticht. Onder de wereldlyke gebouwen praalt het Raadhuis met de archiven der Hanzeeſteden. Het tuighuis is met allerhande klein en grof geſchut wel voorzien; en de watertoren, waar door het water uit de Wageritz door kanalen in de ſtadt geleid wordt, is van gelyken aanmerkenswaardig. Wat de regering der ſtadt belangt, de zelve is een tydlang onder den hertog Henrik de Leeuw van Saxen, de graven van Holſtein-Schaumburg, als mede onder de kroon van Denemarken geweeſt, tot dat zy onder keizer Frederik den II tot een Ryksſtadt gemaakt is, waar van de gedachtenis nog aan de Molenpoort aldaar te zien zou zyn; van welken tydt af de ſtadt door eigen burgermeeſteren en Raden geregeert is. Voorts kan men niet naauwkeurig weten, wanneer zy eigentlyk gebouwt is. Eenigen melden, dat de koning Godſchalk van Wenden de zelve in den jare 1040 geſticht heeft; doch wanneer zy door den vorſt Razo van Rugen in den jare 1134 verwoeſt was, is zy door den graaf Adolph den II van Holſtein in den jare 1140 weder herbouwt, en eerſtelyk met ſtadtsrechten begiftigt. Wanneer zy nu hier op in den jare 1158 ganſch verbrand wierdt, heeft hertog Henrik de Leeuw van Saxen de zelve weder opgebouwt, en te gelyk de domkerk aldaar geſticht. Hier op is zy in den jare 1181 door den keizer Frederik den I aan het Ryk gebragt, doch door Henrik den Leeuw aan het zelve wederom onttrokken, waar op zy in Holſteinſche, en naderhandt in Deenſche handen gevallen is. Doch wanneer zy onder de Denen zeer hard gehandeld wierdt, zondt zy een gezantſchap aan keizer Frederik den II, en badt hem, dat hy haar van dit juk wilde bevryden, het welk ook in den jare 1227 zou geſchied zyn. De Denen verzuimden wel gene gelegenheit om de ſtadt weder onder hunne gehoorzaamheit te brengen; maar zy voerden niets uit; ja moeſten zelfs gedogen, dat de Lubekers in Denemarken inbraken, en overal grote ſchade veroorzaakten; en dewyl de ſtadt tot verſcheide malen, doch inzonderheit in den jare 1276, grote verwoeſting door brandt geleden heeft, wierdt de zelve in het laatſtgemelde jaar wederom heerlyk herbouwt, gelyk de zelve tegenwoordig is. In den jare 1530 rukte de peſt ongeloofiyk vele menſchen weg, zo dat, naar 't verhaal van Paulus Langius, omtrent 90000 menſchen daar aan ſtierven. In den jare 1422 geraakte de ſtadt andermaal met Denemarken in een oorlog, welke 13 jaren duurde, doch aan Denemarken in verre na zo ſchadelyk niet was als die, welke in den jare 1359 ontſtondt, dewyl de zelve niet weinig bybragt, dat Zweden van Denemarken afgeſcheurt wierdt. In den jare 1563 verbondt de ſtadt zich met Frederik den II, koning van Denemarken, tegen Erik, koning van Zweden, wanneer zy vele ſchepen uitruſtte, en veel krygsvolk op de been bragt. In den jare 1629 wierdt hier de bekende Lubekſche vrede tuſſchen den keizer en den koning van Denemarken geſloten, uit kracht van de welke de zelve in het Holſteinſche alles weder verkreeg, dat de keizerſchen ingenomen hadden, doch met beding, dat de Denen zich voortaan het belang der Proteſtanten in Duitſchlandt niet verder zouden aantrekken. Ook wierden hier in den jare 1651 tuſſchen de Zweden en Polen vele maanden na malkander vruchteloze onderhandelingen van vrede gehouden.

Wat het bisdom van deze ſtadt belangt, het zelve is in den beginne door keizer Ottho den I te Oldenburg in Wagrie geſticht, doch naderhandt in den jare 1163 door hertog Henrik den Leeuw, met toelating van keizer Frederik den I, naar Lubek verplaatſt, hoewel de biſſchop zich dikwils te Eutin opgehouden heeft, dat ook nog hedendaagſch des zelfs verblyfsplaats is. In den jare 1530 heeft dit ſticht onder den biſſchop *Detlof van Rantzau* de Augsburgſche Confeſſie aangenomen. In den jare 1586 wierdt *Johannes Adolph*, aartsbiſſchop van Bremen, derde zoon van den hertog van Gottorp, alhier tot biſſchop verkoren; en van dien tydt af hebben de jonger zonen der hertogen gemeenlyk deze waardigheit verkregen. Ja in den jare 1647 heeft het kapittel zich aan het Gottorpſche huis verbonden, dat de zes naaſtvolgende biſſchoppen uit het zelve verkoren zouden worden. Uit kracht van dit verdrag heeft *Chriſtiaan Albrecht*, naderhandt regerend hertog, en in den jare 1666 *Auguſtus Frederik* de biſſchoppelyke waardigheit verkregen. Doch wanneer nog by het leven van den laatſten over de verkiezing van een medehelper gehandelt wierdt, zocht Denemarken het zo verre te brengen, dat het gemelde verdrag omgeſtoten mogt worden. Het zelve wierdt echter in den jare 1701 niet alleen door het keizerlyke hof beveſtigt, hoewel in de daar op gevolgde verkiezing van een medehelper de Denen 8 kapittelheren op hunne zyde kregen, die *Karel*, des konings broeder, hunne ſtemmen gaven, maar na het afſterven des biſſchops in den jare 1705 verkreeg *Chriſtiaan Auguſtus*, uit den huize van Gottorp, die door de overige domheren verkoren was, echter de biſſchoplyke waardigheit. De Denen, die de ſtadt Eutin bemachtigt hadden, verlieten de zelve weder, en eindelyk wierdt, door de bemiddeling der Engelſchen en Hollanders, in den jare 1706 de gemelde prins Chriſtiaan Auguſtus in het bezit beveſtigt, en het gemelde verdrag door het traktaat, tuſſchen den keizer en Zweden in den jare 1707 te Alt-Ranſtadt geſloten, op nieuw bekrachtigt. Na des zelfs overlyden, voorgevallen den 25 April des jaars 1726, is zyn zoon *Karel* hem als biſſchop van Lubek opgevolgt, na dat hy reets in den jare 1707 tot zyn medehelper was verklaart. Deze overleedt den 31 May des jaars 1727, wordende zyn oudſte broeder, *Adolph Frederik*, den 16 September des zelven jaars door het kapittel in zyn plaats tot biſſchop verkoren. *Crantzius in Vandalia & Saxonia. Spangenb. Mansfeld. Chron. c. 232. f. 274. Werdenhagen de rebuspubl. Hanſeat. Reusnerus & Dreſſerus de Urbibus. Conringius in exercit. de Urbibus Germaniæ th. 93 & 124. Bertius comment. rer. Germ. l. III. p. 593 ſeq. Herm. Bonnus Regkmann. & Sagittar. in hiſtor. Lubecenſi. Molleri Iſagoge ad hiſtor. Cherſoneſi Cimbriæ P. IV. Danckwerth beſchreib. von Schlesw. und Holſt. P. III. c. 8. p. 222 ſeq. Acta publ. in de Staats-Cantzley T. X. p. 654 ſeq. Paullini bucher-cabinet Tom. IV. p. 765 ſeq. enz.*

LUBEKSCH- of LUBSCH- of LUBISCH- RECHT, is wel ten opzichte van zynen oorſpronk en verbindelykheit dat gene, het welk de vrye Ryksſtadt Lubek, als eene Ryksſtadt in haar gebiedt, als eene wet vaſtgeſtelt heeft; doch dewyl het aanzien van deze ſtadt wegens hare macht en haren handel ter zee voor eenige eeuwen zeer groot was, en de Hanzeeſteden haar als haar opperhoofdt hielden, ook aldaar hunne archiven geplaatſt hadden, gebeurde het, dat hare ordeningen door de Wendiſche en aan de Noordzee gelegene ſteden als een ſtadsrecht aangenomen wierden; gelyk dan velen van de zelve, als Straalzondt, Roſtok, Wismar, en andere, deze vryheit als eene gunſt hunnen heeren afbaden, of ook tegen der zelver wille de zelve aannamen, waarom een gemeen ſpreekwoordt ontſtondt: *De ſteden konden met het Lubekſch-recht, als met eene goocheltaſſche, tegen hare overheden ſpelen.* Men zegt echter van de plaatſen, die dit recht ingevoert hebben, dat zy met het Lubekſch recht geheiligt zyn. Het begin van dit recht ſtellen de geloofwaardigſte ſchryvers ten tyde van Frederik Barbaroſſa, die de ſtadt Lubek het eerſt in hare vryheit ſtelde, blykende zulks uit een *Diploma* van den zelven keizer met het gulden zegel, waar in hunne ſtatuten, en hunne macht om wetten te geven, bekrachtigt worden. Het is echter ligtelyk te vermoeden, dat de artykelen van dit recht of van deze wetten altoos van tydt tot tydt aangewaſſen zyn; gelyk uit de verſchillende afſchriften van het Lubekſche recht te zien is. In den jare 1582 heeft de Raadt het eerſt beſloten het zelve in

eene zekere form te brengen, en in den jare 1586 door den druk gemeen gemaakt. In het zelve zou veel van het Wisbiſche recht gebragt zyn. Het gezag van dit Wetboek is nog hedendaagſch in de Holſteinſche, Pomerſche, Mekelenburgſche, Pruiſſiſche en Lyflandſche ſteden zeer groot, en hoewel de zelve in twyffelachtige gevallen niet meer, als van te voren, naar Lubek mogen appelleren, worden zy echter naar dit Lubekſch recht, gelyk zulks inzonderheit in het tribunaal te Wismar in acht genomen wordt, geſcheiden. Johannes Sibrandus, hoogleeraar te Roſtok, heeft een boek *de Jure Publico civitatis Lubecenſis* geſchreven; insgelyks heeft D. Lambert Steinwig, burgermeeſter en ſyndicus te Straalſond, eene uitlegging daar over willen ſchryven, doch is ondertuſſchen geſtorven. Eindelyk heeft David Mævius, die eerſt hoogleeraar te Greypswalde, daar na ſyndicus te Straalſond, en eindelyk vice-preſident van het tribunaal te Wismar geweeſt is, dezen arbeidt op zich genomen, en een geleerde *Commentarius ad jus Lubecenſe* in folio uitgegeven. *Sibrandus ſect.* X. *Conring. de O.L.G. c.* 28. *Gryphiander de Weichbildis c.* 80. *Hartknoch in diſſ. ad Duſburgii Chronicon Pruſſiæ. Riccius de libris juris communis p.* 273. *Mævius in quæſtionibus præliminar.* 1 *&* 2.

LUBEN, in 't Latyn *Lubena*, eene kleine ſtadt in 't Sileſiſche vorſtendom Liegnitz, aan het water Kaltenbach, tuſſchen de ſteden Liegnitz en groot-Glogau gelegen, welke door den Sileſiſchen hertog Boleslaus in den jare 1175 met muren en grachten omringt wierdt. De linnenwevery bloeit aldaar inzonderheit. Men ziet naby deze plaats de puinhopen van het oude ſlot, dat eenige afgedeelde hertogen van Liegnitz tot verblyf gedient heeft, doch in den 30jarigen oorlog te gronde gegaan is. Uit krachte van het Alt-Ranſtadſche verdrag is alhier in den jare 1709 eene kerk en ſchole aan de Lutherſchen weder ingeruimd.

LUBENAU, een ſlot, ſteedtie en heerlykheit in 't markgraafſchap neder-Lausnitz aan het Spree-Waldt en de rivier Spree, boven Lubben, waar van, als mede van Calau, Lubenau omtrent eene myl afgelegen is. Het behoort den graaf Frederik Caſimir van Lynar, koninklyke Poolſche en keurvorſtelyke Saxiſche kamerheer, ridder van de Johanniter-orde, en vorſtelyke Saxen-Merſeburgſche opper-ampts-Raadt in neder-Lauſnits. Eertyds behoorde het aan het adelyke geſlachte van Kockeritz, naderhandt aan de vryheren van Schuilenburg; doch ſedert den jare 1600 hebben het de graven van Lynar bezeten. De grondt van deze heerlykheit is meeſt moeraſſig, waarom de onderdanen zich meerder in den tuin-dan in den akker-bouw bevlytigen, en de rivier de Spree dient hen om hunne gewaſſen met goed voordeel te Berlyn te markt te brengen. Dit ſteedtie heeft in den jare 1675 door brandt grote ſchade geleden. Tot deze heerlykheit behoren nog verſcheide dorpen. *Groſſers Lauſnitz. Merckw. P.* III. *Anonymi richtige beſchreib. der ober-und nieder-Lauſnitz.*

LUBENTINA, LIBENTINA, of LUBENTIA, eene godinne, aan welke de oude Heidenen het opzicht toeëigenden over het vermaak van alles naar zyn welgevallen te doen, goed of kwaad, zonder iets aan zyne neiging te weigeren. Plautus ſpreekt van deze godinne, wanneer hy zegt: *Lubentiorem te faciam quàm Lubentia eſt.* Deze naam komt af van *Lubet*, of *Libet*, het behaagt. *Plautus in Aſin. Varro. Arnob.*

LUBIENICZKI of LUBIENIETSKI, (STANISLAUS) in 't Latyn *Lubienicius*, een Poolſch edelman, is een der vermaardſte predikanten geweeſt, welke de Socinianen in de XVII eeuwe gehad hebben. Hy wierdt geboren te Racou den 23 Auguſty des jaars 1623. Hy wierdt met zonderlinge zorge opgevoed door zynen vader, die predikant was te Racou, en die, niet vergenoegt met hem in de ſcholen te zenden, hem ook de ryksdagen van Polen deedt zien, om hem bekend te maken by de groten, en om hem te onderrechten in alle zaken, die met zyne geboorte overeenſtemden. Hy zondt hem vervolgens naar Thoren, alwaar hy twee jaren bleef, en zich voegde by de Sociniaanſche gedeputeerden, gedurende de byeenkomſt en onderhandeling, die in den jare 1644 wegens de vereeniging der Godsdienſten in die ſtadt gehouden wierdt. Hy ſtelde een proces verbaal op van deze onderhandeling. Gouverneur geworden zynde van den jongen graaf van Niemirycz, liet hy den zelven Hollandt zien, en naderhandt Vrankryk, en maakte zich geacht by verſcheide geleerden, met welke hy handelde over de ſtoffen van den Godsdienſt, zonder ooit den zynen te ontveinzen, of de gelegenheden te verzuimen om den zelven te verdedigen. Hy verloor zynen vader in den jare 1648, en keerde weder naar Polen. Hy trouwde in den jare 1652 met de dochter van een yverig Sociniaan, en wierdt medehelper gemaakt van Johannes Ciachovius, predikant van Siedliski, en dewyl hy wel haaſt goede blyken gaf van zyne voorzichtigheit en van zyne geleerdheit, nam het ſynode van Czarcou hem aan tot predikant, en gaf hem tot leeraar aan de kerke van dien naam. De inval der Zweden deedt hem in den jare 1655 van daar vertrekken, en verplichtte hem met zyn huisgezin den 6 April des jaars 1656 naar Crakau te wyken. Hy bragt aldaar zynen tydt door met vaſten, bidden en prediken. De ſtadt in den jare 1657 wederom in de macht der Polen gevallen zynde, volgde hy de Zweedſche bezetting met twee andere Socinianen, om den koning van Zweden te bidden te weeg te brengen, dat de Unitariſſen, die zich onder zyne beſcherming begeven hadden, in de algemene vergiffenis begrepen wierden door de vrede, die met Polen geſloten zou worden. Hy kwam den 7 October des jaars 1657 te Wolgaſt, alwaar hy door den koning van Zweden wel ontfangen wierdt. Hy at aan de tafel van dezen prins, eene eere, die hy alreets te Crakau ontfangen hadt. Hy drong zich in de kennis en gunſt van eenige Zweedſche groten, niettegenſtaande de tegenkantingen van de Theologanten, en ſprak van zynen Godsdienſt in verſcheide gelegenheden. Men geeft zelfs voor, dat hy eene uitmuntende openbaring hadt gedurende het beleg van Stettin. Hy was te Oliva, wanneer de vrede aldaar geſloten wierdt; en hy hadt het ongenoegen te zien, dat de Unitariſſen uit de algemene vergiffeniſſe geſloten wierden, welke men toeſtondt aan de andere Onroomſchen. Aldus alle hoop verloren ziende van weder in Polen te keren, begaf hy zich te ſcheep naar Coppenhagen. Hy kwam aldaar den 28 November des jaars 1660, en poogde van den koning eene wykplaats te verkrygen voor zyne broeders, die uit Polen gebannen waren. Deze prins betoonde eene grote achting voor hem, doch alzo hy echter daar door gene zekere ſchuilplaats voor zyne ſecte kon verkrygen, keerde hy naar Pomeren, en maakte alle bewegingen, die hem mogelyk waren, ten voordeele van zynen aanhang. Zyne tegenſtrevers lieten hem geen ruſt, hy wierdt verplicht Stettin te verlaten, en naar Hamburg te gaan, alwaar hy in het volgende jaar zyn huisgezin deedt komen. Hy was aldaar dikwils in onderhandeling met de koninginne Chriſtina over zaken van den Godsdienſt, in de tegenwoordigheit van eenige prinſſen. De tweede reize, die hy deedt naar het Deenſche hof, was hem tamelyk voordeelig. De overheden van Frederiksburg ſtonden den Unitariſſen toe in hunne ſtadt te wonen, en aldaar hunnen Godsdienſt in hunne huizen te oeffenen. Maar op het aanhouden van den Lutherſchen ſuperintendent, Johannes Rembott, geboodt de hertog van Holſtein hen weinig tyds daar na uit die ſtadt te vertrekken. Lubinietski hieldt lang ſtandt tegen de predikanten van Hamburg. De overheit deedt hem eindelyk een ſtrikt bevel geven om te vertrekken. Hy was toen ziek, en beloofde te gehoorzamen. Maar hy ſtierf eenige dagen daar na door vergiſt, dat hem gegeven was. Zyne twee dochters ſtierven door het zelve vergift den 16 May des jaars 1675. Hy hadt den tydt om de zelve in vaarzen te beklagen; want hy ſtierf eerſt den 18 van de zelve maandt. Hy wierdt te Altena begraven, niettegenſtaande den tegenſtandt van de predikanten. Hy hadt eene grote briefwiſſeling door gantſch Europa. Hy hadt eene toevlucht voor zyne broeders verkregen te Manheim, eene ſtadt van den keurvorſt van de Palts, die zeer toegeeflyk was in het ſtuk van den Godsdienſt. Lubienietski ſchreef vele boeken, waar van de meeſte nooit gedrukt zyn geweeſt. Men ziet de tytels daar van in de Bibliotheek der Unitariſſen. Het voornaamſte van die, welke uitgekomen zyn, is zyn *Theatrum Cometicum*, verdeelt in drie delen, *quarum prima continet communicationes de Cometis, anno* 1664 *&* 1665 *cum viris, per Europam clariſſimis, habitas, eorumque obſervationes, tabulis æneis expreſſas. Secunda eſt Hiſtoria cometarum à Diluvio ad annum Chriſti* 1665. *Hiſtoriæ Univerſalis ſynopſin quandam continens. Tertia agit de ſignificationibus Cometarum, ſcitis quorundam amicorum objectionibus, reſponſionibus Auctoris, & Judiciis Virorum clariſſimorum.* Die genen, welke de zorge hadden van den druk, pleegden eenige ſchelmeryen, die den ſchryver verplichtten eene reize te doen naar Hollandt. Hy arbeidde aan de Hiſtorie van de Reformatie van Polen, maar hy ſtierf eer de zelve voltooit was. Het gene men daar van vondt onder zyne papieren, wierdt in Hollandt in den jare 1685 in 8. gedrukt. De drukkers hebben daar in vele miſſlagen begaan, en men vindt daar in weinig zaken, waar aan de ſchryver de laatſte handt ſchynt gehad te hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LUBIENSKI, (STANISLAUS) biſſchop van Ploczco, was geboren uit een adelyk geſlacht in Polen. Hy leide den grondt zyner ſtudiën te Sirad en Kaliſch onder de Jeſuiten. Hier op maakte hy zich bekend in het landsrecht, waar toe hy goede gelegenheit hadt by Pſtroconius, biſſchop van Uladislau en Pomerellië, en opper-kroons-kancelier. Hy bekleedde by den gemelden Pſtroconius, die den koning van Polen naar Zweden verſelde, de plaats van koninklyk ſecretaris. Na zyne wederkomſt uit Zweden liet hy niet na dezen Pſtroconius in alles behulpzaam te zyn. Na deszelfs doodt geraakte hy by Lorenzio Gembicio, zynen opvolger in de kanceliers waardigheit, in grote hoogachting, zo dat hy, na dat hy de koninklyke archiven doorlopen hadt, aan het hof gevordert zou zyn geworden, maar uit liefde tot een ſtil leven ſloeg hy zulks af. Daar tegen nam hy by Petrus Tylicius, biſſchop van Crakau, de waardigheit van kancelier en aartsdiaken van Crakau, en kort daar op eene opzienders plaats over de koninklyke kancelary aan. Na drie jaren wierdt hy tot abt van het Benedictyner klooſter van Tinecius benoemt. Hy wilde, om zich van dit ampt te ontſlaan, het Benedictyner gewaadt wel aannemen, maar de hoogachting van den koning Sigismundus den III en het pauſſelyk bevel verhinderden zyn voornemen. Hy wierdt veel eer tot een bisdom, en kort daar op tot het kroons-vice-kancelierſchap bevordert. Doch wanneer hy het zelve nauwlyks drie jaren bekleed hadt, wierdt hem op zyn begeren het bisdom van Ploczco gegeven, wanneer hy gelegenheit vondt zich in een geruſten ſtaat te ſtellen, hoewel het in den beginne wegens den Zweedſchen oorlog nog bezwaarlyk daar mede toeging. Hier op bevondt hy zich by de gewigtigſte handelingen van het ryk, waar in hy ook in den jare 1640 te Viskon ſtierf, na dat hy te voren aan de biſſchoppen van Ploczco eene zeer ſchone bibliotheek gemaakt hadt. Onder zyne ſchriften zyn: *Brevis narratio profectionis in Sueciam Sigismundi* III *Reg. Pol. & Suec. dum à morte Johannis, Sueciæ Regis, parentis ſui, hæreditarium regnum capeſſeret; de motu civili in Polonia libri* IV; *cauſæ cur Sigismundus bellum Moſchis intulerit; errata Julii Bellii, Laureæ Auſtriacæ ſcriptoris, taxata; monita de rectè gerendo epiſcopatu; vitæ Epiſcoporum Plocenſium; vita Pſtroconii; epiſtolarrum decades tres; Sigismundi* III *Laudatio funebris. &c. Freher. in theatr. p.* 584 *& ſeq.*

S. LUBINUS, biſſchop van Chartres in de VI eeuwe, geboren te Poitiers, kwam ter wereldt ten tyde van Clodoveus den I. Dewyl hy van arme ouders geboren was, hieldt hy zich in zyne

ne jonkheit op met den landbouw en het weiden van ossen. Een heremyt van Noaille leerde hem de eerste gronden van het A. B. C. Wanneer hy lezen kon, begaf hy zich in een klooster van het landt, en eenigen tydt aldaar gewoont hebbende, begaf hy zich naar S. Avitus in Perche, die hem weder naar zyn landt zondt; maar hy nam een besluit om te gaan naar de abdy van Lerins in Provence. In de provincie van Gevaudan gekomen zynde, wierdt hy te Javou opgehouden door den gelukzaligen Hilarius, bisschop van die plaats. Lotharius en Childebert zich meesters gemaakt hebbende van Burgundië, wierdt Lubinus gevangen door de soldaten, die hem pynigden, om te weten waar de schatten van de abdy waren. Na dat hy veel geleden hadt, ontkwam hy uit hunne handen, en begaf zich by S. Avitus. Hy bleef eenigen tydt by hem, en week vervolgens in de wildernis der koolbranders. De bisschop van Chartres, van zyne heiligheit hebbende horen spreken, ordende hem tot diaken, en maakte hem abt van het klooster van Brou. Hy verhief hem vervolgens tot het priesterschap, en gaf hem tot een medgesel aan S. Aubinus, bisschop van Angers, die naar Cesarius, bisschop van Arles, moest gaan. Lubinus deedt de reize in het voornemen van zich in het klooster van Lerins te begeven; maar Cesarius zondt hem te rug naar Brou, alwaar hy dit klooster bestierde, tot dat Etherus, bisschop van Chartres, in den jare 544 gestorven zynde, hy door den koning Childebert benoemt wierdt om des zelfs plaats te vervullen. Hy woonde het V concilie van Orleans by in den jare 556, of 557, en wierdt begraven in de kerk van S. Martin-en-Val, naby de stadt. Men viert zyn feest in de kerk van Chartres den 14 Maart en den 15 September. *Acta apud Bolland. Mabillon Actes des Benedictins. Baillet vies des Saints au mois de Mars.*

LUBINUS, (AUGUSTINUS) een Augustyner monnik, Geographus van den koning van Vrankryk, wierdt geboren te Parys den 29 January des jaars 1619. Hy nam al vroeg het geestelyk gewaadt aan, en bekleedde van tydt tot tydt alle de waardigheden van zyne orde, zynde provinciaal geweest van de provincie van Vrankryk, en assistent generaal van de Fransche Augustynen te Rome. Hy was van vele uitmuntende verdiensten, van eene diepe geleerdheit in de letteren, en van eene zonderlinge kennis in het gene de beneficiën van Vrankryk en de abdyen van Italië betreft, waar over hy verscheide schone werken geschreven heeft, zo in Vrankryk, als te Rome, als: *Le Mercure Geographique; des notes sur le Martyrologe Romain, & sur les lieux, qui y sont marquez; le Poullier des Abbayes de France; la Notice des Abbayes d'Italie; Orbis Augustinianus*, of de beschryving van alle de kloosters van zyne orde, met eene menigte van kaarten, die hy zelf eertyds gegraveert hadt. Hy hadt ook aantekeningen geschreven over *Plutarchi vitæ hominum illustrium*; en men heeft Geographische Tafelen van zyn maaksel, welke gedrukt zyn met de Fransche vertaling van Plutarchus door den abt Talleman. Hy heeft ook aantekeningen gemaakt over de Chronologie van Usserius; *la Description de la Laponie*, en verscheide andere werken, welke in staat waren om gedrukt te kunnen worden; onder anderen eene Geographie van alle de plaatsen van den Bybel. Hy was ook voornemens *Stephanus de Urbibus* uit te geven, waar in hem echter de Hollanders voorgekomen zyn, en hem daar door niet weinig verdriets veroorzaakt hebben. Hy stierf in het klooster der Augustynen van de voorstadt van S. Germain te Parys den 7 Maart des jaars 1695. in den ouderdom van 75 jaren. *Memoires du temps.*

LUBINUS, (EILHARDUS) geboren te Westerstede in Ammerlandt, in 't graafschap Oldenburg, den 24 Maart des jaars 1565, en de zoon van een predikant van die plaats, studeerde met veel geluk te Leipzich, te Keulen, te Helmstadt, te Straasburg, te Jena, te Marburg, en te Rostok. Hy wierdt zeer bekwaam in de Griekfche taal, en maakte Latynsche vaarzen. Hy was een redenaar, een wiskunstenaar en een Theologant. Men maakte hem hoogleeraar in de poëzy in de akademie van Rostok in den jare 1595, en in de Theologie tien jaren daar na. Hy was tweemaal getrouwt, en stierf den 2 Juny des jaars 1621, na dat hy tien maanden de vierdendaagsche koorts gehad hadt. Hy gaf verscheide boeken uit, en onder anderen: *Antiquarius, sive priscorum & minus usitatorum vocabulorum brevis & dilucida interpretatio, ordine Alphabetico digesta*, in 12. en in 8. Hy gaf *Anacreon, Juvenalis*, en *Perseus* uit met aantekeningen; *Horatius* en *Juvenalis* met eene uitlegginge; de *Anthologia* met zyne Latynsche vertaling, en de *Epistolæ Veterum Græcorum Græcè & Latinè*; Verklaringen over de voornaamste brieven van Paulus; *Monotessaron, sive historia Evangelica, ex 4 Euangelistis in unum corpus redacta.* Zyne Latynsche vaarzen worden gevonden in het derde stuk van de *Delitiæ Poëtarum Germanorum.* Maar het werk, dat het meeste gerucht maakte, was dat, het welk hy schreef over de natuur en den oorsprong van de zonde. Het wierdt te Rostok gedrukt in den jare 1596, en vier jaren daar na in de zelve stadt herdrukt in 8. en in 12. onder den tytel van: *Phosphorus, de prima causâ & naturâ mali; Tractatus Hypermetaphysicus, in quo multorum gravissimæ dubitationes tolluntur, & errores deteguntur.* Hy stelde twee mede-eeuwige grondoorzaken, niet het Ligchaam en het Ledige, gelyk Epicurus; maar Godt en het Niet, Godt in de hoedanigheit van goede Oorzaak, en het Niet in de hoedanigheit van kwade Oorzaak. Hy voegde daar by, dat de zonde niets anders was dan de trek of neiging tot dit Niet, en dat de zonde nodig was geweest, op dat de natuur van het goede gekend kon worden. Hy eigende aan dit Niet alles toe, dat Aristoteles zegt van de eerste stoffe. De hoogleeraar Grawerus wederleide dit gevoelen, en hy hadt voor zich de stemmen van Mylius, van Hutterus, van Piscator, van Schlusselburgius, van Major, van Petræus, en van verscheide anderen. Deze twist bragt van weêrzyden verscheide geschriften voort. *Baillet Tom. I. des Ant. Bayle Dict. Crit.* Deze laatste wederlegt het zelve gevoelen, maar nogelyk heeft men hem niet wel verstaan. Men spreekt alleenlyk van het gene zo even bygebragt is. Men zou het zelve kunnen [illegible] tot deze stelling, dat de schepselen van het Niet [illegible], en gene gantsch volkomen wezens kunnende zyn, maar de deelen zynde van het volmaaktste [illegible], dat uit handen van den Schepper kon komen, zo moet men niet verwondert zyn, dat de zonde en de zondaars daar uit voortgekomen zyn.

LUBITSE, een dorp van Polen, in het Palatynschap van Reussen, een musketschoot van den groten weg, en in de bosschen gelegen. *Memoires du Chevalier de Beaujeu.*

LUBITZ, eene kleine stadt in het Mekelenburgsche vorstendom Wenden, tusschen Parchim en Plawe aan de Elde gelegen.

LUBLAU, LUBLYO, of LUBLO, in 't Latyn *Lublavia*, een slot en steedtje in het Zipscher graafschap, tot opper-Hungarë behorende, dat in den jare 1412 benevens de 13 Zipscher steden aan de kroon Polen verpand wierdt, en tegenwoordig met het waiwoodschap Crakau vereenigt is. *Zeil. Descr. Hungar. p. 145.*

LUBLIN, (HET PALATYNSCHAP VAN) een landschap tusschen Mazovie, Root-Reussen, en het Palatynschap van Sendomir gelegen. Het is bygevolg in het midden der staten van Polen, en daar door zeer wel gedekt tegen de stroperyen der Tartaren, waar aan de provinciën op de grenzen bloot gestelt zyn; dat niet weinig bybrengt tot den rykdom der inwoners. Het zelve wordt ook voor een van de voornaamste Palatynschappen van het koninkryk gehouden. Men kan daar by voegen, dat het een van de uitgestrektste en vruchtbaarste is. Het heeft noch zandt, noch dennebosschen, ten minste zo menigvuldig niet dan Mazovië en de andere provinciën: maar eikenbosschen, zware landen, vruchtbare heuvels, en dat alles verselt van beemden, weilanden, vyvers, en ryke welbevolkte dorpen: boven dien is de vruchtbaarheit van het landt aldaar verseld van de schoonheit van de verscheidenheit van vlaktens, heuvels, en aangename gronden, met tusschenpozingen van verrukkende gezichten. De overvloedt wordt aldaar ook nog ingebragt van buiten door den toevloedt der pleiters, dewyl het hoogste gerechtshof van gantsch Polen hier in den zomer gehouden wordt, gelyk te Petrikau in den winter. *Baudrand. Memoires du Chevalier de Beaujeu.*

LUBLIN, eene stadt van Polen, en de hoofdstadt van het Palatynschap, dat haren naam draagt. Zy is byna in 't midden van het landt gelegen, aan de kleine rivier Bistricz, of Vistricza, tien mylen van de Weissel. Zy is van gebakken steen gebouwt, en vry groot, maar kwalyk verdeelt, en slecht bestraat, gelyk alle de steden van Polen, het welk veel van de schoonheit der huizen wegneemt, die zeer hoog opgehaalt zyn, inzonderheit die, welke de markt omringen. De kerken, de kloosters, en de gestichten der Jesuiten overtreffen alle die van de andere steden van Polen, Crakau uitgezondert. De stadt heeft zeer oude en hoge muren, met torens voorzien, eene diepe gracht, en een slot op een heuvel gelegen. Zy heeft jaarlyks drie missen of markten, welke veel bezocht worden, en is zeer volkryk. Zy verschaft overvloedig alle noodzaaklykheden, zelfs voor de vremdelingen, de kooplieden aldaar hunne pakhuizen, en de werkmeesters hunne welgevulde winkels opgerecht hebbende, zo wel ter oorzake van het hoge gerechtshof, als om dat zy op den weg naar Muskovië gelegen is, en groten handel heeft met de grenssteden ten Oosten. De oorlog brengt aldaar zyne woede niet, en de Poolsche krygsbenden trekken nooit over haren grondt, ter oorzake van de gestrengheit van het gerechtshof. Zy leedt een weinig door den inval van den koning van Zweden; doch dat was maar een vuur van stroo, dat zo vele merktekenen van zyn geweldt niet naliet in dit Palatynschap, als in de andere. De stadt heeft het rechtsgebiedt van eene goede Starostdy; maar geen bisdom, zynde voor het geestelyke afhankelyk van dat van Crakau. Men plagt hier dikwils ryksdagen te houden, en in de voorsteden wonen vele Joden. *Baudrand. Memoires de Beaujeu.*

LUBOVERA, of LEUBOVERA, twede abdisse van het klooster van S. Croix van Poitiers, dat de koningin Radegonda gesticht hadt, begon te regeren in den jare 589. Chrodilda, dochter van den koning Charibert, stondt naar deze waardigheit, en zy voegde zich in den jare 589 by hare nichte Basina, dochter van Chilperik, en zy vertrokken beide uit het klooster, verselt van 40 nonnen, dat grote ergernisse veroorzaakte. De twee eerste trokken een groot getal huurlingen tot zich, welke de bisschoppen beledigden, die vergadert waren om deze zaak by te leggen, en Lubovera met groot geweldt uit het klooster voerden. De koning wierdt verplicht zyn gezag te gebruiken om deze oproerige geesten te stillen, en badt in den jare 590 de bisschoppen haar te vergeven. Ava volgde op Lubovera. *Greg. Turon. l. IX & X. hist.*

LUBOMIRSKY, een aanzienlyk geslacht in Polen, dat van een ander, dat den naam van Srzeniava gevoert heeft, en zich tot in 30 zydlinien, of takken, hoewel onder andere namen, uitgebreid heeft, zynen oorsprong zou hebben. De stamvader van het zelve wordt door Okolsky opgegeven een soldaat geweest te zyn, die Druzyna genoemt was, en zich in een slag aan de rivier Srzeniaw wel gedragen hadt. *Sebastianus Lubomirsky* verkreeg door zyne verdiensten in den Hungarischen oorlog den gravenstandt van keizer Rudolph den II, waar op hy den tytel van graaf van Wisnicz aannam, en in den jare 1613 in het 76 jaar zyns ouderdoms stierf. Hy liet benevens een groten rykdom, dien hy door den zouthandel verkregen hadt, verscheide kinderen na, waar onder inzonderheit Stanislaus, van wien het twede hier na volgende artykel handelt, aanmerkelyk is. De zelve teelde by Sophia, hertogin

gin van Ostrorog, *Georgius Sebastianus*, van wien een byzonder artykel volgt; en *Michaël Alexander*, opper-stalmeester van de kroon Polen. De eerste hadt twee gemalinnen: de eerste was uit den huize Ligecz, en baarde hem benevens eene dochter, *Christina*, gemalinne van Felicianus Potoki, 1) *Hieronymus Augustus*, kroons groot-veldheer en kastellan van Crakau, die in den jare 1706 te Ressow stierf; 2) *Alexander*, starost van Proslau; 3) *Stanislaus*, kroons groot-maarschalk, die in den jare 1702 te Viasdow stierf. De twede was Barbara Tetlowna; de zelve baarde hem 1) *Anna*, gemalinne van den vorst Benedictus van Sapieha, groot-schatmeester van Litthauwen; 2) *François*, kroons opper-kamerheer, wiens gemalin was Ursula Catharina, gravin van Boukom, die op het begeren van den koning Augustus van den keizer den tytel verkreeg van vorstinne van Teschen; 3) *Georgius*, starost van Olstniski, generaal-major en overste van een regiment ruitery, die den 4 Maart des jaars 1699 stierf. *Josephus Carolus*, een nabloedverwant der voorgaanden, was kroons-hof of onder-maarschalk, en stierf in den jare 1702, verscheide kinderen nalatende, daar onder *Theresia*, geboren in den jare 1685, den 15 December des jaars 1701 getrouwt met Karel Philips, paltsgraaf aan den Rhyn, en naderhandt keurvorst, en den 6 January des jaars 1706 te Inspruk gestorven; als mede *Karel*, geboren in den jare 1693, en starost te Sendomir. *Okolski orb. Pol. Pastor. Flor. Polon.*

LUBOMIRSKY, (GEORGIUS SEBASTIANUS) vorst van het Roomsche Ryk, graaf van Wisznicz en Jaroslow, kastellan van Crakau, ryks-maarschalk en onder-veldheer van Polen, was de oudste zoon van den voorgemelden Stanislaus Lubomirsky, kroons-veldheer van Polen. Hy bragt zyne jonge jaren door met het leren der wetenschappen en het reizen aan de Europische hoven. Alzo hy zich daar door grote bekwaamheit verkregen hadt, geraakte hy zeer ligt in de gunst van den koning Uladislaus den IV, welke hy ook, niettegenstaande hy voor de Poolsche vryheit tegen den koning stondt, bestendig behieldt. Want de zelve droeg hem in den jare 1636 het bevel op over een kompagnie, vertrouwde hem daar op de starostdyen van Sadez en Chmielinki, en andere hoge waardigheden, gebruikte hem ook op zyne reize naar Litthauwen als zynen hof-maarschalk, en gaf hem ook de verwachting op het kastellanschap van Crakau. Na de doodt van dezen koning bevorderde Lubomirsky de verkiezing van des zelfs broeder Johannes Casimir tot de kroon van Polen, en deedt met hem in den jare 1649 den krygstocht tegen de Tartaren en wederspannige Cozakken, welke het koninklyk leger by Zbaras ingesloten hielden, doch na een bloedigen strydt eindelyk de vrede sloten. In den jare 1651 bragt hy in den slag by Bercsstezko, alwaar hy de regter-vleugel geboodt, niet weinig toe tot de zege tegen de gemelde barbaren, en wierdt hier op, in de plaats van den gestorven Potoki, kastellan van Crakau, na dat hy reets van te voren het opper-kroons-of ryks-maarschalksampt verkregen hadt. Na dezen tydt ontstonden tusschen hem en zynen koning eenige oneenigheden, waarom hy ook by den inval der Zweden in Polen in den jare 1655 te ligter aan de vyandelyke zyde overging, doch zich kort daar na wederom voor zynen koning verklaarde, hem de 20 kompagniën, die hy by zich hadt, toevoerde, en den Quartianen mede overreedde zich weder onder zyne gehoorzaamheit te begeven. Hier op voegde hy zich by de generalen Sapieha en Czarnicki, legerde zich in den jare 1656 by Jaroslau, en dreef de Zweden van Sendomir tot naar Warschau te rug. Hy nam ook deze stadt met geweldt in, na dat hy op den Zweedschen generaal, den Paltsgraaf Philips van Sultsbach, eene overwinning behaalt hadt. Ja, op dat de koning ontwyffelbaar van zyne trouw verzekert mogt zyn, verpandde hy tot des zelfs dienst een gedeelte van zyne eige goederen, en leide vier gezantschappen af aan den Cham der Crimsche Tartaren, om den zelven tot bystandt te bewegen. In den jare 1656 rukte hy voor de stadt Crakau, doch moest, op de aannadering van den Ragotzischen bystandt, na dat de belegering 5 maanden te vergeefsch geduurt hadt, en zyn leger, dat hy daar voor gebruikt hadt, tot 4000 man gesmolten was, te rug trekken. Hier op wierdt hem de plaats van ryks-onder-veldheer toevertrouwt, waar by hy het opper-kroons-maarschalk-ampt mede behieldt. In het volgende jaar zette hy met de bygekomen Tartaren den Ragotzy de voorgaande schade by Javorow zo wel betaalt, dat de zelve zyn persoon naauwlyks kon redden. In het zelve jaar vermeesterde hy ook door hulp van den keizerlyken generaal veld-maarschalk graaf van Hatzfeldt de stadt Crakau, en bezette de zelve met zyn krygsvolk; hy veroverde ook in het volgende jaar Thoren, en in den jare 1659 Graudentz door hulp der keizerschen. Naderhandt woonde hy als Poolsche afgezant de vredehandeling van Oliva by, die ook den 3 May des jaars 1660 met Karel den IX, koning van Zweden, tot een goed einde kwam. Hier op vereenigde hy zich met de manschap van Potoki, en met eenige duizend Tartaren, met welke hy tot naar Constantinow rukte, alwaar hy op den Muskovischen generaal Szeremet aanviel, en hem noodzaakte zich zelf gevangen te geven. Inmiddels bevlytigden zich vele van de Poolsche senatoren, om de koninginne de benoeming van een toekomend opvolger in handen te doen vallen, zo dat zy ook Henricus Julius van Bourbon, hertog van Enguien, die met hare zusters dochter getrouwt was, daar toe voorsloeg. Dewyl hy zich echter tegen dit voornemen aankantte, verviel hy daar door in de ongunst, zo wel van de koninginne, als van den koning; dewyl hy voor de oorzaak gehouden wierdt van het ryksbesluit, dat van de koninklyke eventuële verkiezing by des konings leven en regering voortaan niet gesproken zou mogen worden. De zaak kwam zelfs tot gevaarlyke omstandigheden, dewyl zo wel het Poolsche, als het Litthauwsche leger zich de koninklyke gehoorzaamheit onttrokken; het welk alles den vorst Lubomirsky toegeschreven wierdt. Hy stilde wel door zyn aanzien dit morren, doch bragt zich daar door te meer in argwaan en ongunst. Ja, wanneer hy by het voortzetten van den Muskovischen oorlog den koning niet begeleiden wilde, wierdt hy deswegen in den jare 1664 van verradery, oproer, en andere grove misdaden beschuldigt, vervallen verklaart van alle zyne eerampten, waardigheden en goederen, en volkomen uit het ryk gebannen. In dien toestandt nam hy zyne toevlucht naar Breslau in Silesië, van waar de koning van Polen hem door zyn aanhouden by den keizer Leopoldus te vergeefsch zocht te verdryven. In Polen zelfs liet het zich tamelyk wel voor hem aanzien, dewyl de standen van Groot-Polen zich in den jare 1665 op hunne vergadering te Posen voor hem verklaarden. Zo liet ook de keurvorst van Brandenburg door zyne gezanten voor hem tusschenspreken, en verder wierdt hem op verscheide ryks-en landdagen toezegging gedaan. Op dat hy ook zyne onschuldt noch klaarder mogt vertonen, liet hy in Juny des gemelden jaars een manifest in druk uitgaan. Een gedeelte der kroons-armee verbondt zich den 26 Juny openlyk met hem in het leger by Lemberg, en verklaarde hem ook tot hunnen generaal. Hy liet zo terstondt in zyne lyfvanen op de eene zyde deze woorden stellen:

Soli Regi Salus.

En op de andere zyde drie X, benevens deze woorden:

Crux male consulentibus & administrantibus.

Hy bragt ook zelf een aanzienlyk leger byeen, rukte daar mede in Polen, en verkreeg in den beginne eenig voordeel tegen de koninklyken, doch moest wegens geleden schade by Grabau weder naar de Silesische grenzen te rug trekken. Hy was ook niet weinig genegen tot een minnelyk verdrag, en hieldt ten dien einde eene onderhandeling met 2 Poolsche bisschoppen. Hy volhardde ook naderhandt in dit voornemen, hoewel de koning den 24 Augusty een tamelyk verlies geleden hadt, en de standen van Groot-Polen zich voor hem verklaart hadden. Men hoopte op den ryksdag, in Maart des jaars 1666 aangestelt, wanneer hem door den koning vergunt was om zyne herstelling door zekere gedeputeerden aan te houden, van de zaak een einde te maken; maar de koning was zodanig op hem verstoort, dat hy hem van het ryks-veld-maarschalk- en onder-veldheerschap ontblootte, en daar op op nieuw tegen hem te velde trok. Maar Lubomirsky behieldt andermaal de zege, en gaf daar door tot het hervatten der vredehandeling gelegenheit, die eindelyk zodanig uitviel, dat hy by den koning in 't leger moest komen, en voor den zelven een voetval doen. Doch hem wierdt ook ter zelver tydt opgelegt, zich nog eenigen tydt buiten het ryk op te houden. Hy stierf ondertusschen den 12 January des jaars 1667 te Breslau, na dat hy nog by het leven van zynen vader door den keizer Ferdinand den II in den vorstenstandt verheven was; waar mede eenige Poolsche magnaten, dewyl hy zulks zonder de koninklyke bewilliging aangenomen hadt, niet te vrede wilden zyn. Het graafschap Zips wierdt hem door den keizer Ferdinand den III verpand, en is het zelve nog in handen van zyne nakomelingen. De graaf Gualdo merkt van hem aan, dat hy een man van hoge gedachten, en in zyne verrechtingen onbestendig geweest is, dat hy zich meer tot vrede dan tot oorlog geschikt hadt, ook jaarlyksch 72000 Poolsche floryne aan zyne kreaturen, die hy overal tot zynen dienst hadt, te koste leide. *Vespasianus à Kochow Kochowsky in climact. Annal. Polon. Gualdo Priorato vita di Leopold.*

LUBOMIRSKY, (STANISLAUS) graaf van Wisnicz, palatyn van Crakau, en kroons groot-veldheer, was eerst opper-schenker van het koninkryk Polen, en bezat de starostdyën van Zips, Zatoria, Bialocerkow, Niepolonis en Dobeziz. Hy wierdt door zynen zwager, den ryks veldheer Stanislaus Koniezpolski, zo wel in de krygszaken voortgezet, dat hy in den jare 1620 het generaalschap van de ruitery met lof bekleedde, gelyk hy dan in die waardigheit zo wel de Tartaren by de rivier Tyra te rug dreef, als ook de oproerige Kozakken door zyne eige middelen bevredigde. Hy dreef ook de Turken, welke het Poolsche leger by Choczim den 8 September aantasten, dapper te rug, waarom hem by de onpasselykheit van den veldheer Cholkiewiz benevens den koninklyken prins Uladislaus Sigismundus het opperbevel over het Poolsche leger opgedragen wierdt, wanneer de gemelde prins, die zo vele blyken van zyn verstandt en dapperheit gezien hadt, zich zelf onder het bevel van Lubomirsky stelde. Hy wederstondt hier op den 18 September den tweden aanval op het Poolsche leger, met zulk eene grote nederlaag der Turken, dat de zelve eensslags gedachten van vrede namen, gelyk de zelve dan ook kort daar op in het Turksche leger tot groten roem en nut van de Poolsche natie gesloten wierdt. Hy verkreeg hier door wel een groot aanzien by het volk, dat hem den behouder van het vaderlandt noemde; maar zyne benyders wisten het by den koning zo verre te brengen, dat deze hem onder voorwendsel, als of hy te ontydig vrede gemaakt hadt, van zyne krygswaardigheden ontblootte. Doch alzo de Polen de oproerige soldaten, die onder een eigen opgeworpen generaal overal naar hun welgevallen huishielden, van den hals wilden hebben, moesten zy hem op nieuw in den jare 1622 het ryks-veldheerschap opdragen, dat hy ook tot in den jare 1624, wanneer de gevangen veldheer Koniezpolsky uit de Turksche gevangenis weder in Polen kwam, bekleed heeft. Naderhandt bleef hy

hy ryks-onder-veldheer, floeg ook over de 30000 Tartaren, die in Poolfch-Reuffen ingevallen waren, met verovering van allen buit, op de vlucht, en floeg de zelve in den jare 1629 zo volkomen, dat hy den broeder van den groten Cham der Tartaren met 2000 man gevangen nam. Hier op wierdt hy waiwode van Reuffen, en woonde in den jare 1632 de verkiezing van den prins Uladislaus Sigismundus den IV tot koning van Polen by, die hem naderhandt tot waiwode en generaal van Crakau benoemde. Na de doodt van gemelden Koniecpolski wierdt hem in den jare 1646 het veldheerfchap opgedragen; en hy nam zelf, wanneer keizer Ferdinand de III zyn oudften zoon Georgius Sebaftianus in den vorftelyken ftandt verhief, den vorftelyken tytel aan. Hy hadt een groten rykdom van zynen vader geërft, waarom hy zo wel aan de foldaten, als aan de geeftelykheit, zyne milddadigheit betoonde. Wanneer hy zich in het leger by Choczim tegen de Turken bevondt, deedt hy eene gelofte, dat hy eene nieuwe kerk zou laten bouwen, indien hy gezond en zegepralende wederkeerde. Wanneer hy nu zyn wenfch in beide die zaken vervult zag, liet hy eene prachtige kerk, benevens een klooster, voor de Barrevoeter Karmelyten te Wisznick bouwen, gelyk hy ook aldaar een klooster en de kerk van Lubartow in Reuffen voor de Dominikanen ftichtte, en met grote inkomften en ryke kerkfieraden begiftigde, en anderszins ook aanzienlyke goederen verfchafte. Met zyne gemalinne Sophia, hertoginne van Oftrorog, erfde hy de halve heerlykheit Jaroslow; van Stanislaus Sdatnicki kocht hy het flot Lamshut met zyn toebehoren, en van den koning en de ryksftanden heeft hy, voor 100000 florynen, het graaffchap Zips in Hungarië pandswyze aan zich gebragt; waar op hy in den jare 1649 ftierf. *Okolski in orbe Polon. Paftorius in Floro Polonico. Waffenberg. in rebus geft. Ulad. IV. Souverainen von Europa p.* 680.

LUBRECK is eene grensvefting in het Wendifche landt in Hungarië.

LUBSCHUTZ, of LEOBSCHUTZ, eertyds eene gefterkte ftadt in het Silefifche vorftendom Jagerndorf, welke het verblyf was van eenige hertogen van Troppau, en door haar aanzienlyken fchepensftoel, zo wel als door haar groten korenhandel, beroemd is geweeft. Zy wierdt in den jare 1436 door de Hulfiten vergeeffch beftormt, doch in den jare 1626 door de Denen ftormenderhandt ingenomen. In den jare 1642 maakten zich de Zweden daar van meefter, en behielden de zelve tot in den jare 1649. *Lucæ Schlef. chron.*

LUC, een klein vlek van het Dauphiné, naby de Drome gelegen, vyf mylen boven Die. Daar is een klein meir naby deze plaats, dat haren naam draagt. Men zegt, dat een bergingeftort zynde, en de kil van de Drome opgeftopt hebbende, der zelver wateren aldus wederhouden zynde, dit meir maakten, en het oude *Lucus*, eene ftadt der Vocontiers, overftroomden. *Maty Dict.*

LUC, een goed vlek van Provence, in eene aangename landftreek, zeven mylen van Frejus en van Hiéres, en acht mylen van Toulon gelegen. Eenige landbefchryvers houden dit vlek voor het oude *Forum Voconii*, dat anderen te Draguignan of te Canet plaatfen. *Maty Dict.*

S. LUC, een geflacht. Zie ESPINAY-SAINT-LUC.

LUC, (GODEFRIED VAN) een Provençaals edelman, zeer ervaren in de Griekfche en Latynfche talen, leefde in de XIV eeuwe. Hy fchreef fchone werken in Provençaalfche vaarzen. Men zegt, dat hy eene jonkvrouw beminde, welke zyn omgang geleerd maakte, en die een voorwerp van verwondering was voor de grote geeften van de nabuurfchap. Godefridus rechtte ook eene akademie op, alwaar de doorluchtigfte geeften van de provincie over de wetenfchappen handelden. Hy ftierf in den jare 1340. *Noftradamus hift. des Poët. Prov. La Croix du Maine & Du Verdier Vauprivas Bibl. Franc.*

LUCA, (JOHANNES BAPTISTA DE) kardinaal, geboortig van Venozza, in de provincie van Bafilicata, in het koninkryk van Napels, was referendarius van beide de ondertekeningen, en auditeur van paus Innocentius den XI, die hem kardinaal maakte op den 1 September des jaars 1681. Hy ftierf te Rome den 5 February des jaars 1683, in den ouderdom van 66 jaren.

LUCAISCHE EILANDEN, Zie LUCAYSCHE EILANDEN.

LUCANIE, *Lucania*, eene oude provincie van Italië, welke een gedeelte uitmaakte van groot-Griekenlandt. Hare volkeren, afkomftig van de Bruttiërs, of van de Samniten, naar 't getuigenis van Plinius, floegen zich neder langs beide de zeën, beneden de Apuliërs, Calabrezen, Hirpinen, en Picentinen. Hun landt ftrekte zich van de eene zyde uit tot aan de rivier Laïna, welke uitloopt in de Middelandfche zee. De zeefteden waren Pieftro, Pifciota, Policaftro, Torre di Mare, Pelicora, Sibaris, Potenza, enz. Het hedendaagfche Bafilicata maakt een gedeelte van het oude Lucanië. Het is aanmerkenswaardig door de verdeling van den Appennyn en door zyne vruchtbaarheit, dewyl men zegt, dat de ftam van den wynftok aldaar zo vet is, dat een eenige voet dikwils een vat wyns uitlevert. Het andere gedeelte van Lucanië is de eene zyde van het tegenwoordige Calabrië, enz. Leander Alberti, Cluverius, Briet en anderen fpreken daar van. De ouden, als Plinius, Strabo, Titus Livius, enz. maken daar van gewag. De Romeinen beoorloogden dikwils de volkeren van Lucanië. Zy doodden in het 428 jaar van Rome Alexander, koning der Epiroten, naby de rivier Acheron. De Tarentynen hadden hen afgetrokken van het verbondt, dat zy gemaakt hadden met de Romeinen, om zich by hen te voegen tegen de Samniten. *Titus Livius. Juftin. Orofius. Cluverius in Ital Defcr.*

LUCANUS was een der voornaamfte leerlingen en aanhangers van den beruchten ketter Marcion, die echter in zekere ftukken van de andere aanhangers van Marcion afgeweken zou zyn. Epiphanius en Damafcenus noemen hem *Lucianus*, hoewel Ludovicus de la Cerda deze beide van malkander onderfcheidt. Onder anderen zou Lucanus geleeraart hebben, dat noch het ligchaam, noch de ziele, maar iets anders opftaan zou. *Tertullianus in lib. de refurrect c. 2. Auctor. Appendicis ad Tertull. de præfcription. c. 51. Philaftrius. Epiphanius. Damafcenus de hærefib. la Cerda in Not. ad Tertull. T. II. p. 128. Ittigius de Hærefiarch. fec. Apoft. fect. 2. c. 8.*

LUCANUS, (MARCUS ANNEUS) een vermaard Latynfch dichter, geboren te Cordua in Spanje in den jare 39. Zyn vader was Marcus Annæus Mela, van edele afkomfte, en een broeder van Seneca den philofooph, en van Gallio, proconful van Achaje: en zyne moeder was Acilia, eene dochter van Lucanus, een vermaard redenaar. Hy was nog geen acht jaren oud, wanneer men hem naar Rome bragt, en hem het onderwys van Palemon, Virginius en Cornatus, waar van de eerfte een beroemd letterkundige, doch de andere twee beroemde philofophen waren, toevertrouwde. Hy wift zich het onderwys van deze mannen te nutte te maken, gelyk hy dan in zeer jonge jaren met groten roem in de Griekfche en Latynfche talen openbare redenvoeringen deedt. Zyne zonderlinge gaven en verftandt maakten hem wel haaft door gantfch Rome bekend. Nero zelf kreeg eene byzondere hoogachting voor hem, en maakte hem daarom tot *Augur* en *Quæftor*, eer hy nog de vereifchte jaren daar toe hadt, en bewees hem ook in verfcheide gelegenheden grote gunft. Hy trouwde met Polla Argentaria, eene vrouwe, die zo wel door hare geleerdheit en hoge geboorte, als door hare fchoonheit zeer aanzienlyk was. Tot hier toe was Lucanus zeer gelukkig; doch dewyl hy zich door zyne ongemene begaafdheit in de dichtkunft by het volk zo zeer bemind maakte, dat hy voor Nero, die, gelyk in de regering van het ryk, alzo ook in de wetenfchappen de eerfte wilde zyn, met de laauwerkroon vereerd wierdt, waar over Nero zo afgunftig wierdt, dat hy hem verboodt vaarzen te maken, en pleitredenen te voeren. Dit verbitterde Lucanus zodanig, dat hy zich in de zamenzwering van Pifo inliet. Doch wanneer dit vloekverwantfchap ontdekt wierdt, wierden Lucanus, even als zyn oom Seneca, de aderen geopent, waar door zy beide dood bloedden. Dit gebeurde in den jare 65. Hy heeft verfcheide fchriften vervaardigt, waar van echter de meefte verloren zyn. Zyne X boeken van de burgerlyke oorlogen van Cefar en Pompejus heeft hy onder den tytel van *Pharfalia* gefchreven, welke Hugo Grotius zo hoog fchatte, dat hy die fteets by zich droeg, en met zyne aanmerkingen ophelderde. Doch het laatfte deel van het X boek is verloren. Cornelius Schrevelius heeft de *Pharfalia* met 't Supplement van *Thomas Majus* in den jare 1658 uitgegeven, waar by ook de aanmerkingen van *Grotius*, *Farnabius*, en anderen gevoegt zyn. De heer van Seckendorf heeft de zelve in 't Hoogduitfch overgezet. Behalven de gemelde *Pharfalia* heeft men nog *Carmen Panegyricum ad Calpurnium Pifonem*, dat eertyds aan Virgilius en Ovidius toegefchreven is. *Tacit. Annal. l. XV & XVI. Autor antiquus in vita Lucani. Eufeb. l. II. Chron. ad an. 2080. Gyraldus & Crinitus de Poëtis. Patin in Epift. Hanck. Roman. rer. fcript. P. I & II. c. 11. Fabric. Bibl. Latin. pag. 77 feq.*

LUCARIA, een feeft, dat men te Rome vierde op den 18 July, ter gedachtenifse van de vlucht der Romeinen in een groot bofch naby de rivier Allia, alwaar zy zich redden. Plutarchus zegt, dat men op dien dag de komedianten betaalde van het geldt, dat kwam van het hout, dat men in de boffchen hieuw. *L'Abbé Danet.*

LUCAS, een der vier Euangeliften, was, naar het getuigenis der oude kerkelyke fchryvers, geboren te Antiochië, de hoofdftadt van Syrië, alwaar het zeer waarfchynlyk is, dat hy door den Apoftel Paulus bekeert wierdt. Hy was van beroeping een geneesmeefter, gelyk men uit de plaats *Coloff.* IV, 14 kan befluiten. Want dat aldaar de Euangelift Lucas verftaan wordt, is by de geleerde uitleggers buiten kyf. Dat hy echter ook een fchilder geweeft zou zyn, gelyk Nicephorus, Simeon Metaphraftes, Gretferus, en anderen voorgeven, is bezwaarlyk te bewyzen, hoewel men eenige fchilderyen wil aantonen, die hy gemaakt zou hebben. Eenige ouden hebben gelooft, dat hy een der 72 difcipelen des Heilands was; maar het tegendeel blykt klaar door het begin van zyn Euangelium, waar in hy zegt, dat hy fchryft het gene hy van de anderen gehoort, en niet het gene hy gezien hadt. Tertullianus, Eufebius, Hieronymus, en eene menigte van andere fchryvers verzekeren ook, dat hy een leerling was der Apoftelen. Het is niet waarfchynlyk, dat hy een Jode geweeft is, dewyl Paulus, in zynen brief aan de Coloffenzen, hem onderfcheidt van de befnedenen. Hy begon Paulus te volgen in zyne reizen, wanneer die Apoftel van Troas naar Macedonië trok. Hy was met dezen Apoftel in den tydt wanneer hy Afië doorreifde: hy volgde hem naar Rome, en woonde aldaar met hem. Men gelooft, dat het Lucas is, waar van Paulus fpreekt in den tweden brief aan de Corinthiërs, wanneer hy zegt, dat hy hen eenen broeder gezonden heeft, die zich zelven achting verkregen heeft in de gantfche kerke door zyn Euangelium. Het gene men bybrengt uit Hieronymus, dat Lucas altoos den ongehuwden ftaat bewaart

heeft;

heeft; dat hy geleeft heeft tot den ouderdom van 84 jaren; dat hy in Achaje gestorven is, van waar zyne overblyfselen overgebragt waren naar Constantinopel, is zeer verdacht, om dat deze plaats in de beste handschriften niet gevonden wordt. Epiphanius zegt, dat hy het Euangelium verkondigde in Dalmatiё, in de Gaulen, in Italiё en in Macedoniё: andere schryvers doen hem in andere landen prediken. Hier van is niets zekers, niet meer dan van de wyze en plaats van zyne doodt. Men gelooft, dat het 't Euangelium van Lucas is, dat Paulus zyn Euangelium noemt in den brief aan de Romeinen. Hieronymus en Gregorius Nazianzenus zeggen, dat hy het zelve opstelde te Achaje. Dit Euangelium is beter in het Griekſch geschreven dan de anderen, gelyk Hieronymus aangemerkt heeft. De historie van de verschyning van den engel aan J. Christus, de Zielenangst van J. Christus in den hof, en de Bloedzweting wierden eertyds in verscheide Griekſche en Latynsche afschriften niet gevonden, gelyk Hilarius en Hieronymus aangemerkt hebben. Men kan echter niet twyffelen, of de zelve zyn waarlyk van Lucas, dewyl de zelve door Justinus, Ireneus, en verscheide oudvaders bygebragt worden. Het is zeker, dat de Handelingen der Apostelen van Lucas zyn, en na zyn Euangelium geschreven, gelyk de eerste woorden van dat boek te kennen geven. Het zelve is genoemt: *Handelingen der Apostelen*, om dat het de historie vervat van het gene de Apostelen te Jeruzalem en in Judea deden na de Hemelvaart van Jesus Christus tot hunne verstrooijing toe. Het verhaalt vervolgens de reizen, de prediking en de handelingen van Paulus, tot aan het einde van de twee jaren, welke deze Apostel te Rome woonde, dat is te zeggen tot den jare 63. Dit boek vervat de historie van 30 jaren. Het is met welsprekendheit en kunst geschreven; het verhaal daar van is edel; en de redenvoeringen, die daar in gebragt worden, zyn welsprekende en verheven. Chrysostomus beklaagt zich, dat in zynen tydt eenige Christenen dit boek verwaarloosden; en Hieronymus beweert, dat alle de woorden van dit werk, te zamen gestelt door eenen man, die een geneesmeester was van beroepinge, zo vele geneesmiddelen zyn voor eene kranke ziele. *Dorotheus de vit. & mort. Apostol. Theophylactus proœm in Luc. Simeon Metaphrastes ap. Surium ad d.* 18 *Octob. Nicephorus hist. eccl. l.* II. *c.* 43. *Gretserus de imaginib. non manufact. & S. Luc. pict. c.* 18, 19. *Cave hist. litter. script. ecclef. it. in Antiquitatib. Apostol. in vit. Lucæ. Heideggerus in enchirid. Bibl. lib.* III. *c.* 4. *Du Pin Dissert. Prelim. sur la Bible T.* III. *Calmet Bybelsch Woordenboek, vertaalt door M. Gargon.*

LUCAS, bygenoemt *Chrysoberges*, patriarch van Constantinopel, volgde op Charito in den jare 1149. Hy hieldt een synode, als blykt by Balsamon. Men heeft in de verzameling van het Griekſch-Roomsch recht dertien statuten van dezen patriarch over kerkelyke zaken; onder anderen om de huwelyken te verbieden tusschen bloedverwanten in den zevenden graadt; tegen de klerken, die zich bemoeien met wereldsche zaken; over den doop der slaafsche kinderen, enz. Hy stierf omtrent den jare 1166. *Balzamon in Comment. Nom. Phot. Spond. in Ep. Bar.*

LUCAS, de Jonge genoemt, was een woestynier, en leefde in de X eeuwe. De vader Combefis heeft zyn leven uitgegeven.

LUCAS, abt van *Mons S. Cornelii*, naby Luik, en kanunnik van de Premonstratenzer, en niet van de Benedictyner orde, gelyk anderen zeggen. De schryver van de Kronyk, welke gevoegt is by de Bibliotheek der Vaderen, stelt hem in de VIII eeuwe; maar het is zeker, dat hy omtrent den jare 1140 leefde. Hy droeg aan Milo, bisschop van Terouane, eene uitlegging op over het Hogeliedt, welke eigentlyk een kort begrip is van het gene Apondus uitgegeven hadt. Dit werk wierdt te Fryburg gedrukt in den jare 1538, en men heeft het sedert gebragt in de Bibliotheek der Vaderen. *Henr. Gandav. & Trithem. in Catal. Gesner. in Bibl. Valer. Andr. Bibl. Belg.*

LUCAS, (Franciscus) van Brugge, wierdt Doctor te Loven, en deken van de kerk van S. Omer. Hy was in de Hebreeusche, Griekſche, Syrische, Chaldeeusche, en andere talen zeer wel ervaren, waarom hy ook met Benedictus Arias Montanus en anderen tot het vervaardigen van den koninklyken Bybel gebruikt wierdt. Hy stierf den 19 February des jaars 1619, verscheide schriften nalatende, waar onder zyn: *Notat. in S. Biblia, quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca summo studio discutiuntur; Comment. in 4 Jesu Christi Evangelia; Notarum in varias lectiones, in Euangeliis occurrentes, l.* II, *quorum uno Græcæ, altero Latinæ varietates explicantur; Tractatus de Chaldaica S. Scripturæ paraphrasi; Itinerarium Jesu Christi ex 4 Euangeliis. Valer. Andr. Bibl. Belg. Sweert. Ath. Belg. Miræus Descr. sec. XVII. Simon Crit. hist. des Versions du N. T. c.* 12.

LUCAS (Johannes) was zeer geleerd, en verstondt vooral verscheide talen. Karel de I maakte hem, voor de goede diensten, die hy hem gedaan hadt, baron van het koninkryk van Engelandt in het 20 jaar van zyne regeringe, onder den tytel van *Lord Lucas van Shenfeld in Essex*, onder beding, dat, by gebrek van mannelyke kinderen, deze waardigheit zou overgaan op Karel Lucas, ridder, zyn jonger broeder, en op des zelfs mannelyke kinderen; en by gebrek van de zelve op Thomas Lucas, ridder, zyn anderen broeder, en op des zelfs mannelyke kinderen. Johannes Lucas, van wien hier gesproken wordt, trouwde met Anna, dochter van Christoffel Nevil van Newton S. Lo, in het graafschap van Sommerset, ridder van 't Bath: waar by hy maar eene dochter hadt, Maria genoemt, welke trouwde met Antony, graaf van Kent. Dewyl hy gene mannelyke erfgenamen hadt, en dat Karel Lucas, zyn broeder, gedood was, zonder nakomelingschap na te laten, in den slag van Colchester, verkreeg hy door opene brieven van den 7 May van het 15 jaar der regering van Karel den II, dat zyne dochter den tytel zou voeren van *baronesse Lucas van Crudwel, in het graafschap Wilt*, en dat hare mannelyke kinderen dien zouden voeren van *baronnen Lucas* van de zelve plaats. Dat by gebrek van mannelyk oir de zelve tytel niet zou versterven, maar dat de zelve gevoert zou worden door die van hare dochters, indien 'er waren, die hare andere goederen zouden erven, volgens de gewoonte en wetten van Engelandt. Zonder nakomelingschap in den jare 1670 gestorven zynde, ging de tytel over aan *Karel*, zoon en erfgenaam van Thomas Lucas, ridder. Karel was getrouwt met Penelope, eene der dochters van François, graaf van Scarsdale. *Engelsch Dict.*

LUCAS *Tudensis* was diaken en naderhandt bisschop van Tuy, in de Spaansche provincie Gallicië, en leefde in de XIII eeuwe, ten tyde van Gregorius den IX. Hy deedt verscheide reizen naar de Oostersche en andere landen, om zo wel den Godsdienst als de gewoonten van die volkeren te onderzoeken. Na zyne wederkomst schreef hy III boeken tegen de Albigenzen, en op bevel van zyne koninginne Beringaria eene Kronyk van het begin der wereldt tot op zynen tydt, welke door *Schottus T.* IV. *Hispan. Illustr.* uitgegeven zyn. *Vasæus Chron. Hisp. c.* 4. *Vossius de hist. Lat. l.* II. *c.* 57.

LUCAS *van Leiden.* Zie LEIDEN. (Lucas van)

LUCASWOLDE, een dorp van de Groninger Ommelanden, in het Westerquartier.

LUCAYONECA, het Noordelykste en het voornaamste van de Lucaysche eilanden, waar aan het den algemenen naam heeft gegeven, dien de zelve dragen. *Maty Dict.*

LUCAYSCHE EILANDEN zyn eilanden, welke een gedeelte van de Antilles uitmaken. Zy zyn gelegen in de Noordzee, naby Amerika, tusschen 294 en de 304 graden lengte, en de 21 en 28 breedte. De voornaamste van de zelve zyn Lucayoneca, Amana, Abacoa, Amaguaio, Caïcos, Bimini, Guanahani, Ciguetao, Maiaguana, Guanima, Manegua, Sama, Inagua, Juma, Jumeto, Triangulo, enz. welke alle de schryvers op verschillende wyzen noemen. De lucht van deze eilanden is gematigt, en de grondt brengt 'er maiz en andere vruchten voort. Men vindt 'er verscheidenerlei vogelen, en vooral eene grote menigte van duiven.

LUCCA, eene stadt en republyk van Italië, met een bisdom, tusschen het Toskaansche, Modenasche en Genueesche gebiedt, en tusschen de Middelandsche zee gelegen. De Latynen geven daar aan den naam van *Luca* en *Lucca*, en de Italianen noemen de zelve *Il Luchese*, den Staat van de republyk van Lucca. De stadt is zeer oud, en zou door de Thusciërs in het 3236 jaar der wereldt, 39 jaren na Rome, ten tyde van Sennacherib, en van Hiskia, koning van Juda, gebouwt zyn. Strabo, Plinius, Ptolemeus, Titus Livius, Agathias, enz. maken dikwils gewag van deze stadt. Van de Thusciërs is zy onder de macht der Romeinen en Gothen gekomen. In het midden van de VI eeuwe wierdt zy verovert door Narses, generaal van den keizer Justinianus, dien de Longobarden 15 jaren daar na de zelve weder afnamen, en die tot het einde van de VIII eeuwe behielden, wanneer Karel de Grote zich de zelve onderwierp. Naderhandt maakte Bonifacius, vader van de gravinne Mathilda, en verscheide anderen in vervolg van tydt, zich meester van Lucca, hoewel zy meestendeels de Duitsche keizers voor hare opperheeren moest erkennen. Zy wierdt door het volk van den keizer Lodewyk van Beyeren verkocht aan Gerard Spinola van Genua. Matyn de l'Escala, heer van Verona, verkreeg de zelve naderhandt, en verkocht ze aan de Florentynen, die de zelve negen maanden behielden. De Pisanen gaven ook voor eenig recht daar op te hebben. Maar een Fransch kardinaal, dien keizer Karel de IV aldaar tot gouverneur gelaten hadt, gaf aan de stadt hare vryheit voor 25000 kronen. Maar een van hare inwoners, Paulus Giunisi genoemt, benam de stadt hare vryheit, doch bleef niet lang meester van de zelve. In den jare 1390 wierdt zy door Galeazzo, hertog van Milaan, ingenomen; doch verkreeg in den jare 1430 wederom hare vorige vryheit, die zy sedert met grote zorg bewaart heeft, en waar mede zy zelfs tot in haar wapenschildt prykt, hoewel zy onder de bescherming is van den keizer, dien zy voor haren opperheer erkent. De stadt is naby de Serchio gelegen; zynde zeer schoon en wel versterkt, met elf gelyke bolwerken, die in den jare 1626, na het slechten van de oude muren, van gebakken steen met hunne gordynen opgemaakt wierden. Zy is gelegen in het midden van eene grote vlakte, omringt van schone heuvelen. Hare wallen, beschaduwt door grote wandelryen van populierbomen, dienen tot eene vermakelyke wandelplaats voor de inwoners, die machtig zyn door hunnen handel in zyde, waar van zy velerlei stoffen maken, met zo veel behendigheit, dat de stadt daar door den naam verkregen heeft van *Lucca l'industriosa*. Onder de geestelyke gebouwen munt uit de kathedrale kerk van S. Martinus, den beschermer der stadt. Men ziet in de zelve een schone bibliotheek, en de kapelle *Volto Santo*, vermaard door het mirakuleuze kruis, dat in de zelve gevonden wordt, het welk men voorgeeft dat Nicodemus hadt beginnen te schilderen, en dat door de engelen zelf voltooit wierdt. Voorts is aanmerkenswaardig de kerk van O. Lieve Vrouwe *Delli Miracoli*, met het wonderdadig Mariënbeeldt, dat daar in bewaart wordt; als mede de kerk van S. Fridanus, waar in men het graf ziet van Richard, koning van Engelandt, die te Lucca stierf, naar Rome gaande om de H. plaatsen te bezoeken. De staat van de Seigneu-

Seigneurie of republyk van Lucca is in de landen van den groothertog als besloten, en grenst aan eenige landen van Modena en van Masse. De grondt brengt overvloedig wyn, maar weinig graan voort, dat de inwoners gemeenlyk ter zee doen komen: het landvolk leeft van geerst en van kastanjen. Lucca heeft tot zyn hoofdt een gonfalonier, die maar twee maanden regeert. De Raadt bestaat uit 120 burgers. Deze gonfalonier draagt een tabbaardt van fluweel, of van karmosyn-rood damast, met een bonnet van de zelve stoffe. Het paleis van de Seigneurie dient tot zyn verblyf, wanneer hy in regering is, en in het hof zyn honderd soldaten tot zyne wacht. Het tuighuis is aamerkenswaardig, en zou wapenen kunnen uitleveren voor 40000 mannen. Via-Regia is de eenige plaats, die tot eene haven dient voor de republyk. Lucca is de geboorteplaats geweest van verscheide grote mannen, als van paus Lucius den III, Xantes Pagninus, enz. Men wil, dat de bisschop van Lucca onmiddelyk afhangt van den paus; dat hy het gebruik heeft van de aartsbisschoplyke sieraden, het kruis en het pallium, en dat de kanunniken van de kathedrale kerk recht hebben om violette koorkleden, witte zyde myters, enz. te dragen, op de wyze der kardinalen. Alexander Guidiccioni, bisschop van Lucca, maakte synodale ordonnantiën in den jare 1571, en men heeft 'er nog van den jare 1625. *Strabo l. V. Titus Livius l. XXI. Agathias l. I. Plinius. Blondus. Leand. Albert. Descr. Ital. Beraldi.* enz.

LUCCA, een steedtie in Saxen. Zie LUCKA.

LUCCAW, of LUCHA, eene kleine stadt of vlek van opper-Saxen, in het hertogdom Altemburg, drie mylen van de stadt van dien naam, en van Zeits. *Maty Dict.*

L. LUCCEJUS, een zoon van Quintus, een historieschryver, leefde ten tyde van Julius Cesar. Hy schreef verscheide werken, gelyk men ziet by Cicero, die hem badt de historie te schryven van het gene gedurende zyn burgermeesterschap was voorgevallen. Hy schreef hem ten dien einde een brief, waar in hy zegt, dat hy, verstaan hebbende, dat de werken, die hy begonnen hadt, voltooit waren, hem verzocht te arbeiden aan het gene hy wenschte. Luccejus volgde naderhandt Pompejus gedurende de burgerlyke oorlogen, en hy was het, die hem riedt Italië te verlaten in het 705 jaar van Rome. Na den slag van Pharsalia in den jare 706 gaf Cesar vergiffenis aan Luccejus, en herstelde hem in zyne gunst. Cicero poogde hem te bevredigen met Atticus, met wien hy eenig verschil gehad hadt; en neemt hem tot getuige in de Rede, welke hy uitsprak voor M. Cœlius. De werken van Luccejus zyn verloren. *Cicero l. V. Epist. 12. & l. IV. ad Attic. Epist. 6.*

LUCEDIO, *Abdy van de zalige Maria te Lucedio*, (*Abbatia Beatæ Mariæ Lucediæ*) eene ryke abdy in het hertogdom van Montferrat, welke jaarlyksch 20000 daalders inkomen heeft, en door den kardinaal Grimani, onderkoning van Napels, bezeten wierdt. Na zyne doodt ontstondt in den jare 1710 dieswegen een verschil tusschen den paus en den hertog van Savoje, wie van beide deze abdy begeven zou.

LUCENA is de naam van drie plaatsen in Spanje. Een groot vlek in Andalusië, naby den mondt van de Tinio, in de golf van Cadis. Een ander aan de Xenil, boven Ecija, naby Grenade. En een derde in Estramadura, tusschen Merida en Alcantara. Dit laatste is het *Liciniana* der ouden. *Maty Dict.*

LUCEORIA. Zie LUCKO.

LUCERA *delli Pagani*, *Nocera*, eene stadt in het koninkryk van Napels, in het landschap Capitanata, de verblyfplaats der gouverneurs van die provincie, heeft een bisdom, onder het aartsbisdom van Benevento behorende, en is wegens zyne schone wolle beroemd. Johannes Wenceslaus, graaf van Gallas, onderkoning van Napels, die in den jare 1719 stierf, voerde den tytel van hertog van Lucera.

LUCERES was de naam van den derden stam van het Roomsche volk ten tyde van Romulus. Alle de inwoners van Rome waren toen in drie stammen verdeelt, waar van de eerste, welke de stam van Romulus was, *Ramnenses* genoemt wierdt; de twede, waar van Tacitus, koning der Sabynen, het hoofdt was, *Tatienses*; en de derde *Luceres*, naar haar overste Lucerus, die met eene grote menigte van vergaderd volk naar Rome kwam, om de voorrechten en vryheden te genieten, welke Romulus belooft hadt aan alle de genen, die zich in zyne nieuwe stadt nederslaan zouden. *Plutarchus Vita Romuli. Titus Livius l. I.*

LUCERN is een Canton, en wel het derde in het Zwitsersche Eedgenootschap, doch het eerste onder de Roomsche Cantons. Het grenst ten Oosten aan de Cantons Schweitz en Zug, ten Zuiden en Westen aan de Cantons Bern en Unterwalden, en ten Noorden aan het Canton Zurich en de vrye ampten, is tegen het Bernsche en Unterwaldsche gebiedt tamelyk bergachtig, en tot de veeweiding bekwaam; doch tegen het Zurichsche gebiedt is het landt vlak, en goed tot korenlandt. Benevens Lucern, de hoofdstadt, begrypt dit Canton in zich de graafschappen Willisau, Rotenburg, Habspurg, de steden Sursee en Sempach, de landstreek Entlibuch, de ampten Ruswyl, S. Michaël, Ruszegg, Meerschwanden, Buren, Malters, Waggis, Kriems, Horb, Knutwyl, Ebicken en Wicken. In alle plaatsen van dit Canton bloeit de Roomsch-Katholyke Godsdienst.

LUCERN, *Lucerna*, *Luceria*, eene grote stadt, en de hoofdstadt van het derde Canton van het Zwitsersche Eedgenootschap, beneden aan het meir der vier Waldsteden gelegen, alwaar de Rusz uitloopt, en de stadt in twee delen verdeelt, welke door drie overdekte, en met vele schone schilderyen versierde bruggen aan malkander gehecht zyn. De gebouwen daar in zyn tamelyk schoon, inzonderheit de kollegiale en stichtskerk van S. L. Leodegarius en Mauritius, het Jesuiten-collegie, het Raadt- en tuighuis, enz. Haar oorsprong is onzeker. Doch de meeste schryvers willen, dat door de Allemannen aan beide zyden van de Rusz aldaar twee sterkten of torens gebouwt zyn geworden, welke gelegenheit tot het bouwen van deze stadt gegeven zouden hebben. Aan de Metzbrug legt ook nog de zogenaamde Watertoren, welke voor dezen een *Pharos*, of zulk een toren schynt geweest te zyn, in welken men by nacht een licht hieldt, waar naar zich de scheepvarenden konden richten, waar van ook vermoedelyk de naam *Lucernæ* ontstaan is. Deze stadt heeft mogelyk in den beginne onder het nog aldaar bloeiende sticht gestaan, waar op zy aan het klooster Murbach gekomen is, het welk de zelve aan het huis van Oostenryk verkocht heeft, waar van de burgery, streng gehandelt zynde, zich in den jare 1332 in het verbondt van het Eedgenootschap begaf, waar in zy nog het derde Canton uitmaakt, en onder de Roomsche Cantons de voorzitting heeft. De regering is volkomen Aristocratisch, en wordt verdeelt in den kleinen en groten Raadt, waar van de eerste uit 64, en de laatste uit 36, en alzo te zamen uit 100 leden bestaan, waar van de twee schouten, die jaarlyksch veranderen, de hoofden zyn. In deze stadt houden ook de pauslyke nuncius, de Spaansche en Savoische gezanten, enz. hun gewoon verblyf. *Stumpf. Simler. Wagner.*

LUCERN, LUCERNE, een der grootste van de Waldenzer valeien, welke ook den tytel van een graafschap voert, grenst aan het Dauphiné, het markgraafschap Saluzzo, en aan het landschap Savigliano, en behoort den hertog van Savoje. De hoofdstadt, van den zelven naam, legt op een berg, aan de kleine rivier Pelles, en heeft, behalven het kasteel, dat de hertog Karel Emanuel de II van Savoje liet bouwen, niet veel byzonders. De Waldenzen in deze valeien verdeelen zich in zeven zogenaamde kerken, of gemeenten, namentlyk in die van *S. Jan*, van *Angrogne*, van *la Tour*, van *Villars*, van *Bobbio*, van *Rorata*, en van *Roceapiatta*, welke te zamen in het Fransch onder den naam van *Colloque de la Vallée de Lucerne* begrepen worden. De graaf Karel François Manfredus van Lucern, die in den jare 1590 door Karel Emanuel, hertog van Savoje, tot gouverneur van Turin, staats-Raadt, en opperhofmeester van zyn jongen prins benoemt wierdt, verkreeg ook van den zelven hertog de verheffing in den gravenstandt, en het zyne dapperheit in het veroveren van het markgraafschap Saluzzo blyken, gelyk hy mede in Provence tegen den koning van Vrankryk diende, waarom hem ook de Savoische ridderorde van Maria Boodschap, S. Mauritius, en S. Lazarus gegeven wierdt. Hy regeerde de Waldenzers met zonderling beleidt, en achtte het schandelyk, door het onderdrukken van zulke onschuldige menschen by zyne geloofsgenoten roem te verwerven; waarom zyne doodt, die in den jare 1618 volgde, door hen te smertelyker beweent wierdt. Zyn zoon Philippus, graaf van Lucern, volgde hem in de regering. Het gebiedt van dit Lucernsch geslacht strekt zich ook uit over de valei van Angrogne, als mede over Villars, Bobbio, la Tour, Monbrun, en andere. *Theatrum Sabaudiæ ac Pedemontii. Gelegenheit und zustand von Savojen und Piemont p. 492. Schaupl. des kriegs in Ital. p. 189.*

LUCERNARIUM, in 't Grieksch λυχνικὸν, waren in de oude kerke de *horæ*, die men by het aansteken der lampen plagt te zingen. *Du Fresne.*

LUCETIUS, een naam, welken de heidenen hunnen godt Jupiter gaven, van het Latynsche woordt *Lux*, licht, dewyl zy het daar voor hielden, dat hy een oorsprong van het licht der zonne was, zo wel als van het leven. *Serv. IX. Æneid. Cell. Noct. Att. Festus. Pomey Panth. myth. p. 18, 19.*

LUCHEN, LUCHENTE, een oud vlek der Contestanen in Spanje. Het zelve is gelegen in het koninkryk van Valence, tusschen Xativa en Gandia, drie mylen van beide die plaatsen. *Maty Dict.*

LUCHEU, eene stadt van China. Zy is de negende van de provincie van Nanking, en heeft zeven andere steden onder haar gebiedt. *Maty Dict.*

LUCHO, oudtyds *Acropolis*, *Antipyrgus*, *Tetrapyrgia*. Het was oudtyds eene stadt van Marmarica, in Afrika. Tegenwoordig is het maar een klein vlek in het koninkryk van Barka, op het voorgebergte of de kaap van Lucho, door de ouden *Catanonium promontorium* genoemt. *Maty Dict.*

LUCHOW, eene stadt met een slot en ampt in het vorstendom Danneberg, aan de rivier Jetze, aan de keurvorsten van Hannover toebehorende. Voor dezen voerde zy den tytel van een graafschap, en geraakte, na de doodt van den laatsten graaf in den jare 1306, door huwelyk aan de heeren van Querfurth, van welke zy aan de graven van Kafernburg, en daar op in den jare 1320 door koop aan de hertogen van Brunswyk gekomen is. Omtrent den jare 1566 is dit ampt met het voormalige graafschap Danneberg vereenigt, en onder den naam van het vorstendom Danneberg door hertog Henrik, den stamvader van het nieuwe huis Brunswyk, bezeten geworden. De verdere regeringsverandering zie in het artykel DANNEBERG. De stadt legt twee mylen boven Danneberg aan een moerassigen oordt, doch echter in eene zeer vruchtbare en vermakelyke landstreek, dewyl de rivier Jetze zich hier in vier armen verdeelt, die voorby en door de stadt lopen. Deze plaats zou eertyds maar een doortocht of dam met twee herbergen geweest zyn. Het slot heeft Anna van Nassau, de gemalin van den hertog Ottho, die in den jare 1514 stierf, gebouwt. In den dertigjarigen oorlog is deze plaats zeer afgenomen, dewyl de keizerschen niet alleen zes weken lang daar in slecht huis gehouden hebben, maar ook den 21 Juny des jaars 1643 onder het bevel van den overste

Bahr 350 boeren van dit ampt in een uur omgebragt hebben. Voorts is ook het ampt Warpke aan het ampt Luchow ingelyft, hebbende het zelve eertyds mede zyne byzondere graven gehad. In den jare 1608 heeft de hertog Julius Ernestus alhier een jagthuis laten bouwen. *Zeil. Topogr. Brunsvic. p. 142 seq.*

S. LUCIANUS, priester van Antiochië en martelaar. De akten van het martelaarschap van S. Lucianus, welke men toeschryft aan Johannes, priester van Nicomedië, zyn het werk van Metaphrastus, waar aan men geen geloof moet geven; maar men heeft eene predikatie van S. Johannes Chrysostomus, waar in de historie van zyn martelaarschap met meerder getrouwheit verhaalt is. Hy is niet gemarteld onder Maximianus, maar onder Maximinus, in het begin van den jare 312. Lucianus, door last van dezen keizer gegrepen zynde, deedt terstondt in zyne tegenwoordigheit eene verantwoordende redenvoering voor den Christelyken Godsdienst, gelyk Eusebius getuigt, en leedt vervolgens verscheide pynigingen met standvastigheit. Voor den rechterstoel des keizers gebragt en ondervraagt zynde, antwoordde hy niets anders, dan dat hy een Christen was, en wierdt terstondt ter doodt veroordeelt. Dit is alles, wat men van de wyze van zyn martelaarschap weet. Lucianus was in grote achting van geleerdheit en heiligheit. Hieronymus merkt aan, dat hy zeer welsprekende was, en dat hy behalven het verbeteren van de vertalinge des Bybels, welke in gebruik was van Constantinopel af tot Antiochië toe, nog verscheide kleine boeken wegens het gelove, en eenige brieven geschreven heeft. Hy schreef 'er onder anderen een, wanneer hy in de gevangenisse was, aan een Christen van Antiochië, waar van het einde aangehaalt wordt in de Kronyk van Alexandrië, zynde in deze uitdrukkingen begreven: *Alle de martelaren, die met my zyn, groeten u; ik make u bekend, dat de bisschop Anthimus martelaar gestorven is.* Wat de lere van Lucianus aangaat, de Arianen hebben zich niet alleenlyk beroemt, gene andere gevoelens te hebben dan de zyne; maar zelfs eenige rechtzinnige schryvers, als S. Epiphanius, *Hæres.* 43. en Theodoretus, *l.* I. *hist. c.* 4. hebben Lucianus als eenen der eerste stichters van de Arianery aangemerkt. Alexander, bisschop van Alexandrië, in zynen brief aan den bisschop van Constantinopel, beschuldigt hem op Paulus van Samosate gevolgt te zyn, en zich van de gemeenschap der drie bisschoppen afgescheiden te hebben. Het is zeker, dat de voornaamste hoofden der Arianen leerlingen van Lucianus geweest waren, en dat zy beweerden een van hunne geloofsformulieren gevonden te hebben, dat zy te Antiochië uitgaven, van de handt van Lucianus zelf geschreven. De schryver van de *Synopsis* van de Schrifture, aan S. Athanasius toegeëigent, noemt ondertusschen Lucianus *Heilig, Martelaar*, enz. en niet alleen Eusebius, die verdacht mogt zyn, maar ook Hieronymus en S. Johannes Chrysostomus, hebben hem als een martelaar aangemerkt. De kerk van Antiochië vierde zyn feest van den tydt van S. Chrysostomus af: het zelve is in de Martyrologen aangetekent op den 16 January. De Menologen stellen het zelve op den 15 October; maar ten tyde van S. Chrysostomus wierdt het gevierd op den 7 January. *Baillet vies des Saints. Du Pin Bibl. des Aut. Eccles.*

S. LUCIANUS, een Carthaginensisch priester en martelaar, die zynen bisschop S. Cyprianus in den jare 250 veel moeite maakte, bedienende het H. Nachtmaal zonder onderscheidt aan alle de genen, die in de vervolgingen bezweken en gevallen waren, indien zy maar goede rekenschap wisten te geven van het gene zy na hunnen val gedaan hadden. Men heeft een brief van hem onder de brieven van S. Cyprianus, waar in hy een verhaal doedt van deze toegevendheit der martelaars van Carthago, en te gelyk de absolutie geeft aan twee Romeinsche vrouwen. Deze brief is de XXII onder die van S. Cyprianus van den Oxfordschen druk.

S. LUCIANUS, een ander martelaar, die mede leedt onder de regering van Decius, met een ander, Marcianus genoemt. Men weet noch zyn vaderlandt, noch het jaar, noch de plaats van zyn martelaarschap. *Acta selecta & sincera ap. Ruinard.*

LUCIANUS, een priester van de Caphargamalitaansche kerke in het gebiedt van Jeruzalem, en een deugdzaam man. Men geeft voor, dat Gamaliël drie maal aan hem verscheen, en hem de plaats openbaarde, alwaar het ligchaam van S. Stephanus, den eersten martelaar, dat van Nikodemus, het zyne, en dat van zynen zoon, Abibus genoemt, verborgen waren. Hy deedt door zynen last deze tyding brengen aan Johannes, bisschop van Jeruzalem, en men vondt dezen kostelyken schat. Lucianus schreef hier over een Griekschen brief, welken de Spaansche priester Avitus in het Latyn vertaalde. Dit gebeurde in den jare 415. *Idacius in Chron. Honor. Augustodun. l.* II. *c.* 46. *Baron. Bellarm. Vossius.* enz.

LUCIANUS, een Grieksch schryver, was van Samosata, de hoofdstadt van Comagenia, en van eene geringe geboorte. Dewyl zyn vader gene middelen hadt, besloot hy hem een handwerk te laten leren; maar de beginselen daar van niet voordeelig voor hem geweest zynde, begaf hy zich tot de studiën, op eenen droom, dien hy hadt, en welke verhaalt wordt in het begin van zyne werken. Hy zegt zelf, dat hy de beroeping van het advokaatschap omhelsde, en dat hy, vervolgens een afkeer gekregen hebbende van de twistredeneringen van de rechtbank, zich aan de philosophie, als eene zekere toevlucht, hadt overgegeven. Het blykt uit zyne schriften, dat hy een welsprekend redenaar was, welke redenvoeringen maakte op verscheide onderwerpen, en zelfs pleitredenen, hoewel daar van niets overig gebleven is. Hy sloeg zich eerst neder te Antiochië, van waar hy naar Iönië en Griekenlandt ging, naderhandt naar de Gaulen en Italië, en keerde vervolgens door Macedonië in zyn vaderlandt. Hy leefde negentig jaren, van de regering van Trajanus af, tot na die van Marcus Aurelius, onder wien hy in groot aanzien was, en stedehouder van den keizer in Egypten wierdt. Hy was niet alleenlyk een der grootste geesten van zynen tydt, maar ook van de gansche oudheit. Hy wist in zyne werken het nutte by het aangename te voegen, de onderwyzing by de hekeling, en de geleerdheit by de welsprekendheit. Men ziet daar in eene gedurige schertsery met de Theologie der heidensche poëten, en eene hekeling van de zeden en het gedrag der philosophen. Hy geeft daar in van tydt tot tydt grote voorbeelden van deugdt, en schetsen van eene gezuiverde philosophie; en hy blaast overal verachting in voor de ondeugdt, die hy in eene belagchelykheit ten toon stelt, die haar hatelyk maakt. Eenigen hebben gemeent, dat hy een Christen was geweest; en indien de zamenspraak van Peregrinus inderdaadt van hem was, zou het waarschynlyk zyn, dat hy in de verborgendheden der Christenen was geoeffent geweest: maar dat is het werk van eenig ouder heiden, die Paulus gezien en gehoort hadt, het welk Lucianus, onder Trajanus geboren, niet gedaan kan hebben. De genen, die Lucianus voor een godlozen en een man zonder Godsdienst hebben doen doorgaan, hebben gelyk gehad, indien zy den Godsdienst hebben doen bestaan in de Theologie der heidensche dichters, of in de buitensporige gevoelens der philosophen. Maar men heeft geen recht om hem van godloosheit of Atheïstery te beschuldigen, met opzicht tot de bestaanlykheit en tot den dienst van den waren Godt, dewyl hy nooit het een, noch het ander in zyne schriften bestreden heeft. De werken van Lucianus zyn door Johannes Bourdelot in het Grieksch en in het Latyn uitgegeven, en te Parys in den jare 1615 in folio gedrukt. Men heeft ook een fraaien druk van de zelve van Amsterdam van den jare 1687.

LUCIDUS, een priester, leefde in de V eeuwe. Hy beweerde eenige stellingen ten opzichte van de predestinatie, welke men in een concilie te Arles in den jare 475 veroordeelde. Hy onderwierp zich aan deze veroordeelinge, en herriep zyne stellingen. Hy schynt in de gevoelens van Augustinus geweest te zyn, en Faustus van Riez en de anderen, die hem verplichtten zyne herroeping te doen, waren halve Pelagianen. *Jacobus Usser. Ant. Brit. c.* XIII. *Norisius Histor. Pelag. l.* II. *c.* 15.

LUCIDUS, (JOHANNES) bygenoemt *Samotheus*, of *Samosatheus*, leefde in de XVI eeuwe. Hy schreef: *De emendatione temporum; de vero die passionis Christi; epitome emendationis calendarii Romani; canones in perpetuam temporum tabulam*, enz. Men heeft gezegt, dat de naam, dien hy zich gaf, zyn rechte naam niet was. David Blondel heeft den tydt niet wel geweten, in welken deze schryver bloeide; want hy plaatst hem in 't jaar 1510 onder de genen, die van de pauzinne gesproken hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LUCIFER is de naam van den eersten gevallen engel, die met eene menigte van andere engelen niet staande gebleven, maar, zyne eerste woninge verlaten hebbende, gevallen is en nedergestort in den afgrondt. Deze naam betekent in het Latyn *lichtdragende*, of *glinsterende*.

LUCIFER is, naar het getuigenis der dichters, de zoon van Jupiter en van Aurora; en de sterrekundigen zeggen, dat het die glinsterende sterre is, (welke zy ook Venus noemen) die des morgens de zon voorgaat, en met Aurora of de morgenstondt verschynt. De zelve sterre wordt ook des avonds na de zon gezien, en Hesper, dat is te zeggen de avondster, genoemt.

LUCIFER CALARITANUS was bisschop van Cagliari, de hoofdstadt van Sardinië. Hy leefde in de IV eeuwe, in den zelven tydt, toen Eusebius Vercellensis bloeide, die zyn byzonder vriendt was, ook aan zyne reizen, moeielykheden en ballingschappen deel hadt. Hy reisde met den zelven naar Gallië tot den keizer Constantius, en verkreeg de vryheit om een concilie te houden, het welk ook geschiedde in den jare 354. Dewyl zich Lucifer nu zeer yverig betoonde tegen de Arianen, wierdt hy benevens Eusebius naar Palestina gebannen, en hieldt zich een tydlang op te Eleutheropolis. Hy schreef aldaar twee boeken voor Athanasius, waar in hy den keizer op het hevigste aantastte, en alle eerbiedigheit, die men verheven hoofden schuldig is, aan eene zyde stelde. Ja, hy nam het niet eens in bedenken, deze boeken aan Constantius zelf toe te zenden, die hem de zelve door eenen zyner bedienden, Florentius genoemt, te rug zondt, en hem schriftelyk vroeg, of hy deze boeken voor de zyne erkende. Lucifer schreef wederom, dat hy de schryver der zelve was, en die tot zyne doodt toe wilde verdedigen. Hy zondt ook zyne schriften aan Athanasius, die zich toen in de wildernisse ophieldt, en zyn welgevallen over de zelve betuigde. Doch hy zelf wierdt uit Palestina naar andere gewesten in het Oosten gebragt, om ze aldaar te vervolgen in zyne ballingschap, en eindelyk met Eusebius naar het bovenste gedeelte van Thebaïs. Hier op kwam Julianus tot de regering, wanneer Lucifer zynen diaken zondt naar het synode te Alexandrië; doch hy zelf begaf zich naar Antiochië, alwaar een grote twist onder de rechtzinnigen ontstaan was. Lucifer meende den zelven weg te nemen, Paulinus tot bisschop ordenende. Doch alzo niet alle de rechtzinnigen daar mede te vrede waren, wierdt de verdeeldheit in deze kerke daar door vermeerdert. Eusebius Vercellensis, die van Alexandrië naar Antiochië gekomen was, kon dezen handel geenzins billyken, waarom Lucifer zich zeer straf en heftig tegen hem betoonde, en hem zyne vriendschap ontzeide. Lucifer was boven dien verstoort, om dat het Alexandrynsche synode besloten hadt, de bisschoppen weder aan te nemen, die in de gemeenschap der Arianen geweest waren, doch daar over berouw hadden. Lucifer wilde met de zel-

zelve niet te doen hebben; en wanneer hy aldus naar Sardinië gekeert was, veroordeelde hy niet alleenlyk de zelve, maar ook de genen, die hen weder hadden willen aannemen, en floot hen uit zyne gemeenfchap. Hier door ontftondt nu de zogenaamde Luciferiaanfche fcheuring, die echter wel haaft weder ophieldt. Hy zelf ftierf in den jare 371, in welk jaar ook Eufebius Vercellenfis zyn leven eindigde. Marcellinus en Fauftinus, die het met hem hielden, weten hem niet genoeg te roemen. Of hy echter onder de heiligen geteld moet worden, daar over zyn verfchillende gedachten. Baronius meent, dat hy in de fcheuring geftorven is: doch Spondanus beweert het tegendeel, en verdedigt alzo de inwoners van het eilandt Sardinië, die hem als eenen heilig vereeren, waar toe ook een gefchrift ftrekt, dat in den jare 1639 te Cagliari uitgekomen is, onder den tytel: ***Defenfio fanctitatis beati Luciferi, nec non & primatus Epifcopi Calaritani.*** De fchriften van dezen Lucifer zyn: ***Ad Conftantium Imperatorem lib. II; de Regibus Apoftaticis; de non parcendo delinquentibus in Deum; quod moriendum fit pro filio Dei***, welke Johannes Tillius, biffchop van Meaux, benevens nog eenige andere, in den jare 1668 te Parys heeft uitgegeven. ***Athanafius ad Luciferum. Socrates l. III. c. 5, 6, 9. Sozomenus l. V. c. 12, 13. Auguftinus de Haref. Hieronym. in Catal. fcriptor. ecclef. & in Dialog. adverf. Luciferian. Sulpitius Severus. Rufinus. Theodoretus. Baronius in Annal. Spondan. in Epitom. Annal. ad an. 362 feq. Bellarmin. Miraus. Poffevin. Hermantius in vit. Athanafii. Cave.***

LUCIFERIANEN wierden de genen genoemt, welke volhardden in de fcheuring van Lucifer van Cagliari, en zich afgefcheiden hadden van de kerke. Onder dezen aanhang waren weinig biffchoppen, maar verfcheide priefters en diakonen. Zy hadden verfcheide perfonen van hunnen aanhang te Rome; daar waren 'er in 't Ooften, in Egypten, in Afrika en in de Gaulen; maar het grootfte getal was in Sardinië en in Spanje, alwaar Gregorius, biffchop van Elvire, den aanhang tot zyne doodt toe in ftandt gehouden hadt. Marcellinus en Fauftinus, priefters van dezen aanhang, boden in den jare 383 den keizers Valentinianus den II, Theodofius en Arcadius ten voordeele van hunnen aanhang een verzoekfchrift aan, waar op zy eene bulle verkregen van Theodofius, door welke deze keizer hen eene vrye oeffening van hunnen Godsdienft toeftondt. Deze fecte duurde geen langen tydt; zy was tot op weinig perfonen vermindert in den tydt toen Rufinus zyne hiftorie fchreef, en volkomen te niet gegaan, wanneer Theodoretus de zyne opftelde. Auguftinus en Gennadius fchryven aan de Luciferianen toe gelooft te hebben, dat de ziele gebaart was door overftorting, geboren van vleefch en van eene vleefchelyke zelfftandigheit. Hilarius, diaken van Rome, een medgefel van Lucifer, onderfteunde de fcheuring, en gaf voor, dat men de Arianen moeft herdopen, en in het algemeen alle de ketters. Hieronymus heeft tegen Hilarius en tegen de Luciferianen gefchreven. ***Auguftin. de Haref. c. 81. Ambrof. de Obitu Sat. Rufin. l. I. c. 30. Hieron. adverf. Lucifer.***

LUCILIUS, (CAJUS) een Roomfch ridder, en Latynfch dichter, wierdt geboren te Sueffa in het landt der Auroncen in Italië omtrent het begin van de VII eeuwe van Rome. Hy droeg de wapenen onder Scipio Africanus in den oorlog van Numancië, en hy hadt veel deel in de vriendfchap van dezen vermaarden generaal en in die van Lelius. Hy fchreef dertig boeken van hekeldichten, waar in hy op eene ftekelige wyze verfcheide aanzienlyke perfonen berifpte. Men wil, dat hy de eerfte fchryver geweeft zou zyn van dat flag van poëzy; maar eenige geleerden ftemmen zulks niet toe. Hy was gewoon te zeggen, dat hy om gene onwetende, noch om gene al te geleerde lezers wenfchte. Het is niet waarfchynlyk, dat hy in den ouderdom van zes en veertig jaren geftorven zy, gelyk eenigen verzekeren. Van alle zyne werken is niets overig dan de ftukken van zyne hekeldichten. Het is te beklagen; want zo men alle zyne werken hadt, men zou vele zaken daar door weten. Cicero heeft zich zelf wegens de geleerdheit van Lucilius tegengefproken. Pompejus was van de moederlyke zyde klein-zoon, of eerder achter-neef van Lucilius. Daar zyn oude vaarzen, welke getuigen, dat men zich aan een groot gevaar bloot ftelde, wanneer men de poëzy van onzen Lucilius verachtte. ***Bayle Dict. Crit.***

LUCILLA was de moeder van den keizer Marcus Aurelius, en onderfcheiden van de anderen, waar van hier na gefproken wordt.

LUCILLA, de dochter van den keizer Marcus Aurelius, die haar ten huwelyk gaf aan Lucius Ælius Verus, na dat hy den zelven tot zynen medegenoot in de keizerlyke regering hadt aangenomen. Men zegt, dat zy van den duivel bezeten was, en door Arbericus, biffchop van Hiërapolis, daar van verloft wierdt, gelyk men het in het leven van dien prelaat ziet, dat door Metaphraftus bygebragt wordt onder den 22 October.

LUCILLA, eene zufter van den keizer Commodus, die bloedfchande met haar pleegde, en haar naderhandt in ballingfchap zondt naar het eilandt Caprea, alwaar hy haar deedt ombrengen, gelyk Dio en Lampridius verhalen.

LUCILLA, eene martelareffe, waar van gewag gemaakt wordt in het oude Martyrologium van Carthago op den 12 February.

LUCILLA, eene Spaanfche vrouw, welke in Afrika leefde in den jare 306. De fcheurmakers van Carthago trokken haar aan hunne zyde, om zich van hare rykdommen te bedienen tegen den wettigen prelaat Cecilianus. Deze nog maar diaken zynde van den biffchop Menfurius, op wien hy naderhandt volgde, hadt Lucilla berifpt, om dat zy, tegen de order, die in Afrika onderhouden wierdt, zekere gebeenten van een martelaar kufte voor het ontfangen van het H. Avondmaal. Deze berifping hadt haar uitnemende verftoort; zo dat zy, gelegenheit ziende om zich daar over te wreken, zich door hare drift het vervoeren, en de fcheurmakers met haar aanzien en rykdommen onderfteunde. *S. Optat. de Schifm. Donatift. Baron. A. C. 306. Godau Hift. Eccl.* Zie CÆCILIANUS.

LUCILLUS, een Grieksch hiftoriefchryver, gezegt *Tharreanus*, om dat hy te Tharra, eene ftadt van Creta, geboren was. Hy fchreef verfcheide werken, welke door Stephanus Byzantinus en door Tzetzes bygebragt worden. Hy is onderfcheiden van LUCILLUS PHILALTEUS, een geleerd geneeskundige, die gefchreven heeft *Methodus recitandi curas*, enz. *Simler in Bibl. Van der Linden de fcript. Med. Tzetzes Chil. 8. hift. 159. Voffius.* enz.

LUCINA, eene godin, waar aan de heidenen het opzicht over de baringen toeëigenden. Eenigen hebben haar genomen voor Diana, en anderen voor Juno. En deze naam wierdt haar gegeven, ter oorzake van eenen tempel, *Lucus* genoemt, dien zy op het landt hadt, of om dat zy de kinderen aan den dag deedt brengen, *dabat lucem*. Dit is het gevoelen van Cicero *de Nat. Deor.* en van Ovidius *de Faft.*

LUCINA, eene edele Romeinfche vrouw, wierdt tot het gelove bekeert met haren man Pinianus. De paus Marcellus wydde haar huis tot eene kerk. De dwingelandt Maxentius ftelde naderhandt deze heilige vrouw onder het getal der bannelingen. De akten der martelaren maken dikwils gewag van LUCINA, eene heilige weduwe, en van eenige anderen van dien naam, welke zorge droegen om de ligchamen der martelaren te zoeken, en die te begraven.

PAUZEN VAN ROME.

LUCIUS de I, paus, volgde op S. Cornelius, die te Civita-Vecchia den 14 September des jaars 253 in zyne ballingfchap geftorven was. S. Cyprianus fchreef terftondt aan hem na zyne verkiezinge; maar Lucius was niet zo haaft op S. Pieters ftoel gezeten, of hy wierdt verre van zyne kudde verbannen. Hy leefde niet lang na zyne wederkering, zynde geftorven den 5 Maart des jaars 254, of 255. Men gelooft in 't algemeen, dat hy om den Godsdienft ter doodt verwezen wierdt onder de keizers Gallus en Volufianus; maar het oude Calendarium van Bucherius ftelt hem niet in de ry der martelaren, en hy is eerft geftorven onder de regering van Valerianus, den opvolger van Gallus en van Volufianus. S. Stephanus de I was zyn opvolger. Onder andere dekreten, welke men aan Lucius den I toefchryft, is 'er een, waar door hy beveelt, dat de biffchop altoos verfelt zal zyn van twee priefters, en van drie diakenen, op dat hy onberifpelyke getuigen hebbe, die voor de oprechtheit van zyn leven kunnen inftaan. Men gelooft, dat de lafteringen, welke Novatianus verdicht hadt tegen S. Cornelius, zynen voorzaat, hem reden gaven tot dit bevel: maar daar is geen zekere ftaat te maken op het gene men zegt van deze oude dekreten der pauzen. ***Cyprian. Ep. 59. Eufeb. in Chron. & hift. Baron. in Annal. Bini. Genebrard. Papyr. Maffon. Ciaccon. Pearfon in Annal. Cypr.***

LUCIUS de II, van te voren *Gerardus Caccianimicus* genoemt, en bibliothekaris en kancelier der kerke, was geboren te Bologne. Men zegt, dat hy Regulier kanunnik was van de congregatie van S. Frigidianus. De paus Honorius de II maakte hem kardinaal in den jare 1125. Men gebruikte hem in verfcheide gewigtige legaatfchappen. Hy volgde op Celeftinus den II den 9 Maart des jaars 1144, en beftierde de kerk 11 maanden en 14 dagen. Lucius moeft veel lyden van de wederfpannige Romeinen, welke men de polityken noemde, en die het hielden met Arnold van Brefcia. Deze paus ftierf te Rome in het klooster van S. Gregorius den 25 February des jaars 1145, en wierdt in de kerk van S. Jan Lateraan begraven. Men fchryft hem verfcheide brieven toe, die men heeft in de verzameling der Concilien, in de jaarboeken van Baronius, in de Kronyk van Vezelai, in de bibliotheek van Cluni, en elders. *Ottho Frifingenf. l. VII. c. 31. Baron. A. C. 1144, 1145. Platina vit. Pontif. Du Chefne. Cave.*

LUCIUS de III, geboortig van Lucca, was van te voren *Humbaldus Allucingoli* genoemt, gefproten uit een edel geflacht, en kanunnik in de zelve ftadt, alwaar hy zich in zyne jonkheit in den kerkelyken ftandt begaf. Innocentius de II maakte hem kardinaal-priefter met den tytel van S. Praxedus, in den jare 1142. Adrianus de IV zondt hem voor legaat in Sicilië, alwaar hy met veel yver en voorzichtigheit de belangen van den H. ftoel verdedigde. De paus gaf hem by zyne wederkomft het bisdom van Oftia. Alexander de III zondt hem als legaat aan den keizer Frederik Barbaroffa, en hy bewoog den zelven tot de vrede, waar door hy zich zo veel achting verkreeg, dat hy na den zelven paus den 29 Augufty des jaars 1181 op den pausfelyken ftoel verheven wierdt. De Romeinen ftonden tegen hem op, om dat hy de toegevendheit niet hadt van zekere gewoonten te volgen, welke zyne voorzaten hadden laten invoeren, tot nadeel van den H. ftoel. Hy week naar Verona om de woede van het muitende volk te ontgaan. Maar dit duurde geen langen tydt, dewyl de wapenen der Italiaanfche vorften de Romeinen dwongen zich aan den paus te onderwerpen. Hy kwam naderhandt wederom in de zelve ftadt Verona, en betwiftte den keizer Frederik zekere rechten, die hy eifchte tot nadeel van de kerke. Hy arbeidde aldaar ook om de Chriften prinffen te vereenigen tegen de ongelovigen; maar de doodt verhinderde hem om het einde van deze grote onderneming te zien. Hy ftierf den 25 November des jaars 1185, na dat hy den ftoel vier jaren, twee maanden, en 18 dagen bekleed hadt. Hy heeft verfcheide brieven gefchreven. Zyn ligchaam wierdt te Verona begraven, alwaar men in de kathedrale kerk zyne grafftede ziet met dit grafschrift, dat der

der nieuwsgierigheit van den Lezer niet onwaardig is:

LUCA *dedit tibi lucem* LUCI, *pontificatum*
OSTIA, *papatum* ROMA, VERONA *mori.*
Immo VERONA *dedit tibi lucis gaudia*, ROMA
Exilium, *curas* OSTIA, LUCA *mori.*

Du Chesne hist. des Papes. Ciacconius. Onuphrius & Genebrardus in Chron. Baronius A. C. 1181, 1185. *Ludov. Jacob. Bibl. Pontif. Cave hist. litt. p.* 478.

LUCIUS, een zoon van Coïlus, zou een koning van groot-Britannië geweest zyn, die in de twede eeuwe na Christus geboorte leefde. Men geeft voor, dat hy zich verwonderende over de wonderwerken, welke de Christenen deden, omtrent den jare 183 aan den paus Eleutherius gezonden zou hebben, met verzoek, dat de zelve hem in den Christelyken Godsdienst wilde doen onderwyzen, en hem laten dopen. Deze paus zondt hier op aan dezen koning Fulgatius en Damianus, of Donatianus, die, in zyn landt gekomen zynde, hem en vele van zyne onderdanen doopten. Eenige schryvers, door den kardinaal Baronius bygebragt, voegen hier by, dat Lucius het Euangelium ging prediken in Duitschlandt, en dat hy zyn bloedt stortte voor de verdediging van de H. waarheden van den Christelyken Godsdienst. Het is echter waarschynlyk, dat alles, wat men van dezen Lucius verhaalt, loutere verdichtsels zyn. Men kan daar over Jacobus Usserius en Eudardus Stellingfleet nazien, welke laatste echter de mogelykheit van eenige der omstandigheden van deze historie poogt aan te tonen. *Beda hist. Eccles. Anglic. l.* I. *c.* 4. *Ado in Chron. Baron. in Annal. & in Martyrolog. ad d.* 3. *Dec. Usserius in Antiq. Britann. Ecclesiar. Banagius exercit. hist. crit. advers. Baron. ad an.* 35. *n.* 3. *p.* 29.

LUCIUS, een Ariaan, wierdt door die van zynen aanhang verheven op den stoel van Somosata. De rechtzinnigen mydden hem, en zagen hem niet dan met afschrik. Het gebeurde zelfs, dat hy op een tydt over de markt komende, alwaar eenige kinderen speelden, hun bal den voet van zyn muilezel raakte, waarom zy, denkende, dat die daar door besmet was, den zelven in het vuur wierpen. Na de doodt van Georgius, mede een Ariaan, wierdt hy op den stoel van Alexandrië ingedrongen, in den tydt zelfs wanneer Athanasius die kerk met zorg en yver bestierde. Eenige jaren daar na Athanasius gestorven zynde, wierdt Petrus wettelyk in des zelfs plaats verkoren. Maar Lucius, door den keizer Valens begunstigt, kantte zich daar tegen. Hy kwam in Alexandrië, als in een overwonnen landt; en verstoort, om dat de rechtzinnigen gene gemeenschap met hem wilden hebben, pleegde hy allerlei geweldt om zich van ben te doen volgen. De woestyniers van Egypten verbergden een groot getal van die vervolgden. Deze valsche prelaat zondt krygsvolk derwaarts, die 'er drie duizend noodzaakten hunne wildernissen te verlaten. Hy verbandde onder anderen Macarius en Isidorus, beide leerlingen van den H. Antonius, en bestierders van deze H. heremyten, in een eilandt, alwaar gene Christenen waren. Lucius volhardde in deze geweldenaryen, tot dat hy in den jare 377 of 378 uit den bisschoplyken setel verdreven wierdt, en zeer elendig stierf. *Socrates. Sozomen. Theodoret. Greg. Nazianz. Orat. in Laud. Her. Cave.*

LUCIUS, bisschop van Adrianopel in de IV eeuwe, volgde omtrent den jare 335 op Eutropius, die naar de Gaulen geroepen wierdt tot het bestier der kerke, en die in ballingschap gestorven was voor het gelove. Lucius wierdt mede wel haast verdreven, zelfs onder de regering van Constantinus. Maar hy keerde na de doodt van dezen prins weder uit zyne ballingschap. Hy wierdt wederom gebannen onder de regering van Constantius, en week naar Rome, zo men Socrates en Sozomenus gelooft. Men meent, dat hy het concilie van Sardica bywoonde; en vervolgens wedergekomen zynde in zyne kerke, bestreedt hy nog heftiglyk de Arianen, die hem voor de derde reize deden bannen, en hem met ketenen beladen naar de plaats van zyne ballingschap zonden, alwaar hy in dien staat stierf. *Athanas. Epist. ad Monach. Apolog. de fuga sua, Apolog.* 1. *Apolog.* 2. *Hilar. Fragment. Socrat. l.* II. *c.* 15, 26. *Sozomen. l.* III. *c.* 8. *l.* IV. *c.* 2. *Hermant vie de S. Athanase. Tillemont Memoires de l'hist. Eccl. des Ariens. D. Bernard de Montfaucon vie de S. Athanase. Baillet vies des Saints au mois de Fevrier.*

LUCIUS, opziender van de gewyde milddadigheden onder Arcadius en Honorius, in den jare 408, en burgermeester in den jare 463. *Jacobi Gothofredi Prosopographia Codicis Theodosiani.*

LUCIUS ANNEUS, bisschop van Ments in de IV eeuwe. Hy wierdt door het concilie der Arianen, te Arles in den jare 353 gehouden, gebannen, en naar Phrygië gezonden, alwaar deze ketters hem in het volgende jaar deden verwurgen.

LUCIUS ANNIUS, een Romeinsch kapitein. Hy wierdt door Vespasianus met eenige ruitery en voetvolk naar Gerasa gezonden. Hy nam de stadt stormenderhandt in, doodde aldaar duizend weerbare mannen, die gene gelegenheit hadden te ontvluchten, maakte alle de overigen tot slaven, en na dat hy de stadt tot eene plunderinge gegeven hadt aan de soldaten, deedt hy de zelve verbranden. Hy pleegde de zelve verwoesting in de naburige vlekken en dorpen. *Jozephus Oorl.* IV. 28.

LUCIUS ANTONIUS. Zie ANTONIUS. (LUCIUS)

LUCIUS CHARINUS is een schryver, waar van Photius spreekt *Cod.* 144. Hy kan in de VI eeuwe zyn werk geschreven hebben, genaamt: *Reize der Apostelen*, dat vol is van fabelen, dwalingen en valschheden, verzamelt uit de boeken der oude ketters. *Du Pin Bibl. des Aut. Eccl.* VI *siecle.*

LUCIUS, (LUDOVICUS) hoogleeraar te Basel, heeft eene historie der Jesuiten geschreven. Hy heeft ook geschreven over de Voorzienigheit en over de Predestinatie. Deze Verhandeling wierdt in den jare 1613 gedrukt. *Konig Biblioth.*

LUCIUS, (PETRUS) een Karmeliter monnik, was van Brussel, en gaf in den jare 1594 te Florence eene Bibliotheek uit van de schryvers van zyne orde. Men eigent hem nog andere werken toe. *Possevin. in appar. Sacr. Allegre in Parad. Carm. Valer. Andr. Bibl. Belg.*

LUCIUS VOLUSIUS, een Romein. Zie VOLUSUS.

LUCIUS VOLUSIUS, een rechtsgeleerde. Zie VOLUSIUS.

LUCIUS *van Cyrene*, een leerling en nabestaande van Paulus, verzekert men dat bisschop van Cyrene was Het Roomsche Martyrologium zegt, dat hy aldaar het martelaarschap leedt op den 22 April. *Actorum* XIII. 1. wordt van hem gesproken.

LUCIUS *van Patras* schreef in 't Grieksch eene verhandeling van de gestaltverwisselingen of herscheppingen. Dit werk wierdt door Lucianus in zyn Gulden Ezel nagevolgt, gelyk Apulejus ook Lucianus nagevolgt heeft. Maar deze laatste hadt mogelyk zyn Gulden Ezel uit het oorspronkelyke van Lucius getrokken. En inderdaadt, indien Lucianus het kort begrip van het werk van Lucius gemaakt heeft, men moet bekennen, dat Apulejus gearbeid heeft om hem te verklaren, met dit onderscheidt, dat de eerste in het Grieksch, en de twede in het Latyn geschreven heeft. Hy begint ook terstondt met te zeggen, dat hy uit een Grieksch werk het onderwerp van het zyne getrokken heeft. *Fabulam Græcanicam incipimus. Lector attende, lætaberis. Photius cod.* 129. *Salmasius in Prolog. in Solinum. Vossius l.* IV. *de hist. Græcis.*

LUCIUS VERUS, gezegt *Lucius Cejonius Ælius Commodus Verus Antoninus*, was de zoon van een anderen LUCIUS VERUS, die in den jare 136 door Adrianus tot zoon aangenomen wierdt. Marcus Aurelius maakte hem tot zynen medegenoot in de keizerlyke regering, en gaf hem zyne dochter Lucilla ten huwelyk. Hy zondt hem vervolgens in 't Oosten tegen de Parthen, die hy versloeg in den jare 163 door zyne stedehouders. Want hy bleef gedurende dezen ganschen oorlog, die omtrent vyf jaren duurde, te Laodicea, of te Antiochië, zich in allerlei wellusten dompelende, en gansche dagen en nachten met taarlingspelen doorbrengende, terwyl zyne legerhoofden in het veldt waren. Hy zegepraalde by zyne wederkomst te Rome in den jare 165 met zynen schoonvader Antonius, die, zyne kwade gewoonten niet kunnende verbeteren, de zelve verstandelyk ontveinsde, en hem verre van Rome hieldt, om de schande te verminderen, die daar door op hem zou afgestuit hebben. Deze keizers, zonder nieuwe edicten tegen de Christenen te maken, lieten toe, dat men de zelve vervolgde. Zy ondernamen den oorlog tegen de Marcomannen. Wanneer zy in draagsetels over de Alpen trokken, wierdt Lucius Verus door eene beroerte overvallen, en stierf daar aan in den jare 169. Eenige schryvers verzekeren, dat zulks gebeurde tusschen de steden Concordia en Altino. Julius Capitolinus spreekt van hem als van een man, die, behalven de bedryven van wreedheit, in de andere ondeugden zo eerloos en ongeregeld was als Caligula. Het gemene gerucht beschuldigde hem zelfs voor zyne schoonmoeder en voor zyne eige zuster bloedschendige driften gehad te hebben. *Julius Capitolinus in vit. Luc. Ver. Eutrop. Euseb.* enz.

LUCKA, in 't Latyn *Luccavia*, eene kleine Saxische stadt in het zo genaamde Oosterlandt, tusschen Altenburg en Pegau, den hertogen van Saxen-Gotha toebehorende, welke inzonderheit vermaard wierdt door den slag van den jare 1307 tusschen den keizer Albertus den I, en Frederik en Dicemannus, landgraven van Thuringen, waar in het leger van den eersten eene grote nederlaag leedt.

LUCKA, *Luckow*, of in 't gemeen *Wendisch-Lucke* genoemt, eigentlyk de hoofdstadt van de neder-Lausnitz, twee mylen van Lubben, en zeven mylen van Torgau, aan de keur-Saxische grenzen gelegen, behoort den hertogen van Saxen-Merseburg. Men wil dezen naam van het Suevische volk de *Luccones* afleiden: het is zeker, dat de zelve met de Wendische taal gemeenschap heeft, en in de zelve eene weide betekent. Hoewel deze plaats reets in de X eeuwe gestaan mag hebben, de zelve zou echter eerst in den jare 1143 door Albert, markgraaf van Brandenburg, met een muur omringt zyn geworden; gelyk dan ook reets van te voren aldaar een burg van de Wendische vorsten geweest zou zyn. In den jare 1292 wierdt deze stadt door Johannes, keurvorst van Brandenburg, benaauwt, doch door Diceman, markgraaf van Meissen, dapper verdedigt. In den jare 1437 deden de Hussiten hier omheen grote schade. In den Duitschen oorlog hebben de Zweden in den jare 1644, en daar op de keur-Saxischen deze stadt bemachtigt, en de laatsten het slot ganschelyk laten springen. In het gemelde jaar 1644, als mede in den jare 1652, is zy byna ganschelyk, en in den jare 1671 over de helft afgebrand, doch volkomen weder opgebouwt; de huizen zyn nu ook met pannen in plaats der voorgaande schadelyke dakborden gedekt. Deze stadt heeft ook eene fraaie parochiekerk, en het Raadhuis is een aanzienlyk gebouw. De inwoners hebben goede nering van hunne handwerken, bierbrouwen, akkerbouw, veehandel, enz. *Anonymi richtige beschr. der Lausitz p.* 61 *seq. Grossers Lausitz Merkw.*

LUCKENWALDE, eene kleine stadt, tot het hertogdom Maagdenburg behorende. Het gewest daar omheen wordt de Luckewaldsche kreits genoemt.

LUCKIUS, (JOHANNES JACOBUS) van Straasburg, wierdt geboren in den jare 1574, en stierf in den jare 1653. Hy verzamelde vele gedenkpenningen, gemaakt sedert den jare 1501, tot den jare 1600, en verklaarde de zelve door de Historie. *Konig Biblioth.*

LUCKO, of LUSUCK, in 't Latyn *Luceovia*, eene grote stadt in

in Polen, welke een biſſchoplyken ſetel heeft onder den aartsbiſſchop van Gnezen, en de hoofdſtadt is van een waiwoodſchap van den zelven naam in opper-Volhynie. Zy legt aan de rivier de Ster, aan een meir, heeft een ſterk ſlot, en is 7 of 8 mylen van Zwart-Reuſſen gelegen. Eertyds waren hier meer Proteſtanten en Joden dan Roomſch-Katholyke inwoners. De andere ſteden in dit waiwoodſchap zyn Conſtantinow, Zaslaw, Oſtrog, (welke den tytel van een hertogdom voeren) Ulodimir, Krzemenieck, Alexandria, Baranowka, enz. *Ferrar. in Lex. Geogr. Starovolſcius. Zeilerus beſchr. v. Pohlen.*

LUCO, een vlek van het koninkryk van Napels, gelegen naby den Weſt-oever van het meir Celano, in *Abruzzo Oltra.* Eenige landbeſchryvers houden het voor die plaats van Latium, welke men oudtyds *Capitulum,* of *Capitolias*, noemde. *Maty Dict.*

LUCOMORIE, of LOCOMORIE, eene provincie van woeſt-Tartarië, aan de Czaren of keizers van Ruslandt toebehorende. Zy is aan de andere zyde van de rivier Obio in Aſië gelegen, en ſtrekt zich uit tot aan de Yszee. De volkeren van deze provincie wonen onder tenten in de boſſchen. In het Zuidelyke gedeelte van de zelve vindt men de gebergten van Lucomorië, en eenige later ſchryvers plaatſen aldaar de vlekken Congoscoia en Solcogorod. *Baudrand.*

LUCON, of LUSSON, eene ſtadt van Vrankryk in Poitou, met den tytel van een bisdom, is het *Lucionum* of *Luciona* der Latynen. Aldaar was eene abdykerk van de Benedictyner orde, welke paus Johannes de XXII in eene kathedrale veranderde, door de ſtichting van het bisdom. Petrus de la Voirie, van te voren abt van Luçon, wierdt in den jare 1317 tot biſſchop gewyd. Eenigen zeggen, dat een zekere Lucius de ſtichter was van de abdy, en dat hy zynen naam gaf aan de ſtadt; maar de zaak, zo als du Bouchet de zelve verhaalt, ſchynt fabelachtig. De ſtadt legt in een moeraſſigen oordt, twee mylen van de zee, door welkers middel zy de noodzaaklykheden ontfangt, die haar grondt niet voortbrengt. *Du Cheſne Ant. des Villes. Sammarth. Gall. Chriſt. Tom.* II.

LUCON, eene ſtadt en eilandt van den zelven naam, eene der Philippines in de zee der Indiën. Zie PHILIPPINES.

LUCRETIA, eene Romeinſche vrouw, doorluchtig door hare ſchoonheit en door de edelheit van hare afkomſt, en nog meerder door hare deugdt, was getrouwt met Collatinus, een nabeſtaande van Tarquinius, koning van Rome. Niets is bekender dan de reden, die haar bewoog zich zelf te doden. Zie hier de omſtandigheden van die treurige geſchiedeniſſe. Tarquinius, zich niet zo vaardiglyk meeſter hebbende kunnen maken van de ſtadt Ardea, als hy gedacht hadt, beſloot de zelve volkomen naar den eiſch te belegeren. Het beleg wierdt langdurig, en belette niet, dat de jonge prinſſen malkander dikwils onthaalden. Sextus eene avondmaaltydt gevende aan zyne twee broeders, en aan Collatinus, vielen de redenen op de ſexe, en daar ontſtondt tuſſchen hen een geſchil, niet over de ſchoonheit van hunne meeſtereſſen, gelyk tegenwoordig zou gebeuren, maar over de ſchoonheit van hunne vrouwen: de twiſt hevig wordende, ſloeg Collatinus een middel voor om den zelven te eindigen. Waar toe zo vele woorden, zeide hy, wy kunnen in weinig tyds zichtbare blyken hebben van de meerdere ſchoonheit van myne Lucretia: laat ons te paardt klimmen, en onze vrouwen verraſſchen, het oordeel over het geſchil zal gemakkelyker zyn, dan of zy zich bereid hadden om ons te ontfangen. De wyn hadt hen verhit, zy namen den voorſlag gretig aan, en reden met een vollen ren naar Rome. Zy vonden aldaar de ſchone dochters van Tarquinius aan tafel, die goed cier maakten met perſonen van haren ouderdom. Zy togen vervolgens naar Collatia; en hoewel het alreets zeer laat was, vonden zy Lucretia in het midden van hare dienſtmaagden, bezig zynde om met hare handen aan wollewerken te arbeiden. Zy ſtemden alle overeen, dat zy den prys behaalde boven de anderen, en keerden terſtondt wederom. Sextus, door liefde tot haar vervoert, keerde weinige dagen daar na wederom naar Collatia, zonder tegen iemandt iets daar van te zeggen. Hy wierdt aldaar ontfangen met alle beuſchheit, die men dacht dat een nabeſtaande, de oudſte zoon des konings, verdiende, en dien men van gene oneerlyke gedachten verdacht hieldt. Na dat men het avondmaal gehouden hadt, wierdt hy naar de kamer geleid, die men voor hem geſchikt hadt. Hy begaf zich niet te ſlapen: maar zo haaſt hy oordeelde, dat een iegelyk ſliep, ſloop hy met den degen in de handt in de kamer van Lucretia; en na dat hy gedreigt hadt haar te doden, indien zy geruchte maakte, verklaarde hy haar zyne drift: hy bediende zich van de tederſte gebeden, en van de ſchrikkelykſte bedreigingen, en van alle bedenkelyke middelen, waar mede men het hert van eene vrouwe kan aanvallen. Dit alles was vruchteloos, Lucretia volhardde in hare ſtandvaſtigheit: de vreze van de doodt zelfs verzette haar niet; maar zy kon de bedreiging niet wederſtaan, welke Sextus haar eindelyk deedt van haar aan de uiterſte eerloosheit bloot te ſtellen. Hy verklaarde haar, dat hy, haar gedood hebbende, een ſlaaf zou doden, en den zelven in haar bedde leggen, en dat hy zou doen geloven, dat deze twee moorden de ſtraffe waren geweeſt van het overſpel, waar in hy haar betrapt hadt. Op die wyze zyn eerloos voornemen volvoerd hebbende, keerde hy zo wel vergenoegt en zo trotſch op zyne overwinninge te rug, als of die in een goeden oorlog verkregen was, en overeenſtemde met de wetten van de eerlyke minnery. Deze vrouw, in eene ſchrikkelyke droefheit gedompelt, deedt haren vader, die te Rome was, en haren gemaal, die in 't beleg van Ardea was, bidden om haar vaardiglyk te komen vinden. Zy deden zulks: zy verhaalde hen het ongeval, dat haar overgekomen was, en badt hen haar te wreken. Zy beloofden haar zulks, en trooſtten haar zo zy beſt konden; maar zy wilde niet getrooſt zyn, en een dolk trekkende, dien zy onder hare klederen verborgen hadt, ſtiet zy zich den zelven in het hert. Brutus, die by dat ſchouwſpel tegenwoordig was, vondt daar door de gelegenheit, die hy ſedert langen tydt gezocht hadt, om Rome van de dwingelandy van Tarquinius te verloſſen; en hy deedt deze gelegenheit zodanig gelden, dat de koninklyke waardigheit vernietigt wierdt: en aldus was de doodt van Lucretia de oorzaak van de vryheit van het Roomſche volk, het welk eene grote verhevenheit gegeven heeft aan de onſterflyke gedachteniſſe van deze vrouwe. De hiſtorieſchryvers verhalen hare hiſtorie wel op eene verſchillende wyze ten opzichte van de minſte omſtandigheden, maar komen in het hoofdzakelyke wel overeen. Het grafſchrift, dat men in Italië vindt, te Rome en in 't bisdom van Viterbo, en dat men voorgeeft door haren gemaal Collatinus opgeſtelt te zyn, is zonder twyffel een verdicht ſtuk. Haar ſchender was geen langen tydt blootgeſtelt aan de wroegingen van zyn geweten, of aan de ſcherpe verwytingen van zyn geſlacht, waar van hy den volkomen ondergang veroorzaakte. Hy week in de ſtadt der Gabiën, alwaar hy het gebiedt gehad hadt, en ſneuvelde aldaar kort daar na. Het is zeer aanmerkenswaardig in dit geval, dat Sextus, zo haaſt als hy liefde gevoelde tot Lucretia, beſloot zyn toevlucht te nemen tot het geweldt. Zulks doedt zien, dat men in dien tydt van zulke zaken niet ſprak met getrouwde vrouwen, of dat de deugdt van deze zodanig in haar wezen uitblonk, en in in haar gedrag, dat geen man eenige gunſt durfde hopen. Dit toont ook aan, hoe veel de tyden veranderen; want tegenwoordig zyn de prinſſen, de groten, en alle de minnaars in 't algemeen terſtondt bedacht om te verklaren het gene zy gevoelen, en om liefkozeryen te vervaardigen. Zy denken nergens minder op dan om zich van geweldt te bedienen; zy beelden zich in, dat zy het zelve geenzins nodig hebben. En ten ergſten genomen, zou het hun laatſte toevlucht zyn, en het was de eenige van den oudſten zoon van Tarquinius, een machtig koning van dien tydt. Hy deedt zyne eerſte verklaring van liefde met den degen in de handt, en met de bedreiging van de doodt in den mondt. Men vindt in de aantekeningen van Bayle omſtandige redenen van de ſchryvers, die het gedrag van deze pryswaardige Romeininne gelaakt hebben, en daar tegen de redenen van de ſchryvers, die het zelve met veel meer kracht verdedigt, en hare deugdt in den top gevyſelt hebben. *Bayle Dict. Crit.*

LUCRETIUS (T. LUCRETIUS CARUS) was een der grootſte dichters van zyne eeuwe. Hy wierdt, volgens de Kronyk van Euſebius, geboren in het twede jaar van de CLXXI Olympiade, en hy doodde zich zelf in den ouderdom van vierenveertig jaren. Dat is te zeggen, dat hy zich doodde in het 702 jaar van Rome. Zyne huisvrouw Lucilia hadt hem een minnedrank gegeven, die hem in razerny deedt vervallen. Deze woede liet hem goede tuſſchenpozen, gedurende de welke hy zyne VI boeken *de rerum natura* opſtelde, waar in hy de natuurkunde van Epicurus geleerdelyk verklaart. De zelve Kronyk zegt, dat dit werk door Cicero na de doodt des ſchryvers verbetert wierdt. Nooit loogchende iemandt ſtouter dan deze dichter de Goddelyke voorzienigheit; en ondertuſſchen erkende hy iets, dat zyn behagen ſchepte in het vernielen der menſchelyke grootheden; en men kan niet ontkennen, dat zyn werk doorzaait is met verſcheide ſchone grondregelen tegen de kwade zeden. Indien hy zo veel oplettendheit gehad hadt op de toevallen van de byzondere of gemene perſonen, dan op die der groten, hy zou mogelyk iets erkent hebben, dat zyn behagen ſchept om de geringe ſtaten te kwellen; maar hy zou miſſchien ook deze ſtelling verworpen, en zich ſterk gemaakt hebben om deze zaak natuurlyker wyze te verklaren. De genen, die zyn leven geſchreven hebben, verzekeren, dat hy een volkomen eerlyk man was. Eenigen willen, dat de aanroeping, die aan het hoofdt van zyne poëzy gevonden wordt, bekwaam zy om aan te tonen, dat hy zich zelf tegengeſproken heeft, en dat hy van de eerſte regel af zyne ſtelling verlaten heeft. Zy zouden goede reden hebben, indien het waar was, dat dit ſtuk iets anders was dan eene aardigheit of een ſpel van den geeſt, waar in hy zich wel eenigermate wilde voegen naar de gewoonte. Het is gemakkelyk aan te tonen, dat hy in verſcheide gevallen zynen ſtyl met de gemene taal overeengebragt heeft, en met de gevoelens, die naar zyne gedachten maar dwalingen van het volk waren. Men geeft voor, dat hy een leerling is geweeſt van Zeno. Om te weten wat lof aan Lucretius gegeven is, heeft men maar na te zien de ſchryvers, welke Barthius opgeeft, *Comment. in Statium T. I. p.* 261. Thomas Creech heeft in den jare 1695 te Oxford een druk van dezen ſchryver *in* 8. uitgegeven, verlelt van eene uitmuntende uitlegging, en van ſchone aantekeningen. Hy hadt reets van te voren eene Engelſche vertaling daar van uitgegeven, veel beter dan de Franſche van den abt de Marolles. Te Amſterdam heeft het kunſtgenootſchap, onder de zinſpreuk van: *In magnis voluiſſe ſat eſt*, de Nederduitſche vertaling van dit werk mede *in* 8. uitgegeven. *Bayle Dict. Crit.*

LUCRINUS LACUS, een zout meir in het koninkryk van Napels, niet verre van Pozzuolo, 70 of 80 ſchreden van de Tyrrheenſche zee gelegen. De keizer Auguſtus liet 20000 menſchen arbeiden, om dit meir, als mede den Avernus met de gemelde zee te vereenigen, en eene haven daar van te maken. De oeſters, welke men daar in met grote menigte ving, wierden voor onvergelykelyk ſmaaklyk gehouden, en men maakte ten dele van de zelve, ten dele van andere viſſchen uit dit meir, zulk een groot gewin, dat, naar het gevoelen van Carolus Stephanus, de naam van dit meir van het Latynſche woordt *Lucrum* ontſtaan is. Tegenwoordig is het maar eene kleine kom of vyver, welkers lengte zich omtrent op 250, en hare breedte op 100 ſchreden uitſtrekt,

ftrekt, dewyl des zelfs grootfte gedeelte, door den *Monte nuovo*, of den berg, die den 19 en 20 September des jaars 1538 in eene aardbeving te voorfchyn kwam, gevult wierdt. *Martial. Varr. Plin. Sueton. Delic. de l'Ital. T.* VI. *p.* 12. *Vojage de Miffon Lettre* 13.

LUCRIUS was een zekere godt van het heidendom, die de zorg of het beftier hadt over alle winften en voordeelen, op wat wyze de zelve ook gemaakt wierden. Deze naam komt van het Latyn *Lucrum*, winft. *Macrobius*.

Q. LUCTATIUS, fchryver van een boek, genoemt: *Communes Hiftoriæ*. Men weet niet, in wat tydt hy geleeft heeft. *Varro l.* IX. L. L. *Solin. c.* 2. *Voffius de hift. Lat. l.* I. *c.* 12.

LUCTATIUS CATULUS, of CATULUS LUCTATIUS, door eenigen *Quintus* bygenoemt, en *Cajus* door anderen, Roomfch burgermeefter en generaal van de zeemacht, verfloeg in het 512 jaar van Rome de Carthaginenzen naby het eilandt Ægates, tuffchen Sicilië en Afrika, waar by 50 van hunne fchepen zonken, en 70 verovert wierden. Dit verlies bewoog hen om de vrede te verzoeken, die hen in het volgende jaar toegeftaan wierdt, op voorwaarde, dat zy alle hunne eifchen zouden afftaan op de eilanden tuffchen Italië en Afrika gelegen, en binnen twintig jaren twee duizend en twee honderd talenten betalen. Aldus eindigde de eerfte Punifche oorlog. *Aur. Vict. de Viris illuftr. c.* 41. *Liv. l.* VIII. *Decad.* 3.

Q. LUCTATIUS CATULUS, amptgenoot van Marius, voor de vyfde maal burgermeefter in het 653 jaar van Rome. Zy verfloegen de Cimbren, die een inval gedaan hadden in Italië, door het landt der Grifons en het dal van Trente; doodden 140000 van de zelve, en namen 'er 60000 gevangen. Deze zelve Luctatius was mede ingewikkelt in de burgerlyke oorlogen van Sylla, en fneuvelde zeer ellendiglyk, alzo hy op eene plaats, alwaar hy zich verborgen hadt, door den rook van ongelefchte kalk verftikt wierdt. Hy was een geleerd man, en hadt een boek van zyne burgermeefterlyke regering gefchreven, dat door Cicero in zyn boek *de Oratore* krachtig geprezen wordt. *Tit. Liv. Plutarchus. Florus. Eutropius. Orofius.* enz.

LUCTATUS, de XXII koning van Schotlandt, volgde op zynen vader Cortredus den II, doch gedroeg zich ganfch anders dan de zelve. Hy verachtte allen goeden raadt, en gaf zich zelf volkomen over aan den dranken aan de ontuchtigheit, dat hem noch zyne bloedvrienden, noch eenige eerbiedigheit voor de wetten daar van konden afhouden. Voorts was hy wreed, en onverzadelyk gierig. De foldaten en de jongelingen volgden zyn voorbeeldt, zodat onder zyne regering niet dan buitenfporigheden en fchandelykheden gepleegt wierden. Wanneer eindelyk de ryksftanden in eene algemene vergadering over den toeftandt van het ryk wat te vry fpraken, liet hy de zelve als oproerigen naar de gerechtplaats voeren, voornemens zynde hen aldaar te laten ombrengen. Maar het volk liep toe, en verfloeg hem, benevens zyne dienaars, die hem in zyn fchandelyk leven fterkten, en zelfs mede alle fchandelykheden pleegden, na dat hy naauwlyks drie jaren geregeert hadt. Uit eerbiedigheit voor zynen vader ftondt men nog toe, dat zyn ligchaam onder zyne voorvaderen begraven mogt worden. Doch de ligchamen van zyne medgefellen wierden weggeworpen, dewyl men hen gene begraveniffe waardig achtte. *Buchanan*.

LUCUBI, in 't Latyn *Ucubis*, oudtyds eene kleine ftadt van het Betifche Spanje. Tegenwoordig is het maar een dorp van Grenade, ten Zuiden van Alcala-Real, eene ftadt van Andalufië, gelegen. *Maty Dict.*

LUCULLEA was een feeft, dat de Griekfche fteden in klein-Afië ter eere van Lucullus aanftelden, dewyl hy hen niet alleen met goede wetten voorzien hadt, maar ook andere nutte fchikkingen tot fieraadt en vermaak gemaakt. Inzonderheit vierde de ftadt Cyzicum dit feeft, dewyl hy de zelve, toen zy door Mithridates belegert was, ontzet hadt. *Meurfius Græcia Feriata.*

LUCULLUS, (LUCIUS LICINIUS) een welfprekend en ryk man, was een zoon of kleinzoon van dien LUCULLUS, die burgermeefter was met Pofthumius Albinus, en naderhandt met Claudius Marcellus, een weinig voor den laatften Punifchen oorlog. Lucullus, van wien in dit artykel gefproken wordt, verkreeg voor Sylla, in wiens belang hy was, den roem van het voordeel gehad te hebben op Ptolomeus, koning van Egypten, en die, in Afië zynde, hem meefter maakte van de vloot van Mithridates, door middel van Murena. Terwyl hy Prætor was, regeerde hy Afrika met veel billykheit. Wanneer men hem burgermeefter gemaakt hadt, om zyne wapenen te wenden tegen Mithridates, verlofte hy zynen amptgenoot Cotta, dien de vyandt befloten hadt, en in ftaat gebragt van wel haaft overwonnen te worden in de ftadt van Chalcedonië. Vervolgens deedt hy het beleg opbreken voor Cyzicum, vermeefterde Amifa, Euparotië, Themifcyra, en verfcheide andere plaatfen; en Mithridates verflagen hebbende, dwong hy hem by zynen fchoonzoon, Tigranes, koning van Armenië, te wyken. Dit gebeurde in het 683 jaar van Rome. In het volgende jaar zich meefter gemaakt hebbende van het koninkryk van Pontus, trok hy in het jaar 685 in Armenië, en behaalde die gedenkwaardige overwinning op Tigranes, wiens leger men wil dat 200000 mannen te voet en 60000 te paardt fterk was. Na deze ondernemingen veroverde hy Tigranocerta, de hoofdftadt van het koninkryk, met Nifibis, en maakte zich ontzagchelyk in het ganfche landt. Het is waar, dat Triarius, zyn ftedehouder, in den jare 687 verflagen zynde, en zich door zyn krygsvolk verlaten ziende, genoodzaakt wierdt te wyken. Lucullus wierdt te Rome als overwinnaar ontfangen, en zyne zegepraal was eene der prachtigfte. Hy leefde naderhandt op de rykelykfte wyze des wereldts; en men fprak niet anders dan van de overdaadt van zyne kledinge, van zyne hoffieraden en van zyne tafel. Hy was geleerd, en hadt de welfprekendheit en de philofophie geleert onder de uitmuntende meefters Antiochus Afcalonites, Sifenna, en Hortenfius. De liefde tot de wetenfchappen deedt hem de koftelyke bibliotheek oprechten, die hy aan zyne erfgenamen naliet, en van welke Cicero gewag maakt. Men zegt, dat hy, tot een hogen ouderdom gekomen zynde, het gebruik van de reden begon te verliezen; en dat M. Lucullus, zyn broeder, belaft wierdt zorge voor hem te dragen. *Aurelius Victor de Vir. illuftr. c.* 74. *Plutarchus in Vit. Lucull. Orofius l.* V. *c.* 19. *Appian. in bello Mithr. Florus l.* III. *c.* 5. *Volaterran. Fulgof.* enz.

LUCUS, dien eenigen tot den achtften koning der oude Gauloizen maken, regeerde na Bardus den II. Men zegt, dat hy zynen naam gaf aan de volkeren rondom Parys, Lucoteciërs genoemt, het geen men uit eenige oude fchryvers kan afnemen. *Dupleix l.* II. *des Mem. des Gaules c.* 9. *Ptolom. Geogr. c.* 8. *Strabo l.* IV. *Cæfar l.* VI *&* VII. *Julian. in Mifopog.*

LUD, een zoon van Sem, wierdt geboren omtrent het 1660 jaar der wereldt. Jozephus, Hieronymns, en andere kerkelyke fchryvers maken hem tot den ftichter der Afiatifche Lydiërs; maar de ongewyde fchryvers zyn niet van dit gevoelen. *Genef.* X. *Jozephus Oudheden* I.

LUD is, naar eeniger gevoelen, koning van Britannië geweeft, en volgde op zynen vader Helius in de regering. Hy bevlytigde zich terftondt om den toeftandt van het ryk te verbeteren, en de ingeflope misbruiken af te fchaffen. Hy bragt ook veel by tot de verbetering der ftadt Londen, (alwaar nog hedendaagfch eene ftadspoort naar hem den naam van *Ludgate* draagt) en liet na zyne doodt twee zonen na, Androgeus en Theomantius, onder de voogdy van zynen broeder Caffivellanus. *Beda. du Chefne & Polydorus Vergilius hift. Angl.*

LUDAY, eertyds *Alydda*, *Aludda*. Dit was oudtyds eene ftadt van groot-Phrygië, in klein-Afië. Zy is tegenwoordig in Becfangil, in Natolië, maar zy is tot een zeer klein getal van inwoners vermindert. *Maty Dict.*

LUDE, een vlek, of eene kleine ftadt, met den tytel van een hertogdom. Deze plaats is in Anjou, eene provincie van Vrankryk, gelegen, aan de grenzen van Maine, omtrent tien mylen ten Noorden van Saumur. *Maty Dict.*

LUDECANUS, de XIII koning der Merciërs in Engelandt, volgde op Bernulphus omtrent den jare 845, indien de Kronyk der hiftoriefchryvers van Engelandt waarachtig is. Hy regeerde met vry veel zachtheit zyne volkeren, die hem zeer beminden; maar twee jaren na zyne komft tot de kroon wierdt hy door de Ooft-Angelen gedood. *Du Chefne hift. d'Angl.*

LUDERS, eene ftadt in de opper-Elzas, aan 't Vogefifche gebergte, aan de rivier Lougnon, tot de abdy van Murbach behorende, was voor dezen eene byzondere abdy, welke benevens de abdy Murbach hare zitting en ftem hadt op de Ryksdagen. Zy is door Vrankryk aan het Ryk ontnomen, dat zich nu aldaar het recht aanmatigt een abt te verkiezen, dat anders door de kanunniken van dit fticht bezeten wierdt.

LUDERSBURG, eene kleine ftadt van den neder-Saxifchen kreits in Duitfchlandt. Zy is gelegen aan de Elve, in het hertogdom van Lauwenburg, twee mylen boven de ftadt van dien naam. *Maty Dict.*

LUDGERUS, een Vries, een Benedictyner monnik, gearbeid hebbende tot bekeering der ongelovigen in Engelandt en in Zweden, wierdt door Hildebaldus, aartsbiffchop van Keulen, tot eerften biffchop gemaakt van Munfter in Weftphalen, in den jare 800, of 802. Hy was een zoon van Thiadgrim en van Liteburga, en geboren omtrent den jare 743. Hy wierdt te Utrecht opgevoed en onderwezen onder S. Gregorius, den opvolger van Bonifacius. Deze biffchop zondt hem naar Engelandt met S. Adalbertus, welke ging om zich tot biffchop van Jork te laten inwyden, en die Ludgerus tot diaken ordende. Ludgerus maakte in dit landt kennis met Alcuinus, en wierdt eenigen tydt daar na verplicht te Utrecht te komen, alwaar hy Gregorius vondt, die hem ontfing. Albericus, de opvolger van Gregorius, zondt Ludgerus om het Euangelium te prediken in Over-Yffel, en ordende hem tot priefter. Hy wierdt uit het landt der Saxen verdreven door Wittekind, en trok naar Italië, alwaar hy het monnikskleedt aannam in het klooster van Monte-Caffino. Hy keerde van daar weder naar Vrieslandt, predikte aldaar het Euangelium, en deedt vele bekeeringen. Hy wierdt in dien tydt tot biffchop van Munfter geordent, alwaar hy een kloofter fhichtte onder den Kanonyken regel. Over het jaar van zyne doodt is verfchil. Eenigen ftellen de zelve den 26 Maart des jaars 850, anderen des jaars 856, en nog anderen van 't jaar 889. Hy heeft verfcheide werken gefchreven, die hem in den rang der kerkelyke fchryvers hebben doen plaatfen. Hy heeft gefchreven het leven van S. *Gregorius* en van S. *Albericus*, biffchoppen van Utrecht, en dat van S. *Suibertus*. De vader *Browerus* heeft het eerfte uitgegeven in den jare 1616. Men heeft de andere in *Surius*. Hy wordt voor den tienden biffchop van Utrecht gehouden. Zie *Batavia Sacra* I *Deel*, *pag.* 567 enz. *edit. in* 8. *Trithemius & Bellarm. de fcript. Eccl. Valerius Andreas in Biblioth. Belg. Voffius de hift. Lat. l.* II. *c.* 30. *Miræus in Faft. Belgii. Suffridus Petri. Poffevin.* enz.

LUDIM, de eerfte zoon van Mitsraïm, die het was van Cham, den zoon van Noach. Men geeft voor, dat hy dat gedeelte van Afrika, of van Afië bevolkte, dat het naburigfte is van Ethiopië. *Genef.* X, 13. *Tirin. Chronol. Sacr. c.* 47.

LUDINGA-KERK, en by verkortinge *Luin-kerk*, een dorp in Vrieslandt, in de grietenye van Franekeradeel, in het kwartier Weftergoo, omtrent een uur van de ftadt Franeker, ten Weften.

Westen gelegen. Hier heeft wel eer een klooster van Reguliere kanunniken gestaan, het welk eenige edellieden uit het geslacht van de *Ludigmans* ten tyde van den Utrechtschen bisschop Godefried van Rhenen, omtrent het jaar 1157, of wat later, daar gesticht en opgebouwt hebben. Ubbo Emmius stelt dit in den jare 1165. Deze abdy is van ouds zeer ryk geweest, en heeft vele landeryen op Tessel en Vlielandt bezeten: want onder anderen heeft graaf Willem de II gansch Vlielandt aan deze abdy geschonken. Het zelve was in dien tydt aan het eilandt Ter Schelling vast; maar de kanunniken van dit klooster hebben 'er een gracht tusschen beide geschoten, op dat 'er de schepen een doorvaart zouden hebben. Siardus Siersma, vierde abt van dit klooster, heeft het zelve, met verscheide huizen, die daar omtrent getimmert waren, omtrent het jaar 1220 met grachten en wallen omcingelt, zo dat men het zelve voor een stedeke zou aangezien hebben. Maar voor den vervaarlyken watervloedt van het jaar 1287, die het begin aan den Dollaardt gegeven heeft, is niet alleen de kerk en het slot van het klooster ingestort en weggedreven; maar de gansche buurt, met grachten, wallen en poorten, is overhoop geworpen, en schier in een bare zee verandert. Het geen van de kerk en het klooster nog was overgebleven, is in de geweldige beroerten in Vrieslandt in het begin der XVI eeuwe door die van Franeker ten eenemaal vernielt. Miræus zegt, dat deze abdy 27 oversten heeft gehad, die alle den tytel van abt gevoert hebben: doch wanneer de kloosterbroeders het door hun slecht en buitensporig levensgedrag verkurven hadden, is hunnen kloostervoogden de tytel van abt afgenomen, en slechts die van prioor gegeven. *Ubbo Emmius Hist. Frif. lib.* VII. *Schotanus Vriesl. Hist. pag.* 105 enz. *Oudhed. en Gesticht. van Vriesl.* II *Deel, pag.* 131 *enz. edit. in* 8.

LUDINGA-KERK. (ABDY) Zie het voorgaande artykel.

LUDIUS, een schilder, die in achting was onder den keizer Augustus, muntte voornamentlyk uit in grote verbeeldingen. Hy was de eerste, die in de straten van Rome tegen de muren begon te schilderen, op de zelve bouwkundige werken en allerlei landschappen schilderende. *Felibien Entretiens sur les vies des Peintres.*

LUDLOW, eene schone en grote stadt in de Engelsche provincie Shropshire, pralende met vele fraaie gebouwen. Het is eene vaste plaats, hebbende een muur en een kasteel. Zy is zeer volkryk, en inzonderheit daar door beroemd, dat voortyds het grensgerecht van Walles aldaar gehouden wierdt. Zy wordt door zekere amptlieden en eenige gedeputeerden uit de burgery bestiert, en is 130 Engelsche mylen van Londen gelegen. *Beeverell Delic. de la grande Bretagne.*

LUDLOW, (EDMUND) een Engelsch edelman, welke in de XVII eeuwe onder de vyanden van de koninklyke regering in zyn vaderlandt boven anderen uitgemunt heeft. Zyn geslacht was eigentlyk uit Shropshire, doch hadt zich in het graafschap Wilts nedergeslagen, en aldaar aanzienlyke goederen verkregen. Zyne voorvaders hadden gemeenlyk de eere gehad als ridders van het gemelde graafschap de vergaderingen van het parlement by te wonen, en zyn vader, Henrik Ludlow, woonde in die hoedanigheit het langdurig parlement by, dat zynen aanvang nam den 3 November des jaars 1640, wanneer hy met groten yver voor de rechten van de natie hielp stryden, tot dat hy in den jare 1643 stierf. Edmund Ludlow zelf toonde reets in zyne jeugdt een groten afkeer van de onbepaalde macht, en zo haast het parlement met koning Karel den I opentlyk in oorlog geraakte, begaf hy zich in dienst van het parlement, en bevondt zich als vrywillige onder de lyfwacht van den graaf van Essex by den slag, die den 23 October des jaars 1542 in Warwikshire op de hoogte, Edgehill genoemt, voorviel. Kort daar op wierdt hy ritmeester, en na dat Warder-Castle in Sommersetshire ingenomen was, gaf men hem het bevel daar van. De aanhangers des konings zochten het weder in te nemen; maar hy verdedigde het zelve met grote dapperheit, tot dat hy eindelyk na eene langdurige insluiting in het midden van Maart des jaars 1644 die plaats moest overgeven, waar op men hem als een krygsgevangen naar Oxford voerde, doch kort daar op tegen een ander uitwisselde. Het graafschap Wilts verkoos hem naderhandt tot zynen sherif, en hy wierdt ter zelver tydt major onder den ridder Arthur Hasleig, doch ontfing niet lang daar na last om zelf een regiment ruitery op te rechten, waar mede hy de koninklyke benden alle mogelyke afbreuk deedt. In het begin des jaars 1646 verkoos het graafschap Wilts hem tot een van zyne gedeputeerden in het parlement. In die hoedanigheit deedt hy alles wat in zyn vermogen was om het belang des konings en des zelfs verdrag met het parlement te verhinderen. Hy bevondt zich in den jare 1649 onder de commissarissen, of rechters, die den zelven ter doodt veroordeelden, en dat vonnis ondertekenden. By de nieuw-opgerechte Republyk wierdt hy terstondt in den aanvang tot een der 40 Raden van Staat benoemt. Hy liet in die hoedanigheit zulk een mishagen blyken in de gierige aanslagen van Cromwel, dat de zelve, om hem onder een eerlyk voorwendsel van de handt te zenden, te weeg bragt, dat hy in den jare 1650 als luitenant-generaal van de ruitery naar Ierlandt moest gaan, en aldaar het bevel voeren onder den lord Deputy Ireton. Hy maakte grote voortgangen in het gemelde koninkryk tegen de genen, die zich wederspannig toonden, en veroverde onder anderen Gourtenshegore-Castle, Clare-Castle en Carrickgoholt. Na dat den 27 November des jaars 1651 Ireton gestorven was, verkreeg hy interimswyze het volkomen bevel, en zag zeer ongaarne, dat hy het zelve naderhandt aan den generaal-luitenant Fleetwood, een kreatuur van Cromwel, moest afstaan. Wanneer Cromwel den tytel van Protector met eene meer dan koninklyke macht aannam, betuigde Ludlow opentlyk, dat hy zulks geenzins billykte, het welk te weeg bragt, dat men hem het genoemde bevel van de ruitery in Ierlandt afnam. Hoewel nu Cromwel daar na op velerhande wyze, ten dele in der minne, ten dele echter met bedreigingen, hem poogde te bewegen, dat hy zyn gezag voor rechtmatig zou erkennen, of ten minste zich verbinden, nooit iets tegen het zelve te ondernemen, was hy nochtans tot het een, noch tot het ander te brengen, maar leefde als een [illegible]; [illegible], ten dele te Londen, ten dele by zynen schoonvader Oldsworth, tot zo lang, dat in den jare 1658 de Protector gestorven was, wanneer hy wederom als een medelidt by het eerste parlement verscheen, en in het zelve ook een gedeputeerde van het zogenaamde *Committe of Safery* wierdt. Kort daar op maakte men hem tot eenen der 21 Staats-Raden van het parlement, en naderhandt kreeg hy het opperbevel van het leger in Ierlandt, van waar hy echter haast weder naar Londen keerde, alwaar hy zyne uiterste pogingen deedt om te beletten, dat de vryheit van het parlement door het leger als te voren door den Protector onderdrukt wierdt, of ook de koninklyke regering op nieuw ingevoert. Daar na begaf hy zich met een diergelyk oogmerk weder naar Ierlandt, alwaar hy echter een aanhang vondt, die zich krachtig tegen hem aankantte, en ook zo verre de overhandt boven hem behieldt, dat hy wederom naar Engelandt moest keren, om zich by het parlement te rechtvaardigen, in het welk hy niettemin wederom zyne zitting nam, en bestendig voortvoer zich een yverig Republikaan te betonen, tot dat, niettegenstaande alle zyne tegenworstelingen, Karel de II, de zoon van den onthalsden Karel den I, door de Engelschen als koning wierdt aangenomen. Deze verandering noodzaakte hem by tyds op de zekerheit van zyn persoon te denken; waarom hy, kort voor dat men 300 ponden sterlings op zyn lyf zette, in den jare 1660 van Lewis naar Dieppe, en van daar over Rouaan, Parys en Lion naar Geneve ging. Wanneer hy zich daar een tydlang opgehouden hadt, begaf hy zich naar Lusanne, en van daar, onder de opentlyke bescherming van het Canton Bern, naar het steedtje Vevay, aan het meir van Geneve, alwaar hy verscheide belagingen ontkwam, en dikwils gelegenheit kreeg om te hopen, dat zyn vaderlandt nog tot eene volkome Republyk gemaakt zou kunnen worden. Wanneer Jacobus de II in den jare 1688 naar Vrankryk gevlucht was, kwam Ludlow weder in Engelandt, en meende, dat men hem in Ierlandt tegen den aanhang van den verdreven koning zou gebruiken. Maar den 6 November des jaars 1689 verzocht het Lagerhuis van 't parlement den koning William den III in een byzonder adres, dat hy door middel van eene proclamatie Ludlow, als een, die aan het ombrengen van koning Karel den I medeplichtig was, gevangen wilde doen nemen, en aan den gene, die zich van zyn persoon zou verzekeren, een beloning doen beloven. Den 14 November volgde hier op zulk eene proclamatie. Doch Ludlow was kort van te voren met de Hollandsche ambassadeurs naar Hollandt gezeild, van waar hy zich weder naar Vevay begaf; alwaar hy eenige jaren daar na in een hogen ouderdom stierf. Hy heeft van zyn eigen leven en van de gevallen van zynen tydt een boek in twee delen geschreven, onder den tytel van *Memoriën*, het welk door *W. Sewel* in het Nederduitsch is overgezet. *The compleat history of England Tom.* III. *p.* 544.

LUDOLFUS, (JOB, of HIOB) of LEUTHOLF, wierdt in den jare 1624 te Erfort uit een voornaam geslacht van de patriciën dier stadt geboren. Zyn vader, Hiob Ludolf, was aldaar overste Vier-heer. Hy begon in het vyfde jaar zyns ouderdoms de openbare scholen te bezoeken, en wierdt daar na ook in het gymnasium ontfangen, hoewel het toen met beide zeer slecht gestelt was. In den jare 1639 ging hy op de akademie, en oeffende zich aanvankelyk in de geneeskunde, leerde daar by de Fransche en Italiaansche talen, en liet zich in de muzyk en schilderkunst onderwyzen. Hy begon naderhandt in den jare 1642 in de Rechtsgeleerdheit te studeren, waar by hy echter, dewyl hy zich nog gene zekere verkiezing gemaakt hadt, niet lang bleef, maar nu met alle yver op het leren der Oostersche talen bedacht was. Hier in bediende hy zich van Bartholomeus Elsnerus, een man, die in deze studiën zeer ervaren was, en van vele Arabische boeken voorzien. Hy leerde van den zelven in korten tydt de Hebreeusche, Chaldeeusche, Syrische, en Samaritaansche, ja zelfs ook de Arabische en Armenische talen. Wanneer hy nu de Ethiopische taal, die tot dien tydt toe in Duitschlandt onbekend was, wilde leren, en zich daar toe moest bedienen van het Ethiopische Psalmboek van Potkenius, en van eene Grammatica en Lexicon van Karnradius, vondt hy het werk van Karnradius zo ongeschikt, dat hy zelf, in het twintigste jaar zyns ouderdoms, uit het gemelde Psalmboek eene nieuwe *Grammatica* en *Lexicon* begon te vervaardigen. Vervolgens leide hy zich weder toe op de Rechtsgeleerdheit, en begaf zich in 't jaar 1645, zonder merkelyke middelen voorzien te zyn, aan 't reizen. Hy kwam in 't gemelde jaar te Leiden, en verkreeg zich ook door zyne ervarenheit in de Griekсche taal de kennisse van *Nathanael Hieronomachi, Protosyncelli ecclesiæ Constantinopolitanæ*, van *Meletius*, eertyds aartsbisschop van Ephezen, en van *Hierotheus*, gewezen abt in 't eilandt Cephalonië, welke zich toen te Leiden bevonden. Van deze mannen leerde hy niet alleen de hedendaagsche Griekсche taal, maar ook iets van de Engelsche, die hen sedert hun verblyf in Engelandt was bekend geworden, en hy zette daar tegen verscheide zaken voor hen over in 't Latyn, liet zich ook, wanneer zy voor hun vertrek hier en daar, en inzonderheit by de koninginne Elizabeth van Bohemen en den prins van Oranje, hun afscheidt namen, voor hunnen tolk gebruiken, waar door hy te gelyk by de gemelde hoge personen bekend

wierdt, doch door de Grieken, benevens een stuk gelds, ook met een kostelyken *Codex* van het Nieuwe Testament begiftigt wierdt. Verder vondt hy in Leiden verscheide gelegenheden om zich onder Constantinus l'Empereur in de Hebreeusche, en op andere wyze zich in de overige talen volkomen te maken, en leerde daarenboven nog de Persiaansche, Engelsche en Zweedsche talen. Ondertusschen hadt de gemelde l'Empereur Ludolf eene bekwame gelegenheit verschaft, om zonder zyne kosten met een jong Hollandsch heer, Johannes de Thys genoemt, te reizen. Hy nam de zelve zeer gaarne aan, en bezocht eerst zynen broeder, die Zweedsche legations-secretaris was, te Munster, kwam daar op weder naar Leiden, en begon aldus in den jare 1646 de reize naar Vrankryk. Te Caen bezocht hy Bochartus, die in zyn vyftigste jaar in weinig tyds de Ethiopische taal van hem leerde, en Ludolfus daar voor in eenige andere zaken onderrechtte. Hier op kwam hy met zyn toevertrouwden jongeling in den jare 1647 te Parys, alwaar hy zich bekend maakte met Puteanus, Sarravius, Drelincoert, en een geleerd Duitsch Chymicus, D. Heilman genoemt. Hy bezag daar op de andere steden van Vrankryk, en hieldt zich inzonderheit een tydlang te Saumur op, alwaar hy met Capellus, en met den bekenden geneeskundigen Benoit eene naauwe vriendschap maakte; en wanneer hy verder in de voornaamste steden geweest was, weder naar Parys keerde, en aldaar zynen broeder George Henrik ontmoette, dien de Zweedsche envojé Rosenhahn vooraf gezonden hadt. De reize ging hier op in den jare 1647 verder voort naar Engelandt, welk koninkryk zy echter wel haast, na dat zy zich een tydlang te Londen en te Oxford opgehouden hadden, verlieten, dewyl het zelve door den binnenlandschen oorlog in grote wanorder was. Zy kwamen alzo weder naar Hollandt, en Ludolf kreeg vervolgens in het badt te Spaa de droevige tyding van de doodt van l'Empereur, welke hem noodzaakte naar Leiden te gaan, om aldaar de nagelate weduwe en kinderen by te staan. Gedurende dezen tydt geraakte hy te Utrecht in kennis met Gisbertus Voetius en mejuffrouw Anna Maria Schuurmans, en ontfing ondertusschen brieven van zynen broeder van Parys, waar door hy genodigt wierdt derwaarts te komen, om hofmeester te zyn by de zonen van den envojé Rosenhahn. Hy was in den jare 1649 naauwlyks te Parys gekomen, wanneer hy op begeeren van de koninginne Christina naar Rome gezonden wierdt, om aldaar de papieren en handschriften op te zoeken, welke de aartsbisschop van Upsal, Johannes Magnus, wanneer hy zich uit Zweden wegmaakte, medegenomen hadt, en welke de Zweedsche historie betroffen. Hy begaf zich alzo, brieven van voorschryving van den koning, van den kardinaal Mazarin, en van de Venetiaansche ministers bekomen hebbende, op de reize; doch was ongelukkig in zyne verrechting, dewyl hy niet alleen niets van alle deze schriften vondt, maar ook door een Jesuit gewaar wierdt, dat de zelve gezamentlyk ten tyde van den koning Sigismundus naar Polen gevoert waren. Hy hadt echter genoegen, dat hy te Rome vier Abyssinen, *Habta-Maria*, *Tensea-Christos*, *Antonio d'Andrade* en *Gregorius de Abt*, ontmoette, die zich over zyne begeerte, om de Ethiopische taal grondig van hen te leren, zeer verwonderden, maar nog meer daar over, dat hy in het verklaren der boeken, in die tale geschreven, zo veel bekwaamheit hadt, hoewel zy om zyne uitspraak lachten. Wanneer hy na verrechting van zaken weder in Vrankryk gekomen was, moest hy zich kort daar op weder reisvaardig maken, dewyl de heer van Rosenhahn nu weder naar Zweden wilde keren. Hy kwam alzo met de jonge heeren gelukkiglyk in dat ryk aan, en sleet den wintertydt aldaar met zich verder in de Arabische en Ethiopische talen te oeffenen, maakte zich ook daar benevens zo wel by de geleerde Zweden, als by die, welke de koningin naar Zweden beroepen hadt, bekend, onder welke laatsten inzonderheit waren Freinshemius, Vossius, Boeclerus en Heinsius. Hy leerde ook door hulp van den Portugeeschen gezant de Portugeesche, uit *Petræi institutiones linguæ Finicæ* de Finnische, en uit de Catechismus van Luther, die de koning Gustaaf Adolph in 't Muskovisch hadt laten overzetten, de Muskovische taal. Dewyl de abt *Gregorius* hem ondertusschen door brieven hadt te verstaan gegeven, dat hy zeer begerig was om by hem in Duitschlandt te komen, nam hy afscheidt van den heer van Rosenhahn, trok door Denemarken, alwaar hy bekend wierdt met Theodorus Bartholinus, Scavenius, en Wormius, en kwam eindelyk gelukkiglyk weder te Erfort. Kort na zyne aankomst stierf zyn vader, en hy nam hier op eene reize voor naar Neurenberg, wanneer hem onderweeg het leens-secretarisschap te Gotha opgedragen wierdt, waar toe hy echter, dewyl hy Gregorius uit Italië verwachtte, zynen neef voorsloeg. De hertogen Ernst en Wilhem van Saxen droegen hem echter op, de gebeenten van den hertog Bernard van Brisach naar Gotha af te halen; het welk dan Ludolfus noodzaakte den hertog de gansche zake van Gregorius te ontdekken, dewyl hy voor den zelven, wanneer hy in Duitschlandt komen zou, en hy, Ludolfus, niet tegenwoordig ware, zeer bekommert was. Dewyl nu de hertog zelf eene grote begeerte hadt, van den toestandt der Abyssinen narigt te bekomen, geboodt hy Ludolfus, Gregorius op zyne kosten terstondt naar Gotha te laten komen. Wanneer nu Gregorius, van wien op zyn plaats gesproken wordt, weder naar Italië keerde, was Ludolphus hem gaarne tot in Ethiopië gevolgt, doch liet zich door den raadt des hertogs daar van afhouden, en geleidde hem alleenlyk tot in Tyrol, wanneer hy op de wederomreize te Augsburg Langenmantel, en te Neurenberg Dilher bezocht, en in October weder te Gotha kwam. In den jare 1652 wierdt hy door den hertog Ernst als legations-secretaris naar Regensburg gezonden, en na zyne wederkomst in den jare 1654 tot hofmeester der jonge prinssen aangestelt. Na dat hy dit ampt 4 jaren met grote trouwe en bekwaamheit, hoewel doorgaans naar het eigen voorschrift des hertogs, bekleed hadt, maakte de zelve hem, na dat hy te Altorf Doctor geworden was, in den jare 1658 tot zynen hofraadt, zondt hem daar op in zekere belangen naar Heidelberg, en op de nieuwe keizerlyke verkiezing naar Frankfort aan den Mayn, alwaar hy Johannes Henricus Hottingerus, die met den keurvorst van de Palts derwaarts gekomen was, tot een leerling in de Ethiopische tale verkreeg. In het volgende jaar begeerde Karel Gustavus, koning van Zweden, hem tot hofmeester voor zyn natuurlyken zoon Gustavus Karelszoon, met wien hy ook zonder twyffel de reize aanving, en alzo naar Gotha te rug gekeert is, hoewel men daar van niets zekers zeggen kan. Wanneer de hertog hem hier op in verscheide verrechtingen gebruikt hadt, moest hy in den jare 1673, niettegenstaande zyne weigering, met den prins Albert de reize naar de Noordsche ryken aanvangen. Onderweeg wierdt hy te Brunswyk door den hertog Antony Ulrich zeer gunstig ontfangen, en met eenige seldzame munten begiftigt. Te Hamburg sprak hy met den bekenden Esdras Edzardi, en wilde te Altena de juffrouw Schuurmans bezoeken, die hem echter niet voor haar liet komen. Aldus kwam hy eindelyk in Denemarken, alwaar de koning Christiaan de V hem zeer gunstig bejegende, en daar hy van den graaf Greifenfeldt en andere aanzienlyke en geleerde mannen vele vriendschap genoot. Wanneer hy van daar naar Zweden kwam, ontmoette hy den koning Karel den XI te Malmoe, en zyn voorgaande leerling, de heer van Rosenhahn, was ondertusschen hofmaarschalk geworden. Men deedt hem hier zeer vele eerbewyzingen, en hy genoot door den omgang met den Spaanschen gezant Nunez, met den Zweedschen kancelier de la Gardie, en met den groten Puffendorf veel vergenoeging. Na dat hy nu zyne zaken gelukkig verrecht hadt, kwam hy wederom te Gotha, en na de doodt van den hertog Ernst in den jare 1674 zondt des zelfs navolger, de hertog Frederik, hem als kamerdirecteur in het vorstendom Altenburg. In het volgende jaar wierdt hy aan den keurvorst van Brandenburg naar Berlyn gezonden, alwaar hy de tyding kreeg van de doodt van zyne gemalinne, en zich de zelve zodanig aantrok, dat hy, dewyl hem de moeielykheden van zo vele openbare en byzondere verrechtingen te zwaar zouden vallen, om ontslaging van zynen dienst aan 't hof verzocht, dat hy ook, hoewel niet zonder moeite, verkreeg, doch daar by met den tytel van geheime Raadt, en een jaarlyksch inkomen van de gezamentlyke hertogen van Saxen vereert wierdt. Hy begaf zich alzo in den jare 1678 volkomen naar Frankfort, welke stadt hem om de briefwisseling en andere oorzaken het bekwaamste scheen, doch hy moest echter in den naam der hertogen van Saxen alhier verscheide verrechtingen op zich nemen, gelyk hy dan in den jare 1681 by de vredehandeling tusschen Vrankryk en het Ryk als gezant is tegenwoordig geweest. Hy moest in den jare 1681 by keur-Palts de waardigheit van kamer-directeur aannemen, doch zo, dat hy meerder een Raadsheer zou verbeelden, en naar eisch van omstandigheden van Frankfort naar Heidelberg komen. Ondertusschen waren de Turken in den jare 1683 in Oostenryk gevallen, en gelyk hy reets voor eenigen tydt den keizer Leopold in Wenen voorgeslagen hadt, dat men zich van den Abyssynschen koning, als die aan het Turksche ryk grenste, tegen het zelve kon bedienen, doch zulks naderhandt vergeten wierdt, zo vielen, nu men de Turken zo na op den hals hadt, zyne gedachten daar weder op, dat hy besloot, zonder dat hem iemandt daar toe aangemaant, of eenig geldt ten dien einde verschaft hadt, eene reize naar Engelandt en Hollandt te doen, om eenige geregelde verstandhouding naar Ethiopië te maken. In Engelandt, alwaar de koning hem aan de Oost-Indische compagnie gewezen hadt, wierdt hy door den president van de zelve zeer koel ontfangen. Maar de Hollanders, en inzonderheit de Heer burgermeester Witsen, gaven hem zeer nadrukkelyke voorspraak aan hunne Oost-Indische compagnie, welke hem ook in hare vergadering liet komen, en zyne brieven aan de Abyssinen, benevens de vragen, den Ethiopischen toestandt betreffende, aan haren agent te Cochim zondt, van waar de zelve verder naar Abyssinië gebragt wierden. Zyn oogmerk strekte daar toe, dat hy door eene geregelde briefwisseling tusschen de Europische Christenen en deze volkeren de zelve bewegen mogt de Turken, wanneer zy de Christenen aangrepen, eene gedurige afwending te maken; maar in echter zyne pogingen vruchteloos zyn geweest, dewyl de koning van Abyssinië de Europische brieven terstondt liet verbranden, om zyne geestelykheit geen argwaan van eene verdachte vertrouwelykheit met de R. Katholyke Christenen in Europa tegen hem te geven. Wat verder Ludolfus op zyne reize naar Hollandt, Engelandt, en Vrankryk in het byzonder wedervaren is, en met wat geleerden hy overal gesproken heeft, is te wydlopig om te verhalen. Hy kwam met Frederik Henrik, hertog van Saxen, en des zelfs gevolg uit Vrankryk weder te Frankfort, en leefde aldaar van dien tydt af, zo veel de Paltsische zaken toelieten, volkomen gerust. De keurvorst van Saxen gaf hem in den jare 1691 den tytel van Raadt en resident, en in het jaar te voren was hy tot president van het *Collegium Imp. Historicum* benoemt. Hy stierf eindelyk in den jare 1704, zyn tachtigste jaar niet volkomen bereikt hebbende. Zyne voornaamste schriften zyn: *Hist. Æthiopica*; *Comment. in histor. Æthiop.*; *Grammatica Amharicæ linguæ*; *Lexicon Amharico-Latinum*; *Lexicon Æthiopico-Latinum*; *Grammatica linguæ Æthiop.*; *Psalterium Davidis Æthip. & Latinè*; *Theatrum historicum*. Hy was drie maal getrouwt, doch heeft maar by zyne eerste vrouwe kinderen geteelt,

teelt, van welke in den jare 1710 nog maar een eenige zoon, Christianus Ludolphus, Eisenachische hofraadt, assessor van het tribunaal, en geheime secretaris, overig was. Junkerus heeft in den jare 1710 zyn leven in het Latyn uitgegeven. *Junkerus Commentarius de Vita Scriptisque &c. Jobi Ludolphi.*

LUDOLPHUS, een Karthuizer monnik, was een der uitmuntendste schryvers van zynen tydt. Hy was een Sax, en sleet eenige jaren in de Dominikaner orde. Hy wierdt vervolgens een Karthuizer, en was prioor te Straasburg, en omtrent den jare 1330 in grote achting. De schryvers van zyne orde zeggen, dat hy te Ments stierf; maar zy tekenen niet aan in wat jaar. Hy heeft het leven van Jesus Christus geschreven, getrokken uit de vier Euangelisten, dat voor een meesterstuk gehouden wordt, en de verscheide drukken, die men daar van heeft, getuigen, hoe veel dit stuk in het algemeen geacht wordt. Hy heeft ook uitleggingen geschreven over de Psalmen, en verscheide plaatsen van Augustinus, Hieronymus, Cassiodorus en Petrus Lombardus verklaart. Men heeft ook van hem een boek van hulpmiddelen tegen de verzoekingen, enz. *Bostius c. 11. de vir. illustr. Cart. Sixtus Sinens. l.* IV. *Bibl. S. Petrejus Bibl. Carth. p.* 233. *Trithem. Bellarm. Possevin. Alf. Fernand. Vossius.* enz.

LUDOLPHUS, parochiaan van Suchen, ondernam in de XIV eeuwe, omtrent den jare 1335, eene reize naar 't H. Landt, waar toe hy vyf jaren besteedde. By zyne wederkomst gaf hy een verhaal daar van uit, en eigende het zelve toe aan Balduinus, graaf van Steinfort, bisschop van Paderborn. Men heeft deze Reisbeschryving uitgegeven met die van Mandeville, en van Marcus Paulus. *Vossius l.* III. *de Hist. Lat. p.* 798. *Possevin. in Appar. Sacro. Gesner. in Bibl.*

LUDOLPHUS, of, volgens *Bellarminus*, LUPOLDUS VAN BABENBERG. Zie BABENBERG.

S. LUDOMILLA was eene dochter van Slaviborus, graaf van Melnik, en gemalinne van Borzivojus, eersten Christelyken hertog van Bohemen, met wien zy op het slot Tetin in stille eenzaamheit leefde, na dat de zelve zynen zoon Spithineus de regering overgegeven hadt. Wanneer zy aldaar 15 jaren doorgebragt, en haren gemaal door de doodt verloren hadt, zondt Drahomira, de weduwe van Wratislaus den I, in den jare 920 twee moordenaars af, die haar, onder schyn van haar op te wachten, bezochten, doch des nachts in hare slaapkamer braken, en haar ellendig ombragten; want zy bonden haar de sluier om den hals, sleepten haar langs de aarde, en verpletterden haar eindelyk tegen een steen. Zo haast deze moorders op het slot Tetin kwamen, merkte Ludomilla terstondt, wat zy in den schildt voerden, en bereidde zich tot hare nakende doodt, dewyl zy het H. Avondmaal nam, en hare bedienden betaalde. Zy is naderhandt om haar heilig leven onder het getal der heiligen aangenomen, en men geeft voor, dat de wonderwerken ontelbaar zyn, die men by haar graf heeft zien geschieden. *Balbin. epit. p.* 43. *Hagec. Boreg. Dubrav.*

LUDOVICA AMOENA, eene dochter van den prins Lodewyk van Cöthen, welke hem geboren was in den jare 1609 van zyne gemalinne Amoena Amalia, gravinne van Bentheim. Zy was in de Hebreeusche, Latynsche en Fransche talen ervaren, en heeft van hare bekwaamheit aan *Petri Molinæi Heraclitus*, dien zy in 't Hoogduitsch overgezet heeft, genoegzame blyken gegeven. Zy zou het ook nog verder gebragt hebben, indien zy niet in hare tedere jeugt in den jare 1625 gestorven was, waar over Opitius zynen rouw door een klaagschrift betuigt. Sagittarius verhaalt dit van hare moeder. *Joh. Frauenlob in der Lobwurd. gesellsch. gelehrt. weiber p.* 22. *Opitii Poëm. P.* II. *p.* 294. *Sagittar. hist. Anhalt. c.* 42. *p.* 203. *Eberti cabinet des gelehrten frauen-zimmers p.* 222.

LUDOVICA FRANCISCA VAN GUZMAN, koningin van Portugal, was eene dochter van Johannes Emanuel Perez, hertog van Medina Sidonia, en van de dochter van Johannes Franciscus Gomez, markgraaf van Denia. Zy trouwde in den jare 1633 met Johannes, hertog van Braganza. Wanneer deze haar gemaal door de Portugezen tot hunnen koning begeert wierdt, en zich ten dele uit vreze voor de Spanjaarden, en ten dele uit liefde tot de rust niet besluiten wilde de aangebode kroon aan te nemen, hielp zy niet alleenlyk hem in het einde daar toe overreden, maar ook door haar verstandig en voorzichtig gedrag hem op den troon bevestigen. Wanneer de zelve den 6 November des jaars 1656 na eene regering van 16 jaren stierf, regeerde zy met ongemeen verstandt en zonderling geluk, gedurende de minderjarigheit van den jongen koning Alphonsus den I, het gansche ryk. Doch de opvoeding van dezen haren zoon slaagde zeer kwalyk, en hoewel des zelfs kwade aardt haar by velen ontschuldigde, waren 'er echter verscheide, die haar wilden wyten, dat zy, uit begeerte om de regering dies te langer te behouden, hem in vele opzichten voorbedachtelyk verwaarloosde. In den jare 1662 liet zy een, Antonio Conti genoemt, die des konings liefste gunsteling, en te gelyk ook zyn ergste verleider was, met geweldt van hem wegvoeren. Hier over verbitterde Alphonsus zich zodanig, dat hy kort daar op zich met geweldt alle voogdy onttrok, en de koninginne noodzaakte de voogdy en regering den 23 Juny opentlyk neder te leggen. Zy bleef niettemin nog aan het hof, en het ontbrak niet aan kuiperyen om haar het vorige gezag weder te doen bekomen. Maar in het volgende jaar moest zy besluiten in een klooster te gaan. Gedurende deze levenswyze betoonde de koning zich zeer koel en onvriendelyk tegen haar, tot dat zy eindelyk in den jare 1666 van verdriet stierf. Zy verstondt verscheide talen, was van een zonderling verstandt, als mede van een recht mannelyken moedt, en bezat zo vele andere goede eigenschappen, dat men haar geen minderen roem waardig schatte dan de Catholyksche koninginne Izabella. Zy hadt drie zonen gehad, en eene dochter: 1) Theodosius, geboren in den jare 1633, gestorven in den jare 1653, 2) den gemelden Alphonsus den VI, 3) Petrus, die na Alphonsus koning wierdt, en 4) Catharina, welke trouwde met Karel den II, koning van Engelandt. *Memoires d'Ablancourt. An Account of the Court of Portugal. Histoire de Conjuration de Portugal. Birago historia della assuntione de regno di Portugallo. Nani hist. Venet. l.* XI.

LUDOVISI, een aanzienlyk geslacht, dat uit de voornaamste geslachten te Bologne zynen oorsprong heeft, en door Johanna, koninginne vnn Napels, onder den adeldom van haar koninkryk aangenomen wierdt. *Alexander Ludovisi* bekwam in den jare 1621 den pausselyken stoel, onder den naam van Gregorius den XV. Zyn broeder, *Don Horatio*, hadt de twee navolgende zonen: 1) *Ludovicus*, die kardinaal-patroon was en kamerling, en eindelyk onder-kancelier der kerke, en in den jare 1632 gestorven zynde, een legaat naliet aan de Jesuiten van 300000 kronen, om de kerk van S. Ignatius in het Roomsche collegie daar voor te bouwen. 2) *Nicolaus*, hertog van Fiano, erfde met zyne twede gemalinne, Polyxena Mendozia, uit het huis van Apiano, het prinsdom Piombino; dewyl zy echter gene kinderen hadt, betaalde hy in den jare 1634 dit prinsdom aan keizer Ferdinand den II met baren gelde, doch hadt het ongeluk, dat de Franschen in den Italiaanschen oorlog van dien tydt het zelve wegnamen. De zelve droegen het hem als een Fransch leen wel weder op, doch hy verklaarde veel liever een arm Spaansch kavalier, dan een ryk Fransch prins te zyn. Naderhandt wierdt hy door den koning van Spanje weder herstelt, daar op tot onderkoning van Aragon en generaal over de galeien van Sardinië, en eindelyk tot onderkoning van het gemelde eilandt gemaakt. Hy stierf in den jare 1665, en liet na *Johannes Baptista*, die in den jare 1698 stierf, na dat hy een eenig prins geteelt hadt, die hem in den jare 1700 in het twede jaar zyns ouderdoms door de doodt volgde, waar mede dit geslacht eindigde, en het prinsdom Piombino verviel aan Anna Maria, zuster van den gemelden Johannes Baptista, welke nonne stierf den 27 November des jaars 1700, wanneer de andere zuster Olympia het zelve erfde, en haren gemaal Gregorius Buoncompagno, hertog van Sora, aanbragt. *Lehm. Eur. P.* II.

LUDUS wierdt te Rome en in andere steden het huis genoemt, daar de schermers zich ophouden, en zich zelven oeffenen moesten. Zy woonden ieder in eene afzonderlyke celle. De geen, die over hen gestelt was en hen onderwees, wierdt *Lanista* genoemt. Zy hadden ook eenen geneesmeester, die hen genas wanneer hen eenig ongemak overkwam. *Nardinus Rom. vet.* 3, 7. *Pitiscus* II. 123.

LUDWELL, (Wilhelm) een bekend rechtsgeleerde, wierdt te Elbingen in Pruissen van voorname ouders geboren den 20 November des jaars 1589. Na dat hy den grondt tot de wetenschappen in het gymnasium van zyne geboortestadt gelegt hadt, ging hy naar Koningsbergen, en bleef aldaar anderhalf jaar om de rechten te leren. Na dien tydt ging hy weder naar huis, en kort daar op naar Zamoscié in Polen, alwaar hy drie volle jaren bleef, om eene grondige kennis van de rechten te bekomen, alwaar hy veel vriendschap genoot van Adrianus Romanus, een domheer van Wurtzburg. In den jare 1611 verselde hy de Elbingsche gedeputeerden op den Warschauschen ryksdag, alwaar het hertogdom Pruissen aan Johannes Sigismundus, keurvorst van Brandenburg, te leen opgedragen zou werden. In den jare 1613 ging hy met eenige edellieden, die hem toevertrouwt wierden, naar Altorf, alwaar hy benevens de rechtsgeleerdheit zich ook in de Philosophie oeffende. In den jare 1619 kreeg hy verlof, in de collegiën zelf te lezen, wanneer hy onder anderen 18 Verhandelingen over de *Institutiones Juris*, als mede eene uitlegging over de *Paratitla* van Wesenbecius, vervaardigde. In den jare 1631 wierdt hem het hoogleeraarschap van het *Jus feudale* opgedragen, waar op hy nog in het zelve jaar het Doctorschap aannam, en in den jare 1634 het professorschap der *Institutiones Imperiales*, en na een jaar van de Pandekten, en eindelyk van het Codex verkreeg. Ondertusschen bedienden zich vele voorname Ryksvorsten, en inzonderheit de stadt Neurenberg, van zynen raadt. Hy stierf eindelyk den 12 September des jaars 1663, verscheide schriften nalatende, als onder anderen, behalven de reetsgemelde: *Commentarius in institutiones Imperiales, & regulas juris antiqui; Commentarius ad tit. de obligationibus & actionibus; Tractatus de ultimis voluntatibus; Synopsis processus judicarii; Tractatus feudales varii. Felbingerus in programmate. Freherus in Theatro.*

LUEG, in 't Krainsch *Jamma*, is 1) een bergslot, dat in het binnenste deel van 't hertogdom Krain, dat men Poick noemt, en vyf mylen van Laybach, gelegen is. Het voert den tytel van eene heerlykheit, en is, na het uitsterven der heeren en burggraven van dezen naam, in verscheide handen, doch eindelyk aan de graven van Cobentzel gekomen. 2) Een slot in neder-Krain, een myl van Rudolphswerth gelegen, dat mede eene heerlykheit is, en den baronnen Brenner toebehoort. Op beide deze plaatsen zou eene fraaie grotte te zien zyn. *Valvasor Ehre des Hertzogt. Crain l.* IV & X.

LUEGER, of VAN LUEG, (Erasmus) een berucht rover. Hy was gesproten uit een oud en adelyk geslacht in het vorstendom Krain, en bragt zich in den beginne aan het hof van den keizer Frederik den III door zyne dapperheit in groot aanzien. Doch na dat hy aldaar het ongeluk gehad hadt, den erfmaarschalk van Pappenheim in den jare 1483 te doden, week hy op zyn stamhuis

huis Lueg, dat in het gemelde vorstendom Krain op zulk een hogen en steilen rots gelegen was, dat een eenig mensch zich daar in ligtelyk tegen eene grote menigte kon verdedigen, waar by nog kwam, dat het wegens de omleggende wildernis byna geen menschen bekend was. In plaats, dat Lueger te vrede geweest zou zyn in deze plaats verborgen en zeker te leven, pleegde hy niet alleen voor zyn eigen persoon daar uit straatrovery, maar gaf ook den vyandlyken Hungaren allerlei aanslagen, tot groot nadeel des lands, aan de handt. Caspar Rauber, hoofdman van Triest, ontfing derhalven bevel van het hof om hem levende of dood te leveren. Wanneer de zelve nu eindelyk zyn roofnest opgespoort, en de onmogelykheit gezien hadt om hem met geweldt by te komen, sloot hy dit slot met eenige manschap in. Doch wanneer hy reets een geruimen tydt daar voor gelegen hadt, verloor hy alle hoop hem uit te hongeren, dewyl Lueger door een heimelyken onderaardschen toegang zo veel lyftocht verkreeg, dat hy dikwils, om die in het leger te trotseeren, hen daar van geschenken deedt. Doch eindelyk verriedt hem zyn kamerdienaar, op wiens aanwyzing de hoofdman Rauber de stukken, die hy by zich hadt, met zulk een goed gevolg naar den gemelden heimelyken toegang deedt stellen, dat hy door twee afgeschote stukken van de rots daar in verplettert wierdt; waar op de gemelde kamerdienaar het vaste bergslot overgaf. Dit gebeurde in het einde van den jare 1484, en door dit geval zou het geslacht van die van Lueg ganschelyk uitgestorven zyn, dewyl Erasmus by Barbara van Tschernembel, met welke hy reets in den jare 1441 getrouwt was, gene kinderen naliet. *Valvasor Ehre des Hertzogth. Crain l.* IV. *c.* 7. *fol.* 525. *Bautscher Annal. l.* I. *ad an.* 1483. *Spangenberg Adelspiegel P.* II. *l.* XIII. *c.* 70. *fol.* 440.

LUETENBERG, LUTTENBURG, eene fraaie stadt in neder-Stiermarken, aan de rivier Mur, aan de Hungarische grenzen, heeft goeden wyngewas.

LUG, eene rivier van Engelandt. Zy neemt haren oorspronk in het graafschap Radnor, doorloopt een gedeelte van dat van Hereford, en ontlast zich in de Wye, beneden de stadt Hereford. *Maty Dict.*

LUGAN, eene stadt van China. Zy is de vierde van de provincie van Xensi, en heeft zeven andere steden onder haar gebiedt. Zy is gelegen aan de rivier Chang, in eene vruchtbare landstreek. *Maty Dict.*

LUGANO, in 't Hoogduitsch *Lanis*, eene van de vier Milaneesche landvoogdyen, of balluages, en wel de voornaamste en grootste, dewyl in de zelve 100 parochiekerken gevonden worden. Haar baillif voert den tytel van kapitein generaal van deze landvoogdyen, en hy heeft het bevel over de andere baillifs, ingeval van eenigen onverwachten oorlog. Zy is in den jare 1512 door Maximiliaan Sfortia, hertog van Milaan, aan het gezamentlyke Zwitsersche Eedgenoodschap, wegens des zelfs bewezen hulp, afgestaan. De voornaamste plaats van deze landvoogdy, welke mede LUGANO genoemt is, legt aan een groot meir, dat daarom *Il Lago di Lugano* genoemt wordt. Het zelve is gelegen tusschen het *Lago Maggiore* en het *Lago di Como.* Zommigen menen, dat het oudtyds met het eerste vereenigt, en maar eene kil of *Lacune* daar van geweest is, waarom ook naderhandt door verwisseling der letters de tegenwoordige naam ontstaan zou zyn. In de lengte heeft het omtrent anderhalve Duitsche mylen, en daar het op zyn breedste is omtrent drie vierden van eene myl; doch verscheide armen of takken van het zelve lopen zo wel boven als beneden in het landt. *Schauplatz des kriegs in Ital. p.* 270, 392.

LUGATZ, of LUGOS, eene plaats in opper-Hungarië, aan de Zevenbergsche grenzen, by de rivier Temes, tusschen Temeswar en Karansebes, alwaar den 21 September des jaars 1695 tusschen een keizerlyk corps, onder den generaal Veterani, en het Turksche leger een zeer bloedig gevecht voorviel.

LUGDE, een vlek van het bisdom Paderborn in Westphalen. Het is gelegen aan de rivier Emmer, zeven mylen van de stadt Lemgow, ten Oosten. *Maty Dict.*

LUGDUS, een prins, dien de fabelachtige schryvers koning der Gauloizen maken, na zynen vader Narbonus, op wien hy volgde. Men gelooft ook, dat hy de stadt Lion deedt bouwen, welke *Lugdunum* genoemt wierdt. *Dupleix l.* II. *des Memoires des Gaules c.* 13.

LUGO, in 't Latyn *Lucus Augusti*, *Turris Augusti*, en *Ara Septiana*, eene stadt in de Spaansche provincie Gallicië, met een bisschoplyken setel onder het aartsbisdom van Compostella, aan de Minho. Zy is eene oude stadt, waar van Plinius en Antoninus reets gewag maken. De baden van deze stadt zyn tot nu toe zeer beroemd. Zy wierdt door de Moren ingenomen, en door den koning Alphonsus herwonnen omtrent den jare 753. Het eerste concilie van Lugo wierdt gehouden in den jare 569; het oogmerk van het zelve was de grenzen der bisdommen te regelen. In den jare 572 wierdt aldaar een ander gehouden, aan het welke S. Martinus van Braga 84 kanons, uit de Grieksche synoden genomen en in 't Latyn overgezet, als mede vele, die hy uit de conciliën der Latynsche kerke genomen hadt, overzondt. Eenigen spreken nog van een derde concilie, dat aldaar in den jare 610 gehouden zou zyn. *Garsias de prim. eccles. Tolet. collect. Concil.*

LUGO, een vlek van den Kerkelyken Staat in Italië. Het zelve legt in het Ferrareesche, tusschen Ravenna en Boulogne. Het zelve geeft den naam aan de Selva, dat is te zeggen aan het bosch van Lugo, oudtyds *Litania Sylva* genoemt, en vermaard door de nederlaag der Romeinen onder Lucius Posthumius, van welke de Gauloizen vyf en twintig duizend mannen doodden. *Maty Dict.*

LUGO, (FRANCISCUS VAN) oudste broeder van den kardinaal van dien naam, waar van in het volgende artykel gesproken wordt, wierdt geboren te Madrid in den jare 1580, en wierdt Jesuit te Salamanka in den jare 1600. Hy schiep zo veel behagen in zich te vernederen, dat hy, na dat hy de Philosophie onderwezen hadt, zyne oversten verzocht om den last van de beginselen der Grammatica te verklaren, het welk hy verkreeg. Vervolgens de Theologie geleeraart hebbende, verzocht hy naar de Indiën gezonden te worden, om de Catechismus en de Grammatica te onderwyzen aan de ongelovigen. Maar men gebruikte hem tot verhevener zaken; men maakte hem hoogleeraar in de Theologie in de stadt Mexico en in die van S. Foi. Dewyl hy zag, dat de waardigheden, die men hem in dat landt zou geven, de nederigheit niet beantwoordden, waar in hy wilde leven, verzocht hy, dat men hem weder naar Spanje zondt. Hy verloor op de wederomreize het grootste gedeelte van zyne uitleggingen over de *Summa* van Thomas van Aquino, en wierdt zelf byna genomen door de Hollanders. Hy wierdt naar Rome gezonden door de provincie van Castilië, om de achtste algemene vergadering der Jesuiten by te wonen, en hy hieldt zich aldaar op, na het sluiten van deze vergadering, om aldaar twee waardigheden te bekleden, die van berisper der boeken, welke de Jesuiten aldaar uitgaven, en die van Theologant-generaal. Maar ziende, dat men van dag tot dag meerder werks van hem maakte, sedert dat zyn broeder kardinaal geworden was, keerde hy naar Spanje, alwaar hy Rector was van twee collegiën. Hy stierf den 17 December des jaars 1652. Zie hier de werken, die hy gemaakt heeft: *Commentarii in primam partem S. Thomæ, de Deo, Trinitate, & Angelis*, te Lion gedrukt in den jare 1647, 2 stukken in folio; *de Sacramentis in genere, Baptismo, Confirmatione & Sacrâ Eucharistiâ*, te Venetië in den jare 1652 in 4.; *Discursus prævius ad Theologiam moralem, sive de principiis moralibus actuum humanorum*, te Madrid in den jare 1643 in 4; *Quæstiones morales de Sacramentis*, te Grenade in den jare 1644, in 4. *Sotwel Bibl. Societ. Jes. p.* 255. *Bayle Dict. Crit.*

LUGO, (JOHANNES VAN) een Spaansch Jesuit en kardinaal, wierdt geboren te Madrid den 25 November des jaars 1583. Hy noemde zich echter van Sevilië, om dat zyn vader aldaar zyn gewoon verblyf hieldt. Van zynen ouderdom van drie jaren af gaf hy blyken van zynen geest; want hy wist gedrukte geschriften en handschriften te lezen. Hy beweerde stellingen met zyn veertien jaren, en hy wierdt kort daar op naar Salamanka gezonden, om aldaar in de rechten te studeren. Hy wierdt Jesuit, in navolging van zyn ouder broeder, en niettegenstaande den tegenstandt van zynen vader, den 6 July des jaars 1603. Hy voltrok zyne Philosophische studie by de Jesuiten te Pampelona, en studeerde in de Theologie te Salamanka. Na de doodt van zynen vader wierdt hy door zyne oversten naar Sevilië gezonden, om zich te stellen in het bezit van zyne vaderlyke goederen, die zeer aanmerkelyk waren. Hy verdeelde de zelve, met bewilliging van zynen broeder, tusschen de Jesuiten van Sevilië en de Jesuiten van Salamanka. Hy leeraarde de Philosophie gedurende vyf jaren, waar na men hem de Theologie deedt leeraren te Valladolid. Het goed geluk, waar mede hy deze bediening bekleedde, deedt hem een aanzienlyker plaats waardig oordeelen; aldus verkreeg hy in het vyfde jaar van deze bediening last om naar Rome te gaan, en aldaar de Theologie te onderwyzen. Hy vertrok in de maandt Maart des jaars 1621, en na dat hy verscheide gevaren beproeft hadt in de provinciën van Vrankryk, welke hy doorreisde, kwam hy te Rome in het begin van Juny des zelven jaars. Hy leeraarde aldaar de Theologie gedurende twintig jaren met eene uitnemende achting; want hy verstondt in den grondt de schoolsche Godgeleerdheit; hy verkoos zeer wel de gevoelens, die hy beweerde, en hy wist wel de kortheit en de klaarheit byeen te voegen. Hy hieldt zich enkelyk bezig met zyn beroep, zonder zich op te houden met zyn hof te maken by de kardinalen, en de ambassadeurs te bezoeken. Hy was niet bedacht om iets uit te geven; maar men geboodt hem zulks te doen, en zyne gelofte van gehoorzaamheit liet hem niet toe zulks tegen te staan. Hy liet zeven grote stukken *in folio* uitgeven. Het eerste handelt *de Incarnatione Dominica*, en is te Lion gedrukt in de jaren 1633 en 1653. Het II handelt *de Sacramentis in genere, & de ven. Eucharistiæ Sacramento & Sacrificio*, te Lion in den jaare 1636. Het III handelt *de Virtute & Sacramento Poenitentiæ*, te Lion in de jaren 1638, 1644, en 1651. Het IV en het V handelen *de Justitia & Jure*, te Lion in de jaren 1642 en 1652. Het VI handelt *de Virtute divinæ fidei*, te Lion in de jaren 1646 en 1656. Het VII is eene verzameling *Responsorum Moralium*, te Lion in de jaren 1651 en 1660. Behalven dat heeft hy aantekeningen gemaakt *in Privilegia vivæ vocis oraculo concessa Societati*, te Rome gedrukt in den jare 1645 *in* 12. En hy heeft uit het Italiaansch in 't Spaansch overgezet het Leven van den Gelukzaligen *Ludovicus van Gonzaga.* Hy droeg het IV stuk van het grote werk op aan Urbanus den VIII. Hy was toen verplicht zyne eerbewyzing te gaan doen aan dezen paus, met wien hy nooit gesproken hadt. Hy wierdt zeer wel van hem ontfangen, en Urbanus bediende zich na dien tydt van hem in vele gelegenheden, en betuigde hem eene zonderlinge genegenheit. Hy maakte hem kardinaal den 14 December des jaars 1643. Men verhaalt zonderlinge zaken van hem wegens zyne weinige heerschzucht. Hy wierdt kardinaal gemaakt, zonder daar van verwittigt te zyn, noch zonder het geringste vermoeden te hebben, dat de paus dit voor-

voornemen hadt. De tyding van zyne verkiezing gekregen hebbende, deedt hy aan den brenger van de tyding het geſchenk niet, dat hem toekomt naar de gewoonte, en hy gaf voor reden, dat deze tyding hem onaangenaam was. Terwyl hy kardinaal was, betoonde hy zich zeer milddadig omtrent de armen. Hy deelde rykelyk en milddadiglyk Quinaquina uit aan de genen van hen, die de koorts hadden. Hy ſtierf den 20 Auguſty des jaars 1660, latende zyne goederen aan de Jeſuiten van het profeſſie-huis van Rome, en wilde begraven zyn aan de voeten van Ignatius Lojola, ſtichter van de orde. Een ſtuk van een van zyne brieven heeft een zonderling geheim ontdekt: dat is, dat 'er zomtyds eene ſchrandere ſtaatkunde gelegen is in de Godsdienſtigheit voor de H. Maagdt. De Jeſuiten „ onderwyzen de onbevlekte ontfangeniſſe „ niet uit Godsdienſtigheit, maar uit haat tegen de Dominikanen, „ en om de zelve aan al het volk hatelyk te maken. De kardi„ naal van Lugo, een Jeſuit, ſchreef dezen brief aan eenen van „ hunne vaders van Madrid: *Dat uwe Eerwaardigheit te weeg „ brenge, dat de uwen zich met zorg in uwe gewesten bevlytigen „ om de Godsdienſtigheit voor de ontfangenis op te wekken, voor de „ welke men zeer geneigt is in Spanje, om te zien, of wy door dat „ middel de Dominikanen elders kunnen afkeeren, die ons hier be„ naauwen door het verdedigen van S. Auguſtinus: en ik geloof, dat, „ zo men hen verplicht zich omtrent eenige andere ſtoffe op te hou„ den, zy ons vermeeſteren zullen in de voornaamſte ſtukken* de Au„ xiliis". *Bayle Dict. Crit.*

LUHITH, eene landſtreek van het koninkryk der Moabiten, de welke ſtrekt naar Aſſyrie. Men vindt 'er van geſproken *Jeſaias* XV, 5. en *Jeremias* XLVIII, 5.

LUICHEU, eene ſtadt van China, die de negende is van de provincie van Zuantuunch; zy heeft maar twee andere ſteden onder haar gebiedt. *Maty Dict.*

LUIK of LUYK, eene ſtadt, in 't Nederduitſch aldus genoemt, in het Franſch *Liege*, in 't Hoogduitſch *Luttig*, en in 't Latyn *Leodium*, of ook *Legia*. De naam zou ontſtaan zyn van eene kleine rivier, in 't Latyn *Legia*, welke ontſtaat naby het dorp Anſy, en naby Luik in de Maas valt, of, naar het gevoelen van anderen, daar van, dat een Roomſch legioen in dat geweſt volkomen verſlagen wierdt. De ſtadt legt tuſſchen Maſtricht en Namen, in een onvergelykelyk aangenamen oordt, tuſſchen vruchtbare dalen, heuvelen en bergen, aan de Maas, welke rivier door haar krommen loop de zelve aan de eene zyde op eene dubbele wyze omringt, en te gelyk aldaar verſcheide kleine eilanden maakt. De rivier Ourt valt ook, na dat zy zich met Weze vereenigt heeft, by deze ſtadt in de Maas, het welk oorzaak is, dat in zeer vele ſtraten kleine bakken en kanalen, met friſch water gevuld, en by menige huizen volkome vyvers gevonden worden. Over de Maas legt aldaar eene zeer ſchone brug, *le Pontneuf* of de nieuwe brug genoemt, en de overige kleine bruggen zyn mede zeer fierlyk. De omtrek van deze ſtadt ſtrekt zich uit op eene grote Duitſche myl. De grondt, op welken men de zelve gebouwt heeft, is zeer ongelyk, en vervat in zich verſcheide hoogten, van welke eenige met wynſtokken beplant zyn. Behalven de domkerk van S. Lambert, die uitnemend ſchoon is, en met een zeer groten ſchat voorzien, vindt men aldaar 7 kollegiale kerken, waar onder die van S. Johannes voornamentlyk aanmerkelyk is, daar na 32 parochiekerken, en meer dan 60 andere. Verder zyn aldaar 4 abdyen voor mans, en 3 voor vrouwen, benevens een groot getal van kloosters, welke alle zeer wel gelegen zyn, waarom ook eenigen deze plaats het paradys der papen genoemt hebben. Byna alle de huizen zyn van gehouwen ſteen gebouwt, en vele der zelven zeer ſchoon. Inzonderheit kan het biſſchoppelyke paleis, hoewel het zelve niet volkomen volbouwd is, voor zeer prachtig gehouden worden. De ſtadt is in zich zelf niet ſterk; doch zy heeft eene goede citadelle, en het Karthuizer klooſter was eertyds even wel geſterkt; doch men heeft de veſtingwerken van het laatſte omverre geworpen. De inwoners worden voor verſtandig en moedig, doch daar benevens voor onruſtig en wellustig gehouden. Men ſpreekt aldaar de Franſche taal, dat echter door de meeſten op eene zeer verdorve en onverſtaanlyke wyze geſchiedt. De ſtadsregering wordt wel door burgermeeſteren en Raadsheren bekleed; maar van lange tyden af hebben de 32 gildens aldaar (waar onder de goudſmeden de voornaamſte, doch de hoefſmeden de oudſte zyn) zich zodanig eene macht aangematigt, dat zonder hunne bewilliging niets van gewigt voorgenomen of beſloten mag worden. De inwoners hebben met hunne biſſchoppen zeer vele en gevaarlyke ſtrydigheden gehad, dewyl zy geenzins van de zelve, maar in geeſtelyke geſchillen van den aartsbiſſchop van Keulen, en naderhandt van den Roomſchen ſtoel, doch in het wereldlyke van hunne ſtads overheit en van het Rykskamergerecht wilden afhangen; tegen welke weigering van gehoorzaamheit de biſſchoppen zich van tydt tot tydt met groten nadruk geſtelt hebben. In den jare 1407 moeſten de biſſchop en de voornaamſten der ſtadt uit de zelve wyken; maar zy namen de zelve kort daar op met geweldt in, waar by 23000 Luikenaars het leven zouden verloren hebben. In den jare 1467 ſtonden zy andermaal op, en hoewel daar by 3000 van de hunnen ſneuvelden, namen zy echter in het volgende jaar hunnen biſſchop gevangen. Doch Karel de Stoute, hertog van Burgundie, en de koning van Vrankryk, Lodewyk de XI, kwamen hem te hulp, veroverden na een hardnekkigen tegenſtandt de ſtadt, en lieten de zelve plunderen. Des niettegenſtaande ontſtondt in den jare 1482, van gelyken drie jaren daar na, eene nieuwe onruſt, welke echter de aartshertog Maximiliaan de I ſtilde. In den jare 1636 wierdt deze ſtadt door den keizerlyken generaal Johan de Werth vergeefſch belegert. In den jare 1648 beletten de Luikenaars, voornamentlyk op het aanſtoken van hunnen burgermeeſter Jakob Hennet, hunnen biſſchop Ferdinand, keurvorſt van Keulen, met geweldt het inkomen der ſtadt. Na dat hy echter kort daar op onder den generaal Spar zich door een krygsmacht den weg geopent hadt, gaf hy den wederſpannigen niet alleen verdiende ſtraffe, maar liet ook in den jare 1650 eene citadelle tot verzekering van hunne gehoorzaamheit oprechten. In den jare 1675, den 27 Maart, leide de Franſche generaal, graaf van Eſtrades, eene bezetting in deze citadelle, na dat de kommandant, de baron van Quincy, de zelve trouwlozer wyze had overgegeven. In het begin van het volgende jaar liet de koning van Vrankryk de zelve ſlechten. In den jare 1683 verhief zich wegens de verkiezing van overheits perſonen en andere zaken een nieuwe twiſt tuſſchen die van Luik en hunnen biſſchop Maximiliaan Henrik, keurvorſt van Keulen, welk laatſte eindelyk in den jare 1684, den 25 July, door hulp der Franſchen, onder den graaf van Choiſeul, de onruſtigen met geweldt dwong, en onder het gebiedt van den marquis de Sale eene ſterke bezetting daar in leide, doch den biſſchop van Straasburg Willem Ego van Furſtenberg tot ſtedehouder benoemde. Hier op wierdt de citadelle weder opgebouwt, en nog ſterker beveſtigt, ook de bepaling gemaakt, dat 'er voortaan maar 17 compagnien of gildens zouden zyn, en de minſte in niet meer dan 30, doch de voornaamſte in 50 perſonen, namentlyk 15 edellieden, 15 voorname patricien, 15 koopliedien, en 5 handwerkslieden, beſtaan. In den jare 1691, in Juny, bombardeerde de Franſche generaal, de marquis van Bouflers, de ſtadt. In het begin van den oorlog over de Spaanſche erfvolging nam de biſſchop Joſeph Clemens, keurvorſt van Keulen, Franſche bezetting in. Doch het leger der bondgenoten, onder den hertog van Marlboroug en den graaf van Athlone, bezette den 13 October des jaars 1702 de ſtadt, opende den 20 de loopgravens voor de citadelle, en veroverde den 23 de zelve ſtormenderhandt. De zogenaamde Karthuizers taſten zy den 25 aan, en vermeeſterden de zelve den volgenden dag by verdrag. In den jare 1705, den 18 Juny, maakte zich de keurvorſt van Beyeren met de Franſche krygsbenden meeſter van de ſtadt, wilde ook de citadelle aantaſten, maar op het aannaderen der bondgenoten onder Mylord Marlboroug moeſten zy den 27 van de gemelde maandt volkomen weder te rug keren. Na de Utrechtſche vrede wierdt de citadelle geſlecht, en de Hollanders trokken in April des jaars 1718 hunne bezetting daar uit. *Steph. Reuſini Leodium. Hovii hiſt. Leodienſ. compend. Boxhorn. de rep. Leod. Memoires de Comines. du Val. Mercure hiſt.*

LUIK, (HET STICHT VAN) In den beginne, na dat met den aanvang van de II eeuwe na Chriſtus geboorte de H. Maternus in het zelve geweſt het eerſt het Euangelium gepredikt hadt, is dit bisdom te Tongeren geweeſt, en heeft benevens de beide ſtichten van Trier en Keulen maar een eenigen biſſchop gehad. De H. Servatius wordt voor den eerſten afzonderlyken biſſchop van Tongeren opgegeven, die in den jare 312 aldaar zou ingeſtelt zyn geworden. Na dat de Hunnen de ſtadt Tongeren ganſchelyk verwoeſt hadden, heeft men het hoogſticht naar Maſtricht verlegt, alwaar het ook gebleven is, tot dat eindelyk in den jare 696 Dodo, wiens zuſter Alpais eene byzit van den koning Pipin van Vrankryk geweeſt is, den biſſchop S. Lambertus vermoordde, waar op des zelfs navolger S. Hubertus omtrent den jare 709 den biſſchoppelyken ſetel naar Luik overbragt. In de volgende tyden is dit ſticht in macht, en rykdom zodanig toegenomen, dat het zelve nog hedendaags voor een van de rykſte en machtigſte gehouden wordt. De landſchappen, daar toe behorende, grenzen aan de hertogdommen Brabandt, Gelder, Gulik, Limburg en Luxemburg, als mede aan de graafſchappen Namen en Henegouwen, ook ten dele aan Champagne. De biſſchoppen van Luik noemen zich vorſten van 't H. Roomſche Ryk, hertogen van Bouillon, markgraven van Franchimond, graven van Loos en Hasban. Als vorſten van het Duitſche Ryk hebben zy op de Ryksvergaderingen hunne zitting op de geeſtelyke bank, onmiddelyk na de beurtwiſſelende biſſchoppen van Brixen en Baſel, en houden van gelyken beurtwiſſeling met de biſſchoppen van Osnabrug en Munſter, plagten ook gelyk die beide tot den Weſtphaalſchen kreits gerekent te worden. Wat het hertogdom Bouillon belangt, het zelve is door den beroemden Godfried van Bouillon, naderhandt koning van Jeruzalem, als mede door zyne broeders Euſtachius en Balduinus, aan Obertus, biſſchop van Luik, in den jare 1096 geſchonken, of, naar het gevoelen van anderen, voor 6000 marken fyn zilver verkocht of verpand. Zo veel is zeker, dat de heeren van der Mark, vorſten van Sedan, zich het recht tot dit hertogdom toegeëigent hebben, en niet alleen de geſchiede vervreemding beſtendig tegengeſproken, maar ook door hulp des konings van Vrankryk, Henrik den II, zich in den jare 1552 in het bezit daar van geſtelt hebben. Hoewel nu zeven jaren daar na door de vrede, te Kameryk geſloten, de biſſchop van Luik de reſtitutie verkreeg, hebben echter naderhandt de heeren van la Tour d'Auvergne, wanneer zy het recht der heeren van der Mark aan zich gebragt hadden, zich zelf op het nieuw het bezit daar van verzekert, ook door den Franſchen byſtandt zo veel uitgewerkt, dat in den jare 1678 de biſſchop van Luik, in het XXVIII Art. van de Nimweegſche vrede, in dit geval tot het *Petitorium* verwezen is, waar by het ook, niettegenſtaande het proteſt, den 17 February des jaars 1679 te Regensburg daar tegen gedaan, heeft moeten blyven. Behalven de beide ſteden Luik en Bouillon telt men nog 22 andere bemuurde ſteden, welke tot dit ſticht behoren, te weten, Franchemont, Loos, Borchworm, Tongeren, Huy, Haſſelt, Dinant, Maſeik, Stokheem, Bilſen, S. Truyen, Thuin, Viſet, Varenne, Beringen, Herck, Bree, Peer, Hamont, Chimey, Foſſe, en Covines. Daar na telt men binnen dit bisdom 52 abdyen,

dyen, en over de 1200 vlekken, of dorpen, waar onder niet weinige baronnyen en heerlykheden gevonden worden. De lucht in dit ſticht is zeer gezond, de gelegenheit van het zelve overal vermakelyk, en de grondt, uitgenomen aan de grenzen van Luxenburg, zo wel in tuin-als veldgewaſſchen ongemeen vruchtbaar. Van tam vee, gevogelte, viervoetig wildt, viſſchen, hout, en andere noodzaaklykheden is hier een grote overvloedt. De wyn, die aldaar waſcht, is middelmatig. Uit de aarde wordt hier veel yzer en loot, als mede een aardt van witten marmer, en eene grote menigte van ſteenkolen gegraven. In dit ſticht leggen ook, maar 4 of mylen van de ſtadt Luik, de vermaarde gezond-en zuur-bronnen van Spa, buiten welke nog in eenige andere oorden minerale wateren gevonden worden. Het wapen van het bisdom van Luik beſtaat in een gouden zuil op een zilveren voet in een rood veldt. Het getal der kanunniken van de kathedrale kerk beloopt omtrent zeſtig, welke gezamentlyk aanzienlyke inkomſten genieten; waarom het zo veel te minder te verwonderen is, dat voor langen tydt 9 konings, 24 hertogs en 29 graven zonen zich te gelyk in Luik zouden opgehouden hebben, en wel merendeels als domheren. Op het overoude zegel van dit ſticht zyn de volgende woorden te lezen: *Legio, Romanæ eccleſiæ unica filia*, dat is: *Luik, de eenige dochter der Roomſche kerke.* Van den jare 1580 tot het begin van de XVIII eeuwe zyn te Luik de volgende biſſchoppen geweeſt: (1) *Erneſtus*, hertog van Beyeren, tot den jare 1612; (2) *Ferdinandus*, hertog van Beyeren, tot den jare 1650; (3) *Maximiliaan Henrik*, hertog van Beyeren, tot den jare 1688; (4) *Johan Lodewyk*, vryheer van Elderen, tot den jare 1694; (5) *Jozeph Clemens*, keurvorſt en hertog van Beyeren, geſtorven den 12 November des jaars 1723; (6) *Georg Lodewyk*, graaf van Bergen, verkoren den 8 February des jaars 1724. *Levoldi a Northof catal. Archiepiſc. Colon. ap. Meibom. T.* II. *Rer. German. Sprenger. ellychn. c. 6. Id. Lucern. p. 1756. Imhof Not. Procer. Imp. Rom. Germ. l.* III. *3*, *10*. *Thuan. hiſt. l.* XXII. *Merſæi catal. Epiſc. Leodienſ. Boxhorn de rep. Leod. Ortelii Itiner. Gall. Brabant. Bucherii Disquiſitio de primis Tungrorum Epiſc. Roberti hiſt. S. Huberti. Miræi Faſti Belgici & Burgund.*

LUIKEN, (JAN) geboren den 16 April des jaars 1649, heeft de ſchilderkunſt geleert by Martinus Zaagmolen. Zyne ſchilderyen ziet men ſelden: want hy heeft het ſchilderen (miſſchien om dat hem het zelve geen voordeels genoeg aanbragt) vroeg laten varen, en zich tot het etzen van platen begeven, 't geen hem zonder weêrga gelukte: want hier door heeft hy eene menigte van fraaie boeken groot ſieraadt bygezet, inzonderheit de Joodſche en Mozaïſche Oudheden van *Goeree*, en een groot getal van andere werken, onder welke zyne prentverbeeldingen van de voornaamſte geſchiedeniſſen des O. en N. Teſtaments, uitgegeven by Joh. Covens en Corn. Mortier, uitmunten. In den lentetydt van zyn leven was hy los en ongebonden, het welk men daarom aanmerkt, om dat hy tot grote verwondering door de liefde tot deugdt en Godvrucht naderhandt zyn aardt en levenswyze zodanig verandert heeft, dat hy tot een aanmerkelyk voorbeeldt van mededeelzaamheit omtrent arme en behoeftige menſchen ſtrekte. Ook is het aanmerkelyk, dat hy niet alleen 't penceel voor de etsnaaldt, maar ook voor de pen verwiſſelde, en al een goed getal fraaie boekies, met kunſtplaaties verſiert, in druk heeft laten uitgaan, die den weg tot de deugdt, liefde tot Godt, begeerte tot het zalige leven, als ook zulke, die de zedeplichten, zo in 't algemeen, als de kinderplichten omtrent hunne ouders in 't byzonder, betreffen. In zyne jeugt hadt hy een boekie uitgegeven, genaamt *de Duitſche Lier*, vol van verliefde gedichten en dertele minnenzagen, het welk hy, van levenswyze verandert zynde, overal by de boekverkopers, zelfs tot een hogen prys, ging opkopen, om deze ydelheden uit de wereldt te helpen. Hy oeffende zich in zyn ledigen tydt in de boeken van Jakob Böhme en Antoinette Bourignon, en hieldt byna met niemandt dan van dat ſoort van menſchen ommegang. Hy ontſloeg zich zelfs, door het lezen der gemelde boeken, van alle werk, zeide den boekverkopers het zelve op, en ging buiten Amſterdam ſtil wonen. Maar de noodt drong hem daar weder te keren, en de etsnaaldt weder op te vatten, om door dit middel zyne nooddruft te bezorgen. Hy leefde ondertuſſchen ſober van zyne winſten, en gaf het overige aan den armen: zo dat hy zyne erfgenamen weinig geldt naliet. Hy ſtierf in den jare 1712, den 5 April, in den ouderdom van 63 jaren. *Houbraken Schouwb. der Nederl. Schild.* III *Deel.*

LUITHBERTUS, een koning der Lombarden, was een zoon van Cunibertus, op wien hy volgde omtrent den jare 701. Doch alzo hy maar een jong kindt was, onttroonde men hem na eene regering van omtrent acht maanden. *Paul. Diac. Hiſt. Long.*

LUITHBERTUS, of LEIDBERTUS, aartsbiſſchop van Ments in de IX eeuwe, ſchreef een krachtigen brief aan koning Lodewyk den III over de ongeregeldheden van de kerke en van den Staat. *M. Du Pin Bibl. des Aut. Eccl.* IX. *ſiecle.*

LUITPRANDUS, koning der Lombarden, volgde op zynen vader Anſprandus, of Ariſprandus, in den jare 713, en regeerde 31 jaren en 7 maanden. Hy was Godsdienſtig en milddadig. Hy was het, die van de Saracenen van Sardinië de overblyfſelen verkreeg van S. Auguſtinus, welke hy te Pavia deedt ſtellen den 28 February des jaars 725. Hy maakte vriendſchap met Karel Martel, die veel achting voor hem hadt, en hem de zelve dikwils betoonde. Thraſimundus, hertog van Spoleto, gaf hem oorzaak om hem te beoorlogen, vooral wanneer hy zich verbondt met Godeſchalcus, die in het hertogdom van Benevento gevallen was. Luitprandus vervolgde hen gewapenderhandt, en zy ontweken in de ſtaten van den paus Gregorius den III, die hen een toevlucht verleende, en zich met hen vereenigde. De koning der Lombarden vermeeſterde terſtondt eenige plaatſen in den Kerkelyken Staat, en naderde om Rome te belegeren. Die voornemen deedt den paus beven, die aan Karel Martel ſchreef, om byſtandt van hem te verzoeken; en deze met Luitprandus niet willende breken, bragt deze zaak tot een minzaam verdrag. Deze koning verbondt zich naderhandt met Gregorius, aan wien hy eenige plaatſen wedergaf, na dat hy Thraſimundus ondergebragt hadt. Hy belegerde in den jare 742 Ravenna, en de paus Zacharias leide het verſchil by, dat hy met den exarch hadt. Hy ſtierf in het volgende jaar 743. *Paul. Diac. Hiſt. Lomb. Anaſtaſ. in vit. Pont. Baron. in Ann. Eccleſ.*

LUITPRANDUS, (dien *Trithemius* ten onrechte *Extrandus* noemt) onderdiaken van Toledo, diaken van Pavia, en eindelyk biſſchop van Cremona, leefde in de X eeuwe. Men zegt, dat hy ſecretaris was van Berengarius den II, koning van Italië, die hem in den jare 946 naar Conſtantinopel zondt, als zynen ambaſſadeur by Conſtantinus Porphyrogeneta. By zyne wederkomſt kreeg hy verſchil met Berengarius, die hem uit zyn bisdom verjoeg, en tegen wien hy naderhandt zyn *Antapadoſis* ſchreef, dat het III boek is van zyne hiſtorie, waar in hy inzonderheit de tiranny van Berengarius met levendige verwen afmaalt. Hy deedt eene tweede reize naar Conſtantinopel in den jare 968, wordende door den keizer Ottho aan Nicephorus Phocas gezonden. Men heeft de werken van Luitprandus in een ſtuk *in folio* in den jare 1640 met de aantekeningen van den Jeſuit Hieronymus Higuera, en van Laurens Ramirus de Prado. Men vindt daar in de VI boeken, welke Luitprandus geſchreven hadt van het gene in Europa was voorgevallen, met zyn gezantſchap aan Nicephorus Phocas. Maar wat aangaat het boek der pauzen, dat men hem toeſchryft, en dat eindigt met Formoſus, het is zeker, dat het zelve niet van hem is, gelyk de geleerden erkennen, welke met reden ſpotten met de ſtukken, die men geſtelt heeft aan het einde der werken van Luitprandus, en met alle de fabelachtige Kronyken der Gotthen, welke de Spanjaarden hem hebben toegeëigent, en die zy als zeer rare ſtukken uitgeven. *Sigebert. c. 527. de Script. Eccl. Trithem. in Catal. & in Chron. an.* 892. *Lud. Claritel in Annal. Cremon. Bellarmin. Baron. Voſſius. Poſſevin. Pennot.* enz.

LUITSBORG, eene adelyke vrye heerlykheit in Ooſt-Vrieslandt, welker adelyk huis of burg allereerſt gebouwt wierdt door den hoofdling *Lutet Manninga*, en van wien naderhandt de benaming van *Lutetsborg*, of, by verkorting, *Lutsborg*, en *Luitsborg*, is gekomen, zynde deze heerlykheit Luitsborg een aanhang van 't aloude ſtamhuis, te *Weſtdeel*, welk dorp in 't jaar 1373 in dien groten watervloedt, genaamt Dionyſiusvloedt, met alle zyne gebouwen en rykdommen wegging, waar over G. Outhof in zyn *Verhaal aller Watervloeden pag.* 392 (twede druk) kan nagezien worden. Voorts is Luitsborg in de Ooſt-Vrieſche geſchiedeniſſe vermaard door dien groten veldſlag, by Luitsborg geſchied in 't jaar 1433 tuſſchen Udo Fokken, hoofdling van Norden, en Edzard en Ulrich Cirkſena, broeders, hoofdlingen van Grietzyl, alwaar Udo wierdt verſlagen, en zyn zuſters man Sibet Papinga gewond op Luitsborg ſtierf, terwyl *Lutet Manninga*, heer van Luitsborg, ook ſneuvelde, nalatende uit zyne huisvrouwe Ada, zuſter van Edzard en Ulrich Cirkſena, een zone, *Poppo Manninga*, en eene dochter, *Gela*. Daar na is deze hoogadelyke heerlykheit als een *fideicommis*-goedt gemaakt door *Uniko Manninga*, vryheer te Luitsborg, Bargerbuur, Jennelt, enz. gelyk ook te zien is uit het grafſchrift op albaſterſteen voor 't koor te Norden, aldus luidende:

Memoriæ
Uniconis. Manningæ. Inſtitutoris
Fidei. Commiſſi. Lutzburgici. nati
Anno. Chriſti. 1529
Denati. 28. *April. Anno.* 1588
Hic. Sepulti. 5. *Maji. ſubſequentis*
Hoc. refecit. monumentum
Abnepos. ejus
Dodo. L. B. ab. Inhauſen. et. Knyphauſen
Dom. in. Lutsburg. et. Jendelt
Anno. Chriſti. 1678

Dat is:

Ter gedachteniſſe
Van Unico Manninga, inſteller
Van het Luitsborger Fidei-commis-goedt, geboren
In het jaar na Chriſtus 1529,
Overleden den 28 *April des jaars* 1588,
Alhier begraven op den 5 *van den volgenden*
May,
Heeft dit gedenkteken hermaakt
Des zelfs kindskinds zoon,
Dodo, vryheer van Inhuzen en Kuyphuzen
Heer te Lutsborg en Jendelt,
In 't jaar na Chriſtus 1678.

Voorts was deze Uniko Manninga een braaf heer, zeer gunſtig aan de Gereformeerden, houdende ook eenen predikant op zyne heerlykheit, en herbergde graag hoge en lage ſtandsperſonen, uit Nederlandt vluchtende, onder welke ook was Philippus Marnix, heer van St. Aldegonde, die zyn boek, *de Roomſche Byenkorf*, in 't luſthuis van 't Luitsborger Notenhof vervaardigde in 't jaar 1582, wanneer 't ook gedrukt wierdt met den name van *Jeſuwald Pickhart*. De Norder Gereformeerden hebben in 't jaar 1684 eene kerk te Bargerbuur, op den grondt van de Luitsborger heerlykheit, even buiten Norden, geſticht, en oeffenen aldaar hunnen Godsdienſt. *G. Outhofs Waarſchouwing pag.* 685, 686.

LUITSINO of LUISINO, geboortig van Udina in Frioul, leefde in de XVI eeuwe, en was doorluchtig door de liefde, die hy hadt tot de goede letteren, en door de vroomheit van zyn leven. De hertog van Parma verkoos hem tot zynen fecretaris; hy ftierf als aan eene verhaafte doodt, wanneer men grote zaken van zynen geeft verwachtte, den 7 Maart des jaars 1508, in het 48 van zynen ouderdom. *Thuan. hift. l.* XLIII. enz.

LULLI, (JOHANNES BAPTISTA DE) opziender van de muzyk des konings van Vrankryk, was geboortig van Florence in Italië. Hy was zeer jong, wanneer een man van aanzien hem in Vrankryk bragt. Weinig tyds daar na kreeg hy ingang by Mademoifelle van Orleans, en vervolgens by den koning, alwaar zyne achting van dag tot dag vermeerderde. Geen man heeft ooit de kunft van het vioolfpelen zo hoog gebragt, en dit muzyktuig was aangenamer in zyne handen, dan eenig ander van de gene, die het meeft behagen. Het gebruik van de Opera nog niet ingevoerd zynde in Vrankryk, deedt de koning grote vertoningen doen van zekere grote muzykale vertoningen, die men ballets noemde, waar aan hy eerft mede arbeidde, en waar toe hy eindelyk alleen alle de muzyk maakte. Dewyl de koning de muzyk beminde, hadt hy veel achting voor de Lulli, die zich ook zeer aangenaam maakte by dezen prins door de fchoonheit van zynen geeft, en door zyne andere goede hoedanigheden. De prinffen, waar by hy niet anders bekend was dan door zyne werken, waren zodanig overtuigt van zyne verdienften, dat verfcheide hem aanzienlyke gefchenken gedaan, en hunne afbeeldingen gezonden hebben. Hy verkreeg door deze grote achting het opzienderfchap van de muzyk des konings. Perrin, inleider der ambaffadeurs by den hertog van Orleans, geoordeelt hebbende, dat de Opera ingevoert zou kunnen worden in Vrankryk, verzocht daar toe privilegie, en verkreeg die. Hy maakte vervolgens eene maatfchappy met den heer Lambert, muzykmeefter van de geweze koninginne moeder; en een ander aanzienlyk perfoon voegde zich by hen, tot uitvoering van dien toeleg. Deze nieuwigheit behaagde aan 't gemeen, en was vry gelukkig. Maar zy eindelyk oneenig geworden zynde, en Perrin, gelovende billyke reden te hebben van zich te beklagen, droeg zyne privilegie over aan de Lulli, met bewilliging des konings. De Opera vertoonde zich onder zyne handen met nieuwe fchoonheden; en federt dat hy begonnen heeft daar aan te arbeiden, heeft hy daar in volhard tot zyne doodt toe. Hy hadt ondertuffchen de eere aangenomen te worden tot fecretaris des konings. Hy ftierf in de maandt Maart des jaars 1687. De koning gaf de plaats van het opzienderfchap van zyne muzyk aan eenen van zyne zonen, en ftondt toe, dat hy de Opera gaf aan dien hy wilde. *Memoires du Tems.*

LULLIUS, (RAIMUNDUS) een der beroemdfte mannen van zynen tydt, wierdt geboren op het eilandt Majorca in den jare 1235. Eenigen willen, dat hy zich in zyne jeugdt op de koopmanfchap leide; doch anderen, dat hy aan het hof van Jacobus, den koning van dat eilandt, de waardigheit van het fenefchalkfchap bekleedde, maar daar by aan de ontucht en andere ongeregeldheden overgegeven was. Inzonderheit zou hy eene zekere fchone vrouwe, die echter heimelyk de kanker aan de borft hadt, zo onmatig bemint hebben, dat, wanneer hy eens uitgereden was, en haar onderweeg naar de kerk gaande ontmoette, hy haar te paardt op den voet naylde, en daar door tot een ieders fpot wierdt. De vrouw, die hierom medelyden met hem hadt, liet hem, om hem daar door van die zotte liefde af te trekken, by zich in hare flaapkamer verzoeken, toonde hem tegen zyn vermoeden de halfweggevrete borft, en verweet hem zyne heftige begeerte zo nadrukkelyk, dat hy terftondt befloot zyn leven te veranderen. Hier op zou hem, zo men voorgeeft, verfcheiden maal de gekruifte Chriftus verfchenen zyn, en hem tot zyne navolging vermaant hebben. Waarom ook Lullius zyne goederen verkocht, en aan de armen uitdeelde, doch te gelyk Godt vuuriglyk badt, dat hy hem kracht wilde verlenen om de Saraceenfche dwalingen te wederleggen, welk gebedt zo wel verhoord zou zyn geworden, dat hy, niettegenftaande hy van te voren ganfch onwetende was geweeft, van toen af grote kenniffe in de wetenfchappen verkreeg. Op dat hy ook zyn oogmerk dies te beter mogt bereiken, reifde hy in het 40 jaar zyns ouderdoms naar Parys, alwaar hy de Latynfche en Arabifche taal leerde, en daar op eene ongelooflyke menigte van fchriften, zo wel in de genoemde talen, als in zyne moedertaal uitgaf. Naderhandt begaf hy zich op een berg, en gaf zich aldaar ganfche zeven maanden aan het gebedt en aan de overdenkingen over, waar door hy bekende nieuwe wetenfchappen verkregen te hebben. Van daar begaf hy zich naar Rome, en hieldt aldaar aan om de oprechting van zekere fcholen voor de Oofterfche talen omtrent den jare 1287. Hy deedt het zelve naderhandt te Parys, Montpellier, en Genua, poogde ook op de laatfte plaats de jeugdt zyne zogenaamde *ars inventiva*, die nog hedendaagfch bekend is, in te boezemen. Eindelyk begaf hy zich, om zynen lang voorgenomen arbeidt, de bekeering der Saracenen, te bevorderen, te fcheep naar Afrika; maar na dat hy zich te Tunis met de ongelovigen in een fcherpen twift hadt ingelaten, wierdt hem naauwlyks door de bede van een Arabifch priefter het leven gefchonken, maar te gelyk ook geboden, zo haaft hy weder naar Afrika zou komen, hem zonder eenige genade van het leven te beroven. Hy week om deze reden naar Napels, en leerde aldaar zyne kunft tot den jare 1290, in welken jare hy zich naar Rome, en van daar naar Genua begaf, alwaar hy vele fchriften vervaardigde. Voorts reifde hy naar Vrankryk, en daar op twee malen naar Majorca, alwaar hy met de Joden en Saracenen in twift geraakte, en in Cyprus byna twee maal het vergift der Jakobiten en Neftorianen ingezogen hadt. Wanneer hy naderhandt te Genua en te Parys andermaal zyne kunft vertoont hadt, doch te Rome verfcheide maal te vergeefsch aangehouden om vryheit van zulks te mogen doen, waagde hy het nog eenmaal om naar Afrika te reizen, doch hy wierdt te Bugia gefchapt, en in de gevangenis geworpen, ook naauwlyks op de voorbede van eenige Genueefche kooplieden weder los gelaten. Alzo kwam hy wederom in Europa, vermaande het volk tot een krygstocht in het Beloofde Landt, en kreeg onder dit voorwendfel een tamelyken fchat door de mildheit der Italiaanfche vrouwen onder zich. Doch alzo paus Clemens de V maar de fpot met hem dreef, liet hy zich met de voortzetting van zyne kunft vergenoegen, tot den jare 1311, wanneer hy op het concilie voorftelde, hoe nut het zou zyn, indien men de vremde talen voortzette, van alle ridderorders eene eenige maakte, en dan eenen krygstocht wilde ondernemen tegen de Saracenen. Dewyl hy echter weinig gehoor vondt, [illegible] hy in Spanje en Vrankryk zyn oogmerk te bereiken; en de [illegible] zou hy ook naar Engelandt gegaan zyn, en aldaar aan den koning Eduard tot den oorlog tegen de ongelovigen 6 millioenen goudt, die hy door de chymie toebereid hadt, overgelevert hebben. Eindelyk verliet hy in den jare 1314 zyne echte vrouwe, en tradt in de Francifkaner orde, begaf zich daar op andermaal te fcheep van Majorca naar Afrika, alwaar hy wegens de uitbreiding van den Chriftelyken Godsdienft op het allerwreedfte gemartelt wierdt. Eindelyk voerden de Genueefche kooplieden hem half doodt met zich weg, wanneer hy op het fchip naby Majorca in den jare 1315, in het 80 jaar zyns ouderdoms, ftierf. Eenigen roepen hem voor eenen heiligen uit; anderen willen hem ganfchelyk tot een ketter maken, en zeggen, dat de paus Gregorius de XI by de 500 dwalingen uit zyne boeken getrokken heeft, en hem daar op in den ban gedaan. Anderen verwerpen hem wegens zyne chymifche bedriegeryen, doch daar zyn 'er ook eenigen, die hem daar in ontfchuldigen, en aanmerken, dat 'er veel goeds van deze kunft in zyne fchriften hier en daar verborgen is, hoewel zy daar by niet loogchenen, dat vele fchriften onder zynen naam alom verfpreid worden, waar van mogelyk Raimundus Neophytus de opfteller is. Zyne lere wordt in Majorca hoog gehouden, en de univerfiteit, welke naar hem den naam draagt, is met grote vryheden voorzien. De hoogleeraren van de zelve volgen de lere van Lullius, zonder daar aan gebonden te zyn. Voorts geeft men voor, dat hy over de 4000 boeken gefchreven heeft, onder welke zyn: *Probatio articulorum Fidei & Legis Chriftianæ; de Laudibus B. Virginis Mariæ, feu ars inventionum; Phantafticus*, waar in hy deze verachtelyke namen van zich afweert: *Philofophia Amoris; commentaria in primordiale Euangelium Johannis; de demonftratione per æquiparantiam liber; de fubftantia & accidente; difputatio cum Homerio Saraceno; de anima rationali liber; ars brevis; practica compendiofa artis; ars generalis ultima; ars inventiva veritatis; tabula generalis, ad omnes fcientias adplicabilis; ars expofitiva; teftamentum*, waar in hy van de Chymie handelt; *de fecretis naturæ, cum epiftola de lapide philofophorum; fecreta fecretorum Lullii; clavicula & apertorium Alchymiæ, it. magia naturalis; transmutatio animæ; de confervatione vitæ*, en vele andere. *Bouillus in ipfius vita. Wadding. Annal. Minoritar. ad an.* 1275, 1287, 1290, 1295. 1315. *Schottus & Anton. Bibl. Hifpan. Bellarmin. de fcript. eccl. Bzovius & Spondan. in Annal. Imperial. in Mufæo hiftor. p.* 13. *Rainald. in Annal. Ecclef. Vincent. Mut. hift. del reyno de Mallorca. Bullart Academie de fcienc. Cave hiftor. litter. p.* 4. *Borrich. in confpectu fcriptor. chemicor. p.* 16 *feq. Morhof in Polyhift.* enz.

LULLUS, aartsbiffchop van Ments, was geboortig uit Engelandt, en een na bloedverwant van Bonifacius, eerften biffchop van Ments. Hy ondernam om des zelfs wille zyne reize naar Duitfchlandt, en wierdt aldaar diaken en priefter, ook twee jaren voor de doodt van Bonifacius omtrent den jare 752 aartsbiffchop van Ments. In zynen tydt was Sturm, een abt van Fulda, wegens zyne geleerdheit in groot aanzien, waarom Lullus hem zeer benydde, en niet eer rufte, voor dat de koning Pipin hem in ballingfchap gezonden hadt. Lullus bevondt zich in den jare 769 op het concilie te Rome onder den paus Stephanus den III. Hy ftierf in den jare 787, of 786, en wierdt in 't klooster Hirfchfeldt, dat hy gebouwt hadt, begraven. Hy hieldt terftondt na het bekomen berecht van 't ombrengen van Bonifacius in Vrieslandt eene grote vergadering van geeftelyken en wereldlyken, waar in beraadflaagd wierdt, hoe men het lighaam van Bonifacius van Utrecht bekomen kon. *Herman Contract. Marian. Scotus Annal. Fuldenf. Lambert. Schafnab. Ægil in vita Sturmionis &c. Serrar. de reb. Mogunt. Brower. Antiq. Fuldenf. Sagittar. Antiq. ducat. Thur. l.* II. *c.* 2, 3. *it. Antiq. Chrift. Thuring. l.* III. *c.* 25, 26.

LULMAS, (PAULUS) een Auguftyner monnik van Bergamo, welke zich vermaard gemaakt heeft door zyne fchriften, als: *Spirituale Viridarium fponfarum Chrifti; vita ac miracula B. Mariæ de Genua, B. Monicæ*, enz. Hy ftierf te Cremona in den jare 1484. *Jac. Bergom. l.* XV. *Chron. Trithem. in Catal. Voffius de hift. Lat. l.* III. *c.* 8.

LULOW, de hoofdftadt van eene tamelyke grote landftreek van dien zelven naam in het kleine Poolfche waiwoodfchap Lublin. Zy legt in eene vlakte, heeft houte huizen, en is ten dele met een diepen poel, ten dele met moeraffen omringt.

LUMBIER, eene oude en kleine ftadt van Spanje, in Navarre, aan de rivier Salazar, omtrent twee mylen boven Sanguella. *Maty Dict.*

LUMELLO, in 't Latyn *Laumellinum territorium*, een landfchap in 't hertogdom Milaan, grenzende tegen 't Ooften aan 't ge-

gebiedt van Pavia, tegen 't Zuiden aan het Tortoneesche en Alexandrynsche, tegen 't Westen aan 't Montferrat, en inzonderheit aan 't gebiedt van Casal, als mede aan de heerlykheit van Vercelli, doch tegen 't Noorden ten dele aan 't graafschap Vigevano, en ten dele aan het gebiedt van Milaan. De hoofdstadt van het zelve is Valenza. Hier benevens zyn voornamentlyk aanmerkelyk Mortara, Bremme, Borgofranco, Frescaruolo, Pieve del Cairo, en Lumello. Deze laatste plaats, naar welke het gansche landschap den naam bekomen heeft, is een slecht vlek aan de rivier Gogna, alwaar eertyds de Longobardische koningen zomtyds hun verblyf gehouden hebben. Van de heeren van Lagnasco, aan welkers geslacht deze plaats een langen tydt gebleven is, is zy gekomen aan de graven van Crivelli. *Schaupl. des Kriegs in Ital. p.* 330, 332.

LUMEY, LUMAIN, een slot, vlek en heerlykheit in het sticht van Luik, aan de Brabandsche grenzen, welke, naar het berecht van Imhof, in den jare 1680 door het sticht Luik, na de begane felonie van den grave van der Mark, zou ingetrokken, en den graven van Leeuwenstein van de R. Katholyke linie gegeven zyn, gelyk dan ook Tromsdorf deze heerlykheit aan de zelve toeschryft. Van deze heerlykheit, welke Maria, dochter van Lodewyk, graaf van Loos, heer van Neufchatel in 't Ardenner woudt, aan den graaf Eberhardus, uit het huis der graven van der Mark, toebragt, voert eene linie van het zelve huis den naam. Deze linie is opgerecht door *Wilhem*, den derden zoon van *Johannes*, heer van Arenberg, Lumey en Sedan. Hy wierdt alleenlyk *het wild zwyn van Ardennes* bygenoemt, dewyl hy zeer bloedgierig en toornig was. Een bewys daar van was de moordt, dien hy in den jare 1482 pleegde aan Lodewyk van Bourbon, bisschop van Luik, by een gemaakten opstandt. Hy was ook niet te vrede met den bloten moordt, maar wierp het dode ligchaam in de Maas. Maar de straffe bleef by hem niet achter, want hy moest in den jare 1485 te Utrecht met het hoofdt betalen, dewyl hy onlusten tegen den aartshertog Maximiliaan van Oostenryk in de Nederlanden zocht te verwekken. Hy was getrouwt met Johanna van Schoonhoven, waar by hem onder andere kinderen *Wilhem* en *Johannes* geboren wierden. Deze laatste zette het geslacht voort met Margaretha, dochter van Theodoricus, heer van Runckel, en stierf in den jare 1526, nalatende *Wilhem, Johannes* en *Ottilia*. Wilhem wierdt aartsdiaken te Luik; Ottilia verkreeg tot haar gemaal Philips, graaf van Virnenburg; doch Johannes, die in den jare 1553 stierf, plantte zyn geslacht voort met Margaretha van Wassenaar, dochter van Johannes, burggraaf van Leiden: want hy hadt by haar drie zonen en even zo vele dochteren. Van de laatste trouwde *Rosina* met Johannes Diderik, graaf van Leeuwenstein, in den jare 1611. Onder de zonen was *Wilhem*, graaf van der Mark en des H. Roomschen Ryks, heer van Sarrain, Borsele, en Minderleidt, erfvoogdt van Franchimont, enz. Deze heeft zich in den aanvang der Nederlandsche beroerten tegen den koning van Spanje door zyne dapperheit, of liever wreedheit, vermaard gemaakt. Hy hadt het bewindt over de vloot, welke de stadt Briel in den jare 1572 onverwacht vermeesterde. Hy ging 'er, naar zyne gewoonte, verwoed te werk tegen de Roomsche geestelykheit, en deedt eenige van de zelve, tot groot misnoegen van prins Willem, ophangen. Hy bekleedde in des zelfs afwezendheit het stadhouderschap over Hollandt, en wierdt van de Staten voor stadhouder des prinssen in den jare 1572 aangenomen. Hy vermeesterde in het zelve jaar de steden Rotterdam en Schoonhoven. Hy mishandelde de Roomsche geestelyken daar wederom wredelyk, het welk de Staten eindelyk bewoog hem in hechtenisse te doen nemen; waar na hy wel weder in vryheit wierdt gestelt, maar van alle zyne eerampten berooft. Hy vertrok toen naar Duitschlandt, en kwam binnen de stadt Luik den 1 May des jaars 1578 van vergift, het welk men hem hadt bygebragt, te sterven, zynde ongetrouwt gebleven. Doch zyn broeder *Philips* hadt tot zyne gemalinne Catharina, dochter van Theodoricus, of Dirk, graaf van Manderscheidt. Theodoricus en Joachim, broeders van deze gemalinne, stierven beide zonder mannelyke erfgenamen na te laten, waarom graaf Philips van der Mark, in den naam van zyne gemalinne, Sleiden en Kerpen, als nagelatene goederen van de gemelde graven, gewapenderhandt innam. Hoewel hy door de mede-erfgenamen hier over verklaagt wierdt, behieldt hy echter Sleiden; maar Kerpen moest hy in den jare 1657, uit krachte van een kamer-vonnis, weder afstaan. Hy teelde by zyne genoemde gemalinne *Catharina* en *Ernestus*. Catharina trouwde met Petrus Ernestus van Gavre, graaf van Fresin. Haar broeder Ernestus voerde den tytel van graaf van der Mark en Sleiden, als mede heer van Lumey, en stierf in den jare 1653. Hy hadt twee gemalinnen. De eerste was Sibylla, gebore gravin van Hohenzollern, waar by hadt *Johannes Frederik*. De andere was van ongelyken staat, en baarde hem *François Antony*, die den 21 Juny des jaars 1680 stierf, na dat hem by zyne gemalinne Catharina Charlotta, dochter van Johannes Ernestus, graaf Walleroot, drie zonen geboren waren. De oudste van de zelve, *Johannes Bertholdus François*, graaf van der Mark en Sleiden, wierdt geboren in den jare 1673. Hy was overste onder de infantery des konings van Vrankryk, en stierf den 19 January des jaars 1697. Zyn broeder *Lodewyk Petrus*, graaf van der Mark en Sleiden, baron van Lumey, heer van Serain, Kerpen en Saffenburg, wierdt geboren in den jare 1674. De derde broeder, *Julius Augustus*, die in den jare 1680 geboren was, wierdt overste van het Furstenbergsche regiment te voet in Vrankryk. *Sammarth. hist. Geneal. Franc. l.* XXIII. *c.* 6. *Rittershus. tab. Geneal. Imhof N. P. l.* IX. *c.* 5. *Van Meteren Nederl. Hist. fol.* 70 *enz. Souverainen von Europa p.* 1384.

LUMSA, LOMSA, eene kleine stadt met een kasselenei in het Palatynschap Czersko in Polen, aan de rivier Narew, een en twintig mylen van de stadt Bielsko, ten Westen. *Maty Dict.*

LUNA, eene oude stadt van Hetrurië, die wegens hare marmere brug vermaard was, waar van Strabo, Plinius en Titus Livius gewag maken. Uit de overblyfselen van deze stadt heeft het hedendaagsche Sarsana, eene stadt en bisdom op de kust van Genua naby Toskane, zynen oorsprong genomen.

LUNA, de planeet. Zie MAAN. (DE)

LUNA, of *het Gebergte van de Maan*, in Afrika, tusschen Abyssinië en Monomotapa. Daar is ook een ander gebergte in Portugal, *Punta de Luna*, of *Monte di Sintra*, en door anderen *Cabo de la Rocca*, of *Cabo de Rocca Sintra*, genoemt.

LUNA. Zie BENEDICTUS de XIII, en GOMEZ DE LUNA.

LUNA (ALVAREZ DE) was in den jare 1388 te Caneta in Arragon geboren. Zyn vader, van gelyken naam, was een man van aanzien, die in achting was by Henrik den III, koning van Castilië; doch zyne moeder was een gemeen slecht vrouwspersoon, waarom de oude de Luna hem ook voor geen rechtmatigen zoon wilde erkennen, maar zich met eene geringe somme gelds van hem afmaakte. Hy bragt het echter door zyne list zo verre, dat hy de boveling wierdt van Johannes den II van Castilië, en den zelven naar zyn welgevallen regeerde. Doch hy verhief zich op dat geluk, misbruikte zyne macht, verwekte een oorlog in het ryk, vervolgde de grandes, verrykte zich door het onderdrukken van anderen, en ontfing geldt van de Moren, om de verovering van de stadt Grenade te beletten. De grandes boden eens den koning een boek aan, waar in alle de boze bedryven van Alvarez de Luna begrepen waren. Hy moest hier op eenigen tydt het hof verlaten, maar de koning rustte niet voor dat hy hem weder by zich hadt. In den jare 1441 nam men den koning half en half gevangen, op dat men hem bewegen zou eindelyk dezen minister van zich te laten gaan; doch Alvarez sloeg met zyne vyanden, en behieldt het veldt, wanneer 'er velen aan het kruis gehecht wierden. Eindelyk, wanneer Alvarez eene nieuwe schatting ingevoert hadt, kwam Toledo tot eenen opstandt, en wanneer de kroonprins Henrik zelfs de zyde der standen koos tegen Alvarez, moest de koning den zelven eindelyk laten gevangen nemen. Alvarez badt alleenlyk, dat de koning hem nog maar eenmaal voor zich zou laten komen: hy kreeg hier op ten antwoordt, dat hy zich moest erinneren, dat hy zelf den koning dien regel gegeven hadt, dat hy nooit gene gevangenen voor zich laten zou. Hier op wierdt hy in den jare 1453 in de hofstadt Valladolid op een ezel door de stadt omgevoert, en voor hem uitgeroepen: *Zo worden de tyrannen op bevel des konings gestraft.* Daar na wierdt hem het hoofdt afgehouwen, en het zelve vele dagen lang in een bekken ten toon gestelt om eene kleine stuiver tot zyne begravenis te verzamelen, ongeacht hy van te voren een koninklyken schat voor zich vergadert hadt. Velen zeggen ook, dat hy met de koninginne, die hy van te voren den koning opgedrongen hadt, in heimelyke liefde leefde. Men wil ook zynen val aan des konings gierigheit, die gaarne zyne rykdommen vermeesteren wilde, toeschryven. Men zegt, dat hy begerig geweest zynde te weten, hoe het in zyn leven gaan zou, en welk eene doodt hy sterven zou, hem door een sterrekyker gezegt wierdt, dat hy te Cadahalso zou sterven, dat de naam was van een van zyne landgoederen, maar in het Spaansch ook zo veel betekende als een bloedtoneel, in welke laatste betekenis de voorzegging waarachtig bevonden wierdt. *Æneas Sylvius Descr. Europæ c.* 47. *Mariana l.* XX, XXI, XXII. *Geddes vita Alvari de Luna in several tracts against Popery p.* 227 *seq.*

LUNA, (ELIAS) een Karmeliter monnik te Drepanum in Sicilië, was meester in de H. Godgeleerdheit, en beroemd zo in de schoolsche als zedekundige Theologie. Hy predikte zeer sierlyk in de voornaamste steden van Sicilië. Willende naar Rome zeilen, wierdt hy onderweeg van de Turken gevangen genomen, en naar Tunis gebragt, alwaar hy na verloop van een jaar den 25 November des jaars 1656 stierf, hebbende uitgegeven: *De censuris in specie tractatus. Biblioth. Sicula.*

LUNA, (FABRITIUS) een edele van Palermo, was een voornaam dichter. Hy bloeide omtrent den jare 1524, en gaf uit: *Fabritii Lunæ Sylvarum; Elegiarum & Epigrammatum libellus. Biblioth. Sicula.*

LUNA, (PETRUS) een Siciliaan, was Doctor in beide de rechten, en een voornaam pleitbezorger te Palermo. Hy stierf aldaar in den jare 1631, nalatende: *Selecta diversorum illustrium & sapientissimorum Siculorum Consilia decisiva; Allegationes, cum allegationibus & consiliis ejusdem Petri Lunæ. Bibliotheca Sicula.*

LUNDEN, *Londinum Scandinorum*, de hoofdstadt van Schonen, benevens eene universiteit, welke gesticht wierdt door koning Karel den XI in den jare 1668. Zy is zeer oud, en weinig gesterkt, doch wegens haren handel vermaard, en hadt voor dezen een aartsbisdom, waar onder zes bisdommen behoorden; doch het zelve is onder Christiaan den III in den jare 1536 afgeschaft, en een superintendent in de plaats gestelt, die echter den bisschoplyken tytel behouden heeft. In den jare 1709 hebben de Deensche krygsbenden na hunne landing deze plaats bemachtigt, doch de zelve naderhandt weder moeten verlaten. De koning Woldemarus de III heeft haar omtrent den jare 1360 de vryheit gegeven, dat hare burgers en inwoners door gansch Denemarken hunnen handel tolvry dryven mogten. De S. Laurenskerk in deze stadt is een prachtig gebouw, en altoos de hoofdkerk geweest. *Pontan. Chorogr. Dan. Zeil. Descript. Dan. p.* 202 *seq.*

LUNDEN (Lodewyk G.) gaf in den jare 1669 drie boeken uit over de authentykheit der H. Schriftuur. Hy heeft ook in den jare 1672 Diogenes Laërtius drukken. *Konig Biblioth.*

LUNDENBERG, een landſchapje in Sleeswyk, in het ampt Huſum, aan de kuſt van de Noordzee gelegen, en den hertogen van Gottorp toebehorende, begrypt drie karſpels, die in den jare 1634 in de Noordſtrander watervloedt zeer bedorven zyn. *Danckwerth Schleſw. P. II. c. 12.*

LUNDORPIUS (Michael Gasparus) heeft de hiſtorie van Sleidanus vervolgt. Men heeft ook van hem *Acta Publica*, en aantekeningen over Petronius, onder den verzierden naam van *Georgius Erhardus. Dietericus Part. I. Antiq. Biblioth. b. 186.*

LUNDY, een klein eilandt op de kuſt van Devon in Engelandt, veertien Engelſche mylen van Hertnes. Het is twee mylen lang, en eene myl breed; maar het is zo wel gedekt door de rotzen, die het zelve omringen, dat het maar op twee plaatſen toegankelyk is. Men ziet 'er nog de overblyfſelen van een oud kaſteel en de kapelle van S. Helena. Het was eertyds bebouwt en bewoont, gelyk blykt door zekere grachten, die men aldaar nog vindt; maar tegenwoordig is het zelve alleenlyk bewoont door zeevogels. Daar zyn gene bomen, maar alleenlyk eenige ſtruiken, met de miſt der vogelen bedekt. De ongelukkige koning Eduard de II, van zyne onderdanen verlaten, en vervolgt door zyne boze gemalinne, geloofde zich in zekerheit in deze droevige toevlucht te kunnen verbergen, met zynen gunſteling Spencer. Thomas de la Mere, die het leven van dezen prins beſchreven heeft, zegt, dat 'er vermakelyke weiden zyn, menigvuldige bronnen, en een groot getal van zeevogelen. Het ſchynt, dat het toen bewoont was; maar dat het zulks niet meer was ten tyde van Cambden. Het is gelegen aan den mondt van de Saverne, aan de kuſt, die ten Noord-Weſten is. *Engelſch Dict.*

LUNEBORG. Zie LUNENBORG.

LUNEBURG, de hoofdſtadt van het hertogdom, dat naar deze ſtadt den naam draagt, in den neder-Saxiſchen kreits, aan de rivier Ilmenau, 7 mylen van Hamburg, en 10 van Lubek, heeft in de lengte omtrent 1450, en in de breedte 900 ſchreden. De genen, welke den naam der ſtadt afleiden van de Roomſche godinne *Luna*, of de *Maan*, ter eere van de welke Julius Ceſar hier een burgt gebouwt zou hebben, vinden wel eenigen ſchyn daar in, dat de ſtadt voortyds mede een halve maan in haar wapen en munt gevoert heeft, doch bedenken niet, dat Julius Ceſar hier nooit geweeſt is. Even zo onwaarſchynlyk is het gevoelen van de genen, die den naam van het lyn of vlaſch, dat in dit gewelte waſcht, of van den leeuw, dien de oude hertogen in hun wapen voerden, afleiden. Zo men iets van den oorſpronk des naams geloven wil, is het minſt aanſtotelyk, den zelven met Krantzius en Eccardus af te leiden van de rivier, die eertyds den naam hadt van *Lune*, en nu *Elmenau* genoemt wordt, of met Sagittarius van de Sclavoniſche natie *Linonen*, tegen welke zich de Franken ten tyde van Karel den Groten van dezen burgt (die vermoedelyk door de Saxen gebouwt wierdt) bedient hebben. Doch zulks mag ten opzichte van den burgt of het ſlot wel zyne waarheit hebben; gelyk het klooſter van S. Michiël ook zeer oud, en omtrent den jare 906 door den hertog Ottho, den vader van keizer Henrik den Vogelaar, gebouwt is. De ſtadt zelf is echter jonger, en wordt van de zelve niet eerder dan kort na den tydt van den gemelden keizer Henrik den Vogelaar gewaagt, aan wien, naar alle waarſchynlykheit, zo wel deze ſtadt, als de overige oudſte ſteden van Duitſchlandt aan deze zyde van den Rhyn, haren oorſpronk te danken hebben. De eerſte, die gemeld wordt het bezit van deze ſtadt gehad te hebben, is hertog *Bernhard*, een zoon van Benno, Herman Billings kleinzoon, onder wien in den jare 1013 hier eene grote verandering in de lucht en een aardval voorgevallen zou zyn. De zoon van dezen Bernardus, *Ordolphus*, en des zelfs kleinzoon *Magnus*, hebben van gelyken deze ſtadt bezeten, de laatſte waarſchynlyk hier ook een paleis gehad. De keizer Henrik de IV heeft dezen Magnus de ſtadt ontnomen; doch is door Hermannus, den neef van Magnus, gedwongen geworden de zelve toen tamelyk grote ſtadt weder over te geven. Na dat deze hertog Magnus zonder erfgenamen geſtorven was, kwam Luneburg met het ganſche hertogdom Saxen aan *Luderus*, of den bekenden keizer Lotharius, die het zynen ſchoonzoon Henrik den Stouten afſtondt, van welken tydt af de ſtadt een gelyk lot met het hertogdom Brunswyk-Luneburg gehad heeft. Hier zal men nu alleenlyk aanroeren het geen de zelve in het byzonder bejegent is. Wanneer keizer Frederik Henrik den Leeuw, of Leo, van alle zyne landen beroofde, bleef hem echter Luneburg, dewyl hy die ſtadt zyne gemalinne tot een leeftocht gegeven hadt. Wanneer in den jare 1189 deze hertog Henrik de Oude de toenmaals machtige ſtadt Bardewyk verwoeſt hadt, heeft zulks veel tot het toenemen der ſtadt Luneburg bygebragt, het welk gelegenheit gegeven heeft, dat eenigen de bouwing der ſtadt ganſchelyk aan Henrik den Leeuw toegeſchreven hebben. Ten minſte echter is de zogenaamde nieuwe ſtadt van de overblyfſelen van het verwoeſte Bardewyk gebouwt. Des zelfs kleinzoon, *Ottho* het Kindt, de eerſte hertog van Brunswyk en Luneburg, heeft de ſtadt vergroot, verſterkt, en met meer voorrechten begiftigt. Na dat deze ſtadt tot eenige macht gekomen was, heeft zy van tydt tot tydt getracht zich de gehoorzaamheit harer hertogen te onttrekken. In den jare 1371 verviel zy in oneenigheit met den hertog *Magnus Torquatus*, nam den Kalkberg, waar van op zyn plaats geſproken wordt, in, welke veſting zy toen verwoeſtten, en de plaats tot den jare 1636 bezaten. De ſtadt kreeg ook veel te doen met de zonen van den gemelden hertog Magnus, dewyl zy de Saxiſche hertogen Albertus en Wence[illegible] aanhing, ja na des laatſten doodt [illegible] zy [illegible] Brunswykſche gehoorzaamheit te bieden. Doch [illegible] die daar op keizer wierdt, dwong de ſtadt [illegible] Winſen aan de Aler, dat zy zynen [illegible] der hertog Bernhard met 70[illegible] naar [illegible] ten landsheer erkennen moeſt, hoewel het [illegible] geen omtuit ontbroken heeft, waar in de [illegible] te kort ſchoten. De zonen van den genoemden Bern[illegible], Ottho en Frederik, beveſtigden in den jare 1439 den burgers hunne vryheden. In den jare 1441 wierdt de ſtadt met [illegible] poorten voorzien. In den jare 1447 ontſtondt een geraamlyk verſchil tuſſchen de ſtadt en de geeſtelykheit, wegens het af[illegible] der gemene ſchulden. De laatſten bragten het door hulp van eenige oproerige burgers tamelyk verre, tot zich de keizer daar tuſſchen voegde, en hertog Frederik in den jare 1456 den afgezetten Raadt weder aanſtelde. Doch de onluſt begon haaſt weder op nieuw, en dewyl de ſtadt het ook met de Brunswykſche hertogen, Wilhem en Henrik, erg gemaakt hadt, geraakte zy in den jare 1468 in den keizerlyken ban, die echter na het gevolgde verdrag weder weggenomen wierdt. In den jare 1485 beſtondt de ſtadt die van Hildesheim, tegen hunnen biſſchop, dien de Brunswykſche hertog Henrik de Kwade byſtondt, te hulp te komen; welke zaak door bemiddeling van den markgraaf Johannes van Brandenburg, die kort daar op keurvorſt wierdt, en dien de ſtadt in den jare 1484 tot haren beſchermer verkoren hadt, bygelegt wierdt. Dit Brandenburgſche ſchermrecht zou, zo Cernitius wil, tot op zynen tydt geduurt hebben. In het begin van de XVI eeuwe was de ſtadt byna hare privilegiën kwyt geraakt, dewyl hertog Henrik de Oude van Brunswyk, en hertog Henrik de Jonge van Luneburg zeker verdrag hadden aangegaan, uit krachte van het welke zy malkander zouden byſtaan, om zich beide de hoofdſteden hunner landen, met beroving der vryheden, ganſchelyk te onderwerpen. Doch beide de hertogen wierden daar over oneenig, en alzo viel de zaak tot hun verdriet uit. Naderhandt heeft de ſtadt niettemin van tydt tot tydt meer moeten toegeven, inzonderheit na den dertigjarigen oorlog, waar in zy niet meer dan een maal, namentlyk in den jare 1636, door de Zweden met verdrag ingenomen, doch in het volgende jaar weder aan haren hertog Frederik afgeſtaan wierdt. Want in den jare 1650 legde de Raadt en de ſtadt den eedt van getrouwheit af aan den hertog Chriſtiaan Lodewyk. Deze liet in het jaar daar na de muren tuſſchen de ſtadt en den Kalkberg afwerpen, om de zelve te beter te verſterken. Na des zelfs doodt kwam de ſtadt aan den hertog George Wilhem van Zell, en van dezen in den jare 1705 aan het keurvorſtelyke huis Hanover. Wat den Godsdienſt en de ſtudien dezer ſtadt belangt, is vooral aanmerkenswaardig het klooſter van S. Michiël. Het zelve heeft zynen oorſpronk genomen van den jare 780, of 799, en alzo 200 jaren eerder dan de ſtadt, wanneer S. Suibertus, de eerſte biſſchop van Verden, ter eere van de jonkvrouwe Maria eene kapelle op den Kalkberg liet bouwen. Herman Billing zou omtrent het jaar 969, of 972, het eigentlyke klooſter ter eere van den aartsengel Michaël geſticht, en Ludericus, of Lindericus, tot eerſten abt aldaar aangeſtelt hebben. Sedert den jare 1371, wanneer de Kalkberg verwoeſt wierdt, is het klooſter benevens de ligchamen van de hertogen Herman Billing, Bernardus, en anderen, die aldaar begraven waren, beneden in de ſtadt gebragt. In dit klooſter is de vermaarde Luneburgſche gulde tafel, die eerſt door den keizer Ottho den II geſticht zou zyn geworden, doch naderhandt door de geſchenken der Billingſche hertogen met vele koſtelykheden vermeerderd, zo dat de zelve wegens het menigvuldige goudt, juwelen, paarlen, doch inzonderheit wegens de H. overblyfſelen, byna onwaardeerlyk is geworden. Doch deze tafel is in den jare 1644 door Mathias Reiniken tamelyk beſtolen, doch in den jare 1698 door een vervloekt rot van dieven ten grootſten dele van hare ſieraden berooft. De laatſte dieſſtal heeft gelegenheit gegeven tot eene uitvoerige beſchryving, zo wel van de tafel, als van den dieſſtal, aan de zelve gepleegt. Het klooſter is ook van den beginne af met vele inkomſten van het zout, tienden, en meier-goederen begiftigt. De abt Herbord van Holle heeft in dit adelyke ſticht den Lutherſchen Godsdienſt ingevoert; gelyk in de ſtadt Frederik Hennings en Urbanus Regius zich inzonderheit daar toe hebben laten gebruiken. Doch de hertog Chriſtiaan Lodewyk heeft het klooſter ingetrokken, en daar tegen in den jare 1655 een vorſtelyk collegie en ridder-akademie geſticht. Voorts heeft de keizer Frederik in den jare 1471 den Raadt der ſtadt Luneburg een byzonder voorrecht gegeven, dat de zelve een rechtsgeleerd collegie mogt aanſtellen, waar in 2 of 3 Doctoren de rechten verklaren, en alle gewoonlyke bedryven der univerſiteiten in de faculteit der rechtsgeleerdheit verrechten zouden.

Wat den meermaal genoemden *Kalkberg* betreft, de zelve wordt alzo genoemt, om dat hy uit louter kalkſteen beſtaat, en is aan de Noordzyde der ſtadt gelegen. Van den burgt, op dezen berg gebouwt, is aan te nemen, het gene in den beginne van den oorſpronk van Luneburg gezegt is. Ook is reets aangeroert, dat deze burgt in den jare 1371 door de burgers van de ſtadt Luneburg verovert en verwoeſt, in den jare 1636 den Zweden, en in den jare 1637 den hertog Frederik overgegeven, en vervolgens door den zelven zodanig verſterkt is, dat zy op nieuw als eene citadelle kan aangezien worden. De grootſte handel van de ſtadt beſtaat in het zout, waar van men naricht heeft, dat het reets ten tyde van den hertog Ottho, vader van Henrik den Vogelaar, en alzo omtrent den jare 900, gangbaar geweeſt is,

en keizer Lotharius heeft reets aan 't klooster Koningslutherenige inkomsten van dit zout gemaakt. Wanneer in den jare 1151 Henrik de Leeuw aan den graaf Adolph van Schauenburg te Holstein begeerde, dat de zelve hem de helft van de zoutbronnen te Oldeslo zou afstaan, welke den aftrek van het Luneburgsche zout verhinderde, doch deze zulks weigerde, bedurf Henrik de Oldeslosche bronnen door het toeleiden van zoet water, waar door het Luneburgsche zout te meer toenam. Deze zoutbron legt in de stadt, en is met een afzonderlyken muur omringt, wordt ook wel bewaakt, dat niemandt daar by komen, of schade daar aan toebrengen kan.

De stadt dryft ook verder goeden koophandel, waarom zy eertyds onder de Hanzeesteden behoorde. De voorbylopende rivier Ilmenau geeft daar toe inzonderheit goede gelegenheit, op welke men met tamelyke grote schepen, lukken genoemt, in de Elve kan komen. Verders zyn te Luneburg grote brede straten, markten en andere grote plaatsen, zes welgebouwde poorten, vier hoofd-en parochiekerken, als S. Johannes, de oudste en voornaamste, waar by eene schole is, S. Lambert, S. Nikolaas, en S. Michiël. Benevens het gemelde klooster van S. Michiël zyn 'er nog twee andere geweest, dat van O. Lieve Vrouwe van de Franciskaner-orde, en van het H. Dal van de Premonstratenzer orde. By deze kloosters mag men ook het konvent der zogenaamde Kahlandsbroeders rekenen. Het Raadhuis en het tegen over staande hertoglyk paleis zyn mede aanzienlyke gebouwen. De Raadt van deze stadt, die onder het hertoglyke gezag de regering voert, bestondt eertyds alleenlyk uit patriciën; doch sedert den jare 1639 is de ordening gemaakt, dat de burgermeesters en andere Raadsheren half uit de geslachten, en half uit de andere geleerde en aanzienlyke personen genomen zouden worden. De overige burgers worden in vier standen verdeelt, geslachten, brouwers, kagelbroeders (onder welke de kooplieden, lakenhandelaars, factoors, en andere voorname burgers behoren), en eindelyk ambachten en gilden, of handwerkslieden. De menigvuldige schippers en dagloners behoren niet onder de burgery. *Krantzius Saxon. l.* IV. *c.* 16. *Eccard. de usu studii etymolog. in histor. c.* 5. *Hofmann. denckmahl Gottlicher regierung an der guldenen tafel zu Luneburg*, in den jare 1711 voor de derde maal in 4. gedrukt. *Vid. ex fontibus Sagittarius de originibus & incrementis Luneburgi, it. de Sulcia Luneb. Zeil. Topogr. Conr. von Hoveln in der vortreflichkeit der stadt Luneb. so gedruckt Lubeck* 1668, *in* 8. *Hofmann. in dem Neuvermehrten Regent-saal p.* 602 *seq.*

Het hertogdom LUNEBURG, zo verre het gestelt wordt tegen het hertogdom Brunswyk, als de helft van de gezamentlyke Brunswyk-Luneburgsche landen, heeft, naar het onderscheidt der deeling, verscheide stukken in zich begrepen, van welke onder het artykel van het Brunswykische geslacht gehandelt wordt. Uit krachte van de derde deeling onder Henrik en Wilhem, zonen van den hertog Ernestus, die in den jare 1546 stierf, behoren tot het Luneburgsche de vorstendommen Zell en Hanover, die sedert den jare 1705 gezamentlyk tot de keurlinie behoren. De grenzen van dit hertogdom zyn dan tegen 't Oosten 't Mark Brandenburg, tegen 't Zuiden 't hertogdom Brunswyk, tegen 't Westen de Weser en de bisdommen Bremen en Verden, tegen 't Noorden de Elve, 't Hamburgsche en Lauenburgsche gebiedt, welk laatste mede aan Luneburg gekomen is. De voornaamste plaatsen, van welke ook byzondere artykelen handelen, zyn in 't Zellische hertogdom, Luneburg, Zell, Nienburg, Haarburg, Ultzen, Gishorn, Burgdorf, Danneberg, Hitzacker, Schnackenberg, Luchau, Bardewyk, Ebsdorf, Weyhausen, Gorde, Soltau, Sivershausen, Stipshorn, Diepholt, Hoya; en in 't Hanoverische, Hanover, Hernhausen, Calenberg, Neustadt, Wunstorf, Lockum, Grubenhagen, Eimbeck, Osterroda, Hertsberg, Elbingeroda, alwaar de Bloksberg legt, Clausthal, Salts der Helden, Northeim, Gottingen, Munden, Hamermund. Wat de gesteldheit van het landt aangaat, is de zelve in 't eigentlyke Luneburgsche of Zellische ganich verschillende; want in 't midden is het onvruchtbaar, en heeft tamelyke grote heiden en bosschen, welke echter wegens het scheepshout, dat aan de Hamburgers en Hollanders verkocht wordt, en wegens het wildt van gebruik is: doch rondom heeft het, inzonderheit tegen de Elve, alwaar de zogenaamde Marschlanden zyn, zeer vruchtbare gronden. Om deze gesteldheits wille hebben de ouden dit landt by een monnikskop vergeleken, die in het midden kaal, maar rondom met haair bewasschen is. De Elve, Weser, Ilmenau, Aller en andere kleine rivieren brengen dit landt veel gemak toe: om van het Luneburgsche zout, waar van reets gemeld is, en de bergwerken, die het gezamentlyke huis Brunswyk in gemeenschap bezit, niet te spreken. *Scriptores generales & Brunsvicenses.*

LUNEGIANA, een klein landschap van Italië, dat zynen naam ontleent heeft van de stadt Luna, welke tegenwoordig verwoest is. Het zelve is ten Oosten van de rivier Magra, langs de kust, en is in twee delen verdeeld. Het Westelyke, waar van Sarzana de hoofdstadt is, behoort aan de Genuezen, en het Oostelyke is een gedeelte van het hertogdom Massa. *Maty Dict.*

LUNEL, eene kleine stadt van Vrankryk, in Languedok, tusschen Nismes en Montpellier, vier mylen van de eerste, en vyf van de laatste plaats. *Maty Dict.*

LUNENBORG, gelegen in het Overkwartier des stichts van Utrecht, onder Neder-Langbroek, omtrent het jaar 1340 bekend, is leenroerig aan de domproostdy te Utrecht, en wierdt den 15 February des jaars 1538 van de Ed. Mog. Heren Staten des lands van Utrecht plegtelyk voor een riddermatige hofstadt erkend. Wie de eerste bezitters van dit huis geweest zyn vindt men niet aangetekent; maar wel, dat het oudtyds behoort heeft aan het geslacht van *Proeys*, en naderhandt aan dat van *Zuilen*, die den naam van *Lunenborg* naar het zelve aangenomen hebben; waar van daan het misschien afgeleid moet worden, dat nog hedendaagsch het wapen van dit huis is een zilver schildt met drie zuilen van keel, zynde het wapen van die tak *Zuilens*, die *Zuilen* van Nyveldt genoemt worden. Omtrent het jaar 1391, en te voren, was *Arend van Lunenborg* bezitter van deze ridderhofstadt, van wien de zelve omtrent het jaar 1401, of 1402, gekomen is op *Gysbert van Lokhorst*, en van hem weder omtrent het jaar 1416 op *Wouter van Grevenbroek*, die de zelve op S. Laurensavondt in het jaar 1419 opgedragen heeft ten behoeve van *Steven van Everdingen*, na wien *Splinter van Everdingen* beleent is den 18 February des jaars 1422, en de belening weder opgedragen heeft ten behoeve van *Gysbert de Ridder* zondags na S. Jans Onthoofding in het zelve jaar 1422. Na dezen Gysbert is *Henrik de Ridder* van Sandenborg beleent geworden den 8 Maart des jaars 1425, die het leen weder overgegeven heeft ten behoeve van *Willem de Ridder*, den 29 Maart des jaars 1444. Deze heeft het zelve naderhandt afgestaan ten behoeve van *Jan de Ridder* de Jonge, zyn zoon, den 17 May des jaars 1491. Na zyne doodt is zyn broeder *Jan de Ridder* de Oude verlyd den 18 November des jaars 1506, door wiens overlyden de belening gekomen is op zyn zoon *Cornelis de Ridder* den 22 July des jaars 1517, die de zelve opgedragen heeft ten behoeve van *Albert de Ridder*, zyn zoon, den 19 November des jaars 1552. Deze gestorven zynde, is zyn onmondige zoon *Willem de Ridder* met Lunenborg beleent den 18 Augusty des jaars 1563. Doch als hy veel schulden gemaakt hadt, is deze ridderhofstadt opentlyk in dekreet gebragt, en gekocht door *Martyn Scheppe-rius*, meester in de geneeskunde, die met de zelve beleent is den 22 September des jaars 1578, en de zelve ook weder opgedragen heeft ten behoeve van *Godert Boll* den 4 Maart des jaars 1580. Na zyn afsterven is *Daniel van den Berg*, als man en voogdt van *Henrika Boll*, een dochter van Godert voornoemt, beleent den 11 May des jaars 1619, door wiens doodt haar beider zoon *Henrik van den Berg* de belening bekomen heeft den 21 January des jaars 1622. Deze zonder lyfserven gestorven zynde, is zyn broeder *Steven van den Berg* verlyd geworden den 27 Maart des jaars 1666, die Lunenborg door zyn overlyden nagelaten heeft aan zyn zoon *Daniel van den Berg*, die den leeneedtgedaan heeft den 10 May des jaars 1670. Door zyne doodt is de belening gekomen op *Paulus van den Berg*, zyn broeder, den 5 September des jaars 1674, die het nagelaten heeft aan zyn zoon *Daniel van den Berg*, beleent den 12 October des jaars 1689. Na zyn overlyden heeft des zelfs weduwe en boedelhoudster *Maria Theresia van Westrenen* deze ridderhofstadt opgedragen ten behoeve van *Joseph Hoeufft* den 27 February des jaars 1693, welke gestorven zynde, is zyne eenige dochter *Josepha Sara Henriëtta Hoeufft* daar mede beleent den 3 Juny des jaars 1702, die Lunenborg nog bezit. Wegens deze ridderhofstadt is nog niemandt in het lidt der Heeren Edelen en Ridderschappen des lands van Utrecht beschreven geweest.

LUNENBURG. Zie LUNEBURG

LUNERA, ALUMERA, oudtyds *Lucogæus collis*, een berg van het landschap van Lavoro. Hy is gelegen tusschen Napels en Pozzuolo. Men zegt, dat 'er eene menigte van salpeter en aluin is, en dat 'er fonteinen ontspringen, waar van de wateren zeer bekwaam zyn om wonden te genezen. *Maty Dict.*

LUNEVILLE, een goed vlek of steedtje met wallen omringt van het hertogdom van Lotharingen, aan de kleine rivier de Vezouse, naby de Murte, zes mylen van Nancy, ten Westen, en vier mylen Zuid-Oostwaarts van Nancy. De hertogen van Lotharingen hebben aldaar een schoon slot, alwaar zy dikwils hun verblyf gehouden hebben; en met het begin van de XVIII eeuwe heeft de hertog Leopold Joseph aldaar eene ridderakademie gesticht. In deze plaats is ook een aanzienlyk sticht voor adelyke jonkvrouwen, die daar uit trouwen kunnen, en welkers abdisse altoos van vorstelyke afkomst moet zyn. In den jare 1719 is het heerlyk, groot en kostelyk hertoglyk slot te Luneville, door eene onvoorzienen brandt ganschelyk in de assche gelegt, en vele tonnen gouds waardy aan schade geschiedt.

LUNIEBERT, of LUNJEBIRT, een dorp van de Vriesche grietenye Engwirden, in het kwartier der Zevenwolden. In het zelve plagt voortyds de rechtdag onder den blaauwen hemel gehouden te worden. Volgens een handschrift, onder den Schryver der *Oudheden en Gestichten van Vrieslandt* berust hebbende, heeft het nonnenklooster *Steenkerke*, door de wandeling *Mariё-bosch* genaamt, in dit dorp gestaan, het welk door Winsemius wordt bevestigt. Maar volgens het zeggen van Schotanus zou het in het dorp van Terbandt gestaan hebben. Volgens een ander handschrift, zegt de eerstgemelde Schryver, hadden deze kloostermaagden den regel van de Cisterciënzer orde, onder den abt van Bloemkamp, aangenomen, en daarom plagten die abten, naar het getuigenis van Schotanus, dit klooster voor een lusthof te houden. *Oudhed. van Vriesl.* II *Deel.*

LUNTEREN, een dorp en schoutsampt in de neder-Veluwe, tusschen den Rhyn, het sticht van Utrecht en de Zuiderzee, heeft kerk en predikant, staande onder de classis van de over-Veluwe.

LUPADI, ULUBAT, in 't Latyn *Lopadium*, *Apollonia*, eene kleine stadt in het eigentlyke Natolië, in Asië. Zy is gelegen ten Zuiden van de stadt Bursa, aan de rivier van Lupadi, welke zich ontlast in de zee van Marmora, te Palormi, en die de zelve is, welke de ouden *Rhyndacus* noemden. *Maty Dict.*

LUPERCAL, een hol te Rome, alwaar de wolvin Romulus en

en Remus gezogen heeſt. *Nardinus Rom. Vet. 6, 12.*

LUPERCALEN, LUPERCALIA, een feeſt, dat de Romeinen vierden op den 15 February. Romulus is daar van de uitvinder niet geweeſt. Evander rechtte het zelve op in Italië, werwaarts hy week zestig jaren voor den Trojaanſchen oorlog. Dewyl Pan de grote godheit was van Arkadië, rechtte Evander, die uit dat landt geboortig was, het feeſt der Lupercalen op ter eere van deze godheit, op de plaats, alwaar hy huizen bouwde voor de volkplanting, welke hy derwaarts geleid hadt, dat is te zeggen op den Palatynſchen berg. Hy bouwde aldaar eenen tempel aan den godt Pan, en ſtelde een plegtig feeſt aan, dat geviert wierdt door offerhanden aan dezen godt, en door lopen van naakte lieden, die geeſſels in hunne handen hadden, waar mede zy de genen, welke zy ontmoetten, ſloegen. Dionyſius van Halicarnaſſus brengt Ælius Tubero by, (dien hy pryſt om zyne naauwkeurigheit) om aan te tonen, dat dit feeſt volgens de inſtelling van Evander geviert wierdt, eer dat Romulus en Remus eens dachten om Rome te bouwen. Maar dewyl men voorgaf, dat eene wolvinne hen gezoogd hadt, in de plaats zelf, welke Evander aan den godt Pan toegewyd hadt, moet men niet twyffelen, of zulks heeft Romulus doen beſluiten om het feeſt der Lupercalen te doen duren, en het zelve vermaarder te maken. De *Luperken* (aldus noemde men de prieſters, die tot den afzonderlyken dienſt van Pan geſchikt waren) waren in twee gemeenſchappen verdeelt, waar van de eenen Quintilianen, en de anderen Fabianen genoemt wierden, om te vereeuwigen, zegt men, de geheugeniſſe van eenen Quintilius, en van eenen Fabius, die de hoofden geweeſt waren, de een van den aanhang van Romulus, en de ander van den aanhang van Remus. Langen tydt daar na voegde men 'er de gemeenſchap der Julianen by, ter eere van Julius Ceſar. Marcus Antonius deedt zich daar in aannemen. Hoewel de viering der Lupercalen alleenlyk bekwaam was om den godsdienſt te onteeren, liet echter Auguſtus niet na, beſpeurt hebbende, dat het zelve ſedert eenige jaren niet geviert wierdt, te bevelen, dat het zelve weder in gebruik gebragt wierdt. Dit is oneindelyk minder te verwonderen, dan te zien, dat het zelve vervolgt heeft onder de Chriſten keizers, en dat, wanneer eindelyk de paus Gelaſius het zelve niet meer wilde gedogen in den jare 496, men Chriſtenen vondt, onder de Raadsheren zelfs, welke trachtten het zelve in ſtandt te houden, gelyk blykt door de verantwoording, welke deze paus tegen hen ſchreef. De Luperken liepen niet alleenlyk als gekken door de ſtraten gedurende de Lupercalen, hebbende niets meer aan dan een kleinen gordel om de delen te bedekken, die men niet noemt; maar daar waren ook verſcheide jongelingen van aanzien, en zelfs eenige van de voornaamſte overheden, die in de zelve geſtalte liepen als zy, en met olyfolie gezalft, en die, gelyk zy, de genen geeſſelden, die onder hunne handen vielen. Onder Auguſtus hadden de genen, welke nog geen baardt hadden, de vryheit niet om met de Luperken te lopen. Wel verre, dat de vrouwen deze geeſſelſlagen vreesden, zy ſtelden zich in het tegendeel vrywilliglyk daar voor bloot, in hoop van daar door vruchtbaar te worden, indien zy onvruchtbaar waren, of van te eerder te baren, indien zy zwanger waren; maar men mag twyffelen aan het gene de paus Gelaſius zegt, dat de Roomſche vrouwen zich alle in deze gelegenheden ganſchelyk naakt in het openbaar deden geeſſelen: het is veel waarſchynlyker, dat zy alleenlyk de handt uitſtaken, gelyk een ſcholier, dien men een plak geeft. Wat aangaat de plegtigheden, welke de Lupercaalſche prieſters in het offeren moeſten waarnemen, die zonder twyffel zonderling waren, dewyl 'er onder andere zaken twee jongens moeſten zyn, die lachten, men vindt de zelve by Plutarchus en in het leven van Romulus. En wat de redenen belangt, waarom deze prieſters naakt waren, gedurende den goddelyken dienſt, en door de ſtraten lopende, Ovidius verhaalt 'er een groot getal van in zyne *Faſti l.* II. Daar is 'er onder anderen eene genomen van den kwaden uitſlag van de minneryen van Pan, die vermakelyk is, en zeer kwalyk verhaalt door Du Boulai. Hercules, eens reizende met Omphale, wierdt ontdekt van Faunus, (die hier de zelve is met Pan) die terſtondt op deze ſchone verliefde, en zonder tydverzuim de gelegenheit zocht om haar te genieten. Hercules en Omphale bleven dien nacht in eene herberge, alwaar Omphale, terwyl men het avondmaal gereed maakte, bedacht was om van klederen te verwiſſelen met Hercules, hem op te ſchikken met hare rokken en ſieraden, en den leeuwenhuidt, de knods, en den pylkoker in de plaats te nemen. Zy hielden het avondmaal in dien toeſtel, en verlieten den zelven niet wanneer zy te bedde gingen. Zy moeſten dien nacht afzonderlyk leggen, om dat zy met den morgenſtondt aan Bacchus moeſten offeren, een godsdienſtig bedryf, het welk vorderde, dat men den nacht in de onthouding overbragt. Faunus, die het beminde voorwerp gevolgt was, ging in de herberg onder begunſtiging van de duiſterheit, en van den diepen ſlaap der huisgenoten, niet zonder hoop, dat de meeſters niet minder vaſt in ſlaap zouden zyn, en dat zulks hem gelegenheit zou geven om zynen ſlag waar te nemen. Hy ging al taſtende van den eenen en den anderen kant, tot dat hy eindelyk aan het bedde van Omphale kwam; maar hy hadt niet zo haaſt den leeuwenhuidt gevoelt, of hy week ganſch verſchrikt te rug. Een weinig daar na vondt hy al taſtende het bedde, waar in Hercules was, en oordelende aan de tedere zachtheit der ſtoffen, dat Omphale daar was, leide hy zich neder zo lang hy was, en vol van drift begon hy de rok op te ligten; en zonder af te ſtaan, om dat hy de benen ſchrikkelyk haairig vondt, ſtelde hy zich in ſtaat om voort te varen. Deze heldt hem toen elleboogſtoten gevende, deedt hem uit het bedde vliegen. Omphale wordt wakker, roept volk, eiſcht licht: men brengt het zelve, en men ziet Faunus 'er aarde, die moeite heeft om op te ſtaan, en van een ieder beſpot wordt. Ovidius geeft voor, dat dit eene der redenen is van de naaktheit der Luperken: Faunus, een afkeer gekregen hebbende voor de kleederen, die hem bedrogen hadden, wilde, dat zyne prieſters 'er gene droegen gedurende de plegtigheden van zynen dienſt. *Bayle Dict. Crit.*

LUPERCUS, een Grieksch ſchryver, leefde ten tyde van keizer Claudius den II. Hy heeft zich vermaart gemaakt door het ſchryven van verſcheide werken, gelyk Suidas vermeldt. Voſſius maakt gewag van hem ten opzichte van eene van zyne hiſtoriſche verhandelingen, waar in hy ſpreekt van den oorſprong van Arſinoë in Egypten. Hy is onderſcheiden van den gene, die hier na volgt. *Voſſius de hiſt. Græc. l.* II. *c.* 16.

LUPERCUS, aan wien Martiaal verſcheide van zyne puntdichten ſchreef. *Voſſius de hiſt Græc. l.* II. *c* 16.

LUPERCUS, een Spaanſch martelaar van Saragoſſa, die met verſcheide anderen leedt in den jare 304, gelyk men ziet in den IV lofzang van Prudentius.

LUPFFEN, een graafſchap in Zwaben aan het Zwarte Waldt gelegen, het welk den naam verkregen heeft van het aldaar verwoeſte ſlot Lupfenberg. De graven van Lupfen, die met de markgraven van Montferrat omtrent den jare 970 eenen ſtam oorſprong hadden, hielden op 't laatſt hun verblyf in 't ſteedtje Engen, twee mylen van Schafhauſen, en bezaten benevens het zelve het landgraafſchap Stulingen, als mede de heerlykheden en ſloten Hohenhoven en Althoven. Na dat echter de laatſte, Henrik genoemt, wiens vaders broeder Johannes omtrent den jare 1537 biſſchop van Conſtants geweeſt was, in den jare 1582 zonder erfgenamen ſtierf, kwamen des zelfs nagelate goederen, hoewel met groten twiſt, aan de graven van Pappenheim, en van de zelve door huwelyk aan de vorſten van Furſtenberg. *Imhof N. P. Spen. hiſt. inſign. p.* 684. *Bucel. ſtemm. Germ. Cruſii Annal. Suev. P.* III. *Tromsd.*

S. LUPICINUS, abt van Laucon in Montjou, leefde in de V eeuwe. Hy volgde zynen broeder S. Romanus in Montjou, en oeſſende aldaar grote geſtrengheden. Hy ſtichtte met zynen broeder verſcheide kloosters in dat landt, en ſtierf aldaar omtrent den jare 480, in den ouderdom van 80 jaren. Usuardus heeft zyn feeſt geſtelt op den 21 Maart. *Gregor. Turon. Vita Patr. c.* 1. *Anonym. apud Henſchen. Bultau. Baillet vies des Saints au mois de Mars.*

LUPOGLAVO, eene kleine ſtadt van Iſtrië, gelegen omtrent het gebergte della Vena, zes mylen van S. Veit, ten Weſten. Zy behoort aan het huis van Ooſtenryk. *Maty Dict.*

LUPOLD, LEOPOLD, aartsbiſſchop en keurvorſt van Ments. Van zyne afkomſt vindt men niets aangetekent. Hy was monnik van Fulda en domproost van Bamberg, en wierdt in den jare 1051 verkoren. Wanneer de keizer Henrik de III zynen zoon Henrik den IV in den jare 1054 te Aken door den aartsbiſſchop Herman van Keulen liet kronen, ſtelde Leopold zich daar tegen, en wilde beweren, dat het recht keizers en koningen van Duitſchlandt te kronen den aartsbiſſchop van Ments alleen toebehoorde. Over welke ſtoffe naderhandt veel getwiſt wierdt. Hy ſtierf in den jare 1059, en wierdt in het klooſter van S. Jakob van Schonborn, dat hy geſticht hadt, begraven. *Bruſchius de Epiſcop. Leb. der Churf. zu Maynz.*

LUPOLD, of LEOPOLD, biſſchop van Worms, wierdt verkoren in den jare 1197, en hieldt het beſtendig met den aanhang van den keizer Philips, die hem ook in den jare 1200 met macht bevorderen wilde tegen Siegfriedus tot het aartsbisdom van Ments. Hy moeſt echter, na dat de zelve de pauſſelyke beveſtiging verkregen hadt, afſtaan, en wierdt daar boven nog in den ban gedaan. Ondertuſſchen verwoeſtte hy het gemelde aartsbisdom te vuur en te zwaardt, tot dat in den jare 1208 de keizer Philips vermoord wierdt, wanneer hy zo wel van Ments als Worms moeſt afzien. Doch hy trok in den jare 1209 met een klein leger in Italië, en bragt zo veel te weeg, dat de paus hem weder in het bisdom van Worms liet inſtellen, waar op hy zyn leven begon te beteren, dat van te voren zeer ergerlyk geweeſt moet zyn; want wanneer zyn broeder eens tegen hem zeide: *Broeder, zo gy u niet verandert, zult gy ons alle in de helle voeren;* zou hy geantwoord hebben: *Wanneer wy beide in de helle varen, wil ik u gaarne myne plaats inruimen, wanneer de zelve u eenigzins beter behaagt.* Hy is geſtorven in den jare 1217. *Bruſch. Bucel.*

LUPSET, (THOMAS) van Londen, ſtierf in den ouderdom van 35 jaren. Hy is de ſchryver van een boek over de beſte wyze om zyn leven te regelen; en van een ander, waar in hy aantoont, dat een Chriſten de doodt niet moet vrezen. *Konig Biblioth.*

LUPUS. Zie LOUP.

LUPUS, gouverneur van Alexandrië, gaf berecht aan Veſpaſianus van de beroerten, welke de Joden van den aanhang der Sicariſſen aldaar verwekt hadden, met halſterrigheit weigerende den naam van meeſter aan den keizer te geven. Veſpaſianus, ziende, hoe krachtig deze natie tot den opſtandt geneigt was, geboodt aan dezen gouverneur den tempel te verwoeſten, dien zy hadt in de ſtadt Onion. Lupus ging derwaarts, nam een gedeelte der ſieraden, en vergenoegde zich den zelven te doen ſluiten. *Joſephus Oorlogen* VII, 37.

LUPUS, of LOUP VAN OLMEDO, aldus genaamt naar zyne geboorteplaats in 't bisdom van Aviſo in Spanje. Generaal zynde van de orde der Hieronymiten, en bevindende, dat de regel van S. Auguſtinus niet eigen was voor monniken en heremyten, ſtelde hy 'er een op, getrokken uit de geſchriften van Hieronymus, welken de paus Martinus de V beveſtigde;

maar de monniken van S. Hieronymus den zelven niet hebbende willen ontfangen, begon hy eene nieuwe congregatie onder den naam van *Monniken van S. Hieronymus van de Observantie*, aan welke hy den regel gaf, dien hy getrokken hadt uit de schriften van dezen kerkvader; en na dat hy generaal van deze nieuwe congregatie was geweest en prioor van hun klooster van S. Alexius te Rome, stierf hy aldaar den 3 April des jaars 1433. *Pietro Crescens. Præsid. Rom. Hermenegildo de S. Pablo Orig. Cont. de el Instit. Geronim.*

LUPUS, (Christianus) een vermaard R. Katholyk Theologant en koninklyk hoogleeraar te Loven, was te Yperen geboren in den jare 1612, en begaf zich in het 15 jaar zyns ouderdoms in de Augustyner orde. Waar op hy zich, na het leren van de mindere studiën, en inzonderheit van de Rhetorica, tot de hoge studiën begaf, ook daar toe, daar hy anders nog zeer jong was, door zyne oversten in het vermaarde Keulsche klooster gezonden wierdt, om daar in anderen de Philosophie te leren. Hy stondt ook zyne professie zodanig voor, dat hy wel haast een groten naam, en inzonderheit wegens zyne lere en bekwaamheit in het redentwisten de bestendige hoogachting van den pausselyken legaat Fabius Chigi verkreeg. De schriften, die hy toen uitgaf, waren: *Programmata Philosophiæ*; *Libellus de ovo animato*; en *Apologia pro anima ovi*, & *Eremitici sui ordinis primogenitura*, dat hy tegen de Marpurgsche universiteit en een Regulier kanunnik moest opstellen. Hier op wierdt hy hoogleeraar in de Theologie te Loven, alwaar hy de Theologie uit de schriften der ouden haalde, en zynen toehoorderen voordroeg, ook daar door niet weinigen in verwondering bragt, dewyl zy niet begrypen konden, wanneer en wie dezen Philosooph zulk eene grote belezenheit in de H. Schriftuur, in de conciliën en in de kerkenvaderen gegeven hadt. Hy hadt echter eene grote menigte van boeken gelezen, en zich zeer vele stukken van *Excerpta* gemaakt, die hem, zo wel als zyne ongemene geheugenisse, treffelyk te passe kwamen; hy bragt het daar door eindelyk zo verre, dat hy op alle vragen, die hem voorgestelt wierden, terstondt geleerdelyk antwoorden kon. Zo zou hy eens den kardinaal Felix Rospigliosi 40 zware vragen, die deze hem te gelyk voorstelde, gelukkiglyk verklaart hebben. Niettemin wierdt hem by zulke gaven eene zonderlinge bescheidenheit toegeschreven. Eindelyk kwam hy naar Douay, alwaar hy wel haast zo wel by de leken als by de clerezy bemind wierdt. Alhier bragt hy de lere van Augustinus, die byna gansch in vergetenheit geraakt was, weder aan het licht, en reisde daar na, op last van zynen overste, weder naar Loven. Terwyl hy echter voornemens was het meester-en Doctorschap in de Theologie aan te nemen, veroorzaakten eenige wangunstigen hem grote verhindering. De paus Urbanus de VIII hadt het boek van Jansenius, *Augustinus* genoemt, verworpen, en Innocentius de X tegen vyf stellingen, die daar in begrepen waren, een edikt afgekondigt, welke bevelen men echter niet overal wilde horen; want de genen, die de lere van Augustinus toegedaan waren, vreesden, dat hier door Augustinus zelf verworpen wierdt. Onder de zelve was ook Lupus, welken de Apocrisarius van den Roomschen stoel als een ongehoorzamen en afvalligen aanzag, waarom hy ernstelyk verboodt, dat men hem de begeerde graden opdragen zou. Lupus verdroeg dezen slag met zachtmoedigheit; doch zyne vrienden, waar onder de geleerde P. Johannes Rivius was, bragten het zo verre by den generaal van zyne orde, dat de zelve zich zyne zaak by den paus aannam, en wel met zo veel nadruk, dat zyne promotie den 4 February des jaars 1653 voltrokken wierdt. Maar na dat Innocentius de X gestorven, en Alexander de VII in zyne plaats gekomen was, zocht de pro-Apocrisarius te Brussel hem by den pausselyken stoel op nieuw zwart te maken, en den paus te overreden, dat de Theologanten te Loven zyne H. nooit oprechtelyk horen zouden, zo lang Lupus niet weggezonden wierdt. De paus liet den zelven daarom door zynen generaal naar Rome ontbieden. Dewyl zyne vyanden daar by echter hunne rekening niet vonden, verkregen zy eindelyk, dat de dagvaardiging, aan hem gedaan, herroepen wierdt. Doch zulks was vergeefsch; want eer deze herroeping in de Nederlanden kwam, hadt zich Lupus reets op weg begeven naar Italië. Zo haast hy in Rome kwam, bragt zyn generaal hem voor den paus, die hem, na dat hy den zelven van zyne trouw voor den Roomschen stoel verzekert hadt, de vryheit liet zo lang hy wilde in Rome te blyven, en zich van de bibliotheken te bedienen. Lupus maakte zich deze vryheit wel te nutte, en door zyne geleerdheit en bescheidenheit overal bemind, verkreeg ook onder anderen de vriendschap van Lucas Holstenius, die hem voor den ervarensten hieldt in de kerkelyke historien, ook by den paus zodanig aanprees, dat deze door een zeker pensioen, waar by de kardinaal Barberini een diergelyk voegde, hem in Rome zocht te houden. Zyn verblyf aldaar, en zyne kennisse met Holstenius, was ook van zo veel vrucht, dat de zelve zich van hem liet overreden zyne bibliotheek aan de Vatikaansche te vermaken. Lupus sleet zyn meesten tydt in Rome met de boeken, waar op hy zo verlieft was, dat de tydt hem verveelde, dien hy aan 't eeten moest besteden. Zyn meeste vermaak, dat hy daar benevens hadt, was, dat hy zomtyds met den P. Henricus Noris de overblyffelen van het oude Rome beschouwde. Deze Noris, die naderhandt kardinaal wierdt, hadt zich in den beginne zeer op de scholastyke Philosophie en Theologie toegelegt, maar Lupus was oorzaak, dat hy daar voor de kerkelyke historie verkoos, tot welkers opheldering hy naderhandt verscheide geleerde schriften heeft uitgegeven. De kardinalen hielden Lupus zo hoog, dat zy hem dikwils over de gewigtigste zaken raadpleegden, waar over hy hen dan mondelyk en dan schriftelyk moest antwoorden. By voorbeeldt, wanneer eenigen by den pausselyken stoel aanhielden, dat men toch wilde toelaten, dat de priesters in China en Japan de Misse en andere plegtigheden in de Chineesche en Japansche spraak verrechten mogten, en men reets in vele jaren daar over tot geen besluit hadt kunnen komen, toonde Lupus in een geschrift, dat de kerk diergelyk aanzoek altoos verworpen hadt, en bragt daar door op eenmaal deze zaak ten einde. Omtrent dezen tydt geraakte hy twee maal in gevaar van het leven, dewyl de blixem, terwyl hy opentlyk de Misse las, by het altaar insloeg, en de pest, die uit Sardinië naar Napels, en van daar te Rome gekomen was, het Augustyner klooster aanstak. Hier op keerde hy, na dat hy zich vyf jaren te Rome opgehouden hadt, naar Loven, niettegenstaande de paus hem gaarne in Rome gehouden hadt. De zelve begiftigde hem echter met vele goude en zilvere penningen, gaf hem ook een brevet mede aan de Theologische faculteit te Loven, waar in de lere van Augustinus en Thomas Aquinas voortreffelyk geroemd en aangeprezen wierdt. Wanneer hy nu wederom te Loven was, bevlytigde hy zich de *Canones* en *Decreta synodor. generalium* met uitleggingen, aanmerkingen, en historische verhandelingen, die in V stukken uitgekomen zyn, op te helderen. Hy schreef ook eene uitlegging over het boek van Tertullianus *de Præscriptionibus adversus hæreticos*. Dewyl hy nu alzo poogde zich in de kerkelyke historie geacht te maken, riep de kardinaal Paulutius Altieri, de protector van zyne orde, die doen en laten was by den paus Clemens de X, hem naar Rome. Hy stondt ook reets vaardig om te vertrekken, wanneer hy ander bevel kreeg, dewyl de deken van S. Pieter te Loven, Franciscus van Hoornbeek genoemt, den gemelden kardinaal voorgestelt hadt, dat men Lupus in Loven onmogelyk kon ontberen. Doch wanneer naderhandt de Jesuitsche gevoelens *de Probabilismo*, niettegenstaande het scherp bevel, dat Alexander de VII daar tegen uitgegeven hadt, hier en daar in de Nederlanden doordrongen, wierdt door de Theologische faculteit te Loven besloten zekere afgezondenen aan den paus te zenden. Zy verkregen hier toe ook voorschryving van den koning van Spanje, en tot deze bezending wierden de P. C. Lupus en Franciscus van Vianen verkoren, waar by nog de P. Lambertus le Diou en Martin Stayerts gevoegt wierden. Doch men steunde het meest op Lupus. Het kwam ook tegen 't vermoeden der Jesuiten zo verre, dat de paus Innocentius 65 van hunne stellingen op een maal opentlyk veroordeelde, en scherpelyk verboodt de zelve te leeraren. Daarentegen hadden deze afgezondenen van Loven het geluk, dat hunne geloofsbekentenis, die zy den Roomschen stoel overgegeven hadden, voor rechtmatig en rechtzinnig verklaart wierdt. Op deze reize naar Rome genoot Lupus grote eere te Florence, dewyl de groothertog hem liet verwellekomen, eene karosse aan hem zondt om zich daar van te bedienen, en hem ook een draagstoel vereerde, waar op hy zich als een oud en zwak man naar Rome kon laten brengen. Hy liet hem ook door Magliabechi een recht koninklyk inkomen aanbieden, indien hy by hem wilde blyven. Hoewel nu Lupus alles met bescheidenheit afsloeg, liet de groothertog echter niet na door verscheide brieven, welke de P. Noris aan hem moest afvaardigen, hem op allerhande wyze daar toe te overreden, tot dat eindelyk Lupus met deze woorden een einde van de zaak maakte: *Ik ben arm, ik heb arm geleeft, ik wil ook arm sterven.* Te Rome leefde hy van gelyken in hoogachting; de kardinalen Franciscus Barberini en Felix Rospigliosi, om van anderen niet te spreken, bezochten hem; de koningin Christina maakte hem tot koninklyk akademist; ja de paus liet zich zyne bescheidenheit inzonderheit welgevallen. Doch Lupus besteedde den tydt, dien hy overig hadt, in 't studeren; gelyk hy dan onder anderen door het werk *de Privilegio S. Petri circa Romanas appellationes* zich by den pausselyken stoel verdienstelyk poogde te maken. Hy hadt echter het ongeluk, dat men van hem uitstrooide, dat hy in eene vergadering by de koninginne Christina van de hoogste Majesteit Gods oneerbiedig gesproken hadt, waar aan hy zich echter niet gestoort zou hebben. Hy wierdt ook gevaarlyk krank, wanneer hy wederom van de genoemde kardinalen en andere prelaten, ook van Augustinus Favoriti, den pausselyken geheimen secretaris, zyn vertrouwdsten vriendt, met bewilliging van den paus bezocht wierdt. Na dat hy nu den last, die hem opgedragen was, te Rome gelukkiglyk verrecht hadt, hieldt hy by den paus aan om verlof om weder naar de Nederlanden te keren. Hoewel de zelve hem nu gaarne te Rome gehouden hadt, sloeg hy alles af, dat hem ten dien einde aangeboden wierdt; doch by zyn afscheidt moest hy eenige geschenken van den paus en van anderen aannemen. Alzo reisde hy in den jare 1679 in het einde van Augusty van Rome weder naar Loven. Hy was nauwlyks vertrokken, wanneer zich iemandt in Rome bevondt, die hem in een geschrift tegen zyne verhandeling *de Contritione & Attritione*, tot een Lutheraan wilde maken. Dewyl de vrienden van Lupus zich echter deze zaak aantrokken, vondt dit geschrift weinig ingang. Na zyne aankomst te Loven wilde hy zyn rectorschap, dat zich over de Spaansche Nederlanden uitstrekte, nederleggen, dat echter eerst na eenigen tydt kon geschieden. Daar op bevlytigde hy zich allereerst de schriften, die hy te Rome afgeschreven, of zelf vervaardigt hadt, in het licht te geven. Hy liet ter zelver tydt ook zyn werk *de Romanis Appellationibus*, en verscheide brieven van Theodoretus en andere kerkvaderen, als mede van den H. Thomas van Kantelberg, te Brussel en te Loven drukken. Ondertusschen wierdt hy in de plaats van Gerard van Werm, koninklyk eerste hoogleeraar te Loven. Niettegenstaande velen hem de-

deze eere, die buiten dat den Regulieren niet plagt gegeven te worden, zeer misgunden, ook daarom, hoewel te vergeefsch, hem by den koning van Spanje als een Jansenist gehaat zochten te maken, en wederom van die waardigheit te doen beroven; waar tegen de paus zyn belang aannam. Terwyl hy ondertusschen met het uitgeven der gemelde schriften bezig was, en by zyne andere studiën ook nog over verscheide andere stoffen, die hem van Rome aan de handt gegeven wierden, te arbeiden hadt, kon hy zich weinig met de bekleding van zyn ampt ophouden; waar by hy wel haast in eene smertelyke krankheit verviel, welke hy met groot geduldt geleden heeft, tot dat hy in den jare 1681, in het 69 jaar zyns ouderdoms, stierf, zynde tot zynen ouderdom toe gezond geweest. Zyne schriften, die hy wel niet sierlyk, doch zeer geleerd en met groten arbeidt vervaardigt heeft, zyn onder anderen de volgende: *Notæ & scholia in Canones & Decreta synodorum generalium & provincialum, atque in eis dissertationes historicæ, a decretis primi Niceni usque ad concilia, a Gregorio VII habita, Tom.* V; *Commentar. in lib. Tertulliani de præscriptionibus hæreticorum*; *Dogmaticum opus de privilegio S. Petri circa Romanas appellationes*, enz. *Sabbatini in vita Christiani Lupi Vid. Nov. literar. collect. Hamb. Cal. Nov.* 1708. p. 401 *seq.*

LURE, een vlek, met eene vermaarde abdy in het Franche-Comté, naby de l'Ougnon, acht mylen van de stadt Mombeliart, ten Westen. *Maty Dict.*

LURI, een oud vlek van het eilandt Corsica. Het zelve is tusschen den hoek van de kaap Corsica, en de steden Bastia en S. Fiorenzo. *Maty Dict.*

LUSARCHE, een goed vlek van Isle de France, in het eigentlyke Vrankryk, zes mylen ten Noorden van Parys gelegen. *Maty Dict.*

LUSCINIUS, (OTTOMANNUS) van Straasburg, bloeide in den jare 1520. Hy heeft *Progymnasmata Græca Literaturæ* uitgegeven. Hy heeft in het Latyn vertaalt twee *honderdtallen* van Griekfsche puntdichten; de Redenvoeringen van *Isocrates* aan *Demonicus* en aan *Nicocles*, en de *Symposiaca* van Plutarchus, waar in hy gelukkig is geweest. Men heeft van den zelven schryver de zinnebeelden en gelykenissen van het Oude en Nieuwe Testament. *Konig Biblioth.*

LUSCIUS, een blyspeldichter, die leefde ten tyde van Terentius. Volcatius Sedigitus geeft hem de negende plaats onder de blyspeldichters. Lilio Giraldi heeft gemeent, dat deze dichter een huis gehad hadt te Antiochië; maar Vossius toont aan, dat men Lucius, of Lucilius, voor Luscius genomen heeft. *Vossius de Poët. Latin. c.* 1.

LUSIGNAN. Zie LUZIGNAN.

LUSO, eene rivier van den Kerkelyken Staat, in Italië. De zelve heeft haren oorsprong op de grenzen van het hertogdom Urbino, en een gedeelte van Romagna doorlopen hebbende, ontlast zy zich in de golf van Venetië eenige mylen van Rimini, ten Westen. Eenige landbeschryvers houden deze rivier voor de *Rubicon* der ouden, die het Cis-Alpynsche Gaule afscheidde van Italië: en dit gevoelen is waarschynlyker dan dat van anderen, welke deze oude rivier nemen voor die, welke men tegenwoordig Pisatello noemt: om dat de Pisatello zich ontlast in de Savignano, in plaats, dat de Rubicon zich ontlastte in de zee. *Maty Dict.*

LUTACH, eertyds *Littamum*. Dit was oudtyds eene kleine stadt van Norica. Tegenwoordig is het maar een dorp van Tirol, aan de rivier Aycha gelegen, omtrent vier mylen van Brunek, ten Noorden. *Maty Dict.*

LUTENBERG, een vlek van den Oostenrykschen kreits. Het zelve is gelegen in neder-Stirië, aan de Muer, omtrent Hungarië, en zes mylen van Kanyse. Men gelooft, dat het 't oude *Lantudum* zou kunnen zyn, eene kleine stadt of vlek van het hoge Pannonië. *Maty Dict.*

LUTGARDA, of LUITGARDE, gemalin van Karel den Groten, geboortig uit Duitschlandt, beminde de goede letteren. Zy hadt daarom eene zonderlinge achting voor Alcuïnus, gelyk men ziet in zyne brieven. Zy volgde den keizer, haren gemaal, ook op de jagt, en betoonde haar in alle gelegenheden eene heldinne. Zy stierf zonder kinderen te Tours den 4 Juny des jaars 800, en wierdt begraven in de kerk van S. Martyn. *Eginard. vit. Carol. Magni. Sammarth. hist. Geneal. Mezeray hist. de France.*

LUTGEREN, *Leuggeren*, eene kommandery van de Johanniter orde, op eene vermakelyke en verheve vlakte in het Zwitsersche graafschap Baden, waar toe de orde de goederen in den jare 1239 van die van *Teuffenstein* gekocht heeft.

LUTHERANEN, of LUTHERSCHEN, zyn onder de Protestanten de genen, die de Onveranderde Augsburgsche Geloofsbelydenisse zyn toegedaan, als behelzende de leringen, door Lutherus verdedigt, van wien zy ook dien naam ontfangen hebben. In 't eerst wierdt hen de vrye oeffening van Godsdienst zeer betwist, doordien de keizer en de paus met alle macht deze vryheit wederstonden. Daarentegen wierden Lutherus en zyne navolgers aangenomen en beschermt van verscheide machtige Ryksstanden; weshalven de keizer niet terstondt zyn voornemen kon uitvoeren, als hebbende nog andere dringende zaken af te doen, waar door de Lutheranen van tydt tot tydt gerust bleven, tot dat zy eindelyk in den jare 1546 door den keizer wierden aangetast, in welken oorlog de hoofden der Lutheranen moesten bukken; zo dat het uiterlyk met hunnen Godsdienst scheen gedaan te zyn. Zie het artykel SMALKALDISCHE OORLOG. Echter voer men toenmaals niet voort met hen te onderdrukken, om dat men het verschil in een algemeen concilie zocht te beslissen, en men zich vergenoegde hen het zogenoemde *Interim* op te dringen. Maar toen de keurvorst van Saxen, Maurits, de zyde der Lutheranen in den oorlog tegen den keizer koos, kwam het daar toe, dat in 't jaar 1552, door het verdrag van Passau, en in den jare 1555, by de volkome vrede, de vrye oeffening van den Godsdienst aan de Lutherschen wierdt toegestaan. Het scheen wel in den beginne van de XVII eeuwe, dat men wederom iets daar tegen voor hadt, wanneer namentlyk de keizer in den jare 1629 het zogenoemde restitutie edikt liet uitgaan, en die van de Roomsche kerk niet duister te kennen gaven, dat zy eene andere hervorming wilden aanstellen. Doch door de uitkomst van den dertigjarigen oorlog en de in den jare 1648 geslote Westphaalsche vrede is de Luthersche of Euangelische Godsdienst op nieuw bevestigt, waar by het ook tot nu toe is gebleven, uitgenomen dat in eenige byzondere landen en provincien omtrent den Lutherschen Godsdienst eenige verandering is voorgevallen, en de belyders van den zelven door de Roomschgezinden op vele plaatsen jammerlyk verdrukt zyn. *Scriptores Hist. Reform. & pacis religion.*

LUTHERUS (MARTINUS) was de zoon van Johan, door de wandelinge gezegt Hans Luther, zynde een bergman, of werker in stenen, naderhandt Raadsheer te Mansfeldt, welke den 9 Juny des jaars 1530 overleedt. Lutherus moeder was Margaretha Lindemans, geboortig van Eisenach, ook wel genaamt Margaretha Ziegler, welke overleedt den 30 Juny des jaars 1530, zynde bygevolg haren man kort gevolgt. Het is aanmerkelyk, dat Lutherus in 't copulatie-of trouw-boekie ter eere van zyne ouderen dit formulier gebruikt: *Hans wilt du Greten hebben, so antwort, ja.* Eerst woonden Lutherus ouders een tydlang te Morah, een dorp by Smalkalden; van daar begaven zy zich naar Mansfeldt, alwaar Margaretha zich zwanger bevondt: doch zy reisde met haren man naar de jaarmarkt te Eisleben, alwaar zy onverwachts beviel, en haren zone Martinus Lutherus ter wereldt bragt, gelyk Paulus Eberus, Lutherus tydgenoot, getuigt. Zie *Eberl Calendar. Hist. pag.* 362. De naam van *Luther* wordt uitgelegt door *lauter*, *louter*, dat is *zuiver*, *rein*; waarom Mattheus Schirnerus, Sedunenzer bisschop en kardinaal, eenige schriften van Lutherus lezende, uitriep: *ô Luthere, Luthere! tu sane secundum nomen tuum Lutherus es, & limpidus*, dat is: *ô Luther, Luther! gy zyt waarlyk volgens uwen name luther*, dat is *zuiver*. Doch om dat Lutherus op St. Martensdag den heiligen doop ontfing, wierdt hy *Martinus Lutherus* genaamt. Voorts is zyn geboortejaar in dit volgende vaars uitgedrukt:

NatUs es IsLebII, DIVIne propheta LUthere:
ReLLIgIo fULget, te DUCe papa IaCet.

Dat is: *Gy Goddelyke Propheet Lutherus zyt te Eisleben geboren; door uw beleidt blinkt de Godsdienst, en de paus legt ter neder.* Doch de aardigheit van dit vaars verstaat alleen een Latinist, wegens het jaargetal zyner geboorte. En wegens Lutherus geboorte te Eisleben zeide Petrus Paulus Vergerius, bisschop van Justinopel:

Felix Islebum, Luthero alumno,
Cujus gloria major eorum,
Ausim dicere, qui ante hos fuerunt
Annis millibus atque bis ducentis.

Dat is: *Gelukkig is Eisleben wegens Lutherus geboorte, als welkers roem, ik durve zeggen, dat alle die genen overtreft, welke aldaar voor* 1400 *jaren zyn geweest.*

In zyne jeugt vertrouwden zyne ouders hem aan de zorge en het opzicht van den leermeester Georg Æmilius, onder wien hy in 't Duitsch en Latyn lezen zodanig toenam, dat hy de eerste beginselen zeer ras leerde, en al datelyk onder de kinderen uitmuntte. In zyn veertiende jaar schikten zyne ouders hem in 't jaar 1497 met zynen medegenoot Joh. Reinek naar Maagdenburg ter schole, alwaar hy een jaar bleef, gelyk hy zelve aan den Saxischen hofprediker Spalatinus schreef, en alwaar hy voor de deuren om een stuk broodt moest zingen, gelyk de scholieren, wier ouders onvermogende waren, toen wel meer moesten doen. In zyn vyftiende jaar ging hy met believen van zyne ouderen in 't jaar 1498 naar Eisenach, en vervoegde zich by eenen Hiltenius, zynde van zyns moeders verwantschap: doch hier moest hy al weder zyn broodt beedelen, of met zingen verdienen, zingende een goeden *discant*. Hy nam eerst voor weder naar huis te keren; doch hy ontmoette eene deugdelyke vrouw uit de familie van *Cotta*, welke hem om zyn schoon zingen by hare kinderen nam, en de vrye kost gaf, terwyl hy ook by Conradus Cotta vrye huisvesting en tafel kreeg. Dies bleef hy alhier te Eisenach vier jaren, en leerde met Johannes Trebonius de *Grammatica* en *Rhetorica* (de letter-en redenkunde) als ook de zang-en dichtkunde, waar van hy een minnaar was. In 't jaar 1501 reisde Lutherus in zyn achttiende jaar naar Erfurt, de hoofdstadt van Thuringen, alwaar hy op de hogeschole de Philosophie, of wysbegeerte, leerde onder Joh. Gryphius en Justus Jodocus, en onder andere hoogleeraren de oude schryveren *Cicero*, *Virgilius*, *Livius*, enz. vlytig las. Hy wierdt in zyn twintigste jaar, namentlyk den 17 July des jaars 1503, *Baccalaureus* gemaakt, en in zyn twee en twintigste jaar *Magister Philosophiæ*. Hier begon hy, ook vlytig in de natuur-en zedekunde studerende, de boeken van *Aristoteles*, byzonder zyne *Physica* en *Ethica* (natuur-en zedekunde) te verklaren, beginnende alle morgen zyne oeffeningen met vlytig bidden; want hy hadt tot een spreekwoordt: *Vlytig gebeden, is half gestudeert.* Voorts was Lutherus hier te Erfurt yverig bezig in 't doorsnuffelen van de bibliotheek, om kennis van boeken te krygen, trof ook een Latynschen Bybel aan, welken hy nog nooit gezien hadt, en bevondt 'er meer in

 dan

dan hy tot nog toe op den predikstoel gehoort, of in de *Euangelien* en *Epistelen* gezien hadt, zuchtende dikwils, dat Godt hem toch zulk een boek in eigendom wilde laten toekomen: want de Bybel was toen wat raars, en men vondt toen mannen, die eenige jaren Doctoren, of leeraren, in de Godgeleerdheit waren, en nog niets van den Bybel wisten te zeggen, gelyk Lutherus naderhandt zelf verhaalde, hoe Carelstadius al acht jaren Doctor of leeraar in de Godgeleerdheit was geweest, eer hy den Bybel hadt gezien. Voorts geraakte Lutherus hier in eene zware krankheit: doch een oud vroom priester sprak hem aldus aan: *Myn Baccalaureus, zyt getroost, gy zult aan deze ziekte niet sterven: Godt zal nog een groten man van u maken, welke vele lieden zal troosten; want dien Godt lief heeft, en uit wien hy wat heilzaams verwekken wil, dien legt hy tydelyk kruis op, in welke kruisschole geduldige lieden veel leren.* Ook studeerde Lutherus hier in de Rechten; doch stapte daar weder af, wanneer hy, met iemandt wandelende, die door den donder getroffen wierdt, zodanig verschrikte, dat hy eene gelofte deedt, om zich in een klooster ter Godvruchtbetrachtinge te begeven, gelyk hy deedt, en zich te Erfurt in 't Augustyner klooster begaf, zonder kennisse zyner ouderen; waarom zyn vader hem ook deswegen vermaande, dat hy wel zou toezien, dat dit schrikken geen duivels bedrog was, en dat men zyne ouderen om Gods wille moest gehoorzamen, en niets zonder hun raadt en kennisse aanvangen. Lutherus antwoordde zynen vader, dat hy 't niet om des buiks wille deedt, maar omdat hy in noodt die gelofte gedaan hadt. Men ziet het jaar, waar in hy zich in dit klooster begaf, in dit vaars, namentlyk in den jare 1505:

Vana sUperstItIo CorpUs IUVenILe CUCULLo
Ornat, & ID fraUDI, Io! tibI, papa, fUIt.

De zin daar van is:

Het ydel bygeloof trok hem den kap wel aan;
Maar zulks was u, o paus! maar tot bedrog gedaan.

Dus wierdt Luther dan een Augustyner monnik, en in 't eerst gaf 't konvent hem een Latynschen Bybel, waar in hy vlytig las, en veel uit van buiten leerde: doch wel haast verdroot dit die ordensbroederen, welke hem tot kirchner of deurbewaarder aanstelden, en een beedelmonnik byvoegden, om met den beedelzak door de stadt te gaan beedelen, zeggende tot hem: *Met beedelen, en niet met studeren, dient en verrykt men dit klooster.* Doch dewyl Lutherus evenwel een gepromoveerde magister in de philosophie, en lidt van de hogeschole van Erfurt was, baden loffelyke lieden den prioor van 't klooster, dat men hem zulk gering werk niet mogt laten doen. Men maakte hem dan in 't jaar 1507 priester en prediker in 't klooster, van welke inwydinge Lutherus zelve aldus schreef: *Myn wybisschop, als hy my tot eenen paap maakte, en de kelk in de handt gaf, sprak niet anders dan:* „ Accipe potestatem sacrificandi pro vivis & mortuis. " Dat is: *Ontvang de macht, om te offeren voor de levendigen en doden.* Voorts moest Lutherus hier de kloostergewoonte volgen, en in plaats van Martinus, welke zyn doopnaam was, Augustinus heten, en de Misse ook op zyn Paapsch verrechten, iets, 't welk hy zelf naderhandt verfoeide. Men ontnam hem nu ook den Bybel, en deedt hem in de schoolsophisteryen lezen; doch hy doorsnuffelde de bibliotheek, en vondt den Bybel, waar in hy stilleties vlytig las.

Als keizer Maximiliaan op den Ryksdag te Worms in 't jaar 1494 hadt doen besluiten, dat men de vervallene vrye kunsten weder zou oprechten, en dat elk keurvorst eene hogeschole in zyn gebiedt zou oprechten, stichtte keurvorst Frederik de III in 't jaar 1502 eerst de hogeschool te Wittenberg door Doctor Johannes Pollichius van Mellerstadt, eerste Rector aldaar, en door Doctor Joh. Staupits, superintendent en vikaris-generaal over 40 Augustyner kloosters in Meissen en Thuringen, als breder te zien is by Steph. Paschitius *in Catalogo de orig. & fundat. Academ. sub lit. W.* Deze, op bevel van den keurvorst naar brave mannen omziende, beriepen Lutherus ook te Wittenberg in 't jaar 1508, oud zynde 25 jaren, welke toen eerst recht en met meerder vryheit aan 't lezen van den Bybel ging, zynde nu een lidt van 't Augustyner klooster te Wittenberg; doch wierdt ook prediker en professor in de Philosophie; want daar men in alle scholen en op alle predikstoelen gene andere beginselen hoorde leren dan uit *Thomas Aquinas, Scotus, Albertus*, en andere sophistische leeraren, begon Lutherus uit de schriften der Propheten en Apostelen den rechten grondt der zaligheit te leren; zo dat de gemelde Doctor Pollichius, Lutherus redeneringen over tafel horende, zeide: *Deze monnik Lutherus zal nog alle Doctoren mal maken, eene nieuwe lere voortbrengen, en de gansche Roomsche kerk hervormen; want hy legt zich op de schriften der Propheten en Apostelen, en staat vast op 't woordt van Jesus Christus, 't welk niemandt met de Philosophie, Sophistery, Schotistery, Thomistery, Albertistery, noch met den ganschen Tardaat kan omverre stoten*, gelyk Matthesius uit Pollichius broeders mondt berecht. En gelyk Lutherus op het bevel van den keurvorst Frederik in dit zelve jaar 1508 professor in de Philosophie wierdt, ziet men dit ook met het jaargetal in dit vaars uitgedrukt:

MIttItUr aLbIorIn ChrIsto aUXILIante LUtherUs.
QuantUs erat Vates! glorIa quanta sChoLæ.

Waar van de zin is: *Door hulpe van Christus wordt Lutherus naar Wittenberg gezonden. Hoe groot een leeraar was hy? en welk eene grote eer voor de hogeschole.* Zo dat hy geen weggelopen monnik was, als de Papisten zeiden, maar een wettig beroepen leeraar te Wittenberg. In 't jaar 1509 wierdt Lutherus onder 't Rectoraatschap van Nic. Viridus Montanus verkoren tot *Baccalaureus tanquam ad Biblia*, gelyk men toen sprak, 't welk zo veel zegt, als dat hy nu recht hadt om ook naar 't Doctoraatschap in de Godgeleerdheit te kunnen staan; dies, als zyn aanzien nu groter wierdt, en 'er een geschil onder de kloosterlingen te Wittenberg rees, wierdt hy in 't jaar 1510, om dit geschil te beslissen, naar Rome gezonden, alwaar Julius de II nu paus was, en alwaar Lutherus zynen last wel uitvoerde, terwyl hy te Rome nu ook eenige Missen op zyn Roomsch deedt, gelyk hy zelf naderhandt aldus zeide: *Ik heb ook wel tien Missen gehouden, en 't was my toen als leed, dat myn vader en moeder nog leefden; want ik zou ze toen door myne Missen wel uit het vagevuur hebben willen verlossen.* (*Tom.* IX. *Altenb. fol.* 1562. *b.*) Ook begon in dit jaar 1510 die strydt, die eenigen tydt duurde, tusschen de monniken van Keulen en Johannes Reuchlinus, anders genoemt Capnio, geboren te Pfortsheim, in 't Badensche, in 't jaar 1455, welke de opbouwer der Hebreeusche tale, nu byna vergeten, en ook een hervormer was, vereerende in 't jaar 1508 aan Melanchthon, nu 11 jaren oud, een Hebreeuschen Bybel, voorts hoe deze Capnio groot by keizer Maximiliaan en vele vorsten was, en 't werk der hervorminge krachtig voortzette, zal verder op den naam *Reuchlinus* gezegt worden. Lutherus, van Rome wederkerende, wierdt in 't jaar 1512, den 4 October, te Wittenberg in de slotkerke, op kosten van keurvorst Frederik den III van Saxen, Doctor in de Godgeleerdheit gemaakt, onder 't bestier van Doctor Andreas Bodenstein van Karelstadt, deken of aartsdiaken van 't collegie Allerheiligen te Wittenberg. Zommigen schryven dit in 't jaar 1511 geschied te zyn: doch Matthesius en Eberus, die nog met Lutherus leefden, stellen dit op 't jaar 1512. Zie *Eberi Calendar. Hist. pag.* 323. Hier moest Lutherus zweren, dat hy de Heilige Schrift tegen de ketteren zou verdedigen, moetende onder anderen deze woorden spreken: *Juro me veritatem Euangelicam pro viribus defensurum*; dat is: *Ik zwere, dat ik de Euangelische waarheit naar myn vermogen zal verdedigen*; zulks past een openbaren leeraar in de Godgeleerdheit, en dit heeft Lutherus, nu nog voor 't meeste gedeelte Roomsch zynde, naderhandt manmoedig gedaan, als hy de waarheit tegen den Antichrist zo wakker verdedigde. Thans begon Lutherus al meer en meer verlicht te worden, begaf zich aan 't leren van de Hebreeusche en Grieksche talen, ving opentlyk aan te prediken, en een iegelyk tot het lezen van H. Schrift aan te manen, waar toe de vikaris Staupits elk in de kloosteren vryheit gaf. Daar by ging Lutherus nu ook vlytig aan 't lezen van de schriften der oudvaderen, byzonder van de werken van Augustinus, en verwierp de schoolsche Godgeleerdheit; dies hy met Sophisten en Schotisten in groten strydt kwam, te meer, om dat hy in zyne lessen dit stuk afhandelde: *Of men 't rechte gelove, om Christelyk te leven en zalig te sterven, alleen uit de heilige Schrift moest leren, of uit Aristoteles?* Het eerste verdedigde Doctor Lutherus wakker, en kwam daar door by de schoolleeraren van zynen tydt in zulk een haat, dat zy hem al voor een ketter begonnen te houden, om dat zy met alle hunne Schotistery en Occamistery tegen Lutherus niet aan konden. Voorts als de keurvorst van Saxen, te voren naar 't Heilige Landt vertrokken, in 't jaar 1516 een gansch nieuw gebouw in aller Heiligen name in zyn slot te Wittenberg aanrechtte, en den vikaris Staupits naar de Nederlanden afzondt, om zekere heiligdommen te halen, wyl 't tot nog toe alom meest Roomsch was, wierdt Lutherus nu zo lang vikaris over de Augustyner kloosters, welke hy vlytig bezocht, de scholen oprechtte, en den Bybel elk aanbeval. Ook tekent Bucholcerus aan, hoe Lutherus in 't jaar 1513 de openbare lering der Psalmen begon, in 't jaar 1515 den brief aan de Romeinen, in 't jaar 1516 den brief aan de Galaten, welke toch in 't jaar 1518 eerst in druk uitkwam, *in Indic. Chron. pag.* 462.

Doch nu begon Lutherus een groten strydt tegen de aflaatskramery van Rome; want zekere Johannes Tetsel, een Dominikaner monnik, die van den nu regerenden keizer Maximiliaan ter doodt gedoemt, en te Inspruk belast was in de rivier geworpen te worden; doch die op voorbede van keurvorst Frederik nog verschoont was, kwam in 't jaar 1516 uit last van paus Leo den X met zyne aflaatskramery in Duitschlandt, verkondigde vergeving van allerlei zonden, al was het, gelyk hy schandelyk zeide, dat men de heilige Moeder Maagdt verkracht hadt, zo men maar geldt gaf, en in Tetsels aflaatskasse bragt, welke hy in de sakristy in de keur-Saxische bergstadt St. Anneberg hadt, makende de menschen wys:

Zo dra maar 't geldt in deze kasse klingt,
De ziel aanstonds dan uit het vagevuur springt.

Want paus Leo de X, voorzaat van Adrianus den VI, hadt geldt van noden, om aan zyne zuster Magdalena, getrouwt aan Franciscus Cibo, bastaardt van paus Innocentius den VIII, de uitgeschotene penningen, waar door hy op den stoel was geraakt, weder in te zamelen, als ook tot het bouwen van zyne nieuwe St. Pieterskerk; dies zondt die zogenaamde heilige vader eenige predikers uit met aflaten voor allerhande zonden en bedreve schelmstukken; waar nog by kwam, dat Albertus, aartsbisschop van Ments, die over deze aflaten gestelt was, ook geldt moest hebben, om de schulden, waar mede zyn bisdom bezwaart was, af te doen, en om de penningen, van de ryke Fuggers geleent, weder te geven; daarom zette deze aartsbisschop de aflaatskramery, waar in hy zyn aandeel zou hebben, ook wakker voort. Johannes Tetsel verkocht dan aflaten voor voorledene en toe-

toekomende zonden, ja beroemde zich, dat hy 'er meer zielen door uit het vagevuur redde, dan St. Pieter door zyn prediken zalig maakte. Hier tegen toonde Lutherus, dat men door boete en ware bekeeringe Gods genade zonder geldt kan bekomen, en dat die aflaatskramery maar een gevaarlyk bedrog was: terwyl zelfs vele brave pausgezinden hier tegen waren: waarom Lutherus door Tetſel voor een verdoemden ketter wierdt gefcholden, en by de Papiſten in haat kwam. Doch niettegenſtaande dit kantte Doctor Lutherus zich 'er wakker tegen, en plakte den 31 October des jaars 1517, op Allerheiligen avondt, opentlyk voor de Slotkerke te Wittenberg 95 ſtellingen aan, te lang om hier in te voegen, doch welke men kan lezen in Lutherus werken *Tom.* I, *Lat. edit. Wittenb.* 1545, *fol.* 51, 52, 53. Dezen dag noemde Lutherus zelve *den dag der vertrapte aflaatsbullen*, terwyl de Lutheranen, of Euangeliſchen, hier het begin der hervorminge ſtellende, dit ſchrift van Lutherus noemen: *De eerſte bazuine des heils*, en dien dag daarom ook als 't begin der hervorminge plegtelyk vieren.

Evenwel hadt Lutherus dat pas, als hy de aflaten tegenſprak, de hervorming nog niet voor, als Matthefius, *hiſt. Luth. conc.* 2, Albertus Æpinus *Reformat. Luth. pag.* 5, 6, *edit.* 1717, betuigen; en Albertus Krants, kanunnik te Hamburg, zeide, als hy die gezegde 95 ſtellingen van Lutherus las: *Frater, vade in cellam, & dic: Miſerere mei, Deus!* dat is: *Broeder, gaa in uwe celle, en zeg: Onferm u myner, o Godt!* Zo gering zag Doctor Krants dit werk van Luther aan, en Tetſel blixemde ook yſſelyk tegen Luthers ſtellingen, met hem te verketteren en te verduivelen, zeggende, dat men dien ketter moeſt verbranden, gelyk hy Lutherus ſtellingen verbrandde, en 'er door den geleerden monnikenprediker, Conradus Wimpius, of Wimpinus, te Frankfort 106 ſtellingen op zynen name tegen liet uitgaan (te vinden *Tom.* I, *fol.* 93, 94, *Wittenb*), waar in hy de nuttigheit der aflaten en 't geweldt van den paus, als ook de kracht van 't houte kruis, op zyne wyze verdedigde; doch welke Tetſeliaanſche 106 ſtellingen Lutherus ſtudenten, zo vele zy maar konden krygen, te Wittenberg opentlyk verbrandden; doch Lutherus zeide, dat hy hier de ſtichter niet van was; en Tetſel overleedt niet lang daar na, namentlyk in 't jaar 1519, te Leipzich aan de peſt. Lutherus zondt zyne 95 ſtellingen aan den vikaris Staupits, met verzoek om ze aan den paus te zenden; en dat Lutherus dit pas die grote hervorming nog niet voorhadt, welke daar op volgde, maar enkel op eene verbetering of beteugeling van die ongehoorde aflaatsbullen aandrong, gaf hy zelf in zynen brief aan den aartsbiſſchop van Ments te kennen, ja hoe Lutherus zich toen nog in alles, uitgenomen de aflaten, aan den paus en aan de lere der Roomſche kerke onderwierp, zie omſtandig by Hoſpinianus, *in hiſt. Sacram. part.* II, *pag.* 2, 3. Voorts kwam tegen Lutherus te velde een Johannes Eck, Doctor in de ſcholaſtyke Theologie, geboren in een dorp in Zwaben. Deze, hovaardig op zyne geleerdheit, ſchreef een boek tegen Lutherus tot verdediginge van Tetſels ſtellingen; doch Lutherus maakte hem haaſt zo ſtom als een viſch. Doctor Eck zeide eens ſpottende, als men de letter *r* uit Lutherus naam wegneemt, leeſt men *Luteus*, willende zeggen, dat Lutherus maar een *Doctor luteus*, dat is, zwakke drek-Doctor was; doch Lutherus antwoordde: „ Zo Doctor Eck oordeelt, „ dat de *r* in myn name te veel is, goed, hy zette die in zy- „ nen name *Doctor Eck*, en men leze dan *Dreck*, gelyk alle zyne „ ſtellingen zyn". Daar na kwam Sylveſter Prierio, en ordensprediker, Doctor Luther met eene zamenſpraak en voorreden aan paus Leo aan boordt; doch gelyk deze grote ſnorker met een groot boha kwam, als of de bergen zouden baren, kwam 'er maar een belagchelyke muis voort. Nog deedt Jakob Hoogſtraten, een monniken prediker en kettermeeſter, zich geweldig op, wilde Lutherus op de wyze van Hus aan den brandpaal hebben; doch dit verhinderde Godt de Heer. De paus zelve daagde Lutherus naar Rome; doch hy bleef 'er van daan, wel merkende, wat vuur aldaar voor hem geſtookt wierdt. Zie van dit alles Sleidanus *in Comment. lib.* I, en *Petr. Suavis Polani hiſt. concilii Trid. pag.* 6, 7.

Daar wierdt dan in 't jaar 1518 (toen Melanchthon op Capnioos raadt van den keurvorſt tot hoogleeraar te Wittenberg beroepen wierdt, als by Camerarius, *in vita Melanchth. pag.* 24, *edit.* 1655, te zien is) door laſt van keizer Maximiliaan eene zamenkomſt of ryksdag te Augsburg gehouden, op welken paus Leo de X zynen afgezant ook ſchikte, namentlyk den kardinaal Cajetanus, geboortig van Cajeta, een Dominikaner, en generaal van zyne orde, een beroemd ſchoolleeraar. Doctor Lutherus was daar gedagvaard, en verſcheen 'er ook in October, zonder keizerlyk geleide, in een geleend gewaadt: doch ſchuilde eerſt in 't Karmeliter klooſter, alwaar des gezants redenaar by hem kwam, en tegen Luther, die een vrygeleide begeerde, zeide: *Meent gy, dat vorſten en heeren zich uwer zullen aannemen, of u tegen den Roomſchen Stoel verdedigen? Waar wilt gy toch zeker blyven?* Lutherus antwoordde: *Onder den hemel.* Hier op gaf men hem een *ſalvum conductum*, of vrygeleide, en dus verſcheen hy in alle nederigheit voor den kardinaal Cajetanus, terwyl Doctor Staupits, Wentſel, Peutinger en andere keurvorſtelyke Raden by hem ſtonden. Eerſt bejegende de kardinaal hem vriendelyk, ja beloofde hem een kardinaalshoedt, zo hy zyne ſtellingen wilde herroepen: doch Lutherus zeide zulks niet te kunnen doen, indien men hem niet overtuigde. De kardinaal zeide onder anderen, dat de paus alle macht hadt; Lutherus antwoordde: *Tamen ſalvâ Scripturâ*, dat is: *Behoudens de achtbaarheit der H. Schrift.* Hier op lachte de kardinaal ſmelyk, zeggende: *Weet gy niet, dat de paus ook boven 't concilie is?* Eindelyk begon de kardinaal, anders een rekkelyk man, hem te dreigen; waarom Lutherus, voor kwaad beducht, den 31 van daar ging, na dat hy ook nog tot den kardinaal gezegt hadt: *Dat hy de heilige Roomſche kerk in alle hare woorden en daden, tegenwoordige, voorledene, toekomende, eerde en volgde; en zo er iets tegen of anders gezegt was, dat hy zulks voor niet gezegt wilde gehouden hebben.* Zie Sleidans *Com. lib.* I, en *Lutheri Oper. Tom.* I *Witteb p.* 207.

Voorts drong de paus ſterk by den keurvorſt van Saxen aan, om Lutherus naar Rome te ſchikken, of hem uit zyn landt weg te bannen, en ſchikte deswegen zynen kamerling, den kardinaal Karel Miltits, naar Duitſchlandt, die Lutherus toch niet dorſt vangen; ja de paus ſchreef aan Degenhart Pfeffinger, Raadt van den vorſt Frederik, om by zynen heere uit te werken, dat Lutherus, dat kindt des duivels, toch mogt geſtraft worden: doch alles hielp niet, de macht en 't aanzien van den paus verviel in Duitſchlandt; dies men van Lutherus zeide:

Lutherus decimum confecit ſtrage Leonem,
De clava noli quarere; penna fuit.

Dat is:

Lutherus heeft den tienden Leeuw verſlagen
Met eene pen, dies wil niet naar de knodſe vragen.

In 't jaar 1519, waar in keizer Maximiliaan ſtierf, hieldt men wederom eene zamenkomſt te Leipzich, alwaar Careliſtadius, Lutherus, Melanchthon en Barnimus, hertog van Pomeren, en toenmaals beſtierder van de Wittenbergſche hogeſchole, van den eenen kant, en Joh. Eck, hofprediker van hertog Georg van Saxen, die grote voorvechter en ſtreelder van 't Roomſche hof, van de andere zyde, verſchenen. Eerſt diſputeerden Careliſtadius en Eck over den vryen wille. Daar na raakten Doctor Lutherus en Doctor Eck aan malkander over de boete, aflaten, 't vagevuur, en byzonder over 't gezag van den paus. Doctor Eck zeide, *dat de kerk niet zonder hoofdt kon zyn*, en zo men den paus niet voor haar hoofdt erkende, zy dan zonder hoofdt was, niet denkende, dat Chriſtus zelf 't hoofdt der kerke alleen was. Lutherus zeide, dat de paus door menſchelyk recht hoofdt der kerke was: doch hertog Georg van Saxen zeide, aan de maaltydt op de ſchouderen van Lutherus en Eck kloppende: *Het zy door Goddelyk of menſchelyk recht, hy is nochtans paus.* Zie voorts Melchior Adam *in vita Lutheri*, en *Lutheri Oper. Tom.* I *Wittenb. à pag.* 242 *ad* 291. Deze zamenſpraak, den 29 Juny begonnen, eindigde den 14 July des jaars 1519.

Na dat 't Ryk vyf maanden en eenige dagen hadt open geſtaan, en Frederik, keurvorſt van Saxen, 't zelve weigerde, als by Eraſmus te zien is, *lib.* XIII, *ep.* 4, wierdt Karel de V, zoon van Philips, koning van Spanje, in plaats van zynen grootvader, Maximiliaan den I, den 20 July des jaars 1519 tot keizer verkoren; dies ſchreef Lutherus aan den keizer, dat hy vryheit mogt hebben om zich te verdedigen, tot dat hy overwonnen wierdt; want dat betaamt den keizerlyken troon, niet te lyden, dat de rechtvaardigen verdrukt, en van de godlozen vertreden wierden. Op de zelve wyze ſchreef hy ook aan de andere Rykſtanden, en keurvorſt Frederik, om zynent wille by de Paapſchen gehaat, ſchreef ook tot zyn voordeel. Doch 't kon niet helpen; paus Leo de X ſloeg Lutherus in 't jaar 1520 met den blixem van zynen kerkelyken ban, door eene openbare bulle, en verbrandde zyne ſchriften te Rome: ook ſchikte de paus een exemplaar van deze bulle aan keurvorſt Frederik den III, en begeerde, dat hy Lutherus van zyne dwalingen zou noodzaken af te ſtaan, of anderszins hem tot nader order van den paus in hechteniſſe nemen. Dit maakte Lutherus wat benaauwt, die deswegen naar eene ſchuilplaats omzag; doch eenige adelyke Duitſche heeren, als Franciſcus van Sikkingen, Huldericus Huttenius en Sylveſter van Schouwenburg boden hem hunne beſcherming aan, 't welk Lutherus weder moedt gaf, die daar op den 3 October des jaars 1520 zyn boek uitgaf *de Captivitate Babylonica*, (van de Babyloniſche gevangeniſſe) waar in hy de Paapſche *Transſubſtantiatie* wel voor een menſchelyk verdichtſel uitmaakte; echter was hy dat pas nog niet heel van 't Paapſche gevoelen bevryd en verlicht.

De nieuw-verkoren keizer, Karel de V, den 23 October des jaars 1520 te Aken gekroont zynde, reiſde van daar met keurvorſt Frederik den III naar Keulen, alwaar de keurvorſt onder anderen ook Eraſmus, van Loven hier gevordert zynde, vroeg, wat hy van Lutherus hieldt, en hoe 't kwam, dat de geeſtelyken hem zo hatig waren? Waar op Eraſmus eerſt boertende antwoordde: *Dat de vorſt zich zulks niet moeſt verwonderen, alzo Luther met zyne twiſtredenen de buiken der monniken en de kroon van den paus wat te hard geraakt hadt.* Doch met ernſtiger woorden zeide Eraſmus: *Dat Lutherus recht gedaan hadt, met die misbruiken in de aflaatsverkopingen te beſtraffen; doch dat hy zo hevig niet moeſt zyn; maar zachtmoediger, gelyk 't Euangelie leert.* Welk antwoordt dien vorſt wel geviel, en Lutherus van zyne ſcherpheit afmaande. Zie ook meer van Eraſmus loffelyk oordeel over Lutherus by Hottingerus *Hiſt. Eccl. ſec.* XVI, *part.* II, *cap.* 1, *p.* 23, 24, 25, *&c.* Voorts kwamen in 't zelve jaar 1520 te Keulen twee kardinalen, Martinus Caracciolus en Hieronymus Alexander, die men voor ongedoopte Joden hieldt, en die van wegens den paus eiſchten, dat de keurvorſt Lutherus ſchriften zou verbranden, en hem gevankelyk naar Rome ſchikken; doch zy geen antwoordt naar hunnen zin van den keurvorſt krygende, verbrandden zelve Lutherus ſchriften, en maanden Eraſmus, met aanbiedinge van een groot bisdom, aan, om tegen Lutherus te ſchryven: doch Eraſmus zeide, *dat hy uit een bladt van Lutherus meer*

meer geleert hadt, *dan uit den ganschen Thomas Aquinas.* Ook zegt men, dat des keizers moei Margaretha, op hare vrage, wat Luther voor een man was? ten antwoordt gekregen hebbende, dat hy eén ongeleerd monnik was, zeide: *Wel, schryft dan gy zo vele geleerden tegen een ongeleerden, en de wereldt zal buiten twyffel meer geloof geven aan zo vele geleerden, dan aan een ongeleerden.* Doch de uitkomst heeft doen zien, dat alle de Paapsche geleerden dien eenen monnik niet hebben kunnen over boordt helpen. Lutherus dan, 't verbranden zyner schriften verstaan hebbende, offerde den 10 December des jaars 1520, in tegenwoordigheit van eene grote menigte scholieren, te Wittenberg het *Jus Canonicum*, of pauſſelyk Rechtboek, met de banbulle van paus Leo den X, en eenige schriften van Doctor Eck, opentlyk aan 't vuur, daar by zeggende met Simson: *Gelyk zy my gedaan hebben, zo doe ik hen ook*; zeggende ook by 't werpen van des pauzen bulle in 't vuur: *Dewyl gy de Heiligen des Heeren bedroeft hebt, zo bedroeve en verterre u dat eeuwige vuur.* (Zie *Leti Hist. universal. pag.* 544.) Want Lutherus zeide, wyl hy een hoogleeraar in de Godgeleerdheit was, dat het zyn plicht was, om, tot voldoeninge van zynen eedt, alle ondeugende schriften uit de wereldt te helpen. Nu stondt 'er in die pauſſelyke bulle alle kwaadt, als 1, dat de paus geen gehoorzaamheit aan de geboden Gods schuldig was; 2, dat de paus volkome macht hadt over alle geschrevene rechten; 3, dat geen mensch den paus mag rechten; 4, zo de paus al eenige ongelukkige zielen met zich in 't helsche vuur bragt, mag hy toch van geen mensche daar over gestraft worden; 5, dat de paus met St. Pieters sleutel de macht hadt bekomen over alle hemelsche en aardsche ryken, en dat hy deswegen de koningen mag afzetten naar zyn believen, en met voeten op hen treden; 6, dat de paus zyne macht en gezag niet van de H. Schrift hadt, maar de H. Schrift van hem; kortom, dat het geestelyk recht leert, dat de paus een godt op aarde is, en dat niemandt zeggen mag: *Papa, quid facis?* (paus wat doedt gy?) Daarom oordeelde Doctor Luther, dat zulke schriften moesten verbrand worden, bewyzende daar op in een openbaar geschrift, dat de paus de Antichrist was, gelyk hy ook in de voorreden van zyn boek van de Babylonische gevangenisse hadt geschreven: *Ik hebbe ontkent, dat het Pausdom van Goddelyk, maar toegestaan, dat het van menschelyk recht was; maar nu weet ik, en ben verzekert, dat het Pausdom is 't ryk van Babel, en de dwingelandy van den geweldigen jager Nimrod.*

In 't jaar 1521 werkte de keurvorst Frederik de III uit, dat 'er eene zamenkomst te Worms wierdt belegt, en dat keizer Karel de V hem vrygeleide gaf, om 'er Lutherus vry te doen verschynen.

Dit vrygeleide wordt nog bewaart te Koningsbergen in Pruisſen in de boekery van Christopher Wallenrod, overste maarschalk in Pruiſſen, en waar van men eene byzondere verhandeling ziet by Godfried Wegner, *de salvo conductu Lutheri, edit. Regiomonti* 1698, daar de hoogleeraar Wegner toont, waarom de keizer dit vrygeleide aan Lutherus toestondt, en hem door Casp. Sturmius liet geven, namentlyk, om dat de pauſſelyke afgezant Aleander bang was voor Lutherus, en voorgaf, dat het niet paste, een vrygeleide toe te staan aan iemandt, die nu al van den paus veroordeelt was; doch de keizer zeide, dat Lutherus moest gehoort worden, op dat hy niet kon voorwenden, dat hy onverhoord was veroordeelt. Verscheide vrienden rieden Lutherus af aldaar te gaan, houdende hem voor het trouwloos woordhouden der Papisten op 't concilie te Constants omtrent Johan Hus en Hieronymus van Praag, honderd jaren te voren aldaar om 't ware gelove levendig verbrand, als ook het voorbeeldt van Savonarola, nog onlangs te voren den 23 May des jaars 1498 te Florence met nog twee Euangeliebelyderen, op bevel van paus Alexander den VI, verbrand; doch Lutherus zeide: *Ik zal naar Worms gaan, schoon aldaar ook zo vele duivels als pannen op de daken waren.* En dus ging hy 'er ook onbeschroomt heen, vergeselſchapt van Justus Jonas, Hieron. Schurffius, Nicol. Amsdorfius en Petrus Suavenius, een Deen, wordende afgehaalt van des keizers heraut, Casp. Sturmius, terwyl Lutherus onderweeg dat gezang maakte: *Ein feste burgt ist onser Gott*, enz. hebbende ook, eer hy naar Worms ging, aan zyne vrienden geschreven: *Dit is nu onze eenigste zorg en plicht, dat wy den Heere bidden, dat hy 't ryk van Karel en zyn eerste werk, ter bescherminge der godloosheit, niet met myn of iemands bloedt bevlekke: ik wil liever, gelyk ik meermaals gezegt hebbe, alleen in de handen van de Roomschen omkomen, dan dat hy met de zynen in deze zake ingewikkelt worde. Gy lieden weet, wat den keizer Sigismundus is overgekomen, na dat Hus was omgebragt: doch zo 't alzo geschieden moet, des Heeren wille geschiede, Amen.* Zie dit *in Pathmo Lutheri, cum notis P. Antonii, edit.* 1703, §. 21. *pag.* 17. Lutherus dan den 16 April des jaars 1521 te Worms in monniksgewaadt verschenen zynde, opende Leonhard Eck, Beyersche Raadt, de vergadering met eene Latynsche en Duitsche aansprake, en vroeg Lutherus, na dat hem, op Hieronymus Schurfius begeerte, de tytels zyner boeken waren voorgelezen, of hy zyne schriften wilde herroepen? waar op Lutherus zeide, dat hy zyn gemoedt niet kon bezwaren met zaken te herroepen, die de lere raakten: doch dat hy tydt moest hebben om zyne schriften na te zien; alzo hy een mensch was, die dwalen kon. Doch in geloofszaken moest men hem uit Gods woordt overtuigen, zeggende eindelyk: *Hier sta ik, ik kan niet anders, Godt helpe my, Amen.* Van de Paapsche zyde wilde men, op 't voorbeeldt van Hus, aanstonts met Lutherus ten vuure; dewyl men naar hunnen stokregel den ketteren geen geloof behoefde te houden. Doch keizer Karel de V, zyn woordt van vrygeleide niet willende schenden, zeide: *Indien geloof en woordhouding of trouwe uit de wereldt was, dat die dan by den Roomschen keizer moest gevonden worden.* En de Paltsgraaf Lodewyk zeide ook: *Indien zulks geschiedde, als Lutherus partyen wilden, dat dit tot eene vlek en eeuwige schande van den Duitschen name zou geschieden.* Ook hadt Godt met Lutherus nog grote zaken voor; daarom konden zy hem niet aan den brandpaal krygen: Daarom zeide Lutherus ook op den derden dag dezer vergaderinge, van den keurvorst van Trier aangemaant zynde om van zyn voornemen af te staan, of raadt te geven, wat men doen zou, aldus: *Ik weet Gamaliëls raadt, zo dit werk uit de menschen is, zal 't verbroken worden: doch zo 't uit Godt is, zult gylieden het niet kunnen verbreken.* Daar op liet men Lutherus op den 29 April vry gaan, doch met aanzegginge, dat hy onderweeg niet zou prediken; waar op hy antwoordde, dat Gods woordt niet gebonden was; gelyk hy dan ook voort daar na te Eisenach predikte. Zie *Tom.* I *Epist. Lutheri, p.* 328. Hier op deedt keizer Karel de V Lutherus in den ryksban, verbiedende hem te herbergen, maar belastte hem dood te slaan waar men kon: waarom, als 't nu slecht met Lutherus stondt, en men bevreest was, dat de Papisten hem by den kop zouden vatten, liet keurvorst Frederik de III hem stilleties ligten: want Lutherus van Eisenach vertrekkende naar 't dorp More, of Mera, alwaar hy by zynen oom Johannes vernachtte, en van daar gaande naar Waltehaus, wierdt by 't slot Altenstein, digt by 't vlek Schweine, aan 't Thuringer woudt gelegen, den 4 May des jaars 1521 van twee edellieden, genoemt Hans van Berleps en Burchard van Wenkheim, door den keurvorst bestelt, als of zy struikrovers waren, aangevallen, en eerst op een wagen gezet, op welken Amsdorf, der zaken kundig, doch onzeker, waar zy Lutherus wilden brengen, ook was. De knechts van deze edellieden rosten den voerman wakker af, en lieten hem met Amsdorf voortryden. Daar na trokken zy Lutherus een ruitergewaadt aan, zetten hem op een paardt, en reden tot in den donkeren nacht door vele houtwegen; ook bonden zy iemandt als een gevangen, om schyn te geven, als of zy een gevangen inbragten, en dus bragten zy Doctor Lutherus in 't midden van den nacht in 't Saxische bergslot Wartenburg, digt by Eisenach, alwaar hy wel bewaart wierdt, en bleef van den 4 May des jaars 1521, tot den 6 Maart van den jare 1522. Zie dit breder *in Pathmo Lutheri, cum notis P. Antonii*, §. 8 *&* 45, en nog eenige byzonderheden daar van by Christiaan Kortholt *in Hist. Eccles. sec.* XVI, *cap.* 2, §. 15. Lutherus zelf schreef dit in een brief aan Spalatinus. Zie *Tom.* I *Epist.* 228, *pag.* 328, *b.* Ook ziet men een penning daar van, op welkers eene zyde Lutherus beeldtenis in ruitergewaadt, met lange haairen en een ruigen baardt, welke hy nu liet waſſchen, staat afgebeeld, met dit omschrift: *D. Martinus Lutherus, ex Pathmo reversus anno* 1522. Dat is: *Doctor Martinus Lutherus, uit Pathmos wedergekeert in 't jaar* 1522. Op de andere zyde staat dit jaarveers:

> *A Rheno properans CapItUr, bene ConCIa pathMI*
> *TeCta, papæ fUgIens retIa strUCta, petIt.*

Waar van de zin is: *Hy, van den Rhyn haastende, wordt opgevangen, streeft naar de bewuste woninge van Pathmos, des pauzen gespreide netten ontkomende*: want dit slot noemde Lutherus zyn *Pathmos*, waar in hy wel wierdt onthaalt, en zomtyds onder den name van jonker Georg op de jagt ging met een getrouwen dienaar. Hier dan veilig bewaart wordende voor de lagen zyner vyanden, zat hy 'er den tydt van tien maanden niet ledig, maar predikte alle zondagen, in tegenwoordigheit van den slotoverste, zette het Nieuwe Testament over, en schreef uitleggingen over de Euangeliën, en meer andere schriften, als in 't even aangehaalde werk *de Pathmo Lutheri*, en by Bucholcerus *in Indice Chronol. pag.* 483 te zien is. Zeer veel werk deden de Papisten om te ontdekken, waar Lutherus was, zelfs door toveryen en duivels bezweringen; doch konden 't niet gewaar worden. Nochtans liet Lutherus blyken, dat hy in de wereldt was; want als hy verstondt, dat Albert, aartsbisschop van Ments, na Tetsels doodt nieuwe aflaten liet verkondigen, schreef Lutherus hem den 25 November des jaars 1521 een scherpen brief, met bedreigingen, dat, zo hy zulks niet naliet, hy dingen aan de wereldt zou bekend maken, die hem niet aangenaam zouden zyn. Nog schreef Lutherus in 't einde van 't jaar 1521 uit zyn Pathmos aan zyne Augustyner broederen, en prees het afschaffen van de byzondere Miſſe als Godvruchtig en heilig, gelyk Hospinianus berecht *Hist. Sacram. Part.* II, *pag.* 33. Ook vertrok Lutherus in November des jaars 1521 stil naar Wittenberg, logeerde by zynen vriendt Nicolaus Amsdorf, sprak aldaar eenige vrienden, doch keerde haast in stilte weder naar zyn Pathmos, het welk hy echter niet lange daar na stil weder verliet, en den 6 Maart des jaars 1522 te Wittenberg kwam, meest om de geestdryvers, Nikolaas Stork, Thomas Muncer, en anderen tegen te gaan. Ondertuſſchen hadt koning Henrik de VIII van Engelandt een boek tegen Lutherus geschreven, en daar door van paus Leo den X den naam van *Beschermer des Geloofs* verkregen. Lutherus antwoordde hem ter dezer tydt vry scherp, 't welk Erasmus berispte; maar Lutherus zeide onder anderen: *Het is zo eene zaak niet, dat ik een koning der aarde scherp bejegene, nademaal hy zich niet ontzien heeft den koning des hemels in zyne redenen te lasteren.* Erasmus hielp koning Henrik, en schreef in 't jaar 1524 een boek van *den Vryen Wille* tegen Lutherus; doch schoot te kort, dewyl Luther in 't jaar 1526 dat heerlyk boek van den *Knechtelyken Wille* tegen Erasmus schreef, en hem stom maakte. Zie Bucholcerus *in Indice Chronol. ad an.* 1524.

In het jaar 1523 gaf Lutherus onder anderen de vyf boeken van Mozes, in 't Hoogduitsch door hem vertaalt, in het licht.

In het volgende jaar zondt paus Clemens de VII, opvolger van Adrianus den VI, een gezant naar Neurenberg, namentlyk den kardinaal Laurentius Campegius, door wien hy op de de verdelging van Lutherus liet aandringen: doch te vergeefsch: de vorsten drongen op een vry concilie, en Lutherus smeet in dit jaar den monnikskap geheel weg, terwyl in Engelandt het Pausdom een groter krak kreeg, en in Zweden koning Gustavus Erikson de Papery afschafte. Doch jammer was 't, dat het verschil tusschen Lutherus en Karelstadt toenam; want als het zelve al te hoog rees, ging Karelstadt van Wittenberg, naar Orlamunde, eene stadt in Thuringerlandt, alwaar hy van den Raadt en de gemeente tot predikant wierdt aangenomen. Zyne verdere gevallen kunnen boven op zynen name BODENSTEIN nagezien worden. Ook kreeg 't goede werk der hervorminge een krak door de opstandt der geestdryvende boeren in dit jaar in Duitschlandt, aangevoert door Thomas Muncer, die gevangen en onthoofd wierdt, terwyl 'er binnen ruim drie weken wel 100000 boeren sneuvelden, als keizer Karel zelve naderhandt op den Ryksdag te Augsburg zeide. Ook overleedt den 5 May des jaars 1525 die brave keurvorst van Saxen Frederik de III, wordende opgevolgt van zynen broeder Johannes. En gelyk de geestelyken nu al begonnen te trouwen, als de voorbeelden van Barthol. Bern. Feldkirchen, van Justus Jonas, van Bugenhagen, van Carelstadius, en anderen, leren, volgde Doctor Lutherus nu ook dit spoor; te weten, daar was eene edele nonne, Catharina van Boren, voor ruim twee jaren met nog acht andere nonnen uit het klooster Nimptschen, by de stadt Grimma in Meissen, te Wittenberg gekomen. Deze nonne was Lutherus voornemens uit te trouwen aan D. Glacius, predikant te Orlamunde; doch zy, dit verstaande, gaf aan Doctor Ambsdorf te kennen, dat zy geen zin in Doctor Glacius, maar wel in Ambsdorf of Lutherus hadt: 't welk Hieronymus Schurfius verstaande deedt zeggen: *Zo die monnik eene huisvrow trouwt, zal de wereldt en de duivel lagchen, en hy alle zyne handelingen daar door vernietigen.* Doch Lutherus trouwde in spyt van de wereldt met deze nonne in de maandt van Juny des jaars 1525, als hy nu 42 jaren oud was. Men schimpte wakker op dit huwelyk; zelfs Joachim Camerarius hadt 'er weinig genoegen in, waarom Melanchthon hem trooste met een langen brief. Hieronymus Emserus, hofprediker van Georg, hertog van Saxen, maakte 'er een leppig gedicht op: Conradus Collinus, prioor van Keulen, schreef 'er een boek tegen, met dezen tytel: *Eversio epithalamii Lutheri*. Koning Henrik de VIII van Engelandt maakte dit huwelyk als ondeugend uit, en Erasmus schreef 'er een brief over aan Daniel Manchius, zynde te Rome by den kardinaal Campegius, den 9 October des jaars 1525 uit Basel. Zie *Sculteti Annales ad an.* 1525, *pag.* 278, 279. Lutherus in het tegendeel verdedigde de wettigheit van zyn huwelyk, waar over *Meyeri Dissert. de vita Catharinæ Boræ*, *typ.* 1698, en *Forsteri Orat. de Doctoratu & conjugio Lutheri* kunnen nagezien worden. Voorts schreef Lutherus in dit jaar aan de Wederdoperen te Antwerpen, om hunne geestdryvery te laten varen: ook gaf hy nu de belydenis der Waldensische en Boheemsche broederen uit, betuigende in de Voorreden, dat hy ze wel eer hadt verkettert, doch hen nu voor rechtzinnigen hieldt. In 't jaar 1526 schreef hy zyn boek van den knechtelyken wille tegen Erasmus boek van den vryen wille. In 't jaar 1527 schreef hy tegen de Wederdopers, als ook van 't krygsleven; terwyl hy nu eene zware krankte kreeg, waar van hy door 't drinken van *Carduus-benedictus*-water wierdt herstelt. Doch kort daar na viel hy weder in eene krankheit naar ziele en ligchaam, welke ziekte hy *colaphus Satanæ*, *een vuistslag des Satans*, noemde, en waar van hy meermaals gewag maakt. Ook gaf Lutherus nu uit de geschiedenis van Leonard Keizer, om 't gelove in Beyeren den 27 Augusty des jaars 1527 verbrand. Nog wierdt in dit jaar op Lutherus aanmaninge eene bezoeking der kerken in Saxen aangestelt, in welke hy en Melanchthon vele onordentlykheden bevonden. Eindelyk, hoe Caspar Zwenkfeldt, uit Silesië te Straasburg gekomen, zich dit pas tegen Lutherus verzette, en leerde, dat Christus Godheit in plaats van zyne ziele was, en dat Christus menschelyke natuur na zyne verheerlykinge geen schepsel meer was, en hoe de Zwenkfeldianen, van de Weigelianen gevolgt, de H. Schriftuur maar een doden letter noemden, zie breder by Melanchthon *Oper. Tom.* II, *pag.* 200, en by Alting *in Theol. hist. loc.* 2, *pag.* 160. In October des jaars 1629 beriep de landgraaf van Hessen eene zamenkomst te Marpurg, alwaar een gesprek wierdt gehouden tusschen Lutherus, Melanchthon, Justus Jonas, Andr. Osiander, Joh. Brentius van de eene, en Oecolampadius, Zwinglius, en Caspar Hedio van de andere zyde. Men kwam in alle stukken overeen; *doch of 't ware ligchaam en bloedt van Christus ligchamelyk in broodt en wyn des Avondmaals tegenwoordig was*, dit liet men aan elks geweten, met smekinge tot Godt, dat die hen in de waarheit wilde leiden. Zie de gansche handeling van dit gesprek by Hospinianus *in Hist. Sacram. part.* II, *pag.* 119, enz.

Kort daar op maakten de Protestantsche vorsten in November het Smalkaldisch verbondt, waar van by Sleidanus *lib.* VII, *p.* 166. Na dat keizer Karel de V den 22 February des jaars 1530 te Bononië als koning van Lombardië, en den 24 February met de keizerlyke kroon van paus Clemens gekroont was, en aan den paus belooft hadt, de Lutheranen weder tot gehoorzaamheit der Roomsche kerke te brengen, of hen anders harder te vervolgen, beschreef hy een Ryksdag te Augsburg, alwaar alle vorsten verschenen, zo om den Turkschen oorlog, als om van den Godsdienst te spreken. Strax schreef de keurvorst van Saxen naar Wittenberg, en belastte zyne Godgeleerden een kort begrip van den Godsdienst op te stellen, gelyk Lutherus dan deedt in 16 of 17 artykelen, als te zien is in Lutherus werken *Tom.* V *Jen. Germ. fol.* 14. Andere vorsten lieten zulks ook door hunne Godgeleerden doen, alle welke belydenissen Melanchthon overzag, en daar uit die 21 artykelen zamenbragt, welke nog den text der Augsburgsche Belydenisse uitmaken, gelyk men de zelve nog met 7 byvoegelyke artykelen van de veranderde misbruiken kan zien in 't werk van Melanchthon *tom.* I, *pag.* 28, 29. Zie op het woordt AUGSBURGSCHE CONFESSIE. Doch Lutherus verscheen niet in persoon op den Ryksdag, om dat hy nog onder den ban van den keizer en den paus was, maar schuilde, op bevel van den keurvorst, zo lang, als in zyn tweede Pathmus, te Coburg, van waar hy den zynen door raadt ondersteunde.

Als de Protestanten in 't jaar 1531 het verbondt te Smalkalden vernieuwden, en 'er nu al 7 vorsten en 24 steden in begrepen wierden, en de vergramde keizer hen met den oorlog dreigde, en den landgraaf van Hessen verzocht, dat Lutherus door een deftig schrift de Duitschers wilde versterken, schreef Lutherus, hier door opgewekt, een boek, met dezen tytel: *Waarschouwing aan zyne lieve Duitschers*, waar in hy hen vermaande, zich des keizers hard bevel niet te onderwerpen, maar zich tegen de afgodery der Papisten te verzetten, noemende den paus in zyne bygevoegde glosse *den hoofdschalk paus Clemens*. De Papisten, boos wordende, schreven daar een boek tegen zonder name; doch Lutherus antwoordde in een geschrift, met dezen tytel: *Tegen den Meuchler*, of *Huurling*, *te Dresden*. Ook schreef Lutherus zyne glosse, of uitlegging, over 't keizerlyke bevel, niet tegen den keizer, maar tegen de bisschoppen en prinssen, welke de trompetten van dezen aanstaanden oorlog in 't Ryk waren, en verdedigde vele voorname hoofdstukken van den Godsdienst.

Den 16 Augusty des jaars 1532 overleedt Johannes, keurvorst van Saxen, wordende opgevolgt van Johannes Frederik, dien Lutherus, na 't vieren van de uitvaart des overleden, krachtig tot de vrede aanmaande. In 't jaar 1533 troostte Lutherus de burgeren van Olchats, die om de belydenisse des geloofs verdreven wierden, zeggende onder anderen: *De duivel is de waardt dezer wereldt, en de wereldt is zyn huis: daarom, waar men komt, overal vindt men dien schandelyken waardt te huis.* Groot geschil kreeg Lutherus dit pas met Georg, hertog van Saxen, die een vyandt van Lutherus en van zyne lere was; en als die van Leipzich Lutherus om raadt vroegen, zeide hy: *Nu hertog Georg zich onderstaat de verborgendheit van 't geweten te onderzoeken, is hy waardig, dat men hem bedriege als eens duivels Apostel.* Hier over klaagde die hertog aan zynen neve, den keurvorst van Saxen, die Lutherus noodzaakte dit te verantwoorden, gelyk hy deedt, zeggende, dat hertog Georg daarom eens duivels Apostel was genoemt, op dat de onderdanen niet zouden menen, dat het bevelen van eene wettige overigheit waren, maar van den duivel, troostende de burgeren van Leipzich. Ook schreef hy nu een boek *van de heimelyke Misse*, waar in hy gewag maakt van zyne twistredeneringe, met den duivel gehouden.

Na dat paus Clemens in het jaar 1533 door zynen afgezant Hugo Rangou, aan keurvorst Joh. Frederik hadt laten voordragen, dat hy een algemeen concilie te Mantua, of elders, wilde houden, en de vorsten, te Smalkalden vergadert, antwoordden, dat het hen lief was een algemeen concilie te zien, alwaar 't woordt Gods rechter was, volgens *Joh.* XII, 48, gelyk men van die handelingen kan lezen in Melanchthons werken *Tom.* IV, *pag.* 761, *edit.* 1601, begon Lutherus in 't jaar 1534 zyne vertaalde Bybelstukken byeen te vergaderen, om die onder 't gezag van den keurvorst Joh. Frederik uit te geven. Deze Hoogduitsche overzetting van den ganschen Bybel kwam in 't volgende jaar 1535 te voorschyn, en geraakte in elks handen (zie daar van omstandig Joh. Fred. Mayer *in Comment. de hist. versionis Biblicæ Lutheri* en le Long *in Biblioth. sacr. part.* II, *sect.* 3, *edit.* 1709), terwyl ook dit jaar de Hebreeusche Bybel van Munsterus uitkwam, en Lutherus nu zyne uitlegging over *Genesis* begon, waar aan hy 10 jaren arbeidde. En als de paus nu het concilie te Mantua beleide, en Vergerius Doctor Luther niet kon verzetten, schreef Lutherus eenige stellingen tegen het *Constantiense*, of *Obstantiense*, dat is, Tegenstandig concilie, om dat het tegen de ware lere was; en gelyk in 't voorgaande jaar de Munstersche oproermakery ontstaan was door den snyder Jan van Leiden en Knipperdolling, waar van men in 't brede kan nazien Schotanus *van de gronden der Mennistery pag.* 105, enz. en de artykels van JOHANNES BEUKELSZ en KNIPPERDOLLING, schreef Lutherus nu, hoe hy de menschen beklaagde wegens hunne verkeerdheden, hoe 'er te Munster eene zamenrotting van *Cacodæmones*, of kwade geesten, woonde; doch hoe dat Munstersche treurspel ons tot beteringe des levens riep enz. In 't jaar 1536 dacht men, dat 'er eene vereeniging tusschen Lutherus en de anderen, als ook de Zwitsersche Godgeleerden zou getroffen worden. Lutherus scheen daar toe zeer genegen, en schreef al in 't laatste van 't voorgaande jaar aan die van Straasburg, *dat hem zulk eene eendragt zo lief was, als hy gaarne wilde, dat de Heere Christus hem genadig mogt zyn.* Eerst zou men te Eisenach zamenkomen: de Zwitsers betuigden, dat hen dit lief en aangenaam was, doch gaven reden, waarom zy 'er in persoon niet konden komen, maar lieten de zaak aan Bucerus en Capito, die hier meest in yverden, over. Daar na verzocht Lutherus, dat zy om zyne onpasselykheit te Grimmen, een dagreize van Wittenberg, mogten komen: doch zy kwamen den 22 May te Wittenberg in Lutherus huis byeen. Na dat men van weêrkanten met malkander gesproken en gehandelt hadt, ontwierp men den 26 May een formulier van eendragt van 't Avondmaal, door Melanchthon

thon opgestelt, welk formulier *Capito, Bucerus, Frechtus, Otherus, Lycosthenes, Gervasius, Bernhardus, Germani, Aulberus, Schradinus, Lutherus, Justus Jonas, Cruciger, Bugenhagius, Melanchthon, Menius* en *Myconius* eigenhandig ondertekenden. Doctor Lutherus zeide den 29 May, *dat hy de belydenisse der Zwitsers hadt gelezen; en bekende rechtzinnig te zyn: hoewel eenige woorden daar in de zwakken konden ergeren: en indien zy ondertekenden het formulier van eendragt, dat hy hunne leeraren voor broederen zou erkennen*, enz. Voorts schreven Capito en Bucerus aan de Zwitsersche Eedgenoten te Basel, hoe zy in deze handelinge van eendragt niets hadden aangenomen dan 't geen op de Schrift gegrond was, en van de heilige oudvaderen en Oecolampadius en Zwinglius al was geschreven. Doch die van Basel stemden dit formulier niet toe, en Bucerus herriep eenige zaken, welke hy van Lutherus niet wel verstaan hadt: waarom die van Basel Carelstadius en Grynæus naar Straasburg zonden, om nader onderrecht van deze handelinge te hebben; en de Euangelische Zwitsers zonden hun gevoelen schriftelyk in de maandt November aan Lutherus, hoe hunne belydenis in die Wittenbergsche handelinge niet verzwakt was; doch verklaarden ook te gelyk hunne mening, en hoe zy de Paapsche *Transsubstantiatie*, als ook het mondelyk eeten van Christus ligchaam verwierpen; waar op Lutherus den 1 December des jaars 1537 eerst antwoordde, en betuigde daar in, dat hy niet leerde, dat Christus van den hemel zichtbaar of onzichtbaar was nedergekomen, maar dat men by dit artykel des geloofs kon blyven: *Opgevaren ten hemel, zittende aan Gods regterhandt*, latende Godt Almachtig bevolen, hoe Christus bloedt en ligchaam tegenwoordig zyn in 't Avondmaal; zeggende ook nog: „ Schoon wy elkander hier in niet geheel verstaan, dat „ nochtans het beste zy, dat wy tegen elkander vriendelyk zyn, „ en 't beste voor malkander bezorgen, tot dat dit troebel water zich zette, sluitende dezen zynen brief aldus: *Hier mede „ beveele ik u lieden en alle de uwen den Vader der barmhertigheit en der vertroostinge, die verleene ons beide de deelen zynes „ Geestes, die onze herten te zamen smelte in Christelyke liefde en „ aanslagen, en allen schuim en roest van menschelyke en duivelsche boosheit en verdachtheit wegdoe, tot lof en eere zynes heiligen naams, en tot zaligheit veler zielen, spyt den duivel, paus, en alle zyne aanhangeren. Amen.* Zie dezen brief geheel in Lutherus werken *Tom.* VI, *edit. Jen.*

In 't jaar 1537 schreef koning Ferdinand een voortreffelyken brief aan Lutherus, den 1 February, waar in hy Lutherus lere prees, en 't bedryf van den paus afkeurde, belovende zynen vlyt aan te wenden, om zynen broeder, keizer Karel, te bewegen tot omhelzinge van de lere der Protestanten, enz. Zie dezen brief by M. Goldastus *in Constit. Imperial.* Voorts wierdt den 15 February dezes jaars eene vergadering der Protestantsche vorsten te Smalkalden gehouden, alwaar ook verscheide Godgeleerden verschenen, als Lutherus, Melanchthon, Pomeranus, Schnepsius, Osiander, en anderen. Het oogmerk was, om te spreken over 't concilie, 't welk de paus te Mantua belastte, doch niet dacht te houden. Eenige vorsten zonden aan de Godgeleerden den heer Pontanus, kancelier van den keurvorst van Saxen, om, indien 't concilie gehouden wierdt, eenige artykelen op te stellen, welke men kon beschermen. Lutherus stelde de artykelen, bekend met den name van *Smalkaldische artykelen*, zelve op, om ze op 't aanstaande concilie in te leveren, gevoegt by de Augsburgsche Belydenis en der zelver verdediginge. Voorts leverde Bucerus hier de Zwitsersche belydenis over, welke van Lutherus en andere Godgeleerden wierdt goedgekeurt. Ten einde van deze vergaderinge wierdt Lutherus zeer krank: dies liet de keurvorst van Saxen hem naar Gotha brengen, vergeselschapt van Sturciades, een vermaard geneesheer, van Erfurt ontboden. Zyne krankheit was de kwelling van de steen, zodanig, dat hy in elf dagen zyn water niet kon lossen, en men aan zyne herstelling wanhoopte. Doch den volgenden nacht wierdt zyne blaas te Tambach, een dorp in het Thuringer bosch, geopent, dat hy, als hy zelve schreef, wel elf kannen van zyn eigen water ontfing, en noemde daarom het dorp Tambach de plaats van zyne zegeninge, en schreef aan den muur van zyne herberge: *Tambach is myn Phanuel, om dat de Heere my aldaar verschenen is*, ziende hier mede op *Gen.* XXXII, 30; en dewyl men om eene volkome vereeniging tusschen Lutherus en de Zwitsers wenschte, zondt de keurvorst van Saxen Bucerus en Lycosthenes aan Lutherus, om de Zwitsers schriftelyk te antwoorden, 't welk hy dat pas wegens zyn ongemak niet kon doen, maar schreef aan den burgermeester van Basel, dat hy 't zou doen, terwyl Melanchthon den 15 Maart des jaars 1537 een brief van ontschuldiginge vooraf zondt: doch den 1 December des jaars 1537 schreef Lutherus aan de Zwitsers zeer minnelyk, als te voren is gemeld, wordende ook den 4 May des jaars 1538 van hen zeer wel geantwoord; waar op Lutherus den 25 Juny des jaars 1538 weder antwoordde, en in 't slot badt, om alle hulpe tot de vrede en eendragt van de Christelyke kerke toe te brengen. Zie deze brieven by Corput *in 't Leven van Melanchthon pag.* 339, 366, 370, 371. Voorts gaf Lutherus na zyne herstellinge een boek uit van de hervorminge van den paus: nog maakte Lutherus eenige aanmerkingen over een der voornaamste artykelen van 't Paapsche gelove van 't zogenaamde of verdichte geschenk van Constantinus den Groten, terwyl hy in dit jaar ook uitgaf de brieven van Joh. Hus aan de Bohemers uit zyne gevangenisse te Constants geschreven. In 't jaar 1538 kreeg Lutherus nieuwen twist met de gezinte der zogenaamde *Antinomi*, of *Tegenwettigen*, welke leerden, dat men door de wet geen boete kon prediken, wier stichter was Joh. Agricola van Eisleben, eerst een vriendt van Lutherus, welke nu tegen dit volk schreef, en toonde, dat de wet wel niet rechtvaardigt, maar de zonde vertoont en 't geweten verschrikt, doch dat men de zelve eerst moest leren, en dan 't Euangelium prediken, 't welk ons den Middelaar aanwyst, waar door hy Agricola dan overtuigde. In 't jaar 1539, den 24 April, stierf Lutherus bittere vyandt Georg, hertog van Saxen, en zyn broeder Henrik volgde hem op in de regeringe, die aanstonts Doctor Lutherus naar Leipzich ontboodt, om aldaar de langgewenschte Euangelieleer te prediken, zo dat, daar te Leipzich in 't jaar 1539 te Paaschen nog op zyn Paapsch was gepredikt, nu te Pinxter door Lutherus de Euangelieleer wierdt verkondigt; en dewyl men nu veel sprak van een algemeen concilie, gaf Lutherus in 't jaar 1540 een boek uit *van de conciliën en oudvaders*, tonende, hoe, en op wat wyze die wettig moesten gehouden worden, als ook wat macht die hadden, enz. Ook gaf Lutherus in dit jaar met eene voorreden uit de belydenisse van den beroemden Godgeleerde Robertus Barnus, welken Lutherus zeer wel kende, en welke onder Henrik den VIII den 2 July des jaars 1540, door ophitsen van den bozen Papist Gardiner, bisschop van Winchester, te Londen om het ware gelove verbrand was, gelyk Sleidanus *in Comment. lib.* XIII, en Melchior Adam *in Vitis Theologor. pag.* 150, beide op dit jaar berechten; en als de vorsten in dit zelve jaar 1540 te Hagenau aan den Rhyn weder zamenkwamen, reisde Melanchthon ook derwaarts, doch wierdt onderweeg zeer krank, en bleef te Wymeren, hebbende deze krankheit, door droefheit ontstaan, al van te voren in een droom vooraf verstaan, en zeide daarom, over de brug te Wittenberg over den Rhyn gaande: *Viximus in synodis, & jam moriemur in illis*, dat is: *Wy hebben vele synoden bygewoont, en zullen nu daar in sterven.* Lutherus, deze ziekte verstaan hebbende, reisde op last van den keurvorst van Saxen schielyk met Cruciger daar naar toe, en zeide op 't zien van Melanchthon: *Ach! wat kostelyk en nodig werktuig der kerke legt hier ter neder, en is nu zo na vergaan.* Voorts troostte, vermaande en bestrafte Lutherus zynen vriendt Melanchthon, badt Godt ernstig voor hem; en Melanchthon, herstelt zynde, getuigde aan Camerarius en anderen, dat, indien Lutherus hem niet getroost hadt, hy gestorven zou zyn.

In 't jaar 1541 wierdt 'er eene vergadering te Worms gehouden, alwaar Eck en Melanchthon over de erfzonde redentwisten, doch de keizer brak deze handeling af, en liet eenige dagen daar na de Godgeleerden te Regensburg zamenkomen, gelyk dan den 27 April aldaar verschenen van der Papisten zyde Julius Pflug, Eck en Gropperus, van der Protestanten zyde Melanchthon, Bucerus, Capito, Pistorius, Calvinus en anderen, en alwaar Melanchthon en Calvinus, wiens oordeel allermeest geprezen wierdt, zulke grote vrienden wierden, dat Melanchthon in 't vervolg Calvinus gewoonlyk *den Godgeleerden* noemde. Van Lutherus boek, in dit jaar geschreven tegen den Saxischen vorst en tegen den landgrave van Hessen, zie Sleidanus *lib.* XIII, terwyl Melchior Adam ook gewaagt van Lutherus schrift tegen 't lasterboek van Hans Wurst, waar in Lutherus zich en zyne lere tegen de Paapschen verdedigt.

In 't jaar 1542, den 6 January, hadt Lutherus van 6 nog 5 kinderen in 't leven by zyne huisvrouwe, gelyk blykt uit zyn testament, nu gemaakt, waar in hy aan zyne huisvrouwe al zyn goedt voor haar leven maakte, namentlyk zyn goedt Zutsdorf, dat hy gekocht hadt, ook zyn huis Brunn, ter woninge, als mede zyne kleinodiën, ringen, ketting, byna duizend guldens waardig, om dat zy hem altydt lief was geweest, en op dat zy ook zyne schulden, byna 450 guldens, zou betalen, en op dat niet zy de kinderen, maar de kinderen haar naar de oogen zouden zien. Voorts als in dit zelve jaar een Julius Pflug door de kanunniken tot bisschop van Neuburg verkoren, en van den keurvorst van Saxen verstoten was, om dat deze Pflug een vyandt van de Augsburgsche belydenisse was, bevestigde Lutherus, op bevel van den keurvorst, in dit bisdom Ambsdorf, en gaf een boek uit van de bevestiginge eenes waren Christelyken bisschops, bewerende, dat Pflug een vyandt van de ware lere was, gelyk hy ook inderdaadt betoonde, wanneer hy in 't jaar 1548 met Joh. Agricola en Mich. Sidonius dat Paapsche boek *Interim* maakte, 't welk zo veel bloeds heeft doen storten. Ook schreef Lutherus in dezen tydt een boek *van de gebeden tegen de Turken*, en een ander tegen *Caspar Swenkfeldt*, als mede eene fraaie uitlegging over de laatste woorden van *David*, waar in hy de lere van de Drieëenheit, en van 't onderscheidt der personen, als ook van Christus Godheit en menschheit, krachtig verklaart; voorts in het jaar 1544 zyne *uitlegging over 't boek der Scheppinge*, en *laatste*, of *kleine belydenis van 't Avondmaal.*

In 't jaar 1545 strooiden de Papisten in Italië uit, dat Lutherus van den duivel was omgebragt. Het geschrift, daar dit in stondt, kreeg Lutherus zelf in handen, en schreef 'er dit volgende onder: *Ik Martinus Lutherus bekenne, dat ik den 21 Maart des jaars 1545 dit boos verdichtsel van myne doodt ontfangen, en met een verheugt gemoedt gelezen hebbe. Godt bekeere hen van die duivelsche boosheit: of, zo 't besloten is, dat myne gebeden voor die zonde tot de doodt vergeefsch zyn, dat zy dan de maat der zonden vervullen, en zich tot verzadinge toe met zulke blykbare leugenschriften vermaken.* Hy gaf ook een boek uit, met dezen tytel: *Tegen 't Pausdom, van den duivel gesticht*, waar in hy den brief, van den paus aan den keizer geschreven, scherpelyk wederlegt. Zie Sleidans *lib.* XVI, *pag.* 433, die ook nog berecht, dat Lutherus kort daar op eenige stellingen uitgaf van de kerkelyke, burgerlyke en huishoudelyke bestieringe, welke hy zeide dat Godt tegen de razerny des duivels hadt ingestelt; doch waar van hy den paus uitsluit, om dat die 't Euangelium verdoemt

doemt en onderdrukt, het huwelyk verbiedt, en alle wetten van zynen wille doedt afhangen; en alzo de paus lang gelukkelt hadt om 't concilie van Trente te beleggen, 't welk nu den 13 December des jaars 1545 was vastgestelt, doch waar op de Protestanten niet wilden komen, om dat zy den paus niet voor preses of rechter, maar voor party erkenden, zeide Lutherus: *De paus sleept het arme concilie om als de kat zyne jongen. In Duitschlandt kan hy 't niet houden; te Mantua ook niet; dan zal 't te Vizenza wezen, alwaar zy 't niet menen. Ik achte, hy wil een Marcolphus worden, die nergens een boom vinden kan om 'er zich aan op te hangen; alzo kan de paus geen plaats vinden, waar hy 't concilie gaarne zou willen houden.* Ten laatste voltvoerde Lutherus na een tienjarigen arbeidt den 17 November des jaars 1545 zyne uitlegging over 't boek *Genesis*, zeggende: *Dat is nu myn lieve Genesis. De lieve Heere Godt geve, dat anderen het beter maken. Ik kan niet meer; ik ben zwak, bidt Godt voor my, dat hy my eene zalige uur verlene.* En in de maandt December schreef Lutherus zyn laatste boek tegen den Brunswykschen vorst Henrik, van den landgrave gevangen zynde.

Eindelyk naderde Lutherus sterfdag; want als de graven van Mansfeldt eenig verschil over de landbezittinge hadden, wierdt Lutherus tot scheidsman van hen verzocht: dies deedt hy den 17 January des jaars 1546 zyne laatste predikatie te Wittenberg, en vertrok den 23 van die maandt met Melanchthon, kwam den 24 te Hal, huisveste by Justus Jonas, en predikte aldaar den 26 January van Paulus bekeeringe. Toen voer hy met Justus Jonas en zyne drie zonen met een schip naar Mansfeldt. Onderweeg op de Saalstroom in gevaar zynde van te verdrinken, zeide hy tot Jonas: *Meent gy, dat het den duivel niet aangenaam zou zyn, zo ik hier met u en myne drie zonen in 't water versmoorde?* De grenzen van Mansfeldt naderende, wierdt hy met honderd ruiters van 't hof in zyne geboortestadt Eisleben den 29 January heerlyk ontfangen. Aanstonds verrechtte hy 't werk, waar toe hy gevordert was, en predikte nog eenige malen, en na dat hy den 15 February voor de laatste maal gepredikt hadt, wierdt hy den 17 February zo krank, dat men zyn einde zag naderen. Verscheide heerlyke woorden sprak hy nog dien avondt aan tafel, en op zyn krankbedde, zeggende ook: *Bidt Godt, dat hy ons de lere des Euangeliums beware: want de paus en 't concilie van Trente smeden wonderlyke dingen;* en gelyk hy in 't bidden eene wonderlyke gave hadt, en daar toe alle dagen gewoon was zekere uuren te besteden, en krachtig badt, gelyk meermalen gehoort was, was dit ook zyn laatste gebedt tot Godt: *Myn hemelsche Vader, Godt en Vader van onzen Heere Jesus Christus, Godt aller vertroostingen, ik danke u, dat gy uwen Zone Jesus Christus my geopenbaart hebt, in wien ik heb geloofd; wien ik heb beleden; wien ik bemint en gepredikt hebbe; wien de paus van Rome en voorts de gehele hoop der godlozen hebben vervolgt en versmaad. Ik bidde u, myn Heere Jesus Christus, neem myne ziel aan. Myn hemelsche Vader, schoon ik uit dit leven worde gerukt, en ik dit myn lighaam moet afleggen, ik weet toch zeker, dat ik in eeuwigheit met u blyven zal, en dat ik van niemandt uit uwe handen kan gerukt worden.* Daar na voegde hy 'er deze Schriftuurplaatsen by: Joh. III, 16, en Psalm LXVIII, 20, en nog eenige geneesmiddelen genomen hebbende zeide hy: *Ik ga henen, en zal myne ziel nu Gode wedergeven. Vader, in uwe handen bevele ik mynen geest: Gy Godt der waarheit hebt my verlost;* waar op als Justus Jonas hem vroeg: *Eerwaardige vader, sterft gy niet door Christus in de belydenisse van die lere, welke gy tot dus verre standvastig verkondigt hebt?* Lutherus met luider stemme antwoordde: *Ja*, en overleedt daar op zachtelyk den 18 February des jaars 1546, oud 63 jaren, 2 maanden en 10 dagen. Zyn ingewandt wierdt te Eisleben in eene tinne kist begraven, alwaar Justus Jonas eene lykreden deedt; doch op begeren van den keurvorst van Saxen wierdt zyn lighaam te Wittenberg begraven den 22 February des jaars 1546 in de Slotkerke, doende Bugenhagen aldaar de lykpredikatie. Dus overleedt die onverwinnelyke heldt en forsse bestryder van de macht van den Roomschen paus. Hy liet eene bedroefde weduwe na, die wel redelyk, byzonder door Melanchthon, bezorgt wierdt, doch het ook niet te ruim in de wereldt hadt. Zie van haar op haren naam BORE. (CATHARINA VAN) By deze vrouwe teelde Lutherus drie zonen: *Johannes, Martinus* en *Paulus*, waar van strax in 't byzonder zal gesproken worden. Nog teelde hy by de zelve huisvrouwe drie dochteren: 1) *Elizabeth*, geboren in 't jaar 1527, en overleden den 3 Augusty des jaars 1528; 2) *Magdalena*, geboren in den jare 1529, overleden in den jare 1542, op welke de vader zelve dit grafschrift maakte:

Dormio cum sanctis heic Magdalena, Lutheri
Filia, & hoc strato tecta quiesco meo.
Filia mortis eram, peccati semine nata.
Sanguine sed vivo, Christe, redempta tuo.

Waar van de zin is:

„ Ik, Luthers dochter, Magdalena slaap hier met
„ De heiligen, en rust hier in dit aarde bedt.
„ Ik was een kindt des doods, geteelt uit zondig zaadt.
„ Maar, Christus, door uw bloedt leef ik bevryd van kwaadt.

3) *Margaretha*, geboren in 't jaar 1534, getrouwt met Georg van Cunheim, een voornaam Pruisisch edelman, van welke geteelt is eene dochter, *Dorothea*, getrouwt met eenen Frederik, vryheer van Kittlitz.

Keurvorst Joh. Frederik van Saxen liet een schoon gedenkteken voor Lutherus toestellen, doch wegens de volgende kryge[illegible] luiten wierdt dit niet te Wittenberg, maar eenigen tydt [illegible] van hertog Joh. Wilhelm in 't jaar 1571 te Jena in de S. [illegible] kerk opgerecht, gelyk men de afbeelding daar van ziet in den Weimarschen groten Bybel, gedrukt te Neurenberg in den jare [illegible], zynde aldus. Boven Lutherus beeltenis leest men [illegible]: *Wy van Gods genade* JOHAN WILHELM, *hertog van Saxen, landgraaf van Thuringen, markgraaf van Meissen, hebben deze afbeelding van* LUTHERUS, *niet om aan te bidden, maar ter gedachtenisse, laten zetten in 't jaar 1571.* Even boven Lutherus hoofdt staat:

Pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa!

Dat is, volgens de vertalinge van G. Outhof:

Ik was by u een pest, ó paus! in al myn leven:
Maar stervende zal u myn doodt den doodsteek geven.

Aan de regter zyde ziet men Lutherus wapen, zynde een kruis, op een menschen hert, met eene roze omgeven, met zyne zinspreuke: *Vivit.* Dat is: *Hy leeft*; namentlyk Christus, die altydt tot heil der zynen leeft. Aan de linker zyde leest men deze woorden, *Jes.* LII, 7: *Hoe lieflyk zyn de voeten der boden, die daar vrede verkondigen.* Rondom zyn beeltenisse staat in 't Latyn, het welk dus in 't Nederduitsch luidt: *In 't jaar 1546, den 18 February, is de allerwaardigste man* MARTINUS LUTHERUS, *Doctor in de Godgeleerdheit, na dat hy in zyn laatste doods oogenblik betuigt hadt, dat de lere, welke hy gepredikt hadt, de ware, en de kerke noodzakelyk was, en nà dat hy zyne ziel aan Godt door 't gelove in onzen Heere* JESUS CHISTUS *bevolen hadt, uit dit sterffelyke leven opgeeischt, in 't jaar zynes ouderdoms 64, als hy de kerk Gods in deze stadt* (Wittenberg) *langer dan 30 jaren getrouw en nuttelyk hadt gedient. Zyn lighaam is hier* (te Wittenberg) *begraven.* Aan zyne voeten staat een Latynsch vaars, van H. Osius gemaakt, ook in 't Hoogduitsch vertaalt door Christ. Junker, by wien men 't lezen kan, te lang om hier te plaatsen. Zie *Junkeri Guldenes und Silbernes Ehren-gedachtnusz Lutheri*, met alle kopere platen van zyne afbeeldingen, en medalien, van hem gemaakt, in 8. De keurvorst van Saxen, Joh. Georg, achtte den zegelring van Lutherus, hem door Joh. Martin Luther, landraadt te Wursten, vereert, zo dierbaar, dat hy daar mede in 't jaar 1652 te Praag voor den keizer en andere vorsten pronkte, en met den zelven aan zyne handt stierf, zynde de zelve nog bewaart in de kunstkamer te Dresden, als Goetius berecht *in Dissert. de singular. reliq. Lutheri, edit. Lips.* 1703.

Lutherus was een man, sober in eeten en drinken, en dikwils te vrede met een stuk haring en broodt, ja at noch dronk zomtyds binnen drie of vier dagen niet, als Melanchthon getuigt. Veelmaals te gast genodigt zynde, weigerde hy te komen, om geen tydt te verliezen, zeggende zelf elders: *Ik verlies veel tydt in deze stadt door het te gast te gaan. Ik weet niet, wat voor een Satan zulks bestelt, dat ik 't niet kan weigeren, en evenwel is 't my schadelyk dat aangenomen te hebben.* Zyne uitspanning bestondt zomtyds namiddags met Melanchthon op 't schaakbordt te spelen, en in den tuin wat te planten. Hy was in 't laatste veel met hoofdpyn gekwelt, en vreesde voor de popelcy. Hy was zeer milddadig tegen arme studenten. Op zekeren tydt, dat een student reisgeldt verzocht, en zyne huisvrouw geen geldt hadt, nam hy een zilver bekertje, drukte het zamen, en zeide tegen den student: *Breng dat by den zilversmidt, en behoudt het geldt, dat 'er van komt.* De keurvorst boodt hem eens een gedeelte van de zilvermynen te Sneebergen aan; doch hy weigerde het, zeggende: *Op dat hy den duivel, den heere der onderaardsche schatten, niet zou tergen.* Op een anderen tydt ontfing hy 200 guldens uit de goudmynen; doch deelde die onder arme studenten uit; en toen de keurvorst hem een nieuw kleedt vereerde, schreef hy weder: *Dat het te veel was; dat indien hy hier den loon van al zynen arbeidt zou verkrygen, hy geen in 't andere leven te verhopen hadt.* Ook zeide hy, dat hem de duivel tot allerlei zonden hadt pogen te verlokken, maar nooit tot gierigheit, waar toe hy nooit genegen was, en bestrafte de Duitschers ook ernstig van deze zonde. Behalven dat Lutherus een groot hervormer was, was hy ook een wakker opbouwer der Hoogduitsche tale; waarom hy ook *de Duitsche Cicero*, en meester der Duitsche tale genoemt wordt, een kunstig redenaar, die den Duitschen Bybel recht Duitsch sprekende heeft gemaakt, gelyk Georg Schottelius van hem getuigt in zyn boek *von der Teutschen Haubtsprache, pag.* 1229. Zie ook *pag.* 64, 65, 1016, 1173, 1258. Van Lutherus gansche lere kan men een kort berecht zien *in Neodorpii Lutherus Orthodoxus*, gedrukt te Frankfort in den jare 1625. Melanchthon gaf ook dit oordeel van Lutherus: *De Pomer of Bugenhagen is een letterkundige, en verklaart de kracht der woorden. Ik ben een redenkavelaar, en wyze den zamenhang en de bewyzen der zaken aan; Justus Jonas is een redenaar, en redeneert vloeiend en sierlyk, maar Lutherus is alles in allen, en een mirakel onder de menschen: al wat hy zegt en schryft, dringt tot in 't gemoedt door, en laat wonderlyke prikkelen in de herten der menschen.* En Erasmus zeide in zynen tydt van Lutherus: *Godt heeft aan deze laatste eeuwe wegens de grootheit der krankheden een fellen arts gegeven.* Van Lutherus werken geeft Freherus een verslag in zyn *Theatrum Viror. claror. p.* 124 enz. Te weten, zyne Latynsche werken zyn gedrukt te Jena in den jare 1556, in 4 delen in folio; zyne Hoogduitsche werken zyn te Wittenberg gedrukt in 12 delen in folio in de jaren 1539 tot 1559. Nog zyn van zyne Hoogduitsche werken gedrukt te Eisleben in 2 deelen in folio

lio in den jare 1564: doch de volkomenste druk is die van 't jaar 1661 te Altenburg in 10 deelen in folio. Die meer berecht van Lutherus leven begeert, kan, behalven de reets aangehaalde schryvers, lezen *Joh. Matthesii Predigten vom Leben Lutheri. Melanchthonis Histor. de vita Lutheri. D. Joh. Frid. Mayers Unsterblicher Lutherus. M. Joh. Aurifabri Tischreden D. M. Lutheri, cum Præfat. Selucceri vom leben und wandel Lutheri. Mullers verthedigter Lutherus. Dresserus in hist. Lutheri. N. Ericei Sylvula sententiarum Lutheri & Melanchthonis, edit.* 1566. *Cochlæus de dictis & factis Lutheri. Danhaueri Memoria Lutheri renovata. Henrich Gotsens Singularia de reliquiis Lutheri, Lips.* 1703. *Gretseri Lutherus accademicus. Pistori Anatomia Lutheri. Goetsius de moribundi Lutheri colloquio, Lub.* 1718. *Alb. Æpinus de opere Reformationis Lutheri, Rostochii* 1717. *Goetsius de Isangelia Lutheri, Lub.* 1718. *G. Outhofs Leven van Lutherus* in zyne *Waarschouwinge pag.* 258-356. *Seckendorf hist. Lutheranismi*, enz.

LUTHERUS (JOHANNES) was de oudste zoon van Doctor Martinus Lutherus, geboren den 7 January des jaars 1526, wierdt by den zone van Johan Frederik in Saxen Raadt en kancelei-secretaris, en daar na van den markgrave Albert van Brandenburg in Pruissen beroepen. Hy trouwde met Elizabeth, eenige dochter van Casp. Cruciger, hoogleeraar te Wittenberg, uit welke hy eene dochter gewan, doch stierf kinderloos.

LUTHERUS (MARTINUS) was de twede zoon van Doctor Martinus Lutherus, geboren den 7 November des jaars 1531. Deze studeerde in de Godgeleerdheit, en trouwde met de dochter van Johan Heiliger, burgermeester te Wittenberg; maar stierf ook kinderloos.

LUTHERUS (PAULUS) was de derde zoon van Doctor Martinus Lutherus, geboren den 28 January des jaars 1533. Eerst studeerde hy te Wittenberg in de Latynsche en Griekische tale onder Melanchthon en Vitus Winshemius; doch daar na bevlytigde hy zich in de natuurkunde, en voornamentlyk in de geneeskunde. In zyn dertiende jaar reisde hy met zynen vader naar Eisleben, stondt den zelven getrouw by in zyne ziekte, welke in zyne armen overleedt. Den 29 July des jaars 1557 wierdt hy onder 't opzicht van den deken Jakob Millichius tot Doctor in de geneeskunde bevordert. Daar op wierdt hy professor in de geneeskunde te Jena, en maakte zich door de praktyk zeer beroemd. Daar na wierdt hy aan het Weimarsche hof lyfarts by den vorst Johannes Frederik den II, en bleef aldaar tot de overgave van de stadt Gotha in Thuringen, geschied in 't jaar 1567, den 13 April. Na dien tydt wierdt Paulus Lutherus opperlyfarts van Joachim den II, keurvorst van Brandenburg, wien hy toen door Gods hulpe van eene zware krankheit genas. Na de doodt van keurvorst Joachim, die den 3 January des jaars 1571, in den ouderdom van 66 jaren, overleedt, wierdt Paulus Lutherus tot opperlyfarts beroepen van Augustus, keurvorst van Saxen. Aan dit hof was hy in groot aanzien en achtinge, zodanig, dat de keurvorst Augustus hem met een schoon ridderlyk goedt beschonk, en met het wapen van den keurvorst, welke den 11 February des jaars 1568 overleedt, waar na Paulus Lutherus by den keurvorst Christianus den I in de zelve waardigheit verbleef. Doch in 't jaar 1589 zeide hy 't hof voor een tydt vaarwel, wegens verdachtheit van Godsdienst, en leefde te Leipzich eenigen tydt onder de burgeren; maar in 't jaar 1592 wierdt hy van den administrateur van 't keurvorstendom van Saxen, Wilhelm Frederik, welke krank was, als ook tot genezinge der vorstelyke kinderen door eene milde beloninge wedergeroepen. Eindelyk viel hy in eene ziekte, en stierf den 8 Maart des jaars 1593, oud 60 jaren, na dat hy eenige jaren weduwenaar met 6 kinderen geleeft hadt: want hy was getrouwt met eene Anna Warbek, dochter van Vitus Warbek, een Zwabisch edelman, hofraadt en kancelier van Johannes Frederik, keurvorst van Saxen. En om dat in zynen tydt de chymie of stofscheikunde in zwang geraakte, leide hy zich daar ook op, en heeft verscheide soorten van geneesmiddelen in de apotheek uitgevonden en ingevoert, als ook verscheide extracten uit de Carduus Benedictus, Angelica Scabiosa, Pimpinel, en andere. Zie *Dresseri Oratio de Paulo Luthero. Melchior Adam in Vitis Medicorum pag.* 338. *Freherus in Theatro viror. claror. pag.* 1294. Hy hadt een zoon, ERNESTUS LUTHERUS genoemt, die kanunnik en domheer in 't sticht Zeits is geweest, en mede een zoon heeft nagelaten, JOHANNES MARTINUS LUTHERUS geheten. Deze was een geleerd man, en regeringsraadt te Wurtsen van Johan Georg den I, keurvorst, die hem met een ridderlyk goedt beschonk by Hogburg. Hy trouwde eerst met dochter van Wilhelm Lyzerus, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Wittenberg, en na der zelver doodt met de dochter van D. Johan Hulseman, beroemd Godgeleerde te Leipzich.

LUTKEGAST, een dorp in de Groninger Ommelanden, onder het Westerkwartier. Het heeft een kerk, met een stompen toren. Van den naamsoorspronk zie op het artykel GROTEGAST. De predikant van dit dorp behoort onder de classis van het Westerkwartier.

LUTKEMAN (JOACHIMUS) wierdt te Demmin, in Pomeren, geboren in den jare 1608, in den jare 1639 tot het aartsdiakenschap van S. Jakob, en in den jare 1643 tot het professorschap der natuurlyke wetenschappen gevordert. In den jare 1649 wierdt hy aan het Brunswyk-Luneburgsche hof beroepen, om aldaar de waardigheit van prediker en generaal-superintendent aan te nemen, waar op hy in den jare 1653 abt van Riddagshauzen wierdt, en twee jaren daar na te Wolffenbuttel stierf. Zyne schriften zyn: *De vero homino; Vorschmack der Göttlichen guthe; Harffe von* 10 *saiten;* 3 *Predigten, den regier-prediger-und hauszstand betreffend; Apostolische aufmunterung, oder Epistel-postille; regenten-predigten. Freherus in Theatro.*

LUTKENBURG, eene kleine stadt in het Holsteinsche landschap Wagern, naby de Oostzee gelegen, heeft eertyds te Rantzouwen toebehoort, en is aan den koning van Denemarken verkocht. *Danckwerth. beschr. van Schlesw. und Hollst. P.* III. *c.* 6. *p.* 209.

LUTKEPOST, een dorp van de Vriesche grietenye Achtkarspelen, in het kwartier Oostergoo.

LUTKEWIERUM, of LYTTIKKEWERUM, een dorp van de Vriesche grietenye Hennaarderadeel, in het kwartier Westergoo. Sibrandus Leo geeft het den naam van *Luthawerum.* Onder dit dorp hoort de buurt *Riene*, daar de vaart van Sneek op Franeker doorloopt, en den 20 Augusty een schone jaarmarkt gehouden wordt. Hier heeft ook de stins *Rienstra* gestaan. De parochiekerk van dit dorp was, volgens den voorgemelden Sibrandus Leo, op den naam van S. Geertruid ingewyd. Tegenwoordig behoort kerk en predikant van dit dorp onder de classis van Sneek. *Oudhed. en Gesticht. van Vriesl.* II *Deel, pag.* 22 *en* 266, *edit. in* 8.

LUTKEWOLDE, anders ook *Augsbuur* genoemt, een dorp van de Vriesche grietenye Kollumerlandt, in het kwartier Oostergoo, wordende, in gemeenschap met Kullumerzwaag, door een hervormd predikant bedient, staande onder de classis van Dokkum. Hier legt de state *Klant.*

LUTON, een groot vlek in het graafschap van Bedford in Engelandt. Het zelve is op eene aangename wyze tusschen heuvelen gelegen, negen en twintig Engelsche mylen van Londen. *Engelsch Dict.*

LUTORIUS PRISCUS, (CAJUS) een Roomsch ridder, wierdt met de uiterste strafheit gestraft over een misslag, die niet hoofdzakelyk schynt te zyn. Na dat hy van Tiberius eene goede beloning ontfangen hadt voor een vaars, dat hy gemaakt hadt op de doodt van Germanicus, wierdt hy beschuldigt een ander gemaakt te hebben op de doodt van Drusus, terwyl deze prins ziek was, en men verzekert, dat hy dit vaars gereed gehouden hadt om het zelve te voorschyn te brengen, op hope van eene groter beloning, ingevalle Drusus stierf. De genezing van dezen prins moest dezen dichter verplichten zyn werk te rug te houden: hy kon zich ondertusschen niet wederhouden zynen roem daar in te stellen; hy las het in tegenwoordigheit van eenige vrouwen, die alle, eene uitgezondert, het zelve niet dorsten ontkennen. Alle de rechters, behalven twee, stemden in zyn doodvonnis. Tiberius, die niet tegenwoordig was, bediende zich van zyne gewoonlyke slinksche veinzeryen, wanneer hy de uitvoering van dit vonnis verstaan hadt, en maakte eenige reglementen voor het toekomende. Manius Lepidus, die maar voor de ballingschap stemde, gaf een schranderen draai aan zyne stemming. *Bayle Dict. Crit.*

LUTTEKEBROEK, of, by verkorting, LUTJESBROEK, als of men zeide, dat 'er een weinig broeklands was, een dorp in Noord-Hollandt, onderhorig aan de stadt Enkhuizen. Toen hertog Philips van Burgundië in den jare 1436 als graaf van Hollandt en West-Vrieslandt wierdt gehuldigt, stelde hy dit dorp onder die gene, die de schildtalen dragen, en met de steden en heerlykheden het gemene landt van Hollandt vertonen. Hier was in de Roomsche tyden een parochiekerk, die S. Nikolaas voor schutheilig hadt. Sedert de verandering van Godsdienst staan kerk en predikant van dit dorp onder de classis van Enkhuizen. *Houve Chart. Kron.* I *Deel.*

LUTTER aan den Barenberg, een Brunswyk-Wolffenbuttelsch ampthuis, twee mylen van Goslar, dat, naar aanwyzing van de oude overblyfselen, den Tempelheeren toebehoort heeft. Naderhandt hebben het die van Schwicheld bezeten, van welke het aan het huis van Brunswyk gekomen is. Deze plaats is inzonderheit vermaard geworden door de grote overwinning, welke de keizerlyke generaal Tilly den 27 Augusty des jaars 1626 tegen de Deensche krygsbenden in dit gewest bevochten heeft; zynde toen eenige duizend Denen in dit huis geweken, die zich op bescheidenheit moesten overgeven. Deze plaats moet niet vermengt worden met Konigslutter, waar van op zyn plaats gesproken wordt. *Zeileri Topogr. Brunsvic. p.* 130.

LUTTERBERG, een oud graafschap in 't keur-Brunswyksche vorstendom Grubenhagen. De graven hebben onder anderen Osteroda van de oude hertogen van Saxen te leen gehad. De laatste, Herman, stierf in den jare 1143, en des zelfs gebiedt kwam voor een goed gedeelte aan Henrik den Leeuw, die toen nog onder de voogdy stondt, van welken tydt af het ook onder des zelfs nakomelingen, de hertogen van Brunswyk, gebleven is. *Zeileri Topog. Brunsvic. p.* 267.

LUTTERLOH, een keur-Brunswyksch dorp niet verre van de hoofdstadt Zelle, het welk aanmerkenswaardig is, dewyl de hertog Luther, of Lotharius, die naderhandt keizer wierdt, aldaar zou geboren zyn. Bunting zegt, dat om die oorzaak de plaats door hem bevryd, en van alle bezwaringen ontheft wierdt; en wanneer by de regering van den hertog Ernst van Luneburg een amptman deze vryheit wilde wegnemen, heeft zich een boer daar over by den gemelden hertog beklaagt, en niet alleen de bevestiging van die vryheit, maar ook een aanzienlyk geschenk verkregen. *Bunting. Braunschw. und Luneb. Chron. pag.* 385.

LUTTERWORTH, een vlek met een kasteel; het zelve is gelegen in het graafschap Leicester in Engelandt, op de grenzen van dat van Warwyk. Deze plaats is aanmerkelyk, ter oorzake van den vermaarden Johannes Wiclef, die aldaar parochiaan was, en die het zaadt van de hervorming geworpen hebbende, en vreedzaam gestorven zynde in den jare 1384, veroordeelt wierdt

om

om opgegraven en verbrand te worden, door het concilie van Constants in den jare 1415. *Maty Dict.*

LUTTIKHOEFSHUIZEN. Zie OOSTHUIZEN.

S LUTWINUS, aartsbisschop van Trier, was een geboren hertog van Brabandt, of Lotharingen, en een zusters zoon van den voorgaanden aartsbisschop Basinus. Na het begin van de VIII eeuwe, wanneer zyne gemalin gestorven was, bouwde hy het klooster Mitlach, en wierdt aanvankelyk een monnik, en naderhandt abt van het zelve. Eindelyk verkreeg hy de aartsbisschoplyke waardigheit te Rheims, en in den jare 718 te Trier. Hy stierf in den jare 721, en wierdt om zyne wonderwerken onder de heiligen gestelt. Zyn zoon Milo zou zich in beide de genoemde aartsbisdommen ingedrongen, en zich meest met den oorlog en de jagt opgehouden hebben, gelyk hy dan ook omtrent het midden van de VIII eeuwe op de jagt door een wild zwyn gedood wierdt. Hy wordt echter door weinig schryvers onder de Triersche aartsbisschoppen gestelt. Naar den zelven wordt het bosch of woudt, dat vier mylen van Trier gelegen is, het Milowald genoemt. *Trithem. de Vir. illustr. ord. Bened. l.* III. *c.* 188. *Brow. Annal. Trev. Bucelin. G. S. in Catal. Archiep. Trev.*

LUTZEL, eene Benedictyner abdy in het sticht Basel, anderhalve myl van Pfirt gelegen, welke in den jare 1125 door eenige Burgundische heeren gesticht wierdt. Niet verre van daar vindt men KLEIN-LUTZEL, een collegie van reguliere kanunniken van de Augustyner orde, 't welk door den graaf van Thierstein gesticht, en in den jare 1264 het klooster van S. Leonardus te Basel ingelyfd wierdt, waarom zich des zelfs prooft abt van klein-Lutzel noemt. Hedendaagsch behoort dit sticht, benevens het daar by gelegen dorp Lutzel, aan het Canton Solothurn. *Bucel. G. S. P.* II. *Tromsd.*

LUTZELSTEIN, een graafschap en zeer vast slot in de neder-Elzas, aan de grenzen van Lichtenberg, Lotharingen, en het Wester-Ryk gelegen, waar van het ook sleutel is. Luzelman, dien eenigen voor een zoon van Karel den Groten uitgeven, zou dit slot in den jare 815 gebouwt hebben.

LUTZEN, in 't Latyn *Luzena*, eene stadt en ampt in Meissen, tusschen Leipzich en Weissenfels, twee mylen van de eerste plaats gelegen, en den hertogen van Saxen-Merseburg toebehorende. Den 6 November des jaars 1632 verkregen de Zweden in dit geweft eene gedenkwaardige zege tegen de keizerschen, doch verloren daar by hunnen koning Gustavus Adolphus. Voor den slag, dien keizer Henrik de I met de Hungaren by Merseburg hieldt, vloegen de Hungaren hun leger niet verre van hier by het dorp Skolen nevens het waldt, de Skolzig genoemt, waar van men nog de opgeworpen grachten vindt. *Zeileri Topogr. Sax. sup. p.* 131.

LUWOW, eene stadt van Polen, in Root-Reussen, de hoofdstadt van een palatynschap van den zelven naam, met den tytel van een aartsbisdom, gesticht door paus Urbanus den V in den jare 1361. De steden van Chelm en van Pizesmisl zyn onderhorige bisdommen van het zelve. Men noemt de zelve ook *Reussisch Lemberg*, *Leopol*, of *Leopolis*. Zy is vermaard door den tegenstandt, welken zy gedaan heeft aan de Ottomannische legers, die zy afkeerde na het innemen van Kaminiek. De stadt Leopol heeft eene dubbelde fortresse en tamelyk fraaie straten. Chmilnieski, hoofdt der Cosakken, belegerde de zelve in den jare 1648. Ludovicus Lippomannus, bisschop van Verona en legaat van den H. stoel, hieldt aldaar in den jare 1556 een concilie, met bewilliging en op het gezag van Nikolaas Eziergoviski, aartsbisschop van Gnesen, gelyk men ziet by Starovolski *in Hist.*

LUXEMBURG, *Lutzelburg*, in 't Latyn *Luciburgum*, de hoofdstadt van het hertogdom van dien naam, eene der Nederlandsche provinciën. Deze stadt is aan de rivier Alsits, Altset, Elts, of Alisonte, welke daar door loopt, 8 mylen van Mets gelegen. Zy is groot, en eene vermaarde vesting. Het grootste gedeelte der stadt legt op een hogen berg; doch het overige gedeelte legt onder aan den berg tot in de vlakte. Ten tyde van den keizer Ottho den Groten was zy maar een klein fort, dat Sigfridus Gilbertus, door begunstiging van Bruno, des gemelden keizers broeder, vergrootte. Hier is een Franciskaner klooster, alwaar Johannes, koning van Bohemen, de vader van keizer Karel den IV, die in den jare 1346 door de Engelschen in den slag by Cressy verslagen wierdt, begraven was, en daar op in nieuw-Munster, dat keizer Karel de V den monniken aanwees, overgebragt wierdt. Voorts ziet men aldaar onder de geestelyke gebouwen het Jesuiten collegie en verscheide schone kerken, gelyk onder de wereldlyke het vorstelyk paleis en het prachtig Raadhuis aanmerkenswaardig zyn. Men vindt vele voetstappen der Roomsche oudheden in het gebiedt van deze stadt en in de provincie, waarom alle nauwkeurigen wenschen naar de uitgave van het boek van de Oudheden van Luxemburg van den Pater Wiltheim, waar van zyn neef Ballonfaux het handschrift aan Baudelot vertoonde. De inwoners van het hertogdom Luxemburg geloven, dat ieder planeet eene byzondere plaats hadt in dit landt, die haar was toegewyd, en dat de stadt Arlon oudtyds een altaar was voor de maan. Men heeft aldaar vele afgodsbeelden, gedenkpenningen en opschriften gevonden. De graaf Petrus Ernestus van Mansfeldt deedt de zelve naar Luxemburg brengen, om de zelve te doen dienen tot sieraadt van eene fontein, welke hy toewydde aan de gedachtenisse van zyne gemalinne. Hy deedt omtrent den jare 1570 daar naby buiten de stadt een prachtig paleis bouwen. Deze stadt heeft in de oorlogen tusschen den koning van Vrankryk en de Nederlanden veel geleden. Koning François de I liet de zelve in den jare 1542 door zynen zoon, den hertog van Orleans, innemen en plunderen, dien zy echter weder ontnomen wierdt door keizer Karel den V, doch in 't volgende jaar wierdt zy door de Franschen op nieuw veroverd, die haar op gelyke wyze als te voren handelden, doch haar in den jare 1544 aan de Spanjaarden weder moesten overgeven. De koning van Vrankryk nam den 4 Juny des jaars 1684 na eene korte belegering deze plaats weg, en leverde de zelve na de Ryswyksche vrede wel weder over aan Spanje, doch heidt haar in den laatsten oorlog wegens de Spaansche erfopvolging met zyne krygsbenden bezet, op dat van dien kant geen inbreuk van de bondgenoten in Vrankryk mogt geschieden, tot dat zy eindelyk in het sluiten van de vrede den keizer toebedeelt wierdt. *Guicciardin. Beschryv. der Nederl. Grammaye in Rep. Namur. & Luxemb. Joll. Bortel. in hist. Luxemb. p.* 113 *seq. p.* 145 *seq. Languaus l.* X. *comment. de reb. Gall. fol.* 382. *Topogr. circul. Burgund. p.* 235 *seq.*

LUXEMBURG (HET HERTOGDOM VAN) is eene van de XVII Nederlandsche provinciën, grenzende tegen 't Oosten aan 't aartssticht Trier, tegen 't Zuiden aan Lotharingen, tegen 't Westen aan Champagne en het sticht Luik, tegen 't Noorden aan 't gemelde sticht en het hertogdom Limburg. Het zelve legt in 't Ardenner-woudt, doch is vruchtbaar aan wyn en granen, heeft vele yzergroeven, en begrypt in zich 23 steden en 1108 dorpen. Men verdeelt het zelve in twee delen, namentlyk in het Duitsche en in het Walsche. De Franschen bezaten eertyds Montmedy, Yvoix, en Thionville, of Diedenhoven, benevens hun toebehoren, welke daarom het Fransche Luxemburg genoemt worden; het overige heeft de Spaansche kroon toebehoort, behalven Rodenmachern, dat de markgraven van Baden eigen is, zynde dit gansche hertogdom zo wel door den koning van Vrankryk, als door Philips den V van Spanje, benevens het graafschap Namen, den toenmaals in den ban zynden keurvorst van Beyeren ingeruimt, tot het eindelyk in den jare 1713 in de Utrechtsche vrede ten voordeele van het huis van Oostenryk aan de Staten Generaal afgestaan wierdt, doch met beding, dat de keurvorst van Beyeren het zelve tot zyne herstelling toe bezitten zou, en in de Badische vrede van den jare 1714 is dit hertogdom mede aan den keizer toebedeelt. De voornaamste steden, behalven de hoofdstadt, zyn Bastogne, Damvilliers, Montmedy, Arlon, Diedenhoven, Vieton, Yvoix, Marville, Echbernach, Rodenmachern, enz. Voorts worden tot dit graafschap gerekent het markgraafschap Arlon, de graafschappen Chiny, Vianden, Salm, en de la Roche, verscheide heerlykheden en proostdyen, als mede de abdy van S. Hubert. De voornaamste rivieren van dit hertogdom zyn de Moesel, de Sau, Alset, Senois, Prum, Our, Ourt, en Siere. Dit landt was eertyds maar een graafschap, en Siegfridus, of Gilbertus, graaf van Gueroi, na dat hy het slot Lucisburg, of, gelyk hy het noemt, Lucilemburg, om zyne bekwame gelegenheit van het klooster van S. Maximinus naby Trier voor zich verkregen hadt, stichtte dit graafschap ten tyde van keizer Ottho den Groten, en nam het eerst den graaflyken tytel van Luxemburg aan, met bewilliging van Bruno, hertog van Lotharingen, aartsbisschop van Keulen, Ryksvikaris, en broeder van den zelven keizer. Naderhandt heeft keizer Karel de IV, ter gunste van zynen broeder Wenceslaus, in den jare 1354 dit graafschap, dat de zelve tot zyn gedeelte bekomen hadt, tot een hertogdom verheven, hoewel verscheide hier omtrent van een ander gevoelen zyn. Hy wierdt in de regering gevolgt van zyn eenigen zoon Giselbertus, die vader was van Frederik, die het graafschap Luxemburg, en van Conradus, die het graafschap Arlon tot zyn gedeelte verkreeg. Frederik trouwde met Geertruda, dochter van Goselo Gilbertus, hertog van Lotharingen, waar by hem Sigfridus, Giselbertus en Henrik geboren wierden. De laatste daar van wierdt omtrent den jare 1046 aartsbisschop van Keulen, en stierf, gelyk mede zyne twee andere broeders, al vroeg zonder erfgenamen. Wanneer hun vader Frederik hen door de doodt gevolgt was, die ook te gelyk het hertogdom van Moesel bezat, wierdt Goselo van Lotharingen met dit hertogdom beleent. Hier op volgde Conradus de II, een zoon van Conradus den I, die, als gemeld is, Arlon tot zyn gedeelte verkregen hadt. Deze stierf op de reize naar het Beloofde Landt. Zyn broeder Hermannus wierdt tot Roomsch keizer opgeworpen tegen Henrik den IV in den 1081, en stierf in den jare 1088. Men wil, dat des zelfs nakomelingen by Elzas-Zabern nog een oud slot, Luxemburg genoemt, bezitten. Maar Conradus liet na by zyne gemalinne Clementia, gravinne van Longuy, Wilhem, die hem in den jare 1086 in de regering volgde, en zich zo wel door goedheit by zyne onderdanen, als door dapperheit by den keizer Henrik den IV zeer bemind maakte. Zyn zoon, Koenraad de III, stierf in den jare 1138 zonder kinderen, en het nagelate graafschap kwam aan Henrik den Blinden, graaf van Namen, die door zyne moeder met hem vermaagschapt was, en maar eene dochter Ermesinda teelde, welke trouwde met Theobaldus, graaf van Barr. Deze graaf verkreeg hier door Luxemburg, niettegenstaande de keizer het zelve eenen Ottho van Burgundië toegewezen hadt, met wien Theobaldus zich door het geven van eene somme gelds verdroeg. Doch wanneer hy in het Beloofde Landt tegen de Saracenen sneuvelde, en by deze twede gemalinne gene erfgenamen hadt, liet hy tot zynen navolger in het graafschap Barr Henrik, zynen zoon van het eerste bedde. Daar tegen hertrouwde Ermesinda op het aanraden der standen met Valeranus van Limburg, markgraaf van Arlon, by wien zy hadt HENRIK den I, graaf van Luxemburg, die alzo voor den stamvader van het naderhandt verhoogde huis van Lutzelburg of Luxemburg mag aangezien worden. Hy stierf in den jare 1280, na dat hy by zyne gemalinne Margaretha, de dochter van eenen graaf van Barr, benevens *Valeranus van Luxemburg*, van welken de heeren en graven van Lignes, S. Paul en Brienne gesproten

ten

ten zyn, HENRIK den II, zynen navolger, teelde. Deze wierdt door Beatrix van Avesnes vader van keizer HENRIK den VII, en van *Balduinus*, aartsbisschop van Trier. De keizer hadt tot zyne gemalinne Margaretha, dochter van Johannes, hertog van Brabandt, en teelde by haar JOHANNES, graaf van Luxemburg en koning van Bohemen. Des zelfs zoon uit zyn eerste huwelyk met Elizabeth, dochter van Wenceslaus, koning van Bohemen, eerst Wenceslaus, en naderhandt KAREL genoemt, volgde hem in het koninkryk van Bohemen, en verkreeg nog daar toe de keizerlyke waardigheit in Duitschlandt. Zyn twede zoon *Johannes Henricus*, die in zyne zonen *Jodocus* den Gebaarden, die in den jare 1410 tot Roomsch-koning verkoren wierdt, en Procopius, hoewel den laatsten door eenigen *Georgius* tot een zoon gegeven wordt, weder uitstierf, wierdt markgraaf van Moravië: en WENCESLAUS, dien hy teelde by zyne twede gemalinne Beatrix, eene dochter van Lodewyk, hertog van Bourbon, verkreeg Luxemburg tot zyn gedeelte, en wierdt door zynen broeder, den keizer, in den jare 1354 tot hertog gemaakt, doch stierf in den jare 1383, zonder kinderen by Johanna, hertoginne van Brabandt en Limburg, na te laten. Doch de keizer Karel plantte het geslacht voort; gelyk hem dan zyne derde gemalinne Anna, dochter van Henrik, hertog van Silesië te Schweidnits WENCESLAUS, en zyne vierde gemalinne Elizabeth, dochter van Bogislaus, hertog van Pomeren, SIGISMUNDUS en JOHANNES baarde. Wenceslaus en Sigismundus, die beide tot de keizerlyke waardigheit kwamen, verkregen Bohemen, doch Johannes het hertogdom Luxemburg, en het markgraafschap Lausnitz. Zyne gemalin Richarda, dochter van Albert den II, hertog van Mekelenburg, baarde hem ELIZABETH, die haren gemaal Antony van Burgundië, hertog van Brabandt, in den jare 1409 het hertogdom Luxemburg aanbragt, by welk huis het ook tot den jare 1477 gebleven is, wanneer het door het huwelyk van den aartshertog Maximiliaan met Maria, erfdochter van Karel, hertog van Burgundië, aan Oostenryk gekomen is.

De tak der heeren en graven van Luxemburg, *Ligni*, *Lignei*, of *Lignes*, komt af, als reets gezegt is, van VALERANUS den I van Luxemburg. Deze sneuvelde in een slag tegen den hertog van Brabandt in den jare 1288 naby Keulen, en liet onder andere zonen na VALERANUS den II, heer van Ligni, Roussi en Beaurevoir, die by zyne gemalinne, de erfdochter van Johannes, burgvoogdt of kastelein van Ryssel, JOHANNES teelde. Deze trouwde in den jare 1330 met Alix van Vlaanderen, vrouwe van Richebourg, en teelde by haar onder anderen GUIDO, graaf van Ligni en S. Paul, ter gunste van wien Karel de V, koning van Vrankryk, in den jare 1367 Ligni tot een graafschap gemaakt heeft, waar op hy drie jaren daar na in den slag by Bastvilliers het leven verloor. By zyne gemalinne Mathildis van Chastillon, zuster en erfgename van den graaf van S. Paul, teelde hy VALERANUS den III, en *Johannes*, stamvader der graven van Brienne, van welke beide hier na; voorts *Petrus*, die den kardinaalshoedt verkreeg, en eenige andere zonen en dochters. VALERANUS de III, graaf van S. Paul, enz. konnestabel van Vrankryk en gouverneur van Genua, was in Vrankryk in groot aanzien, en bekleedde aldaar de gewigtigste bedieningen. Hy stierf te Ivoy den 19 April des jaars 1415, in het 60 jaar zyns ouderdoms, nalatende by zyne meestere∫se Agnes van Brie *Johannes*, *Hennequin* genoemt, die in den jare 1466 stierf.

De tak der graven van *Luxemburg-Brienne*, S. Paul en Pinei begon met JOHANNES van Luxemburg, den jongsten zoon van Guido, graaf van Ligni. Deze trouwde met Margaretha van Anguien, die hem het graafschap Brienne, de heerlykheit Anguien, benevens het recht op het hertogdom Athen, aanbragt, en waar by hy, benevens *Lodewyk*, die kardinaal en aartsbisschop van Rouaan wierdt, PETRUS den I teelde. Deze wierdt door den hertog van Burgundië in den jare 1430 tot ridder van het gulde vlies gemaakt, en door zyn dochters man, den hertog van Bedford, tot hoofdt van eenige krygsbenden voorgestelt, om S. Valery den Franschen te ontnemen; doch hy stierf aan de pest in den jare 1433, by zyne gemalinne nalatende Lodewyk, konnebel van Vrankryk, die hier na volgt; *Theobaldus*, heer van Fiennes, van wien de heeren van Fiennes en vicomten van Martigues hunnen oorsprong hebben; *Jacobina*, gemalinne van den hertog van Bedford, en verscheide andere kinderen. LODEWYK van Luxemburg, konnestabel van Vrankryk, dien in den jare 1475 te Parys het hoofdt voor de voeten gelegt wierdt, trouwde voor de eerste maal in den jare 1435 met Johanna van Barr, gravinne van Marle en Soissons, enz. en na der zelver doodt in den jare 1466 met Maria, dochter van Lodewyk, hertog van Savoje. Uit het eerste huwelyk wierden hem geboren JOHANNES, graaf van Marle en Soissons, ridder van het gulde vlies, die in den jare 1476 in het treffen by Morat door de Zwitsers verslagen wierdt; voorts *Petrus* de II en *Antony*, graaf van Brienne, van welke beide hier na; *Karel*, bisschop en hertog van Laon, en drie dochters. By de twede gemalinne teelde hy *Lodewyk*, prins van Altamira, hertog van Andria en Venosa, enz. van wien een byzonder artykel volgt. Boven dien hadt hy verscheide natuurlyke kinderen, daar onder *Johannes*, bisschop van Angoulême. PETRUS van Luxemburg de II, graaf van S. Paul, Marle, enz. stierf te Anguien in den jare 1482, na dat hem by zyne gemalinne Margareta van Savoje, marquisinne weduwe van Montferrat, verscheide kinderen geboren waren, onder welke *Maria* en *Françoisa* tot volwassche jaren kwamen, en door koning Karel den VIII in hare goederen van het Luxemburgsche huis bevestigt wierden. Gelyk dan Maria haar gedeelte François van Bourbon, graaf van Vendôme, haar tweden gemaal, in den jare 1487 aanbragt. ANTONY van Luxemburg was, als gemeld is, de jongste zoon van den konnestabel Lodewyk, en wierdt door koning Lodewyk den XII tot verscheide gewigtige bedieningen gebruikt, tot kamerheer gemaakt, en in zyne goederen bevestigt. Hy hadt 3 gemalinnen, Antonia van Beaufremont, gravinne van Charni en Montfort, erfdochter van Petrus van Beaufremont; Francisca van Croi, dochter van Karel, prins van Chimai; en eindelyk eene dochter van Ægidius van Coëtivi, seneschalk van Guienne. Hy stierf in den jare 1510, na dat hy by zyne eerste gemalinne geteelt hadt Philiberta, gravinne van Charmi, welke trouwde met Johannes van Chalon, prins van Oranje; by de twede hadt hy KAREL van Luxemburg. Deze wierdt ridder van de orde van S. Michiël, en kapitein over 50 gewapenden. En dewyl hy een groten yver betoonde voor den koning François den I, maakte de zelve hem generaal-luitenant van Pikardië, in het gouvernement van Parys en Isle de France. Hy stierf in den jare 1530, benevens *Lodewyk*, die mede ridder van S. Michiel wierdt, en *Johannes*, bisschop van Pamiers, die het leven van den konnestabel Anna van Montmorency in vaarzen, als mede eene verhandeling van het onderwys van een prins, en andere zaken schreef, ANTONY den II van Luxemburg nalatende. Deze betoonde zyne dapperheit in den jare 1544 in het verdedigen van de vesting Ligny tegen keizer Karel den V, en stierf in den jare 1557. Onder zyne zonen hebben *Johannes* en *François* het geslacht voortgeplant. JOHANNNES van Luxemburg, graaf van Briënne, enz. ridder van de koninklyke ordens, en kapitein over 50 gewapenden, teelde by Wilhelmina van der Mark, eene dochter van Robert van Bouillon, enz. maarschalk van Vrankryk, KAREL den II van Luxemburg, die in den jare 1579 ridder der koninklyke ordens wierdt, en in den jare 1608 stierf. FRANÇOIS van Luxemburg, hertog van Pinei, pair van Vrankryk, prins van Tingri, enz. was de jongste zoon van Antony den II van Luxemburg. Men schikte hem in den beginne tot den geestelyken standt, waar toe hy echter by zich zelf weinig genegenheit hadt. Daar tegen begaf hy zich in den oorlog, en wierdt naderhandt tot gewigtige bedieningen gebruikt, als hier na omstandiger zal aangeroert worden. Zyn zoon HENRIK van Luxemburg, hertog van Pinei, trouwde in den jare 1597 met Magdalena van Montmorenci, waar by hem onder andere kinderen geboren wierden *Maria Charlotta*, hertoginne van Pinei, die eerst trouwde met Leo van Albret, hertog van Luxemburg, enz. ridder van de koninklyke ordens, en daar na in den jare 1630 met Karel Henrik van Clermont-Tonnere. Hare kinderen uit het eerste huwelyk, *Henrik Leo* en *Maria*, hebben zich in den geestelyken standt begeven. Hare dochter uit het twede huwelyk, *Magdalena Charlotta Bonna Theresia* van Clermont, hertoginne van Luxemburg, trouwde den 17 Maart des jaars 1661 met François Henrik van Montmorenci, hertog van Luxemburg, pair en maarschalk van Vrankryk, graaf van Bouteville, enz. kapitein van de koninklyke lyfwacht, enz. Zie MONTMORENCI. (FRANÇOIS HENRIK VAN) Zy baarde hem KAREL FRANÇOIS FREDERIK, prins van Tingri, die in den jare 1686 trouwde met Maria Theresia van Albret, dochter van Karel Honoratus, hertog van Chevreuse, by welke hy teelde *Maria Henrietta*, die in den jare 1696 stierf, na dat de moeder reets in den jare 1694 gestorven was. Hy begaf zich hier op in een twede huwelyk met Mademoiselle van Clerambaut, en teelde daar by eene dochter en twee zonen. Voorts baarde de bovengenoemde Magdalena Charlotta Bonna Theresia *Henrik*, abt van Montrai-Ramei; *Christiaan Lodewyk*, overste van het regiment van Piëmont; *Angelika Kunegunda*, gemalinne van Lodewyk Henrik van Neufchatel, die in den jare 1703, in het 63 haars ouderdoms, stierf, en *Paulus Sigismundus*, hertog van Chatillon, enz. seneschalk van Poitou, kapitein van het slot Poitiers, dien by zyne gemalinne Maria Anna van Tremouille den 20 February des jaars 1697 een zoon geboren wierdt.

De tak van *Luxemburg Fiennes* en *Martigues* was afkomstig van THEOBALDUS van Luxemburg, heer van Fiennes, enz. een jonger zoon van Petrus den I, graaf van Brienne, enz. Na de doodt van zyne gemalinne Philippina, gezegt Philipote van Melun, begaf hy zich in den geestelyken standt, en verkreeg de abdyen Igui en Orcean, als mede het bisdom van Mans. Paus Sixtus de IV hadt hem ook den kardinaalshoedt toegedacht, doch als hy deswegen naar Rome wilde reizen, stierf hy in den jare 1477. Onder zyne kinderen zyn aan te merken *Jacobus* en *François*, die het geslacht voortgeplant hebben, en *Philippus*, kardinaal en bisschop van Mans. JACOBUS, die met de ridderorde het gulden vlies vereert wierdt, teelde benevens *François*, bisschop van Mans, een zoon, van gelyken JACOBUS genoemt, die den tytel van heer van Fiennes en graaf van Gavre voerde, doch in zynen zoon, mede JOCOBUS genoemt, wederom uitstierf. Onder de dochters heeft *Françoisa* haren gemaal Johannes, graaf van Egmondt, het graafschap Gavre en de heerlykheit Fiennes aangebragt. FRANÇOIS van Luxemburg de I, vicomte van Martigues, welke waardigheit hy door het testament van Karel van Anjou, koning van Napels, in den jare 1481 verkreeg, teelde een zoon, mede FRANÇOIS genoemt, die vader was van KAREL, die in den jare 1553 in het beleg van Hesdin sneuvelde, en van SEBASTIAAN. Deze laatste, die *de dappere ridder* genoemt wierdt, voerde den tytel van hertog van Ponthievre en marquis van Bauge. Hy gaf onder de koningen Henrik den II, François den II, en Karel den IX zonderlinge blyken van zyne dapperheit, en vondt zich by de belegeringen van Mets en Terouane in de jaren 1552 en 1553, als mede voor Calais en Guines in den jare 1558. Hier op bragt hy een regiment van 1000 man naar Schotlandt, alwaar hy mede geen geringen roem verwurf. Na zyne wederkomst wierdt hy kolonel over het voetvolk, en gedroeg zich op nieuw wel in het treffen

by

by Dreux, en in de belegeringen van Rouaan en Orleans. In den jare 1564 wierdt hy gouverneur van Bretagne, en in den jare 1569 hertog en pair van Ponthievre. Eindelyk ſtierf hy in den jare 1569 aan eene wonde, die hy aan het hoofdt ontfangen hadt voor S. Jean d'Angeli. Zyne dochter, *Maria van Luxemburg*, bragt zyne goederen aan haren gemaal Philippus Emanuel van Lotharingen, hertog van Mercoeur, die eene dochter, *Françoiſa* genoemt, by haar teelde. Deze wierdt geboren in den jare 1592, en trouwde in den jare 1609 met Ceſar, hertog van Vendôme. Zy ſtierf in den jare 1669 te Parys, alwaar zy in de Kapucynner-kerke begraven wierdt. *Bertel. in deſcript. Ducat. Luxemburg. Divaus de Gall. Belg. Antiquit. Guicciardin. Deſcr. Belgii. Vignier hiſt. de la Maiſ. de Luxemb. Rittershuſ. in tab. Genealog. P. II. Sammarthan. Du Cheſne. d'Hozier. Guichenon. Du Bouchet. le Laboureur. Thuanus. Davila. Miraus.*

LUXEMBURG, (FRANÇOIS VAN) hertog van Pinei, prins van Tingri, was een zoon van Antony, graaf van Briënne, en van Margaretha van Savoje. Hy verloor zynen vader in den jare 1557, en zyn ouder broeder Johannes verkreeg het graafſchap van Briënne, die in den jare 1576, met achterlating van een zoon, graaf Karel, die in den jare 1608 zonder erfgenamen ſtierf, overleden is. François, als de jongſte broeder, verkreeg de heerlykheit Pinei, welke Henrik de III, koning van Vrankryk, in December des jaars 1576 tot een hertogdom maakte, dat in het volgende jaar door het parlement van Parys bekrachtigt wierdt. In jare 1581 wierdt hy tot pair van Vrankryk, en zyne heerlykheit Tingry tot een prinsdom verheven. Deze koning zondt hem ook als ambaſſadeur naar Rome, en gaf hem in den jare 1580 de ridderorde van den H. Geeſt. Wanneer deze koning in den jare 1589 geſtorven was, vergaderde hy de aanwezende Franſche ridderſchap en hoge krygsbedienden te Parys, om zich van hun beſluit te verzekeren, of zy Henrik, koning van Navarre, voor hunnen nieuwen koning wilden erkennen. Hy was een der eerſten, die hem onder den naam van Henrik den IV voor koning van Vrankryk uitriepen, en bekleedde, in den naam van de gezamentlyke R. Katholyke prinſſen en groten, die den koning aanhingen, het gezantſchap aan paus Sixtus den V naar Rome, om den zelven de redenen, welke hen hier toe bewogen hadden, aan te tonen. Gedurende zyn verblyf te Rome ſtierven de beide pauzen Sixtus de V en Urbanus de VII, en hy ging, zonder iets goeds uitgerecht te hebben, nog voor de verkiezing van den derden, in koninklyke verrechting naar Venetië, alwaar hy zich eenigen tydt ophieldt. In den jare 1598 reisde hy in den naam des konings voor de tweede maal naar Rome. Wanneer in den jare 1608 de graaf Karel, zyn broeders zoon, ſtierf, vielen de graafſchappen van Briënne, Rouſy en Ligni hem daar door toe, waar op hy in den jare 1613 ſtierf. Hy was verlooft met Louize van Lotharingen, dochter van Nikolaas, hertog van Mercoeur, doch dewyl de zelve aan den koning Henrik den III ten huwelyk gegeven wierdt, ging deze ondertrouw wederom te niet. De koning ſloeg hem wel een ander huwelyk voor, doch hy wilde daar niet naar horen, maar trouwde met Johanna van Lotharingen, dochter van Claudius, hertog van Aumale, waar by hy *Henrik van Luxemburg*, hertog van Pinei, *François* en *Antonia* teelde, die jong ſtierven, en *Margaretha*, gemalin van Renatus Potier, hertog van Tremes. Hy begaf zich hier op in een twede huwelyk met Margaretha van Lotharingen, dochter van Nikolaas, hertog van Mercoeur, en zuſter van de koninginne Louize van Vrankryk, die eertyds aan hem belooft was; doch hy hadt by de zelve gene kinderen.

LUXEMBURG, (KAREL VAN) graaf van Briënne en Ligni, was een zoon van Johannes van Luxemburg, graaf van Briënne en Ligni, en van des zelfs gemalinne Wilhelmina van der Mark. Wanneer hy zich in den jare 1588 by zynen zwager den hertog Johannes Lodewyk van Espernon op het ſlot van Angoulême bevondt, kwam hy door beſtel van zyne vyanden in groot gevaar van het leven, doch wierdt zo wel door zyn eigen als der zynen getrouwe tegenweer zo lang verdedigt, tot dat 'er genoegzame hulp van vrienden aangekomen was. De laatſtgenoemde hertog bragt hem in den jare 1589 mede aan de zyde van koning Henrik den III in den oorlog tegen de Ligiſten, waar in hy echter het ongeluk hadt, dat hy door den hertog van Majenne gevangen genomen en naar Parys gevoert wierdt. In deze gevangenis kwam een Dominikaner monnik, Jakob Clement, by hem, welke, onder voorwendſel van een gewigtig werk, een brief aan koning Henrik den III begeerde. Karel, denkende, dat iemandt uit Parys, die den koning wel genegen was, dezen monnik hadt afgezonden, ſtondt hem zulks wel haaſt toe, dat deze rampzalige echter misbruikte tot den dodelyken ſteek, dien hy den koning te S. Clou toebragt. Hy diende koning Henrik den IV in zyne oorlogen tegen de gemelde Ligiſten, en woonde benevens den zelven den veldtocht by voor Verdun in den jare 1591 tegen den hertog van Majenne, als mede de belegering van Rouaan, en andere ondernemingen, droeg zich ook verder zo wel, dat de koning hem wegens zyne grote verdienſten tot Raadt van Staat, en in den jare 1597 tot ridder van de orde van den H. Geeſt en van S. Michiël maakte. Hy was ook een tydlang gouverneur van Mets, en ſtierf, nog jong van jaren zynde, den 18 February des jaars 1608, by zyne gemalinne Anna Nogaret de la Valette gene kinderen nalatende.

LUXEMBURG, (LODEWYK VAN) graaf van S. Pol, konneſtabel van Vrankryk, een zoon van Petrus van Luxemburg, en van Margaretha van Beaux d'Anorie, enz. volgde ten tyde van den Engelſchen oorlog in Vrankryk onder Karel den VII de zyde der Engelſchen als een vazal van den hertog van Burgundië. Na dat deze echter in den jare 1435 door de vrede van Atrecht, waar by de graaf een van des hertogs gevolmachtigden was, zich met Karel den VII verzoent hadt, deedt hy de Franſche kroon goede dienſten. Hy ging daar na in den jare 1441 met den gemelden koning Karel den VII voor Pontoiſe. In den jare 1443 wierdt hy in het beleg voor Dieppe ridder geſlagen, gebiedt in den jare 1449 eenige krygsbenden in Normandië, en liet in den jare 1450 zyne dapperheit blyken in de belegering der ſtadt Caen. Karel, graaf van Charolois, en daar na hertog van Burgundië, hieldt zeer veel van hem, en hy was den zelven daar tegen zo getrouw, dat, wanneer koning Lodewyk de XI in den jare 1463 hem poogde op zyne zyde te trekken, hy niets verkrygen kon. Wanneer deze graaf van Charolois daar na de zogenaamde *Ligue du bien publicq* tegen den gemelden koning oprechtte, zondt hy hem naar Engelandt, om van daar hulp te verkrygen, en gaf hem daar na het gebiedt over zyne voorhoede in den ſlag by Montlehery in den jare 1465. Als hier op wegens eene vrede tuſſchen den graaf van Charolois en den koning gehandeld wierdt, maakte deze den graaf van S. Pol tot konneſtabel van Vrankryk, onder voorwendſel van den graaf daar door een aangenamen dienſt te doen, maar inderdaadt om den graaf van S. Pol aan zyne zyde te trekken. Wanneer nu na de doodt des ouden hertogs van Burgundië de graaf van Charolois, zyn zoon, hem in de regering gevolgd was, begaf de graaf van S. Pol in den jare 1467 zich wezentlyk in den dienſt des konings, waar mede hy den zelven groten dienſt deedt, dewyl hy zo wel in krygs-als ſtaatszaken een voortreffelyk man, hoe wel ook daar benevens al te onruſtig en trouwloos was, en zyn eigen voordeel al te veel beoogde. Dit bragt hem in den jare 1470 zo verre, dat hy een oorlog tuſſchen den koning en den hertog van Burgundië aanſtookte, doch ondet de handt met den laatſten een onderling verſtandt hieldt, ook den hertog van Guienne, die zich kort te voren met zynen broeder verzoent hadt, tot nieuwe onluſten poogde te verleiden, enkelyk op'dat hy zich door den gedurigen oorlog verryken en aanzienlyk maken mogt. Hy nam wel na den gevolgden oorlog S. Quentin van den hertog van Burgundië, doch beloofde terſtondt den zelven deze plaats weder te geven, indien hy zyne eenige dochter aan den hertog van Guienne, des konings broeder, ten huwelyk wilde geven. Wanneer echter in den jare 1473 de hertog van Burgundië met den koning wegens een ſtilſtandt handelde, openbaarde de hertog de ganſche zake, waar op beide, dewyl zy op den konneſtabel te onvrede waren, beſloten hem gevangen te nemen, waar voor de koning den hertog S. Quentin beloofde weder te geven. Hy wierdt hier op in beide de legers voor een ſchender der majeſteit en leenspligt verklaart; dewyl de koning echter niet zonder reden beducht was, dat hy tot den hertog van Burgundië mogt overgaan, en door den zelven wel ontfangen worden, het welk hem groot nadeel veroorzaakt zou hebben, bediende zich de konneſtabel van deze omſtandigheit, verkreeg ook van den koning zo veel, dat hy op eene plaats een mondgeſprek met hem hieldt, en zich met hem verzoende, waar by dit te verwonderen was, dat de konneſtabel in het eſcorte en andere zekerheden byna als een ſouverein gehandeld wierdt. Hy begaf zich hier op weder naar S. Quentin, doch begon terſtondt met den hertog van Burgundië te handelen, om S. Quentin aan hem over te leveren. Wanneer echter de koning van Engelandt hier na, ingevolge van eene geſlote alliantie met den hertog, te Calais aankwam, en zich vaſtelyk daar op verliet, dat de konneſtabel, volgens gedane belofte, Amiens en S. Quentin aan hem overleveren zou, doch deze de voltrekking daar van verſchoof, dewyl hy van geen groot voordeel verzekert was, verdroot zulks den koning van Engelandt, zo dat hy met Vrankryk vrede maakte, en Lodewyk den XI alle brieven van den konneſtabel overgaf. Dewyl deze nu zynen ondergang voor oogen zag, beſloot hy zyne toevlucht te nemen tot den hertog van Burgundië; doch alzo de koning terſtondt na het vertrek des konneſtabels S. Quentin inkreeg, zondt de hertog bevel den konneſtabel, die op weg was om naar hem toe te komen, en zich te Mons ophieldt, aan te houden; en toen de koning hem S. Quentin overgaf, leverde hy hem daar voor den konneſtabel over, die hier op te recht geſtelt, en den 19 December des jaars 1475, in het 57 jaar zyns ouderdoms, te Parys opentlyk onthalſt wierdt. *La Chronique Scandaleuſe. Daniel hiſt. de France T. II. ſub. Carolo VII. & Lud. XI. Cominaus. le Feron. Matthaus hiſt. de Louis XI*, enz.

LUXEMBURG, (LODEWYK VAN) kardinaal en aartsbiſſchop van Rouaan, was een zoon van Johannes van Luxemburg, heer van Beaurevoir, en van Margaretha van Enguien. Men verkreeg voor hem in den jare 1414 het bisdom van Terouane, daar hy door de ſtemmen van eenige kanunniken toe geraakte, hoewel de anderen zich tegen zyne verkiezing ſtelden. Hy begaf zich aan de Engelſche zyde, en Henrik de VI, koning van Engelandt, ook (gelyk hy zich noemde) van Vrankryk, maakte hem in den jare 1425 kancelier van Vrankryk. Hy bekleedde deze waardigheit tot den jare 1435, en in den jare 1436 gaf men hem het aartsbisdom van Rouaan. Lodewyk van Luxemburg was kanunnik geweeſt van deze kerke. Paus Eugenius de IV maakte hem in den jare 1439 kardinaal; hy wilde echter den kardinaalshoedt niet aannemen, 't en zy de koning van Engelandt deze bevordering voor aangenaam hieldt. Hy hadt zich volkomelyk aan het belang van dezen koning overgegeven, die hem het bisdom Ely in Engelandt gaf, en de gewigtigſte zaken van Vrankryk toevertrouwde. Deze prelaat bevlytigde zich ook met groten nadruk in de zelve, bragt zelfs de hulpbenden in de belegerde veſtingen, wakkerde de zwakken op, ſtelde zich tegen de genen, die het Engelſche juk moede waren, en liet niets na, dat dezen wankelenden aanhang weder in ſtandt kon brengen. Zyne hoop liep echter eindelyk tot water. Wanneer Parys zich eindelyk in den jare 1436 aan koning Karel den VII onderwierp,

wierp hy zich in de bastille, waar uit hy door een verdrag kwam, en naar Engelandt week, alwaar hy den 18 September, of, zo anderen willen, den 4 October des jaars 1443 te Harfild stierf. *Goodwin de Episc. Elienf. Sammarth. Aubery.* enz.

LUXEMBURG, (LODEWYK VAN) graaf van Ligni, prins van Altamira, was geboren in den jare 1467, en een zoon van den konnestabel van Luxemburg, en van Maria, de dochter van Lodewyk, hertog van Savoje, eene zuster van de koninginne Charlotta, gemalin van Lodewyk den XI, van welke ook het graafschap Ligni aan hem gekomen was. Dewyl wegens het misdryf zyns vaders alle des zelfs goederen ingetrokken waren, moest hy een geruimen tydt in grote armoede leven, tot dat eindelyk na de doodt van koning Lodewyk den XI zyn navolger Karel de VIII hem het volkomen bezit van de zelve weder inruimde, en hem boven dien wegens zyne goede eigenschappen vele weldaden bewees. Als deze koning in den jare 1494 naar Italië trok, moest hy hem derwaarts verzellen, en als hy in 't volgende jaar in 't Florentynsche rukte, hingen de inwoners van Siëna den graaf aan, en beloofden hem den koning te bidden hem tot hunnen gouverneur te maken, indien hy den koning bewegen wilde, hen tegen de stadt Florence in zyne bescherming te nemen. Hoewel zulks nu tegen het belang des konings streedt, bragt de graaf zulks echterte wege, en wierdt tot gouverneur der stadt benoemt, alwaar hy nochtans, dewyl hy den koning niet verlaten kon, eenen, genaamt Villeneuve, tot zynen luitenant stelde. Als hier op de stadt Pisa van gelyken om Fransche bescherming aanhieldt, de koning echter zulks niet bewilligen kon, bragt hy het krygsvolk tot een opstandt, en wanneer de wyven alle in rouwklederen voor den koning een voetval deden, bewoog hy den koning hunne bede toe te staan, en hielp eenen, Entragues genoemt, aan het gouverneurschap dezer stadt, bezette ook verder de meeste Florentynsche steden met zyne gunstelingen. Wanneer echter de Franschen naderhandt, volgens het gemaakte verdrag, de zelve wederom inruimen zouden, en hy zulks daar door belette, dat hy Entragues bewoog, na het herhaalde bevel des konings Pisa aan de Florentynen niet over te geven, verviel hy daar door in de ongenade des konings, die echter niet lang duurde, dewyl de koning hem niet ontbeeren kon. Na de doodt van Karel maakte Lodewyk de XII hem ridder van de orde van S. Michiël, en groot-kamerling van Vrankryk, zondt hem ook in den jare 1499 als generaal-luitenant met Trivultio naar Italië, en zondt hem hier op den aartshertog Philippus te gemoet, die door Vrankryk naar Spanje wilde gaan, wanneer hy in den jare 1503 te Lion stierf. Zyne gemalin was Eleonora, eene princesse van Altamira, van welke hy gene kinderen nagelaten heeft, maar in het koninkryk van Napels vele schone heerlykheden geërft, welke hy ten dele den koning, zynen heer, vermaakte. *P. Daniel Hist. de France. Vignier hist. de la Maison de Luxembourg.*

LUXEMBURG, (PETRUS VAN) een zoon van Guido, eerste graaf van Ligni, en van Mathildis van Chatillon, wierdt geboren te Ligni, in het bisdom van Toul, den 20 July des jaars 1369. Hy liet al in zyne kindsheit eene grote neiging voor den armen, en ernstige begeerte tot de ware deugdt blyken. Hy begaf zich ook ganfch jong in den geestelyken standt, en na dat hy met geen minder voortgang dan vlyt zyne studiën voortgezet hadt, wierdt hy van tydt tot tydt kanunnik van Parys, aartsdiaken van Dreux, proost van Chartres, aartsbisschop van Mets, en eindelyk, op de benoeming van den tegen-paus Clemens den VII, (dat naderhandt door Urbanus den VI mede bevestigt zou zyn) kardinaal-diaken, met den tytel van *S. Georgii ad velum aureum.* Zyne intrede te Mets deedt hy barrevoets, zittende op een jongen ezel, en in alle andere gevallen zulk eene grote ootmoedigheit, zulk eene ongemene strengheit omtrent zich zelf, en zulk eene vurige liefde tegen Godt en den naasten doende blyken, dat men hem nog by zyn leven als eenen heiligen vereerde. De scherpe kastydingen, waar mede hy vrywillig zyn eigen ligchaam aantastte, verhaastten zyne doodt, welke volgde den 5 July des jaars 1387 te Avignon. Al in de eerste twee jaren na zyn overlyden zouden 965 gewigtige wonderwerken door hem geschied, en onder anderen 42 personen van den doden weder opgewekt zyn geworden. Dit is zeker, dat Clemens de VII, navolger van Adrianus den VI, hem den 9 April des jaars 1530 in het getal der heiligen gestelt, en Philips, hertog van Burgundië en Brabandt, reets by het concilie te Basel zyne kanonisatie gezocht heeft. *Frizon. Spondan. Molan. de sanctis Belgii. Fr. Suarez in Panegyr. Miræi fast. Belg. Gazæi hist. eccl. Belg. Jac. Meyer Annal. Flandr. Barlaimont in paradiso pueror. Binius Tom. IV. Concil. Ferrar. Catal. sanctor. Cratepol. de Sanctis German. Mart-Bourey Cœlestin. Monach. in ejus vita.*

LUXEMBURG, (PHILIPPUS VAN) een kardinaal, was eerst bisschop van Atrecht, daar na van Terouane, en eindelyk in de plaats van zynen vader Eustachius (die, na dat hy weduwenaar geworden was, zich in den geestelyken standt begeven hadt) bisschop van Mons. Hy hadt doorgaans groot aandeel aan de staatszaken. Paus Alexander de VI maakte hem kardinaal in den jare 1498. Hy was ook onder des zelfs regering, en onder die van Julius den II legaat in Vrankryk, en Alexander de VI gebruikte hem tot de echtscheiding van koning Lodewyk den XII met Johanna van Vrankryk. Eenigen tydt daar na gaf hy uit liefde tot de eenzaamheit zyn bisdom over aan zynen neef François van Luxemburg. Maar wanneer deze stierf, nam hy het zelve wederom aan. Hy wierdt voor een van de grootste prelaten van zynen tydt gehouden, en stierf in den jare 1519, in 't 74 jaar zyns ouderdoms. *Vignier hist. de Luxembourg. le Corva Sieur hist. des Eveques de Mons. Frizon Gall. Purp. Du Chesne & Aubery hist. des Card. Sammarth. Gall. Christ.*

LUXEUL, of LUXUEIL, in 't Latyn *Luxolium*, is eene fraaie stadt in het Noordelyke gedeelte van het graafschap Burgundië, tusschen Faucogny en Constans gelegen. Eene tamelyke streek lands in hare nabuurschap, welke daarom *la grande judicature de Luxeul* genoemt wordt, behoort tot de zelve; zy is echter voornamentlyk vermaard wegens een gezondbadt aldaar, als mede wegens eene statelyke abdy van de Benedictyner orde, welke staat onder den aartsbisschop van Besançon.

LUXWOLDE, een klein en slecht dorpje in de Vriesche grietenye Opsterlandt, onder het kwartier der Zevenwolden. De ingezetenen van dit dorp gaan ter kerke te Gersloot, daar zy ook hunne doden begraven. *Winsemius.*

LUYNEN, eene fraaie Brandeburgsche stadt en ampt in het Westphaalsche graafschap Mark aan de Lippe, wordt aan de andere zyde omringt van de Silecke.

LUZIGNAN, of LEZIGNEN, *Lusignanum*, eene kleine stadt van Vrankryk in Poitou. Zy is gelegen aan de Voune, beneden S. Maixant, 4 of 5 mylen van Poitiers, en zy is vermaard door de dapperheit van hare heeren, die koningen van Cyprus, van Jeruzalem, en van Armenië zyn geweest; en door de vertellingen, die men daar van doedt, ten opzichte van Melusina. Men zegt, dat deze waarzegster of hex, half-vrouw en half-serpent, het kasteel van Luzignan deedt bouwen, dat men voor onwinnelyk hieldt. Het is het zelve, dat Teligni overrompelde voor die van den Hervormden Godsdienst in den jare 1569; dat kort daar na weder overgegeven wierdt aan den koning, en dat de prins van Montpensier herwon, na een beleg van vier maanden, in den jare 1574, en het slechtte. Johannes van Atrecht, die in het einde van de veertiende eeuwe leefde, heeft de historie van Luzignan, of liever Roman, onder den naam van Melusine geschreven, en verhaalt daar in alle de fabelen, welke verscheide heeren van het huis van Luzignan naderhandt hebben doen gelden, om dat zy de zelve als waarheden hebben aangenomen. Zo haast broeder Stephanus van Luzignan, van wien hier na gesproken wordt, zyn boek van de historie van Luzignan hadt uitgegeven, dat een geleerd schryver van de voorgaande eeuwe *Historische Godslasteringen* (*des Blasphemes Historiques*) noemt, wierden deze fabelen nog beter gelooft. Men moet hier omtrent aanmerken, dat Melusine, Melissene en Melissendis de zelve naam is, die gedragen is geweest door verscheide vrouwen, voornamentlyk over-zee, alwaar hy veel in gebruik was. Maar indien de schryver van de Roman eenige van deze vrouwen in 't oog gehad heeft, om daar van het onderwerp te maken van zyne verzierselen, moet het Melisende geweest zyn, de dochter van Amerius den I van Lezignen, koning van Jeruzalem en van Cyprus. Zy was getrouwt met Raimond van Poitiers, prins van Antiochië en graaf van Tripoli. De geleerden hebben aangemerkt, dat de tak van Lezignen van Vrankryk gene Melusine gehad heeft; en het is een ongegrond gevoelen, te zeggen, dat de naam van *Melusine* te zamengestelt was van dien der landen van *Melle* en van *Lezignen*, waar van zy vrouw was, dewyl het eerste landt nooit aan het huis van Luzignan toebehoort heeft. Dit moet genoeg zyn om de genen, die nog de fabelen beminnen, de oogen te verlichten. Men heeft voorgegeven, dat Melusine gewoon was te verschynen, wanneer 'er iemandt van het huis van Luzignan moest sterven. Wat aangaat het kasteel van dit landt, of landgoedt, dat zy, zo men voorwendt, hadt doen bouwen, het is zeker, dat Hugo de II van dien naam, bygenoemt de Welbeminde, daar van de stichter was. Brantome spreekt omstandig van het kasteel van Luzignan en van Melusine in het lofschrift van Lodewyk van Bourbon de II, hertog van Montpensier. Verscheide grote huizen of geslachten hebben eene fabel tot hunnen oorspronk, gelyk dat van Luzignan. Dat der marquisen van Sassenage in het Dauphiné beroemt zich afkomstig te zyn van Melusine, als op zyne plaats gezegt wordt. Zo geloofden de Grieken en Romeinen, dat uitmuntende mannen een buitengewonen oorspronk moesten hebben. Eenige schryvers hebben gelooft, dat Melusine eene vermaarde toveresse is geweest, welke dikwils verscheen onder de verschrikkelyke gedaante van half-vrouwe en half-serpent. Het is waarschynlyker, dat het eene vrouw was van eene zonderlinge verdienste, en die zich eene grote achtinge verkreeg door hare voorzichtigheit; want het serpent is het zinnebeeldt van deze deugdt. De kleine provincie van la Marche, tusschen Auvergne, Poitou, het Angoumois, en het Limosin, droeg eertyds den tytel van het graafschap van Lezignen, en is naderhandt met de Fransche kroon vereenigt.

LUZIGNAN, (HET GESLACHT VAN) of LEZIGNEN, is vruchtbaar geweest in doorluchtige mannen. De oudste van dit huis, waar van men kennis heeft, is HUGO de I, gezegt de Jager, mogelyk om dat hy groot-jager-meester was van Vrankryk. Hy leefde in de X eeuwe, en liet na HUGO den II, bygenoemt de Beminde. Men geeft voor, dat deze het kasteel van Luzignan of Lezignen deedt bouwen, dat de schryvers, die de fabelen beminnen, tot een werk maken van Melusine, gelyk in 't voorgaande artykel is aangemerkt. Zyn zoon HUGO de III, bygenoemt de Blanke, leefde onder de regering van Hugo Capet en van Robert. Een oude brief van den jare 1010 zegt, dat zyne gemalinne genoemt was Arsendis. Hy hadt by haar HUGO den IV, heer van Lezignen, gezegt de Bruine en *le Chiliarque*, die eenig geschil hadt met Wilhem den IV, hertog van Guienne. De naam van zyne gemalinne was Aldearda, en hy stierf voor den jare 1030. HUGO de V, gezegt de Goedaardige, zyn zoon, was zyn opvolger. Deze hadt deel in de gewigtige zaken van zynen tydt. Paus Johannes de XIX schreef aan hem in den jare 1030, ten voordeele van het klooster van S. Jean d'Angeli. Men zegt, dat hy nog leefde in den jare 1074. Hy was getrouwt met Adalmodis,

dis, of Almodis, dochter van Bernard den I, graaf van la Marche, waar van hy gescheiden wierdt, ter oorzake van namaagschap; en zy hertrouwde met Pontius, graaf van Toulouze, en met anderen. HUGO de VI, gezegt Brune en de Duivel, deedt de reize naar het H. Landt, alwaar hy gedood wierdt in den jare 1110, volgens de Kronyk van Maillezais. Hy was getrouwt met Hildegarda, dochter van Almerik den IV, vicomte van Thouars, waar by hy hadt HUGO den VII, heer van Lezignen, gezegt de Bruine. De naam van zyne gemalinne was Sarrasina. Hy deedt in den jare 1148 den tocht naar het H. Landt met koning Lodewyk den Jongen, en hy stierf aldaar. Zyne kinderen waren Hugo de VIII, die volgt; *Wilhem*, zonder kinderen gestorven by Dionysia, zyne gemalinne; *Rogues* van Lezignen; *Simon*, stamvader der heeren van Lezé; *Valeranus*; en *Poncetta*, getrouwt met Ulgranus den II, graaf van Angoulême, gestorven omtrent den jare 1140. HUGO de VIII, gezegt de Bruine, heer van Lezignen, stierf omtrent den jare 1164. Hy was getrouwt met Bourgogna, dochter van Godefroi van Rancon, waar by hy hadt: 1) Hugo den IX, die volgt; 2) *Godefroi*, die eenigen tydt den tytel voerde van graaf van Marche. Hy was het ook van Japha in de Levant, en hy trouwde eerst met Eustachia Chabot, vrouwe van Volvant, enz. en daar na met Clementia, dochter van Hugo, vicomte van Chastelleraud. Hy hadt by de eerste *Godefroi* van Lezignen den II, heer van Volvant, enz. bygenoemt met de grote tandt, welke stierf voor den jare 1250, zonder erfgenamen na te laten by Umberga, dochter van den vicomte van Limoges; en *Wilhem*, heer van Soubise, die twee dochters hadt, *Valencia* van Lezignen, getrouwt met Hugo l'Archevêque, heer van Parthenai; en *Elis*, of *Elina*, gemalinne van Bartholomeus, heer van la Haye en van Paisevent. 3) *Wilhem* van Lezignen, gezegt *Valentius*, van wien gewag gemaakt wordt in een oud geschrift van den jare 1270. 4) GUIDO VAN LEZIGNEN deedt de reize naar het H. Landt, alwaar hy de graaf was van Japha en van Ascalon. Hy trouwde naderhandt met Sibylla, koninginne van Jeruzalem, dochter van den koning Amalrik, en van Agnes van Courtenai, en weduwe van Wilhem, marquis van Monferrat, bygenoemt Langen-degen. Guido wierdt aldus koning van Jeruzalem in den jare 1185, na Balduinus den IV, gezegt *le Mezel*, of de Melaatsche, en hy verloor de H. stadt in den jare 1187. Hy hadt vier kinderen, die met hunne moeder stierven in 't beleg van Akre in den jare 1190. Guido kocht twee jaren daar na het eilandt Cyprus, waar van hy den koninklyken tytel aannam, en stierf in den jare 1194, volgens *Sanut. l.* III. *Part.* X. *c.* 8. Men kan ook nazien den onbekenden schryver in het I deel van de verzameling, genoemt: *Gesta Dei per Francos.* 5) *Almerik*, koning van Cyprus na zynen broeder, als in het vervolg zal gezegt worden; en *Rudolph*, heer van Issoudun, Mesle, enz. welke trouwde met Alix, gravinne van Eu, waar by hy hadt *Rudolph* van Lezignen den II, gezegt *van Issoudun.* Deze trouwde in den jare 1222 met Johanna van Burgundië, dochter van Eudo den III, hertog van Burgundië, en van Alix van Vergy, zyne twede gemalinne. Zy stierf kort daar na, en Rudolph ging een twede huwelyk aan met Jolantha van Dreux, dochter van Robert den II, en naderhandt een derde met Philippina van Ponthieu, zuster van Johanna, koninginne van Castilië. Hy hadt uit zyn twede huwelyk *Maria* van Lezignen, gravinne van Eu, die voor den jare 1250 trouwde met Alphonsus, gezegt *d'Akre*, grootkamerling van Vrankryk, van wien elders gesproken wordt. HUGO de IX, gezegt de Bruine, heer van Lezignen, graaf van la Marche, trouwde met Mahauda, eenige dochter van Ulgrinus den III, graaf van Angoulême, en nichte van Aimarus den I, die tot zynen nadeele dit graafschap bezat. Hy stierf in den jare 1206. HUGO de X, heer van Lezignen en graaf van la Marche, zyn zoon, volgde hem op. Men hadt hem in den jare 1200 verlooft met Elizabeth, gravinne van Angoulême, dochter van Aimarus den I, van wien gesproken is, en van Alix van Courtenai. Dit huwelyk zou dienen om alle de verschillen weg te nemen, die tusschen beide deze geslachten waren, wegens het graafschap van Angoulême. Johannes, gezegt Zonderlandt, koning van Engelandt, ontvoerde hem zyne verloofde bruidt, en trouwde met haar. Hugo verwekte dezen koning vyanden, om zich over zyne geweldenary te wreken, en zulks gelukte hem niet kwalyk. Naderhandt trouwde hy met Elizabeth in den jare 1217, na de doodt van Johannes. Hy verselde den koning S. Lodewyk op zyn eersten kruistocht, en stierf in 't H. Landt in den jare 1249. Zyne kinderen waren 1) *Hugo* de XI, die volgt; 2) *Guido*, heer van Cognak en van Merpin, zonder nakomelingschap gestorven in de maandt July des jaars 1264, of 1281. 3) *Godefroi*, heer van Jarnak, enz. vicomte van Châtelleraud, door zyne gemalinne Johanna, eenige dochter van Johannes, vicomte van Châtelleraud; waar by hy hadt *Godefroi*, gestorven zonder nakomelingschap by Perrenella van Sulli; *Johanna*, vicomtesse van Châtelleraud, gemalinne van Johannes, heer van Harcourt; en *Eustachia*, getrouwt met een heer van Château-Chinon. 4) *Wilhem*, heer van Valence, enz. graaf van Pembroke, door zyne gemalinne, waar by hy kinderen naliet. 5) *Aimarus*, bisschop van Winchester in Engelandt gemaakt in den jare 1260, en te Parys gestorven in den jare 1261. 6) *Agatha*, gemalinne van Wilhem van Chauvigni, heer van Chateauroux. 7) *Alix*, in den jare 1247 getrouwt met Johannes den I, graaf van Varennes, en gestorven in den jare 1256. 8) *Izabelle*, eerst getrouwt met Godefroi van Rancon, heer van Taillebourg, en naderhandt met Hugo den II, heer van Craon; en 9) *Margareta* van Lezignen, getrouwt met Raimond, laatsten graaf van Toulouze; maar van den zelven gescheiden zynde, trouwde zy eerst met Almerik den VII, vicomte van Thouars, en naderhandt met Godefroi, heer van Château-Briand, en zy stierf in den jare 1283. HUGO de XI, heer van Lezignen, graaf van la Marche en van Angoulême, trouwde in den jare 1238 met Jolantha van Bretagne, die verlooft was geweest aan Richard van Engelandt, graaf van Cornwal. Zy was eene dochter van Petrus van Dreux, gezegt Mauclerc, en van Alix, gravinne van Bretagne. Hugo stierf in den jare 1260, nalatende Hugo den XII, die volgt, *Guido*, heer van Cognak, zonder nakomelingschap gestorven in den jare 1288, *Guiart*, heer van Cohek, van la Fere en Tardenois, enz. *Maria*, gemalinne van den graaf van Derby; *Jolantha*, eerst getrouwt met den graaf van Glocester, en daar na met Petrus, heer van Preaux; en *Izabelle*, vrouwe van Belleville en van Beauvoir. HUGO de XII, gezegt de Bruine, heer van Lezignen, graaf van la Marche en van Angoulême, trouwde met Johanna, vrouw van Fougeres, dochter van Rudolph en van Izabelle van Craon. Hy stierf in den jare 1282, hebbende gehad Hugo den XIII, die volgt, *Guido*, heer van Couhe, die den tytel aannam van graaf van la Marche en van Angoulême na zynen broeder, en zonder kinderen stierf in den jare 1307, *Jolantha*, gemalinne van Elias Rudel, gezegt Renaldus de IV, heer van Pons; *Johanna*, eerst getrouwt met Petrus van Joinville Vaucouleur, en daar na met Bernard Ezi den I, heer van Albret, enz. *Maria*, gemalinne van Stephanus den II, graaf van Sancerre; en *Izabelle*, nonne van Fontevraut. HUGO de XIII, heer van Lezignen, graaf van la Marche en van Angoulême, trouwde in de maandt Augusty des jaars 1276 te Parys met Beatrix, dochter van Hugo den IV, hertog van Burgundië, en van zyne twede gemalin Beatrix van Champagne. Hy stierf zonder nakomelingschap in den jare 1302. Zie ANGOULEME.

LUZIGNEN *Ultramarinus* (de Overzeesche).

Men heeft reets aangemerkt, dat GUIDO van Lezignen, zoon van Hugo den VIII, koning was van Jeruzalem en van Cyprus. ALMERIK van Lezignen, zyn broeder, waar van men belooft heeft te spreken, deedt den tocht naar het H. Landt. Hy trouwde met Eschina, dochter van Balduinus van Ibelin, heer van Rames. Hy volgde naderhandt op zynen broeder in het koninkryk van Cyprus in den jare 1194. Hy was de vierde gemaal van Izabelle, dochter van Almerik, koning van Jeruzalem, en hy stierf in den jare 1205. De kinderen, die hy hadt van het eerste bedde, waren *Guido* en *Johannes*, jong gestorven; Hugo, die volgt; *Bourgogna*, gemalin van Gualterus van Montbelliard; en *Heloize*, gemalin van Rupinus, prins van Antiochië, die haar Eudo van Dampierre, haren eersten gemaal, ontvoerde. Almerik hadt van het twede bedde *Sibylla*, gemalinne van Livo, of Leo, koning van Armenië; en *Melissente*, getrouwt met Boëmond den IV, prins van Antiochië, bygenoemt de Eenoogige. Robert, abt van Mont S. Michel in Normandië. Sanutus, en eenige anderen, maken gewag van een zoon, *Almerik* genoemt, en jong gestorven in de maandt February des jaars 1205. HUGO van Lezignen de I, koning van Cyprus, stierf in den jare 1218, of 1219. Hy hadt by Alix, zyne gemalinne, dochter van Henrik den II, graaf van Champagne, en van Izabelle, koninginne van Jeruzalem, Henrik, die volgt; *Maria*, gemalinne van Gualterus, graaf van Briënne; en *Izabelle*, getrouwt met Henrik, prins van Antiochië, waar by hy hadt *Hugo* den III, koning van Cyprus. HENRIK de I, koning van Jeruzalem en van Cyprus, was maar negen maanden oud toen zyn vader stierf. Men trouwde hem in den jare 1238 uit aan Stephania, zuster van Haito, koning van Armenië; en naderhandt in den jare 1250 ging hy een twede huwelyk aan met Plaisantia van Antiochië, dochter van Boëmond den IV. Hy stierf in den jare 1253, nalatende HUGO den II, koning van Cyprus en Jeruzalem, welke stierf in den jare 1267, in den ouderdom van 14 jaren, zonder kinderen na te laten by Izabelle van Ibelin, zyne gemalinne. HUGO de III was zyn opvolger. Hy was een zoon van Izabelle, zuster van Henrik den I, gelyk gezegt is. De geleerde du Bouchet heeft uit authentyke stukken de geslachtrekening van het huis van Lezignen opgemaakt, dat M. d'Hozier aan Moreri heeft medegedeelt. *Sanut. Secret. fidelium Crucis. le Linage d'Outremer, publié par le Labbé. J. du Bouchet Annal. Du Schesne Antiq. des villes de France. l'Histoire d'Etienne de Luzignan. Besli hist. de Poict. Chorier Hist. de Sassen. Discours du Siege de Luzignan en* 1574. enz.

LUZIGNAN, of LEZIGNEN, (GUIDO VAN) prins van dat geslacht, deedt den kruistocht met de Christenen in de XII eeuwe. Hy trouwde met Sibylla, oudste dochter van Almerik, koning van Jeruzalem, en weduwe van Wilhem, marquis van Montferrat, bygenoemt Langen-degen. Hy droeg door dit huwelyk den tytel van koning van Jeruzalem, en verloor in den jare 1187 deze heilige stadt, welke Saladin innam den 2 October, met byna het gansche H. Landt. Guido verkocht naderhandt den tytel van dit koninkryk van Jeruzalem aan Richard, koning van Engelandt, voor dien van Cyprus, welken het huis van Lezignen bewaart heeft tot den jare 1473. Guido stierf in den jare 1194, volgens den onbekenden schryver, pag. 1171 van het I deel van het boek, genoemt: *Gesta Dei per Francos.* Hy hadt vier kinderen, welke stierven in 't beleg van Akre, en zyn broeder Emerik, of Amalrik, was zyn opvolger. *Sanut. l.* III. *part.* X. *c.* 8. *p.* 201. *Hist. de Luzignan.*

LUZIGNAN, (STEPHANUS VAN) een Dominikaner monnik, leefde in de XVI eeuwe, in den jare 1590. Hy was van het

het huis van *Cyprus*, en geboortig van Nicosië. Hy schreef eene Genealogische historie der koningen van Jeruzalem, Cyprus, Armenië, en verscheide andere werken, die vermeerdert zyn met een zeer groot getal van fabelen, het welk door de minstkundigen haast ontdekt wordt. La Croix du Maine spreekt van hem.

LUZZARA, eene kleine plaats in 't hertogdom van Mantua, naby Guastalla, alwaar de rivier Crostolo in den Po valt. Zy is tamelyk versterkt geweest, en de keizerschen hebben zich in den jare 1702 in Augusty daar in 3 dagen tegen een sterk Fransch leger verdedigt, eer zy zich overgaven. De dag voor de overgave, namentlyk den 15 Augusty, leverde de prins Eugenius van Savoje met het keizerlyke leger een veldslag aan het Fransche leger, over welk laatste de hertog van Vendôme het bevel hadt, en de hertog van Anjou bevondt zich in persoon geweldig in het naauw. Beide de legers schreven zich de zege toe; doch de keizerschen met beter recht, dewyl zy het slagveldt behielden, en maar 3000 doden en gekwetsten hadden, waar tegen de Franschen twee maal zo veel volk verloren hadden. *Schauplatz des krieges in Italien p. 506. Mercure Hist. Sept.* 1702.

LUZZI, LI LUZZI, een vlek van het koninkryk van Napels, gelegen in CALABRIA CITRA, naby de river Craté, eene myl van Besigniano, ten Zuiden. Men gelooft, dat het de plaats is, die men oudtyds *Thebæ Lucanæ* noemde. *Maty Dict.*

LYÆUS, een bynaam, welken de heidenen hunnen godt Bacchus gaven. De zelve betekent zo veel als de Latynsche toenaam *Liber*, om dat de drank het gemoedt ontslaat en bevryd van zorgen, en dat de genen, die zich dronken drinken, alles, wat hen invalt, vry uit spreken. In het zelve verstandt hebben ook de Grieken Bacchus *Lysius* bygenoemt. *Ovid.* IV. *Metam. It. de Arte am. Virgil. Æneid.* IV. *Pomey Panth. Myth.*

LYCÆA was een feest, dat ter eere van *Jupiter Lycæus* door Lycaon ingestelt, en jaarlyks in Arkadië gehouden wierdt. Het kwam byna overeen met de Roomsche Lupercalia, en wierden daar by ook kampspelen gehouden, welker overwinnaars eerpryzen verkregen. *Meursius Græcia Feriata. Fasoldus de festis Græc.* IV, 8.

LYCAON, de zoon van Pelasgus, dwingelandt van Arkadië, was zo wreed, dat hy alle de genen, die by hem kwamen, vermoordde. Jupiter, die by ondervinding zyne onmenschelykheit gezien hadt, veranderde hem in een wolf. Pausanias zegt, dat dit ongeluk hem overkwam, om dat hy een kindt hadt durven slachten op den altaar van een tempel, die aan Jupiter toegewyd was, en dat hy naderhandt de kruiden at. De heidenen wilden door deze fabel lessen geven tegen de wreedheit. De ouden spreken van LYCAON, een vermaard geneesmeester. *Ovid. l.* I. *Metam. Pausanias in Arcad.*

LYCAONIE, eene kleine provincie van klein-Asië, die een gedeelte maakte van Cappadocië, ten Zuiden naar den kant van Cilicië, waar van zy gescheiden is door den berg Taurus, tusschen Isaurië ten Westen, en klein-Armenië ten Oosten. De hoofdstadt was Iconië, waarom het landt nog tegenwoordig *Cogni* genoemt wordt. Men noemde ook met den naam van LYCAONIE de Grieksche provincie Arkadië. In klein-Phrygië was eertyds ook eene stadt, Lycaonië genoemt.

LYCEAS, een Naucratiet, een Grieksch schryver, schreef eene historie van Egypten, gelyk men ziet in het XIII boek van Athenæus. Plinius maakt gewag van hem in de lyst der schryvers, die hy vervolgt *lib.* XXXVI. Pausanias spreekt van een dichter van dezen naam *Lib.* II. *de Corinth.*

LYCEUM, een berg van dien naam in Arkadië, die aan Pan was toegewyd. *Baudrand.*

LYCEUM, LYCÆUM, eene plaats naby Athene, alwaar Aristoteles de Philosophie leeraarde. Pausanias zegt, dat het een tempel van Apollo was geweest, door Lycus, den zoon van Pandion, gebouwt. Suidas en eenige anderen willen, dat het een oeffenplaats is geweest, door Pisistratus, of door Pericles gebouwt, of door den eenen begonnen, en voltooit door den anderen. Wat 'er van zy, de Philosophie van Aristoteles wordt ter oorzake van deze plaats genoemt de Philosophie van het Lyceum, alwaar deze grote man zyne leerlingen al wandelende onderwees, sedert weinig tyds van eene ziekte herstelt zynde. Daarom gaf men ook den naam van *Peripatetici* aan die van zyne secte. *Pausanias in Attic. Suidas*, en verscheide anderen, bygebragt door *Meursius lib.* II. *c.* 3. *Athen. Att.*

LYCHAS was, naar het voorgeven der heidensche dichters, een bedienaar van Dianira, en moest op haar bevel Hercules haar gemaal het hembdt overleveren, dat de Centaur Nessus, dien hy verslagen hadt, haar als een geschenk hadt nagelaten. Wanneer nu dit hembdt, tegen het oogmerk van Dianira, Hercules in eene dodelyke razerny bragt, verstak Lychas zich uit vreze in eene rots. Maar Hercules vondt hem echter, slingerde hem eenige malen om in de lucht, en wierp hem daar na in de Euboische zee, alwaar hy naderhandt in eene rots zou verandert zyn. *Hist. des Dieux p.* 124, 125.

LYCIA, van λύκος, *Lupus*, was een feest, dat men te Argos ter eere van Apollo Lycius om de volgende oorzaak aangestelt hadt. Daar kwamen eens in de gemelde stadt vele wolven, welke grote schade deden, waarom men Apollo aanriep, dat hy de stadt daar van wilde verlossen. Toen de zelve nu alle gedood waren, rechtten zy eenen tempel op tot zyner eere, en gaven hem den bovengemelden toenaam. *Fasoldus de festis Græc.* IV, 7.

LYCIANUS, een bynaam van Apollo, die te Patara, de hoofdstadt van Lycië, aangebeden wierdt, alwaar hy een tempel hadt, die vermaard was door de orakelen, welke hy aldaar gaf. *Et Lyciæ sortes*, zegt Virgilius *Æneid. l.* IV.

LYCIE, *Lycia*, eene provincie in Asië, waar van het eene gedeelte tegenwoordig *Aldinelli*, doch het andere *Manteselli*, of *Briquia* genoemt wordt. Zy legt tusschen Carië en Pamphilië, en heeft haren naam van Lycus, den zoon van Pandion, bekomen. Dit landschap was vermaard van wegens den berg Chymera, waar van de dichters dikwils gewag maken, als mede van wegens de steden Olympus, Phaselis, Patara, alwaar het orakel was van Apollo, en Myra, dat voor de geboorteplaats van den H. Nicolaus wordt gehouden. *Strabo. Plinius. Isidorus. Castaldus. Cluverius.* enz. *Cellar. in Geogr. antiqua & Notit. orb. antiqui.*

LYCIUM, of eigentlyk τὸ ἐπὶ λύκῳ, *scil.* δικαστήριον, was een gerecht te Athene, en droeg dezen naam, om dat het standbeeldt en de tempel van den heldt Lycus aan dezen oordt gezien wierdt. De genen, die aldaar een zaak voor te stellen hadden, spraken het gemelde standbeeldt aan om hulp: doch indien het zelve hen echter de zelve niet liet gebeuren, wreekten zy zich daar mede, dat zy hun water aan het zelve maakten, of ook zich omkeerden, en Lycus eenen voorby de neus lieten vliegen. *Meursius Areopago c.* 11. *Attic. lect.* III, 9.

LYCLAMA, een stins of heerenhuis in Vrieslandt, in de grietenye Haskerlandt, in het dorp Westermeer, onder het kwartier der Zevenwolden. *Winsemius.*

LYCLAMA, (MARCUS) van Nieholt, een vermaard Rechtsgeleerde uit Vrieslandt, heeft in zyne jeugt te Heidelberg en op andere plaatsen, doch inzonderheit te Franeker, als eerste hoogleeraar de rechten geleeraart, tot dat hy eindelyk tot gedeputeerde in de vergadering der Staten Generaal benoemt is. De republyk van Venetië heeft hem door haren gezant Marcus Antonius Marosini de waardigheit van ridder van S. Marcus laten opdragen. Zyne schriften zyn: *Membranarum lib.* VII; *Benedictorum lib.* IV; *Commentarius de ineunda rei debitæ æstimatione; Operæ gratuitæ de condictione furtiva pro Cujacio*, enz. *Valer. Andr. Bibl. Belg.*

LYCOMEDES was de naam I van een koning van het eilandt Scyros, by wien Thetis haar nog zeer jongen zoon Achilles bragt in vrouwelyk gewaadt, op dat hy niet genoodzaakt mogt worden om mede naar den Trojaanschen oorlog te trekken. Terwyl de zelve nu in deze vermomde dragt zich heimelyk onder het koninklyke vrouwentimmer ophieldt, bezwangerde hy Deidamia, de dochter van Lycomedes, en teelde by haar Pyrrhus. *Homer. Il.* II. Van eenen veldheer der Arkadiërs, geboortig van Mantinea, die met 500 mannen 1000 Spartanen en 500 Argivers en Beotiërs sloeg, en hunnen overste Polytropus doodden. *Diod. Sic. l.* XV. III. Van eenen, met den toenaam *Tegeates*, die de Arkadiërs overreedde om eene afzonderlyke republyk op te rechten, en hen daar door in groot ongeluk stortte. *Diod. Sic. loc. cit.*

LYCON, van Troas, een zeer welsprekend en bekwaam philosooph, leefde in de CXXVII Olympiade, het 520 jaar van Rome. Hy was een leerling van Panthœdes en van Strato, op welken laatsten hy volgde in de akademie, gelyk de zelve in zyn testament bevolen hadt. Hy leeraarde aldaar met roem den tydt van 42 of 44 jaren, met eene wonderlyke bekwaamheit tot onderwyzing en opvoeding van de jeugdt, zynde zo zacht van aardt, dat de Grieken, eene G by zynen naam voegende, hem *Glycon* noemden, dat *zachtheit* wil betekenen. Hy was ook zeer reinelyk en juist op zyn persoon. De Atheniënzen bedienden zich dikwils, niet zonder nuttigheit, van zynen raadt. De koningen Attalus, Eumenes en Antiochus hadden veel achting voor hem. Hy stierf eindelyk aan de jicht in den ouderdom van 62 jaren.

Diogenes Laërtius zegt, dat 'er andere LYCONS zyn geweest; een Phytagorist, en een dichter, dat zonder twyffel de blyspeldichter is, waar van Plutarchus spreekt. Hy leefde in de CX Olympiade. Athenæus maakt gewag van eenen LYCON, schryver van het leven van Pythagoras. *Diogenes Laërt. in ipf. vit. l.* V. *Plutarchus in Alex. & in fort. Alex. l.* II. *Athen. l.* X.

LYCOPHRON, een zoon van Periander, koning van Corinthe, hadt een zonderling noodlot. Hy was zeventien jaren oud, wanneer Melisa, zyne moeder, door Periander gedood wierdt, en hy hadt een broeder, Cypselus genoemt, die toen achttien jaren oud was. Procles, hun moederlyke grootvader, koning van Epidaurus, deedt hen by zich komen; en wanneer hy hen wederzondt aan hunnen vader zeide hy tegen hen, dat zy moesten gedenken wie hunne moeder gedood hadt. Dit woordt raakte Lycophron zodanig, dat hy te Corinthe wedergekeert zynde, onverzettelyk weigerde met zynen vader te spreken, noch om hem te ondervragen, noch om hem te antwoorden. Periander, over dit gedrag verstoort, verjoeg hem uit zyn huis, en van zyn oudsten zoon verstaan hebbende wat Procles tegen hen gezegt hadt, verboodt hy aan de genen, die verblyf gaven aan Lycophron, hem langer by zich te houden. De jongeling, aldus genoodzaakt zynde van daar te vertrekken, vondt voor eenige dagen andere goede lieden, die hem innamen: maar zo haast men wist waar hy herbergde, zondt men bevel aan den meester van den huize hem te doen vertrekken; en eindelyk wierdt een gebodt afgekondigt, door het welke men tot eene boete aan Apollo veroordeelde, en zodanig als men goed zou vinden, alle die hem huisvesten, of tegen hem spreken zouden. Een ieder aan dit gebodt gehoorzamende, was Lycophron vier dagen op de straat, zonder te eeten of te drinken. Periander, door medelyden aangedaan, begaf zich hier op by hem om met hem te spreken, en vertoonde hem zachtmoediglyk, dat het veel beter was hem op te volgen in zyne rykdommen en in de regering van zyn ryk, dan zich

zich ellendig te maken door eene kwalyk begrepe gevoeligheit. Al het antwoordt, dat hy van hem kreeg, was eene vermaning om de boete te betalen, dewyl hy zelf tegen zynen zoon geſproken hadt. Periander, beſpeurende, dat het kwaadt zonder hulpmiddel was, zondt Lycophron naar Corfu, en liet hem aldaar, zonder aan hem te denken, tot dat hy in acht genomen hadt, dat zyn ouderdom hem niet meer toeliet de pligten van de koninklyke regering wel waar te nemen. De onbekwaamheit van zyn anderen zoon verpligtte hem toen om Lycophron de regering te laten aanbieden. Dit voorſtel wierdt zodanig veracht, dat men den bode zelfs niet verwaardigde met hem te ſpreken. De zuſter van Lycophron wierdt aan hem gezonden, en vertoonde hem vruchteloos alle de voordeelen van het opperſte gezag. Men liet hem eindelyk voorſtellen te Corinthe te komen regeren, en dat zyn vader zou gaan regeren te Corfu. Hy nam deze voorwaarden aan; maar de inwoners van Corfu doodden hem, om deze verandering, die hen niet geleek, voor te komen. *Bayle Dict. Crit.*

LYCOPHRON, een Griekſch dichter en letterkunſtenaar, leefde in het 450 jaar van Rome, ten tyde van Ptolomeus Philadelphus. Hy was geboren te Chalcis in Eubea, tegenwoordig Negropont genoemt. De poëzy, welke men van hem heeft onder den tytel van *Alexandra*, is een zeer duiſter werk, dat veel moeite veroorzaakt heeft aan de geleerden, en vervat een lang vervolg van voorzeggingen. De ſchryver vooronderſtelt, dat Caſſandra, de dochter van Priamus, het orakel is, dat alle deze zaken voorzegt: zy is het nochtans niet, die ſpreekt; de geen, die het woordt voert, is een man, die een getrouw verhaal doedt aan Priamus van het gene Caſſandra propheteerde. Men oordeelt, niettegenſtaande de duiſterheit van deze poëzy, dat 'er niet alleen eene grote geleerdheit, maar ook veel geeſt vereiſcht wierdt om zodanig een boek op te ſtellen. Men ziet in de Levens der Grieksche dichters van le Fevre een eindeloos getal van geleerde en ſchrandere gedachten over de duiſterheden van dit werk. Suidas heeft de tytels van twintig treurſpelen van Lycophron. Deze dichter wierdt met een pylſchoot gedood. *Bayle Dict. Crit.*

LYCOPOLIS, dat is te zeggen, wolveſtadt, eene ſtadt in Egypten; naby den Nyl. Diodorus Siculus zegt, dat de Egyptenaars, overgegeven aan allerlei belagchelyke afgoderyen, wolven aanbaden op de plaats, alwaar zy deze ſtadt bouwden. Zy wordt tegenwoordig *Munia* genoemt, en hadt eertyds een bisdom. De kerkelyke hiſtorieſchryvers ſpreken van Meletius, biſſchop van Lycopolis, die eene moeielyke ſcheuring veroorzaakte, het welk op zyn plaats wordt aangemerkt. *Plinius l.* V. *c. 9. Strabo l.* XVII. *Socrates l.* I. *hiſt.*

LYCORIS is de naam, welken Virgilius geeft aan eene vermaarde hoere, welke andere ſchryvers Cytheris noemen. Hy ſpreekt 'er van in zyn X *Ecloga*, en zulks om een vriendt te vertrooſten, die wanhopig was, om dat zy Marcus Antonius boven hem ſtelde. Deze Lycoris was eene voorname tooneelſpeelſter, die door Volumnius, die haar vry maakte, bemind wierdt. Dit was de reden, waarom zy den naam van *Volumnia* aannam in de reize, welke zy deedt met Marcus Antonius door de ſteden van Italie. Marcus Antonius deedt haar veel eer aan. Hy zette haar in een open draagſtoel, en deedt haar volgen door de bedienden van zyne eige moeder, die alleenlyk dienden tot een trein voor deze meeſtereſſe. Het was by deze gelegenheit, dat Marcus Antonius leeuwen liet ſpannen voor zynen wagen. Een ander ſchryver zegt alleenlyk, dat het gevolg van Cytheris niet minder was, dan het gevolg van de moeder van haren minnaar. Het is zeker, dat de genen, die gunſten verzochten van Marcus Antonius, ten dien einde zyne meeſtereſſe veel nedriger aanzochten dan zyne moeder. Wanneer Ovidius aanmerkt, dat de naam van Lycoris bekend is van het Ooſten tot het Weſten, heeft hy, naar allen ſchyn, het oog op de vaarzen van Gallus, betreffende deze hoere. *Bayle Dict. Crit.*

LYCOSTHENES, of WOLFHART, (CONRADUS) geboren te Ruſſach in de opper-Elzas in den jare 1518, ſtudeerde te Heidelberg, en maakte zich door zyne ervarenheit in de talen en andere zaken beroemd. Inzonderheit wierdt hy door zyne hiſtoriſche wetenſchappen bekend met Henricus Stolo, een prediker te Heidelberg, met wien hy in den jare 1541 op de byeenkomſt der Theologanten naar Regensburg kwam. Naderhandt wierdt hy hoogleeraar in de letter-en redenkunſt, ook kort daar op diaken te Baſel, alwaar hy in den jare 1561 ſtierf. Hy liet eene uitlegging na over den jongen Plinius *de viris illuſtribus*, gaf *Julii Obſequentis tractat. de prodigiis* uit, en vervolgde hem. Zo heeft men ook van hem: *Compendium bibliothecæ Geſneri*; *it. de mulierum præclarè dictis & factis*; *De priſcis Romanorum legibus*; *Calendarium hiſtoricum*; *Illuſtrium virorum apophthegmata*; *Annotationes in Juſtinum, Valerium Maximum & Feneſtellum*, enz. Van gelyken begon hy ook een werk onder den tytel van: *Theatrum vitæ humanæ*, dat daar na door Theodorus Zuingerus volkomen voltooit wierdt. *Pantaleon l.* III. *Proſopogr. Zuinger. præfat. Theatr. Adam in vit. Germ. Theol. Freher. Theatr.*

LYCURGIA was een feeſt, dat de Lacedemoniërs ter eere van hunnen wetgever jaarlyksch vierden, en hem op het zelve offerden. *Meurſius Græcia feriata.*

LYCURGUS, wetgever van Lacedemonië, was een zoon van Eunomus, koning der Lacedemoniërs, van het geſlachte van Procles, en broeder van Polydectes, die na zynen vader regeerde. Zyne moeder was Dianaſſe, de twede gemalinne van Eunomus, hoewel eenige ſchryvers zo wel hier in, als omtrent den tydt, in welken hy leefde, van verſchillende gedachten zyn. Clemens Alexandrinus verzekert, op het getuigenis van Eratoſthenes, een oud chronologiſt, dat Lycurgus de voogdy over zynen neef eerſt aannam 300 jaren na het beleg van Troje, en 108 jaren voor de eerſte Olympiade. Ariſtoteles, Pauſanias en eenige anderen zeggen, dat hy leefde ten tyde van Iphitus, en op des zelfs overreding de Olympiſche ſpelen herſtelde, of hem daar in behulpzaam was. Dit heeft zommigen doen geloven, dat 'er te Sparta twee mannen van dezen naam waren geweeſt, en dat Pauſanias en Plutarchus [illegible] te ſtellen. Maar zy hebben zich bedrogen, want de ſchryvers, in de kronyk van Euſebius bygevoegd, tekenen aan, dat, ſchoon wel Iphitus de Olympiſche ſpelen vernieuwt hadt, men de zelve eerſt XXVII Olympiaden daar na geteldt hadt, dat is te zeggen 108 jaren na deze herſtelling. Dit komt volkomen overeen met het gene Clemens Alexandrinus verhaalt. Lycurgus betoonde eene ongemene neiging tot de wysheit, door de reizen, welke hy deedt door alle de ſteden van Griekenlandt, in Creta, en, naar zommiger getuigeniſſe, in Egypten en in de Indiën, om met de geleerden van die landen te handelen. Hy was daar benevens een dapper en voorzichtig krygsman, waarom de Spartanen eene grote achting hadden voor zyne verdienſten. Hy gaf buitengewone blyken van zyne edelmoedigheit, door de zorge, die hy droeg om de kroon te bewaren voor den genen, aan wien de zelve toebehoorde, wanneer hy zich gemakkelyk meeſter daar van hadt kunnen maken, indien hy zich had willen bedienen van de gelegenheden, die hem daar toe aangeboden wierden. Na de doodt van zynen broeder Polydectes zondt des zelfs weduwe aan hem, en liet hem verzoeken de kroon aan te nemen, zich verpligtende het kindt, waar van zy toen zwanger was, af te dryven, indien hy met haar wilde trouwen. Doch Lycurgus ſloeg deze aanbieding grootmoedig af, en beſteedde daar tegen alle zyne zorg en vlyt, om de voogdy over dit kindt van zynen broeder, Charilaus genoemt, met getrouwheit te bekleden. Zo haaſt als deze zyn neef de vereiſchte meerderjarigheit bereikt hadt, gaf hy de regering aan hem over. Maar hoe voorzichtig en onbeſproken Lycurgus zich hier in gedragen hadt, en hoe geregeldt en onberispelyk zyn gedrag verder mogt zyn, hy wierdt nochtans van zyne vyanden beſchuldigt als of hy naar de kroon geſtaan hadt. Dit was oorzaak, dat hy Sparte verliet, en naar Kandie week, alwaar hy zich volkomen toeleide op de kenniſſe van de wetten en gewoontens der volkeren, waar toe zyne reizen hem van veel nuttigheit waren. Eenige ſchryvers zeggen, dat hy de zelve deedt gedurende deze vrywillige ballingſchap; doch dat is niet waarſchynlyk, indien het waar is, gelyk men verzekert, dat hy terſtondt door de Lacedemoniërs herroepen wierdt. Wat 'er van zy, hy hervormde, by zyne wederkomſt in zyn vaderlandt, de regering, en maakte ſchone wetten, tot welker onſchendbare onderhouding de Spartanen zich op het duurſte verbonden. Men zegt, dat hy, om hen te meerder daar toe te verplichten, hen met eede deedt beloven deze wetten te zullen onderhouden tot zyne wederkomſte van eene reize, die hy voorhadt naar het orakel van Delphos. Hy ging hier op naar Kandië, of Creta, alwaar eenigen zeggen, dat hy zelf een einde van zyn leven maakte, na dat hy van te voren bevolen hadt, dat de aſſche van zyn ligchaam in de zee geworpen zou worden; uit vreze dat de Lacedemoniërs, indien men zyn ligchaam naar Sparta bragt, mogten denken van hunnen eedt ontſlagen te zyn. Onder zyne andere wetten was ook deze, dat de Spartanen hunne akkers in gelyke delen onder malkander moeſten verdeelen, op dat niemandt oorzaak zou hebben om over armoede te klagen. Gelyk zy hunne akkers verdeelt hadden, moeſten zy ook in de overige goederen van het geluk eene gelykheit maken, op dat de overmatige braſſery, hoogmoedt, nydt en diergelyke gebreken alle gelegenheit mogt afgeſneden worden. Om gelyke oorzake noodzaakte hy hen alle hunne huishouding en tafel op de zelve wyze te ſchikken, en yzere munt te gebruiken, als mede alle onnodige kunſten en handwerken na te laten. Hy hadt zeer wel begrepen, dat men, om te beletten, dat de dapperheit der Lacedemoniërs verſlapte, hen moeſt afhouden van de wellustigheit, en dat men, om hen daar van af te houden, hen de gedachten moeſt doen verliezen van zich te verryken, en hen de middelen daar toe benemen, waar toe de gemelde wetten bekwamelyk konden dienen. De wyze, op welke hy wilde, dat de kinderen opgevoedt wierden, was zeer bekwaam om de zelve tot goede ſoldaten te maken, maar hy trok de leerwyze om hen ſterk en moedig te doen worden al te verre, dewyl hy wilde, dat de jonge dochters de zelve oeffeningen deden als de jongelingen; en dat zy ganſch naakt voor hen danſten, en hen beſpotten, of hen prezen, naar dat zy zich wel of kwalyk kweten in het gene zy te doen hadden. Men heeft aan te merken, dat de jongelingen mede ganſch naakt waren voor de jonge dochters. Dit was niet anders dan een middel om hen ſchaamteloos te maken. En men kan zich niet verwonderen, dat de Lacedemoniſche dochters naderhandt in zulk eene kwade achting waren. Lycurgus ſchreef ook deze opvoeding en naaktheden voor aan de dochters, om daar door de jongelingen tot het huwelyk aan te prikkelen. Gelyk daar tegen de genen, die gene vrouwen nemen wilden, boven allerlei ſmaadt en beſpotting, eindelyk tot hunne ſtraffe naakt rondom de markt moeſten gaan, en een liedt, dat tegen hen gerecht was, opzingen. De grote begeerte, welke hy hadt om de Spartanen ſterk van ligchaam te doen zyn, deedt hem wetten maken ten opzichte van het huwelyk, die verdoemenswaardig zyn. Hy wilde, dat de mannen hunne vrouwen niet anders dan ſteelswyze naderden, en dat zy van deze tafel opſtonden met een goed gedeelte van hunne graagheit. Dit zou nog eenigzins door den

beugel kunnen; maar hy ſtondt de gryzaards toe, die eene jonge vrouw hadden, de zelve mede te delen aan een welgemaakten jongeling: en aan de andere zyde liet hy zulk een man toe vleſchelyke vermenging te hebben, en kinderen te winnen by de vrouwe van zynen naaſten, met toeſtemming van den man. Dit was volkomen kwaad; zulks begunſtigde het overſpel, en zelfs het roffiaanſchap van de mannen. Uit den zelven oorſpronk ontſtondt de barbaarſche wet tegen de kinderen, die, ter wereldt komende, niet ſchenen te beloven, dat zy eens welgemaakt en ſterk zouden zyn. „ De vaders waren geen meeſters om hunne kinderen naar hun zin op te voeden; maar zo haaſt een kindt geboren was, moeſt de vader zelf het brengen op eene plaats, *Leſche* genoemt, alwaar de oudſten van ieder ſtam, die aldaar vergadert waren, het zelve beſchouwden, en zo zy het welgemaakt, krachtig en ſterk bevonden, geboden zy, dat het zelve opgevoed wierdt, en wezen het zelve eene der negen duizend portiën toe tot zyne erffeniſſe; en zo zy daar tegen het zelve niet welgemaakt, teder en zwak vonden, zonden zy het zelve naar eene plaats, *Apothetes* genoemt, dat eene poel of moeras was naby den berg Taigetes, om daar in geworpen te worden, want zy oordeelden, dat het niet heilzaam was, noch voor het zelve, noch voor de republyk, dat het leefde, dewyl het zich van zyne geboorte af op zulk eene wyze geſtelt vondt, dat het in zyn leven noch kracht, noch gezondheit kon hebben. Daarom wieſſchen ook de vroedvrouwen de kinderen, die geboren wierden, niet in het water, gelyk overal elders, maar zy wieſchen de zelve met wyn, om te beproeven of de zelve van eene goede geſteldheit en van een goeden aardt waren: want men zegt, dat de genen, die gebrekkelyk en ziekelyk zyn, de kracht van den wyn, die hen doordringt, niet kunnende verdragen, kwynende ſterven; en dat de genen, welke gezond zyn, daar door van een harder en ſterker geſteldheit worden. *Plutarch. in Lycurg.*" Lycurgus, om zyne burgers te waakzamer en te naarſtiger te maken, liet ook de dievery toe; doch wanneer zich iemandt daar op liet betrappen, moeſt hy alleenlyk om zyne onvoorzichtigheit eene ſtrenge ſtraffe ondergaan. In hunne redenen moeſten zy kort zyn, en altoos eene welgegronde oorzaak by hunne mening voegen. De ouden zongen hunne heldenzangen, om daar door de jeugdt tot diergelyke dapperheit aan te ſporen: en op dat zy niet door vremde zaken tot verwyfde tederheit mogten vervallen, verboodt hy hen het reizen. Eenige van deze en andere wetten behaagden in den beginne de wellustige ryken zo weinig, dat zy hem daarom allerhande moeielykheden en verdriet veroorzaakten, en men wil, dat een jongeling hem zelfs het eene oog uitgeſtoten zou hebben; doch hy wiſt alles door zyne zachtmoedigheit, zyne uiterlyke nedrigheit, en zyn uiterlyk geſtreng leven te overwinnen. *Plutarchus in ipſius vita. Clemens Alexandrinus Strom. l. I. Euſeb. in Chron. & Scaliger in ſuis animadverſ. Pauſan. in Laconicis. Herodotus. Juſtinus l. III. c. 2, 3. Capel. in Chron A. M.* 3116. *Riccioli Chron. reform. Tom. I. l. III. n. 3. Bayle Dict. Crit.*

LYCURGUS, een zoon van Pheres, koning van Theſſalië, en broeder van Admetes, verkreeg tot zyn erfdeel het landſchap van Nemea, en gaf zynen zoon Opheltes aan Hypſipyle, om den zelven te zuigen en op te voeden. Wanneer deze nu op een tydt het kindt onvoorzichtiglyk in het gras nedergelegt hadt, en zy ondertuſſchen heen gegaan was, om de Epigonen, of zeven krygshoofden, die voor de ſtadt Thebe trokken, naar eene fontein te wyzen, kwam eene grote ſlang, en doodde het kindt. Hier op ſtelde Lycurgus ter gedachteniſſe van dezen jongen prins de Nemeeſche ſpelen in. *Apollodorus.*

LYCURGUS, een der tien redenaars van Athene, was een zoon van Lycophron, en kleinzoon van een anderen Lycurgus, dien de dertig tyrannen deden ſterven. Hy leefde in den zelven tydt met Demoſthenes. Hy philoſopheerde eerſt onder Plato; maar naderhandt hieldt hy zich op met de redeneerkunde onder Iſocrates, en wierdt gevordert in de openbare bedieningen. Hy hadt het opzicht over de algemene penningen, en droeg zich in dien laſt onberiſpelyk. Hy vermeerderde het getal der ſchepen te Athene, en vervulde het tuighuis met allerlei nodigen voorraadt. Hy was een zeer geſtreng rechter. Hy maakte ook verſcheide wetten, die zeer nuttig waren voor zyn vaderlandt. Hy geboodt, dat men zekeren ſtrydt van treurſpelen op het toneel zou houden, de zelve tegen malkander vergelykende, om de dichters te vereeren, welke de beſte gemaakt zouden hebben, overtuigt zynde, dat deze wyze van het onderwyzen, vormen, en beſchaven van de zeden van eene grote nuttigheit was in eene republyk. Hy geboodt nog ten dien einde, dat men afbeeldingen of ſtandbeelden zou oprechten voor de vermaardſte dichters, als voor Sophocles, Æſchylus en Euripides. Hy verdreef alle de kwaaddoenders uit de ſtadt, en bouwde eene openbare plaats voor de oeffeningen. Hy hieldt gedurende zyn beſtier een naauwkeurig regiſter van alles wat hy deedt, en wanneer hy buiten bediening was, deedt hy dit regiſter vaſt hechten aan eene kolomme, op dat een ieder vryheit hadt om zyn oordeel daar over te geven. Hy hadt zich, nietregenſtaande zyn loffelyk gedrag, verſcheide maal zien beſchuldigen. In den tydt, wanneer hy, ziek zynde, de doodt voelde naderen, deedt hy zich in den Raadt brengen, om aldaar in 't openbaar zelf rekening te geven van alle zyne daden; en de laſteringen van een beſchuldiger, die tegen hem opſtondt, wederlegt hebbende, liet hy zich weder naar zyn huis brengen, alwaar hy wel haaſt daar op ſtierf. De Atheniënzen gaven hem den bynaam van *Ibis*, het welk Henricus Valeſius vermoedt dat daarom geſchiedde, dat, gelyk de gemelde vogel de ſlangen, alzo ook Lycurgus de ſchadelyke burgers uit de republyk verdreef. Hy liet drie zonen na, Lycophron, Lycurgus en Aphron, die alle na de doodt van hunnen vader als kwade burgers in de gevangenis geworpen, doch wanneer Demoſthenes de Atheniënzen berichtte, dat men deswegen op andere plaatſen kwalyk van hen ſprak, wederom losgelaten wierden.

LYCURGUS, koning van Sparte, ryksgenoot van Ageſipolis den III, was zo ondankbaar tegen dezen prins, die hem tot het verkrygen van deze hoge waardigheit behulpzaam was geweeſt, dat hy hem verjoeg, en zich alleen van de kroon meeſter maakte. Hy verklaarde hier op den oorlog aan Philippus den I, koning van Macedonië, en aan zynen zoon Demetrius, en het lot der wapenen bleef lang in evenwigt door gelyke voordeelen aan beide zyden. Eindelyk wierdt Lycurgus door de Ephoren beſchuldigt vele ſchadelyke nieuwigheden in den ſtaat ingevoert te hebben, waarom hy tot de ballingſchap veroordeelt wierdt. Hy week hier op by de Eoliërs, alwaar hy ſtierf. Hy was de eerſte der tyrannen van Sparta, of der koningen van een vremd geſlacht, en Ageſipolis was de laatſte der Heracliden, of nakomelingen van Hercules. *Pauſan. Titus Livius l.* XXXIV.

LYCURGUS, koning van Thracië, ziende, dat zyne onderdanen onmatig overgegeven waren aan den wyn, deedt alle de wyngaarden in zyn koninkryk uitroeien: waar door de dichters gelegenheit genomen hebben om voor te geven, dat hy een vyandt was van Bacchus, waar van hy de voedſters verjaagt hebbende, dien godt zelf verplichtte op het eilandt Naxos te vluchten: en dat hy door de wraak der goden door eene razende woede vervoert wierdt, in welke hy zich zelf de benen afſneedt. *Plutarch. de Poët. util. Propert. l.* III.

LYCURGUS, een Griekſch hiſtorieſchryver, ſchreef eene hiſtorie van Lybië en van Sicilië. Hy leefde ten tyde van Ptolomeus Lagus in het 435 jaar van Rome, en was alzo een tydgenoot van Demetrius Phalereus, die hem lagen leide. Hy was de vader van Lycophron, een treurſpeldichter, van wien niets overig is dan zyne *Caſſandra.* De ouden brengen andere werken van hem by, waar over men kan nazien *Suidas* en *Voſſius l. I. de hiſt. Græc. c.* 10.

LYCUS, of LICIS, een blyſpeldichter, heeft geleeft in de LXXXVI Olympiade, in het 318 jaar van Rome. Zyne ſtukken waren weinig geacht. *Voſſius de Poëtis Græcis.*

LYDDA, eene ſtadt in Paleſtina, in het Weſtelyke gedeelte van den ſtamme Benjamin, in het Oude Teſtament en nu nog *Lod*, of *Loddo*, genoemt, was de vyfde toparchie van Judea. Deze ſtadt wordt I. *Chron.* VIII, 12, en *Ezra* XI, 33, gevoegt by Ono en Hadad. *Nehem.* XI, 35 wordt gezegt, dat ze na de wederkomſt uit Babel van de Benjaminiten is bewoont. In 't Nieuwe Teſtament wordt ze *Lydda* genoemt. Ten tyde van Hieronymus gaf men aan deze ſtadt den naam van *Dioſpolis*, dat is te zeggen *de ſtadt van de zon*, of *Zonneſtadt.* Zy nam vervolgens den naam van S. Georgius van Lydda aan, om dat die heilig aldaar het hoofdt afgehouwen en begraven wierdt. Deze ſtadt is niet verre van de zee van Syrië gelegen, tuſſchen Antipatris ten Noorden, en Nicopolis ten Zuiden, tien mylen van Joppe ten Weſten, en dertig mylen van Jeruzalem. Zy was aanmerkelyk ten tyde van de Machabeën, dewyl men leeſt I. *Machab.* XI, dat Demetrius, om de vrede te maken met Jonathan, of Jonathas, hem Lydda en twee andere plaatſen afſtondt. By Jozephus, *Oudh.* XX, 5, wordt deze plaats een vlek genoemt, 't geen echter de grootte van eene ſtadt hadt. Men leeſt ook van deze ſtadt *Act.* IX, alwaar men ziet, dat in den tydt, wanneer de kerk vrede hadt, en geſticht wierdt door ganſch Judea, Galilea en Samaria, Petrus van ſtadt tot ſtadt ging, om de diſcipelen te bezoeken, en onder anderen ook de genen, die te Lydda waren. De keizer Juſtinianus deedt aldaar een vermaarden tempel of kerk bouwen ter eere van S. Georgius. Van de zelve is niets meer overig dan een gedeelte van het koor. Daar zyn Griekſche monniken van de orde van S. Baſilius, die aldaar het hoofdt van dezen martelaar vertonen. Deze ſtadt wierdt verbrand in het begin van de Joodſche oorlogen tegen de Romeinen, door Ceſtius Gallus, die, daar ingetrokken zynde, niet meer vondt dan vyftig mannen, welke hy deedt doden. De anderen waren naar Jeruzalem gegaan, om aldaar het loverhutten-feeſt te vieren: na deze ſlachting deedt hy het vuur in de ſtadt ſteken. *Jozephus Oorl.* II, 37. Lydda wierdt eenigen tydt daar na herbouwt, en Juſtinianus, gelyk gezegt is, deedt aldaar die prachtige kerk bouwen, ter eere van den genoemden Heilige, op de plaats zelf, alwaar hy gemartelt was. In den jare 1099, wanneer de Chriſtenen zich meeſter gemaakt hadden van de meeſte ſteden van Judea, en dat zy van Ptolemaïs naar Lydda trokken, wanhoopten de Saracenen, die deze ſtadt bewaarden, de zelve te zullen kunnen verdedigen, en vrezende, dat deze kerk, die buiten de ſtadt was, den Chriſtenen tot eene ſterkte mogt dienen, of dat zy gebruik mogten maken van de balken, die het werk onderſteunden, en die van eene wonderlyke lengte en zwaartte waren, wierpen zy de kerk af, en verbrandden het hout. Uit de ondertekeningen der oude kerkenhandelingen blykt, dat te Lydda een biſſchoplyke ſetel is geweeſt. *Baudrand, Simon Dict. de la Bible. Reland Paleſt.*

LYDIA, eene vrouw, die eene purperverkoopſter was, en geboortig van de ſtadt Thiatyra, wierdt in de ſtadt Philippis door Paulus bekeert. Zy ontfing Paulus en zyne reisgenoten in haar huis. Paulus en Sylas in de gevangenis gebragt zynde, na dat zy eene dienſtmaagdt, die een waarzegſter was, van den bozen geeſt verloſt hadden, en weder uitgegaan zynde, ging Paulus, eer hy van Philippis vertrok, zyne huiswaardinne bezoeken, en vergaderde aldaar de gelovigen om hen in het gelove te verſterken. *Act.* XVI. *Memoires Eccleſiaſt. de Tillemont. Baillet vies des Saints*

Saints 23 *Aoút*, zynde de dag, op welken men hare gedachtenis viert in de R. kerke.

LYDIAT, (THOMAS) een Engelſchman, een wiskunſtenaar van de XVI eeuwe, ſchreef in den jare 1605 eene verhandeling *De variis annorum formis*, tegen Clavius en Scaliger. Hy heeft nog een boek gemaakt: *De Annis Minifterii Chrifti*, gedrukt in den jare 1613, en eene ſterrekundige en natuurkundige verhandelinge wegens den aardt des hemels en der elementen, wegens de beweging der hemelen en der ſterren, wegens den oorſpronk der fonteinen en der andere aardſche ligchamen, wegens de oorzaak van de eb en vloedt der zee, en van den algemenen zondvloedt. Scaliger met veel grootmoedigheit het eerſte boek van Lydiat wederlegt hebbende in zyne *Canon. Chronolog.* maakte Lydiat eene verantwoording van zyn werk tegen Scaliger, te Londen gedrukt in den jare 1607. Hy heeft nog ſterrekundige verhandelingen geſchreven over het zonne-en maan-jaar, en het gulden getal, benevens eene verhandeling, genoemt: *Emendatio temporum ab orbe condito.* Hy ſtierf den 3 April des jaars 1646, in den ouderdom van 74 jaren. Lydiat eigent den oorſpronk der fonteinen en van eindeloos vele andere zaken toe aan de onderaardſche vuren. *Bayle Dict. Crit.*

LYDIE, een aanmerkenswaardig landſchap van klein-Aſië, dat ook den naam heeft van Mæonië, en tegenwoordig Caraſië genoemt wordt. De rivieren van Lydië zyn de Caicus, tegenwoordig *Ghimachi* en *Gimaſti*, de Hermus, gezegt *Sambat*, en de Pactolus, nu *Chias*, of *Chiari*, die Lydië van Carië ſcheidt. De gebergtens, daar in leggende, zyn de Sipylus, de Timolus, Mimas, enz. De voornaamſte ſteden in dit landſchap zyn Sardes, Philadelphia, Thyatira, enz. Jozephus en Hieronymus zyn van gevoelen, dat de Lydiërs afkomtig zyn van Lud, een zoon van Sem. De ongewyde ſchryvers zeggen, dat het koninkryk van Lydië begon van Lydus, door een kleinzoon van Hercules, Argon genoemt, van den ſtam der Heracliden, welke duurde tot op Candaules, die de twee en twintigſte koning was, en die gedood wierdt door Gyges in het 40 jaar van Rome, het 1339, of het 1340, der wereldt, en het 4000 der Juliaanſche periode. Deze begon den ſtam der Mermnaden, en hadt na hem Ardys, Sadyattes, Alyattes, en Creſus, die overwonnen wierdt in het 14 jaar van zyne regering, en gevangen door Cyrus in het 210 jaar van Rome. Lydië wierdt naderhandt onderworpen aan de Perſianen, aan de Grieken, aan de Romeinen, en tegenwoordig is het onder de heerſchappy van den Turk. De Lydiërs hebben verſcheide ſpelen en de munten uitgevonden. Zy waren bekwaam om te paardt te vechten; maar voor 't overige zo verwyfd, dat men, om iets laſs uit te drukken, tot een ſpreekwoordt zeide, *Lydio more*. Zy zonden eene volkplanting in Italië, die zich nederſloeg in de provincie, tegenwoordig Toskane genoemt. Virgilius merkt zulks aan *l.* II *Æneid.*

Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius, arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.

Zie hier het Chronologiſche vervolg der koningen van Lydië, die bekend zyn ſedert Argon, of Agron, den zoon van Alceus, en kleinzoon van Hercules. Zyne opvolgers zyn onbekend tot op den 19, Ardys genoemt, in het 3261 jaar der wereldt.

Chronologiſch vervolg der koningen van Lydië gedurende 675 jaren.

In den jare		
2835.	*Argon*, of *Agron*.	
	XIX *koningen onbekend.*	
3261.	*Ardys*, of *Ardyſus* de I, regeerde	36 jaren.
3297.	*Alyattes* de I	14.
3311.	*Meles*	12.
3323.	*Candaules*, of *Myrſilos*,	17.
3340.	*Gyges*	38.
3378.	*Ardys* de II	49.
3427.	*Sadyattes*.	12.
3439.	*Alyattes* de II	57.
3496.	*Creſus*	14.

Deze wierdt overwonnen door Cyrus in het 3510 jaar des wereldts, de LIX Olympiade, gelyk elders wordt aangemerkt. *Jozephus Oudh.* I, 6. *Herod. l.* I. *Plin. l.* V. *Strabo l.* XI. *Leunclavius in Pand. Turc. Cluverius & Magin. Geogr. Euſebius. Petavius. Scaliger. Riccioli.* enz.

LYDIUS, (BALTHASAR) oudſte zoon van Martinus, begon zynen dienſt te Dordrecht te oeffenen omtrent den jare 1603, en ſtierf in den jare 1629. Hy hadt vier zonen, die predikanten waren. Hy gaf II ſtukken in 8. uit, getytelt: *Waldenſia, id eſt, conſervatio veræ Eccleſiæ, demonſtrata in confeſſionibus Waldenſium & Bohemorum.* Het eerſte ſtuk wierdt te Rotterdam gedrukt in den jare 1616, en het andere te Dordrecht in het volgende jaar. De andere werken van dezen ſchryver zyn: *Facula accenſa Hiſtoriæ Waldenſium*; *Novus Orbis, ſeu Navigationes primæ in Americam.*

LYDIUS, (IZAAK) zoon van Balthaſar, ſtierf, predikant zynde te Dordrecht, een zoon nalatende, MATTHEUS genoemt, die, mede predikant zynde, ſtierf omtrent den jare 1685, en eene ſchone bibliotheek hadt.

LYDIUS, (JACOBUS) twede zoon van Balthaſar, was predikant te Dordrecht, en ſchryver van verſcheide boeken. Behalven verſcheide vaarzen, die hy in 't Nederduitſch maakte, en zyn *Roomſchen Uilenſpiegel*, te Dordrecht in den jare 1671 in 8. gedrukt, gaf hy uit: I. *Sermonum convivalium libri duo, quibus variarum gentium mores ac ritus in uxore expetenda, ſponſalibus contrahendis, nuptiisque faciendis ac perficiendis enarrantur.* De zelve wierden te Dordrecht herdrukt in den jare 1643. in 4. II. *Agoniſtica ſacra.* III. *Florum ſparſio ad Hiſtoriam Paſſionis Jeſu Chriſti.* Behalven dat heeft hy een boek geſchreven, genoemt: *Belgium gloriſum*, en eene zamenſpraak *de Cana Domini.* Salomon van Til, naderhandt hoogleeraar te Leiden, het handſchrift gezien hebbende van 't *Syntagma Sacrum de re militari*, en dat van de verhandelinge *de Juramento*, welke de ſchryver niet hadt uitgegeven, oordeelde 't zelve waardig om het licht te zien. Men volgde zynen raadt, gelyk blykt door het ſtuk, te Dordrecht gedrukt in 4. in den jare 1698, onder dezen titel: *Jacobi Lydii Syntagma ſacrum de re militari nec non de Juramento Diſſertatio Philologica. Opus Poſthumum, & multa eruditione commendatum, cum figuris aneis, elegantiſſime inciſis, quod nunc primum ex tenebris eruit, notiſque illuſtravit Salomon van Til, Theologus Dordracenus.*

LYDIUS, (JOHANNES) de twede zoon van Martinus, was predikant te Oudewater in Hollandt, en gaf mede verſcheide werken uit. Hy deedt te Leiden in den jare 1610 een boek van Prateolus drukken, genoemt: *Concilia Eccleſiæ Chriſtianæ*, en voegde zyne beriſping daar by. Vyf jaren daar na ſtelt hy in de zelve ſtadt het leven der pauzen uit, geſchreven door *Robert Barnes* en door *Johannes Baleus*, en vervolgt tot op zynen tyt. Hy was de ſchryver van dit vervolg. Hy hadt in den jare 1613 een druk uitgegeven van *Nicolaus de Clemangis*, met aantekeningen en een bladwyzer. De twee zonen van Johannes zyn mede predikanten geweeſt. *Bayle Dict. Crit.*

LYDIUS, (MARTINUS) bedienaar des Euangeliums, de Palts verlaten hebbende ter oorzake van de vervolgingen, week naar de Nederlanden in den jare 1576, en wierdt hoogleeraar in de Theologie te Franeker. Hy was van Lubek, en Rector geweeſt van het collegie van de wysheit te Heidelberg, met Zacharias Urſinus. Hy liet twee zonen na, die predikanten waren.

LYFLANDT, in 't Latyn *Livonia*, is eene grote provincie van het oude Europiſche Sarmatie, welke, nadat zy de Pruiſiſche en Duitſche ridderordens ontnomen wierdt, tot het koninkryk van Polen behoorde, doch naderhandt volkomen onder de Zweedſche gehoorzaamheit geraakt is. Zy grenſt tegen het Noorden aan den Finniſchen, en tegen 't Weſten aan den Rigiſchen zeeboezem, dat beide gedeeltens van de Ooſtzee zyn, tegen 't Zuiden aan Courlandt, en tegen 't Ooſten aan Ingermanlandt. Dit zyn de grenzen van Lyflandt, zo verre het Eſthen en Letten onder zich begrypt. Eſthlandt, of Eſthen, het bovenſte gedeelte, dat aan den Finniſchen zeeboezem legt, wordt in verſcheide delen verdeelt, gelyk op het artykel van ESTHEN gezien kan worden. De hoofdſtadt daar van is Reval, en de andere ſteden zyn Nerva, Derpt, Pernau, Weiſſenſtein, en Felin. Letten, het benedenſte gedeelte, legt aan de Courlandſche en Poolſche grenzen, en daar in is Riga de hoofdſtadt, benevens de veſtingen Dunamunde, Kockenhuſen en Duneburg. De voornaamſte rivieren in Lyflandt zyn de Duna en de Narva. Het landt is ongemeen vruchtbaar in granen, en mag daarom met recht de korenſchuur van Zweden genoemt worden. Zo vindt men aldaar ook korhoenders en hazen, die in den winter witverwig zyn, in een groten overvloedt. De zee geeft voortreflyke zalm, dorſche, bot, en eene grote menigte ſtromlingen. Hoewel de koude winter zeer heftig is, heeft men 'er tot verwarming uit de grote boſſchen houts genoeg, en boven al goede pelteryen. Inzonderheit worden de ſteden met beerenvellen wel voorzien, gelyk dan zo wel de beeren, als inzonderheit de wolven, die zich by harden vorſt met menigte laten zien, door de inwoners zeer aardig gevangen of gedood worden. Wat hen aan ſpeceryen, wyn, en andere welſmakende zaken ontbreekt, voeren de Hollanders hen over zee tot een redelyken prys toe. Hedendaagich zyn de inwoners den Chriſtelyken Godsdienſt toegedaan, en op verre na niet meer zo barbariſch, als zy by de aankomſt van de Breemſche kooplieden in de XII eeuwe gevonden wierden. Inzonderheit betonen de onduitſchen, welken naam de boeren voeren, eene zonderlinge eerbiedigheit by den Godsdienſt, en wanneer in de predikatie iets beweeglyks voorkomt, roepen zy met luider ſtemme: *o Jummal! Awita Jummal!* dat is: o Godt! help Godt! Het gebedt des Heeren ſpreekt de ganſche gemeente overluid na. Hoewel zy, dewyl men hen in 't lezen noch ſchryven onderwezen heeft, tot nu toe in de kenniſſe van den Chriſtelyken Godsdienſt niet verre gekomen zyn, kan men echter op een beter hopen, naardien overal ſcholen aangeſtelt worden, en de Bybel ook in hunne ſpraak is overgezet. Men kan nochtans niet ontkennen, dat hier en daar eenigen van de boeren gevonden worden, die zich noch heimelyk met heidenſche gruwelen beſmetten, en naar hunner vaderen zeden om vruchtbaarheit en andere zaken op zekere tyden den goden offeren. Gelyk boven dien het arme volk zo zeer zyne oude oorſpronkelykheden aankleeft, dat men aanmerkt, dat het zelve, wanneer de koning Stephanus van Polen hen hunne ſlaverny by de edellieden eenigzins verdraaglyker wilde maken, door zekere afgezonderen een voetval lieten doen, met verzoek, dat men hen toch by hunne oude oorſpronkelykheden wilde laten blyven. Die van de ſteden, en inzonderheit de edellieden, wiſten zich zulks voortreffelyk te nutte te maken. Wegens hunne oude geſchiedeniſſen kan men van niets eerder iets met zekerheit ſtellen, dan van den jare 1158, ten tyde van keizer Frederik den I, wanneer, als reets gemeld is, de Breemſche kooplieden door ſtorm aan dit landt gedreven wierden, en de barbaarſche inwoners hen wel het landen wilden beletten, doch de dapperheit der Bremers, die zulks met geweldt ondernamen, niet konden tegenſtaan. Zy maak-

maakten veel eer terstondt een verdrag, door het welke den Bremers alle handel vergunt wierdt. Doch alzo de Lyflanders toen nog heidenen waren, namen de Bremers naderhandt een monnik van Segeberg, Meinard, met zich, welke Kobbe, een welgegoed man, tot den Christelyken Godsdienst overreedde, en alzo tot verder uitbreiding des zelfs den grondt leide. Gemelde Meinard wierdt door den paus Alexander den III tot eerste bisschop gemaakt, en bekeerde eene grote menigte der ongelovigen. Dewyl de Christenen echter veel te zwak waren, om zich lang tegen de zamengevoegde heidenen te kunnen verdedigen, stichtte paus Innocentius de III omtrent den jare 1200 de Zwaardbroedersorde. Doch wanneer deze mede de macht der heidenen te zwak wierden, vereenigden zy zich omtrent den jare 1239 met de Duitsche orde, en op deze wyze wierdt Lyflandt onderworpen aan de Duitsche orde, welkers grootmeester naderhandt den landof heermeester in Lyflandt aanstelde. In dien toestandt bleef het tot den jare 1513, wanneer de landmeester van Lyflandt, Walter van Plettenberg, zich by Albrecht, markgraaf van Brandenburg, grootmeester in Pruissen, van de huldiging en leensplicht vrykocht, en daar op door keizer Karel den V Ryksvorst wierdt gemaakt. De vierde heermeester na hem, Wilhem van Furstenberg, geraakte in verschil met den aartsbisschop van Riga, wanneer de Muskoviter, die zich beledigt vondt, daar by kwam, en byna gansch Lyflandt veroverde. Polen, dat zich mede in 't spel mengde, verdreef wel de Muskoviters, doch behieldt het landt voor zich. Hier op onderwierp zich de volgende heermeester, Gotthard Kettler, in den jare 1561 den koning Sigismundus Augustus, koning van Polen, en ontfing van den zelven Courlandt en Semigallië tot een erffelyk leen. Maar Sigismundus Augustus hadt naauwlyks Lyflandt onder zich gebragt, wanneer zich die van Reval, op het aanrukken van de sterke Muskovische macht, onder de bescherming van den koning Erik van Zweden begaven, en daar door de beide kronen tot zulke langdurige vyandlykheden den weg baanden. Doch wanneer de Czaar van Muskovië de derde in het spel wilde worden, en zich ook stelde om den hertog Magnus van Holstein tot koning van Lyflandt te maken, vereenigden zich Johannes de III, koning van Zweden, en Stephanus Bathori van Polen, om met gezamentlyke macht den Muskoviter aan te tasten. Hier op ontnamen de Zweden den Czaar een groot stuk van Lyflandt, het welk de Polen, die vreesden, dat op die wyze gansch Lyflandt aan Zweden mogt komen, echter met nydige oogen aanzagen, en een afzonderlyke vrede met Muskovië sloten, uit krachte van de welke onder anderen gansch Lyflandt aan Polen overgelevert zou worden; doch naderhandt vermeesterde Gustavus Adolphus het meeste gedeelte van Lyflandt, tot dat eindelyk in den jare 1629 een stilstandt van 6 jaren volgde, onder beding, dat alles, wat van Lyflandt verovert was, zo lang aan de kroon Zweden gelaten zou worden. Na verloop van zes jaren wierdt deze stilstandt tot 26 jaren verlangt. Doch eer de zelve nog verlopen waren, ging de koning Karel Gustavus op Polen los, en maakte in den beginne tamelyke voortgangen, doch wierdt in zyne verdere overwinningen door de Denen gehindert. Eindelyk volgde in den jare 1660 de Olivasche vrede, uit krachte van de welke de kroon Polen alle de Lyflandsche provinciën aan gene zyde van de Duna, en ook eenige aan deze zyde van de zelve, welke de Zweden gedurende den stilstandt bezeten hadden, aan Zweden moest afstaan, en de eischen op Esthen en Oesel laten varen, daar tegen alleenlyk het Zuidelyke Lyflandt, waar in Duneburg, Rositen, Lutzen, Marienhuizen, enz. gelegen zyn, voor zich behouden mogt. Aldus bleef dit zo zwaar gedrukte landt eenigen tydt in rust, tot dat eindelyk Frederik Augustus, koning van Polen, om dit landt weder met zyne kroon te vereenigen, een verbondt sloot met den Czaar van Muskovië, en daar op in Letten Dunamunde en andere plaatsen veroverde, doch, even gelyk de Czaar in Esthen, door den koning van Zweden te rug gedreven wierdt. Hoewel de Czaar naderhandt de vestingen Nerva en Dorpt in den jare 1704, en in den jare 1710, na de verovering der stadt Riga, het gansche Zweedsche Lyflandt ingenomen heeft. *Henning. & Russow Liefland. Chron. Kelch Liefland. histor. von Ceumer in theatr. Livon. Bœcler. de jure Imperii in Livoniam.*

LYGÆUS (JOHANNES) is de schryver van eene verklaring over de *Apophthegmata* van Hippocrates, gedrukt in den jare 1591. Men vindt zyne poëzy in de *Delic. Poët. T. II. p.* 423. *Konig Bibl.*

LYK, of DOOD-LIGCHAAM. Daar zyn gene volkeren, of zy hebben hunne plegtigheden in het begraven der doden. De Romeinen hielden het gestorven ligchaam acht dagen in huis, zettende gemeenlyk gedurende dien tydt een cypresseboom voor de deur, inzonderheit als de persoon ryk was, om het volk den ingang te beletten. Op den achtsten dag wierdt het volk door een uitroeper aldus ter begravenisse genodigt: *Exequias N.N. quibus est commodum, ire jam tempus est: olla ex ædibus effertur.* Dat is: *Dien het gelegen komt te gaan op de begravenisse van N. N. het is tydt, het lyk wordt uit den huize gedragen.* Dit is de waarschuwing aan het volk, die Festus *Funus indictum* noemt. Het volk gekomen zynde, leide men het lyk op een soort van een bedde, met zeer zindelyke lakens bespreid. Vervolgens vertoonden zich de weensters voor het huis des overleden, en deden haar best om eene droefheit te verbeelden, die zy zelf niet gevoelden. Zy stortten gelykelyk tranen, en weenden luid genoeg om 'er een soort van rouw-muzyk van te maken. De lykstatie ging voort: een instrumentspeelder liep voor het lyk om des overledens lof op te zingen. Als de ouden het dode ligchaam op den houtstapel leiden om verbrand te worden, opende men den overledende oogen, ten einde hy naar den hemel zou zien; en hem eenige malen met luider stemme by zynen name geroepen hebbende, stak de naaste bloedverwant met een toorts het vuur in den houtstapel, zich omkerende, om te kennen te geven, dat hy dezen dienst tegen zyn zin aan den overleden verrechtte. Plinius meent, dat het gebruik van lyken te verbranden te Rome niet eens zo oud is; gevende voor reden, dat men niet leest, dat iemandt van de familie van Cornelius tot aan Sylla toe is verbrand geworden; doch Plinius schynt zich zelven tegen te spreken, dewyl hy zegt, dat de koning Numa verboodt het vuur, dat men tot het verbranden der lyken aanstak, met wyn te besproeien: ook verzekert Plutarchus, dat de zelve Numa uitdrukkelyk verboodt zyn ligchaam na zyn overlyden te verbranden; maar, dat hy bevel gaf twee stene graftomben te maken, in eene van de welke zyn ligchaam, en in de andere de gewyde boeken, die hy over den Godsdienst geschreven hadt, zouden bewaart worden, het welk bewyst, dat het gebruik van ligchamen te verbranden zeer oud is, en dat het zelfs in zynen tydt in zwang ging. De wetten der twaalf tafelen, drie honderd jaren na de bouwinge van Rome gemaakt, door welke verboden wierdt de lyken in de stadt te begraven, of te verbranden, stemmen niet veel overeen met het eerste gevoelen van Plinius, en men kan uit dit alles niets anders besluiten, dan dat de twee wyzen, namentlyk om ligchamen te begraven en te verbranden, in gebruik waren, en dat het niet verboden was de zelve in de stadt te begraven en te verbranden, dan ter oorzake van besmettinge en brandt, die daar uit zouden mogen ontstaan zyn. Cicero zegt ons, dat de gewoonte van ligchamen te begraven door Cecrops te Athene is ingevoert, en dat men de doden begroef, met de voeten naar het Westen gekeert, daar die van Megara de zelve met het aangezicht naar de zonne toe leiden. De gewoonte van lyken te begraven heeft door gansch Griekenlandt zeer lang geduurt, en die van ze te verbranden is alleen van de Indiaansche Gymnosophisten voortgekomen.

De Egyptenaars balzemden de lyken der overledenen, om de zelve tegen het bederf te bewaren. De Ethiopiërs hadden verscheide gebruiken; eens wierpen zy de lyken in de rivier; dan verbrandden zy de zelve, of slotenze, naar het getuigenis van *Herodotus* en *Strabo*, in gebakke aarde vaten. De Indianen atenze op, om hen, met deze fraaie uitvinding, een ander leven te bezorgen, hen aldus in hunne eige bestaandelykheit veranderende. De genen, die van Herodotus *Macrobii*, dat is, *van een lang leven*, genaamt worden, drogen de ligchamen, beschilderen daar na der zelver aangezichten met lyfkouleur, gevende hen aldus een soort van levendige natuurlykheit; vervolgens zetten zy de zelve in een glaze kolom; en het ligchaam op die wyze een jaar bewaart hebbende, zetten zy het zelve in eene plaats, naby de stadt gelegen, voor ieder ten toon. Diodorus Siculus verhaalt, dat 'er volkeren zyn geweest, die de lyken verbrandden; daar na der zelver assche en beenderen in goude, zilvere, en stene beelden, die van boven met glas toesluitende, bewaarden. De Garamanten begroevenze aan den oever der zee, op dat zy door het water mogten afgewasschen worden. Maar om weder tot de gewoonte der Grieken en Romeinen te komen, die zy hadden in het verbranden van hunne lyken, en waar in zy de Indiaansche Gymnosophisten volgden, zo moet men weten, dat het ligchaam des overleden door het vuur verteert zynde, na dat die van de lykstatie gezegt hadden: *Vale æternùm, nos eo ordine, quo natura voluerit, sequemur*, dat is: *Vaar altoos wel, wy zullen volgen naar die schikking, die het de natuur zal believen*, verzamelden de naaste bloedverwanten de lykassche en de beenderen, die men met reinigend water besproeide, en in bussen, van onderscheide stoffen gemaakt zynde, vergaderde, omze vervolgens in de graven te zetten, stortende daar op hunne tranen, die in kleine flesies, *Lacrimatoria* genaamt, verzamelt wierden, die men te gelyk met de busse in het graf sloot. Men begrypt niet al te klaar, hoe zy de assche hebben kunnen byeen krygen, en beletten, dat 'er geen hout, of iets anders, dat 'er nevens het ligchaam verbrand wierdt, onder raakte. Plinius maakt gewag van zeker vlas, dat in Indië groeit, by de Grieken *Asbestus*, dat is *Onbrandbaar*, genaamt, (zie boven op ASBESTES) waar van men linnen maakte, dat, schoon in het vuur geworpen zynde, niet kon branden. Men zou daar mede het ligchaam omzwachtelt, en de assche des overleden, zonder dat zy zich met die van het hout vermengde, ligtelyk verzamelt kunnen hebben; doch dit is onwaarschynlyk, gemerkt de zelve Plinius verzekert, dat dit linnen zeer weinig te vinden was, en dat men het voor de koningen van het landt bewaarde. Misschien bedienden zy zich van een ander soort van lynwaat, van den steen *Amiantus* gemaakt, dien men volgens Plinius toen het geheim hadt te spinnen. Plutarchus zegt voor de waarheit, dat 'er in zynen tydt eene groeve van dezen steen was op het eilandt Negropontus; men vindt 'er zelfs van op de eilanden Cyprus, Tines, en elders. Zy zouden nog eene andere uitvinding kunnen gehad hebben, namentlyk, dat zy het lyk in een kopere of yzere kist hadden gedaan, waar uit zy de assche en onverbrande beenderen ligtelyk hadden kunnen krygen. Zie *Joh. Rosf. Antiq. Rom. Thomas Dempster. Petr. Danet. Persius Sat.* III, ℣. 103. *Lucan. l.* V, ℣. 442. Lucianus heeft in zyne verhandeling over den rouw op eene zeer aangename en nette wyze beschreven alles, wat men plegtig verrechtte, wanneer iemandt overleden was. „ Na dat „ de naaste bloedverwant (zegt hy) de ziel des afgestorven ont„ fangen, en zyne oogen gesloten heeft, vergeet men niet hem „ een stuk geldt in den mordt te steken, om den schipper van de „ helle, Charon geheten, de vracht te betalen, zonder te beden„ ken, of deze munt in dat landt gangbaar is, of niet. Laat ik

„ zeg-

,, zeggen, dat zy naar myne gedachten beter zouden doen van hem ,, niets mede te geven, op dat men verpligt ware hem weder ,, op de wereldt te zenden. Na deze plegtigheit wascht men ,, het ligchaam des overleden met laauw water, als of 'er geen ,, water beneden was, of dat hy met het aankomen op deze of ,, gene maaltydt moest zyn: want behalven dat wordt hy geparfumeert, met bloemen versiert, en met de beste kleederen ,, gekleed: het zy dat men zorgt, dat hy op den weg van koude ,, zal sterven, of dat men hem niet volgens zynen staat zal behandelen. Dit alles is verselt met klagten en moeielykheden, ,, tranen en hikken, om zich te voegen naar den ceremoniemeester, die de baas van het spel is, en met een treurig geluidt ,, alle oude droevige rampen ophaalt, ten einde hy ieder doedt ,, wenen, al hadden zy 'er zelfs geen lust toe. Zommigen dan ,, rukken zich de haairen uit het hoofdt; anderen slaan zich op ,, de borst, en krabben hun aangezicht op. Daar zyn 'er, die ,, hunne kleederen verscheuren, en assche op hun hoofdt doen, of ,, op de aarde gaan leggen, en zich tegen den muur aanstoten; ,, zo dat de overleden de gelukkigste van den ganschen hoop is: ,, want terwyl de vrienden en bloedverwanten zich zulk een verdriet aandoen, staat hy op eene verheve plaats, gewasschen en ,, gezuivert, geparfumeert en gekroont, als of hy naar het eene of het andere gezelschap wilde gaan. Vervolgens gaan ,, vader en moeder, indien hyze heeft, uit den gemenen hoop ,, om hem te omhelzen, en doen zulks met zulke belpottelyke ,, weeklagten, dat het iemandt zou doen barsten van lagchen, ,, indien hy eenig gevoel heeft. Daar zyn 'er, die, als hunne ,, bloedverwanten komen te sterven, hunne paarden en slaven ,, de keel afsteken, omze in de andere wereldt de zelve te doen ,, dienen; en verbranden of begraven met haar al wat zy het ,, kostelykst hebben, als of dit hen zeer nut zou wezen. Ondertusschen, al het geen dat volkje zegt, is noch voor den overleden, die hen niet zou verstaan, al riepen zy tien maal luider, noch voor hen zelf; want stil spreken zou daar genoeg ,, zyn; zo dat men geen andere gedachten kan maken, dan dat ,, het door gewoonte is, uit zorge, dat men hen niet houde voor ,, zodanigen, die zonder vriendschap en gevoel omtrent hunne ,, nabestaanden zyn. Zo de overleden hen verstondt, zie hier ,, eens wat zy kon zeggen: *Wat hebt gy zo te wenen en u zelf ,, over my te kwellen? over my, die gelukkiger ben dan gy allen. Is ,, het, dat de duisternis, die ik bewoon, u vrees aanjaagt, en zyt gy ,, beducht, dat ik verstikken zal onder de zwaarte van myn graf? ,, O! neen, een dode heeft niets te vrezen, naardien hy niet meer ,, kan sterven, en myne verrotte of verbrande oogen hebben het ,, licht niet meer van noden. Aan de andere zyde, al was ik ellendig, waar toe zouden my alle uwe klagten dienen? waar toe al ,, dat slaan op de borst, dat gy op den toonval der speeltuigen laat ,, horen? waar toe deze grafstombe gekroont, en zo zeer besproeit? ,, waar toe zo veel verwyfde weeklagten? Meent gy, dat de geplengde wyn tot aan de helle toe zal doordringen, of dat hy goed ,, is om in de andere wereldt gedronken te worden? Aangaande ,, de beesten, die gy in het offer verbrandt, daar van verdwynt een ,, gedeelte in rook, en het overige is maar assche, dat een zeer slecht ,, voedsel zou zyn.* Dit zyn de klagten, die men over de doden ,, uitstort, het welk te Rome en in Griekenlandt op de zelve wyze geschiedde: doch de manier van lykstatie is onderscheiden ,, volgens de onderscheide volkeren: want by zommigen worden ,, de overledenen verbrand, of begraven, by anderen gebalzemt. ,, Ik heb in Egypten op maaltyden geweest, daar menze aan het ,, einde van de tafel plaatste, en het gebeurt zomtyds, dat iemandt uit noodt den romp van zyn vader of moeder neemt, om ,, tot dat gebruik te laten dienen. Wat de gedenktekens, kolommen, pyramiden, en grafschriften belangt, is'er wel iets onnutter? Daar zyn 'er, die jaarlyksch spelen aanrechten ter gedachtenisse van den overleden, en die lykredenen doen op des zelfs ,, graf, als moest hem zulks hier beneden dienen tot een verzeker-en getuigschrift van zyn leven en zeden. Na dat dit alles verrecht is, onthaalt men de tegenwoordig zynde, en men ,, wordt door de goede bekenden getroost, en tot eeten aangemaant. *Tot hoe lange*, zeggen zy, *wilt gy een dode bewenen? Gy zult hem door uwe tranen niet wederom tot het leven ,, roepen. Wilt gy oorzaak van uwe doodt zyn, om uwe vrienden ,, in wanhoop te brengen, en uwe kinderen wezen te laten? Gy moet ,, ten minste spyze nemen, al was het maar om uwen rouw te doen ,, duren."* Dit zegt 'er Lucianus van.

LYMBACH, NEDER-LIMBACH, of *Asolindua*, eertyds *Olimacum*, een oud vlek van hoog-Pannonië. Het zelve is naby de Muer en Stirië, vier mylen van Canisa, ten Westen, en even zo verre van opper-Lymbach, ten Zuiden, gelegen. *Maty Dict.*

LYMNE, in 't Latyn *Limenus*, *Lemannis*, *Lemannus*, was oudtyds eene kleine stadt der Cantiërs. Tegenwoordig is het maar een dorp van het graafschap Kent in Engelandt. Het zelve legt aan de engte van Calais, alwaar het eertyds eene haven hadt, welke het zandt bedorven heeft. *Maty Dict.*

LYMNINGEN VAN DEN BERGE, een van de zeven oudste adelyke geslachten te Loven, uit 't welke altoos de voornaamsten der hoge regering aldaar op verordening der hertogen van Brabandt genomen worden. Het komt af van *Engelbert van den Berge*, die in den jare 1060 met de oudste dochter van den laatsten graaf van Lymningen trouwde, en den naam van Lymningen aannam. *Johan Lymningen*, genaamt *van den Berge*, leefde omtrent den jare 1186. *Gotfried* hadt in den jare 1379 nevens anderen het ongeluk, dat hy in de beroerte, die toen te Loven was, uit het venster geworpen en op spiessen gevangen wierdt. *Lamoral*, president van de Rekenkamer van Brabandt, liet verscheide erfgenamen na, waar van *Karel*, fergeant-majoor der Duitsche kurassiers, in den jare 1694 den graaflyken tytel verkreeg. *Bucel. Stemmat. P. IV. l Etat. de tout les terr. du Brabant.*

LYMVICUS, of LEMVICUS, (ANDREAS) was in den jare 1538 te Lymwik in Jutlandt geboren, alwaar zyn vader Jacobus Andreas predikant is geweest. Hy lade den eersten grondt zyner studien te Alburg en Ripen, waar op hy na zyns vaders doodt, van den jare 1554 tot het jaar 1561, de schole te Lymwik bestierde, en by de voornaamsten van 't hof, ook by den koning zelf, in achting geraakte. Na dat hy een tydlang leermeester of bestierder der zangers van de koninklyke kapelle geweest was, ging hy op koninklyke kosten in den jare 1565 naar Duitschlandt, wierdt in den jare 1568 te Wittenberg meester, en deedt met zyne landgenoten te voet eene reize naar Italie. Naderhandt leide hy zich op de geneeskunde op verscheide plaatsen in Duitschlandt, ging in den jare 1575 naar Vrankryk, en wierdt eindelyk in den jare 1576 te Coppenhagen hoogleeraar in de geneeskunde. Dewyl hy uit zyn huwelyk gene kinderen hadt, maakte hy zyne bibliotheek aan de akademie, en stierf den 6 May des jaars 1603. Behalven zyne *Anecdota*, welke de Coppenhaagsche bibliotheek bezit, heeft men van hem een *Hodæporicon*, *Exercitationes*, *Prælectiones medicæ; tr. de Urinis*, enz. *Thom. Bartholin. Hypomn. ad Alb. Bartholinum de scrips. Dan. Resenii progr. funebr. in cista medica Th. Barthol.*

LYN, of LENN, in 't Latyn *Linum Regis*, eene stadt met eene zeehaven in de Engelsche provincie Nordfolk, legt aan den Oostelyken oever van de rivier Oule, alwaar de zelve in het door Ptolomeus alzo genoemde *Æstuarium Metaris* valt. Het is eene tamelyke grote stadt, die met eene diepe gracht omringt, en meestendeels met een muur bekleed is. Zy wordt door twee kleine rivieren, waar over meer dan 15 bruggen leggen, verdeelt, en is van de overblyfsels van eene andere stadt van den zelven naam gebouwt, doch legt aan de andere zyde der rivier op een moerassigen grondt, en heeft eene zekere en zeer bekwame haven, die een gemakkelyk inkomen heeft. In den beginne wierdt zy *Bisschops-Lyn* genoemt, dewyl de grondt, waar op zy legt, den bisschop van Norwich toebehoorde, welke naam tot de regering van Henrik den III toe in gebruik was. Zy heeft van den koning Johannes, wyl zy het steets met den ryksadel tegen hem hieldt, grote voorrechten verkregen, gelyk hy haar dan zyn eigen zwaardt gaf, dat voor den burgermeester gedragen zou worden, benevens een vergulden bokaal, dien zy nog hebben. De gemelde koning ging in den jare 1216 van deze plaats met een machtig leger over de moerassen in Lincolnshire, om tegen de barons, welke in dien tydt onder den dauphin Lodewyk van Vrankryk vereenigt waren, te stryden, doch verloor al zynen schat en bagagie in dezen overtocht, en kort daar na zelfs het leven. Wanneer nu zyn zoon zich hier op met de barons in der minne moest verdragen, om de Franschen weder uit het landt te verdryven, verloor deze stadt alle hare geschonke vryheden, en geraakte wederom in haren vorigen toestandt. Doch wanneer in den jare 1221 eene rebellie in Lincolnshire uitborst, deedt zy hare trouw en dapperheit omtrent dezen jongen prins Henrik den III op nieuw zien, en verkreeg daar door wederom alle hare vorige voorrechten, welke zy na dien tydt steets behouden heeft. In den inlandschen oorlog heeft deze plaats veel geleden. Koning Karel de II maakte Horatius Towrsend baronnet den 20 April des jaars 1661 tot baron van Lynn. Deze stadt zendt 2 gedeputeerden in 't parlement, heeft 3 parochiekerken, en is 98 Engelsche mylen van Londen gelegen. *Rutger Hermannides in Britann. Magn. Cambdenus & Gibsonus in Britan. Beeverell Delic. de la grande Bretagne.*

LYNAR, (ROCHUS, GRAAF VAN) laatst keur-Brandenburgsche geheime Raadt, was uit het oude aanzienlyke en Ryksgraaflyke geslacht van Lynar geboren, en een zoon van Johannes Baptista, graaf van Lynar, keizerlyke generaal. Dewyl hy zynen vader al te vroeg door de doodt verloor, wierdt hy door den groothertog Cosmus van Florence, doch daar na door Alphonsus, hertog van Ferrare, opgevoed, en naderhandt François den I, koning van Vrankryk, aanbevolen, onder wien hy zich in krygsdienst begaf, en het daar in zo verre bragt, dat hy generaal-krygs-commissaris en inspecteur van alle vestingen in Vrankryk wierdt. In den jare 1552 gedroeg hy zich dapperlyk in de bescherming der stadt Mets in Lotharingen. In den jare 1557 woonde hy als generaal-majoor den slag van S. Quentin by, en daar na bevondt hy zich in het treffen by Dreux. Hier op veroverde hy in Normandië Havre de Grace, en verloor in de belegering van Arras een oog. In den jare 1563 bevondt hy zich in het gezantschap, dat de koning van Vrankryk zondt aan de Protestantsche standen in Duitschlandt, en nam de Lutherschelere aan, het welk hem gemakkelyk kon doen denken, dat hy zyn geluk in Vrankryk niet verder zou vinden; daarom begaf hy zich aan het keur-Paltsche hof naar Heidelberg. Van daar wierdt hy in den jare 1570 door den keurvorst Augustus van Saxen tot zyn krygsraadt, overste-artillery-meester, en generaal-bouw-directeur naar Dresden geroepen, welke laatste bediening hy ook by de huizen Hessen en Anhalt, hoewel afwezig, bekleedde. Hy heeft hier op in den jare 1573 niet alleen den vestingbouw te Dresden aan de Wilsdorffer poort volvoert, maar ook verscheide sloten in Meissen, inzonderheit Augustusburg by den Schellenberg, gebouwt. Na de doodt van den gemelden keurvorst begaf hy zich in keur-Brandenburgschen dienst, en verkreeg, benevens de waardigheit van het generaal-bouwmeesterschap, het karakter van geheime Raadt; wanneer hy de vesting Spandau, die men in den jare 1555 hadt begonnen te bouwen, volkomen in standt bragt, en eindelyk in den jare 1596 stierf. In den jare 1582 hadt hy een koste-

kostelyken altaar in de kerk te Spandau laten bouwen. By zyne gemalinne, eene vryvrouwe van Montot, hadt hy eenen zoon, Johan Casimir.

LYNCEO, of LYNCEN, in 't Latyn *Lyncestius*, eene rivier van Macedonië, die zich ontlast in de rivier Vistrizza, oudtyds *Erigonius* genoemt. Ovidius verhaalt, dat het water van deze rivier dronken maakte, gelyk de wyn. *Metam.* XV.

LYNCEUS, een der Argonauten, die met Jason gingen tot de verovering van het gulden vlies. Hy was zo doordringend van gezicht, dat hy, naar de verziering der dichters, door de muren heen zag, en zelfs ontdekte het gene in de hemelen en in de hel geschiedde. Het gene tot deze fabel aanleiding heeft gegeven, is, dat hy in de grootste geheimen der natuur doordrong, dat hy het middel aanwees om de mynen van goudt en zilver, die in het hert der aarde verborgen waren, te ontdekken, en dat hy nieuwe aanmerkingen maakte in de sterrekunst, in den loop der sterren ontdekkende het gene anderen niet bemerkt hadden. *Plinius l.* II. *c.* 17. *Valer. Flacc. Argonaut.* I.

LYNCEUS, een zoon van Ægyptus, die een broeder was van Danaus, koning van Argos, trouwde met Hypermnestra, eene der vyf dochters van Danaus, op wiens bevel zy, gelyk hare overige zusters, dezen haren gemaal in den eersten nacht van het byleger zou doden. Doch zy ontdekte hem zulks, waar op Lynceus het hof verliet, en niet voor na de doodt van Danaus derwaarts keerde; hoewel anderen zeggen, dat Danaus hem herriep, en hem zyne gemalinne, die hy ondertusschen in de gevangenis gestelt hadt, wedergaf. *Apollodor. Hygin.*

LYNCUS, koning van Scythië, was ondankbaar tegen Triptolemus, dien de godinne Ceres gezonden hadt om den menschen het gebruik van den landbouw te leren, dat hy hem liet ombrengen. Ceres was hierom zodanig op hem gestoort, dat zy hem zelf in een linx veranderde. *Ovid. l.* V. *Metam.*

LYNDE, (HUMFREY) een Engelsch ridder, geboren te Londen, gaf aldaar twee boeken uit over verschilpunten in den Godsdienst, het eene in den jare 1628, het andere in den jare 1630. De zelve wierden wel verkocht, en door Johannes de la Montague uit het Engelsch in het Fransch overgezet. De twede druk van de Fransche vertaling, gedaan naar den zesden Engelschen druk, heeft tot zynen tytel: *De zekere weg, brengende ieder Christen door de getuigenissen en belydenissen van onze geleerdste tegenstrevers tot het waarachtige en oude Katholyke geloof, waar van men tegenwoordig belydenisse doedt in de kerke van Engelandt, en andere Hervormde kerken.* De twede Fransche druk van de twede verhandeling, mede naar den zesden Engelschen druk, voert dezen tytel: *De Doolweg, doende de zwakke en wankelende geesten dolen op gevaarlyke paden van dwaling, door opgesmukte waarschynlykheden van apocryphe schriften, van ongeschreve overleveringen, van twyffelachtige Vaderen, van dubbelzinnige concilien, en van eene gewaande Katholyke kerke.* De ridder Lynde hadt zich tot dezen arbeidt verplicht gevonden *door eene uitdaging, welke een Jesuit hem zondt, in deze woorden*: „ Dat de ridder Lynde, of die van zynen aanhang, door eenige goede schryvers aantonen, dat de kerk der Protestanten zichtbaar is geweest in alle tyden, en voornamentlyk in de eeuwen voor Luther." Deze ridder was een man, die veel gelezen hadt, en hy gaf een goeden zwier aan zyn antwoordt, en bragt vele aanmerkenswaardige plaatsen by. Men heeft niet te twyffelen, of de Jesuit, die hem de uitdaging zondt, was de zelve, die op *den zekeren weg* antwoordde. Hy was een Engelschman, en Robert Jenison genoemt: zyn antwoordt wierdt in het Engelsch gedrukt te Rouaan in den jare 1631, *in* 8. Voor 't overige, de ridder Lynde hadt aanmerkelyke bedieningen: hy was vrederechter en gedeputeerde in het Huis der Gemeenten van het parlement. Hy stierf den 14 Juny des jaars 1636, in den ouderdom van 57 jaren.

LYNDEN, een graafschap en heerlykheit in het gedeelte van het hertogdom Gelder, de neder-Betuwe genoemt, omtrent tegen over Rhenen, en niet ver van den Rhyn. Het heeft de Waal ten Zuiden, en ten Noorden den ouden Rhyn, die men tegenwoordig de Lek noemt. Het is een vruchtbaar oordt, met bosschadien, vyvers en bouwlandt voorzien; maar van de zyde van de Lek is het overstroming onderworpen, waar tegen het door een zwaren dyk gedekt is. Het heeft van het Oosten naar het Westen de uitgestrektheit van omtrent vier mylen, en twee van het Zuiden naar het Noorden. Men ziet in het zelve het vlek Lynden, en de dorpen Vernhuizen, Alst, enz.

LYNDEN, een der oudste adelyke geslachten, dat vele eeuwen lang zeer voortreffelyk in Nederlandt en de aangrenzende landschappen gebloeit heeft. Het is oorspronkelyk uit Lotharingen, en stamt af van de oude graven van Aspremont, welker geslacht, volgens het schryven van Willem Vien, een der Egmondsche monniken, zyne afkomst rekent uit de markgraven *d'Este*, in Italië, en wel bepaaldelyk uit *Sigisfried*, een zoon van *Aleonardus* (anderen noemen hem *Aldoardus*) *d'Este*, welke Sigisfried in 't jaar 720 by zyn oom *Ramfred d'Este*, markgraaf van Moravië en konnestabel van Vrankryk, uit Italië aangekomen zynde, ten dele door zyne eige bekwaamheden, ten dele door het vermogen van zynen oom, in zo grote achting geraakt is, dat Karel Martel, te dier tydt Major domus, of hofmeester, van den Franschen koning, willende zyne dapperheit en getrouwe diensten, die hy in verscheide oorlogen bewezen hadt, vergelden, hem met het graafschap Aspremont begiftigt heeft. Anderen willen, dat het geslacht der graven van Aspremont zyn oorspronk zou hebben uit een jonger zoon van het huis van *Savoje*; 't welk zy trachten te bewyzen uit de gelykheit der beider wapenen, zynde een veldt van keel, beladen met een zilver kruis, waar tegen veel zou kunnen ingebragt worden. Doch wat hier ook van zy, dit is zeker, dat het geslacht der graven van Aspremont zeer oud en doorluchtig is. Volgens den bovengenoemden Willem Vien is

ARNOLD, jonger zoon der graven van Aspremont, de stamvader van het geslacht van Lynden, in het jaar 1096 met zyn neef Godefried van Bouillon naar Palestina in de eerste kruisvaart gereist, en heeft aldaar ten tyde van Boudewyn, den eersten van dien naam, koning van Jeruzalem, het bevel gehad over het leger der Christenen, dat tegen den Kalif van Egypten te velde gebragt was. Naderhandt is hy, volgens de aantekening van Wilcko Jaresma, een Vriesch kronykschryver, in gezelschap van verscheide Vriesche heeren den 15 December des jaars 1106 te Staveren aangeland, en heeft zich van daar begeven naar Utrecht, alwaar hy, in zeer groot aanzien by den bisschop van Burchard gekomen zynde, getrouwt heeft Helena, eene dochter van Robert, heere van Boesichem, die hem, gelyk sommigen menen, het graafschap en de heerlykheit Lynden, waar van hier voor is gesproken, ten huwelyk aangebragt heeft: of, zo anderen menen, is hy door dien bisschop met deze goederen beleent geworden, en is, naar de zelve den naam van Lynden aannemende, de stamvader van het geslacht van Lynden geworden, zo als bewezen kan worden door de oude papieren en schriften, die op de kasteelen van Hemmen en Rechem bewaart worden. Deze Arend van Lynden, in het jaar 1150 zeer oud gestorven, en in de abdy van Marieweerdt begraven zynde, heeft by zyn huisvrouwe Helena van Boesichem, voor hem in het jaar 1141 overleden, en mede aldaar begraven, verwekt deze volgende kinderen:

1. *Willem*, de I van dien naam, twede heer van Lynden, van wien aanstonts zal volgen.

2. *Adelheit van Lynden*, getrouwt met Boudewyn van Heusden, heer van Heeswyk, een zoon van Arnoud, here van Heusden, en van Maria, dochter van den graaf van Salm. Zy stierf den 1 November des jaars 1154, en is begraven in de abdy van Bern.

3. *Bertha van Lynden*, getrouwt met Halewyn, den tweden van dien naam, kastelein van Leiden. Zy sterft den 30 January des jaars 1152, en is begraven in de abdy van Rynsburg.

4. *Yda van Lynden*, getrouwt met Robert van Boesichem, heer van Kuylenburg, een zoon van Jan, heer van Boesichem, haren rechten neef.

WILLEM, de I van dien naam, toegenaamt de Slinksche, twede heer van Lynden, ook heer van Ingen, enz. een zoon van Arnoud en Helena van Boesichem, is door Harmen van Hoorn, bisschop van Utrecht, van wegens beweze diensten beleent met de goederen van Vernhuizen en de Mars. Na dat zyn vader hem in het jaar 1148 de heerlykheit van Lynden overgegeven hadt, is hy in het jaar daar aan volgende getrouwt met Agnes van Monbeljard, eene dochter van den heer van Altena, by Heusden, de welke den 28 April van het jaar 1180 gestorven en begraven is in de abdy van St. Paulus te Utrecht, alwaar ook naderhandt haar man begraven is in het jaar 1186. Hy heeft by zyne huisvrouwe, verwekt de volgende kinderen:

1. *Floris*, de I van dien naam, derde heer van Lynden, van wien aanstonts volgen zal.

2. *Agnes van Lynden*, getrouwt met Willem, heere van Teilingen en van der Lecke. Zy sterft den 25 October des jaars 1211, nog geen jaar getrouwt geweest zynde, en is begraven in de abdy van Rynsburg.

3. *Lutgard van Lynden*, eerst getrouwt met Daniël, heer van Merwede; en ten twede maal met Jan van Persin, heer van Waterlandt. Zy sterft den 25 October des jaars 1201, en is begraven in de abdy van Rynsburg.

FLORIS, de I van dien naam, bygenaamt de Jonge, derde heer van Lynden, als ook heer van Vernhuizen, Ingen, Ommeren, Kesteren, enz. een zoon van Willem en van Agnes van Monbeljard, stedehouder en gouverneur van de Veluwe wegens Gerard en Ottho, graven van Gelderlandt, ten tyde der oorlogen, die zy met Boudewyn van Hollandt, bisschop van Utrecht, gevoert hebben, heeft in het jaar 1190 het recht der begeving van de kerk van Lynden geschonken aan de abdye van St. Paulus te Utrecht. Hy trouwde met Agnes van Wachtendonk, en hadt wegens het recht der jagt in het bosch van Boesichem verschil met zynen neef, Jan van Buren, die op zekeren tydt hem waarnemende ombragt den 16 September des jaars 1203. Hy wierdt benevens zyne huisvrouw begraven in de parochiekerk van Lynden (die hy, zo wel als zyn kasteel te Lynden, ten tyde van zyn vader verbrand, vyf jaren voor zyne doodt weder hadt doen optimmeren) en heeft deze volgende kinderen nagelaten:

1. *Willem*, de II van dien naam, vierde heer van Lynden, van wiens nakomelingen aanstonts zal gehandelt worden.

2. *Arnoud van Lynden*, ridder van St. Jan te Jeruzalem, gestorven te Nice in het jaar 1190.

3. *Margaretha van Lynden*, getrouwt met Wolfard, een Duitsch graaf, wiens voorouderen en nakomelingen onbekend zyn.

4. *Sophia van Lynden*, getrouwt met Weer van Kuilenburg, eerste heer van Vianen, een zoon van Huibert van Boesichem, heer van Kuilenburg, en van eene dochter van Zweer, heer van Zuilen.

5. *Machtelt van Lynden*, getrouwt met Wouter Spiering, een zoon van Jan, heer van Heusden, en van Lucia van Hoorn. Zy is overleden den 1 November des jaars 1254.

WILLEM, de II van dien naam, vierde heer van Lynden, als ook van Leede, Vernhuizen, Ingen, Ommeren, Oudenweers, Kesteren, enz. een zoon van Floris en van Agnes van Wachtendonk, trouwde in zyn 31 jaar in 's Gravenhage in het jaar 1196 met Christina van Brederode, eene dochter van Willem, heer van

van Bredetode, en van Margriet, des graven dochter van der Lippe. Kort na zyn huwelyk is hy met zyn schoonbroeder, Dirk van Brederode, en andere ridders naar het Heilige Landt getogen, van waar hy in het jaar 1203 wedergekomen is. Wanneer nu zyne huisvrouw in het jaar 1211 overleden, en in de kerk van Egmondt begraven was, is hy in het jaar 1221 ten twede maal in gezelschap van zyn neef, Ottho van der Lippe, bisschop van Utrecht, naar het Heilige Landt gereist. Na dat hy weder te huis gekomen was, is hy benevens Ottho, bisschop van Utrecht, in den oorlog tegen Roedolf, kastelein van Koevorden, gesneuvelt op den 27 July des jaars 1227 en begraven in de abdy van St. Paulus te Utrecht, nalatende de volgende kinderen:

1. *Floris*, de II van dien naam, vyfde heer van Lynden, van wien aanstonts volgen zal.

2. *Dirk van Lynden*, monnik in de abdy van Marieweert, gestorven den 28 January des jaars 1244.

3. *Jan van Lynden*, monnik in de abdy van Egmondt, jong gestorven in het jaar 1209.

4. *Ottho van Lynden*, kanunnik der hoofdkerken te Utrecht en Paderborn, begraven in de abdy van St. Paulus te Utrecht by zyn vader.

5. *Bernard van Lynden*, kanunnik der hoofdkerk van Paderborn, gestorven in het jaar 1246, en in de zelve kerk voor het choor begraven.

6. *Christina van Lynden*, getrouwt met Willem, heer van Stryen en Zevenbergen. Zy stierf den 1 December des jaars 1254, en is begraven in de kerk van de abdy van Bern.

7. *Ermgard van Lynden*, getrouwt eerst met Bartholomeus van Haarlem, ridder; en ten twede maal met Christiaan, heer van Raaphorst, ridder. Zy sterft den 30 April des jaars 1261, en wordt begraven in de kerk van Rynsburg.

Floris, de II van dien naam, vyfde heer van Lynden, als ook van Leede, Oudenweert, Vernhuizen, Ommeren, Kesteren, enz. een zoon van Willem, den tweden van dien naam, en van Christina van Brederode, trouwde omtrent het jaar 1217 met Agnes van den Boetzelaar, dochter van Wessel, heer van den Boetzelaar, en van Anna van Rysserscheid, en wierdt in het jaar 1227 in den slag van Koevorden, daar zyn vader verslagen was, zwaarlyk gekwetst en gevangen. Hy is naderhandt, na dat hy de doodt van zyn vader hadt helpen wreken, met Willebrand van Oldenburg, bisschop van Utrecht, in het jaar 1229 een der kruisvaarders tegen de Stadingers geweest, en stierf eindelyk in het jaar 1247. Hy wierdt begraven in de abdy van Marieweert, latende zyne huisvrouw voogdesse zyner kinderen, welke deze geweest zyn:

1. *Dirk*, de eerste van dien naam, zesde heer van Lynden, van wien aanstonts gehandelt zal worden.

2. *Goossen van Lynden*, kanunnik te Utrecht en te Osnabrugge.

3. *Steven van Lynden*, heer van Vernhuizen, wiens nakomelingen na die van zyn oudsten broeder Dirk opgetelt zullen worden.

4. *Goossen van Lynden*, de Jonge, monnik te Marieweert, overleden in het jaar 1271.

5. *Ottho van Lynden*, kanunnik der hoofdkerk te Minden, overleden den 13 April des jaars 1273.

6. *Agnes van Lynden*, getrouwt met Dirk, heer van Yzendoorn, ridder, gestorven in het jaar 1298.

Dirk, de I van dien naam, zesde heer van Lynden, ook van Leede, Oudenweert, Ommeren, Kesteren, enz. een zoon van Floris den tweden van dien naam, en van Agnes van den Boetzelaar, trouwde voor zyne eerste huisvrouw Hedwig, eene dochter van Dirk van Zein, heer van Reneffe, en van Margaretha van Hollandt, die drie maanden na het voltrekken van haar huwelyk overleedt, in het jaar 1249. In het zelve jaar trouwde hy ten twede maal met Margaretha, eene dochter van Beernd van Randenrode, burggraaf van Montfoort. In den tocht, dien Willem, koning van Duitschlandt en graaf van Hollandt, in het jaar 1257 op de West-Vriezen ondernam, en in welken Willem sneuvelde, heeft hy als luitenant van Willem, here van Brederode, het bevel gevoert over de linker vleugel. Hy trok zich de doodt van koning Willem zo zeer ter herten, dat hy naderhandt, met bewilliging van zyne huisvrouw, de wereldt verlatende, een monnik geworden is in de abdy van Middelburg, alwaar hy overleden is in het jaar 1266, nalatende by zyne twede vrouw maar een zoon, die aanstonts volgt.

Dirk, de II van dien naam, zevende heer van Lynden, ook van Leede, Oudenweert, Ommeren, enz. ridder van de orde des graven van Hollandt, een zoon van Dirk den eersten van dien naam, en van zyne twede huisvrouw Margaretha van Randenrode, trouwde met Agnes van Herlaar, eene dochter van den heer van Ameide, staatjuffer van Elizabeth, weduwe van koning Willem. Na dat eenige muitelingen van het Sticht van Utrecht en omleggende landen, wier toeleg was de edelen uit het landt te jagen, ook zyn kasteel ter Leede en het dorp van Lynden in het jaar 1268 verbrand en afgeworpen hadden, heeft hy twee jaren daar na, benevens vele andere voorname edelen en ridderen, de stadt Utrecht helpen beklimmen, en de muitelingen verjagen. Hy heeft twee malen, namentlyk in de jaren 1272 en 1282, met graaf Floris van Hollandt een tocht tegen de Vriezen gedaan. Hy is ook in het jaar 1287 een der medestanders van den Utrechtschen bisschop Jan van Sirik geweest in den oorlog, dien hy gevoert heeft tegen Gysbrecht, here van Amstel, en Herman, here van Woerden, wegens de lossing der sloten Vredelandt en Montfoort, eertyds aan hen verpand: in welken oorlog hy gevangen, doch door Costyn, heer van Renesse, die wegens graaf Floris van Hollandt den bisschop te hulp gekomen was, weder verlost is. Hy stierf omtrent het jaar 1300, oud omtrent 50 jaren, en wierdt begraven in de abdy van S. Paulus te Utrecht, nalatende deze volgende kinderen.

1. *Dirk*, de III van dien naam, achtste heer van Lynden, die aanstonts volgt.

2. *Wouter van Lynden*, Johanniter ridder te Jeruzalem, en in het eilandt Rhodes.

3. *Kornelis van Lynden*, kanunnik der hoofdkerk te Utrecht. Hy is met Willem, graaf van Henegouwen en Hollandt, gesneuvelt in den oorlog tegen de Vriezen, omtrent [illegible], by Staveren, op den 24 September des jaars 1345, en begraven in het klooster van Bloemkamp.

4. *Hubert van Lynden*, gesneuvelt en begraven ter zelver tydt en plaats als zyn broeder Kornelis.

5. *Steven van Lynden.*

6. *Jan van Lynden*, genaamt van Leede, ridder, en naderhandt kanunnik der hoofdkerk te Utrecht en te Minden.

7. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Wouter, heer van Loenresloot, ridder.

Dirk, de III van dien naam, achtste heer van Lynden, als ook van Leede, Ommeren, Oudenweert, en Alst, erfschenker van Gelderlandt, een zoon van Dirk, den tweden van dien naam, en van Agnes van Herlaar. By het leven van zyn vader door Italië gereist hebbende, en van daar wegens des zelfs doodt weder te huis gekomen zynde, om van zyne nalatenschap bezit te nemen, is hy naar Duitschlandt vertrokken, en heeft den keizer Albert van Oostenryk in zyne oorlogen tegen Bohemen gedient. Na dat hy zich weder naar zyn vaderlandt begeven hadt, trouwde hy omtrent het jaar 1312 met Ermgard, dochter van Wouter, heer van Keppel, en van Alyd van Aaswyn. Wanneer keizer Lodewyk van Beyeren op den Ryksdag te Keulen den 19 Maart des jaars 1339 het graafschap Gelder tot een hertogdom verhefte, en alzo graaf Reinout tot eersten hertog van Gelder aanstelde, heeft hy hem vier van de voornaamste edelen des lands tot hoge amptenaren toegevoegt, onder welke Dirk, heer van Lynden, zyn erfschenker geweest is. Deze heer Dirk heeft het kasteel ter Leede, dat by zyn tydt ten dele door de Hollanders in het jaar 1318 verbrand, ten dele door eene aardbeving in het jaar 1342 omgestort was, weder doen opbouwen. Eindelyk stierf hy, tot hogen ouderdom gekomen zynde, in het jaar 1368, en is in de kerk van Marieweert begraven, nalatende by zyne vrouw de volgende kinderen:

1. *Jan*, de I van dien naam, negende heer van Lynden, van wien aanstonts gehandelt zal worden.

2. *Wouter van Lynden*, heer van Alst, dat hy naar alle waarschynlykheit gekocht heeft van zyne neven, de heren van Vernhuizen, is in een veldslag zonder kinderen na te laten gesneuvelt in het jaar 1381.

3. *Steven van Lynden*, ridder, baron van Hemmen, enz. wiens nakomelingen na die van zyn oudsten broeder Jan volgen zullen.

4. *Dirk van Lynden*, getrouwt met Sophia van Blokhoven, is zonder kinderen overleden.

5. *Huibert van Lynden*, ridder van de Duitsche orde, heeft in de burgerlyke oorlogen tusschen de twee broeders Reinout en Eduard, hertogen van Gelderlandt, de party van den laatstgenoemden gevolgt. Naderhandt is hy naar Duitschlandt vertrokken, zynde aldaar in den oorlog omgekomen.

6. *Machtelt van Lynden*, getrouwt met Jan van Hollandt, gezegt van Benthem.

7. *Margaretha van Lynden*, getrouwt met den heer van Goor.

8. *Alyd van Lynden*, ongetrouwt gestorven.

Jan, de I van dien naam, negende heer van Lynden, als ook van Leede, Oudenweert, Ommeren, enz. erfschenker van het hertogdom Gelder, een zoon van Dirk, den derden van dien naam, en van Ermgard van Keppel, heeft veel roem in de oorlogen, die Eduard, koning van Engelandt, tegen Vrankryk voerde, verkregen. Hy is eerstelyk in het jaar 1338 getrouwt met Elizabeth van Polanen, dochter van Jan, heer van Polanen en der Lecke, uit het geslacht van Wassenaar, en van Oda van Hoorn, die hem de heerlykheit van Millingen ten huwelyk aanbragt. Dit was het gevoelen van Butkens *Annal. de Lynd. p.* 106. Doch naderhandt heeft hy in zyn *Troph du Brab. tom.* II, *p.* 82 gestelt, dat Elizabeth van Polanen, vrouw van Millingen, die met dezen Jan, heer van Lynden, getrouwt was, eene dochter is geweest van Jan, heer van Polanen, uit den stam van Wassenaar, en van Catharina van Brederode, vrouwe van de Leck, en alzo eene zuster van dien Jan van Polanen en van de Leck, die met Oda van Hoorn getrouwt is; dat ook waarschynlyker is, en met de tydrekening beter overeenkomt. In de burgerlyke oorlogen der Gelderschen, even gemeld, volgde hy de party van hertog Reinout, en wierdt met den zelven in een veldslag, die in het jaar 1361 by Thiel voorviel, zwaar gekwetst zynde, gevangen, en op het huis te Rozendaal gebragt. Als hy naderhandt door tusschenkomen van Willem van Gennip, aartsbisschop en keurvorst van Keulen, ontslagen was, is hy ten twede maal getrouwt met Margaretha, jonger dochter van Gerard, graaf van Gennip op de Maas, en van Johanna Both van der Eem, wiens ouder zuster Jolanthe getrouwt was met Reinout van Brederode. De twee gebroeders, hertogen van Gelderlandt, zonder nakomelingen overleden zynde, heeft hy het gehouden met Margaretha, der zelver oudste zuster, en des zelfs man Jan van Chastillon, graaf van Blois, tegen Willem, zoon van Willem, hertog van Gulik, en van Maria, jonger zuster des overleden hertogen van Gelder. Ein-

delyk is hy op zyn kasteel te Lynden overleden in het jaar 1382, en wierdt begraven in de abdy van Marieweert. Na zyne doodt is zyne weduwe hertrouwt aan Jan van Los, heer van Heinsberg, een zoon van Jan en van Johanna van Voorne. Hy heeft by beide zyne vrouwen kinderen nagelaten, en wel by de eerste deze twee dochteren:

1. *Johanna van Lynden*, getrouwt met Henrik, heer van Gemmenich en Visschel, ridder Zy is gestorven voor haar halve broeder Dirk, den vierden van dezen naam, tiende heer van Lynden, die nog volgen zal, nalatende een zoon, Jan van Gemmenich, heer van Visschel. Als ook naderhandt haar broeder Dirk, met des zelfs eenig kindt Margaretha, ongetrouwt overleden waren, is 'er wegens de erfvolging in de heerlykheden van Lynden, Leede, Oudenweert, en andere goederen, verschil ontstaan tusschen den voornoemden Jan van Gemmenich aan den eenen, en Elizabeth van Lynden, vrouwe van Heukelom, benevens haren zoon, aan den anderen kant, die, als moeie van Margaretha, vrouwe van Lynden, haar broeders dochter, staande hieldt de naaste tot deze erffenis te wezen. Doch de zaak is eindelyk uitgesproken ten voordele van den heer van Visschel, die naderhandt omtrent het jaar 1460 deze landen verkocht heeft aan Gerard, heer van Kuilenburg: en alzo zyn deze landen uit het geslacht van Lynden geraakt.

2. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met haren neef Ottho van Arkel, ridder, heer van Heukelom, een zoon van Jan en van Maria van Hoorn. Voor haar erfdeel heeft zy de goederen van Millingen verkregen, en heeft op de erffenisse van Margaretha, vrouwe van Lynden, een vergeefsche aanspraak gemaakt, gelyk hier voren gezegt is. Zy stierf omtrent het jaar 1419.

Uit het twede huwelyk van Jan, heer van Lynden, met Margaretha van Gennip, is geboren een eenige zoon, *Dirk*, de vierde van dien naam, die aanstonts volgt.

DIRK, de IV van dien naam, tiende heer van Lynden, als ook van Leede, Oudenweert, enz. ridder, erfschenker van het hertogdom Gelder, een zoon van Jan, den eersten van dien naam, en van des zelfs twede huisvrouwe Margaretha van Gennip, trouwde met Maria van Hoorn, vrouwe van Duffel, eene dochter van Dirk van Hoorn, heer van Perwys, en van Catharina Bertout, vrouwe van Duffel. Hy stierf den 6 May des jaars 1408, en wierdt begraven in de kerk van Marieweert, nalatende by zyne vrouw, die hem overleefde, eene erfdochter, die volgt.

MARGARETHA, vrouw van Lynden, Leede, Oudenweert, enz. dochter van Dirk, den vierden van dien naam, en van Maria van Hoorn, stierf ongetrouwt in haar 17 jaar op den 22 November des jaars 1409, en is begraven in het nonnenklooster van de orde van S. Franciscus te Rhenen voor het groot altaar, onder een kopere tombe, een halve voet boven de aarde verheven, op de welke deze hare zestien kwartieren afgebeeld zyn geweest, als van vaders kant: Lynden, Gennip, Keppel, Botkens, Herlaar, Aeswyn, Bronkhorst, Arkel; van moeders kant: Hoorn, Duffel, Kleef, Wesemale, Brabandt, Habsburg, Bouchaut, Baufremont. Wegens het verschil, over hare erffenis ontstaan, is hier boven gehandelt.

Volgen nu de nakomelingen van *Steven van Lynden*, derden zone van *Dirk*, achtsten here van Lynden, en van Ermgard van Keppel.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, derde zoon van Dirk, den derden van dien naam, heer van Lynden, enz. en van Ermgard van Keppel, hadt de eer te Ments in het jaar 1359 door de eige handt van keizer Karel den IV ridder gemaakt te worden. Hy trouwde in het naast daar aan volgende jaar met Elizabeth, dochter van den baron van Hemmen, erfdochter van Boelenham en Mussenberg. Doch dewyl zy in de barony van Hemmen, die een keizerlyk mans-leen was, haren vader niet kon opvolgen, is haar man Steven van Lynden omtrent het jaar 1364 naar Duitschlandt gereist, en heeft van den voornoemden keizer Karel de belening van de barony van Hemmen voor zich en voor zyne mannelyke nakomelingen verkregen. Na de doodt van zyn broeder Wouter van Lynden, die zonder nakomelingen overleden was, is hy hem in de heerlykheit van Alst opgevolgt. Hy stierf omtrent het jaar 1400 in zyn kasteel van Hemmen, en wierdt benevens zyne huisvrouw begraven in de kerk van Elst, by welke hy de volgende kinderen naliet:

1. *Dirk van Lynden*, twede baron van Hemmen, die aanstonts volgen zal.

2. *Willem van Lynden*, ridder van de Duitsche orde.

3. *Jan van Lynden*, ridder van de Johanniter orde, heer van Hetten.

4. *Hubert van Lynden*, ridder van de Duitsche orde in de balye van Utrecht.

5. *Johanna van Lynden*, getrouwt met Adam van den Berg, heer van Limburg, toegenaamt Trip.

6. *Goossen van Lynden*, heer van Alst, wiens nakomelingen naderhandt zullen volgen.

7. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Gysbert van Mekeren.

DIRK VAN LYNDEN, ridder, twede baron van Hemmen, heer van Boedelham en Mussenberg, erfschenker van het hertogdom Gelder, oudste zoon van Steven van Lynden en van Elizabeth, baronesse van Hemmen en vrouw van Boelenham en Mussenberg, is by het leven van zyn vader voor de eerste maal getrouwt met Walburge van Benthem. Deze in haar eerste kraam benevens haar jonggeboren kindt in het jaar 1392 gestorven zynde, is hy ten twede maal getrouwt met Anna, dochter van Willem van Blitterswyk, ridder. Ook deze overleden zynde, is hy niet lang na het jaar 1400 in een derde huwelyk getreden met Catharina, dochter van Zweder, burggraaf van Montfoort, en van Catharina van Kuilenburg. Als ook deze gestorven was, en hy tot nog toe gene kinderen in het leven hadt, is hy, omtrent 56 jaren oud zynde, ten vierde maal getrouwt met Adelisa, dochter van Godschalk van Winssen, maarschalk van Eemlandt in het sticht van Utrecht, en van Elizabeth Mouwer, vrouwe van Heemstede. Hy stierf ten laatste den 28 October des jaars 1437. Zyne vierde huisvrouw heeft hem lang overleeft, en is eerst gestorven in het jaar 1466. Zy zyn begraven te Utrecht in de Buurkerk, onder een zark, omtrent een voet hoog verheven boven den grondt, daar hun beider afbeeldingen en kwartieren in uitgehouwen zyn. Hy heeft by de twede vrouw gewonnen:

1. *Dirk van Lynden*, jong gestorven.

2. *Elizabeth van Lynden*, negen jaren oud zynde, en in de kerk te Hemmen begraven.

3. *Jan van Lynden*, derde baron van Hemmen, van wien volgt.

4. *Elizabeth van Lynden*, in het jaar 1440 getrouwt met Rutger van Rantwyk, een broeder van haar broeders vrouw.

5. *Hildegond van Lynden*, getrouwt met Jan, heer van Bemmel.

6. *Adelisa van Lynden*, jong gestorven, en begraven te Aarnhem.

7. *Elizabeth van Lynden*, jong gestorven.

JAN VAN LYNDEN, ridder, derde baron van Hemmen, Boedelham en Mussenberg, erfschenker van het hertogdom Gelder, zoon van Dirk van Lynden, ridder, en van des zelfs vierde vrouw Adelisa van Winssen, trouwde in het jaar 1440 met Folswyn van Rantwyk, dochter van Gysbert, graaf van Doornik, en van Elizabeth Beck. Hy stierf den 13 April van het jaar 1473, en heeft by zyne vrouw, die hem overleefde, nagelaten de volgende vyf zonen en eene dochter:

1. *Dirk van Lynden*, vierde baron van Hemmen, die volgt.

2. *Steven van Lynden*, heer van Mussenberg, van wien achter de nakomelingen van zyn oudsten broeder gehandelt zal worden.

3. *Kornelis van Lynden*, heer van Boedelham, die nagelaten heeft eene onmondige dochter, *Maria van Lynden*, jong overleden.

4. *Arnoud van Lynden*, ridder, voor de helft heer van Boedelham, die, 68 jaren oud zynde, stierf.

5. *Jan van Lynden*, ridder van de Duitsche orde, voor de helft heer van Boedelham, dat hy in het jaar 1490 aan zyn oudsten broeder Dirk verkocht heeft, die ook van te voren de andere helft aangekocht hadt.

6. *Elizabeth van Lynden*, die voor haar aandeel hadt de helft van het goedt, genaamt Tienhout, en ten huwelyk gebragt heeft aan haren man Jan van Holthuizen. Zy hebben ook zamen verkregen de helft van Boedelham, die Arnouts van Lynden plagt te zyn, dat zy aan haren oudsten broeder en zwager Dirk van Lynden, here van Hemmen verkocht hebben.

DIRK VAN LYNDEN, ridder van den olifant, vierde baron van Hemmen, enz. geheime Raadt en kamerheer van keizer Frederik van Oostenryk, een zoon van Jan van Lynden en van Folswyn van Rantwyk, trouwde by het leven van zyn vader in het jaar 1472 met Walburg van Blitterswyk, erfdochter van Blitterswyk, Beck, en Heimerden, dochter van Arnoud en Margareta van Reyd. Hy stierf op het huis te Hemmen den 3 July des jaars 1500, en is in de kerk aldaar begraven. By zyne vrouw, die naderhandt aan Wouter van Zuilen hertrouwde, doch stervende by hem in de kerk van Hemmen begraven is, heeft hy nagelaten de volgende zoon en dochters:

1. *Jaspar van Lynden*, baron van Hemmen, van wien volgen zal.

2. *Dorothea van Lynden*, getrouwt met Jan, heer van Ingenulandt, ridder.

3. *Walburg van Lynden*, eerst getrouwt met Jan van Flodorp, ridder, en naderhandt met Kornelis, heer van Wyhe, mede ridder, gestorven in het jaar 1530.

JASPAR VAN LYNDEN, vyfde baron van Hemmen, heer van Boedelham, Blitterswyk, en Rozendaal, enz. een zoon van Dirk, van en des zelfs huisvrouwe, Walburg van Blitterswyk, getrouwt omtrent het jaar 1501 met Anna van Bronkhorst, vrouwe van Langeweert, Parkestein, en voor een gedeelte van Rozendaal, zuster van Walburg van Bronkhorst, huisvrouwe van zyn oom Steven van Lynden, heer van Mussenberg, eene dochter van Jan, heer van Bronkhorst aan de Waal, en van Anna van Delen. Hy stierf omtrent het jaar 1540, en is met zyne vrouw, in het jaar 1551 overleden, begraven te Aarnhem in de grote kerk, by wie hy nagelaten heeft de volgende kinderen:

1. *Arnout van Lynden*, zesde baron van Hemmen, heer van Blitterswyk, enz. getrouwt by het leven van zyn vader met Geertruid, erfdochter van Diepenbroek. Hy is overleden in het jaar 1543, nalatende een zoon, *Jan van Lynden*, die, negen jaren oud zynde, in het jaar 1544 gestorven, en in de kerk van Blitterswyk voor het grote altaar begraven is.

2. *Jan Baptist van Lynden*, die te Loven gestudeert heeft, en zich naderhandt in de orde der Jesuiten begeven hebbende, te Rome overleden is den 3 May des jaars 1567.

3. *Balthazar van Lynden*, na de doodt van zyn oudsten broeder Arnout van Lynden, en des zelfs zoon Jan van Lynden zevende baron van Hemmen, heeft deze barony met bewilliging van keizer Karel den V op den 13 November des jaars 1544 ver-

verkocht aan zyn jonger broeder Dirk van Lynden. Hy stierf ongetrouwt den 18 Augusty des jaars 1549.

4. *Dirk van Lynden*, baron van Hemmen en heer van Blitterswyk, van wien volgen zal.

5. *Jan van Lynden*, heer van Boedelham, van wien naderhandt gesproken zal worden.

6. *Joachim van Lynden*, jong gestorven.

7. *Dorothea van Lynden*, getrouwt met Werner Scheffert van Merode, heer van Clermont, Welkenhuizen, Heimersbach en Sindorf, een zoon van Willem en van Sibylla van Vertmeuden.

8. *Johanna van Lynden*, ongetrouwt gestorven.

DIRK VAN LYNDEN, de III van dien naam, achtste baron van Hemmen, heer van Blitterswyk, enz. een zoon van Jaspar van Lynden, en van Anna van Bronkhorst, heeft, nu al 43 jaren oud zynde, zich op den 30 Augusty des jaars 1563 in huwelyk verbonden met Judith van Wylach, eene dochter van Jan en van Gerberich van Offenbroek. Als hy nu zag, dat hy by haar gene zonen kreeg, heeft hy van keizer Maximiliaan van Oostenryk in het jaar 1568 verkregen, dat de barony van Hemmen, die anders een mannelyk leen was, zou mogen erven op die van zyne dochteren, welke met iemandt uit den stam van Lynden trouwde. Kort daar na, te weten in het jaar 1569, is hy op het kasteel van Hemmen gestorven, by zyne huisvrouw alleenlyk nalatende deze twee dochteren:

1. *Anna Agnes van Lynden*, in het jaar 1586 getrouwt met Frans van Lynden, twede zoon van Jaspar van Lynden, en van Anna Besten; waar door zy volgens den uitersten wil van haar vader, benevens de toestemming van keizer Maximiliaan, geworden is baronesse van Hemmen. Doordien nu deze Frans van Lynden gesproten is uit een jonger zoon van Steven van Lynden, heer van Mussenberg, zal eerst van haar beider nakomelingen gesproken moeten worden, wanneer men volgens de order der geboorte ter dier plaatse zal gekomen zyn.

2. *Johanna van Lynden*, vrouw van Blitterswyk, getrouwt met Jan, heer van Offenberg, in het landt van Kleef. Zy is zonder kinderen na te laten gestorven, waar op het huis Blitterswyk op haar oudste dochter, Anna van Lynden, geërft is.

Volgen nu de nakomelingen van *Jan van Lynden*, vyfde zoon van *Jaspar*, vyfde baron van Hemmen, en van Anna van Bronkhorst.

JAN VAN LYNDEN, eerste heer van Boelenham, nu aangemerkt als voortzetter der oudste tak van den stam van Lynden, vyfde zoon van Jaspar van Lynden, vyfde baron van Hemmen, en van Anna van Bronkhorst, trouwde met Catharina van Gelder, eene natuurlyke dochter van Karel van Egmondt, hertog van Gelder, uit welk huwelyk geboren zyn de navolgende kinderen:

1. *Jaspar van Lynden*, heer van Boelenham, van wien volgen zal.

2. *Dirk van Lynden*, jong gestorven.

3. *Jan van Lynden*, ongetrouwt gestorven, 17 jaren oud zynde.

4. *Catharina van Lynden*, jong gestorven.

JASPAR VAN LYNDEN, twede heer van Boelenham, een zoon van Jan van Lynden en van Catharina van Gelder, trouwde met Ermgard van Daatselaar, uit welk huwelyk de volgende zeven kinderen gesproten zyn:

1. *Jan van Lynden*, heer van Boelenham, die aanstonts volgen zal.

2. *Arnoud van Lynden*, getrouwt met zyne nicht Ermgard van Holthuizen.

3. *Godard van Lynden*, van wien achter de nakomelingen van zyn oudsten broeder gehandelt zal worden.

4. *Caspar van Lynden*, van wien mede naderhandt gehandelt zal worden.

5. *Albert van Lynden*.

6. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met N. van Eck.

7. *Anna van Lynden*.

JAN VAN LYNDEN, derde heer van Boelenham, een zoon van Jaspar van Lynden, en van Ermgard Daatselaar, trouwde met Odilia Ruisch, eene dochter van Pieter Ruisch, burgermeester te Utrecht, en van N. van Ermelen. Hy verkocht het huis te Boelenham aan zyn jonger broeder Godert van Lynden, en heeft by zyne huisvrouw deze drie navolgende kinderen verwekt:

1. *Catharina van Lynden*, getrouwt met N. Aëthon, een Engelsch ridder.

2. *Petronella van Lynden*, getrouwt met N. Kriest.

3. *Johanna van Lynden*.

GODARD VAN LYNDEN, vierde heer van Boelenham, derde zoon van Lynden, en van Ermgard Daatselaar, heeft door koop van zyn oudsten broeder Jan het huis te Boelenham bekomen, dat hy naderhandt weder verkocht heeft aan zyn jonger broeder Caspar van Lynden. Hy trouwde met Jacoba van Bronkhorst, eene dochter van Herbert, en heeft by haar de drie navolgende kinderen gewonnen:

1. *Herbert van Lynden*, die volgen zal

2. *Caspar van Lynden*, die naderhandt volgen zal.

3. *Ermgard van Lynden*, getrouwt met N. van Thienen, heer van Berlecum; Middelroy, en Coerhoven.

HERBERT VAN LYNDEN, oudste zoon van Godard van Lynden en van Jacoba van Bronkhorst, trouwde den 12 May des jaars 1646 met Emerentia van Tuil, erfdochter van Serooskerken, eene dochter van Alexander van Tuil, heer van Serooskerken, en van Heilwich van Oostrum. Hy heeft by haar de volgende kinderen nagelaten:

1. *Alexander van Lynden*, die in het jaar 1674 in de belegering der stad Grave ongetrouwt gesneuvelt is.

2. *Jacoba van Lynden* getrouwt eerst met N. van Riemsdyk, en ten twede maal met N. Heyster.

CASPAR VAN LYNDEN, heer van de Plak, jonger zoon van Godard van Lynden, here van Boelenham, en van Jacoba van Bronkhorst, was majoor en ritmeester van de kompagnie gardes du corps van zyne hoogheit den here prinse van Orange. Hy is getrouwt geweest met Elizabeth Bellous, en stierf in het jaar 1669, by zyne vrouw verwekt hebbende de volgende kinderen:

1. *Godard Philips van Lynden*, die aanstonts volgt.

2. *Jacoba van Lynden*, ongetrouwt overleden.

GODARD PHILIPS VAN LYNDEN, heer van de Plak, ritmeester van eene kompagnie gardes, en generaal-majoor van de ruitery ten dienste van de Vereenigde Nederlanden, een zoon van Caspar van Lynden, en van Elizabeth Bellous, trouwde met Cornelia Izabelle van Coeverden, door het overlyden van haren broeder erfdochter van de bavezate Ryssele. Zy zyn beide nog in het leven, en hebben deze volgende kinderen:

1. *Caspar van Lynden*, getrouwt met Sophia Charlotta, gravin van Limburg-Styrum, eene dochter van Frederik Wilhem, heer van Borkulo, en van Lucia, baronesse van Aluwa.

2. *Anna van Lynden*, nog ongetrouwt.

CASPAR VAN LYNDEN, vierde zoon van Jaspar van Lynden, en van Ermgard van Daatselaar, heeft door koop van zyn ouder broeder Godard van Lynden bekomen het huis Boelenham, zynde aldus de vyfde en laatste heer uit dezen stam. Hy trouwde met N. van Eck, en heeft by haar geteelt deze volgende kinderen:

1. *Ermgard van Lynden*, vrouw van Boelenham, getrouwt met Dirk van Els, amptman van Bommel, de Tielsche en Bommelreweerden, gedeputeerde van wegens de ridderschap van Gelderlandt ter vergadering der Heeren Staten Generaal, door welk huwelyk Boelenham uit den stam van Lynden overgegaan is in den stam van Els.

2. *Theodora van Lynden*.

3. *Johanna Elizabeth van Lynden*.

Volgen nu de nakomelingen van *Steven van Lynden*, heer van Mussenberg, twede zoon van *Jan*, derde baron van Hemmen, en van Folswyn van Rantwyk.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, eerste heer van Mussenberg, enz. was de twede zoon van Jan van Lynden, derde baron van Hemmen, en van Folswyn van Rantwyk. In de verdeeling der goederen, door zyn vader nagelaten, is hem in het jaar 1474 te beurt gevallen het goedt en de heerlykheit van Mussenberg, gelegen in de over-Betuwe, welk kasteel, dat in de vorige oorlogen verwoest was, hy weder heeft doen opbouwen. Omtrent het jaar 1480 is hy getrouwt met Walburge, eene dochter van Jan, heer van Bronkhorst aan de Waal, en van Anna van Delen. Hy stierf den 18 September des jaars 1507, en wierdt begraven in de grote kerk te Aarnhem, onder een kopere zark, daar zyne acht kwartieren op afgebeeld waren, doch die naderhandt in de opgevolgde Nederlandsche beroerten heimelyk vervoert is. Hy heeft by zyne vrouw, die voor hem in het jaar 1504 overleden was, de vyf volgende kinderen verwekt.

1. *Jan van Lynden*, heer van Mussenberg, van wien aanstonts gehandelt zal worden.

2. *Dirk van Lynden*, burggraaf van Dormale, van wien achter de nakomelingen van zyn ouder-broeder gehandelt zal worden.

3. *Jaspar van Lynden*, wiens nakomelingen op hun broeder zullen volgen.

4. *Anna van Lynden*.

5. *Dorothea van Lynden*.

JAN VAN LYNDEN, ridder, twede heer van Mussenberg, drost van Hattem, enz. oudste zoon van Steven van Lynden en van Walburge van Bronkhorst, trouwde met Anna van Galen, wiens moeder was N. Heuvelich. Hy heeft by haar verwekt deze navolgende kinderen:

1. *Karel van Lynden*, heer van Mussenberg, van wien aanstonts gehandelt zal worden.

2. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Bernt van Voorst, heer van Ryssen, een zoon van Ottho, heer van Enghuizen, en van Bertha Gelmer.

3. *Eleonora van Lynden*, getrouwt met N. Brempt.

KAREL VAN LYNDEN, ridder, derde heer van Mussenberg, amptman en rechter van de over-Betuwe, enz. een zoon van Jan van Lynden en van Anna van Galen, geboren in het jaar 1529, heeft eerst keizer Karel in den oorlog in Italië gedient. Van daar weder in zyn vaderlandt gekomen zynde, is hy in het jaar 1561 getrouwt met Alyd van Zuilen, eene dochter van Dirk van Zuilen, ridder, heer van Zevender, de Haar, enz. en van Josina, erfdochter van Drakenburg en Oudaan. De zelver huwelyksche voorwaarden zyn opgerecht den 10 January des gemelden jaars, in tegenwoordigheit van Werner van Lennep, Dirk van Lynden, heer tot Hemmen, Peter van Steprade ten Perk, en Gerard van Ingenoulant, ter eene; en Jakob Uten-Eng, Doctor in beide Rechten, en deken der kerke van S. Pieter te Utrecht, Johan van Duivenvoorde, scholaster ten Dom te Utrecht, Gerrit van Renesse, ridder, Raadt van zyn koninklyke majesteit in zy-

zyne hoven te Utrecht en in Hollandt, Klaas, heer te Assendelft, Heemskerk, enz. Johan van Renesse, heer te Wilp, en Steven van Rossem, heer te Poederoien, ter andere zyde. Hy stierf den 27 October des jaars 1610, oud zynde 81 jaren en zeven maanden, na dat hy weinige maanden minder dan vyftig jaren getrouwt hadt geweest, en wierdt begraven te Utrecht in de kerk der ridders van de Duitsche orde, die nu afgebroken is, alwaar zyn wapen met deze acht kwartieren eertyds gehangen heeft.

LYNDEN	GALEN
BRONKHORST	HEUVELICH
RANTWYK	BRIENEN
DELEN	BYLANT.

Zyne vrouw is overleden den 4 April des jaars 1617, welke deze acht kwartieren voerde:

ZUILEN VAN DE HAAR	DRAKENBURG
ASSENDELFT	RENESSE
ZUILEN VAN NYVELDT	VAN DE HAAR
KYFHOEK	FREYS VAN KUINRE.

By deze vrouw hadt hy verwekt de volgende negen kinderen:

1. *Jan van Lynden*, gouverneur en amptman van de stadt en lande van Bon, die gekwetst wierdt in een gevecht by Keulen, en stierf aan zyne wonden voor zyn vader, nog ongetrouwt zynde, den 5 Juny des jaars 1602. Hy wierdt begraven te Bon in de kerk, die men daar Munster noemt.

2. *Jaspar van Lynden*, vierde heer van Mussenberg, geboren omtrent het jaar 1575, die in zyne jeugt als pagie geweest is in dienst van Willem, hertog van Gulik, Kleef, en Berg: naderhandt is hy omtrent het jaar 1590 geweest ridder der Duitsche orde in de balye van Utrecht, en eindelyk na het overlyden van Dirk van Blois van Treslong gevordert tot de waardigheit van XXXIV landkommandeur aldaar, de welke hy naauwlyks 10 maanden bekleed heeft, zynde de laatste, die van de Roomsch-Katholyke religie daar toe verkoren is. Hy stierf den 27 Maart des jaars 1620, en wierdt begraven te Utrecht in de kerk der Duitsche orde, alwaar, eer die afgebroken wierdt, zyn wapen gehangen heeft met deze vier kwartieren:

LYNDEN	ZUILEN VAN DE HAAR
GALEN	DRAKENBURG.

Benevens het volgende opschrift:

Reverendus, strenuus ac nobilis D. Dominus Casparus de Lynden à Mussenberg, eques ord. Theutonici, & Ultrajectinæ Land-commandator trigesimus quartus, præfuit menses decem, vixit annos quadraginta & quinque, & obiit vigesimâ septima Martii, anno salutis millesimo sexcentesimo vigesimo.

Hem is in de waardigheit opgevolgt zyne excellentie Henrik Casimir, graaf van Nassau-Dietz, stadhouder van Vrieslandt.

3. *Steven van Lynden*, ridder van de Duitsche orde in de balye van Alden-Bieze by Maastricht, is in de Hungarische oorlogen tegen de Turken gesneuvelt.

4. *Antony van Lynden*, geweigert hebbende een kanunniksplaats in de kerk van S. Lambert te Luik, wierdt omtrent het jaar 1600 monnik in het klooster van Lobbe, in het landt van Luik, van de orde van S. Benedictus, en is aldaar prioor zynde gestorven in het jaar 1622.

5. *Karel van Lynden*, kanunnik in den Dom te Utrecht, in S. Lamberts kerk te Luik, en aartsdiaken van Ardennes.

6. *Dirk van Lynden*, kanunnik in den Dom te Utrecht, is in den oorlog onder den prins van Parma in Vrankryk gesneuvelt.

7. *Anna van Lynden*, vrouw van Mussenberg, doordien gene van hare broeders getrouwt geweest zyn, was eerst kanunnikesse te Rynsburg, doch is namaals twee malen getrouwt geweest, eerstelyk met Pieter van Berchem, een zoon van Jakob van Berchem, en van Anna van Ruiven, weduwenaar van Elizabeth Rezen, by welken zy gene kinderen gehad heeft. Ten twede maal met Reinout van Brederode, ridder, baron van Wesenberg, heer van Vernhuizen, Spanbroek, Spierdyk, Oosthuizen, Hoobrede, Ettersem, Oostbeemster, Schaardam en Quadyk, president van den Hogen Raadt van Hollandt, Zeelandt, en West-Vrieslandt, een zoon van Lancelot, natuurlyke zoon van Brederode, en van Adriana van Treslorg. Hy hadt van te voren nog drie vrouwen gehad, waar van de eerste was Adriana van Oldenbarneveldt, Jans dochter, in het jaar 1601 overleden, de twede Maria van der Duin, in het jaar 1607 gestorven. Door dit huwelyk van Anna van Lynden, die in July des jaars 1624 overleden is, geraakte het kasteel van Mussenberg uit den stam van Lynden.

8. *Beatrix van Lynden*, getrouwt met Henrik van Brienen, die wegens de ridderschap van Gelderlandt gedeputeert was ter vergadering van de Hoog-Mog. Heeren Staten Generaal. Zy is overleden in de maandt October des jaars 1624.

9. *Josina van Lynden*, getrouwt met Kornelis van Waal van Vroneftein, een zoon van Willem en van Maria van Winssen. Hy is zonder kinderen overleden den 5 September des jaars 1629, zyne huisvrouw den 7 Maart des jaars 1633, en zyn beide begraven te Utrecht in het choor der kerke van het Wittevrouwenklooster, alwaar hunne wapenschilden, eer deze kerk afgebroken wierdt, gehangen hebben met het navolgende opschrift op het mans wapen:

Antiqua generis nobilitate ac virtute insigni D. Cornelio de Waal a Vronestein mœsta Domicella Jodoca de Lynden, Caroli, ex nobili Aleyde Zulena filia, marito perdilecto, majorum apud cineres requiescenti, hoc posuit epitaphium. Obiit Ann. Dni. CIↃ. IↃ. C. XXIX. *quinta die Septembris, ætatis vero suæ. . . .*

Op het vrouwen wapen:

Avito natalium splendore insignis ac generosa Dna. Jodoca de Lynden, Caroli, ex nobili Aleide Zulena ab Haar filia, apud nobilem Cornelium de Waal a Vronestein, maritum suum, hoc monumento requiescit. Obiit septima Martii Ann. 1633.

Volgen nu de nakomelingen van *Dirk van Lynden*, burggraaf van Dormale, tweden zoon van *Steven*, eersten heer van Mussenberg, en van Walburge van Bronkhorst.

DIRK VAN LYNDEN, ridder, eerste burggraaf van Dormale uit dit geslacht, heer van Hothey, Sart, S. Gelly, Rochen, enz. eerste Raadt en hofmeester van den bisschop en prins van Luik, was de twede zoon van Steven van Lynden, eersten heer van Mussenberg, en van Walburg van Bronkhorst. In zyne jonge jaren wierdt hy door zyn vader gezonden op de hogeschool te Loven, alwaar hy een zo naauwe vriendschap maakte met Robert van der Mark en Kornelis van Bergen, zoon van den heer van Zevenbergen, dat hy niet weder naar Gelderlandt wilde keren, maar liever volgde het hof van den kardinaal Everard van der Mark, prinsse en bisschop van Luik, van welken hy in vele staatszaken gebruikt is. Als hy hier door ingang in het huis van Everhard van der Mark, grave van Aremberg, gekregen hadt, heeft hy ook kennisse gemaakt met des zelfs gelegitimeerde dochter Catharina van der Mark, nu weduwe zynde van Adriaan van Fraypont, gezegt van de Boverie, welke hy ook eindelyk van haren vader ten huwelyk bekomen heeft: die hem tot voortzetting van dit huwelyk op den 27 January des jaars 1520 de heerlykheit van Rechem gegeven heeft. Niet lang daar na heeft hy in het gevolg van den prins-kardinaal te Aken de kroning van keizer Karel bygewoont, die hem met meer andere edellieden aldaar tot ridder gemaakt heeft. Ondertusschen is zyn aanzien en vermogen niet weinig vermeerdert, als zyn oude vriendt Kornelis van Bergen tot medehelper (coadjutor) van den prins kardinaal verkoren wierdt: waarom hy, het deel zyner vaderlyke erfgoederen in Gelderlandt verkopende, de penningen, daar van ontfangen, gebruikt heeft tot aankoop van andere goederen, in het landt van Luik gelegen: onder de welke ook geweest is de heerlykheit van Mathivaux, gezegt de Boverie. Als naderhandt zyne eerste vrouw overleden was, is hy in het jaar 1532 hertrouwt met Maria van Elderen, eene ryke en eenige erfdochter van Gondulphus, of Goedenoel van Elderen, ridder, heer van Sart, S. Gelly, enz. en van Elizabeth van Amstel, die hem drie jaren daar na alle hare goederen overgedragen hebben. In het jaar 1562 kocht hy van Jan, markgrave van Bergen, het burggraafschap van Dormale; en hebbende nu onder drie bisschoppen van Luik, Kornelis van Bergen, Georg van Oostenryk, en Robert, zoon van den markgrave van Bergen, het ampt van Raadsheer bekleed, heeft hy na de doodt van den laatstgenoemden het hof verlaten, om het overige van zyn leeftydt in rust door te brengen. Hy heeft dan zyn verblyf by zomertydt op het kasteel van Dormale, en des winters binnen Loven genomen, alwaar hy ook, nu omtrent 69 jaren oud zynde, den 5 April des jaars 1560 overleden, en begraven is in de kerk van S. Pieter, bezyden het grote altaar, met acht van zyne, en zo veel van zyne twede vrouws kwartieren, die hem overleeft heeft, en den 3 January des jaars 1574 op het huis te Mathivaux overleden is, alwaar men haar ook begraven heeft. Hy heeft ook by beide zyne vrouwen kinderen gehad, en wel uit de eerste:

1. *Jan van Lynden*, in de Italiaansche oorlogen onder keizer Karel gesneuvelt.

2. *Robert van Lynden*, met zyn broeder in de Italiaansche oorlogen tegen de Turken omgekomen.

3. *Catharina van Lynden* mishuwelykte zich, en wierdt daarom van haar vader onterft. Na de doodt van haren eersten man hertrouwde zy aan een edelman N. van Gugoven, heer van Gorlum, of Gossen, by wien zy eene dochter nagelaten heeft.

Uit zyne twede vrouw heeft hy deze kinderen gehad:

4. *Jurgen van Lynden*, burggraaf van Dormale, die aanstonts volgen zal.

5. *Robert van Lynden*, baron van Froidcourt, van wien naderhandt gehandelt zal worden.

6. *Koenraad van Lynden*, jong gestorven den 5 July des jaars 1563, en begraven in S. Pieterskerk te Loven.

7. *Dirk van Lynden*, heer van Mathivaux, Apostolisch protonotaris, aartsdiaken van Ardennes, proost en abt van O. Lieve Vrouwenkerk te Maastricht en te Dinant, algemeen vikaris in het geestelyke van zyne hoogheit den prinsse en bisschop van Luik, Raadsheer in zyn Raadt van State, geheime Raadt, en des zelfs zegelbewaarder, eindelyk groot-deken van S. Lamberts hoofdkerk te Luik. Hy stierf den 11 July des jaars 1603, en

en is in de kerk van S. Lambert begraven, alwaar hem dit grafſchrift is opgerecht:

D. O. M.

Theodoricus de Lynden, Archidiaconus Ardennæ in hac eccleſia Leodienſi, nec non beatæ Mariæ Trajectenſis & Dionantenſis Prepoſitus & Abbas ſecularis, ac ſereniſſimi Principis & Epiſcopi Leodienſis in ſpiritualibus Vicarius generalis & vexillifer. Ad gloriam ſanctiſſimæ Trinitatis & honorem patronorum hujus altaris vivens ſibi poſuit in profeſto Divi Lamberti anno M.D.XCIV. *poſtea vero Decanus hujus eccleſiæ, qui obiit anno* M. DC. III.

Requieſcat in pace.

8. *Jaſpar van Lynden*, ridder, luitenant van de kompagnie van ordonnantie te paardt van Karel van Brime, graaf van Megen, en eerſte ſtalmeeſter van Gerard van Groesbeek, prins en biſſchop van Luik. Hy trouwde met Machtelt van Rougrave, met wie hy de heerlykheit van Vaulx bekwam: doch hy ſtierf den 18 July des jaars 1576, zonder kinderen na te laten, en is begraven in de kerk van Mathivaux by zyne moeder, alwaar zyne navolgende acht kwartieren op een blaauwen grafzark uitgehouwen ſtaan:

LYNDEN	ELDEREN
KANTWYK	WALHEIN
BRONKHORST	AMSTEL
DELEN	HALEN.

9. *Harmen van Lynden*, baron des H. Roomſchen Ryks, en vryheer van Rechem, van wiens nakomelingen na die van zyn broeder gehandelt zal worden.

10. *Anna van Lynden*, getrouwt met Nikolaas van Blitterswyk, genaamt Paſſart, ridder, heer van Meer, Boller, Printhage, enz. droſt van Bilſen, hoogſchout van Maaſtricht, enz.

JURGEN VAN LYNDEN, ridder, burggraaf en heer van opper-en neder-Dormale, droſſaardt en ſouverein opperſchout van 't landt van Monteneke, ſouverein majeur van S. Truien, enz. oudſte zoon van Dirk van Lynden, en des zelfs twede vrouw Maria van Elderen, heeft van zyne jeugt af geweeſt aan het hof van Emanuel Philibert, hertog van Savoje, en wegens keizer Karel gouverneur der Nederlanden; ook naderhandt aan het hof van Maria, koninginne van Hungarië. Hy is in den vermaarden ſlag van S. Quentin zwaar gewond geweeſt, en wierdt tot vergelding van zyne dapperheit niet alleen ridder geſlagen, maar ook aangeſtelt tot gouverneur van Nimwegen. Wegens de onkoſten, in den oorlog gemaakt, is hy genoodzaakt geweeſt het burggraafſchap van Dormale in het jaar 1582 aan Jan Drinkwaart, theſaurier generaal van zyn Katholyke majeſteit, en twee jaren daar aan de heerlykheit van opper-Dormale te verkopen. Hy hadt getrouwt Maria Nikol. van Heemsdyk, eene dochter van Nikolaas, heer van Halsbergen, ridder, en van Maria Mois, en ſtierf den 22 January des jaars 1592. Hy wierdt begraven te S. Truien in de hoofdkerk, aan de regterhandt van het grote altaar, onder een blaauwen marmeren ſteen, daar zyne 16 kwartieren op uitgehouwen ſtaan, en hadt by zyne vrouw deze dertien kinderen gewonnen:

1. *Karel van Lynden*, twaalf jaren oud zynde in de belegering van Doornik doodgeſchoten in de maandt Auguſty des jaars 1581, en begraven in de Lieve Vrouwen-kerk te Doornik.

2. *Jan van Lynden* was niet wel by zyne zinnen, waarom hem zyn vader in het grote Benedictyner klooſter te S. Truien beſtelt heeft, alwaar hy ook geſtorven is.

3. *Steven van Lynden*, jong geſtorven.

4. *Dirk van Lynden*, jong geſtorven.

5. *Steven van Lynden*, in de wieg overleden.

6. *Gillis Dirk van Lynden*, heer van Dormale, van wien aanſtonts volgen zal.

7. *Gerard Jurgen van Lynden*, heeft in Hungarië, en naderhandt onder Leopold, aartshertog van Ooſtenryk, in den Gulikſchen oorlog gedient.

8. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Jan van Hontoy, heer van Linther, la Motte, Grez, Hanne, Chevetoigne, en Bukem, ſtierf den 31 Auguſty des jaars 1623, en is begraven in de kerk te Grez.

9. *Maria van Lynden*, getrouwt met Levinus van Hogelande, gouverneur van het fort Yſendyke in Vlaanderen, een zoon van Kornelis, penſionaris van Dordrecht, en van Catharina van Rammecourt. Hy ſtierf te Grevelingen in het jaar 1609.

10. *Georgina van Lynden*, den 9 January des jaars 1592 getrouwt met Jakob Suis, heer van Clingelande en Nederveen, kamerheer van Ernſt van Beyeren, keurvorſt van Keulen, enz. een zoon van Jakob Suis en van Margaretha van Berchem. Hy ſtierf den 8 January des jaars 1599, en wierdt te Luik in de kerk der ongeſchoeide Karmeliters begraven.

11. *Anna van Lynden*, onderpriorinne in O. Lieve Vrouwenklooſter te Linthere, ſtierf in het jaar 1605.

12. *Anna van Lynden* ſtierf in hare kindſche jaren.

13. *Margaretha van Lynden* ſtierf jong.

GILLIS DIRK VAN LYNDEN, heer van Dormaal, Ooſtmaal, Steen, enz. gouverneur van Curanges, zesde zoon van Jurgen van Lynden en van Maria Nikol. van Heemsdyk, trouwde eerſt met Elizabeth van Momperat, welke zonder kinderen overleden is den 11 October des jaars 1595. Hy trouwde andermaal met Ferdinanda van Beyeren, gelegitimeerde dochter van Ernſt, hertog van Beyeren, namaals keurvorſt van Keulen, en van Catharina van Theul, by welke hy verwekt heeft:

1. *Karel van Lynden*, ridder.

2. *Erneſtina van Lynden.*

3. *Maria van Lynden.*

4. *Magdalena van Lynden.*

Deze tak der *Lyndens* tot dus verre door Butkens beſchreven zynde, en het onzeker wezende, of verder eenige nakomelingen uit den zelven geſproten zyn, volgen nu de nakomelingen van *Robert van Lynden*, twede zoon van *Dirk van Lynden*, burggraaf van Dormale, en van des zelfs twede huisvrouw *Maria van Elderen.*

ROBERT VAN LYNDEN, ridder van de orde van S. Jakob, baron van Froidcourt, heer van Stumont, enz. gouverneur van Charlemont voor zyne Katholyke majeſteit, en van het marquiſaat van Franchimont voor zyn hoogheit den keurvorſt van Keulen, des zelfs Raadsheer in zyn Raadt van ſtate, en geheime Raadt, als ook zyn hofmaarſchalk, was de twede zoon van Dirk van Lynden, en van zyne twede vrouw Maria van Elderen. Hy heeft zich zeer beroemd gemaakt in den oorlog, zo in Vlaanderen, Pikardië, Italië, als ook tegen de Moren in Barbaryë, en tegen de Turken in Maltha, en is, tot twee maal gevangen zynde, door laſt en op koſten van den koning van Spanje geloſt. Omtrent het jaar 1566 zyne nicht Maria van Ingenilandt, eene kleindochter van Jan van Ingenilandt, en van Dorothea van Lynden, getrouwt hebbende, heeft hy in de Nederlandſche oorlogen onder den hertog van Alba voor den koning van Spanje gedient, en is drie jaren gouverneur van het graafſchap Kuilenburg, en naderhandt van Buren geweeſt; alwaar hy in het jaar 1572, als de bezetting uit de ſtadt geweken was, door de burgers in verzekering genomen, en aan prins Willem van Oranje overgelevert is. Om zich nu uit zyne handen te rantſoeneren, is hy genoodzaakt geweeſt verſcheide zyner landgoederen te verkopen. Na dat hy in den oorlog vele voorname bedieningen bekleed, en in verſcheide gezantſchappen gebruikt was geweeſt, is hy den 16 September des jaars 1610 overleden, en in de parochiekerk van Theu, in het landt van Franchimont, begraven. Hy heeft by zyne huisvrouw, die te Wyk tegen over Maaſtricht in de S. Martenskerk begraven is, deze navolgende kinderen gewonnen:

1. *Otthe van Lynden*, ſtierf jong.

2. *Dirk van Lynden*, den oorlog volgende onder den hertog van Parma, is in het jaar 1590 geſtorven te Parys, daar zyne ingewanden begraven zyn, gelyk zyn ligchaam te Luik in de kerk der Dominikanen. Hy is nooit getrouwt geweeſt, doch was, wanneer hy ſtierf, verlooft aan Anna van Hoorn, eene dochter van Jan, baron van Baſſignies, Bontel, enz. en van Maria van S. Aldegonde, die naderhandt trouwde met Adriaan van Noyelles, graaf van Marles.

3. *Ottho van Lynden*, jong geſtorven.

4. *Arnoud van Lynden*, jong geſtorven.

5. *Alexander van Lynden*, jong geſtorven.

6. *Karel Ernſt van Lynden*, van wien aanſtonts volgen zal.

7. *Willemina Anna van Lynden*, getrouwt met Willem van Scharrenberger, heer van Houtpertingen, Herten, enz. een zoon van Urbaan Scharrenberger van Waltſees, een Ooſtenrykſch ridder, die met de koningin van Hungarië in Nederlandt kwam, en van Maria van Halmale.

8. *Dorothea van Lynden*, jong geſtorven.

9. *Gerarda van Lynden*, jong geſtorven.

KAREL ERNEST, baron van het H. Roomſche Ryk, vryheer van Lynden en Froidcourt, burggraaf van Dormale, heer van Sumaigne, Melen, Wichmont, enz. kamerheer van zyne keizerlyke majeſteit, eerſte ſtalmeeſter van den keurvorſt van Keulen, gouverneur van het prinsdom Stavelo, 't marquiſaat van Franchimont, en graafſchap Logne, zesde zoon van Robert von Lynden en van Maria vau Ingenilandt, trouwde den 24 Juny des jaars 1610 met Catharina de Roſey, eene dochter van Reinier van Druines, gezegt Roſey, ridder, heer van Ronſines, Carniers, Everhalle, en van Johanna van Montjoye, by welke hy gewonnen heeft:

1. *Erneſt van Lynden*, burggraaf van Dormale, ongetrouwt geſtorven.

2. *Robert van Lynden*, die nakomelingen nagelaten heeft.

3. *Karel van Lynden*, jong geſtorven.

4. *Ferdinand van Lynden*, baron van Froidcourt, die aanſtonts volgen zal.

5. *Margaretha van Lynden.*

6. *Ferdinanda van Lynden.*

7. *Maria van Lynden.*

8. *Johanna van Lynden.*

9. *Machtelt van Lynden.*

FERDINAND VAN LYNDEN, baron van Froidcourt, een zoon van Karel Erneſt van Lynden en van Catharina de Roſey, trouwde met Elizabeth, dochter van Adriaan, baron van Reede, heer van Printhagen, en van Maria van Merode, uit wie hem de volgende kinderen geboren zyn:

1. *Ferdinand Maximiliaan*, graaf van Aſpremont en Lynden, getrouwt met Conſtantia, dochter van Erneſt, graaf van Suis, en van Erneſtina van Lynden Rechem.

2. *Anna Catharina van Lynden*, dekaneſſe van Munſterbilſen.

3. *Karel Frans*, graaf van Aſpremont en Lynden, die aanſtonts volgt.

Karel Frans, graaf van Aſpremont en Lynden, twede zoon van Ferdinand van Lynden, baron van Froidcourt, en van Elizabeth, baroneſſe van Reede, tot Printhagen, trouwde met zyne nicht Maria Franciſca Agnes, dochter van Ferdinand van Lynden, graaf van Rechem, en van Elizabeth, gravinne van Furſtenberg, by wie hy gewonnen heeft:

1. *Karel*, graaf van Lynden, die als envojé van den prins en biſſchop van Luik lange jaren aan het hof van Wenen geweeſt is, en eene kompagnie dragonders heeft in dienſt van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

2. *N. van Lynden*, kanunnikeſſe te Munſterbilſen.

3. *N. van Lynden*, kanunnikeſſe te Munſterbilſen.

Volgen nu de nakomelingen van *Herman van Lynden*, zesde zoon van *Dirk van Lynden*, burggraaf van Dormale, en van zyne twede vrouw Maria van Elderen.

Herman van Lynden, ridder, baron des H. Roomſchen Ryks en vryheer van Rechem, Richolt, enz. heer van Houlthuis, Onee, S. Simon, Tongrenelle, Wamferchies, Zobbenbroek, Kranewyk, en Vorſem, gouverneur en kapitein-generaal van het landt van Keulen, ſouverein en groot-majeur van Luik, zesde zoon van Dirk van Lynden, burggraaf van Dormale, en van des zelfs twede huisvrouw Maria van Elderen, heeft zich veel roem in de oorlogen van Italië en Hungarië verkregen. In de Nederlandſche oorlogen heeft hy de Spaanſche party gevolgt, tot dat hy aan het hof van Ernſt van Beyeren, prins en biſſchop van Luik, kwam, en in des zelfs dienſt overging. Aldaar is hy omtrent het jaar 1581 getrouwt met Maria van Halmale, eene dochter van Konſtantyn van Halmale, ridder, en van Catharina van de Werve. Hy heeft voornamentlyk veel lof ingelegt in den Keulſchen oorlog tegen den afgezetten keurvorſt Gebhard Truchſes, en niet weinig toegebragt om den zelven uit zyn keurvorſtendom te verjagen. Na dat hy in vele gezantſchappen en ſtaatszaken gebruikt was geweeſt, is hy op zyn kaſteel van Rechem geſtorven den 5 Juny des jaars 1603, oud zynde 56 jaren, 7 maanden en 15 dagen, en wierdt zyn hert begraven in de kapel van het kaſteel, zyne ingewanden in de parochiekerk, en zyn ligchaam in de abdy aldaar. Hy heeft by zyne huisvrouw, die den 5 November des jaars 1609 overleedt, en by haren man in de abdy van Rechem begraven wierdt, overgewonnen de volgende kinderen:

1. *Ernſt van Lynden*, graaf van Rechem, van wien aanſtonts gehandelt zal worden.

2. *Herman van Lynden*, jong overleden.

3. *Conſtantia van Lynden*, getrouwt met Jan van Merode, heer van Jehay, Godſencourt, Meer, Aſt, Autgarde, enz. groot-en ſouverein-meier van Luik, zoon van Arnoud van Merode en van Johanna van Sart, vrouwe van Jehay. Hy ſterft den 18 December des jaars 1622.

4. *Ferdinand van Lynden*, jong geſtorven.

5. *Maria van Lynden*, kanunnikeſſe van Munſterbilſen, ſterft den 28 Juny des jaars 1614 oud 25 jaren, en wordt begraven te Rechem by haren vader.

6. *Anna Margaretha van Lynden*, kanunnikeſſe te Munſterbilſen, naderhandt getrouwt den 1 April des jaars 1621 met Ottho Erneſt de Briamont, heer van Freteur, Attrin, en Melſen, baron van Mortaigne.

Ernest van Lynden, ridder, vry Ryksgraaf van Rechem, baron van Richolt, Borſſem, en Thienes, heer van Houtaim, Onee, S. Simon, Blaringen, Steenbeeke, Calonne op de Ley, en Vieuville, edelman van zyne keizerlyke majeſteit, en kolonel in zyn dienſt, oudſte zoon van Herman van Lynden en van Maria van Halmale, trouwde omtrent het laatſt van het jaar 1609 met Anna Antonia Gouffier, dochter van Henrik Gouffier, markgraaf van Crevecoeur en Bonivet, en Johanna van Bocholt. Hy ſterft in het jaar 1636, en heeft by zyne vrouw, den 7 July van het jaar 1620 overleden, de volgende kinderen gewonnen:

1. *Ferdinand van Lynden*, baron van Thienes, die aanſtonts volgt.

2. *Erneſtina van Lynden*, getrouwt met Ernſt, graaf van Suis, generaal-veldtuigmeeſter van keizer Ferdinand den IV.

3. *Elizabeth van Lynden*, princeſſe, en abdiſſinne van Munſterbilſen.

4. *Maria Charlotta van Lynden*, kanunnikeſſe te Munſterbilſen, geſtorven in het jaar 1672.

Ferdinand van Lynden van Aſpremont, graaf van Rechem, baron van Richolt, Borſſem, Thienes, heer van Houtaim, Once, S. Simon, enz. eenige zoon van Erneſt van Lynden en van Anna Antonia Gouffier, trouwde in het jaar 1643, met Elizabeth, gravinne van Furſtenberg, dochter van Herman Egon, graaf van Furſtenberg, enz. landgraaf van Baar, en van Anna Maria, gravinne van Hohenzolleren. Hy ſterft den 24 Auguſty des jaars 1665, en is te Rechem begraven, by zyne vrouw gewonnen hebbende deze navolgende zeſtien kinderen:

1. *Frans Gobert van Lynden*, die de oudſte zoon en erfgenaam was van alle de tytelen en heerlykheden van zyn vader, begaf zich in den geeſtelyken ſtaat, en wierdt kanunnik van den Dom te Keulen, te Saltzburg, en te Straasburg. Hy ſterft te Rechem in het jaar 1705.

2. *Ferdinand Gobert van Lynden*, graaf van Aſpremont, die aanſtonts volgen zal.

3. *Karel Gobert van Lynden* van Aſpremont, kanunnik te Keulen, te Straasburg, en te Luik.

4. *Frederik Gobert van Lynden*, ridder van het grote Kruis van Maltha, kommandeur van Steinfurt, kamerheer van keizer Leopold, en kolonel van een regiment voetvolk. Hy ſterft in het jaar 1705, of 1706.

5. *Anna Maria van Lynden*, getrouwt in het jaar 1660 met Michaël Wentzel François, graaf van Althann, keizerlyke landrechter van Moravië, een zoon van Michaël Adolph, graaf van Althann, en van Maria Eva, gravinne van Sternberg. Hy ſterft in het jaar 1698, zyne vrouw den 4 Febr. des jaars 1724, uit welk huwelyk nakomelingen overig zyn.

6. *Eleonora van Lynden*, die na het overlyden van hare moeie geworden is princeſſe en abdiſſe van Munſterbilſen.

7. *Alexandrina van Lynden*, geeſtelyke te Metz.

8. *Anna Salome van Lynden*, in het jaar 1677 getrouwt met Lodewyk Radewyk, graaf van Souches, keizerlyke veldmaarſchalk. Zy was in het jaar 1690 weduwe.

9. *Petronella van Lynden* was in een klooſter te Metz.

10. *Erneſtina van Lynden*, eerſt getrouwt met Johan Jurgen, graaf van Kollonitſch; naderhandt hertrouwt met Jurgen, graaf van Cauriani.

11. *Anna Antonetta van Lynden*, getrouwt met Claudius, graaf van Tſerclaas van Tilly, generaal van de kavallery, en kommanderende en chef der troepen van den Staat der Vereenigde Nederlanden, een zoon van Johan Wernaar van Tſerclaas, graaf van Tilly, en van Maria Franciſca van Montmorency, princeſſe van Robek. Hy ſtierf in het 1723, hebbende by zyne vrouwe voornoemt, die mede (1728) nog leeft, verſcheide kinderen gehad, die alle voor hem geſtorven zyn.

12. *Maria Franciſca Agnes van Lynden*, getrouwt met haren neef Karel Frans, graaf van Lynden, baron van Froidcourt, een zoon van Ferdinand van Lynden, baron van Froidcourt, en van Elizabeth, baroneſſe van Reede tot Printhagen, geſtorven te Munſterbilſen in het jaar 1705.

13, 14, 15, 16. Vier dochteren, alle jong overleden.

Ferdinand Gobert van Lynden, een zoon van Ferdinand en van Elizabeth, gravinne van Furſtenberg, is na het overlyden van zyn oudſten broeder Frans Gobert geworden graaf van Aſpremont, (zynde het recht op het zelve hem in het jaar 1676 door alle zyne bloedverwanten overgegeven) Rechem, en van meer andere heerlykheden, die zyn vader eertyds bezeten hadt: was ook luitenant veldmaarſchalk en kamerheer van zyne keizerlyke majeſteit. Hy trouwde in het jaar 1679 met Charlotta, princeſſe van Naſſauw, eene dochter van George Lodewyk, prins van Naſſauw-Dillenburg, en van Anna Auguſta, hertoginne van Brunswyk-Wolfenbuttel. Zy was eertyds in het jaar 1661, of, als anderen willen, in het jaar 1665 getrouwt met Auguſtus, grave van Liegniz, een zoon van Johan Chriſtiaan, hertog van Brieg, en van Anna Hedwig, baroneſſe van Sitſch, die in het jaar 1677 overleden was. Deze eerſte vrouw van Ferdinand Gobert in het jaar 1686 in Hungarië geſtorven zynde, is hy in het jaar 1691 hertrouwt met Juliana Barbara van Ragoczy, eene dochter van François van Ragoczy, en van Helena, gravinne van Serin, eene zuſter van den beroemden Frans Leopold, prins van Ragoczy. Deze Juliana Barbara is, na dat haar man te Rechem den 1 February des jaars 1708 overleden was, hertrouwt met den vermaarden graaf van Tekely. Ferdinand Gobert heeft uit beide zyne huwelyken kinderen verwekt; en wel uit de eerſte vrouw:

1. *Charlotta Maria Gobertina van Lynden*, kanunnikeſſe te Munſterbilſen, ongetrouwt geſtorven in het jaar 1702, of, volgens anderen, in het jaar 1704.

Uit de twede vrouw:

2. *Joſeph Gobert van Lynden*, die aanſtonts volgen zal.

3. *Karel Gobert van Lynden*, die na zyn oudſten broeder volgen zal.

4. *Johanna Gobertina Franciſca van Lynden*, *van Aſpremont van Rechem*, geboren den 20 September des jaars 1698, welke is keizerlyke hofdame.

Joseph Gobert van Lynden, graaf van Aſpremont en Rechem, enz. een zoon van Ferdinand Gobert en van zyne twede vrouw Johanna Barbara van Ragoczy, geboren den 2 February des jaars 1694, is te Rome in het jaar 1711 getrouwt met Charlotta, dochter van Hercules Joſeph Lodewyk Turinetti, markgraaf van Prie, die als een geſubſtitueerde van prins Eugenius van Savoje verſcheide jaren het gouvernement der Spaanſche Nederlanden bedient heeft. Hy ſtierf den 3 May des jaars 1720, en is in zyne heerlykheden gevolgt door zyn broeder *Karel Gobert van Lynden*, tegenwoordig regerende graaf van Aſpremont en Rechem, enz. die in het jaar 1725 getrouwt is met eene dochter van den grave van Coſcorowitz.

Volgen nu de nakomelingen van *Jaſpar van Lynden*, de derde zoon van *Steven*, heer van Muſſenberg, en van Walburg van Bronkhorſt.

Jaspar van Lynden, de derde zoon van Steven van Lynden, heer van Muſſenberg, en van Walburg van Bronkhorſt, was ridder van de Duitſche orde in de balye van Utrecht, en wierdt den 17 January des jaars 1599 door afſtandt en overgifte van Willem Mulerd de XXII kommandeur van Leiden. Hy trouwde met Anna Beſten, wiens moeder was Aller. Stervende in het jaar 1600, wierdt hy begraven op het choor van de kerk te Loenen, nalatende by zyne huisvrouw deze drie kinderen:

1. *Steven van Lynden*, heer van Sinderen, die aanſtonts volgen zal.

2. *François van Lynden*, van wien naderhandt gehandelt zal worden.

3. *Anna van Lynden* getrouwt met Henrik van Brienen, ridder, heer van Brienen, enz.

Steven van Lynden, oudſte zoon van Jaſpar van Lynden en van Anna Beſten, heeft de heerlykheit van Sinderen, in de

de Veluwe gelegen zynde, by zyne andere goederen verkregen. Hy trouwde in Auguſty des jaars 1578 met Antonia van Amſtel, erfdochter van Mynden, Loosdrecht, enz. een dochter van Antoni van Amſtel, ridder, heer van Kronenburg, Loenen, Mynden, Loosdrecht, Teccop, enz. en van Martina van Yzendoorn. Hy ſtierf den 12 Auguſty des jaars 1624, en zyne huisvrouw binnen Zutphen in December des jaars 1627, en heeft by haar de navolgende kinderen verwekt:

1. *Jaſpar van Lynden*, die aanſtonts volgen zal.

2. *Antony van Lynden*, heer van Sinderen, in het jaar 1660 ongehuwt geſtorven.

3. *Alida van Lynden*, getrouwt met Franciſcus Ambroſius d'Aguila, van Gamboja van Maldonado, heer van Nycoop, die eertyds een monnik geweeſt was.

4. *Walburg van Lynden*, den 7 January des jaars 1612, getrouwt met Walraven van Hekeren, heer van Netelhorſt, Velet, enz. weduwenaar van Agnes van Aaswyn, dochter van Reinier, heer van Brakel, en van Machtelt van Yzendoorn, vrouwe van Sterkenburg. Hy was een zoon van Evert van Hekeren, heer van Netelhorſt, en van Johanna van Erp. Het landdroſtſchap van Zutphen van het jaar 1626 tot het jaar 1645 bekleed hebbende, is hy in het zelve jaar geſtorven, en heeft uit beide vrouwen kinderen verwekt, welker nakomelingen in het graafſchap Zutphen nog overig zyn.

5. *Catharina van Lynden*, in het jaar 1615 getrouwt met Jan, heer van Scherpenzeel, droſt van de Veluwe, die nu alrede twee maal weduwenaar was, eerſt van Aleid van Aarnhem, dochter van Zeger, heer van Kernhem, en van Catharina van Honnepel, en laatſtelyk van Margaretha van Eſſen. Deze Jan van Scherpenzeel was een zoon van Willem, heer van Scherpenzeel, mede droſt van de Veluwe, en van Hadewig van Zuilen van Nyveldt. Hy heeft by alle drie zyne huisvrouwen kinderen gehad.

6. *Johanna van Lynden*, getrouwt met Thomas van Haarſolte, een zoon van Arend en van Alitea Knoppert.

7. *Henrica van Lynden*, in het jaar 1617 getrouwt met Lodewyk van Wynbergen, heer van Oncoop en Lichtenberg, een zoon van Willem van Wynbergen, en van des zelfs eerſte vrouwe Machtelt van Montfoort. Hy ſtierf te Montfoort den 17 July des jaars 1648, in het een en zestigſte jaar zyns ouderdoms: zy is overleden den 17 May des jaars 1651, en hebben te zamen kinderen nagelaten.

8. *Clementia van Lynden*, getrouwt met Antony Sloet, heer van Sloet.

Jaspar van Lynden, heer van Mynden, Loosdrecht, enz. een zoon van Steven en van Antonia van Amſtel, trouwde den 9 February des jaars 1634 met Theodora van de Vecht, vrouwe van Hoeflake, Gereſtein, enz. eene dochter van Johan van de Vecht en Margaretha van Zuilen van Nyveldt, vrouwe van Hoeflake en Gereſtein. Hy wierdt den 16 February des jaars 1642 beſchreven tot lidt der heeren edelen en ridderſchappen des lands van Utrecht, en heeft naderhandt door het overlyden van zyn eenigen broeder Antony van Lynden aangeërft Sinderen, Muikveldt, en Outhoven. Zyne vrouw ſtierf den 2 February des jaar 1672, en is in den Dom te Utrecht begraven met deze zestien kwartieren:

Van de Vecht	Zuilen van Nyveldt
Waal van Vianen	Weerdenburg
Crayinck	Wassenaar van Duivenvoorde
Winssen	Zuilen
Werden	Zuilen van Nyveldt
Zandwyk	Erp
Schimmelpennink	Renesse
Snellenberg	Tuil.

Hy is overleden in zyn vyfentachtigſte jaar den 2 January des jaars 1679, en mede aldaar begraven met deze zestien kwartieren:

Lynden	Amstel
Besten	Yzendoorn
Bronkhorst	Ruitenburg
Aller	Rossem
Rantwyk	Mathenesse
Westerholt	Sterkenburg
Delen	Landskroon
Lennep	Hemert.

By deze vrouw heeft hy de volgende kinderen verwekt:

1. *Steven van Lynden*, van wien aanſtonts gehandelt zal worden.

2. *Margaretha Johanna van Lynden*, in September des jaars 1655 getrouwt met Gerlach van der Kapelle, heer van 's Heren-Arentsberge, Merveldt, Schalkwyk, enz. een zoon van Alexander van der Kapelle te Budelhoff, heer van Merveldt, en van Emilia van Zuilen van Nyveldt, vrouwe van 's Heren-Arentsberge. Hy wierdt als heer van Schalkwyk beſchreven in de ridderſchap des lands van Utrecht den 23 July des jaars 1667, en is overleden den 31 December des jaars 1685. Zyne vrouw ſtierf naderhandt in het jaar 1695. Zy hebben kinderen nagelaten, welker nakomelingen nog overig zyn.

3. *Antonia van Lynden* trouwde den 1 November des jaars 1654 haar eerſten man Johan van Reneſſe van Zuilen van de Haar, heer van de Haar, Drakenburg, Cokkengen, Spengen en Montfoorts gerecht, een zoon van Ernſt van Reneſſe van Moermont en van Gisberta van Baax en van Kerbergen, die den 12 April des jaars 1660 beſchreven wierdt in het lidt der heeren edelen en ridderſchappen des lands van Utrecht, en den 11 May des jaars 1664 overleden is. Zy trouwde ten tweede male den 28 Juny des jaars 1665 met haren rechten neef Paulus van Alkemade, luitenant-kolonel te voet, een zoon van Dirk van Alkemade, heer van Leeuwestein, en van Sophia van de Vecht. Zy heeft van beide hare mannen kinderen nagelaten.

Steven van Lynden, heer van Hoeflake, een zoon van Jaſpar van Lynden, heer van Mynden, Loosdrecht, Sinderen, enz. en van Theodora van de Vecht, vrouwe van Hoeflake, Gereſtein, enz. wierdt kanunnik ten Dom te Utrecht den 30 July des jaars 1662, en verkoren als geëligeerde Raadt in het eerſte lidt der heeren Staten des lands van Utrecht den 27 October des jaars 1663; hoewel hy van deze waardigheit eerſt bezit genomen heeft den 29 April des jaars 1668. Hy trouwde den 6 July des jaars 1664 met Jakoba Maria, baroneſſe van Reede tot Renswoude, eene dochter van Gerard, baron van Reede tot Renswoude, heer van Borgwal, en van Machtelt van Zuilen van Nyveldt, en is voor zyn vader en moeder overleden den 20 October des jaars 1669, nalatende deze twee kinderen:

1. *Johanna Antonetta van Lynden*, eerſt getrouwt den 2 February des jaars 1692 met Kornelis van Weede, heer van Zuilenburg, een zoon van Henrik van Weede, generaal-majoor, en preſident van den hogen krygsraadt, en van Kornelia Blaauw. Deze in het volgende jaar 1693 overleden zynde, is zy hertrouwt met Gerard Maximiliaan Pynſſen van der Aa, heer van Deyl, Williskoop, enz. kanunnik, en naderhandt deken der kerke van S. Jan te Utrecht, die als geëligeerde Raadt in het eerſte lidt der heeren Staten des lands van Utrecht den 30 Maart des jaars 1700 verkoren, en tegenwoordig (1728) preſident der Ed. Mog. Heeren Staten van het landt van Utrecht is. Zy is in het jaar 1708 overleden, en wierdt te Yſſelſtein begraven, hebbende uit beide haar mans kinderen nagelaten.

2. *Steven van Lynden*, heer van Mynden, Loosdrecht en Gereſtein, den 16 October des jaars 1695 beſchreven in het lidt der heeren edelen en ridderſchappen des lands van Utrecht, heeft in het jaar 1702 Mynden en Loosdrecht verkocht. Hy trouwde met Maria de Mareez tot Maarsbergen, eene dochter van Samuel de Mareez, heer van Maarsbergen, domdeken en geëligeerde Raadt in het eerſte lidt der heeren Staten des lands van Utrecht, en van Margaretha Trip: doch is zonder kinderen na te laten aan de kinderpokken overleden den 11 February des jaars 1709, en wierdt te Utrecht in den Dom begraven, met deze zestien kwartieren:

Lynden	Reede
Van de Vecht	Zuilen van Nyveldt
Amstel	Van Eede
Zuilen van Nyveldt	Reede
Besten	Diest
Waal van Vianen	Blois van Treslong
Yzendoorn	Kieb
Weerdenburg	Diest.

Door zyne doodt is deze tak der Lyndens in het ſticht van Utrecht uitgeſtorven.

Volgen nu de nakomelingen van *Frans van Lynden*, tweden zoon van *Jaſpar van Lynden* en van Anna Beſten.

Frans van Lynden, ridder, twede zoon van Jaſpar van Lynden en van Anna Beſten, heeft twee vrouwen gehad. Hy trouwde eerſt den 6 December des jaars 1578 met Clementia van Amſtel, vrouw van Kronenburg, Loenen, enz. eene dochter van Antony van Amſtel, ridder, heer van Mynden, Kronenburg, Loenen, Loosdrecht, Teckop, enz. en van Martina van Yzendoorn, wiens jonger zuſter, Antonetta van Amſtel, getrouwt was aan zyn ouder broeder, Steven van Lynden, heer van Sinderen, gelyk boven gezegt is. Zy ſtierf den 1 Maart des jaars 1584, en wierdt in de kerk van Loenen begraven. Hy hertrouwde naderhandt in het jaar 1586 met Anna Agnes van Lynden, erfdochter van Hemmen en Blitterswyk, zyne nicht, eene dochter van Dirk van Lynden, ridder, achtſte baron van Hemmen, heer van Blitterswyk, enz. en van Judith van Wylach; waar door hy de negende baron van Hemmen wierdt. Hy ſtierf in het jaar 1603, zyne twede vrouw in het jaar 1606, en wierden begraven in de kerk te Loenen, zynde uit beide de huwelyken kinderen overgebleven. Doch alvorens dat men de nakomelingen van dezen Frans van Lynden alhier verder optelt, zo wel die uit Clementia van Amſtel, zyne eerſte vrouwe, waar door de tak van Kronenburg en Loenen is voortgezet, als die uit Anna Agnes van Lynden, zyne twede vrouw, geboren zyn, waar door de tak van Hemmen en Blitterswyk is voortgezet, moet hier aangemerkt worden, dat Jakob Willem Imhoff, die in zyn *Notitia S. Rom. Germanici Imperii procerum*, laatſt te Stutgard in het jaar 1699 gedrukt, den ſtam en het geſlacht van Lynden beſchreven heeft, ter neder ſtelt, dat de nakomelingen van dezen Frans van Lynden uitgeſtorven zyn, en zyn achter-kleinzoon, *Karel*, graaf van Lynden en Well, een zoon van Dirk van Lynden, heer van Blitterswyk, en van Agnes Catharina, gravinne van Limburg en Stirum, erfdochter van Well, van welke naderhandt gehandelt zal worden; daar het nochtans alom door de Vereenigde Nederlanden genoeg bekend is, en het vervolgens blyken zal, dat Dirk van Lynden, heer van Blitterswyk, vader van Karel, graaf van Lynden, en heer van Blitterswyk en Well, gehad heeft vier broeders, van den zelven vader en moeder geboren,

ren, van welke twee getrouwt zynde verscheide kinderen en kindskinderen, die voor het grootste deel nog leven, nagelaten hebben; dat hy daarenboven nog gehad heeft twee broeders, wel van den zelven vader, maar van eene byzondere moeder voortgesproten, waar van de eene, mede getrouwt, kinderen en kindskinderen, nu nog levende, verwekt heeft, gelyk hier na breder getoont zal worden. Voorwaar een allergrootste misslag van den Hre. Imhoff, niet overeenkomende met den roem, dien hy in dit soort van studie zich verkregen heeft, en die ook tot nadeel van het doorluchtig geslacht der Lyndens zou kunnen verstrekken: want indien zyn zeggen voor waarheit moest gehouden worden, zou volgen, dat alle, die van den naam van Lynden in Gelderlandt en elders overig zyn, en hunne afkomst uit dezen Frans van Lynden rekenen, niet op een wettige wyze daar van gesproten waren. Men wil niet hopen, dat de heer Imhoff dezen misslag moedwillens begaan heeft, in welk geval men het niet anders dan een vuile kwaadaardigheit zou kunnen noemen. Doch indien hy door onkunde gedwaalt heeft, kan hem evenwel deze faut, alleenlyk door nalatigheit veroorzaakt, byna niet vergeven worden: want hebbende in het jaar 1699 geschreven, hadt hy zonder moeite beter naricht kunnen bekomen. Men heeft nodig geoordeelt, dit hier wat breder te vermelden, op dat niet anderen, het voetspoor van Imhoff volgende, door hem misleid mogen worden, en in de zelve dwaling vallen. Om nu tot dezen Frans van Lynden weder te keren, hy heeft by zyne eerste vrouw verwekt:

1. *Antony van Lynden*, die aanstonts volgen zal; en by zyne twede vrouwe:

2. *Dirk van Lynden*, baron van Hemmen, van wien naderhandt gehandelt zal worden.

3. *Henrik van Lynden*, ongetrouwt overleden den 17 Augusty des jaars 1625.

4. *Clementia van Lynden* getrouwt met Jan, heer van Bonenburg.

5. *Gerburg van Lynden*, eerst getrouwt met Weynant van Sallandt, ten twede maal met N N. Zy is gestorven den 12 September des jaars 1666.

6. *Anna van Lynden*, eerst getrouwt met Jozeph van Aarnhem, naderhandt met Zweer van Appelthorn, tot de Poll, landdrost van de Veluwe, zoon van Pieter en Henrika van Harwerden. Zy stierf den 27 October des jaars 1644, haar twede man den 6 May des jaars 1645.

7. *Walburg van Lynden*, getrouwt met Philips van Thienen, heer van Berlecum, Middelroy, en Caethoven, kommandeur van 's Hertogenbosch.

ANTONY VAN LYNDEN, eenige zoon van Frans van Lynden en van des zelfs eerste huisvrouwe Clementia van Amstel, erfde de heerlykheit van Kronenburg, Loenen, enz. en trouwde den 23 October des jaars 1611 met Alexandrina van Stepraadt, eene dochter van Reinier, heer van Doddendaal, en van Johanna van Voorst. Hy stierf in de maandt October des jaars 1626, en heeft by haar verwekt de volgende kinderen:

1. *Frans van Lynden*, die volgt.

2. *Reinard van Lynden*, heer van Grunsvoort, op het kasteel van Grunsvoort ongetrouwt overleden in het jaar 1682.

3. *Antony van Lynden*, heer van Teckop, ongetrouwt gestorven den 11 January des jaars 1685.

4. *Anna van Lynden*, ongetrouwt gestorven den 15 October des jaars 1652.

5. *Clementia van Lynden*, getrouwt met Willem van Meerwyk, heer van Kessel, en overleden den 28 October des jaars 1684.

FRANS VAN LYNDEN, heer van Kronenburg en Loenen, oudste zoon van Antony en van Alexandrina van Stepraadt, trouwde met Sophia Margaretha van Stepraadt, erfdochter van Indoornik, zyne nicht. Hy stierf den 12 Maart N. St. des jaars 1657, na dat zyne vrouw te voren op den 5 November des jaars 1648 overleden was, en heeft by haar gewonnen de volgende kinderen:

1. *Antony van Lynden*, die volgt;

2. *Sophia van Lynden*, vrouw van Indoornik, getrouwt met Reinier van Stepraadt, heer van Walbeek.

ANTONY VAN LYNDEN, heer van Kronenburg, Loenen, Teckop, en Grunsvoort, een zoon van Frans en van Sophia Margaretha van Stepraadt, trouwde in het jaar 1665 voor zyn eerste vrouw N. van Wassenaar, kanunnikesse van Nivelle, een dochter van Jakob van Duivenvoorde, heer van Warmond, en van Maria van Eykel, die den 9 Maart des jaars 1679 gestorven, en in de kerk te Loenen begraven is, nalatende een zoon, die jong gestorven is. Hy hertrouwde naderhandt met N. van Yzendoorn van Blois, eene dochter van Egbert, heer van Kannenberg, en van Odilia van Wassenaar van Alkemade, die aan de rode loop is gestorven te Grunsvoort den 28 December des jaars 1698. By deze twede vrouwe heeft hy verwekt:

1. *Frans van Lynden*, ongetrouwt kort na zyne moeder aan de zelve ziekte overleden.

2. *Elbert van Lynden*, eenige uuren voor zyne moeder aan de zelve ziekte ongetrouwt overleden.

3. *Margaretha van Lynden*, getrouwt met Gerard van Wassenaar, heer van Alkemade, de Kaag en Merenburg. Hy stierf in het laatste van het jaar 1726, of in het begin van het jaar 1727.

4. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt in het jaar 1711 met Caspar van Meerwyk, heer van Kessel, Raadsheer in het hof van Roermonde.

Volgen de nakomelingen van *Dirk van Lynden*, tweden zoon van *Frans van Lynden*, hem geboren uit zyne twede huisvrouwe Anna Agnes van Lynden.

DIRK VAN LYNDEN, tiende baron van Hemmen, heer van Blitterswyk, enz. amptman, rechter en dykgraaf van de over-Betuwe, en wegens de ridderschap van Gelderlandt gecommitteert in de Staten Generaal, oudste zoon van Frans van Lynden en des zelfs twede vrouwe, Anna Agnes van Lynden, trouwde den 25 April des jaars 1619 met zyne eerste vrouwe Heilwig Vygh, dochter van N. Vygh, gouverneur en amptman van Thiel, en van N. Piek van Yzendoorn, daar hy verscheide kinderen by nagelaten heeft. Hy trouwde ten twede maal met Geertruid van Delen, eene dochter van Nikolaas van Delen, en van Margaretha van Appelthorn, daar hy ook kinderen by verwekt heeft. Hy stierf den 3 February des jaars 1652, en legt begraven by zyne eerste vrouwe in de kerk te Hemmen. Zyne twede vrouw heeft hem lang overleeft; want ze stierf den 3 February des jaars 1688 op het huis te Park, het welk zy na haar mans doodt aangekocht hadt, en wierdt begraven in de kerk van Elst. De kinderen, by zyne eerste vrouwe verwekt, zyn:

1. *Dirk van Lynden*, van wien aanstonts volgt.

2. *Anna van Lynden*, getrouwt met Reinhard Adriaan van Reede, heer van Herne, drost van het landt van Ravestein, een zoon van Gerard, heer van Saesueldt en van Maria van Wyhe, vrouw van Herne.

3. *Judith van Lynden*, getrouwt met Willem van Meerwyk, heer van Kessel, weduwenaar van Clementia van Lynden, eene dochter van Antony van Lynden, heer van Kronenburg, Loenen, enz. en van Alexandrina van Stepraadt.

4. *Frans van Lynden*, baron van Hemmen, van wien gehandelt wordt achter de nakomelingen uan zyn ouder broeder.

5. *Herman Henrik van Lynden*, te Zutphen op de school gaande gestorven.

6. *Caspar Antony van Lynden*, heer van Ressen, van wien achter de nakomelingen van zyne twee ouder broeders gehandelt zal worden.

7. *Karel van Lynden*, jong gestorven.

8. *Johanna Elizabeth van Lynden*, ongetrouwt gestorven.

9. *Adriaan van Lynden*, ongetrouwt gestorven.

10. *Anna Theodora van Lynden*, ongetrouwt gestorven.

De kinderen, by zyne twede vrouwe verwekt, zyn:

11. *Nicolaas Herman van Lynden*, heer van de Park, is ongetrouwt gesneuvelt in de belegering van Mastricht den 2 Augusty des jaars 1676, luitenant kolonel en kapitein van de guardes te voet zynde.

12. *Steven Henrik van Lynden*, heer van de Park, van wien gehandelt zal worden achter de nakomelingen van zyne drie halve broeders, boven vermeld.

13. *Heilwig van Lynden* getrouwt met Johan van Welderen, heer van den Leeuwenberg, burggraaf des Ryks, rechter en burgermeester der stadt Nimwegen, een zoon van Dirk van Welderen, mede burggraaf des Ryks, rechter en burgermeester der stadt Nimwegen, extraordinaris Raadt in den hove van Gelderlandt, en van Anna van Doneten, vrouw van den Leeuwenberg.

14. *Johanna Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Willem van Haarsolte, heer van Yrst, landdrost van de Veluwe, en president gedeputeerde in de Staten des zelven kwartiers, een zoon van Wolf van Haarsolte, heer van Yrst, en van Hendrina van Appelthorn tot de Poll. Hy verongelukte door het hollen van zyn koets den 1 July des jaars 1728.

DIRK VAN LYNDEN, heer van Blitterswyk, oudste zoon van Dirk van Lynden, tiende baron van Hemmen, en zyne eerste vrouwe Heilwig Vygh, trouwt Agnes Catharina, gravinne van Limburg en Styrum, erfdochter van Well, eene dochter van Bernd Albert, graaf van Limburg en Stirum, en van Anna, gravinne van Bergues, by welke hy maar eenen zoon verwekt heeft. Na zyne doodt hertrouwde zyne weduwe met Willem Wierig, grave van Daun en van Falkenstein, te Broich, een zoon van Jan Adolph en van Anna Maria, gravinne van Nassauw-Siegen, die ook weduwenaar was van Elizabeth, eene dochter van Christiaan van Waldek, en van Elizabeth, gravinne van Nassauw-Siegen. De zoon van Dirk en Agnes Catharina was

Karel, graaf van Lynden en Well, heer van Blitterswyk, die jong en ongetrouwt overleden is, waar door de heerlykheit van Blitterswyk, aan zyn vader ten huwelyk mede gegeven, te rug gevallen is op zyn oudsten oom, Frans van Lynden, baron van Hemmen, twede zoon van Dirk en Heilwig Vygh. Hier uit kan blyken, hoe verkeerdelyk de heer Imhoff stelt, dat de nakomelingen van Frans van Lynden, heer van Kronenburg en Loenen, en negende baron van Hemmen, in dezen Karel zouden uitgestorven zyn.

FRANS VAN LYNDEN, door erf-en-leenrecht elfde baron van Hemmen (welke barony op de Nimweegsche vredehandeling in het jaar 1678 van een keizerlyk tot een Geldersch leen gemaakt is, heer van Blitterswyk na het overlyden van zyn broeders zoon Karel, graaf van Lynden, was een zoon van Dirk van Lynden, en des zelfs eerste huisvrouwe Heilwig Vygh, en heeft in zyne jonkheit den oorlog gevolgt. Doch dat leven verlatende, na dat hy in het zelve tot luitenant-kolonel van een regiment voetknechten en kommandeur van het fort Sint Andries gevordert was, heeft hy zich tot een gerustter leven begeven, en wierdt beschreven in de ridderschap van Gelderlandt in het kwartier van Nimwegen, alwaar hy dykgraaf van de over-Betuwe is geworden. Hy trouwde met Charlotta van Brienen, eene dochter van Wolter van Brienen, heer van den Mussenberg, en van Elbertina van Buren, vrouw van Clueraadt; stierf in het jaar 1700, in het 72 jaar van zynen ouderdom, en is begraven in de kerk van Hemmen, nalatende de volgende kinderen:

1. *Dirk Wolter van Lynden*, van wien aanstonts gehandelt zal worden.

2. *Heil-*

2. *Heilwig van Lynden*, getrouwt met Jakob Dirk van Hekeren, heer van Engnuizen en Barlham, landdroſt van het graafſchap Zutphen, en preſident gedeputeerde in de Staten des zelven kwartiers.

3. *Elbertina van Lynden*, in het jaar 1722 ongetrouwt overleden.

4. *Anna Theodora van Lynden*, getrouwt met Jakob van Rantwyk, heer van Roſſum, Beek, Heetelt, Gameren, enz. burggraaf des ryks, en rechter der ſtadt Nimwegen, extraordinaris Raadt in den hove van Gelderlandt, wegens de ridderſchap gecommitteert in de Staten Generaal in de jaren 1702 en 1709, gedeputeerde te velde, en in de jaren 1712 en 1713 eerſte plenipotentiaris der zelve Vereenigde Nederlanden op de vredehandeling te Utrecht, alwaar hy de vrede heeft helpen ſluiten. Hy is overleden in het jaar 1725, en begraven in de grote kerk te Nimwegen.

5. *Henrika Johanna van Lynden*, ongetrouwt geſtorven in het jaar 1702.

DIRK WOLTER VAN LYNDEN, twaalfde baron van Hemmen, heer van Blitterswyk, amptman, rechter en dykgraaf van Maas-en-Waal, eenige zoon van Frans van Lynden, en van Charlotta van Brienen, trouwde met Anna Urſula, baronelle van Reede, eene dochter van Godard, baron van Reede, graaf van Athlone, burggraaf van Agrim, enz. heer van Ginkel, Lievendaal, enz. ridder van de koninklyke Deenſche orde van den olifant, veldmaarſchalk van den Staat der Vereenigde Nederlanden, landkommandeur van de Duitſche orde binnen Utrecht, en overjagermeeſter van het hertogdom Gelder, en van Urſula Philippota van Raasveldt, vrouwe van Middachten, Hervelt, enz. Hy ſtierf in het jaar 1712, en liet de volgende kinderen na:

1. *Margaretha van Lynden*, getrouwt met Bartolt van Haeſten, heer van Wadenogen, gecommitteert wegens de Ridderſchap van Gelderlandt ter vergadering van de Heeren Staten generaal. Zy leven nog beide.

2. *Frans van Lynden*, dertiende baron van Hemmen, beſchreven in de Ridderſchap van Gelderlandt in het kwartier van Nimwegen, is in July in het jaar 1726 getrouwt met Conſtantia van der Muelen, eene dochter van Willem van der Muelen, heer van Oud-Broekhuizen, enz. deken der kerke van ſint Maria, dykgraaf van den Lekkendyk benedens dams, en ordinaris Raadt in het hof van Utrecht.

3. *Godard van Lynden*, heer van Blitterswyk, ritmeeſter in het Gelderſche regiment van den heer Dirk van Lynden, heer van de Park, nog ongetrouwt.

4. *Jakob Dirk van Lynden*, kapitein in het Gelderſche regiment van Z. H. den Heere Prinſſe van Oranje, ſtadhouder van Gelderlandt, Vrieslandt, Groningen en Drenthe.

CASPAR ANTONY VAN LYNDEN, heer van Reſſen, amptman, rechter en dykgraaf van de over-Betuwe, gedeputeerde der Heeren Staten van het kwartier van Nimwegen, de vierde zoon van Dirk van Lynden, tiende baron van Hemmen, en van zyn eerſte huisvrouwe Heilwig Vygh, trouwde in het jaar 1669 met Machtelt van Welderen, derde dochter van Dirk van Welderen, burggraaf des ryks, en rechter der ſtadt Nimwegen, extraordinaris Raadt in het hof van Gelderlandt, en van Cornelia van Drueten, vrouw van den Leeuwenberg. Hy ſtierf den 8 November des jaars 1718, in het achtentachtigſte jaar van zynen ouderdom, en legt begraven te Reſſen, hebbende verwekt de volgende kinderen:

1. *Dirk van Lynden*, heer van Reſſen, die aanſtonts volgen zal.

2. *Beernt Jan van Lynden*, heer van den Leeuwenberg, van wien naderhandt volgen zal.

3. *Adriaan van Lynden*, heer van den Polenbering, van wien na zyne twee ouder broeders geſproken zal worden.

4. *Frans Karel van Lynden*, brigadier van de kavallery, en ritmeeſteer van een compagnie gardes ten dienſte der Vereenigde Nederlanden, nog ongetrouwt.

5. *Heilwig van Lynden*, getrouwt met haar rechten neef Dirk van Lynden, heer van de Park, een zoon van Steven Hendrik van Lynden, heer van de Park, en van Joſina van Welderen.

6. *Cornelia Machtelt van Lynden*, getrouwt met Nikolaas Steven van Haarſolte, kolonel van een Gelderſch regiment te voet, haar rechte neef: want hy is een zoon van Willem van Haarſolte, heer van Yerſt, landdroſt van de Veluwe, en van Johanna Elizabeth van Lynden, haar vaders zuſter. Zy is geſtorven in het jaar 1717.

DIRK VAN LYNDEN, heer van Reſſen, amptman, rechter, en dykgraaf van de over-Betuwe, gedeputeerde der Heeren Staten van het kwartier van Nimwegen, oudſte zoon van Caſpar Antony van Lynden, en van Machtelt van Welderen, trouwde met Anna Wilhelmina Benting, eene dochter van Euſebius Bernhard Benting, heer van Schoonheten, hoofdſchout van Halſelt en Maaſtricht, en van Elizabeth Brakell. Hy is in het jaar 1711 geſtorven, zynde te Reſſen begraven, en heeft by zyne vrouw verwekt de volgende kinderen:

1. *Caſpar Henrik van Lynden*, heer van Reſſen, ordinaris Raadt in den hove van Gelderlandt, getrouwt met Geertruid van Dedem, dochter van den heer van den Berg, en van Geerbrich van Deelen.

2. *Euſebius Bernhard Burchard van Lynden*, kapitein van het Gelderſche regiment van zyne Hoogheit den Heere Prinſſe van Oranje en Naſſauw, nog ongetrouwt.

3. *Karel van Lynden*, heer van den Swanenburg, beſchreven in de Ridderſchap van Gelderlandt, in het kwartier van Nimwegen, nog ongetrouwt.

4. *Elizabeth Machtelt van Lynden*, nog ongetrouwt.

5. *Dirk van Lynden*, vaandrig in het Gelderſche regiment van zyn oom, Nikolaas Steven van Haarſolte, is nog ongetrouwt.

6. *Agnes Cornelia van Lynden*, nog ongetrouwt.

7. *Adriaan van Lynden*, nog ongetrouwt.

BEERNT JAN VAN LYNDEN, heer van den Leeuwenberg, generaal majoor en kolonel van een regiment karabiniers ten dienſte der Vereenigde Nederlanden, tweede zoon van Caſpar Antony van Lynden, en van Machtelt van Welderen, trouwde in het jaar 1711 met Wilhelmina Leewe, erfdochter van Car[illegible]s, Klinkenberg, Ebbinkhuizen, E[illegible]sveert, en S[illegible]tsveert. Hy ſtierf den 20 May des jaars 1728, nalatende deze kinderen, die alle nog jong zyn:

1. *Albert Adriaan van Lynden.*
2. *Machtelt van Lynden.*
3. *Antonetta van Lynden.*
4. *Goswina van Lynden.*
5. *Heilwich Theodora van Lynden.*

ADRIAAN VAN LYNDEN, heer van Polenbering, en neder-Hemert, burggraaf, rechter en dykgraaf des ryks van Nimwegen, amptman van de Graaf en het landt van Luik, gecommitteert van wegens de Ridderſchap van Gelderlandt ter vergadering van de Hoog-Mog. Heeren Staten Generaal, curator van de akademie te Harderwyk, was de derde zoon van Caſpar Antony van Lynden, heer van Reſſen, en van Machtelt van Welderen. Hy trouwde in het jaar 1715 met Stephania Anna Amarantha van Vittinchof, genaamt Schell, erfdochter van neder-Hemert, eenige dochter van Ottho Frederik van Vittinchof, genaamt Schell, heer van neder-Hemert, enz. luitenant generaal en kolonel van een regiment te paardt ten dienſte der Vereenigde Nederlanden, in Maart des jaars 1726 te Nimwegen overleden, en van Margaretha van Rantwyk. Zy beide, nog levende, hebben zamen verwekt een eenigen zoon,

Ottho Frederik van Lynden, nog zeer jong.

STEVEN HENRIK VAN LYNDEN, heer van de Park, luitenant kolonel en kapitein van de blaauwe gardes, jongſte zoon van Dirk van Lynden, tiende baron van Hemmen, en des zelfs twede vrouw Geertruid van Deelen, trouwde met Joſina van Welderen, jongſte dochter van Dirk van Welderen, burggraaf des ryks en rechter der ſtadt Nimwegen, extraordinaris Raadt in het hof van Gelderlandt, en van Cornelia van Drueten, vrouw van den Leeuwenberg. Hy is geſtorven den 30 November des jaars 1680, zyne vrouw den 12 January des jaars 1723, na dat zy te zamen verwekt hadden:

1. *Cornelia Machtelt van Lynden*, getrouwt met Johan Rabo van Keppel, heer van de Pekkedam, en Oldvelden, luitenant generaal en kolonel van een regiment voetknechten, gouverneur van Luxemburg, hoofdſchout van 's Hertogenboſch, en poſtmeeſter generaal van Gelderlandt, enz. een zoon van Oſewalt van Keppel, heer van de Voorſt, en van Reinera Anna Geertruid van Lintelo tot de Marſch. Zy is in het jaar 1707 overleden.

2. *Dirk van Lynden*, heer van de Park, die aanſtonts volgt.

DIRK VAN LYNDEN, heer van de Park, brigadier en kolonel van een Gelderſch regiment ruiters, gouverneur van zyne Hoogheit, den Heere Prinſſe van Oranje-Naſſauw, ſtadhouder van Gelderlandt, Vrieslandt, Groningen en Drenthe, kanunnik van het Kapittel van den Dom te Utrecht, en prooſt van Elſt, enz. een zoon van Steven Henrik van Lynden, heer van de Park, en van Joſina van Welderen. Hy trouwde in het jaar 1705 met zyne rechte nicht Heilwig van Lynden, eene dochter van Caſpar Antony van Lynden, heer van Reſſen, zyn vaders halve broeder, en van Machtelt van Welderen, zyn moeders zuſter, by welke hy verwekt heeft:

1. *Steven Henrik van Lynden*, in de wieg geſtorven.
2. *Caſpar Antony van Lynden*, is op de hogeſchool te Utrecht.
3. *Machtelt van Lynden*, ongetrouwt.
4. *Stephania Henrietta van Lynden*, jong geſtorven.
5. *Adriana Cornelia van Lynden*, nog jong.
6. *Joſina Carolina van Lynden*, is mede nog jong.

Volgen nu de nakomelingen van *Goswyn van Lynden*, heer van Aalſt, vyfde zoon van *Steven van Lynden*, en van Elizabeth, erfdochter van Hemmen.

GOSWYN VAN LYNDEN, ridder, vyfde zoon van Steven van Lynden, en van Elizabeth van Hemmen, bekwam voor erfdeel de heerlykheit van Aalſt, gelegen in de neder-Betuwe. Hy trouwde met Sophia van Driel, uit Gelderlandt, en is ſtervende begraven te Aalſt by zyne huisvrouwe, die lang voor hem op den 18 Juny des jaars 1445 overleden was. Hy heeft by haar verwekt de volgende kinderen:

1. *Steven van Lynden*, die aanſtonts volgt.

2. *Sophia van Lynden*, getrouwt met Henrik, heer van der Horſt, ridder, enz.

3. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Adriaan van Wely, ridder, zoon van Gerard, heer van Wely.

4. *Margaretha van Lynden*, getrouwt met Gysbert, heer van Tegelen, ridder.

5. *Johanna van Lynden*, jong geſtorven.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, heer van Aalſt, een zoon van Goswyn van Lynden, en van Sophia van Driel. Hy trouwde met Hedwig van Grootveldt, by welke hy won de volgende kinderen:

1. *Steven van Lynden*, die aanſtonts volgt.

2. *Hedwig van Lynden*, getrouwt met Frans Piek.

3. *Lutgard van Lynden*, eerſt getrouwt met Jan van der Horſt, ridder, en na zyne doodt hertrouwt met Aarnout van Rantwyk.

4. *Maria van Lynden*, getrouwt met Aarnout van Roſſem.
5. *Goswina van Lynden*, getrouwt met Jan, heer van Herwynen.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, heer van Aalſt, een zoon van Steven en Hedwig van Grootveldt, trouwde met Hedwig van Spee, by welke hy verwekt heeft deze navolgende kinderen:
1. *Adriaan van Lynden*, die de heerlykheit van Aalſt verkocht heeft, en zonder kinderen is geſtorven.
2. *Goswyn van Lynden*, van wien aanſtonts volgen zal.
3. *Jakob van Lynden*, zonder kinderen overleden.
4. *Elizabeth van Lynden*, getrouwt met Jakob van Surlingen, een beroemd krygsheldt.

GOSWYN VAN LYNDEN, twede zoon van Steven van Lynden, heer van Aalſt, en van Hedwig van Spee, trouwde met Cornelia van Bernſouw, en heeft by haar verwekt deze kinderen:
1. *Gerard van Lynden*, die aanſtonts volgt.
2. *Colina van Lynden*.
3. *Stephania van Lynden*.

GERARD VAN LYNDEN, ridder, een zoon van Goswyn van Lynden, en van Cornelia van Bernſouw, trouwde met Sandrina van Hakfort, by welke hy verwekt heeft dezen volgenden zoon:

GOSWYN VAN LYNDEN, heer van Manem, een zoon van Gerard van Lynden, en van Sandrina van Hakfort, getrouwt met Anna van Budingen, by wie hy gene nakomelingen bekomen heeft; zo dat door zyne doodt, die in het jaar 1613 is voorgevallen, de tak van Lynden van Aalſt met hem is uitgeſtorven.

Volgen nu de nakomelingen van *Steven van Lynden*, heer van Vernhuizen, derde zoon van *Floris*, den II van dien naam, heer van Lynden, enz. en van Agnes van den Boetzelaar.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, heer van Vernhuizen, Aalſt, Elſt, enz. was de derde zoon van Floris, den II van dien naam, heer van Lynden, en van Agnes van den Boetzelaar. Hy trouwde met Hardink van Arnemuiden, vrouwe van Elſt, eene dochter van Gillis, heer van Arnemuiden en van Hardink, vrouw van Elſt, by welke hy de volgende kinderen verwekte:
1. *Jan van Lynden*, die aanſtonts volgen zal.
2. *Goswyn van Lynden*, begraven in de abdy van Marie-weert den 3 May des jaars 1271.
3. *Steven van Lynden*, heer van Elſt, van wien na de nakomelingen van zyn ouder broeder geſproken zal worden.
4. *Willem van Lynden*, kanunnik te Utrecht en te Munſter, alwaar hy overleden is.
5. *Maria van Lynden*, getrouwt met Dirk, heer van Brienen, ridder.
6. *Hardink van Lynden*, getrouwt met Olof van Pallandt, heer van Angeroirt.

JAN VAN LYNDEN, ridder, heer van Vernhuizen, Aalſt, Elſt, enz. een zoon van Steven van Lynden, en van Hardink van Arnemuiden, trouwde in het jaar 1281 met Agnes van Randenrode, ten overſtaan van Hardink van Arnemuiden, zyne moeder, Dirk, heer van Lynden, Dirk, heer van Yzendoorn, Werner van Randenrode, en Alard van Dollendorf, hunne vrienden, en heeft by haar verwekt de volgende kinderen:
1. *Jan van Lynden*, die volgen zal.
2. *Dirk van Lynden*, ridder van Rhodus.
3. *Goswyn van Lynden*, getrouwt met Alida van Holdhuizen, en zonder kinderen overleden.
4. *Wessel van Lynden*, ridder van de Duitſche orde, overleden in Pruiſſen.
5. *Agnes van Lynden*, getrouwt met Boene, heer van Vrymersheim, ridder.
6. *Aleyda van Lynden*, getrouwt met Alard, heer van der Horſt, ridder.
7. *Maria van Lynden*, getrouwt met Gillis van Borſelen, heer van Souwburg, overleden den 25 October des jaars 1342.

JAN VAN LYNDEN, ridder, heer van Vernhuizen, en voor een gedeelte van Elſt, enz. een zoon van Jan van Lynden, en van Agnes van Randenrode, trouwde met Agnes van Keppel, eene dochter van Wouter, heer van Keppel, ridder, en van Alyd van Aaswyn, by welke hy de volgende kinderen verwekt heeft:
1. *Goswyn van Lynden*, van wien aanſtonts volgen zal.
2. *Steven van Lynden*, getrouwt met Anna van Schonauwen, uit het geſlacht van Arkel, by welke hy heeft nagelaten een zoon, *Dirk van Lynden*, getrouwt met Sophia, dochter van Jan van Jutphaas van Blokhoven.
3. *Ermgard van Lynden*, eerſt getrouwt met Ottho van Bylandt, ridder, naderhandt met N. van Kuilenborg.

GOSWYN VAN LYNDEN, ridder, heer van Vernhuizen, enz. een zoon van Jan van Lynden, en van Agnes van Keppel, trouwde met Agnes van Grontſtein. Zy ſtierf den 21 October des jaars 1342, en wierdt begraven in de abdy van Marie-weert, hebbende haren man de volgende kinderen gebaart:
1. *Steven van Lynden*, heer van Vernhuizen, zonder nakomelingen overleden.
2. *Goswyn van Lynden*, van wien aanſtonts volgen zal.
3. *Cornelis van Lynden*, kanunnik te Deventer, en Apoſtoliſche protonotaris.
4. *Aarnout van Lynden*, ridder, die in het jaar 1399 richter in de neder-Betuwe was. Hy trouwde met Machtelt van Wyhe.
5. *Dirk van Lynden*, kanunnik te Deventer en te Utrecht, en Apoſtoliſche protonotaris, geſtorven te Rome in het jaar 1413.
6. *Agnes van Lynden*, getrouwt met Jan van Bemmel, ridder.
7. *Alwide van Lynden*, geeſtelyke juffrouw in Hollandt.
8. *Agatha van Lynden*, getrouwt met Jan van Roſſem, ridder.
9 *Anna van Lynden*, getrouwt met Frederik van Groesbeek, ridder.

GOSWYN VAN LYNDEN, ridder, heer van Vernhuizen, enz. twede zoon van Goswyn van Lynden, en van Agnes van Grontſtein, trouwde met Aliza van Appelthorn, eene dochter van Gysbert, heer van Appelthorn, en van Aliza van Eſſen, uit welke, den 19 April des jaars 1376 overleden zynde, hem de volgende kinderen geboren zyn:
1. *Dirk van Lynden*, heer van Vernhuizen, die wegens ſchulden, in den oorlog, waar in hy gevangen wierdt, gemaakt, Vernhuizen omtrent het jaar 1444 verkocht heeft, en zonder kinderen geſtorven is.
2. *Goswyn van Lynden*, ongetrouwt geſtorven.
3. *Aarnout van Lynden*, die aanſtonts volgen zal.
4. *Gerard van Lynden*.
5. *Aliza van Lynden*, getrouwt met Godard van Ingenieulandt, ridder, enz.
6. *Sophia van Lynden*, getrouwt met Jooſt Butkens van Reede, ridder, een zoon van Aarnout en van Maria van Griethuizen.

AARNOUT VAN LYNDEN van Vernhuizen, ridder, richter in de neder-Betuwe, een zoon van Goswyn van Lynden, heer van Vernhuizen, en van Aliza van Appelthorn, trouwde met Joſina van Blokhoven, uit het ſticht van Utrecht, by welke hy gewonnen heeft de volgende kinderen:
1. *Cornelis van Lynden*, ongetrouwt geſtorven, met wien deze tak van Lynden is geëindigt.
2 en 3. *Twee dochters*, de eene getrouwt met N. van Vianen, de andere met N. van Hakfort.

Volgen de nakomelingen van *Steven van Lynden*, heer van Elſt, derde zoon van *Steven van Lynden*, heer van Vernhuizen, en van Hardink van Arnemuiden.

STEVEN VAN LYNDEN, ridder, heer van Elſt, derde zoon van Steven van Lynden, heer van Vernhuizen, en van Hardink van Arnemuiden, trouwde met Maria Botkens, eene dochter van den heere van der Eem, uit welke, den 1 January des jaars 1313 overleden zynde, hem geboren zyn de volgende kinderen:
1. *Everard van Lynden*, ridder, heer van Elſt, getrouwt met Theodora Molenark, eene dochter van heer Gerard en van Metta van Dinshaven, vrouw van Dinshaven, Lanken, enz. doch ſtierf zonder kinderen.
2. *Dirk Frederik van Lynden*, die aanſtonts volgen zal.
3. *Aarnout van Lynden*, ongetrouwt overleden in den Duitſchen oorlog voor keizer Lodewyk van Beyeren.
4. *Maria*, of liever *Margaretha van Lynden*, getrouwt met Henrik van der Lek.

DIRK FREDERIK VAN LYNDEN, ridder, graaf van Alſtburg, heer van Elſt, een zoon van Steven van Lynden, en van Maria Botkens, was een der beroemdſte krygshelden van zynen tydt, en heeft de keizeren Albert van Ooſtenryk, den I van dien naam, Henrik van Lunenburg, den VII van dien naam, en Lodewyk van Beyeren, den IV van dien naam, in verſcheide oorlogen gedient: van welken laatſten hy ook de waardigheit van maarſchalk bekomen heeft. Hy trouwde eerſt met Alida van Vernemborg, eene zuſter van Henrik van Vernemborg, aartsbiſſchop en keurvorſt van Keulen. Naderhandt is hy hertrouwt met Walburg van Meurs, eene zuſter van Walraven van Meurs, biſſchop van Munſter, die ten tyde van biſſchop Rudolph van Diepholt in de Utrechtſche Geſchiedeniſſe zeer bekend was. Men vindt niet, dat hy van eene zyner vrouwen kinderen gehad heeft, waarom het waarſchynlyk is, dat ook deze tak der Lyndens met hem is uitgeſtorven. *M.S. Geneal.*

LYON, hoofdſtadt van het Lionnois. Zie LION.

LYON *en Beauce*, een dorp van het Orleanois in Vrankryk. Het zelve legt vyf mylen van Orleans, ten Noorden, en omtrent het vlek van Thoury. *Maty Dict.*

LYON *ſur Loyre*, of LYON *en Sullias*, een dorp van het Orleans in Vrankryk. Het is naby den Zuider-oever van de Loyre, tuſſchen Sully en Gien, eene myl van de eerſte en drie van de laatſte plaats, gelegen. *Maty Dict.*

LYON *le Saunier*, een vlek van het Franſche-Comté, gelegen in de balluagie van Montmorot, tien mylen bezuiden Dole. Deze plaats is eertyds verſterkt geweeſt. *Maty Dict.*

LYON, (DE GOLF VAN) een gedeelte van de Middelandſche zee. Deze golf ſtrekt zich uit van de Ooſtkuſt van het eilandt Minorca, en die van Cataloniё, langs het ganſche Languedok, tot aan de monden van de Rhone, alwaar de zee van Provence begint. *Maty Dict.*

LYONS, LIONS, of LYOENS, een dorp van de Vrieſche grietenye Baarderadeel, in het kwartier Weſtergoo. Het zelve is waarſchynlyk het dorp, het welk in een openbrief van David van Burgundiё, biſſchop van Utrecht, van het jaar 1480, *Lioſſens* of *Luſſens* genoemt wordt. Zie *Schotanus Brieven en Documenten pag.* 72. Het wordt thans in het geeſtelyke met Hylaard door een Gereformeerd predikant bedient, ſtaande onder de claſſis van Leeuwarden.

LYONS *en Forest*, een klein vlek van Normandië. Het zelve is gelegen in een bosch, dat men het bosch van Lyons noemt, tusschen Rouaan en Gisors, vier mylen van de eerste, en twee mylen van de laatste plaats. *Maty Dict.*

LYONS *en Santerre*, of **LITION**, een vlek van Pikardië, in de landstreek van Santerre, zeven mylen van Amiens, ten Oosten. *Maty Dict.*

LYONS (JOHANNES) was hoofdman van het scheepsvolk te Gent. Doch wanneer Lodewyk de III, graaf van Vlaanderen, hem deze waardigheit benam, maakte hy zich omtrent den jare 1377 tot hoofdt van een afzonderlyk verbondt, en trok als een listig en vermogend man binnen weinige dagen de gansche burgery in het zelve, zynde de burgers boven dien gestoort, om dat tot hun nadeel die van Brugge verlof verkregen hadden, een kanaal uit de Leye tot aan hunne stadt te trekken. De graaf geboodt hem het gemaakte verbondt, waar van de leden zich *Chaperons blancs* noemden, weder te niet te doen; doch hy weigerde zulks. De graaf zondt hier op bevel aan den baljuw, of hoofdschout, om zich van hem te verzekeren; doch Lyons liet den zelven ombrengen; ja, om die van Gent alle hoop van vergiffenis te doen verliezen, en hen by gevolg in hunne wederspannigheit te versterken, trok hy met hen naar het slot Andreghen, alwaar de graaf zyne kostelykste meubelen hadt, en dat hem meer dan 200000 guldens van bouwen hadt gekost. Hy plunderde en verbrandde het zelve, ging ook van daar met 10000 man voor Brugge, en noodzaakte die stadt van gelyken in hunne gestichte bondgenootschap te treden. Niet lang daar na wierdt deze Jan Lyons wel met vergift uit den weg geruimt, maar de opstandt, door hem aangevangen, nam na zyne doodt nog meer toe, en bragt gansch Vlaanderen een geruimen tydt in grote ongelegenheit. *Mezeray hist. de France T.* II. *p.* 491, 509.

LYPEZE, een graafschap in opper-Hungarië, aan de grenzen van het Carpatische gebergte, benevens de hoofdstadt van den zelven naam, aan de rivier Gran gelegen.

LYPONTIAN, eene vesting in Croatië, den Christenen toebehorende.

LYRANUS, (NICOLAUS) een bekend Franciskaner monnik, die, behalven den toenaam *Lyranus*, die hem naar zyne geboorteplaats *Lire*, een slecht dorp in Normandië, in het bisdom Evreux, gegeven wierdt, ook *Doctor planus & utilis* genoemt wierdt. Anderen willen zyne geboorteplaats in Engelandt, Brabandt of Vlaanderen bepalen. Zyne ouders, die Joodsch waren, gaven hem over aan de Rabynen in hunne schole, alwaar hy ook den eersten grondt leide. Naderhandt liet hy zich in het klooster van Verneuil dopen, en begaf zich in de Franciskaner orde. Hy vervolgde zyne studiën te Parys, wierdt aldaar *Theologiæ Magister*, en leeraarde in het grote Minoriten konvent vele jaren lang met groten roem over de H. Schriftuur. De koningin Johanna van Burgundië, gemalin van Philips den V, koning van Vrankryk, droeg hem in den jare 1325 de uitvoering van haar gemaakte testament in Burgundië op. Hem wordt de lof gegeven, dat hy den ganschen Bybel tamelyk van de slechte uitleggingen gezuivert heeft. Hy stierf eindelyk den 23 October des jaars 1340, verscheide schriften nalatende, als: *Postillæ perpetuæ, seu brevis commentatio in universa Biblia lib.* LXXXV, waar aan hy van den jare 1293 tot het jaar 1330 arbeidde; *Postillæ majores, seu enarrationes in Epistolas & Evangelia dominicalia totius anni*; *tractatus de idoneo ministrante & suscipiente S. S. altaris sacramentum*; *disputatio contra perfidiam Judæorum*; *tractatus contra Judæum quendam, ex ipsis Evang. verbis Christum ejusque doctrinam impugnantem*; *contemplatio de vita & gestis S. Francisci*, enz. *Trithem. & Bellarmin. de scriptor. eccl. Balæus cent.* 5. *c.* 12. *Villot in Athen. Franc. Wadding. de scriptor. ordin. Minorit. p.* 266. *Possevin. in Appar. sacro. Andr. bibl. Belg. &c. Cave. Arnold Ketzer-hist. P.* I. *l.* XIV. *c.* 3 §. 9.

LYSANDER, veldheer der Lacedemoniënzen, leefde in de IV eeuwe na het bouwen der stadt Rome, maakte een verbondt met Cyrus, den zoon van Darius den bastaardt, koning van Persië, en bragt door des zelfs hulp te weege, dat gansch Griekenlandt de Republyk van Lacedemonië vreesde. Hy tastte in het 349 jaar van Rome onverwacht de vloot der Atheniënzen aan, waar over Conon het gebiedt hadt, veroverde de meeste schepen, en doodde 3000 man. Na dat hy hier op verscheide van hunne steden genomen hadt, tastte hy eindelyk de stadt Athene zelf aan, zo dat de zelve zich in het 350 jaar van Rome, in de XCIV Olympiade, moest overgeven. Hier op strafte hy ook de genen, die de Atheniënzen hulp verleend hadden, en keerde aldus in zegepraal te rug naar Sparta. Dewyl hy nu zeer machtig geworden was, stelde hy zyne uiterste pogingen te werk om den Heracliden de kroon van Sparta uit de handen te rukken. Dewyl hy echter wel wist, dat de Lacedemoniërs niets zonder de uitspraak van hunne goden ondernemen zouden, zocht hy de orakelen van Delphos, van Dodona, en van Jupiter Ammon met geldt om te kopen, hoewel zonder zyn oogmerk te bereiken, dewyl de priesters van den laatsten de list van Lysander aan de Lacedemoniërs openbaarden, het welk de brief van den koninklyken gouverneur Pharnabasus nog meerder bevestigde. In het 358 jaar van Rome, of in de XCVI Olympiade, traden de Thebanen, Atheniënzen, Argiven en Corinthiërs tegen de Lacedemoniërs in een verbondt, wanneer Lysander, dien deze daar tegen tot hunnen veldheer verkoren hadden, in den strydt sneuvelde. Voorts was hy hoogmoedig, gierig en wreed, en zocht door allerlei onrechtvaardige streken zyne macht vast te stellen, en bragt daar toe in alle steden zyne gunstelingen op de baan, dien hy wonderlyk schoon wist af te schilderen, hoe wel zy het in het toekomende onder zyne regering zouden hebben. De Grieken lieten hem eerst altaren oprechten, waar op zy aan hem als eenen god offerden, en zelfs lied'ren zongen. De Samiërs noemden eenen tempel, dien zy ter eere van hunne godinne Juno opgerecht hadden, naar zynen naam. Hy hieldt ook altoos Cherilus, zynen landgenoot, by zich, die zyne verrechte daden in vaarzen zou beschryven. Ja, wanneer Antilochus eenige vaarzen, die niet veel byzonders waren, tot zyner eere gemaakt hadt, was hy dieswegen zodanig vergenoegd, dat hy hem den ganschen hoedt vol gelds gaf. Daar by was hy zeer wreed, en strafte uit een blinden argwaan alle, die door zyne vleiers by hem beschuldigt wierden, op het hevigste, gelyk hy zo van de Milesiërs 800 man tegen zyn gedanen eedt erbarmelyk liet ombrengen. *Plutarchus & Cornelius Nepos in ipsius vita. Thucyd. l.* V. *Xenophon hist. l.* II & III. *Diodor. l.* XII. *Polyæn. l* I & VII. *Justin. l.* V & VI. *Frontin. l.* I, II & VI. *Cicero. Pausan. Ælian.*

LYSANIAS, die door den Euangelist Lucas een viervorst van Abylene genoemt wordt, zou, zo men gemeenlyk gelooft, een zoon van Ptolemeus Mennæus geweest zyn, die op zynen vader volgde, of veel eer, gelyk waarschynlyker is, des zelfs kleinzoon. *Lucas* III, 1. *Jozephus* XIV, 23. *en* XV, 4. *Euseb. in Chron. ad an. Christ.* 7. *Baron. in Annal. Grotius ad Luc. c.* III. ✝. 1. *Cellar. Geograph. ant. l.* III. *c.* 12.

LYSCA, (ALEXANDER) een Rechtsgeleerde van Verona, bloeide in den jare 1610. Hy heeft een boek geschreven tegen Baronius, van de roofzucht, van de trouwloosheit, en van de tyranny van 't hof van Rome. *Konig Biblioth.*

LYSCANDER (CLAUDIUS) heeft in den jare 1622 een werk *in folio* uitgegeven van de Deensche historie, of van de Genealogie der koningen van Denemarken. Men heeft nog van hem eene Kronyk van Groenlandt, gedrukt in den jare 1608. *Barth. in Dan. Scriptor. pag.* 33.

LYSCANDER (JOHANNES) heeft achttien Redenvoeringen geschreven van de Deensche oudheden. *Konig Biblioth.*

LYSERUS, (POLYCARPUS) een Theologant van de Augsburgsche Confessie, vermaard in de republyk der geleerden, wierdt geboren te Winenden, een steedtje in 't hertogdom Wurtenberg, den 18 Maart des jaars 1552. Hy was nog maar twee jaren oud wanneer zyn vader stierf; maar zyne moeder hertrouwende verkreeg hem een schoonvader, die eene grote zorge voor hem hadt. De voortgangen, die hy gedurende zyne kindschheit maakte, deden hem waardig oordelen in het collegie van Tubingen ten koste van den vorst van Wurtenberg opgetrokken te worden. Hy besteedde zynen tydt zo wel, dat hy tot het predikampt toegelaten wierdt in den jare 1573, en tot het Doctorschap in de Theologie in den jare 1576. Zyne achting verspreidde zich van alle kanten, dat Augustus, keurvorst van Saxen, hem riep om predikant te zyn van de kerke van Wittenberg in den jare 1577. Hy deedt naauwlyks zyne gaven in deze kerke blyken, of hy wierdt aangenomen onder het getal der hoogleeraren in de Theologie. Het gene Bayle zegt, dat hy een der voornaamste bestierders was van het Concordieboek, is dubbelzinnig. Zyn achter-kleinzoon, Polycarpus Lyserus, ontkent, dat zyn overgrootvader deel gehad heeft aan dit boek, en beweert, dat het zelve volkomen voltooit was, en dat het zelfs overzien en verbetert was geweest door Chemnitius, wanneer Lyserus naar Saxen ging. Maar hy bekent, dat hy een der eersten was, die dit formulier ondertekenden, en dat hy met Jacobus Andreas gezonden wierdt om de Theologanten en predikanten, die in het keurvorstendom van Saxen waren, het zelve te doen tekenen. Bayle zegt, dat Lyserus met veel yver het zendelingschap bediende, om de genen, welke in de bedieningen waren, tot de tekening te brengen. Men zegt, dat hy ook alle de vergaderingen bywoonde, die gehouden wierden over dit boek, of over de wedervereeniging der Calvinisten en Lutherschen, die door de agenten van den koning van Navarre voorgestelt, en waar over door de zelve gehandelt wierdt. Christiaan, keurvorst van Saxen, op zynen vader gevolgt zynde in de regering, maar niet in de gestrenge Lutheranery, was verrukt te zien, dat Lyserus hem de voordeelige voorwaarden mededeelde, die men hem te Brunswyk aanboodt. Hy gaf hem van ganscher herte zyn afscheidt, en tot groot leedwezen van zyne onderdanen. Lyserus was eerst maar medehelper in deze stadt; maar hy wierdt vervolgens superintendant. Men herriep hem naar Wittenberg, na de doodt van Christiaan; en hy wierdt prediker gemaakt van het hof te Dresden in den jare 1594. Hy hieldt zich den overigen tydt van zyn leven aldaar op, en besteedde zynen tydt niet alleenlyk in de bediening van het predikampt, maar ook in de opvoeding der jonge prinssen, en het schryven van boeken. Hy stierf den 1 February des jaars 1601, volgens Guill. Wilkius, of den 22 February des zelven jaars, volgens Bayle. Hy was vader van dertien kinderen, en grootvader van drie kleinzonen en van eene kleindochter. Vele verschillen, welke hy te betwisten hadt, en zyne grote bezigheden, beletten hem niet een groot getal van boeken te schryven. Men heeft van hem: *Expositio primæ partis Geneseos, seu Historia Adam. Lipsiæ* 1604; *Noachus, seu Expositio secundæ partis Geneseos, Lipsiæ* 1605. 4.; *Abraham, seu Expositio tertiæ partis Geneseos, Lisp.* 1606. 4.; *Isaacus, seu Expositio quartæ partis Geneseos*, 1608. 4.; *Jacobus, seu Expositio quintæ partis Geneseos. ibid*; *Josephus, seu Expositio sextæ partis Geneseos, Lips.* 1609. 4.; *Schola Babylonica, seu Commentarius in primum caput Danielis, &c.* 1609. 4; *Colossus Babylonicus, seu Expositio secundi capitis Danielis. ibid.* 1607. 4.; *Lips.* 1608 & 1610. *Francofurti* 1609 & 1610. *Centuria Quæstionum de articulis Libri Christianæ concordantiæ, Witteb.* 1611. 4.; *Christianismus, Papismus, Calvinismus, Witteb.* 1608, 1620. *in* 8.;

dem Germanicè Dresdæ 1602. *Witteb.* 1623.; *Harmonia Calvinianorum & Photinianorum in Doctrina de sacra Cœna.* 1614. 4.; *Vindiciæ Lyserianæ, an Syncretismus in rebus fidei cum Calvinianis coli potest? Lipsiæ* 1616. 4.; *Disputationes IX Anti-Stynianæ, quibus examinatur Defensio Concionis Irenicæ Pauli Steini, &c. Giessæ.* 4.; *Disput. de Deo Patre, Creatore cœli & terræ.* Dit stuk wordt gevonden in de disputen over het Symbolum der Apostelen, te Wittenberg gedrukt in den jare 1613.4.; *Harmonia Evangelistarum continuata ad Christianam Harmoniam, Francofurti* 1611 *& alibi.*; *Ejusdem Epitome, Witteb.* 1594. 8.; *De æternitate filii Dei.* 4.; *Commentarius in Epistolam ad Hebræos, ibid.* 4.; *Paraphrasis in Historiam Passionis, in certos actus distributa, Dresdæ* 1597. *in* 4. *& in* 12.; *In Psalm.* CI. *Lips.* 1609. 8.; *De sacramentis Decades duæ, Witteb.* 1613. 4.; *Historia ordinis Jesuitici, de Societatis Jesu auctore, nomine, gradibus, incrementis, &c. ab Elia Hasenmullero, cum duplici præfatione Polyc. Lyseri, Francofurti* 1594 *&* 1605. *in* 4. Lyserus heeft nog verscheide andere werken by gelegenheit van dit laatste geschreven, als: *Strena ad Gretserum pro honorario ejus, Lips.* 1607. *in* 8.; om dat Gretserus ondernomen hadt deze historie te wederleggen. Men zal stilzwygende voorbygaan tien of twaalf andere werken, welke Lyserus in 't Hoogduitsch geschreven heeft. Zyne handschriften gingen na zyne doodt over uit handen van zynen zoon in die van Jacobus Tentzelius, schoonzoon van Wilhelmus Lyserus. Tentzelius gaf een gedeelte daar van uit, onder dezen tytel: *Enarratio Sophoniæ Prophetæ, in celeberrima Electorali Wittebergensi publicè prælecta à B. D. Polycarpo Lysero, Arnastadii,* 1683. 4. Maar Tentzelius den 25 Maart des jaars 1685 gestorven zynde, verkreeg zich Polycarpus Lyserus alle deze handschriften, en dewyl daar onder niets gevonden wierdt over de prophetie van Haggai, voegde hy 'er aanmerkingen van zyn maaksel by over dezen propheet, de wyze van zyn overgrootvader daar in navolgende. Dit maakt eene volkome uitlegging over de kleine propheten, die te Leipzich uitgegeven wierdt in den jare 1609 in 4. *Bayle Dict. Crit. Journal des Savans, Novembre* 1709.

LYSERUS, (POLYCARPUS) een zoon van den voorgaanden, was geboren te Wittenberg. Na dat hy op het gymnasium te Meissen, en op de universiteiten te Wittenberg en te Tubingen een goeden grondt gelegt hadt, disputeerde hy in den jare 1611 in zyne geboortestadt *pro gradu Doctoris*, na dat hy reets van te voren tot buitengewoon hoogleeraar in de Theologie beroepen was. Hy bleef hier echter maar twee jaren, wordende hem toen de vierde Theologische plaats te Leipzich, en terstondt daar op ook eene andere te Koningsberg opgedragen. Doch hy verkoos het eerste, en geraakte in het volgende jaar tot de derde plaats, wierdt ook te gelyk tot kanunnik te Zeitz, en in den jare 1628 te Wurtzen verkoren, in welk laatste sticht hy eindelyk *Præpositus*, als mede te Zeitz in den jare 1629 *Senior*, en in den jare 1629 deken wierdt. Hier na was hy *Senior* in het Merleburgsche consistorie, in het welke hy reets in den jare 1617 gekomen was, en verkreeg daar benevens het superintendantschap te Leipzich, het welk hy tot zyne doodt, die in den jare 1633 volgde, bekleedde. Zyne schriften zyn: *Centuria quæstionum Theolog. de articulis Christianæ concordiæ*; *Decas* I *Disputationum ex Articulo* I *symboli Apostolici*; *Decas* 2. *Disput. ex articulo* 2 *symb. Apost.*; *Decas* 3. *Disput. ex art.* 3 *ejusdem symb.*; *Disputationes* I, *de æterna electione credentium, oppositæ Amando Polano*; *Vindiciæ Lyserianæ, oppositæ calumniis Pareanis*; *Analysis Theologica & scholastica in Epist. ad Galatas. Witte in Mem.*

LYSERUS (JOHANNES) was geboren in Saxen van het geslacht der Lysers, en hadt een ouder broeder, die superintendant was van de kerke van Maagdenburg. Hy was in zyne jonkheit vereerd met eene aanzienlyke bediening. Het gevoelen opgevat hebbende, dat de polygamie niet alleenlyk toegelaten is, maar ook geboden in zekere gevallen, verliet hy zyne bediening, en begaf zich in het gevolg van een Zweedsch heer, die van de zelve gedachten was. Na de doodt van dezen heer deedt hy verscheide reizen, en kwam eindelyk in Vrankryk. Hy maakte verscheide boeken, om te bewyzen, dat de polygamie geoorloofd is, onder anderen *Polygamia triumphatrix*, te Londen gedrukt in den jare 1682, dat niet anders is dan een nieuwe druk van de verhandelinge, genoemt: *Discursus de Polygamia*, onder den naam van: *Theophilus Alethæus.*

Men kan gissen uit het gene Bayle daar van zegt, dat, wat de tytel ook zegt, het werk te Amsterdam gedrukt wierdt: want zie hier hoe hy zich uitdrukt: *Hy was*, te weten Lyserus, *in de uiterste ellende te Amsterdam, wanneer hy aldaar zyn laatste boek deedt drukken*, (dat is te zeggen, zyne *Polygamia triumphatrix*) waar voor de boekverkoper hem niet meer gaf dan tien dukatons; en zelfs gedurende zyne ziekte was hy gehuisvest op een vliering, onmiddelyk onder het dak. Zo dat men hem deze woorden van Juvenalis kan toepassen:

Quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi reddunt ova columbæ.

Satyr. III, ỳ. 201.

Hoewel Lyserus in zyne reizen door Duitschlandt, Denemarken, Zweden, Engelandt, Vrankryk en Italië wegens zyne lere veel moest uitstaan, vondt hy echter hier en daar eenige goede vrienden, die hem met geldt en andere hulpmiddelen ondersteunden. Eindelyk, wanneer hy uit Italië naar Vrankryk kwam, viel hy in grote vermoeidheit, waar aan hy ook in den jare 1684 stierf. Onder anderen, die zich met nadruk tegen zyne lere gekant hebben, was inzonderheit Diecmannus, Rector te Stade, op welke plaats Lyserus, in eene Hoogduitsche staatkundige redenvoering van de Polygamie, zyn gevoelen zocht te verspreiden, doch wierdt door den zelven Diecmannus in verscheide antwoorden wederlegt; inzonderheit heeft men van hem: *Vindiciæ Legis Monogamicæ*, welke hy tegen de gemelde redenvoering, en tegen de verhandeling, onder den tytel van *Polygamia triumphatrix*, gestelt heeft. Van gelyken heeft Musæus eene verhandeling, onder den tyttel van *An conjugium inter plures, quam duos, esse possit?* tegen hem geschreven. Men moet niet vergeten, dat het werk *de Polygamia*, dat hy onder den naam van *Theophilus Alethæus* in den jare 1676 in 8. liet drukken, door een arrest van Christiaan den V, koning van Denemarken, veroordeelt wierdt, en dat de schryver uit alle de staten van zyne Deensche majesteit gebannen wierdt. Hy was aldaar in dienst als leger-prediker. Een Deensch Theologant, Johannes Brunsmannus genoemt, wederleide dit boek door een ander, dat hy *Monogamia victrix* noemde, en dat te Frankfort in den jare 1679 in 8. gedrukt wierdt. Lyserus heeft in het Hoogduitsch ook nog eene polygamische verhandeling uitgegeven, waar van de tytel is: *Das Königliche Marc aller länder. Republique des Lettres, mois d'Avril* 1685. *Bayle Dict. Crit. Ludovici delin. hist. Jur. Divin. natural. & positiv. univers. p.* 35 *seq.*

LYSIADES, dwingelandt van Arkadië, was van eene geringe geboorte, doch hadt eene edelmoedige ziel. Hy verkreeg zich veel gezag in de stadt Megalopolis, door zyne dapperheit en voorzichtigheit, en maakte zich wel haast meester van het volk. Hy wilde niettemin de opperste macht, die hy zich aangematigt hadt, niet behouden, en hy stondt de zelve uit eige beweging af. Hy bragt een verbondt te weeg tusschen de Arkadiërs en de Acheërs, en de laatsten verkoren hem tot hunnen *Prætor*, benevens Aratus. De afgunst veroorzaakte oneenigheit tusschen deze twee amptgenoten, en dewyl Lysiades de machtigste was, deedt hy Aratus bannen. Hy wierdt eindelyk in een veldslag tegen de Lacedemoniërs gedood. *Pausanias Plutarchus.*

LYSIAS, een Romeinsch krygsoverste, die het bevel hadt over eene bende Romeinsche soldaten, welke geschikt waren tot bewaring van den tempel te Jeruzalem, om de beroerten van het volk te beletten. Hy wierdt verwittigt van een oploop, welke gemunt was tegen Paulus, en stilde den zelven door zyne tegenwoordigheit. Hy deedt den Apostel in de Antoniaansche sterkte brengen, hem nemende voor een Egyptischen bedrieger, waar van Jozephus spreekt, die het volk verleid hadt, en vier duizend moordenaars vergadert, die grote ongeregeldheden pleegden. Paulus verlichtte hem, en om de Joden te stillen, wilde hy hem rekenschap geven van zyn leven. Zyne redenvoering maakte de genen, die de zelve hoorden, razende. Lysias, om hen te stillen, geboodt, dat men den Apostel zou geesselen, en hy zou dien hoon geleden hebben, indien hy zich voor geen Roomsch burger hadt bekend gemaakt. De hoofdman zondt vervolgens den Apostel onder een zeker geleide aan den stadhouder Felix. *Actor.* XXI, XXII, XXIII. *Jozephus Oudheden* XX. *Oorl.* II.

LYSIAS, generaal der krygsbenden van Antiochus Epiphanes, koning van Syrië, zyn stedehouder in een gedeelte van zyne staten, en gouverneur van zynen zoon. Hy bragt den oorlog in Judea, en wierdt overwonnen door Judas Machabeus in het 589 jaar van Rome. Na de doodt van Epiphanes zette Lysias Antiochus Eupator, den zoon van dezen prins, op den troon; en ziende, dat Godt voor Judas Machabeus streedt, maakte hy een verbondt met hem. Demetrius Soter wilde de kroon hernemen, die zyn oom Antiochus Epiphanes zynen vader ontweldigt hadt, en deedt in het 592 jaar van Rome zynen neef Antiochus Eupator en Lysias ombrengen. I *en* II *Machab. Jozephus Oudh.* II. *Appian. in Syriac.*

LYSIAS, een Grieksch redenaar, een zoon van Cephalus van Syracusa, een burger van Athene, alwaar hy zynen zoon, die in het twede jaar van de LXXX Olympiade aldaar geboren was, zorgvuldig liet opvoeden. Toen hy 15 jaren oud geworden was, ging hy naar de Sybariten, of Thuriërs, naar hunne Atheensche volkplanting, en wierdt door Tisia en Nicia, die beide Syracusers waren, onderwezen. Dewyl eenigen tydt daar na, wanneer hy reets de regering gevoert hadt, de zaken der Grieken in Sicilië ganschelyk in verval geraakten, keerde hy in het eerste jaar van de XCII Olympiade weder naar Athene. Maar de XXX zogenaamde tyrannen verdreven hem in ballingschap, waarom hy zyne toevlucht nam naar Megare. Hy kwam hier op wel andermaal te Athene, doch was zo ongelukkig, dat men hem in de waardigheit van het stads rechterschap, hoewel hy de aanpryzing van Thrasybulus voor zich hadt, voorbyging, waar hy als een onbeampt man zyn overigen leeftydt, die in zyn 73, of, zo anderen willen, in zyn 79 of 80 jaar eindigde, doorbragt. Hy was bekend met Socrates en andere voorname mannen. Hoewel hy zich niet liet bewegen om zelf te pleiten, stelde hy echter voor anderen de redenvoeringen op, die zy tot verdediging der beschuldigden deden. Men schreef hem eertyds 425 redenvoeringen toe, onder welke nochtans, naar het berecht van Dionysius van Halicarnassus 230, of, gelyk Photius aanmerkt, 233 echt zyn, van welke men by Meursius en Fabritius, inzonderheit by den laatsten, goede narecht vindt. Hedendaagsch heeft men 'er nog 34 van hem, die in den jare 1683 door Johannes Burchardus Majus te Marpurg in 8. uitgegeven wierden. Boven dien heeft hy ook brieven, enz. geschreven. *Plutarchus de X Orator. c.* 3. *Cicero in Bruto. Dionys. Halicarnass. de Lysia. Suidas,*

das. Simler. in epit. Gesn. Bibl. Meurſius Bibl. Attica. Fabricius Bibl. Gr. p. 840 *ſeq.*

LYSIMACHUS, een der veldheren van Alexander den Groten, en na des zelfs doodt een van zyne opvolgers in de regering van Thracië en Pontus. Hy oorloogde tegen verſcheide van zyne mededingers, en vermeeſterde een gedeelte van Thracië, alwaar hy regeerde, en in de XX Olympiade eene ſtadt liet bouwen, die hy naar zynen naam Lyſimachia noemde. Hy koos de zyde van Caſſandra en Seleucus, tegen Antigonus en des zelfs zoon Demetrius, en wanneer deze den koninklyken tytel aannamen, liet hy zich mede voor koning uitroepen, en woonde den vermaarden ſlag van Ipſus by. Hy hadt te voren eene van zyne dochters uitgehuwelykt aan Antipater, dien hy echter, na dat hy zich beklaagt hadt, dat hy door bedrog van zynen ſchoonvader uit zyne ſtaten verdreven was, liet ombrengen, en zyne dochter in de gevangeniſſe werpen. Wanneer hy daar na door Dromichetes, den koning der Geten, in een ſlag gevangen was, wierdt hy door zynen zoon Agathocles weder vrygekocht. Een tydlang daar na nam hy de regering van Macedonië op zich, na dat Demetrius door zyne onderdanen verjaagt was. Dewyl Pyrrhus ook een gedeelte daar van bezat, bragt het Lyſimachus zo verre, dat hy het zelve verlaten en aan hem afſtaan moeſt. Hier door wieſch nu zyne macht en aanzien geweldig. Doch hy bevlekte zyne dappere daden door zyne onnatuurlyke wreedheit tegen zyne bloedverwanten. Gelyk hy dan zyn eigen zoon Agathocles, na dat de zelve door zyne ſtiefmoeder valſchelyk beſchuldigt was, met vergift ombragt. Deze en andere wreedheden meer waren oorzaak, dat zyne beſte vrienden hem verlieten, op dat hen mede niets diergelyks wedervaren mogt. Hier op begon hy een oorlog tegen Seleucus, die de zelve in zyne ſtaten ontfangen hadt, en het kwam tot een veldſlag, waar in hy ſneuvelde, in het 74 jaar zyns ouderdoms. Men vondt zyn ligchaam onder de verſlagenen, dat alleenlyk daar door gekend wierdt, dat een kleine hondt daar by lag, die gewoon was nooit van hem af te gaan. Juſtinus en Seneca verhalen van hem, dat Alexander de Grote, dewyl hy den gevangen philoſooph Calliſthenes, tot verhaaſting van zyne doodt, vergift hadt laten geven, hem eenen leeuw deedt voorwerpen, dien Lyſimachus echter met de handt, die hy met zyn kleedt omwonden hadt, de tong uit den muil rukte. Doch Quintus Curtius geeft zulks op voor eene fabel. *Diodor. lib.* XIX *&* XX. *Juſtin. l.* XIII, XIV, XVI *&* XVII. *Q. Curtius vit. Alex. l.* VIII. *Plutarchus. Pauſanias. Euſebius. Appianus in Syriac. Seneca de ira & clement.*

LYSIMACHUS, een Jood, geraakte tot het hogprieſterſchap in het 3882 jaar der wereldt, door middel van eene ſomme gelds, welke hy gaf aan Antiochus Epiphanes, en die zyn broeder Menelaus, dien hy met deze waardigheit begiftigt hadt, niet hadt kunnen betalen. Hy pleegde zo veel geweldt, onrechtvaardigheden, roveryen, heiligſchendingen, dat de Joden, hem niet langer kunnende verdragen, in het volgende jaar door zyne doodt zich van hem ontſloegen. *Machab.* II. *Torniel. Salianus.* enz.

LYSIMAHCUS, een zoon van Pauſanias, was een der ambaſſadeurs, welke Hyrcanus, hogepriëſter der Joden, zondt aan Marcus Antonius te Ephezen, om hem nieuwe betuigingen te doen van de genegenheit, welke de ganſche Joodſche natie voor hem hadt. *Jozephus Oudh.* XIV, 22.

LYSIMACHUS, broeder van een Apollodotus, een groot vyandt der Joden. Hy was gouverneur van Gaza, en vatte zo veel nyds op, om dat zyn broeder meer bemind en geacht was van de ſoldaten dan hy, dat hy den zelven verraderlyk doodde, en de plaats overgaf aan Alexander Janneus, die de zelve belegerde. *Jozephus Oudh.* XIII, 21.

LYSIMACHUS, de zoon van Ariſtides, verkreeg van de Atheniënzen eene erffeniſſe, uit aanmerking van de verdienſten van zynen vader. *Plutarch. in Ariſt.*

LYSIMACHUS, een geneesmeeſter, een aanhanger van Hippocrates, die bygebragt wordt door den Uitlegger van Nicander.

LYSIMACHUS van Alexandrië, een Griekſch hiſtorieſchryver, heeft eene hiſtorie geſchreven van Egypten, welke door Jozephus bygebragt wordt, en verſcheide andere werken, en bovenal eene verhandeling van den landbouw, waar van Plinius dikwils gewag maakt. *Voſſius l.* III. *de hiſt. Graec. Simler. in epiſt. Bibl. Geſn.*

LYSIPPUS, een Griekſch dichter, waar van Athenæus en Suidas gewag maken.

LYSIPPUS, een vermaard beeldhouwer, was geboortig van Sicyon, en leefde ten tyde van Alexander den Groten in de CIV Olympiade. Hy oeffende zich eerſt in het kunſt of ſlotemakers handwerk; maar op den raadt van den ſchilder Eupompus begaf hy zich tot de ſchilderkunſt, die hy wel haaſt verliet om een beeldhouwer te worden, dat hem volkomen wel gelukte. En 't gene het verwonderenswaardigſte was, is, dat hy met zo groot eene gemakkelykheit arbeidde, dat hy van alle de oude beeldhouwers het grootſte getal van werken gemaakt heeft. Hy maakte onder anderen het ſtandbeeldt van eenen man, die zich krabt, uit het badt komende, het welk uitmuntend ſchoon was. Agrippa hadt het zelve te Rome voor zyne baden geplaatſt. Tiberius, die 'er door bekoord was, tot het keizerryk gekomen zynde, kon de driſt niet matigen, die hy hadt om het zelve te bezitten: zo dat hy dit ſtandbeeldt van daar wegvoerde, om het in zyne kamer te plaatſen, en hy deedt een ander zeer ſchoon ſtandbeeldt in des zelfs plaats ſtellen. Het Roomſche volk, dat Tiberius vreelde, kon echter niet nalaten in de volle ſchouwplaats te roepen, dat het wilde, dat men het eerſte ſtandbeeldt weder op zyne plaats zou ſtellen; het welk Tiberius genoodzaakt was toe te ſtaan, om deze beroerte te ſtillen. Lyſippus hadt nog een groot ſtandbeeldt gemaakt van de zon in eene kar of wagen met vier paarden, die te Rhodes aangebeden wierdt. Hy maakte ook verſcheide ſtandbeelden van Alexander, en van alle de voornaamſte en meeſt geachtſte hovelingen van dezen vorſt, welke Metellus naar Rome voerde, na dat hy Macedonië op nieuw aan het Roomſche Ryk onderworpen hadt. Het gene men in het byzonder aan Lyſippus toeſchryft, is, dat hy het haair beter verbeeldde dan de genen, die voor hem waren, en dat hy de hoofden kleinder maakte, en de ligchamen minder grof, om de ſtandbeelden hoger te doen ſchynen. Waar omtrent Lyſippus van hem zelf zeide, dat de andere de ſtandbeelden gemaakt hadden, gelyk de menſchen gemaakt waren, maar wat hem aanging, hy maakte de zelve gelyk de menſchen ſchenen te zyn. Hy hadt drie zonen, die zyne leerlingen waren, Dahippus, Bedas, en Euthycrates. Zy verkregen zich alle drie veel achting door de beeldhouwery; maar de laatſte was het meeſte geacht. *Plinius lib.* XXXIV. *c.* 8.

LYSIS, een Pythagoriſch philoſooph, leermeeſter van Epaminondas, bloeide in den jare 366 na de bouwing van Rome, in de XCVIII Olympiade, benevens Philiſtio, die een der leermeeſters van Eudoxus was. Men meent, dat deze Lyſis, of zyn leerling Philolaus, die vaarzen gemaakt zou hebben, die onder den naam van Pythagoriſche *Carmina* bekend zyn. Aldus Manutius heeft onder andere Griekſche brieven, welke te Venetië gedrukt zyn, ook eenen uitgegeven, welken Lyſis aan Hippa gezonden hadt. Dezen zelven brief heeft Thomas Galæus mede in zyne *Opuſcula Mythologica, Ethica, Phyſica,* zynde te Amſterdam in den jare 1688 in 8. uitgegeven, laten invoegen. *Diog. Laërtius, & Jamblichus in vita Pythagoræ. Voſſius de hiſt. Graec. l.* IV. *p.* 435. *Simler in Bibl. Geſn. Fabritius Bibl. Gr. l.* II. *c.* 10. *p.* 423. *& c.* 13. *p.* 494.

LYSSA, de naam van eene vierde razerny, welke door eenigen by de drie rechte, *Alecto, Tiſiphone,* en *Megera* genoemt, gevoegt wordt. Het woordt *Lyſſa* betekent zo veel als *woede,* of *razerny. Eurip. in Herc. fur. Pomey Panth. Mythic. p.* 205.

LYSTON, een vlek van Engelandt, gelegen in het graafſchap Devon, naby dat van Cornwal en de rivier Tamer, zes mylen boven Plymouth. *Maty Dict.*

